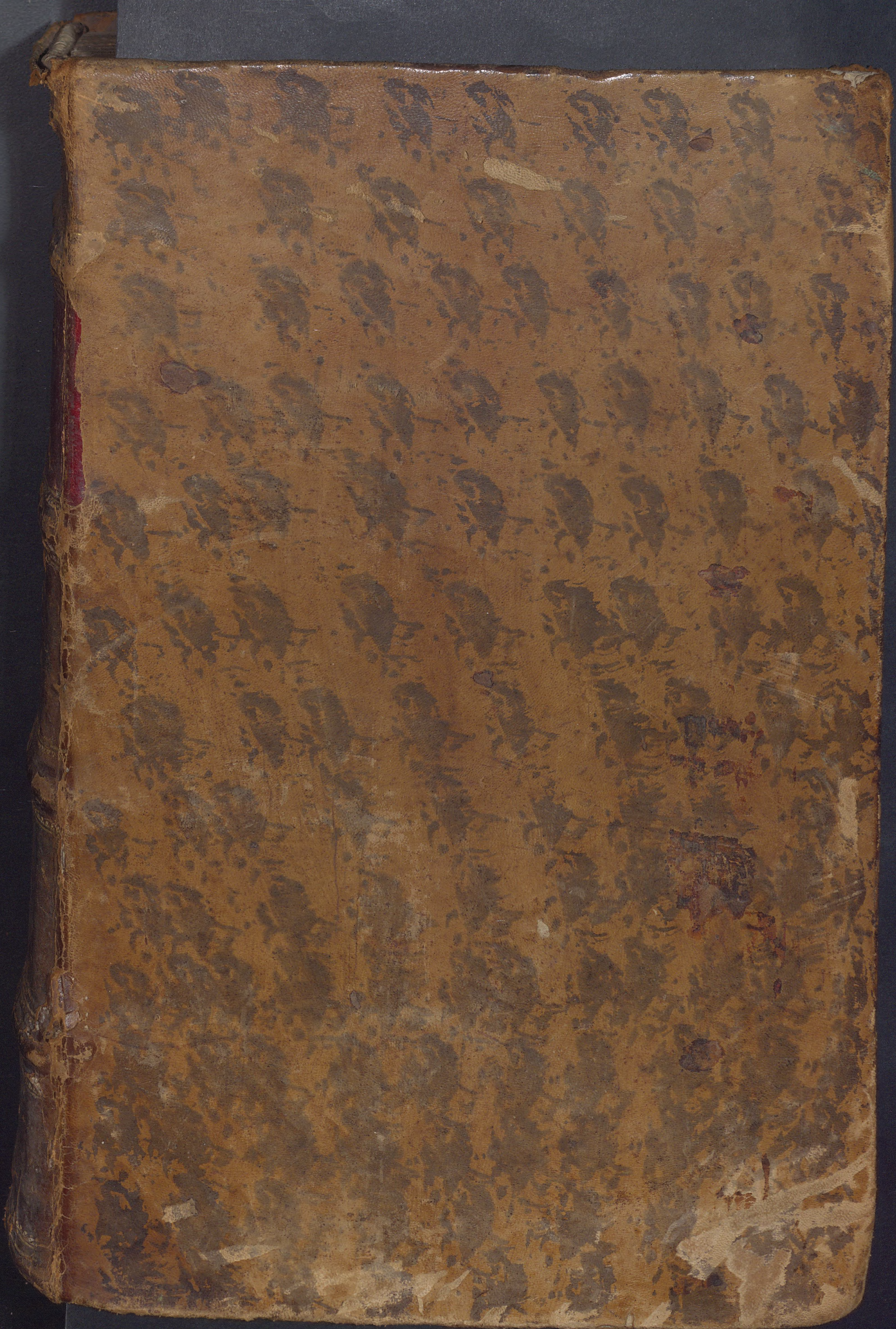
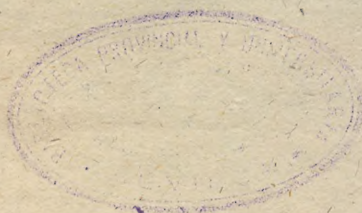

Est 123

Nº 172

BIBLIOTECA PROVINCIAL Y UNIVERSITARIA
SEVILLA

REV. PATRIS

LVDOVICI
AB
ALCASAR
HISPALENSIS,

E SOCIETATE IESV THEOLOGI,

& in Prouincia Bætica sacræ Scripturæ Professoris,

VESTIGATIO ARCANI SENSVS
IN
APOCALYPSI.

Cum opusculo de sacris Ponderibus ac Mensuris.

del Mro Carmona

ANTVERPIÆ,

Apud Ioannem Keerbergium.

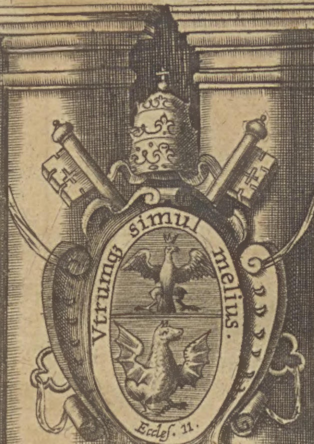
cIↃ. IↃc. XIV.

Cum Gratia & Priuilegio Regis Hispaniarum, & Seren. Archiducum.

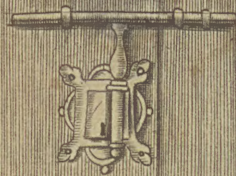
FRONS DOMVS APOCALYPTICÆ.

Sapientia ædificauit sibi.
Prouerb. 9.

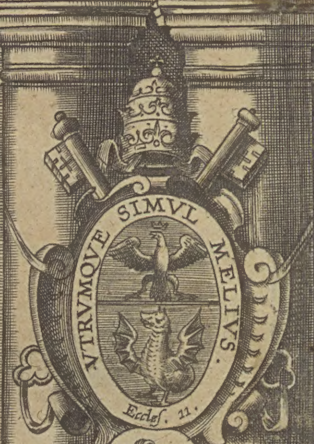

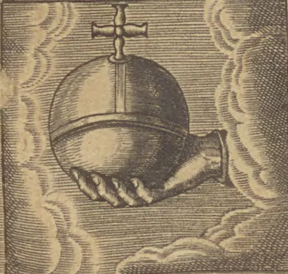
Clausa firmissime. *Judic. 19.*

Ne quis prophanus. *Ad Heb. 12.*

POTESTAS DEI. *Psal. 61.*

EFFVDIT PRIMAM. *Apoc. 16.*

Don Iuan de Iauregui inuentor.

CARMEN AVCTORIS

AD IOANNEM APOSTOLVM.

SOla Aquilæ species, aut sola Draconis imago,
(Christi ô deliciæ) fuerant insignia honoris
Usquè tui: nunc illa super, draco subter, eodem
Cernuntur clypeo. Neque fas, sine numine iuncta
Credere in insigni Pauli, quem numinis instar B
Vera colit pietas. Iam verò, quæ noua causa
Subsit, vt illa duo Cathedram sociata beatam
Nunc primùm Petri decorent; ab origine pande
Spiritus alme; tui ne magni Vatis aberret
Interpres. Forsánne Aquilæ noua causa triumphi
De serpente subest depresso, ac tempore Pauli
Ascensurus erat fausto cælum omine Titan,
Romanoq; throno spes expectata fruenda; C
Hæreticusq; furor frangendus ab alite sacra?
Spero equidem: causamq; iuuat perpendere belli
Quod gerit aduersus, volucrum Regina, draconem.
Naturæ arcanos quibus explorare recessus
Cura fuit, tantæ referunt primordia pugnæ
In serpentis atrox rictu insectantis hianti
Oua aquilina scelus. Causa hæc, rapiatur ab illa
Ut visus serpens vbicumque. Quid aptius ergo
(Dilectam sobolem, duroq; putamine clausam, D
Si videt excludi, gauderéq; luce: minaci
Serpente eluso) quàm sacra triumphet vt ales
Desuper, & plausum geminet redimita coronâ;
Dum subter fremit ille dolens sæuo irritus ore?
Quippe Aquilæ pullus sacræ implacabile bellum
Haud dubiè pro matre geret, cùm dira tonanti
Suggeret aduersus serpentem fulmina, in auras
Ætheris ascendens. Ergo ô tu verè Aquilarum
Regina, ac tanti oui felicissima partu, E
Hoc decus est insigne tuæ, noua gloria, parmæ:
Hactenus in densis Aquilæ tibi nubibus omnes
Tura adolebamus. Iam ruptis cùm micat ignis
Nubibus, armigeram superi te cernimus esse
Regis, & horrisoni tonitrus modò filia prodis
Splendidior tenebris è magnis, fulminis instar,
Terrificusq; sonus genitam te voce tonantis
Eximia, ac voci tua facta æqualia pandent

Plin. l. 10. c. 4. Draco [illegible] Aquilæ [illegible] [illegible]pit vbicumq. visum.

Ou[illegible]puta[illegible]nis ap[illegible] [illegible] conuenit difficultati ænigmatum.

Nubes densæ Apocal. denotant, & *Aquila in nubibus*, adagium est ex Aristophane.

Marc. 3. 17.

Hostibus

Don Iuan de Iauregui invent.

Hetærus de fronte domus Apocalypticæ.

IOANNIS insignia sunt, quæ primùm eminent diuisa, Aquila, & Serpens: posteà in Domini Nostri Pauli clypeo coniuncta. Quòd verò Aquila Ioannis in nubibus depicta sit, desumptum ex Aristophanis adagio, Aquila in nubibus: *quod apprimè quadrat Ioanni in Apocalypseos ænigmatibus. Adstant pro foribus Petrus, & Paulus, qui huic domui magnam intus maiestatem, aliquam foris claritatem tribuunt. Nam & in Apocalypsi, Petrus est magnæ potestatis Angelus; Paulus, qui primam effudit phialam (vt in stylobatis cælatum cernis:) caditq́; Ioannes ad vtriusque pedes, vt eos adoret: & in suis etiam epistolis, Apocalypseos argumento facem vterque præfert. Et propterea Petrus ait, se clauem daturum ad aperiendam Apocalypseos ianuam, nimirum quia id omnino præstat, dum Babylonis nomen tribuit Romæ. Cohæretq́; dictum Pauli,* Mysterium dico, *si per mysterium intelligas, quod ille solet, nempe reprobationem Iudæorum, electionem Gentium.*

B

C

A

SANCTISSIMO
AC
BEATISSIMO
PATRI ET D. N.

B

PAVLO V.
PONTIFICI

C

SVMMO

LVISIVS AB ALCASAR, HISPALENSIS, E SOCIETATE IESV.

D VBITARE non possum, Beatissime Pater, quin si ad te allatum esset, Luisium quendam Hispalensem, vnum ex Societatis scriptoribus, huic sanctæ Sedi suos dedicasse commentarios; id obsequij, quantulumcunque esset, pro tua singulari humanitate, affabili & iucundo vultu excipere dignareris. Sed, ô miram huius Sedis felicitatem! Expende, quæso, quàm alius ad te afferatur nuncius: Ipsam Ioannis Apocalypsin, sacræ Scripturæ fastigium, repertum est felici hoc tui Pontificatus tempore, ab initio cùm scripta est, huius Sedis Maiestati fuisse dicatam: atque hanc dedicationem ab ipso Ioanne, prophetiæ oculis Ecclesiæ Romanæ magnitudinem præuidente, pulcherrimo illi operi suo fuisse impressam. Potuitne optatior vllus huic Sedi afferri nuncius de alicuius libri dedicatione; aut qui te, Petri Apostolorum Principis successorem, (vbi primùm constet, rem esse certam & minimè dubiam) maiori lætitia affecturus videatur? Ego igitur, (quem à tua Maiestate adeunda, paruitas, pudorque meus alioqui omnino deterrerent) cùm fortunatissimo quodam studiorum meorum successu id essem consecu- *Apocalypsin à Ioanne dicatam fuisse Rom. Ecclesiæ.*

E

2. Reg. 22. [illegible]s, vt tam boni, tamque exoptabilis *nuncij baiulus* esse possem, A
continere me iam nec potui, nec debui: quin lætitia gestiens & exultans, ad te ipsum per hanc epistolam adirem, rem totam nunciarem, tuisque pedibus me prouolutum considerans, omnem meæ persuasionis rationem; & omnia, quibus ipsa persuasio innititur hypothematis, seu fundamentis, in his commentarijs supplex tibi offerrem. Nec enim eiusmodi est hoc nunciorum genus, vt in eis aliquid sibi credi, postulare possit, qui nunciat. Nec ego is sum, qui fidem sine satisdatione, vlla ex parte exigere audeam. Sed quem- B
admodum, si quis afferret, inuentam à se fuisse quadraturam circuli, nō aliter reciperetur, quàm oblatâ simul, & allatâ solidę demonstrationis à se inuentæ ratione, & formâ quæ euidentiam apodixeos faciat Mathematicis: ita qui consecrationis supradictæ nuncium ad te afferre audet, Pater sanctissime; vt culpam leuitatis præstet, offerre simul & exhibere debet manifestā totius rei ostensionē, in qua prudentes harum rerum æstimatores acquiescere debeant. Id verò à me factum iri non crederem mihi, nisi meam priùs persuasionem non paucis, neque ineruditis ita probassem, vt iam nullam C
temeritatis suspicionem reueritus, tuum tandem iudicium, (in quo sunt omnia,) subire optem; vt tunc demum verâ exultare lætitia, ac solido triumphare gaudio possim, cùm tibi (vt spero) in hoc meo conatu fuerit satisfactum.

Quoniam verò dedicationis, quam ad te affero, intelligentia pendet ex meæ persuasionis atque conatus summa; da mihi hanc veniam, Beatissime Pater, vt eam priùs summam proponam paucis, antequàm de mira ipsius dedicationis conuenientia; & de admiranda, quæ hanc ad Sedem redundat inde gloria, dicere D
pergam.

Apocalypseos summa. *Persuasio igitur mea est, Spiritus sancti mentem in libro Apocalypseos fuisse, egregium quoddam ænigma proferre, quod excellentiam Ecclesiæ Christianæ primitiuæ, duasq; præclaras ipsius victorias adumbraret, alteram videlicet, quam de Ierosolyma rebelli iam reportauerat, alteram, quam de antiqua Roma ethnica deinceps consecutum iri, cælesti oraculo promittebatur. Maximum autem fore inter duas prædictas victorias discrimen, quia exitus primæ, fuerat Ierosolymæ ac populi Iudaici reprobatio: alterius autem finis & fructus futurus e- E
rat, Vrbis & Orbis, id est, Romæ ac Gentilitatis ad fidem Christi conuersio: per quem erat futurum, vt mundani Imperij domicilium ad se Christo transferente,* latiùs præsideret Roma religione diuina, quàm olim dominatione terrena, *gentibus omnibus Christianæ fidei ac simul Romæ primatui se subijcientibus, & in Sede Petri Vicarium Christi Domini suppliciter adorantibus. Secundùm hæc, septem illæ plagæ, per clarigantes denunciatæ tubas, bellum de cælo pro Ecclesia Christiana aduersus rebellem Ierosolymam gestum repræ-*

S. Leo serm. 1. in natali Apostolorum.

sentant.

A sentant. Quamuis enim Ierosolymæ nomen sub Sodomæ & Ægypti appellatione occultetur, more Prophetico; explicationis tamen gratiâ adduntur illa verba, Vbi Dominus crucifixus est. Triumphus autem, quem de illa obtinuit populus Christianus, decimæ partis conuersione definitur (quemadmodum multò antè prænunciauerat Isaias) reliquis nouem Iudæorum partibus excæcatis, & exclusis. Atque ita cùm caput vndecimum Apocalypseos in Iudaici populi obduratione terminetur: statim initio duodecimi proponi-
B tur Ecclesia ad Gentilitatis desertum commigrans: in quo deserto Romanum Imperium idolis seruiens, ac præsertim Roma, suas omnes vires atque potentiam opponit Euangelio, in omnes Christianos sæuiendo crudeliter. Tunc verò aduersus Romam ethnicam mirificè Deus pro suis belligerare describitur, septem mysticæ indignationis phialis in eam de cælo effusis. Huiusq; tandem belli exitus est totius Romæ ad fidem Christi conuersio, idolorum ruina sempiterna, ac propè æterna Ecclesiæ pax. Cui longæuæ pacis promissioni adnectitur admonitio de funesta
C Antichristi persecutione, & prophetia perfectæ victoriæ de illo à Roma obtinendæ, ac demum amplissimi æternique triumphi, qui eandem Romam Ecclesiarum Reginam manet in patria cælesti. Hoc nimirum est meæ interpretationis filum, quod in Apocalypsi vniuersa mihi ducitur, & continuatur absque vlla ordinis perturbatione. In hoc verò argumento Babylonis nomen Occidentalem Babylonem (vt loquitur Augustinus) hoc est antiquam Romam denotat: quemadmodum & in Petri Epistola. Sponsa autem, quæ nubit Agno, non est alia quàm Roma noua, siue fidelis: vniuersaq; Apocalypsis reuocatur mihi ad admirabile illud mysterium, Deiq; consilium arcanum de Ierosolyma
D ac Iudaicâ Gente reprobandâ; Româ autem ac Gentilitate eligendâ, erigendâ diuinissimè. Ac præterquam quòd præcipuum huius sacri libri argumentum ac veluti scopus est, conuersionem Romæ ad fidem Christi, principatumq; eidem Romæ in omnes Ecclesias à Deo concessum, ac magnitudinem triumphi cælestis & æterni eidem promissi celebrare; ad hoc ipsum argumentum locupletandum, visum fuit Spiritui sancto copiosè alludere ad plurima, eademq; illustrissima veteris Testamenti capita; præsertimq; ad librum Iobi, ad Dauidis Psalmos, ad Salomonis Canticum, ac deniq. ad maiorum minorumq; Prophetarũ
E vaticinia. Factumq; est, vt in ipsis Apocal. tenebris magna mirabilisq; lux inclusa & abscondita seruaretur ad germanum & genuinum eorum omnium librorum intimum sensum contemplandum atque cernendum. Videlicet, quia dum tot eorum capitibus vtitur Spiritus sanctus ad Apocalypseos telam texendam, per eam ipsam allusionem, & applicationem scitissimè indicat nobis, ac detegit verum mysterium, quod in illis latebat tectum; ac ad vitam & mentem eorum capitum per illam indicationem attentum interpretem animaduertere quodammodo cogit.

Apocal. 11.8.

Isa. 6.13.

August. 18. de Ciuit. c. 27.

Arist.l[illegible] mundo, cap.6. Valerius lib.8.c.14. vbi de C. Fabio.

Dedicationem à Ioanne inclusam fuisse in totius operis colligatione, & cohærentia: id quod Phidiæ comparatione explicatur.

Plin.l.36. cap.5.

Habes, Pater Sanctissime, persuasionis meæ atque conatus summam. Verùm vbi tandem illa dedicatio, quam me in ipsa Ioannis Apocalypsi reperisse, volebam intelligi? Sanè vbi maximè optari posset ab eo, qui illam sartam tectam in omnem æternitatem vel maximè conseruari cuperet. Quemadmodum enim Phidias nobilis statuarius clypeo Mineruæ sic suam inclusisse effigiem celebratur, vt eâ conuulsâ, totius operis colligatio solueretur: sic in ipso totius Apocalypseos nexu & colligatione, ac in totius libri cohærentia inclusa est proculdubiò egregia illa dedicatio; neque aliter conuelli potest, quàm totius nobilissimi operis colligatione solutâ. Libet enim contemplari Apocalypsin quemdam magnæ Mineruæ (hoc est diuinæ Sapientiæ) clypeum. Ac quemadmodum Phidias in suo clypeo fertur cælasse Amazonum prælium in tumescente ambitu parmæ, in concaua autem parte Gigantomachiam: sic (vt paruis magna componere liceat) extat in Apocalypsi tum stupenda prorsus quasi fœminarum, (id est, infirmæ Gentis) virtus & audacia, quæ de suis finibus egressa magnas prouincias inuasit, atque possedit (quod fuit Amazonum victorijs longè mirabilius & gloriosius;) tum Romanorum Principum (quasi quorundam gigantum) in Ecclesiæ persecutione dimicatio aduersus Deum, ac huius belli exitus Dei maiestate dignissimus. Sanè ad hæc eadem mysteria significanda eisdem comparationibus vtitur Spiritus sanctus. Quod enim legimus, *Noua bella elegit Dominus*, per respectum ad bellicam fœminarum (quasi Amazonum) virtutem dictum est. De Romanis autem Principibus ab Ecclesia triumphatis ait Isaias, *Gigantes non resurgent*. Facit præterea vtriusque nominis, cùm Amazonum, tum Gigantum etymologia: hoc enim sonat, Terrigenas, seu terræ filios. illud, inopes, aut in communi viuentes. Facit etiam duplicis belli designatio, ac alterius collocatio in parte tumescente, alterius in concaua: humiles enim exaltati sunt, superbi autem depressi, vt prophetauerat Virgo Mater, Lucæ I. Inter hæc autem, Ioannis cum Phidia comparatio prætereunda non est, propter egregium discrimen. Alter enim fuit inanis gloriæ cupidus, vt sui similem speciem incluserit Mineruæ clypeo, quia non licebat inscribere: alter verò, qui non sibi inanem gloriam, sed solidam potiùs Christo, ac ipsius Sponsæ vehementiùs optabat, cùm eo tempore ederet Apocalypsin, quo rem tantam aperta dedicatione significare non decebat, certè in elegantissimo veræ Sapientiæ clypeo, Sponsæ Christi (id est Romanæ Ecclesiæ,) cui opus suum dedicabat, mirabilem inclusit speciem, eamque tandem excludi (vt ita dicam) ac propalari, post diuturnam huic quasi diuinissimo ouo incubationem, valde erat optabile.

Iudith 5.8. — Isa. 26.14. — Luc.I.52. — Cicero Tusc.I.

Dedicationis supradictæ conuenientia.

Iam verò ex dictis facili negotio colligitur, nullam vnquam alicuius libri dedicationem huic Sedi Apostolicæ aut factam fuisse, aut

A fieri potuisse, quæ ipsi operi oblato aptior & conuenientior existat, quàm est Apocalypsi conueniens supradicta dedicatio, quam nobis desuper datum est in operis colligatione animaduertere. Neq. enim illa fuit extrinsecùs aliunde quæsita & operi affìcta, sed potiùs ita cohærens cum omni corpore, vt penitus ex eius visceribus desumpta sit, atque ex intimo argumento deprompta. Ipsius enim Apocalypseos neruis & colligationi inhærebat impressa consecratio, quam ego expressam extare volui, neque enim illam ipse apposui, B sed solùm exposui, vt interpretis officium postulabat.

Porrò, quàm existat huic Sanctæ sedi gloriosum, quòd ipsa Ioannis Apocalypsis ex intimo argumento tota huius sanctæ Ecclesiæ magnitudini ac felicitati dicata sit, secumq. adeò nobilem sacræ Scripturæ partem afferat, eidemque dedicationi mancipare videatur; hæc malo, Sanctissime Pater, tibi expendenda relinquere, quàm in solis claritate explicanda laborare. Quærere enim alium librum, qui Ecclesiæ Romanæ ceterarum Reginæ parem possit afferre gloriam, perinde est, ac velle, vt mundus hic spectabilis non minùs ab C alio astro illuminetur, ac luce compleatur, quàm à sole: præsertim cùm, quemadmodum lucem suam cetera omnia astra à sole participant; sic reliquæ sacræ Scripturæ partes, quæ Ecclesiæ Romanæ gloriam describentes, adiuuare videntur illius lucem, eæ ferè omnes ab Apocalypsi illuminatæ, ab ea quodammodo accipiant, vt ipsæ etiam sint huic Sedi valdè honorificæ & gloriosę. Quare coniunctâ Apocalypseos dedicatione cum ipsius allusionibus, quasi sole cum astris ab ipso illuminatis, valdè mirabile est, quantum inde Ecclesia Romana accipiat amplitudinis, splendoris, & gloriæ. Vt enim nonnulla valdè illustria encomia breui percurram, quæ ab eo lumi- 1.
D num concursu fiunt manifesta. Inde primum habemus filium illũ Apoc.12.
masculum, quem enixa est Mater Sion, & qui regendis Gentibus nascebatur, esse populum fidelem Romanum, hoc est, huius tuæ Vrbis Ecclesiam, Pater Sanctissime; per reliquos autem filios eiusdem Matris (qui eodem capite commemorãtur) ceteras Christi Ecclesias denotari. Quemadmodum etiam Psal.44. Regina illa, quæ Psal.44.
nupserat mystico Salomoni, eidemq. adstabat à dextris, eadem est Ecclesia Romana: proximæ autem eius, Ecclesiæ ceteræ, quæ post E illam Regi adducendæ erant. Simile est in Canticorum libro cap.6. de sexaginta Reginis, octoginta concubinis, ac innumeris adolescentulis: illæ enim omnes Ecclesiæ peculiares sunt, quarum princeps atque Regina est Ecclesia Romana, illa (nempe) *vna perfecta* Cant.6.8.
& electa genitrici suæ, quam ceteri omnes beatissimam prædicauerunt.

Ab eadem luce clarescit, in Romæ ad fidem Christi conuersio- 2.
nem impendi eos omnes Psalmos, quibus propter summæ exultationis materiam inscribitur *Alleluia*. Eodemque referri septem Dei Apoc.19.
voces atque tonitrua, quæ Psalm.28. decantata fuerant. Apoc.10.

Quàm sit gloriosa Ecclesiæ Rom. ea dedicatio.

Inde præterea claret de conuersione Romæ ad fidem Christi, ac A
de ipsius in ceteras Ecclesias principatu integra extare capita plura,
eaque illustrissima in Isaiæ ac Ieremiæ vaticinijs. Atque hunc esse
sensum literalem, quem illi in eis capitibus præcipuè significare vo-
lebant, tangentes Iudaica, sed Christiana respicientes.

4. Inde etiam est, vt de Ecclesiæ Romanæ fundatoribus, Petro &
Isa.21. Paulo videamus honorificentissimam fieri mentionem ab Isaia cap.
21. in illa biga equitum, qui famam rei præclarè gestæ in triumphali
Apoc.19. & 21. vehebant curru: quorum alter erat ascensor asini, alter cameli. At- B
que hos ipsos Apostolos esse duos illos Angelos, Babylonis ruinam
Ioanni nunciantes, ante quorum pedes cecidit ipse Ioannes, vt eos
adoraret.

5. Ab eodem sole illuminatur genuinum argumentum Cantici
Canticorum; & agnoscitur, illud esse magna ex parte idem, quod &
Apocalypseos; atque Apocalyptico filo semel deducto, & feliciter
glomerato, facilè idem præstari in Canticorum libro: illiusque ve-
rissimam acoluthiam Romanæ Ecclesiæ esse admodum honorifi- C
cam. Ac eius libri contextum postulare & cogere, vt sponsæ laudes
quæ canuntur cap. 4. & 6. omnes referri debeant ad eam sponsam
siue Ecclesiam, quæ ceterarum omnium est princeps atque Regina.

6. Præterea eodem iubare conspicuum fit, Angelum illum haben-
tem potestatem magnam, & claritatem eximiam, Apoc. 19. in pro-
prio & germano sensu esse Petrum Apostolorum principem. Atque
adeò ex Apocalypsi desumi posse, cùm elegantissimam, tum grauis-
simam inscriptionem, quæ in fronte augustissimi in vniuerso orbe
templi eidem Petro in monte Vaticano ædificati (cui tu, ô Beatissi- D
me Pater, extremam iam manum admouere omni ope conaris) au-
reis literis effulgeat, hoc tenore: ANGELO DESCENDENTI DE CÆ-
LO, HABENTI POTESTATEM MAGNAM, A CVIVS GLORIA ILLV-
MINATA EST TERRA, ET ANTE CVIVS PEDES CECIDIT IOANNES,
VT EVM ADORARET.

7. Apoc.21. & 22. Denique ab eodem luminis fonte deriuatur, vt omnem illam
supra modum admirandam cælestis Ierosolymæ immensitatem, &
gloriam, cuius descriptio claudit Apocalypsin, non dubitemus esse
figuram, & indicationem eius gloriæ, quâ in patria cælesti fruitura
est Ecclesia Romana, ceterarum Ecclesiarum Regina. Eadem enim E
est, quæ desponsata fuerat Agno cap. 19. & cui cælestis Ierosolymæ
nomen tribuitur cap. 21.

Non addo plura, quia septem ingentia Ecclesiæ Romanæ elogia,
ac præclara stemmata videor mihi tetigisse, quæ mirificè ab Apoca-
lypsi (vt ego quidem censeo) illuminantur. Et decet sacræ Reuela-
tionis interpretem septenario maximè delectari, qui propter ipsius
sacramentum adeò familiaris est Ioanni, vt quadragies ferè ab illo
in hoc opere vsurpetur. Hos ego septem gloriosos Ecclesiæ Romanæ

Numeri in S. Literis sacratissimi sunt, & mysteria recondita indicant. August. lib. quæst. in Genes. cap. 152.

titulos

A titulos & prærogatiuas contemplor, (Beatissime Pater) à Ioanne ipso tibi offerri, tanquam totidem pretiosissimas gemmas mirificè effulgentes in eo diademate, quo Romanum Pontificem coronat Apocalypsis; atq. illas spero à peritis discernendi probatum iri tanquam adamantes veros, & longè maximum rerum omniũ humanarum pretium habentes; & qui mirum in modum Summi Pontificatus apici, seu thiaræ sacræ conueniant. Ea verò spes mihi fecit animos, vt conceptum de Ioannis dedicatione nuncium, ac de B gemmis pretiosis tibi ab illo oblatis, auderem supplex ad te afferre, ante tuos pedes per intimam deuotionem cadendo, vt adorem eum, qui Petro successit in illa eâdem magna potestate; ac sperando fore, vt quemadmodum à Petri gloria illuminata est terra, sic à tua gloria (quæ est eadem illa gloria Petri) illuminetur ea obscuritas, quam meum opus, meaque promissa ex eo habere possunt, quòd à me proficiscantur. Si enim tu ea probes, & complectaris; inde illa plena lucis euadent. Tunc verò dubium non erit, quin *noua & vetera seruata tibi fuerint*; quem Deus Ecclesiæ suæ mul- Cant. 7. 13. C tos annos seruet incolumem, vt illos omnes perfruatur nobilis aquila glorioso de dracone triumpho, quem mihi repræsentat insigne tuum; cuius interpretationem ad symbolum aquilæ in commentario cap. 4. reuerenter attingo, vbi de te non tecum: hic ad te non plura. Hispali in domo Societatis, prima die Martij, anni 1612.

A

FACVLTAS PROVINCIALIS CASTELLÆ.

EGo *Gaspar de Vegas*, Præpositus Prouincialis IESV, in Prouincia Castellæ, potestate ad id mihi factâ à Reuerendo admodum Patre Claudio Aquauiua, Præposito Generali eiusdem Societatis, concedo, vt typis mandetur opus inscriptum, *Vestigatio arcani sensus in Apocalypsi*, compositum, & exactè elaboratum à *P. Ludouico ab Alcasar* Theologo eiusdem Societatis, & sacræ Scripturæ publico professore, iudicio nostræ Societatis approbatum. In cuius rei fidem has literas manu nostra subscriptas, sigilloque nostro munitas dedimus: Matriti, quinta die Aprilis, anno MDC XII. B

Gaspar de Vegas Prouincialis.

C

Hetærus Lectori.

AMbiges, mi Lector, nec sine causa, quare opus hoc, Hispalitanum cùm sit, excusum fuerit non permissu Prouincialis Bæticæ, verùm Castellæ Prouinciæ. Sed animum intende: libens te certum faciam de re, quam noster Luisius *tibi esse notam, vehementer optat. Nempe quàntum debeat hoc opus Patri Antonio Padillæ. Atque ita liceat modò per te, etsi parumper immorer, de tanto viro pauca præfari. Nec abs re erit, mihi crede. Prætereo claram auorum & proauorum seriem, altum sanguinem. In ipso ætatis flore, cùm esset Familiæ princeps Padillarum, clarißimi parentis occasu paternam creuit hereditatem,* D *Adelantadus Castellæ renunciatus. Sed tantus Dei amor Antonium à primis annis incenderat, vt breui eo se principatu abdicauerit, eumq́; sorori (quia fratrem non habebat) fruendum reliquerit: ac Beatum Ignatium secutus, mundana omnia spreuerit, calcauerit. Deinde verò, cùm propter mirabilem vitæ sanctitatem, diuinum ingenij acumen, incredibilem animi magnitudinem, & singularem iudicij sapientiam, omnium nostrum spes in eum essent coniectæ, vicit proculdubio in his omnibus cunctorum expectationem vir laude maior, etiamsi obscurus nasceretur. Et in Theologicis præsertim studijs eos fecit progressus, vt valde admodum ille nostrorum hominum Theologiam promouisse, verißimè à doctißimis censeatur. Neque solùm fuit ille eximium nostræ Societatis decus & ornamentum: sed plures etiam post se ad eandem vitæ rationem suo exemplo adduxit.* E *Multi enim eius vestigia sunt secuti: inter quos filius sororis, noster Martinus Padilla, eius, qui hodie Adelantadus Castellæ, germanus frater, ac natu maior. Soror etiam, Martini mater, Comes Santagadææ, atque huius germana Domina Casilda, amplexæ Christianam paupertatem, in Virginum cœnobijs Christo se consecrarunt, vtraque Comitatum relinquens, & ius primogenituræ Padillarum. Erant igitur, viuente magno Antonio, tres alii eiusdem Familiæ principes, præter Martini fratrem, qui ei successit, eodem tempore viuentes, quos ad Christi paupertatem adduxit Antonii exemplum: eorumque singulos se principatu abdicasse necesse fuit, vt remaneret Princeps Familiæ Eugenius, qui hodie est. Mirandus sane quaternio, & cui similem alium vix vlla sæcula hactenus viderint, aut visura credantur:*

A dantur: ac totus valdè gloriosus Antonio, quem ceteri sint secuti, quiq; ipsos principatu eis relicto, adeò honestarit, quosque propterea adeò etiam in terris honorauit Deus, vt filii, atque nepotes prædictæ Comitis Santagadææ (quæ vidua demum clausit beatum agmen) capita sint hodie plurium ex præcipuis Hispanorum magnatum Familiis.

Hic itaque Antonius Padilla cùm fortè ex itinere hospitem habuisset Luisium nostrum, totum hoc opus auidè legit, & exscripsit. (Cuius de eo iudicium ipsius manuscriptum literis mandassem, ni calamum arceret Auctoris modestia.) Vidensq; editionem protelari, enixè petijt à R^do^ admodum Patre Generali, & Prouincialibus, vt Auctor Salmanticam (vbi tunc ipse nostri Collegii Rector) adiret, vt opus typis celeriùs
B mandaret. Petijt inquam, & obtinuit. Iuit namque Luisius Salmanticam, ibiq; commoratus operi supremam manum imposuit. Habes iam, amice Lector, rationem ob quam commissa approbatio huius libri Prouinciali Castellano, non Andalusio. Addam tamen, hoc ipsum non parū splendoris operi attulisse Nam à conterraneis lectū mirum neutiquam, si id ipsi laudassent ac probassent. Egresso autem à Bætica Luisio, eius Apocalypsis collata est cum Theologis non Salmanticensibus modò, sed etiam Complutensibus, ac Pincianis, ac tandem è Prouincia Castellæ sex iudices grauissimi electi (inter quos Antonius Padilla, & Pater ipse Prouincialis) vt omnia æqua trutina penderent: & ne forsan perfunctoriè & oscitanter id fieret, creatus etiam quidam, qui Aristarchi munere fungeretur, emunctæ naris vir, qui, ne suo deesset officio, omnia
C vndequaque collegit, quæ à Zoilo quouis potuissent obiici. Ac deinde iudices cuncti omnia exactissimè perpendére; & vnanimi consensu vniuersum Luisii opus approbarunt, & plausibus etiam exceperunt, breuem scribentes, ac nomina subscribentes, & nihil esse in opere testati litura dignum, nec in doctrina, nec in modo interpretandi Scripturas: imò potiùs omnia lectu & scitu digna. Incunctanter literæ ad P. Generalem missæ à singulis, quibus certus de hisce omnibus fiebat. Nec rescripserat ipse, & Antonius supremum diem obierat; seu potiùs abierat ad cælestem patriam: & quæ pulcherrimæ editioni ab eo parabantur, interiere omnia: redeundumq; Hispalim Luisio fuit. Ipse tamen agnoscit atque fatetur, huius editionis maturationem magno Antonio prorsus deberi, qui & corpore indutus & exutus, cum Deo & cum hominibus, gratia, auctoritate, & virtute omnia tesqua & ardua (quæ solent in rebus humanis occurrere,) cal-
D carit, superarit. Scilicet vt omnibus palam fiat, quantum, & quale opus hoc ipse censeret, & quo amore Luisium prosequeretur. Nam quemadmodum cùm viueret, etsi inter vmbras humilitatis (quam colebat ex animo) fulgores quidam perpetes splendebant nobilitatis auitæ, & animi ad principatum nati, in ijs rebus effuso fauore prosequendis, quas fouendas propterea susceperat, quod ita expedire iudicasset: ita nunc persuasum est Luisio, ab Antonio in cœtu Diuorum eandem erga se fidem conseruari, ac cælestia in suum opus deriuari auxilia. In extremo enim communis huius aëris haustu, Societatis superioribus scriptū reliquit, nihil adeò ex hac vita se præter Luisii Apocalypsim in meditullio cordis secum deferre: nullius rei curam adeò animo suo insi-
E tam & infixam; videlicet, quia sibi persuaserat, valde admodum hoc opus referre, tum ad Dei Opt. Max. gloriam, tùm ad Romanæ Ecclesiæ dignitatem. Quare licèt liber summo Pontifici propterea dicetur, quòd eam dedicationem petat totius operis argumentum; & quòd ita voluerit, iusserit magnus Antonius: considerato tamen gratitudinis debito, ipsi soli Antonio dicandus erat. Imo verò non solùm gratitudinis ergô, sed etiam iustitiæ iure, eò quod ille subhastatum, verè αὐτωνέμενος, siue suprà omnes licitatus, suo sibi iure vendicauerit. Hocq; ipsum testatus est Luisius ipse hisce versiculis,

ὁ πάτερ ἀντωνῆσου τὴν ἰχνείαν.
ἀνθ' ὅτου ἡ ἰχνεία αὐτή σοι ἀποκηρύττεται.

A

Iudicium Magistri Fr. Augustini Antolinez, primi Theologiæ Cathedrarij in Salmanticensi Academia, in qua & sacræ Scripturæ Cathedram tenuerat.

COMMENTARIOS in Ioannis Apocalypsim *Patris Luisii ab Alcasar* è Societate IESV, perdoctos sanè & eruditos, rerum serie, & cohærentiâ (desideratâ hactenus) ingenii acumine & eruditione excogitatâ planè mirabiles, vetere Patrum orthodoxaque doctrina refertos, & ad reliquos Sacræ Paginæ libros intelligendos, lucis ac vocis plenos, quos de mandato supremi Senatus vidi, typis mandari dignos esse censui. In conuentu Salmanticensi Ordinis Eremitarum S.P.N. Augustini, pridie Calendas Augusti, anno 1611.

Fr. Aug. Antolinez.

B

Facultas Prouincialis Flandriæ.

CAROLVS SCRIBANI Præpositus Prouincialis Societatis IESV, in Prouincia Flandriæ, potestate ad id mihi facta, ab Adm. R.P.N. Generali Claudio Aquauiua, tibi Ioanni Keerbergio facultatem concedo, vt *P. Ludouici Alcasar* Soc. IESV, in Bætica S. Theologiæ Professoris, *Vestigatio arcani sensus in Apocalypsi S. Ioannis*, Societatis eiusdem Doctorum Theologorum iudicio examinata & approbata, typis per te excudatur. In quorum fidem has literas mea manu subscriptas & sigillo munitas dedi, Antuerpiæ xi. Martii, M.DC.XIV.

C

Carolus Scribani.

Approbatio Censoris ordinarij.

INFRASCRIPTVS S.Th.Licent. Canonicus & librorum Censor Antuerp. præsenti testimonio adfirmo, *Vestigationem arcani sensûs in Apocalypsi*, summo studio & industria factam per *R. P. Ludouicum ab Alcasar*, è Societ. IESV, Theologum ac Philosophum acutissimum, perutilem esse, non modò ad occulta rerum diuinarum illo libro contenta mysteria cognoscenda, verùm etiam ceteros S.Scripturæ recessus magis abditos indagandos: vt quæ viam sternat, quod iusto sapienti adscribit Ecclesiasticus, *In versutias parabolarum quiuis introeat, & occulta prouerbiorum exquirat.* Quare dignissimam censui, quæ ocyùs euulgata luce donetur. Actum Antuerpiæ, in Semin. Episc. Kal. Martii, M.D.C.XIV.

Laur. Beyerlinck.

A

SVMMA PRIVILEGII REGIS CATHOLICI.

PHILIPPI Tertij Hiſpaniarum Regis edicto ſancitum eſt, vt LVISIVS AB ALCASAR è Societate IESV, *Veſtigationem arcani ſenſus in Apocalypſi*, à ſe ſcriptam, typis mandare poſſit, vbicumque velit. Ac, vt nemo alius, ſine eiuſdem LVISII facultate, toto decennio per vniuerſas Prouincias ſuæ Maieſtati ſubiectas id opus imprimat, vel imprimi faciat, aut alibi impreſſum adducat, vel diuendat per ſe, vel per alios: ſub pœna amiſſionis omnium librorum, vnà cum typis, & omni typico apparatu, & quinquaginta millium Marauedinorum mulcta, prout latiùs in originali habetur, dato apud S. Laurentium Regalem, 24. die Septembris, 1611.

B

Subſcriptum

EGO REX.

C

Ad mandatum Catholicæ Maieſtatis.

Georgius Touarius.

Præfatus verò LVISIVS ius omne dictæ facultatis, & priuilegij ſibi conceſſi tranſtulit in Ioannem Keerbergium, Typographum Antuerpienſem.

D

PRIVILEGIVM ARCHIDVCVM.

ARCHIDVCVM Priuilegio cautum eſt, ne quis proximo decennio citra voluntatem Ioannis Keerbergij Typographi Antuerpienſis, vllo modo imprimat, vel alibi impreſſum in ſuas ditiones importet, venalémue habeat Reuerendi Patris Ludouici ab Alcaſar Hiſpalenſis è Societate IESV, Theologi, & in Prouincia Bætica ſacræ Scripturæ Profeſſoris, *librum, cui titulus,* Veſtigatio arcani ſenſus in Apocalypſi, cum Opuſculo de

E

ſacris Ponderibus ac Menſuris. *Qui ſecus faxit, confiſcatione librorum, ac graui pœna mulctabitur, vt latiùs patet in literis datis Bruxellæ in Concilio Brabantiæ, xvij. Martij, anno MDC.XIV.*

Sign.

De Witte.

Hetærus de sequenti imagine ex Isaiæ c. 21.

NOLI putare, optime Lector, existimasse *Luisium* nostrum, licere sibi ad Apocalyptici vestibuli ornamentum per accõmodationem huc transferre, quod non erat eo respectu Isaiæ reuelatum. Sed potiùs sic habeto, proptereà hic appositam fuisse eius visionis imaginem, quia persuasum habet *Luisius*, Spiritus sancti mentem in reuelatione illa Isaiæ facta non fuisse aliam, quàm vt extaret in veteri Scriptura insigne vaticinium de cælesti Apocalypsi, quæ à Ioanne erat spectanda, ac de ipsius Apocalypseos argumento præcipuo. Res sanè magna, si certa: ac de certitudine à te ipso ferendum est iudicium, perlecto capitis decimi septimi commentario, vbi res in disputationem veniet. Tunc verò, si tibi fuerit satisfactum; fortasse fateberis, nihil grandius optari potuisse ad Apocalypseos propylæum exornandum; nihil aptius cogitari, quàm tanti fuisse apud Deum reuelationem hanc Ioanni faciendam, vt augustissimo prognostico, & antiquissimâ prærogatiuâ eam singulariter honorare, & prænunciare decreuerit in ipso Isaiæ libro, designatis speculatore & argumento: idque in literali nobilissimi vaticinii sensu: qua ratione de vllo alio noui testamenti libro negat *Luisius* se peculiarem reperisse prophetiam.

A

Hostibus attonitis. Erat autem, pignore nato,
Floridior tibi vere nouo renouanda iuuentus. Psal. 102. 5
Excludi sed enim fœtus non antè valebat,
Quàm longa annorum series completa fuisset
Fixa Dei placito. Sed, quò cunctatio maior,
Hoc maioris erat diuina animatio molis,
Dignior & summa spe ingentis sæcula lucis
Plurima dilatæ. Superest ea nunc tibi cura
(Ne voret ore draco, neu frigus lædat iniquum)
B *Dum pipit, implumem pietate fouere paternâ:*
Solis vt aduersus radios si firma probetur
Stare acies, sobolis veræ decoretur honore,
Illa tuæ, ouo nata tuo, à te fota, probata,
Altaq; conspicuam, & præsenti numine plenam,
Mirabunda sibi quam semper adesse deinde
Castra Dei videant (Romanæ gloria Gentis)
Ac simul ante acies fulgens procul emicet, illam
Horrescat Stygiusq; draco, sobolesq; draconis,
Exclusamq; gemant æterno tartara fletu.

Plin. l. 1. c. 3. Implumes etiã pullos cogit aduersos intueri solis radios, illumq. cuius acies firma contrà steterit, educat.

Plin. l. 10. c. 4. ait, non ferè legionis Rom. vnquam hybernasse castra, vbi non aquilarum esset iugum, ac solius Aquilæ signũ in aciem à Romanis portatum.

TOTIVS OPERIS DIVISIO.

PLACVIT primò totum opus in duos tomos diuidere, ea ratione, vt alter contineat commentarium, ac notationes in ipsam Apocalypsin: alter verò commentarium in eas sacræ Scripturæ partes, quæ singulariter ab Apocalypseos allusionibus illustrantur. Hic verò posterior tomus non est à priore distractus ac dissolutus, sed cum eo potiùs maximè cohærens: quippe ænigmata integrè ac perfectè nequeunt enodari, nisi loci etiam, ad quos fit in eis allusio, optimè explicentur. Illud verò in Apocalypsi mirabile valde est, ex obscurissimis nempe illius tenebris lucem exoriri clarissimam, eamque in multa alia sacrarum Literarum capita, atque adeò in integrum etiam librum, (qui & ceteris omnibus Veteris Scripturæ creditur difficilior, & mysteriorum magnitudine cunctis refertior) refundi: atque hanc ipsam, quæ veteribus Scripturis communicatur lux, in magnam commentariorum Apocalypseos confirmationem, & ipsius ænigmatum illustrationem redundare.

Singuli autem tomi quinos habebunt libros, vt sint veluti duæ manus decem digitis distinctæ, ac se mutuo iuuantes. Hæc autem erit prioris tomi distinctio. *Primus* liber complectetur proœmiales Apocalypseos notationes. & duorum ac viginti capitum Paraphrasim. *Secundus*, commentarium priorũ trium capitum, quæ non sunt aliud, quàm prologus, quem Spiritus sanctus sacræ actioni præposuit. *Tertius*, commentarium à cap.4.ad vndecimi vsque finem, id est, vsque ad *Iudæorum diminutionem*. *Quartus*, octo capita subsequentia ad vndevigesimi finem exponet. Quę pars ad *Diuitias Gentium* spectat, & ad Imperii Romani conuersionem pertingit. *Quintus* denique trium postremorum capitum conficiet commentarios, in quibus finem sacræ actioni imponunt descriptio longinquæ pacis Ecclesiæ, nec non victoria gloriosissima, quam obtinebit de Antichristo, ac demum vniuersalis Iudicii dies, & æternæ gloriæ magnitudo, quæ in cælo Romanam Ecclesiam manet. His, corollarii loco, accedet *Opusculum de sacris mensuris*, cui magnam lucem accendere videtur Apocalypsis.

Alterius tomi diuisio huiusmodi erit. *Primus* liber continebit commentarium præstantissimæ partis libri Iob, quatuor nempe capitum, in quibus Deus cum Iobo loquitur: quæ nimirum capita ab Apocalypseos etiam allusione mirificam mutuantur lucem. *Secundus* complures explicabit Psalmos perdifficiles, qui Apocalypseos etiam allusione faciles admodum redduntur explicatu. *Tertius* acoluthiam complectitur & commentarium in totum Cantici Salomonis librum, quem Apocalypsis etiam respicit, & illustrat. *Quartus* comprehendit commentarios pręcipuorum capitum, quæ ex Maioribus (quos vocant) Prophetis Apocalypsis accersit. Et *Quintus* demum in Prophetis Minoribus idem munus, quod in Maioribus quartus, præstabit,

A

LIBER PRIMVS,

Continens Notationes procemiales in Apocalypsim, & singulorum capitum Paraphrasim.

EXORDIVM.

B

VICVNQVE pingendi artis peritus est, priusquàm penicillum arripiat, & picturam ipsam viuis coloribus exprimat; duo præstet imprimis oportet. Alterum est, tabulam ipsam vel linteum, (quod est pictura illustrandum,) colorum pulchritudini aptissimè excipiendæ, & penicilli dexteritati sine vllo impedimento exprimendæ diligenter præparare. Alterum, aliquo siue lapillo, siue carbone, vel gypso totam historiam posteà depingendam ductis lineamentis primò adumbrare, & quamlibet suo loco figuram aptè concinneque delineare: ita vt in lineis ipsis appareat, non quidem picturæ pulchritudo, sed ipsius dispositio, ac veluti vmbra veritatis eius, quæ postea multiplici colorũ venustate & elegantiâ in lucem est proditura. Simile quid præstandum videtur ijs, qui alicuius libri commentarium edere statuunt, priùs enim quàm manus ad penicillum, vel potiùs animum ad ipsa commentaria appellant, duo sibi necessaria sunt. Primùm procemialibus notationibus, siue prolegomenis quasi tabulam præparare, & obuias quasq. difficultates, quæ in primo ipso limine solent incurrere, complanare. Deinde post tabulam ipsam egregiè aptatã, quædam veluti lineamenta ducere, & in vmbra totum opus ita distribuere, suasq. personis singulis sedes designare, vt posteà in ipsa eminentia elegans & concinnum appareat. Atq. huc debet dirigi Paraphrasis scopus, vt in ipsa, ante idoneam colorum proportionem, & congruentem totius libri explicationem, ipsamet historiæ partitio, & apta figuræ cuiusque lineamenta indicent; opus illud sibi omnino esse constans & cohærens; atq. adeò, si commentarii ipsius luce veluti colorum varietate expoliatur, & veluti animetur; rem fore singularis sapientiæ, nec indignam, quæ eodem illo ordine scripta sit in libro, quem interpres commentariis illustrandum aggreditur. Has igitur volui esse duas huius libri primi partes, nimirum Notationes procemiales, atque Paraphrasim. Libuit enim hoc libro complecti quidquid ante ipsius Apocalypseos commentarium præmitti oportere duxi. Quapropter in Notationibus quidem quasi tabulam, seu linteum aptare est animus, atque ita facilem & læuem reddere, vt obices ac difficultates, quæ possent obiici aduersus meam interpretationẽ, aut omnino sublatæ, aut superatu faciliores multò sint. In Paraphrasi verò oculis subijcere intendo prima ipsa totius operis lineamenta, partitionem, & vniuscuiusque figuræ scopum, non vt ex primis hisce lineis Spiritus sancti mentem attigisse iudicer, sed vt meâ intentione, vniuersaque operis historiâ, quam in toto hoc libro exprimere conor, possit animum Lector informare; ac proinde vt appareat, argumentnm operis totius esse Sp. sancto dignissimum, & dispositionem ipsam atque ordinem rerum inter se mirificè concinnatum, & solùm superesse, vt rectè & ordinatè varii disponantur colores ea concinnitate, qua opus est, vt ænigmata iudicentur esse enodata.

Nota-

Notationes, quæ à me procœmii loco præmittuntur, alicui fortaſſis nimis multæ, atque adeò plures ſolito videbuntur. Ceterùm ſi nulla eſt in ipſis ſuperuacua, A

Non ſunt longa, quibus nihil eſt, quod demere poßis.

vt ſcitè Martialis lib. 2. Epigr. 77.

Et meâ quidem ſententiâ in hiſce Notationibus non digredior ad rem aliquam, quæ parum ad libri huius ornamentum, aut æſtimationem conducat: quæue adiumento non ſit ad noſtri argumenti difficultatem ſuperandam. Quidquid præterea neutri ex hiſce duabus rebus conferens addatur in procœmio, otioſum planè & ſuperuacaneum eſſe exiſtimo: & tam in procœmio ipſo, quàm deinceps in commentariis, illud ſemper præſtare ſi minùs potui, at optaſſe me fateor, quod Plinius Iunior lib. 5. epiſt. 6. his verbis conſulit: *Primum ego officium ſcriptoris exiſtimo, vt titulum ſuum legat, atque identidem interroget ſe, quid cœperit ſcribere, ſciatq́; ſi materiæ immoratur, non eſſe longum; longißimum, ſi aliquid accerſit atque attrahit. Breuis eſt, qui facit, quod inſtituit. Non enim excurſus hic eius, ſed opus ipſum eſt. Si nihil inductum, & quaſi deuium loquitur, non epiſtola, quæ deſcribit; ſed res, quæ deſcribitur, magna eſt.* Hoc ergo Plinii conſilium capiendi & exequendi auidus, (& aliud ſimile Philonis Poëtæ Græci,) in his prolegomenis exoptaui; nihil aut relinquere, quod ad tabulam ipſam poliendam, ac præparandam opus eſſet; aut accerſere, quod minimè eſſet eam ad rem neceſſarium. Similiter etiam in toto horum commentariorum ac librorum ſequentium decurſu illud mihi in votis cumprimis eſt, vt inter duas lineas, ſiue regulas (quod aiunt) quidquid dixero, inſcribam. Altera eſt, ne quid afferam, quod ad intelligentiam rei ipſius, quam commentario ſuſceperam illuſtrandam, nihil referat. Altera, ne quid prætermittam, quod ad eiuſdemmet rei cognitionem opus eſſe videatur. Sic ſolent qui ſcribere diſcunt, inter duas parallelas, characteres efformare: vt & ipſæ literæ pares inter ſe, & ipſarum lineæ rectæ exiſtant. B C

Primam harum regularum multi tranſiliunt, vt ſuos commentarios multiplici rerum pretioſarum ſupellectile locupletent. Liceat tamen mihi, obſecro, inopi, & rerum egeno nihil curare de veſte filo, auro, & opere acupicto elaboranda; ſed tantùm de concinnanda, & leuidenſo (quod aiunt) filo conſuenda, ne diſrumpatur. Atque hic ſaltem ſit noſter tenuitatis prætextus; nempe, ſic nobis videri expedire, vt tota mentis intentio ad contextus ſeriem, & intelligentiam colligatur. Atque huic ſaltem excuſationi faueat Florus initio ſuæ hiſtoriæ, vbi ait, *Ipſa ſibi obſtat magnitudo, rerumq́ue diuerſitas aciem intentionis abrumpit.* Quod eò ſolùm dictum velim, vt aliquam meæ paruitatis excuſationem afferam, in aliorum enim ſcriptis magnam rerum copiam, & varietatem cum exacta interpretatione coniunctam dilaudo, admiror, atque ſuſpicio. D

Verùm eſto, in commentariis longiùs interdum liceat per varia eruditionis prata diuagari: in Paraphraſi ſaltem nemo non viderit, minimè expedire, aut latè excurrere, aut eam rerum copiâ ditare. Quapropter quamuis in procœmii Notationibus longior alicui videri poſſim; in Paraphraſi tamen ſatis caui, ne ſimile quid mihi vitio verti poſſet. Imò verò ſuſpicor, nimiùm me breuem, & parcum viſum iri. Huiuſce tamen rei excuſatio ea eſt imprimis, ne in Paraphraſi ſuccincta accidat illud Horatii, in arte Poët. E

—Breuis eſſe laboro,
Obſcurus fio.—

Nam cùm ſcopus in Paraphraſi proponere ſit, non probare, vt totum filum in vniuerſo opere ducendum, & omnium libri partium cohærens ordo & conti-

nuata

A nuata ſeries percipi poſſint; oportet omnia ſimul compendiariâ breuitate ſub mentis aciem ſubijci; & propterea Paraphraſim ipſam ab ijs omnibus ſecerni, quæ ad deducti fili cognitionem neceſſaria non ſunt. Nec enim ad perfectionem Paraphraſis ſatis eſt, vt in ſummam redigat, quod fusè in commentario diſputatur; ſed opus eſt, in ea duntaxat exprimi quaſi neruos, quibus ipſius textus connexio & coagmentatio conſtat: alioqui ſuas partes Paraphraſis non præſtabit, quæ non ſunt aliæ, quàm vt appareat ex ipſa, totam rei ipſius ſeriem ducto & continuato filo optimè cohærere. Quod ſi deſit; quantumuis multa, eaque preclara tum commentarius contineat, tum etiam Paraphraſis breuiùs contrahat; libri ipſius elegantia atque ſapientia minimè innoteſcent: ſi Paraphraſis malè cohærentia, atque adeò diſſoluta complectatur. B Quamobrem eo rectiùs, & ipſi operis acoluthiæ congruentiùs Paraphraſis ſuum aſſequitur finem, quo contractior in ſe, & ad præcipua puncta conſtrictior eſſe videbitur. Et ſanè non ſatis comprehendit (opinor) totius libri ſeriem, qui paucis ſummam eius complecti neſcit.

Hinc eſt, quòd conatus ipſe ſim Apocalypſeos acoluthiam, non ſolùm breui verborum ambitu in Paraphraſi, ſed breuiùs adhuc in notatione ſeptima procemiali coërcere. Ibi enim contendi ſingulis capitibus titulos per ordinem præfigere: atqui breuiſſimum integro capiti titulum apponere, qui argumenti medullam complectatur, non eſt admodum facile. Deinde in eadem notatione C hanc rurſus acoluthiam paulò latiùs explicui. Quare Paraphraſis quamuis videatur breuis, tertia eſt Apocalypſeos ſumma, ceteriſque fuſior. ſingulatim enim perſtringit, quidquid continet textus, & ſymbolorum ſingulis ſuam diſtribuit ſignificationem; ita vt ſenſus, quem ipſe in cuiuſque capitis filo, & in omnibus ſingulorum capitum partibus perſequor, poſſit facili negotio percipi; & manifeſtè cernatur, libri ſeriem & totius argumenti diſcurſum excellentiſſimum eſſe; ſolumque deſit, vt commentarius ac notationes librorum ſubſequentium oſtendant, cuiuſque ſymboli applicationem ad eum ſenſum, quem mihi tanquam genuinum propoſui explicandum, benè & cohærenter aptari, quemadmodum opus eſt, vt cenſeatur ſolutum eſſe ænigma, & ipſius elegantia propalata.

LIBRI PRIMI PARS I.

QVÆ EST NOSTRÆ INTERPRETATIONIS PROOEMIVM,

In sex & viginti Notationes partitum.

NOTATIO I.

In qua primùm expenditur, quanti momenti & ponderis sint Notationes istæ, quæ ante commentarium præmittuntur: & deinde earum series ob oculos ponitur.

X eorum numero, qui in hos meos labores inciderint, (si qui fortè erunt) suspicor, aliquos ad singulorum ænigmatum interpretamenta festinantes, hoc quidquid est proœmij, cùm primùm videant bonas illud paginas implere; facilè prætermissuros, vt citiùs de ipsa Apocalypseos interpretatione iudicium ferre valeant, persuasum habentes, huiusmodi notationes proœmiales non esse tanti, siue ad degustandum aliquid ex hoc opere, siue ad iudicium de illo ferendum; vt non sit pluris facienda celeritas iudicij ex qualibet commentarij parte vnam aliquam Apocalypseos figuram meditante, quàm molesta longioris proœmij consideratio. Verùm enim verò si vlla est habenda ratio sensus opinionisque meæ; multo plus ad Apocalypseos intelligentiam conferunt hæ notationes proœmiales, quàm vlla mei commentarij pars. Neque aliter se habet hoc proœmium respectu commentarii, quã caput in animali ad reliquas corporis partes comparatum; cui omnes tanquam reginæ facilè cedunt; quamque tueri prudentia naturæ cogit, cum aliarum etiam partium dispendio, si opus sit: nimirum quia caput est veluti arx & Capitolium, in quo sensus omnes, tam externi, quàm interni, patriorum penatum instar, suum habent domicilium; quo deuicto, illicò cetera omnia corruunt: extemplò enim reliquum corpus omni sensu & intelligentia priuetur necesse est, & inanimum remaneat. Quò spectet hæc capitis similitudo, seu comparatio, facilè, opinor, Lector intelliget. Adijciam tamẽ aliud simile, vt mentem meam magis explicem; & eam Lectori, aptissimo (vt mihi quidem videtur) exemplo confirmem.

Animaduerto igitur in bellis, quædam esse prælia, quibus minimè dimicatur de summa imperij, sed de castello aliquo, aut vrbe, quæ magnæ cuiusdam monarchiæ sunt partes exiguæ. Alia verò esse prælia, quibus non de hoc

A vel illo castello aut munitione, sed de toto imperio agitur: eò quòd ex illo prælio pendeat, cui deferenda sit totius imperij monarchia: & quamuis plurimæ supersint difficultates posteà superandæ; sed priùs etiam, quàm illæ superentur, ex illius prioris prælii victoria agnoscit victor se iam esse totius imperij monarcham, qui hostem suum imperii possessione spoliauerit, atque eius potentiam in se transtulerit. Huiusmodi fuere prælium Pharsalicum, quod Cæsar cum Pompeio commisit; & Actiacum quo Augustus decertauit cum Antonio, & antè, Cilicense quo Darius & Alexander de totius Asiæ imperio dimicarunt. In eiusmodi ergo prelijs, quis non videat, quanto fuerit maioris mométi singularis illa victoria, quàm quodius oppidum & quamuis vrbem inuadere & sibi subijcere? In Apocalypsi ergo (id est, in

B libro omnium difficillimo) facilè apparet scriptorem, qui eam interpretãdam suscipit, cum iis omnibus bellum suscipere, qui eam quam ipse profert, expositionem non recipiant. In hoc autem bello, (quod Angelicorum instar, intellectualibus viribus & armis geritur) quæuis disputatio circa genuinum huius vel illius figuræ mysterium omnino sunt veluti prælia, quibus non de summa imperij, sed de hac vel illa vrbe siue castello decertatur. Decertatio verò de totius Apocalypseos argumento, siue

C mysterio, & de totius libri summa & scopo, quid est aliud, quàm prælium, quo de imperio dimicatur? Hoc verò admisso, admitti etiam necessariò debet, disputationem hanc, quæ in notationibus proœmialibus continetur, si in ea de totius libri summa atque substantia decernitur, & de vero huius mysticæ nauigationis cursu statuendo; longè maioris momenti esse, quàm omnem aliam de aliqua Apocalypseos figura, deque illius legitimo sensu, disputationem. His addo, hac præcipuâ victoriâ comparatâ, longè maiorem fore victoriæ cùm facilitatem, tum etiam securitatem in prælijs, seu disputationibus circa hanc vel illam figuram: vt facilè apparet ex comparatione præliorum,

quæ

quæ Cæsari committenda fuere post superatum in acie Pharsalica Pompeium, vel quę Augusto post victoriam Actiacam, aut Alexandro post deuictum Darium. Quòd si imperatores illi valde fuissent imprudentes, si eo prælio contempto, in quo de summa imperij agebatur, suam omnem curã & industriam ad inuasionem huius vel illius munitionis, aut vrbis, transtulissent: hæc ipsa exempla à Lectoris prudentia exigere videntur; vt si de meo opere iudicium ferre velit, non existimet pluris referre quamuis commentarij partem perlegisse, quàm ad huius proœmij disputationem attentum & æquum se iudicem præbere. Sic enim habeat Lector, in hoc opere disputationem præcipuam, & veluti prælium de summa imperij, positum esse in huius proœmij controuersia, & in harum notationum campo, atque in hoc certamine; quo, de germano totius Apocalypseos argumento inter varias opiniones dimicatur: atque ad hanc disputationem reuocari ea omnia, quæ in his notationibus continentur. Quamuis enim priores notatio-

A nes non videantur incipere ab ipsa controuersia de Apocalypseos scopo & argumento: facilè tamen cernitur; libri auctoritatem & auctorem, causamq; propter quam Caluinistæ eum recipiunt, ac quæstionẽ de tempore, quo scripta est Apocalypsis; & qua ratione potuerit Ioannes per futurum enunciare ea, quę iam præterierant; & denique titulum & obscuritatem libri; facilè (inquam) apparet, hæc omnia ante disputationẽ de argumento, præstituenda fuisse. Illa verò quatuor notationibus peraguntur.
B In reliquis autem huius proœmij notationibus, primùm ex varijs opinionibus de Apocalypsis argumento, siue subiecta materia eligitur ea, quam nos Dei æmulatione æmulamur, & cui imperium deferendũ esse efflictim contendimus: ac deinde expenditur, quàm sint valida ea, quæ pro argumento à nobis electo militant aduersus eos, qui aliter sentiunt; quamq; benè & plenè diluantur ea, quę eidẽ argumẽto videbantur obijci posse; id quod vt ex ipsa subsequentium notationum serie meliùs percipi valeat, ecce illam subijcio cũ notis è regione.

Series subsequentium notationum.	*Notæ ad hanc ipsam seriem.*
2 De auctoritate, & auctore Apocalypseos, & cur Caluinistæ eam recipiant. 3 De tempore, quo scripta est Apocalypsis; & qua ratione potuerit Ioannes per futurum enunciare ea, quæ iam præterierant. 4 De titulo, quem Ecclesia huic libro apposuit. 5 De obscuritate Apocalypseos.	Facilè intelligitur hæc fuisse ad disputationem de argumento supponenda; nempe vt constet oportere, vt illud sit tanto scriptore dignum, & aptum tempori, quo scriptum est: atque vt suæ inscriptioni, & ipsius tituli elegantiæ respondeat; curque res ipsa tantam obscuritatem postulauerit.
6 De varijs opinionibus circa argumentum Apocalypseos. 7 Argumenti nostri & acoluthiæ eius indicatio.	His duabus notationibus ob oculos ponitur, quę sint aliorum opiniones de Apocalypseos argumento, & quam nos amplectendam esse contendamus.
8 Eiusdem argumenti confirmatio à dignitate. 9 Secunda confirmatio à cohærentia & continuata totius libri serie. 10 De egregio fructu & filo aptè deducto à principio libri vsque ad finem. Vbi per occasionem de ænigmatis explicandi ratione. 11 De hæreticorum confutatione ex eodem filo aptè deducto. 12 Confirmatio tertia ab obseruatis tum indicijs à Ioanne datis, tum etiam antiquorum Patrum vestigijs. 13 Supradicta indicia atque vestigia non videri obseruata ab ijs, qui diuersa Apocalypseos argumenta excogitarunt.	Sex istæ notationes pro nostro argumento pugnant, triplici armorum genere aduersarios oppugnantes: obiecta nempe illis nostri argumenti dignitate eximia, filo perpetuo, & auctoritate grauissima, (quæ omnia in alienis argumentis videntur prorsus desiderari,) & positis præterea ob oculos maximis nostri fili vtilitatibus.
14 De præcipuo huius libri scopo; & cur obscurissimè scriptus sit. 15 De summa huius libri perfectione symbolica. 16 De energia perfecti symboli; & an claritati deseruiat. 17 Ex clariori antiquæ doctrinæ perceptione colligi interdum multa, quæ prima specie videantur noua. 18 Apocalypsin veteris Scripturæ locis ac libris lucem præferre.	In his etiam continentur quatuor egregiæ nostri argumenti confirmationes; scilicet à conuenientia obscuritatis magnæ. Ab exacta vniuscuiusque symboli conuenientia cum re significata. A mira luce, quæ in doctrinam Euangelicam ab ipsis symbolis deriuatur. Et à face, quæ ex Apocalypseos tenebris procedit ad sacræ Scripturæ intelligentiam.
19 Responsio ad ea, quę nostro argumento obijci possunt: & primò ad nouitatem explicationis. 20 Responsio ad secundam obiectionẽ, nempe de grauissimarum expositionum iniuria; &	Tandem quia non satis erat alienis oppugnatis nostram confirmasse sententiam, nisi plenè & planè satisfieret ijs omnibus, quæ nobis obijci posse videbantur: ideò sex postremæ notationes conantur nihil præterire ex ijs, quibus visum est nostrum argumentum oppugnari

posse. Ea verò ad quatuor capita reuocantur; nempe ad expositionis nouitatem, ad aliarum expositionum iniuriam, ad rerum magnarum omissionem, & denique ad nimiam mystici sensus consectationem; atque hæc per ordinem refutare conati sumus.

NOTATIO SECVNDA.

De auctoritate & auctore libri Apocalypseos; & cur Caluinistæ eam recipiant.

APOCALYPSEOS librum esse canonicum, (id est, legitimam sacræ Scripturæ partem,) & à Ioanne Euangelista fuisse scriptum, non tam mihi probandum est, quàm supponendum, indicatis tamen auctoribus, qui ea de re copiosè agunt. Hi sunt Bellarminus tom. 1. disputatione de Verbo Dei, cap. 19. Baronius to. 1. anno 97. Salmeron in præludijs ad Apocalypsin sub finem to. 16. Ribera quæstione proœmiali; cap. 1. Pamelius in Tertullian. Pererius disput. 3.

Catholici, qui olim non recipiebant Apocalypsin.

Vt verò breui perstringam, quæ ab his auctoribus dicuntur, quod ad libri auctoritatem spectat, nõnulli ex Catholicis eum respuebant; vt Gaius antiquus auctor apud Eusebium lib. 3. cap. 28. qui eum Cherinto tribuebat; præterea non recipitur ab Anastasio, & Dorotheo, quin & tempore B. Hieronymi Græcorum Ecclesiæ Apocalypsin non recipiebant; vt ipsemet tradit epistola ad Dardanum, (quæ est 129.) licet variè Hieronymi dictum intelligatur: Bellarminus enim vult, id esse intelligẽdum de paucis quibusdam obscuri nominis Græcis; at Baronius existimat Hieronymum habuisse respectum ad Basilium, Nazianzenum, atq; Nyssenum; qui visi sunt interdum ab eo libro citando abstinuisse. Addit insuper, Nazianzenum, dum texuit catalogum librorum Canonicorum, nullam de Apocalypsi fecisse mentionem; sicut neque Concilium Laodicenum: ea fortasse de causa, quòd qui Clementis nomine habetur Canon Apostolorum 84. Apocalypseos non meminerit. Hunc tamen Canonem apocryphum esse demonstrat Pererius. Addit Baronius Amphilochiũ Basilio coæuum in catalogo Canonicorum librorum in fine dicentem: *Ast Apocalypsin Ioannis aliqui ijs inserunt: rursus, sed longè plurimi adulterinam respuunt.* Huc accedit, quòd nec Basilius, nec Cyrillus vnquam in suis operibus vtuntur Apocalypsi.

2. Cæterùm existimo, Hieronymum de Græcorum Ecclesijs loqui; non verò de Basilio, Cyrillo, Nysseno, vel Nazianzeno: hi enim Patres, vt posteà probabimus, Apocalypsin Canonicam esse scripturam censuerunt. Quare non bona est consecutio; Ecclesiæ Græcorum non recipiebant, non ergo recipiebat Basilius, aut Gregorius, aut Cyrillus. Et verò Hieronymi verba hæc sunt, *Græcorum Ecclesiæ Apocalypsin Ioannis non suscipiunt eâdem libertate, qua Latinorum consuetudo non recipit epistolam ad Hebræos, inter Canonicas scripturas: & tamen nos vtraque suscipimus, nequaquam huius temporis consuetudinem, sed veterum scriptorum auctoritatem sequentes.* Sicut ergo Latinorum consuetudo epistolam ad Hebræos minimè recipiebat, cùm tamen sapientissimi latinorum, (vt Hieronymus, Ambrosius, & Augustinus) de eius auctoritate nõ dubitarent; ita etiam neque Græcorum sapientissimi dubitabant de Apocalypsi: quoniam non ignorabant consensum antiquitatis, & Ecclesiæ Latinæ auctoritatem respui non posse. Aliud igitur est, nondum inter Græcos communi fuisse consuetudine hunc librum receptum, vt simul cum ceteris Canonicis asseruaretur, & recitaretur in officio Ecclesiastico: aliud verò, sapientissimos Doctores Hieronymo æquales veritatem ignorasse: hoc enim est falsum, illud verum. Atque eam fortassis ob rem interdum ab eo libro citando abstinebant etiam sapientes, præsertim cùm ad populum verba facerent.

3. Quosdam de auctore dubitasse.

Ex his verò, qui de Canonica Apocalypseos auctoritate non dubitarunt, quidam in dubium vertêre, an eius auctor esset Ioannes Euangelista, vt Dionysius Alexandrinus, qui dicebat Ioannem Theologum, siue presbyterum esse quemdam alium Christi discipulum huius libri scriptorem: cuius rationes, (seu coniecturæ potiùs) à plerisque afferuntur, & refelluntur.

Iam dubitare non licere.

Sed quidquid alij quondam censuerint, iam inter Catholicos dubitare non licet, nec de libri huius auctoritate, nec de auctore: vniuersæ namq; Ecclesiæ perspicuum planè est, librum & esse Canonicum, & à Ioanne Euangelista conscriptum; & oppositæ dubitandi rationum nubeculæ, oborta hac veritatis luce dissipatæ funditus euanuere. Id quod cùm Patrum consensu, tum etiam Conciliorum decretis sancitum est. Patrum quidem testimonia (vt Dionysij Areopagitæ, Iustini Martyris, Irenæi, Hippolyti,

lyti, Theophili, Clementis Alexandrini, Origenis, Dionysij Alexandrini, Athanasij, Chrysostomi, Epiphanij, Cypriani, Hilarij, Hieronymi, Augustini, Ambrosij, Gregorij Magni, &c.) congerit hîc Glossa, & Pererius disputat. 3. Insigne est illud Tertulliani, 4. contra Marcionem, cap. 5. *Etsi Apocalypsin* (inquit) *Marcion respuit; ordo tamen Episcoporum ad originem recensus in Ioannem stabit auctorem.* Conciliorum verò decreta, (vt Ancyrani, Toletani IV. & recentiorum, præsertim Tridentini,) nota sunt.

4. *Magna huius libri excellentia inter sacros.*

Et quidem auctoritatem Canonicam cum ceteris Scripturæ libris cōmunem habet Apocalypsis; illud singulare maiestatis & excellentiæ argumentum, quòd cùm per tot annorum seriem, & ordinem sæculorum omnes se eius nescire expositionem fateantur ingenuè: ita tamen suum intellectum in eius obsequium captiuent, vt clausis ingenij oculis, non illam venerētur modò, sed inter ceteros etiam Scripturę libros principem ei locum tribuant. Reliquos sanè si veneratur Ecclesia, aut omni, aut magna saltem ex parte intelligit; hunc & non intellectum veneratur, & non posteriori tempore conscriptū, postrema tamen in sede collocat, vt ceterorum agmē claudat. Quod summæ dignitatis est, vt infrà perstringam.

Huc spectat, quòd Millenarij (qui multi & grauissimi fuere) propterea illo errore implicati sunt, quòd de libri auctoritate non dubitantes, aliter exponere nescirent. Tanta fuit apud illos libri huius auctoritas, vt quod in eo asseri putarent, quamuis fabulosum videretur, non dubitarint pertinacissimè propugnare.

De sentētia Nazianzeni, Basilij, & Cyrilli.

Quod verò ad Gregorij Nazianzeni, Basilij, ac Cyrilli Alexandrini mentem attinet; dubitari non posse videtur, quin Apocalypsin inter Canonicas Scripturas numerarint: nam Andreas Cappadociæ Episcopus, & antiquissimus huius libri interpres, ait, constare hunc librū à Gregorio Theologo, & à Cyrillo Alexandrino diuinum appellari. Citat porrò frequenter Gregorij Nazianzeni in Apocalypsin commentarium, vt cap. 1. in ea verba, *Qui est, & qui erat*, & cap. 2. in id, *Similes aurichalco.* Et in id, *Sacramentum stellarum.* Et cap. 3. in illud, *Vtinam frigidus, aut calidus esses.* Præterea Aretas prædicti Andreæ successor testatur, Apocalypsin à Gregorio Nazianzeno inter legitimos Ioannis Apostoli libros numerari. Certè Nazianzenus aliquādo citat Apocalypsin (scilicet oratione 35.) in titulo etiam Aretæ habetur eum commentarium collectum esse ex Basilio, Nazianzeno, Cyrillo, Papia, Philone, & alijs. Nyssenum verò eiusdem fuisse sententiæ cum Basilio, Gregorio, Cyrillo, Athanasio, atque Chrysostomo quis dubitet?

5. *Cur Caluinistæ recipiant Apocalypsin.*

Hactenus de Catholicorum sententia. Vt verò de Hæreticis nonnihil perstringam (licèt nulla eorum ratio in re tanta videatur habenda) percommodè accidit, vt, quamuis Lutherani Apocalypsin hac tempestate explodant, (sicut Marcionistæ olim, & Alogiani) Caluinistæ tamen, qui acriores Ecclesiæ Romanæ hostes videri volunt, cēsuerint sibi recipiendam esse Apocalypsin; nempe vt obscuris libri ænigmatis abuterentur ad acerbitatis suæ virus in Romanum Pontificem euomendum. Atque hic potissimus est scopus tot librorū, quos illi in Apocalypsin euulgarunt. Verùm ipsorū conatus non irritos solùm, sed stultissimos etiam euasisse constabit; si vera ac germana Apocalypseos explicatio planum fecerit, nihil præstantius aut excellentius ad Romanæ Ecclesiæ, ac Pontificis Summi auctoritatem stabiliendam & roborandam aut fingi aut excogitari potuisse, quàm vniuersum huiusce libri argumentum.

His addo, exactam Apocalypseos interpretationem non ijs solùm Hæreticis inferre bellum, qui huius libri auctoritatem recipiunt; sed etiam ijs omnibus sectarijs, qui quamuis negent hunc esse librum Canonicum; de eius tamen antiquitate non dubitant: hoc est, vniuersis qui id fatentur, quod nemo vnquam inficiari potuit, aut in ius & litem vocare: nempe Apocalypsin non esse librum paucis abhinc annis à Catholicis confictum; sed qui scriptus sit ante triumphatam ab Ecclesia Christiana Romam veterem idolorum cultricem. Hoc enim admisso, si ex perfecta applicatione omnia quadrante constiterit, ænigmata Apocalypseos ad perpendiculum conuenire cum ijs, quæ hodie Ecclesia Romana amplectitur & profitetur; ex hoc ipso euidenter infertur, scriptori huius libri diuinitus reuelata fuisse ea, quæ Ecclesiæ Christianæ erant euentura; atque ex interpretationis euidentia, vnà cum libri antiquitate coniuncta, summam eidem libro conciliari auctoritatē. Præterquam quòd, percepto semel totius libri filo, & miris eius allusionibus animaduersis; adeò in ea mira elucet statim sapientia, vt hæc ipsa sit ingens argumentum plenum lucis ac vocis, tum ad Fidei Christianæ confirmationem, tum etiam ad summam ipsius Apocalypsis maiestatem Canonicam.

Atque hæc de libri auctoritate dicta sint, priusquam ad argumentum veniamus; ex cuius explicatione spero non parum eidem auctoritati vis ac ponderis accessurum.

NOTATIO TERTIA.

De tempore, quo scripta fuerit Apocalypsis, & quo pacto potuerit per futurum enunciare ea, quæ iam præterierant.

1. *Opinio Hentenij & Salmeronis.*

APOCALYPSIN scriptam esse ante Ierosolymæ excidium contendunt Hentenius & Salmeron. Eadem fuit sententia Ioannis Annij; quem refert, & sequitur Hentenius: & idem videtur amplecti Caponsachius. Censent enim in Apocalypseos prophetia singillatim prædici illius vrbis vastitatem; quam existimant prophetice enunciari, nisi ante euentum ipsum, non posse. Sic expressè Methodius, (quem citat & sequitur Andreas in suo com-

mentario, cap. 33.) asserit enim, *Ioannem in Apocalypsin nihil vidisse de ijs mysterijs, quæ iam erant impleta; sed solùm ea, quæ tunc agebantur, cùm ei reuelata sunt, & quæ postea futura erant.* Subscribit Abulensis in Iosue, cap. 10. quæst. 86. vbi hæc habet, *In Apocalypsi continentur nobiliora, quæ facta sunt in Ecclesia, à tempore reuelationis Ioanni factæ, vsque ad diem iudicij: & licèt quædam scribantur per modum præteriti, nihilominùs quando scripta sunt, omnia futura erant.*

2. Probant deinde Hentenius & Salmeron suam opinionem: Primò Tertulliani auctoritate, quem aiunt duobus in locis affirmare Ioannem fuisse à Nerone in Pathmos insulam relegatum. Id quod roborare possent ex Hieronymo, qui lib. 1. contra Iouinianum, cap. 14. B idem videtur asserere ex Tertulliani testimonio; in editione enim Erasmi sic ait: *Refert Tertullianus, quòd à Nerone Ioannes missus in feruentis olei dolium purior & vegetior exierit.* Atque eodem modo legit hunc Hieronymi locum Pamelius in notis ad Tertulliani librum de præscriptionibus, num. 215. vbi eandem videtur sequi sententiam.

Tertiò probant ex Eusebio in libris de demonstratione Euangelica, *Quibus* (aiunt) *vtpote posteriùs scriptis & accuratiùs, maior fides habenda est, quàm ijs, quos scripsit de historia Ecclesiastica.*

Quartò; possent pro se adducere Epiphanium hæresi 51. dicentem, *Reuersionem Ioannis ab insula Pathmo, factam fuisse sub Claudio Cæsare.* C

3. *Aliorum opinio.* Alij è contrario, (vt Ribera, & Viegas) propterea negant Apocalypsin agere de Ierosolymæ euersione, quòd certum esse existiment, hunc librum Domitiani tempore fuisse conscriptum.

4. *Media via incedendum esse.* Ceterùm inter vtramq; opinionem mediâ viâ incedendum mihi est. Censeo enim cum Hentenio, & Salmerone Ierosolymæ ruinam in Apocalypseos prophetia contineri: nihilominùs tamen cum Ribera & communi asseuero, Domitiani tempore fuisse scriptam; nec duo hæc inter se pugnare, sed mira potiùs conspiratione conuenire. *Quo tempore fuerit Apocalypsis scripta.* Prophetia enim huius D libri non solùm futuros Ecclesiæ successus complectitur, sed eos etiam, qui præcesserant, quãdo Ioanni facta est reuelatio. Ita apertè docet Augustinus 20. de ciuitate, cap. 8. cuius hæc sunt verba, *Apocalypsis complectitur totum tempus à primo aduentu Christi, vsque ad secundum.* *Apocalypsi non futura solùm, sed præterita contineri.* Ex sententia igitur Augustini comprehendit etiam Ecclesiæ euentus à primo Christi aduentu ad illud vsque tempus, quo Ioannes scripsit. Haymo etiam in præfatione, *Magna* (inquit) *est distantia inter hanc prophetiam, & eas quæ ante Christi aduentum reuelatæ sunt, quia quod Prophetæ priores cernebant à longè venturum, hoc Ioannes maxima ex parte factum ostendit.* Accedit Gilbertus in sua itidem E præfatione (quam multi commentarijs illustrarunt, vt Glossa, Albertus, Thomas, & Hugo) vbi *præstare,* ait, *hanc prophetiam prophetijs veteris testamenti; quia de Christo & Ecclesia sacramenta denunciat, quæ iam erant magna ex parte adimpleta.* Eadem ferè habet Ricardus de sancto Victore in suo prologo. Rupertus quoque asserit, *Apocalypsin continere, qualis fuisset, qualis tunc esset, & qualis futurus esset Ecclesiæ status.* Beda denique, *Ioannem à passione Christi recapitulare.*

5. *Difficultas ex nomine prophetiæ.* Sed ex prophetiæ nomine, quod huic libro tribuit Ioannes, oritur non leuis difficultas: proponitur enim nobis liber ænigmaticus, &

A totus liber appellatur prophetia; non ergo superest locus, vt dicamus, quædam ex ænigmatis ad futura spectare, quædam verò ad ea, quæ iam præterierant. Huc accedit, Ioannem ab his verbis exordiri: *Apocalypsis Iesu Christi, quam dedit illi Deus, vt palàm faceret seruis suis, quæ oportet fieri.* id est, quæ proculdubiò euenient. Quæ verba toti libro, veluti titulus, præfixa sunt; atqui titulus complecti debet omnia, quæ in libro continentur: quare nulla debet esse pars, quæ ad tempus futurum non spectet. Vrgetur adhuc difficultas. Qua enim parte Apocalypsis nobis videtur agere de ijs, quæ iam erant impleta, vtitur Ioannes futuri temporis verbis, & forma prophetiæ, vt cap. 9. 6. *In diebus illis quærent homines mortem, & non inuenient eam; & desiderabunt mori, & fugiet mors ab eis.* Et cap. 10. 7. *In diebus vocis septimi Angeli consummabitur mysterium Dei.* Et cap. 11. 2. *Ciuitatem sanctam calcabunt mensibus 42. & dabo duobus testibus meis, & prophetabunt, & bestia vincet illos, & occidet eos; & corpora eorum iacebunt in plateis ciuitatis; & videbunt de tribubus, & gaudebunt, & munera mittent inuicem,* &c. Omnia isthæc futura nos cogere videntur, vt asseramus illam vaticinij partem, nequaquam tunc fuisse expletam, quando fuit Ioanni reuelata. Quemadmodum enim vsitatissimum in prophetijs est, ad firmitatis significationem, in re adhuc futura præteritis vti verbis; sic etiam certum est, in verbis futuri temporis retinendam esse futuri significationem; atque id nos, Deo fauente, manifestum faciemus in expositione Psal. 67. & in orationis Habacuc commentario.

Nihilominùs grauissima auctoritate statutum iam & stabilitum est, Apocalypsin multa in se comprehendere, quæ iam ea tempestate præterierant, qua Ioanni facta est reuelatio: ex quibus sunt, Ecclesiæ Christianæ excellentia atque maiestas, & varij etiam euentus, qui eidem Ecclesiæ ad eum vsque diem acciderant. hæc enim est sententia Augustini, Bedæ, Haymonis, Ricardi, Ruperti, Gilberti, Strabonis, Alberti, Thomæ, Hugonis, & communis expositorum cum Ambrosio in caput 4. de quo ibidem latiùs. Quam ob rem magni æstimandum est, si facilis huic quæstioni exitus inueniatur; ita, vt perspicuè appareat, mirum fuisse artificium, librum vniuersum ad prophetiæ normam redegisse; licèt bona argumenti pars iam re ipsa fuerit completa. 6.

Vt igitur propositæ quæstioni faciam satis, animaduertendum est, totam Apocalypseos seriem fuisse Ioanni repræsentatam, & ab eo recensitam, non quidem vt nouum aliquid, & tunc primò reuelatũ; sed vt rem animæ Christi multò antea (nempe sub ipsam incarnationem) ostensam. Itaque coram Ioanne veluti actio quædam est ab Angelis data Apocalypseos, seu reuelationis, quæ primò fuerat facta animæ Christi. Id quod non leui coniectura, sed expressis potiùs Ioannis ipsius verbis in ipso Apocalypseos limine, planum fit. Sic enim ille: *Apocalypsis Iesu Christi, quam dedit illi Deus.* Quid quæso clarius, aut expressius? quísve nesciat, in comœdia aliqua seu tragœdia quod attinet ad ipsam loquendi rationem, nequaquam spectandum esse tempus illud, quo actio datur; sed potiùs tempus rei ipsius, cuius datur actio? quare, si modò historia Iosephi repræsentetur: necesse est, vt fratres de 7. *Quæstionis enodatio.* *Apocalypsis priùs Christo, quàm Ioanni ostensa.*

eius

eius morte deliberantes tanquam de re futura colloquantur. Simili ergo ratione, cùm Angeli Ioanni repræsentent, quod Christo fuerat antea prænunciatum; quid mirum eos de Ierosolymæ vastitate, tanquam de re futura loqui; si quando Christo ostensa est, futura erat? Constat igitur per futurum efferri aptè potuisse, quæ iam sub ipsum actionis seu repetitionis tempus fuerant expleta. Quo vel illud inprimis indicatur, omnia Deum diuino consilio disposuisse; nec minùs certò euentura ea, quæ nondum erant impleta; quàm quæ iam euenisse cõstabat, eodem prorsus modo, quo fuerant ostensa Christo, & ab ipso prędicta: atque adeò Dei ciuitatis structuram ad fastigium demum prouehendam fore per eos gradus, quos diuina prouidentia statuerat, & animæ Christi præmonstrauerat.

8. Notum est, vel pueris, Anchisæ ad Æneam vaticinium à Virgilio confictum libr. 6. atque aliud simile in Æneæ clypeo fabulosa Vulcani dextera cælato, lib. 8. vbi ingeniosus poëta illa tanquam futura enunciauit, quæ iam præterierant, quando ab eo scripta sunt: quòd eo tempore erant futura, quo & ab Anchise prædicta, & à Vulcano finguntur præmonstrata. Non tamen longiùs potuit progredi ethnici vatis mens, quàm ad ea, quæ accidisse iam pro certo compererat. Quod igitur fuit in Virgilio fictio poëtica, idem in Ioanne extitit veritas prophetica; quodque Virgilius per futurorum ignorationem in Romanæ reipublicæ prædictione non potuit absoluere; id Ioannes diuina luce illustratus in Christianæ rei vaticinio ad exitum vsque cumulatè perduxit. Et quidem ingeniosum Virgilio fuit, vt Romanorum historiæ decus & splendorem afferret, ambitioso mendacio Anchisem genitorem inducere, qui Æneæ Populi Romani parenti futura sui generis euenta indicaret: sed quantò minùs est, quod fingendo comminiscitur poëta, quàm quod verissimè asserendo enunciat Propheta noster? nempe æternum genitorem Filio suo, id est, Christo populi Christiani parenti, suæ gentis historiam omnem reuelasse, atque eam reuelationem ab Angelis coram ipso Ioanne repetitam?

Virgilianæ Æneidos exemplo probatur.

9. Ipse demum titulus, *Apocalypsis* IESV *Christi, quã dedit illi Deus*, nos vna ex parte cogit, vt priores Ecclesiæ euentus, qui iam præterierant, in Apocalypsi comprehendi fateamur. Etenim nemini dubium esse potest, quin hæc sit bona pars eius reuelationis, quæ Christo fuerat ostẽsa. Ex alia verò parte nos ipsemet titulus docet, quemadmodum propositam quæstionem dissoluere valeamus.

Cùm verò valde oporteret, (vt inferiùs explicabimus) vt Apocalypseos argumẽtum sub ænigmatum inuolucris & integumentis delitesceret, quò difficiliùs posset intelligi: nonnihil ad eum finem conduxit, vt prophetico stilo conscriberetur; ac futuri temporis verbis, ea, quæ iam fuerant peracta, dicerentur.

Quam verò dubitandi rationem superiùs opposuimus, ex illis verbis, *Vt palam faceret seruis suis, quæ oportet fieri citò*; facilè suo loco soluetur.

10. Hęc si Hentenius animaduerteret, non ita se fortassis diuexaret, dum rationes & argumenta nimis anxiè disquirit; quibus probet, ante Ierosolymæ excidium scriptam fuisse Apocalypsin; nam vt in ea de Ierosolymę vastitate ageretur, non opus erat antea fuisse conscriptam; vt ex superiùs dictis manifestè constat. Præterquam quòd falsum omnino est, Ioannem scripsisse ante vrbis euersionem, quare in re prorsus inutili ac ficta ludit operã Hentenius. certissimum namque est, quod docent Irenæus, Eusebius, Hieronymus, Nicephorus, & ex interpretibus Primasius, Andreas & Aretas, in ea primi capitis verba; *Ego Ioannes frater vester*, & alij multi; Ioannem scilicet sub Domitiano in Pathmos insulam fuisse relegatum; & sub eodem vidisse, & scripsisse Apocalypsin; de quo vide Riberam hîc, & Baronium tom. 1. Quin ex ipso contextu manifestè colligitur, non fuisse conscriptam Apocalypsin ante imperium Domitiani: quoniam cap. 2. 13. facit mentionem Antipæ pro Christo occisi; quem constat passum fuisse sub Domitiano, vt videre est in Martyrologio, die vndecimo Aprilis.

Ioannẽ non scripsisse Apocalypsin ante Ierosolymæ excidium.

Sed inijciet fortasse alicui scrupulũ Antipæ mentio; agitur enim de illo in Apocalypsi, tanquã de homine iam occiso: ergo actio, quã vidit Ioannes non fuit repręsentatio eius reuelationis, quæ animæ Christi in ipso incarnationis instanti facta fuerat: quando enim facta est animæ Christi reuelatio, non fuerat occisus Antipas. Si igitur ad illud tempus cõformanda erat locutio ac repræsentatio; non erat agendum de Antipa, quasi de occiso, sed tanquam de occidendo. Huic argumento multa similia ex ipso Apocalypseos cõtextu aggerari possunt. Nam septem epistolæ, quæ habentur cap. 2. & 3. non possunt concipi quasi dictatæ à Christo Ioanni ante passionem; & cap. 11. 8. manifestè est sermo de Ierosolyma; quasi de ciuitate, in qua Dominus fuerat crucifixus: non ergo potest reuocari repræsentatio ad tempus, in quo harum rerum prophetia fuerat animæ Christi reuelata; tunc enim nondum Christus fuerat crucifixus.

11. Obiectio.

Respondetur tamen, in hac repræsentatione idem accidisse, quod in alijs præteritarum historiarum actionibus euenire solet. Quamuis enim in ipso actionis decursu locutionis modus cum historiæ ipsius tempore conformandus sit; & quæ tunc erant futura, per futurum; per præsens, quæ præsentia; quæ præterita, per præteritum sint efferenda; nihilominus tamen actionis cuiusque tum vsus, tum decorum fert, vt prologus vel interpres ad spectatores ipsos conuersus aliquid dicat; quod ipsum actionis tempus respiciat, & spectatoribus admonendis conueniat. Vt si Hispali in publica scena detur historia Imperatoris Theodosij, qui Italicę, (quam veterem hodie Hispalim appellant) ortus dicitur: ille, qui prologum agit, rectè potest auditores Theodosij exemplo cohortari ad pœnitentiam de aliquo scelere agendam; siue obiurgare potiùs, quòd pręstantissimi Imperatoris zelum, ac feruẽtem in Deum fidem non imitentur. Interpres etiam aliquis, dum suas agit in scena partes, & Italicæ Imperatoris patriæ facit mentionem; potest obiter spectatores admonere, Italicam eam fuisse vrbem, cuius modò ruinæ tribus ab Hispali milliaribus ad diui Isidori, visuntur.

12. Solutio.

Haud secus accidit in Apocalypsi; in qua prima illa persona, quæ prologum agit, septem 13.

epiſtolas ad ſeptem Aſiæ Epiſcopos,& totidem ipſorum Eccleſias dictat: quemadmodum in prologo ad præſentes auditores ſermo cõuerti ſolet. Statuit enim Spiritus ſanctus, vt ſymbolica hæc repræſentatio ad ſeptem Epiſcopos mitteretur. Quamobrem ad ipſos ſingillatim in prologo,ſermonis conuerſionẽ fieri voluit. Simili ratione interpres,(vt diximus)poteſt ad maiorem rei alicuius explicationem verba aliqua quaſi de ſuo addere, ad ſpectatores cõuerſus. Atque hoc pacto ille Angelus, qui cap. 11. Ioannem alloquitur, interpretis partes agens, verba illa adiecit, loquens de Ieroſolyma, *Vocatur ſpiritualiter Sodoma & Ægyptus, in qua Dominus crucifixus eſt*. Itaq; in his, non rerum, quæ repræſentantur, ſed ipſius repræſentationis tempus ſpectandum eſt: vt ex ſuperiùs poſito exemplo ſatis conſtat. Et hactenus ad obiectionis dilutionem dictum ſit.

14. *Apocalypſis anno decimo quarto Domitiani ſcripta.*

Vt ergo ad tempus in quo Apocalypſis fuit ſcripta, regrediamur. Certum eſt non ſolùm ſub Domitiano ſcripſiſſe Ioannem, ſed quo etiam ipſius imperij anno ſcripſerit, nempe decimoquarto, vt rectè colligit Baronius to. 1. annalium. Ex quo elicitur, Apocalypſin fuiſſe ſcriptam quinque & viginti annis poſt euerſam Ieroſolymã: fuit enim euerſa anno Chriſti 72. annus vero nonageſimus ſeptimus fuit Domitiani imperij decimus quartus.

Nẽpe quinque & viginti annis poſt euerſam Ieroſolymam.

15. *Soluuntur argumenta Hentenij.*

Iam quod ad Hentenij fundamenta attinet, ea diruere nullius negotij eſt. Inprimis falsò ait, Tertullianũ duobus in locis aſſerere Ioannem à Nerone relegatum; nam eius hiſtoriæ ſemel tantùm meminit Tertullianus, nempe libro de præſcriptionibus (num. 215. apud Pamelium) eius autem verba ſunt: *Felix Roma, vbi Petrus paßioni Dominicæ adæquatur; vbi Paulus Ioannis Baptiſtæ exitu coronatur, vbi Apoſtolus Ioannes poſteaquã in oleum igneum demerſus nihil paſſus eſt, in inſulam relegatur*. Hæc ille. Atque hinc (Deus bone) arguatur Hentenius, Ioannem à Nerone in Pathmos relegatum eodem omnino tempore, quo ille Petrum & Paulum Romæ interemit. Vnde hoc Tertulliano imponitur? quaſi non poſſit veriſſimè dici, felicem eſſe Romam; vbi Apoſtoli, vbi Agnes, vbi Laurentius paſſi ſunt.

16. *Hieronymi mens de tẽpore, quo Apocalypſis fuit ſcripta.*

Ad Hieronymum reſpondeo, non illum ibi reſpexiſſe ad alium Tertulliani locum, ſed ad ipſummet, quem iam citauimus. Vidit hoc Pamelius;& debuiſſet ſanè animaduertere, mendoſum eſſe Hieronymi locum, nec ibi eſſe legendum *à Nerone*, ſed, *Romæ*, vt emendauit Marianus Victorius ex antiquis manuſcriptis, cogente etiam ratione: nam ſi Hieronymus ad eum Tertulliani locum ſe retulit, dicere non potuit, aſſeri à Tertulliano id, quod nec Tertullianus dicit, nec verum putauit ipſe Hieronymus; vt patet ex libro de ſcriptoribus Eccleſiaſticis.

Euſebius verò in libris de demonſtratione Euangelica non alibi eius hiſtoriæ mentionem facit, niſi libro 3. cap. 7. vbi Euſebius etiam ipſe non meminit Neronis, ſed Romæ, ait enim: *Petrus capite in terram verſo cruci affigitur, Paulo verò caput abſcinditur, & Ioannes in inſulam relegatur*. hæc ille narrans, qui ex Apoſtolis Romæ paſſi fuerint; ſed de tempore, nec verbũ. Similis ergo fuit deceptio ex eo colligere ſimul facta, quòd ſimul ab Euſebio referuntur. 17.

18. *Quid Epiphanius ea de re ſenſerit.*

Sed quid ad Epiphanium dicemus? Reſpondeo, ipſius locum proculdubiò eſſe deprauatum; quomodo enim reditus ex inſula potuit ſub Claudio contingere, cùm Claudius Neronem anteceſſerit? Adde huc, in terminis ipſis manifeſtam inuolui repugnantiam; nam Epiphanius ibidem quaſi æqualia omnino, & ſibi mutuo reſpondentia apponit hæc duo, nempe, *poſt nonaginta annos vitæ, & poſt reuerſionem ex inſula Pathmo*. Igitur ex eodem loco manifeſtè concluditur, non deſignari ab Epiphanio tempus aliquod ante Ieroſolymæ ruinam; præſertim ſub Claudio, qui obijt anno poſt Chriſtum natum 56. quando Ioannes nondum erat ſexagenarius, cùm Chriſto maior natu non eſſet. Quòd ſi iuxta Epiphanium, Ioannes iam erat nonagenarius, cùm ſcripſit Apocalypſin; ergo multis retro annis fuerat deſtructa Ieroſolyma, quam conſtat fuiſſe euerſam anno Chriſti 72.

Ieroſolyma anno Chriſti 72. euerſa.

Ex dictis infero, Apocalypſin nõ propterea de Iudæorum ſupplicio agere, quòd ante eorum vrbis excidium ſcripta fuerit; ſed idcirco, quia Apocalypſeos prophetia vniuerſam Eccleſiæ Chriſtianæ hiſtoriam ab ipſo exordio complectitur; ac proinde eam etiam partem, quæ præterierat, quando Ioannes ſcripſit. Atque in capite 4. conſtabit, ipſius argumentum, iuxta omnium ſententiam, eſſe Chriſtiani populi excellentiam ac dignitatem. Omnia porrò, quæ in eodem capite continentur, completa iam fuiſſe, & Ioanni comperta. Propria enim illius capitis inſcriptio eſt ea, quam illi Ambroſius præpoſuit, ſcilicet, *De ſtatu & ſublimitate Eccleſiæ Chriſtianæ*. Atqui Eccleſiæ maieſtas, atque præſtantia, dubitari non poteſt, quin Ioanni eſſet iam ſatis perſpecta. 19.

NOTATIO IV.

De titulo libri.

1. *Multorum ex libris canonicis inſcriptiones non ab ipſis ſacris ſcriptoribus poſita, ſed ab Eccleſia addita.*

LATINVS titulus ſic habet, *Apocalypſis B. Ioannis Apoſtoli*. In quo notandũ primò eſt, in Apocalypſi manifeſtè reperiri id, quod in multis libris Canonicis obſeruari ſolet; ſcilicet, quas habent inſcriptiones, non fuiſſe à ſacris ſcriptoribus appoſitas, ſed ab Eccleſia. Ex initio enim primi Apocalypſeos capitis cõſtat, Ioannem magna cum conſideratione ab illo alio titulo myſterij pleno incepiſſe; *Apocalypſis* IESV *Chriſti, quam dedit illi Deus*, quo tacitè videtur recuſaſſe, ne libri appellatio præferat ipſius ſcriptoris nomen; ad eundem ferè modũ, quo noſtræ Societatis auctor, eam Ieſu Societatẽ, non Ignatij, voluit appellari. Eccleſia tamẽ meritò Ioanni eum defert honorem, quẽ ille reiecerat

2. *Apocalypſis, ſecundum Hieronymum, vox ſacris literis peculiaris.*

Secundò obſeruat Hieronymus ad Galat. 1. *Apocalypſis*, verbũ eſſe proprium Scripturarum, & à nullo ſæculi ſapientum vſurpatũ, ſed à Septuaginta inuentũ. Reclamant aliqui, & oſtendunt verbum ἀποκαλύπτω apud Iſocratem & Plutarchũ, & alios Græcos ſcriptores. Alij verò, vt Hieron. defendãt, exiſtimant, illum non loqui de verbo, ἀποκαλύπτω, quod reuelare ſignificat, ſed de nomine *Apocalypſis*, quod reue-

lationem

lationem sonat. Ostendendum tamen erat, vbi 70. interpretes hoc nomine vtantur. Quoniam verbo ipso reuelandi sæpe vtuntur; at nomine (quod ego viderim) nusquã. Vtitur quidem illo Ecclesiast. c. 22. 27. & c. 41. 29. nunquam tamen Septuaginta. Adde; quòd ratio Hieron. est, nouę rei nouũ verbũ inueniendũ fuisse; atqui hęc ratio nominus procedit in verbo, quàm nomine.

3. *Hieronymi mens explicatur.*

Crediderim Hieronymum de vtroq; loqui indiscriminatim, & pro eodem vtrumque reputasse: præsertim cùm apud Græcos non sit magis nouũ ex vsitato verbo deriuare nomen, quàm ex indicatiuo infinitiuum. Deinde sacrum Doctorem non ignorasse arbitror id, quod ex Plutarcho & alijs adducitur: existimasse tamen, nomen *Apocalypsis* esse in Scripturis peculiare: quoniam quamuis in alia phrasi fuerit vsurpatum à Græcis, non verò in ea, in qua Apocalypsis ad visa diuina refertur. Id quod dicendum est de verbo latino; *reuelare* enim, latinis auribus idem erat, quod *auferre velamen*, at in Scriptura sacra vsurpatur hoc verbum ad occultarum rerum supra naturalem ostensionem in visione aliqua diuina significanda. Huic enim nouæ rei necessariò erat noua aliqua phrasis accommodanda.

4. Tertiò, rationem reddamus oportet discriminis inter græcum titulum, & latinum; græcus enim sic habet, Ἀποκάλυψις Ἰωάννȣ τȣ̃ θεολόγȣ, Apocalypsis Ioannis Theologi. Hoc verò epitheto Apostolus ipse designatur, non alius: id quod ex Dionysio Areopagita egregiè confirmatur; qui epistola decima ad Ioannem sic scribit: *Ioanni Theologo, & Apostolo, & Euangelistæ in Pathmos insula relegato.* & infra, *Nulla aduersitas nos priuabit Ioannis clarissimo radio, id quidem consequuturos memoria, ac renouatione tua verissimæ Theologiæ.* Ioannes ergo per excellentiam Theologus appellatur, quoniam ex scriptoribus sacris nullus est, qui sublimiùs de Deo loquatur. Et ob hanc rationem scriptores antiqui nomen Theologi Ioanni Euangelistæ tribuerunt. Ipsi enim ante alios hoc nomẽ tributum esse constat, non solùm à Dionysio, sed etiam ab Euodio, (referente Nicephoro 2. histor. c. 3.) & ab Origene homil. 2. in diuers. Athanasio in Synopsi, Epiphanio hęresi 51. Chrysost. proœ. Psalmi 37. Cyrillo Ierosol. catech. 2. & Alexãdrino 3. de Trinitate, Damasceno 4. de fide, Anonymo libro de translatione S. Iacobi scripto ante annos 600. His adde Cæsarium dialogo 3. & Anastasium Sinaitam ps. 6. Sed cur illi à Græcis in hoc potissimùm libro Theologi cognomen apponitur? Suspicor Dionysium Areopagitam, aut alium similem huius fuisse tituli auctorem; vt significaret, altissimam esse huius libri Theologiam. Sic enim censet ipse Dionysius, vt videre est in lib. de Ecclesiastica Hierarchia, cap. 3. parte 3. Concinnum igitur atq; elegans fuit, vt Græcus ipse libri adeò Theologi titulus exprimat, librum scriptum esse ab eo, qui antonomasticè Theologus nuncupatur.

5. *Cur Græca vox sit ab interprete relicta.*

Quartò, superest in hac notatione explicandum; cur vox Græca, *Apocalypsis*, relicta sit ab interprete, cùm Reuelationem dicere potuerit? quo simul Vallæ nobilis grammatici scrupulum euellemus. Primò, nonnulla tam Grææ, quàm Hebraicæ linguæ vocabula in vulgatam Latinam irrepserunt ex eo, quòd Latina Ecclesia plures habuit magistros & Hebræos,

A & Græcos. Eorum enim vocabula, quibuscum eadem nobis vitæ communio est, frequẽter contingit, vt nobis adhærescant & insideant; atque in Latina Ecclesia id fieri decuit, tum vt gratum animum ac memorem erga eos ostenderet, à quibus doctrinam ac religionem accepit; tum etiam quoniam, vt vniuersalis omnium mater cunctas terrarum orbis nationes complectens, meritò tres communiores linguas, Hebraicam, Græcam, & Latinam in rebus sacris coniũgit; vt omnium inter se vnionem sub eadem fide & religione tueatur. Deinde sæpe fit, vt Græcum aliquod vocabulum potiùs, quàm Latinum, à Latinis ipsis

B vsurpetur; eo quòd Græcum in ea significatione sit vsitatius: Verbi gratia, *Philosophus*, idem est, quod amator sapientiæ; Græcum tamen nomen destinatum iam est atque dicatum ei, qui sapientiæ studium profitetur. Et verisimile est, quondam Apocalypseos nomen magis fuisse receptum, quàm Reuelationis, ad ea ipsa indicanda, quæ Deus singulariter alicui ostendit. Hinc fortasse est, vt Vulgatus Apocalypseos nomen reliquerit, 2. Cor. 14. 26. atque idem obseruare licet in *Euangelio*, id est, bono nuncio, & in plerisq; alijs. Prętereà in librorũ inscriptionibus familiare est, Græcis vti vocabulis; vt in Genesi, Exodo, Deuteronomio, Paralipo-

C menis, Parabolis, Ecclesiaste, Euangelio, &c. Id quod fieri solet, aut propter energiam, aut ob aliam congruentiam.

Deniq; in nomine ipso *Apocalypsis* singulare quiddam delitescit, quod in Latino verbo non reperimus. Reuelare enim nihil aliud est, quàm detegere: ἀποκαλύπτειν, verò ita significat, detegere, vt oppositum etiam significet, quod est tegere. Notant hoc Henricus Stephanus in suo Thesauro; & pleraq; alia dictionaria Græca, vt Basileense ex officina Petriana, & Regiorum Bibliorum lexicon; afferuntque id Psal. 31. *Quorum tecta sunt peccata*: vbi in bonis codicibus legi afferunt, ἀπεκαλύφθησαν, licet alij,

6. *In voce Apocalypsis singulare quid delitescit.*

D ἐπεκαλύφθησαν legant. Sed quidquid sit de hoc testimonio; in vocum significatione, dictionarijs standum videtur. Quòd si compositionem respicias; notum est præpositionem ἀπὸ, aliquando simplicis significationem augere, (vt in his, ἀποκαθαίρω, *tergo*: ἀποκαίω, *vro*; ἀποκηρύττω, *clamo*. Licèt in alijs verbis significationem simplicis destruat: sicut apud Latinos præpositio, *re*, (quæ solet alioqui significationem simplicis in contrariam vertere;) aliquando etiam illam auget; vt in *repugno, reseco, retardo, reuello*, &c. & quamuis vtramque vim, & destruendi & augendi, non soleant huiusmodi præpositiones in eodem verbo exercere:

E in aliquo tamen verbo vtrumque præstant, vt docent dictionaria in verbo, *resigno*, & in ἀποκαλύπτω. Quod si ita est: quis non videat miro consilio fuisse factum, vt Latina editio Græcũ adhuc Apocalypseos nomen in titulo retineret? Etenim si libro ipsi opus est vt titulus respondeat; notum est, quæ in hoc libro reuelantur, eadem obscurissimorum ænigmatum inuolucris velari; atque adeò valde tegi ea ipsa, quæ deteguntur. atqui vtrumque simul exprimere Latinum nomen non poterat. In titulo ergo Apocalypseos nomen sonat reuelationem cuiusdam Prophetiæ aptissimis ænigmatibus obtectam.

NOTATIO V.

De huius libri obscuritate.

1. *Apocalypseos obscuritas ex Interpretum consensu.* TItuli energia deduxit nos ad considerandam operis ipsius obscuritatem; quæ tanta est, vt omnium ferè Doctorum communis consensus sit, hunc librum hactenus explicatū non fuisse: vnde aliquorum verba subdere placuit, qui id manifestè confitentur. Dionysius Alexandrinus apud Eusebium, lib.7.hist.ca.23. planè asserit, *Se Apocalypsin non intelligere; & quæ in ea scripta sunt excedere, atque eminere humanæ auditionis modum.*

2. Richardus de Sancto Victore in priori prologo ait; *Se in hoc libro medullam mysteriorum attingere non valere, & aliqua solùm circa superficiē carpere.*

Ioachimus Abbas in præfatione, siue introductione, cap.8. sub finem affirmat; *Sine notitia septem bellorum spiritualium Ecclesiæ, ambulare per librū istum, deuiare est, & aliquid definire, temeritas.*

Caietanus ad calcem noui testamenti, *Apocalypsin* (inquit) *fateor, me non intelligere: exponat cui Deus concesserit.*

Hentenius in suo iudicio, *Fieri non posse,* (asserit) *vt data quauis enarratione, singula aptè quadrent: & satis esse si in genere habeatur, quid singulis contineatur capitibus.*

Pannonius in præfatione ait, *esse opus immensæ difficultatis.*

3. Arias Montanus in prologo asserit, post annos triginta in studio sacræ Scripturæ positos, se solitum dicere; *à se meliùs quàm à commentatoribus, quos legere contigerat, Apocalypseos lectionem intelligi; cùm illi tanquam perceptam exponere pergerent, & varijs expositionibus obscuriorem redderent; ipse autem fateretur, se non intelligere.*

Gagneius in præfatione ait; *Abstrusa huius prophetiæ arcana vni tantùm Diuo Ioanni nota esse, & diuinare in ijs, non esse suum; sed eius, qui diuino sit afflatus spiritu.*

4. Salmeron præludio 4. *Apocalypseos expositionem esse veluti quadraturam circuli; de qua dici solet, scibilis est, sed nondum scita.* & fol.451. addit, *Apocalypsin esse inaccessibilem.* & præludio 1. asserit, *Audax esse & temerariū exactam & perfectam explicationem eius polliceri.* Non tamen videtur hoc dicere, vt alios cōdemnet; sed solùm vt se excuset: subdit enim, *Se quædam in genere dicturum; reliqua verò, de quibus vehementer dubitat, valentioribus explicanda relinquere: supra humeros enim facultatis suæ esse singulis applicare singula.*

5. Pererius in prologo disputatione 1. *multos opinari, absque singulari Dei reuelatione, Apocalypsin esse prorsus incomprehensibilem.* & disput.3. latè agit de magna huius libri obscuritate; & fatetur germanam Apocalypseos expositionem non videri inuentam.

Ribera in procemio, *Apocalypsin* affirmat *esse mare magnum, plenum procellis & tempestatibus; in quo omnis sapientia humana deuoratur.*

Viegas in epistola ad Odoardum notat, in Apocalypsin quadrare illud Ecclesiastici, 6.22. *Tanquam lapidis virtus probatio erit in illa, & non demorabuntur proijcere illam.* & illud Zachariæ, 12.3. *Omnes qui leuabunt eam, concisione lacerabuntur:* illius instar sphęrę grauissimi ponderis, de qua Hieronymus ibi. Et quoniam tanti Doctoris incidit mentio; claudat ipse reliquorum agmen, & dicat, quid sentiat in hac re. Ad Paulinum sic ait, *Liber in Apocalypsi septem sigillis signatus ostenditur; quem si dederis homini scienti literas, vt legat; responde bit tibi: Non possum, signatus est enim. Quanti hodie putant se nosse literas? tenent signatum librum, nec aperire possunt; nisi ille reserauerit, qui habet clauem Dauid; qui aperit, & nemo claudit; claudit, & nemo aperit.* Hęc Hieronymus. Ex quibus omnibus facile apparet, quàm spissū ac difficilé opus aggrediamur.

Atque hæc quidem difficultas ex duplici capite mihi vehemēter augetur. Primò ex mearum virium tenuitate. Secundò ex operosa rei ipsius mole; quæ mihi multò maior, ac grauior, quàm ceteris contigit. Interpretes enim ferè omnes, dum totius Apocalypseos onus grauissimum reputant; illud varias in partes, id est, in plures visiones diuidunt, ne totam explicationis seriem connectere, & vno quasi filo deducere cogantur. Ego verò id mihi in animum induxi, & mea explicatione persequi statui; vniuersam Apocalypsin vnica visione, eáque continua comprehendi, nulla ordinis perturbatione, aut digressione interiecta. Quare necesse est, vt integrum meis humeris onus incumbat; id est, cunctas libri huius figuras ac symbola coagmentem, atq; eandem structuram per ordinem componam. 6. *Augetur Apocalypseos difficultas duplici ex capite.*

Hoc igitur ex capite valde crescit exponendi difficultas. Cogor enim totam Apocalypsin, vt vnicum ænigma suscipere; atqui in ænigmate, quò maior est rerum numerus, quæ sunt ad eius enodationem conciliandæ, & declarandæ, eò plus operis & negotij capessit interpres. In Apocalypsi verò Symbolorum numerus penè in infinitum excurrit: ipsorum porrò nouitas & insolentia planè admirabilis, ac formidanda. 7.

Præter hæc; nemo hactenus ab vllo interprete in obscurissimo libro requisiuit collimati scopi euidentiam: satis enim superque processisse iudicatur interpres, qui probabilem fecerit coniecturam, & se auctoris mentem assecutum fuisse, ostenderit verisimile. Ego verò, qui totam Apocalypsin vnicum esse ænigma reputē, eo ipso videor strictiori lege addictus. Nec enim ænigmatis interpres officio suo satisfecisse putatur; quousque ex apta & cohærenti singularium partium applicatione, totius ænigmatis pateat enodatio. Iam hoc ipsum in Apocalypseos interpretatione, libri omnium obscurissimi, quantū erit reperiri? Ad hoc me fastigium aspirasse non inficior; quò si minus potuero conscendere, illud saltem præstitero, nempè, optasse. Nam, *In magnis, voluisse sat est.* 8. *Propert.*

Non me latet, temeritatis crimen mihi à multis obijciendum fore; ab ijs præsertim, qui in ea sunt mente, vt Apocalypsin semper futuram esse Apocalypsin, existiment; id est, obscurissimam, & nunquam eius difficultatis iuga ab vllo mortali superanda. At ego arbitror multò meliùs ac digniùs de Dei bonitate illos sentire; qui sperant aliquando futurum, vt Ecclesiæ tantum mysterium patefiat: ita vt sapientibus tunc fatendum sit, Apocalypsin fuisse intellectam. 9.

10. Sed nostræ huic spei nonnulli opponent; neutiquam verisimile esse, qui hac tempestate operâ sacris litteris quantumuis strenuam nauarint, eos plus fore cognitionis & intelligētiæ adepturos, quàm qui Apostolos sunt proximè subsecuti; aut ab eorū discipulis cælestem doctrinam hauserunt; nec prudenter sibi quemquam polliceri, (cùm nec ea ingenij acrimonia, nec vitæ sanctimonia sit præditus,) eò se posse pertingere, quò tot doctissimi pariter ac sanctissimi viri per mille quingentos annos non accessere.

11. *Apocalypsin à Ioannis discipulis intellectam, credere par est.* Sed vt hac in re quid sentiam, paucis exponam. Primò, nulla mihi subdit dubitatio, quin ij præsertim Ioannis Apostoli discipuli, quos ipse singulariter diligebat, Doctoris mentem in Apocalypseos interpretatione planè perceperint. Cuius rei non probabili solùm ducimur coniectura, quòd ipsum Ioannem habuerint præceptorem; sed insignia etiam extant vestigia & indicia, (vt suis locis videbimus) quibus quasi in semine bona germanæ totius libri expositionis pars continetur. Quòd verò hac de re non planè & apertè verba fecerint, nec commētarios ediderint; id singularis prudentiæ fuit, imò & necessarium; vt explicato argumento palàm fiet.

12. Deinde negari non potest, quin ille, qui ad explicandam Apocalypsin modò accedit, antiquis huius libri interpretib. hoc saltem præstet, quòd post eorum omnium labores nouissimus operi succedat. Nec mirandū si pigmæus gigantum brachijs sublatus, eò manu contingat, quò illi per se attingere non valebant; & nonnihilo altior ipsis effectus ingentem camporū planiciem prospectet, quam illi prorsus videre non poterant. Hac spe allicimur quotquot post antiquorum labores, nouos meditamur commentarios; sperantes aliquando fortasse futurum, vt Apocalypsis ita exponatur, vt libri totius difficultas superata sit; nec de argumenti serie deinceps dubitetur.

13. Si quis verò nouus interpres (quod non peculiariter de me, sed de quouis alio dictum velim) eò fortasse pertingat: nulla id ratione nouitij interpretis ingenio arrogandum esset, sed peculiari Dei prouidētię, qui hoc in Ecclesiam suam beneficium conferet, quando cōgruentius fore iudicauerit: ac propterea cui libuerit suæ lucis radium immittet; quemadmodum in Tobiam iuniorē adeò beneficus extitit Deus, vt Angelum ei præbuerit viæ ducem, & comitem, qui illum à deuoratione piscis eripuit primùm; posteà à dæmone liberauit; & tandem singulari Dei liberalitate Tobias ipse locupletatus, patrem suum *videre fecit lumen cæli*. Sic ergo, si fautore Deo, & Angelo custode laboriosi huius itineris duce, Apocalypseos viam difficultatis ac salebrarum plenissimam interpres aliquis ingressus ab illa bestia de mari ascendente non fuerit deuoratus, (de qua c.13.) sed illam potiùs apprehenderit, atq; adeò comprehenderit; si felicem eius decursum impedire non possit diabolus ille, qui cap.20. ab Angelo ligatus scribitur; si nouus interpres non solùm inueniat talenta illa decem, quæ sperabat, & nouerat senior aliquis; sed multò eis maiores diuitias reportet, & pulchram adeò expositionem, vt illam tanquam sponsam duxisse videatur; si denique contingat, vt senior aliquis Tobias gratulari possit, se iam cæli lumen videre, quod antea non videbat, propterea quòd iunioris expositione sit factum, vt totius libri seriem, & aptam intelligentiam, tetra caligine priùs circumfusam intueri iam liceat: si hæc (inquam) omnia pro votis vlli aliquando acciderint; tunc verò fatendum ipsi erit, (nisi planè desipiat,) aliorū meritis Deum benignè concessisse, quod ipsius industriam, ingenium, & vires omnino superabat. Quare tunc etiam, cùm velut alter Daniel verissimam rei difficillimæ interpretationē explicare possit Ecclesię, Danielis exemplo dicendum ei esset ex corde, *Mihi, nō in sapientia, quæ esset in me plusquam in cunctis viuentibus, sacramentū hoc reuelatum est; sed vt interpretatio Ecclesiæ Christianæ manifesta fieret.*

NOTATIO SEXTA.

De varijs opinionibus circa argumentum Apocalypseos.

1. OBSCVRITATEM, de qua proximè egimus, subsequuta est expositionum varietas atque dissensio. De hac ergo varietate nonnihil dicendum est in præsenti: ea tamen solùm attingam, quæ ad totius libri argumentū spectant: minutiores enim varietates penè infinitæ sunt. Certè vnius symboli, (nempe quatuor animalium) triginta ferè expositiones numerantur. Sed consideratâ totius libri serie, octo inuenio vias in Apocalypsi interpretanda excogitatas. Spirituales nempe, sine prophetia, duas; historiales verò, siue ad historiæ prophetiam spectantes, sex.

2. Illas autem explicationes spirituales, & sine prophetia appello, quæ ad nullam Christianæ Ecclesiæ historiam sigillatim descendunt; sed solùm generatim de Ecclesiæ, aut professionis Euangelicæ excellentijs agunt; deque bello inter bonorum & improborum respublicas, siue inter virtutem ac vitium, & de postremo vtrorumque exitu. Huius generis duæ sunt explicationum viæ. Altera, quæ Christianam Ecclesiam, & improborum rempublicam considerat. *1. opinio.* Altera, quæ subtiliùs texit argumentum, *2. opinio.* & intra humani pectoris recessus contemplatur bellum inter carnem & spiritum, inter veterem Adamum & nouum, qui secundùm Deum creatus est: atque totam Apocalypseos molem intra vnius hominis pectus hæc opinio includere conatur; vt mirari iam desinamus Homeri iliada nuce inclusam.

3. *Ticonij expositio de vniuersa Apocalypsi.* Prima harum expositionum est Ticonij, quē sequuntur Primasius & Beda, vt ipsimet fatentur. Vnde Beda valde Ticonij commentarium commendat. Eâdem quoque viâ incedere placuit Cassiodoro, qui Primasij explicationem laudat. Subscribit Zegerus, qui Bedam omnibus interpretibus Apocalypseos præfert. Atq; eadem fere vestigia sectantur Ansbertus, Anselmus, Haymo, Ricardus, Rupertus, Albertus,

Ariæ Montani expositio. Hugo, Thomas, Dionysius, & Titelmanus. Secunda harum opinionum est Ariæ Montani, quam maximè faciunt illius studiosi, quos habet non paucos.

4. Vtramq; viam nonnulli mysticam vocant: ego non sic eas appello; quia in cæteris etiam explicationibus, aut omni, aut certe maiori ex parte, non is existimatur esse literalis sensus, quem verba sonant; sed qui sub eo latet: atque adeò mystici sensus nomen meritò tribuitur in ænigmatis legitimo ac literali sensui; qui per ipsum ænigma, siue per ipsam parabolam intenditur. Quamobrem ij etiam, qui in Apocalypsi quærunt historiæ Ecclesiæ Christianæ prophetiam; non aliter eam indagant, quàm vt sensum mysticum & literalem, qui per Apocalypseos ænigmata fuerit significatus.

5. *Salmeronis & Pererij sententia de totius Apocalypseos intelligentia.* Sed veniamus iam ad diuersas eorum vias, qui Ecclesiæ Christianæ prophetiam ex Apocalypsi conantur elicere. Horum quidam sibi persuadent, vniuersam Christianæ Ecclesiæ prophetiam hoc in libro cõtineri: vniuersam (inquam) id est, omnes ferè Ecclesiæ euentus, qui erant in singulis eius ætatibus futuri; non quidem minutiores, sed præcipuos & magis insignes. Hos auctores appellare possumus totius historiæ interpretes: quorum persuasio in eo nititur, quòd sibi incredibile videatur Ecclesiæ Catholicę non factam fuisse earum rerum reuelationem, quæ illi erant euenturæ. Si enim (inquiunt) misit Deus Agabum prophetam qui famem futuram prædiceret, & persecutiones Paulo Ierosolymis euenturas prænunciaret; (Act. 11. 28. & cap. 21. 11.) quantò conuenientius fuit, aliquem Prophetam præmitti, & pręscribi prophetiam; qua calamitates, & felices successus Christianæ Ecclesiæ vsque ad mundi finem euentura, præsignificarentur? Hoc est argumentum Salmeronis, prælud. 1. in Apocalyp. §. 2. & Pererij disputat. 4. proleg. fin.

6. Agendo autem de modo, quo Apocalypsis totam Ecclesiæ historiam complectitur; interpretes illi totius historiæ, tres in sententias distrahuntur.

3. opinio, Lirani & aliorum. Prima est Lirani, Antonini, Aureoli, Ederi, & Lizarazi, qui putant, à cap. 4. Apocalypseos, seruata temporum consequentia, singillatim ad peculiares Ecclesiasticæ historiæ euentus deueniri. Atque hi auctores vehementer laborant, dum Apocalypseos seriem ad Ecclesiæ historiam aptare conantur; & eam ad rem in sex visiones partiuntur Apocalypsin. A cap. 4. primam quidem visionem septem sigillorum ad Iuliani vsq; tempora extendunt. Secundam septem tubarum ad Mauricium. Tertiam draconis, & duplicis bestiæ, ad Carolum Magnum. Quartam phialarum, vsque ad Henricum Imperatorem. Quintam Babylonis, vsque ad Antichristum. Sextam denique, quæ finem libri comprehendit, ad extremum iudicij diem, ac bonorum præmia, & improborum supplicia. Ceterùm aduersus hanc opinionem rectè opponit Pererius, disp. 8. prolegom. non solùm violentiam applicationis, sed etiã hiulcam vacuitatem. Quoniam tempus, quod post Aureoli ætatem futurum erat, adumbrari censuerunt per vltimam Ioannis visionem, quæ pertinet ad Antichristum; & ab ætate Aureoli vsq; ad hodiernum diem, 300. anni fluxerunt, in quo temporis decursu, neque Antichristus venit, & res in Ecclesia euenerunt haud paulò, quàm superioribus temporibus, celebriores.

Secunda opinio est Abbatis Ioachimi, Vbertini de Cassalis, Seraphini, & aliorum; qui non tam de temporis, quàm de dignitatis ordine curant; & septem in Ecclesia status diuersos hoc ordine considerant: Apostolos, Martyres, Doctores, Anachoretas, Pastores, Concionatores, Regulares, & denique Fideles sub Antichristo. Atque in hos septem status existimant Apocalypsin semel, iterum, ac sępissimè reuolui. Affirmant porrò, septem in Ecclesia status esse mente concipiendos. Primum fundationis sub Apostolis. Secundum persecutionis sub ethnicis Imperatoribus. Tertium prosperitatis sub Constantino. Quartum diuisionis sub hæreticis. Quintum tranquillitatis & incrementi sub Carolo Magno & successoribus. Sextum extremæ persecutionis sub Antichristo. Et septimum extremi iudicij. 7. *4. opinio, Ioachimi & aliorum.*

Alij magnos Ecclesię labores & ęrumnas ad septem reducunt, & totidem etiam insignes ipsius prosperitates enumerant; quæ est Pererij contemplatio disput. 5. prolegom. Nec deerit qui dicat, in hoc veluti cardine septem illarum calamitatum, & prosperitatum sæpiùs verti Apocalypsin. Et certè, quod ad Turcarum bellum attinet, in bellua marina capitis 13. significatum, expositionem Ioachimi sequũtur Ioannes Annius, Hentenius, Seraphinus, Hortolanus in Cantica, Luisius Legionensis, & Ferdinandus del Castillo. *5. opinio, Pererij.*

Tertia tamen opinio est, in Apocalypsi quidem contineri omnes euẽtus insigniores, quos Ecclesia per ætates singulas erat habitura, sed in eorum significatione nullum seruari ordinem, nec temporis, neque dignitatis, neque doctrinæ: atque hæc est sententia Pererij in prolegom. disputat. 7. & 9. cuius opinionem sequi videntur nonnulli, qui ad quasdam Ecclesiæ historias existimant spectare quędam Apocalypseos ænigmata: neque tamen de vllo libri ordine cogitant. Ex his sunt, qui per locustas capitis noni Lutheranos intelligunt, vt Bellarminus in oratione quadam in fine tomi tertij. 8. *6. opinio.*

Hactenus quinq; enumerauimus interpretandi vias; duas, spiritualis explicationis sine historia; & tres alias interpretum totius historiæ. Aliud tamen explicationis genus est eorũ, qui Apocalypsin de Ecclesiæ historia prophetiam esse fatentur; sed non de tota historia, verùm de aliqua solùm parte. Et hoc exponendi genus in varias item opinionum species subdiuiditur. Quidam enim, vt Ribera & Viegas, existimantes se Victorini & aliorum antiquorum vestigijs insistere, totam ferè Apocalypsin de extremis Ecclesiæ temporibus exponendam esse censent; sub ipsum Antichristi aduentum sumentes exordium. Sed in eius temporis euentibus significandis, opinantur ordinem historiæ nulla ratione seruari. Aliorum opinio est, partem historiæ Ecclesiasticæ, in qua potissimùm versatur Apocalypsis, non esse extremum Ecclesiæ Christianæ tempus; sed prima potiùs ipsius Ecclesię tempora; & singillatim bellum Ecclesiæ cum synagoga, & cum gentilitate, ac de vtrisque hostibus triumphum. De quibus bellis existimant tractari saltem à cap. 5. vsque ad 20. De bello quidem cum 9. *7. opinio.*

ſynagoga, vſque ad caput 11. & deinceps de bello cum gentilitate, & de Eccleſiæ victoria vſque ad caput 20.

10. At enim, quinam ſint huiuſmodi ſententiæ auctores? Ego ſanè nonnullos facilè proferam doctos & graues, qui hanc explicandi viam rectiſſimam iudicantes, eam inſequi valde expetierint; nullum tamen, qui re ipſa fuerit perſecutus. Iudicium verò ſuum ac deſiderium ſatis expreſſit Hentenius in prologo ad Aretæ commentarium; vbi eamdem aſſerit fuiſſe ſententiam Ioannis Annij Viterbienſis. Subſcribit noſter Salmeron prælud. 7. in Apocalypſin, docens à cap. 6. vſque ad 12. agi de ſynagogæ & Iudaiſmi abrogatione, & inde vſque ad caput 20. de excidio gentiliſmi, & Eccleſiæ regno. Hanc eandem diuiſionem, & argumentum proponit Ederus in œconomia, & Bullengerus etiam in ſuis prolegomenis, in ſecunda partitione. Præterea, quod attinet ad bellum Eccleſiæ cum Iudæis, eiuſdem eſt ſententiæ Caponſachius, & Forerius etiam: vt videre eſt in Iſaiæ commentario cap. 34. num. 4. Et præter hos auctores habet hæc ſententia plures alios multò grauiores, vt videbimus notatione 12.

11. *8. Opinio Millenariorum omnino fabuloſa* Præter has ſeptem vias, fuit alia, quam vt omnino fabuloſam relinquebam; videlicet, Millenariorum opinio, qui de extremis etiam temporibus explicabant Apocalypſin, ſed valdè fabuloſè. Exiſtimabant enim poſt Antichriſti perſecutionem iuſtos ſolùm reſurrecturos, vt cum Chriſto mille annis in terra regnarent; & poſt illorum mille annorum ſpatium, Gogi & Magogi bellum futurum; & tandem generalem omnium reſurrectionem, atque extremum iudicium. Hanc Apocalypſeos expoſitionem meritò Hieronymus ſæpe irridet. Aduertendum tamen eſt, Millenarios, etſi in ſua expoſitione valde aberrabant, non tamen exponendi ordinem perturbaſſe. Quare exiſtimantes per marinam belluam capitis 13. Antichriſtū indicari; poſt illius mortem conſtituebant mille illos annos alligati Dæmonis, de quibus cap. 20. Licèt autem nullus iam ſit auctor, qui Millenariorum errori ſubſcribat; ceterùm quod attinet ad mille annorum deſignationem poſt mortem Antichriſti, conſentiunt cum Millenarijs, Ioachimus Abbas, Vbertinus de Caſſalis, Seraphinus de Fermo, Pannonius, Hortolanus in Cantica, Bullengerus, & alij. Et quod magis miror, etiā Pererius bellum illud Gogi, & Magogi interpretatur non de bello Antichriſti, quod ipſe ſextam Eccleſiæ calamitatem appellat; ſed de bello alio valdè diuerſo, quod ipſe appellat ſeptimam Eccleſiæ calamitatem, ab Antichriſti reliquijs ipſi Eccleſiæ inferendo: ſic enim ille diſputat. 5. prologi, in ſeptem illis Eccleſiæ calamitatibus.

12. Ex his octo vijs, ſeptimam ego, vt rectiorem mihi eligendam cenſeo, vt ſequenti argumento explicabo. Quod mihi argumentum, & ingenti labore, & pluribus annis in eo ſtudio conſumptis, ſtetiſſe confiteor.

NOTATIO SEPTIMA.

Argumentum Apocalypſeos, quo diſtinctione capitum obſeruata, indicatur totius libri Acoluthia, ſiue cohærentia, & apta ſeries.

CAPVT I.

PRÆCEDVNT libri totius titulus, & elogium (ſeu commendatio,) nec non epiſtola dedicatoria. Et mox incipit narratio viſionis cœleſtis. Prima autem perſona, quam videt Ioannes, prologum agit, ſummam totius Apocalypſeos repræſentans. Summa verò eſt, Chriſtum in Eccleſia Chriſtiana eſſe valde mirabilem, & pro illa contra Iudæos & gentes pugnare; atq; adeò illam glorioſiſſimè triumphaturam.

CAPVT II. & III.

Deinde ille idem, qui prologum agit, monet ſingulos Epiſcopos Aſiæ, (atque in eis fideles omnes ad ſeptem genera reuocatos,) vt ex Apocalypſi hac vberrimum capiant fructum.

CAPVT IV.

Poſt hæc inchoatur actio, quemadmodum fieri ſolet abſoluto prologo; poniturque initio ob oculos imago noui regni cœleſtis fundati in Iudæa poſt Chriſti reſurrectionem: atque ex Iudaici templi comparatione expenditur, quantum præſtet figuris antiquis Chriſtianæ Religionis veritas & maieſtas.

CAPVT V.

Liber autem ſignatus ſigillis ſeptem deſignat opus fuiſſe, vt Chriſtus diſcipulis ſuis aperiret ſenſum ad intelligendas ſacræ Scripturę prophetias; quæ Iudæis in Chriſtum credentibus ſummam felicitatem, & Iudæis non credentibus ſummam miſeriam annunciabant. Quia quo tempore Deus in Eccleſia primitiua, & in eius hoſtibus perfectiſſimè complebat illa, quæ prædixerat per Prophetas; eo ipſo tempore prophetiæ videbantur clauſæ ac ſignatæ. Atque eas tunc aperuiſſe, id nimirum fuit libri ſigilla reſignare, quod Chriſti gloriam adeò amplificauit.

CAPVT VI.

Apertis enim sacræ Scripturæ sigillis, compertum est verè Deum ascendisse suos equos, vt Iudæos saluaret, atq; bearet. Enimuerò nihil potuit felicius hominibus accidere, quàm illa quatuor, quæ primitiuis Christianis concessa sunt.

Nempe,
- In Christum crucifixum credere.
- Christum crucifixum prædicare.
- Pro Christo paupertatē amplecti.
- Pro Christo libenter mori.

Et simul etiam compertum est, erga Iudæos Christo repugnantes, non statim Deum effudisse iram suam; sed priùs *Longanima expectatione*; & *seria comminatione*; vt resipiscerent, voluisse, & procurasse.

CAPVT VII.

Et quia ad seuerissimam tandem punitionē deueniendum fuit; ne quis putet eam calamitatem ad vniuersum Iudæorum genus pertinuisse, recensetur priùs magnus credentium numerus ex illo populo sub nouis Patriarchis, (id est, sub Apostolis) in nouas tribus distributus; atque is nouus Israel asseritur omnino indemnis atque securus ab omni plaga; vtpote qui cruce Christi & Spiritu Dei signatus sit, & protectione Angelorum munitus. *Nihil* enim *damnationis ijs, qui sunt in Christo Iesu.* Rom. 8. 1.

CAPVT VIII.

Deinde notatur, quo tempore immissæ sint in Iudæos septem plagæ; scilicet cùm satis iam admiranda fidelium patientia & perfecta charitas in Iudæorum persecutione perspectæ erant. Tunc enim in Iudæos rebelles immissæ sunt *septem plagæ*; sed paulatim eos inuadere iussæ, vt plurimorum pœnitentiæ locus esset. Porrò ex septem plagis, quatuor primæ sunt, *Fames, Bellum, Pestis, & Ignorantia*: grauissimæ illæ quidem; sed tres, quæ sequuntur, multò grauiores.

CAPVT IX.

Harum prima est concupiscentiæ plaga, per quam Iudæi traditi sunt in desideria cordis eorum. Altera est irarum plaga, quarum furijs accensi Christianos sunt persecuti.

CAPVT X.

In ea persecutione effulgēre cœpit diuini consilij arcanum de diminutione Israëlis ad diuitias Gentium; atque adeò ad magnam Ecclesiæ Christianæ felicitatem.

CAPVT XI.

Et ipsis etiam prædestinatis ex populo Iudæorum, persecutio illa Iudaica mirificè profuit. Illuxit enim mirabilis *doctrina & sanctitas* seruorum Christi in media persecutione procurantium salutem Iudæorum. Et licèt paulisper visæ sint posterni, & iacere; nihilominùs tamen surrexerunt victrices, & gloriosissimè de suis hostibus triumpharunt. Atque ex ipso rebellium Iudæorum numero, & ex ipsius perfidæ Ierosolymç ciuibus, decimam partem Euangelio subiecerunt; quemadmodum ab Isaia prædictum erat cap. 6. Reliqui verò Iudæi vltima tandem plaga, id est, *horrenda obstinationis grandine*, percussi sunt omnes, vt sic tandem ad Gentes iusta fieret commigratio.

CAPVT XII.

Vniuersalis autem Gentium omnium christianismi imperium, non Ecclesiæ Ierosolymitanæ, sed cuidam ipsius egregiæ proli, nempe Romanæ Ecclesiæ, destinatum erat à Deo; atque ita præcipua Ecclesiæ Ierosolymitanæ cura fuit Ecclesiæ Romanæ fundatio; quæ primùm facta est in Iudæorum gente, quæ Romā incolebat. Hanc verò egregiam prolem, statim ac nata est, deuorare vnicè expetiuit Diabolus; sed frustra: quia *portæ inferi non præualebunt aduersus eam.* Matth. 16. 18. Fundata autem Ecclesia Romana Religionis Christianæ arce & metropoli, statim maiori conatu cœpit Gentibus prædicari Euangelium, fremente Diabolo, & Neronem excitante ad Ecclesiam Christi extinguēdam. Sed Nerone occiso, cùm Diabolus se non posse contra Euangelij præcones prçualere, videret; omni conatu aduersus Ecclesias, quæ per vniuersas prouincias fundabantur, cruentas persecutiones moliri instituit.

CAPVT XIII.

Atque adeò duas aduersus Christianum nomen excitauit bestias; alteram è mari, hoc est, superbiam Imperij Romani idola colentis; alteram è terra, id est, sapientiam carnis, quæ prioris bestiæ auctoritatem suis artibus augeret. Ita Satanas, Mundus, & Caro in Euangelium coniurarunt, omni ex parte Ecclesiam persequentes.

CAPVT XIV.

Huic tamen bello opposuerunt se primitiui Christiani ex populo Israel, cœlestis vitæ exēplo, & Euangelij prædicatione mirificè pro Christo pugnantes; atque ea ratione multos ex Gentibus ad Christum trahentes. In persecutione autem doctrina cælestis fidelium patientiam confirmabat. Eamque patientiam subsecuta est copiosa messis, & lætissima vindemia, id est, innumerabilium hominum conuersio & martyrium.

CAPVT XV.

In bello ergo mystico, quod Christiani primitiui aduersus gentilitatem gerebant, consilium Dei fuit aduersus gentilitatem nouis plagis pugnare valde diuersis ab ijs, quas in mysticam Ægyptum (id est) in Iudæos rebelles immiserat. In hos enim, sicut olim in Ægyptios, tanquàm in hostes, verè ac vehementer sæuitum est: nouissimarum verò plagarum vindicta non alia fuit, quàm destructio idololatriæ atque peccati per conuersionem Romani Imperij. Sic enim facta est vindicta in nationes, iuxta sacræ Scripturç phrasim. Et hanc nouissimè Deus ostendit iram, & indignationem suam contra peccatum.

CAPVT XVI.

Plagæ ergo nouissimæ, quibus Deus idololatriam debellauit, fuere

1. Pudor & dolor Gentilium, dum de peccatis arguuntur.
2. Persecutionis crudelitas in Euangelij prædicatores.
3. In Gentiles etiam ad fidem Christi conuersos mira sæuitia.
4. Ex Christianorum sapientia grauissima offensio.
5. Summa in persecutione excæcatio.
6. Post inuasionẽ Romę maior persecutio.
7. Manifesta vrbis Romanę diuisio; Euangelio præualente, & idolorum cultura ruente.

CAPVT XVII.

Denique vniuersa Roma ad fidem Christi conuertitur; atque is gloriosissimus Ecclesiæ Christianę triumphus egregio spectaculo celebratur, in quo orbis regina, ciuitas martyrũ cruore ebria, superbiæ suæ & impietatis pœnas mirandum in modum luit, à suismet senatoribus occisa & combusta: nimirum quia per eorum conuersionem effectum est, vt Roma impietati & peccato moreretur, ac veræ religionis ardore conflagraret.

CAPVT XVIII.

Eam verò conflagrationem, (quæ fidelibus lætissima fuit,) eorum lachrymæ prosequuntur, qui ex Romanorum sceleribus, & idolorũ cultu rem suam & auctoritatem augebant; quorum proinde fletus & lamentationes de conuersione Romæ impiæ in Romam sanctam appositissimè referuntur.

CAPVT XIX.

Succedunt continuò festiuę celebritates nuptiarum nouæ Romæ cum Christo; id est, publicũ Christianæ religionis exercitium, in totius vrbis metropoli ac theatro; eásque nuptias cõsequitur totius Imperij Romani ad fidem Christi conuersio, significata sub specie cruentæ cædis; sed eius cædis, quæ Angelos mirifico gaudio affecit.

CAPVT XX.

Deinde pax Ecclesiæ per multa sæcula continuatur: quibus elapsis nouum bellum insurgit Gogi & Magogi; quod est atrox ac luctuosa Antichristi persecutio. Sed de illa etiam triumphabit Ecclesia; fiet enim Diuini Spiritus igne, vt Iudaismi, Gentilismi, & sectarum omnium reliquiæ consumantur. Et tunc demum vniuersalis iudicij dies finẽ temporibus imponet.

CAPVT XXI. & XXII.

Ecclesiæ tamen Romanæ triumpho nullus erit finis; quia in cœlesti patria, & in Dei beatitudine in æternum triumphabit, illiusq; felicitatis supra omnem modum admirandæ contemplatio claudit Apocalypsin. Sacræ autem visioni annectit Ioannes, quantum debeat liber hic æstimari à Christi seruis.

Summæ singulorum capitum breuiores ad iuuandam memoriam.

I. Apocalypseos elogium, & epistola dedicatoria & visionis cælestis prologus.

II. Breues Christi epistolæ ad quatuor conscientiarum genera, monentes vt ex Apocalypsi fructum capiant.

III. In alijs tribus epistolis reliqua tria conscientiarum genera similiter à Christo admonentur.

IV. Gloriosissimum Deo fuit Ecclesię Christianæ templum, quod in Sionis arce dedicatũ est post Christi resurrectionem.

V. Nihilominùs liber manebat clausus atque signatus; & eum aperuisse fuit singularis Christi gloria.

VI. Apertis sigillis constat Deum ascẽdisse suos equos, vt Iudæos in Christum credentes saluaret atq; bearet; & similiter constat, contra incredulos maximam Deum ostendisse patientiam, & in comminando, pietatem.

VII. Tau Christi innumeros Iudęos ipsi adhærentes ex omni natione, securos reddit ab ira in gentem Iudæorum effundenda.

VIII. In Iudæos autem non signatos tandẽ immittuntur septem plagæ; quarum primæ sunt, Fames, Bellum, Pestis, Ignorantia.

IX. In desideria deinde cordis eorum traduntur Iudæi; & in plagam irarum aduersus Christianos.

X. Fortis Angelus repręsentat consilium Dei de diminutione Iudæorum ad diuitias Gentium.

XI. Ardente verò persecutione Iudaica, doctrina & sanctitas seruorum Christi mirabiliter triumphant de perfida Ierosolyma; conuersa ad Christum decima parte, & reliquis Iudæis obduratis.

XII. Caput deinde Catholicæ Ecclesiæ Roma eligitur; atq; adeò præcipua primitiuæ Ecclesiæ cura fuit, Ecclesiæ Romanæ fundatio; quæ feliciter successit, & iram Diaboli supra modum inflammauit.

XIII. Excitat Diabolus aduersus Christianum nomen mundi, (id est Imperij Romani) superbiam, & carnis scientiam.

XIV. Sed resistentibus primitiuis Christianis, & egregiè pugnantibus, subsequitur innumerabilium ex Gentibus conuersio atq; martyrium.

XV. Consilium Dei fuit, nouo plagarum genere aduersus Gentilitatem pugnare, multò aliter, quàm aduersus mysticam Ægyptum, (id est aduersus Iudæos,) pugnauerat.

XVI. Idololatriæ ergo debellandæ immittuntur septem plagæ: nimirum, Pudor Gentilium, Persecutionis crudelitas, Intestinum bellum, Ex sapientia offensio, Summa excęcatio, Inuasio vrbis Romanæ, illiúsque manifesta Diuisio.

XVII. Noua denique vrbis conflagratio, (id est integra Romæ conuersio) prophetatur.

XVIII. Terrigenæ flebunt, & lamentabuntur supradictam conflagrationem.

XIX. Illam autem summis gaudijs celebrabunt filij Dei, atque eam consequetur

totius Imperij Romani ad fidem conuersio.

XX. Lætitiam autem populi Christiani continuabit multorum sæculorum pax: sed eam pacem posteà disturbabunt Antichristi bella; & tandem post Ecclesiæ perfectam victoriam, vniuersalis iudicij dies finem temporibus imponet.

XXI. Lucebit verò Ecclesiæ Christianæ in cælesti patria lux æterna, & beatissima felicitas.

XXII. Aquæ demum viuæ fluuius singulariter beatam Vrbem lætificat, & claudit Apocalypsin.

NOTATIO OCTAVA.

Argumenti confirmatio ex illius dignitate.

Argumenti Apocalypseos præstantia.

APOCALYPSEOS argumentum quodcumque illud sit (neque enim de nostro nunc agimus) præstantissimum ac excellentissimum esse debere, & ipsius libri textus, & grauissimorum Doctorum consensus validissimè persuadent. Textus quidem ipse cap. 1. diserte docet, hanc esse reuelationem illam animæ Christi ab æterno Parente communicatam: & ab ipso Christo ænigmatis quasi conuestitam, ac Ioanni charissimo discipulo per cælestem nuncium missam. Beatum prætereà esse qui audit, aut legit, quæ in hoc libro continentur. Et cap. 5. affirmat Ioannes se ingentem lachrymarum vim effudisse præ dolore; quòd non inueniretur, qui septem libri sigilla reseraret. Porrò septem hæc sigilla sunt bene magna libri pars, quæ à cap. 5. ad vndecimi vsque finem protenditur. Deinde integrum caput quintum mirifice expendit, quàm gloriosum Christo fuit, sigilla ipsa aperuisse. Et per capita subsequentia singulorum mysterium sigillorum insigni actione celebratur. Quod si oculos ad alia libri capita conuertamus, facile ex ijs elicitur ipsorum argumentum nihilo inferioris excellentiæ esse. Certè caput quartum, capiti Isaiæ sexto ceteris longe sublimiori illius prophetiæ parti; & Ezechielis currui æque sublimi, apertè respondet. Caput verò decimum nonum Agni nuptias lætissima celebritate peragit: atque in eo quidem capite semel, & rursus cap. 22. tanta Ioannes lætitiæ voluptate gestit, vt se ad Angeli pedes prouoluat, eos exosculaturus, ob iucundissimum nuncium, quem ei de rebus summi ponderis ac momenti deferebat.

2. *Eadem Apocalypseos argumenti excellentia Patrum testimonio comprobatur.*

Tantæ ipsius textus maiestati & energiæ communis Patrum & interpretum sensus egregiè concinit. Dionysius quidem Areopagita cæterorum corypheus de Ecclesiastica Hierarchia cap. 3. parte 3. extremam sacrarum Litterarum partem designans; *Arcanam illam* (inquit) *ac mysticam omnino visionem dilecti discipuli, diuinamque Domini Iesu Theologiam, eis, qui Dij fieri merentur, exponit; eosque per mysteria sacra sustollit, atque confirmat.* Egregia sane verba, & omni animaduersione digna. Tertul. item de corona militis cap. 15. loquens de Apocalypsi, *Si tales imagines in visione, quales veritates in repræsentatione?* Epiphanius lib. 2. cap. 51. docet *totam Apocalypsin referri debere ad spiritu le Dei negotium, & ad ea, quæ in lege & Prophetijs precipuè Dominus respiciebat.* Hieronymus lib. 9. in Isaiam ad finem, asserit *Apocalypsin medullata Ecclesiæ Sacramenta contexere.* Et epistola 103. cap. 7. *Pro merito,* (inquit) *voluminis laus omnis inferior est.* Oportet igitur argumentum excelsum esse quiddam, ac plane diuinum. Ricardus de sancto Victore lib. 7. cap. 12. affirmat *Librum istum non solùm esse Euangelium; sed in Euangelica doctrina, quemadmodum vltimum, ita etiam summum locum obtinere, ac in ipso sacram Scripturam, ad modum arboris, cacumen extulisse.* Haymo in præfatione. *Tanta* (inquit) *est distantia inter hanc prophetiam, & eas, quæ ante Christi Domini aduentum reuelatæ sunt; quanta inter seruum & dominum, inter legem & Euangelium, inter Deum & hominem.* Gilbertus demum in Apocalypseos proœmio, (quod commentarijs illustrarunt Glossa, Albertus, Thomas, & Hugo.) ait, *Hanc prophetiam præstare veteris Testamenti prophetijs; sicut Euangelium, Legis obseruantijs.*

Ex dictis constat, hunc librum meritò in Scriptura ceterorum agmen claudere; illisque veluti apicem & coronam addi. Atque adeò confitendum est, ipsius argumentum mirum in modum esse præstans & excellens. 3.

Dicet quispiam, longè plus nimio procedere, qui hunc librum Euangelijs ipsis superiorem esse asserant; cùm in ijs ipsissima Christi verba referantur. Quid verò his dignius ac præstantius esse possit? Cui tamen illud respondeo, quod Christus suis discipulis edixit. *Adhuc multa habeo vobis dicere; sed non potestis portare modò, cùm autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.* Quod igitur Christus suis Apostolis per se non exposuit, (quoniam teneri adhuc & imbecilli erāt) sed Diuino spiritui, qui eis postea reuelaret, reliquit; hoc continet Apocalypsis. Et verò perspicuum est, quòd eis Christus, quippe nondum capacibus, tunc obtexit, id sublimius & excellentius esse; quamobrem potuit id in Apocalypsi contingere. 4. *Obiectio.* *Responsio.* Ioan. 16. 12.

Hactenus ostendimus Apocalypseos argumentum præstantissimū & excellentissimum debere esse. Iam eiusmodi excellentiam & dignitatē in nostro argumento minimè desiderari, videbit quicumq; illud attētè percurrerit; & multò magis qui integrum perlegerit commentariū. Etenim in Ecclesiæ Christianæ præstantia inueniet c. 4. explicatam mysterij Trinitatis prędicationē, & c. 21. singulas per ordinem 5. *Hanc Apocalyptici argumenti excellentiā in nostro commentario non desiderari.*

Apostoloci symboli veritates, suo splendore, quasi gemmis quibusdam illustrantes Apocalypsin. Præter hæc, septem sigilla ad septem Diuinæ prouidentiæ perfectiones siue spiritus spectant; quibus nihil magis theologicum potuit optari. Atque in quatuor primis, id est, in Dei quadriga, expenditur mira & abscondita salutis ac redemptionis, quam Christus attulit, perfectio: atque adeò Ecclesię Christianæ sanctitas admiranda. Deinde in rebellium Iudæorum repulsa, & in Gentilium euocatione atque electione: in persecutionibus ab vtroque populo contra Dei Ecclesiam concitatis: & in diuerso victoriæ genere: in seuerissimis aduersus Ierosolymam plagis, & in suauissima illa nouissimarum plagarum in Romam veterem ingruentium inuentione; in mystica decimæ partis Ierosolymæ ruinâ, & in spirituali vniuersæ Romæ conflagratione: in nouæ denique Romæ desponsatione cum Agno, & in conuersione Romani Imperij, ac mille annorum pace subsecuta: in his, inquam, omnibus adeò theologicè proponitur admirabilis diuinorum consiliorum executio, vt nihil sublimius excogitari posse videatur ad totius Scripturæ apicem & coronam. Nihilo sunt his inferiora, quæ ad calcem libri de Antichristi bello, de die iudicij, & de æterna cælestis Patriæ beatitudine subijciuntur.

6. *Confirmatur ex Pauli testimonio.* Huius argumenti maiestatem ac recōditam sapientiam ponderat egregiè Paulus ad Ephes. 3.10. vbi agens de humani generis redemptione, & Ecclesiæ Christianæ celsitudine, asserit, Deum in spiritualis mundi, id est, Ecclesiæ Christianæ creatione seu fabrica, Angelis patefecisse suam ipsius sapientiam multiformem. *Omnia (inquit) creauit Deus, vt innotescat principatibus & potestatibus in cælestibus per Ecclesiam, multiformis sapientia Dei.* Quasi diceret, Ecclesiæ mysteria adeò alta & sublimia esse; vt illis Cherubinos ipsos ac Seraphinos ingenti admiratione defixos Ecclesiæ ipsius opifex tenere voluerit; dum noua illis sapientiæ arcana & abstrusa mysteria spectanda proposuit, quæ in ipsa Christi Ecclesia maximè elucent. Resistit hîc Nyssenus homil. 8. in Cantica, & Pauli sensum *in multiformi illa sapientia,* curiosa indagatione rimatur. *Egregia Nysseni verba.* *Re vera (ait) per Ecclesiam portatur ad supramundanas potestates varia & multiplex Dei sapientia, quæ per contraria res efficit magnas & admirabiles. Quomodo enim facta fuit vita per mortem? & per peccatum iustitia? & per maledictionem benedictio? & per ignominiam gloria? & virtus per imbecillitatem? Nam in prioribus temporibus solam simplicem & vniformem Dei sapientiam nouerant supramundanæ potestates congruenter naturæ facientem miracula; nec in ijs, quæ cernebant, erat quidquam varium. Hoc autem multiplex & varium sapientiæ genus, quod constat ex connexione cum contrarijs, nunc autem apertè ostensum est per Ecclesiam; nempe quemadmodum suo liuore, suisque vibicibus nostra sanauit vulnera, quemadmodum imbecillitate crucis vires expugnat aduersarij, &c. Hæc omnia, & quæ sunt huiusmodi, cùm sint varia & multiplicia, per Ecclesiam didicerunt, & admirati sunt.* Hæc Nyssenus. Et sanè quod de Christi triumpho expressè asseuerat, id etiam ad Ecclesiæ similiter triumphos extendi vult: in quibus multiformis item Dei sapientia iuxta Nysseni mentem effulget. Etenim in Christianorum intellectu sub obsequium crucis captiuo, eorum sapientiæ sublimitas splendescit. In bello pax; copia in inopia; vita in morte; vt quatuor primis sigillis, & in alijs præterea Apocalypseos symbolis adumbratur. Præsertim in triumpho, quem Ecclesia de Iudæis & Gentibus, per ipsas persecutiones, per ignominiam & mortem, obtinuit.

Atque vt ad Angelos redeamus: certum est illos non cognouisse à principio creationis speciales omnes conditiones mysteriorum nostræ Fidei: sed postea per Ecclesiam, & præcipuè per Christi Domini instructionem plenè fuisse edoctos. Docet hoc D. Thomas 1. p. q. 57. a. 5. & 3. p. q. 12. a. 4. in *Sed contra,* ex Dionysio Areopagita. Durandus 3. dist. 13. q. 2. Bonauentura 2. q. 3. Plena ergo notitia doctrinæ Euangelicæ non erat Angelis communicata ante Christum. Et hinc est, quòd sæpe Paulus nostrę fidei mysteria appellat *Sacramenta abscondita à sæculis in Deo.* Vide 1. Corint. 10. 11. Galat. 4. 24. Ephes. 3. 6. Coloss. 1. 26. & c. 17. Ad Heb. 8. 5. & cap. 10. 1. 7.

8. Denique Apocalypseos argumentum claudit in se, & Theologiæ medullam, & Christianę philosophiæ ac doctrinæ Euangelicæ quasi nucleum siue animam.

Obiectio. Sed obijciet quispiam, Euangelij doctrinam, ac vaticinium de Ecclesiæ futuris euentibus videri diuersa inter sese ac dissimilia esse: huius libri porrò prophetiam Ecclesiæ successus prænunciare, certum esse; ipse enim textus ait. *Beatus qui audit verba prophetiæ libri huius.* Et Hieronymus lib. 10. contra Iouinianum, cap. 4. *Ioannes (ait) sicut appellatur Euangelista, quia librum Euangelij condidit; ita etiam appellatur Propheta, quia scripsit Apocalypsin infinita futurorum mysteria continentem.* Tertullianus insuper lib. 3. cōtra Marcionem, cap. 24. hunc librum appellat, *Nouæ Prophetiæ sermonem, qui apud fidem nostram est.* Concinit Augustinus 20. de ciuit. cap. 8. & alij, quos notatione 3. retulimus. Atque hoc Prophetiæ nomen, sunt qui existiment, Ioachimi & Aureoli, & Lyrani expositioni fauere. Quorum opinioni Abulensis astipulatur.

9. *Solutio.* Huic obiectioni respondeo primò, Miro artificio fuisse factum, vt tota Euangelij doctrina ad prophetiæ normã redigeretur: id quod verissimè fieri potuit. Etenim in prophetia, quæ Christi animæ fuit ostensa (quæ huius libri prophetia est, vt notatione 3. explicuimus) cōprehenditur Ecclesiæ fundatio, atque præstantia, nec non ipsius virtutes & prærogatiuæ: in quibus includitur Apostolici symboli, & Christianę fidei articulorum professio. Secundò aduerto, licèt Christi prophetia omnes Ecclesiæ euentus siue maioris, seu minoris notæ distincte contineat: in hoc tamen libro expediens non fuisse, vt singula minutatim notarentur; sed præcipua tantùm illa puncta, quæ in nostro argumento designantur, vtpote in Ecclesiæ successibus extantia & eminentia; & quæ propriè ad historiam Theologicam spectare possunt. Atqui in hisce punctis totam Ecclesiæ historiam coërceri, rectè ac verè affirmatur: quemadmodum & à Christo fuit dictum Ioan. 15. 15. *Omnia quæcunque audiui à Patre meo, nota feci vobis.* Tertiò noto, Apocalypseos excellentiam in eo in primis consistere, quòd non solùm præcipua capita seligat, minutioribus omissis, sed in ijs etiam capitibus, quæ tractanda desu-

mit, non tam rei euentum ex corpore ipso atque cortice spectet, quàm ex anima historiæ & admiranda Diuinæ prouidentiæ perfectione; quæ ibi potissimùm enitescit, & sapientum oculos ad se conuertit ac trahit. Atque hoc sanè est, historiam theologicè & iuxta absolutæ sapientiæ præcepta tractare; nec in simplici solùm euentuum narratione pedem figere. Et quidem si Ioannes Ecclesiæ vaticinium fuerat litteris mandaturus; facilè perspicitur, ea ratione scripturum, vt ipsius prophetia ceteris Prophetarum vaticinijs non solùm non esset inferior, sed longo etiam interuallo antecederet.

10. B Ad hanc nostri argumenti excellentiam illud addo, quod ipsam non parum adstruat atq; confirmet; eius videlicet dignitatem in alijs explicandi rationibus, quas notat. 6. posuimus, nequaquam reperiri.

Prima enim opinio, eo ipso quòd ad singulares Ecclesię successus non descendat, sed generatim omnia & confusè accipiat, necesse est, vt spiritualem Sodomam, & Ægyptum, (id est Ierosolymam) à Babylone, (id est Roma) non distinguat; ac proinde supradictum vtriusque populi, Iudaici & Gentilis mysteriū prętereat. Nec non alia similia, in quibus theologici argumenti celsitas apparet.

C Deinde Arię Montani expositio subtilior est, quàm solidior; & philosophico argumento, quàm prophetico congruentior. Non inficior, quin vt pia ac ingeniosa accommodatio accipi possit: vt tamen sit litteralis prophetiæ sensus, minimè probo. Etenim si quis Christi passionis ac resurrectionis historiam referret ad mysticam mortem ac resurrectionem, qua homo moritur peccato, ac Deo resurgit; nemo negauerit, eam esse piam atque elegantem applicationem; explicationem tamen esse litterę, nullus dicet; sed accōmodationem tantùm, quę in litterali sensu fundata consurgit. Atq; ita Arias ipse in commentarijs, quos postea in Isaiam edidit, fatetur ingenuè per Babylonē in Apocalypsi, Romam esse intelligendam; & multa alia similiter in eodem libro exponit.

11. Iam Lyrani & Aureoli expositio nequaquā argumentum Theologicum diligit; sed minuta quædam, & sacræ Scripturæ maiestate non ita digna. Quorum reuelatio omnino fuisset inutilis & superuacanea; nec enim alicuius fuisset vsus antequam impleretur, cùm pręsertim percipi non posset; nec posteaquàm dicitur fuisse expleta, ad Fidei confirmationem potest quidquam deseruire, cùm incertum adhuc valdè sit, (ne quid grauius dicam) eam fuisse Spiritus sancti mentem. Nam & ipsi huius opinionis auctores inter explicandum se formidare fatentur: ex quibus Antoninus §. 15. meram esse accommodationem suspicatur. Idem fatetur Lyranus sæpe, & præsertim cap. 17. & 18. & 19. & 20. & in eadem formidine est Ederus, vt ipse sæpe significat.

A Nec verò expositio Abbatis Ioachimi est verisimilior, aut probabilior, aut sacræ Scripturę grauitati conuenientior. Atque (vt nihil dicam de violentia explicationis) ab incremento, & tranquillitate Ecclesiæ sub Carolo Magno, & successoribus eius, (quem facit quintum Ecclesię statum) transit ad extremam persecutionem sub Antichristo, in quo valde deficit ab intentione complectendi vniuersam Ecclesiæ Christianæ historiam. De quinta explicatione dicemus infrà; vbi de ordine & serie nostræ explicationis.

Sexta autem opinio, quæ totum ferè Apocalypseos vaticinium ad Antichristi tempora refert, nullo historiæ ordine seruato, (vt alia omittam) nescio quid respondere possit ijs, qui notant in ea opinione, exiguam solùm Ecclesiæ Christianæ prophetiæ partem tractari; & præcipua ipsius euenta prætermitti; & ex multorum sæculorum historia, extremum solum eligi, quod nulla ratione comparandum est cum primis Ecclesiæ Christianæ temporibus; si ad dignitatem rerum, & profunditatē Theologiæ, & Diuinæ prouidentiæ consilia aduertamus animum. Quòd verò nonnulli sibi persuadent ea, quæ de Ecclesiæ Christianæ perfectione fuerant à sacris Vatibus prædicta, prioribus Ecclesiæ temporibus non fuisse completa, sed ad postremam ætatem referenda, id mihi persuadere non possum: licet enim sapienter Augustinus censeat, eorum virtutem ac robur, qui ab Antichristo se inuictos pręstiterint, excelsa planè futura; nihilominùs prudentes æstimatores iudicabunt, primigeniæ Ecclesiæ fortitudinem minorem non fuisse, sed potiùs maiorem. Qui ergo interpretationem suam omnem ad posteriora illa tempora conferunt; hi nec maius & excellentius, nec pluribus scatens mysterijs argumentum sibi desumunt; inuoluunt enim silentio tam Iudaici populi repulsam, quàm Gentilicij electionem: quæ duo inter cetera Ecclesiæ euenta, tantâ sunt admiratione digna, vt iure Paulum in illam exclamationē impulerint. *O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei! quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius!* ad Rom. 11. 33. Quod idcirco Paulus ipse, *Dei mysterium* sæpiùs appellat, vt videbimus Apocalypseos 10. vbi Ioannes eandem locutionem vsurpat. 12.

Illud tamen addo, quicumque Apocalypseos argumentum continere in se doctrinæ Euangelicæ medullam animaduerterit; illum protinus facilè prospecturum, conuenientissimum fuisse, Christi reuelationem ęnigmatum inuolucris & sacris symbolis conuestire; etenim nullam aliam ad rem aptiùs ac digniùs ænigmata aut hieroglyphica vsurpantur; quàm ad ea, quæ valde amamus atque æstimamus. Atqui nihil tam Christo, quàm Ioanni charius erat ac pretiosis, quàm doctrinæ Euangelicæ perfectio, & Christianæ Ecclesiæ triumphi. 13.

NOTA-

NOTATIO NONA.

Confirmatio secunda nostri argumenti à cohærentia, & continuata totius libri serie.

1. *Apocalypsin aliqui plures in visiones partiuntur.*

NON satis constat inter interpretes, an tota Apocalypsis Ioanni sit in vnica extasi, vel in pluribus ostensa. Antiquiores vnicam solùm visionem agnouisse videntur; quia nullius meminere diuisionis, vt Victorinus, Ticonius, Andreas, & Aretas. Alij licèt varias in partes diuidant Apocalypsin, vt in quatuor, vel in septem, vel etiam in septemdecim (ad tot enim se extendit Ederus ex Athanasio) multi tamen illorum fortasse maioris solùm distinctionis gratia eam ita partiuntur, non verò quòd intelligant fuisse plus quàm vnam extasin: quemadmodum plerique orationem Dominicam (quam vnicam esse orationem nemo dubitat) distinctionis ac doctrinæ ergo, in plures petitiones distinguunt. Aliqui tamen expressè notant, Apocalypsin plures fuisse Ioannis extases; ac propterea minimè in eis esse requirendam continuationis seriem. Ex his sunt Ribera, & Caponsachius. Neque aliter probant, nisi quia fieri non posse putant, vt filum à principio ad finem vsque integrè deducatur. Eadem est opinio Pererij disput. 7. causa 5. & disput. 9. regula 4.

2. Et verò, ex eo quòd Ioannes librum suum in singulari appellet Apocalypsin, non in plurali, reuelationes; non inde solidum argumentum desumitur, vt vnicam fuisse extasim, siue reuelationem affirmetur. Nam apud Isaiam etiam in singulari est, *Visio Isaiæ.* Cùm tamen plures fuisse constet: scilicet in diebus Oziæ, Ioathan, Achaz, & Ezechiæ.

Vnicam tamen visionem fuisse probatur.

Plus habet roboris, vt Apocalypsin vnicam fuisse visionem credamus; quòd Ioannes in ipso exordio locum ac diem designet, *In Insula Pathmos, in Dominica die.* Cùm nullibi præterea in toto libro quid simile præscribatur. Hic namq; Prophetarum mos est, quoties noua visio inchoatur; signum aliquod, distinctionis gratiâ, præstituere. (Vt, *Onus Ægypti, Onus Moab. Anno quo mortuus est Ozias.*) aut mensem etiam anni designare; quod frequens est apud Ezechielem.

3. *Obiectio.* Diceret quispiam, contingere potuisse, vt Ioannes plures visiones illo ipso die habuerit, Et licèt detur, Apocalypsim vnam fuisse visionem; hoc non cogere, vt integer discursus ab exordio in finem vsque libri deducatur. Sicut enim in eadem epistola diuersa possunt capita contineri, quæ inter se minimè cohæreant; sic etiam in eadem extasi possunt diuersa, & minimè inter se connexa Prophetæ ostendi.

Dilutio. Ceterùm hæc euasio non satisfacit. Omnes enim fateri debemus, quidquid in Apocalypsi agitur, esse Ecclesiæ Christianæ prophetiam; atq; adeò necesse esse, vt partes omnes ad vnicum Ecclesiæ argumentum pertineant. Quare, si eadem est visio, non plures; oportet vt omnia Ioanni fuerint ostensa optima serie, & ordine legitimo. Et credibile non est, eum ordinem ab illo perturbatum fuisse; siue is fuerit naturæ ordo, siue artis. Quemadmodum concinnum aliquod poëma, seu comœdia optimã partium inter sese connexionem, & concatenationem habeat necesse est.

Quinimò, etsi fingamus, hanc visionem Ioanni fuisse, non totam eodem die, sed in diuersis per partes indicatam; si tamen vnicum est argumentum, expediebat vt partes omnes aptæ inter se essent, atque coalitæ; id est, optima serie ordinatæ. Quemadmodum si longa satis actio ac tragœdia in binos aut ternos partitur dies; non ideo argumenti filum abrumpitur, sed attexitur potiùs, & idem vlteriùs producitur; non aliter ac secundus actus cum primo cõnectitur, & cum tertio quartus. Præterquàm quòd verisimilius multò est, totam Apocalypsin vnicam extasim fuisse.

Atque illis etiam ipsis, qui existimant Apocalypsin non idem contextus filum ducere, optabile valde esset, optimam in ea continuationem reperire; necessitate enim coacti illam in varias visiones partiuntur: atq; hac ratione suam in exponendo ordinis perturbationem excusant, verbi gratia, Persuadet sibi noster Ribera, Romæ cõflagrationem, de qua cap. 18. futuram ante illam Ierosolymæ euersionem, de qua cap. 11. ac proinde plagas nouissimas, de quibus cap. 15. & 16. priùs futuras, quàm tubarum plagas, de quibus cap. 8. & 9. & 11. Verùm quis dubitet, ipsius expositionem multò suauiorem ac similiorem vero futuram, si Apocalypsis apponeret primò phialarũ plagas, & Babylonis incendium; deinde plagas tubarum, ac Ierosolymæ ruinam. — 4. *Quàm sit optabile, vnicũ expositionis filum in tota Apocalypsi attexere.*

5. *Quas deuorent difficultates, qui ordinem in Apocalypseos interpretatione perturbant.*

Alias ordinis perturbationes non absimiles deuorant tam Ribera ipse, quàm alij interpretes; nimirum mille annos pacis, de quibus cap. 20. re ipsa complendos antequàm ascendat bestia de mari, de qua cap. 13. Et meo quidem iudicio maiori rerum consequentia procedebant Millenarij; qui cùm existimarent bestiam illam marinam cap. 13. esse Antichristum, mille pacis annos post eius mortem collocabant. Et quoad hanc partem idem sequuntur Seraphinus de Fermo, Pannonius, & Bullengerus; qui tamẽ dum mille pacis annos ad breuiora multò tempora contrahunt, violenter nimis exponunt.

Minùs violenta videtur communis interpretatio, quæ mille annos alligati Dæmonis à Christi passione enumerare incipit. Sed hic magna est ordinis confusio, ac perturbatio, quòd cùm in Apocalypsi alligatio Dæmonis, capite 20. describatur, id est, sub Ecclesiæ prophetiæ finem; illius alligationis interpretatio ad ipsa Ecclesiæ nascentis exordia referatur.

6. *Nostrum argumentū quantopere ab his ordinis perturbationibus abhorreat.*

Ab omni hac confusi ordinis perturbatione valde abhorret nostrum argumentum, etenim fingi non potest tragœdia, cuius series & continuatio meliùs & congruentiùs sit inter se cohærens, quàm filum, quod in nostro argumento deducitur. Quòd si totius contextus applicatio ad sensum, quem ego propono, apta atque congruens esset; haud dubiè ex ipsa acoluthia & consequentia à nobis inuenta, validum desumeretur argumentum; quo Apocalypsin ipsam eiusmodi acoluthia contextam fuisse probaretur. Nec enim fieri potest, vt in libro confusè & permixtim, id est, inordinatè scripto, singulæ partes ad argumenti vnitatem aptissimè applicentur: atque hac ratione legitimus in eis ordo, & integrum consequentiæ filum reperiatur. *Quod non est, non scitur,* vt scitè docet Aristoteles; neque vlla est vel hominis, vel etiam Angeli tanta ingenij vis, quæ in serie viginti duorum capitum libri ænigmatici pulcherrimo argumenti ordine excogitato, sed ab intentione auctoris longè diuerso, in singulis ęnigmatis exponendis, valeat omnia perfectè quadrare; & somniato filo connectere, nunquam abrupto.

7. Fateor propositum ordinem ac seriem non magni esse faciendam; vbi applicatio non esset satis apta. An verò ipse omnia quadrarim? id nec mei iudicij est, nec quid ego sentiam, curabunt sapientes; ad quos iudicium spectat. Id vnum affirmarim: siqua expositio esset eiusmodi, vt apprime seruato ordine & cohærentia omnia perfectè quadraret; eam verò sapientibus debere probari, vt Sacri scriptoris mentem; & illius filum vt verum & germanum recipiendum. Atque adeò eos, qui eiusmodi continuationem non fuissent assecuti; scriptoris mentem non probè tenuisse: quoniam totius libri *acoluthiam* non perceperunt. Quod potissimùm est in sacrę Scripturæ interpretatione; cùm scilicet antecedentia omnia, & consequentia aptè cohærent, & tanquam filum quoddam à principio vsque ad exitum ducitur; quod non finit à proposito aberrare, vt egregie noster Turrianus, in proœmio ad tractatum de sanctissima Eucharistia, & multò antea Athanasius duobus in locis, oratione 3. contra Arrianos.

8. *Partium inter se proportio quàm pulchra.*

Et quamuis generatim loquendo, acoluthię comprehensio magni momenti sit: sunt tamen nonnulla, in quibus multò pluris facienda est, tum ad veram rei intelligentiam, tum etiam ad voluptatem: vt in valde ingeniosa alicuius tragœdiæ inuentione ac serie, ille qui totius fabulæ ordinem & argumentum integrum non percepit; non vidit id, quod erat in ea optimum ac pulcherrimum. Simile est de partibus corporis humani; quæ tametsi singulæ in suo genere perfectissimæ sint, nunquam tamen vera illa, germana & expressa pulchritudinis species ac proportio existit, nisi ex partium consensione mirabili, & apta compositione, & concinnitate membrorum; quæ, vt veram pulchritudinem efficit, ita etiam singulas partes maiori afficit splendore; & nouo quodam lepôre ac venustate cōmendat. Quid ædium partes? Quid orationis membra? cùm illustria, cùm amplissima sint; si seponantur singula, & seorsum aspiciantur; habebuntne aspectum præclarum, nisi vnum in corpus coalescant, in quo partium illa admirabilis constructio cohærentiaque cernatur; quæ sola pulchritudinem rebus addit, & conciliat dignitatem? Illi igitur, quos pręterijt vnitas & integritas huius libri ex pluribus symbolis in vnam speciem, eamque pulcherrimam conformatâ; etiam si particulas singulas valde attenderint; pulchritudinem tamen totius non videntur aspexisse.

Cùm ergo in Apocalypsi tanti momenti sit totius libri filum; idcirco in eo ducendo tantoperè laborauimus. In quo video priores illas opiniones, (de quibus notat. 6.) aliter se gessisse. 9.
Prima enim incidit sæpe filum, quasi verò perinde sit scindere, ac soluere. Secunda non videtur curare de filo, vt liberiùs philosophetur. Tertia in deducendo filo laborat illa quidem; sed fatetur tandem se ad finem vsque glomerare totum non posse, id est, continuare applicationem vsque ad finem euentuum Ecclesiæ. Quarta filum adeò tenue ducit, vt sæpiùs illud abrumpi necesse sit. Vtinam quinta pro duce fila dederit Ariadnæ, vt est in prouerbio.

Hucusque scripseram, cùm ad meas manus peruenit commentarius in Apocalypsin nuper editus viri doctissimi & amicissimi, cuius hæc sunt verba disputatione 7. prolegomen. 10. *Nullum in Apocalypsi nec in alijs prophetijs rerum aut temporum ordinem seruari, nonnullis placuit.*
Commune est huic prophetiæ cum alijs prophetijs veteris testamenti, nec in ordinanda visionum serie, nec in tractatu explicatuq́ꝫ cuiusque visionis rectum aliquem & distinctum, ac perpetuum seruare ordinem, vel temporum, vel locorum, vel rerum gestarum, vel dignitatis negotiorum, vel personarum: sed frequenter vsurpare anticipationes & recapitulationes: id est, priora postponere, & anteponere posteriora: crebris etiam & subitis vti transitionibus ex vno in aliud vel simile, vel dissimile; & ex figura transire ad rem figuratam, vel è contrario. Et cùm aliquid fuerit cœptum dici & declarari, repentè eo prætermisso transire ad aliud: atque illis non perfectè declaratis, rursus ad priora resilire. Hæc autem ordinis commutatio & perturbatio, & non continua rerum tractatio valde obscurat eorum, quæ dicuntur, sententiam; & legentium turbat atque confundit intelligentiam. Hoc tamen consultâ operâ fit in prophetijs; vt sine Dei Spiritu, quo illæ sunt conditæ, sint mortalibus impenetrabiles: & ne Diuina prophetia, tanquam quid humani ingenij, & rationis & prudentiæ, inuentum atque institutum putetur. Nec contentus hoc semel animaduertisse, posteà disputat. 9. ait. *Repetere conuenit, prophetiam hanc, siue quæ in ea narrantur visiones, non perpetua ac directa serie, nec iuxta ordinem temporum, & rerum gerendarum, conscriptas esse in hoc libro; sed non rarò, quæ posteriora sunt, priùs; & quæ priora, posteriùs tractari. Nec semper, cùm visionis narratio inchoatur, ea continuatur vsque ad finem: sed interrumpitur nonnunquam interiectis alijs rebus satis diuersis: & posteà ad visionem, quæ inchoata fuerat, tractandam reditur. Frequentes itaque sunt in hoc libro anticipationes, recapitulationes, transgressiones, item & regressiones, nec non repetitiones earundem rerum, atque retractationes; quin etiam repentinæ translationes.* Hactenus ille. Atque præter ipsius authoritatem, quæ magna est; opponit nobis Prophetarū consuetudinem, & rei ipsius conuenientiam: *vt sine Dei Spiritu prophetiæ sint impenetrabiles, &c.* Scio idem nonnullis arrisisse super Canticorum libro; qui addunt dignius sacrosancta Scriptura esse, ordinem contemnere; & animi conceptiones nō quidem nexas & cohærentes, sed dissipatas, & dissolutas proferre; vt videre est in Salomonis parabolis.

11. *Exploditur hæc opinio.* Ab his, qui ita sentiunt, vt vna ex parte asserant nullum ordinem, aut continuatam seriem in Apocalypsi & Cantico Canticorum esse quærendam: ex alia verò affirment, in applicatione non oportere, vt omnia ad viuum resecentur; sed satis esse cuiusque figuræ, aut ænigmatis, præcipuas partes applicare; ab his inquam, obsecro inprimis, vt animaduertant eâdem etiam ratione Ouidij Metamorphosin nostræ Fidei mysterijs posse applicari. Etenim, si nullo opus est ordine, neque omnium partium perfecta applicatione; quæ Ouidij fabula reperiatur, quæ non aptè ad aliquod ex nostræ Fidei mysterijs accommodetur? Sic Actæonis apologus, qui in ceruum conuersus suis canibus esca fuit; poterit apposite ad Eucharistiæ mysteriũ aptari. Et idem dico de ceteris ipsius commentis. Cui verò hæc explicandi ratio ita satisfaciet, vt in ea acquiescat intellectus, quasi in germana ænigmatis interpretatione?

Deinde, quòd aiunt, Prophetarum esse morem, nullum ordinem in ijs, quæ dicunt, seruare: Si singulæ Prophetarum visiones, aut conciones singulæ separatim sumantur; permultæ eiusmodi in eis reperiuntur; in quibus de earum ordine & continuatione, à principio ad finem vsque congruentissima ratio reddi possit. Quod dubitabit nemo, qui strenuam Prophetarum intelligentiæ nauarit operam.

12. *Transitiones, quæ apud prophetas reperiuntur, ordinatè fiunt.* Tertiò. Quamuis sæpe admittenda sit transitio ab historia ad prophetiam: non tamen ita ex abrupto, vt nulla sit habenda præcedentis historiæ ratio; sed potiùs vt aptissima sit vtriusque cõnexio. Sic enim videmus viros spirituales in familiari sermone, sæpe occasione data à corporeis ad spiritualia transire: sic tamen vt non tam institutum abrupisse sermonem, quàm per eum ipsum ad altiora conscendisse iudicentur. Quare ad plenam intelligentiam spiritualis doctrinæ, ad quam transisse videntur, necesse est animaduertere, quid antea agebatur; vt appareat quàm consentaneè atq; decorè, quàm scitè & eleganter posterior sermo sit cum priore connexus. Vnde illud Ioan. 4. 33. *Nunquid aliquis attulit ei manducare? Dicit Iesus; Meus cibus est, vt faciam voluntatem eius, qui misit me.* Ecce transitũ; sed in quo nulla ratione debeat negligi contextus. Huiusmodi ergo sunt transitus Prophetarum. Plerisque tamen videntur abrupti; quoniam ignorato cõtextu non possunt percipere, quàm aptè & cohærenter fiant. De transitu Prophetarum agit Acosta de nouissimis temporibus lib. 1. cap. 11. ex Hieronymo, Chrysostomo, Augustino, & Ticonio. Agit etiam Ribera Oseæ 2. §. 34. & 35. vbi adducit Hieronymi locum, & probat nõ fieri transitionem ex abrupto. Agit etiam Hieronymus Prado in Ezechielem. His solùm addo, aliquando suspiciosum esse, vbi nullus est transitus, eo nomine prætexi continuationis ignorantiam. Certè vbi verè Prophetæ ab vno sermone in alium transeunt, mira elucet in transitione prudentia, atque connexio. Cæterùm quod supradictus Auctor asserit, Scripturam in Prophetarum visionibus referendis, ordinem perturbare atque confundere; postrema anteponere, postponere priora, cœpta amputare, & ad alia absque vllo ordine transire; hoc (inquam) demiror à prudentibus hominibus sacræ Scripturæ tribui; quod, si quis ita loqueretur, illi vi-

A tio ab omnibus vertendum foret; atque adeò permixti admodum atque confusi ingenij à ceteris iure optimo haberetur. Ac licèt acuta nimis ac subtilia disputaret; ipsius in loquendo perturbationem ordinis, & tumultuariam rerum concisionem, cuncti meritò damnarēt. Sunt tamen nonnulla, in quibus nihil refert hoc vel illo ordine dici; atq; in his mirum non est, ordinem ab Scriptura contemni. At, vbi permagni interest ad earum rerum, quæ dicuntur, intelligentiam, eas ordine proferri; verisimile non est, in libro adeò sapienter scripto hunc ordinem desiderari. Quod verò additur, eiusmodi ordinis obseruationem, humani ingenij & rationis & prudentiæ inuentum redolere. Respondeo; id potiùs in hominibus distinctè & ordinatè loquentibus diuinæ Sapientiæ imitationem ac vestigium apparere. Quia, *Quæ à Deo sunt, ordinata sunt.* Rom. 13. 1. *Ordo in prophetarum vaticinijs non diuinæ Sapientiæ contrarius, sed illi potiùs consentaneus valde est.*

13. Quarto. Negari non debet; quin, si Apocalypsis est quoddam spectaculum ac veluti tragœdia; & Salomonis Canticum est vnicum poëma; cùm vtriusque libri argumentum celsissimum sit; multò congruentius foret, vt nullus eiusmodi saltus, seu transitio in illis esset; optima enim in Prophetia transgressio fieri debet ad magis spiritualem, magisq; sublimem sermonem. Quòd si omnia altissima sunt; minimè cõueniens est, vt filum præcidatur. Ad hæc, C siquis est liber, qui nos inuitet & alliciat, vt attentè eorum de quibus agit ordinem considéremus; hic profectò est Apocalypsis. Permultas enim diuisiones facit; multos item septenarios constituit; & septem non ampliùs sigillis designatis, eorum singula per ordinem à primo ad vltimum enumerat. Apponit namque, *Primum, Secundum, Tertium*, &c. Quæ omnia euidenti sunt argumento, hunc librum magno ordine & rerum connexione conscribi. Iam in plagis, quis nesciat ordinem similiter ac seriem seruari? ac poni priùs, quæ minùs graues sunt; deinde grauiores? & ante tres postremas, D illa *Væ, Væ, Væ*, repeti; quæ tribus ipsis plagis respondent. In quibus etiam idem ordo ac gradatio seruatur; ita vt quinta sit seuera; seuerior sexta; septima seuerissima. Similis est ordo in phialis, & in duodecim fundamentis. Etenim nisi Ioannes in eorum ordinata serie ac distributione magnam adhiberet curam; nihil erat, cur diceret, *Fundamentum primum Iaspis; Secundum Saphirus; Tertium Calcedonius*, &c. *In Apocalypsi potissimùm ordinem seruari cõstat.*

14. *Retorquetur aduersariorum argumentum.* Quintò, ad id, quod adiungitur, Oportuisse vt omnia permixtim & absq; vllo ordine scriberentur; quò difficiliora essent intellectu, & quò minùs possent intelligi absque eo spiritu, quo fuere conscripta; Ad hoc ipse facilè dixeE rim, multò esse difficilius rerum omnium seriem, & cohærentem ordinem rectè intelligere. Etenim, si hæc nobis mens semel insideat, in Apocalypseos expositione ordinem non esse spectandum; sed satis esse, quamlibet seorsum partem singulari mysterio applicare: eo ipso tollitur magna ex parte difficultas. Quod adeò verum est; vt ille ipse, qui priusquam ab Apocalypsi ordinem tolleret, tantopere eius difficultatem expenderat; addat posteà duabus illis regulis, nempe (de non seruando ordine, deque non omnibus ad viuum resecandis) applicationem non ita esse difficilem, vt nonnulli opinantur. Hæc ille docet; & quidem satis

vere, si regulæ illæ non Lesbiæ essent. Ordinis enim seruandi, & omnia quadrandi obligatione sublata, non video quid difficultatis supersit.

15. *Ordinis perturbatio, ad ignorata explicationis solatium inuenta.*

Sextò. Prædictæ regulæ, vt verum fatear, documenta non sunt, quæ nos ad veram interpretationem ducant; sed euasiones potiùs, quibus solatium sibi quærant ij, qui Apocalypseos filum & perfectam applicationem assequi non possunt. Nam ipsimet, qui has nobis regulas præscribũt, multò pluris suam explicationem ducerent, nec immeritò; si in ea totius contextus filum ex ordine duceretur: & applicatio ita esset omni ex parte perfecta, vt nihil omitteret. Quis hoc neget? Si ergo interpretatio ali- A qua prodiret, quæ ipsorum etiam iudicio nobilius argumentum contineret, neque vnquam filum abrumperet; & applicatio vndique esset aptior, quàm ea, quam ipsi excogitauerant; nec particulam vllam præteriret: fatendum esset omnibus, expositiones eas, quæ nullum seruabant ordinem, nec omnia perfectè quadrabãt, minimè esse veras atque germanas. Nec enim fieri potest, vt fili continuatio, & perfecta partium omnium applicatio reperiatur, vbi minimè ea fuerant ab auctore intenta. Si verò intenta, sed hactenus reperta non fuerant; certè veræ interpretationis inquisitio non consistit in declinanda difficultate, sed in eam superandi conatu.

NOTATIO DECIMA.

De egregio fructu ex filo aptè deducto à principio vsque finem libri. Vbi per occasionem de ænigmatis explicandi ratione.

1. *Fructus ex continuata serie perceptus.*

SI vniuscuiusque symboli applicatio ad eam partem, quæ illi respondet, non esset apta, modicus sanè fructus ex continuato Apocalypseos filo posset percipi, vt superiori notatione dixi. Verùm si singularum partium accommodatio ita aptè & concinnè quadraret, vt sapientum iudicio, in quouis symbolo seorsum desumpto ad illam cui deseruit, significationem peræqua proportio reperiretur, & excellenti digna ingenio: tunc verò ingens proculdubiò vtilitas proueniret ex totius libri ad Ecclesiæ successus per ordinem applicatione. Quod nõ ideò dictum velim, vt eiusmodi perfectione aliquid meæ applicationi arrogem; sed vt probem in magno pretio habendam expositionem illam, quæ omnia Apocalypseos symbola, eâ ratione per ordinem applicaret. Hinc enim duo inprimis emolumenta maxima sequerentur.

2. *Ingens ex diuini ænigmatis solutione solatium.*

Primum esset, maximum fidelium solatium, & summa animorum voluptas ex manifesta pulcherrimi ænigmatis intelligentia; in qua mens omnino conquiescat. In ænigmatis enim, quò maior erat obscuritas & difficultas ante inuentam solutionem; eò maior solet esse claritas atq; iucunditas post diuinatum mysterium, quod latebat; & post agnitam velaminis proportionem pulcherrimam. Quod cùm ita sit; quanta & quàm ingens voluptas caperetur ex superata difficultate eius præsertim libri, omnium quotquot vnquam fuere, difficillimi; atque ita superatã, vt legi iam atque intelligi magna cum facilitate ac voluptate possit? Facilitas in eo sita est, quòd ex ænigmatis explicatione tollitur ipsius omnis difficultas. Siqua enim adhuc residet, nondum censetur ænigma explicatum; nondum integra applicationis serie ostensa. Postquàm verò superata est omnis difficultas; tunc ingẽs voluptas percipiatur, necesse est; tum ex veritatis reconditæ euidentia, tum ex contemplatione mirificæ symbolorum ad res significatas proportionis.

3. *Obiectio.*

Dicat aliquis; Fieri non posse, vt tanta inde nobis oboriatur claritas. Licèt enim omnia symbola congruenter ad interpretis mentem applicẽtur, singulorum tamen applicatio eui- B dens esse non potest; sed ad summum probabilis & verisimilis. Atqui probabilitas, vel coniectura non affert animo eam perspicuitatem & voluptatem. Respondeo tamen, in ænigmatum explicatione quiddã singulare satis contingere; ex probabili enim & cohærenti singularum partium declaratione coalescit totius ænigmatis euidentia: quod multò aliter in argumentationibus solet euenire, in quibus conclusio debiliorem antecedentis propositionis partem consequitur; ita vt siqua ex præmissis probabilitatis limites non excedebat, ex vtrâque probabilitas tantùm in conclusionem deriuetur. At in ænigmatis exponendis diuersâ longè ratione fit. Ex ijs enim, quæ non vt clara C ac certa, sed vt probabilia tãtùm statuimus, ad summam claritatem, & euidentem totius ænigmatis solutionem progredimur; vbi omnia quadrat applicatio, & partium omnium cohærentia mirabilem efficit concentum. Nec obstat, interpretem interdum per singularũ partium applicationem dubium incertumq; ferri; & quędam nondum satis certa assumere, donec perspicuam totius ænigmatis solutionem cernat. Qua in re idem omnino cõtingit, quod in arcanis notis, (*cifras* vocant,) quibus nonnulli vtuntur, explicandis solet euenire. Proponitur enim mihi ob oculos epistola nouis quibusdam & inusitatis characteribus scripta; quos pro suo libito finxit scriptor, & in singu- D larum literarum locum, eas supposuit figuras, quas ipse excogitauit, inuersis ac permutatis pro voluntate litteris. Huiusmodi ego epistolæ vt characteres internoscere, ac sensum valeam percipere; nec possum, nec debeo ex compertis & exploratis ad planam epistolæ notionem procedere; sed ea tantùm assumere, quibus ad faciendam coniecturam niti possim; obseruatisque ijs præceptis, quæ norunt interpretandi magistri, ex ipsius epistolæ characteribus varia ac multiplicia confingo alphabeta. Et suppono, *verbigratia*, litteram M, pro A. litteram Q. pro L. & sic in alijs: & incertus adhuc ad epistolæ lectionem aggredior; donec post multiplicem litterarũ, seu characterum commutationẽ, illud tandem inuenio alphabetum,

Responsio.

Ænigmatis solutio ex apta omnium partium applicatione euidenter constat.

Idem apposita satis similitudine probatur.

quo verba possint efformari, sententiæ ex verbis componi, sensus integer ex sententijs coalescere, & tota demum epistola aptissima consequentia perlegi. Tunc qui priùs anceps ac lubricus in coniectando processeram; ex sola partium singularum probabilitate in eam repentè euidentiam erumpo, vt scriptoris mentem ab vllo dubitationis vestigio optimè percalleam. Ita vt, si iuxta meam legẽdi rationem epistola hæreticas assertiones contineat; dubitare non possim, quin eas scriptor notis eiusmodi mandare voluerit.

4. Idem omnino in ænigmatum expositione inuenio, in qua dum explicandi præcepta seruantur ad amussim; nec aliquid violenter, sed debita cum proportione applicatur; minimè ab interprete requirẽdum est, vt quod ad enodationem priùs assumit, planum sit & exploratum (id quod in Philosophorum argumentis iure requirimus;) sed illud solùm, ne quid ineptum aut minùs probabile præstituat. Quòd si hac via ad omnium ænigmatis partium idoneam & cohęrentem expositionem perueniat, ac sensum integrũ, & omnia perfectè quadrantem assequatur; in quo partes omnes cohæreant, & ad argumenti vnitatem coalescant; tunc verò manifestè videt, se scopũ collimasse, neque vllus ea de re dubitationis scrupulus sibi remanet. Atque perspicuitas illa, quæ ex congruenti partium omnium inter se colligatarum cohærentia consurgit; eam omnem dubitationem tollit, quæ priùs in singulis partibus inerat. Atque in ijs pręsertim tollitur dubitatio, quę si aliter exponatur, ænigmatis enodatio non cohæret. In eis enim sublata omni formidine, certò & euidenter agnoscit interpres, sic esse interpretandum; sicut antea explicari posse coniectabat. In alijs verò nonnullis, quorum variæ interpretationes totius ænigmatis sensum, siue totius libri filum non immutant; non mirum est, post enodatum ænigma manere adhuc dubitatiunculas aliquas, & facultatem aliter atque aliter interpretandi in minoris momenti particulis. Itaque in ænigmatis expositione non per modum argumentationis procedendum est; sed curandum vt omnia congruenter aptentur; quod vbi fit, videas extemplo dubitationem in euidentiam commutari. Atq; vt euincatur in singulis partibus auctoris mentem ac sensum fuisse diuinatum; optima probatio est, omnia hoc pacto perfectè quadrari, & inter se compacta in pulchram structuram coalescere. Quemadmodum & in notarum interpretatione (de qua suprà) nulla priùs certa cognitio fuerat cuiusque singulatim litteræ. Verbi gratia, M. aut L. donec manifestus verborum & sententiarum decursus id planum facit. Et tunc euidens est pro M. fuisse suppositum characterem illum, qui ipsius figuram nullatenus referebat.

5. *Theologiam symbolicam non esse argumentatiuam, quo pacto intelligendum.*

Ex hisce omnibus elicitur, quo pacto intelligendum sit commune illud Theologorum axioma ex Dionysio desumptum, epistola 9. ad Titum) *theologiam nempe symbolicam non esse argumentatiuam.* Quoniam in symbolorum explicatione proceditur ab obscuris ad clara: in argumentis contrà, à clarioribus ad minùs clara. Quod non obstat quo minùs auctoris mentem clarè & euidenter possimus in ænigmatis agnoscere. Tunc autem apta & cohærens partium omnium accommodatio ita efficaciter intellectum illustrat; vt ei prorsus satisfaciat, & amatores veritatis summa afficiat voluptate.

Id vt amplius explicetur, considerandum est quotidianum in ænigmatis exponendis experimentum. Etenim, si quis mihi offerat ænigma, in quo videam solem inter alia depictum: ad eius explicationem nõ mihi licet solem ad violentam significationem symbolicam detorquere; ceterùm inter eas, quas aptas atque probabiles esse constat, eam licet seligere, quæ magis arrideat; possum nempe illum ad Christum applicare, ad rationem, ad sapientiam, ad regem, &c. Quòd si cum ea, quam assumo significatione cetera omnia æquè probabiliter cohærẽt, & partes omnes inter se venustè consentiunt; nulla mihi tunc superest dubitatio, quin ænigma manifestè explicauerim, & veram ac germanam ipsius expositionem attigerim. Nec solùm hac claritate fruitur interpres; sed ceteri etiam qui interpretationem audierint, licèt mediocri ingenio sint, modò ad rerum huiusmodi cognitionem idoneo. Si enim illi audientes interpretationem, non sibi persuadent interpretem collimasse; non in illos culpa, sed in ipsum interpretem conferenda est. Compertum namq; est, veram ænigmatis explicationem omnibus communiter satisfacere; atque adeò nondum explicauit is, in cuius explicatione ceteri non acquiescunt. Cùm igitur Apocalypsis ad vnicum ænigma ex pluribus contextum reducatur; certum debet esse, explicationẽ, in qua proposita audientium mentes non conquiescant, minimè esse veram ipsius enodationem. 6. *Ænigmatis soluendi ratio exemplo declaratur.*

In ænigmatibus propheticis manifestum est interpretationem illam, quæ omnia ordinatim quadrat (ita vt euentus ipsi per ordinem vaticinij partibus aptè applicatis respõdeant) perspicuè ostendere; & eum esse germanum ænigmatis sensum, & ænigmata ipsa esse in magno pretio habenda, vt verè prophetica. Contrà autem, si euentuum series symbolorum ordini non congruat, aut prophetia ipsa ludibrio erit, si de eius possit auctoritate dubitari; aut saltem constabit, nondum esse ænigmatis mysterium diuinatum. Huic rei exemplum aptum afferri potest, liber siue prophetia de summis pontificibus, qui Abbati Ioachimo tribuitur; in quo si perspicuè constaret, ipsius symbola siue ænigmata Põtificibus eodem ordine, quo alij alijs succedunt, conuenire; ita vt triginta symbola totidem Pontificibus per ordinem quadrare cernerentur; planum inde fieret, illius libri scriptorẽ fuisse Prophetam, librumque ipsum summa religione suscipiendum. Enimuerò, si inter applicandum magna ordinis apparet perturbatio; prudentissimus quisque facile iudicabit, librum illum nugatorium planè esse; ex eo tamen, quòd symbolum aliquod singulari alicui Pontifici videatur posse applicari, & alterum alteri (vel si plura pluribus conueniant, non tamen ordinatim, sed ordine potiùs peruerso atq; confuso) nullum elicitur argumẽtum, vt ipsius scriptorem Prophetam fuisse credamus. Vbi enim peruertẽdi ordinem assumitur licentia; per ipsam ænigmatum obscuritatem atque varietatem licet, vt hoc vel illud ænigma, (etsi omnia ficta sint & commentitia) certo cuidam Pontifici 7. *Qua ænigmatũ propheticorum ratio sit.*

appli-

applicari posse videatur. Quemadmodũ humaniorũ litterarum studiosi, quamcunq; ad rem, (quam velint vel laudare, vel vituperare) multa & varia ex antiquis arcanis & Poëtarum fabulis presertim solent eruere, quæ illi facilè accommodent; cùm tamen nullus in animum inducat, propriam eiusmodi fabularum significationem fuisse illam, cui denuo ab studiosis aptantur. Si ergo ex Poëtarum fabellis nõnulla per speciem afferri potuerunt ad singulare aliquod euentum ornandum; quid mirum si ad eiusdem significationem symbolicam aliquid ex Apocalypsi trahatur; licet à sacri Scriptoris mente valde abhorrens? Præsertim cùm tanta sit in eo libro symbolorum & ænigmatum varietas? Præterquàm quòd eò faciliùs possunt eiusmodi ænigmata ad varios sensus detorqueri, siue vtrumque applicari, quò obscuriora sunt ac difficiliora. Hanc ob rem Astrologi iudiciarij, ne ita facilè mendaces deprehendantur, obscurè admodum de futuris enũciant. Atque idem prorsus in eo libro de Pontificum prophetijs supradicto contingit; cui cùm tantæ sint obscuritatis tenebræ offusæ, facilè est aliquod ex ijs ænigmatis, seu delirijs potiùs, ad Sixtum V. aut ad Gregorium XIII. aut alium quemuis accommodare.

8. *Ioachimi liber vaticinium de Summis Pontificibus continẽs iure à sapientibus exploditur.*

Ceterùm sapientes iure librum illũ irrident; quòd ea contineat vaticinia, quæ Pontificibus per ordinem minimè possint aptari. Si tamen aptare perfectè & ordinatè possent, difficultas illa tandem vinceretur; liberque ipse summa apud omnes esset veneratione. Ex quo infero, tanti momenti esse, totam Apocalypsin ad theologicam Ecclesię historiam per ordinẽ applicare; vt illi ipsi, qui olim de libri huius auctoritate dubitarunt, siquam fortè aptam & congruentem Apocalypseos applicationem ad id, quod proposui argumentum, siue acoluthiam reperirent; hoc idem eos peruinceret, & hanc esse Spiritus sancti prophetiam, & omni veneratione dignissimam fateri cogerentur. Cùm hoc argumentum nobilissimam Ecclesiæ prophetiam contineat. Symbolorum autem series manifestè quadrata cum historiæ veritate (cùm librum ante Ecclesiæ de Roma triumphum fuisse scriptum, constet,) dubios confirmaret omnino; nec ampliùs de eius auctoritate dubitare permitteret.

Quid igitur aut fidelium consolationi maius, aut Apocalypseos auctoritati magnificentius excogitari posset; quàm id quod ex ordinata & conuenienti eius libri ad prędictum argumentum applicatione proueniret? Siquidẽ hoc fuisset satis, vt liber hic summæ esset apud omnes existimationis, & diuini numinis afflatu crederetur scriptus; etiamsi non antea ab Ecclesia id fuisset decretum, nec de eius scriptore constitisset. Quid insuper maiori æstimatione dignius esset, quàm si illud ænigma, in quo tot graues auctores, siue eius auctoritatem derogando, siue fabulosè interpretando, offenderant; manifestè constaret, ideo fuisse, aut reiectum, aut ad eiusmodi commenta detortum, quòd minimè fuissent ipsius sensum assecuti; & eam germanam interpretationem omnia quadrantem, quam Romanæ Ecclesiæ filij, & pręsertim Theologi optare maximè potuissent. Et hactenus de primo ordinatæ explicationis emolumento. Alterum notatione sequenti subijciam. 9.

NOTATIO VNDECIMA.

De Hæreticorum confutatione ex eodem filo aptè deducto.

1. *Ex ordinata & cõsequenti Apocalypseos interpretatione validum ad confutãdos hæreticos argumentum sumitur.*

DIXI de fidelium solatio. Addo nunc, ex eadem apta & ordinata interpretatione validam Hæreticorum, & præsertim Caluinistarum confutationem peti posse. Scio hoc nouum multis atque adeò paradoxum visum iri. Primò enim cõmunibus est infixa sensibus illa ex Dionysio sententia, *Theologia symbolica non est argumentatiua.* Deinde, vbi symbolis vti volumus, ad eam rem comprobãdam, de qua disceptatur; nulla alia in re niti posse videmur, nisi in apta symboli ipsius applicatione: quę quantumuis apta sit, responsio in promptu est, eiusmodi nempe applicationem concinnam sanè esse & elegantem, malè tamẽ locatam; cùm ad rem falsam aptatur symbolum, quod sæpe vsu venit. Et quemadmodum Catholici Caluinistas iure optimo irridemus, qui maris belluã, cap. 13. aut Gogi laruam ex cap. 20. Romano Pontifici impingunt; & Ecclesiæ Romanæ figuram Babylonis idolorum cultum suadentis cap. 17. imponant: sic etiam eam Catholicorum expositionem videntur illi posse illudere, quę locustas, cap. 7. ad eos referat. Et communiter loquendo ænigmatis declarationem præcedit rei ipsius cognitio, ad quam applicatur. atque ita ænigma non affert eius rei cognitionem; sed veritati præcognitæ velum obscuritatis obducit. Quare cùm de rei alicuius veritate controuersia est; nihil videtur conferre posse ænigmaticum velum.

Nihilominus absque dubio, maximo foret Hæreticis, & pręsertim Caluinistis, dedecori & probro, (vtinam & pudori) ea totius Apocalypseos explicatio, quæ nostro argumento vniuersum contextum cum debita ænigmatum proportione cohærere, planum faceret atque perspicuum. Nec enim illud effugium quærere possunt, hunc librum à Papistis (sic illi nos appellant) in nostrorum dogmatum confirmationem, & Romanæ Ecclesiæ auctoritatem fuisse confictum; quandoquidem libri antiquitatem probè norunt; nec nouum esse figmentum, sed vetustissimam prophetiam, & permagno pretio ab ipsis Caluinistis æstimatam; quò in Romanam Ecclesiam (perperam explicando) conuitia & maledicta congerant. Et quamuis eorum nonnulli commentarios in Apocalypsin ediderint gloriosè exordientes à titulis magnificis, quibus promittunt *methodos facillimas ad explicationem Apocalypseos ex ipso libro desumptas; Methodicas analyses; claues nouas propheticas eiusdem libri*, & sexcenta huiusmodi; sed cùm apud eos nihil ita vulgare sit, quàm militem gloriosum imitari, ac montes (quod aiunt) aureos polliceri; 2.

Arrogantes hæreticorum inscriptiones.

ceri; eò tandē tota hæc tendit iactantia, quod expressit Horatius: *Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus.* Nec enim aliud suis commētarijs præstant, quā summi Pontificis auctoritatē, musculorum instar, arrodere, idq; ridiculè. Dubium autē non est, eos, qui aliquid ingenij nacti sunt apud illos, manifestè agnoscere, Apocalypsin se prorsus non intelligere, nec posse vllam probabilē ducti fili rationē reddere. Atqui, (vt iam superiùs ostendimus) oportebat ænigmatis interpretem perspicuam ipsius declarationē reddere; ita vt audientibus siue legentibus satisfaciat; quod sine totius cohærētiæ applicatione fieri minimè potest. Ad eam tamen euidentiam opus est, vt omnia ab initio ad finem vsq; per ordinem applicentur; omnia quadrent, & singularum partium applicatio ostendat symbola eodem quo exponūtur modo, eiusmodi habere proportionē, quæ in optimis ænigmatis requiritur; vt ingeniosus quisq; ea se condidisse, nō solùm non erubescat, sed etiam meritò gaudeat. At horum ostentatorum explicationes eæ sunt, quæ ipsorum inscitiam & ingeniorum tarditatem non obscurè præ se ferāt. Quandoquidem ridiculas explicationes, & violenter detortas, pro veris ac serijs venditant. Sed hanc fortasse ignominiam ea solùm ex parte subterfugiunt, quòd nullus eis fidem habeat; atq; adeò nō ita rudes & hebetes reputantur, ac reputarentur, si quas edunt Apocalypseos interpretationes, ipsismet interpretibus probatū iri crederetur. Hisce tamen gloriosis titulorum pollicitationibus, eam saltē consequentur gloriam, vt mendaces & irrisores, ac gloriolæ inanis captatores ab omnibus habeantur. Ceterùm quæ vana sunt, futilia & commentitia, facilè, ceu fumus, euanescunt; nec fieri vnquam potest vt verum ac solidum honorem sibi quispiam possit cōparare ex violenta ac ridicula planè interpretatione; in qua quicumq; aliquo sit ingenio, perspicuè cernat, nullā esse solidi, aut expressi vmbram, nedum veritatē; in quā possit intellectus conquiescere, & ænigmatis difficultatem superatam cernere.

In Arte Poët.

Superbi hæreticorum tituli ipsorum inscitiam retegunt.

3. *Discrimen inter Catholicos & hæreticos in Apocalypseos interpretatione.*

Præcipuum ergo discrimen inter Rom. Ecclesiæ filios, & inter ipsius hostes, nempe hæreticos, hoc est; quòd illi Romanū Pontificem, vt Christi vicarium in terris, & Rom. Ecclesiam, vt ceterarum omnium caput agnoscunt ac venerātur: isti verò tam Pontificem, quàm Ecclesiam Romanam reijciunt ac detestantur. Licèt autem Caluinistæ summa vi nitantur Romæ ac Pontifici Summo bellū hoc libro indicere; quicunq; tamen ex eis aliqua fuerit ingenij perspicacitate, qua possit interpretationis cōsequentiā attēdere, & expositionē omnia quadrantē aptare; facilè aspiciet bellū huiusmodi nō vanū esse solū & inane, sed omni etiā irrisione dignū: nihil.n. cōnectunt, & *nec caput*, (quod aiunt) *nec pedes*.

4. *Lutherani Apocalypsi auctoritatem derogant.*

Dum de alijs controuersijs disceptatur; è tanta huiusce libri obscuritate aliqui adhuc clarissimi doctrinæ radij emergunt, ad Hæreticorum nebulas disijciendas; vt consultiùs fortassè, vel fraudulētiùs potiùs se gessisse videantur Lutherani, qui libri huius auctoritatem abnegarint; quòd ab eo nihil sibi in nos præsidij, sed multum nobis roboris ac virium in eos, desumi posse viderent; vt in ijs præsertim, quæ bonorum operū necessitatem ad salutem spectant. At in controuersia de Ecclesiæ Romanæ auctoritate, libri obscuritas ac difficultas secu-

A ros Caluinistas suo iudicio reddebat, ne bellum sibi à Catholicis ex hoc libro inferendum extimescerent. Quin imò illi potiùs in nos iacula hinc petita immittere audebāt, & nos Apocalypseos ęnigmatis deterrere. In hoc ergo congressu si planè constaret Apocalypseos filum esse idem omnino, quod ipse in mea acoluthia texui; tunc verò quid posset grauius & Romanæ Ecclesiæ auctoritati præstabilius, quid aduersus Caluinistas acrius, ac validius reperiri?

Ab hac formidine longè absunt Sectarij, existimantes accidere id nusquam posse; nec timendum vnquam putant, vt cælum ruat: atque adeò stultum planè esse, quemquā sibi tot 5.
B ac tanta polliceri. His ego dixerim, me nō esse eiusmodi, qui hęc tam pręclara mihi assumam, & ea me præstiturum ausim affirmare: non inficiari tamen, me id maximè cupere atque conari. Nunc verò hypotheticè, siue conditionaliter loquor; nempe, si illud planè constaret, constiturum etiam similiter de Caluinistarum stultitia. Quod vtrumq; vt liqueat, nihil aliud opus est, quàm vt omnia huius libri ænigmata ordinatim & aptè ad argumenti seriem applicentur. Adulterinum namq; filum perduci ad extremum nō potest; sed facilè abrumpitur, & in media deficit textura. Atq; in hac inter Catholicos & Hæreticos disceptatione, dum alij
C Rom. Ecclesiæ atq; Pontificis maiestatem propugnāt, alij oppugnant; si omnib. planū fieret, Hæreticos non potuisse, neq; posse totius libri ænigmata consequenti ordinę aptare, Catholicos verò id egregiè præstitisse; quid ad hęc possent Hæretici opponere? Nónne ipsi hanc esse ænigmaticā Ecclesię prophetiam fatētur? Quî igitur potest in æternā Dei veritatē ac sapientiam cadere, vt symbolicū vaticinium diuinitus exaratū commentitiæ doctrinæ aptè & ordinatè conueniat? Si verò interpretatio omnia concinnè quadrasset; stultū esset adhuc cōtendere, eā rei propositæ non esse aptam atq; quadratā. Huius enim, (vt ita dicā) circuli quadra-
D tura in manifesta proportione consistit. Quare postquā applicatio omnia prorsus quadrauit; nō potest intellectus asserere, nondū aptè conuenire explicationē. Quemadmodum enim si hæreticus nunc ingeniosa conderet ænigmata, quę Caluini dogmata significarent, vbi idonea eorum applicatio cerneretur; minimè negare possent Catholici, quin illa ad eiusmodi significationē idoneè cohererēt, & integrè atq; ordinatim ad Caluini hęresim accōmodarentur; ita etiam si apposita vniuersę Apocalypseos interpretatio, & Catholicorū doctrinæ apprime cōgruens inueniretur; illud saltē Caluinistæ concoquere minimè possent, qua nimirū ratione
E fieri potuisset, vt Apocalypsis, (quā illi aduersus Romani Pōtificis auctoritatē fuisse conscriptā ineptè gloriabātur) adeò appositè esset explicata e Pontificię auctoritatis, & Rom. Ecclesiæ re: vt ipsi etiā negare nō possent, nihil congruētius ad Pontificis ipsius gloriā & Ecclesiæ splendorem scribi aut effingi potuisse. Quòd si hanc metam mea expositio nō attigerit; spero tamē, quæ summa est Dei prouidentia, Caluinistas in hoc rete tandem aliquando induendos, Deo ipso opem atque præsidium Ecclesię præstante; vt explicata Apocalypseos obscuritate, hæretici manifesti erroris conuicti, & summo dedecore affecti obmutescere cogantur.

6. *Responsio ad superius obiecta.* Iam vt ad obiectiones initio propositas respondeamus. Ad primam ex Dionysij sententia respondeo, vnumquodq; seorsum symbolum, quantumuis eleganter applicetur, nihil quidem probare; si verò omnia alicuius libri symbola egregiè & ordinatè alicui significationi conueniant; tunc argumentum inde satis efficax ad eam stabiliendam significationem desumi: vt epistolæ exemplo notis incognitis ac nouis characteribus scriptæ, superiori notatione ostendimus.

Ad secundam similiter respondetur. admissa enim semel epistolæ cuiuspiam nouis notis scriptæ auctoritate, postquam vniuersa fuerit perlecta; necesse est, quidquid in ea fuit lectũ, eandem cum epistola auctoritatẽ habere communem. Idem igitur esset dicendum de huius libri interpretatione; si eiusmodi esset, quę singulas eius partes idoneè & cohærenter applicaret. Cùm enim ipsius libri auctoritas (ab Hæreticis etiam) vt Diuina recepta sit; quantumuis tergiuersando cauillentur, negare tamen non possunt; quin si illius explicatio apta sit & ordinatè cohærens, ab omnibus sit vt vera atque germana accipienda. Quod verò additur Hæreticorum explicationes à nobis irrideri; A Respondeo, id nos iure agere; eorum namque interpretationes contra Romanam Ecclesiam non solùm non cohærent cum totius libri serie; sed violentæ etiam sunt, & planè ridiculæ. Neque valdè mirarer, si nostras explicationes, quæ non solidiori, quàm suę niterentur fundamento, illi etiam ludibrio haberent. De his tamen mihi non est sermo; sed de illis duntaxat, quæ omnia percommodè quadrarent, vt satis exposui.

Ad id demum, quod subditur, inutile prorsus videri ænigmatis inuolucrum, quando de rei ipsius veritate disceptatur; Respondeo, id B solùm tenere, dum totius libri series non est congruenter applicata. Ceterùm vbi hoc manifestè fuerit præstitum, obscuritas ipsa ac difficultas in euidentiam commutantur. Id quod manifestè patet in notarum (de quibus suprà diximus) interpretatione; quibus licèt epistolarum sententias obducere atq; obtegere voluerit scriptor; at vbi variè coniectãdo aliquod tandem alphabetum deprehenditur, quo series epistolarum legi possit; idem notarum integumentum retegit lucem obiectam, qua totius epistolæ sensus palàm fiat; ita vt de intentione scribentis non possit dubitari.

NOTATIO DVODECIMA.

Confirmatio tertia nostri argumenti ab obseruatis tum indicijs ad explicationem datis à Ioanne ipso, tum etiam antiquorum Patrum vestigijs.

1. IN perfrigidis & horrentibus natura locis, vbi multa nix per hiemem de cælo decidit, ingens esse solet viatoribus in montium traiectu, & accliuium locorum angustijs superandis difficultas: viæ enim altissima niue obductæ, atque adeò obstructæ, dubia & incerta gradientium vestigia, passim fallunt. Quare viatores frequenter, aut præcipites in procliue agi, & in niuem penè toti demergi, aut viæ ignoratione decepti in varia ac diuersa ferri solent. *Confirmatio nostri argumenti ab indicijs à Ioanne Apostolo obseruatis.* Tanto huic malo vt opportunè subueniatur, in vijs ipsis, quæ solent frequentiùs hirsuta niue tegi, columnæ aliquot extantes & eminentes, idoneis in locis ita aptè dispositæ collocantur; vt cæcos viarum exitus, & anfractus ancipites viatoribus tanquã indices ac duces præmonstrent. Interdum tamen tanta niuium ingruit vis & copia, vt columnæ ipsæ immersæ penitus vix appareant. Multa obscuritatis & difficultatis veluti nix, qua angustæ aut flexuosæ Apocalypseos viæ, & prærupta ænigmatum diuerticula sunt obsita, scitissimum quemque & scripturæ viarum peritissimum falleret; nisi Diuino consilio fuisset factum, vt duo potissimùm pręsidia, & viarum adiumenta, aliqua saltem ex parte itineris difficultatem eleuarent; & spem inijcerent viatoribus progrediendi longiùs, & in vlteriorem partem traijciendi. Alterũ est, viæ ipsius signa prospicere, ac veluti extantia columnarum capita, quę Principis iussu sunt difficilioribus in locis erectæ. Alterum eorum vestigia, qui viæ nõ ignari tantum suscepêre iter. Hæc certè duo me in tanta Apocalypseos difficultate solãtur. Video enim me nusquam recedere à signis seu columnis, quas C Ioannes certis locorũ spatijs per totam Apocalypsin diuino instinctu defixit. In quibus symbolorum aliquot significationem expressis verbis asserendo, columnas totidem in difficilioribus viæ angustijs erexit. Video insuper me antiquissimorum Patrum vestigiis insistere, quos laboriosæ huius viæ intelligentiam minimè latuisse putandum est: quippe qui Ioannis discipulorum explicationem, quam à magistro ipsi acceptam suis posteris quasi iure hereditario tradiderunt, studiosè ac diligenter conseruarunt.

D Quod ergo ad Ioannis signa, siue columnas attinet; huc spectant illæ symbolorum expositiones, quas per contextum dispersas legimus. In his sunt stellæ septẽ, & totidem candelabra, cap. 20. *Septem stellæ, Angeli sunt septem Ecclesiarum; & candelabra septẽ, septem Ecclesiæ sunt.* Item cap. 7. *Lampades ardentes ante thronum, qui sunt septem spiritus Dei*, cap. 4. 5. Item thymiamata, *siue odoramenta, quæ sunt orationes Sanctorum*, cap. 5. 8. Item *ciuitas magna, quæ vocatur spiritualiter Sodoma, & Ægyptus; vbi & Dominus crucifixus est*, cap. 11. 8. item *Draco vocatur Diabolus, & Satanas, qui seducit vniuersum* E *orbem*, cap. 12. 9. Item, *Hi sunt, qui cum mulieribus non sunt coinquinati; virgines enim sunt*, cap. 14. 4. Item, *Septem capita septem montes sunt, super quos mulier sedet*, cap. 17. 9. & ibidem num. 15. *Aquæ, quas vidisti, populi sunt & gentes, & linguæ*, & num. 18. *Babylon, seu mulier quam vidisti, est ciuitas magna, quæ habet regnum super Reges terræ.* Item, *Byssinum, iustificationes sunt Sanctorum*, cap. 19. 8. Item, *Stagnum ignis est mors secunda*, cap. 20. 14. 2. *Quæ Ioannes indicia ad Apocalypseos interpretationem conducentia reliquerit.*

Inter tot tamque præclara signa, duo illa sunt vel maximè notanda, quæ de duplici ciui- 3.

tate

Duplex in Apocalypsi ciuitas Ecclesiæ bellum indicēs sunt Ierosolyma & antiqua Roma.

tate tradit; quarum vtraque Christianæ Ecclesiæ indicit bellum. Cogit enim nos Ioannes, vt ciuitatem primam intelligamus esse perfidam Ierosolymam, alterā verò antiquam Romam ethnicam. Etenim quid expressius de prima dici posset, quàm Dominum fuisse in illa crucifixum? & de secunda, quid clarius, quàm eam esse ciuitatem magnam super septem montes sedentem, ac regibus terræ dominantem? Itaque Sodoma & Ægyptus in Apocalypsi antiquam Ierosolymam perfidam clarè indicant; Babylonis nomine Roma significatur, (quo etiam nomine illam compellat Petrus epistola 1. fine.) Deinde contextus ipse persuadet, septem tubarum plagas esse eas, quas Deus in rebellem Ierosolymam immisit; plagas verò phialarum esse, quibus Christus Romæ ethnicæ bellum intulit. Euidens namque est septem tubarū bellum vnicum esse, & in septem partes diuisum aduersus eosdem hostes continuari, (quemadmodum septem illæ buccinæ Iosue 6. totidemque circuitus eidem vrbi Hierico minabantur.) In sexta autem tuba, vbi manifestè de illa ipsa vrbe sermo est, in qua Dominus fuerat crucifixus, dicitur; *Decima pars ciuitatis cecidit.* Itaque certum omnino est, omnes illas tubarum plagas in Iudæorum gentem fuisse immissas, quæ cum Christiana Ecclesia bellum gerebat. Atque huius belli exitus fuit decimam partem ciuitatis cadere, & à perfida Ierosolyma Deum (in septima tuba) arcā testamenti auferre, & Iudæos ipsos horribili grandinis procella percutere. Lege cap. 8. & 9. & 11. Hoc autem finito bello Christiana Ecclesia in desertum protinus aduolat, initio cap. 12. Quis verò dubitet, volatum eiusmodi in desertum nihil esse aliud; quàm Ecclesiam derelicto Iudaismo ad Gentilitatem se recipere? Gentilitas enim sæpiùs apud Prophetas deserti nomine indicatur. Vt igitur in Iudæorū bello princeps eorum ciuitas fuit designata, quæ Christi Ecclesiam acerrimo bello exagitabat, (ea scilicet vrbs, in qua Christus crucifixus est:) ita etiam in Gentium bello aduersus Ecclesiam suscepto præcipuum belli caput ac robur, Romam ethnicam, & ipsius potentiam esse denotatur. Nec minùs compertum est, quemadmodum tubarum bellum vnum fuit tantùm, licèt in septem puncta partitum; ita similiter phialarum bellum esse idem omnino, non plura; & totidem in puncta seu partes secari. Quare septem phialæ aduersus eandem vrbem effunduntur, quæ proculdubiò Roma ethnica erat, licèt Babylonis nomine appelletur. Septima igitur plaga ingentem illam affert vrbi ruinam, qua superba Babylon in tres partes diuiditur. Quam diuisionem deinde mirabilis illa exustio consequitur, cuius fumus durat in sæcula sæculorum. Ex quo fumo manifestè elicitur, de mystico hîc incēdio agi. Quî enim posset aliter fumus ille in sæcula sæculorum permanere? Nec minùs certum est, decimæ partis prioris ciuitatis ruinam similiter fuisse mysticā; in qua decima Iudaicæ Gentis pars Christo faces submisit, ad illius fidem conuersa, iuxta Isaiæ vaticinium, cap. 6. 13.

Septem tubarum bellum vnicum esse, non plura.

Mulieris volatus in desertum cap. 9 quid significet.

4. *Duplex in Apocalypsi bellum: alterum ad cap. 11. cum Synagoga, alterum deinceps cum Gentilitate.*

His leuiter perstrictis (posteà enim suis locis singula sunt singillatim enucleanda) facilè intelligitur, totius Apocalypseos seriē; expressam Ioannis de vtraq; ciuitate declarationem; Ecclesiæ de eisdem ciuitatibus victoriam reportantis, & posteà mille annorum pace fruentis descriptionem; hæc, inquam, omnia manifestè conuincere, à cap. 5. ad finem vndecimi, agi de Ecclesiæ bello cum Synagoga, & à cap. 12. ad 19. de bello cum Gentilitate. Atque ab his præfixis punctis discedere, idem planè esse existimo, ac nullam ducere rationem de erectis in hac via columnis, quæ viatores aberrantes in eam reducant.

5. Hæc omnia, quæ nuper diximus, ostendunt Ioannem Annium, Hentenium, Salmeronem, cæterosque notatione 6. opinione 7. relatos ipsius Ioannis verbis, & Apocalypseos textu fuisse compulsos, vt pro comperto haberent, à cap. 5. ad 19. sub ænigmatū velo describi persecutionem, quam Ecclesia à Iudæis & Gentibus passa est; & spirituale bellum, quod ipsa eisdem intulit; & quem de ipsis triumphum gloriosum reportarit. In quo illud inprimis notandum est, hisce auctoribus argumentum id ita necessarium fuisse visum, vt ipsum asserere non dubitarent; quantumuis ad singulorum ænigmatum applicationem parem animum se afferre non posse, cognoscerent. Et quod maius est, cùm censerent cum eo argumento non cohærere, Apocalypsin ante Ierosolymæ vastitatem fuisse conscriptam; ne ab eo, quod necessarium ducebant, deuelli possent; in eam venisse mentem, vt Apocalypsin sub Nerone fuisse scriptam, contra totius antiquitatis sensum, affirmarent. Si igitur textus ipse homines ita doctos impulit; vt, quamuis eas difficultates superare non possent, nihilominus certissimum statuerent, illud esse huius libri argumentum; quid agerent, si difficultatem ænigmatū sublatam esse vidissent; & animaduertissent in Apocalypsi debuisse per Prophetiam, enunciari ea, quæ iam præterierant.

6. Vt igitur superiùs dicta paucis complectar. Hæ sunt duæ quasi columnæ in Apocalypseos via præfixæ; in quas interpres identidem oculos referre debet; altera nimirum indicans tubarum plagas esse bellum Dei pro Ecclesia aduersus Synagogam. Altera docens plagas phialarum esse bellum aduersus Gentiles: atque adeò à cap. 6. ad finem vndecimi agi de excidio Iudaismi; à duodecimo verò ad decimum nonum de excidio Gentilismi.

Duo indicia à Ioanne ad Apocalypseos expositionem data.

His positis, facilè animaduertitur, duo hæc Apocalypseos signa seu columnas ita esse inter se dispositas, vt altera alteri egregiè respōdeat, & alterutra in alterius cognitionem facilè ducat: ita vt qui alteram inspexerit, non possit non (nisi supinè admodùm conniueat) ad alterius aspectum deuenire. Ex altera enim ad alteram aspectus patet. Dicam clariùs; quicunque aduerterit, tubarum plagas ad Iudæorum excidium spectare; eo ipso (si sibi constare velit) tenetur ad asserendū, per plagas phialarum, Gentilitatis excidium indicari: hoc enim priori illi Iudæorum bello connectitur. E contrario etiam, qui nouerit in phialarum plagis bellum cum Gentibus contineri; necessariò fateri debet, in plagis tubarum contineri similiter bellum cum Synagoga: hoc enim illi antecessit. Et vtrumque bellum, Ecclesiæ nempe cum Ierosolyma & cum Roma, sunt inter se connexa.

7. Quæ cùm ita sint, quicunque ex antiquis

Indicia item à Patribus obseruata. Patribus nos expresse moneat, secundum illud bellũ Romę ethnicæ ac Gentilitati fieri; hoc ipso tacitè nobis innuit, primũ bellum cum perfida Ierosolym ageri. Ac proinde ex eo solùm, quòd in Apocalypsi asserãt, Babylonis nomen veteri Romæ ethnicæ imponi; nos admonitos etiam volunt, spiritualem Sodomam & Ægyptum esse Ierosolymã rebellem. Simili etiam ratione, qui affirmant Deum phialarum plagis bellum Gentilitati inferre, eâdem consequentia significant, tubarum plagis bellum cum Iudaismo geri.

8. Ex his deducitur, ad Apocalypseos intelligentiã antiquos Patres nobis multò plus lucis afferre, quàm aliqui fortasse opinantur. Quotquot enim eorũ per Babylonem in Apocalypsi antiquam Romam ethnicam intelligunt, eo ipso sunt auctores nostræ expositionis à cap. 5. vsque ad 19. illud autem expressè docent Hieronymus multis in locis, Tertullianus, & Paulus Orosius (vt videbimus cap. 17.) Quos sequuntur ex recentioribus non solùm octo illi auctores, quos notat. 6. pro septima opinione expressimus, sed etiam alij doctissimi, vt Hesilius in Primam Petri, Bellarminus in controuersijs to. 1. lib. 2. de Romano Pontifice, cap. 2. & lib. 3. c. 14. Gagneius in Apocalypsin, Pererius in proleg. disput. 7. causa 4. Mendoza in quodlibetis, quæst. 4. Scholast. num. 6. (vbi affert Augustinum & Nicephorum lib. 2. historiæ, cap. 15.) Prado in Ezechiel. cap. 23. num. 31. vbi de poculo aureo, de quo Apocalyp. 17. 6. Suarez 3. p. to. 2. disp. 56. sect. 2. & Marquez de cælesti Ierosoly. fol. 83. & alij plerique. Fauent Papias, & Eusebius lib. 2. historiæ, cap. 14. & 19. nec non ij, qui sacræ Scripturæ prophetiam de regno Romanorũ destruendo spiritualiter esse intelligendam censent. Ex quibus sunt Strabus, & Burgensis apud Maluendã de Antichristo lib. 5. cap. 1. Facit Augustinus, dum docet Romam in sacra Scriptura filiam Babylonis appellari; & dum Romæ tribuit nomen Babylonis Occidentalis. vide illum 18. de ciuitate, cap. 27. Prætereà expositionem Hieronymi, qui nomine Babylonis in Apocalypsi intelligit Romam, adeò probat magnus Cassiodorus lib. de diuinis lectionibus, cap. 9. vt ideo asserat

A Apocalypsin Hieronymi expositione conspicuam esse. Et Hieronymus quidem sæpe affirmat, Apocalypsin mysticè esse intelligendam, (vt in Isaiam lib. 9. fin. & in Ezechielẽ, cap. 38. necnon epistola 148. vbi ait, *Ea etiam, quæ videntur dici de Enoch, & Elia, cap. 11. spiritualiter esse intelligenda. Quoniam omnis ille liber, aut spiritualiter intelligendus est, aut fabulis acquiescendum.*) Sed mystica Hieronymi expositio ea proculdubiò est, vt Babylonis nomine intelligatur Roma ethnica antiqua; atque vt de excidio Iudaismi & Gentilismi agat præcipuè Apocalypsis. *Quid Hieronymus de Apocalypseos interpretatione senserit.*

Adhæc, si vt superiùs ostendimus, qui phialarum plagas de excidio Gentilismi exponũt; eo ipso nostrum argumentum saltem à cap. 5. 9.
B vsque ad 19. amplectuntur; magnam profectò eidem argumẽto conferunt auctoritatem Irenæi verba lib. 5. cap. 50. dicentis, *Ioannem in Apocalypsi vidisse easdem plagas vniuersaliter accipere Gentes, quas olim particulatim accepit Ægyptus; & vidisse profectionem populi ex Ægypto fuisse typum & imaginem profectionis Ecclesiæ ex Gentibus.* Et subdit, *se hanc explicationem ab antiquo presbytero magna cum animi refectione didicisse.* Hæc Irenæus. Qui quamuis, dum ex propria sententia loquitur, non magnam admodum habeat in Apocalypseos expositione auctoritatem, vtpote qui mille annorũ fabulam fuerit secutus; vbi tamẽ affirmat ab antiquo presbytero se hoc didicisse, non videtur aut grauior auctoritas, aut testis fidelior afferri
C potuisse. Irenæus namque fuit Polycarpi auditor, & Polycarpus Ioannis Euangelistæ. Quare sub nomine antiqui presbyteri, suum magistrum Polycarpum, vel alium non minori antiquitate, & auctoritate designat. Itaque ex prędictis Irenæi verbis habemus expressum venerandæ antiquitatis vestigium, quod nobis vniuersæ Apocalypseos argumẽtum ostendit. *Quid Irenæus.*

Huc etiam spectant, quæ ex Patribus adduximus notat. 8. Nec alia prætereà antiquitatis expressa vestigia indicare hìc visum est, quibus ad singularium locorum explicationes vtendum nobis erit; vt ad quatuor animalium, & ad septem sigillorum expositionem: ibi enim suis in locis reponentur. Hìc verò ea solùm attingere fuit animus, quæ ad totius argumenti seriem conducunt. 10.

NOTATIO DECIMATERTIA.

Supradicta indicia, atque vestigia non videri obseruata ab ijs interpretibus, qui alia Apocalypseos argumenta excogitarunt.

1. DIVERSAS de huius libri argumento opiniones, (si nostram excipias) ad septem capita reuocauimus notat. 6. nempe ad opiniones Ticonij, Montani, Lyrani, Ioachimi, Pererij, Riberæ, & ad Millenariorum fabulam. Obsecro ergo Lectorem, vt earũ refricet opinionum memoriam, quo me faciliùs attendat.

Impugnantur aliorum interpretationes. Primùm autem de Ticonij, Lyrani, Ioachimi, & Pererij opinionibus satis constat, eas nulla ratione attendisse ad Ioannis signa, siue columnas: nec prædicta antiquorũ Patrum vestigia in Apocalypseos serie tractãda, obseruasse. Quare de illis nil amplius hìc dicẽdum est.

Arias verò in sua illa spirituali accommodatione, dum Apocalypseos bella vult intra vnius hominis pectus includere; nõ video, quã ratione possit in bello illo spiritali, quod intra

D vnius hominis pectus geritur, distinguere duo veluti bella, quorum primum respondeat bello Ierosolymitano, & alterum bello Gentilicio: & alterius exitus sit, decimam partem Ierosolymæ corruere; alterius verò, vniuersam Babylonem conflagrare: atque his succedere mille annorum pacem; ac demum Antichristi bellum. Etenim, licèt mysticum duarum vrbium prælium in hominis pectore piè meditari, subtile sit inuentum, nec improbandum; ceterùm ille trium bellorum ordo ad mysticum hoc bellum transferri non potest. Nec cõtendit Arias omnia per ordinem ad subtilissimam illam normam redigere. Posse verò multa non ordinatim, sed promiscuè, & absque filo accommodari, non inficior. Quinimò existimo, si Arias suam illam applicationem in litterali

sensu

sensu stabiliret, multa prętereà illum ingeniosè pro votis aptare potuisse. Nam in perfidę Ierosolymæ bello aduersus Dei Ecclesiam poterat contemplari, quàm acriter Deo conentur obsistere ij, *qui semel fuerant illuminati, & gustauerant donum cælestę, & verbum Dei, & prolapsi sunt*, ad Heb. 6.4. Quorum ex numero vix decima tandem pars, id est, perpauci sese illi submittent. In bello etiam Romæ ethnicæ aduersus Ecclesiam gesto, idoneus sese dabat sermò de eorum repugnantia; qui cùm Deum non antea cognouerint, ab eo clementer ad gratiam inuitantur; ex quibus quantumuis reluctentur, multo tamen plures Christi luce solent illustrari, & eius amore incendi; dummodò diuini verbi concionatores suum strenuè munus obeant.

2. *Sexta explicandi ratio refellitur.* Sed vt ad eam opinionem deueniamus, (quæ sexta fuit inter octo illas notat. 6. propositas) illa quidem bonas Ioannis columnas conspexit; concedit namque ciuitatem, in qua Dominus crucifixus est, (de qua cap. 11.) esse Ierosolymam, Babylonem verò, (de qua cap. 7.) esse Romam. Verùm vt hoc animaduertit; ita non satis attendit, in Apocalypsi potuisse tractari de bellis, quæ duæ illæ vrbes Ecclesiæ primò nascenti, atque adeò ante illos mille annos intulerunt. Hoc vt nonnulli probent, tribus fundamentis nituntur. Primum est. Apocalypsis, vt de re futura, agit de ruina Ierosolymæ; cùm tamen Apocalypsis ipsa fuerit vigesimo quinto anno post priorem illam vastationẽ scripta. Necessarium ergo est, vt de alia ruina sub finem mundi futura loquatur. Secundum; Prior illa Ierosolymę ruina propter persecutionem, quam in Ecclesiam nascẽtem concitauit, non decimam modò partem, sed vniuersam vrbem solo adæquauit; nec (iuxta Christi prophetiam) relictus fuit lapis super lapidem. Atqui ruina, (de qua Apocalypsis) decimam tantùm vrbis partem diruet. Ita enim cap. 11. *Decima pars ciuitatis decidit.* Tertium. Nondũ vniuersa Roma flammis fuit exusta, cùm tamẽ textus totam deflagraturam esse affirmet, ob idololatriæ scelus, & in Ecclesiam persecutionem; idque per decem Reges exequendum. Non autem rationi est ac Diuinę pietati consonum, vt Roma sub mundi finem comburatur pro idololatriæ peccato, quo sub Christi tempora, antequam Christiana sacra susciperet, fuit infecta; ac pro acerrima antiquorũ Imperatorum oppugnatione, qua Ecclesiam tantopere afflixerunt. Cùm igitur hæc opinio in tanto tamque inextricabili labyrintho faciliorem exitum non inueniat; illud affirmare non dubitat, Romam scilicet sub Antichristi aduentum à vera Christi fide & religione non defecturam solùm, sed inanis superstitionis cultricem, & idololatrię caput extituram; & multò atrociùs, quàm olim, in Christi Ecclesiam atq; eius filios grauissima persecutione exarsuram: tunc verò pro tam horrendo scelere daturam pœnas, & igne penitus comburẽdam fore. Qua in sententia adeò tenaciter hi auctores inhærent, vt ne ab ea cogantur discedere, nihil curent de seruando Apocalypseos ordine; qui priùs ruinam Ierosolymæ ponit; deinde Babylonis incendium; postea mille annorum pacem ante bellum Gogi & Magogi. Asserunt namque inuersum esse texus ordinem; priùs enim mille annos pacis præterituros; mox Romæ scelus & impietatem, atque eius incendium euentura; demum Ierosolymæ vastationem. Plagas autem phialarum, quas Ioannes appellat nouissimas, plagis tubarum antecessuras.

Argumenta pro eadem interpretatione diluuntur.

Huius opinionis propugnatores mihi fortassis opponent, nimis me mysticè textum explicare; quasi verò id in ænigmatis sit absurdum: de hoc tamẽ infrà latiùs dicam. Interim nonnulla habeo, quæ illis vicissim opponam. 3.

Ac primò, Dum se nimium litterales profitentur in quauis seorsum ænigmatis parte (quod Hieronymus sæpè Apocalypseos interpretibus vitio vertit:) ad totius tamen texturam accedentes, vehementer peruertunt ordinem; nec probabilem possunt rationem reddere, cur Spiritus sanctus statuerit, vt Apocalypsis ita promiscuè atque confusè scriberetur: & in ea appellarẽtur plagæ nouissimæ, quæ priùs erant immittendæ. Vide sup. not. 10. Vbi ostendimus quanti intersit, libros symbolicos & ænigmaticos debito ordine, ac rerum serie constare.

Secundò, Hi auctores rem nouã, incertam, (& in ea quidem sententia) improbabilem in medium adducunt; dum asserunt, Romam Catholicam religionem deserturam, & futuram idololatriæ metropolim, ac sæuissimam Christianæ Ecclesiæ oppugnatricem. Cui enim vnquam venit in mentem, rationi consentaneum esse; vt qui ænigma difficillimum æquè ac grauissimũ aliter extricare nesciam, nouum quiddam & inauditum excogitẽ, quod sublato ipso ænigmate nullam in se probabilitatis speciem habeat? Quòd si ea fuit illorum mens, vt aliquam Apocalypseos interpretationem inuenirent, quæ & omnia quadraret, & bonis ingenijs satisfaceret; planè ab eo scopo penitus aberrarunt, nec voti compotes euaserunt. Siquidem nec eorum declaratio Doctorum est consensu recepta, neque inuento fides habita: tum propter magnam ordinis perturbationem, tum etiam propter aliquod symbolorum interpretationem non satis aptè applicatam. 4.

Tertiò, Qui hanc sententiam defendunt debuissent animaduertere, se illud Apocalypsi tribuere, quod summæ imprudẽtiæ esset. Cùm enim liber hic Ecclesiæ Christianæ prophetiam complectatur; cumque ante Romæ conuersionem fuerit scriptus; valdè imprudenter se gessisset scriptor, si magnum illum ac celeberrimum triumphum, quem fuerat Ecclesia de superba Roma atque eius imperio reportatura, prætermitteret; & gloriosum earum persecutionum finem, quæ tunc Ecclesiam ipsam vehemẽter conflictabant, & in arctissimas redigebant angustias: atque ijs omissis ad aliam persecutionem transiret, quam ipsi suspicãtur à Roma aduersus Christi Ecclesiam sub mundi senescentis finem, ante aduentum Antichristi, fore excitandam. Iam, cuius prudentiæ est, cùm Ecclesia tantopere à Romano Imperio diuexabatur, nullam facere mentionẽ de acerbissimæ illius persecutionis fine, triumphum de idololatria inclytum præterire (quo nihil orbis vidit admirabilius:) atq; ijs omissis aliud arripere, quod ad eandem similitudinem fingitur, post aliquot annorũ millia euenturum? 5. *Refellitur eadem sententia ab indecoro, quod inde in Apocalypsin redundaret.*

Quòd si nouę huius opinionis auctores velint asserere, persecutionem illam, quam ipsi excogitant à Roma excitandam aduersus Christi Ecclesiam, multò horribiliorem futurã, quàm 6. *Item ab ignobiliori argumento.*

eas, quæ in Ecclesiæ exordijs præcesserunt; illud tamen pro certo habeant vindictam, quam ipsi in Babylonis exustione intelligunt, ignobiliorem multò esse illâ, quam Deus olim de Romæ persecutionibus sumpsit. Quæ enim esse potest comparatio illius vindictæ, qua vrbs corporeo igne conflagraret; cum illa, quæ ciuitatem vniuersam Diuini Spiritus igne inflammauit; exustis sceleribus, & in fauillā redactis? Apostoli quidem cùm adhuc in Christi schola rudes essēt & informes, Samaritanis Christum non recipientibus, non aliam nobiliorem cogitabant vindictam, quàm vt igne absumerentur eorum corpora. *Vis (inquiunt) dicimus, vt ignis descendat de cælo, & consumat illos?* Quibus, *Nescitis* (ait) *cuius Spiritus estis; filius hominis non venit animas perdere, sed saluare.* Quasi diceret, excellentiorem vindictam & gloriosiorem meditor. Hunc verò spiritum imbuerat B. Ignatius nostræ Societatis parens; qui aduersarium vniuersis Societatis hominibus in Hispanijs degētibus ignem ac flammas minitantem, non alia vindicta optauit vlcisci, quā vt inimicus ipse charitate flagraret; & amici eius ac necessarij non solùm in Hispania, sed in vniuerso terrarum orbe degentes Spiritus sancti igne inflammarentur, & arderent. Huiusmodi ergo vindictam, à Parente optimo institutus, sacræ Scripturæ spiritu dignissimā esse didici. Ad hanc (vt videbimus) pertinent nouissimæ plagæ: hanc enim nouissimam vlciscendi rationem, hæc noua bella elegit Dominus; vt multò nobiliora, & Apocalypseos Spiritu digniora; in quibus non solùm magis Dei bonitas & benignitas elucet; sed eius etiam virtus atq; potentia multo præstantius & excellentius eminet.

Luc. 9. 54.

7. Quartò, cùm res adeò sit incerta, quàm hi auctores suspicantur; miror illos non fuisse veritos, ne quam ansam præberent Hæreticis Romam, eiusq; in Diuorum imagines religionem detestantibus, in nos cauillandi; atq; adeò iactandi, doctos etiam homines inter nos ipsos reperiri, qui affirment Romæ peruersionem, & ad idololatriam reditum fuisse in Apocalypsi prædicta.

Item ab obscuro.

Quintò, cùm saltem dubium valde sit Romam iterum ad idolorum cultum reuersuram (nec enim hęc opinio certum id facere potuit) hoc ipso conuincitur minimè potuisse, vt de ea re ita latè in Apocalypsi ageretur. Quæ enim in hoc libro tractantur, eiusmodi esse debent, vt verè de illis affirmari possit, quod textus initio præmittit; nimirum, *Beatum esse qui legit, & audit verba Prophetiæ huius.* Atqui, vt verum fatear, me latet omnino, quam possint homines adipisci felicitatem ex eo, quòd Romam à Christi fide defecturam suspicentur.

8. Atque hæc eadem ratio non minus habet roboris contra omnes illas declarationes, quæ de rebus incertis, aut minoris momenti Apocalypsi tribuuntur. Quæ enim incerta sunt, licèt maxima videantur; & quæ parua atque exigua, licèt certissima sint; næ vtraque indigna sunt eo libro, qui de ijs rebus se agere profitetur, quarum ex lectione, aut etiam auditione homines beati efficiantur?

Huic opinioni nihil antiquos Patres, quos pro se affert, fauere, & cur.

Præter hæc; horum auctorum interpretatio ex antiquis Patribus illos pro se afferre conatur, qui sibi persuaserūt Romanum Imperium eò vsque duraturum, donec Roma ob idololatriæ scelus corporeo igne combureretur; idq; per decem Reges, (de quo infrà, cap. 17.) Nunc illud dico solùm, illam quorundam Patrū persuasionē cum tribus alijs rebus fuisse coniunctam; Prima erat, Millenariorum fabula, qui post Romæ incendium mille annos confictæ felicitatis expectabant, Christo visibili specie in terris regnante. Secunda erat, formido falsò existimantium Antichristi aduentum iam iam imminere. Tertia, ipsius temporis circumstantia, quo illi Patres scripserunt; tunc enim Roma idolorum cultui adhuc dedita, Dæmonum obsequio militabat. Quibus positis, aduertendum est, Millenarios, licèt in eum errorem inciderint, in eo tamen cōsequenter fuisse locutos; & quamuis Apocalypsin nimis ad litteram intelligerent, (vt notauit Hieronymus) contextus tamē ordinem seruasse in bestiæ de mari ortæ persecutione; in Babylonis exustione per decem Reges, & in mille annorū pace. Atqui dum Romæ idololatria & Ecclesiæ persecutiones durabant, nil mirum eos fuisse opinatos, vtrumque etiam duraturum; donec Roma pro vtroq; scelere conflagraret: ac postea Ecclesiam mille annorum pace fruituram. Verùm enim verò postquàm experimento ipso compertum fuit, cogitationem illam falsitatis fuisse conuictam; nec magis esse verum, Antichristum adeò citò fuisse venturum, vt illi suspicabantur; certè qui nunc opinatur se illorum Patrum vestigia sectari, dum asserit, Romam pro nouæ idololatrię delicto esse igne absumendam; manifestam antiquorū deceptionem admittit; sublato veritatis & consequentiæ fuco, quam in Apocalypseos interpretatione se obseruare putabant. Etenim non ita mirum erat, persuadere sibi quemquam ea tempestate, qua falsa idolorum religio vigebat, illam Roma superstite finem nō habituram. At, postquàm multis retro sæculis idololatria penitus interijsset, iterum Romæ ab inferis excitandam, ac toti vrbi dominaturam; id verò antiquorum aliquis non solùm nō scripsit, sed neque somniauit: neque illorum cuipiam in mētem venit, Apocalypseos ordinem peruersum esse atq; confusum. Atque adeò post mille annorum pacem Babylonis, idololatriam & incendium subsequi.

Quæ cùm ita sint: existimo nouā hanc opinionem nullam in se probabilitatem habere. Nec tamen seueriori illam nota dignā censeo. Licet enim nulla mihi subeat dubitatio, quin Roma nusquam sit ad idololatriam regressura: ceterùm quemadmodum sub Iuliano apostata idolorum cultura caput rursus attollere visa est; nec tamen idcirco Romanæ Ecclesiæ fides defecit: sic etiam posset eadē Ecclesia, & summus ipsius Pontifex in grauissima quauis persecutione stare: quantumuis Vrbis imperium penes impios Romanos, idolorū cultores, rursus esset: vt sub Domitiani & Maximiani tempora accidisse nouimus. Adde, calamitosa hæc tempora, quæ prædicti auctores cogitarunt, ad Antichristi tempestatē quodammodo referri posse, in qua receptum est, idolorum cultum suscitandum fore. Itaq; nihil est, quòd grauioris censuræ nota prædictæ opinioni inuratur. Nec mirum, doctissimos alioqui viros difficultatis procella abreptos, in eam fuisse opinionem delatos.

9. Opinio de Roma sub mundi finem ad idololatriam reditura, probabilitate caret.

Quòd

10. *Cur improbabilitatis præcedens opinio damnetur.* Quod si aliquis illam etiam nouitatis & improbabilitatis notam mallet à me fuisse prætermissam; huic ego responderim, id me vehementer optasse; ne quos tantopere amo ac suspicio, nonnihil perstringerem; sed priuatæ rationes communi diuini obsequij curæ cedere debuerunt, & publicæ Romanæ Ecclesiæ auctoritati: cuius honori deseruit, qui nullam esse probabilitatem nouę huius opinionis ostendat. Addo, opinionem istam vnius aut alterius fuisse, non multorum ex nostra Societate. Ferè enim communi consensu opposita sententia nostris hominibus recepta est. Quam Cardinalis Bellarminus to. 1. lib. 2. de Romano Pontifice, cap. 2. Salmeron tom. 16. disput. 8. in primam epistolam Petri, Maldonatus Luc. 22. 32. ex Leone Papa, & alij plerique tuentur, eaque semper mihi certissima visa est. Et spero ex ipsius Apocalypseos verbis atque contextu me perspicuè ostensurum, neutiquam Ioannem nouæ illi opinioni fauere; sed nostrę potiùs valde astipulari: & Romam absque dubio vsque ad ipsam saltem Antichristi persecutionem nunquam Catholicam religionē deserturam. Scio à Maluenda lib. 4. de Antichristo cap. 5. opinionem hanc tribui Suario, & Bellarmino; sed immeritò, vt suo loco videbimus.

11. Nunc illud animaduerto, prædictis signis, siue columnis minimè duci, qui alterius vrbis ruinam, & incendium alterius, ad nouissima mundi tēpora referat. Primò enim hoc textus ipsius ordini repugnat; in quo priùs decimæ partis Ierosolymæ ruina describitur. & aliud est, colūnas veluti duces, ac vię indices sumere; A aliud, post multas circuitiones & anfractus ad posteriorem priùs deuenire; deinde regredi ad priorem, & in vtriusque veluti basi offendere.

Deinde, quæ Ierosolyma Antichristi tempore ædificāda esse perhibetur, non ea est, quæ in sacris Litteris vocatur; *spiritualiter Sodoma & Ægyptus, in qua Dominus crucifixus est*; Christus enim in antiqua Ierosolyma fuit crucifixus, non in nouissima: ac primam illam Prophetæ vocant Sodomam & Ægyptum, non secundam. Cùm verò Apocalypsis ait: *Vocatur spiritualiter Sodoma, &c.* non dubium, quin de Prophetarum sermone loquatur.

B Iam facile est oppositę sententię argumenta diluere. Ad primum, vidimus notatione 3. certissimum esse Apocalypsin modo prophetico elegantissimè agere de iis, quæ iam fuerant impleta; atque id verbis de futuro significare. Quod si animaduertissent istius opinionis auctores; non hos anfractus ac diuerticula quærerent. 12. *Diluuntur argumenta superiùs adducta.*

Ad secundum & tertium respondeo, mirari me his auctoribus ita nouum & inusitatum videri, quod est in ænigmatis non solùm pulcherrimum, sed etiam antiquissimum, & omnibus notum; mysticam scilicet locutionem, quæ aliud in aure sonat, aliud offerat menti. C Quæ verò illos loquendi formulæ deterrent, *Decima pars ciuitatis cecidit. Cecidit Babylon. Igne comburetur.* Hæ, inquam, & similes loquendi formulæ eâdem omnino ratione à Ioanne hîc vsurpantur, qua sæpissimè fuerāt à Prophetis vsurpatæ, & ab omnibus Patribus explicatæ; vt suis locis constabit.

NOTATIO DECIMAQVARTA.

De præcipuo scopo huius libri, & cur obscurissimè fuerit scriptus.

1. OSTENDIMVS superiori notatione, Apocalypsin nullam Romæ ruinam atque excidium, (vt aliqui existimant) minitari. Reliquum est, vt quantopere eam extollat atque amplificet, indicemus. Contingit sæpe, vt liber integer in lucem proferatur, cuius is sit scopus & intētio, vt præcipua aliqua illius pars ceterarum ornatu compta & cōuestita, & præcedentium ac subsequentium septa comitatu prodeat & emineat. Reliquæ verò partes illius gratia scribantur, quam potissimùm respiciebat scriptor. Hoc dùm attentè considero, certissimum mihi, est Apocalypsin vniuersam Ioanni fuisse ostensam, at per eum Ecclesiis communicatam; vt ipse primùm, deinde Ecclesiæ, maximum inde caperēt solatium; factæ certiores grauissimam illam persecutionem, qua Roma, eiusque Imperium in Christi Ecclesiam acerrimè furebant, eum exitum habituram, quem vix homines cogitare potuissent, nedum suspicari. Ipsarum enim persecutionum ope & adminiculo futurum, vt Ecclesia tam de Romana ciuitate, quàm de toto gloriosè triumpharet Imperio; & idolorum cultu penitus corruente, Christi crucifixi erectum vexillum summa omnium religione ac veneratione in vniuerso orbe coleretur. Neque id solùm; sed Roma idololatriæ caput ac princeps in Catholicæ religionis Metropolim admiranda vicissitudine mutaretur. Ecclesiæ porrò imperium adeò firmum, stabile & cōstās Romæ futurū; vt expulsa semel ac penitus deleta idololatrię impietate, Cathol. religionis pietas, & publicus eius vsus ac professio in ea vrbe sēper effloresceret, ac sūma Rom. Pontif. auctoritas supremo honore culta permaneret.

Scopus, in quem Ioan. videtur intēdisse, dum Apocalypsin scripsit.

D Ad pleniorem huiusce rei intelligentiā animaduerto Primò, Apocalypsin iuxta meum argumētum 4. in partes diuidi. Prima trib. primis capitibus absoluitur; quæ veluti prologus toti scenæ deseruiunt. Secunda, capita octo sequentia cōplectitur de Ecclesiæ primitiuę excellentia, & de excidio Iudaismi. Tertia ad alia octo, & alterius etiam partem se extendit, in quibus de Gentilitatis bello, deque Ecclesiæ victoria agitur. Quarta denique ad totius historiæ complementum, paci Ecclesiæ subiungit breuem Antichristi belli, ac diei extremæ descriptionem: & in fine annectitur triumphus patriæ cælestis. E Prologus igitur (vt in comœdiis fieri solet) toti libro præponitur: ideoque etsi præcipuo fini deseruiat eiusmodi prologus, aliud tamen est, quod sibi vt scopum proponit scriptor. Deinde, quamuis in secunda parte, Apocalypsis ab exordio Ecclesiæ incipiat, & agat de bello illi à Synagoga illato & de seuerissimo 2. *Apocalypsis quatuor in partes diuiditur.*

Iudæorum supplicio; verùm (vt notatione 3. probauimus) Apocalypsis scripta fuit quinque & viginti annis post Ierosolymæ vastitatem. Quare totam eam partem iam re ipsa Ioannes completam viderat. Atqui perspicuũ est, quæ fuerant peracta, & Ioanni experimento ipso comperta, non ita necessarium fuisse, vt eidem iterũ nota fierent. Sed ideo enunciata illi sunt, vt integra totius historiæ constaret series; & vt consequentia cum præcedentibus connexa, ex horum euentu similiter euentura crederentur. Atque vt Dei misericordiæ magnitudo in subsequentibus magis innotesceret, operæpretium fuit Diuinæ iustitiæ seueritatem in præcedentibus expressisse. *Opposita enim iuxta se posita clariùs elucescunt.*

3. Si ergo præterita non propter se ipsa scripta sunt, sed eorum causa, quæ nondum præterierant; facile est animaduertere, illum fuisse præcipuum huius libri scopum, de quo tertia pars Apocalypseos agit; scilicet, vt grauissimi illius belli, quo Roma ethnica Ecclesiam Christianam affligebat, felicissimus exitus nunciaretur. De quo adeò magnifice & splendide, adeò illuminatè & distinctè agit Apocalypsis; vt tam in sacris litteris, quàm in prophanis nihil vnquam fuisse scriptum existimem tanto symbolorum ornatu & maiestate, tanto mysteriorum pondere & magnificentia; ac Romæ & ipsius Imperij cum Catholica Ecclesia bellum; felicissimus Ecclesiæ de vtroque triumphus; interitus Romæ veteris, & eam lugentium næniæ, seu lamentationes; nouæ Romæ gloria & splendor; ipsius cum Christo nuptiæ, & clarissimi triumphi perpetuitas.

Quàm ornatè Apocalypsis describat finẽ belli à Roma ethnica in Ecclesiam suscepti.

In quarta demum parte satis patet Antichristi bellũ, & extremi iudicij diem iuxta meum argumentum non esse præcipuam huius libri tractationem: hæc enim breuiter, & per modum appendicis tractata superiorẽ historiam claudunt. Quod verò ad extremum additur de cælestis Patriæ triumpho; haud dubiè pertinet ad Romanæ Ecclesiæ triumphi æternitatem, vt suo loco videbimus. Atque eo etiam triumpho significatur, nouæ Romæ magnitudinem, licet in hac vita sit admirabilis; non tamen omnino intuentium oculis hìc apparere: in æterni verò triumphi die tunc demum claram omnibus atque conspicuam fore; cùm meritorum præmium assequetur, & ipsius gloriæ plenissimus cumulus accedet.

Antichristi bellum non est præcipua huius libri pars.

4. Ex dictis manifestè colligitur, præcipuum huius libri scopum, iuxta mei argumenti expositionem, non esse alium, quàm admirandam Romę conuersionem ex idololatriæ principe & capite in Christianæ religionis Metropolim: atq; eius cõuersionis mirabiles fructus. Fuit autem maximè expediens, vt hic finis & scopus totius libri seligeretur; nõ tantùm quia aptissimus erat ad Ioanni atque Ecclesijs solatium afferendum, quando Roma ardens furore & insania in nouum Christi nomen sæuiebat; sed etiam quia in Ecclesiæ prophetia nihil erat ita magnum atque mirandum, quò præcipuè spectaret Scriptoris intentio; & quod adeò optare posset, magnificè admodum tractare, vt parem rei scriptionem afferret.

Præcipuus libri huius scopus, Romæ ad Christi fidem conuersio.

Ipsius autem facinoris magnitudo tanto clarior enitescit, quanto maior fuit Romæ antiquæ amplitudo; de qua multi extant libri: & quotquot in historijs vel mediocriter sunt versati, non affirmant solùm, nihil vnquam vidisse mundum ita magnum & excellens, aut tanta admiratione dignum, vt Romam veterem: cùm potentia, imperio, atque triumphis totum terrarum orbem sibi subiectum tenebat; sed aiunt etiam ceteras mundi vrbes, si cum Roma antiqua comparentur, esse veluti exigua quædam opidula cum potentissimi Imperatoris regia comparata. Romam igitur ad tantum magnitudinis fastigium ascendisse eo Dei consilio factum est, vt eo maior esset Christi crucis triumphus, quo de potentioribus hostibus ageretur. Licet enim huc applicare illa sacræ Scripturæ verba Exod. 9. 16. & ad Rom. 9. 17. *Quia in hoc ipsum excitaui te, vt ostendam in te virtutem meam, & vt annuncietur nomen meum in vniuersa terra.* Romæ igitur magnitudinem semel mente comprehendisse, magnopere conducit; vt clariùs intelligatur, nihil potuisse maius aut gloriosius excogitari ad Ecclesiæ decus & maiestatem, quàm difficillimum Romam expugnandi facinus aggredi, & felicissimè conficere. Illam inquam Romam, quæ idololatriæ olim caput, (quemadmodum & Imperij) omne suum robur, vires, ac potentiam ad Christi Euangelium ac nomen, si posset, extinguendum conferebat. Romam ergo idololatriæ arcem occupasse, illamque Christianæ religionis arcem constituisse, non aliud fuit, quàm incredibilem rerum commutationem, qualis nunquam visa erat, facere; victoriam, omnium quotquot reportatæ sunt, gloriosissimam comparare; miraculorũ omnium, quæ sperari poterant, maximum edere; inclytum de vniuerso terrarum orbe triumphum agere; amplissimum Catholicæ Ecclesiæ imperium stabilire; idololatriam ex vniuersa Romæ ditione atque imperio ablegare; excellentissimum ex Christi redemptionis effectibus in sceleratorum conuersione præstare; eiusmodi deniq; facinus, ita ingens & gloriosum patrare, quod reliquorum omnium summum ac præstantissimum inter infinita alia caput iure optimo tollat. Hinc Ecclesiarum coloniæ penè innumeræ: hinc fortissimi Religionum exercitus, ac Religiosorum agmina selectissima; hinc eximius Diuini cultus splendor, ac maiestas; hinc diuina ad animorum salutem oracula atque responsa; hinc demum cælestis Fidelium omnium doctrina atque institutio, tanquam proprio ex fonte & origine deriuantur.

Quanta fuerit Romæ veteris amplitudo.

Romæ veteris magnificentia in Christianæ Ecclesiæ splendorem ac maiestatem cessit.

Cùm hoc igitur tam egregium & excellens factum in Ecclesiæ gloria ac maiestate adeò emineat, cumque ita sit debitum ceterarum Ecclesiarum in Ecclesiam Romanam obsequium & veneratio; facilè ex attenta omnium horum consideratione perspicitur, summopere oportuisse, librum hunc, qui totius Scripturæ finis est atque apex, eum potissimùm habere scopum; vt de triumpho hoc celeberrimo ageret, qui inter Christi redemptionis effectus adeò excellit. Nec enim fas erat rem adeò ingentem atq; sublimem in sacris Litteris aut omitti, aut minus ornatè ac decorè tractari. Quòd si pro dignitate magnificè tractanda erat, nullibi aptiùs, quàm in vltimo eóque excellentissimo sacræ Scripturæ libro. 5.

Ex quo etiam apparet, nullum librum conscribi

Hic liber Romana vrbi gloriosissimus.

scribi aut edi potuisse, ex quo tanta gloria, maiestas & splendor alicui vrbi proueniat; quanta ex hoc libro Romæ, id est, Romanæ Ecclesiæ, dimanat.

6. *Cur liber hic adeò obscurè conscriptus.*

Ex dictis colligitur, cur ita obscuris ænigmatibus liber hic fuerit scriptus. Tunc enim, cùm Roma idolorum cultui esset dedita, & bellum grauissimum in Ecclesiam concitasset, minimè expediebat eodem tempore prophetiam de Ecclesiæ Romanæ victoria aduersus Romam ità conscribi, vt ab ipsis hostibus posset intelligi. Si enim ad eorum notitiam perueniret, Christianis hanc esse iniectam spem, vt ad Romæ dominatum & imperium aspirarent; atq; ad id opem sibi & auxilium à Deo suo pollicerentur; quis non videat, quàm acriter ac vehementer huius rei cognitio eos aduersus Christianos accenderet & inflammaret? & quibus furiarum machinis eos demoliri atq; euertere conarentur? Itaque ex eo quòd præcipuus huius libri finis & scopus planè agnoscatur, facili etiam negotio intelligitur, non solùm prudentis consilij fuisse, sed etiā necessarij, vt prophetia hæc stili obscuritate, atq; adeò ænigmatum inuolucris tegeretur. Hinc etiam fit satis dubitationi, quæ mentem posset pulsare, consideratâ huius libri difficultate. Si enim illius argumentum tanti momenti erat ad Ecclesiæ Christianæ institutionem & gloriam; cur non claro & perspicuo stilo fuit conscriptus, ita vt posset communiter à Christianis, Doctoribus præsertim, intelligi? Ceterùm hæc quæstio facilè soluitur, animaduersâ, quam diximus, occultè scribendi necessitate in ea re, cuius cognitio tantopere Christiani nominis hostes aduersus Ecclesiam irritaret. De quo optimè Pererius disp. 7. causa 4. Cùm verò hoc caput ceterorum præcipuum adeò tectè & occultè scribi oporteret; cúmque totius libri stilum vnum eundemque esse expediret; idcirco ceteræ libri partes ad præcipuæ huius normam prudenter satis ac sapienter redactæ sunt. Et quoniam grauissimam rem, arcanam & occultam seruari valdè opus erat; hoc ipsum sacrum scriptorem coëgit, vt ijs ænigmatis vteretur, quibus nulla nunquam obscuriora ac difficiliora litteris fuere mandata.

7. *Apocalypseos obscuritas nihil vtilitatis Christiano populo detraxit.*

Nec verò tanta obscuritas Christiani populi institutioni quidquā detraxit. Ex rebus enim, quas hic continet liber, quæ singulis Fidelibus sunt ad salutem necessariæ; eæ in alijs Scripturæ partibus expressæ satis & explicatæ sunt: quare Fidelibus nequaquā defuit earū rerum cognitio, quas manifestè scire singulis opus erat. Quòd verò eadem alibi clara atque patentia, alibi tecta & occulta in sacris Litteris habeamus; vtrumque Diuinæ prouidentiæ atque consilij fuit, vt alijs in libris Fideles rerum sibi necessariarū perspicuā haberent cognitionē; in alijs sacrarum Litterarum studiosi laudabiliter æquè atque vtiliter Scripturæ difficultate exercerentur: fideique dogmata alibi tecta, detecta alibi, Fdeles vna ex parte sui cognitione illustrarent; ex alia ad venerationem ac reuerentiam inducerent. Is enim sacrorum velaminum fructus, cùm videamus à Deo tanti habita nostræ fidei mysteria, vt ea ænigmatum, & hieroglyphicorum velo occultarit. Certum namque est, nullam aliam ad rem aptiùs & congruentiùs ænigma adhiberi, quàm

Vtilitas ex sacrorum obscuritate.

A ad ea, quæ valdè diligimus & æstimamus ornanda & conuestienda. Præterquam quòd Diuini Spiritus sapientia duo hæc mirum in modum complexa est; scilicet, vt vna ex parte huius libri mysteria velata essent; ex alia verò in ipsa ænigmatum obscuritate, veluti per tenue velum interiectum, quamuis singularum partium pulchritudo non clarè dignoscatur; corpus tamen ipsum satis appareat: ita vt multa nobis percipiantur ex ijs, quorum cognitione indigemus. Scilicet, quanta sit eorum, qui Christo strenuè deseruiunt, felicitas; quantumuis aduersa fortuna iactentur; quantáque è contrario sit improborum infelicitas, B licèt opum copia & rerum prosperitate circumfluant.

Sed pergamus iam ad libri scopum, atque ad ea deueniamus, quæ non ita sunt ad cuiusque ex Fidelibus salutem necessaria; quæ tamen summopere expediebat, vt Catholicæ Ecclesię abditè & occultè traderetur, nempe vaticiniū triumphi, quem ipsa fuerat ex Roma reportatura; & ad quod deinde maiestatis fastigium Romana Ecclesia in terris erat extollenda. Cœlestis certè sponsi charitati, & ipsius singulari in sponsam prouidentiæ non erat consonum, ipsam de admirabili hac prophetia celare; sed eam potiùs ipsi tradere, & nonnullis C ex suis familiarissimis abstrusi huius libri mysteria reserare. Quia tamen permagni intererat, vt liber difficillimus intellectu foret; Diuini consilij fuit, librum ipsum ænigmatis inuolutum suæ Ecclesiæ tradere; & eosdem, quibus interpretatio impertiebatur, seriò admonere; ne quid ex ea euulgarent, præter id, quod ex alijs in alios translatum satis esset, vt prophetiæ ipsi lucem & auctoritatem eo tandem tempore afferret; quo Deus prophetiæ huius mysteria Fidelibus patefacere decreuisset. 8.

Cur tanta libri huius obscuritas.

Licèt autem, quanta sit in hac re obscurè loquendi necessitas, adeò sit manifestum, vt alijs exemplis minimè indigeat; ceterùm 2. ad D Thess. 2. 7. in ijs verbis, *Tantum vt qui tenet nunc, teneat*, habemus expressum Pauli prudentiæ exēplum. Vbi Hieronymus notat, *Apostolum fuisse obscurissimè locutum; ne causam persecutionis arriperent Romani; si diceret, delendum esse imperium.* Et Chrysostomus ac Theophylactus ibidem notant, magnam esse prudentiam, aduersarium non irritare; quando id potuit obscurè loquendo vitari.

Præterea, tanta hæc libri obscuritas, & tot retro sæculis non satis percepta explicatio in maximam Romanæ Ecclesiæ maiestatem cedunt; cuius magnitudo & excellentia tam abditis & abstrusis mysterijs fuerat multò antè prædicta. Cedit etiam in ingentem Diuinę longanimitatis & prouidentiæ admirationem; quæ statuit ita obscurè & ænigmaticè hunc librum conscribi; & in media hac caligine & obscuritate summa Fidelium veneratione obseruari; & tot sæculorum seriem expectauit, donec reconditi huius arcani cognitio congruentissimo tempore pateфat.

Hæc obscuritas in Romanæ Ecclesiæ vtilitatem maximè redundat.

Quoniam verò multis abhinc annis mihi persuasi, Apocalypsin ad Romanæ Ecclesiæ dignitatem & splendorem pertinere; id mihi liceat suspicari, quod prudentibus probatum iri spero: scilicet imminere iam tempus, quo Deus difficilis huius ænigmatis interpretatio-

9. *Tempus, quo Deus Apocalypsin suæ Ecclesiæ referet, appropinquare, piè credi par est.*

 nem

nem sit hominibus manifestaturus. Nam, vt Cardinalis Bellarminus sapienter notauit in præfatione ad tomũ primum cõtrouersiarum; ab ipso Ecclesiæ nascentis exordio hæretici ipsius hostes, Apostolici symboli capita, siue articulos diuersis sæculis per ordinem impugnarunt. Contrà verò, Diuina prouidentia eodem gradu atque tempore,eo plus singulis articulis lucis & roboris contulit,quo hęretici ipsos magis magisque obscurare & labefactare conabantur. Itaque prioribus sæculis priora symboli capita; medijs media; his demum postremis postrema sunt & impugnata ab hæreticis, & à Deo vicissim confirmata. His igitur calamitosis temporibus, eò hæreticorum amentia processit; vt omnes oppugnationes ac machinas ad Romanæ Ecclesiæ, ac Pontificis summi auctoritatem diruendam admoueant. Quod non est aliud,quàm illum articulum oppugnare; *Credo sanctam Ecclesiam Catholicam.* Quid ergo opportunius, quàm vt antiquæ & obscuræ prophetiæ nouam & clarissimam lucem afferendo; Romanæ Ecclesiæ arcem, quam hæretici deijcere ac solo adæquare tantopere expetunt, nouis Deus propugnaculis eodem tempore muniat & obuallet? Quid Deo ipso dignius, quàm eodem libro, quo hæretici Romanæ Ecclesiæ bellum indicebant, illos gloriosissimè debellare? Quòd si ita accideret,non minùs in Catholicorum solatium, quàm in hæreticorum ignominiam redundaret.

10. Liceat mihi prætereà cogitare & sperare; Deum singulare hoc beneficiùm in nostram Societatem collaturum; aliquem nempe ex ea selecturum, quo, vt instrumento, ad huius libri optatam ab Ecclesia interpretationem, vtatur. Tum vt hac denuo accessione sua in nos cumulet promerita; quibus ad peculiare Romani Pontificis obsequium& obedientiam nostræ Societatis homines singulari voto addicere, fuit dignatus. Tum etiam vt ij, quos hæretici tanquam acerrimos Romanæ Ecclesiæ defensores grauissimis odijs insectantur,hoc speciatim afficiantur honore, vt egregio hoc officio in Romanam Ecclesiam,summique Pontificis auctoritatem præstito, suam in ipsum pietatem & obseruantiam profiteantur.

Professi Societatis nostræ peculiari se voto summo Pontifici adstringunt.

Licet autem me ceterorum omnium ex nostra Societate indignissimum reputem;& quanta sim ingenij exiguitate non ignorem: noui tamen Deum ad digniorem & acrioris ingenij virum seligendum nequaquam teneri constrictum. Quin imò eo magis constare solet aliquid à Deo esse factum, quo instrumentum, per quod factum est, minùs erat aptum & idoneum. Et quidem, quemadmodum ab omni arrogantia omnino velim esse immunis; ita etiam ad perfectam libri huius intelligentiam debeo aspirare: præsertim cùm hoc opus non meo consilio, sed superiorum iussu fuerim aggressus; qui id mihi muneris nec optanti, nec opinanti quidem imposuere; vt Apocalypseos interpretationi operam nauarem. Quoniam autem ad arduam hanc prouinciam suscipiendam, meam spem in Beati Parentis nostri Ignatij subsidio posui ac defixi; idcirco vt testarer, siquam huic libro lucem attuli, eam totam veluti scintillam clarissimæ huic faci à me referri acceptam, quam Deus in Ecclesia sua accendit; non tantùm ad hominum corda inflammanda, sed etiam ad illustrandas mentes, cùm Ignatium Societatis IESV ducem ac parentem constituit. Vt meam, inquam, grati animi significationem testarer,placuit pietatis ergo expressis id verbi fateri. Quamobrem in breuiori Apocalypseos capitum summa,quam argumento, & acoluthiæ subieci, explicationi meæ hunc titulum per acrosticha præfixi, AB IGNATII FACE SCINTILLA. Non absimili inuento Alfonsus Hispaniæ Rex suas septem Partitas ab his septem litteris inchoauit ALFONSO. Quæ tamen in ipsis Partitis adeò dispertitæ sunt, vt à paucis fortasse id animaduertatur. Nostra verò confessio magis in promptu est; vt faciliùs ab omnibus legi possit.

Alfonsus Hispaniæ Rex septem Partitas ex totidem sui nominis litteris inchoauit.

NOTATIO DECIMA QVINTA.

De summa huius libri perfectione symbolica.

1. Symbolorũ perfectio in quo sita sit.

HACTENVS de auctoritate, de obscuritate, de argumento, & de veri argumenti signis. Nunc ad summam perfectionem symbolicam, quæ in singulis seorsum symbolis elucet, deueniamus. Quæ res peracris ingenij viros summa afficit voluptate. Perfectio namque symbolorum sita est in apta proportione, quæ inter symbolum ac rem per illud significatam reperitur. Ac vix est aliud, quod ita ingenium pascat & delectet, atq; optima rerum inter se proportio & conuenientia. Hoc facilè apparet in magno oblectamento, quod solent capere ingeniosorum animi ex aptis allusionibus & concinnis comparationibus, quas in ijs deprehendunt, quæ vel solutâ, vel strictâ, oratione legunt. Iam symbola & quæ ex ijs constant ænigmata non aliud sunt, quàm venustæ comparationes & allusiones peracutæ; in quibus suppressa applicatione sola exprimatur cõparatio, vt ingenij acies hanc vnam ad rem vehemẽter intenta, veram applicationem acriori indagine perscrutetur;atq; eâ inuentâ,eo maiori afficiatur voluptate,quo maior est venandi leporem, quàm emendi voluptas.

2. Symbolorum igitur summa perfectio consistit in summa proportione symboli cum ea re,ad quam significandam vsurpatur:& in pulcherrima vnius rei ad alteram allusione. Atqui iniuriam facit non Ioanni solùm; sed Christo etiam, & sancto Spiritui, qui credit huius libri symbola non summè esse perfecta. Christus horum est auctor symbolorum, ac summam sapientiam latêre non potuit ex rebus homini notis, (vnde sumenda erat significatio symbolica) quæ illarum esset proposito mysterio congruentior. Nec consonum rationi est, ipsum, cùm aptiora multò symbola præuiderit, minùs tamen aptum elegisse.

Iniuriam nõ Ioanni modò, sed & Christo & Spiritui sancto irrogat, qui hæc Apocalypseos symbola non summè esse perfecta arbitratur.

Interpres quid in symbolorum explicatione præstare debeat.

Ex quo planè intelligitur, interpretem non satis suo muneri fecisse, mediocri tantùm applicatione ad sacræ Scripturæ symbolum excogitata. Indignum enim Spiritus sancti sapientiâ est; si existimemus, se eo symbolo fuisse vsum, quod illi significationi non deseruiebat aptissimè. Etenim, si Virgilius, comparationem, quæ satis concinna non esset, minimè afferret; quinam credibile est Spiritum sanctum illud vsurpasse symbolum, quod optimi ingenij vir, vt suum, venditare erubesceret? Animaduertendum porrò est, symbola eiusdem ferè conditionis esse cum poësi; in qua mediocritas nullius pretij est, vt benè Horatius in arte poëtica:

——Hoc tibi dictum
Tolle memor: certis medium & tolerabile rebus
Rectè concedi. consultor iuris & actor
Causarum mediocris, abest virtute diserti
Messallæ; nec scit quantum Cassellius Aulus;
Sed tamen in pretio est. Mediocribus esse poëtis
Non homines, non Dij, non concessere columnæ.
Vt gratas inter mensas symphonia discors,
Et crassum vnguentum, & Sardo cum melle papauer
Offendunt; poterat duci quia cœna sine istis.
Sic animis natum inuentumq; poëma iuuandis,
Si paulùm summo discessit, vergit ad imum.

Quamobrem homo prudens & ingeniosus nullum debet symbolum aut ænigma edere, quod excellens non sit ad ea, quæ velit, significanda. Vnde etiam certò videtur inferri, Christi symbolorum mentem nō fuisse illum assecutum, qui non animaduertit, vnumquodque symbolum esse ad suam significationem aptissimum. Non igitur interpretis explet partes, qui figuram aliquam seu symbolum, quacumq; proportionis vmbra inuenta, ad quamlibet pietatis speciem, quæ primò occurrit, facilè aptat. Hoc si ad veram symboli significationem satis esset, quò difficilior est Apocalypsis, eò facilior esset ipsius expositio; parit enim obscuritas varietatem. Sed præter difficultatem deducendi filum & seriem symbolorum connectendi; in singulis etiam symbolis magnum est inter vnam & alteram applicationes discrimen: nec aliquid ad rem videtur esse factum, donec vnumquodque symbolorū ita aptatur, vt appareat mirum fuisse singulorum artificium. E contrario verò, si in applicatione, quæ omnia congruenter connectit, maximam cuiusque symboli perfectionem cerneremus; tunc ipsamet symbolicæ significationis pulchritudo valdè confirmaret, illam verè fuisse Christi Assertoris nostri mentem.

Christi symbola perfectissima esse debere.

Quid in Apocalypseos symbolis requiratur.

3. *Optima symboli explicandi ratio quid exigat.*

Verùm, vt symbolum aliquod in ratione sua perfectum sit & absolutum, & ad eam, quæ affertur significationem, excellens; non satis est vt aliqua ex parte sit apta comparatio; sed oportet vt omnibus ritè perspectis, intellectui planum fiat, rem illam, quæ ad symbolum eligitur, fuisse factam aut creatam ad veritatē illam, cui applicatur, repræsentandam. Vulgare est in comparationibus, *eas non in omnibus tenere.* Quod etsi suo etiam modo ad symbola possit extendi; nihilominùs tamen multo cumulatior & perfectior debet esse proportio illius rei. quæ eo potissimùm fine fuit condita, vt aliquid aliud repræsentaret. Et quidem animaduersione dignum est, eam absolutam symboli rationem non in ijs solùm rebus reperiri, quas ad

A aliarum significationem ars excogitauit; sed in ijs etiam, quas ab initio Deus condidit, præter proprium cuiusque finem. (cui iuxta inditas sibi à natura vires, quæque deseruit; vt ignis ad calefaciendum; sol ad illuminandum; & sic de alijs) præter eum, inquam finem, docet arcana philosophia in rerum creatione, eam fuisse opificis & conditoris mentem; vt in rebus creatis, quæ sub oculorum aspectum cadunt, haberent homines mirifica symbola ac hieroglyphica; quæ hominibus ipsis mysticè indicarent doctrinam illam, quæ illorum maximè interest; veram scilicet de fide & moribus disciplinam. Neq; verò id fit, qua ratione

Quem ad finem Deus creaturas produxerit.

B causam effectus indicat, (hęc enim non obscura est, sed clara: non mystica, sed manifesta significatio) sed quemadmodum figura symbolica repræsentat figuratum. Arcanum hoc illis retegit Deus, quos reficere vult ac recreare admirabilis suæ prouidentiæ contemplatione, & magna corporearum rerum cum spiritualibus proportione & congruentia: quos hunc ad finem maxima spiritualium librorum copia locupletat; quibus campi, montes, mare, vastæ & incultæ solitudines, tota deniq; mundi vniuersitas redundat. Hæc doctrina perdiscitur, naturalium rerum cognitionem cum attenta fidei mysteriorum consideratione coniungendo; miramque proportionem & simi-

C litudinem spectando, quam singulis creatis rebus indidit Deus alicui ex fidei mysterijs appositè respondentem. Atque huius facultatis studiosos nunquam aut libri, aut studendi auiditas deficiunt; quin & ex ipsa rerum, quam ediscunt, notitia, crescit magis atque viget in eis legendi denuo ac discendi ardor. Quo fit, vt tantam elegantiam ac venustatem quotidie inueniant in significatione mirabili, qua Deus elementa, plantas, animantia, metalla, ac lapides ipsos ornauit; vt sibi pro comperto habeant, in harum rerum singulis, proprias ac naturales facultates, quas in se continent,

D minimam esse partem eorum, quæ in eis scitu digna reperiuntur. Quamobrem Origenes (vtpote in hac arcana disciplina satis versatus) homil. 3. in Cantica; *Cùm plures, inquit, sint, verbi gratia, in grano sinapis virtutes, quæ rerum cælestium imagines teneant; vltimus & extremus eius vsus est iste, qui habetur apud homines in ministerio corporali. Et ita etiam in reliquis vel seminibus, vel virgultis, vel radicibus, vel animantibus intelligi potest; vt vsum quidem & ministerium hominibus præbeant; habeant autem incorporalium rerum imagines, quibus doceri anima possit & instrui, ad contemplanda ea, quæ sunt inuisibilia & cælestia.* Hanc ait Origenes veram esse scientiam, quam Sapiens, vt donum excellentissimū Deo

Origenis mens de symbolica rerum creatarū significatione.

E acceptum refert Sap. 7. num. 17. *Ipse dedit mihi horum, quæ sunt, scientiam veram; vt sciam naturas animalium, & iras bestiarum, vim ventorum, & cogitationes hominum; differentias virgultorum, & virtutes radicum; & quæcunque sunt absconsa & improuisa didici. Omnium enim artifex docuit me sapientia; est enim in illa Spiritus intelligentiæ sanctus, vnicus, multiplex, subtilis, suauis, acutus, &c.*

In his verbis aduerte, iuxta sacræ Scripturæ phrasim, veram ac solidam rerum naturalium scientiam, illam esse, quæ & fidei & moribus probis deseruit. Atque eapropter coniungit hîc sapiens animantium facultates, ac belluarū ferociam cum arcanis humani cordis cogitationibus;

4. *Quæ sit vera de rebus naturalibus scientia iuxta sacræ Scripturæ phrasim.*

tionibus;

tionibus; & cum ijs mysterijs, quæ abscondita & improuisa, appellat. Quam ad rem asserit, sibi opem præstitam à diuino Spiritu subtili, suaui & acuto; quem vnicum ac multiplicem nominat propter plurimarum rerum varietatem; quas ea proportione atque concentu coniungit, vt omnia mirificè inter se consonent. Hæc postquam Origenes eleganti ratiocinatione prouexit, postremò his verbis finem imponit. *Cuncta igitur ex visibilibus referri possunt ad inuisibilia, & à corporibus ad incorporea, & à manifestis ad occulta; vt ita creatura mundi tali quadam dispensatione condita intelligatur per diuinam sapientiam, quæ rebus ipsis & exemplis inuisibilia nos de visibilibus doceat, & à terrenis nos transferat ad cælestia.* Hactenus Origenes; qui non dubitat, eam fuisse præcipuam Diuini opificis in rerum corporearum creatione mentem, vt mysteriorum nostræ fidei symbola, ac veluti vestigia præ se ferrent. Itaque proprium singularum rerum munus, quo vsui corporum deseruiunt, & in quo Aristotelis philosophia conquiesceret, minimè fecit satis infinitæ Dei sapientiæ, & præcipuæ ipsius de animarum salute prouidentiæ, nec admirabili consilio, quo nos ex visibilibus ad inuisibilia, ex corporeis ad incorporea voluit attollere. Quapropter verisimile est, infinitam Dei omnipotentiam, cùm infinitas animantium, plantarum ac lapidum species condere posset; ex ipsa rerum, quas in potestate habebat infinitate, eas re ipsa elegisse atque creasse, quæ ad significanda salutis nostræ mysteria, & conuenientem morum disciplinam, aptiores erant. Atque ea ratione factum est, vt vniuersa hæc rerum creatarum machina cum admirando Dei in hominum salute consilio suauissimum concentum efficeret; & res corporeæ spiritualium repræsentationi deseruirent.

Deus ex infinitis rerum naturalium speciebus, quas condere potuisset, cur has potius, quàm illas elegerit.

Origeni consonat Tertullianus in libro de resurrectione. Expendit enim, quòd cùm idem sit auctor naturæ, qui gratiæ ac supernaturalium rerum; quasdam effecit res naturales, quæ ordinem rerum supranaturalium aliquo veluti paradigmate repræsentarent. Nec enim aliter sapientissimus mundi opifex, atque omnium rerum molitor Deus architectatus est vniuersa; quàm vt Diuinitatis suæ effigiem, atque pulcherrimam Christi sui imaginem vultumque ac digitos in totius mundi tela imprimeret. Consimilem ferè in modum ex Aristotele libro de mundo, cap. 6. proditum accepimus, tanto Phidiæ artificio, tamque fallenti oculos symmetria, imaginem sui simulachro deuinxisse Mineruæ; vt eximere inde, si quis cuperet, alia via non posset, quàm vt ipsum simulachrum opusque eiusmodi compactile confunderet.

Tertullianus Origeni consonat in rerum à Deo creatarum fine.

5\. Dum hanc igitur rerum significationem attentè mens considerat, tantoperè eâ capitur; vt id non immeritò iudicet, in plurimis ex ijs rebus, quæ humano visui sunt obiectæ, licèt alioqui ad hominum vsus nullius vtilitatis forent; satis tamen superque esse, eam significationem in eis reperiri, quam vt indicarent, conditæ sunt: vt ex eo solùm illarum productio congruentissima & Deo valdè digna videatur. Nec verò id propterea dixerim, quòd existimem, creaturam aliquam esse, cuius natura aut hominibus, aut alijs animantibus, quibus homo indiget, non vsui & vtilitati sit. Huius enim rei nulla tenet sapientes dubitatio. Illud tamen assero, eâ etiam sublata vtilitate, sufficere adhuc significationem symbolicam rebus ipsis innatam; vt eas condidisse summæ sapientiæ fuisse appareat. Etenim in Diuini consilij ratione, maioris multò momenti est, visibilem creaturam hominum animis spiritualis libri vices gerere, quàm eorundem hominum corporibus naturali commoditate seruire. Quòd si in hac commoditate naturalis philosophia adeò admiratur Dei conditoris sapientiam, prætermissâ spiritualium rerum repræsentatione; quanta illos occupabit admiratio, qui corpoream hanc rerum molem mentis oculis penetrantes, occultiorem illam Dei sapientiam in eisdem rebus abditam intuentur? Licèt autem Deus infinita sua prouidentia atque sapientia vtrisque hominum commodis tam corporum, quàm animarum, in mundi huius creatione consuluerit; pluris tamen animi institutionem, quàm corporis alimenta duxisse, quis dubitet?

Symbolica naturalium rerũ significatio quantopere sapientium mentes capiat.

6\. Hunc eundem potissimùm finem in Israelitici populi euentibus, & externa rerum facie Deus intendit; vt docet Paulus 1.Cor.10.11. *Omnia in figura contingebant illis.* Et quod maius est & excellentius; ipsa Christi Saluatoris nostri miracula, reconditâ mysteriorum significatione plena sunt; vt constans est sanctorum Patrum sententia. *Habent enim Christi miracula, si intelligantur, linguam suam*, vt acutè Augustinus tract. 24. in Ioannem. Vide etiam eundem tract. 44. & Gregorium homilia 2. in Euangelium. Perspicuum autem est, cùm in veteris Testamenti figuris, tum in Christi Domini miraculis, significationis elegantiam in eo sitam esse, vt Diuina prouidentia ipsis vtatur symbolis, quæ in prima mundi fabrica ediderat. Noua enim repræsentatio coalescit ex rerum, quibus ad eam opus est, coniunctione, vt singulæ propriam exerceant significationem; eam nimirum, quam cuiusq; rei natura, pro insita sibi similitudine, repræsentat. Atque hanc similitudinem eo fine tribuit illi architectus Deus, vt eam ad altiora deinceps mysteria indicanda vsurparet; vtque suis familiaribus solatio & oblectamento esset. Itaque primigenia symbola atque emblemata illa propriè sunt, quæ Deus in prima mundi structura & editione, mirabili varietate produxit: atq; ab his quidquid est boni, concinni, & elegantis in ceteris hominum symbolis siue antiquis, siue recentibus, deriuatur. Neque enim satis aptum esse potest hieroglyphicum id, quod non in naturali aliqua fundetur proportione; cui Deus mysterij significationem addictam & annexam esse voluit.

Christi miracula reconditâ mysteriorum significatione plena fuere.

Quænam propria cuiusque rei symbola.

7\. Si superiùs dicta attentè considerentur; facilè intelligitur ex ijs, proprium cuiusque rei symbolum illud esse, quod suam naturam ad eam rem significandam accepit. Deinde, quis dubitet, totam symbolicæ significationis elegantiam consistere in optimo symboli cum veritate, cui applicatur, connubio? Hoc est, vt ad illud mysterium adumbrandum nullum aliud præterea symbolum ita aptum & con-

gruens excogitari posse videatur: & symbolum ipsum ad nullam aliam significationem ita congruenter aptari possit. Atque ad hoc symbolicæ perfectionis fastigium niti debet, qui Apocalypseos explicat symbola. Exempla sint. Applicantur nubes, Euangelicæ prædicationi; sceptrum ferreum, Christi regno; leo, virtuti, ac fortitudini; vitulus, beneficentiæ; homo, rationi & iustitiæ; aquila, sapientiæ; equus, saluti seu saluationi; sol, diuinitati; luna humanitati Christi, atq; etiam Virgini Mariæ; horribilis grando, obstinationi cordis; duodecim gemmæ, totidem per ordinem Apostolici symboli articulis; ingens messis, multorum conuersioni; magna vindemia, martyrio plurimorum; mirabilis terræ motus, admirandæ rerum mutationi, &c. In hisce omnibus illud interpretis debet esse munus, vt ostendat, eiusmodi symbola nulla alia ratione ita rectè ac cohærenter distribui; nec ad alias significationes adeò aptè accommodari potuisse; nec in eorum loco alia potuisse symbola reponi æquè ad eam significationem conducentia. Idem etiam studendum interpreti est in ijs siue symbolis, siue allusionibus, quæ ex veteribus historijs petuntur. *Omnia enim in figura contingebant illis.* Nam si ratio nos cogit, vt in ijs symbolis, quæ ex rebus naturalibus Apocalypsis desumit, symbolicam perfectionem summo gradu esse credamus; quis nesciat idem omnino esse dicendum in ijs hieroglyphicis; quæ vel ad veteris instrumenti historias, vel Prophetarum vaticinia alludunt? Quamobrem si in Apocalypsi altaris ignem ad religionis & charitatis ignem; si viginti quatuor Salomonici templi principes, ad Ecclesiæ Christianæ sacerdotes; si Ægypti plagæ, ad eas, quibus Deus Gentilitatem debellauit, plagas; si denique Cyri ac Darij per exhausti fluminis alueum in Babylonem irruptio, ad nouum & insperatum Christianorum occupandæ Romæ consilium & aggressionem applicatur; in ijs atque alijs id genus symbolis, id vnum interpres spectare debet, vt planum faciat, non alia æquè apta & elegantia reperiri; neque illa in alia significatione adeò concinnè exponi posse.

Varia Apocalypseos symbola.

Quàm aptè debeāt symbola rebus, quibus deseruiunt, quadrare.

8. Quod hactenus dictum est de perfectione symbolica, cogit, vt in singulis Apocalypseos figuris nulla pars quantumuis exigua relinquantur, quæ non ad ænigmaticum sensum explicanda sit. Sed dicet fortè aliquis, nimiam esse morositatem, omnia singillatim velle applicare: cuius opinioni non deerit patronus; cùm recens quidam scriptor prudens ac doctus, dum regulas ad Apocalypseos intelligentiam præscribit, hæc verba inter alia protulerit: *In tractandis, ait, visionibus huius libri non sunt omnia ad viuum resecanda, nec minutissima quæque scrutanda; neque nimis morosè & anxiè inhærendum singulis verbis; neque de accommodatione omnium ad id, quod nos intendimus, ac docere volumus, nimio plus laborandum. Hoc etiam seruandum esse in tractandis parabolis monuit Chrysostomus, Matth.25. Satis igitur fuerit scopum, ad quem tota visio dirigitur, indicare; & ostendere principales eius visionis partes ad id, quod nos intendimus, aptè & congruenter accommodari, & bellè quadrare.* Hæc ille.

Nihil in Apocalypseos figuris esse debet, quod non ad ænigmatici sensus normam redigatur.

A Et prȩter homiliam illam Chrysostomi in Matthæum, quæ est 63. Theophylactus Lucæ 16. ait, *Non oportet omnes parabolarum partes curiosiùs inquirere; sed quatenus proposito vtiles. Reliquæ enim omittendæ sunt, quasi parabolam contexentes, & nihil ad propositum conducentes.* Præter hæc, Augustinus de ciuitate, libr. 16. cap. 2. fin. *Propter ea, inquit, quæ aliquid significant, etiam ea, quæ nihil significant, attexuntur. Solo enim vomere terra proscinditur; sed vt hoc fieri possit, etiam cetera aratri membra sunt necessaria, & soli nerui in citharis aptantur ad cantum; sed vt aptari possint, insunt & cetera in compaginibus organorum, quæ non percutiuntur à canentibus; sed ea, quæ percussa resonant, his connectuntur.* B *Ita in prophetica historia dicuntur etiam aliqua, quæ nihil significant; sed quibus adhæreant, quæ significant.*

Hanc ad rem alia possent insuper afferri: sed meo iudicio, valdè aberrant qui existimant, quod de parabolis dicitur, ad ænigmaticas visiones pari ratione posse extendi. De parabolis quidem est alia ratio, (vt infrà dicam.) Ceterùm de visionibus ænigmaticis, qui arbitratur sacram Scripturam addere aliqua, quæ nihil ad significationem mysterij deseruiant; ille profectò Spiritus sancti sapientiæ iniuriam irrogat. Quis enim dubitet ænigma multò perfectius fore, C si nihil contineat omnino, quod mysterio careat? Aut quis ignoret, nonnulla minutiora nihil ad significationem conducentia in ænigma ingerere; nihil esse aliud, quàm versum inutilibus & superuacuis dictionibus infarcire? Quis enim ingeniosus homo auderet proferre in lucem aliquod ænigma, cuius nonnullæ partes nulli essent vsui & vtilitati ad significandum? Cur igitur illud Spiritui sancto tribuatur, quod ingeniosi hominis sapientiâ ac prudentiâ indignum prorsus existimemus? Quantò prudentius erit, quod explicare aut applicare nescimus, in eo grande aliquod mysterium abstrusum esse, planè fateri; D quod nostra exilitas ac paruitas consequi nequeat: quàm temerè & audacter proferre, nihil ibi latère mysterij? Multò aliter iudicaret Augustinus; cuius ea sunt verba in proœmio Psal. 118. de illius expositione agens, *Quanto videtur apertior, tanto mihi profundior videri solet; ita vt etiam quàm sit profundus, demonstrare non possim, &c.* Quare mea quidem sententia consultius est ad Augustini imitationem, credere nos alicuius visionis scopum non collineasse; quando reliquæ sunt partes aliquæ, quæ explicari & applicari adhuc non possunt; quàm nobis persuadere, satis esse, vt præcipuæ applicentur partes; E nec oportere vt minutiorum applicatio quæratur. Nostram certè ignorationem confiteri satius est, quàm eorum, quæ ignoramus, culpam in Scripturam conferre. Etenim si in acuti & perspicacis ingenij ænigmate, illum non immeritò irrideremus, qui se ipsius sensum probè assecutum esse iactaret; cùm tamen aliquæ partes à se non intellectæ nec applicatæ manerent: illum etiam non iniuria irridere possemus, qui sacræ Scripturæ ænigma aliquod se intelligere affirmaret; propterea quòd illud solùm applicet, quod sibi videtur præcipuum, ceteris intactis prætermissis.

9. *Inter parabolæ & ænigmatis interpretationem quid intersit.*

In sacri ænigmatis explicatione, satius esse nostram ignorantiā, quàm aliquam eius partem minùs aptam fateri.

Dices,

10. *Obiectio.* Dices, eandem videri esse rationem parabolarum & ænigmatum; & de parabolis id expressè docere Chrysostomum, Augustinum & Theophylactum, quod suprà vidimus. Ad hoc dico, Augustinum, (vt ex ipsius contextu euidens est) non ibi de parabolis agere, sed de sacræ Scripturæ historijs; ibi enim manifestè loquitur de Noë & filiorum historia. Atque in eius enarratione asserit, eam fuisse Spiritus sancti mentem, vt mysterium agnosceremus, quod Deus in ea voluit significari. Quod vbi fuerit animaduersum, clarè perspicitur, Augustinum satis meritò dixisse, non opus esse, vt vniuersa historia secundùm omnes sui partes illi mysterio significando deseruiat. Ad cuius probationem mirificè conducunt duo illa aratri & citharæ exempla.

Soluitur.

11. *Quæ in sacris parabolæ appellantur, omnes esse fictas, non est necesse.* Atque vt ad parabolas deueniamus; non est necesse, vt omnes, quæ parabolæ appellantur, fictæ sint. Qua enim ratione referri potest ficta aliqua narratio, vt per eam salutis doctrina explicetur; eâdem recenseri potest vera historia ad ipsammet doctrinam elucidandam. Exempli gratia. Si historia de filio prodigo in aliqua orbis parte eodem modo, quo à Christo narratur, accidisset; ad Christi mentem seu finem, quem intendebat, non minùs esset apta, quàm si illam omnino finxisset. Imò verò non desunt, qui existiment parabolas omnes, quas narrauit Christus, veras fuisse historias, quæ alicubi acciderant. Nemo enim ficta vtitur narratione, quando veram nouit historiam, quæ æqualiter possit eidem instituto conducere. Atque homines aliquos ita insigni memoria & ingenio præditos videmus, vt quamcumq; ad rem, de qua incidat sermo, veræ alicuius historiæ meminerint, eamq; apposite recensere cum audientium admiratione norint. Si ergo id in homuncionibus ex luto effictis reperitur; Christus, qui historias omnes, quotquot in toto terrarum orbe euenerant, habebat in promptu, quid necesse habebat fictis narrationibus vti, cùm ijs, quas nouerat innumeras, vti posset?

12. *Damasceni mens de parabolarum veritate.* Hæc fortè ratio est, quæ Damascenum impulit, vt diceret, sermone de ijs qui in fide migrarunt; *Ne quis dicat, quòd parabola sit, propterea minùs satis comprobatum, quod propositum fuerat. Sciat diuinas Saluatoris nostri parabolas, rerum esse existentium, sicut in eis contentæ sunt & demonstratæ.* Hæc Da- A mascenus. Si verò Christi parabolæ, historiæ veræ sunt; ad eas extendi potest, quod Augustinus asserit de historia Noë. Notum enim est, prudenter satis referri veram aliquam historiam, quæ alibi accidit; vt quod præcipuum in ea est ad rem illam, de qua agitur, applicetur. Quòd si Chrysostomus, & Theophylactus arbitrâtur in Christi parabolis esse aliquid, quod mysterio vtile non sit; verisimile est, illos existimare, veras esse narrationes. Nam in fictis præstat fortasse, nihil absque mysterio fingere. Aut forsitan quod dicunt, non de omnibus Christi parabolis, sed de nonnullis singillatim B intelligendum est. Atqui aliquas ex Christi parabolis, veras fuisse historias, quis dubitet? Si tamen in parabolis doceat prudentia non ea solùm debere confingi, quibus inest mysteriũ; sed nonnulla etiam, quæ ipsam narrationem ad imitationem veræ historiæ comitentur; id saltem in ænigmaticis ac symbolicis visionibus abs re est; quarum lex est, vt nihil absque mysterio contineant: atque adeò addere aliquid in ænigmate, quod mysterio vacet, perinde est, ac ineptum ænigma proferre.

Ceterùm vt regrediar ad Chrysostomum, & Theophylactum; verisimile existimo, illorum mentem esse, non vt superuacanea esse in C parabolis verba aliqua affirment; sed vt qui omnium sensum assequi non potuerit, præcipuarum partium intelligentia contentus sit, & ex ijs fructum percipere conetur; nec tam de noua mysteriorum inquisitione solicitus sit, quàm de fructu capiendo ex ijs, quæ probè intellexit. In quo tamen non negatur, quamlibet earum particulam, licèt valdè exiguam, reconditis sensis scatere; sed prudenter monentur concionatores, vt ad audientium potiùs fructum, quàm ad ingenij ostentationem, mentẽ intendant. 13. *Chrysost. & Theophylactus explicantur.*

Et quidquid sit de mente Chrysostomi & Theophylacti; illud certè indubitatum est, D eum, qui ex visione ænigmatica nihil non aptè & concinnè applicat, multò magis cunctis satisfacere; quàm qui ea tantùm applicat, quæ sibi potiora videbantur. Quamobrem inuenta expositione aliqua, quæ omnia etiam minutissima egregiè quadret; euidenter demonstrabitur, interpretationem illam, quæ omnium applicationem assequi non potuit, veram & germanam non fuisse.

NOTATIO DECIMASEXTA.

De energia perfecti symboli, & an claritati deseruiat.

1. DIXIMVS de perfecta propositione. Nunc de energia, id est, de vi, & efficacitate optimi cuiusque symboli; quod postquam ritè est applicatum, multò plus vno aut altero verbo complectitur, quàm aliter magno verborum anfractu dici posset. Solent magna & perspicacia ingenia breui interdum sententia multo plus, quàm alij ingenti volumine coërcere: quod perinde est, ac maris immensitatem quodammodo in nuce includere. Eiusmodi ergo energia nulla alia in re ita elucet, atq; in excellentibus symbolis; quæ ob mentis o- E culos posita, integri sæpe libri materiam vnico verbo complectuntur. Cùm enim totam suam naturam ad peculiarem rem significandam acceperint; omnes, quas habent vires ac facultates, eidem significationi augendæ & perficiendæ deseruiunt. Etenim cùm, verbi gratia, legimus: *Byssinum iustificationes sunt Sanctorum.* In hac veluti summa, liber integer de byssi, seu lini dotibus & facultatibus continetur. Atque huc spectant, quæ Plinius de lino latè scripsit; *& de iniurijs, sic enim ille, quibus semper melius, id est, candidius & splendidius euadit.* Considera- *Exempla de elegantis symbolorum Apocalypseos significatione.*

deratiſque ijs omnibus, quæ lino ſunt propria & animaduerſâ pulcherrima eorum omnium proportione ad iuſtificationes Sanctorum ſignificandas; non eſt maius vero, in ſymbolica lini ſignificatione integri libri materiam recondi. Idem dico de margaritarum ſymbolo ad virginitatem ſignificandam; ac de ſingulis gemmarum ad eum, cui aptantur articulum. Et certè tot tantaque ſunt, quæ in vnoquoque ſymbolorum eiuſmodi includuntur; tam æqua & apta eorum proportio, vt attentè conſideranti ingentem pariat admirationem.

2. *Quantus in ſacris ſymbolis campus ingenijs pateat.*

Iam verò, cùm in ſymbolis aliquæ ex ſacris litteris hiſtoriæ perſtringuntur; liquet planè, latiſſimum ea ratione aperiri campum. Verbi gratia. Vbi per nubes affirmatur Euangelij cõcionatores indicari: ſi præter naturales nubium qualitates, (in quibus tanta eſt ratiocinandi ſeges) mentis aciem in ijs defigamus nubibus, quibus olim Deus ſuam voluit maieſtatem ac præſentiam teſtari; vt per deſertum *in columna nubis*; in monte Sina, quando ad legis promulgationem *operuit nubes montem*: in dedicatione tum tabernaculi, tum templi Salomonis; *cùm operuit nubes tabernaculum*: Et, *nebula impleuit domum Dei.* Denique in Chriſti transfiguratione & Aſcenſione, *Nubes lucida obumbrauit eos.* Et, *Nubes ſuſcepit eum ab oculis eorum.* Si ad hęc igitur omnia in Apocalypſeos nubibus reſpicitur; quis poſſit verbis complecti, quæ nubium ſymbolum in ſe habet incluſa? Infiniti penè operis ſit, ſi alia id genus ſymbola velimus percurrere; & expendere, quàm ſit fœcunda, & quanta rerum vbertate affluens propria vniuſcuiuſque ſymboli ſignificatio.

Exod. 13. 21. Exod. 24. 15. Exod. 40. 34. 3. Reg. 8. 10. Matth. 17. 5. Act. 1. 9.

3. *Symbolorũ fœcunditatem & breuitas & perſpicuitas comitantur.* *In Arte Poet.*

Sed pręter eam fœcunditatem, illud habent ſingulare ſymbola; quòd cùm multa ſumma breuitate complectantur, nihilominùs breuitatem comitetur maxima perſpicuitas. Hoc aliquis fortaſſe primo aſpectu, fieri non poſſe iudicabit, nam vt rectè Horatius,

——*Breuis eſſe laboro;*
Obſcurus fio.——

Quî igitur claritas eſſe poteſt, vbi libri integri doctrina vnico verbo clauditur? Cui ego viciſſim non nego, ſymbola, priuſquam applicentur, non ſatis percipi, quin obſcura valdè, & difficilis ænigmatis inſtar eſſe. Quando verò optimè accommodatur, tota illa obſcuritas in magnam deſinit claritatem. Cùm enim iuxta Ariſtotelẽ, *nihil ſit in intellectu, quin prius fuerit in ſenſu*; hinc fit, vt ex rerum corporearum comparatione ad cognitionem ſpiritualium aſcendamus. Quò verò comparatio melior eſt, eò plus illis lucis & claritatis affert. Quod ſi ita eſt; nullis verbis rei ſpiritualis veritas clariùs explicari poteſt, quàm ſymbolis; quæ inter comparationes aptiſſima & excellentiſſima ſunt. Siquidem ex ijs rebus deſumuntur, quarum natura ad illud, cui aptatur, ſignificandum producta fuit.

4. *ideles in rerum ſupernaturalium cognitione per meliorem veritatis credit. perceptio: illuſtrantur.*

Noto prætereà, rerum ſpiritualium cognitionem, (quod neminem latet) non habere à fide claritatem: fides enim per ſe obſcura eſt. Cum ea tamen benè ſtat, fideles in rerum ſupernaturalium cognitione proficere, & illuſtrari per meliorẽ veritatis creditę perceptionem, per apprehenſionem perſpicaciorem, per maiorem eorum quæ fides docet, æſtimationem. Quam cognitionis excellentiam

A ſuo modo poſſumus claritatem appellare. Ad hanc ergo claritatem notum eſt, ſignificantiores comparationes plurimum conferre, atque illis cognitæ veritatis conceptionem pleniorem fieri & illuſtriorem; & perfectiùs apprehendi ab intellectu, quæ abſque comparationibus non adeò diſtinctè percipiebantur. Cùm autem ſymbola inter ceteras comparationes valdè emineant; non dubium eſt, quin permagni interſint ad grauius veritatis pondus & æſtimationem. Quanta verò ſit ſymbolorum ſeu comparationum neceſſitas, ad rerum ſpiritualium declarationem; ſpiritualis vitæ magiſtri valdè ponderant, eamque Dionyſij Areopagitæ, ipſiuſque Pauli doctrinâ B confirmant. Et remotis comparationibus, aiunt, Chriſtianæ Philoſophiæ arcana explicari vix poſſe. Conſtat ergo ſpirituali doctrinæ & cognitioni magnam claritatis lucem ex optimis ſymbolis accedere; ſcilicet quando interpretatio ſymbolum veritati per illud ſignificatæ perfectè aptat.

Hæc omnia ſi ita ſunt, vt reuera ſunt: cùm Apocalypſeos ſymbola tantopere excellentiâ & elegantiâ præſtent, negari non poteſt, quin vera Apocalypſeos expoſitio, magnam ſit lucem ſpirituali doctrinæ allatura. Id vt exemplo comprobemus; de ſacerdotalis dignitatis C præſtantia multa poſſunt acutè & ingenioſè dici, meo tamen iudicio quæcumque humana ratiocinatio in ea re conſequi poteſt & expendere; dignitatis huius celſitatem minùs explicant, quàm vnum Apocalypſeos ſymbolum; in quo viginti quatuor ſenioribus coram ſupremo Deo, throni, (id eſt ſellæ regiæ cum hypopodio) conceduntur. Etenim ſi ibi ſacerdotalis dignitas & excellentia repręſentatur; quid aliud potuit confingi, quod ita ſignificanter exprimat celſiſſimam illam officij maieſtatem; quæ non ſella tantùm, ſed regali etiam throno coram infinito Deo donatur? Apocal. 4. 4. *In circuitu throni ſedilia viginti quatuor,* D *& ſuper thronos viginti quatuor ſeniores ſedentes.* Satis nunc ſit, locum quaſi digito oſtendiſſe. Et ſimile eſt in alijs permultis; quibus mirum eſt, quanta cognitionis lux fidei myſterijs effulgeat. In ijs quæ ad morum doctrinam ſpectant, non minor eſt claritas, quæ ex ſymbolicis his ſignificationibus accipitur. Nam quod attinet ad humani cordis affectiones, de quibus ſpiritualis vitæ doctores ſapienter ac copioſè agunt; vniuerſæ eorum morali philoſophiæ magna oboritur lux ex cap. 9. Apocalypſeos, ſi ſub fraudulentis illis locuſtis, cordis deſideria; ſub furentibus equis, iræ ac furores ſignificentur; quæ ſunt veluti Sirenes ac furiæ E huius tantæ tamque admirandæ tragœdiæ. Et quæ de his ſymbolis exempli gratia ſubdidi; de ceteris omnibus dici ſimiliter poſſunt. Demum concludo, non magnam ſolùm eſſe ſymbolorum Apocalypſeos elegantiam, non miram ſolùm energiam; ſed, quod mirabilius eſt, clariſſimam quoque eſſe lucem, quam prępotens Deus in his ſymbolis abſtruſit. Et mirum ſanè eſt, ex libro ita obſcuro tantum claritatis elici poſſe: certiſſimum tamen id eſſe debet. Nec verò inuſitatum Deo eſt efficere, vt lux de tenebris ſplendeſcat, de quo vide 2. Cor. 4. 6.

5. *Ex Apocalypſeos explicatione magnam accipit lucem ſpiritalis doctrina.*

Ad moralem doctrinam magna ex Apocalypſi lux refunditur.

In obſcuris Apocal. ſymbolis magnam lucem deliteſcere.

Ex ijs, quæ ſuperiùs diximus, illud etiam

6.

F obiter

Ioannes ex huius libri symbolis multò magis illustratus euasit.

obiter constare velim; Ioannem in ipsismet veritatibus, quarum antea cognitionem imbiberat, multò magis sapientem & illustratum ex tot symbolorum reuelatione euasisse. Atque hæc maior lux in fidei mysterijs atque doctrina, pluris à Dei familiarissimis æstimatur, quàm aliarum denuo veritatum, quæ sibi priùs erant ignotæ, reuelatio.

An Ioannes Apocalypseos reuelationibus fuerit nouas veritates edoctus.

Quòd si me aliquis roget; an censeam, iuxta meam huius libri interpretationem, Ioanni in hoc libro res aliquas, quas ipse antea nesciebat, fuisse prædictas? Respondeo. Non dubitandum esse, quin Ioannes probè nosset Christiano populo apud Danielem promissum fuisse mundi dominatum, & de Romano Imperio triumphum: nihilominùs tamen certum videtur ex eadem victoria atque triumpho, in Apocalypseos reuelatione multa fuisse illi clare ac distinctè ostensa, quæ antea non nouerat; & quorum cognitio ingenti eum affecit voluptate: scilicet, magnam illam victoriam, ex Romæ conuersione principium sumpturam & qua ratione, quibusque instrumentis fuerat ad Christi fidem conuertenda; quanta porrò erat futura nouæ Romę sanctitas atque auctoritas; quanta Christiani populi accessio & incrementum; atque alia eiusdem rationis, quæ latiùs in argumento perstrinximus, & suis inferiùs locis explicabimus. Itaque in hac reuelatione Ioanni ostensa, illud ei videtur accidisse, quod Angelis in humani generis redemptionis mysterio euenisse D. Thomas affirmat; licèt enim constet, ipsis ante Christi incarnationem hoc mysterium innotuisse; posteà tamen & Christi doctrina, & ipsius rei successu & euidentia, plures denuò circumstantias cognouerunt, quarum antea cognitionem non habebant. Et quamuis reuelatio Angelis facta non per symbola & ænigmata, sed propria & aperta fuerit; Ioanni autem in symbolis & ænigmatis sit ostensa: ceterùm qui ænigmata planè percipit, clarissimam rei sibi significatæ notitiam assequitur. Atqui compertum est Ioanni, fuisse omnino explicatum ænigmaticæ huius actionis sensum. Præterquàm quòd, cùm esset cælesti luce illustratus, & sacræ Scripturæ mysterijs assuetus, licèt singillatim non illi huius visionis interpretatio indicaretur; de eius tamen intelligentia neutiquam dubitaret. Cùm enim sibi indubitatum esset, in Babylone Romam designari, & in sacris litteris ignem esse Spiritus sancti symbolum: ex eo quòd illi prænunciaretur Babylonem citò igne conflagraturam; qui ita acutè percalebat, non magis dubitaret de sensu, quàm si ei apertè diceretur, Romam eo igne fore inflammandam, quem Christus venit mittere in terram, & sic de ceteris.

Nec plura de his, illud tandem pro colophone addidero, non frustra nobilia & perspicacia ingenia naturâ suâ ad symbola, emblemata & ænigmata ingenti cum voluptate ferri; quin & sacras ipsas literas eiusmodi symbolis & mysticis significationibus scatêre.

NOTATIO DECIMASEPTIMA.

Ex clariori eiusdem doctrinæ perceptione colligi interdum multa, quæ noua primo aspectu videantur.

I. APOCALYPSEOS symbola, vbi cognita perspicuè fuerint, magnam spirituali doctrinæ lucem & claritatem allatura, superiori notatione ostensum est; atque illud additum, nouam mysteriorum fidei lucem, quæ clariorem eorundem inspectionem efficiat, pluris fieri debere, quàm veritatum nouarum reuelationem. His modò id annecto: quòd etsi spiritualibus viris compertum sit, omittere tamen in præsenti non debui: Nempe, eos, qui maiorem & clariorem lucem earumdem veritatum, quæ omnibus notæ sunt, adipiscuntur; quædam animaduertere, quæ minùs acutè inspicientibus, noua videri solent: cùm tamen noua doctrina non sit, sed vnius veritatis cum alia comparatio. Id quod hominum verè spiritualium proprium est; vt sapienter Paulus 1. Cor. 2. 13. *Loquimur in doctrina Spiritus spiritualibus spiritualia comparantes.* Exemplum esto, quod frequenter vsu venit. Qui enim Christianæ fidei rudimenta, quæ pueris etiam proponi solent, satis edoctus, nunquam tamen eorum inter se comparationem audierat, hic sanè absque noua aliqua doctrina, ex attenta solùm mysteriorum, quæ iam didicit meditatione, & acriore adhuc perceptione, id tandem cernit, quod sibi antea distinctè propositum non fuerat, videlicet, tria illa Christi incarnationis, passionis, & Eucharistiæ beneficia inter cetera omnia in genus hominum collata, clariora longè esse & præstantiora. Hæc beneficiorum quorumdam cum alijs cōparatio sibi antea clarè prædicta non erat: sed ille Dei gratia adiutus, assidua doctrinę sibi traditæ consideratione, & spiritualibus spiritualia comparando, discit per se, quod non fuerat doctus ab alijs. Nec tamen nouam doctrinam discit; quamuis noua sibi in ea claritas effulgeat. Porrò ijs comparationibus mirum in modum crescit spiritualis doctrinæ æstimatio atque distinctio. Quod viri pij, & diuinis contemplationibus dediti experimento affatim didicerunt.

Multa non noua, sed nouè ex hac interpretatione colligi.

Ex noua sacrorum mysteriorum comparatione, noua ipsorũ mysteriorum cognitioni lux oboritur.

His igitur nouis diuinarum rerum comparationibus existimo permagnam in Apocalypsi lucem afferri; cùm ex argumenti filo ac serie, tum ex accurata mysteriorum fidei tractatione; non tam ad eorum corpus quàm ad animam & medullam spectante. Quod quoniã magni momenti esse duxi, in peculiari notatione seponere statui; & ad nonnulla singillatim descendere, valdè digna, quæ à Christianis hominibus ponderentur.

Primò, vt de septem spiritibus loquamur, quos

Septem diuinæ prouidentiæ perfectiones in septem primi capitis spiritibus adumbratæ.

quos in ipsa capitis primi salutatione legimus; si vera explicatio sit, quam ipse sequor, de septem Diuinæ prouidentiæ perfectionibus; ei, qui in attenta diuinæ prouidentiæ considerationе non fuerit versatus, nouum fortasse videatur eius prouidentiæ perfectionem ad septẽ spiritus seu virtutes reduci. Verum qui in fidei mysterijs meditationis fixerit pedem; magnam proculdubiò inueniet lucem, magnaq; perfundetur voluptate, vbi aduertit Diuinæ prouidentię perfectiones seu virtutes in septẽ, nostro modo, partiri. Quem numerum in septem sigillis obseruauit Ioannes; perspexit enim in singulis sigillis, latère priùs, deinde retegi atque patère earum perfectionum singulas. Cumque animaduerteret, sigilla esse non ampliùs septem; hinc manifestè elicuit, in illo septenario infinitam Dei prouidentiæ perfectionem contineri: atque adeò sub his septem rationibus esse spiritualibus hominibus venerandam.

3. Non me latet, (quæ est in humanis ingenijs diuersitas) aliquos fortasse non defuturos, apud quos mea hæc de septem spiritibus expositio non bene de nouitate audiat. Ceterùm, aliud est disputare, vtrùm doctrina hæc de septem Diuinæ prouidentiæ perfectionibus sit noua; aliud, vtrùm hæc fuerit Ioannis mens, quando de septem Dei spiritibus meminit. Quod ad primum attinet; non in hoc tantùm loco, sed generatim loquendo, id apud me firmiter statui; non solùm, nequid nouum in doctrina, sed etiam nequid minùs certum & in quo varijs Catholicorum opinionibus disceptetur, in tota Apocalypsi proferam. Existimo enim imprudentiæ notam mihi posse inuri; si Apocalypseos ænigmata ad eius rei explicationem traherem, quæ non sit certa & communis Catholicorum omnium doctrina; in qua cõsentiendum nobis omnibus necessariò sit. In alijs liceat sanè vnicuique hanc aut illam probabilẽ opinionem defendere. At ęnigmata ad opinionum significationem nõ ita aptè vsurpantur; aptissimè verò ad communem totius Ecclesiæ doctrinam, in quam vt certam atque ab omnibus receptam Catholici omnes pedibus (quod aiunt) ire debent. Atque in hoc sensu prudentissimum est illud ex Dionysio, *Theologia symbolica non est argumentatiua.* De quo suprà notat. 10. Nec enim consentaneum est, ænigmatum interpretatione vti velle ad singularẽ interpretis opinionem suadendam. Itaque quocunque in loco aliquam Apocalypseos interpretationem sequor, hoc ipso inprimis statuo, doctrinam ipsam, cui textum applico, non esse alicuius propriam, aut duorum vel trium opinionem, sed communem Catholicorũ omnium sentẽtiam. In quo, si fallor, meam expositionem irritam ac nullam esse volo. Huius enim ædificij fundamentum in vera ac solida doctrina iacere statuo. Iuxta id; *Principium verborum tuorum veritas.* Psal. 118. num. 160. Cum hoc tamen rectè componitur, aliquid interdum in Apocalypsi iuxta meam explicationem reperiri, quod prima specie videatur nouum: propterea quòd à multis illac fuerit obiter prætergressum. Non tamen semper id est re vera nouum, quod prima specie nouum videtur. Aduertit hoc M. Tullius libro de perfecto oratore; vbi ait, *Quidam reprehendent, quòd inusitatas vias indagemus, tritas relinquamus. Ego autem & me sæpe noua videri dicere intelligo; cùm peruetera dicam, sed inaudita plerisque.* Contingit sanè aliqua propterea noua & inaudita nonnullis videri, quòd ea non antea seriò considerauerint: quæ tamen ita sint in communi ac certa omnium doctrina solidata; vt nil aliud sint, quàm noua veteris mysterij ponderatio; noua ipsius veteris doctrinæ animaduersio; & vnius virtutis cum alia comparatio. Quemadmodũ si, verbi gratia, asseramus Dominicæ incarnationis, passionis, & Eucharistię beneficia potissima esse omnium, quotquot in nos contulit Deus. Hoc enim qui neget (nisi fidem etiam negare velit) quid dicat, planè non intelligit. Similiter ergo diuinæ prouidentiæ perfectiones seu virtutes ad septem reuocari, non est distinctionem aliquam in diuina natura constituere; sed de Dei attributis ac virtutibus pro nostro captu loqui, atque ex Apocalypseos visione colligere, in septem sigillis totidem diuinæ prouidentiæ perfectiones considerari. Nempe, *magni animi Virtutem, Beneficentiam, Æquitatem, ac Sapientiam.* Quorum documenta clarissima in Iudæis ad Christi fidem cõuersis mirè edidit. *Patientiam* porrò, *Comminationem*, ac *Seueritatem*; quibus in rebelles Iudæos, & Christi fidem respuentes, vsus fuit. Atque ex penitissima huius discursus intelligentia planum fit, totam Dei prouidentiæ perfectionẽ in septem illis attributis consistere. Atque hæc de primo superioris diuisionis membro.

In tota hac interpretatione nihil in doctrina aut nouum, aut minùs certum adstruitur.

Ænigmatũ solutio ad opinionum probationẽ non aptè vsurpata.

Cur nonnulla plerisque videantur noua, alioqui antiqua iam & recepta.

Iam quod ad alterum spectat; vtrùm scilicet, ea fuerit Ioannis mens, cùm de septem spiritibus mentionem fecit? & vtrum septẽ spirituum nomen, septem illis virtutibus aptè quadret? Quamuis meam ipse interpretationem ita veram existimem, vt de ea nulla me teneat dubitatio; sed neq; hic probandi locus est, nec ceteros ad meam adducere sententiam contenderim. Vnusquisque in suo sensu abundet. Atque in hoc non valdè laboro, nequis meam declarationem nouam esse credat: fortassis enim hac in re, vt in alijs etiam non paucis, aliquam præ se fert nouitatem; non tamen ita magnam, quin in præcipua totius corporis fabrica & structura auctores habeat & architectos, tum ex veteribus, tum ex recentioribus non ignobiles, vt vidimus notat. 12. Illud ergo inprimis statuamus oportet, doctrinam esse certam, & extra omnem controuersiæ aleam inter Catholicos positam; posteà verò ad expositionis nouitatem pergemus, & ad nouę explicationis cẽsuram, de quo infrà notat. 19. Sed vt hoc etiam obiter dixerim; vbi de doctrinæ firmitate & excellentia constet, hoc ipsum ad nostrã declarationem confirmandã conducet. 4.

5. Vt verò ad eandem de septem spiritibus veritatem regrediar; tantum abest vt eiusmodi doctrinam, tanquam nouam reijciendam esse verear, vt licet mea interpretatio nullius prætera vsus & vtilitatis foret, quàm vt spiritualis vitæ sectatoribus hoc munusculum deferrem, ac de septem spirituum excellentia agerem: meum tamen hunc laborem non cassum & inutilem, sed vtilẽ fore ac fructuosum ducerem. Verè enim tractus hic in Apocalypseos primis, ac potissimis debet numerari. Sed de hoc latiùs suo loco. Et breuiter percurro nonnullas alias huiusmodi considerationes, quas nobis Apocalypsis abundè suppeditat.

Doctrina de septem diuinæ prouidentiæ spiritibus viris spiritualibus valde vtilis.

Christianorum hominum conscientias ad septem discrimina reuocari.

Ex his est, conscientiarũ discrimina in Christianis hominibus esse septem; quarum ad singulas singulæ Christi epistolæ in secũdo & tertio capitibus diriguntur. Atq; ibi ostendemus, diuisionem hanc septem conscientiarum, nec in plura, nec in pauciora membra fieri debuisse; idque dignum valde esse; quod à pijs & spiritualibus hominibus attentè consideretur. Alia est consideratio, quatuor inordinatos amores esse veluti duces ac principes belli, quod aduersus virtutem ac pietatem magna animorum strage & internecione geritur; hos esse, *Amorem vitæ & voluptatis, Amorem diuitiarum, Amorem pacis mundanæ, Amorem proprij iudicij,* de

A quibus cap. 6. & 9. Alia est, septem esse plagas, quibus Dei seueritas in hac vita rebelles & obstinatos peccatores percutit; quæ eo, quo enumerantur ordine in maiorem ac maiorem grauitatem excrescunt. Eæ sunt, *Fames, Bellum, Pestis, Ignorantia, Concupiscentia, Ira, Obduratio.*

Septem plagæ, quibus Deus obstinatos percutit.

Possem & alia similia considerationum momenta in Apocalypsi ponderare; sed pro exemplo hæc adnotasse satis fuerit. Atque hæc sit huius notationis clausula, Apocalypsin videlicet permagni ab omnibus spiritualis vitæ tum doctoribus, tum discipulis, æstimari debere ob nouam lucem, eamq; copiosam, quam doctrinæ spirituali affert.

NOTATIO DECIMAOCTAVA:

Apocalypsin obscurioribus veteris Scripturæ locis ac libris facem præferre.

1. *Ex obscurissimi huius libri interpretatione multa in difficillimos veteris testamẽti locos refunditur lux.*

ADDERE hîc visum est, quod sacrarum Litterarum studiosis tanti pretij futurum existimo, vt vix aliquid pluris ab iis æstimetur. Idque adeò mirum est; vt nisi ipsis cernatur oculis, credi vix possit: Hunc nempe librum, qui hactenus ceterorum Scripturæ obscurissimus iure optimo est habitus, eam in se lucem cõtinere, quę si rectè agnoscatur, multis ac difficillimis veteris testamenti locis, maximam sit claritatem allatura; sed enim verissimum id est. Apocalypsis namque si rectè intelligatur, sua luce illustrabit permultas ex antiquis prophetiis; Cantici Canticorum contextum; præcipuam libri Iobi partem; ex Psalmis difficiliores; ac penè quidquid est in veteri testamento, pulcherrimum & difficillimum. Hoc si ita esset, quid aliud obsecro, admirabilius? quid magis Theologis exoptandum posset afferri? quid præterea dignius summâ Christi sapientiâ, quàm Ioanni dilectisimo discipulo ænigmata hæc adeò obscura misisse, atque in illis ingentem lucem ad sacrarum Litterarum intelligentiam inclusisse?

2. Hoc vt planum fiat, prænotandum est, priùs etiam quàm hanc lucem videre contingat, Apocalypsin legenti constare, ipsius seriem atque contextum varijs figuris ac symbolis esse compositum; quibus manifestè alluditur ad insignia quæque & admiranda, quæ tum in Prophetis, tum in ceteris sacræ Scripturæ libris effulgent. Itaque Ioannes, vt omnes actionis huius partes, & quasi personas elegantissimo ornatu conuestiret; omnes sacræ Scripturæ apothecas perscrutatus, quidquid in eis pulchrum, quidquid speciosum, quidquid auro rigens erat, in vnam Apocalypsin transtulisse videtur; & suo quæque loco aptè disposuisse. Nec dubium, quin id non leuiter & perfunctoriè; sed sapientissimè & appositissimè præstiterit: atque adeò ad veram & perfectam veteris Scripturæ locorum intelligẽtiam respexerit. Quod cùm ita sit, dubitari non potest, quin perfecta Apocalypseos elegantia cõprehendat veram & germanam Prophetarum & aliorum, quos respicit, locorum mentem. Si-

Seu potiùs Christus, à quo hæc prophetia, eiusmodi symbolis conuestita ad Ioannem missa est.

Ex Apocalypseos intelligentia qui aliorum Scripturæ locorum explicatio colligatur.

B quis humaniorum litterarum apprime doctus emblema aliquod, seu ænigma miro artificio componeret, in quo ad varios Homeri, Virgilij, & aliorum locos per allusionem respiceret; næ præcipua huius operis perfectio postularet, vt eiusmodi allusio verũ ac proprium eorum, quæ tangit, sensum contineret. Si igitur hoc ad eruditi hominis perfectum opus exigitur, quid de eorum ænigmatum perfectione credendum est, quæ Christi sunt ingenio concinnata? Cùm igitur constet Apocalypseos artificium, eorum locorum, quos respicit, intelligentiam in se complecti: eâdem etiam ratione constare debet, veram Apocalypseos interpretationem ijs omnibus plurimum lucis allaturam. Sicut ergo

C vera Prophetarum expositio, ac ceterarum Scripturæ partium, quas Apocalypsis perstringit, ipsius Apocalypseos interpreti maximum adiumentũ præstaret: ita etiam Apocalypseos intelligentia ad eorum locorũ declarationem quàm maximum conferret auxilium. Si semel igitur vera huius libri acoluthia & cohærentia inueniatur; hæc eadem vaticinia Prophetarum, & multos alios Scripturæ locos mira luce perfundet.

Atq; hac quidem luce cumulatè perfruentur ij, qui me pleniùs & perfectiùs Apocalypseos sensum perceperint. Ceterùm hæc ipsa intelligentiæ scintilla, quam mihi videor assecutus, quantulacumque est, eiusmodi me luce

D ad aliorum Scripturę librorum intelligentiam collustrat; vt verè affirmare possim, pluris à me fieri, quod ex Apocalypsi ad veteris Scripturæ interpretationem edidici, quàm quidquid præterea per totos quatuor & triginta annos ex sacræ Scripturæ studio hausi. Placet igitur insigniores aliquot locos præscribere, vt quemdam veluti indicem conficiam eorum, quæ præcipuè ad Apocalypseos interpretationem sum per appẽdicem additurus. Tum quia illis fuit lux ab Apocalypsi impertita; tum etiam quia ad pleniorem Apocalypseos ipsius intelligentiam spectant.

Ex his primo loco designo Canticum Canticorũ, qui liber licèt non sit primus in eorum 3.

ordine,

Qui Scripturæ loci ab Apocalypsi lucem accipiant. Ac primò Canticum canticorum

ordine, quos selecturus sum; est tamen, cui maior fortasse lux ab Apocalypsi diffunditur. Mihi certè ex Apocalypsi nō solùm vnius aut alterius Canticorum capitis, sed totius libri seriem ac sensum collegisse, eò fuit iucundius, quò liber hic ceteris veteris testamenti difficilior, non immeritò habeatur. Difficultas verò hæc in totius libri filo deducendo, & connectenda serie præcipuè posita est. Ad hunc igitur librum non solum bis, aut ter alluditur in Apocalypsi; sed in totius etiam libri contextu & argumento. Quod vbi primùm animaduerti, & præsertim in Christi nuptijs cum Romana Ecclesia (de quibus Apocalyp. 19. num. 7. *Venerunt nuptiæ Agni*) manifestè respici finem capitis tertij Canticorum, in quo de mystica Salomonis desponsatione agitur; agnoui protinus, in eo Canticorum loco sermonem esse penitùs de publici Christianæ religionis exercitij celebritate in vrbe Romana: ac mox Apocalypseos acoluthia me docuit, quo pacto Canticorum filum ducerem, & contextum ordinarem. Quare omnium consequentiam capitum, ac totius libri sensum interpretari sum ausus. Quod totum vni Apocalypsi referri acceptum, mihi summo solatio est.

4. *2. Iobi liber*

Proximo loco Iobi librum constituo: licèt enim Apocalypseos fax quatuor tantùm Iobi ipsius capita videatur illustrare; verùm in quatuor his totius libri medulla & substantia continetur. Iobi enim historia breui absoluitur; & quod reliquum est totius libri, ad eius historiæ animam spectat, id est, ad varias de illa historia ratiocinationes. Et quamuis in ijs, quæ amici cum Iobo ratiocinantur, quæq; ipse ad eorum rationes respondet, multa sint, quæ discere possimus; hæc tamen omnia longè inferiora sunt, si cum egregia illa concione, quam Deus ad Iobum è nube habuit, conferantur. Atque in hac Dei oratione contineri debet, quæ fuerit in Iobi historia Diuinæ prouidentiæ mens atque consilium; & quæ sit vera & opportuna consolatio ad eos subleuandos, qui similiter ac Iob, aduersa fortuna oppressi in mœrore & squalore iaceant. Illa ergo Dei concio per tota quatuor capita durat, quæ vniuersi libri medullam comprehendunt. Atque hæc mihi capita Apocalypsis exposuit, postquàm animaduerti, conspirationem illam Draconis, Belluæ marinę atque terrestris expressam Apoc. 12. & 13. perspicuè referri ad tres illas belluas, quas Deus debellare & euertere tantopere apud Iobum gloriatur. Eæ verò sunt, Satan, Behemoth, Leuiathan. De Dracone namque Ioannes, *Vocatur*, inquit, *Diabolus & Satanas accusator fratrum nostrorum.* Quibus verbis, quasi extento digito, Iobi accusatorem indicauit. Et mox maris bellua Leuiathan, siue Cetum: & bestia de terra Behemoth, siue Elephantem respicere agnoscuntur. Deinde, vbi percepi Apocalypseos sensum in illa trium belluarum coniuratione, & in bello, quod aduersus ipsas gerit Deus pro Ecclesia; inde elicuisse me existimo Dei ad Iobum concionem ex proportione mysterij Apocalypseos intellectam, excellentissimam esse; tum ad historiæ ipsius rationem & animam, tum ad Iobi ipsius vexati atque afflicti solatium.

5. *3. Psalmorũ liber.*

Gradum facio ad nonnullos ex Psalmis, difficiliores pariter & elegantiores, quibus lucem

A & claritatem ingentem Apocalypsis impertitur. In decimo namque capite Ioannes septem tonitruorum vocem se audisse testatur; quod non fuit aliud, quàm Psalmum 28. designare, vbi septies vox Domini repetitur; nec alibi prætereà in tota Scriptura septem tonitruorũ mentio fit. Et ex Apocalypseos contextu patuit, quod esset septem Dei vocum in Psalmo mysterium: perinde enim fuit Psalmum citare, atq; dicere, ibi proprium esse locum ipsius argumento. Quantum igitur, quamque excellens est, Ioannem, vt primùm vnico verbo Psalmum difficillimum perstrinxit, ex eo solùm ipsius argumentum exponere? Idem B omnino contingit in Psalmo 44. & 47. 67. & 109. & in alijs non paucis.

6. *4 Isaias, Ieremias.*

Atque vt ad Prophetas deueniamus; caput Apocalypseos quartum Isaiæ thronum, & currum Ezechielis illustrat; quæ duo in vtriusque prophetia sunt præstantissima. Prętereà quidquid Isaias ac Ieremias nonnullis capitibus de Babylonis excidio vaticinantur, ad Babylonicę conflagrationis lumen, (de qua in Apocalypsi) perspicuum redditur.

5. Ezechiel.

Bina etiam Ezechielis capita de Gog & Magog, à vigesimo Apocalypseos lucem accipiunt. Nec non magnifici templi & nouæ ciuitatis visio, de quibus in extremis eiusdem Prophetæ capitibus.

6. Daniel.

C Visio prætereà quatuor belluarum (de qua Danielis 7.) in 13. & 17. Apocalypseos explicatur. Et mirabilem illum Angelum, (de quo Daniel c. 10.) prima Apocalypseos persona suo fulgore collustrat. Et stante super aquas (Danielis 12.) ille similiter, qui habet pedem dextrum super mare (Apoc. 10.) Duodecimo etiam Danielis capiti mira lux accedit ex duodecimo Apocalypseos.

7. Habacuc.

8. Zacharias

Equi insuper, de quibus Apocalyp. 6. nos ad insignis Habacuc cantici explicationem ducunt. Atque ad secundam Zachariæ visionem, quæ omnino occupat sex prophetiæ illius ca- D pita. Duodecimum etiam eiusdem Zachariæ caput ex primo Ioannis optimè intelligitur. Alij denique permulti atque insignes veteris testamenti loci maximam ex eo accipiunt lucem, quòd illi fulgentissimis Christi Domini oculis in sua Apocalypsi perlustrentur. Quæ splendidissima lux ad penitiora difficilioraque singulorum Prophetarum capita, vnicâ solum allusione extenditur. Sed mirabilius id iure apparet; quòd simul atq; Apocalypsis obscurissimo alicuius Prophetæ loco lucem attulit, in eamdem protinus Apocalypsin, vnde lux effluxit, maximo cum fœnore reflectatur. Id quod quotidianâ aliarum rerum experientiâ E non obscurè comperitur. Ex candela enim aliqua accensa pluribus alijs lux atque ignis communicatur; earumque vicissim luce candela prior, quę ceteras omnes accenderat, multò redditur lucidior & illustrior, omnibus vndiq; luminibus sibi mutuò splendorem suggerentibus. Et quidem licet Apocalypsis hoc solùm præstet, vt locus aliquis ab ea tactus statim illustretur & accendatur; ipsa tamen materia, quæ ignem concepit, aptissimum illi præstat alimentum, quo fulgor eius ac lux mirè excrescit & augetur. Quo fit, vt nouus ignis denuo augescens maiori fulgore possit facem, quæ ipsum accenderat, illuminare.

Atque adeò ex eo quòd Prophetæ alicuius locus quàm aptissimè consonare & quadrare cōspicitur sensui ab Apocalypsi intento; inde ipsius Apocalypseos sensus & significatio, crescente adhuc claritate, magis illustratur; vtroque loco sibi inuicem opitulante, & mutua consensione validissimè auxiliante.

7. *Apocalypsim priùs intelligi oportere, vt inde aliorū Scripturæ locorum intelligentia percipiatur.*

Verùm vt Apocalypseos liber ceteris possit afferre lucem; omnino est necessarium, vt luce ipse sua inprimis enitescat ac vigeat; qua penitus orbus esset, si eius integra series simul explicata conspectaque non foret. Quoniam *ipsa sibi obstat magnitudo*, vt ait Florus, *rerumq; diuersitas aciem intentionis abrumpit*. Quare operæ pretium est, totam Apocalypseos interpretationem seorsum contemplari; vt deinde ad eorum locorum explicationem, quibus ab Apocalypsi lux oritur, expeditior via patescat. *Spiritum nolite extinguere*, inquit Apostolus 1. ad Thess. 5. 19. Nec absimili ratione eos, qui Apocalypseos face locorum aliorum lucem accendere, atque illuminare parant, commonere possis; vt expectent priùs, quousque Apocalypseos cohærentiam perceperint; ne si plures simul candelæ, lucis accipiendæ gratiâ, ad vnam tumultuariò accedant, accensam vix atque lucentem prorsus extinguant, & omnes luce frustrentur.

Hæc ergo fuit causa, quapropter Apocalypseos interpretatio separata sit à multis locis, qui ab ipsa illuminantur. Eosdem tamen omisisse locos illa luce fraudatos, quam ab Apocalypsi mutuantur, fas non erat. Præsertim cùm ipsi vicissim lucem Apocalypseos reddant clariorem. Sed quoniam res est laboris atque operæ penè infinitæ; satis mihi erit inchoasse; prouehent alij, vtinam & perficiant.

NOTATIO DECIMANONA.

Responsio ad ea, quæ nostro argumento obijci possunt. & primò ad nouitatem explicationis.

1. HACTENVS nostrum Apocalypseos argumentum statuimus, & ipsius confirmationem per aliquot capita tractauimus. Reliquum est ad procemij totius complementum, ijs obiectionibus satisfacere, quæ nobis possint opponi. Quæ autem mihi in præsenti occurrunt, (licèt non omnes fortasse præuiderim) ad quatuor capita reuocabo. Primum erit de nouitate expositionis nostræ. Alterum de aliarum expositionum iniuria. Tertium de rerum magnarum omissione. Et quartum de nimia mystici sensus consectatione. Ad quorum singula singulis etiam notationibus respondere conabor.

Obiectiones, quæ contra nostram expositionem opponi possunt.

2. *I. De nouarum expositionum licentia coercenda.*

Quod igitur ad primum spectat; nouarum expositionum licentiam coërceri oportere, persuadent ea quæ Ribera in procemio Aggæi adducit; vbi agit de veterum Doctorum explanatione sequenda. Ac præsertim illud Ruffini, qui libro 11. historiæ, cap. 9. asserit, *Basilium atque Gregorium non ex propria præsumptione; sed ex maiorum scriptis, sacræ Scripturæ voluminibus operam dedisse, & maiorum intelligentiam fuisse secutos*. Deinde Dionysius de cœlesti Hierarchia, cap. 1. nos docet, *Ad sacrarum litterarum intelligentiam, prout illas à patribus accepimus, accedendum esse*. Præterea Clemens Alexandrinus epistola 5. *Oportet*, ait, *sacræ Scripturæ intelligentiam discere ab eo, qui à maioribus eam sibi traditam seruat*. Vincentius item Lirinensis cap. 27. adducit illud Pauli 1. ad Tim. 6. 10. & epistola 2. cap. 1. 14. *Depositum custodi*. Et addit: *Quid est depositum? id quod tibi creditum est; non quod à te inuentum, quod accepisti, non quod excogitasti; rem non ingenij, sed doctrinæ; non vsurpationis priuatæ, sed publicæ traditionis: rem ad te perductam, non à te prolatam; in qua non auctor debes esse, sed custos; non institutor, sed sectator; non ducens, sed sequens*. Cassiodorus etiam in præfatione suæ institutionis hortatur, vt *ad Scripturas per expositiones probabiles Patrum accedamus*. Huc spectat id Ecclesiastici 8. nu. 11. *Non te prætereat narratio seniorum; ipsi enim didicerunt à patribus. Quoniam ab ipsis disces intellectum*. & iterum num. 9. *Ne despicias narrationem Presbyterorum. Quoniam ab ipsis disces sapientiam & doctrinam intellectus.*

3. *Satisfit obiectioni.*

His atque alijs similibus deterreri videmur, ne nouas explicationes à nobis inuentas in medium proferamus. Ceterùm notandum est, hęc omnia à Patribus contra hæreticos dici: qui ad nouæ doctrinæ confirmationem sacræ Scripturæ testimonijs abutuntur. non contra Catholicos, qui doctrinam ab Ecclesia receptam nouâ aliquâ Scripturæ expositione conantur illustrare. Probatur hoc 1. ex decreto Tridentini sessione 4. vbi sic explicat, à quibus nouis expositionibus cauendum nobis sit: *Ad coërcenda petulantia ingenia decernit sancta Synodus, vt nemo sacram Scripturam ad suos sensus contorquens, contra eum sensum, quem tenuit & tenet sancta Mater Ecclesia; aut contra vnanimem sanctorum Patrum consensum interpretari audeat in rebus fidei & morum*. Expendantur, obsecro, verba sanctæ Synodi.

Quæ explicandi nouitas sit laudabilis.

Secundò; Doctores Scholastici cum D. Thomæ, 1. p. q. 1. a. 10. & cum D. Augustino, definiunt; si sensus, quem quis affert, congruat alioqui cum sana doctrina, & cum alijs clarioribus sacræ Scripturæ locis, & possit referri ad Dei gloriam, & Ecclesiæ vtilitatem: tunc omnem huiusmodi sensum admittendum esse; nec facultatem sic interpretandi sacram Scripturam appellandam esse nimiam licentiam; imò potiùs putandum esse Spiritum sanctum eam facultatem hominibus eruditis concessisse. Ita expresse Valentia ex verbis Augustini, & similiter ibi Caietanus.

Multas etiā à sanctis Patribus Scripturæ expositiones inuentas.

Tertiò; videmus singulos Patres multas eiusmodi nouas explicationes attulisse. Quod qui ignoret, in eorū lectione se minimè fuisse versatum satis prodit. Quòd si Doctores sacri nullam sacrę Scripturæ explicationem nouam antiquioribus addidissent; quot & quantis interpretationum opibus ac diuitijs Ecclesiam defraudassent? Si ergo in illis tantopere commendantur, & quidem satis meritò, nouæ quas ediderunt declarationes; iam cuius prudentiæ est, recentioribus veterum Patrum imitatoribus

bus id vitio vertere, quod illis laudi & honori ductum fuit. Quasi verò sola annorum vetustas expositionem aliquam de meliori nota posset commendare. Scitè sanè Horatius lib. 2. epist. 1. ad August.

Si meliora dies, vt vina, poëmata reddit;
Scire velim, pretium chartis quotus arroget annus?
Scriptor abhinc annis centum, qui decidit, inter
Perfectos veteresq; referri debet, an inter
Viles atque nouos? &c.

4. Quartò; ipsi Patres diuersis verbis id se fecisse docent, ex quibus satis sit Gregorij Magni verba referre; qui in procemio libri Regum, hæc habet: *Quia in diuersis sanctorum Patrum operibus diuersa huius libri testimonia inueniuntur exposita; notare debet lector, quod aliquando eorum sensus tractando subsequor; aliquando autem enodare historiam aliter intendo: vt opus, quod spe diuinæ inspirationis aggredior, & antiquorum Patrum auctoritate sit validum, & lectori nequaquam fastidiosum; dum inter ea quæ nouit vetera, ea etiam, quæ non nouit, noua repræsentat; ad quam profectò sententiarum pronunciationem aliquando ex necessitate ducor. Quia Patres venerabiles, si seriatim cuncta exponerent, quæ ex parte tetigerunt, eam seriem locutionis, quam tenere visi sunt, obseruare nequaquam potuissent. Dum igitur sanctorum Patrum intellectus prætereo, necessitate aliquando, aliquando commoditate vtor. Quia & fastidium lectori amoueo; & dum totum seriatim discutio, multa ex medijs contra me veniunt, quæ illorum sententias non permittunt.* Hactenus Gregorius.

Insignis Gregorij Magni locus pro noua interdum sacrarum Literarum explicatione astruenda.

Quintò; non solùm hæc Patres se præstitisse testantur; sed & hortantur nos etiam ad nouas eiusmodi explicationes. Nam Vincentius Lirinensis, qui fideles à nouitate exponendi tantopere deterrere videbatur; in eodem illo 27. capite subdit se de conseruando fidei Catholicæ talento fuisse locutum. Et mox: *O Timothee,* (inquit) *ô sacerdos, ô tractator, ô doctor; si te diuinum munus idoneum fecerit ingenio, exercitatione, doctrina; esto spiritualis tabernaculi Beseleel: pretiosas diuini dogmatis gemmas exsculpe; fideliter coapta; adorna sapienter; adijce splendorem, gratiam, venustatem; intelligatur te exponente illustriùs, quod antè obscuriùs credebatur.* PER TE POSTERITAS INTELLECTVM GRATVLETVR, QVOD ANTEA VETVSTAS NON INTELLECTVM VENERABATVR. *Eadem tamen, quæ didicisti, ita doce, vt* CVM DICAS NOVE, NON DICAS NOVA. Hæc ille. Ac si apertiùs diceret: Doctrina non sit noua, sed antiqua, illam tamen nouæ expositionis illustratione exornare non te pigeat. Deinde verò subdit: INVIDVM ESSE HOMINIBVS ET EXOSVM DEO, QVI HVNC RELIGIONIS PROFECTVM PROHIBERE CONATVR. *Sed ita tamen, vt verè profectus ille fidei sit, non permutatio.* Hucusque Vincentius. Quòd si sacræ Scripturæ expositores per Beseleel (vt ille ait) significantur: expende, quid de eo dicatur Exod. 35. fin. *Impleuit eum Dominus spiritu Dei, sapientia & intelligentia & scientia & omni doctrina ad excogitandum & faciendum opus in auro & argento &c. vt faciat opera polymitarij ac plumarij de hyacintho ac purpura & bysso;* ET TEXAT OMNIA, AC NOVA QVÆQVE REPERIAT. Vide Origenem homilia 12. in Numeros.

Ad nouas indagandas interpretationes nos Patres etiam hortantur.

Egregium pro eâdem re Vincentij Lirinensis testimonium.

Beseleelis exemplo ad idem indutimur.

5. Sextò; Chrysostomus optimè in hanc sententiam loquitur: quem adducit Turrianus in prologo de Eucharistia; vbi ipse etiam egregiè. & similiter Rupertus in prologo Apocalypseos, & Ribera in prooemio duodecim Prophetarum.

Septimò; Christus denique Assertor noster laudat Magistros, qui cum veteri doctrina nouam explicationem coniungunt. Ait enim Matth. 13. 52. *Omnis scriba doctus in regno cælorum, similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo noua & vetera.* Atque huc fortassis spectat id Cantic. 7. *Noua & vetera dilecte mi seruaui tibi.*

Christus item Dominus nos ad nouas indagandas expositiones hortatur.

His igitur præiactis, vt propiùs ad quæstionem accedamus; producatur exempli gratia locus aliquis, quem noua expositione quis de mysterio Eucharistiæ intelligat, vt illud Ieremiæ 31. 22. *Fœmina circundabit virū.* Et prodeat aliquis rigidus censor, qui dicat non sibi arridere explicationem; quia nemo Patrum sic explicauit. Tunc ab eo ipso inquiram; Num illis verbis existimet Eucharistiæ mysterium aptè significari potuisse? si neget. Orabo hominem, vt intentionem saltem explicantis probet; ac meminerit, quòd Augustinus ait, 2. de Doctrina Christiana cap. 36. nempe: *Quamcunque sententiam aliquis ex loco sacræ Scripturæ eliciendam putet, modò fidei consentanea sit, & charitatem Dei & proximi promouere possit; non falletur perniciosè, etiam si non assequatur id, quod scriptor Canonicus intendit.* Deinde conabor ostendere: quàm aptè per verba illa possit significari Eucharistiæ mysterium; & quàm bene cohæreat cū ea explicatione contextus. Addo etiam, Græci & Hebræi textus conuenientiam, & alias huiuscemodi coniecturas. Quòd si iam censor fateatur, textum ipsum nequaquam repugnare, sed videri potiùs ad eam significationem aptum; illam tamen se adhuc despicere, quia Patrum auctoritate non confirmatur; & ad prudentis grauitatis opinionem pertinere putet, nihil probare, quod sit de nouo inuentum, nec redoleat vetustatem. Tunc, obsecro, vt expendatur; an secundùm rectam rationem atque prudentiam coram Deo approbari non debeat expositio, alioqui apta & Catholicæ Fidei deseruiens; si tamen noua sit? Nunquid non est absque dubio asserendum, omnia illa, quæ tum ad contextum ipsum apta, tum Deo digna per verba illa significari potuere: omnia (inquam) illa ab Spiritu sancto fuisse intenta? Qui ergo fatetur, his verbis Catholicam Eucharistiæ veritatem aptissimè intelligi potuisse, & contextum ea ratione cohærere; eo ipso fateri debet, illum sensum & esse legitimum, & ab Spiritu sancto intentum. Et qui adhuc tergiuersatur, & expositioni detrahit; Spiritui sancto resistere videtur.

6. Exemplo comprobatur noua interpretationis ratio.

Suspicor censorem hîc argumenti vi coactum, & penè constrictum; vt aliqua ratione elabatur, reuocaturum esse in dubium id, quod antea nobis concesserat; videlicet contextum eam explicationem ferre: si enim eam ferret, non reseruasset nouo interpreti Spiritus sanctus, sed eam multis antea Patribus inspirasset. Verùm enim verò, aliud est dubitare, an explicatio textui cōgruat: (in quo ipse fateor meam explicationem, nisi optimè quadret, esse nullam,) aliud verò, eam non recipere, quantumuis quadret. Et quidem nouus interpres cōuenientiam debet attendere; & explicare, quàm aptè per eā verba possit Eucharistiæ veritas significari. Iniquum autem est, eâ explicatione minimè auditâ, pronunciare de illa, Non quadrat.

Nouus interpres nouæ explicationis congruentiam debet ostendere.

drat. Quod enim additur; *Si quadraret, iam antea Patribus inspirasset Deus*, hoc multo iniquius dicitur. Consideretur quid Iudith in presbyteris suis reprehendat, cap. 8. 13. *Posuistis vos tempus miserationis Domini, & in arbitrium vestrum diem constituistis ei.* Nónne omnes fatemur, sacrã Scripturam pelagus esse inexhaustum? nónne hoc ad eius dignitatem & excellentiam pertinet, vt maris instar immensi nunquam exhauriatur? Quis ergo est, qui Deo terminos audeat circũscribere; & veluti quibusdam eum cancellis coërcêre; ne vllam iam deinceps explicationem nouam inspiret, quantumuis fidei Catholicæ conducentem? Hoc certè nihil aliud est, quàm Religionis profectum prohibere, quod tantopere Vincentius Lirinensis execratur.

7. Sed cõcedent fortasse Deo, vt nouam de antiqua veritate explicationem, cui volet inspiret: mihi tamen inspiratam esse non credent. Ego sanè id libenter condono: sed adhuc prudentis est, D. Thomam in hac re imitari; de quo legitur à quouis homine semper doceri illum voluisse. Quia veritas à quocunque dicatur, à Spiritu sancto est. Decet autem Deum semper aliquid posteriori sæculo reseruare; vt semper nõ solùm sine fastidio, sed maxima etiam cum voluptate sacræ Scripturæ studio operam nauent fideles. Addo huc id ipsum sæpe pertinere ad maximam fidei confirmationem. Verbi gratia. Post mille quingentos annos reperiri symbolum ipsum Apostolorum pretiosissimis gemmis affabrè scalptum; atque ita inueniri, vt nemo quãtumuis proteruus criminari possit, fictam esse ab aliquo paucis abhinc annis hanc gemmarum dispositionem, & Apocalypsi additam. Quomodo enim fingi posset ea gemmarum dispositio, cuius mysterium ferè ignorabatur? Certè me non minùs delectat & consolatur aptissima symboli huius applicatio in Apocalypsi; quàm si meis oculis haurirẽ in ipsa insula Pathmos altissimo monte cõplanato pretiosissimam tabulam ex duodecim gemmis compositam, fuisse repertã; & in eis gemmis elegantissimè symbolum Apostolorum dispositum, & pulchrè cælatum, vnà cum antiquitatis euidentia ab ipso Apostolorum tempore comprobata. Simile est de vniuersa Ecclesiæ historia Theologica in serie Apocalypseos inuenta.

Noua Scripturæ interpretatio deseruit interdum ad fidei confirmationem.

Denique aliud est dubitare, vtrùm ipse in scopum collineauerim, (de quo non contenderim:) aliud verò generatim disputare; an noua explicatio, apta tamen & fidei Catholicæ deseruiens, propterea refelli debeat, quòd noua sit? hæc enim est non parui momenti controuersia; & in qua prudentiam eorum desidero, qui prudentes videri volunt. Etenim, vt iam satis probatum est, dum nouus expositor aliquid explicat sine Patribus, quod cohæreat aptè, & fidei Catholicæ conueniat; magis obedit ipsorum Patrum nutui & hortationi, quàm si cum Patribus semper explicaret. Videat igitur censor & antiquitatis admirator, num audacem ac licentiosum debeat appellare eum; qui ad eiusmodi explicationes non solùm accepit à Patribus facultatem, sed monita etiam & exempla.

Controuersia de expositionis nouitate admittenda, aut reijcienda, pe magni momenti est.

Præter hæc; in illa censura, prudentia etiam desiderari videtur; dum ibi *trepidatur timore, vbi non erat timor.* Ecquid enim periculi est, ex eo, quòd veritates Catholicæ putentur in sacra Scriptura ad literam fuisse significatæ pluribus in locis, quàm hactenus putabatur? Imò verò, quis non videat, si proferatur locus aliquis ad amussim cum recepta veritate conueniens, in ipsius veritatis honorem, & consolationem fidelium redundare? atque ea ratione Scripturam illustrari, & Dei gloriam augeri? Certè amanti Eucharistiam neutiquam erit difficile credere id, quod in ipsius Eucharistiȩ cedit honorem. Ac similiter amanti Romanam Ecclesiam vix aliquid gratius potest accidere, quàm ipsius gloriam & splendorem ita ad viuum depictam & expressam in præstantissimo sacræ Scripturæ libro contemplari.

In nouitatis censura requiritur prudentia.

Denique ab ijs omnibus, qui nouitatem explicationis nobis obijciunt, petere velim; an fateantur, communem esse Doctorũ omnium cõsensionem, ex receptis expositionibus nullam esse, quæ non reliquerit clausum librum septem sigillorum? Nam si hoc ita est, vt certè est; exigere, vt nulla noua expositio prodeat in lucem, non videtur esse aliud, quàm contendere, vt semper hic liber maneat clausus; neque vnquam eius obscuritati lux aliqua afferatur.

Egimus hactenus cum ijs censoribus, qui noua omnia despiciunt. Negari tamen non potest, quosdam esse nimiùm nouitatis studiosos; & quibus tantopere noua placeant, vt nouitas ipsa eos valdè delectet, licèt explicatio ipsa apta non sit. Fateor ergo, in nouis explicationibus diligentissimo examine opus esse; ne nos nouitate species sine solido fundamento decipiat. Addo etiam in antiqua atque recepta loci alicuius intelligentia exactam adeò diligentiam non requiri. Hoc enim veterum auctoritati condonandum est; vt ipsa aliquam fundamenti vicem per se supplere possit. At, vbi deest robustæ alicuius ac receptæ auctoritatis pondus; necesse est, vt explicatio ipsa sit ex se grauis, solida, atque robusta; & adeò apta atque conueniens, vt sine alicuius auctoritatis adminiculo placeat, atque cohæreat. Et tunc fidelibus maximo erit solatio in ijs locis, qui denuò de Christianæ fidei mysterijs exponantur; si post diligentissimum examen, Catholicæ veritati adeò inueniantur congruentes, vt nulla dicentis requiratur auctoritas, vbi explicationis pulchritudo, & firmum rationis & conuenientiæ fundamentum satis per se & gratiæ & auctoritatis concilient.

Quæ exponendi nouitas damnãda.

Quæ superiùs de noua explicatione dicta sunt, ad eam referri debent, quæ noua sit omnino, neque priùs ab vllo inchoata. Atque ita locum Ieremiæ adduximus, *Fœmina circundabit virum*; qui à nobis ad veritatem Eucharistiæ refertur, nouâ prorsus, (quantum videre contigit) expositione; & quæ neque expressa apud antiquos inueniatur, neque adumbrata. Hoc nouæ expositionis genus est veluti noua domus, quæ à fundamentis denuo educitur, cùm antea non fuerit inchoata. Est tamen aliud nouæ explicationis genus; sicut & domus nouæ, quæ ideò noua appellatur, quia recens est reconcinnata, perfecta & absoluta; non tamen à nouis fundamentis educta, sed in veteribus, & multò anteà positis erecta, atque ad fastigium perducta. Itaque non noua omnino; sed partim nouitatem præfert, partim vetustatem. Nouitatem quidem, propter id quod supra vetera funda-

Duplex nouæ explicationis genus.

fundamenta fuit denuo ædificatum: vetustatem verò ob ea, quæ priùs posita fuerant, fundamenta.

Vt igitur de nostra expositione singillatim agamus: vidimus iam superiùs notat. 12. quæ habeat præiacta fundamenta, tum ex veterum auctoritate, tum etiam ex ipsa Ioannis interpretatione. Vidimus prætereà ex recentioribus non paucos, eosque doctissimos vehementer optasse id quod iam erat inchoatum ædificium absoluere: nempe explicationem, quæ à cap. 5. ad 19. de excidio Iudaismi & Gentilismi contextum interpretetur. Quare si qua in re, quæ noua sunt, placere debent; nõ in alia profectò magis, quàm vbi nouitas antiquis fundamẽtis nititur; & præsertim vbi ipsa fundamenta absolutionẽ ædificij postulabant. Hoc enim erat iuxta Saluatoris nostri dictum, *proferre* NOVA ET VETERA.

Nostra explicatio, etsi aliqua, non tamen omni ex parte, noua.

His, quę nuper diximus, illud adiungo, quod vere affirmare possum; me videlicet in hac Apocalypseos declaratione, non solùm iacta iam ab antiquis fundamẽta reperisse; sed illud penè fuisse expertum, quod ei contingeret, cui parentes domum si minùs absolutam, at erectis iam in sublime parietibus confectam structuræ molem reliquerunt, ita vt non aliud perfectioni totius operis deesset, quàm ianuas & fenestras effingere pariter atque compingere; medianis parietibus cellas & conclauia diuidere; opere tectorio & albario exornare; domum deniq; habitabilem reddere. Tunc enim filij in parentes pietas & obseruantia suo quasi iure deposcit; vt hæc, si sibi facultates suppetant, præstet cumulatè. Quod vbi diligenter perfecerit; quamuis gypsati parietes, ianuæ, fenestræ, conclauium diuisio, totiusque domus concinnitas & exornatio noua sint; re tamen vera, nihil est de integro ædificatũ; nec parietes altiùs, quàm erant, erecti. Idem ferè mihi accidisse video; nam (vt notatione 12. ostendi) præcipua totius argumenti moles & structura, A quam in Apocalypseos expositione absoluere statuo, ab antiquis Patribus fuit multò antè prædicta. Nec defuere ex iunioribus multi, qui traditum à Patribus argumẽtum perficere vehementer optarint, addita noua luce & concinnitate. Quod cùm ita sit, quis non videat, non modò non reprehendi, sed laudari etiam debere filium; qui ædes à parentibus ædificatas iam, sed non absolutas, concinnare ipse & exornare studet? Ego quidem molem hanc atque ædificium, altiùs quam antea erat, attollere nec potui, nec debui. Vt enim in notatione illa demonstraui; antiquorum iam auctoritate sancitum erat, per Babylonem in Apocalypsi B Romam ethnicam antiquam indicari, plagasque cap. 16. descriptas, esse illas, quibus Deus Gentilitatem debellauit. Quare mea fabricatio vetus est, non noua; nec quidquam aliud faciendum mihi restitit, quàm septem plagarum diuisiones apponere; atque ijs, alijsq; eiusmodi veluti medianis parietibus ac fenestris, ianuisque additis, huic tanto ædificio distinctionem pariter ac lucem afferre.

Nostra interpretationis fundamenta per antiqua sunt.

In hoc ergo explicandi genere considerari oportet, tantum & antiquitatis & auctoritatis esse, quantum optare possemus. Est enim nostri argumenti substantia valido antiquorum Patrum præsidio roborata, atque in eodem explicationis genere C latissimus optimis ingenijs patet campus. Cùm enim Patres concinnam singularũ partium distinctionem non expresserint: ad eam concinnitatem inueniendam non exigua superfuit difficultas nouo interpreti superanda. Qui si omnia iam absoluta, & suis in locis aptè concinneque disposita reperisset; quod ageret, nisi transscribere, nihil esset. Magna igitur animaduersione dignum est, in vna eademque exponendi ratione, ingenij inuentionem cum auctoritate Patrum, & nouitatem cum antiquitate, mirum in modum conspirare.

NOTATIO XX.

Responsio prima ad obiectionem de grauissimarum expositionum iniuria: & per occasionem de multiplici sensu literali eiusdem sacræ Scripturæ loci.

1. OBIECTIONI ex nouitatis nota petitæ ita mihi fecisse videor satis, vt quoad eam partem repulsam meæ expositionis non extimescerẽ; nisi aliunde suboriretur timor, ne aliqui nouã interpretatione admissâ, veteres seu iam diu receptas, excludendas idcircò, & loco mouendas formarent. Et quidem id vnum est, quod in nouis expositionibus vel maximè displicet: quòd antiquioribus sese opponant; atque ijs auctoritatem derogent, quæ antiquitatis calculo fuerant commendata. Aliqui enim non adeò fortasse curarent de ingeniorum licentia coërcenda; sed gauderent potiùs, ea in laudabili hac literarum palæstra exerceri; & nouis expositionibus Ecclesiæ gloriæ & fidei mysterijs deseruire.

Obiectio ex aliarum expositionum iniuria.

Erit ergo forsan, qui meæ interpretationi opponat grauissimam illã iniuriam antiquis expositionibus irrogari; atque adeò me *contra* D *torrentem*, (quod aiunt) *niti*, & per nimiam audaciam, rebus communi Ecclesiæ consensu receptis, & pro vero Apocalypseos sensu existimatis, robur ac firmitatẽ auferre videri. Eiusmodi autem ferè sunt, quæ sequuntur. Primò, sexti sigilli comminationes de extremi iudicij signis ad literam esse intelligendas. Secundò, plagas tubarum, ac phialarum esse, quas Deus est in sceleratos homines, sub mundi finem, immissurus. Tertiò, duos testes, (de quibus c. 11.) *Dabo duobus testibus meis, &c.* esse Enochum & Eliam; qui Antichristi tempore ad Iudæorum animos Euangelica prædicatione permouendos, venturi, ab Antichristo occidendi, & resurrectionis gloria insignes in totius orbis luce excitandi sunt. Quartò, Antichristum in Ierosolymis regnaturum, atq; eo tempore decimam vrbis partem horribili terræ motu casuram. Quintò, maris belluam, (de qua c. 13.)

fore

fore Antichristum: belluam verò terræ, magnum eius satellitem & administrum futurum. Sextò, Romam sub mundi finem per decem Reges esse vastandam; & ex ijs tres ab Antichristo opprimendos fore; reliquos sponte sua illi fasces submissuros. In his atque alijs, quæ ad mundi finem spectant, existimant nonnulli suam expositionem ita esse communi cõsensu receptam; vt ab ea discedere, audax & temerarium videatur. Quamobrẽ nolunt aliam præterea declarationem, vt literalem, admittere. Verentur enim, ne, si semel concedant in ijs locis alium prætereà sensum literalem subesse ab Spiritu sancto intentum; id solùm satis sit, vt ipsorum expositio non ita certa & constans permaneat. Nec enim videtur ab Apocalypseos cõtextu firmum argumentum duci posse, ad Enochi & Eliæ aduentum comprobandum; si concẽdatur semel, locum ipsum alio prætereà sensu literali exponi posse. Atque id est, quod magis dolent, qui alij expositioni erãt addicti: nollent enim eam declarationem recipere, quæ suam eneruet.

2. *Occurritur superiori obiectioni, duplici viâ.* Auderent fortasse nonnulli huic obiectioni respondere, asserendo eiusmodi expositiones, quas aliqui adeò certas reputant, multis in rebus non ita ab Ecclesia esse receptas; vt magnę audaciæ tribuendum sit, defendere, in Apocalypsi non illud significari. Certè de illis decem regibus dubitat Augustinus, vt suo loco videbimus. Et bestiam de mari plurimi ex Catholicis contendunt, ad Antichristum referri non posse. Ego verò hac vti defensione nulla ratione volo. Nam ad meæ expositionis propugnationem, alias impugnare non est necesse; vt mox explicabo. Quare quicumque aliam expositionem à mea diuersam, certam esse duxerit; huic ipse ostendam, me non vnâ solùm, sed duplici posse via incedere: vt meam interpretationem absque aliarum iniuria defendam; ac ceteras omnes eo firmitatis gradu relinquam, in quo à doctis, vel ab Ecclesia collocantur. Quòd si aliquo loco ostendero, plures esse interpretes, qui recedant ab ea, quæ communis expositio putabatur; aut ratione & auctoritate probauero, fundamentum quo aliqua interpretatio nitebatur, non ita esse firmum, vt de eo non liceat dubitari: non idcirco ea mihi mens est aut animus, vt aliorum expositiones oppugnarę & euertere cõtendam; sed tantùm vt de expositione, quam ipse sequor, cõgruentem reddam rationem. Relictâ igitur omnino viâ illâ, qua receptas aliorum expositiones negem, vt meam afferam; duas insuper alias vias, quas insequar, inuenio; & in vtraque conabor manifestè ostendere, nihil esse, cur aliquis extimescat, meam expositionem ijs declarationibus aduersari, quæ inter Doctos communi sunt consensione firmatæ.

3. *Prima obiectionis solutio.* Prima via est; nõ opus esse, vt literalis vnius loci sensus sit vnicus solùm; sed aliquando esse duos, aut plures. Et quoniam permagni mea interest, ne quis sibi persuadeat, aliorum sensus à me proptereà negari, quòd proprium affirmare contendam: lectorem obsecro, vt mihi per eum liceat, nonnihil in hac digressione immorari.

Primùm ergo noto; iam diu receptũ esse, vt quod auctor significare voluit per verba siue propriè, siue figuratè sumpta, id appelletur literalis sensus. Vnde sæpe sensus literalis figuratus est; & sub allegoria, metaphora, aut ænigmate absconditus. De quo latè expositores D. Thomæ 1.p.q.1.a.9. & 10.

Eidem Scripturæ loco duplicem sensum literalem inesse posse. Huiusmodi verò literalẽ sensum in eodem sacræ Scripturæ loco non oportere vnicum esse semper; sed aliquando esse duos aut plures, expressè docet D. Thomas a.10. vbi Caietanus, Molina, Valentia, & ceteri communiter expositores. Idem sæpe docet Augustinus, vt 3. de Doctrina Christiana cap. 27. & libro 12. confess. capite 31. Gregorius homilia 10. in Ezechielem ait, *Hunc esse fructum difficultatis sacræ Scripturæ; vt eò plures interpretationes bonas habeamus, quò maior fuit explicandi difficultas.* Earum autem varietatem per se esse vtilem, explicat optimè Augustinus epistola 59. sub finem. Idem docet Abulensis in id Matth. 2. *Ex Ægypto vocaui filium meum.* Lyranus Danielis 8. Driedo de Ecclesiast. dogmat. cap. 2. Canus de locis, lib. 2. c. 11. Turrianus in prologo libri de Eucharistia, Burgensis, Castro, & Catharinus, quos refert Vazquez 1.p.q.1.a.10. Ratio verò D. August. & D. Thomę irrefragabilis videtur. Deum scilicet suo intellectu omnia comprehendere.

4. *Probatur exemplo.* Pro cuius rationis explicatione aduertendum est, sæpe contingere, vt in familiari sermone aliqua proferatur sententia, quæ dupliciter accipi poterat; & vtroque modo non solùm verè & eleganter, sed etiam ad rem atque prudenter. Fingamus (exempli gratia) Petrum cum Ioanne & Francisco suis familiaribus colloqui: sitque Ioannes arcanorum naturæ curiosus inquisitor: Franciscus verò pauper, & amator parsimoniæ; incidenteque sermone de auro, Petrum respicientem ad amicos dicere, *Gallinæ carnes sunt auri venenum.* Hanc sententiam Ioannes meritò accipiet, vt sonat, de miraculo naturæ, quod scribit Plinius lib. 28. cap. 4. Franciscus verò iure putabit, Petrum metaphoricè loqui, & parsimonię tradere pręceptum; atq; illos his verbis notari, qui splendidè epulantes patrimonia dissiparunt. Quis ergo non videat, Petrum sapienter se gerere, si vtrumque sensum intendat? Nam si ad alterum solùm respexisse dicatur; dicẽdum etiam est, non ei vtrumque occurrisse: alioqui enim sermoni suo fœcunditatem nõ inuideret. Cùm igitur ab initio Deus comprehenderit, quidquid posteà singulis in tempore inspirat; absque dubio asserendum est, omnia, quæ aptè per quemuis sacræ Scripturæ locum significare potuere, ab Spiritu sancto fuisse intenta. Cùm *aptè* dico, non intelligo solùm verè, ad Dei gloriam & proximorum salutem; sed etiam congruenter considerato contextu.

5. *Sensum ænigmatis illum esse propriè, quicunque ei optimè quadret.* Quod licèt in alijs adeò verum sit, multo tamen euidentiùs probatur in ænigmate, sensum eius esse quidquid optimè quadrat. Nam in ceteris dicet fortè aliquis, se habere ius, vt sua verba in eo solùm accipiãtur sensu, quem ille voluit significare. In ænigmate verò id nulla ratione locum habet. Quemadmodùm enim præclarè à Philosophis solet distingui finis artis à fine artificis; ita similiter fieri aliquando potest, vt ænigmatis sensus alius sit ab auctoris cogitatione. Si enim ipse per ænigma, quod excogitaui, nihil aliud significare volebam, (verbi gratia) quàm solẽ; & posteaquàm ænigma, vt potui, depictum & subditis carmi-

nibus auctum produxi, ac præmium cuiuis interpretanti sum pollicitus; tunc si accedat aliquis, &, me nihil tale suspicante, ostendat meum ænigma cum anima rationali ad amussim congruere; atque ad hanc intelligentiam optimè applicari, quidquid vel pictura repræsentat, vel carmina notant: si tunc nihil aliud propositæ interpretationi, nisi diuersa auctoris mens, possit obijci; quis non videat, æquos iudices debere pro interprete ferre sententiam? & me ænigmatis auctorem fore ridiculum, si ab interprete collineatum esse negem, quòd alia mihi fuerit mens? Certè in me tunc non iniuria dicatur, *Non recipit stultus verba sapientiæ, nisi dixeris, quæ sunt in corde eius,* Prouerb. 18. 2. Constat igitur per ænigma non minùs significari id, quod auctor neutiquam cogitabat, quàm quod ille respexerat: si vtrique tamen sensui quadrat optimè, quidquid & depictum cernitur & descriptum. Videant ergo quid dicant, qui nouam aliquam Apocalypseos explicationem quadrare quidem contextui fateantur; sed ex Ioannis adhuc mente non esse, suspicentur. Hoc enim non est de laude expositionis quidquam detrahere, sed de Spiritus sancti potiùs sapientia. Quamobrem, cùm constet Apocalypseos auctorem optime animaduertisse id, quod illo significatur ænigmate; alterum è duobus necessariò est dicendum, aut nouum interpretem veram Apocalypseos intelligentiam & Ioannis mentem fuisse assecutum; aut explicationem illam huius libri ænigmatibus non quadrare. Ioanni enim vel etiam Spiritui sancto irrogatur iniuria; si quis dicat explicationem quadrare, sed non ad eorum esse mentem. Atque eò maior iniuria irrogabitur, quò magis constet, nullum fingi posse argumentum Spiritu sancto, & eius amanuensi Ioanne dignius.

Qui nouum expositionem & Apocalypsi quadrare, & tamen ex Ioannis mente non esse dicat; is sanè Spiritui sancto derogat.

6\. Quòd si quispiam dicat, in ænigmatis esse nouum, quod diuersis significatis possit congruenter aptari? Respondeo. Fœcunditatem hanc & vbertatem, quam humana ænigmata nō capiunt, in diuinis fortasse esse summæ perfectionis argumentum, ob infinitam Spiritus sancti sapientiam; qui & vtrumq; sensum præuidit, & significare voluit vtrumque. Aut forte aptè connecti possunt, & in vnum coalescere, qui diuersi sensus esse videbantur. Si verò aliquis persistat adhuc, ad propriam ænigmatis definitionē spectare, vt vnicam habeat significationem, prætereà nullam. Cum hoc non nimis digladiabor; nec enim tanti refert Apocalypseos figuras propriè & strictè ænigmata esse appellandas. cùm multa sint prætereà symbolorum, emblematum ac hieroglyphicorum genera; & quidem mea multò plus interest, ne quis existimet, quòd vnus asseratur sensus, ceteros idcirco negari; cuius rei nunquam mihi venit in mentem.

In humanis ænigmatis duplex sensus vitiosus: in diuinis non item.

7\. Non deerit fortè qui dicat, multiplicem sensum literalem in vno aut altero loco admitti posse; non verò in integro libro. Quia pleraque sunt, in quibus fœcunditatem literalis sensus inuestigare, nihil aliud sit, quàm nodum in scirpo quærere. Nihilominùs tamen assero, allatam suprà pro singulari loco rationem, æquè in integra serie, & totius capitis intentione, vel etiam aliquando libri, habere locum. Nam si vnum aut alterum verbum citra contextus violentiam dupliciter accipi potest; & digna de Diuina sapientia & comprehensione existimatio nos cogit neutram respuere intelligentiam, si vtraque erat apta, & Deo digna; cur si in integro Psalmo, aut alia sacræ Scripturæ parte duplex occurrat series & intentio, atque vtraque aptè ipsius verbis respondeat; cur, inquam, non simili ratione dicemus, eam etiam fœcūditatem esse sacrâ Scripturâ dignissimam? Certè pluribus sententijs eodem ferè modo acceptis, sæpe diuersa series & quasi fili deductio ad sacræ Scripturæ maiestatem, ad Ecclesiæ ædificationem, & ad Dei gloriam multò aptiùs deseruit. Cuius rei exempla possem ex Psalmis adducere nō pauca; & aliqui nobiles Canticorum interpretes libri seriem ad literam dupliciter explicare, vt de Ecclesia, & de anima iusti, conati sunt.

Num literalis sensus multiplex in vno non solùm Scripturæ loco, sed etiam libro integro esse possit.

8\. Si verò mihi obijciat aliquis, in eiusmodi explicationibus, satis esse, si vna literalis, altera spiritualis dicatur. Respondeo huius appellationis libertatem in nostra potestate non esse. Nam vt præclarè docet D. Thom. 1. p. q. 1. a. 10. *Literalis sensus est, qui significatur per verba ipsa siue propriè, siue figuratè accepta. Spiritualis verò, qui non per ipsa verba significatur, sed solùm fundatur in literali; eo quòd significetur per rem ipsam literaliter significatam.* Quare secunda vel tertia explicatio, si ostendatur aptè per ipsa verba vel propriè, vel figuratè significari, non appellabitur spiritualis ab ijs, qui cum D. Thoma semel statuerint, in quo consistat spiritualis, vel literalis intelligentiæ ratio. Vel ergo reijciatur, si non quadrat bene; vel si quadrat, tanquam literalis admittatur.

Ex dictis efficitur, multas explicationes, quæ mysticæ solent appellari, vel literales esse, vel solùm pias accommodationes. Quia strictè loquendo, spiritualis sensus non est, cui supradicta D. Thomæ de sensu spirituali definitio non quadrat.

Expositiones aliquot, quæ mysticæ vocantur, esse literales.

Infertur prætereà ex dictis, id esse discriminis inter Theologos scholasticos, & prudentes sacræ Scripturæ expositores; quòd illi pugnant inter se, dū quæstioni propositæ variè respondent: hi verò propositum locum variè explicantes nulla ratione sibi aduersantur: modò vtraque expositio sit fidei consentanea. Et opinio, quæ secundum, vel etiam tertium sensum literalem profert, nulla ratione eum sensum excludit, qui alioqui literalis certò habendus est; neque certus hic excludit alios. Quare qui scit expositionem aliquam esse omnino certam, & prptereà ægrè fert, aliam vt literalem induci; frustra perturbatur, ac meras vmbras extimescit.

Discrimen inter Doctores Scholasticos & Scripturæ interpretes de duplici sensu literali.

Quæ hactenus de sacræ Scripturæ fœcunditate generatim ac verè dicta sunt, eadem de Apocalypsi speciatim atq; verissimè dici possunt. De qua Hieronymus ad Paulinum, epistola 103. cap. 7. ad finem: *Apocalypsis,* ait, *Ioannis tot habet Sacramenta, quot verba. Parum dixi; pro merito voluminis laus omnis inferior est; in verbis singulis multiplices latent intelligentiæ.* Hæc ille. Quod ex ipsa Apocalypsi validè roboratur, cap. 17. 9. vbi Angelus septem belluæ capita duplici sensu exposuit. *Septem capita,* inquiens, *septem montes sunt, super quos mulier sedet; & Reges septem sunt.* Qui locus (meo quidem iudicio) receptam de duplici

In Apocalypsi quot verba, tot Sacramenta, ex Hieronymo.

sacræ Scripturæ sensu sententiam non parum confirmat. Quod si fœcunditas sensuum, est difficultatis sacræ Scripturæ fructus, vt suprà ex Gregorio vidimus; non mirum est, nullum esse omnino librũ adeò fœcundum; cùm constet, hunc esse omnium difficillimum.

10. *Responsio ad obiectiones suprà adductas.* Iam ad ea, quę initio notationis obiecta sunt, ex communi quarundam expositionum, quas ibi retulimus, sensu petita; facilis est responsio. Omnes enim illæ expositiones per me eodem firmitatis robore, quo antea erant suffultæ, manebunt. Quare, cùm ego perspicuis verbis asseram, mea declaratione nullam communi Doctorum consensione receptam excludi, nihil est quòd vereantur, illis à me iniuriam irrogari.

Sed quid ad illud, quod ab alijs replicari posse initio diximus? minùs saltem roboris alicui manere loco ad veritatis alicuius comprobationem, si ostenditur locũ eundem aliter posse

A ad literam explicari. Esset enim solidius ac robustius argumentum, si vnicum tantùm sensum locus habere posset. Respondeo; Hanc probandi rationem non semper esse necessariam; quam in supradictis locis requirere, nil aliud est, quàm contendere, Apocalypsin non alio literali sensu posse constare præter eum, quo aliqui eam exposuerunt. Quod nulla ratione dicendum est, nec verò id erat ad eorum dogmatum confirmationẽ necessarium: cùm ex alijs sacræ Scripturæ locis manifestè probentur, quæ de nouissimis mundi temporibus Ecclesia pro certis habet; vt Antichristum esse venturum, & eodem tempore duos illos Prophetas ad Iudaici populi conuersionem à Deo mittendos fore. Alia prætereà singularia, quæ ex Apocalypseos verbis nõnulli probare contendunt, nec ex alio Scripturæ, aut certo fundamento constabant, ea, ab Ecclesia non habentur tanquam certa, sed de hoc alibi latiùs.

NOTATIO XXI.

Responsio altera ad eandem obiectionem; & nostri argumenti cum receptis explicationibus conciliatio.

1. ETSI meam ipse expositionem cum aliorum interpretationibus conciliare nõ curarem: communis tamen Theologorum consensio, (vt iam vidimus) mihi concedebat impunitatem; vt absque aliarum iniuria, quæ certæ iudicantur, meam explicationem literalem esse existimarem. Cùm enim tanta sit sacræ Scripturæ fœcunditas, & vbertas; cuique licet probabilem declarationẽ eligere. Illud optandum est, vt singuli filum deducant optimè. Cùm verò ipse fateor, in aliorum declarationibus me id præstare non posse; non idcirco illis notam aliquam insicientiæ inustam volo; sed meam potiùs ignorationem agnosco. Aliorum ergo interpretationibus omnino prætermissis, eam cuius seriẽ intelligere mihi videor, proferre licebat. Nec erat cur alicuius querelam extimescerem. Ceterùm copia & facultatate causæ fidens, nullo modo hîc consistam: longiùs prouehar, & quam mihi sacrę Scripturæ fœcunditatẽ manifestè fauere probaui, eam liberaliter condono. Esto; nullus sacræ Scripturæ locus duplicem posset sensum admittere. esto; nulli liceat nouam proferre expositionem, quæ receptas à Patribus non sibi conciliet atque connectat. Non propterea diffidebimus: alia namque mihi restat via; quam eo libentiùs capessam, quo video illis gratiorem futuram, qui ad eam declarationem, quæ præcipua Apocalypseos capita ad nouissima tempora deuoluit, animum ac mentem penitus adiecerunt.

2. *Restringitur sententia de duplici sensu literali admittendo.* Atque vt verum fatear, ex eo mihi subit cupiditas, noua ratione oppositam obiectionem diluendi, quòd videam probabilitate non carere Gabrielis Vazquez sententiam 1. p. q. 1. a. 10. qui cõmunem de multiplicitate sensuum opinionem his limitibus circumscribit, vt omnes sensus eiusdem loci in vnum possint coalescere, qui ceteros complectatur. Aliter enim minimè esse congruens existimat, vt ijs-

B dem verbis varij sensus dissiti atque diuersi, & nulla inter se ratione cohærentes significentur. Atq; hoc fortasse senserunt Medina lib. 6. de recta in Deum fide, c. 25. & Ribera Oseæ 11. num. 5. Et quidem Gabrielis Vazquez sententiam nonnullis viris doctis valdè probari, mihi compertum est. Certè illud dubitari nõ potest; sæpè multiplicari sensus; quia nullus adhuc fuit inuentus, qui omnes comprehenderet. Et negari non debet, quin illa sit felicior explicatio, quæ ad vnitatem reuocat omnes eas, quæ omnino videntur recipiendæ. Nec tamẽ huius rationis sunt illa, quæ ipse impugno: vt eorũ opinio, qui Romam rursus idololatriæ caput futuram excogitarunt. Verùm Enocho

C & Eliæ, eorum prædicationi, & alijs id genus rebus, quæ ab Ecclesia receptæ sunt, in mea explicatione locũ dabo. Et vniuersim loquendo, magni momenti esse duco, vt noua interpretatio ex ceteris complectatur ea, quæ sunt certa ac solida; atque his adijciat, quod ab Spiritu sancto præcipuè significatum fuisse, arbitratur.

Hoc plurimis in locis felicissimè per modum cõparationis pręstatur: animaduertendo, Scripturam ijsdem verbis duo significare solere; alterũ vt præcipuè à Spiritu sancto inten- 3. *Pluribus in locis Scriptura ijsdem verbis duo asserit; alterum per modũ comparationis, alterum vt præcipuè intentum.*

D tum; alterum vt præcipuo sensui, comparationis loco, deseruiat. Sed exemplo res fiet illustrior. Prouerb. 11. 1. legimus: *Statera dolosa abominatio est apud Dominum.* Hæc sententia à Iansenio & alijs explicatur, vt sonat; à nobis verò ad literã exponitur de iniquo iudice per comparationem ad stateram dolosam. Similiter caput vltimum Prouerbiorum à Iansenio & alijs explicatur de egregiæ matronæ laudibus: nobis autem sensus literalis omnino videtur esse de eius viri felicitate, qui sapientiam duxit vxorem; per comparationem ad eum, cui optima vxor contigit.

Solet hoc explicationis genus nõnullis valdè

Neque hic explicandi modus pro allegorico habendus, sed pro literali.

allegoricum videri. Quos ego obsecro, vt animaduertant eiusmodi allegorijs comprehendi totum id, quod potuit optari ab ijs, qui literalissimi videri volunt: & præter eorum desiderium addi aliquid, quod sit multo melius & elegantius. Id quod manifestè ratione probatur. Nostra enim explicatio parabolicum sensum cum sensu grammatico cōparat; & (verbi gratia) cum statera dolosa, omnem iniuriam, quæ simulatione iustitiæ fit. Quid ergo clarius, quā hac allegoria comparationem vnius cum alio cōtineri? aut quis nesciat, per comparationem vtrumque asseri, & sensum grammaticum, & eum ad quem transfertur. Nam qui ait, iudicium iniquum vel simulatam iniuriam perindè esse, ac staterā dolosam abominabilem Domino; in hoc ipso inuoluit manifestè, stateram dolosam Domino esse abominabilem. Ergo acceptis allegoricè verbis nihil prorsus de sensu grammatico, aut de eius vi & efficacitate amittitur. Explicatio igitur allegorica sensum grammaticum nō omittit; sed admittit potiùs, & vt certum præstituit; atque eo veluti fundamento nititur, ad statuendam dignioris sententiæ firmitatem. Negari enim non potest, quin illud, quod sensui grammatico additur, multo sit in se nobilius & excellentius: non solùm propter proportionis elegantiam vnius sententiæ cum alia, in qua fundatur; sed etiam propter ipsius obiecti dignitatem. Nam grammaticus sensus agit (verbi gratia) de statera dolosa, qua vilissimæ quæque merces ponderantur: seu de laudibus bonæ fœminæ, alter verò de iudicis officio, vel de sapientiæ præstantia & dignitate.

Hæc explicandi ratio nihil grammatico sensui adimit.

4. Denīq; sæpè contingit, sensum purè grammaticum frigidum per se esse; nec cohærere vel cum libri titulo & argumento, vel cum auctoris dignitate & sapientia: allegoricum verò non solùm esse præstantiorem, sed multò etiam aptiùs cum libri argumento, & cum expectatione de illo habita cohærere. Licet hoc in prædictis exemplis manifestè cernere; quia iuxta sensum grammaticum nihil in ijs locis, aut nomine parabolæ, aut magnificâ illâ Salomonis præfatione dignum reperimus: *Audiens sapiens sapientior erit: animaduertet parabolam & interpretationem, verba sapientum & ænigmata eorum.* In sensu tamen allegorico vix aliquid excogitari potuit; quod meliùs vel parabolarum titulo, vel auctoris promissioni responderet. Adde, ad totius libri clausulam ineptas ac frigidas videri matris Bethsabee prolixas laudes, aut bonæ vxoris encomia, si in eis sistas. At parabolica descriptio eius felicitatis, quam consequitur is, qui sapientiam duxit sponsam; hæc aptissimè & elegantissimè claudit eum librum, qui sapientiam ad se iuuenes inuitantem induxerat.

Hoc ergo nouæ explicationis genus, quod veterem amplectitur; & per quod interpres attollens animum, & ad altiora conscendens efficit, vt ea, quæ antea dissoluta, aut minùs cohærentia apparebant, videantur iam aptissima, & suo loco posita; hoc inquam explicandi genus & nouitatis & vetustatis studiosis debet esse pergratum; quia sic per illud vetera retinentur, vt venustati addatur venustas; & sic noua proferuntur, vt antiquâ expositione nitatur noua. Quā ratione, & antiquitas renouata, &

Nostra explicatio nouitatē cum antiquitate coniungit.

A nouitas antiquitate firmata prodeunt. Atque hoc est, *proferre* simul *noua & vetera.* Vt noua veteribus gratiam, & antiqua nouis auctoritatem concilient.

In multis igitur Apocalypseos locis, huius generis explicationem afferre contendo; vt in duobis illis Prophetis Enocho, & Elia. Quam ad rem aduerte, sæpè in ænigmatibus contingere, vt multæ eiusdem ænigmatis partes habeant alioqui verum sensum, si accipiantur vt sonant: nihilominùs tamen artificium ænigmatis postulat, vt allegoricè sumantur; quia sensus grammaticus non cohæret cum totius ænigmatis argumento. Imò verò fortasse nihil est in figuris eiusmodi gratius, aut elegantius, quàm sub vna veritate aliam abscondere; & ea ratione negotium interpreti facessere; dum ea ipsa, quæ ponuntur ob oculos, tanquam verissima & notatu digna, eius ad se animum vocant; & suspicari faciunt nihil ibi præterea esse quærendum: re tamen vera per eam explicationē nequeat ænigmatis difficultatem vincere, & omnes eius partes ad vnitatem reuocare. Ita fit, vt primus ille sensus non delectet solùm, sed & doceat; atq; hac ratione lectoris animus, dum fallitur, non fallatur. Licet enim fallatur quatenus in eo sensu sistit, qui ænigmati non satisfacit; id tamen in quo sistit, non solùm est verum, sed vt verum etiam ad ænigmatis sensum præstituitur.

5. Peculiare ænigmatum artificium.

Id vt exemplo planum fiat ex ipsa Apocalypsi desumpto; Ioannes cap. 15. & 16. alludit ad Ægypti plagas, easque assumit, vt significet Ecclesiæ Catholicæ in egressu ex Gentilitate simile quid euenturum fuisse, atque Israëlitico populo contigit ex Pharaonis seruitute egredienti. Si hæc est Ioannis mens, (vt suo loco videbimus:) negari non potest, quin perfecta & literalis vtriusque capitis intelligentia plagarū Ægypti historiam præstituat & complectatur. Ille ergo, qui in ea sisteret historia, nec longiùs progrederetur; falleretur quidem dum sistit, nec ænigma adhuc intelligeret: eius tamen intelligentia non solùm esset vera, sed literalis etiam, & à Spiritu sancto (licèt minùs præcipuè) intenta. Quod facilè suadetur; quia ex hypothesi, sensus integer illorum capitum est, spiritualiter Ecclesiæ contingere in exitu ex Gentilitate, quod historicè contigit Israëli egredienti ex Ægypto; & plagas plagis respondere. Quis igitur non videat, in hoc integro sensu vtrasque plagas ad literam comprehendi? & eum, qui vtrasvis neget, Apocalypseos veritati contradicere? sed quamuis in literali sensu vtræque includantur; non tamen ex æquo, sed primæ quidem vt minùs præcipuæ; secundæ verò, vt principales: quia hæ sunt ænigmatici sensus pars; illæ autem ad comparationem in contextu afferuntur.

Exemplo planum fit.

Simile est de epistolis, quæ cap. 2. & 3. continentur. Qui enim in septem Episcopis gradum figeret, nec vltrà procederet; hic sane non intelligeret, quod potissimùm Spiritus sanctus in ænigmatis contextu respicit, quodque in singulis epistolis iteratâ repetitione animaduertit: *Qui habet aures audiendi audiat, quid Spiritus dicat Ecclesijs.*

Apocalypseos doctrina generalis est.

In ea igitur ænigmatis parte, cuius species ipsa & imago est etiam in se vera, id omnino 6.

contingit, quod in similitudine seu comparatione, quæ ab aliqua veritate desumitur. In qua res vtraque simul asseritur; & ea, quæ comparatur; & illa etiam, cui comparatur: altera per modum comparationis; altera vt ipsius finis præcipuè intentus. Aliquando ergo aliorum expositio sistit in eo sensu, quem ego literalem quidem esse & verum assero, minùs tamẽ præcipuum. Nam præcipuus sensus ille est, qui totius contextus filum ducit; nempe de excidio Iudaismi & Gentilismi. Et quemadmodum miri artificij est, quando de persecutione agitur, qua Romanum Imperium Ecclesiam diuexauit, Imperium ipsum vt horribilem quẽdam Antichristum considerare; & cum vltimo illo Antichristo sub finem mundi futuro conferre; ita etiam, cùm de veteris Ierosolymæ, vel Romæ veteris excidio agitur; elegantissimum est, vindictam, quam Deus de hostili vrbe sumit, cum ea comparare, qua in extremi iudicij die vlturus est peccatores. Et sane decorum valde seruatur, dum Ioannes in Apocalypsi considerat Deum, quemadmodum terrarum orbem ante extremi iudicij diem præuijs signis atque portentis est admoniturus; ita etiam Iudaicum populum, priusquam in eum iustissimam iram effunderet, eiusmodi prodigijs perterruisse, quibus extremi iudicij diem sibi quodammodo imminere putaret. Atque hanc extremi iudicij prodigiorum cõiunctionem cum Ierosolymæ vastationis tractatu simili ratione in Euangelio legimus, Matth. 24. Vbi licèt aliqui in rerum connexione non parum difficultatis inueniant; ex dictis tamen facile colligitur aptissime illa duo coniungi.

7. *Qua ratione, nostra explicatio alias receptas complectatur.*

Nostra itaque explicatio veritatem eorum, quę de nouissimis temporibus Ecclesia recipit, ea ratione complectitur; vt non opus sit in earum rerũ prophetia Apocalypseos filum continuari, neque confugere ad vnius reuelationis diuisionem in visiones plures; neque pro veris & certis admittere nonnulla quæ sunt, si non fabulosa (vt ait Hieronymus) at dubia, & incerta; & hoc saltem honore indigna, vt in excellentissimo sacræ Scripturæ libro, tanquam maximi momenti veritates, & Christianæ Ecclesię valdè necessariæ reponantur. Ab omnib. hisce angustijs ipse me facilè expedio; qui præsertim respicio ad sensus ænigmatici cõtinuationem. Atqui in ijs, ex quibus allegoria desumitur, & ænigmatis veluti cortex componitur; neq; historiæ requiritur ordo, neque vt veris ficta non misceantur; aut ea, quæ alioqui magni momenti non sunt: sed solùm opus est, vt omnia ænigmatico sensui optimè accommodentur, & sensus ille sit continuatus, Deo dignus, & aptissimè cohærens. Inter illa verò, ex quibus ænigmatis species & imago componitur; satis est, vt ea tanquam vera & certa recipiantur, quæ Ecclesiæ consensus recipienda esse, vt talia, nobis edicit. Id quod ex Apostolica traditione, & ex alijs sacræ Scripturæ locis manifestum est. In reliquis facultas nobis est ac libertas, ne ea ex Apocalypsi vt certa colligamus, quæ Ecclesia nondum inter certa numerauit. Nam quando de duplici re agitur, quarum altera præcipuus est dictionis finis, altera comparationis partes agit; non exigitur necessariò, vt comparatio ad omnia sese extendat. Quod perspicuum est in pluribus sacræ Scripturæ locis: in quibus per comparationem à Salomone (verbi gratia) petitam, de Christo Domino sermo instituitur; cùm tamẽ multa dicantur, quæ in Salomonem ipsum non quadrant. Quod nullius difficultatis erit attentè cõsideranti Psalmorum aliquot eum esse scopum; vt ostendant Christum, & si nonnullis in rebus cum Salomone comparetur, multis tamẽ partibus illi præstare. Quòd si id est Psalmi argumentum, vt Christum Salomoni præferat; quid mirũ si multa de Christo prædicet, quæ Salomoni minimè conueniant?

8. *Receptam in aliquibus Apocalypseos locis intelligentiam in nostra explicatione minimè reijci.*

Ex his omnibus elicio, non solùm nõ à me reijci receptã multis in locis Apocalypseos intelligentiam; sed ostendi etiam, quomodo illa cohæreat cũ ea, quã denuo ipse afferre videor; dum ænigmaticum sensum cũ veritate quam Apocalypsis assumit, per modum cõparationis coniungo: ita vt integer sensus vtramq; veritatem comprehendat. Atq; hac ratione, quamuis sacra Scriptura duplicẽ sensum literalem sub eâdem litera non reciperet; non propterea vllam ego intelligentiam ab Ecclesia receptam reijciebam, quòd nouã assererẽ. Quia ænigmaticus sensus vtrumq; comparationis mẽbrum claudit; & eo ipso asserit grãmatici sensus veritatẽ, vbi eam Ecclesia recipit; & cũ ea coniungit id, quod Spiritus sanctus præcipuè intendit.

9. *Quo pacto Apocalypseos artificium in rebus futuris sæpe fundatur.*

Apocalypseos ergo artificium in rebus futuris sæpe fundatur; sicut aliquando in præsentibus (vt in epistolis) & aliquando in præteritis (vt in Ægypti plagis.) Et quemadmodum in eis locis, vbi præterita res videtur describere (vt plagas Ægypti) affirmat obiter eiusmodi plagis percussam fuisse Ægyptum; sed aliud est, quod sub ea descriptione præcipue contendit: sic etiam vbi res futuras describere videtur, (quas Ecclesia in nouissimis temporibus verè futuras esse credit, vt aduentum Eliæ & Enochi) eâdem ratione dicendum est, Ioannẽ ea quidem asserere, quæ aperte videtur describere; sed sub ea descriptione sensum alium ad literam ab Spiritu sancto magis intendi in sui pulcherrimi ænigmatis decursu. Quia sensus ille primus non aliter videtur cohærere cum tota libri serie, nisi per comparationem; vt iam explicatum est.

Commune est prophetarum, Iudaica tangere, Christiana respicere.

Et verò veritates alias sub aliarum velo occultare; & has tangere, illas respicere; id nõ est Apocalypseos proprium, sed cõmune Prophetarum: qui, ad Iacobi Patriarchæ imitationem, IVDAICA TANGVNT, CHRISTIANA RESPICIVNT. Vidit hoc acutè ac sapienter August. ser. 14. de Sanctis, vbi ait, *In præclara illa prophetia, cùm Iacob Patriarcha benediceret filijs suis, præsentes tangens, futura prospiciens, prædictum erat, quod Paulo contigit; scilicet in illis verbis, Beniamin lupus rapax, manè rapiet prædam, & ad vesperã diuidet escas.* Hæc Augustini animaduersio ad insignes alias prophetias applicata, magnam earum intelligentię lucem affert. Atq; illud præsertim obseruãdum; Prophetarũ esse morem, historias antiquas cõmemorando, vti verbis de futuro: tunc verò legitimũ esse eorum sensum atq; pulcherrimum, antiquas historias mysticè fuisse renouandas. Quod vbi animaduertitur, apparet protinus, eos, licet antiquę historię ordinẽ minimè videantur seruare; seruare tamen rationis ordinem ac seriem. Cùm enim eorum mens sit, historiarum veterũ renouationem prædicere; ratio ipsa postulabat, vt renouationis futuræ ordinẽ,

non præteritæ historiæ, seruarent. Hoc videre est præsertim in Habacuci Cantico, & in Psalmo 67. vbi historiæ antiquæ verbis de futuro tanguntur, *Pluuiam voluntariam segregabis Deus hæreditati tuæ. Deus ab Austro veniet, &c.* (Sunt enim plusquàm viginti futura vtrobique.) Quorum capitum perfectam intelligentiam hæc Augustini animaduersio veluti clauis aperuit.

10. Vt igitur ad propositam quæstionem redeamus; vnico verbo dico. Non omitti à me receptas expositiones; sed illis eam addi, quæ aptè inter se connectantur. Etenim in ijs locis, de quibus est controuersia, vbi in prodigijs extremum iudicium antecessuris, in nouissimorum temporum supplicijs, in Enochi & Eliæ prædicatione, in futura Ierosolymę ruina, & eiusmodi alijs, sistatur: grauissima extemplo occurrit difficultas Apocalypseos ordine connectendo. Nam hęc omnia, cùm post mille annorum pacem, (de qua c.20.) credantur euentura; multò tamē antea referuntur in Apocalypsi, nempe à cap. 6. vsque ad 11. phialarum autem plagæ, quas contextus appellat nouissimas, & posteriori loco ponit, priùs quàm tubarum plagæ commemorandæ videbantur. His rebus expositores in tantas angustias rediguntur, vt ad Apocalypseos diuisionem in plures reuelationes minimè cohærentes confugiant. Quare, si qua inueniatur expositio, quæ nullam ex receptis ab Ecclesia rebus omittendo, omnes Apocalypseos partes constanti filo connectat; ea verò ex hisce difficultatum salebris feliciter emergit.

Quanam Apocalypsin explicandi ratio censeatur optima.

11. Restat, vt, iuxta huius notationis doctrinam, explicationibus illis initio superioris notationis positis in nostra interpretatione singulis per ordinem locum demus.

Qua ratione, recepta singularia Apocalypseos partium doctrina in nostra explicatione locum habeat.

Quod attinet ad primam. Sexti sigilli explicatio erit, ante vastitatem Ierosolymæ à Tito A illatam & ante synagogæ repulsam, horribiles cæli minas atque prodigia præcessisse; eorum instar, quæ sunt vltimi iudicij diem antecessura. Atque eodem modo vtramque rem Christus in Euangelio coniungit.

Ad secundam similiter dicendum est in septem tubarum plagis; Deum scilicet Apostolorum tempore, septem aduersus Iudæos plagas immisisse, ad earum similitudinem, quas contra sceleratos homines est sub mundi finem immissurus.

Ad tertiam pari ratione fit satis, in duobus testibus. Quemadmodum enim Antichristi B tempore Deus est Enochum & Eliam ad Iudęos conuertendos missurus; Apostolicæ prædicationis tempore Enochum & Eliam mysticè & spiritualiter misit: de quo suo loco.

Ad quartam; non absimili ratione philosophādum est in ruina ciuitatis (si tamen ita certum est, ac nonnulli putant.) Sicut decima Ierosolymę vrbis pars creditur Antichristi temporibus ruitura; haud secus olim Apostolorum tubis partem Ierosolymæ decimam mysticè corruisse.

Ad quintam simili modo respondeo; in bestia de mari, cap. 13. designari Imperium Romanum C Ecclesiam persequens instar Antichristi, eandem extremis temporibus persecuturi.

Ad sextam denique, de illis decem Regibus dubitat Augustinus, vt videbimus cap. 17. Quod tamen si certum esset, rectè de mystica Romæ veteris ruina agi posset; per comparationem ad propriam vastationem, quæ futura esse perhibetur: & tunc de decem mysticis Regibus, quorum opera Deus mysticè Romam veterem incendit, per comparationem similiter ad Reges illos decem ageretur.

NOTATIO XXII.

In qua respondetur peculiari cuidam obiectioni, eorum nempe qui suspicari possunt, nostrâ explicatione iniuriam fieri alijs expositionibus, quæ quibusdam Dei familiaribus reuelatæ fuisse produntur.

I. DIXIMVS in genere de grauissimarum explicationum iniuria, & dupliciter ad eam obiectionem responsum est. suboritur tamen peculiaris difficultas ex ijs; quæ legimus de nonnullis Apocalypseos figuris, quibusdam Dei amicis, cælesti reuelatione expositis. Dicat enim aliquis in Apocalypsi, libro omnium difficillimo, & quem multi censuerunt, absq; peculiari Dei reuelatione penitus intelligi non posse, saltem debuisse haberi rationem eius fili, quod per aliquas Dei reuelationes (quarum notitia ad nos peruenit,) indicatum est.

Reuelationes, quæ nostra interpretationi opposita circumferuntur.

Inter eas verò nonnulli quasi cælestia oracula venerantur multa ex ijs, quæ à Ioachimo Abbate scripta sunt; quæ videlicet ipse videtur absque Dei reuelatione præuidere, & prædicere non potuisse: constatq; illa ab eo scribi tanquam germanum ac literalem Apocalypseos sensum.

Ac primò Abbatis Ioachim.

2. Deinde in beatæ Brigittæ reuelationi- D bus, libr. 6. cap. 10. refertur, interrogatam fuisse illam, quid significarent septem tonitrua; quæ Ioannes se audisse asserit, capit. decimo. Ac respondisse, diuina reuelatione se fuisse edoctam, septem illa tonitrua esse comminationes persecutoribus Ecclesiæ de cælo intentas.

B. Brigittæ.

3. Præterea, Vincentius Iustinianus in vita B. Vincentij Ferrerij, 1. p. cap. 19. asserit, mortuum quendam coram populo multo à beato Vincentio vitæ restitutum; vt eo prodigio confirmaret, se ipsum esse illum Angelum quem Apocalypsis refert, visum fuisse per medium cæli volantem, & magno clamore dicentem, *Timete Dominum, quia venit hora iudicij eius,* Apoc. 14. 16.

Sancti Vincentij Ferrerij.

4. Ad hæc: F. Franciscus Ximenius Patriarcha Ierosolymitanus, qui scripsit anno salutis nostræ 1392, lib. 5. de natura Angelica, cap. 38. citat librum alium de S. Michaelis Archangeli

Sancti Michaëlis.

miraculis; in quo asseritur, ab ipso Michaële Archangelo reuelatã fuisse peristasim siue circunstantiam temporis; quo implenda est Prophetia, quæ latet sub figura sexti sigilli, quod Agnus aperuit, Apoc.5.6. Ex quo videtur constare, nondum aduenisse tempus illud, quod Archangelus Michaël designauit.

B. Hildegardis.

5. Postremò Taulerus, in eo opusculo, quod vaticinij titulo insigniuit, fol.671. refert, à beata Hildegarde luce clariùs expositum fuisse caput nonum Apocalypseos. Atqui tam illam capitis noni expositionem, quàm alias, quas in libro B. Hildegardis insertas inuenimus, non videtur ipsa aliter, quàm per diuinam reuelationem consecuta fuisse. Quæ verò extant in operibus B. Hildegardis huiusmodi sunt. Primùm septenarius quidam plagarum in epistola ad Abbatissam sanctæ Glodesindis, fol.105. & 106. Nempe, *Vana gloria. Delectationis amplexatio. Viuere quasi Deo mortuum. De prædictis peccatis se excusare. Superbia. Quærere solatium à creatura, & non à Deo. Idololatriæ seruitus, quæ Diabolum adorat.* Subdit verò septem hæc vitia subijci per septem dona Spiritus sancti. Et videtur in eis plagis ad septem plagas Apocalypseos respicere. Præterea, in epistola ad Moguntinenses, fol. 125. inserit B. Hildegardis explicationem Saphiri, Topazij, & nubis; quæ sunt ex symbolis Apocalypsis, & fol.131. docet, quomodo sit intelligenda visio illa ciuitatis sanctæ, quæ describitur Apoc.21. Et tandem in epistola ad Abbatem sancti Martini in Colonia, fol.102. interpretari videtur illam periphrasim Dei, *Qui est, & qui erat, & qui venturus est.* Ait, enim, *Incipe ab eo qui est, vt in illo finiaris, qui erat & qui venturus est.*

2. Responsio ad prædictas reuelationes.

Hi sunt, quos meminisse possum, loci Apocalypsis; quorum expositio proditur fuisse à Deo reuelata; non quidem vniuersæ Ecclesiæ, sed prædictis personis. Et omitto peculiarem aliam reuelationem mihi à graui admodum religioso narratam, & nuper cuidam sanctissimæ fœminæ, (vt ille asserebat) factam; & quam ex ipsius ore ille acceperat. Eam inquam, consultò prętereo, ne quis fortasse suspicetur, rem esse fictam ad auctoritatem aliquam meæ interpretationi conciliandam. In vniuersum autem fidenter pronuncio, vbi de vero Apocalypseos argumento agitur, & tantæ molis opus suscipitur; non solùm non esse reprehensioni obnoxium eum, qui ad eiusmodi peculiares reuelationes non ab Ecclesia approbatas, non adhæret; sed eum etiam, qui adhæresceret, argui posse imprudentiæ. Quamuis enim nulli reuelationi Diuinæ subesse possit falsum; in eis tamen referendis, quæ dicuntur à Deo peculiariter alicui personæ reuelata, sæpe contingit, eos à quibus scriptores bona fide acceperunt, aut fallere, aut falli. Atque ita dum non alio firmiori testimonio roborantur, quàm libri alicuius typis excusi narratione; absque iniuria eius personæ, cui facta dicitur reuelatio, sæpiùs euenit, vt quæ reuelationis nomine obducitur, non sit reuelatio; sed vel fictio, vel vana persuasio eius, à quo emanauit in vulgus. Atque vt omittam nunc fraudes, dolos, atque præstigias: certè humanum est decipi, & quæ Dei aliquis amicus aliquandò à se ipso dicit, tanquam oraculum à Deo illi communicatum, accipere ac diuulgare; vel eò flectere, & in eum vsum accipere, quem neutiquam Dei amicus cogitabat. Et possem quidem multa huiusmodi in præsenti recensere, quæ cùm veræ putarentur reuelationes, erroris posteà conuictæ sunt. Sed vnum exempli gratia non præteribo, quod in antiquiori cuiusdam grauissimi Ordinis, seu familiæ religiosæ historia typis excusa, referebatur. Auditum esse ex ore illius Ordinis Patriarchæ, (qui inter magnarum gentium cælites meritissimò commemoratur) sibi reuelatum fuisse à Deo, Lusitaniæ regnum, Castellæ regnorum coronæ & Imperio nunquam coniungendum fore. Quæ prophetia, vbi rerum euentus eam falsam esse ostendit, coëgit illum Ordinem, vt eandem historiam emendatam denuo prodire curarent, absque vlla illius reuelationis mentione.

3. De Ioachimi reuelationum veritate non constare.

Præterea habeo aliquid, quod singulis argumentis suprà positis respondeam. Ad primum. Credat, qui volet Abbatem Ioachimum fuisse Dei Prophetam: non ego: qui nouerim illum in arcano Trinitatis mysterio crassissimis tenebris fuisse circumfusum; & quæ oscitans hallucinatus erat, turpi errore ab antiqua Ecclesiæ doctrina recedendo, ea voluisse inuehere in Christianas scholas; vt pro vnico Deo, tres deinceps Dei adorarentur. De hoc verò illius errore cõstat; & habetur de summa Trinitate, & fide Catholica, cap. Damnamus. Quare, siqua vnquam Ioachimo illuxit Prophetiæ lux, cùm constet etiam ab ea aliquando desertum, & proprij iudicij præstigijs delusum; manifestum quoque erit, non irrogari ei iniuriam, si dicamus aliqua ab ipso existimata fuisse prophetica enunciata; quæ somnia potiùs erant atque deliria. Cuiusmodi est, quod asserit de duodecim Spiritus sancti Apostolis in nouissimis temporibus à Deo mittendis; qui non sint Christi Apostolis futuri inferiores. Atque hoc ille somnium persuadet sibi in literali Apocalypseos sensu contineri in numero viginti quatuor seniorum. Quare tantùm abest, vt ipsius vestigijs insistere debeant prudentes Apocalypseos expositores; vt potiùs mihi erroribus vanis & illusionibus, seu falsis persuasionibus obnoxij videantur, qui Ioachimum in Apocalypsi sequuntur ducem, & ipsius interpretationibus adhærent.

Ioachimum in Trinitatis mysterio errasse.

4. De B. Brigittæ reuelationibus circa Apocalypsin, quid dicendum.

Ad secũdum, Cùm illa reuelatio, quæ B. Brigittæ tribuitur, nõ reperiatur ipsius manu scripta; nec extet in libro ab ipsa edito, neque edito ab eo, qui ex ipsius ore accepit; facilè fieri potuit, vt ad eum, qui scripsit, nonnihil immutata perueniret. Præterquam quòd in nostra expositione, septem illa tonitrua capitis decimi, verè dici possunt minæ persecutoribus Ecclesiæ intentæ; primis scilicet persecutoribus, id est Iudæis, quibus illa tonitrua minabantur, derelictis citò Deum ad Gentes commigraturum.

5. Quid de B. Vincentij persuasione circa iudicij extremi diem.

Ad tertium, Persuasionem beati Vincentij, seu potiùs formidinem de valdè instante vniuersalis iudicij die, ego in præsenti non voco in ius & litem, Doctorum iudicio relinquens, quo gradu certitudinis ea habenda sit. Si verò huius Euangelici prædicatoris verbis is tribuatur sensus, qui multis etiam sacræ Scripturæ sententijs (idem propè sonantibus) tribuitur à doctis: non video, quorsum ad confirmationem eius veritatis de qua nemo

fidelium

fidelium dubitat (in aliquo nempe sensu verissimè dici, prope esse diem Domini; in eo sensu videlicet, in quo Apostolorum etiam, imò verò Prophetarum temporibus verum erat) non video, inquam, quorsum ad eam veritatem confirmandam aliquis ab inferis foret euocandus, & vitæ mortali restituendus. Si verò demus, propter aliquam nobis ignotam causam congruentissimum fuisse, vt adeò stupendo prodigio illi veritati adderetur fides & robur; saltem id quod additur, nempe eodem miraculo probatum fuisse, quod intenditur; videlicet B. Vincentium esse illum Angelum per medium cæli volantem, & clamore magno dicentem, *Timete Dominum, quia venit hora iudicij eius.* hoc, inquam, videri mihi additum esse ab scriptore Iustiniano; vt scriptioni adderet ornatum & maiestatem. Neque mirum, si quem Apocalypseos locum cum plerisque existimabat, non posse aliter quàm de extremi iudicij die exponi, permittendum sibi esse censeret, vt illum prędictæ historiæ adaptaret. Sed à B. Vincẽtio creditum, & prædicatum fuisse, genuinũ sensum ab Spiritu sancto intentum in ea Apocalypseos parte, non esse alium, quàm vt ille Angelus Vincentium ipsum repræsentaret; id verò nulla ratione verisimile est. Si autem non agatur de sensu literali illius loci, sed solùm asseratur B. Vincentium sibi accommodasse figuram illam; vt significaret, sibi à Deo præceptum esse, vt similem legationem obiret; id est, vt similiter clamaret, *Timete Dominum, quia venit hora iudicij eius.* Hac ratione miraculũ, quod nobis obijcitur, non eo spectabit, vt certò constet, de vero Apocalypseos loci sensu, sed solùm de legatione, quam a Deo acceperat. De quo ego non contendo, cùm id ad sensum atque contextum Apocalypseos minime pertineat.

6. *Ad librum de S. Michaëlis Archangeli reuelationibus.* Ad quartum, Respondeo; librum illum de S. Michaëlis Archangeli reuelationibus esse apocryphum, vtpotè qui certum auctorem non habeat. Cuius verò prudentiæ est, fidem habere narrationi, cùm prorsus nescias, cui fidem habeas? Neq; refert, quòd in eo libro nonnulla vera & certa reperiantur, sæpe enim falsa miscẽtur veris. Sexti autem sigilli prophetiam nondum esse impletam credent fortasse alij; non ego, qui certum habeam ex illo Apocalypseos contextu cõstare prophetiam illam impletam esse priusquam eam Ioannes scriberet. Hoc verò nulla ratione repugnare, ostensum est suprà notatione tertia.

7. Ad quintum, Dico expositionem illam capitis noni Apocalypseos, quam Taulerus ait, esse luce clariorem: non extare in ijs S. Hildegardis operibus, quæ sunt typis mandata: nisi alia fortasse sit editio auctior eâ, quam mihi videre contigit. Atque ita scire non possum, an expositio illa à Taulero laudata, sit illa eadem, quam ego amplector, vel alia; neque an sit literalis sensus, vel pia aliqua accommodatio. Illas autem septem plagas, quas in B. Hildegarde lego, non ait illa ad explicationem Apocalypseos vllo modo spectare. Interpretationem autem Saphiri, Topazij, & nubis, nec non ciuitatis cælestis, & aliorum eiusmodi, quamuis ad Apocalypsin pertineat; reuelatam tamen fuisse à Deo non constat. Neq; enim asserit B. Hildegardis id se per reuelationem didicisse. nec est, cur existimemus, illam absque peculiari Dei reuelatione, ex proprij ingenij solertia & perspicacia, circa illa symbola philosophari non potuisse, suo (vt aiunt) marte; siue per accommodationem, siue etiam per germanæ interpretationis opinionem. Hęc tamen ipsius Sanctæ opinio non magis cogit nos, neq; constringit, vt credamus ipsam ad sensum literalem collineasse; quàm beatum Bernardum atque Rupertum in eis, quæ nobis exposita reliquere. *Ad S. Hildegardis reuelationes; quid dicendum.*

8. Addo vlterius, Etiamsi demus aliquam personam in vera reuelatione illi à Deo facta, audisse hanc aut illam Apocalypseos figuram, in hoc vel illo successu fuisse impletam, vel fore implendam; adhuc ea peculiaris reuelatio non afferret necessitatem id accipiendi de literali sensu, quem Spiritus sanctus intendit in Apocalypseos tela atque contextu delineare. Cur enim non possit Spiritus sanctus in peculiari reuelatione aliqua Apocalypseos figura vti, eamque ad successum aliquem accommodare, quem libri huius contextus non designabat? Si verò hoc negandum non est, satis (opinor) explicatum manet, liberũ me & expeditum manere ab omnium reuelationum peculiarium respectu, in proferenda libri huius interpretatione. Si quis tamen contendat, forsan esse legitimos sensus eos, qui mihi meræ accommodationes videntur esse, præter fili seriem: saltem nulli interpretationi facio iniuriam, dum aio, me prorsus non consequi qua ratione eam possim cum ijs, quæ præcedunt, quæq; subsequuntur, contexere. Neque enim aio, neminem id cõsecuturum; sed solùm non consequi me; qui tamen plures sensus literales eidem loco subesse posse, non inficior, vt exposui suprà notat. 20.

NOTATIO XXIII.

Responsio ad obiectionem de rerum magnarum omissione.

1. QVERELIS, de nouitate nostræ expositionis, & de aliarum iniuria, existimo me fecisse satis: oportet modò obiectioni respondere, de rerum magnarum omissione, quæ imperfectionẽ argumenti notat. Cùm enim Apocalypsis Ecclesię prophetiam ab ipsius exordio ad finem vsque contineat; ipsa prophetiæ integritas & plenitudo postulare videbatur, ne duobus aut tribus tantùm punctis pro dignitate descriptis, multa alia maximi momenti prætermitteret.

In primis Ecclesiæ persecutiones, quarum meminit nostrum argumentum, tres omnino sunt, Iudæorum scilicet, Romanorum, & Anti- *Obiectio de rerum magnarum omissione.*

christi. Quomodo igitur Hæreticorum, Maurorum ac Turcarum, Prouinciarumque infidelium, vt Persidis, & aliarum persecutiones silentio inuoluuntur? si vna ex præcipuis huius libri partibus bellum erat à Dæmone, ipsiusque satellitibus aduersus Ecclesiam gerēdum; quamobrem tam diuturna bella, tam grauia & periculosa silentur, quibus tantopere Ecclesia fuerat vexanda?

Deinde; inter triumphos ac victorias ab Ecclesia reportatas, cur de nouo Orbe, cur de Orientis India, cur de Iaponia, cur de Sinis, cur denique de vniuerso terrarum ambitu triumphus gloriosissimus reticetur?

Quòd si decimæ partis ex Iudæorum impietate ad Christi fidem conuersio, adeò fuit Ecclesiæ magnifica & gloriosa; quantò gloriosior & magnificētior extitit Arianorum, ad rectam Catholicæ religionis viam reductio: quorum sæuissima pestis ita longè lateque grassata fuerat, vt meritò Hieronymus dicere potuerit; *ingemiscens orbis terrarum, se Arianum esse miratus est.* Sic Hieronymus in vita Damasi, quæ habetur in lectionibus Breuiarij die vndecima Decembr.

2. Vt verò ad Ecclesiæ decus ac pulchritudinem singillatim deueniamus: cur Apocalypsis rem adeò excelsam ac sublimem reliquit, & quæ tantum Ecclesiæ ipsi contulit splendoris ac dignitatis: nempe tot Religiosorū Ordinum exordia atque processus? Etenim si pulchra hæc Religionum varietas tanti fuit ab Spiritu sancto in Cantico Canticorum habita; vt digna fuerit, quæ tria extrema capita illius libri occuparet, (vt ibi explicabimus;) quid de Apocalypsi dicemus rem tantā prætereunte? Omitto alia quamplurima non ita magni momenti, ad quæ singillatim descendit Aureoli & Lyrani explicatio; de qua suprà notat. 6. opinione 3. vbi adduximus Salmeronis nostri verba. Verumtamen in rebus adeò sublimibus atq; præstantibus, vt eæ sunt, quas modò perstringimus, nequaquā tantæ Prophetiæ plenitudini & integritati videtur fieri satis, si silentio penitus obruatur. Nec sufficit ad hæc dicere, nostra interpretatione non omnes bonas expositiones contineri: atque adeò fieri, vt in alijs peculiares illi Catholicæ Ecclesiæ euentus atque progressus locum habeant. Etenim cùm nostra explicatio Prophetiam de Ecclesia Christiana complecti conetur; oportebat, vt illis euentibus, qui adeò sunt magni atque excellentes, in ea daretur locus.

3. Propter hæc videatur fortasse alicui nostra interpretatio in multis deficere; & dum altas ac speciosas ideas consectatur, insignes rerum euentus non attendere. Quamobrem nonnullis fortè aliud argumentum magis arridebit; si minùs Theologicum, plus tamen de singularibus Ecclesię successibus agens. Atq; id placuisse dicent, non solùm Ioachimo, Lyrano, Aureolo, & Antonino; sed alijs etiam non paucis. Nam cap. 6. in equo nigro, qui tertius est) communis interpretatio Hęreticos intelligit; vt videre est apud Riberam. Et cap. 13. in maris bellua Mahometicam sectam, seu domum Othomanicam aliqui adumbrari volunt. Præterea, quartum equum nonnulli de Agarenis interpretantur, capite 6. ex plagis etiam tubarum locustas Bellarminus, & alij de Lutheranis & Caluinistis exponunt. Item in Gogi & Magogi

A Prophetia, (quæ cap. 20. scribitur) intelligere videtur Hieronymus Hæreticos; vt videre est in Ezechielis commentario, cap. 38. & 39. Item de Arianis explicat S. Prosper characterem & nomen & numerum nominis bestiæ, de quibus cap. 13. Denique Augustinus imaginem bestię, (de qua eodem capite) videtur referre ad Pseudochristianos, id est, Hæreticos.

Accedit, quòd textus ipse expresè loquitur de Nicolaitis, cap. 2. num. 6. & 15. & de quadam Pseudoprophetissa cap. 2. num. 20. Non igitur est credibile, alias hæreses in Apocalypsi omitti, quæ multò grauiùs, ac vehementiùs erant Ecclesiam oppugnaturæ.

B Nihilominùs tamen, frustra his atque alijs conetur quis suadere, Apocalypseos Prophetiam ad singula Ecclesiæ bella cum Arianis, Pelagianis, & Hæreticis alijs, cumq; Agarenis, Turcis, ac Persis descendere, & ad cetera superiùs connumerata. Licet enim, cùm Deo collibitum est, minutiora etiam suis fidelibus soleat reuelare; ceterùm inutilis prorsus ac vana reuelatio digna Deo non est, neque vnquam à Deo fuit facta. Atqui ante ipsa bella, certū omnino est Apocalypsin ad illa singulariter præcognoscenda, nullius vtilitatis Ecclesiæ fuisse. Quæ verò applicationes post exortas iam hæreses à nonnullis fieri solent, singulis hęresum C monstris cum figuris Apocalypseos comparatis, hæ licet ingeniosæ fortasse sint; re tamē vera non tam explicationes sunt, quàm applicationes; eæq; ita parum solidæ, vt nec fide confirmandæ, nec maioris momenti fructui sint vtiles. Nec (mea quidem sententia) prudenter philosophatur, qui Diuinæ prouidentiæ dissonum reputat, res adeò graues non fuisse Ecclesię priùs distinctè reuelatas. Etenim si voluisset Deus Ecclesiām de his bellis singillatim fuisse præmonitam; alio certè modo, id est, certiùs & clariùs eam præmonuisset. Cùm verò id non præstiterit; argumento est, huiusmodi prædictionem Ecclesiæ minimè expedire; quemadmodū nec peculiaria schismata prænoscere, D aut bella inter Christianos Principes gerenda; nec vrbis Romæ direptiones; aut alias id genus calamitates. Et præterquàm, quòd magnæ prudentiæ est, Diuinæ prouidentiæ se submittere; ac certissimè reputare, illud à nobis nequaquā sciri oportere, quod Deus ignotum esse voluit: si res ipsa attentiùs adhuc consideretur; humana mēs sibi facilè persuadet, Ecclesiæ communiter non expedire, vt euentus deinceps futuri præsciantur. quemadmodum nec peculiari homini congruens est, futura suæ vitæ euenta prænoscere. Nimia hominum curiositas suapte vi & cupiditate fertur ad rerum futurarum E prænotionem. Verùm, si res æquâ rationis trutinâ ponderetur; earum ignoratio multò plus nobis conducit quàm præcox & præmatura cognitio. Ne in alijs rebus ignaui atque socordes, aliarum metu & nimio angore conficiamur. Multò satiùs est inter spem & metum absque certa futurorum euentuum cognitione in timore, & tremore nostram salutem operari. Ac rerum omnium curam Diuinæ prouidentiæ committētes, iuxta Christi consilium, semper orare, & nunquam deficere. Ex eo igitur, quod de singularibus hominibus in suis cuiusque rebus ratio persuadet; eâdem proportione rectè colligitur, Ecclesiæ etiam valdè ex-

4. *Diluitur superior obiectio.*

Ecclesia non expedire singularium euentuum futurorum reuelationem.

pedire, similem de futuris euentibus ignorationem.

5. *De grauioribus Ecclesiæ euentis secùs iudicandum.* De tribus quidem illis grauissimis successibus in bellis cum Iudaico populo, cum Gentilicio, & cum Antichristo oportuit valdè Ecclesiam ab ipso sui exordio fuisse præmonitam; vt Diuinę in eam prouidentiæ maximum haberet pignus; vtque ex harum rerum notitia in Dei cognitione, in diuinarum rerum scientia, ac salutari doctrina prouectior fieret ac robustior; nec non vt alacri & erecta spe Dei opem atque subsidium in aduersis omnibus sibi præsentissimum fore, non dubitaret. Et licèt Apocalypseos prophetia obscurissima fuerit; antiquitatis tamen vestigia, quæ reliqua sunt, nos certiores omnino reddunt, horum trium bellorum exitus antiquis Doctoribus agnitos fuisse atque compertos; quatenus illis innotuisse oportuit. Nec enim dubitarũt, Babylonis nomine veterẽ Romam ethnicam significari; ac de ea Ecclesiam triumphaturam, & longa deinde pace fruituram; victoriâ etiam ex Iudaico populo reportatâ, decimam eorum partẽ Catholicæ fidei fuisse subactam: triumphumque de Imperio Romano integrũ fore reportandum, vniuersa Gentilitate ad fidem conuersâ. Ac demum sub mundi finem de Antichristo, deque omnibus sectis & hæresibus, deque Iudaismi & Gentilismi reliquijs, Ecclesiam acturam triumphum. Hæc est Apocalypseos prophetiæ summa; cuius cognitio Ecclesiæ noua non est; sed illi potiùs ab ipso initio valdè nota.

6. *Cur Iudæorum, Gentilismi & Antichristi bellum Ecclesiæ reuelari oportuit: alia hæreticorũ & Maurorum non item.* Hæc certè tria, nempe, supplicium Iudaici populi, Ecclesiæ de idololatria triumphus, ac victoria de Antichristo futura, proculdubiò sunt inter omnes Ecclesiæ Christianæ triumphos præstantissima. Nil ergo mirum, si expressiùs agatur de ijs, quæ in se sunt multò maiora & euidentiora. Præterea Iudæi, & idololatræ (ac simile erit de Antichristo) eò vires omnes ac neruos contenderunt, vt Christi nomen penitus delerent; atque hunc ad finem grauissimo bello vniuersam Christi Ecclesiam infestarunt; vt Christi ipsius fidem ac religionem fideles abnegarent. Hæretici verò, (etsi alioqui acerrimi Ecclesiæ hostes bello intestino ac domestico, quod periculosissimum est, ipsam afflixerint) re ipsa tamẽ eorum bellum, generatim loquendo, non adeò internecinum fuit; cùm totum robur ac lacertos non tam ad Catholicam religionem aperta vi extinguendam, quàm ad suam impietatẽ dolis ac technis amplificandam, conferre videantur. Turcarũ insuper, & Maurorum bella Christianis illata in Imperij potiùs propagationem, quàm in Christiani nominis violentam extinctionem incumbunt. Quamuis enim alicubi tam Hæretici, quàm Mauri minis, tormentis ac dirissima morte, Christianos ad eiurandam Christi fidem, impellere conati sint; nulla tamen harum persecutionum vniuersæ Ecclesiæ fuit communis & generalis; neque eiusmodi persecutionem illi communi instituto profitẽtur: illud potiùs prę se ferunt vt dum suas superstitiones defendant, ceteros facilè in sua quemq; religione viuere permittant. Vbi igitur magis fuit grauis & cruenta persecutio; illic quoque illustrior fuit & gloriosior victoria, Atq; idem Antichristi tempore continget. Quare multò fuit congruentius de tribus supradictis atrocissimis bellis expresè ac distinctè agere. Præsertim cùm in Hæreticorum aut Maurorum bellis non adeò manifestè & euidenter triumphet Ecclesia: quinimo illi interdum triumphant, ad finem mundi omnes demum cum Antichristo superandi. De quo Apoc. 20. 12.

Hæc ergo, quæ præcipua sunt, oportuit Ecclesiæ reuelari; in ceteris, quæ horum comparatione, multò erant inferiora, existimo Ecclesiæ magis expediens fuisse, ne illi distinctè prædicerentur. Satis fuit Christum generatim prophetasse Ioan. 15. 20. *Si me persecuti sunt, & vos persequentur.* & Matth. 18. 7. *Necesse est, vt veniant scandala.* Et per Apostolum 1. Corin. 11. 19. *Oportet hæreses esse.* Et alia huiusmodi. Distinctior ergo prophetia Ecclesiæ erat inutilis; doctrina tamen ad omnẽ eiusmodi euentum sanè quàm vtilis, atque hanc egregiam satis habemus in Apocalypsi. Ex ijs enim, quæ in trium bellorũ descriptione dicuntur, quomodo sit de reliquorum successu philosophandum, docentur fideles. Videlicet, quæ sit diuinæ prouidentiæ in illis omnibus ratio, & in occurrentium omnium persecutionum permissione dispositio: quid sperandũ sit Ecclesię, quid agendum; & quis exitus persecutores, & persecutos maneat. Distinctioris prophetiæ desiderium imprudentiæ & vanitatis arguitur: sublimior autem & excellentior ad omnem euentum doctrina optari non potuit. 7.

8. *Primum ex superioribus argumentis soluitur.* Vt igitur argumenta superiùs posita diluamus, Ad primum assero, non exiguum singularis libri argumentum esse, sed maximum potiùs & grauissimum, de tribus illis rebus distinctè agere; id est, de Iudaismi & Gentilismi & Antichristi victoria. Qui verò existimet Apocalypsin nõ de his tantum bellis tractare debere; sed ceterorum etiam omnium exitum distinctè describere; id assumit, quod non solùm non probatur, sed etiam expediens non fuisse probatum est. Atque vt de hæreticorum persecutione singulatim loquamur; obseruandum est, hæreticorum primos fuisse illos, qui ex Iudæis Christi fidẽ recipere noluerunt. Penes Iudæos enim ad Christi vsq; aduentum fides erat & Ecclesia. Quare, qui ex ijs se Euangelio subiecerunt, illi perstiterunt in fide; qui verò Christum respuentes, Christianos sunt persecuti; hi nimirum à vera Christi fide desciuerunt. Et qui animaduerterit, Apocalypsin esse veluti mirabilem quamdam tragicomœdiam; facilè perspiciet, in actione de Iudæorũ bello, deq; eius exitu, contineri pariter eorum omniũ bellorum imaginẽ, quibus hæretici omnes Ecclesiam impugnant; & quis eorum bellorum exitus futurus sit. Quemadmodum enim Deus aduersus Iudæos septem plagas immisisse describitur; ita etiam in hæreticos eisdem plagis animaduertit, & priusquam eos septimâ plagâ percutiat, ijsdem remedijs vtitur, quibus ad Iudaici populi conuersionẽ fuisse vsum legimus. Ceterum, cùm hæreticorum obstinatio & peruicacia Iudaicæ perfidiæ sit similis; ideò plerumque euenit, vt decimę eorum partis ad fidẽ conuersio, pro ingenti lucro atq; victoria cõputetur. Atq; id est, hostilis vrbis decimã partẽ corruere, & Christiano populo infidelẽ decimas dare. At ceteri in sua impietate obstinati & obdurati persistũt.

9. *Apocalypseos doctrina de tribus Ecclesiæ bellis ad alia etiam extendi potest.*

Hæc animaduersio est iuxta receptum in optimis actionibus seu comœdijs morem; vbi in singulari aliquo exemplo communis tradi solet ad cetera eiusmodi doctrina. Atqui exẽpli vis ac robur magna sunt, præsertim in illustri re & omnibus communiter nota: Vt si detur in scena celebris historia. Cùm ergo Ioannes Apocalypsin scripsit; Christianis omnibus manifestum erat bellum, quod Iudæi aduersus Christi Ecclesiam gesserant, Deique vindicta, & totius rei exitus. Quare nihil potuit eligi, quod ita ad viuum exprimeret hæreticorum bellum, hæresum causas, ac singulare Dei beneficium in eos, quos teterrimo huic bello subducit, & in fide vera conseruat. Diuinæ item prouidentiæ patientiam, comminationem, ac seueritatẽ in hæreticos; charitatem etiam mirabilem, qua per fideles hæreticorum conuersionem miris modis procurat; & Christianæ Ecclesiæ doctrinam ac sanctitatem, qua Deo in re tanta, tamque gloriosa fidelissimum præstat obsequium, & huius obsequij fructum singularem. Denique ad hęreticorum mores & immanem furorem, quo Ecclesiam persequũtur, effingendum, aptior & expressior imago depingi non potuit, quàm quæ cap. 9. Apocalypseos describitur. Atq; ad eorum obstinationem repręsentandam vndecimi capitis finis aptissimus etiam est. Clariorem & magis distinctam de hæreticorum bellis prophetiam optasse, futile prorsus erat & inane. Superioris autem actionis ad persecutionem hęreticorum applicatio, elegantissima est omnium, quę de hac re institui poterant tractationes.

10. Quod de hæreticis hactenus dictum est, ad Mauros etiam ac Turcas suo modo extendi potest; qui inter hæreticos quodammodo numerandi videntur. Bona enim prouinciarum pars, quæ Mahometicam sectam profitentur, superiori ætate Christi fidei militabant; atque ex pristina illa Euangelij luce, qua quondam illustrati fuere, aliquę in eis reliquiæ perseuerant; dum idololatriam detestantur, nec alium agnoscunt Deum præter cæli ac terræ conditorem. Cùm igitur hæc prioris ignis fauilla apud eos resideat; cùm Ecclesiæ bellum inferant; cùm à Iudæis mutuam circumcisionem, atque alias nonnullas id genus cæremonias accipiant: hæc omnia idoneam satis materiam prębent, vt Iudaici belli actio in Apocalypsi data ad Turcarum etiam & Maurorum bella applicetur. Nec absimilis est eorum obstinatio. Quare quantumuis crebris cohortationibus, & Euangelij prædicatione alliciantur; vix vnquã decima eorum pars ad Christiana sacra traducitur.

11. Ex his omnibus infero, quod de perfida Ierosolyma in Apocalypsi describitur, posse etiã aptissimè accommodari ad hæreticorum, Maurorum atque Turcarum vrbes Ecclesiæ aduersarias; vt ad Londinum, Geneuam, Constantinopolim, Argierium. Scio à quibusdam Constantinopoli applicari, quod in Apocalypsi de Babylone dicitur: imò verò Aretæ, Caponsachio, & alijs nonnullis sensum literalẽ videri. Ceterùm contextus proculdubiò de Roma agit, (de quo suprà, & infrà.) Bellum autem, quod Ecclesiæ infert Constantinopolis, Iudaicum potiùs bellum, quàm Romanum refert, vt iam explicaui.

A Quibus addo: in Gogi & Magogi bello (quod idẽ cum Antichristi bello est; & Turcis ab aliquibus accommodatur) Antichristi præcursores posse comprehendi; in quorum numerum non aptè adscribi videntur, qui multis retro sæculis, nempe ante mille annorum pacem, hæresiarchæ præcesserunt. Gogi enim & Magogi bellum post hosce mille annos succedit in Apocalypsi.

Iam de alijs idololatris extra Romani Imperij terminos positis, illud breui perstrinxerim, descriptionem felicissimi triumphi de bello Romano satis fuisse, vt inde facilè Christiani colligerent; si se ipsi strenue gerant, atq; Dei bella viriliter pugnent, Deum illis de quauis hostili vrbe, quantumuis potentissima, gloriosam B victoriam concessurum, vt Romæ ethnicæ exemplo fuerat quàm mox ostensurus. Atq; eapropter non opus fuit; vt Persidis, Meaci, & aliarum prouinciarum persecutio singulariter describeretur. Atque in mysticis his bellis aduersus quosuis Gentiles; non secùs, ac in Romæ veteris bello spes Christianorum esse debet, veræ Religionis igne hostiles vrbes, *Deo auctore & consummatore* prorsus esse inflammandas. Et in spirituali Meaci, Sinarum, aut cuiusuis alterius Gentilium prouincię expeditione, nos docet Apocalypsis ob oculos ponere bellũ C illud, quod Babylon aduersus Ecclesiam Christi gessit, atque illius exitum felicissimum.

Quo pacto Apocalypseos doctrina ad alia similiter extendi possit.

Ad id verò, quod de subiugato nouo orbe, & eiusmodi alijs Ecclesiæ victorijs additur, Respondeo: Præ Romani Imperij victoria, ceteras omnes exiguas esse valdè atque minutas. Quæ autem armorum vi, ac militum copijs in Ecclesiæ Christianæ decus à Christianis conficiuntur; hæc omnia sunt instar copiosi fructus, qui ex deuicto Romano Imperio, & parta totius mundi diuturna pace, nunc à fidelibus decerpitur.

12. *Præ Romanæ Ecclesiæ victoria ab Imperio Romano parta, cetera omnes minoris momenti.*

De triumpho ex Arianis comparato, dum omnes ad Christi fidem reducti dicuntur, non D facilè crediderim; omnes, qui obstinata mente suos errores propugnabant, Christianæ Ecclesiæ se sponte subiecisse. Multos verisimile est Arianorum doctrinam per imprudentiam absq; vlla pertinacia fuisse sectatos; atque eos fuisse ingentem illam multitudinem, quæ facilè ad Ecclesiæ gremium redijt. Nec requirendum est, vt ad singularia hæc Apocalypsis descendat; cùm præcipuus eius finis fuerit, ingentes victorias atque triumphos ab Ecclesia reportandos prædicere. Addo etiam hæreticorum reductionem, conuersionemque Maurorum, Principum sępe Christianorum potentia & auctoritate fieri. Atque hic est fructus temporalis Ecclesiæ dominatus, & mille annorum E pacis, de qua Apocal. 20.

Sequitur argumentum de Religiosorũ ordinum pulchritudine ac varietate. Ad quod tria breuiter respondeo. Primum; quia ea res latè satis atque mirificè in Cantico Salomonis fuerat tractata, idcirco opus non fuisse Ioannem distinctè de eâdẽ in Apocalypsi agere. Quemadmodum & in historia Euangelica Ioannes ea ferè consulto prætermittit, quæ fuerant ab alijs Euangelistis conscripta. Præterquàm quod in cap. 19. Apocalypseos clarè innuit Ioannes, suũ & Cantici Canticorum argumentum idem penè esse. Quare non sine causa omisit, quæ fusè

13. *Cur Religiosorũ ordinum pulchritudo in Apocalypsi prætermittatur.*

in Cantico illo erant tractata. Et quidem decô-rum fuit partem illam argumenti, nimirum spirituales mystici Salomonis cum sua Sulamite delicias, in libro amatorio referri: librũ verò de Ecclesiæ triumphis, nempe Apocalypsin, totum in præcipuis Ecclesiæ bellis atque victorijs consumi.

A Secundò respondeo: Ingentem monasteriorum ac Religiosorum ordinum multitudinem inter diuturnæ pacis Ecclesiæ fructus cõputari; atque adeò cap. 20. in illa pacis mentione includi. Præconia tamen Religiosi status ad Canticorum librum remitti; vbi noster commentarius illa expendet.

Tertiò respondeo: Quemadmodum in Apocalypsi, licèt distincta non sit de hæreticorum bellis prophetia, est tamen admirabilis doctrina, quæ ad ea bella applicanda sit; eaq; desumitur ex ijs, quæ in Iudæorum bello dicuntur: ita similiter licet Apocalypsis distinctè de Religionum Mendicantium varietate & pulchritudine non meminerit; ijsdem tamen Religionibus veluti quoddam perfectionis speculum ob oculos proposuit imitandum; dum de primitiuæ Ecclesiæ excellenti virtute ac vitæ sanctimonia scribit, ac de ardenti illo Diuinæ gloriæ zelo, & proximorum salutis desiderio. De qua primitiuorum Christianorum Euangelica perfectione distinctissimè agit Apocalypsis cap. 6. in quatuor equis, & cap. 7. & 8. & 10. & 11. & 14.

14. *Cur Apocalypsis Nicolaitarũ hæreseos meminerit; nõ verò aliarum.*

Denique ad obiecta de Nicolaitarum hæresi in Apocalypsi expressa, Respondeo, illam Nicolaitarum mentionem non esse prophetiam, sed laudationẽ potiùs Ephesini Episcopi, quòd eos detestabatur: & Pergameni obiurgationem, quòd eos in sua Ecclesia degere B permittebat. Septem verò epistolæ cap. 2. & tertij, sunt veluti admonitiones, quibus persona illa, quæ prologum agit, auditores, seu lectores potiùs cohortatur; vt fructum ex actione, siue spectaculo capiant; quo loco aptè eorum seu vitia, seu virtutes notari possunt.

NOTATIO XXIV.

Responsio ad obiectionem de nimia mystici sensus consectatione.

1. *Quid de mystici sensus consectatione dicendum.*

ILLVD postremò inuenio, (quod in mea declaratione nonnullis primo aspectu non parum displiceat) nimiam scilicet mystici sensus consectationem; præsertim in aliquot locis, in quibus, vtpote insignioribus, plus fortassis offendent. Ex his sunt, quæ de decimæ partis Ierosolymæ ruinâ c. 11. & de Babylonis conflagratione c. 17. & 18. referuntur. Vtrobiq; enim plerisque persuasum est, de seuerissima agi vindicta; qua in Ierosolymam ac Romam iustissimè pariter ac grauissimè aut sæuitũ est, aut sæuietur. Ego verò eiusmodi supplicij seueritatem, de decimæ Iudæorum partis ad fidem Christi conuersione, deque mystica Romæ totius per Spiritus sancti ignem conflagratione interpretandam esse contendo. Deinde cap. 9. 20. opus mihi est expressam idololatriæ mentionem mysticè accipere; cùm tamen ipse contextus videatur de propria & stricta idololatria loqui. Ait enim; *homines non pœnitentiam egerunt de operibus manuum suarum; vt non adorarent dæmonia, & simulachra aurea & argentea & area & lapidea & lignea; quæ neque videre possunt, neque audire, neque ambulare.* Præterea in duobus testibus capitis vndecimi multi asseuerabunt, contextum perspicuè agere de duobus Prophetis; qui tribus annis cum dimidio Christi Euangelium prædicaturi sunt, ac multis miraculis comprobaturi, postea occidendi; & corpora iacebunt in plateis ciuitatis magnę, & post tres dies & dimidiũ resurgent, & ascendent in cælum in nube. At duos hos Prophetas, non duos esse homines, sed sanctitatem atque sapientiam Ecclesiæ Christianæ significare, violentissimum esse dicent.

Obiectio.

2. In his atque alijs eiusmodi, multi non dubitant legitimum contextus sensum esse illum, quem primò aspectu verba sonant; atq; adeò mysticos in his sensus cõsectari, nil esse aliud, quàm relicto solido pauimento velle per aëra volitare, & quasi *in auibus cæli ludere.* Certè Hieronymus sæpe in Origene reprehendit coC actas allegorias. Sic enim de illo loquitur Ieremiæ 27. *Allegoricus semper interpres, & historiæ fugiens veritatem. Nos simplicem ac veram sequamur historiam; ne quibusdam nubibus atque præstigijs inuoluamur.* Atque ibidem, & duobus etiam sequentibus capitibus repetit, *Delirat & in hoc allegoricus interpres, & somniat.* Et alibi notat Origenem ex proprio ingenio sacræ Scripturæ sensum facere. Vereor ergo, ne simile quid de me aliqui suspicentur. Quamuis autem ipse coner contextum omnem quadrare, & continuata serie exponere, eodem quasi filo deducto; putabunt tamẽ me in eo conatu non solidam explicationem, sed vmbram & imaginem tene- D re; atque vt omnia consonent, hominum cogitationi ac naturæ ipsi vim inferre; dum iram in misericordiam noua metamorphosi conuertere studeo. Id enim non esse valdè absimile Nicolai Copernici audaciæ; qui vt omnium Astrologiæ phænomenon siue apparentium rationem redderet, peregrino & incredibili inuento solem in centro mundi fixum atque immobilẽ collocat; tellurem in quodam epicyclo assiduo motu circunducit. Et quamuis miro artificio eclipses omnes ac syderum conuersiones inter se cohærere ostendat; nemini E tamen sanę mentis figmentum illud suum pro vero persuasit, quòd res valdè violentas assumat. Non minùs violentum cuipiam videbitur, magnam Dei iram illam appellari; quæ inimicos sibi conciliat, & homines ex impijs & sceleratis, pios efficit ac sanctos. Quibus addi potest, id vnum vel maximè in Ticonij expositione (quam Primasius, Beda, Anselmus, Ansbertus, & alij sequuntur) doctissimis viris displicere; quòd multa in ea explicentur in sensu mystico, & non literali. Sic enim censet Ribera, & alij. Si illa igitur interpretatio nimiùm

Baruch 3. 17. *Origenem de allegorica nimium interpretatione non bene apud Hieronymũ audire.*

mystica

mystica iudicatur; quanto magis eadem nota inureтur nostræ; quæ in summa seueritate summam indulgentiam atque clementiam intelligit?

3. *Tria ante solutionem præmittenda.*

Huic obiectioni vt satisfaciam, quædam mihi sunt breuiter præmittenda. Primum sit; sensum mysticum tripliciter accipi posse. Primò pro eo, qui sensui grammatico opponitur; & sic sæpe sancti Doctores meritò sensus mysticos vel spirituales, vel allegoricos appellant eos, quos Spiritus sanctus per verba ipsa voluit significare. Scilicet cùm figuratè loquitur. De quo benè Ribera Malachiæ 1. §.12. & latissimè Villauicentius de sensibus sacræ Scripturę. Secundò sensus mysticus vel spiritualis, vel allegoricus dicitur is, qui non est intentus per verba siue simpliciter, siue figuratè accepta; sed per ipsam rem significatur, & sic loquuntur Scholastici cum D. Thoma 1. p. q.1. a.9. & 10. Tertiò impropriè appellatur sensus mysticus, qui neque literalis est vllo modo, nec solidè in literali fundatus; eò quòd ab Spiritu sancto nō sit per rem ipsam significatus: sed solùm in eius ingenio fundatur, qui de rebus sacris prout lubet philosophatur; & eas vtcumq; accōmodat ijs sacræ Scripturæ locis, cum quibus aliquam videntur habere proportionis vmbram. De his accommodatitijs sensibus vide Acostam de Christo reuelato lib.2.cap.11.& 12.

Mysticum sensum trifariam accipi.

Quid inter triplicem mystici sensus acceptionem intersit.

Inter tria hæc mystica sensus genera multū interest. Primus enim sensus, licet mysticus iure appelletur, est tamen ipsa Spiritus sancti mens, & in multis locis genuinus sacræ Scripturæ sensus; præsertim in Parabolis, ænigmatibus, & quibusuis allegorijs. Secundus verò sensus, si sit verus & genuinus, licet non fuerit à Spiritu sancto per ipsa verba intentus; sæpe tamen præstat sensui literali, & pluris faciendus esse iudicatur à viris sapientibus; eo quòd fuerit per rem ipsam à Spiritu sancto repræsentatus. Tertius deniq; non videtur magni faciendus; quinimò expedit plerumq; nimiam aliquorum licentiam cohibere: qui Origenis, si minùs ingenium, audaciam tamē imitantes, accommodationes quasdam fingunt; quæ ingenij potiùs somnia, quàm Spiritus sancti sensa, iudicandæ sunt. Qua de re Acosta in prologo ad librum de nouissimis temporibus.

4. *Hieronymus interpretationem nimium literalem in Apocalypsi reprehendit.*

Secundò aduerto; Quemadmodum in Apocalypsi expositiones nimiùm mysticæ meritò displicent; ita etiam doctos ac prudentes offendunt, quæ nimiè sunt literales. Certè id sæpe Hieronymus in Millenarijs reprehendit, quòd voluerint Apocalypsin nimis literaliter accipere. Atque epistola 148. ait, *Omnis ille liber*, (agit autem de Apocalypsi) *aut spiritualiter accipiendus est, vt nos existimamus; aut fabulis acquiescendū est.* Quòd si Hieronymum roges, quo pacto sit Ierosolymæ ruina secundùm decimam partem accipienda? Quid, si de vniuersæ Babylonis incēdio? Quid, si de duobus testibus capitis vndecimi consulas? Facilè vno & altero verbo vniuersali propositioni respondet. OMNIS ILLE LIBER, *aut spiritualiter accipiendus est; aut fabulis acquiescendum.* Hæc Hieronymus de præcipuo Apocalypseos argumento. Eadem est Epiphanij sententia; quæ lib. 2. cap.51. disertè docet totam Apocalypsin referri debere ad spirituale Dei negotium. Suffragatur Dionysius Areopagita c.3. de Ecclesiastica hierarchia; qui Apocalypsin appellat *arcanam ac mysticam omnino visionē.* Haymo idē in præfatione ad Apocalypsin; *In hoc libro, inquit, nihil est historicè accipiendum.* Atque eadē fuit Ticonij mens; vt patet ex eius commentario, quem sequuntur multi & graues, quorum suprà meminimus.

Apocalypsin iuxta veterum Patrū mentem, spiritualiter explicatum iri.

Tertiò aduerto; Quando extrema displicēt, mediam viam esse tutissimam, iuxta alterius apud Poëtam (Ouid 2. Metamorph.) consilium; 5.

Inter vtrumque tene: medio tutissimus ibis.

Ex illis igitur octo explicationum generibus, quæ notat. 6. retulimus; quædam sunt valdè mysticæ: aliæ nimiùm literales. Etenim duæ primæ distinctionem illarum duarum ciuitatū à Ioanne indicatam non admittunt; atque ita ad pręcipuas literalis sensus partes non descēdunt. Posteriores, præter septimam, dum eam sibi argumenti materiam proponunt, quæ sensibus percipitur, humi serpunt, & de sublimiori intelligentia, nempe de spirituali, non valdè laborant. Inter hæc ergo extrema, expositio nostra media est. Nam & duarum illarum vrbium distinctionem complectitur; & quæ de ipsarum ruina & incendio dicuntur, spiritualiter intelligenda esse affirmat; vtrumq; ex Hieronymi & antiquorum Patrum sententia, vt vidimus notat.12.

In sermone & mystico & historico locutionem quidē eandem esse, significationis verò modum diuersum.

Quartò noto, In sermone mystico, locutionis formam esse eandem, ac in sermone historico: in significatione tamen hoc esse discrimen, quòd in sermone mystico significatur per ipsa verba id, quod in historia significatum est per res ipsas. Verbi gratia: In libris Regum sermo est ad literam de Salomonis diuitijs & sapientia, ibi manifestum est textum ipsum nō agere de Christo, quem tamen Salomonis diuitiæ & sapientia figurabant: ac proptereà verissimè dicitur ea historia allegoricè ad Christum spectare. Itaque in historia illa sensus de Christo mysticus fuit non literalis; quia significatus est, non per verba, sed per rem ipsam. Vbi verò scriptoris intentio est per ipsa verba de Christo loqui, non tamen palàm & apertè, sed allegoricè; tunc elegantissimè inscribitur Psalmus, *in Salomonem*: & verba ipsa Salomonē personant, eiusque diuitias & sapientiam; sed nimis hebes ac tardus sit, qui non videat, per ea ipsa verba Christum significari: neque aliter de Salomone mentionem fieri, nisi vt locutio sit mystica & allegorica. Certum ergo est, in sermone mystico per literam ipsam significari id, quod in historia per ipsam significabatur.

Ex quo manifestè colligitur, omnes eos auctores, qui dixerint, in antiquis bellis, & in seueritatis atque vindictæ exemplis per res ipsas mysticè significatam fuisse peccati, in peccatorum conuersione, destructionem; eosdem pariter testari, in sermone mystico ad literam significari optimè eandem peccatorum conuersionem per verba, quæ summam seueritatem, (vt Verbi gratia ruinam inimicorum, & vrbium exustionem) sonant. Neque enim iure quispiam asseret, violētam esse allegoriam; si eiusmodi proportionem inter res ipsas esse fateatur, vt historia seueritatis, peccati destructionem, & conuersionem sceleratorum appositissimè figurarit.

Superest igitur ostendere, quàm sit & in se certum & ab omnibus receptum, peccatorum 6.

con-

Peccatorum conuersionē in antiquis summæ seueritatis exemplis sæpe significari. Soluitur obiectio superius facta.

conuersionem in antiquis summæ seueritatis exemplis fuisse figuratam, nec non eandem conuersionem, (in qua maximè elucet summa Dei misericordia, & indulgentia) iuxta Scripturæ phrasim ad literam significari in mystica locutione; quæ nil aliud sonet, nisi summā seueritatem atque vindictam. Duo hæc connexa inter se sunt, vt vidimus; atq; adeò quod re ipsa fuit in seueritatis exemplis figuratum; idem omnino significatur ad literam à Prophetis per phrasim seu locutionem, quæ seueritatem sonat. Quare auctores, quos mox referam, alij de veteri figurarum significatione, alij de sacræ Scripturæ phrasi agunt. Verùm quodcunque ex his dicatur, in idem recidit. B Præterquàm quòd ferè omnes exprimunt, vsitatam esse sacræ Scripturę phrasim, per verba, quæ vindictam ac seueritatem præ se ferre videntur, ad literam loqui de summa Dei clementia & misericordia; deque maximo beneficio, quod in eos confert peccatores, quos à peccati tyrannide liberat. Proferam ergo primò huius obseruationis auctores; deinde eorū locos vnà cum Scripturæ locis indicabo.

7. *Patres huic rei fidem astruunt.*

Quod ad auctores spectat (ne cui fortasse hęc locutio redoleat nouitatē) plurimos habeo atque grauissimos: ex quibus sunt Dionysius Areopagita, Iræneus cum antiquiore presbytero, Origenes, Athanasius, Basilius, Cyrillus, C Epiphanius, Chrysostomus, nec nō Tertul. Arnobius, Hieron. Ambrosius, Augustinus, Ruffinus Aquileiensis, Gregorius, Hesychius, Beda, Richardus de S. Victore, Brunus, S. Thomas, & D. Bonauentura. Ex Rabbinis Abenezra, & Kimhi. Ex interpretibus sacræ Scripturæ recentioribus, iisq; doctissimis, Forerius, Iansenius, Genebrardus, Arias Mōtanus. Ex nostris Salmeron, Toletus, Ioan. Fernandez, Viegas.

Communis & quotidiana locutio, peccatorum conuersionē per militiā ac bellici congressus comparationem denotari.

Facile esset multos præterea auctores, si opus foret, conglobare; satius tamen esse existimo, si aduertam, hunc esse communem & quotidianum loquendi modum in religiosorū hominum familiari sermone. Cùm enim inter D eos incidit sermo de Euangelico aliquo concionatore, qui multorum hominum animos ex misera Dæmonis seruitute ereptos ad singulare Dei obsequium traducit; atque vrbes integras & prouincias ad pietatem & Christi amorem conuertit; & doctrinę virtute & exemplorum vi ex infidelibus ac peccatoribus in veros fideles & amicos Dei commutat. Cùm de eiusmodi (inquam) cōcionatore sermo est, nihil frequentius, quàm dicere, eum esse acerrimum cælestis militiæ ducem, qui homines quamplurimos ac gentes sub Christi signa cōpellat; qui in hostili acie ingentes edat strages, E qui Dęmonis arces & castella munitissima solo adæquet; qui crebris concionum ictibus & oppugnationibus fortissima vrbium mœnia expugnet ac diruat; qui deniq; ardentissimo charitatis igne populos accēdat & inflammet. Nec tamen aliquis hanc loquendi rationem aut nouam aut inusitatam reputat. Si igitur hic sermo in quotidiano vsu minimè durus & insolens nobis videtur; cur in eisdem Apocalypseos locutionibus nostræ peregrinantur aures? neque in hoc peruagato sermone versantur? cúrve quod vulgari sermone conceditur, abstrusis Apocalypseos ęnigmatis denegabitur.

8. Quòd si in huius allegoriæ vsu rationem at-

A tentè perscrutari velimus; inficiabitur nemo, belli ac victorię metaphoram, ad spirituale militiā ac triumphū aptissimè transferri. Quemadmodum enim Dæmon suis oppugnationibus significanter dicitur hominum animis inferre bellum; eosque deturbare, occidere, & maximas in eis edere strages, simili etiam ratione valida Euangelicorum concionatorum phalanx nō minus apposite dicetur homines prosternere, perimere, & flammis accensis exurere; cum hoc tamen discrimine; quòd hæc ruina, hic interitus, hoc incendium in summum ruentiū, occisorum & inflammatorum beneficium redundat. Illi enim cadunt, qui se Christo sponte submittunt; illi interficiuntur, qui peccato & sceleri moriuntur; illi inflammantur, qui ardentissimo charitatis igne se totos, vt holocausta, Deo dicant & consecrant. *Metaphora huius ratio & congruentia.*

His adijcio, eum loquendi morem non apud spirituales modò homines vsitatum esse, sed etiam ab humaniorum literarum studiosis receptum. Norunt enim vulgare esse tum apud veteres Poëtas, tum etiam apud Ethnicos sapientes, huiusmodi affectus amori tribuere. Quapropter illi arma ad eam rem apta, nempe ignem & sagittas effingebant; his enim armis corda icere atque vrere dicitur. De quo Alciatus, & eius interpretes in emblematis 107. & 110. & 113. Quid igitur mirum, si asseramus Christiani, Christum suorum verborum telis, ac diuini Spiritus igne corda hominū tansfigere, gentes prosternere, atq; vrbes inflammare? *Eadem locutio humaniorum literarum studijs vsitata.*

Apud sapientes etiam vulgaris sermo est, beneficijs bellum gerere, beneficijs vincere. Vide Senecam lib. 3. de beneficijs in fine, *Ad hoc vnum*, ait, *contumax fui, ne beneficijs vincerer. Certè obsecro vos, & fessi quoque restituite aciem: felices qui vicerint, felices qui vincentur.* In Christiana ergo philosophia, quæ nos docet beneficijs cum hostibus pugnare, eosque charitatis igne accendere; quid aptius dici potest, quàm eo vsque cum hoste pugnare; donec victus cadat, aut etiam ardeat? Huc spectat id Prouerb. 25. 22. *Prunas congregabis super caput eius.* Siue vt Paulus vertit ad Rom. 12. 20. *Carbones ignis congeres super caput eius.* Vbi prunæ, vel carbones videntur incendiariæ bolides, aut aliquid esse simile. (De quo armorum genere antiquo agit Lipsius de magnitudine Romana.) Nam per similitudinē belli loqui ibi sapientem, satis docet Pauli cōtextus: ait enim: *Noli vinci à malo; sed vince in bono malum.* Sermo ergo est de magna beneficiorum ad superandum inimicum efficacitate. In quo sensu, *congerere carbones super inimici caput*; idem est, ac conijcere carbones in caput eius, siue ignitis carbonibus in caput hostis immissis ipsum oppugnare. Quod est efficacissimum pugnæ genus, & cui vix vllus possit resistere. Pro hac explicatione facit, quòd non semel alias in S. Scriptura inter arma missilia carbones numerantur, vt Ps. 119. 4. *Sagittæ potētis acutæ cum carbonibus desolatorijs*; id est, sagittæ pariter & igniti carbones. Et Ps. 17. n. 13. & 14. describitur Deus iaciens carbones ignis; id est fulmina, quę velut accēsas bolides iaculatur. Quid igitur aliud pręstat Deus, cùm peccatores ad se allicit, atq; conuertit; nisi illos acutis sagittis, & ignitis beneficiorū carbonibus oppugnare; donec eos his telis deijcat, his carbonibus accendat? *Nec sacris literis insolens.*

9. Peruincunt sanè (meo iudicio) hæ rationes,

locu-

locutiones illas prosternendi, occidendi, atque inflammandi eam ad rem esse aptissimas. Dicet tamē aliquis, illud saltem, quod in nostra Apocalypseos expositione additur, non parum desuetudinis & insolentiæ habere: nimirum ingentem Dei iram atque furorem in peccatorũ conuersione vel maximè ostendi. Respondeo tamen, hoc ita verum ac pulchrum à me reputari, vt vix quidquā in tota Apocalypsi elegantius reperiam. Notandum verò est, iram illam quam Deo ex eius effectibus tribuimus; quæq; ad peccatorem, tum in hac vita, tum in alia seuerissimè puniendum fertur; non omnino destruere illud, quod Deus summopere detestatur, nempè peccatum: peccatore enim in inferos deturbato, durat adhuc perstatque in eo peccatum. Cùm autem Deus peccatores ad se per scelerum detestationē reducit; tunc funditus euertit, quod sibi præsertim erat infēsum, quodque ipse cum primis oderat. Tollit enim penitus de medio peccatum, & peccatorem ipsum, quatenus peccator est, non quatenus homo. In hac igitur noua vindictæ ratione,

Quæ Dei ira præstantior.

A quam Deus de suo aduersario (id est de peccato) voluit sumere; si rectè inspiciatur, non solùm infinitæ in homines charitatis & indulgētiæ documenta edidit; sed infiniti etiam in peccatum odij & detestationis: quandoquidem nihilo inferiori supplicio cōtentus, ipsum euertit omninò, ac de medio sustulit. Atque mentis acie non admodum perspicaci est, qui hanc locutionem miram in se elegantiam continere non viderit.

Hactenus nihil aliud egimus, quàm auctores obiter recensere; & perstringere breuiter rationem, quamobrem nulli nouum videri debeat, si in spirituali victoriâ allegoria petatur à bello, & à verbis seu locutionibus, quibus B effectus ruinæ, interitus atq; incendij; nec non affectus odij, furoris & iracundiæ significari solent. Reliquum est vt Scripturæ locos proferamus, non quidem omnes, (sunt enim hac de re pæne innumeri) sed aliquos; qui satis ostendant hanc esse vsitatissimam sacrarum Literarum locutionem. Vbi pariter auctorum, quos suprà retulimus, locos indicabimus.

NOTATIO XXV.

De nonnullis sacræ Scripturæ locis ad supradictæ phrasis probationem.

1. PRODEAT primò virga illa ferrea Psalmi secundi, ter in Apocalypsi repetita; quæ symbolum est egregium Christi potentiæ atq; virtutis ad inimicos cōterendos. Quæ Christi virtus & efficacitas cum Christiana Ecclesia ac singulatim cum familiarissimis Dei seruis fuerat cōmunicanda. Sceptrum autē ferreum, (vt ex se constat) maximam seueritatem sonat, atque vim ad confringendum & conterendum. Vide Danielis 2.40. *Quomodo ferrum comminuit & domat omnia*, &c. Nec minùs constat, illam conterendi virtutem Apostolis & viris Euangelicis impertitam, ad mundi conuersionem referendā esse. De quo tamen sceptro suo loco latiùs; nempe capite secundo, notat. 4.

2. Psal. 17. num. 9. *Ascendit fumus in ira eius; & ignis à facie eius exarsit; carbones succensi sunt ab eo.* In quem locum eleganter Ruffinus Aquileiensis, qui eum optimè de hac mystica vindicta explicat. Sumitur autem comparatio ex eo, quod solet euenire; quando aggestis in foco lignis ignis admouetur. Primò enim apparet fumus; flamma deinde; tandem succensæ atq; ignitæ prunæ. Et fumus quidem, (qui veluti prima ira est) videtur minas intendere: atq; id est, *Ascendit fumus in ira eius.* Flamma verò media inter fumum & prunas ardentem iram repræsentat, quæ in eum sæuit, qui adhuc est inimicus: quēadmodum flamma ardescit, dum adhuc ei materia subiecta repugnat. Prunæ autem siue carbones succensi atq; igniti iram extremam indicant, siue nouissimam; vt loquitur Apocalypsis. Nam vt in candentibus atque ignitis carbonibus ignis nihil inuenit repugnantis & obsistentis materiæ, de qua iam veluti triumphat; ita extremæ seu nouissimæ iræ, quam Deus in peccatorum cōuersione exercet, ipsi nōn iam repugnantes, sed faciles & obsequentes subijciuntur.

2. 3. Psal. 28. Perspicuum est Dauidis bella, Gentilitatis conuersionis vmbram ac figuram

C fuisse. Atq; hæc explicatio auctores habet Iacobum fratrem Domini, Ioannem Euangelistam, & communem Ecclesiæ consensum, vt in Psalmi ipsius interpretatione ostendam.

4. Psal. 47. 8. *In spiritu vehementi conteres naues Tharsis.* Vbi Augustinus per naues Tharsis intelligit nationes omnes; quæ superbiæ flatu tumidæ vela aduersus Ecclesiam Christianam expandunt. Quarum superbiam euertit Christus, cùm eas ad Euangelij fidem traduxit. Vide Ruffinum in eundem locum, & Viegam capite 13. sectione 1. §. 1.

5. Psal. 67. Per allusionem ad Dauidis bella, agitur de Christi victorijs in mundi conuer- 3.
D sione: vbi numero 22. dicitur, *Deus confringet capita inimicorum suorum; vt intingatur pes tuus in sanguine*, &c. Vide Genebrardum, versu 14. eiusdē Psalmi; vbi docet in sacra Scriptura hostium clades non tam significare abolitionem, quàm conuersionem: & notat id etiam doceri ab ipsis Rabbinis, præsertim à Kimhi, & Abenezra. Vide etiam Viegam cap. 16. sectione 3. §. 8. vbi ait, hanc sacræ Scripturæ consuetudinem ex Psalmis, Isaia, & Zacharia constare. Hunc etiā locum Ruffinus pro nobis explicat.

6. Psal. 96. 3. *Ignis ante ipsum præcedet; & in-*
E *flammabit in circuitu inimicos eius.* Quod Ambrosius Luc. 12. 49. de charitatis igne exponit; atque ea est genuina expositio Psalmi, vt suo loco videbimus.

7. Psal. 103. 35. *Deficiant peccatores à terra; & iniqui, ita vt non sint.* Quod sic Basilius explicat, *Non vt pereant, orat; sed vt conuertantur.* Vide eundē Basilium Psal. 6. num. 11.

8. Psal. 106. 16. *Contriuit portas æreas, & vectes ferreos confregit;* spiritualiter intelligendum esse, docent Ambrosius, & Augustinus.

9. Horribilis illa belli, armorum ac sanguinis facies in Psalmo 109. *Dominus à dextris tuis confregit in die iræ suæ reges; iudicabit in nationibus, implebit ruinas, conquassabit capita*, &c. ad literam de

conuersione peccatorum agit; vt eo loci constabit.

10. Psal.149.6 *Gladij ancipites in manibus eorum, ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis; ad alligandos reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis; vt faciant in eis iudicium conscriptum, gloria hæc est omnibus Sanctis eius.* Ex contextu ipso clarè ostenditur, sermonem esse de vindicta & internecione spirituali. Nec enim de alia victoria & excidio diceretur; *Gloria hæc est omnibus Sanctis eius.* Nam Pauli gloria non erat Mauros sternere, sed Gentes ad Christi fidem conuertere. Hinc illud: *Increpationes in populis.* Quod non est aliud, quàm eos peccatores conuincere, & pœnitentiæ salutari subijcere. Lege Augustinum in hunc Psalmum; & videbis quomodo pugnent Sancti educentes gladios Spiritus; & quas edant in hostibus strages. *Pagani,* ait, *occiduntur, cùm Christiani fiunt: quia quæro paganum, & non inuenio; ergo mortuus est paganus. Nam si non occiduntur, vnde dictum est Petro, Macta & manduca? Sic occisus est Paulus persecutor, & erectus est Paulus prædicator.* Quare ipse Paulus inquit, *Viuo ego, iam non ego.* Atque hunc esse Psalmi legitimum sensum probat Augustinus ex contextu ipso; in illis verbis, *Increpationes in populis.* & cùm dicitur, *Ad alligandos Reges eorum in compedibus*: de compedibus sapientiæ exponit, de quibus Eccli.6.25. *Inijce pedem tuum in compedes eius, & ne acedieris in vinculis eius.* Et infrà num.30. *Erunt tibi compedes eius in protectionem.* Quod argumentum fusè atque eleganter ibidem persequitur Augustinus. Chrysostomus etiam (vt ait Genebrardus) hunc Psalmum ad Euangelij victoriam de Satana, Gentibus, & Iudæis refert. Et ipse Genebrardus in argumento Psalmi rectè asserit, hũc Psalmum esse propheticum de Ecclesiæ victoria. Et Iansenius in argumento etiam ait, *Nihil dubium quin Spiritus sanctus potissimùm hìc vaticinatus sit de victoria, quam fideles per Christum consequuntur; qui spiritualibus armis dæmones superant, omnesq; reges, ac populos Euangelio subijciant, in captiuitatem redigentes, vt inquit Paulus, omnem intellectum in obsequiũ fidei.* Abenezra hunc Psalmum similiter explicat de victoria & vindicta spirituali per conuersionem: vt refert Genebrardus Psal.67. num.14.
4. vbi etiam adducit alia ad rem.

11. Vide etiam Psalmum 82.14. *Pone eos vt rotam & sicut stipulam: sicut ignis qui comburit syluam,* &c. *& cognoscant, quia nomen tibi Dominus.* Et Psal. 143.6. *Fulgura coruscationem, & dissipabis eos; emitte sagittas tuas, & conturbabis eos.* Quem locum rectè pro nostra sententia explicat D. Brunus Carthusianus.

12. Isaiæ 1. num.24. *Heu consolabor super hostibus meis, & vindicabor de inimicis meis.* Quanam ratione? statim explicat: *Et conuertam manum meam ad te; & excoquam ad purum scoriam tuam; & auferam omne stannum tuum; & restituam iudices tuos, vt fuerunt prius; & consiliarios tuos, sicut antiquitus. Posthac vocaberis ciuitas iusti, vrbs fidelis, Sion in iudicio redimetur, & reducent eam in iustitia: & conteret scelestos, & peccatores simul, & qui dereliquerunt Dominum consumentur, confundetur enim ab idolis, quibus sacrificauerũt.*

13. Isaiæ 34.2. *Indignatio Domini super omnes gentes, & furor super vniuersam militiam eorum; interfecit eos, & dedit eos in occisionem,* &c. Vbi ingentem stragem & internecionem depingit. Et num.8. subdit, *Quia dies vltionis Domini, annus retributionum iudicij Sion.* Quibus describit Idumeæ exustio-

A nem. Ac subdit num.10. *Nocte & die non extinguetur; in sempiternum ascendet fumus eius.* Hoc loco nobiscum conuenit Arias Montanus; dum explicat, Idumæam pro Romano imperio accipi debere, & vrbem Bosra, pro Roma, & incendium pro igne Euangelij.

14. Isaiæ 59.15. *Facta est veritas in obliuionem; & qui recessit à malo, prædæ patuit; & vidit Dominus, & apparuit est; & saluauit sibi brachium suum; & iustitia eius ipsa confirmauit eum; indutus est iustitia, vt lorica, & galea salutis in capite eius; indutus est vestimentis vltionis; & opertus est quasi pallio zeli; sicut ad vindictam, quasi ad retributionem indignationis hostibus suis, & vicissitudinem inimicis suis, & veniet Sion redemptor; hoc fœdus meum cum eis,* &c. Vide Foreriũ
B ibi.

15. Isaiæ 63.3. *Torcular calcaui solus: calcaui eos in furore meo; & conculcaui eos in ira mea, & aspersus est sanguis eorum super vestimenta mea, & omnia indumenta mea inquinaui; dies enim vltionis in corde meo; annus redemptionis meæ venit.* Vbi Forerius optimè. 5.

16. Micheæ 5.9. *Omnes inimici tui interibunt.* spiritualiter exponit Hieronymus.

17. Nahum 1. totum caput terribilem sonat vindictam. *Vlciscens Dominus in hostes suos; indignatio eius effusa est vt ignis,* &c. Video tamen totam hanc vltionem in eam pacem desinere ad finem capitis, *Ecce pedes euangelizantis pacem.* & num.7. *Bonus Dominus, & confortans in die tribula-*
C *tionis.* Quod verò dicitur num 9. *Non consurget duplex tribulatio.* Videtur homines securos reddere; ne post perfectã spiritualem vindictam, aliam prætereà extimescant. Quasi dicat; Ille, de quo Deus spiritualem hanc sumpsit vindictam, seuerum illud supplicium, quod meruerat, euasit.

18. Sophoniæ 3.8. *In die resurrectionis meæ in futurum congregabo gentes, & colligam regna; & effundã super eos indignationem meam, omnem iram furoris mei. In igne enim zeli mei deuorabitur omnis terra; quia tunc reddam populis labium electum, vt inuocent omnes in nomine Domini, & seruiant ei humero vno.* Præ-
D clarè hæc Hieronymus exponit. Atque ex hoc loci (meo iudicio) illustratur illud Ecclesiastici 36.7. *Innoua signa, & immuta mirabilia; glorifica manum, & brachium dextrum; excita furorem, & effunde iram; extolle aduersarium, & afflige inimicum; festina tempus, & memento finis, vt enarrent mirabilia tua, in ira flammæ deuoretur, qui saluatur.* Video aliter exponere Iansenium & Lyranum; sed Hieronymi expositionem præfero, dum in Sophoniæ loco explicat zelum, quo deuoranda erat omnis terra; & spirituali explicationi mirificè deseruiunt illa verba, *Innoua signa, & immuta mirabilia.*

19. Zachariæ 12.6. *Ponam duces Iuda, sicut ca-* 6.
E *minum ignis in lignis; & sicut faciem ignis in fœno. Et deuorabunt ad dexteram & sinistram omnes populos in circuitu.* Locus est manifestus, si notes de Apostolis esse sermonem.

20. Prætereà, aggrauari manum Domini super Azotios, designat virtutem Domini ad conuertendos Gentiles per internam inspirationem, ex Gregorio. Vide Lauretum in Sylua, verbo Grauis. Vltio etiam, quam exercet Deus in deos Ægypti, Numerorum 23. conuersionem peccatorum significat ex Origene & Augustino.

21. Cadere insuper, est subijci Christo eos, qui ad fidem veniunt, ex Basilio Ps.44. & Tertullia-

tulliano aduersus Iudæos, & Hieronymo, Isai. 13.17.26. & Amos 7. & ex Gregorio, 1. Reg. 14. & 2. Moral. 38. Quos affert Lauretus. Vbi etiam subdit, ruinam Damasci esse; cùm Gentiles ad Christi fidem veniunt; & habitatores terræ dici non cadere, cùm mali non resipiscunt, sed in peccatis persistunt, Isaiæ 26. Item, cadere in gladio, qui conuicti verbo Dei deserunt errores, Isaiæ 13. Hæc & alia Lauretus ex Patribus, verbo Cadere; vbi affert pro nostra explicatione Origenem, Hieronymum, Hesychium Leuit. 26. Gregorium, Richardum, Bedam, & Augustinum.

22. De igne verò in eadem significatione, insignis est locus Lucæ 12.49. *Ignem veni mittere in terram.* Quod de igne Euangelij, siue de igne Spiritus sancti, quo illuminantur corda & purgantur, exponunt Ambrosius, D. Thomas in Catena, Bonauentura in commentario, & Cardinalis Toletus; qui pro hac explicatione adducit Origenem, Tertullianum, Athanasium, Cyrillum, Hesychium, Ambrosium, & Gregorium. Atque eadem est Salmeronis expositio.

23. Hæc omnia optimè calluerat Paulus; qui, ne nobis primus harum locutionum aspectus fucum faceret, nos præmonuisse videtur, quo pacto eas accipere debeamus. Sic enim ille 2. Corint. 3.6. *Sufficientia nostra ex Deo est, qui nos fecit idoneos ministros noui testamenti; non litera, sed Spiritu; litera enim occidit, Spiritus autem viuificat.* Quæ verba significātèr exprimunt robur atque virtutē, quæ Deus suis administris ac cælestis militiæ ducibus (id est viris Apostolicis) confert ad vindictam eam, quam Deus in Scriptura dicitur de Babylonis & alijs hostibus sumpturus. Cuius vindictæ rationem, ac modum mox explicat Paulus dum ait; *Non litera, sed Spiritu.* Litera enim interitum, & occisionem sonat: atque hoc est, *litera occidit.* Huius autem literæ Spiritus nō est alius, quàm peccatori vitam & æternam salutem tribuere; *Spiritus autem viuificat.*

7. Præter hos, qui notant in Apocalypsi omnia mysticè esse intelligenda, (vt Dionysius, Epiphanius, Hieronymus, & Haymo suprà allati; quibus addo S. Ephræm, lib. de pœnit. vbi ait; *Cuncta per parabolam & ænigma locutus est Ioannes in Apocalypsi.*) ij etiam, qui plagas capitis XVI. mysticè exponendas esse docent de bello à Deo aduersus Gentilitatem gerendo, (quæ est expositio Irenæi, & antiqui presbyteri) ij omnes ruinam & incendium duarum vrbium hostilium, quas Apocalypsis designat, mysticè intelligendas esse, manifestè sentiunt.

Apocalypseos bella mysticè esse intelligēda, & contextus & euentus cogunt.

Consideratis locis, auctoribus, & rationibus suprà adductis, nullus erit, opinor, qui non fateatur ad significandam mysticam Ecclesiæ victoriam, de quadam Ierosolymæ parte, & de Roma vniuersa; idoneum satis esse ænigma, quod sonet, decimam Ierosolymę partem corruisse, & Romam vniuersam flammis absumptam. Verùm non mihi satisfacio ex eo solùm, quòd probarim eiusmodi allegoriā cum phrasibus in sacra Scriptura receptis valdè congruere, atque adeò nouitatis & insolentiæ argui non debere. Sed illud prætereà addo, tam contextum, quàm rei ipsius euentum cogere; vt hanc explicationem censeamus esse propriam atque legitimam. Si enim Babylonis nomine Roma vetus, quæ Christianum nomen persequebatur, intelligenda est; quo alio mo-

A do Roma combusta fuit? Siquis ad direptiones à Gothis factas confugiat; næ ille Apocalypsi nimias valdè hyperboles tribuet, & minimè cohærentes. Vbi enim inueniet decem illos reges, qui potestatem eâdem hora acceperunt; & facta manu vrbem pariter inuaserunt, atque vastarunt? Vbi incendium illud, cuius fumus durat in sæcula sæculorum? Præterquàm quòd illæ calamitates non Romæ immissæ sunt, propterea quòd Martyrum cruorem effunderet, & Christi Ecclesiam infestaret. Atqui Apocalypsis, Romæ incendium supplicij loco statuit ob persecutiones, quibus Babylon Christianam Ecclesiam affligebat.

B Vbi verò aduertatur, Romæ incendium mysticè esse accipiendum; quid cohærentius, quàm aduertere pariter, decimæ partis Ierosolymæ ruinam mysticè etiam sumi debere? Quod nobis necessariò persuadet non solùm Isaiæ vaticinium (cap. 6. num. 13. *Adhuc in ea decimatio, & conuertetur.* quod conuersionem decimæ partis spectat) sed euentus etiam ipse: iam enim non solùm decimæ partis, sed totius etiam vrbis ruinam omnium oculi miserando spectaculo conspexerant: & nihilominùs Apocalypsis, vbi ad vindictæ, quā Deus de Iudaico populo sumpsit, prophetiam accedit: non asserit totam Ierosolymam corruisse; sed id tantùm, *Decima pars ciuitatis cecidit.* Perspicuum

C igitur est, non de propria ruina, sed de metaphorica & mystica esse sermonem.

Postquàm igitur constet, hanc esse veram intelligentiam; protinus apparet mirum Apocalypseos artificium. Atque illud inprimis licet conspicere, quantò pluris Deus mysticam vindictam, quàm veram ac propriam de hostibus vltionem, faciat. Siquidem ad Apocalypseos prophetiam, non totius vrbis excidium, sed decimę tantùm partis ciuitatis ruinam assumpsit. Et statim cernitur, congruentissimum id fuisse ad eum librum, qui de septem Dei Spiritibus, deq; Diuinę prouidentię

8. Ex mystica bellorum interpretatione mirum Apocalypseos artificium apparet.

D excellentia, sermonem instituit. Vrbis enim quantumuis egregiæ atque ingentis inuasio, direptio, & exustio, res est adeò factu facilis, vt à paucis hominibus vnâ eâdemque nocte iniri ac perfici possit. Ceterùm tam decimæ partis Ierosolymæ, quàm Romæ totius conuersio, facinora fuere adeò præstantia ac difficilia, vt nisi Dei brachio, robore, ac virtute patrari nequaquam possent. Atque adeò dignissima sunt, quæ admirabilibus symbolis ac hieroglyphicis celebrentur; & in totius Scripturæ meta atque fine, vt præcipua capita, reponantur. Qui verò aliter Ierosolymæ ruinam, ac Romæ incendium exponunt; næ illi rem

E Deo ita dignam, & quam ipsius prouidentia ita magni æstimet, in suis explicationibus non inuenient.

Semel autem admissâ nostrâ explicatione, miram Apocalypsis lucem, non Romæ solùm splendori ac dignitati, sed complurimis etiam Scripturæ locis explicandis adducit, in quibus similis vindictę & seueritatis fremitus ac stridor sonat: in Psalmis præsertim ac Prophetis; & singillatim in Babylonis vastatione; cuius vaticinium adeò est apud Isaiam & Ieremiam iterata repetitione celebratum.

Et ad primam quidem obiectionis partem,

positæ initio huius tractationis, satis superque dictum est.

Ad secundam partem de mystica idololatriæ acceptione solùm dico, mirari me, eam quibusdam videri nimium mysticam expositionẽ in ænigmate, quam citra ænigma, apud Paulum expressam legimus, ad Ephes. 5. 5. *Omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, quod est idolorum seruitus.* Et ad Philip. 3. 19. *Quorum deus venter est.* Si igitur Paulus sic loquitur in literali sensu & expresso in epistola; quid mirum Ioannem in ænigmate eâdem ratione loqui? Nec opus mihi est ad cõmunem loquendi consuetudinem inter religiosos viros vsitatam confugere; qui res illas, quibus plus nimio hominum corda effrænatâ cupiditate adhærent, solent idola nuncupare.

Mystica idololatria acceptio Paulo etiam vsitata.

Ad tertiam denique partem de duobus testibus breui etiam respondeo (nec enim iam pluribus oportet vti) non esse nouum in ænigmatis ac parabolis de virtutibus seu vitijs quasi de personis per prosopopœiam loqui. Quare si de iustitia ac de misericordia, quasi de duabus sororibus, aptissimus instituitur sermo; idne mirum in sanctitate ac sapientia videatur, vt de illis tanquam de duobus Christi testibus, aut de

Res inanimes per prosopopœiam quasi animatas in ænigmatis induci minimè nouũ videri.

A duobus Prophetis ad Iudaicũ populum à Deo missis, sermo sit? Libri extant integri eiusmodi prosopopœiarum pleni; in quibus nemo vnquam offendit. Quòd si offendat fortasse quispiam in eo, quod de duorũ testium interitu ac resurrectione asseritur. Id sanè Daniel expresserat cap. 8. 12. *Veritas prosternetur in terra.* & quidem quando Christi martyres occiduntur; nihil significátius, quàm dicere, veritatem interijsse ac sanctitatem. Simili ratione, quando virtus ac veritas, quæ oppressæ antea & abiectæ iacebant, extolluntur deinde, & in summo pretio habentur; significantissimè dicentur reuixisse, atque in cælum euectæ fuisse. Hæc est ergo resurrectio, & in cælũ ascensio, de qua Apocal. 11. Si verò textus ibi in duorum testiũ mentione

B Moysem & Eliam respicit (vt suo loco videbimus) notum est, Moysis personam ad legem seu doctrinam significandam conuenienter aptari; vt nos docent Origenes, Arnobius, Tertullianus, Ambrosius, Augustinus, Cyrillus, Gregorius & Beda apud Lauretum, verbo Moses. Vnde per ipsius comitem Eliam significari zelum ac sanctitatem quisque facilè eliciet. Sed de his latiùs capite vndecimo.

NOTATIO XXVI.

De Interpretibus Apocalypseos.

SECTIO I. *De ijs, quorum notitia ad me peruenit, ipsos tamen nancisci hactenus non potui.*

I. Melito Episcopus Sardensis, floruit anno Christi 160. Meminit eius Hieronymus de viris illustribus; & quamuis Angelus Rocha sibi persuaserit, huius Melitonis esse eum cõmentarium, qui extat sub nomine Primasij; coniecturâ tamen proculdubiò aberrauit, vt constabit infrà, vbi de Primasio.

II. Methodius Lyciæ Episcopus & martyr sub Decio & Valeriano anno 225. Scio Hieronymum in catalogo, & similiter Trithemium, vbi de Methodio agunt, peculiarem mentionẽ non facere alicuius commentarij in Apocalypsin: verùm Hieronymus ait, multa ab eo fuisse scripta, quæ vulgò lectitantur, & Andreas cap. 13. citat commentarium Methodij, eumq; alijs expositoribus præfert. Et Aretas cap. 33. citat commentarios Andreæ atque Methodij.

III. Hippolytus Episcopus Portuensis, qui floruit anno Christi 235. cuiusq; meminit Hieronymus in catalogo. Et notandum est, Hippolyti commentarium in Apocalypsin fuisse opus aliud ab eo, quod idem auctor scripsit de Antichristo & consummatione sæculi: atque illud iniuria temporum interijsse; quamuis enim Erasmus asserat, se vidisse Basileæ cõmentarios quosdam in Apocalypsin Hippolyti titulo; subdit tamen eos non esse Hippolyti Portuensis, cùm sint valdè ieiuni; & in eis ipsis citari Hippolytum nescio quem. Addit in Græcis commentarijs citari Hippolytum Episcopũ Romanũ, & dubitari potest, an ipse Hippolytus Portuensis sit, qui inibi Romanus appellatur.

IV. S. Hieronymus, quem Cassiodorus asserit scripsisse commentarios in Apocalypsin.

C Imò verò ait, Apocalypsin conspicuam esse B. Hieronymi expositione. Floruit verò Hieronymus anno Christi 422.

V. Gennadius, (anno Christi 490.) inter expositores Apocalypseos commemoratur à Trithemio.

D VI. Et similiter Cassiodorus, qui floruit anno 577. & scripsisse fertur complexionem in Apocalypsin.

VII. Isidorus Hispalensis, anno 630. Quamuis enim neque Braulius, neque Ildephonsus, neque Sigibertus, (qui scripserunt indicem operum Isidori) huius libri meminerint: aiunt tamen eum multa alia scripsisse, præter ea, quæ ipsi designant. Et Monachus quidam Benedictinus, nomine Beatus, qui scripsit anno Christi 970. (vt infrà videbimus) in præfatione asserit, se suam explicationem collegisse ex libris Victorini, Isidori & Apringij. Nisi id fortasse solùm respicit ad proœmium Isidori in Apocalypsin; in quo proœmio aliquorum locorum expositionem indicat.

VIII. Albinus, (qui & Alcuinus) anno 770. quem refert Trithemius.

IX. Rabanus Maurus, anno 855. qui ab eodem refertur.

E X. Biecus (qui & Beatus) Monachus Benedictinus, cuius quidem commentarium manuscriptum, quamuis ad meas nondum peruenerit manus, scio à multis fuisse visum & lectum; nam in templo opidi Valcabado, prope Lieuanum atque Saldanam sepultũ iacet ipsius Beati corpus; & ibi etiam seruatur commentarium eius in Apocalypsin in chartis pergamenis, gothicis characteribus exaratum: & ex eius prologo hæc referuntur verba: *Hæc ego sancte Eteri, te petente, ob ædificationem fratrum, tibi dedicaui; vt quẽ consortem perfruor Ordinis, coheredem etiam faciam mei laboris.* Et in fine ait, absolutum à se fuisse

opus, Era 1008. qui est annus Christi 970. Testaturque se suam expositionem collegisse ex Victorino, Isidoro & Apringio. Sic Yepes in historia Benedictina 3. p. fol. 282. Sic etiam Ambrosius Morales lib. 13. cap. 26. & 27. vbi asserit, alia eiusdem operis exemplaria per Hispaniā esse dispersa. Ex his verò exemplaribus fuit proculdubiò illud, quod refert Ioannes Grial in notis ad Isidorum de viris illustribus; verbo Apringius. & quod optimè ille probat, falsò sibi fuisse pro opere Apringij venditatum. Sed quòd existimauit non extare aliud opus, quod Apringio tribuatur; nisi illud quod ipse deprehendit fuisse ad Eterum scriptum; in hoc ipse deceptus videtur. pro quo vide infrà sect. 3. in principio.

XI. Gaufredus, quem refert Trithemius; anno Christi 1160.

XII. Ioannes Valeis Minorita, ex eodē Trithemio, anno 1270.

XIII. Augustinus de Ancona, quem Angelus de Rocha refert, scripsisse in Apocalypsin, triumphum atque Catenam, & refertur etiam à Trithemio, anno 1330.

XIV. Ioannes de Bachone, anno 1350. ex eodem Trithemio.

XV. Ioan. Tacesphale Carmelita, ex eodem.

XVI. Augustinus de Roma, Augustinianus anno 1410. ex eodem.

XVII. Augustinus de Hassia, Carthusianus, anno 1428. ex eodem.

XVIII. Bernardinus Senensis, Minorita, anno 1450. ex eodem.

XIX. Ascensius.
XX. Bruno Senensis.
XXI. Fredericus Venetus.
XXII. Henricus Hassius.
XXIII. Elias Minorita.
XXIV. Iacobus Stralensis.
XXV. Ioannes Galensis.
XXVI. Ambrosius Compsa.
XXVII Ioannes Haiton.
XXVIII. Ioannes Sulnon.
XXIX. Ioannes Torphe.
XXX. Iordanus.
XXXI. Nicolaus Alsentinus.
XXXII. Simon Tolosanus.
XXXIII. Thomas Suduolcus.
XXXIV. Vitalis Cardinalis.

} *Hos omnes refert Angelus Rocha, scripsisse in Apocalypsin.*

XXXV. Eduardus Læus.
XXXVI. Ioannes Capgrauius.
XXXVII. Ioannes Lopez.
XXXVIII. Simō Iatumpus.

} *qui ab eodem Rocha referuntur scripsisse in omnes noui testamenti libros.*

XXXIX. Alexander de Ales.
XL. Augustinus Nebiensis.

} *quos idem refert scripsisse in omnes vtriusque testamenti libros.*

XLI. Ioannes Annius Viterbiensis scripsit quæstiones in Apocalypsin; quas refert Hentenius in prologo, quem adiecit commentārijs Aretæ. Atq; eas quęstiones dicitur reipublicæ Christianæ principibus dedicasse.

XLI. Cyprianus Monachus Cisterciensis, cuius manuscriptum commentarium sacerdos quidam ex nostra Societate mihi retulit se vidisse in quodam illius Ordinis Monasterio; vbi seruatur vnà cum regis priuilegio, quod iam bonus pater Cyprianus impetrarat, ne ab aliquo absque ipsius facultate ederetur.

A XLIII. Luisius Legionensis Augustinianæ familiæ decus, & ornamentum scripsit in Apocalypsin, eiusque commentarium confirmauit mihi grauissimus quidam eiusdē Ordinis Prælatus, idemque doctissimus, se habuisse, & extare nunc in Salmanticensi cœnobio.

XLIV. Basilius Ponce prædicti Luisij nepos, & eiusdem gloriæ hæres, libri à se nuper editi quæstione sexta expositiua, ait se quoq; habere absolutos commentarios in Apocalypsin, quos propediem in lucem edet.

XLV. Gregor. Lopez, vir alioqui idiota, sed sanctitatis opinione clarus in prouincia Mexicana, creditus est diuina reuelatione accepisse
B ea, quę scripsit in Apocalypsin vulgari idiomate; quia Latinā linguam nunquā didicerat. Floruit circa annum Dom. 1590. Et obijsse fertur in oppido quodam, cui S. Fides nomen dedit, & sex propè milliaria dicitur distare ab vrbe Mexico; vbi & eius commentarius asseruatur. Audiui à quodam nostrę Societatis sacerdote, viro integerrimo, prædictū Gregorium à se aliquoties visitatum; & post mortem etiam quęsitum, & inuentam eius pauperem supellectilem miro quodam odore fragrantem; & propterea in magna veneratione habitam. Neque tamen vnquam odorari potui, quibusnam rebus figuræ Apocalypseos à prædicto Gregorio appli-
C catæ fuerint.

XLVI His addere possum tres alios ex nostra Societate scriptores; quos ad me allatum est, in Apocalypsin scripsisse. Primus est Andreas Eudæmon Ioannes Cydonius, qui desumpsit sibi refellendam explicationem Thomæ Brigmati hęretici; vt refert Cardinalis Bellarminus in apologia fol. 132. Atque idem Eudęmon, (quod huc etiam fortasse spectat) respondisse fertur ad librum Roberti Abbatis de Antichristo, vt idem Cardinalis ibidē scribit.

XLVII. Secundus est Petrus Layerus; quem noster Petrus de Ribadeneira, scripsisse ait, de Antichristo; & audio etiam scripsisse eum in
D Apocalypsin commentaria.

XLVIII. Scio etiam N. de Peralta ex Toletana Prouincia sacerdotē, qui se sacræ Scripturæ interpretationi multis abhinc annis consecrauit, in Apocalypsin scripsisse, licet hactenus eius opus non sit typis excusum.

SECTIO 2. *De nonnullis qui ab aliquibus inter expositores Apocalypseos numerantur; cum tamen verius videatur, errore eam famam increbuisse.*

I. Primus ex his est Papias, qui floruit anno Domini 100. & propterea videtur inter inter-
E pretes Apocalypseos numerari; quia fuit auctor fabulæ Millenariorū, quam secuti sunt Iustinus, anno Domini 150. Apollinaris, an. 165. Irenæus, anno 175. Tertullianus, anno 200. Nepos, anno 240. & Lactantius, anno 320.

II. Iustinus Martyr.

III. Irenæus, quem interpretatum fuisse Apocalypsin asserit Hieronymus; sicut de Iustino, lib. de Scriptoribus Ecclesiasticis, in Ioanne Euangelista. Sed cùm ad Iustini & Irenęi opera accedit, non meminit Apocalypseos cōmentarij. Quare suspicor, dici eam interpretatos, eo quòd sparsim in suis operibus nonnulla ex eo libro exponant.

IV. Nepos, quem Angelus Rocha asserit scripsisse in Apocalypsin; sed non alio (vt puto) quàm superiùs indicato fundamento.

V. Dionysius autem Alexandrinus propterea dicitur explicasse Apocalypsin; quia scripsit duos libros aduersus Nepotem Episcopum, qui mille annorum fabulam asseruerat. In quibus de Apocalypsi Ioannis diligentissimè disputat; vt refert Hieronymus de Scriptoribus Ecclesiasticis. Floruit autem Dionysius anno Domini 255.

VI. Ambrosius etiam Mediolanensis connumeratur ab Angelo Rocha inter Apocalypseos expositores; nempe, quia is commentarius, qui Ambrosij nomen præfert, existimatus est ab illo, quemadmodum & ab alijs, esse Mediolanensis Ambrosij fœtus genuinus; in quo tamen proculdubiò deceptus est, vt dicemus infrà in Ambrosiastro.

VII. Sancto etiam Augustino tribuit idem Angelus Rocha eam Apocalypseos expositionem, quæ inter eius opera extat. Sed limatior censura id opus Ticonio tribuit. Et quamuis suspicari aliquis fortasse poterat, quemadmodũ Augustinus desumpsit ex Ticonio regulas eas, quas tantopere probat; sic etiam fortasse desumpsisse ab illo, & emendasse expositionẽ illam, præsertim cùm ea ab erroribus Ticonij purgata sit. Ea tamen suspicio non substitit, vt patet, tum ex prologo Primasij in Apocalypsin, tum ex xx. Apocalypseos capite ab Augustino explicato in libris de ciuitate Dei. (de quo infra.) Nec enim illa expositio cum Ticonij commentario valde concordat.

VIII. Sanctus item Thomas à nonnullis creditur in Apocalypsin scripsisse; refert enim Angelus Rocha B. Thomam inter eos, qui vniuersos noui testamenti libros suis commentarijs illustrarunt; sed quod ad Apocalypsin attinet, suspicor id non alio niti fundamento, quàm quòd eius nomen pręferat quidam commentarius; qui tamen vt alienus, reiectus est ab editione Romana Pij V. Pontificis iussu edita, & idem Angelus Rocha existimat id opus esse Thomæ Anglici Augustiniani.

SECTIO 3. *De quatuor manuscriptis à me visis.*

I. Primo loco commentarium cõmemoro S. Apringij Hispani, ac Episcopi Pacensis; qui floruit anno Domini 530. Quamuis enim euidenter ostenderit Ioannes Grial id opus, quod ipsi ostensum est, non esse Apringij, vt notaui suprà sect. 1. in Bieco; aliud tamen extat opus in nonnullis Hispaniæ bibliothecis, quod à doctis & antiquitatis studiosis tribuitur Apringio. Huius operis quatuor exẽplaria manuscripta mihi videre contigit; tria in Regia S. Laurentij Bibliotheca, & quartũ in nostro Collegio Vallisoletano in bibliotheca Patris Antonij de Padilla (quem totius nostræ Societatis gloriam meritò appellare possum.) Atq; ex his exemplaribus vnum perlegi à principio vsque ad finem, reliqua satis habui cõferre cum eo, quod legeram, quantum opus fuit; vt dubitare non possem, quin omnia essent eiusdem operis exemplaria. Sed vt verum fatear, ex tribus exẽplaribus, quæ apud S. Laurentium mihi ostensa sunt, vni eorum, (quod est propter Scripturæ

A antiquitatem venerandum) deerat principium & finis, & Apringij titulus recens est adiectus. Duo reliqua nuper sunt ex alio descripta; & vtrumq; quidem præfert Apringij nomen; sed vnde illa fuerint translata non constat. Quod verò reperi in Patris Antonij Bibliotheca, est quidem illud multis abhinc sæculis scriptum in membrana literis Gothicis, neque vllum ei deest folium; titulum tamen Apringij non habet neq; in principio neque in fine, sed potius aliquid: ex quo suspicatus initio fui, an hoc esset illud opus, quod Bieco Monacho tribuunt Ambrosius Morales, & Yepes suprà relati. Præfert enim scriptum fuisse ab Obeco presbytero ad instantiam Sempronij Abbatis. Re tamen

B attente inspecta censeo, Obecum illum presbyterum nõ esse auctorem, sed descriptorem seu antiquarium; qui opus illud descripsit atq; depinxit. Nam se & scripsisse, & depinxisse asserit, & habet liber picturas satis multas. Atque ex ipsa scriptione cõstat, Obecum illum fuisse alioqui idiotam: voluit enim Sempronio Abbati gratificari, & in folio integro nihil aliud extat, quàm eum librũ esse Sempronij Abbatis supellectilem, & triginta nouem lineis sic disposuit characteres: vt sursũ, deorsum, dextrorsum, & sinistrorsum hæc verba legerentur. SEMPRONIVS ABBA LIBRVM. Quò quid infan-

C tius? Atque de hoc exemplari satis. Auctorem tamen censeo, non esse alium, quàm Apringiũ; tum quia sic bona fide scriptum reperio in exẽplaribus, quæ vidi apud S. Laurentiũ (quorum vnum eò ex bibliotheca domini Petri Ponce de Leon Episcopi Placentini, allatum fuerat:) tum quia à viris doctissimis, & antiquitatis studiosis accepi, eiusdem operis alia exemplaria antiquissima cum titulo Apringij, fuisse ab ipsis perspecta apud Magistrum Aluarum Gomezium, & apud quemdam Regis Secretarium, cui nomen Vallejo fuit, imò verò aliquod etiã in Bibliotheca Vaticana. His accedit, quòd sæpe in eo opere fit mentio persecutionis, quam

D patiebatur Ecclesia in Africa, eo tempore quo liber scribebatur; quod cum Apringij tempore cohæret, & cum minùs antiquo scriptore nõ cohæret. Libuit autem hîc subijcere, quid censuerit B. Isidorus de Apringij opere in libello de viris illustribus. *Apringius (ait) Ecclesiæ Pacensis Hispaniarum Episcopus, disertus linguâ, & scientiâ eruditus, interpretatus est Apocalypsin Sancti Ioannis Apostoli, subtili sensu, atq; illustri sermone: meliusq; penè quàm veteres Ecclesiastici viri. Claruit temporibus Theudis Principis Gothorum.*

II. Præterea, S. Martinus patronus Legionensis scripsit cõmentarium in Apocalypsin, & Autographon ipsius manuscriptum seruatur

E tur Legione in cœnobio S. Isidori, vnà cum ipsius S. Martini reliquijs; inter quas ostenditur digitus ipse, quo liber scriptus est, adhuc integer & incorruptus. Quamuis autem ego Legione non fuerim; partem tamen aliquã eius, ibi ab amico curaui mihi describi, quam & apud me habeo.

III. Vidi præterea, atq; perlegi ex bibliotheca S. Laurentij vnum manuscriptum, quod appello *Rubricas antiquas*, id est, commentarium Apocalypseos rubricâ exaratum in libro venerandæ antiquitatis, eoque valde pulchro, & elegantibus picturis ornato, vbi tamen nulla fit mentio auctoris, seu collectoris earũ rubricarũ.

IV. Alterum eiusdem bibliothecæ commentarium perlegi, incerti etiam auctoris, distinctionis gratiâ appello, *Membranas minores*. Quia in quarto, (vt appellant) scriptus liber est & compaginatus.

SECTIO 4. *Syllabus interpretum typis excusorum, quos nactus sum.*

I. Victorinus Episcopus Pictauiensis & martyr anno Christi 270. De quo Hieronymus in Catalogo. Cùm liber in principio habeat prologum Hieronymi; suspicari licet, ab eodem Hieronymo expurgatum fuisse; quia Victorinum constat fuisse Millenarium. In hoc autem libro nihil est, quod eam fabulam redoleat.

A

B

II. Ticonius, qui floruit anno 390. Extat inter opera Augustini, & hic quoque expurgatus est proculdubiò. Constat enim Ticonium fuisse Donatistam; & quædam miscuisse quæ sano intellectui non congruebant.

III. Ambrosiaster, sic eum appello, qui inter opera Ambrosij legitur. Constat enim id opus non esse Ambrosij Mediolanensis, quia (vt demonstrat Pererius noster disputat. 2.) ex ipso opere euidenter patet, illud fuisse scriptũ 200. annis post Ambrosij obitum.

IV. Sanctus Augustinus, quamuis non scripserit in totam Apocalypsin, saltem exposuit caput 20. lib. 20. de ciuitate Dei. Floruit autem sanctus Doctor anno 430.

C

V. Primasius, anno 440. & quamuis opus, quod Primasij nomen præfert, tribuatur Melitoni ab Angelo Rocha: constat tamen eum deceptum fuisse; quia auctor operis in prologo asserit, se adducere, quę reperit ab Augustino exposita, etsi numero pauca; & ex Ticonio deflorare quę sano congruunt intellectui, quod est quasi gemmas ex stercore colligere.

VI. Beda, anno 730. quem ceteris omnibus præfert Zegerus.

VII. Haymo, anno 830.

D

VIII. Strabus auctor Glossæ ordinariæ, anno 840.

IX. Ansbertus, anno 890. qui cap. 17. in ea verba, *Ego ostendam tibi*, ait fol. 330. sæpe se instructum fuisse à Christo per internam inspirationem, vt obscura Apocalypseos intelligeret. Et eôdem spectant, quæ scribit fol. 362. in id capitis 19. *Hæc verba Dei vera sunt.*

X. Andreas, quem insigniter laudat Peltanus.

XI. Aretas, quem laudat Hentenius.

XII. Anselmus Cantuariensis, anno 1080.

XIII. Anselmus Laudunensis auctor Glossę interlinealis, anno 1110.

E

XIV. Rupertus anno 1120.

XV. Richardus de S. Victore, anno 1140.

XVI. Ioachimus Abbas, anno 1200. de quo dixi iam suprà, notat. 22. Nec muto sententiam, quamuis sciam quid dicat Angelus Rocha de illo: nempe, manifestum esse illum habuisse donum intellectus. vide infrà L.

XVII. Hugo Cardinalis, anno 1240.

XVIII. Albertus Magnus, anno 1260.

XIX. Thomas Anglicus, nempe non Angelicus, vt dixi suprà, & eum Angelus Rocha asserit fuisse Augustinianæ familiæ; extatq; excusus Florentiæ, anno 1549.

XX. Vbertinus de Cassalis libro de 7. statibus Ecclesiæ qui excusus est Venetijs, an. 1516. Floruit anno 1300.

XXI. Aureolus, anno 1317.

XXII. Nicolaus de Lyra, eisdem penè vestigijs, anno 1320.

XXIII. Paulus Burgensis, anno 1434.

XXIV. S. Antoninus in historia, expositionẽ Aureoli atque Lyrani secutus, anno 1460.

XXV. Dionysius Carthusianus, anno 1470.

XXVI. Ciruelus in expositione Missalis, quę excusa est Compluti anno 1528. & ferè insistit Aureoli & Lyrani vestigijs.

XXVII. Erasmus in notationibus ad nouũ Testamentum.

XXVIII. Seraphinus de Fermo.

XXIX. Vatablus.

XXX. Zegerus.

XXXI. Anonymus quidam, quẽ tamen constat fuisse Franciscanæ familiæ, inscripsit verò opus suum, *Sermones in Apocalypsin*.

XXXII. Claudius Carmelita.

XXXIII. Gagneius.

XXXIV. Pannonius.

XXXV. Ederus in Oeconomia, ex Aureolo.

XXXVI. Serranus.

XXXVII. Salmeron in præludijs.

XXXVIII. Caponsachius.

XXXIX. Melo.

XL. Franciscus Ribera.

XLI. Viegas, ferè ex Ribera, quod attinet ad interpretationem; quamuis nonnulla misceat ex Aureolo, & Antonino.

XLII. Arias Montanus.

XLIII. Lizarazus ex Aureolo.

XLIV. Bulengerus.

XLV. Pererius, qui deficit in cap. 8.

XLVI. Iacobus Suarez, in tria priora capita.

XLVII. Mazerius in cap. 12. & quædam alia loca.

XLVIII. Hentenius in iudicio, quod prologi loco Aretæ apposuit.

XLIX. Ioannes Benedictus in scholijs marginalibus sacræ Scripturæ.

L. Philippus de Mantua, qui solet coniungi cum Abbate Ioachimo; & laudatur ab eo, qui Ioachimo prologum adiecit. His addo nonnullos; qui quamuis non videantur id agere, vt Apocalypsin exponant; eorum tamẽ opera sunt valde coniuncta cum Apocalypseos expositione.

LI. Ex his est Hortolanus in commentario Cantici Canticorum Salomonis; vbi multa ex Apocalypsi exposuit propter argumenti similitudinem.

LII. Cardinalis item Bellarminus in opere de Antichristo non pauca ex eodem libro interpretatur.

LIII. Leonardus Lessius in opere de Antichristo.

LIV. Et multò plura Maluenda in opere de Antichristo.

A

LIBRI PRIMI PARS SECVNDA: QVAE CONTINET TOTIVS APOCALYPSEOS PARAPHRASIM.

B

Capitis primi pars prima, quæ est totius Apocalypseos titulus & elogium.

TEXTVS.

1.

APOCALYPSIS IESV Christi, quam dedit illi Deus palàm facere seruis suis, quæ optaret fieri citò: & significauit, mittens per Angelum suum seruo suo Ioanni.

PARAPHRASIS.

ANIMA ænigmatum huius libri est Prophetia illa de Ecclesiæ Christianæ euentibus, quam Deus animæ Christi apertè reuelauerat; vt aliquam eius partem ipse etiam apertè doceret, eam scilicet partem, quam citò oportet fieri. Visum est autem Christo Domino, Prophetiam illam sibi reuelatam huius libri ænigmatibus conuestire; vt sic vestita per Angelum repræsentaretur Ioanni dilecto discipulo in Pathmos insula degenti.

C

2.

Qui testimonium perhibuit verbo Dei, & testimonium Iesu Christi quęcunque vidit.

Et Ioannes postquam contemplatus est vniuersam hanc repræsentationem & eius mysteria penetrauit; non solùm scripsit ea, quæ vidit, sed etiam Apostolica auctoritate declarauit, nihil in his ænigmatibus contineri, quod non sit purum putum Dei verbum, & ipsius Christi doctrina cælestis.

D

3.

Beatus qui legit, & audit verba Prophetiæ huius; & seruat ea, quæ in ea scripta sunt: tempus enim propè est.

Et quamuis nonnulla sint in hac Prophetia, quæ non videantur ad singulos homines spectare; neque opere complenda, nisi aliquot post sæcula: nihilominùs fructus Prophetiæ huius & felicitas, quam promittit recipientibus, verè sunt magna & admiranda; & valdè propè est tempus & opportunitas eo fructu fruendi. Atque adeò quicunque recipit huius Prophetiæ veritates, & eas fideli mente recolit; meritò se appellare poterit felicem atque beatum.

Capitis primi pars secunda, quæ est Epistola dedicatoria.

E

TEXTVS.

4.

IOANNES septem Ecclesijs, quæ sunt in Asia. Gratia vobis & pax ab eo, qui est, & qui erat, & qui venturus est; & à septem Spiritibus, qui in conspectu throni eius sunt.

PARAPHRASIS.

IOANNES septem Ecclesijs, quæ sunt in Asia. Intentio mea est in hac epistola salutare vos, ad quos hunc Apocalypseos librum mitto; & operis argumentum vobis indicare. Hæc vt præstem, inprimis opto vobis gratiam & pacem; deinde precor illam à Deo Patre nostro, cui nomen יהוה, Iehouah. Huius autem nominis veram interpretationem vobis propono; vt per eam intelligatis totam Apocalypsin ad huius nominis veritatem reuocari. Quia summa huius libri est id ipsum, quod diuinissimum Dei nomen importat. Nempe Deum opere præstare, quod antè promiserat; Deum scilicet incepisse opus suum; & absolutissimam perfectionem eidem operi daturum. Precor præterea vobis gratiam & pacem à septemplici Diuinæ prouidentiæ

Spiritu; id eſt, à ſeptem virtutibus, in quibus Diuinæ prouidentiæ perfectio conſiſtit: nempe, à Fortitudine, Beneficentia, Æquitate, Sapientia, à Potentia, Comminatione, & Seueritate. Quas virtutes in ſeptem lampadibus figuratas in conſpectu throni conſpexi; atq; illis totidem libri ſigilla reſpondent, quæ bonam Apocalypſeos partem occupant.

A

5. Et à Ieſu Chriſto, qui eſt teſtis fidelis, primogenitus mortuorum, & princeps Regum terræ; qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo.

Precor etiam vobis gratiam & pacem à Chriſto Domino; quem hæc reuelatio oſtendit, fuiſſe teſtem fideliſſimum; & eſſe primogenitum mortuorum, & principem Regum terrę. Oſtendit autem Chriſtum fuiſſe teſtem fidelem; quia repræſentat, quàm fuerit vera Chriſti prædicatio de Iudæorum reprobatione, & de ſpiritu, quem accepturi erant credentes in eum: & de Eccleſiæ Chriſtianæ bellis atque victorijs. Chriſtum autem verè eſſe primogenitum mortuorum, ex eo demonſtratur; quia ad Chriſti ſimilitudinem ex perſecutionum abyſſo Chriſtiana Eccleſia glorioſè emerget; ac denique res ipſa oſtendet, Chriſtum eſſe principem Regum terræ. Quia ipſius tandem cruci Reges terræ ſubijcientur, eamque ſupplices adorabunt. Atque ita ei, qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo.

B

6. Et fecit nos regnum, & ſacerdotes Deo, & Patri ſuo: ipſi gloria & imperium in ſæcula ſæculorum: Amen.

Et qui ſuam in nos benignitatem declarauit, multò melius, quàm Pharao in genus ſacerdotale; efficiens nos peculiare Dei regnum; & nos quaſi Dei ſacerdotes diuitijs regalibus & immunitate cumulans, (quemadmodum in Apocalypſi indicatur) Chriſto inquam Chriſtianorum Parenti ſempiterna erit gloria & imperium glorioſum in ipſius Eccleſiæ Chriſtianæ gloria & imperio ſempiterno.

7. Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt. Et plangent ſe ſuper eum omnes tribus terræ: etiam: Amen.

Quamuis enim Eccleſiam Chriſtianam perſequantur nunc Iudæi atque Gentiles; ecce tamen Apocalypſis proponit nobis Chriſti aduentum in prædicationis Euangelicæ nubibus; per quam Deus cæleſtem imbrem effundit, id eſt, Spiritum gratiæ & precum; atque ita fiet, vt aperiantur cæcorum oculi, & aſpiciant in Fidei auctorem, & cõſummatorem Ieſum. Et qui priùs Chriſtum perſequebantur, ad eum conuerſi planctus ad ſidera tollant; & ſe ſuis peccatis paſſioni Dominicæ cauſam dediſſe, pœnitentiam agentes, lamententur. Atque adeò Iudæis & Gentibus ad Chriſtum conuerſis, maxima erit Chriſtianæ gentis gloria. Fiet, Fiet.

C

8. Ego ſum α, & ω, principium, & finis, dicit Dominus Deus, qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt, omnipotens.

Chriſtus enim in hac Apocalypſi docet, ſe inchoaſſe ædificium Eccleſiæ Chriſtianæ; & quod inchoatum eſt, ſe glorioſiſſime perfecturum. Atque id eſt, Chriſtum eſſe Α, & Ω. principium & finem; id eſt auctorem & conſummatorem. Et eadem eſt ſignificatio nominis IEHOVAH, ad quam vniuerſa Apocalypſis reuocatur.

D

Capitis primi tertia pars, quæ narrationem primæ viſionis continet.

TEXTVS.

PARAPHRASIS.

9. Ego Ioannes frater veſter, & particeps in tribulatione, & regno, & patientia in Chriſto Ieſu: fui in inſula, quæ appellatur Pathmos, propter verbum Dei, & teſtimonium Ieſu.

Ego Ioannes frater veſter; atque adeò vobiſcum particeps tribulationum Chriſti, particeps regni, & particeps patientiæ nobis elargitæ; cùm eſſem in Pathmos inſula; in quam propter Euangelij prædicationem fueram relegatus.

E

10. Fui in ſpiritu in Dominica die, & audiui poſt me vocem magnam tanquam tubæ, dicentis.

Die quadam Dominica in extaſim raptus diuiniſſimæ reuelationis ſpectator fui. Et initio quidem audiui à tergo magnum tubæ clangorem, ſed is clangor erat vox articulata, quæ mihi diſtinctè dicebat,

A

11.

Quod vides, ſcribe in libro, & mitte ſeptem Eccleſijs, quæ ſunt in Aſia, Epheſo, & Smyrnæ, & Pergamo, & Thyatiræ, & Sardis, & Philadelphię, & Laodiciæ.

Scribe in libro ea, quæ videris; & mitte ſeptem Eccleſijs, quæ ſunt in Aſia, ſcilicet Epheſo, &c.

12.

Et conuerſus ſum, vt viderem vocem, quæ lo-
B quebatur mecum; & conuerſus vidi ſeptem candelabra aurea.

Et cùm ſtatim me conuertiſſem, (nempe in extaſi) vt viderem, quis ad me per tubæ clangorem loqueretur. Ecce conſpicio ſeptem aurea candelabra, ſingula ſeptenis lucernis collucentia; & omnino eius formæ, quæ præcepta eſt Moyſi, Exod. 25.

13.

Et in medio ſepté candelabrorum aureorum ſimilem filio hominis, veſtitum podêre, & præcinctum ad mamillas zona aurea.

In medio autem candelabrorum adſtabat Sacerdos quidam tunica byſſina ſacerdotali indutus, & altiſſimè præcinctus aurea zona.

C

14.

Caput autem eius & capilli erant candidi, tanquam lana alba, & tanquam nix; & oculi eius tanquam flamma ignis.

Quem niuea & veneranda canicies decorabat. Porrò oculorum flammæ indicabant eum ira ardentem.

15.

Et pedes eius ſimiles aurichalco, ſicut in camino ardenti; & vox illius tanquam vox aquarum mul-
D tarum.

Sed illud mirabile, quòd pauimentum ex pedum contactu valdè fumigabat. Erant enim pedes ei, non carnei, ſed ex chalcolibano ardente; ſicut altare holocauſti, quod fecit Salomon; quod erat ex chalcolibano, & igne ſacro ſemper ardebat. Qui verò me priùs voce tubę fuerat allocutus, paulò pòſt voce aquarum multarum, id eſt voce maris fremitus periimili, mecum colloqui cœpit.

16.

Et habebat in dextera ſua ſtellas ſeptem, & de ore eius gladius ex vtraq; parte acutus exibat; & facies eius ſicut ſol lucet in virtute ſua.

In dextera autem geſtabat ſeptem annulos, quorum gemmæ videbantur eſſe ſtellæ cæleſtes, ac de ore eius gladius procedebat anceps. Poſt hæc transfigurata eſt illius facies. Cùm enim priùs oculorum flammæ diſtinctè perciperentur; poſteà tota facies ſplendebat, ſicut & ſol cùm maximè lucet.

E

17.

Et cùm vidiſſem eum, cecidi ad pedes eius tanquam mortuus; & poſuit dexteram ſuam ſuper me, dicens: Noli timere, ego ſum primus & nouiſſimus.

Hæc omnia vbi primùm conſpexi, deſpondi extemplo animum; & ad eius pedes ſemianimis corrui. Sed ille me reſtituit, impoſitâ ſuper me dexterâ, & his verbis me confirmans: Ne timeas; ego ſum primus, & nouiſſimus.

18.

Et viuus, & fui mor-

Et viuus, & fui mortuus; & ecce ſum viuens in ſæcula; & ha-

tuus: & ecce sum viuens in sæcula sæculorum; & habeo claues mortis, & inferni.

19.
Scribe ergo quæ vidisti, & quæ sunt, & quæ oportet fieri post hæc.

20.
Sacramentum septem stellarum, quas vidisti in dextera mea, & septem candelabra aurea: septem stellæ, Angeli sunt septem Ecclesiarum: & candelabra septem, septem Ecclesiæ sunt.

beo claues mortis & inferni.

A

Hæc ille, non solùm vt me consolaretur; sed etiam vt totius visionis scopum indicaret; subiecit enim, Scribe ergo, & quę vidisti, & eorum significationem, atque adeò prophetiam Ecclesiæ Christianæ, & quidem nota illa illationis, *Scribe ergo*, indicabat, ex verbis, quæ audieram, intelligi iam posse totius visionis scopum, & Prophetiæ substantiam saltem in summa.

Vt ergo distinctioris explicationis faceret initium; subiecit, gemmas annulorum esse Episcopos; candelabra autem, Ecclesias.

B

Interpretatio superioris Paraphrasis.

C

QVIA septem erant Ecclesiæ, ad quas primùm voluit Christus Apocalypsin mitti; ideò septem Ioanni ostensa sunt candelabra. Idem tamē symbolum ad reliquas Ecclesias extendi debet: quemadmodum stellarum symbolum, quod Asiæ Episcopis tribuitur, ad reliquos similiter Episcopos, & Euangelij ministros referendum est. Porrò septenæ lucernæ in singulis candelabris, septem Diuinæ prouidentiæ Spiritus denotant in Christi Ecclesijs effulgentes. Elegantissimum verò fuit in Ecclesiarum symbolo (id est in candelabris) spirituum Dei splendorem repræsentare; & in Christi figura, ipsarum Ecclesiarum perfectionem. Atq; ita mirabilis ille sacerdos, qui inter candelabra apparuit, Christum significat; qui in Ecclesijs suis valdè mirabilem se ostendit. Et primùm eius præsentiæ & prouidentiæ oleum, lumen, & gloriam omnem accepta referunt candelabra, id est Ecclesiæ. Deinde, quidquid mirabile in sacerdotis persona notatur, id omne referendum est ad eos Ecclesiæ Christianæ euentus, qui in Apocalypsi continentur. Totius enim spectaculi prologum agit hæc persona, quæ primò Ioanni apparuit; atque adeò totius Apocalypseos argumentum ob oculos ponit.

Vox ergo tubæ symbolum est Iudaicæ persecutionis, in qua valdè gloriosæ fuere Christo religio, charitas, & sapientia populi Christiani; qui per ipsam persecutionem mirificè proficiebat in tribus illis excellentijs. Porrò podêris byssina immaculatam religionem repræsentat; zona aurea insignem charitatem; caniciès venerandam sapientiam.

D

Sed quò magis gratia & sapientia Christianæ Ecclesiæ vigebat; eò magis perfidi Iudæi iram Christi aduersus se irritabant; atque in plagis contra eos immissis, & in bello mystico, quod aduersus eos gerebatur, oculorum flammæ iram Christi denotant.

Huius belli exitus fuit decimæ Iudæorum partis conuersio; & ceteris obduratis, Euangelij ad Gentes transmigratio; vt Christianæ Religionis ignis Gentilitatem inflammaret. Hunc verò Christianæ Religionis conatum significant pedes ex chalcolibano ardente.

Verùm prædicationem Euangelij ad Gentes excepit persecutio ab Imperio Romano aduersus Christi Ecclesiam excitata; quam persecutionem vox aquarum multarum adumbrat.

In ea tamen persecutione, admiranda prædicatorum Euangelij constantia, & efficacitas verbi Dei pollicebantur fidelibus gloriosum de Imperio Romano triumphum, per conuersionem scilicet Vrbis, & orbis. Et prædicatorum quidem constantiæ symbolum, stellæ sunt; verbi efficacitatis, gladius anceps ex ore procedens; & clarissimi triumphi, lux solis in facie fulgurantissimi.

E

His consideratis videlicet persecutionum magnitudine, & tantæ rei mole ac difficultate, deficiebat per se humana infirmitas, quæ triumphum de Imperio Romano incredibilem iudicaret. Ad hoc autem significandum cadit Ioannes tanquam mortuus; sed illum Christi dextera confirmat, & illa verba, *Ego sum primus, & nouissimus*, id est, consideratio potentiæ Christi, qui est solus Deus potens; & quem valde decet, suum opus consummare.

Cùm verò ait, *fui mortuus, & ecce sum viuens in sæcula*; prototypum proponit siue exemplar, in quo cernitur ex magnis persecutionibus Ecclesiam gloriosè emersuram.

Concludit denique se habere claues mortis & inferni; vt ex eo constet persecutiones, quæ aduersus Ecclesiam insurgunt, ab ipso Christo esse ordinatas; nec maiores futuras, quàm Christianæ felicitati conueniat.

CAPVT II.

Capitis secundi pars prima; quæ est epistola ad Ephesinum, & sub eius personâ ad fideles probos, sed in quibus pristinus charitatis ardor refrixit.

TEXTVS.

1.

ANGELO Ephesi Ecclesiæ scribe. Hæc dicit, qui tenet septem stellas in dextera sua; qui ambulat in medio septẽ candelabrorum aureorum.

2.

Scio opera tua, & laborem, & patientiam tuam; & quia non potes sustinere malos: & tentasti eos, qui se dicunt Apostolos esse, & non sunt: & inuenisti eos mendaces.

3.

Et patientiam habes; & sustinuisti propter nomen meum, & non defecisti.

4.

Sed habeo aduersum te, quòd charitatem tuam primam reliquisti.

5.

Memor esto itaque vnde excideris; & age pœnitentiam, & prima opera fac. Sin autem: venio tibi, & mouebo candelabrum tuum de loco suo, nisi pœnitentiam egeris.

6.

Sed hoc habes; quia odisti facta Nicolaitarũ, quæ & ego odi.

7.

Qui habet aurem, audiat, quid Spiritus dicat Ecclesijs: Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod est in paradiso Dei mei.

INTERPRETATIONIS SVMMA.

EPISTOLARVM Christi, quæ in hoc secundo & tertio capite continentur, ea est intentio; vt singula conscientiarum genera animaduertant, quem debeant fructum ex hac reuelatione decerpere.

In hac ergo epistola genus conscientiæ ex descriptione Episcopi intelligitur. Laudantur enim eius virtutes; illud reprehenditur, quòd de antiquo charitatis feruore remiserat. Quare hortatur hominem Christus, vt instauret vota, & prima opera faciat. Scopus itaque huius epistolæ est, hortari eum, qui de antiquo charitatis feruore remiserat, vt ad antiquum feruorem seriò redire deliberet: ad quem finem ex ipsa Apocalypsi quatuor ei puncta proponuntur; nempe,

- Excellentia vocationis Diuinæ,
- Feruor deuotionis antiquæ,
- Periculum ex remissione,
- Et fructus renouationis egregius.

Porrò excellentia vocationis ex Christi periphrasi colligitur. Magnum enim est, electum esse in annuli Christi gemmam siue stellam, & in lucernam candelabri Ecclesiæ. Indignum verò est, vt qui ad eiusmodi dignitatem fuit euectus, à primo splendore deficiat.

Deinde antiquus feruor ob oculos ponitur in ipsa Episcopi descriptione; & admonitione. Ipsa autem antiquorum operum recordatio, posterioris remissionis exprobratio est.

Ad hæc; remissionis periculum eleganter significatur illis verbis, *Mouebo candelabrum tuum de loco suo*, quod est, ex remissione orituram esse perturbationem pacis. Et sanè paci se existimabat Episcopus consulere, nonnihil remittendo de primo feruore.

Denique renouationis votorum fructus egregius est, *Edere de ligno vitæ*, id est, à Christi virtute confortari ad spiritualis iuuentutis vires in suo vegeto vigore conseruandas; vt deinceps non senescant.

A

Capitis secundi pars secunda; quæ est epistola secunda ad Smyrnensem, & sub eius persona ad fideles probatæ & perfectæ virtutis.

TEXTVS.

8. Et Angelo Smyrnę Ecclesiæ scribe: hæc dicit primus & nouissimus, qui fuit mortuus, & viuit.

9. Scio tribulationē tuam, & paupertatem tuam; sed diues es; & blasphemaris ab his, qui se dicūt Iudæos esse, & non sunt; sed sunt Synagoga satanæ.

10. Nihil horum timeas, quæ passurus es. ecce missurus est Diabolus aliquos ex vobis in carcerem, vt tentemini: & habebitis tribulationem diebus decem. Esto fidelis vsque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ.

11. Qui habet aurem, audiat, quid Spiritus dicat Ecclesijs: qui vicerit, non lædetur à morte secunda.

SVMMA INTERPRETATIONIS.

Ex descriptione Episcopi intelligitur genus conscientiæ, cui hæc epistola scribitur. Nimirum vir erat perfectæ virtutis, in summa paupertate diues, & in magnis ærumnis fidelis. Atq; ita exhortatio non est alia, quàm vt perseueret vsque ad mortem. Scopus ergo huius epistolæ est, viros probatæ & perfectę virtutis hortari ad perseuerandum. Quam ad rem ex ipsa Apocalypsi, quatuor eis puncta ponuntur ob oculos. nempe,

B

- Christi Domini prouidentia & exemplum,
- Perfectæ virtutis excellentia,
- Breuitas laborum huius vitæ,
- Coronæ æternæ præstantia.

Primum in periphrasi Christi Domini, notatur prouidentiæ ipsius perfectio in illis verbis; *Primus & nouissimus.* Vt eius fauorem promittāt sibi Sancti in suis aduersitatibus. Exemplum verò eiusdem Christi in passione & in gloria proponitur in altera parte periphrasis, dum dicitur, *Qui fuit mortuus, & viuit.*

Deinde quanta sit perfectæ virtutis excellentia, illud satis indicat, quod huic Episcopo dicitur, *Sed diues es.*

Breuitatem laborum huius vitæ denotant illa verba, *Habebitis tribulationem diebus decem.*

C

Excellentia autem præmij indicatur coronæ nomine. Et denique virtutis perseuerantiæ respondet æterna gloriæ permanentia: hoc enim est, *Non lædi à morte secunda.*

D

Capitis secundi pars tertia; quæ est epistola ad Pergamenum, & sub eius persona ad fideles probos; sed in eo reprehensibiles, quòd in aliqua re sint pusillanimes, & propterea in Dei obsequio non valdè proficiant.

TEXTVS.

12. Et Angelo Pergami Ecclesiæ scribe: Hæc dicit qui habet rhomphæam vtraque manu acutam.

13. Scio vbi habitas, vbi sedes est Satanæ: & tenes nomen meum; & non negasti fidem meam. Et in diebus illis Antipas testis

SVMMA INTERPRETATIONIS.

E

Cuiusmodi conscientiæ genus sit, cui hæc epistola mittitur, ex descriptione Episcopi constat. Laudantur enim eius virtutes; illud reprehenditur, quòd non audeat bellum gerere cum Nicolaitis. Atq; ita exhortatio est, vt bellum gerere non reformidet. Scopus ergo huius epistolæ est, viros probos, sed in aliqua re ad Dei obsequium pusillanimes, hortari; vt corde magno & animo volenti sint ad ea omnia, quę ad maiorem Dei gloriam spectant. Atque ad hanc rem quatuor eis puncta ex ipsa Apocalypsi proponuntur: nempe,

- Potentia virtutis Christi,
- Gloria ipsius Christi in eo, quod aggrediendū proponitur,
- Pudor pusillanimi ex data alteri prouincia atque corona.
- Eximius magnanimitatis fructus.

Primùm in periphrasi Christi aptè describitur, maximam

esse

A meus fidelis, qui occisus est apud vos, vbi Satanas habitat.

14.

Sed habeo aduersus te pauca: quia habes illic tenētes doctrinam Balaam, qui docebat Balac mittere scandalum coram filijs Israel, edere, & fornicari.

B

15.

Ita habes & tu tenentes doctrinam Nicolaitarum.

16.

Similiter pœnitentiam age; si quo minùs: veniam tibi citò, & pugnabo cum illis gladio oris mei.

C

17.

Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat Ecclesijs: Vincēti dabo manna absconditum; & dabo illi calculū candidum, & in calculo nomen meum scriptum; quod nemo scit, nisi qui accipit.

esse illius virtutem; atque adeò confidendum esse in Christo; cuius ope nihil est adeò difficile, quod non possit facilè superari. Quemadmodum ad gerendum bellum cum Hæreticis, Episcopus ille animari debebat; sciens Christum esse, qui in suis pugnat, & vincit.

Deinde id etiam animos addere debet seruis Christi, quòd gloriosum sit Christo fauere suis seruis in ijs, quæ propter ipsum aggrediuntur. Quemadmodum Pergameno considerandum erat, Nicolaitas esse Christi inimicos; atque adeò gloriosum esse Christo, Episcopo fideli aduersus infideles bellum gerenti, præsentissimam opem ferre.

Pudor autem, quo pusillanimes suffundendi sunt, egregiè expenditur in illis verbis, *Veniam tibi, & pugnabo cum illis in gladio oris mei.* Quod est, ex terræ puluere alium suscitare, cui detur prouincia illa & corona egregia, quam illi propter pusillanimitatem non sunt consecuti.

Magnanimitati verò promittitur primùm, manna absconditum, id est, maxima suauitas in ipsa difficultatis aggressione abscondita: deinde calculus candidus, id est, in Christi imitatione maxima felicitas; quia manus fortium diuitias parat; & in ipso calculo nomen Christi scriptum, id est, maxima Iesu Christi gloria in perfecta hominis sanctificatione.

D

Capitis secundi pars quarta, quæ est epistola ad Thyatirenum; & sub eius persona ad fideles probos, & in Christi obsequio feruidos; sed in eo reprehensibiles, quòd per imprudentiam in rebus inutilioribus occupati, ea prætermittant, ex quibus Dei gloriam maximè prouehere possent.

TEXTVS.

18.

Et Angelo Thyatiræ Ecclesiæ scribe. Hæc dicit

E Filius Dei, qui habet oculos tanquam flammam ignis, & pedes eius similes aurichalco.

19.

Noui opera tua, & fidem, & charitatem tuam, & ministerium, & patientiam tuam, & opera tua nouissima plura prioribus.

SVMMA INTERPRETATIONIS.

Thyatirensis Episcopi descriptio indicat, cuiusmodi cōscientiæ genus sit, cui hęc epistola scribitur. Erat ille in Dei obsequio feruidus, & multarum virtutum gloria clarus; in eo tamen reprehensibilis, quòd Iezabeli, id est, Iudæorum Synagogæ conniuēret; non animaduertens, ex eo maximum detrimentum in Ecclesiam Christianam redundare; & frustra tunc in eorum conuersione procuranda consumi tempus, quod poterat cum ingenti fructu in procuranda Gentium conuersione collocari. Huiusmodi erat Thyatirensis imprudentia, cum ipsius probitate & feruore coniuncta. Ad scopum tamen huius epistolæ intelligendum, reuocāda est hypothesis ad thesim (vt aiunt Rhetores,) id est, argumentum speciale ad generale: & ij sunt in genere considerandi: qui quamuis sint probi, & spiritu feruentes; in eo tamen sunt reprehensibiles, quòd in ijs consumunt tempus, ex quibus parua aut nulla vtilitas sperari potest: cùm possent se ad eas occupationes transferre, ex quibus magna Diuinæ gloriæ illustratio speranda esset. Quemadmodum de ijs dici

20.

Sed habeo aduersus te pauca; quia permittis mulierem Iezabel, quæ se dicit propheten, docere, & seducere seruos meos, fornicari, & manducare de idolothytis.

21.

Et dedi illi tẽpus, vt pœnitentiam ageret: & non vult pœnitere à fornicatione sua.

22.

Ecce mittam eam in lectum: & qui mœchantur cũ ea, in tribulatione maxima erunt; nisi pœnitentiã ab operib. suis egerint.

23.

Et filios eius interficiam in morte; & scient omnes Ecclesiæ, quia ego sum scrutans renes & corda: & dabo vnicuique vestrum secũdum opera sua. Vobis autem dico.

24.

Et ceteris, qui Thyatiræ estis; quicunque non habent doctrinam hanc, & qui non cognouerunt altitudines Satanæ, quemadmodũ dicunt; non mittã super vos aliud pondus.

25.

Tamen, id quod habetis, tenete; donec veniam.

26.

Et qui vicerit, & custodierit vsque in finem opera mea; dabo illi potestatem super Gentes.

27.

Et reget eas in virga ferrea; & tanquam vas figuli confringentur.

28.

Sicut & ego accepi à Patre meo; & dabo illi stellam matutinam.

A posset, qui vbi multi sunt concionatores, & animi auditorum obdurati, concionantur; cùm possent (verbi gratia) apud Sinas & Iaponios cum ingenti fructu Dei gloriæ deseruire. Quod verò de Euangelij prędicatione dictum est, similiter in multis alijs occupationibus intelligi debet.

Itaque scopus huius epistolæ est; hortari feruidos in Dei obsequio; sed imprudenter suam operam locantes; vt se ad ea transferant, in quibus Dei gloriæ multò vtiliùs deseruire valeant. Quam ad rem ex ipsa Apocalypsi hæc puncta consideranda proponuntur:

- Manifesta Dei vocationis indicia,
- Exigua spes colligendi fructus ex præsenti occupatione.
- Libertas spiritualis, ad quam vocati sumus,
- Eximius alterius occupationis fructus.

B Primùm in periphrasi Christi proponuntur huic Episcopo indicia manifesta; ex quibus debuisset animaduertere, se à Deo ad alia vocari. Erat enim nimis addictus Iudæorum familiaritati, (scilicet, vt eos ad Christum traduceret.) Iubetur autem considerare manifesta reprobatæ Synagogæ & Gentilismi electi signa.

Deinde ex re ipsa considerare iubetur, non solùm sine fructu se operam locare, sed etiam cum manifesto damni periculo. Magnum enim imminebat periculum Ecclesiæ ex familiaritate cum Iudæis, fideles in seruitutem legis inducere conantibus; de cetero autem in sua pertinacia obduratis.

C Præterea ex libertate Euangelica ab onere legis Mosaicæ, tacitè monetur Thyatirensis, vt animaduertat se in libertatem vocatum esse; atque adeò non esse addictum, vt suæ propensioni seruiat, & Iudæis conniueat; sed liberum esse per Dei gratiam, posseque suæ propensioni dominari, & ad occupationem maioris gloriæ Dei se transferre.

Denique ad alliciendum Dei seruum, vt nouæ occupationis labores libenter capessat; inijcitur illi certissima ingentis fructus spes in illis verbis, *Dabo illi potestatem super Gentes, & reget eas in virga ferrea; & dabo illi stellam matutinam.*

D

E

A

29.

Qui habet aurem, audiat quid Spiritus dicat Ecclesijs.

CAPVT III.

Capitis tertij pars prima, quæ est epistola ad Sardensem: & sub eius persona ad fideles improbos, qui peccatum lethale committere audent.

B

TEXTVS.

1.

ET Angelo Ecclesiæ Sardis scribe: Hæc dicit, qui habet septem spiritus Dei, & septem stellas: Scio opera tua, quia nomen habes, quòd viuas, & mortuus es.

C

2.

Esto vigilans; & confirma cetera, quæ moritura erant. Non enim inuenio opera tua plena coram Deo meo.

3.

In mente ergo habe, qualiter acceperis, & audieris, & serua, & pœnitentiam age. Si ergo non vigilaueris, veniam ad te, tanquam fur; & nescies qua hora veniam ad te.

D

4.

Sed habes pauca nomina in Sardis, qui non inquinauerunt vestimenta sua; & ambulabunt mecum in albis, quia digni sunt.

E

5.

Qui vicerit, sic vestietur vestimentis albis; & non delebo nomen eius de libro vitæ; & confitebor nomen eius coram Patre meo, & corã Angelis eius.

6.

Qui habet aurẽ, audiat quid spirit⁹ dicat Ecclesijs.

SVMMA INTERPRETATIONIS.

EX Episcopi descriptione colligitur conscientię genus, cum quo sermo est in præsenti epistola. Descriptio enim est illaudati Episcopi; qui Dei timore postposito, ea præstare negligebat, ad quæ ex Episcopali munere tenebatur; scilicet vigilare, & confirmare. Atque ita exhortatio est ad pœnitentiam & vitæ emendationem. Quare scopus huius epistolæ est, fidelibus improbis, & proiectæ ad scelus audaciæ persuadere pœnitentiam. Quem ad finem hæc illis puncta ex ipsa Apocalypsi proponuntur:

- Deformitas sceleris in persona ad magnam sanctitatem obligata,
- Repentinæ mortis periculum,
- Aliorum innocentiæ exemplum,
- Magnitudo clementiæ Christi.

Primùm, quanta esset obligatio Episcopi, ex periphrasi Christi intelligitur; atque ex eo ipso expenditur, quàm sit turpe, eum iacêre in peccato, qui vocatus est ad magnam sanctitatem.

Deinde ad repentinæ mortis periculum, nihil aptius, quàm illa metaphora; *Veniam ad te tanquam fur*. Repentinæ autem mortis nomen latiùs patet, quàm multi cogitant.

Exemplum vitæ immaculatæ aliorum ad pudorem inducit eum, qui iacet in peccato; & ostendit obseruari posse ab illo legem Christi, quam alij sanctissimè obseruant.

Denique quoniam veniæ spes proponenda erat peccatori; magnitudo clementiæ Christi significantissimè describitur in promissione vestimentorum alborum, (id est, bonæ conscientiæ gaudij; ac si non decidisset vnquam à Dei gratia.) Additurque Christum non solùm deinceps non recordaturum esse scelerum pœnitentis; sed etiam coram Deo & Angelis in eius amicitia gloriaturum.

A

Capitis tertij pars secunda; quæ est epistola ad Philadelphium: & sub eius persona ad fideles modicæ virtutis à Deo protectæ, & feliciter in omnibus procedentis.

TEXTVS.

7.
Et Angelo Philadelphiæ Ecclesiæ scribe: Hæc dicit sanctus & verus, qui habet clauem Dauid; qui aperit, & nemo claudit; claudit, & nemo aperit.

8.
Scio opera tua. Ecce dedi coram te ostium apertum; quod nemo potest claudere; quia modicam habes virtutem, & seruasti verbum meum, & non negasti nomen meum.

9.
Ecce dabo de Synagoga satanę, qui dicũt se Iudæos esse, & non sunt, sed mentiuntur. Ecce faciam illos vt veniant, & adorent ante pedes tuos; & scient, quia ego dilexi te.

10.
Quoniam seruasti verbum patientię meę; & ego seruabo te ab hora tentationis, quæ ventura est in orbem vniuersum tentare habitantes in terra.

11.
Ecce venio citò: tene quod habes, vt nemo accipiat coronam tuam.

12.
Qui vicerit, faciã illum columnam in templo Dei mei; & foras non egredietur ampliùs: & scribã super eum nomen Dei mei, & nomẽ ciuitatis Dei mei nouæ Ierusalem; quæ descendit de cælo à Deo meo; & nomen meum nouum.

13.
Qui habet aurẽ, audiat quid spirit⁹ dicat Ecclesijs.

SVMMA INTERPRETATIONIS.

Philadelphij descriptio docet nos, hanc epistolam ad eos scribi, qui sunt virtutis modicæ à Deo singulariter protectæ, & pro sua modica virtute diligenter Christo in omnibus deseruiunt. Scopus autem epistolæ est, eos hortari, vt in eo vitæ genere perseuerent, ad robustæ virtutis statum aspirantes. Atque eius rei gratia hæc illis puncta ex ipsa Apocalypsi ponuntur ante oculos:

- Christi intentio in paterna prouidentia erga virtutem modicam,
- Agnitio imbecillitatis propriæ, ad quam Dei beneficia nos inuitant,
- Perseuerandi necessitas, vt quis robustam virtutem consequatur,
- Excellentia virtutis robustæ, quam Deus perseueranti promittit.

B

Primùm periphrasis Christi docet nos, Christum, qui est verus sanctus, (id est perfectæ sanctitatis amator) dum adeò virtuti modicæ fauet, vt omnipotentiæ suæ claue, omnia illi commoda promat, & incommoda reprimat, non aliud intendere, quàm vt modicæ virtutis fideles ad robustam virtutem proueniant.

Deinde ex duplici illo beneficio in eiusmodi genus hominum collato, nempe prosperi successus in re valde difficili (id est, in conuersione Iudæorum) & miræ euasionis à maximo periculo, (id est, *ab hora tentationis, quæ ventura erat in orbem vniuersum;*) docetur homo agnoscere propriam imbecillitatem. Eiusmodi enim beneficia sæpe à Christo virtuti modicæ conferuntur; vt eam tueatur, & animosiorem ad Dei obsequium faciat.

C

Præterea adspiranti ad virtutem robustã præcipitur, ad eam felicitatem consequendam, opus esse perseuerantiã; sed additur, perseueranti non diu esse expectandum: nam pro rei magnitudine valde citò ad eam felicitatem perducuntur, qui perseuerant in Dei obsequio. Atque hoc est illud, *Ecce venio citò: Tene, quod habes, &c.*

Quanta verò sit excellentia eius felicitatis, quam in hac vita consequuntur, qui ad virtutem robustam perueniunt; id ex allegoria columnæ in templo Dei, & tituli in illa scripti eleganter expenditur.

D

E

A

Capitis tertij pars tertia, quæ est epistola ad Laodicenum: & sub eius persona ad fideles in Dei obsequio tepidos.

TEXTVS.

14.
Et Angelo Laodiciæ Ecclesiæ scribe: Hæc dicit: Amen, testis fidelis, & ve-
B rus, qui est principium creaturæ Dei.

15.
Scio opera tua: quia neque frigidus es, neque calidus: vtinam frigidus esses, aut calidus.

16.
Sed quia tepidus es, & nec frigidus, nec calidus;
C incipiam te euomere ex ore meo.

17.
Quia dicis: quòd diues sum, & locupletatus, & nullius egeo; & nescis quia tu es miser, & miserabilis, & pauper, & cæcus, & nudus.

18.
D Suadeo tibi emere à me aurum ignitũ probatum, vt locuples fias; & vestimentis albis induaris, & non appareat cõfusio nuditatis tuæ; & collyrio inunge oculos tuos, vt videas.

19.
Ego quos amo, ar-
E guo, & castigo. Æmulare ergo, & pœnitentiam age.

20.
Ecce sto ad ostium & pulso; siquis audierit vocem meam, & aperuerit mihi ianuam; intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, & ipse mecum.

SVMMA INTERPRETATIONIS.

Manifestè est sermo cum tepidis, cuiusmodi erat Laodicensis Episcopus. Tepidi verò sunt, qui scienter quidem non audent peccatum mortale committere; & ideò se reputant iustos. Sed quia de cetero suis volunt concupiscentijs indulgere; inde facile non videntes se venenum peccati mortalis obbibere, nihilominùs re ipsa à Dei gratiá excidunt. Scopus ergo huius epistolæ est, hortari tepidos, vt teporis miseriam agnoscant, & feruorem spiritus amplectantur. Atque ad hanc rem hæc illis puncta ex Apocalypsi proponuntur:

- Magna tepidorum miseria,
- Proximum indurationis periculum,
- Amoris Christi cum hominis tepore collatio,
- Felicitas eius, qui Christo amanti manus dat.

Primùm, periphrasis Christi notat, illum esse verissimum atque scientissimum: atque adeò non dubitandum, quin certissimum sit; quod de magna tepidorum miseria asserit; dum ait, *Vtinam frigidus, aut calidus esses.* Res ergo est planè miranda, sed verissima & animaduersione dignissima.

Deinde proximum indurationis periculum significant illa verba, *Incipiam te euomere ex ore meo.*

Sed res mira; homine tepente in Christi amore; Christus adeò feruet in hominis amore; vt stare ad ostium, & pulsare dicatur, scilicet quemadmodum describitur Cant. 5. 2.

21.

Qui vicerit, dabo ei sedere mecū in throno meo; sicut & ego vici, & sedi cū Patre meo in throno eius.

22.

Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat Ecclesijs.

Porrò, quanta sit felicitas animæ, quæ Christo amanti manus dederit, aptissimè explicatur ex mutua hospitalitate, & ex mystica animæ ad thronum Christi ascensione.

A

CAPVT IV.

In quo agitur de nouo templo Ecclesiæ Primitiuæ, à Christo fundato; & de comparatione eius templi cum templo Salomonis.

TEXTVS.

PARAPHRASIS CAPITIS QVARTI.

1.

POST hæc vidi: & ecce ostium apertum in cælo; & vox prima, quam audiui tanquam tubæ loquentis mecum, dicens: Ascende huc, & ostendam tibi, quæ oportet fieri posthæc.

A. POST hæc vidi denuo Apocalypsin inchoari. Et ecce ostium in cælo reseratum, vt mihi aditus pateret: & prima illa tubæ articulatę vox, per quam filius hominis ad me fuerat in præcedenti visione locutus, eadem efficaciter me iussit eò conscendere, & ingredi per illud cæli ostium; nec non futuros Ecclesiæ Christianæ successus, in ea visione, quæ mihi erat proponenda, contemplari.

B

C

2.

Et statim fui in spiritu: & ecce sedes posita erat in cælo, & supra sedem sedens.

B. Raptus igitur fui in extasi in cælum: & ecce Dei optimi maximi cælestem thronum intueor, illius instar throni, quem Deus ipse quondam in templo Salomonis habebat; qui ex Cherubinis alas super propitiatorium extendentibus constabat. Supra huiusmodi thronum aspexi speciem figurâ humanâ sedentis.

D

3.

Et qui sedebat similis erat aspectui lapidis iaspidis, & sardinis: & iris erat in circuitu sedis similis visioni smaragdinæ.

C. Eademque sedentis species ex duplici constare gemma videbatur; nimirum à lumbis deorsum ex Iaspide; & à lumbis sursum ex Sarda. Thronum autem Dei mirabilis quædam iris circundabat, in semicirculi figuram supra thronum ipsum extensa; tota smaragdina; atque adeò sine peregrini alterius coloris admistione.

4.

Et in circuitu sedis sedilia viginti quatuor; & super thronos vigintiquatuor seniores sedentes, circumamicti vestimentis albis; & in capitibus eorum coronæ aureæ.

D. Hic autem thronus erat in medio quadrati spatij, (sicut apud Salomonis templum in ædicula, quæ sanctum Sanctorum appellatur) cuius spatij latera singula, sex thronis, (id est regijs sedibus) constabant. Atque adeò in Dei sedis circuitu quatuor & viginti sedes erant collocatæ. In eis sedebant vigintiquatuor principes Dei, & principes sanctuarij; id est, principes Sacerdotum, (quos quatuor & viginti fuisse legimus, 1. Paral. 24.) Erant autem omnes lineis vestibus strictis induti; quas *Roquetes* appellant: & eorum capitibus aureæ impositæ erant coronæ.

E

5.

Et de throno procedebant fulgura, & voces, & tonitrua: & septem lampades ardentes ante thronum; qui sunt septem spiritus Dei.

E. Porrò, ex Dei throno non solùm procedebant nubes (vt in templo quondam Salomonis, & in tabernaculo Mosis, ipso dedicationis die accidit) sed etiam fulgura subinde micabant: quibus tonitrua succedebant humanas comitantia voces. Ardebant etiam ante Dei thronū septem lampades; ad aurei candelabri similitudinem, quod olim in templo collucebat.

A

6.

Et in conspectu sedis tanquam mare vitreum simile crystallo; & in medio sedis, & in circuitu sedis quatuor animalia plena oculis antè, & retro.

F. Ad hæc, loco maris ænei, quod Salomon fabrefieri iussit; vas aliud simile in conspectu throni positum cernebatur; non tamen ex ære, sed ex vitro crystallino valdè pellucenti; vt aquæ copia, quam ad sacerdotalis gentis ablutionem continebat, eorum etiam oculis semper esset conspicua.

Atque vt par illud ingentium Cherubinorum, quos condidit Salomon, erat in sacræ ædiculæ medio, nec non in sacris ipsis parietibus circùm insculptum; vt & in medio situ, & in circuitu, Cherubini conspicerentur. Sic quatuor mirabiles Cherubini, nō iam efficti, sed veri ac viui in cælesti hoc templo & medium occupabant locum, & ipsius ambitum; nimirum vnus eorum quaternio in medio erat; & in quatuor Dei throni lateribus similes alij quaterniones, quasi per singulos parietes, principum thronos circumuallantes.

B

Licèt autem illam oculorum multitudinem non in suis animalibus (seu, viuis Cherubinis) viderit Ezechiel, sed in rotis: ipse tamen Cherubinos mihi ostensos vidi, seu Argos, plenos oculis antè & retro.

7.

Et animal primum simile leoni; & secundum animal simile vitulo; & tertium animal habens faciem quasi hominis; & quartum animal simile aquilæ volanti.

G. Adde huc; quòd etsi Ezechielis Cherubini erant sibi mutuo similes omnino, & singuli quatuor habebant facies: hi tamen, quos ipse conspexi, singuli singulas solùm facies habebant: leoninam primus, alter vitulinam, humanam tertius, & quartus aquilæ simillimam. Cetera humani omnes corporis figura constabant.

C

8.

Et quatuor animalia, singula eorum habebant alas senas: & in circuitu & intus plena sunt oculis; & requiem non habebant die ac nocte dicentia: Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus omnipotens, qui erat, & qui est, & qui venturus est.

H. Singuli autem Cherubini senas habebant alas, sicut & Isaias suos describit Seraphinos: duas nempe extensas; totidē inferiora corporum obtegentes; & duas præterea alias (quas Ezechielis Cherubini non habebant) vt suas verecundè facies cooperirent. Ceterùm tam hi Cherubini, qui erant in circuitu, quàm qui in medio, omnes erant oculis pleni, vti superiùs dicebam; eorum verò officium erat frequentissimè trisagion illud, quod audiuit Isaias, iterare clamando in eius honorem, qui sedebat in throno; nec die id solùm, sed & nocte præstabant.

D

9.

Et cùm darent illa animalia gloriā & honorem, & benedictionem sedenti super thronum viuenti in sæcula sæculorum.

I. Hunc Cherubinorum clamorem excipiebat sacrificiorum loco incruentum laudis sacrificium; quo Deus mirificè colitur, à viginti quatuor suprà dictis Pontificibus cum ingenti reuerentia ac veneratione oblatum.

10.

E

Procidebant vigintiquatuor seniores ante sedem in throno; & adorabant viuentem in sæcula sæculorum, & mittebant coronas suas ante thronum dicentes.

11.

Dignus es Domine Deus noster accipere gloriam, & honorem, & virtutem:

L. In quo demum sacrificio defertur sedenti in throno honor & gloria; tum propter antiquam, tum vel maximè propter nouam creationem, noui scilicet hominis, qui secundùm Deum creatus est.

quia tu creasti omnia, & propter voluntatem tuam erant, & creata sunt.

A

Interpretatio superioris Paraphrasis.

A. Ostium in cælo apertum, & Ioannis illuc ascensus, symbolum est maximæ rerum diuinarum reuelationis; quæ Apostolis & viris Apostolicis erat promissa.

Vox autem tubæ Iudaicam adumbrat persecutionem; per quam Spiritus Christi ad cælestis doctrinæ cognitionem, quæ in hoc libro describitur, suos euexit amicos; præsertim ad eius doctrinæ partem, quæ vsque ad XII. caput extenditur: ex quo orditur belli à Gentibus etiam excitati descriptio. Quod bellum spiritalis similiter doctrinæ cognitione Christianam imbuit gentem. Atque hoc ad reliquam libri partem spectat.

B. Thronus cælestis Ioanni visus, ille est; quem Deus Pater post Christi Filij passionem habet in Christianæ Ecclesiæ sapientia & sanctitate, nobilissimo excellentiarum pari; quod Christo Domino, tanquam vero Propitiatorio nititur. B

C. Duæ gemmæ ad Dei Patris omnipotentiam referuntur; quæ in creatione primò, deinde in Christi resurrectione mirum in modum effulget. Creationem Iaspis, Sarda Christi Resurrectionem indicat. Iris autem Smaragdina symbolum est noui atque æterni fœderis quod fuit in Christi Passione sancitum.

D. Vigintiquatuor principes sacerdotum, Christianæ Ecclesiæ presbyteros repræsentant; qui ex regali sacerdotio vniuerso, id est, ex populo Christiano, ad celsissimam hanc dignitatem sunt sublati; vt verè sint Principes Dei; apud quem proinde thronos veluti Dij, habent.

E. Fulgura atque tonitrua nouum & admirabile docendi genus innuunt: in quo cælestis vitæ fulgorem vsurpant oculi, & Diuinæ potentiæ vocem aures excipiunt. Deinde septem lampades symbola sunt totidem Diuinæ prouidentiæ Spirituum excellentissimè cum primitiua Ecclesia eminentium. De quibus dictum est, cap. 1.

F. Mare vitreum perspicuam atque patentem in Christiana Ecclesia remissionem peccatorum figurat, ad frequentem gentis sacerdotalis, id est, Christiani populi conscientiæ ablutionem; quæ ad peragenda huiusce populi sacrificia est cum primis necessaria. C

Animalium quaternio Apostolos, & successores eorum Episcopos denotat; proptereaque in medio & in circuitu conspiciuntur; quia ad ipsos incumbit, tum in medio esse, vt fideles regant; tum in circuitu, vt eos ab hostibus tueantur. Oculorum plenitudo vigilantiam designat, vt Ecclesiam Dei sponsam custodiant.

G. Per quatuor illas facies figurantur quatuor item virtutes; quæ in Christianæ Ecclesiæ Principibus maximoperè enituerunt; id est, Fortitudo, Beneficentia, Æquitas, ac Sapientia. De quibus dictum est cap. 1. notat. 5.

H. Sex alæ, cælestis vitæ cursum denotant. Et illæ quidem, quibus teguntur corpora, ad honorem pariter & decorem pertinent virtutum earum, quæ sunt Angelis & sanctis viris communes; sicuti prompta etiam & expedita ad Dei obsequium celeritas. Quę verò alæ vultum obducunt, Sanctorum sunt hominum propriæ; quorum pudor, & verecundia de anteactæ vitæ peccatis eò est maior, quò sanctiores ipsi sunt, & in altiore dignitatis gradu collocati.

Trisagion, quod Cherubini clamabant, vniuersam Apostolici symboli doctrinam comprehendit: à cuius prædicatione nullo rerum aduersarum turbine viri Apostolici deterrentur. D

I. Quorum prædicatione factum est, vt Christianæ Religionis cultus, (id est, Venerandum Eucharistiæ sacrificium) anilibus veterum sacrorum superstitionibus reiectis, tanquam Deo gratissimus, cum magna Diuini Numinis reuerentia exerceatur; per legitimos videlicet ministros, quos presbyteros appellamus.

L. Per huiusmodi sacrificium vero æternoque Deo, non solùm tanquam rerum omnium opifici; sed etiam tanquam nouæ creaturæ conditori gratiæ aguntur immortales.

CAPVT V.

De difficultate Prophetiarum sacræ Scripturæ ex aliena Diuini operis specie; eo ipso tempore, quo perfectissimè implebantur; deque Christi gloria eas explicantis. E

TEXTVS.

1.

ET vidi in dextera sedentis supra thronum, librum scriptum intus &

PARAPHRASIS.

A. ET vidi in dextera sedentis in throno librum inuolutum; cuius vtraque pagina erat scripta; Nihil tamen ex eo legi poterat; quousque resignarentur septem sigilla, quibus erat clausus. Quamuis enim iam fuisset multis Dei

A foris, signatum sigillis septem.

amicis reseratus: clausus tamen adhuc & obsignatus manebat.

2.

Et vidi Angelum fortem prædicantẽ voce magna: Quis est dignus aperire librum, & soluere signacula eius?

B. Porrò, fortis quidam Angelus voce magna clamauit: Quis est dignus librum aperire, & septem eius signacula resignare?

3.

B Et nemo poterat neque in cælo, neque in terra, neque subtus terram aperire librum, neque respicere illum.

C. Nec tamen vllus eorum, qui aut in cælo sunt, aut degunt in terris, aut subterranea inferorum claustra incolunt, inuentus fuit, qui vel librum posset aperire, vel illo alteri etiam aperto frui.

4.

Et ego flebam multum; quoniam nemo dignus inuentus est aperire librum, nec videre eum.

D. Quamobrem ingentem ipse lachrymarum vim profudi; quòd reperiretur nemo, qui librum reserare posset; aut eodem, postquam alteri fuisset resignatus, frui valeret.

5.

C Et vnus de senioribus dixit mihi: Ne fleueris: ecce vicit leo de tribu Iuda, radix Dauid, aperire librũ, & soluere septem signacula eius.

E. Inter hæc vnus è senioribus me dolentem ac flentem his dictis fuit consolatus: Ecce vicit leo de tribu Iuda, ac de progenie Dauidis; atque is fuit ipsius victoriæ fructus vberrimus, vt ipsum ille librum aperiret, sigilla nempe eius reserando.

6.

Et vidi; & ecce in medio throni, & quatuor animalium, & in medio seniorum, agnum stantem tanquam occisum habentem cornua septem, & oculos septem; qui sunt septem spiritus Dei missi in omnem terram.

D

F. Vix ea; cùm ecce tibi, quem leonem esse audieram, in Agni specie atque figura apparuit, sedenti in throno propior, quàm prædicta quatuor animalia, & seniores; atque adeò medius inter Deum & homines. Iacebat autem tanquam occisus; & septem in capite cornua, totidemque oculos habebat.

7.

Et venit, & accepit de dextera sedentis in throno librum.

E

G. Qui surrexit mox; & ad eum, qui in throno sedebat, accedens, librum de ipsius dextera accepit.

8.

Et cùm aperuisset librum, quatuor animalia, & vigintiquatuor seniores ceciderunt coram agno; habentes singuli citharas, & phialas aureas plenas odoramentorum, quæ sunt orationes Sanctorum.

H. Quem vt primùm aperuit, quatuor animalia, & vigintiquatuor seniores coram ipso Agno procubuerunt; citharasque vt eas pulsarent, protulerunt; nec non phialas aureas, vt sacrum in eis thymiama adolerent, & in Agni honorem suffirent.

A

9.

Et cãtabant canticum nouum dicentes: Dignus es Domine accipere librũ, & aperire signacula eius, quoniam occisus es, & redemisti nos Deo in sanguine tuo, ex omni tribu, & lingua, & populo, & natione.

I. Dum autem pulsarent citharas, nouum hoc canticum ipsi Agno concinebant, Dignus es Domine, qui librum accipias, & clausa eius sigilla resoluas; quoniam occisus es, & tuo sanguine Patri Deo hunc populum comparasti; nos inquam omnes, quos ex tot mundi nationibus selegisti.

B

10.

Et fecisti nos Deo nostro regnum, & sacerdotes; & regnabimus super terram.

L. Effecistique peculiare Dei regnum; quemadmodum Ægyptiorum sacerdotes erant lectissima regni pars. Ex eo autem, quòd in nobis Deus singulari prærogatiua dominetur ac regnet; & libri obsignati sigilla nobis ipse resignâris; felices nos ac fortunatos, & regiam dignitatem assecutos iure optimo reputamus. Huiusmodi erat animalium & seniorum cantilena.

11.

Et vidi, & audiui vocẽ Angelorum multorum in circuitu throni, & animalium, & seniorum; & erat numerus eorum millia millium.

M. Illis autem Agnum hac ratione adorantibus pariter & celebrantibus; circumstabat innumerabilis Angelorum multitudo, qui signati libri resignationem celebrantes,

C

12.

Dicentiũ voce magna: Dignus est Agnus, qui occisus est, accipere virtutem, & diuinitatem, & sapientiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem.

N. Voce magna septem Agno tribuebant laudes, prædicantes dignissimum eum esse, cuius Virtus, Diuinitas, Sapientia, Fortitudo, Honor, Gloria & Benedictio summis in cælum præconijs ferantur.

D

13.

Et omnem creaturam, quæ in cælo est, & super terrã, & sub terra, & quæ sunt in mari, & quæ in eo: omnes audiui dicẽtes: Sedenti in throno, & Agno benedictio, & honor, & gloria, & potestas in sæcula sæculorum.

O. Ceteras autem rationales creaturas; non eas modò, quæ in cælo sunt, verùm etiam, quæ in terra, quæ sub terra, & quæ in mari, eas inquam omnes reserato libro audiui, sedenti in throno, & Agno quadruplicem laudem deferre: nempe Benedictionem, Honorem, Gloriam & Potestatem.

E

14.

Et quatuor animalia dicebant: Amen, & viginti quatuor seniores ceciderunt in facies suas, & adorauerunt viuentem in sæcula sæculorum.

P. Has verò quatuor laudes animalia quatuor confirmabant dicentia: Amen. Protinus quatuor & viginti seniores quadruplici illa creaturarum benedictione summopere gaudentes in facies suas prociderunt, & sedentem in throno supplici cultu & adoratione sunt prosecuti.

A

Interpretatio superioris Paraphrasis.

A. Inuolutus liber atque signatus nihil aliud continebat, quàm ea, quæ reseratis postea sigillis retecta sunt, cap.6.& 8. Nimirum: in altera pagina, quàm essent felices Iudæi, qui Christum eiusq; doctrinam amplexi sunt: in altera, qua se ratione gereret Deus in Iudæos, qui Christum reiecerunt. Atque hic est prorsus antiquæ prophetiæ scopus.

Porrò Dei dextera excellentissimam eius operationem designat. Libri autem sigilla denotant, quo tempore Prophetiæ perfectissimè complebantur. Propter summam tamen præstantissimæ operationis dissimulationem, Prophetias ipsas adeò obscuras permansisse; vt absque singulari Dei Spiritu intelligi nequaquam posset, illas ea ratione compleri. Et quoniam septem sunt virtutes, in quibus perfectio prouidentiæ consistit; atque illæ omnes in Prophetiarum complemento, quò operabantur perfectius, eò magis latebant, ideò liber iste septem sigillis obsignatus apparet.

B B. Fortis Angelus, qui clamat, *Quis est dignus*, &c. potest non ineptè intelligi esse Oseas, vel Isaias, aut Paulus; qui disertè scripserunt, sine diuino Spiritu agnosci non posse ea, quæ sunt Spiritus Dei. Ex quo fit, librum illum reserari ab eo non posse, qui Dei Spiritum non valeat communicare.

C. In cælo dicuntur esse ij, quorum conuersatio in cælis est, (quod erat primitiuæ Ecclesiæ elogium.) Esse verò in terra, periphrasis est Iudæorum, & esse sub terra, dæmonum. Non autem, aut Christianæ conuersationis excellentia, aut Scribarum in sacræ Scripturæ studio assiduitas, aut dæmonum sapientia potis erat, prædictum librum alicui reserare; aut etiam postquam alteri fuisset resignatus, eius doctrinam ac veluti nucleum sine Dei Spiritu percipere.

D. Fletus Ioannis indicat Apostolorum commiserationem de Iudæorum cæcitate.

E. Senior ille, qui Ioannem consolatur, Lucas est; in ijs scilicet, quæ in Apostolorum Actibus scripsit.

F. Agnus iacens denotat, Christi morti debere acceptum referri, quod eius libri animâ ac nucleo possint Christiani potiri. Medius autem locus, quem Agnus occupabat, quasi ob oculos nobis ponit, eum esse mediatorem Dei & hominum. At cornua septem, & oculi totidem adum-
C brant principatus ipsius perfectionem, in septem illis virtutibus sitam, quæ Diuinæ prouidentiæ præstantiam & excellentiam complent. Et notandum est, hunc eumdem Agnum esse vnicum nouæ legis Sacrificium; ad cuius oblationem Eucharisticam abluuntur Sacerdotes in mari vitreo, de quo suprà, capite 4.

G. Aperit Agnus librum in conuersione Pauli & aliorum ex ijs, qui Euangelio pertinaciter obsistebant.

H. Adoratio quatuor animalium & seniorum, de Missæ Sacrificio intelligenda est, in gratiarum actionem pro Pauli & aliorum conuersione. Citharæ ad gaudium & iucunditatem spectant. Aureæ verò phialæ (siue calices) insignia sunt sacerdotij. Ac thymiamata, quæ in phialis adolentur, orationes sunt ac vota eorum, pro quibus offerebatur sacrum: qui nimirum ad fidem Christianam traducebantur.

I. L. Nouum canticum est noua laus, quæ Christo tribuitur ob rebellium conuersionem.

M. Magnus ille Angelorum numerus, qui animalium & seniorum consessum circunstipabat;
D non solùm adest, vt fideles tueatur ac protegat; sed etiam venerationis ergo in Missę Sacrificio, quod quatuor animalia & seniores offerebant.

N. Septem item laudes, quas Angeli Agno decantant, cùm apertionem libri in infidelium conuersione celebrant; referendæ sunt ad septem illas virtutes, in quibus prouidentiæ perfectio consistit.

O. Demum creaturarum omnium laus innuit; reserato libro constare non fideles tantùm sapientissimi Dei gloriæ in electorum salute ac felicitate obsequi: sed ipsos etiam rebelles Iudæos, imò verò Dæmones etiam, atque Gentiles, quantumuis Euangelium videantur illudere. nam omnia cooperantur in bonum.

P. Atque hanc veritatem confirmat quatuor animalium prædicatio, pro eademque seniores, siue sacerdotes in Missæ Sacrificio immortales Deo agunt laudes.

E

CAPVT VI.

De perfecta felicitate Iudæis in Christum credentibus allata: ac de patientia, & comminatione Dei erga eos, qui Euangelio aduersabantur.

TEXTVS.

1. ET vidi, quòd aperuisset Agnus vnum de septem sigillis; & audiui vnũ de quatuor animalibus, dicens, tanquam vocem tonitrui, Veni, & vide.

PARAPHRASIS CAPITIS SEXTI.

A. APerit Agnus primum sigillum, & tunc primum animal ex quatuor vocat Ioannem voce tonitrui. *Primi sigilli resignatio.*

A

2.

Et vidi; & ecce equus albus, & qui sedebat super illum, habebat arcum, & data est ei corona, & exiuit vincens, vt vinceret.

B. Et ostendit ei equum album; cuius sessor arcum manu tenebat; data est ei victoriæ corona, exiuitque vincens, vt vinceret.

3.

Et cùm aperuisset sigillum secundum, audiui secundum animal dicens: Veni, & vide.

C. Aperit Agnus sigillum secundum, & tunc secundum animal vocat Ioannem. *Secundi sigilli resignatio.*

B

4.

Et exiuit alius equus rufus, & qui sedebat super illum, datum est ei, vt sumeret pacem de terra, & vt inuicem se interficiant, & datus est ei gladius magnus.

D. Eique demonstrat equum rufum; cuius sessori traditur gladius magnus, vt pacem terræ perturbet.

5.

Et cùm aperuisset sigillum tertium, audiui tertiũ animal dicens: Veni, & vide. Et ecce equus niger, & qui sedebat super illũ, habebat staterã in manu sua.

C

E. Resignat tertium sigillum Agnus; moxque tertium animal Ioannem accersit, & illi equum nigrum indicat, cuius sessor stateram in manu sua tenebat. *Tertij sigilli resignatio.*

6.

Et audiui tanquam vocẽ in medio quatuor animalium dicentium: Bilibris tritici denario, & tres bilibres hordei denario, & vinum & oleum ne læseris.

F. Audiebatur autem vox animalium ad equitem, per quã summæ se inopiæ libenter subijciebant; ita tamen vt olei & vini copia non deesset. Dicebant enim; Chœnix tritici denario, & tres chœnices hordei denario: vinum tamen & oleum ne læseris.

D

7.

Et cùm aperuisset sigillum quartum, audiui vocẽ quarti animalis dicentis: Veni, & vide.

G. Aperto per Agnum quarto sigillo, quartum animal Ioannem accit. *Quarti sigilli resignatio.*

8.

Et ecce equus pallidus, & qui sedebat super illum, nomen illi mors, & infernus sequebatur eum. Et data est illi potestas super quatuor partes terræ, interficere gladio, fame, & morte, & bestijs terræ.

H. Illique monstrat equum pallidum, cui insidebat Mors, eamque infernus sequebatur. Morti autem concessa fuit potestas, vt in quatuor mundi plagas, nempe Orientalem, Occidentalem, Septemtrionalem, & Meridionalem mirum in modum sæuiret, idque quadruplici ratione; videlicet gladio, fame, peste, & bestiarum crudelium ministerio.

E

9.

Et cùm aperuisset sigil-

I. Quintum sigillum resoluit Agnus; & ecce subtus altare *Quinti sigilli resignatio.*

holo-

A lum quintum; vidi subtus altare animas interfectorum propter verbum Dei, & propter testimonium, quod habebant.

holocausti, (quod erat in templo Salomonis) visæ sunt eorum animæ, qui pro Christi fide ac religione fuerant trucidati.

10.

Et clamabant voce magna, dicentes: Vsquequò Domine (sanctus & verus) non iudicas, & non
B vindicas sanguinem nostrum de ijs, qui habitant in terra?

L. Quæ omnes animæ clamabant, vindictam à Deo de terræ habitatoribus postulantes, & de vindictæ prolatione conquerentes.

11.

Et datæ sunt illis singulæ stolæ albæ; & dictum est illis, vt requiescerent adhuc tempus modicum, donec compleantur serui eorum, & fratres eorum,
C qui interficiendi sunt sicut & illi.

M. Verùm Deus, qui animarum gloriam noluit differre: respondit, oportere differri vindictam, quam postulabant: donec eorum compleretur numerus, qui fuerant in eâdem persecutione occidendi.

12.

Et vidi, cùm aperuisset sigillum sextum: & ecce terræ-motus magnus factus est, & sol factus est niger, tanquam saccus cilicinus; & luna tota facta est sicut sanguis.

13.

Et stellæ de cælo ceciderunt super terram, sicut
D ficus emittit grossos suos, cùm à vento magno mouetur.

14.

Et cælum recessit sicut liber inuolutus, & omnis mons & insulæ de locis suis motæ sunt.

15.

Et Reges terræ, & principes, & tribuni, & diuites, & fortes, & omnis seruus, & liber absconderunt se in speluncis, & in petris mon-
E tium.

16.

Et dicunt montibus & petris: Cadite super nos, & abscondite nos à facie sedentis super thronum, & ab ira Agni.

17.

Quoniam veniet dies magnus iræ ipsorum: & quis poterit stare?

Sexti sigilli resignatio.

N. Resignat Agnus sextum sigillum; cùm ecce tibi apparet subita imago quædam, & effigies prodigiorum Dei, iudicium portendentium; videlicet terræ-motus magnus; maxima solis obscuritas; lunæ color sanguineus; stellarum casus in terram; cælum ipsum reuolui atque recedere visum; montium & insularum, proprijs relictis sedibus, in alia loca transmutatio. Tanta denique formido animos mortalium omnium occupans, vt mortem ipsam vehementer optent, dicentes, se Dei & Agni iram perhorrescere.

A

Interpretatio superioris Paraphrasis: primùm de quatuor sigillis resignatis.

A. vsque ad H. Apertis quatuor primis sigillis patescit, quàm perfectam salutem Christus ijs attulerit, qui eum receperunt. Apparent enim in quatuor equis Fides, Audacia, Egestas, Mors, salutem Christianis afferentes: propterea enim in equis apparent. Et Fides quidem eorum corda transfigit; Audacia ad Christi prædicationem eos stimulat & accendit; Egestas fortunis ac possessionibus priuat; Mors demum in eos non minùs, quàm in ceteros sæuit, per gladium, famem & pestem. Atrocius verò, quàm in reliquos homines per crudeles bestias in Christianos immissas.

Enimuerò in quatuor hisce effectibus mirè splendescit, in perfectissima fidelium salute summa Diuinæ Prouidentiæ perfectio. Et in primo quidem immensa Christi Virtus extat atque eminet: in secundo largissima eius Beneficentia: in tertio summa Æquitas: in quarto admirandum Consilium, siue sapientia. Ad quarum Christi virtutum cognitionem cognoscendam, eodem ordine Apostolicæ virtutes, siue perfectiones inuitant, videlicet, eorum virtus, ad Christi suspiciendam Virtutem, in hominibus Christianæ Religioni subijciendis; Apostolica beneficentia, ad Christi Beneficentiam; & sic de ceteris. B

Equorum autem colores prædictis quatuor effectibus aptissimè congruunt. Nam color equi albus mansuetudinem denotat, atqui in mansuetudine Fides suscipitur. Color rufus ardorem præ se fert, isque in confessione Christi relucebat. Niger color ad modestiam refertur, quæ in paupertate notatur. Postremò color pallidus ad mortificationem, mortemque ipsam pertinet; cui se fideles sponte pro Christo offerebant.

Præterea in primo sigillo, vox tonitrui prædicationem Apostolicam refert, in qua cælestis eorum virtus cum primis apparebat. Equitis arcus virtutem denotat Fidei, quæ veluti transfixis hominum cordibus, eos omnino subijcit Christo. Corona victoriam Fidei adumbrat, iuxta illud Ioannis:
1. Ioan. 5. 4 *Hæc est victoria, quæ vincit mundum, fides nostra.* Nimirum quia *Exiuit vincens, vt vinceret*: primitiuos scilicet Christianos sibi subijciens, vt per eos alij quamplurimi Christo similiter se submitterent.

Matth. 10 34. In secundo sigillo, gladius ille magnus is est, de quo Christus ait, *Non veni pacem mittere, sed gladium.* Quia nimirum fidei confessio mundanam pacem videbatur perturbare. Cuius pacis perturbatio ad Euangelicæ pacis pulchritudinem & abundantiam in primis expediebat. C

In tertio sigillo statera, est æquitatis trutina; quæ singulis diuidebat, prout cuique opus erat, ex earum possessionum pretio, quibus sponte se fideles abdicabant. Quòd verò quatuor animalia clamabant, *Chœnix tritici denario*: doctrina est Apostolica, per quam edocebantur Christiani *panem arctum*, atque adeò parsimoniam amare; & habentes alimenta, & quibus tegerentur, his esse contenti. Vini autem & olei copia in tanta rerum ceterarum inopia, de vino lætitię & mysticæ vnctionis oleo, accipienda est.

In quarto sigillo procedit mors obequitans tanquam salutis instrumentum. Subsequitur sine equo infernus; quia Christianorum mortem consequitur quidem corruptio (quæ ad gloriosam pariter resurrectionem à Deo ordinatur;) ipsa tamen corporum corruptio non affert salutem: nam extra omne periculum iam erant positi, qui in Domino mortui fuerant. Tandem in Christianorum cæde, gladius & mors bellum atque pestem significant. Bestiarum verò crudelitas, tyrannorum & persecutorum immanitatem; quæ ex primitiuis Christianis multos nece crudelissima sustulit.

De quinti sigilli resignatione. D

I. L. M. Apertis tribus extremis sigillis, reseratur, quàm sit longanima Dei expectatio, quàm seria comminatio, quàm seuera punitio erga Iudæos, qui Christum admittere noluerunt. Ad quintum ergo sigillum spectat Dei patientia; quæ tanta est, vt effuso Martyrum cruore vindictam clamitante, & quodammodo de dilatione expostulante; nihilominùs vindictam satis meritam protrahat, scilicet donec numerus Martyrum in ea persecutione interficiendorum, expleatur.

Ipsi autem Christiani, quos Iudæi religionis specie immaniter contrucidauerant, meritò effinguntur in altari holocausti occisi; ac proinde sub eodem altari eorum animæ existere, poscentes vltionem de terræ habitatoribus, id est, de Iudæis.

Patientissimus verò Deus, animas quidem Martyrum absque vlla dilatione gloriosis immortalitatis stolis donat; oportere autem respondet, vindictam, quam postulant, aliquantò ampliùs differri.

De sexti sigilli resignatione. E

N. Ad hoc sigillum pertinet seria comminatio, qua Deus in rebelles & obstinatos Iudæos vtebatur, miris eos minis atque portentis deterrens. Huiusmodi autem minæ elegantissimè explicantur per comparationem ad ea prodigia, quæ diem iudicij sunt antecessura.

Ex quibus, terræ-motus symbolum est magnæ illius rerum mutationis, quæ Iudaico populo in Romanos rebellante, ingentem Iudæis ipsis portendebat calamitatem. Solis obscuratio figurat signa Diuinæ iræ aduersus Iudæos. Sanguineus Lunæ color, eosdem pro Christi Passione pœnas grauissimas luituros esse, denotat. Stellæ è cælo cadentes, discipulorum Christi cædes designant, quæ ipsis pariter Iudæis erant piandæ. Cælorum complicatio atque recessus symbolum est Christianorum absentię; quæ maximum etiam Iudæis ipsis malum prænunciabat. Montes & insulæ suis sedibus motæ, stupendam Romanorum celeritatem demonstrant, & difficultates omnes Diuina virtute in perniciem Iudæorum complanatas. Postremò miseranda Iudæorum omnium formido planè ostendit, Christum suæ necis ab ipsis vindictam reposcere.

A

CAPVT VII.

De Seruorum Christi libertate, & securitate à plagis contra rebelles Iudæos immittendis.

TEXTVS.

1.

B POst hæc vidi quatuor Angelos, stantes super quatuor angulos terræ, tenẽtes quatuor ventos terrę, ne flarent super terram, neq; super mare, neq; in vllam arborem.

2.

Et vidi alterum Angelũ ascendentem ab ortu solis, habentẽ signum Dei viui, C & clamauit voce magna quatuor Angelis, quibus datum est nocere terræ & mari.

3.

Dicens, Nolite nocere terræ & mari, neque arboribus, quoadvsque signemus seruos Dei nostri in frontibus eorum.

PARAPHRASIS CAPITIS SEPTIMI.

A. ABsolutâ reprę sentatione, quæ ad sextum spectabat sigillum; ante septimi resignationem, vidi quatuor Angelos in quatuor extremis Iudęę angulis singulos ventis singulis dominantes, eosq́ue omnino cohibentes; donec signum à Deo daretur, vt ventos ruere permitterent, imperarentq́ue vti Iudæam ingenti excitata tempestate subuerterent.

B. Deinde alium conspexi Angelum ab Oriente exurgentem, ac Dei viui sigillum in manu tenentem; qui quatuor illos Angelos, qui ventos in terræ & maris perniciem erant immissuri, sic clamans fuit allocutus.

C. Cohibete adhuc ventorum impetum; nec permittatis eos vel minimum terræ, mari atque arboribus detrimentum importare: quoad sigillo hoc serui Dei nostri notentur; & signum *Tau* in eorum frontibus imprimatur; quò oritura tempestas signatis nulla ratione noceat.

4.

D Et audiui numerum signatorum centum quadraginta quatuor millia signati ex omni tribu filiorum Israel.

5.

Ex tribu Iuda duodecim millia signati. Ex tribu Ruben, duodecim millia signati. Ex tribu Gad duodecim millia signati.

6.

Ex tribu Aser, duodecim millia signati. Ex tribu Nephthali, duodecim millia signati. Ex tribu Manasse, duodecim millia signati.

E

7.

Ex tribu Simeon, duodecim millia signati. Ex tribu Leui, duodecim millia signati. Ex tribu Issachar, duodecim millia signati.

8.

Ex tribu Zabulon, duodecim millia signati. Ex tribu Ioseph, duodecim millia signati. Ex tribu Beniamin, duodecim millia signati.

D. Posteà dictum mihi est, omnes Dei seruos ab illo Angelo fuisse signatos; eosq́; omnes esse Israelitas, & pari numero ex tribubus singulis selectos. Nimirum, ex tribu Iuda, Ruben, Gad, Aser, Nephthali, Manasse, Simeon, Leui, Issachar, Zabulon, Ioseph, & Beniamin; duodecies mille ex singulis: atque adeò omnes esse centum quadraginta quatuor millia. Ex tribu verò Dan, neq; vnum fuisse signatum.

9.
Posthæc vidi turbā magnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus & tribubus, & populis, & linguis: stantes ante thronum, & in conspectu Agni, amicti stolis albis, & palmæ in manibus eorum.

E. Hæc cùm audissem, ostensi mihi sunt, qui fuerant signati. Licet autem priùs audiuissem, omnes illos & Israelitas esse, & præscripto illo numero, nempe centum quadraginta quatuor millium constare; vbi tamen eos conspexi, animaduerti, & turbam esse ingentem, quam nemo dinumerare posset; & non omnes Israelitas esse; sed potiùs ex vniuersis gentibus, tribubus, ac populis; eos tamen omnes vidi throni atque Agni conspectu fruentes, stolis sacerdotalibus indutos, & palmas in manibus gestantes.

A

10.
Et clamabant voce magna dicentes: Salus Deo nostro, qui sedet super thronum: & Agno.

F. Qui omnes magna vocum contentione clamabant, asserentes; se suam salutem, & incolumitatē Deo Patri super thronum sedenti, nec non cælesti Agno, acceptam referre.

B

11.
Et omnes Angeli stabant in circuitu throni, & seniorum, & quatuor animalium, & ceciderunt in conspectu throni in facies suas, & adorauerunt Deum.

12.
Dicentes, Amen. Benedictio, & Claritas & Sapientia, & Gratiarum actio, Honor, & Virtus, & Fortitudo Deo nostro in sæcula sæculorum, Amē.

G. Omnes verò illi Angeli, qui thronum, seniores & animalia circunstabant, (qui suprà dicti sunt septē laudes Agno tribuisse) nunc septem itidem laudes easdē sedenti in throno, suppliciter adorantes, detulerunt. Amen in principio & in fine hymni geminantes.

C

13.
Et respondit vnus de senioribus, & dixit mihi: Hi, qui amicti sunt stolis albis, qui sunt? & vnde venerunt?

14.
Et dixi illi: Domine mi, tu scis. Et dixit mihi, Hi sunt, qui venerunt de tribulatione magna, & lauerunt stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine Agni.

H. Exin è senioribus vnus me affatus edocuit, turbam illā maximam, quam prospectabam, ex magna miseria atque angustia ad eam deuenisse felicitatē; stolasq; suas in Agni sanguine dealbasse.

D

15.
Ideo sunt ante thronū Dei, & seruiunt ei die ac nocte in templo eius: & qui sedet in throno, habitabit super illos.

I. Propterea illos fuisse id assecutos; vt ante Dei thronum adstarent, eique iugiter in templo dies noctesq; ministrarent; nec non vt Deus in eis habitaret, ac paternam in illos beneuolentiam exerceret.

16.
Non esurient, neq; sitiēt ampliùs, nec cadet super illos sol, neq; vllus æstus.

L. In eis proinde impleri, quod scriptū ab Isaia est, nempe: *Non esurient, neque sitient amplius, neque cadet super illos sol, neque vllus æstus.*

E

17.
Quoniam Agnus, qui in medio throni est, reget illos, & deducet eos ad vitæ fontes aquarum, & absterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum.

M. Quoniam Agnus, qui huius ouilis est pastor, in loco amœnissimo, vmbris opacantibus referto, & aurâ salutiferâ afflato, vberrimis eos pascuis reficit; & vitalibus aquis eorum sitim extinguit. In quibus demum impleatur, quod alibi scripsit Isaias, nimirum, eorumdem lachrymas Dei manu abstergi.

Inter-

A

Interpretatio superioris Paraphrasis.

Iure optimo totum hoc caput, post sexti sigilli repræsentationem, & ante resignationem septimi interijcitur. Quia post sigilli sexti comminationes, & ante plagarum septimi seueritatem, consentaneum erat primitiuos designari Christianos, qui magna ex parte cum Iudæis infidelibus erant permixti. Vt hoc sigillo notati atque cogniti reseruarentur immunes ab ijs plagis, quæ fuerant in Iudæos obstinatos immittendæ. Atque hic est huius capitis scopus.

A. Quatuor ergo venti symbolicè denotant tempestatem plagarum, quibus Deus percussurus erat Iudæos. Nam irruentes venti, & secum colluctantes ingentem solent cladem afferre. Cùm autem præcipui venti sint quatuor; ideo quatuor veluti Æoli effinguntur eisdem imperantes. Per hos verò quatuor Angelos Angelica adumbratur potestas; cuius ministerio Deus fuerat in Iudæos animaduersurus.

B. C. Iam alius ille Angelus, qui ab ortu Solis ascendere visus est, ipsam Spiritus sancti gratiã repræsentat; qua Dei serui ac familiares signantur, vt nihil eis noceat. Cæterùm quia fieri non potest, vt Angeli vel creaturę aliæ quidquã damni inferant signatis; ideò aptissimè fingitur imperasse quatuor Æolis, ne ventos in Iudæam irruere permitterent, quousque Dei serui forent signati.

B

D. Porrò, signati hi, de quibus est sermo, non alij sunt, quàm primitiui Christiani; in quos Diuini Spiritus gratia largiter est effusa. Horum maxima pars erant Israelitæ secundùm carnem; sed non solùm illi, verùm etiam, qui ex Gentilitate eis adiecti erant. Omnes verissimè, sed mysticè dicuntur esse Israelitæ; ex nouo scilicet Israele, & ex nouis Patriarchis, (id est Apostolis.) Et similiter numerus ille duodecim millium ex tribubus singulis collectorum, est etiam mysticè sumendus. Inter Patriarchas, primus refertur Iudas; quia Petrum repręsentat. Beniaminum verò, qui Ioannem refert, ipsiusmet Ioannis Christiana vrbanitas in vltimum reiecit locum. Leui omnino videtur esse Matthias, in Iudæ locum suffectus; & propterea omittitur Dan, qui Iudam suo nomine præferebat. Atque adeò Tribus Dan falsos Christianos, & Iudæ sectatores referre videtur.

E. Turba magna, quam dinumerare nemo poterat ex omnibus gentibus coacta, ijdem illi sunt, qui priùs dicti fuerant, centum quadraginta quatuor millia Israelitæ; primitiui videlicet Christiani, non ex Israelitico solùm populo, sed ex omnibus etiam gentibus ac nationibus conglobati. Qui ideò sunt signati; quia ante thronum & in conspectu Agni existunt, ac proinde ab omni plaga securi, eò quòd Dei tabernaculo flagellum appropinquare non possit. Stolæ albæ eorum gaudium mentis denotant, palmæ, victoriam.

C

F. Ingens ille clamor indicat affectum singularem, ac mentis deuotionem tribuentium Deo & Agno salutem propriam, & ab omni plagá immunitatem.

G. Angelorum hymnus Deo septem laudes deferentium, confessio est pariter & admiratio septem Diuinæ Prouidentiæ Spirituum mysticè elucentium in Christianis eripiendis ab ijs plagis, quæ in Iudæos perfidos immittendæ erant.

H. I. L. M. Ea omnia quæ senior Ioanni asseruerat de magna illius turbæ conuersione, deq; eorum omnium felicitate, ostendunt, sic esse scriptum à D. Luca in Apostolorum Actibus.

CAPVT VIII.

De tempore, quo immissæ sunt aduersus Iudæos rebelles septem plagæ: ac peculiariter de fame, peste, & ignorantia.

D

TEXTVS.

1.

ET cùm aperuisset sigillum septimum, factum est silentium in cælo, quasi media hora.

2.

Et vidi septem Angelos stantes in cõspectu Dei, & datæ sunt illis septẽ tubæ.

E

3.

Et alius Angelus venit, & stetit ante altare, habẽs thuribulum aureũ, & data sunt illi incensa multa, vt daret de orationibus Sanctorum omnium super altare aureum, quod est ante thronum Dei.

PARAPHRASIS CAPITIS OCTAVI.

A. RESignat Angelus sigillum septimum, quo aperto fit silentium in cælo per mediam ferè horam. *Septimi sigilli resignatio.*

B. Videtque Ioannes septem Angelos, quibus tubæ totidẽ datæ sunt in manus.

C. Accedit interim diuersus alius Angelus ad altare aureũ: & in acerra, siue thuris nauicula accepit magnam thymiamatis copiam, quam in altaris igne adoleat.

4. Et aſcendit fumus incenſorum de orationibus Sanctorum de manu Angeli coram Deo.

D. Cuius odoris fumus afflatus aſcendit ad Deum. A

5. Et accepit Angelus thuribulum, & impleuit illud de igne altaris; & miſit in terram; & facta ſunt tonitrua, & voces, & fulgura, & terræ-motus magnus.

E. Deinde implet Angelus acerram prunis altaris, eaſq; mittit in terram. Quo facto tonitrua excitantur, voces, & fulgura; conſequiturque ingens terræ-motus. B

6. Et ſeptem Angeli, qui habebant ſeptem tubas, præparauerunt ſe vt tuba canerent.

F. Tum demum ſeptem Angeli tubas perſonaturi attollunt. Quorum clangores ſingulos, ſingulæ mox calamitates ſubſequuntur: ſæuæ quidem omnes; pleræque tamen non omnem prorſus iram, ſed tertiam ſolùm illius partem, effundunt.

7. Et primus Angelus tuba cecinit, & facta eſt grãdo, & ignis, miſta in ſanguine; & miſſum eſt in terram, & tertia pars terræ combuſta eſt, & tertia pars arborum concremata eſt, & omne fœnum viride combuſtum eſt.

G. Clangit primus Angelus; & illico pluit in terram grandine, igne & ſanguine; comburiturque tertia pars arborum. Ex fœno autem & ſegetibus ea etiam ſunt exuſta, quæ adhuc in herba erant. *Prima tuba.* C

8. Et ſecundus Angelus tuba cecinit, & tanquam mons magnus igne ardẽs miſſus eſt in mare, & facta eſt tertia pars maris, ſanguis.

H. Clangit ſecundus Angelus, & tertia maris pars in ſanguinem conuertitur. Id quod prouenit ex igneo monte in ipſum mare deiecto. *Secunda tuba.* D

9. Et mortua eſt tertia pars creaturæ eorum, quæ habebant animas in mari, & tertia pars nauiũ interijt.

I. Quo facto interijt tertia eorum hominum pars, qui in mari degebant; tertia item pars nauium perit.

10. Et tertius Angelus tuba cecinit, & cecidit de cælo ſtella magna ardens tanquam facula, & cecidit in tertiam partem fluminum, & in fontes aquarũ.

K. Clangit tertius Angelus; & tertia fluminum ac fontium pars peſtifero veneno inficitur ab ſtella magna de cælo cadẽte. E *Tertia tuba.*

11. Et nomen ſtellæ dicitur abſynthium, & facta eſt

L. Hinc fit, vt exitialium aquarum virus amariſſimè hominum plurimos enecet.

A tertia pars aquarum in absynthium, & multi hominũ mortui sunt de aquis, quia amaræ factæ sunt.

12.

Et quartus Angelus tuba cecinit; & percussa est tertia pars solis, & tertia pars lunæ, & tertia pars stellarum; ita vt obscuraretur tertia pars eorum; & diei non luceret pars tertia, & noctis similiter.

B

M. Clangit quartus Angelus: & visa sunt astra; nempe, sol, luna, & stellæ tertiam suæ claritatis partem amisisse. Vnde dies & noctes multò sunt solito obscuriores redditæ. *Quarta tuba.*

13.

Et vidi; & audiui vocem vnius aquilæ volantis per medium cæli, dicentis voce magna: Væ, væ, væ habitantibus in terra de ceteris vocibus trium Angelorum, qui erant tuba canituri.

N. Posthæc, antequam reliqui tres Angeli clangant, apparet aquila per medium volitans cælum; & voce magna ingeminans, Væ, væ, væ habitantibus in terra.

C

Interpretatio superioris Paraphrasis.

A. Vt primùm septimum aperitur sigillum; declaratur, quàm seuerè punierit Deus Iudæos, qui Christum excipere noluerunt. Ceterùm quoniam suam in obstinatos Iudæos iram non effudit Deus, donec clarissimum perfectæ patientiæ exemplum primigenia Ecclesia præberet; ideò vt temporis circumstantia notetur, fit in cælo silentium per dimidiam ferè horam. Quo symbolo, per allusionem ad Tobiæ sustinentiam, innuitur perfectissima Christianæ Ecclesiæ patientia; cuius maximam in primis gessit Deus curam, ante Iudaici populi punitionem.

B. Prædictæ autem patientiæ obseruationem subsequitur visio septem tubarum; quæ totidem sunt Angelis datæ. Vbi notandum est, singulos Angelos personam gerere eorum Prophetarum, quibus plagæ singulæ in Iudæos immittendæ, sunt præcipuè reuelatæ. In quibus septem Angelis Diuinæ seueritatis ministris alluditur ad septem Persarum Regis cubicularios, (de quib. Esth. 1. 10.)

D Quia verò septem plagis erant mulctandi Iudæi; ideò tubæ septem prædictis Angelis traduntur, id est, totidem Prophetiæ aduersus Iudæos prænunciatæ. eò quòd Prophetæ antiqui, quo tempore plagæ erant effundendæ, visi sunt sententiam aduersus reos Diuina auctoritate pronunciare. Septenarius autem plagarum huiusmodi est Fames, Bellum, Pestis, Ignorantia, Desideria cordis, Iræ aduersus Christianos, Obduratio.

C. D. E. Dein plagarum, quæ inferendæ erant, demonstrationem consecuta est Christianæ Ecclesiæ oratio feruens pro Iudæis, & diligentissimæ conuersionis eorum cum ingenti fructu procuratio.

F. Quibus præmissis, Prophetæ describuntur tubas attollere, plagarum sententiam aduersus rebelles prolaturi. Ad hæc, quòd plagæ singulæ non totam effundant iram; sed pleræque tertiam solùm partem: hoc nihil est aliud, quàm Deum in plerisq; calamitatibus suæ memorem clementiæ; vt reliquos ad peccatorum detestationem, ac veram resipiscentiam adducat; multò pluribus pepercisse, quàm erant ij, in quos sæuiebatur.

G. Primus Angelus personam eorum Prophetarum gerit, qui famis supplicium aduersus Iudæos prædixerunt. Plagæ ergo primæ descriptio famem designat; quæ Iudæam peruasit; non secùs, ac si de cælo diragrando, sanguine & igne permista pluisset. *1. Plaga.*

E

H. Secunda est plaga belli, cuius incendio mare (id est Romanum Imperium) aduersus Iudæos sese cruentum exhibuit. *2. Plaga.*

I. Nec solùm plurimos eorum occidit; sed multas etiam Iudææ vrbes euertit omnino.

K. Tertia est pestilentiæ plaga, quæ grassata in Iudæos est; perinde quasi funesti alicuius sideris influxu, fluminum aquæ & fontium exitiali veneno fuissent infectæ. *3. Plaga.*

L. Sic enim fiebat, vt plurimorum mors nihilo segnior & placidior esset, quàm si venenum mortiferum obbibissent.

M. Quarta est ignorantiæ plaga. Quamuis enim Iudæis denegata sit ea lux; quam ex creatoris operibus, ex Redemptoris, atq; etiam ex Apostolorum, ex vera item eorum doctrina consecuti fuere: defuit tamen illis tertia claritatis pars; hoc est Spiritus sancti illustratio; sine qua præstabilius aut tolerabilius saltem ijs fuisset; si neque Deum, neque Christum, neque Apostolos agnouissent. *4. Plaga.*

N. Euangelica sapientia, (cuius symbolum est aquila sublimè volans & acutissime cernens) docet Christianos; tres eas, quæ supersunt plagas, antecedentibus multò esse grauiores.

CAPVT IX.

De plaga concupiscentiæ, ac de plaga iræ in Iudæos rebelles immißis.

TEXTVS.

1.

ET quintus Angelus tuba cecinit; & vidi stellam de cælo cecidisse in terram; & data est ei clauis putei abyssi.

2.

Et aperuit puteum abyssi; & ascendit fumus putei, sicut fumus fornacis magnæ: & obscuratus est sol, & aër de fumo putei.

3.

Et de fumo putei exierunt locustæ in terram; & data est illis potestas, sicut habent potestatem scorpiones terræ.

4.

Et præceptum est illis, ne læderent fœnum terræ, neque omne viride, neq; omnem arborem; nisi tantùm homines, qui non habent signum Dei in frontibus suis.

5.

Et datum est illis, ne occiderent eos; sed vt cruciarent mensibus quinque: & cruciatus eorum, vt cruciatus scorpij, cùm percutit hominem.

6.

Et in diebus illis quærent homines mortem, & non inuenient eam: & desiderabunt mori, & fugiet mors ab eis.

7.

Et similitudines locustarum similes equis paratis in prælium: & super capita earum tanquam coronæ similes auro; & facies earum tanquam facies hominum.

8.

Et habebant capillos, sicut capillos mulierum; & dentes earum, sicut dentes leonum erant.

9.

Et habebant loricas, sicut loricas ferreas; & vox alarum earum sicut vox curruum equorum multorum currentium in bellum.

10.

Et habebant caudas similes scorpionum; & aculei erant in caudis earum, & potestas earum nocere

PARAPHRASIS CAPITIS NONI.

A

Quinta tuba.

A. CLANGIT quintus Angelus, & stella de cælo cadit; cui stellæ (mirum dictu) tradita est clauis, qua aperuit ostium putei abyssi. statimque fumante puteo sol penitus oculis subtrahitur; & nox ac tenebræ aëri offunduntur.

B

B. Caligo hæc immittit in terram nubes, seu potiùs diluuium locustarum aculeum in caudis habentium.

C

C. Quibus desuper imperatum est; ne messes, aut arbores corroderent; sed in ipsos tantùm homines irruerēt, nempe in eos, quorum frontibus Dei signaculum non esset impressum.

D. Eos autem non quidem occiderent; sed adeò vehementer cruciarent, vt mors ipsis in votis sit. Durat verò hæc plaga quinq; menses; quemadmodum aqua in communi diluuio terram centum quinquaginta diebus inundauit.

D

E. Porrò istarum locustarum figura prodigiosa erat; sunt enim cataphractis equitib. quodāmodo similes; & nihilominùs blandienti vultu & ornatu miseros decipiunt mortales, nempe coronis fulgorem auri imitantibus; & (sirenum instar) humana facie, comisq; fœmineis. re tamen ipsa sunt hostes infestissimi; dentes enim habent leoninos; ex quorum impressione ater profluit sanguis.

E

F. Iam earum loricæ non minùs duræ sunt, quàm si ex ferro, aut chalybe essent conflatæ; & stridor, quem pennis excitant, fragorem curruum in bella ruentium imitatur.

G. Caudarum verò aculei sentiuntur esse similes scorpionum tenui fistula perforati, qua venenum effundunt.

A hominibus mensibus quinque.

11.

Et habebant super se regē Angelum abyssi; cui nomen Hebraicè Abaddon, Græcè autem Apollyon; Latinè habens nomen, Exterminans.

H. Et quamuis verè dixerit Salomon, *Regem locusta non habet*. Hæc tamen portentosa monstra Regem habent, cui militant; nempe, malum quemdam Angelum, qui ex abyssi puteo vnà cum ipsis locustis erupit. Huic Angelo nomen est Apollyon, propter ingentem, quam edit, stragem.

B

12.

Væ vnum abijt; & ecce veniunt adhuc duo væ post hæc.

13.

Et sextus Angelus tuba cecinit: & audiui vocem vnam, ex quatuor cornibus altaris aurei, quod est ante oculos Dei.

14.

C Dicentem sexto Angelo, qui habebat tubam: Solue quatuor Angelos, qui alligati sunt in flumine magno Euphrate.

15.

Et soluti sunt quatuor Angeli, qui parati erant in horam, & diem, & mensem, & annum: vt occiderent tertiam partem hominum.

I. Finito quinti Angeli clangore, protinus sextus clangit; auditurque vox altaris aurei, vltionem postulantis: vox inquam ex quatuor ipsius altaris angulis prodiens. *Sexta tuba.*

L. Sextus ergo Angelus resoluit statim vincula malorum quatuor Angelorum, qui in magno flumine Euphrate (qui mediam interfluit Babyloniam) ligati; semper tamen parati erant, vt cùm primum dimitterentur, horribili exercitu Iudæam inuaderent, & tertiam Iudæorum partem trucidarent.

16.

Et numerus equestris exercitus vicies millies dena millia; & audiui nu-
D merum eorum.

M. Vt ergo quatuor illi Angeli vinculis expediti sunt, Iudæam inuasit equestris exercitus; cuius equitatus ducentorum millionum numerum implebat.

17.

Et ita vidi equos in visione; & qui sedebant super eos, habebant loricas igneas, & hyacinthinas, & sulphureas; & capita equorum erant tanquam capita leonum; & de ore
E eorum procedit ignis, & fumus, & sulphur.

N. Erantque omnes loricati; loricæ tamen ex veste hyacinthina, igne & sulphure erant inflammatæ. Equorum capita capitibus leonum erant similia; atque ora ignem, fumum & sulphur spirabant, seu potiùs euomebant.

18.

Et ab his tribus plagis occisa est tertia pars hominum; de igne, & de fumo, & sulphure, quæ procedebant de ore ipsorum.

O. Quo igne, fumo ac sulphure occisa est tertia Iudæorum pars.

19.

Potestas enim equorum in ore eorum est, &

P. Equis insuper erant pro caudis serpentes; quorum morsibus scelerati sæuissimè cruciabantur.

in caudis eorum; nam caudæ eorum similes serpentibus, habentes capita, & in his nocent.

20.

Et ceteri homines, qui non sunt occisi in his plagis; neque pœnitentiam egerunt de operibus manuum suarum, vt non adorarent dæmonia, & simulacra aurea, & argentea, & ærea, & lapidea, & lignea, quæ neq; videre possunt, neque audire, neque ambulare.

Q. Nihilominùs tamen sextæ huius plagæ seueritas satis non fuit, vt ceteri Iudæi, qui à prædicti exercitus vastatione superstites euaserant, ad Deum supplices conuerterentur, & à suis flagitijs resipiscerent. Sed persliterunt adhuc in Dæmonum, siue idolorum cultura, adorantes simulacra aurea, argentea, & ærea, lapidea item ac lignea.

21.

Et non egerunt pœnitētiam ab homicidijs suis, neque à veneficijs suis, neque à fornicatione sua, neque à furtis suis.

R. Similiter etiam remanserunt in homicidijs, veneficijs, fornicatione, & furtis.

Interpretatio superioris Paraphrasis.

5. Plaga. A. Quinta est concupiscentiæ plaga, qua Deus obstinatos perculit Iudæos; permittendo scilicet, vt lex ipsa per Moysen tradita, illos, tanquam stella de cælo ruens, opprimeret. Atque ita aduersus Iudæos manifesta fieret iusti iudicij abyssus. Ex ea enim abysso, quasi ex patenti puteo, per occasionem legis, fornacis magnæ fumus sese extulit; id est, errorum & perturbationum nebula; quæ non solùm miseris sapientiæ solem ex oculis eriperet, sed tenebras etiam densissimas offunderet.

B. Quibus ex tenebris desideria cordis cateruatim numeroso agmine prodiere: atque isthæc cordis desideria in locustis, vētroso animali, eleganter figurantur; eo quòd insaturabilia sint, & vix vnquam cessent intima viscera erodere; & morsibus animum carpere & vellicare. Sed habent præterea aculeum in cauda; quia doloris stimulum animo infixum relinquunt: id est, curas, metus, & acerbos conscientiæ morsus & cruciamenta.

C. A caudæ tamen ictu atque à morsu illi omnes sunt tuti; qui Diuino spiritu signati, imitationem Christi profitentur, in ceteros sine discrimine sæuiunt locustæ.

D. Neque tamen eos interimunt; sed lento cruciatu, peracri tamen, adeò torquent, vt mortis votum sit eis frequentissimum. Ita fit vt cruciatus huiusmodi eò sit vehementior, quò prolixior; neque vllus supererit tam grauis supplicij finis; quousque Deus suum dignetur Spiritum emittere, qui horrendam hanc plagam à miseris auertat Iudæis; vt olim communem diluuij calamitatem, qua tellus obruta erat, zephyrus à Deo missus leniter spirando propulit.

E. Has autem locustas nemo putet bestiolas esse, quæ vinci facile possint; valdè enim difficilis est de illis victoria. Non secùs, ac si aduersus cataphractos equites bellum geratur. Difficultatem augent fallacia atque pellacia: hæc enim monstra sirenes sunt, quæ fucato vultu atque pigmentis oblito, obiectaque oculis titillantis voluptatis specie plerosque polliciunt. Deinde primi osculi prætextu leoninos imprimunt dentes; quibus lacerantur animi, & atro inficiuntur veneno.

F. Et tunc quidem si locustas sæuire incipientes confodere aggrediatur; experietur miser animus, earum loricas esse chalybeas; & validioribus adhuc viribus ad prosternendas bestiolas opus esse. Atque illæ numero & audacia auctæ in hominem inuolant; & importunò stridore ita eius aures opplent, nullum vt consilijs salubribus, aut præceptis locum relinquant.

G. Ac demum scorpionum aculeis animum sæuissimè crucianr; quia concupiscentia *in nouissimo mordebit vt coluber*, & extrema voluptatis dolor amarissimus occupat.

H. Denique desideriorum seu locustarum agmina Dæmoni, (siue inordinato sui ipsius amori) militant: Deo id meritissimè permittente in grauius rebellium & obstinatorum supplicium. Quanta verò sit strages, quam Dæmon, (siue inordinatus suimet amor) in hominum animis per cordis desideria faciant, id ex nomine Exterminatoris, & ex allusione ad sepulchra concupiscentiæ, facile intellectu est.

6. Plaga. I. Sexta est irarum plaga, quam violata religio in vltionem de Iudæis sumendam implorat.

Quia

A Quia concupiſcentia ſua abſtracti & illecti creaturę potiùs, quàm ipſi creatori morem turpiter geſſerunt. Et quia ſcelus hoc ſuis deſiderijs obſequendi commune ferè fuit vniuerſo Iudæorum populo; ideo religionis altare omni ex parte conclamat, vniuerſalem de ijs vindictam poſtulans.

L. Quam autem vindictam altare poſtulat; ea eſt, vt quatuor mali Angeli ſoluantur; nempe Amor vitæ, Amor pecuniæ, Amor honoris, & Amor proprij iudicij; ſcilicet vt iras in Iudæos immittant: erant enim veluti impediti hi amores, ſiue ſopiti potiùs, & conniuentes interim; dum res humanæ ad eorum voluntatem fluere videbantur. Sextus tamen Angelus non aliter eos dicitur ſoluere, niſi quatenus ſententiam de illis ſoluendis pronunciat. Deinde, quòd in flumine Euphrate quatuor illi Angeli fuiſſe alligati finguntur; nihil aliud denotat, niſi irarum exercitum, qui erat impetum in Iudæos facturus, eſſe quodammodo Babylonium, id eſt, valde infenſum & hoſtilem.

Illos autem quatuor Angelos, quamuis ſint compedibus irretiti, ſemper tamen eſſe paratos; ſignificat, Chriſti inimicos ab eo exercitu nunquam eſſe ſecuros. Tertiam verò hominum partem ab irarum exercitu perijſſe, non exaggeratio eſt, ſed veritas certiſſima.

B M. Ducentorum millionum numerus indicat, infinitas eſſe irarum affectiones. Iam quòd iræ tanquam equites inducantur, ad earum prætextum eleganter conducit.

N. Loricæ deſignant rationes eas, quibus ſe ab ira excuſare, & à culpa eximere conatur, ridiculas omnino, ac meras eſſe nugas; nec aliud continentes, niſi iram ipſiſſimam, arrogantiam, & grauioris indignationis atque furoris fomitem. Mira equorum figura ad ipſius iræ magnitudinem referenda eſt. Fingiturque aptiſſimè ab huiuſmodi monſtris leones ferocitate ſuperari: ab ijſdem euomi ignem, (id eſt furorem.) Quin fumus, (id eſt perturbationum nebula) adiungitur, ſulphurque adijcitur; quia dictis ac factis, incredibili celeritate, furoris flamma augetur; ita vt eam extinguere ſit valdè difficile.

O. Ab hoc irarum igne, fumo, ac ſulphure plurimi Iudæorum miſerè interierunt.

P. Ad hæc; equorum caudæ meritò ſerpentibus comparantur, propter conſcientiæ morſum, deſperationem, & anxietatem; quæ omnia ira in eorum animis relinquit; quos ipſa in indignationem ac furorem vertit.

C Q. Iudæorum idololatria myſticè hìc accipienda eſt, ſicut ſæpè alibi. Aurea, argentea, & ærea ſimulacra, pecuniam denotant à Iudæis ipſis quodammodo adoratam. At ſimulacra lapidea atque lignea domos eorum ac poſſeſſiones innuunt.

R. Homicidia ad Chriſti & Chriſtianorum neces referuntur, Veneficia ad doctrinæ peſtiferæ ſuggeſtiones, Fornicatio ad inordinatum creaturarum amorem, Furta deniq; ad fœnora & vſuras.

CAPVT X.

De arcano Dei conſilio diminutionis Iſraëlis ad diuitias Gentium.

TEXTVS.	PARAPHRASIS CAPITIS DECIMI.
1. ET vidi aliũ Angelum fortem deſcendentem de cælo amictum nube; & iris in capite eius; & facies eius erat vt ſol, & pedes eius tanquam columnæ ignis.	A. VIDI præterea Angelum grandem & fortem, veluti gigantem, de cælo deſcendere; veſtitum nube, & iride coronatum: cuius facies veluti ſol ex ſe ſplendorem emittebat: & crura illius, (quę magnitudine & fortitudine columnas quodammodo referebant) erant ex chalcolibano ardente.
2. Et habebat in manu ſua libellum apertum. Et poſuit pedem ſuum dextrũ ſuper mare; ſiniſtrum autem ſuper terram.	B. Afferebat hic Angelus in manu apertum libellum exiguum; & pedem dextrum in mari poſuit, ſiniſtrum in terra; ſpecie quidem volentis à terra ad mare tranſire, & ignitis pedibus ipſas maris vndas inflammare. Pes autem, quem in mari fixit, non aquis mergebatur; ſed in ijs, tanquam in ſolido pauimento, conſiſtebat.
3. Et clamauit voce magna, quemadmodum cùm leo rugit. Et cùm clamaſſet, locuta ſunt ſeptem tonitrua voces ſuas.	C. Et magnum edidit clamorem leonis inſtar rugientis: cuius vocem ingentem conſecutæ ſunt ſeptem tonitruorum voces, quæ Pſal. 28. referuntur.
4. Et cùm locuta fuiſſent	D. Cùm autem percepiſſem ipſe diſtinctè ſeptem illas tonitruo-

septē tonitrua voces suas, ego scripturus eram: & audiui vocem de cælo dicentem mihi: Signa quæ locuta sunt septem tonitrua, & noli ea scribere.

nitruorum voces; volui, quod perceperam, scribere; è cælo tamen mihi imperatum est; vt rem totam sigillo obsignatam, sicuti & antea erat, atque adeò intactam relinquerem. A

5.

Et Angelus, quem vidi stantem super mare & super terram, leuauit manum suam ad cælum.

E. Porrò prædictus Angelus manum alteram in cælum sustulit. B

6.

Et iurauit per viuentem in sæcula sæculorum; qui creauit cælum, & ea quæ in eo sunt; & terram, & ea quæ in ea sunt; & mare, & ea quæ in eo sunt: quia tempus non erit ampliùs.

7.

Sed in diebus vocis septimi Angeli, cùm cœperit tuba canere, consummabitur mysterium Dei; sicut euangelizauit per seruos suos Prophetas.

F. Et iurauit per Deum, qui in æternum viuit; quique cælum, terram, mare, & quæ eorum ambitu coërcentur, solus condidit; expectationis non ampliùs fore tempus; sed finiendum tandem esse: vbi primùm septimus Angelus tuba caneret; quo etiam tempore Dei fore mysterium cōsummandum; sicut fuerat à Prophetis prædictum.

8.

Et audiui vocem de cælo iterum loquentem mecum, & dicentem: Vade, & accipe librum apertum de manu Angeli stantis super mare, & super terram.

G. Dehinc mihi de cælo præceptum est, vt à prædicto Angelo apertum illum libellum, quem manu gestabat, acciperem. C

9.

Et abij ad Angelum, dicens ei; vt daret mihi librum. Et dixit mihi: Accipe librum, & deuora illum; & faciet amaricari ventrem tuum; sed in ore tuo erit dulce, tanquam mel.

H. Accessi ergo ad eum, ac petij; tunc ille dextram porrigēs, Accipe (inquit) libellum, illumque deuora; quod cùm fecissem, sensi libellum in ore quidem mihi tanquam mel dulcuisse; eam tamen dulcedinem subsecutus est amarissimus viscerum dolor. D

10.

Et accepi librum de manu Angeli, & deuoraui illum; & erat in ore meo tanquam mel dulce; & cùm deuorassem eum, amaricatus est venter meus.

11.

Et dixit mihi: Oportet te iterum prophetare gentibus & populis & linguis & regibus multis.

I. Admonitusque ab Angelo sum, denuo mihi Gentibus, populis, linguis & regibus multis prophetandum esse.

Interpretatio superioris Paraphrasis. E

A. Angelus fortis Christum figurat in Apostolica prædicatione admirabilem; & Iudæos derelinquere atq; ad Gentes se transferre parantem: nubes, prædicationem; Iris, pacem; Solis splendor, lucem Euangelij, & mundi illustrationē adstruunt. At ardentes pedes constantiam prædicatorum denotant, & mirabile inflammandi homines studium.

B. Exiguus ille libellus Verbum illud abbreuiatum indicat, de quo Isaias cap. 10. 23. Hoc est diminutionem Iudaici populi, quæ futura erat diuitiæ Gentium. Pes sinister super terram positus paucorum ex Iudæis conuersionem designat. Pes autem dexter qui in mari nititur, felicem Gentilitatis vniuersæ fidem & inflammationem.

C. Clamor Angeli, exultationem Christi & Apostolorum ostendit, ad capiendam ex Gentibus prædam; nec non ipsammet eorundem prædicationem. Septem verò tonitruorum voces effectum significant, qui Apostolicam ad Gentes prædicationem fuerat consecuturus; nempe, victoria de vniuersis Gentibus parta. Is enim est sensus Psal. 28. vbi de septem tonitruis agitur.

A D. Ioannes autem illius Psalmi intelligentiâ tantopere delectatus fuit; vt eam protinus litteris mandare voluerit. Sed prohibitus de cælo fuit, propterea quòd expediret, rem illam eo tempore non euulgari.

E. F. Iuramentum Angeli denotat id, quod ipse iurat, fuisse olim à Deo testificatum; tempus scilicet esse aliquando venturum, cùm succidenda esset ficus, neque ampliùs ex ea fructus expectandus. Nec aliud hîc significatur mysterio Dei, nisi Iudaici populi reprobatio, & Gentilicij electio, quondam à Prophetis prænunciata; nondum tamen satis intellecta, quousque re ipsa Deus id mysterium Ecclesiæ reuelauit.

G. H. Dulcedo libri in ore indicat suauissimam fuisse Apostolis supradicti mysterij notionem. Viscerum autem amaritudo innuit dolorem illum continuum atque tristitiam magnam, de qua Paulus ad Rom. cap. 9. 1. & 2.

I. Quod Ioanni dicitur, *Oportet te iterum prophetare*, ad secundam Apocalypseos partem referendum est. Prima enim est veluti prophetia ad Iudæos; secunda verò prophetia ad Gentes.

B

CAPVT XI.

De doctrina & sanctitate seruorum Christi; quibus illi de perfida Ierosolyma triumpharunt, subiectâ fidei Christi decimâ eorum parte, & reliquis obduratis.

TEXTVS.	PARAPHRASIS.
1. C ET datus est mihi calamus similis virgæ; & dictum est mihi; Surge, & metire templum Dei, & altare, & adorantes in eo.	A. FOrtis ille Angelus, quem paulò antè descripsi, mensorium dedit mihi calamum illius mensuræ, quam describit Ezechiel (iustâ scilicet antiquæ staturæ humanæ mensurâ) qui tamen calamus virgæ percussoriæ speciem præferebat, dictumque est mihi, vt eo calamo templum Dei, altare holocausti, atque homines Deum in ipso templo adorantes metirer.
2. Atrium autem, quod est foris templum, eijce foras, & ne metiaris illud: quoniam datum est Gentibus, & ciuitatẽ sanctam D calcabunt mensibus quadraginta duobus.	B. Additumque est, vt metiri contemnerem atrium illud, quod situm erat extra murum, diuidentem sanctuarium, & vulgi locum: quòd hoc atrium à Gentibus erat conculcandum, mensibus quadraginta duobus; & reliqua similiter ciuitas, excepto Dei templo.
3. Et dabo duobus testibus meis; & prophetabũt diebus mille ducentis sexaginta, amicti saccis.	C. Subijcit Angelus ille fortis, daturum se os & sapientiam duobus suis testibus (quo nomine Eliam & Mosẽm, Dominicæ transfigurationis testes, videbatur adumbrare,) atque eos saccis amictos, Ierosolymæ, diebus mille ducentis sexaginta, hoc est, quadraginta duobus illis mensibus, prædicaturos.
4. Hi sunt duæ oliuæ, & E duo candelabra in conspectu Domini terræ stantes.	D. De quibus subinde testibus sic loquitur; Hi sunt duæ oliuæ à Zacharia descriptæ, & duo candelabra.
5. Et si quis voluerit eos nocere; ignis exiet de ore eorum, & deuorabit inimicos eorum, & si quis voluerit eos lædere, sic oportet eum occidi.	E. Si quis autem illis obesse tentarit, expediens erit, eundem illo flagrare igne atque consumi; qui de ipsorum ore procedit, & potis est inimicos deuorare.
6. Hi habent potestatem	F. His adiunxit: Eisdem testibus esse potestatem claudendi

A

claudendi cęlum, ne pluat diebus Prophetiæ ipsorum: & potestatem habent super aquas conuertendi eas in sanguinem; & percutere terram omni plaga, quotiescunque voluerint

cælum, ne tribus illis annis cum dimidio pluat, (quod ad Eliam videtur spectare.) Esse insuper potestatem conuertendi aquas in sanguinem, & terram Ægyptiacis plagis percutiendi: quod Mosem non obscurè adumbrat.

7.

Et cùm finierint testimonium suum, bestia, quæ ascendit de abysso, faciet aduersum eos bellum, & vincet illos, & occidet eos.

G. Ad hæc: Postquam clarissimum de Christo reddiderint testimonium, occidendos eos fore à bestia, quæ de abyssi puteo ascendit, id est, à locustis illis, de quibus cap. 9.

B

8.

Et corpora eorum iacebunt in plateis ciuitatis magnæ, quæ vocatur spiritualiter Sodoma, & Ægyptus; vbi & Dominus eorum crucifixus est.

H. Occisorum autem testium corpora Ierosolymę per dies tres & dimidium humi prostrata conspicienda esse; non permittentibus aduersarijs ea in monumentis deponi.

C

9.

Et videbũt de tribubus, & populis, & linguis, & gentibus corpora eorum per tres dies, & dimidium: & corpora eorum non sinent poni in monumentis.

10.

Et inhabitantes terram gaudebunt super illos; & iucundabuntur; & munera mittent inuicem. Quoniam hi duo Prophetæ cruciauerunt eos, qui habitabant super terram.

I. Sed potiùs de duorũ Christi testium interitu triumphantibus, & iucundissimam celebritatem agitantibus, eo quòd hi duo Prophetæ eos, qui terram incolunt, cruciauerint.

11.

Et post dies tres & dimidium, spiritus vitæ à Deo intrauit in eos; & steterunt super pedes suos; & timor magnus cecidit super eos, qui viderunt eos.

K. Exactis tamen tribus diebus atque dimidio, in aduersariorum suorum oculis surrecturos illos esse gloriosos; & nube euectos in cælum ascensuros.

D

12.

Et audierunt vocem magnam de cælo, dicentem eis: Ascendite huc. Et ascenderunt in cælum in nube; & viderunt illos inimici eorum.

E

13.

Et in illa hora factus est terræmotus magnus; & decima pars ciuitatis cecidit; & occisa sunt in terræmotu nomina hominum septem millia; & reliqui in timorem sunt missi; & dederunt gloriam Deo cæli.

L. Quo tempore decimam Ierosolymæ partem ingenti terræmotu esse casuram; & septem nobilium hominum millia occidendos fore. Reliquos verò Ierosolymæ habitatores timore concussos, suum scelus ac flagitium confessuros, Deumq; hac ratione glorificaturos. Atque hactenus de plaga sexta.

14.

Væ secundum abijt, & ecce væ tertium veniet citò

A

15.
Et ſeptimus Angelus tuba cecinit: & factæ ſunt voces magnæ in cælo dicentes: Factũ eſt regnum huius mundi Domini Dei noſtri, & Chriſti eius; & regnabit in ſæcula ſæculorum, Amen.

M. Clangit tandem ſeptimus Angelus; & audiuntur voces in cælo dicentes, aduenisse iam tempus à ſacris quondam Vatibus prænunciatum; in quo Deus optimus maximus, & eius Chriſtus regnum erant in mundo, firmamque ſedem per ſæcula habituri.

Septima tuba.

B

16.
Et vigintiquatuor ſeniores, qui in conſpectu Dei ſedent in ſedibus ſuis, ceciderunt in facies ſuas, & adorauerunt Deum, dicentes.

17.
Gratias agimus tibi Domine Deus omnipotens; qui es, & qui eras, & qui venturus es; quia accepiſti virtutem tuam magnam, & regnaſti.

N. Hanc ob rem vigintiquatuor ſeniores ſuppliciter atque demiſsè Deo gratias agunt.

C

18.
Et iratæ ſunt Gentes; & aduenit ira tua, & tempus mortuorum iudicari, & reddere mercedem ſeruis tuis Prophetis, & ſanctis, & timentibus nomen tuum puſillis, & magnis; & exterminandi eos, qui corruperunt terram.

O. Subditur, Gentium iram aduerſus Dei regnum nihil omnino profuturam; quin potiùs illam, ab ira Dei nouiſſima, eſſe abſumendam: futurum enim, vt mortui reuocentur ad vitam; Deus ſuum iudicium conſpicuum ac manifeſtum reddat; omnibus Chriſti ſeruis copioſam referat mercedem; ac terræ demum corruptores deſtruantur.

D

19.
Et apertum eſt templum Dei in cælo: & viſa eſt arca teſtamenti eius in templo eius, & facta ſunt fulgura, & voces, & terræmotus, & grando magna.

P. Denique apertum eſt Dei templum in cælo; & viſa teſtamenti arca, quæ in Iudaico quondam fuerat templo, in cæleſte templum tranſlata. Quo tempore eduntur fulgura, voces, terræmotus, & grando magna.

Interpretatio ſuperioris Paraphraſis.

E

A. Calamus ſimilis virgæ, eſt menſura laborum & aduerſitatum ad Chriſti imitationem. Qui calamus tunc datus eſt Ioanni; quando experimento magni incrementi ſpiritualis, quod ipſe ex rerum aduerſarum tolerantia percipiebat, edoctus maximè eſt, ad excellentis ſanctitatis perfectionem, quò Chriſtiana accerſebatur Eccleſia, non ſolùm nihil officere perſecutiones, ſed plurimum etiam conferre. Atque hoc fuit metiri templum, altare, ipſoſque adorantes.

B. Atrium autem, quod extra templum erat, denotat externa bona, quæ fidelibus, & infidelibus communia ſunt; quæ bona tempore perſecutionis ſunt omnino à fidelibus contemnenda. Futurum porrò erat, vt Iudaica perſecutio aduerſus ſpiritalem Ieroſolymam, id eſt, aduerſus Chriſti Eccleſiam non minùs inualeſceret, quàm Antiochi quondam perſecutio aduerſus fideles Iudæos fuit roborata. Verùm vt perſecutionem Antiochi, poſt tres annos & dimidiatum, pax fuit atque lætitia conſecuta; ſic breui Chriſtianam Eccleſiam fore à Iudæorum rebellium oppreſſione liberandam.

A

C. Duo illi testes, qui in ea persecutione egregiam Christo operam strenuamque nauarunt, sunt mysticus Elias, ac mysticus Moyses. hoc est, discipulorum Christi DOCTRINA & SANCTITAS.

D. His enim duobus testibus mirificè conueniunt symbola duplicis oliuæ, id est, duorum Cherubinorum, & duplicis candelabri.

E. Ex quorum testium ore sub illius persecutionis tempus diuinus exibat ignis; qui potis erat eorum inimicos accendere & inflammare; eodemque igne incendi atque consumi, inimicis Euangelij maximè expedit.

F. Contrà verò nihil ijsdem inimicis calamitosius, quàm vt duo illi Prophetæ à Christianæ veritatis prædicatione discedant; hoc enim esset cælum claudere, ne pluat. Licet autem Christi testes prædicatione sua hostes Euangelij plagis Ægyptiacis spiritualiter percellant; hæc tamen percussio ad animarum conuersionem ordinatur.

G. H. I. Ex Iudæorum concupiscentijs ortum est peracre bellum in ea persecutione aduersus doctrinam & sanctitatem Euangelicam gestum. Quo tandem factum est; vt, multis Christi seruis occisis, prosternerentur in terra doctrina & sanctitas; & aliquando in Ierosolymæ perfidæ plateis afflictæ iacerent; de earumque morte & contumelia Iudæi rebelles, tanquam victores gloriarentur. B

K. Breui tamen eorum gloria atque triumphus in luctum & stuporem conuersa sunt. Viderunt enim Euangelicam doctrinam & sanctitatem, quæ prostratæ iacebant, Dei virtute resurgere gloriosas; & per Euangelicæ prædicationis nubem ad cælum euehi.

L. Terræmotus, commutationem rerum designat. Ruina decimæ partis Ierosolymæ, conuersionem partis decimæ ab Isaia prædictam; in qua etiam conuersione sunt occisa illa septem millia, quorum meminit Paulus. Ceteri verò Iudæi, quantumuis obstinati, saltem timore perculsi confessi sunt, se esse peccatores; atque ea certè ratione Deo dederunt gloriam.

Plaga septima.

M. Septimus Angelus gerit eorum Prophetarum personam, quibus Iudæorum obduratio & reprobatio fuit reuelata. Pronunciatâ autem Diuinæ seueritatis sententiâ, agnoscit cælum, id est Christiana Ecclesia, aduentare iam tempus; cùm, repulsis ac reprobatis Iudæis, Gentes omnes ad Christi Ecclesiam traducantur; atque adeò regna mundi subijciantur Deo. C

N. De hac Gentium vocatione Christiani sacerdotes mirificè exultant, & in gratiarum actionem sacrificium Eucharistiæ Deo deuotissimè offerunt.

O. Qui licèt videant, Gentium populos initio aduersus Euangelium exardescere; non dubitant tamen, quin per nouissimam Dei iram & vindictam mysticâ sint Euangelio subijciendi. Quippe certò sciunt, appropinquare iam tempus, in quo mortui mysticè resurgant; id est, cùm Gentibus Diuinus effundatur Spiritus liberalissimè; nec non appropinquare pariter iudicium mundi, de quo locutus fuit Christus Ioan. 12. Cernunt etiam ob Gentium conuersionem ijs, qui Christi gloriam optabant ac procurabant, lætissimam sui desiderij, & impensæ operæ mercedem esse reddendam. Denique non procul abesse, quin Dij Gentium, qui terram corruperant, omnino exterminentur.

P. Has verò Gentium diuitias cum Iudæorum diminutione esse coniunctas & copulatas, indicat translatio arcæ testamenti in cælum; id est, Iudaici populi reprobatio & miseranda admodum induratio: quam designat grando magna eo ipso tempore decidens, quo cælum fulgurabat atque tonabat, & tellus tremore concutiebatur. D

CAPVT XII.

De transitu Ecclesiæ ad Gentilitatem, ac de Ecclesiæ Romanæ fundatione, quæ iram Diaboli supra modum inflammauit.

TEXTVS.	PARAPHRASIS.
1. ET signum magnum apparuit in cælo: Mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius; & in capite eius corona stellarum duodecim.	A. GRandinis supradictæ visionem consecuta est res valde mirabilis: nempe signum stupendi cuiusdam mysterij, Mulier videlicet sole amicta, lunæ claritati innixa, & stellis duodecim redimita. E
2. Et in vtero habens clamabat parturiens; & cruciabatur, vt pariat.	B. Erat autem non solùm prægnans, sed etiam parturiens; atque adeò clamans, & grauissimas patiens angustias.

A 3.

Et visum est aliud signum in cælo: & ecce draco magnus rufus, habens capita septem, & cornua decem; & in capitibus eius diademata septem.

C. E regione huius mulieris (res mira) visebatur etiam in cælo draco magnus & rufus, septemplici capite horrendus, & decem cornibus armatus; gestabatque in singulis capitibus coronas singulas.

4.

Et cauda eius trahebat tertiam partem stellarum
B cæli; & misit eas in terram; & draco stetit ante mulierem, quæ erat paritura; vt cùm peperisset, filium eius deuoraret.

D. Porrò caudæ ictibus ac verberibus tertiam stellarum partem è cælo deiecit in terram: & ore hians minabatur mulieris fœtui; sperans eum à se deuorandum, simul ac prodiret in lucem.

5.

Et peperit filium masculum, qui recturus erat omnes Gentes in virga ferrea
C & raptus est filius eius ad Deum, & ad thronum eius.

E. Sed mulier masculum peperit filium; cui totius orbis imperium, nationum omnium subiugatio, atque adeò ferrea Christi virga destinata erant. Nec valuit eum draco deuorare: quia raptus est infans ad eum thronum, quem in sanctis Sanctorum habet Deus.

6.

Et mulier fugit in solitudinem; vbi habebat locum paratum à Deo, vt ibi pascant eam diebus mille ducentis sexaginta.

F. Mulier verò sibi fugâ consulens in desertum se proripuit; vbi tres annos cum dimidio commorata est. Quo tempore nunquam illi defuit aut refugij locus, aut cibus à Deo sibi paratus.

7.

D Et factum est prælium magnum in cælo; Michaël & Angeli eius præliabantur cum dracone; & draco pugnabat & Angeli eius.

8.

Et non valuerunt, neque locus inuentus est eorum ampliùs in cælo.

9.

Et proiectus est draco ille magnus, serpens antiquus, qui vocatur diabolus, & Satanas; qui seducit vniuersum orbem; & proiectus est in ter-
E ram, & Angeli eius cum illo missi sunt.

G. Muliere ergo in desertum commigrante; ecce Michael & Angeli eius visi sunt in cælo cum dracone eiusq; Angelis præliantes. Et quamuis draco, atq; ipsius Angeli acriter pugnarent; non tamen resistere valuerunt, neque vllus eis in cælis relictus est locus; sed in terram sunt deturbati.

10.

Et audiui vocem magnam in cælo dicentem: Nunc facta est salus, & virtus, & regnum Dei nostri, & potestas Christi eius: quia proiectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat illos ante conspectum Dei nostri die ac nocte.

11.

Et ipsi vicerunt eum propter sanguinem Agni, & propter verbum testimonij sui; & non dilexerunt animas suas vsque ad mortem.

H. Deiecto dracone clamor cæli exauditus est concelebrantis salutem, virtutem, regnum, & potestatem Christi: qui dum draconi propter ipsius calumnias permittere visus est, vt Dei famulos, (non secùs atque olim Iobum) vehementer affligeret ac tentaret; eâ tamen ipsâ Sanctorum afflictione fuit consecutus; vt draco de cælo præceps detruderetur, & sancti viri gloriosissimè de illo triumpharent.

A

12. Propterea lætamini cæli, & qui habitatis in eis. Væ terræ & mari; quia descendit diabolus ad vos, habens iram magnam; sciens, quòd modicū tempus habet.

I. Quare proposita draconis sæuitia, cælis edicitur, vti lætentur; terræ autem dicitur, & mari; Væ vobis; *quia descendit diabolus ad vos, habens iram magnam, sciens quod modicum tempus habet.*

B

13. Et postquàm vidit draco, quòd proiectus esset in terram; persecutus est mulierem, quæ peperit masculum.

K. Postquàm igitur draco se in terram proiectum aspexit; persecutus est mulierem, quæ filium pepererat masculum.

14. Et datæ sunt mulieri alæ duæ aquilæ magnæ, vt volaret in desertum in locum suum; vbi alitur per tempus, & tempora, & dimidium temporis à facie serpentis.

L. Sed datæ fuerant mulieri alæ duæ prægrandis aquilæ; quibus securè & celeriter peruenire posset ad eum refugij locum, quem illi Deus in deserto præparauerat; quo in loco mulier alitur procul à serpentis conspectu, per tres annos atque dimidium.

C

15. Et misit serpens ex ore suo post mulierem aquam tanquam flumen; vt eam faceret trahi à flumine.

16. Et adiuuit terra mulierem; & aperuit terra os suum, & absorbuit flumen, quod misit draco de ore suo.

M. Draco verò, vt mulierem ex tutissimo illo receptaculo extraheret, emisit aquæ flumen ex ore aduersus ipsam mulierem. Ceterùm Dei prouidentia factum est, vt terra flumen illud absorberet, & mulier ex eâ inundatione incolumis euaderet.

D

17. Et iratus est draco in mulierem; & abijt facere prælium cùm reliquis de semine eius: qui custodiūt mandata Dei, & habent testimonium Iesu Christi.

N. Perstitit tamen draconis ira in mulierem concepta. Quapropter decreuit, non illam modò & primogenitum eius filium insectari; verùm etiam bellum gerere contra ceteros ipsius mulieris filios; qui Dei præcepta custodiunt, & Christi testimonium habent.

18. Et stetit supra arenam maris.

O. Ad hoc autem bellum commodè gerendum, visus est draco arenam maris, tanquam locum sibi aptissimum seligere.

E

Interpretatio superioris Paraphrasis.

A. Indurationem Iudaici populi subsecutus est Ecclesiæ primogenitæ transitus ad Gentes. Qui transitus fidelibus ex circumcisione ad Christum traductis fuit valde mirabilis. Et quoniam Ecclesia ad Gentes Diuino lumine illustrandas proficiscitur; ideo apparet claritate solis amicta, lunæ innitens, & stellis coronata. Est autem sol, diuinæ claritatis symbolum; luna, humanitatis Christi; & stellæ duodecim, Apostolorum totidem qui fidei symbolum condidere.

B. Parturientis symbolum ad officium prædicationis referendum est. Nam Ecclesiæ nationes illuminando, multos Christo filios enixa est. Sicuti ab Isaia fuerat prædictum cap. 66.8. Quare dolores parturientis innuunt solicitudinem & labores prædicantium. Clamores autem prædicationem ipsam, vel etiam prædicantium orationes.

A C. Quòd in cælo apparuerit draco; Dæmonum confidentiam denotat, de primigeniæ Ecclesiæ conatibus frustrandis. Figura draconis magnam eorundem Dæmonum potentiam atque astutiam indicat. Septem capita de multiplici tentandi ratione intelliguntur. Quarum tentationum genera ad septem capitalia vitia reuocantur. In decem cornibus significatur, bellum nobis esse *aduersus plurimos principes, & potestates tenebrarum harum.* Coronæ septem indicant, Dæmones non de alia victoria aut dominatu cogitare; quàm de subijciendis sibi hominibus per septem capitalia vitia. Ad Ephes 6.12.

D. Stellæ, quas caudâ deiecisse dicitur draco, ij sunt prædicatores Euangelici; quibus Dæmonis persecutio corpoream attulerat necem. Spes autem deuorandi fœtum, refertur ad confidentiam spiritaliter occidendi eos, quos Ecclesia Christo gigneret; & eosdem deuorandi, antequam in fide & charitate adolescerent.

E. Masculus filius est Ecclesia Romana; quam primogenita Ecclesia initio fundauit in ijs Iudæis, qui Romam incolebant; quique Christi fidem amplexati sunt. Huic Romanæ Ecclesiæ destinatus à Deo erat principatus inter Ecclesias omnes, & mystica Gentium omnium subiugatio per ferreum Christi sceptrum adumbrata. Quod verò dicitur puer ad thronum Dei raptus; indicat

B Romanæ Ecclesiæ *propalatam fuisse Sancti Sanctorum viam*; & per admirabilem sanctitatem atq; sapientiam fuisse redditam à Dæmonum incursibus securam. Ad Hebr. 9.8.

F. Deinde mulieris fuga in desertum, transitus est Ecclesiæ primogenitæ à Iudæorum obstinatione ad Gentilitatem: id est, ad Euangelium Gentibus promulgandum: subditurq; in deserti incommodis atque molestijs, (quæ paucos annos erat duratura) nunquam defuisse Euangelicis concionatoribus, aut refugium in Deo; aut eum cibum, de quo Christus dixit, *Meus cibus est, vt faciam voluntatem eius, qui misit me.* Ioan. 4.34.

G. Michaelis bellum cum dracone desumptum est ex Danielis capite 12. vbi in sensu proximo de Mathathia agitur; cui Michaelis nomẽ tribuitur, propter Dei zelum, quo se Antiocho opposuit, zelum Archangeli imitatus. Mysticus tamẽ Mathathias & mysticus Michael (de quo Daniel, & Ioannes loquuntur) Christus est, à quo Angeli ipsius (id est Euangelici prædicatores) erecti & excitati, aduersus idololatriam constanter prædicarunt; & dæmonem, eiusque satellites (id est Sacerdotes idolorum) è cælo deiecerunt. Quia quantumuis repugnare conati sint; nihilominùs ab Euangelij ministris effectum est, vt manifestè constaret, omnem illam diuinitatis & religionis speciem,

C quam idololatria præ se ferebat, fictam esse & ementitam, atque vero Deo inimicam; nec alio fundamento niti, quàm terrenis & sordidis hominum affectibus.

H. Clamor cæli, admirationem Ecclesiæ repræsentat de admirabili Dei consilio in Diuinæ virtutis efficacitate ostendenda, & in regno Dei, atque potestate Christi stabiliendis. Dum enim Dęmoni (propter ipsius importunas aduersus Christi famulos calumnias) permissum est, vt eos validissimè tentaret, & eorum prædicationi impediendæ machinas omnes admoueret; hac ipsa via consecutum fuit; vt & Dæmon ipse maiori cum probro, & dedecore caderet; & Euangelici prædicatores gloriosiùs de illo triumpharent: nec non sui erga Christum amoris darent documenta clarissima.

I. Exultare iubentur cæli, (id est Christi Ecclesia) præuidentes persecutionem à Dæmone suscitandam. Quippe eâdem persecutione fuerat Ecclesiæ gloria multiplici incremento prouehenda. Mari autem & terræ (id est infidelibus, mundanis atque terrenis) edicitur *Væ.* Quia illis Dæmon erat ad persecutionem abusurus; sciens, quia modicum tempus habet; videlicet vsque ad idololatriæ ruinam.

D K. Illam draconis persecutionem de persecutione Neronis explico: & ante illam meritò dicitur draco in terram deiectus. Ea enim persecutio propterea est coorta; quia per Euangelij prædicationem idolorum cultus despicatui habebatur. Dæmonis iram stimulabat partus mulieris, id est, Romanæ Ecclesiæ fundatio; à qua sibi maximè dæmon ipse timebat.

L. Aquila magna symbolum est cælestis Sapientiæ. In duplici eius ala adumbrantur duo testamenta; quibus valdè adiuta fuit Ecclesia, vt magno cum solatio ad perfugij locum euolaret, quem sibi Deus in deserto præparauerat; nimirum ad pacem & securitatem in Deo retinendã inter Gentiles ipsos, & eorum persecutiones, mystico illo tempore duorum & quadraginta mensium, quo persecutiones erant duraturæ. Interim Dæmon impedire non poterat, quin Ecclesia primogenita cælesti aleretur cibo. De quo suprà, versu 6.

M. Flumen, quod draco euomuit ex ore, Neronis persecutionem figurat. Terra autem, quæ flumen absorbuit, eos designat, qui Neronem occiderunt. Eo enim sublato, & legibus ipsius derogatis; cessauit persecutio, quam ille contra Ecclesiam excitarat.

E N. Bellum, quod draco cum omnibus mulieris filijs gerere decreuit, generales denotat persecutiones, quæ aduersus omnes Christianos à Romanis Imperatoribus, Dæmone instigante, sunt excitatæ. Porrò de Christianis Ecclesijs verissimè dicitur eo præsertim tempore, illas custodire mandata Dei, & Christi approbationis habere testimonium in manifestis ipsius donis, ijsque præclarissimis.

O. Arena maris, in qua constitit draco, designat infinitum impiorum numerum, per quos Dęmon cum fidelibus erat dimicaturus. Excitando videlicet, & instimulando bestiam maris, & bestiã terræ; de quibus sequenti capite agitur.

CAPVT XIII.

De Imperij Romani superbia Ecclesiam Christi persequente.

TEXTVS.

1.

ET vidi de mari bestiā ascendentem, habentem capita septem, & cornua decem; & super cornua eius decem diademata, & super capita eius nomina blasphemiæ.

2.

Et bestia, quam vidi, similis erat pardo, & pedes eius sicut pedes vrsi, & os eius sicut os leonis, & dedit illi draco virtutē suam, & potestatem magnam.

3.

Et vidi vnum de capitibus suis, quasi occisum in mortem: & plaga mortis eius curata est: & admirata est vniuersa terra post bestiam.

4.

Et adorauerunt draconem, qui dedit potestatem bestiæ, & adorauerunt bestiam dicentes: Quis similis bestiæ? & quis poterit pugnare cum ea?

5.

Et datū est ei os loquēs magna, & blasphemias, & data est ei potestas facere menses quadraginta duos.

6.

Et aperuit os suum in blasphemias ad Deum, blasphemare nomen eius, & tabernaculum eius: & eos, qui in cælo habitant.

7.

Et est datum illi bellum facere cum Sanctis, & vincere eos. Et data est illi potestas in omnem tribum, & populum, & linguam, & gentem.

PARAPHRASIS.

TOtius capitis summa paucis comprehensa hæc est. Cum dracone coniurant duæ horrendæ bestiæ; maris altera, altera terræ.

De Bestia maris.

A. Maris bestia septem constabat capitibus & cornibus decem. In horum singulis singulæ erant coronæ impositæ. In illorum, id est capitum, frontibus inscriptum erat hoc nomen, *Antichristus*, quod blasphemum est aduersus Christum.

B. Hæc bestia pardo, id est pantheræ, erat similis. Quare tota erat ocellis vndique distincta, & egregia pulchritudine cōstans ad pantheræ imitationem. Pedes verò habebat vrsinos; & sonus, quem ore edebat, rugitum referebat leonis. Huic bestiæ suam draco virtutem & potestatem magnam contulit; eamque vti instrumentum assumpsit ad eam exercendam facultatem, quam plurimi æstimat draco, nempe, Christi seruos persequendi.

C. Primum huius bestiæ caput fuerat occisum; quare deiectum erat quasi extinctum. Reuixit tamen; & post huiusmodi resurrectionem homines generatim marinam bestiam secuti sunt, & magnâ reuerentiâ ac veneratione prosecuti.

D. Procubuere igitur in genua ante draconem & bestiam, pro summa stultitia reputantes, siquis bestiæ auderet obsistere.

E. Bestia autem Christianam religionem probris ac maledictis superbè proscidit; & per duorum & quadraginta mensiū spatium, (nempe per tres annos, & dimidium) dixit ac fecit.

F. Dixit quidem; dum petulanti ore in Deum, in eius nomen, in Dei tabernaculum, & in cælites ipsos contumelias atque blasphemias euomuit.

G. Fecit autem; nempe bellum cum Sanctis, eos triumphans, & suammet ipsius potentiam in prouincias omnes crudeliter exercens.

A

8.

Et adorauerunt eam omnes, qui inhabitant terram, quorum nõ sunt scripta nomina in libro vitæ Agni, qui occisus est ab origine mundi.

H. Quamobrem sese illi subijciunt omnes terræ incolæ; quorum nomina non erant ab origine mundi conscripta in libro eius vitæ, quam ab Agni nece prædestinati omnes participant.

9.

Si quis habet aurem, audiat.

B

I Audiant hoc quicumque idoneas ad audiendum habent aures: Qui nunc violenter capiunt Christianos, eorumdem posteà erunt captiui, & qui nunc Christianos immaniter trucidant, ab ipsis posteà trucidabuntur. Sic enim fieri oportet; sicque euenturum Sancti ipsi sperant atque confidunt.

10.

Qui in captiuitatẽ duxerit, in captiuitatem vadet: qui in gladio occiderit, oportet eum gladio occidi. Hîc est patientia, & fides Sanctorum.

De Bestia terræ.

11.

Et vidi aliam bestiam ascendentem de terra; &

C

habebat cornua duo similia agni, & loquebatur sicut draco.

K. Terrestris bellua duo habebat cornua, cornibus agni similia. In sono autem, quem ore edebat, similis erat draconi.

12.

Et potestatem prioris bestiæ omnem faciebat in conspectu eius: & fecit terram, & habitantes in ea adorare bestiam primam, cuius curata est plaga

D

mortis.

L. Porrò, quam draco marinæ bestiæ potestatem fecerat, eandem exercebat bestia terræ in marinæ bestiæ conspectu, vtpote ipsius administra. Atque ita effecit, vt terrigenæ omnes bestiam maris adorarent; postquam primum eius caput quod fuerat occisum, reuixisse visum est.

13.

Et fecit signa magna, vt etiam ignem faceret de cęlo descendere in terram in conspectu hominum.

M. Vt autem homines in fraudem inducat, bestia terræ duo miracula per speciem ingentia edit. Alterum est, vt ignis è cælo descendere videatur.

14.

Et seduxit habitantes in terra, propter signa, quæ data sunt illi facere in conspectu bestiæ, di-

E

cens habitantibus in terra, vt faciant imaginem bestiæ, quæ habet plagam gladij, & vixit.

15.

Et datum est illi, vt daret spiritum imagini bestiæ, & vt loquatur imago bestiæ; & faciat, vt quicunq; nõ adorauerint imaginem bestiæ, occidantur.

N. Alterum; terræ incolis persuadere, vt quilibet marinæ bestiæ effigiem & imaginem sibi exprimat, post primi capitis resurrectionem. Hisce imaginibus bestia terrę spiritum tribuit & vitam; easq; in marinę bestiæ conspectu loqui facit. Qui autem bestiæ imaginem non adorant, eos omnes iubet occidi.

16.

Et faciet omnes, pusillos & magnos, & diuites, & pauperes, & liberos, &

O. Vt autem adoratores à non adoratoribus faciliùs dignoscantur; in adorationis signum iubet omnes in frõte & in dextera notam atque insigne bestiæ marinæ gestare: & hac nota non insignitos commercio atque conuictu humano prohiberi.

seruos habere characterem in dextera manu sua, aut in frontibus suis.

17.

Et nequis possit emere, aut vendere; nisi qui habet characterem, aut nomẽ bestiæ, aut numerũ nominis eius.

18.

Hîc sapientia est. Qui habet intellectum, computet numerum bestiæ. Numerus enim hominis est: & numerus eius sexcenti sexaginta sex.

Signum verò illis impressum, alterum est e duobus: aut bestiæ nomen, aut numerus nominis bestiæ. Est enim character quid commune ad nomen & ad numerum.

P. Numerus nominis marinæ bestiæ ad computandi rationem hominibus familiarem subductus, conficit *666*.

A

Interpretatio superioris Paraphrasis.

Quoad totius capitis summam; Bestiæ duæ, quæ in bello aduersus Christianam Religionem gesto suppetias Dæmoni tulere, sunt: altera Romani Imperij ethnici *Superbia*; altera *Sapientia carnis*. Harum prima in mundi huius mari enutritur: secunda in terra humani cordis eorũ, qui terreni sunt.

B

De Bestia maris.

A. Septem capita indicant successionem Romanorum Imperatorum, qui post Neronem persecuti sunt Ecclesiam. Et fortassis septenarius capitum numerus, numero præcipuarum ac generalium persecutionum à Domitiano ad Diocletianum vsque respondet. Decem cornua auctoritatẽ adumbrant Romani Senatus, qui quasi Regum consessus erat.

B. Similitudo pardi (hoc est pantheræ) ad mundanam refertur gloriam. Vrsini pedes, ad sordidas voluptates. Rugitus leonis, ad crudelia contra Religionem Christianam edicta. Iam quòd draco dicitur suam potestatem magnam dedisse bestiæ; eò spectat, vt facultatem sæuiendi in Christianos Dæmoni permissam, decreuerit ipse per Imperium Romanum exequi.

C. Resurrectio occisi capitis, persecutionem Neronis in Domitiano instauratam, repræsentat. Renouationem autem eiusmodi, subsecuta est terrigenarum omnium approbatio, per ingentem Romani Imperij idololatræ æstimationem.

C

D. In ea persecutionis approbatione genu flectebant miseri ante ipsummet Dæmonem, qui in idolis colitur; & ante Romani Imperij superbiam. Existimabant enim illum fore stultum reputandum, qui bestiæ sese opponere, & cum ea prælium committere auderet.

E. Quod bestiæ permissum est dicere & facere; ad verba & ad bellum attinet, quibus Romanum Imperium Christianam infestabat Ecclesiam. Spatium autem trium annorum & dimidij, mysticum est; & eandem habet significationem, quam suprà cap. 11.

F. Dei nomine honor ipsius & gloria figurantur; nec non promissiones in Diuino nomine inclusæ. Tabernaculum Dei ex allusione ad antiquum tabernaculum, denotat Christianæ Religionis humilitatem; eo scilicet tempore, quo nondum erat extructum mysticum Salomonis tẽplum, quod posteà ex deuictarum Gentium spolijs ædificatum est. Denique primitiui Christiani, & ij præsertim, qui pro Christo obierant, sunt qui in cælis habitare dicuntur.

G. Vincendi verbum ad Martyrum carnificinam transferendum est.

D

H. Ii dicuntur in libro vitæ scripti, qui ad Christianam religionem efficaciter erant, ex æterna Dei prædestinatione, vocandi. In Christo autem prædestinati erant ad fidem illi, qui re ipsa Christi fidem amplectuntur.

I. Romanum Imperium, dum idolis seruiens, in Christianos furit; verè dicitur Christianos in captiuitatem trahere: sed spes certissima Ecclesiæ erat iniecta, fore vt Romanum Imperium Christianæ fidei subijceret: atque hac ratione, qui tunc alios captiuos ducebant, per ipsam Christianorum patientiam atque fidem, asseritur eos captum iri: & Dei verbi gladio occisum eos, qui potentiæ suæ armis tunc in Christianos sæuiebant.

De Bestia terræ.

K. Duo cornua cornibus Agni similia, intelligenda sunt de imitatione duorum ex septem illius agni cornibus, (de quibus cap. 5.) hoc est, de minarum terrore, & de suppliciorum seueritate: quibus sapiẽtia carnis cum Christi Ecclesia dimicabat. Iam, quòd bestia terræ dicitur in loquẽdi ratione draconẽ imitata, allusio est ad illa serpentis verba, Gen. 3. 4. *Nequaquam moriemini*: &, *Eritis sicut dij*.

E

L. Sapientia carnis, vt gratum hominibus faceret, & se Romano probaret Imperio; singulis persuadebat, vt renouatę persecutionis edictis se subderent, & persecutionem ipsam aduersus Christianos vrgerent. Atque hac ratione Romanum Imperium per carnis sapientiam, tanquam per fidissimam administram exercebat eam tyrannidem, ad quam illud sibi Dæmon substituerat.

M. Ignis de cęlo descendere visus in hominum conspectu, explicandus est de falsa zeli Eliæ imitatione. Hac enim quodammodo videbatur ignis ille persecutionis, quo sapientia carnis Christianos exurere tentabat, esse Religionis ignis de cælo descendens.

N. Idolum, quod ethnici singuli effinxisse dicuntur, est magna illa existimatio, quam animo concipiebant de Romani Imperij Ecclesiam persequentis magnitudine & diuinitate. Huic autem simulachro dicitur carnalis sapientia spiritum & sermonem dedisse; quia affectus deprauatus idolum illud animabat, atq; illi mirabilem persuadendi vim tribuebat, ita vt singuli idolo illi falsitatis à seipsis expresso, sese sponte subijcerent; nec dubitarent in eos excandescere, qui huiusmodi simulacro cultum deferre recusarent.

O. Commercij prohibitio denotat, ijs omnibus, qui in bello aduersus Ecclesiam, Romani Imperij

perij partes non sequebantur, veluti execrandis reipub. hostibus, aquâ & igne interdici. Iam, quòd omnes, qui se subijciebant Imperio, dicuntur ipsius Imperij characterem accepisse; ex antiquæ militiæ consuetudine petitum est. Verùm accipere in fronte characterem, est propalàm in ea Christianorum persecutione gloriari; nec solùm opere, sed aperta etiam professione morem idololatriæ gerere. Designatur autem duplex character; alter nominis per literas expressi; alter nominis eiusdem ad numeros reuocati. Etenim tam ethnicorum gloriatio, quàm operatio, qua Christianos oppugnabant, duplex erat; altera expressior, altera non ita manifesta; sed apud sapientes viros perinde valens.

P. Nomen illud Romani Imperij Religionem Christianam persequentis (cuius numerus dicitur esse 666.) non aliud est, quàm ἡ ἀλαζονεία βίȣ; hoc est, SVPERBIA VITÆ. In quo Ioannes alludit ad id, quod in sua Canonica, cap. 2. 16. scripserat.

CAPVT XIV.

De exercitu seruorum Christi aduersus Gentiles pugnantium: ac de eorum victoria in plurimorum conuersione, atque martyrio.

TEXTVS.

1.

ET vidi, & ecce Agnus stabat supra montem Sion, & cum eo centum quadraginta quatuor millia, habentes nomen eius, & nomen Patris eius scriptum in frontibus suis.

PARAPHRASIS.

A. ET vidi Agnum in monte Sion, ducem videlicet & imperatorem illius Gentis; aduersus quam draco, & bestia maris, ac bestia terræ acerrimum bellum gerunt. Aderat cum Agno lectissimus exercitus, nempe centum quadraginta quatuor millia fortissimorum militum, qui nomen Agni & nomen Patris eius in frontibus inscripta gerunt.

2.

Et audiui vocem de cælo tãquam vocem aquarũ multarum, & tãquam vocem tonitrui magni; & vocem quam audiui, sicut citharœdorum citharizantium in citharis suis.

B. De cælo autem supra Agni exercitum resonabat vox duplex; altera similis fremitus, quem mare procellâ conquassatum edit; altera similis tonitruo magno. Cælestibus hisce vocibus associabatur vox item prædicti exercitus; quæ suo concentu referebat musicam suauissimam citharœdorum canentium pariter, & citharas pulsantium.

3.

Et cantabant quasi canticum nouũ ante sedem, & ante quatuor animalia, & seniores, & nemo poterat dicere canticũ, nisi illa cẽtum quadraginta quatuor millia, qui empti sunt de terra.

C. Et cantabant quasi canticũ nouum, quo Deum in throno supra nubes sedentem, & quatuor Dei insigniferos, simulq; presbyteros coràm adstantes mirificè recreabant. Neque illud canticum & harmoniam suauissimam vlli hominum imitari poterant, nisi prædicti Agni milites centum quadraginta quatuor millia; quos ipse sui sanguinis pretio sibi comparauerat.

4.

Hi sunt, qui cum mulieribus non sunt coinquinati, virgines enim sunt. Hi sequuntur Agnum, quocunque ierit. Hi empti sunt ex hominibus primitiæ Deo, & Agno.

D. Hi adolescentibus virginibus comparantur; quæ ab Agno attractæ in ipsius vnguentorum odorem currunt, vt habetur Cantic. 1. 3. Atque has veluti primitias offert humanum genus Deo, & Agno.

5.

Et in ore eorum non est inuentum mendacium: sine macula enim sunt ante thronum Dei.

E. Sunt hi *veri Israelitæ, in quibus dolus non est*: quia inculpatos se, & sceleris puros in omnibus exhibent coram Deo.

A

6.

Et vidi alterum Angelũ volantẽ per medium cæli habentem Euangelium æternum, vt euangelizaret sedentibus super terram, & super omnem gentem, & tribum, & linguam, & populum.

F. Supra hunc autem exercitum vidi tres Angelos; quorum primus per medium cæli volitans, felicissimum rei cuiusdam nouæ, ac perpetuò duraturæ nuncium afferebat, quem populis omnibus nunciaret.

B

7.

Dicens magna voce: Timete Dominum, & date illi honorem, quia venit hora iudicij eius; & adorate eum, qui fecit cælum & terram, mare & fontes aquarum.

G. Nuncius autem is erat, aduenisse scilicet iam Diuini iudicij horam; atque adeò deinceps Deum verum fore ab vniuersis gentibus adorandum.

C

8.

Et alius Angelus secutus est dicens; Cecidit, cecidit Babylon illa magna, quæ à vino iræ fornicationis suæ potauit omnes gentes.

H. Subiecit alter Angelus, non procul abesse Babylonis ruinam.

9.

Et tertius Angelus secutus est illos, dicens voce magna: Si quis adorauerit bestiam, & imaginem eius; & acceperit characterem in fronte sua, aut in manu sua.

I. Tertius demum adiecit; si quis ex Agni exercitu ad aduersarios transfugeret, & marinam bestiam, atq; eius imaginem adorans, ipsiusmet bestię characterẽ in fronte aut in manu acciperet;

D

10.

Et hic bibet de vino iræ Dei, quod mistum est mero in calice iræ ipsius, & cruciabitur igne & sulphure in conspectu Angelorum, Sanctorum, & ante conspectum Agni.

11.

Et fumus tormentorũ eorum ascendet in sæcula sæculorum: nec habent requiem die ac nocte, qui adorauerunt bestiam, & imaginem eius; & siquis acceperit characterem nominis eius.

K. Hunc minimè à Dei ira euasurũ; sed igne ac sulphure in omnẽ sæculorũ memoriam discruciandum; atq; ex eodem igne fumum in sæculorum sæcula ad cælum vsque ascensurum, in pręsenti etiam vita, nulla in re quietem & tranquillitatem adepturum.

E

12.

Hîc patientia Sanctorum est, qui custodiunt mandata Dei, & fidẽ Iesu.

L. His tribus vocibus patientia Sanctorum confirmatur.

13.

Et audiui vocẽ de cælo dicentẽ mihi: Scribe, Beati mortui, qui in Domino moriuntur. Amodò iam dicit Spiritus, vt requiescant à laboribus suis; opera enim illorum sequuntur illos.

M. Dein iniunctum mihi est è cælo, vt scriberem; felices eos esse, qui ante mortem se morti totos deuouent, vt ad Christi Domini normam sese effingant; sic enim verâ requie in medijs ipsis laboribus & ærumnis fruituros; atque adeò in fide stabiles, in opere efficaces inuentum iri.

N. Sub

A

14.

Et vidi, & ecce nubem candidam, & super nubé sedentem similem Filio hominis, habentem in capite suo coronam auream, & in manu sua falcem acutam.

N. Sub hæc, subsecuta est copiosa messis, & optima vindemia, messorem autem vidi supra nubem candidam; gestabatq; in capite coronam & falcem acutam in manu.

15.

Et alius Angelus exiuit de templo, clamans voce magna ad sedentem super nubem: Mitte falcé tuam, & mete; quia venit hora, vt metatur, quoniam aruit messis terræ.

B

O. Ad quem cùm alter quidem Angelus è templo procedens, sic verba fecisset. *Mitte falcem tuam, & mete; quoniam aruit messis terræ.*

16.

Et misit qui sedebat super nubem falcem suam in terram, & demessa est terra.

C

Haud mora; falcem ille misit, & subito demessa est terra.

17.

Et alius Angelus exiuit de templo, quod est in cælo, habens & ipse falcem acutam.

P. Porrò vindemiator, Angeli speciem gerebat; & de cælesti templo progrediebatur, falcem in manu gerens acutam.

18.

Ft alius Angelus exiuit de altari, qui habebat potestatem supra ignem, & clamauit voce magna ad eum, qui habebat falcem acutam, dicens: Mitte falcem tuam acutam, & vindemia botros vineæ terræ, quoniam maturæ sunt vineæ eius.

D

Q. Alius item Angelus, qui habebat potestatem super ignē, ab altari egressus, sic vindemiatorem est allocutus: *Mitte falcem tuam acutam, & vindemia botros vineæ terræ, quoniam maturæ sunt vuæ eius.*

19.

Et misit Angelus falcé suam acutam in terram, & vindemiauit vineam terræ, & misit in lacum iræ Dei magnum.

E

R. Quòd cùm ille præstitisset, vuæ protinus in magnum Diuinæ iræ torcular immissæ sunt.

20.

Et calcatus est lacus extra ciuitatem, & exiuit sanguis de lacu vsque ad frænos equorum per stadia mille sexcenta.

S. Calcatum est autem torcular extra ciuitatem; & tanta fuit sanguinis vuæ, seu musti copia; vt eius torrens per stadia mille sexcenta effluxerit, vsq; ad equorum frænos pertingens.

A

Interpretatio superioris Paraphrasis.

A. Agnus in Sione monte visus Christum denotat; qui cælesti spiritu, exemploque suo atque doctrina primitiuos Christianos tanquam agnos inter lupos mittit ad bellum cum Romano Imperio gerendum. Itaque exercitus, qui Agnum constipabat, primitiui sunt Christiani; quos Apostoli atque discipuli, primùm ex Iudaismo, deinde etiam ex Gentibus ad Christum traduxerant. Et per hunc primitiuorum exercitum Christus Romanum subiugauit Imperium. Quare exercitus hic sunt illi ipsimet, de quibus cap. 7. vbi explicatum est mysterium numeri centum quadraginta quatuor millium. Nomen Agni, & Patris eius in frontibus inscriptum, indicat publicam Christianismi professionem; quæ illis præsertim temporibus Christo valde gloriosa extitit.

B. Per ipsam Romani Imperij persecutionem Deus suos milites ad pugnam, id est, ad Euangelij prædicationem accendebat. Atque hæc est significatiò vocis aquarum multarum, quæ de cælo fuit exaudita. Deinde vox tonitrui magni est vis illa diuina atque cælestis, quam eidem prædicationi suggerebat Deus inter mediam persecutionis procellam. Cùm enim primitiui illi Christiani cernerent incredibilem virtutem & admirabilem efficientiam, qua Deus suum verbum roborabat; hoc ipsum illis animum viresque addebat ad Christi nomen constanter prædicandum, & pro illo strenue dimicandum. Atque ex Christianorum parte, tum omnium inter sese concordia, tum verborum & sanctissimorum operum consociatio prædicationē ipsam maximè prouehebat. Hac enim ratione ipsi veluti diuini quidam Orphei atque Amphiones immanes ad se feras, & rigentia saxa cælestis musicæ concentu trahebant.

B

C. Canticum nouum ad nouam concionandi rationem refertur. Quippe viri illi Apostolici tanto animorum studio & contentione, tanta etiam in laboribus & ærumnis gloriatione ad hominum salutem ac Dei gloriam aspirabant.

D. E. Virginitatis nomen in præsenti allegoricè accipitur; sicut à Paulo 2. Corint. 11. 2. atque ita eodem spectat verorum Israelitarum gloria & vita immaculata.

F. Tres Angelorum voces exhortationem continent, quæ fit ab Agni ducibus ad vniuersum exercitum prædictum; vt eum ad strenue belligerandum excitent, accendant, inflamment. Cùm enim tres essent contrarij exercitus duces; nempe draco, bestia maris, & bestia terræ: distinctionis gratiâ aduersus eorum singulos singulæ itidem voces diriguntur ex sacris Literis depromptæ. Prima ex Ioannis Euangelio; secunda ex Paulo; tertia ex secunda Petri Epistola.

C

G. Prima ergo vox est illa eadem, quæ habetur Ioannis 12. 31. *Nunc iudicium est mundi; nunc princeps huius mundi eijcietur foras.* Qui vniuersis Gentibus felicissimus extitit nuncius, atque æternus.

H. Secunda vox prædicit, tollendum esse de medio illud Imperium Gentilium Romanorum Christo aduersantium; & ruituram Babylonem, id est, Romam ethnicam illius Imperij caput; prout Christo inimica erat. Sic enim destructa est, cùm Roma Christianam Religionem suscepit. Quamuis autem hæc prophetia sit petita ex Isaia, & Ieremia; hîc tamen proxime ad locum Pauli respicitur, 2. Thessal. 2.

I. K. Tertia vox ex secunda Petri 2. seuerissimam comminationem continet aduersus eum, qui carnis pellacia deceptus à Christi fide in persecutione defecerit. Et in punitione æterna fumus ascendens in sæcula sæculorum, typus est æternæ Dei gloriæ, ex æterno impiorum supplicio redundantis.

L. M. Vterque hic versiculus in paraphrasi est explicatus.

D

N. Messis est symbolum conuersionis multorum ex Gentilismo. Vindemia verò, sanguinis ab eisdem pro Christiana fide profusi. Messor ergo est Christus Dominus, qui per Gentilium conuersionem in mundo regnat. Nubes, supra quam sedet, prædicatores sunt Euangelici. Falx acuta, verbum Dei.

O. Angelus ille qui clamat, *Mitte falcem tuam, & mete*; Prophetam Ioëlem significat.

P. Q. Vindemiator Angelus, & ille alter, qui ab altari procedit, & potestatem habent super ignem; Mosem & Eliam adumbrant; qui tamen in præsenti mysticè sunt accipiendi, sicuti cap. 11. Quare cùm Mosi attribuitur vindemia, sapientiæ Sanctorum adscribitur; quòd vitam pro Christo contemnant, & se conculcandos, ac perimendos tyrannis objiciant. Postulat autem Elias à socio Mose, vt vindemiet; quia Diuinæ gloriȩ zelus ab Euangelica sapientia exigit, vt Christianus in persecutione libenter se morti offerat.

R. Lacus iræ Dei magnus, pro mysticæ iræ torculari vsurpandus est; in quo & Christus Iesus, & ipsius Martyres pressi sunt.

E

S. *Extra ciuitatem*, quia extra portam Christus passus est. Et ea phrasis (vt constat ex Paulo ad Hebr. cap. 13. 12.) ad improperium, quod Christi Martyres patiuntur, deseruit optime. Iam, quòd sanguineus torrens per mille sexcenta stadia inundare perhibetur; de mysticæ Palęstinæ gloria accipiendum est. Et verò Palæstina per stadia totidem in longitudinem patebat. Demum sanguis dicitur ad frænos equorum pertingere; quo significatur, equos illos (de quibus cap. 6. actum est) largissime ex hoc sanguine bibere; iuxta illud Psal. 109. fine. *De torrente in via bibet; propterea exaltabit caput.*

A

CAPVT XV.

De nouo plagarum genere, quibus aduerſus Gentilitatem Deus multò aliter pugnauit, quàm aduerſus Iudaiſmum.

TEXTVS.

1.

ET vidi aliud ſignum in cælo magnum & mirabile; Angelos ſeptẽ habentes plagas ſeptem nouiſſimas; quoniam in illis conſummata eſt ira Dei.

B

2.

Et vidi tanquam mare vitreum miſtum igne; & eos qui vicerunt beſtiam, & imaginem eius, & numerum nominis eius, ſtantes ſuper mare vitreum, habentes citharas Dei.

C

3.

Et cantantes canticum Moyſi ſerui Dei, & canticum Agni, dicentes: Magna & admirabilia ſunt opera tua Domine Deus omnipotens: iuſtæ & veræ ſunt viæ tuæ, Rex ſæculorum.

D

4.

Quis nõ timebit te Domine, & magnificabit nomen tuum? quia ſolus pius es: quoniam omnes gentes venient, & adorabunt in conſpectu tuo; quoniã iudicia tua manifeſta ſunt.

5.

Et poſthæc vidi, & ecce apertum eſt templũ tabernaculi teſtimonij in cælo.

E

6.

Et exierunt ſeptem Angeli, habentes ſeptem plagas de templo, veſtiti lino mundo & candido, & præcincti circa pectora zonis aureis.

7.

Et vnum de quatuor a-

PARAPHRASIS.

A. ET vidi (ait Ioannes) ſignum aliud in cælo magnum atque mirabile, nempe genus quoddam plagarum valdè nouum, per quas expleta eſt ira Dei.

B. Hæ verò plagæ licèt aliquam videantur habere cum plagis Ægyptiacis ſimilitudinẽ; non tamen immiſſæ ſunt in Ægyptum, nec Iſraelis liberationem anteceſſerunt; ſed conſecutæ ſunt potiùs Iſraelitarũ tranſitum per mare rubrum. Priùs enim aſpexi Iſraelitas mare traijciẽtes: ſed & ipſe tranſitus per mare fuit valdè nouus & inuſitatus; nec enim diuiſum fuit mare, vt tranſitum præberet Iſraelitis (ijs videlicet, qui beſtiam, eiuſque imaginem, & numerum nominis eius deuicerunt) quin imò in modum glaciei, aut vitri coactum, & quaſi conflatum, victoribus citharas pulcherrimas geſtantibus ſupra ſe ipſum liberam & expeditam viam ſtrauit. Illis autẽ per mare ſummum tranſeuntibus, vidi mare ipſum ſub gradientiũ pedibus exardeſcẽs.

C. Illi verò interim canticum illud Moſeos concinebant, *Cantemus Domino; glorioſè enim magnificatus eſt.* Quod eſt etiam canticum Agni. Continetur autem eo cantico admirabile illud facinus, quod præſtitit Deus; dum Iſraeliticum populum per mare traiecit, & arcanum Dei iudicium atque conſilium ſubmergendi in eodem mari Ægyptios ponè ſequentes; nec non formido ingens, qua inſolitum hoc opus Idumæos, Moabitas, Philiſthæos, & Chananæos perculit.

D. Hunc ergo Iſraelis traiectum ſubſecuta eſt plagarum viſio, quæ fuit huiuſmodi. Apparuit in cælo exemplar tabernaculi teſtimonij, quod Moſes fabricauit; in eoque viſum eſt reſerari oraculum illud, quod ſancta Sanctorum appellatur.

E. Ex oraculo egreſſi ſunt ſeptem Angeli, qui in phialis nouas eas geſtabant plagas, quas erant effuſuri. Angeli autem lineis ſtrictis erant amicti; ſicuti olim ſacerdotes. Zonis verò aureis circa pectora cingebantur; quemadmodum prima illa Apocalypſeos perſona.

F. Hiſce Angelis datæ fuerant plagarum phialæ à primo

nimalibus dedit septem Angelis septē phialas aureas plenas iracundiæ Dei viuentis in secula seculorum. 8.

quatuor animalium, hoc est, à leone. At liquor ille, quo phialæ redundabant, erat huiusmodi vindictam de hominibus sumpturus, vt meritò dicantur phialæ fuisse irâ æterni Dei plenæ.

Et impletum est templum fumo à maiestate Dei, & de virtute eius; & nemo poterat introire in templum, donec consummarentur septem plagæ septem Angelorum.

G. Vix dum Angeli de oraculo processerant, cùm templum impletum est fumo; qui ab ipsius Dei gloria exoriebatur. Eratque fumus adeò densus, vt nemo templum succedere posset, id est in eo vllam claritatem cernere; donec plagę illæ septem effusæ sunt omnes.

A

B

Interpretatio superioris Paraphrasis.

A. Primus huius capitis versus complectitur summam eorum, quæ deinceps cap. 15. & 16. narrantur. Dicitur autem hæc visio magna atque mirabilis; quo sensu mulier illa amicta sole, dicta est signum magnum. Quia mirabile valde est, sic Deum cum Gentilitate se gessisse, & nouo plagarum genere cum eis depugnasse; ijs nimirum plagis, quæ mysticam effundunt iram: per quam & peccatum ipsum prorsus euertitur, & peccatores ab eius tyrannide liberantur.

B. Tubarum plagæ in mysticam Ægyptum sunt immissę; id est, in perfidos ac rebelles Iudæos, qui impedire nitebantur Israelis exitum in Euangelicam libertatem. At phialarum plagæ successerunt Israelis egressioni ex Ægyptiaca seruitute, & ingressioni in Gentilitatis mare. Atque adeò contra eos inferuntur, qui obstare conabantur, ne mysticus Israel nationes alias in fidei obsequium subiugaret. Præterea in noui Israelis transitu per Gentilitatis mare, non solùm mare ipsum cedit, sed etiam conglaciat. Illud enim inprimis admiranda Dei gesta commendat, quòd aquæ multæ nouum Israelem non modò non obruerent; verùm etiam in seipsis sustinerent; & Christi milites per summas maris vndas, non secus ac per solidam planiciem, graderentur. Porrò dum mare mistum igne apparet; innuitur, impletam esse illam Isaiæ prophetiam; *Aquæ ardebunt igne.* Quippe Gentilitatis mare calefieri, accendi & inflammari cœpit ipsomet Euangelicæ prædicationis igne. Atque hic est Christi pedum ignis, vt vidimus capite 1. & 10. De significatione bestiæ, & imaginis eius, & numeri nominis eius diximus capite 13. De citharis seruorum Christi, capite 14.

C

C. De sensu mystico Cantici Mosis sermo est. Qua ratione cohæret optimè, vt mysticus Moses sit idem, qui & Agnus: dux nempe eorum, qui in Gentilitatem penetrarunt, velut Agni inter lupos. Et in illo quidem Cantico, sicuti Israelis transitus per mare denotat felicem primigeniæ Ecclesiæ ingressum in Gentilitatem: sic etiam Pharaonis exercitus submersio, ad rebellis Ierosolymæ vastationem referenda est. Tremor verò Idumæorum & Moabitarum in sensu mystico respicit salutarem timorem, quo erant concutiendi, qui adhuc Ecclesiæ & Euangelio aduersabantur.

D

D. Tabernaculum testimonij Christianā Religionem in primitiuo illo tempore, figurat. Sacellum huius Tabernaculi intimum Christianis primitiuis apertum erat, postquam templi velum scissum est.

E. Ex illo verò adyto, siue oraculo exierunt mysticarum plagarum ministri; id est, Apostolici viri, qui ad faciendam vindictam in nationes profecti sunt. Ex quibus in hac sacra actione septem eliguntur, pro numero plagarum; de quibus in subsequenti capite sermo est. Quid autem significet in viris Apostolicis poderis byssina; quid zona aurea circa pectus, cap. 1. explicatum est.

F. Primum ex quatuor animalibus, nempe leo, (quo denotatur virorum Apostolicorum magnanimitas) dicitur eis dedisse phialas. Quippe res fuit maximæ fortitudinis atque roboris, adoriri Gentilitatis expeditionem; quæ hîc sub vindictæ specie adumbratur. In phialis innuitur prædicationis officium, quod perinde est, quasi mysticum sacrificium; in quo libatur & effunditur Christi sanguis veluti admirabilis quidam liquor; ex quo mirifici sequuntur effectus in mystica illa vindicta, quam Deus de Gentibus sumpsit.

E

G. Progressis autem ad hoc facinus egregium viris Apostolicis, illa gloria, quæ à solo Deo est, & quam ipsimet Apostolici viri quærebant, in eiusmodi periculum visa est vniuersam Christi Ecclesiam reuocasse; vt parum abesse videretur ab incendio ac destructione. Hoc ergo periculum ardendi, & pereundi significatur in densissimo fumo à Dei gloria procedente, & templum ipsum vndique occupante; donec ad plagam septimam ventum est. Tunc enim disparuit fumus, & gloriæ Dei claritas prorsus apparuit.

A

CAPVT XVI.

De septem plagis aduersus Gentilitatem immissis.

TEXTVS.

1.

ET audiui vocem magnam de templo dicētem septem Angelis: Ite & effundite septem phialas iræ Dei in terram.

PARAPHRASIS.

A. VOx magna de cælo exaudita clamat septē Angelis: Ite, & septem phialas aduersus terrigenas effundite.

B

2.

Et abijt primus, & effudit phialā suam in terram, & factū est vulnus sęuum, & pessimum in homines, qui habebant characterē bestiæ, & in eos, qui adorauerunt imaginem eius.

B. Vt primùm ergo fuit in terram effusa prima phiala; qui insigniti erant marinæ bestię charactere, & eius imaginem adorabant, molestis ac verecundis vlceribus percussi sunt, sicuti Exod. 9. 10. *Prima phiala.*

C

3.

Et secundus Angelus effudit phialam suam in mare, & factus est sanguis tanquā mortui, & omnis anima viuens mortua est in mari.

C. Deinde secunda phiala in mare fuit immissa; vnde effectum est, vt maris fluctus sanguineo inficerētur rubore. Quemadmodum immolatæ hostiæ sanguine tingebatur aqua lebetis, in quem sanguis ipse sacrificij influebat per altaris gyrum diffundendus. Maris autem vndā sanguine intinctā, pisces mox in mare inuenti interierunt. *Secunda phiala.*

4.

D

Et tertius effudit phialā suam super flumina, & super fontes aquarum, & factus est sanguis.

D. Tertia phiala super flumina, & super aquarum fontes decidit; ex quo tota aqua potabilis in sanguinem pariter versa est. *Tertia phiala.*

5.

Et audiui Angelum aquarum dicentem: Iustus es Domine, qui es, & qui eras sanctus, qui hæc iudicasti.

E. Tunc Moses (qui ab aquis accepit nomen, & propterea aquarum Angelus appellatur) Deum collaudauit, dicens: Domine, qui es, & qui eras, iustum te in hoc iudicio exhibuisti.

E

6.

Quia sanguinem Sanctorum, & Prophetarum effuderunt; & sanguinem eis dedisti bibere: digni enim sunt.

F. Quia terrigenæ Sanctorum & Prophetarum sanguinem effuderunt; eisque sanguinem bibendum propinasti; digni enim hac potione sunt.

7.

Et audiui alterum ab altari dicentem; Etiam Domine Deus omnipotens vera & iusta iudicia tua.

G. Mosis socius, (id est Elias, qui vocatur altaris Angelus propter curatum Dei altare) Deum pariter commendauit propter æquissimum eius iudicium, quod in tertiæ plagæ effusione enitebat.

8.

Et quartus Angelus effudit phialam suam in solem; & datum est illi æstu affligere homines, & igne.

H. Quarta phiala in solem fluxit; qui vehementissimo æstu homines torruit & excruciauit.

A *Quarta phiala.*

9.

Et æstuauerunt homines æstu magno, & blasphemauerunt nomen Dei habentis potestatem super has plagas, neque egerunt pœnitentiam, vt darent illi gloriam.

I. Ardenti ergo solis æstu exurebantur homines; qui pro pœnitentia & superiorum scelerum detestatione, necnon pro gloria, quam Deo deferre deberent, in eum contumelias ac blasphemias euomebant.

B

10.

Et quintus Angelus effudit phialam suam super sedem bestiæ, & factum est regnum eius tenebrosum, & commanducauerunt linguas suas præ dolore.

K. Quinta phiala in sedem bestiæ effusa est. Quare in eiusdem bestiæ regnum densa tenebrarum caligo incubuit; & dolor pariter adeò rabidus & efferatus, vt homines proprias linguas morsibus laceratas deuorarent.

Quinta phiala.

C

11.

Et blasphemauerunt Deum cæli præ doloribus, & vulneribus suis, & non egerunt pœnitentiam ex operibus suis.

L. Quamobrem Deo non tribuerunt gloriam suis linguis, nec de præteritis flagitijs resipuerunt; sed nimia potiùs doloris impatientia Deum blasphemijs exprobrarunt.

12.

Et sextus Angelus effudit phialam suam in flumen illud magnum Euphraten: & siccauit aquã eius, vt prępararetur via regibus ab ortu solis.

M. Sextę phialæ effusio in flumen Euphraten facta est; hinc instauratum est antiquum illud & admirabile facinus, cùm flumen repentè exaruit, vt Orientis Reges, id est, Cyrus, & Darius, per siccati fluminis alueum Babylonem adorirentur, eamque occuparent.

D *Sexta phiala.*

13.

Et vidi de ore draconis, & de ore bestiæ, & de ore pseudoprophetæ spiritus tres immũdos in modum ranarum.

N. Protinus in relictis fluminis lacunulis tres apparuerè ranæ; quas ore eiectarunt draco, bestia maris, & bestia terræ.

E

14.

Sunt enim spiritus dæmoniorum faciẽtes signa, & procedunt ad reges totius terræ congregare illos in prælium ad diem magnum omnipotentis Dei.

O. Tres huiusmodi ranæ diabolico spiritu instinctæ coëgerunt Reges terræ, vt aduersus præpotentem Deum bellum conflarent acerrimum. Hanc tamen aduersus se conspirationem permisit Deus; quippe prælium fuerat committendum in die illo magno, quo ipse suæ potentiæ contra illos clarissima daret documenta.

P. Quo-

A

15.

Ecce venio ſicut fur. Beatus qui vigilat, & cuſtodit veſtimenta ſua; ne nudus ambulet, & videant turpitudinem eius.

P. Quoniam verò grauiſſimum hoc bellum, Dæmonis inſtinctu in Eccleſiam repente concitandum, nihil aliud eſt, quàm horribilis quædam perſecutio; ideò fideles à Deo verbis illis præmonentur: *Ecce venio ſicut fur: beatus qui vigilat, & cuſtodit veſtimenta ſua; ne nudus ambulet, & videant turpitudinem eius.*

16.

Et congregabit illos in locum, qui vocatur Hebraicè Armagedon.

B

Q. Atque ad eorum, qui vigilant erigendam ac roborandam ſpem, ſubiungitur, ne de victoria dubitent; prælium enim in campo Armagedon committendum fore, quod idem ſignificat atque inſidias, ſiue inſidiarum locum.

17.

Et ſeptimus Angelus effudit phialam ſuam in aërem; & exiuit vox magna de templo à throno, dicens: Factum eſt.

R. Septima phiala in aërem coniecta eſt; moxque vox de templo exaudita clamauit; *Factum eſt.* *Septima phiala.*

18.

Et facta ſunt fulgura, & voces, & tonitrua, & terræmotus factus eſt magnus, qualis numquam fuit ex quo homines fuerunt ſuper terram: talis terræmotus, ſic magnus.

C

S. Vix ea; cùm in aëre viſa ſunt fulgura, auditæ humanæ voces tonitruis aſſociatæ; & terræmotus fuit repentè ſubſecutus, omnium quotquot viſi ſunt, maximus.

19.

Et facta eſt ciuitas magna in tres partes, & ciuitates Gentium ceciderunt, & Babylon magna venit in memoriam ante Deum, dare illi calicem vini indignationis iræ eius.

D

T. Et magna vrbs Babylon fuit tres in partes diuiſa; & Gentium ciuitates illi ſubiectæ corruerunt. Quibus oſtentis ſignificauit Deus, ſibi in memoria fixam eſſe vindictam de Babylone ſumendam, & ſuæ indignationis calicem illi porrigendum.

20.

Et omnis inſula fugit, & montes non ſunt inuenti.

V. Inſulæ ac montes ex oculorum conſpectu extemplò ſubtrahi viſi ſunt; ita vt & mare ipſum abſque difficultate ſulcari, & terrarum viæ decurri poſſent.

21.

Et grando magna ſicut talentum deſcendit de cælo in homines: & blaſphemauerunt Deum homines propter plagam grandinis: quoniam magna facta eſt vehementer.

E

X. Sub hæc; è cælo decidit grando adeò magna, vt granum quodlibet appenderet talentum: decidit autem in homines, qui grandinis ictibus percuſſi, conuitia & maledicta in Deum ingeſſerunt.

A

Interpretatio superioris paraphrasis.

A. Voce ingenti de cælo exaudita significatur expressum ipsius cæli decretum, & Apostolorum consultum de mystico bello Gentilitati per Euangelij prædicationem, & Romę præsertim, inferendo. Hoc bellum in phialis figuratur; nam prædicationis Euangelicæ interuentu oppugnabatur Gentilitas vi & efficacitate Christi sanguinis in Gentiles ipsos per prędicationis officium effusi. Ipsa autem Euangelij promulgatio ad Gentes perinde erat, quasi admirabile quoddam sacrificium Deo oblatum; & quasi excellentissima vini libatio, ex qua miri sequerentur effectus. Et quia bellum hoc ad septem prædicationis veluti prælia redigitur, ex quibus totidem diuersi effectus redundarunt; ideò per septem phialas denotantur. Ad quarum singulas singuli Dei ministri seliguntur in hac sacra actione; illi videlicet, qui ad eam dimicationem in eiusmodi phiala adumbratam videntur aptiores.

B

Prima phialarum plaga. B. Primus ille fuit congressus, in quo Gentiles de suis sceleribus, & flagitijs insimulati sunt. Hinc effectum est, vt mysticè renouaretur acerba illa vlcerum Ægypti plaga. Namque Gentiles ægerrimè id tulerunt; & dolore pariter, rubore atque furore præoccupati sunt; dum sua peccata fœda ac detestabilia propalàm sugillari viderunt. Atque hæc prima phiala ad beatum Paulum spectat; propter ea, quæ cap. I. epist. ad Romanos latè describit.

2. Plaga. C. Secundæ phialæ effusio adumbrat, quemadmodum in ipso Euangelicę prædicationis decursu, cùm Romani Imperatores vehementiùs irritarentur, alius fuit effectus subsecutus; videlicet horribilis illa persecutionum procella, quam Romanum Imperium contra Euangelij prædicatores excitauit; id quod in sanguineo maris colore figuratur.

3. Plaga. D. E. F. G. Tertiæ phialæ scopus is est; procedente adhuc Euangelij prædicatione, & infidelium compluribus ad Christi fidem commigrantibus, ipsa Christiani nominis persecutio in domesticum bellum & intestinum euasit; atque adeò ipsosmet persecutores grauiter perculit. Hoc denotant fontes & flumina in sanguinem conuersa. In ea autem plaga, (ex qua ingens ad Deum gloria redundauit, ob magnum infidelium numerum, qui & traducebantur ad fidem, & pro ipsa mortem oppetebant) Moses mysticus & mysticus Elias, nempe Euangelij prædicatorum sapientia & sanctitas inducuntur; qui gaudio exultant, & propter illius plagæ efficientiam Deo laudes decantant.

C

4. Plaga. H. I. Prosequitur adhuc in quarta phiala Euangelij prædicatio: quæ effecit, vt veri Dei lux Gentilium deceptionem & falsitatem in inanium deorum adoratione reuinceret. Vnde, qui obstinati erant, grauiter offensi sunt perspicuitate illa, qua prorsus confundebantur; & in eum, quem colere ac suspicere deberent, plurima iecère maledicta. Huc pertinet mysterium solaris splendoris & claritatis, quæ illos ita perculit, vt æstuarint pariter & blasphemarint.

5. Plaga. K. L. Quinta phiala repræsentat maiorem prædicationis Euangelicę progressionem; dum idolorum cultores ad suorum scelerum & anteactæ vitæ detestationem cohortatur. Quod in obstinatis ac rebellibus nihilo fuit vtilius, quàm vt cælesti illa doctrina deteriores fierent ac duriores; & densissimis affectuum prauorum tenebris obuoluerentur; & præsertim in Christianos, eorumq; vitam integerrimam odium atque inuidiam conflarent. Hæ enim sunt tenebræ, de quibus in hac plaga mentio fit. Iam linguarum morsus & manducatio, denotant inordinatas cupiditates, & deprauatas affectiones fuisse causam, vt linguis omnino carere viderentur ad dilaudandum Deum, & ad sua ipsorum scelera confitenda.

D

6. Plaga. M. N. O. P. Q. Dum Euangelij prædicatio latiùs serpit, ad intima Romę penetralia, atque adeò ad ipsas nobilium & senatorum ædes penetrauit. Atq; hæc est mystica Babylonis inuasio, (quæ fuit sextæ phialæ effectio) in qua innouatur admirandum illud facinus, cùm flumen Euphrates, (id est, amor atq; animi propensio ad delicias, & vitę huius voluptates) in pluribus ex præcipuis Romanis prorsus exaruit: & Petri ac Pauli victoria ad Romæ interiora peruasit, quà Euangelij aduersarij sibi minus præcauendum esse putauerant.

Tres ranæ designant Dæmonis, mundi atque carnis sermonem; qui sua contentione atque clamore euicerunt, vt persecutio acerrimè recrudesceret præ doloris ac furiarum magnitudine, quòd Catholica fides in intimos Romæ recessus se insinuasset. Verùm hæc maior persecutio expediens erat; vt fides altiores ageret radices, & Christiana religio victrix demum euaderet. Verba illa, *Ecce venio sicut fur*, admonent eos, qui Christi fidem receperant, vt vigiles sint ac solertes; futurum enim, vti sæuissima in illos persecutio repentè exoriatur. Nomen Armagedon, (quod insidias significat) consolationem affert vigilantibus; dum eos reddit securos de felici illius persecutionis exitu, qui in maius Ecclesiæ trophæum, & in victoriam gloriosissimam fuerat redundaturus.

E

7. Plaga. R. S. T. Euangelica prædicatio, repugnantibus licet persecutorum furijs, magis magisque augescit; & Diuino aspirante Numine eò demum conuersionis efficientia peruadit; vt (sicuti in septimæ phialæ effusione, eiusque effecta figuratur) impunitas Christianis concedatur, vt publicè Christianam Religionem Romæ profiteantur. Tunc autem Romæ totius conuersio quasi facta iam reputatur. Fulgura, voces & tonitrua in eâdem hîc vsurpantur significatione atque in cap. 4. Magnus terræmotus indicat incredibilem illam rerum mutationē, cùm persecutionis furor in publicam ac manifestam Religionis Christianæ professionem fuit Romæ mutatus. Babylonis diuisio in tres partes adumbrat Romæ totius diuisionem in tres hominum factiones. Alij enim Christianos se propalàm profitebantur: alij idolorum cultum adhuc publicè retinebant; alij denique neutram in partem concedebant. Ruina multarum ciuitatum mystica est, id est, conuersio ad Christi fidem. Quibus euentibus mysticè se Deus vlciscebatur de Roma ethnica. Atque id est, quod textus ait, videlicet: *Babylon magna venit in memoriam ante Deum, dare illi calicem vini indignationis iræ eius.*

V. Insu-

A V. Insularum ac montium fuga, & ex oculis subtractio symbolicè denotat, omnia fuisse impedimenta de medio sublata; quò liberè & expeditè Euangelica prædicatio posset toto terrarum orbe felicissimo successu discurrere.

X. Tunc verò grando magna immissa innuit obstinatissimam eorum obdurationem, qui in suorum adhuc idolorum superstitione persistebant. Talenti verò mentio duo inuoluit: alterum est, magna cælestis supplicij grauitas; alterum, æquissima Dei iustitia in eo supplicio mirè elucens.

CAPVT XVII.

De mystica conflagratione Occidentalis Babylonis, hoc est, Romæ veteris.

B TEXTVS.

1\. ET venit vnus de septem Angelis, qui habebant septem phialas, & locutus est mecum, dicēs: Veni, ostendam tibi damnationem meretricis magnę, quę sedet super aquas multas.

C 2. Cum qua fornicati sunt Reges terræ; & inebriati sunt, qui inhabitant terram, de vino prostitutionis eius.

3\. Et abstulit me in spiritu in desertum; & vidi mulierem sedentem super bestiam coccineam, plenam nominibus blasphemiæ, habentem capita septem, & cornua decem.

D 4. Et mulier erat circundata purpura, & coccino, & inaurata auro, & lapide pretioso, & margaritis; habens poculum aureum in manu sua plenum abominatione & immunditia fornicationis eius.

E 5. Et in fronte eius nomen scriptum: Mysteriū: Babylon magna, mater fornicationū, & abominationum terræ.

6\. Et vidi mulierē ebriam de sanguine Sanctorum, &

PARAPHRASIS.

A. PRimus Angelorum, qui septē habebant phialas, ad me accedens, in hęc verba prorupit: Huc ades, vt tibi ostendam supplicij seueritatem, quo afficienda est meretrix illa magna, quæ sedet super aquas multas; id est Babylon, quæ ad Euphratis fluminis ripas sita est.

B. Hæc est meretrix famosa, cum qua Reges terræ se turpiter commiscuerunt; & cuius calice inebriati sunt terreni incolæ, impotentissimè sæuientes aduersus eos, qui ipsos ab hac impura societate separare contendunt.

C. His dictis, me Angelus spiritu in desertum sustulit; vbi mulierem aspexi sedentem super illam maris bestiam, de qua suprà cap. 13. (super illam inquam, quæ blasphemiæ nominibus erat plena, & septem capitibus, ac decem cornibus constabat.) In hac tamen visione visebatur bestia illa coccineo colore omni ex parte tincta.

D. Ipsa insuper meretrix gemmis ac margaritis pretiosissimis erat ad amussim composita; manuque prætendebat inauratum calicem, plenum tamen detestabili illo suæ fornicationis liquore; quo gentes inebriabat, & in furorem ac rabiem agebat.

E. Gestabat item insignis meretrix inscriptionem in fronte mysterij plenam; nempe, *Babylon magna, mater fornicationum, & abominationum terræ.*

F. Porrò erat valdè ebria. Vinum autem, quo se ad ebrietatem ingurgitarat, erat Christi Martyrum sanguis; cuius crapulam & ebrietatem vehementer miratus sum.

A

de sanguine Martyrũ Iesu, & miratus sum, cùm vidissem illam, admiratione magna.

7.

Et dixit mihi Angelus: Quare miraris? Ego dicam tibi sacramẽtum mulieris & bestiæ, quæ portat eam, quæ habet capita septem, & cornua decem.

G. Tum Angelus ad me. Cur, ait, miraris? Ipse tibi enodabo mysterium visionis huius, quæ tibi ostensa est.

B

8.

Bestia, quam vidisti fuit, & non est, & ascensura est de abysso, & in interitum ibit: & mirabuntur inhabitantes terram (quorum non sunt scripta nomina in libro vitæ à constitutione mundi) videntes bestiam quæ erat, & non est.

H. Hæc maris bestia, quam vidisti, non diu persistet; modò enim est, modò non est. Et quantumuis se rabidam & efferatam exhibeat; paulò pòst sese in mare demergit, nec apparet. Licèt autem post paruum temporis interuallum rursus emergat, seque aliorum oculis spectandam præbeat (quasi post magnam aliquam submersionem sua rursus capita, & horribilem illam speciem exerat;) breui nihilominùs corruet, & funditus interibit. Tunc àutem terrigenæ à Deo reprobati in maximam rapientur admirationem; quòd bestia illa, quæ tantam præ se immanitatem ferebat, ex oculis penitus euanuerit.

C

9.

Et hic est sensus, qui habet sapientiam. septem capita, septem montes sunt, super quos mulier sedet; & reges septem sunt.

I. Septem bestiæ capitibus adumbrantur tum montes septem, tum etiam totidem Reges.

10.

Quinque ceciderunt; vnus est, & alius nondum venit; & cùm venerit, oportet illum breue tempus manere.

D

K. Nec verò Reges huiusmodi eodem simul tempore, sed per variam temporum successionem sunt victuri; ita vt post quinque Regum interitum, regnet sextus ante septimum; sed neque septimus ipse diu durabit.

11.

Et bestia, quæ erat, & non est, & ipsa octaua est; & de septem est, & in interitum vadit.

L. Adhæc: Bestia, quæ erat, & non est, rursus apparebit; cuius caput Rex alius, siue tyrannus erit ordine octauus. qui erit ex septem illis prioribus: sed exigui temporis spatio interibit omnino, neque ampliùs in orbe conspicietur. Et hactenus de capitibus bestiæ.

E

12.

Et decem cornua, quæ vidisti, decem Reges sunt, qui regnum nondum acceperunt, sed potestatem tanquam reges vna hora accipient post bestiam.

M. Per decem cornua, totidem designantur principes; qui Reges etiam vocantur. Quamuis enim reapse Reges non sint; ipsorum tamen potestas regiæ instar potestatis est. Horum autem decem principum & Regum aliorum, qui in septem capitibus indicantur, discrimen est eiusmodi: quia Reges per bestiæ capita designati, non simul, sed vnus post alium imperitarunt. At principes in cornibus decem figurati eâdem horâ, id est, simul, potestatem exercent, quæ illis post bestiam, siue cum bestia ipsa concessa est.

13.

Hi vnum cõsilium habent; & virtutem & potestatẽ suam bestiæ tradent.

N. His vnum idemque est consilium; & suam bestiæ virtutem ac potestatem tradent.

O. Atque

A

14.

Hi cum Agno pugnabunt; & Agnus vincet illos: quoniam Dominus dominorum est, & Rex regum; & qui cũ illo sunt, vocati, electi, & fideles.

O. Atque hac ratione aduersus Agnum dimicabunt; qui tamen eos vincet. Quia ipsius potentia est omnium suprema, eiusque milites electi atque fideles; quare pro Agno strenuè militantes triumphabunt de decem Regum potentia.

15.

Et dixit mihi: Aquæ, quas vidisti, vbi meretrix sedet, populi sunt, & gentes, & linguæ.

B

P. His Angelus adiunxit: Quas vidisti aquas, eæ sunt populi, gentes, & linguæ.

16.

Et decem cornua, quæ vidisti in bestia, hi odient fornicariam; & desolatam facient illam, & nudam; & carnes eius manducabũt, & ipsam igni concremabunt.

Q. Quæ verò cornua decem in bestia conspexisti, hi odio persequentur meretricem bestiæ insidentem: ipsam nudabunt prorsus atque vastabunt; eius manducabunt carnes, eamque igni concremabunt. Itaque principes per cornua significati, qui antea aduersus Agnũ bella ciebant; illi ipsi, postquam ab Agno fuerint superati, arma aduersus meretricem, cui prius famulabantur, conuertent; & eam internecione delebunt. Huius autem vastitatis ordo ita disponetur: vt eam vestibus spolient, morsibus impetant ac deuorent, ac demum igni comburant.

C

17.

Deus enim dedit in corda eorum, vt faciant, quod placitum est illi: vt dent regnum suum bestiæ, donec consummentur verba Dei.

R. Denique hoc erit egregium vnius Dei summi ac prepotentis facinus. Ille enim hos animos addet decem cornibus, id est, principibus; atque has vires suggeret, vt ea in re Dei voluntati obsecundent. Quam ad rem, qui priùs suam bestię virtutem ac potestatem, non verò regnum, commiserant; posteà regnum quidem eidem, non tamẽ virtutem ac potestatem tradent. Omnem enim vim suam atque potentiam illi in bestiæ oppugnationem atq; perniciem conferent: & propterea suum regnum in bestiæ manus tradent; donec impleatur tandem, quod Deus hac ratione fieri decreuit.

18.

Et mulier, quam vidisti, est ciuitas magna, quæ habet regnum super reges terræ.

D

S. Vt autem dubitari non possit, quæ ciuitas per meretricem à te conspectam significetur; expressis tibi verbis edissero, eam esse ciuitatem illam magnam, quæ terræ Regibus dominatur.

Interpretatio superioris Paraphrasis.

A. Hic Angelus, qui Ioanni ostendit supplicium de Babylone sumendum, significat B. Paulum: atque Babylon, de qua hîc sermo instituitur, ethnicam denotat Romam veterẽ. Pœna in eam exercenda mysticam adumbrat vindictam; quam Deus de illa sumpturus erat, cùm illam Catholicæ Religionis igne succendit. Dicitur autem Roma sedere super aquas multas; ob imperium amplissimum, quo omnibus Imperij prouincijs dominabatur; quia *aquæ multæ, sunt populi multi.*

B. Fornicatio, cuius mentio fit, spiritualiter accipienda est; & inanem idolorum superstitionem adumbrat: quo in sensu verissimè asseritur, terræ Reges, nempe Imperatores & senatores ac reliquos principes cum Roma ethnica turpiter coire ad fornicationis spiritualis actionem. Porrò fornicationis calix, quo inebriata dicitur terra, furorem indicat & immanitatem, qua idolorum cultores abrepti Christianos exagitabant; veluti ab ipsa Roma inebriati, & in furorem aduersus fideles acti.

E

C. Desertum, vbi Ioannes eam meretricem conspexit, Gentilitatem innuit; vt in scriptura sæpe aliàs. Aptissimè autem fingitur mulier maris bestiæ insidens: quippe erat Romani Imperij domina, cuius imaginem præ se ferebat bestia. Quod autem hæc bestia coccineo nunc colore imbuta appareat; id denotat, Imperium ipsum Romanum innocente Martyrum sanguine vbique profuso redundare. De blasphemiæ nominibus, de septem capitibus, & cornibus decem suprà iam cap. 13. actum est.

D. Meretricis ornatus symbolum est diuitiarum, opum ac facultatum, nec non mundanæ gloriæ ac potestatis; quibus Roma ethnica circumfluens intumescebat. ad quam etiam significationem confert aureum poculum; nam idololatria & vesana persecutio in Christianum nomen suscitata spectabantur quidem, vt honorificum quid atque gloriosum; cùm tamen inclusus hoc calice liquor immundus ac detestabilis prorsus fuerit.

E. Frontis titulus est, publica idololatriæ professio; qua non solùm Roma ethnica gloriabatur; verùm etiam se mysticæ Ierosolymæ, id est, Ecclesiæ infensam atque infestam iactabat; eamque crudeli bello oppugnabat, vt idololatriæ superstitionem, vt altrix ac princeps foueret atque firmaret. A

F. Ebrietas, de qua hîc Ioannes, nihil aliud est, quàm quod persecutionum tempore accidebat Romæ; quando eodem Christianorum cruore suffuso, persecutionis furor magis gliscebat; iudicesque ipsi ita in rabiem efferabantur, vt ebrij prorsus & mente alienati viderentur. Ioannes autem illud vel maxime admirabatur, quòd tanta esset hominum cæcitas, dementia atque insania.

G. Beatus Paulus, (cui Deus suam admirabilem prouidentiam in hac Romæ ethnicę ebrietate permittenda reuelarat) est hic Angelus, quem Deus ad Ioannem misit, eidem expositurus earum omnium persecutionum exitum.

H. Maris bestia nihil est aliud, quàm Romanum Imperium ethnicum, quatenus infestabat Ecclesiam. Dicitur autem hæc bestia modò esse, modò non; & ascensura de abysso, atque in interitum ruitura; quia persecutiones non diu perdurabant; sed Deo sic prouide disponente, intermittebantur. Et quanquã rursus exoriebantur repente; omnes tamen demum consumendæ erant, Christiana Religione omnibus idolorum superstitionibus superante: & tunc quidem ingens fuerat subsecutura Gentilium omnium in sua obstinatione manentium admiratio: quòd Romanum Imperium ethnicum in Christi Domini fidem ac veram Religionem concesserit. B

I. Septem montes ij sunt, quibus Roma extructa est. Septem Reges non vniuersos Imperatores ethnicos repræsentant; sed eos duntaxat qui à Nerone Ecclesiam sunt persecuti. Ad septenarium verò numerum rediguntur; quia persecutiones ipsæ fuere septem, sicuti explicatum est, cap. 13.

K. Vbi autem semel statuatur, persecutiones ante Ecclesię victoriam Constantini tempore partam futuras, septem non ampliùs fore; mox facilè est intellectu, quod textus ait, nimirum, post quinque Regum interitum, successurum sextum Regem; deinde septimum; nec eorum aliquem longo tempore duraturum.

L. Postquam videbatur bestia per Ecclesiæ victoriam prorsus interijsse; quòd rursus tunc sese oculis obijciat, referendum est id ad Iuliani apostatæ persecutionem; quæ perinde fuit, quasi quædam bestiæ ipsius resurrectio. Vnde octauum caput est Iulianus; qui eleganter ex septem illis prioribus esse dicitur. Prophetia verò est eiusmodi, in eo nimirũ bestiam fore penitus extinguendam; quia non iam ampliùs Romanum Imperium amplexurum fuerat idolorum impietatem, nec Christianam Ecclesiam persecuturum. C

M. In decem cornibus Romani senatores idololatriæ indicantur. Etenim Imperij Romani persecutiones aduersus Ecclesiam, non excitabantur solùm Imperatorum iussu, sed totius etiam Senatus consulto; cuius auctoritas maxima erat, & Senatus ipse veluti Regũ consessus. Præter hæc; denarius cornuum ingentem Senatorum denotat multitudinem. Denarium enim multiplicationis esse numerum, nemo nescit. Iam quòd cornuum potestas dicatur esse magna post bestiam, vel cum bestia, significat maximam esse Senatus auctoritatem, & maximam quidem post Imperatoriam aut simul etiam cum ipsa Imperatoria potestate.

N. Porro, vt indicetur in senatu omnes se ad Imperatorum nutum ac voluntatem effinxisse in decretis de Catholica Ecclesia persequenda; aptissimè dicuntur ij vno eodemque consilio suæ virtutis ac potestatis copiam bestiæ fecisse. Præsertim cùm non decreto solùm, sed omni etiam opum vi pro idololatria aduersus Ecclesiam pugnauerint. D

O. Ceterùm quantumuis Senatorum vis atque potentia ingens sit; multò tamen maior est Christi virtus, & ipsius militum robur ac fortitudo; quæ potens haud dubiè erit, ad gloriosissimum de Senatu triumphum agendum, nempe per ipsorum senatorum conuersionem ad verum Christi cultum ac fidem.

P. Q. Neque aduersus Agni potentiam vllius erit momenti, quòd meretrix sit mundi dominatrix; sibique mundi populos, gentes ac linguas imperio ac potestate subegerit. Etenim vbi Agnus Romanos Senatores ad suam traduxerit religionem, & ipsorum corda cælestis spiritus igne occupauerit; ipsimet Agnum ab infami meretrice vlciscentur, mysticum nempe bellum aduersus Romam ethnicam gerentes. Illis enim ad Christi Religionem conuersis; ipsorum item familiæ suorum principum exemplum secutæ ad Ecclesiam similiter aggregabantur; nec non tanta pariter populi frequentia ac multitudo, vt Roma ethnica, (id est ethnicorum factio) nudata prorsus & spoliata maneat. Quippe homines, potentia atque fortunæ ad Christi partes commigrabunt; & ipsorum ethnicorum conuersione fiet, vt Senatores iam Christiani meretricem ipsam commanducare ac deuorare videantur. Postremò per generalem cõuersionem Roma ipsa illo exardescet igne, quem Christus Iesus venit mittere in terram; sicque Romæ conuersio erit effectio subsecuta ex admirabili illo studio ac mentis ardore, quo Romani Senatores Christiana sacra complexi, in Romæ ac totius Imperij conuersionem incumbent. E

R. Hoc ergo facinus egregium planè & admirandum Dei omnipotentis proprium erit. Ipse enim tantum roboris ac fortitudinis Romanis Senatoribus Catholica iam Religione initiatis subministrabit; vt ipsos Romanæ conuersionis zelo ac diuino quodam æstu inflammet; hacque ratione Diuinæ prouidentiæ se peridonea exhibeant instrumenta. Atque hanc ob rem, qui quondam ethnici suam operam & industriam bestiæ locauerant; eiusq; nutui, nec non Imperatorum voluntati in Christianæ Ecclesiæ persecutione prorsus obsecundauerant; posteà Christianis sacris imbuti, non iam suam opem, virtutem, ac potestatem bestiæ credent: quinimò suam omnem vim atque industriam aduersus bestiam ipsam, pro Romanæ vrbis, totiusq; orbis conuersione conferent. Suum tamen regnum, (id est senatoriam, quam habebant, dignitatem,) & quidquid fortunarum

A possidebant, facilè dimittent; inq; bestiæ manibus ac potestate relinquent. Etenim harum omnium rerum pro Christo abdicatio magnopere conferet ad Romam triumphandam, & sub Christi iugum submittendam. Itaque fortiter & alacriter se omnibus abdicabant; quoad re ipsa perficiatur Dei consilium in ipsius Romæ conuersióne procuranda. Tunc enim, vbi ipsius Romæ saluti fuerit plenè & cumulatè consultum, non erit necesse Romanos Senatores in Dei obsequium se fortunis ac dignitate priuare; imò potiùs ipsorum auctoritas & amplitudo Diuinæ gloriæ, & mundi ipsius conuersioni allaborabit.

S. Tandem in extremis verbis, ne ad sensum alium hæc detorqueatur prophetia, expresè dicitur ea meretrix, quæ in hanc inducitur tractationem, esse Roma; illa nempe ethnica, quæ Christi infestabat Ecclesiam.

CAPVT XVIII.

B

De lamentatione eorum, qui Romam ethnicam interijsse, grauißimè accepturi erant.

TEXTVS.

1\. ET post hæc vidi alium Angelum descendentem de cælo, habentem potestatem magnam: & terra illuminata est à gloria eius.

PARAPHRASIS.

A. HActenus de ijs, quæ à primo ex septem phialarum Angelis de ruina Babylonis accepi. Nunc illud addo, eandem prophetiam ab alio mihi Angelo fuisse confirmatam; ab eo nimirum, qui magnæ potestatis & auctoritatis Angelus verissimè nuncupatur. Is enim mihi visus est è cælo descendens, splendorem ita magnum ex se emittens, vt terra omnis illuminata sit à gloria & claritate ipsius.

C

2\. Et exclamauit in fortitudine dicens; Cecidit, cecidit Babylon magna: & facta est habitatio Dæmoniorum, & custodia omnis spiritus immundi, & custodia omnis volucris immundæ & odibilis.

B. Et exclamauit contenta voce dicens: Cecidit, cecidit Babylon magna, miserè corruit, & prostrata est, atq; adeò conuersa in Dæmoniorum domicilium, in immundorum spirituum & volucrum impurissimarum custodiam.

D

3\. Quia de vino iræ fornicationis eius biberunt omnes gẽtes; & Reges terræ cum illa fornicati sunt; & mercatores terræ de virtute deliciarum eius diuites facti sunt.

C. Euersa autem est tribus de causis. Primò, quòd suæ prostitutionis vino vniuersas inebriauerit gentes. Deinde, quia suis veneficijs ac lenocinijs Reges terræ pellexit, vt secum fornicarentur. Tertiò, quia ipsius deliciæ, elegantiæ, atque blanditiæ tantum expensarum insumebant; vt terreni principes sese mercaturis & negotiationibus occuparent, quò hisce nundinis se locupletarent.

E

4\. Et audiui aliam vocem de cælo, dicentem: Exite de illa populus meus, vt ne participes sitis delictorum eius; & de plagis eius non accipiatis.

D. Hactenus magnæ potestatis Angelus. Post hæc, alia è cælo vox fuit exaudita; quæ fideles hortabatur, vt Babylone egressi, aliò concederent; ne in ipsius scelerum atque flagitiorum communionem venirent, atque adeò ijsdem inuoluerentur plagis.

5\. Quoniam peruenerunt peccata eius vsque ad cælum, & recordatus est Dominus iniquitatum eius.

E. Pergit adhuc eadem vox cælestis, atque ait, *Quoniam peruenerunt peccata eius vsque ad cælum.* In quo fit allusio ad turrim Babel. Quòd si Babylonis flagitia in cælum vsque peruenerunt; tempus etiam peruenit, quo Deus Babylonem ipsam exscindat atque deuastet.

A

6.

Reddite illi, ſicut & ipſa reddidit vobis: & duplicate duplicia ſecundùm opera eius: in poculo, quo miſcuit, miſcete illi duplum.

F. Addit inſuper: Paria ipſius ſceleribus rependite, ſicut ipſa retulit vobis; & iuxta ipſius opera illi duplicia duplicate: item, quod vobis propinauit poculum, idem etiam duplum illi impingite.

7.

Quantum glorificauit ſe, & in delicijs fuit, tantum date illi tormentum & luctum; quia in corde ſuo dicit: Sedeo regina; & vidua non ſum; & luctum non videbo.

G. Quantum ſe gloriâ ac delicijs beauit, tantum illi tormentorum ac luctus date. Et quia in corde ſuo ait: *Sedeo regina; & vidua non ſum, & luctum non videbo;*

B

8.

Ideo in vna die venient plagæ eius; mors, & luctus, & fames; & igne cõburetur; quia fortis eſt Deus, qui iudicabit illam.

H. Idcirco vnâ eâdemque die omnes ei plagæ huiuſmodi contingent; hoc nimirum ordine. Mors, Luctus, Fames, atque Combuſtio. Et quamuis fieri videatur non poſſe, vti hæc ſeries ſuppliciorum ſeruetur; id tamen vni Deo facile factu eſt, qui hoc pacto ſupplicium de Babylone ſumet.

C

9.

Et flebunt, & plangent ſe ſuper illam reges terræ, qui cum illa fornicati ſunt, & in delicijs vixerunt; cùm viderint fumum incendij eius.

10.

Longè ſtantes propter timorem tormentorum eius, dicentes: Væ, væ, ciuitas illa magna Babylon, ciuitas illa fortis: quoniam vna hora venit iudicium tuum.

11.

Et negotiatores terræ flebunt, & lugebunt ſuper illam; quoniam merces eorum nemo emet ampliùs.

12.

Merces auri, & argenti, & lapidis pretioſi, & margaritæ, & byſſi, & purpuræ, & ſerici, & cocci, (& omne lignum thyinum, & omnia vaſa eboris, & omnia vaſa de lapide pretioſo, & æramento, & ferro, & marmore.)

13.

Et cinnamomum, & odoramentorum, & vnguenti, & thuris, & vini, & olei, & ſimilæ, & tritici, & iumentorum, & ouium, & equorum, & rhedarum, & mancipiorum, & animarum hominum.

14.

Et poma deſiderij animæ tuæ diſceſſerunt à te; & omnia pinguia & præclara perierunt à te; & ampliùs illa iam non inuenient.

I. Hiſce omnibus verſibus pergit adhuc cæleſtis illa vox; applicans ad Babylonis incendium lugubres illas nænias, quas Ezechiel de Tyri vaſtitate cecinit. In quibus inducuntur tria hominum genera, qui præficarum vice Babylonem erant lamentis proſecuturi: nimirum, Reges, negotiatores, & nautæ. Atque hi omnes dicuntur Babylonem eiuſque ruinam deflere, *à longè ſtantes propter timorem tormentorum eius.*

D

E

L. Per-

A

15.

Mercatores horum, qui diuites facti sunt, ab ea longè ſtabunt propter timorem tormentorum eius flentes, ac lugentes.

16.

Et dicentes; væ, væ ciuitas illa magna, quæ amicta erat byſſo, & purpura, & cocco, & deaurata erat auro, & lapide pretioſo, & margaritis.

17.

Quoniam vnâ horâ deſtitutæ ſunt tantæ diuitiæ; & omnis gubernator, & omnis qui in lacum nauigat, & nautæ, & qui in mari operantur, longè ſteterunt.

B

18.

Et clamauerunt videntes locum incendij eius, dicentes: Quæ ſimilis ciuitati huic magnæ?

19.

Et miſerunt puluerem ſuper capita ſua; & clamauerunt flentes, & lugentes dicentes: Væ, væ ciuitas illa magna, in qua diuites facti ſunt omnes, qui habebant naues in mari de pretijs eius, quoniam vna hora deſolata eſt.

C

20

Exulta ſuper eam cælum, & ſancti Apoſtoli, & Prophetæ; quoniam iudicauit Deus iudicium veſtrum de illa.

L. Perſtat adhuc vox illa de cælo miſſa; & exultare iubet cælum, Apoſtolos, ac Prophetas in Babylonis exciſione, quòd de illa ſint à Deo egregiè vindicati.

21.

Et ſuſtulit vnus Angelus fortis lapidem quaſi molarem magnum, & miſit in mare, dicens: Hoc impetu mittetur Babylon ciuitas illa magna, & vltrà iam non inuenietur.

D

M. Cæleſtis eadem vox dictis adiungit, quemdam Angelum fortem ſuſtuliſſe lapidem magnum molarem, miſiſſe in mare, atque dixiſſe: *Hoc impetu mittetur Babylon, & vltrà non inuenietur.*

22.

Et vox citharœdorum, & muſicorum, & tibia canentium, & tuba non audietur in te ampliùs; & omnis artifex omnis artis non inuenietur in te ampliùs; & vox molæ non audietur in te ampliùs.

E

23.

Et lux lucernæ non lucebit in te ampliùs; & vox ſponſi, & ſponſæ non audietur adhuc in te: quia mercatores tui erant principes terræ; quia in veneficijs tui errauerunt omnes gentes.

N. Idem verò ille Angelus, qui lapidem ingentem in mare coniecit, dicitur ad ardentem Babylonem cõuerſus aſſerere, nullam deinceps in ea muſici concentus vocem, nullum artificis operantis murmur, nullum molę circunductæ ſtrepitum exauditum iri; nullam inſuper accẽſum iri lucernam, nec vocem aliquam nuptiarum fore auribus vnquam excipiendam; & totam hanc vaſtitatem atque internecionem euenturam in ſupplicium meritiſſimum; propterea quòd Babylonis mercatores fuerint antea terræ principes, & gentes omnes Babylonis veneficijs illectæ fuerint in errorem inductæ.

24.

Et in ea sanguis Prophetarum, & Sanctorum inuentus est: & omnium, qui interfecti sunt in terra.

O. Nec non quòd Babylon ipsa deprehensa sit, atque conuicta homicidij in cæde Euangelij prædicatorum & aliorum Christi Martyrum, quæ per omnes prouincias patrabatur.

Interpretatio superioris paraphrasis.

A. B. Angelus potestatis magnæ B. Petrum figurat; qui dum in prioris epistolæ fine Romam nomine Babylonis vsurpat, prædicauit; Isaiæ ac Ieremiæ vaticinia, quæ de Babylonis ruina agunt, in præcipuo sensu de Roma ethnica fore intelligenda. Iam Petrus ipse meritissime dicitur magnæ potestatis Angelus. Cumque ipsius dignitas, qua verùm Christi vicarium agit, sit plane cælestis; idcircò visus est de cælo descendens. Splendor autem ille, quo illuminata est tellus ab ipsius gloria, videtur esse illustrissima illa Petri confessio de Christi diuinitate: *Tu es Christus filius Dei viui*. Cuius vicem ei Christus rependens, illum Ecclesiæ suæ principem atque caput constituit. Quippe & celebris illa confessio, & dignitas, quam propterea Petrus fuit à Christo adeptus, terram vniuersam clarissimo splendore collustrant.

Quòd verò dicitur Babylonem esse Dæmonum habitationem, & omnis volucris immundæ domicilium factam; referendum est ad communem Christianorum existimationem, qua post Romæ conuersionem vetus idolorum superstitio contemnenda, & despectui habenda erat. Tunc enim animaduersuræ erant Gentes; qui antea dij ab eisdem tantopere suspiciebantur, eos impurissimos esse Dæmones. Vnde quod antiquæ idololatriæ residuum esset Romæ, prioribus illis post ipsius vrbis conuersionem annis, perinde erat ab hominibus reputandum, quasi deserta aliqua ac derelicta domus; quam non iam homines incolunt; sed lemures, laruæ, noctuæ, & aliæ aues immundæ.

C. Triplex ratio, quæ de mystica Romæ vastitate redditur, indicat rationes eas, quæ Deum ad Romæ ipsius, eiusque infelicitatis commiserationem adduxerunt; vt scilicet cum ea clementer se gereret, & mystico conuersionis supplicio eam puniret. Quam ad rem gloriosissime patrandam Diuina Pietas perpendit, quòd Romæ ipsius scelera fuerint grauissima. Vnde prima ratio siue causa est, quia Roma Gentes vniuersas spiritalis fornicationis calice inebriauerat: dum eas aduersus Christi nomen & Catholicam Religionem efferauit. Secunda causa est, quia principes ipsos Roma ita illexerat, vt ad mysticam fornicationem, nempe idololatriam, omnes cum illa coirent. Tertia, quia Christiani nominis persecutio ethnicis ipsis principibus perinde erat, quasi mercatura quædam, siue negotiatio; qua ad suam conseruandam auctoritatem, qua ad opes ac delicias assequendas, Christianis renuentibus, atque adeò labores & cruciatus perferentibus, vtebantur.

D. Cælestis vox innuit, Ecclesiæ prędicationem in ea Petri voce innixam, qua Romam nuncupauit Babylonem. Atque hæc Ecclesiæ vox reliquam huius capitis partem occupat. Primùm ergo phrasis illa, *Exite de illa populus meus*, &c. continet vocem eiusmodi siue clamorem, quo incitantur Christiani, (qui inter idololatras tecti ac dissimulati erant) ne se ampliùs celent; sed suam fidem retegant ac prodant; quippe si occulti adhuc remaneant, quando Dei instinctus eiusque gloria ad publicam fidei confessionem compellunt; in huiusmodi inquam dissimulatione latêre periculum, ne simul cum infidelibus in eandem idololatriæ communionem inducantur: ac proinde imminere itidem periculum easdem luendi pœnas, quibus ethnici in sua cæcitate obdurati acerrime fuerunt puniti.

E. Christiani verò homines erecti & excitati eo nuncio, qui Romæ crimina ac maleficia ad summum peruenisse cumulum renunciabat; suam profitentes fidem, non dubitant vitam etiam pro ipsa asserenda profundere; vt hoc pacto Diuini consilij ratio in mystica Romæ ruina destinatum finem assequatur.

F. Quòd cælestis enunciat vox verbis illis; *Reddite illi, sicut & ipsa reddidit vobis*, exhortatio est ad Christi fideles; vt spiritaliter præstent, quod tyranni crudeliter & immaniter præstabant. Hi enim Christianos sub persecutionis tempus horribili strage contrucidabant. Posteà autem Euangelio tandem præualente, fideles Christi serui mysticè de infidelibus sumpsere vindictam. Quòd si vehemens fuit atque ardens ethnicæ Romæ zelus in pristina idolorum cultura retinenda, & in Euangelij prædicatoribus acerrimo odio exagitandis: consentaneum valdè erat, fidelium studium & contentionem multò esse ardentiorem in idololatria ipsa abolenda, inque ethnicis hominibus spiritali nece occidendis. Miscere autem ei duplum in eodem poculo, fortasse exhortatio est, vt duplo sit vehementior fidelium virorum indignatio contra idolorum impietatem, & in ea prorsus delenda zelus atque ardor. Etenim si inauratus calix, quo ipsa indignationem gentibus propinabat, religionis prætextum indicat; idem quodammodo videtur esse calix, quo Romæ indignatio aduersus idololatriam pro vero Religionis cultu concepta propinetur.

G. Verba illa, *Quantum glorificauit se, tantum date illi tormentum*, nos admonent, & prænunciant pariter ex Euangelij prædicatione eiusmodi fructum decerptum iri; vt non solùm Roma ad Christianam religionem commigret, verùm etiam post suam conuersionem conuertat veterem illud fastum ac superbiam in humilitatis ac pœnitentiæ exercitationem. Vt verè constet, quàm fuerit inanis ac futilis Romæ ethnicæ confidentia, dum gloriabatur se viduam gentili Imperatori nec esse, nec fore, nec verò sterilem vnquam futuram, id est, absque numerosa ciuium ethnicorum multitudine, qui idololatriæ cultum proueherent.

H. Ideo

A H. Ideò, vt vana ipsius securitas ac fidentia clariùs pateat, eiusmodi sententia aduersus eam fertur; vt idololatriæ & peccato moriatur, ac deinde veterem suum deploret errorem; posteà esuriat ac sitiat iustitiam, postremò Spiritus sancti igne inflammetur.

I. Vt edoceamur vrbem eandem esse mysticam Isaiæ & Ieremiæ Babylonem, & spiritalem Ezechieli Tyrum, (nimirum veterem Romam ethnicam) ideo cælestis vox Tyri lamentationes ad Babylonis applicat incendium. Atque hi omnes, qui inducuntur Babylonem deflentes, ijdem sunt, qui Romæ doluerunt conuersionem, quòd ipsi in sua obstinatione perstiterint. Vnde illi omnes lamentantur longè stantes propter timorem ignis & tormentorum vrbis; id est, fugientes procul, ne mystico Romæ igne pariter exardescerent; néve Christianæ vitæ rigorem subirent in condonandis iniurijs, in contemnendis opibus, in vitæ integritate, castimonia ac pœnitentia amplectendis. Distinctio Regum, mercatorum atque nautarum superbos, auaros & voluptuosos adumbrat. Nam superbia in principibus dominatur potissimùm: in mediocris fortunæ hominibus auaritia: in infimis & abiectis libido. Quicumque autem ex his in sua impietate permanserunt, suo quisque affectu
B permoti, Romæ conuersionem deplorarunt.

L. Postquam expressa fuit lamentatio eorum, qui ex Romanæ vrbis idololatria rem suam augebant; aptissimè additur ratio, quapropter cælum, (id est, Christiana Ecclesia,) & singulatim Apostoli ac Prophetæ, (id est, Euangelici prædicatores) collætentur.

M. Fortis Angelus Ieremiam figurat; ob ea, quæ cap. 51. 63. conscripsit; quibus significatur, vindictam mysticam de spiritali Babylone, (id est, de Roma ethnica) sumptam, fore æternam; nec vmquam Romam ad superstitiosum idolorum cultum redituram.

N. His subiungitur; quod Ieremias de propria Ierosolymæ vastitate prædixit, id mysticè in spiritalis Babylonis, id est, Romæ ethnicæ, excisione fore complendum. Quod autem Deum permouit, vt ethnicam euerteret Romam, illud fuit: Primò, quia mercatores, qui quæstum sibi ex idololatria faciebant, erant principes ipsi & magistratus. Secundò, quia Roma ipsa suis illecebris ac lenocinijs totum pellexerat orbem; vt & veneraretur idola, & Christianos persequeretur.

O. Ac demum, quia quidquid Christiani cruoris in toto terrarum orbe effundebatur, vindictam aduersus Romam ethnicam denunciabat.

C

CAPVT XIX.

De gaudio Christianæ Ecclesiæ ex Romæ conuersione, quam Imperij etiam Romani conuersio erat subsecutura.

TEXTVS.

1.

POsthæc audiui quasi vocem turbarum multarum in cælo dicentium: Alleluia; salus, &
D virtus, & gloria Deo nostro est.

2.

Quia vera & iusta iudicia sunt eius, qui iudicauit de meretrice magna, quæ corrupit terram in prostitutione sua; & vindicauit sanguinem seruorum suorum de manibus eius.

3.

Et iterum dixerunt, Alleluia, & fumus eius ascendit in sæcula sæculorum.

E

4.

Et ceciderunt seniores vigintiquatuor, & quatuor animalia; & adorauerunt Deum sedentem super thronum, dicentes: Amen, Alleluia.

5.

Et vox de throno exiuit, dicens: Laudem dicite Deo nostro omnes serui eius, & qui timetis eum pusilli, & magni.

PARAPHRASIS.

A. POst hæc audiuit Ioannes quadruplex Alleluia: ex quibus duo prima sunt prolata à turba magna cælesti; tertium pronunciauerunt seniores, & animalia; quartum verò erat vox turbę magnæ multarum aquarum, & tonitruorum magnorum. Singula ex his quatuor Alleluia aliquid denuò addebant. Primo enim ex illis adiunctum fuit, *Salus, & gloria, & virtus Deo nostro, quia iudicauit de meretrice magna.* Secundo additur; *Fumus eius ascendit in sæcula.* Tertio; *Amen.* Quarto; *Quoniam regnauit Dominus Deus noster.*

A

6.

Et audiui quasi vocem turbæ magnæ, & ſicut vocem aquarum multarum, & ſicut vocem tonitruorum magnorum, dicentium; Alleluia, quoniam regnauit Dominus Deus noſter omnipotens.

7.

Gaudeamus, & exultemus, & demus gloriam ei; quia venerunt nuptiæ Agni: & vxor eius præparauit ſe.

B. Quartum Alleluia hiſce verbis prouehitur, *Gaudeamus, & exultemus, & demus gloriam Deo, &c.*

B

8.

Et datum eſt illi, vt cooperiat ſe byſſino ſplendenti, & candido. Byſſinum enim iuſtificationes ſunt Sanctorum.

9.

Et dixit mihi, Scribe: Beati qui ad cœnam nuptiarum Agni vocati ſunt: & dixit mihi; Hæc verba Dei vera ſunt.

C. His annectitur, Angelum (illum ſcilicet magnæ poteſtatis, de quo initio cap. 18.) Ioanni edixiſſe, *Scribe, Beati qui ad cœnam nuptiarum Agni vocati ſunt.*

C

10.

Et cecidi ante pedes eius, vt adorarem eum; & dicit mihi: Vide ne feceris: conſeruus tuus ſum, & fratrum tuorum habentium teſtimonium Ieſu. Deum adora. Teſtimonium enim Ieſu eſt ſpiritus prophetiæ.

D. Ad cuius Angeli pedes cùm Ioannes ſe vellet venerabundus prouoluere, vt eum adoraret; tum ille; Caue (inquit) ne feceris, ſum enim vnà tecum ſeruus, & cum ceteris tuis fratribus, qui Chriſti Domini teſtimonium habent. Sed Deo cultum & adorationem defer: *Teſtimonium enim Ieſu eſt ſpiritus prophetiæ.*

D

11.

Et vidi cælum apertum; & ecce equus albus; & qui ſedebat ſuper eum, vocabatur Fidelis, & Verax; & cum iuſtitia iudicat, & pugnat.

E. Cernit deinde Ioannes ex cælo aperto prodiiſſe imperatorem equo albo inſidentẽ; cui nomen *Fidelis, & Verax.* Ipſum verò pergere, vindictam de ſuis hoſtibus ſumpturum; quibus vt bellum inferret, rationem pro ſe & æquitatem ferebat.

12.

Oculi autem eius ſicut flamma ignis & in capite eius diademata multa, habens nomen ſcriptũ, quod nemo nouit niſi ipſe.

F. Ipſius oculi flammarum inſtar ardebant. Porrò tegmen capitis multiplicis lintei gyro conſtabat; in quo multæ erant coronæ, (nam ſingula linteati tegminis volumina ſunt veluti coronæ ſingulæ, ſi antiquitatis veſtigia relegantur.) Gerebat item in diademate nomen aliud compendiarijs notis ſcriptum; quæ eidem vni innoteſcebant: quare ſolus ipſe norat nomen illud, quod in diademate geſtabat.

E

13.

Et veſtitus erat veſte aſperſa ſanguine: & vocatur nomen eius, Verbum Dei.

G. Priùs autem quàm dux ipſe in prælium concurreret, veſtem inimicorum ſanguine maculoſam ferebat: & præter duo prædicta nomina, tertium aliud habebat eiuſmodi, *Verbum Dei.*

14.

Et exercitus, qui ſunt

H. Præſtantiſſimum hunc ducem ponè ſequebantur cæleſtes

A in cælo, sequebantur eum in equis albis, vestiti byssino albo, & mundo.

15.

Et de ore eius procedit gladius, ex vtraque parte acutus; vt in ipso percutiat gentes; & ipse reget eas in virga ferrea, & ipse

B calcat torcular vini furoris iræ Dei omnipotentis.

16.

Et habet in vestimento & in femore suo scriptum: Rex regum, & Dominus dominantium.

17.

Et vidi vnũ Angelum stantem in sole: & clamauit voce magna, dicens omnibus auibus, quæ volabant per medium cæli:

C Venite, & congregamini ad cœnam magnam Dei.

18.

Vt manducetis carnes regum, & carnes tribunorum, & carnes fortium, & carnes equorum, & sedentium in ipsis, & carnes omnium liberorum, & seruorum, & pusillorum, & magnorum.

D

19.

Et vidi bestiam, & reges terræ, & exercitus eorum congregatos ad faciendum prælium cum illo, qui sedebat in equo, & cum exercitu eius.

E

20.

Et apprehensa est bestia, & cum ea pseudopropheta, qui fecit signa coram ipso, quibus seduxit eos, qui acceperunt characterẽ bestiæ, & qui adorauerũt imaginem eius. Viui missi sunt hi duo in stagnũ ignis ardenti sulphure.

stes phalanges; omnes verò bysso candida & munda amicti, equis albis vehebantur.

I. At cædes in hostibus edenda erat prorsus gladio ancipiti, qui ex ducis ore prodibat. Et quidem mirum est, inimicos priùs eo gladio fore occidendos; deinde ab eodem duce ferreâ virgâ regendos; atque vtrâque de causa verè satis dicitur hic dux ac Dominus iræ omnipotentis Dei torcular calcare.

K. Enimuerò citra tria illa nomina superiùs dicta, est etiam dignissimus tanti ducis titulus, & stemma; *Rex regum, & Dominus dominantium.* Quod inscriptionis insigne inscriptum, (id est, acu pictum) in veste ferebat; nempe in ea vestimenti parte, quæ femora contegit.

L. Antequàm ad ipsius congressus & cædis spectaculum perueniatur; apparet quidam Angelus, qui solis claritati expositus cælestes inuitat aues, vt ad lautissimum cogantur epulum; quod sunt habituræ in eorum carnibus, qui prædicti ducis gladio occidendi sunt. Exprimitur autem in conuiuio apponendam plurimam carnium copiam tam equitum, quàm equorum.

M. Posteà clades ipsa, & internecio figuratur. Primoque dicitur exercitus, in quem dux iste impetum erat facturus, esse marinæ bestiæ exercitus; nec non tam bestia ipsa, quàm terræ Reges, eorumque exercitus coacti iam atq; parati esse, vt cum prædicto duce & eius copijs confligerent.

N. Verùm vbi cælestis dux in eos irruit, dehiscens tellus bestiam marinam, & terræ bestiam absorpsit, easq; in ignitum stagnum demersit.

21.

Et ceteri occisi sunt in gladio sedentis super equum, qui procedit de ore ipsius, & omnes aues saturatæ sunt carnibus eorum.

O. Ceteri autem occisi sunt ipsius ducis gladio, qui ex eius ore prodit; & vniuersæ aues ipsorum carnes depastæ sunt.

A

Interpretatio superioris Paraphrasis.

A. Per quatuor Alleluia indicatur publica & generalis gestientis Ecclesiæ lætitia in Gentium subiugatione; id est, in earum ad Christi fidem conuersione, quæ Romæ conuersionem subsecuta est. Itaque quadruplex Alleluia perfectam continet laudem, quam Christiana Ecclesia Deo decantauit ob clarissimam victoriam de Roma partam. Hæc autem perfecta laus quatuor amplectitur partes, quæ quadruplici respondent Alleluia. Prima laus est per fidem cognitio præstantissimi illius facinoris. Secunda, Dei glorificatio per Christianæ vitæ opera, quæ laus diuturna ac perpetua est. Tertia est, quam Deo ipsius ministri deferunt, nempe Sacerdotes & Euangelici concionatores, dum sua munia strenuè obeunt. Quarta denique vniuersalis de animarum conuersione zelus, quo Ecclesiæ Christianæ filij in totius mundi conuersione constantissimè laborarunt. In quadruplicis huius Alleluia numero fuit habitus respectus ad Psalmos omnino viginti, quibus Alleluia pro inscriptione est. In eo autem, quod singulis Alleluia subiungitur, obiter attingitur eorundem Psalmorum argumentum; quod non est aliud, quàm quod in hac Apocalypseos parte tractatur; atque in eorum omnium argumento directè agitur de Ecclesiæ Christianæ lætitia ob Gentilitatis conuersionem. B

B. Euidenter habetur hîc sermo de Agni nuptijs, quæ Babylonis conflagrationem consequuntur. Cùm verò hæc Babylonis exustio nihil aliud significet, quàm Romæ ethnicæ ad Christum conuersionem: perspicuè hinc elicitur huiusmodi nuptias ad illud idem tempus referendas, quo Gentilitas ad fidem traducta est. Et contextus sanè ipse satis vrget, vt sponsæ nomine hoc in loco Romana designetur Ecclesia, ceterarum Ecclesiarum caput: nec non nuptialis celebritatis dies sit lætissima illa Christianæ Religionis in Romana Ecclesia publicè promulgatæ lux; quando fides Catholica ex idololatria triumphum reportauit. Ecclesia ergo Romana per comparationem ad Reginam Esther dicitur in præsenti se ad hasce nuptias preparasse; eidemq; datum, vt se byssino splendenti & candido amiciat. C

C. Beatum Petrum adumbrat Angelus ille, qui Ioanni enunciat, *Beati, qui ad cœnam nuptiarum Agni vocati sunt.* Quorum verborum sensus is est; publicâ Christianæ Religionis professione Romam semel inuectâ, magnificum fore cælestis sapientiæ conuiuium, quo Deus Romanæ Ecclesiæ nuptias celebraturus erat; cùm per Ecclesiam ipsam Romanam ipse cælestis doctrinæ perfectionẽ & copiam suis fidelibus impertiret.

D. Delinitus Ioannes, & mirum in modum recreatus certissimâ tantæ prosperitatis spe, ad quam Christi Ecclesia in terris per Romæ & Gentilitatis conuersionem extollenda erat; sese abijcit ad Petri pedes, (quem ille indicabat Angelus, à quo certior ipse Ioannes fiebat de prædicta Ecclesiæ prosperitate) quasi eos deosculaturus, ob felicissimum illum venturæ lætitiæ nuncium. Licet autem Ioannes hac in re, non malè, sed rectè se gesserit; Petrus tamen pro summa ipsius vrbanitate, passus non est, Ioannem se illi tantopere demittere; sed vt cum eo simpliciùs & faciliùs ageret, eamq; reuerentiam vni reseruaret Christo. Ait verò Petrus se esse conseruum eorum omnium, qui Ioannis appellantur fratres; nempe Prophetarum, siue eorum, qui spiritum prophetiæ habent, id est, qui Euangelicos prædicatores agunt. D

E. Quòd Ioannes hîc cælum reseratum suspicit; Ecclesia Christiana est, vt sæpe alibi, quòd autem nunc cælum patescit, denotat; ante publicam Religionis Christianæ exercitationem, cælum ipsum quasi occlusum & obseratum videri, cùm nondum Christianæ Ecclesiæ gloria & splendor terrarum orbi sese explicuerit; sicuti posteà cognitus fuit & spectatus per Euangelij prædicatorum exercitum; qui equestribus huius capitis copijs designatur. Præterea cælum ipsum aperiri, mysteriorum reuelationem denotat. Huius militiæ & expeditionis dux Christus est; qui obequitans apparet, quia aduentat suis salutem & incolumitatem allaturus, vt ex cap. 6. colligitur. Albus item equi color facit cum prælij huius significatione. Quippe plus iam in eo triumphi, quàm prælij, videbatur fore. Ducis huius nomen, id est, Fidelis & Verax, reuocandum est ad fidelitatem & veracitatem, qua Christus suis stetit promissis in victoria suę Ecclesiæ de Gentibus gloriosissimè cōparanda. E

F. Oculorum flammæ eiusdem hîc significationis sunt, atque cap. 1. Multiplex corona multiplicem denotat dominationem ac regnum in omnes mundi nationes. Diadematis notæ symbolicè innuunt incomprehensibilem Christi victoriæ atq; regni magnitudinem: cùm ipse nouerit solus, quot & quàm gloriosæ fuerint ipsius victoriæ.

G. Dux hic sanguine infectas gerit vestes, antequàm prælium committat; quia maxima mundi conuersio præstituit, atque vt ita dicam, præsupponit Christi Domini passionem: in qua verè ac significanter dicitur Christus irę Dei lacum, siue torcular calcasse, & hostium sanguine immaduisse. Iam quòd ipsius nomen esse, *Verbum Dei*, perhibetur; ideo fit, vt denotetur huius belli atque expeditionis efficacitas. Etenim si Dei verbum efficacissimum est; quid existimamus fore in eo, quod tam accuratè suscepit, vt infectus sanguine prælium ipsum iniret.

H. Exercitus equis albis portatus ſymbolum eſt Euangelij prædicatorum; quorum miniſterio Deus vſus fuit ad glorioſam hanc expeditionem. Hoc autẽ concionandi munere plures tunc Chriſtianorum, ac ferè omnes fungebantur. Porrò in ijs ipſis ſymbolum equitum ad ſaluandi munus refertur; & albus equorum color triumphi ſpeciem habet. Nec verò in hoc prælio milites ipſi ſanguine adſperguntur; non enim iam tunc eis ſanguine hæc expeditio ſtabat; ſed Chriſti ſanguinis merito ac valore ſuffulti vniuerſum orbem triumpharunt, ſanctitatis atque iuſtitiæ amictu induti.

I. Chriſtus ipſe eſt, qui hanc myſticam cædem facit; & ipſius oris gladius eſt cæleſtis illius doctrina: vnde prædicatorum exercitus, per illam militum prælium cõmittentium ſpeciem, fruitur: triumpho tota tamen victoriæ atq; triumphi gloria vni Chriſto debetur. Ad hæc, quos Chriſtus ore ſui gladio myſticè interficit; eoſdem deinceps virga ferrea moderatur ac regit. Quare qui peccato ſunt mortui, viui poſteà & incolumes manent, vt Chriſti gubernatione fruantur. De virga autem ferrea ſatis multa ſunt dicta cap. 2. notat. 4. & 5.

K. Prætereà, vt ſignificetur, quantam Chriſti victoria felicitatem importet ijs, qui myſticè ipſius occiduntur gladio, & ferreo ſceptro reguntur; illud additur, quod ad titulum ſpectat: *Rex regum, & Dominus dominantium*. Quam inſcriptionem dux ipſe in femore geſtabat. Hoc autem innuit, quos ipſe ſibi ſubijcit, eoſdem ab eo fieri Reges; & quod ſublimius eſt, filios. Nam in femore propagatio generis intelligitur.

L. Angelus aues ad conuiuium inuitans Ezechielem ſignificat. Dicitur verò huiuſmodi Angelus in ſolis claritate viſus, vt inde ad epulum inuitaret aues; quia in doctrinæ Euangelicæ claritate (quando *habitantibus in regione vmbræ mortis lux orta eſt eis*) apparet. Ezechielis vaticinio inuitari Angelos, qui per cæli aues figurantur ad opiparum conuiuium, quod eis Chriſtus apponit in tot gentium atque nationum conuerſione; tam ſapientium, quàm rudium & inſipientium; quia *homines, & iumenta ſaluat Dominus*: qui omnes poſt Romæ conuerſionem Chriſtiana ſacra ſuſceperunt.

M. Exercitus ille, cum quo prælium cæleſtis Imperator committit, eſt vniuerſum Romanum Imperium idololatriæ deditum. Propterea, quod ad figuram ipſam attinet, inducitur maris beſtia, & Reges etiam ac gentes, quas ſibi ſubiectas & obſequentes habebat. Omnes enim vnà coniurauerant in Chriſti Euangelium ac fidem.

N. Illinc tamen fuit hic effectus conſecutus, vt in inferos detruderentur maris beſtia ac beſtia terræ; id eſt, illi omnes in quibus pertinaciter reſtitit Imperij Romani ethnici, & carnalis ſapientiæ contentio aduerſus Eccleſiam: ipſa autem Eccleſia ſalua & incolumis ſuperesſet; & nihil iam ſibi deinceps præcaueret à Romano illo Imperio ethnico, & ab illa carnis ſapientia, quæ pro idololatria contra Euangelium depugnabat.

O. Hinc etiam ſubſecutum eſt, vt Gentes omnes Chriſtianam amplecterentur Religionem. Quarum conuerſio eleganter figuratur in ea cęde & internecione, quam Chriſti gladius in hoſtium exercitu edidit; nec non in eo epulo lautiſſimo, quod Angelis fuit apparatum per generalem illam innumerabilium hominum conuerſionem.

CAPVT XX.

De diuturna pace Eccleſiæ poſt Imperij conuerſionem: ac demum de Antichriſti temporibus, & de vniuerſalis Iudicij die.

TEXTVS.

1.
ET vidi Angelum deſcendentem de cælo habẽtem clauem abyſſi, & catenam magnã in manu ſua.

2.
Et apprehendit dracone͂, ſerpentem antiquum, qui eſt diabolus, & Satanas, & ligauit eum per annos mille.

3.
Et miſit eum in abyſſum, & clauſit, & ſignauit ſuper illum, vt nõ ſeducat ampliùs gẽtes, donec conſummentur mille anni. Et poſt hęc oportet illum ſolui modico tempore.

PARAPHRASIS.

A. EX tribus illis, dracone, beſtia maris, & beſtia terræ, (quorum coniuratio, cap. 12. & 13. depicta eſt) ſuprà iam dictum, quod de duabus beſtijs actum ſit. Supereſt nunc draconis exitum explicare; id quod Ioanni hoc modo fuit oſtenſum. Videre ſibi viſus eſt Raphaelem Angelum, è cælo deſcendentem, qui clauem putei abyſſi, & catenam ingentem manu geſtabat.

B. Hic Angelus apprehenſum draconem catena conſtrinxit, vt per mille annorum ſpacium religatus maneret.

C. Hanc ad rem illum in abyſſi puteum detruſit, & claui obſerauit, clauſtrumque ipſum obſignauit ſigillo; vt draco ante mille annos euadere inde non poſſit ad Gentes ſuis lenocinijs ſeducendas. Ceterùm Ioanni tunc reuelatum fuit, diuino conſilio eſſe decretum, vti exactis mille annis draco ſolueretur catenâ, & exiguo temporis interuallo Gentes decipere permitteretur.

A

4.

Et vidi ſedes, & ſederũt ſuper eas, & iudicium datum eſt illis, & animas decollatorum propter teſtimonium Ieſu, & propter verbum Dei, & qui non adorauerunt beſtiam, nec imaginem eius, nec acceperunt characterem eius in frontibus aut in manibus ſuis, & vixerunt, & regnauerunt cum Chriſto mille annis.

D. Interim verò ſimul ac alligatus eſt draco, apparuerunt repentè throni; in quibus conſederunt ij, quibus iudicare conceſſum eſt. Tunc autem è mortuis ſunt excitati, qui ingruente ac ſæuiente perſecutione mortem pro Chriſto fortiter tolerauerunt. Nec ſolùm Martyres reuixere; ſed ij etiam confeſſores, qui perſecutionis tempore firmiter ſe geſſerunt, nec beſtiæ dedere manus, neque ipſius ſtemma atque inſigne, ſiue fronte, ſiue manu acceperunt. Hi inquam omnes reſurrexerunt, vbi primum ligatus eſt draco, cum Chriſto victuri ac regnaturi mille ipſos annos, quibus draco conſtrictus permanſit.

B

5.

Ceteri mortuorum non vixerunt, donec conſummentur mille anni. Hæc eſt reſurrectio prima.

E. Mortuorum reliqui, (nempe Chriſti Martyrum inimici) qui Martyres ipſos diuexarunt, non tunc excitabuntur ab inferis; ſed quando ſolutus fuerit draco. Subdit Ioannes quod de aliorum reſurrectione poſt draconem alligatum, & de reſurrectione aliorum poſt eundem ſolutum dixit, non fore intelligẽdũm de reſurrectione generali, ſed de alia prima.

C

6.

Beatus & ſanctus, qui habet partem in reſurrectione prima. In his ſecunda mors non habet poteſtatem; ſed erunt ſacerdotes Dei & Chriſti, & regnabunt cum illo mille annis.

F. Nihilominùs ſicut beati, ac verè felices ſunt cum gloria reuicturi extremo generalis reſurrectionis die; ceteri verò ſummæ infelicitatis & ignominiæ pleni: ita etiam qui fuerint ad vitam reuocati ſub draconis illigati tempus, ſanctos illos ac beatos verè eſſe, nec amplius morituros; ſed Dei fore atque Chriſti ſacerdotes; & cum eo regnaturos mille ipſis annis, quibus religabitur draco.

D

7.

Et cùm conſummati fuerint mille anni, ſoluetur Satanas de carcere ſuo, & exibit, & ſeducet gentes, quæ ſunt ſuper quatuor angulos terræ, Gog, & Magog, & congregabit eos in prælium, quorum numerus eſt ſicut arena maris.

8.

Et aſcenderunt ſuper latitudinem terræ; & circuiuerunt caſtra Sanctorum, & ciuitatem dilectam.

G. Enimuerò tranſactis mille annis ſoluetur draco, & Gentes ſeducet, quæ in quatuor terræ angulis commorantur, atque innumerabilem conflabit exercitum aduerſus Sanctorum copias & ciuitatem Deo chariſſimam. Huius exercitus à dracone coacti dux nomine Gog; exercitus verò ipſe nomine Magog compellantur.

E

9.

Et deſcendit ignis à Deo de cælo, & deuorauit eos.

10.

Et Diabolus, qui ſeducebat eos miſſus eſt in ſtagnum ignis, & ſulphuris, vbi & beſtia, & Pſeudopropheta cruciabuntur die ac nocte in ſæcula ſæculorum.

H. Sed ignis è cælo deſcendet, & Gogi exercitum deuorabit. Quo peracto draco in ſtagnũ ignis & ſulphuris deijcietur; vbi cum maris, & terræ beſtijs in æternum cruciabitur.

11.

Et vidi thronum magnum candidum, & ſedentem ſuper eum, à cuius conſpectu fugit terra & cælum, & locus non eſt inuentus eis.

I. Poſt hæc cernit Ioannes magnum & candidum thronum; è cuius conſpectu cælum ac terrã extemplò ſe ſubducere ac penitus euaneſcere aduertit.

K. Deinde

12.

Et vidi mortuos magnos, & pusillos stantes in conspectu throni: & libri aperti sunt: & alius liber apertus est, qui est vitæ; & iudicati sunt mortui ex his, quæ scripta erant in libris secundùm opera ipsorum.

K. Deinde mortuos vniuersos videt ad vitam reuocari, & ante thronum illum sisti: reserari libros; & librum etiam vitæ aperiri: atque mortuos omnes iudicari iuxta ea, quæ in libris erant, pro vniuscuiusque operibus descripta.

13.

Et dedit mare mortuos, qui in eo erant, & mors, & infernus dederũt mortuos suos, qui in ipsis erant, & iudicatum est de singulis secundùm opera ipsorum.

L. Atque in hoc quidem generali iudicio, nullus ex mortuis poterit delitescere, quin iudicis sententiam excepturus ante ipsius tribunal sistatur. Quare ibi apparebunt quotquot deuorauerat mare, quotquot in terra sunt extincti, qui inquam vocantur captiui mortis & inferni. Hæ enim tragicæ personæ inducuntur quasi simul associatæ; ita vt, quos mors occidit, deuoret infernus.

14.

Et infernus & mors missi sunt in stagnũ ignis, hæc est mors secunda.

M. Peracto iudicio infernus & mors mittuntur in ignitum stagnum, cui nomen mortis secundæ inditur.

15.

Et qui non inuentus est in libro vitæ scriptus, missus est in stagnum ignis.

N. Et qui in libro vitæ non est inuentus scriptus, in illud ipsum stagnum fuit detrusus.

Interpretatio superioris Paraphrasis.

A. In Angelo, qui de cælo descendit Draconem alligaturus, ad Tobiæ librum alluditur; vbi Raphael (quod nomen sonat *medicina Dei*) Dæmonem constrinxit, vt Sara tranquille & pacatè suo posset matrimonio frui. Quamobrem dæmonis alligatio, cuius mentio in capite hoc fit, eò est referenda, vt Romana Ecclesia Agni sponsa quietè & pacificè fruatur matrimonio, quod superiori capite fuit indicatum; videlicet per publicum ac pacificum Catholicæ Religionis vsum ac professionem, toto illo Dæmonis alligati tempore. Mirificè ergo in huiusmodi figura exprimitur singulare beneficium, quod cælum ipsum nouam Romam tranquillam ac securam reddit de diuturna atque felici Christianæ Religionis possessione. Clauis ergo & catena sunt symbola impedimentorum; quibus arcetur Dæmon, quominus publicum Christianæ fidei vsum possit in Romana Ecclesia interpellare. Porrò abyssus non hic infernum adumbrat, sed profundum Diuini iudicij consilium; sicuti suprà cap. 9.

B. Millenarius numerus in præsenti mysticus est; & plenitudinem temporis à Deo præfiniti vsque ad Antichristi aduentum, indicat.

C. Sigillum securitatis est symbolum, in qua Dei ponitur auctoritas. Quod posteà subiungitur de dracone post modicum tempus soluendo, ad Antichristi persecutionis tempus referendum est.

D. Quæ de thronis deq; inibi sedentibus dicuntur, sunt accipienda atq; explicanda, de publica auctoritate, qua in hoc felici Christianæ professionis tempore Episcopi suas regunt & moderantur Ecclesias. Cuius verò resurrectionis hìc mentio fit, ea mystica est; per quam dicuntur resurgere atque regnare, qui mortem pro Christo subierant; quando ipsorum virtute ac fortitudine adiuta & roborata Ecclesia pacem, securitatem ac regnum adipiscitur.

E. Simili loquendi ratione dicuntur contrariæ factionis milites (id est antiqui Ecclesiæ persecutores) reuicturi, cùm draco solutus fuerit, id est, Antichristi tempore.

F. Verùm primi illi, qui religato dracone fuerint ad vitam reuocati, ij sanè beati erunt atque felices, & à morte secunda prorsus immunes. Qui meritò appellantur Reges & Sacerdotes, qua ratione sacerdotale regnum Sanctis tribuitur.

G. At temporis à Deo præscripti transacta plenitudine, (quæ per mille annorum symbolum designatur) Antichristus soluto Diabolo consurget cum innumerabili exercitu, & contra ciuitatem dilectam, id est, contra Romanam Ecclesiam) bellum præcipuè suscipiet; & ab ea publicum Christianæ Religionis vsum toller. In qua Antichristi persecutione pristinum Gogi & Magogi bellum reuiuiscet.

A

H. Cuius belli exitus is erit; vt Deus mystico Spiritus sancti igne exercitum Antichristi inflammet, & Romanæ Ecclesiæ gloriosum dedat se suis hostibus triumphum, omnibus ad veram Religionem conuersis. Paulò pòst mundi exitus subsequetur; & tunc detrudetur in infernum Diabolus, quò bestia maris, & bestia terræ priùs; deinde Antichristus similiter, & ipsius ministri coniecti fuerant.

I. His exactis sequitur vniuersale iudicium; vbi thronus ingens & candidus denotat amplissimam iudicis maiestatem, & celeberrimam illius diei lætitiam. Cælorum & terræ abstractio ex intuentium oculis, repræsentat rectissimam illius iudicij æquitatem; in quo nec mysticorum cælorum gratia ac fauor, nec terræ mysticæ pietas & commiseratio aliquem protegere aut defendere valebunt; sed sola cuiusque causæ merita patrocinio erunt.

K Qui libri in eo iudicio dicuntur aperti, sunt sacræ Literæ, qua veluti normâ, atque regulâ cuiuslibet hominis iudicium faciendum est. Liber autem vitæ designat electorum catalogum.

L. Quod de mortuis maris, mortis, & inferni dicitur, in paraphrasi obiter explicatum est. Notandum tamen mortis mortuos, ac mortuos inferni non esse distinctos.

B

M. Peracto iudicio eleganter fingitur, duas illas tragicas personas, mortem & infernum, (de quibus sæpe agit Apocalypsis) in ignitum stagnum, id est in inferorum ergastula, concludi; vt vterque in damnatos sæuiant. Scriptum namque est, *Mors depascet eos.* & similiter infernus depascet eos.

Psal. 48. 15.

N. Damnati autem illi omnes erunt, quorum nomina in vitæ librum relata tunc non inueniuntur. Quippe ad æternam damnationem vitandam non satis est, aliquando in libro vitæ fuisse scriptum; nisi in Dei gratia quispiam perseueret. Qui enim non in ea permanent, ex libro vitæ delentur.

CAPVT XXI.

De admirando Ecclesiæ Romanæ triumpho in patria cælesti.

C

TEXTVS.

1.

ET vidi cælum nouum, & terram nouam. Primum enim cælum, & prima terra abijt; & mare iam non est.

PARAPHRASIS.

A. CÆlis ac terræ, quæ à conspectu sedentis in throno disparuerunt, alij successere noui cæli ac terra noua, quæ Deus condidit. In hac tamen noua creatione nullum extitit mare.

2.

Et ego Ioannes vidi sanctam ciuitatem Ierusalem nouam descendentem de cælo, à Deo paratam, sicut sponsam ornatam viro suo.

D

B. Atque in hac eâdem creatione mysticam Ierosolymam, (quæ meritò dicitur de cælo à Deo descendere, vtpote cælestis ac diuina ciuitas) aspexi cum ea gloria & splendore, quem in cælis est habitura; id est eâ gloriâ, amplitudine, ac maiestate ornatam, quæ filij Dei sponsam decent.

3.

Et audiui vocem magnam de throno dicentem, Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis, & ipsi populus eius erunt, & ipse Deus cum eis erit eorum Deus.

C. Ex eo autem throno, quem in gloriosa hac ciuitate Deus habet, ingens processit vox dicens: *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis, &c.*

E

4.

Et absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum; & mors vltrà non erit, neq; luctus, neq; clamor, neq; dolor erit vltrà, quia prima abierunt.

D. In ea felicissima sede nullæ erunt lacrymæ, nulla mors, nullus luctus, aut dolor. Nam militiæ atque laboris tempus iam præterijt, & triumphi atque gloriæ tempus succedit.

A 5.

Et dixit, qui sedebat in throno: Ecce noua facio omnia; & dixit mihi: Scribe, quia hæc verba fidelissima sunt & vera.

E. Ibi perfectè implebitur, quod scriptum est: *Ecce noua facio omnia*, quippe nulla remanebunt vetustatis antiquæ vestigia. Porrò, vt Deus huius certissimæ spei firmitate suos consolaretur seruos, me iussit id ipsum scribere; & iterum atque iterum eius nomina asserere.

6.

Et dixit mihi: Factum est. Ego sum A, & Ω, initiũ & finis. Ego sitienti dabo de fonte aquæ vitæ gratis.

B F. Cumque Deus in suo ipso opere pulcherrimo gloriaretur, & supernæ ciuitatis gloriam mihi demonstraret; addidit insuper, in huius operis perfectione satis ostendi, ipsummet Deum, qui hoc inchoauit opus, esse solum, qui illud absoluere, atque ad gloriosum illud fastigium cumulatè perducere potuerit: quin etiam totam hanc felicitatem gratis promitti illi, qui seriò ac vehementer illam optarit.

7.

Qui vicerit, possidebit hæc; & ero illi Deus, & ille erit mihi filius.

G. Nihilominùs tamen eam gloriam ac felicitatem non adipiscentur, nisi victores validi ac fortes; cùm hæc sit filiorum Dei hæreditas. Nam Dei aduersarij (ij autem sunt timidi, infideles, homicidæ, fornicarij, idololatræ, & quicunque se vitijs ac flagitijs dederunt) omnes apud inferos æternis ignibus addicentur.

8.

C Timidis autem, & incredulis, & execratis, & homicidis, & fornicatoribus, & veneficis, & idololatris, & omnibus mendacibus pars illorum erit in stagno ardenti igne & sulphure, quod est mors secunda.

9.

D Et venit vnus de septem Angelis habentibus phialas plenas septem plagis nouissimis, & locutus est mecum, dicens: Veni & ostendam tibi sponsam vxorem Agni.

H Hactenus promiscuè & generatim dixi, quemadmodum cælestis Ierosolymæ gloria atque maiestas mihi fuerit per speciem visa: nunc verò ostensam mihi visionem distinctius & explicatiùs proponam. Inprimis ergo septem Angelorum, qui phialas tenebant, primus, (ille nimirum, qui meretricis magnæ damnationem mihi ostenderat) ad me accedens; *Veni* (inquit) *ostendam tibi sponsam vxorem Agni.*

10.

E Et sustulit me in spiritu in montem magnum & altum; & ostendit mihi ciuitatem sanctam Ierusalem descendentem de cęlo à Deo.

I. Vt verò cælestem mihi vrbem indicaret, me spiritu sustulit in montem magnum atque editum, in cuius vertice extructa erat ciuitas; vt eam ingressus singillatim cõtemplarer gloriam, quam Deus mysticæ Ierosolymæ præparauit.

11.

Habentem claritatem Dei, & lumen eius simile lapidi pretioso, tanquam lapidi iaspidis, sicut crystallum.

K. Vbi ad montis culmen conscendi, primò diligenter notaui admirabilem prorsus lucem & claritatem, qua cælestis hæc ciuitas fruitur. Tota autem ea claritas atque fulgor deriuatur ex luminari quodam simili lapidis pretiosi, qui iaspis pariter & crystallus lucidissima foret. Nec aliud est hoc luminare, quàm ipsemet ciuitatis huius princeps; qui in medio ipso vrbis situ ceteris partibus editiore solio insidet pulcherrimo & ornatissimo.

A

12.

Et habebat murum magnum & altum habentem portas duodecim; & in portis Angelos duodecim, & nomina inscripta, quæ sunt nomina duodecim tribuum filiorum Israel.

L. Obseruaui deinde duodecim in ipsa ciuitate portas; tres nimirum ad Orientem; tres ad Aquilonem; tres ad Austrum; & tres ad Occidentem. Hisce in portis duodecim scripta erant duodecim tribuum Israelis nomina, (earum scilicet tribuum, de quibus suprà cap.7. actum est,) ita tamen vt nomina singula singulis portis essent insculpta. In singulis item portarum vnus Angelus erat ianitor constitutus.

B

13.

Ab Oriente portæ tres, & ab Aquilone portę tres, & ab Austro portæ tres, & ab Occasu portæ tres.

14.

Et murus ciuitatis habens fundamenta duodecim, & in ipsis duodecim nomina duodecim Apostolorum Agni.

M. Præterea, cùm ipsa ciuitas in editi montis vertice foret constituta, fundamenta ipsa murorum foris poterant discerni; & ad cuiusque portæ latera erant duodecim Apostolorum nomina in ipsis fundamentis impressa: fundamentum enim omni ex parte habebat duodecim veluti lineas & coria, in quorum infimo nomen erat Petri Apostolorum principis; deinde cetera Apostolorum nomina per ordinem sequebantur, vsq; ad Matthiæ nomen, quod in superiore torio erat. Quo verò ordine essent nomina reliquorum scripta, id non constat.

C

15.

Et qui loquebatur mecum, habebat mensuram arundineam auream, vt metiretur ciuitatem, & portas eius, & murum.

N. Qui autem mecum loquebatur manu gerebat calamum, qui iustam humanæ staturæ mensuram continebat; illam inquam, quæ in sacris literis prima mensura appellatur. Vnde calamus iste eiusdem erat longitudinis cum Ezechielis calamo: cum eo tamen discrimine, quòd hic calamus aureus fuerit, Ezechielis non item. Hunc ergo calamum Angelus manu gestabat, ad ciuitatem, portas & murum dimetienda.

16.

Et ciuitas in quadro posita est, & longitudo eius tanta est, quanta & latitudo: & mensus est ciuitatē de arundine aurea per stadia duodecim millia: & longitudo, & altitudo, & latitudo eius ęqualia sunt.

D

O. Muri ipsi in quadrum erant perfectissimè dispositi; quorum latera singula excurrebant in duodecim stadiorū millium longitudinem, id est, in mille quingenta milliaria, si milliaribus singulis octo tribuantur stadia. Quæ singulorum laterum longitudo centuplo maior est quàm ea longitudo, quæ vnicuique Babylonis vrbis lateri inerat. Et quamuis tanta esset tamque immensa cælestis ciuitatis magnitudo; pauimentum tamen ipsius & murorum fundamentum ita erat omni ex parte ad perpendiculum exæquatum, vt murorum corona æqualis vndiq; consurgeret.

17.

Et mensus est murum eius centum quadraginta quatuor cubitorum, mensura hominis, quæ est Angeli.

E

P. Ciuitatis murus calamo, quem Angelus manu tenebat, mensuratus in altitudinem patebat centum quadraginta quatuor cubitis, id est humanis staturis viginti quatuor secundùm antiquam dimensionem.

18.

Et erat structura muri eius ex lapide iaspide. Ipsa autem ciuitas aurum mundum simile vitro mundo.

Q. Vrbis ædificia omnia ex auro pellucido erant fabricata.

A 19.

Et fundamenta muri ciuitatis omni lapide pretioso ornata. Fundamentum primum, iaſpis: ſecũdum, ſapphirus: tertium, calcedonius: quartum, ſmaragdus:

R. Fundamenta pulcherrimè erant diſpoſita, veluti duodecim ex lapillis pretioſiſſimis lineæ; quarum quælibet totum ciuitatis quadrum circuibat. Harum autem gemmarum profundior erat iaſpis; deinde hoc ordine reliquæ ſubibant; ſapphirus, carbunculus candidus, ſmaragdus, ſardonyx, ſardius, chryſolitus, berillus, topazius, chryſopraſus, hyacinthus, amethyſtus.

20.

Quintum, ſardonyx: B ſextum, ſardius: ſeptimũ, chryſolitus: octauum, berillus: nonum, topazius: decimum, chryſopraſus: vndecimum, hyacinthus: duodecimũ, amethyſtus.

21.

Et duodecim portæ, duodecim margaritæ ſunt C per ſingulas: & ſingulæ portæ erant ex ſingulis margaritis; & platea ciuitatis aurum mũdum, tanquam vitrum perlucidum.

S. Ad hæc; portæ ipſæ duodecim, quantumuis ſummæ tum maieſtatis fuerint, tum proportionis; ſingulæ tamen ex ſingulis erant margaritis fabricatæ. Iam ipſius vrbis viæ erant latiſſimæ, & omnes ex auro perſpicuo ac pellucente, ſicuti ipſa ædificia.

22.

Et templum non vidi in ea; Dominus enim Deus omnipotens templum illius eſt, & Agnus.

T. Nullum in hac ciuitate templum peculiare viſebatur. Templum quippe illius erat, Deum & Chriſtum in media ipſa vrbe ſedentem in throno habere: atque hoc templo tota fruebatur ciuitas.

D 23.

Et ciuitas non eget ſole, neque luna, vt luceant in ea; nam claritas Dei illuminauit eam, & lucerna eius eſt Agnus.

V. Nihilo magis ſole, aut luna indigebat. Dei namque claritas eidem pro ſole eſt, & claritas Chriſti pro luna.

24.

Et ambulabunt Gentes in lumine eius; & reges E terræ afferent gloriã ſuam & honorem in illam.

X. Tametſi autem qui ciuitatem cæleſtem verſus iter faciũt, necdum ad eam peruenere, non poſſunt hæc duo luminaria maxima atq; clariſſima cernere, donec intrò ſuccedant; ſplendor tamen, qui ſeſe ſupra muros attollit, eſt ita conſpicuus ac fulgens, vt longiſſimè proſpici poſſit; & eis indicare viam, qui ad cæleſtem vrbem pergunt, quò Reges terræ ſecum conuehunt, quidquid gloriæ atque pretij poſſidebant.

25.

Et portæ eius non claudentur per diem: nox enim non erit illic.

Y. Iſaias de Ieroſolyma prodidit, ipſius portas nec nocte, nec die obſeratum iri: ego verò ſolùm affero huius vrbis portas die non claudi. Cùm enim ibi nox minimè ſit; ſi die non claudantur portæ, nunquam omnino claudantur neceſſe eſt. Iſaiæ 60. 11.

26.

Et afferent gloriam & honorem Gentium in illam.

Z. Qui verò hanc ingrediuntur vrbem, eò conferunt quidquid in mundo optimum, quidquid glorioſum, quidquid honorificum eſt.

27.
Non intrabit in eam aliquod coinquinatum, aut abominationem faciens, & mendacium; nisi qui scripti sunt in libro vitæ Agni.

AA. At scelere aliquo inquinatus nemo illuc intrabit; sed ij solùm qui in libro Agni sunt scripti. Quare illuc minimè patebit additus efferatæ alicui bestiæ venenatæ aut immundæ.

Interpretatio superioris Paraphrasis.

A. Noui cæli, ac noua tellus absque mari, repræsentant nouum beatorum felicitatis statum post extremum iudicium. Cælorum autem veterum mysticorum proprium erat, agere de animarũ salute & incolumitate, deque Sacramentorũ administratione: & terræ mysticæ erat, per patientiam ac voluntariam afflictionem proferre veros animi fructus. At verò noui cæli mystici, illud sibi vt proprium ac peculiare officium ducent, Dei conspectu & gloriæ lumine æternum frui, absque vlla deinceps motus conuersione. Nouæ autem terræ illud erit proprium munus, nempe gloriæ dotes; quibus gloriosa beatorum corpora circumfluent. Porrò in hac noua creatione mysticum mare non apparebit; id est, nulla iam ingruent pericula, nullæ inconstantiæ vicissitudines, nullæ procellæ, aut tempestates.

B. Per nouam seu mysticam Ierosolymam Romana indicatur Ecclesia; & ea est, quę eleganter dicitur de cælo à Deo descendere, vel descendisse. Hanc verò Romanam Ecclesiam, ait Ioannes se nunc vidisse in ea gloria, quam post iudicij diem possidebit; id est, eâ gloriâ ac maiestate suspiciendam, quæ Christi sponsam in cælo decebat.

C. Atque idem ipse Dominus, qui in gloriosa hac ciuitate suum habet thronum, asserit atque confirmat; Sanctos omnes ipsius conspectu in ea vrbe familiarissimè & amicissimè fruituros; nec non mutuâ omnes inter se præsentiâ, sicut sese mutuo cernunt atque fruuntur, qui intra idem commorantur tabernaculum.

H. Angelus, qui Ioanni hanc supernæ ciuitatis effigiem demonstrauit, beatum adumbrat Paulum; id quod egregiam habet conuenientiam.

I. Cur superna ciuitas sit supra montem effiсta, facilè intelligitur.

K. Præcipua cælestis Ierosolymæ felicitas est gloria, quam essentialem vocant; quæ consistit in ipsa Diuinæ essentiæ atque naturæ fruitione. Felicitas isthæc summa symbolicè figuratur in ea claritudine, quam Ioannes ex iaspide viridi, sed crystalli similitudinem habente, dimanare conspexit. Nam iaspis est gloriæ ac Diuinitatis symbolum, vt dictum est cap.4. & in primo etiam ciuitatis fundamento tractatur. quapropter iaspis crystalli instar pellucidus, & summam emittens claritatem atque splendorem, symbolum est aptissimum, quo significatur, in patria cælesti Deum suam intimam detegere claritatem; atque eâdem beari, & gloriosissimam reddi totam illam cælitum beatissimorum vrbem.

L. Duodecim ciuitatis portæ, ternæ ad singulas quatuor mundi partium obuersæ denotant, vniuersis gentibus atque nationibus (si tamen in fide & charitate sint,) aditum in hanc vrbem sine vlla exceptione patescere. Et duodecim quidem portarum symbolum ad eos propriè spectat, qui Gentiũ conuersioni fuere instrumento & adiumento: quæ Gentes sunt mystici Hebræi Christum eiusque fidem ac religionem amplectentes. Hi cap.7. in duodecim diuiduntur tribus, quarum Patriarchæ sunt Apostoli. Iam quòd adeò sit exiguus portarum huius vrbis numerus, si ipsius immensitatem spectes, id sanè honorificentissimũ est ijs, qui suam operam & industriam ad Gentium conuersionem cõtulerunt. Quòd autem in Apocalypsi porta Dan non numeretur inter ceteras, innuit, nonnullis satis minimè fore, fuisse eos in hac vita aliorum salutis instrumentum, vt portarum gloriam in cælesti Ierosolyma adipiscantur. Angeli huius vrbis ianitores denotant, nihil in hanc ciuitatem ingressurum, quod non deceat ipsius dignitatem. Ecquis enim Angelos aut supplantare aut superare valeat?

M. Duodecim Apostolis fundamentorum symbolum, & gloria attribuitur: quòd primi ipsi Apostolicum symbolum composuerint & prædicauerint. Quamobrem parui refert, legitimum ipsorum Apostolorum ordinem ignorari; satis enim est, symboli capitum ordinatã seriem cognosci.

N. Aureus calamus maximas Christi meritorum diuitias adumbrat: quorum dimensione cælestis Ierosolymæ ædificium mensuratur. Nam cui magna fuerit meritorum Christi cognitio (cuiusmodi habebat Paulus) ille poterit rectè dimetiri cælestis huius vrbis longitudinem ac latitudinem, murorum altitudinem, & fundamentorum profunditatem. Quin & Angelus ipsas etiam portas hauddubiè dimensus est: non tamen expressa fuit singularum portarum latitudo; vt angustus earum aditus tacitè innueretur; vt habetur Lucæ 13.24.

O. Quadrata vrbis area symbolum est perfectionis, quæ huic mystico ædificio inest. In quo mirum in modum elucent præcipuæ quatuor Diuinæ Prouidentiæ perfectiones. Ad hæc, insignis tanti ædificij magnitudo respondet ingenti saluandorum hominum multitudini, quod Christo Domino, eiusque Apostolis gloriosissimum accidit: murorum atque ædificiorum æquabilitas nobis exprimit maximam beatorum ciuium pacem ac beneuolentiam.

P. In muro Christiano indicantur sacerdotes; qui per viginti quatuor item seniores, siue principes figurantur; de quibus cap.4.

Q. Ædificiorum materia ex perspicuo & pellucido auro, symbolicè innuit, Sanctorum gloriam perfectissimam esse, ac deriuatam à Christi gloria, quæ per chrysolitum denotatur.

R. Sin-

A R. Singulis Apostolici symboli articulis numero duodecim, singulæ etiam ex totidem gemmis sunt selectæ ac destinatæ; quæ illis ipsis articulis, ad quos aptantur, magis appositæ & congruentes visæ sunt Spiritui Sancto.

S. Portæ singulæ ex singulis margaritis effictæ ingentem pariter perfectionem & charitatem adumbrant, quæ in primæuis illis Hebraici populi Christianis enituit: in ijs inquam, qui se totos in Gentium conuersionem strenuè impenderunt; quorum vestigia sacræ Religiosorum hominum familiæ consectari student. Viarum symbolum transfertur ad eam gloriam, quæ communis est illius vrbis non supremis solùm (qui per ædificia figurantur) sed etiam infimis. Aurum translucidum eandem hìc cum ædificijs significationem sortitur.

T. Singulari aliquo orationis loco opus non est, vbi Dei & Christi conspectu clarissimo Sancti fruuntur. Quæ visio eorum corda animosque rapit, & cum Deo perfectissime copulat.

V. Solis symbolo, Dei claritas: Lunæ verò, humanitas Christi significatur: vt cap.12. 1. explicatur.

B X. Conspicuus splendor, quem viatores illuc pergentes longè prospiciunt, antequam duplex illud luminare cernant; indicat illud ipsum, quod Euangelica prædicat doctrina de incredibili felicitate, quã Deus suis electis recondidit & asseruauit. Hic fulgor procul sese prodens Gentes inuitat, vt se viæ committant, & in gloriosam hanc vrbem rectà contendant. Reges qui suam secum gloriam asportant, sunt Ecclesiæ principes, qui secum aduehunt virtutum suarum ac meritorum thesauros.

Y. Portæ ipsæ non clauduntur die aut nocte; quia qui idoneâ meritorum supellectile instructi, & debitis (si quibus premebantur) solutis, ad cælestem beatitudinem pergunt: ijs nunquam ingressus interdicitur.

Z. Gentium gloria atq; diuitiæ, quæ per ciuitatis portas intrò inuehuntur, ostendunt quidnam in terrarum orbe debeat maximè fieri, & æstimari; nimirum vera animi sanctitas ac vitæ puritas & integritas, & quidquid ad veram sapientiam & virtutem spectat.

C

CAPVT XXII.

De æterna felicitate prædicti triumphi, & quanto in pretio Apocalypseos liber haberi debeat.

TEXTVS. / **PARAPHRASIS.**

1.

ET ostendit mihi fluuium aquę vitæ splendidum tanquam crystallum, procedentem de sede Dei & Agni.

A. ILle item Angelus fluuium mihi monstrauit aquę vitę, à Dei & Agni sede effluentem, crystalli instar pellucidum ac splendidum; qui fluuius tot in diuortia atque torrentes diuidebatur, quot erant ciuitatis viæ. Per omnes enim aquarum fluenta ferebantur.

D

2.

In medio plateæ eius, & ex vtraque parte fluminis lignum vitæ, afferens fructus duodecim, per menses singulos reddens fructum suum, & folia ligni ad sanitatem Gentium.

Ex vtraque autem fluminis parte erant vbique arbusta mirifica eiusmodi arboribus constantia, quibus ligni vitæ nomen meritò deberetur. Ferebant autem duodenos singulis annis fructus, nimirum singulos mensibus singulis; & earum quidem arborum folia erant maxime salutaria.

E

3.

Et omne maledictum non erit ampliùs: sed sedes Dei & Agni in illa erunt, & serui eius seruient illi.

B. Hæc omnia vbi mihi indicauit Angelus, subiecit: qui hanc ingrediuntur vrbem, eos esse omnes ab omni maledicto liberos, & Dei atque Agni conspectu in hac ciuitate regnantium semper frui.

4.

Et videbunt faciem eius: & nomẽ eius in frontibus eorum.

Adhæc, hac eàdem in vrbe omnes Dei nomen frontibus impressum gerere; sicuti olim gerebat Aaron, cùm sancta Sanctorum intrabat.

A

5.

Et nox vltrà non erit, & non egebunt lumine lucernę, neque lumine solis. Quoniam Dominus Deus illuminabit illos, & regnabunt in sæcula sęculorum.

6.

Et dixit mihi: Hæc verba fidelissima sunt, & vera. Et Dominus Deus spirituum prophetarum misit Angelum suum ostendere seruis suis, quæ oportet fieri citò.

B

7.

Et ecce venio velociter. Beatus, qui custodit verba prophetiæ libri huius.

8.

Et ego Ioannes, qui audiui, & vidi hæc. Et postquàm audissem, & vidissem, cecidi vt adorarem ante pedes Angeli, qui mihi hæc ostendebat.

9.

Et dixit mihi: Vide ne feceris, conseruus enim tuus sum, & fratrum tuorum prophetarum, & eorum, qui seruant verba prophetiæ libri huius: Deum adora.

10.

Et dicit mihi: Ne signaueris verba prophetiæ libri huius; tempus enim propè est.

11.

Qui nocet, noceat adhuc; & qui in sordibus est, sordescat adhuc; & qui iustus est, iustificetur adhuc; & sanctus, sanctificetur adhuc.

12.

Ecce venio citò, & merces mea mecum est, reddere vnicuique secundùm opera sua.

13.

Ego sum A, & Ω. primus & nouissimus, principium & finis.

14.

Beati, qui lauant stolas suas in sanguine Agni: vt sit potestas eorum in ligno vitæ, & per portas intrent in ciuitatem.

15.

Foris canes, & venefici, & impudici, & homicidæ, & idolis seruientes, & omnis, qui amat, & facit mendacium.

16.

Ego Iesus misi Angelum meum testificari vobis hæc in Ecclesijs. Ego sum radix & genus Dauid; stella splendida & matutina.

C. Quibus omnibus tum visis, tum auditis; ingenti ipse tantę spei solatio delinitus ad ipsius Angeli pedes, qui mihi vrbē demonstrabat, præ lętitia & alacritate volui procidere: sicut suprà ad Angeli magnæ potestatis pedes me abieci. Sed non minùs hic Angelus, quàm ille, me ab hac adoratione arcuit.

D. Post hæc idem mihi Angelus edixit, ne verba prophetiæ libri huius signarem; tempus enim propè esse.

E. Quin etiam ipsius Christi agens personam, subiunxit: sicut is, qui nocet, nocere adhuc pergit; & qui iacet in sordibus, sordescit adhuc: sic etiam qui iustus, adhuc iustificetur oportet; & qui sanctus, adhuc sanctificetur. *Ecce venio citò, & merces mea mecum est, reddere vnicuique secundùm opera sua.*

F. Porrò

A

17.

Et spiritus, & sponsa dicunt: Veni. Et qui audiuit, dicat, Veni: & qui sitit, veniat; & qui vult, accipiat aquam vitæ, gratis.

F. Porrò tam Christi spiritus, quàm Ecclesia Christi sponsa fideles omnes docent, vt singuli preces effundant obnixè dicentes, *Adueniat Domine regnum tuum.* Itaque qui hanc sancti Spiritus & Ecclesiæ præceptionem intente excipiunt, dicant similiter, *Adueniat Domine regnum tuum.* Quam orationem oportet iterari maxima cum siti ac desiderio fruendi cælesti Beatitudinis æternæ fluuio; nec non summâ diligentiâ, atque studio præstandi strenuè, quidquid ad eius fruitionem opus erit. Etenim quantumuis vehemens studium, atque contentio adhibeatur; tanta est tamen felicitas, quæ speratur, vt iure optimo aqua vitæ gratis dicatur concedi.

B

18.

Contestor enim omni audienti verba prophetiæ libri huius: Si quis apposuerit ad hæc, apponet Deus super illum plagas scriptas in libro isto.

G. Denique aduersus eos, qui huius libri doctrinæ sese opponere cōtenderent; addentes, aut detrahentes ex verbis ipsis, aut doctrina, quod addi, aut detrahi minimè potest, quin eidem libri huius doctrinæ obsistatur: aduersus hos inquam, (quod idem est, atque aduersus Hæreticos) diræ & execrationes ipsius Dei iactantur: quibus eiusmodi intenditur comminatio, aduersus eos scilicet Deum septem tubarum plagis belligeraturum. Quòd si in vitæ librum priùs erant relati; eorum nomina ex eodem libro delenda, eosque per finalem impœnitentiam damnandos, nisi maturè resipuerint.

19.

C

Et si quis diminuerit de verbis libri prophetiæ huius, auferet Deus partem eius de libro vitæ, & de ciuitate sancta, & de his, quæ scripta sunt in libro isto.

20.

D

Dicit, qui testimonium perhibet istorum. Etiam venio cito: Amen. Veni Domine Iesu.

H. Hæ comminationes ab ipso intenduntur Christo, qui omnia in hoc libro descripta testificatur. Quin & ipse se citò venturum ad illa ipsa implenda asseuerat. Ego verò aio: Etiam Domine, *Veni Domine Iesu.* Cuius gratia cum vobis omnibus permaneat. Amen.

21.

Gratia Domini nostri Iesu Christi cum omnibus vobis. Amen.

Interpretatio superioris Paraphrasis.

E

A. Per flumen symbolicè significatur cælestis voluptatis magnitudo, qua Beatos Dei & Christi visio perfundit. In vitæ ligno denotatur immortalitas, quæ ex visione ipsa beata procedit; quæ immortalitas perfectissimè sanat quæcumque vulnera ac cicatrices Beati in hac mortali vita habuerint: & propterea arborum folia dicuntur esse ad sanitatem gentium.

B. Maledictum tam culpas, quàm pœnas comprehendit. Ea enim omnia complectitur, quæ homines solent alijs maledicendo imprecari. Quòd omnibus Dei nomen in fronte sit inscriptum indicat, omnes esse potentes ad Diuinam maiestatem pro nobis in hac vita degentibus exorandam.

C. Beatus Paulus est ille, ad cuius pedes se Ioannes prouoluit; vt ex superiùs dictis videre est.

D. Quòd Ioanni præcipiatur, ne libri huius prophetiam designet; perinde est, quasi certior reddatur librum hunc, quantumuis obscurum, summo adhuc solatio & vtilitati fore in ijs omnibus, quibus homines singulos ad suum ipsorum emolumentum imbui oportet. Atque in hoc sensu libri huius prophetia respectu singulorum citò est explenda.

E. Christus suos admonet, & hortatur iustos; vt quando Ecclesiæ persecutores magis magisque sæuiant, tunc ipsi eam captantes occasionem ex persecutione sibi fructum decerpere, & in vitæ integritate ac sanctimonia progressus facere studeant. Sic enim vtrique pariter ad destinatam sibi mercedem atque exitum præparabuntur. A

F. Christus Iesus semet vocat Dauidis radicem; qua appellatione significatur, quando Dauidis regnum absumptum iam atque extinctum videbatur, tunc quidem radicem abditam latuisse, vbi minùs opinabantur homines; eamque fuisse potentem ad instaurandam Dauidici regni felicitatem cum toto illo incremento, quod fuerat à Prophetis prædictum. Quia verò, vt homines maximam mystici Dauidis regni felicitatem assequerentur, vtque Catholica Ecclesia in hac vita ad ingentem claritatem perueniret, opus erat fortitudine ac tolerantia earum persecutionum, quas tunc perpetiebatur Ecclesia; idcirco in medijs ipsis aduersitatum procellis ait Christus, se luciferum etiam esse, qui in obscura adhuc nocte solatium hominibus afferat, certissima solis quàm mox orituri expectatione.

G. Cetera omnia, quæ ad capitis calcem subsequuntur, in ipsa paraphrasi explicantur.

FINIS LIBRI PRIMI.

A

LIBER SECVNDVS,

CONTINENS COMMENTARIVM TRIVM PRIORVM CAPITVM

B

APOCALYPSEOS,

quæ ſunt ſacræ actionis prologus.

EXORDIVM.

QVANTVM in egregiè extructis ædibus interius ædificium ſolet arte & elegantiâ externamporticum ac veſtibulum ſuperare: tantum cuperem ipſe ſubſequentes libros priori antecellere. Etenim dum ad libri ipſius, qui explicatur, commentarium peruentum non eſt; vix potuit ex magnitudine & pulchritudine Apocalypſeos illud diſcerni, quod vel externa facies præ ſe fert. Quamobrem ſpero voluptatem multo maiorem perceptum iri ab ijs, qui ipſam Apocalypſin per commentaria ingreſſi, intima penetralia admirandæ huius domus, quam ſibi Sapientia conſtruxit, inſpexerint.

C

Ipſum verò Apocalypſeos opus conſidero ego, veluti regiam aliquam quatuor in partes pulcherrimè diuiſam: atque eapropter, meum ipſe commentarium in quatuor diuido libros, quorum ſinguli ſingulis regij huius ædificij partibus reſpondeant. *Totius operis diuiſio.*

D

Atque in primis, horum commentariorum in plures libros diſtinctio non minus habet commodi & emolumẽti, quàm ſublimis alicuius ſcalæ in multas partes, & quaſi diuiſiones partitio; aliquot ſtatiunculis viciſſim interpoſitis. quippe, cùm accliuis ſit via ac proinde aſcenſu difficilis; graue ſatis eſt & oneroſum, ſi nullæ ſint in ſcalis diuiſiones, vbi ſiſtere quiſque, & aliquanto poſſit requieſcere. Quare hominum induſtria modum tandem excogitauit atque inuenit; quo ſcalis in varias veluti ſectiones diuiſis, & facilitas in ipſo conſcenſu, & pulchritudo etiam in aſpectantium oculis adderetur.

E

Deinde hæc commentarij diſtinctio in quatuor partes aut libros non eſt pro interpretis libito excogitata; ſed congruens valdè cum ipſa Apocalypſeos, quam in ſe continet, diſtinctione. Ex ijs enim, quæ diuiduntur, quædam ſunt, in quibus nullum apparebat diuiſionis aut diſtinctionis ſignum, ſiue inchoatio; vt in pomis, pyris, aut hyemalibus peponibus: quæ ſi diuidere, & varias in partes ſecare velis, tam partium numerus, in quas diuidenda ſunt, quàm diuiſionis ipſius locus omnino ſunt ſecantis placito relinquendi. Alia verò ſunt, in quibus natura ipſa diuiſionem atque ſectionem inchoauit: vt verni pepones, & punica mala. In quibus apta & conueniens diuiſio ea eſt, quæ natiuæ ipſi diſtinctioni, in huiuſmodi fructibus à natura inſitæ conformatur. Vſu *Superioris diuiſionis ratio.*

venit autem, punici mali fragmina non esse inter sese æqualia; sed alterum altero maius; tunc autem non rectè secabit, qui illud in partes æquales diuidet. A

Non aliter in Apocalypsi philosophari licet; cuius si diuisio arbitraria foret omnino, consentaneum minimè esset ex quatuor libris sequentibus, primo scilicet, & quarto, terna capita singulis tantùm concedi; & tam secundo, quàm tertio octona singulis attribui. Atque ob huius discriminis rationem, qui intimos Apocalypseos recessus non inspexerit, meam fortè diuisionem aut vt nouam mirabitur, aut damnabit etiam vt dissentaneam. Qui verò libri ipsius intimam distinctionem seriò attenderit, facilè cernet, distinctionem in partes omnino æquales, inæqualem planè & dissonam, non secùs atque in malo punico, esse; atque adeò inæqualitatem ipsam hac in parte veram æquitatis speciem induere. Etenim, vt primum quis ad Apocalypseos diuisionem mentem velit adijcere; facilè animaduertet, nec primum librum potuisse à capite tertio progredi: nec fas esse in libro secundo minùs quàm octo sequentia capita comprehendi; vt re ipsa penitus considerata manifestum erit. Sed percommodè accidit, vt tertius etiam liber octo itidem capita complectatur; & quarto demum tria capita postrema supersint. Qua ratione inter quatuor hosce libros aliqua reperitur in ipsa inæqualitate proportio. B

Hic ergo liber (qui & primus est commentariorum, & in nostri operis ordine secundus) primam Apocalypseos partem contemplatur; id est, prologum sacræ huius actionis: in qua post titulum à Ioanne inscriptum, & post epistolam dedicatoriam; prima figura Ioanni visa vniuersæ Apocalypseos summam continet; dum sub Christi persona nobis ob oculos ponit, quàm se admirabilem Deus exhibuerit in Christianæ Ecclesiæ exordio, nec non in gloriosissima victoria; quam ei præbuit primò ex Iudaico populo; deinde ex Gentilicio. Posteà verò persona eadem, quæ capite primo, Apocalypseos summam paucis complexa est, in capite mox secundo atque tertio, ad prologi consuetudinem, admonet septem Episcopos (atque in ipsis cunctos fideles ad septem conscientiarum genera redactos) de maximo emolumento, quod omnes ex Apocalypseos doctrina percipere & possunt, & debent. Quæ omnia ad sacræ huius actionis prologum attinent, vt suo loco planum fiet. Atque hæc leuiter attigisse sit satis de secundi huius libri argumento: vt ea lector conferat cum ijs, quæ notatione septima procemiali, & in priorum trium capitum paraphrasi dicta à nobis sunt. C D

Porrò illum in meis commentarijs ordinem (ad illustrissimi Cardinalis Toleti imitationem) seruare statui; vt hoc opus commentariorum, & notationum serie ac distinctione contexam. Et ad commentarium quidem spectat, quod ad textus declarationem magis erat necessarium: quidquid autem his annectitur, reijcitur in notationes. Et primùm hæc distinctio conducit ad operis claritatem; præsertim adiunctis notationum titulis; quò faciliùs lector possit animaduertere, quis sit commentarius, quæ notatio, quod singularum annotationum argumentum? Secundò; hac ratione onus commentarij magna ex parte minuitur, efficiturque, vt seorsim inueniatur ab illo, qui contenta in notationibus non quærit. E

Tertiò, huiusmodi diuisio idonea satis est, vt absque commentarij ipsius perturbatione, ex professo allusiones Apocalypseos exponantur (quę & quàm plurimæ sunt, & cum primis elegantes) & cum ijs conferantur locis, ad quos Apocalypsis alludit. Qua in re vehementer cupio, vt locos alios cum alijs componere atque conferre, perinde sit, ac si vitis ad palmam adiungatur (qua vtitur comparatione Spiritus sanctus Cant. 7. 8.) hoc est, vt non solùm pul-

A chrè & eleganter,ſed etiam vtiliter & fructuosè fiat; necnon voluptatis etiam ac ſuauitatis ratio habeatur. Sic enim apparebit, Apocalypſeos palmæ firmitudinem & celſitatem maximo eſſe adiumento; vt vitis ad eam adhærentis palmites hoc veluti fulcro & adminiculo erigantur; & nitidi ac pingues vuarum racemi gratum oculis ſpectaculum, & guſtui ſuauitatem præbeant. Ex eiſque efficiatur vinum illud in Canticorum libro laudatum.

Quartò; quamuis forſan alicui videri poſſim notationum ſpecie atq; prætextu, ad varias digreſſiones liberè excurrere: confido tamen, quemlibet facilè perſpecturum, perpaucas ex illis omitti à me potuiſſe, ſi omnia mihi erant dicenda, quæ ad exactam Apocalypſeos intelligentiam conducunt: id quod

B me valde expetijſſe, ac mihimet impoſuiſſe non inficior.

Quintò; non omnes notationes de ijs agunt locis, ad quos Apocalypſis alludit. Ex illis enim non paucæ impenduntur in ſymbolorum Apocalypſeos perfectionem, & in alias etiam res non parui momenti ad noſtræ explicationis complementum.

Sextò; non omnes Apocalypſeos alluſiones in notationibus explicari ex profeſſo potuerunt. Interdum enim alluditur ad integra veteris teſtamenti capita; nec ſemel ad integrum librum. Quamobrem operæ pretium fore viſum eſt, ſi alluſiones illæ, quæ breuiter exponi potuerunt, locum in his notationibus haberent, quæ commentario connectuntur: quæ verò adeò in locum ex-

C creſcerent, vt totam aliquorum capitum ſiue libri interpretationem poſcerent, illæ ad quinque poſtremos huius operis libros reijcerentur: quibus in libris, ex Apocalypſeos alluſione, ſeorſum explanantur ea, quæ oportuit ab alijs compluribus ſeparari; quæ in priorum librorum notationibus continentur. Et quidem in vtriſque id exoptaui, vt innoteſceret, ex Apocalypſi clariſſimam ad locos eos, quos reſpicit, lucem refundi: atque alluſione ipſa rectè percepta plurimum etiam lucis ex eiſdem locis Apocalypſi viciſſim afferri: & denique ad perfectam ſacri huius libri explicationem permagni intereſſe eorum, ad quos alludit, locorum attentam conſiderationem.

COMMENTARII IN APOCALYPSIN BEATI IOANNIS APOSTOLI.

Libri titulus ab Ecclesia appositus sic habet;

APOCALYPSIS B. IOANNIS APOSTOLI,

de quo satis suprà in prologo, notatione 2. & 4.

CAPVT PRIMVM.

CApitis *primi textu attentè perlecto, facilè apparet, illud in tres diuidi partes; quarum prima totius est operis titulus & elogium: secunda, epistola dedicatoria: tertia, narrationis initium; quod nos totius actionis prologum esse asserimus. Seruatur in hac distinctione multorum librorum consuetudo, quorum in fronte præfigitur titulus, totius operis elogium continens, deinde subditur epistola, seu dedicatio libri: tertiò annectitur prologus. Notandum verò est, tres has primi capitis partes triplicem esse facem ad obscuritatem Apocalypseos aliquo modo illustrandam. Quia in horum trium singulis argumentum operis indicatur: in titulo breuiter, paulò latiùs in epistola, in prologo seu prima actionis persona distinctius.*

PARS PRIMA, QVÆ TITVLVS EST, ET ELOGIVM LIBRI.

TEXTVS.

Vers. 1. APOCALYPSIS Iesu Christi, quam dedit illi Deus palàm facere seruis suis, quæ oportet fieri citò: & significauit, mittens per Angelum suum seruo suo Ioanni.

2. Qui testimonium perhibuit verbo Dei, & testimonium Iesu Christi, quæcumque vidit.

3. Beatus qui legit, & audit verba prophetiæ huius, & seruat ea, quæ in ea scripta sunt: tempus enim propè est.

A

COMMENTARIVS.

POCALYPSIS IESV CHRISTI.] Id est, Prophetia Christo reuelata. Quia res ipsa reuelata fuerat animæ Christi; non quidem ænigmaticè, sed apertè. Palàm enim, & non per ænigmata, loquitur Christo Deus.

Præterea prophetia hæc meritò appellatur Apocalypsis, seu reuelatio Iesu Christi; quia nemini ante Christum perfectè reuelata fuerat, neque ipsis etiam angelis. Vide Paulum ad Ephes. 3. 9. de sacramento absc ondito à sæculis in Deo; *Qui omnia creauit, vt innotescat principatibus & potestatibus in cælestibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei, secundum præfinitionem sæculorum, quam fecit in Christo Iesu Domino nostro*, de quo loco diximus in prologo notatione VIII. *Cur hæc prophetia, Apocalypsis Iesu Christi appelletur.*

B

PALAM FACERE,] id est, vt palàm faceret. Constructio Græca. Sed quid est hoc? Numquid Christus palàm fecit fidelibus omnia, quæ in hoc libro ænigmaticè significantur? vt Romam esse prorsus debellandam, & subijciendam euangelio; & mille annorum pacem, & huiusmodi alia? imò verò propterea hæc obscurissimis ænigmatibus obtexit; quia summopere expediebat, ne cunctis fidelibus omnia ista palàm fierent. Quare neque per hunc librum, neque per manifestam aliam reuelationem fidelibus communiter innotuerant ea, quæ velata esse oportebat. Quid ergo est, Christum accepisse hanc reuelationem à Patre, vt palàm faceret seruis suis. Respondetur, Ioannem non asserere Christo datam esse hanc reuelationem, vt eam palàm faceret seruis suis; sed vt palàm faceret ea, quæ oportet fieri citò. Quasi diceret; In hac reuelatione continentur quædam, quæ citò oportet fieri; & alia, quæ non adeò citò implebuntur: atqui quamuis tota reuelatio videatur ænigmatibus obscurissimis occultata; ea tamen, quæ oportet fieri citò, fidelibus omnibus sunt adeò manifestata, vt verissimè dicatur Christus ea palàm fecisse seruis suis, id est, reipublicæ Christianæ, tum quia obscuritas ænigmatum huius libri non obstat, quo minùs satis constet ex hoc libro manifestè colligi, singulos homines citò (nempè in die mortis) visuros; quanta sit felicitas seruorum Christi, & quanta inimicorum eius infelicitas ac miseria; tum etiam, quia illa, quæ oportet fieri citò, non solùm hoc in libro continentur, sed etiam apertè fuerant Ecclesiæ reuelata, & palàm facta. Prudentissimè ergo Ioannes initio libri respondet tacitæ obiectioni, quam videbat posse opponi contra summam huius libri obscuritatem; nempe, cur adeò obscurè proponantur ea, quæ sunt ad salutem necessaria? Huic (inquam) obiectioni respondet, ea quæ oportet fieri citò, & quæ singulos nosse oportet, manifestissimè doceri. Quasi diceret, Tota obscuritas ad ea reuocatur, quæ singulis non sunt adeò necessaria, & quæ non adeò citò oportet fieri; scilicet ad ea, in quibus obscuritas erat maximè conueniens. *Obiectio.* *Responsio.* *Quid sit, Palàm facere seruis suis?*

C

QVÆ OPORTET FIERI CITO.] Diximus, hæc non de omnibus affirmari, quæ in Apocalypsi continentur: quia Romæ conuersio, diaboli solutio post ligationem, & Antichristi persequutio, non adeò citò erant opere complenda; vt ex ipso textu manifestè colligitur. Sed obijciet aliquis vltimam Apocalypseos partem esse patriæ cælestis triumphum; & post illius descriptionem subdi, cap. 23. num. 10. *Ne signaueris verba prophetiæ libri huius; tempus enim propè est.* Tota ergo prophetia erat citò implenda. Respondeo, huius prophetiæ finem, id est, diem iudicij & patriæ cælestis triumphum aliqua ratione verissimè esse valdè propinquum. Nam ratione singulorum nulla est longior intercapedo, siue dilatio temporis, quàm vsque ad diem mortis; & huius propinquitatis, tanquam rei maximi momenti, oportuit admonitos fuisse fideles. Quòd autem re ipsa iudicij vniuersalis dies post meam mortem, aliquot annorum millia differatur, an citò adueniat; id parum aut nihil mea refert: atque ita non est verisimile de propinquitate, quæ ad rem non pertinet, toties agere Scripturam. Vtrumque ergo cohæret optimè; nempe & finem huius prophetiæ mihi considerandum, tanquam citò implendum; & nihilominùs multa in hac prophetia contineri, quæ non adeò citò oportebat fieri. Ex hoc fortasse loco, vt ex alijs similibus, multi ex vetustioribus suspicabantur, extremi iudicij diem iam imminere. Sed Christus Matth. 24. 36. & Paul. 2. Thessalon. 2. 1. & Petrus epistola secunda, capite tertio, numero octauo, monuerunt nos eam suspicionem à legitima sacræ Scripturæ significatione alienam esse; vt obseruarunt Augustinus 18. de ciuitate cap. 53. & D. Thom. in locum illum Pauli ex 2. ad Thessalonicens. 2. Quare cùm sæpe sacra Scriptura videatur asserere iudicij diem propè esse; cumque ex Christi IESV verbis & Petri atque Pauli constet non eum esse sensum, quem nonnulli formidabant; eorum omnium locorum proculdubiò sensus est, verissimè diem iudicij appropinquare respectu singulorum. Atque hoc iterum atque iterum inculcare, maximæ erat prudentiæ, & nobis valdè necessarium eius rei memoriam refricare, quæ nostra tanti interest; & cuius plerosque tanta tenet obliuio. *Difficultas circa textum, eiusque solutio.* *Quo sensu dies iudicij propè esse verè dicatur.*

D

E

ET SIGNIFICAVIT.] ἐσήμανεν; quod nos in præsenti de ænigmatica significatione intelligimus. Sicut etiam Ioannes 12. 32. *Si exaltatus fuero à terra, &c. Hoc autem dicebat significans, qua morte esset moriturus*, & cap. 21. 18. *Extendes manus tuas, & alius te cinget, &c. Hoc autem dixit significans, qua morte clarificaturus esset Deum.* Vtrobique est idem verbum σημαίνων. Prophetia ergo huius libri reuelata est Christo Domino nuda & aperta: sed eam visum illi est ænigmatibus conuestire, & ad Ioannem mittere: nimirum quia valdè oportebat non clarè & apertè, sed tectè & occultè loqui; vt diximus in prologo notatione XIV. Quare optimè explicuit Glossa cum Beda, & Ruperto; *significauit*, scilicet *sub sigillo*; ne locus sit furibus peruertendi; & vt gratior sit fidelibus inuentio. Atque ex hoc verbo colligitur perfectionem symbolicam horum ænigmatum æstimandam esse ex ingenio & sapientia CHRISTI Domini. Vide in prologo notationem XV.

Ioannis dignitas ex Angelo, qui ad eum mittitur.

MITTENS PER ANGELVM SVVM SERVO SVO IOANNI.] Hoc in Ioannis decus & dignitatem cedit. Facilè quidem posset Spiritus sanctus absque vllo internuncio per semetipsum hanc Ioanni prophetiam reuelare. Ceterùm, vt ipsius dignitatis ac meritorum se rationem habere ostenderet, Angelum ad eum legauit. Qua ratione Hieronymus Matthæi 2. D. Iosephi dignitatem colligit, ex eo quòd Magos Deus de reditu in patriam nullius interiectu Angeli admonuerit; Iosepho verò, quoties illi fuerat aliquid reuelandum, Angelum legauerit. Verba Hieronymi sunt: *Qui munera obtulerant Domino, consequenter responsum accipiunt; non per Angelum, sed per ipsum Dominum; vt meritorum Ioseph priuilegium demonstraretur.* Maiori enim honore à Rege afficitur ille, cui aliquem ex aulicis sibi familiarissimis legat, quàm cui meras epistolas mittit.

Vers. 2.

QVI TESTIMONIVM PERHIBVIT VERBO DEI, ET TESTIMONIVM IESV CHRISTI QVÆCVMQVE VIDIT.] Græcè sic habetur, ὃς ἐμαρτύρησε τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, καὶ τὴν μαρτυρίαν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὅσα εἶδε, hoc est (vt verbum verbo reddatur.) Qui testatus est verbum Dei, & testimonium IESV Christi, quæcumque vidit. Vides verbum Dei, & testimonium Iesu Christi vtrumque esse in accusatiuo. Et Græcæ lectionis sensus facilis est, Ioannem testari, quæcumque vidit, (id est omnes huius libri figuras) esse verissimum Dei verbum à Christo testificatum, hoc est, nihil in his figuris contineri, quod non sit purum putum Dei verbum, & Christi doctrina. Hunc etiam sensum recipit Latina lectio, (licèt nonnihil obscurè) quia cùm ait, *Testimonium perhibuit verbo Dei, & testimonium* IESV *Christi quæcumque vidit.* Perinde est, ac si diceret; Ioannes testimonium perhibuit ijs, quæ vidit, tanquam verbo Dei, id est, doctrinæ Diuinæ; & quæcumque vidit, asserit non esse aliud, quàm testimonium Iesu Christi: neque dubium quin hic sit planus Græcæ lectionis sensus. Atque ita verbum Dei in præsenti non pro Dei Filio, sed pro ipsius doctrina accipiendum est. Neque enim aliud patitur Græca phrasis. Qui verò loci à nonnullis adducuntur, vt probent sermonem hîc esse de Filio Dei; vt ille Lucæ 4.22. *Omnes testimonium illi dabant,* & alij similes; nihil ad rem. In his enim locis Latinæ lectionis Græca eodem casu respondet. Vt in hoc Lucæ, πάντες ἐμαρτύρουν αὐτῷ, id est, Testificabantur ei. Secùs est in præsenti. Neque obstat Græcus articulus; quia tam doctrinæ Euangelicæ, quàm Dei Filio, & Græcè & Hispanicè aptissimè additur articulus; & maximè cùm sermo est de vniuersa Christiana doctrina. Atque id est, quod Ioannes significat, nempe vniuersæ doctrinæ Christianæ substantiam, atque medullam in ijs, quæ vidit, contineri. Ex quo etiam intelligitur, Ioannem perfectè intellexisse significationem eorum omnium, quæ illi Angelus inspicienda proposuit. Vnde obiter constat non in scopum collineari ab eo, qui applicat figuras Apocalypseos ad res minoris momenti, aut incertas; de quo suprà in prologo notatione VIII.

Verbum Dei quo sensu accipiendum in præsenti.

Totius huius ænigmatis sensum à Ioanne fuisse perceptũ.

QVI TESTIMONIVM PERHIBVIT VERBO DEI, ET TESTIMONIVM IESV CHRISTI QVÆCVMQVE VIDIT.] Nostra explicatio confirmatur ex eo, quod legimus infrà num. 9. *Fui in insula Pathmos propter verbum Dei, & testimonium Iesu.* Vbi sensus planus est, se in exilium fuisse missum propter euangelicam doctrinam, quam prædicabat. Ipsa itaque doctrina euangelica appellatur verbum Dei, & testimonium Iesu. Vide etiam infrà num. 5. *Et à Iesu Christo qui est testis fidelis,* vbi de veritate eorum agitur, quæ à Christo fuerant prædicta; nempe de reprobatione Iudæorum, & Gentium electione. Eòdem igitur spectat in præsenti testimonium Iesu Christi. Nihil enim cohærentius, quàm vt testis & testimonium, vt coniugata de eâdem re accipiantur. Atque cùm hæc in libri titulo præfixa sint; quid aptius, quàm vt ad libri argumentum respiciant? Quo animaduerso, statim liquet illa verba (*quæcunque vidit*) non esse referenda ad opera & miracula Christi (siue conscripta in Euangelio, vt Ambrosius, Beda, & Rupertus exponunt, siue à Ioanne prædicata; vt Ribera, & Viegas volunt) sed ad ipsius Apocalypseos visiones. In quarum singulis semper ait Ioannes, *& vidi, & vidi.* Atque ita in præsenti de ipsa visione loquitur; aliter enim non esset sermo ad rem.

Quid sit, Quæcũque vidit?

Vers. 3.

Verba huius prophetiæ seruari bifariã posse.

BEATVS QVI LEGIT, ET AVDIT VERBA PROPHETIÆ HVIVS; ET SERVAT EA, QVÆ IN EA SCRIPTA SVNT.] Nota, dupliciter posse seruari verba: primò, si exequutioni mandentur: quod ad sola præcepta, vel monita referri potest. Secundò, si deuota eorum memoria conseruetur. Qua ratione non solùm præcepta seruantur; sed quæcunque aliæ res, quas videre, siue audire contingat. Vide Lucæ 2.19. *Maria autem conseruabat omnia verba hæc.* & num. 51. *Mater eius conseruabat omnia verba hæc.* Quod ergo in præsenti dicitur; Beatum esse, qui seruat verba prophetiæ huius; secundo modo videtur accipiendum: vt non solùm referatur ad monita vel præcepta, sed etiam ad totius libri discursum atque doctrinam. Hæc enim interpretatio videtur plenior & aptior. Itaque verba hîc accipiuntur pro rebus iuxta receptam sacræ Scripturæ phrasim. Sed ad eam felicitatem, de qua agit Ioannes, non est necessaria lectio vel auditio horum ænigmatum: satis enim est, vt res ipsæ, quæ in eis continentur (id est, doctrina Euangelica de prouidentia Dei erga Ecclesiam Christianam) quauis alia ratione innotescant homini, & debita reuerentia suscipiantur, & fideli memoria conseruentur. Hæc ergo sententia eadem est cum illa Lucæ 11.28. *Beati, qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud,* Græcè φυλάσσοντες τὸν λόγον τοῦ θεοῦ. Vbi verbum Dei habet articulum, sicut in nostro textu.

Verba hîc pro rebus accipi, iuxta Scripturæ phrasim.

Qui dicatur beatus, qui audit & seruat prophetiæ huius verba?

Sed obijciet aliquis; si ad felicitatem, quam Ioannes prædicat, non sunt necessaria huius libri ænigmata; quorsum Ioannes in commendationem huius libri ait, *Beatus qui legit, & audit verba prophetiæ huius.* Respondeo, ad commendationem ænigmatis valere, quòd eius medulla sit res maximi momenti, & cuius notitia possit beare hominem. Atque hinc etiam confirmantur, quæ de argumenti dignitate suprà dicta sunt in prologo, notatione VIII.

TEMPVS ENIM PROPE EST.] Gr. καιρὸς, quæ vox propriè opportunitatẽ significat, expende ergo nexum orationis. Prædicantur felices, qui doctrinã huius prophetiæ intimo corde seruauerint: quia

propè

A propè aderit opportunitas; scilicet vberrimum capiendi fructum ex hac prophetia; videlicet in singulorum morte & in vitæ etiam casibus, præsertim in persequutionibus & tentationibus, quia *iustus ex fide viuit*, id est, in doctrina fidei inuenit remedium ad securitatem & felicitatem præsentis vitæ, & ad æternæ consequutionem. Hic est, meo iudicio, sensus legitimus: in quo etiam inuoluitur, hanc prophetiam respectu singulorum verissimè impleri in morte vniuscuiusque. Habac. 2.4

Nota præterea, in his verbis alludi ad illud Ezechielis 12. 27. *Ecce domus Israel dicentium; Visio, quam hic videt, in dies multos; & in tempora longa iste prophetat.* Similis enim obiectio videbatur fieri posse prophetiæ Ioannis; quia multa continet Apocalypsis, quæ implenda erant post longa tempora; vt victoriam de Imperio Romano, mille annorum pacem, solutionem Draconis post mille annos, &c. Huic ergo obiectioni respondet Apostolus, licèt verum sit, nonnulla cōtineri in Apocalypsi post diuturnum tempus implenda; nihilominùs summam & substantiam totius prophetiæ, & finē illius respectu singulorum citò complenda esse; & adeò citò, vt beatus sit, qui prophetiæ huius memoriam deuota mente recolat; quia propè est tempus & opportunitas vberrimum capiendi fructum ex huius prophetiæ fide & veneratione. *Qua ratione tempus propè esse dicatur?*

B Non desunt, qui contendant, in his verbis significari, nihil contineri in Apocalypsi, quod non citò implendum esset; atque adeò non solùm respectu singulorum; sed etiam respectu totius mundi citò venturum fuisse diem iudicij vniuersalis; quia sacra Scriptura loquitur de tempore respectu æternitatis: vt videtur docere B. Petrus epist. 2. cap. 3. num. 8. *Vnus dies apud Dominum, sicut mille anni; & mille anni sicut dies vnus.* Dico tamen eam interpretationem non videri ad mentem sacræ Scripturæ. Quia quod ait Apocalypsis, *Beatus qui legit, & audit verba prophetiæ huius, & seruat, &c. tempus enim propè est*; omnino promittit ante multos annos colligendum esse maximum fructum ex huius prophetiæ fide & memoria. Ad locum autem diui Petri, Respondeo, sapientissimè fuisse loquutum: quia supponit singulis hominibus breui adesse mortem; & quia post mortem, Sancti nō iam tempore mensurantur, sed æuo aut æternitate; ideò ait non tardare Deum promissiones suas. Scilicet, quia vnicuique appropinquat mors: post mortem autem ij, qui fruuntur Dei beatitudine, parum aut nihil curant, quòd dies iudicij mille annos differatur: *Quia mille anni apud Dominum, sicut vnus dies.* Agit ergo Petrus de ijs, qui sunt apud Dominum. Si verò in hac vita, vt promissio Dei impleretur, singuli mille annos expectarent; non videretur consolatio humanę imbecillitati accommodata, dicere citò implendam esse Dei promissionem. Quia si sufficeret comparatio temporis cum æternitate; illi etiam, qui post decem annorum millia visitandus à Deo esset, & interim cruciandus, pari ratione ad eum consolandum dici posset, Expecta paulisper, quia citò visitaberis; quæ tamen (prout est humana infirmitas) potiùs videretur irrisio, quàm consolatio. *Vnus dies apud Dominum, sicut mille anni, &c. quid sit?*

C

NOTATIO I.

De titulo, quem Ioannes huic libro præposuit.

TITVLVS, quem Ioannes huic libro præfixit, is est, *Apocalypsis Iesu Christi, quam dedit illi Deus palàm facere seruis suis, quæ oportet fieri citò, & significauit mittens per Angelum suum seruo suo Ioanni, qui testimonium perhibuit verbo Dei, & testimonium Iesu Christi quæcunque vidit. Beatus qui legit, & audit verba prophetiæ huius, & seruat ea, quæ in ea scripta sunt; tempus enim propè est.* Existimo hic Ioannem consultò nonnulla coniunxisse; quæ primo aspectu paradoxa, hyperbolica, & inter se pugnantia viderentur: vt ænigmatici libri titulus suo etiam modo ænigmaticus, & plenus elegantiæ esset.

Apocalypsis Latinè reuelatio. De nomine quidem Apocalypseos, & cur Græca vox relicta fuerit in latina lectione, diximus in prolegomenis notat. IV. Nunc ex ibidem dictis illud assumo, nomen Apocalypseos Latinè reuelationem sonare: quæ vox magnam claritatem præ se ferre videtur. Reuelare enim nil aliud est, quàm sublato velo rem oculis videndam subijcere, quæ velamine obducto latebat. Quare nouum & insolitum apparet, libro ita difficili & obscuro titulum Apocalypseos, qui claritatem promittit, inscribi. Accedit, quòd promissionem claritatis augēt illa verba, quæ sequuntur; scilicet *palàm facere seruis suis*, de quibus notatione proxima. *Circa libri titulum difficultates.*

I.

II. Secundò, illud etiam mirum est; Ioannem reuelationem sibi factam narraturum, eam appellare reuelationem à Deo datam animæ Christi; & quem librum Ecclesia appellat Apocalypsin Ioannis, appellari ab ipso Ioanne, *Apocalypsin Iesu Christi, quā dedit illi Deus.* Difficultate insuper non caret, affirmare librum hunc reuelationem esse Christo factam. Cùm enim continuato ænigmate totus texatur, verisimile non est Deum cum Christo per ænigmata loqui. Nam si ad Mosis excellentiam spectabat id Num. 12. 8. *Ore ad os loquor ei, & palàm, & non per ænigmata, & figuras*, &c. quantò maiore iure de Christo Domino id dicendum est?

D III. Tertiò; duo in hoc titulo coniungit Ioannes, quæ disiuncta valdè inter se & opposita videntur; nempe hunc librum & prophetiam esse, & Euangelium. Quod enim ait (Quæcunq; vidit, esse ipsum Dei verbum, & Christi testimonium) idem est, ac si diceret; esse Iesu Christi Euangelium. Atqui prophetia est promissio, euangelium verò est optimus nuntius, quo prophetiæ impletæ esse perhibentur: atque hæc est Christianæ doctrinæ summa. Quomodo ergo stare potest, vt Euangelium ipsum sit prophetia?

IV. Quartò; designare volens Ioannes, quo tempore sint huius libri prophetiæ implendæ, semel atq; iterum affirmat, citò esse complendas: cùm tamē posteà mille annos pacis interponat; & ea disertè prophetet, quæ post mille quingentos annos nondum effectum fuere sortita.

E

V. Quintò; felices prædicat eos, qui ea, quæ hîc scripta sunt, audiunt, vel legunt; eò quòd tempus propè sit: quasi magni momenti sit, hanc prophetiam, antequam impleatur, legisse: & quasi illi, qui Ioannis tempore eam legebant, eousq; futuri essent superstites, donec expleri viderent: cùm tamen post tot sæcula nondum sit omnino impleta; & scopus ipsius libri (triumphus scilicet de Roma) plus ducentos annos fuerit dilatus.

VI. Sextò; in his verbis, *Beatus qui legit, & seruat*: si modum loquendi attendamus, videtur innui aliquorum superstitio existimātium nulla sibi aduersa & contraria euentura, si aliquam formulam certis verbis conceptam in sinu gestent: alioqui enim non facilè occurrit, quid prosit legere, & non intelligere. Quò spectat impia illa Lutheri irrisio asserentis; ridiculum esse prædicare beatum illum, qui

seruat verba prophetiæ huius; cùm tamen nemo sciat, quid sibi velit hæc prophetia?

Vniuersa hæc loquutionum nouitas & insolentia præterquam quòd ad libri ænigmatici titulum (quod iam dixi) conueniens erat, vt dignum esset patellâ operculum: sui admiratione animum sollicitat, ad plenam huiusce tituli intelligentiam inuestigandam: ex qua lucis non parum ad argumenti cognitionem sese effundet. Quemadmodum Psalmorum tituli animaduersi atque percepti, maximopere conferunt ad ipsorum psalmorum intelligentiam; vt Hieronymus & Augustinus sapienter adnotarunt; quorum verba referemus in notatione de Psalmorum titulis.

Soluitur 1. difficultas. Vt igitur superiorum difficultatum nodos soluamus: ad primum, vidimus iam in commentario, licèt liber hic difficillimus ex se sit, eius tamen prophetiam clarissimè fuisse reuelatam Christo; qui etiam Ecclesiam suam magna perspicuitate docuit; non quidem totam prophetiam, sed eam partem, quæ singulis erat necessaria, atque id est, quod citò fieri oportebat. Illa ergo clarissima reuelatio Christo facta, his verbis indicatur, *Apocalypsis Iesu Christi, quam dedit illi Deus.* Quamuis enim per Angelum posteà sit Ioanni repræsentata; Christo tamen fuerat priusquam Ioanni, aut alij cuicunque reuelata. Hoc enim tantum arcanum diuino in pectore fuerat reconditum; neque vlli vnquam siue homini, siue angelo reseratum; vt diximus in prolegomenis notat. VIII. Et fortasse reuelationis nomen denotat ea, quæ Christo sunt reuelata, relata priùs sub veteris instrumenti figuris fuisse. Reuelare namque est detracto velamine aliquid ostendere. Ceterùm, vtcumque hoc sit, si ad Apocalypseos argumentum notat. VII. propositum, animus intendatur, facilè cuiuis Theologo apparebit, eam esse summam illius reuelationis, quæ de Christianæ Ecclesiæ euentibus Christo fuit facta: atq; adeò titulum eius esse aptissimum; *Apocalypsis Iesu Christi, quam dedit illi Deus.*

Apocalypseos seu reuelationis nomen quid innuat.

Sed obijciet quispiam; hęc tituli verba aliter posse construi, nempe ita vt verbum illud *dedit* ad ea, quæ sequuntur, referatur: qua ratione non erit sensus, Apocalypsin hanc fuisse datam seu communicatam animæ Christi; sed datum esse illi, vt eam reuelationem palàm faceret seruis suis. Respondetur, eiusmodi constructionem ab ipso textu respui; quia verbum illud *palàm facere* alium prætereà habet accusatiuum: atque adeò necessariò sic est locus construendus; reuelationem hanc fuisse datam Christo, vt ipse palàm faceret eam partem, quam citò fieri oportebat.

Apocalypsis Iesu Christi, duplicem sensum habere posse. Fateor hæc verba, *Apocalypsis Iesu Christi,* seorsum sumpta aliter intelligi potuisse. Nam Paulus, 1. Cor. 1. 7. & Petrus epist. 1. cap. 1. n. 7. & 13. Apocalypsin, seu reuelationem Iesu Christi vocant, eam, quæ ab ipso Christo in die iudicij facienda est. Sed in præsenti contextus non cogit, vt de ea reuelatione interpretemur, quæ Christo fuit facta.

Soluitur 2. difficultas. Ad 2. Respondetur, huius libri ænigmata non fuisse Christo reuelata; sed prophetiam ipsam, quam ille hisce ænigmatibus à se compositis conuestiuit. Nemini enim reuelari dicuntur ea, quæ ipse ingenij viribus subtiliter excogitauit. Nihilominùs tamen ipsorum ænigmatum titulus aptissimus est, *Reuelatio Iesu Christi, quam dedit illi Deus.* Nam pictura ænigmatica dupliciter inscribi potest: primò aspiciendo ad id, quod ob oculos ponitur. Secundò ad reconditum sensum attendendo. Exempli causa: in Alciati emblematis quædam sic inscribuntur, *Vespertilio, Statua Bacchi, Tumulus meretricis.* Quædam verò sic; *Desidia, Ignauia, Garrulitas, Fatuitas.* Si igitur primum ex his modum respiciamus; fateor non videri aptam huius libri inscriptionem, *Apocalypseos Iesu Christi.* At verò iuxta secundum modum, inscriptio est aptissima. Reconditus namque sensus eadem ipsa doctrina est, quæ fuit animæ Christi reuelata. Illi enim discursui, quem notat. VII. prolegomenon posuimus, mirificè quadrat reuelationis Christo factæ titulus. Deinde ænigmata discursum illum velantia eleganter & idoneè inscribuntur, *Apocalypsis Iesu Christi; quam dedit illi Deus.* Titulus enim emblematis elegantior, fermè ab ipsa emblematis recondita significatione desumitur. Tale est Gerionis emblema: depingitur enim homo triplici capite, manibus ter binis; titulus est, *concordia insuperabilis.* Qua ratione licèt emblema sit obscurissimum; si tamen lucem significet; aptè & verè inscribetur hoc modo, *Nihil clarius*: quòd si sapientissimè sit confictum, ignorantiam tamen repræsentat, *Ignorantia*, erit eius titulus oppositus. Cùm ergo hic liber sit continuatum quoddam ænigma à Christo Domino, charissimo discipulo missum; conueniens fuit, titulum à Ioanne excogitari, qui ænigmatis medullam indicaret: & cùm hæc medulla sit, eadem illa reuelatio quam Deus animæ Christi communicauerat; ad ipsa ænigmatum mysteria propriè refertur huius libri titulus. Alioqui enim liber ipse, si ænigmata respicias, potiùs est epicalypsis, quàm apocalypsis; quia ænigmatica propositio potiùs obuelatio, quàm reuelatio cēsenda est; ęnigmata enim non detegunt, sed potiùs tegunt veritatem. Sapienter tamen Ioannes eiusmodi titulum libro præposuit; qui non ænigmata, sed eorum significata respiceret. Neque offendet in hoc, qui consideret simile quid plerisque aliorum librorum titulis contingere. Genesis enim, Exodus, &c. non significant, libros (quibus eiusmodi tituli præfiguntur) ipsam esse rerum generationē, aut exitum populi de Ægypto; sed ijs libris harum rerū tractatum contineri.

Duplex ænigmatis inscribendi ratio.

Soluitur 3. Ad 3. Respondetur, reuelationem Christo ostensam de Christianæ Ecclesię præstantia & eius euentis, continere in se euangelicam omnem doctrinam: (vt explicatum est in prolegomenis notat. VIII.) atque eadem doctrina euangelica, non solùm bonus est nuncius eorum, quæ iam impleta fuêre; sed certissima etiam eorum prophetia, quæ restāt implenda; & *sperandarum substantia rerum*, vt ait Paulus ad Hebr. 11. 1.

Soluitur 4. Ad quartum; verba illa, *quæ oportet fieri citò*, non ad vniuersa, quæ continet Apocalypsis, referenda sunt; sed ad ea solùm, quæ Christus manifestè seruis suis reuelauit; quæ non totam prophetiam complectuntur, sed eam partem, quam omnibus palàm fieri oportebat: vt in commentario explicatum. Vide etiam proximam notationem.

Soluitur 5. Ad quintum; ingens illa felicitas, quæ legentibus, vel audientibus huius libri prophetiam, eamque seruantibus promittitur; non secundùm eam partem accipienda est, quæ agit de Roma, de Antichristo, ac de ijs rebus, quæ post aliquot sæcula erant implenda; sed secundùm doctrinæ euangelicæ medullam, quæ in toto hoc libro continetur, quæque ad singulos spectat, & citò complenda est. Hæc enim docet probis ac gnauis Christi seruis æternam fælicitatem promitti perfruendam; eosque quantumuis in hac vita aduersæ fortunæ procellis iactentur, faustos tamen esse ac fortunatos; contrà verò, crucis Christi inimicis æternam miseriam & infelicitatem esse paratam; & in præsenti etiam, quantumuis exultare & triumphare videantur, miseros tamen verè esse & ærumnosos. Cùm verò hic præcipuus sit fructus, quem singuli ex huius libri prophetia poterant decerpere, idcirco magnæ sapientiæ & prudentiæ fuit prædicare felicitatem eorum, qui huius libri prophetiam audierint atque conseruauerint.

Quo sensu sit dicendus beatus, qui audit & seruat hanc Apocalypseos prophetiā.

Soluitur 6. Ad sextum, diuus Ioannes verba facit de ijs, qui intra proprij pectoris recessus hanc seruant doctrinam, eam assiduè meditantes, atque ad eius se normam totos effingentes. Quod quidem propriè spectat ad commendationem doctrinæ in huius libri ænigmatibus inclusæ; sed reconditæ etiam doctrinæ laus in ænigmatis laudem elogiumque redundat. Lutheri verò calumniam refellit Bellarminus de verbo Dei, cap. 19. vbi ait, etiam si multa sint in hoc libro obscurissima vaticinia; multa tamen esse præcepta vitæ clarissima; & præsertim exhortationes ad perseuerantiam & patientiam tempore persequutionum. Hæc ille ex abundanti. Verùm vt rectè & eleganter dicantur per lectionem, siue auditionem huius prophetię beati homines, qui eam in corde seruauerint; satis est horum ænigmatum medullam esse euangelicæ doctrinæ substantiam.

NOTATIO II.

Ad illa verba, Palàm facere seruis suis, quæ oportet fieri citò.

CONSTRVCTIO Græca est *palàm facere;* id est, vt palàm faceret. Quare quod Ioannes asserit, illud est, reuelationem scilicet, quæ in hoc libro continetur, ab æterno Patre fuisse Christo datam; vt ipse palàm faceret seruis suis quæ oportet fieri citò. Plerique interpretes existimant, palàm facere idem esse, ac Ioanni hæc ænigmata misisse Christum, & Ioannis interuentu Asiæ Ecclesijs. Sic enim palàm facta sunt ea, quæ futura erant. Mihi tamen aliter videtur; quia ænigma non facit palàm ea, quæ significat; cùm palàm loqui, & ænigmaticè loqui, sint inter se opposita: & præsertim cùm huius libri ænigmata sint valde obscura. Expende illa verba Num. 12. 8. *Palàm, & non per ænigmata.* Ergo palàm, & obscurè contraria sunt: vt etiam apud Ciceronem 4. Academic. Atque ita semper in scriptura, palàm facere ad claram manifestationem refertur, vt Exodi 2. 14. *quomodò palàm factum est?* & Deut. 13. 3. Ecclesiastici 38. 38. & cap. 39. 11. Similiter ergo accipiendum est in præsenti; neque enim licet abusiuè accipere, cùm verbum Græcum δεῖξαι ad ostensionem & manifestationem pertineat. Scio quosdam vertere, *Indicare;* fortasse ne de clara manifestatione intelligere cogantur; aut quia *palàm facere,* videtur eis æquiuocum; & ad id referri posse, quod in multorum conspectu efficitur. Hoc tamen nihil est; quia palàm facere alicui, non potest aliter, quàm de manifestatione accipi. Et ea est vsitatissima phrasis non in sacra Scriptura solùm, sed etiam in Plauto & ceteris latinitatis auctoribus. Verbi autem Græci propria vis non potuit meliùs exprimi: atque ita Erasmus etiam in præsenti vertit, *Palàm facere.*

Palàm loqui, & ænigmaticè loqui, inter se opposita.

Assero igitur primò, ea omnia, *quæ oportet fieri citò;* non fuisse palàm facta Ecclesiæ per hæc ænigmata, sed per ea quæ Christus discipulos suos manifestè docuit: & præsertim per Spiritum sanctum; de quo Christus ipse dixerat, *ille vos docebit omnia; & suggeret vobis omnia, quæcumque dixero vobis,* Ioan. 14. 26. Et quidem qui semel Apocalypseos argumentum rectè intellexerit, non dubitabit, quin huius doctrinæ pars, quæ Christianorum singulos contingit (ea scilicet quæ citò erant implenda) palàm facta sit Ecclesiæ per Spiritum sanctum, quem illi Christus misit. Vnde Paulus 1. Cor. 2. 10. *Nobis reuelauit Deus per Spiritum suum.* Et eodem modo intelligendum est Christum aperire sigilla illa, de quibus Apocal. 5. scilicet Spiritu suo Ecclesiæ impartito (vt eo loci videbimus.) Quia aperire sigilla, perinde est, ac palàm facere ea, quæ in libro continentur.

Dubitatio circa textũ.

Sed rogabis, quæ fuerit causa, cur Christus cùm ab initio suæ conceptionis hanc reuelationem acceperit, vt palàm faceret ea, quæ oportet fieri citò; nihilominus communiter loquendo non ea palàm fecerit Ecclesiæ, quousque in cælos conscendit? Respondetur, in diuinæ prouidentiæ consilio decretum fuisse, vt magna hæc sapientia & claritas Ecclesiæ tribueretur; vt præmium Christi passioni debitum: atque ita ait Ioannes in Euangelio cap. 7. 39. *Nondum erat Spiritus datus; quia Iesus nondum erat glorificatus.* Et in Apoc. cap. 5. num. 5. *Ecce vicit leo aperire librum, & soluere signacula eius.* Palàm igitur fecisse, fuit Christi victoriæ præmium. Vnde colligitur, quàm magnum & præstans fuerit, palàm fecisse ea, quæ oportebat fieri citò.

Responsio.

Secundò assero, quemadmodum magni artificij fuit, huius libri ænigmatibus eiusmodi titulum inscribi, *Reuelatio Iesu Christi;* non quòd ipsa ænigmata per se sint reuelatio; sed quòd eorum medulla sit

A Iesu Christo reuelata (vt suprà diximus;) sic etiam verba illa, *palàm facere,* quę in titulo apponũtur, non congruere ænigmatibus ipsis per se: nec enim ænigmatum est palàm facere; sed in eis includitur reuelatio, quam accepit Christus, vt Ecclesiæ suæ palàm faceret eam partem, quam citò oportet fieri. Quare eodem modo continent ænigmata hæc reuelationem Iesu Christi, & eam partem quæ palàm facta est Ecclesiæ.

SERVIS SVIS.] Numquid omnibus Christianis? an amicis solum? Respondetur, fidelibus in communi hæc mysteria per doctrinam fidei reuelari: amicos tamen Dei per Spiritus sancti dona penitus illustrari. Et primò intelligenda videtur hæc vox de ijs, super quos Spiritus sanctus visibili specie descendit: deinde de ceteris, qui eiusdem Spi-

Quinam seruorum Christi nomine comprehendantur.

B ritus participes facti sunt. Per eorum autem prædicationem & explicationem constat, non solùm iustis eam cælestis doctrinæ lucem esse concessam; sed etiam vniuersæ Ecclesiæ, & doctis præsertim hominibus. Atque ita seruorum Christi nomen ad Ecclesiam Christianã videtur pertinere. Perspicuum verò est eos, qui plus se in literarum studium, necnon in cælestium rerum meditationem impendunt, plus assequi lucis; ita vt cum Propheta verissimè canant, *Testimonia tua credibilia facta sunt nimis,* Psal. 92. 5.

QVAE OPORTET FIERI CITO.] Plerique hæc ad vniuersam Apocalypseos prophetiam referre videntur. Atque alij quidem aduerbium *citò* ad initium prophetiæ applicant, nimi-

C rum, quia citò futurum erat, vt impleri inciperet prophetia. Alij per comparationem temporis cum æternitate diem etiam iudicij citò futurum esse exponunt. In vtraque ipse declaratione non parum difficultatis reperio. In prima; nam si initium tantùm prophetiæ attenditur, iam illud fuerat completum: scilicet quod attinet ad septem sigilla, & Ecclesiæ commigrationem à Iudæis ad Gentes. Præterquam quòd de ipso etiam prophetiæ fine idem omnino asseueratur cap. 22. 6. *Oportet fieri citò. Ecce venio velociter,* & num. 10. *Tempus enim propè est.* Secunda etiam expositio nõ est ad rem (vt in commentario vidimus) eò quòd humanæ imbecillitati non sit accommodata. Vtramque autem expositionem pariter redarguit verbum illud, *palàm fa-*

D *cere.* Quod enim Apocalypsis asserit citò esse complendum, asserit etiam seruis Christi palàm factum esse. Quod ergo non est factum palàm Ecclesiæ, non affirmatur citò implendum fuisse. Iam verò vidimus, non fieri palàm, quod non clarissimè manifestatur. Quis igitur non videat, noluisse Christum, Ecclesiæ suæ ab initio adeò clarè innotescere futuram Romæ totius conuersionem; & cetera, quæ deinceps euentura erant. Quare verba illa, *quæ oportet fieri citò,* non possunt ad vniuersam prophetiam extendi. Atque adeò sensus legitimus est, Christo totam hanc prophetiam fuisse osten-

E sam, vt palàm ex illa faceret ea, quæ oportet fieri citò. Quod ideo dictum est à Ioanne; ne Christiani, quibus persuasum est huius libri doctrinam esse ad salutem necessariam, de eius obscuritate conquerantur. Certè hic sensus Ioannis prudentiam valdè commendat. Atque ita meritò à nobis hæc verba, *palàm facere, quæ oportet fieri citò,* de manifestatione perspicua intelliguntur communicata Ecclesiæ, antequàm hic liber scriberetur; non tamen extenduntur ad vniuersa, quæ liber complectitur.

A

CAPITIS I. PARS II.

QVÆ EST EPISTOLA DEDICATORIA.

TEXTVS.

*Verſ.*4. IOANNES ſeptem Eccleſijs, quæ ſunt in Aſia. Gratia vobis, & pax
ab eo, qui eſt, & qui erat & qui venturus eſt; & à ſeptem ſpiritibus, B
qui in conſpectu throni eius ſunt.
5. Et à Ieſu Chriſto, qui eſt teſtis fidelis, primogenitus mortuorum, &
princeps regum terræ, qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis noſtris in ſan-
guine ſuo.
6. Et fecit nos regnum & ſacerdotes Deo & Patri ſuo, ipſi gloria & im-
perium in ſæcula ſæculorum, Amen.
7. Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum
pupugerunt, & plangent ſe ſuper eum omnes tribus terræ: etiam, Amen.
8. Ego ſum A, & Ω, principium & finis, dicit Dominus Deus, qui eſt, &
qui erat, & qui venturus eſt omnipotens. C

COMMENTARIVS.

Gratia & pax, *Apoſtolica ſalutatio.*

LIBRI elogium & titulum elegantem ſequitur epiſtola dedicatoria; cuius munus eſt ſalutare eos, quibus liber dicatur; eiſque operis argumentum indicare. Primùm ergo Ioannes ſalutat ſeptem Eccleſias Aſiæ, quibus mittit Apocalypſin. Et cùm ſalutatio Apoſtolica ſit, *gratia & pax*; quaſi explicare volens, à quo poſtulet eis gratiam & pacem, artificiosè totius libri ſummam interit. Atque ita, vt huius libri argumentum idem eſſe confirmetur, quod notat. VII. prolegomenon iuxta noſtram acoluthiam poſuimus; videbimus nunc Ioannem in dedicatoria epiſtola totum illum diſcurſum ad compendiariam ſummam redigere.

Verſ.4.

IOANNES SEPTEM ECCLESIIS.] Rectè docet Ribera, non poſſe negari, quin hoc ſit propriè intelligendum de ſeptem illis Eccleſijs, quæ ſtatim enumerantur: ſicut certum eſt Pauli epiſtolam ad Romanos ad eoſdem fuiſſe ſcriptam. Sed conſtat etiam, ex Apoſtolorum intentione non ſcribi ſolùm Corinthijs, quæ ad illos diriguntur epiſtolæ; ſed ceteris etiam quibus eâdem doctrinâ opus ſit. D

Septenarius numerus an vniuerſitatem ſignificet? & quomodo.

Dubitatur tamen, vtrùm hic lateat myſterium in numero ſeptenario; ita vt non ſcribatur ſolùm vniuerſæ Eccleſiæ id, quod ad ſeptem illas Eccleſias dirigitur; ſed etiam in ſeptenario numero, Eccleſiæ vniuerſitas deſignetur? Sanè id affirmant Chryſoſtomus homil.22. ex varijs in Matthæum, Auguſtinus 17. de ciuit. cap.4. Gregorius lib.23. Moral. cap.1. Iſidorus lib.8. etymolog. cap.1. Aretas, & Beda. Chryſoſtomi verba ſunt; *Septem Eccleſiæ ſunt omnes Eccleſiæ propter ſeptem Spiritus. Omnes ergo, in quibus abundantior eſt ſpiritus ſapientiæ, eſt vna Eccleſia; & omnes in quibus abundantior eſt ſpiritus conſilij, eſt altera Eccleſia*: & ſic de ceteris. Eôdem fortaſſe ſpectant Auguſtinus, Iſidorus & Gregorius; aiunt enim, *Ideo ſeptem ſcribi Eccleſias, vt vna catholica ſeptiformi gratiæ Spiritu plena deſignetur.* Acuta ſanè expoſitio: eiuſmodi tamen, quæ myſticum potiùs ſenſum, quàm literalem redoleat.

E

Oportet ergo ſtrictiùs examinare, qua ratione ſeptenarius numerus poſſit vniuerſitatem denotare. Quamuis enim id à pleriſque aſſeratur ex Auguſtino 11. de ciuit. cap.31. adhuc tamen non videtur veriſimile iuxta Hebræam phraſim, ſi audias ſeptem Hiſpanos occubuiſſe; de Hiſpanis omnibus poſſe intelligi. Et nihilominùs in quibuſdam locis, vt ſtatim videbimus, aptiſſimè deſeruit ſeptenarius vniuerſitati. Quæ eſt ergo ratio diſcriminis? Reſpondeo, tunc aptè per ſeptenariam vniuerſitatem intelligi, cùm vniuerſa aptè ad ſeptem reuocari poſſunt; vt vniuerſi dies ad ſeptem dies hebdomadæ; & ſimile eſt apud Hebræos de ſeptem annis. Præterea omnes virtutes aptè reuocantur ad ſeptem; dona item omnia Spiritus ſancti; ſimiliter omnia peccata, &c. Quare, ſi audias aliquem ſeptem diebus hebdomadæ ſcribere; iure intelligis, eum ſemper ſcribere. Quemadmodum & qui ornatus eſt omnibus virtutibus, vel vitijs omnibus coopertus; ſatis ſignificatur, ſi ſeptem virtutibus, aut ſeptem vitijs dicatur inſignitus. Secus tamen eſt in alijs; cùm enim venti, verbi gratia, ad ſeptem non reducantur; ideo qui ſeptem ventos dixerit, non omnes ſignificabit.

Multi Apocalypſeos ſeptenarij vniuerſitatem ſignificant.

In Apocalypſi ergo plurimos inuenimus ſeptenarios; in quibus procul dubio vniuerſitas continetur: vt in ſeptem ſigillis, ſeptem tubis, ſeptem phialis, ſeptem capitibus tam draconis, quàm beſtiæ,

A septem oculis, & cornibus Agni, &c. in quorum explicatione oportet ostendere, quomodò vniuersa congruenter ad septem illa reducantur? Ita vt illa septem, quæ recensentur, sint veluti septem dies hebdomadæ, qui omne tempus complectuntur, & veluti continua circulatione perseuerant. Ac fortasse interdum poterat extendi numerus, verbi gratia, vsque ad 8. vel restringi ad 6. Sed elegantissimè & accommodatissimè reuocantur ad septem ea omnia, quæ aptè poterant ad eum numerum reduci; vt in his septem significetur ordinaria & perseuerans operum diuinę prouidentiæ successio, veluti in septem hebdomadæ diebus.

Hoc posito, assero per septem Ecclesias, quæ hîc enumerantur, aptissimè Ecclesias omnes indicari. Etenim illarum Asiæ Ecclesiarum differentia in septem epistolis desumitur penes Episcoporum diuersitatem; vt cap. 2. & 3. constabit. Id quod iure optimo fuit factum; cùm Episcopi sint Ecclesiarum capita, & ex capitum dissimilitudine diuersitas etiam Ecclesiarum apposite consideretur. Præterquam quòd Ecclesiarum status ex ipso Episcoporum statu & qualitate fere pendet. Quòd si B septem tantùm Episcoporum genera possunt reperiri; nec poterunt similiter plusquam septem Ecclesiarum genera dari.

Dico ergo Episcoporum numerum aptissimè ad septenarium reuocari. Etenim conscientiarum genera septem tantummodò sunt (vt infrà videbimus) atque ita Episcoporum vniuersitas ad totidem genera reuocatur. Quæ tamen genera omnia in septem Asiæ Episcopis, ad quos scribit Ioannes, inueniuntur. Omnes enim sunt mire inter se diuersi atque dissimiles; nec aliquis prætereà reperiri potest, qui ad eorum aliquem non referatur. Atqui mirum planè est, ad varias Episcoporum differentias indicandas, quæ erant in Ecclesia futura, Dei prouidentiam in ipso Ecclesiæ exordio, ad septem illas Asiæ Ecclesias totidem Episcopos elegisse; quos præsciuerat conscientijs ita dissimilibus fore, vt in his aptè omnium conscientiarum genera exprimi possent. Quòd verò tunc in Asia non essent plures, quam septem Ecclesiæ; contextus ipse non obscurè innuit, *Ioannes septem Ecclesijs.* Præsertim cùm in græco articulus præfigatur.

GRATIA VOBIS, ET PAX.] De hac salutatione latè multi in epistolis Petri, & Pauli. Ex quibus breui colligo genuinam huius salutationis significationem esse, precari Christianis à Deo non solum gratiam, sed spiritualem etiam donorum abundantiam; hoc est, *Vt vitam habeant, & abundantius* C *habeant*, Ioan. 10. 10.

Apostolica salutatione, Gratia & pax, quid significetur?

Pro hac explicatione nota, familiarem esse sacræ Scripturæ phrasim, pacis nomen ponere pro abundantia: pax verò Christi est, *Illa pax Dei, quæ exuperat omnem sensum*, Philip. 4. 7. & cohæret optimè nomen pacis; quia ex spiritus abundantia nascitur, vel in ea sita est pulchritudo illa pacis, de qua Isaiæ 32. 18. *Sedebit populus meus in pulchritudine pacis.*

Pacis nomē in sacris pro abundantia sumi.

Notandum verò est in hac epistola dedicatoria (in qua includitur totius Apocalypseos argumentum) ad illa verba, *Gratia vobis & pax*, septem epistolarum intentionem reduci videri. Scopus enim earum est, Episcopos & Ecclesias hortari, vt Christi gratia & ipsius beneficentiæ abundantia fruantur; atque eum fructum ex Apocalypseos doctrina percipiant.

AB EO QVI EST, ET QVI ERAT, ET QVI VENTVRVS EST.] Grecè ἀπὸ τοῦ ὁ ὤν, καὶ ὁ ἦν, καὶ ὁ ἐρχόμενος, quod est ad verbum; gratia vobis, & pax ab ens, erat, & venturus. Sunt qui græcam locutionem excusare conentur à solœcismo, supplentes nescio quid. Nihilominùs tamen Grammaticis non satisfaciunt: eatenus, vt Erasmus dicat, his verbis Græcis nullum inesse sensum, sed de hoc infrà. Quod verò ad grammaticam attinet; si suppleretur genitiuus θεοῦ (id est Dei) alius remane- D ret scrupulus, quia genitiuo siue ablatiuo (genitiuus enim Græcus vertitur in ablatiuum) apponeretur nominatiuus: hac ferè ratione, *Gratia vobis à Deo ens, erat, & venturus est.* Quòd si nulla esset maior difficultas, quàm in nominatiuo collocari id, quod genitiuo siue ablatiuo per appositionem additur; ea videtur esse phrasis Ioannis. Nam similiter infrà vbi legimus, *& à Iesu Christo, qui est testis fidelis*, Græcè legitur ἀπὸ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁ μάρτυς, ὁ πιστός, id est, à Iesu Christo testis fidelis. Sed in Græco articulus in ea locutione videtur relatiui officium gerere; sicut expressum est à vulgato, *à Iesu Christo, qui est testis fidelis.* Cæterùm maiorem habet difficultatem hic locus Græcè; *ab eo, qui est, & qui erat, & qui venturus est.* Nam præpositio ἀπὸ, quæ genitiuum regit, non habet post se alium genitiuum, nisi solùm articulum; & cùm dicitur, ὁ ἦν (Latine, qui erat) articulus ibi cum solo verbo *erat* coniungitur.

Difficultas in textu Græco.

Fateor ergo, Græca hæc verba prima facie grammaticorum regulis non conformari. Id tamen Ioannes de industria ita præstitit; vt latens inibi mysterium meliùs agnosceretur. Quòd si Erasmus probè intelligeret, non diceret nullum esse Græcæ lectionis sensum. Nec erat, cur se quisquam defatigaret inuestigando aliquid, quod in textu suppleret, vt solœcismus excusaretur. Ioan- E nes enim id affectauit; scilicet vt ex noua hac loquendi ratione intelligeretur, verba illa, *Ens, erat, & venturus*, nomen esse proprium. Quod vt intelligi posset, congruens fuit, vt phrasis ipsa solœcismi speciem præ se ferret; neque aliter posset excusari, nisi vt nomen proprium accepta. Quibus ita acceptis nullus inest solœcismus, sed recta potiùs loquendi ratio. Hoc exemplo fiet manifestum: Si quis dicat Augustinum epistolam scripsisse ad Deus-dedit, atque aliam à Deo-gratias accepisse; nisi aduertatur illa esse nomina propria, videntur solœcismi; verùm vbi quis aduertit nomina esse propria, nihil in ea locutione inuenit, in quo offendat. Hoc namque modo sumenda sunt nominum instar indeclinabilium. Ac præsertim hac ratione sumi solent ea nomina, quæ ex pluribus dictionibus componuntur; quando ipsa complexio non videtur commode flecti posse per casus. Vt nomen pueri apud Isaiam 8. 3. *Accelera spolia detrahere, Festina prædari.* Dico ergo hanc ipsam solœcismi vmbram optimum esse argumentum ad id, quod fusè notatione III. probabimus; scilicet Ioannem non allusisse solùm ad nomen Iehoua, sed Græcè etiam exprimere, ac pronunciare voluisse; & quatuor illas literas יהוה non simplicem esse dictionem, sed quatuor dictiones; quarum prima tantùm elementa scribebantur; atque integrum nomen Hebraicè esse יהי הוה והי (iehie, hoia, ve, haia) quod Latinè ad verbum sonat, ERIT, ENS, ET FVIT. Ioannes verò in eius nominis

Erasmus textum Græcum non satis intellexit.

Græcus textus qua ratione intelligendus, ne solœcismi speciem præ se ferre videatur.

declaratione prudentissimè temporum ordinem commutauit; & propterea non dixit, ERIT, ENS, ET FVIT; sed ens, erat, & venturus. His de rebus rationem reddam seorsum in notatione illa tertia. Nunc solùm noto, Ioannem, dum gratiam & pacem exposcit ab eo, qui appellatur Iehoua, quod sonat, ERIT, EST, ET FVIT; illud nobis indicasse mysterium, scilicet nomen Iehoua, valde esse aptum ad Apocalypseos argumenti summam atque compendium. Nam si proprium epistolæ dedicatoriæ est, argumentum paucis complecti; quid elegantius, quàm, postquam dixit, *gratia vobis & pax,* cùm additurus esset, à quo gratiam & pacem deprecaretur; in diuino nomine, atque in ijs, quæ mox subiungit, Apocalypseos argumentum complecti? Vide illud Zachariæ 12. num. 1. *Dicit Dominus extendens cælos, & fundans terram, & fingens spiritum hominis in eis.* Vbi ea omnia, quæ ibi tribuuntur Deo, addita sunt ad complectendum illius visionis argumentum: aliter enim non esset ad rem (vt notauit Arias.) Videtur autem eorum sensus huiusmodi esse: eum scilicet, qui cælum ac terras (res adeò inter se distantes atque diuersas) & qui carnem & spiritum, (quorũ naturæ sunt ita dissimiles vel potiùs pugnantes) pulchrâ quadam societate & conspiratione conciliauit; eum, inquam, re ipsa effecturum; vt terreni atq; carnales homines, qui Christũ persequebantur, cælestem spiritum accipiant, quemadmodum infrà dicitur Zachariæ 12. 10. *Effundam super eos spiritum gratiæ & precum; & aspicient in quem confixerunt, &c.* A B

Similiter ergo ad argumentum Apocalypseos spectare videntur illa omnia, *ab eo, qui est, & qui erat, & qui venturus est, & à septem spiritibus, &c.* Alioqui non vsurparet Ioannes nouas & inusitatas locutiones in salutatione Apostolica. Verùm si earum vsurpatio Apocalypseos argumento mirificè congruebat; quis non videat, nouam hanc loquendi rationem prudentissimam fuisse, ac Ioanne dignissimã? sanè id nemini dubium erit, qui aduerterit, proprium nominis Iehoua mysterium esse, vt significet Deum perfectè & cumulatè suis promissis staturum, & prouecturum vlteriùs maximum illud Ecclesiæ opus, quod figurauerat, promiserat, & inchoauerat; & ad finem demum admirabili magnitudine ac perfectione perducturum. Quòd si hæc erat propria diuini huius nominis vis, quid aptius ad Apocalypseos argumentum complectendum?

Verba illa qui est, & qui erat, &c. ad æternum Patrem referenda.

Sed dubitabit aliquis, an hæc verba, *qui est, & qui erat, & qui venturus,* æterno Patri in præsenti tribuantur, vel Deo trino, & vni? Ribera notat, hîc nullam distingui personam, sed sermonem esse de Deo indistinctè. Ceterùm consideratâ sacræ Scripturæ consuetudine, dicendum videtur in præsenti referenda hæc esse verba singillatim ad Deum Patrem. Licèt enim nihil contineant, quod non conueniat etiam Filio, & Spiritui sancto, & quamuis eadem verba infrà num. 8. mysterio Trinitatis applicentur, (vt ibi videbimus) sæpe tamen Dei nomine singulariter intelligi solet Pater, iuxta id ad Heb. 1. num. 1. *Multifariam, multisque modis olim Deus loquens Patribus in prophetis, nouissimè loquutus est nobis in Filio,* & in salutatione Apostolica solet exprimi, *Gratia vobis, & pax à Deo Patre, & à Iesu Christo;* atque ita cùm in præsenti dicitur, *Gratia vobis & pax ab eo qui est, &c. & à Iesu Christo,* similiter primam illam periphrasim referre debemus ad Patrem; quandoquidem substituitur loco illorum verborum, *à Deo Patre.* Quomodo autem Deus Pater dicatur venturus, vide notat. III. vbi explicabimus, non solùm ad diem Iudicij referri debere, quod dicitur de aduentu Dei, sed etiam ad quamuis insignem Ecclesiæ liberationem atque victoriam. C

NOTATIO III.

Ad illa verba, Qui est, & qui erat, & qui venturus est. *Vbi de nomine Iehoua: Et quia longiuscula erit disputatio, in aliquot Sectiones distribuetur.* D

SECTIO I. *Ioannem non solùm allusisse ad nomen Iehoua, sed etiam illud expreßisse.*

Verbis illis, qui est, & qui erat, &c. nomen Iehouah innui probatur.

DIXI in commentario Ioannem per hæc verba, *qui est, & qui erat, &c.* nomen Iehouæ exprimere voluisse. Qua in re quia plus latet mysterij, quàm aliquis fortassis opinabitur; idcircò de illa seorsum agere operæ pretium esse duxi. Assero ergo in primis, Ioannem illis verbis, *qui est, & qui erat, & qui venturus est,* ad sacrosanctum nomen Iehoua respexisse. Quod probo primò; quia in eis verbis manifestè voluit verum Deum designare, (vt patet ex contextu) constat autem, nomen Iehoua esse Dei veri maximè proprium; vt notat Hieronymus in Psalmum 8. & omnes, qui de eo nomine scribunt; vt Galatinus lib. 2. cap. 10. & 11. Gueuara in Habac. cap. 2. num. 377. Delrius in Magia, Gabriel Vazquez 1. p. tom. 1. disp. 59. & Masius in Iosue cap. 2. n. 10.

Secundò probatur, quia Ioannes ad Deum verum denotandum verbi substantiui propria vi & significatione vsus fuit: dum ait, *qui est, &c.* Atqui certum est, nominis Iehouah significationem desumi à verbo substantiuo. Licet enim non desint, qui nominis Iehouah etymologiam ignotam esse dicant, vel etiam qui alias etymologias fingant: nihilominùs certum est, veram eius nominis etymologiam desumi à verbo substantiuo; vt ex illo Exodi 3. 14. *Ego sum, qui sum,* efficaciter probant Lipomanus, Theodoretus, Vatablus, & Caietanus, nec non Bellarminus in Grammatica hebræa; Prado in Ezechielem, Masius in Iosue, & Marianus Victorius in scholijs ad epistolam Hieronymi 136. Vnde multi (vt Marianus Victorius) Iehouah nomen exponunt per illud Platonis in Timeo ὁ ὤν, quo nomine Deum appellabat, cùm illud ab Ægyptijs Theologis (Iustino Martyre, & Goropio in Hermathena lib. 1. testantibus) didicisset. Et Masius in epistola ad Ariam Montanum, ipsius Ariæ psalmis prepósita, Plutarchum affert libro de figura ει apud Delphos; vbi de solo Deo verè dici posse, quòd sit, multa disputatione conatur adstruere. E

Nominis Iehouah etymologia desumi à verbo substantiuo.

Plato quo nomine Deum appellarit.

Probatur tertiò. Nam Ioannes in sua periphrasi tribuere voluit Deo, *esse, fuisse, & fore,* atq; id ipsum notat de nomine Iehouah Prado, Oleaster, Vatablus in illud Exod. 3. 14. *Ego sum, qui sum,* & Galatinus lib. 2. cap. 10. Vide etiam Clementem Alexandrinum lib. 5. Stromatum cap. 2. vbi sic exponit nomen Iehoua,

Nomen Iehouah tria tempora cõplectitur.

houa, *Qui est, & qui futurus est.* Vnde nonnulli ad æternitatis significationem respexere; vt Masius. Facit quod refert Plutarchus lib. de Iside & Osiride; nempè in Ægypto signum, quod Sai est Mineruæ, quam eandem putant Isin esse, inscriptionem habere huiuscemodi: *Ego sum vniuersum, quod fuit, quod est, & quod est futurum: flammeumque meum nullus mortalium aperuit vnquam.* Vide Goropium in Hermathena lib. 5. folio 106. Vbi contendit ex Plutarcho, per Isidem, Diuinam sapientiam intelligi; Isidisque nomen idem sonare, quod, *est, est.* Denique cùm constet Ioannem hîc ad Iehoua nomen alludere; hæc ipsa allusio efficaciter probat, per nomen Iehoua tribui Deo esse, fuisse, & fore.

Isidis nomē quid etymo, quid significatione importet.

A

Assero secundò, Ioannem hîc non solùm ad nomen Iehoua habuisse respectum; sed propriam etiam quatuor literarum hebraicarum vim & significationem expressisse. Pro quo notandum est, quędam esse nomina incomplexa, vt Adam, Noë, &c. alia verò complexa; vt nomen montis, *Dominus videbit*, Genes. 22. 14. nomen putei *viuentis, & videntis*, Gen. 24. 62. nomen pueri *Accelera spolia detrahere, festina prædari.* Isaiæ 8. 3. Dico ergo, nomen Iehoua esse nomē complexum ex pluribus dictionibus conflatum; quarum prima quæque tantùm elementa scribuntur; & propterea cùm nomen integrum sit יְהִי הֹוֶה וְהָיָה, *ihie, hoia, ve, haia*, quatuor solùm literas in cōpendium redactas scribi solitas (יהוה) Si autem integras dictiones velis ad verbum latinis vocibus exprimere; earum propria vis eiusmodi est, ERIT, EST, ET FVIT. Quod ipsum expressit Ioannes, cùm ait, *Gratia vobis, & pax ab eo qui est, & qui erat, & qui venturus est.* Hæc explicatio alicui forsan cabalistica & paradoxa videatur, sententiā tamē cohibeat tātisper, quęso, quousque nostras rationes expédat. Quarū prima est, quia hęc explicatio ab ipso Apostolo Ioanne videtur omnino tradi; quandoquidem ad Iehoua nomen respiciens, illud hisce verbis declarat, *Qui est, & Qui erat, & Qui venturus est.* Quasi tria illa tempora expresè dicat in nomine diuino contineri. Quomodo autem tria tempora illa exprimet, nisi nomen ipsum plures in se dictiones contineat?

Nomina Hebraicorū alia incomplexa, alia complexa.

B

C

Secunda; plures auctores suprà relati, nempe Clemens Alexandrinus, Galatinus, Masius, Oleaster, Vatablus, & Prado id ipsum notant; videlicet nomine illo diuino omnes temporis differentias comprehendi; id autem nisi pluribus dictionibus fieri nequaquam poterat. Tertia; multi sedulo obseruarunt nomen Iehoua, nulla simplici voce græca vel latina exprimi posse; (vt Arias Montanus pręfatione in Psalmos) non igitur est vnica dictio simplex. Alioqui per nomen Ens, vel per illud Græcorum, ὁ ὢν vel τὸ ὄν exprimebatur satis. Ac meo quidem iudicio, qui dictionem esse simplicem autumant, & eam per Græcum ὁ ὢν interpretantur ea expositione contenti; consequenter loquuntur, (vt Masius, & Marianus Victorius) si enim vnum & simplex est nomen, quod à verbo substantiuo deducitur; quid aliquid, quæso, fuerit, nisi ens aut essentia? Antiquos verò Hebręos nobiscum facere argumento est, quòd nomen hoc vsitato more nomen expositum appellabant (vt refert Galatinus) nimirum indicantes, compendiarium esse ac proinde explicatione indigere.

Nomine Iehoua omnes temporis differentias cōprehendi. Nomen Iehoua nulla simplici voce græca vel latina exprimi posse.

D

Quarta; auctoritate Clementis Alexandrini confirmatur, qui nomen Dei tetragrammaton, appellat nomen mysticum, ænigmaticum, atque symbolicū, lib. 5. stromatum, cap. 2. Quod si vna tantùm & simplex esset dictio à verbo substantiuo deflexa; non erat, quòd mysticum, & symbolicum diceretur. Nemo enim τὸ ὄν, mysticum nomen esse dixerit. Si verò sint plures dictiones, quarum prima tantùm elementa scribuntur; tunc meritò mysticum appellatur: ac præsertim à Clemente Alexandrino, qui eodem libro obseruat, *Duplicem fuisse apud Ægyptios hieroglyphicam scribendi rationem in sacra, quæ insculpitur, scriptura; vnam quidem κυριολογικὴν, id est, propriè loquentem, per prima tantùm dictionum elementa; alteram verò symbolicam.* Cui ergo rei prima illa hieroglyphica scribendi ratio magis conueniat, quàm sacræ sculpturæ in lamina aurea, quæ Pontificis Hebręorum caput decorabat? Si in alijs vel rerum scribendarum reuerentia, vel abbreuiandi necessitas homines notis vtentes ad compendiariam scribendi rationem impulit; vt cernere est in antiquorum notis; cuius nominis maior dignitas atque maiestas? quódve augustius ad sculpturam spatium grandiorum præsertim litterarum, quantas fuisse opus erat, vt à procul adstantibus cerni possent?

Iehoua nomen ænigmaticum ac symbolicum.

E

Quintò probatur ex communi appellatione, qua nomen Iehoua quatuor literarum nomen appellatur, vt à Clemente Alexandrino suprà, ab Origene homil. 4. in Ezechielem, Theodoreto q. 15. in Exodum, Hieronymo Psal. 8. Eusebio de præparatione lib. 11. cap. 8. & à Philone in libro de vita Mosis; cuius ea sunt, *Lamina aurea, quæ Pontificem coronabat, insculpta erat quatuor literis nominis illius; quod solis ijs, qui aures ac linguam sapientiā purgatas habent, fas est audire, nominareque in sacris; præterea nemini.* Et verò, meo iudicio, non quatuor literarum nomen appellaretur, nisi de illo, tanquam de abbreuiatione aliqua vel compendio, & scripturâ mysticâ sermo esset; in qua sua cuique literæ peculiaris respondet significatio. Alioqui nomen אדני (adonai) est etiam quatuor literarum. Expende verba Hieronymi epistola 136. ad Marcellam, quæ huic nostræ rationi valde fauent: & non ab Origene non solùm nomen, sed etiam signum quatuor literarum appellari homil. 14. in Numeros; quod nostram coniecturam plusculum iuuat.

Iehoua nomen quatuor literarum.

Idem nomē in aurea Pontificis lamina impressum.

Sextò probatur ex Nazianzeni verbis oratione 36. quæ est 4. de Theologia. *Hebræorum (inquit) doctissimi & antiquissimi, quique proprijs notis summum illud nomen honorandum duxerunt; ac ne ijs quidem literis aliud quiddam eorum, quæ post Deum sunt, scribi sustinuerunt.* Hoc (vt mea fert opinio) ad compendiariam scribendi rationem referendum est, qua prima quęque singularum dictionum elementa conscribuntur. Perspicuum namque est, Nazianzenum non id agere, vt huius nominis literas ex communibus Alphabeti Hebraici fuisse neget. Constat enim ex communi Alphabeto semper desumptas fuisse quatuor illas literas. Quid ergo sibi vult Nazianzenus, cùm ait illas quatuor literas, ita esse huius nominis proprias, vt illis nihil prætereà aliud scriberetur? Omnino de complexione illa quatuor literarum loquitur. Nam singulas diuisim, certum est non fuisse proprias illi, sed alijs vocibus communes. Quòd si de simplici vel incomplexo nomine sermo esset; quid nouum nobis proferret Nazianzenus? Nonne omnibus vocibus ac nominibus propria est literarum complexio? Superest ergo necessariò (si quid tanti viri auctoritati ac testimonio tribuendū est) vt de compendiaria, siue abbreuiata literarum complexione loquatur; in qua notum est eas literas, quæ ad peculiarem aliquam significationem restringuntur, quod ex se est, posse prætereà ad alia significanda vsurpari. Exemplis id planum fiet. Quatuor hæ literæ, I.N.R.I. complexim sumptæ, apud Christianos ad eum solùm vsum desumuntur, vt significent, *Iesus Nazarenus, Rex Iudæorum*, cùm tamē alijs prætereà significatis deseruire potuissent, vt siquis per easdem literas significare intenderet, *Iulius, nobilis, Romanorum Imperator.* Simile est de celeberrimis Romanorum literis, quas in vexillis impressas gestabant, S.P.Q.R. Quibus licèt nihil aliud ipsi voluerint significare, nisi *Senatus, populusque Romanus*: quis tamen dubitet ad alias significationes vsurpari ab alijs potuisse? vt si quis diceret, *Sabinis populis quis resistet?* qua ratione dicuntur priùs à Sabinis vsitatæ fuisse.

Quatuor huius nominis literis aliud prætereà scribi, apud Hebræos nefas.

Septimò. Si semel admittas nomen Iehoua quatuor dictiones continere; facilè cernes, cur quatuor eius literis nec subscribantur, nec subscribi possint puncta propria. Propria enim non esse, sed aliena quæ subscribi solent; demonstrat egregiè Bellarminus in Grammatica hebræa.

Cur nominis Iehoua literis nulla propria puncta subscribi possint?

Octauò in nostra sententia facilis est ratio, cur hoc nomen sit appellatum ineffabile; quòd scilicet ad compendia redactum, vt ferme scribitur, nequa-

Cur dicatur nomen ineffabile.

quam

A quam pronunciari possit. Eâdem enim ratione diceretur inscriptio hæc, S.P.Q.R. eo modo, quo scribitur, proferri non posse; cùm omnes eius literæ sint aphonę. Quòd si vocales, ad consonantes pronunciandas, adsciscantur, tunc cōpendium dissoluitur. Id ergo ipsum in Iehoua nomine contingit. Sunt enim omnes quatuor literæ consonantes: vocales verò, quas ad pronunciationem accersimus, si propriam nominis pronunciationem quæras, abs re sunt, ac si ad proferendum compendium illud, S.P.Q.R. enunciet aliquis *sepequure*. Adde, quòd cùm dictionum primæ literæ scribuntur compendiario more; licèt sint omnes literæ vocales, rectè dicemus, non eo modo, quo scribuntur, esse proferendas. Verbi gratia, A.A.C. quod est, *ante auditam causam*, non debet proferri, aac.

In publicis scriptionibus primas tantum nominum literas compendiosè scribi sæpe solitas.

B Nonò confirmatur; quia in publicis scriptionibus, & præsertim in rebus sacris, in symbolis, & insignibus ex vsu antiquissimo, compendiosè scribi solitas primas tantùm dictionum literas, notius est, quàm vt probationem requirat. Exempli tamen gratia ex multis pauca proferamus;

D.O.M. pro *Deo Optimo Maximo*.

F.E.R.T. in Ducis Sabaudiensis insigni: pro *Fortitudo eius Rhodum tenuit*.

I.N.R.I. pro *Iesus Nazarenus Rex Iudæorum*.

V.D.M.I.Æ. in hęreticorum vexillis: pro *Verbum Dei manet in æternum*.

Simile est illud, S.P.Q.R. & alia innumera.

Machabæorum nominis origo.

Decimò, accedit quòd aliqua nomina hebræa ex simili alicuius sententiæ scriptura per prima elementa quibusdam videtur conficta. Huiusmodi est, quod tradit Genebrardus in Chronologia ex Rabbi Isaac Benshola, nempe ex eo quod Iudas Mathathiæ filius in vexillis tanquam certæ victorię omen fecit [C] inscribi per prima elementa illud Exod. 15. 11. *Quis similis tui in fortibus Domine*. inde populum breuitatis causa legisse *Machabæi*; & paulatim tandē obtinuisse, vt huius tesseræ auctor Iudas, & fratres illius, & posteri Machabęi dicerentur; verba illa Hebraicè sic habent מי כמוך באלים יהוה & primæ literæ מ.כ.ב.י. similiter latini spurios dixere ex eo quòd ijs literis S.P. notarentur, id est, *sine patre*, vt docet Plutarchus in quæstionibus Romanis. Simile quid tradit Hieronymus de traditionibus Hebr. ad finem super illud 3. Reg. 2. 8. *Maledixit Semei Dauid, maledictione pessima. Pro Pessima* (ait) *hebraicè legitur, Nimrezeth*, quod quinque literis enunciatur נ.מ.ר.צ.ת. quæ sunt prima elementa harum vocum, Noeph, Moabita, Rasah, Tsara, Thoaba, id est, adulter, Moabita, impie, leprose, abominande; at- [D] que adeò sensum esse, Semei his conuitijs lacessisse Dauidem; quæ tamen maledicta primis solùm literis Scriptura significauerit. Dictionaria verò Nimrezeth, ac si esset simplex dictio, maledictionem roboratam, seu vehementem interpretantur. Similiter contractè proferimus illud FERT. Sabaudiense; & crucis titulum INRI. vt suprà explicauimus.

Spurij vnde dicti.

Quas Semei diras Dauidi denouerit.

Est tamen diligenter obseruandum, multum interesse discriminis, vtrùm nomen ex pluribus dictionibus per prima elementa scriptis effingatur; an in scirpo quæratur nodus, id est in nomine simplici, & (vt aiunt) termino incomplexo, singularum literarum, more cabalistico, vis & potestas, somniatā subtilitate disquiratur. Vt siquis dicat hoc nomē *DEVS*, idem valere quod *Dominus, Excelsus, Vnicus, Summus*. Simile est meo iudicio, quod Valuerdius [E] in Alphabeto Salomonis refert, nempe ארגמן (Argaman) quod purpuram significat, ex quatuor primis literis esse compositum, à quibus quatuor Angelorum nomina initium sumunt; nempe Raphael, Gabriel, Michael, Nuriel; quæ asserit eorum animalium esse nomina, quæ vidit Ezechiel cap. 1. Eo enim splendore, veluti regali purpura amiciebatur Deus; iuxta illud, *amictus lumine sicut vestimento*. Itaque longè aliud est, ex simplici dictione conari exprimere, seu potiùs extorquere mysteria; quàm eorum opinionem refellere, qui simplicem esse dictionem arbitrabantur; quæ reuera plures essent. Galatinus ergo videtur philosophari in nomine Iehoua (primo modo, id est, cabalistico) sicut Valuerdius in Hebraico purpuræ nomine. Qua ratione non difficile fuerit, ex singulis cuiusuis nominis literis argutari, & mysterium Trinitatis, Incarnationis, & quæcunque alia in literarum nominis Iehoua serie & in quouis alio comminisci. Sic philosophatur Galatinus, literas nominis Iehoua esse has tres *Iod, he, vau*: & primam applicat Patri, quia significat principium; secundam Filio, quia *he* significat esse, vel viuere: tertiam Spiritui sancto, quia est coniunctio copulatiua. Aliter etiam cogere conatur, vt eædem literæ mysterio Trinitatis deseruiant; excogitatis tribus nominibus, quæ ab illis tribus literis incipiant, his nempe, *Iad, hu, vehu*, quarum significatio est, Deus ipse, & ipse. Tertiò denique ad illa etiam tria tempora descendit, haia, houa, ihie; quæ sonant fuit, est, & erit; vbi omittit literam vau. Sed nunquam illi venit in mentem nomen ipsum Iehoua esse complexum, & ex quatuor dictionibus compositum. Imò verò non putauit, propriam huius nominis significationem petendam esse à verbo substantiuo. Ego eiusmodi philosophandi rationem, quam in termino incomplexo nemo prudens probabit, ostendo non solùm esse verisimilem; sed etiam certam in nomine complexo, & antiquorum notis scripto. Sed de ijs infrà.

Hebraicum purpuræ nomen quid sonat Valuerdio.

Psal. 103. 12.

Nomen Iehoua quomodo explicet Galatinus.

Deniq; in nostra explicatione inuenitur id, quod erat optandum, nempe hoc nomine verbum substantiuum comprehendi; neque vllam fieri literarū radicalium mutationem. Ipsa enim potiùs radix היה (haia) & rami ab ipsa pullulantes, stabiles & inuariati in hoc nomine reperiuntur.

Nomine Iehoua comprehendi verbum substantiuum.

SECTIO II. *De huius nominis vi ad significanda Dei attributa, & mysterium Trinitatis.*

STATVI his, quæ iam abundè probauimus; videlicet, hoc nomen esse complexum, & quatuor literas quatuor dictionum loco poni; atque adeò (יהוה) esse idem, quod *Ihie, hoia, ve haia*, siue (vt latinè dicam) erit, est, & fuit; his, inquam ita constitutis, nota primò, rationi valde consentaneum fuisse, vt hoc nomen summa diuinitatis mysteria complectatur; tum quòd sit maximè Dei proprium, & summæ apud omnes religionis; tum etiam, quia epitheta & elogia, quæ ei antiqui Patres tribuunt, argumento sunt, abstrusa in eo mysteria contineri. A Clemente enim Alexandrino (vt vidimus) appellatur mysticum; ab Eusebio symbolicum, lib. 11. de præparatione cap. 8. à Nazianzeno, summum nomen, oratione 36.

Primum ergo optabile est, vt hoc nomen Trinitatem personarum, & essentiæ vnitatem designet. Hoc enim est summum Diuinitatis arcanum. Atque videtur esse decens, vt id mysterium per celsissimū Dei nomen indicetur. Adde, nomen hoc Isaiæ 6. coniungi cum illo trisagio, *Sanctus, Sanctus, Sanctus*. Et trisagion illud ad mysterium Trinitatis spectare, communis est Patrum sententia. Galatinus etiā libro 2. cap. 10. & Gueuara Habac. 2. num. 357. aiunt, hoc nomine insinuari Diuinam essentiam per semet existentem cum ipsius vnitate, & cum æterna personarum distinctione, origine & productione. Hæc illi: & Gueuara quidem non est aggressus ad explicandum, quanam ratione id mysterium hoc nomine significetur. Galatinus, & alij aggressi sunt; sed cabalisticè potiùs, quàm solidè meo iudicio. Quare aliâ nobis viâ insistendum, & respiciendum ad veram nominis vim *ERIT, EST, ET FVIT*. Etenim si in illo trisagio, Isaiæ 6. & Apocalypsis 5. certum est ex Patribus personarum Trinitatem denotari; cur non idem in illa triplici repetitione subsistentię *ERIT, EST, ET FVIT*, subodoremur?

Trinitatis mysterium in nomine Iehoua indicari.

Sed obijcies, personas Trinitatis esse tres; literas autem Iehoua esse quatuor. Respondetur: In pluribus dictionibus coniungendis aptissimè interijci coniunctionem copulatiuam; cui seorsum respondet etiam sua litera in notis antiquorum, vt videre est in illa communissima inscriptione S.P.Q.R. Senatus, populúsque Romanus. In nomine ergo יהוה illud ו vau, coniunctio copulatiua est; atque eius adiectio non solùm non est otiosa in mysterio

Soluitur difficultas.

Trinitatis mysterium quomodo nomine Iehoua significetur.

Trinitatis, sed etiam mirificè deseruit. Explicato enim nomine manifestè patet, tres solùm subsistentias in illo contineri, Erit, est, & fuit: sed eas vnitas per coniunctionem copulatiuam *&*; ita vt vnum nomen constituant; quod ad vnitatem essentiæ spectare facile intelligitur. Tres itaque subsistentiæ per triplicem verbi substantiui repetitionem denotantur: vnitas verò essentiæ per coniunctionem copulatiuam.

Sed dicat aliquis, ad Trinitatem personarum indicandam aptiùs fuisse sine vlla variatione dicere, EST, EST, EST. Sicut Isaiæ 6. & Apocalypsis 5. dicitur, *Sanctus, Sanctus, Sanctus*: quia illa temporum distinctio non solùm non deseruit, sed etiam obest personarum proprietatibus indicandis. Videtur enim illud *ERIT* ad Patrem pertinere; *EST* ad Filium; & *FVIT*, ad Spiritum sanctum; quæ distinctio potiùs est dissentanea, quàm consentanea veritati. Nam videntur ita concipi tres personæ, quasi non simul existant; sed quasi Spiritus sanctus fuerit; Filius nunc sit; & Pater aliquando futurus. Respondetur tamẽ, vt intelligeretur non esse eiusdem veritatis repetitionem, sed subsistentiũ distinctionẽ, elegantiæ fuisse aliquã verbi substantiui distinctionem proponi. Et verò manifestum est, distinctionẽ illam temporum, nõ ita distribui Diuinis personis, vt vni earum negetur, quod alteri tribuitur; sed ita vt solùm innuat, aliquam esse aptam conuenientiam, vt Patri aptetur Fore; Filio Esse; & Spiritui sancto Fuisse. Et ratio quidem illa eadem videtur esse, propter quam Theologi potentiam Patri tribuunt, Sapientiam Filio, & Spiritui sancto Bonitatem. Illud enim futurum ERIT, ad Potentiæ manifestandæ promissionem referri debet: vt expressit Ioannes cap. 1. num. 8. dum ait, *Qui est, & qui erat, & qui venturus est Omnipotens.* De quo infrà. Simili modo illud *fuit* ad æternam Dei bonitatem referri potest; quæ prima omnium fuit ratio, quæ Deum induxit, vt se creaturis cõmunicaret. Deniq; ex tribus temporum differentijs, nulla est ęternæ sapientiæ accõmodatior, quàm temporis præsentis; quia & futuris, & præteritis Dei sapientia præsens adest, & omnia in sua æternitate intuetur præsentia.

Dicet rursus alius; Ad personarum distinctionem significandam, si verbi substantiui variatione significanda erat, aptiorem fuisse distinctionem, Ero, eris, & erit: siue Eram, eras, & erat; quàm Erit, est, & fuit; quia distinctio personarũ meliùs exprimitur tres distinguendo personas, ego, tu, & ille; quàm tria tempora. Respõdetur, distnctionẽ illam, ego, tu, & ille, nõ habere locum, nisi cùm duo ex illis tribus loquuntur inter se; nomen autẽ, quo Deum appellamus, nõ deseruit vt Pater cum Filio colloquatur, sed vt nos de ipso loquamur. Vnde abs re erat, vt distinctio illa, Ego & tu, in nomine Diuino includeretur. Omnibus enim tribus personis appellandis conuenit pronomen *ille*. Verum quidem est, Deum, vt huius nominis vim indicaret, dixisse per primã personam, *Ego sum, qui sum.* Exod. 3. vel (vt ex hebræo ad verbum redditur) *Ero, qui ero*; illa tamen sunt Dei ipsius verba: atque ita per primam personam protulit, Sum, vel Ero. Nec verò solùm loquebatur prima Trinitatis persona, sed Deus trinus & vnus. Et tunc quidem ad propriam Diuini nominis vim exprimendam, decuit vt Deus qui de se loquebatur, per primam personam (vt grammatici aiũt) loqueretur. In alijs verò locis, quamuis dicat, *Ego Dominus*; non opus fuit formam nominis Iehoua immutare. Quia sensus est, Ego sum ille, qui meritò à vobis appellor Iehoua, quod sonat Erit, est, & fuit.

Cur nomen Iehoua personas Diuinas in tertia persona explicet.

Nota prætereà, in nomine Iehoua mirabile quid contingere, quod ad mysterium Trinitatis referri potest; nempe idem nomen legi posse, vt plures dictiones, & vt vnicã dictionem, non variatã significatione essentiali. In alijs dictionibus quæ ex primis plurium dictionum elementis componuntur, si id quod ex primis illis literis coalescit, spectemus; inueniemus aut nihil prorsus significare, vt I N R I. in titulo crucis, aut significare aliquid longè diuersum, vt FERT. in Sabaudiensi symbolo. At in nomine Iehoua, si consideremus hanc ipsam dictionẽ

Nomen Iehoua vt plures dictiones & vt vnicã legi posse, inuariatã essentiali significatione.

A Iehoua, quæ ex primis plurium elementis componitur, (nimirum ex illis Iehie, hoia, ve haia,) mirabile hoc reperitur, nempe non variari significationẽ essentialem: quia significatio essentialis nominis extensi, non est alia, quàm verbi substantiui, Erit, Est, & Fuit: ipsa autem dictio Iehoua, considerata vt vnica dictio, est nomen verbale, quod eandem verbi substantiui significationem seruat. Et probatur; quia cùm Vatablus, Caietanus, Marianus, Bellarminus, Prado & alij nulla ratione animaduerterint, hanc esse plurium dictionum abbreuiationem, sed omnino nomen hoc vt simplicem dictionem considerauerint; nihilominùs illud deriuant à verbo substantiuo היה vel הוה (haia, vel haua) atque ea est receptissima opinio. Quamuis deriuationis forma

Nominis Iehoua duplex etymõ, iuxta diuersos.

B non eodem modo ab omnibus explicetur. Vatablus ergo deriuat à verbo הוה haua; addito, iod, formatiuo, quod sæpe nominibus addi solet: Caietanus, Bellarminus, & Prado deriuant à verbo היה haia, permutato Iod, in vau; quia hæ literæ sunt permutabiles. Goropius in Hermathena pro eadem radice reputat haua, & haia; vt apud Græcos eadem verba terminantur in άω & in οω: sed vtcumque hoc sit, significatio tandem est eadem. Atque adeò mirabile est, tres illas subsistentias distinctas, & inter se vnitas, ERIT, EST, ET FVIT, & vnicũ nomen simplex Iehoua, eandem habere significationem essentialem; ita vt nomen etiam ipsum sit quodammodo trinum & vnum, ad Trinitatis diuinæ significationem.

C SECTIO III. *De eiusdem nominis vi ad diuinæ Prouidentiæ perfectionem indicandam. Et cur Ioannes commutato ordine dixerit, Qui est, & qui erat, & qui venturus est.*

DIXIMVS de summo diuinitatis mysterio ad intrà (vt Theologi loquuntur) videamus iam an eodem nomine designetur Perfectio operum Dei ad extrà. Prado in Ezechielem ait, nomen Iehoua potissimùm referri ad incarnationis mysterium, siue ad opus nostræ redemptionis; & à futuro, ait, facinore deriuari. Credit enim, huius nominis significationem esse per modum futuri: eo quòd Exod. 3. sic in Hebræo explicetur; *Ero, qui ero*, id est, ego ero is, quem me esse decet; scilicet in humani generis redemptione. Et facit quod nonnulli suspicantur, nõ debuisse scribi יהוה Iehouah, sed יהיה Iehie, quæ est tertia persona futuri, *erit*; atq; id fuisse pro-
D prium Dei nomen. Ita Lipomanus Exodi 3. Genebrardus libro 1. de Trinitate, & in chronologia; nec displicet coniectura Bellarmino in grammatica hebræa fol. 185. sed etiam suprà vidimus integrum fuisse Dei nomen, *Erit, est, & fuit.* Et communem scriptionem disertè probat Hieronymus epistola 8. & epist. 136. & nihilominùs dico hoc ipsum nomen elegantissimè referri ad præclara Dei opera; hac ratione, vt *fuisse* dicatur Deus, quòd illis initium dederit; & *esse*, quòd det progressum; & *fore*, quòd daturus sit perfectionem.

Quo pacto nomen Iehoua ad Diuinæ prouidentiæ opera referatur.

Pro maiori explicatione nota verbum substantiuum referri sępe in sacra Scriptura ad opus; & quidem non sine elegantia: atque ita Ioannis 1. cùm dicitur, *In principio erat Verbum*, non solùm fuisse ipsum significatur, sed & fuisse opificem rerum o-
E mnium. Alluditur enim ad illud Geneseos 1. *In principio creauit Deus cælum & terram*, nempe dicendo *fiat*, vt statim sæpiùs exprimitur. Ecce *in principio*, id est, in mundo inchoando inuenimus Verbum, nempe rerũ omnium opificem; *quia dixit Deus, fiat, & factum est.* Quòd si tunc erat Verbum; vtiq; APVD DEVM proferentem; atque adeò DEVS ERAT VERBVM: quia nihil potest esse apud Deum, quod non sit Deus. Hac ergo ratione, cùm Deus dicitur fuisse, esse, & fore; elegantissimè significatur à Deo fuisse principiũ Ecclesiæ, à Deo esse progressionem, & ab eodem perfectionis cumulum esse futurum. Et hanc esse genuinam nominis Iehoua significationẽ, constabit in expositione illorum verborum, *Ego sum* A & Ω, *principium & finis, dicit Dominus omnipotens; qui est, & qui erat, & qui venturus est.* Hunc eundem

sensum

A sensum expressit Augustinus sermone 3. de Ascensione; *Fidelis quisque*, ait, *cùm iam tanta perceperit; per ea quæ cognoscit, præstita; discat sperare promissa; ac Dei sui præteritam, præsentémque bonitatem, quasi futurorũ teneat cautionem.* Hæc Augustinus. Et licèt ille eo loci, non agat de nomine Iehoua, eius tamen consideratio aptissimè deseruit ad nominis Iehoua vim & energiam exprimendam. Atque eadem est ratio, propter quam in Psalmis adeò celebratur diuini nominis gloria, vt dicemus Psal. 28. num. 2. in ea verba, *Afferte Domino gloriam nomini eius.*

Cur Ioannes in nomine Iehoua temporũ ordinem inuerterit.

Nunc reddenda nobis ratio est, cur Ioannes temporum ordinẽ inuerterit? Explico clarius: Ioannes Iehoua nomen voluit exprimere, quod idem sonat, atque Erit, est, & fuit: cur ego ordine immutato, sic exponit *Qui est, & qui erat, & qui venturus est?* Respondeo id fuisse sapientiæ & elegantiæ singularis. B Etenim antiqui Patres animum adijcere præcipuè debebant ad futura Domini opera, videlicet ad generis humani, quam sperabant, redemptionem. Atque ideò in Dei nomine, quod ad diuina opera refertur, à verbo ERIT, initium sumebant; in ea potissimùm oculos conijcientes, quæ Messiæ aduentum erant consequutura. Ioannes verò cùm eo tempore scribat, quo iam Deus humanam naturam induerat, & Ecclesia effuso Christi sanguine fruebatur; eo ipso quòd ab excellentiori & digniori parte significati incepturus erat, ab eadem scilicet, quam primo loco antiqui collocabant, idcirco non à verbo ERIT, sed ab EST sumit initium; & propterea ait *ab eo qui est, &c.* q.d. Iam Christiani hoc tempore ijs fruimur, quæ antiqui Patres futura sperabant; atq; ita vnum & idem sunt antiquorum ERIT, & nostrum EST: & quod ipsis erat EST, (nempè figuræ, C & antiquæ legis ceremoniæ) id ipsũ nobis est FVIT: & quia nondum hactenus omnia, quæ ipsi sperabant, sunt opere completa (restat enim secundus Christi aduentus, & diuini operis perfectio & consummatio) ideò non solùm dicimus *ab eo qui est & qui erat*; sed etiam *ab eo, qui venturus est omnipotens.* Itaque rerum ipsarum mutatio effecit, vt etiam ordo in designanda temporum distinctione mutaretur; sicut etiam post secundum Christi aduentum, non dicemus Christum venturum, sed iam venisse?

Cùm ergo Ioannes ait, *Gratia vobis, & pax ab eo qui est, & qui erat, & qui venturus est*, præcipit vt animaduertamus, à quo postulet gratiam, & pacem: ab eo scilicet, cui nomen erat Iehoua, idem valens, quod Erit, est, & fuit; sed commutat ordinem Ioannes dicens, *ab eo qui est, & qui erat, & qui venturus est*, quasi dicat; Iam Deus re ipsa Est Saluator omnium, qui D olim Erat promissor per figuras; & nihilominus post Messiæ aduentum adhuc à nobis Venturus expectatur Dominus; atque vt regnum eius adueniat, subinde precamur. Itaque verbum EST, ad præsentem veritatem; verbum ERAT, ad antiquas promissiones, & figuras; ac VENTVRI nomen ad ea, quæ speramus, refertur. Et acutissimè hæc coniunxit Ioannes in epistola dedicatoria; in qua erat ei totius operis argumentum indicandum; vt significaret ea, quæ complectitur Apocalypsis, nempe Euangelij veritatem, antiquas figuras ei deseruientes, & futuri regni prophetiam. Ex hac nominis Iehoua explicatione aptè intelligitur locus ille Exodi 6.3. (qui multos torsit) *nomen meum Adonai* (hebraicè Iehoua) *non indicaui eis.* vbi non est sermo de vocis sono, sed E de re per nomẽ ipsum significata. q.d. Nõ me ostendi re ipsa Iehoua; non mei nominis expressam eis re ipsa veritatem patefeci; cuius præcipua vis est, in his magnis promissis, quæ præstiti, implendis. Licèt autem integrum eorum complementum sit Messiæ tempore futurum; nunc tamen populo meo ingentem mei nominis manifestationem exhibere volo; dum eos ex Pharaonis seruitute eduxero, & in terrã induxero promissam. Qua in re admirabile meæ fortitudinis, beneficentiæ, iustitiæ ac sapientiæ documentum edam. Eodem spectat illud Exodi 3. 14. *Sum qui sum*, (Hebraicè) *ero, qui ero*, id est, Sum is, qui esse debeo, & quem me fore promisi. Quibus primam partem sui nominis explicat; in qua potissimùm gloriabatur.

Cur Ioannes nominis Iehoua meminerit in dedicatoria epistola?

Cur in nomine Iehoua futurum tempus per periphrasim enunciarit Ioannes?

Sed rogabis, cur Ioannes non solùm temporum ordinem inuerterit; sed etiam verbum *erit*, mutauerit in illam periphrasim, *qui venturus est?* Respondetur, id sapienter & eleganter esse factum; cùm ad erigendam spem, tum ad maiorem catholicæ veritatis expressionem. Nam Deum futurum esse, poterat ad eius æternitatem referri; vel, si ad prouidentiam, significare posset, Deum semper futurum, eum qui est, atque adeò sicut illa, quæ modò sunt, ab illo dependent, ita ab illo esse oriturũ & sustentandum, quidquid deinceps fuerit. Qua ratione non melior nobis status proponebatur, quàm is, in quo sumus. Cùm verò dicitur Deus esse venturus; tunc eius seruis regnum illud felicissimum, quod sperant, manifestè promittitur; & Deum ipsum venturum, vt eos saluet. Quàm aptè verò per Dei aduentum, ostensio Diuinæ maiestatis & potentiæ in suorum redemptione & felicitate indicetur; id facilè ex multis sacræ Scripturæ locis intelligitur: ex quibus certum quoq; est, Christianos etiam expectare redemptionem. Et constat in secundo Christi aduentu, non solùm verè intelligi Christum esse venturum, quâ homo, sed etiam quâ Deus est, modo suprà explicato. Atque hæc promissio non in iudicij solùm die intelligitur implenda; sed etiam in quauis insigni Ecclesiæ & Sanctorum liberatione & gloria.

Num in eo ordine à Ioanne seruato locum habeat mysterij Trinitatis significatio?

Reliquum est expendere; an in ordine, quo Ioannes dixit, *Gratia vobis & pax, ab eo qui est, & qui erat, & qui venturus est*, locum habeat mysterij Trinitatis significatio? Ad hoc dico, nonnullos in illa salutatione Deo trino & vni applicare illa verba *qui est, & qui erat, & qui venturus est*: eam tamen explicationẽ à me non probari: Primò, quia statim sequitur, *& à Iesu Christo*, atque ita aptius est, vt in salutatione, cùm dicitur *ab eo qui est, & qui erat, &c.* intelligamus sermonem esse de Patre. Et facit quòd forma salutationis Apostolicæ est, *Gratia vobis & pax à Deo Patre, & à Iesu Christo.* Secundò, quia in allusione ad nomen Iehoua, voluit Ioannes argumentum Apocalypseos complecti (vt iam explicauimus) & ad eam argumenti complexionem nihil aptius, quàm significatio perfectionis Diuinæ prouidentiæ. Hæc enim coercet in se vniuersam Apocalypseos seriem. Trinitatis verò mysterium non spectabat directè ad argumentum Apocalypseos. Tertiò, quia quamuis in hac salutatione per illa verba *qui est, & qui erat, & qui venturus est*, non designetur Christus; oportet tamen, vt quod ea verba tribuunt Patri in salutatione, cùm dicitur, *Gratia vobis, & pax ab eo qui est, & qui erat, &c.* id ipsum verissimè tribui possit Filio: quia paulo infrà (nempe num. 8.) cùm dicitur, *Ego sum A & Ω principium, & finis, dicit Dominus, qui est, & qui erat, & qui venturus est omnipotens*; omnino loquitur Christus, vt censet Nazianzenus oratione 35. (qui ait, *Hæc perspicuè de Filio Dei dicuntur*) Athanasius, Cyprianus, Bernardus, Idacius Clarius, & Phœbadius, siue Sebadius, vt eo loci videbimus. Notandum ergo est, significationem mysterij Trinitatis, licèt pia valdè sit, & ingeniosa videatur in nomine Iehoua, non tamen esse adeò certam, sicut perfectionis prouidentiæ significationem. Hanc enim omnino vsurpat Ioannes, & iuxta eam docet Patrem esse Iehoua, & Filium similiter esse Iehoua. In altera vero significatione, neque Pater est Iehoua, neque Filius, sed tres personæ coniunctim. Quartò, licèt mysterij Trinitatis significatio habeat locum in illis verbis ERIT, EST, ET FVIT, sed commutato ordine, quemadmodum Ioannes commutauit, hæc verba, *qui est, & qui erat, & qui venturus est*, eidem mysterio significando non quadrant. Quia non manet idem ordo in significatione potentiæ, sapientiæ & bonitatis.

SECTIO IV. *Quibus literis tam hebraicè, quàm græcè scriberetur nomen tetragrammaton, & de vera nominis radice.*

Nomen tetragrāmaton qua ratione scribetur.

LIPOMANVS Exodi 3. putat sic scribendum esse יהוה quæ literæ sunt tertiæ personæ futuri verbi substātiui; vt sit eius significatio, *Erit*. Similiter Genebrardus, & Bellarminus, quos retulimus initio Sectionis præced. Facit, quòd Hieronymus affirmat, fuisse nonnullos, qui hebręorum characterū similitudinę decepti proferebant, πιπι, id est, pipi. Nimirum quia græcas esse literas existimabant. Nihilominùs communis scriptio certissima est. Quia non est vllo modo verisimile in diuino nomine, quod erat aureis literis inscriptum, & in quo tanta erat Iudęorum obseruantia atq; religio, eiusmodi cōmutationem irrepsisse. Accedit, quòd communem scriptionem disertè confirmat auctoritas Hieronymi epist. 8. & epist. 136. cui etiam eorū omniū innititur opinio, qui à nomine Iehoua detortum esse arbitrantur nomen Iouis; è quibus est Marinus in dictionario, Masius in epistolā ad Ariam Montanum, ipsius Ariæ psalmis præfixa; & Marianus Victorius in scholijs ad Hieronymi epistolam 136. Quamuis ab ea coniectura abhorreant Augustinus 1. de consensu Euangelistarum cap. 22. & l. 6. de Ciuit. cap. 6. & lib. 7. c. 5. & Galatinus lib. 2. c. 10.

Nominis tetragrammaton originem Hebræi se nescire fatentur.

Quòd ad nominis radicem spectat; Hebræi ipsi nō erubuerunt fateri, ignorare se, à quo fonte deriuetur hoc nomē; & suspicari esse alicuius peregrinæ linguę. Vide Gueuaram in Habac. c. 2. n. 136. & Goropium in Hermathena, fol. 15. qui hoc referunt ex Rabbi Mose Ægyptio; & aiunt, neminem Rabbinorum ab eo dissentire. Facit, quòd Hieronymus de locis hebraicis nullam huius nominis interpretationem ponit, nec in vllo alio loco. Oleaster Exodi 6. deriuat à nomine *houa*, quod calamitatem seu vastitatem significat. Sed huic etymologiæ obstat locus Exodi 3. 14. qui ad huius nominis explicationem referendus est, vt ceteri omnes interpretes cōueniunt; & notat Theodoretus. Vide, quæ suprà adduximus Sectione 2. Quare receptissima sententia est, hoc nomen deriuari à verbo hebraico substantiuo. Ait ergo Masius hāc esse nominis Iehoua significationem. *Qui ab æterno existit, ipséque sibi essentia est, & à quo pendet rerū omnium essentia.* Vide Goropiū in Hermathena, fol. 12. qui probare contendit, hoc quod est, esse fontem omnis creaturæ, id esse summum in Deo; & affert Platonem. Alij dicunt, significationem huius nominis esse eādem cum significatione futuri ERIT. Et facit locus Exodi 3. 14. iuxta hebræum. Goropius tamen ait, ibi in hebræo poni futurum pro præsenti. Fortasse, quia sæpe in lingua hebraica futurū absoluitur à tēpore, & deseruit propositionibus perpetuę veritatis, quas Latini per tempus pręsens enunciāt. Atq; ita optimè Vulgatus transtulit, *Ego sum, qui sum.* Nostra tamen sententia est, Iehoua nō deriuari ab vllo verbo; sed esse ipsum verbū substantiuum in triplici tempore; quod satis superq; à me probatū est. Nunc solùm addo, tacitè mihi valde fauere Hieron. qui cùm ceterorū Dei nominū etymologiā seriò examinet, & explicet; huius solùm, quod erat inter cetera Dei nomina pręstātissimū, etymologiā prorsus omittit: nō vtiq; omissurus, si esset vnicū nomē deriuatū ab aliqua radice. Sed si nostra sent. vera est, ridiculū esset à Hieronymo huius cōplexi *Erit, est, & fuit*, etymologiā requirere: pręsertim, cùm apud Hebręos prima origo siue radix, sit tertia persona pręteriti. Atqui radicis ipsius radix requiri quî potest?

Oleastri opinio de eiusdem nominis etymo.

Qua sit nominis Iehoua significatio, iuxta Masium. Aliorū placitum eādē de rē.

Nomen Iehoua à nullo alio deriuari, sed esse ipsum verbū substantiuum.

Iam de punctis proprijs nomini יהוה subscribendis in nostra sententia quęstio est inanis; si enim sunt prima quatuor dictionum elemēta, perinde est quærere de proprijs cuiusq; literę punctis, ac de proprijs vocabulis harum notarum S.P.Q.R. qui verò nòn animaduerterunt nomen יהוה esse plurium dictionum complexionem; in quærendis proprijs punctis frustra laborant. Bellarminus in Grāmatica hebręa probare contendit hanc prolationē quatuor literarum Iehouah esse nouam, & antiquis inauditā. Similiter Genebrard l. 1. de Trinitate, & ps. 82. fine. & Collectanea Clementis Alexandrini fol. 814. Hi aiūt, eius prolationis primum inuētorem esse Pagninum. Ego eandem reperio in Hieronymo, ps. 8. nisi locus sit forte corruptus: nec tamen affirmat Hieronymus ea esse nominis huius propria puncta; sed solùm eo modo legi posse, mutatis scilicet vocalibus aut punctis à nomine Adonai. Ea enim puncta in Biblijs hebraicis huic nomini subscribuntur, vt animaduertant lectores ibi legendum esse Adonai. De quo latè Bellarmin. in Grammatica: vbi etiam notat, cur alia puncta subscribantur, cùm sequitur Adonai; nempe vt legatur Elohim. Genebrardus existimat propriam prolationem esse Iehueh, ps. 17. n. 35. & ps. 82. fin. in Chronologia verò scribit Iahuhe.

De punctis nomini Hebraico Iehoua subscribendis, quid sentiendum.

Quid senserit Bellarminus. Quid Genebrardus.

Si esset vnicum & simplex nomen deriuatū à verbo *haia*, vel *haua*, præfixo, *iod*, formatiuo; sicut Iacob à verbo, acab; proferendum videbatur Iehauoh. Nemo tamen huiusmodi prolationem sequitur.

Græca huius nominis scribendi ratio.

Superest de græcanica huius nominis scriptione nōnihil dicere. Origenes religionis ergo nūquā illud scripsit, sed in eius locū suffecit ἀδόναϊ, (Adonai) in exaplis. Clemens Alexandrinus l. 5. stromatū, in græcis exemplaribus scribit, Ἰαὼ vel Ἰάου. Manifestè verò falluntur, qui existimant Clementem Alexandr. scripsisse Iaho, quia id græcè scribi non potuit; cùm in medio dictionis nullus sit apud eos aspiratæ vocali locus. Iao, poterat scribi græcè; & sic scribitur apud Macrobiū l. 1. Saturnal. c. 18. vbi refert oraculū Apollinis, φράζεο τὸν πάντων ὕπατον θεὸν ἔμμεν Ἰάω. id est, Statue omnium supremū Deum esse Iao. Vide collectaneam in Clementem Alexand. fol. 814. vbi afferuntur verba gręca Clementis, Theodoreti, & Diodori Siculi l. 1. Bibliothecę. Gręcos autem cōmuniter scripsisse, Ἰάου, patet ex Eusebio de præparat. Euangelica l. 11. c. 8. vbi ait, nomen hoc quatuor vocalibus constare. Nec obstat, quòd hebraicè per quatuor consonantes scribatur. Tum quia omnes illę consonātes prisco hebræorū more, vocalium etiam munus sæpe exercebant; tum etiam quia pro consonantibus acceptæ nullo modo ad id nomen græcè scribendū poterant coniūgi, cùm secundum & quartū locum hebraicè occupet aspiratio; in quibus locis à Gręcis minimè admittitur. Bellarminus ait, Theodoretū q. 15. in Exod. scripsisse *Iaue*, vel *Iah*: suspicor esse typographi mendū; quia saltem *Iah* græcè scribi non potuit.

Varia huius nominis apud Græcos scribendi ratio.

SECTIO V. *Cur dicatur nomen ineffabile?*

Primis sæculis vsque ad Esdræ tempora nomen Iehoua proferri solitum.

PRIMÒ manifestum videtur prioribus sęculis vsq; ad Esdrę tempora communiter proferri solitum; nec vnquam eius nominis pronunciationē fuisse religioni, vel scrupulo. Patet hoc ex multis S. Scripturę locis, Genes. 14. 22. & c. 15. 2. & 8. & c. 22. 14. & c. 26. 22. & c. 28. 16. & c. 29. 33. & c. 30. 6. Exod. 5. 2. & c. 8. 8. & c. 17. 15. Iudic. 6. 24. & 1. Esdræ 8. 28. 29. & sæpe alibi.

Quo ex tępore nominis Iehoua proferendi religio increbuerit.

Secundò, consuetudo huius nominis nō proferēdi, à tempore 70. interpretū 1. recipi cœpta est. Ipsi certè primi omniū nomen hoc occultare studuerunt, eius loco reponentes hoc nomen κύριος, quod est Dominus; nimirum pio illo pronunciato ducti; *Non vulganda sacra*; nec, vt apparet, absque peculiari Dei instinctu. Deinceps eandem consuetudinem certum est ab Hebræis acceptam, & ad posteros per manus deriuatam; vt videlicet eo nomine nusquā prolato; *Adonai*, id est, *Dominus* nomen in eius locum vsurpatum substituerent. Atque ita in Vulgata scriptū reperitur Exodi 6. 3. *Nomen meū Adonai non indicaui eis.* hebraicè, יהוה & 70. ibi etiā legunt Adonai. Scriptores quoq; noui testamenti, vbi proferunt testimonia ex veteri, non aliter hoc nomen, quàm per Domini nomen exponūt; quæ est manifesta expositio nominis Adonai.

Nomē Adonai pro Iehoua substitutum.

Hoc non superstitiosè factum, vt putauit Forerius.

Ex dictis infertur, non superstitioni Iudaicæ tribuendū fuisse à Forerio in prologo ad Isaiam, quod nomē Iehoua efferre non auderent: cùm potiùs tribuendum sit religiosæ & laudabili obseruantiæ, quā laudat Nazian. orat. 36. & Eusebius de prępar. l. 11. c. 8. Genebrard. ps. 82. fi. licèt Masius in præfat. in psal. Ariæ, dubitare videatur. ait enim, *Græci, & Latini inde vsque à nostræ Ecclesiæ initijs, siue Iudaicā superstitione non repudiatā, siue cum iudicio, & cum aliquo mysterio semper pro nomine Iehoua substituerunt Adonai, vel Dominus.*

Qui superstitionem fuisse credunt, dicent fortasse maioris esse reuerentiæ Dei nomen adhibere in iusiurandum, & in laudibus Diuinæ maiestatis. Respōdetur, consonum esse veritati, principio aliqua ex-

Probabilis coniectura de nominis Iehoua prolatione.

cepta fuisse tempora, quibus proferri deberet; proferri enim solitum certis quibusdã festis à Pontifice Iudęorum, vt in die ieiunij sanctificationis, cùm populo benediceret, &c. scribunt Rabini, & refert Galatinus lib. 2. cap. 10. Fateor tamen religiosam reuerentiam desciuisse postea ad eam superstitionem, vt quouis tempore proferre nefas esse arbitrarentur: & constat Iudæos de hoc nomine opiniones alias magis superstitiosas habuisse. Vide Goropium in Hermathena fol. 11. & sequentibus.

Cur dictum sit nomen ineffabile. Aliorum opiniones.

Dictum est ergo nomen ineffabile, eò quòd prohibitum erat ne efferretur. Ita expressè Nazianzenus oratione 36. & Theodoretus q. 15. in Exodum. Aliorum opinio est dictum esse ineffabile; non quòd proferri nõ liceret, sed quia satis explicari non possint mysteria, quæ continet. Ita ferè Gueuara in Habac. Nostra autem sent. est, potuisse quidem nomen

Auctoris sententia.

soluto compendio proferri: hac nimirum ratione Iehie, hoia, vel haia, & nihilominùs dictum esse ineffabile, si quatuor solæ literæ considerentur; sicut cetera compendia, verbi gratia, S.P.Q.R. Huic explicationi deseruire potest, quod ait Goropius in Hermathena fol. 14. nempe hoc nomen dici ineffabile, quia sunt quatuor cõsonantes sine vocali. Et fortasse hoc est, quod ait Eusebius de preparatione lib. 11. cap. 8. *proferre non possunt*: & Hieronymus epist. 36. *ineffabile putauerunt*. Primum ergo dictum est ineffabile, quia efferri nisi soluto compendio non poterat. Deinde aut breuitatis causa, aut obseruantiæ aut mysterij, præceptum aut receptum fuit, vt ne dissolueretur compendium, sed eius loco legeretur Adonai. Ita nusquam prolato nomine, inualescens processu temporis desuetudo veræ tandem pronunciationis obliuionem & ignorantiam induxit. Atque eò deducta res est, vt Hebræi ipsi fateri non erubuerint, ignorare se, à quo fonte deriuetur hoc nomen; & suspicari esse alicuius peregrinę linguæ, vt suprà notauimus.

COMMENTARIVS.

Variæ opiniones de septem spirituum significatione

ET A SEPTEM SPIRITIBVS, QVI IN CONSPECTV THRONI EIVS SVNT.] Locus difficilis; ex quo tamen, si bene intelligatur, maxima lux Apocalypseos expositioni accedet. Difficultas verò in eo sita est; quemadmodum scilicet spirituum nomen, & verbum illud *septem* in pręsenti accipienda sint. Circa primum tres videntur esse opiniones. Prima per septem spiritus intelligit septem Spiritus sancti dona. Tenent Victorinus, Eucherius, & Anselmus. Secunda de Angelis explicat. Ita Aretas, Lyra, Hugo, Dionysius, Ribera, Viegas, & Serarius. Tertia spirituum nomen accipit pro Spiritu Dei, qui est in Deo. Ita Ambrosius, Primasius, Haymo, Beda, Ansbertus, Rupertus, Thomas, & Idacius Clarus in Bibliotheca Sanctorum, lib. 3. contra Varimandum.

Reijcitur septem spirituum expositio de septem Spiritus sancti donis.

Ex his opinionibus prima fundatur in eo Isaiæ 11. 2. vbi septem Domini siue Iehoua spiritus cõmemorantur; spiritus sapientiæ, & intellectus, spiritus consilij, & fortitudinis, spiritus scientiæ, & pietatis, & spiritus timoris Domini. Hæc tamen opinio, nisi explicetur, & ad tertiam reuocetur; parum probabilis videtur. Quia abhorrens est ab omni loquendi consuetudine, precari gratiam & pacem à Deo, & ab ipsis Spiritus sancti donis, & à Christo. Quæ enim est ista coniunctio tam inepta, precari gratiam à largitore, & ab effectibus gratiæ; vel ab ipsa gratia, quam opto, & à Christo? Numquid dona ipsa sunt aliud, quàm gratia & effectus illius? quid ergo sibi vult hæc coniunctio & confusa ordinis perturbatio? existimo itaque huius opinionis auctores esse explicandos, non de ipsis donis; sed de Spiritu sancto, quatenus illorum spirituum auctor est. Atque hac ratione se videtur explicare Anselmus. Ad locum autem Isaiæ respondetur, familiare esse sacræ Scripturæ, ipsam Spiritus sancti participationem appellare Spiritum sanctum. Ab hac tamen participatione non potest postulari gratia & pax. Adde huc, ipsum etiam Isaiæ locum fortasse intelligi posse de ipso Spiritu Dei, qui in Deo est, prout est auctor illorum donorum. Atque hoc modo locus ille Isaiæ fauebit potiùs tertiæ expositioni.

Primâ igitur explicatione ad tertiam reuocatâ; superest controuersia inter secundam & tertiam opinionem. Secunda enim contendit, per nomen spirituum angelos hîc esse intelligendos. Tertia verò pro Dei Spiritu, qui Deo ipsi intimus est, sumendum putat.

Sed priusquam ad disputationem veniamus, notandum est; harum opinionum singulas in binas alias subdiuidi. Qui enim de angelis interpretantur, alij per septem spiritus, intelligunt septem angelorum principes, cælestis hierarchiæ magnates; alij septenarium explicant de omnium angelorum vniuersitate. Ex ijs autem, qui spirituum nomen de Spiritu, qui in Deo est, exponunt; alij quidem strictè accipiunt pro ipsa Spiritus sancti persona; alij non ita strictè de Spiritu sancto interpretantur; satis esse existimantes, vt Spiritus Dei nomen significet, quod Deo ipsi intimum est. Sed de ijs differentijs infrà dicemus. Nunc de eo solùm disceptamus; vtrùm spirituum nomen ad angelos, an ad Spiritum, qui in Deo est, referendum sit.

Secunda sententia de angelis explicans.

Quòd autem ad angelos referri oporteat, probatur primò; Quia in Deo septenarius non habet locum: de septenario verò angelorum sæpe meminit sacra Scriptura. Et frequentissimè Apocalypsis. Secundò, esse in conspectu throni, idem est quod ante Dominum adstare; quod de Spiritu Dei, qui est in Deo, videtur dici non posse. Cùm tamen id Angelorum sit proprium; vt constat ex illo Tobiæ 12. 15. *Ego sum Raphael angelus, vnus ex septem, qui adstamus ante Dominum.* Tertiò, hi septem spiritus dicuntur mitti à Deo in omnem terram Apocalyp. 5. 6. Constat autem Angelos esse, qui à Deo mittuntur. Quartò, cap. 3. septem spiritus coniunguntur cum septem stellis; hac ratione; *Hæc dicit; qui habet septem spiritus Dei, & septem stellas,* vbi videtur loqui Christus, quà homo est tanquam caput angelorum superiorum & inferiorum; id est, cælestium spirituum & Episcoporum: nam Episcopi etiam appellantur angeli in Apocalypsi, & eis stellarum symbolum tribuitur.

Refellitur & eius argumentis fit satis.

Nihilominùs certum mihi est, alteram expositionem sequi; sed antequam ad eam explicandam & confirmandam venio; ab argumentis propositis me expediam. Ad primum respondeo, in Deo non esse propriè septenarium; sed nostro modo intelligendi aptè reuocari ad aliquem numerum virtutes & attributa Dei. Siquis enim dixerit, præcipua Dei attributa esse tria; nempe Potentiam, Sapientiam ac Bonitatem; à nemine reprehendi poterit de ternarij mentione. Quare, si Scriptura & ratio persuadeant septem esse attributa, in quibus Diuinæ prouidentiæ perfectio consistat; non erit cur spirituum, siue virtutum septenarius à vera & recepta doctrina existimetur abhorrere. Accedit, quòd multi grauissimi interpretes satis esse putant donorum Spiritus sancti di-

A stinctionem; vt ipse Spiritus sanctus septemplex dicatur; sicut ab effectis Spiritus Dei dicitur multiplex, Sapientiæ 7.22. *Sanctus, vnicus, multiplex.* Et Ecclesia de ipso canit; *Tu septiformis munere.* Ad angelorum verò septenarium respondetur, frequenter quidem in sacra Scriptura fieri de septem Angelis mentionem; eos tamen esse septem illos spiritus, à quibus hîc gratia & pax postulatur; hoc non solùm non probatur efficaciter, sed validissimè potius redarguitur; vt mox videbimus. *Frequens septem angelorũ mentio in sacris quid significet.*

Ad secundum respondetur, verè dici Angelos, qui Deo ministrant, esse in conspectu Dei: non tamen verum est ea omnia, quæ in conspectu Dei esse dicuntur, Deo ipsi ministrare. Nam psal.95.7. dicitur, *Confessio & pulchritudo in conspectu eius.* Quod idem est, ac in Deo effulgere, quidquid laudabile & pulchrum est. At nemo dixerit, pulchritudinem & perfectionem, quæ in Deo enitescit, ipsi ministrare Deo. Præterea, Ioannes loquitur de spiritibus Dei apposité ad Apocalypseos visionem, in qua vidit septem spiritus figuratos in septem lampadibus, quæ erant in conspectu throni, c.4.5. Fingamus ergo iustitiam ac misericordiam, quasi sorores duas vtrumque Dei latus circunstantes à Ioanne fuisse visas (quemadmodum aptè pingi possunt:) nonne rectè posset dicere Ioannes, se gratiam sedentis in throno, & vtriusque sororis ad eius latera adstantis valde optare? Quid ergo B mirum, cùm septem Dei spiritus figuratos viderit in septem lampadibus, quæ erant in conspectu throni; si dicat ab ijs spiritibus, quos vidit in conspectu throni, se gratiam ac pacem exposcere? Præterea, cùm Ioannes in illa capitis quarti visione ante Dei thronum septem lampades, viginti quatuor Seniores, mare vitreum, iridem, atque alia multa conspexerit; sapienter quidem ex his omnibus selegit sedentem in throno, septem lampadas, atque Agnum, à quibus postularet gratiam ac pacem. Quasi dicat, ex omnibus quę vidit, tantùm in Principe, in lampadibus, & in Agno diuinitatem se recognoscere. Porrò, de septem virtutibus, in quibus Diuinæ prouidentiæ perfectio consistit, agitur in Apocalypsi, tanquam de supremo prouidentiæ Dei Senatu atque concilio. Licèt autem Deus suum consilium in semetipso contineat; ceterùm de summo ipsius concilio agit Scriptura per allusionem ad concilium Assueri supremum; de quo Esther 1.13. *Sapientes ex more regio semper ei aderant; & illorum faciebat cuncta consilio. Erant autem septem Duces Persarum atque Medorum, qui videbant faciem regis, & post eum* (siue cum eo) *residere soliti erant.* Et fortasse Danielis 7. n.9. (vbi dicitur, *Throni positi sunt,*) & n. 10. (*iudicium sedit*) & n. 16. (*iudicium sedebit*) sermo est de septem spiritibus diuinis per allusionem ad septem regis Persarum consiliarios. *Septenarius angelorum numerus in Scriptura quò respiciat.*

C Ad tertium respondetur. In sacra etiam Scriptura dicitur Deus mittere Spiritum sanctum, & suã etiam sapientiam, misericordiam, & veritatem. *Mitte illam de sede magnitudinis tuæ,* Sap.9.10. *Misit Deus misericordiam suam, & veritatem suam,* Psal.46.4. Eodem igitur modo verè dicetur Deus mittere suam virtutem, beneficentiam, iustitiam, &c. Præter hæc, suo loco videbimus, an septem illi spiritus, qui in omnem terram mitti dicuntur, ijdem sint cum ijs, à quibus gratia & pax postulatur; & qua ratione mitti dicantur.

Ad quartum respondetur, longè aliam esse legitimã illius loci expositionem; vt ibidẽ constabit.

Dilutis igitur oppositæ sententiæ argumentis; statuendum est, spirituum nomine in præsenti nulla ratione angelos denotari, sed aliquid diuinum & æquale Deo. Et inprimis hæc est plurium, & grauissimorum interpretum sententia, quos suprà enumerauimus. Deinde argumentis egregiè confirmatur. Primò, quia bona Theologia non fert vt gratia & pax euangelica ab Angelis postuletur. Secundò, quia licet posset ab Angelis exposci gratia & pax, adhibendo eos, vt deprecatores; valdè tamen inurbanum esset, & ab omni comitate abhorrens, hoc ordine postulare; à Deo, ab angelis, & à Christo. Nec est vlla sufficiens tam crassæ rusticitatis excusatio. Tertiò, quia si in D gratiæ & pacis petitione nominandi fuerunt præcipui deprecatores & aduocati; non leuis inconsiderantiæ fuit, omisisse Virginem matrem, & fortasse etiam alios Sanctos, qui non minùs valent apud Deum gratia, quàm angelorum principes. Quartò, si propterea per septem spiritus intelliguntur angeli, quia frequens mentio est in Apocalypsi de septem angelis, illius sententiæ auctores minimè consequuntur, quod intendunt; vt scilicet Apocalypseos initium, veluti propylæum, seu vestibulum ædificij ipsi penetrali respondeat. Etenim in Apocalypsi plures sunt Angelorum septenarij; ac meo quidem iudicio euidens est, septem angelos tubarum, ab angelis phialarum esse diuersos. Quamobrem si in his verbis, *& à septem spiritibus, &c.* haberetur ad eos angelos respectus, de quibus posteà in ipso decursu agitur; neutiquam esset dicendum, à septem spiritibus; sed potiùs à quatuordecim. Quandoquidem duo posteà occurrunt diuersi septenarij: nec maior est ratio, cur ab angelis tubarum, quàm à phialarum angelis gratia & pax petantur; siue ab alijs quibuslibet, quorum meminit Apocalypsis; quos millia millium, atque adeò innumerabiles esse dicit. *Septem Dei spiritus quinam sint.*

Quintò; licet nonnunquam angelis nomen spirituum tribuatur; ceterùm in Apocalypsi, spiritus ab angelis manifestè distinguit Ioannes. Septem enim spiritus figuratos se vidisse asserit in E septem lampadibus; angelos verò sub humana specie conspexit. Quod si vellet gratiam ac pacem ab angelis exposcere; nequaquam hîc eis nomen immutaret, quod posteà plusquam septuagies attribuit. Quin & in eâdem capitis quarti & quinti visione, septem spiritus per septem lampades indicati, ante Dei thronum visi sunt; angelorum autem multitudo in ipsius throni circuitu. *Ioannes in Apocalypsi spiritus ab Angelis distinguit.*

Sextò; septem spiritus, de quibus hîc agitur, nominat Ioannes Spiritus Dei cap.5.6. angelos autem licèt Scriptura *administratorios spiritus* appellet, ad Heb 1.14. nunquam tamen Spiritus Dei appellat; nisi fortasse Danielis 3.65. vbi legimus, *Benedicite omnes spiritus Dei Domino.* Quod de angelis nonnulli accipient; sed fortasse literalis sensus est de vento vehementi; iuxta hebraicam phrasim, quæ per genitiuum *Dei* solet magnitudinẽ significare; vt cùm ait, *Cedros Dei, montes Dei, &c.* præterquàm quòd genitiuus ille *Dei*, in eo Danielis loco non legitur in septẽ M S. vt notant Louanienses; neq; reperitur in græcis codicibus. Itaque sacræ Scripturę phrasis non est, angelos spiritus Dei nuncupare. Imò verò expresse scriptura docet, quod Spiritus Dei nomine appellatur, esse intimum Deo. 1. Cor.2.11. *Quis hominum scit, quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? ita & quæ sunt Dei, nemo cognoscit, nisi Spiritus Dei.* Quem locum infrà latius explicabimus. *Angelos licèt Scriptura spiritus appellet, nõ tamen solet appellare Spiritus Dei.*

In septem spirituum mentione Ioannes Apocalypseos argumentum respexit.

Septimò; in his verbis, *& à septem spiritibus, qui sunt in conspectu throni*, necessariò dicendum est, Ioannem ad libri huius argumentum respexisse, vt diximus suprà. Alioquin non commutaret Ioannes formulam salutationis Apostolicæ, quæ erat hæc, *Gratia vobis & pax à Deo Patre, & à Iesu Christo*; neque noua ratione visus inter nomen Dei, & nomen Iesu Christi, mentionem septem spirituum interponeret. Necesse ergo est, vt hi septem spiritus, quorum hic meminit, sint maxima argumenti Apocalypseos pars. Quis igitur in Apocalypsi non videat, ipsius scopum non esse de Angelis cælestis hierarchiæ disputare; sed de Christianæ Ecclesiæ celsitate atque victorijs? Non igitur cohæret, vt in his verbis, in quibus Apocalypseos argumentum Ioannes complecti volebat, de angelorum agat dignitate; sed de Diuinæ prouidentiæ perfectione, quam in Ecclesiæ bellis ac felicibus euentis Deus ipse mirum in modum manifestat.

A

Octauò; si per septem spiritus essent intelligendi angeli, aut sequenda erat opinio Lyræ, Hugonis, & Dionysij, qui de vniuersitate angelorum exponunt; aut opinio Aretæ, Riberæ, Viegæ, atque Serarij (in Tobiam cap. 12.) qui de septem principibus intelligunt; quos aiunt esse magnates curiæ cælestis. Sed neutra harum expositionum est amplectenda; nulla igitur ratione Ioannes in præsenti angelos designat. Huius argumentationis maior propositio est nota. Nec enim alius videtur esse modus exponendi de angelis. Minor verò probatur; quia Lyrani expositio manifestè ab ipso Ioanne refellitur; narrat enim cap. 4. & 5. se vidisse ante thronum Dei septem spiritus per septem illas lampadas figuratos: angelorum verò multitudinem in circuitu throni, animalia scilicet ac seniores circundantem. Quare, cùm septem spiritus appellat, perspicuè eos distinguit ab angelorum vniuersitate ac multitudine. Et hæc de Lyrani opinione. Opinio autem Aretæ quamuis adeo certa videatur alicui, vt scripserit, impium esse, qui neget in sacris literis asseri proprium quendam septenarium magnatum aulæ cælestis; longè tamen aliter de illo septenario iudicandum est: vt seorsim ostendam not. 4. vbi de loco Tobiæ 12. *Ego sum Raphael vnus ex septem, qui adstamus ante Dominum.* Si ergo explicatio illa de septenario principum non solida est; neque illa altera de vniuersitate angelorum: vtrâque opinione exclusâ, nullus relinquitur locus, vt septem spiritus de angelis exponi valeant.

B

Septem spirituum expositio de peculiari aliquo angelorum septenario nequaquam solida.

Denique, si apta explicatio inueniatur, quæ ostendat hæc verba (iuxta sacræ Scripturæ phrasim) de Dei Spiritu, qui in ipso est, posse conuenienter accipi; atque hunc sensum complecti bonam Apocalypseos argumenti partem; si eiusmodi (inquam) explicatio reperiatur, illa haud dubiè erit, quam obuijs vlnis accipere & amplecti debeamus.

C

Opinio exponentium septem spiritus de ipsa Spiritus sancti persona valide refutatur.

Sed meo iudicio, huic intentioni non faciunt satis, qui existimant, sermonem hìc esse de ipsamet Spiritus sancti persona propter septiformem gratiam, id est, septem ipsius dona. Contra hanc enim expositionem occurrunt protinus aliqua argumenta, quibus non ita facilem & expeditam inuenio responsionem. Primò enim dura nimis loquutio est, ipsissimam Spiritus sancti personam propterea septem spiritus absolutè nominare, quia septem fidelibus dona tribuit. Cuinam, obsecro, hoc non valde violentum videatur? Nonne inaudita esset omnino loquutio, atque adeò meritò explodenda; si Patrem propter multa in nos collata beneficia, multos patres appellaremus? Nonne durissimum planè, & minimè admittendum, si Christum septem esse Christos diceremus, propter septem, quæ in Ecclesia instituit Sacramenta? Cur non igitur æquè dura erit loquutio, Spiritus sancti personam propter septem dona, septem spiritus compellare? Præsertim cùm nullum similis loquutionis exemplum in tota sacra Scriptura reperiamus?

Secundò; si per septem spiritus intelligenda esset Spiritus sancti persona, in tribus personis Trinitatis, Patre, Filio ac Spiritu sancto designandis, ordo ab Scriptura & bona Theologia seruatus peruerteretur. Quis enim ordo est dicere, Patrem, Spiritum sanctum, & Filium? atqui textus ait, *Gratia vobis & pax ab eo, qui est, & qui erat, &c. & à septem spiritibus, & à Iesu Christo.*

D

Tertiò; septem spirituum Dei mentio in hac dedicatoria epistola argumentum certè Apocalypseos respexit (vt iam diximus.) Atqui de Spiritus sancti persona, deque septem ipsius donis, contextus posteà non agit ex professo. Declaratio verò, quæ in hac salutatione ad libri argumentum non attendit, non omnino satisfacit.

His argumentis cogimur, vt seriò disquiramus, an aliquæ in Deo virtutes, siue attributa sint, quæ iuxta sacræ Scripturæ loquutionem, Spiritus Dei possint ac debeāt nominari? Etenim, si inueniremus Diuinæ prouidentiæ perfectionem in septem virtutibus omnino consistere, quibus septem spirituum nomina ad amussim quadrarent, ac de ijs fusè in Apocalypsi agi; inficiabitur nemo, hos esse septem Dei spiritus, à quibus Ioannes gratiam ac pacem orat. Nam si in his virtutibus (seu attributis) Prouidentiæ perfectio sita est, qua Deus Ecclesiam moderatur; cùm dictum iam fuerit, *Gratia vobis & pax à Iehoua*; nihil aptius, quàm nomini diuino mentionem septem illarum virtutum adiungere. Nomen enim Iehoua (vt latè explicauimus) nobis proponit ob oculos, Ecclesiæ Christianæ opus à Deo institutum, ab illo prouehi, & ab eodem ad summam perfectionem esse perducendum. Qua verò ratione hoc Deus efficiat, & perfecturus sit; id Ioannes sapienter indicat, factâ septem spirituum mentione. Per hæc enim attributa se Deus ostendit fortissimum, beneficentissimum, æquissimum, ac sapientissimum in Euangelico spiritu, quem Christianæ genti largitur; nec non patientissimum, minacissimum, & seuerissimum erga Christianę Ecclesiæ hostes.

E

In Apocalypsi longā de septem spiritibus institui tractationem.

In his verò virtutibus vniuersam Prouidentiæ perfectionem consistere, seorsum notatione 5. ostendam. Sed quædam hìc præterire non debeo. Primùm de his septem virtutibus agi per ordinem in septem sigillis, à cap. 5. vsque ad 11. quæ nobilis valdè est Apocalypseos pars. Atque adeò decorum mirifice seruatur, dum in epistola dedicatoria, pars adeò digna, atque notanda ex imis Apocalypseos visceribus singillatim tangitur.

Secundò aduerto, me non esse primum, qui septem sigillorum mysterium cum mysterio septem spirituum idem esse affirmem. Sic enim disertè docent nonnulli auctores ex ijs, qui septem spi-

A ritus sumunt pro Spiritu, qui in ipso Deo est, & singillatim Rupertus.

Tertiò noto, phrasim esse valde vsitatam, spiritum poni pro ea virtute, qua præsertim gubernator aliquis suos subditos regit, ac moderatur. Sic dicimus, hunc lenitatis spiritu; illum seueritatis gubernare. Consonat illud Pauli ad Galat.6.num.1. *In spiritu lenitatis.* Vide illud Esther 13.2. *Voluit clementia & lenitate gubernare subiectos.* Si ergo spiritus aptè, gubernatoris virtutem significat: tot erunt perfectissimæ gubernationis spiritus, quot virtutes necesse est in gubernatione perfectissima eluceant. Eiusmodi verò perfectionem in septem virtutibus sitam esse, nos docet Apocalypsis, & explicabimus notatione 5.& cap.6.

Spiritum sumi interdum pro ea virtute, quæ in alicuius gubernatione eminet.

Quartò, spiritus nomine præcipuè appellari solet, quod occultum atque intimum est in ipsa gubernandi ratione: vt Paulus clarè significat 1.Cor.2. Quod caput illustrissimum est, & ad Apocalypseos mentem de septem spiritibus intelligendam, egregium. *Sapientiam*, ait, *loquimur inter perfectos; sapientiam verò non huius sæculi, neque principum huius sæculi, qui destruuntur: sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est; quam prædestinauit Deus ante sæcula in gloriam nostram. Quam nemo Principum huius sæculi cognouit; si enim cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. Sed sicut scriptum est, Quod oculus non* B *vidit, nec auris audiuit, neque in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus ijs, qui diligunt illum. Nobis autem reuelauit Deus per Spiritum suum. Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Quis enim hominum scit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? ita, & quæ sunt Dei, nemo cognouit, nisi Spiritus Dei. Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed Spiritum, qui ex Deo est, vt sciamus quæ à Deo donata sunt nobis. Quæ & loquimur non in doctis humanæ sapientiæ verbis, sed in doctrina spiritus, spiritualibus spiritualia comparantes. Animalis autem homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus Dei. Stultitia enim est illi, & non potest intelligere; quia spiritualiter examinatur.* Hactenus Paulus: qui proculdubiò agit de nobilissima quadam doctrinæ Euangelicæ parte; quæ docet, ne in externa illa facie Christi atque suorum, humilitatis, debilitatis, & inopiæ offendamus; neque in oppugnatione, quam à mundo contemnente, & persequente patiuntur: sed potiùs agnoscamus in viua in Christum humilem atque inopem fide, in mundanæ pacis, & opum ac diuitiarum, vitæque ipsius contemptione, in his (inquam) veram illam felicitatem, quam mundo fuerat verus Redemptor allaturus; in his sapientiam, in his libertatem ac dominatum, in his pacis abundantiā, in his diuitias, in his denique veram vitam, atque animi voluptatem esse sita. Atque hoc ait Paulus ignotum fuisse omnibus huius sæculi principibus; alioqui enim non Christum crucifixissent. Vbi C principum nomine Dæmones intelligendi videntur. Verùm quod Dæmones latuit, quid mirum carnales homines latuisse? Ea sanè felicitas, qua Deus in hac vita familiares suos beare statuerat, longè sublimior erat, quàm vt externis sensibus, aut etiam humano captu percipi posset; quin imò dæmonum etiam cognitionem præteruolabat. Neque satis erat, eam ex se esse magnam & admirandam, vt facilè in hominum, aut saltem dæmonum cognitionem veniret. Imò verò, quo illa erat maior & mirabilior; eò erat magis abscondita; & neque eam capere homines sensibus ad terrena atque infima depressis, nec diuini consilij sublimitatem dæmones poterant attingere, *Quia neque oculus vidit, neque auris audiuit, neque in cor hominis ascendit, &c.* Verba sunt Isaiæ, cap.64.4. quæ Paulus in sensu literali affert, eâdem enim de re agit Isaias; nempe de felicitate, quam Messias in hac vita suis amicis erat largiturus. Atque hanc ingentem felicitatem affirmat Paulus à Spiritu Dei solùm posse reuelari: erat enim arcanum in Diuino pectore penitus abstrusum, nec vlli præterea, quàm ipsius Dei Spiritui notum; atque ideo illi solùm reseratur, qui Dei Spiritum participat. Hæc expositio eo vel maximè confirmatur, quod mox additur; Spiritum nempe, quem Deus viris Apostolicis tribuit, non esse mundanum, sed diuinum; *vt sciamus quæ à Deo donata sunt nobis.* Non ait, *quæ* D *donabuntur*, sed *quæ donata iam sunt.* Atque ita non dubium est, quin de ingenti felicitate agat, qua in hac mortali vita spirituales viri perfruuntur; eo vel maximè tempore, quo eos mundus insectatur, & cùm inopes, viles, & abiecti, atque ipsa totius mundi fæx omnium oculis videntur. Congruit optimè, quod statim subdit Apostolus; *Animalis homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus Dei.* Quòd verò ait, *Spiritualibus spiritualia comparantes*, significat se spiritualibus viris interpretari doctrinam spiritualem, quæ est res valde abscondita, & veluti quædam apocalypsis. Itaque *comparare*, hoc loco est *interpretari.* Sic Theophylactus, qui græcè nouerat meliùs, quàm Erasmus: & pro verbo græco συγκρίνειν, sæpe vertit vulgatus *interpretari*: vbi manifestè est sermo de ænigmatum, vel etiam difficilium somniorum interpretatione. Vide Genes.40.& 41.& Daniel 5. Quibus locis hæc phrasis sæpiùs vsurpatur. Siquis verò malit, vt datiuus ille *Spiritualibus*, non ad homines, sed ad res referatur; sensus erit, Apostolum ad spiritualem doctrinam explicandam, spirituali etiam ac mystico sacræ Scripturæ sensu vti. Et hactenus de loco Pauli; qui meo iudicio, est quasi vita & anima illius tractatus, qui de libri sigillis cap.6. Apocalypseos instituitur, in quibus Deus suos septem spiritus retegit, qui carneis oculis tantopere erant obtecti: atque ab his septem spiritibus petit Ioannes gratiam & pacem Euan- E gelicam. Est autem magna animaduersione dignum, quemadmodum in Deo septem horum spirituum perfectio cum eorum cognitione coniuncta est; sic etiam suo modo illi veram Dei spirituum cognitionem conferri; qui diuini illius Spiritus fit particeps; id est, fortitudinis, beneficentiæ, æquitatis, ac sapientiæ Apostolicæ. Sed de his latiùs, cap.6.

Illustris Pauli locus ad septem spirituum doctrinam intelligendam.

Erasmus taxatur.

Superest, vt obiectioni cuidam respondeamus, priusquam progrediamur vlteriùs. Illa autem est huiusmodi: In nostra expositione septem Dei spiritus sunt Virtus, Beneficentia, Iustitia, Sapientia, Patientia, Comminatio, Seueritas; & ab his septem postulat Ioannes gratiam & pacem. Hoc verò difficultate non caret. Nam si strictè loquamur, non videtur ad septem hos omnes spiritus spectare, quòd gratiam & pacem conferant. Nam spiritus seueræ vltionis non gratiam & pacem, sed vltionem & vindictam effundit: & spiritus seriæ comminationis terrores inijcit ac minas: spiritus autem patientiæ non tam largitur gratiam, quàm cohibet vindictam. Imò verò largiri gratiam & pacem videtur propriè ad solam beneficentiam pertinere. Quo modo ergo postulatur gratia & pax à septem spiritibus, si nomine septem spirituum intelliguntur spiritus sapientiæ, spiritus patientiæ, spiritus terroris ac vindictæ?

Qui demū sint septem Spiritus Dei.

Respondetur gratiam & pacem tribuere, esse quidem proprium beneficentiæ munus, sed non solius: quia beneficentia ad suum benemerendi de hominibus officium aliorum spirituum exigit comitatum, & diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum; atque ad eorum gratiam & pacem prodest, quòd Deus patienter peccatores expectet, quòd eos terreat, quòd seueram de eis vindictam sumat. Et verò de patientiâ Dei expressit Paulus, ad Romanos 9.22. dum ait, *Deum sustinuisse in multa patientia vasa iræ apta in interitum, vt ostenderet diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparauit in gloriam.* Ecce longanima expectatio Dei electorum suorum gratiam & pacem mirabiliter auget. Imò verò non sineret crescere paleam, nisi id tritici incremento prodesset. Similiter dico, terrores de cælo prodesse electis ad gratiam & pacem; nec non etiam vindictam, quam Deus de peccatoribus sumit: non solùm quòd earum rerum animaduersio & consideratio spirituali iustorum incremento sit vtilissima; sed etiam quòd Deo omnia suauiter disponente, cuncta ad electorum salutem referuntur: & vnius lapsus in alterius felicitatem cedit; atque huius obduratio, qui minis atque terroribus indurescit, initium est beneficiorum, quæ in alium conferuntur. Vnde ad Rom. 11.15. *Amissio eorum, reconciliatio est mundi.* Et nota, hanc explicationem cum argumento Apocalypseos valde cohærere. Etenim vna ex præcipuis rebus, quæ in ea aguntur, est, Patientiam, Comminationem, atque Seueritatem, quas Deus in Iudæos rebelles exercuit, in Gentilium felicitatem redundasse. Præterea, expectatione, comminatione atque supplicio, quibus Deus vsus fuit aduersus Gentes ac Romanum imperium, iisdem fuit ad Catholicæ Ecclesiæ prosperitatem vsus: atque in suorum electorum gratiam, & pro illorum pacis pulchritudine augenda, Deus cum suis hostibus bella gessit; vt in multis sacræ Scripturæ locis videre est. In quibus Deus pro suorum salute aduersus hostes describitur apprehendere arma & scutum. Præter hæc gratia atque pax Ecclesiarum ex eo etiam non parum pendet, quòd Deus easdem Ecclesias expectet, comminationibus terreat, ac puniat etiam interdum. In multis enim offendimus omnes, & indigemus Dei patientia, comminatione ac seueritate.

A

B

NOTATIO IV.

An Tobiæ 12. num. 15. sermo sit de proprio septenario quorumdam Angelorum, per quos Deus mundum gubernat.

REIECIMVS in commentario expositionem illam, quæ verba Ioannis, *à septem spiritibus*, ad septem Angelorum principes referebat. Id quod tum aliis rationibus, tum hac refutauimus, quòd res esset incerta, nec solido aliquo fundamento posset stabiliri. Nunc quoniam locus ille Tobiæ 12. *Ego sum Raphael vnus ex septem, qui adstamus ante Dominum*, nobis obiicitur ab iis, qui contendunt septenarium illum non posse negari: ideò visum est, eam quæstionem singillatim disputare; scilicet, An negari possit ille septenarius; & quomodo intelligendus sit Tobiæ locus?

Peculiarem Angelorum septenarium qui negent.

Prima opinio negat septenarium illum proprium præcipuorum Dei ministrorum, ac proinde contendit, locum illum figuratè esse accipiendum. Hanc opinionem manifestè sequuntur ii interpretes, qui sacræ Scripturæ locos, in quibus de septem angelis, vel septem spiritibus sermo est, recusant exponere de proprio angelorum septenario. In his sunt Lyra, Carthusianus, & Hugo. Qui eos locos de angelis quidem exponunt; sed aiunt, per septenarium designari vniuersitatem & maximam eorum multitudinē. Deinde de præfinito angelorum septenario manifestè recusant exponere, qui per septē spiritus aiunt significari ipsum Spiritum sanctum propter septem gratiarum dona. Quamuis enim videatur violenta expositio; in eam tamen abeunt, fugientes ab angelorum septenario. Ii sunt Primasius, Ambrosius, Ansbertus, Anselmus, Beda, Rupertus, Haymo, Thomas, nec non Idacius Clarus; vt vidimus in commentario. Præterea similiter respuunt proprium angelorum septenarium, qui septem spiritus exponunt de ipsis Spiritus sancti donis: vt Victorinus Martyr, & plures alii Ecclesiastici & Hebræi apud Hieronymū Zachariæ 4. Idem etiam tacitè videtur negare Hieronymus Isaiæ 3. laudat enim Hebræos, qui sentiant alio atq; alio tempore modò hos, modò illos angelos Deo ministrare. Eidem opinioni valde fauent ferè omnes Doctores scholastici, dum de angelis ex professo tractantes, omnino prætereūt eum septenarium. Atque illi præsertim, qui ea expressè dicunt, quæ cum eo septenario nulla ratione possunt congruere; vt D. Thomas, qui ait, Michaelem esse ex ordine principum; Gabrielem ex Archangelorum ordine, Raphaelem verò ex infimo ordine Angelorum. Atqui si Michael, Gabriel, & Raphael sunt tres ex illo septenario principum (vt omnes assertores septenarii præstituunt) opus erat septem omnes esse ex eodem ordine, scilicet ex supremo. Si verò ex diuersis essent ordinibus; non quidem essent septem, sed nouem; cùm constet totidem esse angelorum choros. Huic etiam sententiæ accedunt, qui Raphaelem aiunt fuisse Angelum custodem Tobiæ vel Saræ.

C

Rationes autem, quæ contra illum septenarium militant, huiusmodi sunt. Prima; quia proprius ille præcipuorum angelorum septenarius non est asserendus, nisi à sacra Scriptura doceatur: neque facilè credi debet id in Scriptura asseri, quod plerique interpretes catholici aliter exponunt. Secunda; quia iste septenarius paucos habet ex Patribus patronos. Nam præter Clementem Alexandrinum & Aretam, à nullo alio antiquorum videtur asseri. Quamuis enim Aretas pro se citet Irenæum; eius tamen locus non inuenitur. Et fortasse exponi posset eodem modo, quo à plerisque exponitur locus Tobiæ. Tertia; loci sacræ Scripturæ qui pro angelorum septenario facere videntur, multò aptiùs aliter explicantur, vt videbimus infrà. Quarta denique; multo magis Diuinam decet maiestatem, vt millia millium assistant ei ex præcipuis etiam ministris, præsertim si eorum ministerio conueniat vt mittantur eo modo, quo missus est Raphael: nam possent simul occurrere plurimæ similes occasiones, quibus simili ministro opus esset.

D

Id quod ex eo inprimis confirmatur; quia Doctores illi, qui existimant in sacra Scriptura asseri proprium præcipuorum angelorum septenarium, consequēter dicunt, eos angelos mitti à Deo in terras, & nihilominùs eos esse curiæ cælestis magnates, à quibus meritò postuletur gratia & pax, secundùm Deum. Atqui doctrina hæc pugnat cum recepta Theologia. Doctores enim scholastici Dionysii Areopagitæ vestigiis insistentes, aiunt Cherubinos & Seraphinos non mitti ad homines. Quare illi septem, qui mittuntur, non possunt esse ceterorum omnium Angelorum antesignani. Atque adeò à Seraphinis potiùs, quàm ab illis postulanda erat gratia

E

Angelorum septenariũ qui adstrunt.

gratia & pax, vtpote coniunctioribus Deo.

Secunda opinio est, in loco Tobiæ sermonem esse de proprio septenario Angelorum, & eos esse præcipuos diuinæ prouidentiæ ministros. Huius opinionis auctores sunt Clemens Alexandrinus lib. 3. stromatum, Aretas Apoc. 1. vbi pro se adducit Irenæum; & ex iunioribus Ribera ac Viegas Apocal. 1. & Serarius Tobiæ 12.

Pro eadem opinione citari possunt ij, qui septem planetis septem Angelos præficiunt; (inter quos numerant Michaëlem, Gabrielem, & Raphaëlem) & singulis eorum certam periodum annorum tribuunt. Qua de re latè scripserunt Trithemius lib. de Secundæis, Cornelius Agrippa lib. 3. de occulta philosophia, Ioannes Basilius Heroldus, Theodorus Gramineus Coloniensis; & Michael Aitsingerus Austriacus in suo Pentaplo; & aiunt esse veterum Hebræorum traditionem. Et citant Abrahamum quendam Abenezra. Quòd si abstrahamus ab annorum periodis, & à nominibus Michaëlis, Gabrielis, &c. huic eidem opinioni multi peripatetici subscribunt, qui singulis cælis singulas præficiunt intelligentias; atque adeò septem planetis septem angelos præcipuos. Præterea extat libellus Neapoli editus anno 1594. de septem principibus Angelorum Deo adstantibus cum orationibus singulorum: & constat in Sicilia in diœcesi Panormitana esse antiquum templum septem principibus Angelorum dicatum.

Rationes verò ad prædictum angelorum septenarium affirmandum hæ sunt. Prima; quia sæpiùs repetitus numerus septenarius, in re præsertim historica, omnino videtur propriè accipiendus. Atqui legimus Angelos septem Tobiæ 12. 15. & Apoc. 8. 2. vbi septem Angelis in conspectu Dei stantibus, dantur septem tubæ, & cap. 15. 7. Angelis septem dantur septem phialæ, & cap. 17. 1. & cap. 21. 9. Legimus etiam septem spiritus Dei in conspectu throni, Apoc. 1. 4. & cap. 3. 1. & cap. 4. 5. & cap. 5. 6. & Zachariæ 4. 10. Quòd verò in his locis per Spiritus intelligantur septẽ angeli; videtur efficaciter probari, ex eo quòd ijdem spiritus appellentur septem Angeli in locis suprà dictis, nempe cap. 8. & cap. 15. Apoc.

Ratione probatur eadem opinio.

Secunda ratio est; quia virtutes principales, ad quas ceteræ omnes reuocantur, sunt septem; nempe tres Theologales, Fides, Spes, Charitas; & quatuor Cardinales, Prudentia, Iustitia, Fortitudo, Temperantia. Ergo ex ijs Angelis, qui diuinæ prouidentiæ in hominum salute procuranda ministrant, septem debent esse principes; vt singuli singularum virtutum præcipuam curam gerant. Et confirmatur à simili: nam & Dæmon humani generis hostis præcipuos septem Dæmones capitalibus vitijs præfecisse creditur; vt ex Antonio apud Athanasium, & ex Sereno apud Cassianum probat Serarius Tobiæ 3. quæstione 6. Similis ratio afferri potest ex septem donis Spiritus sancti; vel ex septem virtutibus, quæ septem vitijs capitalibus opponuntur; vel ex præcipuis diuinæ prouidentiæ attributis, quibus Angeli præsertim seruiunt: nam & attributa sunt septem (vt videbimus notatione proxima.) Et vero simile est, quamlibet diuinam virtutem suum habere exercitum Angelorum; atque adeò vniuersam militiam cæli in septem exercitus distribui, & singulos singulis exercitibus duces.

Denique secunda hæc opinio adeò placet nonnullis, vt dicant eam non posse nisi impiè negari. Nihilominus tamẽ prima opinio non solùm est tuta, sed etiam multò communior atque receptior. Et quidem, si auctores & rationes respicias, vtrinque satis munita. Addo etiam Serarium, cui opposita placebat, posteà dubitare; ait enim forsan septem angelos coram Deo adstantes non esse eosdem semper; sed alios atque alios. Ita ille quæstiunc. 7.

Expenditur Tobiæ locus de septem Angelis.

Sed veniamus ad locum Tobiæ 12. & expendamus, quam vim habeat pro secunda opinione. Verba Raphaelis sunt, *Ego sum vnus ex septem, qui adstamus ante Dominum*, non ait se esse ex principibus Angelorum; sed ex Angelis septem, qui adstant ante Dominum. Adstare autem ante Dominum commune est omnibus Angelis: iuxta id Danielis 7. 10. *Decies centena millia assistebant ei.* Et confirmatur ex omnibus, quæ adducit Serarius quæst. 9. vt explicet,

A quid sit adstare ante Dominum. Adde, quòd ex ipsa legatione apparet Raphaelem non esse ex summis principibus, vt sapienter expendit D. Thomas 2. sen. distinct. 10. Locus ergo non spectabat ad præcipuos quosdam ministros; sed ad omnes Angelos Deo assistentes, & ministrantes. Angeli enim superiores nulla ratione sibi solis arrogabunt dignitatẽ & munus adstandi Deo. Quare non est ad rem examinare, an principes Angelorum sint septem; sed potiùs explicare, quomodo omnes Angeli aptè appellentur septem. Si enim huius appellationis conueniens ratio reddatur; hauddubiè is erit legitimus loci sensus.

Per septenariũ quando & quomodo vniuersitas significatur.

Prima ergo explicatio est Lyrani, Hugonis & Carthusiani; qui aiunt septenario numero solere denotari vniuersitatem. Verùm huic explicationi
B obijcitur; ineptè id fieri, nisi peculiari aliqua ratione vniuersitas tota ad septenarium reuocetur; vt ostendimus in commentario huius capitis, versu 4.

Cur angelorũ septenarius toties in Scriptura vsurpetur.

Sit igitur secunda explicatio, regis consiliarios, & similiter etiam regis ministros, in Scriptura appellari septem, per allusionem ad consiliarios, & ad intimos ministros regum Persarum. Vide 1. Esdræ 7. num. 14. & Esther 1. num. 13. ex quibus locis constat supremos regni Persici consiliarios fuisse septem; *qui ex more regio, regi semper aderant, & illorum faciebat cuncta consilio.* Et appellantur septem duces Persarum atque Medorum, *qui videbant faciem regis*, & primi post eum sedere soliti erant. Ex capite etiam 1. Esther num. 10. similiter constat, intimos regis ministros, qui in conspectu eius ministrabant, fuisse septem; eosque omnes eunuchos iuxta antiquam
C consuetudinem. Quibus positis nota ex Serario Tobiæ 12. quæst. 8. non fieri in sacra Scriptura mentionem septem angelorum, nisi postquam Israelitæ viderunt in aula regum Persicorum septem consiliarios & totidem cubicularios. Cùm verò constet, regios cubicularios regni Persici fuisse septem; facilè intelligitur illos fuisse appellatos septem viros: (Hispani eos appellaremus, *los sietes.*) Cùm enim ad dignitatem aliquam certus aliquis virorum numerus statutus est; sæpè vsu venit vt numerus ipse pro dignitate sumatur; huiusmodi apud Latinos triumuiri, decemuiri, quindecimuiri. Et apud Hispanos, *los seises, los treces, los veintiquatros.* Et contingit etiam, vt augeatur posteà numerus; & nihilominus primi numeri nomen apud ipsos remaneat: Senatores enim apud Hispanos appellantur 24. *los vein-*
D *tiquatros*, quamuis centenarium numerum conficiant: & pueri cantores in primarijs templis sex appellãtur, *los seises.* Quia sex primò designati sunt. Et manet senarij nomen, quanuis crescat posteà numerus; adeò vt siquis apud Hispanos dicat, *los Cherubines son los seises de la capilla del Cielo*; quanuis verba sonent in musica cælesti Cherubinos esse sex vel senos; nemo tamen, qui phrasim intelligat, suspicaturus sit Cherubinorum numerum ad senarium coarctari; sed eorum solùm significari officium, & in diuinis laudibus suauitatem. Si ergo quãuis Cherubini sint millia millium, per allusionem ad pueros cantores appellantur sex, vel seni; quid mirum, Angelos omnes, qui adstant ante Dominum, appellari septem; si ad cubicularios regni Persici alluditur? Porrò allusionem apertè confitetur Serarius: quin
E & Aristot. lib. de mundo ad Alexandrum post medium, tradit maiestatem & prouidentiam regum Persarum fuisse imaginem quandam Diuinæ maiestatis & prouidentiæ: atque idem affirmat Apuleius; quod ab Aristotele fuit mutuatus, quanuis eum non referat. De quo videri potest libellus de regio Persarum principatu, ex aduersarijs Barnabæ Brissonij folio 64. & 65. vbi affert verba Aristotelis & Apuleij?

Cur Apoc. 4 Seniores viginti quatuor esse dicantur.

Eâdem omnino ratione Apocalypseos 4. & sæpe alibi, Christiani sacerdotes nuncupantur viginti quatuor seniores; & in visione vigintiquatuor seniorum figurati sunt, per allusionem ad vigintiquatuor principes Salomonici templi, de quibus 1. Paralip. 24. vbi appellantur Principes Dei, & Principes Sanctuarij. Et manifestum est ex ipsa figura, eos præfiniti numeri nomen accipere; quantumuis eorum

numerus in multa millia extendatur. Quemadmodum igitur quiuis Christianus sacerdos potest iure optimo dicere se esse vnum ex viginti quatuor senioribus, de quibus Apocalypsis, (nimirùm, quia in ipsis sacerdotalis dignitas figuratur, vt eo loci videbimus;) sic Raphael verè ait, se esse vnum ex septem cubicularijs regis supremi, accepto numero pro dignitate; scilicet quia septem illi regis Persarum cubicularij *in conspectu regis ministrabant, videntes faciem eius*; vt habetur Esther 1. 10. ex quo aptè desumpta fuit allusio ad Angelos significandos, qui *semper vident* (ait Christus Matth. 18. 10.) *faciem patris mei, qui in cælis est.* Quod quia non est peculiare septem principum priuilegium, sed communis omnium Angelorum dignitas; ideo de omnibus Angelis (sine dubio) loquitur Raphael.

Altera septenarij Angelorum numeri explicatio.

Prædictam explicationem huius loci veram ac germanam reputo. Ceterùm ad maiorem rei copiam & abundantiam, alteram subijciam, quæ alicui fortassis non displicebit; Raphaelem scilicet loqui de septem Dei spiritibus, de quibus diximus agere Ioannem in illis verbis *à septem spiritibus, qui in conspectu throni eius sunt*, Apocal. 1. 4. Quamuis enim Angeli non sint ipsi spiritus Dei, sed spirituum Dei ministri; nihilominùs sæpissimè in sacra Scriptura loquuntur ex persona Dei; vt cùm aiunt, *Ego Dominus* (vt Genes. 16. 9. 10. & Iudicum 13. n. 12. 14. 16. & sæpe alibi.) Dicere ergo se esse Gabrielem (loquendo ex persona Dei) perinde est, ac dicere se esse Deum fortem, seu Dei fortitudinem. Similiter dicere se esse Raphaelem, perinde est ac dicere se esse Deum benignum & salutarem. Quare, si Dei spiritus sunt septem; atque ex eis vnus est Virtus seu Fortitudo, alter Beneficentia: qui beneficentiam vt ipsius minister repræsentat, rectè potest dicere se esse vnum de septem Dei spiritibus. Hæc expositio satis erat consentanea, si diceret Raphael, *Ego sum vnus ex septem Dei spiritibus.* verùm non ita dicit; sed, *ego sum Raphael Angelus, vnus ex septem, qui adstamus ante Dominum.* Quòd si Angelus Diuinæ beneficentiæ personam ageret; videtur non potuisse dicere, se esse Angelum, qui adstat ante Deum: quia Dei beneficentia neque est Angelus, neque ante Dominum adstat?

Angelos in Scriptura sæpe ex persona Dei loqui.

Angeli nomini quæ voces in Hebræo respondeant.

Huic tamen obiectioni dici posset, voci *Angelus* non semper in Hebræo respondere מלאך (malac) quod propriè significat nuntium, siue legatum: interdum enim, vbi nos legimus *Angelus*; in Hebræo legitur אלוה (eloha) & in plurali (elohim,) vt Psal. 8. num. 8. *Minuisti eum paulò minùs ab Angelis.* (Quod citat Paulus ad Hebr. 2. 7. & 9.) & Psal. 96. 8. *Adorent eum omnes Angeli eius*, & Psal. 137. 1. *In conspectu Angelorum psallam tibi.* Et Oseæ 12. 3. *Directus est cum Angelo.* Si ergo accipiatur Angeli nomen, vt respondet huic voci *eloha*, siue *elohim*; apprime decet vt spiritus Dei, qui sunt Virtus, Beneficentia, Iustitia Dei, &c. appellentur elohim. Hæc enim vox propriè significat iudices. Vnde Deo vero, & omnibus, qui præsunt, sæpissime tribuitur id nomen. Et præterquam quòd hoc est frequẽs Dei nomen in Scriptura; inest insuper eidẽ nomini peculiaris elegantia ad Diuinæ prouidentiæ attributa significanda; dum considerantur quasi septem regij consiliarij, ex quibus supremum Prouidentiæ consilium, atq; tribunal constat. In hac consideratione, nihil est aptius, quàm eos Dei spiritus appellare *Elohim*: hoc enim nomen propriè sonat iudicem seu gubernatorem. Quamobrem hoc nomen videtur Angelis tribui; non tam ob suam celsitatem, quàm ob Dei figuram siue personam, quam sæpe agere describuntur; dum dicunt, *Ego Dominus.* Et nomina Michaelis, Gabrielis ac Raphaelis ex se videntur exposcere; vt quando cum Angeli nomine coniunguntur, tunc nomen Angeli accipiatur, nõ vt significat nuntium, sed vt est idem quod *Eloha.* Qui enim dicit, *Ego sum Raphael*, (quod idem sonat, ac Deum salutarem;) siue *Ego sum Gabriel* (id est Deus fortis;) perspicuum est illum non solùm se Dei nuntium appellare; sed loqui etiam Dei nomine, personam illius agendo: atque ideo aptissimè appellat se *Elohim.*

Elohim quid propriè Hebrais sonet.

Raphaelis & Gabrielis etymon.

Huc accedit, quòd licèt hic *Malac* in hebræo scriptum esset (quod propriè significat nuntium siue legatum) poterat nihilominus qui se appellat Raphaelem, id est, Deum salvatorem, dicere, *Ego sum Angelus Raphael*; id est, *legatione Raphael*, quod idem est, ac sua legatione Deum salutarẽ repræsentare. Sic apud Paulum *Vocatus Apostolus*, idem est *ac vocatione Apostolus*, & fortasse etiam ipsi spiritus Dei, (id est, Virtus, Beneficentia, &c.) quemadmodum à Deo mitti dicuntur, dici etiam possunt Angeli seu legati. Quia & Christus appellatur in sacra Scriptura Angelus; & secunda ac tertia persona Trinitatis dicuntur mitti. Quare, dũ diuini spiritus nomine loquitur, potuit eius legatus dicere, *Ego sum Angelus Raphael.* Neque obstat, quod ait, se esse ex ijs, qui adstant ante Dominum; quia spiritus etiam Dei, qui verè sunt in Deo, figurata loquutione rectè dicuntur adstare, siue esse in conspectu throni: vt vidimus in commentario versu 4.

Addo huc, in sacrarum literarum fœcunditate vtramque expositionem habere locum; atq; in prima quidem fieri allusionem ad septem Assueri regis cubicularios; in secunda verò ad septem consiliarios eiusdem, siue sapientes. Et hactenus de loco Tobiæ.

Ad argumenta verò initio proposita facilis est responsio. Ad primum respondetur non minùs frequenter repeti viginti quatuor seniores, quàm septenarium Angelorum: atque adeò non esse inconueniens, vt figurata loquutio sæpiùs iteretur. Et ex locis quidem Apocalypseos, vbi de septem spiritibus, non aptè desumitur argumentum ad probandum Angelorũ septenarium: quia Theologia symbolica non est argumentatiua. Et in commentario explicui, eos locos de septem prouidentiæ attributis, atque idem dico de loco Zachariæ. Quod verò obijcitur, eosdem spiritus in Apocalypsi Angelos appellari; ad id respondeo, non esse eosdem qui Angeli nominantur, & qui nominantur spiritus. addo etiam alios esse Angelos tubarũ, & alios Angelos phialarum; & neutros esse ex ijs, qui propriè appellantur Angeli, vt suis locis videbimus.

Ad secundam rationem respondetur, virtutes esse in se connexas; ac propterea non videri conueniens, vt cura vnius virtutis ad vnum Angelum pertineat, & cura alterius ad alterum: sed de omnibus singuli curam gerant. Et confirmatur; quia singulis hominibus peculiaris Angelus custos assignatur. Si igitur qui proximè de omnibus vnius hominis virtutibus curam suscipit, est vnus; generalis etiam cura non est distribuenda per septem, sed omnibus pariter incumbit. Alioqui oporteret septem Angelos custodes singulis hominibus assignari, singulos singulis principibus subordinatos. Ad simile vero, quod ex Dæmonibus adducitur, Respondetur; diuisionem illam Dæmoniorum in septem spiritus vitijs septem capitalibus præpositos, non esse distinctionem realem (vt Philosophi loquuntur) sed formalem. Nec enim necesse est, singulos ad singula vitia sigillatim destinari; cùm quilibet sit, homines omnium vitiorum suggestionibus oppugnandi peritissimus: sed in eodem Dæmone septem hi spiritus denotant septemplicem tentandi rationem. Multò enim verisimilius est, eosdem esse Dæmones, qui ad omnia vitia nos pellicere conantur; vt dicam Apoc. 12. vbi de septem capitibus Draconis. Ad aliud verò, quod additur de septem Spiritus sancti donis, & de septem spiritibus, quæ septem capitalibus vitijs opponuntur; Respondetur, ex his septenarijs non bene colligi vnum Angelorum principum septenarium; sed aut plures septenarios diuersos, aut nullum. Quare argumẽtum nihil probat, quia plures esse septenarios, nemo contendit.

Ad distinctionem autem illam, quæ fingi potest septem exercituum Angelorum, vt singuli singulis Dei spiritibus ministrent, Respondetur; si Angeli in septem classes essent distributi, tunc quidem in qualibet seorsum classe esset vnus Angelus ceterorum princeps & antesignanus; præsertim si omnes inter se specie distinguuntur. Ceterùm diuisio hæc Angelorum in septem illas classes non est verisimilis; primò, quia licèt in aliquot Dei operibus vnus spiritus plus alijs eluceat; in alijs tamen multis plures spiritus æquè splendent: atque adeò qui Angelus in illo

illo opere ministrat, non plus huic spiritui, quàm illi famulatur. Deinde quia quilibet Angelus suapte naturâ æqualiter est idoneus ad omnibus spiritibus ministrandum; nec est, cur aliqui singillatim destinentur ad vni tantùm spiritui famulandum, cùm omnes sint ad cuiusque spiritus Dei iussa exequenda promptissimi. Quare, sicut in Dæmonibus nuper diximus, eundem sæpè esse, qui homines per luxuriæ blandimenta, & per superbiæ fastum, aut alterius vitij incitamenta oppugnat; ita è contrario de Angelis in Dei famulatu philosophandum est. Nec contra hoc facit, quòd Angelorum quidam appelletur Gabriel, alter Raphael, &c. hæc enim nomina non ijs indita sunt, quòd proprium eorum munus sit huic potiùs spiritui, quàm alij famulari (verbi gratia, Fortitudini Dei, potiùs quàm Beneficentiæ;) sed quòd in ea apparitione, quæ de illo in Scriptura B singillatim recensetur, enituit maximè virtus illa diuina, quam ipsius Angeli nomen præfert.

Accedit demum non omnes fortasse spiritus, siue Dei prouidentiæ virtutes, si propriè & strictè loquamur, Angelorum famulatu vti: quia ad differendam punitionem (quod proprium est patientiæ seu longanimæ expectationis) superuacuum omnino videtur esse Angelorum ministerium.

Ad auctoritatem Clementis Alexandrini, Aretæ, & aliorum, qui proprium Angelorum septenarium affirmabant; Respondetur plures esse, qui eum negent. Libri verò & imagines, quæ pro septenario Angelorum adstruendo afferũtur, non nituntur communi aliqua Ecclesiæ Catholicæ doctrina; sed peculiari alicuius, vel aliquorum opinione. Licèt autem opinio illa in communi considerata probabilitate C non careat, cùm pro se habeat Clementem Alexandrinum, Aretam, & aliquos ex doctis recentioribus; multò tamen probabilior est opposita sententia. Et saltem in nominibus aliquot ex septem illorũ Angelorum cautè procedendum est: nam in Concilio quodam Romano, cui præfuit Zacharias Papa, asseritur Romanam Ecclesiam repudiare peculiaria omnia nomina Angelorum; exceptis tribus illis, *Michael, Gabriel, Raphael*, quæ in sacra Scriptura habemus expressa.

In Concilio Romano, præter tria Angelorum nomina, cætera excludi.

Huius Concilij meminerunt Martinus del Rio de Magia lib. 1. cap. 4. quæst. 4. Serarius Tobiæ 12. f. 177. Surius in vita S. Bonifacij mense Iunio folio 598. & Baronius to. 9. Annalium, fol. 153. C. & anno Christi 745. fol. 179. vbi etiam refert, eandem doctrinam de tribus tantummodo Angelorum nominibus recipiendis, haberi in capitularibus Caroli Magni lib. 1. c. 16. Verum est tamen, hoc quod ex Concilio illo Romano adducitur, adhibita aliqua moderatione videri intelligendum esse; scilicet ne recipiantur Angelorum nomina, quę certa aliqua sacrę Scripturæ historia non nitũtur. Neque enim dissonum est Vrielem appellare eum, qui in igne Moysi apparuit, Exod. 3. 2. Vriel enim sonat idem, quod ignis Dei: & Vrielis nomen recipiunt Ambrosius 3. de fide ad Gratianum, cap. 2. Isidorus lib. 7. Etymol. c. 5. Missa Æthiopica (quæ habetur tom. 4. Bibliothecæ sanctorum Patrum) necnon Albertus Magnus, & sanctus Bonauentura. Et cõfirmari potest ex precibus Græcolatinis, alijsq; nonnullis, quæ refert Serarius Tobiæ 12. quæst. 14. quibus adde Durantium de ritibus Ecclesiæ lib. 2. num. 22. Andream cap. 22. commentariorum, quos in Apocalypsin scripsit; Pradum in Ezechielem cap. 1. sectione 10. Valuerdium in Alphabeto Salomonis fol. 64. Sixtum Senensem lib. 2. verbo Ioseph. Vide etiam historiam Surij, an. 1544. mense Februario, vbi de sepulchro Mariæ filiæ Stiliconis.

Concilij Romani verba quo sensu accipienda.

Vriel, Angeli nomen, quid sonet; quodve auctoritatis pondus habeat.

Propter hæc, videtur non esse respuendum Vrielis nomen; ita tamen vt ei Angelo tribuatur, quem in igne apparuisse certum sit ex libris Canonicis. Vriel enim ille, de quo 4. Esdræ 4. 1. & cap. 5. 20. & cap. 10. 28. apocryphus est; sicut & Ieremiel, de quo 4. Esdræ 4. 37.

Quòd si hęc nomina respuenda sunt, quanto magis ea, quæ non alio nituntur fundamento, nisi Hebræorum fabulis; cuiusmodi sunt nomina, quæ intelligentijs cælorum motricibus tribuunt Trithemius, Cornelius Agrippa, Theodorus Graminæus, & Aitsingerus? Quis porrò non videat ridiculum esse Gabrielis, Raphaelis & Michaelis nomina inter earum intelligentiarũ nomina connumerare? Quasi verò Gabriel ille, ac Raphael, qui Danieli & Tobiæ apparuerunt; cælos mouendos alijs commiserint, dum legatione fungebantur. Si verò quis respondeat eadem nomina tribui posse alijs, atque alijs Angelis; saltem negari non potest, quin mutatio illa nominum vana sit.

Angelorum nomina, quæ Hebræorum fabulis nituntur, respuenda.

NOTATIO V.

De septem virtutibus siue attributis, in quibus consistit integra Prouidentiæ perfectio.

SEPTEM spiritus Dei, de quibus agit Apocalypsis, exposuimus in commentario de septem perfectionibus; in quibus perfectissimam Dei prouidentiã consistere diximus. Non quòd in Diuina natura partitionem aliquam seu diuisionem ponamus: sed quòd de rebus diuinis loquamur iuxta imperfectũ nostrum intelligendi modum; qui quod simplicissimum in se est, quasi diuisum ac partitum significamus, vt ipsius effectuum diuersitatẽ explicemus. Hanc ob rem, vt ad præfinitum numerum diuinæ prouidentiæ perfectiones reducamus, oportet generatim agere de virtutibus ijs, in quibus perfectissimi moderatoris & gubernatoris ratio consistit; eædem enim suo modo diuinæ prouidentiæ tribuendæ sunt. Prouidentia namq; Dei nil aliud est, quàm suprema illius gubernatio.

Virtutes igitur gubernatoris propriè & strictè loquendo eas appellamus, in quibus sita est gubernatoris ipsius perfectio; quatenus gubernator est. Alię quidem virtutes sunt, vt constat, quibus homo instructus & munitus esse debet; vt qua homo est, sit optimus & integerrimus. Eiusmodi sunt abstinentia in cibo & potu, effrænatarum cupiditatum moderatio, assidua precandi consuetudo, atque aliæ id genus. Quæ tamen licèt ad gubernatorem spectent; non verò qua parte gubernator, sed qua homo est.

Quæ gubernatoris virtutes appellentur.

D Neque idem sunt, sed valdè diuersa inter se; esse aliquem probum hominem, sanctimoniæque studiosum, ac esse optimum gubernatorem. Quare homines erunt nec pauci, qui ieiunijs, precationibus, & corporis macerationi strenuam nauent operam, atque adeò in suis ipsi penetralibus probi ac sancti sint: quos tamen non ideo idoneos esse gubernatores dicemus.

Vt igitur ad Principis virtutes, quatenus Princeps & moderator est, veniamus; assero illas esse quatuor præcipuas, & per se primò requisitas, nempe præclaram sapientiam, ingentem fortitudinem, E magnam æquitatem, & liberalem beneficentiam. Quibus tres alias per occasionem necessariò debere adiungi propter improborum duritiem ac peruicaciam. Eæ sunt, longanima expectatio, seria comminatio, seuera punitio. Itaque virtutes omnes, ad quas perfectissima gubernatio reducitur, sunt omnino septem; Sapientia, Fortitudo, Beneficentia, Iustitia, Patientia, Comminatio, Seueritas.

Quot, & quæ sint optimi gubernatoris virtutes.

Diximus autem quatuor priores esse præcipuas, in quibus gubernandi perfectio per se primò posita est; quia Patientia, Comminatio, & Seueritas, non in eos necessariæ sunt, qui se Principi spõte subijciunt, eumque diligunt, & obseruant; sed in eos, qui se duros & obstinatos exhibent. Atqui huiusmodi ex

Quæ primaria gubernandi partes in principe; quæ secundaria.

subditis

subditis esse multos, qui Principis iussa renuant, licèt certò futurum esse constet (quæ hominum est ad malum procliuis natura) id tamen nec per se erat necessarium, nec ex Principis intentione ac voluntate accidit. Quam ob rem, quod attinet ad eam gubernationis partem, quam in improbos & sceleratos exercere debet; illud non primò & directè est necessarium ad optimam gubernationem; sed secundarium & per occasionem adiunctum ad improbos inhibendos vel puniendos. Fiet hoc subiecto exemplo illustrius. Promisit Deus suo populo, se illi perfectum regem Christum, scilicet saluatorem missurum. Primum ac præcipuum in hac promissione, vt constat, est, Messiæ dotes & admirandas facultates depingere; quibus eos omnes bearet, qui se illi subijcerent, & obsequentes præstarent. De his igitur solùm facultatibus sermo est, quando Messiam recipientibus promittitur maxima felicitas. Ceterùm quando agitur de eorum peruicacia & obstinatione, qui se illi submittere noluerint; oportet, vt de alijs Messiæ partibus agatur. Primas igitur gubernationis partes quatuor esse affirmo; secundarias verò tres; atque adeò integram perfectionem septenario contineri, vt sequenti ratiocinatione explicabitur.

Virtutes in Principe necessariæ ratiocinatione indicantur.

Primas illas esse quatuor sic doceo. Gubernatoris virtutes omnes, suorum subditorum felicitatem spectant. Omnia autem, quæ subditi à Principe sibi optare possunt, in his continentur; nempe vt princeps se illis Æquum, vt etiam Beneficum ostendat. Ad quæ duo omnia reuocantur, quæ ab illo sibi possunt expetere. Hæc sunt, quæ toties sacra Scriptura repetit sub nomine Misericordiæ, & Veritatis. Misericordia enim est Beneficentia; Veritas autem idem quod Iustitia. Atque idem sensus iustitiæ & pacis, quæ solent aliquando coniungi. Nam pacis nomen in sacris literis omnem felicitatem significat. Itaque qui Principi subiecti esse volunt, nihil aliud ab illo sibi ipsis exoptare possunt, nisi vt in eos & æquitatem seruet & beneficia conferat. Enim verò non sufficit vt illis vtrumque præstare velit; si tamen non possit, aut nesciat. Posse autem dico, non solùm physicâ (vt aiunt) potētiâ, sed etiam pari animi magnitudine; quod est virtutis: scire quoque dico, non solùm theoricè (quod aiunt) sed etiam practicè, id est, mirabili valere consilio & sapientia ad ea dirigenda, quæ reipublicæ conueniant; quod est summæ prudentiæ. Quòd si Principi & potestas sit, & sapientia; nihil planè deest ad subditorum felicitatem. Posse igitur Fortitudinis est: sapere verò Sapientiæ. Atque adeò in quatuor hisce virtutibus Sapientia, Fortitudine, Beneficentia, & Æquitate includitur quidquid requiritur ad primam illam atque potissimā gubernationis partem, quæ fidelium subditorum felicitatem spectat.

Dicet aliquis, has quatuor virtutes ad tres reduci potuisse; scilicet ad Potentiam, Sapientiam, & Sanctitatem seu Bonitatem. Respondeo, licèt Beneficentia & Iustitia possent sub Bonitatis nomine includi; illas tamen esse inter se diuersas, & præsertim in gubernatione distinguendas. Sunt enim in reipublicæ rectoribus valde diuersi spiritus (vt aiunt) dum alius adeò propendet ad beneficentiam, vt in ea sitam esse putet suæ gubernationis excellentiam; alius omnino ad iuris æquitatem inclinat, & in ea prȩsertim excellere gestit. Atque adeò cùm de gubernatoris virtutibus agitur, oportuit has duas inter se distingui. Quamobrem stemma insignium optimi principis egregium, erit clypeus quadam veluti cruce in quatuor partes distinctus, in quarum singulis singula eluceant symbola; in alia, Fortitudinis; in alia, Sapientiæ; in alia, Beneficentiæ; in alia, Æquitatis.

Optimi principis insigne siue stemma.

Primariæ gubernatoris virtutes ab Isaia expressæ.

Porrò euidens est, sacras Literas sæpe ad quatuor harum virtutum distinctionem habuisse respectum. Atque inprimis illustrissimus est Isaiæ locus cap. 9. num. 6. & 7. *Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis. Et factus est principatus super humerum eius: & vocabitur nomen eius admirabilis consiliarius; Deus fortis; Pater futuri sæculi; Princeps pacis. Super solium Dauid sedebit, vt confirmet illud in iudicio & iustitia vsque in sempiternum.* Manifestè agit Propheta de absolutissima gubernandi ratione, quā erga suos Messias osten-

A surus erat, ad veram eorum, qui ipsum reciperent, felicitatem. Vbi rectè notat Forerius *admirabilis* esse adiectiuum nominis *Consiliarius*; atque adeò coniungenda esse hȩc duo; sicut & illa, *Deus fortis*. Quæ igitur aptiora verba ac significantiora apponi potuissent ad summam in gubernatione sapiētiam, quàm illa, *admirabilis consiliarius*. Quidve maioris momenti in reipublicæ moderatione, quàm Principem excellenti prudentia ac sapientia esse præditum; & congruentissimam rationem atque admirabile consilium inuenire, ad suæ intentionis finem in optima reipublicæ administratione, efficaciter assequendum? nempe vt subditi re ipsa iucundissimos beneficentiæ & æquitatis fructus percipiant. Potestne quidquam felicius aut fortunatius reipublicæ contingere, quàm eximia hæc & singularis Principis sapientia? nihil sanè.

B Atque in illa phrasi, *admirabilis consiliarius*, videtur fieri allusio ad mirabile Salomonis cōsilium, de quo 3. Reg. 3. 24. *Afferte mihi gladium*, effectus autem consequutus inde fuit is, quem textus mox subijcit numer. 28. *Audiuit itaque omnis Israel; & timuerunt regem, videntes sapientiam Dei esse in illo.* Vnde intelligitur nihil esse, quod tantam Regi auctoritatem conciliet, aut quo ille plus à subditis colatur & obseruetur; quàm optimam de ipsius consilio ac sapientia existimationem.

Nullo alio tantam regi auctoritatem, quam optimâ sapientiæ existimatione, comparari.

Deinde ad Fortitudinem indicandam, quid magis solidum & expressum, quàm *Deus fortis*? adiectiuum enim & substantiuum mirificè cohærent. Nam ipsum Dei nomen Hebraicè Virtutem & Fortitudinem denotat: *gabor* autem (quod est adiectiuum) gigantem, qui ceteros antecellit, significat; vt bene ibi Forerius.

Dei nomen Hebraicè quid sonet.

C Iam Beneficētia quo alio modo posset elegantiùs explicari, quàm illis verbis, *futuri sæculi* (siue Christiani populi) *pater*? Quo alio nomine, quàm patris, mirifica benefaciendi voluntas appellari congruentiùs potuisset? & quid est esse Christiani populi patrem, nisi erga suos omnes & erga singulos paternā esse beneficentiā? Addit verò deinde Propheta, *princeps pacis*; quod idem est, ac summopere beneficus; atque idem statim repetitur, ac magis ponderatur. *Multiplicabitur eius imperium; & pacis non erit finis.* Est autem sacræ Scripturȩ familiare, pacis nomine prosperitatem omnem denotare: atque adeò auctor pacis idem est, ac omnis prosperitatis reipublicæ auctor.

Pacis nomine in sacris prosperitatem denotari.

D Denique ad magnam æquitatem siue iustitiam, qua Christus suos erat fideles recturus, manifestè spectant illa verba, *Super solium Dauid sedebit; vt confirmet illud & corroboret in iudicio & iustitia vsque in sempiternum.*

Has easdem quatuor Messiæ virtutes regius celebrat Psaltes Psal. 71. & Psalm. 144. & vtrobique nomen illud *Mirabilia* ad eandem est significationem referendum, quā dixit Isaias, *Admirabilis Consiliarius.*

Præterea in nominibus quatuor maiorum Prophetarum voluit Deus, vt harum quatuor virtutum mysterium includeretur. Nam Isaias idem sonat ac *Domini salus*: Ecce Dei Beneficentiam. Ieremias, *Celsitudo Domini*: Ecce Consilium mirabile; iuxta illud Isaiæ 55. 9. *Sicut exaltantur cæli à terra, sic exaltatæ sunt viæ meæ à vijs vestris, & cogitationes meæ, &c.* Ezechiel, *Fortitudo Dei*: Ecce virtutem. Et

Primæ quatuor gubernatoris virtutes in quatuor maiorum Prophetarum nominibus adumbratæ. Isaiæ nominis etymon, item Ieremiæ, & Ezechielis, Danielis, & Baruchi.

E Daniel, *Iudicium Dei*: Ecce Æquitatem. Sic enim explicantur quatuor hæc nomina à Hieronymo in prologo commentarij in Ioëlem prophetam. Notandum verò est, inter hos quatuor prophetas medium esse interiectum Baruch, quod nomen sonat, *Benedictum*: nimirum vt intelligatur benedictus Dei his quatuor Dei prouidentiæ spiritibus circummuniri.

Huc spectat, quod cap. 4. videbimus; quatuor scilicet animalia Leonē, Vitulum, Hominem, & Aquilam esse veluti insigniferos Diuinæ prouidentiæ. Leo namque proprium est Fortitudinis symbolum; Vitulus, summæ Beneficentiæ; homo, rationis & Æquitatis; Aquila, altissimæ Sapientiæ. Cùm igitur in quatuor primis sigillis (id quod posteà videbimus) quatuor hæc præcipua diuinæ prouidētiȩ attributa,

Leo, Vitulus, Homo & Aquila quarum virtutum sint symbola.

singula singulis contineantur, quæ in primitiuę Ecclesiæ subsidium & adiumentum excelluere; nihil potuit conuenientius excogitari; quàm id quod expressè narrat textus; scilicet Ioannem fuisse à leone vocatum, vt primi sigilli equum consideraret; à vitulo deinde, vt sigilli secundi equum cerneret: à tertio verò animali hominis faciem habente, ad tertium equum; vt ab aquila, ad quartum.

Nec nouum est ac nuper excogitatum, quatuor illa animalia Dei prouidentiam referre. Hoc enim temporis antiqui auctor Polychronius animaduerterat, quem refert Pradus Ezechielis 1. quin & Pradus ipse & Valuerdius in Alphabeto Salomonis aiunt nomina illorum animalium esse *Michael, Gabriel, Raphael, Vriel* siue *Nuriel*: de quibus nominibus diximus notatione præcedenti. Neque displicet eorum cogitatio; si hęc nomina prędictis quatuor virtutibus significandis accommodentur. Pręterea Pierius lib. 32. vbi de capite; affert quandam antiquissimam Diuinæ prouidentiæ picturam; quæ in quatuor angulis quatuor hęc nomina habet conscripta; *Virtus, Auctoritas, Scientia, Felicitas.* Vbi virtus idem est, quod Fortitudo; Auctoritas verò referenda videtur ad facultatem rectè iudicandi, quæ plurimum in se continet auctoritatis. Alioqui deesset in illa tabula, Iustitia, facultas tam illi propria, quàm quæ maximè. Scientia ea est, quam nos Sapientiam appellamus. Felicitatis autem nomen Beneficentiam indicat; iuxta illud Christi ab Apostolo relatum Actuum 20. 35. *Beatius est magis dare, quàm accipere.* Alioqui abs re esset felicitatis nomen in Dei prouidentia, nisi ad beneficentiam referretur.

Primariæ gubernatoris virtutes quatuor non ampliùs esse.

Quatuor virtutibus prædictis contendet aliquis fortasse debuisse addi duas alias in gubernatore maximè necessarias; Religionem scilicet, & Maiestatem; quibus principi valde opus esse notant ij, qui de gubernandi ratione scribunt. Ceterùm quod attinet ad Religionem, licèt magni momenti sit, non tamen virtus est gubernatoris, quatenus est gubernator; & saltem dum de diuinæ prouidentiæ virtutibus agitur, certum Religioni locum non esse, cùm Religio virtus sit, non Dei propria, sed hominũ erga Deum: subditos verò ad rectam Religionem informare, id est beneficentiæ atque iustitiæ munus. Quod autem ad Maiestatem spectat, fateor propriæ auctoritati ac maiestati cõsulere, summi esse ponderis in reipublicæ administratione. Verùm nòn id ab alia virtute prouenit, quàm à sapientia, à iustitia, beneficentia, & seueritate. De sapientia insigne est illud 3. Regum 3. 28. quod paulò antè retulimus; *Timuerunt regem videntes sapientiam Dei esse in eo.* Iustitiâ etiam & beneficentiâ auctoritatem regiam corroborari & confirmari, & Scriptura sæpe testatur & experientia manifestè docet. Iam quòd seueritas soleat maiestatem Principis augere, disertè scribunt Cicero, Seneca, Tacitus atque Vegetius apud Lipsium in Politicis partim lib. 4. cap. 9. & partim lib. 5. cap. 15.

Quatuor virtutes enumerandi ordo alius apud Isaiã, atque apud Ioannem; & quare.

Quatuor virtutes prædictas Isaias cap. 9. vt vidimus, hoc ordine enumerat, *Sapientia, Fortitudo, Beneficentia, Iustitia.* In Apocalypsi, ordine immutato, sic recensentur; *Fortitudo, Beneficentia, Iustitia, & Sapientia.* Cuius diuersitatis dum causas inquiro, ea se mihi offert; quod Isaias de nostræ redemptionis mysterio sermonem instituat; in quo primùm occurrit mirabile Dei consilium homines per Christi crucem è Dæmonis seruitute eripiendi; deinde mira fortitudo, quo tantum opus suscepit atque perfecit, quando nimirum *exultauit vt gigas,* &c. Tertiò beneficentia summa, qua sibi Christianos cooptauit in filios, & spiritualis felicitatis fecit participes. Ac deniq; perfectissima iustitiæ proportio, quæ suum hominibus ius tribuit, & meritis præmijs cumulatissimè remunerat. Apocalypsis autem in quatuor primis sigillis directè agit de spiritu, & sanctitatis excellentia in Ecclesiam primitiuam collata: in quo primùm elucet Christi fortitudo in sceleratorum conuersione, atq; adeò in animis etiam inimicorum perfectè sibi subijciendis: mox incredibilis beneficentia illis præstita per magnum charitatis Christianę incrementum: pòst magna in eorum gubernatione æquitas ac iustitia: & tandem mirum Dei consilium in eorum exaltatio-

A ne per cædes & ignominias. Sed de hoc latiùs cap. 6.

Secundariæ Principis virtutes quot, & quæ sint.

Diximus de quatuor præcipuis virtutibus, in quibus potissimùm prouidentia consistit; superest vt de eius perfectionis complemẽto dicamus; id est, qua ratione erga repugnantes & contumaces se gerat. Nota ergo hanc diuinæ prouidentiæ in huiusmodi homines rationem ad tria capita reduci; videlicet ad longanimam expectationẽ, seriam comminationem, ac seueram punitionem. Quicunque id paulò attentiùs considerare velit, animaduertet, tribus his facultatibus, seu attributis comprehendi quidquid in hac materia dici potest; atq; hunc eundem esse illarum virtutum ordinem. Primùm enim est sceleratos ad pœnitentiam expectare: deinde eosdem minis deterrere; tertiò in perfidos & obstinatos supplicij seueritate animaduertere. De harum virtutum

B singulis, nempe de patientia Dei, de minarum terrore, & suppliciorum grauitate frequẽs est in sacris Literis mentio. Verumtamen in tribus postremis ex septem Apocalypseos sigillis tres huiusmodi virtutes per ordinem adeò aptis & elegantibus symbolis, ita clarè ac distinctè significantur; vt nihil aliud expressius & congruentius optari potuerit.

Dei patientiæ symbolum.

Etenim ad summam Dei patientiam quasi ob oculos ponendam, quid conuenientius potuit depingi, quàm id, quod aperto quinto sigillo notatur; cùm martyrum animæ inducuntur, à Deo vindictam postulantes; ac Deus vicissim respondens, *Expectate modicum tempus, donec impleatur numerus fratrum vestrorum?*

Diuinæ comminationis symbolum.

Ad ingentes item comminationes, quibus Deus Iudaicum populum commonuit ac terruit, & quibus solet sceleratis hominibus comminari; quid plenius & illustrius, quàm id quod resignato sexto sigillo apparuit; omnium scilicet, comminationum

C & prodigiorum imago, quæ sunt extremum iudicij diem antecessura? Quam etiam imaginem protulit Christus & Iudæorum oculis quasi spectandam dedit; cùm eis Ierosolymæ excidium minitatus, vltimi iudicij signa coniungit, Matth. 24. Marci 13. Lucæ 21.

Seueræ punitionis symbolum.

Denique ad seueram punitionem quid aptius, quàm septem septimi sigilli tubæ, quæ septem illas plagas comitantur prædictas in Scriptura contra rebelles Iudæos, qui euangelio erant repugnaturi? Certè Leuit. 26. 28. expressè dicitur *corripiam vos septem plagis.*

Constat igitur ex dictis, virtutes, in quibus diuinæ prouidentiæ perfectio sita est, esse septem; nimirum *Fortitudinem, Beneficentiam, Æquitatem, Sapientiam;* necnon *Patientiam, Comminationẽ, & Seueritatem.* Et quanuis Fortitudo ac Sapientia nõ solùm ad Be-

D neficentiam & Æquitatem requirantur; sed etiam ad Patientiam, Comminationem, & Seueritatem; & similiter Æquitas in ipsa etiam Seueritate mirificè eluceat; ceterùm septem illæ omnes virtutes & ratione inter se distinguuntur, vt dictum est; & priores præcipuè ad fidelium subditorum felicitatem referuntur: at posteriores complectuntur, quemadmodum se Deus gerat erga impios, & transgressores sibi repugnantes.

Postquam animaduertatur gubernatoris virtutes esse septem; atque has ipsas in diuina prouidentia licèt perfectissimæ sint, nobis tamen in hac vita esse valde occultas (vt cap. 5. explicabitur.) Virtutem item occultam nomine spiritus congruenter appellari; atque hoc ipsum spiritus nomen pręcipuis gubernatoris virtutibus à sacra Scriptura tribui sole-

E re. His (inquam) omnibus animaduersis, facilè cernitur conuenientissimam fuisse loquutionem, qua septem virtutes (ad quas perfectissima Dei prouidentiæ reducitur) septem spiritus nominantur; de quibus sermo est in septem Apocalypseos sigillis. Certè Forerius Isaiæ 11. 2. vbi septem spiritus videntur enumerari, ait non esse cur de distinctione illorum donorum subtiliùs agatur; præsertim cùm eas tantùm Spiritus sancti operationes ibi recenseri existimãdum sit, quæ supremum iudicem ac magistratum decent.

Cur Angeli in Apocalypsi septem Deo laudes tribuant.

Prætereà in confirmationem superioris doctrinæ, aduertendum est, Angelos in Apocalypsi dum inducuntur Dei prouidentiam admirantes, & proptereà illum debitis laudibus & gloriæ præconijs celebrantes; ea laudandi formula vti, quæ septem

omnino laudes contineat cap.7.12. *Benedictio, & claritas, & sapientia, & gratiarum actio, honor, virtus, & fortitudo Deo nostro.* Et quia in Apocalypsi etiam asseritur septem Dei spiritus in Christo esse; ideò, vt indicetur Christum ipsum ab Angelis adorari, ingenuè fatentibus illum, vt supremum cælorum atque terrarum moderatorem suspici, & ab omnibus coli debere; ideò (inquam) Apoc.5.num.12. Angeli similiter, septem Agno tribuunt honores, *Dignus est agnus, qui occisus est, accipere virtutem, & diuinitatem, & sapientiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem.* Hæ septem laudes planè respondent septem attributis ac septem sigillis; quemadmodum Isaię trisagium cap.6. & Apoc.4. *Sanctus, Sanctus, Sanctus*, personarum Trinitati respondet. Numerus enim laudum non ab eorum desumitur numero, qui eas decantant; sed à numero earum rerum, quæ commendantur. Quare frustra spirituum septenarius in Angelis requiritur; cùm non sit ibi quærendus, sed in Diuinæ prouidentiæ attributis: vt iam explicauimus.

Cur itidem Christo laudes totidem decantent.

Atque ex his ipsis septem Prouidentiæ attributis forsan optima desumitur ratio, septem donorum Spiritus sancti. Nam septenarij ratio, quam reddunt aliqui Scholastici Doctores, subtilior est, quàm vt à me hactenus percipi potuerit. Si tamen sumatur ratio septenarij ex septem prædictis attributis, ea tunc videtur plana & expedita; & respondent (meo quidem iudicio) per ordinem singula dona singulis attributis. Nam quòd quatuor priora dona appellentur, sapientia, intellectus, consilium, & scientia, optimè habet. Hæc enim quatuor nomina quadruplicem illuminationem intellectiuæ potentiæ significant; nempe ad considerandos illos occultissimos Dei spiritus, Sapientiam, Virtutem, Beneficentiam, & Æquitatem, in suorum amicorum gubernatione. Donum namque Spiritus sancti consistit in Dei spiritus cognitione, & humili eidem subiectione. Atque de illis quatuor spiritibus præcipua difficultas est in ijs ipsis agnoscendis; sunt enim quatuor illi spiritus tribus posterioribus multò occultiores; atque ideò conueniens fuit per nomina donorum ipsorum significari intellectus illustrationem ad Dei spiritum dignoscendum. Atque ita expressè loquitur Paulus agens de donis Spiritus sancti ad Ephes. 1.17.18. *Deus Domini nostri Iesu Christi pater, det vobis spiritũ sapientiæ & reuelationis in agnitione eius, illuminatos oculos cordis vestri; vt sciatis quæ sit supereminens magnitudo virtutis eius in nos, qui credimus,* &c. Alia autem tria donorum nomina ostendunt effectus, quos in spiritualibus viris præstat trium posteriorum spirituum consideratio. Effectus enim consideratæ Dei patientiæ est, vt ipsam imitemur; quod proprium est fortitudinis, vt conueniunt Theologi cum philosophis. Ex comminationis consideratione oritur reuerentia erga Deum; quæ propriè appellatur pietas. Et ex seueræ punitionis cogitatione crescit & augetur eadem reuerentia siue timor Dei. Quare in illo Isaiæ loco idem nomẽ Hebræum respondet pietati ac timori.

Septem Spiritus sancti donorũ congruens ratio vnde sumi possit.

Triũ posteriorum diuinæ prouidentiæ spirituum consideratio.

Animaduerso spirituum Diuinæ prouidentię numero, occurrit statim conuenientissimum fuisse, errantes stellas siue Planetas (qui sunt maiora cæli luminaria, quæ nobis Dei prouidentiam repræsentant) esse septem. Et mox facilè perspicitur, per Solem significari Dei Virtutem ac Fortitudinem; per Iouem, Æquitatem; Beneficentiam, per Venerem; per Mercurium, Sapientiam; Patientiam, per Saturnum; Comminationem, per Lunam; & per Martem, Seueritatem. Multa de singulis dici possent ad rem, vniuscuiusque propriâ vi atque naturâ consideratâ; verùm indicare satis sit. In primis Solis maxima virtus cõspicua est & manifesta. Iupiter dicitur suaptè vi homines ad iustitiam inclinare, vnde est illud Poëtæ, Virg. Æneid.10. *Rex Iuppiter omnibus idem.* Venus ad amicitiã & beneficentiã inclinat. Mercurius ad sapientiã. Saturnus propter mirãdam cursus tarditatem, aptissimum est patientiæ symbolum. In Luna multa sunt ad comminationem denotãdam; vt coloris mutatio, lucis imminutio & crebri defectus. Denique nota est causa, propter quam Mars appellatur sanguineus atque horribilis. Hæc de se-

Septem planetarũ applicatio ad septem diuinæ prouidentiæ spiritum.

A ptem Planetis. Ad eosque proculdubiò alluditur in septem lampadibus, quibus septem Dei spiritus figurantur, cap.4. & quidem satis congruenter; cùm conditi fuerint, vt septem Dei spirituum prouidentiã indicarent. Vbi ergo attentè perpendatur septem Dei spiritus in septem planetis fuisse repræsentatos; mox apparet, quàm fuerit conueniens antiquissimum illud institutum, dies omnes per hebdomadas siue septenarios numerare; vt ipsamet temporis successio nobis frequenter in mentem Dei prouidentiam reducat. Atque eadem est ratio, propter quam sacra Scriptura toties septenarium, tum alibi, tum præsertim in Apocalypsi vsurpat.

Forsan etiam in septem capitalium vitiorum enumeratione, & in septem Draconis capitibus consideratum est, id fuisse Dæmonis in oppugnãdis hominibus (B) consilium; vt scilicet, se Dei prouidentiæ opponeret; & contra septem ipsius spiritus, septem item oppugnationum machinas, id est, septem tentationum genera institueret. Ego quidem sic existimo, Dei sapientiæ superbiam opponi; Fortitudini, acediam; Beneficentiæ, inuidiam; Æquitati, auaritiam; Patientiæ, iram; Comminationi, gulam; ac Seueritati luxuriam. Superborũ enim est velle sibi sapere: neque Dei sapientiæ subijci. Pigritiam siue acediam Fortitudini opponit sæpè Sapiens, vt Prouerb. 10.4. *Egestatem operata est manus remissa; manus autem fortium diuitias parat.* De auaritię iniquitate videbimus c.6. in tertio sigillo. Porrò Dei comminationes flocci faciunt, qui se ad helluationem & crapulam inuitant. Seueritati denique diuinæ singulariter aduersantur, qui quam placare corporis castigatione debebant, (C) illecebris potiùs & voluptatibus irritant. Cetera consultò omitto, quia clara per se sunt & manifesta. Atq; his septem vitijs contrariæ sunt septem illæ virtutes, quæ homines Dei prouidentiæ submittunt, id est, demissio animi siue modestia, Sapientiæ diuinæ: diligentia, Fortitudini; charitas, Beneficẽtiæ: largitas, Æquitati; patientia, ipsius Dei Patientiæ; temperantia, Comminationi; & castitas ac voluntaria carnis maceratio, Dei Seueritati.

Septem capitalia vitia totidem diuinæ prouidentiæ spiritibus è regione opponi.

Verùm his atque alijs considerationibus omissis, quæ aliunde videntur accersitæ; ad ipsam Dei spirituum perfectionem oculos parumper cõuertamus; quæ scitu dignissima est, & ad agnitionem pulcherrima, & ad Dei venerationem conuenientissima. Perfectio ergo Diuinæ prouidentię, in absolutissima singulorum spirituum perfectione cõsistit, id est, in (D) Fortitudine infinita, Beneficentia immensa, Æquitate summa, Cõsiliorum admirabilitate incredibili, Patientia interminata, Comminatione horribili, & seuerissima Punitione. Et mirandum planè est atque diuinum, in Dei prouidentiæ operibus, horum omnium attributorum summã perfectionem enitescere; nec alia alijs impediri, aut imminui. Consideratâ ergo singulatim harum virtutum perfectione, nulla non est admirabilis; multò tamen mirabilius est, sic Deum vniuersis vti, vt quantumuis cum infinita perfectione vtatur singulis, nulla tamen ex eis aliarum vsum impediat.

Diuinæ prouidẽtiæ perfectio in quo consistat.

Dicam clariùs: Infinita Dei beneficentia nullis limitibus circumscribitur; non beneficiorum magnitudine, non dulcedine munerum, non humanitate officij, non peccatorum remissione; nec enim (E) esset infinita, si quo posset fine terminari. Igitur si finis beneficentiæ nullus est, qua ratione virtus hæc cum infinitâ Seueritatis, Æquitatis, ac Sapientiæ ostensione cohærebit? Hæc enim omnia, vt superiùs adnotauimus, postulant, vt summus honor & veneratio infinitæ Dei Maiestati deferatur: & summi momenti est in gubernatione, vt Princeps suo consulat honori. Immensa verò maiestas postulat, vt in retinenda auctoritate & tuenda sui reuerentia, nullis præfiniatur terminis. Humana industria maiestatem comitate & humanitate attemperat; & vt alteri partem addat, alteri adimit: nec enim rationem vllam nouit, vt quantò sublimior sit maiestas, tantò se gerat faciliùs & humaniùs; sed quò proniùs ad alteram inclinat, eò longiùs ab altera declinat. Vna Dei prouidẽtia aquilam cum boue nouit coniungere; & efficere, vt quæ summa est ostensio maiestatis, eadem sit summa beneficentiæ: vt ab altera

amorem conciliet, ab altera reuerentiam tueatur.

Ita etiam pugnare inter se videntur Virtus & Æquitas. Virtus enim perardua quæque perrumpit, difficultates temnit, obstacula superat; vt quæ sequitur prosequatur, & semel suscepta consequatur. Summa autem Æquitas omnia circumspicit; nil perturbatè aggreditur; nullo quantumuis specioso prætextu, vel minimæ subditorum iniquitati conniuet. Hinc fit, vt in fortissimis principibus vel ducibus præclarum aliquod facinus aggredientibus æquitas ferè virtutem non æquet; nec valdè curent tenuiorum querimonias, qui interim iniuriam ac detrimentum accipiunt. Contrà fit, vt qui præ æquitatis studio cauent diligentissimè, ne alios vel minimùm perstringant; ij plerumque nil magnum aggrediantur, vel certè ad finem non perducant. Homines itaque eum summum & absolutissimum principem arbitrantur; qui si fortissimus, non valdè sit iniquus; vel, si æquissimus, pusillo animo non sit. Diuina autem prouidentia eò plus summæ æquitatis laude præcellit, quòd sit summæ virtutis, sine vllo vel leuissimo aut æquitatis à virtute, aut virtutis ab æquitate detrimento. Apertum est enim infinitam virtutem præclarissima & maxima quæque assequi debere; & multò esse gloriosius atque præstantius cum suauitate, quàm cum violentia facilem in re difficili effectum obtinere. Hinc illud Sap. 8. 1. *Attingit à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter*; quod est fortitudini æquitatem adiungere; vt ne cuipiam iniuria violenter inferatur, hominis & leonis coniugatione gloriosè ostentatâ.

Septem spirituum doctrinam ad varia Christi Domini mysteria posse extendi.

Cùm generatim contemplati fuerimus perfectionem, quam in se continent septem hæc diuinæ prouidentiæ attributa, & quatuor priorum à tribus posterioribus distinctionem; facilè erit vnicuique animaduertere in insignioribus Dei prouidentiæ operibus, quàm perfecta singulorum attributorum documenta in ijs eluceant. Etenim in Christi crucis mysterium, quod fuit omnium quæ Deus patrauit gloriosissimum, si mentis aciem diuino fidei lumine illustratam attentè quis intendat; inueniet profectò nihil dignius, præstantius aut excellentius à Deo fuisse præstitum; & in quo tantopere septem hæc attributa excelluerint: cùm nihil vnquam effecerit Deus, quod adeò admirabile ipsius consilium, ingentem fortitudinem, incredibilem beneficentiam, summam æquitatem, inexhaustam patientiam, grauissimam in peccatores comminationem, & seuerissimam de peccato vindictam ostentarit.

Applicatur ad Christi crucem.

A

Item ad Eucharistiam.

Eàdem ferè ratione licet in Eucharistię sacramento philosophari. Quod si æqua animi trutina ponderemus, nullum aliud excogitari potest epulum, in quo adeò elucescat non solùm Dei beneficentia, sed ipsius etiam mirabile consilium, necnon æquitas & virtus, & cetera etiam quæ diximus attributa. Elucet enim mira Dei patientia in eos qui indignè communicant; mira etiam comminatio; ac mira in eos, quos indurat, seueritas. Eàdem ratiocinatione vti facilè possumus in gubernatione, qua Deus prædestinatos à suæ conuersionis exordio ad extremum vsque æternæ felicitatis finem moderatur ac regit. Iucundissimum namque est, & omni pariter admiratione dignissimum, contemplari immensam ipsius Virtutem, Beneficentiam, Æquitatem, Sapientiam; quorum Deus mira edit documenta in suos; & similiter Patientiam, Comminationem & Seueritatem in eorum aduersarios.

B

Horum autem eò magis cognoscitur admiranda perfectio, quò Dei prouidentia magis est tecta atque recondita. Quinimò idcircò tegitur ac celatur, vt eò illustrior & excellentior virtus existat, quò magis externa facies imbecillitatem præ se ferebat; & eò sublimior emineat sapientia, quò maior stultitiæ erat species: & sic de reliquis, vt cap. 5. & 6. explicabimus.

C

COMMENTARIVS.

ET A IESV CHRISTO, QVI EST TESTIS FIDELIS.] Videtur solœcismus in Græco; de quo tamen iam suprà diximus versu 4. alluditur autem in his verbis ad id Psal. 88. 38. *Testis in cælo fidelis.* Appellat verò Ioannes Christum testem fidelem, vt significet, in Apocalypsi repræsentari, quàm fuerit vera Christi prædicatio; nempe de regno cælorum, quod in terris erat instituendum; de spiritu quem accepturi erant credentes in eum; de Iudæorum excæcatione & supplicio; & de transitu Ecclesiæ ad Gentes. Item ad illa; *Omnia traham ad me ipsum.* Et; *Confidite, ego vici mundum.* Et, *Si me persequuti sunt, & vos persequentur.* Quæ omnia cum argumento Apocalypseos concordant; & eò respiciebat Ioannes in hac epistola dedicatoria, vt diximus suprà versu 4.

Vers. 5.

Christus cur à Ioanne testis fidelis vocatus.

D

Ioan. 12. 32

Ioan. 16. 33

Ioan. 15. 20

PRIMOGENITVS MORTVORVM.] Nota hìc certissimam esse veritatem, Christum esse primum eorum, qui ad vitam immortalem surrexerunt; vt obseruant omnes Doctores ex 1. Cor. 15. 21. & Colos. 1. 18. sed non id solùm significat Ioannes in præsenti; quia id per se ad argumentum Apocalypseos non pertinebat. Potissimùm ergo significat resurrectionē Christi Domini esse exemplar spiritualis resurrectionis Ecclesiæ ex abysso persequutionum gloriosè emergentis. Vide infrà num. 18. vbi in eodem sensu dicitur; *Fui mortuus, & ecce sum viuens in sæcula sæculorum.* quia, vt ait Paulus ad Romanos 8. 29. *Deus prædestinauit seruos suos conformes fieri imaginis filij sui: vt sit ipse primogenitus in multis fratribus.*

Christi resurrectionem spiritualis Ecclesiæ resurrectionis esse exemplar.

ET PRINCEPS REGVM TERRÆ.] Hoc etiam ad felicitatem Christianæ Ecclesiæ referendum est. nimirum quòd serui Christi Domini per spiritum Dei efficiantur reges, spirituali quadam & mirabili ratione; de quo in nonnullis capitibus Apocalypseos sermo erit, vt cap. 6. & 14. Præterea hoc epitheto indicatur præcipua ministrorum Ecclesiæ dignitas; qui constituti sunt *principes super omnem terram*; id est, sacerdotes & Episcopi, de quo cap. 4. Significatur insuper, mundi imperia Christianæ Ecclesiæ subijcienda fuisse, & præcipuè imperium Romanum. Quod erat præcipuus Apocalypseos scopus; vt scripsimus in prolegomenis notat. XIV.

E

Ecclesia ministrorum dignitas.

QVI DILEXIT NOS ET LAVIT NOS A PECCATIS NOSTRIS IN SANGVINE SVO.] Græcè in datiuo τῷ ἀγαπήσαντι καὶ λούσαντι, id est, ei qui dilexit nos, & lauit. Nec est, quòd suspicemur Græcos codices esse vitiatos: quia vulgata lectio Latina facilè admittit constructionem Græcæ loqutionis: vt patet ex simili loco cap. 6. num. 4. *Qui sedebat super equum rufum, datum est ei, vt sumeret pacem de terra.* Similiter ergo in præsenti verba hæc, *qui dilexit nos*, non sunt construenda cum præcedentibus; sed cum his, quæ infrà habentur, *ipsi gloria.* Hæc de constructione. De sensu verò notandum est in ijs verbis, *lauit nos in sanguine suo*, alludi ad antiquæ legis purificationes; *cùm omnia penè in sanguine mundabantur*, vt docet Paulus ad Hebr. 9. 22. Quamuis autem

carnei oculi Chriſtum in crucem ſuffixum, & cruore vndique manantem perhorreſcant; ille tamen cruor eſt veriſſimum animarum ſmegma ſiue ſapo; qui ſordes omnes & peccatorum maculas abſtergit. A

Verſ.6.

Et fecit nos regnvm et sacerdotes Deo, et patri svo.] Aptior erit conſtructio in Græco; ſi hæc verba legantur per parentheſim. Alioqui enim ſcrupulus occurrit, cur non legatur in Græco ποιήσαντι, ſed ἐποίησεν. Res tamen eſt parui momenti; & vtcunque hoc ſit, ſenſus grammaticus optimè percipitur.

Regnvm.] Plerique Græci codices habent βασιλεῖς, id eſt, reges. Et ſic legit Tertullianus; & exponit diuus Thomas ad Hebr. 1. Atque hunc ſenſum in præſenti plerique interpretes ſequuntur. Et pro confirmatione adduci poteſt, quod cap. 5. num. 10. repetitur hæc ſententia, *Feciſti nos Deo noſtro regnum & ſacerdotes*: & ſubditur: *& regnabimus ſuper terram.* Ergo nomine regni intelliguntur reges.

Cur Ioannes dixerit, Fecit nos regnum; non verò reges.

Nihilominùs omnino videtur à Ioanne ſcriptum eſſe βασιλείαν, id eſt, regnum, (vt habent etiam quædam Græca.) Quia præter auctoritatem vulgatæ lectionis, multò veriſimilius eſt mutatum fuiſſe regnum in reges; eo quòd ſequeretur, *ſacerdotes*; &, *regnabimus*; quàm ſcriptum fuiſſe initio *reges*, & mutatum in *regnum*, ſine vlla mutandæ lectionis ſpecie probabili. B Quòd autem re vera meliùs habeat *regnum*, quàm *reges*, ſatis confirmauero; ſi probem, non ſignificari in præſenti directè, Chriſtianos factos eſſe reges, ſed factos eſſe regnum Dei. Aduerte igitur in hoc loco proculdubiò reſpici ad illud Exodi 19. 6. *Vos eritis mihi in regnum ſacerdotale*, vbi L X X. legunt, *ſacerdotium regale*; vt expreſſit etiam D. Petrus epiſt. 1. cap. 2. 9.

Terra Sacerdotalis in Ægypto libera olim & immunis.

Omiſſis ergo ijs, quæ vtroque in loco multi notant, (& præcipuè Heſſelius 1. Pet. 2.) non videtur dubitandum, quin Moyſes reſpexerit ad eam hiſtoriam, quæ habetur Geneſis 47. 22. vbi redditur ratio, cur ſoli ſacerdotes in Ægypto non fuerint compulſi vendere poſſeſſiones ſuas; nimirum quia terra ſacerdotalis tradita fuerat à Rege ſacerdotibus; quibus & ſtatuta cibaria ex horreis publicis præbebantur. Itaque ingens erat honos & gratia, quam rex Ægypti ſacerdotibus deferebat: magnaq; priuilegia, immunitates & exemptiones, quibus ſacerdotes Ægypti fruebantur. Porrò fames, labores & ærumnæ, quæ ceteros diuexabant, ſacerdotes ne minimum quidem perſtringebant, ſingulari Regis in ipſos beneuolentia & beneficio. Atque cùm hæc eſſent notiſſima populo Iſraëlis ex Ægypto egredienti; dubitari non poteſt, quin ad hæc reſpiciatur Exodi 19. 6. cùm populo dicitur, C *Eritis mihi in peculium de cunctis populis: mea eſt enim omnis terra; & vos eritis mihi in regnum ſacerdotale, & gens ſancta.*

In hac alluſione quis non videat filios Iſraël non appellari debuiſſe reges, ſed Dei regnum; & nihilominùs debuiſſe appellari ſacerdotes? Sumitur namque comparatio ab Ægyptijs ſacerdotibus, qui erant peculium ſiue peculiare regnum Pharaonis, ſpeciali prouidentia regnantis inter eos: non tamen erant reges, ſed lectiſſima regni pars. Quemadmodum in Hiſpania militares ordines, vt diui Iacobi, atque alij, ſpeciale ſunt Regis peculium. Ex quo patet dici rectè potuiſſe, *regnum ſacerdotale, & regale ſacerdotium*: non tamen *reges & ſacerdotes*; neque *ſacerdotium, & reges*; ſed *regnum & ſacerdotes.*

Deinde eadem comparatio multò congruentiùs ad Chriſtianam Eccleſiam tranſlata eſt à diuo Petro epiſtola 1. cap. 2. 9. *Vos autem genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta*, &c. Vides ſapientiſſimè Ioannem dixiſſe, non *reges, & ſacerdotes*; ſed *regnum & ſacerdotes.* Præterquàm quòd Chriſtiani non aptè dicuntur reges reſpectu Dei; licèt dicantur ſpiritualiter ſacerdotes reſpectu Dei, cui offerunt vitulos labiorum ſuorum. & textus ſubiungit, *Fecit nos regnum & ſacerdotes Deo, &* D *patri ſuo.*

Hæreticorum inſania refellitur.

Colligere tamen ex hoc loco, non debere diſtingui laicos à proprijs ſacerdotibus; ſtultiſſima eſt inſania hæreticorum; vt ex loco Exodi manifeſtè conſtat. Quia negari non poteſt, quin in populo Iſraëlitico eſſet diſtinctio ſacerdotum à non ſacerdotibus; & nihilominùs vniuerſo Iſraëli in loquutione illa figurata dictum eſt, *Vos eritis mihi in regnum ſacerdotale.*

Sacerdotes olim in Ægypto fuiſſe populi iudices.

Supereſt reſpondere argumento adducto ex Apocalypſi 5. 10. *Feciſti nos Deo noſtro regnum, & regnabimus ſuper terram*, vbi videtur regnum poni pro regibus. Reſpondeo tamen non poni: ſed ex eo, quòd ſint regnum peculiare Dei, optimè inferri, quòd ſint reges & principes: quia *ſeruire Deo regnare eſt.* Vel potiùs in hoc etiam alluditur ad Ægypti ſacerdotes; de quibus verè dicebatur, eos regnare in terra Ægypti: non ſolùm quia amici regis dicuntur regnare; ſed etiam quia olim in Ægypto ſacerdotes erant iudices populi, & ſummus ſacerdos erat ſupremus iudex; vt tradit Ælianus lib. 14. de varia hiſtoria, cap. 34. vbi de iudicibus Ægyptiorum. Et cohæret optimè, quod Ioannes in ijs verbis ſignificare etiam volebat, ſcilicet populo Chriſtiano tribuendum eſſe Imperij Romani principatum, ex prophetia Danielis cap. 7. 27. *Regnum autem, & poteſtas, & magnitudo regni, quæ eſt ſubter omne cælum, detur populo ſanctorum Altiſſimi.* E Porrò ex dictis intelligitur quàm aptè fiat mentio regni ſacerdotalis in epiſtola dedicatoria: nimirum quia ad argumentum Apocalypſeos pertinent gratiæ & priuilegia populi Chriſtiani; de quibus cap. 6. & 7. & principatus huic populo deſtinatus à Deo; de quo latè cap. 12. & 17. & 18. &c.

Ipsi gloria et imperivm in sæcvla sæcvlorvm, amen.] Dupliciter exponi poſſunt hæc verba. Primò per modum optantis gloriam & imperium ei, *qui dilexit nos, & lauit nos*, &c. Secundò per modum affirmantis, & indicantis argumentum Apocalypſeos. Atque hic ſecundus ſenſus videtur aptior, & dedicatoriæ epiſtolæ conuenientior. Senſus ergo eſt, ex Apocalypſeos reuelatione conſtare gloriam & imperium tradita eſſe Chriſto; quia gloria & imperium ſempiternum Eccleſiæ Chriſtianæ ad Chriſti gloriam & imperium ſpectant; & ex Chriſti gloria & imperio deriuatur, quòd Chriſtiana Eccleſia de ſuis hoſtibus triumphauerit; & in cæleſti patria ſit in æternum triumphatura.

A ECCE VENIT CVM NVBIBVS; ET VIDEBIT EVM OMNIS OCVLVS, ET QVI EVM PVPVGERVNT.] Prophetiam vltimi iudicij tangi manifestum est: neque aliud hîc cogitat communis interpretatio. Atque vt hac explicatione contenti nullam prætereà inuestigemus, nos contextus ipse videtur cogere. Coniungit enim Christi in nubibus aduentum cum eorum planctu, qui eum in crucem egerunt: sicut Matth. 24. 30. *Tunc plangent omnes tribus terræ; & videbunt filium hominis venientem in nubibus cæli.* Præterquàm quòd si hæc epistola continere debet Apocalypseos argumentum; ad argumentum ipsum spectat extremi iudicij dies, de quo cap. 20. cuius mentionis proprius locus videtur esse hîc, id est, in fine argumenti. Vers. 7.

Nihilominùs non est, cur nouum & insolitum alicui appareat; si ænigma ijsdem verbis, quibus aliquid perstringit, aliud diuersum potissimùm significare contendat. Atque vt id communi interpretationi demus, quod studet, scilicet in his verbis aduentum Christi ad extremum iudicium affirmari; satis est, vt veritas hîc attingatur. Nam eo ipso, quòd eius fiat mentio, & in eo veluti in basi mysticus alius sensus innixus exurgat: id (inquam) sufficit, vt verissimè asseueremus Christi secundum aduentum à Ioanne hisce verbis confirmari. Quare non est cur aliquis existimet in præsenti B me à communi expositione discedere, cùm eam potius amplectar, & quasi supponam. Sic enim nouam cum veteri expositione aptissimè conciliari, explicaui iam in prolegomenis notatione XXI. Itaque non est cur peregrinum videri debeat in ænigmate, quòd primo aspectu secundum Christi aduentum ad iudicium sonet; cùm tamen reconditus sensus, quo tendit potissimùm, diuersus sit. Vt igitur ad rem deueniam; quæ præcedunt, & quæ consequuntur, in eam me suspicionem trahunt, vt existimem sub figura aduentus Christi ad iudicium, alium hîc latêre sensum. Nam in antecedentibus, verba illa, *primogenitus mortuorum*, alium habent abstrusum sensum, præter eum quem prima fronte gerunt; vt suprà vidimus. Similiter quæ sequuntur infrà; *Fui mortuus, & ecce sum viuens in sæcula sæculorum*, (de quo posteà) sub mortis & resurrectionis veritate aliam abscondunt. Si ergo in his ænigmatis filum postulat, vt sensui grammatico alius etiam magis reconditus adijciatur; quid mirum, præsentem locum simili ratione esse interpretandum. *In ænigmate aliud verbis perstringi, aliud sensu innui.*

Arbitror igitur in hoc loco contextum agere de Christi & Ecclesiæ victoria in ea Iudæorum & Gentium conuersione, de qua fusè in Apocalypsi sermo est. Itaque Christi aduentus, qui hoc lo- C co innuitur, est ad triumphandum de peccatoribus Christi fidei subiectis. Et nubibus Euangelicæ prædicationis officium repræsentatur: hæ enim sunt mysticæ nubes, quibus veluti curru triumphans Christus gloriosissimè inuehitur. Quod verò subditur, *& videbit eum omnis oculus*; idem est, atque aperiendos cæcorum, (id est, peccatorum) oculos, *vt aspiciant in auctorem fidei & consummatorem Iesum*:& eum verum esse Deum agnoscant, quem antea cæci & amentes acerrimè persequebantur. Heb. 12. 2. Illud autem; *qui eum pupugerunt*, exprimit eosdem, qui suis flagitijs ac sceleribus, veluti lanceis Christum pro ipsis passum vulnerauerunt; eosdem (inquam) id est, Ecclesiæ persequutores in Longino figuratos; atque adeò non solùm Iudæos, sed omnes etiam gentes in Christum fuisse credituras. *Et plangent se super eum.* Hoc ad eorum pœnitentiam spectat & peccatorum detestationem, quę verissima est passionis Christi veneratio.

Hanc ipse interpretationem germanam, & ipsi textui cohærentem existimo. Quia manifestum est, & omnium consensu receptum, Ioannem hîc respexisse ad Zachariæ locum capitis 12. 10. *In illa die effundam super domum Dauid, & super habitatores Ierusalem spiritum gratiæ & precum: & aspicient ad me, quem confixerunt: & plangent eum planctu quasi super vnigenitum*, &c. Huc, inquam, sine dubio Ioannes spectauit in hoc loco. Ac licèt interdum contingat allusionem fieri ad aliquem Prophetæ locum, conside- D rato illius sensu mystico, non literali: ceterùm hoc in loco, interpretum nemo potest dubitare, eundem esse sensum à Ioanne & à Zacharia intentum. Hoc enim exigit Apocalypseos perfectio; vt proprium Prophetarum sensum attendat Ioannes, & in eodem ipsorum verba citet. quod vsque adeò verum est, vt multi ac graues Theologi contendant Zachariam in sensu proprio de extremi iudicij die agere: eo vel maximè nitentes, quòd Ioannes hîc Zachariæ verba afferat ad damnatorum in iudicij die planctum indicãdum. Ex quo infero, si efficaciter probaretur Zachariam non de hoc planctu loqui; sed de eo, quo Christi amici ac fideles, ipsius Christi passionem prosequuntur, ac dolent se ipsos suis sceleribus ad id causam præbuisse; si hoc (inquam) efficaciter probaretur; fatendum quoque esse, Ioannem in præsenti de eodem amicorum luctu loqui. Atque adeò præcipuam contextus intentionem esse agere de Christi triumpho in peccatorum conuersione. Huc accedit, allusionem quidem ad mysticum Prophetæ sensum, licet literalis non esset, nihil absurdi continere: verùm si Propheta nullo modo agit de inimicorum, sed de amicorum planctu; tunc sanè ipsius verba adducere ad luctum inimicorum significandum, hoc non esset ipsius verba ad sensum mysticum vsurpare; sed contorquere potiùs & violenter pertrahere. Quòd autem legiti- E mus verborum Zachariæ sensus sit de amicorum planctu Christi passionem lugentium, explicabimus seorsum notatione VI.

Confirmatur nostra explicatio: quia in dedicatoria hac epistola illud potissimùm spectatur, vt ipsa in se Apocalypseos argumentum paucis coërceat; cuius argumenti præcipua pars est, persequutorum conuersio, quam elegantissimè comprehendunt (vt diximus) illa verba, *Ecce venit cum nubibus; & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt*: & illud etiam *Amen*, quod Ioannes subdit, aptissimum est ad prędictam explicationem, nec non ad Ioannis solatium designandum ex certissima prophetia de mundi conuersione, & Ecclesiæ Christianæ triumpho. *Præcipuam argumenti Apocalypsis partem esse peccatorum conuersionem.*

Superest respondere ad argumenta, quibus omnis alia expositio excludebatur, præter illam de die iudicij: ad locum Matthæi 24. 30. respondetur, nihil obstare, quòd ijsdem penè verbis Christus in Euangelio solùm agat de die iudicij, & Ioannes in Apocalypsi ad mysticum sensum præcipuè respiciat. Quid enim mirum, quòd Apocalypsis ænigmaticè loquatur? vtrùm verò locus ille Matthæi vigesimoquarto, præter sensum de die iudicij admittat etiam alium de trium-

pho Ecclesiæ in Euangelij prædicatione ad Gentes post Iudaici populi repulsam; id alterius negotij est. A

Ad confirmationem ex argumento Apocalypseos respondetur, non opus esse, vt epistola dedicatoria ad ea omnia minutatim descendat, de quorum singulis est agendum in libro: satis enim est, vt totius argumenti substantiam attingat. Quam ob rem necessarium minimè erat agere hîc separatim de Christi aduentu in nubibus ad extremum iudicium. Neque tamen omnino prætermittitur dies iudicij in præsenti; satis enim perstringitur, dum de triumpho Ecclesiæ agitur per allusionem & comparationem ad illius diei gloriam.

Antithesis inter nubes & verbum videndi.

ET VIDEBIT EVM OMNIS OCVLVS.] Præter ea, quæ suprà diximus, nota fortasse hîc antithesim esse inter nubes & verbum videndi. Nubes enim oculorum aciem solent impedire; & res ipsas, quæ præsentes sunt, abscondere: sic Euangelici concionatores, dum Christum prædicant, & hunc crucifixum (vt ait Apostolus) quasi nubem, seu magnam nebulam audientium oculis offundunt, quæ eis visum quodammodo eripiat. Quæ enim maior nebula, quàm Christi infirmitatem & ignominiam adorandam proponere? In hac tamen nebula, in his nubibus ingens Dei gloria & infinita maiestas apparet. Iuxta illud, *Apparebit maiestas Domini, & nubes erit*, 2. Mach. 2. 8. de quo infrà, notatione VII. Quemadmodum nunquam filij Israël manifestiùs viderunt Dei gloriam, quàm vbi domus Dei impleta est gloria atque caligine, 2. Paral. 5. 3. & 3. Reg. 8. 10. & sicut illi tunc maximè videbant, cùm minimè videbant; sic Christi gloria in ignominiæ & infirmitatis prædicatione maximè elucet. Quod ergò dicitur, *videbit eum omnis oculus*, idem est, ac aperientur oculi eorum, & maxima perfundentur luce. Eo ferè sensu, quo dicitur Iob 42. 5. *Auditu auris audiui te; nunc autem oculus meus videt te*, similiter ergo in præsenti, *videbit eum omnis oculus*, id est, *replebitur terra scientia Domini*, Isaiæ 11. 9. B

Verba autem illa *omnis oculus*, non opus est, vt in nostra expositione se extendant ad singulos homines; sed sufficit in eodem sensu sumi, quo dicitur Lucæ 3. 6. *Videbit omnis caro salutare Dei*, scilicet Iudæi, Gentiles, & totius orbis nationes. Latiùs tamen illa verba paterent, si ad vltimam Ecclesiæ victoriam referrentur, quando omnes Iudæi, & reliquiæ Gentilismi, & sectarum omnium conuertentur.

ET PLANGENT SE SVPER EVM OMNES TRIBVS TERRÆ.] Reciprocum illud se videtur à vulgato interprete additum. Nam Græcè solùm est, κόψονται, id est, plangent; vel planctus ad sidera tollent, ex Glossario. Fortè tamen in codicibus Græcis emendatioribus non deest reciprocum illud. Valde enim suspicor hîc non redundare, sed habere optimam energiam: quia sermo est de luctu pœnitentiæ tam apud Zachariam, quàm in præsenti loco. Atqui optima Christi passionem deflendi ratio est per imitationem ad id Ieremiæ, Threnorum 4. num. 20. *Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris*; & cap. 5. n. 16. *Cecidit corona capitis nostri, væ nobis, quia peccauimus: etiam, Amen.* hæc repetitio & affirmationi & gaudio Ioannis de Ecclesiæ victoria, significando appositissima est. C

NOTATIO VI.

Ad illa verba Apoc. 1. 7. Ecce venit cum nubibus, & plangent se super eum, *Vbi locus Zachariæ* 12. *n.* 10. *explicatur.*

Explicatur Zachariæ locus c. 12. à n. 10 vsque ad 14.

D ZACHARIÆ verba sic habent. n. 10. *Effundam super domum Dauid & super habitatores Ierusalem spiritum gratiæ & precum: & aspicient ad me, quem confixerunt; & plangent eum planctu, quasi super vnigenitum; & dolebunt super eum, vt doleri solet in morte primogeniti.* 11. *In die illa magnus erit planctus in Ierusalem, sicut planctus Adadremon in campo Mageddon.* 12. *Et planget terra: familiæ, & familiæ seorsum: familiæ domus Dauid seorsum, & mulieres eorum seorsum:* 13. *Familiæ domus Nathan seorsum, & mulieres eorũ seorsum: familiæ domus Leui seorsum, & mulieres eorum seorsum: familiæ Semei seorsum, & mulieres eorum seorsum.* 14. *Omnes familiæ reliquæ, familiæ & familiæ seorsum, & mulieres eorum seorsum.*

E In primis circa voces ipsas, quædam nobis notanda sunt. Primò, vbi Vulgatus habet *Spiritum gratiæ & precum*: Septuaginta legunt, *gratiæ & misericordiæ*. Hebraica sonant, *gratiæ & miserationum. Hhen vethahha nunim*, חן ותח נונים, & notat Arias Montanus, vtrumque ab eâdem radice deriuari: & *hhen*, esse misericordiam seu miserationem; *thahha nunim* verò esse vindictæ postulationem. Ita vt alterum sit de Christi passione dolere; alterum vindictam à Deo postulare. Ribera asserit *thahha nunim* duo significare, scilicet misereri, & orare.

Secundò, vbi Vulgatus legit *confixerunt*. Septuaginta, *insultauerunt*; sed eorum lectionem emendauit Euangelista ex Hebræo. Cur autem Septuaginta verterint *Insultauerunt*, vel *saltauerunt*; optimè explicant Ribera hîc, & Toletus Ioannis 19. 37. vterque ex Hieronymo: & similiter Iansenius in concordia Euangelica cap. 144. Vsus est autem Ioannes hîc verbo Græco ἐξεκάνθησαν, quod Latinus interpres reddit *transfixerunt*, Ioannis 19. 37. & idem verbum reddidit, *pupugerunt* hîc, id est, Apoc. 1. 7. atque in Euangelio id refert Ioannes singillatim ad vulnus Christi lateri inflictum; licèt possit etiam ad clauos & ad spineam coronam extendi.

Tertiò, *sicut planctus Adadremon in campo Mageddon.* Chaldæus (quem Arias asserit paulò pòst Zachariæ tempora scripsisse) hæc verba in duas historias diuidit: certum tamen est, hîc non ampliùs vnam iuxta vulgatam tangi posse. Coniungit enim planctum Adadremon in campo Mageddon. Quare idem erit Mageddon, quod Mageddo 2. Paral. 35. 22. atque in eodem campo sita est vrbs Adadremon, vt notat Hieronymus hîc. Itaque planctus de quo agit Zacharias, comparatur cum eo, quo Iosiæ regis mortem Iudaicus populus fuit prosequutus. Porrò nomen Adadremon significat locum malogranatis consitum. Nam LXX. transtulerũt, planctus ῥοῶνος, id est, malorum granatorum: vbi Hieronymus notat, Græcum nomen non sonare malum granatum, sed locum his arboribus consitum. Si verò expen-

datur

Iosias Rex vbi fuerit occisus.

datur vis nominis Hebraici; *Remon* idem est, quod *malum punicum*; & fortasse nomen Adadremon coalescit ex his duabus dictionibus *hadar remon*; quod est decor seu pulchritudo malorum punicorum. Vtcunq; hoc sit, nomen erat illius campi, in quo mortuus est Iosias.

Quenam familia Nathan, Leui & Semei apud Zachar.

Quartò, nomina *Nathan, Leui*, *&* *Semei* existimat Arias Montanus esse nomina præcipuarum familiarum eorum, qui à Dauide genus ducentes Iosiam proximè cognatione attingebant; quos verisimile est in lamentatione seu luctu de morte Iosiæ acerbiùs doluisse. Certè Lucæ 3. Semei, Leui, & Nathan inter progenitores Christi post Dauidem collocantur. Ribera tamen Hieronymum sequutus, per Nathan intelligit Prophetam; per Leui, Patriarcham Iacobi filium (ex quo Leuitæ;) & per Semei, eum, ex quo scribæ & Pharisæi. Vtcunque hoc sit; Semei sonat *obedientem*; Leui *copulatum*; & Nathan *donatum*.

De quo planctu agat Zacharias cap. 12.

His præiactis, vt ad præcipuam quæstionem veniamus; prima difficultas est, quem planctũ speciatim significare voluerit Propheta, cùm ait; *plangent eum, quasi super vnigenitum; & dolebunt super eum, vt doleri solet in morte primogeniti.*

1. Opinio & communior.

Communior explicatio est, Zachariam loqui de planctu Iudæorum damnatorum in die Iudicij, cùm viderint Christum sua vulnera in maiestate ostentantem. Hanc expositionem sequitur Ribera; & pro ea citat Augustinum, Theodoretum, Rupertum, Theophylactum, D. Thomam, Euthymium & Lyranum. Eandem ait significari à Hieronymo. atque eam sequuntur Suarez 3. p. t. 2. disp. 57. sect. 9. Iansenius in concordia, cap. 144. & Toletus Ioannis 19. num. 37. Stapletonius, & plerique omnes. Probant primò, ex Apoc. 1. 7. *Ecce venit cum nubibus; & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt; & plangent se super eum omnes tribus terræ.* Ex quo loco videtur is sensus esse adeò certus, vt de eo dubitari non possit. Probant 2. ex verbo *aspicient*: quia impij Iudæi Christum, nisi in die iudicij, non videbunt. Quare Suarez affert Patres; vt probet ex hoc loco insignia crucifixionis ab impijs esse in die Iudicij aspicienda.

Tertiò. Quoniam Iudæi increduli, in nulla huius vitæ calamitate crediderunt eam illis euenire ob Christi cædem: atque ita necesse est, vt referatur ad diem Iudicij, quod dicitur, *dolebunt super eum.*

2. tamen præfertur.

Nihilominus tamen existimo multò verisimilius esse Zachariam loqui de planctu fidelium & amicorum; scilicet eorum, super quos Deus spiritum gratiæ & precum effundit. Et probatur primò, ex antecedentibus (quod validissimum est argumentum.) Sic enim continuata serie textus; *Effundam super domum Dauid, & super habitatores Ierusalem spiritum gratiæ & precum; & aspicient, & plangent.* Vbi euidens est meo iudicio, aspectum illum & planctum (*& aspicient, & plangent*) referri quasi effectus, quos excitauit spiritus gratiæ & precum à Deo super homines effusus; id est, spiritus commiserationis & pietatis, quo Christi mortem deflerent. Et confirmatur ex similibus locis; in quibus manifestum est agi de spiritu à Deo misso; & ea, quæ statim adijciuntur, esse illius spiritus effectus, Isaiæ 44. 3. *Effundam spiritum meum super semen tuum, & super stirpem tuam: & germinabunt inter herbas, quasi salices.* Ezechielis 36. 27. *Spiritum meum ponam in medio vestri; & faciam, vt in præceptis meis ambuletis.* Danielis 13. 45. *Suscitauit Dominus spiritum pueri Danielis, & exclamauit.* Ioëlis 2. 28. *Effundam spiritum meum super omnem carnem; & prophetabunt filij vestri.* Aggæi 1. 14. *Suscitauit Dominus spiritum Zorobabelis, & reliquorum; & ingressi sunt, & faciebant opus.* in his locis atq; alijs similibus idem est loquendi modus (vt constat) atque in Zacharia: vnde quemadmodum in his post mentionem spiritus à Deo missi, mox subijcitur effectus illiusmet spiritus; sic etiam de loco Zachariæ sentiendum est.

Probatur secundò, ex sequenti contextu; se enim ipse declarat Propheta, cùm ait; *Plangent eum planctu, quasi super vnigenitum; vt doleri solet in morte primogeniti: sicut planctus in campo Mageddon.* Atqui eiusmodi comparationes manifestum est ab amicorum plan-

A ctu & lamentis esse petitas; qui intimo cordis sensu amici mortem lamentantur. Vide 2. Paralip. 35. ad finem; vbi, *Vniuersus Iuda & Ierusalem luxerunt Iosiam; & vsque in præsentem diem lamentationes Ieremiæ super Iosiam replicant; & quasi lex obtinuit in Israël.* Quis ergo non videat, hanc comparationem ad damnatorum in die iudicij rabiem & dolorem esse ineptissimam; aptissimam verò ad Christianorum super Christi morte commiserationem & luctum, præcipuè in hebdomada sancta.

Probatur tertiò; quia res est valde violenta à gratia fidelibus elargita & pijs eorum precibus, extemplo ad efferatam damnatorum rabiem in eâdem periodo transire; cùm nullum aliud suppositum (vt grammatici loquuntur) verbis illis, *aspicient; & plan-*

Transitio in familiari sermone quæ probanda; quæ verò non.

B *gẽt* addatur. Ex vulgari aliquo sermone ad pia & spiritualia colloquia gradum facere, res est apud pios & spirituales viros vsitata; qui in hoc Christi & prophetarum morem sectantur. Ceterùm ex sermone valde spirituali, ad alium longè diuersum, nec magis pium, ita derepètè transilire, nullo in ipsis verbis transitionis signo dato, nullo alio noui verbi supposito adiecto; hoc sanè nec prudentem decet sermocinationem, nec simili alio Scripturæ exemplo confirmari poterit.

Hieronymi mens de Zachariæ loci explicatione.

Verùm ne nobis expositionis nouitas obijciatur; proferamus auctores, quos in hac explicatione de planctu pietatis & amoris subsequimur. Hieronymus in hoc loco manifestè est pro nobis. ait enim: *Crucifixo Domino Saluatore, renouabitur planctus in Ierusalem, separatis viris à fœminis; eo quòd tempore luctus, non debeamus seruire coniugijs & operi nuptiarum.* Dein-

C de adducit illud Ioëlis 2. 16. *Egrediatur sponsus de cubili suo, & sponsa de thalamo suo:* & subdit; *Hoc non solùm in tempore angustiæ fieri, sed etiam in tempore orationis, quando volumus deprecari. Igitur & nunc tribus domus Dauid, & tribus domus Nathan, & tribus domus Semei à suis vxoribus separantur, vt plangant Dominum.* Hæc Hieronymus.

Deinde Eusebius lib. 8. demonstr. Euangel. cap. 4. & Cyrillus, qui ad tempus excidij Ierosolymitani referunt hanc prophetiam, fortasse intelligẽdi sunt de planctu eorum Iudæorum, qui per occasionem illius calamitatis conuersi sunt ad Christum. Nam ceteri Iudæi, qui in sua perfidia perstiterunt, nullo modo aspexerunt in Christum, neque illum planxerunt eo tempore; vt optimè probat Ribera ex Iosepho.

Præterea Arias Montanus in Zachariam apertè explicat de luctu amicorum. Et similiter Salmeron

D de Passione Domini tom. 10. tractatu 48. in fine: ait enim sibi videri Zachariam loqui de ijs, qui reuertebantur percutientes pectora sua. Et Ribera fatetur, quosdam de luctu fidelium in die Christi passionis explicare. Sed de hoc infrà.

Soluuntur primæ opinionis argumenta.

Denique optima confirmatio nostræ explicationis, erit solutio argumentorum oppositæ sententiæ. Nam si bene soluantur; dubitabit nemo, nostram explicationem esse amplectendam. Ad primum ergo dico, Apocalypsin esse librum valde obscurum, & ænigmaticum. Quæ ergo prudentia est ex allusione Apocalypseos ad locum Zachariæ, fortasse non satis intellecta, seriò statuere cum locum, ad quem alludit, necessariò esse intelligẽdum de planctu damnatorum in die iudicij? Quid, si locus Apocalypseos præcipuè agat de planctu eorum, qui conuertun-

E tur ad Christum? dicent, hoc fieri non posse propter illa verba, *Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus.* Verùm de ænigmatis recondito sensu, ex sono verborum decerni non debet; & in explicatione illius loci, nisi fallor, ostendi, Ioannem quidem alludere ad diem iudicij; sed conuersionem multorum ad Christum præcipuè significare; & ad hanc præcipuam significationem vsurpare Zachariæ verba. Et sanè, cùm locus Zachariæ per se consideratus sit multò clarior, quàm Apocalypseos; rationi consentaneum est, vt Zachariæ contextum non relinquamus propter difficultatem loci Apocalypseos; sed potiùs studeamus ex claro Zachariæ contextu difficili Apocalypseos loco lucem afferre. Atque id nos in commentario curauimus.

Verbum, aspicere apud Zachar. quo sensu accipiendum.

Ad secundum Respondetur, verbum *aspicient* congruenter referri ad fidei & pietatis aspectum. Vide Michææ 7. 7. *Ego autem ad Dominum aspiciam.* Et ad Hebr. 12. 2. *Aspicientes in auctoritatem fidei, & consummatorem Iesum.* Vbi alluditur ad locum Zachariæ.

Ad tertium respondetur, non bene applicari locum impijs Iudæis in sua impietate permanentibus; nec ante diem iudicij, nec in die iudicij: sed conuersis ad Christum optimè aptari; quando de suis peccatis agunt pœnitentiam, vt infrà clariùs patebit.

Num de amicorum planctu sit sermo apud Zachar. 12.

Altera quæstio est, an Zacharias potissimùm agat de eorum planctu, qui Christi mortem lamentati sunt, ipsa die, qua Christus fuit mortuus; vt ij, qui percutiebant pectora sua; & mulieres de quibus Euangelistæ loquuntur. Arias Montanus & Salmeron hanc interpretationem sequuntur. Et addit Arias, hunc locum antiquis fuisse difficillimè obscurum; sibi autem esse apertum ex Euangelij interpretatione. Nimirum, quia existimat, Ioannem in Euangelio cap. 19. 37. significare eam prophetiam fuisse impletam in ipsa Dominicæ passionis die. Verùm ibi Ioannes non meminit planctus, sed solùm vulneris lanceæ. Et quanuis nemo plangeret, cùm Christus passus est; nihilominus, vt probaret Euangelista vulnus lanceæ fuisse præuisum à Zacharia, aptissimè potuit dicere, quod dixit; nempe, *Et alia Scriptura dicit, Aspicient in quem transfixerunt*, neque enim hoc est dicere, Iudæos illo die aspexisse, & planxisse; sed tantùm Prophetam meminisse illius transfixionis. Atque ita ex Euangelistæ loco non probatur planctum, de quo lotur Zacharias, esse planctum mulierum illarum, de quibus Matthæus cap. 27. 55. Marcus cap. 15. 40. Lucas cap. 23. 49. 55. Quare ab hoc argumento, quod in loco ex Euangelio Ioannis desumpto nititur, ad probandum agi ibi de amicorum planctu, facilè se expediunt Toletus notatione 22. in Ioan. cap. 19. & Ribera, Zachariæ 12.

Quo sensu explicetur hic planctus à Hieronymo de amicorum ploratu.

Vidimus explicationem Montani & Salmeronis: sed considerato Zachariæ contextu, verisimilior multò est Hieronymi expositio, qui (vt suprà vidimus) locum exponit de fidelium planctu, qui post Spiritus sancti effusionem conuersi sunt ad Dominum. Quod probatur; quia præcedens contextus loquitur de persequutione, qua Christi Ecclesia afflicta fuit à Iudæis & Gentibus. Et mox, vt significaret Propheta nihil obstare persequutionem, quo minus Christi crucifixi fides caput attollat; subdit, Deum effusurum suum spiritum in eos, qui illo antea carebant; & effecturum, vt ex persequutionibus Ecclesiæ multorum oculi aperirentur, & ad Christum conuersi planctus ad sidera tollerent.

Hanc Hieronymi expositionem confirmat res ipsa. Nam qui Christi mortem luxerunt eâdem die, qua ipse passus est, proculdubiò non tot fuere; nec tanto omnes affectu, vt textus significat. Primò, propter id quod ait, *effundam spiritum meum.* Atqui *nondum erat spiritus effusus, quia Iesus nondum fuerat glorificatus*, Ioan. 7. 39. Deinde, quia textus asserit, magnam fore familiarum multitudinem, quæ se hisce lamentis darent, *viri seorsum, & mulieres seorsum*; & planctum quidem eiusmodi futurum, qui fuerat in Iosiæ lamentationibus figuratus. Quod licèt quodammodò inter fideles cœptum videatur fuisse, quo die Christus in cruce mortuus fuit; non tamen est tunc omnino impletum; sed posteà multis ad fidem Christi conuersis; vt infrà explicabimus.

Zacharia contextus per ordinem explicatur.

Superest nostram explicationem textui per ordinem applicare. *Effundam super domum David, & super habitantes Ierusalem spiritum*, scilicet, vt illi Christum agnoscant, & alios ad eius cognitionem adducant. *Spiritum gratiæ & precum.* Iuxta id, quod Arias notat, fortè spiritus gratiæ non est hîc eius gratiæ, quam iustificantem appellant Theologi; sed spiritum commiserationis ac doloris; nempe vt propterea de peccatis doleant, & Christi passionem

A pijs lachrymis prosequantur. Quòd Christus eis præ rebus omnibus placeat. Vocis autem *precum* significationem Arias restringit, ad vindictæ postulationem de ijs, qui Christum crucifixerunt. Sed precum nomen latiùs patet; & aptiùs potest exponi. Licèt non abs re sit, vt peccator, qui se suis sceleribus CHRISTVM crucifixisse agnoscit, à Deo de illis vindictam exposcat; id est, vt destruantur peccata ipsa; quæ est phrasis sacræ Scripturæ. Atque hic videtur genuinus esse sensus.

Et aspicient ad me. Huc spectat Paulus ad Hebr. 12. 2. *Aspicientes in auctorem fidei, & consummatorem Iesum.* Suspicor etiam in præsenti *aspicere* idem esse, quod aperire oculos, & Christum agnoscere: Ioannes enim Apocalyp. 1. 7. huc loci respiciens dixit,
B *Et videbit eum oculus*; eo ferè sensu, quo dicitur Iob 42. num. 5. *Nunc autem oculus meus videt te*; qua phrasi, noua & singularis lux in Dei cognitione significatur.

Cur Zacharias cap. 12. eâdem de re loquens primò de æterni Patris persona, mox de Christo loquatur.

Ad me. Hinc Theologi colligunt Christum esse Deum: nam in Zachariæ contextu loquitur Deus; & ait, *aspicient ad me, quem confixerunt.* Et verbum *confixerunt*, exponit Ioannes de vulnere lanceę, Ioannis 19. 37. Sed occurrit in constructione scrupulus. Priùs enim dicit, *Aspicient ad me.* Et mox subdit; *plangent eum*; vbi dicendum videbatur *plangent me.* Aliqui cogitabunt, eum ipsum, qui loquebatur de se in prima persona, loqui iam de se ipso in tertia persona. Verùm quia hoc fortasse, considerato contextu, valde durum est; ideo adijciam aliam eius dubij solutionem. Ea verò est accusatiuum *me* referri ad Patrem; & *eum* ad Filium,
C qui est Christus Dominus. Nam in Prophetis, cùm Deus loquitur, frequenter loquutio tribui solet Patri. Vt colligitur ex primis verbis epistolæ ad Hebræos, *Multifariam olim Deus loquens Patribus in Prophetis, nouissimè loquutus est nobis in Filio.* Et quanuis prima facie videatur loquutio illa ad Patrem referri non posse, cùm non ille, sed Filius vulnus acceperit; re tamen attentiùs inspectâ, significanter satis hæc verba in Patris personâ referuntur, quasi dicat, Mihi inflictum fuit vulnus, quod Christi corpus accepit, (iuxta illud eiusdem Zachariæ capit. 2. 8. *Qui vos tangit, tangit pupillam oculi mei.* Ipse tamen in eos meum spiritum immittam; quo eorum oculi illustrentur, & agnoscant in me hastam fuisse adactam, quæ in Iesu Christi corpus adacta fuit; & tunc Saluatoris mortem lachrymis
D atque eiulatu prosequentur. Hac ratione videntur omnia aptè cohærere. Et quamuis in constructione, ille accusatiuus *me* referatur ad Patrem; nihilominùs sermo est de vulneratione Filij; atque adeò optimè fecit Euangelista, qui de lanceæ vulnere interpretatus est.

In Prophetis, cũ Deus loquens inducitur, familiare est tribui locutionem Patri.

Quem confixerunt. Verbum Hebraicum significat perfodere ad interiora vsque: vnde vulnerationi lanceæ optimè quadrat.

Licèt autem prophetia posteà fuerit integrè completa, quando Ecclesiæ persequutores ad fidem conuersi sunt: verùm eorundem persequutorum fuit imago ac figura miles ille, de quo Ioann. 19. 34. *Vnus militum lancea latus eius aperuit.* Illud enim vulnus non ideò inflixit miles, vt Christum occideret, qui iam vltimum spiritum exhalârat;
E sed vt hastâ illum confoderet, qui pro hominum salute fuerat mortuus. Quid enim aliud agebant persequutores Ecclesiæ; quàm veluti lanceis in Christum pro ipsis mortuum sæuire? Gregorius Nazianzenus (in poëmate, quod inscribitur *Christus patiens*) auctor est, militem illum, qui lanceam in Christi latus adegit, oculorum altero fuisse captum; & Christi sanguine & aqua ad oculos admotis visum recuperasse; & Christi virtute agnitâ pectus suum percussisse, & ipsum vt verum Dei filium agnouisse.

Longinus, qui Christi latus perfodit, visum sanguine & aqua ex Christi vulnere manantibus recuperasse.

Scio non defuisse aliquem, qui huic historiæ fidem abroget, & apocrypham esse affirmet. Fortasse tamen non negaret, si locum Nazianzeni obseruasset; cuius auctoritas grauissima est. Salmeron

tomo

tomo decimo, folio 496. non solùm citat Nazianzenum, sed etiam Isidorum; huius tamen locum non reperio. Romanum quidem Martyrologium die decimoquinto Martij asserit Longinum martyrem fuisse eum militem, qui Christi latus lanceâ aperuisse perhibetur. Atque illud saltem nemini dubium esse debet; eum militem Christi fidei nomen dedisse, atque illum suppliciter adorasse, quem hasta perfoderat. Constitutâ igitur vt verâ historiâ illâ à Nazianzeno affirmatâ, valde verisimile est Ioannem cap. 19. 37. Zachariæ locum retulisse, non solùm, vt ostenderet, Prophetam vulnerationis lanceæ fecisse mentionem; sed etiam vt Diuinæ prouidentiæ consilium indicaret; quæ illi oculos reserauit, qui Christum iam mortuum hastâ percussit; neque hoc solùm, sed ipsâ etiam vulnerantis culpâ atque sæuitie vsus est Deus ad illius conuersionem. Nempe vt ea ratione Longinus figuraret, per ipsam Ecclesiæ persequutionem, & præsertim per eam quæ à Romano Imperio excitanda erat, persequutorum tandem oculos aperiendos fore, & Christi passionem pijs lachrymis, & pœnitentiæ dolore veneraturos. Atque huc spectant verba illa Apocalyp. 1. 7. *Et videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt.*

Longinum ad Christi fidem conuersum, & martyrem fuisse.

Et plangent eum planctu, quasi super vnigenitum. Omnino est sermo de amicorum dolore: Verùm non expono solùm de dolore, quem propriè fideles concipiunt de ipsa Christi passione, eam lugentes; sed etiam vniuersè de ijs, qui ad Christum conuersi pœnitentiam de suis peccatis agunt; & præsertim de rigida & aspera Religiosorum vita; deque eorum omnium, qui ob Christi amorem appetitiones suas comprimunt, & religiosæ mortificationi student. Etenim hi omnes compatiuntur Christo, vt Paulus loquitur; atque in eorum austera viuendi & cupiditates coërcendi ratione, explicitè aut saltem implicitè includitur de Christi morte commiseratio. Itaque sua peccata detestari atque deflere, & pro Christo sponte dolores & ærumnas perpeti; hæc omnia implicitè saltem ad Christi passionis recordationem & venerationem referuntur. Lugent

De quo planctu & dolore Zacharias loquatur.

A enim sua scelera considerantes, ea causam Christi passioni dedisse. Quod dum præstant, Christi mortem spiritualibus nænijs, seu lugubri cantu celebrantes, iusta illi egregiè persoluunt: atque in Religiosorum hominum pœnitentia re ipsa comprobatur, quod Propheta ait, *plangent eum planctu, quasi super vnigenitum.* Fit autem in his verbis manifestè allusio ad planctum super Iosiæ morte excitatum; quem his verbis describit Ieremias Threnorum cap. quart. 20. & cap. 5. 18. *Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris, cecidit corona capitis nostri; væ nobis quia peccauimus.* Vnde verba illa, *plangent eum, quasi super vnigenitum*; verè implentur, quando nostra peccata deflemus.

B *Sicut planctus Adadremon*, id est, complebitur in Christiana Ecclesia, quod fuerat præsignificatum in lamentatione pro morte Iosiæ edita in Adadremon; siue in loco, cui malorum granatorum copia nomen fecit. Sunt verò peculiares Ecclesiæ, & præsertim Religiones ac monasteria veluti malorum granatorum loca. Quorum cura ad sponsam Christi attinet; vt videbimus Cant. 6. 10. & cap. 7. 12.

Peculiares Ecclesias & præsertim religiones per loca malogranatis consita figurari.

Familiæ domus Dauid, & mulieres eorum seorsum, alluditur ad Iudæorum lamenta: in quibus viri seorsum, & seorsum mulieres lugebant: ac prædicitur simul pœnitentia vitæ religiosæ, quæ à Monachis separatim in monasterijs, & separatim à fœminis monialibus agitur.

In Iudæorũ lamentis viros seorsum, fœminas seorsum plangere consueuisse.

C *Domus Dauid, domus Nathan, domus Leui, familiæ Semei.* Placet Ariæ Montani obseruatio, existimantis mentionem hîc fieri insigniorum familiarum à Dauide genus ducentium: quas dolor de morte Iosiæ propiùs tangebat. Quod aptum est ad significandum, in ea pœnitentia ac pio planctu pro Christi IESV passione, (de quibus suprà dictum est) eos, in primis excellere, qui pietate & charitate ad Christum ipsum propiùs accedunt. Nec abs re sunt horum nominum significata ad Religiosorum Ordines indicandos. Dauid enim exponitur, Dilectus; Nathan, Donatus; Leui, Copulatus; & Semei, Obediens.

Nominum Dauid, Nathan, Leui & Semei etymologia.

NOTATIO VII.

De symbolo nubium: ad illa verba, Ecce venit cum nubibus, *Apocal.* 1. 7.

NOTATIONE XV. prolegomenon generatim disputauimus de magna perfectione symbolorum, quæ in Apocalypsi vsurpantur: & licèt de singulis ex professo agere, infiniti esset operis ac laboris: sunt tamen nonnulla, quæ præteriri non debent; vt sint veluti argumentum ceterorum perfectionis. Inter hæc primò occurrit symbolum nubium; quod sua pulchritudine nos allicit, vt in ea contemplanda paulisper immoremur.

Mystica nubis significatio.

Primùm symbolicæ perfectionis fundamentum est rei ipsius, quæ in symbolum eligitur, naturalis historia seu philosophia. Hæc verò docet nos, nubes esse admirabile vniuersalis Dei prouidentiæ argumentum. E nubibus emittit Deus rorem, pluuiam & ingentes imbres, niuem, grandinem, lapides, tonitrua, fulgura ac fulmina. In nubibus etiam pulchra Iridis facies apparet. Nubes itaque terrorem interdum, interdum hilaritatem afferunt. Nam & summæ beneficentiæ & summæ seueritatis sunt administræ. Præterea nubibus Sol obducitur, ac tegitur cælum; nubibus Solis ardor remittitur; nubibus hyemis frigus temperatur, & frangitur calor æstatis; licèt interdum etiam ijs-

Nubium natura ac proprietates.

D dem augeatur æstus, *calore sub nube torrente*, vt dicitur Isaiæ 25. 5. Hæc omnia nobis quasi ob oculos varijs in locis sacra Scriptura proponit. De rore, Isai. 18. 4. *Sicut nubes roris in die messis.* De pluuia, Iudicum 5. 4. *Nubes distillauerunt aquis.* & 2. Reg. 22. 12. *Cribrans aquas de nubibus cæli.* Iob 26. 8. *Qui ligat aquas in nubibus; vt non erumpant pariter deorsum.* Psal. 146. 8. *Operit cælum nubibus, & parat terræ pluuiam.* Vide Eccles. 11. 3. Præterea de tempestatibus, Iob 36. 27. *Effundit imbres adinstar gurgitum, qui de nubibus fluunt.* 3. Reg. 18. 45. *Ecce cæli contenebrati sunt, & nubes & ventus; & facta est pluuia grandis.* Ezechielis 30. 3. *Dies nubis.* Et numero decimooctauo. *Ipsam nubes operiet.* Ioël 2. 2. *Dies nubis, & turbinis.* De tonitruis, Psal. 76. 18. *Vocem dederunt nubes.* & Psal. 67. 35. *Virtus eius in nubibus; ecce dabit voci suæ vocem virtutis.* De Iride, Genes 9. 13. *Arcum meum ponam in nubibus; cumque obduxero nubibus cælum, apparebit arcus meus in nubibus.*

Multiplex nubium vsurpatio in sacris literis.

Præter hæc, magna est in nubibus varietas. Aliæ enim pulcherrimæ sunt; aliæ è contrario nigerrimæ. Inest etiam nubibus magna celeritas ac velocitas, Ieremiæ 4. 13. *Ecce quasi nubes ascendet; & quasi tempestas currus eius*, & Baruch 6. 61. *Nubes, cùm im-*

Nubium velocitas.

peratum eis fuerit perambulare vniuersum orbem, perficiunt, quod imperatum est. Illud etiam obseruatione dignum est, nubes ab humo consurgere; & ad locum adeò excelsum attolli, vt nulla eò vis humana possit pertingere, quæ illas impediat, Psal. 134. 7. *Educens nubes ab extremo terræ*, & Ieremiæ 51. 16. *Qui leuat nubes ab extremo terræ.*

Nubium varietas ac vicissitudo. Quin, & hoc nubibus peculiare est: quæ non sicut Sol, Luna & stellæ, certâ semper & stabili vice suos cursus & exitus conficiunt; fixâ illâ ac perpetuâ ratione, quasi naturæ necessitatem indicantes: sed iam apparent, iam euanescunt; nunc ab ortu feruntur in occasum; nunc à meridie in septemtrionem, vel etiam è contrario: modò copiosos imbres effundunt; modò aridæ ac sitientes sterilescunt. Ex quibus liquidò cernitur, Deum non ex necessitate naturæ, (quod aiunt) operari; sed vt potentissimum gubernatorem: penes quem libera rerum omnium potestas est; qui pro suo libito nubes huc illuc trahit; & quouis facillimè circunducit. Hoc certè mirum est arcanum, & infinitæ Dei scientiæ vestigium; iuxta id Iobi 37. 16. *Nunquid nosti semitas nubium, magnas & perfectas scientias?*

Ex dictis intelligitur, nihil esse in rebus naturalibus, in quo tanquam in naturæ instrumento, adeò Dei prouidentia effulgeat, vt in nubibus: atque adeò acutum fuisse inuentum & ingeniosam excogitationem, ex nubibus Dei prouidentiæ currum, ex ventis equos effingere. Id quod innuit Psalmus 98. 7. *Ponis nubem ascensum tuum, qui ambulas super pennas ventorum.* Varios olim ac multiplices currus Poëtæ suis commentitijs Dijs finxerunt, & à varijs tractos animalibus: sed nihil est in ijs omnibus, tantæ aut elegantiæ, aut proportionis, vt cum hoc nubium & ventorum curru possit vlla ex parte conferri. Et sanè is est Deo in primis gloriosus: quod & sacra Scriptura non semel expendit, vt Deuteronomij 36. 26. *Magnificentiâ eius discurrunt nubes.* Eccli. 43. 16. *In magnitudine sua posuit nubes.* Psal. 67. 35. *Magnificentia eius in nubibus.*

Nubes Dei currus.

Quòd hactenus diximus, ad naturalium nubium historiam pertinet. Verùm ad symbolicam earum significationem, non solùm nubium natura, sed sacræ etiam Scripturæ historiæ attendendæ sunt: in quibus illæ sunt illustrissimæ; primò nubes ea, qua Deus Israëliticum populum ex Ægypto ad terram promissionis duxit. Secundò, quæ montem Sina operuerunt, quo tempore Deus legem populo ferebat. Tertiò, quæ Moysis tabernaculum impleuit, quo die absolutum est. Quartò, quę Salomonis templum in die dedicationis similiter occupauit. Quintò, quæ in Christi transfiguratione visa est: & sextò, quæ in ipsius ascensione.

Præcipua sacrarum Literarum historia, in quibus nubium fit mentio.

De nubis columna, quæ populum præcedebat. In prima ergo harum nubium ostendit Deus suam singularem in populum illum prouidentiam; cùm eum nubeâ columnâ duxit atque protexit; quæ die solis æstum eis arcebat, & nocte suo lumine illos illustrabat; & modò consistens, modò progrediens, vbi esset sistendum, quâ progrediendum, indicabat. In ea nube Deus pro suo populo pugnabat, inter ipsum & eius hostes interiectus: Exodi 14. 20. In ea nube propè ad illos accedebat, & faciebat illis suæ præsentiæ copiam; cùm inclinata nube tabernaculum operiebat. Denique in nube illa præsente Dei præsentiam agnoscebant. Et de his sæpè sacra Scriptura loquitur.

Nubes in monte Sina ad legis promulgationem visa. Simili ratione cùm legem Deus in monte Sina promulgare voluit; vt cælestem esse legislatorem aduerterent, ad eos ait Exodi 19. 9. *Veniam ad te in caligine nubis*, atque ita factum est, num. 16. *Cæpit nubes densissima operire montem; & habitauit gloria Domini super Sina operiens illum sex diebus.* Deuteronom. 4. 11. *Accessistis ad radicem montis; erantque in eo tenebræ & nubes, & caligo.* vide Deuteronom. 22. Ecclesiastici 45. 5.

Nubes in Mosis tabernaculo & in Salomonis templo apparens. Deinde, cùm Moyses erectum tabernaculum, & Salomon templum consecrauit; vtrobique Deus suæ præsentiæ & prouidentiæ atque fauoris insigne edidit argumentum in nube; qua & tabernaculum primò, & posteà templum impleuit, Exodi 40. 32. *Postquàm omnia perfecta sunt, operuit nubes tabernaculum & gloria Domini impleuit illud; nec poterat Moyses*

A *ingredi, nube operiente omnia, & maiestate Dei coruscante: quia cuncta nubes operuerat.* & 2. Paralip. 5. 13. *Ita vt impleretur domus Dei nube; nec possent Sacerdotes stare, & ministrare propter caliginem.* & 3. Reg. 8. 10. *Nebula impleuit domum.* & n. 12. ait Salomon; *Dominus dixit, vt habitaret in nebula.* & 2. Paralip. 6. 1. *Dominus pollicitus est, vt habitaret in caligine.*

De transfigurationis nube, vide Matth. 17. 5. Marci 9. 7. Lucæ 9. 34. 35. *Nubes lucida obumbrauit eos*, & olim, *Nubes tenebrosa illuminabat noctem*, quando inter Hebræos & Ægyptios se interposuit, Exodi 14. 19. 20. & Deus de nube fuit loquutus, *& ecce vox de nube.* *Nubes in Christi transfiguratione.*

De nube ascensionis, Actor. 1. 9. *Nubes suscepit eum ab oculis eorum.* Et locus Danielis 7. 13. videtur intelligendus de ascensione & non de die Iudicij.

B Preter has nubes, duo sunt in sacra Scriptura nubium vaticinia; alterum Ieremiæ, 2. Machab. 2. 8. vbi agens de die, quo manifestanda erat arca Dei, *Apparebit (inquit) maiestas Domini, & nubes erit; sicut & Moysi manifestabatur; & sicut cùm Salomon petijt*, &c. Alterum verò de nubibus in die iudicij; de quibus sæpe sacra Scriptura loquitur, Actor. 1. 11. *Sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cælum.* Matthæi 24. 30. *Venientem in nubibus cæli.* & cap. 26. 24. Marci 13. 26. *Venientem in nubibus.* cap. 14. 61. *Venientem cum nubibus.* Lucæ 21. 27. *Venientem in nube.* 1. Thessal. 4. 17. *Rapiemur cum illis in nubibus.*

Hactenus de nubium natura, & sacris earum historijs atque prophetijs. Nunc ad significationem veniamus. Ac primò, quod ad eas nubes spectat, quibus Deus in veteri historia suam præsentiam testari

C voluit; illis indicauit, Deum, qui Israëliticum populum ducebat, qui legem eis promulgabat, qui in Moysis tabernaculo, & posteà in Salomonis templo celebratur, verum esse ac supremum totius rerum vniuersitatis gubernatorem; qui suam in nubibus prouidentiam ostentat. Ac facilè perspicitur, congruentissimè nubium ministerio fuisse vsum, vt se hominibus cognoscendum proponeret. Neque enim aliud signum aptiùs & conuenientius videtur eligi potuisse. Nam nubes sunt in rerum natura præcipuum Diuinæ prouidentiæ instrumentum, vt superiùs vidimus. Quòd si omnes Dei spiritus (de quibus notatione V.) velimus percurrere; cunctos ferè in nubibus mirè expressos inueniemus. Ibi namque infinita potentia apprimè figuratur, quæ in nubibus & earum effectibus splendet: ibi maxi-

D ma illa beneficentia, quæ per nubes suos effundit thesauros; quibus terram fœcundat, & orbem vniuersum alit. Ibi admirabile consilium ac sapientia; quæ viam & rationem inuenit, qua nubes ab humo eductas in sublime attolleret, & inde iacentem terram multiplici fonte irrigaret. Ibi ingens patientia eius; qui manibus tenet fulmina: & tamen non dissimulat solùm, sed pluit etiam super eos, qui eum ad iracundiam prouocant. Ibi horribiles minę; quas nubes crebro tonitru atque fulgetro nobis intendunt. Ibi denique grauissima suppliciorum seueritas; quæ cùm sæpe aliàs, tum præsertim in generali illa mundi eluuione sese ostendit. Solam æquitatem tegere videntur nubes. Ceterùm id ipsum congruentissimum erat; oportebat enim Dei prouidentiæ æquitatem in hac vita occultari; vt cap. 5. expli-

E cabimus.

Nubes præcipuum Diuinæ prouidentiæ instrumentum. *Septem Diuinæ prouidentiæ spiritus in nubibus mirè effulgere.*

Cùm igitur valde expediret Dei prouidentiam fuisse abditam; eo ipso elegantissimum fuit nubium symbolum ad eam prouidentiam significandam eligere: quæ vna ex parte Dei præsentiam indicant; ex alia verò cælum obtegunt, & lucem oculis eripiunt. Et ad hoc arcanum indicandum magnæ sapientiæ fuit, vt nubes in qua Deus ad tabernaculi & templi dedicationem, suam præsentiam exhibuit, templum vsque adeò impleret, vt sacerdotes nihil omnino dignoscerent. Ex quo colligitur Dei consilium fuisse, vt suam prouidentiam præsentissimam pariter & occultissimam esse monstraret.

Nubes partim tegendo, partim detegendo diuinam designant prouidentiam.

Duplex nubium consideratio. Nubes itaque Dei prouidentiam partim tegendo, & partim detegendo appositè figurant. Pro quo aduertendum est, nubes ipsas dupliciter cogitari posse. Primò, vt currum aut sedem, quæ eius con-

ſpectum qui venit in nubibus, non prohibet. Secundò, vt operimentum, quo aliquid tegitur, ne cernatur. Cum priori cogitatione facit, quod habetur Apocal. 14. 4. *Sedentem ſuper nubem candidam*, & Pſal. 103. 3. *Ponis nubem aſcenſum tuum.* Cùm posteriori verò illud Pſalmi 17. 12. *Poſuit tenebras latibulum ſuum.* 96. 2. *Nubes & caligo in circuitu eius.* Ezechielis 32. num. 7. *Solem nube tegam.* Exodi 40. 34. *Operuit nubes tabernaculum eius*, & alia huiuſmodi.

Nubes in Chriſti transfiguratione, aſcenſione & iudicio quomodo accipienda.

In Chriſti transfiguratione & aſcenſione, & in die ſupremi iudicij congruentior de nubibus philoſophandi modus eſt; vt accipiantur tanquam perſpicua ſigna, quæ oſtendant Chriſtũ eſſe ſupremum mundi Dominum ac moderatorem. Propria enim nubium ſignificatio eſt diuinitatis oſtenſio in eo, qui tanquam nubium Dominus, earum vtitur obſequio ad ſuam prouidentiam indicandam; & eam vel tegendam, vel detegendam; prout magis ad ipſius gloriam conducat. Atque ideo toties Scriptura repetit nubes extremi iudicij. Quæ ſignificatio tantam in ſe habet energiam; vt licèt Chriſtus non eſſet in iudicium in nube corporea venturus; verè tamen & eleganter dici poſſet, ipſum in nubibus venturum, iuxta ſacræ Scripturæ loquutionem. Nec ideo negarim veras & corporeas nubes in die iudicij futuras. Non enim mihi animus eſt, innouare aliquid, quod ad doctrinam attinet: ſed illud aſſerere, ſymbolicam nubium ſignificationem eſſe adeò pulchram & aptam; vt licèt tunc propriæ nubes futuræ non eſſent, veriſſimè tamen & ſignificantiſſimè diceretur Chriſtus in cæli nubibus venturus. Quod idcirco dictum velim; vt animaduertatur, multò maius & excellentius in nubibus latêre myſterium, quàm exiſtimabit quiſpiam, qui grammaticum ſolùm ſenſum conſiderauerit. Cui nonnullos plus nimio addictos eſſe video. Etenim quod dicitur 2. Machab. 2. 8. quòd ſcilicet in arcæ manifeſtatione, *Apparebit maieſtas Domini; & nubes erit ſicut & Moyſi manifeſtabatur.* Hoc (inquam) vt opinor, non debet intelligi, vt externa verba ſonant, & aliqui interpretantur; videlicet ad Iudaici populi conuerſionem Deum ſub mundi finem veterem illam teſtamẽti arcam manifeſtaturum. Non enim aut veriſimile eſſe, aut legis Euangelicæ tempori congruere arbitror, vt Deus arcam illam aſſeruet nouiſſimis mundi temporibus propalam Iudæis oſtendendam: ſed Ieremiam prophetam ibi loqui de arca myſtica (vt Ambroſius, & Rupertus intellexere, quos adducit Serarius.) Quare verba illa, *ſicut & Moyſi manifeſtabatur*; myſterij ſimilitudinem reſpiciunt, nõ eandem nubium formam. Vide Matth. 26. 29. Marc. 14. 25. Lucæ 22. 18. *Non bibam de hoc genimine vitis, vſque in diem illum, quo illud bibam nouum.*

Locus ergo ille 2. Machab. 2. 8. in vero ac germano ſenſu agit de myſtica arca, ſcilicet Chriſto; aut de Euangelica doctrina, & de myſticis nubibus, id eſt, de magna diuinitatis oſtenſione, qua ab hominibus cognoſcendus erat. Atq; idem videtur eſſe myſterium nubis Ezechielis 10. 3. *Nubes impleuit atrium*, & n. 4. *repleta eſt domus nube.*

Nubes prouidentiæ præſertim ſupernaturalis ſymbolum.

His conſtitutis nubium ſymbolum iure optimo applicatur ad ea omnia, quę ſunt præſtantiſſima ſupernaturalis prouidentiæ inſtrumenta, qua Deus Eccleſiam ſuam moderatur. Quare in primis hoc ſymbolum Chriſti humanitati meritò tribuitur, quæ expoſitio eſt Hieronymi, Cyrilli, Heſychij, Auguſtini, Gregorij & Ruperti apud Lauretum. Et hæc ſignificatio in eo potiſſimùm fulcitur; quòd Chriſti humanitas eſt præcipuum Diuinitatis inſtrumentum in prouidentia, qua ſuæ conſulit Eccleſiæ. Atque ipſe Chriſtus eſt, qui ſuo populo præit, illum igneâ columna illuminans pariter ac protegens. Cui ſignificationi apprimè deſeruit, quod de naturali ac ſupernaturali nubium hiſtoria dixi.

Nubes Angelorũ ſymbolum.

Deinde, Angelis applicat diuus Dionyſius nubium ſymbolum de cæleſti Hierarch. cap. 15. ſunt enim nobilia inſtrumenta, quibus Dei prouidentia in hominum ſalute vtitur. Et paulò infrà peculiarem rationem huius ſignificationis perſtringe-

A mus. Quare hîc ſolùm addo, in cap. 1. Ezechielis, (vt ibi videbimus) nubium ſymbolum ad vnum ex nouem Angelorum choris ſingillatim accommodari.

Nubes Euangelici concionatoris ſymbolum.

Ceterùm frequentior ſignificatio ſymbolica nubium eſt, vt per illas Eccleſiaſticæ Hierarchiæ Angeli, id eſt, Euangelij concionatores ſignificentur; nec non ipſa Euangelij prædicatio. Obſeruandum enim hîc eſt, in ſymbolis ferè non eſſe diſtinctionem inter abſtracta nomina, atque concreta. Nam leo, verbi gratia, fortitudinis pariter ac viri fortis ſymbolum gerit. Promiſcuè ergo agemus de Euangelicis prædicatoribus, & de ipſa Euangelij prædicatione.

B In primis ad hoc munus viri ſanctiſſimi à Deo euocantur, qui ex terrenæ humilitatis humo, & ex huius ſæculi mari, cæleſti quadam vi tolluntur à Deo ad cæleſtem vitam, vbi *ſpiritu Dei aguntur*; quemadmodũ nubes è terra ac mari in aëra ſublatę à ventis impelluntur. Quæ cõſideratio eſt Arnobij, Hieronymi, Auguſtini, & Gregorij apud Lauretum. Nota id ad Rom. 8. 14. *Quicunque ſpiritu Dei aguntur, hi ſunt filij Dei*, vbi alludit Paulus ad id Pſalmi 88. 7. *Quis in nubibus æquabitur Domino, ſimilis erit Deo in filijs Dei*: vbi pro eodem videtur poni *nubes* ac *filij Dei*. Facit quod idem nomen Hebraicum נשיא *Naſi*, & in plurali נשאים *Neſim*, ſignificat nubes & principes, à radice נשא *Naſa*, id eſt, *attollere*: eo quòd ſuprà ceteros attollantur.

Secundò, illud ipſum, quod eſt agi à ſpiritu Dei, Euangelicos prædicatores, efficit nubes myſticas;
C nam in prædicationis officio Spiritus ſancti vis eos idoneos facit miniſtros Euangelij: atque hæc ratio eſſe videtur, quare Origenes, Arnobius, Hieronymus, Auguſtinus, & Gregorius apud Lauretum Euangelicis prædicatoribus ſymbolum nubium accommodent.

Tertiò, hæc eſt nubis atque ignis columna, quæ Dei populum præuia ducit, atque ei in noctis caligine lucem præfert: hæc etiam columna inter Iſraeliticum populum, & Ægyptios ipſius perſecutores ſe mediam interponit; vt Dei populum defendat, & pro ipſo cum aduerſarijs bellum gerat.

Quartò, hæ nubes in populum emittunt doctrinæ cæleſtis rorem, ac pluuiam illam fecundam ac pinguem, de qua Dionyſius de cæleſti Hierarch. cap. 15. Nec conſtrictæ ſunt ad peculiarem aliquem locum, vt ibi ſolùm pluant; ſed quocumque eas Spiritus cæleſtis impulerit, ibi ſuam pluuiam largè ef-
D fundunt. Nota inſuper nubes in orbis obſequium ſe impendere, & ſuperimpendere; quemadmodum Paulus loquitur 2. Cor. 12. 15.

Quintò; harum nubium gloria eſt Iris cæleſtis, id eſt, Chriſti paſſio, 1. Cor. 2. 2.

Sextò; hæ myſticæ nubes, ſunt glorioſiſſimus Dei currus, (iuxta ea quæ ſuprà diximus) qui Chriſti nomen quoquò gentium portat.

Septimò; hæ nubes ſunt Dei prouidentiæ teſtimonium, & concionatores ſunt teſtes. Vnde Paulus ad Hebræos 12. 1. *Ideo nos tantam habentes impoſitam* (Græcè circumiacentẽ) *nubem teſtium*: tam magnum ſcilicet teſtimonium, quod nos circundat; illius inſtar nubis, quæ in transfiguratione Petrum, Iacobum, & Ioannem circumſtetit; & alterius etiam, quæ in Moyſis tabernaculo atq; in Salomonis templo ſacerdotes circunſtipabat.

E Octauò; in his nubibus aduentat Chriſtus, vt ſe hominibus cognoſcendum exhibeat, Apoc. 1. 7. *Ecce venit cum nubibus*, vbi ſermonem eſſe ad literam de mundi cõuerſione, in commentario explicauimus. Et confirmatur, quia ſimiliter de Euangelicæ prædicationis gloria ſermo eſt in ceteris omnibus locis Apocalypſeos; in quibus fit mentio nubium, vt cap. 10. n. 1. *Amictum nube*, cap. 11. 12. *Aſcenderunt in nube*, & cap. 14. 14. *Sedentem ſuper nubem candidam.*

Nonò, de his nubibus ait Iſaias cap. 19. 1. *Ecce Dominus aſcẽdet ſuper nubem leuem, & ingredietur in Aegyptum*, id eſt, in gentilitatẽ, ad idololatriam deſtruendam. Et de eiſdem nubibus loquitur Iſaias ipſe cap. 45. 8. *Rorate cæli deſuper, & nubes pluant iuſtum*: quod eſt, Chriſtum prædicare.

Decimò,

Decimò, Earundem nubium vox est tonitrus: atque hæc est potens Dei vox (de qua Psalm. 28. vide etiam Psal.67.35.& Psal.76.18.) humanæ voci suggerente Deo diuinam virtutem, quam cælestis lucis fulgor comitatur. Ignis autem nubium fulmen est; quod ad diuini spiritus ignem, quem viri Apostolici ore fulminabant, mirificè aptatur, Apoc.11. 5. *Ignis exiet de ore eorum*, & nota fulminis ignem ad interiora mirificè penetrantem. Vide Plinium lib.2. cap.51.

Fulminis ignis ad interiora penetrans.

Vndecimò, Hæc videtur esse mystica significatio nubis in transfiguratione, & ascensione Christi. vtriusque historiæ mysterium est Christi gloriæ manifestatio & exaltatio; cui nubes euangelicæ deseruiunt.

Duodecimò, Euangelij doctrina nubes est, quæ Dei gloriam ac præsentiam manifestat in ipsa caligine, quam humanæ rationis oculis offundit; dum ea ipsa tegit, quæ verissima esse confirmat. Vt in tabernaculi ac templi dedicatione figuratum est. Etenim prædicatio mysteriorum Trinitatis, incarnationis, Eucharistiæ & Christi mortis, est quidem ipsi Deo nubes gloriosissima; eiusmodi tamen, quæ nobis summè occultet idem, quod testificatur; & captiuet intellectum in obsequium fidei. Atque ita re ipsa comprobatur Ieremiæ prophetia 2. Machab. 2. 8. & Ezechielis 10. 3. de quibus suprà. Quòd si obscurissima fuit nubes, in qua Deus præsentem se esse ostendit, quando ad montem Sina descendit, vt legem promulgaret; multò obscurior & gloriosior

A

est nubes Euangelicæ prædicationis. Et in ea verissimè impletur illud Salomonis, *Dominus dixit, vt habitaret in nebula*: in ea (inquam) nebula; quæ vna ex parte nos conuincit, vt certissima esse ac planè diuina nostræ fidei mysteria esse credamus; ex alia verò, obscuritate sua ac maiestate, Dei magnam à nobis reuerentiam & venerationem requirit, oculis tantorum mysteriorum fide velatis.

Decimotertiò, Hæc ipsa obscuritas maximum est Dei prouidentiæ ac maiestatis signum; iuxta id Psal.17. 12. *Posuit tenebras latibulum suum*, & Psal.96. 2. *Nubes & caligo in circuitu eius.*

Decimoquartò, Nubes in se solis claritatem accipiunt, & desuper valdè illustrantur; sed eam claritatem nostro visui accommodant, & temperatam ad nos transmittunt. Hoc significat Dionysius de

B

cælesti Hierarchia cap. 15. quamuis ipse de Angelis loquatur: sed in Angelis etiam Ecclesiasticæ Hierarchiæ verum esse comprobatur.

* Decimoquintò, Harum denique nubium comitatu septus Christus ad extremum iudicium veniet, *in sanctis millibus suis*, Deut.32.2. *Et in nubibus, & cum nubibus.* vtrâque enim phrasi vtitur sacra Scriptura.

Hæc indicasse sit satis. Et quamuis multæ aliæ comparationes ex nubibus desumantur, non solùm in bonam, sed etiam in malam partem; eas tamen omnes omitto, quia mei instituti solùm fuit explicare, cui potissimùm significationi symbolum nubium deseruiat.

C

COMMENTARIVS.

Vers. 8.

EGO SVM A, ET Ω, PRINCIPIVM ET FINIS; DICIT DOMINVS DEVS, QVI EST, ET QVI ERAT, ET QVI VENTVRVS EST OMNIPOTENS.] Duo sunt in his verbis exponenda. Primum, quis loquatur; alterum, quid significet. Circa primum, dicet fortasse aliquis loqui hîc Patrem æternum. Nam Ioannes ad finem dedicatoriæ epistolæ, manifestè videtur repetere voluisse, quod initio illius per explicationem nominis Iehoua significauerat; nempe Deum hoc Christianæ Ecclesiæ opus exorsum fuisse, & idem deinceps prouecturum, ac gloriosissimè perfecturum. Hoc autem principio Patri æterno attribuit, in ea salutatione; *Gratia vobis, & pax ab eo, qui est, & qui erat, & qui venturus est*: addit enim mox; *& à septem spiritibus*.&c. *& à Iesu Christo*, ergo similiter in præsenti, cùm repetit, *qui est, & qui erat, & qui venturus est*, Patrem item æternum indicat. Nam & nomen *venturus* eidem suprà tribuerat.

Patrisne, an Filij verba sint, Ego sũ A.& Ω.

Assero tamen, in hoc versu sermonem esse de Christo. Quod primò probatur; quia sic censet explicandum esse hunc locum Nazianzenus oratione 35. vbi ait, *Hæc perspicuè de Filio Dei dicuntur*. Eadem est explicatio Athanas. tract. in id Matth. 11.27. *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo*. Et Ruffini Aquileiensis in expositione symboli Apost.& Idacij Clari lib.3.contra Varimand.& Phœbadij, siue Sebadij, Aggenni Galliarum Episcopi lib.3. contra Arrianos. Accedit, quòd dum vigebat hæresis Arriana, in Catholicorum sepulchris incîdi solebant hæ duæ literæ A,& Ω, quibus notabatur; eum, qui ibi iacebat, in diuinitatis Christi confessione obijsse; vt aduertunt antiquarij, Ambrosius Morales in historia lib.11.cap.41. D

In Christi persona hac dici.

In Catholicorum olim sepulchris, incidi solita A, & Ω, & cur?

Probatur secundò; quia verbum illud *dicit*, necessariò debet designare eum, qui Ioanni Apocalypsin misit; hunc verò fuisse Christum expresserat ille suprà. Tertiò ex collatione huius loci cum illo Apoc.22.2. *Ecce venio citò, ego sum A,& Ω, principium & finis*, & statim subdit; *Ego Iesus, ego radix Dauid.* Ergo in præsenti etiam loquitur Christus. Confirmatur, quia esse primum & nouissimum, idem omnino est, quod esse A,& Ω, (vt mox explicabimus) & cap.2. num.8. manifestum est loqui Christum & dicere; *Ego sum primus & nouissimus.*

Vnde ad priorem difficultatem respondeo, optimè cohærere inter se, vt quod Patri initio epistolæ tribuitur, idem in fine tribuatur Christo; cùm Pater & Filius sint idem Deus. Argumentum autem Apocalypseos, quod hisce verbis indicatur, non peculiariter exigit, vt de Patre potius, quàm de Filio sermo sit. Quin imò ipsi argumento congruentius est, vt Iehoua nomen & Ecclesiæ Christianæ fundatio, atq; perfectio, quæ primò tributa sunt Patri, tanquam totius Diuinitatis, ac proinde bonorum omnium fonti & origini; eadem nunc æqualiter tribuantur Filio, *per quem omnia facta sunt*, & cui Pater Christianæ Ecclesiæ fundatæ, erectæ, atque perfectæ honorem singulariter vult deferri. Arrianis non placeret nostra expositio; quia per eam nomen Iehoua expresse tribuitur Christo; sed Ioannes Arrianus non erat. E

Diximus, cuius hæc sint verba. Superest vt dicamus, quid illis significetur. In quo adnotatio D. Isidori lib.7. Etymol. cap.2. verissima est, asserentis pro synonymis accipi tria illa A,& Ω, *principium & finis; primus & nouissimus*. Nam cap.22.13.coniunguntur omnia, *Ego sum A,& Ω, primus & nouissimus; principium & finis*. Deinde horum verborum finis est, animos addere illis, qui rei difficultatem humano iudicio metientes possent animum despondêre. Videre est hoc cap. 1. 17. vbi dicitur; *Noli timere;*

Quorsum se vocet Christus A, & Ω.

A *ego sum primus & nouissimus*, & cap. 2. num. 8. similiter dicitur; *Hæc dicit primus & nouissimus; nihil horum timeas.* Huc etiam spectat mentio omnipotentiæ, quæ nomini Diuino adiungitur in præsenti, & cap. 4. 8. scilicet ad erigendam spem. His præiactis dico, hæc verba A, & Ω, *primus & nouissimus; principium & finis*, coniungi cum nomine Iehoua; vt in re tanti momenti idem sensus varijs nominibus magis magisque explicetur, & repetatur. Nominis autem Iehoua expressio (id est, illa verba, *qui est, & qui erat, & qui venturus est,*) vt suprà iam vidimus, eò propriè spectat, vt indicetur Deum esse auctorem & consummatorem felicitatis Ecclesiæ Christianæ. Eadem ergo est significatio, cùm dicitur A, & Ω. *principium & finis.* Cùm enim illæ duæ sint prima & vltima Græci alphabeti literæ, in Græco sermone pro principio, & fine ponuntur; atque ita maioris expressionis gratia additur *Principium & finis*; quod nihil aliud est, quàm dicere Deum esse auctorem & consummatorem; id est, qui incepit, & qui perficiet.

Hoc vt planum fiat; notandum est, vsitatam esse in sacra Scriptura loquutionem, vt abstracta ponantur pro concretis. Sic Christus à Paulo appellatur *sapientia, iustitia, & sanctificatio, & redemptio* 1. Cor. 1. 30. id est, sapientiam, iustitiam, sanctificationem, & redemptionem tribuens. Quid ergo B planius, quàm vt *principium, & finis* denotent incipientem opus, & perficientem? Clarè hoc expressit Paulus, dum Christum appellat *auctorem, & consummatorem*, ad Hebr. 12. 2. Vtitur enim ijs concretis, quorum abstractis hîc vsus fuit Ioannes. Nam quod nos legimus Principium & finis, Græcè legitur ἀρχὴ ϰ̀ τέλος; & pro Auctore, & consummatore, Paulus Græcè ait, ἀρχηγὸν, ϰ̀ τελειώτην. Eodem spectat illa phrasis Zachariæ 4. 9. *Manus Zorobabel fundauerunt domum istam; & manus eius perficient eam.* Denique nota, in nomine finis, quod Apocalypsis tribuit Deo, omnino alludi ad illum multorum Psalmorum titulum *in finem*, de quo dicemus notat. VIII.

In sacris sæpe abstracta pro concretis poni. Quid sibi velit Christus, cùm se principium & finem appellat.

Scio multas alias horum verborum circunferri explicationes. Hieronym. lib. 1. contra Iouinian. explicat hæc verba iuxta id ad Ephes. 1. 10. *Instaurare omnia in Christo.* Tertullianus de monogam. eò spectat, vt omnis disputatio desinat in Christum, & per Christum omnia ad initium reuocentur; & homo reuertatur ad paradisum, vbi priùs erat. Petrus Damianus Christi summam sapientiam arbitratur his verbis significari. Augustinus & Epiphanius, (licèt non eodem modò) exponunt de duplici Christi natura diuina & humana. Quò fortasse spectabat vetus illa in Christianorum sepulchris consuetudo; cuius paulò antè meminimus. Sixtus Senensis lib. 2. initio, & Cardinalis Bellar- C minus lib. 1. de Christo. cap. 4. exponunt de primo principio & vltimo fine rerum omnium. Prado in Ezechielem, initium & finis sermonum, quos vel Prophetæ vel Apostoli fecerunt; finis legis, consummatio, summa, scopus, initium viarum Dei, summa omnium legalium, caput Ecclesiæ, consummatio sermonum, &c. Arias Zachariæ 4. existimat per A, & Ω. significari summum Ecclesiæ ornamentum. Alij ad æternitatis significationem respiciunt. Prætereo delirium eorum, quos refert Tertullianus; qui ad nomen Græcum columbæ referebant, A, & Ω, computatione arithmetica. Cetera suam habent probabilitatem. Germana tamen interpretatio est, quam initio posui. Et fortasse eodem sensu ab Ethnicis appellatur, Iupiter terminalis, Græcè τερμιεὺς, παρὰ τὸ πάντων ἀρχὴ ϰ̀ τέρμα εἶναι. Quòd verò *primus & nouissimus* idem sit, quod principium & finis, dicam infrà n. 17.

Variæ Doctorum expositiones de A, & Ω, principio & fine.

NOTATIO VIII.

De illo titulo Psalmorum; In finem; *ad illa verba Apocalypseos* 1. 8. Principium, & finis.

Vox in finē: multorum Psalmorum titulis præfixa quid significet.

VIDIMVS iam in commentario, quid sit Deum esse principium & finem. Sed vt maior lux eis verbis afferatur; oportet explicare, quæ sit propria significatio tituli illius in multis Psalmis vulgatissimi, *in finem*; ad quem mihi persuadeo Ioannem in his verbis allusisse.

Quadruplex eius vocis expositio.

Atque vt priùs breuiter varias referamus expositiones, quò faciliùs deinceps potiorem eligamus; hæc loquutio *in finem* in Psalmorum titulis quadrupliciter videtur exponi posse. Primò enim refertur ad durationem diuinæ laudis: ita vt *In finem* sit idem, quod in perpetuum. Secundò ad perfectionem & excellentiam Psalmi; vt perfectum & consummatum opus denotetur. Tertiò, ad vltimam mundi ætatem, id est, ad tempus legis gratiæ; vt eò respiciat Psalmus. Quartò ad Dei victoriam: vt *in finem* sit idem, quod *Deo victori*.

1. Expositio.

Primam expositionem sequitur Rabbi Abraham exponendo dictionem Hebraicam *Lamnaseah*, quasi synonymam dictionis *Lanesah*; vt videre est in thesauro. Facit, quòd vtranque dictionem videntur eo modo exponere LXX. & Vulgatus. Pro vtrâque enim indifferenter reddunt *in finem*; & pro *Lanesah* sæpe etiam vertunt *in sæculum* vel *in perpetuum*. In 56. Psalmis titulus est *Lamnaseah*; & in omnibus vertunt *in finem*. Et pro *Lanesah*, vertunt similiter *In finem*, Psal. 9. 1. & 19. Psal. 12. 1. Psal. 15. 11. Psal. 43. 23.

Lānaseah, & Lanesah, quid Hebraicè.

D Psalm. 48. 10. Psal. 51. 7. Psal. 67. 17. Psal. 73. 3. & 10. Psal. 88. 47. Isaiæ 13. 20. & Amos 1. 11. Et quòd *in finem* sit idem, quod *in perpetuum* vel *sempiternum*, probatur tum ex contextu; tum etiam, quia pro eâdem dictione *Lanesah*, vertunt *in æternum*, Psal. 48. 20. & Isaiæ 57. 16. & *in sempiternum*, Isaiæ 25. 8. & *in perpetuum*, Psal. 102. 9. Isaiæ 28. 27. Vide etiam Isaiæ 34. 10. *à generatione in generationem*: Heb. *Lenesah nasahim*, & Ieremiæ 15. 18. *dolor perpetuus*: *Nesah.* Quòd autem in principio multorum Psalmorum inscribitur *in finem*, vel *in sempiternum*, nō minùs cohærere videtur, quàm quod in Psalmorum singulorum fine canit Ecclesia, nempe *Gloria Patri*, &c. *nūc & semper,* E *& in sæcula.* Hoc ipsum tenet Iansenius; qui tamen credit Septuaginta nō legisse *Lamnaseah*; sed, *Lanesah*.

Secundam expositionem amplectitur D. Chrysostomus (vt refertur in notationibus ad Biblia Vaticana LXX. interpretum, Iob 23. litera K. fol. 720.) ait enim *in finem* esse idem, quod rationem efficacem (seu conuincentem) atque perfectam. Huius tamen phrasis reddit rationem Chrysostomus; nimirum quia apud Hebræos finis, atque victoria, siue excellentia eâdem dictione significantur. Certè absolutionis & consummationis nomina finem denotant, & sæpe ad rei perfectionem referuntur; atque absolutum aliquod opus magnopere perfectum est. Sic fortasse Threnorū 3. 18. *Perijt finis meus*, id est, omnis

2. Expositio.

mea

mea perfectio & excellentia Heb. *nisebi*, atque eadem sanè est dictio Isaiæ 63.6. pro qua virtutem legimus, id est, maiestatem & gloriam. Heb. *niseham*, & in alijs locis Vulgatus reddit *victoriam*, vt dicemus infrà. Sed quod in Psalmorum titulis, ad Psalmi sit excellentiam, victoriæ nomen referendum, cõfirmari potest ex lectione Septuaginta interpretum Habac. 3. fine. Nam vbi nos legimus, *Victor in psalmis canentem*; legunt ipsi, *Vt vincam in cantico eius*: ergo de psalmi victoria est sermo; & eo loco respondet in Hebræo *lamnaseah*, & manifestè respicitur ad Psalmorum titulos; in quibus eadem dictio legitur.

Ad eandem victoriæ significationem seu analogiam reuocari potest quædam alia Merceri expositio; qui *Lamnaseah* interpretatur *ad prævalendum*, scilicet vocis cõtentione, aut musicæ perfectione. Nam hæc etiam victoria se tenet ex parte Psalmi seu cantici; atque adeò, si *in finem* ad victoriam Psalmi referatur, eo nomine poterit denotari vocis contentio. Quò etiam referri potest lectio L X X. Habac. 3. fin. *Vt vincam in cantico eius*, & facit locus Ieremiæ 8. 5. *auersione contentiosa*, Heb. *Nisahhat*.

3. Explicatio. Tertiam explicationẽ docet Theodoretus, quam sequitur Genebrardus, referens eandem significationem de Messiæ tẽporibus tradi à Kimhi in dictione *Lamnaseah*. Facit locus Pauli ad Rom. 10.4. *Finis legis est Christus.* Facit etiam quòd hac explicatione propheticus Psalmorum sensus commendetur. Adde huc, nihil aptius esse, quàm vt nomen finis denotet nouissima tempora. Paulus quidem sic loquitur 1. Cor. 10. 11. *in quos, fines sæculorum deuenerunt.* Et sic etiam loquitur Ireneus lib. 4. cap. 50. vbi vtitur psalmorum phrasi *in finem* ad eam respiciens, & eam exponens.

4. Explicatio, qua & reliquis præfertur. Quartam explicationem omnino sequitur Vulgatus interpres, & Ecclesiæ consensus Habac. 3. fine, Legimus enim, *deducet me victor in psalmis canentem.* Et quanuis nonnulli contendant legendum esse *victori*; vtrouis modo victoria defertur Deo. Et fortasse constructio legitima est, *deducet me* (Deus) *canentem in psalmis, Victor, victor*, quod est Deum victorem prædicare. Et sic quanuis in Hebræo *lamnaseah* sit in datiuo, aptissimè tamen reddidit noster interpres in nominatiuo, *Canentem victor.* Verùm vtcumque hoc sit, euidens est victoriam deferri Deo; & manifestè respicitur ad psalmorum titulos, in quibus legitur Lamnaseah: atque adeò certum est, in titulis psalmorum per vocem illam, quàm L X X. atq; Vulgatus transtulêre *in finem*, deferri victoriam Deo. Sed prima facie difficile apparet, quonam modo phrasis illa *in finem* eidem significationi possit deseruire. Ad hoc dico phrasim esse Hebraicam, vt notauit Chrysostomus, nomine finis significari victoriam: & sicut Hispana phrasi; & fortasse etiam Hebraicâ, *festinare* ponitur pro pudefieri; Hispanè, *Correrse*, sic in sacræ Scripturæ lectione (vbi certum est multos esse Hebraismos) non debet videri coactum, quòd finis ponatur pro victoria; præsertim docente id expressè Chrysostomo, & contestantibus omnibus dictionarijs. Multa huiusmodi deuorantur in singularum linguarum phrasi. Et ne ab hac dictione *Mnaseah* abeamus; Latinis auribus non videretur minùs coactum, eadem dictione significare finem, atque præpositum siue præfectum. In Hebræa autem & Hispana phrasi non est coactum, sed aptum. Atque ita, esse *Mnaseah* est *ser cabo*, quod nomen militare est Hispanis pro plurium cohortium siue triremium præfecto. *Præpositos* vertit Vulgata 1. Paral. 23.4. & lib. 2. cap. 2.2. & num. 18. & eâdem analogia, qui vincit, appellatur *Mnaseah*; manet enim superior effectus.

Nomen finis, Hebraicâ phrasi, & victoriæ, & vincenti tribui. Ex dictis colligo, Hebraicâ phrasi, nomen *finis* non solùm victoriæ tribui, sed ipsi etiam vincenti, siue victori. Atq; ita debet accipi in titulis psalmorum, *in finem*, id est, in victorem, siue ad victorem. Et perinde est Psalmum dedicare victori (in datiuo) ac referre illum ad victorem. Aut si finis ponatur pro victoria; *in finem*, erit idem quod *ad victoriam*, nempe ad canendam seu celebrandam Dei victoriam. Similiter Psal. 71. inscriptio est *in Salomonem.* Hebraicè in datiuo *Leselomoh.*

Eandem explicationem confirmat locus 1. Paral. 15.21. *Pro octaua canebant epinicion*, id est, *Victoriale*, scilicet carmen: vbi etiam manifestè respicitur ad Psalmorum titulos, quamuis in Hebræo ibi non legatur *Lamnaseah*, sed *Lenaseah*, minimo discrimine: quia ex Grammatica hebræa constat *Lamnaseah* sonare *vincenti*, & *Lenaseah*, *ad vincere* (in infinitiuo) siue *ad victoriam.*

Confirmatur eadem explicatio ex versione Aquilæ, Symmachi & Theodotionis; & ex versione Hieronymi; quæ omnes ad victoriam referuntur. Nihilque aptiùs potuit optari, quàm inuenire concordiam inter versionem LXX. quam sequitur Vulgatus, & inter antiquas aliorum versiones. Accedit, quòd euidens est dictionem Hebraicam *Lamnaseah* habere formam participij præsentis in datiuo. Nam *Lamed*, est articulus datiui, ac participia in coniugatione *Piel* incipiunt per מ. Constat autem *Nasah* esse idem, quod vincere; non solùm quia id asserũt dictionaria, sed etiam ex ipsa vulgata lectione in locis suprà adductis, & nonnullis alijs; vt Prou. 21. 28. *Vir obediens loquetur victoriam.* & 1. Par. 29. 11. *Tua est victoria.* & 1. Reg. 15.29. *Triumphator in Israel non parcet.* Atque ita negari non potest, quin genuina versio pro *Lamnaseah*, sit, *vincenti* siue *victori.* Cùm igitur eum sensum non solùm recipiat vulgata lectio, sed etiam suadeat; non erit fas ab eo recedere.

In nostræ explicationis confirmationem obserua, Deum appellari principium & finem Apoc. 1. 8. atq; eodem modo se appellare Christum, cap. 22. 13. Et proprius illius loquutionis sensus est, Deum siue Christum esse, qui Ecclesiam incepit, quique eam est perfecturus: quasi dicat, Deus hoc ædificium inchoauit, atque ipse ad finem vsque perducet, nec aliquis potens erit ad ipsius operis perfectionem impediendam. Itaq; abstractum ponitur pro concreto, τέλος, pro τελειώτης, id est, finis seu consummatio pro consummatore, vt notauimus in commentario, Apoc. 1. 8. Habemus igitur, Deum in sacra Scriptura appellari finem propter efficacitatem, qua suum opus perfecit. Quid ergo aliud est esse victorem, nisi potentem esse ad quamlibet superandam difficultatem, vt rem semel inchoatam absoluat? Quare si nomen *finis* eam significationem in vsu sacræ Scripturæ admittit; idem prorsus erit, *in finem*, & *in victorem*, seu *vincentem.* Vidimus autem idem esse *vincenti*, ac, *in vincentem*: sicut idem est *Salomoni*, & *in Salomonem*, Psal. 71. 1. Et meâ quidem sententiâ, in nomine *finis*, quem Ioannes Christo tribuit, habuit respectum ad titulum Psalmorum, qui Dei victoriam celebrant illa phrasi, *in finem.* Et fortè maiorem habet energiam nomen *finis*, quàm nomen *victor*: quia qui semel vincit, meritò appellatur vincens; cùm verò dicitur Deus principium & finis; non solùm significatur Deum vnam aut alteram difficultatem superare, sed omnes etiam quantumuis graues superaturum, & tandem voti compotem euasurum; atque adeò adepturum victoris & operum suorum consummatoris gloriam. Nostra ergo sententia est, LXX. voluisse, vt in titulo non solùm vincentis significatio inesset, sed etiam analogiæ lux, qua Hebraica vox vincentem significat, nempe analogia perficiendi & consummandi sua consilia, & superandi omnes difficultates. Quod egregiè significat Latina vox *in finem* iuxta sacræ Scripturæ phrasim, vt iam vidimus. *Cur Deus appelletur principium & finis.*

Si verò L X X. in Psalmorum titulo phrasi illa *in finem* vellent significare idẽ, quod *in perpetuum*, vel *in æternum*; dicerent Græcè absq; articulo, εἰς τέλος; quemadmodum sæpe loquuntur in locis ijs, quos superiùs adduximus; in quibus idem est *in finem*, quod *in perpetuum.* Verùm in Psalmorum titulis non ita loquuntur; sed apposito articulo, εἰς τὸ τέλος; illum scilicet indicantes, qui per excellentiam Hebraica phrasi *finis* appellatur; id est, eum, qui semper voti compos euadit in suo opere perficiendo, & oppositis difficultatum molibus disijciendis.

Præterea, si significatio huius dictionis *in finem*, respiceret Psalmi ipsius perfectionem; nullum erat fundamentum, vt hęc inscriptio 56. Psalmis præponeretur, ceteris alijs omissis, præterquam quòd hic titulus *in finem*, deest Psalmo 28. (qui omnium est meâ sententiâ præstantissimus) & Psalmo etiam 71.

Ad

Ad hæc, si *in finem* tempus legis gratiæ designaret; valdè coactum esset, Dauidem, cùm Deum obsecrat, vt se à morbo eripiat, Psalmo hunc titulum *in finem* in ea significatione præfixisse. Accedit, quòd ad mysteriorum, quibus Psalmi scatent, profunditatem, & ad eorum de Christo significationem, non est minùs aptum Victoris nomen. Christus enim est magnus ille Victor: atque in eodem sensu se ipse appellat principium & finem, in Apoc. 1. Verùm enim verò non opus est, vt in Psalmis omnibus illius tituli *in finem* significatio, Christi mysterium respiciat; sufficit, vt ad Deum sicut victorem referatur: atque ad eandem Dei tanquam victoris considerationem fuit habitus respectus in Salomonici templi constructione; & eadem est significatio palmarum & Cherubinorum in templi parietibus dispositorum, vt dicemus suo loco. Quare nullus est Psalmus, cui hæc sit inscriptio *in finem*, qui non appositissimè supremo victori dictus & consecratus sit. Etenim, cùm Dauid suppliciter à Deo exposcit, vt se siue à Saule, siue ab ægritudine, siue à peccatorum pondere liberet; aut ei propter aliquam eiusmodi liberationem, gratias agit; in his omnibus argumentis Deum respicit, vt victorem cuiuscunque difficultatis omnipotentem: atque hoc est τὸ τέλος, quod aiunt LXX. hebraica phrasi. Quin imò in Græca loquutione, τέλος propriè etiam significat magnorum magistratuum dignitatem; vt videre est in dictionarijs: quod aliquantulum ad phrasim hebraicam accedit.

Quicunq; Psalmus titulū habet, In finem, *aptè supremo Victori Christo dicatur.*

τέλος, *quid significet.*

Cur pluribus Psalmis desit inscriptio, In finem.

Ex ijs, quæ dicta sunt, aptissima redditur ratio, quæ his omnibus Psalmis quadret, quibus inscriptio est, *In finem*; & pluribus etiam Psalmis satisfit, qui eiusmodi titulum non habent; quòd eorum argumento idoneus non sit. Exempli gratia; primus Psalmus agit de hominis iusti felicitate: quod argumentum propriè & directè, non Deum respicit, vt victorem; & simile est in multis alijs. Negari tamen non potest, nonnullos esse Psalmos, quibus titulus *in finem*, seu *victori* mirificè congruebat; cùm tamen non habeant. Sed in eis etiam non est difficile rationem aptam reddere, cur illis hic titulus desit. Ac primùm in aliquot Psalmis, qui omni titulo carent, vt Psal. 2. perspicuum est, cùm nullum omnino habeant, non esse peculiarem difficultatem cur hîc desit. Quòd verò alijs præponatur titulus, alijs non item; aut occultius habet mysterium; aut nihil aliud est, quàm si quem olim habuit, interijsse. Et tam in ijs, quàm alijs Psalmis ideo fortè non inscribitur, *Victori*, siue *in finem*; quòd Psalmus adeò manifestò Dei victoriam canit, vt indice titulo opus non sit. In quibusdam Psalmis hęc ipsa Dei victoriæ significatio includitur in titulis alijs, qui ipsis peculiari ratione præfiguntur, vt Psal. 28. *in consummatione tabernaculi*, quia ea consummatio fuit initium ingentis illius fauoris, quo Deus Dauidem fuit dignatus, pro illo aduersus vicinas omnes gentes pugnando. Et Psal. 71. *in Salomonem*; quia illius comparatione vtitur ad agendum de Christo. Denique quando alicui Psalmo peculiaris titulus congruit; hæc ipsa satis conueniens est ratio, cur illi communis titulus, *in finem*, non apponatur?

Vulgatus cum LXX. conciliatur.

Exciderat pænè LXX. interpretes cum Vulgato conciliare Habac. 3. fi. Nam LXX. non videntur agere de Dei victoria, sed de Psalmorum excellentia: legunt enim, *vt vincam in cantico eius*. Respondeo, ideò Vulgatum LXX. interpretibus correctionem
A adhibuisse in eo loco. Nam in originali manifestè Deo victoria defertur. Atque hoc ipsum significare voluerunt LXX. licèt obscurius explicauerint. Vt igitur cum Vulgato concilientur; videntur illa verba, vt *vincam*, siue *triumphem*, de Dei victoria atque triumpho esse intelligenda. Etenim qui canit, aut celebrat triumphum, rectè dicitur exultare, ac triumphare.

Demum auctoritas Vulgati atque Ecclesiæ nos cogit, vt credamus, *Lamnaseah*, siue, *in finem* idem esse, quod *victori*; agnoscendo scilicet Dei omnipotentiam in quibuslibet vincendis difficultatibus. Quæ verò expositiones ab hac discedunt, congruentes esse non possunt. Atque ex ijs, quæ aliquam probabilitatem habere videbantur, initio relatæ sunt. Aliam consultò omisi, quòd verbo *in finem* aptari non possit. Hoc verò dixerim propter non-
B nullorum expositionem; qui *Lamnaseah* idem esse volunt, ac *præfecto musicæ*. Ridiculè sane meo iudicio. Nam in loco Habac. 3. ineptum esset opinari, cum contextu cohærere posse, si legeretur *Deducet me præfecto musicæ in Psalmis canentem*. & iam vidimus Habacuci locum legitimo sensui vocis *Lamnaseah*, lucem præferre.

Ad id autem argumentum, in alijs scilicet locis *Mnasehhim* esse præfectos, seu præpositos, vnde id inferebatur, *Mnaseah* in Psalmis esse cantorum præfectum; respondetur, non satis esse, si attendatur quid possit significare hoc nomen *Mnaseah* in re musica, & in Psalmis: sed in quo sensu accipiendū sit in titulo, qui mysterij plenus esse debet. Atqui sensum optimè Habac. exposuit in fine suę prophetiæ. Licèt autem ipse non exponeret; qui rem attentè perpenderet, videret facilè nomen, quod si-
C gnificat *vincenti*, in Psalmi titulo propriè admodum vsurpari, vt Psalmus ipse Deo tanquam *victori* canatur: & humile valde esse, nec parum violentum, nomen illud ad musicæ præfectum referre. Miror eiusmodi auctores non hoc nomen *Mnaseah* ad aliquem fabricarum, aut cohortium præfectum referre voluisse; qui etiam hebraicè appellantur, *Mnasehhim*. Quòd si attendatur solùm quid singulæ voces seorsum sumptæ possent significare; meræ nugę sæpenumero dicentur: nam εἰς τέλος, (quod est *in finem*) posset græcè significare idem, quod *tandem*. Vox etiam *Nasah*, siue *Nesáh*, has omnes admittit significationes, *roborare, fortificare, vrgere, instare, vincere, victoria, virtus, excellentia, perfectio, finis, præpositus, internecio, sanguis, &c.* Nihilominus tamen ad Psalmi titulum dubitari non potest propriam esse
D significationem, *Vincenti*.

Si cui fortè occurrat dubitatio, cur in eodem titulo adeò variè ac multipliciter sumatur præpositio, siue articulus ל. ita vt ad Psalmi scriptorem, siue auctorem designandum dicatur *Ledauid*; & ad ipsum Psalmum victori dicandum, *Lamnaseah*. Respondeo rationem ac prudentiam tunc docere, quomodo accipienda sit præpositio; quando cum hoc nomine, vel cum illo coniungitur. In Psalmo 71. *Lesalomoh* non significat Salomonem esse auctorem; sed ibi de Salomone agi (scilicet mysticè) & *Ledauid* indicat Dauidem esse auctorem. Atque in eodem titulo, *Euripidis tragædia Hecubæ*, Genitiuus *Euripidis*, auctorem; *Hecubæ* verò denotat argumentum. Hispanico idiomate diceremus, *Tragædia de Euripides de Hecuba*, vbi particula *de* in altero nomine ad auctorem, in altero ad historiam refertur.

Cur in eodem titulo variè sumatur hebraica eadē præpositio.

A

CAPITIS I. PARS III.

De prima visione, quæ est veluti prologus totius spectaculi.

TEXTVS.

Vers. 9. EGo Ioannes frater vester, & particeps in tribulatione, & regno & patientia in Christo Iesu; fui in insula, quæ appellatur Pathmos, propter verbum Dei, & testimonium Iesu. B

10 Fui in spiritu in Dominica die, & audiui post me vocem magnam tanquam tubæ,

11 Dicentis, quod vides, scribe in libro, & mitte septem Ecclesijs, quæ sunt in Asia; Epheso, & Smyrnæ, & Pergamo, & Thyatyræ, & Sardis, & Philadelphiæ, & Laodiciæ.

12 Et conuersus sum, vt viderem vocem, quæ loquebatur mecum, & conuersus vidi septem candelabra aurea.

13 Et in medio septem candelabrorum aureorum similem fililio hominis, vestitum podêre, & præcinctum ad mamillas zonâ aureâ.

14 Caput autem eius & capilli erant candidi tanquam lana alba, & tanquam nix, & oculi eius tanquam flamma ignis. C

15 Et pedes eius similes aurichalco, sicut in camino ardenti: & vox illius tanquam vox aquarum multarum.

16 Et habebat in dextera sua stellas septem: & de ore eius gladius vtrâque parte acutus exibat: & facies eius sicut sol lucet in virtute sua.

17 Et cum vidissem eum, cecidi ad pedes eius tanquam mortuus. Et posuit dexteram suam super me dicens; Noli timere, ego sum primus & nouissimus;

18 Et viuus, & fui mortuus; & ecce sum viuus in sæcula sæculorum, & habeo claues mortis & inferni.

19 Scribe ergo quæ vidisti, & quæ sunt, & quæ oportet fieri post hæc. D

20 Sacramentum septem stellarum, quas vidisti in dextera mea, & septem candelabra aurea. Septem stellæ, angeli sunt septem Ecclesiarum. & candelabra septem, septem Ecclesiæ sunt.

COM-

Don Iuan de Iauregui inuentor.

COMMENTARIVS.

Vers. 10. Vox Ioanni audita num voci tubæ fuerit persimilis, & quomodo?

AVDIVI POST ME VOCEM MAGNAM, TANQVAM TVBÆ.] Dubitatur primò, vtrùm vox, quam audiuit Ioannes, fuerit omnino similis sono tubæ? Negabit aliquis; sed ideo dicet appellari tanquam tubæ, quòd grandis vox fuerit. Primò, quia similiter Isaiæ 58. 1. dicitur, *Quasi tuba exalta vocem tuam.* vbi nemo suspicatur sermonem esse de proprio tubæ sono. Vide etiam Oseæ 8. 1. & 1. Machab. 5. 31. Secundò, nam contextus ipse non ait, *audiui vocem tubæ*; sed, *magnam tanquam tubæ*; id est, magnam sicut est magna vox tubæ. Tertiò; quia erat vox articulata, cuiusmodi non est vox tubæ. Quartò, quia eadem vox videtur esse, quæ primò voci tubæ comparatur; & deinde voci aquarum multarum, infrà n. 15.

Assero tamen nihilominùs, vocem hanc quam audiuit Ioannes, non solùm cum sono tubæ comparari, quòd magna fuerit; sed etiam, quòd tubæ sono fuerit persimilis; qua ratione vox articulata eum potest imitari. Hoc vt ita intelligam, in primis adducor Ioannis ipsius loquendi ratione: eodem enim modo hic dicit *tanquam tubæ*, & n. 15. *tanquam vox aquarum multarum.* Quare quemadmodum intelligendum erit secundum; sic etiam primum debet intelligi. Nisi enim Ioannes aliquid aliud vellet significare præter vocis contentionē & magnitudinem; non diceret *tanquam vox aquarum multarum*: cùm ergo dixerit vocem qua Christus eum fuit allocutus, primò fuisse tanquam tubæ, & posteà tanquam vocem aquarum multarum; necesse est eum non significare solùm vocē illam fuisse magnam; sed etiam illis duobus sonis fuisse persimilem. Probatur secundò; quia cap. 4. num. 1. rursus agit Ioannes de hoc eodem tubæ sonitu; dum ait, *vox prima, quam audiui, tanquam tubæ loquentis mecum.* Vbi videtur perspicuè se referre ad hanc tubæ vocem capitis primi. Ideo enim dicit, *Vox prima quam audiui, tanquam tubæ*: ac proinde certum etiam videtur in hoc capite primo non tantùm innuere voluisse, Christi vocem fuisse ingentem; sed etiam in ea tubæ similitudinem exprimere: siquidem ait, vocem illam quam capite quarto exaudijt, esse vt primam vocem huius capitis primi. Ac distinctè explicat primam hanc vocem esse tanquam tubæ. q. d. vocem illam capitis quarti non assimilari voci aquarum multarum, sed priori voci sono tubę persimili? Denique considerato vtriusque vocis mysterio, palàm fiet primam vocem fuisse tubæ omnino similem.

Argumentis primò positis fit satis.

Ad argumenta igitur antea posita, respondetur; ad primum, in eo Isaię loco euidenter patêre ex contextu, solum agi de vocis contentione. Dicitur enim *quasi tuba exalta vocem tuam.* In presenti verò contextus ipse cogit, vt pari ratione accipiantur *vox tubæ, & vox aquarum multarum.* Ad secundū respondetur, particulam illam *tanquam*, interdum comparationem importare; interdum verò rei proprietatem aut perfectam repręsentationem; sic enim sæpe ponitur in Apocalypsi. Quod ergo nunc dicitur *tanquam* tubæ, non significat vocem, quæ magnitudine comparetur tubæ; sed vocem magnam, eàmque omnino similem voci tubæ, id est, quæ illam valde repræsentaret. Ad tertium respondetur, ideò, vt rem nouam ac miram ponderari vocem illam, & esse tanquam sonum tubæ, & nihilominus esse articulatam. Quod mysterio non caret (vt infrà videbimus.) Ad quartū respondetur, non esse vnam eandemque vocem, quæ priùs cum tubæ sono, deinde cum sonitu aquarum multarum comparatur: sed Christum primò cum Ioanne fuisse loquutum voce tubam referente; & mox voce maris sonitum imitante.

Cui tubæ fuerit similis vox Ioanni audita. Duplex in Sacris literis tubæ genus vsitatum.

Dubitatur secundò, cuius tubæ sono intelligenda sit fuisse similis prima vox, quam audiuit Ioannes? Duplex enim tubæ genus reperimus in sacra Scriptura, alterum, quod hebraicè appellatur *Hasosera*; alterum, quod *Sophar.* & quidem pro *hasosera*, semper Vulgatus transtulit *tubam*; & reperitur in triginta ferè sacræ Scripturæ locis. Pro *Sophar* verò sæpiùs ponit *buccinam*; nempe quadraginta fere locis: quamuis in alijs viginti quinq; locis reddiderit tubam; sed addita aliquando distinctione; vt videre est Ps. 97. 6. vbi legimus *in tubis ductilibus, & voce tubæ corneæ*, quod est in originali, *in hasoseroth, & voce Sophar.* Ex quo loco, & ex multis alijs certum est, *Sopharoth* esse tubas bellicas; quas Latini appellant lituos & cornua; *Hasoseroth* autem esse alias tubas festiuas, vel ad euocandum populum. Quamuis Iubilæi promulgatio tubis bellicis fieri soleret, vt constat ex Leuitico, cap. 25. 6. quod tamen mysterio non vacabat. Quibus positis respondeo, certum mihi esse, Ioannem, cùm de hac prima voce *tanquam tubæ* loquitur, agere de tuba bellica; cuius strepitus raucus est & horribilis; vt constat, non solùm ex Scriptura, sed etiam ex libris humaniorum literarum. Vide Tiraquellum in commentario ad Alexandrum ab Alexandro, lib. 4. cap. 2. vbi adducit multa ex Virgilio, Horatio, Cæsare, Liuio, Vegetio. Hoc idem mihi persuadeo; quia Ioannes hanc vocem tubæ similem componit cum altera sonitum aquarum multarum referente; quæ etiam in sacra Scriptura bellicum indicat tumultum, (vt mox videbimus.) Id quod multò clariùs constabit ex vtriusque vocis mysterio paulò pòst explicando.

Quis sonitus Ioanni sit auditus similis aquarum multarum.

Dubitatur tertiò, quis sonitus sit, qui appellatur aquarum multarum, infrà n. 15. cùm dicitur, *vox illius tanquam vox aquarum multarum?* Vt enim vocis, quæ tubæ sonitum refert, mysterium rectè intelligatur; necessarium est, duas hasce voces, quibus Christus cum Ioanne fuit colloquutus, inter se conferre. Atq; ideo oportet, priusquàm longiùs progrediamur, explicare quis sonitus sit, qui postea appellatur vox aquarum multarum?

Allusio Ioannis ad Ezechielem.

Ad hoc obseruandum est primò, hîc manifestam allusionem contineri ad visionem, quam refert Ezechiel cap. 43. initio, vbi ait: *Ecce gloria Dei Israel ingrediebatur per viam Orientalem: & vox erat ei, quasi vox aquarum multarum: & terra splendebat à maiestate eius.* Hic autem ait Ioannes, *Vox illius tanquam vox aquarum multarum.* Et versu sequenti, *Facies eius sicut Sol lucet in virtute sua.*

A Vt ergo mysticum huius comparationis sensum percipere possimus; oportet priùs intelligere rem ipsam, vnde sumitur comparatio. Sonitum quidem aquarum multarum non omnes eodem modo accipiunt. Nam fluminum strepitus, præsertim vbi ingens aquarum vis ex edito loco præcipitat; sonitus etiam pluuiæ magnæ, & similiter sonitus maris; hæ omnes sunt voces aquarum multarum. Quin & tonitrua, quæ ingruenti aliqua tempestate perstrepunt, videbuntur alicui voces aquarum multarum dici posse; ex Psal. 28. 3. *Vox Domini super aquas, Deus maiestatis intonuit.* & facit illud Ezechielis 1. n. 24. *Audiebam sonum alarum, quasi sonum aquarum multarum, quasi sonum sublimis Dei, quasi sonus erat multitudinis.* & Psal. 76. 18. *Multitudo sonitus aquarum, vocem dederunt nubes.* & Apoc. 14. 2. & cap. 19. 6. coniungitur vox aquarum multarum cum voce tonitrui. De sonitu certè magnæ pluuiæ, videtur loqui Isaias 28. 2. *Sicut impetus grandinis, turbo confringens, sicut impetus aquarum multarum inundantium super terram.* De fluminum autem murmure & strepitu, Psal. 92. 4. *Eleuauerunt flumina fluctus suos à vocibus aquarum multarum.* Et fortasse Ieremias cap. 51. 55. vbi de Babylonijs, *Sonabunt fluctus eorum, sicut aquæ multæ.*

Sonitum aquarũ multarum multipliciter accipi posse.

B Certum tamen est, vocem aquarum multarum debere hîc intelligi de voce, seu stridore maris. Id enim expressius habemus ex sacra Scriptura, maris scilicet vocem appellari vocem aquarum multarum; vt patet Isaiæ 17. 12. *Væ multitudini populorum, vt multitudo maris sonantis, & tumultus turbarum, sicut sonitus aquarum multarum. Sonabunt populi, quasi sonitus aquarum inundantium.* Et Ieremiæ 50. 42. *Ecce populus venit ab Aquilone, & gens magna & reges multi: vox eorum quasi mare sonabit.* Prætereà in sacra Scriptura, aquæ multæ & mare videntur esse synonyma. Genes. 1. 10. *Congregationes aquarum appellauit, maria.* מים enim sunt aquę, ימים verò maria. Quòd autem alicubi coniungantur voces aquarum multarum & voces tonitruorum, nō probat vocem aquarum multarũ accipi debere de tonitruis: id enim violentũ est; & quamuis coniungantur, ad res diuersas referuntur, vt Apoc. 14. 2. *Audiui vocem de cælo tanquã vocem tonitrui magni, & tanquam vocem citharœdorum:* ex quo loco nō debet inferri, vocem tonitrui magni, & vocem citharœdorum esse vnam & eandem in illa visione. Illud autem Psal. 28. 3. *Vox Domini super aquas multas,* aliam habet loquendi formulam, atque alium sensum, de quo suo loco dicemus.

Vox aquarũ multarum quomodo hîc accipienda.

Aquas multas & mare sæpe in sacris synonyma.

C Denique mihi videtur certum in præsenti, per vocem aquarum multarum designari vocem maris; quia id ad sensum præcipuum est multò aptiùs, vt infrà constabit. Et confirmatur; quia Ioannes erat in insula Pathmo, vbi semper audiebat maris sonitum; vnde verisimile est desumpsisse comparationem. Cùm enim strepitum illum maris assiduè auribus acciperet (quem sacra Scriptura vocem aquarum multarum appellat) dubitari non potest, inde comparationem fuisse petitam.

Quibus ita constitutis huius visionis declaratio maiori ex parte pendet ex idonea ratione reddenda de re adeò noua atque mira, quòd scilicet priùs Christus Ioannem alloqueretur voce simili sonitus tubæ; deinde voce aquarum multarum seu maris.

Ad hoc obseruandum primò est, ex sacræ Scripturæ vsu vtrumque esse sonitum belli. Ac primò frequentissimus vsus tubæ *Sophar* erat in bello; & in hoc sensu ponitur in Scripturæ quinquaginta locis (de quo infrà notatione 9.) Olim enim tubæ eiusdem erant vsus in bellis, ac nostra tempestate sunt tympana. Quare tubæ sonitus pro ipso bello sæpissimè ponitur; vt Ieremiæ 42. 14. *Non videbimus bellum, & clangorem tubæ non audiemus.* Deinde, sonitum maris siue sonitum aquarum multarũ ad bellum referri euidentissimum est, Isaiæ 17. 12. & Ieremiæ 50. 42. Atque ipse huius capitis contextus efficaciter persuadet vtrumque esse sonitum belli: alioqui enim non posset reddi apta ratio, cur à sono tubæ transeatur ad sonitum maris. Si tamen vterque tanquam sonitus belli accipiatur; miram habet congruentiam & aptissimam explicationem.

Tubas olim eiusdem fuisse vsus in bellis, atque hodiè tympana.

D Secundò obseruandum est, licet vterque sonitus bellum repræsentet; hoc tamen inter illos interesse, quòd sonitus tubæ indicat bellum, quod ab vno populo fit: sonitus verò aquarum multarum, bellum quod multi simul populi ac nationes inferunt. Non dubitabit hoc, qui rationem perpenderit, & verba Scripturæ. Primùm enim tubæ sonitus, etsi vehemens sit, & classico canendo aptus; cùm tamen non sit ita magnus, ad vnicum tantùm populum extendi posse videtur. Quare clangor tubæ non est aptus ad bellum significandum, quòd multæ simul nationes inferunt. Atque ita clangor tubæ ad vnius populi bellum manifestè refertur, Oseæ 5. 8. *Clangite tuba in Rama.* & Amos 2. 2. *In sonitu Moab, in clangore tubæ,* & cap. 3. 6. *Si clanget tuba in ciuitate, & populus non expauescet.* Verùm maris sonitus significantissimè exprimit multorum populorum siue nationum tumultum ad bellum vnà coniurantium. Nam *aquæ multæ sunt populi multi. Sedet enim Babylon super aquas multas.* Apoc. 17. 2. & ait Angelus num. 15. *Aquæ, quas vidisti, populi sunt, & gentes, & linguæ.* Scilicet propter confusionem linguarum, dissonum murmur, & imitationem confusionis maris & fluctuum. Et Isaiæ 17. 12. & Ieremiæ 50. 42. (quæ suprà adduximus) manifestè sermo est de multorum populorum bello.

Inter tubã & aquarũ multarum sonitus ad belli significationem quid intersit.

Tubæ clangorem ad vnius populi bellum aptè referri: aquarum verò multarum sonum ad multarũ nationum bellum.

E Obseruandum est tertiò (id quod latè in prolegomenis disputauimus, præsertim notatione 12.) Apocalypseos argumentum ad duo potissimùm capita reuocari, nempe ad bellum Synagogæ, & ad bellum Gentilitatis, vtrumque aduersus Ecclesiam gestum: & simul ad Ecclesiæ victoriam ex vtrisque reportatam. Quæ cùm ita sint, facilè quisque animaduertet, Synagogæ bellum, id est, vnius Iudæorum populi, congruentissimè tubæ sono significari; Gentium autem bellum (id est, vniuersi Imperij Romani, atque adeò totius orbis) sonitu aquarum multarum.

Apocalypseos argumentum duo bella complecti.

Quartò, obseruo in hac prima visione, quæ (vt deinceps videbimus) veluti prologum Apocalypseos agit, totum ipsius argumentum includi debere. Atque ad indicandam horum bellorum distinctionem, omnino nescio quid aptius potuerit excogitari, quàm duo illi sonitus & tubæ, & aquarum multarum.

Synagogæ bellum, sono tubæ: bellũ Gentilitatis voce aquarũ multarum aptè exprimi.

Sed dices, hanc non esse aptam duplicis illius sonitus significationem. Textus enim ipse ostendit eandem Christi vocem fuisse, quæ priùs tubæ sonitus similitudinem, deinde multarum aquarum retulit; atqui violentum valde est, Christi vocis sonum ad Synagogæ & Gentilitatis bella figuranda detorquere. Nam huiusmodi bella non inferebat Christus, sed ipsi potiùs inferebantur. Huius

obiectionis dilutio elucidabit primæ huius visionis elegantiam; in qua totius libri argumentum compendiariâ summâ continetur. Oportet igitur animaduertere, duo illa bella aduersus Christi Ecclesiam ab eius hostibus geri: iisdem tamen bellis Ecclesiam ipsam à Christo fuisse edoctam, (ac præsertim Apostolicos viros) euangelicæ doctrinæ medullam atque substantiam, quæ in his Apocalypseos ænigmatis recluditur. Quare elegantissimum fuit, Christi vocem sono tubæ priùs, deinde sonitus maris similem figurari. Quod perinde est, ac dicere, per ea ipsa bella Ioannem & Ecclesiam à Christo didicisse doctrinam ferè omnem, quæ hoc libro comprehenditur. Per illa scilicet bella, doctrina & spiritus Christi erudiebat fideles; & agnoscendam proponebat Diuinæ prouidentiæ sublimitatem, & Christianæ vocationis excellentiam; & vera ac solida bona, quæ nobis attulit Christus multò præstantiora & excellentiora iis, quæ sibi ex venturo Messia carnales Iudæi expectabant. Siquidem Ecclesiæ felicitas non solùm diminutionem, sed magnum potiùs incrementum, Synagogæ & Gentilitatis bellis experta est. His item bellis Christus Ecclesiam docuit curam, quam de illa gerit: quandoquidem eorum bellorum exitus fuit mystica decimæ partis Ierosolymæ ruina; & mysticum pariter Romæ, atque ipsius imperij incendium; ac demum vniuersalis Ecclesiæ pax.

Cur Christi vox primò voci tubæ, deinde sono aquarum multarum similis figuretur.

Hinc colligitur primò, quàm concinnè & eleganter excogitatum fuerit, vt voces tubæ ac sonitus maris, quæ ex se confusa sunt ac dissona in Christi ore, id est, per spiritum oris Christi, euaserint voces articulatæ atque distinctæ; quibus familiares suos cælestem doctrinam distinctè docet. Inter tibicines siue cornicines summa artis peritia est, si quis tubam corneam ita apprime inflet, vt humanam penè vocem imitetur. Hæc igitur mira sapientia atque peritia in Christo Domino perfectissimè reperitur, qui raucum militiæ atque persecutionis sonitum & horribile pelagi murmur, ori suo admouens, id est doctrinæ suæ applicans & diuino spiritu animans; vt præpotens vtriusque instrumenti dominus, ea non cogit solùm humanas imitari voces, sed etiam cælestem ac diuinam sapientiam distinctè modulari.

Cur vox Christi, licèt similis tubæ & aquarũ multarum voci, articulata tamen sit.

Secundò, ex dictis infertur, quàm sit mira proportio huius primi introitus & quasi vestibuli Apocalypseos, cum totius sacri spectaculi, mox dandi, imagine atq; pictura. Quemadmodum enim hîc tubæ sonitus à sonitu maris distinguitur; & primus Synagogæ bellũ, alter bellum Gentilismi figurat: ita etiam post c.4. vbi prima prioris belli tractatio inchoatur, rursus primæ tubæ sonus auditur; & in altera parte, quæ sumit exordium à cap.12. & ad cap.19. protenditur, non semel fit aquarũ multarum mentio; & exponitur, per aquas multas, multos populos, gentes ac linguas significari. Quinimò in capite ipso 12. vbi dicitur Draco ingens flumen ex ore euomuisse, in flumine illo forsitan, prima Romani imperij persecutio, quam Nero excitauit, indicatur; quæ multarum etiam aquarum fuit. Nec nouum est sacram Scripturam, aquarum multarum sonum interdum in flumine, interdum in mari repræsentare; cùm in ipsius Scripturæ loquutione, maris nomen ad magna etiã flumina applicetur; & fluminum appellatione mare significari soleat: vt Psal.92.4. *Eleuauerunt flumina Domine, eleuauerunt flumina vocem suam: eleuauerunt flumina fluctus suos à vocibus aquarum multarum; mirabiles elationes maris, mirabilis in altis Dominus*, vbi ad literam agitur de persecutione à Gentilitate in Christi Euangelium concitanda. Et dicuntur aquæ multæ fluctus suos ad cælum vsque sublaturæ; id est, horribilem tempestatem commoturæ in Ecclesiam. Ceterùm quantumuis crispantes fluctus cælum ferire videantur; non solùm Ecclesiæ nauis non est illis absorbenda, sed ipsâ potiùs persecutione & fluctuum sæuientium impetu gloriosè exaltanda, & ad felicitatis portum conuehenda. Licet enim mirus sit tempestatis & persecutionis furor; multò tamen in suis consilijs admirabilior est Deus, atque hoc est, *Mirabiles elationes maris, mirabilis in altis Dominus.* Ad hæc non vacat mysterio, quòd prima Neronis persecutio flumini ingenti assimiletur; & posteà in Romani Imperij persecutionibus, fluminis nomen in nomen maris & aquarum multarum immutetur; vt suo loco expendemus.

In Scriptura sonum aquarum multarum interdum in flumine, interdum in mari significari.

Quæ sint mirabiles elationes maris.

Prætereà, quemadmodum initio per tubæ sonitum, Synagogæ bellum; & per sonitum aquarum multarum, bellum Gentilismi innuitur: sic etiam posteà in plagis, quas Deus & in Synagogam & in Gentilitatem immisit, admirabilis proportio reperitur. Primæ enim Iudæorum plagæ per tubas significantur: secundæ verò (id est Gentilium) per phialas. Ita fit, vt Iudæorum tubæ, id est, bello, septem item tubę ipsos debellaturæ respondeant; & contra multas maris aquas, septem phialarum effusione pugnetur. Atque ipse textus exprimit, phialarum aquam potentem esse ad fluminis Euphratis (quod Babylonem alluit) aquas absorbendas, & exsiccandas. Ac pulcher sanè est tubarum ad tubam, & phialarum ad aquas respectus; vt eodem armorum genere vtrinque bellum geratur. Præterquàm quòd hac ratione ostenditur Diuina prouidentia bellum mundi, despectui atque ludibrio habere: iuxta id Psal.2.num.4. *Qui habitat in cælis irridebit eos, & subsannabit.* Nam contra Iudaici belli tubam non alia immittit arma, quàm septem tubas, vt olim cõtra Iericho: & contra aquarum multarum impetum satis est cælum septem aquæ phialas effundat, quasi aquæ tantùm guttis contra maris furorem pugnetur.

Iudæorum plagis, tubas: plagis Gentium, phialas aptè respondere.

Sed illud etiam peculiari consideratione dignum est; quòd bellicis tubis, Iubilæi siue redemptionis annus promulgabatur. In quo veluti in figura primitiui Christiani admonebantur, ne animum demitterent, cùm aduersus Ecclesiam Iudæos furere ac sæuire cernerent; sed potiùs intelligerent bellicam illam tubam illorum respectu nihil esse aliud, quam Iubilæi siue redemptionis promulgationem. Iuxta illud Christi, Lucæ 21.28: *His autem fieri incipientibus, respicite & leuate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra.* Et sanè Deus Iudæorum bello (aduersus primos illos Christianos excitato) vsus fuit; vt re ipsa fideles magnum illum Iubilæum consequerentur, id est, egregium redemptionis fructum; atque eam libertatem, quæ in pacis mundanæ, diuitiarum, ac vitæ despicientia consistit. Quam nobis felicitatem veram ac solidam Christus sui sanguinis effusione comparauit.

Bellicis tubis annum olim Iubilæi promulgari solitũ apud Hebræos, & huius rei mysterium.

NOTATIO IX.

De tubæ symbolo ad illa verba Apoc. 1. 10. Audiui post me vocem magnam, tanquam tubæ.

Tuba quibus nominibus in Scriptura vocetur, & quibus locis.

A IN quibus locis Vulgatus vtitur nomine tubæ, non semper est idem nomen hebraicè: sæpe enim hebræa vox est, חצצרה *hasosera*, nempe in triginta ferè locis; id est, Numerorum 10. num. 2. 8. 9. & 10. & cap. 31. 6. & 4. Reg. 11. 14. & cap. 12. 13. & 1. Paral. 13. 8. & cap. 15. 24. & 28. & cap. 16. 6. & 24. & 2. Paral. 5. 12. & 13. & c. 7. 6. & c. 13. 12. & 14. & cap. 20. 28. cap. 23. 13. cap. 29. 26. 27. 28. & 1. Esdræ 3. 10. & 2. Esdræ 12. 34. & Psal. 97. 6. Oseæ 5. 8.

שפר

Sæpe etiam tubæ respondet in hebræo, *Sophar*, nempe in 25. locis. Vt Iosue 6. 5. & num. 20. Iudicum 7. 8. 16. 18. 20. & 2. Reg. 20. 22. 3. Reg. 1. 41. & 4. Reg. 9. 13. & 2. Esdræ 4. 20. Iob 39. 27. Psalm. 46. 6. Psal. 80. 40. Ps. 97. 6. Ps. 150. 3. Isaiæ 18. 3. & cap. 27. 13. cap. 58. 1. Ieremiæ 6. 17. cap. 42. 14. Oseæ 5. 8. cap. 8. 1. Ioelis B 2. 1. 15. Amos 2. 2. cap. 3. 6. Sophon. 1. 16. Zachariæ 9. 14.

Bis quoque in hebræo pro tuba legitur *Carna*, scilicet Danielis 3. n. 5. & 15. vbi fortè idem, quod cornu. Præterea semel in hebræo legitur *Thacoagh*, scilicet Ezech. 7. 14. Semel item inuenitur *Hasbighi*, quod sonat Iubilationem aut vociferationem, Leuit. 23. 24. vbi de festo tubarum. Aliquando solùm legitur *Therughah*, quod vociferationem sonat, aut ouationem, vt Num. 29. 1.

Vbi verò Vulgatus posuit *buccinam*, est ferè semper in hebræo *Sophar*, nempe penè quadragies; his scilicet locis, Exodi 19. 16. & 18. & cap. 20. 18. Leuit. 25. 9. Iosue 6. 4. 6. 8. 9. 13. cap. 6. 16. Iudicum 3. 27. & C cap. 6. 34. cap. 7. 19. 22. & 1. Reg. 13. 3. & 2. Reg. 2. 28. & cap. 6. 15. & cap. 15. 10. cap. 18. 16. c. 20. 1. & 3. Reg. 1. 34. & 39. & 1. Paral. 15. 28. & 2. Paral. 15. 14. & 2. Esdræ 4. 18. Iob 39. 28. Ieremiæ 4. 19. 21. cap. 6. 1. cap. 51. 27. Ezechielis 33. 3. 4. 5. 6. Oseæ 5. 8. Psal. 80. 4. sed Exodi 19. 13. vbi Vulgatus posuit buccinam hebraicè legitur היבל quod Arias vertit, *Arietis cornu*, & sermo est de tuba seu buccina, quæ in monte Sina exaudiebatur; quam constat esse eandem, quæ infrà in eodem num. 16. & 18. appellatur *Sophar*. Atque hinc colligitur harum buccinarum seu tubarum sonitum horribilem potiùs fuisse, quàm festiuum. In alijs tamen locis vtrumque nomen coniungitur D *Sopharot Iobelim*, vt Iosue 6. 4. & cap. 6. 6. vbi Vulgatus transtulit, *Iubilæorum buccinas*. Arias tamen vertit, *Tubas Arietum*, vel *Arietinas*.

Quòd autem *Hasosera*, & *Sophar* fuerint instrumenta diuersa; ex eo certò conijcitur, quòd nunquã pro *Hososera* redditur latinè buccina, quod nomen frequenter ponitur pro *Sophar*. Præterea aliquando sacra Scriptura vtrumque instrumentum coniungit, vt 1. Paral. 15. 28. & 2. Paral. 15. 14. & Oseæ 5. 8. & Psal. 97. 6. ex quo patet, ea esse diuersa, atque id ex sequentibus amplius confirmabitur.

Descriptio tubæ hasoseræ ex Iosepho.

Hasosera tubam describit Iosephus 3. Antiquit. c. 15. his verbis. *Carna erat tibia paulò crassior, longitudine paulò minùs cubitali, cuius os tantùm patebat, quantùm ad inflandum sufficeret, desinebátque in extremitatem campanulæ similem, quemadmodum tuba.* Duæ, quas E describit Iosephus, erant argenteæ; non tamen dubium, quin multæ aliæ fuerint æreæ. Et tam argenteæ; quàm æreæ appellantur tubæ ductiles; sic enim appellat eas Vulgatus Psal. 97. 6. Arias ibi vertit tubam classicam; fortasse quia Iosephus vbi suprà, videtur dicere eam classico sono vicinam esse; sic enim vertit Ruffinus. Verùm id, neq; est in Græco, nec in versione Gelenij: atque vt infrà videbimus, nomen tubæ bellicæ meliùs conuenit illi, quæ appellatur *Sophar*. Duæ illæ argenteæ, quas Moyses fieri iussit, Num. 10. 2. (vt eo loci constat) factę sunt ad signum mouendi castra, ad conuocandum vel populum vel principes, ad celebranda festa publica, epulas, holocausta, atque pacifica, & ad inuocandum Dei fauorem, cùm populus exibat in bellum: & in ipso etiam bello inuenimus *Hasoseroth* aliquando, vt Num. 31. 6. Oseæ 5. 8. & 2. Paral. 13. 12. 14. At ex ceteris locis constat, eiusmodi tubas ceteris vsibus suprà dictis potissimùm deseruisse. Quòd autem earum sonus nõ esset horrificus, constat; quia in pluribus locis adhibentur in Dei laudibus, in pompis solemnibus, & in regum coronatione: vt 4. Reg. 11. 14. & 1. Paral. 13. 8. cap. 15. 24. cap. 16. 42. & 2. Paral. 20. 28. cap. 23. 13. cap. 29. num. 26. 27. 28. & 1. Esdræ 3. 10. & 2. Esdræ 12. 34. Psal. 97. 6. Et quia ad celebranda festa publica factæ sunt, vt constat ex loco illo Num. 10. suprà citato. Quòd tamen etiam in bello interdum deseruiant; ideò fit, quia in bello etiam opus est sono festiuo, & alacri; vel ad Dei fauorem inuocandum, vt suprà.

Tuba Sophar olim cuiusmodi fuerit.

Tubam, quæ appellatur *Sophar*, asserunt dictionaria fuisse corneam. Quod probatur primò, quia Vulgatus pro *Sophar* posuit *Tubam corneam*, Psal. 97. 6. & similiter ibi LXX. & omnes Græci interpretes. Atque Arias Montanus ibi transfert *cornu*. Adde huc necesse esse, vt eadem sit tuba, quæ appellatur *Sophar*, & *Iobel*. Nam Exodi 19. vbi de eadem tuba sermo est, quæ in monte Sina personabat; priùs vocatur *Iobel*, num. 13. & postea *Sophar*, num. 16. & 18. & cap. 20. 18. & Iosue 6. num. 4. & 6. Legimus *Sopharoth Iobelim*, & Arias Montanus semper explicat cornua arietis, vel tubas arietum, vel arietinas. Masius autem Iosue 6. ait satis apparere ex sacris verbis eas buccinas fuisse cornua; negat tamen fuisse arietina. Quia cornua arietum sunt solida: & oportet buccinam esse cauam, vt inflari possit. Quare de forma seu figura cornu arietis videtur loqui Arias: sed neque est id certum, vt mox videbimus.

Assero igitur in primis in significatione *Iobel* non videri verisimilem Ariæ Montani & Rabbinorum opinionem, asserentium propriè significari idem, quod buccinam arietinam. Ratio illorum est, quia Arabicè Aries appellatur *Iobel*. Sed contra hanc opinionem facit primò, quod suprà notauimus ex Masio. Deinde quia manifestè Arias discedit à Vulgato Iosue 6. 4. vbi legimus, *Sacerdotes tollent septem buccinas, quarum vsus est in Iubilæo.* ergo *Sopharoth Iobelim* iuxta Vulgatum, non sunt idem, quod buccinæ arietinæ, vt putauit Arias; sed tubæ ex ijs, quæ anno Iubilæi inflandæ erant; iuxta præceptum quod habetur Leuit. 25. 9. nimirum, vt promulgaretur annus Iubilęi *buccinâ Sophar*, id est, *buccinis Sopharoth*, posito singulari pro plurali. Nec iubet lex, vt promulgetur Iubilęus buccinis arietinis; sed solùm præcipit, vt buccinis *Sophar* publicetur. Ac propterea annus remissionis appellatus est iubilęus. Quia eiusmodi clangoribus longè lateque perstrepentibus indici debebat: vt benè conijcit Masius Iosue 6. 4.

Annus Iubilæus vnde dictus.

Sed obijcies in significatione vocis Hebraicę, multò magis Iosepho, quàm Masio esse credendum; & Iosephum quidem libr. 3. Antiquit. cap. 14. asserere annum remissionis appellari Iubilęum; & *Iobel* Hebræis significare libertatem. Respondetur, euidens esse ex sacra Scriptura *Iobel* significare buccinam; vt patet Exodi 19. 13. quod est, ante Iubilęi pręceptum. Quare, quod Iosephus ait, non debet esse primaria significatio, sed secundaria. Nam quia Iobel significat buccinam; inde etiam annus libertatis dictus est *Iobel*; eo quòd buccinarum sono indicebatur; & consequenter nomen *Iobel* ad libertatem significandam traductum est. Etymologiam huius vocis fundat Masius in primo musices inuentore, qui appellabatur Iubal, Genes. 4. 21. *Pater canentium cithara, & organo.*

Iobel quid in Sacris significet.

Iobel, id est, buccinæ etymon, ex Masio.

Secundò assero, certum videri tubam seu buccinam *Sophar* appellandam esse corneam. Nam vt suprà vidimus, ab omnibus sacræ Scripturæ interpretibus cornea appellatur. Non tamen satis constat, an appelletur cornea propter materiam, vel solùm propter formam. Forte in hoc nomine accidit, quod in vulgari *corneta*, quæ à forma sic appellatur; vel fortasse à prima materia eiusmodi instrumēti. Præterea instrumentum musicum, quod à Latinis appellatur cornu, à nemine putatur fuisse cornu naturale; nisi fortasse in rudioribus sæculis. Ergo similiter existimandum est de buccina *Sophar*. Alioqui enim non satis aptè appellaretur tuba & buccina. Constat namque hæc esse apud latinos instrumenta musica; nempe cornua, lituos, tubas, & buccinas: & fortasse *Hasósera* in eo differt à *Sophar*, quòd hæc sit incurua, non verò illa. Atque ita *Sophar* complectitur lituos, & cornua, vel si ex materia sumendū est discrimen; omnes tubæ ex ære vel argento dicētur *Hasóseroth*: eis enim conuenit nomen tubæ ductilis, quo Vulgatus & omnes Græci interpretes vocem Hebraicam *hasósera* exponunt. Et *Sophar* comprehendet omnes tubas ex cornea vel lignea vel ossea materia; quæ omnes appellari possunt cornua à prima materia?

Tuba Sophar vsus in bello frequens. Tertiò assero, frequentissimū vsum tubæ *Sophar*, in sacra Scriptura esse in bello: sic enim ponitur in Scriptura quinquaginta ferè locis. Et facit, quòd similiter apud latinos, ea instrumenta, quæ litui & cornua appellantur, ferè non vsurpantur nisi in bellis; & litui quidem edebant stridorem & sonum acutum; cornua verò raucum, vt ex latinitatis auctoribus satis constat. Accedit, quòd *Hasósera* vix est vlla mentio in bello; nisi fortè ad victoriæ sonum edendum: quia Numer. 31. 6. vbi fit mētio *Hasóseroth* in bello, additur epithetum *therughah*, quod ouationem reddit Arias; & similiter 2. Paral. 13. 12.

Sonum tubæ Sophar fuisse terrificum. Quartò, vbi aduertatur, frequentem vsum tubæ *Sophar* esse in bellis; facile est intelligere, eius sonū fuisse terrificum. Quare aptissimus fuit ad legem in monte Sina promulgandam, Exodi 19. & 20.

Quintò, licèt asper esset sonus & raucus; potuit tamen in celebritatibus & acclamationibus habere locum; vt grauioris soni instrumenta in musica, quæ acutos & excitatos aliorum instrumentorum sonos comitentur. Quamobrem in vndecim sacræ Scripturæ locis reperimus *Sopharoth* in diebus festis, in pompis & diuinis laudibus: sed in horum locorū nonnullis coniunguntur *Sopharoth* cum *Hasóseroth*; vt Ps. 97. 6. & 1. Paral. 15. 28. & 2. Paral. 15. 14. Aduerte tamen aliquando, peculiaris elegantiæ esse, lætum ac festiuum instrumentum cum terrifico copulare: vt in solenni iuramento, 2. Paral. 15. 14. Ad illud enim etiam spectabat caput diris & imprecationibus deuouere, nisi iureiurando starent.

Illud magis videtur mirum, quòd Iubilæi annus promulgaretur tubis *Sopharoth*, Leuit. 25. 6. sed de huius rei mysterio nonnihil in commentario diximus.

Symbolica significatio tubæ Ioanni audita. His obseruatis; veniamus ad significationē symbolicam eius tubæ, quā Ioannes se audisse ait, Apoc. c. 1. Censebit aliquis nostrā expositionem nō esse satis aptam: quia plurimæ aliæ allusiones & significationes occurrunt, quæ aptiores fortasse multis videbuntur. Primò existimari potest in Apocalypseos tuba alludi ad tubā illam, quæ exaudita est in monte Sinai, Exodi 19. & 20. cuius fortasse significatio erat, legem esse spiritualem (vt ait Paulus ad Rom. 7. 14. Facit, quòd tuba vehemēti spiritu inflatur. Qua ratione tuba Christi ad spiritum Christi referri possit. Vel si Christus in præsenti, vt perfectus legislator depingitur (quod nonnulli suspicati sunt) behe habet, vt tuba Christi comitetur ipsius legem. Aut fortasse vox tubæ inuitat Ioannem ad scribendum (ait enim tuba, *Quod vides, scribe in libro*) vt ea ratione Spiritus sancti inspiratio significetur; *Nam Spiritu sancto inspirante loquuti sunt sancti Dei homines*, 2. Pet. 1. 28. & congruit, quòd Ioannes à tergo eam vocem audierit. Quia Spiritus sanctus dum non videtur ab hominibus, & se monitorem ac magistrum exhibet; efficit, vt aures nostræ *audiant verba post*

A *tergum monentis*; vt habetur Isaiæ 30. 21. Sed conuersus est Ioannes, & vidit sacram repræsentationem; quia voluit Christus Ioannem non solùm audire verba post tergum monentis; sed etiam totius prophetiæ spectatorem esse, & spectaculi ipsius contemplatorem.

Secundò, dici posset per tubam in Apocalypsi, Euangelij promulgationem indicari: (per allusionē ad tubas, quibus Iubilæi annus promulgabatur) atque adeò Euangelij ministros, esse quasi tubicines, seu cornicines, qui cælestes tubas inflent: ipsam porrò tubam esse Christi Euangelium, quod humano generi redemptionem promulget; nuncium sanè toti terrarum orbi felicissimum. Atque ita festiuo tubæ sonitu ritè significatur. Fieri autem debet Euangelij promulgatio ingenti vi atque spiritu, B optimis etiam exemplis atque operibus, doctrinæ prædicationem adiuuantibus. Quod etiam innuitur in modo ac ratione, qua tubæ applicatis ad foramina manibus ac digitis & vocis simul spiritu connitente modulatos emittunt sonos.

Quod verò hoc tubicinum munus sit propriè sacerdotum, figuratur in eo, quod apud Hebræos in vsu erat; scilicet tubas sacras à sacerdotibus inflari, & tubicinum officium non esse aliorum, quàm sacerdotum. Vide 1. Paral. 16. 6. & num. 42. & 4. Reg. 12. 13. & 1. Machab. 16. 8. *Exclamauerunt sacris tubis.* & Numer. 10. 8. & 2. Paral. 7. 6. & cap. 13. 12. 14. & capit. 29. 26. *Sacerdotes per tubicines figurati.*

Tertiò expendendum occurrit, an aliqua hîc lateat allusio ad festum tubarum; de quo Leuit. 23. 24. & Numer. 29. 1. incidebat autem festum illud in C Kalendas Septembris, vnde etiam incipiebant annum Iudæi, vt noui anni mystici nos admoneat Christi tuba.

Quartò, qui Apocalypsin opinantur ad nouissima tempora præcipuè pertinere; existimabant in Apocalypseos tuba fieri allusionem ad tubam illam Christi, de qua Matthæi 24. 31. & 1. ad Cor. 15. 52. & 1. ad Thessal. 4. 16. Huc spectat opinio Cypriani Monachi, qui existimat vocem, de qua hîc agimus, ad graues comminationes spectare.

Quintò, si vox tubæ referatur (vt sæpè alias in sacra Scriptura) ad conuocandam multitudinem; fortasse non erit abs re, si intelligamus, in præsenti per vocem tubæ conuocari populum Christianum ad contemplationem mysteriorum Apocalypseos: vel etiam ad cultum diuinum, vt Isaiæ 27. 13.

D Sextò, putabit aliquis vocem tubæ in præsenti spectare ad celebrandam Ecclesiæ Christianæ fundationem; & ad offerendum sacrificium laudis; vel ad Christi coronationem. Quia sæpe vox tubæ edicit lætitiam ac celebritatem, & Dei laudem. Vide 1. Esdræ 3. n. 10. vbi tubæ sonitus auditur in templi fundatione, & 3. Reg. 1. 41. in coronatione Salomonis, & 4. Reg. 9. 13. in coronatione Iehu, & 4. Reg. 11. 14. & 2. Paral. 23. 13. in coronatione Ioas regis, & 2. Paral. 7. 6. in dedicatione tēpli, & 2. Paral. 29. n. 2. 6. in sacrificio solenni: & Eccli. 50. 18. in libatione, & Psal. 97. 6. & 150. 3. in diuinis laudibus. Huc spectant pompæ festiuæ; in quibus sonus tubæ resonabat; vt videre est 2. Regum 6. 15. & cap. 18. 16. & 1. Paral. 13. 8. & in ipsa etiam Apocalypsi festiuus est tubæ sonitus cap. 18. 22.

E Septimò, cùm in Apoc. sermo sit de victorijs Ecclesiæ, & de Diuinæ prouidentiæ triumphis; ad hæc etiam referri potest tubæ sonitus, iuxta illud Psal. 46. 6. *Ascendit Deus in iubilo, & Dominus in voce tubæ.* vide etiam 2. Paral. 20. 28. Accedit, quòd in solemni pompa ac celebritate, qua Dei arca ad modū triumphi referebatur, centum ac viginti sacerdotes tubis canentes incedebant, 2. Paral. 20. 28. & ad lætissimæ victoriæ nuncium promulgandum deseruit tuba, 1. Reg. 13. 3.

Octauò; si adeò placet, vt clangor tubæ omnino sit bellicus in præsenti; satius esse videtur, vt, quoniam Christus clangere describitur, explicetur de bello, quod Christus Dæmoni, mundo, & carni, teterrimis animarum hostibus, indicit; de quo etiam bello apertè agit Apocalypsis.

Nihilominùs certum mihi est, has omnes explicationes non esse ad mentem Apocalypseos. Etenim

quan-

Christo ipsi tubam tribuere, non ita decorũ: secus tamen ipsius concionatoribus.

quantumuis plurima afferantur ad alicuius ex his probabilitatem adstruendam; manet adhuc violentum, quòd humili ratione, ipsi Christo tubæ sonitus tribuatur. Pro quo aduertendum est, quandò munus de quo agitur, non adeò dignum & decorũ est, vt propriè ad principem pertineat; inconsiderantiæ esse illud principi arrogare, quod ipsius ministrorum proprium est. Quemadmodum in legis promulgatione in monte Sina, quamuis tubæ vox exaudita fuit, non ideò aptè dicitur, Deus ipse hunc tubæ sonum edidisse per se; sed angelus. Atque ita non rectè excogitatum erit; si, vt significetur Christum legislatorem esse, ipsi Christo detur sonus tubæ. Similiter in Euangelij prædicatione quam per suos ministros exercet, neutiquam decorum seruabitur, si repræsentetur Christum esse, qui tuba canat; sed qui suos tubicines mittat. Porrò extremi iudicij tubam Scriptura non Christo, sed suis ministris attribuit; vt patet Matthæi 24.31. *Mittet angelos suos cum tuba.* & 1. Thessal. 4.16. *Ipse Dominus in iussu, & in voce archangeli, & in tuba Dei.* vbi euidens ex contextu est, appellari tubam Dei, nō quòd Deus per se eum tubæ sonum moduletur, sed quòd vel ipsius Dei minister hunc sonitum edat, vel quòd sonus ipse ingens sit, (vsitatâ Scripturæ phrasi, vt *Cedri Dei*; &c.) Aliud est de potestate mortuos excitandi. Nam cùm illa sit propria Christi virtus; ideo dicitur Ioan 5.25. *Mortui audient vocem filij Dei.* Denique quod principe munus dignum non est, eidem non rectè accommodatur. Licèt autem Dei sit proprium *operari omnia in omnibus*, 1. Cor. 12.6. sed cùm sermo est de Christo, tanquam de causa particulari, nihil illi tribuendũ est, quod principem dedeceat. Inflare verò tubam non spectat ad principem, neq; in diei festi celebratione, neq; in congreganda multitudine, neque in triumpho, neque in bello indicendo, &c. In his omnibus non solùm est ineptum tubæ clangorem principi, vt causæ peculiari tribuere; sed etiam tubæ vocem: quia nihil illi tribuendum est, quod ipsius personam non deceat. Sunt tamen nonnulla officia adeò ex se digna, quæ ad alios directè spectare non possunt, nisi ad Principem ipsum: atque hæc quidem si ad principem referantur, illi gloriosum valde erit. Eiusmodi est vis & efficacitas, quam Christi verba habent; quod ipsius Christi opus proprium est. Et eapropter Christo apponitur gladius ab ore procedens. Quod amplius explicatur cap. 19. 21. vbi dicitur, *Ceteri occisi sunt in gladio sedentis super equũ, qui procedit de ore ipsius.* Licèt enim in suo exercitu cælestem equitatum ducat; præclarum tamen facinus mysticæ occisionis (hoc est, conuersionis animorum) adeò proprium Christi est, vt ab alio præstari non possit.

Sed dices; in præsenti capite considerari Christũ non in se ipso tantùm, sed in mirabilibus etiam, quę operatur in Ecclesia; atque adeò ea omnia, quæ per suos efficit, ipsi Christo posse in hac visione tribui. Respondeo, seruandum adhuc esse decorum: quod non fit, si tubæ vox Christo adscribatur; quòd gloriosum illi munus in prædictis sensibus non est. Quamobrem quæ hîc Christo tribuuntur egregia facinora, quæ per suos præstat, ea sunt, quæ propriè ipsius dignitatem decent.

Reiectis aliorum explicationibus de tuba, nostra statuitur.

Quærenda ergo est aliqua explicatio vocis tubæ, quæ Christum maximè deceat. Atque eiusmodi sine dubio est, quam nos in commentario sequuti sumus. Quod enim proprium Christi spiritus est, Christi ipsius voci ac doctrinæ meritò tribuitur. Atqui Iudæorum bellum, quod ipsi Ecclesiæ Christianæ acerrimum inferebant, ad Ecclesiæ eiusdem disciplinam & institutionem admirabiliter conuertere; hoc verò proprium Spiritus sancti munus est, qui est Spiritus Christi. Quare si vox tubę Iudęorum bellum aduersus Ecclesiam appositè significat; nihil potuit elegantius excogitari, quàm tubæ illius vocem Christo dare; & repræsentare Christum per eam tubam cum familiarium suorum animabus loqui. Atque hic diuinæ institutionis modus non minùs Christo est gloriosus, quàm septem libri sigilla (de quibus cap. 5.) reserare. Quia tam hoc, quàm

A illud directè est spiritus Christi officium: iuxta id 1. ad Cor. 2.10. *Nobis reuelauit Deus per Spiritum suum: Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei.*

Confirmatur hæc nostra explicatio. Quia nihil congruentius est, quàm vt eâdem omnino ratione vox tubæ tribuatur Christo, ac vox aquarum multarum. Hanc autem vocem postremam ad multarum gentium bellum esse referendam, & sacrę Scripturæ phrasis, & contextus ipse Apocalypseos efficaciter meo iudicio persuadent. Vnde perspicitur proprium etiam esse Christi facinus, Ecclesiam docere arcanam & altissimam Theologiam, quæ in huius libri ænigmatis abdita est per bellum ipsum, quo Gentes illam premebant. Qua in re illud impletum fuit, quod Christus (Ioannis 14. 26.) suis Apostolis fuerat pollicitus; *ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia.* Atqui quod Christi Spiritus docet suos, id iure ipsi Christo tribuitur. Et interna

B Spiritus sancti & Christi doctrina & institutio, Iudæorum & Gentium bello vsa fuit, tanquam voce, qua suos amicos erudiret, & sese in eorum mentem insinuaret, cælestem instillando doctrinam.

Voce aquarum multarum confusionem denotari.

Confirmatur secundò, quia vox aquarum multarum denotat confusionem; iuxta illud Lucæ 21. 25. *Præ confusione sonitus maris, & fluctuum*: docere autem eiusmodi doctrinam, quæ ingentem pacem & solatium secum afferat, atque id per belli confusionem; hoc Christi Spiritus proprium esse facilè cernitur.

Præterea negari non potest, tubæ vocem in sacræ Scripturæ phrasi esse belli symbolum. Nam tubâ classicum canitur, 2. Esdræ 4.20. & Amos 2.n.2. & cap. 3.6. & Sophoniæ 1.16. Ioëlis 2.1. Personuit etiã tuba, vt populus pro Absalone contra Dauidẽ con-

C iuraret, 2. Reg. 15.10. & simili modo 2. Reg. 20.1. In ipso etiam belli conflictu sonat vox tubæ, 1. Macha. 3.33. & cap. 4.13. & cap. 16.8. Iob 39.27. Notæ insuper sunt Gedeonis tubæ. Iudic. 7.8.16.18.20. Itaque tubæ id olim præstabant quod nunc tympana in bellis. Vide Ieremiæ 6.17. & cap. 4.14. Iudith 15.3. & 1. Machabæorum 7.35. Denique Apocalypseos tubæ bellicæ sunt; & quid aptius, quàm vt eodem modo tubæ nomen accipiatur in prologo?

In commentario ad eam propendi sententiam, vt tubæ vox in præsenti acciperetur, non vt tubæ *Hasosera*, sed vt tubæ *Sophar*. Fundamentum est; quia tubam *Sophar* certum est ab Scriptura appellari tubam corneam; eiusmodi autem sunt propriæ tubæ bellicæ.

Tubæ, litui, cornua in bellis vsitata.

Quin in alijs etiam auctoribus, vbi sermo est de bello & tuba bellica, litui & cornua frequentissimè apponuntur, vt Virgil. 3. Georgic.

D
Primus equi labor est animos atque arma videre
Bellantum, lituósque pati.———

Et Æneidos 6. agens de Miseno Æneæ tubicine,
Et lituo pugnas insignis obibat & hasta.

Idem lib. 8. initio,
Vt belli signum Laurenti Turnus ab arce
Extulit & rauco crepuerunt cornua cantu.

Item Horatius lib. 2. carminum, ode 1.
Iam nunc minaci murmure cornuum
Perstringis aures; iam litui strepunt, &c.

Et lib. 1. ode 1.
Multos castra iuuant, & lituo tubæ
Permistus sonitus———

Ouidius 3. Fastorum.
Iam lituus pugnæ signa daturus erat.

E Si quis tamen adhuc contendat, *Hasosera* etiam esse tubam bellicam; non propterea nostra corruet explicatio, dummodo de tubæ bellicæ voce sermonem esse conueniamus. Hæc enim est præcipua meę expositionis basis. Et negari non potest, quin vox tubæ in frequentissimo sacræ Scripturæ vsu bellum repræsentet. Denique omnia hac ratione mirificè cohærent; scilicet vocem aquarum multarum eo modo esse accipiendam; & in nostra explicatione vtramque vocem Christo esse dignissimam, & congruentissimam Apocalypseos argumento; vt duo illa bella in prologo indicentur, ad quæ tota ferè libri series reuocatur.

A

COMMENTARIVS.

Variæ sententiæ de prima Apocalypseos figuræ scopo & fine.

HÆc præmisisse visum est ante disputationem de primæ huius visionis scopo; id est, de significatione primæ personæ, quæ Ioanni apparuit. Permagni enim refert semel percipere, quò hæc figura potissimùm spectet, ac de singulis ipsius partibus per ordinem posteà dicemus. Nunc totius figuræ finem exponere est animus, & quid per eam significetur. Qua in re primùm mihi aliorum opiniones breuiter sunt referendæ. Nonnulli igitur hac expositione contenti, solùm notant, hac primâ figurâ Christum Saluatorem nostrum designari; atque ipsius admirandam virtutũ perfectionem, quam Christiani debeant imitari. Nec defuit, qui cogitaret, cùm Apocalypsis sit Christi prophetia, oportuisse vt initio imago aliqua siue effigies ipsius Christi collocaretur; cuius loco repositam fuisse ænigmaticam Christi figuram, vt libri principium toti prophetiæ responderet, id est, vt totus liber symbolicus esset & ænigmaticus.

B

Irenæus ait, hanc figuram ad sacerdotalem & gloriosum regni Christi aduentum pertinere. Hæc ille, forsan vt millenarius. Luisius Legionensis de nominibus Christi; asserit totum hoc ænigma ad Christi ardentem charitatem referri debere. Stunica in Zachariam sentit hanc esse Christi figuram, quatenus supremus iudex est. Ribera existimat hoc primum ænigma ad iustorum consolationem & terrorem impiorum spectare. Pererius affirmat in hac figura depingi prouidentiam, quam Christus erga suam Ecclesiam exercet, & in hoc ipso proponi exemplum gubernationis Ecclesiasticæ, quod Ecclesiæ rectores debeant imitari. Pannonius arbitratur, hanc imaginem cuilibet iusto conuenire: quia Christus & Ecclesia sunt vnum. Alijs videtur hîc depingi Christus, qua ratione est perfectissimus legislator. Multi denique opinantur, hîc singulariter exprimi Christi prouidentiam erga Ecclesias illas Asiæ, quæ per septem candelabra designantur. Hæ sunt variæ sententiæ, quas inuenio; & vix est vllus dicendi modus, ex quo nõn possit aliquid ad veram explicationem desumi. Verissima tamen sententia est, hanc primam Apocalypseos personam prologum agere, & summam totius spectaculi perstringere. Nec verò ipse primus huic expositioni auctor sum: in alijs enim nonnullis eam adumbratam saltem, si minùs expressam, reperi.

C

In comœdijs qui prologũ agit, totius argumenti summam paucis debere cõplecti, præcipit Aristoteles.

Ad cuius explicationem aduerto, rationi esse valde consentaneum, atque adeò iusta ipsius artis præcepta; vt in quauis actione siue comica, siue tragica sit, persona quæ in scenam prodit prima, totius actionis argumentum paucis explicet. Certe id in comœdijs, in tragœdijs præstari debere præcipit Aristoteles 3. Rhetoricorum cap. 17. Quod licet hac nostra tempestate (vt aiunt) ferè non obseruetur; id tamen ab Aristotele fuisse traditum, argumento est multò rationi esse congruentius. Quin & apud Isaiam credit Forerius concionem capitis primi esse ceterarum omnium illius prophetiæ summam. Facit, quòd in orationum exordijs videmus ab optimis quibusque auctoribus seruari; vt breuem ipsius orationis propositionem præmittant; quæ præcipua eorum, quæ dicenda sunt, capita complectatur.

Prima Apocalypseos figura quo pacto totius argumenti summam cõplectatur.

Ad hæc, cùm iam statuerimus huius libri argumentum ad duplex potissimùm Iudęorum ac Gẽtium bellum reuocari; dubitare non possum, veram vocis tubæ & vocis aquarum multarum expositionem (quas voces textus in prima hac visione Christo attribuit) eam esse, quæ superiùs manet explicata de vtriusque belli distinctione. Quòd si hic est earum vocum sensus; quis non videat præcipuam huius figuræ intentionem esse totius Apocalypseos argumentum summatim cõplecti? Et meâ quidem sententiâ, quemadmodum argumenti Apocalypseos persuasio plurimum confert ad scopum huius figuræ intelligendum; ita etiam harum duarum vocum (id est tubæ & maris) intelligentia non parum confirmat illud esse verum Apocalypseos argumentum, nempe de duplici illo bello. Duæ enim hæ voces, si rectè inspiciantur respondent duabus illis columnis, de quibus notatione 12. prolegomenon diximus. D

Collatio primæ huius figuræ & eius partium cum præcipuis totius Apocalypseos partibus.

Præterea in singulis huius primæ visionis partibus cernitur manifestus respectus ad multa ex ijs, quæ posteà in totius libri processu tractantur. Nam vestitus podêris respondet vestimentis albis, quibus Seniores sunt amicti, cap. 4. & byssino, quo se induit Agni sponsa cap. 19. Deinde podêris byssina & zona aurea respiciunt angelorum vestitum, qui phialas effundunt, cap. 16. Canities huiusce personæ videatur fortasse alicui referre Seniorum canos, de quibus cap. 4.

Oculorum flammæ, eædem sunt cum illis cap. 19. 12. *Oculi eius sicut flamma ignis.* Pedes ex chalcolibano ardenti sunt illi ipsi, qui angelo forti tribuuntur, cap. 10. num 1. *Pedes eius tanquam columnæ ignis.* Atque ipse ignis est, qui posteà Babylonem incendit & exurit. Septem stellæ, quas in manu gestat Christus, respondent stellis, quibus mulier illa coronatur, de qua cap. 12. Gladium oris vtrâque parte acutum inuenimus posteà cap. 19. 15. splendor solis in facie, de quo hîc, legitur pòst cap. 10. num. 1. *Facies eius vt sol*, atque eodem solis splendore mulier vndique amicitur cap. 12. De morte, inferno, & clauibus agitur deinceps non semel. Denique nihil est in toto hoc capite, cui non aliquid ex hoc spectaculo posteà respondeat. Nec in verbis solùm, sed multò magis in præcipuo sensu atque mysterio, vt suis locis videbimus. Itaque si primam hanc visionem cum tota Apocalypsi conferre velimus; nulla potest remanere dubitatio, quin hæc figura totius libri summam coërceat, atque adeò hic sit perfectus prologus; in quo iuxta rationis atque artis præcepta, tota reliqua actio paucis indicatur. E

Difficultas aduersus dicta.

Obijciet tamen aliquis hanc figuram manifestè Christum referre, vt ex ipsius patet verbis; *Fui mortuus, & ecce sum viuens in sæcula.* ac proinde coactum esse, in ea Apocalypseos summam proponi. Apocalypsis enim propriè ac directè agit de Christiana Ecclesia. Quare distinctio, quæ inter sponsum & sponsam est, aut inter caput & reliqua corporis membra, hæc eadem futura videtur inter huius figuræ & reliquarum Apocalypseos mysterium.

Solutio.

Respondeo tamen. Quicunque hanc figuram attente considerauerit, facile animaduertet, non id fuisse Spiritui sancto consilium; vt in eâ, Christi

A persona, prout est in se, exprimeretur; sed miranda opera, quæ in suis efficit. Quamobrem magno cum decoro depicta hîc fuit hæc Christi effigies admirabili totius corporis cultu atque habitu; scilicet niueis canis atque cæsarie, candidâ veste, zonâ aureâ, pedibus æreis & ardentibus, oculis flammeis, gladio ex ore prodeunte, &c. Atque magna hæc nouitas & insolentia est appositissima; vt indicetur, Christum in suis Sanctis admirabilem esse; iuxta id, quod tanquam epiphonema claudit Psalmum 67. *Mirabilis Deus in Sanctis suis, ipse dabit virtutem & fortitudinem plebi suæ.* Et notandum est huius Psalmi argumentum esse haud dubiè (vt suo loco explicabitur) idem cum argumento Apocalypseos; nimirum de victorijs, quas Ecclesia Christiana de suis hostibus fuerat consequutura. Atque vt in eo Psalmo epiphonema, quod totius Psalmi summam continet, Deum in suis Sanctis admirabilem repręsentat; ita similiter totius Apocalypseos argumentum in alia eiusdem rationis sententia venuste & eleganter comprehenditur; scilicet in hac, *Mirabilis Christus in Sanctis suis: ipse dabit virtutem & fortitudinem Ecclesiæ suæ.* Atque hic est præcipuus primæ figuræ scopus.

Psalmi 67. argumentū idem cum argumento Apocalypseos.

Hoc amplius roboratur, si consideretur illam Christi imaginem, de qua capite 5. Canticorum à B numero 10. ad finem vsque capitis agitur, non solùm Christum, prout in se est, exprimere; sed etiam prout in suis præclara & excellentia operatur. Hæc enim est vera effigies Christi, qua vult Paulus ad Rom. 13. 14. nosmetipsos indui. Atque hoc modo interpretantur illam Christi imaginē septem grauissimi doctores, Nyssenus, Paulinus, Ambrosius, Gregorius Magnus, Philo Carpathius, Guillelmus, & Honorius. Et ea est illius loci germana expositio; vt in eius libri interpretatione constabit. Itaque non est nouum, in sacra Scriptura agi sub Christi figura de ipsius Ecclesia.

Pretereà, prima Ticonij regula, quam refert & laudat Augustinus lib 3. de doctrina Christiana cap. 30. est, *Aliquando sacram Scripturam de Christo & Ecclesia loqui, quasi de vnica persona; in eis tamen locis distinguendum esse, quid Christo, quid Ecclesiæ conueniat.* In hac igitur figura sermo quidem videtur esse de Christo; & ad eum spectat gloria, tanquam ad auctorem & consummatorem, ac nostræ salutis exemplar, contextus tamen propriè agit de corpore Christi mystico, atque adeò de admirandis operibus, quæ ab ipso Christo in suis fidelibus & in eorum hostibus patrantur. Et horum omnium in Christi imagine expressio mirificam habet congruentiam, tum ad Christi cum Ecclesia vnionem significandam, tum ad denotandum, omnem Ecclesiæ gloriam in Christi tandem ipsius gloriam C cedere. Ac propter vtramque rationem familiare sacræ Scripturæ est, Deum sua ipsius Ecclesia vestire, atque ipsam vt Christi gloriam considerare.

Scripturam aliquando de Christo & Ecclesia, vt de vna persona loqui.

Licet autem textus videatur de Christo loqui, & certa ipsius signa præscribere; asserens ipsum fuisse mortuum, & ad immortalem vitam resurrexisse, & claues mortis atq; inferni habere; nullus tamen mirari debet, in Christi persona ac similitudine de Ecclesia ipsius sponsa sermonem institui. Primò, quia Ecclesiæ excellentiæ in Christi (vt dixi) decus ac gloriam & in clarissimum suæ virtutis argumentū referuntur: atq; ita qua ratione Paulus ait, *Viuo ego iam non ego; viuit verò in me Christus.* eâdem etiam dici iure posset, Christiana Ecclesia nihil esse aliud, quàm Christus in illa res miras operans. Deinde, quia Ecclesiæ excellentiæ illam Christo Domino similem reddunt; ita vt verè ac rectè dicatur Ecclesia ipsa in Christum transfigurari; cum illo simul mori atque resurgere; atque eum in diuini verbi vi & spiritu, ac in fluxarum rerum contemptu imitari. Denique Ecclesia cum Christo tam indissolubili est vnionis vinculo colligata, vt ad Christianam ipsam Ecclesiā depingendam, mysticam Christi figuram depingere elegantissimum fuerit. Qua verò ratione singula, quæ Ioannes refert de mira illa persona sibi ostensa, Apocalypseos summæ deseruiant; & in paraphrasi indicaui, & deinceps explicabo.

Quàm aptè sermo instituatur de Christo & de Ecclesia, vt de vna persona.

D AVDIVI POST ME VOCEM MAGNAM TANQVAM TVBÆ.] Quid tuba significet nuper vidimus. Sed cur Ioannes eam post tergum audiuit? Putabit aliquis, hanc Ioannis post tergum auditionem eodem esse modo intelligendam, atque illud Ezechielis 3.12. *Audiui post me vocem commotionis magnæ.* Sed valde diuersa est ratio. Ezechieli enim non à tergo sed à fronte currus cum toto illo strepitu priùs apparuerat. Et posteà capite 3. missus à Deo propheta ad populum, visionem reliquit à tergo; atque ita dum pergit, strepitum, quem ante se priùs audierat, à tergo posteà exaudit; vt præsenti adhuc currus ac rotarum stridore, quasi stimulis quibusdam agitatus, ad iussa diligentiùs properaret. At Ioannes è contrario, cùm vocem priùs à tergo accepisset auribus, conuersus fuit protinus, vt loquentem videret: cuius rei rationem modò inuestigamus.

Vers. 10.

Cur Ioannes vocem tubæ à tergo audierit.

Prima ergo expositio est, Christi prouidentiam, quæ in hac visione Ioanni ostensa fuit, ideo apparere à tergo, vt significetur singulare Dei pręsidium, quo Ioannes ipse inter ingruentia huius vitę pericula tutus erat. Et Christi quidem prouidentia rectè post nos esse fingitur; quia cùm ipsam nō videamus, ab ipsa videmur atque protegimur. Huc spectat explicatio Origenis, atque Hieronymi Ezech. 3.12.

Aliorum opiniones.

E Secunda explicatio est, ideo vocem à tergo fuisse auditam, quia reuelata sunt Ioanni, quæ erant ignota Ecclesiæ. Quod enim post nos est, nescimus, cùm illud non videamus. Ita Ambrosius, Thomas Anglicus, Pannonius, & Ribera.

Tertia est, Ioannem, qui contemplationi rerum cælestium vacabat, reuocari ad aliorum correctionem. Hanc sequuntur Anselmus, Richardus, Rupertus, Albertus, & vtraque Glossa.

Quarta è contrario existimat homines admoneri, vt à terrenis auertantur, & conuertantur ad cælestia. Serui enim sumus fugitiui; atque vt nos reuocet, clamat Christus. Ita Ambrosius & Lyra.

Quinta est Glossæ & Alberti, qui à tergo apparuisse aiunt visionem, vt Ioannes intelligeret eadem mysteria contineri in Lege & Prophetis.

Sexta est, vt Ioannes reuelationem esse Spiritus sancti agnosceret; quia Spiritus sanctus dum non videtur ab hominibus, & se monitorem & magistrum exhibet, videtur facere, *vt aures nostræ audiant verba post tergum monentis*, vt habetur Isaiæ 30.21.

Hæ omnes explicationes (vt eis nihil aliud obijciam) non cohærent cum germana vocis tubæ significatione, quæ est de bello à Iudaico populo aduersus Ecclesiam gesto, (vt suprà vidimus.)

A

Quare, quòd Ioannes tubæ vocem à tergo audiuit,& mox conuersus fuit, vt se alloquētem videret; ratio fuit, vt intelligeret se vocari ad bellum, quod iam præterierat considerandum. Ac primùm ita res se habet, vt vidimus notatione 3. prolegom. bellum scillicet Iudaicum iam tunc fuisse peractum. Nam quinque & viginti annis ante hanc visionem Ioanni ostensam Ierosolyma fuerat euersa. Deinde ad hoc repræsentandum, concinnum valde & elegans fuit, tubæ vocem post tergum sonuisse. Quod enim iam præterijt, id verè & aptè dicimur retrò reliquisse, sicut & id quod nondum euenit, dicitur ante nos esse, iuxta idad Philipp. 3. 13. *Quæ retrò sunt obliuiscens; ad ea verò, quæ sunt priora, extendens me ipsum.* Præterita sunt, τὰ ὀπίσω, siue quæ retrò; futura verò seu priora, τὰ ἔμπροσθεν. id est, quæ à fronte. Si ergo Ioanni solùm reuelaretur, quod erat futurum; neutiquam vocem Christi à tergo, sed antè audiret. Ceterùm cùm reuelatio exordium caperet ab eo, quod iam præterierat; elegantissimè fuit excogitatum, vt principio tubæ vox à tergo resonaret, vt posteaquam ipse conuersus fuit, vocem aquarum multarum (quæ persequutionis Gentium symbolum erat) à fronte audiret. Atque hanc prorsus existimo propriam esse loquutionis huius significationem.

Cur Ioannes tubæ vocem primò à tergo: deinde vocē aquarum multarum à fronte audierit?

B

Vers. 11. Quem ordinem seruarit Ioannes in septē vrbium enumeratione.

EPHESO ET SMYRNÆ, ET PERGAMO, ET THYATIRÆ, ET SARDIS, ET PHILADELPHIÆ, ET LAODICIÆ.] Eodem ordine textus has septem vrbes enumerat; quo posset eas percommodè peragrare, qui à Ioanne Apocalypsin ad illas deferret. Pathmo enim insulæ ceteris omnibus vicinior est Ephesus; inde ad septemtrionem vergenti occurrunt primò Smyrna; deinde Pergamus. Hinc deuexa linea inter orientem solem, atque meridiem tres alias Thyatiram, Sardin, ac Philadelphiam hoc eodem ordine percurrit. Et progredienti versus meridiem vltima est Laodicia. Considerenda verò hîc maxima est singularis Dei prouidentia; quæ suauiter & efficaciter disposuit, vt Ioannes ab vrbe Roma (in qua longissimè ab ijs vrbibus dissitus erat) in Pathmon insulam relegaretur; quæ Asiæ contermina atque ipsis vrbibus vicina erat; quò faciliùs inde per literas cum suis Ecclesijs agere, easdemque salutaribus institutis instruere & informare posset.

Sunt qui circa harum vrbiū nomina, & eorum significationes argutè nimis velint philosophari. Sed hæc consideratio nullo solido fundamento nititur. Nam Laodicia sonat idem, quod populus iustus, atque epistola ad Laodicenum Episcopum scripta, ipsius potiùs tepiditatis reprehensionem continet; tepidumque frigido deteriorem esse textus affirmat.

Vers. 12. Quid hic sit, videre vocem.

C

ET CONVERSVS SVM VT VIDEREM VOCEM, QVÆ LOQVEBATVR MECVM.] Sunt qui notent, in præsenti videre esse idem, quod audire, (vt Exod. 20. 18. *Populus videbat voces*) solet enim hoc verbum ad omnes sensus extendi. Ceterùm licèt alijs in locis hæc expositio locum habeat; hîc tamen nihil ad rem. Nec enim conuersus est Ioannes, vt audiret sonum, quem antea auersus audiebat: sed vt videret eum, qui secum colloquebatur. Atque ita *Vt viderem vocem* idem est, atque vt viderem quis esset, qui ea me voce compellabat. Qua loquendi ratione, ipse qui clamat appellari solet vox, vt Ioannis 23. *Ego vox clamantis in deserto:* abstractum pro concreto.

Candelabra septem Ioanni visa, cuiusmodi formæ sint excogitāda.

ET CONVERSVS VIDI SEPTEM CANDELABRA AVREA.] Certum videtur, hæc candelabra consideranda esse eiusdem omnino formæ ac figuræ; atque illa quę in templo Salomonis erant; singula scilicet septenis lucernis collucentia; quorum forma describitur Exodi 25. 31. vsque ad finem capitis. Quod licèt alicui forsan nouum videatur; ego tamen verissimum esse mihi persuadeo. Primò propter id, quod sequitur; illum scilicet, qui in medio horum candelabrorum apparuit, quasi illorum curam gerens, vestitum fuisse podêre, id est, lineâ strictâ: quæ illum sacerdotem esse facilè indicat, cùm hic esset proprius veterum sacerdotum vestitus. Cùm igitur sacerdotem audimus medium inter candelabra, protinus mentem subit manifesta ad templi Salomonici candelabra atque ad sacerdotes allusio. Atque ita illam veterum candelabrorum formam referre debent hæc, de quibus in præsenti.

D

Confirmatur; quia tota Apocalypsis plena est allusionibus ad varios veteris instrumenti locos. Quare cùm hîc apponantur candelabra aurea; alluditur proculdubiò ad aurea illa candelabra, quæ erant in templo; cùm nullibi prætereà aurea candelabra reperiantur. Accedit quòd peculiariter etiam respicere videtur hic locus Zachariæ visionem; cùm cap. 3. 4. conspexit sacerdotem Iesu mutatorijs vestitum, id est *podêre*, vt vertunt LXX. & mox cap. 4. 2. *vidit candelabrum aureum, & septem lucernas super illud.* Candelabra igitur aurea, inter quæ adstat sacerdos podêre indutus, omnino censenda sunt esse heptalychni, id est septem lucernas habentia; atque ita appellantur septiformia à Bachiario. Facit candelabri Zachariæ significatio, quæ eadem est cum horum candelabrorum significationibus. Apud Zachariam enim candelabrum illud Ecclesiam significat; vt docent ibi Hieronymus & Cyrillus.

Cur, cùm in Salomonis templo decē fuerint cādelabra; Zachariæ tamen vnū, Ioanni verò septem sunt visa.

E

Cùm igitur hæc candelabra illorum veterum similitudinem exprimant, & eorum omnium significatio sit eadem; dubitatio occurrit, cur cùm in Moysis Tabernaculo, & in visione Zachariæ vnum esset candelabrum; in templo verò Salomonis decem (3. Reg. 7. 49. & 2. Paral. 4. 7.) in præsenti sint septem? Respondetur, rationem discriminis esse; quia Ecclesia vna est & multiplex. Quamuis enim sit vnica Ecclesia Catholica, includit tamen sub se multas peculiares pro numero Episcoporum. Numerus ergo septenarius electus est in præsenti propter septem Ecclesias Asiæ (vt suprà vidimus.) Denarius autem congruentissimus fuit in templo Salomonis; quia hic est proprius multiplicationis numerus: atque in symbolis idem valent decem, quod multi, in rebus præsertim permanentibus, vt videbimus cap. 12. & 13. & 17. vbi de decem cornibus.

Superest considerare, quàm idonea fuerit excogitatio aurei candelabri cum septem lucernis & reliquo ornatu, ad Ecclesię perfectionem exprimendam; sed de hoc dicemus notatione sequenti.

NOTATIO X.

Ad septem candelabra capitis primi Apocalypseos. Consideratio candelabri aurei, quod olim Deus fieri iussit.

Candelabri aurei, quod in templo erat, consideratio.

QVONIAM candelabra aurea eadem specie visa sunt Ioanni, atque illud quod à Moyse factum est (vt vidimus in Commentariis;) ideo operæ pretium erit, contemplari & formam & significationem illius antiqui candelabri; de quo Exodi 25. 31. vsque ad finem capitis, & cap. 37. à num. 17. vsque ad 25. De eodem etiam Iosephus libr. 3. antiquit. cap. 10. Philo in libello qui inscribitur, *Quis rerum diuinarum hæres*, longè post medium; & lib. de vita Moysis, paulò post initium. Vide etiam Choul de Religione folio 10. vbi describit candelabrum, quod expressum est Romæ in arcu Titi. Nota tamen Iosephum, cùm de candelabro illo loquitur, quod Titus in triumpho portauit, hæc dicere; *Candelabrum auro factum, sed opere commutato à nostri vsus consuetudine.* Et videtur quidem candelabrum, quod marmore in eo arcu Titi expressum est, ad illius similitudinem factum, quod in triumpho gestauit Imperator. Quamobrem descriptio illa, quæ in arcu suprà dicto conspicitur, non firmam omnino facit fidem ad veram antiqui candelabri formam exactè cognoscendam. Neque plus ad eam cognitionem afferunt adiumenti picturæ, quas Arias & alij euulgarunt: quæ variæ sunt atque diuersæ; & textus verba alius hoc, alius illo modo explicat.

De septem lucernis textus sic ait; *Lucernæ luceant ex aduerso*, L X X. verò transferunt, *ab vna facie.* Vnde certum videtur esse, ellychnia non media fuisse in lucernis, sed ad latus vnum deflexa, & omnia ad Propositionis mensam conuersa; vt expressè præcipitur Num. 8. 2. *Lucernæ è regione respiciant ad mensam panum Propositionis.* Hoc non fuit animaduersum in vulgaribus picturis; quarum aliæ ellychnia in medijs lucernis collocant; alię verò non omnes ad eam partem, sed ad diuersas respicientes constituunt. Præterea in illo ipso loco Numerorum 8. 2. disertè præcipitur, vt lucernæ contra Boream respiciant. Atque ita opus erat, vt ad mensam Propositionis essent conuersæ. Quare, quod ait Iosephus candelabrum in templo fuisse obliquè positum, vt lucernæ respicerent ad Orientem & meridiem; manifestus videtur error. Quia est contra sacræ Scripturæ præceptum, & contra rectam rationem. Candelabrum enim erat ad meridianam partem templi; atque adeò ad oppositam partem conuersę erant lucernæ.

In templi candelabro, quæ fuerint sphærulæ.

Quas textus sphærulas appellat, cogitandæ sunt fuisse pomorum similitudines. Quia vox Hebræa poma significat. Atque ita in hoc candelabro est aliqua arboris similitudo; quod brachia & ramos vtrinque expandit, & floribus ac pomis est onustum. Quamuis flores, ob peculiare mysterium, non omnes ex eadem arbore fuerint desumpti, vt deinceps videbimus.

Quæ item liliorum forma.

Quod ad lilia attinet, falluntur qui ea depingunt ad similitudinem eorum florum, qui propriè appellantur irides, & sunt coloris ianthini vel cærulei. Constat enim lilia esse flores candidos, Hebraicè, *Susanim* appellatos; vnde Hispana vox defluxit, *Açucenas*, atque eadem est significatio nominis Græci, quo L X X. atque Iosephus vsi sunt, *κρίνα*, atque ita Vulgatus sequutus L X X. *lilia* dixit. Quanuis Hebræa vox, quæ in candelabri descriptione ponitur, non lilia, sed flores generali vocabulo significet. Et similiter 3. Regum 7. 49. vbi legimus, *quasi lilij flores & lucernæ desuper.* Verùm L X X. & Iosephus, vt oculati testes expresserunt, flores illos fuisse lilia.

Licèt autem L X X. & Vulgatus solùm meminerint liliorum; quia illa fortasse inter alios flores eminebant: ceterùm dubitari non debet, candelabri
A aurei flores non solùm fuisse lilia, sed etiam flores malorum granatorum, qui cytini appellantur. Nam præter sphærulas & lilia, cytinorum etiam expressè meminit Iosephus libr. 3. antiquitatum, cap. 7. quòd licèt Ruffinus ipsius interpres prætermiserit; Græcè tamen perspicuum est, ita enim legimus, πεποίηται δὲ σφαιρία καὶ κρίνα σὺν ῥοΐσκοις καὶ κρατηρηδίοις, id est, (ad verbum) *Facta sunt autem sphærulæ & lilia cum cytinis & craterculis.* Gelenius vertit, *Eratque distinctum globulis, lilijs, malis punicis, craterculis.* Sed quæ Gelenius mala punica appellat, cytini sunt; id est, primi mali punici partus cum flore. Sic enim accipienda est Græca vox ῥοΐσκος, sicut etiam
B in granatulis, quæ pendebant ex tunica hyacinthina Aaronis, quæ à LXX. interpretibus sic describuntur Exodi 28. 33. ὡσεὶ ἐξανθούσης ῥόας ῥοΐσκους, id est, quasi florentis mali punici mala punica; quæ est manifesta cytinorum descriptio. Roisci igitur, quorum meminit Iosephus in candelabro, cytini sunt, id est, flores malorum punicorum. Neque eos Iosephus de suo adderet, nisi in candelabro vidisset. Et pręter Iosephi oculati testis auctoritatem; in candelabro, quod est in arcu Titi, licèt aliqua ex parte sit ipsius figura immutata (vt Iosephus aduertit) distinctè tamen in eo reperiuntur suprà dicti cytini. Et quidem hæc coniunctio liliorum & cytinorum mysterio non vacat. Hi enim sunt præcipui flores,
C qui in Canticorum libro celebrantur. Vt in eius libri commentario videbimus. Nota prætereà, Lipomanum in descriptione candelabri, lilijs addere rosas & germina: hæc tamen, vnde ille desumpserit, ignoro.

Quæ fuerit scyphorum figura in candelabro.

Quos textus appellat scyphos in nucis modum, numero erant viginti duo; vt colligitur ex textu. Hos alij huius figuræ, alij alterius fuisse considerant. Omnes tamen vt vasa seu pateras vacuas illas depingunt. Septuaginta *craterculos* eos appellant; Arias Montanus *calices*. Ego quidem in eam partem inclino, vt hæc vasa non vacua, sed plena fuisse existimem sphærulis & lilijs; quæ (vt iam adnotauimus) poma sunt & flores. Id mihi persuadet primò, quòd
D textus ipse ait, *tres scyphi per singulos calamos, sphærulæque simul & lilia.* Vbi aptior constructio est, vt hoc modo intelligatur: Sphærulaque simul & lilium per singulos scyphos. Hoc enim est *simul*, id est, singulæ sphærulę ac lilia cum singulis scyphis. Sicut expressit textus ipse in quatuor alijs scyphis, qui sunt in hastili. Et iuxta hanc explicationem aberrant picturæ vulgares; quæ cum quolibet scypho nō sphærulam & lilium coniungunt; sed prius tres scyphos ponunt, deinde sphærulam, & posteà lilium. Huius errati auctor fuit Rabbi Salomon, vt Lyra animaduertit. Verùm Exodi interpretes omnes notant cum singulis scyphis sphærulas singulas & lilia esse debere. Ita expressè Beda, Lyra, & Caietanus.

E Secundò id mihi probatur. Quia scyphi pleni pomis ac lilijs pulchriores erunt; & hoc modo aptiorem habebunt rationem in candelabri structura: alioqui congruens ratio non facilè occurrit, cur scyphi vacui relicti sint. Et forsan cùm dicitur sphærula & lilium, accipiendus singularis numerus pro plurali; ita vt in quolibet scypho plures sint sphærulæ ac lilia (necnon cytini.) Quemadmodum cornu copia fingi solet. Aut forsan quę sphærula nominatur, in scyphum impacta debet esse; sicut glandes in natiuo illo calyce inclusæ sunt, siue insidentes. Atque hoc fortassis significant illa verba *in nucis modum.* Multi enim ex ijs fructibus, qui nuces appellantur, præter proprium corticem, habent prætereà vel folliculum, vel calycem, in quo recipiuntur. Denique alterutra ex his consideratioulbus fa-

cilè deseruit, vt calyx continere videatur, atque protegere sphærulas & lilia atque etiam cytinos. Nam & flores suos calyces habent natiuos.

Candelabrum ipsum an ductile vel tornatile fuerit.

Præterea candelabrum appellat Vulgatus *ductile*, LXX. & Philo vertunt *tornatile*; Iosephus *fusile*. Relinquo alijs expendendum, an hæc tria conciliari possint. Ego quidem LXX. lectionem cum Vulgata facilè conciliarim. Ex opere enim ductili nonnullæ partes (verbi gratia nodi aliqui) perfici solent opere tornatili. Aut fortasse tornatile ad pulchritudinem & venustatem refertur; vt nonnulli accipiunt id Canticorum 5. 14. *Manus eius tornatiles.*

Cum candelabro emunctoria etiam coniungenda.

Cùm candelabro coniungenda sunt emunctoria, de quibus Exodi 25. 38. & septem infusoria, de quibus Zachariæ 4. 2. siue lecythi sint, vt putat Ribera; siue fistulæ, vt vult Arias.

Quot auri pondo habuerit candelabrum.

Totum verò candelabrum ex auro purissimo factum esse expressè habet textus, atque aureum talentum appendisse; id est, sesquimille vncias, quæ faciunt libras Romanas 125. quæ ad nostras libras redactæ, sunt ferè 94. Animaduertit tamen Iosephus, candelabrum non fuisse solidum, sed cauum.

Cauũ fuisse, non solidum, Iosephus tradit.

Notandum est etiam hîc, Plinium libr. 34. cap. 3. meminisse candelabrorum æreorum magni pretij, præsertim quæ erant ex ære Corinthio, in Ægina elaborata. Verùm illa alterius erant figuræ & vsus; & sanè Latinum nomen à candelis deriuatur; & ea, de quibus Plinius agit, candelas sustinebant, non lucernas.

Mystica candelabri aurei significatio.

Hactenus de templi candelabro, & eius partibus. Quod ad mysticam eius significationem spectat, hæc præcipuè desumenda est ex septem lucernis. Philo, Iosephus, Clemens Alexandrinus, & Hieronymus epistola 128. in septem his lucernis septem planetas contemplantur; & sanè ad planetas habitum fuisse respectum, non inficior. Hæc tamen non potest esse præcipuè intenta significatio. Nam candelabrum est symbolum Ecclesiæ (vt exprimit Apocalypsis, & in illo etiam Zachariæ candelabro cap. 4. notant Hieronymus & Cyrillus.) Quare ea lucernarum significatio quærenda est, quæ Ecclesiæ conueniat. Nec dubium est, quin optima fuerit septem lucernarum excogitatio in candelabro, quod fiebat ad significandam Ecclesiam; cuius planetæ multò sublimiores ac nobiliores sunt. Illud ergo primò aduertendum est, in ea templi parte, quæ dicebatur Sanctum, ad dextrũ arcæ latus, fuisse candelabrum; & ad sinistrum Propositionis mensam. Quorum ratio est; nam mensa Ecclesiæ doctrinam repræsentabat (id est, sacram Scripturam) candelabrum autem vitæ sanctitatem. Et quidem, quòd mensa sit doctrinæ sacræ Scripturæ symbolum, perspicuè docent Origenes, Hieronymus, Hesychius, Gregorius, & Beda apud Lauretum. Facit, quòd Christi doctrina & sacra Scriptura appellatur panis; vt docent Origenes, Arnobius, Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, Gregorius, Hesychius, & Philo apud eundẽ Lauretum: & singillatim 12. Propositionis panes de Apostolorum doctrina explicant Cyrillus, Ambrosius, Hesychius, & Richardus. Porrò in illa mensa non modò erant panes; sed calices & pateræ ad vina libanda; vt constat Exodi 27. 29. & cap. 37. 16. & Num. 4. 7. id quod in arcu etiam Titi distinctè cernitur. Hæc igitur est mensa, hoc epulum illud Diuinæ sapientiæ, de quo Prouerb. 9. 2. & num. 4. *Comedite panem meum; & bibite vinum, quod miscui vobis*, quæ declaratio & per se est manifesta, & auctorem etiam habet magnum Dionysium epistola 9. quæ est ad Titum.

Mensa templi, & candelabrum quid significauerint.

Cùm igitur per mensam, Ecclesiæ doctrina significetur; congruenter etiam per candelabrum, eiusdem Ecclesiæ sanctitas indicatur. Quare ad Ioannis consolationem, illi ob oculos ponitur suarum septem Ecclesiarum sanctitas, quarum symbola in septem illis aureis candelabris aspiciebat. Atq; hæc candelabri significatio ex eo comprobatur, quòd iustus sæpè solet cum ardente lucerna conferri. Vide Ioan. 5. 35. *Ille erat lucerna ardens & lucens.* & Matth. 5. 16. *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona.* Quapropter in multis eiusdem candelabri lucernis, rectè vnius Ecclesiæ sanctitas

A figuratur. Concinunt Origenes, Ambrosius, & Augustinus apud Lauretum; qui docent in candelabro designari omnes bene operantes propter virtutum claritatem.

Candelabrum templi respiciebat Propositionis mensam: & cur?

Obseruandum tamen est, in candelabri ac mensæ consociatione rectè quidem doctrinæ mensam, & candelabrum sanctitati applicari. (ideò enim præcipiebatur, vt candelabrum respiceret Propositionis mensam: quia vera sanctitas illa est, quæ ad sacræ Scripturæ doctrinam conformatur.) Ceterùm si candelabrum separatim sumatur, appositum est symbolum ad optimi exempli lucem, & lucem pariter sapientiæ significandam. Quamobrem, vt mirus splendor sanctitatis & sapientiæ Ecclesiarum Christi apprimè designaretur, non necesse fuit in

B hac visione, præter septem candelabra, totidem mensas apponi. Nam candelabra ipsa cælestis etiam sapientię excellentiam egregiè significant. Atque ita cap. 11. vbi sub nomine duorum Christi testium, de Ecclesiæ sapientia & sanctitate agitur, de illis dicitur; *hi sunt duo candelabra.* Duplex namque est modus effulgendi, ac mundum lumine illustrandi: alter excellentiâ sapientiæ; virtutum exemplo alter. Et ad sanctitatis & sapientiæ distinctionem indicandam, idoneum fuit duorum candelabrorum symbolum. Hîc verò, vt intelligatur, quàm recta alios illustrandi ratio sit, sanctæ simul vitę atque sapientiæ radios effundere; eleganter etiam singulis Ecclesijs singula candelabra accommodantur; vel in mensa epulum sapientiæ significabatur, ad quod inuitantur fideles; in candelabro autem & sapientia

Mystica septem lucernarum significatio.

C & sanctitas, quæ in eis elucet. Sed vt ad septem lucernarum numerum veniamus, vidimus iam superiùs ex Origene, Ambrosio, & Augustino, ad virtutum claritatem & fulgorem referri. Quibus addo Hesychium, qui Leuitici 24. asserit lucernas candelabri esse virtutes. In hac significatione, lucernarum numerus septenarius quadrat cum numero virtutum: aptè enim illæ ad septem reduci solent, nempe ad tres Theologales, & quatuor Cardinales: vel ad septem illas, quæ septem vitijs capitalibus opponuntur; vel ad septem Spiritus sancti dona. Atq; hac ratione congruens videtur reddi ratio numeri septenarij lucernarum. Verum tamen Zachariæ locus cap. 4. 10. vbi agens de septem lucernis candelabri ait, *septem isti oculi sunt Domini, qui discurrunt in vniuersam terram.* Hic (inquam) locus postulat, vt eum præcipuè attendamus in harum septem

D lucernarum explicatione. Sapienter enim ait Idacius, lib. 3. contra Varimandum, septem lucernas in capite candelabrorum, esse septem spiritus Dei, qui in omnem terram mittuntur. Et quidem postquam Deus suum spiritum omnibus mundi nationibus elargitur, verissimè dicitur septem suos spiritus in omnem terram mittere. Nam in excellenti fidelium sanctitate effulgent in primis Dei Virtus, Beneficentia, Æquitas & mirabile Consilium: neque solum hæc, sed etiam Dei Patientia. Nam vt iustus persequutione probetur ac perficiatur, necessarium est Deum persequutorum improbitatem ac malitiam patienter sustinere. Comminatio etiam ostenditur. Nam ea, quæ iustus perpetitur, magnum supplicium peccatori minantur; iuxta illud Lucæ 23. 31. *Si in viridi ligno hæc fiunt, &c.* Denique Dei Se-

E ueritas maximè elucet in sceleratorum obduratione, quod maximum est in hac vita supplicium; atque id quoque erat ad magnam Sanctorum patientiam necessarium.

Septem oculi Domini, apud Zachariam, quid significent.

Ex illo Zachariæ loco, meo iudicio, manifestè colligitur, abs re esse per septem oculos Domini intelligere Angelos septem, siue Angelorum multitudinem. Quia sermo est de candelabro Ecclesiæ, de cuius splendore & ornatu solicitam curam gerebant Iesus & Zorobabel. Atqui in Ecclesiæ candelabro (siue sermo sit de antiqua Ecclesia Israëlitica, siue de Ecclesia Christiana) lucernæ splendentes non sunt Angeli; neque ideo negatur nos à Deo per Angelos illustrari. Ast propria Ecclesiæ lux, qua ipsa effulget, ipsius est proculdubiò sanctitas ac sapientia. Quare, sicut non est ad rem interpretatio de Angelis in septem illis candelabri lucernis; ita neque in septem illis oculis vel spiritibus Dei. Quia

Zacha-

Zacharias ait, septem lucernas candelabri esse septem illos oculos & spiritus Dei. In lucernis autem candelabri quis non videat, ineptum esse de Angelis interpretari? Quemadmodum cùm de Ioanne Baptista dicitur, *ille erat lucerna ardens & lucens*; nullus dicet lucernæ illius lucem esse Angelum Ioannis custodem.

D. Isidori de iisdem explicatio.

D. Isidorus has septem lucernas accommodat ad septem Diaconos, quos asserit ex ordine Apostolorum in qualibet Ecclesia futuros (iuxta locū Actorum 6. 5.) qui sunt in gradu sublimiori, quàm ceteri; & possunt etiam appellari Pontificis oculi. Sed non potest ea esse propria expositio. Nam septem Diaconi non sunt septem Dei spiritus qui mittuntur in omnem terram.

Ego quidem certam esse existimo Benedicti Ariæ Montani declarationem; qui septem oculos Domini de ipsius prouidentia interpretatur. Et oculorum etiam symbolum ad prouidentiam aptissimum est; vt constabit cap. 5. Apoc. num. 6. vbi de septem oculis agni dicitur, eos esse septem spiritus Dei missos in omnem terram. Illud in sua explicatione intactum prætermisit Arias; cur Diuinæ prouidentiæ oculi septem esse dicantur? id est, cur Dei prouidentia ad septem reducatur perfectiones? de quibus nos latè diximus suprà notat. V.

Obiectio.

Sed obijcies; quemadmodum Angeli non sunt ipsa Ecclesiæ Christianæ lux atque perfectio, ita etiam quod in Ecclesiæ candelabro effulget, non videri esse eandem perfectionem septem spirituum Dei. Hi enim spiritus sunt in Deo ipso; atque adeò effectiuè (quod aiunt) non formaliter perficiunt & illustrant Ecclesiam.

Soluitur.

Respondetur, esse maximè appositam loquutionem, & sæpè in sacra Scriptura vsurpatam, agere de Sanctorum virtutibus, vt de effectibus spiritus Dei, qui in ipsis habitat, valde proprijs. Atque hac ratione dicitur Deus suum spiritum hominibus immittere, atque ipse spiritus in illis habitare dicitur. Quòd si excellentia sanctitatis & sapientiæ, quæ in Ecclesia sunt, est euidens argumentum, præstantiæ & excellentiæ septem spirituum Dei; quid aliud considerari potuit in Ecclesiæ dignitate illustrius, & quod in symbolo præcipuè esset repræsentandum, quàm hæc septem Dei spirituum gloria? Certè nihil aut ipsi Ecclesiæ gloriosius, aut Deo honorificentius.

His animaduersis, facili negotio perspicitur, quàm congruenter facta fuerit ad septem planetas allusio, qui ad septem spirituum Dei symbola creati sunt; vt explicuimus notatione illa V. Et septem etiam Spiritus sancti dona (quæ in septem lucernis intelligit Beda & plerique alij) consistunt in horum Dei spirituum cognitione & communione. In capitis autem sexti Apocalypseos declaratione, ostendemus, vnum ex præcipuis rebus Apocalypseos esse tractationem, qua demonstretur in excellenti primitiuæ Ecclesiæ sanctitate inter Iudaici populi persequutiones, maximè septem Dei spiritus effulgere. Atque in hac prima visione (quæ totius libri prologus est, & argumentum indicare debebat) id fuit potissimùm spectandum. Persequutio autem Iudæorum se etiam extendit ad Christianos in septem illis Asiæ Ecclesijs degentes, vt constat ex cap. 2. n. 9. & cap. 3. n. 9.

Mystica malorum granatorum, quæ in templi candelabro erant, significatio.

Diximus de septem lucernis. Percurramus reliqua. Flores malorum granatorum indicant gloriosum Christianarum Ecclesiarum exordium. In quo enituit purpureus ille Martyrum rubor, qui eas maximè decorauit. Atque hoc felix initium ingentem deinde fœcunditatem pollicebatur.

Liliorum significatio.

Lilia propriè sunt symbola gloriosæ earundem Ecclesiarum exaltationis. Scio multos in lilijs reperire virginitatis significationem; atque in eorum cum cytinis coniunctione, Martyrum ac Virginum decus contemplantur; quod tantopere Ecclesiam exornauit. Ceterùm significatio felicis reipublicæ exordij & admirabilis exaltationis, est propria atque germana; vt videbimus in notatione ad Canticorum caput 2. Atque dum Ecclesiæ Christianæ prophetia ob oculos ponitur; sæpè gloriatur Deus illam se incepisse, atque eandem ad absolutam perfectionē prouecturum: & hoc propriè est Deum esse A, & Ω, principium, & finē. Quare valde decuit in Ecclesiarum symbolo duos illos flores interponi, quos Diuinus spiritus sapientissimè elegit ad Ecclesiæ principium ac sublimitatem repræsentanda.

Sphærulæ, cùm aurea poma sint, apprimè denotant virtutum fructum, quem Ecclesiæ arbor producit pretiosissimum. Et hæc eadem est pomorum significatio in libro Canticorum. Poma etiam aurea, sunt multarum animarum ad Christi fidem, & ad vitæ sanctitatem conuersio per efficaces conciones, & per sacramenta egregiè administrata. Hæc enim animarum lucrandi cura, Christianæ Ecclesiæ spiritus propria est; & vix antea audita erat. Florum autem & sphærularum, siue pomorum copulatio eandem hîc habet significationem, quam in Canticorum cap. 4. 13. *Emissiones tuæ paradisus malorum punicorum cum pomorum fructibus*; & in eo etiam libro distinctè de prædictis fructibus agitur.

Scyphorum significatio.

Iam scyphi (qui considerandi sunt, vt calyces, qui fructus & flores comitantur & protegunt, atque horrentes echinorum oculos imitantur) idoneè videntur ad sacras cerimonias externas, ad modestiam, & ad corporis castigationem, & alia eiusmodi applicari. Hæc enim præsidio sunt & defensioni solidis virtutum fructibus. Et eam ob causam Sancti inedijs, vigilijs, atq; alijs macerationibus suam carnem affligunt; iuxta illud Pauli, *Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo; ne fortè, cùm alijs prædicauerim, ipse reprobus efficiar.*

Mystica totius candelabri significatio.

Hæc de singulis candelabri partibus. Quòd si totum spectare velimus; auri purissimi, qua constat materies indicat, quanti sit pretij atque æstimationis apud Deum Ecclesiæ Christianæ sanctitas; & quanta in sanctissimis viris conscientiæ puritas atque integritas. Significat prætereà, aurū Christianæ perfectionis persequutionum igne probari. Quod verò fuerit ductile denotat (vt rectè Gregorius homil. 6. in Ezechielem) Ecclesiam ferendo quotidie progredi, proficere ac perfici; quod primæuis illis temporibus potissimùm quadrat. Huc spectat auri firmitas atque tenacitas; quod malleorum ictibus ad summam vsque tenuitatem productum; integrum tamen persistit & minimè fractum.

Deinde apta omnium candelabri partium coagmentatio, Ecclesiæ vnionem repræsentat. Quòd autem cauum sit, fortè innuit internum Dei spirium, quo intimi Ecclesiæ sinus pleni sunt.

Quid per candelabri infusoria designetur.

Prætereà infusoria fortassis sunt, Ecclesiæ Sacramenta. Denique quemadmodum templi candelabrum in veri Dei honorem ac venerationem ardebat; ita similiter hæc mystica candelabra in medijs tenebris effulgētia summum Deo honorem ac gloriam deferunt. Ceterùm licèt hæc omnia elegantem habeant applicationem; illustrissima tamen est in candelabro, septem lucernarum significatio; ex quibus, vt ait Philo, quæ medium tenebat locum, ceteris altiùs eminebat. Atque ita etiam Dei sapientia, & mirabilium consiliorum spiritus, qui in Apocalypseos ordine inter reliquos medius est) sublimiùs & eminentiùs caput videtur attollere, & maiorem Deo venerationem conciliare. Quemadmodum Salomonis sapientia singulariter effecit, vt eum omnes timerent ac venerarentur, 3. Reg. 3. 28. Atque eadem forsitan est ratio, quapropter Ezechielis 1. 10. dicitur, *Facies aquilæ desuper ipsorum quatuor.*

Quid per iustum talenti pondus, quo candelabrum constabat.

Oblitus interim fueram, quid significet in candelabro iustum talenti pondus. Cuius mysterium omnino magnitudinem cum æquitate coniungit. Et reuera ita accidit, vt gloriæ & excellentiæ pondus, quod in Christiana Ecclesia reperitur, licèt maximum sit, sit pariter iustissimum. Etenim, etsi totum id in Dei gratia ac singulari beneficio nitatur; hæc tamen gratia, si Christi merita respiciamus, iustissima est. Cuius argumentum, & præmij quod illi respondet magnitudo, adeò iusta & æqua sunt, adeò Sanctorū meritis debita, vt Paulus maximus Dei gratiæ concionator dixerit, 2. Tim. 4. 8. *Reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus iustus iudex, &c.*

A

COMMENTARIVS.

Vers. 13. *Similis filio hominis nũ immotus, an deambulãs Ioãni apparuerit?*

Et in medio septem candelabrorvm avreorvm similem filio hominis.] Non existimandum est, hanc figuram consistentem & immotam apparuisse, sed potiùs in medio candelabrorum ambulantem; vt explicatur cap. 2. 1. *Qui ambulat in medio candelabrorum.* Ambulat autem in medio illorum; vt foueret oleo, accenderet, & emungeret. Hîc enim est aperta allusio ad munus de candelabris curandis, quo hebdomadarius in templo Salomonis vtebatur. Quare persona, quam vidit Ioannes vestita erat podêre: id est, veste illâ lineâ, quam induebant sacerdotes.

Quid sit, similem filio hominis.

Similem filio hominis.] Similem ait. Primò, quia visio erat imaginaria; atque ideo quanuis apparuisset perfecta hominis figura, rectius erat dicere, se hominis similitudinem vidisse, quàm se vidisse hominem. Hieronymus Danielis 10. n. 5. *Ecce vir.* Symmachus; *Quasi vir. Non enim erat vir; sed viri habebat similitudinem.* Hæc Hieronymus. Vide etiam Danielis 8. n. 5. *Quasi species viri.* Deinde quia nō erat quoad omnia hominis similitudo; vt patet ex pedum descriptione, de qua infrà. Quapropter in candelabris dixit se vidisse candelabra: & in hominis figura non dixit se vidisse hominem, sed hominis similitudinem. B

Similem filio hominis.] Communis expositio erat, *similem filio hominis*, id est, similem Christo; ac si dicatur figura ea, quam Ioannes conspicit, Christo Domino esse valde similis; & illis verbis *filio hominis*, designetur ipse Christus: atque adeò ex oris similitudine agnouerit Ioannes, eâ figurâ Christum referri. Ribera tamen optime probat non dici angelum similem homini, id est Christo; sed similem homini, eò quòd humana specie apparuerit; sicut Danielis 10. 16. dicitur, *Ecce quasi similitudo hominis tetigit labia mea.* Licèt autem Christus in Euangelio sæpius se filium hominis appellet; non ideo filius hominis significat Christum. Sic enim Ezechiel etiam appellatur. Et nomen hoc *filius hominis* designare solet eum hominem, de quo est sermo; alioqui nomen commune est. Vide Numer. 23. 19. *Neque vt filius hominis, vt mutetur.* Iob 25. *Quantò magis putredo, & filius hominis.* Psal. 8. *Quid est homo, quòd memor es eius: aut filius hominis.* Ex phrasi ergo hebraica idem est homo & filius hominis; quia omnes sumus Adæ filij.

Quisnam in simili filio hominis figuretur.

Verum est hac figurâ, quæ Ioanni apparuit, significari Christum, vt ex contextu manifestè constat. Ceterùm, quia non illud potissimũ intendebatur, vt Christus in se ipso significaretur; sed quatenus in suis fidelibus admirabilis est: idcirco oportuit figuram, quam aspexit Ioannes, non fuisse Christo similem; sed potiùs aliam, atque eam valde mirabilem. C

Quòd autem in medio candelabrorum apparuerit, ratio est, quia candelabra, Christianæ Ecclesiæ excellentiam & splendorem repræsentant. Atque in medio eorum Christum incedere, hoc est ibi suam vim ac virtutem ostendere, iuxta illud Matth. 18. 20. *Ibi ego sum in medio eorũ.* Atque ideo Isaias cap. 12. 6. Ecclesiam hortatur, vt exultet atque triumphet, Deumque collaudet, *Quia magnus in medio illius sanctus Israel.*

Cur Christus in figura humana apparuerit.

Similem filio hominis.] Meritò Christus in figura humana conspicitur. Nam Deus etiam olim ante incarnationem, cùm suis prophetis & amicis apparebat (angelo scilicet misso, qui Deum ipsum repræsentaret,) humanâ induebatur figurâ. Primò, quia homo est imago Dei; & quanuis ratio imaginis non consistat in corporis figura; assumptâ tamen corporeâ figurâ eius naturæ, quę est imago Dei, assumitur similitudo hominis, ac proinde imaginis Dei repræsentatio. Atque adeò nulla figura magis decebat Dei apparitionem.

Secundò ad agendum cum hominibus, humana figura erat maximè conueniens; & singillatim ad magnam erga eos ostendendam amicitiam. Amicitia enim amantem in amatum transmutat. D

Tertiò; si finis erat, Deum in hac figura repræsentare mirabilia in hominibus operantem, quid congruentius esse potuit, quàm Deo humanam figuram, admirabilem tamen, tribuere? Quo significaretur, Deum esse, qui in ipsismet hominibus latet, & per illos admiranda facinora edit. Etenim, si Christus est, qui in Paulo operatur (vt ipse Paulus ait; *Viuo ego, iam non ego, viuit verò in me Christus*) rectè ergo consideratur, eum qui videtur, Paulum non esse. Quòd si Paulus non est, & Paulus apparet; ergo Pauli habet figuram; & qui operatur in Paulo, ipsius Pauli figuram induit. Sic ergo Deus, dum per homines res efficit admirabiles, eleganter in humana forma depingitur. Quarè aptissimum fuit (etiamsi mentem ab incarnatione abstrahamus) Christo in præsenti humanam figuram dedisse. Et idcircò non in propria figura Christus apparuit, sed in alia distincta. Nam in suis fidelibus, qui verè ab ipso distinguuntur, Christus ipse delitescit, eorum indutus figurâ. Atque figuræ ipsi, peculiares ac miras addere conditiones canorum, zonæ aureæ, pedum ardentium, &c. elegantissimum fuit; vt res admirandæ significarentur, quas in suis operatur: iuxta illud Psalm. 67. *Mirabilis Deus in Sanctis suis.* Omitto alias considerationes, quæ in Christi incarnatione nituntur, & ab alijs sapienter explicantur. Sed quòd Christus non in sua figura, sed in aliena visus sit Ioanni; meo iudicio aptissimum fuit, vt intelligamus hîc apparuisse Christum, qua ratione gerit Ecclesiæ (id est, aliorum hominum) personam. E

Vestis podêris, quæ fuerit.

Vestitvm podere.] Podêris, si etymologiam respicias, significat vestem talarem; ex vsu tamen sacræ Scripturæ, pro veste sacerdotali accipi solet. Et nonnunquam id nomen tribuitur tunicæ Pontificis hyacinthinæ; aliquando verò tunicæ lineæ, quæ erat omnibus Sacerdotibus communis. Dubitatur ergo an in præsenti sermo sit de veste podêre hyacinthina, vel linea? Respondetur, proculdubiò sermonem esse de veste linea. Et in primis ea est, quam podêrem absolutè vocat Iosephus lib. 3. Antiquit. cap. 8. & Hieronymus epistola 128. & licèt tunicæ lineæ non tribuatur podêris nomen apud LXX. in Exodo, cap. 28. 39. neque ibi exprimatur fuisse talarem; ceterùm Ezechielis 9. 2. vbi legimus, *Vir vestitus lineis*, vertunt LXX. *vestitus podêre.* Vbi Hieronymus notat, podêrem quod LXX.

transtu-

A transtulere, vnam esse ex vestibus Pontificis, quæ latinè talaris dicitur; ex eo quòd ad pedes vsque descendat. Et manifestum est, ibi Hieronymum non loqui de veste hyacinthina, sed de linea: quia vox hebraica *Badim*, significat linum. Atque eadem per lini nomen vertitur vbi legimus, *Balteus lini, ephod lini, vestimentum lini, femoralia lini*, &c. Atque iidem etiam LXX. eodem nomine sæpenumerò vertunt, & Danielis 10.5. vbi Vulgata legit, *vir vestitus lineis*, transferunt LXX. *vestitus byssina*: & alij vertunt *podêre*. Zachariæ etiam 3.4. vbi nos legimus *mutatoria*, LXX. legent *podêrem*. vbi etiam videtur esse sermo de veste byssina. Ergo nomen podêris absolutè positum apud Hieronymum, & apud LXX. designat tunicam lineam sacerdotalem.

Diluuntur difficultates, quæ cõtrà opponi possunt.

Sed his opponi potest, Primò quia Exodi 28. Septuaginta appellant podêrem tunicam hyacinthinam, non verò byssinam; & similiter ibi Augustinus. Et sic etiam loquitur Philo. Et in præsenti Hugo de tunica hyacinthina exponit. Secundò, quia Ecclesiastici 45.10. vbi nos legimus *circum pedes*, est in græco, *podêru*, & manifestè est sermo de hyacinthina, Tertiò, Sap. 18.24. podêris designat hyacinthinam; vbi dicitur, *in veste podêris totus erat orbis terrarum*. Quartò, Hieronymus epist. 128. B singillatim indicat, quousque linea illa tunica demissa esset: & ait; *vsque ad crura descendit*. Non igitur ad pedes erat demissa; atque adeò dici non potest talaris siue podêris.

Ad primum Respondetur; per solum nomen podêris nunquam intelligunt Septuaginta hyacinthinam, nisi quando ab illis additur, *podêris hyacinthina*. Et tamen licèt non addant byssina, solo nomine podêris intelligunt byssinam, Ezechielis 9.2.

Quæ fuerit vestis hyacinthina.

Ad secundum, non constat an eo nomine designetur vestis hyacinthina, Ecclesiastici 45.12. Ad tertium in eo loco podêris nomine significatur hyacinthina, (quamuis aliter alij exponant) sed ex adiunctis intelligitur, de quo podêre sit sermo: ac propterea non opus fuit ibi adijcere hyacinthinæ epitheton. Ad quartum Hieronymus etiam Ezechielis 9. vbi de byssina veste agit, explicat eam esse talarem, & ad pedes vsque descendere. Quare, quod alibi ait, *vsque ad crura descendit*; ne sibi contradicat sanctus Doctor, inclusiuè (vt aiunt) exponendum est, id est, descendit vsque ad crurum opertionem, sicut feminalia Exodi 28.42. dicuntur descendere *vsque ad femora*, & Hieronymus exponit, *vsque ad genua & poplites*.

Denique in præsenti per *podêrem* sermonem esse de veste linea manifestum est ex Danielis 10.5. C vbi legimus, *Ecce vir vnus vestitus lineis*; ad quem locum proculdubiò respexit Ioannes, vt explicabimus notatione XI. Accedit, quòd persona hæc apparuit inter candelabra & quasi de illis curam gerens; quod non erat summi sacerdotis munus; atque ita nulla ratione cohæret, vt sacerdos inter candelabra, tunicâ hyacinthinâ vestitus apparuerit.

Nota præterea, tunicam hanc lineam, quæ appellatur podêris, esse illam eandem, quæ appellari solet, Ephod lineum. Vide 1. Reg. 22.18. vbi Doëg dicitur trucidasse 85. sacerdotes vestitos Ephod lineo: & Iudicum 17.5. explicatur ephod esse vestem sacerdotalem. Vbi ex contextu constat, non esse sermonem de superhumerali pretiosissimo & Pontificali; sed de Ephod lineo. Eandem vestem LXX. appellant *stolam sanctam*, Ezech. 10. 2. Hæ autem vestes sacerdotales non fiebant ex quouis lino, sed solùm ex bysso; vt videre est Exodi 39.25. byssum autem esse lini genus pretiosissimum, splendens & candidum, expresè habetur Apocalypseos 19.8. & de hoc lini genere, & eius ingenti pretio latè Plinius lib. 19. cap. 1.

D Quod ad significationem attinet; podêris byssina, ministrorum templi erat vestitus & ornatus; qui religionis immaculatæ est egregium symbolum; vt videbimus notatione sequenti.

NOTATIO XI.

Ad illa verba capitis primi vestitum podêre. *De symbolo lini, & de tunica byssina sacerdotali.*

Quid per podêrem & zonam figuretur.

PODEREM & zonam Christi figuratè accipi debere, nemo dubitat: sed quo sensu sint accipienda, in eo variant interpretes. Primò enim quidam intelligunt sermonem esse de qualitatibus, quę verè & propriè sunt in Christo; vt de sacerdotio, quod Christus per se exercet; vel de sanctitate, & charitate, quæ in Christo sunt. Secundò; alij exponunt de ijs, quos secum Christus per amicitiam cõiungit: qua ratione fideles ipsi conuenienter dicuntur esse vestis & zona Christi. Notum est illud Ieremiæ 13.11. *Sicut lumbare*, &c. Nota est significatio tunicæ inconsutilis; & visio illa qua Christus Petro Alexandrino veste discissa se conspiciendum præbuit. Tertia explicatio est de perfectione ipsorum fidelium; nempe de sanctitate & charitate, quibus suos fideles Christus exornat. Nam quia ad conditoris gloriam spectat perfectio creaturæ; ideò appositè perhibetur Deus *amictus solis lumine sicut vestimento*, Psal. 103.2. Similiter ergo Christus rectè depingitur suorum fidelium vestitus sanctitate, charitate præcinctus. Atque hanc tertiam explicationē

E nos genuinam arbitramur. Quia Apocalypseos argumentum, quod in hac visione proponitur, non est aliud, quàm Christum esse mirabilem in Sanctis suis.

Podêrem byssinam esse sanctitatis symbolum.

Iuxta hæc diximus breuiter in commentario, podêrem byssinam esse egregium sanctitatis & immaculatæ religionis symbolum. Id quò ampliùs explicetur, obseruandum est Christianum populum esse populum sacerdotalem, qui Deum vera sanctitate colit & veneratur; id est, magno conscientiæ candore, & affectuum puritate. Hoc Christus significauit Ioan 4.23. *Venit hora quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu & veritate*. Et Iacobus in sua epistola cap. 1. 27. *Religio vera hæc est, immaculatum se custodire ab hoc sæculo*. Itaq; vera Dei veneratio ac religio in hoc præcipuè consistit, vt animus ab omni peccatorum labe detersus & à terrenis affectibus abstractus, per veram iustitiam ac morum sanctimoniam in Dei vnius obsequium penitus incumbat. Iuxta argumentum igitur Apocalypseos, ad maximam purissimæ huius religionis perfectionem

ac Dei venerationem summopere conduxit persequutio aduersus Ecclesiam concitata. Per eam enim suorum familiarium animos ab omni Deus scelerum fæce eluit, & ad rerum huius vitæ fluxarum contemptionem informauit; & animi candoris, & diuini obsequij curam edocuit. Ad hoc ergo significādum nullum aliud symbolum potuit eligi aptius atque elegantius, quam podêris byssina; vt constabit ex ijs, quæ subijciam.

Byssus quid propriè sit.

Licèt byssi nomen æquiuocum sit, vt constat ex ijs, quæ affert Rhodiginus lib. 23. cap. 8. receptissima tamen huius vocis vsurpatio est pro quodam lini specie valdè pretiosa. Sic loquitur Plinius de bysso libro 19. cap. 1. & eodem modo loquitur sacra Scriptura. Nam vestes illæ, quæ Exodi 28. 40. 42. appellantur lineæ (nempe linea stricta & femoralia sacerdotum) proculdubiò factę sunt ex bysso, quam Dominus offerri à populo iusserat, Exodi 25. 4. Atque ita eędem appellantur *byssinæ*, Exod. 39. 35. Et ab Hieronymo epistola 128. & Iosepho 3. Antiquit. cap. 8. & similiter eadem vestis appellatur *Ephod lineum*, 2. Reg. 6. 14. & stola byssina, 1. Paral. 15. 27. Porrò linum byssinum fuisse valde pretiosum, satis patet ex omnibus ijs locis, in quibus fit mentio illius in sacra Scriptura; vt Genes. 41. 42. Esther. 1. 6. Ezechielis 16. 13. & 1. Machab. 14. 43. Non tamen opus est, vt in sacris byssi nomen singulariter referatur ad illud genus lini ex Achaia, quod auri pondere vendebatur; & cui solum tribuit Plinius byssi appellationem. Sed per similitudinem tribuitur byssi nomen cuicunque optimo lino vndecumque aduecto. Optimum autem appello illud, in quo reperiantur conditiones eæ, quibus lini pretium augetur apud Plinium; nempe *eximius candor & splendor, miraque tenuitas, vnà cum densitate & æqualis fili neruositate atque constantia*. Huiusmodi linum quacumque ex prouincia sit, byssus erit. Atque ita Ægyptiam byssum variam legimus Ezechielis 27. 7. vbi varietas ad texturæ artificium videtur referenda. Quia quod ad colorem attinet, simplex est color byssi, atque ita candor & splendor commendantur in ea Apocal. 19. 8. & num. 14. Candoris autem nomine albus omnino color videtur in bysso & lino denotari. Quamuis enim Rondeletius de piscibus part. 2. libr. 1. cap. 5. referat ex Pausania, byssum Iudaicam referre colorem & splendorem auri (cuiusmodi fortasse est linum nuper ex indicis regionibus aduectum, quod *Pittam* vulgò appellant;) de hoc tamen aurei coloris lino videtur non agere sacra Scriptura. Quia eius byssum Ioannes non solùm candidam appellat, sed etiam albam, Apocal. 19. 14. vbi græcè habetur λευκὸν pro albo. Quod sæpè in sacra Scriptura requiritur, vt byssus retorta sit; ad maiorem firmitatem videtur pertinere; vt optimè neatur, & torqueatur; vt cernere est in eo linteo, quod domesticum Hispani appellamus.

Sacerdotū vestes olim ex lino.

Quòd autem vestis byssina vel linea sit religionis symbolum, in eo nititur, quòd scilicet ea erat vestis sacerdotum. Apuleius in apologia de lineo textu, *Sacerdotalis* (inquit) *est vestitus & amictus*. Et Herodotus lib. 2. num. 46. *Sacerdotes Aegyptij vestem tantummodò lineam gerunt; nec aliam eis induere fas est.* Verum est tamen, Plinij tempore (vt ipse tradit lib. 19. cap. 1. & libr. 4. cap. 29.) Ægypti sacerdotes gossipina veste indui solitos. Sed antiquus mos erat, vt lineis vterentur. Et Isiacos sacerdotes lino velatos, notat Hadrianus Iunius. Vtcumque hoc sit, illud est certum, in populo Israel vestes sacras sacerdotum fuisse lineas; atque eas adeò fuisse templi proprias, vt nec ipsi sacerdotes aut Leuitæ alibi ferè, nisi in templo illis vterentur. Quamuis enim 1. Reg. 22. 18. in Saulis domum conuenerint 85. sacerdotes vestiti Ephod lineo: illi tamen hauddubiè Ephod lineo se induerunt, ne ita facilè contemni aut violari possent. Hoc tamen eis nihil profuit, nec obstitit, quominùs vestiti Ephod lineo trucidarentur vniuersi. Rarò itaque extra templum Ephod lineo induti apparebant. Vide Ezechielis 44. 17. *Cùm ingredientur portas atrij interioris, vestibus lineis induentur; neque ascēdet super eos quidquam laneum, quando ministrant. Vittæ lineæ erunt in capitibus eorum, & feminalia linea erunt in lumbis eorum.* Et numer. 19. *Cùmque egredientur exteriùs*

A *ad populum; exuent se vestimentis suis, in quibus ministrauerant, & reponent ea in gazophylacio*. Ex hac animaduersione constat, eam vestem vt religiosam fuisse habitam: quamuis ea non ad sacerdotes solùm pertineret, sed etiam ad cantores & ceteros Leuitas, quando in templo ministrabant. Quia 2. Paral. 5. 12. legimus Leuitas & cantores vestitos byssinis, & filios eorum & fratres. Atque ita Samuel puer gerebat Ephod lineum, 1. Reg. 2. 18. quia Leuita erat, & in templo ministrabat; siue ob peculiarem deuotionem; quemadmodum nunc puerum monachali habitu vestimus. Et hac ratione Dauid eandem vestem induit, vt in pompa coram arca Dei saltaret *accinctus Ephod lineo*, 2. Reg. 6. 14. id est, *stolâ byssinâ*; vt explicatur, 1. Paral. 15. 27.

Cur byssina vestis fuerit sacerdotū propria.

B Ratio verò, cur vestis byssina ad sacerdotalis officij insigne fuerit electa, desumi potest ex ijs, quas subijciemus considerationes. Ceterùm, cùm constet lineam vestem fuisse propriam sacerdotum, & Dei ministrorum & ad ipsorum indumenta destinatam, (loquor autem de veste extima:) ex hoc, inquam, solùm aptissimum est religionis & diuini cultus symbolum. Et in hac significatione apparet, Ecclesiam bysso vestitam à Ioanne fuisse conspectā, id est, diuino cultui penitus consecratam. Et quasi aliquis rogaret, quænā esset sacerdotalis vestis eius populi, qui regale sacerdotium appellatur; Respondet Ioannes, *byssinum iustificationes sunt sanctorum.* Quasi dicat, propriam horum Dei sacerdotum vestem, qua à profanis distinguantur, esse veram sanctimoniam: iuxta id psalm. 92. 5. *Domum tuam decet sanctitudo Domine in longitudinem dierum.* Et Psal. 131.
C 9. *Sacerdotes tui induantur iustitiam.* Byssina ergo vestis, quæ Dei domus siue ministrorum Dei propria erat, aptissimum est sanctitatis symbolum. Vide Apocal. 15. 6. *Angelos vestitos lino mundo & candido.* Et cap. 4. 4. *Seniores in vestimentis albis.*

Lini proprietates & mystica earum significatio. Prima lini proprietas.

Rationes, propter quas meritò sacerdotibus & templi ministris linea vestis fuit destinata, ex ipsius lini conditionibus petendæ sunt. Prima est *mundities*; tum quia multò meliùs detergat sordes, quàm lana; tum quia lauari frequentissimè potest. Quare rectè Apuleius in Apologia de lineo textu, *mundissima lini seges*. Vide Herodotum lib. 2. num. 45. vbi ait, Ægyptios afferre vestimenta linea semper recèns abluta, huic rei præcipuè vacantes. Optimè ergo accommodatur linum mundiciæ cordis significandæ; vt fideles (qui mystici sacerdotes sunt) animaduertant curam ac diligentiam, quam in suis peccatorum maculis eluendis debent frequentissimè adhibere.
D Eandē significationem respiciebat mare illud æneum, in quo sacerdotes lauabantur sæpissimè. Et linum postulat frequenter lauari; eo quòd quæuis macula in eo propter ipsius candorem maximè offendat.

Secunda.

Secunda conditio *simplicitas*. Nam vt ait Plinius, *tentatum est tingi, & insaniam vestium accipere: ceterùm mansit candori pertinax gratia.* Lanea ac serica fucū & adulterinum colorem facilè admittunt. At linum simplicitatis amans, illum omnino respuit. Est ergo elegans Hieroglyphicum animi candidi, & ab omni fuco abhorrentis. Atque ita veræ religionis simplicitas fictionem omnem & hypocrisim auersatur.

Linum albi coloris nimium tenax.

Tertia.

Tertia conditio virtutem spectat. Linum enim præstat robore & neruositate fili; vt eleganter expen-
E dit Plinius. Gossipium ac lana segnia sunt & remissa: linum verò illis multò durius atque fortius est; & ad retia atque alia eiusmodi, in quibus vi & robore opus est, maximè idoneum. In quo illud obseruatione dignum est, quod Plinius animaduertit; esse linum, quod cùm tenue admodum sit, ita tamen sit neruosum ac robustum, vt apros in eius retia se induentes, concidat.

Lini robur ac fortitudo.

Quarta.

Quarta, *linum* (ait Plinius) *semper iniuria melius.* Quod optimè exprimit, quantopere vera sanctitas rebus aduersis, ærumnis ac persecutionibus augeatur. Iniuriæ, quas tolerat linum, donec ad optatum candorem & splendorem perueniat, plurimæ sunt; scilicet *Euelli, siccari, macerari fluuio, iterum siccari, tundi malleo stupario, decorticari, scindi spathâ ligneâ, pecti ferreis hamis, neri, in filo poliri, illidi crebrò in silice ex*

Lini tolerantia.

aqua

aqua, texi, & tundi clauis. Hinc est vt Becanus libr. 3. Hermathenæ contendat, esse optimum patientiæ symbolum: aptius tamen est, vt sanctitatis symbolum gerat, quæ afflictione & rerum aduersarum tolerantia semper euadit melior.

Quinta.

Quinta; linum in eo differt à lana, quòd hæc est propria brutarum animantium vestis; linum verò est nobilis plantæ medulla, quæ hominum industriæ abdita asseratur. Vnde Apuleius in illa Apologia, *Lana*, inquit, *segnissimi corporis excrementum, pecori detracta iam inde Orphei & Pythagoræ scitis profanus vestitus est.* ita lanea vestis videtur desidiam atque segnitiem indicare: & in lino saltem maior multò diligentia significatur.

Sexta.

Mira lini tenuitas.

Sexta; Mira est lini tenuitas atq; subtilitas, quod valde perpendit Plinius in thorace illo, qui in Rhodiorum insula in templo Mineruæ ostendebatur, cuius singula fila 365. filis constabant. Hieronymus etiam in id Ezechielis 16. *Cinxi te bysso*; ait, *Tenuissima ex bysso fila texuntur in veste Pontificu.* Hoc aptum in primis est, vt denotetur hanc mysticam veræ sanctitatis vestem non crasso (quod aiunt) filo, sed tenui atque subtili esse texendam.

Septima.

Lini vtilitas in nauigatione.

Septima; linum ingentem vtilitatem hominibus affert, *Orbem terrarum* (ait Plinius) *vltro citroque portat.* Quibus verbis ponderat magna commoda, quæ ex lino ad nauigationem sequuntur. Vela enim, quibus naues vti solent, ex lino generatim conficiuntur. Vnde linum ipsum est præcipuum instrumentum, cuius ope ac subsidio maxima nauigia, tot ac tantis oneribus stipata se mari committant, & in remotissima litora nauigent. Et semine paruo nascitur gracilis & humilis auena, vt ingentes opes ac merces vtilissimæ ex alijs prouincijs in alias aduehantur. Quod mirificè repræsentat, quàm vtilis sit toti terrarum orbi Christi fidelium sanctitas; quæ secundo diuini spiritus flamine aspirante, cælestes opes ac merces planè diuinas ad barbaras etiam Gentes & longissimè dissitas nationes comportat. Summa etiam vtilitas lini est; quòd ex eo tentoria fiant, & vela etiam in atrijs, aut locis alijs patentibus intendi solita; quæ solis ardorem arceant. Non secus iustorum sanctitas Reipublicæ vmbraculum est ab æstu; & vitæ humanæ forum spiritualiter inumbrat, vt salutariùs homines viuant.

Ingens Achaici lini æstimatio.

Magnus erat sine dubio optimæ byssi splendor; siquidem Achaica byssus auri pondere vendebatur; ita vt vncia byssi centum argẽteis nummis penderetur, aut, secundùm nouum monetæ valorem, centum decem; & libra duodecim vncijs constans, mille ac ducentos argenteos valeret; seu (noua ratione) 1320. quo pretio sericum in triginta libras vendi solet. Quin addit Pausanias, Iudææ byssum Achaica fuisse præstantiorem. Si igitur magnum ipsius splẽdorem cum ingenti pretio & magnis eius delicijs consideremus; facilè intelligimus; byssum aptè deseruire ad opes, gloriam atque delitias denotandas: quippe quæ res erat Principum valde propria. Vide Genesis 41. 42. vbi de byssina Iosephi stola in ipsius triumpho. Et Lucæ 16. 19. in diuite auaro. In eàdem verò veste, prout est sanctitatis & religionis symbolum, hæc omnia optimam habent significationem. Nihil enim honorificentius, nihil præstantius atq; gloriosius spiritu principali, quo Deus suos amicos confirmat. Nullæ sunt deliciæ, quæ veræ sanctitatis delicias vlla ex parte æquare possint; nullæ opes, quæ cũ ipsius opibus valeant comparari.

Iudaica byssi pretium ac valor.

Huc vsque de bysso, ex qua fiebat podêris sacerdotalis. Sed in ipsâ etiam vestis illius texturâ atque figurâ nonnulla sunt ad eandem sanctitatis significationem notanda. Primùm vestis illa appellatur linea stricta, Exodi 28. 4. & iuxta ea, quæ Hieronymus tradit epist. 128. ex Iosepho lib. 3. cap. 11. consi-

Linea stricta, quænam fuerit.

A deranda est, vt tunica clausa, quę ad talos vsque defluat, & cum venustate strictè corpori aptetur; hoc est, absque plicaturis & sinubus, quantum commodè fieri posset: non tamen existimanda est nimis arcta, cùm supra ceteras vestes indueretur; & ea induti sacerdotes, nudorum celeritate discurrerent, vt ait Hieronymus. Habebat autem circa collum (inquit Iosephus) amplam aperturam; cuius oræ vncinis à pectore & à tergo committebantur. Verùm pro vncinis Græcè est ἠρτημέναις, quasi dicat ligatis, seu ligaturis, à verbo ἀρτάω, quod est ligare. Atq; ita videntur ἠρτημέναι esse veluti ligulæ, quas Hispani appellant *cintas* siue *alamares.* Atque hoc est, quod dicitur Exodi 28. 39. *Stringes tunicam bysso*; quod sic

B exponunt LXX. *Cosymbi tunicarum ex bysso.* Et Latina versio pro *Cosymbi*, transfert, *nodi*: alij vertunt constrictiones. Forsan erant ocelli & orbiculi, *Ojales y botones.* Hæ aperturæ & colligaturæ ad pectus & ad terga nonnihil erant demissæ; atque ita opus fuit, quò faciliùs vestis byssina indui posset.

Cur linea sacerdotum vestis vocaretur stricta.

Ex his infertur, quare hæc tunica dicatur stricta; videlicet non tam quòd esset arcta, quàm propter cõstrictiones illas vel nodos. Atq; ita dictio, תשבץ *thasbegh*, quam Vulgatus vertit *stricta*, LXX. transtulerũt *Cosymbota*; & ex Hebræo redditur *ocellata.* Arias Montanus existimauit esse textorum ocellorum figuram; cuiusmodi in mappis belgicis siue gallicis reperiuntur. Et facit, quòd byssus Ægyptia appellatur varia, Ezechielis 27. 7. & Ammonius pro *Badim* (quod est byssina vel linea) trãsfert *tunicam variam*, Ezechielis 9. 2. & Danielis 10. 15. vt habetur in editione Sixtina LXX. interpretum. Nihilominùs certum est, alium esse sensum dictionis *thesbegh.* Quia

C LXX. testes oculati vêrtere (vt diximus) *Cosymbota.* Atque si vulgatam lectionem cum græca, hebraica cum LXX. coniungamus; omnes rectè conciliantur. Nam Cosymbi, nodi, constrictiones & ocelli in idem recidunt in ligulis siue ocellis supradictis.

Pro dictione Græca *cosymbota* ait Augustin. q. 114. visum esse interpretibus Latinis honestius exponi *cum cornibus*, quã *cum cirris.* Existimo eam versionem, quam refert Augustinus, non esse optimam; sed neque omnino aberrare. Quia cirri sunt crispati capilli, vel nodi ex illis facti; & forsan nodi, quibus adstringebatur hæc vestis, erant aliquo modo cirris similes; pręsertim si in constrictionibus illis erant ali-

D quæ ligulæ cum floccis, capillorũ instar; quales hodie fiũt. Forsan etiam cornua sunt flexus in ipsis ligulis adstrictis, (sicut curuitates & flexus fluminum appellantur cornua) aut aliqua erat cornuum similitudo in figura ligularum & constrictionum. Vtcunque id fit, materia cosymborum erat byssina, vt requirit textus.

Hęc omnia referenda sunt ad significandã promptam & agilem in diuino obsequio celeritatem. Atque ita D. Hieronymus notat, sacerdotes hac tunicâ byssinâ indutos nudorum celeritate posse discurrere. Indutum enim esse veste minimè sinuosa, eaque nodis seu laqueis constricta, habitus est prompti atque parati.

Deinde obseruant Iosephus & D. Hieronymus, tunicas has byssinas fuisse ex duplici sindone, vel è

E duplicata tela; quod fortasse ad multiplicis fili structuram spectat: quemadmodum sericum duplex dicimus, quod duplici filo contexitur. Quo significari videtur solida ac robusta virtus, quæ nullis aduersis frangatur.

Talaris vestis perseuerantiæ symbolum.

Tandem, quòd fuerit vestis talaris, à multis aptè applicatur ad virtutis perseuerãtis significationem. Quia à capite vsque ad pedes extendi, symbolum est perseuerantiæ, à principio vsque ad finem vitæ; vt notauit Nyssenus de vita Mosis, & Gregorius Magnus 1. Reg. 2.

COMMENTARIVS.

ET PRÆCINCTVM AD MAMILLAS ZONA AVREA.] Primùm circa visionem dubitatur, vtrum hîc modus nimis altè se accingendi; fuerit apud antiquæ legis sacerdotes in vsu positus? D. Hieronymus agẽs de veterum sacerdotum veste, epist. 128. ait, *Balteo stringebatur linea tunica in-*

ter vmbilicum & pectus. Iosephus verò lib. 3. Antiquit. cap. 8. asserit, lineam vestem accingi solitam circa pectus paulò axillis inferiùs. Ad hanc altitudinem cinguli dubio procul alluditur in præsenti. Ceterùm videtur intendisse Spiritus sanctus hoc cingulum altiùs adhuc, quàm prisci sacerdotes solebant, attollere; ait enim textus πρὸς τοῖς μαςοῖς, id est, ad mamillas; quod est quã maximè attolli potest zona. Notandum verò est, Angelum Danielis 10. 5. non fuisse adeò altè accinctum, cùm Propheta dicat, *Renes eius accincti auro obryzo.* At circa renes accingi, communis & est & erat se accingendi ratio, vt patet ex Iob 12. 18. & Isaiæ 11. 15. Porrò zona aurea alludit ad Angelum auro obryzo cinctum, Danielis 10. & obseruandum est, communium sacerdotum balteum fuisse ex bysso, purpura, cocco, & hyacintho intertextis, absque vllo auro. Balteus autem summi Pontificis, quo adstringebatur superhumerale & tunica hyacinthina, ex eâdem erat materia, quo balteus sacerdotum; sed erat auro intertextus. Itaque communium sacerdotum zona ex bysso & varijs coloribus constabat: zona autem Pontificis summi, ex bysso, coloribus, & auro; quam verò Daniel zonam in Angelo, & quam Ioannes in hac prima figura conspexêre, erat vtraque ex auro. Sed non opus est, eas considerare ex auri lamina; non enim inconueniens est, vt ex auro textili cogitentur. Quòd si opus est, vt non misceatur alia materia; merum aurum sine alia materia, neri ac texi potest; vt notat Plinius lib. 33. 3. B

Mystica zonæ significatio. Deinde circa significationem zonæ vide notat. XI. in principio de triplici explicandi ratione. Primò ergo nonnulli in Christo ipso considerant, vel clementiam, qua cohibet iram; vt Andreas & Aretas: vel dignitatem regiam, vt Rupertus, Zegerus, Serranus, Pererius: vel charitatem, vt Legionensis, Ribera, & Thomas Anglicus: vel sapientiam, vt Albertus. Et erit fortasse, qui de Christi iustitia exponat, iuxta id Isaiæ 11. 5. *Iustitia cingulum lumborum eius.* Secundò, aliqui Ecclesiam faciunt Christi ipsius zonam; vt Victorinus, Ticonius, Primasius, Beda. Vel aliquam Ecclesiæ partem; nam de choro Patriarcharum exponit Ambrosius. Tertia explicatio statuit id, quod est certissimum, nempe sermonem esse de Christo in Sanctis; atque adeò non esse quærendam hîc aliam zonam, nisi eam, qua Sancti sunt præcincti. Zonam ergo in præsenti de castitate Euangelica exponunt Chrysostomus, Gregorius, Haymo, Anselmus, Richardus, Glossa, Albertus, Lyra, Pannonius, & plerique alij. Eòdem spectat communis ferè expositio eorum verborum Lucæ 12. 35. *Sint lumbi vestri præcincti.* Præterea zonam hîc de pietate Christiana, vel de timore & reuerentia interpretantur Abbas Ioachimus atque Dionysius. Hæ sunt explicationes aliorum, quas referre visum est: vt omittam alias de Incarnatione, & de zodiaco. Vt autem meam sententiam aperiam, eam quatuor ad puncta reducam. C

Varia aliorum explicationes.

Auctoris sententia. Primò igitur, assero hoc symbolum zonæ propriè spectare ad præparationem animi & promptitudinem in Dei obsequium. Probatur primò, quia zona vestem podêrem comitatur: & vtraque spectat ad sacerdotis habitum. Sacerdotes verò ad id accingebantur, vt expediti essent atque parati ad templi ministeria. Secundò probatur, qui illa etiam phrasis Lucæ 12. 35. propriè spectat ad præparationem; vt egregiè ibi probat noster Maldonatus ex Cypriano, & ex varijs sacræ Scripturæ locis. Tertiò, quia hæc erat Orientalium regionum consuetudo, longis scilicet vti vestibus: ideoque qui ministraturi erant, aut iter acturi, collectam vestem cingulo stringebant ad lumbos; ne sibi impedimento esset. Iuxta hanc igitur consuetudinem, præcingere se aut lumbos accingere, idem erit, quod se ad iter vel ad ministerium comparare. Nam in modo apud Orientales vsitato induendi se, extimam vestem accingere alioqui non solebant; atque id colligitur tum ex sacra Scriptura, tum ex antiquis picturis, siue numismatis.

Altè se præcingere, quid mysticè. Secundò assero, altè se præcingere, maiorem præparationem & promptiorem diligentiam significare. Hoc constat ex Horatio Satyra 5. lib. 1. *Hoc iter ignaui diuisimus; altiùs ac nos Præcinctis vnum.* Et ex Plauto in Amphitr. *Cingitur; certè expedit se.* Et ea est sine dubio causa, quòd sacerdotes soliti essent altè se præcingere, quod Iosephus affirmat. Turnebus etiam lib. 15. Aduersariorum cap. vltimo, vbi agit de altè cincto, & Sigonius lib. 3. de iudicijs, cap. 19. aduertunt, morem altè se cingendi proprium fuisse sacerdotum. Quod apertè significabat eos promptos atque paratos esse ad Dei obsequium. Ex his constat, rationem, cur in hac visione adeò altè cingulum fuerit sublatum, eam fuisse; vt indicaretur Christi seruorum ac familiarium ad ipsius Christi ministerium præparationem ac deuotionem esse multò maiorem, quàm illam, quæ in antiquis cernebatur. D

Zona aurea quid. Tertiò, quòd zona sit aurea, meo iudicio, significat charitatis aurum esse, quod magnam in primis affert diligentiam ad res Dei ministerio conuenientes. Ideò enim vetus illud cingulum in zonam auream commutatum fuit; cùm alioqui ad significandam præparationem satis fuisset altissimè præcingi (id est ad mamillas) vt animaduerteretur, charitatem Dei & proximorum esse, quæ hanc magnam diligentiam & celeritatem secum afferat; dum pectus corroborat atque constringit. Ad robur spectare potest id Isaiæ 22. 21. *Cingulo tuo confortabo eum.* Et ad constrictionem, insignis est ille Pauli locus 2. Corinth. 5. 14. *Charitas Christi vrget nos.* & Colossen. 3. 14. *Vinculum perfectionis,* id est perfectum, quod aureæ zonæ egregiè conuenit. His adiungitur leges optimè dici constringere & obligare; & ad auream charitatis legem siue zonam Christum suas omnes leges reuocasse. Hoc verò est cingulum, quod pectus stringit, & constringendo locupletat & exornat Ex ea constrictione, mira diligentia in Diuini obsequij operibus intelligitur. Atque huic zonæ egregiè conuenit esse *zonam gloriæ,* vt loquitur Ecclesiasticus capite quadragesimo quinto, num. 8. & *balteum regum* Iob 12. 18. E

Quartò assero, non ideò expositionem de Euangelica castitate esse reijciendam, cùm eam multi auctores, illique grauissimi amplectantur. Atque eam recepisse videtur Ecclesiæ consuetudo in oratione, quam sacerdos recitat, cùm se sacro cingulo adstringit, *Præcinge me, Domine, cingulo puritatis: & extingue in lumbis meis humorem libidinis,* &c. Hæc tamen explicatio debet ad nostram de charitate reduci. Proprium enim cinguli est efficere, ne vestis hac illac diffluat: & vbi primùm in superuacuas cogitationes ac præsertim impuras distrahimur; quasi diffluit vestis, quod nobis magno est impedimento, ne celeres & expediti res ad diuinum obsequium spectantes exequutioni mandemus. Zona au-

A tem, quam Ioannes vidit, non lumbos, sed pectus stringebat. Cui optima significatio inest, scilicet Christianâ charitate, non solùm turpes actiones & affectus cohiberi, sed etiam cordis cogitationes. Quamobrem rectè notauit Chrysostomus, per zonam in lumbis legem antiquam significari, Euangelium verò per zonam ad mamillas. Et Gregorius ait aureâ zonâ ad mamillas refrænari non solùm operis, sed etiam cordis luxuriam.

Illud insuper addo, consentaneum valde fuisse, vt in hoc Apocalypseos prologo, (qui totum argumentum debet complecti) aliquid de Christianæ charitatis perfectione diceretur, quæ Euangelicæ perfectionis (de qua adeò fusè in Apocalypsi agitur) est summa: & singillatim agitur etiam in Apocalypsi de charitate & de magno incremento, quod illa in persequutionibus accepit, nempe in sigillo 2. cap. 6. & in thuribulo, cap. 8. & in libello cap. 10.

NOTATIO XII.

Ad illa verba capitis I. Præcinctum zona aurea; *de symbolo auri ad charitatis significationem.*

INTER symbolicas auri significationes, nullam inuenio, quæ illi aptiùs conueniat, quàm sanctitatis perfectio, quę in charitate perfecta consistit. Atque hoc modo auri symbolum accipiunt Augustinus, Hilarius, Gregorius, & Richardus de S. Victore apud Lauretum. Et eodem fortasse spectant, qui ad opera perfecta id applicāt; vt Arnobius, Ambrosius, Hieronymus. Et qui de perfectione obedientiæ exponunt; vt Origenes, Gregorius, & Beda apud eundem. Nos directè de charitatis perfectione interpretamur. Ad quod nouem sunt per ordinem in auro consideranda; scilicet *Generatio, splendor, pondus, facilitas materiæ, constantia, munditia, medicinæ, miracula, pretium.*

Auri charitatis symbolum. Nouem in auri symbolo consideranda. Ac primò, Generatio.

Primò in auri generatione, seu productione notandum est, quod ait Plinius lib. 33. cap. 3. *Cetera metalla igni perficiuntur. Hoc statim aurum est; cùm capitur.* C *Inuenitur autem tribus modis; scilicet fluminum ramentis, puteorum scrobibus, & ruina montium.* Deinde obseruandum est ex eodem Plinio, aurum nasci semper cum aliqua argenti mistione. *Omni auro,* inquit, *inest argentum vario pondere, quòd si quinta pars fuerit argenti, appellatur electrum.* Hæc Plinius. Sunt tamen qui pro certo asserant, alicubi nasci cum aliquo æris pondere admixto.

Aurum argēto mistum inueniri.

Auri in hac parte significatio facilis est. Nam licèt vera charitas in ipso conuersionis exordio producatur; ferè tamen affectus alios bonos quidem, non tamē ita perfectos tunc habet admixtos. Quòd verò semper aurum cum argento mixtum reperiatur; significare potest mutuam conspirationē, quam charitatis aurum cum sapientiæ argento habet. Argento enim sapientiam designari, ex aliis sacræ Scripturæ locis notum est. Et propterea videtur Deus coniunctione auri cum argento delectatus, tum in naturali productione; tum in sacræ Scripturæ symbolis. Vide Cantic. 1. 11. *Murænulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento.* Et Zachariæ 6. 11. *Sumes aurum, & argentum & facies coronas.* Huc spectat illud 1. Cor. 13. 6. *Charitas congaudet veritati.*

Quid in auri generatione symbolicè figuretur.

Argento sapientiam significari.

Item aurum reperiri in fluminum ramentis, denotat in sapientiæ fluminibus nasci veræ charitatis aurum; in contemplationis etiam puteis altè defossis similiter inuenitur: necnon in ruinis montium; id est, in maximis laboribus atque ærumnis, in quibus perfecta Dei charitas apparere solet.

Secundò, quod ad auri splendorem attinet, illud obscurare affectat Plinius; fortasse vt auri contemptor videatur; *In argento,* ait, *clarior est color, magisque diei similis: & ideo militaribus signis familiarior: quoniam is longius fulget: manifesto errore eorum, qui colorem siderum placuisse in auro arbitrantur.* Hæc ille. Communis tamen æstimatio est, solis radios aureos videri & appellari; atque aurum ipsum ceteris metallis splendidius esse. Gregorius explicans id Apoc. 21. *Ipsa verò ciuitas aurum mundum,* ait; *Auri metallum nouimus potiori metallis omnibus claritate fulgere.* Nonnihil facit illud 1. Machab. 6. 39. *Refulsit sol in clypeos aureos, &* B *resplenduerunt montes ab eis; & resplenduerunt sicut lampades ignis.* Præterea illud aurū melius reputatur, quod colorem ignis magis refert, *vt simili colore* (ait Plinius) *rubeat, quo ignis: ipsumque obryzum vocant,*

Secundò, splendor.

Splendor eximius auri ad miram charitatis gratiam & splendorem referri potest, vel potiùs ad regium charitatis ornamentum. Charitate enim vestiri, est quasi auro textili apprime elaborato ornari. Vide Psal. 44. 10. *Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato.*

Quid per auri splendorem.

Tertiò, in auri pondere manifestè hallucinatur Plinius, ait enim, *aurum non prælatum esse pondere omnibus metallis; cùm cedat plumbo.* Contrarium tamen post alios exactissimè noster Villalpandus experimento ipso demonstrauit; vt ipse ait tom. 3. in Ezechielem f. 302. & iuxta ipsius examen, proportio auri ad plumbum in pondere maior est, quàm 3. ad 2. ad argentum maior, quàm 9. ad 5. ad æs cyprium siue cupreum maior, quàm 2. ad 1. ad ferrum maior, quàm 7. ad 3. ad argentum viuum eadem est proportio, quæ 5. ad 4. ad stannum denique vt 5. ad 2. Verùm est tamen non adeò mihi esse compertum, vt Villalpandus statuere videtur, æquale scilicet esse pondus in eadem cuiusque metalli specie; id est, in magnitudine æquali nullum esse aurum purū alio puro auro ponderosius. Ego non valde mirarer, aliquod aurum reperiri, quod plus ponderis alio haberet; & aliquod plumbum leuius alio. Nam inter margaritas notum est, Orientales Occidentalibus esse multò leuiores. Et inter præcipuas margaritarum dotes pondus iure numeratur; sic enim Plinius, D *Omnis dos in candore, magnitudine, orbe, læuore, pondere.* Nihilominus tamen certissimum est, aurum rem esse ceteris omnibus grauiorem. Quare, si Plinius fieri iussit duos globos eiusdem magnitudinis; alterum aureum, alterum plumbeum; vt vtriusque pondus examinaret; fortasse ei aurifex imposuit, & pro auro supposuit argentum inauratum. Neq; enim probabile est Plinii tempore, aut plumbum tantò fuisse grauius, quàm nostrum; aut aurum tantò leuius. Hæc de pondere. Ipsius autem significatio, cum pretii significatione videtur coniungenda. Illud tamen ex Augustino addi potest, *Pondus meum amor meus;* amor enim amantem propter amicum ad quamlibet rem quantumuis abiectam suo pondere demittit. Quin & Deum ipsum ad infima terrarum sola deduxit.

Tertiò, Pondus. Aurum ceteris metallis ponderosius.

Auri proportio in pondere ad cetera metalla.

Pretiosæ margaritæ vnde æstimentur.

Quid per auri pondus.

E Quartò, in materiæ facilitate Plinius plumbum auro anteponit. Et quidem mollius esse plumbum, non inficior. Sed si omnia perpendamus, multò maior est materiæ facilitas in auro. Primò enim plumbum minimè potest in tantam tenuitatem reduci, atq; aurum. Ex auro verò videntur quodammodo mathematicæ superficies, lineæ atque puncta fieri posse. Quod licèt hyperbolem contineat; mirum tamen valde est, quantopere possit attenuari aurum. Notat Plinius, auri vnciam in septingenas & quinquagenas bracteas, quaternūm vtrinque digitorum

Quartò, materia facilitas.

Quanta sit auri facilitas præ plumbo & ceteris metallis.

gitorum dilatari: & iuxta hanc diuisionem, ex vno nummo aureo nostrorum (ex quibus octo cum dimidio conficiunt vnciam) efficiendi erant 88. panes aurei, (quos vocant,) quaternorum vtrinque digitorum. Hoc tamen tempore fieri videntur plusquam ducenti. Singuli enim æstimantur tribus marauedinis: atq; adeò ducenti panes, sexcentis. Quòd si tertia huius valoris pars, manuum structuræ ac labori assignetur; auro ipsi ducentorum panum solùm manent 400. marauedini; qui æquus est nostri nummi aurei valor. Itaq; hodie ad tenuitatem duplo maiorem redigitur aurum, quàm Plinius existimauit; cùm tamen ipse dicat, *Nihil laxiùs dilatatur*. Præterea filum, quod ex auro integrum ducitur, adeò est subtile; vt lineam Mathematicam quodammodo referat; id quod Plinij etiam tempestate ita fiebat. Ipse enim ait, *super omnia netur ac texitur lanæ modo, & sine lana. Tunicâ aureâ triumphauit Tarquinius Priscus: & Agrippina Claudij vxor induta est paludamento auro textili, sine vlla alterâ materiâ.* Præter hæc, facillimè aurum redigitur in puluerem tenuissimum; idque vel eo liquore, quem *aquam fortem* appellamus; vel etiam fumo ex plumbo; vt tradit Guilielmus Gilbertus in suo libro de magnete. Nec solùm fit aurum puluis tenuissimus, sed etiam potio; ita vt non edi tantùm possit, sed etiam salutariter bibi. Porrò ex hac materiæ facilitate prouenit, vt in auro possit scribi, & res aliæ quælibet paruo impendio inaurari. *Marmori & ijs, quæ candefieri non possunt, oui candido illinitur: ligno, glutini quadam ratione: æs inauratur argento viuo, & hydrargyro.* Ad eandem facilitatem spectat, quòd *palea citissimè aurum ardescat; cùm alioqui prunæ ligni violentissimi indomitum sit*; vt notat Plinius. Hęc in auro facilitas materię, significat charitatem omnibus sese facilè accommodare; vnde Paulus *Omnibus omnia factus sum*, 1. Cor. 9. 22. Quòd verò aurum subtiliter ad inaurandum dilatetur; mirè charitatem exprimit. *Quia vniuersa delicta operit charitas.* Prouerb. 10. 12. & Iacobi 5. 20. & 1. Pet. 4. 8. & quid est adeò vile & squalidum, quod inauratum non splendidè & ornatè tegatur?

Vesteomnino aurea Tarquinius olim Priscus & Agrippina vsi.

Quid per auri facilitatem figuretur.

Quintò, auri constantia admiranda planè est. Commune est omnibus metallis fusilia esse atque ductilia: auro verò peculiaris inest firmitas & constantia. In primis, *Auro, rerum vni, nihil igne deperit: tutò etiam in incendijs rogisque durante materia. Quinimò quò sæpiùs arsit, proficit ad bonitatem*, Plinius; &, *in igne probatur aurum*, Ecclesiast. 2. 5. Quàm igitur mirabile est aurum vel toto anno in ignem iniectum nulla ex parte consumi, & perfectius semper euadere? Deinde non minùs eadem apparet constantia auri *contra salis & aceti succos domitores rerum*: & contra eum etiam succum, quem aquam fortem appellant. Tertiò, quòd adeò possit attenuari, vt iam vidimus, nec frangatur; id etiam ad constantiam eximiam spectat. Quartò, *quàm minimum vsu deteritur; cùm argento, ære, plumbo, lineæ producantur; manusque sordescant deciduâ materiâ.* Quintò, huc spectat prunæ ligni violentissimæ indomitum esse aurum: cùm alioqui paleâ citissimè ardescat, vt iam diximus.

Quintò, auri constantia.

Auri quàm minimum vsu deteri.

Hæc constantia valde est charitatis propria, *Charitas enim nunquam excidit*, 1. Cor. 13. 8. *Et tanquam aurum in fornace probantur iusti*, Sapient. 3. 6. vera namque sanctitas aduersitatum ac tribulationum igne non decrescit, sed perficitur; non minuitur, sed augetur. Nec horribilis ignis violentiam extimescit; nec ipsius vi liquefit, aut mollitur. *Charitas patiens est; omnia suffert, omnia sustinet*, 1. Cor. 13. n. 4.

Quid per auri constantiam.

Sextò, nullum est metallum adeò mundum. Ceterorum contrectatione manus commaculantur. *Manus sordescunt decidua materia.* Auro vero nequaquam. Deinde; *Non rubigo vlla, non ærugo, non aliud ex ipso, quod consumat bonitatem, minuatue pondus.* Charitas item limpidissima est; ab auaritiæ & ambitionis sordibus valde aliena, *non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt.* 1. Cor. 13. 5. abhorret à peccatorum maculis; *non gaudet super iniquitate.*

Sextò, auri munditia.

Quid per auri munditiem.

Septimò, *aurum plurimis modis pollet in remedijs; vulneratisq; & infantibus salutariter applicatur.* Quod non maleficorum veneficio, sed naturæ potiùs beneficio præstari verisimile est. Deinde ignis cauterium auro impressum nihil carnem lædit; & neque sentitur
A ferè, neque inustæ notæ vestigium vllum relinquit. Præterea de auro potabili multa, eaq; miranda chymici prædicant: & Martinus del Rio lib. 1. de Magia cap. 5. asserit, eam rem non esse minùs vtilem ad sanandum, quàm ad alendum; & quoad fieri possit, vitam propagandam. Ceterùm difficillimum est aurum potabile conficere, in quo permulti in cassum laborarunt. Hæc de medicinis aptè possunt deseruire ad illud, quod Paulus de charitate affirmat, cùm agit, *Charitas benigna est*, id est, benefica. Et hoc est verum aurum potabile, quod tribuit immortalitatem; iuxta id Ecclesiast. 6. 16. *Amicus fidelis medicamentum vitæ & immortalitatis.*

Septimò, auri remedia.

Quid per auri remedia & medicinas.

Octauo, inter auri miracula recenseri possunt multa ex ijs, quæ diximus de facilitate materiæ, B eiusque constantia; necnon illud quod tradit Plinius; scilicet prunæ violentissimi ligni indomitum esse; paleâ verò citissimè ardescere. Huc etiam spectat, quæ de electro tradit Plinius lib. 33. cap. 4. *ad lucernarum lumina, clariùs argento splendescere.* Et illud præsertim; *Electrum, quod natiuum est, venena deprehendit: nam discurrunt in calycibus arcus cælestibus similes cum igneo stridore; & geminâ ratione prædicunt.* Hanc fortassis ob causam natiuum electrum pluris fuit, quàm purum aurum: nec immeritò. De factitio enim id non est verisimile; cùm perfacile factu sit, quatuor auri partibus vnicam argenti admiscere. Aliud præterea non minùs mirum recenset his verbis Plinius: *Non præteribo miraculum. Si auro liquescenti gallinarum membra misceantur; consumunt illud in se. Ita hoc auri venenum est.* Huc etiam fortasse spectat, quod addit ipse Plinius, *Auro superlato esse vim maleficam, gallinarum, & pecorum fœtuus.* C Itaque aurum & gallina nescio quid inter sese oppositionis & antipathiæ habent.

Octauò, auri miracula.

Mira natiui electri proprietas.

Liquescens aurum iniectis gallinæ membris consumi.

Auri & gallinæ antipathia.

Prædicta auri, præsertim cum argento coniuncti (id est, electri) miracula elegantissimè exprimit magna illa & admiranda, quæ charitas (siue sanctitas) cum sapientia coniuncta edit. Qua de re latè Apocalypseos 11. agitur sub nomine duorum illorum testium. Quòd verò clarissimè splendescat, & à veneno liberet, iridis cælestis specie ostensâ cum igneo stridore: hæc (inquam) omnia mirificam habent applicationem, de qua cap. 4. Oppositio autem & repugnantia quam aurum habet cum gallinæ carnibus, fortassis innuit, timiditatem (quę per gallinam) animal imbelle ac timidum denotatur,) charitati esse contrariam; aut corporis potiùs delitias & blandimenta.

Quid per auri miracula figuretur.

D Nonò, Dignum valde obseruatione est, aurum argento tantopere æstimatione præferri, vt auri vncia eodem pretio ac duodecim vnciæ argenti æstimetur. Atque id etiam receptum est in auro & argento, cum legitima æris admixtione conflatis: sic enim auri vncia centum valet argenteos; nec plus valoris habent vndecim argenti vncię, sed aliquanto minùs. Et maius est pretij discrimè inter aurum purum & purũ argentum. Nec verò hoc est nouum inuentum, sed antiquissima potiùs æstimatio; vt constat ex Platone. Quòd si attendatur non auri pondus, sed æqualis auri atque argenti magnitudo; globus ex auro puro, plusquàm viginti argẽtei globi eiusdem molis, (si cetera sint paria) æstimatur. Denique licèt gemmæ sint ac margaritæ, quibus homines plus valoris ac pretij, quàm auro detulere; ceterùm ad numismata, quæ ad hominum commercia sint recepta, nihil est quod non sit auri pre- E tio multò inferius.

Nonò, auri æstimatio.

Iam ingens auri pretium ad maximam charitatis æstimationem aptè refertur; quæ est veluti vsitatum numisma, pro cuius valore ac pretio hominum merita æstimantur ac rependuntur. Nec aliquod est promeritum, quod possit cum charitatis valore conferri. Quin imò sine illa nihil est, quod in Dei æstimatione alicuius pretij sit. Vide 1. Cor. 13. 1. *Si linguis hominum loquar & Angelorum, charitatem autem non habeam, &c.* Vbi multa in hâc sententiam præclarè tractat Apostolus. Et tandem concludit, *Maior autem horum est charitas.* Vide etiam Apocalypsis 3. 18. *Suadeo tibi emere aurum ignitum probatum, vt locuples fias.* Hac enim diues est & locuples homo, & absque illa inops ac pauper.

Quid per auri æstimationem.

COM-

A

COMMENTARIVS.

CAPVT AVTEM EIVS, ET CAPILLI ERANT CANDIDI, TANQVAM LANA ALBA, ET TANQVAM NIX.] Quod ad visionem attinet; sunt qui notent, Ioannem nihil dicere de barbæ canicie, sed tantùm de canicie capitis. Aptius tamen videtur, vt capillorum nomen ad barbam etiam extendatur: quia vox Græca τρίχες, pro qua noster vertit *capillos*, ad barbam quoque refertur. Atque ita non est inanis repetitio, *caput autem eius & capilli.*

Vers. 14. Capillorum nomen quò se hic extendat.

TANQVAM LANA ALBA, ET TANQVAM NIX.] Niuis comparatio applicari potest vel proximè ad lanam; ita vt dicatur canos fuisse instar lanæ candidissimæ. Vel proximè etiam potest ad canos referri: ita vt duplex sit comparatio, altera lanæ candidæ, altera niuis. Et vtrouis modo eòdem recidit sensus. In niuis autem comparatione videtur non solùm haberi respectus ad candorem; sed etiam ad pulchritudinem & splendorem. Nonnulli de proprijs lanæ ac niuis qualitatibus, nempe de calore & frigore hîc philosophantur: sed omnino extra rem. Quorsum enim hæc ad canos, de quibus agitur?

B

Sed gradum iam ad caniciei mysterium faciamus. Multi de Christi æternitate, vel de ipsius sapientia interpretantur. Suprà tamen vidimus, in hac visione non agi de Christo in se ipso, sed in suis fidelibus. Quare omnino existimo, sermonem esse de mira Ecclesiæ Christianæ sapientia. Hic enim sensus valde cohæret cum præcedentibus. Etenim podêris & zona significant (vt diximus) fidelium sanctitatem, & charitatem. Atqui congruentissimè fit, vt sanctitati & charitati sapientia adiungatur. Ordo prætereà inter tria hæc mirificè seruatur; quia prius est mundari à peccato & sanctificari; mox virtutum perfectionem in feruore charitatis amplecti; & posteà alios docere & instruere per sapientiam.

Quid canities significet.

Deinde canicies est optimum sapientiæ symbolum. Vide Prouerb. 20. 29. *Dignitas senum canicies*, scilicet propter sapientiam, quam cani præ se ferunt, & Ecclesiastici 28. 8. *Corona senum multa peritia.* Iob 12.12. *In antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia.* Sapientiæ 4.9. *Cani sunt sensus hominis.* Et meo quidem iudicio ad Dei sapientiam spectat id Danielis cap. 7.9.13.22. *Antiquus dierum sedit*, &c. Agitur enim de Deo ibi, tanquam de summo rerum omnium moderatore per infinitam sapientiam.

Canities sapientiæ symbolum.

C

Prætereà in hac prima visione, quæ summam Apocalypseos claudit, non decebat inuolui silentio magnam Christiani populi sapientiam; quæ mirũ in modum excreuit ijs persequutionibus, de quibus in hoc libro agitur. Per illas enim Christus suam docuit Ecclesiam Christianæ Philosophiæ fastigium. Et ad hanc Christianæ Ecclesiæ sapientiam spectat apertio sigillorum; quæ Iudaico populo denegata, Ecclesiæ Christianæ cõcessa fuit. Et sanè Iudaici populi sapientia, si cum Christiana comparetur, nondum erat caniciem & maturitatem assequuta.

Lanæ autem ac niuis comparationes ideò hîc coniunctæ sunt; vt vna ex parte magna senectus in laneis capillis repræsentetur; ex alia verò ingens gloria in natiuo candore niuis atque nitore. Quo significatur, sapientiæ celsitatem, qua Ecclesia Christiana splendescit, illi esse gloriosissimam.

Quorsum lanæ ac niuis comparationes hîc coniunctæ?

Ad hæc existimabit aliquis, huius figuræ canicie indicari Christianæ religionis antiquitatem; de qua latè & eleganter Eusebius lib. 1. historiæ cap. 4. August. to. 1. lib. 10. Confess. c. 43. & to. 2. epist. 49. ad Deo gratias, in solutione q. 2. & epist. 105. ad Innocentium Pap. & epist. 157. ad Optatum; & tom. 4. lib. de Catechizandis rudibus, cap. 19. & lib. de Patient. cap. 21. & tom. 7. lib. 3. contra duas epist. Pelagianorum cap. 4. Ambrosius lib. 10. in Luc. cap. 22. Tertull. in Apologet. aduersus Gentes, Clemens Alexandrinus in oratione adhortat. ad Gent. in fine, & ibidem Heruetus, ac D. Thom. 1. 2. q. 107. a. 1. Et dici posset, huius figuræ caniciem eleganter respondere illi obiectioni, quam Ecclesiæ hostes initio illi opponebant de religionis nouitate. Hi enim cani significare videntur Christianã Religionem fuisse Iudaicis ritibus ac cęremonijs multò antiquiorem; non solùm quòd in ipsius fundamentis ac figuris admirabilis huius templi structura à mundi nascentis exordijs fieri cœpta fuerit; sed etiam quia reuera antiqui Patriarchæ & Prophetæ Christiani fuisse censendi sunt; vt docet D. Thomas suprà citatus.

Christianæ religionis antiquitas.

D

Atque hæc explicatio de antiquitate Christianæ religionis fortasse non erat abs re: ceterùm alterà illa interpretatio de Ecclesiæ Christianæ sapientia est multò aptior & conuenientior.

Canticorum 5. 11. legimus, comas sponsi esse nigras: sed sicut in præsenti cani habent sensum elegantem; ita etiam ibi comæ nigræ (vt suo loco dicemus;) neque alia concordia opus est, quàm vtriusque loci intelligentia.

E

ET OCVLI EIVS TANQVAM FLAMMA IGNIS.] Dubitandum non est, quin hoc sit proprium iræ symbolum. Vide cap. 11. 19. vbi describuntur bestiæ quædam terribiles, *iræ plenæ, vaporem ignium spirantes, horrendas ab oculis scintillas emittentes.* Iob etiam 19. 6. de flamma oculorum sermo est, sub illis verbis; *terribilibus oculis*; vt explicat Mercerus verbo, לטש *latas.* In præsenti verò sermonem esse de ira Christi, patet euidenter Apoc. 19. 12. & c. 2. 18. Cur autem iratis oculi maximè rubescant, disputat Aristoteles in problem. sect. 31. problem. 3. & respondet, pręsidium caloris in eam partẽ tanquam violatam transmitti; quæ & sensu & motu facilior est. Vtcunque hoc sit, hic modus exprimendi hominem iratum vsitatissimus est apud prophanos etiam authores. Homerus enim Iliados 19. v. 16. vbi agit de Achille, ait; *oculi eius tanquam flamma*, ὄσσε σέλας. Et iterum ad finem eiusdem libri: *dentes quidem eius stridebant; oculi verò splendebant vt flamma ignis, & cor illius subibat intolerabilis ira.* Virgilius etiam 3. Georg. *Flammantia lumina torquens.* (Sermo est de angue.) Et Georg. 4. Proteo tribuit ardentes oculos præ ira. & lib. 6. Æneid. agens de Charonte, *stant lumina flamma.* Et lib. 7. de Alecto, *Flammea torquens lumina.* Seneca lib. 1. de Ira cap. 1. iratum hominem describit *micantibus oculis.* Et lib. 2. cap. 35. sic ait; *flammã lumina ardentia.* Vbi Lipsius similia ex Homero & Lucretio affert. Cicero etiam in Verrem sic loquitur, *Ardebant oculi, toto ex ore crudelitas eminebat.*

Oculi vt flamma ignis quid innuant.

Duplex Dei ira in Apocal.

Ad hæc obseruandum est duplicem Dei iram in Apocalypsi depingi; alteram antiquam, alteram nouissimam; illam in plagis tubarum, in quibus se aduersus Iudaicum populum ostendit iratum; hanc verò in phialarum plagis, quibus suæ aduersus idololatriam indignationis ingens prębet argumentum, per ipsius euersionem & conuersionem peccatorum. De hac ira nouissima diximus in prolegomenis notat. 24. & 25. Perspicuum autem est, in oculorum ardentium symbolo vtramque iram, tàm primam quàm nouissimam indicari: vt patet Apoc. 19. 12. vbi sermo est de Romani Imperij conuersione, & Christus flammeis oculis depingitur. Atque hac ira nouissima non solùm fuit vsus Christus aduersus idololatras, sed etiam erga decimam Ierosolymæ partem, quam Euangelio subiecit. A

Hæc cùm ita sint; aliquis fortè opinabitur, cùm duo sint huius figuræ oculi, in læui oculi flammis iram priorem denotari; in flammis verò dextri, posteriorem seu nouissimam, quæ gratiosa hominibus est. Sed vereor hanc significationis distinctionem oculi sinistri à dextro, subtiliorem esse, quàm solidiorem. Nam in nouissima ira rectè consideratur Christus flammas oculis euomens, absque vlla dextri aut læui oculi distinctione. Quare planiùs ac veriùs iudico sine aliquo discrimine, Christi oculorum flammas de ipsius ira intelligere; quæ interdum aduersus sola peccata feratur, interdum etiam aduersus ipsos peccatores. Atque vtrumque in suæ Ecclesiæ beneficium redundat. Nam dum sceleratos debito supplicio afficit, iustos de suis hostibus vlciscitur. B

Sed obijcies, hanc Christi iram, siue primam siue nouissimam, esse virtutem ac perfectionem Christi in se ipso, quod minimè videtur esse ad rem in huius visionis declaratione: siquidem in ea, vt suprà ostendimus, non agitur de Christo in se ipso, sed quatenus per suos res mirandas operatur. Respondetur, in Christo quidem propriè non esse iram. Quare non agitur de propria ira, sed de ipsius effectu in peccati destructione, siue in peccatoris supplicio. Ad argumentum verò Apocalypseos non spectant solùm admirabilia, quæ Christus in suis fidelibus operatur; sed supplicium etiam, quo in Ecclesiæ hostes animaduertit: hoc enim etiam facit ad Christianæ Ecclesiæ gloriam. Præterquam quòd præcipuus Christi iræ effectus est, peccatorum conuersio. Et licet hæc ira in ijs exerceatur, qui hostes priùs fuerant; non tamen eos in eodem hostium statu relinquit, sed ad suam amicitiam traducit, & Ecclesiæ filios efficit. Atque hæc est maxima Ecclesiæ victoria, vt ex hostibus amicos atque filios reddat.

Cur Christi ira in ipsius oculis exprimatur.

Prætereà, iram Christi in ipsius oculis depingere, elegantiæ fuit; iuxta id quod Aristoteles ait loco suprà citato, oculos scilicet inflammari; quia ad partem violatam ascendit calor. Quòd si hoc ita est; aptè depinguntur oculi Dei ira inflammati; eo quòd peccator Diuinæ maiestatis oculos offenderit, rem sceleratam coram ipsis patrando, & oculos maiestatis eius prouocando, vt loquitur Isaias cap. 3. 8. Et fortasse etiam oculorum Christi flammæ significant iræ Dei nullum peccatum abscondi posse. Quæ enim tenebræ impediant perspicientiam, cui oculi iaculantur claram lucem? facit illud Ieremiæ 32. 19. *Oculi eius aperti sunt, vt reddat filijs Adam secundùm fructum adinuentionum eorum.* C

Vers. 15. Qui hîc per pedes.

ET PEDES EIVS SIMILES AVRICHALCO, SICVT IN CAMINO ARDENTI.] Per pedes non defuit qui non pedes ipsos intelligeret; sed hypopodion, siue scabellum pedum, in quo insistere somniatur persona illa, quæ primò Ioanni apparuit. Sed hoc ridiculum est, & ex eo loco Danielis 10. 6. ad quem hîc alluditur, conuincitur falsitatis. Præterquam quòd figura hæc non insistebat scabello; quia ambulabat in medio candelabrorum, vt suprà vidimus.

De aurichalco variæ aliorum opiniones.

Pro aurichalco contendit Nebrissensis legendum fuisse *Chalcolibano*; & sermonem esse de thure masculo. Sed hoc est improbabile, vt videbimus notat. XIV. De succino accenso quidam. Sed hoc etiam est improbabile. Alij explicant de ære, cui admistum sit pseudargyrum; sic enim æs cogitur imitari auri colorem, de quo Strabo lib. 13. Huiusmodi est factitium aurichalcum, quod Hispani appellant, *açofar*, siue *laton*. Sed constat in sacra Scriptura, & præsertim in hoc loco, non esse sermonē de eiusmodi aurichalco. Vide Rhodiginum lib. 19. cap. 9. Alij existimabunt chalci aut æris nomen hîc posse accipi pro ea ferri specie, ex qua gladij acies conflatur. Sic enim nonnulli exponunt, nomen hebraicum *nehhoseth*; vt videre est in Thesauro hebraico. Et facit primò vicinitas hebraicarum vocum. Quia *nahhus* est acies ferri: & *nehhoseth* æs candens. Et Prado Ezechielis 1. in expositione non videtur hæc distinguere, num. 7. ait enim. *Quasi æs vel chalybs candescens.* Facit secundò, quòd etiam apud Græcos & Latinos chalcos & æs aliquando pro chalybe vsurpatur. Nihilominus constat, illud æs montis Libani, ex quo factæ sunt columnæ æneæ, & mare æneum, & cetera vasa, non fuisse ferrum; sed proprium æs, idque valde pretiosum, vt in notat. XIV. constabit. D

Prado in Ezechielem fol. 34. significat, non solùm pedes huius figuræ concipiendos esse similes aurichalco, sed totum etiam corpus; cum hoc tamen discrimine, quòd superiora complet splendor maior, inferiora verò calor vehementior: Ioannem autem de pedibus peculiariter loquutum, quia in simulacro stante meliùs deprehenditur pedum materia. Pro hac opinione prima facie stare videtur, quòd Ioannes in hac figura certissimè alludit ad similem visionem, quæ Danieli est ostensa cap. 10. num. 6. vbi dicitur, *corpus eius quasi chrysolitus.* Et infrà: *Brachia eius, & quæ deorsum sunt, vsque ad pedes, quasi species æris candentis.* Existimo tamen hoc à Ioanne conspectum simulacrum non ita fore accipiendum, vt totum esset simile aurichalco; sed solùm secundùm pedes ac tibias. Ioannes enim manus etiam conspexit, quemadmodum Daniel. Cùm ergo similitudinem ad æs candens siue aurichalcum Ioannes in pedibus constituat; & Daniel in brachijs, & in ijs, quæ deorsum sunt vsque ad pedes; nihil est cur confundamus quæ sacri Scriptores distinguunt: sed constituatur oportet differentia à Ioanne & Daniele designata; deinde idonea differentiæ ratio quæratur; & in ratione discriminis animus acquiescet. Quòd si tota figura ex aurichalco ardenti fuisset, non video cur existimandum foret, superiorem eius partem maiore splendore compleri, & inferiorem calore vehementiore æstuare. Imò verò proprium caloris est, sursum ascendere; splendoris autem, æqualiter sese sursum ac deorsum extendere. E

A His ita positis, dubitatur cur non dicat Ioannes, Pedes erant ex aurichalco; sed, *similes aurichalco?* Et similiter Daniel cap. 10. 6. *quasi species æris candentis.* Respondebit quispiam, pedes quos Ioannes aspexit, & brachia quæ vidit Daniel, cogitanda esse carnea; siquidem vtraque erat hominis viuentis figura: similitudinem autẽ aurichalci in eo fortasse consistere, quòd inflammabant & vrebant, ac si reuera essent ex ære ardenti, ceterùm hoc non cohæret. Nam si in ea solùm sita esset similitudo, quòd exurerent; non erat cur comparatio ab aurichalco seu chalcolibano singillatim, sed à metallo in genere peteretur. Deinde verba illa Danielis, *quasi species æris,* omnino postulant, vt veram æris similitudinem viderit, non modò in calore, sed etiam in colore, duritie & ceteris. Ad dubitationem igitur Respondeo, veram ac propriam loquendi rationem in visione imaginaria esse; cùm quis videt hominem, dicere, Vidi similem homini vel filio hominis, vt Ioannes dixit initio huius visionis: quia non erat verus homo, sed veri hominis imago, siue spectrum; atque ita quamuis veram aurichalci speciem viderit, aptè tamen dicit, se vidisse pedes similes aurichalco. *Pedes cur similes aurichalco.*

SICVT IN CAMINO ARDENTI.] Ex græco videbatur vertendum, *ardentes,* in nominatiuo plurali. Videtur tamen noster interpres legisse πεπυρωμένῳ, quæ lectio (ait Pererius) multò congruentiorem atque commodiorem habet sententiam. Sed quod ad nostram explicationem attinet; vtrouis modo idem est sensus. Dubitatur tamen, vtrùm comparatio ex ære iam liquefacto, an ex ære succenso quidem, sed nondum liquescente, desumatur? Ratio dubitandi est; quia æs in fornace liquefit: & æs illud montanum siue ex monte Libano, effossum, liquefactum est à Salomone ad efficiendum mare æneum, &c. Sed cùm æs priusquam liquefiat, accendatur; ab ære candente quidem siue succenso, non tamen liquefacto, videtur omnino sumpta comparatio; vt hac ratione pedes in Ioannis figura, brachia verò atque crura in visione Danielis aptam membrorum figuram & firmitatem haberent. Effingere enim eiusmodi partes ex ære liquefacto, id ad rem minimè est. Accedit, quòd in ære candente (vt infrà videbimus) allusio fit ad altare æneum, quod lignis ad sacrificia aggestis certè aliquantulum accendebatur, atque candebat; nec tamen liquefiebat. Atqui pedum ęs non alio modo est concipiendum, quàm altare æneum holocaustorum igne apparebat.

B *Num pedes ex ære liquefacto, an solido apparuerint?*

Sed dices non cohærere, quòd Ioannes viderit pedes veluti ex ære candenti; & simul potuerit notare illud esse chalcolibanum, siue pretiosum æs; quale ex monte Libano effodiebatur. Si enim coràm apponantur æs Libani candens, & aliud quoduis æs vel metallum similiter candens; non C poterit oculus inter illa discrimen inuenire. Respondeo; forsan illud æs dignosci poterat propter maiorem splendorem. Quemadmodum Plinius ait, Electrum ad lucernarum lumina clariùs argento splendescere. Sed quidquid de hoc sit; Ioanni haud dubiè fuit reuelatum, id etiam, quod oculis distinguere non posset, si coràm apponeretur; nempe illud quod ardere videbat, esse æs Libani aut æris Libani simile. Ac demum, cùm Ioannes ipse asserat pedes, quos vidit, æri ex Libano in camino ardenti similes sibi fuisse visos; textus ipse cogit, Ioannem agnouisse metalli speciem, quamuis non frigidum, sed candens atque coruscans aspexerit. Hæc de vocum acceptione hîc annotasse sit satis. Cetera, quæ hac de re disputare visum est, ad notationem XIV. reiecimus.

De pedum significatione.

PER Christi pedes, ipsius humanam naturam intelligunt Nazianzenus apud Andream, & Damascenus apud Riberam, nec non Rupertus, Pannonius, & Zegerus. Alij, pedes referunt ad posteriorem vitæ Christi partem, peculiariter passionibus obnoxiam, vt Dionysius Carthus. Sed neu- D tra harum expositionum cohæret cum huius visionis scopo, qui est agere non de Christo in se ipso, sed in suis fidelibus mirabilia patrante, vt suprà vidimus. *Pedum in camino ardenti significatio.*

Alij igitur ad mysticum Christi corpus respicientes, per Christi pedes intelligunt, vel fideles in communi, vt Lyra, vel aliquam fidelium partem. Et quidam de præcipua Ecclesiæ parte exponunt, id est, de Apostolis; sic Victorinus, Ticonius, Ambrosius, Andreas, Aretas, & Pererius in Danielem. Alij de prædicatoribus in communi, vt Haimo cap. 2. n. 18. vel de Ecclesiæ defensoribus, vt Iacobus Suarez ex Nysseno & Theodoreto, vt ipse putat. Alij de nouissimi temporis fidelibus, id est, de illis, qui ab Antichristo affligentur, exponunt. In his sunt Ticonius, Primasius, Ambrosius, Haymo, Beda, Anselmus, Glossa, Albertus, Thomas. Alij, imperfectionem aurichalci considerantes respectu auri, exponunt de infirmis atque imperfectis fidelibus; vt Richardus de S. Victore, & Ioachimus. Nec defuit qui ad falsos prophetas expositionem accommodaret, vt Caponsachius. *Variæ sententiæ de pedum significatione*

Aliud expositionis genus est, pedes huius figuræ referendos esse ad ipsius Christi affectus. Sic Pannonius, & Iacobus Suarez, vel ad aliquam Christi actionem. Et verò de actione conculcandi inimicos, id est, seuerissimè iudicandi ac vindicandi, exponunt Seraphinus de Fermo, & Ribera. Et E præter ea quæ ipsi adducunt, illud etiam considerari posset, ad supplicij seuerissimi symbolum inter cetera metalla congruentissimè æs ardens fuisse vsurpatum. Ferrum enim non ita facilè liquatur: aurum verò & argentum, etsi liquefiant, non ita noxia & exitialia sunt: plumbum autem & stannũ non tantùm pollent robore ac viribus, neque sunt carni valde inimica. Quare solùm remanet æs; quod violentissimum & valde exitiosum est, præsertim si liquefiat. Atqui hi pedes videntur aptè significare posse, *Lento quidem gradu, ad vindictam sui, diuinam iram procedere, sed tarditatem supplicij grauitate compensare.* Valer. Max. lib. 1. c. 1.

Hæ sunt aliorum expositiones, quas referre visum est. Nostra tamen expositio ad septem puncta reducitur. Primum est; huius figuræ pedes respondere pedibus angeli fortis, de quo cap. 10. 1. *Et pedes eius tanquam columnæ ignis.* Atque, vt ibi videbimus, certissimum est per illum Angelum significari firmum & stabile Dei decretum transferendi Ecclesiam & Euangelium ad Gentes. Ex quo facilè intelligitur ad profectionem prædicatorum Euangelij denotandam conuenientissimum fuisse, eam per huius figuræ pedes indicari. In eodem enim sensu, vt explicetur eadem fidelium profectio ad *Vera sententia de pedũ significatione.*

prædicandum Euangelium, dicitur Isaiæ 52.7. *Quàm pulchri super montes pedes annunciantis, & prædicantis pacem!* Et Nahum 1.15. *Ecce super montes pedes annunciantis & euangelizantis pacem.* Et ad Rom. 10.15. *Quàm speciosi pedes, &c.* atque iuxta eundem sensum dicitur, Cant. 7.1. *Quàm pulchri sunt egressus tui in calceamentis, filia principis.* Eòdem spectant crura sponsi, quæ comparantur columnis marmoreis, Cant. 5.15.

Cur figura huius pedes ex ære sint effincti.

Secundò, cùm igitur per huiusmodi pedes fuerit prædicatorum profectio ad Euangelium Gentibus promulgandum significanda; summopere conueniens fuit, huic figuræ pedes æreos effingere, ad indicandum robur & firmitatem, qua ad tantam expeditionem opus erat; & ad pericula superanda, quæ sese in ea offerrent: vt hac ratione tam ad itineris longitudinem, quàm ad tribulos, spinas, ac serpentes conculcandos minimè deficerent. Simili ratione dicitur Ieremiæ 1.18. *Ego dedi te hodie in columnam ferream, & in murum æneum: & bellabunt aduersum te, & non præualebunt.* Et cap. 15.20. *Dabo te populo huic in murum æneum fortem.* Eàdem ratione de Behemoth dicitur Iob 40.13. *Ossa eius veluti fistulæ æris.* vbi de tibijs est sermo. Vide etiam Ezechielis 40.3.

Cur item ex ære montis Libani.

Tertiò, huius profectionis & Euangelicæ prædicationis finis erat terrarum orbem illo igne accendere, de quo Christus dixit, Lucæ 12.49. *Ignem veni mittere in terram, & quid volo, nisi vt ardeat?* Ad quod congruentissimum fuit, vt huius simulacri pedes, qui ærei fingebantur, essent ex ære montis Libani, & ardentes aspicerentur. Vbi obseruandum est, quidquid Salomon ex ære ad templum & eius ministeria fecit, ex pretioso illo ære fuisse fabrefactum, quod eius parens Dauid, ex Adarezeris victoria atque vrbibus aduexerat. Quare certum est, totum illud æs fuisse ex monte Libano. Atque inter alia, quæ Salomon ex illo ære conflauit, nihil aliud erat quod semper arderet, nisi altare holocausti, iuxta illud Leuit. 6.12. *Ignis in altari meo semper ardebit.* Et quidem lignorum strues, quæ in ipsum continenter absumenda inijciebantur, ingens valde erat. Vnde illi nomen *Ariel*, id est, *leo Dei*. Atque ita certum est, vbi agitur de ardenti ære montis Libani, alludi ad holocausti altare. Ad significationem igitur ignis cælestis, & Deo sacri, nihil aliud potuit magis idoneum afferri, quàm ille ignis altaris. Si ergo Apocalypsis tota ex veteris testamenti allusionibus constat; nec alibi præterea æs montis Libani ardens, nisi in altari holocausti reperitur; iam facile est videre, figuræ huius pedes ex ære Libani ardenti, ad ignem illum holocausti respicere; atque adeò egregium esse symbolum, quo repræsentetur, pedes illos, qui Deo tantopere placent, intendere vt veræ religionis ignem in orbe vniuerso accendant; quod & fecerunt. Hic est enim ignis ille, quo Babylon exusta est.

Quartò, nostra hæc expositio non noua est. Hanc enim eandem videntur admittere ij auctores, qui in his pedibus Apostolos & Euangelicos concionatores denotari existimant; quod qui asserant, multi sunt, vt vidimus, nec ignobiles. Nec ab hac expositione discedunt, qui chalcolibano, (de quo hic est sermo) fortitudinem significari autumant. Inter quos est Irenæus; qui refert chalcolibanum ad fortitudinem fidei & perseuerantiam; & Rupertus cap. 2. num. 18. explicat de fortitudine in itineribus. Item Serranus de fortitudine ad toleranda omnia.

Inimicorũ conculcatio quo pacto hîc accipienda.

Quintò, actio illa conculcandi inimicos, de qua nonnulli interpretantur; si ad mysticam conculcationem referatur, mirificè nostræ expositioni deseruit. Nam Euangelici concionatores quidquid conculcabant, id totum cælesti illo igne succensum Deo in suauissimum holocaustum offerebant: atque hac ratione, Ecclesiæ Christianæ subijciebant orbem, scilicet conculcando. Iuxta illud Iosue 1.3. *Omnem locum quem calcauerit vestigium pedis vestri, vobis tradam.* Et Deut. 11.24. *Omnis locus, quem calcauerit pes vester, vester erit.* Huc spectat illud Psal. 59.10. *In Idumæam extendam calceamentum meum.* & similiter Psal. 107.10. Nec alius est sensus eorum verborum Psal. 109.1. *Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* Scilicet per sanctificationem; sic enim explicauit Paulus; vt in expositione eius Psalmi videbimus. Isaiæ 63.3. *Calcaui eos in furore meo:* similiter agitur de mystica & sanctificante conculcatione. Quod verò Christi hostes igne adurantur, quo ad veram religionem inflammantur; phrasis est vsitatissima sacræ Scripturæ; vt vidimus in prolegomenis notat. 24. & 25.

Sextò; nostra expositio validè confirmatur ex antecedenti & subsequenti contextu. Præcedunt enim oculi inflammati. Et ex Christi indignatione aduersus Iudaicum populum duxit originem ingens illud beneficium, quo mundum vniuersum cumulauit: vt Paulus docet ad Rom. 11.12. id quod mirè etiam repræsentatur in cap. 10. Apoc. quò hîc respicitur. Hoc de præcedenti contextu. Quòd verò ad subsequentem attinet, mox sequitur *vox aquarum multarum;* quæ indicat Gentium persecutionem aduersus populum Christianum concitatam. Atqui perspicuum est, post Euangelij promulgationem, protinus persecutionem Imperij Romani subsequutam fuisse.

Caminus ignis quid per allusionem respiciat.

Septimò; caminus ignis propriè respicit ignem altaris; quem manifestum est in sacra Scriptura caminum appellari. Isaiæ 31.9. Præter hæc tamen potest etiam hic caminus aptè significare ærumnas & calamitates, quas Euangelici concionatores in Euangelij promulgatione tolerarunt. Et omnia satis quadrant; per hos enim dolores atque martyria ipsi Christi amore succensi terram vniuersam eodem igne inflammarunt.

Restabat hunc locum conciliare cum illo Danielis 10.6. *Brachia eius, & quæ deorsum vsque ad pedes quasi species æris candentis.* Sed hoc dicemus seorsum notat. 18.

Considerata pedum ex chalcolibano significatione, facilè cernitur congruentissimum fuisse, vt huius figuræ pedes essent ex chalcolibano, non verò ex auro; nam altare holocausti non fuit ex auro, sed ex chalcolibano. Præterquam quòd ad summæ fortitudinis significationem, conuenientius fuit æneos pedes, quàm aureos effingi.

NOTA-

NOTATIO XIII.

Ad ea verba, Pedes eius similes aurichalco: *vbi examinatur, quid sit hoc in loco aurichalcum.*

Aurichalci nomine quid Ioannes intellexerit.

IN præsenti examinandum est, quid nomine Aurichalci intelligendum sit? Græcè quidem legitur *Chalcolibanon*; qua voce Antonius Nebrissensis in sua quinquagena cap. 4. contendit significari thus masculum; & addit, sic exponi à græcis omnibus commentarijs in præsenti loco; & apud Orpheum in hymnis frequentem esse titulum, *Chalcolibanos in Apollinem, in Latonam, aliósque Deos*, id est, masculum thus, seu masculi thuris sacrificiū. Quemadmodū apud Virgilium in 8. Eclog. legimus,

Antonij Nebrissensis de aurichalco opinio.

Verbenásque adole pingues, & mascula thura.

De nostra verò lectione tandem censet Nebrissensis, eam esse corruptam, & nostrum interpretem sic scripsisse, *Pedes eius similes chalcolibano*, græca voce relicta; deinceps tamen librariorum ignorantiâ, pro *chalco*, irrepsisse *aurichalcum*; & vocem Libani fuisse detractam. Nebrissensis coniectura in eo nititur; quòd in veteri manuscripto Palentino scriptum reperit, *pedes eius similes aurichalco Libani.* Præterea, quia Libani vox, duas habet significationes, alteram montis Libani, & alteram thuris, & in præsenti (ait) *significatio thuris certissima est, adeò vt si interpres aliter exposuisset, ignorantiæ arguendus esset. Quin si ita verteret* (ait Antonius) *verisimile non esset, interpretem potuisse aurichalcum, sed orichalcum. Nam orichalci vox à Latinis est recepta, aurichalcum verò dici non posse testatur Festus, & persuadet ratio, quia non fit compositio ex voce Græca & Latina.* Hæc Antonius.

Reijcitur Nebrissensis opinio.

Nihilominus tamen assero in primis, si generatim loquamur, & ab hoc loco mentem abstrahamus; non ita esse certum, vt statuit Antonius, Chalcolibanon apud antiquos Græcos significare thus masculum. Primò, quia licet Libanos habeat thuris significationem; chalcos tamen propriè significat æs: atqui æreum thus pro masculo thure durissimum est. Quamuis enim dici soleat turris ahenea & murus aheneus pro forti; verùm nō dicitur masculum thus à summa fortitudine, sed à puritate & candore. Vt notat Plinius lib. 12. cap. 16. Nec verò aptum est epithetum *thus forte*; neque hæc est analogia, qua nonnulli fructus & gemmæ appellantur mares, sed propter præstantiam; vt videre est apud Pliniū l. 37. cap. 7. vbi sæpe vtitur in gemmis distinctione marium à fæminis. Quòd si Chalcolibanos accipi posset pro thure; fortassis dici posset æris adiectionem ad pretium spectare. Quemadmodum Plinius l. 21. cap. 7. agens de Saliunca ait, eam herbam esse tantæ suauitatis, vt metallum esse cœperit; id est, eam tanti æstimari, ac si esset nummus. Adhuc tamen violentum est, thus ea ratione æreum appellari. Deinde Dictionaria græca Henrici Stephani, Scapulæ atque aliorum nullam eiusmodi significationem Chalcolibano apponunt; sed asserunt potiùs esse speciem metalli.

Thus masculū quod propriè vocetur.

Ad id verò, quod Nebrissensis affert ex Orphei inscriptionibus, respondeo, me Orpheum non vidisse; suspicari tamen ex illis titulis colligi non posse, Chalcolibanon significare thus masculum; non enim ineptus erat titulus, *Statua Apollini ex orichalco, vel, Oblatio orichalci, Latonæ*, &c. præsertim si orichalcum res sit pretiosissima, de quo infrà.

Chalcolibanum hic non pro specie thuris, sed pro æris specie accipiendum.

Secundò affirmo in hoc saltem loco Apocalypseos, euidens meo iudicio esse, Chalcolibanon non accipi pro specie thuris, sed prò specie æris. Pro quo in primis est auctoritas Vulgatæ & Latinorum omnium cum bona Nebrissensis venia. Deinde, vt videbimus notat. XVIII. in tota hac figura manifestissima est allusio ad figuram illam Danielis 10. vnde ad id quod ibi dicitur num. 6. *Brachia eius, & quæ deorsum sunt vsque ad pedes, quasi species æris candentis*, hæc in Apoc. respondent, *Pedes eius similes aurichalco; sicut in camino ardenti.* Et neque in Hebræo neque in

A Græco vllus est odor thuris in loco Danielis: quia hebraicè legitur, כעין נחשת קלל, *Kegheìn nehhóseth calal*: vbi Pagninus vertit, *Sicut color æris candētis.* Arias & Thesaurus, *sicut oculus æris politi.* Græci omnes, *sicut species æris candentis.* Quibus adde in Hebræo, eodem prorsus modo legi Ezechielis 1. n. 7. vbi noster interpres, *Scintillæ sicut aspectus æris candentis.* LXX. *Quasi fulgurans æs.* & Prado ibi, *Scintillæ*, ait, *quas scilicet vibrabat fornax accensa, in animalibus ipsis repercussæ coruscabant, quasi æs vel chalybs candescens*, pag. 22.

Quis ergo non videat Ioannem in hoc loco respexisse & expressisse Danielis, & Ezechielis verba; præsertim cùm maioris explicationis gratia addiderit, *sicut in camino ardenti?* Vnde etiam confirmari

B potest nullam hîc esse thuris mentionem. Thus enim super prunas adoleri solet; sed in fornacem siue in caminum immitti neutiquam. His expensis existimo nullam Nebrissensis opinioni probabilitatem manere. Quare miror nonnullos ipsam quasi probabilem referre, nullâ interim impugnatione seu refutatione adhibitâ.

Præter hæc, pro vulgatæ lectionis sensu optima sumitur confirmatio ex pulchritudine mystici sensus, de quo in huius loci commentario. Ad id verò, quod nobis opponit Antonius ex Græcis commentarijs, fateor Andream & Aretam vtramque expositionem referre, nempe de thure & de ære; cùm tamen non decernant, vtram vt veriorem amplectantur. Quin potiùs Aretas in eam magis propendet opinionem, quam primo loco apponit, &

C latiùs persequitur, de ære, quod auri speciem habet. Aliorum Græcorum commentarij non extant. Quod ideò dixerim, ne quis prima specie in Nebrissensis verbis offendat, cùm videat omnes Græcorum commentarios. Quid autem mirum, in loci valde difficilis expositione Andream non collineasse, nec ad Danielis locum attendisse?

Superest expendere, quæ æris species per chalcolibani nomen denotetur? Dicet fortasse aliquis, *Chalcolibanon* idem esse, quod *æs candens*. Quia si Ioannes voluit exprimere Danielis & Ezechielis locos superiùs allatos; *nehhoseth calal*, idem sonat quod *æs candens*. Etenim licet Arias transferat, æs politum, & hebraicus Thesaurus (verbo קלל *calal*) non illi tribuat significationem candentis, sed tersi, mundi, politi ac læuis: ex contextu tamen euidens est, ser-

Quæ æris species per chalcolibanum denotetur.

Aliorum sententiæ.

D monem esse de ære candente, siue ardente, vt exposuit Vulgatus; & eodem fere modo LXX. Quia Ezechielis 1. 7. legunt ἐξαστράπτον χαλκός, id est, *fulgurans æs*: & Danielis 10. 6. ὡς ὅρασις χαλκοῦ στίλβοντος, id est, *vt species æris coruscantis*. Verùm quî idem esse potest Libanus, atque candens? dicet fortasse aliquis, *Libanon* hebraicè idem esse, quod album, aut candidum; atque adeò propter vicinitatem, metallum ardescens posse dici candidum. Quia candêre est fieri quodammodo candidum: sed de hoc infrà.

Dicat alius, chalcolibanon appellari quandam speciem æris candidi, id est, illius æris, quod per se erat candidum, antequàm in fornacem mitteretur. Ad cuius probationem adduci potest Virgilianum illud 12. Æneidos,

E *Ipse dein auro squallentem albóque orichalco;*
Circundat loricam humeris.——

Facit, quòd apud Q. Curtium lib. 9. inuenimus, ferri candidi talenta centum. Deinde probari poterit: quia non mirum est cum voce græca χαλκὸς iungi à Ioanne hebraicum epitheton; atque adeò ipsum vt Hebræum Hebræorum vti consuetudine, qui res omnes candidas appellant Libanum. Etenim thus appellare Libanum, hoc Græci ex Hebræis accepisse

videntur: Hebræi verò ita appellant, quia thus optimum est candidum. Vide Plinium lib. 12. cap 14. Mons autem Libanus, quidquid Pagninus dicat, non potuit desumere appellationem à thure. Certum namque est, illud non nasci in monte Libano, ex Plinio & omnibus. Thus enim regionem calidam exposcit, & soli illud Sabæi colligebant. Notum est id Georg. 1. *Solis est thurea virga Sabeis.* Quare videtur mons Libanus traxisse nomen à candore niuis. Est enim mons niuibus coopertus. Et forsan vinum Libani Oseæ 14. 8. idem est, quod vinum album: & domus saltus Libani. 3. Reg. 7. 2. fortè dicta fuit propter alborem parietum.

Thus vbi nascatur. Mons Libanus vnde dictus.

Græca dictionaria affirmant, thus nominari *libanon* à verbo Græco λίβω, quod est *stillo*. Forsan ergo Chalcolibanos est veluti stillatio æris, & quinta (vt aiunt) essentia illius; id est, purissima & perfectissima æris substantia.

His addi potest id, quod multi opinantur, Orichalcum scilicet vocari etiam electrum. Quamuis enim alioqui electrum sit ex auro & quinta argenti parte conflatum, iuxta Plinium lib. 33. cap. 4. in alia tamen significatione ponitur electrum pro quadam æris specie valde pretiosa; quæ ferè appellatur *orichalcum*: atque id fuisse album argumento est quod ait Martialis,

Pallida sic niueo radiant electra metallo.

Et orichalcum appellari album, suprà iam vidimus ex Virgilio. Consonat aurichalci nomen, quod ei nonnulli tribuunt; quod ostendit id proxime ad colorē auri accessisse: aurum verò, si cum ære comparetur potest aliqua ratione album appellari. Ego tamen verisimilius esse puto, Chalcolibani nomine pretiosum illud æs designari quod Libanus mons gignebat. vide 2. Reg. 8. 8. *De Bethe & Beroth ciuitatibus Adarezer tulit Rex Dauid æs multum nimis.* & 1. Paral. 18. 8. *De Thebath, & Chun vrbibus Adarezer æris plurimum, de quo fecit Salomon mare æneum, & columnas, & vasa ænea.* Scilicet altare holocausti, & multa alia vasa: quia ad altare, eiusque vasa extenditur nomen vasis, vt videre est Num. 7. 1. Quare in voce aurichalci pro chalcolibano notandus est respectus ad illud ęs mundissimum, de quo 2. Paral. 4. 16. quod ipsum vocatur aurichalcum. 3. Reg. 7. 45. vbi dicitur ea omnia quæ fecit Hiram ex ære, fuisse facta ex aurichalco. Constat autem altare holocausti factum fuisse ab Hiram. Id enim expresse asseritur 3. Reg. 13. 14. Vide etiam Iosephum lib. 7. cap. 5. vbi notat illud æs pretiosius auro reputatum. Et facit, quod ait Plinius lib. 34. cap. 1. *Celebritas æris in Asia.* Cùm antea dixisset, *æris in vsu proximum est pretium argento, imò etiam ante argentum, ac pene etiam ante aurum Corinthio.* Agit autem de materia, non de opere. Aliquod igitur extitit æs pretiosissimum. Quis ergo dubitet æs illud, ex quo mare æneum, & altare æneū & columnæ Booz & Iachin in templo Salomonis exstructa fuêre, optimum fuisse & perfectissimum? Quod autem æs illud fuerit ex monte Libano, constat, quia vrbes illæ Adarezeris ad Libani montis radices sitæ erant inter Hemath, & Damascum; vt notat Prado in Ezechielem fol. 33. & regnum Adarezeris (quod appellatur *Soba*) esse terminum Aquilonarem terræ promissionis, & occupare montē Libanum, dubitari non potest ab ijs, qui sacræ Scripturæ Geographiam edocti fuerint.

Auctoris sensus.

Nomen vasis in Scriptura aliquando ad altare, eiusque vasa extendi.

Præterea certum est, illud ipsum æs, quod appellatur chalcolibanon, appellari etiam orichalcum, id est, æs montanum; videlicet à monte Libano. Orichalci autem pretiū & bonitas adeò à nonnullis exaggerantur, vt ab alijs recenseantur inter fabulosa. Et quidem Scaliger in Festum negat eiusmodi orichalcum in rerum natum inueniri. Et probat ex Aristotele, & Hesychio apud interpretem Apollonij id ipsum negantibus. Seruius in 12. Virgilij ait; *Apud maiores orichalcum pretiosius omnibus metallis*

Orichalcum quid sit.

Orichalci pretium.

A *fuit.* Plinius lib. 34. cap. 2. *Orichalcum*, inquit *præcipuam bonitatem, admirationemque diu obtinuit; nec reperitur, longo iam tempore effæta tellure.* Suidas asserit chalcolibanum pretiosius esse auro: atque idem ait Hieronymus de electro; vbi electri nomine suspicantur quidam Hieronymum non intelligere id, quod ex auro & argento conflatur. Vide etiam de orichalco Rhodiginum lib. 19. cap 9. vbi ex interprete Aspidis Hesiodicę notat, orichalcū esse æneum metallum quod in montibus enascatur: & ex Philopono aduertit, *Orichalcum esse materiam metallicam quidem, sed ære pretiosiorem, quæ* (inquiūt) *modò non reperitur.* Vide etiam Brodæum lib. 8. cap. 23. & Scaligeri notas ad Festum verbo *aurichalcū.* Plautus etiam in Pseudolo; *Dij immortales, orichalco contrà non charum fuit mendacium.* Idem in Milite; *ego istos mores orichalco compararem.* B Hinc Seruius coniectat, orichalcum fuisse omnibus metallis pretiosius. Præterea dictionarium Scapulæ refert Aristotelē ἐν τελέταις, abnuere speciem metalli huius comperiri vsquam: plerosque enim suspicatos nominari orichalcum quidem; cæterum haud quanquam esse; & hoc de ijs vnum censeri, quæ prodita temerè sint. Refert etiam ex Scholijs Hesiodi Orichalcum esse æs candidum, quod in montibus inueniatur; aut materiā quandam metallicam ære pretiosiorem. Nititur Hesiodo in Aspide, & Platone in Crit. Hæc Scapula verbo *Orichalcum.* Et verbo *Chalcolibanon,* ait esse speciem electri auro pretiosiorem, quæ orichalcum appellatur.

Nota ergo, hoc orichalcum tantopere commendatum, quod nonnulli commentitiū duxere, metallum absque dubio fuisse pretiosissimum. Et vero est simile, auri admistionem habuisse: & Scaliger C quidem fatetur ex auro & ære fieri præstantissimū æs. Eiusmodi igitur æs videtur productum olim naturaliter ex monte Libano: vt bene coniectat Prado fol. 33. Huc spectat, quod refert Festus; *Aurichalcum* (ait) *quidam veterum putauerunt compositum ab ære, & auro.* Hodie sane in America argentum cum aliqua mistione auri sæpe reperitur. Quid ergo mirum, aliquando æs cum aliqua auri admistione fuisse inuentum.

Quibus constitutis non est cur assereret Antonius Nebrissensis corruptam esse nostram lectionem, eo quòd pro chalcolibano legamus aurichalcum. Nam Festus refert quosdam ex antiquis sic enunciasse. Licet autem non sit elegans compositio ex græca & latina voce, satis est esse significantem ad auri, quā habet mistionem indicandam, vel etiam ad pretium atque colorem. Præterquam quòd non desunt qui eam compositionem ex græca & latina voce D probent, de quo Rhodiginus lib. 19. cap. 9. Rondeletius etiam lib. 5. de piscibus cap 2. eundem piscem appellari docet *auratam* vel *oratam*: nam pro *aurum orum* rustici dicebant; vt *orichalcum* & *oritulam*, pro *aurichalcum*, & *auritulam* Itaque non deest qui existimat, Orichalcum esse corruptionem ex aurichalco. Et saltem ad pretiosum æs significandum prudentissimè noster interpres aurichalcum dixit, sciens eam etiam vocem à nonnullis fuisse vsurpatam, vt notat Festus Pompeius. Neque solùm Vulgatus in hoc loco Apocalypseos vtitur ea voce; sed etiam 3. Reg. 7. 45. vbi sermo est de illo ipso ære montis Libani, ex quo factum est mare ęneum, & altare holocausti.

De aurichalci nomine quid dicendum.

Ad ea verò, quæ superiùs allata sunt ad proban- E dum chalcolibanum esse idem quod æs candens, Respondeo, in illa ipsa phrasi, *æs cādens,* duo posse cōsiderari, & metalli speciem albam, & candorem ex igne: & ad candorem ex igne contractum deseruit quod mox Ioannes subijcit, scilicet *velut in camino ardenti*: speciem autem metalli significauit illa vnica dictione *chalcolibani*; quam noster interpres prudentissimè transtulit *aurichalcum.*

NOTA-

NOTATIO XIV.

Ad illa verba, sicut in camino ardenti. *De significatione symbolica ignis, & de allusione ad ignem altaris holocausti.*

Ignis proprietates, & symbolica significatio.

NOTATIONE XXIV. & XXV. prolegomenon ostendimus phrasim esse in Sacris literis valde vsitatam igne accendere & inflammare, ad significandam peccatorum conuersionem & eorum veræ religionis igne inflammationem. Licèt autem hic loquendi modus ita sit notus, vt alia prætereà declaratione non indigeret; verùm quia in hoc loco ex reliqua Apocalypsi primò vsurpatur ea phrasis ad indicandum veræ religionis ignem, operæ pretium fore duxi multas ac varias proportiones perstringere, quæ in hoc symbolo reperiuntur ad eam significationem, quæ illi in sacris Literis tribuitur.

In primis antequam ad eum ignem, qui in altari holocausti ardebat, deueniamus; in ipsa ignis generatim sumpti natura, mira est conuenientia ad ignẽ Spiritus sancti significandum; propter multas ignis facultates, ei significationi deseruientes. Hæ autem huiusmodi sunt.

1. est ignis efficacitas.

Primò ignis videtur esse quodammodo omnipotens, siquidem metalla omnia liquefacit, ac ferri duritiem emollit.

2. Ignis & hostis terribilis, & amicus beneficus.

Secundò, quia si hostis; terribilis est ac formidandus: sin verò amicus; summè beneficus est. Quantam edat stragem, cùm irascitur, omnibus planum fit in fulminibus, in incendijs & exustionibus terrarum. Et ideo appellatur consumptor & depopulator. Beneficia verò, quæ illi largitur, cui se amicum ostendit, immensa penè sunt. Absque eius enim adiumento nullum ex metallis ad nostram vtilitatem aptare possemus. Sublato autem ferri vsu, quid nobis solidi commodi, aut emolumenti constaret? Cibus certè absque igne agrestis planè esset ac belluinus.

3. Ignis lux, & eius vtilitas.

Tertiò, quemadmodum Deus verum est ac tutum miserorum perfugium, & in laboribus solatium; atque ad eum omnes confugimus, & nos ipse à periculis eripit; sic etiam quodãmodo se habet ignis, quo nocte indigemus, ne tenebris inuoluti iaceamus. Absque eius luce metus & horror increbrescunt: ac sine Deo, *ibi trepidauerunt timore, vbi non erat timor,* Psal. 13. 5. Ita in tenebris homo solus & quasi omni præsidio destitutus est, ignis verò lumine licèt solus sit, comitatus tamen esse videtur.

4. Ignis & in demissos humanitas, & in elatos vltio.

Quartò quantâ reuerentiâ ac veneratione sit nobis cum Deo agendum, appositè in igne indicatur; quem tangere aut manibus contrectare nemo impunè audebit. Quod si quis ipsum cum modo ac mediocritate accedat; hunc ignis fouet & calefacit: temerarium autem & inconsultè properantem adurit. Vide Nyssenum de carbonibus ardentibus in vita Moysis.

5. Ignis actuitas.

Quintò, adhæc ignis nunquam est otiosus ac languens, sed viuidus semper & aliquid agens. Suũ nimirum calorem ac lumen, quod ex se est, semper alijs liberaliter impertitur. Id quod propriè est Dei symbolum, qui semper suæ liberalitatis ac beneficentię rebus creatis copiam facit. Vehemens etiam ignis calor ingentem Dei denotat charitatem, qui se ipsum communicare vult, cùm ait, *Ignem veni mittere in terrã, & quid volo nisi vt ardeat?* Luc. 12. 49.

6. Ignis virtus in venis silicis delitescens.

Sextò, quòd ignis virtus in abstrusis silicis venis delitescat; innuit, quàm sit Deus in rebus creatis internus & abditus. Quare Augustinus exclamat, *O secretißime, ô præsentißime!*

7. Ignis in tenebris præcipuè fulgens.

Septimò, micat ignis in tenebris, quod indicat Deum nullis nostris peccatis vinci, de quo optimè Ioannes in Euangelio cap. 1. 5. *Lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt.* Et Sapientiæ 7. 30.

8. Claritas ignis.

Octauò, Dei insuper ingens claritas, inuisibilis splendor & immensa gloria percommodè in igne repræsentantur.

9. Ignis cetera metalla purificans.

Nonò, quòd metalla, verbi gratia, aurum & argentum, ignis expurget ac purificet; indicat quantopere Deus animorum puritate delectetur. Et è contrario quàm auersetur sordes & immundiciem, scoriam, spurcitias, &c. Ignis etiam ipse purus in se est, & ab omni externa rei concretione seiunctus; nec in eo quidquam est, quod ignis non sit. Longè aliter quàm cetera elementa.

10. Et cum alijs communicatio, & integritas.

A 10. Ignis & cum alijs se communicat, & integer in se persistit; quod diuinitatis vestigium non obscurum est.

11 Lucis, caloris & vis in eo coniunctio.

11. Summæ Dei sapientiæ, bonitatis & potentiæ coniunctio in ignis luce, calore, & efficacitate mirificè exprimitur.

12. Contrarij eius effectus.

12. Alia ignis constringit & obdurat; alia laxat & mollit. Sic Deus *cui vult, miseretur; & quem vult, indurat,* Rom. 9. 18.

13. Plura liquefaciendo vnit.

13. Ignis dum plura inter se diuisa liquefaciendo vnit & coagmentat; aptè denotat proprium solius Dei esse opus, homines diuersos atque adeo diuisos, diuini Spiritus vinculo & vnione copulare.

14. Aquam sibi aduersariam calefacit.

14. Aquam etiam sibi aduersariam calefacit ignis: quẽadmodum Deus inimicos ipsos & aduersarios non cessat beneficijs prosequi.

15. Præcipua eius efficacitas sursum.

15. Igni maior inest efficacitas sursum, quàm deorsum. Itaque ad ipsum accedenti, demissione
B opus est, vt frigidus si sit, calefiat: elatum enim & arrogantem vehementi calore arcet. Ita diuina maiestas ad sui venerationem cogit. Et alioqui hominum necessitati morem gerit, dum viam inuenit atque hominibus tradidit, qua absque detrimento, quin magno potiùs cum emolumento ad eum possint accedere, & eius beneficijs frui. Hoc insuper indicatur, quàm sit excelsus Deus; siquidem ignis, ipsius symbolum, semper sursum ascendit. Quasi dicat, Cælestis sum, & omni humano captu sublimior: quòd verò in terris verser, id est, vt hominum imbecillitati ac paruitati me accommodem.

16 Multiplex in effectibus.

16. Ignis alia in cineres, alia in fauillam redigit, ex alijs partem absumit, & in fumum exhalat, & partem mundat ac purificat: alia liquefacit, non
C tamen consumit, vt aurum; alia, non calefacit, vt adamantem & carbunculum: alia in calcem concutit: ex alijs sordes & scoriam relinquit. In quibus rebus omnibus considerari possunt varij ac diuersi effectus, quos Dei prouidentia in hominum animis præstat.

17. Vestigiũ in eo mysterij Trinitatis.

17. Denique in igne vestigium nescio quod mysterij sanctissimę Trinitatis reperitur, (vt notat Damascenus lib. 1. fid. orthod. cap. 9.) in qua semper gignitur sapientia, & spiratur amor. Quemadmodum ignis semper ex se & lucem & calorem producit. Atqui lux symbolum est sapientiæ; calor verò amoris. Quinimò id internè, siue (vt aiunt) ad intrà, in igne contingit, quia ab ipso emanat ipsius lux interna & calor internus.

Ignis altaris holocausti mystica significatio.

D Præter has omnes rationes, in igne altaris holocausti peculiaris inuenitur ratio, cur sit aptum symbolum illius ignis, quo Deus animas sanctificat. Ille enim ignis fuit peculiari miraculo à Deo concessus in summæ gratiæ atque fauoris significationem; vt illo & Deus ipse coleretur, & sacrificia illi offerrentur. Vide Leuit 9. 24. *Apparuitque gloria Domini omni multitudini, & ecce egressus ignis à Domino deuorauit holocaustum & adipes, qui erant super altari.* Atque ille ignis semper in altari asseruatus fuit; & idcirco Deus in Nadab & Abiud seuerissimè animaduertit; quia ignem alienum imposuerunt thuribulis; vt habetur Leuit. 10. in principio, de quo agit Ribera lib. 4. de sacrificijs, cap. 2. num. 6. & 7.

Hic verò ignis fuit in profundo & sicco absconditus, cùm populus ductus fuit captiuus, vt habetur
E 2. Machab. c. 1. 19. & iterum ingenti miraculo est accensus post reditum è captiuitate. Quod anniuersaria gratulatione celebratum est; atque hæc celebritas dies ignis appellabatur. Ex quibus apparet altaris ignem esse idoneum valde symbolum ad religionis siue Spiritus sancti ignem significandum. Atque ita dubitandum non est, quin prunas ignis altaris in terram spargere; sit terram accendere illo igne, quem Christus venit mittere in terram. Atq; hic est proprius sensus prunarum ignis, quæ in terram immissæ sunt, Apoc. 8. 5. Nec dissimilis, opinor, est sensus illius visionis, quam refert Ezechiel cap. 10. 2. vt videbimus Apocal. 8.

A

COMMENTARIVS.

Variæ expositiones de voce aquarum multarum.

ET VOX ILLIVS TANQVAM VOX AQVARVM MVLTARVM.] Variæ sunt huius loci expositiones. Prima interpretatur de prædicatione Euangelij in toto orbe terrarum. Ita Ticonius, Gregorius Ezechielis 1. Haymo, Ioachimus, Seraphinus, Zegerus, Iacobus Suarez atque Pererius. Atq; in hac declaratione animaduertunt optimè cohærere, vt qui priùs loquebatur voce tubæ cum Iudaico populo, posteà voce aquarum multarum cum toto orbe loqueretur: quia *aquæ multæ sunt populi multi.* Ad hanc etiam primam expositionem reduci potest Andreæ & Aretæ explicatio; qui hac voce Christi effectum esse aiunt, vt torrentes aquæ viuæ per terrarum orbem personarent.

Secunda expositio est, hac voce indicari omnes orbis nationes Christi fidem esse professuras. Ita exponit Hieronymus Ezechielis 43.2. atque asserit, sic explicasse Ioannem in Apocalypsi, dum docet aquas multas esse populos multos; atq; adeò sensus videtur esse voce Christi loquuturas fuisse omnes gentes. Idem sequuntur Primasius, Ambrosius, Beda, Glossa, Anselmus, Richardus, Rupertus, Dionysius, Pannonius, Albertus. B

Tertia expositio est de Baptismo. Ita exponunt Victorinus & Primasius.

Quarta de concordia Scripturarum, quæ sunt veluti flumina multa. Tenent Rupertus, Ioachimus, Pererius. Qui etiam philosophantur in mysticis effectibus aquæ; qui sunt, à vitijs eluere animas, fæcundare, &c. quod etiam persequitur Thomas Anglicus.

Quinta explicat de magna auctoritate & virtute Christi loquentis. Ita Lyra, cui consonat Serranus explicans de efficacia doctrinæ.

Sexta de voce terribili Christi in die iudicij. Hanc tenet Ribera.

Septima de cælestis virtutis cursu varijs modis in naturam humanam influente. Sic Arias Montanus.

Vera interpretatio.

Nostra tamen expositio est de persecutione Romani Imperij, vt suprà vidimus, comparantes vocem tubæ cum voce aquarum multarum. Et negari non potest, quin vocem aquarum multarum pro conspiratione multarum gentium ad bellum Dei populo inferendum, vsurpauerint Isaias & Ieremias. Valde autem cohæret, vt Ioannes in Apocalypsi eodem modo vsurpet vocem aquarum multarum, sicut à Prophetis vsurpatur. Atque hic sensus aptissimus est huic loco. Hæc enim figura, quæ primò Ioanni apparuit, prologum Apocalypseos agit, cuius argumentum reducitur ad ad illa duo bella populo Christiano illata, alterum à Iudæis, alterum à Gentibus. Quòd verò hæ voces Christo tribuantur, significanter satis factum fuit; vt indicetur per duo illa verba Christianam Ecclesiam à Christo & ab ipsius Spiritu, veram Apocalypseos philosophiam edoctam fuisse; sed de hoc diximus latiùs suprà, vbi de voce tubæ. C

Obseruandum præterea est id, quod Ioannes posteà cap. 17.15. ait, *Aquæ multæ populi sunt & gentes & linguæ;* non tam in eo niti, quòd multæ aquæ aptè ex se significent populorum ac nationum multitudinem; quàm quòd maris procellosi fremitus, idoneum sit symbolum maximi strepitus, & confusi murmuris editi ab eo exercitu, in quo multæ ac variæ gentes ad idem bellum confluunt. Atque hoc modo congruenter dicitur, *Aquæ multæ sunt populi multi*; id est, aquæ multæ frementes & fluctus suos eleuantes, repræsentant fremitum & concursionem exercitus ex multis gentibus & linguis conflati, quæ simul in eundem populum deseuiant. Sed de hoc dicemus latiùs cap. 17.

Quid sit apud Ezechielem sonus aquarũ multarum.

Hic solùm addo, hanc eandem significationem exercitus ex confusa populorum multitudine coaliti, & aduersus Dei populum fremetis (quæ expressa est in Isaia cap. 17.12. & in Ieremia cap 50. 42.) hanc inquam, esse eandem significationem vocis aquarum multarum, Ezech. 1.24. *Audiebam sonũ alarum, quasi sonum aquarum multarum,* & cap. 43.2. *Vox erat ei, quasi vox aquarum multarum.* (LXX. *quasi vox castrorum.*) Propria enim significatio illius currus, quem vidit Ezechiel, erat Deum ad vastandam Ierosolymam pergere, & Babyloniorum exercitum ad vrbis excidium ducere. Quare currus ille bellicus erat; fit enim in eo allusio ad veterum principum morem in populi alicuius vastationem proficiscentium; moris enim erat, principes falcatis curribus ad bellum prodire. Quod autem ea sit genuina significatio currus Ezechielis, apertè constat ex eiusdem Ezechielis cap. 43. 3. *Et vidi visionem secundum speciem, quam videram iuxta fluuium Chobar, quando venit, vt disperderet ciuitatem.* Hoc supposito, apprime conuenit, vt audierit Ezechiel sonum alarum, quasi sonum aquarum multarum. Vastitas enim Ierosolymæ inferenda erat per Babyloniorum exercitum, qui ex multis gentibus & linguis erat conflatus; atque hic est sonus ille aquarum multarum. Quod verò additur, strepitum illum animalium alis esse editum; indicat totum illum belli apparatum, quem Nabuchodonosor conuectabat, esse quasi instrumentum, quo Diuinæ prouidentiæ currus vtebatur ad Ierosolymæ vastationem. Deus enim erat præcipuus illius belli dux. D

Ezechielis currus significatio.

Vers. 16.

Variæ de septem stellis sententiæ

ET HABEBAT IN DEXTERA SVA STELLAS SEPTEM]. Mira est in hominibus ingeniorum diuersitas. Hic enim textus ipse expressè distinguit candelabra ab stellis; atque ait, candelabra septem, esse septem Asiæ Ecclesias; stellas verò septem, esse angelos illarum septem Ecclesiarum. Ac ne in angelorum nomine error nobis obreperet, singulos illos septem seorsum describit: atq; eorum & virtutes commendat, & vitia reprehendit, & peccantes ad pœnitentiam hortatur. Ex quo euidentissimum est, sermonem esse cum Episcopis illarum Ecclesiarum. Neque nouum est in sacra Scriptura ministros Dei appellari angelos. Nihilominùs tamen ex auctoribus multi seriò affirmarunt candelabra atque stellas idem esse in præsenti; & per hos septem angelos Ecclesias ipsas significari. Ita Victorinus, Ticonius, Ambrosius, Haymo, Beda; & quod magis miror, Augustinus in regulis Ticonij lib. 3. de doctr. Christ. cap. 30. videtur dicere, obscurissimum esse an septem angeli sint Ecclesiæ ipsæ. Alij concessâ inter angelos & Ecclesias distinctione, hos septem angelos de spiritibus cælestibus exponunt. Quæ interpretatio grauissimos habet auctores, Origenem homil. 20. in E

Num.

A Num. Ambrosium lib. 2. in Luc. cap. 2. & epist. 21. Hieron. Matth. 18. & Micheæ 6. Hilarium Ps. 124. Pro eâdem citat Aretas Nazianzenũ & meritò. Quia id expresse asserit Nazianzenus orat. 32. coram CL. Episcopis, & ait, se id à Ioanne doceri: & Andreas videtur citare Epiphanium & Irenæum. Neq; solùm hæc opinio antiquos habet patronos; sed eam etiam nostris temporibus sequuti sunt Maldonatus Matth. 18. n. 10. & Arias Montanus Zachariæ 4. 2. vbi de septẽ lucernis; *Stellæ (inquit) in dextera Christi constitutæ significant cælestes spiritus certis ordinibus distinctos, in ministerium Ecclesiæ deputatos.*

Alij in his septem stellis & angelis putant denotari septiformem Dei spiritum; & videntur intelligere de septem Spiritus sancti donis: quam explicationem amplectũtur Victorinus, Seraphinus, Caponsachius, & Arias Montanus in præsenti, & cap. 2. in principio; vbi ait has septem stellas esse septem spiritus in Diuina essentia constantes. Appellat autem ipse Diuinam essentiam, illam, quam Paulus vocat *nouam creaturam.*

His annumerari possunt duæ aliæ singulares expositiones: quarum altera est Andreæ, qui septem stellas in dextera Christi exponit de totius vniuersi gubernatione, quæ in Christi manu est: altera Ioachimi, qui somniat in his septem stellis respici ad septem viros singulos ex singulis mundi æ-
B tatibus selectos; nempe ad Adamum, Noachum, Abrahamum, Mosem, Dauidem, Ioannem Baptistam, & in tempore Antichristi Eliam.

Verùm enim verò textus ipse meo iudicio ita clarè atque distinctè exprimit per has septem stellas significari septem Ecclesiarum Asiæ Episcopos; vt minimè assequar, quæ possit probabilitas alicui ex ceteris expositionibus remanere. Si interpretum solùm auctoritatis ratio haberetur; licèt pro nobis Ambrosium, Richardum, Glossam, Albertum, Lyranum, Thomam, Riberam, & communem sententiam habeamus; fateor tamen grauiores auctores Origenis expositioni adstipulari. Ceterùm textus ipse nos cogit, vt tam eam, quàm reliquas à textu discedentes relinquamus. Neque video quid non solùm in doctrina, sed etiam in phrasi & modo loquendi, occurrerit difficile in plana & communi expositione; vt propterea oportuerit aliam interpretationẽ excogitare. Etenim Dei ministros angelorum nomine appellari, notum est esse receptam sacræ Scripturæ phrasim. Nam Ioanni Baptistæ angeli nomen tribuitur Malachiæ 3. 1. nec dubitare licet, an ibi sit sermo de Ioanne Baptista; cùm expresse Christus dixerit, *Ipse est enim de quo scriptum est.* Matth. 11. 10. & Luc. 7. 27. Quin etiam ipsi Christo angeli nomen tribuitur in eodem Malachiæ loco, paulò infrà. Neque
C solùm hominibus, sed rebus etiam rationis expertibus, quæ Deo ministrant, tribuit sacra Scriptura angelorum nomen; vt videbimus, cap. 8. Apoc. Stellarum verò symbolum aptissimè ijs congruere, ad quos ex proprio munere spectat multos ad iustitiam erudire, expressum erat Danielis 12. 3. Quare mirari satis non possum, quæ fuerit ratio, cur ab expressa in ipso textu expositione tot auctores recesserint.

Aliorum opinionibus reiectis, vera sententia statuitur.

Per stellas septem, totidem Asiæ Episcopos figurari.

Sed ijs omissis, in ipsa communi & certa interpretatione, quædam nobis obseruanda sunt. Atque in primis, septem stellas, quas nonnulli in vola manus considerant, aut in modum coronæ super extremos digitos, multò conuenientius existimo veluti gemmas in annulis infixas considerare; atque adeò in ipsius manus digitis. Et quidem, esto earum figuræ stellas fulgentissimas referant; quid tamen prohibet septem stellas in annulis aptatas, vt gemmas, considerare? Imò verò non solum sic concipi possunt, sed id etiam contextus exigit. Ratio enim ipsa cogit, vt cogitatio accommodetur rei, de qua est sermo. Verbi gratia, in cap. 4. vbi ad templum Salomonis alluditur; cùm mare vitreum legimus, omnino cogitandum est mare illud vitreum simili mari æneo, sed ex vitro. Cap. verò 15. vbi ad egressum filiorum Israel ex Ægypto per mare rubrum respicitur, quamuis similiter legamus mare vitreum, videtur necessariò cogitandum ipsum mare rubrum congelatum,
D vt vitri speciem referat. Cùm ergo in præsenti legamus stellas in dextera; quid aptiùs, quàm eas gemmarum instar in annulis fixas considerare? Confirmatur hoc, si obseruetur gemmas ipsas, quæ in annulis collocari solent, vt denotetur eas esse optimas atque fulgentes, congruenter stellas appellari. Sic loquitur Virgilius Æneidos 4.

Septem stellas rectiùs vt annulorum gemmas considerari.

——Stellatus iaspide fuluo
Ensis erat.—— Quod Iuuenalis Satyra 5. explicat de gemmis.
Nam vitro, vt multi, gemmas ad pocula transfert
A digitis, quas in vaginæ fronte solebat
Ponere zelotypo iuuenis prælatus Hiarbæ, id est, Æneas.

Neque abs re est, quod refert Rhodiginus, lib. 6. c. 12. *Scribit Damis, sapientum Indorum principem Iarcham tam scitè támque doctè annulos septem compegisse, qui & stellarum septem nominibus essent præsignes; vt Apollonium Tyanæum dono acceptos singulis diebus singulos iuxta dierum nomina eis distinguentem, gestasse proditum sit.* Quæ etiam narrat Philastrius lib. 3. cap. 13.

Septem annuli mirè ab Hiarcha principe compacti.

Ad picturam porrò; si pingitur Christus dexteram super Ioannem porrigens, optimè conspi-
E cientur septem annuli cum totidem gemmis siue stellis. Vbi verò semel statuamus, sermonem esse de gemmis in Christi annulis infixis; considerari etiam potest in singulis gemmis stemma aliquod siue insigne insculptum; verbi gratia crux (quæ signum est Dei viui, vt videbimus cap. 7.) aut etiam quatuor animalia; quæ sunt Diuinæ prouidentiæ quasi sigillum. Nec verò hoc esset perperam, & sine fundamento fingere; sed potiùs antiquitatis vsum sectari: veteres enim, vt constat, annulorum gemmis pro sigillis vtebantur: neque vlla erat gemma, quæ figurâ aliquâ, seu charactere non esset insignita; aliter enim in annulis non collocabantur. Vide Esther 3. 10.

Veteres annulorum gemmis pro sigillis fuisse vsos.

Quòd si sermo est de maximo honore, quo Christus Episcopos dignatur; optimum est summæ dignitatis symbolum, Christi esse annulum, aut ipsius annuli gemmam; vt multis ex locis facilè intelligitur, Ieremiæ 22. 24. *Si fuerit Iechonias annulus in dextera mea.* Ecclesiastici 43. 13. *Zorobabel quasi signũ in dextera manu; sic & Iesus filius Iosedec.* Aggæi 2. 24. *Ponam te quasi signaculum.* Quibus si addatur, gemmam esse adeò conspicuam & collucentem, vt stellarum splendorem referat; manifestum est comparationi eidem adijci splendorem & energiam.

Quid sit, septem stellas in manu Christi esse positas.

A His præmissis, cùm vox aquarum multarum repræsentet (vt iam vidimus) persequutionem, quam Romanum Imperium aduersus Ecclesiam excitauit; obseruandum est id, quod post vocem aquarum multarum sequitur, significare debere quod subsequutum fuit post Imperij Romani persecutionem. Quare in hac Episcoporum cum stellis comparatione denotatur, grauissimâ Romani Imperij persecutione, fidelium Episcoporũ, qui Euangelium promulgabant, dignitatem ac celsitudinem mundo probatam & spectatam fuisse. Facilè enim agnoscebatur, inter ingentis persecutionis procellas Episcopos strenuè suo munere fungi & cælestis doctrinæ lucem terris impertiri; neq; Gentilitatis tenebras posse doctrinæ Euangelicæ impedimento esse. Quemadmodum stellis noctis obsuritas non obstat, quo minùs suum lumen diffundant: sed potiùs in ipsa caligine stellæ magis effulgent. Stellarum etiam comparatio idonea est ad significandum quantum effulsit in Euangelij prædicatoribus vitæ atque doctrinæ celsitas. Quam ne minimum quidem lædere aut perstringere videbantur aduersariorum machinæ; siquidem non ideò vel minimùm latebat. Nam vt rectè Augustinus lib. 1. de sermone Domini in monte cap. 6. tom. 4. *Calcari non potest nisi inferior: sed inferior non est, qui quamuis corpore multa in terra sustineat, corde tamen fixus in cælo est.*

Stellarum symbolum ad quos itẽ possit extendi.

B Quod autem de septem illis Episcopis dicitur, ad quos Apocalypsis primò erat mittenda; perspicuum est, eâdem ratione posse etiam de ceteris Euangelicis concionatoribus intelligi; ex quorum prædicatione ad Gentes, rectè consideratur Christianam Ecclesiam fuisse veluti cælum stellis ornatum, quod vniuersum terrarum orbem illuminabat. Id quod Paulus significat, Philip. 2. 15. *In medio nationis prauæ & peruersæ lucetis, sicut luminaria in mundo.* Dum autem Euangelium Iudaico solùm populo promulgabatur; prædicatores non ita aptè videbantur stellarum vicem gerere; quandoquidem non vniuersum orbem illuminabant. Verùm postquam Euangelij lux in Gentes, atque adeò in totum terrarum orbem penetrauit, verissime illis hoc stellarum symbolum quadrauit; & in ijs fuit omnino impletum, quod Danielis verbis exprimitur cap. 12. 3. *Qui ad iustitiam erudiunt multos,* (id est, omnes Gentes) *tanquam stellæ in perpetuas æternitates.*

Atque (vt hîc nonnulli ex Ruperto adnotarunt) non obstat, aliquem ob sua scelera, stellæ symbolo & appellatione esse indignum; eidem tamen propter excellens munus, quo fungitur, alios suis concionibus illustrando, stellæ symbolum deberi. Quare nonnullos ex illis septem Episcopis acriter obiurgat Christus ob eorum peccata; ob sui tamen muneris dignitatem, rectè illos stellarum nomine repræsentat. Quod nos omnes debet impellere, vt ipsos veneremur ac suspiciamus; & Deum per homines nos illuminantem admiremur. C

Cur septem stellæ in Christi dextera.

Collocantur autem hæ stellæ in Christi dextera, vt indicetur in Episcoporum & Euangelij prædicatorum munere, Christi dexteram, id est, eius virtutem ac sapientiam excellere & eminere; eósq; à Christo in pretio & honore haberi, vt dexteræ annulos seu gemmas. Si verò concedatur gemmas has & stellas, Christi charactere esse insignitas, hoc etiam designabit, Christianorũ Episcoporũ potestatem in toto orbe excellere; atque ipsis vt Ecclesiæ principibus in hominum animas virtutem & imperium à Deo concedi; suæ item dignitatis characterem ad dimittenda peccata & Christi corpus rite consecrandum; & demum ad opera excellentia ac planè diuina, quemadmodum regis sigillum ad rem quantumuis difficillimam præstandam potens est veluti regis instrumentum.

Applicatio septem stellarum ad septem planetas.

Iuxta hæc, quæ diximus, non opus est, vt in his septem stellis peculiariter septem planetæ considerentur. Sed fortè in hac ipsa ad planetas allusione peculiaris est significationis elegantia: non quidem vt denotetur septem planetas in Christi manu esse (hoc enim exiguum est, & ab huius loci sensu alienum) sed vt significetur discrimen, quod inter Episcopos Asiæ erat. Smyrnensis enim se habebat veluti Sol, qui omnia sua virtute superat: Philadelphiensis, vt Iupiter ob prosperam valde & felicem fortunam; Sardensis, vt Mars propter audaciam; Laodicensis, vt Saturnus, ratione ignauiæ atque pigritiæ; Ephesinus, vt Mercurius; quia licèt prudens erat, tamen remissi ardoris: Pergamenus, vt Luna, propter morum inæqualitatem: Thyatirensis denique vt Venus, ob imprudentem feruorem. Hæc accommodatio atque distinctio pleniùs intelligetur, postquam de septem conscientiarum differentijs singillatim loquemur; quæ omnes in ijs septem Episcopis exprimuntur. Atque idem etiam discrimen inter alios Ecclesiarum Episcopos fere reperitur; licèt Christi sit intentio, vt omnes solis instar effulgeant. D

Stellarum symbolum ad omnes etiam Euangelicos concionatores posse accõmodari.

Quamuis autem stellarum symbolum speciatim Episcopis destinetur; quia ad ipsos potissimùm spectat Euangelij promulgandi munus: non tamen dubium est, quin hic splendor & gloria mysticarum stellarum ceteros etiam Euangelij prædicatores contingat, licèt Episcopali dignitate non fungantur, vt B. Dominicum, B. Franciscum Xauerium, atque alios id genus. Quare Ecclesiæ stellarum numerus, insignium Episcoporum numero minimè circumscribitur. Nam vt rectè notauit Haymo, huiusmodi stellæ non Episcopos modò significant, sed etiam generatim quoscunque insignes Euangelij prędicatores.

Quando stellarum symbolum Apostolis tribuat Apocalypsis.

E Hanc insuper gloriam & dignitatem Episcopi & ceteri concionatores Euangelij ab Apostolis hæreditario iure acceperunt; ad quos scilicet Apostolos potiori iure attinet, mystici cæli stellas fuisse. Quamobrem Ecclesiæ corona ex duodecim stellis constat (Apoc. 12.) illi enim sunt præcipuum Ecclesiæ decus & ornamentum. Enim verò ipsis Apostolis non priùs stellarum nomen tribuit Apocalypsis, quàm Euangelij lucem in Gentes inueherent. Atque ita cap. 12. depingitur mulier, quæ Euangelium ad Gentilitatem asportat post Iudaici populi reprobationem, quæ præcedenti cap. 11. fuerat repræsentata. Atque id ipsum, quod in ea duodecim stellarum corona significatur (id est, Euangelij prædicatio ad omnes Gentes;) indicatur posteà cap. 14. sub specie musicæ suauissimę. Et prædicatorum numerus, qui antea ad XII. Apostolos fuerat contractus, laxatur deinceps & extenditur ad 144. millia, singuli nempe ex Apostolis, validissimi exercitus ex duodecim militum millibus coacti, duces constituuntur; vt sic omnes acerrimum idololatriæ bellum indicerent. Qui 144000. stellæ sunt: Apostoli tamen (quibus maiori iure hæc ratio conuenit) meritò stellæ primæ magnitudinis possunt appellari. In cælo hoc corporeo, quod sub oculorum cadit aspectum, a-

A strologi præter mille & viginti tres stellas, inueniunt omnino nullas, quæ dignosci ac distingui possint: at in mysticis cælis, in ijs (inquam) qui enarrant gloriam Dei, Ps. 18. 1. multò maior, absque vlla comparatione, stellarum numerus inest. Neque solùm est magnæ excellentiæ promissio, quæ Abrahamo fuit facta, ipsius nempe genus vt cæli stellas fore; sed etiam promissio fuit ingentis multitudinis filiorum præstantissimorum, quæ Christi fidem & Euangelium prædicantes, excellentes fuerant, per fidem, Abrahami filij futuri.

Obseruandum porrò est, pollicitationem illam, qua Abrahamo asseueratum fuit ipsius prolem vt cæli stellas futuram, esse diuersam ab ea, qua certior fuerat factus de innumerabili suorum posteritate. Nam Geneseos 13. 16. dictum illi fuerat à Deo, *Faciam semen tuum sicut puluerem terræ.* Et posteà cap. 15. num. 5. rursus ad illum Deus, *Suspice* (inquit) *cælum, & numera stellas, si potes, sic erit semen tuum.* Si de numero solùm filiorum vtrobique sermo esset; multo maior erat prima promissio. Etenim quantumuis stellæ cæli sint plurimæ, perspicuum est puluerem terræ esse multò numerosiorem. Quare manifestè apparet, priorem promissionem agere de Abrahami posterorum numero; secundam de numero eorum, qui insignes & excellentes fuerant extituri. Quod si vtrumque in sensu spirituali intelligatur; in Abrahami gloriam multò maiorem, & Deo digniorem promissionem redundat. *Abrahamo duplicem à Deo promissionem de posteritate esse factam.*

B

ET DE ORE EIVS GLADIVS VTRAQVE PARTE ACVTVS EXIBAT.] Hunc gladium ex Christi ore prodeuntem de seueritate in proferenda sententia, vel etiam de ipso improborum supplicio interpretantur Andreas, Aretas, Rupertus, Beda, Albertus Magnus, Ioachimus, Abbas, Antonius, Lyranus, Seraphinus, Caponsachius, Serranus, & Ribera; qui putat se probare hanc expositionem ex capite 2. & 19. & forsan facit pro hac interpretatione quod refert Ioannes Bohemus de Gentili ritu, vbi de Asia; principem scilicet cùm primum regni diadema accipiebat, dicere solitum, *Oris mei sermo de cetero gladius meus erit.* *De gladio ex ore prodeunte aliorum placita.*

Alij gladium ex ore prodeuntem de doctrina exponunt; vt Tertullianus, Victorinus, Ticonius, Primasius, Haymo, Anselmus, Albertus, Thomas. Et plerique eorum, quòd anceps sit gladius, exponunt propter duo testamenta.

Nonnulli satius esse putant vtrunque sensum amplecti; vt Pannonius, Zegerus, Iacobus Suarez.
C Imò vero Andreas etiam vtrunque sensum ponit. Nec non Aretas partim in præsenti, & partim epistola 3. vbi de rhomphæa, & similiter Arias Montanus.

Singularis est Ambrosij explicatio, qui exponit de electis in fine mundi contra Antichristum pugnaturis.

Mihi tamen certissimum est, sermonem esse *de gladio spiritus, quod est verbum Dei.* de quo Paulus ad Ephes. 6. 17. & ad Heb. 4. 12. *Viuus est sermo Dei & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens vsque ad diuisionem animæ ac spiritus, compagum quoque ac medullarum,* &c. Hoc mihi persuadeo, primò quia contextus nullum alium sensum admittit. Antecedit enim stellarum splendor, qui significat doctrinæ Euangelicæ lucem, quam Episcopi & Euangelij promulgatores Gentibus impertiebantur. Huic verò prædicationi omnino adiungenda erat sermonis vis & efficacitas in animarum conuersione. Ad quam eandem efficacitatem docet nos Paulus aptissimum esse symbolum gladium Spiritus. Atque hic ipse est gladius, de quo Ps. 149. 6. *Gladij ancipites in manibus eorum. Ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis, &c. Gloria hæc est omnibus Sanctis eius.* Manifestum autem est, Sanctorum gloriam non in eo sitam esse, vt ferreis gladijs in suos hostes strages edant, vel vt seueritate supplicij
D in eos animaduertant: esse tamen illis gloriosissimam mundi conuersionem, quæ gladio & efficacitate Diuini verbi facta fuit. *Gladium esse gladiū Spiritus quod est verbum Dei; verior sententia.*

Deinde in prima hac visione (totius Apocalypseos prologo) illud potissimùm attenditur, quod posteà in reliquo libro repræsentandum est. Quare dubium non est, quin gladius anceps eundem sit sensum hîc habiturus, atque cap. 19. 15. *De ore eius procedit gladius acutus.* Vbi Christus apparuit in equo albo sedens, ingenti equitum exercitu stipatus, vt prælium committeret cum hostibus. Exitus verò fuit, aduersarios omnes Christi gladio fuisse occisos, *Apprehensa est bestia & pseudopropheta: viui hi duo missi sunt in stagnum ignis: & ceteri occisi sunt in gladio sedentis super equum, qui procedit de ore ipsius.* Quo in loco (vt ibidem videbimus) certum est sermonem esse de totius Romani Imperij ad Christi fidem conuersione: in qua homines peccato & idololatriæ mortui sunt; atque huius mortis siue occisionis proprium fuit instrumentum diuini verbi gladius, qui procedit ex ore Christi. Hunc nobis sensum veriorem reddit filum & consequentia Apocalypseos: & (vt notat. XXIV. & XXV. prolegomenon vidimus) licèt huiusmodi sensus valde mysticus videatur; elegantissimus tamen est, & sacrâ Scripturâ dignissimus. Quamobrem (vt mea fert opinio) dubitari non potest, propriam significationem huius gladij ex Christi ore procedentis esse diuini verbi virtutem &
E efficacitatem in mundi conuersione.

Quibus animaduersis facile intellectu est, cur gladius anceps esse fingatur; videlicet vt ea ratione significetur gladium ita faciliùs & efficaciùs ad intima penetrare. Pro cuius intelligentia aduertendum est discrimen, quod Liuius lib. 22. inter Gallos & Hispanos assignat, qui locus est ex Polybio exscriptus, Vterque igitur asserit Hispanorum esse in prælijs consuetudinem, punctim petere hostem; Gallorum verò cæsim ferire. Et eandem differentiam Polybius ipse constituit inter Romanos & Gallos. Hinc est vt Hispanis opus sit gladio ancipiti; Gallis autem ad eam pugnandi, quam olim habebant, consuetudinem, non item. Vt ergo denotetur diuini verbi gladium corda transfigere, nihil potuit significantius excogitari, quàm gladius anceps; quia qui punctim non feriunt, non illis opus est gladio ancipiti: sed eiusmodi quo Turcæ vtuntur (*Cimitarra*, vocant) At ad punctim petendum hostem, & cor penetrandum, gladius anceps necessarius est. Quod & Diuus Paulus ponderauit, agens de Dei verbo, *Penetrabilior* (ait) *omni gladio ancipiti.* *Cur gladius anceps esse fingatur.*

Qualis debeat esse gladij ex Christi ore prodeuntis pictura.

Hic est haud dubiè legitimus sensus. Pictura autem erit exigui pugionis aut sicæ ex ore prodeuntis, quæ satis sit ad symbolum. Manifestum est autem, cuspidem aduersam esse debere, non auersam, vt denotetur, Christum oris sui gladio aduersus hostes bellum gerere. Quòd autem in ore Christi gladius apponatur, magnam habet energiam; Spiritus enim Christi est, qui huic gladio vim & robur addit. Atque ita cap. 19. ponderatur, licèt multi sint in Christi exercitu milites, mysticam tamen animorum occisionem, quæ ipsis veram afferat vitam, rem esse quæ proprie ipsius Christi gladio conficienda sit. Quo illud vel maximè nobis significatur, hominum industriam, & prædicatorum quantumuis strenuorum solertiam, efficaces ex se non esse ad hoc egregium facinus, quod in peccatorum conuersione elucet; atque adeò tanti operis decus & gloriam in ipsum Christum cedere, à quo mystica illa cædes fit. Veruntamen licèt hæc ita sint; vt tamen Christus suis militibus honorem tribuat, & suæ gloriæ efficiat participes; asseritur alijs in locis, se illis oris sui gladium in manus tradere, atque illos esse qui animas ad Christum conuertunt. Christus enim illis vt instrumentis vtitur, atq; eos vult honore ornare, & mundi conuersionis gloriam cum ipsis cōmunicare. A

De vultus claritate, quid alij senserint.

ET FACIES EIVS SICVT SOL LVCET IN VIRTVTE SVA.] In huius claritatis explicatione varij sunt interpretes. Ac primò Ticonius, Primasius, & Albertus Christum, qua homo est, hîc comparant soli; quia natus est, & passus, & resurrexit; sicut sol oritur, occidit, & rursus oritur. Secundò, Andreas, Aretas, Lyranus, & Zegerus aiunt Christum cum sole conferri; quia ipse est spiritualis hominum lux. Tertiò, Beda, Richardus, & Ribera exponunt de ipsa corporea claritate, qua fulget nunc Christus in cælo, & qua amictus in iudicio apparebit. Verùm hæ explicationes abs re videntur esse. Quia hæc prima visio (vt suprà ostendimus) non describit qualis sit Christus in se ipso, sed quàm mirabilis in sanctis suis. Quartò ergo, Anselmus, Interlinealis, Thomas & Arias, de claritate gratiæ interpretantur, qua iusti omnes in hac vita fruuntur. Quintò, Ioachimus singulariter exponit de magna claritate, quà in sexta ætate fruitura est Ecclesia. Et contendit etiam faciem Mosis, quę cornuta apparuit, similem fuisse Lunæ; ac faciem Christi similem soli. Quo in discrimine philosophatur vt solet. Sextò, Antonius exponit de mysteriorum nostræ fidei fulgore. Septimò, Seraphinus de miro ipsius Apocalypseos splendore explicat, in quo mentes humanæ caligant. Octauò denique, Ticonius, Ambrosius, Haymo, Rupertus, Albertus, Pannonius, Suarez, Pererius, & communis exponunt de claritate beatorum post resurrectionem. B

Vera vultus claritatis significatio ex ipso contextu probatur.

Ceterùm pro nostra explicatione aduertendum est primò, in voce aquarum multarum, in stellarum splendore, & in oris gladio per ordinem fuisse significatas Imperij Romani persequutionem, Euangelij prædicatorum constantiam, & diuini verbi in mundi conuersione efficacitatem, & congruens ordo exposcere videbatur, vt tribus his rebus consequenter annecteretur admirabilis Romanæ Ecclesiæ splendor & gloria post Imperij conuersionem. Hæc igitur gloria Rom. Ecclesiæ est, meâ sententiâ, proprius & legitimus sensus huius claritatis atq; fulgoris, qui ex Christi vultu prodit. C

Cur Christi vultus fulgere dicatur.

Secundò aduertendum est, ad hanc significationem valde conueniens symbolum esse claritatem vultus Christi. Idem enim est fulgere ipsius vultum, ac caput fulgere. In hoc autem mystico Christi corpore, Romana Ecclesia, respectu aliarum Ecclesiarum, caput est. Et quidem facilè cernitur, ingentem gloriam & maiestatem aptissimè magnæ claritatis symbolo denotari.

Tertiò aduertendum, multa in Romanæ Ecclesiæ gloria comprehendi; atque ea omnia huius claritatis symbolo conuenienter exprimi. Scilicet religionis decus, imperij maiestatem, Doctorum sapientiæ claritatem, Religionum regularium institutionem; & quidquid denique ad Ecclesiæ Romanæ magnitudinem atque præstantiam attinet: qua de re multi extant libri sapienter scripti. D

Num totum Christi corpus, an sola facies effulserit.

Quartò aduertendum, in hoc symbolo manifestè alludi ad Christi transfigurationem, de qua Matthęi 17. 2. *Resplenduit facies eius sicut Sol.* Et Lucæ 9. 29. *Species vultus eius altera.* Et tam in hoc symbolo, quàm in transfigurationis historia occurrit quæstio, vtrùm totum Christi corpus effulserit sicut sol, aut solùm vultus? In qua difficultate alij dicent vniuersum Christi corpus æqualiter resplenduisse: sed vultum ideò ab Euangelistis præsertim fuisse expressum, quia patens erat & apertus, ac ceteris corporis partibus superior; vt quod de illo dicebatur, de reliquis corporis partibus dicendum esse putaretur. Alij dicent narrationi Euangelicæ conformius esse affirmare, faciē esse, quæ potissimùm splenduit; atque inde ad totum corpus splendorem non quidem ita magnum dimanasse. Sed quidquid de hac quæstione sit, transfigurationis splendor ingenti non caruit mysterio: atq; in eo Christus indicare voluit, crucis dedecus & confusionem in maximum fuisse decus ac gloriam cōmutanda. Quocirca congruenter fuit factum, vt fulgor ille præsertim in capite & vultu emineret; qui locus pudoris ac verecundiæ esse solet. Iuxta illud Ps. 68. 8. *Operuit confusio faciem meam.* Et quemadmodum ignominia Ecclesiæ illata, tot ex ipsius filijs supplicijs, tormentis, ac morte acerbissimè propter Christi fidem mulctatis, Romæ magis, quàm in alia orbis parte visa est: ita etiam statuit Deus, vt Christianæ Ecclesiæ decus, maiestas ac gloria, Romæ præsertim, vt in mystici huius corporis capite, eminerent: atque inde ad reliquum Ecclesiæ corpus deriuarentur. E

Qua ratione sit cōsiderandus hic vultus splendor.

Quintò notandum, perspicuum videri, Ioannem non vbi primùm caput ac vultum conuertit ad videndum eum, qui per vocem tubæ eum compellabat, protinus Christi vultum solis instar fulgentem aspexisse. Priùs enim ipsius oculos vidit, vt flammas ignis. Quòd si tunc facies Christi vt sol effulgeret; oculorum flammæ conspici ac distingui præ ingenti totius vultus claritate non possent. Etenim si solem oculis constare fingeremus, in eo certè neutiquam possemus dignoscere, an vt flammæ ignis splendescerent: quia nimio solis ipsius splendore nostri perstringerentur oculi, quo minùs id distinguere & dignoscere possemus. Quamobrem multò conuenientius est intelligere, Ioannem vidisse primum oculos Christi flammantes, deinde vultum in solis splendorem commutari. Quod ad magnam mutationem & vicissitudinem, quæ in mundo subsequutura erat per Romæ & ipsius Imperij conuersionem, mirè deseruijt; dum Ioannes in Christo aliam commutationem aspexit illi similem, quam olim in monte Thabor viderat.

Sextò

A Sextò, huic Christi vultus transfigurationi respondet posteà in Apocal. cap. 18. 1. terræ illuminatio, & quidquid cap. 19. & 20. dicitur de Christianæ Ecclesiæ gloria post idololatriam superatam. Vide etiam Ezechielis 43. 2. *Et terra splendebat à maiestate eius.*

Septimò, Ecclesiæ gloriam in Christi vultu & splendore exprimi, cohæret cum modo loquendi sacræ Scripturæ; in qua Deum sui vultus claritatem & fulgorem ostendere, idem est, quod valde fauere hominibus. Expende id Psal. 79. 4. 8. 20. *Ostende faciem tuam, & salui erimus.* & Psalm. 62. 2. *Illuminet vultum suum super nos, & misereatur nostri.* Et Psal. 118. num. 135. *Faciem tuam illumina super seruum tuum.* & Psal. 4. 7. *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine.* *Deum sui vultus claritatem ostendere, quid sit in Scripturæ phrasi.*

Octauò, in hac Ecclesiæ claritate comprehenditur etiam gloria, quæ ex idololatriæ expulsione in ipsam Ecclesiam refusa est. Hoc enim fuit ex orbe tenebras depellere: quemadmodum Sol exoriens noctis caliginem disijcit, & omnia sua luce complet; *Habitantibus in regione vmbræ mortis lux orta est eis,* Isaiæ 9. 2.

Nonò, hæc expositio de Ecclesiæ Romanæ splendore & gloria non excludit communem illum sensum de beatitudinis gloria & claritate. De vtrâque enim gloria sermo est in Apoc. atque hæc,
B quam Deus Romanæ Ecclesiæ in terra largitus est, gloriam illam repræsentat, & quodammodo inchoat, quam in cælesti patria consequetur.

Denique si in Apocalypsi adeò ex professo agitur, vt posteà videbimus, de Romanæ Ecclesiæ gloria; negari non potest, quin hæc eadem gloria attingenda fuerit in hac prima visione; quæ cùm futura esset libri prologus, totius argumentum debebat comprehendere. Et ad aliquam huius Ecclesiæ gloriæ mentionem faciendam in hac prima visione, aptior locus seligi non potuit, quàm facies Christi, solis instar fulgentissimè splendens.

ET CVM VIDISSEM EVM, CECIDI AD PEDES EIVS TANQVAM MORTVVS.] Hunc Ioannis casum ad pedes filij hominis ad reuerentiam ac venerationem erga Christum referunt Andreas & Aretas; illum comparantes Iosue casui cap. 5. 14. vbi dicitur, *Cecidit Iosue pronus in terram adorans.* Similiter explicant Ambrosius, Glossa, Ioachimus, & Pannonius. Ceterùm aliud est sponte ad alicuius pedes venerationis ergô procidere; vt cecidit Iosue, & Ioannes corã Angelo cap. 19. 10. & cap. 22. 8. aliud verò est præ timore ac trepidatione corruere exanimatum. Atque hoc modo cecidit
C sine dubio Ioannes in hac visione; sicut Daniel cap. 10. 9. & discipuli in transfiguratione, Matth. 17. 6. Metus autem ac pauor fuêre, qui Ioannem exanimarunt; sicut expressit Matthæus in transfiguratione, *Ceciderunt in faciem suam, & timuerunt valde?* Atq; hac ratione esse intelligendum in præsenti, notant Rupertus & Albertus: imò verò etiam Andreas & Aretas. Afferunt enim exemplũ Danielis. Hæc est ergo literalis huius loci explicatio, vt constat ex ipso cõtextu, & præsertim ex illis verbis, *Noli timere.* *Vers. 17. Ioannem ad Christi pedes prosterni, non tam ad reuerentiam, quàm ad trepidationem referendum.*

Nonnulli tamen minimè adhuc contenti literali hoc sensu ad mysticos alios deflectunt. Atque alij dicunt in Ioanne Ecclesiam repræsentari, quæ coram Christi maiestate mysticè moritur per veteris Adami mortificationem. Ita Primasius, Haymo, Pannonius & Suarez. Alij contemplantur hunc Ioannis ad pedes Christi casum significare promptam & expeditam voluntatem vestigijs Christi insistẽdi, quamuis pro illo vitam profundere opus sit, quemadmodum & Christi pedes erant in camino. Ita Albertus & Thomas.

Censeo tamen proprium sensum mysticum cum literali cohærere, & in eo fundari debere. Quare cùm in literali sensu ingens metus & pauor Ioannem ad casum impulerint exanimatum; illud ad mysticum sensum congruentiùs aptatur, vt persequutionum & ærumnarũ magnitudine & atrocitate perpensis, quę per vocem aquarum multarum indicantur; humana fragilitas metuat, atq; ani-
D mum despondeat, quasi tantum de Romano Imperio triumphum, & tam excellentẽ Ecclesiæ futuram gloriam vix credere sufficiat. Et cũ hoc sensu illud etiam cohæret optimè, quod sequitur. Christus enim Ioannem erigit, fulcit ac roborat; atque illi ob oculos ponit suæ dexterę vim ac potentiam, suæ resurrectionis exemplar, imperiumque ac dominatum, quem in mortem & infernum habet. *Quid significet, Ioannem ad Christi pedes procidere.*

Præterea metus Ioannis & ipsius in terram lapsus possunt etiam congruenter denotare humanam imbecillitatem; quæ in medio persequutionum impetu ac furore periclitabatur. Et quidem multi vehementi illius procellæ vi compulsi lapsuri erant; alij vacillantes iam & titubantes non procul erant à ruina futuri: Christus tamen Ecclesiã suam sua ope ac virtute roboraturus erat, & in nutanti humanæ naturæ infirmitate suum robur ac vires ostensurus; vt hac ratione, ipsius virtus & efficacitas magis emineret. Etenim nisi homines infirmi essent & imbecilli, & ruinis ac lapsibus obnoxij; non adeò mirum esset, in tanta persequutione Ecclesiam stabilem & inconcussam manere. At tantum opus tamque arduum prouehere, atque ad id præstandum debilibus instrumentis vti, hominibus scilicet, qui ad casus & ruinas procliues sunt; hoc verò summæ virtutis est, & Dei gloria valde dignum.

E ET POSVIT DEXTERAM SVAM SVPER ME.] Christus, manu super Ioannem impositâ, ipsum exanimatum protinùs miraculosè restituit, & mirificè confirmauit; vt patet ex contextu. Quia ille ipse, qui tanquam mortuus ceciderat, statim iubetur septem epistolas scribere ad septem Ecclesias Asiæ easq; Christo dictante mox excipit. Atque ita non solùm verbis, sed etiam re ipsa, & amissi vigoris atq; animi restitutione ostensum est Ioanni; non esse cur considerata persequutionum atrocitate & sustinentium imbecillitate deficeret aut vacillaret. Dextera enim Christi Ecclesiam roboratura erat. Ac Ioannes quidem ipse satis nouerat Christi dexteram esse potentissimam ad debiles confirmandos, & ingens ijs robur ac vires addendas. Etenim si ipsius serui ac famuli ea fuerant virtute ab eo insigniti, vt ægrotos imposita solùm manu sanarent (iuxta illud, *super ægros manus imponent, & bene habebunt.* Marci 16. 18.) quantò magis Christi ipsius dextera efficax erit ad debiles fulciendos & vigorem eis impertiendum, vt persequutionum impetum possint sustinere? Præterea Christum suam dexteram extendere, idem est atque aduersitatibus ipsis & ęrumnis sese opponere, & suos securos reddere. Docet hoc Ecclesia in quadam oratione, his verbis Deum alloquens, *Contra cuncta nobis aduersantia dexteram tuæ maiestatis extende.* *Christi dextera vis ac potentia.*

Esse primũ & nouissimum, quid sit. DICENS, NOLI TIMERE; EGO SVM PRIMVS ET NOVISSIMVS.] Aliqui existimant idem esse *Primum & nouissimum*, atq; *Deum & hominem*; ac proindè Christum se hîc appellare nouissimum; quia factus est nouissimus virorum. Ira Aretas, Rupertus, Pannonius, & alicubi D. Ambrosius. Alij appellationem nouissimi referunt ad iudicandi & retribuendi potestatem. Sic Richardus, Thomas, Serranus, & Ribera. Hæ tamen expositiones non videntur esse ad rem. Manifestè enim hæc verba desumpta sunt ex Isaia, qui eis vtitur in tribus locis, id est cap. 41. 4. & cap. 44. 6. & cap. 48. 12. & in tribus his locis loquitur ipse Deus. *Ex Isaia lux Apocalypsi data* Sensus autem in Isaia est, Deum Israelis esse primum & nouissimum; id est, præter illum, nullum alium Deum esse. In capite quidem 41. agit de admirando facinore, quo suam Ecclesiam amplificauit, & Gentes ad eam adduxit; atque ait, *Ego primus & ego nouissimus. Viderunt insulæ, & timuerunt; & vnusquisque dicet fratri suo, Confortare*, &c. in capite verò 44. hæc eadem loquutio magis adhuc sic explicatur, *Ego primus, & ego nouissimus; & absque me non est Deus.* Vbi contextus etiam est de ingenti Christianæ Ecclesiæ prosperitate, vt apparet ex ijs quæ sequuntur, *Noli timere Iacob serue meus; effundam enim aquas super sitientem, & fluenta super aridam: effundam Spiritum meum; & germinabunt inter herbas, quasi salices*, &c. Demum in cap. 48. est etiam sermo de præstantissimo opere, quod Deus erat acturus, non permittendo, vt Ecclesiæ persecutio vehementior esset, quàm ipsa ferre posset. ait enim: *Ecce ego excoxi te, sed non quasi argentum: elegi te in camino paupertatis. propter me faciam, vt non blasphemer, & gloriam meam alteri non dabo. Audiuit me Iacob. ego ipse primus, & ego nouissimus, manus quoque mea fundauit terram, & dextera mea mensa est cælos: ego vocabo eos, & stabunt simul.*

Christi diuinitatem ex hoc loco colligi. Ex his locis constat, cùm in præsenti dicitur, *Ego primus & nouissimus*, sensum esse huiusmodi, Christum scilicet vnicum esse Deum, nec alium prætereà esse. Atq; ita exponit Athanasius. Quare ex hoc loco coniuncto cum tribus illis Isaiæ clarè colligitur Christi diuinitas, vt benè Valentia 1. p. disp. 2. q. 1. punct. 1. §. 12. in 7. testim.

Notandum tamen est, non solum his verbis significari Chistum vnicum esse Deum; sed etiam ipsum Ecclesię opus incepisse, illudque prouecturum; nec suorum ærumnas ac calamitates obstituras, quo minùs suum ipse opus perficiat. *Primum & nouissimũ idẽ esse, quod A &, Ω, principium & finem.* Probatur hoc primò, quia hæc verba *primus & nouissimus* synonyma debent esse eorum, *A, & Ω, principium & finis*; vt docet Isidorus lib. 7. Etymolog. cap. 2. & apertè colligitur ex Apocalypsi cap. 22. 13. vbi tanquam synonyma coniunguntur *A, & Ω, primus & nouissimus, principium & finis*. De quibus verbis diximus suprà n. 8. atque hæc explicatio apposita valde est ad eum solandum, qui fracto ac debilitato animo erat. Et proptereà cap. 2. n. 8. adiungitur Dei omnipotentia & promissio.

Secundò probatur ex ipso Isaiæ contextu tribus illis locis prædictis. Vt enim fideles confidant Gentium Deos minimè fore potentes ad Dei populum delendum; ideo eis dicit, se esse primum & nouissimum, qui & Ecclesiæ suæ structuram exorsus fuit, & est cumulatè perfecturus. Atque hoc ipsum fundatur in eo, quod Deus sit vnicus: ad quem proinde spectat templum, quod incepit, absoluere; nec pati ab hostibus illud deijci. Nec enim ab alio Deo expectanda est salus populi, quàm ab ipsius populi conditore.

Probatur Tertiò, quia hic sensus optimè cohæret cum eo, quod sequitur., *sum mortuus, & ecce sum viuens*. q. d. Nonne vides, me subijsse mortem, vt resurgerem gloriosus? atque vt ex sepulchro victor & in æternum victurus prodirem? sic ergo Ecclesia mea, quantumuis premator, opprimetur nunquam; & ex maximarum persecutionum barathro, cùm iam immersa videbitur, quasi ex tartari faucibus gloriosè emerget; & in sæculorum æternitatem regnabit.

Quartò huic explicationi adstipulatur D. Ambrosius; qui hæc verba ait esse mysticè intelligenda de Christi diuinitate; *Qui proptereà dicitur primus, quia est auctor omnium; & proptereà nouissimus, quòd omnia concludat*, id est perficiat. Et alibi ait; *Primus, quia per ipsum omnia; nouissimus, quia per ipsum resurrectio.* Consonat interpretatio Primasij, Bedæ, & Ruperti; qui sic exponunt, *Primus & nouissimus, id est per quem omnia facta, & instaurata.* Consentit Lyra, qui explicat, *Primus & nouissimus, id est potens te saluare.*

Vers. 18. ET VIVVS, ET FVI MORTVVS, ET ECCE SVM VIVENS IN SÆCVLA SÆCVLORVM.] Græcè, καὶ ὁ ζῶν, καὶ ἐγενόμην νεκρὸς, καὶ ἰδοὺ ζῶν εἰμί. constructio ergo est; Is qui viuens sum: atque ita & si mortuus fui, sed ecce me viuum & gloriosum & in æternum victurum. Itaque mortuus fui; vt per mortem, meæ vitæ efficacitatem & mortis victoriam euidentiùs ostenderem: sic ergo eueniet Christianæ Ecclesiæ ad similitudinem meæ mortis & resurrectionis. Hæc verba eò respiciunt, quod posteà latè in Apocalypsi tractatur de magna gloria ac maiestate, quam Ecclesia per ipsas ærumnas & calamitates adeptura erat. De qua admirabili Ecclesiæ præstantia vide Pererium Exodi 3. §. 16. de significatione rubi ardentis, qui non comburebatur. Quia scilicet ibi erat verus Deus, ex Philone & Theodoreto, & §. 17. ex Hieronymo epist. 127. Deinde mira Ecclesiæ multiplicatio, quò magis affligabatur, innuitur sub populi Israelitici figura in Ægypto; de quo ibi Pererius cap. 1. §. 5. Christianismum etiam persequutionibus fuisse auctum, tractat Nazianz. orat. 3. aduersus Iulianum, & orat. 23. in laudem Heronis, & in carmine de præceptis ad virgines.

Claues mortis & inferni, qua dicantur, dissentiunt auctores. ET HABEO CLAVES MORTIS ET INFERNI.] Horum verborum quinque inuenio expositiones. Prima est de potestate, quam Christus habet liberandi homines à peccatis, & consequenter à Dæmone & inferno per peccatorum remissionem; quam etiam potestatem cum Ecclesia communicauit. Sic exponunt Ticonius, Primasius, Beda, Rupertus, Ioachimus, & Sixtus Senensis in sua Bibliotheca, lib. 6. annot. 45.

Secunda explicatio est de potestate Christi ad Catholicæ Ecclesiæ hostes morte & damnatione puniendos. Ita Andreas, Richardus, Serranus, & Arias Montanus.

Tertia interpretatur de potestate, quam habet Christus ad mortuos ab inferis excitandos. Tenent Lyra, Pannonius & Ribera.

Quarta vniuersalior est, de potestate vitæ & mortis, id est, viuificandi & occidendi. Habent Aretas, & Maldonatus, Matth. 16. 19. & Pererius hic.

Quinta sententia, vt verior, præfertur. Quinta est de Christi potestate ad cohibendum diabolum & eius ministros, vt tentatio non sit

maior,

A maior, quàm vt fideles possint sustinere. Hanc tenent Haymo, Anselmus, Glossa, Albertus, & Thomas. Mihi quidem quinta hæc expositio videtur propiùs ad sensum germanum accedere; quam sequentibus obseruationibus sic ampliùs explico. Primò ergo obseruo, hæc esse postrema ex ijs, quæ Ioannes tradit de illa persona, quæ ipsi primùm apparuit. Licèt enim posteà persona illa Ioanni præcipiat scribere, & deinde aliquid ei de ipsa visione explicet: hoc tamen non est aliquid addere de ea persona, quæ Ioanni visa est. Quare hæ claues postremum est omnium, quæ de illa hîc narrantur. Et quamuis omnia, quæ de ipsa dicantur, debeant ad rem esse, & scopo huius visionis congruentia; decorum tamen exigit, vt vltima hæc verba valdè cohæreant cum omnibus, quæ antecesserant, & cum totius visionis scopo. Sit ergo primæ huius visionis scopus summam totius Apocalypseos complecti, & eam ad duo illa valla reducere, quæ contra Christianam Ecclesiam sunt à Iudæis & Gentibus excitata; ad hoc ipsum spectare debet, quod de his mortis & inferni clauibus additur.

Secundò noto, nomina mortis & inferni hîc accipi debere eodem modo, quo postea in Apocalypseos decursu accipiuntur. Atque cap. 6. in 4. sigillo constabit, mortem & infernum duas quasi personas esse, quæ Christianæ Ecclesiæ excidium & internecionem minitari videbantur. Atqui ex
B eo loco clarè infertur mortis & inferni distinctio. Mors enim inducitur quasi præuia incedens, infernus verò subsequens. Quo innuitur, mortem occidere, & infernum deuorare: & in strage, quæ aduersus Christianos in Ecclesiæ persequutionibus edebatur; videbatur quidem mors multos ex Christianis varijs tormentorum generibus perimere, infernus autem ipsorum animas & corpora deglutire. Est enim infernus persona tragica, cuius officium est deuorare eos, quos mors occidit, & eorum corpora in sepulchris retinere, atque corrumpere; ast animas, quasi vinculis constrictas in terræ visceribus tenere. Dicemus de hoc latiùs cap. 6. Nunc tantùm dico, morti congruenter tribui sagittas & alia ad occidendum instrumenta; & inferno fauces solum ad deuorandum. Atque has omnino esse existimo inferni portas, de quibus Christus Matth. 16. 19. vt videbimus notatione XV.

Tertiò noto, vt Christiani pro certo haberent Ecclesiam persequutionibus non esse consumendam & conficiendam, sed augendam potiùs & illustrandam; ad hoc (inquam) magno esse solatio; perpendere, eiusmodi aduersitates & ærumnas non casu, sed peculiari Dei prouidentia accidere, qui Ecclesiam ipsam magno prosequitur amore. Et cum persequutiones grauiores aut minores
C esse non possint, quàm Deus statuit (siquidem folium in arbore absque eius nutu minimè nutat) quādo ipse permittit mortem & infernum in Christianos sæuire; non est cur timeatur, hoc in Christiani populi à Deo dilecti detrimentum, nedum excidium casurum; cùm in ipsius potiùs gloriam & exaltationem tandem redundet.

Ingens laborum & calamitatū solatium.

Quartò his additur ad maiorem fidelium consolationem, Christum non modò quatenus Deus est, Dominum esse mortis & inferni; sed etiam quatenus est homo, vtriusque claues tenere; id est, supremam in illos potestatem. Quo innuitur, morti & inferno non plus licere, quàm quod per Christum licet. Christum verò, qui noster frater est, & vitam pro nobis libentissimè profudit, qui Ecclesiam suam vt charissimam sponsam vnicè diligit; quis dubitet, non plus potestatis morti & inferno contra Ecclesiam concessurum, quàm ad ipsius Ecclesiæ vtilitatem & emolumentum opus sit? Hic certè sensus est eorum verborum *habeo claues mortis & inferni.* In quibus (vt constabit notat. XVI.) non est sermo de Christo, quatenus Deus, sed quatenus homo est: id quod valde commodum fuit ad maius Ecclesiæ Christianæ solatium.

Ex dictis facilè intelligitur, non solùm Ecclesiæ persequutiones non fore maiores, quàm ipsa
D possit tolerare, vt Paulus ait, 1. Cor. 10. 13. *Non patietur vos tentari supra id, quod potestis.* Sed etiam esse medium ad maiorem Ecclesiæ gloriam & sublimitatem. Atque hoc est, quod mox subdit Apostolus, *sed faciet etiam cum tentatione prouentum.* Nec enim aliter pateretur, qui Ecclesiam suam sponsam tanto prosequitur amore.

Ecclesiam medijs persecutionibus ad maiorem gloriam euehi.

Quintò noto, claues mortis & inferni non esse directè claues ad vinctos è carcere seu custodia eruendos, vbi à morte & inferno in vinculis detinentur. Plenius enim est, si dicamus, Christum habere dominatum & summam potestatem in ipsam mortem & infernum; nec illos quidquam exequi præter id, quod sibi à Christo imperatur. Quemadmodum enim, qui aliquid conditum & claue obseratum habet, proprius ipsius dominus est, ita Christus morti & inferno dominatur, qui illi vt supremo Domino omnino obsequuntur. De symbolo autem clauis nonnihil dicemus notatione XVI.

Sextò noto, in hoc dominatu, quem Christus in mortem & infernum exercet, non solùm in-
E cludi, ipsos Christo perfectè obedire, quod attinet ad eorum numerum, qui occidendi & deuorandi ab illis sunt, & ad corporis dumtaxat deuorationem, animâ intactâ (vel aliquo tempore in igne Purgatorij detentâ, si indigeat;) sed etiam includi potestatem ad mortuos excitandos. Nam mortis & inferni Dominus eis potest præcipere, vt captos reddant: atqui captos reddere idem est, ac ad vitam restituere, quod ita repræsentatur Apocalypseos 20. 13. *Mors & infernus dederunt mortuos suos.*

Septimò, licèt in hoc loco directè de morte & inferno non agatur, nisi quatenus illis datur facultas, vt Christianos occidant & absumant; verùm obiter etiam, & quasi indirectè innuitur maxima strages, quam mors & infernus edent in Ecclesiæ aduersarijs & sceleratis. Nam cùm mors & infernus ministri Christi sint, qui ad eius nutum præstò sunt; manifestum est, illos multo maiorem & grauiorem cædem in Christi hostibus, quàm in ipsius famulis ac seruis facturos. Huc spectat quod ait Hieronymus epist. 29. ad Theodorum paulo post initium; *Christianorum mors potius est similitudo mortis, quàm mors.* Quasi dicat, Damnum quod mors & infernus Christi amicis inferunt, esse quasi per speciem solùm, & quod satis est ad nobiliorem ipsorum gloriam: at in improbos verè sæuiunt mors & infernus, & damnum eis verum, horribile & æternum inferunt.

NOTATIO XV.

Ad illa verba cap.1. num.18. Habeo claues mortis & inferni: *vbi per occasionem explicatur locus Matthæi 16. num.18. de portis inferni.*

Portæ inferi quæ dicantur.

INTELLIGENTIÆ eorum verborum (*habeo claues mortis & inferni*) quàm bene conueniat explicatio huius loci Matth. 16. vidimus in commentario. Superest nunc, vt Matthæi verba attentè inspiciamus. Ea verò sunt; *Portæ inferi non præualebunt aduersus eam*: id est, aduersus Ecclesiã (de qua ibi sermo est.) Græca sic habent, Καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς, vbi aduertendum est, nomen ᾅδης, id est, *infernus*, accipi solere, vt nomen tragicum, pro persona ficta, quæ homines mortuos deuorat, cadauera corrumpit, atq; animas quasi vinculis quibusdam, siue carcere habet constrictos; itaque vim atque potentiam, quam aduersus homines habet, deuorando maximè exercet. Et hac ratione illum significauit Sapiens Prouerb.1.12. *Deglutiamus eum, sicut infernus.* Ad deglutiendum igitur manifestum est, necessariò requiri, vt oris hiatum pandat: id est, sepulchra, & quasi fauces, siue voragines. Vide Prouerb.30.16. *Infernus & os vuluæ.* Quorum alter ad vorandum reserat ora, alter ad producendum. Facit illud Isaiæ 5.14. *Dilatauit infernus animam suam*, quia dilatantur fauces, quà spiritus emittitur (qui appellatur anima) quãdo multa deuorantur. Si igitur damnum, quod inferre potest, est homines deglutire; perspicuum est, vt quamplurimos voret, opus esse, multas aperire fauces, id est, sepulchra. Hæc ergo ora, quæ ad gentes deuorandas infernus aperit, propriè & eleganter appellari solent portæ inferi.

Infernus in Scriptura quo pacto accipi soleat.

Vnde sensus illorum verborum (Matthæi 16.18.) est, quantumuis multa guttura infernus pandat ad Ecclesiam Christianam absumendam, nullatenus futurum, vt aduersus eam possit præualere. Licèt enim permulti Martyres trucidentur; multò tamen plures erunt, qui Christo & eius fidei nascẽtur, Martyrum ipsorum exemplo permoti. Et qui fuerint ex Martyribus occisi, gloriosi ac triumphantes resurgent. Atque ita nec militans Ecclesia minuetur, sed potiùs augebitur; & quos infernus deglutijsse visus est, non eos deuorasse gloriabitur; quia potissima pars (id est animæ) euadent liberæ; nec quæ deuorauerat corpora, semper apud se retinebit, sed ex ipsius potiùs faucibus gloriosè emergent.

Confirmatur hic sensus ex Isaia 38. 10. vbi Ezechias de se loquens, *vadam* (inquit) *ad portas inferi.* Et quidem qui adeò in extremis est, vt illi sepulchrum referetur, hic aptè dicitur ad portas inferi peruenisse. Ecce alius locus, in quo fit mentio portarum inferi, & tamen non est sermo de alijs portis, nisi de sepulchro. Et hanc Isaiæ phrasim exponit Ecclesia-

A sticus cap.51.9. his verbis; *Vita mea appropinquans erat in inferno deorsum.*

Alia expositio, quæ ita explicat, vt asserat in portis ciuitatis solere esse consilium ac potentiam; vereor ne plus satis subtilis sit. Primò, quia infernus, qui (vt vidimus,) appellatur ᾅδης, non inducitur quasi magno consilio vim inferens, sed quasi ingenti deuoratione. Deinde, quia licèt consideretur ipse habere vrbem munitissimam; erit quidem munita, ne ex ea vincti extrahantur; sed non video, quàm aptum inuentum sit, in regni Plutonis portis consilium aduersus Ecclesiam considerare; nec ex illis portis tormenta in Ecclesiæ Christianæ arcem displodi.

B Præterea aduerto, in sacra Scriptura dæmonem & infernum, quasi diuersas personas solere induci. Dæmon enim est viuorum tentator, siue accusator; infernus verò mortuorum deuorator. Atque ita Scripturæ phrasis est, mortuos descendere ad inferos; vt patet Genes.37.35. Num.16.30.33. Iob 17. 16. Psal.54.16. Psal.113.17. Psal.138.8. Isaiæ 14.15. Baruch 3.11. Ezech.31.16.& 17. & cap.32.27. Matthæi 11.23. Lucæ 10.15.

Ex prædictis colligo, illorum verborum Matth. 16.18. *Portæ inferi non præualebunt aduersus eam*, sensum esse; Ecclesiam, licèt grauissimæ aduersus eam excitentur persequutiones ad Christianum nomen delendum; licèt mors in Christianorum corpora acerbissimis cruciatibus grassetur; licèt infernus ma-

C ximos oris rictus expandat, ex hisce tamen omnibus victricem atque adeò triumphatricem prodituram: tum quia mortui gloriosi & incorrupti resurgent; tum etiam quia gens Christiana per martyria & persecutiones crescit, & multiplicatur.

Pro nostra explicatione stat Theophylactus, qui de omnib. Ecclesię persequutionibus interpretatur.

Maldonatus hîc considerat, Ecclesiam esse veluti exercitum, qui inferorum vrbem expugnare contendat: & verba illa *non præualebunt*, idem esse ac, Inferorum portæ ac potentia illi obsistere non valebunt. Adducit autem Maldonatus pro se Hilarium. Verùm, ni fallor, multò aptius est, vt portę inferi ap-

D pellentur ora, quæ infernus reserat, vt Isaiæ 38.10.

Quamuis autem aliquando hæ duæ personę mors & infernus distinguantur, vt in Apocalypsi; aliàs tamen concipi solent, quasi eadem persona sit quæ occidat & deuoret. Quando autem agitur de mortis & inferni portis, videntur inter se non distingui. Eædem enim portæ sunt, quæ alibi portæ mortis, alibi portæ inferi nominantur.

Mors & infernus in sacris aliquando vt diuersæ personæ; aliquando, vt eadem, inducuntur.

NOTATIO XVI.

Ad claues mortis & inferni. De claue Dauidis, de qua Apocal. 3.7. & de claue domus Dauid, de qua Isaiæ 22.22.

Quid sit, habere claues mortis & inferni.

APOCAL. I. 18. dicitur *Habeo claues mortis & inferni.* Ad has verò claues manifestè respicitur cap.3.n.7. vbi dicitur, *Hæc dicit qui habet clauem Dauidis, qui aperit, & nemo claudit; claudit, & nemo aperit.* Manifestum enim est nomina siue apposita, quę sibi attribuit Christus in VII. epistolis cap.2.& 3. concilianda esse, quoad eius fieri possit, cum I. hac figu-

E ra Apocalypseos. Et primo aspectu nouum apparet, claues mortis & inferni, quasi idem essent cum claue Dauidis, in eam commutari.

Deinde, in claue domus Dauid manifestè respicitur ad id, quod Deus affirmat de Eliacim Isaię 22. 22. *Dabo clauem domus Dauid super humerum eius: & aperiet, & non erit qui claudat; & claudet, & non erit;*

aperiat. Quarè necessarium videtur, vt horum Isaiæ verborum sensus quadret cum ijs, quæ in his locis de Christo dicuntur. Nec obstat, apud Isaiam non legi *clauem Dauid*, sed *clauem domus Dauid*. Idem enim est vtriusque loquutionis sensus; & fortasse non caret mysterio, quæ apud Isaiam dicitur clauis domus Dauid, in Apocalypsi dici clauem Dauid.

Clauis domus Dauid, quæ dicatur apud Isaiā.

Vt ergo ad explicationem accedam, notandum est in Isaia idem esse Deum promittere Eliacimo clauem domus Dauidis, ac summam illi potestatem polliceri in administratione eius regni, quod à Dauide ipsius posteri iure hæreditario acceperunt. Hác tamen potestatem Deus Eliacimo promittit, non vt regi, sed vt supremo inter regis ministros. Atque hęc explicatio est iuxta peritiorum huius loci interpretum mentem; vt Forerij, Adami & Ariæ Montani. Non ignoro Riberam contendere, clauem Dauidis esse supremam summi Pontificis dignitatem. Verū siue Eliacimus summus fuerit Pontifex, siue non; iste tamen sensus non illis verbis rectè quadrat, vt verba ipsa expendenti constabit; sed quem suprà diximus. Ex quo intelligitur reges à Dauide genus ducentes, & ipsius regnum hæreditate possidentes, appellari domum Dauid; vt apud ipsum Isaiam ca. 7.13. *Audite ergo domus Dauid.* Et quidem vsitatus est apud nos similis loquendi modus, *domus Austriæ, domus Sabaudiæ.*

Quenam in sacris appelletur domus Dauid.

Hæc explicatio confirmatur consideratâ ipsâ clauis analogiâ, & supremi ministri officio. Etenim magnati illi, apud quem rex potissimùm regni gubernationem collocat, & cui præcipua regni negotia gerenda ac decernenda committit; videtur rex ipse quasi clauem suam ac potestatem tradidisse. Quod verò dicitur *super humerum eius*; ideò est, quia tunc gubernationis totius pondus supremus ille regis minister suis humeris sustinet; id est, sua industria, cura ac solicitudine quasi super humeros gestat.

Cur dicatur Deus Eliacimo dare clauem domus Dauid super humerum eius.

Facit etiam clauis analogia in prædicto sensu ad significandam ministri industriam, dexteritatem, & sapientiam; qua illi opus est vnà cum regiæ potestatis auctoritate. Nam ad obserandum & reserandum necessarium est, clauem ad ferrea portæ claustra aptare; in quo non viribus solùm, sed etiam dexteritate opus est.

Eliacimum Christi figurā fuisse.

His præiactis assero primò, in hoc loco Christum non comparari Dauidi, sed Eliacimo. Hoc probatur tum ex Hieronymo Isaiæ 22. tum etiam ex manifesta loci ad locum allusione. Nam hæc verba, *qui aperit, & nemo claudit*, manifestè respōdent verbis Isaiæ; *aperiet, & non erit qui claudat*; sed ibi est sermo de Eliacimo: igitur Christus in Apocalypsi Eliacimo se comparat.

Secundò assero, Eliacimum fuisse supremum regis ministrum; atque adeò Christum in præsenti supremum Dei ministrum se appellare; & in hoc loco Dauidem gerere personam Dei Patris; sicut & alibi. Constat enim Dauidem fuisse figuram Dei Patris; vt videre est in sylua allegoriarum ex Ruperto. Et ipsa dignitas regis populi Dei aptum satis præbet huic analogiæ fundamentum.

Quòd si opponat aliquis, non videri veritati cōsonum, quòd Christus se Dei ministrum appellet, cùm sit verè filius ac rex; & multò minus, quòd se Christus ministrum dicat Dauidis, cùm ipse sit verus Dauid, & antiqui Dauidis dominus: Respondetur, verum non esse vero contrarium; oportere tamen, vt metaphoræ non ita misceantur, vt cōfundatur sensus. Fateor ergo Christum esse verissimum Dei Patris Filium, regni Dei legitimum hæredem, regni ipsius possessorem & verum Dauidem. Hæc tamen non impediunt quo minùs alioqui etiam respectu Dei Patris, Christus quà homo est, in Scriptura supremus Dei minister nuncupetur. Vide Isaiæ 49.5.6. Tunc verò necesse est, vt Deus Pater consideretur tanquam rex vtens Christi ministerio; sicut Ezechias ministerio Eliacimi vtebatur: atque adeò vt Christus distinguatur à rege Dauide, vel Dauidis successore, & Ezechias vel Dauid personam Dei Patris gerat. Atque ad hunc sensum spectat quòd in alijs Scripturæ locis Deus Pater dicitur sedere in solio regio Ecclesiæ. Vt videbimus Apoc. 4. & Isaiæ 6. & Christus dicitur tradere regnum Deo Patri.

Tertiò assero, facilè reddi aptam rationem, cur clauis domus Dauid, quæ est apud Isaiam, commutata sit in clauem Dauidis, Apoc. 3. Nimirum quia aptior erat Dauid, quàm Ezechias, ad gerendam Dei Patris personam. Non solùm quia primus in illa familia regia; sed et iam quia totius Israelis fuit rex potētissimus. De Deo autem Patre sermo erat; vt de rege Israelitici populi, & regni Ecclesiæ monarcha: atqui Ezechias solùm erat rex Iuda. Cohæret autem comparatio hac ratione. Quemadmodum Eliacimus præcipuus fuit minister Ezechiæ hæredis Dauidis; ita Christus Redemptor noster, quatenus homo, potissimus est supremi regis minister. Et quemadmodum Ezechias gubernationis pondus Eliacimo imposuit; ita similiter supremus cæli rex, Christo vt homini, gubernandi potestatem concessit, & *omne iudicium* (id est, gubernandi munus) *dedit Filio, quia filius hominis est*; id est, quatenus filius hominis est.

Cur apud Isaiam dicatur clauis domus Dauid: in Apocalypsi verò, clauis Dauid.

Ioan. 5.27.

Quartò ex dictis constat, quomodo claues mortis & inferni eædem sint cum claue cælestis Dauidis. Quia si clauis est suprema potestas ad regni Ecclesiæ gubernationem; eadem potestas suprema verè dicitur clauis regis tanquam Domini, & clauis Christi hominis tanquam præcipui ministri; & claues mortis & inferni tanquam earum rerum, quæ supremæ potestati subiectæ sunt. Perspicuum enim est, summum regni Ecclesiæ regem, supremum fore Dominum mortis & inferni. Constat autem ex contextu epistolæ ad Episcopum Philadelphiæ, ideò Christū in ea affirmare se clauem Dauidis habere, vt Episcopus nosset; quòd ipse ab hora tentationis seruaretur, quæ ventura erat in vniuersum orbem (cùm mors & infernus in Christianos sæuituri erāt) id ex Christi prouidentia proficisci; qui nō patitur suos tentari supra id quod possunt. Cumque Episcopus Philadelphiæ, modicæ adhuc virtutis esset; nondum idoneus erat, vt in tam apertum discrimen vocaretur. Quare, vt speraret se per Christum ab ea persequutione seruandum, ei dicitur, Christum ipsum rerum omnium claues & potestatem tenere.

Claues mortis & inferni eaidem esse cū claue cælestis Dauidis.

Quintò, in hoc obiter significatur, Christum nō solùm suprema potestate sibi à Patre tradita fungi ad morti & inferno dominandum: sed admirabili, qua pollet sapientiâ, qua omnia suauiter disponit, clauem claustris ferreis aptare eâ dexteritate, vt facilè circunducatur; siue aperiendum sit, siue claudēdum. Atque ita sine vlla difficultate tādem fiat, quod ad Dei Patris gloriam Christus statuit atque decernit. Hoc est illud Sapientiæ 8. 1. *Attingit à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter.*

Sextò in illis verbis *Aperit, & nemo claudit: claudit, & nemo aperit*; indicatur proprium clauis vsum postulare, vt vna solùm sit. Vbi enim plures sunt, iam claues esse desinunt: siquidē non certus est qui clausit, neminem mox reseraturum. Vnde etiam constat Matthæi 16.19. quod Christus Petro promisit; *Tibi dabo claues regni cælorum* (scilicet ad spiritualem Ecclesiæ administrationem) idem esse, ac si diceret; tibi & successoribus tuis dabo claues; non verò ceteris. Vbi agitur de clauibus supremæ gubernationis ad imperandum, prohibendum, concedendum, aut negandum. Vnde Petro obligante, nemo poterat à pręcepti obligatione absoluere; Petro indulgente, nemo prohibere.

Claues regni calorū Petro à Christo traditæ quæ fuerint.

Ceterùm, licèt contra supremam potestatem nulla reperiri possit clauis: cum hoc tamen stat, vt qui summi imperii clauem habet, ministro aliquo vtatur ad aliquid opere præstandum. Tunc autem videtur clauem ministro tradere, vt ianuam aliquam aperiat. Atque ita Apoc. 9. *data est* (scilicet de Christo) *clauis putei abyssi cuidam stellæ.* Vbi nota Christum ex eo quòd clauem Dauidis habeat, habere etiam claues non solùm mortis & inferni, sed ceterarum etiā rerum, quæ in suprema monarchæ Ecclesiæ potestate includuntur: id est, clauem vitæ æternæ, & cælestium præmiorum, clauem suppliciorum, clauem abyssi, & clauem cæli; & demum rerum omnium creatarum, siue naturalium, siue supernaturalium.

NOTATIO XVII.

Comparatio eius figuræ, quæ ostensa est Ioanni cap. 1. cum ea, quæ ostensa est Danieli cap. 10.

SI Ioannis & Danielis visiones simul inter se collatæ reponantur, nullus erit, opinor, qui manifestè nō videat capitis 1. Apocalypseos picturam, fuisse allusionem & comparationem ad eam, quam Daniel narrat se vidisse ca. 10. Quod vt ipsis oculis perspicuè cernatur, vtramque simul apponere visum est.

Ex Daniele.	*Ex Apocalypsi.*
Leuat oculos Daniel, & ecce vir vnus,	Conuertitur Ioannes & videt similem filio hominis,
Vestitus lineis, seu bysina;	Vestitum podêre,
Renes eius accincti auro obryzo;	Præcinctum ad mamillas zona aurea:
Oculi ei vt lampas ardens,	Oculi eius tãquam flamma ignis,
Brachia eius & quę deorsum, vsque ad pedes quasi species æris candentis,	Pedes eius similes aurichalco, sicut in camino ardenti,
Vox sermonum eius, vt vox multitudinis,	Vox illi tanquam vox aquarum multarum,
Facies eius velut species fulguris.	Facies eius sicut sol lucet in virtute sua.
Consternatur Daniel, & vultus eius hæret in terra:	Cadit Ioannes tanquam mortuus.
Tangitur manu, & erigitur super genua, & super articulos manuum.	Imponitur super eum dextera, & mirificè confirmatur.

Comparatio figuræ Ioanni visæ cum Danielis angelo.

Consideratâ allusione hac adeò manifestâ, non possum non mirari interpretum diligentiam, quam clarissima hæc comparatio penitus præteruolarit. Certè, vbi Virgilius in illustri aliqua comparatione Homerum imitatur; interpres qui eiusmodi collationem non deprehenderet ac notaret, negligentiæ meritò & oscitantiæ argueretur. Atque hæc Ioannis ad Danielem allusio non solùm imitatio est, sed etiam comparatio. Sicut autem quæ per comparationem ad aliud efferuntur, non satis percipi possunt; nisi duo illa extrema inter quæ est comparatio, mutuò conferantur: ita etiam quod per allusionem ad rem aliam dicitur, non probè intelligitur; nisi allusio ipsa tractetur & explicetur. Quamobrem nō solùm est operæ pretium, sed etiam ad explicationem necessarium, figuram Ioanni ostensam cum figura Danielis conferre. Cumque ambæ in multis conueniant; & in ijs tamen conuenientiæ partibus nonnihil discriminis appareat; tam conuenientiæ, quàm differentiæ reddenda ratio est; nimirum conuenientiæ, ex similitudine significationis; differentiæ, ex aliquo rei significatæ discrimine.

Hanc notationem huc vsque distuli; quia cùm Danielis locus (vt opinor) nō fuerit hactenus satis ab interpretibus explicatus; congruens esse duxi, vt tota capitis primi Apocalypseos figura prius explicaretur; ex qua deinceps faciliùs lux in illam Danielis refunderetur; atque adeò ipsius explicationi quasi facem præferret. Quare multa ex ijs, quæ in Ioannis explicanda figura dicta sunt, ex æquo fere ad Danielis explicationem deseruient. Atque ita exponemus iam breuiter Danielis figuram; & simul eam cum figura Apocalypseos conferemus.

Eandem cõtinuari visionẽ in Danielis c. 10. & 11 & initio 12.

Ad eius ergo explicationem notandum primò est; apud Danielem vnam eandemque visionem continuari in capit. X. & XI. & in principio duodecimi. Summa autem trium horum capitum huiusmodi est. In X. videt Daniel angelum illum admirabilem,

A cum quo manifestam habet comparationem visio capitis primi Apocalypseos. In XI. ille ipse Angelus Danieli prædicit afflictionem sui populi orituram ex bellis regum Aquilonis & Austri; eam nempe historiam, quæ in Machabæorum libris continetur. Initio autem capitis duodecimi (n. 1. 2. 3. & 4.) depingitur strenua virtus ac robur animi, quod Deus Mathathiæ & filijs eius erat additurus; vt pro Dei honore ac reipublicæ incolumitate acerrimè dimicarent, & gloriosas ex hostibus reportarent victorias. ac demum populi Israelitici describitur splendor sub Principibus & Pontificibus Machabæis.

B Scio hanc interpretationem nõnullis fortasse humilem & abiectam visum iri: spero tamen à doctioribus non fore reijciendam; si ea, quæ iam subijciam, aduertantur. Hæc sunt, me non inficiari, sub illâ eâdem Machabæorum historiæ comparatione, in Danielis prophetia aliud sublimius & excellentius delitescere. Noui enim morem esse Prophetarum, vt docet Augustinus, Iudaica tangere, Christiana respicere. Ceterùm vt præcipui sensus maiestas intelligatur; oportet priùs historiam, sub cuius cortice occultatur, perfectè cognoscere. Constabit id manifestè in Psal. 28. cuius licèt præcipuus sensus sit de Christianæ Ecclesiæ victorijs; at ipsarum figura sine dubio est de victorijs ac triumphis Dauidis. Si autem priùs psalmus ad Dauidis victorias non idoneè applicetur; intelligi non poterit sensus potissimi elegantia ac maiestas. Meâ igitur sententiâ, certum est in tribus illis Danielis capitibus propheticè tangi historiam, quæ in Machabæorum libris latiùs

Prophetis familiare esse, Iudaica tangere, Christiana respicere.

Contextus series & explicatio apud Danielem, c. 10. 11. & 12.

C describitur. Perlegatur, obsecro, textus ipse; atque ex eo planum fiet, in capite XI. sermonem primò institui de vltimis regibus, qui Persarum Monarchiam erant possessuri: deinde gradum fieri ad Monarchiã Alexandri, & ipsius in quatuor regna diuisionem: hinc ad bella exorta inter Antiochum & Ptolomæũ (qui respectu Ierosolymæ sunt reges Aquilonis & Austri) & afflictionem atque angustias grauissimas, in quas Ierosolyma inter vtrumque regnum interiecta, his bellis redacta fuit. Denique textus ipse attentè legi non potest, quin protinus inspiciatur, caput XI. continere in se, Machabæorum historiæ prophetiam. Deinde caput XII. perspicuè connectitur cũ

D ijs, quæ in XI. fuerant prædicta. Sic enim exorditur; *In tempore illo consurget Michael.* Vbi agitur haud dubiè de Mathathiæ ac filiorum incredibili robore, ae fortitudine animi. Neq; hunc sensum dirimit, quod posteà additur de resurrectione multorũ. Quin imò hæc phrasis aptissima est, & valdè sacræ Scripturæ familiaris ad denotandam in posterorum virtute siue improbitate, antiquorum imitationem: vt videbimus Apoc. c. 13.

Secundò obseruandum est inter omnia veteris Testamenti bella, nulla esse, quæ adeò clarè repręsentent Christianæ Ecclesiæ persequutiones atque victorias; vt illa, quæ in Machabæorum libris recẽsentur. Etenim ea solùm persequutio videtur ex an-

E tiquis propriè aduersus veram religionem pugnare. In alijs bellis de imperio & libertate decernebatur: in illis Machabæorum de vera suorum maiorũ religione. Atque eò deducta res est, vt meritò sacra Scriptura asserat Danielis 12. 1. *Veniet tempus, quale nõ fuit, ex quo Gentes esse cœperunt vsque ad illud.* Quin & illustrissimi fuere Martyres, qui eo tempore fortiter occumbendo, veri Dei religionem effuso cruore testati sunt. Hisce grauissimis angustijs & calamitatibus, Machabæorum virtus & clarissimæ ipsorum victoriæ successerunt: quæ quòd pro tuenda religione reportatæ sint, meritò possunt cum Christianæ Ecclesiæ victorijs conferri.

Machabæorum bella præ ceteris veteris testamenti, fuisse Christianæ Ecclesiæ persecutionũ figuram & sur?

Angelus Danieli visus cur mirabili adeò specie apparuerit?

Tertiò aduerto, ex dictis non obscurè colligi, quãobrem hæc figura Danieli visa ceteris omnibus angelorum visionibus, qui olim apparuerunt, nouâ illâ & insolitâ specie, præstaret. Etenim si solùm ad naturæ angelicæ perfectionem innuendam deseruiret; hæc eadem ratio de ceteris angelorum visionibus erat. Quòd autem Angelus Danieli adeò miro corporis cultu atque habitu fuerit visus; argumento est peculiarem rationem extitisse; quare angelus Dei gerens personam, nouam illam figuram in ea visione indueret. Vbi verò huius figuræ ratio ex illius visionis fine & scopo desumatur; nimirum ex Machabæorum victorijs, quæ in ea prophetia prædicebantur, & ex gloria ac maiestate, quam per ea bella fuerat Dei populus adepturus; illico apparet, congruentissimè ad illam repræsentandam victoriam angelum in cultu ac vestitu adeò glorioso apparuisse. Sicut enim victoriæ illæ erant omnium simillimæ ijs, quas Deus Christianæ Ecclesiæ fuerat concessurus; ita cõueniens fuit vt Deus in illis plusquàm in alijs gloriaretur: quòd essent victoriæ ex persequutione illa, quæ fuerat aduersus religionem concitanda.

Quartò obseruo, quemadmodũ visio capitis primi Apocalypseos, totam ipsius libri historiam respicit; & Christo eiusmodi cultum ac figuram tribuit, quæ ad significandas Christianæ Ecclesiæ victorias ex Iudæis & Gentibus reportandas, idonea esset; non aliter commodum fuisse, vt Angelus ille, qui Danieli sui populi tam afflictionẽ & angustias, quã gloriosam victoriã prędicebat; illo etiam vestitu, cultuq; vteretur, qui aptus esset ad maximum Dei beneficiũ indicandum, quod suo populo per Machabæos erat præstiturus. Atque vt in Apocalypseos visione depingitur, quàm fuerat Deus mirabilis in Ecclesia Christiana futurus; ita in Danielis figura exprimi oportebat, quàm se mirabilem fuerat Deus, Machabæorum tempore, in Iudaicum populum ostensurus. Et sanè nobilissima illa historia meruit, vt eam sacra Scriptura admirãdã illã angeli visione exornaret. Licèt autẽ prophetia capitis X I. & intij XII. aliũ præterea sensum sublimiorẽ habeat; hoc non impedit, quo minùs angeli figura ad Machabæorum victorias repræsentandas debeat accommodari. Quandoquidem hæc saltem comparatio erat vsurpanda ad reconditum illum sensum nobiliorem, qui illi suberat. Quòd si huius historiæ prophetia, figuræ vices gestura erat, vt in ea quiuis alius sensus sublimior includeretur; quis non videat appositè angelum ornatu ad ipsam figuram accommodato apparuisse?

Quis fuerit potissimus scopus tam figuræ, quæ Ioanni apparuit, quàm quæ Danieli.

His omnibus constitutis, in vtraque figura tam Danielis, quàm Ioannis, exprimitur epiphonema illud psalmi 67. mirabilem scilicet Deum esse in sanctis suis, & ipsum daturum fortitudinem plebi suæ; cum hoc tamen discrimine, quòd Danielis visio victorias antiqui populi sub Machabæis respicit; visio autem Ioannis ad Christiani populi victorias de Iudæis & Gentibus partas respicit. Vtriusque tamen visionis scopus fuit, repræsentare Deum in suis futurum mirabilem. Quamuis autem verum sit eum, qui Danieli apparuit angelum fuisse; in plerisque tamen antiqui temporis apparitionibus, Dei personã Angelus gerebat; & ideò legimus sic eos sæpius fuisse loquutos, *Ego Dominus*.

Quòd ergo angeli illius habitus constat ex symbolis beneficiorum Dei erga suos; eleganter significat ea ipsa beneficia fuisse Deo valdè gloriosa, angelo Dei vices gerente. Sicut in Ioannis visione habitus Christi ijs constat symbolis, quę beneficia ab ipso Christo Christianæ Ecclesiæ data in victorijs de Iudæis & Gentibus indicant: quia eiusmodi beneficia sunt Christo valdè gloriosa.

Superest nunc vtramque Danielis & Ioannis visionẽ iuxta singula, quæ in textu de illis exprimuntur, breuiter inter se comparare.

Cur Ioannes conuertat oculos, Daniel verò leuet?

Cur Daniel oculos leuet, Ioãnes conuertat.

Ioannes initio suæ visionis audit tubę vocem quę Iudaici populi bellum repræsentabat; vt suo loco diximus. Idcirco percommodum fuit, vt Ioannes ca-

A put conuerteret, ad ea scilicet contemplanda, quæ retro erant; id est, quæ iam fuerant peracta. At quæ Daniel vidit, omnia erant futura: atque ita attollit oculos, vt videat ea, quæ nondum euenerant. Iã suprà vidimus ex Pauli verbis, ea quæ antecesserunt retro relinqui; & quæ futura sunt, anteriora esse. Quod ergo multis pòst annis erat futurum, videbatur longè distare. Quare oportuit Danielem oculos leuare; præsertim cùm visio è cælo adueniret.

De vtriusque visionis podere.

De podêre seu byssina vtriusque visionis.

In vtraque visione expediens fuit linea vestis, quę veram & illibatam religionem repræsentat, ac laborum tolerantiã probatam. Et certè Mathathias atque eius filij (& eorum cohortatione & exemplo, Iudaicus illius temporis populus) acerrimos se Dei cultus ac religionis æmulatores præstiterunt, grauissimos

B pro ea labores, & ærumnas fortiter tolerando. Præterquam quòd in ijs sacerdotij enituit gloria; ideoq; valdè decuit Angelum, vt eorum religionem calamitatibus & ærumnis spectatam, & sacerdotij decõre ornatam signaret, lineis vestibus indutum apparere. Vide suprà notationem XI. de symbolo lini atque podêris.

Cur Ioannes viderit zonam auream ad mamillas; Daniel verò renes accinctos auro?

Diuersa in vtroque angelo se cingendi ratio: & discriminis causa.

Machabæos & Israëliticum populum sub eorum signis militantem Dei charitas cinxit, & strenuos

C atque expeditos reddidit ad Dei iussa accuratissimè exequenda. Cuius diligentiæ ac celeritatis decus & splendor rectè in aureo cingulo notatur; vt vidimus in aureæ zonæ explicatione. At nobilior & sublimior diligentia ex perfectiori charitate profecta, quæ pectus constringit, ornat ac locupletat; hæc appositè, vt suprà vidimus, per zonam auream altius pręcinctam indicatur. Iam verò cui dubium est, primitiuæ Ecclesiæ Christianos altiùs fuisse accinctos, atque adeò maiore charitate ac deuotione & diligentia ornatos?

Quid per podêris & baltei coniunctionem denotetur.

In coniunctione præterea podêris linei & baltei aurei, vero simile existimo sacerdotalis dignitatis ac regiæ coniunctionem in Machabæis significari. Nam & podêris est habitus sacerdotum, & balteus aureus regum videtur fuisse insigne. Vide Iob 12. 18. de balteo regum. Concinit, quòd fibula aurea Ionathæ (de

D qua 1. Machab. 10. 89. & cap. 11. 58. & cap. 14. 44.) erat etiam veluti regium insigne. Et similiter in Apocalypsi podêris & zona aurea ad regale sacerdotium spectare possunt.

Aut fortasse zona aurea significat gloriosi belli balteum. Nam balteus ad militiam quoque spectat; vt colligitur ex aliquibus sacræ Scripturæ locis & ex prophanis auctoribus palàm fit. Atqui societas religionis ac belli propter religionem suscepti, in Machabæis extitit gloriosissima: sed multò adhuc gloriosior atque sublimior in bellis, quæ Christiana Ecclesia gessit cum Iudæis & Gentibus; de quibus etiam triumphauit. Nec abs re est, quod Apocalypseos 15. 6. legimus in bello contra Babylonem; Angelos scilicet, qui effundunt phialas, indutos esse podêre &

E zonã aureã. Hæ autem expositiones de balteo regio, & de balteo militari conciliari debent cum explicatione de charitate, quam in commentario, & in notatione de auri symbolo sequuti sumus. Charitas enim est spiritus ille principalis, quo se confirmari optabat Dauid Psalmo 50. 14. & quæ homines efficit Dei filios, atque adeò reges. Et eadem est, quę ad militiam cęlestem Dei milites accingit, vt fortiter, alacriter & gloriosè pro Deo pugnent.

Ad perfectionem quoque charitatis fortasse spectat, quod in Danielis loco ex hebręo ad verbũ redditur, *lumbi eius accincti massa auri obryzi*.

Cur Daniel viderit corpus Angeli quasi chrysolitum?

Chrysolitus symbolicè significat summę glorię

Angeli Danieli visi corpus cur quasi chrysolitus. Quid per chrysolitum figuretur.

manifestationem; vt videbimus Apoc. 21. 20. in 7. fundamento ciuitatis, quod spectat articulum de Christi Ascensione; in qua ipsius gloriæ magnitudo præsertim effulsit. Et quidem ad denotandam ingẽtem gloriam, ad quam Hebræorum respublica Machabæorum tempore fuit erecta; nihil potuit seligi magis ad rem, quàm effigies corporis ex chrysolito. Vide illud 1. Machab. 2. 64. *Vos ergo filij confortamini & viriliter agite in lege: quia in ipsa* GLORIOSI ERITIS. Et illud 1. Machab. 5. 63. *Viri Iuda* MAGNIFICATI *sunt valdè in cõspectu omnis Israel & Gentiũ omnium, vbi audiebatur nomen eorũ.* Huic chrysolito nihil in capitis primi Apocalypseos visione respondet.

Cur prima figura Ioanni visa non item chrysolito similis apparuerit?

quod non per obliuionem accidit; sed per summam prudentiam prætermissum fuit. Nam initio Christiana Ecclesia suum decus & splendorem abditum omnino & occultum habebat; iuxta illud psalm. 44. 14. *Omnis gloria eius ab intus.* Ac tantò maior erat suæ felicitatis magnitudo, quantò occultior; vt elegãtissimè describitur Apocal. 6. in quatuor primis sigillis. Sed propter eandem rationem nõ erat ad rem symbolum, quod summam gloriæ manifestationem indicaret; vbi externa facies ignominiam potiùs ac dedecus præ se ferebat. Atque ad hanc significationem multò fuit congruentius, vt figura, quæ repræsentabat Ecclesiam, eam Christi persona indutam repræsentaret. Nam hæc fuit maxima Christi gloria in terris, abscõdere scilicet, summam beatitudinem sub humilitatis & abiectionis specie. Quò spectat illud Pauli, *Vita vestra abscondita est cum Christo in Deo,* Colossen. 3. 3. hoc autem intelligitur, si prima Ecclesiæ Christianæ tempora respiciamus. Posteà tamen multò maior & illustrior illam manebat gloria externa, quàm quæ Iudaico populo Machabæorum tempore fuit. Cuius rei significationi deseruit solis splendor; vt mox dicemus.

Cur Daniel viderit in angeli facie fulguris speciem, Ioannes verò lucem solis?

Cur Danielis angelus facie fulgur, at angelus Ioãnis solem referat?

Daniel de angelo à se conspecto ait; *facies eius, velut species fulguris:* Ioannes tamen de figura, quam vidit, *facies eius sicut sol lucet in virtute sua.* Vbi præter magnum discrimen, quod inter lucem solis & fulguris speciem intercedit; in ordine etiam aliam inuenio differentiam, non minori animaduersione dignam. Hæc autem est, Danielem cum zonâ aureâ chrysoliti gloriam & fulguris splendorem continẽter coniunxisse: at Ioannem solis splendorem, vt totius visionis clausulam, extremo loco collocasse. Imò, vt suo loco diximus, hanc solis lucem non Ioannes initio aspexit; sed post visionem pedum ex aurichalco ardenti, vocis aquarum multarum, stellarum septem & gladij ex ore prodeuntis; post hæc (inquam) omnia vidit nouam Christi transfigurationem. Et verò cùm solis splendor aptissimũ sit symbolum ad præstantissimam Ecclesiæ Christianæ gloriam, quæ idololatriæ tenebris depulsis totum orbem compleuit; facile est animaduertere, congruenter fuisse factum, vt Danielis angelo vultus solùm instar fulguris radiaret. Nam magna illa Israelitici populi gloria & notitia veri Dei, quæ ex illa populi Iudaici gloria Machabæorum tempore ad Gentes dimanabit, non expulit ex mundo idololatriam, neque orbem compleuit; sed in medijs idololatriæ tenebris, fulguris instar emicuit; & breui aliquo tempore suspicari fecit Gentiles, verum esse Deum, qui à Iudaico populo colebatur.

Ordo item describendi faciei fulgorem cur in Ioãne & Daniele diuersus.

De oculorum flammis in vtrâque figura?

Quid per oculorum flammas in vtrâque figura.

Hæ oculorum flammæ in vtrâque visione denotant maximam indignationem, quam Deus in

A Ecclesiæ hostes ostendit; necnon zelum, qui priùs Machabæos, deinde Christianos accendit & inflammauit ad inferendum Dei hostibus bellum. Nam & primitiui Christiani mystico bello, siue spirituali contra Gentes pugnarunt.

Cur Ioannes viderit pedes ex chalcolibano; Daniel autem brachia & quæ deorsum vsque ad pedes, quasi speciem æris candentis?

Pedum dissimilitudo in vtrâque visione; & eius ratio.

B Pro voce Hebraica *Marghelota*, pro qua noster vertit; *quæ deorsum vsque ad pedes*, Hebraicæ linguæ periti contendunt significari non solùm tibias, sed etiam pedes: cui sententiæ cùm olim peculiari ductus ratione reclamarim; nunc re attentiùs consideratâ, facilè subscribo. Quarè quod LXX. exponunt σκέλη id est, crura; sicut in Ioannis visione nomen pedum, tibias etiam siue crura comprehendit. Vulgatus tamen vsus est illa periphrasi, *quæ deorsum vsque ad pedes*, vt excluderet superiorem corporis partem, quæ erat ex chrysolito: & non solùm pedes & tibias, sed etiam femora complecteretur. His ita constitutis, differentia inter Ioannis ac Danielis visiones in eo sita est, quòd Daniel viderit non pedes modò, sed etiam brachia ex ære candente; Ioannes brachia videatur aspexisse carnea, & pedes ex ære

Num Danielis angelus pedes etiam ex ære candenti habuerit?

C candenti. Ratio autem huius discriminis petita ex significatione est aptissima: nam Dei virtus & gratia mirum robur ac vires Machabæis subministrauit, vt Dei bella acriter suscipere, & feliciter peragere valerent. Quamobrem conuenienter satis figuræ illi brachia ac pedes ex ære candente afficta sunt; quæ vna ex parte strennuam & indefessam fortitudinem ad pugnandum significarent; ex altera ostenderent quantopere ipsi hostibus præstarent, & quantam in eis cædem essent facturi. Et quasi brachia ac pedes ex candenti ære haberent, æris vi atque ignis efficacitate in hostes impetum faciebant Machabæi, & acerrimo bello eos fundebant ac dissipabant. Arias Montanus in hoc Danielis loco non legit, *quasi species æris candentis*; sed, *quasi species æris æris politi, vel tersi*; quod potest ad armorum splendorem referri. Sed prudentis esse duco, potiùs credere LXX. interpretibus atque

Quid per brachia ac pedes ex ære in Danielis figura adũbretur.

D Vulgato; quorum lectio idoneam satis habet significationem; vt iam vidimus.

Verisimile etiam est, in æris igne significari religionis ardorem ac zeli, quo Machabæi succensi in bella pro Dei religione ruebant. Verùm cùm in Apocalypseos figura non ea fuerit mens, vt proprium bellum in ea repræsentaretur; sed mysticum, quod Euangelii prædicatione cum Gentibus gerebatur; idcirco ad proprij belli significationem vitandam, brachiorum ex ære symbolum prætermissum fuit quò robur ad vulnera infligendà, & cædem edendam innuitur; & illud symbolum fuit selectum, quod denotaret Apostolorum & Euangelij concionatorum virtutem, qua per totum orbem discurrerunt, Euan-

Cur Ioãnis angelus non brachia ærea habuerit.

E gelium prædicantes. Hoc autem significant pedes mystici Christi (siue quod idem est, Ecclesiæ) atque id fuit aptissimum symbolum ad virorum Euangelicorum perfectionem, idque in Canticorum libro, in Isaia, & Nahum, in eâdem significatione vsurpatum. Pedibus autem ex ære ardenti, & singillatim ex chalcolibano siue ære montis Libani, significata fuit virtus, atque constantia profectionis; in quo facta est manifestè allusio ad altare holocausti: atque hac ratione eleganter indicatum fuit, bellum, quod ab Euangelij prædicatoribus in gentes suscipiendum erat, nequaquam iuxta Machabæorum morem, fore brachiorum vi & corporis atque armorum fortitudine; sed solùm constantia ac perseuerantia in prædicatione Euangelica. Quare ex vna parte brachia carnea & inermia tribuuntur eis,

quæ pacificos illos ostendant, & paratos ad hostes etiam complectendos; ex alia tamē æreí pedes, id est, constantia in Euangelij promulgatione. Ac denique ignis chalcolibani designat, eos proficisci vt terrarum orbem accendant illo igne, quem Christus venit mittere in terram; & mundum tandem eorum prædicatione inflammandum, & in holocaustum gratissimum Deo consecrandum.

Quod vtriusq; vocum discrimen; quæ discriminis ratio?

Cur Daniel audierit vocem multitudinis: at Ioannes priùs vocem tubæ, deinde vocem aquarum multarum?

Si per vocem aquarum multarum denotaretur, vt nonnulli volunt, Gentilium populos, Christi doctrinam suscepturos; facile erat rationem reddere, cur Daniel vocem multitudinis exaudit, & non aquarum multarum; nimirum quia Iudaicus populus Machabæorum tempore multus fuit, non tamen multitudo populorum. Sed hæc ratio non satisfacit; nam, vt vidimus, vox tubæ & vox aquarum multarum, Iudæorum & Gentium persequutiones indicant; quibus Christus suos amicos docuit altissimam Apocalypseos doctrinam. Quæ tamen docendi ratio in legis gratiæ tempora seruabatur: quare exigendum non est, vt in Danielis figura, (quæ Iudaici populi futurum statum Machabæorum tempore repræsentat) significatio vocis multitudinis similis sit significationi vocis aquarum multarum. Præter hæc, in Danielis figura non est vox tubæ; nec idem seruatur narrationis ordo, qui in figura Apocalypseos. Nam apud Danielem, postremum omnium est vox multitudinis; in Apocalypsi autem priùs est tubæ vox; deinde in vocem aquarum multarum commutatur. Cui subijciuntur stellæ in dextera, gladius in ore, & in facie splendor solis fulgentissimi. Itaque symbolum maximi fulgoris solis consequens est ad vocem aquarum multarum. Existimo ergo in Daniele, vbi illius visionis finis est vox multitudinis, significationem esse, victoriâ ac pace per Machabæos partâ fidelium numerum augendum fore. Atque ita in Daniele, multitudinis vox non innuit persequutionem, sed prosperitatem. Quare non rectè Arias Montanus transtulit, *vox tumultus*; nam Hebræum vocabulum *Hamon* (à radice *haman*) non significat, nisi multitudinem; & solet vsurpari in significatione multiplicationis & augmenti; vt videre est in Thesauro linguæ sanctæ. Magnum igitur est discrimen inter vocem multitudinis & vocem aquarum multarum. Et quamuis Ioannes ad Danielis locum alludat; multiplicationis tamen populi symbolum, in symbolum multiplicationis hostium commutauit: vt eo maior esset gloria claritatis solis, quo maior fuerat procella atque tempestas contra Christianam Ecclesiam concitata.

Quid per vocem multitudinis apud Danielem.

Danielis Angelus cur nec canos, nec stellas, nec gladium habuerit?

Cur Angelus, qui apparuit Danieli, neque canos habuerit in capite, neque stellas in manu, neque gladium in ore?

Ex horum symbolorum significatione (de qua suo loco disputauimus) planè perspicitur, ea non esse apta ad figuram Danieli visam. Nam canities summæ prudentiæ terrena despicientis, & cælestis splendor orbem vniuersum illuminans, nec non prædicationis efficacitas; hæc (inquam) omnia Christiani populi fuerunt excellentiæ ac prærogatiuæ, & quæ nullo modo illi communes erant cum Iudaico populo; siue Machabæorum tempore, siue alio quouis. Licèt enim in eo populo, Pro-

A phetæ diuina luce valde illustrati extiterint, & Deo maximè familiares; ast generatim loquendo, rerum temporalium contemptio, vis atque animus vniuerso orbe prædicandi, & prædicationis ipsius efficacitas, non erant illius temporis virtutes. *Nondum enim erat Spiritus datus, quia* IESVS *nondum fuerat glorificatus*: nec Iudaico ipsi populo rerum humanarum despicientia prædicabatur.

Sed obijcies, Danielis duodecimo, num. tertio, vbi sermo est de Iudæorum populo, dici; *Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti: & qui ad iustitiam erudiunt multos, tanquam stellæ in perpetuas æternitates.* Respondeo, verum esse aliquo modo elogium illud doctoribus Iudaici populi olim congruisse propter egregiam ac salutarem doctrinam, qua populum imbuebant. Hoc tamen laudis præ-

B conium adeò illis parcè conueniebat, si cum populi Christiani doctoribus conferantur; vt antiquis potiùs aptari videatur, tanquam figuris Christianæ Ecclesiæ Doctorum; quàm quòd sibimetipsis perfectè quadret. In quo ferè accidit, quod in ijs Psalmis qui in cortice ipso literæ Salomonem ac Dauidem sonant: in quibus Psalmis interdum ita assurgit stilus, vt fateri nos cogat, respectu ad Christum in ijs asseri ea, quæ ratione Dauidis aut Salomonis nimis exaggerata videbantur.

Cur Daniel steterit super genua, & super articulos manuum?

Daniel cur super genua & manuū articulos steterit?

C Danielis pauor non adeò ingens fuit, atque Ioannis. Nam etsi Daniel corruerit, & vultus eius hæserit terræ; ex contextu tamen apparet, ipsum non fuisse ita exanimatum, vt vsu sensuum priuatus sit. Sic enim ait; *audiens iacebam, & vultus meus hærebat terræ.* Ioannes verò *cecidit tanquam mortuus.* Itaque perspicuum fit Danielis metum non adeò fuisse magnum, vt pauorem Ioannis: & quidem satis meritò. Quæ enim figura apparuit Ioanni, multò erat horribilior. Sed mirabile est etiam Danielem Angeli attactu non ita fuisse roboratum, vt Ioannem. Nam Daniel, postquàm eum Angelus tetigit, vix tandem potuit toto corporis nixu quasi reptare super genua, & super articulos (siue palmas) manuum. At Ioannes mirabili

D Christi dexteræ virtute contactus tantum animi ac roboris recepit; vt calamum protinus iubeatur arripere, & septem epistolas Christo dictante conscribere. Ratio huius discriminis est; nam licèt Christianæ Ecclesiæ procellæ ac tempestates multò vehementiores fuerint, quàm eæ, quibus fuit Iudæorum populus iactatus; & ex se efficacissimæ forent ad maximum horrorem incutiendum; vis tamen ac robur Christi dexteræ, tempore legis gratiæ, multò maiora & præstantiora miracula patrauit, & in maiori timendi & pauendi occasione suam virtutem magis ostendit; dum plus animi ac fortitudinis suis addit. Quia *lex ad perfectum non adducebat*, ad Hebr. septimo, num. nono. Posteà autem *virtus in infirmitate perficitur*, secunda ad Corinth. 12. 9.

E

Quis fuerit Angelus, qui apparuit Danieli?

Quis fuerit Angelus Danieli visus?

Theodoretus, Carthusianus & Pererius existimant Angelum, qui in hac visione Danieli apparuit, fuisse Gabrielem, Gregorius autem 17. Moral. cap. 8. & Cassianus collat. 8. suspicantur eum Angelum habuisse peculiarem curam illius populi Hebraici, qui Babylone captiuus tenebatur. Sed quidquid sit de huius Angeli persona & officio; optabilius est, meo iudicio, intelligere, quorsum spectet mirabilis illa figura, in qua Angelus apparuit. Quod

si significatio, quam ei tribuimus, satisfaciat; per illam optima redditur ratio; quapropter Angelus qui apparuit Danieli, appellatur Gabriel, id est, *virtus Dei*, vel *Deus fortis*. Nam eius visio eò spectabat, vt Daniel agnosceret Dei virtutem ac robur, cuius eximia documēta Deus ipse fuerat editurus in sui populi liberatione per Machabæos; iuxta illud Psalm.

A 67. fine, *Mirabilis Deus in sanctis suis: ipse dabit virtutem & fortitudinem plebi suæ*. Nisi autem fallor, ex comparatione harum duarum visionum Danielis & Ioannis, egregiè confirmatur, collineatum esse in ea expositione; quæ vtramque visionem comparando, cuiusuis conuenientiæ aut discriminis aptam & cohærentem inuenit rationem.

COMMENTARIVS.

SCRIBE ERGO QVÆ VIDISTI, ET QVÆ SVNT, ET QVAE OPORTET FIERI POST HAEC.] Particula illa *ergo* in præsenti est nota illationis. Nam Christus ex eo, quod Ioanni dixerat, *Ego sum primus & nouissimus, & fui mortuus, & ecce sum viuens; & habeo claues mortis & inferni*; inde infert æquum esse, vt Ioannes visionem scribat sibi ostensam. Hæc itaque illatio nos docet verbis illis, quæ mysticus Christus Ioanni dixit, scilicet, *Primus & nouissimus*, &c. visionem ipsam declarari. Alioqui enim, quomodo ex illis verbis possit inferri, Ioannem debere scribere, quæ viderat? B

QVAE VIDISTI.] Visionem ipsam capitis primi per hæc verba denotari, meo iudicio, perspicuum est ex ipso contextu. Suprà enim dictum Ioanni fuerat, *quod vides scribe in libro*; & post visionem ei dicitur, *Scribe ergo quæ vidisti*, & particula illa *ergo*, non permittit, vt sermo sit de alia re, quàm de ipsa capitis primi visione.

Quænam Ioannes scribere iubeatur.

ET QVAE SVNT, ET QVAE OPORTET FIERI POST HAEC.] Ambrosius, Rupertus, Anselmus, Albertus, Ribera, & Pererius in prolegomenis disput. 9. & 11. intelligunt, his verbis Ioanni præcipi, vt præter visionem capitis primi, scribat etiam præsentem, qui tunc erat, Ecclesiarum statum; necnon ea, quæ posteà futura erant. Hanc tamen explicationem, vt existimo, respuit contextus. Illa enim particula *ergo* postulat, vt quæ Ioannes iubetur scribere, includantur in præcedentis capitis 1. visione. Quia non iubetur modò scribere, sed per illationem dicitur illi, *Scribe ergo quæ vidisti, & quæ sunt, & quæ oportet fieri post hæc*. Atqui ex præcedenti visione non bene colligitur, æquum esse, vt scribat ea, quæ in illa visione non includuntur. Huic argumento aliud addo, quod apud me vim habet non exiguam; nempe verbum substantiuum, vbi sermo est de ænigmatibus, non aliter intelligi solere, quàm de ipsorum ænigmatum significatione. Nam si designato ænigmate dixeris, Quid est hoc? perinde est, ac si roges, Quid significat hoc ænigma? Sermo autem erat de visione ænigmatica: quia illa verba, *quæ vidisti*, non aliud designabant, quàm visionem illam primi capitis. Cùm ergo subditur, *& quæ sunt*; illud propriè præcipitur, vt scilicet non solùm scribat visionem, sed etiam illius significationem. Confirmatur, quia in sequenti versu bis ponitur idem verbum substantiuum in eodem sensu: dicitur enim, *Candelabra sunt, Ecclesiæ; stellæ sunt, Angeli Ecclesiarum*. Neque in hoc tantùm loco, sed in alijs etiam, vbi sermo est de ænigmatis, eodem modo solet loqui Scriptura; vt videbimus notat. XVIII. Quæ obseruatio lucem præfert aliquibus locis; qui aliàs non satis intellecti; hac obseruatione optimè intelliguntur. C

ET QVAE OPORTET FIERI POST HAEC.] Vidimus opus esse, vt hæc quoque verba ad primi capitis visionem referantur. Alioqui ex visione præcedenti non colligeretur, *Scribe ergo, quæ vidisti, & quæ sunt, & quæ oportet fieri post hæc*. Distinctio autem illa de præsentibus ac futuris, non est ad rem. Hîc enim, vt vidimus, idem est *esse* ac *significare*. Sicut autem in eàdem visione ad symbola ipsa referuntur illa verba *quæ vidisti*, & ad symbolorum significationem referuntur illa, *& quæ sunt*; sic etiam ad rei totius summam atque substantiam spectant illa, *& quæ oportet fieri post hæc*. Nam scopus huius visionis non erat alius, quàm describere, quem exitum habituræ essent Ecclesiæ persequutiones; & *oportet fieri* in sacræ Scripturæ phrasi non aliud significat, quàm certissimè futurum esse. Itaque tria illa *quæ vidisti, & quæ sunt, & quæ oportet fieri post hæc*, ad eandem visionem spectant: eàdem prorsus ratione, ac si Ioanni dictum esset; scribe visionem, & eius significationem; atque adeò quem exitum certissimè habitura sit persequutio, quam Ecclesia Christiana patitur. D

Sed dicat aliquis, hunc sensum, quanuis alioqui videatur aptus, propterea tamen displicere, quia Ioannes non scripsit significationem visionis sibi ostensæ: imò verò ex ijs, quæ viderat, non aptè inferebatur ipsum iam posse significationem scribere; atq; adeò alium esse quærēdum sensum, cùm ei per illationē dicitur, *Scribe ergo quæ vidisti, & quæ sunt*. Ad hoc respondeo, Ioanni non fuisse præceptum, vt nimis distinctè scriberet significationem visionis sibi ostensæ; sed vt eam scriberet, id est, vt aliquo modo in ipso textu indicaret: quod & fecit non modò in hoc capite, sed in alijs etiam nōnullis. Nam quod explicauit, vrbem illam, cuius decima pars cadere visa est, esse Hierosolymam; & Babylonem, quæ ardere conspecta est, esse Romam; hæc (inquam) benè intelligenti deseruiunt ad explicationem visionis cap. primi. Certe mihi illæ Ioannis explicationes facem prætulerunt ad intelligendam cap. primi visionem. Et quanuis plurimis non satis fuerit hæc Ioannis expositio, vt visionis significationem intelligerent: non tamen propterea negandum est Ioannem scripsisse significationem. Quòd verò nimis breuiter & obscurè eam scripsit, sapienter fecit; quia id summopere expediebat, vt vidimus in prolegomenis notat. XIV. E

Ad id, quod opponebatur, ex ijs nempe, quæ Ioannes viderat, nō rectè colligi ipsum posse scribere significationem, Respondeo Ioannem, præterquam quòd figuram capitis primi viderat, ab ea audisse illa verba, *Ego primus & nouissimus, & fui mortuus, & ecce sum viuens: & habeo claues mortis & inferni*. Et cùm Ioannes tanta sapientia polleret, nec non sacræ Scripturæ atque eius phrasium intelligentiâ; illud satis fuit, vt perfectè intelligeret omnium, quæ viderat significationem. Quia *sapienti*, vt dicitur, *dictum sat*. Quod autem ei dictum fuit, *Scribe ergo quæ vidisti*, &c. non tantùm infertur ex eo, quod Ioannes viderat; sed ex eo etiam, quod audierat.

A

Sacramentum septem stellarum.] Pro Sacramento Græcè legitur *mysterium*; & vtrumque nomen tam Græcum, quàm Latinum analogum est. Nam aliquando accipitur pro recondita significatione, vt in præsenti; & aliquando pro symbolo ipso, siue signo occultam significationem includente. Et sic Eucharistiæ species appellatæ sunt à Christo *mysterium fidei?* Atque eâdem ratione Baptismus & ceteræ sacræ cæremoniæ ad animarum sanctificationem à Christo institutæ appellantur sacramenta; quia eam ipsam sanctificationem significant, quam Christus per illa ipsa operatur. De quo vide notationem sequentem. Vers. 20.

NOTATIO XVIII.

Ad illa verba, Scribe quæ vidisti, & quæ sunt; *de phrasi sacræ Scripturæ, in qua verbum substantiuum ad significationem refertur, cùm de ænigmatis agitur. Et per occasionem explicatur locus Eccles.* 12. 13.

Cùm de ænigmatis est sermo, ipsorum significationem per verbum substantiuũ denotari.

DIXIMVS in commentario verbum substantiuum, cùm de ænigmatis agitur, ipsorum significationem frequenter denotare. Hoc si generatim solùm præcipiatur, notissimum est; nec ab vllo in dubium vertitur. Sunt enim multa sacræ Scripturæ exempla; in quibus nemo est, qui non videat, eam esse phrasim verbi substantiui, vt Ezechielis 5. 1. *Ista est Ierusalem*, Danielis 4.19. & cap.7.17. & 23. & cap.8.20.21. & Lucæ 8.12. *Est autem hæc parabola*; vbi optimè Iansenius.

Nihilominùs tamen aliqui sunt loci; in quibus, quia non aduertitur proprium eorum esse sensum, vt verbum substantiuum iuxta illam phrasim sumatur; propterea varia sensuum diuerticula quæruntur; nec verus interim attingitur. Quamobrem id hîc animaduertere visum est; atque eius rei singulare proferre exemplum, quodam in loco, qui hactenus multos torsit; neque eius intelligentiam satis assequuti videntur. Vbi autem semel aduertatur, ibi de ænigmatis illius significatione sermonem esse; verus aperitur sensus; nec germanus solùm, sed etiam perutilis & sacrâ Scripturâ dignissimus. Locus autem est clausula illa libri Ecclesiastę, *Deum time, & mandata eius obserua: hoc est enim omnis homo.* Vbi valdè laborant interpretes; dum exponere cõtendunt, qua ratione timor Dei, & ipsius mandatorum obseruatio sit omnis homo. In quo dum variè philosophantur, concionantur potiùs, quàm explicant. Nam vera loci interpretatio ex eo pendet, vt animaduertatur, quod in illo capite ea verba antecedit, esse quoddam ænigma siue parabolam, quæ hominis mortalitatem eleganter depingit; & innuit fore tandem vt tempus adueniat, in quo sensus proprio munere fungi non possint; atque adeò neque aures audire, neque videre oculi, nec pedes incedere, nec molere dentes; & multa alia eiusmodi, quæ sapienter ab interpretibus exponuntur. Hæc tamen omnia sub ænigmatica & parabolica loquutione dicuntur: atque ad finem longioris allegoriæ subditur; *Finem loquendi pariter omnes audiamus*: id est, hanc de hominis mortalitate tractationem absoluamus & imponamus pariter finem libro Ecclesiastæ, *Deum time & mandata eius obserua; hoc est enim omnis homo.* In quibus verbis notandum est, illa *Deum time & mandata eius obserua*, respondere ijs, quæ initio ænigmatis præposita sunt, scilicet *Memento creatoris tui, antequam veniat tempus afflictionis*; atque hac eâdem phrasi totum ænigma seu parabola continuatur; *antequam tenebrescat Sol & Luna.* Et infrà; *Antequam rumpatur funiculus argenteus*, &c. idem verò est, *Memento creatoris tui, ac Deum time & mandata eius obserua.* Cùm autem postremò, additur, *hoc est enim omnis homo*, demonstratiuum *hoc*, totum ænigma siue allegoriam, quam antea proposuerat, proculdubiò designat. Atque ita dicere, *hoc est enim omnis homo*, idem est ac dicere; hoc, quod suprà depinxi, omnes sumus; id est, eò sumus omnes deuẽturi; cuncti enim mortales sumus. Quare, cùm morituri tandem simus, & Deo rationem strictissimè reddituri; æquũ est, vt tandem aliquando animaduertamus, mortalem hanc vitam meram esse vanitatem; ac proinde timeamus Deum, & ipsius præcepta seruemus.

Hoc est omnis homo, quid sit apud Ecclesiasten.

B

Ad huius sensus confirmationem nota 1. cùm ænigma adeò longum & mirabile fuerit antea ob oculos positum, vbi extremò subiungitur *finem loquendi audiamus*, siue inceptum sermonem absoluamus; adiectiuo illo, *hoc*, aptissimè propositum ęnigma designari. Id sanè mihi nihilo est obscurius, quàm si extento digito ipsum mihi ænigma Ecclesiastes indicaret.

Quòd si aliquis in eo fortasse hæreat, quòd iuxta nostram explicationem, illud pronomẽ *hoc* non designat id, quod proximè præcedit, sed superius ænigma. Ad hoc facilis est responsio; nempe sæpe ita contingere, vt pronomẽ *hoc* omnino sit referendum ad id, quod paulò superius remanebat. Pro quo vide insignem locum 1. Cor.7. 6. *Hoc autem dico secundùm indulgentiam.*

C

Nota secundò; eiusmodi sensum & prudentissimum esse, & sacrâ Scripturâ dignissimũ. Cùm enim nostro aspectui subiecerit humanæ mortalitatis ac fragilitatis imaginem ad viuum expressam; quid potuit congruentius subdi, quàm vt admoneremur effigiem illam esse propriam nostræ naturæ; atque adeò finis picturam, quę nobis vitæ exitum in mentem reducat? Quòd si hic Ecclesiastæ liber, est concionatoris sermo; quid, quæso, potuit aptius eligere & in medium proferre?

Fingamus concionatorem aliquem ante principis viri cadauer tumulo honorificentissimè impositum, ad numerosam audientium multitudinem concionem habiturum. Quid prudentius præstare potuisset, quàm pro suę concionis themate, digitum in cadauer intendere; & simul addere, *Deum time, & mandata eius obserua: hoc est enim omnis homo?* Idem dixerim de eo concionatore; qui sub finem concionis hominis cranium produceret, & eo designato, subiungeret, *hoc est enim omnis homo.* Atque ita homines ad pœnitentiam & præteritorum resipiscẽtiam hortaretur. Hoc ergo ipsum præstat sapientissimus Salomon; qui tamen pro cadauere, aut cranio, demonstratiuo illo *hoc*, designat viuam nostræ mortalitatis imaginem, quam Spiritus sanctus expressit.

D

Nota tertiò, ex subsequenti contextu nostram hanc declarationem satis cõfirmari. Sequitur enim; *& cuncta, quæ fiunt adducet Deus in iudicium.* Quis autem nesciat post mortem statim iudicium subsequi; atque adeò strenuos concionatores recordationi mortis iudicij memoriam congruentissimè annectere, vt hac ratione homines ad Dei timorem impellant? Id ergo ipsum Ecclesiastes, vt concionator egregius, præstitit.

E

Nota quartò, sententiam illam, *hoc est enim omnis homo*, iuxta nostram explicationẽ, esse satis idoneam conclusionem, epilogum & epiphonema totius libri Ecclesiastæ. Quidquid enim in eo latè agitur de rerum humanarũ vanitate, ad id tandem reducitur, nos scilicet esse mortales; ac proinde nihil esse in hac vita, quod firmũ & stabile diu sit. Quid verò magis ad rem, quàm vt breui & eleganti sententia Ecclesiastes, quasi quodam epilogo totam concionẽ coërceat? id quod se facturum ipse admonuit; atq; ad id audientium attentionem captauit, cùm dixit; *finem loquendi pariter omnes audiamus.*

Totius libri Ecclesiastæ epilogus.

Quintò confirmatur; quia alij sensus, qui à multis afferuntur, violenti sanè sunt. In quibus tamen impugnandis immorari non est animus: quia nonnullis fortassè placebunt, & ex ijs vtilitatem percipient.

Ex meo ipse sensu satis velim, ne quis sibi detrimentum pariat, nostra explicatione abutendo. Et venit in mentem quempiam fortè hæreticum, sanctissimæ Eucharistiæ aduersarium, in hoc loco diligenter quæsiturum exemplum aliquod sensus illius metonymici, quem teterrimus dæmon ab inferis excitauit ad eneruandam vim illorũ verborum, *Hoc est enim corpus meum.* Primâ enim facie videtur illius metonymicæ intelligẽtiæ splendidum exemplum desumi posse ex nostra horum verborum explicatione, *Hoc est enim omnis homo.* Et addet præterea hæreticus Eucharistiam à Christo appellari mysterium seu Sacramentum; & sacramenti nomen esse referendum ad significationem; vt refertur in vltimo versu capitis primi Apocalypseos. *Sacramentum stellarum, quas vidisti in dextera mea.* Vbi stellæ Ioanni ostensæ dicuntur esse Angeli. Non quòd essent verè Angeli Ecclesiarum; sed quòd eos solùm significarẽt, tanquam illorum symbola. Hoc est nouatorum argumentum. In quo, vt solent, araneorum instar, ex odoratis floribus sibi virus exsugunt. Catholici verò, quibus in religione siue doctrina aliquid nouare semper piaculum fuit, veritatem Eucharistiæ non à nostro cerebro fingimus; sed à Christo Domino traditam, & ab Ecclesia perpetua veneratione conseruatam, fideliter retinemus. Argumentum autem hæreticorum facilè euanescit; animaduertendo, non negari à nobis Eucharistiæ species esse signa à Christo instituta, quibus corpus ipsius & sanguis significantur, significatione ab ipso Christo ordinata; sed ab Ecclesia edocti nouimus, quędam esse symbola non ad aliud, quàm ad doctrinam & significationem instituta; vt sunt ænigmata atque parabolæ. Alia verò ad animarum sanctificationem esse facta; in quibus ex ipsa significatione efficacissimum sumitur argumentum ad probandum, verè in ipsis includi id, quod significant. Verbi gratia; Baptismus siue sacra ablutio signũ est ablutionis animæ à peccatorum sordibus. Hoc ergo ipsum, quod externa

Pro Eucharistia veritate aduersus huius temporis hæreticos asserenda.

Hæreticorum argumentum refellitur.

Duplex sacrorũ symbolorum modus.

A illa abluendi actio significat, in eo sacramento verè ac propriè continetur. Per id enim verè abluitur anima & sanctificatur. Et quidem Christi excellentiam summopere decuit, vt in sacris ritibus ac cerimonijs, quas Christinæ Ecclesiæ institutas reliquit, earum significatio non esset, vt significatio ænigmatum; quæ ad id ipsum, quod significatur, operãdum minimè extenditur; sed vt in ipsius Christi miraculis accidit: in quibus externum illud opus, erat latẽtis miraculi vestigium. Verbi gratia; dum Christus cæcum illuminabat, animæ pariter oculos, id est, mentem vera fide illustrabat; dum sanabat ęgrotum, vnà animæ morbum depellebat. Atqui hanc operandi rationem Christi excellentiâ esse dignissimam, velle negare; id verò est cæci & ægroti proprium in sua cæcitate & ægritudine perstare cupiẽtis. B At Ecclesiæ filijs nihil id difficultatis; sed summam potiùs credibilitatem habet; iuxta illud, *Testimonia tua credibilia facta sunt nimis,* Psalm. 92. 5. Quia signa merè signa instituere quiuis facilè poterat: signa tamen eiusmodi efficacitatis plena Ecclesiæ relinquere, hoc solius erat Christi potestatis. Inter hæc igitur signa & sacramenta supremum ac præstantissimum est sine dubio Eucharistia. Atq; ita ex ipsa metonymia (liceat mihi sic loqui) in qua hæretici tantopere debacchantur; id est ex eo quòd species Eucharistiæ Christi corpus & sanguinem significẽt; Catholici in veritate fidei confirmamur, quòd scilicet in eis Christi corpus & sanguis verè ac reapse contineantur. Etenim si Baptismus operatur, quod exterior ablutio significat; non minor debet esse, sed C multò maior, Eucharistiæ excellentia. Quare minimè dubitamus, verè etiam & propriè ipsius Christi corpus & sanguinem in admirabili hoc sacramento includi. Quod qui negant à Deo planè sunt derelicti; atque adeò indigni, qui fruantur immenso hoc beneficio, quod Christus in suam Ecclesiam contulit, cùm nobiscum in sacrosancta Eucharistia manere voluit, & pectora fidelium succedere, atque sua præsentia succendere; & admirando hoc opere infinitam suam beneficentiam ostentare, quæ Angelos ipsos admiratione & stupore teneret defixos; vt suis tandem beneficijs, hominum & Angelorum captum omninò superaret.

PROOEMIVM IN CAPVT II. ET III. APOCALYPSEOS IN TRES NOTATIONES DIVISVM.

NOTATIO I.

In qua explicatur, qui sint Angeli, ad quos Ioannes scribere iubetur.

QVO hæc capita nihil aliud continent, quàm septẽ epistolas, quas Christus Ioanni dictauit ad septem Ecclesiarũ Asiæ Angelos mittendas. Et in commentario quidem c. 1. v. 16. proposuimus varias opiniones de septem stellis siue Angelis, ad quos septem hæ epistolæ diriguntur. Vbi ostendimus in plano illius loci sensu, per illos Angelos, septem homines illarum Ecclesiarum Episcopos designari. Quod ipsum ex epistolarum contextu validè confirmatur. Nam si cæle- D stes Angeli essent; non erat ad rem epistolas illis per Ioannem scribi, & mitti. Et alioqui constat homines Dei ministros, præsertim sacerdotes appellari Angelos. De quo vide Dionysiũ de cælesti Hierarch. c. 12. Accedit, quòd Angeli nomen nil aliud sonat, quàm nuntium: atq; ita eadem analogia, qua nunciorum nomẽ præcipuis summi Pontificis ministris in regũ curijs degentibus solet attribui; præcipuis etiam Dei ministris, quos ipse in terris habet, tribui cẽsendum est. Imò verò Seraphinorũ etiam appellatio tribuitur

Qui fuerint septem Angeli, ad quos Ioannes scribere iubetur.

Sacerdotes in scriptura Angelos vocari. Angeli nominis etymologia.

Episcopis

Episcopis in sacra Scriptura; vt videbimus in explicatione cap. 6. Isaiæ.

Num Angeli septem, quibus Ioannes iubetur scribere, sint septem Ecclesiæ?

Alia expositio erat, Angelorum & stellarum nomine designari Ecclesias ipsas. Quò spectare existimo illorum sententiam, qui ea, quæ Christus in Angelis Ecclesiarum Asiæ reprehendit, notant non esse ipsorum peccata; sed Ecclesiarum. Quam expositionem ab Andrea, Areta, Ansberto, & Anselmo, accipit Pererius cap. 2. disp. 2. Et confirmat; quia Ephesinus Episcopus erat tunc Timotheus, magnus Dei amicus. Quòd si de ipso Timotheo sermo esset, nequaquam ei diceretur, *habeo aduersus te, quòd charitatem tuam primam reliquisti.*

Quòd verò Episcopus de subditorum peccatis, nullâ ipsius culpâ admissis reprehendatur, non iudicat dissonum Pererius; sed id fieri ait, *quò excusatior ipse sit apud subditos, si eos reprehendat; tanquam ipsi peccata eorum imputanda sint, nisi eos reprehenderit, & quantum in ipso est, correxerit.* Verùm hæc expositio violenta est. Textus enim expressè candelabra ab stellis distinguendo, & affirmando per candelabra Ecclesias; & Episcopos siue Angelos per stellas indicari; manifestè innuit, culpas seu defectus illos, quos Christus in Episcopis reprehendit, ad ipsos Episcopos propriè spectare. Quando populi culpa Episcopo potest adscribi propter ipsius negligentiã, quam in suorum emẽdatione procuranda adhibuit; tunc sanè Episcopus potest meritò obiurgari propter suæ Ecclesiæ peccata. Quando autem Episcopi culpa nulla fuit, quid potest violentius esse, quàm ipsum de illis defectibus accusari, quorum culpa minimè in ipsum refunditur? Deinde inter has septem epistolas sunt aliquæ, in quibus nulla Episcopi obiurgatio continetur: aliæ, in quibus nulla Episcopi laus.

Reijcitur præcedens expositio.

Atqui mirum non est, primitiuæ Ecclesiæ temporibus peculiares fuisse personas tanta morum probitate ac sanctimonia, vt nihil in ijs reprehensione dignum appareret: alias adeò perditis ac profligatis moribus, vt nihil in ijs laudem mereretur. Existimare autem primitiuæ Ecclesiæ tempore integras Ecclesias reperiri in Asia, in quibus nihil esset, quod posset iure laudari; & alias; in quibus nihil, quod posset vituperari; hoc nulla ratione veritatis speciem habet. Igitur tam laudatio, quàm vituperatio septem illorum Episcoporum, Ecclesiarum statum minimè describunt directè, sed singularium Episcoporum viuendi rationem. Quòd autẽ vnusquisque ex illis Episcopis dissimilis esset conscientiæ reliquorum, mirandum non est. Nam inter homines diuersitas & inæqualitas frequens esse solet. At septem illas Ecclesias tantopere inter se moribus ac vita dissidere, vt septem Episcopi depinguntur; hoc mihi probabile neutiquam fit. Etenim generatim loquendo, in qualibet fidelium republica omnes illæ diuersitates cõscientiarum reperiuntur: nec verisimile est, septẽ illas Ecclesias Asiæ, quod attinet ad cõscientiarum status, fuisse inter se adeò diuersas. Præterea textus ipse aliquando distinguit Episcopi statum ab statu Ecclesiæ. Nam in epistola ad Thyatirensem, peccatum Episcopi est, permittere mulierem Iezabel. Subditorum verò alij mœchabantur cum Iezabele; alij eius doctrinam non recipiebant. Et in Ecclesia Sardensi Episcopus ipse de morte animæ reprehenditur; & subditur nihilominùs, aliquos esse in ea Ecclesia, qui non inquinauerunt vestimenta sua.

Denique explicatio illa Pererij probari potest Victorino, Ticonio, Ambrosio, Haymoni, & Bedæ, qui non distinguunt Angelos ab Ecclesijs: vel ijs fortasse, qui illarum Ecclesiarum Angelos de Angelis cælestibus interpretantur, in quos culpa non cadit: in communi tamen & certa sententia, quæ non dubitat Angelos illos esse Episcopos, certum mihi quoque est, peccata de quibus Angeli arguuntur, esse ipsorum Episcoporum peccata. Neque obstat, Christum in epistolis singulis repetere, *Qui habet aures audiendi, audiat, quid spiritus dicat Ecclesijs*: simili enim ratione dicitur; *Quod vobis dico, omnibus dico, Vigilate.* Marci 13. 37. & tamen ipsis primùm Apostolis verè & propriè dicebatur. Simili etiam modo epistola ad Corinthios scripta, ad omnes etiam Ecclesias spe-

Peccata, de quibus septẽ Episcopi arguuntur, ipsorum esse propria, non subditorum.

A ctat: quod enim ad doctrinam attinet, generalis est, & omnibus Ecclesijs vtilissima: cùm tamen aliquid in ea Ecclesia reprehendatur (vt epistola 1. cap. 5. 1. quòd vxorẽ patris aliquis habet concubinam) quod non in omnibus Ecclesijs reperietur. Adde, Christum non dicere in epistola ad Ephesinum, *Qui habet aures audiendi, audiat, quid spiritus dicat Ecclesiæ Ephesinæ*; sed, *quid dicat Ecclesijs*. Ex quo manifestè constat non rectè inferri, Episcopum non distingui ab Ecclesia; id enim saltem nemo dicet, Angelum Ephesi ab omnibus Ecclesijs non distingui. Illud certè verissimum est; quod Ephesino Episcopo scribitur, doctrinam esse Ecclesijs omnibus vtilissimam. Nam in omnibus Ecclesijs Christiani aliqui deprehendi solent, Episcopo Ephesi in eo similes, quòd charitatem primam reliquerint. Et quia in singulis Ecclesijs fideles reperiuntur, qui, quod attinet ad conscientiæ rationem, similes sunt, alij Ephesino Episcopo, alij Smyrnensi, alij Laodiceno, & sic de reliquis; idcirco in epistolis singulis repetitur, doctrinam illam ad omnes Ecclesias tradi, & ad communem vtilitatem conscribi.

B

Ad id, quod obijciebatur, verisimile non esse, vt de Timotheo insignis sanctitatis viro, & qui fuit martyr Christi gloriosus; verè dici possit ipsum primam charitatem reliquisse; Respondeo, verum quidem esse Timotheum illum esse Ecclesiæ Ephesinæ Episcopum, quicum Christus loquitur in epist. 1. cap. 2. vt probat optimè Pererius cap. 2. disput. 2. nihil tamen esse, cur tantopere Lyra, Ribera, & Pererius concedere reformident, Christi martyri glorioso eam inuri notam. Illis enim verbis non continetur lethalis culpæ macula; vt in explicatione videbimus. Nec Lyra & Ribera ab hac se expediunt difficultate, asserentes Timotheum superstitem non fuisse. Nam præterquam quòd hoc falsum est; illud saltem negari non potest, post Ioannem & Timotheum, in Episcopatu Ephesino Onesimum successisse; qui fuit vir etiam sanctissimus, & sub Traiano martyrio coronatus; vt probat Baronius. Quare necesse est reprehensionem illam ad gloriosum aliquem Christi martyrem pertinere. Verùm enimverò cùm semel statuatur, Ephesini Episcopi obiurgationem non esse de lethali culpa; non adeò mirum est, virum alioqui sanctum aliquantulum remisisse de pristino animi ardore & feruore charitatis; ac propterea à Christo admoneri, & obiurgari, vt non solùm ad pristinum redeat feruorem; sed etiam vt nouus ardor priori antecellat.

Vtrùm Timotheus fuerit Ecclesiæ Ephesinæ Episcopus, ad quem Ioannes scripsit?

C

Timotheo Onesimum in Episcopatu Ephesino successisse.

D Superest modò examinare, vtrùm sint proprijs nominibus noti septem illi Episcopi, ad quos Ioannes septem epistolas scribit?

Qua in re primò existimo valdè coactum esse; quod Aureolus excogitauit; videlicet non opus esse illos omnes, ad quos Ioannes has scripsit epistolas, ea tempestate fuisse illarum Ecclesiarum Episcopos: sed potuisse Ioannem per spiritum propheticum cum ijs loqui, qui nondum fuerant nati.

Hæc consideratio ideo fuit ab eo excogitata; vt affirmare posset Thyatiræ Episcopum, cui Ioannes scripsit, fuisse Irenæum. Frustra tamen hac in re laborat Aureolus. Improbabile enim est, epistolam ad Thyatirensem Episcopum scribi, nec tamen illam dirigi ad eum, qui nunc episcopali eius vrbis officio fungitur; sed ad illum, qui post 100. annos Episcopus creabitur. Si admitteretur quod Epiphanius asserit, Ioannis scilicet tempore nec Ecclesiam Thyatiræ, nec Episcopum fuisse; tunc satis esset Ioannem cum eo Episcopo loqui, qui primus erat futurus. Ceterùm quod Epiphanius affirmat, tunc Thyatiræ Ecclesiam non fuisse, viris doctis non placet, vt bene Pererius cap. 2. disput. 15. Quare certius est, Ioannem tunc scripsisse ad eos, qui eodem tempore Episcopi illarum Ecclesiarum erant.

Num Irenæus fuerit Thyatiræ Episcopus, cui Ioannes scribere tubstur?

E

Vtrũ Ioannis tempore Thyatirẽsis Ecclesia erecta fuerit, necne.

Ephesi Episcopus erat Timotheus. Licèt enim Ribera ex Metaphraste voluerit elicere Timotheum iam fuisse mortuũ, cùm Ioannes Apocalypsin conscripsit; verùm hoc nec Metaphrastes asserit, nec dubium est Timotheum Ioanni Apostolo fuisse superstitem, vt probat hic Pererius capite secundo, disputat. 2.

Timotheus tũc Ephesi Episcopus.

Smyrnæ tūc Polycarpum fuisse Episcopum, probabile est.

Smyrnensem Episcopum fuisse tunc Polycarpum non est omnino certum. Nam etsi pro comperto sit, illum à Ioanne Smyrnæ Episcopum fuisse creatum, & Ioanne ipso vita functo plures annos vixisse: non tamē constat Polycarpum Smyrnensi Ecclesiæ fuisse præfectum ante Apocalypsin Ioanni reuelatam. Verumtamen licèt certum omnino non sit; verisimile nec immeritò reputatur. Atque huic probabilitati fauet ipsa epistola, quæ ad Smyrnensem Episcopum scribitur; vt bene colligit Pererius, cap.2.disp.8.

De Pergami Episcopo, non constat.

Pergami Episcopus quis fuerit, non constat. Aureolus enim & Lyranus designant Carpum martyrem sanctissimum; sed illi absque dubio falsi sunt, vt rectè Pererius cap.2.disp.11.

Thyatiræ Episcopum, ad quem scribitur, esse Irenæum, commentitium planè est, & Aureoli somnium: non solùm, quia Ioanni coæuus non fuit; sed etiam, quia nullo vnquam tempore fuit Episcopus Thyatiræ; vt benè Pererius cap.2.disp.15. de Carpo martyre; cuius meminit Eusebius lib.4.cap.14.in fine (in quo agit de Polycarpi martyrio) de hoc, inquam, Carpo certò affirmari videtur, fuisse Thyati- A ræ Episcopum. Id enim asserit Martyrologium Roman.13. die Aprilis; quanuis ipsius martyrium Pergami fuerit, vt tradit Eusebius. Non tamen certum est, Carpum fuisse Episcopum, cùm Ioanni ostensa fuit Apocalypsis. Atque ita non satis conuenit de Thyatiræ Episcopo, quicum Ioannes loquatur.

Carpū fuisse Thyatiræ Episcopum, quo tempore Ioannes scripsit, non satis cōstat.

De Sardensi, quis tunc fuerit, non conuenit.

Sardensis etiam non constat quis fuerit; constat tamen Melitonem nec Sardis, nec alibi fuisse Episcopum, vt notat Pererius, c.3.disp.1. Quare deceptus est Aureolus.

Quadratus num fuerit tunc Philadelphiæ episc.

Philadelphiæ Episcopus non potuit esse eo tempore Quadratus cum bona Aureoli ac Lyrani venia. Nam Quadratus fuit Athenarum Episcopus, de quo Pererius cap.3.disp.10.

Nihilo plus constat de Laodiceno.

B Denique Laodicenum Episcopum verisimile non est tunc fuisse sanctū Episcopum Sagarem; vt idem Pererius cap. 3. disp. 17. Quare ex his omnibus septem Episcopis, Ephesinum certum est esse Timotheum, Smyrnæum est verisimile esse Polycarpum; & Carpum fuisse Thyatirensem non caret probabilitate. De ceteris certū est, nulla verisimilitudine affirmari posse, qui fuerint ij, ad quos Ioannes scribit.

NOTATIO II.

In qua expenditur, quorsum in Apocalypsi inserantur epistolæ ad septem illos Asiæ Episcopos?

Cur hic septem epistolæ ad Asiæ Episcopos inserantur.

QVI sibi persuadent Apocalypsin non esse vnicam reuelationem eâdem serie continuatam, sed in varias diuidi; facile dicunt primam visionem continere in se Ecclesiarum Asiæ instructionem. Atque ita nullam inueniunt difficultatem in eo, quòd hîc septem epistolæ inserantur. Verùm cùm iam viderimus visionem primi capitis esse totius Apocalypseos argumentum, & quasi totius actionis prologum; & in vniuerso libro à primo capite agi de duobus illis bellis à Iudęis & Gentibus aduersus Ecclesiam susceptis; illos, qui hoc sibi in animum induxerint, non potest non hæc stimulare cura, qua scilicet, ratione septem hæ epistolæ hîc interponantur. Statuendum enim in primis est, illum ipsum qui prologum agit, & vtriusque belli argumentum proponit, post ipsius argumenti propositionem has septem epistolas Ioanni dictare; quas ipse ad septem Asiæ Episcopos mittat. Atqui nouum & insolitum videtur, illum, qui prologi partes agit, posteà septem addere epistolas, quæ diuersum argumentum à reliquo actionis corpore contineant.

Qui Apocalypseos agit prologū, ab eo, etiam has septem epistolas Ioanni dictari.

Quæ sit harum epistolarum cum cetera Apocalypsi connexio.

Re tamen attentiùs inspectâ apparet, hunc septem epistolarum interiectum, mirificam cum Apocalypseos argumento habere cōnexionem. Ad cuius explicationem liceat mihi perfectæ alicuius comœdiæ iuxta præcepta Platonis & Horatij, (qui comœdias moribus informandis deseruire volunt) à sapienti comico compositæ exemplo vti. Licèt enim humilis sit comparatio; conferet tamen non parum ad horum duorum capitum cum 1. & cum ceteris cohærentiā intelligendam. Sapiens igitur comœdiæ scriptor, in ipso prologo, postquam fabulæ argumētum proposuit, sapienter se gereret; si auditores commoneret fructus & vtilitatis, quam possent ex ea fabula decerpere. Vt si diceret, Iuuenes ibi posse animaduertere quàm sit illis cauendum à muliercularum fraudibus ac præstigijs; diuitiarum cupidos ibi posse discere, *non confidere in incerto diuitiarum*; afflictos ibi doceri, non esse desperandum in huius vitæ ærumnis; & alia huiusmodi.

Rectè in actionis prologo auditores de fructu ex ipsa actione percipiendo admoneri.

Apud Athenæum lib.6. cap.1. quædam Timoclis carmina referuntur ex comœdia, quam ipse Dionysiazusi vocauit (id est sacra Dionysij celebrantes) quæ aliquam similitudinem habent cum eo, quod modò dicebamus. Ea verò carmina sic habent,

Primum, tragœdi quanta commoda adferant,
Perpende sodes. Si quis est pauperculus,
C *Maiore pressum si videbit Telephum*
Mendicitate, leuiùs suam feret
Mendicitatem. Insanus est ne quispiam?
Furiosum is Alcmæona proponit sibi.
Captus oculis? aspicit secum Oedipum.
Gnatus obijt? Niobe dabit solatium.
Claudus aliquis ne est? is Philoctetem aspicit.
Miser aliquis senex? tuetur Oeneum.
Alterius etenim quisquis ærumnas viri
Esse grauiores videbit, quàm sint suæ;
Animo æquiore miserias feret suas.

Constat ergo in prologo, post argumentum propositum, aptissimè admoneri auditores de fructu ex illa actione percipiendo. In hoc ergo sacro Apocalypseos spectaculo prologum agit persona filij hominis. Et cùm in 1.cap. totius operis argumentum D posuerit ob oculos; nunc auribus & notis iubet accipere, quemadmodum singuli fideles fructum possint capere vberrimum. Atque is est prorsus scopus septem earum, quę dictantur deinceps, epistolarum. Quanuis enim ad septem illos Asiæ Episcopos mittantur epistolæ; easdem tamen sibi ipsis scriptas debere Christianos reliquos reputare, non solùm rationis paritas suadet; sed persuadet etiam rationis perspicuitas. Quia in singulis exprimitur, *qui habet aures audiendi audiat, quid spiritus dicat Ecclesijs.*

In septem hisce epistolis ad quālibet fidelium peculiarem epistolam contineri.

Præterea notandum est, tantam esse sacrarum Literarum perfectionē, vt in hisce epistolis ad quemlibet ex fidelibus peculiaris epistola contineatur. Nam, vt mox videbimus, inter Christianos omnes, E septem non ampliùs conscientiarum genera reperiuntur: atq; hæc septem genera inter septem Asiæ Episcopos partita sunt. Quod verò seorsum singulis edicitur, ceteris etiam sui similibus scribitur: atque adeò singulis fidelium Christus peculiarem destinat epistolam, ipsos admonens de emolumento, quod ex Apocalypseos Theologiâ capere debeant.

In hisce epistolis, septem hominum classes considerari.

Quibus animaduersis manifestè perspicitur verissimum esse, quod Victorinus martyr in suo commentario affirmat; in his scilicet septem epistolis considerari septem fidelium classes: & primam epistolam cum vna classe loqui: secundam cum altera: tertiam cum alia classe; & sic de reliquis. His tamen non negatur propriè hîc sermonē institui cum illis Asiæ Episcopis; sed affirmatur in illis Episcopis esse sermonem cum ceteris sui similibus; septem insuper esse classes fidelium; & vniuersas in septem

Asiæ Episcopis distinctè repræsentari.

Ex his elicio, auctores illos, qui affirmare videntur stellas, candelabra, angelos, & Ecclesias idem esse; non ea esse mente, vt affirment nullam esse distinctionem inter angelos Ecclesiarum & Ecclesias: sed vt indicent, scribere ad Laodicenum Episcopũ, & ad tepidorum classem scribere, si præcipuus attendatur finis, idem esse. Quod enim Laodicensi tepido dicitur, id omnibus tepidis dicitur.

Restat, vt plenam conscientiarum diuisionem in septem has differentias videamus. Nam si diuisio

A exacta sit & perfecta, & cum ijs, quæ textus ipse de septem Episcopis affirmat, apposite congruat; nulla cuipiam supererit dubitatio, quin sublimem hunc finem Spiritus sanctus in hoc libro intenderit. Quò enim præstantior & excellentior sapientia in sacris Literis inuenitur, eò propiùs ad Christi, (qui Patris Sapientia est) intentionem accedit. Nihil autem in præsenti optandum magis erat, quàm idoneam inuenire rationem, quæ omnino satisfaceret; cur hîc septem huiusmodi epistolę, simul cum Apocalypseos argumento, sint conscriptæ.

NOTATIO III.

De septem conscientiarum generibus, quæ inter fideles reperiuntur: & quàm aptè consentiat hæc diuisio cum ijs, quæ de septem Ecclesiæ Episcopis in Apocalypsi referuntur.

Omnia cõscientiarum genera inter fideles ad septem capita reuocari.

CVM res magni momenti sit, cognoscere conscientiarum genera, quæ in hominibus fidelibus reperiri possunt, vt id clariùs eluceat, operæ pretium erit diuisionem ipsam priùs considerare; & deinde ad septem Episcopos applicabitur. Fideles ergo omnes in gratiam Dei recepti sunt. Sed ab ea gratia dupliciter excidere contingit. Primò per manifestam alicuius præcepti transgressionem, ex qua qui peccat, nouit se Dei gratiam amisisse. Secundò per occultum peccatum, per quod similiter amittitur gratia, sed nescit miser homo, se illam amisisse. Atque hæc sunt duo pessima conscientiarum genera, Primum improborum, qui proiecerunt se ad scelus audacter; Secundum tepidorum. Tepidos autem appello eos, qui non audent scienter lethale seu capitale scelus admittere; de cetero autem perfectioris vitæ studium amplecti nolunt. His frequenter contingit, vt dum suis concupiscentijs non se putant adeò indulgere, vitam gratiæ amittant; nihilominùs re ipsa lethaliter peccent, & sint æternæ damnationis rei, quamuis se ipsi iustos reputent.

Primum conscientiarum genus improborum. Secundum, tepidorum.

Ex ijs, qui in gratia Dei permanent (licèt nemo sit, qui ab omni peccato veniali sit immunis per lõgum tempus; exceptis tamen ijs defectibus, qui humanæ conditioni sunt quodammodo ineuitabiles, & in quibus non hæret homo iustus, sed potiùs ab eis se frequenter abluit;) nonnulli sunt, quorum vita meritò appellatur irreprehensibilis; eo quòd non solùm à peccatis caueant diligenter; sed etiam in omnibus diuinæ vocationi pro virili respondeant. Horum autem duo quoque sunt genera: alterum probatæ virtutis, & alterum protectæ. Priores sunt, quorum virtus est magna, & magnis laboribus ac difficultatibus superandis idonea, & per ipsas tentationes indurata & roborata est. Posteriores verò ij, quorum vires adhuc modicæ & nondum aptæ magnis incursibus, singulari tamen Dei prouidentiæ præsidio munitæ ac sæpę à periculis liberantur. Atque ita feliciter in Dei obsequio procedunt: & nihil est in quo Diuinæ vocationi pro sua modica virtute non obsecundent.

Tertium genus eorum, qui sunt probatæ virtutis.

Quartum eorum, qui sunt protecta.

Supersunt ij, qui Dei quidem gratiam diligenti cura custodiunt; aliquid tamen est, in quo hæreant, & in quo diuinæ vocationi non gerant morẽ; ex ijs scilicet, quæ non ad gratiæ conseruationem, sed ad vitę spiritualis perfectionẽ spectant. Quare, licèt mereantur laudem propter perseuerantiam in gratia, & propter actiones studiosas; eorum tamen laudi meritò adiungitur reprehensio ob defectum illum, in quo hærent. Tria ergo sunt eiusmodi defectus genera. Quòd enim homo Deo ad perfectionem vocanti non pareat, aut in eo situm est, quòd nonnihil de pristino ardore remittat, quod est in perfectionis via aliquantulùm retrocedere; scilicet propter lassitudinem: aut in eo consistit, quòd occasionem oblatam maioris Dei obsequij & insignioris perfectionis prætermittat, quod est minus progredi, quàm deberet. Hoc verò dupliciter contingit. Nam vel occasio insignis prætermittitur ab eo, qui eã animaduertit, sed eam accipere non audet

Quintum eorum, qui ob lassitudinem aliquantùm retrocedũt.

Sextum, timidorum

B (quod est pusillanimitatis siue timoris) aut ab eo, qui alijs occupationibus imprudenti zelo impeditus, non animaduertit, quantò magis possit proficere in vita spirituali, & Dei gloriæ deseruire, si occupationes illas in alias commutaret, atque hoc est imprudentiæ.

seu pusillanimorum. Septimum imprudentium.

Ex dictis colligo, septem esse conscientiarum genera inter fideles, non plura neque pauciora. Duo eorum, qui exciderunt à gratia Dei, qui sunt improbi & tepidi. Duo illorum, qui pro sua virtute egregiè Dei vocationi in omnibus respondent; qui sunt probati & protecti. Tria verò in gratia quidem perseuerantium, sed in aliquo hærentium, quominùs Deo se perfectè subijciant; qui sunt sublassi, pusillanimes, & imprudentes.

C Hæc autẽ septem conscientiarum genera explicari possunt per comparationẽ ad trapezitas siue argentarios, quorum officium est pecuniæ augendæ intendere. Primùm enim pessimi trapezitæ sunt, qui capitalem (vt aiunt) summam amiserunt, siue ludi & luxuriæ causa, siue etiam negligentiæ. Optimi autem trapezitæ censentur, qui in augenda pecunia nullam iusti lucri occasionem amiserunt; siue ij sint magni negotiatores, siue mediocres; *vnusquisque secundum propriam virtutem*, vt Christus loquitur. Alij demum sunt, qui capitalem quidem pecuniæ summam non solùm non imminuerunt, sed etiam auxerunt. Nihilominùs tamen optimi trapezitæ gloriam non sunt assecuti; eo quòd non adeò pecuniam auxerint, vt par erat. Quòd varijs de causis contingere potest. Primùm si nonnihil

Declaratur eadem doctrina similitudine trapezitæ.

D fuerint lassati, & minorem, quàm soliti erant, in negotiando diligentiam adhibeant. Deinde si optimas augendæ rei occasiones elabi prætermittant; aut scienter propter pusillanimitatem; aut imprudenter, dum minoribus lucris soliciti intendebant.

Vidimus in superiùs dictis septiformem diuisionem: & metaphysicè quidem fortassis in plura vel pauciora membra fieri posset. Si tamen res moraliter expendatur; omnes viri sapientes facilè intelligent, diuisionem aptiorem fieri non potuisse, quàm in septem illa membra enumerata; & nec plura, nec pauciora potuisse excogitari. Quia illa procul dubio sunt, quæ constituunt diuersos animorum status, & quæ valde sunt animaduersione digna; vt vnusquisque expendat in se & in ijs, qui ipsius curę commissi sunt, ad quem statum siue ipse, siue illi

E pertineant.

Supradicta ergo diuisio fuit mirificè à Spiritu sancto expressa in septem Episcopis Asiæ, & in septem ad illos epistolis cap. 2. & 3. Apocal. In eis tamen non is seruatur ordo, quem nos expressimus. Quia cùm prima facie videri vellet Spiritus sanctus non ad alios scribere, quàm ad septem illos Asiæ Episcopos; omnino debuit incipere à Metropolitano, id est, ab Ephesino, & suum iter ad ceteras ciuitates per ordinem prosequi. Præterea Ioannes epistolas in insula Pathmo scripsit, & considerato insulæ situ, septem vrbes eodem ordine sunt dispositæ, quo Ioannes illas recenset; vt patet ex Geographica earum descriptione.

Quem Ioannes ordinem his in epistolis seruauerit.

Pars Asiæ veteris, in qua cernuntur septem illæ vrbes quas Ioannes commemorat Apocalypseos cap. 1. 2. & 3. ex veteri Græcia Abrahami Ortelij.

Vides, optime Lector, Pathmo insulæ proximam esse Ephesum: ac deinde ei qui peragraturus sit eas ciuitates quarum meminit Apocalypsis, commodum esse vt primùm accedat Smyrnen, deinde Pergamum: ac inde descendat eodem ordine quo à Ioanne reliquæ vrbes commemorantur.

Applicatio septem conscientiarum generum ad septem Asiæ Episcopos.

Nec magni interer at, ante extremum iudicium bonos ab improbis & tepidis separare; sed potiùs aptius erat eosdem in narratione miscere, vt ferè semper esse solent.

A

Quid in Ephesino notetur.

Ac primùm Ephesinus Episcopus (qui proximus insulæ Pathmo erat) ille quidem multis virtutum præsidijs erat munitus: de pristina tamen animi intentione ac vigore nonnihil remiserat: atque ita ad eum scribitur, *Scio opera tua, & laborem, & patientiam, & quia non potes sustinere malos: & tentasti eos, qui se dicunt Apostolos esse, & non sunt, & patientiam habes, & non defecisti. Sed habeo aduersus te, quòd charitatem tuam primam reliquisti.*

Quid in Smyrnensi.

Smyrnensis ad altissimum venerat perfectionis gradum; & ad eas virtutis opes, vt summis difficultatibus & periculis, illius robur & constantia maximè enitescerent, quo nihil est in hac vita præstantius. Idcircò audit, *Scio tribulationem tuam & paupertatem tuam, sed diues es.* (q.d. virtutis opes satis magnas ad omnia habes) *nihil horum timeas, quæ perpessurus es*, &c.

B

Quid in Pergameno.

Pergamenus virtutis erat studiosus; sed pusillanimitas illi vitio vertitur. Vnde illi dicitur, malle gnum quidem esse quòd in persequutione non cederet fidem; esse tamen indignum, quòd Nicolaitis se opponere non audeat. *Tenes nomen meum, & non negasti fidem meam: sed habeo aduersus te pauca, quia habes illic tenentes doctrinam Nicolaitarum.*

Quid in Thyatirensi.

In Thyatirensi ardor animi ad omnem virtutem vigebat; sed erat nihilominùs reprehensibilis, quòd nimiùm Iudæis conniueret: nec animaduerteret, se in Gentium salute procuranda posse Deo multo magis deseruire. Quare ei dicitur: *Noui opera tua, & ministerium, & patientiam, & opera tua nouissima plura prioribus. Sed habeo aduersum te, quòd permittis mulierem Iezabel, quæ se dicit prophetem seducere*, &c. Porrò Iezabelis nomen in ea epistola synagogæ tribuitur.

Quid in Sardensi.

Sardensis erat omnino improbus & proiectæ ad scelera audaciæ: atque ita meritò audit, *Nomen habes, quòd viuas, & mortuus es.* quod ad mortem animæ & ad vitam delitiosam referendum est.

Quid in Philadelphio.

Philadelphius erat virtutum exercitationi valde deditus, neque iure poterat in aliquo reprehendi. Nondum tamen eos fecerat in virtute progressus, vt vir spectatæ virtutis dici posset; sed propter integritatis studium amabatur à Deo, & tenera adhuc virtus, Diuinæ protectionis ope munita, ab omni periculo defendebatur; ne suprà id, quod poterat, tentaretur. Huic ergo dicitur, *Scio, quia modicam habes virtutem, & seruasti verbum meum: Ego dilexi te, & seruabo te ab hora tentationis, quæ ventura est in vniuersum orbem.*

Quid in Laodiceno.

Laodicenus denique erat prorsus reprehensibilis; non quia improbus, sed quia tepidus. Quamuis enim non in scelera præceps ferretur; non tamen seriò apud se statuerat virtutem colere; neq; bonum

sic

sic volebat, vt nouerat, à propria concupiscentia abstractus & illectus; cui propterea dicitur, *Tepidus es, & neque frigidus, neque calidus.*

In septem ergo Episcopis, mores omnium Episcoporum ob oculos ponuntur. Si quis verò per septem stellas ad septem planetas respiciat; possunt etiam singuli Episcopi cum singulis planetis comparari. Ephesinus enim erat, veluti Mercurius, bonus & prudens, sed remissi ardoris. Smyrnensis, veluti Sol, virtutis eximiæ omnia nubila superantis. Pergamenus, vt Luna, timidior (nam luna timorem creditur indere ijs, quibus dominatur.) Thyatirensis, sicut Venus, imprudenter feruidus. Sardensis, vt Mars, audax & præceps ad malum. Philadelphius prosperioris fortunæ, vt Iupiter. Et Laodicenus, vt Saturnus, piger ac segnis.

Eorundem Episcoporũ ad septem planetas accommodatio.

Quòd si hæ septem conscientiarum classes in septem Episcopis figuratæ sunt; verisimile est has epistolas esse veluti propriam normam ac regulam doctrinæ & institutionis, quæ singulis harum conscientiarum tradi debent: ac proinde in his septem epistolis Christum Saluatorem nostrum admirabili sapientia comprehendisse totam mirabilis doctrinę substantiam, quam Euangelici concionatores, & spiritualis vitæ magistri suos auditores aut discipulos docere debent. Propterea enim Christus has epistolas dictauit Ioanni, qui eas scriberet, & ad Episcopos mitteret; vt intelligamus has epistolas concionatoribus ac viris spiritualibus à Christo tradi; vt ipsi eas singulis, pro cuiusque necessitate, distribuant.

His in epistolis salutarẽ omnibus conscientiarum generibus doctrinam contineri.

Et certè magnam affert lucem, solatium & vtilitatem hæc conscientiarum distinctio spiritualibus hominibus; & præsertim vitæ religiosæ magistris: & illis omnibus perutilis hæc distributio laudis, reprehensionis, cohortationis & comminationis. In quibus Christi sapientia maximè apparet, & rerum omnium cuiusque hominis conscientiæ necessariarum admirabilis comprehensio. Quare in optima harum septem epistolarum interpretatione spiritualis vitæ sectatoribus tractatus integer proponitur, qui moralis doctrinæ continet summam, & veluti ideam septem generum conscientiarum, & eorum omnium, quibus earum quælibet imbui debeat. Hæ porrò epistolæ sunt veluti septem Christi Pontificis summi Decretales; quibus totum hoc cæleste Ius canonicum, doctrinæ scilicet ad mores spectantis, comprehenditur, & miro exemplo ostenditur, quomodo considerationis theorica (per quam altissima Apocalypseos Theologia cognoscitur) ad eam praxim applicari debeat, per quam hominum conscientiæ informentur, & in vera sanctitate proficiant.

Quàm sit harum epistolarum doctrina spiritualibus viris vtilis.

Ex dictis sequitur, inter hos septem Episc. duos inculpatæ vitæ fuisse; alterũ virtutis eximiæ, alterũ virtutis modicæ. Atq; hi sunt Smyrnensis, & Philadelphius. Preterea duos fuisse illaudatos; in quos scilicet nulla cadit laudis particula; vnũ perditum, tepidũ alterum. Et hi sunt Sardensis, & Laodicenus. Tres deniq; esse, quorũ laudi adiungitur reprehẽsio; primo propter lassitudinem; alteri propter pusillanimitatem, & tertio propter imprudentiam. Et hi per ordinem numerantur Ephesinus, Pergamenus, & Thyatirensis. Cumque non sint plura conscientiarum genera; non erit vllus ex fidelibus, ad quem ex his epistolis aliqua scripta non sit.

Sequitur deinde in duabus ex his epistolis nullam Episcoporum laudem contineri debere, sed solam reprehensionem: in alijs item duabus è contrario, nullam reprehensionem, sed solam laudem: in tribus autem reliquis laudi reprehensionem debere adiungi. Præterea, vbi nulla est reprehensio, nulla etiam erit comminatio. Quare in binis literis nulla comminationis est mentio; quæ tamen est in quinque reliquis contra illos, ad quos scribuntur, nisi mores correxerint. Atque ita non est omnino verum, quod fortasse per obliuio-

Cur in harum epistolarum alijs sola laus, alijs sola reprehensio, alijs obiurgatio laudi admista cõtineatur.

A nem dixit Hieronymus epist. 50. nempe in his omnibus epistolis contineri comminationes aduersus eos, qui non egerint pœnitentiam. Porrò vniuersis epistolis inter se collatis, mirabiles existunt tum dissimilitudines Christi appellationum in singularum inscriptionibus; tum etiam varietates siue præmiorum ad inuitandum, siue minarum ad deterrendum. Et cùm ratio ex se postulet, vt hæc omnis diuersitas ad conscientiarum genera referatur; diligenter inuestiganda est idonea ratio; in qua acquiescat animus, qui antea anceps dubitabat, cur in hac epistola aliter se Christus appellet, quàm in illa? cur aliud præmium proponat? alias intendat minas? Ad ipsam ergo Episcoporum dissimilitudinem omnis alia variandi ratio referenda est.

B Atque in singulis epistolis sapientiæ est considerare, qualis sit aptior doctrina ad quodlibet ex illis septẽ conscientiæ generibus. Applicatio tamen ipsa ostendet, epistolas à Christo Ioanni dictatas, esse perfectã imaginem eorum, quæ mens optare poterat. Aduerte autem ex vnius epistolę cum altera comparatione, aliquid etiam deprehendi dignum, quod ad morum doctrinam perpendatur. Verbi gratia; si sexta epistola cum secunda coniungatur, apparet eosdem, qui perfecto & optimo Episcopo siue Prælato se subijcere nolunt, mediocri faciliùs acquiescere. Nam synagoga Satanæ blasphemat Smyrnensem, & prouoluitur ad pedes Philadelphij.

Ad fructum ex his epistolis percipiendum postulare à Deo cæleste lumen debemus; vt dignoscamus singuli, quænam ex conscientiarum differentijs nostra sit; & videamus ex illis epistolis, quænam ad nos singulariter spectet. Obseruandum autem est, Christianos aliquos fortassis non ad vnam

C solùm ex prædictis classibus spectare; sed ad duas, vel etiam tres: vt qui vna ex parte esset aliquantulum tepidus, ex altera timidior, & ex alia imprudens, cum hoc tres epistolæ loquentur. Nec ideò est minùs perfecta diuisio, quòd duæ vel tres differentiæ simul in eundem confluant. Quemadmodum diuisio boni in vtile, honestum & delectabile, optima est; licèt aliquando in eâdem re tria hęc membra simul coniungantur.

Notanda prætereà est Diuinæ prouidentiæ ratio atque consilium, quæ illarum Ecclesiarum eiusmodi Episcopos eâdem tempestate selegit, in quibus septem conscientiarum discrimina supradicta insigniter eminerent. Hos ergo septem Episcopos Deus, quasi septem specula, fidelibus constituit, in quibus quisque conscientiam & vitæ rationem posset contemplari. Et cuiusque discriminis præclarum est exemplum, quod nobis proponitur non tantùm,

Diuinæ prouidentiæ ratio in septem hisce Episcopis potissimùm seligendis.

D quia illi in excelso dignitatis gradu (id est dignitate Episcopali) erant collocati; sed etiam quia vnusquisque in sua vitæ ratione insignis est; tepidus (inquam) est valdè tepidus; imprudens valdè imprudens: & idem de ceteris iudicium esto. Quamuis autem id ita esse congruerit ad illam conscientiarum diuisionem meliùs exprimendam, facilè tamen perspicitur, singulas differentias intra suæ rationis limites latiùs se posse extendere; atq; adeò augeri, vel minui. In aliquibus enim (exempli gratia) tepiditas peccati lethalis labem contrahet: in alijs venialis rationem non excedet. Et præmia similiter atque comminationes eâdem proportione accipienda sunt. Denique huius diuisionis considera-

E ratio minimè fit per violentam accõmodationem, sed aptissima potiùs est ipsius contextus declaratio; vt illi manifestum erit, qui seriò Spiritus sancti intentionem in his epistolis assequi studeat. Inueniet enim, longè aliter applicari septem epistolas, septem prædictis conscientiarum generibus, quàm singulas singulis ex septem virtutibus; nimirum tres primas charitati, fidei, & spei (quas Theologicas appellamus) & quatuor postremas quatuor virtutibus cardinalib. Nonnulli enim hoc modo septem epistolas applicari conati sunt: sed quàm aptè, aliorum sit iudicium.

CAPVT SECVNDVM.

PARS PRIMA.

Quæ est de epistola ad Ephesinum Episcopum: & sub eius persona ad quoscunque fideles, in quibus pristinus charitatis ardor aliquantulum refrixit. B

TEXTVS.

Vers. 1. ANgelo Ephesi Ecclesiæ scribe; Hæc dicit, qui tenet septem
stellas in dextera sua, qui ambulat in medio septem candelabro-
rum aureorum.
2 Scio opera tua, & laborem, & patientiam tuam, & quia non potes
sustinere: & tentasti eos, qui se dicunt Apostolos esse, & non sunt, & inuenisti C
eos mendaces.
3 Et patientiam habes, & sustinuisti propter nomen meum, & non
defecisti.
4 Sed habeo aduersum te, quòd charitatem tuam primam reli-
quisti.
5 Memor esto itaque, vnde excideris: & age pœnitentiam, & prima o-
pera fac. Sin autem, venio tibi, & mouebo candelabrum tuum de loco suo, nisi
pœnitentiam egeris.
6 Sed hoc habes, quia odisti facta Nicolaitarum, quæ & ego
odi. D
7 Qui habet aurem, audiat, quid Spiritus dicat Ecclesijs: Vincenti dabo
edere de ligno vitæ, quod est in paradiso Dei mei.

COMMENTARIVS.

Cur Episcoporum nomina subticeantur? E

ANGELO EPHESI ECCLESIÆ SCRIBE.] Similis est inscriptio in omnibus epistolis. Vbi notandum est silentio inuolui proprium Episcopi nomen. Quia postquàm ad Episcopi dignitatem fuit euectus, debet in virum alterum mutari, & antiqui nominis obliuisci. Vide illud 1. Reg. 10.6. *Mutaberis in virum alium.*

Initium epistolæ cuiusque unde, & cur sumatur?

HÆC DICIT, QVI TENET SEPTEM STELLAS IN DEXTERA SVA, ET AMBVLAT IN MEDIO SEPTEM CANDELABRORVM.] A nomine scribentis videbantur epistolæ incipiendæ. Et pro Christi nomine (qui epistolas illas dictabat) in singulis epistolis eligitur aliquid eorum, quibus Christus in primi capitis visione mirabiliter insignitus atque ornatus apparuit: vel aliquid ex ijs, quæ de se ipse in eadem visione dixerat. Ex quo perspicitur, harum epistolarum illum esse finem ac scopum, vt Apocalypseos repræsentatione ad nostrarum animarum vtilitatem vtamur. Inter periphrases verò, quas Christus in his epistolis pro suo nomine substituit, in singulis illa seligitur, quæ ad eam epistolam aptior est, considerato illius Episcopi statu, ad quem ea epistola dirigitur.

Cùm igitur hæc prima ad Ephesinum scribatur, qui in charitatis feruore segniùs quàm olim se

A gerebat; percommode Christus in ea hunc sibi titulum assumit, *Qui tenet septem stellas in dextera sua, qui ambulat in medio septem candelabrorum.* Quod vt penitus intelligatur; meminisse oportet, in prima illa visione per candelabra splendentia significari, quantùm Christianæ olim Ecclesiæ, Iudaicæ persequutionis tempore, omni virtutum splendore effulserint; seu potiùs quantùm in eis enituerint septem diuinæ prouidentiæ spiritus. Per stellas autem Christi dexteræ indicari, Christianæ Ecclesiæ Episcopos à Deo fuisse electos; vt cælestium instar stellarum, Gentes sua doctrina & sanctitatis luce collustrarent; & in suo illo fulgore Christi dexteræ potentiam manifestarent. Vtraque ergo consideratio aptissima est; vt Episcopus, qui in antiqua charitate deferbuerat, animaduertat; quàm indignum sit pristinum feruorem remisisse. Hac enim re, (quod ad ipsum attinet,) candelabri, id est, Christi Ecclesiæ splendor imminuitur; & obscuratur etiam fulgor, quem ex se debet effundere, qui vocatus est, vt esset stella siue gemma in Christi annulo. Atque hoc est illi ante oculos ponere suæ vocationis celsitatem, pristinum splendorem & obligationem qua teneatur, nequid eidem vocationi desit, quo minùs splendor ille, quem Deus optat à suis seruis & familiaribus in toto orbe emitti, vel minimum decrescat. Verbi gratia, eligit Religiosos homines, qui in mundo eluceant veluti Ecclesiæ candelabra aurea, aut Christi dexteræ stellæ, conspicuo

B doctrinæ & sanctitatis fulgore. Quòd si illi in primæ charitatis feruore refrigescant, necessariò desiderandum est, quod Christus ex religiosis viris maximè expetit, videlicet vt sint mundi lux. Quamobrem ad eos excitandos, qui tepescere ex primo ardore videbantur, nihil accommodatius est, quàm illis in mentem reuocare celsum dignitatis gradum, quò Deus ipsos extulit; & priorem illum splendorem, quem quondam effundebant.

Cur hic titulus huic præfigatur epistolæ.

Deinde ideò dicitur Christus in medio candelabrorum deambulare; vt meminerint fideles, ex parte Christi copiosum eis auxilium offerri, atque adeò Christum ipsum valde cupere, ne illi obsistant, quoties ipsos veluti candelabra emungere, & oleo augere conatur: considerent item, cùm tantum in Christo habeant præsidij, pudendum planè esse, vt per ipsos stet, quo minùs orbem suo illustrent fulgore; vt proximi *glorificent patrem eorum, qui in cælis est,* & luce, quam per illos sibi Deus impertit, ad suam ipsi vtilitatem fruantur.

Cur hic Christus dicatur in medio candelabrorum ambulare?

Præterea asserere Christum in medio candelabrorum incedere, & septem stellas in annulis gestare; hoc (inquam) vna ex parte illis Christi opem & præsidium pollicetur, quo effulgeant vt

C par est, & in diuino obsequio strenui atque constantes fiant; ex alia verò illis Christi supplicium comminatur, qui suâ ignauiâ ac desidiâ se ferri sinunt. Quòd enim in medio candelabrorum ambulare dicitur, planè ostendit, nihil ipsum latere, & grauiter splendoris remissione offendi. Annulos porro præsentes intuetur, qui multò antea per Ieremiam dixerat, *Si fuerit Iechonias annulus in dextera mea, inde euellam eum,* Ierem. 22. 24. atque idem comminatur illi, qui cùm annulus illius sit, suæ tamen vocationi non respondet.

Quid sit, Christum septem stellas in manu gestare.

Hanc explicationem tituli, quo Christus in hac epistola vtitur, legitimam reputo. Sed dicet aliquis, capitis primi contextum distinguere ab stellis candelabra; & candelabra quidem pro Ecclesijs sumere, pro Episcopis verò stellas; cùm tamen nos in præsenti videamur vtrumque symbolum Episcopo tribuisse. Respondeo, quod asseritur septem Diuinæ prouidentiæ spiritus in primitiuis Ecclesijs olim splenduisse, sicut lucernas in aureis candelabris, licèt non solùm de Episcopis, sed etiam de tota Ecclesia affirmetur; illum tamen splendorem atque illud candelabri symbolum non minùs ad Episcopos, quàm ad ceteros spectare: quin imò ad eos peculiari ratione applicari, vt ad magistros ceterorum. Atque ita Christus dixit, *Nemo accendit lucernam, & ponit eam sub modio, sed super candelabrum,* Matth. 5. 15.

D SCIO OPERA TVA, ET LABOREM, &c.] Commendantur Episcopi Ephesini opera & virtutes, defectus tamen in eo notatur. Egregia opera, quæ laudantur in eo, Ribera cum Ambrosio exponit de his operibus, quæ efficiebat ipse antequàm primam charitatem relinqueret. Verisimilius tamen est, de ijs etiam esse intelligendum, quæ præstabat Episcopus, cùm hæc ad illum scribebantur. Nam in præsenti subditur; *Non potes sustinere malos.*

Vers. 2. 3.

Quid in Ephesino commendetur.

Porrò ea omnia, quæ ad Ephesini laudem in hac epistola pertinent, optimè Pererius explicat disputatione 3. & 4. Illud tamen noto, in verbis illis, *Non potes sustinere malos,* non opus esse, vt malorum nomen ad hæreticos solùm coarctetur. Nam in feruenti zelo aduersus alia etiam vitia ac scelera; in peracri item dolore, quo Dei serui stimulantur, ob aliorum hominum flagitia; (eorum præsertim qui suæ fidei commissi sunt) verè locum habent ea verba, *Non potes sustinere malos.* Vt & illud Pauli, *Quis scandalizatur, & ego non vror?* 2. ad Corinth.

E 11. 29.

Præter hæc, in ijs, TENTASTI EOS, QVI SE DICVNT APOSTOLOS ESSE, ET NON SVNT:] indicatur Episcopi prudentia. Neq; mirum est eius, qui prudentia pollebat, remissionē reprehendi. Sæpè enim vsu venit, vt remissio in eis notetur, quorum alioqui prudentia spectatur. Eorum autē remissio plerunque oritur ex eo, quòd plus æquo humanarū rationum momenta ponderant, atq; ita iudicant non expedire, vt omnia ad viuum ex feruore spiritus resecentur; sed propter pacis bonum, conniuendum esse interdum, & aliquatenus carni acquiescendum; ne si omnia ad amussim spiritualis perfectionis exigantur, fremant subditi; & in maiores difficultates deuoluatur gubernatio. Et quidem negari non potest, quin optima prudentia omnia attentè examinet, & nimium zelum debeat cauere. Sed *medium tenuere beati.* Et fortasse plus peccant Prælati per remissionem, quæ sub specie prudentiæ obrepit, quàm per imprudentiam, quæ sub specie zeli. Vtrumque tamen peccatum reprehendunt epistolæ Christi; alterum in Ephesino, in Thyatirensi alterum. Cùm ergo Ephesinus humanis rationibus plus æquo tribueret, & remittendi occasionem ex vano timore turbulentæ ciuium seditionis desumeret; sapientissimè scripta est ad illum comminatio, de qua infrà.

Ephesini Episcopi prudentia indicatur.

Adhuc tamen remissionis insimulatur.

Vers. 4. *Vtrùm Ephesinus de charitate amissa obiurgetur?*

SED HABEO ADVERSVM TE, QVOD CHARITATEM TVAM PRIMAM RELIQVISTI.] Ambrosius & Haymo existimant hunc Episcopum charitatem amisisse. Multo tamen verisimilior est explicatio Riberæ, & Pererij; qui asserunt illum non quidem amisisse charitatem, sed aliquantulum ex pristino ardore remisisse. Quòd si aduertimus hunc Episcopum (vt suprà diximus) fuisse sanctũ Timotheum; pro certo videtur habendum, obiurgatum non fuisse propter lethale aliquod peccatum. Præterquàm quòd ipsius patientia, zelus & egregia opera collaudantur; neque solùm opera quæ olim fecerat, sed etiam, quæ tunc faciebat, cùm hæc epistola ad eum scripta est, (vt suprà vidimus). Cum quo tamen stare potest, ipsum aliquantulum deferbuisse, cùm adeò sit humanæ naturæ imbecillitati procliue; vt expendit optimè Pererius disp. 5. Quamobrem B. P. N. Ignatius, sapientissimè in nostra Societate bis quotannis Votorum instaurationem instituit. Nouerat enim, quantùm expediret, homines ex infirmitate naturæ labantes ac senescentes instaurari frequenter ac renouari. Ad eiusmodi autem renouationem suadendam, nescio quid aptius hac epistola possit afferri?

Votorum instauratio bis quotannis in Soc. Iesu instituta.

Cùm ergo agatur hîc de persona, quæ pluribus erat virtutibus, ijsque laude dignis prædita; reprehensionem tamen merebatur propter antiqui feruoris remissionem; quînam, obsecro meliùs lassa virtus describi potuisset, quàm illis verbis, *Charitatem tuam primam reliquisti?* Quid enim aliud est à pristino charitatis feruore nonnihil desciscere, quàm charitatem illam primam reliquisse? Porrò hæc remissio intelligenda est de minori studio & contentione in ijs omnibus operibus, quæ ad feruentem charitatem spectant. Quare emẽdatio in eo consistit, vt opera iuxta antiquum illum ardorẽ fiant, atq; hoc est, *prima opera fac.* Quemadmodum enim dicitur, *Charitatem tuam primam reliquisti*, non quòd ei charitas defuerit; sed quòd non erat adeò feruens diuini obsequij æmulator, ac fuerat olim: sic etiam cùm additur, *prima opera fac*, in eo sensu accipiendum est, vt antiquum feruorem ac zelum in bonis operibus & eorum perfectione renouare contendat.

Remissio, de qua obiurgatur Ephesinus, cuiusmodi sit intelligenda.

Vers. 5. *Quo sensu Deus venire dicatur.* Mouere candelabrũ de loco suo *quid sit. Aliorum placita.*

SIN AVTEM, VENIO TIBI, ET MOVEBO CANDELABRVM TVVM DE LOCO SVO.] Venire dicitur Deus phrasi hebraica, cùm suã prouidentiam in aliquo peculiari opere manifestat. Quid autem sit mouere candelabrum de loco suo, quadrupliciter video à varijs auctoribus explicari. Primò Andreas intelligit de translatione sedis Pontificis, quæ quondam erat Ephesi, in regiam ciuitatem, scilicet Constantinopolim. Secundò Ambrosius & Beda interpretantur de priuatione mercedis, quæ pastori pro labore & cura debebatur. Tertiò Haymo, Rupertus, Richardus, Thomas, Carthusianus, & Ribera affirmãt in hoc loco candelabrum designare episcopale munus ac dignitatem; comminationem autem esse, Deum ab Episcopo munus ablaturum, nisi ad antiquam charitatem rediret. Hæ tamen explicationes meâ sententiâ parum consentaneæ sunt; & in tertia illud mihi minimẽ probatur, quod aiunt, hîc scilicet aliter accipi candelabri nomen, quàm in prima visione; vbi pro Ecclesia sumitur. Contra hoc enim illud validum est argumentum, quòd in his septem epistolis, semper ad visionem primi capitis habeatur respectus. Quare coactum est aliter accipere in præsenti nomen candelabri, quàm in primo capite. Pręsertim cùm in hac ipsa epistola expressa mentio fiat septem candelabrorum primi cap. Ad hæc non ostenditur ea ratione, quàm apta sit eiusmodi comminatio respectu superioris querelæ; in qua Episcopus obiurgatur, quòd charitatem suam primam reliquerit. Præterea Deus Episcopos sua dignitate & episcopatu priuare non solet, nisi illam simul cum vita auferat. Quòd si sensus sit illum vita spoliandum; cur hæc comminatio in hac epistola potiùs, quàm in ceteris adhibetur? Denique hęc explicatio meo iudicio violenter textui accommodatur; neque sensum continet magni faciendum.

Quarta igitur explicatio est, Christum huic Episcopo minitari, nisi ad charitatem primam redeat, fore vt ipsius Ecclesia commoueatur ac perturbetur. Ac primò hæc est explicatio Victorini, qui quod dicitur *mouebo candelabrum tuum*, sic exponit; *dispergam plebem tuam.* Hoc ipsum aptius fortasse explicauit Andreas; cuius ea sunt; *Mouebo candelabrum tuum, id est, Ecclesiam in fluctus atque tempestates conijciam.* Eòdem spectat Lyra sic explicans, *Obedientia tua subtraham subditos tuos.* Quod etiam ad pacis Ecclesiasticæ perturbationem pertinet. Hanc igitur Victorini, Andreæ atq; Lyrani expositionem verissimam iudico. Nam si rem ipsam inspiciamus; propria remissionis pœna est, vt qua ratione existimabat aliquis se quiete & tranquillitate fruiturum, remittẽdo scilicet aliquid de feruore & zelo, eadem tandem res deuoluatur in maiorem ciuium seditionem, & Ecclesiasticæ pacis perturbationem. Tum quia æquum est, vt diuina prouidentia ea ratione puniat eos, qui ab ipsius consilio discedunt, & proprio consilio fidunt, nempe; deducendo eos ad eas ipsas difficultates, propter quas Dei consilium reliquerunt. Tum etiam quia ita est hominum naturæ consentaneum, vt ex remissione ducis oriatur perturbatio militum; & disciplina ac seueritate multò meliùs conseruetur & augeatur pax & obedientia. Optimè ergo habet textus, qui ad eum qui remisit de antiquo feruore ait, *Age pœnitentiam, & prima opera fac*; id est, inflammare iterum pristino zelo: *sin autem, mouebo candelabrum tuum*, id est, inducam te in eam ipsam tentationem, à qua per humanam prudentiam cauere tibi putabas; & puniam tuam negligentiam seditione & commotione ciuium tuorum; à qua certissimè fugeres, si meis consilijs perfectè acquiesceres per zelum & spiritus feruorem.

Auctoris mens.

Quid sit, prima opera facere.

Hic sensus aptissimè ad textum applicatur. Nam si candelabrum est Ecclesia, quid aliud designare potest commotio candelabri, quàm commotionem atque perturbationem reipublicæ? Ita fit, vt Prælatus, dum parat quietem, inquietem pariat; & dispergatur plebs, & subditi à Prælati obedientia sese subtrahant.

Præterea cum eâdem proportione loquendo, hoc ipsum solet homini contingere, in suarum cupiditatum moderatione. Qui enim in priori spiritus ardore refrigescunt, existimantes hoc modo se minus laboris ac difficultatis habituros; ij in grauiores perturbationes solent incidere. Quare, dum laborem subterfugiunt, quem illi in suis cupiditatibus cohibendis exhorrent; in maiores difficultates deueniunt. Atque ita iustissimum est diuinæ prouidentiæ supplicium, vt qui pristinum charitatis feruorem relinquit, in se ipso commotionem candelabri experiatur.

Eadem commotionis candelabri doctrina ad singularem cuiusque vtilitatem applicatur.

ODI-

A Odisti facta Nicolaitarum.] Quæ sint hæc Nicolaitarum facta vel opera, infrà n.14. explicatur illis verbis, *Edere & fornicari*; id est, edere de idolothytis,& carnis voluptatibus se tradere: atque ad vtramque rem Nicolaitæ turpi sua doctrina licentiam permittebant, vt ex eodem loco videtur colligi. Ait enim textus infrà, num.14. *Balaam docebat Balac mittere scandalum coram filijs Israel, edere & fornicari. ita habes & tu tenentes doctrinam Nicolaitarum.* Victorinus in præsenti hæc ait, *Nicolaitarum hæresis erat, vt delibatum exorcizaretur & manducari posset; & vt quicunque fornicarius esset, octauo die pacem acciperet.* Plerique Nicolaitis doctrinam tribuunt multò adhuc pestilentiorem. Aiunt enim illos non solùm omnigenæ luxuriæ sordibus fuisse inquinatos, sed eas etiam affirmasse ad salutem necessarias. Ceterùm vtcunque hoc sit; flagitiosæ vitæ & doctrinâ & pessimo exemplo fauebant. An verò Nicolaus ipse huius sectæ auctor extiterit, vel absque illius culpa appellati sint Nicolaitæ; in vtramque partem per varios & graues auctores disceptatur. Et quidem Nicolaum ipsum accusant Irenæus, Tertullianus, Hilarius, Epiphanius, Hieronymus, & plerique. Eundem excusant Clemens Romanus, Clemens Alex. Hippolytus, Eusebius, Theodoretus, Dorotheus, quos refert & sequitur Baronius tom.1. anno Christi 68. vbi etiam affert S. Ignatium. Verùm quod Ignatius ait, id vnum est, eos falsò Nicolaitas fuisse nuncupatos. Licèt autem Nicolaus illius hæreseos auctor B extiterit, potuit Ignatius verè & eleganter dicere, illos falsò Nicolaitas appellari. Quia nomen hoc sonat victoriam omnem. Qui verò carnis illecebris sese totos dedunt, illi quidem non victores sunt; sed victi, atque serui peccati. Et fortasse excusatio Nicolai orta est, ex eo quòd verba Ignatij non intelligerentur.

Vers. 6. Nicolaitarum hæresis quæ fuerit.

Num Nicolaus huius sectæ auctor extiterit?

Qui habet aurem, audiat, quid spiritus dicat Ecclesiis.] Hæc sententia in ceteris omnibus epistolis iteratur. Et semper adiungitur his verbis, quibus præmium vincenti spondetur. Vnde duo infert Ribera. Primum est, in præmio illo non esse sermonem cum Episcopo, cui Epistola scribitur; sed generatim cum omnibus Ecclesijs. Alterum verba illa *Qui habet aurem, audiat*, non esse referenda ad ea, quæ Episcopo scripta sunt, sed solùm ad præmium, cui adnectuntur. Ego contrà sentio; primò tam præmia, quàm cetera omnia in epistolis aptissimâ proportione distribui iuxta cuiusque Episcoporum conscientiæ necessitatem. Existimare enim has esse communes sententias, nec ad hanc epistolam potiùs, quàm ad illam attinere; hoc certè est, magnam ipsis epistolis venustatem ac decorem detrahere, & difficultatem subterfugere; ne teneamur ad reddẽdam rationem, cur hoc singillatim præmium in hac epistola; illud in alia, non C tamen è contrario designentur. Secundò, si præmia in septem epistolis iuxta septem conscientiarum differentias magnâ conuenientiâ distribuuntur; manifestum est in singulis epistolis, præmiũ prius Episcopo, deinde sui similibus proponi (si ea præstiterint, quæ Christus hortatur). Tertiò, in præmio, comminatione, consilijs & exhortatione; quod Episcopis dicitur, dicitur etiam Ecclesijs, iuxta illud, *Quod vobis dico, omnibus dico.* Et propterea sententia illa in omnibus epistolis repetitur, *Qui habet aurem, audiat, quid spiritus dicat Ecclesijs*; quæ rectiùs intelligetur, opinor, si ad omnia referatur, quandoquidem eadem est omnium ratio. Quartò, quòd hæc verba coniungantur, *qui habet aurem, audiat*, cum præmio, quod mox proponitur; non ideò fit, vt ad præmium solùm referantur, sed quia vtramq; rem (scilicet admonere, doctrinam illius epistolæ ad Ecclesias spectare, & victori præmium proponere) oportebat ad finem epistolæ apponi. Quare interdum antecedit præmium; interdum admonitio illa *qui habet aures*, &c. subsequitur. Nec aliquid referre puto, quòd præmium vel præcedat, vel subsequatur, vel etiam interponatur.

Vers.7.

Num in præmijs & admonitionibus ad epistolarum calcem additis sermo sit cum singulis episcopis?

Vincenti dabo edere de ligno vitæ quod est in paradiso Dei mei.] Vincentis nomine Rupertus hîc intelligit eum, qui pœnitentiam agit de peccato, quod Christus in D Ephesi Episcopo reprehenderat, quòd scilicet primam charitatem liquerit: cuius peccati pœnitentiam consequuntur ipsius pœnitentiæ fructus: ij sunt, ad pristinum charitatis vigorem redire, & prima opera facere. Itaque iuxta Rupertum, ille sub vincentis nomine est intelligendus, qui suam vincit remissionem verâ pœnitentiâ ac seriâ deliberatione Deo iuxta pristinam charitatem seruiendi. Hæc Ruperti explicatio non videtur probabilis Pererio. Quia verbum illud, *vincenti*, præcisè & absolutè ponitur, atque adeò omnes victores sanctos, quocumque modo vincant, amplectitur. Quòd si ad epistolæ contextum respiciatur; paulò antè Dominus non solùm de agenda pœnitentia fuit loquutus; verùm etiam de patientia in aduersitatibus ac tribulationibus, de non tolerandis pseudoapostolis, & de prosequendis odio Nicolaitis. Propter hæc Pererius verius reputat, vt de omnibus Sanctorum victorijs sermo sit, siue Martyrum, siue Pastorum, siue Doctorum, siue Religiosorum de mundo, carne, diabolo; siue denique eorum, qui de suis peccatis per pœnitentiam triumphant.

Vincentis nomine quem hic Rupertus intelligat,

quem Pererius.

E Mihi hæc Pererij expositio minimè probatur. Si enim hæ præmij promissiones adeò generatim sumantur, magna concinnitate & artificio epistolas priuabimus, in quibus præmia sapientissimè singulis designantur. Quòd si in his septem epistolis de omni victorum genere sermo esset; elegans illa præmiorum partitio gratis omnino fuisset proposita, & nullâ habitâ ratione Episcopi, ad quem vnumquodque singillatim destinatur. Quod qui dixerit, mea opinione, difficultatem conatur effugere, & generali expositione contentus est, quod aptam rationem minimè inueniat, cur Ephesino potiùs, quàm alijs dicatur, *Vincenti dabo edere de ligno vitæ.* Atqui *sermo opportunus est optimus*, vt ait Sapiens Prouerb.15.23. Ac proinde non vidit optimam horum præmiorum partitionem, qui non animaduertit, quàm opportunè præmia singula proponantur, id est, quàm appositè ad singularum epistolarum argumentum.

Ruperti sententia præfertur.

Ad Pererij verò obiectionem respondetur, Vincentis quidem nomen absolutè & abstractè positum latiùs patere; cohortationi tamen subiunctum referri omnino debere ad eum, qui difficultatem superat, quæ in ea re præstanda, quam Christus hortatur, potest occurrere. Quamobrem, vt septem epistolarum hortationes diuersæ sunt, ita etiam diuersa præmia illis mirificè respondent. Quod autem additur, in hac epistola non tantùm fieri mentionem de agenda pœnitentia, verùm

etiam de patientia, de odio Nicolaitarum, & alijs. Ad hoc respondeo, harum quidem rerum factam fuisse mentionem in Ephesini Episcopi commendatione: præmium tamen directè ad hortationem respicere. Hortatio autem continebat, vt ignauiam in diuino obsequio deponeret, & ad antiquum charitatis feruorem rediret. Et cùm in hac superanda esset non leuis difficultas; idcircò illi additur; *Vincenti dabo edere de ligno vitæ.* A

Qua sit cohortatio Ephesino Episcopo adiecta, & quorsum.

Eapropter mihi maximè arridet Ruperti explicatio; quam non probabilem solùm, sed etiam certam existimo. Cuius præcipua confirmatio ex eo petitur; si in illa appareat huius præmij proportionem cum exhortatione, quæ mox additur, egregiè congruere. Obseruandum igitur est, eiusmodi hortationem ad Ephesinum Episcopum eò potissimum spectare, vt antiquum instauret vigorem, nec in via Dei se languescere patiatur. Atqui ad hoc nihil potuit afferri congruentius, quàm lignum vitæ. Quis enim nesciat, vitæ lignum appellari illud, de quo Genes. 2. 9. & cap. 3. 22. quod ab insita virtute, & vires renouare poterat, & senium prohibere? In quo apparet aptissima conuenientia cum spirituali renouatione, de qua hìc sermo erat. Cur igitur omittenda prorsus est hæc congruentissima proportio; nec considerandum in hoc præmio haberi respectum ad virium recuperationem, ne vetustas ac lassitudo obrepat; sed solùm fieri sermonem de communi sanctorũ Martyrum, Virginum, & Confessorum vitâ? B

Sed objiciet quispiam; ad eius quidem virtutem, qui quotidie vires renouat, nec senescere patitur, aptum esse symbolum, edere de ligno vitæ: in hac tamen epistola non afferri ligni vitæ symbolum ad virtutem ac meritum; sed ad eius præmium indicandum; præmium autem, quod virtutibus promittitur, idem esse, scilicet immortalitatem, quam vitæ lignum apprimè repræsentat: atque adeò non videri hìc sermonem esse de vnius solùm virtutis, sed de omnium præmio.

Lignum vitæ quo pacto hic sumatur.

Vt huic respondeam obiectioni, assero primò lignum vitæ, licet hìc propriè pro immortalitatis ac beatitudinis præmio sumeretur; concinnè tamen & eleganter considerari, vt spiritualis renouationis præmium; qua anima instauratur, nec suas vires patitur veterascere; esseque cælestem beatitudinem; quatenus eundem cumulatissimè præstat effectum. Valde enim aptum & congruens est, vt eum qui vota sua renouare studet, nec patitur vnquam virtuti senium obrepere; remuneret Deus compensando gloria immarcescibili virtutem senectutis expertem. Congruenter enim virtuti perseueranti & non deficienti respondet gloria nunquam deficiens, seu vita vetustatis expers; quam eleganter significat esus ligni vitæ. Atque hanc immortalis gloriæ significationem ferè huius loci interpretes sequuntur. C

Lignum vitæ de sacra etiam Eucharistia exponitur.

Quorsum fructus ex Eucharistia percipiẽdus Ephesino promittatur

Enimverò huic explicationi addit Rupertus aliam, quæ mihi etiam perplacet; ea autem est, in hoc loco non modò de æternæ Beatitudinis præmio sermonem institui, sed etiam de fructu ex sacra Eucharistia percipiendo in hac vita ab eo, qui fortiter apud se statuerit sua vota ac desideria instaurare, & antiquum studium & contentionem repetere; nec in virtutum exercitatione languescere. Hæc expositio vt rectè percipiatur, notandum est primò, in re adeò difficili (cuiusmodi est non pati animi virtutem senescere, nec à pristino ardore desciscere) non satis esse hortationem; sed oportere eiusmodi homini, qui hæc in mente firmiter deliberauerit, non modò in cælesti vita præmium promitti, sed etiam præsentem opem atque subsidium; cùm humana imbecillitas ex natura sua quotidie desciscat atque deficiat. Ad hoc ergo nihil potuit Christiano homini opportunius & congruentius proponi, quàm vires sibi ex sacra communione addendæ. Etenim diuinus hic vitæ cibus illum propriè effectum sortitur, vt animi vires vegetet ac roboret: ita vt nec retrocedãt, nec deficiant. Quare Christus assertor noster, Ioan. 6. 48. dixit, *Ego sum panis vitæ. Patres vestri manducauerunt manna, & mortui sunt. Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternam.* q. d. Manna non eam virtutem, quam lignum vitæ, habebat; atque ita qui manna ederunt, mortui sunt: hic verò cælestis cibus panis est vitæ; & instar ligni vitæ ea virtute est præditus, vt animi vires roboret atque confirmet, nec pristinum vigorem hebescere patiatur. Atque adeò, qui ritè, vt par est, hunc cibum ederit, spiritualiter fit immortalis. Nam ab hoc cibo virium instaurationem accipit, & viuidam virtutem, nec vetustati vnquam obnoxiam. D

Quàm sit oportunus hic de Eucharistia sermo.

Quòd autem in hoc pane vitæ, ad vitæ lignum fiat allusio, meâ sententiâ euidens est; & genitiuus ille, *vitæ*, qui adiectiui vicem supplet, allusionem in se ad vitæ arborem ferè semper includit. Opponet tamen aliquis, non cohærere vt in præsenti sermo sit de Eucharistia. Nam Eucharistiæ cibus communiter omnibus fidelibus proponitur. Quòd si Christus in Eucharistia lignum vitæ appellatur, non solùm edit de ligno vitæ, qui seriò statuit antiquum charitatis feruorem renouare, sed etiam quicunque ad sacram synaxim accedit. Respondeo, Eucharistiæ in spirituali sensu congruere, quod de antiquo manna dicitur, Sap. 16. 21. *Substantia enim tua dulcedinem tuam, quam in filios habes, ostendebat; & deseruiens vniuscuiusque voluntati, ad quod quisque volebat, conuertebatur.* Fingamus ergo cibum aliquem in cuiuspiam hominis ore, eius rei induere saporem, quem homo ipse pro libito elegerit. Quando homo ille eiusmodi cibo vescens, dicetur aut caponem, aut phasianum edere? Tunc, opinor, quando ipsi libuit, vt cibus ille caponem aut phasianum saperet: non verò quando noluit. Si ergo sacra Eucharistia est, quæ admirabilem illam ac planè diuinam virtutem continet, qua in hominum animis egregios ac miros effectus operetur, prout fuerit ipse animatus, qui eam suscipit; si strictè loquamur, non in quouis cælestem hunc cibum communicante præstat munus arboris vitæ, corroborando vires, & senium prohibendo: sed in his, qui miros hos effectus auidè expetentes vera deliberatione vota sua renouandi, Christi corpus suscipiunt. Atque ita formaliter loquendo (quod aiunt) non omnes, qui ad hanc mensam accedunt, edunt de ligno vitæ, id est, non omnes illam perfectam renouatæ virtutis spiritualem immortalitatem participant; nisi qui ad illam adueniunt ita comparati atque dispositi; quemadmodum Christus ab Ephesi Episcopo expetit. E

Militantem Ecclesiam esse terrenũ Dei paradisum.

Cohærent cum hac explicatione vltima illa verba, *quod est in paradiso Dei mei.* Etenim licèt cælestis patriæ beatitudo iure optimo Dei paradisus appelletur, ac licet in æterna patriæ gloria Ioannes vitæ arborem viderit, Apocalyp. 22. nihilominùs Ecclesia etiam militans est terrenus Dei paradi-

A ſus; in cuius medio Chriſtus ſub Euchariſtiæ ſpeciebus habitat. Præterea in hac epiſtola peculiaris extitit ratio, vt vberes fructus ex Euchariſtiæ communione percipiendi promitterentur. Hic enim cibus ex prima ſui inſtitutione ad id nobis ſingillatim ſubminiſtratur, vt ſpirituales animæ vires inſtauret; ne priſtina virtus ac vigor debilitentur. Atque item lignum vitæ de Euchariſtia interpretantur Anaſtaſius Sinaita, lib. 9. Hexaëmeron poſt initium, tom. 1. Bibliothecæ, & Paſchaſius Abbas Corbeienſis lib. 1. de corpore & ſanguine Domini cap. 8. & habetur tom. 6. Biblioth. Et quidem ſatis meritò; nam in Euchariſtia verè Chriſtus exiſtit, qui eſt Patris Sapientia, & antonomaſticè iuſtus, & ob vtramque rationem illi ſymbolum vitalis ligni debetur. De ſapientia enim ſcriptum eſt, Prouerb. 3. 18. *Lignum vitæ eſt ijs, qui apprehenderint eam.* Et de iuſto c. 11. 30. *Fructus iuſti lignum vitæ.*

Et quanquam c. 22. 14. Apocal. ligni vitæ ſymbolum vſurpetur ad immortalitatis præmium, quo beati fruuntur in cælo, ſignificandum; ſymbola tamen c. 21. & 22. Apocalyp. dum gloriam triumphantis Eccleſiæ repræſentant, indicant etiam Eccleſiæ militantis pignora ac merita: vt in duodecim gemmeis fundamentis conſtabit; quibus denotatur gloria, quæ XII. fidei articulis reſpondet. Sunt enim mirifica ſymbola earundem veritatum, quæ in XII. articulis à fidelium cœtu creditis continentur. Hoc ſuo loco ſpeciatim explicabimus: hîc verò obiter perſtrinxiſſe ſit ſatis,
B vt aduertatur, fortaſſis per vitæ arborem ideò cæleſtis patriæ immortalitatem ſignificari, quia ſymbolum erat immortalitatis ſpiritualis, quam in hac vita per Euchariſtiam homines conſequuntur. Quare ſignificatio arboris vitæ in hoc cap. & c. 22. eadem erit, videlicet in hac vita eſſe in Eccleſia arborem vitæ, quæ reparet ac reſtituat priſtinas vires atque vigorem: & eorum præmium, qui in hac vita arborem vitæ in Eccleſia plantatam deguſtant, eſſe fructum arboris vitæ, quæ in patria cæleſti eſt. Quæ autem de communione ſacramentali diximus, ad ſpiritualem etiam communionem extendi ſuo modo poſſent.

Symbola, quæ triumphantis Eccleſiæ præmia ſignant, ſuo etiam modo præmijs militantis applicari.

CAPITIS II. PARS II.

Epiſtola ad Smyrnenſ. Epiſc. & ſub eius perſona ad fideles probatæ & perfectæ virtutis.

TEXTVS.

C *Verſ.* 8. ET Angelo Smyrnæ Eccleſiæ ſcribe: Hæc dicit primus & nouiſſimus, qui fuit mortuus, & viuit.

9 Scio tribulationem tuam & paupertatem tuam, ſed diues es: & blaſphemaris ab his qui ſe dicunt Iudæos eſſe, & non ſunt, ſed ſunt ſynagoga Satanæ.

10 Nihil horum timeas quæ paſſurus es, Ecce miſſurus eſt diabolus aliquos ex vobis in carcerem, vt tentemini: & habebitis tribulationem diebus decem. Eſto fidelis vſque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ.

11 Qui habet aurem, audiat quid Spiritus dicat Eccleſijs: Qui vicerit, non lædetur à morte ſecunda.

COMMENTARIVS.

D QVàm ſit veriſimile, Smyrnenſem ad quem Epiſtola ſcribitur, eſſe Polycarpum, diximus in prooemio huius capitis notatione 3.

PRIMVS ET NOVISSIMVS, QVI FVIT MORTVVS, ET VIVIT.] Cohortatio ad Smyrnenſem eſt, vt in medijs laboribus atq; ærumnis non timeat; cùm à ſe Chriſtum habeat; & vt ipſius ope ſuffultus vſque ad mortem firmus ac fidelis perſiſtat. *Verſ. 8.*

NIHIL HORVM TIMEAS QVÆ PASSVRVS ES.] Et infrà, ESTO FIDELIS VSQVE AD MORTEM.] Ad depellendum igitur timorem & corroborandam ſpem, nihil opportunius, quàm animaduertere Chriſtum eſſe primum & nouiſſimum, vidimus in commentario cap. primi, in illis verbis, *Noli timere, ego ſum primus & nouiſſimus.* Ad ingentes verò dolores & calamitates, quibus Deus familiarem ſuum Polycarpum exercebat ac probabat, quid conſultius eſſe potuit, quàm illi ſtatuere ante oculos, quemadmodum hâc eâdem via Deus chariſſimũ ſibi filium Ieſum Chriſtũ deduxerit; vt in eo veluti in exemplari quodam eniteſcat, tribulationum ac dolorum magnitudinẽ eſſe magnę Dei amicitiæ pignus, & viam ad maximum decus & gloriam. Propterea ergo in Chriſti periphraſi
E dicitur, *qui fuit mortuus & viuit*, eâdem ſignificatione & elegantia, qua dictum eſt cap. 1. 18. *Fui mortuus, & ecce ſum viuens in ſæcula ſæculorum.*

Chriſti exemplum ad pellendã ex animo formidinẽ efficaciſſimum.

SCIO TRIBVLATIONEM TVAM ET PAVPERTATEM TVAM, SED DIVES ES.] Hæc eſt deſcriptio magnæ ſanctitatis, in media aduerſitate, tribulatione, atq; egeſtate, felicitatem ſummam, ſummaſq; diuitias potiri, & aduerſis omnibus opes virtutis ſupereſſe. Itaq; verba illa *diues es*, ſpirituales diuitias deſignant; eas potiſſimùm, quas ſanctiſſimi quiq; viri in Chriſto habent, qui immenſas Chriſti diuitias pro ſuis poſſident. Vide Iacobi 2. 5. *Diuites in fide.* Eccli. 44. 6. *Homines diuites in virtute.* 1. Timoth. 6. 18. *Diuites in bonis operibus.* Vide etiam 2. Machab. 7. 24. Quòd ſi iuxta receptam definitionem, diues eſt cui nihil deſit; quid felicius, quàm in medijs tribulationibus ac paupertate gloriari iure poſſe; ſicut & Paulus gloriabatur, Rom. 5. 3. *Gloriamur in tribulationib.* & 2. Cor. 7. 4. *Superabundo gaudio in omni tribulatione.*

Verſ. 9. Diuitias hîc pro ſpiritualibus eſſe accipiendas.

BLASPHEMARIS AB HIS, QVI SE DICVNT IVDÆOS ESSE, ET NON SVNT, SED SVNT SYNAGOGA SATANÆ.] Eadẽ eſt hæc loquutio cum ea, qua Diuus Ignatius aſſeruit Nicolaitas falſò ita appellari, vt ſuprà diximus. Similiter ergo ait Chriſtus, Iudæos Euangelij aduerſarios indignos eſſe Iudæorum nomine, quod confeſſionẽ & Dei laudẽ ſignificat, cùm iam Dei populus non ſint, ſed ſynagoga Satanę. Quapropter acerrimo odio proſequebantur Polycarpũ, vt conſtat ex epiſtola, quã Smyrnenſis

Ecclesia ac Ponti Ecclesias scripsit & refert Eusebius l.4.cap.14.. Christus igitur suum Episc. consolatur asserens eos, qui illū odio habent,quiq; eum maledictis proscindunt, à Satanæ partibus esse.

Vers.10.

NIHIL HORVM TIMEAS, QVÆ PASSVRVS ES.] q.d. Etsi grandis sit tribulatio futura ; nihil tamen est cur paueas, quia ego tecum sum. ECCE MISSVRVS EST DIABOLVS ALIQVOS EX VOBIS IN CARCEREM VT TENTEMINI.] His verbis prædicitur ingens persequutio, qua Smyrnæ fideles fuerant confligandi. ET HABEBITIS TRIBVLATIONEM DIEBVS DECEM.] Pererius disp.9. refert horum verborum explicationes octo. Quædam ex illis est Andreæ & Aretæ existimantium his verbis idem significari,ac si Christus proposità tribulationum huius vitæ breuitate,Smyrnenses consolaretur.Nec enim breuis vitæ tribulationes diuturnæ esse possunt; nec patitur Deus Ecclesiæ tribulationes diutiùs durare; iuxta illud Matth.24.22.*Propter electos breuiabuntur dies illi.* Verùm hæc explicatio non placet Riberæ & Pererio. Quia decem dies (inquiunt) pro paucis phrasis est in sacris Literis minimè vsitata ; & frequentissimum est denarium numerum sumi pro multis, & decies pro sæpè. Cuius loquutionis multa sunt & obuia in sacris literis exempla.Genes. 31.n.41. Iacob queribundus dixit socero suo Laban,*Immutasti mercedem meam decē vicibus,* id est, sæpenumerò. Num.14.22. *Tentauerunt me iam per decem vices,*id est, sæpius.1.Reg.1.8. Annæ Samuelis matri dixit vir eius, *Numquid non ego melior tibi sum, quàm decem filij ?* id est multi. Iob 19.3. *En decies confundistis me,* id est, sæpè, varijsque in rebus vultis me confundere. Eccles.7.20. *Sapientia confortauit sapientem super decem principes ciuitatis.* Propter hæc Ribera,& Pererius,nec non Cantipratensis lib.6.hypotypos. cap.4.tribulationem dierum 10.opinantur in præsenti poni pro longa persecutione, & multo tempore duratura. Nihilominùs mihi maximè arridet explicatio Andreæ & Aretæ. Ac primò ea ratione optimè cohæret contextus: sic enim solemus ad perseuerantiam hortari; quomodo dixit Paulus, *Tempus breue est,*1.Corinth.7.29. Et alibi, *momentaneum & leue tribulationis nostræ,* 2.Corinth.4.17. Deinde, quod attinet ad phrasim, Respondeo simile quid in nostro idiomate, & in quouis alio cerni, nempe eundem numerum aliquando poni simpliciter, vt sonat; aliquando verò amplificandi gratia,& aliquando etiam extenuandi : res tamen ipsa manifestat,quomodo numerus accipi debeat. Nam si nimius excessus sit, esse decies maiorem, vel decies mutatam esse mercedem, tunc ratio postulat vt hyperbolicè accipiatur; sed tribulationem durare decem dies non solùm non est nimium, sed potiùs valde breue : ergo extenuandi causa dictum est *decem dies.* Quibus addo, sæpe nos eàdem phrasi vitæ huius breuitatem extenuare, dicendo eam vix durare decem dies. Vide Num. 11.19. *Non vna die vel duobus, vel quinque aut decem, sed donec exeat per nares vestras.* Similiter ergo in hoc loco, decem dierum mentio ad temporis extenuationem & breuitatem spectat. Et quòd alibi numerus denarius symbolum sit multitudinis, (vt in decem cornibus draconis & bestiæ marinæ,) non probat decem dierum mentionem debere esse symbolicam; sicut neq; in supradicto loco Num. 11.19. Itaque quamuis verum sit, maiores adhuc difficultates & angustias Smyrnensi Episc. prædici; hæc tamen non est comminatio, sed Diuinæ potius prouidentiæ declaratio, in maiorem familiarium suorum gratiam ac beneficium. Et cum hoc sensu rectè consentit, quod subditur; eas scilicet persecutiones non duraturas plusquàm decem dies, hoc est, breuissimas fore : vt breuitatis consideratio iustos in suis ærumnis consoletur.

Tribulationem habere diebus decē, quid sit.

Denarius numerus pro multitudine in Scriptura sumitur.

Decem dies pro exiguo temporis spatiosumi.

DABO TIBI CORONAM VITÆ, ET QVI VICERIT, NON LÆDETVR A MORTE SECVNDA.] Vtraque hæc propositio ad huius epistolæ præmium pertinet,& vtraque directè loquitur de illo præmio, quod Smyrnensi Episcopo promittitur; vt in præmio superioris epistolæ ostendimus. Connexio verò harum partium eiusmodi est : *Et, qui in magnis persecutionibus ad mortem vsque fidelis extiterit, dabo coronam vitæ. Neque eam vitam vsquam amittet : quia qui vicerit, non lædetur à morte secunda.*

Pro huius promissionis explicatione, oportet singulas voces expendere.*Dare coronam vitæ,*videtur esse beatitudinis præmium tribuere. Sunt autem, qui coronam vitæ pro corona, quæ semper viuat, accipiant; id est, pro corona *immarcescibili*; vt loquitur Petrus epist.1.cap.6.4.vel *incorrupta,*vt loquitur Paulus,1.Cor.9.25. & sic etiam aiunt dici superbiam vitæ; id est,nunquam deficientem.Planius est ac verius, vt corona vitæ pro beatitudinis corona ponatur. Aptissimè autem respondet morti pro Christo toleratæ, veræ vitæ præmium. Nomen autem coronæ maiorem ex se energiam,quàm præmij nomen habet. Nec enim quoduis præmium appellabitur corona, si de humanis loquamur. Nam cunctis quidem militibus stipendium ac præmium reddebatur; corona tamen ijs solùm, qui insigne aliquod facinus patrabant. Quarè corona aptissimum est præmij excellentissimi symbolum. Cùm ergo agatur hìc de patientia in maximis laboribus ad vitam vsque pro Christo profundendam ; congruens satis fuit coronæ nomen vsurpare, vt significetur, beatitudinem, quæ illos omnes manet, qui Smyrnensi Episcopo fuerint persimiles, clarissimam esse ac præstantissimam; iuxta illud Matth.5.12. *Gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis.* Vt enim inter milites hi erant insignes, & ceteris multò honorificentiùs habiti, qui coronam fuerant adepti; sic inter beatos,qui pro Christi nomine plura & grauiora fuerint perpessi,illi meritò ceteris adeò eminent, vt coronam in cælis habere dicantur. Quare, etsi beatitudinis præmium, generatim loquendo, adeò magnum est & excellens, vt corona possit meritò appellari, quæ cuilibet beato conceditur ; nihilominùs si aliorum præmia cum præmijs aliorum conferantur; illi propriè corona decorati dicentur, qui plurima aduersa pro Christo fortiter tolerarint. Atque ita D.Iacobus etiam fuit loquutus cap.1.12. *Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ.* Fit hìc præterea allusio ad luctatorum coronas, qui in palæstra victoriam reportabant : quæ tanti ab omnibus æstimabantur, quanti Horatius ponderat lib.1. Ode 1. Perspicuum autem est, Martyres esse gloriosos Christi athletas, qui huius vitæ rerum cupiditate nudi, & diuini Spiritus gratia veluti oleo delibuti,acerrimè dimicarunt, & præmium fuere clarissimum adepti. Atq; in martyrij laureola celebri apud Theologos, manifestè alluditur ad illam, quæ appellabatur sacri certaminis corona.

Corona vitæ promissa Smyrnensi quæ sit.

Plus energia in coronæ nomine, quàm in præmij contineri.

Martyres esse gloriosos Christi athletas.

Altera præmij pars est, *Qui vicerit, non lædetur à morte secunda.* Mors autem secunda respondet morti primæ. Et sunt qui cum Haymone putent in Apocalypsi peccatum ipsum appellari mortem primam.

Quæ sit mors secunda.

mam. Vnde philosophantur alij, separationem animę à corpore dici mortem secundam; & propterea adiungi, eos qui vicerint, nō lædi à morte secunda; quia ijs, qui de peccato triumphant, nihil damni affert mors, siue separatio animæ à corpore. Qui sic exponūt, concionantur, non explicant. Constat enim in Apocalypsi, mortem secundam esse gehennam. Vide Matth.10.28. & Apoc.20.14. & cap.21.8. Scio aliquos putasse gehennam appellari mortem secundam, eò quòd illam antecedat peccatum, quod est mors prima; ita Haymo. Alij peccatum ipsum appellant mortem secundam; eo quòd mortis nomen primò inditum sit separationi animæ à corpore; & secundò extensum sit ad peccatum. Ita Rupertus & Albertus. Certum tamen est, animæ à corpore separationem appellatam fuisse mortem in præsenti: nam de ea dictum est, *esto fidelis vsque ad mortem.* Quare quod subditur, eum, qui vicerit, non læsum iri à morte secunda; eodem sensu intelligendum est, atq; illud ad Rom.6.9. *Christus resurgens ex mortuis iam non moritur. Quod enim mortuus est, peccato mortuus est semel.* Atque ita secunda mors est quam dixit Christus Matth.10. 28. *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: sed potiùs timete eum, qui potest & animam & corpus perdere in gehennam.*

B His ita constitutis expende, quàm aptè hoc præmium in secunda epistola collocetur; vbi hortatio est ad dolores & tormenta æquanimiter ad mortem vsque pro Christo toleranda. Magnis ergo tribulationibus proponitur corona, id est maximum præmium; morti proponitur vita; & perseuerantiæ in laboribus magni præmij perseuerantia, quod fine omnino carebit. Qui enim pro Christo moriuntur, liberi iam sunt & à qualibet alia morte securi. Atque hoc est, *qui vicerit, non lædetur à morte secunda.*

Præmium huius epistolæ quàm aptè cum ipsius doctrina consentiat.

Atque vt priori epistola, vitæ vigor ac vegetæ vires senium nescientes sunt appositæ, vt sanctissimi Eucharistiæ effectus; ita similiter in hac epistola securitas à morte secunda ponitur etiam vt ipsius Eucharistiæ effectus. Christus enim est, qui in medio candelabrorum positus (id est in sua Ecclesia) in his epistolis loquitur; & ex collatione huius pręmij cum præmijs aliarum epistolarum, videntur præmia, quæ in his omnibus epistolis proponuntur, considerari veluti effectus à Christo in sacra cōmunione manantes, Sed de cōmunione etiam spirituali id intelligo, vt dixi epistolâ primâ.

Liberationem à morte secunda esse Eucharistiæ effectum.

C

CAPITIS II. PARS III.

Quæ est epistola ad Episcopum Pergamenum, & sub eius persona ad fideles alioqui laudabiles, sed in eo reprehensibiles, quòd spiritualem pugnam reformident.

TEXTVS.

*Vers.*12 ET Angelo Pergami Ecclesiæ scribe; hæc dicit, qui habet rhomphæam vtraque parte acutam.

13 Scio vbi habitas, vbi sedes est Satanæ: & tenes nomen meum, & non
D negasti fidem meam. Et in diebus illis Antipas testis meus fidelis, qui occisus est apud vos, vbi Satanas habitat.

14 Sed habeo aduersus te pauca: quia habes illic tenētes doctrinam Balaam, qui docebat Balac mittere scandalum coram filijs Israel, edere & fornicari.

15 Ita habes & tu tenentes doctrinam Nicolaitarum.

16 Similiter pœnitentiam age: si quo minùs, veniam tibi citò; & pugnabo cum illis in gladio oris mei.

17 Qui habet aurem audiat, quid Spiritus dicat Ecclesijs; Vincenti dabo manna absconditum, & dabo illi calculum candidum, & in calculo nomen
E nouum scriptum, quod nemo scit, nisi qui accipit.

COMMENTARIVS.

HÆC DICIT QVI HABET RHOMPHÆAM VTRAQVE PARTE ACVTAM.] Hæc rhomphæa proculdubiò est ille gladius anceps, de quo c.1.16. Atque ita genuinus sensus est de verbi Dei vi & efficacitate; vt eo loco explicuimus. Sed quorsum istud elogium Christi ad Episc. Pergamenū? Respondetur, ex illa visione capitis primi nihil aliud potuisse aptius ad Christi periphrasim pro hac epistola assumi. Nam Christi ad Pergamenum exhortatio est, ne bellum hereticis Nicolaitis inferre reformidet. Hancq; ad rem quid concinnius, quàm illi proponere diuini verbi virtutem ac robur? Pudendum enim esse, cùm Pergameno Episcopo hic gladius fuerit traditus, ipsum tergiuersari adhuc, & hæreticorū congressum subterfugere. Atq; ad animos illi faciendos nihil potuit congruentius afferri; cùm tanta sit Diuini verbi vis atque potentia, quam ei spiritus Christi impertitur. Quare cùm hanc verbi Diuini virtutem Paulus agnoscat, ad Ephes.6.19. postulat ab Ephesijs, vt pro se

Vers.12. De qua rhomphæa hic sermo sit.

Quorsum hic rhomphæa bis acutæ mentio?

ipsô preces ad Deum fundant; *Vt detur mihi* (inquit) *sermo in apertione oris mei cum fiducia, notum facere mysterium Euangelij; vt in ipso audeam, prout oportet me loqui.* Et ad Colossens. 4. 3. ab eis etiam exposcit, vt pro ipso orent; *Vt Deus* (inquit) *aperiat nobis ostium sermonis ad loquendum mysterium Christi; vt manifestem illud, ita vt oportet me loqui.* Quod ergo bis repetit Apostolus, *vt oportet me loqui*, propterea dicit, quia datus ei fuerat gladius, qui ex ore Christi procedit: atqui hoc gladio instructum dedecet bellum aduersus Euangelij hostes formidare. Aduerti etiam ex Pannonio in hac epistola alludi ad historiam Balaami, atque in gladio siue in rhomphæa Christi haberi respectum ad angelum, qui districto gladio contra Balaamum stetit. A

Vers. 13. Antipæ martyriũ, quod.

SCIO VBI HABITAS,] &c. Hæc est Episcopi descriptio; in qua manifesta est pusillanimitas veræ virtuti adiuncta. Eius enim fidei constantia laudatur in ea persecutione, in qua Antipas in æneo boue combustus est. Reprehenditur autem, quòd se hæreticis opponere non audebat. Hanc inæqualitatem imitantur non pauci, qui aduersus semetipsos, aut vanas mundi leges arma capere non audet, alioqui virtutis studio & exercitationi valde dediti. Nota insuper grauissimam fuisse Pergami persecutionem; vt apparet ex Antipæ martyrio (de quo bene hîc multi) & ex verbis Aretæ: *Pergamus* (inquit) *idololatriæ dedita erat supra ceteram Asiam.* B

Vers. 14. In quo Nicolaitæ Balaami doctrinam fuerint secuti.

HABES TENENTES DOCTRINAM BALAAM] q. d. Nicolaitas esse imitatores consilij Balaam, in eo quòd fornicationem consulentes magnam Ecclesiæ Dei perniciem importabant. Quemadmodum ille in populum Israeliticum eandem inuexit per consilium, quod Regi Balac dedit, vt Israelitas per fæminas pulchras seduceret. Id enim, quod Num. 25. narratur ad suggestionem Balaam factum est, vt bene colligit Ribera ex Iosephi 4. Antiqu. cap. 6. & ex illis verbis Num. 24. n. 14. *Veruntamen pergens ad populum meum dabo consilium, quod populus meus populo huic faciet extremo tempore.* Et ex Micheæ 6. n. 5. *Memento quid cogitauerit Balac, & quid responderit ei Balaam.* Hæc Ribera. Ceterùm non necesse est ad Hebræorum traditionem neque ad coniecturas confugere; cùm eadem veritas apertè tradatur Num. 31. 16. *Cur fæminas reseruastis? nonne istæ sunt, quæ deceperunt filios Israel ad suggestionem Balaam, & præuaricari vos fecerunt?*

EDERE ET FORNICARI.] Edere, scilicet, de idolothytis, quod erat peccatum Nicolaitarum; vt tradit Victorinus. Licet Beda in epistola ad Thyatirensem hoc exponat de spirituali idololatria; forsan quia Nicolaitæ non erant idololatræ, sed hæretici. Lyra etiam ait, verisimile non esse in Pergamena Ecclesia rem adeò nefandam fuisse, scilicet inducere in fornicationem. Forsan ergo Nicolaitæ non id directè suadebant; sed teterrimo suo exemplo ceteris offendiculo erant; nec non manifesta contentione, qua suadebant, aduersus fornicarios & aduersus edentes de idolothytis non adeò rigidè, vt tunc fieri solebat, agendum esse. C

NOTATIO IV.

Ad illa verba, Edere & fornicari, *& ad facta Nicolaitarum.*

De Nicolaitarum erroribus quæstio.

IN consilio, quod Balaam Madianitis dedit, inter se valde connexa erant, manducare de idolothytis & fornicari. Mulieres enim Madianitæ cum Israelitis se commiscere nolebant, nisi illi de idolothytis ederent. At in Nicolaitis duo hæc videntur dissoluta; atque adeo nouum apparet vtrumque in illis coniungi, cùm idololatræ non essent. Quorsum ergo suasuri erant idolothytorum esum? Hoc Aretæ fortassis & Bedæ difficultatem incussit; aiunt enim, quæ de suasione Iezabelis dicuntur ad manducandum de idolothytis, spiritualiter esse accipienda. Et nec Beda, nec Aretas affirmant fornicationem, de qua ibi sermo est, spiritualem esse (quod Ambrosius & alij existimarunt) sed idolothytorum manducationem. Et meo iudicio, si, quæ de fornicatione dicuntur, accipiantur, vt sonant; considerate adhuc Beda & Aretas suspicati sunt, quod dicitur de idolothytorum manducatione, esse spiritualiter sumendum. Nec enim Nicolaitæ & Iezabel idololatræ erant. Quare, cùm in illis fornicatio nullam habeat cohærentiam cum idolothytorum manducatione, si verba, vt sonant, accipiantur; cumque Apocalypsis manifestè ad Madianitarum historiam alludat, indicio est, hanc coniunctionem mysterio non vacare. Quod ad Iezabelem spectat, dicam infrà, nunc de Nicolaitis.

Nam quæ de fornicatione & idolotytorũ esu tribuuntur Nicolaitis, sint spiritualiter accipienda.

Existimo ergo per allusionem ad Madianitarum historiam, nimiam edendi & bibendi licentiam & quasi iis epularum delicias, quæ Nicolaitarum luxurias comitabantur, idolothytorum esus nomine aptissimè significari. Nec enim est huius libri sapientiæ consentaneum, vt res inter se disparatas absque vlla elegantia coniungat. Quòd si gulæ D cum luxuria copulationem hîc velit indicare, id optimam in se continet doctrinam. Nam *sine Cerere & Baccho friget Venus.* Et vix lasciuia aliqua aut libido est, quæ non gulæ fomite alatur. Quare, vbi primùm luxuriæ laxantur habenæ, ad nimias etiã epularum lautitias atque crapulam sese intemperantia effundit: deinde allusio ad Madianitarum historiam, quę Israelis filios in fraudem suã pellaciã induxerũt, hunc loquendi modum elegantissimum reddit; vt scilicet effrænata gulæ licentia, quæ ad luxuriam tendit, appelletur manducatio idolothytorum. Est autem aptissima allegoria, tum ob ea Pauli verba, ad Philip 3. 19. *quorum Deus venter est*, tum etiam, quia conuiuia, quæ ad effrænatam libidinem diriguntur, eo ipso Veneri & Cupidini consecrantur, atq; ita iure appellantur idolothyta. Huc accedit, vt idololatria appellatur fornicatio, ita etiam fornicationẽ nominari spiritualem idololatriam, ac proinde gulæ intemperantiam, quæ ad lasciuiam & luxuriam vergit, elegãter dici manducationem de idolothytis. Quod qui attentè consideret, iudicabit, hanc loquendi rationem esse Apocalypseos elegantiã & sapientiã dignissimam. E

Terentius.

Crapula & ebrietas libidinem ferè comitari solet.

Hæc ipsa explicatio ampliùs stabilitur. Nam qui de heresibus scribunt, quique de Nicolaitis extra Apocalypsin agunt, omnes expressè meminerunt licentiæ & impunitatis, quam ipsi luxuriæ concedebant; manducationem verò idolothytorum non eis assignant, nisi qui de illis agunt in expositione Apocalypseos. Quin etiam ex interpretibus Apocalypseos, Aretas & Beda, vt iam diximus, hunc idolothytorum esum figuratè accipiunt. Ex quibus conijcitur Apocalypseos verba occasio-

Nicolaitarum libido ac luxuria.

nem præbuisse, vt Nicolaitis adscribatur, quod aliunde ignoratur omnino. Hoc autem si attentè inspiciatur, solidum minimè est: nec enim est æquū, vt ex Apocalypsi argumentum sumatur ad illud asserendum, quod aliàs ignorabatur. Nam ex ænigmaticis libris firma argumenta capi non possunt ad doctrinam alioqui incertam; propterea quòd verba ipsa primâ specie videantur sonare: præsertim cùm graues sint interpretes, qui ea ipsa verba mysticè exponant; & quod caput est, cùm prædictus sensus sit Apocalypsi valdè dignus. Quia & mira est doctrinæ grauitas, & elegans loquendi ratio.

Nec tamen hoc obstat, quo minùs verum fortè sit, Nicolaitas, qui adeò carnis libertati fauebant, contendisse etiam, ne adeò seuerè & strictè, vt primitiuæ Ecclesiæ tempore fiebat, ab idolothytorum esu abstineretur. Verumtamen in Apocalypsi ar-

A bitror non ad hunc errorem præcipuè respici: hoc enim non magnam habet cum fornicatione cohærentiam. Nec ipsum Apostolorum preceptum abstinendi ab idolothytorum esu generale fuit, sed ad præscriptum tēpus Ecclesijs aliquot initio fuit impositum, vt aliorum offensio tolleretur, de quo Bellarminus lib. 4. de Rom. Pontif. cap. 16. & interpretes Pauli 1. ad Corinth. 8. 9.

Hæc de idolothytorū manducatione, quæ Nicolaitis in Apocalypsi videtur tribui. De Iezabelis verò fornicatione & manducatione, alia est ratio longè diuersa; vt in explicatione epistolæ ad Thyatirensem videbimus. Nam ipsius fornicatio mystica est: sed eâdem proportione appellatur manducatio de idolothytis illud, quod mysticam eam fornicationem præcedit, vt præcedit gula luxuriam.

COMMENTARIVS.

B SIMILITER POENITENTIAM AGE.] Non defuit, qui huic loco subesse mendum putaret: & græcè quidē facilè erat errorem subrepere, vt benè Ribera; nam, ὃ μισῶ est *quod odi*, & ὁμοίως, *similiter*. Hanc tamen secundam lectionem noster interpres legitimam reputauit; quòd licet nonnihil difficultatis habeat, quia in superiore epistola nulla est ad pœnitentiam cohortatio; id tamen non abs re est. Primò, quia sensus eiusmodi reddi potest, similiter sicut Ephesino præcepi, vt exponunt Primasius & Ambrosius. Secundò, quia forte sensus est, quemadmodum Nicolaitis pœnitentia opus erat, sic etiam Pergameno eâdem opus esse; quòd non ita seriò de eorum ad fidem reductione egerat. Aliter etiam nonnulli exponunt. Vide Thomam Anglicum & Glossam. Vers. 16. Similiter hic, in quo sensu accipiendum.

SI QVO MINVS,] id est, sin minùs, vt Ioan. 14. 2. VENIAM TIBI CITO, ET PVGNABO CVM ILLIS IN GLADIO ORIS MEI.] Hæc verba nonnulli exponunt de supplicij seueritate, qua Deus Nicolaitis & Pergameno Episcopo comminatur. Nobis tamen multo aliter explicandus est locus; quia gladium oris Christi omnino intelligimus de verbi Dei efficacitate. Illud, *veniam tibi*, difficultatem nō habet, vt vidimus in epistola prima; & sensus est Christum suam prouidentiam ostensurum cum ipsius Pergameni Episcopi pudore atque rubore. Illud autem *pugnabo cum illis in gladio oris mei*; eiusmodi habet sensum. Accusauerat Christus Episcopum de ignauia, quòd armatus Diuini verbi gladio, cum Nicolaitis tamen confligere non auderet. Ad quod nulla valuit opportunior addi comminatio, quàm futurum esse, vt ex infima plebe aliquos Deus suscitaret, qui cum Nicolaitis confligerent, & eos vincerent, ac veritati subiugarent; quasi expeditionem & coronam ad alios Deus transferat, & Episcopum pudore suffusum atque confusum relinquat. Quàm sit hæc comminatio ad ignauiæ supplicium idonea, facilè quiuis cernet; nempe prouinciam illam alteri committendam, qui eam optimè gerat, & rei feliciter gestæ gloriam consequatur. Atque hunc esse morem Diuinæ prouidentiæ, notissimum est, & cap. etiam 3. explicatur, *Tene quod habes, vt nemo accipiat coronam tuam.* Vbi nonnulla colligit Ribera §. 25. ex Gregorio, Hieron. & ex varijs S. Scripturæ locis. Quid sibi velit, Christum sui oris gladio pugnare.

C

Sed obijcies, non dici in præsenti, Ego mittam alium meo gladio instructum, qui pugnet contra Nicolaitas; sed *veniam ego & pugnabo*. Respondetur: licet Deus sit, qui in suis semper pugnat, & omnia in omnibus operatur; speciatim tamen Christi opus esse dicitur, cùm quemuis infimæ sortis hominem cælesti afflat spiritu, ac per eum præclara & insignia edit facinora. De quo 2. Paral. 20. numero 16. & 17. &c. *Non eritis vos, qui pugnabitis.* atque eadem sententia reperitur Exodi 14. 14. & n. 25. Deut. 1. 30. & cap. 3. 22. Iosue 10. 14. & num. 42. & cap. 23. 3. & num. 10. Iudith 5. 16. vide etiam Apocalyps. 19. 21. *Ceteri occisi sunt in gladio sedentis super equum.* Quo sensu dicatur pugnare Christus, cùm sui pugnāt.

D

VINCENTI DABO MANNA ABSCONDITVM.] Vincentis nomine non significatur in præsenti quilibet vincens generatim (vt vidimus epistola 1.) sed is solùm, qui suam vincit pusillanimitatem, & seriò apud se statuit defectum in Pergameno Episcopo reprehensum à Christo, per veram pœnitentiam & emendationem, corrigere. Etenim in his omnibus epistolis vincens appellatur Episcopus, qui Christi hortationem, quam illa epistola describit, opere præstat, atque difficultatem in ea re occurrentem superat. Vers. 17. Quis vincentis nomine intelligatur.

In manna abscondito significatur magna aliqua suauitas occulta; & licèt Victorinus, Andreas, Haymo, Glossa, Thomas & Pererius id exponant de æternæ beatitudinis felicitate; Ambrosius verò, Richardus, & Bernardus lib. 1. de conuersione ad cleros c. 21. explicant de suauitate contemplationis, hæ tamen interpretationes non deueniunt singillatim ad præmium aliquod, quod proprium videatur esse huius epistolæ. Ribera ait, meritò cælestem dulcedinem promitti spernentibus impuras carnis voluptates; & meliorem cibum, idolothyta comedere nolentibus. Verùm iam suprà vidimus opus esse, vt singula præmia singulis Episcopis congruentia proponantur, iuxta ea, quæ ad illos propriè scripta sunt. Episcopo ergo Pergameno fuerat scriptum, non vt à carnis voluptatibus abstineret; sed vt ignauiā depelleret, & gladio spiritus aduersus hæreticos vteretur. Huius facinoris difficultates imbecillus animus perhorrescit, neq; potest suspicari sub ea periculorum & anxietatū specie voluptatē aliquam posse latere. Vt si, exempli gratia, cogitemus statum eorū Catholicorum, qui nunc in Anglia aduersus hæreticos gerunt spirituale bellum. Verùm Christus in hac epistola confirmat, maxima esse in eo vitæ genere gaudia abscondita; & quò magis per speciem apparet Christi milites esse omni solatio destitutos, eò magis illos in tribulationibus gaudio abundare & superabundare: vt 2. Cor. 1. 5. *Sicut abundant passiones Christi in nobis,* &c. & c. 4. 8. *Aporiamur, sed non destituimur.* Manna absconditū, quid sit.

E

Deus suorū pericula cælestis suauitatis copiâ eleuat.

Res quidem est valde mira, sed omni fide dignissima: & scimus, eos qui à periculis euasêre, & iam nunc inter Catholicos tranquillè viuunt, fateri sibi deesse illius consolationis abundantiam, & cælestium gaudiorum incredibilem voluptatem, qua in medijs difficultatibus Anglicanis Diuina prouidentia illos copiosissimè recreabat. Decet hoc in primis ipsam Dei prouidentiam. Deinde periculorum contemptio, & singularis Dei curæ frequens experimentum in multis, quæ occurrunt, tanto gaudio replent fidelium corda, vt externæ omnes difficultates facilè superentur. Hoc est ergo manna absconditum, quod vincenti promittitur. Atque hæc maxima dulcedo iure optimo peculiariter refertur ad eam, quam ex sacra Christi Eucharistia participant ij, qui fortiter deliberant belli difficultatem non perhorrescere, siue contra hæreticos, siue etiam contra proprias cupiditates. Quare de Eucharistiæ suauitate exponunt hîc Primasius, Andreas, Rupertus, Serranus. Et notat insuper Aretas, hoc manna absconditum opponi ijs cibis prohibitis, quibus Nicolaitæ vescebantur. Connexio verò est eiusmodi: Nicolaitæ pro delectabili sensuum gustu mea præcepta contemnunt. Qui verò se Nicolaitis constanter opponet, & bellum cum eis spirituale suscipiet; hic veram suauitatem absconditam tamen gustabit. A

Manna absconditum ad Eucharistiam applicatur.

Vtrum māna absconditi nomine de cælesti beatudine agatur?

Illud autem *absconditi* nomen meo iudicio cogit, ne hîc directè agatur de præmio æternæ beatitudinis, sed de præmio, quod in hac vita confertur. B Propriè enim absconditum appellatur, quod præsens est, ita tamen abditum, vt reuelatione opus sit: neque aliter agnoscatur. Atque in hoc sensu loquitur sacra Scriptura. Vide Isaiæ 45.15. *Verè tu es Deus absconditus.* Habac.3.4. *Ibi abscondita est fortitudo eius.* Matth.11.23. *Abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis.* Matth.13.44. *Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro.* Rom.2.29. *Sed qui in abscondito Iudæus est.* Coloss.3.3. *Vita vestra abscondita est.* 1. Pet.3.4. *Absconditus est cordis homo.* Imò verò illa etiam verba Isaiæ 64.4. *Oculus non vidit Deus absque te, quæ præparasti expectantibus te*; directè non agunt de æternæ vitæ beatitudine, sed de abscondita felicitate primitiuæ Ecclesiæ; vt explicauit Paulus. Ex his ergo colligitur, manna absconditum non esse præmium cælestis beatitudinis; sed ingens quoddam beneficium, quod in hac vita Deus illis tribuit, qui se constanter parant ad prælium pro Deo committendum, vt suprà explicatum est. Quòd si manna præmium est huius vitæ; idem etiam de calculo dicendum est. Contextus enim postulat, vt duo hæc eodem modo accipiantur. Et tam calculus, quàm quod in eo scriptum est, abdita etiam sunt & occulta, vt infrà videbimus.

Quis sit calculus candidus vincenti promissus à Christo. Ac primò de sensu Grāmatico.

ψῆφος quid græcè.

Pretiosos lapillos interdum calculos in Scriptura appellari.

ET DABO ILLI CALCVLVM CANDIDVM, ET IN CALCVLO NOMEN NOVVM SCRIPTVM, QVOD NEMO SCIT, NISI QVI ACCIPIT.] C Calculus hic multos torsit, atque vt ab eo nos expediamus, priùs examinandum est, quid calculi nomine intelligatur in sensu grammatico. De gemma pretiosa exponunt Victorinus, Primasius, Haymo, Ansbertus, Anselmus, Serranus: quibus manifestè fauet Hieron. epist.143. quæ est ad Damasum; vbi hunc locum adducit, & confert cum calculo illo, de quo Isaiæ 6. quem ipse existimat fuisse carbunculum. Contra hanc calculi acceptionem opponunt Ribera, Pererius, & alij nomen græcum ψῆφος, quod asserunt non posse significare gemmam, sed vulgarem lapillum. Verùm multò maior est Hieronymi auctoritas etiam in græca vocum significatione. Et notum insuper est, Dioscoridem per nomen ψῆφος intelligere gemmam. Et quemadmodum appellari solent lapides vel lapilli, ita etiam ijs quadrat nomen calculi vel ψήφου nec enim calculus aliud est, quàm lapillus. Accedit, quòd in Martiali legimus, *Calculos gemmeos.* Quare nouum videri non debet, lapides pretiosos in sacris Literis calculos appellari. Quin imò Isaiæ 6. vbi nos legimus *In manu eius calculus*, apud LXX. est *carbunculus*, & D. Hieron. ibi sic ait, *Calculus iste, qui à solis LXX. carbunculus est interpretatus, potest non carbonem significare, vt plerique existimant, sed carbunculum lapidem.* Putabit aliquis, non posse in Isaia calculum pro gemma accipi: Textus enim ait, *quem forcipe tulerat de altari.* D Sed hoc Hieronymus non ignorabat; & tamen asseruit esse carbunculum gemmam: & in notatione sequenti videbimus D. Hieronymi sententiam, vtpote elegantis sensus & grauissimæ auctoritatis, esse sequendam.

Cùm igitur semel statuamus, per nomen calculi aptè significari posse gemmam, næ significatio vulgaris lapilli, huius loci est indigna. Primò, quia licèt humaniorum literarum studiosi sæpiùs calculorum nomine vtantur ad vulgares illos significandos, quorum vsus est siue erat in ludendo, in supputando, in ferendis suffragijs, & in dierum distinctione notanda: eiusmodi tamen vsus non reperiuntur in veteris Testamenti libris. Cùm igitur tota Apocalypsis sit allusio ad insignes sacræ Scripturæ locos, minimè satisfacit illa calculi expositio, quæ ad aliquem ex his locis non respiciat. Deinde, quia declarationes, quæ in hoc loco ad vulgaris calculi significationem referuntur, nullam ostendunt elegantiam Apocalypsi dignam in coniunctione manna absconditi cum vulgari calculo. Tertiò, quia ad eum finem scribendi in calculo pretiosum nomen, multò congruentius est, vt sit gemma, quàm lapillus vulgaris; præsertim si nomen in eo scribendum, sit nomen Iesu, vt videbimus infrà.

E Cum hac gemmæ significatione consonat epithetum *candidi*, sed de hoc epitheto dicemus seorsum, notatione 6.

Secundò, de calculi significatione.

Transeamus iam ad secundam quæstionem de præcipuo sensu, qui per hunc calculum hîc intenditur: ex quo etiam magis confirmabitur sermonem esse de gemma. Qui censent hunc calculum esse gemmam, asserunt hic per illum significari adoptionem filiorum Dei. Ceterùm vt aliquid huic loco aptum & plenum affirmetur, oportet ostendere symbolicam significationem elegantem esse, & sensum congruere cum hortatione, quæ à Christo fit Episcopo Pergameno.

Obseruandum ergo est, hortationem esse, vt animum ac vires caperet, nec prælium cum Euangelij aduersarijs recusaret. In symbolo autem manna dictum ei fuit, si constanter se spirituali prælio committeret, in eo ipso quod sibi insipidum & amarum videbatur, magnam se dulcedinem ac suauitatem absconditam inuenturum. Ad hæc mox additur calculi symbolum, cui ego eiusmodi significationem tribuo, Pergamenum scilicet Episcopum, si pro Euangelio acriter cum hostibus dimicauerit, ad gradum quemdam perfectissimum ac summi apud Deum pretij hac ratione

ventu-

A venturum; id eſt, ad altiſſimam Ieſu Chriſti imitationem, & maximam apud eum gratiam, qua facilè poſſit quamlibet ſuperare difficultatem. Et quidem, quod ad huius ſenſus ſubſtantiam ſpectat, negari non poteſt eum eſſe valde ad rem, & Apocalypſeos Theologia digniſſimum. Dum enim homo aliquis ſpirituale bellum refugit, minimè ad præclaram illius rei imitationem perueniet; quæ maximè in Chriſti vita effulget; nimirum ad virtutem & animi robur, quo ſe pro æterni Patris gloria & obſequio Scribis & Phariſæis palàm oppoſuit; eoſque acriter obiurgauit; & vitam demum amiſit, vt in ea re Patris iuſſis obtemperaret. Eadem etiam ratione, qui ſibi ac ſuis effrenatis cupiditatibus & affectibus vim afferre recuſat; hic quidem longiſſimè diſtat à Chriſti imitatione; quæ in eo conſiſtit, vt ſe ad maiorem Dei gloriam totum dicet & conſecret; nec difficile quidpiam, vt ei gratum faciat, ſubterfugiat. Ad hunc verò ſtatum peruenire res eſt, vt conſtat, in ſpirituali vita maximi pretij: quò vbi aliquis accedit, adeò ſe diuina ope munitum & obuallatum ſentit, vt dicere poſſit cum Paulo, *Omnia poſſum in eo, qui me confortat*, Philipp. 4. 13. Negari ergo non poteſt, quin ſi calculi ſymbolum huic ſignificationi aptè deſeruiret, nihil eſſet, quod ampliùs in huius loci explicatione deſiderari poſſet.

B Illud igitur ſupereſt, vt videamus ſymbolicæ huius ſignificationis elegantiam. Pro quo aduerte primò calculum, de quo fit mentio Iſaiæ 6. proculdubiò fuiſſe carbunculum; atque ipſius propriam ſignificationem eſſe de perfecta Chriſti imitatione, vt videbimus in ſequenti notatione. Quid ergo elegantius & Apocalypſeos ſublimitate dignius, quàm in calculi mentione alludi ad calculum Iſaiæ; & illum ſimiliter in eadem ſignificatione vſurpari? Præſertim quia vt in notatione videbimus, Ioannes hac calculi alluſione Iſaiæ loco lumen attulit, cùm antea fortaſſis non ſatis intelligeretur. Alluſio etiam ad calculum Iſaiæ coëgit, vt hìc pro carbunculo calculus poneretur; vt intelligeretur obiter, quàm aptè vterque locus ſibi mutuo reſponderet; & ſimul appareret, cur apud Iſaiam non fuerit vſurpatum in hebræo nomen carbunculi vſitatum; ſed aliud, quod calculum ſignificat, & carbonis ardentis habet etymologiam. Auctores porrò, qui aſſerunt in Apocalypſi nomen calculi ſignificare gemmam, omnes eò videntur ſpectare, vt Apocalypſeos locus Iſaiæ reſpondeat: atque ita expreſſit Hieronymus epiſtola 143. Alioqui non video, cur nonnulli notent calculum hìc eſſe carbunculum; vt Haymo, Anſbertus, & alij.

Quanta ſit in calculi ſymbolo elegantia.
In hoc Apocalypſeos calculo ad calculum Iſaiæ fieri alluſionem.

Secundò aduerto, quod Chriſtus in hac epiſtola ait, *dabo illi calculum*, ſi locus attentè inſpiciatur, hoc modo conſtruendum eſſe. Quemadmodum Iſaiæ 6. altare pro pruna Seraphino tradidit carbunculum

C pretioſiſſimum; cumque Seraphinus ad ipſum cum formidine accederet, reputans eſſe prunam, & illâ ſibi manum exurendam; inuenit quam putabat eſſe prunam, pretioſum eſſe carbunculum: ſic etiam qui cum hæreticis confligere, aut proprijs cupiditatibus bellum inferre recuſabat, veritus eò ſe detrudere, quod ſibi magno dolori & anxietati fore exiſtimabat; ipſe (qui verum altare ſum) omnem ipſius formidinem ac metum in rem ſummi pretij atque valoris conuertam; eúmque ditabo pretioſo meæ imitationis carbunculo, quo maximopere diues ac lætus remanebit. Pro hoc facit, quòd ij etiam, qui non exponunt de gemma, vt certum ſtatuunt, calculi ſignificationem futuram eſſe, vt rei maximæ æſtimationis; vt Pererius diſput. 12. ad finem, qui ait, *Calculus candidus incomparabilem diuitiarum, id eſt, rerum pretioſarum copiam denotat.*

Quis ſit ſenſus promiſſionis à Chriſto factæ de calculo candido.

Tertiò noto, carbunculum eſſe tertium numero inter eos pretioſos lapides, de quibus Apoc. 21. qui etſi appelletur ibi Chalcedonius, eo tamẽ nomine de carbunculo ſermo eſt, vt ſuo loco conſtabit. Ille autem carbunculus Incarnationis myſterium ſignificat, ad cuius rei ſymbolum ſapienter fuit inter ceteras gemmas electus. Proprius enim ac natiuus carbunculi color eſt, veluti accenſæ prunæ; atque idcirco appellatur latinè carbunculus, & græcè ἄνθραξ. Atqui prunæ comparatio

D eximia eſt ad Incarnationis myſterium denotandum; qua vtuntur Iuſtinus q. 44. ad Orthodoxos, Cyrillus lib. de Incarnatione Vnigeniti, cap. 8. & Damaſcenus lib. 4. de fide orthod. cap. 14. nec immeritò, quia pruna ſiue ferrum candens mirificè repræſentat vnionem duplicis naturæ in eodem ſuppoſito. Videmus enim in pruna lignum eſſe ignem, & ignem eſſe lignum ſiue ferrum. Atque eodem modo in carbunculo videtur lapis eſſe ignis, & ignis lapis. Cùm igitur ignis diuinitatis ſit appoſitum ſymbolum; optima eſt comparatio ad coniunctionem alterius naturæ cum diuina ſignificandam; & carbunculus quidem aptiorem habet ad hoc congruentiam, quàm pruna; quia cùm ardere videatur, non tamen comburitur aut conſumitur. Quod myſterium, Moſis rubum reddidit conuenientem Incarnationis figuram. Hoc conſtituto, ad Chriſti imaginem ſiue imitationem denotandam nihil afferri poteſt accommodatius, quàm pretioſam hanc gemmam alicui in manus tradi, quaſi illi in ipſius operibus, quædam tribuatur imitatio virtutis Chriſti veri Dei atque hominis: atque ad hanc imitationem ignis figura ſiue ſymbolum admirabile eſt; illo enim homo accenſus atque ignitus Seraphini inſtar efficitur; id quod in carbunculo eleganter repræſenta-

E tur. Atque hic eſt proprius Seraphinorum ſenſus apud Iſaiam; vt patebit in eius capitis commentario.

Carbunculus Incarnationis ſymbolum.

Quid ſit, calculum candidum ſiue pretioſam gemmam in manus alicui tradere.

Quartò, ſi calculus eſt gemma; nullius difficultatis eſt, quod mox additur de nomine nouo in calculo ſcripto. Nam proprius gemmarum vſus eſt in annulis; & idcircò nomen aliquod ſiue inſignia in eis cælari ſolebant. Vnde & in duodecim illis gemmis Rationalis, duodecim Patriarcharum nomina erant inſculpta, Exodi 28. 11. Vide etiam Sap. 18. 24. vbi parentum magnalia dicuntur fuiſſe in lapidibus illis inſculpta. Et quamuis interpretum multi opinentur, nomen in calculo inſcriptum (de quo Ioannes) eſſe nouum nomen, quod Chriſti imitatori tribuitur, cùm in filium cooptatur; mea tamen ſententia Ambroſij & Gloſſæ expoſitio verior eſt, qui in hac gemma exiſtimant inſcriptum promitti Ieſu Chriſti nomen. Et valde eſt ad rem, vt ſermo ſit de ipſo nomine IESVS. Quin & Gloſſa ſingillatim deſcendit ad quinque literarum conſiderationem, ſiue ad quinque Chriſti vulnerum ſculpturam. Quòd ſi hæc gemma Chriſti imitatori datur, vt Chriſti virtute reddatur fortis ac potens, & omnia poſſit in eo, qui ipſum confortat per ſui imitationem; quis non videat, multò eſſe aptius illi in ſigillo ſculptum Ieſu nomen tribuere; quàm nomen, quo appellan-

Nomen ſiue inſignia in annuli gemma cælari ſolita.

Quod ſit nomen calculo inſculptum.

dus sitis, cui gemma tribuitur? Sic enim aptissime significatur, Christi Iesu virtute ac nomine posse eum egregia queque facinora aggredi atque perficere; vt ea prestet regis annulo ac sigillo qui regi sit valde charus, & multùm apud eum gratia valeat, & quem rex velit regia auctoritate ad ea, quæ velit vti. Imitatio ergo Christi hominem quodammodo omnipotentem efficit. Nam & Paulus ait; *Omnia possum in eo qui me confortat.* De hac autem Iesu nominis virtute licèt multi, qui ad veram Christi imitationem non accessere, speculatiuè loquantur; multi tamen excellentius id sentiunt & experiuntur, qui gemmam hanc pretiosissimam acceperunt; quæ eos inflammat, locupletat, & omnipotentes reddit. Et verò hoc est, quod textus ait, *quod nemo nouit, nisi qui accipit.* Quanquã id extendi potest non solùm ad nomen, sed etiam ad lapidem; quorum pretium atque solatium nemo satis nouerit nisi qui possidet. A

Calculo nomen inscriptum quomodo nemo norit nisi qui accipiat.

Eorum expositio, qui in calculi nomine filiorum adoptionem intelligunt, potest ad prædictum sensum reuocari. *Hi enim sunt filij Dei, qui spiritu Dei aguntur.* Et illi etiam sunt, qui Christum imitantur; quorum adoptio in eo sita est vt Iesu Christi similes efficiantur. Quare hanc eis adoptionem communicare, est ipsius Christi nominis dedere virtutem, qua diuites ac potentes permaneant.

Arete declaratio de calculo candido, quem in sacris, quæ appellabantur, certaminibus, victori tradi solitum affirmat; fortassis accipienda est non de vulgari calculo, sed de gemma. Nam ad victoris præmium multò magis idonea est; & hac ratione explicatio non erat abs re; si tamen verum est, calculum candidum olim victoribus tribui solere. B

Quin etiam calculi gemmei Martialis, quos ipse inter apophoreta enumerat lib. 14. distich. 20. fortè hic possent deseruire. Præcedit enim manna, quod est splendidi instar epuli. epulum autem mox sequitur calculus candidus, veluti quoddam illius conuiuij apophoretum; id est, vt effectus quem sacra Christi corporis susceptio in eius anima operatur, qui ad has sacras epulas ita accedit dispositus ac paratus, vt Christus à Pergameno Episcopo exigit. Ceterùm quod magis hic facit ad rem, est allusio ad Isaiæ locum; in qua Christus siue in Eucharistia, siue in spirituali communione rite concipitur quasi altare, quod suis Seraphinis pro ignitis prunis carbunculos pretiosissimos donat. De quo dicemus notat. sequenti.

Calculus candidus ad sacram Eucharistiã accommodatur.

C

NOTATIO V.

Ad calculum candidum, Apoc. 2. 17. in qua explicatur calculus ille Isaiæ 6. n. 6. ad quem Ioannes in præsenti alludit.

VERBA Isaiæ sunt, *Volauit ad me vnus de Seraphim, & in manu eius calculus, quem forcipe tulerat de altari.* Antequam ad prophetici sensus mysterium accedo, statuendum primò est, num in sensu grammatico calculus in præsenti sit gemma vel pruna? De pruna siue carbone ignito plerique accipiunt, vt notat Hieroymus Isaiæ 6. & similiter exponunt recentiores. Atque hunc sensum videtur contextus ipse suadere. Figura enim est eiusmodi, vt calculum Angelus ab altari forcipibus capiat. Atqui in altari semper erant prunæ; gemmæ verò nusquam in eo visæ. Adde, quòd ad gemmam in manu sumendam, forcipibus opus non erat. Præterea constat hoc calculo fuisse mundata Isaiæ labia: & ignis cauterio id factum esse, videtur valde conueniens; gemmę autem contactum non conuenire. Confirmatur denique hic sensus ex huius visionis similitudine cum alijs. Quia Ezechielis 10. 2. qui indutus erat lineis iubetur ingredi in medium rotarum, & implere manum suam prunis ignis, quę erant inter Cherubim, & effundere super ciuitatem: *Et extendit Cherub manum ad ignem, qui erat inter Cherubim, & sumpsit, & dedit in manus eius, qui indutus erat lineis.* Similiter etiam Apocal. 8. 5. *accepit Angelus thuribulum, & impleuit illud de igne altaris, & misit in terram.* D E

Cuiusmodi sit calculus ille Isai. 6.

Prunam siue carbonē fuisse ignitum plerique putant.

Ceterùm, vt credamus, calculum Isaiæ esse gemmam, non parum vrgent nomen ipsum calculi, D. Hieronymi auctoritas, hebræa vox, LXX. interpretum cum nostro Vulgato concordia, & calculus Apocalyp. cap. 2. 17. Expendamus igitur per ordinem singula. Primò si in visione Isaiæ sermo est de pruna & non de lapillo, quæ poterit excusatio afferri pro Vulgato vsurpante nomen calculi, qui idem est atque lapillus? Esse quidem calculos gemmeos, & Latinum nomen calculi gemmis tribui posse, nomē item græcum quod ei respondet, nempe ψῆφος, hæc omnia demonstraui in commentario. Veruntamen vt calculi appellatio tribuatur prunæ, omnino nescio quod aptum exemplum, aut ratio possit afferri. Nihil enim durius, quàm prunas eo nomine nuncupare; cuius significatio non est alia, quàm nominis, *Lapillus.* Ad hæc, D. Hieron. qui calculum transtulit, se ipse explicat, Isaiæ 6. & epistola 143. ad Damasum: asseritque se pro calculi nomine lapidem intelligere. In commentario Isaiæ sic ait, *Calculus iste, qui à solis LXX. carbunculus est interpretatus, potest non carbonem significare, vel prunam, vt plerique existimant, sed carbunculum lapidem.* Non ait Hieronymus non posse nomine hebraito significare prunam, ne communem interpretationem damnet: veruntamen existimasse illum non esse prunam, sed lapidem, manifesto est argumento, quòd calculum transtulerit; & simul aduertit hebræam vocem posse lapidem carbunculum significare. Deinde epist. 143. quæ est ad Damasum, sic ait Hieronymus: *In hebræo pro carbone, quem posuerunt LXX. legitur calculus, ceteris quoque interpretibus super hoc consonantibus. Videtur autem mihi sermo Diuinus calculi appellatione signari. Sicut enim calculus genus est lapidis durissimi & læuissimi, ita sermo Dei. Et in Apocalypsi Dominus vincentibus pollicetur lapidem candidum, & in eo scriptum nomen. Videntur autem LXX. transferentes hoc loco ἄνθρακα, idem sensisse quod ceteri: ἄνθραξ, quippe, quem nos carbunculum interpretamur, genus est lapidis fulgentis atque nitentis: quem etiam in duodecim lapidibus inuenimus. Siue igitur calculum vertamus, siue carbunculum; in calculo, diuini sermonis veritas & rigor: in carbunculo, lucens doctrina manifestè ostenditur, iuxta id Psalmi 18. Mandatum Domini lucidum illuminans oculos.* Hæc Hieronymus: ex quibus constat eum manifestè recusare de pruna locum intelligere.

Gemmam tamen fuisse cum Hieronymo statuitur.

Hieronymi sensus de calculo Isaiæ.

Prætereà vox hebræa est רצפה, *rispa*, quæ etsi deriuetur à רצף, *resep*; quod significat prunam, (vnde dicitur panis subcinericius, hebraicè *panis prunarum*,) *rispa* tamen non significat prunam, sed lapillum, si quidem interpretes omnes, vt notat Hieronymus, transtulerunt calculum; præter LXX. qui

Calculi nominis tã Græci, quã Hebraici etymologia.

verterunt ἄνθρακα, quę vox etsi carbonem denotare videatur, hoc tamen proprium est nomen pretiosi lapidis, quem Latini carbunculum nominant. Atq; ita conciliat Hieronymus LXX. cum ceteris interpretibus;& clarè asserit hebræam vocem non sonare carbonē aut prunam, sed calculum. Et certè ea ipsa, quæ afferuntur ad probandum sermonem hîc esse de pruna; nimirum loci contextum, altare, in quo erat calculus, & forcipes quibus traditur; hæc (inquam) mihi confirmant non agi de pruna, sed de lapide, siquidem tot indicia non satis fuere, vt interpretes relicto lapilli nomine, prunæ nomen substituerent. Quod mihi euidens argumentum est hebrææ vocis significatione illos fuisse coactos, vt de lapide sermonem institui crederent; etsi primo aspectu videretur contextus prunam exposcere.

Quid sit, charitate consternere, Cant. 3.

Ex hac eadem radice deriuatur hebraicum participium, quod Cantic. 3.10. ponitur, vbi nos legimus *charitate constrauit*, hebr. רצוף, *rasuph*: atque eadem est vox, quæ 2. Reg. 16.17. posita est, vbi nos legimus *stratum lapidibus*; & Esther 1.6. vbi legimus *stratum lapide*. Atque ita LXX. Cantic. 3.10. verterunt *lithostroton*, & 5. editio, *medium eius calculis composuit*. Et de calculis, (id est de carbunculis) intelligunt Ambrosius, Theodoretus, & Nyssenus; quos refert & sequitur Delrius. Nec facit contra hoc Vulgati lectio. Vulgatus enim ibi (vt & alijs in locis) sapienter respexit ad præcipuum sensum. Sensus autem charitatis exprimitur carbunculis, quibus Salomonis lectica strata erat, vt dicemus in eius loci commentario. Hebræa itaque vox, qua vtitur Isaias cap. 6.6. non solet in sacra Scriptura accipi pro prunis, sed propria ipsius significatio est lapilli; & præsertim eius, qui à Latinis appellatur carbunculus, à Græcis ἄνθραξ. Quare etsi deriuatio eius sit à pruna, in hoc tamen nomine hebraico accidit quod in latino *Carbunculus*; quod non sumitur pro qualibet pruna, sed singillatim pro lapide illo pretioso, qui suo colore prunæ speciem refert.

Præter hæc, vbi semel aduertatur hebræa voce significari carbunculum pretiosum, & LXX. carbunculum etiam transtulisse, & reliquos interpretes calculum; quis non videat valdè esse verisimile, Ioannem Apoc. 2.17. ad Isaiæ calculum respexisse? De hoc diximus in commentario. Quòd si sensus ille adeò est sacræ Scripturæ dignus, vt mea fert opinio; ille ipse Apocalypseos locus egregiè confirmat in Isaiæ loco sermonem esse non de pruna, sed de gemmeo calculo (vt loquitur Martialis lib. 14. dist. 20.) neque solùm id confirmat, sed etiam miram affert lucem eidem Isaiæ loco. Nec absque Dei prouidentia fuit factum, vt lectio vulgata, quam Ecclesia sequitur, cum ceteris interpretibus consentiens, in Isaia legeret calculum; quò faciliùs cerneretur allusio atque proportio loci Apocalypseos ad Isaiam, vt vidit & notauit D. Hieron. epist. illa 143. ad Damasum. Quamobrem si concedatur in Isaia sermonem esse de lapide, & non de pruna; nullum dubitare posse existimo, quin Apocalypseos locus ad illum Isaiæ referatur. Et licèt alioqui id certum non esset; vbi sēsus grauitas & maiestas in Apocalypseos loco aduerteretur, simul cum veterum interpretum concordia, cum Canticorum loco, & cum Hieronymi notatione; hæc omnia euidenter ostendunt Isaiæ locum de lapide, non de pruna agere.

Quo sensu dicat Ecclesia, Deum labia Isaiæ mundasse calculo ignito.

Dicet aliquis, rectè concipi posse ignitum lapidē sicut ferrum candescit; & de calculo ignito videtur intelligere Ecclesia, quæ sic præcipit orare sacerdotes, *Deus qui labia Isaiæ calculo mundasti ignito*, &c. Respondeo Ecclesię phrasim intelligendam esse, vt phrasim S. Scripturæ ab Ecclesia vsurpatam. Dicere autem *calculum ignitum*, idem est ac dicere, *lapillum ignitum*: igniti verò lapides pro carbunculis, id est, pro gemmis quæ prunarum colorem & fulgorē mirificè referunt, leguntur apud Ezech. 28. 14.16. Quare, si semel admittamus calculum ab Isaia visum, fuisse lapillum; videtur certum, ideo ignitum appellari; quia colorem & splendorem ignis habet. Nam qui prunam esse arbitrantur, non asserunt esse lapillum; sed ex ijs prunis accensis quæ semper in altari ardebant. Et Ecclesia in sua oratione videtur

A cogere, vt in visione Isaiæ non prunam sed lapillum fuisse existimemus. Nam ad significandam prunam, insolita esset loquutio, dicere calculum ignitum, id est, ignitum lapillum.

Superest, vt respondeamus ad id, quod obiectum est ex contextu & ex similitudine loci Ezechielis, & c. 8. Apocal. Ad primum dico, in propheticis visionibus multa esse admiranda, & valde diuersa ab eo, quod prima specie videbatur dicendum. Reuerentia autem ac veneratio sacrarum Literarum exigit, ne ideo visiones diuerso modo considerare audeamus, ac in ipso textu figurantur. Sed sacram Scripturam suspicientes, & mente apprehendētes quod Propheta ait, vt ab eo ipso depingitur, ac lucem à Deo poscentes; cernemus miram fuisse concinnitatem in eo, quod priùs apparebat violentum. Fateor ergo

Quanta sit sacris Literis reuerentia deferenda.

B prima facie non videri aptum, vt de gemma carbūculo dicatur, eam fuisse à Seraphino forcipibus apprehensam ex altari. Ceterùm S. Scripturæ veneratio nos obligat, vt eiusmodi fuisse rationem existimemus. Et nisi me fallo, mysterium eius visionis adeò est S. Scripturâ dignum; vt ipsa significationis maiestas & elegantia valdè confirmet, calculum illum, quo Seraphinus prophetæ labia contigit, carbunculum ac gemmam pretiosissimam fuisse.

In explicatione autem mysterij quædam mihi statuenda sunt ex ijs, quæ in commentario c. 6. Isaię certissima esse ostendam; nempe thronum illum, quem vidit Isaias, esse eum thronum, quem Deus in Ecclesia Christiana habet; & adstantes Seraphinos esse Apostolos & viros Apostolicos, qui Euangelium erant prædicaturi. His ita constitutis; aduertendum est, deliberationē imitandi perfectè Christum, & prædicandi Euangelium Apostolis sese in

Dei thronū Isaiæ visum esse illum, quem Deus in Ecclesia Christiana habet.

C mentem obiecisse, vt rem summę difficultatis; opinantibus scilicet priusquam in terra ignem, quem Christus venit mittere, accenderent, sibi ipsis manus conflagraturas; atque id conari non aliud esse, quàm medium complecti ignem. Veruntamē postquam diuina gratia suffulti firmiter apud se decreuerunt, Christum imitari, hac ipsa imitatione se summopere diuites ac potentes inuenerunt, & tandem perspexerunt, licèt externa facies erat laborū ac persequutionum, nihil tamen sibi esse timendū ab huiusmodi aduersitatibus, sed potiùs oportere illas à se amari atque æstimari; cùm non in sui ipsorum detrimentum, sed in magnum potiùs solatium, magnasque diuitias essent tandem redundaturæ. Ad huius ergo mysterij significationem aptissimum fuit, vt Isaiæ in ea visione ostenderetur Se-

Diuina gratia vis ad apostolicos viros in Euangelij prædicatione roborandos.

D raphinum prunam ex altari sumere iussum, pauidè ac pedetentim accessisse, & forcipibus accepisse: posteà tamen, quàm ipsum extraxit, aduertisse illam pretiosam prunam, id est, carbunculum esse; atque adeò non modò absque timore, sed etiam cum ingenti solatio eam in manus sumpsisse. In hac visione existimo per altare significari Christum, qui Dei atque hominum amore ardescit; ac in se ipso Deo offert gratissimum holocaustum, vel odorem suauitatis. Seraphinus verò accedens ad prunam accipiendam ex mystico illo altari, denotat studium ac voluntatem, quam habet Christum imitandi, & sumendi ex eo partem aliquam ardentissimæ illius charitatis, qua ob Dei gloriam nullum subterfugere laborem decreuit. Hæc igitur Christi maximæ virtutis participatio, hæc imitatio tantæ charitatis e-

Per altare Isaiæ visum figurari Christum.

E leganter consideratur, vt pruna quædam illius altaris, quam sibi Seraphinus ex ea vult desumere. Ad metum autem exprimendum, quo priùs detinebantur Apostoli, horrentes rei ipsius difficultatem, aptissimum fuit depingere Seraphinum forcipibus ad capiendam prunam accedere. Vt autem significetur, quemadmodum deposito metu, deprehenderunt illud quod sibi formidandum videbatur, summam potiùs felicitatem atque diuitias allaturum; nihil cōgruentius, quàm repræsentare eas, quæ videbantur esse prunę, propiùs accedenti pretiosissimas prunas, id est, carbunculos gemmas apparuisse, atq; adeò vnde sibi damnum timebant, magnam ibi prosperitatem ac diuitias reperisse. Ad huius significationis energiam expendendam, nota perfectum carbunculum vnius drachmæ pondere sexagies mille num-

Carbunculi pretium.

mis aureis hodie æstimari: id est, pluris quàm adamantes quatuor eiusdem ponderis.

Quid sit, Isaiæ labia admoto carbunculo mundari.

Iam, quòd Isaiæ labia admoto carbunculo mundentur, indicat Isaiam in spiritu vidisse maximos Apostolorum animos ac vires, qui Christi imitationum ac laborum tolerantiam atque contemptum apprehendentes pro accensis prunis carbunculos pretiosissimos essent capturi. Isaiam verò exosculantem prunas illas (id est, Christi imitationem, quã in Apostolis sibi ostensis præuidebat) cepisse vires ad eosdem Apostolos (siue ad illum Apostolum, qui ad se in spiritu accedebat) imitandos, & ad libertatem liberè enunciandam, licèt propriæ vitæ dispendio.

Si hac ratione visio Isaiæ intelligatur, dubitabit nemo, congruentissimum fuisse, vt prophetæ ostensum sit, prunas illas altaris esse carbunculos gemmeos, & patet etiam significationẽ fuisse mirificam; tum vt Isaias corroboraret animũ, & erigeret ad liberè Dei verba enuncianda (qui fuit illius visionis effectus, vt patet ex contextu;) tum etiã ad id, quod Christus Pergami Episcopo suadere intendit, Apoc. 2. vt scilicet erecto animo sit ad bellũ spirituale cum Nicolaitis gerendum, licèt vitam ipsam profundere opus sit: atq; vt intelligat eiusmodi Christi imitatione se ditissimum ac potentissimum fore.

Ac, ne quis id ex meo cerebro cõfictum arbitretur; quod firmius fundamentum afferri potest, quàm prunam illam calculum appellari? Et quamuis cõtextus de igne altaris agere videatur; omnes tamen veteres interpretes in eo firmiter persistere, vt calculum pro carbone supponant; & LXX. carbunculũ scripsisse; & expresse asseri, Seraphinum (qui priùs forcipibus calculum tulerat de altari) postea illum manu apprehendisse, & Isaiæ osculandũ exhibuisse? Quæ omnia manifestum præbent signum, illã fuisse gemmam; id quod Apocal. allusio multò etiã magis confirmat: vbi nemini venit in mentẽ, sermonẽ esse de pruna, & videtur certissimũ alludi ad Isaiæ locũ.

Carbunculi ad ignitam prunam similitudo, ex qua & nomen traxit.

Confirmatur prædicta explicatio, quia carbunculus colorem & splendorem prunæ apprime repræsentat, & quicumq; optimum carbunculum manu tenuerit, si attentè illum inspiciat, penè existimabit se in manu prunam habere: quamobrem prunæ nomen Hebræi, Græci, ac Latini illi tribuerunt. Vt ergo significetur celebre illud spiritualium virorum dictum; nimirum, labores prò Christo susceptos, licet externam laborũ faciem habeant, viris tamen sanctis non labores, sed lapides pretiosos apparere; quid aptius effingi potest, quàm carbones in carbunculos fuisse conuersos? atque adeò licèt videantur exurere; re tamen vera, neq; vrere, neque aliud detrimenti afferre, sed plurimũ potius felicitatis atq; diuitiarum? Accedit, quòd non solùm non vrit carbunculus, sed certum est & admiratione dignum, ignem ab ipso contemni, cùm ipsum ignis calefacere non possit. Quod non solùm à Plinio & alijs multis, sed etiam ab Aristotele affirmatur lib. 4. Meteor. c. 48. Nihil ergo adduci potest magis appositum, vt ostendatur Christi imitationem, & laborum pro ipso tolerantiam, eiusmodi esse virtutem, quæ miram continet impossibilitatem; quasi fieri non possit, vt tribulationis ignis lædat eum, qui ardet igne charitatis; vel, vt alius sit vrendi effectus, quàm carbunculi victoriæ gloria; quæ in eo sita est, vt in suo igne semper ardeat; nec tamen consumatur, aut exuratur; externũ verò ignẽ penitùs despiciat.

Carbunculum igne nõ incalescere.

Ad illud de labijs igne mundatis, Respondetur,

A cauterij considerationem ortam fuisse ex imaginatione prunæ. Si enim calculus non est pruna, frustra fingitur cauterium. Et quidem, si daretur optio, nõ video cur cauterium eligendum esset. Quia pruna ori apposita impedimentum afferre solet, non expeditionem, vt notauit Forerius, atq; ita coactum est, labiorum cauterio factum esse vt propheta auderet loqui. Osculo verò sacri carbunculi animatũ fuisse prophetam, id intellectã illius carbunculi significatione apprime decet. Aut si omnino opus erat, vt aliqua fieret repræsentatio purificationis labiorum per ignem; ad repræsentandam purificationem per ignem, satis fuit carbunculus lapis, eo quòd sit lapis ignitus, & veluti pruna pretiosa.

Num Isaiæ calculus fuerit ignis cauterium.

Superest modo respondere ad ea, quæ ex Ezech. & ex c. 8. Apocal. obijciuntur. Nota ergo mira esse discrimina, mirasq; conuenientias, quæ in visionibus

B propheticis reperiuntur, vt vidimus c. 1. Apoc. not. XVII. Quare veram declarationem non attinget, qui differentias commiscere & conturbare voluerit, & inter diuersas visiones nihil discriminis esse cõtenderit. Nam in differentijs magna solet elegantia atq; doctrina contineri. Assero igitur in Isaiæ visione sermonem esse de effectu, quem in Euangelij prædicatoribus Christi imitatio operatur. Et ad eiusmodi considerationem concinnè satis prunæ in carbunculos conuersæ sunt. In illa autẽ Ezec. visione c. 10. & Apoc. 8. voluit Spiritus S. significare mirandum effectum, quem per ignem altaris Dei ministri in terra operari conantur, accẽdendo scilicet in ea veræ religionis ignem, iuxta id Lucæ 12. 49. *Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi vt ardeat?* Ad hoc verò minimè erat ad rem prunas in carbunculos

Quæ conuenientia, quæ discrimina in similibus prophetarũ visionibus soleant reperiri.

Cur Isaiæ & Ioanni sit visus carbũculus? Ezechieli verò ignita pruna.

C commutare; sed potiùs considerare oportet succensas prunas maximæ vis & efficacitatis ad terram inflammandam. Ex ipso ergo rei significatæ discrimine conuincitur mens, in Isaia prunas eleganter fuisse in carbunculos conuersas; in Ezechiele autẽ & Apoc. 8. veras prunas congruenter effingi efficacissimas ad inflammandum & comburendum.

Postremò nota, expediens fuisse, vt Isaias nomine רצפה, *rispa*, vteretur, quod calculum ignitum significat: nõ verò נפך, *nopec*, quod videtur esse vsitatius carbunculi nomẽ; id nempe, quod designat carbunculum inter gemmas Rationalis. Ratio ergo est, quia nomen רצפה, *rispa*, manifestã habet prunæ etymologiam, nec tamen significat prunam, sed lapillum. Patet hoc ex ipsa etymologia & ex locis suprà adductis. Si igitur Isaiæ intentio consideretur, quòd scilicet sermo fuerit de prunis altaris, in lapides pretiosos conuersis, vt hoc clariùs significetur,

Cur Isaias calculi nomine, non carbunculi vtatur?

D conuenientissimum fuit vti nomine רצפה, *rispa*, quo exprimitur, illud quod pruna videbatur, esse lapillum. Deinde Ioannes, vt pateret se ad Isaiæ locum habuisse respectum, vsus fuit nomine calculi. Nam licèt LXX. transtulerint, ἄνθρακα, id est, carbunculum, hoc tamen nomen græcè poterat ambiguè sumi, cùm aliquando pro carbone seu pruna accipiatur. Cùm autem vox hebræa propriè sonet idem, quod calculus (vt notat Hieron.) Ioannes fuit vsus græca voce, ψῆφος, quæ directè respondet calculo, & hebræo similiter nomini. Et certè Spiritus S. vulgatum interpretem duxit, vt transferret calculum Isaiæ 6. 6. (sicut Aquila, Symmachus & Theodotio verterant;) vt Ioannis allusio ad Isaiæ locum clariùs innotesceret.

Cur Ioannes item calculi nomine sit vsus?

NOTATIO VI.

In qua disputatur, an possit calculus candidus accipi de adamante, & an adamas possit inter carbunculos computari?

Num gemma, de qua Ioannes loquitur, sit carbunculus, vel adamas?

VBI semel admittatur sent. D. Hieron. scilicet calculum Isaiæ 6. & Apoc. 2. esse gemmam; subit protinus quæstio, an Apocal. 2. 17. calculus candidus sit carbunculus, vel adamas? Licèt enim certum sit, in Apoc. loco alludi ad locum Isaiæ, & apud Isaiam, c. 6. sermonem esse de carbunculo; nihilominus tamen allusio fieri potuit in Apocalypsi ad Isaiam cõmutato carbunculo in adamantem ob peculiarem aliquam rationem. Et quidẽ siue Apocal. Isaiæ locũ

E respiciat, siue non; illud pro comperto est, in Apoc. de calculo candido sermonem institui. Quod si calculus est gemma, necessariò videtur dicendum, calculum candidum non esse gemmam rubram, sed adamantem, qui est gemma candida. Præsertim cùm græcè legamus ψῆφον λευκὸν, id est, calculũ album. Nomen verò gẽmæ albæ apposité quadrat adamanti, quẽadmodũ appellari solet vinũ album, quod rubrũ non est. Rubinus autẽ gẽma candida esse non potest.

Quin imò apparet ideo fuisse dictũ calculum candidũ, vt à carbunculo distingueretur, veluti dici solet vinum albũ ad distinctionem nigri vel sanguinei.

Adamantis inuicta vis.

Hęc opinio duplici ratione videtur roborari. Prima est, quia ad mysticam significationem, quæ hîc intenditur, adamas congruens satis est: ille enim aptiùs, quàm carbunculus impossibilitatem repræsentat: quippe adamantis inuicta vis neque ferrũ timet, neque ab igne incalescit. Eius porrò potentia tanta est, vt nihil sit adeò durum quod ille non facilè perrumpat. Quamobrem ad significandam ingentem vim atque potentiam, quam Deus suis familiaribus tribuit contra hæreticorum duritiem & obstinatorum hominum peruicaciam, valde apta est adamãtis firmitas ac robur: atqui de hisce rebus videtur esse sermo in epistola ad Pergamenum.

Adamantẽ in Scriptura nunquam inter gemmas numerari.

B Secunda ratio est, quia si semel admittatur, hoc in loco adamantem per calculum candidum indicari; hoc ipsum aliâ nos difficultate expediet, cui alioqui non congruenter fit satis. Ea verò est huiusmodi; cur scilicet, in S. Literis nunquam adamas inter gemmas aut lapides pretiosos numeratur, neque in gemmis Rationalis, neque in fundamentis nouæ Ierosolymæ, nec in regis Tyri corona, nec alio prætereà in loco? Miratur quidem Hieronymus, cur hyacinthus pretiosissimus lapis non annumeretur inter gemmas Rationalis: & in eam deuenit suspicionem, per Lygurium fortè intelligendũ esse hyacinthum. Nec absimili ratione, vt carbunculus in nouæ Ierosolymæ fundamentis ne desit, omnes ferè sibi persuadent, qui appellatur chalcedonius, eum esse carbunculum. Si igitur curiosè disquiritur, vt in S. Literis quoties plures numerantur gemmæ, carbunculus & hyacinthus silentio non inuoluantur; quantò maior est ratio, ne credamus adamantẽ lapidẽ adeò pretiosum semper fuisse prętermissum?

C Quòd si aliquis respondeat in S. Scriptura adamantem inter pretiosas gemmas vel ob id maximè de industria non describi, quod proprium sit symbolum iniquæ rei, vt tyrannidis aut terrenæ sapientiæ; hæc ratio minimè facit satis: etenim licèt acuta ingenia, multa possint conglobare vt adamãti significationem tyrannidis aut mundanæ sapientiæ tribuant; in hoc tamen idem accidit, quod in alijs rerum naturalium compluribus: quæ, si earũ symbolica significatio attendatur, possunt & in bonam & in malam partem accipi. Verbi gratia, leo optimè vsurpatur ad fortitudinem significandam, atq; etiã ad superbiam & elationem: nec altera significatio ex his alteram excludit; quin imò vtramque sacra Scriptura complectitur. Similiter ergo adamas, quamuis possit in malam accipi partem eleganter; proculdubiò tamen potest etiam non minori elegantia ad bonam significationem applicari. Nec credibile est, Spiritum sanctum optimâ significatione eius gemmæ non vti, quæ inter ceteras gemmas obtinet principatum. Si verò dixerit aliquis satis esse, vt sacra Scriptura adamantẽ ad duriciem indicandam vsurpet Ieremiæ 17.1. Zachariæ 7.12. & Amos 7. iuxta lectionem LXX. interpretum. Contra hoc tamen est, quia ex eorum locorum contextu constat, adamantem in illis accipi non quatenus gemmam pretiosam, sed quatenus durissimum lapidẽ: quare non immeritò ad peccatoris duriciem innuendam aptatur. Quod autem in primis esset optandum, illud est, vt inter ingentis pretij res; vt Smaragdus ac Topasius exprimuntur à sacra Scriptura, ita etiam aliquando adamas apponatur; quippe qui lapidum pretiosorum præstantissimus est; vt omnes affirmant cum Plinio l. 37. c. 4. *Maximum in rebus humanis, non solùm inter gemmas, pretium habet adamas.* Iam si solùm omitteretur inter Rationalis gemmas, fortè illa reddi posset ratio; adamantem videlicet fuisse prætermissum; siue quòd inter filios Israëlis non inueniretur (nam *adamas*, vt ait Plinius, *diu non nisi regibus, & ijs admodùm paucis cognitus.*) siue quia XII. lapides Rationalis totidem Patriarcharum nominibus cælandi erant; cùm tamen adamas optimus cælum omnino respuat. Ceterùm in comparationibus saltem sacræ Scripturæ, in propheta-rum visionibus, & pręsertim in Apoc. nulla videtur ratio reddi potuisse, cur adamas vt gemma pretiosissima nunquam vsurparetur.

Eadem res ad variarũ rerum symbola solet vsurpari.

Adamas olim perpaucis cognitus.

Vtrùm Adamantis gemmæ sit aliqua mentio in sacris Literis.

Huiusmodi difficultatem nonnulli satis se commodè subterfugere putarunt, asserentes in nominibus gemmarum interdum commutationem reperiri; & lapidem, qui appellatur Iaspis, adamantem esse. Hoc tamen validè à me impugnabitur Apocal. 21. Quamobrem eò tandem videmur deuolui, vt in sacra Scriptura, nullus alius sit locus, in quo de adamante vt de lapide pretioso mentio fiat, nisi hîc, vbi de calculo candido. Vidimus autem in cõmentario, eos omnino falli, qui existimãt per calculũ nõ posse gemmam intelligi. Oppositum enim cõstat ex Dioscoride, Martiale, D. Hieron. & ex antiquis interpretibus, vt Aquila, Symmacho, & Theodotione.

In hac controuersia optabile sanè est, vt in sacris Literis fiat mentio adamantis, vt rei pretiosissimæ. Nam etsi aliquando animi contentionem eò admoui, vt aptas omnes considerationes coniungerem, quas reperire possem, vt adamas tyrannidis significationi siue terrenæ sapientiæ deseruiret; fateor tamen me non satis in eo conquiescere. Quamuis autem adamas elegantissimum esset ad eam significationem symbolum; sine dubio potest etiam non minùs appositè ad constantiam ac virtutem vsurpari. Nec est, cur S. Literę respuant huiusmodi symbolũ huic significationi adeò aptum; cùm Deus naturalẽ perfectionem ita ingentẽ ei gemmę tribuerit.

Enim verò si concedatur, oportuisse adamantem veluti pretiosissimum lapidem in sacra Scriptura habere locum; meo quidem iudicio non satisfit ex eo solùm, quòd in cap. 2. Apocal. ei locus detur. Adhuc enim ea ratio militat, nimirum cur adamas inter XII. gemmas fundamentorum & in Regis Tyri corona atq; in alijs Scripturæ locis, vbi variæ gemmæ copulantur, non habeat sedem. Præterquam quòd Apocal. 2. manifesta est allusio ad cap. 6. Isaiæ. Quare, si apud Isaiam certum est agi de carbunculo, neutiquam allusioni fit satis, si in alterum lapidem carbunculus mutetur. Neq; enim aptè potest alludi ad altaris prunã; si lapis ille, in quo consistit allusio, diuersus sit à carbunculo prunæ colorem referente.

Nomine carbunculi adamantem etiam in Scriptura comprehendi, probabile videtur.

Dicam igitur quid mihi veniat in mentem in hac difficultate haud exigua: quod quamuis primo aspectu videatur paradoxum; spero tamen doctis probatum iri, consideratis ijs, quæ in meæ opinionis confirmationem adducam. Assero igitur valde mihi esse verisimile, in S. Literis nomine carbunculi adamantem comprehendi; imò verò inter carbunculos iuxta sacræ Scripturæ phrasim, adamantem vt perfectum carbunculum reputari; quod vt D significaret, dixisse Ioannem, *Dabo illi calculum candidum*; per allusionem scilicet in nomine carbunculi ad Isaiæ locum; addito mox adiectiuo, *candidum*, vt illum innueret, qui in sacræ Scripturæ loquutione perfectus carbunculus est.

Carbunculum & in animalis fronte nasci & facis instar effulgere, vulgi errore inerebuit.

Hanc ad rem primò aduerto, peruagatum esse vulgi nimis creduli errorem, existimantis gemmã illam, quæ appellatur carbunculus, magnum ex se fulgorem facis instar collucentis, emittere; eamq; in animalis cuiusdam fronte innasci. Quod sanè merũ est figmentũ: peritiores enim rectè norũt eos, quos vulgò rubinos appellãt, aliosq; id genus rubeos lapillos, à latinis dici carbunculos; ob similitudinẽ, qua prunæ calorẽ referunt. Id quod cõpertum est apud Pliniũ, & apud alios auctores tam gręcos, quàm latinos, qui de pretiosis lapidib. accuratè scripserũt.

Varia carbunculorũ species.

E Secundò aduerto, ex gemmis alias aliarum esse affines & cognatas; atque adeò mirum non esse eas, qui ab aliquibus auctoribus ad diuersa genera referuntur, ab alijs idem ad genus reduci; v.g. inter carbunculos annumerat Plinius quosdam, quos ipse amethystizondas nominat: eo quòd extremus igniculus in amethysti violam exeat. Quid igitur mirũ, huiusmodi carbũculos inter amethystos ab alijs adscribi? Idem etiam Plinius alios assignat carbunculos, nempe Arabicos, quos ipse similes cuidam chrysolitorum speciei esse affirmat. Et sanè inter chrysolitos valdè accensos (qui vulgo hyacinthi appellantur) & inter carchedonios (quos vulgus granates appellat) tanta est affinitas, vt non videam, quare ad idem genus reduci non possint. Atque multa eiusmodi notari possunt ab ijs

qui gemmarum inter se cognationem paulò attentiùs obseruauerint.

Carbunculi candidi speciem ab aliquibus tradi. Tertiò aduerto, me non esse primum, qui candidum esse carbunculum, eumque inter ceteros carbunculos optimum, adnotauerim. Plinius enim lib. 37. c. 7. ait, *Calistratus fulgorem carbunculi debere candidum esse posuit; ob idque à plerisq; hunc carbunculum candidum appellari.* Existimabit aliquis colorem candidū quidquam prunę colori detrahere. Secus tamen est; aliter enim non vt præcipua carbunculi virtus designaretur illum esse candidum. Hoc vt apertius fiat, notandum est, prunas, quò magis accensæ sunt, eò minus rubri coloris habere; quod etiam in ferro succenso apparet; quod, cùm summopere ignitum est, argentum appellare solent ferrariæ artis periti; ob coloris scilicet cum argento similitudinem: tunc autem nihil aut ferè nihil habet coloris rubri; sed proprius ipsius color est candidus; vnde & ferrum candens dici solet. Quando verò rubescit, dici solet aurum: & tunc non ita est accensum; coloremque roseum vel rubeum refert. Quòd si nonnihil adhuc ignis & color remittant; colorem habet violaceum ac cæruleum; cùm tamen ignitum adhuc sit ferrum. De quo videndus est Ioan. Baptista Porta lib. 13. Magiæ naturalis c. 3. Itaque non idem sunt color prunæ, & color rubeus. Ac licèt ij, quos vulgò rubinos nominant, propriè sint carbunculi; non tamen minùs propriè esset lapis ille, cuius color ferrum maximopere cādens, & argenteum colorem ac nomen habens referret, licèt tunc ferrum ipsum ignitum nihil, aut ferè nihil habeat coloris rubei.

Ferrum quò magis est accensum, hoc minus rubescere.

Si igitur hæc attentè perpendantur, ecquis est lapis, qui ferri valde accensi (cùm scilicet appellatur argentum) colorem magis imitetur, quàm eximius quisque adamas? qui inter pretiosos lapides maximè effulget atque scintillat, & in hoc liquidissimus quidam ignis apparet; ignis (inquam) non in rubro colore, sed in candido ac liquido. Quin & propria optimi carbunculi analogia, est ignis liquidus: vt rectè notat Plinius l. 37. c. 6. vbi de Opalo; in quo ait lucere carbunculi ignem tenuiorem. Hanc suspicionem non parum confirmat, opinor, certa ad Isaię carbunculum allusio. Atque ex alia parte epitheton *candidum*, debet certò magnam in se perfectionem indicare. Quare si adamantem S. Literæ adscribunt inter carbunculos; in eo valdè conspirant imitatio ignis & prunæ vehementer succensæ, atque color candidus, qui ad magnæ perfectionis significationem maximè conducit.

Carbunculi optimi analogia.

Quotidiana iam consuetudo, qua in lapidibus rubri coloris imitationem ignis contemplamur, efficit, ne aduertamus ignis imitationem, quam huiusmodi lapilli referunt, non in rubro colore, sed in luce potissimùm consistere. Si verò illud ita esset, quod vulgò iactari solet, gemmam videlicet carbūculum dictam reperiri, quæ tantam ex se lucem emittat, vt facis instar accensæ radiet; quis non videat, licèt rubra eiusmodi gemma non esset, sed colorem adamantinum referret omnino, aptè tamen carbunculum nuncupari? Reiecto ergo hoc figmēto de eiusmodi lapide adeò conspicuo atque fulgente, vt in tenebris ad eius lucem legi possit & scribi; manifestè constat nullum esse lapidem pretiosum, qui conceptæ cupiditati adeò fulgentis lapidis magis sit affinis, quàm lectissimus est adamas. Vnde si lux est, quæ per ignis imitationem carbunculo nomen hoc tribuit; nihil est mirandum, eos, qui hodie adamantes reputantur, iuxta S. Scripturæ vsum carbunculos debere nuncupari.

Accedit, quòd ea quæ Plinius & alij de suis tradunt adamantibus, non ijs conueniunt, quos hodie adamantes dicimus. Nostri enim adamātes in mortario ferreo, chalybeo pistillo contusi facillimè confringuntur & atteruntur. De suis tamen Plinius hæc habet; *Incudibus hi deprehenduntur ita respuentes ictum, vt ferrum vtrinque dissultet, incudésque etiam ipsæ dissiliant.* Deinde nostrates adamantes magnetem sua virtute nequaquàm priuant. Iam, quod aiunt, eum hircino sanguine molliri, in nostris adamantibus nugatorium planè est. Dicet tamen aliquis; etsi hoc ita esset, nempe hac tempestate insignes illos antiquorum adamantas non reperiri, verùm sacræ Literæ cùm adamantis meminissent, eum debebant considerare, vt à carbunculis omnino diuersum. Respondeo tamen non opus esse, nec oportere Scripturam de aliquorum fabulis, qui de adamantibus scripserunt, ducere rationem. Præsertim cùm eiusmodi fabellæ ad Israëlitici populi notitiam nondum fortasse peruenissent.

Adamantis duritiés.

Ex ijs quidem, quæ Plinius & alij de huiusmodi lapillis pretiosis, literarum monumentis consignarunt, alia verisimile est ab ipsis auctoribus fuisse cōspecta, quæ possunt inter certa computari; alia verò, quæ ipsi famâ tantum & auditione acceperunt; quæ si oculis ipsi vsurpassent, id nobis explicuissent. Illud certum est, illos vidisse adamantes, qui ictibus frangebantur, & alio perforabantur adamante: ita enim Plinius memorat. Quare quod de alijs asseritur, simile vero est communem fuisse & peruagatā vulgi deceptionem, atque adeò extirpatu difficilem. Nam adamantes, qui inter optimos ac selectissimos habebantur, nullus, opinor, incudis ac mallei experimēto subijceret, ne tantæ iacturę periculum subirent. Quòd si aliquis adamas huiusmodi ictibus expositus, fractus dissiluit, in promptu erat responsio, illum ex ijs fuisse deprehendi quos Plinius nominat Siderites, qui teruntur, & perforantur. Atque in gemmis, margaritis, vnionibus, alijsque rebus eiusmodi pretiosissimis, veris falsa addere, ac nimias hyperboles & exaggerationes vsurpare perfacile est. Vt si quis dicat Galliarum Regi esse carbunculum, cuius luce ingens conclaue media nocte conspicuum appareat.

Coniectura de veterū, deq; nostrorum adamantum qualitatibus.

Iam, quod de hircino sanguine asseritur, vel fingitur potiùs; quis vnquam vidit, aut periculum fecit? Esto tamen, ab aliquo id fuerit conspectum; qua ratione probabit reliquis, id nisi sanguine hirci fieri aliter nequaquam potuisse? Quis autem non videat, facile hoc figmentum à nugatore aliquo potuisse confingi, atque alios per imprudentiam fictâ contriti adamantis specie per hircinum sanguinem fuisse deceptos? Præterquam quòd certum est, nisi inter duo ferrea instrumenta frangi adamantem nō posse: in quocunque enim alio metallo, vt in ligno, penitus adigitur. Atque ita haud difficile fuit aliquos decipi, falsò existimantes hunc lapidem crebris ictibus quantumuis validissimis non conteri; posteà verò hirci sanguine delibutum, ictibus in incude contusum molliri ac frangi.

Sed quidquid sit de hoc; Respondeo 2. eximios adamantes valde esse fulgentes, & natiuo illo candore & splendore ignitum lapidem repræsentare; quamobrem sacram Scripturam annumerare eos inter carbunculos, illisque primum inter eos locum concedere; nec obstare quòd Plinius eos seorsum apponat. Hoc ideo dixerim; quia qui hodie appellantur adamātes, eos Plinius haud dubiè inter suos adamantas adscriberet; eò quòd sint *laterum sexangulo læuore turbinati in mucronem.* Quam ille figuram adamantibus assignat. Notum tamen est, alijs præterea lapillis eandem naturâ suâ inesse figuram; nec solùm gemmis, sed etiam alijs vulgaribus calculis: ex quibus ipse fat multos in riuulo quodam legi. Quamobrem mirum non est inter carbunculos reperiri, alios quidem latos & rubeos, qui vulgò rubini nuncupatur; alios verò turbinatos in mucronem sexangulo laterum læuore.

Adamantis figura cuiusmodi apud Plinium.

Adhuc tamen aliquis obijciet. Si in sacris Literis nomen carbunculi nostris adamantibus tribuitur, eadem perstat difficultas: etenim illa ipsa interrogatio, quæ antea de adamantibus fiebat; fiet etiam eodem modo de carbunculis, qui inter gemmas optimi sunt: atque ita si adamantibus carbunculorū nomen in sacra Scriptura conceditur, nihil loci rubinis in eadem Scriptura reliquum erit. Ad hæc tamen duo Respondeo: Primum est, ex eodem genere non opus esse, vt sacra Scriptura ad Rationale, siue ad ciuitatis Dei fundamenta plusquam vnam speciem seligat. Nam in Plinij vsu illæ omnes species sub genere ac nomine carbunculi comprehenduntur, quæ vulgaribus nominibus appellari solent, *rubi, balax, spinella, granate, rubaza,* &c. Et satis est aliquam ex hisce speciebus seligi ad Rationale.

Varia carbunculorū nomina vulgaria.

Quare

Quare, si carbunculus & adamas in sacrarum Literarum vsu sub eodem genere sunt; sufficit vt ex ijs adamas eligatur, qui prunam magis ignitam (vt vidimus) suo colore imitatur. Secundò respondeo, quemadmodum nos sub eodem genere complectimur vulgares illas species, quas nuper dixi, ita etiam mirum non esse ab Scriptura numerari sub vno genere, quæ ignitam prunam candidam imitantur; sub alio autem genere gemmas omnes rubras, vt sardum (qui carnis conspicuæ refert colorem) rubinum, spinelam, &c. Atque ita in sacræ Scripturæ vsu fortè non est distinctio inter sardum & carbunculum; quorum vterque rubeus est: in Rationali autem potest contingere, vt nomen sardæ, designet rubinum; nomen verò carbunculi, adamantem.

Denique opus non est, vt Scriptura nominibus gemmarum adeò strictè & pressè vtatur, vt Plinius. In hoc enim rectè sentiunt, qui Scripturam ab strictissima hac nominum obligatione liberant. Verùm non pro cuiusque libito hæc nomina immutanda sunt; nec dicendum, iaspidem in Scriptura esse adamantem. Hoc enim violentum valde est, nec id patitur græci nominis analogia. At igniti lapidis nomen indere adamanti, id (vt vidimus) carbunculi nominis analogia non respuit; quandoquidem Calistratus & Plinius aduertunt, carbunculos esse candidos, eosque perfectissimos reputari. Præsertim cùm nos doceat experientia, prunas magis accensas & ignitas esse illas, quæ non rubrum, sed candidum potiùs colorem præ se ferunt.

Præterea cum hac mea opinione optimè quadrat, Ioannem in XII. gemmis fundamentorum nouæ Ierosolymæ (de quibus cap. 21. in tertio fundamento) nomen Chalcedonij vsurpare pro nomine carbunculi. Vbi (vt id obiter adnotem) non lego *Calcedonium* sine aspiratione; vt aliqui librariorum errore decepti legunt, sed *Chalcedonium*, vt Biblia Regia & alij habent. Et qui id attentè aduertit, facilè videbit calcedonij nomē nullam peculiarem vim aut congruentem etymologiam habere; chalcedonium verò habere magnam energiam.

Gemmæ chalcedonij nomen cum aspiratione scribendum.

Deinde probabile est, adamantem appellatum fuisse chalcedonium ab ijs, qui iuxta Cyprum insulam incolebant. Nam Chalcedon idem est, quod æreum: Plinius autem asseuerat adamantem Cyprium vergere in æreum colorem; atque addit eum esse in medicina efficacissimum. Nihil igitur mirum, inde ortum duxisse, vt carbunculus medicinæ vtilis chalcedonius diceretur. Rubinus quidem ærei coloris nec dari vnquam potest; nec, si daretur, in magno pretio esset: at adamas coloris ærei reperitur quidem, vt notum est; & magni apud omnes haberi merebatur, quòd ad medicinam sit aptissimus. Æreus præterea color nonnihil ad ignitę prunæ colorem conferet. Et licèt Plinius fabulosos adamantes ijs anteponat, quos nominat Cyprios; hos tamen præfert etiam illis, quos dicit Siderites, id est, ferreos; ex quorum genere sunt, qui hodie agnoscuntur. Illis enim conueniunt proprietates, quas Plinius adamanti Sideriti ascribit; nimirum ictibus frangi, & alio adamante scalpi posse.

Chalcedonij gemmæ etymon.

Præterea Chalcedonis nomen in adamante fortassis indicat illum esse, qui omnia metalla vincit, ac domat. Etenim nomine *Chalcos* vti, ita vt ferrū atque aciem chalybeam comprehendat; hoc quidem Græcorum proprium est, vt constat ex græco thesauro. Aut fortè *Chalcedon* idem est, quod durissimum & constantissimum, eâdem phrasi, qua Horatius dixit, lib. 1. epist. 1.

——hic murus aheneus esto,
Nil conscire sibi.——

vbi *aheneus*, idem est, quod firmissimus; atque idem etiã esset chalybeus, siue sidereus, id est ferreus. Itaq; in nomine Chalcedonis optimam reperimus energiam ad adamantis significationem. Sin de carbunculo rubeo, seu de rubino, aut de alia diuersa gemma sermo esset; non redditur ratio apta eidem nomini Chalcedonis.

Aheneus idem, quod durissimus.

Hactenus de colore carbunculi, & chalcedonij & calculi candidi in sacræ Scripturæ locis. Quòd si symbolum ac mysterium attendere velimus; aptissimum meâ sententiâ reperitur in eo, quòd adamas fuerit præsertim delectus ad idem, quod iuxta aliorum opinionem per rubinum aptè indicaretur. Etenim quod attinet ad prunę pretiosæ significationem; illa quidem rubino non meliùs quadrat, quàm adamanti. Quin imò adamas est pruna candida, siue calculus candidus; id est pruna nimis accensa atq; ignita. Quod ideò non est ab aliquibus animaduersum, quòd vulgari consuetudine ab ipsa veritate abstracti non considerant in adamante candentis prunæ similitudinem ac significationem. Ceterùm vbi ad hanc cogitationem animū seriò adiecerint, sicut sacros Scriptores factitasse existimo; non modò non difficultas inuenitur vlla, sed etiam deprehenditur in adamante prunam pretiosam referri multò magis ignitam, quàm carbunculum.

Iam, ad id quod de carbunculo asseritur, scilicet igne non calefieri, hoc maiorem adhuc habet locum in adamante, qui neque potest ferro vulnerari, neque calefit ab igne. Atque ideo accommodatus planè est, vt per eum significetur, quantumuis ei face ac ferro indicatur bellum; nihil illi esse quod timeat, propter mysticæ impassibilitatis donum.

Carbunculus, & adamas igne non incalescentes quid symbolicè significent.

Præter hæc, si carbunculus inueniebatur aptus ad illud significandum, quod initio per speciem prunæ metum incutit, deinde manu contrectatum, hominem solatur ac ditat, eadem omninò symbolica significatio perfectiùs adamanti inest: qui præterquam quòd prunæ magis ignitæ & candentis similitudinem præfert, habet etiam tribuli speciem. Omnes enim adamantes turbinati atque adeò acuminati nascuntur; qui quodammodo videnti horrorem incutiunt, & vt sibi caueat, commonefaciunt. Quin etiam hebraicum nomen adamantis deriuatur à verbo, quod significat cauere: eiusque nomen tribulis commune est, quorum nomen Hispanum *abrojos* monet, vt sibi quisque caueat, & oculos aperiat. Hæc tamen cuspis, hæc pruna, si manum admoueas, solatium pariter ac diuitias affert.

Adamanti figuram inesse tribuli, cui & hebraicum quadrare nomen.

Adamantis insuper potentia ad quodlibet quantumuis durum perrumpendum, admirabilis est ad denotandam ingentem vim ac fortitudinem, quam Deus illi impertit, quem mystico adamante locupletat.

Quòd verò solùm ferri ictibus in aliud ferrum impacti cedat adamas, mirè exprimit ferreum Christi sceptrum esse, cui vni fasces submittit adamas; hocque ferrum esse, quod adamantem infringit ac mollit. At enim hic ipse adamas contritus, hic puluis adamantinus maximæ est vis atque potentiæ ad rem aliam quamlibet domandam & confringendam.

Adamantē ferri ictibus in aliud ferrum impacti solùm cedere, & quid per hoc figuretur.

Licèt autem ante humani generis redemptionem adamas fuerit aliquis inuentus, qui ferro minimè cederet: iam ferreæ Christi virgæ nihil non cedit atque subijcitur.

Denique verum fortasse est, quod affirmat Ioan. Baptista Porta in sua magia lib. 7. cap. 55. ferrum scilicet adamante tactum volui ad Septemtrionem. Quod ideò forsan in adamante non animaduertitur, vt in magnete; quia ille multò minor est. Si verò hæc illi virtus insit, significatio eadem erit quam magnetis esse dicemus notat. VIII.

Ferrum adamante tactum volui ad Septemtrionem.

A

CAPITIS II. PARS IV.

Quæ est epistola ad Thyatirensem Episcopum: & sub eius nomine ad fideles in Dei obsequio feruidos, sed per imprudentiam deceptos.

TEXTVS.

Vers. 18. ET Angelo Thyatiræ Ecclesiæ scribe: Hæc dicit filius Dei, qui habet oculos tanquam flammam ignis, & pedes eius similes aurichalco. B

19 Noui opera tua, & fidem, & charitatem tuam, & ministerium, & patientiam tuam, & opera tua nouissima plura prioribus.

20 Sed habeo aduersus te pauca: quia permittis mulierem Iezabel, quæ se dicit propheten docere, & seducere seruos meos; fornicari, & manducare de idolothytis.

21 Et dedi illi tempus, vt pœnitentiam ageret, & non vult pœnitere à fornicatione sua.

22 Ecce mittam eam in lectum: & qui mœchantur cum ea, in tribulatione maxima erunt, nisi pœnitentiam ab operibus suis egerint. C

23 Et filios eius interficiam in morte: & scient omnes Ecclesiæ, quia ego sum scrutans renes & corda; & dabo vnicuique vestrum secundùm opera sua.

24 Vobis autem dico, & ceteris, qui Thyatiræ estis: quicunque non habent doctrinam hanc, & qui non cognouerunt altitudines Satanæ, quemadmodum dicunt, non mittam super vos aliud pondus.

25 Tamen id quod habetis, tenete donec veniam.

26 Et qui vicerit, & custodierit vsque in finem opera mea, dabo illi potestatem super Gentes.

27 Et reget eas in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringentur, D

28 Sicut & ego accepi à Patre meo: & dabo illi stellam matutinam.

29 Qui habet aurem, audiat, quid spiritus dicat Ecclesijs.

COMMENTARIVS.

Quenam hæc sit, quæ Iezabel à Christo vocatur.

ANTEQVAM ad interpretandam Christi periphrasim accedo; (qua ipse in hac epistola vtitur,) operæ pretium erit examinare, quæ sit hæc Iezabel, quam textus inducit. Christus enim vitio vertit Episcopo, quòd damnum permisisset Thyatirensi Ecclesiæ à Iezabele illatum. Quare ex huius intelligentia pendet optima applicatio tam periphrasis, quàm ipsius epistolæ contextus. Multi affirmare videntur, Iezabelem hanc fuisse singularem aliquam fæminam, quæ se prophetissam comminiscebatur, & fideles alliciebat, vt cum ea fornicarentur, nec ab idolothytorum esu abstinerent. Quam explicationem ex antiquis sequuntur Primasius, Ambrosius, Rupertus, Anselmus: & ex recentioribus Ribera & Pererius. Alij, licèt non ita clarè loquantur, in eandem tamen opinionem propendêre videntur; quos tamen nostra huius epistolæ interpretatio (quam mox trademus) fortè nobiscum conciliare poterit. Nam, cùm textus peculiarem fæminam nominet; illi de fæmina etiam loquuntur, non satis decernentes, vtrùm vera sit persona an ficta. Hoc enim pro certo statuere aut noluerunt, aut non potuerunt. Qui post reliquos extremus scribit, hoc eis præstat; vt collatis ijs, quæ à prioribus dicta sunt, nouam possit lucem afferre; quod in præsenti epistola me facturum spero. E

Singularem fuisse fæminam, aliquorum opinio est.

Probabilius gentem aliquam siue sectam hoc nomine nuncupari.

Obseruo ergo primò, mihi esse valde verisimile, hanc Iezabelem non esse singularem fæminam, sed gentem aliquam, aut sectam. Quæ sententia non noua est, sed eam expressè sequuntur Ticonius, Epiphanius hæresi 51. Andreas, Aretas, Haymo, Beda, Aureolus, Richardus, Albertus, Thomas & Seraphinus. Hi auctores atque alij, licèt discrepantes inter se sint in designanda gente siue secta, quæ hîc Iezabelis nomine appelletur: in eo tamen conueniunt, eam non esse peculiarem

fæmi-

fœminam, ſed gentem aut ſectam. Argumenta quibus id ſuadetur ſunt; Primùm, ſi peculiaris eſſet fœmina, quæ tantam perniciem in Eccleſiam Thyatirenſem inueheret, vt Iezabelis nomine ab Spiritu ſancto nuncupari mereretur; non poterat non ipſius tam nomen, quàm hiſtoria omnibus eiſe cognita & manifeſta. Quod tamen contrà accidit: nam qui eam veram eſſe fœminam arbitrantur, & inter ſe valde diſſentiunt, & quid pro certo aſſerant, non habent: quòd ſi quid affirmant, id coniectando potiùs eſt, aut fingendo. Nonnulli opinantur, quod veri nullam ſimilitudinem habet, illam videlicet vxorem fortaſſe fuiſſe Epiſcopi ipſius. Ita Haymo, Albertus, Anſelmus & Thomas Anglicus. Sed res eſt prorſus incredibilis. Si autem Epiſcopus permitteret propriam vxorem tantopere eſſe Eccleſiæ exitialem, multò grauiùs ac ſeueriùs à Chriſto obiurgaretur & terreretur minis.

Secundum. Si hæc Iezabel cum Babylone capitis 17. Apocalypſeos comparetur; videbimus vtramque appellari fœminam, vtramque fornicariam, & vtrique nomen aſſictum imponi: & Apocalypſeos conſequentia poſtulat, vt quemadmodum Babylon non eſt mulier peculiaris, ſic etiam Iezabel accipiatur pro gente aliqua vel ſecta.

B Tertium. Videtur res minimè digna Apocalypſeos magnitudine & artificio, atque harum epiſtolarum ſublimitate; vt in illis ad rem adeò exiguam ac minutam deriuetur ſermo, vt ad ſingularē quandā fornicariam, quæ ſe propheciſſam fingebat. Quod ſi ad ſingulare deueniretur, vt res alia ſic perpendi poſſet, nō adeò mirarer; nam & ad Antipæ martyrium ſingillatim deuenitur, vt perſecutionis magnitudo expendatur; præcipua tamen huius epiſtolæ intentio eſt, Epiſcopum reprehendere, quia Iezabelem permittebat: id quod Apocalypſeos præſtantiæ (vt dixi) minimè reſpondet. *Apocalypſi eſſe indignum vt ſingularis fœminæ mētio adeo peculiaris fiat.*

Quartum. Chriſti periphraſis in hac epiſtola, & alia ex eâdem verba poſtulant, vt Iezabelem non pro vnica perſona, ſed pro gente vel ſecta accipiamus. Dicet tamen aliquis, non eſſe ad harum epiſtolarum conſuetudinē aptum, ſi de aliqua ſecta ſermo ſit, illi figuram fœminæ adſcribere. Nam de Nicolaitis iterum atque iterum ſimpliciter agitur. Nec ſecus eſt de ſynagoga Iudæorum. Reſpondeo; vbi ſermo tantum erat de bello cum Nicolaitis per publicas diſputationes gerendo; deque odio, quo Iudæi Smyrnenſem Epiſcopum proſequebantur; & de iis, qui ſe Epiſcopo Philadelphiæ ſubiecturi erant; tunc (inquam) non opus fuit de vtriſque per ænigmata & perſonarum fictionem agere: cùm verò in hac epiſtola inſtituendus eſſet ſermo de magno Dei myſterio, id eſt, Iudaici populi reprobatione, & Gentilici electione; non mirum eſt, hîc ad maiorem diſſimulationem induci meretricis figuram; vt in præcipua deinceps Apocalypſeos actione, idem myſterium tegitur duarum ciuitatum ſpecie; ex quibus altera quoad decimam ipſius partem concidit, cap. 11. altera penitus conflagrat, cap. 18. & in cap. etiam decimo ſeptimo fingitur meretrix quædam Romam repræſentans. *Cur de Nicolaitis ſimpliciter fiat ſermo, de ſynagoga verò ſymbolicè.*

C

Obſeruo ſecundò, per hanc fœminam, quę appellatur Iezabel, ſignificari Iudæorum ſynagogam; eam præſertim, quam illi Thyatiræ habebant. Huiuſmodi aſſertionem à nemine exprimi video: qui enim putant Iezabelem hîc non eſſe fœminam aliquam, ſed gentem vel ſectam; alij dicunt eſſe Nicolaitarum hæreſim; alij Priſcillianiſtarum; alij hæreſim generatim ſumptam; id eſt, omnes hæreticos; & alij Mahometicam ſectam. Ego tamen arbitror, Iezabelem hîc non eſſe aliam, quàm Iudæorum ſynagogam, qui omni ſtudio & arte contendebant, vt Thyatiræ fideles cum ipſis in Moſaicæ legis obſeruatione conſentirent. Hoc mihi multis argumentis perſuadeo. *Iezabelis nomine Iudæorum ſynagogam indicari.*

Primum, quia periphraſis Chriſti eſt, *qui habet oculos tanquam flammam ignis, & pedes eius ſimiles auricbalco.* Quæ duo ſymbola (vt cap. 1. vidimus) propriè indicant indignationem Chriſti aduerſus Iudæorum ſynagogam, & Eccleſiæ tranſitum ad Gentilitatem. In hac ergo epiſtola ſatis apparet, Chriſti indignationem eſſe contra Iezabelem, & epiſtolæ ſcopum eſſe fructum, qui ex Euangelij ad Gentes prædicatione per Thyatiræ fideles fuerat percipiendus. Quod ſi ita eſt, quiuis facilè cernat, argumentum Apocalypſeos poſtulare, vt per Iezabelem Iudæorum ſynagoga figuretur.

D

Secundum, hanc eandem perſuaſionem adiuuat illorum verborum declaratio, *non mittam ſuper vos aliud pondus.* Quorum ſenſus eſt; nolle Chriſtum vt ſui fideles cęrimoniarum veteris legis onere grauentur. Atque eadem verba ſunt magnopere congruentia cum Apoſtolorum decreto Actorum 15. 28. *Viſum eſt Spiritui ſancto & nobis, nihil vltra imponere vobis oneris, &c.* Illa ergo, *non mittam ſuper vos aliud pondus*, ita exponunt Victorinus, Ambroſius, Primaſius, Beda, Haymo, Ioachimus, Rupertus & Lyranus. Quæ expoſitio adeo probabilis & communis ſi ſuſcipiatur; optabile valde eſt, vt epiſtolæ contextus omnino cum ea ſententia conueniat. Si autem per Iezabelem Iudæorum ſynagogam intelligamus, omnia aptè cohærent; cùm aliter epiſtolæ partes inter ſe non conſentiant. *Quo ſenſu Chriſtus dicat, ſe aliud pondus non miſſurum.*

Tertium, ex Pauli epiſtolis manifeſtum eſt primitiuæ Eccleſiæ tempore, Iudæos præſertim pſeudoapoſtolos vehementer contendiſſe, vt fideles in Moſaicæ legis cuſtodia cum ipſis conuenirent.

E Quæ tamen diabolicæ fraudes, ac technæ erant ad grauiſſimum Chriſtianæ Eccleſiæ detrimentum. Atque id in hac epiſtola ſignificatur verbis illis *altitudines Satanæ*; Græcum enim nomen profunditates ſonat; & ad aſtutias, callidaque conſilia diaboli, & occultas ipſius artes ea vox referenda; vt doctè probat Pererius diſput. 18. Quantum verò damni Chriſtianis Iudæi non ſolùm bello & aperta vi, ſed perſuaſione etiam ac fallaci doctrina conarentur inuehere, id multis locis docet Paulus, vt ad Titum, 1. 10. & infrà, & 1. Cor. 11. 26. & ad Galat. 2. 4. *Quæ dicantur altitudines Satanæ.*

Quartum, Thyatiræ Epiſcopus imprudentiæ arguitur, vt conſtabit infrà: quod eò debet ſpectare, vt Iudæos fugiat, & fideles ex eorum commercio ſecernat; & tam Epiſcopus, quàm ipſius diſcipuli ad Gentium conuerſionem traducantur. Huc enim huius epiſtolæ argumentum tendit. Quam ad rem congruentiſſimum eſt, vt Iezabel Iudaicum populum repræſentet. *Thyatiræ Epiſcopus cur imprudentiæ arguatur.*

Quintum, ad ſingularem fœminam, quantumuis improbiſſimam ac deteſtandam nimis hyperbolicè videtur Iezabelis nomen aptari: ad ſectam item Nicolaitarum & ad reliquas ab alijs deſignatas, non video quàm aptè Iezabelis nomen conueniat. Quem enim Apoſtolum occidere conati

ſunt

sunt Nicolaitæ; vt Iezabel prophetas Domini non conatu solùm, sed etiam re ipsa occidebat? Vide 3. Reg. 18. 4. 13. Ad Iudæorum autem synagogam nullum significantius nomẽ potuit applicari. Nam vt Iezabel Dei prophetas inexpiabili odio prosequebatur; ita synagoga (Achabi, id est, dæmonis vxor) Apostolos & Christianos Episcopos bello internecino insectabatur; eosque vel de medio tollere, vel in fraudes ac fallacias inducere summopere contendebat; vt saltem Christiani legem Mosis obseruarent, quod Ecclesiæ maximam perniciem importaret.

A

Sextum, hoc si statuamus, Iezabelem esse synagogam; optimè habet, vt Christus Episcopum obiurget, quòd à Iezabele damnum Ecclesiæ illatum permittat. Et quamuis culpa Episcopi non alia fuerit, nisi aliqua imprudentia, dum veretur ne Iudæos irritet, & sperat sine magno Ecclesiæ damno fieri posse, vt per fidelium amicitiam ad Christum traducantur; nihilominùs Christus, qui hac in re Iudi operam videbat, & frustra Iudæis morem geri, quòd nullus ex ijs fructus esset percipiendus, & in Christianos maximum damnum redundaret; iure optimo Episcopum arguit: & asserit in illum conferri culpam, quòd Iezabelem permittit docere & seducere fideles, &c. Ad veritatẽ autem verbi illius *permittis*, non opus est, existimetur Episcopi culpam fuisse grauissimam. Nam D. Petri defectus aut nullus omnino fuit, aut leuissimus, & tamen Paulus prudenter dixit, *Cùm vidissem quòd non rectè ambularent ad veritatem Euangelij, dixi Cephæ coram omnibus; Si tu cùm Iudæus sis, gentiliter viuis & non iudaicè; quomodo cogis gentes iudaizare?* ad Galat. 2. 14.

B

Septimum, si totius epistolæ contextus idoneè ad nostram sententiam applicetur; argumento erit, nos collineasse in Iezabelis explicatione. In aliorum enim explicationibus non video, quomodo huius epistolæ partes aptè congruant inter se. Ad id autem, quod optari poterat ab ijs, qui Iezabelis personam ad hæreses applicant, nempe vt huius epistolæ auctoritate contra hæreses vterentur, nostra etiam expositio locum præbet. Nam, vt diximus in prolegomenis, notat. 23. quod in Apocalypsi dicitur contra Iudæorum synagogam, vtile etiam valde est, vt cognoscatur, qua ratione Dei prouidentia aduersus hæreticos se gerat.

Quod hic contra synagogam dicitur, posse etiam aduersus hæreses aptari.

Si quis tamen optabat in hac epistola repræsentari prælati imprudentiam, qui se decipi facilè sinat à præstigiatrice fæmina, vel ab impostore aliquo, qui reuelationes fingant, & commentitiæ sanctitatis specie multa scelera atque flagitia celent; ad hoc etiam nostra expositio commode vsurpari potest. Figura enim sumitur à muliercula præstigiatrice, quæ sanctitatem ementita multis clàm libidinibus esset dedita: & hac comparatione facilè quis ad similes euentus vti potest ex ipsius epistolæ tenore. His præiactis ad epistolæ contextum accedamus.

C

Vers. 18.

Quorsum hic Christus dicatur filius Dei?

HÆC DICIT FILIVS DEI, QVI HABET OCVLOS TANQVAM FLAMMAM IGNIS, ET PEDES EIVS SIMILES AVRICHALCO.] Non potuit quidquam congruentius pro hac epistola ad Christi periphrasim assumi. Vbi enim per imprudentiam errabat Episcopus, nihil oportunius, quàm filium Dei esse eum, à quo suæ imprudentiæ arguitur. Et quis nesciat, nomen filij Dei summam sapientiam importare? Etenim si sapientia magna angeli nomine denotatur (vt videre est 2. Reg. 14. 20.) quantò magis nomine filij Dei; qui est ipsa Dei Patris Sapientia? Iam, ad Christi indignationẽ contra Iudaicum populum significandum, quid aptius, quàm oculi flammantes? Certè is ipse fuit sensus flammeorum oculorum cap. 1. Deinde, si Christi intentio est præcipere Episcopo, vt relictis Iudæis ad Gentium conuersionem procurandam conuertatur; proprium huius rei symbolum sunt pedes ex chalcolibano ardenti, vt cap. 1. explicatum est. Et quoniam pedes ex chalcolibano singulatim denotant profectionem ad Euangelium Gentibus prædicandum, & ad ipsas Christianæ fidei religione inflãmandas; ideò existimo non solum Episcopo imperari, vt Thyatiræ Euangeliũ Gentibus diuulget; sed etiam vt Iudæorum persequutionem fugiens tam ipse, quàm fideles Thyatirâ egrediantur; ac per vicina oppida dispersi quocumque accesserint, vbi Iesu Christi fidem Gentibus prædicent; & ignem illum accendant, quem Christus venit mittere in terram. Cùm verò grauissimũ esset damnum, quod Iudæi fidelibus Thyatiræ importabant, & multo adhuc grauius periculum immineret; Episcopum arguere, quòd illud permittebat, idem videtur esse, ac ipsum reprehendere, quòd non Thyatirâ discederet cum omnibus fidelibus, vt eminens discrimen vitarent. Hanc autem fugam Christus ad Gentilitatis bonum ac salutem dirigebat; nam eadem ratione accidit in ea persequutione, quam Iudæi Ierosolymis aduersus Christianos concitarunt; vt ex Apostolorum Actibus constat. Atque ita optimè fit satis obiectioni, quam aliqui Apocalypsi opposuerunt, Epiphanius enim videtur concedere Thyatirensem Ecclesiam annis quàm pluribus post Apocalypsin conscriptam, fuisse erectam atque fundatam. Sed quid mirum, si Christi iussu fideles Thyatiræ initio degentes vnà cum Episcopo ciuitatem illam dereliquerunt; vt periculum declinarent, quod sibi ipsis, si ibidem persisterent impendebat; & ad disseminandum Euangelium varias in partes diuisi sunt? Videatur quid hic Pererius & Ribera dicant ad illam obiectionem ex Epiphanij auctoritate.

Quorsum habere flãmeos oculos?

Quorsum pedum ex chalcolibano ardenti fiat mentio?

D

Num Thyatirensis Ecclesia post scriptam Apocalypsin potuerit fuisse fundata?

E

Vers. 19.

Cur Thyatirensi Episcopo nõ intendantur minæ, si secus faxit.

NOVI OPERA TVA, &c.] In huius Episcopi descriptione manifestè patet illum fuisse in Dei obsequio valde feruidum; quandoquidem tot eius virtutes commendantur à Christo, & in earum studio quotidianum incrementum. *Opera tua plura prioribus.* His annectitur, hunc Episcopum à Christo increpari, quòd Iezabelem permitteret; non tamen addi, vt pœnitentiam agat; nec minas illi intendi, si secus faxit. Cernimus autem in ceteris epistolis quando Christus Episcopum arguit, mox comminationem adiungere, nisi resipuerit. Vnde infero, huius Episcopi culpam imprudentiæ tantùm fuisse; quòd deciperetur, existimans se, si Iudæis conniueret, eos hac viâ ad Christum traducturum. Quòd si ipsius defectus per imprudentiam fuit, cùm alioqui esset diuini obsequij æmulator, & in eo diligentissimus; perspicuum est non opus fuisse hortatione ad pœnitentiam nec comminatione; sed suæ tantum imprudentiæ admonitione, ac detrimenti, cuius periculum sua Ecclesia subibat, & exiguæ vel nullius potiùs vtilitatis, quæ à Iudæis esset percipienda.

Vers. 20.

PERMITTIS MVLIEREM IEZABEL, QVÆ SE DICIT PROPHETEN, DOCERE, ET SEDVCERE SERVOS MEOS, FORNICARI, ET MANDVCARE DE IDOLOTHYTIS.] Iezabel est ficta persona, quæ

Iudæ-

A Iudæorum synagogam repræsentat, vt suprà explicauimus. Illa igitur verba, *quæ se dicit propheten*, aptissimè intelliguntur de pseudoapostolorum fraudibus, qui se confingebant Apostolos, vt fideles deciperent. Atqui manifestum est pseudoapostolos non fuisse ex Gentibus, sed ex Iudæis. Constat verò prophetiæ nomen ad prædicatorum officium referri (sicut & nomen Apostolorum) & ad sacræ Scripturæ intelligentiam. His cohæret quod sequitur, *docere & seducere seruos meos*; quod ad doctrinã de coniungendis legalibus cum Christi fide referendum est; de quo latè Paulus in epistola ad Galat. & ad Tit. 1. 11. *Docentes quæ non oportet turpis lucri gratiã.* Eorum vero doctrinã multi ex simplicioribus seducebantur; vt ex Pauli epistolis colligitur.

Quo sensu mystica Iezabel Dei seruos seducere dicatur.

FORNICARI ET MANDVCARE DE IDOLOTHYTIS.] Ex his verbis colligere volunt Andreas & Aretas, Iezabelis nomine sectam Nicolaitarum denotari. Nam quod hîc traditur de Iezabele, idem est, quod de Nicolaitis fuerat prædictum in epistola ad Pergamenum, *edere & fornicari*. Ceterùm, vt vidimus, multa sunt argumenta, quæ nos cogunt vt credamus, per Iezabelis nomen Iudæorum synagogam hîc significari. Nec mirum est, quod in vno sensu de Nicolaitis dicitur, in alio magis re-

B condito de Iudæis affirmari; cùm Iudæi designantur sub ficta Iezabelis persona. Synagoga ergo Iudæorum dicitur inuitasse ad fornicationem Christianos, quòd eos sibi coniungere curauerit in illicita legalium obseruatione, quæ erat spiritualis quædam fornicatio. quippe consociatio erat illicita cum meretrice. Synagoga enim in legalium obseruatione post eorum prohibitionem meritò dicitur fornicari à Deo; iuxta sacræ Scripturæ phrasim; atque ita Christianos inuitare, vt se cum illa coniungant in illa legalium rerum iam prohibitarum obseruatione, erat quasi ipsos ad fornicationem quandam inuitare.

Idolothytorum esus, & fornicatio quomodo accipienda.

Quòd si illa obseruatio legalium meritò dicitur fornicatio cum infideli meretrice: manducatio de idolothytis illud appellabitur, quod ipsam fornicationẽ antecedebat; sicut præcedit gula luxuriam. Nam in hoc alluditur ad id, quod filiis Israel accidit cum Madianitis fæminis; quæ Balaami consilio Israelitas ante fornicationem illiciebant ad manducandum de idolothytis; vt habetur Num. 25. 2. Si autem idolothytorum esus ante fornicationem promittebatur; Iudæorum amicitia & cum ijs societas atque commercium iure optimo dicetur manducatio de idolothytis. Hoc enim spiritualem fornicationem prędictã antecedebat. Licèt autem potuerit contingere, vt ex fidelibus aliquos ignorantia excusauerit, ita vt eorum peccatum non adeò esset graue; res tamen ipsa erat suo ex genere

C grauissima; & quæ, per summam diaboli astutiam, in maximum Ecclesiæ damnum vergebat. Quamobrem eam Spiritus sanctus verbis adeò grauibus increpat, alludens ad fornicationem filiorum Israel cum Madianitis. Hæc autem allusio multum habuit decori; quia in ea de synagoga sub meretricis infidelis figura sermo est. Cuiusmodi erant Madianitæ mulieres, quæ Israelitas deceperunt.

ET DEDI ILLI TEMPVS, VT POENITENTIAM AGAT; ET NON VVLT POENITERE A FORNICATIONE SVA.] id est, satis diu synagogã expectaui, & ad ipsius conuersionem nullũ non moui lapidẽ, priusquam illam penitus derelinquerem; quare nimia ipsorum pertinacia factum est, vt eos tandem reprobarim, qui mea patientia abusi sunt, nec ad me conuerti voluerunt. Vers. 21.

ECCE MITTAM EAM IN LECTVM.] Cùm semel statuerimus Iezabelem esse populum Iudaicum; morbus illius intelligendus est eo ferè modo quo dicitur in Psalmo 67. 10. *& infirmata est.* Cùm enim gẽs aliqua vehementer laboribus & ærumnis opprimitur; si de illa sub fœminæ alicuius figura sermo sit, omnes illi labores & calamitates grauissimi morbi nomine aptè significantur. Hæc igitur comminatio denotat grauissimas tempestates ac procellas, quæ erant contra Iudæorum gentem per Romanos excitandæ: quæ omnia fuere meritissimum à Deo supplicium propter Iudæorum ipsorum

Qua ratione Iezabel in lectum dicatur mittenda.

D obstinationem, quòd euangelium recipere noluerint.

ET QVI MOECHANTVR CVM EA, IN TRIBVLATIONE MAXIMA ERVNT, NISI POENITENTIAM AB OPERIBVS SVIS EGERINT.] Sẽsus est, quo tẽpore ingens calamitas Iudæos concusserit, & ipsi ad internecionẽ fuerint diligẽtissimè conquisiti; qui adhuc ex Christianis cũ ipsis cõmunionem in cerimoniarum obseruatione habuerint, magnopere affligebantur, quòd Iudæorũ nomine, non Christianorum, calamitatem illam perpetiantur. Nam si ob Christianum nomen vexarentur, id non ijs dedecori ac probro, sed laudi potiùs ac gloriæ dandum esset. Sed illos quasi Iudæos (cùm tamen Iudæi non sint) fore cruciandos, ob id solùm quòd externa facie cum Iudæis consentire voluerint, neque id sine conscientiæ morsu; id verò grandem ipsis tribulationem importaret. Vers. 22.

ET FILIOS EIVS INTERFICIAM IN MORTE.] Dignissimum est Apocalypseos Theologiâ, vt phrasis hæc denotet supplicium summæ seueritatis contra Iudæos in hac vita à Deo sumptum; nẽpe in obduratione eorum. Christianos autem, qui per imprudentiam cum ipsis consenserant, non dicitur idcirco morituros, sed in maximam tribulationem deuenturos, nisi resipiscant. Verum syn- Vers. 23.

Quæ sit hæc comminatio Iezabelis filijs intenta.

E agogæ filijs, nominis Christiani hostibus grauiores multò intenduntur minæ; illos scilicet ex vitę libro delendos fore, & obdurationis morti dandos.

ET SCIENT OMNES ECCLESIAE, QVIA EGO SVM SCRVTANS RENES ET CORDA.] Si simplex esset de meretricis supplicio tractatio, hæc sententia minimè erat ad rem. Nam meretricis scelera nõ affectuum solùm & cogitationum sunt (quæ significantur in renibus & cordibus) sed re ipsa etiã, cum prauo exemplo & multorum offensione, perpetrata. Quare ex huius sententiæ contextu clarè elicitur, non esse sermonem de singulari aliqua meretrice. Sed dicet aliquis eandem obiectionem contra nostram etiam declarationem habere locum. Peccata enim synagogæ non fuerant tantùm affectu & cogitatione commissa, sed etiam opere in Christiani nominis persequutione. Respondetur; Quando externa in Christianam Ecclesiam persequutio punitur; si solùm externi operis pœna attendatur, in hoc non apparet Christum esse renum & cordium scrutatorem. Sed priusquàm ad id deueniatur, illud in Iudæis præcedit, multos scilicet ex his, qui in speciem viri erant probi, & zelum Dei habere videbantur; re ipsa tamen Euangelium non suscepisse, sed perstitisse adhuc duros & obstinatos. Quòd si rogetur; cur Deus, qui alijs immerentibus suam lucem & gratiam impertijt, auxilio scilicet efficaci eis præstito, Iudæos illos, qui probi ac religiosi homines videbantur, cæcos &

Quomodo Deus renũ & cordium scrutator dicatur.

illo efficaci auxilio destitutos reliquerit: vera huic interrogationi responsio illa est, Deum videlicet in aliis suæ gratiæ vires ostendisse; in aliis suæ iustitiæ edidisse documenta. In his igitur, in quibus suam seueritatem ostendit, cùm ipsorum scelera externa non fuerint, fateamur necesse, Deum suæ Ecclesiæ declarasse, se esse qui renes & corda scrutatur. Atque in hoc eodem sensu dicitur Lucæ 2. 35. *Vt reuelentur ex multis cordibus cogitationes.* Atque ita per Iudaici populi reprobationem Christus suas Ecclesias admonuit, ne sibi satis esse putent Christianos ritus exteriùs tantùm & per speciem obseruare; sed mentis potissimùm puritatem & integritatem colant, & occultam animi superbiam à se ablegent, omnia enim perscrutari Deum, & omnia diiudicare. Id quod verbis subsequentibus declaratur, *Et dabo vnicuique vestrum secundùm opera sua.* Quia verò scrutari renes & corda, est proprium Dei, vt habetur Psal. 7. 10. ideo valet etiam hic locus ad probandam Christi diuinitatem. A

Vers. 24. Quænam vera loci huius lectio.

VOBIS AVTEM DICO, ET CETERIS, QVI THYATIRÆ ESTIS.] Vera huius loci lectio non est absque illa coniunctione, *&*, vt nonnulli suspicantur. Nam in bibliis correctis, & præsertim in Vaticanis, ita legitur *vobis & ceteris.* Illud tamen manifestus præli error videtur, quod in nonnullis vidi, scilicet, *& ceteris quia.* Ex græco enim constat non esse veram lectionem *quia*, sed *qui.* Nam græca sic habent, τοῖς ἐν Θυατείραις, Sed quid est *Vobis & ceteris qui Thyatiræ estis?* Nonne illud *vobis* Thyatirenses designat? Ita sane. Qui ergo sunt ceteri? Valdè suspicor ad ceteros omnes Christianos Christum suã admonitionem extendere. Thyatira enim idem est atque illuminata; vt docet Hieronymus de nominibus hebraicis in Actibus Apostolorum. Omnes autem, qui in Catholicę Ecclesiæ gremio sunt, sunt etiam in mystica Thyatira, id est in ciuitate à Deo illuminata. Porrò non est à sacræ Scripturæ grauitate abhorrens, nominis significationem respicere, & mysticam intelligentiam in sensu literali requirere. Hîc verò peculiaris fuit ratio; vt indicaret Iudæos, de quibus sermo erat, esse cæcos; at fideles cælesti lumine illustratos. Cùm autem Thyatirensibus epistola scribatur; pulchrè extensa fuit ad omnes fideles loquutio, ea verba adijciendo, *vobis & ceteris qui Thyatiræ estis.* Si alicui magis placeat alia Thyatiræ etymologia, in ea etiam poterit suo modo philosophari. B

Thyatira quid sonet.

Christianorum Thyatirensium tam prudẽtes, quàm imprudẽtes Christus designat & admonet.

QVICVNQVE NON HABENT DOCTRINAM HANC, ET QVI NON COGNOVERVNT ALTITVDINES SATANÆ.] Ex fidelibus alij imprudenter pseudoapostolorum doctrinam susceperant, coniungentes Mosaicæ legis cæremonias cum fide Christiana; alij verò prudentiùs se gerentes doctrinam illam omnino respuerant. Hic igitur locus videtur vtrosque signare atque distinguere; prudẽtes quidem ijs verbis, *qui non habent doctrinam hanc* (quod de doctrina Iezabelis, seu pseudoapostolorũ omnino intelligendum est; atque ita ferè omnes accipiũt:) imprudentes autem verbis illis, *qui non cognouerunt altitudines Satanæ, quemadmodum ipsi dicunt.* Nihil enim congruentius, quàm vt verba illa *non cognouerunt, & quemadmodum dicunt*, ad eosdem referantur. Sensus autem est, illos aut molliter accusari, aut etiam nonnihil excusari; relatis his verbis, quæ ipsi posteà suæ imprudentiæ conscij proferebant. Scilicet se antea non animaduertisse, quàm fallax & fraudulentus esset dæmon; neque fuisse suspicatos tantum detrimenti afferri posse ex eo, quòd ipsi cum Iudæis in legis cęrimonijs conformarẽtur. C

Altitudines Satanæ pro profunditate & calliditate.

In hoc sensu sumitur vox illa *altitudines*, vt necessariò accipienda est vox græca, pro profunditate & calliditate; qua etiam ratione explicant Andreas & Aretas. Et constructio eiusmodi est, vt hæc pars aptissimè cohæreat cum subsequente. Quod si aliqua in re Dæmon transfigurauit se in angelum lucis & in pacis suasorem, vt maximo detrimento Christianam rem afficeret; non in alia magis, quàm in ficta illa pacis persona quæ tanti damni atque exitij erat; vt Paulus sensit, & in hac Christi Epistola confirmatur. Vbi aduertendum est, in hoc eodem sensu dici à Paulo, dæmonẽ se transfigurare in angelum lucis, 2. Cor. 11. 13. *Eiusmodi pseudoapostoli sunt operarij subdoli, transfigurantes se in apostolos Christi: & non mirum; ipse enim Satanas transfigurat se in angelum lucis.* D

Non mittere aliud põdus, quid sit.

NON MITTAM SVPER VOS ALIVD PONDVS.] His verbis exponit suam mentem Christus, & fideles de sua voluntate certiores facit; ne scilicet suis humeris grauissimum cærimonianum veteris legis pondus imponant. Confirmat insuper se id minimè permissurum. Hæc est, vt diximus, communis horum verborum expositio, quam sequuntur Victorinus, Ambrosius, Primasius, Beda, Haymo, Ioachimus, Rupertus, Albertus, Lyranus, Interlinealis, Dionysius, & Iacobus Suarez. Atque hanc expositionem esse verissimam, persuadet locus ille Actuum 15. & eâdem sententiâ validè comprobatur germanam Iezabelis & totius epistolæ explicationem eam esse, quam superiùs tradidimus.

Vers. 25.

TAMEN ID, QVOD HABETIS, TENETE; DONEC VENIAM.] Hoc est, quod Paulus ait, ad Galat. 5. 13. *Vos enim in libertatem vocati estis, fratres; tantùm ne libertatẽ in occasionem detis carni.* Onus enim siue obligatio, quam Christus Christianis imposuit, non alia est, quàm vt naturalem legem obseruent, & in ipsum credant, in ipso sperent, & ipsum ament, & ipsius sacramentis fruantur. Naturales autẽ leges Christus ad vnam redigit proximi charitatem; idque est præcipuè onus, quod fidelibus Deus præcipit, vt sustineant. Atque ita Paulus in eodem loco postquam dixerat, *Tantùm ne libertatem in occasionem detis carnis*, subdit; *Sed per charitatem spiritus seruite inuicem:* Et alibi, *Qui diligit proximum, legem impleuit.* E

Vers. 26. Quis hîc propriè vincere dicatur.

ET QVI VICERIT, ET CVSTODIERIT VSQVE IN FINEM OPERA MEA; DABO ILLI POTESTATEM SVPER GENTES.] Verba illa, *qui vicerit*, vt in superioribus epistolis, sic etiam in præsenti non debent generaliter accipi de iis omnibus, qui in Dei gratia decesserint; sed veluti promissio Thyatirensi Episcopo singillatim facta; si accuratè perfecerit, quod Christus illi in hac epistola significat, & difficultatem quamlibet occurrentem superauerit. Atque hæc eadem promissio ijs proponitur, qui Episcopum in nobilissima hac expeditione imitati fuerint. Ea verò est expeditio, ad quam Episcopus inuitatur, nempe vt cognitâ suâ imprudentiâ, qui Iudæis plus ęquo morem gesserit; ipsos fugiat, & ad Euangelij prædicationem ad Gentes proficiscatur. Viri etiam spirituales simili ratione excitantur, vt suis commodis omissis totum illud tempus se amisisse reputent, quod expenderint, humanis rationibus nimis indulgendo, & hominibus politicè morem gerendo; & vt agnoscant magnã esse imprudentiam, quæ carneis oculis prudentiæ speciem exhibet; pacem item mundi contemnãt, ac se cælestium armorum præsidio communiant ad bellum dæmoni inferendum, & animarum cõuersionem procurandam. Hic ipse est non minima ex parte libri Canticorum scopus, vt in eius

A commentario videbimus. Quòd si semel rectè percipiatur, quid Christus in hac epistola ab Episcopo Thyatirensi postulet; & quare ab ijs verbis exordiatur, *Hæc dicit filius Dei, qui habet oculos tanquam flammam ignis, & pedes similes aurichalco*; minimè dubium erit, hoc præmium nobili illi expeditioni designari. Atque ipsa etiam verba, quibus præmium indicatur, magnopere confirmant illud ijs promitti, qui cetera omnia relinquunt, & se totos ad Euangelij prædicationem & proximorum salutem consecrant.

Num huius epistolæ præmium sit de præsentis vitæ præmio, an de futuræ intelligendum?

Sed dubitatur, an in huius epistolæ præmio sermo sit de copiosa mercede, quæ in cælesti patria Euangelicis viris proponitur; vel de præmio, quod in hac vita consequuntur? Verba illa *qui vicerit, & qui custodierit vsque in finem opera mea*, videntur non permittere, vt de præmio quod in hac vita conceditur, sermo sit. Præmium enim meritis succedit: merita verò, quæ postulantur, sunt custodire vsque in finem opera Christi. Horum autem verborum significatio expleri nequit ad extremum vsque vitæ spiritum. Priùs enim non sunt custodita vsque in finem opera Christi. Confirmatur, quia præmium ad duo potissimùm reducitur; primum est virga ferrea, sicut Christo tradita fuerat:
B alterum stella matutina. Atqui virgam ferream videtur accepisse Christus in die resurrectionis: stellam autem matutinam referunt ad resurrectionem Victorinus & Primasius: & singulariter ad corporis gloriam in ipso generalis resurrectionis die, Haymo atque Lyranus. Quamuis Richardus exponat de animæ gloria ante corporis resurrectionem.

De præsenti præmio sermonem esse probatur.

Nihilominus valdè optabile est, vt referatur hoc præmium ad beneficium, quo Deus in hac vita afficit eos, qui se in Euangelij prædicationem totos impendunt; atque ad hoc præstandum, cetera omnia relinquunt, vt se Christi fidei promulgandæ consecrent. Quemadmodum fecerunt Apostoli, & post illos omnibus sæculis viri Apostolici. Nam licèt Christo præmium virgæ ferreæ in resurrectionis suæ diem asseruatum sit; (*priùs enim non fuerat spiritus datus, quia Iesus nondum fuerat glorificatus.*) Ceterùm quando mundus iam fruitur effectibus virgæ ferreæ Christi, id est, ingenti ipsius efficacitate & potentiâ ad Gentes sibi subijciendas, & suæ ditioni subiugandas, per earum sanctificationem: ij, qui vt illius ministri, atque adeò vt ipsius instrumenta portionem aliquam eius gloriæ participant; in hac vita exercent illam Christi potentiam, tanquam eius ministri, Gentes in ipsius obsequium subijciendo Christi virgæ potentiâ; quæ idcirco illis in hac vita tribuitur. Confirmatur in-
C super, nam vt cap. 12. videbimus, puer ille masculus, quem peperit fœmina, Romanam Ecclesiam repræsentat, quæ fuit matris Sionis filius primogenitus. De illo autem puero textus ait, *qui recturus erat omnes gentes in virga ferrea*. hac autem potentiâ manifestum est, Romanam Ecclesiam in hac vita potiri. Vide Apoc. 12. 5. & cap. 19. 15.

Custodire opera Christi, quid sit.

Res ergo ipsa postulat, vt virgam hanc ferream viris Euangelicis in hac vita dari credamus. Quod, intellecto virgæ ferreæ symbolo, dubium non erit: de eo autem symbolo agemus notat. VII. Si verò virga ferrea in hac vita ministris Euangelicis datur; idem quoque dicendum erit de stella matutina, de qua infrà. Itaque ratio cogit, vt illa verba; *qui custodierit vsque in finem opera mea*, ita explicentur, vt non solùm sit sermo de cælestis beatitudinis præmio; sed de illo etiam, quod in hac vita consequuntur strenui Euangelicæ prædicationis ministri. Pro quo aduertendum est, *custodire mandata Dei*, esse phrasim in sacra Scriptura vsitatam: custodire verò opera Christi non alibi in sacra Scriptura reperiri, quantum meminisse possum. Et quamuis communis expositio pro eodem reputet custodire opera Christi, & opera à Christo præcepta exercere; mihi tamen magis arridet, vt τηρεῖν, sit obseruare, vt sæpe alibi; & obseruare opera Christi vsque in finem, sit oculos ac mentem intendere
D in opera à Christo patrata, & in ipsius perseuerantiam; vt eum vtraque in re imitemur. Per hanc autem eius loci constructionem licet, vt præmium non solùm de cælesti beatitudine exponatur, sed etiam de beneficijs à Christo in hac vita collatis in eum, qui Christi perseuerantiam in Euangelij prædicatione diligenter obseruat; vt eam imitetur, & obstantia quæque facilè superet. Quanuis autem hoc modo construamus, *qui custodierit vsque in finem opera mea*, id est, qui opera à me præcepta vsque in finem exercuerit; illud, *vsque in finem*, potest accipi, non solùm de vitæ fine, sed de fine etiam & perfectione singulorum operum; vt esset difficilem quamque rem semel susceptam ad finem perducere. Huic enim perseuerantiæ rectè promittitur ferrea virga in hac vita, & stella matutina; vt statim explicabimus.

DABO ILLI POTESTATEM SVPER GENTES.] Id est, magnam vim & efficacitatem in Gentium conuersione & sanctificatione. Vers. 27.

Quæ sit hæc potestas super Gentes à Christo promissa.

ET REGET EAS IN VIRGA FERREA, ET TANQVAM VAS FIGVLI CONFRINGENTVR.] Eòdem spectant virga ferrea & potestas super Gentes. Est enim virga ferrea elegantissimum symbolum imperij & sceptri Christi Domini, id est summæ potestatis ad subijciendas sibi Gentes per earum conuersionem & sanctificationem, ex Psal. 2. Etsi autem hæc virga, Christi est propria; ministro ta-
E men, quo Christus vt instrumento vtitur ad Gentium conuersionem, verè dicitur potentiæ virga ab eodem Christo tradi, vt illius vi in hominum conuersione mirabilem se ostendat. Quod mox subditur de confractione siue de contritione Gentium mysticè est accipiendum, sicut vindicta mystica; de qua sæpe agitur in Apocalypsi, vt latè diximus in prolegomenis notat. 24. & 25. & singillatim de Christi virga ferrea, & de Gentium per eam virgam confractione dicemus notat. VII. Hîc solùm addo, præmium eiusmodi, sicut ea, quæ in tribus prioribus epistolis posita sunt, considerari tanquam effectus, quos Christus in Eucharistia (siue sacramentaliter, siue etiam spiritualiter susceptus) illi communicat, qui ad eandem accedit Eucharistiam, eo animo affectus, quem Christus ab Episcopo Thyatirensi exigit.

NOTATIO VII.

De virga ferrea, quæ ter in Apocalypsi reperitur ex Psal. 2.

Virgæ ferreæ symbolum, & eius significatio.

SYMBOLVM virgæ ferreæ ter in Apocalypsi reperitur. Ex quo facilè intelligitur id esse pulcherrimum; quia *bis aut ter quod pulchrum*; vt est in prouerbio. Loci verò sunt cap. 2. 27. *Dabo illi potestatem super Gentes; & reget eas in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringet eas.* & cap. 12. 5. *Mulier peperit filium masculum, qui recturus erat omnes Gentes in virga ferrea*; & cap. 19. 15. *De ore eius procedit gladius; vt in ipso percutiat Gentes, & ipse reget eas in virga ferrea; & ipse calcat torcular vini furoris Dei.* In his omnibus locis manifestum est alludi ad Psal. 2. num. 9. *Dabo tibi Gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ: reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringes eos.* Et sensus quidem virgæ ferreæ idem proculdubiò est in Psalmo & in Apocalypsi.

Quo sensu sit accipienda virga ferrea, variant auctores.

Sed quæ sit germana huius virgæ significatio, in eo dissentiunt interpretes. Primò enim non pauci eam referunt ad seueritatem in die iudicij contra inimicos Christi exercendam. Vnde cùm ea virga promittitur sanctis, explicant promitti sanctis potestatem in die iudicij, quam ipsi simul cum Christo aduersus ipsius hostes exercebunt: scilicet, quia sancti vnà cum Christo erunt iudices in illa die. Ita Victorinus, Andreas, Aretas, Lyranus, Ribera, & in explicatione Psalmi Eugubinus, Iansenius, & plerique.

1. Sententia de seueritate in die iudicij explicat.

Hoc primò probatur ex similibus sacræ Scripturæ locis, vt est illud Sap. 3. 8. *Iudicabunt nationes.* & Psalm. 109. 6. *Iudicabit in nationibus, implebit ruinas.* Malachiæ 4. n. 3. *Calcabitis impios.* Psal. 149. 6. *Gladij ancipites in manibus eorum ad faciendam vindictam in nationibus.* Matth. 19. 28. & Lucæ 22. 30. *In regeneratione, cùm sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis super sedes duodecim iudicantes duodecim tribus Israel.* Secundò probant; quia hoc adiectiuum, *ferreus*, in sacra Scriptura sæpissimè ad pœnæ seueritatem refertur. Tertiò addunt cōtextum, qui expressè meminit validę contritionis; exemplo vasis figuli confracti. Quæ similitudo manifestè spectat ad supplicij grauitatem; vt patet Isaiæ 30. 14. & Ieremiæ 19. 11. Quibus locis comparatio videtur desumpta ex Psalmo 2. Quartò denique notant, vbi nos legimus, *reges eos*, verbum ipsum Hebraicum contritionem sonare: atque ita ex Hebræo ad verbum fuisse reddendum, *Conteres eos in virga ferrea.*

2. Sententia de potentia ad peccati euersionem, & hominū sanctificationem.

Secunda explicatio vniuersam illam rigoris & seueritatis faciem, quam præ se fert virga ferrea atque vasis figuli confractio, accipit de mira potentia ad euersionem peccati & prauarum cupiditatum, & denique ad hominum sanctificationem. Atque hæc in primis est expositio Hilarij, & Augustini Psalm. 2. & ex recentioribus Varlenij & aliorum. Deinde in Apocalypsi eodem prorsus modo capiunt virgam ferream Ambrosius, Rupertus, Dionysius Carthus. Zegerus, atq; Pannonius. Quorum plerique exemplum illud confracti vasis figuli aiunt esse intelligendum de vase molli ac tenero (scilicet antequam igne decoquatur & induretur) quod frangitur à figulo vt in meliorem formam commutetur.

3 De gubernationis seueritate.

Tertia explicatio est de rigore ac seueritate gubernationis; non solùm in vltimo supplicio, quod de damnatis sumendum est; sed etiam in seueritate legum & in earum obseruatione ab omnibus in hac vita exigenda; & in puniendis etiam ijs, qui delinquūt. Ex quo fit, vt alij castigati coërceantur & conuertantur; alij vltimo supplicio damnentur. Sic Richardus, Anselmus, Albertus, Interlinealis & Thomas. Atque hanc declarationem afferunt ex Hieronymo (Ieremiæ cap. 18. & 19.) *Vas figuli, dum massa tenera est & mollis, iterum posse reformari & instaurari; imò ideo frangi solere, vt refingatur in meliorem formam: secus esse, si induratū conteratur, & comminuatur; tunc enim nequaquam refici & reparari posse.* Vnde philosophatur Hieronymus, Iudæos ante Christi aduentum sæpè

A grauissimis calamitatibus fuisse fractos; iterum tamen à Deo recreatos & instauratos: at cùm indurati & obfirmati in malitia Filium Dei occiderunt; ita esse à Deo fractos & contritos, vt eorum potentia & regnum ampliùs instaurari non possit.

4. De perfecta prouidentia ratione.

Quarta explicatio virgam ferream exponit esse optimum perfectæ prouidentiæ symbolum; atque adeò non solùm ad seueritatem spectare, sed etiam ad omnem gubernationem: id est ad iustitiam, ad beneficentiam, ad sapientiam, ad potentiam, & ad omnes denique optimæ gubernationis virtutes. Ita videntur intellexisse virgam ferream Andreas, Albertus, Thomas, Serranus; & alij, qui promissionem virgæ ferreæ, quæ facta erat Ecclesiæ, exponunt de potentia, quæ ipsi Ecclesiæ data est in hoc sæculo, vt præsit Gentibus & eas regat; idq; optimâ gubernandi

B ratione ad imitationē gubernationis Christi; cuius virga ferrea est *virga æquitatis aut directionis* (Psal. 44. 7. ad Heb. 1. 8.) & virga totius consolationis, iuxta id Ps. 22. 4. *Virga tua & baculus tuus ipsa me consolata sunt.*

Auctoris mens.

Ex quatuor harum opinionum singulis vellem aliquid ad meam explicationem assumere; id est, ex prima & tertia seueritatis speciem, siue figuram: ex secunda mysticæ vindictæ interpretationem: & ex quarta, non ad vindictam solùm spectare, sed etiam ad omnes perfectæ prouidentiæ virtutes.

Virgæ ferreæ locutione summam seueritatem importari.

In primis igitur in virga ferrea & in vasis figuli confractione, loquutionis figuram nihil aliud sonare, quàm seuerissimā vindictam atq; supplicium, fit planū ex sacra Scriptura Isa. 30. 14. *Comminuentur sicut lagena figuli, contritione perualida: & non inuenietur de fragmentis eius testa, in qua portetur igniculus, aut hauria-*

C *tur parum aquæ de fouea.* & Ieremiæ 19. 11. *Conteres lagunculam, & dices: sic conteram populum istum, sicut conteritur vas figuli, quod non potest vltrà instaurari.* Ex ipsa etiam Apocalypsi c. 19. 15. manifestum est, per hanc phrasim summam vindictam significari; coniungitur enim virga ferrea cū gladio percutiente & cum furore Dei: *De ore eius gladius procedit, vt in ipso percutiat Gentes; & ipse reget eas in virga ferrea: & ipse calcat torcular vini furoris Dei.* Ex his patet, considerationem illam de vase figuli molli ac recēs effecto, quod frangitur vt in meliorem formam reficiatur, acu-

D tam quidem esse illam & elegantem; non tamen ad summæ vindictæ significationem. Phrasis autem sacræ Scripturæ vindictam seuerissimam sonat omnino. Nec est cur hanc loquendi rationem refugiamus; quia sermo est de ira nouissima, de qua diximus in prolegomenis notat. 24. & 25. Atqui in vindictā nouissimā, figura qua repræsentatur, est summæ seueritatis; quamuis reconditus sensus sit de summa beneficentia atque clementia.

At enim, dicet aliquis, in Psal. 2. non videtur textui congruere vindictæ & iracundiæ figura; non enim inter se cohærent, *dabo tibi Gentes possessionem tuam*; &, *reges eas tanto rigore, vt in gubernatione appareat iracundia, quam aduersus illos habes; & acerrima vindicta, quam de illis sumes.* Et similiter in præsenti non

E videntur consonare, *dabo illi potestatem super Gentes*: &, *reget eas durissimo imperio.* Quia antequam ad reconditum sensum accedamus, nō parum nouitatis habet, vt loquutionis forma repræsentet in Gentibus viro Apostolico subijciendis, tanquam Christi possessione & hæreditate, se iracundiam, furorem atq; vindictam ostensurum. Respōdetur in eo modo loquendi indicari Gentes, quas Deus Christo & viris Apostolicis subigit; bellum illi antea intulisse, & grauissimis iniurijs illius iram prouocasse. Atq; ita allegoria est huiusmodi; Ego illos tuo imperio subijciam; & tunc poteris te ab illis vlcisci, & eos rigidissimo imperio flectere; vt meritas pœnas luant iniuriarum, quas tibi irrogauerunt. Certè hæc loquutionis forma optimè cohærens est: ita enim solet ac-

Quis lateat sensus sub virga ferrea allegoria.

cidere, vt si quam prouinciam hostilem sibi & contumacē Rex aliquis, suæ ditioni subdat; in veterum iniuriarum supplicium grauissima illi imperet vectigalia, & cum eis rigidissimè se gerat. Atq; ita videtur Dauid inimicas sibi nationes, quas domuit; vectigalibus & seueritate oppressisse atque grauasse; ad quam historiam in his locis fit allusio. Sed in hac loquendi ratione latet infinita diuinæ suauitatis & beneficentiæ magnitudo, vt dicemus infrà. Itaque non est, cur in loquutionis figura, durissimæ vindictæ repræsentationem vitemus; quantò enim seueritas fuerit maior, tantò sacræ Scripturæ intentioni congruentior erit. Quis autem non videat, virgæ ferreæ phrasi aptè significari durissimū imperium? Certè in ea significatione accipitur in sacra Scriptura adiectiuū *ferreus*; vt *iugum ferreum*. Deut. 28. n. 48. *Fornax ferrea*. Deut. 4. n. 20. *Manicæ ferreæ*. Psal. 149. 8.

Durissimi Imperij speciem in virga ferrea denotari.

Mysticam vindictam ad obstinatos non extendi.

Secundò, in hac acceptione nō debet vindicta restringi ad eos, qui in sua peruicacia perseuerauerint. Nam sacra Scriptura vniuersaliter ait, Christo omnium gentium possessionem esse dandam, & omnes gentes ab ipso in virga ferrea regendas. Atque in figura loquutionis non est sermo de damnatis, neque de extremi iudicij seueritate; sed de durissimo imperio in hac vita, & de summa vindicta, quā Christus sumit de gentibus in earum gubernatione.

Sub mystica vindictæ nomine maximam misericordiam delitescere.

Tertiò, licèt phrasis sonet vindictam; significatio tamen, quam Spiritus sanctus intendit, est quā Hilarius & Augustinus nos docent; scilicet de mystica vindicta. Atq; ad eum sensum fuit elegantissimum vti phrasi summam vindictam atque durissimum imperium sonātē; vt vidimus in prolegomenis notat. 24. & 25. Ad cuius phrasis probationem, licèt nullum aliud esset argumentum præter hosce locos, qui de ferrea Christi virga loquuntur; ij profectò satis erant, vt reuincerent, hanc esse propriam nouissimæ iræ significationem in Apocalypsi. Aliter enim Christus nō tantopere virgam suam ferream iactaret in eos, qui sibi tanquā possessio & hæreditas dati sunt; nec eam vt magnum præmium viris Apostolicis polliceretur; nec tantæ esset gloriæ puero, quem peperit mulier, Apoc. 12. illum recturum fuisse omnes gentes in virga ferrea.

Euangelicam perfectionem, sub durissimi imperij specie adumbrari.

Quartò, ipsa Euangelicæ vitæ perfectio magna cum energia repræsentatur, vt durissimum imperium, quo Christus gentes sibi subiectas moderatur. Quid enim in speciem durius, quàm subditis diuitias ac libertatem auferre, eos acriter verberare, & omnibus nudare vestibus, aut cilicina veste induere; & cogere ad cetera omnia, quibus spirituales viri se sponte subijciunt; & præsertim ij, qui martyrio pro Christo subeundo, aut religiosæ vitæ instituto, (quod est alterum martyrij genus) se penitus deuouent? Quisue in eos durissimum hoc exercet imperium, nisi gratia Christi, & diuina ipsius virtutis efficacia? Non dubitamus Christiani, quin id, quod seruitutem, asperitatem, egestatem, laborem & carnificinam etiam præfert; summa sit potiùs libertas, ingentes diuitiæ, ac maxima felicitas. In eo tamen, quod sub externum oculorum cadit aspectum, quis non videat aptissimam esse proportionem; vt durissimi imperij instar significetur? Etenim si Turca aut crudelissimus alius tyrannus homines sibi subditos ita seuerè tractaret, vt ij qui se Christi imitationi consecrant, semetipsos voluntaria abnegatione affligunt, & cruciant; nemo non diceret ipsius virgam esse ferream, & imperium longè durissimum. Quid ergo elegātius, quàm Christum iactare se virgā ferreā gentibus quæ sibi erant infensæ, dominari? Nam si Christo adeò gloriosum est, quòd Christiani pro illo se abdicent libertate, fortunas abijciant, honores cōtemnant, aspernentur voluptates; & grauissima denique tormenta ac mortem ipsam subeant constantissimè; eo præsertim animi ardore & contentione, qua feruidi Christi cultores, primitiuæ Ecclesię tēpore, id præstare solebant; congruentissimè quidem repræsentatur tanquā res ad Christi gloriam maximè spectans, ipsius imperium esse virgam ferream; quæ ossa omnia conterat, atque comminuat.

Nihil præterea Apostolicis viris illustrius aut magnificentius est, quàm vt virgæ ferreæ Christi par-

A ticipes fiant; & videant per suam prædicationem, nationes, quæ antea vanæ idolorum superstitioni deditæ erant, sub Euangelij ditione positas, se spontè submittere; vt opibus ac honore priuentur, & patienter tolerent non rigidam solùm vitæ ac morum disciplinā, sed etiam crudelissima tormenta, quibus si tyranni alicuius iussu cruciarentur, ipsius imperium valde appellaretur durum.

Cur virgæ ferreæ imperium viris quidem Apostolicis concedatur super gentes: at verò Romanæ Ecclesiæ super omnes gentes?

Aduerte insuper, in cap. 2. Apocal. gloriam virgæ ferreæ promitti viris Apostolicis; & tunc quidem non dici singulis, *Vincenti dabo potestatem super omnes gentes*; sed *super gentes*: cùm tamen cap. 12. vbi de Romana Ecclesia sermo est, clarè asseratur ipsam in omnibus gentibus virgā ferreā dominaturam (*qui recturus erat omnes gentes in virga ferrea*) in quo, vt ego existimo, attenditur *primò* ad Ecclesiæ Romanæ po-
B testatem; ad quam spectauit ab ipso suæ fundationis exordio prædicatores Euangelicos in totum orbem dimittere; qui gentes omnes non modò Christi fidei subijcerent; sed etiam ipsius Christi imitationi, & propriæ voluntatis abnegationi, atque adeò morti pro fide tolerandæ; sicut innumerabiles Martyres per totum orbem effecerunt. Secundò, locum habet hæc virga ferrea in obedientia & submissione, qua vniuersæ gentes sese erant subiecturæ peccatorum confessioni, amori inimicorum, carnis castigationi, ieiunijs ac pœnitentijs, quæ summus Pontifex imperaret; ac demum ijs omnibus, quæ durissimi imperij speciem habent; licèt vera hæc sit via, qua libertate Euangelica, & pacis pulchritudine ac vera voluptate fruantur animæ. Ad hæc; ferrea Ecclesiæ
C Romanæ virga, qua gentes omnes moderatur singillatim splendet in religiosorum ordinum institutione; quod est singulare Ecclesię Romanę decus, (de quo etiam latè agitur in Canticorū libro, vt in eius commentario videbimus.) Et certè in religiosa vita obedientiam, paupertatem, & castitatem perfectè amplectente, est quædam imago imperij prima specie durissimi, atque adeò gloriosissimi tam Christo, quàm Romanæ Ecclesiæ ipsius sponsæ; quæ sacras Religiosorum familias instituit, easq; per suos ministros moderatur atque conseruat.

Virgam ferream in Christiana obedientia & subiectione habere locum.

Et in religiosa potissimum vitæ perfectione.

Quintò, in hac rigidi imperij figura includitur, quidquid tertia expositio contendebat. Quidquid enim Euangelica lex habet seueritatis in præceptis, & castigationis in defectis ad homines coërcendos, idoneè cogitatur vt durissimum imperium, quo Christus gentes sibi antea aduersas vlciscitur; ea ratione, quam iam explicauimus. Quod verò ad rem
D magis facit, illud est, quod tam Christo, quàm viris Apostolicis est multò gloriosius; scilicet voluntaria submissio eorum, qui illorum prædicatione permoti spontè se subdunt pœnitentiæ, Paupertati, Castitati, Obedientię & laborum pro Christo tolerantiæ.

Cur Christi virga fingatur esse ferrea?

Sextò, licèt virga ferrea electa fuit, vt symbolum sceptri Christi ob eam, quam habet proportionem, ad rigidum imperium indicandum; præter hæc tamen, si ferri proprietates consideretur, perspicietur Christi sceptrum non ex auro, nec argento; sed ex ferro eleganter fingi. Ad cuius rei declarationem nota, sceptrum esse gubernationis symbolum: perfecta verò gubernatio consistit in septem illis spiritibus, de quibus cap. 1. notatione V.

Igitur si ferrum quacumque alia re congruentius esset ad septem spirituum significationem; mirificè
E accideret, vt symbolum Christi imperij, esset virga ferrea. Nam septem illos perfectissimæ prouidentiæ spiritus distinctè docet Apocalypsis in Christo, etiam quatenus homine, reperiri; atque eis Christum mirum in modum vti in eo, quod prima facie durissimum imperium videtur, quo Christianam Ecclesiam moderatur. Atque hæc est, vt videbimus, intentio & arcanum septem sigillorum.

Septē diuinæ prouidentiæ spiritus in ferri proprietatibus figurati. Ac primò per ferrum fortitudo seu potentia figurata.

Septem igitur spiritus (vt suprà ostendimus) sunt Potentia, Beneficētia, Æquitas, Sapientia, Patientia, Comminatio & Seueritas. Ac primò aptissimè significatur Potentia in ferro: quia nullum metallū adeò forte. Atq; ita ferrum est fortitudinis symbolum, vt tradunt Hieron. & Greg. in sylua; qui addunt ferro optimè significari summam vim & efficaciam prædicationis Euangelicæ. Et Hieron. Michæ 4. ait, nil aliud esse ferreū cornu Ecclesię, nisi ipsius Potētiam.

Quamobrem Daniel in ferro repræsentat Romanorum potentiam; quia *quomodo ferrum comminuit & domat omnia*, &c. Dan. 2. 40. & magna etiam potentia, quæ Romanæ Ecclesiæ erat concedenda, explicatur virga ferrea Apoc. 12. Secundo ad gubernationis Beneficentiam rectè aptatur ferrum: quia ferrum est inter omnia metalla vtilissimum; adeo vt sine ceteris parum aut fere nihil videatur humanæ vitæ commodis deesse: at ferro sublato omnia ferè artiũ instrumenta tolluntur, & maxima incommoda generi humano subeunda inuehuntur. Quare necessarium est, vt quò ferri vtilitas non peruasit, ibi gentes belluarum instar degant. Adde huc, sceptrum Christi Regis nostri ferreum indicare, noluisse Christum sceptrum aureum sibi effingi ex suorum subditorum diuitijs; sed elegisse sibi paupertatem; & vt suos ditaret, semetipsum exinanisse. Sibi nanque duritiem ferri elegit, vt nos suæ charitatis auro locupletaret. Tertiò, ad Æquitatem indicandam deseruit optimè ferrum; iuxta illud Psal. 44. 7. ad Hebræos 1. 8. *Virga æquitatis, virga regni tui*. Quartò ad Sapientiã accommodatur aptè virga ferrea: ferrum enim est inter omnia metalla, quod imaginem quandam cælestis sapientiæ participat; quæ in magnete figuratur, vt dicemus notatione sequenti. Adhæc, si regis sceptrum, ferreum cõsideremus; tali arte elaboratum concipiendum est, vt propter mirandum operis artificium, regis manu dignum censeatur: atque ita in ferreo sceptro sapientia splendescet. Quintò, ad Patientiæ significationem nullum est metallum, quod cum ferro possit comparari. Apparet hoc in incudibus, quæ ita patienter atque constanter impactos malleorum ictus sustinent, ac respuunt. Sextò, splendor auri vel alterius metalli non est aptus ad Comminationem; ferrum verò micans minatur & terret: vide Deut. 32. 41. *Si acuero, vt fulgur, gladium meum*. Et Psal. 7. 13. *Nisi conuersi fueritis, gladium suum vibrabit*. Septimò denique, ad seuerissimam inimicorum Punitionem nõ aliud potuit excogitari sceptrum, nisi ferreum; vt per se patet.

2. Beneficentia. — *3. Æquitas.* — *4. Sapientia.* — *5. Patientia.* — *6. Comminatio.* — *7. Punitio.*

Alia prætereà mira proprietas inest virgæ ferreæ, si consideretur ferri cum magnete cognatio: sed de hoc dicam notatione sequenti; res enim digna est, quæ seorsum perpendatur. Quarè in hac notatione nil aliud reliquum est, nisi vt argumentis primæ expositionis faciamus satis.

Satisfit argumentis suprà adductis.

Ad primum Respondeo: loci ibidem allati, ferè omnes, licet primo intuitu vindictam sonent, procul dubio tamen agunt de mystica vindicta, de qua latè egimus in prolegomenis notatione 24. & 25. Illa vero Christi promissio, *in regeneratione, cùm sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel*, quamuis à plerisque ad diem iudicij referatur; mihi tamẽ valde probatur ea explicatio, quam Hilarius & auctor operis imperfecti in Matthæum tradunt; qui nõ de condemnatione impiorum in die iudicij; sed de potestate, quam Apostoli in Ecclesiæ gubernatione erant habituri, exponunt. Quod enim plerique Apostolos in die Iudicij iudicaturos explicant; si per comparationem intelligas, Niniuitæ etiam sic iudicabunt. Sin de accusatione exponas, non multũ tribues Apostolis; qui vt iudicaturi dicãtur, & in thronis tanquam iudices consessuri, non satis videtur eos esse accusatores, vel Christi assessores, aut etiam sententiæ promulgatores.

Matth. 19. 28. *Promissio Apostolis à Christo facta de confessione & iudicandi potestate, quo sensu intelligenda,*

Quare difficile est intelligere, qua ratione tanquam magnus honor tribuatur Apostolis, quòd sint in die iudicij iudicaturi duodecim tribus Israel. Si tamẽ de Ecclesiæ gubernatione exponantur Christi verba; magnum continent honorem, nempe supremam in Ecclesiæ administratione dignitatem. Et omnia sic maximè cohærent. nam regeneratio pro hominum renouatione, quæ per Euangelij prædicationem facta est, certissima est sacræ Scripturę phrasis; iuxta id Ioannis 3. 5. *Nisi quis renatus fuerit denuo*, &c. & ad Titum 3. 5. *Per lauacrum regenerationis*. Quæ regeneratio perfecta est, postquam Christus sedet ad dexteram Patris in sede maiestatis suæ. Prius enim, *nondum erat spiritus datus, quia Iesus nondum fuerat glorificatus*. Iam, *iudicare* in sacra Scriptura sæpissimè ponitur pro gubernare; & tribuum Israelis nomen ad Christianã Ecclesiam in Apocalypsi manifestè transfertur c. 7. Ad hæc, Apocal. 20. 4. de Episcopis Ecclesiæ post ligatum Satanam dicitur, *Vidi sedes, & sederunt super eas: & iudicium datum est illis*. quem locum non spectare ad diem Iudicij, sed ad gubernationem Ecclesiæ, ibidem constabit. Licèt autem in Ecclesiæ pace maior sit externa harum sedium auctoritas; Apostolorum tamen dignitas multò sanè fuit excellẽtior: quarè ipsi dicuntur sedisse in duodecim thronis iudicantes nouas veri Israëlitici populi tribus. Harum vero sedium maiestas Apostolorum morte non fuit terminata; sed creuit potiùs post eorum mortem. Nam magna, qua apud Christum pollent in cælo auctoritate & gratia, suis ad Deum assiduis precibus militantem Ecclesiam inde gubernant; atque ita Ecclesia ipsos veneratur, vt supremos principes, à quibus prosperum ac felicem euentum in rebus omnibus sperat.

Regenerationem pro spiritali hominum renouatione in sacris vsurpari.

Ad secundum, fateor virgã ferreã durissimum imperium denotari; sed sub eo loquutionis cortice nucleus latet suauissimus, vt iam explicuimus. Vnde etiam constat ad tertium, in quo nobis contextus obijciebatur. Neque enim nego contextum postulare, vt vasis confractio perualidam contritionem sonet; sed eiusdem contritionis, seu confractionis allegoriã, assero summum beneficium sępissimè in sacra Scriptura indicari. Alioqui non adeo placeret Deo cor contritum & humiliatum.

Ad quartum Respondetur, hebraicæ linguæ peritis esse manifestum, eosdem characteres hebraicos, quibusdam affixis punctis, significare *conteres eos*; alijs vero punctis appositis esse idem, quod *pasces*, vel *reges eos*. Et quidẽ Doctores aliqui, vt Eugubinus & Iansenius contendunt hebraicam vocem ijs punctis esse scribendam, quibus significat *conteres*, vt legunt Massoretæ. Quis tamen non videat, quantò æquius sit, vt credamus non solum Septuaginta interpretibus; sed etiam Ioanni, qui in Apocal. ter repetit, *reges eos in virga ferrea*, & græcè vtitur verbo ποιμαίνειν, quod significat *pascere* aut *regere*? Quod nõ ideò dixerim, quòd ad respondendum argumento, necesse sit significationem verbi *contero*, subterfugere; restat enim eadem difficultas in eo, quod mox subditur, *tanquam vas figuli confringes*. Videmus autem suprà eleganter vsurpari allegoriam validæ contritionis & durissimi imperii ad significationem summi beneficij, quod Christus celat sub seueritatis prætextu, qua suos familiares tractat. Nihilominùs tamen Ioannes nos docet, huius loci lectionem non esse, *Conteres eos in virga ferrea*, sed, *reges eos in virga ferrea*; quod miram in se continet elegantiam. sic enim significatur gubernationem fore pastoris & summopere hominibus benignam atque beneficam; quamuis virga aut sceptrum ferreum corporeis auribus sonet durissimum imperium & contritionem perualidam. & vt significetur etiam proprium sensum ab Spiritu sancto sub eo cortice intentum esse sũmi beneficij, quo Christus suos amicos afficit, dum eos eiusmodi gubernationi subijcit, cuius externa facies magnam præ se fert seueritatem & durissimum imperium. Ad hoc igitur prudentissimè fuit appositum verbum *pasces*, quod pastoris officium ac gubernationem in summum ouium beneficium significat; nec minùs eleganter cum verbo *pasces* coniungitur *virga ferrea*, quæ rigorem sonet. Idcircò Ioanni verbum *reges* siue *pasces* tantoperè placuit, vt illud cum virga ferrea cõiunctum ter repetierit. Atque vbi animaduertatur, virgam idem esse, quod sceptrum; simul etiam perspicietur appositè assumi verbũ, quod gubernationem significat, & cum nomine sceptri copulari. Cuius consideratio est, licèt alijs regibus sceptrum aureũ in manu depingatur (vt Assuero, Esther. 5. 2.) regi tamen cælesti & ipsius ministris congruentissimè virgam ferream attribui; vt significetur ingens Christi gloria, qui imperio in speciẽ durissimo suos gubernat; cùm tamen sit in summum beneficiũ eorum, qui tanquam vas figuli confringuntur. Atque ideo ter Ioannes repetijt (opinor) verbũ *pasces*; vt nobis planũ faceret, non esse ad rẽ significationẽ seuerissimæ sententiæ, quã Christus in extremo Iudicio cõtra suos aduersarios est laturus: illa.n. nõ iã erit sẽtẽtia pascẽtis eos, sed potiùs igni pascẽdos tradentis.

Conterere in Ps. 2. quo sensu accipiendum.

NOTA-

NOTATIO VIII.

In qua iterum agitur de virga ferrea; consideratis ijs, quæ ferro à magnete communicantur.

SECTIO I. *Subsequentis doctrinæ redditur ratio.*

VIDIMVS superiori notatione, Spiritum sanctum peculiares ferri proprietates attendisse, vt virgam ferream eligeret ad Christi imperij symbolum. Eos vero effectus, quos magnes in ferro mirum in modum operatur, consultò omisimus; visi enim sunt dignissimi, qui separatim in alia notatione considerentur. Illi igitur hîc breuiter proponentur à me; vtinam adeò dilucidè, vt res bene intelligatur. Nam si ita fiat, spero visurum lectorem, naturalem vim, & facultatem, quam naturæ conditor tribuit magneti, vt ferrum ad se traheret, & nautici sideris cognitionē illi daret: eò præsertim spectasse, vt virgæ Christi ferreæ symbolo nihil deesset ex his, quæ ad symbolicam perfectionem optari poterant; iuxta ea, quæ diximus in prolegomenis notatione 15.

Duo in Christi imperio ferreo in primis cōsideranda.

Vt igitur meum sensum exponam; aduerto, in durissimo Christi imperio per virgam ferream ipsi Christo adeo gloriosam repræsentato, duo in primis consideratione digna esse: alterum est efficacitas suauissima, qua homines ad se trahit; ita vt quod ipsos à Christo alienaturum fore videbatur, (nempe durum valde ipsius imperium) id ipsum occultâ quadam virtute ad Christum alliciat, ac trahat tanta vi ac suauitate, vt ipsemet Christus de se asserat Ioannis 12. 32. *Si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum.* Alterum est magna sapientia, quam manifestat Deus in hac durissimi imperij ratione; quæ scilicet, est abdita illa sapientia, de qua Paul. 1. ad Corinth. 2. atque illud ingens mysterium, quod Deus suo in pectore clausum tenebat, nec angelis reuelauerat; scilicet mysteriū multiformis sapientiæ (de quo ad Ephes. 3. 10.) quæ diuitias in paupertate absconderet, vitam in morte, in iniquitate æquitatem, & fortitudinem in imbecillitate, vt suprà latiùs explicauimus ex Nysseno. Hæc igitur duo, quæ tantopere in durissimo Christi imperio fulgēt; nimirum efficacitas suauissima, qua Deus homines ad se attrahit, & diuina sapientia quam retegit, dum eos per speciem durissimi imperij beat; hæc (inquā) duo voluit diuina prouidentia ad viuum exprimere in duplici facultate miranda, quarum vtramque magnes virgæ ferreæ communicat. Significatio autē adeò est elegans, vt hoc symbolum censeam nobilissimum inter omnia, quæ ex naturalibus rerū creatarum facultatibus sumi possint. Atque vt hæc significatio iucūdiùs percipiatur, opus est priùs animaduertere vtramque magnetis proprietatem, & quemadmodum eas ferro impertiatur. Deinde quantò magis emineant ambæ in ferro post magnetis contactum, quàm in magnete ipso. In hoc enim fundamento solidanda est symbolica significatio.

SECTIO II. *De duabus magnetis facultatibus seu viribus.*

Duplex in primis magnetis facultas.

Prima magnetis vis nauticum sidus indicare.

DVARVM magnetis proprietatum altera est nauticum sidus indicare, altera ferrum attrahere. Vt ergo exordiamur à prima; arbitror in ea cælestis ac diuinæ sapientiæ figuram ac symbolum cōtineri. Pro cuius intelligentia notandum est, in nautico indice siue acu, miram apparere sapientiæ imaginem. Nam quocumque siue loco, seu tempore (& si cælum vndique nubibus obducatur; & sol, luna atque sidera omnia abscondantur in nebula) nobis hic index designat non solùm mundi polos, sed etiā Orientis & Occidentis solis plagas, & omnium vētorum vias. Hanc verò admirandam sapientiā, ferrea acus mutuā accipit à magnete ex ipsius attactu. Ipsi tamen magneti innata est atque insita à natura

Nauticum indicem siue acum esse sapientiæ symbolum.

A mira illa sapientia, quam cum ferro communicat. Quare, si magnes aliquis in subereo cortice (qui instar sit lintris exiguæ) super vndas imponatur, protinus conuertit corticem, prout opus est; vt cæli polos & omnium ventorum plagas designet.

Magnes naturâ suâ cæli polos & ventorum plagas designat.

Hanc magnetis proprietatem priscis olim fuisse ignotam.

Ingenti hac & arcana vtilitate, plurima antea sæcula, caruit orbis noster; donec accessit tandem tempus, quod Deus æternâ mente destinarat, vt suaui Euangelij iugo subijceret insulas, prouincias, ac regna noui orbis cum alijs regionibus à nobis disiūctis. Tunc enim Diuina prouidentia, vt ad remotas insulas & priùs ignotas aditus pateret; vtque classes concionatorum & Euangelij ministrorum ad eas possent suum iter dirigere; occultam hanc magnetis

B proprietatem hominibus detexit; quod summi momenti fuit, ad longinquas Oceani nauigationes; id est, vt naues pelago se committere, & in altum inuehi auderent; & à terræ conspectu valde disiunctæ rectà cursum tenere ad eam insulam seu portum, qui multis leucarum millibus distet; idque per dies multos ac noctes, sine solis, sine lunæ, sine siderum conspectu.

Quando hæc magnetis natura in ipso deprehendi soleat.

Et vt clariùs constaret, reconditam hanc magnetis vim ideo fuisse à Deo retectam, vt maria omnia nauigari possent; congruentissimè fuit ab ipso Deo prouisum, vt arcanum hoc in magnete ipso non

C experimēto percipiatur, nisi cùm magnes in exigua veluti nauicula super aquam collocatur, vt suprà diximus. Atque hac ratione hominū industria mox addidicit, quod sibi ad nauigationē opus erat, nempe acum ferream nauticam in aliqua veluti parua lintre collocare; ne frequēs nauis iactatio, ipsius acus liberam conuersionem impediat.

Magnetis partem alteram directè ad septētrionem, alteram ad meridiem respicere.

Deinde notandum est, quemadmodum in eiusmodi acu ratio designandi varias ventorum regiones in eo sita est, vt ex duabus acus partibus extremis altera septentrionem respiciat, altera meridiem; ita etiam in quolibet magnete, esse quoddam punctum, siue ipsius magnetis particulam, quæ ad septētrionalem plagam se directè conuertat; alteram, quæ meridionalem è regione respiciat. Et quacum-

D que ratione magnes diuidatur, in quolibet frusto duo hæc puncta septentrionale & meridianum semper est reperire. Et quocumque modo ac situ constituatur magnes; vbi potest, protinus conuertitur ad suum naturalem situm; ita vt altero puncto septentrionem, altero meridiem prospectet. Qui autē huius artis apprime peritus fuerit, facilè in quocumq; magnete vtrumque punctum designabit; & ostēdet, vtrùm ad septentrionem, vtrùm ad meridiem respicere natum sit.

Quomodo magnes hàc polos respiciendi qualitatē nauticæ acui imprimat.

Notatu etiam dignum est, septentrionali parte magnetis illud ferri extremum contingi, quod meridiem spectare debet. Ratio verò est, quia ferrum iā contactum eodem manet nutu atque pondere, quod

E illi magnes communicauit. Atqui certum est (si magnetis septētrio septentrionem mundi aspiciat, atq; ea ex parte illum cuspis acus cōtingat) cuspidem illam lapidis septentrioni obuersam, ad mundi meridiem aspicere. Sit enim magnes lapis quadratus, cuius punctum, A sit ipsius lapidis septentrio mundi septentrionem respiciens, & punctum, B. meridiem spectet: tunc cuspis acus, quæ punctum, A contingit, eo ipso meridiem mundi necessariò spectat. Et hæc de prima virtute magnetis, quæ consistit in polorum mundi certissima designatione.

Altera magnetis virtus ferrum ad se trahere.

Altera magnetis virtus est ferrum ad se trahere: in qua mirè elucet infinita Dei charitas. Proprius enim diuinæ charitatis effectus est, homines ad se attrahere & sibi vnire; nec propriè charitas reperitur, nisi erga personas rationis participes. Si igitur magnes est inter omnes lapides sapiens (vt iam vi-

A dimus) atque eam sapientiam impertit ferro, quod ad magnetis naturam propriùs accedit; quid potuit ad Dei bonitatem & charitatem indicandam, magis appositum effingi, quam singularis ea virtus, quæ à Deo magneti insita fuit; vt ferrum ad se traheret, secum vniret, & quolibet ferret? Nullum aliud metallum præter ferrum trahit magnes: ferrum enim est illi quasi cognatum, & solùm capax illius sapientiæ, quæ in magnete reperitur; quod est esse veluti aptum ad disciplinam & ad cælestem doctrinam perdiscendam.

Quò ferrũ læuius, cò magis aptũ, vt à magnete trahatur.

Deinde quantò ferrum tersius ac læuius est, tantò est magis dispositum, vt cùm magnete vniatur. Quo innuitur, animum, quantò magis fuerit ab omni scelere purus & immunis, & virtutum splendore conspicuus; tantò esse aptiorem, vt illum Deus secum arctissimo charitatis vinculo copulet.

Magnetem præsente adamante, ferrum dimittere, nec ad se trahere, putarunt veteres; alijs item vim suam amittere. Vtrunque falsò. Vnum ignẽ hac virtute magnetem priuare posse & quomodo. Symbolica prædictorũ significatio.

B Veteres existimabant, magnetem præsente adamante dimittere ferrum, nec illud ad se attrahere. Verùm adamantes, quos hodie nouimus, hac potentiâ carent. Commentitium est etiam, quod nonnulli asserunt de allijs. Vnus ignis virtutẽ hanc magneti detrahere potest. Licèt enim ferrum per mediam flammam, magnetis vnionem appetens, ad eam aduolet: si tamen ferrum sit candens; non trahitur à magnete, donec refrigeretur. Si magnes etiam accẽdatur & ignescat, omnis illi virtus penitus deperit; ita vt deinceps ferrum attrahere non valeat. Nam magnetis virtus consistit in subtiliori quadam substantiæ parte, quæ igne omnino exhalatur & in fumum abit. Horum autem significatio huiusmodi est. In primis si quondam tyrannis (quæ per adamantem denotari potest) aut etiam rusticitas per allia denotata gloriabatur, se abstrahere homines à vera fide & religione, qua cum Deo coniungũtur; postea per Christi passionem ac mortem homines verè iam dicunt, Rom. 8. 35. *Quis nos separabit à charitate Christi?*

C Secundò innuitur diuinam charitatem esse amorem spiritualem; illum verò, qui spiritualis non sit, non charitatem esse, sed sordes potiùs ac fœditatem. Atque ita consumptâ subtiliori illa magnetis substantiâ, quæ est quodammodo spiritualis; nulla illi remanet virtus, nec ferrum ampliùs trahit, neque deinceps magnes dici meretur: atque adeò Dei charitatem nõ repræsentat. Ignis autem figurat id, quod spirituali substantiæ contrarium est; vtpote quam in magnete consumpsit. Et quemadmodum ferrũ, dum est ignitum, à magnete non trahitur: ita homo, dum in animo affectus spiritui contrarios admittit, à Diuina charitate non trahitur. Vbi tamen aduersus ille affectus refrixit; mox redditur aptus, vt à Deo alliciatur atque trahatur.

D Tertiò, quòd ferrum per medias flammas ad magnetis vnionem properet (priusquàm ignescat) ostẽdit; quod ex se contrarium spiritui videtur, dum animam non occupat, minimè illi inhibere spiritualem cum Deo coniunctionem; at cùm contrarius ille affectus in animæ consensum irrepsit; protinus vnionem cum Deo dissolui.

Platonis locus de magnete.

E Denique placuit hîc adijcere Platonis locum in Ione siue Iliade, vbi Socrates ad Ionem sic ait: *Diuina vis te mouet, quemadmodum in lapide magnete. Nam & hic lapis non solùm ipsos annulos ferreos trahit; sed etiam vim annulis indit, vt idem hoc facere possint, quod lapis; alios scilicet annulos trahere. Vnde aliquando longa admodum ferri annulorum catena efficitur, dum alij ex alijs pendent. Omnibus autem his ex illo lapide vis applicatur. Sic verò etiam Musa* (hanc ille spiritum quemdam diuinum esse supponit) *numine quidem afflatos ipsa facit: dum autem per hos numine afflatos alij afflantur, catena dependens connectitur.* Hæc Plato; quorum applicationem spiritualibus viris expendendam relinquo.

SECTIO III. *Virtutes magnetis in ferro magneti coniuncto multò magis apparere, quàm in magnete ipso.*

IN duabus magnetis facultatibus suprà dictis manifestè cernitur, magnetem esse symbolum sapiẽtiæ cum bonitate in Dei natura coniunctæ. Illa enim cælestis sapientiæ & ingentis bonitatis atque charitatis repræsentatio magneti naturalis est: atque adeò optimè indicat sapientiam & bonitatem proprio in fonte existentes, id est in diuinitate, cui summa sapientia ac bonitas naturales sunt. Mirum tamen est, has easdem virtutes tam sideris nautici indicandi, quàm ferrum attrahendi, in ipso magnete, si ab instrumento omni separatus sumatur, non valdè apparere: in ferro tamen quod ipsi magneti fuerit applicatum & ipsius instrumentum effectum, maximopere easdem virtutes eminere. Quod ampliùs adhuc declaretur oportet. Vis conuertendi se ad septentrionem, quamuis magneti insita sit à natura, multò clariùs & euidentiùs in ferro magnete contacto aspicitur. Vt enim solus magnes absque ferro nobis septentrionem designet, multo labore opus est; & difficilè valde erit solo magnete absque ferro rectum nauigationis tenere cursum; & dignoscere quam in partem iter dirigendum sit. In ferrea tamen virgula, quæ magnetis virtutem participauerit (siue sit acus nautica, siue acus vulgarium horologiorum) adeò est patens & clara hæc virtus, adeò facilis ipsius vsus; vt conspecta acu, nullo negotio quilibet, quà sit nauigaturus, deprehendat. Et in obscurissima nocte, quantumuis densissimis nubibus cælum sit obductum, distinctè perspicietur, quæ sit meridionalis mundi pars, quæ septentrionalis, quæ orientalis, & quæ occidentalis; quæ demum sit propria cuiusque venti plaga. Quanta igitur est, quàm magna & admirabilis hæc sapientiæ cælestis imago, quæ mihi designet in summa obscuritate omnem cæli situm; &, quâ sol oriatur, vbi occidat, veluti digito certissimè demonstret?

Vtranque magnetis virtutem in ferro illi adiuncto multò maiorẽ inesse.

Quod ad alteram spectat proprietatem trahendi ferrum, licèt ea etiam magneti naturalis sit, nec ferrum illam ex se habeat, sed à magnete mutuatam; vbi tamen ferrum cum magnete coniungitur, mirũ valde est, quantò maior inde sequatur effectus, & quantò ponderosior ferri vis trahatur ac tollatur. Quidam existimauit magnum satis esse, si magnes ferro armatus atque adiutus, ferri pondus triplo maius ad se trahat, quàm magnes inermis, id est, sine ferri adiumento poterat. Id quod vt rem miram & animaduersione valde dignam literis consignatũ reliquit. Ego tamen experientia edoctus didici, à magnete ferreâ virga bene applicatâ munito, non tantùm triplo maius pondus, sed etiam centuplo eleuari. Est apud me magnes, qui absque vllo ferri adiumento, vix quinque vncias ferri attollit: si tamen virgâ ferreâ applicatâ adiuuatur, plusquàm ducentas ferri vncias eleuat. Et exiguo alicui magneti, qui inermis vix duas ferri drachmas potest attollere, exigua etiam virgula ferrea adiuncta, plusquàm ducentas drachmas ad se trahit. Hoc discrimen inter exiguam ferri vim, quæ ab inermi magnete attollitur, & aliam multò maiorem, quam ferrum magneti admotum eleuat, multò maius & mirabilius est; si ferrea virgula, quæ illius tractionis est instrumentũ futura, in magnete includatur, perforato scilicet lapide à septentrionali parte ad meridionalẽ (quæ duo sunt puncta in quibus magnetis vis efficacior existit) & ferrea virgula, veluti clauo, per foramen penitus adacta. Sic enim tantopere vis magnetis augetur, vt maximam videntibus pariat admirationem. Id quod eodem ferè modo accidit, si magnes in duas partes discindatur, & inter vtramque ferrea veluti tabella vtrique parti æqualiter admota collocetur. Magnetem hac ratione dispositum memini me apud excellentissimum Castellæ Comitẽ (vulgò Stabilem) vidisse; qui magnes, cùm absque ferri adminiculo, vix tres aut quatuor vncias attolleret; applicatâ tamen & interiectâ ferreâ tabellâ, tantum attollebat ponderis, vt ad talentum Hispanum (vulgò *arroba*,) parum illi deesse videretur. Atque eo studio, quod in magnetis natura curiosè indaganda collocaui, (in huius symbolicæ significationis obsequiũ) certam auderem præscribere rationem; vt magnes, qui sine ferri adiumento vix libræ pondus attollebat, adiuncto ferro facilè centum pondium siue cẽtũ libras tollat. Et vt alijs naturæ arcanis, diligẽter à in magnete obseruatis supersedeam; quiddam interim aduertisse contentus ero; vt clarè perspiciatur ferrum magneti applicatum, ferreum ad se pondus

Quantò maius põdus ferrum magnete contactum quã magnes ipse attollat.

trahere

Ferri à magneti adiuncti, si aliud ei ferrum admoueatur, magnetem deserit, ac ferro applicito adhæresit.

trahere multò maiore vi, quàm trahit magnes. Ferro enim, quod sibi magnes attraxit & coniunctum tenet, si ferrum alterum propè admoueatur; primum illud magnetem, cui adhærebat, deserit; & applicito ferro adhæreſcens, illud sequitur: quasi dicere quodammodo videatur, sibi magnetem præcipere, vt quanuis eum derelinquat, admotum denuo ferrum comitetur. Quod si attentè id consideremus; & si ferrum à magnete per speciem separetur, non tamen omnino remouetur ab illo. Nam remanet intra sphęram virtutis magnetis, atque ideo ferrum aliud quæritat. Lapidis enim virtus, cui subiacet ferrum, illud impellit & cogit, vt ferrum alterum sequatur.

Sectio IV. *Applicatio prædictæ philosophiæ ad significationem mysterij cui deseruit.*

Mystica magnetis, eiusque proprietatum significatio.

SI magneti naturale est sapientiam ac bonitatem repræsentare; nemo nesciat quàm congruens symbolum diuinitatis sit, cui infinita sapientia naturalis est; & similiter bonitas, qua creaturas suas ad se allicere, ac trahere contendit. Manifestum est autem ferrum naturâ suâ esse magneti quodammodo cognatum. Quare lapidis huius virtus, qua ferrum ad se trahit, secum copulat; & nautici sideris scientiam ac vim attrahendi aliud ferrum illi impertit; appositissimè deseruit ad significandum, quemadmodum Deus eos, qui sunt rationis participes, atque adeò diuinæ naturæ cognati, trahat ad sese, coniungere secum conetur, & suæ sapientiæ ac bonitatis eos participes efficiat. Et verò rationales animas ex Dei esse genere affirmat Paulus Actor. 17. 28. *Ipsius enim & genus sumus*. Atque ex hac hominum cognatione cum diuina natura, sequitur eos esse habiles & aptos ad disciplinam, & cælestis sapientiæ capaces. Et vt ostenderet Deus, nihil se de rebus alijs creatis, præ rationali natura curare; voluit vt magnes nihil aliud ad se traheret præter ferrum, quod est illi cognatum; & ipsius disciplinæ capax.

Si hoc igitur statuatur, per magnetem scilicet diuinam naturam figurari, & humanam per ferrum; quis non videat incarnationis mysterium mirificè indicari in ferro, quod sit magneti intimè coniunctum, & illi vt instrumentum deseruiat ad suam virtutem manifestis argumentis declarandam. Licèt enim diuina natura sit bonitatis & sapientiæ fons; verùm infinita hæc eius virtus ante altissimum incarnationis mysterium sua opera quasi quibusdam limitibus circumscribebat. Postquam autem humanam naturam sibi vnionis vinculo copulauit; per illam quasi instrumentum coniunctum immensam suam virtutem summopere ostendit; dum hominibus affatim communicauit cælestem illam sapientiam, charitatem ac sanctimoniam, qua ipsi cum Deo & inter sese consocientur. Hæc certè sapientiæ & bonitatis communio, qua Deus per Christum homines diuinis hisce opibus locupletauit, haud dubiè est centuplo & millecuplo maior; atque adeò infinitum habet excessum, si cum eo, quod ante incarnationem generi humano communicauerat, comparetur. Nec fieri vsquam potuit, vt tantum hoc, tamque infinitum discrimen integrè magnes ac ferrum figurarent. Enimverò vt hoc per symbolum indicaretur, nihil potuit esse congruentius, quàm excessus, quo ferrum magneti vnitum superat ipsum magnetem in alio ferro trahendo, & in cælestis virtutis sapientia ostentanda.

Diuinæ sapientiæ thesauros asserit Paulus in Christo esse absconditos ac depositos, vt ipse hominibus atque angelis eos impertiatur; & simul patefaciat ea, quæ Deus antea reserare noluerat. Quam ad rem elegantissimè videmus in ferro cælestis sapientiæ repræsentationem multò magis, quàm in ipso magnete manifestam. Quòd si acus nautica eo esset artificio elaborata, vt ferro magnes esset inclusus quasi anima: næ multò euiden-

A tior & efficacior esset vis, qua sideris notitiam & cælestem illam sapientiam nautis indicaret. Christi ergo humanitas est veluti ferrum, quod intimè est cum diuinitatis magnete vnitum, atque ipsius sapientiam integrè participat; eamque admirabili virtute retegit, & ostendit.

Homines autem ad se trahere & sanctificare, licèt proprium diuinæ naturæ sit; constat tamen ex sacra Scriptura, ante incarnationis mysterium, id parcè admodum ac modicè fuisse à Deo in hominibus præstitum. Posteà verò tantus fuit, tam copiosus & abundans effectus eiusmodi subsequutus, vt Christus Dominus meritissimè dixerit, *Omnia traham ad me ipsum.*

B Integram tamen Christi sententiam repetamus oportet, *Ego, si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum*, Ioan. 12. 32. Hoc enim fuit reseruasse Christum clarissimam suæ virtutis demonstrationem, vt esset suæ passionis effectus. Et quidem, quod videmus in magnete tollente ad se ferrum ac trahente, id nobis quasi quibusdam vocibus videtur dicere, hunc lapidem fuisse productum, vt miram illam Christi sententiam symbolicè exprimeret. Magnam porrò Christi virtutis demonstrationē, vt suæ mortis effectum fuisse reseruatam; id etiam figuratur in ferro cum magnete vnito, vt ipsius virtutis instrumento. Vt enim præstantior sit effectus, opus est vt ferrum virgæ figuram habeat, alioquin multò minor effectus erit. Sin ferrum in virgæ figuram sit extentum, & optimè magneti adiunctum: admirabilis est virtutis magneticæ ostensio & demonstratio; idque non solùm in magna ferri vi ad se trahenda, sed etiam in nautici sideris scientia illi communi-

C canda. Quod enim ferrum ad se magnes trahit, eidem miram hanc scientiam impertit. Quid ergo est ad magnum ferri pondus trahendum, oportere, vt instrumentum coniunctum, virgæ ferreæ formam habeat, quæ sit magneti optimè applicata & valdè subiecta? Respondeo, huius significationem esse illam ipsam, quam Christus illis verbis explicuit, *Ego, si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum.* Nam, vt superiori notatione vidimus, virga ferrea durissimum indicat imperium. In Christi autem passione ac morte cùm fuit exaltatus à terra, ostendit Deus vt in exemplari, quali ratione cum suis amicis se gesturus esset, scilicet per speciem durissimi imperij. Quem enim vnquam Deus tanta seueritate tractauit, atque Christum. In ipso igitur Christo mirandum in modum demonstrauit suum

D imperium (in quo singulariter gloriatur) esse virgam ferream. Et statim hac eâdem virgâ suæ virtutis efficaciam mirificè ostendit in sapientiæ ac sanctitatis cum hominibus communione; dum eos diuino suo spiritu docuit, ac sanctos effecit. Et quoniam Christi humanitatis ferrum adeò se diuinitatis magneti subiecit, & in virgæ ferreæ formam extendit, ac se formam & exemplar maximæ seueritatis cōstituit, quam Dei amicos subire oportet; propterea gentes omnes traditæ sunt illi in possessionem, atque concessum vt eas virga ferrea gubernaret, id est imperio durissimo & Christo ipsi gloriosissimo.

Et verò admiratione dignum est, Deum per Christi tormenta ac mortem ad se attraxisse homines. In quo edocemur, si Deo placere velimus, necesse esse, vti Christum imitemur, & nos in cruce extendamus, vt ferrum ad virgæ similitudinem extenditur.

E Ecquis animalis homo non diceret, propositâ Christi cruce homines à Deo esse deterrendos; ne ab eo tractarentur, vt Christus fuit tractatus? Id tamen maximè est mirandum, non solùm homines à virga ferrea trahi, sed etiam id efficacissimè & suauissimè effici: vtrumq; enim explicatur eo verbo, *Omnia traham ad me*, vt rectè Augustinus expendit.

Magna huius suauitatis pars ostenditur in ea efficacia, quam adhibet Christus, vt homines se mutuò ament. In hac enim magna proximi charitate apparet ingens suauitas, qua Deus ad se homines trahit. Quod vt significetur, aptissimum est quod in ferro accidit; cui veluti præcipit magnes, vt illum relinquat, & coniungi cum alio ferro contendat. Nec tamen id est à magnetis virtute separari, sed cum ea magis vniri (vt suprà explicauimus.

Quod

Matt. 5.24. Quod idem est, atque illud quod Christus ait; *Si offers munus tuum ad altare; & ibi recordatus fueris, quòd frater tuus habet aliquid aduersum te; relinque ibi munus tuum ad altare, & vade priùs reconciliari fratri tuo*, &c. Suauitas insuper Christi legis, apparet in eo, quòd suam legem vniuersam ad proximi charitatem reduxerit. Nam hoc est præceptum Christi, vt diligamus inuicem; & *qui diligit proximum; legem impleuit.* Rom. 13.8. Qua charitatis demonstratione Christus magna vi homines ad se corripit, ac trahit; quemadmodum ferrum magneti adiunctum, quodlibet aliud ferrum trahit.

Quod autem de Christo hactenus diximus, de viris etiam apostolicis suo modo intelligendum est; quibus dat Deus virgam, quod est animarum imperium illis tradere. Licèt autem non adeò sint cum diuinitatis magnete coniuncti, vt Christus; ad Christum tamen accedentes, duas illas virtutes admirabiles ab eo accipiunt, quas alijs permultis ipsi communicent, vt in magnete lapide repræsentari videmus: qui non solùm virtutem, quam habet sibi intimam trahendi ferrum, communicat illi, quod ipsi vt præcipuum instrumentum, coniunctissimum est; sed cuiuis etiam alij ferro quod ad illud, quod erat coniunctius, proximè accedat: & eò magis, quò magis ad coniunctum instrumentum adhæserit.

Ex dictis cernitur, ad virgæ ferreæ symbolicam perfectionem, repræsentantis regiam Christi potestatem, valdè esse considerandas duas illas vires seu proprietates, quas ferrum à magnete participat: nec minores Deo deberi gratias ob ingens beneficium, quo Philosophiam symbolicam affecit; & ob spirituale solatium quod animis affert magnetis consideratio, quàm ob maximam vtilitatem nauigationi

A & hominum commercio magnetis proprietatibus allatam.

His addo, eundem vsum virgæ ferreæ magnete contactæ; qui tanti est ad nauigationem momenti, esse etiam ingentis emolumenti ijs, qui miram huius lapidis naturam attentè perpenderint; vt spiritualem inde institutionem, & virgæ Christi ferreæ exaltationem eliciant. Primò enim, vt in tumentis maris vndis, præsertim in media obscuritate & sæuientibus procellis permagni refert ad id iter rectè prosequendum, ferreæ virgæ (id est, nauticæ acus) gubernationi se subijcere: ita qui se virgæ ferreæ Christi subiecerit, agnoscens id ipsum, quod durissimi imperij speciem habet, esse veluti acum, nauticam, quæ rectà ad felicissimum gloriæ portum dirigat; næ ille sapit: secus verò desipit. Atque hoc durum Christi imperium, hæc virga ferrea, hæc nautica acus est, quæ Petri nauem, id est Catholicam Ecclesiam, ad eam felicitatem adduxit, quam per ipsas tribulationes consequuta est.

Denique quemadmodum post cognitam ingentem illam virtutem acus nauticæ, quam ex magnetis contactu accepit; nulla iam est insula, quantumuis distans atque longinqua, quò nauigationis cursus feliciter dirigi non possit: sic etiam Petri nauis, id est Romana Ecclesia, & concionatores Euangelici, qui ipsius sunt ministri, cum spirituali acu nautica, id est, cum virga ferrea, quam eis Christus concedit, ad quascunque nationes remotissimas, ad Antipodas ac nouum orbem felicissimè nauigant, Christi Euangelium promulgaturi, & quibuslibet procellis superatis gentes vniuersas subijciunt ipsius Christi ditioni; cui cum Patre & Spiritu sancto sit sempiterna gloria.

COMMENTARIVS.

Vers. 28. *Quæ sit stella matutina.*

ET DABO ILLI STELLAM MATVTINAM.] In virga ferrea nemo est, qui non videat, manifestè alludi ad psalmum secundum. Stellam autem matutinam, ad quam hîc alluditur, abscondisse videtur nebula: scribitur enim Ecclesiastici 50. 6. *Quasi stella matutina in medio nebulæ.* Et cùm, meo iudicio, ad eum locum fiat allusio in præsenti; nemo tamen est interpretum (quos ego quidem viderim) qui eò respectum esse notauerit, neque eius loci in huius explicatione meminerit. Quod verò hîc non fiat stellæ matutinæ mentio, sine respectu ad aliquem veteris testamenti locum, negauerit nemo; qui animaduertat vix esse aliquod symbolum in Apocalypsi, aut ne vix quidem, in quo non alludatur ad aliquem veteris instrumenti locum. Verùm non semper constat de loco eiusmodi, ad quem alludatur; vt in septem tonitruis capitis decimi; in quibus nemo hactenus aduerterat, alludi ad psalmum vigesimum octauum, vbi septies vox Domini repetitur. In præsenti ergo alij putabant respici ad illud Isaiæ 14. 12. *Quomodo cecidisti de cælo Lucifer?* atque ita explicabant, *dabo illi stellam matutinam*, id est, Dabo sub eius potestate dæmonem. Ita Andreas & Aretas. Alij credebant perstringi hîc locum Iobi 38. 32. *Numquid producis Luciferum in tempore suo?* Sic Gregorius ibi. Alij ad Balaami prophetiam referebant Numerorum vigesimo quarto 17. *Orietur stella ex Iacob.* ita Ambrosius hic.

De huius loci allusione, aliorum placita.

D

E

Auctoris sententia.

Huiusmodi tamen allusiones non satisfaciunt. Andreæ quidem & Aretæ allusio violenta est. Hîc enim locus respondere debet ijs, quæ Christus de semetipso ait, Apocalypsi. 22. 16. *Ego stella splendens & matutina.* Est enim planè violenta, *dabo illi stellam*, id est, *subijciam illi stellam*. Allusio ad Iobi locum non subsistit. Quia Iobi trigesimo octauo, hebræa non designat Luciferum, sed in communi signa cælestia: stellæ verò prophetiæ Balaami deficit appositum *matutinæ*. Itaque allusiones hactenus notatæ non sunt verisimiles. Quare videtur certa esse allusio huius loci ad id Ecclesiastici 50. 6. vbi expressè legimus, *Quasi stella matutina.*

Stella matutina nomine de quo sit sermo apud Ecclesiasticum.

Duo tamen contra hoc obijci possunt. Primum, in Ecclesiastico sermo est de Simone Oniæ filio; non de Christo nec de beneficijs ab eo in viros Apostolicos collatis. Secundũ, pro stella matutina in Ecclesiastico, legitur ἑωθινὸς, ab ἠὼς, quod propriè significat aurorã: in præsenti verò legitur πρωϊνός, à πρωΐ, id est, *manè*. Ad primum tamen respondeo, quòd locus ille Ecclesiast. loquatur de Simone

Oniæ

A Oniæ filio, minimè obstat allusioni. Nam similiter de Eliacim regis Ezechiæ ministro sermo erat
Isaiæ 22.22. cùm dicitur, *Dabo clauem domus Dauid super humerum eius*; & tamen haud dubiè alluditur ad
eum locum, Apoc.3.7. vbi de Christo dicitur, *Qui habet clauem Dauid.* Quin elegantiæ plenum est, quòd
Apocalypsis Christo tribuat elogia, quæ in veteri Testamento alijs fuerant priùs attributa. Quo no-
bis planum fit, sacros vates, & veteris Testamenti scriptores, dum præterita tangunt, ad futura respi-
cere, id est ad Christum & Christianam Ecclesiam, vt docet Augustinus. Ad secundum respondeo; si
sumatur comparatio (vt conuenit inter omnes) à Veneris stella; idem est, siue appelletur ἑωθινὸς, siue
πρωϊνὸς; nam nomen *manè* ad auroram se extendit eo modo, quo Ioannes in Euangelio loquitur.
cap.21.1. *Manè cùm adhuc tenebræ essent.* Et fortè vt vox πρωϊνὸς, vsurparetur, quæ ponitur in Apocalypsi,
respectum fuit ad propriam significationem Hebraicę vocis, quæ in Ecclesiastico erat. Constat enim
eum librum priùs Hebraicè fuisse scriptum. Verùm quidquid de hoc sit; vt clarior appareret allu-
sio, non sine diuino consilio vtrobique Vulgatus posuit stellam matutinam. Et certè illud Simonis
Oniæ filij elogium omnino Spiritui sancto placuit ad Christum transferre. Ibi enim coniunguntur
B tres comparationes, *stellæ matutinæ, lunæ,* ac *solis*: quæ omnes Christo in Apocalypsi tribuuntur; vt ex
alijs locis constabit. Hæc de allusione. Et vbi ad locum aliquem alluditur, vix potest verus sensus
cognosci, nisi sciatur ad quem locum fiat allusio.

Eapropter, varij sunt in hoc loco explicando interpretes. Quidam enim exponunt de Dæmone;
vt Andreas & Aretas. Alij de Christo; vt Primasius, Ambrosius, Beda, Pannonius, & Anselmus, & Ri-
bera. Alij de Angelo custode; vt Dion. Carthusianus. Alij de gloria animæ ante corporis resurre-
ctionem; vt Richardus & Rupertus. Alij de ipsa resurrectione corporum; vt Haymo & Lyranus.
Alij de luce in corde fidelium; vt Aretas & Glossa. Alij de participatione gloriæ Ioannis Baptistæ &
Eliæ; vt Aretas. Alij de dono præscientię; vt Ioachimus. Alij de clara rerum diuinarum intelligentia,
& sacræ Scripturæ intellectu; vt Gagneius, & Serranus. Alij denique de inuisibili (siue aliquando vi-
sibili) Christi apparitione, qua Sanctos viros animam agentes consolatur; ita Ribera.

Veram tamen expositionem esse existimo, vt viro Apostolico in hac vita spondeatur in medijs *Quid in*
calamitatibus ac persequutionibus maximum à Deo solatium spe certissima Ecclesiæ prosperitatis *stella matu-*
& ingentis fructus, quem Deus ex illius prædicatione percepturus est. Et in primis iuxta hunc sen- *tinæ præmio*
sum verissimè dicitur Christus esse stella matutina; scilicet quia in ipsis persequutionibus suos con- *promittat*
C solatur certissima spe solis quàm mox orituri; id est, prosperitatis breui subsequuturæ. Atque in hoc *Christus.*
sensu conueniens valde fuit, vt Christus in fine Apocalypseos veluti breui totius libri epilogo de se
ipso assereret, *Ego stella splendida & matutina.* Nam totus hic liber eò tendit, vt Christianæ Ecclesiæ tunc
vehementer afflictę promittatur, illam non multò pòst, Romani Imperij victoriâ gloriosissimè frui-
turam: atque ad hoc Christus suam interponit fidem; affirmans, se per libri huius reuelationem esse
suæ Ecclesiæ veluti stellam Veneris, quæ solis claritatem non procul distare nuntiat.

Deinde, quod Christus generatim de se ait, propter huius libri prophetiam; hoc ipso affirmatur
hîc viros Apostolicos maximè frui. Cùm enim Dei opem in animarum conuersione experiantur;
& videant per ipsas oppugnationes, fideles longè lateque propagari; ipsamet Diuinæ opis experien-
tia eos maximopere solatur, & securos de futuro successu facit. Et quidem hac in re aliud multò est
per speculationem tantùm loqui, aliud reipsa experiri, & quasi manibus contrectare. Ad Dei autem
prouidentiam spectat, vt solatium hoc ac voluptatem illi abundantiùs capiant, qui in vinea Domini
intensiùs laborant. Christus itaque, vt stella matutina; qui in laboribus, felicitatis spe suos solatur,
D hoc munere præcipuè fungitur cum viris Apostolicis prædicationis muneri destinatis; qui cùm ar-
dentiùs Ecclesiam ament, ideo plus ceteris de ipsius felicitatis spe lętantur. Apparet hoc maximè in
Ioanne, qui se ad Angeli pedes iterum atque iterum vt eos oscularetur, abiecit, præ gaudio quo fuit
cumulatus certissima illa spe, quæ de Christianæ Ecclesiæ felicissimo progressu fuit sibi ab ipso An-
gelo iniecta.

Tertiò, hunc sensum comprobat contextus illius loci Ecclesiastici cap. 50.6. vbi dicitur, *Tanquam
stella matutina in medio nebulæ* (vel *in medio nubis*) & verba illa, *in medio nebulæ*, ostendunt, opinor, in diebus
nubis atque caliginis, id est, cùm populus magna aliqua calamitate erat afflictus, ingenti tamen fuis-
se solatio, quòd Simonem filium Oniæ Pontificem haberent; cuius virtute atque pręsidio securi red-
debantur de felici rerum euentu, quo erant citò fruituri. Quemadmodum Veneris stella, etsi nox
sit obscurissima, cùm apparet, certam iniicit spem, solis ortum non procul abesse.

Atque vt hunc effectum, quemadmodum & reliquos in præmiis harum epistolarum propositos, *Stella ma-*
ad sacram communionem in Eucharistia; vel ad communionem, quam vocant, spiritualem, refera- *tutina ad*
E mus; cùm Christus ait, *Victori dabo stellam matutinam*, idem est ac dicere; si ad me accesserit, efficiam vt *Euchari-*
in ipsius corde Lucifer oriatur, id est, vt mente ipse persentiat incredibile solatium certior redditus *stiam ap-*
de magnæ vineæ, in qua laborat, felicitate futura. Non ago nunc de spe, quæ iusto inest potiendi in *plicatur.*
cælo diuina claritate: in his namque symbolis respicitur ad capitis primi visionem; in qua solis cla-
ritas fuit symbolum eius felicitatis, qua fruitura erat Ecclesia Christiana in hac vita. Vnde Veneris
stella, quæ solis aduentum prænunciat, debet esse certissima spes illius magnæ prosperitatis. Atque
hæc erat promissio ad Thyatirensem Episcopum maximè idonea, vtpotè cui præcipiebat Christus,
vt se totum Gentium prædicationi consecraret.

CAPVT III. PARS I.

Quæ est Epistola ad Episcopum Sardensem, & sub eius persona ad fideles improbos, id est, proiecta ad scelera audaciæ.

TEXTVS.

Vers. 1. ET Angelo Ecclesiæ Sardis scribe; Hæc dicit, qui habet septem spiritus Dei & septem stellas: scio opera tua, quia nomen habes quòd viuas, & mortuus es. B

2. Esto vigilans & confirma cetera, quæ moritura erant. Non enim inuenio opera tua plena coram Deo meo.

3. In mente ergo habe, qualiter acceperis, & audieris: & serua, & pœnitentiam age. Si ergo non vigilaueris, veniam ad te tanquam fur; & nescies, qua hora veniam ad te.

4. Sed habes pauca nomina in Sardis, qui non inquinauerunt vestimenta sua: & ambulabunt mecum in albis, quia digni sunt.

5. Qui vicerit, sic vestietur vestimentis albis; & non delebo nomen eius de libro vitæ; & confitebor nomen eius corã Patre meo, & coram angelis eius. C

6. Qui habet aurem audiat, quid Spiritus dicat Ecclesijs.

COMMENTARIVS.

Vers. 1. Quorsum huius epistolæ initiũ à septẽ Dei spiritibus & à septem stellis ducatur?

HÆC DICIT, QVI HABET SEPTEM SPIRITVS DEI ET SEPTEM STELLAS.] Quid significent septem spiritus Dei & septem stellæ, vidimus cap. 1. Hîc enim explicandum est quorsum vtatur Christus hac periphrasi in epistola ad Sardensem? Ad quod respondeo, Sardensem Episcopũ, vt posteà dicemus, esse in lethali peccato; quia debitum officium minimè præstabat. Nec enim vigilabat in sui gregis custodia, sed eius curam abiecisse prorsus videbatur. Quod ergo Christus illi persuadere conatur (vt ex ipsa constabit epistola) est, vt oculos aperiat, & attentè consideret sui muneris obligationes, & ad eas implendas enitatur. Atque ad hanc intentionem illi explicandã optimè asserit Christus se habere septem spiritus & septem stellas. Primùm enim septem spiritus Christi proponunt ob oculos Sardensi Episcopo, quonam modo deberet suam Ecclesiam regere ad imitationem Christi, cuius septem spiritus sunt, Virtus, Beneficentia, Aequitas, Sapientia, Patientia, Comminatio, & Seueritas. Et quemadmodum in his septẽ spiritibus optimæ gubernationis perfectio sita est; ita in illis, vt in limpidissimo speculo omnes suos defectus Episcopus conspicere poterat: qui non solùm non se constantem & sapientem exhibebat; sed etiam ouium curam omnino deposuisse videbatur: & nec se illis beneficum neque æquum præstabat; non earum inscitiam patienter (prout opus erat) tolerabat; non ijs minas à Deo intentas ponebat ob oculos; non cum ijs vnquã debita seueritate vtebatur. Iam si in his omnibus aut ex toto, aut magna ex parte Episcopus negligenter se gerebat, neque officiũ, vt par erat, præstabat; atque adeò si ab eo expetebatur, vt se totum ad Christi veri pastoris exemplum conformaret; quid aliud congruentius illi potuit proponi, quàm septem spiritus Christi? Quòd verò septem stellæ septem spiritibus addãtur, idem est ac si illi Christus diceret; idcirco te Episcopum constitui, vt in septẽ gubernationis spiritibus me imitarere: ideò te tantæ dignitati præfeci; ideò te honore, auctoritate, ac potestate auxi. Hæc enim omnia nomine stellæ seu gemmæ annulorum Christi significantur, vt suo loco vidimus. Itaque & stellæ & spiritus Dei Episcopo proponuntur: stellæ quidem, vt agnoscat quid sit quo ipse obligetur; spiritus autem, vt nouerit ad quid obligetur. Vides ergo aptissimè cohærere, vt septem spiritibus adiungantur in hac Christi periphrasi septem stellæ. Episcopus autẽ propterea de suæ vocationis sublimitate admonetur; vt erubescat, se officio omnino deesse. Et similiter facta est mentio septem stellarum in epistola ad Ephesinum, vt animaduerteret indignum esse, Christi gemmam minùs splendere, quàm debebat. D E

Huiusmodi expositio germana est (opinor) in periphrasi, qua Christus in hac epistola vtitur. Cui tamen posset fortasse annecti, Christum ideo Sardensi dicere, illum esse vnum ex septem stellis; vt consideret se inter septem illos Episcopos, eo nomine esse indignissimum; ac proinde vehementer erubescat, se non solùm procul esse ab imitatione Smyrnensis Episcopi, Philadelphij, Pergameni, Ephesini, & Thyatirensis; sed etiam improbitate Laodiceno Episcopo anteire.

Præter hæc, diceret alius Christum hac periphrasi respondere cuidam obiectioni, quæ posset occurrere hanc epistolam legenti, & pariter consideranti Episcoporum aliquot in suo munere negligentiam. Obiectio autem siue admiratio ea est; cur scilicet Christus permittat hominem adeò de-

A prauatæ conscientiæ, & sui officij negligentem Episcopalem sedem occupare? Huic ergo admirationi dicat aliquis Christum in huius epistolæ periphrasi respondere, dum ait septem esse suæ prouidentiæ spiritus, & huius prouidentiæ perfectionem compleri patientia, comminatione atque vindicta, ac propterea se permittere, vt homo nequam inter Christi stellas numeretur & Episcopalem sedem occupet. Tantò autem magis timere debet Episcopus improbus Dei vindictam, quantò maior est patientia Dei cernentis & sustinentis eius improbitatem.

Quæ fuerint Sardensis Episcopi peccata.

SCIO OPERA TVA &c.] In huius Episcopi descriptione non omnes interpretes consentiunt. Aliqui enim cum Ruperto opinantur eum fuisse impuris libidinibus inquinatum. Alij cum Lyrano hypocritam fuisse credunt, & sanctitatis specie occulta peccata tegentem. Ipse tamen mihi persuadeo, huius Episcopi peccata, quæ Christus in eo reprehendit, non fuisse occulta; nec optimam de illo fuisse sanctitatis existimationem; nec luxuriæ eum fuisse deditum; nec commissionis peccata in eo reprehendi; sed magnam solùm negligentiam in pastorali munere obeundo, in commisso sibi grege curando, in debilibus confirmandis, in docendo & exhortando, in ijs denique omnibus accuratè præstandis, ad quæ Episcopus ex officio Episcopi tenetur: multo enim maius obligationum pondus ei incumbit, quàm aliqui existimant. Ac primò in hoc explicandi modo graues interpretes sequor, vt Primasium, & Bedam. Deinde valdè fauet nobis Christi periphrasis *qui habet septem spiritus.* Hæc enim verba sunt apprime apta ad eum obiurgandum, qui ab iniuncto sibi officio declinat. Tertiò si huius Episcopi peccatum esset, quòd turpi voluptatum cœno aut alijs sceleribus commissionis, pessimi exempli, & aliorum offensionis esset immersus; Christi obiurgatio maiore adhuc acrimonia constaret. Licèt enim grauissima sit; non tamen aliam præ se fert querelam nisi pastoralis officij deserti. Quartò, vt hic Episcopus graue aliquod scelus singillatim admisisse credatur; vt fictæ sanctimoniæ & optimæ existimationis apud omnes per simulationem affectatæ; aut concubinatus, siue alterius singularis sceleris; ad hoc (inquam) opus erat, vt clarè ex ipso contextu, aut magna saltem verisimilitudine eliceretur: atqui (vt infrà expendemus) nulla potest fieri ex contextu, firma eiusmodi scelerum coniectura. Quod enim peculiariter perstringitur, nihil aliud est, quàm Episcopum ab officio discedere. Et quidem generalia verba, qualia sunt ipsum esse mortuum, id est lethali scelere constrictum; & nisi se ad meliorem frugem recipiat, repentina opprimendum calamitate; verba isthæc non indicant quibus singillatim peccatis esset deditus ille Episcopus. Quamobrẽ nulla ratio solida est, vt existimemus pluribus illum sceleribus fuisse constrictum, quàm ijs, quæ textus exprimit. Certè qui apud se rectè perpenderit, quàm graue sit crimen in Episcopo, ipsum sui muneris obligationes prætermittere, non alia desiderabit peccata, vt verè Episcopo dicatur eum esse mortuum, & Christum ad eum tanquam furem aduenturum. Præter hæc argumenta, illud apud me plurimum valet; hanc scilicet epistolam ad primitiuæ Ecclesiæ Episcopum D. Ioannis discipulum conscribi. Nec ita facilè credendum est eo ipso tempore Episcopum reperiri tantæ aliorum offensioni obnoxium, siue ob luxuriam, siue ob auaritiam. Atque vt exempli gratiâ Episcopus aliquis designetur in peccato mortali existens, nullum aliud exemplum afferri potuit congruentius, quàm illius Episcopi; qui creditum sibi munus per summam negligentiam desereret, & grauiter propterea obiurgaretur. Vt cognoscatur grauissimam esse culpam illam; & propter eam Episcopum, nisi resipiscat, fore damnandum; sicut alij ob latrocinia & adulteria.

Neglecti officij scelere fuisse constrictum verior sententia est.

Ex dictis infero, verba illa *scio opera tua*, non esse referenda ad mala opera Episcopi: nec enim illi imputatur aliud præter grauissimam omissionis culpam; in quam inciderat, non ob facta opera, sed ob eorum defectum. Quare illud *scio opera tua*, intelligendum est de bonis operibus, quæ nonnulla præstabat Episcopus; ita enim textus innuit. Verùm quia in peccato lethali fuerant facta, (eo quòd Episcopus officio suo deerat) ideo hæc verba non sunt loco laudis accipienda; sed quasi diceret Christus, Noui à te bona aliqua opera fieri; ea tamen nihili facio, quia à te sunt in lethalis sceleris statu patrata. Quòd verò non sit sermo de flagitiosis operibus; ex eo probatur, quia non bene contextus cohæreret ea ratione, scilicet scio te praua opera facere, quia scio te esse mortuum. Hoc (inquam) non cohæret; quia mortui non est operari. In bonis autem operibus contextus optimè quadrat; nihil de tuis bonis operibus curo, quia sunt in peccato lethali facta. Itaque huius Episcopi culpa non erat ex hypocrisi, non ex libidine, aut ex alio id genus scelere: sed ex eo quòd non illa præstaret, ad quæ ex pastorali officio tenebatur.

Quænam Sardensis Episcopi opera Christus se scire dicat?

Sed objiciat aliquis, ex hac expositione sequi, in his epistolis exempla non esse ad omnes conscientiarum differentias spectantia; cùm aliæ prætereà in Christianis esse possint. Nec enim hîc est exemplum hypocrisis, nec lethalium scelerum, quæ sint per commissionem patrata. Respondeo, diuisionem in septem conscientiarum genera esse plenam ac perfectam, vt vidimus in proœmio capitis secundi; non tamen esse materialem, vt ita dicam, sed formalem. Nec enim singillatim descendit ad singulas vitiorum aut virtutum species, quod infiniti operis esset; sed ad septem communes illas differentias. Sub illius ergo differentia, qui est in mortali peccato, atque adeò nihil in se habet vera laude dignum, comprehenduntur diuturno concubinatui dediti, ficti, auari, & reliqui omnes scelerati. Quòd verò peccata commissionis sint aut omissionis, non ideo diuersum conscientiarum genus constituunt. Atque ita satis fuit exemplum proponere in singulari aliquo, cuius peccata omissionis erant. Id quod summopere ita fieri oportuit; vt Episcopi ac Prælati sibi persuadeant, illos, licèt nullis alijs sceleribus cooperti sint; si tamen ea, quæ sui officij sunt, omittant, grauissimè peccare; atque id esse satis, vt in æternam damnationem ruant. Vt enim scitè Magister Ioannes Dauila, Euangelicus nostri sæculi concionator (quem honoris causa nomino) aiebat; tot tantæque sunt pastoralis muneris obligationes, vt qui tertiam tantùm earum partem opere impleret, sanctus ab hominibus reputaretur. Cùm tamen æternam condemnationem, eo solo contentus, neutiquam esset euasurus.

Num diuisio conscientiarum suprà tradita in septem genera sit adæquata.

SCIO OPERA TVA; QVIA NOMEN HABES QVOD VIVAS, ET MORTVVS ES.] Horum verborum

A

eorum connexio nonnihil difficultatis habet. Quod enim Christus initio ait, *scio opera tua*, videtur, vt certum statuere opera aliqua bona fieri ab Episcopo Sardensi, vt benè conijciunt Ambrosius & Andreas. Atqui ille qui mortuus est, nihil operatur. Quæ est ergo illa coniunctio, *Scio opera tua, quia nomen habes quòd viuas, & mortuus es?* Si illa particula *quia*, reddit rationem; non videtur apta ratio. Si autem solùm explicat, quæ sint illa opera huius Episcopi, quæ Christus nouerat; habere nomen viui, & esse mortuum, nullum est opus. Ad hæc dico, horum verborum sensum esse; licèt Episcopus nonnulla opera bona faceret, Christum tamen ea pro nihilo ducere; quia videbat ea esse facta in peccato lethali.

Agnoscebat igitur Christus opera Sardensis Episcopi; & agnoscebat ea esse inania, quia sciebat illum esse mortuum, quamuis nomen haberet viuentis.

Quid sit nomen habere viuentis.

Sed quid est *nomen habere viuentis?* An vera est eorum coniectura, qui suspicantur huius Episcopi nomen fuisse eiusmodi vt eius etymologia sonaret vitam? vt si vocaretur Zozimus? Facit pro hac suspicione, quod simili phrasi dicit Noëmi (Ruth cap. 1.20.) se nomine esse formosam; re tamen ipsa deformem propter tristitiam. Ceterùm non opus est in re prorsus incerta niti; cùm ex nomine stellæ, cuius proximè facta est mentio, solidior sensus desumi possit. si enim ad stellæ appellationem respiciatur; aptè dicetur Sardensi, *nomen habes quòd viuas.* Nam stellæ munus est esse veluti lucem viuam & semper fulgentem; & eiusmodi esse oportebat eum, quem Christus in stellam delegerat. Extinctus tamen erat, & remanserat vt stella mortua, quæ nullam optimi exempli ac doctrinæ lucem emittebat.

B

In viuentis nomine respici quodammodò ad Episcopi etymologiã.

Eòdem recidet sensus, si in eo quod huic Episcopo dicitur, *nomen habes quòd viuas*, respiciatur ad ipsum Episcopi nomen; quod græcè significat *inspectorem* siue *speculatorem*: ad quod attentione & vigilantia opus est. Atque id est, quod mox ab eo exigitur, *Esto vigilans.* Etenim qui adeò se negligenter gerebat, vt sopore videretur oppressus; iure mortuus appellatur, cùm somnus imago mortis meritò appelletur.

An Sardensis Episcopus occulto aliquo peccato mortali fuerit infectus.

Rupertus conijcit, hunc Episcopum dici mortuum propter occultum peccatum; & sibi persuadet fuisse peccatum luxuriæ. Et aliquis fortè existimabit, eam explicationem roborari posse illis Pauli verbis 1. Tim. 5.6. *Quæ in delicijs est, viuens mortua est*; potuisse etiam Paulum dicere, eam quę in delicijs est, nomen habere, quòd viuat. Nam deliciosam vitam, mundani homines absolutè vitam nominare solent. Vnde Horatius; *Dum licet, in rebus iucundis viue beatus.* Et fortassis sapientia carnis huc illud Ecclesiastici 30.23. detorqueat, *Iucunditas cordis, hæc est vita hominis.* Quæ phrasis si admittatur; non video, cur similiter ad diuitias referri non possint illa verba, *nomen habes quòd viuas.* Nam mundani eos mortuos iudicant, qui angustè & exiliter viuunt: iuxta illud ex antiqua comœdia:

C

Argentum, sanguis atque anima est mortalibus:
Hoc qui caret, nec sibi parauit sedulò,
Hic viuos inter mortuus circumambulat.

Meo tamen iudicio hæc non sunt in præsenti ad rem. Nec enim est apta ratio, cur credamus Sardensem Episcopũ luxuriæ aut auaritiæ studisse. Quod verò Paulus ait, *quæ in delicijs est, viuens mortua est*; idem etiam posset dicere de quolibet, qui se ignauiæ ac socordiæ permittat. Itaque esse mortuum est commune epitheton improborum; & ex communi nomine non potest inferri, in quo peculiariter delinqueret Sardensis.

Vnde conijci possit, quæ fuerint Sardensis peccata.

Optima coniectura est animaduertere, qua de re ipsum Christus singillatim arguat; & credere eam esse rationem, quarè mortuum illum appellet. Illud autem, quod in eo Christus reprehendit, ad hæc capita, vt videbimus, reducitur; scilicet quia non vigilabat, neq; confirmabat eos, qui ipsius curæ commissi erant: & quòd ipsius opera plena non erant. Quæ omnia non luxuriam aut auaritiam in Episcopo arguunt. Sed grauem solùm omissionis culpam; quòd Episcopalis officij curam abijciat.

D

Multò aliter exponit Lyranus; *Nomen habes, qui viuas*, id est, sanctitatis famam. Sed non cohæret explicatio cum contextu epistolæ. Nam qui ita se negligentiæ ac socordiæ tradebat, non est verisimile sanctitatis fama floruisse; & præsertim Ecclesiæ primitiuæ tempore.

Vers. 2. Quid sit esse vigilantem hoc in loco.

ESTO VIGILANS ET CONFIRMA.] Optimè conijciunt Primasius, Beda & Pererius, idem esse hunc Episc. non vigilare, atque nullam habere rationem sui gregis: quia vigilare, & confirmare, vtrumque ad Episcopi officium spectat. 2. Timoth. 4.5. *Tu verò vigila*, & Lucæ 22.32. *Confirma fratres tuos.* Porrò in vtroque verbo videtur hìc continuari metaphora stellæ. Quia stellę lucentes vigilare videntur in nocte. Vide illud Iob 38. 37. *Concentum cæli dormire quis faciat?* Et siderum etiam virtus cælestis vitam atque vigorem rerum inferiorum confirmat & vegetat. Monetur ergo Episcopus, vt à somno suæ negligentiæ & incuriæ expergiscatur: & meminerit, valde indignum esse, vt is, cui vigilare pro grege incumbit ex munere, & moribus atque doctrina confirmare ceteros fideles; negligentiæ somno se opprimi permittat.

E

Quid sit cetera genere neutro.

CETERA, QVÆ MORITVRA ERANT.] Simplicius erat; confirma ceteros fideles, qui propter tuam negligentiam spiritualis mortis periculo sunt propinqui. Sed quia ad Episcopum in metaphora stellæ (vt diximus) sermo erat; ideo aptius fuit in genere neutro dicere *confirma cetera, quæ moritura erant.* Est enim proprium siderum cælestium; cetera omnia visibilia, id est inferiora cælesti virtute confirmare, & absque hoc siderum influxu & confirmatione non subsisteret inferiorum vita, neq; virtus. Quibus adde, phrasim esse sacræ Scripturæ, cùm agitur vniuersè de personis, loqui de illis in genere neutro; vt *Omnia traham ad me ipsum.* Vide Riberam in expositione epistolæ ad Hebræos in phrasi vigesima; vbi ait, *Genere neutro, tanquam ad id aptißimo, vtitur Sacra scriptura ad vniuersitatem significandam.* Præterea in præsenti est sermo ad pastorem respectu ouium; & oues græcè appellantur, πρόβατα genere neutro. Quòd verò hìc sermo sit de pascendis regendisque ouibus, non mea solum explicatio est; sed etiam Primasij & Bedæ. Qui exponunt, Christum dicere Sardensi, nisi vigilãter in grege pascendo persistat: vt multi iam perierant, ita reliquos esse perituros.

Cùm de personis generatim agitur, neutrum pro masculino poni, vsitatã Scripturæ phrasi.

Multò

A Multò aliter Andreas & Ambrosius, qui *Cetera quæ moritura erant*, ad opera Episcopi referunt. Sed quia vigilare & confirmare spectant ad Episcopi officium; ideo aptius est, vt ceterorum nomine eos fideles designari intelligamus, qui Episcopi ipsius curæ erant commissi. Consonat optimè contextus; quia vigilante Episcopo confirmantur ceteri. Quemadmodum pastores & canes, oues excitant atque erigunt; & eas à luporum incursionibus tuentur ac protegunt, scilicet vigilando, clamando, circumeundo, & lupos persequendo. Nam accurrentes eis succurrunt, & lupos clamoribus perterrefaciunt. Addo etiam, confirmationis nomen ad exhortationem, quæ fit verbo & opere, esse referendum. Hoc enim modo intelligendum est, quod Christus dixit Petro: *Confirma fratres tuos.* Huc etiam spectat id Ezechielis 34. 16. vbi bonus pastor ait, *Quod infirmum fuerat, consolidabo.* Et conquestus fuerat de improbis pastoribus, n. 4. *Quod infirmum fuit, non consolidastis.*

Vigilare & confirmare, propria Episcopi munia.

Nota prætereà Paulum Timotheo scribere, vt vigilet. Non quòd ipse non vigilaret: sed eum hortatur vt suam curam ac vigilantiam augeat ac prouehat. Sardensem tamen Episcopum, dum ei dicitur, *esto vigilans*, manifestum est obiurgari quòd non vigilabat: vt patet ex contextu.

B QVÆ MORITVRA ERANT.] Græcè ἃ μέλλει ἀποθανεῖν, id est *quæ moritura sunt*, vel, *quæ futurum est, vt moriantur.* Sed sapienter noster interpres explicauit ea phrasi, *quæ moritura erant.* Propterea enim Episcopus à Christo vocibus & clamorib. excitatur; quia pastoris somnus gregi periculosissimus est. Verùm vt indicet sperare se, hac correctione Episcopum experrecturum esse, & suas oues confirmaturum, ac defensurum; non ait, *quæ moritura sunt*, sed *quæ moritura erant.* q.d. Si non te ego excitarem, illæ morerentur. Hac tamen admonitione spero te excitatum iri; atque adeò ipsas mortis periculum euasuras. Vide infrà n. 16. vbi legimus, *Incipiam te euomere.* Vbi idem est verbum μέλλω in græco.

NON ENIM INVENIO OPERA TVA PLENA CORAM DEO MEO.] Decem horum verborum interpretationes refert Pererius disp. 5. Quam ipse sequor hæc est. Redditur hîc ratio, cur Christus dixerit *Cetera moritura erant*, id est, ceteri fideles spiritualis mortis periculo sunt proximi: quia Episcopi opera non erant plena coram Deo, id est quia Episcopus sui officij partes non implebat; non præstabat id, quod in Dei conspectu debebat; non vigilabat, non sua exhortatione roborabat fideles. Atque inde periculum mortis imminebat gregi. Etenim pastoris non curantia & canis somnus gregem manifesto mortis periculo exponunt. Hæc est Bedæ explicatio; iuxta illud Pauli

Quæ dicantur opera plena coram Deo.

C 2. Tim. cap 4. & 5. *ministerium tuum imple.* Atque ad hanc eandem explicationem reuocari potest, quod hîc aiunt Victorinus, Primasius, & alij.

IN MENTE ERGO HABE, QVALITER ACCEPERIS ET AVDIERIS, ET SERVA.] Cùm Sardensis hic Episcopus fuit in episcopali sede constitutus; videntur ei eadē fuisse dicta, quæ Paulus ad Timotheum scribit, *Tu verò vigila, in omnibus labora, opus fac Euangelistæ, ministerium tuum imple*: siue enim Sardensis fuerit electus à Paulo primo Ecclesiarum Asiæ institutore; siue à Ioanne, qui Paulo in hac cura successit; Apostolorum doctrina eadem erat. Quarè, dum Sardensi dicitur, vt habeat in mente, quæ acceperat & audierat; illi probro datur, quòd ea obliuioni tradidisse videatur. Vers. 3.

SI NON VIGILAVERIS, VENIAM AD TE TANQVAM FVR, ET NESCIES QVA HORA VENIAM AD TE.] Aptissima comminatio ad eum, qui notabilis negligentiæ somnum dormiebat. Et generatim loquendo, fideles, qui lethalis sceleris tenentur, hoc se solatio decipere solent, quòd sibi persuadent, pœnitentiæ spatium sibi ante mortem à Deo concedendum. Contra hanc verò inanem confidentiam opportuna comminatio est, edicere sceleratis, incautos & inopinatos à Diuina vindicta opprimendos esse. Eadem comparatio ab aduentu furis est Matth. 24. 43. & 1. Thessal. 5. 2. & Apoc. 16. 15.

D SED HABES PAVCA NOMINA IN SARDIS.] Multi notant phrasim esse hebraicam, vt nomen pro re ipsa, cuius nomen est, ponatur, Quemadmodum nomen Dei pro Deo, nomina hominum pro hominibus, sicut sæpe aliàs abstracta pro concretis. Huic tamen phrasi opus est grano salis: alioqui insulsa est. Nec enim licet pro libito ea phrasi vti quouis in loco: verbi gratia loquutus sum cum nomine Petri; Respondit mihi illius nomen, &c. nemo prorsus sic loquetur. In quibus autem loquutionibus locum habeat illa phrasis, in quibus non; non solum pendet ab vsu, sed etiam à ratione. quæ si attendatur, S. Scripturæ energia intelligetur. Tunc ergo nomen aptè ponitur pro re cuius est nomen; cùm ad nomen ipsum respicere, sapientiæ fuit. Id quod varijs de causis contingit. Primò enim quando nomen ipsum exprimit id, de quo est sermo, vel ad laudem vel vituperationem; tunc nomen ipsum vsurpare elegantiæ & energiæ plenum est. Hoc enim est agere de illius nominis virtute. Ideo in sacra Scriptura sæpenumerò in Dei laudibus ipsum Domini nomen laudatur: vt significetur, quàm verè nominetur Deus Iehoua; & quàm illi sit gloriosum quòd hoc nomen significat, id est, *esse, fuisse & fore*; vt explicauimus cap. 1. notat. III. simile est de nomine

Vers. 4. Quo sensu dicantur hic pauca nomina.

Nomen pro re, cuius est nomen, quando possit eleganter poni.

E Iesu, quod saluatorem siue salutem sonat. Deinde, etiam si ad nominis veritatem non respiciatur, vbicunq; tamen aptè ad nominis ipsius vel prolationem, vel scriptionem, vel notitiam attenditur, aptè ponitur nomen pro re, cuius nomen est. Qua in re idem contingit, quod in nōnullis latinæ linguæ phrasibus. Nam pro eo quod est accusare aliquem, latinè dicitur deferre nomē alicuius. Quia in accusatione nominatur & scribitur nomen eius, qui accusatur. similiter ergo loquutione hebraica, vt significetur in aliquo hominum consessu omnes, qui eò conueniunt fuisse suis nominibus accersitos, rectè dicitur *Turba nominum* 120. Actor. 1. 15. sic enim græca; licèt apud Vulgatam correctum sit, *turba hominum.* Quod non per errorem, sed per prudentiam factum est. Sæpè enim Vulgatus hebraismum in latinam loquutionem commutat. Nec absimili loquutione in præsenti loco, *pauca nomina*, id est pauci, quorum nomina Deo sunt nota; id est quorum singulos nouit & amat. sic Beda, Ambrosius, Haymo, & plerique. Quod qui contemnat, & ad hebraicam phrasim confugiat, asserens hebræorum loquutione poni nomen pro re, cuius est nomen; næ ille hebraicæ phrasis tollet energiam, atque adeò granum salis. Vbi nomina scribuntur (vt in militia) facilè cernitur, violentum non esse, si dicantur centum esse nomina in quadam militum cohorte; id est centum

 homi-

A

homines. atque ita fortasse Christiani possent appellari nomina; vel quòd in libro Episcopi conscribi solerent primis illis Ecclesiæ temporibus, vel quòd eleganter concipiantur veluti in libro vitæ conscripti,de quo infrà. Aliquis adderet, propterea etiam rectè Christianos appellari nomina, quia in Baptismo dederunt suum nomen, & testati sunt se debitores esse imitationis Christi. Nomina enim pro debitoribus sumi, vsitata loquutio est apud Latinitatis auctores,& apud grecos etiam.

QVI NON INQVINAVERVNT VESTIMENTA SVA.] De luxuriæ sordibus exponit Aretas,quibus inquinantur corpora, quæ sunt animarum vestimenta. Sed non est, cur in hac epistola coarctemus sermonem ad luxuriam,neque conuenit cum phrasi Apocalypseos,vt corpus ipsum appelletur vestimentum. Aliter enim accipitur stola, quæ sanguine agni lauari dicitur, cap.7.14. & cap.22.14. Ambrosius, Haymo, Beda,& Anselmus hunc locum explicant de conseruata innocentia baptismali. Ribera de conseruata etiam gratia post pœnitentiam. Verùm in vtrâque opinione, si propriè loquendum sit, non debet concipi innocentia vel gratia, tanquam vestimentum, quod inquinari potest. Quia gratia amittitur, non polluitur,per peccatum lethale: & textus in præsenti agit de vestimento, quod pollutum manet, non verò exuitur. Sumi quidem alioqui vestem pro charitate & reliquis virtutibus, non inficior; vt in epistola ad Laodicenum Episcopum; in qua ei dicitur,vt induatur vestibus albis, ne appareat confusio nuditatis eius.Hîc verò diuersa est metaphora: nam peccata veluti maculæ vestimentorum concipiuntur. Et in hac differentia multum elegantiæ est. Nam in epistola ad Laodicenum agitur de virtutis defectu, qui est veluti nuditas: at in hac non solùm sermo est de virtutis defectu, sed etiam de peccatorum maculis. Nam agitur hîc contra improbos & sceleratos; ibi contra tepidos, qui neque sceleribus contaminare se volunt, neque veræ virtutis gloriâ induere.

B

Vestimentū mysticè pro conscientia capi. In præsenti ergo, conscientia videtur esse vestimentum. Sicut enim eadem vestis potest priùs munda, posteà sordida apparere; sic vnius hominis conscientia aliquo modo eadem est ante peccatum & post peccatum. Nec enim mutatur dictamen rationis; sed in eo est discrimen, quòd admisso scelere polluitur conscientia, quæ priùs erat munda. Eôdem sensus recidet, si dicas vestem esse perfectionis Christianæ gloriam, quæ per Sacramentorum Christi participationem dealbatur, & à peccatis cauendo conseruatur immaculata. Inquinatur autem peccatorum sordibus, & velut infertur crimen gloriæ; quemadmodum dicitur improbus religiosus suum habitum & professionem inquinare. Aliud tamen est, monachalem vestem omnino deponere.

C

Quid sit inquinare vestimenta. Mihi certè hîc valde placet, vt de conseruata innocentia baptismali sit sermo; quæ expositio est plurium & grauiorum Doctorum. Ad id autem, quod opponitur, admodum esse paucorum gratiam illam & innocentiam in sacro baptismate acceptam non amittere; Respondeo,textum de paucis loqui. Ait enim, *Habes pauca nomina in Sardis*, &c. & sermo est in tempore primitiuæ Ecclesiæ; cuius sanctitas non minor erat, quàm nunc viget in aliquo religiosorum ordine, quantumuis perfectioni spirituali dedito. In quo tamen aliquibus religiosis, nec paucis, tam singulare beneficium tribuit Deus, vt post religionis ingressum nullo lethali scelere se contaminent. Congruit hic sensus cum verbis illis, *Qui vicerit, sic vestietur vestimentis albis*; de quo dicemus inferiùs.

Quorsum hic mentio fiat Sardensium non inquinantiū vestimenta sua. Sed quorsum in præsenti mentio est de ijs Sardensibus, *qui non inquinauerunt vestimenta sua?* Ribera existimat, hanc esse veluti consolationem adiectam Sardensi Episcopo, vt meliori animo sit, nec prorsus opera sua Deo displicere existimet. Hoc tamen meo iudicio est omnino alienum ab huius epistolę contextu. Sardensis enim depingitur,vt quidam Episcopus in peccato mortali existens, & non minùs displicet Deo prælatus improbus, quamuis habeat aliquos subditos Dei amicos. Aptius ergo est,& præcedenti comminationi cohærentius, vt propter eos paucos Sardenses, qui erant Deo valdè chari, à comminatione conuertat Christus sermonem ad exhortationem Episcopi: quasi dicat,se propter paucorum illorum orationes Episcopi conuersionem valde curare; eumque proinde exhortari vt pœnitentiam agat. Proponit prætereà Christus Episcopo, bonorum subditorum exemplum, vt erubescat se ab illis sanctitate superari, & prauos mores emendare studeat.

D

Ambulare in albis, quid sit. ET AMBVLABVNT MECVM IN ALBIS, QVIA DIGNI SVNT.] Multi notant beatorum gloriam albis vestibus in præsenti significari. Ex quibus est Maldonatus noster Matthæi 17.2. Ego tamen has vestes albas in hoc loco non solùm intelligo de gaudio ac lætitia sempiterna,qua fruuntur beatorum animæ, sed etiam de maxima bonæ conscientiæ iucunditate, quæ iustis est in hac vita. Cui explicationi fauet non modò rei veritas & congruentia sermonis,sed etiam quia hac omnino phrasi sermo est de vestimentis albis cap.7.9. *Amicti stolis albis, & palmæ in manibus eorum.* & n.14. *Qui amicti sunt stolis albis venerunt de tribulatione magna, & lauerunt stolas suas in sanguine Agni.* Ibi enim non est sermo de cælestis patriæ felicitate, sed de gaudio & felicitate bonæ conscientiæ in hac vita; vt in eius capitis commentario manifestū erit. Simile est de illis verbis, *Beati qui lauant stolas suas in sanguine agni*, c.22.14.

E

Vers.5. QVI VICERIT, SIC VESTIETVR VESTIMENTIS ALBIS.] Ex præmijs, quæ in alijs epistolis proponuntur, constat in his epistolis prēmiū directè promitti Episcopo, si id prēstiterit, ad quod eum Christus hortatur, & pro ea re adipiscenda quancunque difficultatem superarit. Quod tamen Episcopo singillatim dicitur, ad eos etiam extenditur, qui eâdem doctrinâ indiguerint. Cùm autem Episcopus hic lethale scelus commisisset, & Christus eum ad pœnitentiam & ad sui muneris debita præstanda hortaretur; necesse est vt vincentis nomine in præsenti intelligatur, qui resipiscit à peccato per pœnitentiam & vitæ emendationem. Et ita explicant Ambrosius, Haymo, Beda, & Anselmus. Neque eam interpretationem relinquent nisi ij, qui nihil curant, vt harum epistolarum præmia impertiantur Episcopis cum proportione ad genus conscientiæ vniuscuiusque.

Vincentis nomine quis intelligatur in hac epistola ad Sardensem.

Vestimēta alba pro Eucharistia etiam Sacramento. SIC VESTIETVR VESTIMENTIS ALBIS.] Suprà diximus, vestem albam esse lætitiam ac iucūditatem bonæ conscientiæ in hac vita. Cùm ergo dicitur *Sic vestietur*; peccatori promittitur, si pœnitentiam egerit, se bonæ conscientiæ lætitiâ fruiturum; quemadmodum & illi,qui primam Baptismi innocentiam conseruarunt: *Sic vestietur vestimentis albis*, sicut illi. Quare nihil opportunius potuit proponi peccatori, quem mortalis peccati conscientia mordet, quàm si ad Deum per pœnitentiam

con-

A con uertatur, posse ipsum bonæ conscientiæ iucunditatem capere; quemadmodum si primam baptismatis gratiam conseruasset. Hoc autem præmium, vt & cetera, proponitur etiam vt effectus sacræ communionis, siue sacramentalis, siue spiritualis. A Christo enim magna hæc bonæ conscientiæ lætitia deriuatur ad peccatorem, qui ad ipsum, cum vera scelerum detestatione accedit; & Christi corporis communione magnopere hoc gaudium confirmatur; æternæ beatitudinis pignore acceptum.

ET NON DELEBO NOMEN EIVS DE LIBRO VITÆ.] Diuus Thomas 1.p.q.24. & Anselmus ac Lyranus hic existimant in ijs locis, vbi sacra Scriptura significare videtur, aliquos posse deleri de libro vitæ, non agi de catalogo eorum, qui absolutè & simpliciter electi sunt ad vitam æternam; sed de eorum catalogo, qui iuxta præsentem iustitiam habent ius ad æternam vitam. Ribera tamen probabilius esse reputat in sacra Scriptura nomen libri vitæ non aliter vsurpari, quàm pro catalogo eorum, qui sunt prædestinati; dici tamen aliquos deleri, vel non deleri; non re ipsa, sed spe, vel opinione, aut agnitione humana: quòd se ipsi putent scriptos in eo libro, vel quòd homi-

Deleri de libro vitæ, quid sit.

B nes sic de illis iudicent. Sæpe enim Scriptura loquitur de rebus, prout ab hominibus iudicantur. Atque hanc censet Ribera esse explicationem Augustini, Ambrosij & Ruperti; licet tacito auctorum nomine à Diuo Thoma hæc explicatio impugnetur. Disputauit eandem quæstionem Pererius disput.7.8. & 9. & Diui Thomæ expositionem amplexus est. Et, nisi ego valde fallor, meritò Pererius Diuum Thomam fuit sectatus. Atq; ijs relictis quæ ipse affert, illud addam quod me satis vrget; scilicet minimè esse aptum, si hortari velis aliquem, vt pœnitentiam de suis peccatis agat, illi in memoriam adducere tractatum de prædestinatione & de libro vitæ, in quo illi tantum sint scripti, qui re ipsa ad æternam beatitudinem destinati sint; in quo nemo aut addi denuo, aut deleri possit. Multò congruentius est illum admonere, quemadmodum priusquam deliquisset, ius ad beatorum præmium habebat; quod per peccatum amissum possit, si resipuerit, verè recuperare. Quamuis autem certum sit, verum vero consonare; veritatum tamen aliquot consideratio nihil est accommodata ad pœnitentiæ hortationem; cui rei veritates aliæ magnopere conducunt. Cùm ergo sacra Scriptura peccatorem ad pœnitentiam hortatur, eas procul dubio proponit veritates, quæ ad eam cohortationem congruentiores sunt.

D. Thomæ sententia præfertur.

Obseruandum est, nomine libri vitæ semper Dei gratiam nobis ob oculos poni. Ex eorum e-

C nim esse numero, qui ius ad beatitudinem habent, nemo potest, propter ea opera, quæ dum esset in peccato mortali ante conuersionem fecerat: ijs autem omnibus, qui sunt iustificati, eam iustificationis gratiam Deus omnino gratis concessit. Vt verò Christianus homo ad pœnitentiam excitetur; valde est ad rem, illi in mentem reuocare ius, quod per baptismum ad beatitudinem acquisierat; ac simul commonere, vt peccata quæ postea fecit, per pœnitentiam deleat. Sic enim reapse ius illud se consecuturum, quod ei Dei gratia concesserat. Quamobrem loci, quos ex sacra Scriptura affert Ribera, qui antiquo Dei bene placito tribuunt, quòd aliquis in libro vitæ scriptus sit; non video cur non possint etiam intelligi de illo iure, quod iuxta præsentem iustitiam ijs omnibus generatim cōceditur, qui sacro baptismate abluuntur. Hoc enim ius etiam tribuitur per Dei decretum ab æterno; & per eam gratiam, quam ijs conferre decreuit, quos ipse ad Ecclesiam re ipsa vocare voluit, & beatitudinis iure impertire, quantumuis præscierit, eorum aliquos hoc ius ob sua scelera amissuros.

Demum non solum mihi placet D. Thomæ sententia multò magis, quàm sententia Riberæ; sed etiam D. Thomæ explicationi addo id, quod (vt existimo) ab hoc loco & alijs exigitur: illud autem est libri vitæ catalogo, de quo his locis sermo est, non solùm comprehendi eos, qui secundùm præsentem iustitiam ius habent ad gloriam, sed eos etiam, qui ius per baptisma acquisierunt; dum

D ipsorum peccata non eò peruenerint, vt re ipsa excludantur. Quæ tamen exclusio propriè pertinet ad damnationis sententiam, aut ad excæcationem & obdurationem; per quam homo in hac vita à Deo derelictus & in peccato obduratus permaneat. Et antequam ad eiusmodi statum perueniat, quantumuis licet plurima peccata mortalia homo aliquis Christianus patrauerit, ob quæ sæpiùs è libro vitæ deleri meruerit, meritò tamen cōcipitur, vt homo, qui semel fuit in eorum descriptus catalogo, quibus ad æternam vitam ius concessum est, & nondum est ex ipso albo deletus: quia etsi grauia peccata commiserit, sed nondum est omnino exclusus.

Huic considerationi congruenter aptatur contextus: affirmare enim peccatori, licèt mortuus sit, si tamen egerit pœnitentiam, ipsius nomen non esse delendum de libro vitæ; id sane est, quasi eidē dicere, sibi, etsi deleri meruerat, resipiscendi tamen spatium à Dei misericordia concedi; atq; adeò re ipsa nō deletum iri, si opportunè per pœnitentiam suæ saluti consulat. Præter hæc, eiusmodi consideratio veteri illi consuetudini respondet, ad quam in metaphora libri vitæ alluditur. Licet autē communem eam apud omnes ciuitates consuetudinem viguisse, generatim probare non pos-

E sim: quod tamen de aliqua singulari probauero, exemplo esse potest & argumento, id in alijs etiam fortasse vsitatum fuisse: atque id consentaneum est ad ea, quæ hodie in multis cœtibus ac sodalitijs vsu recepta sunt. Nota ergo Sigonium de rep. Atheniensi l.2.c.2. asserere apud Athenienses ciuium omnium album siue catalogum fuisse, in quem qui relati non essent, ciues non habebantur; quique erant relati, poterant ob sua demerita deleri. In hac igitur consuetudine perspicuum fit, ciuem aliquem grauia scelera committere potuisse, ob quæ ex eo catalogo deleri mereretur, ceterùm dum sententia in eum lata non erat, nec ipsius nomen re fuerat deletū; ciuis adhuc habebatur. Atq; hac ratione generatim loquitur Paulus de Christianis ad Ephes.2.19. *Estis ciues Sanctorum, & domestici Dei*; ob ius scilicet, quod eis ad æternam vitam fuit per baptisma concessum. Ex hoc igitur catalogo rectè concipitur Christianus nondum esse deletus, quandiu illi cælorum porta est aperta, neque eius lis à Christo descissa est, vt statim exequutioni mandetur. Hanc existimo esse verè huis loci loquutionem, *Non delebo nomen eius de libro vitæ*. Et vt peccator aliquis ad pœnitentiam excitetur & erigatur, atque illi proponatur ob oculos periculum, quod sibi imminet; ne si emendationem comperendinet & in longū protrahat, de libro vitæ deleatur; ad hoc (inquam) nihil potuit congruentius dici.

Atheniensiū consuetudo de ciuibus recensendis.

A

ET CONFITEBOR NOMEN EIVS CORAM PATRE MEO, ET CORAM ANGELIS EIVS.] Facilè est videre, quàm idonea etiam sint hæc verba, vt peccator ad pœnitentiam alliciatur. Praua enim conscientia peccatori obijcit, fore vt Christus erubescat vt probum Christi ipsius cultorem illum agnoscere & profiteri, qui sua mandata contempsit: vide id Lucæ 9.26. *Hunc filius hominis erubescet, cùm venerit in maiestate sua & Patris & sanctorum angelorum*, & c.12.n.9. *Qui negauerit me coram hominibus, negabitur coram angelis Dei.* Satis ergo appositè peccator ad scelerum suorum resipiscentiam inducitur; dum illi pro præmio suæ pœnitentiæ proponitur, Christum illius scelera quantumuis grauia fuerint, non ampliùs recordaturum; nec futurum vt erubescat eum coram Patre & angelis eius seruum suum confiteri. Hoc rectè de die extremi iudicij intelligitur: sed potest etiam non incongruè eo modo explicari, vt ex hoc tempore Christus eum suum esse seruum glorietur, qui veram egerit pœnitētiam.

CAPITIS III. PARS II.

B

Quæ est epistola ad Philadelphiū, & sub eius persona ad fideles modicæ adhuc virtutis, sed à Deo protectæ, & felicibus euentibus auctæ.

TEXTVS.

Vers. 7. ET angelo Philadelphiæ Ecclesiæ scribe, Hæc dicit Sanctus & Verus, qui habet clauem Dauid, qui aperit, & nemo claudit; claudit, & nemo aperit.

8. Scio opera tua. Ecce dedi coram te ostium apertum, quod nemo potest claudere: quia modicam habes virtutem, & seruasti verbum meum, & non negasti nomen meum. C

9. Ecce dabo de synagoga Satanæ, qui dicunt se Iudæos esse & non sunt, sed mentiuntur: ecce faciam illos, vt veniant, & adorent ante pedes tuos, & scient quia ego dilexi te.

10. Quoniam seruasti verbum patientiæ meæ, & ego seruabo te ab hora tentationis, quæ ventura est in orbem vniuersum, tentare habitantes in terra.

11. Ecce venio citò: tene quod habes, vt nemo accipiat coronam tuam.

12. Qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei, & foras non egredietur amplius: & scribam super eum nomen Dei mei, & nomen ciuitatis Dei mei, nouæ Ierusalem, quæ descendit de cælo à Deo meo, & nomen meum nouum.

13. Qui habet aurem, audiat, qui Spiritus dicat Ecclesijs. D

COMMENTARIVS.

Vers. 7. ANGELO PHILADELPHIÆ ECCLESIÆ SCRIBE.] Vt intelligatur, quàm sapienter in hac epistola Christus in titulo se appellet *Sanctum verum, qui habet clauem Dauid*, &c. & vincenti promittat, *Faciam illum columnam in templo*, nosse priùs oportet, quod conscientiæ genus Philadelphiæ Episcopum contingat. Animaduertendum ergo est, inter illa septem Christianorum discrimina (de quibus egimus in prooemio c.2.notat.3.) Philadelphium esse eum, in quo Diuini fauoris & custodiæ protectio singulariter elucet. Is enim erat pietatis quidem & diuini obsequij studiosus, & vitæ irreprehensibilis; nondum tamen eos fecerat in virtute progressus, vt vir spectatæ virtutis dici posset: sed propter sanctitatis studium amabatur à Deo; & tenera adhuc virtus Diuinæ custodiæ protectione defendebatur ab omni periculo, ne suprà vires tentaretur. Itaque magna ipsius felicitas non oriebatur ex ingenti virtutis suæ perfectione; sed ex peculiari Dei cura ac patrocinio, quo ipsum à tentationibus eripiebat, & felicibus euentibus prouehebat. Cōstat enim ex duplici causa oriri posse, vt vas aliquod non frangatur; altera, quòd vas ipsum sit per se valde durum, atq; adeò quibuscunq; ictibus facilè resistens; altera, quòd magna diligentia seruetur & protegatur propter ipsius fragilitatem. Sic ergo aliquando contingit vita inculpabilis & integra diuinorum præceptorum custodia, vbi spirituales vires non sunt adeò robustæ, eò quòd infirmæ virtuti fauere velit Christus, & sancta desideria prosperis euentibus fouere; & hominem ab ijs protegere incursibus, ex quibus periculū aliquod videbatur imminere; & virtutis viam spirituali solatio non solùm facilem, sed etiam suauissimam illi reddere. Sic in religiosorum familijs sæpe contingit tirones aliquos valde elucere in suarum regularum obseruantia; & nihil in eis reperiri, quod merito reprehendi possit: & nihilominus prudentes magistri norunt, opus esse omni custodia; quousque virtus adhuc tenera altiores agat radices, & aduersus pericula induretur. Interim monent, nihil esse, quòd glorietur virtus noua, quòd non experiatur tentationes, sed potiùs magnam in Christo sectando suauitatem. Quamuis

Quod conscientiæ genus Philadelphio Episcopo fuerit.

E

Modicæ virtutis, sed à Deo protectæ descriptio.

A enim hæc maximum Dei beneficium præ se ferant; non tamen id conceditur propter virtutis iam adultæ incrementum, sed propter virium potiùs imbecillitatem. Scio ab alijs huius Episcopi sanctitati multũ tribui: ipse tamen opus mihi esse duxi, initio huius epistolæ quid sentiam explicare; cuius tamen probationem suum in locum relinquo; cùm scilicet Christus ei dicit, *Scio opera tua, quia modicam habes virtutem.*

HÆC DICET SANCTVS ET VERVS.] Ribera ait, his epithetis vti Christum, quia huius Episcopi sanctitas in sequentibus laudatur, & eius causâ illi magna promittuntur. Atque ita exponit, *Sanctus*, id est, auctor & amator sanctitatis; & *Verus*, id est, verax in promissis. Et adducit illud Psalmi 144. *Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis.* Existimo tamen congruentius esse, vt in præsenti se Christus appellet sanctum & verum (id est perfectum) vt Episcopus Philadelphius, qui nondum erat perfectæ virtutis, animaduertat se nondum esse sanctum & verum, vt statim explicabimus; quia nondum erat probatæ & spectatæ virtutis, quantumuis diuini fauoris experiretur erga se plurima signa. Hæc explicatio in primis stabilitur textu græco; in quo deest coniunctio illa copulatiua, quam noster adiecit: vnde græca non sonant *Sanctus & verus*, sed *Sanctus verus*. Quarè coniungi debent in sensu duo hæc nomina, ac si alterum esset alterius epitheton; id est, veritas sanctitatis: *Sanctus verus*, id est, qui habet veram sanctitatem. Notanda est deinde græcorum articulorum energia. Nam sicut in illa Petri confessione, *Tu es Christus filius Dei viui*, singula nomina habent in græco singulos articulos, (*el Christo, el hijo de el Dios, el biuo*;) sic in præsenti duplicatur articulus, qua loquendi ratione ceteris videtur negari id, quod tribuitur illi. Quare cùm Christus scribens ad Philadelphium ait, *hæc dicit Sanctus verus* tacitè innuit Episcopum nondum esse Sanctum verum; quia modicam adhuc habebat virtutem, vt posteà dicitur. Terriò notandum est, sæpè in sacra Scriptura verum non opponi falso, sed imperfecto; vt Eccli. 25. 12. *Beatus qui inuenit amicum verum.* Ieremiæ 2. 21. *Omne semen verum*, id est optimarum vitium propagines. Ioannis 1. 9. *Erat lux vera.* & cap. 4. 23. *Veri adoratores.* cap. 6. 32. *Panem de cælo verum.* cap. 15. 1. *Ego sum vitis vera.* 1. Timoth. 6. 19. *Vt apprehendat veram vitam.* 1. Pet. 5. 12. *Hanc esse veram gratiam Dei.* 1. Ioannis 2. 8. *Verum lumen iam lucet.* Sic verum religiosum dicimus eum, qui perfectus est, quemadmodum Christus dixit, *Ecce verè Israelita.* Atque eodem modo sæpe loquuntur Patres, vt Clemens Alexand. 3. stromatum, cùm ait, *Vera cognitio est lumen in anima ortum ex obedientia mandatorum Dei.* Similiter ergo in præsenti, *verus sanctus* perfectam dicit sanctitatem; vt eam sibi proponat imitandam Episcopus Philadelphius; & putet se longè abesse à perfectione, dum eius virtus non est tentata & explorata. Confirmatur hic sensus: nam si *verus* in præsenti idem esset, quod verax in promissis, nō erat cur Christus appellaretur in hac epistola verus potiùs, quàm in præteritis.

Cur se Christus sanctum & verum hic vocet?

Verum sæpe in sacris non eam opponi falso, quam imperfecto.

QVI HABET CLAVEM DAVID.] Miror tot esse interpretes, qui de claue scientiæ interpretentur. in his sunt Primasius, Ambrosius, Andreas, Aretas, Rupertus, Anselmus, Ricardus, Lyranus, Thomas, Pannonius. Atque huc spectat etiam Ioachimus; qui interpretatur Christum esse, qui aperit Psalmos Dauidis & concedit, cui vult, arcanam & liberam Psalmorũ iubilationem. Alij (quod magis miror) clauem hanc aiunt esse humanam Christi naturam; atque adeò in his verbis mysterium incarnationis tangi. Ex his sunt Ambrosius, Haymo, Albertus, Thomas. Nec desunt qui clauis Dauidicę nomine crucem Christi intelligant. Sic sanè Albertus, & eandem explicationem videtur amplecti Pererius disputat. 3. Affert enim illud Isaiæ, *Cuius imperium super humerum eius*, c. 9. 6. quod ait à Patribus, & Ecclesiæ DD. de cruce exponi; & singillatim à Tertulliano & Augustino.

Certissima explicatio est de summa Christi potestate ad Ecclesiæ Christianæ gubernationem. Atque ea est explicatio Ticonij, Primasij, Ambrosij, Andreæ, Aretæ, Bedæ, Anselmi, Riberæ, Pererij & Iacobi Suarez. Et in hac summa Christi potestate includuntur ea omnia, ad quæ speciatim nonnulli applicant clauem hanc potentiæ Christi; vt potestas absoluendi à peccatis, de qua Pannonius; & potestas claudendi limbum, & aperiendi Paradisum, de qua Diuus Thomas à Pererio relatus. Imò verò in hac vniuersali Christi potestate includitur potestas illa reserandi sacræ Scripturæ mysteria; quam scientiæ clauem appellant, iuxta Christi phrasim, Lucæ 9. Et quoniam Christus passione sua promeritus est, vt hæc vniuersalis imperij Ecclesiæ potestas ipsi daretur; ideo aptè etiam concipitur crux ipsa Christi veluti clauis, qua ille cælum aperuit; & veluti instrumentum omnipotentiæ Christi, quod est clauis regia, qua res omnes claudi & aperiri possunt. In quo alludi solet ad claues optimas ferreas, quæ in crucis figuram serratę conspiciuntur.

Clauis Dauid, quæ sit.

Crux veluti Christi clauis.

Verùm allusione istâ concionatoribus omissâ; vt ad perfectam periphrasis Christi intelligentiã attendamus, statuendum est in hoc loco manifestè alludi ad id Isaiæ 22. 22. *Dabo clauem domus Dauid super humerum eius.* quem locum latè explicauimus cap. 1. notat. 16. Quoniam verò periphrases Christi in his Epistolis sparsæ, omnino desumptæ sunt ex illa visione, quæ describitur Apoc. 1. ideo etiam certum est ad clauem hanc Dauidis, de qua in præsenti sermo est, spectare, claues mortis & inferni; de quibus diximus in commentario cap. primi.

Ex his ergo tria licet inferre. Primum est, clauem illam domus Dauid (de qua Isaiæ 22.) nulla ratione esse templi Salomonis clauem, neque dignitatis Pontificiæ insigne: quia respiciens Christus Dominus ad illam ipsam, quam Isaias clauem domus Dauid appellat, ait in præsenti, se esse qui habet clauem Dauid. Atqui nemo erit, qui non videat nimis coactum esse, vt clauis Dauidis significet clauem templi, aut summi Pontificis dignitatem. Scio non deesse, qui asserant Eliacimũ illum (de quo Isaiæ 22.) fuisse summum sacerdotem. Et video etiam, quæ hîc notat Albertus, scilicet clauem domus Dauid à Iudæis exponi de claui quadam aurea, quam dicũt fuisse in templo, & in festis gestari solitam à Pontifice super humerum. Fabella est hæc ab aliquo Rabbino somniata: & siue Eliacimus fuerit, siue non fuerit summus Iudæorum sacerdos, saltem locus ille Isaiæ de dignitate Pontificia non agit; sed de summa potestate, quam Eliacimus tanquam minister regis Ezechiæ habiturus erat in regni administratione. Ex quo factum est, vt Eliacimus vniuersum regiæ gubernationis onus suis humeris sustinere visus sit: atque ea ratione fuit figura Christi Domini,

Iudæorum fabella de aurea templi claue à Pontifice gestari solita.

Eliacimus qua ratione Christi fuerit typus.

qui crucis onere suis humeris assumpto, assumpsit etiam summam in regno Ecclesiæ potestatem, quam ei Pater imposuit.

Secundò ex dictis colligitur, Christum in præsenti non agere de se, qua ratione Deus est, sed qua homo; atque adeò in huius periphrasis allegoria Christum Dominum non tam considerari vt regem Ecclesiæ, quàm vt supremum regis æterni ministrum. Atque ita quanuis Ticonius, Beda, & pleriq; ex suprà designatis auctoribus, notent per clauē Dauidis significari regiam Christi potestatē: nihilominus si strictè loquamur, potiùs est in præsenti sermo de summa potestate, quā Christus habet, vt supremus Dei minister. Nihil tamen prohibet, quin hęc eadē ministri Dei potestas appellari possit regia: quāuis enim Eliacimus (qui figuram Christi gessit) non fuerit rex, sed minister tantùm regis; Christus tamē, quatenus supremus Dei minister, non solùm rex appellari potest, sed etiā Rex regū, & supremus mūdi princeps atq; monarcha: aptissimè enim vniuersi reges cōsiderantur tanquā Dei ministri; vnde oportet vt summus minister Rex regum sit, & Dominus dominantiū.

Tertiò infero, licèt clauis (id est potestas) gubernationis regni Dauidici (id est regni Dei) latissimè pateat, neque vllis terminis cohibeatur; atque adeò & peccatorum venia, & mysteriorum sacræ Scripturæ apertio in manu Christi sit; & licet clauis hæc vniuersam Christi omnipotentiam contineat; nihilominùs opus esse, vt in præsenti singillatim agatur de huius omnipotentiæ dominatu in mortem & infernum, & in eas persequutiones, quæ aduersus Ecclesiam erant concitandæ. Manifestè enim alluditur ad claues mortis & inferni; in quibus singulariter agitur de Ecclesiæ persequutionibus, vt vidimus in commentario capitis primi.

Quorsum in Philadelphij epistola clauis Dauidica mentio fiat.

His suppositis facile cernitur, aptissimum & elegantissimum fuisse, vt in epistola ad Philadelphium, in Christi periphrasi fiat mentio clauis, seu clauium & summæ potestatis, quam ille habet supra mortem & infernum. In ea enim epistola agitur de beneficio in modicæ virtutis Episcopum conferendo; Christo scilicet eius animi sinceritatem intuente, & propterea virium eius debilitatē tuente, & eum seruāte ab hora tentationis, quę vētura erat in orbē vniuersum. Ad quā rem omnino opus erat vti suprema illa potestate, quam Christus habet supra mortē & infernum. Præcipere enim illis, vt dum grauissimè orbem vniuersum infestant, Philadelphium tamen Episc. non attingant, eo quòd Christus eum à cōmuni velit calamitate seruare: id verò non alius certè potuit, nisi ille qui habet in manu clauē imperij, & speciatim claues mortis & inferni, & supremā in eos dominationē.

Cur hîc Dauidica potiùs clauis, quàm clauium mortis & inferni Christus meminerit?

Nihilominus nota sapientissimè factum esse, vt Christus in huius epistolæ periphrasi non diceret se esse eum, qui habet claues mortis & inferni; sed, *qui habet clauem Dauid.* Latiùs enim patet clauis Dauid, quàm claues mortis & inferni (vt ex dictis patet.) Et quanuis ex allusione ad claues capitis primi constare deberet in claue Dauidis considerari dominatum quem habet Christus in mortem & infernum; prudentiæ tamen fuit vti nomine clauis Dauid, quæ vniuersam Christi potentiam comprehendit: nimirum quia in hac epistola non solùm elucet potentia Christi in seruando Philadelphio à tentatione, quæ ventura erat in orbem vniuersum; sed etiam in aperiendo illi ostio ad conuersionem animarum & ad subijciendos Iudæos in obsequium Christi. Constabit hoc apertè ex ipsius epistolæ contextu: atque ita patet, sapientissimo consilio & eleganti energia vsurpatam fuisse in hac epistola clauem Dauidis, hoc est supremam & absolutam potestatem regni Dei. Id enim significat clauis Dauid, vt vidimus c.1 not.16. & admonito lectore, vt illā, si placuerit, notationem legat; nō opus erit hic repetere, quæ ibi dixi. Illud addo, licèt suprema Christi potestas egregiè eniteat in seruandis ijs, quos ille vult à morte & inferno, dum grassatur persecutio; fortasse tamen magis elucere eandem Christi potestatē in aperiendo, cui vult, ostio ad conuersionē animarum, & claudendo cui vult, præsertim cùm sanctiori clauditur, & minùs sancto aperitur. Huius enim discriminis verissima ratio desumitur ex supremo Christi dominatu, *vt sublimitas sit virtutis eius & non ex nobis.*

Quid sibi velit, Claudit & nemo aperit, &c.

Qui aperit, et nemo claudit; claudit, et nemo aperit.] Ex his verbis euidentissimum est alludi ad locū Isaiæ 22.22. vbi de Eliacimo dicitur, *Aperiet, & non erit qui claudat; & claudet, & non erit qui aperiat.* Atq; hoc est explicare, qua ratione Christus habet clauem, nempe tanquam supremus Dominus: quia vt c.1. diximus, ea est vera clauis, quæ vnica est; & per quā ea, quæ sub claui cōtinentur, omnino sub eius potestate sunt, qui habet clauē. Huiusmodi verò verba aptissima erant huic epistolæ ob ea, quæ in illa continentur; videlicet huic Episc. aperiendū esse ostium ad Iudæorū conuersionē; & quod ad eum attinet, claudendū esse ostium mortis & inferni, vt eum attingere non valeant; & quod ostium Christus aperuit, nō posse ab vllo alio claudi; neq; aperiri, quod ille clausit.

Vers.8.

Scio opera tva.] Ribera explicat de strenuis laboribus huius Episcopi. Verum ex eo, quod Christus ait, *Scio opera tua,* nihil eiusmodi colligitur: quia eadem verba dicuntur ad Episcopum Sardensem; qui tamen erat peccato lethali obnoxius propter negligentiam in officio Episcopi exercendo. Quantam verò sanctitatem tribuat Christus Episcopo Philadelphio, statim videbimus.

Ostium apertum quid sit.

Ecce dedi coram te ostivm apertvm, qvod nemo potest clavdere.] Ex varia modicæ virtutis acceptione oritur, vt hæc etiam verba varijs modis accipiantur; nimirum ab alijs cum Ambrosio de aperta sacræ Scripturæ intelligentia: ab alijs cum Andrea de ostio aperto ad prædicandum & docendum cum magno animarum fructu. Nobis hæc secunda explicatio videtur in præsenti germana: & consonat id Pauli 1. Cor. 16.9. *Ostium mihi apertum est magnum & euidens.* & 2. Cor.2.12. *Cùm ostium mihi apertum esset in Domino.* Et quanuis aperto ostio, vt Episcopus efficaciter prædicare posset, consequatur eorum qui conuertuntur ad Dominum, ingressus in Ecclesiam; neque eum ingressum à Dęmone posse impediri: nihilominus directè, neq; Paulus in locis adductis, neq; Ioannes in præsenti agunt de ostio Ecclesiæ; quia Paulus ait, sibi denuò apertū esse magnum ostium ad prædicationem Euangelij, id est, facilem aditum. Quare de se loquitur Apostolus, tanquā de volente ingredi per ostium, & se inuenire ait facilem aditum, & animos ad recipiendam Euangelij prędicationem optime comparatos. Similiter ergo intelligendū est, quod Episcopo Philadelphio dicitur: & speciatim agitur hîc de ostio, quod Deus aperiebat huic Episcopo, vt Iudęis cum fructu posset prædicare, & non paruum eorum numerum Christi fidei subijcere. Neq; hoc diuinare est; sed

A textum ex ijs, quæ mox subijciuntur, interpretari: subiungit enim contextus, *Ecce dabo de synagoga Satanæ, qui se dicunt Iudæos & non sunt; ecce faciam illos, vt veniant & adorent ante pedes tuos, & scient, quia ego dilexi te.* Huic ergo promissioni aptissimè conuenit ostij aperti phrasis; & eius ostij, quod clausum videbatur, Atque ita non est, quòd aliam illius ostij explicationem quæramus.

Quo sensu Philadelphius modica virtutis esse dicatur.

QVIA MODICAM HABES VIRTVTEM.] Ex proprio & genuino huius virtutis modicæ sensu pendet ferè totius huius epistolæ apta intelligentia. Sed referamus priùs varias expositiones. Nonnulli exponunt ideo virtutem Philadelphij modicam dici; quia donum patrandi miracula non acceperat. Ita Ioachimus, Lyranus, Dionysius, & Seraphinus. Alij ad defectum scientiæ & Scripturarum intelligentiæ referunt, quòd eius virtus dicatur modica. Sic Ambrosius & Victorinus. Alij cum Richardo de exiguis corporis viribus & de imbecillitate interpretantur. Alij ad potentiæ sæcularis exiguitatem spectant, eo quòd esset humilis in sæculo, nec auxilium haberet potentium amicorum; qui eum tuerentur, & iniurias aduersariorum ab eo arcerent. Sic Victorinus & Ribera. Et facit quod notat Andreas, scilicet ex veterum monumentis constare B Philadelphiam vrbem ambitu, ciuiumque numero paruam fuisse. Ticonius exponit de modica fide, iuxta illud Euangelij, *Si habueritis fidem sicut granum sinapis.* Primasius, Haymo, Beda & Albertus accipiunt de modestia eius, qui agnoscit suas vires esse modicas; & non confidit in eis, sed in Deo. Atque eòdem spectant Thomas & Interlinealis; qui aiunt virtutem modicam esse idem, quod non superbam. Pannonius etiam ait, huic Episcopo propter humilitatem promitti ostium apertum in sacræ Scripturæ intelligentia. Alia explicatio est, virtutem modicam non esse aliud, quàm vires humanas per se ipsas non posse aperire id ostium, quod Deus Philadelphio reserare volebat. Atque hæc videtur esse expositio Glossæ, Alberti, atque Zegeri. Denique non desunt qui dicant Philadelphij virtutem appellari modicam vel paruam respectu eius, quam habiturus erat in patria. Sic Thom. Anglicus & Interlinealis.

Auctorum hac de re dissensio.

Sententia Auctoris.

Difficultas huius loci varietatem interpretationum multiplicauit. Sed vt in ea varietate id eligamus, quod magis contextui conueniat; notandum est modicam virtutem omnino esse idem, quod vires exiguas: contextum verò postulare, vt vires exiguæ, de quibus est sermo, intelligantur esse exiguæ ad subijciendos Euangelio Iudæos. De hoc enim effectu sermo est, cùm dicitur, *Ecce dedi coram te ostium apertum; ecce dabo de synagoga Satanæ: ecce faciam, vt veniant & adorent ante pedes tuos.* C Nihil sanè cohærentiùs, quàm vt modica virtus, de qua agitur, ad præclarum illum effectum modica esse dicatur; & propterea Christum supplere, quod deest Episcopo, quia volebat, vt conuersio illa Iudæorum, huius Episcopi interuentu sortiretur effectum. Hoc est procul dubio fundamentum, cui niti debemus in explicatione virtutis modicæ, quam in hac epistola legimus. Atque ita cardo disputationis vertitur in eo diuinando, quod huic Episcopo præcipuè deerat ad eam rem patrandam, quam per eum Dominus patrare volebat. Quibusdam id præcipuè huic Episcopo defuisse videtur, quòd miracula non ederet. Hæc enim peculiariter requirebant Iudæi, iuxta id 1. Cor. 1. 22. *Iudæi signa petunt.* Alij defectum scientiæ cogitant; quia ad Iudæos redarguendos existimant, opus fuisse multâ sacræ Scripturæ peritiâ & intelligentia, iuxta id 2. Timoth. 3. 16. *Omnis Scriptura diuinitus inspirata, vtilis est ad docendum & arguendum.* Et cap. 4. 2. *Argue in omni patientia & doctrina.* Et ad Titum 1. 9. *Oportet Episcopum esse amplectentem eum, qui secundùm doctrinam est, sermonem; vt potens sit exhortari in doctrina; & eos, qui contradicunt, arguere.* Et quidem ex varijs explicationibus suprà relatis, istæ sunt quæ videntur magis ad rem. Et fortasse in Philadelphio vtrumque desiderabatur, scilicet & plenitudo doctrinæ & donum miraculorum.

Cuius rei defectus in Philadelphio notetur.

D Re tamen attentè consideratâ, neque certum est Philadelphio defuisse vel doctrinam vel eloquentiam, vel miracula; neque istæ sunt potissimæ partes, quibus ad Iudæorum conuersionem opus erat. Nam quod ad miracula siue signa attinet; quamuis ea à Iudæis peterentur, eorum tamen calumnijs & malitiosis interpretationibus erant exposita; neq; vllum est ad hominum conuersionem efficacius miraculum, quàm concionatoris sanctitas admiranda. Quòd autem ad sacræ Scripturæ intelligentiam spectat; credibile non est, à Paulo vel Ioanne fuisse ad Episcopatum Philadelphiæ assumptum eum, qui non esset satis in sacræ Scripturæ intelligentia instructus; vt potens esset eos, qui contradicerent, arguere. Et quamuis scientia atque doctrina ad officium prædicationis sint necessariæ, quia *sibi solùm prodest* (vt ait Hieronymus) *sancta rusticitas*, sed præter necessariam doctrinæ sufficientiam, vberrima illa scientiæ abundantia, quæ paucis contingit, non solet esse multò efficacior ad animarum conuersionem: eloquentia verò admirationem potiùs parit, quàm morum aut fidei mutationem. Quare quod potissimum est & semper fuit ad subijciendos Euangelij inimicos, non sunt miracula, non admiratio scientiæ vel eloquentiæ, sed maximæ vires spiritus & robustæ sanctitatis efficacia vnà cum doctrinæ sufficientia. Quæ cùm ita sint, neque à E prudentibus rerum æstimatoribus negari possint; hæc ipsa consideratio ostendit, valde esse verisimile, ad Iudæorum conuersionem potissimùm deesse Philadelphio robustæ sanctitatis virtutem; & propterea virtutem illius appellari modicam.

Sancta rusticitas sibi solùm prodest, ex Hieronymo.

Huic opinioni manifestè fauet contextus. Primùm enim si consideretur hic Episcopus esse quidem Deo gratus & sanctitatis amator, sed nondum adeò robustus, vt magnæ aduersitatis impetum sustinere & superare facilè posset; huic sanctitatis mensuræ apprime cōuenit modicæ virtutis nomen. Neque enim negari potest, quin modica & maxima virtus habeant inter se oppositionem relatiuam: sed maxima virtus non dicitur, nisi ea quæ est valde robusta: ergo modica seu parua non est alia, nisi quæ adhuc imbecilla est: ac proinde sicut coactum esset, vt in S. Scriptura diceretur Episcopus maximæ virtutis ille, qui est potens in sæculo, vel qui superbus est, ita etiam non cohæret, vt per modicam virtutem intelligamus vel modestiam, vel defectū potentiæ. Quòd si aliquis obijciat græcum nomen, quod hîc respondet virtuti, non esse, ἀρετὴν, quæ opponitur vitio, sed δύναμιν, quod propriè significat potentiam; Respondeo in sacra Scriptura sanctitati rarò tribui nomen ἀρετῆς, & frequentissimè nomen δύναμις.

A

Secundò valdè nobis fauet contextus epiſtolæ: in eo enim dicitur, *Seruabo te ab hora tentationis, quæ ventura eſt in orbem vniuerſum.* Quis ergo non videat, hanc promiſſionem non debuiſſe fieri, niſi ei, qui nondum erat validæ virtutis? Nam protegere & ſeruare aliquem, vt tentationis impetum non ſentiat, non eſſet alioqui magnum beneficium, cùm aliter potiùs ſe gerat Deus cum ijs, qui magnā ſanctitatem ſunt conſecuti, maximis illos objiciens periculis & tentationib. vt eorū virtus magis eniteat. Sic enim paruum lucernæ lumen oppoſita manu ab aura defendimus; cùm maior ignis opponi ſoleat auræ vehementi, vt ſuas vires magis exerat, & ipſe confirmetur & magis effulgeat. Tertiò cum eâdem modicâ virtute (quod ad formam loquutionis ſpectat) cohæret bene, quod in textu dicitur, *Ecce dedi coram te oſtium apertum, quod nemo poßit claudere.* Quia puero imbecillo ingreſſuro & egreſſuro per aliquam ianuam, opus eſt, vt non ſolùm oſtium aperiatur vtcunque; ſed etiam prouideatur, ne aura fortè valuas impellat, & puero difficultatem afferat, & cogat eum lachrymari, ſed de huius loci ſenſu dicemus infrà.

Quartò ex illis verbis, *Qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei.* Manifeſtè perſpicitur, hunc Epiſcopum nondum eſſe firmam columnam; & propterea à Chriſto inuitari, vt ad procurandam virtutem ſolidam ac robuſtam animetur; vt ea ratione gloriam columnæ conſequatur. Hoc verò argumentum maiori explicatione columnæ illius, maiores accipiet vires: & res eſt infrà explicanda. B

Quintò deniq; noſtra expoſitio valde confirmatur ex illa ſuperiori partitione ſeptem conſcientiarum, ad quam omnia genera Chriſtianorum reuocantur, (de qua in proœmio cap.2.not.3.) Negari enim non poteſt, quin digniſſima illa ſit, quæ in his ſeptem epiſtolis contineatur; atque adeò cùm ceteræ epiſtolæ manifeſtè deſeruiant ceteris generibus, & hæc ſine vlla textus violenta detorſione applicari poſſit Epiſcopo imbecillæ & protectæ à Deo virtutis; non video, cur hæc explicatio non ſit admittenda tanquam propria & genuina. Et ne quis putet hanc interpretationem ex meo cerebro confictam; primùm, illi auctores, qui modicam virtutem applicant eius modeſtię, qui agnoſcit ſuas vires eſſe exiguas, & non eſſe in eis confidendum, ſed in Deo; hi (inquam) auctores propè accedunt ad noſtram explicationem. Nam modicam virtutem pro exiguis viribus accipiunt. Deinde manifeſtè ſunt auctores noſtræ expoſitionis Andreas, Aretas, Richardus atque Rupertus. Andreas enim modicam virtutem de exigua virtute exponit: & ſubdit, Deum à Philadelphio non exigere, quod vires illius exiguas excedat: Aretas quoque ait, Deum habere rationem difficultatis laborum, & menſurare labores ijs, qui parua virtute ſunt. Rupertus exponit de virtute, quę adhuc erat modica & augeri debebat. Richardus interpretatur de imbecillitate ſiue in corpore, ſiue in corde. C

Obiectiones aduerſus prædictam expoſitionem: & earum ſolutio.

Sed contra hanc modicam ſeu paruam & imbecillem virtutem, quam Epiſcopo Philadelphio tribuimus, objiciet fortaſſe aliquis, ea quæ in ipſo laudat Chriſtus, multò maiorem oſtendere ſanctitatem. Ait enim; *Seruaſti verbum meum, & non negaſti nomen meum.* Et infrà, *Seruaſti verbum patientiæ meæ.* Cùm ergo, *Patientia opus perfectum habeat* (Iacobi 1.4.) Ipſe textus videtur tribuere huic Epiſcopo ſanctitatis perfectionem. Et confirmatur, quia ſtatus ipſe Epiſcopalis requirit maximam ſanctitatem; atque adeò Epiſcopus imbecillæ virtutis, eo ipſo eſt reprehenſibilis. Cùm ergo ſtatuatur, eum irreprehenſibilem deſcribi, conſequenter videtur dicendum, virtutem eius non fuiſſe paruam & imbecillam, ſed potiùs valdè perfectam.

Ad primum Reſpondetur, non poſſe negari, quin ſeruare Chriſti verbum & patientem eſſe & irreprehenſibilem, dupliciter contingat, vt ſuprà explicauimus. Quia verè laudatur de his omnibus nouitius in religione monaſtica, ſi talem ſe gerat ſub diſciplina magiſtri; quamuis dubitetur, an eum virtutis gradum ſit conſequutus, vt relictus in ijs occaſionibus & periculis, quibus expoſiti ſunt procuratores, eandem integritatem & vitæ irreprehenſibilis laudem ſit conſeruaturus. Cùm ergo ea, de quibus iſte Epiſcopus laudatur, eiuſmodi ſint, vt modicæ ſeu paruæ adhuc virtutis proprietas retineri poſſit; quis non videat aptius eſſe ſic interpretari, vt vtrumque ſimul accipiatur, vt ſonat? Ad locum verò ex epiſtola Iacobi dico, ex contextu manifeſtum eſſe Apoſtolum ibi loqui de eiuſmodi patientia, quæ multis magniſq; tentationibus probata eſt: quare potiùs diſtinguit patientiam protectam à patientia probata. Epiſcopi ergo Philadelphiæ patientiam propterea dicimus non fuiſſe perfectam, quia nondum erat ſatis probata. D

Ad confirmationem reſpondetur, exempla ſeptem eorum generum, in quæ conſcientiæ Chriſtianorum diuiduntur, poſita fuiſſe in Epiſcopis, vt clariùs elucerent: doctrina tamen ſingulis Chriſtianis applicari debet, iuxta vniuſcuiuſque ſtatum: atque ita non nego, quin multò maior ſanctitas requiratur in Epiſcopo, quàm in homine priuato, vt irreprehenſibilis cenſendus ſit. Sed adhuc inter Epiſcopos irreprehenſibiles manifeſtum eſt, alium eſſe alio perfectiorem; & alium, cuius virtus propterea non deficit, quia non adeò probatur varijs tentationibus. Huiuſmodi ergo exiſtimandus eſt fuiſſe Philadelphius, non ille quidem viribus gigantis, ſed mediocribus & à Deo protectis. E

Alia obiectio, eiuſque reſponſio.

Rurſus tamen objiciat alius, non bene cohærere contextum: agnoſco tuam virtutem eſſe modicam; & propterea ego tibi aperiam oſtium ad prædicandum Iudæis, & illos conuertendos. Reſpondetur, in Diuino cōſilio hanc viſam fuiſſe egregiam rationem; nempe ad præclarum admodū facinus patrandum, nolle vti miniſterio alicuius Epiſcopi admirandæ ſanctitatis laude excellentis;
2. Cor. 4. 7. ſed miniſterio alterius, cuius virtus erat modica; *Vt ſublimitas ſit virtutis Dei, & non ex nobis,* hoc eſt, manifeſtum conſtet, mirandas animorum conuerſiones, non concionatoris ipſius viribus, ſed Dei ope & virtute fieri. Atq; ita viſum eſt Chriſto Domino, valde expedire, vt res adeò præclara (ſcilicet conuerſio non paucorum Iudæorū ex ijs, qui obſtinatiſſimi, & religionis Chriſtianæ acerrimi hoſtes videbantur) non fieret interuentu Epiſcopi Smyrnenſis, qui erat diues in virtute, & robuſtarum virium athleta; ſed interuentu Philadelphij, cuius vires erant modicæ vel exiguæ. Non me latet, ex hac Chriſti promiſſione, *Ecce dabo de ſynagoga Satanæ,* &c. nonnullos illaturos, eximiā fuiſſe huius Epiſcopi ſanctitatem; quandoquidē propter eam videtur Chriſtus ei promittere, ſe factur ū,

A vt Iudæi ad ipsius pedes procidant, parati ad exequendum quidquid ille iusserit. Ab ijs tamen obsecro, vt animaduertant non semper inter concionatores eum esse magis Deo gratum, cuius prædicationi statim respondet maior fructus in conuersione animarum. Patet hoc in prædicatione beati Iacobi Apostoli patroni Hispaniæ, qui tam paucos discipulos vidit ante suum obitum ex tota Hispania (quam peragrauit) suæ prædicationis efficaciâ ad fidem Christi conuersos. Prosper igitur successus non semper commensuratur Episcopi meritis; sed potiùs sæpe Deus mediocri sanctitati concedit id, quod maiori negat, ad maiorem ipsius probationem. Non mirum ergo est, Episcopo Philadelphio datum esse, quamuis etiam modicæ virtutis, vt alienorum laborum fructus ipse colligeret. Possunt ad hanc rem expendi illa Christi verba, Ioan. 4. 38. *Alij laborauerunt, & vos in labores eorum introistis.* Et notari debet haud dubiè inter hos septem Episcopos, ad quos hæ septem epistolæ diriguntur, maximè omnium commendari Smyrnensem; qui tamen non modò non obtinuit, vt ante eius pedes prociderent Iudæi supplices; sed potiùs nullus ab illis maiorem persequutionem sustinuit, vt ea ratione propiùs ad Christi imitationem accederet. Smyrnensi ergo B dicitur, *Scio tribulationem tuam. Blasphemaris ab ijs, qui se dicunt Iudæos esse, & nō sunt, sed sunt synagoga Satanæ. Esto fidelis vsque ad mortem,* &c. Philadelphio verò, *Ecce dabo de synagoga Satanæ qui se dicunt Iudæos esse; ecce faciam vt veniant, & adorent ante pedes tuos,* &c. Alij fortasse dicent hæc verba, *Ecce dabo de synagoga Satanæ,* &c. accipi posse veluti præmium, quod promittitur Philadelphio, si ad virtutem robustam peruenerit. Verùm non ea ratione proponitur hoc in textu; neque opus est ad has angustias redigi: Smyrnensi enim Episcopo (qui ad perfectam sanctitatem peruenerat) non erat apertum ostium ad Iudæorum conuersionem. Et suprema Christi potestas in eo maximè cernitur, quòd ad rem adeò magnam possit vti ministerio eius, qui per se non videbatur maximè idoneus: & propterea Christus in hac epistola vsurpat illam periphrasim, *qui habet clauim Dauid.*

Concionatoris meritis non semper fructum respondere.

Discrimen inter Smyrnæum & Philadelphium Episcopos.

ET SERVASTI VERBVM MEVM.] Nempe pro tua modica virtute, *& non negasti nomen meum,* id est, quamuis nō sis adhuc robustę sanctitatis, nihilominùs per gratiam & protectionē meam hactenus te irreprehensibilem seruasti; & nunquā te Christianum esse erubuisti. Sunt qui ex his verbis, *Non negasti nomen meum,* colligant constantiam huius Episcopi, dum magnis persequutionibus vrgeretur. Verùm, vt quis meritò laudetur, quòd Christi nomen nunquam erubuerit; satis est, vt palàm con- C fiteatur nomen Christi, interim dum alij confiteri erubescunt; quamuis per Dei prouidentiam liberetur ab ijs tentationibus, in quibus modica virtus fortasse vacillaret.

ECCE DABO DE SYNAGOGA SATANÆ, &c.] Iam hoc suprà explicatum est.

Vers. 9.

QVONIAM SERVASTI VERBVM PATIENTIÆ MEÆ.] Illud *quoniam,* videntur aliqui in constructione referre ad superiora. Et facit, quòd in aliquibus emendatis codicibus nulla interponitur distinctio. In plerisque tamen tam græcis, quàm latinis cogit distinctio, vt illud *quoniam* referatur ad subsequentia. Et sic optimè cohæret contextus; *quia tu seruasti verbum patientiæ meæ, ideo & ego seruabo te.* Deinde circa phrasim nota, apud Ioannem idem *seruare verbum,* quod apud latinos *obseruare legem, siue præceptum.* Exempla sunt obuia; vt in Euangelio Ioannis cap. 8. 51. & 52. Et cap. 14. 23. 24. & cap. 15. 20. cap. 17. 6. & 1. Ioannis 2. 4. & in Apocalypsi non solùm hoc loco, sed etiam cap. 22. 9. Itaque sæpè Ioannes vtitur hac phrasi; neq; ea reperitur apud alium sacrū Scriptorem. Quod enim dicitur Eccli. 22. 13. *Serua verbum tempori,* aliò spectat. Ex quo obiter noto ex ipsa phrasium similitudine confirmari posse scriptorem Apocalypseos & Euangelij esse eundem. Certè si de huius libri scriptore non constaret, ex hac phrasi desumi posset non leuis coniectura. Quod verò ad significationem spectat, omnino accipienda est hæc phrasis in præsenti in eo sensu, in quo eam vsurpare solet Ioan- D nes. Quarè quod Christus ait, *seruasti verbum patientiæ meæ,* omnino significat, ab hoc Episcopo obseruatum fuisse præceptum, siue consilium patientiæ Christi; nequis cum Beda & Haymone *verbum patientiæ,* pro exemplo patientiæ accipiat.

Causalis particula quibuscum cohæreat.

Quid sit apud Ioannē seruare verbum.

Sed quod est præceptum siue consilium patientiæ Christi? Quidam hîc patientiam Christi accipiunt pro expectatione siue spe in Christum, per quam quis patienter expectat auxilium & præmium ab ipso Christo, & afferunt id Psal. 70. 4. 5. *Eripe me Domine,* &c. *quoniam tu es patientia mea.* Simplicius est, vt verbum patientiæ Christi sit præceptum de patientia ab ipso Christo singulariter cōmendata; vt non de quacunque patientia sermo sit, sed de ea, quam Christus singulariter docuit; quæ nimirum reddit bonum pro malo. Vide 2. ad Thessal. 3. 5. *In charitate Dei & patientia Christi,* aut fortasse patientia in præsenti pro perseuerantia accipitur: sic enim verbum patientiæ Christi, erit verbum illud de fructu afferendo in patientia, Lucæ 8. 15.

Quodnam sit consilium siue præceptum patiētiæ Christi?

ET EGO SERVABO TE AB HORA TENTATIONIS.] Thomas Anglicus, & alij sic exponunt. *Seruabo te,* id est, efficiam non vt non tenteris, sed vt non vincaris. Mihi tamen ea expositio coacta videtur. Quia seruare est idem, quod custodire, defendere, protegere. Quis ergo non videat, aliud E esse custodire hominem à lapsu; & aliud, custodire ab hora tentationis? Sicut ergo ille dicitur seruatus à lapsu, qui per Dei gratiam non cadit; sic seruatus à tentatione est, qui non tentatur. Sed obijcies, non videri hanc promissionem dignam Deo, neque sic Deum solitum esse amicos suos à tentatione liberare. Quinimò Tobiæ dixit Angelus cap. 12. 13. *Quia acceptus eras coram Deo, necesse fuit, vt tentatio probaret te.* Vide Eccli. 2. 5. *Quoniam in igne probatur aurum & argentum, homines verò receptibiles in camino humiliationis.* Respondetur, tentationem tunc esse maximum beneficium, cùm homo eam speratur superaturus, & perfectior ex illa euasurus. Cùm verò eiusmodi est, vt verisimile sit, hominem ab ea opprimendum; tunc potius est singulare Dei beneficium ab ea liberari. Quid enim aliud obsecramus in oratione Dominica, cùm dicimus, *Ne nos inducas in tentationem?* Et quid aliud promittit Paulus, cùm ait 1. Cor. 10. 13. *Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis.* Decet ergo Dei bonitatem ex electis suis valida tentatione probare illos, qui eam ferre possunt; & ab illa seruare eos, qui ferre non possunt. Quare cùm Philadelphius descriptus sit Deo quidem gratus, sed nondum robustæ virtutis; conuenientissimè promittitur ei, *Ego seruabo te ab hora tentationis, quæ ventura est in orbem vniuersum.* Hoc est enim quod dicitur 2. Pet. 2. *Nouit Dominus pios de tentatione eripere.*

Vers. 10. Christus quo sensu dicatur Philadelphium ab hora tentationis liberaturus.

Quando tentatio sit maximum à Deo beneficium.

Pro

Pro nostra explicatione manifeste sunt Aretas & Lyranus. Vterque enim exponit, *Seruabo te ab hora tentationis*, id est, præripiam te per mortem; ne plus affligaris, quàm ferre poteras. Et afferunt id Sap. 4. *Raptus est, ne malitia mutaret intellectum eius; aut ne fictio deciperet animam illius.* Sed non necesse est coarctare explicationem ad beneficium mortis præuenientis. Quia multis modis seruare potest Deus eum, quem ipse eximere vult à tentatione irruente super ceteros. Qua verò ratione seruatus sit Episcopus Philadelphius, id nulla ratione constat.

Duplex apud Ioannem vsus verbi seruare.

Nota præterea, quàm aptè coniunctæ sint duæ phrases, in quibus vtitur Ioannes Seruandi verbo. Nam *seruare verbum*, idem est quod *seruare siue exequi mandata*: *Seruare* autem *hominem à malo*, idem est, quod *protegere*, siue *defendere*. Cùm ergo modicæ virtutis Episcopo exequenti mandata Dei pro viribus suis, conuenientissima esset promissio, Deum non permissurum, vt supra vires suas tentetur seruus Dei, atque adeò effecturum, vt à magna quadam aduentura tentatione eximatur, aptissimè vtrumque expressum est, eiusdem verbi repetitione, *Quoniam seruasti verbum Dei; ego seruabo te.* Ego, inquam, qui sum Verbum Dei: atque adeò verbum Dei seruabit te fideli protectione, quia tu seruasti verbum Dei fideli executione.

Qua appelletur hora tentationis.

Ab hora tentationis quæ ventura est in orbem vniuersum.] Conueniunt interpretes, his verbis designari proximam persequutionem generalem, quæ excitanda erat aduersus Christianos. Sed occurrit dubium, cur scilicet tempus persecutionis appelletur hora? Sunt qui notent, nomen horæ accipiendum esse pro breui tempore. Notandum tamen est, græca phrasi horæ nomen multò latiùs patêre, quàm apud Latinos. Quod enim Latini dicunt, tempus vernum, tempus autumnale, tempus hyemis; id græca phrasi passim dicitur, hora verna, hora autumni, &c. & quatuor horæ anni dicuntur à Græcis, quas Latini tempestates appellant, id est, Ver, æstas, autumnus, & hyems. Imò verò hora etiam à Græcis vsurpatur frequenter pro ætate (verbi gratia) iuuenili, vel quauis alia. Non est ergo, quòd in præsenti suspicemur, horæ nomine designari breuitatem persecutionis, quasi hyperbolicè ad vnius horæ spatium redigatur. Horæ enim nomen in græca loquutione non habet aliam vim, quàm si *tempus tentationis* poneretur. Sed adhuc inquiret aliquis; cur non satis fuerit dicere, *seruabo te à tentatione*; & additum sit, *seruabo te ab hora*, vel *à tempore tentationis*? Respondetur, Forsan horæ nomine designari tempus id, quo persequutio erat maximè arsura & afflictura fideles; quasi dicat, Eo ipso tempore tu eris immunis & exemptus. Omnino autem videtur esse sermo de persecutione, quam passa est Ecclesia sub Traiano (vt optimè conijcit Ribera noster.) Atque ea dicitur ventura in orbem vniuersum, scilicet in orbem Romanum, siue aduersus fideles in omnibus orbis Romani prouincijs.

Nomen hora apud Græcos latiùs patêre quàm apud Latinos.

De qua tentatione, siue persecutione hîc sermo sit.

Tentare habitantes in terra.] Id est, ex iustis eos, qui sunt adhuc viatores; quod est dicere, eos qui sunt in patria, securos esse ab omni tentatione.

Vers. 11.

Ecce venio citò.] Quamuis Philadelphius securus reddatur ab illius grauissimæ tentationis hora; absque dubio tamen non est exemptus à multis alijs tentationibus, quæ frequenter in vitam humanam incurrunt. *Tentatio enim est vita hominis super terram*, vt hebræa sonant, Iob 7. 1. & præsertim primis Ecclesiæ Christianæ temporibus multis incommodis atque molestijs afficiebantur fideles. Atque ita aptissimè hortatur Christus Philadelphium, ne ab incepta sanctitatis via desistat; duabus ei propositis rebus valde ad consolationem idoneis; nempe vitæ breuitate, & protectionis diuinæ securitate.

Tene quod habes; vt nemo accipiat coronam tuam.] Nota hîc primò, his verbis nonnihil confirmari nostram expositionem de modica huius Episcopi virtute. Illa enim exhortatio, *Tene quod habes, vt nemo, &c.* innuit meritò timeri posse lapsum eius, qui nondum erat robustæ virtutis. Et saltem in verisimili labendi periculo aptior est huiusmodi commonefactio. Et illa verba, *Tene quod habes*, omnino hortantur, vt ab incepto non desistat. Porrò in ea metaphora respici videtur ad eum, qui pondus aliquod sustinet, vt vires suas probet; atque ita admonetur opus esse perseuerantiâ, vt propositum præmium non amittat. Vide illud Eccli. 6. 22. *Quàm aspera est nimiùm sapientia in doctis hominibus, & non permanebit in ea excors. Quasi lapidis virtus probatio erit in illis, & non demorabuntur proijcere illam*: quo loco virtus lapidis videtur poni pro grauitate lapidis, qua vires iuuenum probantur. Ex græco enim sic redditur ad verbum, *quasi lapis probationis validus.* Et desumpta est comparatio à consuetudine illius regionis, de qua videndus est Hieronymus in id Zachariæ 12. 3. *Ponam Ierusalem lapidem oneris cunctis populis: omnes qui leuabunt eam concisione lacerabuntur.*

Deum non permittere vt iustus aliquis cadat, & damnetur; quin alium eius loco substituat.

Deinde in illis verbis, *Vt nemo accipiat coronam tuam*, significatur nunquam permitti à Deo, vt iustus aliquis cadat & condemnetur, quin alium ipsius loco substituat. Quæ doctrina expressè docetur à D. Gregorio 25. Moral. cap. 9. & 10. & à D. Thom. 1. p. q. 23. a. 6. ad 1. vbi hunc Apocalypseos locum adducit. Idem obseruant in præsenti Primasius, Rupertus, Haymo, Beda, Lyranus; & ex nostris Ribera atque Pererius disput. 14. & pro maiore eiusdem doctrinæ explicatione notandum est, in Dei prouidentia certum & definitum prædestinatorum numerum esse prius ratione; quòd verò hic vel ille ad eum numerum pertineant, id esse posterius ratione. Supponit hæc Theologia aptissimè considerari in diuinis actibus per ordinem ad obiecta, quosdam esse priores ratione, & alios posteriores: & illud in obiectis appellari prius, quod est ab alio independens; posterius verò, quod dependet ab illo. Si tamen res attentè perspiciatur, valdè est rationi consentaneum, vt numerus certus & definitus beatorum in Dei intentione sit prior, quàm huius aut illius hominis salus: quia bonum quò communius, eò diuinius; & in ipso numero ciuium per se sumpto; id est, in decreto numeri à Deo definiti & statuti, vt non sint plures neque pauciores, in eo cernitur exactissima sapientissimi architecti dispositio, & apta rei destinatæ proportio. Et quemadmodum in ædificio materiali prior est numerus lapidum in mente architecti, quàm huius vel illius lapidis electio; reprobatio autem huius aut illius lapidis coniuncta est cum alterius substitutione in locum eius, qui dum incideretur aut expoliretur, inuentus est inutilis: ita etiam in spirituali cælestis ciuitatis ædificio numerus electorum est prior in intentione, quàm huius aut illius hominis salus; & reprobatio

Ordo ac prioritas in diuinis actibus.

A eius, qui iam erat vocatus & iustificatus, semper est cum alterius substitutione coniuncta. Ex quo intelligitur eos, qui cadunt ab amicitia Dei, & condemnantur; eo ipso impedire, quod ex se est, ne mundus tam citò intereat. Constat enim impleto numero electorum non esse ampliùs diem iudicij prorogandum. Quare sub finem mundi vltimus hominis lapsus à gratia, non erit re ipsa posterior vltimâ peccatoris conuersione.

QVI VICERIT, FACIAM ILLVM COLVMNAM IN TEMPLO DEI MEI] Sunt, qui existiment, hæc non magis dici ad Episcopum Philadelphium, quàm ad quoscunque alios fideles. Verùm in superioribus epistolis iam annotauimus opus esse, vt singula præmia singulis Episcopis aptissimè proponantur; nec satisfacere interpretem, qui non reddat rationem conuenientem, cur in hac epistola potiùs, quàm in ceteris hoc vel illud præmium victori promittatur. Id quod esse necessarium, constat in hac epistola fortasse clariùs, quàm in ceteris. Non enim est credibile, omnibus, quos hora mortis Dei amicos inuenerit, promitti illos futuros esse columnas in templo Dei. Atque ita Ribera §.32. fatetur non de omnibus electis esse sermonem. Si ergo non est sermo de omnibus in præsenti, quis non videat, quàm sit verisimile singillatim fieri promissionem Episcopo Philadelphio, & ijs qui similes eius fuerint? id est ijs, qui cùm nondum sint spectatæ seu probatæ virtutis, sed adhuc paruæ & protectæ à Deo, ad robustam tamen virtutem aspirant; & pro ea consequenda pro virili laborant, legitimè certando pro sibi data gratia. Dico ergo, ijs sub metaphora columnæ promitti virtutem robustam, quam in votis habebant. Id enim, quod est inchoatum & imperfectum, in via est ad perfectionem: atque ita virtus adhuc modica optare videtur incrementum, & ad statum robustæ virtutis peruenire. Quid ergo aptius excogitari potuit, quod modicæ virtutis hominibus ob oculos poneretur, quàm vt eò sua vota dirigant, & omni conatu accedere concupiscant, in Dei promissione & gratia confidentes.

Vers.12.

Quid sit esse columnam in templo Dei.

B

Oportet tamen attentè inspicere, an in præsenti sit sermo de officio columnæ in Ecclesia militante, vel de præmio æternæ retributionis? Ribera propendet in sententiam Ambrosij, qui de mercede æternæ vitæ hæc verba exponit. Argumenta huius opinionis sunt; Primum, quòd sequatur, *Et foras non egredietur ampl.us.* quod non est in vniuersum verum in ijs, qui in hac vita fuerunt aliquando columnæ Ecclesiæ. Alterum est, quòd statim adijciatur, *Scribam super eum nomen ciuitatis nouæ Ierusalem, quæ descendit de cælo,* & constet ex capite vigesimo primo, numero secundo, hanc nouam ciuitatem, quæ dicitur è cælo descendere, esse illam ipsam, quæ triumphat in cælo.

Num columnæ officium Deus Philadelphio promittat in militante Ecclesia, vel in triumphante.

C

Nihilominùs Gregorius 17. Moralium capite decimoquarto (vbi hunc locum exponit) nomen columnæ accipit de ijs, qui in Ecclesia militanti officium columnarum egregiè præstant: atque eam expositionem sequuntur hoc loco Ticonius, Primasius, Haymo, Beda, Andreas, Aretas, Anselmus, Richardus, Ioachimus, Albertus, Lyra, Thomas, Zegerus, Suarez, & ceteri ferè omnes. Persuadetur hæc expositio primò, quia quamuis in patria vnicuique detur præmium pro meritis; in cælo tamen non fit homo columna Ecclesiæ. Fieri enim columnam, est accipere vires robustas, quibus onus Ecclesiæ vel Ecclesiarum sustinere possit; quod munus in hac vita præstāt insignes sanctitate viri. Quare sacra Scriptura magnis viris tribuit in hac vita columnarum nomen; quod eis aptiore proportione conuenire videtur; quàm beatis. Secundò Episcopus Philadelphiæ, quando hæc epistola ad eum scripta est, erat adhuc virtutis modicæ; & opus habebat, vt eum Christus seruaret ab hora tentationis, quæ ventura erat in orbem vniuersum: atque ita nondum merebatur nomen, & symbolum columnæ. Vt autem in cælo præmium columnæ consequeretur; opus erat, vt priùs in hac vita esset Ecclesiæ columna. Ergo multo aptius est, vt ipsi facienti quod in se est, per Dei gratiam, promittatur virtus columnæ. Nam, quod ad præmium cæleste attinet, certum est præmium atque mercedem fore cum proportione ad merita. Tertiò, si nomen columnæ accipiatur de firmitate & virtute sanctitatis robustæ, quam tribuit Deus in hac vita ijs, qui se ipsos vincunt, & vocationi diuinæ respondent; statim facilè apparet, quàm aptè proponatur hoc præmium in hac epistola. Aliter conuenientius erat, vt præmium columnæ proponeretur Smyrnensi potiùs, quàm Philadelphio. Propter hæc omnino mihi videtur sequenda expositio D. Gregorij.

Verior & communior expositio.

D

Quod verò in superioribus epistolis annotaui, vt præmia proponantur tanquam effectus ab Eucharistiæ communione manantes in eos, qui ad illam ea animi præparatione accedunt, quam Christus in illis Episcopis optabat; id similiter in huius epistolæ præmio aduerto; nimirum eum, qui ad Christum in Eucharistia, vel etiam in communione spirituali accedit, eo *corde magno, & animo volenti*, id est, hilari ac prompto, quo Christus Philadelphium esse volebat, ad virtutem scilicet robustam pro virili aspirando; eum ab ipso Christo (qui est sanctus verus & veræ sanctitatis fons) efficiendum esse columnam Ecclesiæ, id est, participaturum robustam virtutem, & vires ingentes; quibus Ecclesiæ sit maximo ornamento pariter & adiumento, & Ecclesiarum onus cum magno honore sustineat.

Columnæ promissionis applicatio ad sacram Eucharistiam.

E

Ad argumenta Riberæ. Ad primum Respondetur, illa verba, *Et foras non egredietur ampliùs*, apponi tanquam aliquid consequens ad rationem siue analogiam columnæ. Ipsum enim pondus seu grauitas columnæ & onus, quod sustinet supra se, immobilem eam reddunt. Quod non contingit in multis alijs, ex quibus potuit allegoria desumi. Quamuis enim iustis meritò tribuatur symbolum, (verbi gratia) candelabri, candelabro tamen non apponetur aptè illud elogium, *& foras non egredietur amplius.* Ex hoc ergo ipso, meo iudicio colligitur symbolum columnæ in præsenti epistola non referri ad gloriā beatorum. Quia in cælo commune est omnibus beatis, foras non esse egressuros; & tamen non omnes beati sunt columnę, vt fatetur Ribera. Cùm igitur, nō esse foras egressurū, adijciatur tanquā id quod est proprium columnis; nulla ratione cohæret, vt id singulariter tribuatur

cælestibus columnis, quod ceteris etiam commune est in cælo. Qua verò ratione in Ecclesiá militante sit singularis columnarum gloria, amplius non esse egressuras ex templo, dicemus infrà.

Militantē Ecclesiam dici è cælo descendere, & cur.

Ad secundum respondetur, Ecclesiam militantem esse, quæ propter admirandam sanctitatis excellentiam magna cum energia dicitur de cælo descendere, siue de cælo delapsa. Triumphantis enim Ecclesiæ gloria non est de cælo descendere; sed potiùs in cælo permanere. Neque huic veritati aduersatur id, quod legimus Apoc.21. 10. *Ostendit mihi ciuitatem sanctam descendentem de cælo.* Licet enim certum sit Ioanni in ea visione ostensam fuisse Ecclesiæ triumphantis gloriam; loquutionis tamen illius forma non alia fuit, quàm si Ioanni diceretur, Visne videre quanta sit Ecclesiæ militantis excellentia? Veni ergo, & intuere eandem Ecclesiam in cælo triumphantem. Nec enim illa, quæ triumphat, est alia ab ea, quæ militauit; & vniuersa illa triumphi gloria abscondita erat in Ecclesiæ militantis virtute & sanctitate. Quarè quanuis in fine Apocalypseos describatur triumphus patriæ cælestis, & gloria eorum, qui de cælo non descendent; iure optimo asseritur illa cęlestis ciuitas esse eadem illa, quę de cęlo descenderat, & quæ in terris militabat. Quòd si alicui necessarium omnino videatur, vt nomen Ierosolymæ de cælo descendentis directè tribuatur Ecclesiæ triumphanti; cur saltem dici non poterit, eum qui in hac vita sanctitatē robustam consequutus est, & officium columnæ egregiè præstat in Ecclesia; eum (inquam) in hac vita gestare inscriptum nomen cælestis Ierosolymæ, eo quòd facilè ab omnibus cernatur, huiusmodi hominem esse cælestis Ierosolymæ ciuem, cuius conuersatio in cælis est, & quem in cælo manet locus valde sublimis?

Quid sit non ampliùs egredi foras

Et foras non egredietvr amplivs.] Hic tenor loquutionis omnino innuit, eum qui efficitur columna, solitum fuisse egredi ex templo, antequàm fieret columna. Vide Genes.24.23. *Nisi venerit frater vester minimus vobiscum, non videbitis ampliùs faciem meam.* & 4. Reg.2. 12. *Non videt eum ampliùs.* Hinc ergo constat illa verba, *foras non egredietur ampliùs*, non esse referenda ad egressum è templo Ecclesiæ per infidelitatem. Licèt enim perseuerantia in fide catholica sit maximum Dei beneficium; plurimi tamen sunt, qui quanuis non sint Ecclesiæ columnæ, nunquam tamen abiurarunt fidem, neque ea ratione egressi sunt à templo Dei: & non erat cur Episcopo Philadelphio vincenti speciatim promitteretur perseuerantia in fide catholica. Quid ergo est, non egredi ampliùs ex templo? Respondetur hanc esse significantissimam metaphoram ad eum statum indicandum, ad quem in hac vita perueniunt ij, qui virtutis robustæ constantiam, & deuotionis firmitatem consequuntur. Sic enim illi se totos Deo dicant & consecrant; sic omnes suas actiones diuino obsequio mancipant, vt non solùm tempus vllum, & actionem aliquam in alia re collocare, sed neque cogitationem à Deo & à rebus diuinis diuertere vnquam velint. Vide id Lucæ 2.37. vbi de Anna, *quæ non discedebat de templo ieiunijs & obsecrationibus seruiens nocte ac die.* Antequam homo ad huius deuotionis statum pertingat, officio hominis Christiani, aut etiam religiosi se satisfecisse putat, si tertiam diei partem in rebus ad Dei obsequium spectantibus collocauerit: reliquas diei horas, licere sibi putat egredi ex templo, & sine crimine otiari, aut pro libito negotiari. Ille verò, quem Christi virtus & deuotionis ardor columnam fecit, non solùm deinceps egredi ex templo non vult (id est, pro libito vlli rei vacare nisi Deo, vel propter Deum) sed neque posse videtur vlli vnquam rei intentus esse, aut etiam de alia cogitare, quàm de Dei & proximorum obsequio.

Columnam onere ipso quo premitur, firmiorem reddi.

Atque vt ex ipsa columnæ astrologia hoc amplius explicetur; notandum est in ædificio materiali firmitatem ipsam columnæ, & onus quod sustinet, esse id quod eam facit immobilem. Interim ergo, dum quis non est consequutus virtutis robur & firmam deuotionis constantiam, non videtur esse columna. Et licèt candelabrum templi sit, aut quiduis aliud ad sacram supellectilem spectans, absque vllo religionis metu potest aliquando è templo efferri, & circunduci: ita tamen vt suo tempore in templo deseruiat. Postquàm autem factus est columna Ecclesiæ per virtutem robustam & deuotionis constantiam; firmitas ipsa columnæ, & cura sustinendi onus sibi impositum, reddunt eum quodammodo immobilem: ita vt deinceps neque libeat, neque posse videatur egredi è templo, & foris vagari. Certè in hoc sensu illa verba, *Et foras non egredietur ampliùs*, promissionem aptissimam cōtinet; eius nempe rei, quam maximè optare poterat is, qui ad sanctitatis perfectionem aspirat. Patet ergo quàm aptè in metaphora columnæ dictum sit, *& foras non egredietur ampliùs.* Atque vt clariùs appareat, hæc verba ad eandem columnæ metaphoram spectare; nota græca (si ad verbū reddantur) non sonare, *foras non egredietur ampliùs*, sed, *non egrediatur*: quod est dicere, ego faciam illum columnam immobilem, quæ deinceps foras non egrediatur. Nemo autem inficias ibit, quin aptissimè per templi nomen designetur Dei cultus & obsequium: sicut per exteriorem plateam aptè significantur exterioris hominis occupationes, vt loquuntur spiritualis vitæ magistri.

Quid ijs promittatur verbis, Foras non egredietur ampliùs.

Neque verò supradicta columnæ immobilitas eiusmodi est in hac vita; vt nulla ratione fieri possit, eum, qui erat columna, officio suo deesse, vel etiam aliquando confringi, & foras proijci in frusta discissam; id quippe fieri posse non negamus. Nihilominùs tamen verissimè dicitur magna esse constantia eorum, qui per Dei gratiam adeò robustam virtutem consequuti sunt, vt mereantur columnæ Ecclesiæ appellari. Quòd si ij confirmati esse in gratia dicuntur, qui Spiritu sancto repleti sunt, & singulari Dei prouidentia adeò constantes efficiuntur, vt nulla ratione ab statu gratiæ deturbentur; non video, cur non sit censendum ad eam felicitatem peruenisse eos, qui propter eximiam sanctitatem columnæ Ecclesiæ appellantur. Fortasse tamen contextus non postulat, vt tantùm appellentur columnæ ij, qui nunquam re ipsa ab ea constantia cadent, quam symbolum columnæ repræsentat: illa enim verba, *Et foras non egredietur ampliùs*, quamuis copiosum Dei auxilium promittant ad conseruandam columnę constantiam; fieri tamen potest, vt libertatis naturalis conditione abutatur homo, & desinat esse columna. Vnde quod textus asserit, dum ait, *foras non egredietur*, sub ea conditione intelligendum est.

A De allusione ad columnas Booz & Iachin, dicam seorsum in notatione sequenti.

ET SCRIBAM SVPER EVM.] Adhuc perstat in metaphora columnæ, cui sit inscriptus gloriosus titulus: & verti poterat *super eam*, scilicet columnam; sed quia columna nomen græcum est masculinum (nempè στῦλος,) & quia sermo est de homine, quem Christus facit columnam; ideo Vulgatus scripsit *super eum*.

NOMEN DEI MEI, ET NOMEN NOVÆ IERVSALEM, ET NOMEN MEVM.] In notatione sequenti ostendam valde esse verisimile in columnis illis Booz, & Iachin (id est in stylobatis, in quibus columnæ insistebant) scriptum fuisse, trophæa in Dei victoris gloriam, ad templi Ierosolymitani decorem à Salomone erecta fuisse. Per allusionem igitur ad antiquarum columnarum titulum, ait Christus se columnæ mysticæ (de qua sermo est) similem titulum additurum; videlicet trophæum hoc in Dei victoris gloriam & in nouæ Ierosolymæ decorem à Christo animarum sanctificatore erectum fuisse. Titulus autem columnæ siue trophæi aptissimè significat id, quod robusta alicuius sanctissimi viri virtus præ se fert. Sicut enim, cùm de

Qui sit hic titulus mysticæ columnæ à Christo inscribendus.

B seruis Dei, quasi de hominibus, sermo est; illi qui publicè profitentur, & re ipsa ostendunt se Christi seruos esse, eleganter dicuntur in frontibus gestare scriptum Christi nomen; & quemadmodum Babylonis etiam aut bestiæ nomen dicuntur in frõtibus gerere, qui in mundi famulatu gloriantur; ita, cùm de aliquo seruo Christi sub metaphora columnæ sermo est, titulus & inscriptio non est aliud, quàm si diceretur, in eius admiranda virtute id elucere & facile agnosci ab eo, qui eam columnam contempletur; si tamen non sit omnino rudis & legendi ignarus. Hic est totius inscriptionis sensus. Verùm de singulis partibus nonnihil etiam dicendum est.

NOMEN DEI MEI.] Quater in hac promissione, Deum suum appellat Christus. *In templo Dei mei*; *Nomen Dei mei*; *Ciuitatis Dei mei*; & *Quæ descendit à Deo meo*. Hæc pronominis repetitio, in qua Christus, quà homo est, patrem sæpius appellat Deum suum, non solùm spectat ad reuerentiam Diuinæ maiestatis, & ardentissimum amorem erga Deum; sed etiam ad exultationem & gratiarum actionẽ de summa beneficẽtia Dei erga homines, & de spiritu collato fidelibus propter ipsius Christi amorem. Quòd enim Deus cælestis gratiæ thesauros adeò liberaliter hominibus distribuat, id omnino in gratiam Christi facit, & in eo maximè ostendit Deus, quàm sit totus Christi Domini. Quare repetitio illa pronominis *meus* ad summam Christianæ Ecclesiæ excellentiam, & ad columnæ (de qua

Quater in hac promissione Christus repetit Deum meum, & quod sit repetitionis huius mysterium.

C sermo est in præsenti) admirandam virtutem referenda est; quasi diceret, tantam esse Christianæ Ecclesiæ excellentiam, & adeò mirabilem columnarum ipsius gloriam, vt in ijs mirum in modum eluceat, Deum optimum maximum esse totum Christi Domini; & nihil excogitari posse adeò magnum atque mirabile, quod Christi seruis non concedat libentissimè Deus, vt suo Christo gratificetur.

Quòd verò Christus ipse dicatur scribere nomen Dei sui in columnis Ecclesiæ; indicat Christũ esse animarum sanctificatorem, & in columnarum virtute, & pulchritudine mirificè exultare; eo quòd in eis omnipotentis Dei virtus, atque victoria clarissimè effulgeat; quemadmodũ ex trophæis & monumentis constare solet magnitudo victoriæ.

ET NOMEN CIVITATIS NOVÆ IERVSALEM, QVÆ DESCENDIT DE CÆLO.] Iam suprà expressum erat, hanc esse columnam templi Dei (*Faciam illum columnam in templo Dei mei.*) Sed quoniã templi Dei nomen videbatur accipi posse de templo Salomonis: ideò, vt intelligeretur in præsenti de multò excellentiore templo, additum est in titulo nomen nouæ Ierosolymæ; quod est dicere, in excellentia huius columnæ manifestè cerni, eam non esse ornamentum illius templi, quod in antiqua Ierosolyma ędificatum erat; sed illius potiùs templi, quod ædificauit Christus in noua Ie-

D rosolyma, id est, in Ecclesia Christiana.

Porrò nouæ Ierosolymæ nomen ad Ecclesiam in cælis triumphantem, vel ad gloriam beatorum plerique referunt. Ego de Ecclesia Christiana in terris militante, & de eius templo sermonem esse intelligo. Hæc enim est Ierosolyma, quæ dicitur de cælo descendere (vt suprà explicaui) & in hac exercent propriè officium columnarum ij, quos Christus facit columnas; atque de eo officio, quod in hac vita exercent viri sanctissimi, sermo est in hac epistola ad Philadelphium. Fauet nostræ explicationi, quòd in præsenti manifestè agitur de columna templi, cùm tamen de patria cęlesti expresè dicatur cap. 21. 22. *Templum non vidi in ea.* Neque nouum est, vt Ecclesia Christiana, quæ in terris versatur, appelletur noua Ierosolyma ad veteris distinctionem; iuxta illud, *Ecce noua facio omnia*, Apoc. 21. 5. Et sic accipiunt Ierosolymæ nomen Origenes, Hieronymus, Augustinus, & Gregorius apud Lauretum. Quomodo autem rectè intelligatur spiritualis Ierosolyma (quæ in terris est) habere templum columnis ornatum, licèt in visione Ezechielis templum distet à ciuitate quindecim millia calamorum; dicemus notatione secunda.

Quæ sit hic noua Ierusalem descendens è cælo.

E ET NOMEN MEVM NOVVM.] Vanum est, quod nonnulli cogitarunt, neminem ante Christum Dominum fuisse appellatum Iesum ijs litteris & ea prolatione, qua Christus Dominus Iesus appellabatur. Quasi vero virtus & excellentia nominis proprij, quod Christo datum est, ad ipsos characteres reuocandæ sint, & non potiùs ad rei veritatem. Nota ergo, si in præsenti sermo sit de nomine Iesu, non dici nouum cõsideratâ prolatione & literis, sed consideratâ virtute & veritate. Si literas ipsas respicias; ex varia eiusdem nominis prolatione oritur, quòd vnius & eiusdem hominis nomen nunc scribatur *Iesuagh*, nunc *Iehosuagh*. Videmus enim Iesum filium Iosedec appellari *Iehosuagh*, in libris Aggęi & Zachariæ, & eundem videmus appellari *Iesuagh*, 1. Esdræ 2. Sic nos Hispani sine discrimine nunc dicimus *Ioan*, nunc, *Iuan*; *Fernando*, & *Hernando*. Et siue nomen Iesu ita scribatur, vt significet veram salutem; siue salutem Domini aut saluatorem; pro eodem reputo. Neque est in appellatione nouitas, sed in virtute & veritate. Et quidem si de literis atramento scriptis sermo esset, distingui non posset nomen Christi nouum ab alijs, qui eodem nomine priùs erant appellati. Sed quia sermo est de ea scriptione, quæ digito Christi fit, ideo eleganter dicitur in titulo huius columnæ, de qua est sermo, nomen Christi nouum scriptum esse: nimirum quia

Christi nominis virtutem non in characteribus ipsis, sed in rei veritate consistere.

Variatio in nominis Iesu characteribus.

A

in admiranda columnæ excellentia effulget eam esse erectam ab eo, qui noua ratione & planè diuina saluator appellatur. His addo, non esse sermonem solùm de noua ratione, qua Christus etiam ante passionem saluator appellabatur; sed de noua ratione, qua post resurrectionem saluatoris nomen habet. Prius enim *nondum erat Spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus.* Cùm verò Christus resurrexit, prodijt ex sepulcro *Filius Dei in virtute secundùm spiritum sanctificationis*, ad Rom. 1. 4. id est, cum plenissima & efficacissima sanctificandi homines virtute & excellentia. His ita constitutis, non valde refert, siue nomen Christi nouum interpreteris de nomine ipso Iesu, vel de nomine efficacissimi sanctificatoris.

Quoniam verò nouitatem nominis Christi à resurrectionis mysterio inchoamus; putabit fortasse aliquis huc spectare Pauli verba ad Ephes. 2. 9. *Propter quod Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen, quod est super omne nomen.* Qua ratione, cùm dicitur, *scribam super eum nomen meum nouum*; sensus erit, in huius columnæ excellentia gloriam Christi nominis elucere. Certè hic sensus parum differt à superiori explicatione: verùm Paulus ad Philip. 2. non videtur solùm agere de virtute sanctificandi: sed etiam de vniuersi monarchia, & de supremi imperatoris dignitate.

N O T A T I O I.

De allusione columnæ in templo Dei ad columnas æreas, de quibus 3. Reg. 7. 15. & 2. Paral. 3. fin.

Ad quas tēpli Salomonici columnas respiciat Christus in hoc columnæ symbolo.

NON erit inanis labor, attentè inspicere ad quas columnas templi Salomonici alludat Christus; cùm ait, *faciam illum columnam in templo Dei mei.* Neq; enim dubitandum est, quin in his verbis respiciat Dominus ad templum Salomonis. Porrò in templo Salomonis erant plurimæ atriorum columnæ, de quibus fit mentio Ezechielis 42. 6. Constat autem templi nomine comprehendi atria duo; id est, atriū sacerdotum, & atrium Israelis; vt videbimus cap. 11. 1. Nihilominus tamen, cùm columnæ symbolū in præsenti vsurpetur ad magnæ sanctitatis significationem, non videtur adeò conueniens, vt ex atriorum columnis desumatur comparatio.

B

Porrò intra portas sancti ædificij (id est in aula sancta, vel in adyto sanctissimo) nullæ erant columnæ; nisi quis fortasse hoc nomen extendere velit ad palmas illas, quibus templi ipsius parietes intrinsecus erant distincti. Verisimile enim est, quod nonnulli contemplantur, illas fuisse semicolumnas Corinthias ad palmarum similitudinem factas. Vide, 3. Reg. 6. 29. *Omnes parietes templi per circuitum sculpsit varijs cælaturis, & fecit in eis palmas prominentes de pariete.* Verùm quoniam sacra Scriptura palmis illis non tribuit columnarum nomen; ideò verisimilius est quod Beda, & post eum alij cogitarunt, scilicet in hoc columnæ symbolo respici ad duas columnas illas æreas Booz & Iachin, quæ erant in porticu pro foribus templi; de quibus 3. Reg. 7. 15. & 2. Paral. 3. fin. & considerata illarum columnarum magnitudine & firmitate & insigni etiam loco, in quo erant erectæ, & quasi obiectæ oculis vniuersi Israelis; facilè cernitur conuenientissimum fuisse vt ex eis desumeretur comparatio: sermo enim est de columna valde notabili, cuius titulus & inscriptio conspicua sit & vniuersæ Ecclesiæ ad legendum & obseruandum proposita. Et valde verisimile est nomina illa Booz & Iachin in columnis illis Salomonis fuisse sculpta; & fortasse cum ipso Salomonis nomine, & cum templi mentione; in hunc ferè modum: *Booz in Dei victoris gloriam & templi Ierosolymitani decorem à Salomone erecta.* Et in altera similiter: *Iachin in Dei victoris gloriam,* &c. Neq; istud est somniare, sed ex ipsa huius loci allusione, ex nominib. Booz, & Iachin, ex Iosephi narratione, & ex alijs insignibus columnis coniectare; vt ex ijs, quæ Romę, altera Traiani & altera Antonini nomen preferunt. Erit autem nostra coiectura probabilior; si columnæ illæ à Salomone pro foribus templi positæ non ad sustinendum ædificium, sed veluti trophęa Deo victori erectę sunt ad magnificentiam & ornatum, de quo infrà. In trophæis enim nemo negauerit, semper titulos fuisse sculptos.

Ad colūnas Booz & Iachin allusisse verisimilius est.

C

Inscriptiones, quæ probabili coniectura videntur in columnis Booz & Iachin posita.

D

His constitutis; vt allusionis elegantia pleniùs intelligatur, oportet nonnihil agere de columnis illis à Salomone factis, & de earum significatione siue mysterio. Et quidem, quod ad formam earum attinet; noua cuiusdam docti & amici explicatio est, eam fuisse Corinthiam; & partem ædificij ab eis sustentatam fuisse. Mihi multò verisimilior videtur communis sententia; quæ scapo singularum columnarum tribuit altitudinis 18. cubitos, circumferentiæ verò 12. cubitos; ac proinde circumferentiæ diametro, siue crassitudini columnæ quatuor ferè cubitos. Itaque proportionem longitudinis ad crassitudinem vix esse sicut 5. ad 1. In his Insuper columnis nullam ædificij partem niti; sed duplex solùm capitellum. Et sanè quod ad crassitudinem singularum attinet; Ieremias eam disertè explicat cap. 52. 21. *Decem & octo cubiti altitudinis erant in columna vna; & funiculus 12. cubitorum circuibat eam.* Similiter loquitur Iosephus, l. 8. Antiquit. cap. 3. & valde coactum est, vt de altitudine singularum, & de crassitudine vtriusque simul sumptæ verba Ieremiæ accipiamus.

Quæ fuerit duarū templi columnarum figura.

E

Sed obijcient nobis illi, quibus noua placet opinio, valde deformem esse columnam, cuius longitudo non sit plusquàm quincupla ad crassitudinē; & nihil eiusmodi cogitandum esse de Salomonis sapientia. Addent etiam, eam proportionem nulla ratione cohęrere cum pulcherrima illius ædificij structura. Respondeo nouam esse opinionem, & fortasse ante hos dies inauditam, duas illas columnas æreas Booz & Iachin, ad sustinendum ædificium factas esse: vbi verò non cogitentur tanquam ædificij partes, sed tanquam trophæa quædam ab ædificio omni separata; nulla erit obligatio, vt in eis seruetur proportio altitudinis ædificij. Et quidē ipsa S. Scrip. verba, (meo iudicio) cogunt, vt Booz & Iachin nō existimentur esse columnæ ædificij & partes illius; sed supellex siue vasa templi (vt loquitur de illis Ieremias c. 27. fin.) tum quia non seruant columnarum ædificij proportionem; tum etiam quia singulæ habent duo capitella, quod fortasse non est satis aptum ad ædificiorum columnas; præsertim cùm opus sit capitella, bases, & stylobatas esse tantæ altitudinis, vt omnibus compùtatis singulæ columnæ sint 35. cubitos altæ. Sic enim videtur interpretandum, quod habetur 2. Paral. 3. 15. *Triginta & quinq. cubitos habebant altitudinis.* Vtcunque hoc sit; singularum scapi erant alti 18. cubitos; crassi autem ferè quatuor; quia *funiculus duodecim cubitorum circuibat eam.* Atque hæc non est proportio columnæ ad ædificium sustinendum factæ. Ad trophæa verò aptissimum fuit, vt non seruaretur in eis integræ columnæ proportio, sed multò maior crassitudo; ita vt partis potiùs columnæ, vel arboris crassissimæ trunci instar esset. Trophæum enim nihil aliud est, quàm monimentum erectum in victoriæ signum; & cùm trophæa per se erigerentur ab omni ædificio disiuncta; ratio postulabat, vt quàm maximè crassa fierent: & fortasse ipsa trophæi crassitudo ad robustas victoris exercitus vires significandas nonnihil conducebat.

Num Booz & Iachin columnæ aliquam templi siue ædificij partem sustinuerint.

Duarum templi columnarum longitudo & crassitudo.

Booz & Iachin ad trophæa erigenda videri extructas.

Sed dices, quorsum trophæa in templo? Si enim trophæa monimenta sunt à victore erecta in loco, vbi hostes in fugam conuertit, nulli hostes fuerant eo loco fugati. Respondeo, ad rationem trophæi satis esse, vt conuenienti loco erigatur in

signum

Trophæa olim in loco etiam à pugna ipsa disiuncto erigi solita.

signum victoriæ; etiam si hostes non fuerint eo ipso loco in fugam conuersi. Nam Sallustius de Pompeio ait, de victis Hispanis trophæa in iugis Pyrenæi montis posuisse, & Romæ quoque in arcubus ex marmore ædificatis fingebantur. Quàm verò conueniens fuerit, vt in templo Salomonis Deo victori erigerentur trophæa; facilè cernet, qui animaduertat, illud templum Deo victori fuisse ædificatum. Quemadmodum enim Philippus secundus Rex Hispaniæ D. Laurentio ędificauit augustissimum templum propter victoriam, quam ipsius die festo, & ipsius patrocinio consequutus erat: sic etiam templum Salomonis ædificatum est Deo propter victorias eximias, quas illius ope atque virtute reportauerat Dauid Salomonis pater. Constat hoc ex multis sacræ Sripturæ locis. Vide 1. Paral. 26. 27. vbi legimus, Dauidem, & principes familiarum, tribunos, & centuriones, & duces exercitus sanctificasse thesauros *de bellis & manubijs præliorum ad instructionem,* (id est erectionem) *& supellectilem templi Domini.* Et 1. Paral. 29. 11. legimus tribunos & centuriones in Dei templum ædificandum obtulisse plurima auri & argenti talenta; & Dauidem benedixisse Domino coram omni multitudine, atque dixisse, *Tua est Domine magnificentia, & potentia, & gloria, atque victoria; & tibi laus.* Ergo manifestum est illud templum propriè fuisse ædificatum Deo victori propter victorias Dauidi concessas.

Quare in Salomonis templo trophæa fuerint erecta.

Quorsum templi Salomonici parietes & valuæ palmis & Cherubinis fuerint ornata.

Hinc est, vt eius templi parietes, & valuæ omni ex parte Cherubinis & palmis ornata fuerint atq; distincta. Cherubini enim (hoc est, iuuenes alati) victoriarum imagines sunt. Vt facilè concedet, qui nouerit eiusmodi figuram semper à Græcis atque Romanis victoriæ esse tributam; id quod ex innumeris, quæ extant hodie, antiquis sculpturis & numismatibus, euidentissimum est. Ethnicos autem eiusmodi simulacra ad imitationem Salomonici templi effinxisse, expressè affirmatur 1. Machab. 3. 48. *Expanderunt libros legis; de quibus scrutabantur Gentes similitudinem simulacrorum suorum.* Vide ibi Serarium, & quæ adducit ex Clemente Alexandrino, atque Hieronymo. Quod autem simulacrum Victoriæ effingeretur, alterâ manu palmæ, alterâ oleæ ramum præferens: id etiam ex eodem templo videtur deriuatum; quia in eo erat frequens palmarum & oliuæ frondium imitatio. Et palmarum præsertim symbolum ad victoriam ex eodem templo omnino videtur desumptum. Nam Cherubini ipsi (siue victoriæ) inter palmas in parietibus & portis cernebantur. Et in sacra Scriptura palmam ad victoriæ significationem referri, expressè docent Origenes, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, Gregorius, Hesychius & Rupertus. Cùm autem constet, palmam oriundam esse ex Iudæa atque Phœnicia (& propterea in antiquis numismatis, vbi Iudæa effingitur, palmam veluti notam, & insigne addi) dubitari non debet, quin ex templo Salomonis desumptum sit; vt palma pro victoriæ symbolo ponatur ab Ethnicis; atque vt in certaminibus palma esset victoriæ signum. Et deinde frequentissimus vsus est palmæ pro victoria; vt constat ex Gellio, Plinio, Plutarcho, Cicerone, Virgilio, Terentio, Horatio, Ouidio, Tibullo, & denique ex omni antiquitate. Vide Pierium lib. 50. vbi de palma. Cuius rei, quia lippis etiam & tonsoribus (quod aiunt) nota est, exemplis supersedeo.

Ethnicos victoriæ simulacrum ac figuram ex Salomonici templi Cherubinis fuisse mutuatos.

Palma victoriæ symbolum.

Iudæa palmis abundasse præ ceteris regionibus.

Cùm ergo constet, Salomonicum templum Deo, quatenus victori, ædificatum esse, vt parietes ipsi clamant; quid aptius, quàm vt in temploDei victoris, eiusdem trophæa viserentur? & ad trophæa quid congruentius, quàm miranda illa crassitudo columnarum ex ære; quæ non ad sustinendum ędificium, sed ad designandas victorias Dauidi concessas erectæ sunt? Sed dices; si columnæ illæ trophæa erãt, vbi exuuiæ hostium, vbi tela trunca, vbi clypei perfossi? eiusmodi enim spolia in trophæis figi solita discimus ex Virgilio lib. 11. Respondeo, multò elegantiùs & significantiùs fuisse sculptam speciosam illam malorum punicorum multitudinem, quæ in capitelli formam supra columnas æreas posita sunt. De numero malorum punicorum viden-

Quomodo trophæa in templi columnis fuerint expressa.

A tur prima facie discrepare sacræ Scripturę loci; quia Ieremiæ 52. 23. legimus *malogranata 96. dependentia, & omnia malogranata centum.* Et sic etiam 2. Paral. 3. 16. At 3. Reg. 7. 20. legimus, *ducentos ordines malogranatorum,* & 3. Reg. 4. 42. & 2. Paral. 13. expressa sunt *malogranata quadringenta.* De concordia horum locorum videndus noster Villalpandus; qui omnia egregiè conciliauit. Sed pergamus vlteriùs, & explicemus; quorsum tot mala punica super trophęa victoriarum Dauidis? Ad hoc ergo aduertendum est, earum omnium victoriarum fructum fuisse, maximam imperij Dauidis dilatationem, innumeris populis (qui priùs erant Israelis inimici) ipsius ditioni subiectis, & potentiam veri Dei agnoscere coactis. Cùm verò malum punicum sit egregium vnius vrbis, siue etiam regni symbolum (vt videbimus in notatione ad commentarium libri Canticorum) nihil potuit magnificètius & gloriosius in trophæis supradictis collocari, quàm miranda illa malorum granatorum species, quæ elegantissimè significaret triumphum de quàm plurimis vrbibus, atq; etiam regnis Dauidi à Deo subiectis: Dauidis item gratum animum; qui, vt Deo victoriam acceptam referret, Deo ipsi trophæa erigi iussit, & ingentis earum vrbium multitudinis symbola capitellorum loco in trophæis collocari.

B

Cur malogranata in columnarũ capitellis efficta.

Suprà dicta malogranata constituit Villalpandus in capitello 3. (tria enim ille capitella singulis tribuit columnis;) ego tamen malogranata in circuitu capitelli 2. fuisse non dubito; quia hæc sunt sacræ Scripturæ verba, 3. Reg. 7. 11. *Malogranatorum ducenti ordines in circuitu capitelli secundi.* Neque vnquam meminit sacra Scriptura capitelli tertij.

In qua capitelli parte fuerint malogranata expressa.

C Prætereà formam lilij Villalpandus considerat in capitello primo, mihi vtrumque capitellum ad imitationem lilij factum fuisse videtur. Quia 3. Reg. 7. 19. legitur; *capitella, quæ erant super capita columnarum, quasi opere lilii fabricata erant.* Vbi manifestè est sermo de capitello primo; quia sequitur, *Et rursum alia capitella in summitate columnarum,* &c. Quòd autem capitellum etiam vltimum (in quo erant mala punica) in formam lilij desierit, probatur, quia post descriptionem capitelli secundi, in fine adijcitur; *Et super capita columnarum opus in modum lilii posuit: perfectúmque est opus columnarum.*

Lilia quomodo in capitellis figurata.

In coniunctione malogranatorum & lilij, non desunt, qui existiment respici ad significationem Martyrum & Virginum. Verùm etsi flores malorũ granatorum rectè appellentur flores Martyrum (vt dicemus in notat. ad cap. 8. Canticorum) ipsa tamen

D malogranata vrbium potiùs symbola sunt; neq; aliter vnquam accipiuntur, vt notat Hieronymus. Lilia verò licèt à plerisque existimentur esse virginitatis symbolum; constat tamen in sacra Scriptura omnino referri ad gloriosæ exaltationis significationem, vt copiosè disputabimus in notatione ad lib. Canticorum. His ita constitutis, apparet formã lilij & malorum punicorum imagines elegantissimè fuisse cõiuncta in trophęis erectis Deo victori ob victorias Dauidi concessas, & dilatatum eius imperium. Quia multis vrbibus gloriosè deuictis & suo imperio subiectis, mirificè exaltata est Israelis gloria. Et cùm ad hanc significationem erecta fuerint Deo victori trophęa; facile cernitur aptissimè id excogitatum fuisse ad illarum columnarum decus & ornamentum.

Malogranatum vrbis symbolum.

Lilia exaltationis symbolum.

Cur lilia cum malogranatis in templi columnis fuerint coniuncta.

E De trophæis consultò omitto ea, quæ humaniorum literarum studiosi congerunt. Ex sacris noto, columnas illas, quæ in sepulcro Machabæorum erectæ sunt, & super eas arma, omnino fuisse trophęa. Vide 1. Machab. 13. 29. ex quo loco intelligitur non alienum à Dei populo, vt ad trophæa columnæ erigerentur. Intellectâ verò significatione liliorum & malorum punicorum; nemo negauerit, duas illas columnas æreas appositè ad eam cogitationem erectas fuisse. Atq; vbi semel animaduertatur illas esse trophæa, statim apparet, quàm sit violentum eas velle ad Corinthiam proportionem reuocare, & aliud onus ædificij eis imponere; præter capitella, quæ liliorum & malogranatorum speciem repræsentant.

Columnas in Machabæorum sepulchro erectas trophæa fuisse.

Concedatur etiam Hispalensi, vt suspicari liceat,

Herculis columnas multo ante Salomonis ætatem fuisse erectas.

Herculis columnas trophæa fuisse. Cùm verò Herculis fama plusquàm 200. annos Salomonis ætatē antecesserit (iuxta Eusebij Chronicō) & illius columnarum (id est trophæorum) fama mundū compleuerit; verisimile est Herculis columnas non fuisse magis ignotas Salomonis tempore Hebræis, quàm modò sunt Hispanis. Si ergo nostra ætate in symbolo columnarum, quod Hispani Reges vsurpant cum eo titulo (*Plus vltra*) respectum est, sine dubio ad Herculis columnas; quid mirum simili allusione erexisse Salomonem excellentiores columnas Deo propter victorias Dauidi concessas? Certè hanc coniecturam nonnihil iuuat binarius ipse columnarum, qui binario respondere videtur.

Plus vltra in Hispanorum Regum stemmatis ab Herculis columnis vsurpatum.

Victorias Dauidis fuisse figuram victoriarū Christi & Ecclesiæ.

Vtcunque hoc sit; prædicta victoriarum Dauidis significatio in templo Salomonis, considerari debet veluti cortex, sub quo nucleus suauissimus latet, id est, significatio victoriarum Christi & Ecclesiæ Christianæ. Quia *omnia in figura contingebant illis*. Et quemadmodum prophetæ; dum Iudaica tangunt, Christiana respiciunt; ita etiam templum illud, & omnia ipsius ornamenta, dum Dauidica repræsentare videbantur, ad Christiana potissimùm respiciebant. Quòd si in duabus illis columnis respectū fortasse est ad famam de Herculis columnis toto terrarum orbe celebratis; id quoque ipsum Christi mysterijs deseruit optimè. Christus enim est verus Alexicacos, & Anexicacos, id est, malorum tolerator atque depulsor, & Christus est, qui in templo Dei, id est, in Ecclesia Christiana, Deo victori columnas siue trophæa gloriosissima erexit. Et multitudo illa malorum punicorum aptissimè designat innumeras vrbes; & quàm plurima regna, Christi virtute fidei Christianæ subiecta.

Quid per duas templi columnas figuretur.

In hac verò arcana significatione, quam Spiritus sanctus præcipuè spectabat, elegantissima est duarū columnarum distinctio. In Christi enim & Ecclesię Christianæ victorijs, excellentia sanctitatis vnà cum sapientiæ excellentia mirum in modum effulgent; atque ad has duas excellentias vniuersæ Christianæ Ecclesiæ gloria reuocatur; quarum altera locupletat intellectum; altera beat voluntatem. Ad hanc eandem sapientiæ cum sanctitate coniunctionem, sæpè aliàs in sacra Scriptura duplicantur symbola; vt in libro Canticorum *Vinum & amplexus, palma & vitis, hortus & fons*; in Zacharia, *coronæ aureæ & argenteæ; Zorobabel & Iesus*; in transfiguratione *Moyses & Elias*; de quibus etiam dicemus in duobus testibus Apocal. 11. Sed ne tam citò ex templo Salomonis egrediamur; ad eandem omnino rationem referendum est, quòd mensa & candelabrum sibi mutuo respondeant; & quòd Cherubini semper bini effingantur. Ex quo non defuit, qui suspicaretur, in illo veluti coniugio, alterum Cherubinum masculâ specie, & alterum fæmineâ fuisse efformatos. Et quidem si commentum hoc probabili aliqua posset coniectura stabiliri, non malè cohærebat cum sanctitatis & sapientiæ coniugio; & facile erat statuere, vtri aptius virilis forma esset tribuenda; & qua ratione intelligi debeat mas fæminam fæcundare; & quæ sit huius mystici coniugij procreatio. Vanum tamen est allegoriam cogitare, vbi fundamentum non extat. Et verò ad perfectionem victorię Christi, id est ad perfectionē sanctitatis & sapientiæ, quæ in Ecclesia Christiana effulgent, multo aptius fuit vtrique Cherubino virilem tribuere figuram, (sicut Romana Ecclesia in filio masculo matris Sion repræsentatur Apoc. 12.) Et facit, quòd sicut in vero Dei cultu duo Cherubini masculi denotant excellentiam sapientię & sanctitatis; ita in vano idolorum cultu duæ mulieres alatæ (quę cum duobus Cherubinis procul dubio comparantur) impietatis amphoram attollunt; & eam in Babylonem deferunt, vt ibi in templo colatur. Istæ verò mulieres vanam sanctitatis speciem, & falsam sapientię vmbram aptissimè denotāt. Sicut enim perfectio in specie virili; ita imperfectio in fæmina designatur. Sed de hoc dicemus pleniùs Zachariæ cap. 5. Interim satis sit in masculorum Cherubinorum iugo siue binario designari perfectionē verę sapientiæ & sanctitatis. In illis autem mulieribus imperfectionem adumbratæ sanctitatis & sapientiæ.

Varia sanctitatis & sapientia symbola.

Vtrùm templi Cherubini mas & fæmina fuerint.

Duæ mulieres amphoram portātes apud Zachar. quid significent.

A Quòd autem perfectioni sanctitatis & sapientiæ egregiè deseruiat duarum columnarum symbolum facilè ostenditur ex verbis Pauli, 1. Timoth. 3. 15. vbi Ecclesiam appellat *columnam & firmamentum veritatis*, id est, veræ doctrinæ & veræ sanctitatis: vtraque enim appellatur veritas in sacrę Scripturę phrasi. Præterea ad Galat. 2. 9. de Petro, Iacobo, & Ioanne agens Paulus ait; *Qui videbantur columnæ esse*, scilicet propter excellentiam sanctitatis atque doctrinæ. Quid ergo aptius in duarum columnarum ærearum distinctione, quàm vt altera ad sapientiā, altera ad sanctitatem referantur.

Sed dicat aliquis; si hæ duæ excellentiæ figuratæ sunt in duobus Cherubinis & in coniunctione candelabri cum mensa, coactum videtur, vt ad eandem significationem aliud etiam symbolum adijciatur.

B Respondeo aptissimum fuisse, vt par illud nobile virtutum & in porticu, & in templo, & in adyto sanctissimo, varijs in symbolis effulgeret; nimirum quia sanctitatem & sapientiam Ecclesiæ Christianæ & catechumeni quasi in porticu admirantur; & fideles veluti in templo vtilissimè obseruant; & viri spirituales, qui ad interiora velaminis penetrasse videntur, in gigantæis Cherubinis omni ex parte perfectis summa cum voluptate contemplantur. Sed de candelabro ac mensa, & de ingentibus Cherubinis aliàs. Nunc ad columnas reuertamur.

Cur tot fuerint sanctitatis & sapientiæ symbola in Salomonis templo.

Duarum columnarū templi firmitas ac robur.

Atque in eis primùm firmitatem & robur egregiè repræsentat miranda crassitudo 4. ferè, vt diximus, cubitorum hebraicorum. Licèt enim mensura hæc non excedat mensuram quinque Romanorum pedum (vt probabimus in dimensione calami hebraici ad cap. 21. Apoc.) ea tamen mensura satis

C est ad stupendam columnæ præsertim æreæ crassitudinem. Accedit, quòd *grossitudo æris quatuor digitorum erat*, Ieremiæ 52. 21. Et quòd intus essent cauæ, fortasse ad spiritum sanctitatis & sapientiæ Christianæ referendum est; sicut aurum, quo erant inauratæ.

Deinde non est nouum, illas duas columnas de sanctitate & sapientia interpretari; quia communis explicatio, (Bedæ de templo c. 16. Angelomi 3 Reg. 7.) eas de prædicatoribus Euangelij exponit; atque vt cohæreat binarius, nihil aptius, quàm alteram doctrinæ, alteram sanctitati ministrorum Euangelij tribuere. Quadrat verò optimè, vt hæ duę comitentur templi valuas: sic enim denotant eos, qui Euangelij prædicatione auditâ in templum Dei id est, in Ecclesiam ingrediuntur, ante ingressum fuisse admiratos prædicatorum sanctitatem, atque

D doctrinam. Certè si quis in eis columnis assereret designari Petrum & Paulum Ecclesiæ Romanæ columnas, nemini posset ea expositio displicere. Quantò ergo plenius est, vt significatio sit generalis, & ad omnes Apostolicos concionatores extendatur; imò verò ad doctrinā & sanctitatē Ecclesiæ & prędicatorum eius? Sic sanè quadrabat optimè ijs columnis id Ps. 74. 4. *Ego confirmaui columnas eius.* Et qui sapientiam, id est, religionem Christianam ducit vxorem; ad hac columnas securè recumbit, iuxta id Ecclesiastici 36. 26. *Mulier bona columna, vt requies.*

Cur duæ columnæ ad templi valuas posita.

Etymon nominum Booz & Iachin.

Nomina harum columnarum erant *Booz*, id est, *in fortitudine*, & *Iachin*, quod est, *præparabit*. Erat autem Iachin ad dexteram, & Booz ad sinistram re-

E spectu portæ templi. Ac præterquam quòd nemo dexteram negabit sanctitati; si altera erat sanctitatis, & altera sapientiæ symbolum; ipsa etiam nominum distinctio eò nos ducit. Quia nomen illud *Booz* (id est, *in fortitudine*, quadrat optimè instrumento: quemadmodū etiam *Iachin* efficaciam affirmat in effectu. In prædicatione autem Euangelij, quis non videat sapientiam esse veluti instrumentum; sanctitatem verò esse eam, quæ verbo tribuit efficaciam?

Ad vtram harum columnarum fiat potissimùm allusio in Apocalypsi.

Ex dictis colligo in Apocalypsi cùm dicitur, *faciam illum columnam in templo Dei mei*, singillatim respici ad columnam Iachin. Quanuis columnę nomen & allegoria possit & ad sanctitatem & ad sapientiam referri, cùm tamē per allusionem ad illas columnas in singulari dicitur, *faciam illum columnam*; com-

Cur columnæ in porticu templi fuerint.

commodè accipitur de vna illarum; cumque virtuti modicæ propriè aspirandum esset ad virtutem & sanctitatem robustam; (cuius symbolum singillatim erat Iachin) nihil conuenientius, quàm vt ad eam singulariter respectum esse intelligamus. Habet autem procul dubio energiam allusio ad columnas illas, quæ erant in porticu; vt cogitemus virtutem, quæ vincenti promittitur in hac epistola, eiusmodi esse, vt admirationi futura sit non solùm fidelibus, qui in Ecclesiam ingressi sunt; sed infidelibus etiam, qui propiùs accedunt, & ad sanctitatem gentis Christianæ considerandam aduertunt animos.

A Continet etiam hæc allusio respectum ad mala punica & ad lilij formam in capitellis: ex quibus innuitur, in hac epistola vincenti promitti eiusmodi sanctitatem, quæ cum magna Christiani nominis exaltatione, non vnam aut alteram vrbem solùm ad Christum conuertit; sed plurimas vrbes & regna aliquot Euangelicæ prædicationis efficaciâ Christianæ religioni subiecerit. Et meritò mala punica (id est Gentes ad Christum conuersæ) columnam ipsam coronare videntur. Quia *corona senum filij filiorum*; & spirituales filij prædicatoris Euangelici, qui eos conuertit, meritò dicuntur esse gaudium atque corona, vt loquitur Paulus.

NOTATIO II.

Ad illa verba, Scribam super eum nomen ciuitatis nouæ: *vbi explicatur, cur Ezechiel viderit templum multis passuum milliaribus distare à ciuitate noua.*

IN contextu videtur opus esse, vt templum, de quo est sermo, sit intra ciuitatem. Dicitur enim; *Faciam illum columnam in templo Dei mei; & scribam super eum nomen ciuitatis.* Ex quibus constat columnam, de qua agitur, esse ornamentum templi & ciuitatis. Si verò templum longè distet à ciuitate, videtur fieri non posse; vt columna, quæ in templo est, sit etiam ciuitatis ornamentum. Certè quamuis in materiali Ierosolyma templum, quod ædificauit Salomon, vrbis illius fuerit summum decus & ornamentum; sed in templo mystico & ciuitate mystica, de quibus est sermo, videtur longè aliter res habere. Quia in Ezechielis prophetia, postquàm cap. 40. & sequentibus descriptum est templum cum suis atrijs; tandem capite 45. & 48. ad descriptionem ciuitatis deuenitur. Et ex ea descriptione manifestè constat templum à ciuitate distare quindecim calamorum millia, (quod est plusquàm 22. millia passuum Romanorum.) Quia illa portio terræ, quæ separatur & sanctificatur in primitias domini, habet à Septentrione ad Austrum latitudinem viginti quinque millium calamorum; diuiditurque in tres partes: quarum prima ad Septentrionem habet latitudinem decies mille calamorum, & hæc est pars sacerdotum; secunda similiter decem millium calamorum assignatur Leuitis; & tertia ad Austrum (cui remanent quinque millia calamorum latitudinis) est locus ciuitatis. Templum autem expresè asseritur esse in medio partis sacerdotalis, atque adeo inter ciuitatem & templum interijcitur tota latitudo partis Leuiticæ, (quæ est decem millium calamorum) & dimidium latitudinis partis sacerdotalis, id est, quinque calamorum millia. Et quoniam ex his quinque calamorum millibus detrahenda est dimidia pars latitudinis Sanctuarij, id est, calami ducenti quinquaginta; hæc eadem calamorum mensura adijcitur distantiæ ex quinque calamorum millibus, quæ ciuitati dicata erant; quia latitudini ciuitatis tribuuntur non ampliùs quatuor millia & quingenti calami, atque ita remanent ex vtraque parte 250. calami. Ex quo facile est animaduertere, ciuitatem ab ædificio templi distare integra quindecim millia calamorum. Quæ distantia iuxta meam calami hebraici dimensionem, eadem ferè est cum ea, quæ reperitur inter cœnobium sancti Laurentij ad Scuriale, & vrbem regiam Madritum, quæ sunt plusquàm viginti duo passuum milliaria.

Templum apud Ezechielem quàm longè à ciuitate distet.

Vtrùm Ezechiel in ea vrbis descriptione, quam tradit, agat de Ierosolyma?

Dicat tamen aliquis, Ezechielem in ea descriptione vrbis, quam vidit à templo adeò distantem, non agere de Ierosolyma. Et facit, quòd nomen illius vrbis est longè aliud, nempe *Dominus ibidem*, vt habetur Ezechielis 48.35. Verùm hoc nō satisfacit. Nec enim dubium, quin visio Ezechielis non conformetur materiatæ Ierosolymæ, & materiati templi distantiæ, quam vnquam habuerant vel habitura erant. Visio enim illa ad mysticam omnino

B ciuitatis & templi reædificationem, quæ tempore legis Euangelicæ futura erat, referenda est, atque id nonnihil facessit, cur scilicet in visione mystica adeò distinguuntur ea, quæ in materiatis ædificijs neque fuerant, neque futura erant disiuncta. Et quamuis meritò dicatur ciuitatis nomen futurum deinceps, *Dominus ibidem*; sed ad aliam materiatam ciuitatem à Ierosolyma diuersam, respectum fuisse à Propheta dici non potest. Quia nunquam templum Iudaicum fuit, neque futurum erat ab omni vrbe separatum: quemadmodum ab Ezechiele describitur; neque vnquam in ea distantia à templo ædificanda erat vlla vrbs materiata, qualem propheta videtur describere, cum illis duodecim portis à duodecim tribubus Israel ædificatis. Quare, si ad aliquam vrbem respexit, manifestum est, eam esse Ierosolymam; sicut in templi descriptione respexit ad Salomonicum. Additis tamen & in templo & in vrbe ijs, quæ ad perfectam ex omni parte ædificationem & architecturæ complementum cōuenire visa sunt; & separatis inter se templo & vrbe, alicuius mysterij causâ.

Ezechielem in sua vrbis ac templi descriptione ad Ierosolymam ac templum respexisse.

C

His animaduersis, meo iudicio facile persuadetur animus, nulla ratione opus esse, vt ædificium illud, quod describit Ezechiel cap. 40. & sequentibus, omnino conformetur cum antiquo Salomonis ædificio. Etenim licèt descriptio ipsa & respectus ad Salomonis ædificium manifestè postulet, vt intelligamus Ezechielis visionem in multis conuenire cum antiquo Salomonis templo, & cum atrijs vel antiquis, vel saltem ijs, quæ posteà ædificata, & tandem à Tito diruta sunt; nihilominus tamen cùm manifestè constet prophetam, licèt Iudaica tangat, Christiana respicere; frustra laborat omnino, qui contendit Ezechielis visionem cum materiato ædificio debere prorsus conformari.

Num Ezechielis ædificium cum antiquo Salomonis omnino conformetur?

D Quemadmodum enim in separatione templi à ciuitate id describit Propheta, quod nisi ad spirituale ædificium referatur, fabulosum esset omnino; ita nullum est inconueniens, vt in atriorum perfectione & maiestate, in æquabili totius ædificij architectura, plurima addantur in mystico ædificio, quæ in corporato prorsus deerant. Sicut etiam in vrbis æquabilitate, magnitudine, & portarum numero, & proportione valde coactum est & minimè necessarium, velle visionem in omnibus, vrbi antiquæ Ierosolymæ conformari.

Imò verò non solùm id non est necessarium, sed potiùs fuisset inconueniens. Quemadmodum enim, vt constaret Iudaica tangi, & ad figuras antiquas alludi; necessarium fuit, vt in multis prophetica visio manifestè describeret ea ipsa, quæ Iudæis nota erant; ita etiam maximè oportuit discrepantia adijcere, & cum historia minimè cohærentia, tum vt liquidò constaret prophetiam longè

Ezechielis & Salomonis ædificia non omnino inter se congruere, idque mysterij causâ.

aliò respicere, quàm primo aspectu videbatur; tum vt ipsa rerum differentia aptissimè deseruiret significādæ rerum Christianarum præstantiæ, si cum Iudaicis conferantur. Quare qui anxiè disquirunt rationem aliquam, per quam possint ostendere descriptionem propheticam à veritate Iudaica nulla ratione discrepare; id est, nihil adijci à propheta, quod in antiquo ædificio defuerit: nę illi dum se sacræ Scripturę illustrandę operam nauare putant: id omittunt, in quo elegantia Christianorum ingenia exerceri multò magis esset optandum, & sacræ Scripturæ intelligentiæ multò etiam vtilius; nempe in ostendendis differentijs inter Iudaicam historiam & visionem propheticam, & in reddenda sapienti differentiarum ratione ex præstantia eorū, quæ prophetę respiciebant, id est, rerum Christianarum.

Impugnantur qui Ezechielis templū cum templo Salomonis prorsus æquiparare contendunt.

Et certè miror, eos alioqui prudentes & valde doctos, non animaduertere in nonnullis adeò esse apertam differentiā, & adeò magnā; vt neq; obscurari, neq; ad concordiā vlla ratione reuocari possit. Huiusmodi est distantia inter vrbem & templum, & cōmutatio sortium Iudæ & Beniamin. Erat enim Beniamin ad Septentrionem respectu templi, Iudas verò ad Austrum. At in visione Ezechielis cap.48. Beniamin locus est ad Austrum, Iudę ad Septentrionem. Addo etiam, ibidem ad Austrum collocari Zabulon, & lōgè alium esse ordinem sortium, quàm secundum historiam vnquam fuerit. Omitto duodenarium portarum vrbis, & singularum nomina; & omitto etiam ea, quæ in templi ædificio demonstrare possum multò ampliora describi ab Ezechiele, quàm fuerint à Salomone ædificata. Equidem doceri velim ab ijs, qui adeò student concordiæ inter visionem & historiam, quo fundamento nitantur, vt sibi persuadeant eam concordiam esse magni momenti ad sacræ Scripturæ intelligentiam? Pleraque enim discrimina ex ijs, quæ commemoraui, adeò sunt manifesta, vt de ijs dubitare non possint. Quippe vel vnicū discrimen satis erat vt Theologi animaduerterent, voluisse Spiritum sanctum; vt ex discrimine propheticæ visionis ad historiam, constaret prophetam dum Iudaica videtur tangere, Christiana respicere; atque in ea differentia consistere prudentissimam propheticæ visionis elegantiam. Quid est ergo, quod hanc differentiā prætereant, & adeò consectentur concordiam? Dicent fortasse, vbi de discriminie non constat euidenter; ex euidenti conuenientia multorum, quæ narrat propheta cum historia, rectè colligi in ceteris quoque similiter esse intelligendum, prophetiam cum historia conformari; atque adeò, cùm plurimæ ex mensuris templi, quas notat Ezechiel, sint eædem cum ijs, quas legimus lib.3. Regum, de ceteris quoque similiter esse sentiendum. Verùm hæc coniectura vana est. Constat enim elegantissimum fuisse, vt comparatâ visione propheticâ cum historia, multæ essent conuenientiæ, multæ etiam differentiæ: ergo vbi de conuenientia non constat, non est cur magis suspicemur conuenientiam, quàm differentiam. quemadmodum ergo illi, nescio qua ducti ratione, ad conuenientiam inclinant; sic ego propendeo ad obseruandas differentias inter prophetiam & historiam. Quia in his maximè elucet rerum Christianarum præstantia, & elegantissima sacræ Scripturæ prudentia atque maiestas. Ac licèt in hac obseruatione videar nonnihil à quibusdam doctis & amicis dissentire; censeo tamen, debuisse me in hac re meam explicare sententiam, vt sacræ Scripturæ studiosis proponerem considerandum & expendendum id, quod magni momenti esse iudico ad Prophetarum intelligentiam.

Vrbis Ezechieli visa sanctitas maior, quàm Ierosolymæ.

His in vniuersum dictis, ad distantiam illam templi à noua ciuitate redeo. Quæ sanè distantia & separatio eò est magis admiranda, quò maior est nouæ ciuitatis sanctitas; quam vel ex nomine, quod ei propheta tribuit, obseruare licet. Sic enim concludit. *Nomen ciuitatis ex illa die, Dominus ibidem.* Adhæc, si noua illa ciuitas est Ecclesia Christiana; & templum Dei, ipsius cultum & venerationem repræsentat; valde mirum est, quòd templum ab vrbe separetur itinere diei vnius; cùm non possit esse

A verus Dei cultus extra Christianam Ecclesiam. Id quod confirmatur ex Apocalypsi, vbi procul dubio templum Dei est in ipsa noua ciuitate. Quia columna, quæ est in templo, dicitur esse ornamentum ciuitatis; sic enim habet textus cap.3.12. *Faciam illum columnam in templo: & scribam super eum nomen ciuitatis nouæ.*

Respondeo tamē aliquando templū accipi pro ipsis fidelibus; & sic accipit manifestè Paulus 1.Cor.3.17. & cap.6.19. & 2.Cor.6.16. in eo autem sensu omnino videbatur templum intra ciuitatem collocandū. imò verò eadem est significatio templi & ciuitatis. Sed non accipitur in eo sensu apud Ezechielem. Quanuis enim non sit dissentaneum, vt in figura & repræsentatione foris sit, quod re ipsa intus est (vt si duæ sorores depingantur adstantes diuinæ

B prouidentiæ, nempe iustitia & misericordia; quę re vera insunt, non adstant, Deo: sicut è conuerso diuersa Ecclesiæ symbola erant candelabrum, templum & vrbs Ierosolyma; primum inclusum in secundo, & secundum in tertio; neq; tamen hæc distinctio, siue inclusio in re significata reperitur) non tamen est verisimile sine mysterio in visione Ezechielis fuisse templum separatum à ciuitate itinere diei vnius, cùm materiatum templum esset intra vrbem ipsam. Neque video qua ratione deseruire possit illa separatio alicui mysterio, si eadem sit templi & vrbis significatio in illa visione.

Tēplū apud Ezechielem à ciuitate seiunctum; nec sine mysterio.

Dicam ergo, quod mihi in mentem veniat consideranti visionem illam Ezechielis. Vniuersa terra sancta in suas tribus distributa Ecclesiam Christianam adumbrat, & omnes illius filios cōprehendit. Noua illa vrbs Roma est totius Ecclesiæ caput, fideliúmque metropolis, & quam matrem agnoscunt

Terra sancta in tribus diuisa apud Ezechielem quid adumbret.

Quæ sit illa Ezechielis ciuitas.

C tribus omnes: ac propterea ad tribus omnes spectat portarum illius ędificatio. Templum verò illud, quod visum est à ciuitate separatum, religiosæ vitæ professionem eleganter adumbrat. Primum enim quanuis meritò fidelibus omnibus templi symbolū conueniat, propter communem veri Dei cultum; meritò tamen speciali ratione religiosæ vitæ & professioni à Spiritu sancto accōmodatur templi figura; eâdem ratione, qua religionis nomen prius generatim Christianę religioni, atque adeò fidelibus omnibus commune est; & deinde singillatim Religiosis ordinibus accommodatur, qui se totos Dei cultui & venerationi specialiter deuouent. Adhæc; separatio illa templi à ciuitate aptissimè deseruit separationi, quam religiosa vita profitetur, à fidelibus ceteris, & ab ipsa etiam Romana vrbe, cuius veris-

Quid significet tēplum Ezechieli visum.

Separatio templi à ciuitate apud Ezech. quid significat

D simum nomen est *Dominus ibidem*, scilicet in suo vicario, quem vt Christi vices gerentem in terris fideles omnes veneramur. Licèt enim nulli magis se promptos & obedientes Romano Pontifici pręstent, quàm ordines religiosi, ad eam ipsam tamen obedientiæ excellentiam, & diuini cultus præstantiam mirificè conducit separatio illa, quam vita religiosa profitetur. Accedit, quòd separationis nomen pro deuotione & consecratione in Dei cultum & obsequium, phrasis est, sæpè in sacra Scriptura repetita. Neque verò in vniuersum opus est, vt re ipsa separatio fiat longinquitate loci (quanuis nonnulli sint ordines religiosi, qui aliquam eiusmodi separationis formam sanctissimè obseruant:) sed in religiosæ vitæ professione, & votis monasticis, Paupertatis, Castitatis & Obedientiæ: & denique in affectibus à

Separationis nomen interdum pro deuotione & consecratione diuino cultui in sacris accipi.

E sæculari vita separatis, & Deo consecratis consistit religiosa separatio; ad quam significandam aptissima fuit distantia illa, & longinquitas loci, quæ in visione prophetica repræsentata est.

Hac ratione vniuersa illa templi architectura, quam adeò distinctè narrat Ezechiel (cap. 40. & sequentibus) ad vitæ religiosæ laudem spectāt: nouę autem vrbis descriptio ad Romanæ Ecclesię principatum. Nostram hanc explicationem valde confirmat, quòd hæc duo dignissima sint, quæ in sacræ Scripturæ prophetijs non solùm non pretermittantur, sed etiam veluti præcipuę Christianismi partes (cuiusmodi in corpore humano sunt cor & caput) attentiori cura à vatibus sacris cōsiderentur. Certè qui admirandam Ecclesiæ Romanę magnitudinem à Deo præuisam & præordinatam digna æstimatio-

ne

ne perpendunt; & qui non dubitant religiosorum ordinum pulchritudinem, splendidissimam esse Christianæ gloriæ partem, & magnas Christi delicias; facile sibi persuadebunt non esse verisimile. quin duæ illæ tam nobiles Christianæ historiæ partes pluribus in locis à sacris vatibus descriptæ sint. Neque dubito, quin viris doctis & Christianâ pietate imbutis futurus sit gratissimus eorum labor, qui diligenti studio in antiquis prophetijs inquirunt graue & solidum de duabus illis rebus testimoniũ. Nonnullos id vehementer optasse certò sciò: quorum votis spero me aliqua ex parte satisfacturum in explicatione Apocalypseos, & eorum locorum, ad quos in sacro hoc libro alluditur, & præcipuè in cantici Canticorum commentario.

In hoc autem genere existimo, non esse contemnendum quod hic obiter perstrinxi ex libro Ezechielis. Illam enim templi & vrbis visionem ad Ecclesiam Christianam spectare, cæcus sit qui non videat. Hoc verò stabilito, quis poterit ire inficias, quin vrbs illa, quam describit Ezechiel, designata sit tanquam nouæ Israelis metropolis? Et quantumuis fremant siue etiam rumpantur hæretici; si necessariò fatendum est, certam quandam vrbem ab Ezechiele designari, quæ futura erat totius noui populi Israelis metropolis, id est, Christianæ gentis caput; quam aliam nisi Romam vel ipsi hæretici notare poterunt, ad quam ea gloria possit verisimili aliqua specie pertinere? Si verò templum & ædificium separatum necesse est vt gentem aliquam adumbret, religionis ergò separatam, & Dei obsequio penitus consecratam; quis erit, qui aliqua aptiori applicatione religiosos ordines valeat ab eo templo excludere; cuius possessionẽ illis tribuit ipsa separationis veritas, & visionis cum veritate proportio?

Quòd igitur plusquam viginti milliaria passuũ visum sit templum illud ab vrbe separatum, valde congruit; vt religiosi cum alicuius negotij causa vrbem adire, id est, à religiosis domibus egredi, & cum sæcularibus conuersari cogantur; animaduertant opus esse, quàm breuissimè se expedire, & diligenter ad claustra reuerti; vt eos tenebræ non comprehendant. Sanè vbi domus vrbi propinqua est,

A facili de causa ire & redire contingit; neque vllum periculum imminere videtur, quòd quis non anxiè curet quàm primum se expedire, antequam inclinetur dies: vbi autem multa passuum milliaria abest ab vrbe domus, non est prudentis leui ex causa de vrbe adeunda cogitare, neque cùm ire coactus est, plus immorari, quàm erat necesse.

His indicatis, suspicor iam facile fore sacræ Scripturæ studioso, aptam explicando rationem reddere aliorum discriminum, quæ in illa Ezechielis visione notari possunt, si cum Iudaica historia conferatur. Illud solùm attingam, quod suprà notaui de Beniamin sorte commutata. Quis nesciat tribum Beniamini fuisse minimam? & quis non videat minimæ tribus nomen aptissimum esse ad humiles designandos? Iam verò Australem partem, respectu templi, dexteram fuisse compertum est;

B quia templum ad orientem solem respiciebat. Quid ergo aliud erit Beniamino, qui erat ad sinistram, concedi dexteram; nisi illud ipsum, quod disertè Christus asseruit, *Qui se humiliat exaltabitur*? Ille enim verè Beniaminus est (quod est dicere *filius dextræ*) qui propterea dexteram meretur, quòd in in suis oculis minimus est, & meliorem fratri concedebat locum.

Quare in Ezechielis descriptione sors Beniamini commutetur.

Matth 23. 12.

Videbor fortasse alicui àproposito diuertisse. Redeo igitur ad conciliandum Apocalypseos locum cum visione Ezechielis; & dico, Ioannem aptissimè cõsiderasse templum intra ipsam ciuitatẽ nouã; id est, verum Dei cultum in Ecclesia Christiana: & propterea in Apocalypsi columna templi aptissimè concipitur, tanquam decus & ornamentum

Ezechielis visio cum Apocalypseos loco conciliatur.

C vrbis. Hoc verò non impedit quin appositè etiam Ezechieli ostensum sit templum quoddam pulcherrimum plusquàm viginti passuum milliaribus ab vrbe disiunctum; vt religiosæ vitæ separationem repræsentaret ab ipsa etiam Romana curia & vrbe: non quòd Pontifici Romano minùs subiecti sint atque deuoti; sed quòd separatio illa religiosæ vitæ sanctitatem aptissimè adumbret, per quam tamen Religiosi Romanæ ipsi Ecclesiæ maiori sunt decori & ornamento, & ipsius obsequio supra ceteros omnes fideles deuoti & consecrati.

CAPITIS III. PARS III.

D

Quæ est epistola ad Laodicenum, & sub eius persona ad Christianos tepidos.

TEXTVS.

Vers. 14. ET Angelo Laodiciæ Ecclesiæ scribe: Hæc dicit Amen, testis fidelis, & verus, qui est principium creaturæ Dei.

15. Scio opera tua, quia neque frigidus es, neque calidus. Vtinam frigidus

E esses aut calidus!

16. Sed quia tepidus es, & nec frigidus nec calidus; incipiam te euomere ex ore meo.

17. Quia dicis, quòd diues sum & locupletatus, & nullius egeo: & nescis, quia tu es miser, & miserabilis, & pauper, & cæcus, & nudus.

18. Suadeo tibi emere à me aurum ignitum probatum, vt locuples fias; & vestimentis albis induaris, & non appareat confusio nuditatis tuæ, & collyrio inunge oculos tuos, vt videas.

 A

19. Ego, quos amo, arguo & castigo. Æmulare ergo & pœnitentiam age.
20. Ecce sto ad ostium, & pulso, si quis audierit vocem meam, & aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, & ipse mecum.
21. Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo: sicut & ego vici, & sedi cum Patre meo in throno eius.
22. Qui habet aurem, audiat, quid Spiritus dicat Ecclesijs.

COMMENTARIVS.

B

Vers. 14. Amē quid significet.

HÆC DICIT AMEN.] Græcè, ὁ ἀμὴν, ex quo patet in præsenti *Amen* esse Epitheton, quod Christo tribuitur. Neque nouum est hanc dictionem substantiui loco poni; vt patet Isaiæ 65.16, vbi sic legimus, *in quo* (scilicet Christo) *qui benedictus est, benedicetur in Deo Amen.* vbi ex hebræo manifestum est, *Deum Amen*, construendum esse eodem modo, quo construeretur, si legeremus *Deum veritatis*: quia nomen Dei est in regimine; vt necesse sit, *Amen*, nominaliter accipi. Et notat ibi Forerius, eum Isaiæ locum esse insignem ex veteri testamento pro vera Christi Domini diuinitate. Similiter hìc accipiunt Primasius, Andreas, Beda, & multi. Notant enim ad diuinitatis essentiam referendum esse adiectiuum *Amen*, Mihi aptius videtur, vt referatur ad veritatem eorum, quæ affirmat. Explicationis enim gratia statim adijcitur *testis fidelis & verus*, vt notat Ambrosius; testis autem is dicitur, qui aliquid testificatur, atque confirmat: & veritas doctrinæ Christo, etiam quà homo est, verissimè conuenit.

Cur Christus se Laodiceno potissimùm testem fidelem asseueret?

Sed cur Christus in hac epistola potiùs, quàm in ceteris adeò asseuerat se esse fidelissimum, id est, verissimum testem? Quidam suspicantur cœpisse Laodicenum de Christi promissionibus dubitare. Sed non video, cur liceat aliud crimen ei affingere, præter tepôrem, de quo Christus eum reprehendit. Et sæpe tepor contingit sine vlla, non dico, dubitatione eorum, quæ fides docet; sed neq; minima Diaboli tentatione circa fidem. Aliter ergo Respondeo; aptissimum esse maiori asseuerationi locum in ijs, quæ minùs verisimilia per se videntur; cùm tamen sint verissima & animaduersione dignissima. Negari autem non potest, quin ea, quæ in hac epistola continentur, primâ facie minùs verisimilia videantur, quàm doctrina aliarum epistolarum. Primùm enim in hac dicitur optabilius esse, vt is qui in Dei obsequio tepidus est, esset prorsùs frigidus. Deinde asseritur eum esse pauperem, cæcum, nudum, & miserabilem. Denique præmium, quod in hac epistola vincenti promittitur, admirabilius existit, quàm quæ in ceteris legimus: cælestem enim regem adeò fauere pauperi & misero homuncioni, vt eius domum ingredi velit, & cum eo cœnare, eumq; postea secum deferre in thronum regium, ac illum secum in eo pariter collocare, hæc verò maiorem afferunt admirationem, quàm ea beneficia, quæ in ceteris epistolis promittuntur. C

Cur se Christus principium creaturæ Dei vocet?

PRINCIPIVM CREATVRÆ DEI.] Multi in his verbis ad rerum creationem, vel etiam ad Sanctorum prædestinationem respiciunt. Duo tamen hìc sunt obseruanda; alterum, vt hæc Christi periphrasis (sicut & ceteræ) ex visione capitis primi desumatur, & cohæreat cum sensu illorum verborum, *Principium & finis*: alterum, vt possit reddi apta ratio, cur in hac epistola potiùs, quàm in alia Christus se appellet *principium*; & cur ex illo superiori elogio *principium & finis*, primam solùm partem hìc vsurpauerit. Propter hæc Ruperti explicationem, qui creaturæ nomen ad nouam creaturam refert, aptissimam iudico. Quam etiam sequuntur Ribera, & Pererius. Et primùm multi sunt noui testamenti loci, in quibus nomen creaturæ eo modo accipiatur pro spirituali atque diuino sanctitatis opere in animabus hominum, virtute Christi facto, 2. Cor.5.17. *Si qua ergo in Christo noua creatura*, Galat.6.15. Ephes.6.10. Coloss.3.10. Iacobi 1.18. Deinde genitiuus ille *Dei*, cùm dicitur, *principium creaturæ Dei*, eleganter adiungitur in sacræ Scripturæ phrasi, vt denotet opus excellens, quod ad Dei gloriam singulariter spectat. Aut fortasse idem est *creatura Dei*, quod diuina creatura; propter nouum esse diuinum, quod homini tribuitur. Ad hæc; Christus dicitur, *principium & finis*, (vt explicauimus cap.1.) quoniam Ecclesiæ Christianæ opus ipse inchoauit, & ipse gloriosè perficiet. Similiter ergo principium & finis creaturæ Dei ideò dicetur, quia ab ipso est nouæ creaturæ principium; & ab ipso est eiusdem creaturæ finis, siue perfectio. Cùm ergo in hac epistola sermo sit cum tepido, qui adeò longè aberat à perfectionis desiderio; eleganter omisit Christus secundam partem illius elogij, *principium & finis*, quasi dicat, cum Laodiceno, & cum eiusdem generis hominibus, id est, cum tepidis de initio sanctitatis opus esse agere, non de perfectione. Quamuis enim illi longè aliter de seipsis sentiant, & se non solùm incepisse, sed etiam profecisse existiment; à Christo tamen iudicantur nondum solidæ sanctitatis fundamenta iecisse, & ab ipso nouæ creaturæ initio longè abesse. Ex his patet sapientissimè vsurpasse Christum in hac epistola periphrasim illam, *principium creaturæ Dei*. Cùm enim epistolæ scopus sit ignorantiam Laodiceni refellere; & admonere tepidos, initium id nouæ creaturæ, quod videntur habere, vmbram potiùs esse initij, quàm veritatem; nulla potuit cogitari Christi periphrasis argumento huius epistolæ concinnior, quàm *principium creaturæ Dei*. Eum enim, à quo omne verum sanctitatis initium, latêre non potest, an tepidus verè inceperit, vel ab ipso etiam initio longè absit. D

Creatura nomen sæpe in Scrip. pro spirituali sanctitatis opere in hominū animis per Deū effecto sumi.

Quare hic Christus solùm se nominet principium, non verò finem. E

Vers. 15. Quæ tepiditas in Laodiceno reprehendatur.

SCIO OPERA TVA; QVIA NEQVE FRIGIDVS ES, NEQVE CALIDVS, &c.] Ex intelligentia tepôris, de quo Dominus Laodicensem reprehendit, pendet totius epistolę intelligentia. Sunt autem vndecim, quas inuenio, expositiones.

Prima

Prima docet, teporem esse fidem sine operibus vel scientiam sine operibus. Sic exponunt diuus Ambrosius Psal. 118. sermone secundo. Saluianus libro. quarto de Prouidentia, Bernardus sermone tertio de ascensione, qui inscribitur *de intellectu & affectu*. Gregorius in pastorali lib. 3. cap. 35. fin. Diuus Thomas de malo q. 3. ar. 13. ad 1. Ex interpretibus huius libri Victorinus, Primasius, Ambrosius, Aretas, Beda, Richardus, Glossa, Albertus, Carthusianus, Suarez. Et præter hos tribuitur Ticonio, Haymoni & Ansberto. *Variæ Doctorum expositiones.*

Secunda expositio ait, diuitem auarum esse eum, qui appellartur tepidus. Sic Ticonius, Primasius, & Serranus; quibus fauet Tertullianus de Pœnitentia capite octauo, vbi ait, in hac epistola reprehendi Laodicenses fidentes in suis diuitijs. Andreas etiam & Aretas ad temporales diuitias referunt illa verba, *Dicis quòd diues sum, &c.* Atque ita Andreas ait, hunc Episcopum fuisse spinarum diuitijs obsitum. Hanc expositionem sequitur Baronius tom. 1. annalium; vbi notat ex Plinio Laodicenses lanas fuisse olim in summo pretio, & ex illis magnum quæstum fieri solitum.

B Tertia expositio est Ambrosij, & Ioachimi de eo, qui tepet in fide. Si tamen hoc non est aliud, quàm aliquantulum remisisse de feruore fidei; conuenit hæc expositio cum 5.

Quarta Andreæ de eo, qui fidem, quam acceperat, repudiauit.

Quinta existimat hypocritam & simulatorem religionis vel sanctitatis appellari tepidum. Sic Hieronymus Isaiæ 51. fin. & similiter Victorinus, Seraphinus, Zegerus, Pannonius, Serranus & Arias.

Sexta (quæ parum distat à quinta) de ijs exponit, qui cùm sint monachi vel religiosi, longè absunt à vitæ religiosæ amore & studio. Ita Cæsarius homil. 28. Cassianus collatione 4. cap. 19. Haymo, Ansbertus, & Ioachimus. Concinit Origenes Homil. 1. in Psalm. 38. qui tepidos esse ait eos, qui patiuntur se mundanis sordibus pollui, & multiplicata iniquitate refrigescere charitatem.

Septima tepidum appellat eum, qui non consummat, quæ inchoauit; sic Gregorius 3. Pastoralis cap. 35. & Thomas Anglicus. Fauet Origenes proximè citatus; & Haymonis expositio de eo, qui torpuit post bonum initium.

C Octaua exponit de eo, qui inter virtutes & vitia fluctuat; ac vitam quidem à crimine custodire vellet, sed ad virtutis laborem non assurgit. Sic Hieronymus suprà; nec non Cassianus collatione 4. cap. 12. & 19. & similiter Haymo, Anselmus, atque Lyranus.

Nona tepidum intelligit eum; qui de quibusdam virtutibus, aut bonis operibus superbit: vt verbi gratia, de virginitate. Sic Rupertus; atque hæc etiam est expositio Gregorij 34. Moral. cap. 3.

Decima tepidum dicit esse eum, quem neque Dei amor; neque timor deterret à peccando. Sic Bernardus sermone tertio de assumptione beatæ Mariæ, quem sequuntur Ioachimus, Lyranus, & Zegerus. Existimant enim hi auctores frigidum esse eum, qui formidine pœnæ peccare non audet; vel eum, qui de suis peccatis tristatur ac dolet; calidum, qui amore Dei feruet, & in Deo lætatur: tepidum verò, qui neque amat, neque timet Deum. Et fortasse hæc est expositio, quam Andreas tribuit Nazianzeno, sic exponenti; oportere hominem accuratè viuere: atque ad hoc opus esse vel insigniter feruere, vel insigniter frigere. Et facit, quòd antiqui in conuiuijs non solùm frigidam conuiuijs apponebant, sed etiam calidam; vt docet Lipsius lib. 1. Electorum, cap. 4. tepida verò ad vomitum prouocat. *In conuiuijs olim & frigidam & calidam apponi solitam.*

D Vndecima denique expositio eum appellari tepidum existimat; qui, cùm sit in peccato, putat se esse iustum. Sic exponit Gregorius 30. Moral. cap. 2. Ait enim, *Nudus, quia stolam gratiæ perdidit: & illud peius, quòd nec se perdidisse cognoscit.* Sic etiam Albertus, Ribera & Pererius; & pro se citat Ribera Ambrosium atque Hieronymum, §. 48.

Iudicium de his vndecim interpretationibus.

E PRIMUM aduerto, licet teporis culpa non sit semper crimen lethale; atque adeò aliquando reperiri possit in homine iusto: in hac tamen epistola haud dubiè tepidum appellari eum, qui per teporem à gratia Dei exciderat. Alioqui enim non ei diceretur, *Tu es miser & miserabilis, pauper, cæcus, & nudus.* Et quamuis alicui visi sint Gregorius, Cassianus, Ticonius, Primasius, & Ansbertus de veniali culpa interpretari Laodicensis Episcopi teporem; non tamen videtur rectè illorum verba expendenti. Licet enim aliqua eorum verba generalia sint, quæ teporem describant in communi, vt doctrina per analogiam vtrique tepori applicari valeat; id est non solùm lethali, sed etiam veniali; non tamen propterea excusant Laodicensem à crimine. De Haymone non adeò assererem; expressè enim interpretatur de eo, qui vitam vult à crimine custodire. Verùm neque hoc satis est, vt Laodicensem excusare intelligendus sit. Contingit enim deditâ operâ non velle crimen admittere, & nihilominus excidere à gratia Dei. Et sic intelligendæ sunt octaua, nona, & vndecima interpretationes. Imò verò sic loquitur Christus in huius epistolæ textu. Agit enim cum Laodicensi, qui putabat se esse non solùm iustum, sed etiam diuitem in fide & virtute; & nihilominus pronunciat eum esse pauperem, cæcum, & nudum. *Pro tepore hic statum peccati lethalis intelligendum.*

Secundò aduerto, in analogia teporis significari medium quoddam particeps caloris & frigoris. Aliter censet Pererius noster, ea ductus ratione, quòd tepidum esset imperfectè malum, atque adeò non peius frigido. Quare ille ait, in tepidi metaphora non considerari, quòd sit particeps caloris & *Teporis ratio in quo consistat.*

frigoris; sed solùm quòd sit contrarium stomacho, concitans ipsum ad nauseam & vomitum. Textus tamen meo iudicio cogit, vt tepidi metaphora ad calorem inchoatum & non consummatum referatur. Huc enim spectant illa verba, *tepidus es, & neque frigidus, neque calidus.* Quibus verbis non solùm significatur teporem esse contrarium stomacho; sed etiam propterea esse contrarium, quòd neque sit frigidus neque calidus, sed vtriusque extremi particeps: & in hoc consistit illius metaphoræ energia. Adde, quòd cogitatio hæc plerisque interpretationibus aptissima est; neque tantùm prioribus, sed etiam vltimæ, quam sequitur Pererius. Tepor enim in eo consistit, quòd voluntas tepidi amplectatur id, quod per se erat veluti initium & inchoatio ad charitatis feruorem; neque tamen velit ipsum charitatis feruorem amplecti. Sic enim in prima expositione, velle esse fidelem, est velle initium vitæ Christianæ. Sic in sexta velle esse monachum, est velle professionem vitæ religiosæ, id est, initium vitæ perfectæ. Sic in septima velle inchoationem. Sic in noua, velle eas virtutes, in quibus gloriatur tepidus. Sic in octaua & vndecima, velle non excidere à gratia Dei. Atque in his omnibus expositionibus caloris initio adiungitur frigoris imperfectio: id est nolle perfectionē & consummationem. Quare non erat, cur Pererius recusaret in tepidi metaphora significari medium, quod sit particeps caloris & frigoris. Ad argumentum autem Pererij Respondeo, tepidū esse imperfectè calidum; sed eo ipso esse peius quàm si non cœpisset calefieri, vt infrà explicabimus. Si verò hæc consideratio est in præsenti necessaria; per illam omnino excluditur expositio decima: quia timoris & amoris coniunctio, laudem potiùs meretur, quàm reprehensionem: atque ita auctores & probatores expositionis decimæ opus habent, vt tepidus non sit particeps caloris & frigoris, sed vtriusque omnino expers: in quo etiam violentum satis erat, vt frigidum poneretur in laude.

Quæ teporis metaphora huic epistolæ conueniat.

Tertiò aduerto, non omnem teporis aptam alioqui metaphoram, huic epistolæ esse conuenientem. Oportet enim, vt hæc epistola conferatur cum ceteris, & reddi possit conueniens ratio, cur in hac epistola aliter se appellet Christus, quàm in alijs, cur aliud præmium proponat, & aliam cōminationem intendat? Quare ipsa periphraseōn Christi diuersitas, ipsa præmiorum atque cominationum distinctio postulat, vt conscientiarum genera sint diuersa. Hinc est, vt prima expositio non videatur recipienda: quia fides sine operibus, vel scientia sine operibus non minùs conuenit Sardensi, quàm Laodicensi: ergo tepidi nomen non accipitur in præsenti pro quouis fideli, qui opere non præstat ea, ad quæ tenetur, vel ea, quæ nouit se debere operari. Accedit, quòd manifestum est ex huius epistolæ contextu, sermonem esse cum eo, qui se iustum reputabat. Ergo non cohæret, vt tepidi nomen repræsentet quemuis fidelem, qui in peccato sit. Sunt enim ex his multi, qui non dubitant se flagitijs esse coopertos. Hoc argumentum valet etiam contra expositionem quintam; si illa in vniuersum accipienda est de quouis hypocrita. Sunt enim ex his multi, qui nôrunt se esse fictos & sceleratos. Fortasse tamen Hieronymus non de quouis simulatore accipiendus est; sed de illo solùm, qui se ipsum decipit, & sibi in aliqua sanctitatis specie blanditur. Qua ratione hæc interpretatio concurrit cum vndecima, quam nos existimamus scopum atigisse.

Reijcitur 1. expositio ex suprà allatis.

Reijcitur sexta.

Sexta expositio, quæ ad monachos seu religiosos refertur, qui perfectionis studium abiecerunt, non tam intelligenda est esse huius epistolæ interpretatio, quàm optima accommodatio ex similitudine conscientiæ. Non enim constat Laodicensem fuisse monachum. Ex monachis verò illi propriè dicentur tepidi; qui, cùm perfectionis studium abiecerint, nihilominùs se iustos arbitrantur. Et sic etiam ista expositio ad vndecimam spectat, vt infra videbimus.

Reijcitur septima.

Septima expositio, si agat de ijs, quorum reprehensio non est alia, quàm aliquantulùm de feruore charitatis remisisse; satis refellitur ex discrimine huius epistolæ à prima, quæ ad Ephesinum scripta est. Ad hæc; reprehensio Christo ostendit Laodicensis culpam fuisse multò grauiorem.

Reijcitur octaua.

Octaua expositio egregiè depingit tepidum; ita tamen vt sermo sit de eo, qui se iustum existimat vt infrà constabit. Atque ita vndecima expositio non erit alia ab octaua.

Reijcitur secunda.

Quartò aduerto, vbi teporis metaphora non aptè cohæret, hoc satis esse, vt expositio existimetur non esse germana. Hac de causa, secunda interpretatio meo iudicio coacta est. Cur enim magis diuiti auaro, quàm cuiuis alij scelerato nomen tepidi tribuatur? Quin etiam nulla ratione verisimile est, primitiuæ Ecclesiæ temporibus fuisse Episcopum nummis coaceruandis attentum. Neq; Tertullianus huiusmodi aliquid de Episcopo ipso somniauit. Præterea, vbi non solùm verisimile, sed etiam certum esset, Laodicensem Episcopum fuisse diuitem auarum; vt tamen ei tepidi nomen aptè conueniret, dicendum esset, eum propterea appellari tepidum; quia sibi persuadebat diuitias à se sine crimine congregari, neque de perfectione Christianæ vitæ admodum curabat. Atque hac ratione hæc expositio in vndecimam incideret.

Reijcitur quarta.

Quarta etiam expositio violenta est. Quia fidem repudiasse longè aliud est, quàm tepere. Præterquamquòd qui recessit à fide, iam est infidelis: epistolæ autem istæ ad fideles diriguntur, id est, ad septem genera fidelium.

Reijcitur nona.

De nona expositione similiter dico, eam non videri ad rem. Cur enim nomen tepôris occultæ superbiæ tribuatur; nisi quis dicat se agere de huiusmodi superbo, qui se putet non grauiter Deum offendere in ea iactantia atque superbia; neque maiorem humilitatis siue modestiȩ Christianæ perfectionem velit amplecti Sic enim fieri potest, vt nomen tepidi iuxta vndecimam expositionem optimè conueniat eiusmodi superbo.

Cuiusmodi conscientiæ genus sit, quæ de tepore reprehenditur à Christo in hac epistola?

PRIVS mihi explicandum est, quid teporis nomine intelligam. Deinde ad disputationem accedam. Tepidus ergo, meâ sententiâ, in præsenti epistola is dicitur, qui Deum quidem non audet lethali crimine offendere sciens & volens; à perfectioris autem vitæ & purioris conscientiæ studio alienus est; quare facilè se proprijs concupiscentijs permittit; & quæuis peccata deuorat, quę sibi tantùm venialia videantur. Ac propterea se reputat iustum, quòd sciens & volens peccatum mortale non admittat. De hoc genere hominum in vniuersum affirmari non potest, eos omnes excidisse à gratia Dei. Quanuis enim sæpe contingat, in peccatum mortale incidere eum, qui existimabat se non adeò grauiter peccare; vt Laodiceno contigerat: fieri tamen potest, vt eiusmodi occasiones vni B aut alteri per aliquot dies, aut menses non occurrant. Quoniam verò maximum est eiusmodi teporis periculum; & valdè opus erat, vt de eo admonerentur tepidi: ideò epistola hæc ad Laodicensem scripta est, qui se reputabat iustum; eo quòd peccati lethalis, quod sciens & volens admisisset, sibi conscius non esset. Nihilominùs tamen Christus illum asserit esse miserum, pauperem, cæcum ac nudum: neque solùm in peccato lethali iacentem; sed etiam miseriorem, quàm si datâ operâ à Dei gratia excidisset.

Teporis nomine quid propriè intelligẽdum. Qualis sit tepidorum status quãque periculosus.

Huius expositionis auctores non eos tantùm esse existimo, quos in vndecima expositione nominaui, id est, Gregorium, Albertum, Riberam, & Pererium; sed etiam eos omnes, quos retuli in expositione quinta, sexta, septima, octaua, & nona. Eos enim omnes video cum nostra expositione conciliari posse; & cogit (meo iudicio) textus epistolæ, vt existimem eos loqui de tepido, qui se iustum reputet, & tamen in peccato sit.

Atque hæc de auctoritate. Quod ad rationem attinet; si tepor animi (vt dicebamus) particeps debet esse imperfecti caloris & frigoris; & animus seu voluntas tunc feruet, cùm valdè amat; tunc friget, cùm amare non vult: quid quæso aptius, quàm vt tepida dicatur voluntas, cùm homo amicitiam Dei videtur aliquo modo expetere, scilicet quia non audet sciens & volens eius mandata violare: C hæc tamen amandi voluntas adeò est tepida, vt de cetero gratificari Deo parum aut nihil curet? Certè qui scienter peccatum lethale committit, eo ipso expressè vult à Dei amicitia recedere: atque adeò non tepet, sed omnino friget, & manifestè improbus est; qualem describit Christus in epistola ad Sardensem. In qua Episcopus ille non de alio flagitio vel scelere arguitur, nisi de omissione eorũ, ad quæ nouerat se ex officio teneri. Cùm ergo cõtextus & ratio perspicuè doceant, non esse idem genus conscientiæ Sardensis, & Laodicensis; & vterque à Christo asseratur lethalis criminis culpa inquinatus: eò prorsus deuoluitur discrimen, vt ille per improbitatem sciens & volens peccauerit; iste verò à propria concupiscentia abstractus & illectus per teporem non animaduerterit se Deum offendere, & tamen ab ipsius gratia exciderit. Hinc est, vt cum Sardensi non id agatur, vt agnoscat se esse in peccato; sed potiùs tanquam ad eum, qui sibi suæ improbitatis conscius est, dicatur illi; *Veniam ad te tanquam fur, & nescies qua hora veniam ad te; si tamen pœnitentiam egeris, non delebo nomen tuum de libro vitæ; nec erubescam te confiteri coram Patre meo.* Cum Laodicensi autem id in primis agatur, vt suam miseriam agnoscat; & se esse pauperem, cæcum, ac nudum.

Statuitur & probatur vera sententia.

D Vbi aduertendum est, tepidum quidem non ignorare se esse tepidum: nouit enim se nolle datâ operâ peccare mortaliter: & nouit se non esse feruidum in charitate Dei, neque efficaci & prompta voluntate ea amplecti, quæ maioris perfectionis sunt & maioris obsequij Dei. Non igitur ignorat teporem suum; magnitudinem tamen sui periculi, aut suæ etiam conditionis miseriam non agnoscit. Et propterea in persona Laodicensis tanta asseueratione docetur à Christo, quàm magnum sit eiusmodi teporis non modò periculum, sed etiam miseria atque calamitas.

Tepidum ferè sui teporis non ignarũ esse.

Contra hanc tamen explicationem duo obijci posse video. Alterum est, teporem eius, qui de perfectionis studio non admodùm curat, sæpè vacare à culpa lethali: quare si in his septem epistolis, quicunque fidelis habere debet aliquam ad se scriptam; non solùm esset agendum de tepido, qui est in peccato mortali, sed etiam de eo, qui nondum excidit à gratia Dei. Alterum est, non videri ad rẽ ignorantiam illam tepidi, qui non putabat se peccatum lethale admittere: quia hæc ignorantia non aggrauat peccatum, sed potiùs eleuat: in præsenti autem non agitur de peccato tepidi eleuando. Imò verò plurimi doctores, ijque grauissimi, hoc discrimen reperiunt inter tepidum & frigidum; quòd tepidum valde accusat scientia, frigidum nonnihil excusat ignorantia: & propterea dicunt, tolera- E bilius esse peccatum frigidorum, iuxta id 2. Pet. 2. 21. *Melius erat illis non cognoscere viam iustitiæ, quàm post agnitionem retrorsum reuerti.* Sic sanè Saluianus lib. 4. de prouidentia, sic D. Ambrosius, sic D. Thomas, sic ceteri in prima expositione relati. Accedit, quòd sicut lux corporea solet esse principium caloris corporei; sic etiam lux spiritualis, caloris spiritualis principium est: per eam enim accenditur affectus. Atque ita ille propriè est omnino frigidus, qui caret cognitione, per quam inchoatur bonum desiderium: ille autem tepidus, qui calefieri cœperat. Cælestem enim lucem statim consequitur inchoatio boni desiderii. Ea verò est tepidi culpa, quòd nolit vlteriùs progredi ad eius desiderij perfectionem & exequutionem.

Duplex nodus contra prædictam interpretationem.

Discrimen inter tepidũ & frigidũ.

Ad primum Respondetur, in his septem epistolis agendum fuisse de septem conscientiarum generibus, non tamen de singulis in vnoquoque genere differentijs, quod esset infinitum. Vt ergo omnes tepidi animaduerterent, quantũ sit in spirituali tepore periculum; prudentissimè propositum fuit exemplum eius tepidi, qui ad eam miseriam deuolutus erat, in quam frequentissimè incurrunt tepidi. Cùm enim tepor permittat hominem propriis indulgere concupiscentiis, easque fouere & alere; atque illæ fumum & caliginem excitent, quibus animarum oculi excæcantur; facilè fallitur miser animus, & per illusionem lethalia accipit vulnera, vbi se leuiter solùm tangi existimabat.

Soluitur primus.

Tepidi periculum.

Neque de eo periculo sermonem instituo, à quo non longè etiam aliquando abest tepidus, scilicet vt à concupiscentiæ pellacia eò adducatur, vt scienter à gratia Dei discedat. Omitto istud nunc: quia hoc est transire ab statu tepidi ad improbitatem manifestam. Sed durante etiam tepore (id est tepida illa voluntate non admittendi peccatum lethale, neque tamen maiorem perfectionem amplectendi) maximum subest periculum sæpè deuorandi per imprudentiam peccati lethalis venenum. Atq; hæc est doctrina, quam ex huius epistolæ sapientia, & animarum tractandarum experientia certissimam esse norunt vitæ spiritualis magistri. A

Soluitur secundus.

Ad secundum, fateor plurimos Doctores sapientissimè decernere peccata fideliū ceteris paribus esse grauiora, quàm peccata infidelium: quia ignorantium crimina leuiora sunt. Verùm sapientia hæc & fidei lux, quæ peccata fidelium atque sapientum conuincit esse grauiora, communis est fidelibus siue improbis, siue tepidis. Quare, vbi inter ipsos fideles agitur de discrimine tepidorum ab improbis; non cohæret vt discrimen tepidi ab improbo desumatur ex tepidi fide & scientia, & improbi infidelitate & ignorantia. Doctrina ergo illa D. Ambrosij, Saluiani, & D. Thomæ verissima est; & metaphora etiam tepidi non erat alioqui inepta ad Christianos cum infidelibus comparandos. Nos tamen ex aliorum doctorum sententia, & ex huius epistolæ contextu contendimus, in præsenti proprie non agi de fidelibus ijs, qui, quoniam proiecerunt se ad sceleris audaciam, improborum nomen merentur; sed de ijs tantùm, quos tepor imprudentes, & nihil tale cogitantes in peccati lethalis miseriam adduxit. Atque ex ijs etiam non negamus, (si sint cetera paria) grauius esse peccatum eorum, qui doctrinâ fidei & sapientis disciplinæ institutis pleniùs erant instructi. Sed quod attinet ad discrimen tepidi ab improbo (siue Laodicensis à Sardensi) sine dubio tepidus non peccabat de industria, sed per imprudentiam & illusionem deceptus. Alioqui non diceretur ei; *Nescis, quia tu es miser & miserabilis, pauper, cæcus, & nudus.* Et fateor quidem ex hoc capite, id est; ex hac imprudentia & incogitantia nonnihil eleuari peccatum tepidi. Nihilominùs tamen Christus prudentissimè ait, *Vtinam frigidus aut calidus esses!* de quo infrà. B

Quid sit tepidi proprium, prout ab improbo distinguitur.

Ad illam lucis similitudinem, respondeo, aptè considerari in tepido fideli, eum priùs fuisse illuminatum à Deo. Verùm hæc fidei & bonarum inspirationum illuminatio communis fuerat fideli tepido & fideli improbo: illud autem est proprium tepidi, quòd mediocrem (vt ita dixerim) amicitiam cum Deo velit; veram & perfectam non velit.

Superiores aliæ expositiones aliquâ ex parte cum nostra conciliantur.
Duplex hypocriseos genus.
Quæ hypocrisis sit periculosior.

Præterea ex nostra expositione, nisi me fallo, facilè intelligitur, eas, quæ videbantur variæ esse expositiones de statu tepidi; nempe quintam, sextam, septimam, octauam & nonam; eòdem omnes spectare, & egregie conciliari. Primùm enim quinta expositio (quæ videtur loqui de hypocritis & religionis simulatoribus) nobiscum facit; si notes, duplicem esse hypocrisim; alteram eorum, qui sanctitatis simulatione alios fallere volunt, se ipsos tamen non fallunt; norunt enim se esse sceleratos: alteram eorum, qui se ipsos primùm fallunt, dum se iustos reputant; deinde tales ceteris videri volunt, quales sibi videntur. Primum ergo genus hypocrisis, quantumuis subtile videatur, crassum est: neq; eius contagio valdè peruagatur. Secundum verò est multò subtilius & vsitatius. Quæ enim callidior Dæmonis fraus, quàm ipsum decipere deceptorem; & in animum illi inducere, eam non esse fraudem, sed veram iustitiam? Porrò hoc malum adeò commune est, vt vix aliud sit peruagatius inter eos, qui non sunt palàm scelerati, & proiectæ ad scelus audaciæ. Veram enim perfectamque sanctitatem amplecti paucorum est; specie tamen aliqua iustitiæ decipi, & illico se iustum reputare & reputari velle; næ hoc familiare est, & in ipsis etiam monasterijs valde timendum, & sanè dubitabit nemo, quin genus hoc ad eum teporem spectet de quo nos hanc epistolam interpretamur. Illud cuipiam nouum fortasse videatur, quòd hypocritæ sint, qui se ipsi fallunt. Ego autem contrà sentio, scilicet hanc esse hypocrisim, de qua frequentiùs Christus loquitur in Euangelio. Quò enim latiùs peruagatur hoc malum, eò sæpius admonendi erant fideles, vt ab eo sibi cauerent. Constat autem à Christo appellari hypocritas eos, qui se ipsi, falsâ iustitiæ specie, iustos reputant. Expende illa verba Matthæi septimo, 5. *Hypocrita, eijce primùm trabem de oculo tuo; & tunc videbis eijcere festucam de oculo fratris tui.* Ex quibus verbis Hieronymus, Matthæi sexto, in principio, colligit eum, qui sibi iustus videtur, cùm non sit, hypocritam esse. Et 2. aduersus Pelagian. cap. quinto, ait, *Quanuis alijs vitijs carere possimus; hypocriseos maculam non habere, aut paucorum est, aut nullorum.* Quare, cùm Hieronymus tepidi nomen de hypocrita & simulatore Religionis exponit; de eiusmodi hypocrisi omnino intelligendus est, vt patet ex contextu. Quia Laodicensis de eo reprehenditur, quòd cùm esset pauper, cæcus, & nudus, &c. nesciret se esse cæcum. Certè non aliter ac ille, cui dicitur; *eijce primùm trabem de oculo tuo.* Ex quo patet, eiusmodi hypocritam non videre; suam tamen cæcitatem ignorare. C D

Duplex inanis gloria genus.

Ex dictis facilè cernitur, sextam etiam & septimam tepidi expositionem, & similiter octauam in nostra excludi, & cum ea optimè cohærere. Transeo ad nonam, quæ tepidum explicat esse illum, qui de virtute aliqua aut bonis operibus superbit, & vanè gloriatur; vt (verbi gratia) de virginitate. Nota ergo duplicem esse vanam gloriam; alteram nimirum, qua homo quispiam sibi tribuit perfectissimam sanctitatem. Alteram, qua specie aliqua iustitiæ deceptus, iustum se ipse reputat, & reputari à ceteris vult: quanuis perfectioris vitæ studium manifestè respuat. Primum ergo genus superbiæ paucorum est; alterum verò frequentissimum, vt dicebamus. Et de eiusmodi vana gloria sine dubio intelligenda est nona explicatio tepidi; vnde hanc etiam explicationē comprehendit nostra. E

Frigidū esse aut calidum Laodicenū cur malit Christus, quàm tepidum? Referuntur aliorum explicationes.

VTINAM FRIGIDVS ESSES, AVT CALIDVS.] Qui existimant frigidum esse eum, quem excusat ignorantia (vt infidelem) & tepidum, quem accusat fides atque conscientia; facilè se expediunt à difficultate horum verborum. Aiunt enim peccata fidelium ceteris paribus esse grauiora. Vnde diuus Ambrosius ait, *Tolerabilius illi fuerat; fidem non accepisse*; & eisdem verbis vtitur diuus Gregorius 3. Pastoralis cap. 35. Præterea decima etiam expositio difficultatem declinat, accepto frigidi nomine pro eo, qui de peccatis suis dolet; vel pro eo saltem, qui formidine pœnæ à peccatis deterretur. Et facit, quòd in potionibus & frigida & valde calida placent, tepida autem displicent. In nostra tamen

A men explicatione, cùm frigidus sit, qui dedita opera peccat, & videt se esse peccatorem; tepidus autem, qui peccati illecebra deceptus, excidit à gratia Dei, non tamē putauit se peccatum lethale committere; maior est difficultas, qua ratione Christus dicat, *Vtinam frigidus aut calidus esses.* Constat enim grauiùs peccare eum, qui sciens & volens peccatum lethale committit; quàm eum, qui vere venenum peccati lethalis obbibit; sed non putauit se adeò grauiter delinquere. Quid ergo est, *vtinam frigidus aut calidus esses!*

Thomas Anglicus notat, hæc verba ad exaggerationem pertinere: sed non cohæret, vt quod Christus adeò asseuerat (huc enim spectant illa verba, *hæc dicit Amen, testis fidelis & verus*) accipiatur, vt hyperbolicè dictum.

Zegerus notat frigidi nomen in præsenti accipi debere pro eo, qui suam agnoscit frigiditatem. Et probatur; quia Laodicensis, qui de tepore reprehenditur, vere exciderat à gratia Dei, atque adeò vere frigebat. Quare illa verba, *Vtinam frigidus esses,* ad cognitionem suæ miseriæ referenda esse videntur. Verùm hæc quoque responsio non satisfacit: quia simul ait Christus, *Vtinam frigidus esses aut calidus!* Sed calidi nomen non referendum est ad agnitionem, sed ad veritatem: ergo similiter etiam nomen frigidi. Neque satis est, quòd Laodicensis verè exciderat à gratia Dei, vt aptè dicatur frigere. B Tepere enim & frigere transferuntur ad animum considerato affectu, quem in se ipse experitur; quare, qui sciens & volens non vult recedere à gratia Dei, non dicitur aptè frigere, sed tepere.

Quidam alius iuxta sextam tepidi explicationem (quæ frigidi nomine intelligit sæcularem; religiosos autem, qui longè absunt à vitæ religiosæ studio & amore, appellat tepidos) notabat, non aliter hæc esse accipienda, quàm si de eiusmodi Monachis diceretur; Vtinam aut essent sæculares, aut vitæ religiosæ, quam professi sunt, amatores! Verùm in ea loquendi ratione eò respici videtur, vt illa vitia, quæ in religioso grauiora sunt, in sæculari essent minùs grauia: quemadmodum etiam eadem peccata in ethnico sunt tolerabiliora, quàm in homine Christiano. At, frigidum esse, est peccare scientem atque volentem; quod omninò videtur esse grauius, quàm tepere. Neque solùm hoc verum est, si cum tepidi vita comparentur grauissima frigidorum scelera atq; flagitia; sed etiam quanuis in statu frigidi nihil aliud consideretur, quàm id quod per se includitur in ratione frigidi, id est, peccare scienter, & Dei amicitiam contemnere. Nam ceteris paribus omnino grauius est frigere, quàm tepere.

C Aliqui ad peccatum superbiæ respiciunt, quod existimant esse grauissimum in ijs; qui falsò existimantes se esse iustos, de sua iustitia gloriantur, & ceteros præ se ipsis despiciunt. Et huc spectare videtur, quod in præsenti ait Rupertus de virgine tepida atque superba, *Vtinam potiùs esses corrupta, & humilis.* Huc spectat quod ait Augustinus 14. de ciuitate cap. 2. *Deus permisit à barbaris virgines violari, vt superbiam deponerent.* Et serm. 53. de verbis Domini, *Audeo,* inquit, *dicere, superbis continentibus expedit cadere.* Vide multa similia in Gregorio lib. 32. Moralium, cap. 12. & lib. 26. cap. 12. & 13. in Cassiano de spiritu fornicationis, lib. 6. cap. 18. & 22. & collatione 12. & cap. 4. 6. & 16. in Basilio homil. 22. in Augustin. lib. 1. de ciuit. 28. & tom. 9. in Ioan. epist. tract. 7. in D. Thoma 2. 2. quæst. 153. art. 4. ad 2. & q. 162. ar. 6. ad 3. *Superbia, præsertim occulta, periculum.*

Hæc tamen dupliciter accipi possunt. Primò propter grauitatem peccati superbiæ: & certum est occultam superbiam eò vsque peruenire posse, vt sit peccatum multò grauius, quàm luxuria manifesta. Non tamen video, quid cogat vt Laodicensem existimemus fuisse adeò superbum. Illa enim verba, *Dicis, quia diues sum & locupletatus, & nullius egeo; & nescis, quia tu es miser & miserabilis,* &c. omnino videntur adiecta ad explicationem teporis. Tepidorum enim est se iustos reputare; & sine magno alio superbiæ peccato; ex eo solùm, quòd non animaduertant se excidisse à gratia Dei, falsâ iustitiæ præ-D sumptione credunt se diuites, & nesciunt se esse pauperes, cæcos, & nudos. Et quanuis eorum superbia non sit semper adeò grauis, vt manifestæ luxuriæ grauitatem excedat; nihilominùs prudentissimè & verissimè dicitur id, quod ausus est Augustinus dicere; videlicet expedire eis ad salutem, vt permittantur cadere in peccatum manifestum: vt sic suam agnoscentes miseriam, supplices à Deo veniam precentur, & per veram pœnitentiam salui fiant. Atque hæc est secunda illorum verborum explicatio, nimirum expedire eis, vt cadant. Non quòd superbia eorum grauior sit, quàm luxuria manifesta; sed quòd tepor atque superbia, quæ illum comitatur, non sinant eos se peccatores reputare: atque ita fit; vt peccatum quod erat ex se leuius, fit multò periculosius. Hæc verò videtur esse legitima explicatio illorum verborum, *Vtinam frigidus, aut calidus esses.* Sic sanè Ribera noster; cui apertè fauent Glossa & Thomas Anglicus. Glossa ait, *Non optat eum frigidum simpliciter; sed talem, de quo maior spes habeatur.* Thomas verò ait, *Sermo est de frigido, non quantum ad frigiditatem & culpam; sed quantum ad dispositionis maiorem facilitatem.* Expende etiam verba Cassiani collatione 4. cap. 19. vbi explicat hunc locum, & ait; *Frequenter vidimus de frigidis atque carnalibus, id est, de sæcularibus ac paganis ad spiritualem peruenire feruorem, de tepidis atque animalibus omnino non vidimus.* Atque ex his intelligitur valde conueniens fuisse, vt E Christus Dominus in hac epistola adeò asseueraret, optare se vt Laodicenus potiùs esset frigidus, quàm tepidus; vt teporis statum fideles perhorrescant: & vt Ecclesiastici præsertim & Religiosi animaduertant, se esse in valde periculoso statu interim, dum non seriò statuunt atque decernunt, non solùm non committere id, quod peccatum esse lethale existimauerint; sed etiam perfectioris vitæ studium omnino amplecti. *Explicatur vera sententia; cur frigidum aut calidum esse præstet, quàm tepidum.* *Religiosorum periculum, qui ad perfectionem niti non student.*

NEQVE FRIGIDVS, NEQVE CALIDVS.] Zegerus notat hoc fuisse prouerbium; sicut aliud, *Neque intus neque foris,* apud Irenæum lib. 1. cap. 9. simile est nostrum, *neque caro neque piscis.* Id quod hispanè venustiùs adhuc sonat; *Ni es carne, ni pescado.*

INCIPIAM TE EVOMERE EX ORE MEO.] In hac allegoria siue metaphora oportet interpretem sobrietatis memorē non anxiè disquirere, qua ratione tepidus intelligendus sit fuisse in Christi ore seu ventriculo. Coactum est hoc, & minimè necessarium. Sicut enim apud Liuium respublica dicitur vix potuisse concoquere aliquem senatorem; id est, vix potuisse ferre illum; neque vllus in explicatione quærit ventriculum reipublicæ. Sic euomere dicitur Christus eum, quem iam quo- Euomere ex ore, *quo sensu hic sumendum.*

dammodò ferre non potuit, & deinceps detestatur. Quod vero non dicatur ex stomacho, sed ex ore; forsan ad phrasim referendum est. Eôdem enim spectat non posse deuorare, & non posse concoquere. Et fortasse oris nomen ad Christi sententiam respicit; quæ videtur ore proferri, & per eam proijcitur à Christo, quem Christus respuit. Qui plura volet, legat Ansbertum, & Viegam hîc. A

Ratio philosophica, cur tepida aqua stomacho non retineatur.

Si verò à medicis seu Philosophis quæras, cur calida & frigida bene retineantur, tepida autem non? Dicent, ventriculi partes ad moderatum calorem blandum ac suauem laxari & extendi; atque id primo occursu cum quadam voluptate accidere; sed mox eam verti in tristitiam & anxietatem; ob quam accidit nausea & vomitus. Sic Vallesius de sacra Philosophia, c.20. vbi adduxit exemplum animalium crustâ tectorum; quæ videmus, quæcumque causa doloris accedat, siue mordens, siue pungens, sese contrahere: perfusa tamē tepidâ, seu ad solis moderatum calorem distendi. Quòd verò laxatus ventriculus statim subuertatur è cibo, explicat ille exemplo manus laxatæ; quæ euertitur ab eodem pondere, quod firmiter constricta facilè sustentaret. Atque hæc quidem, quod ad Philosophiam attinet, ita se habent. Singula tamen velle in præsenti metaphora applicare, meo iudicio, non est prudentis interpretis. Cogitare enim frigidum à Christo retineri, non cohæret. Neque aliò spectat hęc metaphora, quàm vt intelligamus, tepidi mores adeò displicere Christo, vt valde timendum sit, Christi patientiam erga illum commutandam esse in eiusdem detestationem. B

Quando aliquis à Christo dicatur euomi.

Sed omissâ metaphorâ, & rem ipsam considerando; ait Ribera tunc dici aliquem à Christo euomi, cùm à corpore mystico Christi, id est, ab Ecclesia expellitur: atque id quidem in hac vita contingere per infidelitatem; sed magis propriè id cōtingere post mortem per extremam damnationem. Quia tunc homo ita redditur detestabilis Christo, vt nunquam ampliùs reconciliari valeat. De hac igitur eiectione existimat Ribera Christum in præsenti loqui. *Quia sine dubio*, ait, *sermo est de tepido, qui excidit à gratia Dei*, subdit tamen hæc Domini verba posse etiam transferri ad iustum nonnihil tepentem: & eum etiam posse dici euomi, cùm in peccatum lethale incidere permittitur.

Ad hæc assero primò, opus esse vt ista comminatio ea ratione explicetur, vt non contineat communem solùm seueritatem aduersus peccatores; sed specialem & propriam contra tepidos, & quæ aptissima sit, vt eis singulariter proponatur. Quare non videtur explicanda de condemnatione extrema: quia in æternum perire commune est omnibus peccatoribus, nisi egerint pœnitentiam.

2. Assero, vomitus metaphorâ repræsentari irreconciliabilem detestationem.

Venialia parui ducere quanti sit periculi.

3. Assero, tepidum tunc aptissimè dici à Christo euomi, cùm induratur in peccato, & quodammodò proijcitur extra curam diuinæ prouidentię. Huius autem comminationis particula, (quæ propter venialem etiam teporem meritò timeri debet) est priuari ijs auxilijs, quæ non conceduntur omnibus iustis; sed ijs solùm, quos Deus maiori fauore prosequitur. Quantum verò periculum inde immineat labendi in peccata lethalia, & tandem in veram obdurationem; id spiritualium virorum considerationi relinquo. C

4. Assero, comminationem hanc sic explicatam aptissimam esse respectu teporis: & per illam doceri fideles, teporem esse ipsissimam viam ad obdurationem in peccato. Quâ sentētiâ nihil aptius videtur proponi potuisse tepidis; vtpote qui existiment se valde alienos esse ab obduratione in peccato, & valdè eam detestari.

Quid sit, incipiam te euomere.

INCIPIAM TE EVOMERE.] Objiciat aliquis, verbum Græcum μέλλω, non significare inceptionem: sed solùm quod futurum sit. Huic obiectioni respondeo, negari non posse, quin eo verbo non semper significetur, quid proximè fieri debeat; ex contextu tamen id sæpe intelligi, & tunc optimè explicari sensum per verbum Incipio. Vt Ioannis 4.47. dicitur de filio reguli, *incipiebat enim mori*, vel agebat animam. Actorum 3. num. 3. *Is cùm vidisset Petrum & Ioannem incipientes introire in templum*. & cap. 27.30. *Cùm misissent scapham in mare sub obtentu, quasi inciperent à prora anchoras extendere*. Et paulò pòst, *Cùm lux inciperet fieri*. Vbi etiam *incipere* vertit Erasmus. Similiter ergo in præsenti, licèt verbum Græcum μέλλω, per se non requireret, vt proximè futurum esse intelligeremus: ex contextu tamen optimè id collegit interpres; quia tepida si bibatur, proximè sequitur vomitus. Et similiter etiam vertit Erasmus. D

Ad sensum autem præcipuum non parum conferebat, vt intelligeremus non solùm futurum esse, vt tepidus euomatur; sed etiam Christum comminari futurum esse, vt citò euomatur, nisi desinat esse tepidus. Id quod ad incutiendum tepido timorem aptissimum est. Ea enim ratione significatur, sæpè Deum non permittere, vt tepidus diutiùs in eo statu permaneat: quare timeri debere, eum esse citò proijciendum, nisi citò incalescat & ferueat. Huc videtur spectare nostri interpretis versio. Ex qua etiam confirmatur, vomitus metaphoram in præsenti non esse referendam ad æternam damnationem; sed ad id, quod eam præcedit, id est, ad derelictionem Dei.

Quorsum hic vomitionis metaphora.

Nota denique, vomitus quidem metaphoram videri sordidam & fœtidam: sed propterea fuisse selectam, vt denotetur, quàm detestabiles fiant, qui à Christo sunt derelicti atque proiecti. Simile est illud Threnorum 4.5. *Qui nutriebantur in croceis, amplexati sunt stercora*. E

Vers. 17.

QVIA DICIS, QVOD DIVES SVM, &c.] Si quis Grammaticam primo aspectu consideret; iudicabit fortasse hunc esse sensum; Tu dicis me esse diuitem: ego autem dico te esse pauperem. Imò verò ad sententiam non malè cohærebat. Tepidi enim, vt suum teporem excusent, aiunt Christum esse valde diuitem, nec opus illi esse vt in eius obsequium fideles admodum se diuexent. Nemo tamen videtur huiusmodi constructionem sequutus: sic enim omnes interpretantur, *dicis quia diues sum*, id est, dicis te esse diuitem; à qua interpretatione non videtur recedendum.

Explicatio tamen Andreæ, Aretæ & aliorum, qui de huius mundi diuitijs exponunt, iam suprà à nobis impugnata est.

Quomodo Laodicensis se diuitem esse iactaret.

His ergo omissis: illud *quia*, reddit rationem, cur Laodicensis appellatus sit tepidus, & cur euomendus esse à Christo dictus sit. Constructio autem videtur esse huiusmodi, *Quia dicis, quòd diues sum*; id est, Quamuis enim tu tibi videaris diues, re vera tamen longè abes à veris diuitijs; quin etiam valdè es *miser & miserabilis*, &c. Diuitiarum autem nomen, vel ad gloriationem in Christi diuitijs referendum

A dum est;scilicet quia Laodicenus ex eo se diuitem aut locupletem reputaret,quòd Christianus esset, & posset diuitijs Christi frui;vel fortasse ad sapientiæ possessionem, quòd se sapientem crederet, nec aliena indigentem doctrina;vel etiam ad virtutis opes. Est enim proprium tepidorum valdè gloriari, quòd nullius sibi peccati lethalis conscij sint; & præsertim si annos aliquot, eam conscientiæ puritatem se obseruasse credant. Accedit,quòd plerunque conferunt se cum ijs,quos suspicantur sceleribus esse coopertos;& illorum scelera cum suis bonis operibus comparantes,non dubitant se felices prædicare,& nullius ope indigentes. Verùm in suis virtutis opibus valdè falluntur miseri:& in Christi etiam diuitijs & in fidei atque sapientiæ Christianæ felicitate contingit eis, sicut illi, de quo loquitur Salomon Eccle.6.1. *Est & aliud malum, quod vidi sub sole,& quidem frequens apud homines; vir cui dedit Deus diuitias & substantiam & honorem;& nihil deest animæ suæ ex omnibus,quæ desiderat: nec tribuit Deus potestatem, vt comedat ex eo, sed homo extraneus vorabit illud. Hoc vanitas & miseria magna est.* Sicut ergo huiusmodi homo in eo, quòd se beatum ac felicem prædicaret, omnino esset irridendus; quia si anima eius non vtatur bonis suis, initium illud felicitatis, quod habet in arca, potiùs ostendit quanta sit eius miseria: sic tepidus, dum propter lucem cælestem ac bona desideria se felicem iactat, valdè errat. Illa enim
B dona Dei, si ex eis non comedit miser homo, non solùm non faciunt illum beatum; sed eò etiam magis eius miseriam probant, quò ipsa sunt in se ipsis maiora & præstantiora.

Tepidi qua ratione se ipsi decipiant, & obcæcent.

MISER ET MISERABILIS, PAVPER, CAECVS, ET NVDVS.] Ex his quinque epithetis, duo prima generalia sunt, quibus indicatur tepidum esse ita ærumnosum, vt omnibus commiserationem commouere debeat. Reliqua verò tria continent explicationem, siue enumerationem miseriarum tepidi. Quasi diceret Christus, meritò tepidum appellari miserum; eo quòd sit pauper, cæcus, ac nudus. Atque ita his tribus statim respondent tres exhortationes: videlicet paupertati, *suadeo tibi emere à me aurum probatum, vt locuples fias.* Nuditati; *vestimentis albis induaris,* vel *induere,& non appareat confusio nuditatis tuæ.* Et cæcitati, *collyrio inunge oculos tuos, vt videas.* Vt autem elegantia istius distributionis intelligatur,nota valde videri inter homines felicem eum, qui triplici bono instructus sit,diuitijs, honore,& sapientia. Supposita enim corporis integritate & salute(quæ non tam ad felicitatem pertinet, quàm ad felicitatis vel miseriæ subiectum, vt patet in damnatis) illis tribus videtur contineri humana felicitas. Quare è conuerso omnibus numeris absoluta miseria erit eius; in quo paupertas, ignominia, & stultitia coniungantur. Hæc ergo tria significantur illis
C tribus vocibus *pauper, cæcus, & nudus.* Nuditas enim ad ignominiam pertinet, vt ipse textus exprimit; cæcitas ad stultitiam, vt statim videbimus. Quòd si quis velit vt *miseri & miserabilis* nomen ad ægritudinem animi referatur; eius expositionis auctorem habebit Ambrosium.

Antitheta elegantia in Christi verbis.

SVADEO TIBI EMERE A ME AVRVM IGNITVM PROBATVM, VT LOCVPLES FIAS.] Quàm aptè per aurum significetur charitas, diximus cap. 1. atque ea expositio in præsenti aptissima est, licèt nonnulli de auro sapientiæ exponant (vt Gregorius, Primasius, Ambrosius, Andreas.) Quod verò nos legimus ignitum probatum, Græcè legitur πεπυρωμένον ἐκ πυρός, quod ad verbum redditur *ignitum ex igne.* Qui autem Græcè norunt, aiunt ea phrasi nihil aliud significari, nisi aurum igne exploratum & purificatum. Quare in nostra versione participium illud *probatum* explicat,quomodo dicatur ignitum,non quia ardeat,sicut ferrum candens;sed quia igne fuerit purificatum. Hac ratione idem est aurum ignitum probatum, quod aurum purum putum. Vellem tamen doceri locos alios, vbi eiusmodi reperiatur phrasis *ignitum ex igne,* fortasse enim hæc phrasis insolens est, & quæ alibi non facilè reperiatur.Satis enim fuerat dixisse in Græco *aurum ignitum,*ad significandum aurum igne examinatum. Quare quod adijcitur *ex igne,* postulare videtur, vt interpretationi etiam adijciatur aliquid. Fortasse ergo illud *ex igne,* quod in Græco legitur, referendum est ad verbum, *eme*; vt
D constructio huiusmodi sit, Accede ad fornacem, in qua ardet aurum; & ex ea ipsa fornace eme aurum purum putum. Vide illud Plinij lib. 33.cap.3. *Auri experimento ignis est,vt simili colore rubeat, quo ignis; atque ipsum obryzum vocant.* Emere igitur ex igne, erit accedere ad inflammatam Dei charitatem per deuotam meditationem; & oblato pretio postulare, vt illius auri igniti aliqua particula mihi concedatur. Neque enim hoc aurum aliter possidetur, nisi homo accedat ad ipsum Dei ignem, & eius flammas sentiat. Emptionis verò metaphora postulat, vt ad huius auri comparationem omnino velit homo ijs carere,quibus ad maiorem Dei gloriam priuari necesse est.Sed quia vilia valdè sunt, quæ homo relinquit, si comparentur cum diuitijs, quas lucratur; ideò dicitur Isaiæ 55.1. *Emite absque argento & absque vlla commutatione.* Notandum autem est, quàm aptè dicatur tepido, qui se diuitem putabat,cùm esset pauper; si velit esse diues, opus esse, vt Dei charitate inflammetur,& aurum charitatis cum rerum terrenarum dispendio possideat. Is enim verè diues est, qui propter charitatem Dei relinquit omnia, quæ cum perfectione charitatis pugnant.

Vers. 18. Quid per aurũ ignitum denotetur. Græcè ignitũ ex igne: & quo sensu.

Aurũ obryzum, quod sit, ex Plin.

E Fortasse etiam doctrina ipsa Euangelica, & mysteria, quæ nobis in ea proponuntur, appellantur *aurum ignitum* in præsenti. Vide Psalm.17.31. *Eloquia Domini igne examinata.* Psal.18.11. *Desiderabilia super aurum & lapidem pretiosum.* & Prouerb.30.5. *Omnis sermo Dei ignitus.* Cùm ergo tepidus ex cognitione doctrinæ Euangelicæ se diuitem reputaret, congruè admonetur, vt si verè diues esse velit, accedat ad eum ignem, vbi eius doctrinæ dignitas & pretium cernitur; (id est, ad Christi passionem & charitatem) & inde emat sibi ardentem illam cognitionem,quæ inflammat hominem, & inflammando diuitem facit. Per solam enim cognitionem frigidam vel tepidam nemo euadit diues.

Per aurum ignitum doctrinam Euangelicam figurari.

ET VESTIMENTIS ALBIS INDVARIS.] Ex Græco ad verbum redditur; *& vestimenta alba, vt induaris.* Quare verbum illud *emere*, non solùm refertur ad aurum, sed ad vestimenta etiam alba. Nostra ergo litera, vt eam constructionem admittat, sic videtur ordinanda; eme à me aurum vt locuples fias; & vestimentis albis emptis, induere illis. Porrò his vestimentis verum bonæ conscientiæ gaudium significari diximus suprà in epistola ad Sardensem. Pendet autem hoc gaudium ex vera sanctitate, quam etiam considerauit Paulus veluti vestem, ad Coloss. 3.12. *Induite vos, sicut electi Dei sancti & dilecti, viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam,&c.*

Vestimenta alba quæ dicantur.

ET NON APPAREAT CONFVSIO NVDITATIS TVAE.] Sordidis vestibus & ignominiosis indu-

tus videtur esse is, qui sceleribus est coopertus. Tepidus verò, qui neque sceleratus est, neq; probus videtur potiùs esse nudus, quàm sordidè vestitus. Iam, ea nuditas ignominiosa est. Iubet ergo Christus, vt tepidus, si velit non apparere coram Deo nudus, cooperiat se vestibus ijs, quas ille in suis seruis requirit: alioqui enim sicut odio prosequitur Deus eos, qui vestibus sordidis se cooperire non erubescunt; sic etiam auersatur eos, qui nudi sunt. A

Quod sit spiritale oculorum collyrium.

ET COLLYRIO INVNGE OCVLOS TVOS, VT VIDEAS.] Collyrium est medicamentum oculorum. Cuius virtus in eo sita est, quòd reprimit noxium humorē, qui ad oculos fluebat, & impediebat visum. Hoc symbolo aiunt aptè significari attentam rerum diuinarum meditationem, quæ oculos animæ aperit; vt cernant ea, quæ opus sunt; arcetque impedimentum illud, quod ex perturbationibus & affectionibus inordinatis contingere solet, quibus animæ visus offuscatur, & impeditur. Ita ferè Primasius, qui affert id Psalm. 18.9. *Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos*, & similiter Beda, Haymo, Richardus, Glossa, Anselmus, Hugo, Serranus. Paulo aliter Ambrosius, & Albertus, qui collyrium ad cordis compunctionem referunt; quæ lachrymas elicit, atque ea ratione oculos deterget. Andreas applicat ad munerum despicientiam; quia dona excæcant. Aretas vtroque modò exponit, Rupertus de humilitate, Lyranus de gratia Spiritus sancti. Hugo & Dionysius de memoriâ passionis Christi, Serranus de Sacramentis. Mihi valdè arridet, vt collyrium hoc ad mortificationem affectuum referatur. Hæc enim est, quæ noxium humorem reprimit, quo animi oculi excæcabantur. Atque hæc est Haymonis expositio. B

Ex dictis colligitur, remedium tepidi consistere in feruenti Dei amore, & affectuum mortificatione, vnà cum perfectæ sanctitatis studio; ex quo verum bonæ conscientiæ gaudium existit.

Vers. 19. Cur Christus suos arguere & castigare dicatur.

EGO QVOS AMO, ARGVO ET CASTIGO.] Nonnulli suspicantur hæc propterea dici, quòd Laodicenus persequutiones Ecclesiarum videns, dubitare cœpisset de Christi promissis. Non tamen video, vnde id colligant. Multò aptior explicatio desumitur ex contextu. Cùm enim adeò seuere reprehensus esset à Christo huius Episcopi tepor, conuenientissimè subditur, obiurgationem illam & increpationem, quæ indignationis plena esse videbatur, ortā esse ex magno amore & charitate. Sic exponit Rupertus. Vide 2. Cor. 2. n. 4. *Si enim ego contristo vos, &c. non vt contristemini; sed vt sciatis, quam charitatem habeam abundantius in vobis.* & ad Galat. 6. 11. post vehementem reprehensionem, subdit magna cum beneuolentiæ ostensione, *videte qualibus literis scripsi vobis me a manu.* Adde, quòd in exhortatione ad tepidum sic omnino agendum erat. Quemadmodum enim valde conueniens fuit vehemens obiurgatio, vt suam miseriam agnosceret; sic etiam magna charitatis diuinæ ostensione opus est, vt eius amoris flammâ incendatur. C

Æmulari quid hic sit.

ÆMVLARE ERGO, ET POENITENTIAM AGE.] Æmulari est imitandi studio duci. Et eandem significationem habet verbum Græcum ζηλόω; in hac autem significatione ex præcedenti contextu suppletur accusatiuus, hac ratione; *Ego te amo; æmulare tu meum amorem.* Sic Rupertus. Si autem zelus (vt sæpè alibi) in præsenti sit impetus mentis ad metum diuinum, & perfectionis amplectendæ vegeta cupido; hic erit sensus, *æmulare*, id est, *agnosce tuam miseriam, & agnosce meum amorem: & conceptâ mei amoris flammâ induere zelo vindictæ contra teporem tuum; & age pœnitentiam.*

Vers. 20.

ECCE STO AD OSTIVM, ET PVLSO.] His verbis omnino alluditur ad illud Canticorum 5. 2. *Vox dilecti mei pulsantis; aperi mihi soror mea, amica mea; quia caput meum plenum est rore, & cincinni mei guttis noctium.* Atque ita in commentario illius loci videbimus collineasse eos interpretes, qui verba sponsi ex huius epistolæ verbis explicarunt; ac proinde ibi Christum id agere; vt sponsa teporem abijciat; & scissâ humanæ mentis duritiâ, ad eius dilectionis amplexus cordis penetralia aperiat, vt hîc ait Ioachimus. Pergit ergo Christus in sui amoris ostensione, vt inflammet tepidum. D

Quid sit, Christum cœnare cum aliquo.

INTRABO AD ILLVM, ET COENABO CVM ILLO.] Hac phrasi eleganter significatur, quantùm delectetur Christus solidarum virtutum fructu, quo animæ ipsum inuitant. Vide Canticorum 5. 1. *Veniat dilectus meus in hortum suum, & comedat fructum pomorum suorum.* Vbi absque dubio sponsa inuitat sponsum, & cap. 8. 2. *Dabo tibi poculum ex vino condito, & mustum malorum granatorum meorum.* Sed quia summum est beneficium amici valde potentioris, amicitiæ causâ velle esse hospitem in domo eius, cui fauet, & cum illo cœnare: ideo vt tepidum in sui amorem inflammet, promittit ei Christus; si teporem expellat, & seriò velit solidarum virtutum studium amplecti, futurum vt Christum domi suæ & ad mensam suam hospitem habeat. Ex quo intelligitur, quanuis Christus verè ingrediatur in domum eorum omnium, qui ad sacram communionem accedunt; singulariter tamen apud eos dici cœnare, qui solidarum virtutum fructu (quæ sunt Christo epulæ suauissimæ) ipsum inuitant. Quare in hac promissione tepido; si seriò decernat, teporem à se expellere, & feruorem spiritus amplecti; promittitur gratia ex ipsa sacra synaxi ad virtutum solidarum fructum, quibus eundem Christum pascere ac recreare possit. Hanc verò aptissimam esse promissionem ad tepidum in amore Christi inflammandum, quis non videat? E

Cœna hac de Eucharistia epulo explicatur.

An duplex hic cœna à Christo promittatur, vel vnà solùm.

ET IPSE MECVM.] Quidam hæc verba de eâdem illa cœna exponunt, de qua dictum erat, *cœnabo cum illo.* Aptior tamen est Ruperti expositio, qui de alia cœna exponit. Quemadmodum enim verba illa, *cœnabo cum illo*, nō solùm significant Christum & ipsius amicum, simul esse cœnaturos, sed etiam Christum futurum esse hospitem amici sui: sic etiam cùm additur, *& ipse mecum*, omnino sermo est de repotiis, vt aiunt; id est de altera cœna in domo Christi, in qua Christus conuiuio excipiet eum, à quo fuerat inuitatus. Et confirmatur primò, ex libro Canticorum, in quo sponsa inuitat sponsum, vt suprà vidimus; & ab illo etiam inuitatur ipsa. Vide c. 2. 4. *Introduxit me rex in cellam vinariam.* Confirmatur secundò, quia verisimilius est & sacrâ Scripturâ dignius; vt verba, quæ adduntur, addant etiam doctrinam, atque mysterium.

Quæ sit secunda cœna, ad quam Christus animam inuitat.

Sed quæ est hæc cœna, in qua inuitatur anima ad epulas Christi? Rupertus de epulo æternæ beatitudinis exponit. Probabilius tamen est, sermonem esse de cœna in hac vita. Primum enim sic erit aptior allegoria; quia cœnare cum Christo in patria cælesti, commune est omnibus beatis, oportet autem vt harum epistolarum promissiones sint speciales in singulis, & cum exhortationibus singu-

A lariter cohærentes. Deinde hac etiam ratione significantior erit promissio; si non solùm agat de præmio cælesti, quod ceteris promissionibus annexum est, sed etiam de singulari in hac vita beneficio, cui etiam in cælo respondebit præmium. Accedit, quòd cœna illa, ad quam inuitata est sponsa. Cant. 2. (& ad quam in præsenti alluditur) intelligi non potest de æternæ felicitatis epulo, vt suo loco videbimus: sed de epulo sapientiæ in hac vita. Quare similiter intelligendam censeo cœnam, de qua agit Christus, cùm ait, *& ipse mecum*. Epulum autem, quo sapientia diuina mirum in modum inebriat sanctorum animas in hac vita, est delectatio magna ex maiori rerum cælestium cognitione, non illâ quidē aridâ & ieiunâ, sed vberrimâ, & vires animæ mirificè reficiente. Hæc verò singulariter contingit ijs, qui spiritu feruentes solidis virtutibus, & maiori Dei obsequio se totos deuouent. Sicut enim verissimum est illud Ioannis 7.17. *Si quis voluerit voluntatem eius facere, cognoscet de doctrina, vtrùm ex Deo sit*; sic etiam qui perfectè Deo seruire ardenter desiderat, frequenter in cellam illam vinariam inducitur, de qua est sermo, Cant. 2. Atque hic etiam est singularis fructus, quem ex sacra communione participant, qui teporem abijciunt, & feruorem spiritus seriò amplectuntur. *Cœna hæc secunda de Eucharistia explicatur.*

Vers. 21. QVI VICERIT, DABO EI SEDERE MECVM IN THRONO MEO.] Optimè

B probat Ribera hæc non esse intelligenda de sessione ad iudicandum. Ego addo, quanuis aptè explicentur de possessione regni cælestis, qua beati fruuntur in patria cælesti; aptiùs tamen intelligi de spirituali quodam throno cælesti, quo in hac vita fruuntur, qui perfectè Deo seruiunt. Sic enim aptior erit promissio pro hac epistola, in qua agitur de expellendo tepore, & perfectioris vitæ studio amplectendo. Et negari non potest, quin in hoc etiam sensu loquatur sacra Scriptura de throno, in quo sedent cum Christo viri sancti. Vide Gregorium 26. Moral. cap. 26. *Bene inquit, sancti viri diuinæ Scripturæ testimonio reges appellantur; quia dominantes cunctis motibus carnis, modò luxuriæ appetitum frænant, modò æstum auaritiæ temperant, modò gloriam elationis deprimunt, modò suggestionem liuoris obruūt, modò ignem furoris extinguunt. Reges ergo sunt, quia tentationum suarum motibus non consentiendo succumbere, sed dominando & regendo praeesse nouerunt*. Hæc Gregorius in id Iob 36.7. *Non aufert à iusto oculos suos, & reges in solio collocat in perpetuum*. Et mea quidem sententia de hoc eodem spirituali throno loquitur Paulus per præteritum, ad Ephes. 2.6. *Conuiuificauit nos cum Christo, & conresuscitauit, & consedere fecit in cælestibus*. Sicut enim ibi resurrectio, de qua agit Paulus, mystica est: ita etiam ascensio in cælum mystica esse debet. Et sicut aptè iusti dicuntur in hac vita resurrexisse cum Christo, & in eo sensu agitur de Christi resurrectione, Apocal. 1. Sic etiam aptissimè dicuntur viri spirituales ascendisse cum Christo in cæ-

C lum, & in throno cælesti sedere. Certè hic sensus Apocalypseos sublimitate dignissimus est, & huius epistolæ scopo conuenientissimus. Quod autem in præsenti sequitur, *Sicut & ego vici, & sedi cum patre meo in throno eius*, mirificè cohæret cum sensu prædicto. Alluditur enim ad Psalm. 109. in quo dicitur, *Sede à dextris meis; donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*. Et ad eius throni participationem mysticè exaltantur viri perfecti; dum in altissimæ pacis sede collocantur, & ipsis sedentibus, & ea pace fruentibus Deus illis tentationum motus subijcit; quemadmodum Christo sedenti atque regnanti Deus subijcit inimicos. Intelligetur hæc allusio melius ex illius psalmi commentario, de quo suo loco. Nunc solùm addo, ex ipso contextu fieri valdè verisimile, sermonem esse in præsenti de mystico throno. Neque enim dicitur, Qui vicerit, sedebit in quodam throno in cælo, sicut & ego, &c. Sed, *qui vicerit, sedebit mecum in throno meo*; quod mysticam & spiritualem intelligentiam omnino inuitat, per quam intelligitur mysticè sedere homo in eodem illo Christi throno. Nihil autem potuit aptius promitti expellenti teporem, & suam infirmitatem agnoscenti, quàm pax illa spiritualis, quam à Christo participant, qui ei perfectè seruire decernunt; & thronus ille, quo fruuntur, & affectuum propriorum dominatio.

Quid sit sedere cum Christo in eius throno.

Iusti verè reges dicti.

Viri spirituales quo sensu dicantur cum Christo in calū ascendisse.

 A

LIBER TERTIVS.

In quo explicantur octo Capita Apocalypseos. Nempe ab initio quarti vsq; ad finem vndecimi: id est vsque ad Iudæorum diminutionem.

EXORDIVM.

Quàm sit excellens libri huius tertij doctrina.

VAMVIS tria prima Apocalypseos capita excellentem doctrinam & elegantiam admirabilem contineant: si tamen cum reliqua Apocalypsi comparantur, valdè sunt illi inferiora: quemadmodum prologus in aliqua grauissima scena, si cum reliquo totius operis artificio, & rerum elegantissimarum serie conferatur. Etenim ad prologum spectat, pau- B cis proponere, quod in tota deinceps serie atque decursu agendum est; nec non auditores hortari, vt diligenter attendant; & vtilem inde sibi hauriant doctrinam ac rectè viuẽdi præcepta. Deinde verò in toto opere omne sui ingenij acumen & artificium auctor confert ad ipsius discursus concinnitatem & elegantiam; prout argumenti exigit magnitudo: quod verborũ & sententiarũ luminibus ita exornat, vt auditores summa afficiat admiratione pariter ac voluptate.

Magnitudo igitur atque præstantia argumenti Apocalypseos est eiusmodi, vt nulla maior aut sublimior potuerit reperiri: præsertim si octo capita consideremus, quæ hoc tertio libro coërcentur (nimirum à capite quarto ad calcem vsque vndecimi) tanta enim est huius Apocalypseos partis excellentia atque maiestas, vt is sit proprius scopus Pauli, ad Rom. 11. 13. exclamantis; *O altitudo* C *diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei; quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius & inuestigabiles viæ eius!* Hæc enim verba agunt certè de magno illo Dei mysterio, quòd suum Iudæorum populum ad paucos admodum coarctauerit ceteris reiectis atque repulsis: & suæ beneficentiæ ac pietatis immensitatem ostenderit erga illos paucos; erga reliquos autem, vindicem scelerum animaduersionem, & iustissimæ indignationis seueritatem. Hoc ipsum voluit diuinus spiritus in his octo Apocalypseos capitibus nobis proponere. Neq; enim aliud est eorum argumentum, quàm Christianæ Ecclesiæ primigeniæ excellentia & perfecta fælicitas, quam in hac vita mortali, primitiui Christiani per Christum sunt cõsequuti. Adhæc extrema Iudæorum, Christum respuentium miseria atque infælicitas; & quonam modo se Deus cũ illis gesserit; ac deniq; quàm præclaram D suæ Ecclesiæ victoriam ex synagoga concesserit, decimâ rebellium Iudęorum parte Euangelij prædicationi subactâ; & ceteris induratis ac reprobatis; ac proinde seuerissimè punitis per 7. illas plagas, quas veteres Prophetæ prędixerant; nempe Famẽ, Bellum, Pestẽ, Ignorantiam, Cõcupiscentias, Iras, Obdurationẽ.

Argumentũ octo sequentium capitum.

Hoc est octo horum capitum argumentum. Porrò tanta magnificentia in ijs de sapientia hac arcana atque recondita sermo instituitur; vt quanuis auctores ex grauibus plus viginti sint, qui hanc esse veluti animam, ac medullam huius Apocalypseos partis confirment; adhuc tamen in argumenti magnitudine, & mysteriorum atque ænigmatum profunditate ita sublimia quæque in- E genia submergantur; vt fateantur ingenuè desiderari adhuc ab Ecclesia explicationem, quæ septem sigillorũ, & libri clausi ænigmati plenè satisfaciat. Existimo autem hanc esse communem doctissimorum hominum consensionem, hoc scilicet septem sigillorum libri clausi arcanum esse pelagus omnium, quotquot Scriptura cõtinet, profundissimum. Hinc exordium sumpserunt tot, tam variæ, tamque multiplices explanandi viæ atque rationes, quas multi rei difficultate coacti excogitarunt. Quorum non pauci, ne eandem rerum seriem & tractationem continuato filo ad finem vsque perducere compellerentur

Septem sigillorum reseratio quã sit difficilis.

A (quippe quod fieri neutiquam posse putarent) pro virili parte contenderunt, septem sigillorum mysteriũ in capitis octaui initio finem facere. Ceterùm dubium non est(vt suo loco constabit)ad finem vsq; vndecimi idẽ omnino septem sigillorum filum duci; & ante hãc metam velle consistere, perinde esse, quasi in media pelagi profunditate lõgissimè à terra portum inuenire atq; inuehi velle.

Vt verò nonnihil in hoc prologo distinctiùs adumbrem: aduerto ex sigillis septem admirandi illius libri, prima quatuor in se complecti perfectissimam salutis rationem, quam Christus erga Iudæos, qui illum receperunt, exhibuit. Quare quatuor equi sunt illi ipsi, de quibus loquitur Habacuc, cùm ait ca. 3. 8. *Ascendes super equos tuos, & quadrigæ tuæ saluatio.* Deinde in tribus postremis sigillis

B includi patientiam, comminationem, & horribilem seueritatem, quam Deus exercuit aduersus Iudæos, qui ipsum excipere noluerunt.

Dicet tamen aliquis, juxta hanc distinctionem minimè videri necessarium, vt liber hic tertius tantæ longitudinis esset. Nam ad integrũ argumentũ vnius libri, satis erant 4. sigilla; in quibus delitescit perfecta salus eorum, qui in Christũ crediderunt: possetq; alius liber seorsum tractare de modo ac ratione, qua se gessit Deus aduersus eos, qui Christũ non receperũt, quod non esset aliud, quã altero libro contineri perfectum earum promissionum cõplementum, quibus Deus suo populo fuerat pollicitus, se eis saluatorẽ missurum: altero verò, cõminationum aduersus rebelles Iudæos intentarum magnitudinem & veritatem.

Ad hoc respondeo primò; quemadmodum in insigni aliqua scena, cõtinuatur

C actio, neque actus censetur absolutus, dum actores aliqui in theatri contabulatione(quæ etiam scena appellatur)permanẽt: ita similiter vbi tractatio de septem sigillis cœpta fuerit, non potest apta librorum distinctio designari, donec ad sigilli septimi mysterium ac finẽ deueniatur. Quapropter nemo est interpretum, qui nõ eâdem visione vel tractatu complectatur, quidquid ipse reputat ad septem sigillorum resignationem atque mysteria pertinere.

Secundò respondeo; quanuis verum sit prima quatuor sigilla directè ad eos spectare, qui Christum amplexi sunt, & tria postrema ad eos, qui eidẽ præfracta mente restiterunt: ceterùm ita sunt inter sese colligata atq; connexa aliorum perfecta salus, & grauissimum aliorum supplicium, vt hæc duo misceri inter se

D atque coniungi sit necesse. Etenim non solùm eodem tempore, & in eadem regione alij perfectâ donati salute, alij maxima securitate puniti fuerunt: sed ipsamet supplicij vis & acrimonia, quæ in duros & obstinatos exercebatur, erat veluti instrumentum, quo Deus ad perfectam aliorum sanctificationem, & incolumitatem vsus fuit. Nam fidei perfectio in eo potissimùm sita erat, vt Iudæi in Christum etiam opprobrijs & illusionibus affectum crederent: & perfecta primorum Christianorum charitas eò tendebat, vt accuratissimè consulerent eorum, qui illos persequebantur, saluti. Ac demum quòd alij acriter oppugnarentur, alij persecutores, & oppugnatores essent; hic verò erat præcipuus car-

E do, in quo perfecta aliorum salus, aliorum obfirmata pertinacia vertebatur.

Ex quo elicitur, in ea Christi Domini parabola Matth. 13. 30. *Sinite vtraque crescere vsque ad messem*; non significari solùm, quòd Deus improbos in viuis degere permittat; sed etiam ad maximum sanctitatis incrementum, esse suis fidelibus necessarium, vt Deus malos terribili obduratione plectat: nec enim esset martyrij gloria, nisi in tyranno cæcitas & animi durities inessent. Atque hoc est in Apocalypsi cap. 22. 11. *Qui iustus est, iustificetur adhuc; & qui in sordibus est, sordescat adhuc.* Nam vt iustus magis magisq; perficiatur, oportet improbum in illo persequendo magis magisq; sæuire. Et quemadmodum in sigillis primis fælicitatem electorum comitatur crudelitas & perfidia incredulorum: sic

Tyrannorũ crudelitas quàm sit martyribus vtilis.

etiam

etiam in postremis sigillis sanctitas electorum atque sapientia præclarissimum in modum elucet; vt apparet initio capitis octaui, & in capitibus 10. & 11. Atq; hæc ipsa proborum exceptio ab ijs plagis, quas Deus in improbos immittit, magno cum decoro miscetur in sigillorum trium postremorum tractatione; sicuti in cap. 7. perspicitur. Manifestum autem est in toto illo capite agi, queádmodum Deus impunitos prætereat iustos, quando in iniustos animaduertit. Patet ergo ex dictis, quàm conueniens reipsa extiterit, sinere simul vtraque crescere vsque ad messem: nō aliter expedire, vt tractatus de aliorum fælicitate ab aliorum miseria seorsum ne ponatur; ac proinde consentaneum esse, ne hæc actio vtramque partem complectens in duos diuidatur libros, sed vno eodemque contineatur.

CAPVT IV.

Vers. 1. Post hæc vidi, & ecce ostium apertum in cęlo: & vox prima, quam audiui, tanquam tubæ loquentis mecum dicens; Ascende huc, & ostendam tibi, quę oportet fieri post hæc.

COMMENTARIVS.

Cælum hîc in quo sensu sumatur.

HIc denuo inchoatur Apocalypseos actio. Tria enim capita superiora (vt iam diximus) prologum totius actionis agunt. Illud tamen in ipso limine mirabile primò occurrit; cur scilicet ad prologū Christus in terra insolitâ specie visendus appareat; nūc verò ad actionis ipsius exordiū, Ioānes ad cælū euocetur ac tollatur: ibiq; thronum, seniores, & animalia conspiciat? Nonnulli hîc cæli nomine intelligunt æternæ beatitudinis gloriam & seniores, atque animalia visa esse existimant à Ioanne in ipsa cælorum gloria, qua beati perfruuntur; nec aliter seniores in thronis consessuros. Mihi tamen certum est, non agi hîc de triumphantis Ecclesiæ gloria, sed de militantis. Et sanè præter Apocalypseos argumentum, quod ex se poscit, vt caput quartum à militantis Ecclesiæ splendore ac maiestate ducat exordium; aduersus quam Iudæorum & Gentium bella concitantur (hoc enim est, vt adnotauimus, totius Apocalypseos argumentum) præter hoc, inquam, ex ipsomet huius capitis & sequentis contextu manifestò constat, in illis de æterna patriæ fælicitate non agi. Etenim tonitruorum, fulgurum, maris vitrei, ac libri signati symbola & significationes cælorum beatitudini minimè congruunt. Quarè id certum in primis statuo, huius capitis pictura exprimi noui regni Dei excellentiam, id est, militantis Ecclesiæ & primitiuæ præsertim dignitatem: quam Ecclesiam Spiritus sanctus à Christo Domino die Pentecostes immissus in terris fundauit.

Cur Ioãnes in cælum euocetur ac tollatur.

Hoc ita constituto, habet locum dubitatio illa, quam nuper præmisimus; cur videlicet, cùm Christus, qui iam in cælis regnabat, apparuerit in terra prologum agens; Ioannes nunc in cælum actionē spectaturus sit raptus, & militantem ibi Ecclesiam intueatur? Quæ difficultas magis etiam augetur ex eo, quòd posteà c. 21. triumphantem Ecclesiam Ioannes in terra contemplatur (esse namque de Ecclesia triumphante sermonem c. 21. & 22. ibi planum fiet.) Quæ igitur erit nouæ huius commutationis, & mirandæ vicissitudinis ratio; vt Christus, qui in cælo gloriosissimè triumphat, & beati cum ipso fælicissimè degentes, aspiciantur in terris; Ecclesia autem viatorum, quæ in terris adhuc militat, videatur in cælo? Præsertim cùm in hac commutatione id ferè in præsenti contingat, quod aliquando in splendidioris apparatus tragœdiis fieri solet; vt versatilis scena subitò machinis quibusdā vertatur, & aliam picturæ faciem ostendat. v. g. quæ vmbrosi nemoris speciem referebat priùs, in regiam extemplò domum conuertatur. Quòd si hæc mutatio fit, vt scena conueniens rebus ipsis existat; cælestis regiæ species eligenda potiùs videbatur, Ecclesiæ triumphantis repræsentationi; militāti verò, terrestris campi figura: quàm è conuerso.

Cur militans Ecclesia in cælo appareat.

Vt ergo huic dubitationi faciam satis, Respondeo vtrumque sapientissimè fuisse excogitatum; vt & militans Ecclesia in cælo, & triumphans in terra figurentur. Atque vt à prima illa figura, quā Ioannes primo capite aspexit, auspicemur; præcipuus illius scopus erat, significare egregia & admirāda facinora, quæ Christus in terra operatur è cælo. Quam ad rē congruens fuit, vt in terris appareret; ibi enim aptè effingitur esse, vbi operatur. Capitis verò quarti scopus est præclarā illam excellētiam & celsitatem repræsentare, ad quam homines per Christi spiritum euecti fuere. Atqui ad hoc concinnè satis & eleganter Ecclesia militans in cælo depingitur; qua rationè regnum cælorum eadem appellatur. Reuoca in mentem illud Isaiæ 58. 14. *Sustollam te super altitudinem terræ*. Et nota huiusmodi visionem ingens in se mysterium continere; & in sensu mystico magna cum energia posse dici, homines à Deo per spiritū Christi in cælū fuisse sublatos; &, vt per gratiæ vitā homines mysticè cum Christo, (iuxta Paulū) consurgūt; ita etiā per cælestē spiritum simul cū Christo ad cælū conscēdere.

Et quanuis, si argumentū attendatur, diuersa materia non sit, quæ in prologo capitis primi agitur, ab ea, quæ in c. 4. Prologū tamen ibi egit Christus, at c. 4. Ecclesiæ primigeniæ apparet imago. Vnde, vt idē sit argumētum, rectè & Christus in terra, & primitiua Ecclesia videtur in cęlo. Ac demū Christum in terra apparere mirabilem, Ecclesiam suo auxilio promouendo, idem est atque eam ad cælū vsque diuino spiritu euehere. Et quò se Christus in Ecclesia mirabiliorem præstat, eò magis illam

extol-

A extollit & effert: eamque ad tantum dignitatis fastigium euehit, vt iure possit regnum cælorum nũcupari. Denique quia Christus in terram descendit, idcirco homines in cælum conscendunt, neque id ex illo solùm capite intelligendum est, quòd Christus hominum induens naturam, illis ad cælorũ regiones ascensum parauit; sed etiam mysticè potest magna cum elegantia accipi; videlicet quia Christus per rerum admirabilium operationem descendat in terras, & in suis fidelibus præclara & excellentia præstet; proptereà eos mysticè ad cælum ascendere: tum propter sublimitatẽ, ad quam Christiana Ecclesia tollitur; tum etiam propter excellentiam, qua tam excellit populo Israelitico, quàm ab humili terra sublime distat cælum. Cur verò Beatorum Ecclesia sit in terris conspecta, suo loco explicabitur, nempe in cap. 21.

Christus in terram descendit, vt homines ascendant in cælum.

Nec solùm primitiua Ecclesia apparet in cælo; sed etiam Ioannes illuc vocatur ac fertur; vt eam cominus intueatur, atq; consideret. Quòd autem cælum Ioanni patescat, & eò ipse tollatur; indicat altissimam fuisse ac perfectissimam cognitionem illi de cælestibus hisce mysterijs concessam. Licèt enim antiquis Vatibus cælum aliquando fuerit patefactum, vt è terris aliquas ex rebus cælestibus B aspicerent; nunquam tamen illuc sublati esse dicuntur. Sed id Ioanni conceditur, cui ceteris clariùs atque sublimiùs rerum cælestium cognitio impertitur: de quo infrà notatione 1.

Cælum Ioanni patescere, quid denotat.

ET VOX PRIMA, QVAM AVDIVI, TANQVAM TVBÆ LOQVENTIS MECVM.] Non id tantùm agit Ioannes, vt primam quam audiuit vocem post reseratum cælum, tubæ esse asserat; sed illud etiam, hanc scilicet vocem à se modò auditam esse eamdem cum prima illa capitis 1.10. *Audiui post me vocem magnam tanquam tubæ.* Ibi autem vidimus, per tubæ vocem non aliud exprimi, quàm bellum à Iudaico populo Christianæ Ecclesiæ illatum; nec significari aliud sonitu illo per Christi os emisso, quàm Christianam Ecclesiam à Christi ipsius spiritu per bellum illud edoceri suæ vocationis excellentiam, & cælestem eam Theologiam, de qua in Apocal. sermo est ab hoc c. 4. ad 11. Apposite ergo in ipso actionis initio auditur vox illa tubæ; atque eadem dicitur Ioannem inuitasse, vt cælum conscenderet, noui cælorum regni excellentiam conspecturus. Quo ostenditur Ioanni fuisse monstratum bellum illud, in quo Christi Ecclesiæ sublimitas vel maximè enituit; atque adeò ipsum Ioannem hac ratione certiorem fuisse factum de futura Ecclesiæ celsitate, deque septem diuinæ Prouidentiæ spiritibus, qui in eo bello pro Ecclesia tantopere excelluerunt.

Quæ sit hæc tuba vox Ioanni audita.

C DICENS, ASCENDE HVC.] Christus tubæ voce præcipit Ioanni, vt eò conscendat, sed cùm Christi locutio adeò efficax sit, satis ea superque fuit; vt nullo alio alarum aut scalarum adminiculo eum in sublime efferret. Quippe cõscendit Ioãnes cælũ in extasi: hic enim fuit Christi vocis effectus. Cũ igitur hæc tubæ vox Ecclesiæ persecutionẽ repræsentet; admirabilis illa vocis efficacitas, quę Ioannẽ ad cælestẽ eam contemplationẽ euexit, nos docet hunc Christi esse morẽ, vt sc. laboribus ac persecutionibus suos fideles à terrenis rebus ad suorũ cõsiliorũ admirabilẽ cognitionẽ efficaciter attollat.

Quomodo Ioannes in cælum euocetur, & ascendat.

ET OSTENDAM TIBI, QVÆ OPORTET FIERI POST HÆC.] Verba hæc videntur primâ specie fauere opinioni Hentenij & Salmeronis; qui sibi persuaserunt Apocalypsin scriptam fuisse ante Ierosolymæ excidium, & nihil in Apocalypsi contineri ex iis, quæ iam præterierant. Hæc tamen opinio suprà iam à nobis impugnata est notatione 2. prolegom. Et ex hoc ipso cap. efficacissimè impugnatur. Etenim etsi Ioanni dicatur initio, fore illi ostendenda, quæ oportebat fieri post hæc; certũ tamen est, quæ illi toto hoc capite monstrantur, non esse euenta deinceps in Ecclesiæ progressu successura, sed Ecclesiæ ipsius primordia. Hoc ergo stabilito; explicare oportet, quid sit quod Ioanni in præsenti dicitur; *Ostendam tibi quæ oportet fieri post hæc.*

Quænam Ioanni promittantur ostendẽda.

Variæ hac de re expositiones.

D Erit fortasse, qui declinandæ difficultatis causâ existimet, verba illa, *Quæ oportet fieri post hæc,* non ad veritates Ioanni reuelatas, sed ad ipsam actionem seu repræsentationem esse referenda; quasi ei dicatur, Prologum in terra spectasti; ascẽde modò in cælum, & reliquam actionis partẽ intuebere. Verùm hic sensus humilior est, quàm deceat, nec cum Græca phrasi congruens: non enim agi comœdiam, γενέσθαι dicitur; omnino ergo sermo est de rebus ipsis, quæ Ioanni reuelandæ erant.

Dicet alius, ad ea præuidenda, quæ post hanc vitam futura sunt, aptissimum esse, vt in cælum, animorum consideratione, ad contemplandam Christianæ Ecclesiæ altitudinem ascendamus. Eodem ferè modo, quo de principe, vel de quouis alio loquens dicere posset aliquis ad amicum; Vis ne tibi ostendam, quem noster Antonius habiturus sit exitum? Audi ergo, & expende eius mores & ingenium: præsentia narro; tu hinc futura conijce. Atque hic sensus cohærere videtur cum ijs, quæ suprà diximus ad ea verba cap. 1. num. 1. *quæ oportet fieri citò.* Hæc tamen explicatio non placet; quia huius reuelationis fuit intentio, reuelari Ioanni eos Ecclesiæ successus, quos ipsa fuerat habitura: atque adeò coactum est, ad alterius vitæ successus referre explicationem. Nec verò opus est, vt hæc verba eodẽ E modo explicentur, quo illa capitis primi, *quæ oportet fieri citò:* tũ quia in præsenti deest aduerbium illud *citò* (licèt typographorũ errore in codicibus aliquot perperam legatur *citò,* & in alijs *statim*) tũ etiã quia c. 1. sermo est de ijs, quæ Christus palàm facit omnibus ferè fidelibus: at in pręsenti agitur de ijs, quæ Ioanni singulariter ostendenda erant; neque tamen oportebat ea palàm fieri vniuersæ Ecclesiæ.

Diceret forte alius, de ipsis rebus, quæ in hoc capite recensentur, affirmari verè & eleganter potuisse, *Ascende huc, & ostendam tibi, quæ oportet fieri.* Licèt enim res illæ iam essent præteritæ, nondum tamẽ earũ magnitudo, & præstantia fuerant mundo reserata: & tunc aliquid fieri dicitur, cũ manifestatur. Et quoniam Ioanni reuelatum fuit, Christi tandem Ecclesiam de Iudæis & Gentibus triumphaturã, atq; tunc eius gloriam manifestandã esse; ideò aptè dictũ esse ei, *Ascende huc, & ostendã tibi, quæ oportet fieri.* Hæc explicatio alicui fortassis arrideat; nec in re ipsa ab eadẽ explicatione recedemus. Sed quod ad phrasim attinet, aptius ac simplicius esse existimo, vt sermo sit non de vniuersis, quę reuelanda erãt Ioanni, sed de totius reuelationis scopo. quasi ei diceret; *Ascende huc,* & ostendetur tibi admiranda victoria quam ex Iudæis & Gentibus Christiana reportabit Ecclesia. Ceterũ, vt id tibi monstretur, oportet paulò altiùs repetere totius visionis seriem; & ab ipso initio exordiri Ecclesiæ celsitatẽ, recẽsitis Iudaismi & Gentilismi aduersus illã bellis. Visionis tamen scopus est, vt dixi, tibi ob oculos ponere futurã Ecclesiæ fælicitatem: atq; id significant verba illa, *post hæc,* Græcè μετὰ ταῦτα, id est, posteà.

Vera auctoris interpretatio.

Don Iuan de Iauregui inuentor

NOTATIO I.

De visione, quæ ostensa est Iacobo patriarchæ, ad quam in præsenti alludit Ioannes.

GENES.28.12. dicitur de Iacobo, *Vidit in somnis, scalam stantem super terram, & cacumen illius tangens cælum; Angelos quoque Dei ascendentes, & descendentes super eam. cumque euigilasset Iacob de somno, ait; Non est hic aliud nisi domus Dei, & porta cæli.* Eandem visionem describit Iosephus lib.1. Antiquit. cap.19. & de eadem agitur Sapientiæ 10.10. vbi dicitur; *Sapientia profugum iræ fratris iustum* (scilicet Iacobum) *deduxit per vias rectas & ostendit illi regnum Dei.* Ad eãdem etiam visionem respexit Dominus Ioann.1.51. vbi ait; *Videbitis cælum apertum, & angelos Dei ascendentes, & descendentes supra filium hominis.* Nec dubito, quin Apocalypsis etiam in hoc eodem loco cap.4. numer.1. eôdem respexerit. Etenim portæ cæli, quam vidit Iacobus, respondet in Apocalypsi *ostium apertum in cælo.* Quòd si ibi angeli ascendebant; hîc Ioanni dicitur, vt ascendat ipse. Itaque locus hic Apocalypseos efflagitat, vt Iacobi scalam, eiusque mysterium attentè perpendamus; quod magnum procul dubio est. Nam inter miras sacrarum Literarum visiones & mysterijs arcanis refertas fortè hæc Iacobi visio est, quæ sese primò offert. Quare vt clariùs in ea progrediamur, duas in partes illam secabimus, in quarum altera de ipsa visionis idea; in altera de eiusdem explicatione, & significatione agemus.

SECTIO I. *De idea visionis scalæ.*

Num Deum Iacobus in superiori scalæ parte, an in inferiori viderit?

VIDIT ergo Iacobus Genes.28.13. *Dominum innixum scalæ.* Vbi interpretes vulgò existimare videntur, Deum in sublimi scalæ parte esse. Ita expressè Caietanus ibi; & Iosephus etiam lib.1. Antiquit. c.19. Mihi verisimile valde est, Deum non in summa, sed in ima scalæ parte esse innixum, quasi scalam teneret atque firmaret, quò Angeli ascendere & decendere possent securiùs. Hoc elicio in primis ex textu. Nam Vulgatus legit, *innixum scalæ*: LXX. vertunt, *incumbentem scalæ*: & Hebræa sonant, *iuxta scalam.* Atqui hæc omnia id obscurè innuũt, Deum ad scalam applicitum adhærere: quod propriè sonat, ipsum esse in infima scalæ parte, atque ipsam veluti tenêre, & firmam reddere. Deinde hoc pacto confirmari solet scala, si quis ad imam eius partem firmiter adhæreat. Et verò quanuis possit ex superiore parte ipsam sustinere & solidare; dum tamen textus aliud non explicet, sed Deum nobis proponat scalæ inhærentem, & loquentem cum Iacobo, simplicius est eum ad scalæ extremitatem infimam cõsiderare.

Difficultates contra prædictam doctrinam; earumque solutio.

Obijcies tamen, Ariam Montanum ex Hebræo vertisse, *super scalam.* Respondeo Hebræam vocem æquè vtrumque significare, scilicet tam *iuxta*, quàm *supra.* Quin & *supra*, siue *super* interdum sumitur pro *iuxta*, vt Psal.136. *Super flumina Babylonis.*

2. Obijcies; si Deus in ima scalæ sedebat, nihil est cur angeli ascenderint; ideò enim ascendisse videntur, vt Deum intuerentur, siue ad eum Iacobi preces deferrent. Respondetur; Textus ipse exprimit Iacobum, etsi non ascendebat, Deum tamen secum colloquentem aspexisse; non igitur angeli idcirco scandebant, vt Deum viderent, siue Iacobi orationes deferrent.

3. Obijcies; vt scala firma & immota esse credatur, non est necesse Deum illi inhærentem, eamque sustinentem contemplari. Rectè enim excogitari potest ingens ex lapide ædificium pyramidis instar, quod gradibus vndique constet à summa parte ad imam vsque. Atque hæc est Ariæ Montani consideratio. Respondeo, huiusmodi considerationem in sacra Scriptura non ita, ac meam, fulciri. Cùm tamen ad significationem mea explicatio valdè sit apta, vt posteà subijciam.

A

Angelos Iacobo visos per scalam ascendere, sine aliis esse considerandos.

Porrò angelos ipsos absque alis fuisse considero; siquidem apposita fuit scala; cui Deus adhærebat, vt angeli ascenderent, atque descenderent. Nec alios esse existimo, qui descendunt, ab ijs qui ascendunt; sed eosdem & ascendere primò, & deinde descendere. Hoc enim ordine id explicat Gen.28.12. & Ioan.1.51. *Ascendentes & descendentes.*

Angelos nõ summitatẽ modò scalæ conscendere, sed cælũ etiam ingredi. Ascendere in cælum atque descendere, quid sit.

Non considerandum modò est, angelos ad scalæ summitatem accedere, sed etiam in cælum ingredi. Sic enim videtur Iacob ipse statuere, dum ait, *domus Dei & porta cæli.* Id quod Christus clariùs adhuc exprimit Ioan.1. vbi nulla mentio est scalæ; sed tantũ asseritur cælum fore apertum, & angelos ascensuros illuc, & inde descensuros. Atque eadem phrasis, *ascẽdere in cælum atque descendere*, idem sonat, quod ascẽdere ad cælestia mysteria cernenda, & contemplãda; atque descendere ad ea hominibus euulganda. Vide Deuteron.30.12. *Mandatum hoc non est in cælo situm; vt possis dicere, Quis nostrum valet ad cælum ascẽdere, vt deferat illud ad nos, vt audiamus*, &c. & Prouerb. 30.4. *Nõ noui scientiam sanctorũ; quis enim ascẽdit in cælũ, atque descendit?* & Ioan.3.13. *Nemo ascendit in cælũ* (ἀναβέβηκε, in præterito) *nisi qui descendit de cælo*, id est, nemo illuc ascendit, præter me. Item ad Romanos 10.6. Paulus alludit ad locum Deuteronomij; & ait, *Ne dixeris in corde tuo, Quis ascendit in cælum?* Et subdit; *id est, Christum deducere.* Quasi dicat; id, quod optare poteras, quando dicebas, Vtinam quis ascenderet in cælum, atque descenderet; idipsum cumulatissimè tibi Deus concessit, efficiendo vt Christus descenderet de cælo?

B

C

Dices; non conuenit inter se considerare Deum in infima scalæ parte, atq; adeò in terris existentem; Angelos verò ascendentes in cælum, & diuina in eo mysteria cernentes: tum quia Deus ipse poterat eadem mysteria, quæ Angeli Iacobo multò clariùs & perfectiùs enunciare; quare nihil erat cur ideo Angeli eò conscenderent, vt dein redeuntes Iacobo visa narrarent: tum etiam, quia quidquid in cælo cernitur, in Deo ipso cernitur. Si igitur Deus ad scalæ radices erat, non rectè Angeli ad cælestia intuenda cogitantur ascendere.

Ad primum tamẽ respondetur, maioris fortè esse gratiæ Angelos scandere, vt mox videbimus; & certè nolle Deum per semet ea retegere, quæ per Angelos hosce enunciare decreuit.

D

Ad secundum respondetur; Deus ipse, qui infrà, scalam, ne collabatur, fulcit; suprà, etiam mysteria reuelat; iuxta illud Danielis: *Est Deus in cælo reuelans mysteria.* Quare illuc conscendere oportet, ad cælestia arcana spectanda. Necdum exploratum est, vtrùm huiusmodi Angeli ascendant, vt in diuina essentia, videant mysteria illa, quæ Deus illis retegit. Verùm vtcumq; hoc fit, aptissima consideratio est, cælum esse veluti regiam domum ingenti gaza refertam; & regem in inferiori parte scalæ gradus fulcire, vt Angeli in cælum ascendant, & tota ibi regia cum suis opibus & thesauris illis propalàm referetur; vt in terram reuersi visa hominibus referre possint.

E

SECTIO II. *De propria scalæ & Angelorum significatione.*

Visionis Iacobo per scalam ostensæ finis ac significatio.

PRÆCIPVA huius visionis intentio fuit, Iacobo speciem quandam, siue imaginem proponere; quæ illi optimè indicaret, quanta fuerat diuinorum mysteriorum lux atque notitia Catholicæ Ecclesiæ sub fælicissima legis gratiæ tempora per Apostolos & eorum imitatores conferenda. Hoc vt rite percipiatur, expendere oportet visionem Iacobo ostẽsam congruere debere cum ijs, quæ illi Deus ad finem

visionis promisit; scilicet, *Benedicentur in te & in semine tuo cunctæ tribus terræ.* Voluit namque Deus Iacobum à fratris ira fugientem consolari, prædicens illum ab ipso Deo fuisse electum, vt per ipsius genus totum terrarum orbem veris Euangelicæ prædicationis diuitijs, & regni cælorum gazâ locupletaret. hoc autem vt efficaciùs præstaretur, cælorum thesauri, & Christi regni arcana erant Apostolis reseranda; vt ipsi hominibus ceteris toto orbe dispersis annunciarent. Quod (vt posteà explicabo) mirè in eo exprimitur, vt noui angeli cælum ipsum ascendant, ibique mysteria altissima scrutentur, quæ posteà mortalibus diuulgent. Hæc consideratio verbis illis Sapientiæ haud parum roboratur cap.10.nu.10: *Hæc* (scilicet sapientia, seu diuina Prouidentia) *profugum iræ fratris* (nempe Iacobum) *deduxit per vias rectas, & ostendit illi regnum Dei, & dedit illi scientiam sanctorum.* Vbi dubitandum non est, quin Iacobo Dei regnum monstrare, & sanctorum scientiam tribuere, siue sanctorum cognitionem tradere, sit ad scalæ visionem referendum, vt omnes fatentur interpretes. Scopus ergo visionis illius erit significare, Apostolos ab humo attollendos, & cælorum conscensione, id est, rerum cælestium cognitione beandos, vt Euangelium ipsi, siue bonum de Christo nuncium hominibus afferrent: iuxta id, quod Christus ipse dixit Marci 4.11. & Lucæ 8. 10. *Vobis datum est nosse mysterium regni Dei.* Atque hac ratione Iacobo sanctorum scientia, id est, populi sancti & electi notitia fuit cõcessa, quem Deus & in ipso Iacobo figurauit, & fuerat ex eiusdem genere erecturus. Quo illud potissimum effecit Deus, vt Iacobus suæ prolis excellentiã intueretur, vel in ea potiùs altissimam Christiani populi dignitatem. Porrò is, quem nuper attuli, Sapientiæ locus (ni fallor) exigit, vt angelorum nomen non ad beatos illos cælestis hierarchiæ spiritus, sed ad hosce militantis Ecclesiæ viros apostolicos referamus. Regnum enim Dei, de qua sacra Scriptura, non est aliud, quàm Christianæ Ecclesiæ regnum: iuxta illud Lucæ 17.21. *Regnum Dei intra vos est.* Et Lucæ 11.20. & Matth. 12. 28. *Peruenit in vos regnum Dei.* Atqui idem est *regnum Dei*, ac domus Dei. Iacobus verò experrectus è somno dixit: *Verè non est hic aliud, nisi domus Dei, &c.*

Quod sit regnum Dei Iacobo ostẽsum: quæ sanctorum scientia illi data.

Qui sint angeli Iacobo visi per scalam ascendere.

Præter hæc, custodes angelos ascendere, atque descendere resurrectionis aut ascensionis die; siue etiam in extremo iudicio, vel ad Deo offerendas sanctorum, qui in terris degunt, orationes, & referẽda inde Dei ipsius responsa; hæc (inquam) minimè sunt è re ac mente extremæ illius partis visionis, *Benedicentur in te, & in semine tuo cunctæ tribus terræ.*

Considerandum est insuper, vsitatam esse sacræ Scripturæ phrasim, qua sacerdotes, ac Dei ministri angelorum nomine appellentur; vt pluribus ex locis planum fit. Præterquàm quòd in hac visione non obscurè innuitur, sermonem esse de nouo angelorũ ordine: siquidem non alati volitant per aëra, sed per scalas gradatim ascendunt; & priùs ijdem ascendere, posteà descendere dicuntur. Homines quidem ratiocinationis vsu à natura ipsa constricti, cùm ad rerum cælestium cognitionem ascendunt, appositè considerantur non alis, sed rationis ac discursus scala, quasi quibusdam gradibus innitentes ascendere; dum mentis & ingenij ratiocinatione sese paulatim attollunt. Angeli verò cælestes non item; sed vel minimo momento, quasi vnico, & rapidissimo volatu eò simul vi mentis perspicacissimæ feruntur, quò ingenij aciem destinant. Cumque cælum sit proprium eorum domicilium; vt homines conueniant, non priùs ascendunt, ac descendunt deinde; sed descendunt primò, dein cælum propriam domũ repetunt. Homines autem sunt, qui vt regni Dei mysteria prædicent, cælum debent priùs conscendere, atque inde concionator quisque (si sui officij partes cumulatè præstare velit) est ad suggestum descẽsurus. Scitè enim Diogenes Cynicus, disputanti cuidam de cælestibus dixit; *Quando de cælo venisti?* Sacræ igitur Scripturæ locutio ascendendi cælum, & descendendi, cùm de diuinorum arcanorum cognitione & manifestatione sermo est, nunquam ad cælestes angelos spectat, sed ad terrenos, nempe homines:

Sacerdotes ac Dei ministros sæpe in Scriptura angelos vocari.

Cur angeli Iacobo visi absque alis sint considerandi.

Concionator optimus cuiusmodi esse debeat.

A vt in illis locis suprà allatis Deuter.30. 12. Prouerb. 30.4. facile est videre.

Quòd si obijcias, de Christo etiam in hoc eodem sensu dici, ipsum ad cælum ascendisse. Respondeo tunc agi de Christo quatenus homine: ille autẽ fuit primus homo, qui mysticè cælum conscendit; quem deinceps Apostoli, vt mox dicemus, fuere secuti. Phrasis ergo ascendendi tam in Christo, quàm in Apostolis; supponit eos in terris esse.

Illud etiam 3. notari oportet, sacrarum Literarum scalam esse, qua Deus sui Euangelij ministros ad rerum diuinarum notitiam efferti. Hæc est nimirum scala, quam Deus ipse suo testimonio firmat ac fulcit, necnon inconcussâ auctoritate. Atque id est, Deum ad scalam adhærere; vt noui angeli scandant securi, è cælo ipso allecti & erecti, vt Deus tanto eos

Quid per ipsam Iacobi scalam figuretur.

B cumulet beneficio, mysteria illis ostendendo, quæ in sacris literis abstrusa delitescunt. Quæ ascendendi ratio affatim secura est; longeque alia ab ea, quæ humano tantùm nititur ingenio; cui proinde suam Deus auctoritatem non applicat. Quare & lubrica satis via est, & in ea homines frequenter dilapsi corruerent, si nullo alio suffulti adminiculo vellent ad rerum altissimarum cognitionem peruenire. Quin & horum angelorum descensio ad concionandum debet hac eâdem scalâ inniti.

Addo insuper Deum ad imam scalam esse; vt significetur Christianam Ecclesiam hîc etiam apud se habere Deum, qui sacrarum Literarum scalæ robur ac firmitatem addat. Quia habemus Pontificis summi, & Conciliorum decreta; quibus nos quoque satis superque efficimur certiores de vera Dei Scriptura; deque secura ipsius doctrina. Vide Ezechiel. 48. fine; vbi nomen Romæ est: *Dominus ibidem.*

Cur Deus ad imam scalæ partẽ sit.

C Notandum quartò est, certum videri, scalæ visionem esse prophetiam rei, quæ non fuerat, nisi in Euangelij prædicatione, complenda. Nam vt de re, quæ nondũ erat impleta, breui tamen implenda, dixit Christus Ioan.1.51. *Amen dico vobis; videbitis cælũ apertum, & angelos Dei ascendentes & descendentes.* Expende contextum, qui manifestè postulat, vt hæc verba ad magnam cælestium mysteriorum reuelationem referantur. Præcedit enim ibidem, Christum Natanaëli reuelasse, quod humanitus sciri non poterat, nempe Natanaëlem fuisse sub ficu, antequam à Philippo vocaretur, ibique à Christo visum esse. Quod Natanael valdè miratus, Christum Dei esse filium credidit. Tum Christus: Si me (inquit) ex eo æstimas, quòd tibi terrenum quidpiam nunciarim, quod naturali scientia cognosci non poterat; quid

D erit tibi admirationis & stuporis, cùm seruos meos videas cælum conscẽdere, atque ibi rerum cælestium altissimâ scientiâ imbui, quas posteà descendentes hominibus narrẽt? Quis non videat, aptissimum esse contextum de reuelatione & communione mysteriorum regni Dei? id est, de prædicatione Euangelica, vt satis indicatur Sapientiæ 10.10. Huc spectat Cyrillus libr.2. in Ioan.cap.21. (cui subscribit Toletus) qui ait, verba illa Christi, *Videbitis cælos apertos, & angelos Dei ascendentes & descendentes*; non ad aliquem diem singularem, sed ad totam Christi dispensationem pertinere; id est, ad legis Euangelicæ tempus. Et Augustinus ac Beda expressè angelorum nomine exponunt prædicatores euangelicos, tum Ioan.1.51. tum etiam in scala Iacobi.

E Quintò aduerto, in mea declaratione, optimum inesse sensum verbis illis Christi, *supra filium hominis.* quod erat alioqui difficile, illud autem mihi idem est, ac in Christo fuisse completum, quod erat in Iacobo adumbratum. Etenim in scala Iacobi rectè perspicitur angelorum tam ascensionem, quàm descensionem fuisse supra ipsum Iacobum; id est, per scalã, quæ super ipsum erigebatur, siue iuxta ipsum. Igitur *supra filium hominis*, significabit Christum esse verum Iacobum; qui mortis somnum cepit, & supra se vidit angelorum ascendentium & descendentium scalã. Christus enim mortuus, siue Christi mors est præcipuum fundamentum; quo nixi huiusmodi angeli ascendunt, & descendunt. Et ex ea terra, in qua Christus requiescit, id est, Ecclesia, consurgunt angeli ascensuri, & eôdem descendendo remeant. Sed cùm ascensus, tum descensus supra Christum fiunt.

Quid sit angelos ascendere & descendere supra filiũ hominis.

Nam

Nam Euangelij & reuelatio, & promulgatio supra Christum solidatur. Non modò quia ipse est potissimum fundamentum, vt homines post ipsius descẽsionem ascendere possint & descendere; sed etiam quia totius euangelicæ reuelationis & prædicationis summa, est ipsemet Christus. Vnde Christus Dominus quasi textus est; ceteraque omnia commentariorum instar sunt, quæ super ipsum diuini verbi textum conscribuntur.

Ostium apertum in cælo, quid sit.

Sextò nostra expositio roboratur; vbi expendatur attentè, in sacris Literis ostium apertum in cælo ad cælestium mysteriorum reuelationem procul dubio spectare. Vide Ezechiel. 1. n. 1. *Aperti sunt cæli, & vidi visiones Dei.* Et Apocal. 4. 1. *Ecce ostium apertum in cælo.* Idem ergo erit sensus in scala Iacobi. Nec enim dubitari potest, quin portam in cælo apertam viderit; siquidem ait, *Domus Dei, & porta cæli.* Id quod Christus magis exposuit, Ioan. 1. 51. *Videbitis cælum apertum.*

Discrimen inter veteris testamẽti Patres, nouiq; Sanctos.

Cur veteres prophetæ in terra visiones habuerint: Ioannes verò in cælum tollatur?

Septimò ad nostræ sententiæ confirmationem, perpẽdendum seriò est discrimẽ, quod inter veteris testamenti Patres, nouique Sanctos reperitur; licèt enim vtrique portam in cælo apertam aspexerint; ceterùm quemadmodum ante Christi aduentum nemo in suprema cælorum penetrauit; ita etiam ante ipsum nemo dicitur in spiritu conscendisse cælum. Certè Ezechiel non ascendit, sed ad eum potiùs descendit cælestis currus; ait enim c. 1. n. 15. *Apparuit rota super terram iuxta animalia.* De Iacobo verò satis constat, eum neque per somnium ascendisse; quanuis in visione prophetica angelos ascendentes & descendentes conspexerit. Post Christi in terras descẽsionem, sicut sanctis post mortem aditus in superas empyrei cæli regiones patescit, vt reipsa conscendant, & intrent in gaudium Domini sui (cùm plenè iam sit Isaiæ votis satis factum, *vtinam dirumperes cælos & descenderes;*) sic etiam viris Apostolicis ante mortem concessum est, non solùm vt cæli ostium viderent apertum; sed etiam vt per illud spiritualiter ad superiora cæli penetrarent. Nam & Ioanni Apocal. 4. dicitur, *Ascende huc;* & Paulus raptus est vsq; ad tertium cælum; & vniuersè dixit Christus Ioan. 1. 51. *Videbitis cælum apertum, & angelos Dei,* &c. Quasi diceret, Nunc re vera implebitur, quod olim fuit figuratum atque promissum; & quos Iacobus in cælum scandere aspexit, illi non ex eius ætatis hominibus, sed ex nostris erant.

Elias num fuerit in cælum æthereũ sublatus?

Si verò obijcias, Eliam etiam dici ascendisse in cælum, 4. Reg. 2. 11. Respondeo ibi non esse sermonem de Elia inter mortales manente, neque de cælo superiore, nec de ascensu spiritali; sed de propria per aërem eleuatione, & separatione ab hominum consortio mortalium. Inuestigãda est ergo ratio discriminis, cur Prophetæ ante Christi descensum, licèt viderint cælum apertum, nunquam tamen eò ascẽdisse, & ingressi fuisse per illud ostium dicantur; Apostoli verò & viri Apostolici ascendisse, & in cæli superiora dicantur penetrasse? vnde & meritò dicunt, *Conuersatio nostra in cælis est,* Philip. 3. nu. 20. Respondeo, eo discrimine significari, multò maiorem rerum cælestium cognitionem fuisse hominibus

A post Christi aduentum, quàm ante illum elargitam.

Pro cuius maiori explicatione, concipiamus mẽte in editissimo montis vertice regiam domum magnificè extructam, omni ingentium diuitiarum & pretiosæ supellectilis genere redundantem; ex vico insuper siue oppidulo ad montis ipsius radices sito nullum eò conscendisse; nec aliquid cognitionis de tanta illa gaza habere quempiam ex eis; præter eam, quæ confusè potest adquiri ex eo solùm, quòd portas aliquando patentes procul aspexerint, aut currum viderint, siue equitem ephippijs aureis insidentem, inde fortè exeuntem. Hæc certe illarum diuitiarum cognitio quàm sit parua & exigua, nemo non viderit; quantò præterea maior ac plenior esset si princeps regiæ illis arcis liberam faceret nonnul-

B lis ex illo oppidulo potestatem, vt illuc ascenderẽt, & magnificentissimam domus structuram, aurum, gemmas, regios thesauros, ac demum pretiosissima quæque attentis, auidisque oculis aspicerẽt; ac posteà ad suos regressi omnia per ordinem narrarent. Cælestis igitur domus est nouum cælorum regnum, quod magna cum energia appellatur domus Dei. Sic enim eam Iacobus appellat. Iam, quod in amplissima hac regia antiquis licuit Prophetis, id vnũ fuit, vt currum aliquem inde prodeuntem, siue regis nuncium fortè prætereuntem viderent, aut saltem quod longissimè dissiti conspicere aliquando potuerunt, cùm valua cælestis patuit. At viris Apostolicis non valuæ solùm patuere, sed aditus fuit li-

C berè permissus; vt omnes supernæ aulæ diuitias singillatim cernerent; & ad terras redeuntes visa hominibus recenserent. Idcirco Salomon Prouerbiorũ loco suprà citato, cælestia penitus referre non audet; causatus, sibi non clarè & manifestè esse ostensa, quæ fuerant deinceps Christiano populo magnâ perspicuitate monstranda: *Non noui, ait, scientiam sanctorum. Quis enim ascendit in cælum, atque descendit?* Prou. 30. 4. & eapropter Ioannes dixit ca. 3. 13. *Nemo* (hactenus) *ascendit in cælum.* Agit verò de cælestium mysteriorum reuelatione. Ex quibus omnibus non parum nostra explicatio confirmatur.

Ioannem & Paulum absque scala cælum conscendisse, quid sit.

Apostolos ergo quasi per scalam ascendisse constat; quia *aperuit illis Deus sensum, vt intelligerent scripturas.* Quod suo etiam modo in Ioanne, & Paulo verum est; licèt peculiaris sit ratio, cur vterque aliqua ratione asseratur non per scalas ascendisse. Ioannes enim & Paulus veluti angeli sine scala, sed rapi-

D do ac repentino volatu ad altissimam fidei mysteriorum cognitionem, singulari Dei beneficio conscenderunt. Perspicuum autem est, eos inde descendisse ad cælestem illam doctrinam hominibus promulgandam. Quia Ioannes Apoc. 10. 8. iubetur accipere librum de manu angeli stantis super mare & super terram. Paulus verò ipsemet ait, se in terra fuisse mox inuentum; nec planè scire, vtrùm corpore, vel extra corpus in cælum scanderit.

Denique in cælum ascendere est eleuari ad mysteriorum Dei cognitionem, Luc. 8. 10. Et descendere est tanquam scribam doctum in regno cælorum proferre de thesauro suo noua & vetera, Matth. 13. 52.

TEXTVS.

Vers. 2. Et statim fui in spiritu; & ecce sedes posita erat in cælo, & supra sedem sedens.

Don Iuan de Iauregui inuentor.

COMMENTARIVS.

IPSA vocis tubæ efficacitas Ioannem in cælum sustulit, vt diximus versu 1. atque id verbis illis innuitur, *& statim fui in spiritu*. Ioãnes ergo in cælos euectus asserit, se ibi aspexisse Principem in throno sedentem. Hic Princeps haud dubiè est cælorum Rex, id est, cæli terræque conditor; sed cùm Regis cælorum nomine designari possit Deus trinus & vnus; & possit etiam peculiariter designari Pater, aut Christus Dominus; in præsenti Dei Patris personam refert simulacrum illud, quod visum in throno est, vt explicabimus infrà. Priùs enim considerandus est thronus ipse, siue sedes, quæ posita erat in cælo.

Patrem esse æternum. qui Ioanni fuit in throno visus.

Duo sunt in hoc throno expendenda: primum, illius forma siue species: alterũ significatio. Quod ad primum attinet; in hac sede respicitur per allusionem ad sedem illam, quam Deus in Mosis priùs tabernaculo, deinde in Salomonico templo habere existimabatur. Illius autem throni species hæc erat; aurea tabula (quæ Propitiatorium appellatur) pro pedum scabello; duo Cherubini parui pro sella; qui è regione positi extentas alas, & inter se vicissim collatas habebant; vt si duo homines brachia in crucis modum vterque extenderent, quò alius consideret. Itaque Cherubinorum capita erant veluti sellæ brachia; alæ verò extensæ, sedes. Hinc est, sæpe Deum in sacra Scriptura dici sedere super Cherubim; nẽpe Exod. 25.22. Num. 7.89. 1. Reg. 4.4. 2. Reg. 6.2. & c. 22.11. & 4. Reg. 19.15. & 1. Paral. 13.6. Psal. 17.10. Psal. 79.2. Psal. 98.1. Isai. 37.16. Ezech. 9.3. & c. 19.4. & Daniel. 3.55.

B

Cuiusmodi fuerit forma throni; in quo Ioannes Deum vidit.

Quæ cùm ita sint, mihi facilè persuadeo, Dei thronum, quem hîc Ioannes conspexit, esse quandam veluti effigiem Propitiatorij, & duorum Cherubinorum, qui super ipsum erant. Quod inde mihi fit verisimile, quia toto hoc cap. 4. fit allusio ad Salomonis templum. Nam viginti quatuor seniores sunt principes sacerdotum; qui etiam viginti quatuor erãt. Ex 1. Paral. c. 24. Porrò septẽ lampades respondent septem lucernis candelabri; mare vitreum, mari æneo; animalia, magnis Cherubinis à Salomone factis: & caput ipsum, Dei laudibus & adoratione terminatur; quod propriè ad tẽplum spectat. De hac tamẽ vniuersi huius capitis ad Salomonicum templum allusione pleniùs infrà dicemus. Si igitur in huius capitis visione fiebat comparatio Christianæ Ecclesiæ cum templo Salomonis; in throno etiam Dei, quem vidit Ioannes, fuit etiam comparatio ad thronum, quem habebat Deus in templo. Quare, cùm ex tot Scripturæ locis constet, thronum Dei in templo constare ex Propitiatorio & Cherubinis; congruentissimè huius capitis thronus ad eundem modum effingitur, quo solet eum sacra Scriptura figurare. Huiusmodi enim pictura ingens continet mysterium, & huius capitis fini valde est apta; de quo infrà.

Thronum fuisse veluti effigiẽ Propitiatorij.

C

Dei thronus sæpè à prophetis visus qua forma fuerit.

Nec in hoc solùm loco; sed vniuersè in visionibus propheticis, quæ Dei thronum nobis ob oculos ponunt, videtur certum eâdem ratione esse concipiendum; vt Exod. 24.10. Isai. 6.1. Ezech. 1.22. &c. Cum hoc tamen discrimine; quòd pro aurea tabula, Exod. 24.10. erat sapphirina, siue hyacinthina. Et Ezech. 1.22. erat crystallina. Et quidem quoad hanc partem, licet nobis per hos Scripturę locos tabulam illam, siue pedum scabellum in hoc loco sapphirinum, aut crystallinum considerare; siquidem thronum vidit Ioannes in cælo. forma tamen throni non videtur aptè posse mutari ab ea, quam nobis tot Scripturæ loci testantur.

Dicet quispiam, simplicius esse vt thronus in cælo ex nubibus fingatur. Et facit, quod dicitur infrà vers. 5. *De throno procedebant fulgura, & voces & tonitrua*. Fulgura enim atque tonitrua ex nubibus procedunt. Adhæc, certum est, Christum in die Iudicij appariturum in sede maiestatis ex nubibus. Respondeo tamen me non negare, thronum à Ioanne visum, nubibus etiam circundari; quemadmodum Dei sedes in Mosis tabernaculo, interdum nubibus obtecta fuit visa, Exod. 40.32. & thronus etiam templi Salomonici, 3. Reg. 8.10. Sed super has nubes considerandum est Propitiatorium & Cherubini; nam id postulat manifesta ad templum allusio, & crebra illa sacræ Scripturæ de Cherubinis in Dei throno repetitio. Accedit, quòd pro sede Græcè legitur *thronus*, quæ vox sedem augustam significat, siue solium cum hypopodio seu pedum scabello: quod optimè cohæret cum tabula illa aurea, quæ Propitiatorio respondet, vt suprà diximus.

D

Hactenus de throni figura; nunc de significatione. Propitiatorium indicat animi dimissionem, ac sanctitatem eorum, qui Deo se penitus subijciunt, eique in semetipsis sedem constituunt. Vide id Psal. 98.5. *Adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctum est.* Vnde ponere inimicos scabellum pedũ Christi, est ipsos efficere sanctos, vt docet Paulus ad Hebr. 10.12.13. & nos explicabimus in commentario Psal. 109. Cum quo rectè quadrat nomen Propitiatorij, quod Dei propitiationem sonat. Congruit itẽ templi Propitiatorium fuisse ex auro metallorũ pretiosissimo, quod charitatem & puritatem animi notat. Nec abs re est, quòd aliquando Propitiatorium ex sapphiro apparuerit. Hoc enim ad vitæ cælestis significationem spectat; iuxta id Pauli, *Conuersatio nostra in cælis est.* Philip. 3.20.

Propitiatorium quid significet.

E

Iam duo Cherubini significant sapientiam & sanctitatem, id est, mentem cælesti lumine illustratam, & voluntatem in diuino obsequio accensam ac feruidam. Harum enim potentiarum perfectio sanctas animas & supremos spiritus efficit præclarissimam diuinæ maiestatis sedem. De hac tamen significatione latiùs infrà capit. 11. vbi de duobus testibus. Nunc solùm addo, alas esse symbolum prompti & erecti animi, atque in Dei iussis exequendis paratissimi.

Quid per Cherubinos Propitiatorij figuretur.

Quibus positis, nota non esse sermonem de antiquo throno, quem Deus in cælis habebat; sed de throno noui regni cælorum; id est de nouo & excelso admodùm Dei throno, quem ipse post Christi redemptionem in Ecclesia habet; iuxta id Psal. 92.2. *Parata sedes tua ex tunc; à sæculo tu es.* Quasi dicat; Licèt ab æterno tu sis Deus; de nouo tamen paratus est tibi thronus, ex quo Christus pro nobis mortuus est. Hic namque est literalis huius loci sensus; vt in illius Psalmi commentario explicabimus. Quin & de hoc ipso noui regni cælorum throno loquitur Isaias c. 6.1. cùm ait, *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum & eleuatum:* vt sequenti notatione planum fiet. In præsenti ergo, cùm de throno Dei agitur, ad locum vtrumque respicitur; id est, ad Psal. 92. & ad cap. Isaiæ 6. Et genuinus sensus est, gloriosissimum esse Deo nouum regnum, quod habet in Ecclesia Christiana, id est, in cordibus fide-

De quo Dei throno hîc sit sermo.

lium, vt exponit Ambrosius; ex eo vel maximè; quòd per Spiritum sanctum, qui Ecclesiæ datus est, multorum fidelium corda ei perfectè subijciuntur per excellentem sanctitatem, & vitam perfectissimam, ac rerum terrenarum contemptum. In allusione verò ad thronum Dei olim in Salomonico templo cõstitutum indicatur, Deum ipsum, qui suum quondam solium in Salomonis templo erexerat, veriùs nunc & excellẽtiùs in Ecclesia Christiana sedẽ ac domicilium magnificentissimũ figere.

Cuiusmodi sit forma sedentis supra thronũ. ET SVPRA SEDEM SEDENS.] Quod ad ideam attinet, in supradicto throno videt Ioannes simulacrum quoddam corporeum sedentis specie. Et de materia quidem huius figuræ dicemus versu sequente. Nunc de ipsius forma; quam humanam fuisse non dubito; tum quia aptissima est ad sedendum in throno, tum etiam quia c.5.1. videt Ioannes librum in dextra sedentis supra thronum.

Quod ad significationem spectat; Ambrosius & Andreas existimant per simulacrũ illud in throno sedens, Christum denotari. Quę tamen expositio meritò ab alijs reijcitur; quia Christi typũ gerit agnus ille qui c.5. accedit, & accipit librum de manu sedentis in throno. Dicendum est ergo illum, qui sedet supra sedem, Dei Patris figuram referre. Id quod ex conuenientissima iaspidis, & Iardij ad Deum Patrem applicatione egregiè confirmabitur versu sequenti. Et licèt de visione illa Isaię 6. aliter nõnulli existimarint; nostra tamen sententia est, Patrem etiam æternum esse illum, quem ibi vidit Isaias sedentem in throno excelso & eleuato; vt notatione 3. constabit.

NOTATIO II.

De nouo Dei throno, quem vidit Isaias cap. 6.

Quis sit Dei thronus ab Isaia visus. THRONVM, quem Isaias vidit, multi generatim explicant de throno diuinæ Prouidentiæ; de eo videlicet, quem habebat Deus, ex quo mundum cõdidit, eumque gubernat. Ego verò explico de nouo throno, quem erat Deus habiturus in Christiana Ecclesia post Christi mortem. Cui explicationi fauet 1. locus Ioannis 12.41. Vbi agens Ioannes de hac Isaiæ visione, ait; *Hæc dicit Isaias, quando vidit gloriam eius* (scilicet Christi Domini) *& locutus est de eo.* Quod meo iudicio satis vrget, vt de Christi Iesu gloria, quatenus Deus & homo est, sermonem ibi esse concedamus. Propria autem Christi gloria est thronus, quem in Ecclesia post Christi ipsius mortem habet Deus. Iuxta id Psal. 92.2. *Parata sedes tua ex tunc.*

2. Pro nostra expositione est, quòd visio throni capitis huius coniungitur cum prophetia de Iudaici populi reprobatione, atque de vtraque re agitur, vt de rebus connexionem inter se habentibus. Facile autem cuilibet Theologo est videre Iudæorum repulsam habere connexionem in sacris Literis cũ nouo Dei regno, nempe Christianæ Ecclesiæ fundatione; non verò cum antiquo Dei regno. Nec enim Iudæi ex regno Dei antiquo scandalum passi sunt, sed ex eo quòd in Christi cruce Deus suam sedem, soliumque constitueret. Hoc ergo nouum regnum fuit, quod Isaias c.6. vidit.

3. Meam interpretationem roborat, quòd similiter in Apocalypsi, noui regni Dei figurã, de qua c.4. subsequitur Iudaici populi reprobatio, à c.V. vsq; ad XI. & quemadmodum apud Isaiam, vbi de hac reprobatione, decimæ partis conuersionem legimus (ait enim n.13. *& adhuc in ea decimatio, & conuertetur*) sic etiam Apocal.11.n.13. *decima pars ciuitatis cecidit.* Quæ ruina seu casus, vt ibi videbimus, nil aliud est, quàm Christi fidem amplecti.

Isaiæ trisagion quid significet. 4. Illud Isaiæ trisagion, *Sanctus, Sanctus, Sanctus,* omnes ad vnum Patres exponũt de Sanctissimæ Trinitatis prædicatione toto terrarum orbe personaturã sub legis gratiæ tempora fœlicissima: thronus igitur, cui trisagion adiungitur, erit noui cælorum regni thronus.

5. Mirificè cohæret temporis circunstantia; videlicet, *in anno quo mortuus est Ozias*; id est, vbi primùm mortuus est Ozias, vt exponit Chrysost. t.1. in hunc locum Isaiæ; & probat Arias Montanus in hunc locum. Atqui valdè fuit ad rem, vt per occasionẽ mortis Oziæ, & noui regni ad filium translati, Deus Prophetæ prænunciaret nouum thronum, quem sibi erat in terra post Christi mortem erecturus; qui licèt supremus omnium, verusq; Rex, reputatus tamẽ est quasi leprosus, Isai.53. 4. *Ozias quid sonet.* Vbi obiter nota, Oziam sonare idem, quod Dei fortitudinem; qui appellatur etiam Azarias, id est, auxilium Domini, siue adiutor Dominus, & vtrumque nomen mirificè congruit Christo: qua ratione appellatur brachium Domini Isai.53. num.1.

6. Facit ipsa throni descriptio; primò, quòd appel- B letur thronus excelsus, & eleuatus: thronus enim altissimus ille est, quem Deus in Ecclesia Christiana possidet; quæ proinde regnum cælorum appellatur; & pingitur Apoc.4.2. *Ecce sedes posita erat in cælo.* Quia nimirùm per Christum gloria in excelsis Deo decãtatur; id est, in altissimis ac planè diuinis operibus. Quòd autem non solum dicatur soliũ excelsum, sed etiã eleuatum; fortasse indicat (vt notat Bern. serm. 14. ex XVI. paruis) ex humili quidem cõditione fuisse homines ad summam euectos dignitatẽ in Christianæ Ecclesiæ institutione, & erectione. Deinde iuuat throni descriptio propter ea, quę mox addũtur, *& ea quæ sub ipso erant replebant templũ.* Vbi vox hæbraica sonat *fimbrias,* & de ipsius solij fimbrijs accipi posse fatentur Hebræorum aliquot Rabbini apud thesaurum Pagnini: quem sensum videtur secutus Vulgatus. Nam alioqui ad significandas vestium fimbrias, vel ad purpurei paludamenti splendorem, nõn erat apta phrasis, *ea quæ sub ipso erant.* Ceterùm ad explicandum solij ipsius, siue pretiosissimi tapetis fimbrias vtrumque templi parietem pertingere, rectè ea phrasi dicitur; *ea quæ sub ipso erant, replebant templum.* Quod idem est, ac dicere, oras siue fimbrias peristromatis Dei pedibus suppositi, vel solium potiùs magnificum ac regale ab vno ad alterum templi parietem sese extendere. *Dei throni à Isaia visi dignitas & amplitudo.* Et certè ad summam throni maiestatem & splendorem duo spectant; alterum, vt editus valde sit; alterum vt magni pauimẽti interuallum occupet. Nec latiùs se potuit extẽdere, quàm vt totum spatium inter vtrumque templi parietem interiectum compleret. *Hæc throni Dei amplitudo quid significet.* Quorum significatio elegantissima est. Etenim nouus Dei thronus nõ altissimus solùm, sed latissimus etiam est; & totum Christianæ Ecclesiæ spatium occupat pariter, & honore quã maximo decorat; vt infrà à Seraphinis additur, cùm aiunt, *plena est omnis terra gloria eius.* Quod tamen olim legis antiquæ tempore secus erat, *cùm notus in Iudæa Deus,* quasi thronus medium solũ templi locũ occuparet; est enim Iudæa in medio terræ.

Vox templum hic quid propriè in hebræo. Nota insuper, quod hîc asserit Arias, verbo scilicet *templum* vocẽ hebræam respondere; quæ significat nõn sancta Sanctorum, sed sancta; quæ erat exterior templi pars. Quod etiam nobis è re est; vetus enim quondam Dei thronus valde abditus latebat; at in nouo Dei throno videtur Deus ex suo penetrali prodijsse, & ad nos propiùs accessisse, quò sacerdotalis populus liberè possit ipsius præsentiã frui. Aduerte tamen verbum hebræum, quod est *Hecal,* non semper accipi pro aula exteriori, vt notat Villalpandus t.2. in Ezech. fol. 257. aliquando enim ponitur pro templo in communi.

Apud Isaiã, cælum in templo figuratum. Et quanuis Isaias thronum non in cælo, sed in templo viderit; templo tamen cælum figurabatur, vt colligitur ex Psalm.10.4. *Dominus in templo sancto suo; Dominus in cælo sedes eius.* Deinde erigi thronum in templo indicat, in cælo mystico erigi & attolli, *Gloriam in altissimis Deo,* siue *in excelsis.*

NOTA-

NOTATIO III.

De sedente in throno, & de Seraphinorum trisagio.

Quis sit ille, quem Isaias in throno sedentem vidit. Opinio Toleti & Maldonati.

QVÆRI solet an species illa Dei sedētis in throno, quam vidit Isaias, fuerit species Patris, vel Filij, vel Spiritus sancti, vel Dei prout est trinus & vnus. Varias Patrum opiniones referunt Toletus & Maldonatus in cap.12. Ioan.nu.41. & vtrique videtur multò probabilius ab Isaia fuisse visam speciem Dei, prout est trinus & vnus; quia Seraphini clamabāt, eum, qui sedebat in throno esse trinū & vnum. Hæc tamen ratio non valdè vrget: fingamus enim Isaiæ propositam fuisse speciem Christi Domini regnantis in Ecclesia Christiana, & Seraphinos adstantes atque clamantes, sanctum esse Patrem, qui misit Filium suum; sanctum esse Filiū qui homines redemit; sanctum esse Spiritum sanctum, qui eosdem donis suis cumulauit. Quid hæc visio absoni, aut inepti habebit? Imò verò quid aptius? In Christi enim regno manifestè elucet sanctitas Patris, sanctitas Filij, & sanctitas Spiritus sancti. Præsertim cùm regnante Filio Christo, in eo etiam intelligatur regnare Pater, & Spiritus sanctus. Quanuis enim Pater dicatur omne iudicium tradidisse Filio, *quia homo est*; ex eo tamen non solùm non colligitur Patrem abdicasse à se iudicium, sed potiùs infertur Patrem iudicare ac regnare perfectiore ratione, quàm antea iudicabat, siue regnabat.

Addunt Toletus & Maldonatus aliam pro sua opinione rationem; quia aliter non possent conciliari duo loci in speciem pugnantes; alter Ioan.12.41. vbi ait, Isaiam vidisse gloriā Christi; alter Pauli Actuum 28.25. vbi ait, Spiritum sanctum ibi locutum esse ad Isaiam. Sed hæc quoque ratio facilè eleuatur, ex c.2. & 3. Apocalypseos; vbi manifestum est loqui Christum, qui septem illas epistolas dictabat; & tamen in singulis dicitur; *Qui habet aures, audiat, quid Spiritus dicat Ecclesiis*, nimirum, quia omnes visiones propheticæ tribuuntur Spiritui sancto; atque ita licèt verè dicatur Christus apparuisse Prophetæ; nihilominus verè asseritur, illa, quæ à Christo audiuntur, à Spiritu sancto dici.

Dionysii Areopagitæ sententia.

Quid ergo? dicemúsne ab Isaia visam fuisse speciem non Patris, nec Spiritus sancti; sed Christi Dei & hominis in Ecclesia regnantis? Certè id sonare videntur Ioannis verba, cap.12.41. & ea est sententia Dionysij Areopag. de Ecclesiastica Hierarchia cap.4. parte 3. vbi ait, *Circa Iesum Seraphini firmiter stare describuntur.* Idemque asserunt Hilarius, Tertullianus, Clemens Rom. Cyrillus, & Ambros. apud Tolet. annotat.24. in cap.12. Ioan. Quin & Marcellinus Papa in 1. epist. Decretali, quę habetur to.1. Concil. f.435. videtur decernere eum, qui cū tribus pueris in Babylonis fornace apparuit, Daniel. 3.92. *Speciès quarti similis filio Dei*, esse Verbum æternū Dei Filiū. Id quod multi Patres ad antiquas Dei visiones extenderunt.

Non esse Christum, qui in Isaia throno sedebat.

Nihilominus tamen similis locus cogit me aliter accipere. Is est Apoc.4.2. Vbi dicitur; *Ecce sedes posita erat in cælo, & supra sedem sedens.* Nec dubium est, quin sermo sit de eodem throno, & de eodem sedente. & non potest esse Christus ille, qui sedebat in throno: Christum enim in illa visione repræsentabat agnus, de quo dicitur cap.5.7. *Et venit, & accepit de dextera sedentis in throno librum.* Cùm ergo certum sit, eundem esse, qui visus est Isaię, & Ioanni sedens in throno; & constet eum, qui visus est à Ioanne in throno, non esse Christum; constabit etiam non fuisse Christum, qui visus est ab Isaia supra solium excelsum, & eleuatum.

Contendet fortasse aliquis, in Apocalypsi Christum, quà homo est, figurari in Agno, & ipsummet Christum, quà est Deus, repræsentari in sedente super thronum. Similiter Isaiæ 6. Dei Sapientiam seu Prouidentiam (quæ tribuitur Filio Dei) apparuisse sedentem super thronum excelsum; atque ita cohęrere, quod ait Ioannes c.12.41. Isaiam videlicet vidisse gloriam Christi. Præsertim cùm sedere & gubernare videantur propriè spectare ad prouidētiam.

A Verùm quamuis hæc distinctio naturæ Diuinæ & humanæ in eâdem Christi persona sufficiat, vt verè & subtiliter intelligant Theologi Christum, quà homo est, adorare etiam seipsum, quà Deus est; negari tamen non potest, quin aptius sit; vt cùm Agnus proponitur accedens ad sedentem in throno, inter Agnum ipsum ac sedentem detur distinctio personalis. Quemadmodum in frequentissimo sacrarum Literarum vsu non solet dici Christus orare & adorare filiū Dei, sed Patrem. Atq; idem in Ecclesiæ Patribus obseruare licet; præsertim in Magno Gregorio homil.38. in Euangel. Propterea etiam non placet, vt per sedentem in throno intelligamus Deum trinum & vnum. Quia sequeretur proponi in sacra Scriptura Christum hominem accedentem supplicem ad Filium Dei, dum Agnus, qui Christum figu-

B rat, supplex ad sedentem accedit. Quòd si sedens est Pater, Filius, & Spiritus sanctus, ad Filium etiam accedit Agnus. Quod quanuis veritati subtilioris Theologiæ non repugnet; consuetudo tamen sacræ Scripturæ huiusmodi locutiones non vsurpat; ne videatur personaliter distinguere Christum hominem à Filio Dei. & aptius certè est, vt propheticæ visiones per vsurpatas à sacra Scriptura locutiones exponantur; in qua nō legimus Christum ad alium, siue accedere supplicem, siue orare; nisi ad Patrem. Itaque quanuis sedere in throno & gubernare sit commune toti Trinitati; nihilominus tamen potest esse sermo de vna persona & non de alia formaliter. Id igitur, quod potuit dici, potuit etiam repræsentari: nempe Patrem sedere in throno, sicut 1. Cor. 15.24. dicitur tradēdum esse regnum Deo Patri.

Nec esse Deum, prout est trinus & vnus, qui ab Isaia fuit visus in throno: sed Deum Patrem.

C Ex dictis colligo, eum qui sedere in throno visus est, non esse Deum trinum & vnū, sed solùm Deum Patrem. Hæc est sententia Irenæi, Athanasij, & Basilij apud Toletum annot.24. in cap.12. Ioannis; tenet etiam Origenes Homil.4. in Isaiam.

Sed dices; si Isaias non vidit Filium sedentem in solio, sed solùm Patrem; quomodo verum erit quod ait Ioannes cap. 12. 41. Isaiam scilicet in ea visione gloriam Christi vidisse? Respondeo, gloriam Christi consistere in nouo throno, quem Patri præparauit; vt colligitur ex illo Psal.92.2. *Parata sedes tua ex tunc.* Atque hæc gloria Christi habebit suum finem, id est absolutam perfectionem, cùm omnia fuerint Patri perfectè subięcta, iuxta id 1. ad Corinth.15.24. *Deinde finis, cùm tradiderit regnū Deo Patri.* Vbi vides, thro-

D num regni tribui Deo Patri; atque id esse maximè gloriosum Christo. Adhæc; Isaias vidit in specie Seraphinorum, Ecclesiæ Apostolos, qui sunt etiam gloria Christi: vt expressit Paulus 2. Corinth.8.23.

Isaiæ Seraphini quid innuant in trisagio.

Iam verò, quòd Seraphini ante Dei Patris thronum adstantes, clament, *Sanctus, Sanctus, Sanctus*; non solùm nō est dissentaneum, sed maximè etiam consentaneum. Nec enim id est prædicare trinum & vnum eum, qui sedet in throno; sed potiùs ex nouo throno colligere trium personarum distinctionem, & sanctitatem; id est, non solùm esse sanctum eum, qui sedet in throno; sed æqualiter etiam Christum, qui præparauit ei thronum; nec non Spiritum sanctum, cuius effusio facit, vt in Ecclesia Christiana

Quæ mysteria in trisagio includantur.

E Deus adeò excellenter regnet, vt in ea dicatur habere soliū excelsum & eleuatum. Et protinus distinctioni personarum adiungitur vnitas essentiæ; quia trisagio adiungitur nomen Iehoua. Dicitur enim *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus exercituum.*

Porrò in prædicto sensu non solùm prædicatur in trisagio sanctissimæ Triados mysterium; sed humani generis redemptio, & Ecclesiæ sanctificatio. Hæc enim includūtur in sanctitate eorum operum, quæ ad Filium spectant; & in eorum etiam, quæ ad Spiritum sanctum. Quare Trisagion in se continet sanctitatem Christi passionis, & ipsius glorificationis, & demum totum Apostolorum symbolum; vt explicabitur infrà in commentario.

A

TEXTVS.

Vers.3. Et qui sedebat, similis erat aspectui lapidis iaspidis, & sardinis, & iris erat in circuitu sedis similis visioni smaragdinæ.

COMMENTARIVS.

Iaspidis & sardij colores ad sedētem in throno: colorem smaragdi ad iridem spectare.

PRÆMITTENDVM inprimis est duos primos gemmarum colores (id est iaspidis & sardij,) referendos ad sedentis in throno figuram; & tertium (id est, smaragdi) ad iridem. Licet enim hoc aliqui in cōtrouersiam adducere conati sint, existimantes aptius esse, vt omnes tres colores tribuantur sedenti in throno; eos tamen planè refellit contextus, vt bene expendit Pererius, disp. 6. in cap. 4. optarem tamen, vt illam omitteret rationem, qua maximè nititur: scilicet fieri non posse, vt sedentis in throno species similis fuerit iaspidi & smaragdo, quia smaragdi viriditas est multò plenior, atque viridior. Optarem, inquam, vt hoc prætermitteret: quia sicut eiusdem figuræ species potuit esse similis iaspidi, & sardio secundùm diuersas partes (alioqui enim repugnabat) sic etiam posset simulacrum illud ex tribus constare gemmis; sed ex duobus solùm constitisse, & textus ipse perspicuè docet, & mysterij explicatione egregiè confirmabitur, B

Duos sedentis in throno colores non promiscuos, sed distinctos esse secundùm diuersas partes. Ioannē hoc loco ad Ezechielis thronum allusisse.

Quod ergo ad figuram attinet, valde coactum est, velle duos illos colores iaspidis & sardij commiscere inter se: rectè autem & apposite fit, si simulacrum illud ex duabus gemmis effingatur; id est à lumbis ad pedes vsque ex iaspide; superior verò corporis pars ex sardio. Neque hoc meo ex cerebro fingo; sed primùm, vi rationis impulsus, vt diuersos colores ad diuersas partes referam, ex simili alia apparitione colligo primum colorem ad inferiorem partem referendum, & secundum ad superiorem. Deinde ex aptissima eius rei conuenientia ad mysterij significationem ita confirmor, vt me singulis gemmis suum locum tribuisse non dubitem. C

Notandum ergo 1. est, Ioannem, dum agit de coloribus sedentis super thronum, omnino respexisse ad alteram in throno item sedentis figuram, de qua Ezechielis 1. 27. & capit. 8. 2. quibus in locis describitur species figuræ illius, partim ex igne, & partim ex electro, id est, *ab aspectu lumborum eius & deorsum ignis; & à lumbis eius & sursum, vt visio electri.* Quid igitur congruentius, quàm vt in præsenti, quemadmodum respiciendo ad illam Ezechielis figuram dicitur, *Qui sedebat in throno, similis erat aspectui lapidis iaspidis & sardinis*, vel sardij; ita similiter intelligamus concipiendam esse sedentis imaginem ab aspectu lumborum eius & deorsum ex iaspide, & à lumbis eius & sursum ex sardio.

Eandem hic iaspidis & sardij significationem esse cum ea, quā in duodecim fundamentis habent.

2. Notandum est in significatione mysterij, cui deseruiunt in præsenti iaspis, & sardius, valde esse conueniens, vt hi duo lapides non habeant hîc significationē diuersam ab ea, quam inter duodecim ciuitatis fundamenta sortiuntur, cap. 21. nu. 19. & 20. Et miror sanè nemini interpretum hoc loco venisse in mentem, horum lapidum significationem cum ea esse conformandam, quæ illis cap. 21. tribuitur. Vbi per ordinem disponuntur duodecim lapides: quod sine magno mysterio fuisse factum non est verisimile. Vide Perer. disput. tertia, quarta, & quinta, vbi decem refert iaspidis & sardij coniunctorum expositiones. Sed in ijs omnibus id requiro, vt Apocalypsis in gemmarum mysterio vnius rationis, suique similis esse deprehendatur: id est, vt significatio illarum gemmarum in præsenti conformetur cum earundem significatione in capit. vigesimoprimo. Quod ad elegantiam & symbolicam perfectionem conuenientissimum esse, nullus negabit, opinor. D

Præterea, cùm imago illa, quæ visa est sedere in throno, omnino sit Patris æterni imago (vt suprà definitum est) ad exactam Apocalypseos elegantiam spectat, vt colores gemmarum illius simulacri symbola sint eorum operum, quæ singillatim attribuuntur Deo Patri: sicut enim res corporeæ per colores videri, & dignosci possunt; sic inuisibilis Deus per ea, quæ ab ipso sunt facta, cognoscitur, & per opera, quæ propriè tribuuntur Patri, agnoscitur à nobis Deus Pater, atque distinguitur.

Quid per iaspidem, quid per sardium figuretur.

Quibus præiactis, aduerto primò duodecim fundamenta ciuitatis Ierosolymæ, quæ capit. 21. commemorantur, non esse aliud, quàm duodecim fidei articulos, vt in illius capitis commentario constabit. Sunt autem ex ijs fundamentis primum iaspis, & sardius quintum. Ex quo necesse est, vt iaspis ad creationis articulum referatur, & Sardius ad Christi resurrectionem. Hi namque sunt ex fidei articulis primus, & quintus. Ex commentario autem capitis 21. planum fiet singulas gemmas elegantissimè cum suis articulis conuenire; & nullam aliam ad rerum creationem ita congruenter aptari, vt iaspidem; neque ad Christi resurrectionem, vt sardium. E

Inter opera Deo Patri attributa, creationem & Christi resurrectionem eminere.

Deinde aduerto, certissimum esse ex sacra Scriptura inter opera quæ Deo Patri per attributionem singillatim assignantur, duo hæc inprimis eminere; rerum scilicet creationem, & gloriosam Christi resurrectionem. In his enim duobus singulariter Dei elucet potentia, quæ est proprium Patris æterni attributum. Et quemadmodum creaturæ per creationem esse cœperunt; ita per Christi resurrectionem datum est initium nouæ creaturæ. Prius enim nondum erat spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus. Quare meritò Christi resurrectio cōsideratur in sacra Scriptura, quasi noui mundi creatio. Atq; vt 1. creatio propter potentiam tribuitur Deo Patri; sic etiam Christi resurrectio Patri ipsi eodem modo attribuitur tanquam opus gloriosissimum, & ipsius potētiæ proprium. Quod, quia res erat valde notāda, ideo sępissime in Scriptura repetitur; id nēpe fuisse opus Dei Patris.

Loci

Loci sunt non minùs viginti quatuor, videlicet, Actorum 2.24.& 32.& cap.3.15.& 26. cap.4.10.cap.5.30.cap.7.37.cap.10.40.cap.13.30.& 33.& 34.& 37.cap.17.31.ad Rom.4.24.& cap.8.11.cap.10.9. & 1.ad Corint.5.14.& cap.15.15.2.ad Corint.c.14.ad Galat.1.1.ad Ephes.1.40.ad Coloss.2.12.1.ad Thessal.1.10. & 1.Petr.1.21. Accedit, quòd articulus resurrectionis Christi meritò asseritur esse fundamentum fidei Christianæ. De quo vide Actor.17.n.31.& 1.ad Cor.15.14.

Superest ergo reddere rationem, cur superior pars simulacri ex Sardio, inferior verò ex Iaspide constet? Hoc autem aptissimum fuisse facilè intelligitur. Quia simulacrum illud repræsentat Deum Patrem, quà ratione est obiectum notitiæ, quam de illo habet Ecclesia, per opera quæ illi singillatim tribuuntur. Atqui consentaneum valde est, vt creationis symbolum tanquam inferius quid supponatur resurrectionis symbolo; vt ea ratione denotetur secundum hoc opus esse excellentius atque gloriosius. Præterquàm quòd sicut natura gratiæ supponitur; sic opus creationis, nouæ creaturæ initio, & quasi nouæ creationi supponendum fuit; atque (vt ita dicam) antiquæ potentiæ, id est, antiquis potentiæ operibus, nouæ creationis gloria addita est. Sed his rationibus magna accedit vis ex
B collatione huius simulacri cum eo, quod vidit Ezechiel c.1.27.& c.8.2.& ex ratione etiam, propter quam pars illius figuræ inferior ex igni fuerit, & superior ex electro. De quo dicemus seorsum notatione 4. Aliorum porrò explicationes de Iaspide & Sardio vide apud Viegam & Pererium.

Cur pars superior simulacri sit ex sardio, inferior ex iaspide.

ET IRIS ERAT IN CIRCVITV SEDIS SIMILIS VISIONI SMARAGDINÆ.] Nota communem iridem varijs esse coloribus distinctam; hoc ordine, vt infimum absidis seu curuaturę locum violaceus color, medium viridis, summum luteus occupet. E contrario tamen in secundo arcu maiore, cùm duo apparent. Deinde plerique interpretum omnes hos in iride colores in præsenti contemplantur. Quòd autem Ioannes visioni Smaragdinæ, id est, viridi colori similem dicit; ideo dictum arbitrātur, quòd iris, quam vidit Ioannes viriditate magis, quàm ceteris coloribus esset insignis. Hoc tamen mihi coactum videtur; & textus omnino declarat hanc iridem non alium habuisse colorem præter viridem, tantamque illi inesse viriditatem, vt Smaragdo similis appareret.

Qui soleāt in iride colores, & quo ordine apparere.

Iris Ioanni visa in circuitu sedis an pluribus coloribus, vel vno solùm constaret.

At enim, iris, quæ colorum varietate non distinguitur, iris non est. Respondeo tamen, si quando contingeret vt iris in cælo, qualem Ioannes describit, viridis appareret; iridem etiam tunc, non mutato, sed retento nomine iridis, appellaremus. Fortasse etiam abs re non est intra viridem colorem varietatem aliquam designare; ita vt in medio purior sit viriditas, & magis Smaragdi æmula:
C in summa parte dilutior, & in luteum colorem nonnihil vergens, in ima verò obscurior, & propiùs ad cæruleum accedens.

Iam de significatione, infrà cap.21. ostendemus Smaragdum Christi passioni respondere. At iridem quis non ex Gen.9.12. apertè norit symbolum esse pignoris à Deo dati, quo suam hominibus placationem ac fauorem testaretur? Sic enim habetur Gen.9.12. *Hoc est signum fœderis, quod do inter me & vos in generationes sempiternas: arcum meum ponam in nubibus; cumque obduxero nubibus cælum, videbo illum, & recordabor fœderis sempiterni.* Quòd si hæc propria est iridis significatio, quis non viderit Christi Domini passionem, verissimum cæli arcum esse? Quid porrò elegantius, quàm arcum ex Smaragdo fuisse formatum, si Christi passioni hæc singulariter gemma respondet? Deinde cùm dicitur arcus hic in Ecclesiæ administratione perpetuò Patris æterni conspectui adesse; significatur non obscurè Deum, pignore illo suis oculis obuersante, quasi constrictum esse, vt & sibi ipse temperet irato, & Ecclesiā omni benignitatis officio prosequatur; præintellectā videlicet ipsius fide, & obligatione per Christi mortem inductā; nec non incredibili voluptate, quam ex obiecti sibi gratissimi aspectu percipit. At-
D que ita beneficia, quæ in nos confert assidua, & dato pignori, & nostræ expectationi satisfaciunt.

Quid per iridem figuretur.

Cur iris Ioanni visa ex solo viridi colore constaret.

Elicitur ex dictis, quo sensu verissimè dicatur pignus hoc & obiectum ex viridi Smaragdo totū esse, sine vlla rubræ vindictæ vel pallidi metus admistione (qui tamen colores viridem in communi iride vtrimque ambiunt, supernè pallidus, infernè ruber) quia Dominicæ Passionis arcus suapte natura totus est viridis, id est, totus spei nostræ obiectum, totus benignitatis, & misericordiæ promissio. Vide id Isai.54.8. *In momento indignationis abscondi faciem meam parumper à te* (videbatur indignationis speciem dare velle) *& in misericordia sempiterna misertus sum tui, dixit Redemptor tuus. Sicut in diebus Noë istud mihi est, cui iuraui, ne inducerem aquas Noë vltrà super terram: sic iuraui, vt non irascar tibi. Montes commouebuntur, & colles contremiscent; misericordia autem mea non recedet à te; & fœdus pacis meæ non mouebitur, dixit miserator tuus Dominus.*

Præter hæc, in cælesti hoc arcu alluditur ad arcum illum Ezechielis 1.28. *Velut aspectum arcus, cùm fuerit in nube in die pluuiæ: hic erat aspectus splendoris per gyrum.* Et vtroque in loco, ni fallit me animus, fit allusio in arcu cælesti ad arcam testamenti. Ridebit fortasse aliquis nostram cogitationem; & existima-
E bit non aliunde dari eiusmodi allusionem, quàm ex latini nominis vicinitate, siue simili vocis sono, arcus & arcæ; quæ tamen paronomasia seu annominatio non est in græco nec in hebræo. Verùm longè alia mihi mens est; inde enim allusionem elicio, quòd arca pignus erat fœderis à Deo cū hominibus initi; & Scriptura, quæ erat in arca, continet fœderis sanctiones, & pacta. Huic igitur vetusto fœderi respondit pax noua, nouumque fœdus, quod in Christi assertoris nostri passione ictū est. atque vt significaretur noui fœderis excellentia, id est, quanto fuit & Deo gloriosius, & hominibus vtilius, honorificentiusque; ideo cælestis arcus vt noui, & æterni fœderis symbolum fuit electus; qui etiam est fœderis atque pacis arcus. Sic enim in Scriptura appellatur. Et quemadmodum arca dicitur, arca testamenti: ita etiam Christus passionem suam vocat nouum & æternum testamentum. Arcus item nominatur arcus testamenti; & de cælesti arcu exponunt nonnulli id Psal.88. 38. *Et testis in cælo fidelis.* licèt autem arca, vt quæ ex lignis compacta, æterna esse non poterat; nouum tamen fœdus, vtpote res planè cælestis, æternum est.

Cælestis arcus noui & æterni fœderis symbolum.

Ex his infero, licèt in visione capitis quarti Apocalypseos, & capitis primi Ezechielis fiat allusio ad sedem, quam Deus in templo habebat; nihilominus nec Ezechielem, nec Ioannem vidisse sub Dei throno arcam (vt Pradus depinxit) commutata enim fuit arca in cælestem arcum; vt noui fœderis excellentia indicaretur. Quemadmodum mare æneum in vitreum mare conuersum fuit, vt

Testamenti arcam nec ab Ezechiele, nec à Ioanne sub Dei throno fuisse visā & quare.

infrà videbimus. Atque ad noui Testamenti pacem significandam idoneus valde est cælestis arcus. Quare hæc arcus paciferi visio respondet ijs, quæ Isaias ait c. 9. 7. vbi de mystico Dauidis solio, deque pace per Christum allata, *Vocabitur nomen eius Princeps pacis; & pacis non erit finis.* A

Denique etsi Poëtæ veteres (vt Virgilius) irim vt Iunonis administram & illius nuntiam, ac discordiæ symbolum contemplantur: Scriptura tamen sacra maiori iure eandem irim vsurpat, vt pacis symbolum ac fœderis inter Deum hominesque sanciti. Quod mysterio fortasse non vacat: sic enim res habet, vt quod homines paci fore contrarium existimabant, id fuerit veræ pacis, diuturnæ, ac planè diuinæ medium efficacissimum. Et sanè in arcu cælesti satis aptum ad vtramque rem extitit fundamentum. Nam, vt Philosophi asserunt, iris tempestatem interdum, interdum tranquillitatem prænuntiat. Aptiùs tamen esse ad pacis significationem, non sacrarum modò Literarum, sed humaniorum etiam studiosis notum est. Pro quo iuuat hic obiter referre, quod in Ducum Brabantiæ Chronico legitur, Alberto & Isabellæ Principibus Louanij ante portam Bruxellensem scriptum in hanc speciem:

Iris & tempestatis, & tranquillitatis prænuntia.

B

OCTAVIANI AVGVSTI IN VRBEM ADVENTV, CORONA IRIDIS SPECIE, CIRCA SOLEM APPARVIT, NOVAE POTENTIAE / NOVAE PACIS AVSPICIVM. HANC VOBIS, O PRINCIPES NOSTRI, SENATVS, POPVLVSQVE LOVANIENSIS IN IPSO INGRESSV DEDICAT, NOVAE POTENTIAE / NOVAE PACIS AVSPICIVM.

NOTATIO IV.

De electro & igne sedentis super thronum, Ezechielis 1. 27.

Vera Ezechielis loci interpunctio cuiusmodi esse debeat.

VERA textus interpunctio est, quæ sequitur, vt constabit infrà; *Vidi quasi speciem electri, velut aspectum ignis intrinsecus eius per circuitum à lumbis eius & desuper: & à lumbis eius vsque deorsùm vidi quasi speciem ignis splendentis in circuitu.* C

Inprimis hoc proculdubiò discrimen textus assignat, vt dimidia corporis pars à lumbis ad pedes extrinsecus illa figura arderet; pars verò superior non arderet extrinsecùs. Ita expressè omnes interpretes in hunc locum, vt Origenes, Hieronymus, Gregorius, Theodoretus, Rupertus, Hugo Cardinalis, Lyranus, Isidorus Clarius, Arias Montanus, & Pradus. Verum est in Vaticanis, & Plantinianis Biblijs, Typographorum incuriâ, hæc verba perperam esse interpuncta, ita vt prædicto discrimini ac distinctioni non seruiant. Ceterùm dubium non est, quin eo modo sit verborum interductus apponendus, vt externa inflammatio ad inferiorem partem, non ad superiorem pertineat. Ita enim exigit contextus ipse, nec alium siue sensum, siue interpungendi rationem admittit. Quod ex lectione Septuaginta interpretum citra omnem est controuersiam; atque etiam ex eâdem Vulgata, cap. 8. 2. vbi sic legimus; *Ab aspectu lumborum eius, & deorsùm ignis: & à lumbis eius & sursùm, quasi aspectus splendoris, vt visio electri.* D

Vtrum tota Ezechielis figura fuerit ex electro?

Deinde rectè potest existimari, totam figuram ex electro fuisse: sed illud tantùm est certum, superiorem partem referre electri similitudinem. Et quidem totam fuisse figuram ex electro, opinantur Gregorius, Rupertus, Lyranus, Hugo, & Pradus. Ac textus ipse Vulgatæ, cap. 1. facilè potest ita interpunctis distingui, vt idipsum significet. Posset etiam aliquis dicere, licèt id textus ipse non exprimat; vbi verò de superiore parte corporis constet, esse idem de parte inferiore asserendum. Verumtamen manifestè patet non dispexisse Prophetam, vtrùm inferior pars fuerit ex electro. Vidit enim eam ardentem: atque ideo, licèt ex electro esset, affirmare non poterat se vidisse speciem electri in inferiori parte. Consequutio autem ex parte superiori ad inferiorem, in rebus præsertim per speciem solùm menti obiectis, nullius omnino roboris est. Cùm ibi nō verum sit electrum, sed veri tantùm electri externa facies. Vnde vbi nulla est electri species, electrum est etiam nullum. Præsertim cū Hieronymus, & Theodoretus perspicuè affirment, superiorem partem, non verò inferiorem fuisse ex electro. Et rectus sermonis interductus, siue interpungendi ratio in Vulgata debet esse eiusmodi, vt electri visio ad superiorem tantùm partē referatur; vt tam ex LXX. lectione, quàm ex Vulgata in cap. 8. 2. liquidò constat. E

Electrum an hic pro metallo, an verò pro succino sumatur.

Tertiò, electri nomen non hîc sumitur pro succino, sed pro æris specie. Hoc docent expressè in hoc loco Origenes, Hieronymus, Gregorius, Theodoretus, & reliqui omnes interpretes tam Græci, quàm Latini, præter Lyranum, sequentes D. Dionysium Areopagitam lib. de cælesti Hierarchia cap. 15. Contra hoc tamen duo possunt opponi. Primū est, ignorari ab Hebræis, quid significet Hebræa vox *Chasmal*; & ideo ait Lyra, nescire se, cur Hieronymus verterit *electrum.* Respondeo, quia Septuaginta Hebraicæ linguæ recētioribus Rabbinis peritiores reddiderunt etiam *electrum.* Quos imitati sunt Aquila, Theodotion, & reliqui Græci interpretes. Alterum est; si Vulgatus secutus Septuaginta posuit electrum, nulla videtur esse ratio, cur electrū pro specie quadam metalli sumatur; cùm prima ac potissima electri significatio sit, vt sumatur pro succino. Quod ex eo probatur; quia Græca Dictionaria hanc succini significationem, vt veram ac germanam recipiunt, nullâ alterius factâ mentione. Dictionaria item Latina affirmant metallum illud fuisse appellatum electrum, quia succinum colore ipso referebat. Si ergo analogum per se sumptum ad præcipuam significationem transferendum est, electrum hîc non pro ære, sed pro succino sumatur oportet.

Duplex difficultatis nodus.

Succinum quod nobilius, ex Plinio.

Deinde tam Vulgata, quàm Hebraicus textus manifestè hîc tribuunt electro internā claritatem, & splendorem; id enim est, *Speciem electri velut aspectum ignis intrinsecus eius*: non igitur de ære, sed de succino sermo erit: interna enim metalli claritas, seu splendor dispici non valet, nisi metallum ipsum ignitum sit. Atqui electrum non erat succensum, siquidem extrinsecus (vt vidimus) non ardebat. Ad hæc, de succino ait Plinius, lib. 37. cap. 3. *Fuluo maior auctoritas & summa laus est Falernis à vini colore dictis,*

Electro lucidior, Prouerb.

molli fulgore perspicuis. Quare Luciani prouerbium, *electro lucidior*, explicatur à Calepino de re magnopere dilucida; eò quòd succinum mirum in modum pelluceat.

Præterea ad significationis mysterium aptius videtur succinum, quàm æs. Totus namque ille currus denotat Deum ad Ierosolymam deuastandum impetu ferri (vt cap. 43. initio explicatur) atqui ad iræ significationem neque aurum, neque argentum ita sunt accommodata, ac succinum: quod cùm antea molle sit & facile, eius posteà lentitudo ac mollities, vndâ pariter atque aëre gelante, lapidis duritiem induit. Potest etiam succino indicari parum abesse, quin Deus ira & indignatione æstuaret, cùm succinum prope ignem fuerit, imò ignem intra se habuerit; succinum autem materia est inflammatu facilis. Et Plinius singillatim de quadam succini specie colorem auri referente asserit eam celerrimè ardescere.

Ezechielis electrum fuisse metallum probatur. Ac 1. difficultati fit satis.

Nihilominus certò affirmo Prophetam speciem electri vidisse; non succini, sed metalli, vt ex argumentorum solutione manifestiùs constabit. Ad obiectionem ergo respondeo; euidens esse, electrum Græcè non significare modò succinum, sed etiam æs. Dionysius enim Areopagita, nec non Theodoretus Græci erant; & tamen electrum pro metallo sumpsere. Nec prophani desunt auctores: Homerum namque citat Plinius libro 33. cap. 4. & Dalecampius ibi Pausaniam affert lib. 5. Dico ergo, non semper esse credendum Dictionarijs; quin etiam verisimile esse (si quæ afferunt attentè legantur) aliquot ex ijs auctoribus, qui Lexica conscripserũt, electrum metallum cum succino confundere; nec aduertere ea esse inter se diuersa. Ceterùm discrimine deprehenso, qui, obsecro, potest negari electrum Græcè significare speciem metalli; cùm Dionysius, cùm Homerus, cùm Plinius id affirment? Imò verò probabile valdè est electrum in primo & germano significato esse speciem æris, quidquid Calepinus dixerit, & coloris imitatione succinum nomine electri fuisse appellatum.

Electri significatio pro metallo quàm sit antiqua.

Probatur hoc primò; nam electri significatio pro æris specie antiquissima est, siquidem in Homero reperitur. Et facit, quod Plinius ait; reperiri aliquod succinum aureo colore; secundò, quia verisimilius est, electri æris vsum antiquiorem esse succino; & rationi magis consentaneum est, succinum colore esse simile metallo, atque ita fuisse ab antiquis animaduersum, quàm è contrario. 3. Dionysius Areopagita, & qui eum Græci ac Latini sunt secuti, cùm apud Ezechielem legerunt electrũ, non dubitarunt Prophetam de metalli specie loqui. Hæc ergo sine dubio erat receptior electri significatio, & alterâ celebrior. Nisi dicere velimus, id eos ex contextu collegisse, qui nobis etiam apertè fauet. Succinum enim in igne durare non potest: quare, apta ratio non est, cur cogitemus ex succino esse figuram illam, cuius inferior pars erat ignita, & superior intra se ignem habebat. Iuuat hoc aliarum figurarum similitudo. Cherubini enim igneas ex se scintillas emittebant, & ex ære ardenti videbantur conflati. Et Daniel vidit etiam figuram aliam ex ignito metallo. Ioannes item primæ illius figuræ capitis primi pedes ex Chalcolibano ardenti conspexit.

Soluitur secunda difficultas.

Ad secundum respondeo; si figura esset ex ære, non quidem solido, sed cauo, & varia haberet foramina; tunc facilè appareret intus esse ignem. Hæc igitur est vera loci huius excogitatio, vt infrà dicetur.

Soluitur tertia.

Ad tertium respondeo; Non significatur hac specie, Deum fore irasciturum, sed ipsum potiùs iam esse iratum; vt cap. 8. euidenter cernitur: vbi electri repetitur similitudo; & dicitur persona illa Prophetam detulisse Ierosolymam, vt stragem aspiceret, quæ in ea fiebat. Vt igitur maxima denotetur ira, minimè est ad rem succinum prope ignem, & adhuc minimè ardens. Præterea succinum, quando molle erat, non minùs erat aptum vt arderet; nec maximo frigore opus est, vt obdurescat; sed ipsum suapte vi protinus induratur, quare aptum nõ erat iræ symbolum. Secus tamen metallum; vt suo loco dicetur.

A

Electri metalli natura quæ sit.

Quartò assero, electrum metallum, esse cinnum siue concretionem ex quatuor auri partibus & vnâ argenti. Hoc dubitabit nemo, qui Plinium atque alios graues auctores perlegerit. Atque ita non debuit Pradus electrum cum antiquo chalcolibano siue aurichalco promiscuè confundere.

Cur hec Ezechielis figura, ex electro potiùs, quàm ex mero auro, aut ex alio metallo visa sit?

Rogabis tamen, cur Spiritus sanctus electrum hîc potiùs elegerit, quàm merum aurum, aut etiam argentum? Respondeo; Propheta cùm intra electrum, ignem viderit ac lucem; eam fortasse vidit prodeuntem foras ex ore, oculis, naribus, aut alijs eius figuræ foraminibus. Nam cùm ille asseueret, superiorem illius simulacri partẽ esse ex electro, & intus se ignem inspexisse: lucem certè per aliquot foramina cernebat, & fortasse figura illa erat laternarum instar, quæ parua habent foramina vndique disposita, vt lucem inclusam emittant.

B

Certè quando interna lux apparebat, apparebat itidem splendor, qui ex ipsius foraminibus reflectebatur; & vnà dignoscebatur metalli color: aut saltem ex nimio splendore prodebatur esse electrum.

Electrum ad lucernarum lumina clariùs argento splendescere.

Propter id quod Plinius ait lib. 33. cap. 4. *Electri naturâ est, ad lucernarum lumina clariùs argẽto splendescere*, & alibi Plinius idem affirmat, argentum plus auro splendere. Si igitur inter metalla electrum est, quod ad ignis lucem magis effulget; facilè cernitur, oportuisse vt simulacrum potiùs ex electro, quàm ex alio metallo effingeretur; si lucem intus, laternæ instar, habere debebat: atque id in hac figura intendebatur (quemadmodùm infrà videbimus) vt interna lux maximum splendorem in metallo, in quo includebatur, excitaret.

C

Electri vis ad deprehendenda venena.

Quid si huc etiam aptè applicetur alia satis mira electri proprietas, quam Plinius suprà citatus affert? Eius quidem verba ita habent. *Quod est natiuum* (electrum, scilicet) *venena deprehendit. Namque discurrunt in calicibus arcus cælestibus similes cum igneo stridore; & geminâ ratione prædicunt.* Certè in Ezechielis curru vtrumque reperitur, nempe & arcus cælestis, & igneus stridor, & Serenus etiam poëta cecinit.

Produnt electri variantia pocula virus.

Natiuum electrum quanti pretij fuerit.

Hæc fortè admiranda electri vis causam præbuit, vt natiuum auro æstimatione anteponeretur. Nam de factitio electro atque arte conflato verisimile id non est: siquidem auro vilius constaret quintâ argenti pane ad aurum admixtâ. Quamobrem quod Hieronymus ait (Ezechielis 1.) & Origenes homil. 1. in Ezechielem, electrum scilicet esse pretiosius auro; non dubito, quin de natiuo electro sit intelligendum.

D

Nec mirum est, illud tantæ æstimationis fuisse, cùm existimaretur eam habere proprietatem, quam ex Plinio retuli. Quod si ad mysterium & veluti animam eius simulacri, expediens erat metallum auro pretiosius seligi, & ad lucem ignis splendidius, ac admirandæ contra venenum efficacitatis, & occultæ cuiusdam sapientiæ bonum à malo distinguentis: si huiusmodi (inquam) metallum ad symbolicam significationem deligi oportebat; nullum omnino potuit electro aptius reperiri.

Inferior pars simulacri ab Ezechiele visi cuiusmodi fuerit.

Addo insuper dictis, inferiorem huius simulacri partem, instar fuisse ignis succẽsi. Nec verò laborandum valdè est, aut nimis anxiè quærendum, an hæc quoque pars ex metallo fuerit. Nam (vt suprà explicuimus) in visione, quæ solùm per speciem apparet, & non per veram rei existentis naturam, nullum aliud est metallum præter externam (vt ita dicam) metalli faciem.

E

Atque ita cùm species ipsa exterior ad ignitæ prunæ similitudinem appareret; discernere Ezechiel non poterat, num esset ex ære, an non. Etenim ignitum æs, & quæuis alia materia, siue lateritia, siue lignea, modò ignita etiam sit, eiusdem omnino coloris ignei apparent. Itaque cùm propheta id visu dignoscere non potuerit, nec constet aliunde sibi à Deo fuisse reuelatum, frustra hoc & incassum disquiritur. Esto tamen, si quis vult, sit etiam inferior pars ex ære. Nec enim sensui mystico id dissentaneum est.

De mysterio electri & ignis in sedente supra thronum.

CVm principis in throno sedentis figura, à lumbis sursum fuerit ex electro concauo, distincta varijs foraminibus, lucem intus inclusam prodentibus; & à lumbis deorsum ignea exstiterit: incessit animum cupido, huius adeò inusitati symboli significationem cognoscendi. Fateor ergo in primis, non mihi vsquequaque satisfacere nonnullas, quas legi, declarationes. Non enim in eis inuenio quadrantem omnino proportionem. Dionysius quidem Areopagita, in auro & argento electri, considerat admirabilium perfectionum in naturâ angelicâ coniunctionem, quam ipsâ auri & argenti coagmentatione indicari autumat. Sed contra est, quòd persona illa ab Ezechiele visa, omnino Deum repræsentabat. Hieronymus hæc ibi habet; *In medio ignis species electri: quia post tormenta fulgor electri apparet.* Gregorius & Rupertus in auro & argento, quibus constat electrum, Christi diuinam humanamq; naturam contemplantur. Theodoretus per ignem suppositum, diuinitatem accipit, quæ humanitatem in electro significatam sustinet.

Quid per electrum figuretur. Mihi significatio electri atque ignis huius figuræ, debet esse congruens ijs quæ Ezechiel ipse ait cap. 43. 4. scilicet Deum in curru illo capitis primi ad vastandam Ierosolymam tendere. Quod qui prorsus oblitus, incarnationis mysterium in Ierosolymæ excidio curiosè disquirit; næ ille deuiâ satis viâ ad verum sensum progredi conatur.

Quid per ignem inferiori huius figuræ parti subiectum. Deinde, ignis inferioris partis huius debet esse appositum quid & conducens ad Ierosolymæ destructionem. De hoc enim ibi est sermo: atq; ignem in eo, qui iratus describitur, satis constat denotare iram ac potentiam ad suum aduersarium destruendum. Nam ideo dicitur Deus ignis esse consumens. Restat tamen reddere rationem, cur ignis in parte inferiori fuit cōstitutus: in superiori verò electrum, intusque clarissima lux inclusa?

Quid per lucem in electro clausam. Ad hoc dico, lucem in electro clausam appositum esse symbolum maximi alicuius mysterij sub aliqua figura abditi; non tamen ita latentis, vt perspicuus inde splendor & pellucidi radij non prodeant. Et verò hoc esse valde ad rem, consideratis ijs quæ in Ierosolymæ vastitate acciderunt, non negabit, opinor, qui aduerterit, omnia illis in figura contigisse. Facilè deinde constat Ierosolymitanum excidium fuisse figuram Iudæorum reprobationis. Instauratio autem templi ac ciuitatis Ierosolymę (quę posteà euenit, quæq; Prophetæ fuit etiam præmonstrata) fuit symbolum, (vt facilè consideranti patebit,) nouæ ciuitatis spiritalis, nouique templi, quæ Deus fuerat pro veteri templo & Iudaico populo erecturus. Quare latentem lucem per foramina prodi & apparere, & electrum ipsum magnopere collucere; vtrumq; aptissimè deseruit, vt inde argumenta eliciamus, quæ nobis facili negotio persuadeant, Deum, præter visibilem illam destructionem, & templi atque vrbis instaurationem, aliud multò nobilius & excellentius inibi occultare voluisse, cuius lux sese nobis per foramina refunderet. Quò spectant illa, *Magna erit gloria domus istius*; & alia sexcenta, quæ Ezechiel cap. 40. & sequentibus describit. Ex quibus, ingentem ibi latere mysteriorum lucem, cordatus quisque non obscurè conijciet. Quin in hoc ipso curru multa singillatim insunt, ex quibus longè altiorem & excellentiorem Dei esse mentem, quàm externa illa species præ se fert, perspicuè deprehenditur. Ex his sunt, quatuor Cherubinorum facies, arcus pacis, crystallinum Propitiatorium, Sapphirina sedes, atque alia id genus. Eapropter, cùm magnus esset horum symbolorum splendor, diuinus spiritus electrum præsertim selegit, in quo eximiam illam lucem reconderet; nobisque tacitè innueret, id ipsum, quod in priscis figuris latebat, earum splendorem efficere: ob quem pluris fieri debebant, quàm aurum & argentum. Atque hic fulgor non ex luce solùm dimanabat, sed ex ipsius etiam electri proportione; hoc est, ex mira dispositione earum figurarum ac symbolorum. Ex qua etiam proportione nescio quid sanctitatis figuris ipsis oriebatur, qua culpæ veneno infestæ atque infensæ, eum, qui illarū ope vti vellet, securum præstabant; vt veneni deprehensi perniciem vitare, & cælestis arcus, id est, diuini pacti speciem cernere; atq; adeò humanę redemptionis veluti vmbram aspicere valeret. Vt hac ratione (addito etiam ignis stridore, qui Dei indignationem indicat) inter spem ac metum, culpæ veneno deprehenso, exitium eius euaderet. *Mystica electri proprietatum significatio.*

Verum est tamen, antiquas figuras & antiquam legem, ex se non fuisse satis, vt sceleris veneno mederentur; sed tantùm vt peccatum indicarent, & ipsius etiam designarent remedium: *Per legem enim cognitio peccati*, &c. id tamen per electrum quoque significabatur; dum ipsum peccatum nostris oculis cognoscendum obiecit, & ipsius remedium in arcu cælesti mirificè figurauit.

Sed cur in admirandâ illâ figurâ, ignis infrà, electrum suprà erant? Quia cùm simulacrū illud Deum & ipsius prouidentiam repræsentaret; oportebat vt eôdem modo illum referret, quo se ipse cognoscendum tunc præbebat: vt figura illa cum notitiâ, quam tunc de Deo habebant fideles, se penitus conformaret. Cognitiò enim est etiam illius rei imago, quæ per illam cognoscitur. Huiusmodi ergo figuram proponere, cuius superior pars ex electro, inferior ignita sit; ideo fit, quia cognitio, quam de Deo tunc habebant fideles, bifariam erat; alia inferior & communis, alia superior & sublimior: vna clara atque patens, altera occulta & quasi in symbolorum laterna delitescens. Communi quidem notione, & omnibus manifestâ nouerant fideles, Deum esse ignem, id est, acerrimum peccatorum vindicem, & hostium exterminatorem. Ceterùm recondita atque sublimis cælestium mysteriorum Theologia non tunc vulgabatur hominibus, sed sub figurarum inuolucris delitescens proponebatur; quæ licèt ex se splendorem emittebant, non tamē lucem abditam retegebant omnino, quæ postea fuit penitus Christiano populo patefacta; postquā *egressus est, vt splendor iustus*, & lux è media laterna prodiens, se hominum oculis liberè intuendam obiecit. *Cur in Ezechielis figura ignis infrà, electrū suprà appareant?*

Prætereà aduerte, in superiori corporis parte cor sedem habere, quo animi affectiones denotantur; cerebrum etiam ac sensus, vbi cogitationes & consilia præsertim videntur esse sita. Quondam ergo ignis Dei pedum, id est, ipsius suppliciorum horror clarè cernebatur: at mira Dei consilia, & immensi illius amoris abdita & occulta penetralia, non ita facilè clarissimæ suæ lucis copiam hominibus faciebant, sed eam potiùs sub figurarum occulebant inuolucris. Vnde licèt mirum emitterent splendorem, non tamen adeò se hominibus communicabant, ac posteà sub felicissima legis gratiæ tempora.

NOTATIO V.

De iride quam vidit Ezechiel cap. 1. 28.

VERBA Prophetæ sunt; *Velut aspectum arcus, cùm fuerit in nube in die pluuiæ, hic erat aspectus splendoris per gyrum.* Similia habet textus Hebraicus. LXX. verò sic; *Et splendor eius in circuitu, velut visio arcus, cùm fuerit in nube in diebus pluuiæ, sic statio splendoris per gyrum.* Pro statione, Aquila & Symmachus legunt, *visio.*

A

Notæ ad Ideam.

Iris Ezechieli visa quo pacto sit concipienda.

IRIM hanc nonnulli ita ferè concipiunt, vt sit veluti splendor ignis, quo ardebat figura illa à lumbis deorsum. Ita Theodor. Gregor. Rupertus, & Hugo Card. Fauet Hieron. imò ipse etiam contextus. Continuata enim serie ait, *Vidi quasi speciē ignis splendentis in circuitu, velut aspectum arcus in die pluuiæ: hic erat aspectus splendoris per gyrum.* Huc spectat, quòd hæc consideratio sensui mystico apprimè quadrat, scilicet indignationem Dei, & horrorem diuinorū suppliciorum sæpiùs in indulgentiam & commiserationem solere desinere: &, quæ putatur pœna, frequenter esse misericordiam. Quem sensum sequitur Hieronymus.

B

Assero ergo primò, arcum non ita esse concipiendum, vt superiorem solùm figuræ partem circumeat; sed vt totam figuram quasi hemicyclo seu semicirculo ambiat, superiori parte in gyrum ducto. ita perspicuè Hieronymus. Nam illa verba, *hic erat aspectus splendoris per gyrum*, sic exponit, *per gyrum Dei vel throni, vel omnium, quæ perspecta sunt.* Vide simile quid Apocal. 4. 3. *Iris erat in circuitu sedis.* & similiter Pradus noster in præsenti ait, *Iris in circuitu solii magnifici.*

Num Ezechielis iris ex igne prodiret, ab ipse propheta non explicari.

Secundò assero, Ezechielem non exprimere, an iris ex igne prodiret, sed ipsâ figuram circumdari. Quare non est, cur eò rem deducamus, vt irim ex igne oriri, existimare constringamur. Tum quia splendor ignis non solet iridem efficere: tum ne ostium alijs optimis explicandi rationibus præcludamus: ijs præsertim, quæ in mirabili illâ electri vi & facultate fundari possunt, quam supra ex Plinio, lib. 33. cap. 4. retulimus; electrum (scilicet) cùm venenum sentit, duobus id signis indicare, nempe stridore igneo, & arcus cælestis similitudine. Neque enim casu, sed miro consilio, hanc naturæ auctor electro proprietatem indidit: atque idem in eo & stridorem ignis & cælestis arcus similitudinē coniunxit, quæ in hac etiam figura coniuncta visuntur.

C

Argumenta pro opposita opinione diluuntur.

Iam, ad id quod dicitur, ex contextu posse probari, irim ex igne, qui erat à lumbis deorsum, oriri: Respondeo, inter splendorem ignis & inter iridem, affixum esse punctum: & facile posse subintelligi verbum, *Vidi* ex antecedentibus: vt sensus sit, vidi ignem splendentem: & vidi aspectum arcus, & in lectione LXX. vbi aiunt, *Splendor eius velut arcus*; τὸ *eius*, referri potest ad principis simulacrum, quod ex electro & igne constabat.

D

Ad aliud argumentum siue confirmationem ex sensu mystico, cui optimè deseruit iris ex igne orta; Respondeo satis esse, vt iris ignem comitetur, ad illam significationem adstruendam, & licèt arcus non prodeat ab igne, illum tamen comitatur.

Ex ignis splendore iridem non oriri solere.

Iam quòd aliquis iridem conatur ab igne producere, iuxta communem & naturalē philosophiam: quia ex reflexione radiorum in nube opacâ, consequens erat, vt iris in circuitu solij conflaretur: concionantis est hoc potiùs, quàm solidè philosophantis. Nam ex ignis splendore non solet iris formari; nec in qualibet nube opaca, sed in rorida, adiunctis adhuc alijs conditionibus, quæ solent ad hoc designari. Quare aptum non video fundamentum, vt iris ex igne nasci credatur.

De sensu mystico.

Iris & pacis & indignationis symbolum.

CVM iris sit pacis & securitatis symbolum, (vt suprà vidimus) cumq; ignis & eius stridor sint iræ & indignationis hieroglyphica, & constet electrum, si veneno lædatur, & stridere vt ignem, & arcus cælestis imaginem spectandam offerre; elucet profectò in hac figura, aptissima significatio pacis & indignationis, cumque vtroque electri signo, manifestetur venenum; huius copulationis artificium eò spectat, vt vnâ ex parte illi, quem præmonet, clementiam & pietatem exhibeat; ex aliâ vero in reum, iram & indignationem. Pari quoque ratione Deus, cum indignatione, quam in scelera ostendit, Ierosolymā euersurus flammis atque igneo curru stridentibus, pacis quoque symbolum coniungit; illis clementiam & commiserationem sponte offerens, qui hâc admonitionem libenti animo susceperint, simulque declarans, se cogitare cogitationes pacis atque clementiæ: ac sibi, cùm homines punit, maximè cordi esse, vt scelerati resipiscant, & misericordiam ac veniam hoc pacto assequantur. Sed illud potissimùm innuit Deus, totum eum furorem atq; iram, qua ad Ierosolymæ excidium, & posteà ad Iudæorum reprobationem per illud significatam, ferebatur; cum incredibili benignitate & commiseratione esse coniunctam. Nam Ierosolymę supplicium ac vastitas illa antiqua, in Iudaici populi conuersionem & veram vtilitatem cedebat: & posteà Iudæorum repulsa in veram mundi pacem ac salutem redundauit, vt docet Paulus ad Rom 11. 12.

Quomodo in Ierosolymæ excidio clementiam Deus cum indignatione coniunxerit.

Aliorum interpretationes de iride.

Hanc ego expositionem legitimam reputo. Subijciam tamen breuiter aliorum explicationes. Rupertus sic philosophatur: *A lumbis desuper tantùm ignis, à lumbis deorsum ignis & iris*: quia ante incarnationem tantùm erat ignis consumens: post incarnationem verò ignem iustitiæ placida propitiationis aurâ compensat.

Gregorius hom. 8. arcum asserit fuisse ipsum splēdorem ignis à lumbis deorsum: *Quia ignis Spiritus sancti, quasi arcus cælestis apparuit, veniam hominibus proponens per aquam & ignem.*

Theodoretus affirmat arcum fuisse ipsum splendorem ignis, qui erat à lumbis deorsum: & quia ipse ignem illum existimat esse diuinitatis Christi symbolum; ideo splendorem illū siue arcum ait esse beneficia inde emanantia in homines, cælestemq; pluuiam indicantia, & secum illam afferentia.

Hieronymus ad ea verba, *Hic erat aspectus splendoris per gyrum*; subdit, *per gyrum Dei vel throni, vel omnium, quæ perspecta sunt.* Hæc ille; quamuis paulò superiùs indicauerit, similitudinem arcus esse splēdorem illum, qui ab igne à lumbis deorsum conspiciebatur, ad significandam clementiam post supplicia, vel ex ipsis supplicijs ortam.

Hugo Card. *Super thronum*, inquit, *erat quidam homo de electro: & à lumbis & infrà videbatur ignis: à lumbis autem & suprà videbatur electrum, non circunferens splendorem vel flammam, sed ignis intrinsecùs eius.* & subdit, ex inferiori parte ingentem prodire flammam; & ex splendore rutilare aërem & nubem in circuitu cum iridis coloribus.

Lyra, *velut aspectum*, ait, *id est, vt iris, qui est splendidus.* Nec quidquam aliud addit. Interlinealis adiungit, *Post terrorem, misericordiæ signum.* Pradus deniq; ad naturalem iridis philosophiam refert hunc arcum cælestē, & sensum esse ait, Dei gloriam quæ se ostendit in supplicio, ac citat (nescio vnde) Theodoretū.

TEXTVS.

Vers. 4. Et in circuitu sedis sedilia viginti quatuor: & super thronos, viginti quatuor seniores sedentes, circumamicti vestimentis albis, & in capitibus eorum, coronæ aureæ.

Don. Iuan de Iauregui

A

COMMENTARIVS I.

De figura ipsa siue idea.

IN viginti quatuor senioribus manifesta est allusio ad principes viginti quatuor familiarum sacerdotalium, de quibus 1. Paral. 24. vbi appellantur *Principes Dei & principes Sanctuarij.* Agit etiam de illis Iosephus lib. 7. Antiq. cap. 11. Quare certum existimo seniorum nomen non exigere, vt omnes illos longæua iam ætate ac prolixa canicie consideremus. Sæpe enim contingit, vt familiæ alicuius princeps sit iuuenis; quia ipse primogenitus est, & hæreditarium familiæ totius obtinet ius. Id quod in Ducibus, Marchionibus, alijsq; principibus virisque primarijs sæpè experimento comperimus. Constat etiam ex Euangelio Lucæ 15. 25. iuuenem appellari seniorem, quia ex duobus fratribus ille erat natu maior. Quoniam ergo illam principis familiæ Sacerdotalis dignitatem primogenituræ iure adibant; inde factū est, vt principes illi appellarentur seniores, Græcè *presbyteri.* Hebræi quidem comparatiuo carent: quare apud illos idem est seniores ac senes: verbum autem Hebraicū est זקנים (zechenim.) Itaque seniorum nomen in hac phrasi dignitatis est, non ætatis senilis, sicut sæpe alibi. Et presbyteri apud Lacedæmonios appellabantur supremi magistratus, qui diuinas res procurabant, phrasi fortasse ab Hebræis deriuata. Nec mirum; nam & senatus nomen inter Romanos, quod senectutem sonare videtur, principum populi consessum significat. Ac vt de Hispanâ quoque phrasi aliquid adijciam, quanuis probabile sit, Hispanum nomen *Señor*, deriuari à Gothico *Sior* quod Dominum significat, vt docet B. Augustinus; verosimilius fortasse est, à seniore deriuatū; & ea ratione appellari à nobis *los señores de la iglesia*, canonicos ac dignitates; qua in sacræ Scripturæ phrasi vsurpatur seniorum nomen: sicut etiam phrasi Hebraicohispanâ seruos, quanuis sint senes, appellamus *moços* siue pueros. Sedilia, vt patet ex Græco & ex contextu, sunt throni, id est, sedes augustæ cum hypopodijs. Nam & in Hebraicâ linguâ notum est discrimen inter כסא, (id est, thronum,) & מושב, quod quamlibet generaliter sedem significat; cùm prior vox dicatur non significare, nisi sedem opertam tapetijs, qualis est regum & iudicum; vt ex plusquam centum viginti veteris Scripturæ locis nonnulli obseruarunt. Verisimile autem est, principes sacerdotum in templo Salomonis, in aulâ aliquâ habuisse sellas augustas (quemadmodum in Ecclesijs cathedralibus hodie habent canonici & dignitates) & forsan eò respicitur Ps. 106. 32. (*& in cathedra seniorum laudent eum.*) Verùm in hac Ioannis visione sedes illæ 24. seniorum, Dei Patris solium seu thronum ambiebant, hoc enim est, *in circuitu throni*, eius nempe throni, in quo sedebat princeps. Neque tamen opus est vt consessus seniorum, circularem in gyrum concipiatur rotundâ figurâ (quemadmodū ab aliquo depictus cernitur:) aptius enim videtur, vt sedes 24. quadratū consessum efficiant; senæ videlicet per latera singula, ac si essent collocatæ intra oraculū illud, quod sanctū Sanctorū appellatur. Sicut enim parietes eius ędiculę & Cherubini, qui in eis erāt exsculpti, ambiebant thronū Dei (qui erat super arcam) sic satis est, vt sedilia 24. circundent eum thronū, qui Ioanni ostensus est: nec circuitus nomen circularem figuram requirit semper. Quòd verò hîc ad sanctum Sanctorum per aliquam imitationem alludatur; manifestum est, & infra constabit clariùs. Id autem est mirabile, quòd 24. seniorum throni introducti appareant in oraculum illud, in quod olim summus solùm Pontifex, atque id semel tantùm in anno ingrediebatur: & quòd seniores in suis thronis coram Dei throno consideant. Verumtamen Dei thronus sublimior concipiendus est, & digniori cum maiestate visendus, nempe supra Cherubinorum alas, vt suprà explicuimus.

In viginti quatuor senioribus alludi ad totidem principes Sanctuarij.

B

Seniores hic nomen dignitatis, non ætatis.

Hispanum nomen Señor vnde deriuetur.

Sedilia 24. qua ratione consideranda sint.

C

Num seniorum consessus sit in circuli figuram necessariò concipiendus.

D

CIRCVMAMICTI VESTIMENTIS ALBIS.] Sacerdotum hoc erat insigne in templo, vt canonici in suo consessu siue capitulo superpelliceis induti esse solent. Vide quæ diximus cap. 1. agentes de podère byssino.

ET IN CAPITIBVS EORVM CORONÆ AVREÆ.] Valde suspicor quatuor & viginti sacerdotum principes (de quibus suprà) in suo consessu coronam aliquam in capite gestare solitos. Corona enim non erat solùm insigne regum, sed principum etiam & magistratuum. Sigonius certè de rep. Atheniensium cap. 1. & 3. notat Archontes seu magistratus in iudicio coronatos sedisse; pro quo affert Demosthenem. Aurea verò corona concipi potest, vt sacerdotalis quondam mitra, siue vt aurea lamina, qua summus vtebatur sacerdos. Fortasse etiam Ecclesiasticus cap. 25. 8. alludit ad seniorum coronas, cùm ait, *Corona senum multa peritia.* Quasi dicat, optimam eorum coronam esse magnā sapientiam. Atque apud nostræ ætatis homines, lautitiæ & elegantiæ ergò, aurea cingula siue zonæ in galeris vsu sunt: sic etiam aurea lamina videtur olim apud Hebræos maximum religionis fuisse insigne. Nec desunt qui similem coronam gestasse dicant sanctum Ioannem Euangelistam. Ceterùm quidquid de hoc sit, siue Sacerdotum principes auream gestarint coronam, siue non; hos certè seniores vidit Ioannes cum aureis coronis, & in conspectu Altissimi sedentes in thronis.

Sacerdotū principes in veteri lege fortè coronam gestare solitos, coniectura elicitur.

E

COMMENTARIVS II.

De significatione 24. seniorum.

MVlti putant numerum 24. seniorum postulare, vt fiat applicatio ad totidem insignes personas, nec plures nec pauciores. Et alij quidem valde desudant, dum quatuor & viginti scriptores in veteri instrumento præcipuos anxiè disquirunt. Alij hunc numerum quò facilius expleant, eum ex 12. Apostolis, & totidem sanctissimis viris veteris testamenti componunt. Alij 12. Patriarchis ac 12. Apostolis designandis contenti sunt. Ita Andreas & Aretas. Alij cum 12. Apostolis, 12. item Iudices ab Othoniele vsque ad Samuelem coniungunt. Sic Rupertus. Alij ad 12. Christi Apostolos,

De seniorū significatione plures Doctorum sententiæ.

totidem alios Apostolos adiungunt, quos ex Gentilitate ab Spiritu sancto fore eligendos confingunt. Atque hoc est Ioachimi figmentum. Alij hunc numerum restringunt ad 24. viros insignes sanctimonia ex ijs, qui Christi aduentum antecesserunt. Cui opinioni subscribit Pererius. Alij, licèt eatenus Andreæ & Aretæ sensum amplectantur, quatenus 24. seniorum numerum ad 12. Patriarchas, ac 12. Apostolos referunt; addunt tamen significationem esse de præstantissimis quibusq; Sanctis, ac præcipuè de Prælatis & Doctoribus vtriusque testamenti. Hac explicandi via incedunt Richardus, Haymo, Glossa, Ribera & Viegas. Alij denique nihil videntur curare de numero 24. & significationem ad vniuersam Ecclesiam extendunt. Ex his sunt Ticonius, Beda, Primasius, & Arias Montanus in id Zachariæ 4. *Lampas eius super eum*, vbi ait, seniores hos esse Ecclesiam coronatam, diadematisque gloriam Christo acceptam referentem. Sed S. Gregorius significationem hanc ad prædicatores Euangelicos contrahere videtur, 1. Reg. 9. A

Auctoris sententia.

Mihi certum est, eam planè esse huius loci significationem genuinam, vt sub horum 24. seniorũ persona, Christianorum sacerdotum dignitas figuretur. Ac primò illis egregiè conuenit Presbyterorum siue seniorum nomen: quippe quos Ecclesia Christiana Presbyteros vulgatissimo semper nomine vocarit. Licèt autem hoc nomen, vt & nomen sacerdotum, ad Episcopos alicubi referatur, frequentior tamen vsus est, vt Presbyteri nomen omnibus sit sacerdotibus commune. Et certum est Presbyteros succedere 72. discipulis; Episcopos verò Apostolis; de quo latè noster Lorinus Actorum 1.26. & cap. 4.5. & cap. 20.17. vbi affert Anacletum epistola 2. Hieronymum ad Marcellã, Bedam Lucæ 15. Quos etiam afferunt Salmeron tomo 4. parte 3. tract. 13. & Maldonatus Lucæ 10. num. 1. fine. B

Ecclesiæ sacerdotes in 24. senioribus figurati.

Christianã Ecclesiam dici regnum sacerdotale.

Notandum autem est, vniuersam Ecclesiam Christianam esse regnum sacerdotale, vt explicuimus in ea verba capitis primi, *regnum & sacerdotes*. In hoc tamen sacerdotali regno ij sunt sacerdotes principes, quos propriè Presbyteros vocamus. Quemadmodum multi olim erant sacerdotes ex genere Aaronis; sed inter eos erant 24. qui dicebantur *principes Dei, & principes Sanctuarij*. Non secus in Ecclesia Christiana, quæ populus sacerdotalis est, sunt sacerdotes proprij, qui propriè & strictè sacerdotes nominantur: atque ij per illos 24. sacerdotum principes figurabantur, quò videlicet fit allusio, cùm Christianæ Ecclesiæ sacerdotes appellantur Presbyteri. Sic enim innuitur, eorum dignitatem esse tantam, tamque excellentem; vt per illos propriè, qui Principes Dei & principes Sanctuarij dicebantur, fuerint meritissimè adumbrati.

Sacerdotum dignitas.

2. De Christianis sacerdotibus verè affirmatur, quod in Ioannis visione exprimitur: eos, scilicet, coram Altissimo in thronis considere. Est enim ijs potestas, sanctissimum Christi corpus consecrandi, & homines à peccatis absoluendi: atque hoc est in cælo thronum habere, scilicet diuinam authoritatem multò sublimiorem, quàm ipsi Seraphini habent, & Dei maximè propriam. Quare ad eos verissimè verba illa Psalmi applicantur, *Ego dixi, Dij estis, & filij Excelsi omnes*. Psal. 81.6. C

Episcopalis dignitas sacerdotali maior.

3. Quamuis tanta sit sacerdotum dignitas ac maiestas; est tamen certum, in Ecclesia celsiorem adhuc esse gradum ac Deo coniunctiorem; dignitatem videlicet Apostolorum & Episcoporum, qui verè & propriè ab officio tenentur constricti ad Euangelium promulgandum. Hæc igitur Apostolorum, Episcoporumque dignitas 4. animalibus figuratur, (vt suo loco videbimus,) & 4. isthæc animalia inter Deum & inter seniores sita sunt: ac proinde Deo magis coniuncta, quàm ipsi seniores. Quin & in diuinis laudibus, quæ Deo decantantur, animalia præcedunt, quasi choros ducentia, & seniores subsequuntur: vt infrà exprimitur num. 9. *Cùm darent illa animalia gloriam & honorem & benedictionem sedenti super thronum, procidebant 24. seniores*, &c. Vnde infero, per 24. seniores minorem dignitatem adumbrari debere, quàm est dignitas Apostolorum atque Episcoporum, nec non Euangelij concionatorum. D

4. Ad maiorem expressionem datæ sunt 24. senioribus phialæ aureæ, id est, calices magni, in quibus Sanctorum orationes offerrent: quod proprium est sacerdotum legis gratiæ insigne.

5. Quod Apocal. 5.5. dicitur, (*Vnus de senioribus dixit mihi, ne fleueris.*) singillatim asseritur de S. Luca, qui Spiritus sancti aduentum conscripsit: vt suo loco videbimus. Atqui Lucas sacerdos erat, & vnus ex 72. discipulis; non tamen Apostolus.

Cur seniores sint 24. nec plures nec pauciores.

Denique negari non potest, quin seniorum forma, throni sacerdotalis vestis, phialæ aureę, aureæ item coronæ; hæc inquam omnia appositè Christianæ Ecclesiæ sacerdotibus conueniant. Quare illud reliquum est, vt aliquorum scrupulum euellamus, quibus numerus ille 24. negotium facessit. Aduerto ergo in figuris siue symbolis, numerum ex eadem figura desumi solere: nec opus esse, vt peculiaris sit proportionis ratio in rei figuratæ numero. Sic suprà cap. 1. explicuimus illud Tobiæ 12.15. vbi angelus dixit, *Ego sum Raphael, vnus ex septem, qui adstamus ante Dominum*: per allusionem videlicet ad septenarium eorum principum numerum, qui in regis Persidis curiâ atq; conspectu erant. Nec huic allusioni obstat, eos qui ante Dominum adstant, esse millia millium. Quod qui nouitatis & insolentiæ damnet; næ ille parum animaduertit communem satis & vulgatam loquendi rationẽ eorum, qui disertè & eleganter loqui solent. Ecquis enim non concinnè & argutè illum fuisse loquutum putet, qui dixerit Cherubinos esse cælestis musicæ ἐξαιδοὺς; & Hispanicè, *Que son los seises de la capilla del cielo?* item magistros Theologiæ ex familia S. Dominici, esse illius reip. viginti quatuorviros, hoc est veluti senatores, hispanicè, *los veintiquatros de aquella republica?* & sexcenta alia huiusmodi quotidiè terimus; in quibus nullus hactenus vel minimum difficultatis deprehendit: nec quisquam in eis inter rei figurantis & figuratæ numerum, vllam quæsiuit proportionem. Id igitur, quod in communi loquendi modo ab omnibus placidè accipitur, nec reijcitur ab aliquo; cur in picturæ ac significationis ratione non admittetur? Constat ergo, ad sacerdotalem nostrorum presbyterorũ dignitatem exprimendam egregium esse symbolum 24. seniorum, licèt nostrorum sacerdotum numerus multis millibus maior existat. Accedit, quòd Episcopi ac prædicatores Euangelici sunt innumeri: & tamen in 4. animalibus exprimuntur. Vanum itaque est in rebus significatis eum inuestigare numerum, qui ex figura desumitur; cùm satis superque sit, principes familiarum ab Aarone E

ducen-

A ducentium originem fuisse quatuor & viginti; vt idem numerus ad Christianos Presbyteros denotandos aptissimè vsurpetur.

Aliorum sententia de 24. senioribus refutantur.

Ex hisce omnibus deducitur, eos à vera huius loci interpretatione aberrare; qui in explicando hoc numero, pro 24. senioribus, totidem veteris testamenti Sanctos substituunt: nec plus illos collineare, qui necessarium esse putant, vt hi 24. quos intuitus est Ioannes in thronis coram præpotenti Deo considentes, cum Christo iam tunc regnasse credantur. Vtrumque enim est à Ioannis mente valde alienum. Nam huius capitis pictura, militantis Ecclesiæ gloriam & splendorem exprimit, vt suprà vidimus, Quare minime est ad rem, aut de legis antiquæ Patriarchis, aut de æterna Sanctorum in cælis felicitate agere: sed de noui cælorum regni celsitudine, deque ingenti Ecclesiæ ministrorum dignitate.

Atque vt nonnihil obiter de superiorum explicationum aliquibus perstringam; illa, quæ 24. veteris instrumenti scriptores designat, violenta sanè est. Nam illi re verâ plures fuerunt: nec peculiaris est Christianæ Ecclesiæ excellentia, veteris testamenti scriptorum numerus. Iam, ex antiquis Sanctis 24. deligere, qui inter ceteros emineant; præterquam quòd non valde facit ad rem,

B affert secum nescio quid iactantiæ, qua quis plus æquo sibi assumit, dum vult audacter designare, qui fuerint sanctitate excellentiores. Porrò 12. alios Apostolos ex Gentilitate seligendos affirmare, qui Christi Apostolis ex Iudaismo assumptis respondeant; id, meo iudicio, nimiam audaciam ac temeritatem redolet. Quo enim fundamento in re grauissima nouum quid & inauditum confingitur? Quamobrem quidquid pro huius numeri expositione affertur, quod ad 24. personas tantummodò extendatur, constat extortum omnino esse ac violentum. Si verò numerus ad figuram referatur solùm, vt exposui; res est plana & ab omni disceptatione immunis.

Cur 24. seniores sedentes appareant.

Præter hæc, si ad seniorum thronos & ad vestes candidas atque coronas, oculos conuertamus; omnia mirificè congruunt nostris sacerdotibus. Etenim, quas Christus sedes Apostolis Matthæi 19.28. promisit, (*sedebitis super sedes 12. &c.*) verissimum eæ sortiuntur effectum in amplissima potestate, quæ illis in hac vitâ fuit concessa. Pro qua explicatione obseruandum est ex Sigonio, sæculares principes, qui Israeliticum populum iudicabant, duodecim fuisse, singulos ex singulis tribubus; penes quos erat veluti supremi consilij potestas. Quem ad numerum habetur respectus in 12. Apostolorum sedibus. At verò in 24. seniorum thronis alluditur (vt iam dixi) ad quatuor

C & viginti principes familiarum Aaronis; & in vtrisque sedibus seu thronis, summæ potestatis est & spiritualis gubernationis significatio, Nam Apostoli atque eorum successores sunt Ecclesiæ Christianæ duces ac principes: & omnes etiam presbyteri sunt suo modo *principes Dei & principes sanctuarij.*

Quid per albas seniorum vestes figuretur.

Per vestes albas manifestùm est significari egregiam sanctitatem, vt cap. 1. n. 13. explicatum est. Atqui sacerdotalis dignitas quantam ex se postulet sanctitatem & castimoniam, nemo nescit. Sed de hoc latè cap. 1. vbi de podêre.

Quid per coronas aureas.

Coronæ aureæ capitibus impositæ honorem maximum indicant & splendorem, qui dignitati sacerdotum proprius est. Vide Psal. 8.6. *Gloria & honore coronasti eum, & constituisti super opera manuum tuarum: omnia subiecisti sub pedibus eius.* Vbi notanda sunt verba illa, *gloria & honore*: quia infrà num. 11. cùm seniores coronas sedenti in throno submittunt, *Dignus es*, aiunt, *Domine accipere gloriam & honorem.* Quod verò addunt, *& virtutem*; id respondet illis Psalmi verbis, *Constituisti eum super opera manuum tuarum.* Ecclesiastici etiam 45.14. de Aaronis coronâ dicitur, *Corona aurea super mitram eius, expressa signo sanctitatis & gloria honoris, opus virtutis.* Quamuis ergo nō omnes Ecclesiæ presbyteri sint sacer-

D dotes summi; omnes tamen habent coronas: quia iudicandi potestate funguntur, siue absoluendo siue constringendo. Et Iudices, antiquo more, coronatos ad iudicandum sedisse, suprà ex Demosthene retulimus. Quòd si veteri fuit receptum consuetudine, vt iudices ornarentur coronâ, facile quisque animaduertet, Christianos sacerdotes meritò coronis tempora redimitos in hac figurâ depingi.

In aureis coronis allusio ad auream summi sacerdotis laminam.

Forte etiam hìc fit allusio ad auream illam summi sacerdotis laminam, quam olim gestabat in capite. Quo vel maxime innuitur, dignitatem eam ac potestatem ingrediendi sancta Sanctorum, Christianis omnibus presbyteris per summam excellentiam esse communem: nec non veram significationem, in frontibus Dei nomen gestandi; atque adeò ipsos diuino cultui potissimùm esse addictos. Coronas autem esse aureas, denotat sacerdotes esse veros principes, dignitate non futili & adumbratâ, sed solida & expressa insignitos. Quamobrem coronæ non ex leui sunt papyro constructæ, sed solido ex auro conflatæ.

Denique expende; nullam reperiri dignitatem, quæ cum sacerdotali Christianæ Ecclesiæ possit conferri. quin etiam, quod summum est ac præcipuum in Episcoporum & summi Pontificis dignitate, esse sacerdotalem potestatem. Atque ad hanc significationem congruentissimum accidit, vt in Dei conspectu eis tribuerentur sedes ac throni. Præcipuè cùm in hac sacerdotum excel-

E lentiâ ac celsitate mirum in modum Dei ipsius gloria ac maiestas emineat. Pro quo expende verba illa Isaiæ 24.23. *Erubescet Sol & Luna, cum regnauerit Dominus exercituum super montem Sion, & in Ierusalem in conspectu senum suorum fuerit glorificatus.* Vbi idem est *senum* ac *seniorum*. Hebræa enim lingua comparatiuis caret. Solem autem ac Lunam erubescere, est ipsorum gloriam & splendorem, egregio hoc facinore & præcellenti Dei gloria penitus vinci & obscurari, quòd scilicet admirandam hanc splendoris & excellentiæ summam Deus apud homines liberalissimè collocarit.

Aureoli ac Lyrani opinio de senioribus & animalibus refutatur.

Exciderat penè Aureoli ac Lyrani expositio, quæ nonnullis valde speciosa visa est. Hi igitur pro Dei sede Romanam Ecclesiam intelligunt; pro 24. senioribus, sedium episcopalium, quæ in Ecclesia sunt, vniuersitatem: pro 4. animalibus 4. patriarchales sedes. Sed quod ad Romanam attinet Ecclesiam, solidiora nos ex Apocalypsi Deo auspice eruemus ad eius auctoritatem confirmandam. Hic autem locus non satis est aptus, opinor, vt Dei thronus pro Romana accipiatur Ecclesia. Etenim in hoc quarto capite, Ecclesiæ dignitas ac maiestas repræsentatur, antequàm

Euangelium Gentibus enunciaretur: imò etiam ante ſæuiſſimam perſequutionem, quam aduerſus ipſam Eccleſiam Iudaicus populus concitauit; vt ex continuata totius Apocalypſeos ſerie, facilè eſt videre. Quare non aptus in præſenti locus eſt Romanæ Eccleſiæ ſignificationi. Præterea quatuor animalium explicationem velle ad quatuor tantùm Patriarcharum ſedes coarctare; nimia reſtrictio eſt, vt deinceps videbimus. Quòd verò non ſit opus, vt Dei thronus præſtantiorem Eccleſiæ Chriſtianæ partem ſignificet, quàm eſt ea, quæ in ſenioribus & animalibus indicatur; id ſequenti notatione demonſtrabitur.

NOTATIO VI.

De alluſione ad ſupremam hierarchiam cæleſtem, quæ conſtat ex Thronis, Cherubinis & Seraphinis.

Nomina, quæ nouem angelorum choris deſignantur, nō eâdem diſtinctione & ordine in Scriptura vſurpari.

LICET angelorum in hierarchias tres diuiſio, & harum in nouem angelorum choros ſubdiuiſio certæ ſint: certum tamen etiam eſt, in S. Literis non eâdem diſtinctione vſurpari ea nomina; quæ Theologi, S. Dionyſium ſequentes, ſingulis angelorū choris attribuunt. Atq; inprimis ipſemet Dionyſius notat, ea nomina quæ ipſe nouem choris aſſignat, accipi poſſe vt ſingulis choris propria, & vt nouem omnibus communia. Deinde, qui S. Scripturæ loci ad diſtinctionem illam in nouem choros conſtituendam afferri ſolent; ij ſunt, c.6. Iſaiæ, vbi de Seraphinis; & c.1. Ezechielis, vbi de Cherubinis, & ad Ephe.1.21. vbi nominantur Principatus, Poteſtates, Virtutes & Dominationes: & ad Coloſſ.1.16. vbi adijciuntur Throni, & 1. Theſſal.4.15. & Iudę 9. ponitur nomen archangeli. In his autem locis, patet ex contextu non tribui ſingulis choris ſuum propriū nomen. Nam Ezechielis Cherubinos, ac Iſaiæ Seraphinos eſſe eoſdem, exiſtimarunt multi. Verior autem ſententia eſt, agere Iſaiam de viris Apoſtolicis; Ezechielem autem de archāgelis, vt ſuis locis dicemus. Præterea ad Epheſ.1.21. & ad Coloſſ.1.16. vtrobique opus eſt, vt quatuor nomina, quæ coniungit Apoſtolus, omnes angelorum choros comprehendant. Nam, vt doceat ſubſtantias omnes ſpirituales conditas eſſe à Chriſto, ait, *Siue Throni, ſiue Dominationes, ſiue Principatus, ſiue Poteſtates.* His ergo nominibus comprehendit etiam Apoſtolus Cherubinos & Seraphinos. Simili etiam ratione, vt oſtendat Chriſtum eſſe ſuper omnes angelorum choros euectum, ait ad Epheſ.1.21. *Super omnem Principatum & Poteſtatem, & Virtutem & Dominationem.* Atqui ſi quis diceret Petrum fuiſſe prælatum omnibus diaconibus, nomenq; illud *diaconibus* ſtrictè acciperet; non ſignificabat, fuiſſe prælatum omnibus Epiſcopis aut ſacerdotibus. Demum ex ſacra Scriptura probari non poteſt, angelorum nomen aliquando eſſe proprium cuiuſdam infimi chori. Quamobrem ex hiſce locis non ſolidè videtur colligi angelorum in nouem choros diſtinctio.

Patres item non eadem diſtinctione nouem choros aſſignare.

Atque vt ad Patres gradum faciamus, nonnulli etiam ex ijs ſolent afferri, quos conſtat non nouem choros aſſerere; vt Nazianzenus oratione 34. fine, qui ſex ſolùm nomina coniungit: Chryſoſtomus homilia 4. in Geneſ. circa medium; cuius ſententia multò magis ambigua eſt. Nam tom.5. homilia 3. de incomprehenſibili Dei natura, Cherubinos & Thronos facit eoſdem: atq; hoc nititur fundamento, vt affirmet Cherubinos ſuperiores eſſe Seraphinis; quia Cherubini ſunt Dei thronus. Deniq; tota auctoritas ad angelorum nouem choros aſſerendos videtur ad vnum Dionyſium Areopagitam deuolui; nec non ad id, quod ipſe cap.6. de cæleſti hierarchia aſſeuerat; eam ſcilicet clariſſimi ſui magiſtri eſſe doctrinam. Vbi Paulum nomine magiſtri tacitè intelligere videtur, (licèt Valentia 1.p. diſp.4.q.1. puncto 3. hoc de Hierotheo interpretetur.) Quare, cùm hæc ſit Pauli doctrina; iure illam vt certam ſequuntur Gregorius Magnus homilia 34. in Euangelia, Damaſcenus 2. de fide cap.3. Sophronius Ieroſolymitanus oratione 6. (in 2. tomo Bibliothecę) Bernardus ſermone 19. in Cantica, & libro quinto de conſideratione ad Eugenium; & Scholaſtici cum Sancto Thoma 1.p.q.108. Idemque ſequeretur Au- B gustinus, ſi Dionyſium vidiſſet. Conſtat tamē ab eo Dionyſium non fuiſſe viſum (ideoque dixit nihil eſſe certum de ordinibus, ſeu choris angelorum:) ſicut nec Gregorius Dionyſium viderat; ſed id aliorum relatione acceperat.

Porrò in nouem angelicorum ordinum diſtinctione, ea quæ Dionyſius non affirmat, non ſunt adeò certa ac ea, quæ ipſe affirmat. Hoc propterea dixerim, quòd videam nonnulla ab alijs firmo conſenſu recepta, quaſi veram Dionyſij doctrinam; quę tamen ſeriò ac diligenter examinata, deprehenduntur non eſſe Dionyſij. Huiuſmodi fortaſſe eſt, Seraphinos Cherubinis, hos Thronis dignitate antecellere. Si enim hoc accuratè inſpiciatur, minimè id à Dionyſio aſſeri reperietur. Etenim licèt ille capite ſexto de cæleſti hierarchia, hoc ordine eos enumeret, Thronos, Cherubinos, Seraphinos, C (vbi aſcenſu videtur vti.) & poſteà capite ſeptimo (quaſi per deſcenſum) illos contrario ordine recenſeat; nunquam tamen ait, Thronos inferiores eſſe. Quinimò ex ipſius verbis poſſet aliquis ſuſpicari, eos à Dionyſio æquari. Primò, quia capite ſexto ait, hierarchiam primam eſſe vnam & eiuſdem generis, & de Eccleſiaſtica hierarchia capite primo paulò poſt initium, ait, Cherubinos & Seraphinos eiuſdē eſſe poteſtatis cum Thronis. Deinde à paritate rationis. Nam cùm ſecundam hierarchiam capite illo ſexto (aſcendendo, vt prima ſpecie apparet,) hoc ordine numeraſſet, *Poteſtates, Dominationes, Virtutes*; poſteà capite octauo declarationis ordo, qui fuerat per deſcenſum futurus, non eſt, *Virtutes, Dominationes, Poteſtates*, vt titulus præ ſe fert, ſed hic, *Dominationes, Virtutes, & Poteſtates.* D Vnde fuit diuerſitas opinionum exorta, quas refert Molina 1.p.q.108. (præter Gregorij & Bernardi opiniones, qui Virtutes ad tertiam hierarchiam remittunt.) Sed vt ad Dionyſium regrediamur: ſi ipſe in ſecunda hierarchia minimè diſſentaneum reputauit, Virtutes modò in medio, modò in primo loco conſtituere: Dionyſius ergo ipſe nihil certò definit de ordine, quem inter ſe ſeruant tres primæ hierarchiæ chori, ac proinde non eſt videndus Dionyſio refragari, qui dicat hunc eſſe dignitatis ordinem, Seraphinos, Thronos ac Cherubinos: atque adeò Cherubinis Thronos eſſe digniores.

Seraphinos Cherubinis hos Thronis dignitate antecellere, ex Dionyſij Areopagitæ doctrina nō conſtare.

Tres primæ hierarchiæ choros non eodem ſemper ordine à Dionyſio Areop. numerari.

Præter hæc, quanquam vulgaris opinio eſt, nomen *Thronus* in nouem chororum diſtinctione paſſiuè ſumi pro illis, qui Dei thronus ac ſedes ſunt. Verùm, ſi rectè conſideretur, Scriptura non videtur illis paſſiuè, ſed actiuè hoc nomē tribuere, ita vt hoc E nomine ſignificentur illi, qui tanquam principes in thronis ſiue ſolijs conſident. Non me latet, receptam vulgò opinionem in ſancto Dionyſio fundamentum habere, qui cap. 7. de cæleſti hierarchia exponens nomē Throni, ait, ipſius eſſe munus portare Deum: & Sophronius ſuprà citatus, eos appellat ſedes Dei, quam interpretationem ſequitur Sanctus Thomas 1.p.q.108.a.5. & alij cum eo non pauci. Hæc tamen etymologia forte eſt peculiaris ſancti Dionyſij opinio, & non Pauli doctrina. Quin & ipſe Dionyſius fortaſſe non minùs ſummæ poteſtatis & principatus ſignificationi fauet. Quia de Eccleſiaſtica hierarchia capite 1. ait Cherubinos

Nomen Thronus an actiuè vel paſſiuè angelis tribuatur?

ac Seraphinos eiusdem esse cum Thronis potestatis. Ad hæc, si Græcorũ spectetur vsus, constat ex græcę linguæ thesauro, Throni nomen dignitatis esse, cui honoratior thronus tribuitur & cõstat ex contextu sic accipere Paulũ, cùm ait, *Siue Throni, siue Dominationes, siue Potestates, siue Principatus*, ad Coloss. 1. 16. Omnia enim hæc sunt nomina, quæ imperium ac dominatum repræsentant. Vnde Cyrillus Ierosolymitanus (vt videbimus paulò infrà) docet difficile esse explicare, qui Thronus differat à Dominatione.

Deum sedere super Cherubim, locutio Scripturæ familiaris.

Adde huc, si nomen Throni pro Dei sede sumatur, in qua Deus ipse sedet; sic in Scripturæ phrasi non distingui Thronos à Cherubinis; loquutio enim est tredecies in S. Literis repetita, Deum sedere super Cherubim. Et licèt hæc phrasis apta sit, vt per eam significetur Deum habere pro solio ac sede duorum Cherubim paruulorũ alas, qui supra Propitiatoriũ erant: illa tamen cælatura fuit Dei ipsius iussu effecta, vt significaretur, Dei thronum in quo ille sedet, esse mysticas Cherubinorum alas. Quapropter certũ apparet, congruentius S. Scripturæ loquutioni esse, Cherubinos appellari Dei sedẽ siue solium; ac Thronorum choro sellas siue thronos ingentis maiestatis tribuere. Quæ cõsideratio valde cõfirmatur visione c. 4. Apocal. vbi Deus sedet in solio; quod (vt posteà subijciam) ex Cherubinis est; & in solij ipsius circuitu 24. seniores sunt sedẽtes in thronis. Quamuis autem in Apocalypsi de Ecclesiastica hierarchia sermo sit; sit tamen haud dubiè allusio ad cælestem hierarchiã, & 24. seniores, quibus Apocalypsis thronos ac coronas assignat, appellantur *Principes Dei & principes Sanctuarij*, 1. Paral. 24. 5.

Distinctionem inter angelorum & hierarchias & choros non adeò clarè in Scriptura contineri.

Iam, quæ de nouem angelorum choris, deque cuiusq; chori proprietatibus, cognoscuntur; ea quidẽ non admodum clarè ac distinctè nobis nota sunt. Quare etsi Caluinus lib. 1. instit. cap. 14. sect. 4. impudenter satis ea irridet, quæ à Theologis de Angelorũ natura disseruntur: prudentiæ tamen ac sapientiæ est in hac materia parsimoniam tenere. Nam & S. Augustino visum fuit, in S. Literis non multam de angelicorũ ordinum distinctione & proprietatibus esse lucem: & Cyrillus Ierosolymitanus Catechesi 11. *Dic mihi* (inquit) *audacule, quid Thronus differat à Dominatione. Quid Potestas, quid Virtus, quid Angelus*, &c? Atque ego sanè nolim audaculus videri. Quin etiam longissimè à me abest ea mens, vt aliquid in hac materia vel in alia quauis nouare aut immutare velim. Perstet sane quidquid Theologi de hac re prudenter & grauiter statuere, eodem solidæ veritatis gradu, quem in se quælibet res habet. Mihi interim liceat exponere, quod in Apocalypsi, de Ecclesiastica hierarchia per allusionem ad cælestem affirmari existimo. Non inficior, me in eam partem propendere, vt de cælesti hierarchia ex analogia ad Ecclesiasticam, vtpote notiorem, philosopharer. Sed mitto isthæc: rectè enim hæc duo inter se possunt componi: vt scilicet, & de hierarchia Ecclesiastica cum ordine ad cælestem instituatur sermo; & chororũ ordo sit in cælestibus illis spiritibus diuersus. Itaq; licèt nonnihil perstrinxerim, quod tractationi de angelis lucem fortassis aliquam posset afferre; ea tamen lege dictum esto, vt siquid communi Theologorum doctrinæ minùs videatur suffragari, indictum irritumq; sit. Is enim mihi est animus, vt Apocalypsin de Ecclesiastica hierarchia directè agentem exponam. Atque in hac saltem Ecclesiæ hierarchia (esto in cælesti secus accidat) Throni Cherubinis, Seraphini Thronis superiores sunt, opinor.

In Ecclesiastica saltem hierarchia Thronos Cherubinis esse superiores.

Ordo distinctionis in tribus angelorum hierarchijs.

Atq; vt me priùs à disputatione de angelis expediam; trium hierarchiarum distinctio parum difficultatis habet, statuta semel S. Dionysij & S. Thomæ doctrina de vnius hierarchia ad aliã subordinatione. Hac enim ratione illa est prima hierarchia, quæ non ab alia, sed proximè à Deo illuminatur: illa secunda, quæ illuminata à prima illuminat tertiam: illa 3. quæ aliam non illuminans à secunda illuminatur: licèt intra eandẽ hierarchiam, vt bene S. Thomas, inferiores angeli à superioribus illuminentur.

Quid de chororum distinctione in singulis hierarchijs dicendum.

Illud aliquanto difficilius, quod attinet ad trium chororũ in qualibet hierarchia distinctionem. Qua in re Theologi plus variè ac minùs perspicuè vide-A tur scripsisse. Nec ex ijs, quæ S. Dionysius tradit, satis clarè vniuscuiusque chori distinctio ac propria potestas colliguntur. Et sanè hæc attentiùs perpendenti, ea aliquando mihi subijt cogitatio, posse scilicet hanc ternorum ordinum in singulis hierarchijs distinctionem fortasse explicari per trium attributorum distinctionem quæ Theologi tribus diuinis personis accommodant, Potentiam, Sapientiam, Bonitatem. Nam, vt primæ hierarchiæ vtamur exemplo, vidimus iam Dionysium ac Cyrillum Thronis potestatem tribuere seu potentiam: & ex Cherubinorum ac Seraphinorum nominibus manifestum est, alijs sapientiam, bonitatem alijs attribui. Atque iuxta hunc modum, quo ordine Patri potentiam concedimus, Sapientiam Filio, Spiritui sancto bonitatem, eodem videbantur esse recensendi B Throni, Cherubini, ac Seraphini; vt communi cõsensu receptum est. Sed in hac attributorũ seu proprietatum partitione non idem in angelis fundamentum, quod in diuinis personis reperitur. Sublato autem attributionis fundamento non superest apta ratio, cur alijs potentia, bonitas alijs, alijs sapientia tribuatur. Nemo enim dubitat in angelis, qui sanctitate excelluerint, eosdem sapientia etiam præstare. Atque idem videtur de potentia dicendum.

Ex Ecclesiastica hierarchia choris non posse suo modo in choris cælestis philosophari.

Propter hęc facilè adducerer, vt in angelis, eorũq; choris distinguendis, eodem modo philosopharer, quo in Ecclesiastica hierarchia tres veluti chori tãta distinctione & perspicuitate partiuntur, vt in eo mentis auiditas conquiescat. Huiusmodi diuersitatem ex c. 4. Apocal. elicio: in quo capite, licèt multa alia sint symbola, qualia sunt vox tubę, iaspis & sardius, iris, septem lampades, fulgura, tonitrua & mare C vitreum: quæ verò propriè & directè fideles ipsos figurant, sunt Dei thronus, seniores, & animalia. Horum enim trium symbolorum significationem conuenit inter omnes, aut ad totam Ecclesiam, aut ad aliquam saltem eius partem spectare. Aliorũ verò symbolorum significatio diuersa est. Nam aut Dei potentiam exprimunt, aut misericordiã; aut Christi passionem, aut septem Diuinę prouidentię spiritus, aut prædicationem, miracula & Ecclesiæ Sacramẽta. Quę omnia, licèt ad Ecclesię etiam gloriam decusq; pertineant; ipsi tamẽ fideles non sunt Christi passio aut Sacramenta; sed Dei sedes, seniores & animalia. Atque hic ipse est ordo in textu expressus; priùs Dei solium, deinde seniores in thronis sedentes, posteà animalia. Et quamuis iuxta Chrysostomi mentem aliquis fortasse putaret, nobiliores fore, qui per Dei sedem significãtur: ceterùm ordo ille (Dei sedis, se-D niorum & animalium) postulat, vt seniores anteponantur ijs, qui per Dei sedem denotantur; quemadmodum animalia designãt eos, qui sunt senioribus superiores. Id quod explicatione fiet manifestum.

Inter angelos excellẽtiam inferioris chori in superioris excellentia includi.

Nunc ex S. Thoma 1. p. q. 108. a. 5. ad 6. aduerto, in angelorum choris, excellentiam inferioris in superioris excellentiã includi, non verò è contrario: ita vt inferior chorus à superiore non distinguatur propter peculiarem aliquam excellentiam, quæ ipsi inferiori insit, & desit superiori: sed vt in numeris binarius à ternario distinguitur, quia defectu vnitatis ipsum ternarium non adæquat. Quod ergo S. Thomas de angelorum choris asserit, applicatur optimè atque intelligitur ex graduum siue ordinũ distinctione in hierarchia Ecclesiastica. Nã cùm tres E sint gradus, (scilicet sedes Dei, seniores & animalia) quidquid Dei sedes eis attribuit, qui per eam significantur, senioribus est animalibusque commune. Et quidquid seniorum nomen presbyteris concedit, est etiam commune animalibus: & non contrà. Porrò esse Dei sedem, est esse sanctimoniã præditũ; & magna Ecclesiæ sanctitas optimè Dei sedis symbolo exprimitur. Aliqui tamen longiùs adhuc progrediuntur, & seliguntur à Deo ad sacerdotale munus; atque adeo ad maiorem sanctitatem: & huiusmodi sunt seniores seu presbyteri. Ex quibus nonnulli ad sublimiorem adhuc sanctitatis & dignitatis gradũ, & ad Apostolicorum hominum atque Euangelij concionatorum munus euehuntur; quod est proprium Episcoporum, qui proinde mystica animalia sunt, & in quatuor illis Apocalypseos figurata. Itaque sanctitas, quæ neces-

Eodẽ modo in Ecclesiastica hierarchia philosophãdum.

Quid per Dei sedem figuretur.

Quid per seniores.

Quid per quatuor animalia.

saria est, vt quis egregius sit Christianæ legis cultor, & Deo perfectè placeat, Dei solij symbolo indicatur: symbolo verò seniorum, sacerdotale munus & sanctitas illi conueniens: Apostolica autem dignitas, eiusque sanctitas, Episcoporum propria, in animalibus quatuor figuratur. Atque in primo horum graduum ad Cherubinos alluditur; in secundo ad Thronos; in tertio ad Seraphinos. Ex quo posset aliquis cõijcere, similiter in cælesti hierarchia accidere; vt ij, quibus nõ incumbit illuminare alios, sed Dei solùm cognitione frui, ipsumque contemplari, sint Cherubini: & qui selecti sunt, vt sint præfecti & quasi mediam dignitatem teneant, sint Throni: qui verò ad superiorem gubernandi rationem & ad alios ardendi charitatis igne inflammandos euecti sunt, ij Seraphini appellentur: atque ita ad Cherubinos spectet contemplatio; potestas ad Thronos; & ingens inflammatio ad Seraphinos. Quod est distribuere illis tria illa attributa (potentiam, sapientiam & sanctitatem) quamuis non eodem ordine, quo singulis diuinis personis tribuuntur. Ceterum hierarchiam cęlestem doctioribus relinquẽs, de tribus illis Ecclesiasticæ gradibus, deque textus ipsius applicatione deinceps agam.

In Dei sede perfectam cognitionẽ & sanctitatem figurari probatur.

Symbolum Dei sedis (vt diximus) perfectam cognitionem, perfectamque sanctitatem innuit, quæ primitiuæ Ecclesiæ tempore non solùm in Apostolis & sacerdotibus, sed in priuatis etiam hominibus ferè splendebat. Ad quam significationem appositum valde est throni Dei symbolum. Quod enim augustius diuinæ maiestati solium, quàm perfecta cognitio atque charitas eorum, qui ipsum & attenta cognitione contemplantur, & ardenti prosequuntur amore? Hic certè thronus ita est Deo gloriosus, vt existimarit Chrysostomus Dei thronum esse symbolum, quod omnium maximè eximiam cognitionem & sanctitatem repręsentat. Ideo enim sibi sanctus doctor persuasit, Thronorũ chorum (hos namque ille pro Dei sede intelligebat) Seraphinis excellentiorem esse: cùm Deo nil videatur esse propius, quàm Dei ipsius sedes. Enimuerò à veritate non recedentes, Chrysostomi votis faciemus satis; si aduertamus rationem throni Dei, Cherubinis, Thronis & Seraphinis Ecclesiasticæ hierarchiæ esse communem. Nam inferioris excellentia in superioris excellentia clauditur; vt iam dixi. Seraphinis autem non ideo diuersum aptatur symbolum, quòd illis Dei esse thronum non optimè quadret: sed quia præter id, quod est Dei esse sedem, (id est, eum perfectè cognoscere atque amare) maxima etiam vi & contentione, animarum saluti & sanctitati student. Quam ad rem in eis agnoscamus oportet significationem, quam Dei sedes in se continet, id est, Dei ipsius cognitionem perfectissimam & inflammatum amorem. Cùm autem Deum & contemplandi & amandi excellentia sit, quæ in eis maximè elucet, quaque ipsi propiùs ad infinitam illam maiestatem accedunt; ideo summo artificio fuit excogitatum, vt egregia hæc facultas cognoscendi & amandi Deum, sedis symbolo notaretur, quod ceteris symbolis plus est cum Deo copulatum: quod aliqua ratione desiderio Chrysostomi satisfacit.

Chrysostomi opinio de Thronis.

Sacerdotes ac Episcopi quanta cura suum munus debeant præstare.

Hac insuper consideratione obiter sacerdotes & Episcopi admonentur, vt pro aliorum salute ita excubias agant, ne interim in propriæ salutis cura per incuriam & oscitantiam conniueant. Hoc enim pacto præcipuum Deo obsequium impendent. Siquidem licèt ex senioribus aut ex animalibus aliquis non sit, potest tamen supra Episcopos multos ac sacerdotes gratior diuinæ existere voluntati, si veræ sanctimoniæ ac virtutum omnium perfectioni per Dei solium significatæ, accuratiùs quàm illi, strenuam nauarit operam.

Dei sella ex Cherubinis quomodo concipiatur.

Superest breuiter Dei sellæ rationem expendere, quò faciliùs & clariùs allusio ad Cherubinorũ chorum percipiatur. Aduerto igitur inprimis manifestam esse in toto hoc capite 4. ad templum Salomonis allusionem, vt seorsum ostendemus notat. XIV. Quare, vt consequenti ordine procedatur, Dei sedes concipienda est, illius instar, quam Deus in Salomonico templo habebat. Atqui ex tredecim Scripturæ locis cõstat, illam, quæ in templo erat sedem, non esse aliam, quàm Cherubinos ipsos, qui suprà Propitiatorium siti semet mutuò aspicebãt; & alas in eam fere rationem habebant extensas, ac si duo homines è regione brachia contenderent atq; coniungerent, vt alius desuper impositus cõsideret. Itaq; Cherubinorum capita erant veluti brachia sellæ: Cherubinorum verò alæ & brachia pro sede erant.

An quatuor Apocalypseos animalia respondeant duplici Cherubinorum pari, qui in templo erant.

Scio non deesse, qui in Apocalypsi & in Ezechiele, quatuor animalia respondere putet duplici Cherubinorum pari, videlicet paruis duobus, quos Moyses extruxit, & duobus alijs ingentibus à Salomone fabrefactis: ita vt ex vtroque pari quadriga componatur. Hæc tamen excogitatio valde est violenta: nec enim proportione aliqua copulantur inter se exigui Cherubini (qui vix cubiti longitudinem habent) & duo alij bene magni, qui decem cubitos longi sunt. Præterquam quòd vtrorumque significatio nonnihil diuersa est, vt suo loco palàm fiet. Quare non est cur frustra laboremus in eiusmodi quadriga ex quatuor Cherubinis confingẽda. Aliam enim ob causam duo Salomonis Cherubini in quatuor commutantur, Dei sella interim absque vlla mutatione manente, ex duobus scilicet Cherubinis paruulis compacta: eam verò velle alio modo effingere, fingere potiùs est.

Quid per paruos Moysis Cherubinos denotetur.

His positis, propria duorum Cherubinorum, quos Moyses effecit, significatio (atque eadem est aliorum ingẽtium Salomonis) est Dei seruorum sanctitas ac sapientia, de quo sane infrà Apocal. 11. vbi de duobus testibus. Quod autem parui Cherubini ex auro sint, & ex eis Dei sella componatur, vtrumque fuit aptissimum, vt significaretur, quantę Deo voluptati sit suorum fidelium obsequium, quo ipsum agnoscunt ac diligunt, & symbolum quidem paruulorum Cherubinorum ad angelos trãslatum, commune est omnibus hierarchijs, propter ea quæ diximus de vltimi chori perfectione ceteris choris communi. Atque hæc excellentia est, quam angeli omnes maximi faciunt. quæ tamen, si in ordine ad primam hierarchiam consideretur, Cherubinorum chori propria est, iuxta ea quæ superiùs diximus. In Ecclesiastica ergo hierarchia cõgruens valde fuit, vt per allusionem ad primam cęlestem, Cherubinorum siue Dei sedis symbolũ tribueretur ijs, qui in Dei ipsius cognitionem & amorem se totos darent, eique sedem suo in pectore defigerent, alio prætereà Ecclesiæ gradu immunes.

In Ecclesiastica hierarchia, quibus Cherubinorum symbolum tribuatur. Seniorum coram Deo sedentium dignitas & excellentia.

Transeamus iam ad quatuor & viginti seniorum thronos. Ac primò inficiari nemo poterit, quin ad exprimendam præcellentem dignitatem, quam Christus Dominus Ecclesiæ sacerdotibus fuit impertitus; nec non ad potestatem explicandam homines à peccatis absoluendi, & Christi corpus, sanguinemque sanctissimum consecrandi; mirificum extitit symbolum, quo eis throni coram infinito Deo conceduntur. Vnde patet mox perspicua allusio ad illũ primę hierarchię chorum, qui Thronorũ appellatur; propter excelsam, quam in cælo obtinent, dignitatem. Manifesta est insuper allusio ad 24. seniores, id est, ad primogenitos familiarum ex Aarone descendentium, qui principes Dei & principes Sanctuarij dicuntur, 1. Paral. 24. 5. vt in commentario dictum est.

Quibusnã Dei throni symbolum quadret.

Seraphinorum symbolum quibus conueniat.

Reliquum est vt de symbolo quatuor animalium aliquid dicamus. Et primùm ex allusione ad caput Isaiæ sextum constat, mystica illa animalia, quæ Isaias vidit, ad distinctionẽ paruorum Cherubinorum appellari Seraphinos. In Ioanne etiam clara est allusio, tum in alis senis, tum in iterata illa acclamatione, *Sanctus, sanctus, sanctus.* Quare optimè cohæret, vt apud Ioannem habeatur respectus ad primam angelorum hierarchiam, Cherubinis, Thronis & Seraphinis constantem. Nam Cherubinis, Dei sedes: Thronis, seniores: Seraphinis, mystica animalia respondent. Vbi animalium symbolica significatio (vt in commentario videbimus) ad Apostolos & viros Apostolicos haud dubiè spectat; qui Seraphinos, in cælesti curia præstantissimos, muneris sui dignitate respiciunt. Atque hos ipsos Apostolicos viros Isaias ipse Seraphinos vocat, ad quos incumbit terram ardenti Dei charitate inflammare.

Ex

Cur in Salomonis templo, præter duos paruos Cherubinos, duo alij fuerint ingentes.

A Ex his quæ hactenus diximus, facilè cernitur, quantopere expedierit, vt in Salomonis templo præter duos illos exiguos Cherubinos, qui Deo pro sella substabant, duo alij fuerint prægrandes, qui sua magnitudine & proceritate repræsentarent ingentem Dei cognitionem pariter & amorem in viris Apostolicis existentia atque vigentia. Quòd si eadem esset omnino vtrorumque significatio, sufficeret vt alteri in templo essent: quemadmodum & Mosis candelabrum, propositionis mensa, labrum æneum & altare holocausti, commutata sunt in nouum candelabrum & mensam, in mare æneum & nouum altare. Enim verò cùm Salomonis templum fuerit Christianæ Ecclesiæ figura; ad clariorem virorum sanctissimorum distinctionem, qui fuerant in ea extituri, percommodè accidit, vt permanentibus adhuc exiguis illis Cherubinis, duo insuper aurei & oleagini colossi denuo adderentur. In quibus licèt ad principes ac Seraphinos hierarchiæ cælestis respicitur, propria tamen & germana eorum significatio viros Apostolicos denotat. Quam ad rem diuino planè consilio excogitatum fuit, vt intrinsecus ex oliuo constarent, ad viscera misericordiæ significanda. Notum enim est oleâ significari misericordiam. Vnde non semel Paulus ad angelos illos oleagina viscera habentes alludit. vbi de visceribus misericordiæ agit, vt ad Philippens. 2. 1. & ad Colossens. 3. 12. Atque de hac virorũ Apostolicorum misericordiâ Christus agit Matt. 5. 7 cùm ait, *Beati misericordes.* ac de eisdem est sermo Zachariæ 4. fin. vbi LXX. legũt, *Hi sunt viri misericordiæ.* Nam interna erga hominum scelera commiseratio atque ingens charitas sanctissimos homines impulit ad maximos in euangelica prædicatione labores fortiter & alacriter subeundos. Atque adeo in paruulis Cherubinis, ad quos ex ipsa significatione, prædicatio euangelica non incumbebat, viscera ex oliuo opus non erant: secus verò in magnis, cùm ad eos hoc munus spectat Ad hosce igitur duos magnos Cherubinos singillatim spectauit visio illa Isaiæ 6. vbi duos Seraphinos solùm vidit Isaias, vt posteà planum fiet. Atque binarius hic numerus, præter alia recondita sensa, eandem habet doctrinæ & sanctitatis rationem, quam duo parui Cherubini. In hac autem significatione perspicuum est, vtrumque Seraphinum cuiuscunque Apostoli esse symbolum, cùm in quolibet eorum & sanctitas & doctrina mirum in modum enituerint.

Cur magni Cherubini viscera oleagina habuerint? Per oleum significari misericordiam.

In Isaia Seraphinis respectum haberi ad magnos templi Cherubinos

Cur animalia Ioanni visa in conspectu sedis fuerint quatuor.

Quatuor item admiranda animalia, quę Ioannes conspexit, licèt seorsum singula non ineptè applicentur, rectiùs tamen omnia coniunctim sumpta cuique Apostolorum aptantur. Quòd verò duo, quos vidit Isaias, in quatuor illos à Ioanne conspectos fuerint commutati; non ideo fuit, quòd duo illi Moysis sese adiunxerint ad grandiores alios à Salomone factos; sed vt Apocalypseos visio non solùm responderet visioni Isaiæ, sed etiam Ezechielis. Etenim licèt Ezechielis animalia viros Apostolicos non directè significabant, sed Archangelos potiùs & cælestis hierarchiæ principes (vt alio loco explicabitur,) ceterùm hierarchia Ecclesiastica cælesti respondet. Et quemadmodum expediens fuit, vt in cælestis hierarchiæ symbolo; præter duos illos paruos Dei sellę Cherubinos, Ezechieli ostenderentur pro duobus grandioribus, quatuor mirabilia animalia, quæ currum diuinæ Prouidentiæ antecedentia, cælestium Dei ministrorum (quorum ministerio in antiqua Ierosolymæ deuastatione vsus est, quam ipsi ad morum populi reformationem dirigebant) Virtutem, Sapientiam, Æquitatem, & Beneficentiam indicarent; ita etiam congruentissima extitit ratio, vt in gloriosa Ecclesiæ Christianæ primitiuæ pictura (quæ Ioanni fuit cap. 4. Apocalyps. ob oculos posita) per allusionem ad eadem 4. Ezechielis animalia Ioanni monstrarentur Ecclesiæ ipsius principes ac velut antesignani sub quatuor admirandis animalibus figurati; in quibus nihilo segniùs eminerent Virtutis, Sapientiæ, Æquitatis ac Beneficentiæ symbola; quorum clarissima documenta in re multo difficiliori Christianæ Ecclesiæ principes ederent, nimirum in grauissimo bello, quod cum Synagoga & Gentilismo gerebant, quod exitum felicissimum habuit.

Quid per 4. animalium symbolum figuretur.

Quatuor Ezechielis animalium mysterium.

Præterea quemadmodum in duobus Cherubinis paruis, itemque in maioribus, binarius numerus, sanctitatis ac doctrinæ societati respondet; & vtraque in eâdem personâ reperitur: ita etiam mysticorum animalium quaternarius apud Ezechielem ad quadrigæ figuram aptatur; & in Apocalypsi visioni Ezechielis respondet: eâ tamen ratione, vt quatuor simul animalia cuilibet ex Ecclesiæ principibus, aut etiam ex cælestibus congruant. Quod qui nouum & insolitum reputet, is non se satis in ænigmatum enodatione versatum ostendit; nec planè aduertit, de vno eodemque propheta dici interdum, *Currus Israel & auriga eius*; interdum de alio.

B Ac licèt non defuerit, qui nouem angelorum ordinum siue chororum nomina, Ecclesiasticis ministerijs distribuerit, (vt sanctus Photo presbyter libro quarto de statu domus Dei cap. 16. & habetur tom. 6. Bibliothecæ,) illud tamen fortè violentum est. Nam trium hierarchiarum distinctio non rectè Ecclesiasticæ hierarchiæ videtur accommodari. Atque ad primitiuæ Ecclesiæ perfectionem & sanctitatem exprimendam summopere oportuit, ad supremam solùm cælorum hierarchiam per allusionem attendi. Atq; hæc eadem Apocalypseos allusio nonnihil fortasse lucis tractationi de cælesti hierarchia attulit. Ostendit enim ex comparatione alterius, de altera (nempe de cælesti) philosophari nos posse. Deinde facile est, distinctionem trium cælestium hierarchiarum notare: & affirmare probabiliter, thronos, qui ex prima hierarchia sunt, auctoritatem & potentiam à Deo proximè acceptam Potestatibus, qui ex secunda sunt hierarchia, communicare: hos Principatibus, qui ex tertia sunt. Et qua ratione de potentia initur ratiocinatio, eâdem potest de sapientia, ac de amore seu voluntatum inflammatione iniri. Certè hac inductione probabiliter satis nouem chororum cęlestium numerus videtur percipi posse. Et fortè cap. 1. Ezechielis, aliqua est horum nouem ordinum effigies, nedum vmbra. Finis enim capitis illius est, Dominum exercituum proponere ob oculos, falcato in curru ad Ierosolymæ exitium properantem. Ad hoc autem congruẽs fuit, Deum suorum ordinum ac militum satellitio septum ac stipatum depingere. De quo fortasse nonnihil dicemus in eius capitis commentario.

Ex Apocalypseos doctrina non parum lucis in tractationem de angelis derinari.

C

D Illud mihi per obliuionem penè abierat; quòd scilicet, vt senioribus & animalibus, maximæ præ rebus ceteris æstimationis est, Dei esse sellam: ita similiter, licèt mystica animalia senioribus superiora sint, si tamen comparentur inter se & seniorũ dignitas, & id, quod supra ipsam addit, mysticorum animalium, (id est, Episcoporum & Euangelicorum concionatorum) ratio, maior est sacerdotalis dignitatis excellentia, quàm totum id, quod prætereà Episcopi etiam summi gradus addit. Idcircò, vt sacerdotalis dignitatis magnitudo constaret, iure coram excelso Deo seniores in thronis sedentes apparent. Vt autem innuatur Episcopi munus, etsi maximum & admirabile sit, ceterum quod supra sacerdotem addit, laboris potiùs quàm honoris esse nomen; animalia, etsi Deo propiora, stantia tamen apponuntur, & plena vndique luminibus, in laboris assidui & prouidæ vigilantiæ significationem.

Episcopale munus quò plus habet dignitatis, eò plus laboris ac solicitudinis habere.

Cur 4. animalia coram Dei throno non sedeant vt seniores; sed stent.

E Nihilominus tamen 4. animalium symbolum egregium est ad Apostoli muneris præstantiam & amplitudinem demonstrandam; cui muneri Episcopalis cura operis vicaria succedit: quemadmodum 72. discipulis, presbyteri similiter subeunt. Atque de vtrâque tam Episcoporum, quàm sacerdotũ successione agunt, (præter Maldonatum & Salmeronem & Lorinum, quos suprà citauimus in commentario) Bellarminus lib. 1. de cleric. cap. 14. & 15. Stapletonius in Acta c. 20. versu 28. & Enriquez 3. de pœnitentia, cap. 5. num. 5. litera Z.

A

TEXTVS.

Vers. 5. pars 1. Et de throno procedebant fulgura, & voces, & tonitrua.

COMMENTARIVS I.

De specie ipsa visionis.

De Dei solùm throno, non de seniorum, fulgura & tonitrua processisse.

Tonitrua simul cum humanis vocibus fuisse audita.

QVOD textus ait, de throno fulgura & tonitrua processisse; intelligendum est de throno Dei, nō de thronis seniorum. In coniunctione autem tonitruorum & vocum congruentius fore existimo, si voces à tonitruis distinguantur; ac voces ad humanas referantur tonitruis cælestibus admixtas. Etenim licet in Apocalypsi tonitrua interdum ipsa, sint articulatæ voces; vt videre est cap. 10.3. vbi legimus, *Loquuta sunt tonitrua voces suas*, & cap. 19.6. vbi auditur vox tonitruorum magnorum dicentium Alleluia: & licet interdum nomen vocum pro tonitruis accipi posse prima specie videatur, vt c. 11.19. *facta sunt fulgura & voces:* ceterùm in vocum & tonitruorum coniunctione distinctio vtrorumque facilè deprehenditur. Quare illud multò & probabilius, & textui explicando aptius iudico; vt scilicet humanas voces cum cælestibus tonitruis consociemus. Atque huic explicationi robur accedet ex locō illo cap. 11.19. *facta sunt fulgura & voces:* vt ibi videbimus.

B

COMMENTARIVS II.

De significatione symbolica fulgurum, vocum & tonitruorum.

De fulgurū ac tonitruorūmysterio, aliorum opiniones.

IAM, si interpretationem spectes, communis est, fulgura referenda esse ad miracula: tonitrua verò & voces ad prædicationem; cùm diuinæ Prouidentiæ sit gloriosissimum, Euangelij prædicationem cum cælesti vi, & miris inauditisque prodigijs copulare. Atque hanc prædicandi rationem, vbi promulgatio ipsa efficax satis ac potens ingenti miraculorum multitudine roboratur, propriam esse legis gratiæ perhibent. Huiusmodi interpretationem illud non parum fouet, quòd certum omnino sit, tonitrua Psal. 28. significare vim prædicationis Euangelicæ, qua Deus Gentilitati bellum indixit. In ipsis etiam fulguribus lucem inter densa nubila radiare, indicat inter nebulam ipsam, atramq; caliginem, qua diuina Prouidentia sæpe sua opera inuoluit, miraculis ac prodigijs, quasi mysticis quibusdam fulgetris, effici, vt veritatis interniteat lux; & repugnantium tenebræ clarissimis radijs dissipatæ funditus euanescant. C

Huic expositioni addunt nonnulli, quemadmodum in monte Sina (Exod. 19.16.) *Cœperunt audiri ac micare fulgura*, & exitus fuit is, *vt timor Dei esset in vobis*. (Exodi 20.20.) ita etiam in præsenti tonitrua hæc atq; fulgura spectare ad Dei maiestatem ostendendam ac terrorem hominibus inijciendum; præsertimque ad æterni supplicij comminationem. Ita Ambrosius hic & alij.

Difficultates aduersus prædictam expositionē.

Verùm in prædicta explicatione nonnulla mihi occurrunt, quæ difficultatis habēt haud parum. In primis significatio terroris minimè videtur ad rem. Huius enim capitis scopus est Christianæ Ecclesiæ excellentiam nobis proponere; & demonstrare pariter, quantopere illa templo Salomonis præstantiâ & amplitudine antecedat. Atqui Ecclesiæ Christianæ non ita videtur proprium, interorum metu deterrere. Nec magni refert, tonitrua ac fulgura in libro Exodi significationem habere terroris. Tormenta enim ænea displodūtur nonnunquam ad hostes prosternendos, aut à muris procul arcendos; interdum verò in festiuæ celebritatis ac lætitiæ significationem, vt quotidiano docemur experimento. Est igitur quærenda interpretatio huius cap. fini & scopo cōsentanea. Deinde difficultate non caret, quòd tonitrua isthæc Euangelij promulgationem, eiusque efficacitatem denotent. Nam Euangelici concionatores, vt infrà planum fiet, quatuor animalibus figurantur; tonitrua autem à throno ipso procedere, textus exprimit; cùm tamen thronus eos significet, qui nec concionatores sunt, nec sacerdotes; & nihilominus in eorum cordibus Deus requiescit, tanquam in proprio throno. Quare non hîc videtur esse sermo de prædicationis Euangelicæ tonitruis. Isthæc enim tonitrua ad animalia pertinent quatuor: at de illis hîc agitur tonitruis, quæ procedunt de throno Dei. Adde huc, in symbolis concreta ab abstractis non solere distingui. Leo enim (exempli gratiâ) & fortem & fortitudinem sine discrimine significat. Vnde in hoc capite idoneum non est, vt aliud symbolum (nempe quatuor animalia) Euangelij prædicatoribus; aliud (id est, tonitrua) ipsi prædicationi assignetur. Difficile insuper est, miracula prædicationem comitantia per fulgura denotari. Primo, quia mira à Prophetis seu cōcionatoribus patrari, non est nouum quid, & legis solùm gratiæ proprium. Nouimus enim multa & admiranda prodigia à Mose, ab Elia, ab Elisæo, atq; ab alijs legis antiquæ prophetis fuisse edita. Quamobrem cùm in hoc capite potissimùm agatur de proprijs Christianæ Ecclesiæ excellentijs, quibus illa Iudæorum synagogæ præstat; nōn erant ad hoc proferenda miracula. Secundò, quia tonitruorum, fulgurumq; coniunctio, ita est à naturâ necessaria, vt tonitrus absq; fulgure esse non possit. Constat autē efficacissimam Euangelij prædicationem, absq; miraculorū gratiâ sæpe contingere. Ideoq; optabile valde est, vt fulguri ea significatio præscribatur, quæ cum prædicationis vi & efficacitate ita coniuncta sit, vt nunquā tonitrus à fulgure disiungatur. D

In symbolis concreta ab abstractis non solere distingui.

E

Tacitā hîc contineri comparationem throni huius cum eo, quem in Salomonis templo habuit Deus.

His argumentis adducor, seu trahor potiùs, vt aliam excogitem explicationem, quam nunc lectori expendendam subijciam. Obseruandum ergo est primò, fulgura & tonitrua nusquam sine nubibus accidere. Quare, cùm ad Salomonis templum manifestè in hoc capite fiat allusio (vt diximus suprà, & infrà ampliùs explicabimus) dicente Ioanne, ex Dei throno fulgura & tonitrua processisse, tacita quædam delitescit hîc comparatio throni huius cum eo, quem in Salomonis templo habebat Deus. Ea autem est, ibi in templi dedicatione verè ex Dei throno nubes

pro-

A prodijsse, & compleuisse templum; vt appareret cælorum Dominum, nubium tempestatumque potentem in eo templo solium posuisse: in ijs tamen nubibus suam quidem Deum ostendisse gloriam; efficacitatem, non item. At in nouo throno, (id est in eo, quem habet in Ecclesia) multò maiorem & gloriosiorem diuinæ virtutis manifestationem fuisse ostensam. Nec enim solùm Deus suum thronum in nubibus demonstrat; sed suam efficacitatem in tonitruis ac fulguribus, quæ ex noui throni nubibus continenter prodeunt. Quòd si nubes (vt cap.1. vidimus) eximios sanctitate viros indicant, qui filij Dei appellantur; sancti quidem veteris legis viri gloriosissimæ Deo extitêre nubes, non tamen in ijs ingens illa emicuit vis ad animarum conuersionem. At noui throni nubes suis tonitruis atque fulgetris efficacissimæ sunt.

Secundò obseruandum est, in Ecclesia primitiua non modò Apostolos, Episcopos, Concionatores Euangelij, ac sacerdotes; sed generatim totum Ecclesiæ corpus, & singulos etiam Christianos: nec eos solùm, qui cælestium rerum contemplationi ex instituto vacabant, sed etiam qui coniugalem vitam traducebant, magna diuinæ virtutis documenta solitos edere; & optimo exemplo, sanctissimæ vitæ communione, ac priuatis de vera animorum salute colloquijs plurimos ad Christianā religionem conuertisse. Quæ sanè ingens virtus, & in aliorum conuersione efficax gratia (qui verè est sanctificationis spiritus) cum ipsis Ecclesiæ nascentis exordijs habuit communem ortum. Nec in concionatoribus solùm Euangelicis; sed in quibusuis etiam Christianis hominibus, atque adeò in vniuerso Christiano populo cœpit vigere. Quemadmodum nunc in florenti aliquo religiosæ familiæ instituto, vbi omnes generatim virtutis & sanctitatis studio certatim ferueant, non concionatores solùm ad veram pietatem traducunt homines, sed ij etiam qui domesticis ministerijs ex peculiari vitæ ratione addicti sunt, vt ianitor, æditus atque alij generis eiusdem. Id quod ab eiusmodi interdum viris eò efficacius præstatur, quò singularia exempla solent esse potentiora. Vnde rectissimè S.Petrus de fœminis Christianis ait epistola 1.cap.3.1. *Si qui non credunt verbo* (scilicet prædicationis Apostolicæ) *per mulierum conuersationem sine verbo lucrifiant.* Conuersationis autem nomine & probum exemplum & sancta colloquia comprehenduntur. Ad hoc ergo repræsentandum aptissimè deseruiunt tonitrua & fulgura de Dei throno procedentia. Etenim si sermo solùm esset de concionatoribus ipsis, non dicerentur fulgura & tonitrua de throno procedere. Nam quatuor animalia sunt concionatorum symbolum: thronus autem eos omnes significat, qui excellenti Dei cognitione & amore, suo in corde sedem Deo fabricant, vt superiùs ostensum est. Quapropter vt significetur hosce omnes in animorum conuersione acriter & strenuè laborare; nihil congruentius, quàm fulgetra atque tonitrua, vt à Dei sede exilientia, depingere. Atque hæc eadem est fulgurum significatio Ps. 96.4. *Illuxerunt fulgura eius orbi terræ, vidit & commota est terra.*

Quantus in primitiua Ecclesiæ fidelibus feruor pietatis & aliorum salutis procurandæ.

Quid per fulgura denotetur.

Tertiò, vt ad diuersitatem vocum, tonitruorum & fulgurum progrediamur; humana vox cum cælesti tonitruo sociata, satis indicat præpotentem diuinæ vocis virtutem sese humanis vocibus ducem & comitem præbuisse. Ideò enim in sacris Literis tonitrus appellatur vox Domini. Atqui vox Domini efficax ex se est ad sopitum excitandum, mortuum ad vitam reuocandum, atque animos facili negotio commutandos. Huiusmodi autem efficaciam habent eorum verba, qui thronus Dei sunt; id est, qui in Dei cognitione & amore primas ferunt: quorum sermones sunt quidem humanæ voces, sed cum cælestibus tonitruis coniunctæ, admirabilis ad hominum conuersionem efficacitatis.

Cur hic humanæ voces cum fulguribus sociatæ fingantur.

Tonitrui verò, fulgurisque coniunctio indicat in tonitru cælestem virtutem, in fulgure illustrationem, & cum ferè oculis priùs fulgur, quàm auribus tonitru accipiatur; ideo in textu seruatur ordo, *fulgura & voces & tonitrua.* Debet igitur optimi exempli lux verborum virtutem & robur antecedere. Et quidem in medijs Gentilium superstitionum tenebris, hæc vitæ sanctissimæ fulgura, hæc tonitrua potentium & efficacium verborum, toti orbi ostenderunt veri Dei thronum in Ecclesia Christiana reperiri. Quin & ipsamet tonitrua atque fulgura, lætissima ex vna parte ac festiuissima sunt, ex altera verò Ecclesiæ hostibus horribilia ac formidanda. Illis enim, quasi displosis quibusdam bombardis, Christus Saluator noster bellum cum Gentibus gessit, easque suæ subdidit ditioni.

Quid denotet tonitrui, fulgurisque coniunctio.

Quod autem de exemplo & colloquijs fidelium primitiuæ Ecclesiæ dicitur, idem multo excellentius de Euangelij ministris, id est, de Apostolis & concionatoribus posse dici, perspicuum est. Ceterùm duplicem præsertim ob causam asseueratum prudenter est, fulgura & tonitrua de Dei solio procedere. Primò, vt omnes norint, proximum ad pietatem quā verbis, quā exemplo promouere, non ad prædicatores solùm spectare, sed ad omnes generatim fideles, speciatimque fuisse eam primitiuæ Ecclesiæ excellentiam, vt vulgi ad pietatem accensi conuictu atque commercio, multi ad fidem Christi traducerentur. Deinde, vt Episcopi ipsi & concionatores intelligant, suarum concionum vim & efficacitatem, in Dei potissimùm notione atque amore niti debere. Tonitrua enim ac fulgura, quibus bellum Gentilibus inferebatur, ex Dei procedebant throno, qui (vt iam diximus) excellentiam diuini amoris & cognitionis significat. Vnde futilis inanisque ferè est concionatoris labor, qui in vera sapientia & sanctitate non fundatur.

In antiquis quidem tragœdijs tonitruorum ac fulgurum imitatio extitit interdum. Hinc Scaliger in Poëtica lib.1. cap.21. *In theatris, ait, erat quædam machina circumductilis valde excelsa, in qua vtres calculorum pleni cum æneis vasis: vnde fulgura exibant, tonitrua exaudiebantur, fulmina mittebantur; vt in Aiace.* At in Apocalypsi ex ipso Dei throno prodeunt. Posset hoc discrimen eò accommodari, vt ridicula sit planè & nugatoria eorum in concionando vis, qui in actione & pronunciatione mimos potiùs & histriones, quàm veros diuini verbi concionatores agunt. Sincera namq; & germana fulgurum tonitruorumque vis ea est, quam quis sibi comparauit ex eo, quòd se Dei thronum in eius cognitione atque ardenti charitate præstiterit. Quo ex throno deinceps absque vlla fictione aut machinatione, prædicta fulgetra atque tonitrua erumpunt.

Hoc eodem fulgurum tonitruorumque symbolo multò plus delectabitur, qui naturalem tonitruorum ac fulgurum philosophiam apprimè calluerit: de qua optimè Conimbricenses nostri.

Tonitruorũ ac fulgurũ philosophia mysterium.

A

Summa autem hæc est. Intra nubis sinum accenditur in exhalatione ignis. Deinde accidit, quod in æneâ bombarda seu ferreo sclopo solet contingere. Cùm enim accensa materia summâ celeritate dilatetur; necesse est nubem extemplò magnâ cum vehementiâ disrumpi, & latentis ignis lucem oculis, auribus discissæ nubis strepitum obijci. Quis ergo neget, Spiritum sanctum (qui & mentes illuminat & voluntates inflammat) cælestem esse ignem intra mysticę nubis præcordia succensum? Huius igitur ignis vis atq; impetus quascunq; difficultates sibi obluctantes superat, foras prodire gestiens. Atq; eius virtutis effectus is est, vt scilicet oculi externam illam internæ sanctitatis manifestationē, aures doctrinæ sonitum & efficacitatem excipiant. In hac certè philosophia facilè apparet, quātopere sint inter se tonitrus & fulgur vnita, nec non clarè perspicitur, fulgur esse sanctitatis exemplum, quod hauriunt oculi; tonitrum autē efficacem atque potentē sermonem, aures penetrantem. Notandumque est, quanto maior est ignis repugnantia, dum è nube erumpit, eò vehementius edi tonitruum, & intermicantius fulgetrum, si ingens fuerit ignis in nube accensus. Ita in primitiuâ Ecclesiâ, cùm adeò magnus esset Spiritus sancti ignis, quem Deus in cordibus fideliũ accenderat; cumque tanta esset in fidelium repugnantia, oppositis molibus & machinis obsistentium; hinc est, eò magis magisque diuini ignis virtutem sese extulisse, quo plures illi obices & grauiora impedimenta obdebantur. Atque hoc pacto, *in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.*

Tonitrui sonitus, ac fulgetri lux vnde incrementa accipiant.

B

Satis ex dictis percipitur, quàm fuerit fulgurum & tonitruum symbolum egregium ad ostendendam Christianæ Ecclesiæ doctrinam & sanctitatem, & miras cælestis virtutis in tanta rerum obstantium pugna effectiones. Et quanuis, si naturæ ordinem spectes, priùs sit illuminari mentem, quàm voluntatem accendi; re tamen ipsa priùs cernitur fulgur, mox tonitrus auditur. Dicam clarius. Congruens ordo est, vt priùs concionatoris integritas & sanctitudo sese oculis conspicuam præbeat; deinde quo sanctitatis fulgor magis fuerit illustris, eò doctrinæ tonitrus vehementior efficaciorque euadet. Iam quod de concionatoribus diximus, idem suo modo ad pia ceterorum fidelium colloquia debere extendi, superiùs animaduertimus.

Cur humanæ etiam voces de Dei throno procedant?

Diximus affatim de fulguribus, deque tonitruis. Restat nonnihil obiter de vocibus perstringere, nimirum explicare paucis, in quo sensu dicantur voces de Dei throno procedere. Nam cùm humanæ sint voces, (vt diximus suprà,) non aptè dicentur de throno exire, licèt id de tonitruis & fulguribus dici possit. Respondeo tamen, magnâ cum energiâ id affirmari. Sancta enim verba & pia loquendi ratio in optimo quoque fideli debet esse eiusmodi, vt perspicuè agnoscatur, verba illa ab ingenti luce cognitionis Dei, & ab ardenti pariter ipsius amore originem ducere. C

TEXTVS.

Vers.5 pars 2. Et septem lampades ardentes ante thronum, qui sunt septem spiritus Dei.

COMMENTARIVS.

Septem lampades quomodo sint concipiendæ.

D

IN septem hisce lampadibus alluditur proculdubio ad lucernas septem candelabri aurei, quod erat in Salomonis templo. In quibus septem lucernis totidem planetę figurantur, & hîc quidem candelabri lucernæ rectè concipiuntur, ante Dei thronum existentes. Erant enim pro foribus abditi illius recessus, qui sancta Sanctorum appellatur, (in quo credebatur Deus sedere super Cherubim.) eo fere modo, quo ante Sanctissimę Eucharistię sacrarium accensę lampades pendêre solent. Et in Ioannis visione, cùm nulla esset diuisio inter sanctum & sancta Sanctorum, (in quo significabatur *propalatam iam esse Sanctorum viam*) magis propriè dicuntur septem lampades esse ante thronum Dei. Nam cùm inter ipsas & thronum nihil diuisionis intersit; ardentes lampades, Dei thronum illustrant, eiusque gloriam alijs conspiciendam præbent. Cohæret cum hoc, quod in Isaiæ visione cap. 6. (vt suo loco explicabitur) non videtur thronus in sancto Sanctorum apparuisse prophetæ, sed in sancto.

Septem lampadum significatio.

Quod ad visionem attinet, aliquis in eam fortè coniecturam deueniret, lampades quas Ioannes se vidisse testatur, cùm essent lampades in cælo, considerandas esse vt cælestes lampades, id est vt stellas, & planetas. Ceterùm propter allusionem ad septem candelabri lucernas, congruentius videtur, si Salomonici templi lucernis similes concipiantur. Porrò earum significationem expressè ponit textus, dicens; *Qui sunt septem spiritus Dei,* id quod iam satis à nobis explicatum est cap. 1. ad ea verba, *& à septem spiritibus, qui in conspectu throni eius sunt.* E

TEXTVS.

Vers.6. pars 1. Et in conspectu sedis tanquam mare vitreum simile crystallo.

COM-

Don Iuan de Iauregui inventor

A

COMMENTARIVS I.

De visionis specie.

Mare dupliciter in Sacris accipi.

CIRCA visionis formam statuendum primò est, cuiusmodi mare Ioannes aspexerit. Nomen enim maris dupliciter in sacris Literis accipitur. Primùm pro vero mari, qualis est Oceanus, aut mare mediterraneum, siue etiam mare Tiberiadis, aut aliud eiusmodi. Deinde pro vase illo valde capaci, quod erat in templo, & appellatur mare æneum, de quo 3.Reg.7.23.& 2.Paral.4.8. Plerique ergo interpretes existimare videntur veri maris speciem à Ioanne hîc fuisse visam. Cui opinioni fauere videtur, quòd ijsdem verbis legimus infrà c.15.2. *Et vidi tanquam mare vitreum.* vbi figura est maris rubri, quà filij Israelis transierunt. Ait enim Ioannes de ijs, qui vicerant; *stabant* super mare vitreum habentes cytharas Dei: vbi manifestè alludit ad Israelitarum transitum per mare rubrum, quando de Pharaone triumpharunt, quem Scriptura maris cetum appellat. Quare mare vitreum, in quo nouos Israelitas Ioannes se vidisse affirmat, non potest esse aliqua maris ænei similitudo; sed potiùs maris rubri. Quod dubitabit nemo, qui aduertat, ridiculum plane esse numerosam militum phalangem super mare æneum constituere. Ex hoc ergo loco elici videtur, in præsenti etiam vitrei maris nomen eâdem ratione sumendum. Nec enim apparet probabile, in ipsa Apocalypsi vitrei maris nomen diuersè accipi, priùs pro maris ænei, deinde pro maris rubri similitudine. B

Mare ante Dei sedem visum veri maris referre similitudinem, plerisque placet.

Fuisse tamē maris ænei simile, vt verius affirmatur.

Certum tamen mihi est, mare vitreum, quod Ioannes hoc capite conspexit, fuisse maris ænei similitudinem. Ac primò id sentiunt Ambrosius & alij interpretes; qui aduertunt, mare hîc vitreum cum æneo comparari. Secundò non parum vrget contextus. Toto namque hoc capite continetur manifesta ad templum Salomonis allusio; scilicet noui throni ad antiquum thronum; 24. seniorum ad totidem principes familiarum sacerdotalium; septem lampadum ad septem candelabri lucernas; quatuor animalium seu Cherubinorum ad templi Cherubinos. Quid ergo cohærentius, quàm vt maris nomen in hac eâdem templi allusione, de similitudine maris ænei intelligatur? Vnde facilè mox apparet, quemadmodum illud mare æneum dicebatur, quia ex ære fusili erat; ita hoc ex vitrea materiâ, vitreum dici.

Nihil obstare, quòd in eodem libro ænigmatico variè nomen maris accipiatur.

Ad id verò, quod ex cap.15. obijciebatur de maris vitrei nomine sumpto pro veri maris similitudine; Respondeo, mirum non esse, vt in eodem libro nomen maris variè accipitur, nunc pro mari mediterraneo, nunc pro ingenti illo vase æneo, ita similiter mare vitreum, cùm à templo sumitur comparatio, pro vasis ænei similitudine accipi; cùm autem desumitur ab Israëlitarum traiectione per mare rubrum, pro specie maris Erythræi vel rubri nomen idem vsurpari. Imò verò non solùm non est dissentaneum, sed valde etiam consentaneum, vt in ænigmatico libro ad eruditorum exercenda ingenia, eiusmodi acceptionis diuersitas reperiatur. At vbi aduertatur, quid cap.4. quid 15. agatur, nullius difficultatis erit obseruare, in hoc quarto mare vitreum pro vase; in 15. pro veri maris specie sumendum. Ex dictis infero, nihil esse cur noster Ribera adiectiuum (*vitreum*) de veri vitrei specie refugeret explicare; nec confugeret ad metaphoram seu translationem asserens vitreum pro tranquillo poni. Nam si mare hîc pro vase accipitur (vt probaui,) vitreum ad eius materiam spectare debere, facilè cernitur. Itaque comparatio fit quidem cum mari æneo propter similitudinem figuræ & propter æqualitatem capacitatis, cum eo tamen discrimine, quòd templi vas æneum erat, vas verò hoc visum à Ioanne, vitreum. Præterea, si semel statuamus sermonem esse de vase, liquidò statim constat nequicquā excogitari, eius aquā appellari vitreā, siue quòd frigore constricta sit, siue aliam ob causam: sed quia vas vitreum erat, & quam in se continet aquam, aquæ liquidæ speciem referebat. Nam vt mare templi æneum aquâ erat plenum; ita etiam vitreum hoc mare, id est ingens vas, quod vidit Ioannes, aqua plenum esse considerandum est. Quod confirmatur ex ipso textu, qui ait, *mare vitreum tanquam cryſtallum.* Etenim si aqua foret coagulata, non diceretur *mare vitreum tanquam cryſtallum.* Nam in eo mira elegantia est, vt crystallum ne sit, sed vitrum crystallinū. Atqui vnda glacie concreta, plus in se crystalli, quàm vitri crystallini participat. Quare mare vitreum in præsenti est stagnulum siue ingens crater, aut fons magnus aqua plenus, isque ex nitidissimo vitro pellucido & fragili. C D

Mare hoc ob veri vitri similitudinē vitreum dici

Qua ratione hoc mare considerandum sit.

Iam, si de ingenti vase vitreo sermo est, simili quoad figuram & capacitatem mari æneo templi; occurrit protinus considerandum illud esse, duodecim bobus impositum, ad eum modum, quo mare æneum boues duodecim suppositi sustinebant. Sed non opus est boues ipsos etiam vitreos existimare. Nam vt mare illud diceretur æneum, si ex ære esset vas, licet boues essent argentei; sic etiam vas illud ex vitro, quamuis bobus æneis sustineatur, propriè & verè mare vitreum appellabitur. Vbi autem textus nihil assignat discriminis; congruentius est, hoc mare vitreum simile omnino putare mari æneo; atque adeò boues vtriusque æneos. E

Vtrùm sit perfectè hemisphæriū.

Cùm autem eiusdem atque illud figuræ sit; vt perfectum hemisphærium considerandum est. Ea enim erat maris ænei figura, vt probat optimè Villalpandus noster, tom.3. in Ezech. tum ex sacris Literis, tum ex Iosepho, Theodoreto, Beda, Hugone, Abulensi & Dionysio. Ac licèt Pererius lib.10. in Genes. disput.4. contendat, non fuisse perfectè hemisphærium: illius tamen argumentis fit cumulatè satis, absque nimio cubiti sacri incremento. Neque enim mare æneum tantam capiebat aquæ vim, quantam Villalpandus opinatur, de quo dicemus seorsum in opusculo de sacris mensuris. Nam nostra etiam intererat in capacitate maris vitrei non admodum aberrare à vero.

Denique aduerto, ad maris ænei similitudinem tribuendum etiam esse huic mari vitreo labium lilij repandi, & trium vnciarum crassitudinem: id est tres partes duodecimas vnius cubiti, nec enim fit alterius mensuræ mentio, vide 3.Reg.7.26.& nota tres duodecimas, efficere quartam cubiti partem, de quo & de mensura cubiti dicemus opusculo illo.

COM-

A COMMENTARIVS II. *De maris vitrei significatione.*

De maris vitrei mysterio diuersæ auctorũ sententiæ.

DIVERSÆ maris vitrei interpretationes videri possunt apud Viegam & Pererium. Ex quibus attente perlectis constabit, earum nonnullas illo fundamento niti, quòd existiment Ioannem veri maris speciem vidisse. Id enim necessariò præstituunt, qui mare vitreum de vniuersitate hominum interpretantur, vt Ribera: quia *aquæ multæ sunt populi multi.* & similiter Andreas & Pererius, qui exponunt de cælestium ciuium multitudine: nec non ij, qui ad aquas, quæ super cælos sunt, vel ad crystallinam cæli naturam, suam expositionem referunt. Sed has omnes expositiones esse à Ioannis mente alienas est necesse, si Ioannes non agit in præsenti de veri maris similitudine; sed de vitreo vase ingenti, eiusdemq; figuræ & capacitatis cum mari æneo. Quod si præcipuus spectetur finis, cuius gratia fuit mare æneum compactum, vt scilicet sacerdotes lauarentur; facilè sibi quisq; persuadebit, illam fore veram & germanã declarationem, quæ cum illa intentione magis magisq; conformetur; & congruentem reddiderit rationem discriminis inter æneam & vitream vtriusque materiam; hoc est, cur mare æneum fuerit in vitreum commutatum.

Ioachimus de sacra Scriptura exponit.
Ioan. 15.3.

B Ioachimi interpretatio accipientis mare vitreum pro sacra Scriptura, illud pro se potest afferre, quòd scilicet homines à peccatis eluere, Dei verbo tribuatur; iuxta id, *iam vos mundi estis propter sermonem, quem loquutus sum vobis.* Sed nihilominus, meo iudicio, violenta est. At explicatio Ambrosij sumentis mare æneum pro veteri testamento, & mare vitreum pro nouo; vt aptum habeat locum, existimo non de vtriusque testamenti libris, sed de vtriusque sanctificatione esse forte intelligendam, quã ratione infrà explicabimus. Restant duæ aliæ opiniones; altera Ticonij, quam multi amplectuntur referentis mare vitreum ad Sacramentum Baptismi: altera Dionysij Carthusiani, qui illud ad Pœnitentiæ Sacramentum applicat. Et de singulis breuiter dicendum est.

Ticonij expositio declarantis de baptismo.

Ticonij quidem declaratio, licèt multos, eósque graues pro se habeat auctores, non tamen apta est, opinor, vitrei maris figuræ. Mare namque vitreum, vt suprà vidimus, æneo respondet. Vnde vtriusque debet esse eadem significatio; ita tamen vt differentiæ ratio inter diuersam vtriusque materiam reddatur. Atqui mare æneum ad Baptismi Sacramentum detorquere, violentum planè est. Hoc enim Sacramentum iterari non potest; cùm tamen in æneo mari non semel, sed frequẽter lauarentur Sacerdotes, vide 2.Paral.4.6. *In mari æneo Sacerdotes lauabantur.* Imò ex his verbis aliquis fortasse eliciet, significationem non debere extendi ad spiritualem ablutionem omnibus Christianis C communem; cùm in æneo mari non promiscuum vulgus, sed sacerdotes soli sese abluerent. Ad hoc tamen appositè respondetur, vniuersum populum Christianum esse regale sacerdotium, (vt cap.1. explicuimus,) hoc est, fideles omnes spiritualiter esse sacerdotes. Quarè ij, qui propriè appellantur presbyteri, non in communibus legis antiquæ sacerdotibus, sed solùm in sacerdotum principibus figurabantur, qui erant quatuor & viginti. Constat autem in mari æneo non principes modò sacerdotum ablui solitos, sed reliquos etiam omnes sacerdotes. Omnino ergo debet referri mare vitreum ad vniuersi regalis Sacerdotij, id est, Christiani populi purificationem. Nihilominus ad Baptismum non aptatur congruenter applicatio; tum propter ea, quæ diximus de frequenti abluendi vsu, qui Baptismo non quadrat; tum quia Baptismus non ea eluit scelera, quæ quis post Christiana sacra suscepta patrauit. Atqui in mari æneo illæ abluebantur sordes, quas contrahebant ij, qui iam erant sacerdotes. Cùm itaque vniuersus Christianorũ cœtus sint mystici sacerdotes; maris tam ænei, quam vitrei significatio non debet referri ad earũ sordiũ ablutionem, quibus fideles ante Baptismũ se inquinarunt; sed ad crebrã eorũ delictorum purgationẽ, quæ post baptismũ admiserũt.

Carthusiani expositio de pœnitentia vt verior seligitur & probatur.

Ticonij expositionis impugnatio probabilem valde reddit Carthusiani explicationem. Licèt cuipiam minùs fortasse arrideat, quòd ad solum Sacramentum Pœnitentiæ mare vitreum referatur. Etenim si in hoc capite de Christiani populi gloriã & excellentijs agitur ex populi Iudaici compara- D tione; quanto maior excellentia est, Eucharistiæ Sacramento, quàm Pœnitentiæ frui? Si ergo vitreum mare ad solam Pœnitentiam contrahatur; inter Ecclesiæ prærogatiuas, videtur omitti Eucharistia; cùm tamen tanta habeatur ratio Pœnitentiæ, vt ad eam significandam mare vitreum cum æneo comparetur. Huic tamen obiectioni respondetur, ex eo quod æneum mare ad confessionem sacramentalem applicetur, non ideo Eucharistiæ mysterium inuolui silentio: quin potiùs hinc vel maximè eius celsitatem ponderari, quòd eiusmodi ablutionem conscientiæ & purificationem prærequirat, qualem mare æneum repræsentat. Omnis enim illa puritas ac munditia ad sacram Eucharistiæ communionem dirigitur. Quemadmodum sacerdotum antiquorum ablutio in æneo mari, ad sacrificium mundis manibus atque corporibus offerendum spectabat. Aliquis fortasse volet, vt maris vitrei declaratio ad omnia legis gratiæ Sacramenta dilatetur. Ea enim omnia aquam gratiæ viuam in se continent, vt definit Tridentinum sess.7. can.6. Gratiæ autem vnda peccatorum maculas absterget. Et quanuis non omnia Sacramenta fuerint directè & per se instituta ad animorũ sordes eluendas; cõmunis tamen opinio est sacramenta omnia posse ex attrito facere contritum. Illud saltem certũ, omnia posse à venialibus peccatis abluere. Quòd si Sacramẽti Pœnitentiæ excellentia res digna æstimata fuit, quæ inter eximias Ecclesiæ prærogatiuas recenseretur; magnæ etiam E excellentiæ est, Confirmatione, Extrema Sacri olei vnctione, & ceteris Sacramentis frui: atque adeò plenius videretur esse, si in mari æneo omnia Christianæ Ecclesiæ Sacramenta figurata manerent.

In mari æneo non rectè omnia Sacramẽta figurari.

Nihilominus existimo huiusmodi figurã nõ rectè ad omnia Sacramẽta referri; cùm quia nõnulla (vt de Baptismo diximus) repeti nõ possunt; tum quia Confirmatio, Extrema vnctio, Matrimoniũ & sacerdotalis Ordo nõ ex se ordinãtur ad crebrã & frequentẽ cõscientiæ ablutionẽ. Quare illis non quadrat maris ænei figura, quod extructũ fuit, vt quilibet in eo sacerdos frequẽtissimè se posset abluere. Ad id verò, quod additur, omnia legis gratiæ sacramẽta ad Christiani pop. excellẽtias pertinere, Resp. Non hic Spiritus S. fuisse mentẽ, vt cũctas Christiani populi excellẽtias cõiũgeret; sed, quæ aptiores erãt ad populi ipsius puritatẽ ac sanctitatẽ dignius æstimandã. Ad quod opus nõ fuit agere singillatim de peccatorũ venia & absolutione, quæ per baptismũ datur; nec de alijs Sacramẽtis, quæ nõ assiduè frequẽtãtur; sed de ijs, quæ Ecclesiã in magna virtutis ac sãctimoniæ obseruãtiã cõtinẽt.

Sed dicet quispiam; Pœnitentiæ & Eucharistiæ frequentatione vtitur Ecclesia, vt remedio præsentissimo, quo fideles animi puritatem atque candorem assequuntur: ac proinde congruere, vt hoc remedium sit in mari æneo adumbratum. Negari enim non potest, quin mare æneum fuerit institutum ad frequentem sacerdotum ablutionem. Quare cùm omnes fideles sint sacerdotes mystici; & ad eorum frequentem atque perfectam animorum ablutionem ordinata sint Confessionis & Eucharistiæ Sacramenta; apposite satis videtur magnum hoc vtriusque Sacramenti præsidium in mari æneo, & multò magis in vitreo adumbrari. Respondeo tamen ablutionem olim sacrificio antecessisse. Atqui Eucharistiæ susceptio, in ijs etiam, qui sacerdotes non sunt, veteri sacrificio respondet. Quare præcedens illa ablutio, Pœnitentiæ Sacramentum directè respicit; quod sacram communionem solet præcedere. A

Mare æneũ quem ad finem fuerit institutum.

Notandum prætereà est, mare æneum fuisse maximum aquæ craterem; non vt biberent sacerdotes, sed vt abluerentur. Quam etiam considerationem Diuinus spiritus expressit, Ezechielis 36. 25. *Effundam* (aduerte affluentiam) *aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris.* Effundere verò eo loci non est in terram emittere; sed ingens illud vas, quod appellatur mare; quod est, eam in Pœnitentiæ Sacramento deponere, vt quilibet possit accedere crebrò & lauari, vt olim in æneo mari fiebat à sacerdotibus. B

In duodecim bobus mare æneũ sustinentibus qui figurentur.

Porrò in duodecim bobus figurantur illi, qui graue administrationis Sacramentorum pondus sustinent. Sunt enim veluti boues aut vituli communi aliorum beneficio addicti; vt latiùs infrà in vituli significatione. Numeri autem duodenarij eadem est ratio, quæ 12. portarum ciuitatis, c. 21. aut 12. tribuum Ecclesiasticæ & religiosæ multitudinis, cap. 7. & 14. habito videlicet ad 12. Apostolos respectu, qui primi Christianæ Ecclesiæ fuere ministri, & numerosam eorum multitudinem repræsentant; quos tam ipsi, quàm ipsorum successores instituerunt.

Cur templi Salomonici mare æneũ, Ioanni verò visum fuerit vitreum.

Ad hæc, mutatio æneæ materiæ in vitream pellucidam, discrimen indicat inter nostra & antiquæ legis sacramenta. Nostra enim translucent, illa non item. Nostra eiusdem sunt coloris, cuius est gratia quam continent, & ad abstrusa ipsorum mysteria transpectum præbent. Meis enim auribus absolutoriam meorum peccatorum sententiam excipio; & Sacramentum ipsum extrinsecus exhibet, quæ intrinsecus includit; & penitissima quæque foras dat; ita vt facile mysterium ingens latêre inspiciatur. Accedit quòd in ipsa Christianorum fide certissima, qua distinctè credunt & disertè norunt Ecclesiæ Sacramenta fuisse à Christo Domino instituta, & ipsius infinitis meritis inniti, facile translucet, quæ in Sacramentorum vasis copia aquæ viuæ (id est gratiæ) contineatur. Quod C

Quid per vitrum, ex quo mare constabat.

ergo certissima ratio ostendit, id quasi per vitrum pellucidum apparet. Antiquorũ verò sacramenta non fuere pellucida, sed potiùs ænea; ita vt lynceo perspicaciorem eum esse oporteret, qui in contemplanda Sacramentorum significatione non hallucinaretur. Nobis tamen in crystallinum vitrum mutata est ænea materia. Euangelij enim luce nobis nota patuerunt, quæ illis ignota latuerant; & ad gratiæ aquam clarissimè inuitamur. Atque ita qui alueus vel fons æneus fuit, nunc meritò ex crystallino vitro effingitur; eodem sensu, quo scriptum erat Zachariæ 13. 1. *Erit fons patens domui Dauid in ablutionem peccatoris & menstruatæ.* Nulla enim existit iam figurarum obscuritas; sed verborum claritudo, & rei (vt ita loquamur) euidentia.

Pœnitentia per mare vitreum figurata non ad sacramentalem tantùm, sed ad pœnitentiam in voto etiã extendẽda est.

Præterea, maris vitrei significatio restringenda non est ad realem solùm (quam vocant) & expressam confessionem sacramentalem. Extendi enim debet ad veram pœnitentiam & peccatorum detestationem quæ confessionis votum & viuam in Christum fidem claudit in se. Quæ fides licèt ex se sit obscura; si tamẽ cum veteris populi Iudaici fide conferatur, potest quodãmodo clara dici.

Cur mare non absolutè crystallinum, sed vitreum simile crystallo.

Vitri natura ac proprietates, earũmque mystica explicatio.

Quorsum tamen (inquies) ex crystallino vitro, non ex vero crystallo conflatum erat mare illud Ioanni visum? Respondeo, primò, quia sic non obscurè confirmatur, per maris nomen hoc in loco non veram maris speciem, sed vas illud ingens designari. Si enim aqua glacie concreta obduruisset, non vtique mare vitreum simile crystallo diceretur. Aqua enim conglaciata, crystalli quàm vitri crystallini plus habet. Vas autem ex vitro potiùs crystallino, quàm ex mero esse crystallo, mysterio nequaquam carebit. Secundò, quia crystallum frigoris rigore constrictum gelascit; non tamẽ, vt vitrum, igne concoquitur atque concrescit. Vitrum verò est nobile sanè & pulchrum ex vili materia inuentum. Plinius certè lib. 36. cap. 2. ait, ex nitro (quæ est salis species,) & arenâ permixtâ, translucentes fluxisse riuos; & hanc fuisse vitri originem. Quamuis non sal quilibet, aut quæuis arena sit apta, vt vitrum ex ipsis conflari queat. Atque hæc olim fuit vitri fingendi ratio. Sed mox, quæ est hominum prouida & ingeniosa solertia, nouam adinuenit rationem vitri. Nostra enim ætate salsæ cuiusdam herbæ cineres cum argilla aut arena permixti conglutinantur, & durescunt. Quæ quidem vitri cõficiendi ratio post S. Ioannis & Plinij tempora nouitio inuẽto excogitata est. Tertiò, elegantissimum fuit effingere hoc mare ex vitro, per ignem videlicet conflato; vt significaretur, ardentissimâ Dei charitate Sacramenta Christianæ Ecclesiæ conflata fuisse, atq; confecta. Quartò, quemadmodũ illud est in vitro mirabile, quòd ex adeò vili, vulgari & abiectâ materiâ (ex sale scilicet & arenâ) tam grata & lauta vasorum supellex confingi possit; sic in Sacramentis ex humili materiâ vel actione, & ex hominis mortalis ac fragilis verbis tam pretiosum coalescit vas; quod gratiæ aquã cõtineat, eamq; manifestet. Et quẽadmodum arena videbatur aquam absumptura, cùm infusam imbibat naturaliter, atq; adeò perdat aquã is, qui illam in arenam infundit: ita nec actionũ nostrarũ terrestris arena, (siue arenosa terra) vas aptũ esse posset ad sacrã gratię aquã cõtinendã & hominibus exhibendã, nisi huic salis vel nitri vis admisceretur: salis sc. sapiẽtię, id est, verborũ Christi sapientiâ inuentorũ: & nisi ipsemet Christus omnia hæc in accensa ignitæ suæ charitatis fornace ferruminasset. D E

Magnetem vitro conficiendo admistum, eiúsque rei symbolum.

Quintò, quo tempore Apocal. scripta est, cœptus est etiã magnes nouo vsu vitreę massæ admisceri. Ait enim Plin. lib. 36. c. 26. *Cœptus addi & magnes lapis.* Quod, si propterea fiebat (vt suspicor) quo vitrum perfectius ac lucidius euaderet: dignũ planè consideratione est, ingens vas illud à Ioanne conspectũ ex vitro crystallino effectũ dici. in quo fortè innuitur, ex eo pretioso vitro conflatũ, quòd magnetẽ habet admixtũ. Cùm autẽ (vt c. 2. not. 8. diximus) magnes binis illis, quas habet miris proprietatibus,

A Dei charitatem ac sapientiam denotet; nihil potuit congruentius ad nostrorum Sacramentorum excellentiam indicandam proferri, quàm Dei sapientiam æquè & amorem in eis maximè elucere. Id quod mirificè exprimitur in eo, quòd vitrum crystallinum sit & perfectissimum; atque adeò cum magnetis admistione factum. Addit ibi Plinius vitrum absolutum & perfectum aliorum lapidum pellucentium habere misturam; quæ symbola esse possunt diuinarum virtutum quæ in Sacramentis effulgent.

Est prætereà animaduersione dignum, in cap. 15. vbi maris vitrei mentio fit, non addi tanquam crystallum. Ibi enim mare vitreum ad vas Sacramentorum non refertur; sed ad laborum & ærumnarum mare solidum & calcabile, vt supra ipsum fideles gradi possint. Atque vt aqua solida consideretur, non opus fuit epitheton pellucentis seu crystallini addere.

Cur cap. 15 vbi maris etiam vitrei fit mentio, non addatur simile crystallo.

Sed vt ad vitreum vas regrediamur; aliquis fortè referret naturalem vitri fragilitatem ad solertem curam, vigilantiam atque cautionem, qua nos oporteat ad Sacramentorum susceptionem accedere: quia *habemus thesaurum istum in vasis fictilibus*, & facilè mihi vas vitreum frangi potest, id est, facilè meâ ignauiâ atque socordiâ possum absque aqua gratiæ remanere vacuus; si temere & inconsideratè accedam. Hoc tamen non satis videtur aptum in præsenti. Nam ad vitri fragilitatem significandam non est apta trium vnciarum (hoc est vnius palmi) crassitudo. Quinimò admirationis plus, quàm fragilitatis habet vas vitreum adeò capax crassitudine vnius palmi.

2. Cor 4. 7.

B

Ingens porrò capacitas refertur, vt patet, ad gratiæ copiam & affluentiam, quæ nobis est in Sacramento Pœnitentiæ ad nostrarum conscientiarum puritatem. In labio autem lilij repandi videtur innui voluntas aquam effundendi vt eâ lauemur: quia eiusmodi figura in vase denotat facilitatem, qua aptum aquam communicare eis qui ad ipsum accedant.

Quid per maris vitrei capacitatem adumbretur.

Notandum demum est, æneum mare in locum labri ænei fuisse suffectum, quod fecerat Moyses *ex speculis mulierum, quæ excubabant in ostio tabernaculi* (vide Exodi 38. 8.) Quòd, si illa specula fuissent vitrea, in Sacramenti Pœnitentiæ figura, quæ mare æneum antecessit, inueniremus vitream nostri maris materiam adumbratam saltem, si minùs expressam fuisse. Non tamen videntur vitrea specula eo tempore in vsu fuisse. Nec fortasse æneum labrum ex ipsis speculis, sed ex illorum pretio factum est, sed vt res se habeat; mirum sanè est, ex speculis siue ex eorum pretio fuisse conditum vas, in quo abluendi essent sacerdotes, Suspicor ergo, in speculis, propriorum defectuum & culpa-
C rum cognitionem repræsentari; quæ cognitio gentem religiosam (id est, excubantem in ostio tabernaculi) impulit ad salubre diuinæ gratiæ remedium procurandum. Legatur Gregorius Magnus homil. 17. in Euang. vbi de labro æneo loquens & in eo cognitionem propriam significari contendens, ait; *Videntes autem maculas in Pœnitentia dolore compungimur; compuncti verò quasi in labro de speculis mulierum lauamur*, &c. Vide ibi plura: nec non apud Philonem lib. 3. de vita Moysis paulò ante medium. Facit huc fortasse locus ille Iacobi cap. 1. 23. *consideranti vultum natiuitatis suæ in speculo:* vbi nonnemo obseruat in sacræ Scripturæ vsu legem pro speculo deseruire. Et certè lex eò peruenit, vt homines ad scelerum cognitionem & ad eorum remedium quærendum impelleret. Non tamen eò processit, vt Sacramenta quasi pellucida essent, & Dei gratia in eis appareret, quæ velut aqua scelerum colluuionem eluit. Hoc ergo, quod lex non est assequuta, Christi Euangelium effecit. Lex itaque, peccatorum nobis cognitionem dedit, vt remedium inuestigaremus; sed Euangelium veram diuinæ gratiæ notionem nobis attulit, quæ gratia ipsum affatim remedium largitur. Denique lex, illud tantùm assequi potuit, vt speculis vterentur homines, & remedij figuram sub obscuris cerimoniarum inuolucris occultaret. Euangelium autem, vitreum nobis craterem cælesti aqua exundantem præbuit; id est remedium ipsum patens ac manifestum. Atque id existimo Ambrosium signifi-
D care voluisse, cùm ait, per mare æneum testamentum vetus, nouum verò per vitreum figurari.

Mare æneũ ex mulierum speculis factum quid figuret.

T E X T V S.

Vers. 6. pars 2. Et in medio sedis, & in circuitu sedis quatuor animalia plena oculis antè & retro.

7. Et animal primum simile leoni: & secundum animal simile vitulo; & tertium animal habens faciem quasi hominis: & quartum animal simile
E aquilæ volanti.

8. Et quatuor animalia singula eorum habebant alas senas; & in circuitu, & intus plena sunt oculis.

Don Iuan de Iauregui inuent.

A

COMMENTARIVS I.

De ipsa visionis specie.

Sectio I. *De concordia illorum verborum*, in medio sedis & in circuitu sedis.

Verba illa *in medio sedis*, non leguntur à Ticonio, Andrea & Areta, & certè difficultate non carent: tum propter illa quæ sequuntur, *& in circuitu sedis*; tum etiam quia princeps ipse in solio sedebat. Quapropter concipi non posse videtur, quo pacto aliquod ex animalibus, (nedum omnia,) in medio solio esse possint. Huic tamen difficultati videtur fieri satis asserendo, *in medio sedis*, fortasse idem esse, quod in medio illius consessus: hoc est, inter principem & seniores. Vel, si sedis nomen singulariter sit ad principis sedem siue thronum referendum; quidquid est intra hypopodium siue scabellum, principis sellæ suppositum, in medio sedis esse dicetur. Sicut in medio maris iuxta Scripturę phrasim dicuntur ea esse, quæ intra mare sunt. Itaque hypopodium siue tapes throno subiectus considerari debet ita extensus, vt intra ipsum esse valeant animalia; bina ad dexteram, & ad læuam bina. Aut fortè in medio sedis, idem est, quod in medio illo spatio, vbi sedes erat. *In medio sedis & in circuitu sedis quo pacto concilianda.* *Locus difficilis.*

B

In hac ex cogitandi ratione videtur primo aspectu esse idem, *in medio sedis & in circuitu sedis*. Nam si animalia sint supra ipsum hypopodium, vel in medio spatio, & iuxta throni vtrumque latus; sunt in medio pariter & in circuitu. Quòd si *in medio sedis*, foret, in medio illius coronæ seu consessus; videntur etiam facilè inter principem & seniores concipi posse animalia; ita tamen vt principis thronum circundent: sicut seniores etiam eum circundant post animalia.

Hæc vtriusque partis conciliatio, licèt facilis primâ specie appareat; non tamen est solida. Quippe interpretes ferè omnes supponunt inter duas illas particulas, *in medio & in circuitu* aliquid oppositionis debere intercedere. Atque idcirco prætermiserunt, opinor, Ticonius, Andreas & Aretas priorem partem legentes tantum, *in circuitu sedis*. Videtur enim repugnare, vt animalia sint simul in medio & in circuitu. & Ambrosius quidem perspicuè ait; *Hoc, secundùm historiam stare non potest: quia quatuor animalia non poterant ambitum sedis & medietatem obtinere.* Ex quo infert omittendum esse sensum historicum, & spiritualem solùm intelligentiam requirendam. Quasi verò negari possit historicus sensus in eo, quod Ioannes se vidisse testatur. Pererius ita exponit, quòd fuerint in medio & in circuitu non eodem tempore, sed per interualla; nunc ambiendo sedem, nunc in medium sedis ambitum procedendo. Ribera opinatur tria animalia fuisse in circuitu throni; quartum verò (id est, aquilam) in medio, intra ambitum sedis, quasi volando ante faciem sedentis in throno; atque ob id Ioannem dicere, quartum animal simile aquilæ volanti. *Varia aliorum explicationes.* *Pererij expositio.* *Ribera expositio.*

C

Minùs esset violentum considerare, ex quatuor animalibus duo in medio esse throni, & duo alia ad vtrumque throni latus stare. Id quod templi Cherubinis respondet: ex quibus duo parui, quos Mosis effinxit, erant super Propitiatorium (quod est in medio throni) & alij duo à Salomone fabricati, erant ad vtrumque latus: atque hoc videtur satis, vt dicantur esse in circuitu throni. Etenim Seraphini, quos Isaias conspexit, stabant in circuitu, vt legunt LXX. & nihilominùs videtur esse Patrum sententia, Seraphinos illos, duos fuisse, non plures.

Multò tamen congruentius est, vt de omnibus quatuor animalibus verè afferatur, illa in medio esse throni ac simul in circuitu. Ita enim innuit textus. Præterquam quòd quatuor animalia, quæ Ioannes vidit, duobus illis respondent Cherubinis, quos Salomon fecit, mutato tamen binario in quaternarium propter eam, quam infrà subijciam rationem. Itaque in animalibus non alluditur ad Cherubinos à Mose factos: his enim respondet thronus à Ioanne conspectus. Vide aliam expositionem seu concordiam huius loci apud Pradum Ezechielis 1. sect.7.

D

Ceterùm ipsamet allusio quaternarij animalium ad binarium Cherubinorum, quos Salomon fecit, persuadet mihi aliquam esse oppositionem inter duo illa, quæ de ipsis asserit textus; scilicet illa & in medio sedis & in circuitu apparuisse; & concordiam, ex ijs quæ de illo binario docet Scriptura, petendam esse. Notandum ergo est binarium illum Cherubinorũ, quos Salomon fecit, sæpiùs fuisse in templo repetitum: atque ita fieri potuit, vt alij viserentur in medio sancti Sanctorum (vbi Deus suum habebat thronum) & alij essent per circuitum, nimirum bini in singulis parietibus, quasi prominẽtes de pariete. Illi verò, qui in parietibus erant, verissimè dicuntur fuisse in circuitu, vt constat ex 3.Reg.6.n.5.& n.29. Videat autem (quæso) lector descriptionem nostri Villalpandi tom.2.post fol.88.imag.9.& aduertat, licèt in vnoquoque pariete palma inter binos Cherubinos sit interiecta; singulorum tamen parietum binarium respondere Cherubinorum binario, qui alas super arcam extendebant, atq; adeò semper in templo Cherubinos esse binos. Et in templi quidem Cherubinis euidens est non esse eosdem, qui sunt in medio, & qui sunt in circuitu. Hęc enim inter se opponũtur, & certè qui erant in medio, solidam rotunditatem habebant; qui verò erant in circuitu, non erant omnino rotundi, sed ex parte prominẽtes de pariete. In hoc ergo capite, in quo euidens est ad Salomonis templum allusio, id nobis significat Spiritus sanctus; quemadmodum Cherubinorum templi binarius erat in medio & in circuitu, ita etiam quaternarium animalium, quæ Ioannes vidit, apparuisse & in medio & in circuitu: & quemadmodum binarius in templo erat repetitus; ita similiter in visione Ioannis quaternarium esse multiplicandum. Non me latet hanc quaternarij multiplicationem in Apocalypseos animalibus nouam & insolitam nonnullis visum iri. Sed similiter nouum nonnulli reputauerant binarium Cherubinorũ, qui in medio sancti Sanctorũ erat, per templi quoque parietes fuisse multiplicatum. At, si semel aduertatur hoc esse certissimum; alterius etiam dubitatio vel omni, vel magna saltem ex parte tollitur. Sacræ namque Literæ eodẽ loquuntur modo de Cherubinis & de animalibus, à Ioanne visis; ac per allusionem ad templi Cherubinos dicuntur quatuor animalia apparuisse in medio & in circuitu, & sicut in vno Cherubinorum binario id verum *Auctoris expositio, & vtriusq; loci conciliatio.* *Animaliũ quaternarium sæpius in Ioannis visione repetitum apparuisse, verius videri.*

E

A

tenere non poterat; ita etiam de eôdem animalium quaternario nec debet, nec poteſt aptè intelligi. Nec verò eſt, quòd formidemus, multiplicatis animalibus, ſignificationem eſſe mutandam. Etenim Cherubinorum binarij ſignificatio, vna eademq; ſemper manet, quantumuis licèt binarius multiplicetur. Quemadmodum quod ſæpius in regijs ædibus varijs in locis regis inſignia ſimul reponantur, non ideo inſignium ipſorum mutatur ſignificatio, ſed eadem omnino ſtemmata vel inſignia eſſe dicimus, quæ in valuis & quæ in atrijs per circuitum affixa ſeu depicta ſunt: non quòd idem numero ſit ſcutum; ſed quòd ſimilia ſint, & eiuſdem omnino ſignificationis. Neque video, cur horum quatuor animalium repetitio, quam ipſe conſtituo, maiorem ſit difficultatem habitura, quàm ea, quam Villalpandus ponit in imagine eorundem animalium; dum Salomonis templum deſcribit. In cuius deſcriptione conſpiciuntur quatuor illa animalia ſexcentis locis; ſcilicet in templi parietibus, in Zophoris (vt aiunt) in altari holocauſti, in altari thymiamatis, in luteribus, in valuis, &c. Quemadmodum igitur quatuor animalium imagines cælatæ in templo ſæpe repetuntur; ita neceſſarium videtur, vt in Apocalypſi viuæ eorum figuræ multiplicentur; vt verba illa, *in medio throni, & in circuitu throni*, verè & propriè affirmentur; & vt reſpectus ſit ad eam figuram, ad quam manifeſtè alluditur. B

In Scriptura quatuor interdū eſſe idem, quod quaterna.

Confirmatur, quia in Scripturâ nihil difficultatis eſt in eo, quòd *quatuor animalia* ſint idem quod *quaterna*. Sicut Prou.9. columnas ſeptem aſſerunt idem eſſe quod ſeptenas. Nam hebræa lingua eodem nomine dicit quatuor & quaterna, & conſtat ſacros ſcriptores in nouo teſtamento ſæpius hebraicis phraſibus vti.

Præterea, quod Ioannes ait n.8. *In circuitu & intus plena ſunt oculis*, fortaſſe ſignificat, animalia quæ erant in circuitu, & quæ in interiore parte conſeſſus, (hoc eſt in medio) omnia eſſe plena oculis.

Qua ratione ſit conſiderandum ſpatium illud, in quo Ioanni thronus & in eo ſedens viſus eſt.

Porrò Cherubini templi Salomonis ſtantes in circuitu Sanctuarij, quatuor ſanctuarij parietibus adhærebant. At in hac Ioannis viſione, cùm templum ſit in cælum commutatum, nulli ſunt parietes: verùm vt alluſio ad ſanctum Sanctorum, quoad eius fieri poſſit, ſeruetur; contemplor ipſe quadratum illud ſpatium ſancti Sanctorum, ſellis 24. ſeniorum, ad 4. partes diſpoſitis figurari. Non quòd ſacerdotum principes, eiuſmodi ſint dignitatem conſequuti (ſcio enim illis nec ingredi in ſancta Sanctorum licuiſſe) ſed quòd nouis principibus (id eſt, presbyteris) maximū hoc beneficium tribuit Deus; dum eis ſedes intra ſancta Sanctorum conſtituit. Atque huiuſmodi ſedium ordo ac diſpoſitio, (vt locus in quadrum aptè componatur) ita videtur fuiſſe, vt ex qualibet facie ſeu latere ſint ſenæ: medium autem locum occupet Dei thronus; qua ratione thronus etiam Dei in medio ſancti Sanctorum erat. Nec obſtat, ex ſenioribus aliquos ad tergum ſedentis eſſe; alios verò è regione ſedere; ita enim exiſtimantur fuiſſe Cherubini, qui erant in circuitu in templo Salomonis. Idemq; accidit in hominum cōſeſſu, & corona, qui regem ſiue ſummum Pontificem ambiunt. C

Cùm igitur ſeniores in throni circuitu cōſiderentur, quaque ex parte ſeni: animalia in medio exiſtentia contemplor ipſe ad quatuor angulos ſellę diſpoſita; & animalia, quę erant in circuitu throni, concipio vndique pone ſeniorum ſellas; ita vt quaternarius vnus animalium ſit trans ſenas ſellas. Non quòd phraſis, *in circuitu throni*, exigat, vt pone ſeniores animalia ſint: ſed quia proportio & reſpectus ad Salomonici templi Cherubinos in circuitu throni exiſtentes, id poſtulat. Nam conſideratio eſt eiuſmodi: viginti quatuor nempe ſenioribus in ſancto Sanctorum ſedes fuiſſe propoſitas in circuitu throni: & ſtatim perſpicuum eſt Cherubinos parietibus adhærentes, trans ſeniorum ſellas remanſiſſe.

In huiuſmodi figurâ ſiue picturâ, licèt non omnes ſeniores è regione ſedentis in throno conſiderandi ſint; omnes tamen ita concipi debent; vt oculos atque ora ad principem habeant conuerſa. Quòd verò animalia & in medio, & in circuitu ſint ea ratione, qua diximus, magnam in ſe habet congruentiam ad eum ſenſum denotandum, qui potiſſimùm intendebatur ex alluſione ad Cherubinos templi in medio & in circuitu ſtantes. D

SECTIO II.

De quatuor animalium ſpecie, quod ad totius corporis figuram attinet.

Quæ forma ſoleant vulgò depingi Ioannis animalia.

VVLGARIS pingendi ratio tribuit horum animalium vni perfectam leonis figuram, alij vituli, alij hominis, & alij aquilæ. Fauetque prima ſpecie textus aſſerens, *primum animal ſimile leoni, ſecundum ſimile vitulo*, &c. Contra hanc vulgarem picturam referam primò, quid nonnulli valde docti & valde mihi venerandi objiciant: deinde quid ipſe dicendum cenſeam. Noſter ergo Pradus, Ezechielis 1. ſectione 7. (quem ſequitur Villalpandus tom.2. lib.4.c.41. nec non Viegas hîc ſectione 12. & Pererius diſput.18.) duo potiſſimum contra vulgarem objicit picturam. Primum illud eſt, Deum non ſolere per viſum proponere id, quod iuxta rerum naturam eſſe non poteſt, & quod repugnat eſſe, vel oſtendi citra mendacium, vel magicum commentum. Quare cùm leo, vitulus, & aquila naturaliter loqui non poſſint; & animalia Ioanni oſtenſa in hac viſione audita ſint articulatis vocibus Dei laudes ceciniſſe; non eſt veriſimile, habuiſſe veram leonis aut vituli aut aquilæ figuram: ſed omnia humanâ figurâ (additis tamen leonis iubis, vngulis vituli, & pennis aquilæ) fuiſſe induta. E

Obiectiones aliorum contra vulgarem hanc picturam.

Ezechielis & Ioannis animalia eſſe eadem, multorum opinionem videri.

Secundò objicit Pradus in 6.ſect. neminem fuiſſe auſum negare, hæc Ioannis & Ezechielis animalia eſſe eadem, cùm ergo conſtet animalia, quæ vidit Ezechiel, fuiſſe ſingula quadriformia, idem etiam de Ioannis animalibus dicendum eſt. Hoc ſecundum argumentum roborare conatur Villalpandus c.41. eorum auctoritate, quos adducit Viegas, & præſertim Hieronymi, Patherij, Ruperti, Richardi & Abulenſis; qui manifeſtè ſignificant, eadē eſſe animalia, quæ vidit Ioannes & Ezechiel. Affert præterea Villalpandus Ambroſium l.1. de Salomone c.2. vbi, cùm notaſſet rotas & animalia ab Ezech. fuiſſe viſa, ſubdit eadem in Apocalypſi à Ioanne fuiſſe conſpecta. Quòd verò hæc ſit conſtans DD. ſententia, poteſt inde confirmari: quia licèt Ezechiel ſuis animalibus expreſsè multos

A oculos non tribuat; verùm quia multitudinem oculorum Ioannes tribuit animalibus, non dubitant graues Doctores asserere, ab Ezechiele etiam fuisse visa animalia plena oculis. Id enim ait Dionysius de cælesti hierarchia cap. 6. vbi Cherubinos & Seraphinos dicit plurimis oculis esse insignitos. Et Hieronymus Ezechielis 1. de animalibus Ezechielis verba faciens, ait illa esse oculis plena. Et Sophronius oratione de excellentia angelorum (in tomo 2. Bibliothecæ) perspicue tribuit Cherubinis multos oculos, similiter missa sancti Basilij: & Cyrillus Ierosolym. catechesi 9. Anastasius Sinaita lib. 1. Hexameron & Iustinus q. 44.

Duobus his Pradi argumentis respondendum mihi est inprimis. Nec enim solùm vulgarem impugnant picturam, quam ipse non sequor; sed etiam quæ mihi videtur vera. Ad primum ergo valde miror, id Prado dissentaneum videri, vt scilicet in visione, quam Deus ostendit prophetæ, eiusmodi repræsentetur res, cui tanta in se insit repugnantia, vt leonem loqui, aut vitulum, aut etiam aquilam. Vtrùm enim minùs est repugnans naturæ, alas boui ac leoni innasci? è mari prodire belluam cum septem leonis capitibus, tigrino corpore, pedibus vrsinis, viuas currus apparere rotas, oculis vndique præditas? Nonne expressum in Apocalypsi est, aquilam à Ioanne fuisse B visam per medium cæli volantem ac vociferantem, *Væ, væ, væ habitantibus in terra?* Quid igitur nobis opponitur, quasi repugnans omnino, & quod fieri nequaquam possit, vt prophetæ ostendatur per visum leo loquens? Si contendat, id significationi congruens non esse; modus saltem loquendi, quo Pradus vtitur, nimiam continet exaggerationem. Nec sufficit dicere id non esse conueniens; nisi probetur. Nam, vt infrà constabit liquidò, leo est mirificum fortitudinis symbolum; vitulus beneficentiæ, aquila sapientiæ. Quare vt significaretur, hasce animi dotes ac virtutes præclaras, Apostolis vires ac robur suggessisse ad Christi Euangelium promulgandum; nihil certè inepti aut dissoni fuit, sed consentanei multum atque aptissimi habuit eiusmodi actio seu figura, qua Ioanni fuere ostensi leo, vitulus & aquila clamantes, Sanctus, sanctus, sanctus.

Argumentis contra communem picturam obiectis occurritur.

Ad 2. argumentum respondeo, multifariam dici posse vnum esse idem cum alio. Et quidem in aliquo sensu dici verè potest, Ezechielis & Ioannis animalia esse eadem; nimirum propter horum ad illa allusionem, proportionem atque alias cohærendi rationes. Præsertim in eorum opinione, qui in Ezechiele & Apocalypsi quatuor animalium significationem eandem esse volunt; li, et animalium figuræ nonnihil diuersæ sint, dici iure possunt eædem esse. Sed quod Pradus videtur C contendere, absque vllo scilicet discrimine, esse idem id quod Ioannes & Ezechiel vidit, id verò mihi minùs probatur, quàm discrimine admisso, illius rationem reddere. Exemplo sit collatio à me posita, cap. 1. notat. 17. inter capitis illius figuram, & eam quæ à Daniele describitur cap. 10. In qua qui vtriusque conuenientias plurimas sane & mirabiles intueatur, nec differentiarum memineret; asseret fortassis idem fuisse omnino à Ioanne quod à Daniele visum: non tamen plene & integrè figuræ vtriusque elegantiam & artificium perfruetur, qui non earum discrimen attente notauerit & elegantiam; qua vtraque inter se partim eædem, partim diuersæ comparantur.

Multifariã dici posse vnum idem esse cum alio.

Præterea asserere auctorem reperiri nullum, qui Ezechielis & Ioannis animalia eadem prorsus esse ausit negare; id sane nimis exaggerare est. Ita etiam Pradus ipse sectione 4. ait, speciem primæ visionis Ezechielis esse penitus eandẽ cum specie solij, quod erat in oraculo templi: & sectione 6. affirmat Isaiæ Seraphinos esse eiusdem figuræ atque Ezechielis animalia: & sectione 8. eandem esse Danielis visionem capite septimo, & sect. 9. & 10. Mosem etiam aspexisse Dei quadrigam & eandem animalium figuram. Ceterùm si res attentiùs inspiciatur, ad eam vnitatis siue identitatis (vt ita dicam) rationem, quam Pradus persuadere conatur, proportione aliqua seu conuenientia contentus D est. Nam ex sphærulis quibusdam, quas arca pro pedibus habebat, rotas ipse currui effingit. Et quia Mosi duorum Cherubinorum paruulorum exemplar fuit ostensum (quos ipse cum magnis Salomonis Cherubinis coniunctos quadrigam conficere autumat) ideo ait quadrigam à Mose fuisse visam. Item quia opinatur, firmamentum Ezechieli visum respondere Propitiatorio, ac mari vitreo, quod Ioannes aspexit; idcirco omnia hæc in vnum coalescere existimat. Constat autem manifeste plures ex ijs conuenientijs ab eo non reputari certas; vt est illud, Salomonem, Dei currui fabricasse rotas, eiusdem prorsus figuræ, quas vidit Ezechiel; nec non à Ioanne in hac visione & currum & rotas fuisse visas.

Ad hæc; auctores, quos affert Villalpandus, vt eadem prorsus esse probet Ioannis & Ezechielis animalia, non tantum asserunt, quantum ipse contendit. Hieronymus namque id vnum affirmat in vtrâque visione per 4. animalia, virtutes 4. quas cardinales vocant, figurari. Quod autem ait loquens de Ioannis animalibus, ea esse in vno quatuor, & in quatuor singula, philosophia est fundata in Ezechielis visione quatuor euangelijs applicatâ. Iam, quod de Ezechielis animalibus, verba faciens dicit, *Ista sunt iuxta Apocalypsin animalia plena oculis*; non ideo ait illa ab Ezechiele fuisse visa oculis plena, sed à Ioanne: vt patet ex contextu. Atque eadem ratione explico Dionysium, Sophro-E nium, Basilium ac Cyrillum. Patherius solùm ait Ioannem ab Ezechiele non dissentire, scilicet quia verum vero consonat. Rupertus non video quibus verbis significet, animalia Ioannis esse eadem omnino cum Ezechielis animalibus. Richardus & Ambrosius, meo iudicio, explicandi sunt de aliquali vnitate siue identitate, cum qua recte possunt nonnullæ differentiæ reperiri. Atq; vt ego existimo, non modò certum non est interpretem dari nullum, qui differentiam aliquam cogitet; sed potiùs vix inueniri quisquam poterit, qui visionem Ioannis ab Ezechielis visione in aliqua re non discriminet. Quin ipsimet, qui Pradum sectantur, cum dubitatione loquuntur; dicentes, fortasse animalia fuisse visa Ezechielis plena. Ita enim Pererius.

Auctores pro Pradi opinione adducti explicantur.

Sed vt rationibus agamus, licet eadem esset vtriusque visionis significatio, & ambę eiusdem essent prophetæ; non video quantæ difficultatis sit affirmare, ab Spiritu sancto rem aliquam siue figuram ob peculiarem aliquam rationem modò hoc vestitu, modò illo fuisse prophetæ ostensam. Primò quia idemmet homo nunc his vestibus, nunc illis induitur: & visiones quidem, vt picturæ, maiorẽ adhuc diuersitatem facile capiunt. Quod videre est in pluribus varijsque picturis, quibus Villalpã-

Opinio Pradi de Ezechielis & Ioannis animalium identitate impugnatur.

dus 4. animalia multimodis depinxit. Modò enim leonem integrum cum alis apponit, vt in altari holo- A
cauſti; modò vultum ſolum leonis cum alis; modò hominis ſpeciē cum leonis iuba: nunc ſolidū vitulū; nunc ſolos vituli pedes. Si igitur propter picturæ commoditatem aut venuſtatem artis licuit Villalpando ipſiſſimas animalium figuras hiſce differentijs variare, aut idem Spiritui ſancto propter myſterij diuerſitatem non liceat? Non ita Hieronymus & Theodoretus exiſtimarunt, (qui vt infrà conſtabit) ſibi perſuadent viſionem animalium Ezechielis cap. 10. eſſe aliquantulum diuerſam à viſione capitis primi.

2. Licèt Ezech. animalium ſignificatio aliquam habeat proportionem cum Apocal. animalium ſignificatione: ſi tamen eſſet adhuc fortaſſe diuerſa: quis non videat, ad hoc maximè oportuiſſe, vt viſiones omino ſimiles non eſſent? Non ergo debuit principio ſtatui, à diuino Spiritu non potuiſſe intendi diuerſam ſignificationē in viſionibus illis, quæ prima facie videntur ſimiles. Imò verò cùm ad ſignificationē ventū erit, cōſtabit fortaſſe, proprium Iſaiæ Seraphinorū & Ioannis animaliū myſteriū ad Apoſtolos, eorumq; poſteros ſignificandos ſpectare; id eſt, ad Eccleſiaſticæ hierarchiæ principes. per Ezech. autē animalia, non hierarchiæ Eccleſiaſticæ, ſed cæleſtis principes indicari. Quare nemo mihi deinceps vt certum præſtituat, nullam fore in viſionibus differentiam, ſi Spiritus ſanctus diuerſa intendebat ſignificare myſteria.

Duas Scripturæ viſiones in nonnullis ſimiles, in alijs diuerſas eſſe ſæpe contingit.

3. Negare nemo poteſt, frequenter cōtingere, vt duæ S. Scripturę viſiones in nōnullis rebus ſimiles, in B
alijs diuerſæ ſint. Quare nō debet interpres cōuenientijs ſolùm aſſumptis decernere, nullū idcirco diſcrimen futurū. Multo enim ſecurius eſt, attendere diligenter, quid textus dicat; nec prophetæ eam viſionis partem imponere, quam ipſe ſe vidiſſe non ait. v. g. Ezechiel affirmat ſe numeroſam oculorum multitudinem in rotis aſpexiſſe; eamq; in animalibus ſe vidiſſe non ait. Ioan. verò nulla rotarū facta mētione; throni ſolùm meminit & ſedium in throni circuitu poſitarum: oculos autē plurimos in animalib. 4. ſe intuitū fuiſſe aſſeuerat. Quomodo ergo collineabit interpres, qui ſupponat Ezechieli etiā multos oculos in animalib. fuiſſe viſos? aut vnde ſe vidiſſe, illo tacente, ſcire poſſumus? Quæ enim potuit Deum lex vel ratio cogere, vt multos oculos Ezech. in animalib. oſtēderet; ſicuti erat poſteà Ioanni oſtēſurus? Quādo, obſecro, maior prudētia eſt, diſcrimē aduertere, quod in textu inuenitur, & eius myſteriū ſeriò inueſtigare? Certè ex huiuſmodi attētione & modeſtiâ lux poteſt haud mediocris ad S. Scri. intelligētiā ſperari.

Nomen animalium non cogere, vt ea veluti animalia irrationalia conſideremus.

His prædictis, illud præcipuè cōſtat, quæ Ezech. affirmat ſe vidiſſe, nō deberi ſumi pro regula eorū quæ vidit Ioan. ſed ea potius, quæ ipſe Ioan. à ſe aſpecta fuiſſe ait, habito tamen reſpectu ad ea ad quæ alludit, & ad ſignificationē quā iuxta Script. vſū, ipſius verba habere poſſūt. Aſſero ergo 1. nomē 4. animaliū minimè cogere (vt nōnulli volūt) vt omnia ea irrationaliū animaliū inſignib. induta eſſe credamus. Licèt. n. C
daremus id, animalis nēpe nomē in latina phraſi, niſi adiectione rationalis tēperetur, aliquod irrationale repræſētare; at in græca (in qua Ioan. ſcripſit) & in hebraica, (in qua Ezec.) animal nō deriuatur ab anima, ſed à vita: & græca locutione Deus beatū animal appellatur. Simili itē phraſi de angelis dicitur, Pſ. 67. 11. *Animalia tua habitabūt in ea; paraſti in dulcedine tua pauperi Deus.* Quod ad angelorū cuſtodiā pertinere exiſtimo.

Cur ſuos Cherubinos Ezechiel animalia vocet?

Vbi igitur aduertamus, animalis nomine vitā ſignificari; mox apparet cur Ezechiel animaliū nomine vtatur ad Cherubinos ſignificandos. Quod præſtitit ob manifeſtā ad Dei thronum alluſionē; nec non ad Cherubinos, quos Salomō in ſancto Sanctorū (vbi Dei erat thronus) in medio & in circuitu cōſtituerat. In qua alluſione vt oſtenderet Ezechiel diſcrimē, quod intererat inter Cherubinos eos, quos ipſe viderat, & illos quos in templo poſuerat Salomon, appoſitè ſatis animalium vſurpauit nomen, quod hebraicè viuentis ſignificationem habet. Quaſi diceret, Salomonis Cherubinos fuiſſe aureos & oleaginos atq; adeò vitæ expertes; eos verò, qui à ſe fuerant iuxta Dei thronum viſi, eſſe viuentes. Deinde Ioannes ad hunc ipſum Ezechielis locum reſpiciens, & eâdem conſideratione vtens, eandem ſimiliter loquutionem vſurpauit: ideoque animalia vocauit ea, quæ erant in medio throni & in circuitu, vt iam explicatum eſt.

Ezechielis & Ioannis animalia Cherubinis templi ſimilia eſſe debere; præter illa, quæ ipſi aliter exprimunt.

2. Aſſero manifeſtā ad templi Cherubinos alluſionem petere, vt in Ezech. & Ioan. viſionib. figurā ac ſimilitudinē Cherubinorū tēpli ipſis animalib. tribuamus, ijs exceptis, quę aliter ſunt ab Ezech. vel à Ioan. expreſſa. Etenim appellare animalia illa, quæ throno Dei aſſiſtunt; idem eſt ac dicere, ea eſſe Cherubinos D
viuos. Quare Ezech. Cherubinos eorum inſtar eſſe oportet, qui erant in tēplo; demptis ijs, quæ ab Ezech. ipſo notātur diuerſa ſibi apparuiſſe. Ioannis itē animalia eiuſdē debēt eſſe figurę cum ijs Cherubinis, qui erant in templo; ijs exceptis, quæ à Ioanne diſſimilia exprimuntur. Atq; hæc ratio nos vrget, ne bouis aut leonis ſimilitudine (quā textus ſonat) adducamur, vt ſingulis quaternos affingamus pedes; quemadmodū veris bobus aut leonibus ineſſe videmus. Nam eos eſſe Cherubinos viuos, ſuo quaſi iure depoſcit, ne tāta ſit inter animalia & tēpli Cherubinos diuerſitas. Præſertim cùm conſtet, hominē dici poſſe leoni ſimilē, aut propter vultus ſpeciē, ſi quomodo leonis faciē imitatur, aut quòd piloſū valde pectus habeat, aut quòd animo ſit forti magnoq; præditus, ſiue aliā ob cauſā, quamuis totius corporis figura humana ſit. Id quod dilucidè expreſſit Ezechiel, qui etſi 4. facies eius Cherubinis attribuat, nihilominus ait, *ſimilitudo hominis in eis.* Quapropter S. Dion. Cherubinis tēpli adoleſcentū formā iuuenilem & pubeſcentē dat, c. 15. de cæl. hier. Atq; ea videtur eſſe cōſtās DD. ſent. Hebræorūq; traditio. Exprimitur certè à Theod. & Apollinari Ezec. 1.

Ezechielis & Ioannis animalia conſtare humanâ figurâ.

Argumenta contra prædictam animalium figuram.

Contra hanc tamen corporis humani figurā militant nōnulla argum. 1. quia Dion. ipſe Areop. de cæl. E
hier. c. 13. Seraphinis multos concedit pedes. Idem ergo erit de Cherubinis dicendū. Nam ſi in vtraque Ioan. & Ezech. viſione ad tēpli Cherubinos alluditur, eadem eſt apud Iſai. alluſio eadēq; ratio, cùm ſit eadē Cherubinorū & Seraphinorū figura, vt multis probat Villalpan. noſter to. 2. l. 4. c. 36. & 37. Igitur Cherubinorū figura iuxta Dion. quadrupes erat; ad eum ferè modū, quo Ægyptij ſuas depingebant ſphynges. Quas Clem. Alex. l. 5. ſtrom. ſignificat è Salomonis templo fuiſſe deſumptas. Videndus eſt prætereà Dion. c. 2. de cæl. hier. vbi de multis pedibus ſacratiſſimè fictis in cæleſtibus ſpiritibus. 2. Cherubinorū nomen ſonat idem, quod *curulis*, vel *currum agens*, vt contendit Pradus Ezech. 1. ſect. 4. fi. & confirmatur ex 1. Paral. 28. 18. vbi legimus, *vt fieret ſimilitudo quadrigæ Cherubim.* Erant igitur quadrupedes. Eiuſmodi enim ſunt animalia, quæ ad currum iunguntur. Et confirmatur 2. quia nomen *Cherub* accipitur pro boue, Ezech. 10. 14.

III. argum. eſt, quod ipſe Ioannis textus humanæ figuræ obſtare videatur. Ait enim, *Tertium animal, habens faciē quaſi hominis.* Quare ſimilitudo hominis nō illi in toto corpore, ſed in ſolo vultu videtur tribuēda.

Quartum, ſi animalium, quæ Ioannes vidit, figura cum templi Cherubinis debet congruere; non ſolùm certum non eſt, eos humana conſtitiſſe ſpecie, ſed oppoſitum potiùs conſtare videtur. Nam

Ioſe-

A Iosephus 3. Antiquit. c. 6. asserit Mosis Cherubinos esse animalia nouâ specie, neque vnquam visâ. Ac de Cherubinis Salomoni, ait lib. 8. cap. 2. neminem conijcere posse, qua specie fuerint. Non erant igitur alati iuuenes. Hæc enim figura nouum aliquid aut insolens, præter alas, habebat nihil. Atqui alatam etiam Victoriam & pennatum Cupidinem veteres pingebant.

Nihilominùs tamen certum existimo, Cherubinos templi humanâ specie & iuuenili fuisse; vt latè probant Pradus & Villalpandus. Ex quo sequitur (vt iam vidimus) eandem humani corporis figuram Isaiæ Seraphinis & animalibus Ezechielis ac Ioannis esse tribuēdam. Quare ad primum argumentum respondeo, satis esse, angelis humanam figuram dari; vt verè dicantur eis dari multi pedes. Duos enim esse multos vel pueri norunt. Spectatâ ergo simplici angelorum natura, in qua pedum & brachiorum distinctio locum non habet, volens Dionysius rationem reddere, cur angeli in humana specie cum pedum distinctione apparuerint, quo rem magis ponderaret, phrasi illa multorum pedum fuit vsus. Aut forte ad alias angelorum respexit visiones; in quibus angeli sub curruum equis tractorum specie, aut etiam equitum equis insidentium fuere conspecti: tunc verò multis eos pedibus apparere necesse est. At Cherubinis templi plusquàm binos pedes attribuere, id sanè nullius probabilitatis esse opinor.

Soluuntur argumenta, & humanâ Ezechielis ac Ioannis animalibus fuisse speciē statuitur.

B

Ad secundum respondeo, illam nominis Cherub etymologiam veram non esse, (vt dicemus notatione 7.) Ad confirmationem ex 1. Paral. 28. 18. Respondetur, duos illos Cherubinos, quos Moses fecit, appellari Dei quadrigam. Accipitur enim quadrigæ nomen abusiuè pro sede & throno Dei: quia in simili throno tanquam in curru regio Deus in sacris fictionibus ascendere & volare describitur. Hebręum autem nomen non plus significat quadrigam, quàm bigam seu quoduis vehiculum. Et quidem aptè poterant duo illi Cherubini, quos fecit Moses, appellari vehiculum Dei, seu biga Dei. Quod verò textus ait, Dauidem singillatim Salomoni certum auri pondus tradidisse, vt fieret similitudo quadrigæ Cherubinorum; idem est, atque vt faceret duos illos Cherubinos, multò quidem maiores; sed similes duobus illis, qui biga Cherubinorum siue thronus Dei appellabantur. Non me latet, Pradum & Villalpandum aliter locum illum construere, Dauidem scilicet eam auri vim reliquisse, vt duo fierent Cherubini, qui cum duobus alijs, quos fecerat Moses, coniuncti, quadrigam quatuor Cherubinorum conficerent. Hanc tamen expositionem valde coactam existimo. Violentum namque est concipere quadrigam compositam ex duplici Cherubinorum pari; quorum alterum vix erat vnius cubiti in altitudinem, alterum decem omnino cubitorum. Præterquàm quòd duo parui Cherubini supra arcam erant, & alij duo magni humi stabant. Id quod cum quadrigæ figura nulla ratione cohæret. Ad hęc Dauid duobus tantùm conflandis aurū dedit, atque adeò non ad quadrigam propriè sumptam. Prætereà in Ezechielis visione verum est, à quatuor animalibus currum trahi; sed in templo inanis est rotarum currus consideratio: & duo parui Cherubini currum non trahunt; sed trahuntur potiùs, cùm sint Dei thronus: vt ex multis Scripturæ locis constat. Cherubini autem, quos fecit Salomon, nec destinati erant ad trahendum currum (qui nullus ibi erat,) nec ad Dei thronum, (cùm huic rei parui Cherubini deseruire intelligantur) sed ad præclaros & excellentes Dei ministros significandos, qui ante illum assistunt. Et tamen sapientissimo consilio fuere ad paruorum similitudinem conditi, vt in significatione singillatim dicemus.

Duos Cherubinos à Mose factos, abusiuè appellari Dei quadrigam.

Ex duplici Cherubinorum pari, Mosis scilicet & Salomonis, quadrigam non posse componi.

C

Ad confirmationem alteram desumptam ex acceptione nominis *Cherub* pro boue, cùm dicitur Ezechielis 10. 14. *facies vna facies Cherub*, Respondetur, ex eo loco ad summum colligi, facies Cherubinorum templi fuisse vitulinas (quæ est Hieronymi sententia eo loci) sed de figura corporis nihil colligitur. An verò nomine faciei intelligatur ibi, quā propriè appellamus faciē, dicetur infrà.

D

Ad tertium argumentum respondeo, Ioannem non ideo dicere, tertium animal habere faciem quasi hominis, quia corporis figura non esset humana; sed quia præter istam figuram (in qua tertium animal cum ceteris simile erat) habebat etiam humanam faciem: atque in hoc tertium differebat à reliquis, de quo infrà. Ioannes itaque non satis habuit si de tertio diceret, illud esse homini simile. Nam vt aliquo modo simile foret, sufficiebat corporis forma: hanc autem omnia quatuor animalia habebant humanam: sed tertium habebat etiam faciem humanæ similem; quod in alijs secùs erat.

Ad 4. Respondeo; vt verum sit, quod Iosephus ait 3. Antiquit. c. 6. (Cherubinos scilicet, esse amalia, nouâ specie neque vnquam visâ) satis esse, vt iuuenum alatorum forma illis sit. Hæc enim species nunquam fuit in vero animali visa. Quod verò ait lib. 8. cap. 2. neminem posse conijcere, qua specie fuerint, valde suspicor eum, vtpote rabbinum, consultò & deditâ operâ tenebras suis rebus velle offundere; vt Græci ac Romani (quibus eos scribebat libros) sibi persuaderent, nullam iam Cherubinorum notitiam apud posteros remanere: vt ex communi existimatione credentium eos fuisse admirabiles, & ex eorum figuræ memoria in posteris, decursu temporis obliteratâ, opinio de Iudaici templi mysterijs peruagata magis magisque cresceret. Hoc vt credam facilè ex eo adducor, quòd non hic locus sit apud Iosephum eximius, in quo exaggerationes bene magnæ reperiantur. Quin imò ipsosmet, de quibus sermo est, Cherubinos magnos à Salomone factos (quos Scriptura asserit ex oliuo fuisse fabricatos, & aureâ laminâ coopertos, ipse ex solido auro factos esse affirmat. Deinde si fidem Iosepho habemus, quatenus ait, neminem posse diuinare, cuiusmodi essent figuræ Cherubini, hæc verba æquè militant aduersus Villalpandi opinionem; nec non eorū, qui Cherubinos quadrupedes fuisse autumant. Demum contra quascunque opinandi rationes facit, & vni fauet ignorantiæ & vera coniectandi desperationi. Quare vnius Iosephi dictum communi omnium sensui & traditioni anteponendum non est. Sed præter hæc, non videtur verisimile, Iosephum & Rabbinos ignorasse id, quod toti Iudæorum populo fuerat notissimum; præsertim in re adeò insigni, & digna quæ apud omnes æternâ retineretur memoriâ, & à maioribus ad posteros emanaret: cùm paucis retro sæculis Cherubini aliquot in templi parietibus integri viserentur, atq; adeò in ipso fortasse Sanctuario ad priscorum illorum imitationem elaborati.

Cherubinorum templi forma qualis fuerit, secundùm Iosephum, omnino ignorari.

E

SECTIO III.

De multitudine oculorum, qui in singulis animalibus conspiciebantur.

NOTAVIMVS iam suprà, Ezechielem non in animalibus, sed in rotis oculorum multitudinem conspexisse: Ioannem verò, non rotas (quas nullas vidit,) sed animalia conspexisse plena oculis. Noster ergo Pradus, qui Ioannis & Ezechielis visa omnino similia esse contendit, sibi persuadet, multos illos oculos non fuisse eorum instar, quos Poëtæ suo Argo confingunt: sed vt ij, qui in pauonis cauda visuntur. Et huiusmodi oculos tribuit quatuor sacris animalibus, nõ in alis solùm, sed etiam toto corpore. Hæc fuerat Lyrani opinio, quam perspicuè sequitur Pradus Ezech.1.ver.18. & c.10.fol.137.col.2.huiusq; opinionis laudat auctorem Rabbi Moysem Ægyptium l.3.directionum. Verùm hæc oculorum ratio, aspectui fortasse iucunda, inepta est vt ipsis quis videre possit. Et fortè in eo nititur hæc opinio, quòd oculi animalium, quæ Ioannes vidit, respõdent oculis rotarũ Ezech. Rotarum autem oculi non videntur illis dati, vt per eos aspiciant: nec enim cohæret, vt oculi ad intuendum illis dati, per terram assiduo rotatu ferrentur. Atqui de suis rotis ait Ezechiel c.1.18. *Totum corpus oculis plenum in circuitu ipsarum.* & c.10.12. *Corpus earum & circuli plena erant oculis in circuitu ipsarũ rotarum.* B

Animalium oculos fuisse veros, non pictos, probatur.

Dico tamen, hunc oculorum modum, pauonis caudam imitantium nulla ratione, aut Ioannis animalibus aut Ezechielis rotis esse tribuendum. Atq; vt illa reijceretur opinio, satis erat, inuentam fuisse à quodam Rabino; omnes autem, tàm Græcos, quàm Latinos veteres, has visiones, non de oculis caudæ pauonis, sed de veris oculis ad videndum & vigilandum datis interpretatos esse. Quam interpretationem verissimam esse non solùm in animalibus, sed etiam in rotis, suo loco explicabitur. Interim nota Ioannem eâdem phrasi dicere infrà, Agnũm septem habere oculos. Vbi nemo dubitat, quin de veris oculis ad intuendum idoneis sermo sit: ergo similiter est intelligendum, quod de plurimis animalium oculis legimus.

Rotarum Ezechielis oculi qua ratione possint concipi, ita vt terrã non contingant.

Ad id verò, quod obijcitur, nempe non congruere, vt oculi veri per terram rotantes ferantur; respondeo, facilè posse considerari oculos in rotis ea ratione dispositos, vt ipsi terram non contingant: aut quòd sint ad circulorum latera deflexi, aut quia quosdam veluti canales habeant circuli, in quibus oculi tuti esse videantur.

Animalia Ioanni nuda fuisse visa.

Animalia Ioannis quo modo potuerint esse plena oculis in circuitu & intus.

Quatuor itaque animalia, quæ Ioannes vidit, erant toto corpore *plena oculis ante & retrò*, sic enim ait textus. Ex quo obiter infero, animalia isthæc concipienda esse nuda, qualem Poëtæ suum Argum fabulantur. Sed quid illud est, quod subditur mox; *& in circuitu & intus plena sunt oculis?* Aduerto primùm in multis codicibus hunc locum malè fuisse distinctum hoc modo; *habebant alas senas in circuitu: & intus plena sunt oculis.* Ex editione tamen Vaticana constat (quod erat etiam per se multò aptius) legendũ esse, *habebant alas senas:* & deinde distinctione interposita & coniunctione copulatiua adiecta; *& in circuitu & intus plena sunt oculis.* Cuius lectionis expositionem, (quam valde probabilem reputo) posui suprà sect.1. Nec conducit parum ad illam declarationem eadem oculorum repetitio. Ideo enim repeti videntur; vt aduertatur non tantùm Cherubinos, qui erant in medio, sed eos etiam qui erant in circuitu, oculis esse plenos. Si cui tamen expositio illa non arrideat, poterit ita explicare; vt *in circuitu* sit in externâ alarum facie, quæ foras spectat: & *intus*, in internâ parte quæ respicit intrò, quasi dicat, in vtraque facie externâ simul & internâ. Nisi fortè dixerit quispiam, Ioanni fuisse reuelatum, animalia præter oculorum multiplicitatem, quibus totum vndique corpus antè & retro erat aspersum, intus etiam oculis esse plena: qui, si intima nudarentur viscera, facilè patescerent. His verò oculis interna omnia peruideri, quæ externis oculis subijci non possunt. sed hoc fortasse plus est, quàm id quod verba ipsa significant. C D

SECTIO IV.

An singula animalia Ioannis habuerint quatuor facies, sicut animalia Ezechielis?

CERTVM id reputant Pradus & Villalpandus: quia existimant Ioannis & Ezechielis animalia esse omnino similia, aut prorsus eadem. Atque idem sequitur Pererius. Sed iam suprà ostendi, minimè esse necessarium vt vtraque animalia omnino similia sint: quin potiùs valde oportere, vt sint aliqua ex parte diuersa. Qui autem ideò reputat nullam huius differentiæ rationem congruentem reperiri, quòd ipse eam non assequatur; is sanè plus æquo sibi arrogat. Expendamus ergo Ioannis verba, & examinemus vtrùm illa cogant credere, animalia, quæ ipse vidit, non habuisse similes vultus, sed potiùs valdè dissimiles. *Animal*, ait, *primum simile leoni, & secundum animal simile vitulo, & tertium animal habens faciem quasi hominis, & quartum animal simile aquilæ volanti.* Pradus & Villalpandus contendunt, Ioannem in primo, secundo & quarto animali, non loqui de facie propriè dicta, dum ait, *simile leoni, simile vitulo*: & probant, quia Ioannes manifestè discernit faciem & similitudinem: siquidẽ ait, *simile leoni, simile vitulo*: & in tertio non ait, *simile homini*, sed *habens faciem quasi hominis*. In quarto verò non ait absolutè *simile aquilæ*; sed *simile aquilæ volanti*, quasi diceret, in alis, non in facie. E

Vtrùm Ioannis animalia quatuor facies strictè sumptas habuerint.

De facie strictè sumptâ loqui Ioannem, verior sententia.

Nihilominùs certum videtur, Ioannem in primo, secundo & quarto animalibus loqui de facie propriè sumptâ, & tamen in tertio animali, iure optimo, modum loquendi variasse. Etenim, cùm omnia quatuor animalia humanam corporis figuram haberent (vt vidimus sectione 2.) cùm de tertio ait, *habens faciem quasi hominis*, idem est ac dicere, non esse vtcumque homini simile. Nam vt aliquo modo esset simile, satis erat corporis forma, (propter quam dictum est ab Ezechiele, *similitudo hominis in eis*) hanc autem corporis formam omnia quatuor habebant humanam: sed tertium habebat insuper faciem, quasi faciem hominis: quod alijs tribus commune non erat. Quare cùm in tertio exprimitur, illi faciem hominis inesse; idipsum nos cogit, vt ceterorum similitudinem, quam eis Ioannes attribuit, ad faciem propriè dictam referamus. Nam si tertiũ in eo differt à ceteris, quia facie cõstat humanâ; ad faciem igitur referri debet similitudo leonis in 1. vituli in 2. & aquilæ in 4. Neq; obest epitheton *volantis*: vt enim aquilæ id adderetur, idonea extitit ratio, de qua suo loco.

A At enim, inquies, ad prædictum sensum congruentius foret de omnibus eâdem phrasi loqui, & dicere; primum habere faciem leonis, secundum vituli, tertium hominis & quartum aquilæ. Respondetur, vt intelligeretur instituí sermonem de facie, satis fuit id in tertio exprimere: mox enim oppositio obligat, vt in omnibus sermonem esse de facie intelligatur, & fortè de industriâ Ioannes non dixit, primum animal habens faciem leonis, vel quasi leonis. Tribui enim primo leonis faciem, secundo vituli, & quarto aquilæ, bifariàm accipi potest; primùm de perfecta facie leonis, vituli & aquilæ, eâdem omnino figura, quæ in ipsis animalibus cernitur. Deinde non de perfectâ leonis, vituli & aquilæ facie; sed de eiusmodi similitudine, quam contemplari solent, qui physiognomiæ dant operam; & asserunt, hunc vultu referre arietes, illum canes, &c. quia intra humanæ faciei circumscriptionem, arietis aut canis faciem valde imitantur. Atque hac ratione alius dicitur faciem habere leoninam, vitulinam alius, alius aquilinam. Quemadmodum ergo in hominum figurâ, hæc animantium brutorum similitudo minùs est violenta; fortè in Ioannis visione existimandum est, primum animal non perfectâ leonis facie constare; sed facie quidem humanâ, quæ tamen
B referat leoninam: & sic de secundo & quarto. Hoc verò si admittatur, facili mox negotio cernitur, conuenientiùs dixisse Ioannem, primum simile leoni, quàm si diceret, habens faciem quasi leonis. Illa enim particula, *quasi*, in sacræ Scripturæ phrasi solet sæpe perfectam imitationem significare. Ideoque ad similitudinem aliquam, & non perfectam exprimendam, congruentius fuit dicere, *primum animal simile leoni*; idemque de secundo. In tertio verò cùm asseritur, *habens faciem quasi faciem hominis*, non aliud erit, quàm dicere, faciem omnino humanam, & quæ nulla ratione ad alterius animalis speciem referatur.

Facies hæ animalium dupliciter accipi posse.

In quarto autem animali, quoniam aquilina facies ad nasum aquilinum referri poterat, (in quo est valde parua faciei aquilinę similitudo; vt intra humani vultus limites maior adhuc similitudo notaretur, quàm in solo aquilino naso, nempę in totius vultus conformatione,) oportuit illud epithetô addi à Ioanne, & dici, *Quartum animal simile aquilæ volanti*. Aut hoc appositum fortè additur; vt innuatur ex vultus & alarum similitudine quartum animal magis esse aquilæ assimile, quàm primum leoni, & secundum vitulo. Addo etiam, fortè Spiritui sancto illud placuisse epitheton; quia nonnihil habet mysterij ad propriam significationem aquilini symboli in quarto animali figurati.

Cur in quarto animali Ioannes addat epitheton volātis.

C Quomodocumque hoc sit, aquilæ similitudinem ad alas solùm referre, violentum planè est. Sic enim nullum esset inter quartum animal & reliqua discrimen; cùm eorum singulis sex fuerint alæ. Et Ioannes quidem quatuor animalia manifestè inter se discriminat: cumque Ezechiel antè dixisset, quæ ipse vidit animalia, quaternis faciebus constare singula; Ioannes ait, quatuor se animalia vidisse, primum leoni simile, secundum vitulo, tertium faciem hominis habens, & quartum aquilæ simile.

Aquilæ similitudinem ad alas solum referre, quàm sit violentum.

Huic argumento Pererius respondet, ad diuersitatem illam à Ioanne positam superesse, vt primo animali expressior sit leonis similitudo, & secundo expressior similitudo vituli: & in tertio hominis, & aquilæ in quarto: licèt in vnoquoque animalium sit leonis, vituli & aquilæ similitudo. Sed primò, quo pacto id sit intelligendum non satis teneo. Nam si quatuor animalia perfectâ hominis facie constabant, loquendo de facie propriè sumptâ; & singula habebant alas senas; non video iuxta Pererij expositionem, qua ratione possit dignosci differētia tertij animalis & quarti à reliquis. Deinde Ioannes non ait, animalium, quæ ipse vidit, singula quaternis esse faciebus. neq; rectè assumitur argumentum in Ioannis visione ex ijs, quæ Ezechiel de sua recenset. Nam, vt vidimus suprà, immeritò
D statuitur, vtramque visionem fuisse prorsus similem. Tertiò difficile valde est, Ezechielis animalia, iuxta Pradi & Villalpandi expositionem intelligere, vt suo loco planum fiet. Neque negari potest illam opinionem esse nouam. non quòd nouum sit, faciei nomine non semper designari eam, quæ strictè appellatur facies: sed quia contextus cogit, vt Ezechielem de facie strictè sumptâ intelligamus. Atque in eo sensu accepit Vulgatus, qui vertit Ezechielis 10. 21. *Quatuor vultus vni*, siue vnicuique. Esset autem valde violentum nomen vultus pro bouis vngula sumere. In eodem etiam sensu proprio accepit Dionysius Areopagita capite decimoquinto, de cælesti Hierarchia; vbi agens de tribus faciebus leonis, vituli & aquilæ (nec enim de humana facie ibi loquitur) appellat eas bestiarum effigies, & in bouis imagine cornuum expressè meminit. Atqui perspicuum est, Dionysium non cogitare cornua bouis in vngula; & in aquilina effigie notat vim illam singularem speculandi & intendendi directè in solis lucem, nullam in partem inclinando aciem luminum: quod ad oculos aquilæ manifestè spectat, & cap. 2. vbi agit de effigie aquilæ, quam Ezechiel Angelis tribuit, perspicuè asserit, *ad aquilarum recuruis rostris effigiem*. Quamobrem euidens est, Dionysium intellexisse quatuor facies in sensu proprio & stricto. Eodemque modo intellexerunt
E Græci omnes & Latini. Quod autem Pradus ait, Græcos de humana forma explicare aliorum animalium insignibus vestitâ; id suam opinionem minimè fulcit, vt deinceps explicabitur.

Ceterùm accedamus ad vim verborum Ioannis: & expendamus eorum robur ad probandum, quatuor animalia non esse ita concipienda, vt similia inter se sint. Pradus, vt suam tueatur opinionem asserit, verba illa textus, *in circuitu sedis quatuor animalia*, propriè esse intelligenda de quatuor animalibus. Quod verò subditur, *& animal primum simile leoni, & secundum simile vitulo, &c.* non de ipsis animalibus, sed de eorum faciebus accipiendum esse; vt sensus sit, *Prima facies similis leoni, secunda similis vitulo*, &c. Sic ille. Verùm hæc explicatio coacta est, vt manifestè apparet in tertio animali. Nam si tertium animal est tertia facies, qualis erit loquendi modus; Tertia facies habens quasi faciem hominis? Deinde, si facies leonis est in pectore; vituli, in pede; hominis, in vultu & facie propriè dictâ: quænam, obsecro, enumerandi ratio est, primò leonem apponere, secundò vitulum, tertiò hominem? Hoc enim est à pectore incipere; inde ad pedes deijci, & inde ad caput conuolare. Quòd si nulla constricti obligatione tenemur, vt visionem Ezechielis credamus esse omnino similem Ioannis visioni; quid opus est adeò constanter atque violenter asserere, Ioannis animalia esse inter se penitus similia?

Vtrum sua animalia Ioannes inter se omnino similia effingat?

Num Ezechiel & Ioannes eodem modo de quatuor animalibus loquantur?

A Existimant tamen Pradus & Villalpandus se euidenter ostendere, Ioannis contextum non cogere, ne singulis suorum animalium quaternæ tribuantur facies. Qua enim ratione Ioannes ait, *Animal primum simile leoni; & secundum animal simile vitulo: & tertium habens faciem quasi hominis; & quartum simile aquilæ*; eâdem dicit Ezechiel cap. 10. 14. *Quatuor facies habebat vnum; facies vna facies Cherub* (id est vituli) *& facies secunda facies hominis: & in tertio facies leonis; & in quarto facies aquilæ*. In his verbis aiunt perspicuum esse, Ezechielem loqui eodem modo, quo Ioannes de quatuor animalibus. Si ergo necesse est, vt iuxta Ezechielis contextum quatuor facies vnicuique animalium concedamus; sequitur manifestè Ioannis contextui non repugnare, vt suorum etiam animalium singulis, totidem tribuantur facies. Huic argumento respondeo, auiditatem copulandi Ioannis & Ezechielis visiones fuisse in causa, vt sibi hi auctores persuaserint, Ezechielem cap. 10. agere de quatuor animalibus eâdem ratione, qua Ioannes agit cap. 4. Apoc. Qua in re, vt Ioannem cum Ezechiele concilient; opinantur Ezechielem, & vnicuique animalium dare quatuor facies, leonis, vituli, hominis & aquilæ: & asserere insuper, primo animali faciem esse bouis; secundo, vituli; tertio, leonis; quarto, aquilæ. Ego certe, si vtramque hanc loquutionem apud Ezechielem expressam reperirem; B crederem, quemadmodum de Trinitatis arcano loquentes, Patri potentiam attribuimus, sapientiam Filio, Spiritui sancto bonitatem; ita similiter ob occultam aliquam ratione tribuisse Ezechielem primo animali faciem vituli, alteri leonis, tertio hominis, quarto aquilæ; atq; eo modo componerem, quæ inter se pugnare videntur. Non tamen inde elicerem Ioannem quaternas similiter facies in singulis contemplatum. Nec enim (vt sæpè dixi) quidquam cogit, vt vtramque visionem eâdem omnino similitudinis regulâ metiamur: nec Ioannes tale quidquam de suis animalibus affirmat; nec id in templi Cherubinis (vt posteà dicemus) reperitur.

Ezechiel de animalium faciebus loquens quo pacto intelligendus.

Sed filum Ezechielis verborum attexamus: examinemusq; vtrùm ille animalium primo faciem vituli, secundo hominis, tertio leonis, quarto aquilæ tribuat? Verba Prophetæ ita habent; *Quatuor facies habebat vnum: facies vna, facies Cherub* (id est vituli) *facies secunda, facies hominis; & in tertio facies leonis; & in quarto facies aquilæ*. Si textus hic loquatur de animalibus, *quatuor facies habebat vnum*, significat singulis esse quatuor facies. Quare quod mox sequitur de quatuor faciebus, non sic intelligendum est, vt singulis singulæ sint; sed vt omnibus sint omnes facies. Nam si *vnum* est, vnumquodque; *facies vna* erit C idem ac dicere, prima facies vniuscuiusque erat facies vituli; & secunda facies vniuscuiusque erat facies hominis. Quare quod subdit, *& in tertio facies leonis*, idem est ac si diceret, tertio loco facies leonis. Ita enim exigit contextus; & ex Hebræo ad verbum sic redditur, *Facies prima* (in plurali) *facies vituli; facies secundæ, facies hominis; facies tertiæ, facies leonis; facies quartæ, facies aquilæ*. Ex quo euidens est, Vulgatum, vbi transtulit, *in tertio facies leonis*, plus cum originali consensurum, si diceret; *facies tertia facies leonis*, & hac ratione nulli præberetur ansa, vt existimaret Ezechielem tertio animali tribuere faciem leonis, & faciem aquilæ quarto. LXX. nullam huic loco lucem afferre possunt: eum enim versiculum prætermiserunt, vt notat Hieronymus, quæ verò in Græcis aliquot codicibus leguntur, ex Hebræo sunt ad verbum expressa, nempe, *Quatuor facies habebat vnumquodque animalium; facies prima facies Cherub, facies secunda hominis, facies tertia leonis, & facies quarta aquilæ*. Quod autem Hieronymus notat, hoc scilicet primo aspectu videri discrepare ab eo, quod Ezechiel c. 1. dixerat, non ideo dicit, quòd singulis animalibus in præsenti singulas præscribat facies, sed quòd ordinem inuertat. Ordo enim facierum cap. 1. hic videtur esse, *homo, leo, bos, aquila*: capitis verò decimi series est, *bos, homo, leo, aquila*. Atque hanc solùm ob rem Hieronymus & Theodoretus in eam propendent sententiam; vt capitis D decimi visionem aliqua ex parte à visione capitis primis diuersam esse credant. Ex quo vel illud eliciatur velim; si Hieronymus & Theodoretus crederent in cap. 10. singulas tantùm facies animalibus singulis concedi, non dubitaturos, quin visio vtraque esset diuersa. Cùm igitur Ioannes vnicuique animalium vnam tribuat faciem; in cassum laborant, qui ipsius visionem eandem esse cum visione Ezechielis contendunt.

Substantiuo cuiusque generis adiectiuum interdū neutrum reddi, Græca locutio.

His omnibus illud addo; quandoquidem Græca loquutio est, & interdum Latinis vsitata; vt substantiuo, cuiuscunque generis sit, adiectiuum neutrum reddatur; non admodum violenter Vulgatam lectionem acciperet, qui quod dicitur Ezechielis 10. 14. *Quatuor facies habebat vnum*, ita explicaret; vt non de animalibus, sed de rotis (de quibus in antecedenti contextu sermo erat) intelligeret. De ipsis enim rotis fortasse omnes interpretarentur, si Vulgatus ad verbū ex Hebræo transtulisset, sicut Pagninus & Arias transtulerunt, *Quatuor facies vnicuique*. Nam licèt versu 15. dicatur, *hoc est animal, quod videram iuxta fluuium Chobar*. Id tamen additur post verba illa, *& eleuata sunt Cherubim*, Vnde nihil in Hebræo superest difficultatis, vt de rotis intelligantur quatuor facies, quæ cap. 10. 14. enumerantur; & mox versu 15. agatur de Cherubinis. Quòd si versu 14. sermo est de rotis, earumque singulis quatuor facies appinguntur; rectè possunt ita considerari, vt quatuor facies primæ rotæ, vitulinæ sint E omnes; quatuor secundæ, humanæ; quatuor tertiæ, leoninæ; & aquilinæ, quatuor quartæ. Nec enim locus extat, in quo Ezechiel rotarum singulis tribuat quatuor animalium facies. Si tamen alicui inhæreat scrupulus, quî possint singulæ Ezechielis rotæ quatuor habere facies strictè sumptas; satis sit modò dixisse, Pradum in sua descriptione facies propriè dictas tribuere rotis Ezechielis, sed singulis binas tantùm. Rotâ tamen vnâ in aliam insertâ (sic enim Ezechielis rotæ concipiendæ sunt) congruentius est pro duplici facie, quas eis tribuit Pradus, quadruplicē tribuere; vt facilè intelliget, qui concipiat rotam rotæ insertam ad angulos rectos in crucis modum; & animaduertat, quo loco singulæ facies apponi debeant. Cùm autem Ioannis animalia, Ezechielis rotis respondeant in oculorum multitudine (quos Ezechiel in animalibus non vidit) fortasse etiam in eo respondent, quòd vnum habet faciem leonis, non verò vituli, neque hominis, neque aquilæ: alterum habet faciem vituli, non leonis, &c. Sic enim manifestè loquitur de suis animalibus Ioannes: & eodem modo intelligi potest Ezechiel de suis rotis.

Rotarum Ezechielis facies qua ratione sint consideranda.

A

S E C T I O V.

De senis alis singulorum animalium, & de manibus eorum.

IOANNES versu 8. de suis animalibus ait; *singula eorum habebant alas senas.* Iam autem suprà animaduerti, mendosos esse codices qui legunt, *alas senas in circuitu.* Hunc alarum senarium vidit quoque in suis Seraphinis Isaias cap. 6. 2. ait enim; *sex alæ vni, & sex alæ alteri.* Ex eo igitur, quòd Ioannes suis animalibus sex alas affinxerit; facilè consideratâ allusione ad locum Isaiæ colligitur, situm atque dispositionem sex alarum fore eandem, quam Isaias describit; scilicet vt duabus alis caput obtegant, duabus inferiorem corporis partem, & duas reliquas habeant extentas: ad eum modum, B quo aues per aëra volantes pennas expandunt. Ita enim Isaiam esse intelligendum, seorsum demonstrabimus. Ac licèt nec Isaiæ Seraphini, nec Ioannis animalia per cælum volitantia discurrere visa sint (præter eum, qui ad Isaiæ labia calculo purganda accessit:) vt vtrique dicantur apparuisse volantes, satis est eos sese expansis alis in æthere sustinere; quemadmodum aues extensis pennis suspensæ frequenter se in medio aëre librant.

Ezechiel in suis animalibus non meminit sex, sed quatuor alarum. Ait enim cap. 1. 6. *Quatuor pennæ vni*, & numer. 11. *Pennæ eorum extentæ desuper: duæ pennæ singulorum iungebantur, & tegebant corpora eorum*, & cap. decimo, num. 21. *Quatuor alæ vni.* Vbi tamen Septuaginta legunt, Octo alæ vni. Ex quo mihi subest suspicio, quatuor alas debere accipi pro quadruplici alarum pari. Sed relictâ nunc eâ quæstione (de qua alias;) Pradus, Villalpandus & Pererius, existimantes has Isaiæ, Ezechielis & Ioannis visiones similes prorsus esse debere, affirmant; quas Isaias & Ioannes vocant alas senas, esse quaternas cum binis brachijs. Nec enim verisimile reputant, Ioannem & Isaiam in singulis siue Seraphinis, siue animalibus sex alas præter brachia aspexisse. Et quidem negari non potest, quin Isaias brachia in suis viderit Seraphinis; cùm eis perspicuè manus tribuat. Ait enim versu C 6. *Volauit ad me vnus de Seraphim: & in manu eius calculus, quem forcipe tulerat de altari.* Ioannes etiam in suis animalibus brachia fuit contemplatus; quia singula habebant cytharas & phialas, vt habetur cap. 5. versu 8. Quamobrem sibi hi auctores persuadent; sex illas alas esse quatuor tantùm, & duo brachia: atque hoc etiam modo templi Cherubinos depingunt.

Num Ioannis animaliū alæ sint sex, absque brachijs, numerandæ?

Opinio Pradi & Villalpandi.

Equidem, si certum esset, Isaiæ, Ezechielis & Ioannis visiones esse similes omnino; non admodum violenter ex brachijs alæ fingerentur. Et aliquis fortasse dicat LXX. in hoc sensu transtulisse (Ezechielis 10. numero vigesimoprimo,) *octo alæ vni*; quatuor scilicet alæ & totidem brachia. Nam animalia Ezechielis singula habebant quatuor manus, vt infrà notabimus. Sed cùm nulla ratio credere cogat, tres hac visiones fuisse easdem; facilius est & congruentius, quod Isaias & Ioannes aiunt, de singulorum alis senis in sensu proprio intelligere. Confirmatur hoc, quia coactum valdè est, singulis animalium Ezechielis binas tantùm manus tribuere, cùm ipse manifestè dicat cap. 1. num. 8. *Manus hominis sub pennis eorum in quatuor partibus, & facies & pennas per quatuor partes habebant.* Vbi textus singulis clarè designat quatuor manus; quemadmodum & quatuor facies; & totidem alas.

Ezechielem & Ioannem de senis animalium alis in sensu proprio esse intelligendos.

D Sed relictis manibus, ad alas reuertamur. Tam in Isaiæ Seraphinis, quàm in animalibus Ioannis, singulis ex superiore humerorum parte, innasci debent quatuor alæ, ex vnoquoque latere duæ. Et ex quatuor hisce alis duæ ad volandum extensæ esse debent; & duæ aliæ in crucis modum insertæ atque coniunctæ inter se ad vultus partem aliquam operiendam. Quemadmodum depingi solet Seraphinus, qui sancto Francisco apparuit. Præter has quatuor alas; ex femorum superiore parte, duæ aliæ nascantur oportet, quibus verenda tegantur. Modus autem se obuelandi, quem Pradus depingit, est alis in crucis figuram collatis. Quòd si Ezechielis animalibus, quatuor alarum paria tribuamus; duo habebunt paria in femorum superiorum parte, vnum ad dextrum latus, alterum ad sinistrum. Atque ita pari altero aduersam tegunt partem, auersam altero. At Isaiæ Seraphini & Ioannis animalia in edita femorum parte singulas tantum habent in quolibet latere alas; quibus vt se obnubant, conuenientius apparet, vt se aduersos altera, altera auersos operiant.

Animalium alæ quibus corporis partibus affictæ sint considerandæ.

Non deerit fortasse, qui præter eas, quas enumerauimus alas; pedibus etiam quatuor animalium, atque etiam Seraphinorum Isaiæ, talaria velit affingi. Nam LXX. Ezechielis 1. 7. legunt *pedes eorum pennati.* Quam loquendi rationem veteres sequuntur Patres, ex quibus Dionysius de cælesti hierar- E chia cap. 15. generatim loquendo ait, *Sanctorum spirituum pennatos Theologia pedes effinxit.* Vnde ad eorum imitationem, quæ ex sacris Literis audierunt Gentes, videntur suum Mercurium atque alias figuras alatis pedibus finxisse. Nam ex sacris Literis *scrutabantur Gentes similitudines simulacrorum suorum*, primo Machab. 3. 48.

Certum tamen esse debet, Isaiæ Seraphinos senas tantùm alas habuisse, quas propheta exprimit; & duabus quidem faciem velasse, duabus pedes, & duabus volasse. Nec minùs certum est, siue quatuor alæ animalibus Ezechielis, siue octo tribuantur, omnes alas huiusmodi debere reduci ad eas, quas habent in humeris; & ad eas, quibus corpus obducunt; de quibus postremis dicitur, *duæ tegebant corpora eorum.* Atque vt corpus aut pedes obtegant, abs re est, talis alas apponere. Quare necessarium videtur, vt verba illa Septuaginta interpretum, *pedes eorum pennati*, referuntur ad alas, quas illis in superiori femorum parte esse diximus. Non tamen ideo assero pedes pennatos dici, eo quòd pennis sint cooperti (hæc enim durior esset loquutio) sed quia alæ ipsæ nascantur ex pedibus; hoc est, ex summa parte femorum. Pedum enim nomen interdum in sacrâ Scripturâ, non tibiam solùm comprehendit, sed etiam femur, vt secundo Paralip. tertio, num. decimotertio, *Erectus pedibus*, & Ecclesia-

Pedes animaliū fuisse pennatos quo sensu accipiendum sit.

Pedum nomen in Scripturâ interdum ad tibias & femora extendi.

clesiastici 26.23. *Pedes firmi super plantas.* & Ezechielis 1.7. *Pedes eorum recti.* & cap. 16.25. *Diuisisti pedes tuos.* & eâdem analogiâ sermo est de pedibus mensæ, Exod. 37.17. Si ergo nomen pedum comprehendit femora & tibias; pedes & brachia sunt, quæ corpori adijciuntur. Et quemadmodum dici poterant pennata brachia ob alas, quæ humeris nascuntur: sic etiam pennati pedes appellantur propter eas, quæ ex superiori parte femorum oriuntur. Certè Dionysius suprà allatus, pennatis pedibus tribuit significationem celeritatis alta conscendentis. At sacræ Literæ alas eas clarè destinant ad obtegendum corpus, id est, inferiores corporis partes. Dici fortè posset, ad celeritatem non conferre solùm extensas pennas, sed etiam illas quibus corpus contegitur; & propterea Dionysium his quoque alis, celeritatis significationem largiri. A

SECTIO VI.

De forma pedum in quatuor animalibus à Ioanne visis. B

Vtrùm Ioannis animalia vitulinos pedes habuerint.

QVI propriè dicitur pes, prout à tibia distinguitur, maioris distinctionis gratiâ appellatur in sacris Literis *planta pedis*, Ezechiel igitur de suis animalibus ait cap. 1.7. *Planta pedis eorum, quasi planta pedis vituli.* Quæ verba licèt omiserint LXX. & eorum loco substituerint, *Pedes eorum pennati*; Vulgata tamen lectio est ad verbum ex Hebræo expressa. Quare dubium esse non potest, quin Ezechielis animalia vitulinos pedes habuerint. Cùm verò Pradus contendat, eiusdem esse figuræ Ezechielis & Ioannis animalia, Isaiæ Seraphinos, & Cherubinos templi, omnibus tribuit vituli pedes. Probabilius tamen videtur, solis Ezechielis animalibus fuisse plantas vitulinas. Templi verò Cherubinos, Seraphinos Isaiæ, ac Ioannis animalia tam pedibus, quàm toto corpore humanã speciem retulisse. Nam & Isaiæ & Ezechielis & Ioannis visiones respectum habent omnes ad templi Cherubinos. Sed nec sunt omnino inter se similes, nec templi Cherubinos quoad omnia referunt. Illud commune omnibus est, hominis scilicet figuram alis ornatam proponere. De ceteris, singuli exprimunt, quid singillatim viderint. Porrò expendimus suprà, ex eo quòd Ezechielis animalia quaternas alas habent singula, perperam inferri, Cherubinis templi & Isaiæ Seraphinis totidem etiam alas affingi debere. Idem ergo videtur dicendum de plantis vitulinis. Nam ex peculiari mentione, quam de illis facit Ezechiel in suorum animalium descriptione, potiùs colligitur, non eiusdem fuisse figuræ, templi Cherubinorum plantas. Licèt enim repugnantiam non inuoluat, quòd Ezechiel describat etiam ea, quæ templi Cherubinis & suis animalibus communia erant: dum tamen aliunde non constat, idem quod in suis animalibus vidit Ezechiel, ad Cherubinorum templi figuram conformari; verisimilius est, illud ab Ezechiele exprimi, vt peculiare discrimen inter ipsius animalia & Cherubinos templi. Cùm verò neque Ioannes neque Isaias meminerint pedum vitulinorum, non est vnde suspicari possimus illos ab eis visos fuisse vel in quatuor animalibus, vel in Seraphinis. C

Videor iam speciem siue ideam quatuor Ioannis animalium depinxisse. Restat vt ad mysticam eorum significationem faciamus gradum.

D

COMMENTARIVS II.

De quatuor animalibus: in quo agitur de illorum significatione.

SECTIO I. *De genuina interpretatione quatuor animalium.*

De quatuor animalium interpretatione multiplices auctorum sententiæ.

TOT sunt ab expositoribus traditæ horum Ioannis animalium applicationes; vt ex ijs, quas ipse perlegerim, triginta ferè possim enumerare. Quarum aliquæ ad quaternarium se numerum nimis religiosè constringunt: & prout cuique collibitum est, varios eligunt quaterniones. E
Alij ad quatuor Euangelistas applicant; alij ad quatuor præcipuos Ecclesiæ Doctores; alij ad quatuor cælestis hierarchiæ Principes, quasi inter ceteros Angelos cælestis curiæ magnates. Quatuor sedes alij Patriarchales hîc respici volunt; quatuor Monarchias alij; alij quatuor Israëlitici exercitus angulos siue partes: alij 4. mundi plagas; quatuor anni tempora alij; alij 4. creaturarum genera. Sunt qui 4. elementa hîc significari autument: sunt qui 4. animæ vires, aut 4. eiusdem præcipuas affectiones, sunt qui 4. Cardinales virtutes, aut 4. cognitionum genera respiciant. Alij 4. singularia beneficia in Ecclesiam Christianam collata; aut 4. redemptionis nostræ mysteria præcipua. Alij 4. Sanctorum genera, aut Ecclesiæ ministrorum 4. ordines; vt alia interim sexcenta missa faciam. Porrò alij, qui de quaternario numero non laborant, magis adhuc varij & diuersi feruntur. Ex his quidam repræsentari putant victoriam, quam de Nabuchodonosor Deus reportauit: alij triumphum, quem Christus de vniuersis Gentibus. Alij Israëlitici populi dignitatem & beneficia à Deo illi collata, alij eiusdem populi ex Pharaonis imperio liberationem, & simul redemptionem humani generis per Christum. Alij Angelorum perfectiones in his symbolis contemplantur; alij

A Diuinæ prouidentiæ excellentiam ac dignitatem. Atque hisce opinionibus aliæ insuper quàm plurimæ accedunt, quæ ingeniorum varietate, & diuersâ explicandi ratione auctæ, mirum est in quam multiplicia diffidentia sententiarum diuortia diuidantur. Legat qui volent Pradum, Viegam, Pererium & alios, qui singularum opinionum auctores recensent. Mihi satis fuerit capita explicationum percurrisse & indicasse. Ex quibus plerasque applicationes existimo ab auctoribus non vt germanas ac solidas interpretationes sacri ænigmatis tradi; sed vt res ad varia sensa, concionandi gratiâ, accommodatas. Non inficior earum aliquas, ingenij vim & acrimoniam redolere; alias pietatem; & ijs præcipuè deberi venerationem quæ à grauissimis & sapientissimis doctoribus prolatæ sunt. Sed illud nihilominus valde optabile est; vt eiusmodi reperiatur expositio, quæ omnia quadret, & satis difficultati ac studiosorum votis faciat.

Nostra igitur expositio est, quatuor mystica animalia à Ioanne perspecta esse symbolum Apostolorum, ac eorum qui ipsis successere, hoc est Ecclesiæ Christianæ Episcoporum; ad quos Euangelij prædicatio ex proprio munere incumbit. Et quanuis huius capitis visio in cælo apparuerit: eius tamen significatio, non triumphantem in cælis Ecclesiam, sed militantem in terra figurat; quæ ob B excellentiam & celsitatem ad quam fuit à Deo euecta, sublimis apparet in cælo; vt huius capitis initio notauimus. Vnde infero, ad probandum, in quatuor animalibus non repræsentari Euangelistas quatuor, nullum esse argumentum, quòd Ioannes tunc adhuc degebat in terris, necdum in cælis triumphabat. Quin imò Apostolis, qui iam æternâ tunc beatitudine fruebantur, non pro illo beatorum statu, sed pro transacto munere, quod apud homines in terris degentes exercuerant, huiusmodi symbolũ congruere; cùm huius quarti capitis mysterium ad militantis Ecclesiæ decus & amplitudinem spectet. Nihilominus quatuor animalium significatio non est ad quatuor Euangelistas coarctanda, sed ad Episcoporum in Ecclesia statum extendenda. Agitur autem directè de primitiuæ Ecclesiæ statu. Depingitur enim in hac Apocalypseos parte ingens dignitas ad quam Deus Christianum populum primæuo illo Ecclesiæ tempore ante Euangelij ad Gentes promulgationem sustulit.

Auctoris sententia, per 4. animalia Apostolos, eorumq́ue successores Episcopos adumbrari.

Quatuor animalium symbolum non esse ad 4. Euangelistas restringendum.

Propositâ nostræ explicationis summâ, superest illius rationem reddere. Primò ergo aduerto, inter Ezechielis & Ioannis animalia hoc interesse discrimen; quòd animalia Ezechielis homines esse non possunt, sed cælestes Angeli in sensu directo: Ioannis verò animalia, Angeli non sunt, sed C homines Christi sanguine redempti. Discrimen hoc nullus reuocabit in dubium, qui Ezechielis & Ioannis verba attenderit. Sic enim ait Ezechiel cap. 43. 3. (vbi rursus videt currum & animalia) *vidi (ait) visionem secundùm speciem, quam videram quando venit vt disperderet ciuitatem: & species secundùm aspectum quem videram iuxta fluuium Chobar.* Euidens ergo est illum Dei currum fuisse bellicum; & in eo figurari Deum militari apparatu ad Ierosolymitanæ vrbis excidium proficiscentem. Quis igitur non videat tam animalia, quàm currum esse eos Dei ministros, quos ipse ducebat ad bellum? Necesse autem est, eos esse sanctissimos atque clarissimos Dei satellites & administros; vt manifestè deducitur ex proportione visionis huius ad Isaiæ & Apocalypseos visiones. Quæ cùm ita sint; quibus obsecro præcipuis ac sanctis ministris vsus fuit Deus ad Ierosolymæ vastitatem, nisi cælestibus Angelis? Necessarium igitur est, cælestes Angelos in Ezechielis animalibus repræsentari. Nec minùs certum est, per Ioannis animalia sanctissimos item homines indicari. Nam (cap. 5. versu 9.) quatuor animalia simul cum senioribus dicunt Agno, *Redemisti nos Domine Deus in sanguine tuo ex omni tribu & populo & natione: & fecisti nos Deo nostro regnum & sacerdotes, & regnabimus super terram.*

Discrimen inter Ioãnis & Ezechielis animalia, quod attinet ad significationem.

In Ezechielis animalibus Angelos: in Ioannis, homines sanctissimos figurari.

D Secundò noto, in Ioannis visione citra dubitationem, quatuor animalia esse gentem Deo propinquiorem & maioris dignitatis, quàm seniores: quia quatuor animalia sunt in medio throni, atque adeò viciniora throno Dei, quàm seniores ipsi. In gloriâ etiam Deo reddendâ antecedunt quatuor animalia concinentia, *Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus omnipotens, qui erat, & qui est, & qui venturus est*: post quæ seniores subsequuntur. Vnde textus ait; *Et cùm darent illa animalia gloriam & honorem & benedictionem sedenti super thronum; procidebant 24. seniores dicentes, Dignus es Domine*, &c. Quare, si per seniores figurantur sacerdotes; nihil conuenientius, quàm vt 4. animalia Apostolos, & Episcopos repræsentent. Quòd inde roboratur; quia in hac visione post Dominum in throno sedentem & post Agnum haud dubiè indicatur, quatuor animalium dignitatem esse inter Ecclesiæ ministros supremam. Ac proinde, cùm compertum sit, in Ecclesiastica hierarchia Apostolos principem tenere locum; non ab ijs auferri fas est quatuor animalium symbolum, vt ad Euangelistas accommodetur. Hos enim à Deo fuisse electos sacri Euangelij scriptores non tanti est, vt possit cum Apostolica dignitate conferri: nec Euangelistarum cognomen minùs merentur Apostoli, qui Euangelium toto terrarum orbe promulgarunt; quàm sanctus Lucas & S. Marcus, qui literis & monumentis mandarunt. Præterquàm quòd Episcopali etiam munere Lucas & Marcus fuere perfuncti. Atque ita etsi Apostolorum collatione, inter seniores illi veniant numerandi, quòd fuerint ex duorum & Septuaginta discipulorum E numero, aut ex illo ordine; habent tamen etiam inter quatuor animalia locum: quatenus Episcopalem dignitatem gesserunt, & Apostolorum fuere successores, & Euangelij concionatores strenui.

Per Ioannis animalia viros maioris perfectionis ac dignitatis, quàm per seniores, designari.

Tertiò noto, veram quatuor animalium significationem non rectè ad quatuor solùm personas contrahi. Nam vt in symbolo 24. seniorum vidimus, numerus sæpè ad figuram accommodatur. Deinde in hoc quatuor animalium symbolo plana est ad templi Cherubinos allusio: in quibus perspicuum est, significationem non ad duas vel quatuor personas debere restringi; sed ad eos omnes, qui Dei thronus sunt; & ad omnes cælestis aulæ principes, qui ante Deum adstant. Pari ergo ratione quatuor animalium figura non ad 4. tantùm personas est comprimenda: sed, vt in symbolo Cherubinorum, inuestiganda est idonea ratio, cur in duplici Cherubino oportuerit cælestium Angelorum multitudinem denotari; haud secus in quatuor animalium symbolo, appositam reddere rationem oportet, quæ ostendat Apostolos, eorumque successores in hoc quaternario congruentissimè designari.

Animalium significationẽ non rectè ad 4. personas coarctari.

A

Quartò noto, Angelorum multitudinem propterea aptissimè significari in Cherubinorum binario; quia Angelorum excellentia ad duo capita reuocatur, videlicet ad eximiam sapientiam & mirabilem sanctitatem; quæ duo, Angelos, Dei thronum efficiunt. Quapropter si Apostolorum & Apostolicorum hominum dignitas congruenter ad quatuor reuocaretur perfectiones in quatuor animalibus eleganter adumbratas; conquiesceret sanè mens, secura iam de Apostolorum & Episcoporum significatione in animalium symbolo apprime excogitatâ.

Quintò noto, Apostolos, eorumque successores esse principes Ecclesiæ. Atqui optimi principis dotes & facultates vidimus iam capite primo, septem omnino esse: illas scilicet, quæ in Diuina prouidentiâ & in Christo, septem Dei spiritus appellantur; nempe Virtus, Beneficentia, Æquitas, Sapientia, Patientia, Comminatio, Seueritas. Quare Apostolici muneris sublimitas exigit ingentem horum spirituum participationem. Ex his tamen septem spiritibus, quatuor primi (vt vidimus capite primo,) directè ordinantur ad eorum felicitatem, qui se Euangelij prædicationi subijciunt. Tres verò reliqui continent admirabilem gubernandi rationem aduersus eos, qui Deo & Euangelio resistunt. Ad exequutionem ergo suæ patientiæ, comminationis & seueritatis erga improbos, non vtitur fere Deus Apostolicorum virorum ministerio. Vnde fit quatuor primos spiritus, (in quibus potissimùm Dei prouidentia gloriatur,) in hoc capite ad Apostolicos viros significandos, describi debere. Nam cùm visionis huius scopus sit, ingentem Christianæ Ecclesiæ felicitatem designare, id est, eorum, qui Euangelij suaue iugum subiere; cumque huc spectent omnia huiusce capitis symbola: idcirco ex septem spiritibus illi in primis selecti sunt, qui ad egregiorum Christi cultorum gubernationem attinent; videlicet ingens Virtus, magna Beneficentia, Æquitas summa, & admirabilis Sapientia; de quibus cap. 1. dictum est: ac ad harum quatuor perfectionum significationem, (vt sectione sequenti planum fiet) aptiora & elegantiora symbola seligi non potuere, quàm animalia quatuor, quæ Ioanni ostensa sunt.

B

Cur in Ioannis visione animalia in medio throni & in circuitu throni sint?

Priùs tamen breuiter explicemus oportet, quæ in textu ipsis animalium formis antecedunt. Ex quibus primùm occurrunt verba illa, *In medio throni & in circuitu throni.* Cumque in Ioannis visione, quatuor animalia non in medio solùm fuerint, sed etiam in circuitu pone seniorum sellas (de quo suprà in commentario primo, sectione prima,) congruentior interpretatio est illa (opinor) quæ duplicem locum Ecclesiæ principibus præscribat; in medio alterum, alterũ in circuitu. In medio quidem, vt subditis & inferioribus præstò sint, & suam illis prouidentiam liberaliter impertiant: in circuitu verò, vt rempub. veluti murus fortissimus obuallent; & Ecclesiam ab occursantibus hostium phalangibus tueantur. Eamque ob rem in sancto Sanctorum, Cherubini medium locum, & obiacentem in circuitu occupabant: medium scilicet, vt fidelibus cunctis præstò esse viderentur, vtpote in medio existentes, (iuxta id Psalmi 67. 11. *Animalia tua habitabunt in ea*:) & circuitum, propter eandem causam, qua Ecclesia depicta fuit Angelorum exercitu stipata, qui eam ab hostium incursibus defenderent, de quo Apoc. 5. 11.

C

In Ezechiele rotas animalib. fuisse supposi-tas.

Sequitur in textu; *Quatuor animalia plena oculis antè & retro.* Vidimus iam in præcedenti commentario sectione 2. multò esse probabilius, oculorum multitudinem non fuisse Ezechieli visam in animalibus, sed in rotis. Cuius rei vt reddam rationem; præmitto primò, rotas, ab Ezechiele poni animalibus subiectas. Nam cap. 10. 2. rotas constituit *subtus Cherubim.* Et quamquam viuæ erant rotæ, nec ab animalibus trahebantur: textus tamen clarè ait, *& rotæ sequebantur animalia*: & quasi ab illis traherentur; non aliter ipsis subsistentibus, subsistebant; & ipsis gradientibus, gradiebantur. Vide cap. 1. 19. 20. 21. & cap. 10. versu 16. 17.

D

Ezechielis currũ fuisse bellicum.

Secundò præmitto, hunc Ezechielis currum fuisse bellicum; sicut & illos, qui Elisæum circumstipabant, quarto Regum sexto, num. 17. Notum autem est, Angelos esse Dei currus; in quibus ipse cum hostibus bellum gerit, Psalm. 67. 18. *Currus Dei decem millibus multiplex, millia lætantium, Dominus in eis in Sinai.* Quare Dionysius de cælesti hierarchia cap. 15. grauiter & copiosè declarat de Angelis quatuor Ezechielis animalia; rotas item & currum Angelos esse ait: totius demum apparatus figurâ Angelorum militiam indicari. Idcirco autem symbolum currus vsurpatur; quia olim Reges ac principes è curribus dimicabant; vt ex sacris Literis manifestum est. Vide etiam Theodoretum, Ezechielis primo, qui explicat etiam animalia & rotas esse Angelos. Cùm igitur animalia antecedant, & subsequantur rotæ; liquet, per animalia superiores Angelos designari, qui sunt præuij ceterorum duces: per rotas verò, Angelos inferiores: qui superiorum rectionem sequuntur.

Reges olim ac principes è curribus dimicare solitos.

Inferiorum ad superiores subiectionem figurâ rotæ exprimi eleganter.

Tertiò præmitto, inferiorum ad superiores subiectionem atque (vt ita dicam) subordinationem, figurâ rotæ eleganter exprimi. Et notum etiam inter Theologos est, ex Angelorum choris infimum esse eorum, qui hominum custodiæ destinantur: quorum incumbit curæ, pro commissæ sibi animæ custodia singulos agere excubias. Ad hoc ergo officium indicandum congruentissima fuit oculorum, (quos Ezechiel in animalibus non vidit, sed in rotis.) multitudo; eâdem significatione, qua Poëtæ quàm plurimos oculos suo Argo tribuerunt; quibus Io, delicias Iouis, custodiret. Cùm igitur hominum animæ, Dei deliciæ sint; quia *deliciæ Dei esse cum filijs hominum*: nihil potuit elegantius effingi, quàm Angelorum custodum symbolo multos oculos apponere: quo significetur, eos animorum salutem vigilanter attendere. Vbi illud obiter velim aduerti; in sacræ Scripturæ symbolis consentaneum valde esse, vt nos ad eam significationem confirmemus, in qua sapientes ethnici eadem vsurpauerunt symbola: siue ipsi eiusmodi significationem à Iudaico populo hauserint; (iuxta id primo Machab. 3. 48. *De quibus scrutabantur Gentes,* &c.) siue quia Spiritus sanctus voluit ijs vti symbolis, quæ apud sapientes ethnicos in vsu erant; quo tempore sacri libri scribebantur.

E

Prou. 8. 31.

His ita constitutis, cùm Ezechiel (vt iam diximus) de cælesti agat hierarchia, Ioannes de Ecclesiastica; concinnum fuit, vt in Ezechielis visione, oculorum symbolum ad rotas (quæ infimum de-

A notant chorum) non ad animalia pertineret. Quia custodum officium non Archangelos aut superiores alias hierarchias contingit. At in Ecclesiastica hierarchia, ad ipsosmet Episcopos, qui angelorum superiorum vices gerunt, animarum sibi à Deo creditarum custodia maximè incumbit. Quamobrem congruens valdè fuit, vt in Ecclesiastica hierarchia symbolum superiorum angelorum, id est quatuor animalium plenum oculis appareret. Quòd si præter externos oculos, interna etiam lumina animalibus tribuamus; id indicabit eos, qui aliorum saluti ex officio incumbunt, non ideo in propriæ salutis curâ conniuère, sed sua vel minima defecta intento mentis obtutu perscrutari.

Cur in Ezechiele, oculi rotis, non animalibus, assignantur?

De perfectione symboli rotarum dicere, ad interpretationem Apocalypseos non spectat: dicemus de hac, diuino annuente numine, Ezechielis 1. Illud interim obseruo; ex eo quòd Deus ad vrbis Ierosolymæ vastationem, non archangelos solùm, aliosque superiores choros, sed angelorum etiam infimum chorum, (hoc est angelos custodes) ducat, ex eo (inquam) haud obscurè innui, illud Ierosolymæ excidium in animarum bonum ac felicitatem ordinari; vt docet Ecclesiasticus cap. 49. 10. *Ezechiel* (ait) *vidit conspectum gloriæ, quam ostendit illi Deus in curru Cherubim. nam commemoratus est inimicorum in imbre* (id est recordatus est vltionem de eis sumere) *benefacere illis, qui ostendunt vias rectas.* Attendat, quæso, lector ad contextum: ex quo constat Deum in curru Ezechieli ostenso, suam ostentasse gloriam: quia recordatus est sæuientes turbines & ingentes aquarum imbres in hostes immittere; vt optime de illis mereretur, qui per resipiscentiam & præteritorum detestationem commissa scelera eluerent, & puriorem viuendi rationem deinceps inirent. Hic omnino videtur esse illius loci contextus; qui cum præcipuo scopo primæ illius Ezechielis visionis mirificè consentit. Itaque *benefacere*, græca phrasi idem est quod, ad benefaciendum. Atque hæc fuit Ierosolymitanę vastationis intentio; scilicet vt magno Deus beneficio cumularet eos, qui sua agnoscentes flagitia, voluntariâ pœnitentiâ delerent. Id enim est ostendere vias rectas; reapse ostendere se à via praua discessisse, & iter viâ rectâ suscipere. Vide eandem phrasim, Iob 26.3. *Prudentiam tuam ostendisti plurimam.* Et Ecclesiastici 9.1. *Ostendere malitiam doctrinæ nequam.*

B

Ierosolymæ excidium in Ezechielis curru adũbratum ad veram animarum salutem ordinari.

C

SECTIO II.

De mira perfectione symboli quatuor animalium ad Apostolorum excellentiam.

EX antecedenti sectione, & latiùs exprimi cap. notatione 5. supponimus, miram virorũ Apostolicorum perfectionẽ, (quatenus Ecclesiæ principes sunt, & diuinæ Prouidẽtię in animarum salute administri) in quatuor illis virtutibus excellentissimis esse sitam, Magnanimitate, Beneficentiâ, Aequitate, Sapientiâ: atque hunc virtutum quaternarium non ad libitum & gratis confictum, sed seria ratiocinatione necessariò designatum. Superest igitur, vt probemus, ad harum quatuor virtutum symbola nihil potuisse magis aut proprium, aut elegans quàm quatuor horum animalium figuras excogitari.

In quatuor Ioannis animalibus totidem optimæ gubernationis virtutes præcipuas figurari.

D

De leone.

AC primò, ad magnanimitatem atque animi fortitudinem exprimendam, ecquod potuit symbolum leone aptius reperiri? Expendantur, quæ de ipsius naturâ & proprietatibus, acerrimi naturalium rerum indagatores perscribunt; & Plinius præsertim libr. 8. cap. 18. noteturque imprimis, in omnibus veterum numismatis; & stemmatum insignibus, vbicumque leonem videmus expressum, hunc ei semper sensum attribui. De quo vide Antonium Augustinum dialogo 2. numero 31. & Choul de religione fol. 45. Eapropter Herculem frequenter (interdum etiam Cupidinem) & Magni Alexandri imaginem leonis exuuijs vestiuit antiquitas. Huc confert id Prouerb. 30. 30. *Leo fortissimus bestiarum ad nullius pauebit occursum.* His adde ex Forerio Isaiæ 5.29. leonem ab Hebræis vocari לביא (lebi), quod nomen deriuatur a לבב (labab) quod significat cor, propter ingens cor, robur atque animum, quæ leoni insunt. iuxta id 2. Reg. 17. vbi de viro magnanimo dicitur, *cuius cor est sicut cor leonis.*

Leo magnanimitatis symbolum.

E

De boue.

DEINDE si leo, quòd inter cetera animalia robore ac fortitudine præstet, magnanimitatis symbolum iure gerit; perspicuum fit, animal illud, quod humanæ vitæ fuerit præ ceteris vtilissimũ, fore similiter optimum Beneficentiæ symbolum; ac proinde illius, qui suas omnes vires in hominũ commoda & vtilitates confert. Ad hoc ergo significandum nullum potuit animal magis idoneum inueniri, quàm bos seu vitulus. ex eoque genere congruentissimè electus est potissimùm vitulus; quippe qui in ea est ætate, quæ magno deinceps vsui & emolumento se fore pollicetur. Nemo autem nescit hanc animalium speciem, dum viuit, esse ad arandum & ad onera comportanda vtilissimam. Vide illud Prouerb. 14.4. *Vbi non sunt boues, præsepe vacuum est; vbi autem plurimæ segetes, ibi manifesta est fortitudo bouis.* Ad hæc, lactis & butyri bubuli cui sunt ignotæ deliciæ? Iam post occisionem, quæ carnes bouinis aut vitulinis solidius & communius suppeditant humano corpori alimentum? Quin etiam vel corium est hominum vsibus vtilissimũ. His accedit huiusmodi animal nõ solùm viuum & occisum, sed tabidum etiam ac putridum summæ esse hominibus vtilitati. Vermes enim, quibus aliorum animalium putrefacta cadauera scatere solent, humano generi nullum afferunt emolumentum: qui

Bos seu vitulus beneficẽtiæ symbolum.

Bos non viuus modò, sed & occisus & corruptus humano generi vtilissimus.

Ex bobus putrefactis apes & bōbyces procreari.

verò ex vitulo seu boue putrescente generantur, quibus nos beneficijs cumulent, nôrunt omnes. A Hinc enim apes, hinc bombyces oriuntur: quorum comparatione reliqui omnes vermes inutiles valent appellari. Hi verò non vtiles vtcumque, sed vtilissimi sunt, & hominum commodis mirum in modum deseruientes. Apibus enim ceræ ac mellis beneficia; bombycibus omnia sericorum genera, quibus totus orbis redundat, secundùm Deum, debemus accepta. Quanta igitur consideratione, atque adeò admiratione dignum est, vtrumque hoc animantium genus ex vitulo corrupto iam & putrefacto procreari? De apibus id expressè docet Virgilius 4. Georgic. fin. & Plinius libr. 11. cap. 20. Vnde Græci apes appellant βουπαιδὲς & βουγένεες. De bombycibus autem idem cecinit Hieronymus Vida lib. 2. ad finem his versibus:

Sicut apes teneri reparantur cæde iuuenci:
Hîc superaccedit tantùm labor. Antè iuuencus
Bis denosque dies, bis denasque ordine noctes
Graminis arcendus pastu, prohibendus ab vndis. B
Intereà in stabulis tantùm illi pinguia mori
Sufficiunt folia & lactenti cortice ramos.
Viscera vbi cæsi fuerint liquefacta, videbis
Bombycem fractis condensam erumpere costis,
Atque globos toto tinearum efferuere tergo.

Vterque poëta ad poëtici carminis concinnitatem, nonnihil fictionis addunt. Illud tamen nos docent, vermes ex iuuenci tabidi carnibus productos, esse aut apes aut bombyces; prout fuerit pastio, qua antea alebatur bos; & iuxta locorum etiam, temporum atque ventorum natúras. Quæ si vera sunt, (vt multi hodie experimento edocti confirmant) quid quæso magis mirum, magisue summæ beneficentiæ depingendæ aptum? Adde huc, non solùm ex hoc animantium genere bombyces & apes progigni; sed etiam nullam aliam eis originem esse videri. Docent enim Augustinus de Genesi ad literam cap. 14. & S. Thomas 1. p. q. 72. absurdum esse dicere, creata fuisse ab initio à Deo animalia, quæ ex mortuis animalibus generantur. Confirmat hoc Pererius libr. 11. in Genesim à simili; quia huiusmodi animalia non sunt ingressa in arcam Noë. Pro quo affert Abulensem: descenditque ad apes singillatim. Si igitur vitulo apes ac bombyces, & vtilissimum vtrorumque fructum debemus; potuitne quidquam vtilius ac beneficentius fingi? C

Huius philosophiæ de boue ad beneficentiam applicatio.

Iam, si ad mysticam philosophiam oculos conuertamus, quàm se hîc latus aperit campus ad perpēdendum & assiduâ meditatione ponderandum, quantū homines cælesti illi vitulo debeamus, qui se pro nobis in cruce obtulit immolandum? In quanto insuper illorum ære sumus, qui Christi amore succensi se consecrarunt, vt in generis humani beneficium, mystici vituli fierent per Christi imitationem? Symbolica autem isthæc bouis seu vituli significatio in antiquis numismatibus vsitata fuisse reperitur. Hæc enim est significatio iuuenci in multis Augusti nummis: & Antonius Augustinus dialogo 2. numero 31. numisma quoddam adducit, vbi leo atque bos coniuncti cernuntur, Magnanimitatis proculdubiò & Beneficentiæ copulatio.

De homine.

Homo rationis & æquitatis symbolum.

SEQVITVR tertium animal, id est homo; in cuius significatione nihil est, quòd laboremus. Quem enim latet, in facie humanâ rationē & æquitatem indicari? Nec aliud præterea esse animal rationis & æquitatis particeps? Quare, cùm in animali aliquo ratio ac iustitia essent significādæ; necessariò debuit illi hominis facies concedi. Ac in veterum quidem numismatis semper Aequitati humana tribuitur figura. Quòd si quisquam obijciat, Aequitati semper stateram in manu appingi, (vt notat Antonius Augustinus, dialogo 2. numero 18. nonnullis ad eam rem allatis numismatibus antiquis.) Respondeo primum, vbi simul leo, vitulus, aquila & homo apponuntur; neutiquam opus esse statêra. Nam ex collatione euidens est, humanam faciem rationis & æquitatis esse symbolum, sicut leonem fortitudinis. Secundò dico, non deesse nobis in Apocalypsi stateram, quæ tertium comitetur animal, nosque illud dignoscere doceat. Hoc namque animal tertium, respondet sigillo tertio, eique aperiendo adest, Ioannemque accersit, vt contempletur eam figuram, quæ tunc ob oculos penitur (capite 6.) vtpote rem ad ipsum animal spectantem; tertio autem sigillo resignato, prodit eques stateram manu tenens, vt insigne illud Beneficentiæ non possit in 3. animali desiderari. D

De aquila.

Aquila sapientiæ ac prudentiæ symbolum.

QVARTVM denique animal, aquilæ faciem habet. ac licèt aquila soleat alioqui esse imperij & excellentiæ symbolum; proptereà quòd super aues ceteras sese sublimi volatu attollat, nidumque suum in sublimi ponat: ceterùm huius symboli perfectio exigit, vt quemadmodum in leone Fortitudo, in vitulo Beneficentia, Ratio & æquitas in homine considerata sunt, tanquam præcipua quæ in illis eminent; ita etiam in aquila illud in primis inspiciamus, quod in ea eminet potissimùm. E Id autem esse perspicacissimā oculorum aciem, expendit Plinius lib. 10. c. 3. *Clarissima* (ait) *oculorum acies*. Et infrà; *Implumes etiamnum pullos subindè cogunt aduersos intueri solem: & quos conniuentes animaduertunt, præcipitant è nido, velut adulterinos atque degeneres: illos autem, quorum acies firma contrà steterit, educant.* Ad magnam igitur sapientiam & prudentiam admirabilem significandam, quæ, quod aliorum obtutum præterit, facilè cernit, nemo non videat, quàm aptum sit aquilæ symbolum. Hinc vulgatissima illa loquutio ortum habuit; qua, vt aliquem acri ingenio & perspicaci præditum significemus, eum aquilam appellamus. Hispanâ certè phrasi id frequentissimum est. Sed ad id vel maximè congruit aquilæ symbolum, vt cælestis sapientia denotetur. Nam aquilæ visus est acutissimus, & cuncta è sublimi loco despicit, solemque lucis fontem intuetur aduersum. Proprium autem est cælestis sapientiæ, sapientiam terrenam quasi ex alto despicere, & super eam nimis editè volare. Hinc illud 1. Corinth. 3. 19. *Comprehendam sapientes in astutia eorum.* In cuius rei figuram, cùm virga Aaronis versa

Perspicax aquilæ visus.

A esset in colubrum, *Vocauit Pharao sapientes & maleficos* (Exodi 7.10.) *& fecerunt etiam ipsi per incantationes Aegyptiacas & arcana quædam similiter: proieceruntque singuli virgas suas, & versæ sunt in dracones. Sed deuorauit virga Aaron virgas eorum.* Quod ergo voluit Deus in admirandâ illâ virgâ figurare; id etiam suo modo figuratur in eo, quod refert Plinius libr.10.cap.3. *Aquilarum (inquit) pennæ, mistas reliquarum alitum pennas deuorant.* Ad id verò, quod sapientium est proprium; silere scilicet & operari; mirificè aptatur, quod de aquila nigra, (quæ præcipua est inter aquilas) refert ibidem Plinius, *Sola sine clangore, sine murmuratione.*

Aliarum auium pēnas ab aquilæ pennis admistis deuorari.

Præterea Apocalyps.8.13. dubium non est, quin aquila symbolum sit cælestis sapientiæ. Ea enim est, quæ videt famem, bellum, ac pestem, esse minoris momenti supplicia, si cū spiritualibus supplicijs comparentur. In quo sensu accipienda sunt verba illa Christi (Matth.24.8.) *hæc autem omnia initia sunt dolorum.* Ideoque, cùm cap.8. Apocalyps. temporalia supplicia sint expressa, quæ Deus fuerat Iudaico populo minitatus: vt expendatur deinde, quantò sint horribiliora spiritualia supplicia, quæ deinceps erāt enumeranda; ait textus; *& vidi, & audiui vocem vnius aquilæ, volantis per medium cælum, dicentis voce magna, væ væ væ habitantibus in terra.* Addit verò Ioannes tria illa væ tribus extremis plagis respondere,
B nimirum *cordis desideriis, iræ furiis, & obstinationi in peccatis.*

Aptissimum igitur est aquila sapientiæ cælestis symbolum. Altera autem imperij & excellentiæ significatio, cum sapientiæ significatione facilè componitur. Nam vt rectè Horatius libr.1. epist.1 ad Mæcenatem:

Ad summum sapiens vno minor est Ioue, diues,
Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum.

De applicatione quatuor animalium ad singulos Apostolos.

VIdimus hactenus, quàm sint apposita quatuor animalium symbola, leonis videlicet, vituli, hominis & aquilæ, ad quatuor illas virtutes adumbrādas, in quibus summa principis perfectio sita est. Vnde ad nouorum principum absolutam perfectionem innuendam, id est, Apostolorum & eorum successorum, quos Deus Ecclesiæ Christianæ præfecerat; congruentius symbolum reperiri
C nequaquam potuit. Et quamuis per accommodationem non ineptè quatuor hæc animalia Euangelistis dispertiantur; ita vt vni leo, vitulus alteri, alij homo, aquila alij attribuantur: propria tamen eorum significatio est de omnium Apostolorum, necnon singulorum perfectione. Nec est, cur hoc alicui nouitatem & insolentiam redoleat. De Elia enim, deque Elisæo, de vnoquoque seorsum ait scriptura, *Currus Israel & auriga eius.* Si ergo vni eidemq; Prophetæ apprime conuenit currus & aurigæ symbolum; quid mirum eidem Apostolo quatuor animaliū symbola cōgruere propter quatuor illas (de quibus suprà dictum est) optimæ gubernationis virtutes? Deinde; cur erit mirandum in hac repræsentandi ratione accidere, quod in stemmatum insignibus siue scutis frequentissimè fieri videmus? in vno nempe scuto diuersa apponi animalia, non vt personas diuersas indicent; sed vt varias eiusdem personæ, cuius est illud insigne, perfectiones. Nec primus ego sum, qui quatuor animalium symbola omnia singulis Apostolorum applicem. Ambrosius enim cap.6. in expositione primi sigilli sic habet, *Quatuor animalia sunt Ecclesiæ Doctores; & eandem significationem habet primum animal, quam & secundum, tertium & quartum.* Ecclesiæ autem Doctorum nomen Apostolis & viris Apostolicis per excellentiam congruere, perspicuum est. Quod autem Ambrosius ait, eandem esse significationem leo-
D nis, vituli, aquilæ & hominis, distinctionem personarum negat, non peculiarium in eisdem personis rationum siue virtutum.

Quatuor isthæc animalium symbola singulis Apostolis aptari.

Nostræ quoque expositioni manifestè fauet Dionysius de cælesti hierarchia cap.15. vbi grauiter & sapienter docet, quatuor Ezechielis animalia, principū hierarchiæ cælestis esse symbola; & quatuor facies (leonis, vituli, aquilæ & hominis) non deseruire ad personarum distinctionem innuendam, sed ad denotandas cælestium principum perfectiones & excellentias. Hac ergo Dionysij institutione ita præmissâ (quæ certa planè est, & à beato Paulo ipsius institutore accepta) cùm euidens sit, Apocalypsin ad hierarchiæ cælestis imitationem de Ecclesiastica agere; necessarium est, vt animalium quaternarius cuiuis Apostolorum tribuatur, & singulorum perfectiones prædicto modo designet. Ac licèt Dionysius fæcundissimo illo, quo pollebat ingenio, quatuor facierū singulis, plurium virtutum significationem accommodet: anteponet tamen (quis dubitet?) in animali quolibet eam significationem, quæ magis aptè cum ipsius naturâ cohæret. Nec dubium esse potest, quin in leone, Fortitudinis symbolum emineat; Beneficentiæ, in vitulo; in homine, Aequitatis ac rationis; in aqui-
E la, verò Sapientiæ. Quamobrem Dionysius ipse loco superiùs notato, inter alia perspicuè ait, in leone figurari *vim robustam & indomabilem*; in boue, *vim salutarem, quæ spirituales sulcos scindit cælestibus imbribus accipiendis*; in aquila, *vim illam singularem speculandi atq; intendendi liberè & directè, in nullam partem aciem luminum flectendo.* & paulo antè dixerat, *humanâ formâ significari rationis vim.* Hæc Dionysius; cuius verbis quid aptius ad nostram confirmandam explicationem optare possem, omnino non video. Præsertim, cùm iuxta eiusdem Dionysij philosophiam seu potiùs Theologiam, Ecclesiastica hierarchia cælesti respondeat; & Episcopi ac sacerdotes sint etiam angeli. Sic enim ille philosophatur cap.12. de cælesti hierarchia: cui consonant Augustinus tomo 6. libro 12. contra Faustum, & Manichæum, capit.26. & tomo 8. Psalm.44. in illo versu *Propterea vnxit te Deus.* & Beda in explicatione Genesis ca.28. qui in Iacobi scala, angelos illos ascendentes & descendentes, de Euangelij concionatoribus intelligunt, quod est proprium Apostolorum & eorum successorum munus.

Dionysii Areopagitæ mens de quatuor animalium symbolis.

Facit etiam nobiscum Sophronius; qui ait per quatuor animalia denotari noui testamenti patres. Qui autem sunt noui testamenti patres, nisi Apostoli & viri Apostolici? Consentit etiam Galfridus (cuius expositionem referunt Viegas & Pererius) qui in animalium quaternario contendit

Sophronij item & aliorum sententia de eorundem animalium symbolo.

dit omnes Ecclesiæ Prælatos repræsentari. Atqui præcipuos Ecclesiæ Prælatos esse Apostolos & Episcopos, manifestum est: ceteris autem idem symbolum conuenit per analogiam, quatenus Apostolorum participant principatum. Præterea proximè ad nostram expositionem accedunt, qui virtutes eas, quæ in viris Apostolicis effulgent, hisce quatuor animalibus dispartiunt; licet distributio, quam afferunt, non sit fortasse ita ad amussim excogitata. In his est Philastrius libr. de hæresibus §. de quatuor animalibus; qui per hominem ait significari cælestem scientiam; per vitulum laborem fortem & pertinacem concertationem; per aquilam volatum sublimem, &c. Similia ferè Sophronius oratione de excellentiâ angelorum (tom. 2. Bibliothecæ fol. 1032.) qui quatuor facies exponit de vi ratiocinante & irascente, de fortitudine & cælesti celsitudine. Concordant Origenes & Nazianzenus qui ad quatuor animæ vires referunt quatuor animalia; & leoni tribuunt irascibilem, homini rationem. Adstipulatur Andreas in primi sigilli apertione; vbi ait, per leonem significari imperterritam Apostolorum fortitudinem. quamuis in ceteris animalibus ipsius expositio non videatur adeò cohærere. A

Quid Hieronymus & Ambrosius eâdem de re senserint.

Fauent etiam nobis Hieronymus & Ambrosius; qui quatuor his animalibus existimant quatuor virtutes cardinales exprimi, leonique fortitudinem adscribunt. In eo enim, quòd quendam virtutum quaternarium per quatuor animalia designari putant, nostræ interpretationi viam aperuerunt. Cumque de principum virtutibus sermo sit, facile est aduertere, explicationem non fuisse referendam ad virtutes eas, quas cardinales vocant, prout vniuersis hominibus probis communes sunt; sed ad eas, quæ sunt principum maximè propriæ. Illi item, qui per hæc quatuor animalia plagas mundi quatuor denotari aiunt, ne in diuersa nimis ac disparata videantur ferri; ita sunt, opinor, explicandi, vt in Ezechiele per quatuor animalia denotentur angeli quatuor, quibus quatuor mundi plagarum cura incumbat; ac proinde in Apocalypsi per quatuor animalia indicentur Apostoli; qui in quatuor orbis partibus, hoc est, in toto terrarum orbe, Christi Euangelium disseminarunt. B

Communis quoque multorum Patrum expositio, quæ quatuor animalia Euangelistis quatuor distribuit, congruenti quadam accommodatione nititur; si illud esse certissimum præstituamus, Euangelistas nempe omnes, viros Apostolicos fuisse. Sic enim eorum cuiuis leonis iuxta, vituli, hominis & aquilæ symbola iure debentur; quæ omnibus Apostolis ac viris Apostolicis communia sunt. Ac deinde peculiaris ratio præterea non deest, vt singulis hoc symbolum potiùs, quàm illud applicetur; siue propter Euangelij sui exordium; siue quia magis ex professo ad aliquod Christi mysterium descendit; siue ob specialem aliquam prærogatiuam ad virtutem aliquam ex illis quatuor spectantem. Hæ tamen accommodationes non à primaria Apocalypseos expetuntur intentione, quæ vnicuique Euangelistæ, seu viro Apostolico omnia illa quatuor animalium symbola tribuit. Et sanè omnibus Apostolis ac viris Apostolicis congruit esse Euangelistas, id est Euangelij promulgatores: nec minùs Euangelistæ nomen promeretur Paulus, quàm aut Lucas aut Marcus. Speciales autem accommodationes non adeò firmo fundamento solidantur: vt facile commutari non valeant; vt satis apparet in opinionum, quæ circumferuntur, varietate de singulis animalibus non eodem modo inter 4. Euangelistas distribuendis. Nec enim leo ab omnibus eidem accommodatur. Et idem de ceteris dico. In quo, vt verum fatear, non multum momenti est. C

Præcipuas quatuor Prouidentiæ partes in quatuor animalibus, symbolicè figurari probatur.

Atque vt alijs supersedeam opinionibus, quæ cum nostra facilè conciliari possent; illud tantum assumo: quod Pradus ex Polychronio refert, videlicet quatuor animalia esse Prouidentiæ symbolum. Verissimè ille quidem. Non quòd animalia eas directè virtutes repræsentent, quas diuina in se continet Prouidentia: sed quòd eorum virtutes designent, qui sunt Ecclesiæ principes, & diuinæ ipsius Prouidentiæ administri. Hæ itaque Dei ministrorum virtutes, vtpote quæ à diuina supremi principis prouidentia deriuantur, iure optimo concipiuntur, veluti quædam ipsius Dei insignia siue stemmata: propterea quòd admirabilis in eis effulgeat imitatio præcipuarum virtutum, in quibus diuinæ Prouidentiæ perfectio sita est. Atque hac ratione, viri Apostolici rectè considerantur vt Cherubini, Dei Prouidentiæ currum trahentes, nomenque Dei ipsius portantes, (vt de Paulo dictum est Actuum 9.15.) & in semetipsis, veluti in expressa imagine, Altissimi Prouidentię perfectionem toti orbi proponentes: quod est esse regios Dei Prouidentiæ insigniferos. Et verò, si præstantem animi fortitudinem perpendamus, quam Spiritus sanctus viro Apostolico suggerit, vt in vastissimas Ethnicorum prouincias ac regna solus penetret, quò eas suaui iugo Christi subijciat; manifestè perspicitur pectus illud indomitum, robur illud animi, inuictamque constantiam, nihil terrestre aut humanum, sed merum Christi præsidium opemque redolere. Si autem effusam beneficentiam consideremus, qua quispiam ex viris hisce sanctissimis communi sese hominum vtilitati dicat, & consecrat; nullum vt laborem subterfugiat, nulla vt pericula non subeat, quò se totum in animorum salutem impendat: hunc certè mysticum vituli vigorem, hanc animi humana despicientis fortitudinem, Christo Iesu referri debere acceptam, quis non videat? Porrò si summa ponderetur æquitas, qua Apostolicus vir officia, magistratus & quidquid suæ curæ incumbit, non impotenti animi affectione & impulsu abreptus, sed vna ratione & consilio ductus merentibus, nec optantibus distribuit; huiusmodi æquitatem & incredibilem in summa potestate rerum omnium modum à perenni etiam & inexhausto Christi redemptoris nostri fonte dimanare satis constat. Si denique seriò examinemus admirabilem ac planè diuinam gubernandi rationem & cæleste consilium, quæ Deus viris Apostolicis communicat, vt quod diuini obsequij est, aggrediantur strenuè, constanter prouehant, & feliciter assequantur; hæc cælestis aquilæ facies, hoc admirabilis sapientiæ decus & ornamentum nonne ab ipso Christo ducunt originem? Hæc igitur clausula esto, Iesu Christi spiritum (qui leo, vitulus, homo & aquila per excellentiam est) præcipuum atque adeo vnicum esse auctorem, qui viros Apostolicos leonino robore, vitulina beneficentia, æquitate humana, aquilina perspicacitate penitus implet. D E

Quamobrē magna nostrę interpretationis confirmatio petitur ex eo, quod c. 6. narratur in quatuor

primis resignandis sigillis accidisse (in quibus quatuor præcipui diuini Prouidentiæ spiritus, qui latebant, referantur.) Ad primi enim sigilli resignationem, Ioannem appellat leo, eique dicit, *Veni & vide*: ad secundum vocatur à vitulo: ad tertium ab animali tertio faciem humanã habente: ad quartum denique accersitur ab aquila. In quo liquidò apparet, quantâ inter sese proportione quatuor animalia, primorum 4. sigillorum mysterijs respondeant: & quàm rectè animi magnitudo, quæ in viris Apostolicis innitescit, nos inuitet ad Dei fortitudinem & magnanimitatem contemplandam: & similiter eorum beneficentia ad summam nos diuinæ Prouidentiæ beneficentiam cognoscendam alliciat. idemque de ceteris dictum esto. Quare & leonis significatio respondeat necesse est significationi arcus & sagittarum primi sigilli: quibus innuitur (vt ibi videbimus) ingens illius fortitudo, qui corda hominum transfigit, & fidei Christianæ subijcit. Similiter etiam necessarium est, tertij animalis significationem cum significatione stateræ, quæ in tertio apparet sigillo (id est rationis & æquitatis) consentire. Atqui idem est de reliquis asserendum.

Ex aliorũ Apocalypseos locorum collatione idẽ assumptum roboratur.

Concludo igitur, & lectori expendendum relinquo, quàm sit verisimile quatuor animalium significationem non esse aliam, quàm virtutes prædictas in viris Apostolicis prælucentes. In symbolis porrò (vt aliàs diximus) nullum est abstractorum à concretis discrimen. Itaque eo ipso, quòd leo, vitulus, homo & aquila, Apostolorum Fortitudinem, Beneficentiam, AEquitatem & Sapientiam denotent; planum fit, animalia ipsa eorum Apostolorum esse symbola. Quemadmodum duo parui Cherubini, qui ad Dei thronum facti sunt, angelos & homines sanctos adumbrant; quorum in animis Deus sedem habet. Sunt enim sapientiæ & sanctitatis symbola: quæ duo & angelos & hominum sanctissimorum mentes Dei thronum constituunt. Atque hæc collatio à duorum Cherubinorum significatione petita maximopere animalium significationi percipiendæ conducit. In ijs enim allusio est proculdubio ad templi Cherubinos & ad Ezechielis animalia.

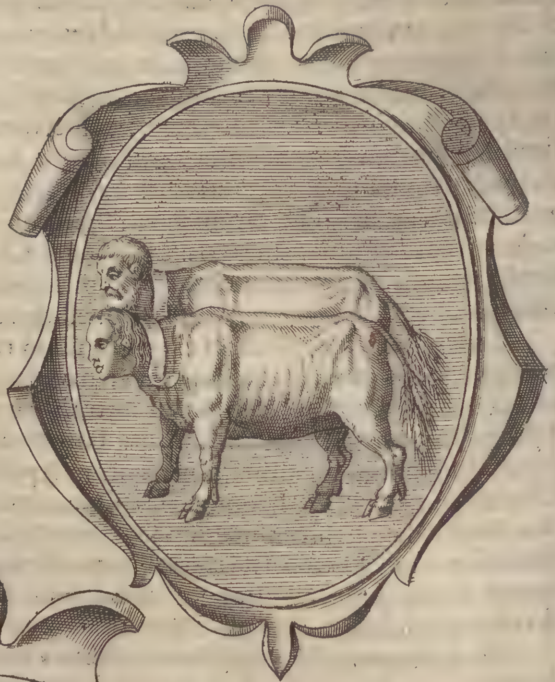
Ex ipsis autem Ezechielis animalibus validum etiam desumitur argumentum ad probandum quatuor animalia esse symbolum non discriminis, quod inter viros sanctos est, sed quatuor diuersarum virtutum, quæ viris Apostolicis sunt cõmunes. Ezechiel enim in animaliũ singulis quatuor illas facies leonis, vituli, hominis & aquilæ conspexit. Non igitur propria significatio esse potest de ministrorum Dei discrimine, sed de diuersis virtutibus, quæ in eorum splendent singulis. Cur verò Ioanni singula sint monstrata animalia singulas facies habentia, Ezechieli verò singula cum quaternis faciebus, infrà Deo fauente explicabimus.

Sed prius quàm hac me sectione expedio, velim scrupulum tollere, qui lectorem fortasse punget. Diximus in superioribus significationem duorum paruorum Cherubinorum, qui Dei thronum componunt, esse sapientiam & sanctitatem eorũ, in quibus Deus sedem habet: adhæc, per quatuor animalia indicari Fortitudinem, Beneficentiam, Aequitatem & Sapientiam hominum Apostolicorum. Vtrùm eadem est sapientia, quæ in altero Cherubinorum & in quarto animali figuratur, an non? Respondeo, non eandem sapientiam, sed diuersam significari. Etenim sapientia, quæ sanctitatis est comes, intellectus perfectionem in vera Dei cognitione respicit. Sunt enim veluti duæ sorores, perfectio mentis, quæ in vera Dei cognitione sita est; & perfectio voluntatis, quæ ad Dei ipsius amorem reducitur. Atqui binæ huiusmodi perfectiones, dubium nõ est, quin homini cuilibet sancto insint; licèt electus à Deo non sit ad aliorum salutem procurandam, sed solùm ad incumbendum propriæ. Sapientia autem, quæ inter perfectiones principis quâ princeps est, annumeratur, illa profectò est, quam Isaias illis verbis expressit, *Admirabilis consiliarius*, de quo diximus c. 1. notatione 5.

Vtrùm sapientia in paruis Cherubinis figurata, sit eadem, quæ per aquilã adũbratur?

SECTIO III.

In quâ nostra de quatuor animalibus explicatio confirmatur à duobus antiquis Romanorum signis, & ab insigni Arij Lacedæmonum regis; cui comparatur insigne Sanctissimi Domini Nostri Pauli Quinti.

Iuan de Iauregui inventor.

A Vidimus, quàm apta symbola sint, Fortitudinis, leo; Beneficentiæ, vitulus; Rationis & æquitatis, homo; Sapientiæ & consilij aquila. Hoc ergo ipsum placuit confirmare productis duobus Romanorum signis antiquissimis; in quibus eadem quatuor animalia ad similem significationem vsurpata fuisse apparet bina & bina. Affert duo hæc antiqua signa siue insignia Stephanus Pighius in suis Reip. Romanorum annalibus: estque alterum illorum gryphus; quem tametsi non defuerint antiqui Scriptores (quos refert Plinius) tantæ simplicitatis, vt sibi persuaserint, eâ figurâ, qua solet depingi, veri esse animalis genus, aurum eruens & ab Arimaspis seruans; certum tamen est, eam figuram & narrationem excogitatam fuisse (vt & alias plerasque fabulas) alicuius reconditæ significationis gratiâ. Quid verò aptius, quàm vt coniunctio illa leonis & aquilæ inuenta sit ad significandã coniunctionem sapientiæ & fortitudinis? Huic cogitationi congruit, quòd anterior corporis pars sit aquilina, posterior leonina. Neque enim præire debet fortitudo & subsequi sapientia: sed contrà potiùs. Cohærent etiam cum sapientiæ significatione insignes illæ aures, quæ aquilino gryphi capiti affictæ sunt. Tum quia auditus est sensus disciplinæ: tum etiam quia decet sapientem Principem suis consiliarijs attentas præbere aures. Fabula autem de auro eruto & custodito facilem habet & conuenientem explicatum: nimirum verissimam felicitatis ac securitatis reip. causam esse coniun-
B ctionem sapientiæ & virtutis.

1. Duo antiquorum insignia ad nostræ sententiæ confirmationẽ.

Alterum insigne gryphus.

Transeo ad alterum Romanorum signum, quod eo libro refert idem auctor: ac fuisse ait, humanas facies in corporibus vitulorum; datumque hoc insigne, Romanorum colonijs; eiusmodi boũ seu vitulorum vel picto vel ficto iugo; in quo vtrique animali esset facies humana; alteri virilis, alteri fœminea. Aptissimum sanè symbolum ad eam significationem, cui accommodatum fuisse apparet: nempe colonias non aliter bene fundari atque constitui, non aliter crescere & augeri, quàm æquitatis & beneficentiæ coniunctione; hoc est, mutuis ciuium inter se tum iustitiæ, tum charitatis officijs; nulliusque laboris tergiuersatione, quem iuris præscriptio, atque communis reipub. vtilitas exigat. Affictæ quoque sunt caudæ eiusmodi vitulorum in spicas desinentes: vt intelligeretur cuiusmodi sint fines & fructus eius laboris, qui pro reip. bono suscipitur; atque eius industriæ, quæ rationi & æquitati deseruit. Ex his enim magnam reip. felicitatem & quasi vbertatem prouenire, spicarum symbolo denotatur. His addo, ex apta coloniarum symboli significatione colligi posse, Minotauri figuram, (quem Ouidius appellat,

2. Alterum, faciei humanæ in vituli corpore. Romanorũ olim coloniarum insigne.

Semibouemque virum, semivirumque bouem;

C & qui inter Romanorum insignia numeratur à Plinio libr.10.capit.14.) initio fuisse ad eandem significationem excogitatam; licet posteà anili fabulâ veritas obscurata, aut etiam fœdata fuerit. Et vtcumque id sit, saltem in prioribus illis duobus Romanorum signis, habemus coniuncta quatuor Apocalypseos animalia, significatione non absimili. Et fortasse à vero non longè aberrauerit, qui suspicatus fuerit, Ethnicos aut à Salomonis templo, aut ab Ezechielis prophetiâ desumpsisse huiusmodi symbolorum vsum, quem posteà variè commutarunt. Scimus enim à libris sacris scrutatas fuisse Gentes similitudines simulacrorum suorum; vt habetur 1. Machab. 3:48.

Quoniam verò inter quatuor animalia, nobilissimam habet aquila non solùm significationem, sed etiam locum (neque enim vacat mysterio quòd facies aquilæ visa sit ab Ezechiele supra ceteras facies) liceat mihi, (interpreti eius, cui inter Euangelistas insigne aquilę accommodari solet) duo etiã alia prisca signa siue sigilla prædictis addere; in quibus excellentior aquilæ locus ad sapientiæ atque consilij præstantiam, referendus videtur. Horum alterum excepi ex Dactylotheca Abrahami Gorlæi, annulo 112. vbi videre est, in antiquissimo quodam sigillo, figuram aquilæ supra vituli faciem insistentis cum sequenti inscriptione,

3. Duplex aliud veterũ insigne pro sapientia per aquilã figuranda.

IOVI OPTIMO MAXIMO, SACRA.

D Ac iam facile est diuinare, quid tribuere Ioui voluerit illius symboli inuentor; videlicet, beneficia illius esse maxima: sed sapientiam omnia moderantem longe maiorem. Propterea enim aquila, quasi longè præstantior, posita est superior vituli facie.

Expressior tamen erat aquilinæ præstantiæ significatio in altero sigillo, cuius meminit Iosephus 12. Antiquit. capit.5. Vbi, cùm mentionem fecisset illius epistolæ, quam Arius Lacedæmonum rex ad summum Iudaici populi Pontificem Oniam scripsit (eam nempe, quæ habetur 1. Machab.12.) subdit, ex ipsius epistolæ autographo constare, *eam fuisse obsignatam aquilæ sigillo draconem tenentis vnguibus.* De quo symbolo nihil verisimilius occurrit, quàm eo sigillo voluisse Arium gloriari in vera filiorum lucis, seu filiorum Dei sapientia, quæ de diaboli ac filiorum huius sæculi astutia triumphat. Nã præterquàm quòd hæc est aptissima illius symboli significatio; ex illa eadem epistola constat, quàm gloriosum sibi duceret Arius, agnatum esse populi Hebræorum, vtpote ab Abrahami quoque stirpe generatum. Ex quo coniectare licet, illum insignia sua, ad Iudæorum consuetudinem accommodasse: hoc est ad sacræ Scripturæ vsum in symbolis aquilæ atque draconis. & forsan hac ipsa de causa, ad Pontificem Iudæorum scribens, non contentus epistolam eo obsignasse sigillo, id ipsum diser-
E tis verbis expressit, vt tradit Iosephus.

4. Arij Lacedæmonum regis insigne: eiusque ad S.D.N. Pauli V. stẽmata accõmodatio.

Sed siue hac, siue alia de causa id fecerit Spartanus rex Arius; per occasionem sigilli illius libet nunc mihi obiter ac reuerenter cum illius sigillo conferre insigne Domini Nostri Pauli Quinti, qui in principis Apostolorum throno sedet, quo tempore hæc à me scribuntur; cui meum ipse opus supplex offerre, iam animo destinaui. Neque vero in hac interpretatione symbolorum, quæ in eius insigni visuntur, longè admodùm à meo instituto digrediar: quia tam aquila, quam draco, quibus Pontificis nostri constat insigne, inter Apocalypseos symbola semel & iterum locum habent. Atque vt non aliter in Domini Nostri Pauli stemmate siue insigni à me illa accipiantur, quàm in Ioannis Apocalypsi, non leui fortasse ducor coniecturâ. Rationi enim consentaneum videtur, vt Christi Domini vicarius in symbolorum suorum significatione credatur sacræ Scripturæ consuetudini se conformare; & Apocalypseos præsertim, quæ est Romanæ Ecclesiæ adeò gloriosa.

5. Insigne S. D.N. Pauli Quinti.

Primùm ergo in Domini Nostri Pauli insigni facilè agnoscitur imitatio eius sigilli, quo se vsum fuisse testatur apud Iosephum Arius Lacedæmonum rex. Quòd enim aquila suprà depingitur, draco subter; manifesta est triumphi, quem aquila agit de dracone, repræsentatio. Atque eôdem sine dubio spectabat sigillum Arij. Porrò inimicitiæ inter aquilam & draconem ex naturalis historiæ scriptoribus notæ sunt satis. *Acrior est cum dracone aquilarum pugna*, (ait Plinius libr. 10. cap. 4.) *multoq; magis anceps, etiamsi in aëre. Oua hic consectatur aquilæ auiditate malefica. At illa ob hoc, rapit vbicumque visum. Ille multiplici nexu alas ligat ita se implicat, vt simul decidat.* Hac igitur de causa ab Ario cælata est aquila draconem discerpens vnguibus. Verùm in ea pugnę imagine aliquid est, quod videri possit ipsi aquilæ incommodum. Illa enim quasi luctæ repræsentatio & vnguium impressio, quamuis aquilam superiorem atque triumphantem ponat ob oculos; nonnihil tamen illam implicat & quasi conserit cum dracone. Ex quo efficitur, vt videri ipsa possit, vel aliquid subijsse periculi; vel ab impuro draconis sanguine fuisse nonnihil sordidata; vel pestilenti halitu, quem ille efflare intelligitur, nonnihil affecta & offensa. Quare vbi aquila non regis alicuius bellatoris futura erat insigne, sed symbolum egregiæ sapientiæ cælestisque consilij, quo Christi Vicarium maximè decet ornari; vt eiusmodi sapientiæ victoria de inimica draconis astutia non solùm iusta esse adumbretur, sed ipsi etiam aquilæ adeò gloriosa, vt se illi draco ante congressum videatur omnino subiecisse; & neque illa aut contagione aliquâ contaminata, aut inquinata sordibus, aut periculi timore perculsa fuerit; ad perfectam huius puritatis & immunitatis cum absolutissima victoria coniunctionem significandam, singularis consilij fuit, id interesse inter Arij regis sigillum & Sanctissimi Domini Nostri Pauli insigne; vt in hoc non solùm aquila superior esse cernatur; sed etiam adeò sublimis; vt draco ei neque se vllo pacto implicare possit, neque impedire, vt victoriæ honor sit omnino intaminatus, absque vlla cælestis serenitatis perturbatione: quasi aquilæ istius vmbra satis fuerit ad deterrendum draconem atque triumphandum. B

Aquilæ & draconis pugna.

Ad hæc; quamuis draconis symbolum, dæmonis astutiam malitiamque designet primùm; hæc ipsa tamen significatio facilè ad hæreticos extenditur ipsius filios atque ministros; de quibus egregiè triumphat aquila magnarum alarum. Quòd si iam hæreticorum astutia atque nequitia fraudibus instructa eò processerat, vt inflato collo, tumidisque ceruicibus, hoc magis sæculo, quàm vnquam alio, aduersus Petri successores se imprudenter attollere auderet: atque acerbitatis suæ virus apud stultos euomens, eo veneno Apocalypseos figuras inficere expeteret; illisque per eam insaniam ad blasphemias accommodatis siue detortis, Romanæ Ecclesiæ confideret se valde nocere posse, sacri libri obscuritate abutendo, ac eius verba in Romanorum Pontificum dignitatem contorquendo; dum persuadere conatur septenorum capitum belluam, Gogique & Magogi figuram non aliud esse, quàm gryphos & ænigmata Papatum designantia: si hoc (inquam) sæculo ad eam insaniam hæreticorum effrænatus & præceps furor progressus erat; liceat ei, qui demonstrare contendit nullum esse sacræ Scripturæ librum, qui Ecclesiæ Romanæ ac sedi Apostolicæ tantùm faueat, quantùm Apocalypsis; nullum, qui aduersus insanas illas hæreticorum blasphemias acrius bellum gerat; liceat (inquam) ei, lætari & exultare; quòd, cùm diuina Prouidentia videatur hanc Apocalypseos interpretationem Pauli Quinti pontificatui reseruasse; ipsius quoque Pontificis insigne triumphatæ hæreseos significationi apprimè quadret. Vidimus enim, quàm aptè adumbretur eo insigni nobilis aquilæ de hæreticorum astutia triumphus. Cui rei mirificè concinit fælicissimum illud augurium de aquila serpentis vltrice atque adeò victrice, quod M. Tullius lib. 1. de diuinatione in ciuis sui Marij commendationem, his versibus eleganter tradit; C

Hæreticorũ amentia figuris Apocalypsis abutentiũ.

Hic Iouis altisoni subitò pinnata satelles, D
Arboris è trunco serpentis saucia morsu,
Ipsa feris subigit transfigens vnguibus anguem
Semianimum, & variâ grauiter ceruice micantem.
Quem se intorquentem lanians, rostroque cruentans,
Iam satiata animos, iam sæuos vlta dolores,
Abijcit efflantem, & laceratum affligit in vnda;
Seque obitu à solis, nitidos conuertit ad ortus,
Hanc vbi præpetibus pennis, lapsuque volantem
Conspexit Marius, diuini numinis augur,
Faustaque signa suæ laudis, reditusque notauit;
Partibus intonuit cæli Pater ipse sinistris.
Sic aquilæ clarum firmauit Iuppiter omen.

Adhæc; si Apocalypsis de nouo ita exponatur, vt hæreticorum furori frangendo nihil aptius excogitari, aut optari etiam potuisset; cùm hęc sacra reuelatio eleganter comparetur ouo aquilino, cui exsorbendo vehementer inhiabat draco; ac genuina interpretatio sit veluti quædam exclusio & animatio eius vitæ, quæ sub oui putamine latebat abscondita; mirificè conuenit, vt triumphus & exultatio aquilæ, draconisque depressio atque confusio, ambæ res ad eiusmodi interpretationem Apocalypseos, qualem ego afferre opto, pertineant. Quid enim aptius, quàm exultare atque triumphare aquilam, eo quòd excluso iam & roborato pullo, qui latebat in pulcherrimo ouo (de quo erat illi dimicatio cum dracone) non solùm frustrata sit draconis spes; sed aquilæ etiam potentia nouo cum fœtu, parentis inimicitias acerrimè persequuturo, robustior effecta sit? Hæc & reuerentiæ causâ erga Christi Vicarium; & vt meæ quoque spei fauerem, tum cogitare, tum scribere visum est. Atque hoc ipsum cogitabam, cùm figurâ sermonis ad beatum Ioannem conuersa carmine illam affari ausus sum initio huius operis, accommodato illi Sanctissimi Domini Nostri Pauli insigni. E

A

SECTIO IV.

De ratione conuenientiæ & differentiæ inter animalia Ezechielis & Ioannis, in ijs præsertim, quæ ad facies spectant.

SECTIONE 2. prioris commentarij probatum est, Ioannis & Ezechielis animalia aliquot in rebus inter se conuenire, in alijs verò differre. Oportet ergo in præsenti tam conuenientiæ, quàm
B discriminis rationem reddere. Duo verò sunt potissimùm, in quibus consentiunt. Primum, quòd vtrisque sit humanum corpus & alatum, ad Cherubinorum templi imitationem. Alterum, quòd Ezechielis animalia habeant facies leonis, facies vituli, facies hominis, & facies aquilæ: atque eædem facies in Ioannis animalibus reperiantur. Differentiæ autem sunt non minùs sex. Prima; quatuor facies omnes vidit Ezechiel in animalibus singulis; Ioannes verò in singulis tantum singulas; præterquam quòd Ezechielis ordo enumerandi nonnihil à Ioannis ordine diuersus est. Quin apud eundem Ezechielem alius est capite primo, & alius capite decimo. Secunda; Ezechielis animalia vitulinis plantis; at animalia Ioannis humanis constant pedibus. Tertia; Ioannis animalia, quemadmodum & Isaiæ Seraphini, habent alas, quibus tegant vultus; Ezechielis, non item. Quarta; Quatuor sunt manus singulis Ezechielis animalibus, cùm Ioannes in suorum singulis binas tantùm viderit. Quinta; Illa, id est, Ezechielis animalia scabellum pedum Dei super capita habent; hæc verò Ioannis sunt in ipso Dei throno, & in cuircuitu throni. Sexta denique; Ioannis animalia oculis sunt vndique obuallata; non tamen visa ab Ezechiele, de quo tamen discrimine supra diximus.

Sex discrimina inter Ioannis & Ezechielis animalia.

C Venio in primis ad conuenientias. Et quidem circa primam, si per quatuor animalia (vt dictum est) significantur quatuor illæ perfectissimæ gubernationis virtutes; videbatur fore congruentius, vt omnibus hisce animalibus humanum corpus inesset. Fortitudo namque in integro leone meliùs, quàm in sola leonis facie videtur exprimi. Atque idem de ceteris dici potest. Et confirmatur, quia in symbolis alijs ac hieroglyphicis, ad fortitudinis significationẽ non sola leonis facies, sed integra eius effigies vsurpatur. Quin & in sacris Literis ad animi indicandam fortitudinem sæpè tota leonis figura ponitur; vt in throno Salomonis, 3. Regum 10. 19. & ad beneficentiæ symbolum solida bouis imago, vt in bobus duodecim, sub mari æneo. Item ad vtriusque virtutis hieroglyphica in decem basium ornatu, 3. Regum 7. 29. *leones & boues*, qui distincti sunt à Cherubinis, vt manifestum est in textu. His adde; quòd leoni non in facie inest fortitudo, sed in corde, (quod medium corporis locum occupat) vt notatur, 2. Regum 17. num. 10. *Cuius cor est quasi cor leonis.*

Conuenientiæ inter eadem Ioãnis & Ezechielis animalia.

Respondeo tamen ad obiecta; licèt integra leonis aut bouis effigies satis ex se sit apta, vt fortitudinem & beneficentiam denotent: at ratione allusionis ad Cherubinos templi, congruentissimum fuit, vtrisque Ioannis & Ezechielis animalibus humanam adscribere figuram. Deinde, quatuor facies egregiè conducunt ad significandum id, ad quod possent integræ leonis, vituli, hominis & aquilæ figuræ deseruire. Neq; enim virium corporearum significatio quæritur, aut etiam corporei laboris;
D sed animi virtutum & spiritualis fortitudinis. Atqui quod latet in pectore, ferè solet foras erũpere, & in vultu apparere; iuxta id Eccli. 13. 31. *Cor hominis immutat faciem illius*, & Prouerb. 17. 24. *in facie prudentis lucet sapientia.* Quarè, cùm oris vultus soleat respondere cordi, quod dicitur 1. Paralip. 12. 8. *facies eius quasi facies leonis*; idem est quod 2. Regum 17. 10. *Cuius cor est, quasi cor leonis.* Quarè, qui Physiognomiæ nauant operam, ex vultu atque oculis solent animi propensiones & inclinationes voluntatis coniectare. Quapropter præcipiunt, hominem, qui leonem vultu referat, leoninam quodammodo indolem & propensionem imitari: & qui faciem aquilinæ habeat similem, solere esse visus perspicacissimi. Ex quo intelligitur, ad quatuor illarum animi virtutum significationem multò fuisse elegantius facies illas leonis, vituli, hominis & aquilæ in corporibus humanis, quàm integra leonis, vituli & aquilæ corpora figurare. Præsertim, cùm ipsa humani corporis species sublimitatem ac cælestes cogitationes denotare videatur, iuxta Ouidianum illud, 1. Metamorphoseos,

Cur quatuor Prouidentiæ partes præcipuæ in animaliũ faciebus solùm, non item in toto corpore figurentur.

E

Os homini sublime dedit, cælumque videre
Iussit, & erectos ad sydera tollere vultus.

Quare, vt excelsa fortitudo, sublimis beneficentia, admirabilis æquitas, ac diuina sapientia figurentur, appositũ valdè est facies leonis, vituli, hominis & aquilæ humanis in corporibus collocare; iuxta id Ezechielis 1. 5. *Similitudo hominis in eis.*

Quòd autem in quadruplici hac facie species Ioanni & Ezechieli visæ conueniant (hoc enim erat alterum conuenientiæ caput) ideo fuit; quia licèt alteri cælestis hierarchia, alteri Ecclesiastica monstratæ sunt; in vtrâque tamen visione animalia indicant principes, & præcipuos diuinæ Prouidentiæ ministros in spirituali rationalis creaturæ administratione. Quare vtrisque ostendendæ fuere quatuor animalium facies, quibus virtutes illæ huic muneri necessariæ denotantur. Et hactenus de conuenientijs.

Cur Ezechielis & Ioannis animalia in quadruplici facie conueniant?

Quod autem ad differentias attinet; circa primam notandum est, quamobrem Ezechielis animalia apparuerint numero quatuor. Pradus & Villalpandus sibi persuadent, eius rei rationem esse, quòd templi Cherubini quatuor erant; duo scilicet parui, quos fecerat Moyses; & totidem ingentes,

quos Salomon: qui omnes quadrigam iuncti formabant. Hoc tamen iam suprà refutatum est. Nam si Pradus & Villalpandus arcam currui impositam considerant, si duo item Mosis Cherubini supra arcam erant; quàm apta (rogo) atque concinna quadrigæ forma componetur ex duplici ingenti animali currum trahente, & ex duplici alio, quæ currui imposita simul cum ipso curru trahuntur? Adhæc, duo illi Mosis Cherubinuli, Dei thronum constituunt. Atqui tam Ezechieli quàm Ioanni Dei thronus apparuit præter quatuor animalia. Ergo quatuor animalia minimè respondent duplici Mosis & Salomonis Cherubinorum binario, sed binario solùm Salomonis.

Magnorum Cherubinorum, quos fecit Salomon, significatio.

Hoc non parum fulcitur si germana significatio attendatur. Duo enim magni Cherubini tam magnitudine sua, quàm oleaginis præcordijs ac visceribus, denotant maximos ac præcipuos Dei ministros, qui in spirituali Ecclesiæ gubernatione illius vices & auctoritatem gerunt. Duorum autem Mosis Cherubinorum diuersa erat significatio, vt aliàs dictum est. Quare, cùm quatuor animalia ipsorummet Dei ministrorum excellentium sint symbolum (qui sunt cælestis vel Ecclesiasticæ hierarchiæ principes,) consonum minimè est, vt quatuor animalia paruulis Mosis Cherubinis respondeant, sed grandioribus solùm, quos fecit Salomon.

Salomonis Cherubini cur ad Mosaicorum similitudinẽ facti?

Verum est, Salomonis Cherubinorum figuram Mosaicis Cherubinis fuisse similem; vt significaretur miram illam sapientiæ & sanctimoniæ conspirationem (quæ angelos, atque hominum mentes efficit Dei thronos) multiplici auctam incremento requiri necessariò in ijs, quos Deus Ecclesiæ principes constituit. Hæc tamen Dei ministrorum figura symbolica, quam Salomon extruxit, non quadruplici Cherubino, sed duplici constabat. Itaque perstat adhuc integra difficultas, cur præter duos diuini throni Cherubinos, Ezechieli sint ostensa quatuor animalia pro duobus magnis Salomonis Cherubinis? Si Pererij excogitatio de Ioannis animalibus vera esset (videlicet eorum singulis quaternas inesse facies, sed in alio expressiorem fuisse faciem leonis, in alio vituli, & sic de reliquis:) si Ezechielis item animalia Ioannis animalibus omnino similia essent; dici tunc posset, animalium quaternarium fuisse ad quatuor virtutes figurandas necessarium; ita vt vnicuique referendæ deseruiret facies animalis expressior, quæ ad eam significandam pertineret, licèt in ceterarum esset comitatu. Sic enim vera Fortitudo cum Beneficentia, Aequitate & Sapientia coniuncta est. Verùm illud Pererij inuentum nullo solido fundamento nititur, vt suprà est expensum. Atque in singulis Ezechielis animalibus præcipua facies erat humana; de quo infrà. Cùm ergo in quouis animalium Ezechielis vniuersæ quatuor facies extiterint, eæque in omnibus æquè expressæ; alia est quaternarij ratio inuestiganda.

Quatuor animalium expositio de quatuor præcipuis curiæ cælestis principibus refellitur.

Alicui fortasse non displicebit expositio de quatuor præcipuis curiæ cælestis magnatibus, Michaele, Gabriele, Raphaele, & Vriele: (de quibus nonnihil diximus capite primo,) hæc enim expositio manifestam reddit rationem de animalium quaternario. Verùm cùm in duobus Mosis Cherubinis non petatur ratio ab aliquo magnatum binario; sic etiam in animalium Ezechielis quaternario inaniter existimatur, ideo fuisse quatuor animalia, quia principes quatuor sunt. Ostendimus autem suprà in quolibet animalium, omnes vel cælestis vel Ecclesiasticæ hierarchiæ principes denotari; cùm quadruplicis faciei symbola omnibus æqualiter congruant. Quare aliam oportet huius quaternionis rationem disquirere.

Quatuor Ezechielis animalium significatio.

Quæ ergo videtur idonea huiusmodi est, pro quaternario Ezechielis: cùm Deus ad Ierosolymam delendam tunc pergeret (hic enim est directus illius visionis scopus, vt clarè docemur Ezechielis capite 43. 3.) decebat cæli militiam, id est hierarchiam cælestem, figurari in modum bellici currus. Nam reges olim, præsertim apud Orientales populos, in curribus sublimes dimicare solitos, suprà iam à nobis probatum est. Et quia principum currus quadrigâ vehi solebant; ideo in eâ Ezechielis visione animalia, quæ rotas antecedebant, & curulibus equis respondent, cõgruenter satis quatuor figurata sunt, totidemque rotæ: non quòd quatuor in quatuor animalibus personæ significentur; sed quia falcati bellicique figura currus, quatuor rotas & animalia quatuor trahentia, iuxta vulgarem ea tempestate consuetudinem deposcebat. Itaque vt apposita esset figura currus, haud necesse erat præcipuos Dei satellites & administros esse multos; vnus enim minister in quatuor animalium symbolo idoneè figuratur; sicut de Elia (& similiter posteà de Elisæo solo) dictum est, *currus Israel & auriga eius*, qua ratione poterat idem angelus repræsentari in rotis omnibus atque integro curru. Sed cùm cælestis militiæ principes reapse complures sint, & inferiores angeli sint etiam innumeri; idcirco dicimus, per animalia quatuor, cælestis hierarchiæ principes; & per 4. rotas, inferiorum angelorum multitudinem denotari.

Hæc ratio quaternario Ezechielis satis congruit. Quòd verò in animalium singulis quaternas facies ostenderit Prophetæ Deus (quas tamen templi Cherubini nequaquam habebant) proptereà factum est, vt Ezechieli ipsi patefaceret suæ Prouidentiæ perfectionem in antiquo illo Ierosolymæ excidio. In quo si externa solùm facies consideretur, præter Iudæorum scelerum supplicium, nihil aliud videbatur esse. Atque ideo cælestis hierarchiæ principes, (quorum ministerio Deus in admirando illo facinore vtebatur, quique Dei mentem ea in expeditione probè norant,) prophetæ visi sunt sub animalium figurâ quaternas facies habentium; quibus adumbrarent, se in eo bello, quod Dei iussu gerebant, fortitudinis, beneficentiæ, æquitatis atque sapientiæ exercere perfectionem, & præclara edere documenta. In qua significatione fortasse non habitus fuit solùm respectus ad fructum & emolumentum ex antiquo illo Ierosolymæ vrbis excidio percipiendum; sed multò magis ad vtilitatem eximiam, quam ex Iudaici populi repulsa in eo excidio figurata Deus decerpturus erat; nimirum ex diminutione eorum, diuitias Gentium. Valdè enim verisimile est, Ezechielem (vt & reliquos prophetas) dum Iudaica tangit, Christiana respicere: præsertim in ea visione, quæ inter ceteras caput effert.

At

A At enim, licèt quaternarij animalium Ezechielis idonea reddita sit ratio, necnon quaternarum in singulis facierum, ex hoc tamen noua oritur difficultas; cur scilicet Ioanni quatuor item animalia apparuerint, nec quaternis faciebus singula constent? Primò enim, si apud Ezechielem quaternarij ratio ex currus consuetudine petitur; Ioanni nullus fuit currus visus, nec curulia erant animalia ipsi ostensa. Quare non quatuor, sed duo potiùs futura videbantur animalia, quæ Cherubinorum Salomonis binario responderent. Deinde, quæ ratio extitit, vt singulis Ezechielis animalibus quaternæ facies tribuerentur; eadem poscebat, vt Ioannis animalia similia essent. Nam si quatuor illæ optimæ gubernationis virtutes sunt in cælestis curiæ principibus sociali fœdere copulatæ; eædem etiam in Ecclesiæ militantis principibus coniunctæ visuntur. Quare vt omnes in eâdem persona coniunctim significarentur, aptius videbatur esse quaternas facies singulis animalium dari.

Cur Ioãnis animalia quatuor itẽ fuerint, non tamen singula quaternis faciebus prædita?

Ad vtramque tamen difficultatem respondeo, Ioannis animalia conuenienter fuisse quatuor; vt eorum proportio atque allusio ad animalia Ezechielis patefieret. Cùm verò Apocalypseos visio non currum bellicum, sed templi potiùs thronum referret; deerat iam ratio, cur animalia inter
B se essent similia. Nam omnimoda similitudo inter animantia, quæ principis currum vehũt, maximè interest ad decorum & proportionem; sed in templo & diuinæ Prouidentiæ insigniferis, aptũ habebat locum varietas, si ad mysterij significationem conducebat. Quam ob rem, cùm earum virtutum vnio satis iam fuisset indicata in Ezechielis animalibus quadruplici facie præditis: ad vniuscuiusque virtutis perfectionem significandam, oportuit eas separatim sumptas apponi. Atque hoc pacto Ioannis & Ezechielis visiones sibi mutuò respondent: & ex vtraque elicitur, quatuor illas virtutes in quolibet Dei ministrorum (siue cælestis sit hierarchiæ, siue Ecclesiasticæ) reperiri coniunctas, simulque infertur, singularum virtutum ex his quatuor perfectionem absolutam esse atque integram. Magnopere autem decuit, vt perfectio hæc (quæ indicatur in eo, quòd singula animalia singulis tantùm faciebus appareant) in Apocalypseos potissimùm animalibus reperiretur. Nam principum cælestis hierarchiæ virtutes, certum erat, nullius imperfectionis concretione maculari: quare licèt in quatuor facierum copulatione, quæ singulis inest animalibus, cuiusque faciei perfectio non ita extet & emineat, (præsertim si vera facies animalis sit vna, tribus aliis desuper & ex vtroque
C latere dispositis personata, vt explicabitur infrà) cùm tamen de cælestis curiæ principibus sermo sit, non erat verendum, ne quis virtutes eorum singulas, imperfectas esse existimaret. At in Apocalypsi, cùm de Ecclesiasticæ hierarchiæ principibus sub animalium symbolis agatur, cumque illorum perfectio non esset adeo comperta; conueniens fuit, vt cuiusque perfectio in ijs figuraretur animalibus, quorum singula vnicâ facie verè solideque expressa constarent.

Præter hæc, in Apocalypsi peculiaris extitit ratio, vt quodlibet animal vnicâ tantum facie pingeretur. Quia capite 6. significandum fuerat, nos virorum Apostolicorum fortitudine inuitari ad contemplandam diuinæ Prouidentiæ fortitudinem in primo sigillo latentem; & eorundem beneficentiâ excitari similiter ad Dei beneficentiam intuendam sub secundo sigillo: æquitate, ad æquitatem in tertio; & sapientiâ, ad sapientiam in quarto. Atqui ad eiusmodi distinctionem minimè idoneum erat, singulis animalibus quaternas appingi facies. Sic enim quodlibet animal, quatuor omnes repræsentaret virtutes: cùm tamen expediret Ioannem à singulis separatim accersiri. Rationem hanc, si rectè aduertatur, tanti momenti esse censeo; vt ea sufficiat ad probandum, singulis Ioannis animalibus vultus singulos inesse debere; vt Ioannes
D ipse testatur.

Peculiaris ratio ex Apocalypsi deprompta, cur vnica facies singulis Ioannis animalibus fuerit.

Iam, quod attinet ad diuersum ordinem ac seriem numerandi quatuor facies in Ezechiele & Apocalypsi; obseruandum est, Ierosolymæ vastationem apud Ezechielem proximè attendi; in qua Deus cælestium spirituum ministerio fuit vsus. In Apocalypsi non item, sed Ecclesiæ respici ædificationem; ad quam Deus Apostolos virosque Apostolicos adhibuit. Vtrobique ergo facierum ordo ex argumento desumitur. Et quidem facies aquilæ vltimo loco vtrobique ponitur: tam enim in extructione, quàm in destructione, postremum in quod oculos mentis tandem intendimus, est mirum Dei consilium atque sapientia, quæ in aquilæ vultu (vt dictum est) figuratur. Ex tribus alijs faciebus, in Ecclesiæ structura, eminet in primis ac fulget ingens illa animi fortitudo ac robur ad fidem Christi persuadendam, & intellectus hominum illi subijciendos. Deinde admirabilis beneficentia eorum, qui vt beneficium tantum in homines conferant, quibusque se difficultatibus ac laboribus obijciunt. Et tandem maxima apparet æquitas in rectissima Ecclesiæ gubernatione. Vnde facierum ordo huic considerationi in Apocalypsi respondens huiusmodi est; facies leonis, facies vituli, facies hominis, & facies aquilæ. Id quod in quatuor primis sigillis capite 6. ampliùs elucidabitur.
E In Ierosolymæ autem destructione, vna ex parte sese obijcit primò, æquitas & iusta Dei ratio in vindicta de sceleratis hominibus sumenda; potentia item in exequutione, & ingens simul charitas in supplicio huiusmodi ad Israelitici populi salutem dirigendo. Atque hæc est capitis primi Ezechielis series. Ex alia verò parte decorum maximè seruatur in eo, quòd prius maxima penderetur charitas in bello illo, quod totum ad peccatorum resipiscentiam, atque adeo ad summum illorum beneficium dirigebatur: & hæc est facies vituli. Mox ingens supplicij æquitas aduertatur: postremò fortitudo maxima in operis exequutione. Quem ordinem Ezechiel cap. 10. seruat. Nec verò opus est capitis decimi visionem à visione capitis primi esse diuersam, vt distinctus vtriusque sit ordo. Nam si quatuor mihi capita coràm proponantur hunc in modum

Cur ordo quatuor animalia numerandi in Ioanne & Ezechiele diuersus sit?

Expenditur animalium ordo, quem Ioannes obseruat.

Ezechielis animalium ordo, eiusq; ratio traditur.

(aquila.)

(leo.) (homo.) (vitulus.)

rectè possum semel ita enumerare, vt asseram me vidisse hominis faciem; & ad alterum eius la-

tus faciem leonis; ad alterum faciem vituli; desuper autem aquilæ faciem. Eandemque dispositionem capitum possum aliàs diuerso hoc modo recensere; asserens, aspexisse me tria capita in eodem (vt ita dicam) versu; vituli scilicet, hominis & leonis; & supra illa caput aquilæ. Vbi aduerte, hunc legendi modum, priùs vitulum, deinde hominem, & postea leonem; à dextrà scilicet ad læuam, esse proprium Hebræorum. A

Pedum discrimen in Ioannis & Ezechielis animalibus.

Huic facierum discrimini, pedum discrimen annectamus. Ioannis enim animalia (bonâ cum nostri Pradi veniâ) vituli plantas non habebant, vt animalia Ezechielis. Et quidem, si ad plantæ vituli significationem respiciamus, consentaneum alicui videretur, vt Ioannis etiam animalia illis constarent. Pedis namque vitulini planta significat, omnes ipsius gressus ad reipublicę commodum, hominumque salutem referri. Dico tamen hoc ipsum satis superque indicari facie vituli; eâ (inquam) quæ propriè facies & vultus appellatur. Porro in Apocalypsi non erat cur vituli significatio duplicaretur. At in animalibus Ezechielis, cùm ageretur directè de excidio Ierosolymæ, cumque idcirco bellicus figuraretur currus; oportuit maximè vt significatio de emolumento & vtilitate in populum ipsum redundatura semel atque iterum poneretur ob oculos; vt sibi certò persuaderent homines, grauissimum illud bellum flammâ ferroque gerendum, in populi ipsius beneficium & incolumitatem cessurum. B

SECTIO V.

De senarum alarum significatione: & cur animalia Ezechielis non habeant alas, quibus facies suas tegant? C

Ioannis animalia quot alis constarent: deque earum significatione.

QVATVOR Ioannis animalia, singula habent alas senas; ita vt omnes alæ sint numero viginti quatuor. Has asserit Victorinus Afer esse 24. veteris instrumenti libros. Ambrosius verò eas applicat ad spiritalem eorundem librorum intelligentiam. Sed contrà est, quòd sex alæ ex Isaiæ Seraphinis desumptæ sunt: & duabus caput operiunt, duabus pedes, duabus reliquis volant. Non autem designari possunt, qui veteris testamenti libri caput, qui verò pedes obtegant, &c. Adde, Isaiæ Seraphinos non fuisse quatuor, sed duos: atque adeò ipsorum alas non fuisse viginti quatuor, sed duodecim tantùm.

Variæ Doctorum sententiæ.

Alij exponunt de perfecta virtutum doctrina, quæ in Euangelijs continetur; per quas virtutes sancti viri ad alta conscendunt. Ceterùm hæc explicatio præstituit quatuor animalia esse quatuor Euangelistas. Ioachimus Abbas contendit alas, quibus velatur corpus, esse pœnitentiam ac misericordiam; quibus turpitudini peccatorum occurritur: alas autem quibus tegitur facies, esse humilitatem & patientiam; quibus vana vitatur gloria: alas denique, quibus volatur, esse fidem & spem. Sed hoc concionari fortasse est, non explicare. Nec subsistere potest applicatio, quia Ezechielis animalia sunt angeli, quibus non desunt alæ ad volandum; cùm tamen nec fidem habeant, nec spem. Pererius sex alas interpretatur de perfecta angelorum agilitate ad motum localem, deque admirabili celsitate ad diuina contemplanda, nec non obedientiâ promptissima. Sed huiusmodi interpretatio supponit Ioannis animalia de angelis esse exponenda; nec videtur reddere posse rationem discriminis inter Ioannem & Ezechielem, quod attinet ad alas animalium. D

Aretas sex alas explicat de velocitate ministerij. quia alarum symbolum in sacris Literis sæpe ad velocitatem refertur infatigabilem. Videturque hæc explicatio Apostolis, eorumque imitatoribus congruere; qui per totum terrarum orbem, aquilarum instar, discurrerunt. Facit, quòd geminę alæ, quæ Apocalyps. 12. tribuuntur Ecclesiæ, instrumenta haud dubiè sunt ad volandum. Nec desit fortasse, qui putet multitudinem alarum & oculorum, vnâ ex parte indicare celeritatem ingentem, ex alia multam attentionem & seriam considerationem; quod vtrumque breui ac veteri parœmia iactatur, *Festina lentè.* Hæc tamen explicatio non videtur aptè deseruire posse quaternarum alarum atque senarum discrimini; neque applicari ad eas differentiam, qua alijs vultus tegitur, alijs pedes. E

Quid significent alæ ingentes ...harum Ezechielis aquilarũ, de quibus c. 17. agit.

In duabus quidem aquilis, quas depingit Ezechiel capite decimo septimo, alas ingentes, quarum ibi fit mentio, asserit Hieronymus significare mundanam potentiam, & regum Babylonici atque Aegyptij exercitus. Ex quo videtur similis potentiæ & exercituum significatio, Ezechielis animalium alis tribui potuisse. Ait enim textus c. 1. 24. *Audiebam sonum alarum, quasi sonum aquarum multarum, quasi sonum sublimis Dei, quasi sonus erat multitudinis, vt sonus castrorum.* Vbi comparationem desumi constat ab ingenti exercitu, qui in campum eductus ad modum alarum extenditur, magna virium ac potentiæ ostensione, magnoque militum & ar-

morum

A morum ſtrepitu. Fauet Latinæ vocis vſus. Latini enim auctores in exercitu turmas equitum appellare ſolent alas; quia ſeſe alarum inſtar extendunt. Ex his colligi videtur, in Ezechielis Cherubinis alas indicare eos eſſe potentiſſimos, & magnâ vis ac poteſtatis excellentiâ exercitibus totius orbis fortiſſimis antecellere: ideoque ipſorum alas validiſſimæ inſtar phalangis horribilem edere ſtrepitum. Quòd ſi per alas volatum ſimul ac velocitatem explicari opus eſt; dici poſſet eorum animalium alas eſſe ſymbolum celeritatis maximæ, qua vrbem quamlibet, licèt munitiſſimam, Deo iubente, oppugnant, atque expugnant. Si verò huiuſmodi interpretationi opponatur, non rectè cohærere, vt quibus alis tegunt corpus, hoſtes profligent: poſſet reſponderi, illa animalia, aut indignationis alas extendere, & alas protectionis contrahere; aut non omnes alas expandere; cùm ſibi opus non ſit, totam potentiam atque impetum ad eiuſmodi machinas adhibere.

B Enimuerò iſthæc omnia per accommodationem potiùs, quàm per veram expoſitionem dicta ſunt. Omnino enim, tegere corpus alis, ad virtutum ornatum referendum eſt. Quemadmodum cum amicti pinguntur Cherubini; amictus ſignificatio ad virtutes & Angelorum excellentias applicatur. Ad hæc, alarum interpretatio de potentia & militum acie, non rectè congruit cum ſenis alis Seraphinorum Iſaiæ, & animalium Ioannis. Etenim licet aſſeri poſſet, Apoſtolos etiam, Dei potentiâ armatos, & cæleſtium exercituum præſidio munitos, cum paratiſſimis mundi phalangibus ac viribus conflixiſſe: hæc tamen ſignificatio non cohæret cum binis alis quibus tegunt vultus; & binis, quibus tegunt pedes. Omitto ſignificationes alias, quæ minimè hîc eſſent ad rem, licèt alijs fortaſſe locis minùs ineptè congruerent. Cuiuſmodi eſt protectio ac patrocinium, quæ expanſis alis ſignificari ſolent, ad gallinæ imitationem; quæ ſuos pullos pennis explicatis protegit ac tuetur.

Reijciuntur ſuperiores alarum ſignificationes.

Relictis ergo hiſce expoſitionibus illa in primis amplectenda eſt, quæ alas ad cæleſtem vitam ac conuerſationem refert. Quæ interpretatio eſt Dionyſij Areopagitæ de cæleſti hierarchia capite decimoquinto, vbi ait; *Alis ſignificatur & cæleſtis vitæ curſus, & quòd ad ſuperiora ferantur, mortalibus atque infimis omnibus excepti, & terreni corporis ſarcinâ liberi.* Licèt autem Dionyſius hîc de cæleſti hierarchiâ agat: in locis tamen, vbi ſacræ Literæ de Eccleſiaſtica hierarchia loquuntur, per-
C ſpicuum eſt, alas eâdem ratione explicari debere: eâ ratione, qua ſpiritualium virorum vita cæleſtem Angelorum conuerſationem imitatur. Iuxta id Pauli ad Philippenſ.3.num.20. *Noſtra autem conuerſatio in cælis eſt*, quaſi dicat, corporis pondus ijs impedimento non eſſe, quo minùs ipſorum mentes altiſſimâ diuinarum rerum contemplatione ſublatæ per æthera volitent. Huiuſmodi autem alæ, leoni, vitulo, homini & aquilæ propterea apponuntur; vt innuatur, virorum Apoſtolicorum fortitudinem, beneficentiam, æquitatem ac ſapientiam eſſe virtutes admirabiles ac planè diuinas.

Vera alarũ interpretatio ex Dionyſio Areopagita deſumpta.

Supereſt inueſtigare, vtrùm in hac declaratione idonea inueniatur ratio, quæ ſenis Ioannis animalium alis apprime quadret; ſimulque poſſit reddere cauſam diſcriminis, cur animalia Ezechielis quatuor tantùm alas habeant. Ad hoc primò eſt obſeruandum, collatis inter ſe & Iſaiæ Seraphinis, & Ezechielis ac Ioannis animalibus; certum planè eſſe, Ezechielis animalia alis deſtitui ad tegendum vultum, & quaternas tantùm habere; binas, quibus corpus (id eſt inferiora corporis) aduelent: & binas, quibus volent. At Iſaiæ Seraphinis & Ioannis animalibus,
D præter quatuor haſce alas, duas alias eſſe, quibus faciem obtegant: non quidem omnino (ſecùs dignoſcere non potuiſſet Ioannes in alio faciem vituli, leonis in alio, &c.) ſed quâ ratione ſuprà declaratum eſt, & ampliùs conſtabit infrà notatione decima, vbi de Seraphinis Iſaiæ.

Cur Ezechielis animalia alis quatuor, Ioannis verò animalia ſenis conſtant?

Obſeruandum eſt ſecundò, tam Iſaiæ Seraphinos, quàm animalia Ioannis ad Eccleſiaſticam hierarchiam pertinere, vt ſuprà probatum eſt. Tertiò obſeruandum, operiri vultum ſæpe ad pudoris & confuſionis ſignum referri, iuxta id Pſalmi 68.8. *Operuit confuſio faciem meam.* Vnde vulgari ſermone iactatur, eum poſſe vultum omnino retegere, qui nihil habeat, cur erubeſcat. Vita igitur cæleſtis licèt Angelos ad cælum attollat, & gratiæ ſplendore ac decôre circumueſtiat; nullo tamen eos præteritarum culparum (quæ nullæ fuerunt) rubore ſuffundit. At viri Apoſtolici, etſi ſanctitate ſint clari, & Dei amore pariter, cognitioneque præſtantes; eò tamen plus pudore ac verecundiâ præoccupantur, quò ſe ad altiorem ſanctitatis & dignitatis gradum euectos vident. Ad hoc igitur vtrorumque diſcrimen exprimendum eleganter ſatis & Seraphini Iſaiæ,
E & Ioannis animalia pennis vultus obnubunt: Ezechielis verò animalia eiuſmodi alas non habent.

Cur Iſaiæ Seraphini & Ioannis animalia alis vultum obtegant: animalia Ezechielis non item?

Aliquis fortaſſe putabit confuſionem huiuſmodi & erubeſcentiam aptiùs per inferiores alas, quibus corporis inferiora teguntur, ſignificari. Ea enim videntur præ verecundiâ operiri. Ceterùm ad hunc pudorem innuendum rectiùs faciem velare effinguntur. Animalia namque Ezechielis corporis etiam inferiores partes tegunt. Is enim ſenſus eſt, cùm duabus alis ſuum corpus tegere dicuntur. Atqui vultum obtegere ſupponit culpam: inferiora verò corporis velare, non item: ſed potiùs, dum tegitur corpus *abundantiorem ei honorem circumdamus*, vt ait Paulus prima ad Corinth. capite duodecimo, num. vigeſimooctauo. Ornatus ergo virtutum cæleſtis vitæ, quæ Angelos myſticè euehit ad cælum; adumbratur rectè alarum ſymbolo, quæ myſtici animalis corpus operiunt, ornantque. Pennæ itaque, quibus ij volant, manifeſtè ſignificant cæleſtes ſpiritus, puroſq; animos eleuari ad diuinæ cognitionis atque amoris celſitudinem: alæ autem, quibus occulunt corpus, virtutum repræſentant ornatum; quibus eos ipſa vita ſpiritualis condecorat. Vtrumq; hoc Ezechielis & Ioannis animalibus cõmune eſt. Illud Ioannis animalibus & Iſaiæ Seraphinis proprium, quòd

Quid ſignetur per duas animalium alas quibus volant.

alas habeant, quibus cooperiant vultus in signum verecundiæ atque pudoris de proprijs defectibus contracti. Atque hæc senarum alarum coniunctio Deo est valde gloriosa. In ea enim suæ gratiæ vis & efficacitas facilè agnoscitur: quæ ex sceleratis hominibus probos sanctosque efficit; humiles tamen, & qui suorum flagitiorum magnitudinem ad sui ipsorum demissionem & propriæ vilitatis cognitionem conuertant: id quod Deo gratissimum est. Huc forte spectat Apollinaris & Seueri expositio Ezechielis primo, qui vultum alis contegere humilitati adscribunt. A

Et mirum sanè est, præterita perfectorum virorum flagitia non obstare, quo minùs eos Deus miris beneficijs prosequatur. Imò potiùs si rem attentiùs inspiciamus, Deus ipse huiusmodi homines extollere & euehere tantopere expetit; vt huius diuini beneplaciti non obscura extent signa atque vestigia in Isaiæ, Ioannis & Ezechielis visionibus, si eas attentè conferre velimus. Etenim animalia Ezechielis (per quæ cælestes Angelos denotari sæpè dictum est) ante Deum minùs editum habent locum, quàm Apostoli. Siquidem illa sub firmamento sunt, id est, sub Diuini throni scabello: at Seraphini Isaiæ ad throni latus adstabant (*Seraphim stabant super illud*, capite sexto, num. secundo,) & Ioannis animalia in medio throni eâdem ratione esse dicuntur. Nec verò animus est, agere in præsenti de gloriæ cælestis gradu ac dignitate, quam vtrique obtinent in patriâ (de hoc enim non est sermo in eo capite.) sed de præstantiâ illâ & excellentiâ, quam in Ecclesiæ possident principatu. Est namque Angelorum Ecclesiasticæ hierarchiæ dignitas multò maior. Ipsa tamen dignitatis magnitudo eos hortatur, allicit ac trahit, vt propriæ humilitatis & anteactæ vitæ conscij, vultus suos coram altissimo Deo præ verecundia contegant. B

In Ezechielis animalibus, quid per alarum stridorem adumbretur.

Videor mihi iam explicuisse germanam alarum significationem, quibus & Isaiæ Seraphini & Ioannis animalia facies obducunt suas. Aliquid tamen superest dicendum in alis animalium Ezechielis, quod ipsis est peculiare. Imprimis vehementi illo strepitu & stridore, quem alis edebant, significari videtur vastitas illa Ierosolymæ cælesti bello esse diuinitus illata. Quia si alæ indicant (vt explicatum est) vitæ cælestis in Angelis celsitatem; maximus earundem alarum fragor appositum erit symbolum, quo denotetur è cælo contra perfidam Ierosolymam dimicari. Cui rei illud respondet (opinor in Apocalypsi:) quòd scilicet, in bello aduersus Ierosolymam septem Angeli tubis canunt.

Cur quatuor manus singulis Ezechielis animalibus aptata?

Quòd si Ezechielis animalia singula, alarum paria quatuor habebant (id est par vnum supra humeros singulos, alterum supra superiorem singulorum femorum partem) humerorum alas videntur comitari manus: nam quaternæ manus singulis animalibus erant: textus autem ait, manus subter alas fuisse. Rectè verò quatuor tribuuntur manus ad obstinatorum excidium properantibus: quia appositum est, ad bellatorum fortissimorum significationem; & ad celeritatem incredibilem, quâ fulmina in sceleratos desuper contorquebunt. Eandem significationem terribilium bellatorum Gerioni & Briareo brachiorum multitudine armatis, tribuunt literarum humaniorum studiosi. Et quidem, si superiorum alarum bina erant paria; recta exigit proportio, vt totidem sint inferiorum. Earumque effectus, quod ad figuram pertinet, is est, vt altero inferiorum alarum binario semet aduersos, altero auersos operiant. C

Enim verò quia hæc Ioannis de animalibus tractatio alludit manifestè ad templi Cherubinos, ad Seraphinos Isaiæ, & ad Ezechielis animalia, (vt ex antecedentibus perspicue patet,) præter ea, quæ hactenus dicta sunt, visum est nonnullas addere notationes; in quibus speciatim & directè de ipsis templi Cherubinis, ac de Isaiæ & Ezechielis visionibus agatur. D

NOTATIO VII.

De Cherubinorum nomine, hoc est, de eius etymologia & significatione.

De Cherubinorum nomine & etymo, quæstio.

THEOLOGI, Dionysij Areopagitæ vestigia persequentes, Cherubinorum nomine designant quendam ex tribus supremę hierarchiæ choris Angelorum. In sacris quidem Literis non videtur expressus esse locus, qui nomen hoc sigillatim illi choro præscribat. Credibile tamen est hanc nominis attributionem in sacra Scriptura fundari. Forsitan ea ratio, propter quam Mosis & Salomonis Cherubini, nec non animalia Ezechielis hoc nomine compellantur, choro illi magis propriè conuenit, quàm alijs. Hoc ergo est, quod speciatim in præsenti quæritur; Cur scilicet huiusmodi nomen Cherubinis Mosis, & Salomonis, & Ezechielis tribuat Scriptura? Atque illud pariter discutiamus oportet, vtrùm sub eâdem significatione id nomen ad eos etiam sese extendat, qui in tabernaculi cortinis & in templi velo erant opere plumario elaborati. Li- E

In tabernaculi cortinis, & in templi velo fuisse Cherubinos acu pictos.

cèt Vulgatus in ijs locis (nimirum Exodi 26. 1. & 31.) Cherubinorum nomen non expresserit; exprimunt tamē Hebraicus textus & Septuaginta, & Augustinus etiam quæstione vltimâ in Exodum. Angelos etiam, quos ad paradisi custodiam collocauit Deus Genes. tertio, num. vigesimoquarto, Cherubinos nominat Scriptura. Ezechielis item capite decimo, num. decimoquarto, nouâ, vt apparet, & insolitâ loquutione legitur nomen *Cherub*. Nam pro eo quod est, *facies prima, facies vituli*, ait textus, *facies prima*, *facies Cherub*. Regem item Tyri appellat Ezechiel Cherub capite vigesimooctauo, num. 14. & 16.

Sit ergo prima difficultas, an in hisce omnibus Scripturæ locis eadem sit, saltem per analogiam, significatio nominis *Cherub*, an verò sint plures ac diuersæ? Hieronymus epistolâ ad Marcellam, in eam

Hieronymi & Iosephi opinio de cortinarum & veli Cherubinis.

videtur propendere sententiam, veli & cortinarum Cherubinos figuram Cherubinorum non habuisse. Et tractatu de nominibus Hebraicis ait, nomẽ Cherubim aliquando non significare aliud, quàm vermiculatam picturam; licèt Angelorum aut animalium figuras non exprimat, sed cuiusque alterius rei, vt flosculorum, vel variæ ac multiplicis cælaturæ. In quo Hieronymus consentit cum Iosepho libro tertio Antiquit. capite septimo, vbi de decem cortinis agit. Addit etiam Hieronymus, cùm nomen Cherubim pro qualibet pictura sumitur, tunc scribi sine *vau*. Sed tanti Doctoris veniâ, discrimen hoc non satis apparet solidum. Nam, cùm de templi Cherubinis agitur, nomen Cherub plusquàm decies, aut etiam duodecies ponitur sine *vau*: vt videre est in locis, quos congerit thesaurus Hebraicus. Præterquam quòd, nomen aliquod cum *vau* vel sine illo conscribi, nullius momenti discrimen esse videtur.

Qui in velo & cortinis Cherubini erant expressi, eiusdẽ fuisse figuræ cum arcæ Cherubinis.

Quamobrem probabilius esse existimo, opus illud plumarium, quo & cortinæ & velum distinguebantur; species habuisse Cherubinorum, eorum instar, qui super testamenti arcam erant. Nec enim licet in nomine ambiguitatẽ siue æquiuocationem absque vlla necessitate confingere. Et facilius multò est atque aptius, vt eadem Cherubinorum sit figura, qui in velo & cortinis erant expressi, & qui super arcam conflati: siquidem Hebraicus textus & Septuaginta, eodem eos nomine vocant. Neque obstat Vulgata lectio, quæ ibi legit, *opere plumario*: fieri enim potest, vt sit opus plumarium vel Phrygionicum, & tamen pictura, Cherubinorum imitetur effigies existentium in Propitiatorio. Facit, quòd velo & cortinis tabernaculi, solidi posteà parietes in Salomonico templo responderunt. In quo constat parietes fuisse Cherubinis conuestitos, ad eorum imitationem scalptos, qui ad arcæ vtrumq; latus erant. Firma erga coniectura est, cortinarum & veli Cherubinos eorum instar fuisse, qui super arcam erant. De ceteris autem ad quę nomen Cherub sese extendit, infrà videbimus, illa omnia eâdem interpretationis analogiâ nomine Cherubinorum appellari.

§. 2. *De opinione Abenhezra.*

Opinio Abẽhezra; nomen Cherub esse genericum.

SEd dicet aliquis, duo hęc rectè posse inter se componi; vt & arcæ Cherubini Angelicâ sint effigie, & veli atque cortinarum opus figuras contineat, non Angelorum aut animalium, sed tantùm florum, cùm tamen vtrique in eodem sensu Cherubini dicantur. Quia Abenhezra (vt tradit Pagninus) affirmat Cherub esse nomen genericum & vniuersale ad omnem figuram. Quam sententiam sequitur etiam Ribera libro 2. de templo, cap. 6. eamque Hieronymi esse contendit. Atque adeò nomen Cherub, etiam cùm ponitur pro Cherubinis, qui erant super arcam, nil aliud sonare putat, quàm figuratum siue pictum: & cùm transfertur ad cælestes spiritus, eos etiam metaphoricè dici figuratos, ad eorum significandam sapientiam; eo quòd multarum rerum formis sint per sapientiam insigniti. Ceterùm eiusmodi explicatio durissima est, nec videtur posse cohærere cum sacræ Scripturę phrasi. Nam in templi parietibus distinguit Scriptura palmas & picturas varias à Cherubinis, ait enim 3. Regum 6. 29. *Et fecit in eis Cherubim & palmas & picturas varias.* Palmæ igitur, picturæque variæ manifestò distinguuntur à Cherubinis. Et in distinctione ornatus decem basium distinguit Scriptura leones & boues à Cherubinis, 3. Reg. 7. 29. *Et inter coronulas & plectras, leones & boues & Cherubim.* Et infrà, num. 36. *In angulis Cherubim, & leones & palmas.*

§. 3. *De opinione Merceri.*

Nominis Cherub etymon, iuxta Mercerum.

MErcerus sentit nomen *Cherub* habere affinitatem cum verbo *racab*, quod est vehi: ac proinde hoc nomine significari rem corpoream siue spiritualem, quæ extensis alis volare videatur & vehi. Verùm per isthæc Merceri verba, aues omnes Cherubinos appellemus licet; quod nulla ratione probabile est. Quare Pradus noster in alio sensu candem explicat opinionem: ait enim Cherub deriuari à *racab* per transpositionem literarum; & ad ea animalia peculiariter accommodari, quæ currum vehunt; ita vt Cherub sit item, quod animal curule.

A

Cherub idem sonare, quod animal curule, opinio Pradi.

Nititur eo vel maximè, quia Ezechiel. 10. 14. *Facies Cherub*, est idem quod, *facies vituli*. Nam inter quatuor illas facies, sola vitulina curulis animalis propria erat. Vnde Cherubinorum nomen ideo ad eos fuisse delatum, qui in Sanctuario erãt; quia considerantur esse veluti animalia, quæ Dei currum siue quadrigam vehunt. Dauid enim dicitur Salomoni certum auri pondus dedisse, *vt fieret similitudo quadrigæ Cherubim*, 1. Paralip. 28. 18. & Ezechieli dicitur Deus *ostendisse conspectum gloriæ in curru Cherubim.* Ecclesiastici 49. 10.

B

Refellitur superior explicatio.

Verumtamen interpretatio hęc non videtur magis probanda, quàm antecedens. Primò, quia vbi de nominis alicuius etymo sermo est, generatim reijci debent nouæ argutiæ, quæ ex recentibus ortæ principijs toti se antiquitati opponunt. Quòd si literarum transmutationi pateat aditus, & nouis etymologiarum figmentis; facile est mutare (vt ille ait) *quadrata rotundis.* Hanc etymologiarum rationem vni Goropio relinquamus; eique fidem habeat, qui volet. Mihi enim verisimile neutiquam est, veteres, qui ita accuratè de nominis Cherub etymologia scripsere, verum etymon omnino præteruolasse; & à Mercero demum per transpositionem literarum fuisse inuentum.

C

Secundò, nihilo recentior est equorum vsus in curribus, quàm boum? Velle autem equos currum trahentes Cherubinorum nomine appellare, inauditum est paradoxon. Tertiò, quos primos in Scripturâ reperimus Cherubinos, ij sunt, quos Deus in paradisi aditu, ad eum custodiendum collocauit. Hos autem curules siue aurigas appellare, ridiculum esset. Quartò, in sancto Sanctorum primi Cherubini sunt, quos fecit Moses: licèt autem ij possint Dei currus & vehiculum appellari, & abusiuè quadriga; (quia Dei sedem siue thronum repræsentabant:) ibi tamen nullus prætereà erat currus, nullum vehiculum; nisi ipsum Cherubinorum par. Nec certum est ab ipsis sustineri Propitiatorium; sed potiùs videntur super Propitiatorium illi stetisse: atque adeò ipsi pro Dei sella; Propitiatorium pro pedum scabello fuisse. Quapropter dici non possunt Cherubini, quia Dei trahunt currum: sed quia sunt Dei sedes & vehiculum.

D

Quintò, Cherubini Mosis exigui, & grandes alij Salomonis quàm coactè & violenter fingantur eandem componere quadrigam, expendimus suprà. Etenim licèt arca in currum imposita concipiatur (quod paradoxon satis est) at duo Cherubinuli supra arcam stantes, qui possunt currum, in quo arca est, trahere; & non ab eo potiùs trahi? Sextò, licet verum sit, Ezechielis 10. 14. scribi, *Facies prima, facies Cherub*, id est vituli: hoc tamen non ideo est, quia aut vitulis aut bobus curulibus nomen Cherubinorum quadret: sed quia templi Cherubini facies vitulorum similes habebant; vt inde rectè colligit Hieronymus. Quòd autẽ boues aut vituli alioqui non soleant Cherubini vocari, res est manifesta, cùm textus ipse 3. Reg. 7. 29. boum figuram à figura Cherubinorum distinguat.

Cherubinis templi facies fuisse vitulinas.

E

§. 4. *De opinione Theodoreti.*

Theodoreti & Philonis sententia de nominis Cherub significatione.

THeodoretus in quæst. in Genes. q. 40. asserit nomine Cherub semper significari horribilem potentiam. Cui astipulatur Philo, qui sæpiùs ait, duos Cherubinos non esse aliud, quàm duas Dei potentias, tomo primo, folio 695. Pro qua opinione videri potest Sixtus Senensis libro 5. notatione 8. & Pererius tomo 1. in Genesim libro 6. quæst. 5. vbi eandem opinionem nonnullis auctoribus ascribit. Huius opinionis fundamentum si inuestigare & eruere ex etymologia velimus, illud sese offert; vt idem ferè sit *Cherub*, & *Cherab*: hoc autem postremum significare potest idem, quod duæ istæ dictio-

nes,

nes, *Quasi fortis.* Nam *che* idem est quod quasi, & *rab* Hebræis significat fortem. Quò aliorum etymologia forsitan spectat, quibus Cherub est idem quod *quasi pugnans.* Sic enim in Biblijs regijs inuenio, & apud Lauretum. Ad potentiæ etiam significationem fortè reuocari valet alia huius nominis interpretatio, quam ponit Hieronymus de nominibus Hebraicis in Genesi & in Numeris. Ait enim Cherub idem esse, quod *quasi plures,* siue *quasi multitudinem:* quia *rob* Hebræis est multitudo. Atque ad vis ac roboris significationem inepta superlatio non est, si dicatur vnus instar esse multorum. Iuxta hanc igitur acceptionem *Cherubinorum Deus,* idem ferè erit quod *Deus exercituum.* Eôdem etiam referre possumus aliorum explicationem asserentium *Cherub* idem esse, quod *quasi multiplicans;* quam adducunt etiam Lauretus & Biblia regia. Enim verò hisce omnibus potentiæ & fortitudinis significationibus (licèt verisimilitudine aliqua & auctoritate non careat) deest peculiare quiddam in huius nominis interpretatione necessarium: videlicet vt explicatio eius, cognitionis & sapientiæ in se significationem includat. Nam si id deficiat; interpretatio nominis Cherub recta esse & vera non potest, vt mox patebit. Quod argumentum opiniones etiam Abenhezra, & Merceri pari ratione refellit.

Præterea, si auctorum, qui interpretationem de potentia tradunt, verba attentè ponderemus; Hieronymus quidem non eam vt primariam ponit, sed vt secundariam. Philo autem & Theodoretus, licèt per duos Cherubinos, Dei potentiam significari opinentur; sed non idcirco asserunt ipsum nomen Cherub sonare potentiam. Ipsi enim clariùs alijs in locis loquuntur, expresseque asserunt, Cherub significare plenum scientiâ.

§. 5. *De communi Patrum explicatione.*

In Cherub etymo scientiæ plenitudinem includi, communis Patrum sententia est.

VVlgatissima & grauissima pariter nominis *Cherub* declaratio affirmat illud in se includere plenitudinem siue multitudinem scientiæ. Ita dilucidè Philo libr. 3. de vita Mosis; Dionysius Areopagita de cælesti hierarchia cap. 7. vbi idem non semel repetit; Origenes homilia quinta, & vndecima, in Numeros; Athanasius sermone de Deipara, & sermone in ea Christi verba, *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo;* Hieronymus Ezechielis 28. & Psalm. 17. & Psal. 67. ac de nominibus Hebraicis in Genesi, Exodo, Numeris, & in 1. Reg. Chrysostom. tom. 5. & duobus locis, quos citat Sixtus Senensis, Augustinus Psal. 17. & Psalm. 98. Gregorius Magnus quinque locis; qui notantur in eius indice verbo *Cherub.* Anastasius Sinaita libr. 1. Hexameron in primo tomo Biblioth. Philastrius tom. 4. hæresi 102. Sophronius, in encomio Angelorum, tom. 2. Bibliothecæ sanctorum Patrum, Theodoretus in Ezechielem, cap. 10. vers. 20. in illa verba, *Intellexi quòd Cherubin essent.* Isidorus Hispalensis tribus in locis, qui notantur in eius indice verbo *Cherub.* Atque hos auctores sequuntur Beda, Glossa, alijque ferè innumeri. Fauetque huic expositioni sacra Scriptura Ezechielis 28. 17. vbi alloquens regem Tyri, eumque appellans Cherub; ait, *perdidisti sapientiam tuam.* Corroborat hanc interpretationem communis Theologorum sententia, quæ Cherubinorum choro excellentiam in sapientia tribuit; innitens potissimùm eorum Cherubinorum nomine, quod ingentem Dei cognitionem & scientiæ plenitudinem sonare, pro comperto habeat.

Probatur communis hæc doctrina.

His accedit, in etymologiarum ratione notum esse, quoduis nomen, licèt à sua origine valde sit immutatum, longeque remotum, si tamen in eius etymo omnes conueniant, rem extra dubitationem manere. Vt in nomine *Didacus* siue *Diegus,* quod certum est deriuari à Iacobi nomine, etiamsi multo aliter videatur: nomen etiam Hispalis vulgari sermone vsurpatum, nempe *Seuilla* dubium non est, quin à Latino nomine per corruptam flexionem fuerit deriuatum. Id quod de alijs sexcentis dici posset. Quemadmodum è contrario nihil futilius,

A quàm ex aliqua soni similitudine argutando, veram inde nominis etymologiam elicere velle. Vt si quis dicat nomen *Dominus* deduci ex duplici dictione, *do minus.*

Cùm ergo Hebræi, Græci & Latini conueniant hac in re, quòd scilicet nomen Cherub significationem scientię plenitudinis in se includat; hoc in primis vt firmum omnino & indubitatum tenendum est, tametsi nominis deriuatio difficilis appareat. Adhæc, si huiusmodi interpretationem vt certam admittimus, liquidò perspicitur, picturas seu varias cælaturas artificij plenas (licèt veras Cherubinorum effigies non exprimant,) appellari posse Cherubinos, vt Hieronymus sentit: quia scilicet scientiâ atq; arte sint visendæ: hoc est quia multæ scientiæ fuit opus ad huiusmodi politissima opera persicienda, B fortè quòd picturæ illæ arcanis mysterijs plenæ erant; sicut mystica etiam Ezechielis animalia. Ceterùm de hoc vidimus iam suprâ, verisimilius videri, picturas quæ appellantur Cherubini, ad expressam fuisse similitudinem Cherubinorum sanctuarij depictas.

Pictura templi artificio plenæ quomodo Cherubini potuerint iure appellari.

Cùm igitur vt certum constituamus, cortinarum & veli picturas eiusdem fuisse figurę cum Cherubinis sancti Sanctorum; verumque omnino esse, quod pro communi interpretatione affertur: pulsat adhuc animum cupido, vt recepta hæc expositio ita nomini aptetur, vt illius reddere rationem Hebraicæ linguæ peritis valeamus: nec non communem explicationem, si fieri possit, cum aliqua etymologiarum, quæ Hebræorum doctioribus magis placent, conciliare. Præsertim quia etsi tanta grauissimorum doctorum auctoritate compellimur C ad asserendum in nomine *Cherub* includi cognitionis & sapientiæ significationem; nullus tamen auctorum, quos retulimus, explicat vnde hoc nomen deriuetur. Itaque, vt ijs habeamus fidem, restat tamen examinare, quæ sit nominis Cherub origo; cur ve scientiæ plenitudinem importet. Et fortasse ex accurato huius partis examine plus adhuc lucis communi interpretationi aperietur, simulque constabit, locis omnibus, vbi nomen Cherub legimus, etymologiam mirificè quadrare. Nec enim negari potest, quin licèt Cherubini nomen scientiæ plenitudinem denotare asseramus, perstet adhuc nonnulla alicui loco difficultas, in explicando cur ibi vsurpatum fuerit nomen Cherub, verbi gratia in ijs Angelis, quibus Deus paradisi custodiam commisit: cùm tamen ad paradisi custodiam viribus potiùs ac potentiâ, quàm scientiâ & cognitione opus fuisse D videatur. Quapropter aliqui arbitrati sint Cherubinorum nomen sonare idem, quod Diuinæ potentiæ ministros. Nobis tamen ad alias Hebræorum interpretationes recurrẽdum est; vt excutiamus, quænam sit ad scientiæ plenitudinem significandam congruentior.

Quid adhuc in Cherubinorum etymô desideretur.

§. 6. *De duabus Hebræorum interpretationibus.*

Duplex nominis Cherub etymon iuxta Hebræos.

SVperant adhuc duæ aliæ nominis *Cherub* interpretationes. Prima est, *quasi magister;* & secunda, *quasi puer,* & quidem primo intuitu videtur secunda respuenda, veluti nihil ad scientiæ significationem referens: prima autem è contrario maximè amplectenda, cùm magistri scientiâ imbuti; pueri E autem eius expertes sint. Præterquam quòd prima interpretatio, nempe *quasi magister,* in Vaticanis & Plantinianis Biblijs est impressa; altera non item. Verùm enimuerò ipsa Cherubinorum figura me valde vrget: nec dubito, quin nomen fuerit figuræ ipsi congruens, & Mosaicis Cherubinis sancti Sanctorum, non video quàm aptè figura magistri conueniat; quos tamen aptissimum est nominari quasi pueros, vt mox videbitur. Sed expositionem hanc nonnulli deludunt; quia, licèt templi Cherubinis sit tribuenda iuuenilis facies, non tamen puerilis; cùm textus potiùs Hebraicus ijs virorũ nomen imponat. Nam 3. Reg. 7. 36. vbi nos legimus, *quasi in similitudinem hominis stantis,* Hebræa sonant, *secundùm nuditatem viri,* id est, secundùm speciem nudi adolescentis.

Cherub, quasi magister.

Cherub, quasi puer.

Nomē pueri in sacris etiam pro valido iuuene sumi.

Huic tamen respondeo, primò in Hebraica phrasi, quanuis aliquis validus sit iuuenis, pueri adhuc nomine vocari solere, vt videre est Genes. 18. 7. *Tulit vnum vitulum, deditque puero, qui festinauit & coxit illum*, & Ioan. 21. 5. *Pueri habetis pulmentarium?* Secundò respondeo, tam Hebraica phrasi, quàm Latina loquutione, seruis puerorum nomen attribui, vt Act. 4. 25. *Per os Dauid pueri sui.* & Ruth 2. 9. *Mandaui enim pueris meis.* 4. Reg. 4. 14. *Ad Giezi puerum suum.* Esther 1. 3. *Cunctis principibus & pueris suis.* Ex quibus locis, alijsque compluribus liquet pueri nomen ministris sæpe concedi, iuxta sacræ Scripturæ phrasim. Quis autem non videat, Cherubinos tanquam Dei ministros fuisse figuratos? Si ergo nomen Cherub huiusmodi significationem nō respuit, (*quasi puer*) & pueri nomen pro ministro sumitur: quid accommodatius, quā vt eo sensu appellati sint Cherubini, iuuenes illi alati, qui tanquam Dei ministri figurati sunt in Sanctuario? Quòd verò Hebraica phrasi nomen Cherub eam possit interpretationē admittere, magno argumento est, à doctoribus Hebręis ita ferè exponi, *Cherub*, quasi puer: vt affirmat Rabbi Dauid à Pagnino relatus. Eius fundamentum est; quia prima syllaba *che* est idem quod *quasi*, & *rub* deriuari potest à nomine *rabia*, quod Chaldæum est, & pueri nomini respondet. Citra controuersiam verò est, Hebraicæ linguæ multa nomina Chaldæa admisceri.

Puer pro seruo, familiaris Hebræis & Latinis locutio.

Cherub, quasi puer, quomodo etymologia deducatur.

B

Illud insuper me valde ad hanc opinionem probandam mouet, quòd nullam aliam videam huic nomini designari originem, quæ & doctis probetur, & Cherubinorum figuræ quadret, nec non scientiæ significationi: quæ tamen omnia complectitur figura ministrorum Dei, quæ ipsis adscribitur. Non me latet Pagninum in nominum Hebraicorum interpretatione contendere, nomen Cherub deriuari à *nachar*, quod est *cognouit*. hoc tamen nemini persuadet. Et, meâ quidem sententiâ, figura ministrorum aut famulorum Dei, qui in eius conspectu adstant, non obscurè significat, eos plurimâ scientiâ & rerum cognitione esse præditos. Pro cuius declaratione aduerto, Cherubinorum nomen in sacra Scriptura non ita strictè sumi pro Choro illo, qui à Seraphinis & Thronis proximè distinguitur: sed generali acceptione pro cælestibus spiritibus, qui ante Deum assistunt, & ad eius iussa præstò sunt. Id quod cunctis militiæ cælestis spiritibus commune est: omnes enim coram Deo adstant, omnes faciem eius vident; omnes eius sapientiâ fruuntur. Quibus in omnibus clara Dei cognitio & excellens sapientia includuntur. Nam si regina Saba, 3. Reg. 10. 8. ait ad Salomonem, *Beati serui tui hi, qui stant coram te semper, & audiunt sapiētiam tuam* (in quo innuit necessarium esse eos plurimum Salomonis sapientiæ participare) quantò præclarior & excellentior cognitio in ijs indicatur, qui Dei æternæ Sapientiæ fontis sunt pueri ac ministri, & coram ipso semper adstant?

Pagnini opinio de Cherubini etymologia.

C

Cherubini nomen in Scriptura non ita strictè sumi pro vno ex prima hierarchiæ choro.

D

Sed dicet aliquis, rectè per consequutionem elici, ministros, qui Deo assistunt, debere esse sapientes: id tamen nomine ipso nequaquam exprimi. Respondeo, ministrorum nomen non vtcumque esse sumendum, sed vt ipsa Cherubinorum figura indicat; nimirum vt sint Dei ministri, qui semper in eius adstant conspectu: quod manifestè secum affert claram Dei cognitionem, in qua præstantissima sapientia sita est. Itaque cùm dicitur Cherubinorum nomen sonare, *quasi pueri*, intelligendum est, quasi pueri Dei, id est, quasi ministri, qui ante eius conspectum semper sunt; atque adeò plenam eius notitiam assequuntur; seu (quod idem est) perfectam scientiæ plenitudinem. Confirmatur, quia Angelorum etiam nomen videtur magnam importare sapientiam, iuxta id 2. Regum 14. 20. *Sicut habet*

Pueri seu ministri nomen in Cherubini etymologia quo sensu sumendum.

E

A

sapientiam Angelus Dei: nempe, quia *Angeli eorum semper vident faciem Patris*, vt habetur Matth. 18. 10. Si ergo nomen Angeli Dei, secum affert sapientiam, quantò magis nomen Cherub? Angelus enim iuxta suum etymon sonat missum, nempe à Deo: at Cherub sonat eum, qui in Dei conspectu assistit. Vera autem Dei cognitio, perfectaque sapientia multò clariùs alicui significatur inesse, cùm dicitur coram Deo semper astare; quàm cùm ab eo dicitur missus.

Deinde aduerto, nomen Cherub, si in prædicta acceptione sumatur, non includere solùm sapientiam, sed etiam potentiam (quæ est Philonis & Theodoreti opinio.) Nomen enim famuli & ministri Dei, qui ante Deum ipsum assistit, innuit etiam, eius potentiam esse magnam. Hoc enim munus eum præpotentem efficit. Quare, quod Genes. 3. 25. dicitur, posuisse Deum ad custodiendum paradisum Cherubinos, idem est ac dicere, constituisse ibi ministros ex ijs, qui eius conspectu ac præsentiâ fruuntur; quibus nec sapientia deesse potest, nec potentia. Vtràque enim facultate, vt Dei ministri, maximè pollent.

In nomine Cherub potentiam etiam includi.

Demum aduerto, in Scripturæ phrasi, dictionem illam *quasi*, sępe integram significare proportionem. Vt cùm Ioan. 1. dicitur, *Vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à Patre.* Eâdem ergo phrasi, accipiendum est Cherubinorum nomen. Est enim Cherub quasi puer domini: ac proinde sapientia, potentia, & gloria eorum, est quasi puerorum Domini astantium coram illo. Et hactenus de nomine pueri pro seruo atque ministro.

Vox quasi in sacris æqualitatem interdum importare.

Ceterùm potest etiam accipi pueri nomen pro filio. Sic enim videtur sæpe accipi in sacra Scriptura, vt Isaiæ 8. 18. *Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi Dominus.* Vbi euidens est ex contextu, puerorum nomen poni pro filijs. Quare cùm Cherubinos interpretemur, quasi pueros, puerorum nomen potest pro filijs vsurpari. Et verò cælestibus spiritibus, licèt naturâ filij Dei non sint, sacræ tamen Literæ, filiorum Dei tribuūt nomen. Quemadmodum igitur Filij Dei nomen in Verbo vnigeno, propriam Dei Sapientiam importat; ita etiam suo modo in cælestibus spiritibus magnam Diuinæ sapientiæ communionem denotat. Addo insuper verba illa Isaiæ prædicta, *Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi Dominus* ad Christum & Apostolos applicari à Paulo ad Heb. 2. 13. ex quo dicitur puerorum nomen capi etiam posse pro discipulis. Sub qua ratione nihil esse potest expressius ad denotandam in Cherubinis Diuinæ sapientiæ participationem.

Puer pro filio interdum in sacris.

Aliquis, vt primæ illi interpretationi, (*quasi Magister*) in hac etiam secunda locum daret; eamque ad templi Cherubinos applicare posset; notabat ex duplici illo Cherubinorum pari in sancto Sanctorum existenti, alteri quod Moses fecit, posse discipulorum nomen tribui; magistri verò nomen alteri, quod fecit Salomon. Notabat etiam in Mosis Cherubinis figurari eos, qui à Deo docentur, eumque agnoscunt & amant: (hi enim sunt thronus Dei) quanuis aliorum magistri non sint. In Cherubinis autem Salomonis, qui gigāteo corpore sunt, adumbrari viros Apostolicos, qui sunt Ecclesiæ Christianæ magistri; quorum sapientia est quasi magistrorum Ecclesiæ. Huiusmodi consideratio aliquibus fortè non displicebit. Planius tamen est, vtrisque in eodem sensu Cherubinorum nomen tribui. Existimo autem sensum magis proprium esse, vt considerentur veluti Dei serui, in eius præsentia astantes. Cum hoc tamen rectè consentit diuersos inter ipsos ministros gradus; & per Cherubinorum ingentium par, præstantes Dei seruos ac ministros, id est Apostolos, eorumque successores denotari.

Vtraq; pueri & magistri etymologia quomodo templi Cherubinis possit congruenter aptari.

NOTATIO VIII.

De Cherubinorum templi figura.

Mosis Cherubinos & Salomonicos eiusdem fuisse figura.

CERTVM in primis est, tam Mosis Cherubinos, quàm Salomonis, fuisse eiusdem figuræ. Hoc ipse colligo ex 1. Paral. 28. 18. quod iam suprà exposui paulò aliter, quàm ab aliquibus explicatur. Ac licèt Scriptura non id perspicuè affirmaret; facile est videre, quemadmodum Salomon in candelabri figura, Mosis candelabrum fuit imitatus; sic etiam in Cherubinis antiquos illos Mosis æmulatum fuisse. Nec subit aliquê hac de re dubitatio. Verumtamen diuersa videtur fuisse vtrorumq; positio. Mosaici enim Cherubini erant auersi semet à regione aspicientes, vt habetur Exodi 25. 20. & cap. 37. 9. At Salomonici *stabant erectis pedibus & facies eorum erant versæ ad exteriorem domum*, 2. Paralip. 3. 13.

Vtrosq; Mosis & Salomonis Cherubinos figurâ humanâ fuisse præditos.

Secundò, vtrisque figura erat humana. Nam in sculptura, quæ in laterum basibus erat, Cherubini similes erant eorum figuræ, qui erant in sancto Sanctorum; illos autem ait textus fuisse *in similitudinem hominis stantis*, 3. Reg. 7. 36. hæc enim verba ad Cherubinos referenda sunt. Nec dubitat quispiam templi Cherubinos figurâ humanâ fuisse. Ad id verò, quod contra ex Iosepho afferri posset, iam suprà responsum est.

Cherubinos Mosis brachia habuisse.

Tertiò licèt Arias Mõtanus in suo apparatu, Cherubinos Mosis, sine brachijs depingat, contentus alis, quas eis tribuit: communis tamen pictura eis alas & brachia apponit, quemadmodum Angeli solent depingi, quod certè ex templi Cherubinorum similitudine ortum duxit. Idque congruentius est humanæ figuræ, quam eis concedit sacra Scriptura.

Cherubinos templi & Ezechielis animalia non fuisse omnino similia.

Quartò, etsi Pradus & Villalpandus conantur templi Cherubinos, Ezechielis animalibus persimiles considerare; & eapropter Villalpandus libr. 4. cap. 36. (tom. 2.) citat Clementem Alexandrinum libr. 5. Stromatum, & sanctum Thomam 1. 2. q. 102. ar. 4. ad 6. nec non Cyrilli liturgiam, Missam Basilij, nonam Catechesim Cyrilli, & Tertullianum; sed iam suprà sectione II. commentarij disputauimus de hac re; diximusque varios esse similitudinis & identitatis gradus. Etenim quanuis propter proportiones aliquas & conuenientias, ijdem esse templi Cherubini & Ezechielis animalia dicantur; nihilominus certum est, eos in multis rebus differre; nec bonum esse ad templi Cherubinos, argumentum ex animalibus Ezechielis petitũ. & mihi quidem ipsa Ezechielis verba, in quib. hi auctores suam opinionem fulciunt (scilicet, *intellexi, quòd Cherubim essent*, cap. 10. 20.) haud parum probant, animalia illa non fuisse Cherubinis templi omnino similia. Nec, si forent prorsus similia, opus esset adeò minutatim illa describere; ac vt rem notatu dignam ad finem addere, intellexisse se, animalia illa sibi ostensa, Cherubinos esse; hoc est, templi Cherubinis respondere; atque idem, quod eos, significare; videlicet cælestes Angelos siue spiritus ante Dei præsentiam assistentes. Certè manifestæ vtrorumque differentiæ dubitationem afferre possent, num ijdem essent templi Cherubini cum animalibus Ezechielis? Atque ideò Ezechiel mirum in modum fuit lætatus; quia intellexit eadem esse, etsi externæ facies aliquas differentias præ se ferebant. Vnde conuenientiæ & proportionis cognitio initium attulit differentiarum mysterium cognoscendi. Longè enim progressus est in vera philosophandi ratione circa discrimen ac differentias, qui templi Cherubinorum significationem nouit: & admonetur Ezechielis animalia esse etiam Cherubinos ante Dei thronum astantes, quamuis diuersâ corporis specie appareant. Mox enim difficile non erit, de discriminis causâ, seu potiùs de mysterio indagando ratiocinari; & inquirere, cur Cherubini in ea visione, nouâ & insolitâ formâ conspiciantur; videlicet, vultu leonino, vitulino, humano & aquilino: vitulinis item pedibus,

A & quaternis alis, totidemque brachijs. Quibus præmissis, in Cherubinorum templi figurâ examinandâ, textu nobis pro duce vtendum est, tam Exodi cap. 25. & 37. quàm 3. Reg. cap. 6. & 2. Paralip. 3. nec sumus Ezechielis animalium descriptionem secta turi. Ille enim adeò dissimili cultu ornatos vidit; vt ægrè potuerit intelligere, eos adhuc esse Cherubinos, qui sibi apparuerunt; & templi Cherubinis respondere, eandemque cum illis significationem habere, quod attinet ad substantiam.

Singulis templi Cherubinis non quaternas, sed singulas tantùm fuisse facies.

Quintò, ex dictis infero, operam ludi ab ijs, qui in templi Cherubinis quaternas etiam facies omnibus vestigijs indagant, cùm has illis sacer textus non assignet. Quinimò ex verbis Ezechielis colligitur potiùs non obscurè, singulis templi Cherubinis singu-
B las tantum facies, easque vitulinæ similes fuisse. Ait enim cap. 10. num. 14. loquens de quatuor animalium faciebus, *facies vna, facies Cherub.* Quasi diceret, vnam ex quaternis faciebus animalium visam fuisse sibi similem faciebus Cherubinorum templi. Ex quibus verbis conijcio, Cherubinos templi singulas facies, easque vitulinas habuisse. Atque ita, quoniam ex contextu euidens est, Ezechielem in ijs verbis agere de vituli facie, quæ suis inerat animalibus; inde sapienter colligit Hieronymus templi Cherubinos vitulinâ fuisse facie. Quanuis id dupliciter valeat intelligi: primò de facie prorsus vitulina: secundò de facie quidem humana, sed quæ vitulinam referat; vt iam explicauimus in commentario sectione 4. Si ergo statuamus, templi Cherubinorum facies fuisse vitulinas, verisimile statim fiet,

Aureos Ieroboami vitulos nonnihil fuisse Cherubinis similes, probabile videri.

C vitulos aureos Ieroboami (de quibus 3. Reg. 12. 28.) fuisse eisdem Cherubinis nonnihil similes, vt ad eorum cultum faciliùs Israëliticus populus pelliceretur. Quemadmodum posteà in Samariæ monte Garizim aliud fuit templum ad Ierosolymitani similitudinem fabricatum, vt scribit Iosephus lib. 11. Antiquit. cap. 7. & 8. licèt autem Ieroboami vituli aurei figuram vitulinam imitati omnino non fuerint, sed humanam cum aliqua vitulinæ similitudine, instar Cherubinorum templi; nihilominùs per irrisionem atque contemptum sapienter appellantur in sacra Scriptura vituli aurei; ne Cherubinorum nomen tribuatur ijs, qui populum à veri Dei cultu auocabant.

Singulis Cherubinorũ templi binas tantùm fuisse alas.

D Sextò, templi Cherubinorum singulis binæ tantùm erant alæ. Has enim non ampliùs eis Scriptura tribuit; deque illis latè satis ac distinctè loquitur. Quòd si plures essent habituri; oportebat id expressè præcipi, & explicari, quo tempore eorum fabricatio præcipiebatur. Iam quicumque ante Pradum, Cherubinorum templi imaginem delinearunt, geminis eos alis expresserunt. Atque inde victoriæ effigies (vt constabit infrà) duxit originem: quã Græci & Romani figurâ Cherubinorum simili depinxerunt. Denique quòd singulis quaternæ affingantur alæ, nupera inuexit opinio; eiusmodi ratione nitẽs, quæ in propheticis visionibus omnem differentiarum venustatem & elegantiam tollat, quæ in sacræ
E Scripturæ interpretatione magni momenti sunt. Et quanuis Pradus & Villalpandus veteres aliquot auctores pro sua opinione adducant; ad hæc tamen satis suo loco responsum est.

Vtrùm templi Cherubini fuerint nudi?

Sed præter argumentum ab auctoritate petitum, contendunt etiam Pradus & Villalpandus pudicitiæ decorum ac verecũdiæ accersere, vt Cherubinorum templi vnicuique quatuor alas tribuant; ne aliter pudenda manerent nudata: quod & templi sanctitate esset indignũ, & impudicis cogitationibus obnoxium. Hoc argumentum supponit, Cherubinos nullo alio præter alas amictu ornatos fuisse; quod probant ex Dionysio de cælesti Hierarchia cap. 15. vbi ait, *Quòd antẽ nudi ac discalceati describuntur*, &c. Et

adsti-

adstipulatur textus Hebraicus 3.Reg.7.36. Nam vbi nos legimus, *secundùm similitudinem hominis stantis*; ex Hebręo ad verbum redditur, *secundùm nuditatem viri*. Ad hoc tamen argumentum assero primò, non semper inhonestum esse aut turpe, humanam figuram in tenera præsertim ætate nudam depingi. Etenim denudatæ puerorũ aut etiam Angelorum effigies non solùm castos oculos non perstringunt, sed potiùs vt animorum puritatis symbola ab eis considerantur. Quæ est sancti Dionysij in eodem loco conceptio atque sensus. Ait enim propterea Angelos aliquando nudos ac discalceatos describi, quòd ab omni labe sint puri. Huiusmodi verò significatio prorsus tollitur, si corporis integumentum affectatur. Quare Dionysij locus innuit potiùs, nullis opus esse alis, vt Cherubini tegantur: aliter locum non haberet illa Dionysij ratio à puritatis significatione petita.

Cur Cherubini depingantur ferè nudi?

Secundò dico, in ipsis nudis imaginibus (cùm nudas eas oportuit remanere) prudentiam atque artem docere, vt ita pingantur, ne ad libidinem intuentes inducant; dum accuratè studetur, vt corporis ratio ac figura decorum ac simplicitatem præ se ferat; nec, quod necessarium non est, plus æquo retegatur. Demum artis peritia eò potest progredi, vt in nuda imagine candorem & puritatem repræsentet, & spectantium obtutus ad pudicas cogitationes inuitet.

Tertiò dico, necessarium non esse, vt Cherubinorum templi effigies grandiorem ætatem videantur referre, quàm iuuenum vigesimum annum agentium. Nam vt imberbes pingantur, conuenientius est, vt in tenerâ adhuc adolescentiâ figurentur. Viri autem nomen aliquando non ad ætatem virilem refertur, sed ad sextum, & quidem pristinis illis sæculis adolescentes ante vigesimum annum; intra puerilem adhuc puritatem ac sinceritatem degere videbantur.

Cherubinos templi qua ætate fuisse effictos credibile sit.

Quartò assero, saltem in sancto Sanctorum (vbi Cherubini à nemine cernebantur) minimè absonè aut absurdè eos nudos effingi. Nam quòd occulta corporis obtegantur; interdum pudori, & nostris oculis potiùs, quàm veritati deseruit. Atque eam fortasse ob rem, Christi in crucem suffixi imagines linteo ad renes præcinctæ pinguntur; quanuis Dei Filius, vt nostram velaret turpitudinem, tanto & pudore affici & suffundi rubore non fuerit dedignatus, vt scilicet è cruce nudus omnino penderet. In Cherubinis ergo sancti Sanctorum nullum oculorum offensionis periculum imminebat, cùm solus eò summus sacerdos intraret, idq; tantâ suffimentorum thymiamatis nebulâ circunfusus, vt quidquam discernere vix posset.

In sancto saltem Sanctorum nudos potuisse Cherubinos non absonè exprimi.

Quintò assero, mirari me hoc verecundiæ argumento Pradum & Villalpandum vrgeri; qui templi Cherubinos oculis vndiq; plenos fuisse existiment, oculosque ipsos pauonicæ caudæ ocellis similes arbitrentur. Sic enim necessariò pingendi erant plumis vndique cooperti: atque adeò alis sibi opus non erat ad inferiores corporis partes tegendas. Ego autem qui in Cherubinorum corpore oculos non pono; non teneor vt asseram, ex eo quòd Cherubini in sancto Sanctorum nudi erant, reliquos etiam per templi parietes cælatos debere etiam esse nudos. Neque enim in hoc necessaria est similitudo. Iam quod ex Dionysio in contrarium affertur, nihil probat. Illud quippe solùm ait; Cherubinos interdum nudos ob puritatẽ, vestitos interdum ob alias significationes depingi. Quod verò adducitur ex 3. Reg.7.36. vbi Hebręa sonant, *secundùm nuditatem viri*; non probat (meâ sententiâ) Cherubinos ceteros per templum dispersos generatim omnes fuisse nudos. Textus enim speciatim agit de ijs, qui in lutêrum basibus erant figurati. Quid, si illi ideo singillatim nudi esse dicuntur, quia ceteri erant amicti? Nam si nudi omnes forent, satis esset dicere, eas esse Cherubinorum figuras. Præterea Cherubini lutêrum alijs insuper varijs cælaturis erant admisti, vt ipse exprimit textus. Quamobrem facile fuit, eos non nudos omnino, sed aliqua ex parte esse tectos. Neque enim architecto aut statuario difficilè est, signum aliquod, quod nudum effigiat, alijsque scalpturis adiungit, illius quam malit partem, flosculo aliquo, aut aliâ id genus opellâ conuestire.

A Porrò, si decorum & honestas in picturis propalam extantibus requirũtur; honestius est (cùm aliud non exigit veritas) eas prorsus vestitas depingere. Dixi, si veritas non aliud exigat. Nam Christi cruci affixi, ac sancti Sebastiani ad palum alligati sagittisque confossi effigies, atq; aliæ huiusmodi, veritas & honestas cogunt, vt qua ratione consueuerunt, exprimantur. At cælestes spiritus, si, vt Dionysius docet, vtroq; modo pingi queunt; quidnam est, quod nos impellat ad credendum in templi parietibus, vbi omnium oculis erant expositi, nudos prorsus expressos fuisse? Mihi quidem, qui Victoriæ effigiem ex Cherubinorum figurâ desumptam certò sciam, Victoriamq; ipsam frequentissimè vestitam depingi videam; hoc ipsum valido argumento est, honestatem illam vestis non fuisse Græcorum aut Romanorum inuentum, sed Salomonici templi imitationem: de quo infrà. & hactenus de alis, deque nuditate.

Nil cogere, vt templi Cherubini nudi fuisse credantur.

B Adhæc; maris & fœminæ distinctionem inter Cherubinos illos templi (in qua Arias Montanus Rabinos fuit sequutus, doctè ac grauiter Pradus & Villalpandus impugnant, nos etiam nonnihil diximus c.3. At (dices) hæc cogitatio, quæ ex Cherubinis alterum masculini sexus, alterum fœminei effingit (præter idoneam significationem de intellectus illustrati, cum voluntate, diuino amore succensâ connubio) sacrarum Literarum præsidio potest roborari. Nam 3.Reg.7.36. vbi nos legimus, *secundùm similitudinem hominis stantis*, ex Hebræo ad verbum redditur, *secundùm nuditatem viri & copulationum*: vbi copulationum nomine videtur intelligi posse matrimonium. Ceterum ad significationis congruentiam alibi iam respondimus. Nunc ad argumentum ex copulationum nomine, assero nihil aliud meo iudicio per verbum illud significari, quàm Cherubinos fuisse semper binos per ordinem dispositos. Quod non modò verum est in ijs, qui in lutêrum basibus erant exsculpti (de quibus eo in loco sermo erat) sed vniuersè in cũctis templi Cherubinis. Quos enim fecit Moses, duo erant: totidem, quos Salomon. Item in cortinis & velo omnes erant bini opere plumario elaborati: bini denique in templi parietibus scalpti. Quare rectè se gessit noster Villalpandus, qui in singulis parietibus sancti Sanctorum binos tantùm Cherubinos posuit. Quod si in Sanctuarij cortinis similiter Arias præstitisset, rectiùs fecisset opinor.

Refellitur Aria Montani opinio de duplici sexu in templi Cherubinis.

C

D De plantis pedum, solùm dico, vitulinas plantas esse peculiares Ezechielis animalibus, & ad templi Cherubinos nullo modo extendi debere. Quod vt suadeatur, alio argumento opus non est, præter ea, quæ diximus in commentario, sectione 2.

Vitulinas plantas animalibus solùm Ezechielis fuisse proprias, non cũ templi Cherubinis communes.

Veniamus iam ad aureos Cherubinos, quos fabricauit Moses. Hi Propitiatorium manibus non gestabant, siue tenebant; sed in eo potiùs pedibus nitebantur; alter ad latus dextrum, alter ad sinistrum. Quod ex eo certum reputo; quia textus eos expressè super arcam constituit: & in eo sensu ab omnibus fuit hactenus acceptum. Iosephus etiam libro 3. Antiquit.c.6. perspicuè affirmat eos impositos fuisse super arcæ operculum. Propitiatorium autem erat operculum arcæ, vt doctè probat noster Ribera libro 2. de templo cap.4. LXX. enim Propitiatorium appellant epithema; & Iosephus bis eodem nomine epithema vtitur (quod est tegmen vel operculum arcæ) aitque fuisse mirabile & aureis cardinibus arcæ compaginatum. Atque addit, super ipsum fuisse Cherubinos. Præterea idem docet Philo lib.3. de vita Mosis; vbi ait, *Operculum arcæ, quod vocatur Propitiatorium, basis est duarum imaginum, quæ nominãtur Cherubim.* Opinio verò, quæ Propitiatorium altius, quàm arcæ tegmen constituit, nõ bene cohæret cum Cherubinorum situ super arcæ operculum. Id namque est saltem expressum Exodi 25.10.& 17. Propitiatorium scilicet eiusdem esse mensuræ atque arcam. Quare oporteret Cherubinos omnino infrà Propitiatorium esse; atque adeò ipsum nec fulcire manibus, nec tegere alis possent. Quin & ipsa sacræ Scripturæ verba manifestè indicant idem, quod Iose-

An Mosis Cherubini Propitiatorium manibus tenerẽt: vel in eo potius pedibus niterentur.

E

phus & Philo tradunt. Ait enim textus arcam Propitiatorio obtegi, (*quo operienda est arca.* Exodi 25.10) & Cherubinos super arcam esse; alterum in summitate Propitiatorij ex vnâ parte, & alterum ex alterâ. Commentum autem Cherubinorum, manibus Propitiatorium sustinentium, nullum habet in sacris Literis fundamentum.

Cherubinos se mutuò respicere, versis vultibus in Propitiatoriū, quo pacto conciliandum sit.

Prætereà, quòd textus ait, Cherubinos se mutuò respicere versis vultibus in Propitiatorium; ita est intelligendum, non vt alter alterum respiciat; sed vt alter è regione alterius sint, amboque aspiciant Propitiatorium, id est, oculos habeant deiectos, reuerentiæ ac venerationis ergo, quæ oculos solet ad humum demittere.

Quomodo parui Cherubini Propitiatorium alis tegere potuerint.

Quòd verò duo parui Cherubini expansis alis vtrumq; Propitiatorij latus operiant; concipiendum est ad eum modum, quo cælum contegit terram: restat enim spatium, interuallumque inter terram & cælum; ita vt terra conspici possit. Ita Arias pingit, & rectè. Extendebant ergo pennas Cherubini super arcam; eisque collatis aut consertis quasi vmbraculum efficiebant, in quo Deus considere credebatur, & pro pedum scabello habere Propitiatorium.

Magni Salomonis Cherubini qua positione in templo fuerint.

Ingentes verò Cherubini, quos Salomon conflauit, quique alarum extremitatibus vtrumq; sancti Sanctorum parietem contingebant, in pauimento ipso pedibus nitebantur, opinor, ad arcæ latera collocati: non ita tamen, vt mediam eam subter alas continerent, sed nonnihilo remotiores; quippe & ante arcam astantes, & ad Orientalem plagam obuersi. Itaque si Cherubinis & arcæ, qua positione

A erant, pergendum siue gradiendum foret, magni Cherubini antecederent, parui super arcam irent. Atque hoc pacto rite considerantur duo magni faciem Domini anteire; & parui, Dei thronus esse, in quo sedens ipse vehatur. Qui autem per templi parietes erant bini eleganti cælatura dispositi, figurabant semper (meâ sententiâ) duos ingentes Cherubinos ante arcam stantes. Qui verò in cortinis ac velo, quæ effecit Moses, erant Cherubini acu picti, (si tamen Cherubinorum specie erant) paruos Dei throni Cherubinos absque dubio referebant.

De quibus Cherubinis sit in Scriptura mentio cùm dicitur Deus sedere super Cherubim.

Quotiescunque in sacris Literis legimus, Deum sedere super Cherubim, omnino habetur respectus ad duos paruos Mosis Cherubinos. Alij enim duo (quos fecit Salomon) non Deo pro throno seruire, sed ipsum præire considerantur. Et quanuis non defuerit, qui dixerit nubes ipsas appellari Cherubinos, cùm dicitur Deus ascendisse super Cherubim

B & volasse: verius tamen multò est, semper ad Mosis Cherubinos fieri allusionem: ita vt cùm nubes sese Deo pro curru substernere cogitantur, Angeli sint veluti thronus illius vehiculi; quemadmodum in Mosis Cherubinis figuratur. Grandibus autem Cherubinis Salomonis non aptè consideratur Deus sedens: quia parui Cherubini sunt, qui Dei thronum repræsentát: magni verò non alas in sellæ formam componunt, sed extendunt potiùs, quasi ante Dei faciem volantes. Et confirmatur, quia duobus magnis Cherubinis respondent Seraphini Isaiæ c.6. & vt rectè animaduertit Hieronymus, dicendum non est Deum sedere super Cherubim & Seraphim, sed solùm super Cherubim.

NOTATIO IX.

De significatione Cherubinorum templi.

Vtrùm in Cherubinorum significatione assignanda, binarij an quaternarij ratio habenda sit?

QVI de significatione Cherubinorum templi agunt; satis sibi esse ferè putant, si totum eorum mysterium ad vnum Cherubinorum binarium reuocent; existimantes fortasse, significationem, quæ binario Cherubinorum Mosis assignetur, eandem Salomonicis Cherubinis assignandam. Etenim licèt multiplicetur binarius; replicationem illam perinde esse arbitrantur, ac aliquod regiorum stemmatum siue insignium scutum; cui, nó ex eo quòd pluribus in locis reponatur, aliud denuo mysterium exquiritur, quàm quod semel positum haberet. Hoc vt sit ita intelligendum, argumento esse potest, quòd alij insuper Cherubinorum binarij erant per templi parietes dispersi; in quorum tamen computando numero, & singulis assignanda significatione, nullus nimiùm laborauit: nec fuit hactenus quispiam, qui in omnium binariorum numero philosopharetur.

Illi solùm videtur ad quaternarij mysterium inuestigandum teneri; qui Ioannis & Ezechielis visiones idem omnino & inter se & cũ Salomonici templi figurâ esse contendunt: & trium horum significationem ad quatuor cælestis aulæ principes, siue ad quatuor Euangelistas, aut alium quanuis quaternarium referunt. Quos ego lubenti animo rogarem, Meminerintne in Mosis tabernaculo vnum tantùm Cherubinorum binarium extitisse? Nam si quatuor horum Cherubinorum significatio ad quatuor præcipuos Angelos applicatur; necesse est, duos ex quatuor principibus per duos illos Cherubinos indicari; alijs interim ignominiâ affectis, quos Moses intactos in suis figuris symbolicis per obliuionem aut contemptum prætermiserit.

Hæc nos saxa & cautes incolumes præteruehimur; qui templi Cherubinorum symbolum non ad quatuor solùm personas contrahimus; nec opus esse arbitramur, vt Isaiæ, Ezechielis & Ioannis visiones sint eædem omnino inter se, aut eorũ aliqua ad ta-

C bernaculi vel templi figuram penitùs conformetur. Quapropter statutis ijs, quæ de templi Cherubinis, deque eorum figurâ dicta sunt, de ipsorum modò significatione agemus, exordium a Mosis Cherubinis ducentes. Philo ergo Iudæus, varijs in locis contendit per duos Cherubinos duplicem Dei potentiam, creatoris scilicet ac gubernatoris adumbrari; vel vt alicubi ait, potentiam benefactiuam & potentiam punitiuam. Alij agnoscunt hîc duo testamenta. Nec deest, qui ad duas Christi naturas, humanam & diuinam; aut ad duos singulares insigni sanctitate viros; vel ad duas rationales naturas, angelicam scilicet & humanam, singulas in singulis depictas; seu denique ad duo mundi hemisphæria hoc symbolum referat. Verius tamen multò est ac receptius, duobus Mosis Cherubinis, totam Angelorum militiam nouem choris constantem comprehendi. Vniuersi enim Deo ministrant, & illi pro

Quæ sit Mosis Cherubinorum significatio. Philonis Iudæi opinio.

Per Mosis Cherubinos vniuersam Angelorum militiam figurari, verior sententia.

D throno sunt. Ac primò hanc interpretationem ex sancto Dionysio hauserunt Beda, Angelomus & alij. Deinde in dubium vocari non potest, quin Moses in duob. Cherubinis significare voluerit, quod in monte Sina conspexit. Constat autem multa se ibi Angelorum millia vidisse, ex Deuter. 33.2. & Psalmo 67.18. Duæ ergo illæ figuræ debent Angelorum omnium complecti significationem. Tertiò, collatio horum Cherubinorum cum visionibus Ezechielis & Apocalypseos clarè indicant eorum significationem, nec ad duas singulares personas, nec ad duas peculiares naturas esse coarctandam, singulas in singulis denotatas; sed dilatandam esse ad cælestes ministros generatim, quibus vtebatur Deus in Israëlitici populi administratione; & in beneficijs compluribus, quibus eum affecit. Atqui *omnes sunt administratorij spiritus*, ad Hebræos, 1. num. 14. Quartò, denique illa diuini throni & Cherubinorum pictura congruentissima erat; vt Israëliticus populus animum erigeret, considerans sibi Deum

Throni & Cherubinorũ pictura quorsum spectaret.

ipsum exercituum & cælestem hierarchiam præstò esse.

Quomodo in Cherubinorum binario tota Angelorum militia possit figurari.

Sed age iam, quid sibi vult binarius ad totam cælestem hierarchiam indicandam? Responderi solet, binariũ deseruire ad vnionis significationem. Nam & discipulos fuisse missos à Christo binos, tanquam iuga boum, (vt sanctus Macarius ait,) & vnum tantum binarium huic mysterio satis esse: propterea quòd in Cherub natura angelica; in binario, vnio omnium & consociatio ad res diuini obsequij denotetur. Quæ expositio haud est contemnenda. Ceterùm huius visionis collatio cum quatuor animalibus Apocalypseos exigit, vt aliquid præterea aliud inuestigetur, quod binario aptiùs adhuc congruat: vt in quaternario Apocalypseos ad quatuor excellentias Ecclesiasticæ hierarchiæ Angelorum rectè applicato, animaduertimus. Hac cõiectura ducor, vt Cherubinorũ binario credam significari binarium aliquem perfectionum, quæ in hierarchiæ cælestis Angelis reperiuntur. Neque aliæ digniores sunt, aut ad rem aptiores, quàm sapientia & sanctitas, siue illustratio intellectus & inflãmatio voluntatis. Hisce enim duabus virtutibus coërcetur quiquid Deo in suis ministris gratissimum est, quodque eos efficit Dei thronum, vbi Deus ipse libentissimè requiescit. Quæ declaratio lucem accipit maximam, validumque robur ex capitis vndecimi commentario, in ea verba, *& dabo duobus testibus meis.* Quomodo verò ad ipsos Dei ministros repræsentandos congruenter deseruiat symbolum illud duarum perfectionum in ijs elucentium, id in quatuor animalium symbolo satis expositum esse videtur.

In Cherubinorum binario binarium denotari perfectionũ, quæ Angelis sunt communes. Sapiẽtiam & sanctitatem in duobus Cherubinis adumbrari.

Atque vt confirmetur, duobus Mosis Cherubinis adumbrari cælestium spirituum sapientiam & sanctitatem, obseruandum est, licèt per ipsos directè cælestis hierarchia denotetur; verùm propter mutuum respectum hierarchiæ cælestis ad Ecclesiasticam; valde oportuisse, vt quæ illis tribuitur significatio, sanctis etiam hominibus suo modo quadret. Quo in sensu verum est, per duos illos Cherubinos, duas rationales naturas, angelicam & humanam indicari, (quæ est beati Bernardi declaratio de verbis Isaiæ serm. 3.) non quidem ita vt vnus hanc, alter illam; sed vnusquisque vtramque designet; perfectiones repræsentans, quæ vtramque naturam, dignum Deo thronum efficiunt. Manifestum autem est sapientiam & sanctitatem, duas esse res, quæ naturas has ad fastigium illud sublime extollunt.

In duobus templi Cherubinis duas rationales naturas, angelicam & humanam, denotari.

Licèt autem cælestis hierarchiæ significatio nouem totos Angelorum choros comprehendat; expedit tamen præterea, vt quod de omnibus generaliter dicitur, ad Cherubinorum chorum possit peculiariter attribui. Nam & Theologi quò tutiùs possint de Cherubinorum choro loqui, ea sibi accersunt, quæ Scriptura sub Cherubinorum nomine de Angelis affirmat. Scitum est ergo, præcipuam excellentiam, quæ Cherubinis tribuitur, desumi à sapientiâ, cui sanctitas respondet. Quare consentaneum fuit, vt duo Cherubini sapientiam & sanctitatem significarent, quæ cælestibus spiritibus insit.

Quod de angelica perfectione in Scriptura dicitur, idem per analogiam ad insignes sanctitate viros debere extendi.

Iam, quòd de angelica perfectione symbola Scripturæ figurant, opus est per analogiam ad eos homines extendi, quos eadem Scriptura Angelos appellat; id est, ad Euangelij ministros, in quibus hæc duo (sanctitatem dico & sapiẽtiam) vel maximè esse oportet. Has ergo easdem perfectiones in cælestibus Angelis denotabant duo Mosis Cherubini.

Salomonis templum fuisse Christianæ Ecclesiæ figuram.

Id ampliùs percipietur ex Salomonis Cherubinorum consideratione. Quam ad rem præmittendum est, quod facilè mihi docti concedent; Salomonico videlicet templo Christianæ Ecclesiæ templum significari; & maiestatem præsertim ac splendorem, quò peruenit post mysticas Dauidis victorias: id est postquàm Christi virtus & efficacitas Gentes suaui Euangelij iugo subiecit. De quo, diuino aspirante numine, agam latiùs in commentario Psalm. 28. Nunc satis sit hanc templi Salomonici significationem proposuisse, vt vera esse credatur. Quo semel statuto, facilè intelligitur, magnos Salomonis Cherubinos (qui proprij sunt magnifici illius templi) eorum esse symbola, qui verè sunt Christianæ Ecclesiæ Cherubini, id est, præstantissimi Euangelicæ prædicationis ministri: qui Christi nomen in vltimas terrarum regiones inuexerũt; & quorum prædicationi admiranda Gentium conuersio, & gloriosa Ecclesię victoria secundùm Deum referri debent accepta. Si ergo duo Salomonis Cherubini excellentias ac miras virtutes horum Ecclesiæ ministrorum adumbrant; quid cõgruentius esse potest, quàm vt alter eximiam eorum sapientiam, alter egregiam sanctitatem repræsentent?

Per ingentes Salomonis Cherubinos qui figurentur.

Cur in Salomonis templo & Mosaici Cherubini & Salomonici pariter visantur.

Quòd autẽ in templo Salomonis, Mosaici Cherubini & Salomonici visantur simul; haud obscurè indicat, ad Christianę Ecclesię decus & gloriam, vtrorumq, Angelorum ministerium tam cælestis quàm Ecclesiasticæ hierarchiæ confluxisse. Nec propterea nego, ipsis Salomonis Cherubinis significari opem ac præsidium, quod principes cælestis hierarchiæ in Dauidis victorijs populo Israelitico præstiterunt. Hæc tamen significatio eam in partem accipienda est, vt (quemadmodum aliàs ex Augustini doctrina docuimus) Iudaica tangat, Christiana respiciat: atque ita beneficia perstringantur à Deo in Iudaicum populum collata; vt his quasi gradibus ad Christianæ Ecclesiæ mysteria contemplanda ascendatur.

Magnitudinis discrimẽ inter Mosis & Salomonis Cherubinos non arguit sanctitatis differentiam in rebus ipsis significatis.

Cùm ergo statuerimus, per Mosis Cherubinos cælestem denotari hierarchiam; Ecclesiasticam autem, per ingentes à Salomone factos, differentia in staturæ magnitudine, non indicat sapientiam & sanctitatem Apostolorum, tantundem Angelorum sapientiæ & sanctitati præstare; sed in eiusmodi Apostolorum virtutibus, vtpote egregijs & excellentibus, opem atque subsidium cælestium principum excelluisse. Etenim in præclaris Ecclesiæ victorijs eminent simul & Apostolorum gloria, & Angelorum cælestium protectio atque auxilium. Salomonis autem colossi siue magni Cherubini simul vtrumque significant. Quòd si, vt ingentium Cherubinorum symbolum ad cælestis etiam hierarchiæ principes sese extendit, sic in Salomonis templo, Cherubinorum Mosis significatio hominibus quoque sanctis communicatur; facile est (iuxta ea quæ diximus) discrimen assignare interDei thronum, quem Ioannes vidit; & inter animalia, quæ tum in throno, tum in circuitu throni conspexit. Videlicet vt thronus Cherubinorum denotet sanctitatem, sapientiamque eorum, qui Deum agnoscunt a diligunt, licèt alijs cognoscendum non proponant: animalia verò, (atque etiam magni Cherubini) sapientiam ac sanctimoniam illorum, qui non modò sapientes sunt ac sancti; sed etiam sapientiæ cælestis magistri, & de hominum salute ac sanctitate optimè meriti.

Magni Cherubini Salomonis quo sensu Deum præcedere existimentur.

Rectè autem Cherubini ingentes Deum ipsum antecedere existimantur, (vt superiore notatione dictum est.) Id enim est *præire ante Dominum in spiritu & virtute; & iter facere ei, qui ascendit super occasum,* & *parare viam Domino*: atque adeò superare difficultates; & hominum corda disponere, vt Dei gratiam excipiant. Id quod viri sanctissimi præstant, proprij sanguinis vitæque dispendio. Nec minùs decorum est, vt duo parui Cherubini, (qui munus in animarum salutem incumbendi non habent,) sint inter se concordes atque sociati. Id namque est alterum è regione alterius esse; oculos tamen solo habeant defixos, vt suam ergaDeum obseruantiam ac reuerentiam profiteantur: Cherubini autem magni effinguntur versis vultibus ad exteriorem domum; cùm eorum munus sit, proximorum saluti prouidere, eosque ad veram Dei cognitionem adducere. Ponuntur autem Orientali plagæ aduersi, vt spectent eos omnes, qui templum ingrediuntur.

Quid sit, alterum ex paruis Cherubinis è regione alterius esse.

De oleaginę materię significatione ad viscera misericordiæ aptissimè applicatâ, iam alibi diximus; deque applicatione alarum ad cælestem conuersationem, siue cælestis vitæ cursum, vt loquitur sanctus Dionysius. Cur verò in Ezechielis visione additæ sint plures facies & alæ & plura brachia; id suo loco expendetur: & similiter de sex alis Seraphinorum Isaiæ.

In Cherubinorũ alijs nuditas, alijs vestitus quid innuat.

Nuditas in ijs, qui nudi effecti sunt, candorem & puritatem denotat, vt docet Dionysius: amictus in vestitis gloriosam virtutum vestem. Consentaneumque fuit, vt singulatim notaretur nudos esse illos Cherubinos, qui luterum bases ornabant; quo

designaretur, sacrificiorum, quæ Deo offeruntur, munditiam ac puritatem debere esse maximam. Significatur autem in alijs puritas, in alijs virtutum ornatus; non quòd alij sint nudi ac puri, alij glorioso virtutum amictu conspicui; sed vt, quod semel exprimi nō potuit, diuersis symbolis explicetur: ideóque multiplicantur symbola, vt aliorum defectus suppleatur aliorum copiâ. Atque illud inprimis expedit, vt posteriores visiones aliquid prioribus addant; semperque Scripturæ sacræ elegantia ac dignitas augeatur; nec non ipsius symbolorum grauitas & energiâ. Atque idcirco Isaiæ Seraphinis plures apponuntur alæ; licèt eandem habeant cum Salomonis Cherubinis significationem.

Vitulina facies in templi Cherubinis quid significet.

Iam verò, quòd omnes templi Cherubini vitulinis constant faciebus (vt notatione præcedenti dictum est) indicat, tam cælestis hierarchiæ Angelos, quàm Ecclesiasticę, in summum omnes beneficium, summamque vtilitatem Ecclesię sese impendere. De cælestibus enim verissimè dictum est à Paulo ad Hebręos 1. 14. *Omnes sunt administratorij spiritus*, &c. & viri etiam Apostolici aptissimè vitulinas facies habere dicuntur, vt vidimus in symbolo vituli. Notandum est præterea, ex eo quod Angelis vituli facies tribuantur, facilè inferri, non ideo in templo collocari, vt eorum innuatur gloria; sed vt auxilium ipsorum & beneficia in militantem Ecclesiam collata denotentur.

Cherubini parui quorsum supra

Ceterùm quorsum Cherubini super Propitiatorium collocantur? (neque enim probabile existimo illorum inuentum, qui Propitiatorium autumant

A à Cherubinis sustineri.) Hoc vt explicem, obseruo; certissimum esse, vt optimè expendit Ribera, in Propitiatorio Christum redemptorem nostrum significari; ex Paulo ad Romanos 3. 25. vnde, quòd Propitiatorium sit basis, qua Cherubini nituntur, (vt loquitur Philo) non dubiè indicat Christum esse basim ac firmamentum, quo Angelorum hominumq; sapientia ac sanctitas solidantur; quoq; nititur Dei thronus, quem habet in Ecclesiâ Christianâ. Scio aliter à Ribera explicari; quatenus scilicet Christū, quâ homo est, Angelis inferiorem esse significetur. Enimuerò illi, quod inferiori loco est, semper subiectionis ac submissionis rationem adscribere, minimè esse congruens aut consentaneum existimo. Nam in spiritali fabricâ & structurâ, fundamētum est summi honoris ac dignitatis sedes. & qua ratione Christus Ecclesiæ fundamentum vocatur (non

Propitiatorium collocasi?

B quòd natura sit inferior; sed quia totum in eo Ecclesiæ ædificium fulcitur ac nititur) ita etiam Cherubinorum basis ac stabilimentum supponitur; quia in eo illorum gloria innixa recumbit.

Præterea in Apocalypsi euidens est, quatuor animalia non esse Angelos cælestis hierarchiæ, sed homines; quos tamen ponit etiam sacer textus in medio throni; quod fortasse aliquo modo est idem, quod super Propitiatorium. Et Apocalypseos c. 12. Luna Ecclesiæ pedibus subiicitur; cū tamen id quod per Lunam significatur, Ecclesiæ ipsi inferius nequaquam sit, vt eo loci patebit. Neque obstat, quòd alijs in locis, supponi aliquid pedibus, subiectionem aut etiam conculcationem significet.

NOTATIO X.

De idea Seraphinorum, quos refert Isaias cap. 6.

Num Isaias plures, quā duos Seraphinos, conspexerit?

PRIMA quæstio sit, vtrùm Isaias plures, quàm duos Seraphinos viderit? Arias Montanus, Forerius & Pradus probare cōtendunt non binarium, sed ingentem Seraphinorum multitudinem fuisse ab Isaiâ visam. Primò quia Seraphini innumerabiles penè sunt. Secundò, quia Isaias plurali numero vtitur, non duali. Sed de binario planè exponunt Dionysius de Ecclesiastica hierarchiâ cap. 4. parte tertiâ, bis faciens mentionem duodecim alarum: & Origenes lib. 1. Periarchon ca. 3. (vbi etiam citat Hebræum Magistrum,) Hieronymus Isaiæ sexto, in præfatione, & in commentario & alijs in locis; Philastrius hæresi 101. Bernard. to. 1. tractatu de verbis Isaię, serm. 3. Nituntur hi Patres manifestâ allusione ad duos templi Cherubinos. Præterquàm quod textus ipse ait, *sex alæ vni, & sex alæ alteri*, quod & sequi videtur Ecclesia, dum canit, *Duo Seraphim clamabant alter ad alterum*, in festo Trinitatis in 8. responsorio.

Duos tantū ab eo visos cum cōmuni Patrum probatur.

Si plures fortè duobus vidit Isaias, eos saltem vidisse binos.

Illud ergo ex hisce argumētis colligo; in primis si cōplures vidit Seraphinos Isaias, eos certè binos intuitus fuit; vt de Cherubinis ad templi parietes exsculptis dictum est suprà; qui etsi erant permulti, bini tamen per ordinem erant dispositi. Quemadmodum Ioannis animalia quaterna visa sunt ab eo; ita tamen, vt præter quaternionem, qui erat in medio throni, essent etiam alij quaterniones in circuitu throni, vel saltem alius quaternio. Sic enim accipi debent verba illa, *in medio throni & in circuitu throni.* Secundò noto, in templo & in visione Apocal. textū apertè asserere, Cherubinorū alios in medio throni, alios in circuitu esse: apud Isaiam verò & Ezechielem id nec de Seraphinis illis, nec de huius animalibus repeti. Ex quo mihi esse certum, vt Ezechiel quatuor solùm animalia conspexit, ita Isaiam vnicum tantùm Seraphinorum vidisse binariū, respondentem duobus magnis Cherubinis, quos fecit Salomō. Ait enim textus, Seraphinos stetisse super solium; nimirum quia adeò erant ingentes, vt super solium ipsum, (quanuis valde eleuatum) alas haberent passas, vt dictum est notatione octauâ.

Quomodo Isaia Seraphini supra solium steterint.

C Prado & Villalpando placuit, Isaiæ visionem respondere prorsus solio, quod in tēplo habebat Deus. Quare asserēt fortasse Seraphinos Isaię esse quatuor; vt Cherubinis totidem Mosis & Salomonis respondeant. Verùm, esto; Isaiæ visio secundùm omnes sui partes solio templi respondeat: duo certè Cherubini qui Mosaicis respondent, efficiunt thronum, quem vidisse se testatur Isaias. Hi autem in Scripturâ non vocantur Seraphini, sed Cherubini. Alioqui diceretur Deus super Seraphinos sedere; quod Hieronymus errorē appellat. Seraphinorū ergo nomine eos solùm Isaias intelligit, qui Cherubinis ingentibus à Salomone facti respondent: eos autem sacer vates Seraphinos appellat; quia igne succensos, atque adeò

D ignitos aspexit.

Argumentis pro opposita sententia adductis occurritur.

Ad prioris autem opinionis argumenta facilis est responsio. Pari enim gradu militant aduersus templi Cherubinos, qui Angelos repręsentant. Et tamen nec Angeli Seraphinis pauciores sunt; nec de duobus loquens Cherubinis vtitur duali numero sacer textus, sed plurali. Vide Exodi 25. 18. *Facies quoque duos Cherubim*; vbi in Hebræo est nomen plurale. Ad primum ergo respondeo, in symbolis non semper numerū veritati respondere. Præsertim cùm peculiaris sit ratio, vt Isaiæ Seraphini, quemadmodum & Mosis Cherubini, & Salomonis quoq; ad binarium redacti sint. Ad secundum, dualis in Hebræo ferè non

In symbolis non semper numerū veritati significata respondere.

E vsurpatur nisi ad res naturâ suâ geminas significandas, cuiusmodi sunt oculi & aures.

Secunda quæstio sit; an in visione Isaiæ, Seraphini supra templum, vel intra illud sint conspecti? Hieronymus ait Hebraicam veritatem sonare, Seraphinos stetisse supra templum: & loco præpositionis *supra* poni hîc in Hebræo *mimaghal*, quod semper est, *desuper*. Ceterùm vox *super* aut *desuper* non est ita intelligenda, vt sensui nō bene congruat. Cumq; thronus intra templum conspectus fuerit (ait enim textus, *Ea quæ sub ipso erant, replebant templum*) non rectè Seraphini supra tectū templi considerantur: debent enim comitari thronū; sicut ij Cherubini, qui erant

Seraphini num intra templum, vel supra, sint ab Isaia visi. Intra templum fuisse statuitur.

in templo Salomonis. Atque ita præfinire videntur LXX. qui paraphrasticè exponentes dicunt, Seraphinos esse circa sedentē in throno, id est, ad vtrunque latus comitātes. Eodem modo sentiunt Patres, vt Dionysius Areopagita de Ecclesiasticâ hierarch. cap.4. parte 3. vbi ait, *Ordo Seraphicus iuxta Iesum firmiter stare describitur*, & similiter Chrysost. tom.1. in cap. Isaiæ 6.

Quo sensu dicendi sint Isaiæ Seraphini stetisse supra templum.

Sensus ergo originalis, qui sonat Seraphinos stare super templum, ita est accipiendus, vt Seraphini ante Deum adstiterint in superiori templi parte. Cùm enim solium adeò esset sublime, vt verbis ijs asseueratur, *solium excelsum & eleuatum*; oportebat Seraphinos etiam, qui ipsum comitabantur, editos à terra esse; siue quia gigantum staturâ erāt, siue quia ab humo sublati suis sese alis librabant. Et quanuis Hebræa dictio sonet *super* (vt dictum est) non est tamen ita intelligenda, vt sit sensus, *super tectum*; sed in parte superiore templi: vt 3.Reg.8.23. *Non est sicut Deus in cælo desuper*; id est, in supera cæli parte. Aliter exponit Arias Hebræam vocem, nempe vt *desuper*, sit idem, quod virtute desuper acceptâ. Hic tamen non solet esse sensus Hebraicæ vocis *mimaghal*; vt patet Genes.22.9. *Super struem lignorum*, & 3.Reg.8.23. *In cælo desuper*. Et Ezechielis 1.26. *Super firmamentum.*

Vtrùm Isaiæ Seraphini, præter brachia, sex habuerint alas?

Tertia quæstio; Vtrùm sex alæ, quas inesse singulis textus ait, explicandæ sint de quatuor alis & de duobus brachijs; vt volunt Pradus & Villalpandus? Respondeo, singulos præter brachia senis alis constare, vt dixi de animalibus Ioannis. Quæ est aperta S.Dionysij sententia de Ecclesiastica hierarch.cap.4. p.3. vbi manifestè meminit pennarum circa facies & circa media & circa pedes; & explicat Seraphinos in totum pennatos. Dionysium porrò sequuntur veteres omnes: nec oppositum asseret quispiam, qui sibi semel persuadeat, opus non esse, vt eadem sit Isaiæ & Ezechielis visio: de quo suprà latè disputatum est.

Num singulis Seraphinis facies tātùm vna, binique pedes sint assignandi.

Quarta quæstio; Númne Seraphinis singulis plus quàm facies vna & duo pedes assignādi sint? Ad hoc assero Seraphinos in hac parte Cherubinis templi similes esse cōcipiendos; vt probatum est suprà. Quare singulis vnica tantùm facies tribuenda est, eaque vitulina. Nec mouere lectorem debet, si quando antiquus aliquis scriptor & grauis videatur Isaiæ Seraphinis plures facies adscribere, vt Dionysius de cælesti hierarchia cap.13. fortè enim per obliuionem & non curantiam de Isaiæ Seraphinis dicuntur, quæ de Ezechielis animalibus dicenda erant. Aut fortè Dionysius non loquitur de pluribus singulorum faciebus; sed de multis, id est, de duabus vtriusque Seraphini faciebus. Nam cùm duos videret Isaias Seraphinos, duas itē facies aspexit. Id quod peculiariter potuit obseruare Dionysius; quippe qui nouerat illam duarum facierum distinctionem, nullum personarum denotare discrimē; sed perfectionum, quæ singulis insunt personis. Illud namque Seraphinorum par, summæ perfectionis est symbolum, quæ in vnoquoque ex viris Apostolicis enitescit. Atque ita sunt fortassis accipienda, quæ de pluribus Seraphinorum pedibus videntur tradere Dionysius ibidem & Chrysostomus lib. de incomprehensibili Dei natura, tom.5. nisi fortassis duos singulorum pedes appellant multos, significātes non propterea in ipsis cælestis hierarchiæ Angelis existimandam esse aliquam pedum distinctionem.

Seraphinine suas ipsorum facies, an Dei vultum alis obtexerint?

Quinta quæstio est; an Seraphini, Dei faciem & pedes velauerint? an verò suam ipsorum faciem & pedes? Ratio dubitandi est: quia in Vulgata legimus, *Duabus velabant faciem eius, & duabus velabant pedes eius*, & Hieronymus apertè explicat de facie, pedibusque Dei; (vt patet ex eius commentario) & similiter Bernardus tom.1. de verbis Isaiæ serm.4. Deinde quanuis in lectione LXX. interpretum nullum adijciatur relatiuum (sic enim legunt, *duabus operiebant faciem, & duabus operiebant pedes*) nihilominus de facie & pedibus Dei exponunt Origenes 1. Periarchon cap. 3. Philastrius hæresi de

A sex alis, & Cyrillus Isaiæ 6. Nihilominus certum videtur, Seraphinos suas ipsorum facies, suosque pedes texisse. Ita sentiunt Dionysius Areopagita de cælesti hierarchia cap.13. (ait enim alis arcere pedum & vultuum aspectum) & Athanasius sermone in id Matth.11. *Omnia mihi tradita sunt*, &c. in fine, Chrysostomus tom.1. homil. 8. in cap.11. Genesis, & de verbis Isaiæ homil. 2. & alicubi Bernardus: atque idem sequuntur recentiores, vt Vatablus, Forerius, Arias & noster Pradus. Ad lectionem ergo Vulgatam respondetur: Cùm in Hebræo & in Græco relatiuum reciprocum à nō reciproco diuersum non sit; inde est, aliquando in Vulgata lectione relatiuum *eius* poni pro reciproco *suus*. vt Ecclesiastici 1.8. *Sedens super thronum illius*, id est, super thronū suum, vt euidenter patet ex Græco. Atque in hoc loco maior licētia permittitur propter Patrum in explicando diuersitatem; quorum alij hoc modo, alij alio exponunt. Quòd verò Hieronymus in commentario acceperit iuxta eum sensum; non probat illius fuisse mentem, aliter textum explicari non posse. Sin obijcias, opus fuisse ad nostram constructionem dicere, *velabant facies eorum & pedes eorum*: Respondeo, de Seraphinis proximè factam fuisse mentionem in singulari. nempe, *sex alæ vni & sex alæ alteri*. Quare illud *eius*, construitur cum *vni* & *alteri*. Si igitur auctoritatem aspiciamus, vterque sensus videtur æquè probabilis: sed si rationes expendantur, multò verisimilius esse apparet, Prophetam loqui de faciebus & pedibus Seraphinorū. Primò; quia in textu multò antè præcesserat Deus. Secundò; nam ad mysticam significationem congruentius est, vt suas facies aduelent Seraphini, de quo infrà. Tertiò; hac ratione alæ illæ, quibus suos tegebant pedes Seraphini, eundem habebunt sensum; ac pennæ, quibus Ezechielis animalia sua tegebant corpora, vt suprà explicatum est. Quartò, quia consideratio ipsa, quâ Seraphini ante Deum concipiuntur astare, & duabus alis Dei ipsius vultum; ac totidem, pedes obtegere, huiusmodi (inquam) consideratio violenta est. Nec affirmare ausim, pictorem reperiri aliquē posse, qui visionem hanc ad eum sensum pingere cum decoro valeat. Pictura verò alia, quæ alis duabus vultum Seraphini aliqua ex parte tegat, alijs pedes, & alias ad volandum explicet; facilis valde est: & vulgaris quisque pictor eam exprimit in Seraphino, qui beato Francisco per visum apparuit. Quintò, dum propriam faciem velant, facili negotio intelligitur, eos ob reuerentiam ac venerationem vel ob pudorem, oculos in Deum directè non intendere. Atque ita fortassis intelligendi sunt Origenes, Hieronymus & Cyrillus.

Suas ipsorum facies aduelasse statuitur.

Relatiuum reciprocum à non reciproco in Hebræo, & in Græco non distingui.

Rationibus idem roboratur.

Animaduerte tamen faciem non esse omnino tegendam; ita vt distinctè cerni non posset, an sit facies vituli, vel leonis, aut hominis vultus, aut aquilæ. Ioannes enim similiter vidit senas in animalibus alas; ac proinde duabus velabant facies suas (cùm enim dicat suis animalibus senas alas inesse; innuit obiter, illas ad eum esse modū, quo expressit Isaias.) Porrò planum est eorum facies non fuisse coopertas omnino: siquidē Ioannes quatuor animalium vultus potuit dignoscere. Velare ergo faciē, non est eam penitus obducere. Etsi autem Dionysius ait, alis aspectus vultuum arceri; hoc tamen cum modo est accipiendum, tectâ aliquâ vultus parte, aliâ retectâ. Alioqui non Ioannes distinxisset, cuiusmodi essent animalium vultus singulorum. Ex picturâ verò Seraphini à S.Francisco visi, nullo negotio intelligitur, vt alis in crucis modum super faciem consertis, pars in pudoris ac verecundiæ significationem tegatur; cùm tamen aliquid vultus absque tegumento permaneat, nec oculi prorsus obnubantur.

Non tamen Seraphinorum faciem omnino tectam esse debere.

ET DVABVS VOLABANT. Forerius interpretatur illos immoto corpore reliquo, alas excutere. Fauet Chrysostomus Isaiæ 6. vbi complosionem alarum tribuit Seraphinis. Sed hoc fortasse est ex animalibus Ezechielis desumptum, & in Isaiæ Seraphinis non necessarium.

NOTATIO XI.

De vera significatione Seraphinorum Isaiæ.

De Isaiæ Seraphinorũ significatione variæ Doctorum opiniones.

ALIQVI necesse esse putabũt, vt in Isaiæ Seraphinis sermonẽ esse de cælestis hierarchiæ Seraphinis credamus. Hac namque expositione videtur niti, quidquid de nouem angelorum choris, præsertim de supremo Seraphinorum, communis Theologia docet: cùm nullus sit prætereà locus, vbi Seraphini nominẽtur. Non tamen desunt, qui Seraphinorum nomen latiùs sumentes, ad infimi chori angelos extendant. Nam Dionysius de cælesti hierarchia c. 13. ait, Seraphinum missum ad Isaiam ex infimo choro fuisse; omnesq; angelos quodãmodo Seraphinos esse; sed hoc nomẽ potuisse speciatim dari ei, qui ad Isaiȩ labia purganda aduenit. Bern. serm. 3. de verbis Isaiȩ multò adhuc latiùs nomen Seraphini sumit. Asserit enim significari per Seraphinos duplicem naturam rationalem, quarum obsequio vtitur Deus, angelicam scilicet & humanam. Pradus & Villalpandus, qui ex Isaiæ & Ezechielis visione vnam conflare nituntur, asserent in Seraphinis præcipuos quatuor principes Deo adstantes denotari. Alias insuper pias explicationes omitto; simulque Origenis impiam asserentis in duobus Seraphinis, Patrem ȩternum & Spiritum sanctum indicari.

Auctoris sententia, per illos figurari viros Apostolicos.

Nobis Rupertus sequendus est, qui apud Isaiam Seraphinorum nomine Apostolos intelligit. Addo tamen, in hunc numerum non solùm Apostolos esse referendos, sed viros etiam Apostolicos, primæuæ illius perfectionis ac sanctimoniæ æmulatores: vt & de Salomonis Cherubinis, & de Ioannis animalibus dictum est. Hanc verò ipse expositionem in Isaia literalem omnino reputo; cui nonnihil adstipulatur Dionysius de Ecclesiastica hierarchiã c. 4. p. 3. vbi ait, Seraphinos esse sacerdotes qui Pontificem circumstant: licèt id ille non per literalem declarationem, sed per applicationem dixisse videatur. Personam namque sedentem in throno ad Pontificem applicat, aitque illam duodecim alis Seraphinorum, (id est sacerdotum adstantium) esse circumtectam. Ceterùm his omissis, illa me adducunt, vt per huiusmodi Seraphinos credam Apostolos & viros Apostolicos significari; Primò, quia Isaiæ Seraphinis respõdent manifestè Ioannis animalia in alarum senario & in trisagio, *Sanctus, sanctus, sanctus*; eadem ergo est vtrorumq; significatio, illa nimirum, quam in Salomonis Cherubinis Spiritus S. potissimùm respexit.

Quid per thronum Isaiæ ostensum denotetur.

Secundò; Thronus, qui ostensus est Isaiæ, est ille, quem Deus nouum in Ecclesia Christianã possidet, vt suprà vidimus; non igitur abs re est, vt Ecclesiasticæ hierarchiæ Seraphini nouum thronum circũstent. Ad hæc; quemadmodum Ecclesiȩ ministri proptereà appellati sunt angeli, quòd in mystico militantis Ecclesiæ cælo Deus nouos erat angelos habiturus (ideo enim Apoc. 2. & 3. Episcopis angelorum nomen datur) ita similiter nonnullis hominibus insigni sanctitate præditis, Seraphinorum nomen debuit eãdem ratione deferri. Nec defuit, qui nouem angelicorum ordinum nomina Ecclesiasticis ministris per sua munia dispartierit, vt sanctus Photo presbyter l. 4. de statu domus Dei c. 16. (vt habetur tomo 9. Bibliothecæ.) Si ergo aliquibus hominibus Seraphinorum nomen impartiendum fuit; quibus potiùs quàm Apostolis, virisque Apostolicis conferendum erat? Illos enim Deus sibi delegit ministros, per quos suæ charitatis ignem in terris accenderet. Et eapropter Spiritum sanctum in Apostolos sub ignearum linguarum specie immisit; vti cælesti hoc igne inflãmati terram mox possent exurere. Id quod nomẽ Seraphim præ se fert. Sonat enim *incendentes* vel *ignitos*, vt Hieronymus docet. & quemadmodum in hierarchia cælesti supremum Seraphini tenent locum; ita etiam in Ecclesiasticã principes Apostoli sunt, eorumque strenui imitatores, propter eximiã diuini spiritus prærogatiuam illis datam; vt homines charitatis igne inflamment.

Isaiæ trisagium quid significet.

Tertiò, valde fauet nobis trisagium illud, *Sanctus, sanctus, sanctus* à Seraphinis repetitum; quod Patres omnes ad vnum de Trinitatis mysterij prædicatione exponunt; quæ in nouo cælorum regno ab omni-
A bus erat audienda. Necesse ergo est, per Seraphinos, huiusce mysterij præcones seu concionatores indicari. Quare, cùm constet in Christiana Ecclesia non à cælestib. Seraphinis, sed ab Apostolicis viris & Euangelicis concionatoribus huiusmodi mysteriũ prædicari; certum etiam debet esse, in Seraphinorum figura ostensam Isaiæ fuisse excellentiam Apostolorum.

Cur apud Isaiam trisagium præcedit commotionem superliminarium?

Quartò, nostra interpretatio cõfirmatur. Nam vt in Apocalypsi offensionem Iudaici populi & eiusdem repulsam antecedit Euangelij prȩdicatio per trisagiũ significata; ita in capite 6. Isaiæ, trisagium præcedit commotionem superliminariũ templi, & magnam illam venturȩ ruinæ speciẽ: & mox sequitur Iudaici populi reprobatio. Ergo in trisagio illo prædicatio Euangelij indicatur, atq; adeò in Seraphinis Apostoli.

Cur Isaiæ Seraphini vultus alis obnubant: non verò Ezechielis animalia?

Quintò illud etiam nostrȩ haud parum fauet ex-
B positioni; quòd Isaiæ Seraphini alas habent, quibus contegãt faciem, his autem Ezechielis animalia carent. Quo non obscurè adumbratur verecundia ac pudor de proprijs flagitijs siue peccatis conceptus: id quod ad Ecclesiasticæ hierarchiȩ Angelos propriè spectat; nõ verò ad Angelos cælestis, vt suprà expendimus. Quòd si velare faciem, accipiatur de facie ita operta, vt principem intueri non possint: tunc hoc erit inter Seraphinos Isaiȩ & Ezechielis animalia discrimen; quòd illi homines sunt in viuis adhuc degentes, & quæ à corporeis sunt oculis abstracta per fidem contemplantur. Quod per adorationem velatã facie indicatur egregiè. Vbi obserua veterũ consuetudinem adorandi obiecto capite ac facie: vnde Amictus vsus in sacris indumentis dimanauit. At Ezechieli animalia retectã facie appositissimè osten-
C sa sunt: quia cælestis hierarchiæ Angeli in ipsis figurati, non per speculum & in ænigmate, sed reuelatã facie Deum contemplantur.

Veterũ consuetudo capite obtecto adorandi.

Cur Isaiæ Seraphinus prunã forcipe: at Cherubinus Ezechielis manu apprehenderit?

Sextò denique, huc conducit discrimẽ aliud, quod inter Isaiæ Seraphinos, & Cherubinos Ezechielis licet deprehendere. Seraphinus enim apud Isaiam, ignitum calculum forcipe sustulit (*in manu eius calculus, quem forcipe tulerat de altari*, Isa. 6. 6.) Ast Ezechielis Cherubinus prunam non forcipe, sed manu apprehendit, c. 10. 7. *Extendit Cherub manum ad ignem, & sumpsit & dedit*, &c. Hoc autẽ nihil est aliud (opinor) quàm de Seraphinis, vt hominibus loqui, quibus ad prunã capiendam forcipes necessariæ sunt. De Cherubinis verò tanquam de cælestibus Angelis, quibus ad tractandas ignitas prunas, nec forcipes sunt nec instrumenta alia necessaria. Idque intelligo, vel ante mysticam prunæ significationem, quam Seraphinus
D forcipibus sumpsit, de quo dixi suprà c. 2. notat. 5.

Nostrã de Isaiæ Seraphinis expositione minimè Theologorũ fundamentum labefactari.

Nunc eorum querimoniæ respõdeamus oportet, qui de nostra fortassis explicatione expostulabunt, quòd Theologorum doctrinæ fundamẽtum diruat, quod attinet ad nouẽ Angelorum choros; prȩsertim ad supremum Seraphinorum. Neque enim superest alius Scripturæ locus, in quo de illis mentio fiat. Assero ergo visionis Isaiȩ sensum esse, in Ecclesia militãte admirabilem cælestis curiæ imitationẽ inueniri; & in terris etiam habere Deũ Seraphinos ad cælestium imitationẽ, aliquibus tamẽ in rebus dissimiles. Certè, si sensus est huiusmodi (vt ego existimo) facilè videre quisq; potest, Theologorũ fundamentum ad doctrinã de Seraphinis, integrũ adhuc & intactum persistere. Præter hęc, distinctio inter nouem Angelorũ choros subtilior fortasse Theologia erat,
E quã vt Israëlitico populo explicari par esset. Quamobrem in veteri instrumẽto nullus forsan est locus, qui IX. Chororum distinctioni directè faueat. Quin & Cherubinorum nomen nunquam sumitur in sacris Literis propriè pro illo Angelorũ choro, cui strictè acceptũ Cherubinorũ nomen Theologi tribuunt.

Cur in Scriptura minùs sit perspicua inter nouem Angelorũ choros distinctio.

Cherubini nomen nunquam in Sacris strictè capi pro secundo primæ hierarchiæ choro.

Seraphinorũ Isaiæ celsitas quid innuat.

Addo deniq; ijs, quæ dicta sunt, maximã Seraphinorum Isaiæ celsitatem, qua ab humo altè sublati, excelsum Dei thronum comitabantur, mirificũ esse symbolum ad indicandam cælestem atq; adeò celsissimã vitam, ad quam nouos suos Seraphinos Deus extollere dignatus est. Atq; idem est sensus ascensionis Angelorũ per Iacobi scalã, de quo suprà notat. 1.

NOTA-

Don Iuan de Iuaregui inuentor.

NOTATIO XII.

De figura siue ideâ animalium Ezechielis.

§. I. *De opinione Theodoreti & Lyrani.*

VIDIMVS iam non solùm non esse inconueniens, sed etiam maximè congruere, vt pluribus in rebus animalia Ezechielis à Ioannis animalibus & ab Isaiæ Seraphinis & à Cherubinis templi differant. Nec nobis incumbit conciliare inter se, quæ in hac visione differentia ab alijs apparent, sed potiùs differentiarum idoneam rationem reddere. Ad hoc ergo statuendum in primis est, quæ sit animalium Ezechielis figura, obseruatis ijs, quæ in textu legimus; & eâ inter ceteras expositiones selectâ, quę probabilior videatur.

Ezechieli non vnum duntaxat animal quadriforme, sed quatuor fuisse visa.

Ac primò interpretationem eam prætermitto, quam Lyranus ex aliquibus refert; qui sibi persuadent Ezechieli non quatuor animalia, sed vnũ tantùm fuisse visum quadruplici facie constans; & vnicam solùm rotam, non quatuor. Hanc (inquam) opinionem, vt textui manifestè repugnantem, omitto: & gradum facio ad eos, qui quatuor animalia in visione Ezechielis agnoscunt.

Qua ratione sint considerandæ quatuor Ezechielis animalium facies. Opinio Theodoreti & Lyræ.

Præcipua ergo in hoc difficultas est, quî sint intelligendæ hæ quatuor animalium facies. Theodoretus & Lyra existimant, facies huiusmodi sic esse concipiendas, vt earum singulæ singulas ex quatuor mundi plagis respiciant: alia nimirum solis Ortum, alia Occasum, alia Meridiem, alia Septentrionẽ. Hãc sententiã ait Lyra, apud Latinos esse cõmunem. Cuius fundamenta sunt; primum, quia textus ait, *facies & pennas per quatuor partes habebant.* Item, *manus hominis sub pennis eorum in quatuor partibus.* Atque ita vnicuiq; tribuenda videntur quatuor brachia, quæ ad quatuor sint plagas mundi extenta. Præsertim quia vbi nos legimus; *in quatuor partibus*, hebræa sonant, *in quatuor quadrilateris eorum.*

Fundamenta superioris opinionis.

Secundum argumentum est; quia alioquin intelligi non posse videtur, quod textus ait, nu. 9. *Non reuertebantur, cùm incederent; sed vnumquodque eorum ante faciem suam gradiebatur.* Quod repetitur vers. 12. Idemq; de rotis dicitur vers. 17. *Per quatuor partes earum euntes ibant, & non reuertebantur cùm ambularent,* vbi Græca sonant, *In quatuor partes earum ambulabant.* Hebraica verò, *Ad quatuor quadrilatera sua, in eundo ipsa ibant, non reuertebantur in eundo.* Qui nodus facilè extricatur opinione Theodoreti. Etenim cùm animalia quaternis constent faciebus, ad quatuor orbis plagas spectantibus, capite nullam in partem deflexo; Orientem versus, Occidentem, Septentrionem aut Meridiem facili negotio possunt pergere: atque pari etiam ratione rotæ sine vllis circuitionibus, si concipiamus singulas ex duabus componi, vnâ in alteram insertâ & adactâ in colurorum normam. His additur quod c. 10. 11. similiter de rotis dicitur; *In quatuor partes gradiebantur, & non reuertebantur ambulantes.*

Impugnatur pluribus prædicta opinio.

Hæc tamen opinio reijcienda est; primò quia iuxta hunc explicãdi modum, ita considerantur quatuor hæ facies, vt leoninæ semper ad easdem vrbes spectẽt, & vitulinæ semper ad alias, & sic de reliquis. Non autem rectè excogitatur, eas ita esse alicui partiè regione aduersas, vt eædem ad aliam nusquã flectantur. Nam si eiusmodi facies, diuersas virtutes repræsentant; omnino expedit, vt aduersus eandem vrbem, pro diuersis saltem temporibus modò facies vituli, modò leonis, modò plures simul obuertantur. Quòd si animalia nunquam sunt vultum conuersura; non poterunt se leones obijcere ijs, quibus antea se vitulos ostenderant. Nec video, quo pacto Ezechiel varias animalium facies valuerit dispicere; nisi fortè currus firmus & immobilis hærere, & Ezechiel ad videndos animalium vultus ipsum vndique ambire fingatur.

Secundò, faciem aquilæ ait textus fuisse *desuper.* A Et quanuis non desit, qui vocem illam *desuper* abolendam censeat, quòd in nonnullis manuscriptis, & in Hebraicis fere, Græcisque codicibus desideretur. in Vaticanis tamen Biblijs correctis legitur *desuper.* Atque ea est proculdubio vera lectio. Si ergo humana facies versa est ad Orientem; aquilina in Theodoreti opinione desuper esse non potest, sed ad Occidentem conuersa. Quare Theodoreti & Lyræ explicatio cum vera Vulgati lectione stare videtur non posse.

Num in aquilina Ezechielis facie vox desuper abolenda in textu, an retinenda sit?

Tertiò, nemo tribuit quatuor facies principi, quẽ vidit Ezechiel in curru. Si autem animalia gyrare non debent (absque vllo namque gyro possunt progredi versus quancumq; plagam) consideremus primò principem facie aduersâ Ierosolymam tendere; deinde regressum Ierosolymâ ad Orientalem plagã procedere (vt ipsa Prophetæ visione notatur:) tunc sanè oportebit principem ipsum aut in throno se ad alteram partem conuertere, aut Orienti auersum ferri. Nam nec animalia, nec currus gyrum sunt B ductura. Quis ergo non videat in ea excogitatione decorum minimè seruari?

Quartò, textus apertè ait, rotas post animalia incedere, *sequentes ea*, vers. 21. Si currus igitur priùs à Septemtrione ad Austrum ferebatur; mox è contrario ab Austro ad Septemtrionem rediturus; necesse est animalia, rotis cõsistere iussis, ad aliam partẽ aduersam transgredi, ne ipsa subsequantur rotas. Non ergo conducet illa ita immobilia defigere; si currus demum constiturus est, & animalium immutanda positio, quando regredi opus erit.

Quintò, si Ezechielis animalia binos tantùm habent pedes, quantumuis rotundos; esto, ad Ortum & Occasum liberè possint & directè facere iter: ad Austrum certè & Septemtrionem, nisi gyro circumuecta, obliqua incedant ac deflexa necesse est. Licèt autem, vt hoc vitetur incommodum, quaternos illis pedes Carthusianus affingat; hæc tamen opinio, quæ C animalia Ezechielis facit quadrupedia, nulla ratione cõsentit cũ humana forma, quã ijs tribuit Ezechiel.

Sextò, si tanti refert, ne vllo modo animalia Ezechielis gyrent; quid illis fiet, quando expediat illa iter suscipere; non iam ad Ortum & Occasum, non ad Australem plagam aut Arctoam; sed via inter Occasum & Austrum mediâ? Tunc verò non erit necessarium ab ijs hemicyclum fieri? Quid ergo incõmodi est, integrum confici circulum, ne immotis semper capitibus fixa cogantur stare?

Septimò, nisi in hisce animalibus quidam vultus inter ceteros præcipuos cõcedatur, ratione cuius sit in ijs antè & retro, dextrorsum & sinistrorsum; verum non erit, quod textus ait, *Facies leonis à dextris ipsorum quatuor, & facies bouis à sinistris ipsorum quatuor.* Neque quod c. 10. 22. dicitur, *Intuitus eorum & impetus eorum ante faciem suam ingredi.* Quòd si faciem pe- D culiarem inter ceteras præcipuam habent; iter ante faciem illam faciendum erit, si rectò ordine ac debito procedant. Vnde vt eâdem viâ regrediantur; caput conuertere opus erit. Quod autem Clarius respondet, idem esse quod dicitur, *facies leonis à dextris ipsorum quatuor*, ac si diceretur, ad dexteram Ezechielis; & non ad dexteram animalium; minimè id cum contextu cohæret, dicente, *Facies leonis à dextris ipsorum.* De Pradi verò explicatione dicemus posteà.

Argumentis Theodoreti & Lyrani fit satis.

Nunc ad argumenta pro Theodoreti & Lyrani opinione initio adducta respõdeo. Ad primũ; vbi nos legimus, *Facies & pennas per quatuor partes habebãt*, ex Hebræo ad verbum redditur, *facies eorum & alæ eorũ in quatuor ipsis.* Quare sensus non est, quatuor facies ad quatuor orbis plagas spectare; sed animalibus quatuor facies inesse; vnãquamq; in sua sede; sc. faciẽ humanã in medio; leoninã ad dexterũ latus; ad sinistrũ

vitu-

vitulinã; & aquilinam in superiori parte. Iam, quod de brachijs, seu de manibus dicitur, *Manus hominis sub pennis eorum in quatuor partibus*, fateor id ex se posse reuideri, vt aliquo modo in quadro sint brachia disposita: sic namque ex Hebræo vertitur, *in quatuor lateribus*. Ad hoc tamen aptius est, quaterna brachia ita assignari singulis, vt in dextro latere bina, & bina in sinistro sint; & alterum sit altero altius. Idque satis erit, vt primæ brachiorum partes, siue humeri, quodammodo sint in quadrum redacti.

Duplicis apud Ezechielem loci in speciem pugnantis conciliatio.

Ad secundum; argumenti difficultas in eo vertitur, quo scilicet sensu verè dicatur de animalibus & curru, *Non reuertebantur, cùm ambularent*? & qua ratione hæc consentiant cum verbis illis eiusdem capitis n. 14. *Animalia ibant & reuertebantur in similitudinem fulguris coruscantis*? Vbi obserua, quod Hieronymus ait; Septuaginta ne scandalum legenti facerent, omisisse verba illa, *Animalia ibant & reuertebantur*; ne propheta non sibi videretur constare. Subdit tamen Hieronymus, *Melius est in diuinis libris transferre, quod sonat litera, licèt non intelligas; quàm auferre, quod nescias*. Deinde subdit suam declarationem sanctus doctor: ea autem est, animalia Ezechielis nunquam retrorsum verti, sed semper ad priora festinare: nihilominus propterea dici reuerti, quia regrediebantur ad communicandam lucem, quam parumper abscondebant. Idque ait significari per fulguris similitudinem. Hæc tamen declaratio (pace tanti doctoris dixerim) non facit omnino satis. Planum namque est, currum priùs à Propheta fuisse visum Ierosolymam versus tendentem. Primò enim eum aspexit iuxta fluuium Chobar, & c. 8. 4. Spiritus duxit prophetam Ierosolymam; *Et ecce ibi gloria Domini, iuxta ostium, quod respiciebat Aquilonem*. & c. 9. 3. *Gloria Domini assumpta est ad limen domus*. & c. 43. 2. *ingreditur gloria Domini per viam Orientalem*; priùs ad atrium; deinde ad templum, quod appellatur domus Dei. Et c. 11. 22. *Eleuauerunt Cherubini alas suas, & ascendit gloria Domini de medio ciuitatis; stetitque super montem, qui est ad Orientem*. Vnde c. 43. 3. regressa est in vrbem. His ex locis euidentissimum est, currum ab ortu ad occasum perrexisse; deinde rediisse ad ortum; postea ad occasum secundò tetendisse. Atque adeò dubitari non potest, locum esse accipiendum, vt sonat; hoc est, animalia & currum isse ac rediisse. Quamobrem difficultas in eo non est, quòd ire ac redire dicantur; sed in explicando, quo sensu asseratur, *non reuertebantur, cùm ambularent*.

Quo sensu animalia Ezechielis dicantur nõ reuerti, cũ ambularẽt. Pradi opinio.

Pradus existimat propterea dici, non reuerti: quia nunquam retrocedebant: itaq; currum ire ac redire celeriter, sed non retrocedere. In hac tamen expositione non acquiescit animus. Currus enim, nec aduersus venti perflantis impetum, nec accliui & salebrosâ viâ gradiebatur. Quare non video quorsum expendatur, animalia non retrocedere. Adde huc rotas non trahi funibus ab animalibus; sed illas post ipsa animalia sponte incedere, *quia spiritus vitæ erat in rotis*. Quorsum igitur dicuntur non retrocedere? nisi fortè asseri dicatur, vt de equis curulibus indomitis dici solet, eos etiam cùm fuerit opus, retrocedere nescire. Sed hoc non erat ad rem.

Vera difficultatis enodatio.

Mihi solutio nodi pendêre videtur ex vocum Hebraicarum consideratione. Nam qui eas attentè perpenderit, animaduertet, cùm animalia dicuntur reuerti, esse in Hebræo verbum שוב (*Sūb* cum ש) cuius verbi propria significatio est, *redire*: cùm verò dicitur, *non reuertebantur*, in Hebræo esse verbum סבב (*Sabab* cum ס) quod propriè significat, *circuire*. Sensus ergo legitimus est, animalia velocissimè progredi, aut regredi rectâ viâ; neque vllis circuitionibus vti. Cùm enim tam rotæ, quàm animalia essent alata, ac se possent ab humo facilè tollere; nõ opus erat ad progrediendum difficultatesque vitãdas, eos ambitus & anfractus conficere, quibus alij currus vtuntur necessariò, vbi occurrunt viæ impeditæ aut salebrosæ. Hunc ipse sensum iudico germanum; & satis accommodatum, vt significetur, Angelos, Dei iussis obsequentes, rectâ properare, quocumque diuina Prouidentia eos destinat, nullâ vel modicâ flexione ad dexteram vel ad sinistram. Quo aptissimè ponderatur ipsorum agilitas & prõpta alacritas ad res diuino obsequio congruentes.

Porrò hæc explicatio confirmatur ex illo Exodi 13. 18. *Circumduxit* (populum *Deus*) *per viam deserti*. Vbi Hebraicè est, verbum סבב (*Sabab*). Quod & ex alijs etiam sacræ Scripturæ locis constat prædictam habere significationem. Atque hæc omnino videtur fuisse mens sancti Dionysij de cælesti hierarchia ca. 15. vbi agens de rotis ait, *In anteriora semper absque vlla conuersione*, id est absque vlla circuitione; per quam ad dexteram siue ad sinistram deflecterent aut declinarent.

Constat igitur ex dictis facilem esse eorũ locorum concordiã; qui sibi mutuò repugnãtes esse videbantur nimirũ, *Non reuertebantur cũ ambularent*. Et mox, *ibant & reuertebantur*. Et fortasse LXX. hac de causâ omiserunt illa verba, *ibant & reuertebantur*, nõ quòd illis difficultatem id afferret; sed ne quispiam difficile esse existimaret id, quod in phrasi hebræa non maiorem habet difficultatem, quàm si in Hispana diceretur de aliquo, *que va y viene como vn rayo donde le mandan, sin rodear ni torcer a vn cabo ni a otro.*

Quomodo Ezechielis animalia in quatuor partes gradi dicantur.

Sed restat adhuc difficultas in eo, quod de rotis asseueratur, *In quatuor partes gradiebantur*. Assero igitur vtrumque verum esse, rotas scilicet (quippe quę ex duabus erant singulæ compactæ) posse facilè ad Austrum, verbi gratiâ, & ad Orientem rotare; neque ad hoc opus esse, vt priùs conuoluantur aliquantulum: & posse etiam, cùm essent alatæ, rectâ tendere absque vllis ambagibus; idque significari, cùm dicitur, *Non reuertebantur, cùm ambularent*.

§. 2. De opinione Vatabli & Hebræorum, circa quatuor animalium facies.

Vatabli & Hebræorum opinio de quatuor animalium faciebus.

Confutatâ iam Lyrani opinione de quatuor vultibus ad totidem mundi plagas spectantibus; examinemus oportet, num Hebræorum opinio sit probanda, qui animalibus singulis quatuor integra capita, eaq; in aduersâ fronte posita tribuunt. Quẽadmodum igitur Draconi septem tribuuntur capita Apoc. 12. & totidem marinæ belluæ c. 13. & quatuor capita tertiæ bestiæ Danielis c. 7. 6. simili ratione opinantur Hebræi, quatuor facies cuiusque ex animalibus Ezechielis esse quatuor capita integra, atque omnia isthæc capita ad directum Prophetæ aspectum hoc ordine in eadem linea apparuisse,

Aquila, Bos, Homo, Leo.

Huic verò opinioni primo aspectu fauere videntur LXX. Ezechielis 1. Ponunt enim faciem hominis & faciem leonis à dextris, faciem autem vituli & faciem aquilæ à sinistris. Atque ita etiam expresse ponit Chaldaica paraphrasis.

Refellitur præcedens explicatio.

Verùm hæc etiam opinio videtur refellenda. Primò, quia textus non ait, quatuor capita vni, sed *quatuor facies vni*. Atque ad plura capita significanda non solet Scriptura facierum nomine, sed capitum vti. Secundò, huic opinioni manifestè refragatur lectio Vulgati correcta, quæ sic habet; *Facies autem aquilæ desuper ipsorum quatuor*. Tertiò, si eadem est visio hæc cum ea, quæ capite 10. 14. narratur (vt est maximè optandum) ex illo loco clarè elicitur, non eos rectè opinari, qui hominis & vituli facies inter facies leonis & aquilæ interponunt. Nec enim huiusmodi excogitatio cohæret cum eo, quòd prima facies sit vitulina. Quartò, licèt ad significationem imperij aduersus Dei populum sæuientis, bellua multiceps idonea sit: at, vt spiritus cælestes maximâ perfectione prædíti denotentur, minimè apposita est bellua multorum capitum; neque hæc figura consentit cum figura hominis, quæ animalibus quatuor perspicuè à Propheta assignatur.

§. 3. *De opinione Hieronymi Pradi circa quatuor facies animalium Ezechielis.*

Pradi explicatio.

PRadus, vt vtramque opinionem prædictam subterfugeret, persuasit sibi nō agere Ezechielem de quatuor faciebus propriè dictis; sed de iuuenum figuris, quibus etsi nulla alia erat facies propriè dicta præter humanam; inerant tamen in pectore iubæ leonis, plantæ vituli & pennæ aquilæ: ac propterea dici singulis quatuor esse facies leonis, aquilæ, vituli & hominis. Et hanc quoque opinionem sequuti sūt Villalpandus atque Pererius. Eorum autem fundamenta sunt; primū, quia faciei nomen non opus est de facie propriè dicta intelligi. constat enim ab Scriptura vsurpari pro qualibet similitudine; vt & Sallustius ait l. 2. Hist. *Sardinia in Africo mari, facie vestigij humani in Occidentem, quàm Orientem latior.* In qua acceptione absonum non est animalibus singulis quaternas facies concedi. Secus tamen videtur si facies presśe & strictè sumantur. Sic enim aptæ non sunt ad angelorum coram Deo adstantium virtutes significandas.

Nomen faciei non sēper strictè pro vultu sumi.

Secundum fundamentum est, quia huiusmodi inuento expedita sese aperit via ad templi Cherubinos; nec non ad Isaiæ, Ezechielis & Ioannis visa cōcilianda. id quod Pradus & Villalpandus necessarium esse putant.

Tertium, hac ratione Ezechielis animalibus figura humana, decor & venustas accedit; & ferarum horribiliū aspectus tollitur. Quartum, ait Pradus se in hac explicatione, Græcorum Patrum vestigijs insistere. Nam Græci interpretes Ezechielis animalia constituunt corpore humano, aliorum animalium similitudinibus induto. Quin etiam censet Pradus, animalium figuras à se depictas, esse iuuenes alatos, leoninis thoracibus vestitos, & vitulorum vngulis calceatos. quod tamen ipse explicat cap. 10. versu 21. asserens, se non loqui de thorace propriè sumpto, nec de calceis strictè; sed de leonis iubis & vngulâ bipartitâ vituli. Atque hæc est eius mens, cùm ait hæc animalia esse iuuenes alatos facie humanâ & corpore humano; exuuijs tamen & insignibus aliorum animalium vestitos.

Denique adducit pro se Pradus beatum Hieronymum: quia in c. 6. quod propheta ait, *à dextris & à finistris*, asserit sanctus doctor non esse intelligendum propriè de dextra & sinistra parte; sed esse Hebraicam loquutionem pro eo, quod est, hac & illac.

Pradi opinio refutatur.

Verùm hæc interpretatio nihilo est, quàm superiores, probabilior. Etenim licèt nomen *facies* non semper pro facie propriè dicta sumatur; at cùm Ezechiel ait singula ex suis animalibus habere quaternas facies, necessariò debet intelligi de facie propriè dicta, vt à ceteris corporis partibus distinguitur. Quod sanè certum mihi est. Primò, nam textus ait, *quatuor facies vni & quatuor pennæ vni; & planta pedis eorum, quasi planta pedis vituli.* In hac ergo loquutione quis non videat, quatuor facies, quatuor pēnas, & vituli plantam, vt res inter se distinctas enumerari? Quî ergo fieri potest, vt quatuor pennæ sint alia ex quatuor faciebus, alia verò planta pedis vituli? Secundò, euidens est, Vulgatum in sensu proprio sumpsisse quatuor facies; ipse enim c. 10. 21. transtulit, *Quatuor vultus vni.* Nullus autem exemplis probare valebit, vultum aliquando pro alis, pro iuba, pro planta pedis sumi. Quod adhuc confirmatur: quia verba illa Ezechielis 1. 10. *Similitudo autem vultus eorum facies hominis*, cogunt vt præcipua facies sit humana. Nomen igitur facies non accipitur ab Ezechiele pro planta pedis. Tertiò, quanuis facies alioquin sumi possit pro quauis similitudine; cùm verò additur facies leonis, facies vituli, &c. violentū valde est à leonis iubis, vituliq́ue plantis verba hæc intelligi. Nec eiusmodi loquutionis apud probatos auctores exemplum aliquod reperietur. Quartò, gratis omnino fingitur, leonis similitudinem animalibus hisce in pectore inesse. Nam textus ait, *à dextris*, quòd si esset in pectore, nequaquam id Ezechiel prætermitteret; vt non prætermisit, plantas esse vitulinas. Quintò, Ex ipso narrationis ordine

Quatuor facies, quatuor pennas & vituli plantam, vt res diuersas ab Ezechiele enumerari.

A planè constat faciem vituli ineptè accipi pro vituli planta. Quia c. 10. vers. 14. quatuor omnes facies hoc ordine propheta enumerat; *facies prima facies vituli, facies secunda hominis, tertia leonis, quarta aquilæ.* quanta ergo confusio, quanta perturbatio est, primo loco pedis plantam; secundo vultum; tertio iubas; quartò alas recensere?

Præterea Pradi opinio non explicat, quod textus ait, *facies aquilæ desuper ipsorum quatuor*, imò verò Pradus, vtpote qui ante Vaticanam editionem correctā scripsit, nititur ad abolendam vocem *desuper*; contēdens non esse legendam. Nunc tamen, quando vocem illam post correctam Vulgatam, non licet prætermittere; non video, quid pro defensione Pradi possit afferri. Dicere enim alas, Cherubini capite editiores esse, deuium planè est, licèt Cherubinus volans consideretur. Et quidem quòd in Vulgata B correcta legatur *desuper*; valido est argumento veterem intelligentiam fuisse, vt facies aquilæ reliquis sublimior concipiatur.

Vulgata correcta auctoritate confutatur eadem opinio.

Quanuis autem contendat Pradus, Hebraica phrasi dici, *à dextris & à sinistris*, pro *hac & illac*: coactum tamen est valdè, asserere faciem à sinistris, in pedibus esse; & faciem à dextris, in pectore: nec quisquam hoc pacto loqueretur. Scio afferri testimonia ex Scripturâ, in quibus dextrum & sinistrum non strictè accipiantur, & adduci etiam Hieronymum explicantem semet in cap. 10. Ezechielis, & innuentem, *à dextris & à sinistris* apud Ezechielem non esse aliud, quàm *hac & illac.* Ceterùm in locis Scripturæ, quæ ad id confirmandum adducuntur, licèt necessarium non sit, vt dextrum & sinistrum nimis strictè sumantur; potuerunt tamen pro exemplo adduci. Verbi gratiâ, Gen. 13. 9. *Si ad sinistram ieris, ego dexteram tenebo*; facile apparet, exemplum à dextera & C sinistra potuisse desumi. At animalis pectus pedesq; nominibus dextri atque sinistri distinguere, violētum omnino est, & pro quo exemplum afferri nullum queat. Quod adhuc amplius vrgeo: Nam si facies leonis & facies vituli, sunt vituli & leonis insignia; cùm textus, leonis faciem à dextris; & vituli, à sinistris collocet, quis non videat planam & expeditam esse viam, vt ita accipiantur ac sonat?

Iam ad Hieronymi auctoritatem, quem pro se refert Pradus; postquam locum attentè perlegi, dubiū mihi non est, quin Hieronymus non neget verba illa, vt sonant, esse accipienda. Sed, qua pollet ingenij subtilitate, in acuto verborum Prophetæ examine pedem figit, dum accuratè expendit, in c. 1. fuisse positam à dextris faciem leonis, & faciem vituli à si-D nistris: posteà verò c. 10. ordinem inuerti: nam à facie vituli initium sumi; deinde addi, *facies secunda hominis, facies tertia leonis, & quarta aquilæ.* Atque in hoc diuerso narrationis genere subsistit sanctus doctor (vt assolet) cùm nullus in Scriptura apex mysterio vacet. Non tamen ideo negat Hieronymus, leoninam faciem à dextris, & vitulinam à sinistris fuisse Ezechieli visas; sed id potiùs affirmat. Et pro hoc asserendo fuerat cap. 1. philosophatus. Hancq́ue arbitror genuinam Hieronymi esse explicationem. Quanuis non desit qui existimet Hieronymi mentem esse, variatum fuisse à Propheta, eo quòd visio capitis decimi fuerit nonnihil diuersa à visione capitis primi; quemadmodum apertè docet Theodoretus. Et in notis ad Biblia Vaticana LXX. interpretum attingitur, Hieronymi opinionem eandem esse E cum opinione Theodoreti: quæ tamen opinio nulla ratione fauet Pradi explicationi.

Hieronymus explicatur.

Demum euersis fundamentis, quibus ea explicatio nititur, facilè corruit quod alioqui nemini probaretur. Ad primum ergo respondeo, in textu non legi solùm *quatuor facies*, sed etiam *quatuor vultus*: & Vulgatum interpretem ab ipso contextu fuisse coactum, vt ita hunc locum intelligeret, sicut antiqui intellexerant. Ex quibus Dionysius Areopagita, vt suprà vidimus, distinctè meminit cornuum vituli, & oculorum aquilæ ac rostri adunci. Ad id verò, quod Pradus ait, facies aquilæ, leonis & vituli, congruentes non esse ad cælestium spirituum virtutes denotandas: Respondeo, non ita visum Dionysio. Quòd si Pradus leonis iubas, vituliq; plantas ad illam virtutum cælestiū significationē aptas esse

Pradi fundamenta diruuntur.

Dionysium Areopagitā ex nostra esse sententia.

censet,

censet, cur non eorumdem animalium facies iudicabit aptiores?

Ad secundum respondeo, consilium illud æquiparandi omnino atque prorsus assimilandi Cherubinos templi, & Ioannis atque Ezechielis animalia, non solùm necessarium non esse; sed congruentissimè etiam varia in ijs discrimina designari, vt suprà latè disputatum est.

Ob picturæ venustatem non esse à veritate recedendum.

Ad tertium; non licèt picturæ venustatem quærentibus, ab ipsa veritate discedere. Et aliâ fortassis ratione possunt Ezechielis animalia explicari, quin deformiora & horribiliora appareant, quàm ad visionis scopum conducit.

Ad quartum; illa veterum Græcorum verba nobis lumen præferent ad interpretationem aliâ, quæ textui conuenientior sit, & cum ipsa Græcorum phrasi meliùs cohæreat. Pradus enim, etsi vtitur phrasi illâ iuuenum exuuijs leonis, vituli & aquilæ indutorum; verè tamen eos non vestit; sed animal ipsum ex leonino pectore, pedibus vitulinis, humanâ facie & aquilinis pennis componit. Conformior autem esset explicatio loquutioni Græcorum interpretum, si conciperetur iuuenis verè indutus aliorum animalium exuuijs, de quo infrà.

Ad quintum denique iam suprà satis responsum est.

§. 4. *De interpretatione Græcorum antiquorum, quos laudat Pradus.*

Veterum Græcorum interpretatio de Ezechielis animalibus, eorumque faciebus.

PRadus, (qui Romæ in Bibliotheca Vaticana, Græcorum catenam in Ezechielem vidit) vbi de quatuor faciebus dicturus accedit; refert, vt Græcorum interpretum sententiam, quatuor Ezechielis animalia concipienda esse ceu quatuor iuuenes pulchros, leonis, vituli & aquilæ exuuijs vestitos. Ego autem postquam hanc Græcorum sententiam attétè perpendi, nec non Ezechielis textum, & opinionum, quas suprà refutauimus, difficultates; persuasi mihi, hæc animalia à Græcis considerari armata: & quidem iure optimo. Ezechiel enim bellicum aspexit currum ad Ierosolymæ excidium properantem. Quæ consideratio postulat, ne quatuor Cherubinos nudos existimemus; sed indutos. Atque ex Prophetæ descriptione eliciuerunt Græci interpretes amictum fore eiusmodi; vt Cherubinorum capita exuuijs capitum leonis, vituli & aquilæ appareant ornata.

Præcipuas ac proprias Cherubinorum Ezechielis facies fuisse humanas. Animaliū Ezechielis facies quā formâ ac dispositione sint concipienda.

Hoc vt ampliùs explicem, aduerto, præcipuas ac proprias horum Cherubinorum facies esse humanas: nec enim textus solùm ait, *similitudo hominis in eis*; sed etiam paulò infrà; *similitudo autem vultus eorum facies hominis.* Deinde hanc faciem humanā nouâ quadam galeâ textus induit: in cuius superiore parte exuuiæ aquilini vultus extent; & ad vtrumq; faciei humanæ latus, super aures, duplex sit animalium larua: ex dextro scilicet larua leonina, vitulina ex sinistro. Atque id planè textus ait, *Similitudo vultus eorum facies hominis: & facies leonis à dextris, facies autem bouis à sinistris, & facies aquilæ desuper.*

Ezechielis animalia in speciem militum armatorum fuisse visa.

Vbi verò semel aduertatur, huiusmodi figuram esse militum armatorum, magna ex parte eleuatur difficultas. Etenim si de insigni aliquo duce narraretur, eū iniisse prælium armis instructum, & supra caput vultum aquilinum gestasse, propriamque faciem duplici alia comitatam, leoninâ à dextris, à sinistris vitulinâ; nullus (opinor) hoc audiret, quin de leonis, vituli & aquilæ laruis intelligeret. Cùm igitur simili ratione Propheta loquatur; & constet ab eo describi cælestis militiæ duces, qui ad deuastandam Ierosolymam pergebant (vt ipse propheta expressit cap. 43. 3.) quo alio poterit modo aptiùs & congruētius explicari? Præsertim cùm à Græcis interpretibus sit obseruatum; sermonē hîc esse de humana facie exuuijs leonis, vituli & aquilæ ornatâ. Certè in hac cogitatione adeò acquiescit animus, vt propter eam sæpius recorder meritò Horatium cecinisse, *Graiis ingenium*, &c.

In Arte poët.

Accedit id, quod eorum sententiam valdè confirmat: nam si leoninæ, vitulinæ & aquilæ facierum significatio fortitudinem, beneficentiam ac sapientiam denotat; ad huiusmodi significationes, anti-

A quitatis consuetudo nos docet, appositum valde esse; vt homo quispiam exuuijs eorum animalium amiciatur, quæ ad eas figurandas virtutes idonea sint symbola. Quem enim latet, multa veterum Imperatorum numismata reperiri, in quibus Imperatoris vultus cum vultu leonino in fortitudinis insigne sociatus sit? Et quis non vidit aut audiuit cassides & galeas, quarum conus aquilina facie sit insignitus? Equidem de horum vultuum singulis dubitaret nemo, quin de leonini vultus, aut aquilini vel vitulini exuuijs deberet intelligi. Cui ergo non liqueat, earum coniunctionem mirificum esse symbolum ad fortitudinis, beneficentiæ & sapientiæ significationem, quæ æquitatem humano in vultu adumbratam comitentur?

Similes id genus picturas in veterum numismatis sæpè reperiri.

B Si cuipiam difficultas inde oboriatur, quòd difficile admodum appareat galeam fabricari, aut etiam concipi, in cuius fastigio vultus aquilæ insit, & vno ex latere ad aures operiendas facies leonis, ex altero vituli sit; id certè homines huius artis periti aptissimè fieri posse censent. Nec est, cur in horribili figuræ speciæ hæreamus. Ita enim expedit ad id, quod præ se ferre debet bellicæ cassidis figura. Idemque intenditur in numismatibus, vbi Imperator aliquis huiusmodi insignibus amicitur: quod pulchritudinem picturæ addit, non tollit: pulchritudo namque ex partium inter se debita proportione coalescit. Atqui ad virium roborisque signa exhibenda, horroremque hostibus inijciendum, accommodata satis sunt huiusmodi inuenta, quæ ita possunt aptè disponi, ne quid ex figuræ decore ac pulchritudine detrahatur. Imò verò faciei humanæ pulchritudo plusculum eminet inter aquilæ, leonis & bouis exuuias. Quòd si proportio ratione præcipuæ significationis respiciatur; nihil potuit
C elegantius quatuor facierum coniunctione excogitari.

Horribilis figuræ speciē nil nostræ picturæ obstare.

Hæc insuper explicatio difficultatibus non paucis, quæ in alijs occurrunt, neruos incidit. Ita enim apponuntur quatuor facies, vt humana sit inter ceteras præcipua atque germana: & ratione illius dicuntur animalia ante faciem suam ambulare, & habere dextrum & sinistrum, ante ac retro. Hac etiam Græcorum explicatione probè percipitur, quid sibi velit, *facies eorum extentæ desuper*; quod alioqui vix posse intelligi videbatur. At, in expositione Græcorum non difficultate modò caret; sed apertè etiam perspicitur, ita debuisse animaduerti. Cùm enim persona aut larua induitur; solet ferè vultum obtegere: cumque tres essent laruæ, existimaret for-
D tasse aliquis, vnam extare, & reliquas manere coopertas. Vt ergo intelligeremus, & præcipuam faciem & reliquas ita esse inter se dispositas, nulla vt obduceretur alterius opposítu aut interiectu; explicari oportuit, facies eorum extentas esse desuper. ita enim ad spiritalem intelligentiam conducebat.

In nostra facierum explicatione facilè alias difficultates solui.

Eâdem Græcorum interpretatione facilis & expedita redditur alterius difficultatis ratio, quam nulla alia ex superioribus explicationibus idoneè reddere potest. Ea autem est huiusmodi. Ezechielis 41. 18. dum describit Propheta parietum sculpturam templi illius admirandi, quod sibi per visum apparuit; asserit, templi instar Salomonici, fuisse in circuitu per omnes parietes intrinsecus & extrinsecus Cherubinos non integrâ sed dimidiatâ
E cælaturâ inter palmas scalptos: *duasque facies habebat Cherub: faciem hominis iuxta palmam ex hac parte, & faciem leonis iuxta palmam ex alia parte.* Hæc enim est vera lectio, non solùm apud Vulgatum & Hebræum, sed etiam apud LXX. vt patet ex editione Sixti. textus enim Græcus in Regia hôc loco mêdosus est. In qualibet ergo alia opinione hæc verba non mediocrem habent difficultatem. Nam recta exigit ratio, vt Cherubini à Propheta visi in parietibus, viuos referant Cherubinos, qui ad Dei thronum adstabant. Atqui viui Cherubini quaternis constabant faciebus. quî ergo in parietibus exculpti binas tantum habebant? Quod præsertim difficultatem affert in Pradi opinione & Villalpandi, qui leonis faciem in pectore Cherubini statuunt. Quo igitur pacto erit ex vna parte facies hominis,

Peculiaris difficultas in sculptura Cherubinorum tēpli, quorum meminit Ezechiel.

& facies leonis ex alia? Villalpandus tom.2. fol.324. & infrà; respondet, leonis iubas esse etiam in tergo. Vnde singuli Cherubini habent leonis faciem vni palmæ aduersam,& faciem hominis alteri. Sed contrà est,quòd iubæ non sunt magis in dorso,quàm in pectore. Atq; ijdemmet authores in quatuor animalium descriptione iubas in pectore collocarant. Præterquàm quòd minimè respondet Villalpandus ad aquilinæ ac vitulinæ facierum occultationem. At in Græcorum explicatione facit planè satis responsio, & ad præcipuum sensum mirificè deseruit. Sed de hoc infrà: nunc de ipsa solùm idea sermo fit.

Expeditur facile in nostra interpretatione superior difficultas.

Dico ergo in dimidiatâ (vt ita dicam) sculpturâ (Hispanis appellatur *media talla*) necessarium esse, vt multæ partes occultentur,nec appareant: quia figuræ non solidæ omnino & eminentes sunt. Primò ergo cùm aquilæ facies in editiori parte capitis extaret; difficilè neutiquam fuit, illam in eiusmodi cælatura abditam remanere: eam enim solùm vultus partẽ ars eminentem reliquit, quæ satis erat vt inspici posset, superiore capitis parte imperfectâ seu abscõditâ relictâ. Secundò, vt leonis facies cerneretur, necesse fuit Cherubinum ex latere siue obliquum figurari. Quare eo ipso, quod humanâ faciem & leonis laruam monstraret, necessariò erat vituli species obtegenda. Nec verò absque mysterio Cherubini omnes in circuitu, eâdem omnino positione collocãtur, retecto dextro latere; sinistro autem & sublimi capitis parte absconditis. id quod in mysterij explicatione constabit. Illud hîc obiter dixerim, decõrum apprime in belli figura seruari ex eo, quòd leonis faciem dextro in latere expressam exertent omnes.

Dixi hactenus id, quod satis esse existimo, vt qualis esse debeat quadruplicis faciei animalium figura, informari animo possit. Cùm igitur statuerimus, singulis animalibus vnam esse faciem inter reliquas præcipuam ac propriam, tribus alijs personatis comitatam; apparet mox ratio, quare etsi templi Cherubini vitulinas haberent facies, Ezechielis tamen animalibus humanas esse facies oportuerit. Nam inter quatuor illos vultus, facilè cernitur, humanum leoninâ, vitulinâ & aquilinâ laruis indutum; non vitulinum, aut leoninum humanâ esse debere. Quin

Cur Ezechielis Cherubinis facies fuerint humanæ; templi verò Cherubinis vitulinæ.

A etiam Cherubini templi quodammodo dici possũt super humanam faciem habere vituli vultum quasi laruam. Nam quòd hominis constent figurâ & vituli facie; videtur indicare homines vitulorum laruis personatos. In Ezechielis visione statuit sapientissimè Deus, vt quatuor facies essent extentæ desuper; quò dispici omnes dignoscique possent. Ideoque humana facies retecta permansit, & faciei non vitulinæ solùm, sed etiam aquilinæ & leoninæ comitatu septa.

Ratio discriminis, cur Ioannis animalibus simplex; at Ezechielis animalibus quadruplex facies fuerit?

Ex ijs, quæ diximus, elicitur congruens & apta discriminis ratio, cur Ezechielis animalibus quadruplices sint facies; Ioannis autem animalibus simplices? Ea verò est (quod ad figuram attinet) quia cùm animalia Ezechielis essent armata (quippe ad bellum pergentia) facile fuit, tres eis facies, præter naturalẽ ac propriam, in galeis idoneè dispositas addere. At a-

B nimalia Ioannis, cùm armatos Cherubinos non designarent, non potuerunt commodè pluribus ornari faciebus. Quapropter vt quatuor illas virtutes significarent (quæ in quaternis animalium Ezechielis vultibus figurantur) prudentissimè excogitatum fuit, vt quatuor eæ facies in singula animalia singulæ distribuerentur.

Contentus explicuisse quod ad quatuor facies pertinet, (erat enim reliquis difficilius) supersedeo libens alarum, brachiorum, vituli plantarum, & humani corporis explicatione: quæ & faciliora sunt & à nobis satis suprà explicata, dum de Ioannis animalibus ageremus. Illud tamen hîc postremò addam; quod textus ait, *Pedes eorum recti* (vt aliorum omittã expositiones) percõmodè intelligi, si aduertatur, no-

Quid sit apud Ezechielem, Pedes eorũ recti.

C men *iasar* quod significat *rectum*, hebraica phrasi extendi ad pulchritudinis & optimæ proportionis significationem. Idcirco autem hoc textus expressit; ne quis existimaret, illis quia pedes vitulini erant, proportionem aut pulchritudinem deesse. Itaque addidit textus, *Pedes eorum recti*, vel, vt legunt LXX. *crura eorum recta*. Quam ad rem non mihi displicet modus, quo noster Pradus Cherubinorum pedes depinxit. Nec nouum est, sacram Scripturam pulchrorum pedum symbolo vti, vt Isaiæ 57. 7. vbi de alijs Dei ministris dicitur, *quàm pulchri pedes*, &c.

NOTATIO XIII.

De significatione animalium Ezechielis.

Breuis eorũ, quæ superius dicta sunt, recapitulatio.

Mvlta ex ijs, quæ ad animalium Ezechielis significationem spectant, suprà iam sunt explicata & probata in commentario de animalibus à Ioanne visis. Expedit tamen præcipua pũcta hîc breuiter colligere. Primò ergo etsi Isaiæ Seraphini & animalia Ioannis ex hierarchia Ecclesiastica sint; Ezechielis tamen animalia certum est ad hierarchiã pertinere cælestem. Sanè in vtrisque ad templi Cherubinos alluditur; sed hoc non cogit, vt propterea animalia vtraque eandem habere significationẽ credamus. Pręsertim cùm certum sit, Cherubinos templi vtrique significationi deseruijsse. Nam denotabãt maximam Christianæ Ecclesiæ sapientiam ac sanctitatem, præsertim Apostolicorum virorum, idq; per comparationem ad cælestem hierarchiam. Vnde ea significatio vtramque partem complectens, locũ dedit, vt Isaiæ & Ioannis visiones ad Christianę Ecclesiæ excellentiam directè referrentur; Ezechielis verò visio ad cælestis hierarchiæ ministerium. Eam verò distinctionem certissimam esse patet; quia tam Seraphini Isaiæ, quàm Ioannis animalia senas habent alas, & doctrinam euangelicam in trisagio denotatã per orbẽ terrarum prędicant. & Ioannis insuper animalia clamãt & dicũt Agno, *Redemisti nos Deo in sanguine tuo*, &c. At Ezechielis visionẽ constat ex c. 43. 3. fuisse bellicũ currum, quo Deus ad diruendã Ierosolymã tẽdebat. Ad cuius excidium satellites & administri, qui eũ comitabãtur, minimè fuerũt homines sancti in terris degẽtes, sed militię cęlestis exercitus.

D Secundò in hac cælestis militiæ ad bellicum currum redactæ imagine, significatio inferiorum angelorum pertinet haud dubiè ad rotas, quas animalia ducunt. Superiorum autem angelorum, atque eius militiæ principum symbolum proculdubio gerunt ipsa animalia currum ducẽtia. Ceterũ nomen principum non hîc strictè sumo pro peculiari angelorũ choro, quos Theologi principes seu principatus vocant; sed generatim pro præcipuis diuinæ Prouidentię ministris. Cumque oculi plurimi, angelorum custodum symbolum sint, qui pro animarum salute vigilias agunt; expediens fuit, ne oculorum multitudo animalibus, sed rotis tribueretur.

E Tertiò, si aduertatur Ezechielis animalia ad bellũ pergere; apparet mox leoninas & aquilinas facies in galeis appositas esse ad bellicum robur, viresq; ostendendas; nec non ad stragem mox in Dei hostibus edendam. Ita enim ad eiusmodi vis ac terroris significationem vti solebant in suis legionibus Romani figuris luporum, Minotaurorum, aprorum & aquilarum, vt notat Plinius l. 10. c. 4. & Alexander ab Alexandro 1. Genialium, c. 22. vbi multa alia eiusmodi congerit. Quanuis autem & Isaiæ Seraphini, & Cherubini templi, quã viros Apostolicos adumbrabant, possent eâdem specie ac figurâ insigniri ratione spiritalis stragis, quam in Gentibus erant facturi, cũ eas suaui Euangelij iugo subijcerent: hæc tamen significatio subtilior erat, quàm vt ab ea tantæ molis & actionis initium duceretur. Nec in Isaiæ visione

id

id erat necessarium. Quare sapienter hæc significationis pars in posteriorem locum reiecta est. Verùm in Ezechielis visione viri Apostolici non figurabantur per animalia, sed solùm principes cælestis militiæ: atque ideo congruens fuit ipsos galeis horrificis insignire, vt in eisdem galeis appareret, ipsos exuuijs aquilarum & leonum esse ornatos; qui duo inter aues & animalia quadrupedia aptiores sunt ad virtutis inuictæ, & fortitudinis significationem. Nec enim alia erat illius expeditionis inscriptio, quàm profectio ad disperdendam Ierosolymam.

A

Quartò, cùm sit Dei bonitate atq; sapientia valde dignum, quæ seueritatis & rigoris speciem præ se ferunt, ad maximum sui populi beneficium trasferre; ita etiam expediens fuit, vt eundem ad finem vtatur Deus ingenti angelorum sapientiâ ac bonitate. Et certè dubium nō est, quin illa Ierosolymæ vastitas ad Iudaici populi maximā vtilitatem imprimis conduxerit. Etenim in posterum videtur populus ille generatim loquendo ad idololatriç superstitionem non rediјsse: atque in legis obseruantiā multo illis fuit diligentior cura; & martyres prætereà nō pauci in Iudaico populo gloriosissimè excelluerunt; vt alia interim diuini cultus clarissima signa prætermittam. Præterquàm quòd excidium illud figura extitit Iudæorum reprobationis, quæ in vniuersā totius mundi salutem redundauit. Hoc ita constituto facilè perspicitur, quantopere decuerit, vt ad leonis laruam larua vituli adiūgeretur. Deinde in quatuor facierum coniunctione considerari potuit; aquilæ vultum, qui super tres alios vultus ponebatur, aptum valde esse ad sapientiæ altissimæ significationem. Licèt enim prima species sit rostri adūci, ac proinde belli atque tumultus; sed quod in aquila imprimis elucescit, est visus perspicacitas, quæ sūmę sapientiæ est symbolum. Et quemadmodū in aquila, sapientiæ symbolum cum rapacibus vnguibus & adunco rostro copulatur; nō aliter in magnis ac reconditis consilijs (vt in celebri illo Salomonis iudicio, de quo 3. Reg. 3. 16. & infrà) sæpè mira consilij sapientia sub rigoris ac seueritatis prætextu solet delitescere. Quamobrem iuxta sapientissimi Dei consilium, suæ militiæ principes sub furoris ac minarū integumentis admirabile atque sapientissimum artificium abscondebant; quod re ipsa satis erat diuersum ab eo, quod homines poterant opinari.

Ierosolymæ excidium figura Iudæorum reprobationis.

B

C

Quintò, in Ezechielis Cherubinis adumbratur, in illa Ierosolymæ destructione; multò faciliùs cognosci potuisse, quanto iure, quantaq; virtutis ostēsione Deus de Ierosolyma supplicium sumebat; quā beneficentiam admirandam & mirabile consilium, quo opus illud ad sui populi salutem & incolumitatē dirigebat. Quatuor enim Cherubinorum vultus deseruiunt perfectissimæ Prouidentiæ significationi, & duo quidem primi sunt, quos priùs enumerat propheta c. 1. 10. (*facies hominis & facies leonis*). Ceterùm in illo admirando facinore id pluris faciebat Deus, quod magis erat abscōditum, atque adeò minùs apparebat. Idcirco vt ostenderet, altissimum illius operis consilium esse id, quod maximā erat præ ceteris admiratione dignum; faciem aquilæ super alias animalium facies imposuit. Licèt autem Propheta c. 1. enumerauerat priùs faciem leonis, quàm vituli; posteà tamen c. 10. quando ipsemet propheta in diuinæ intentionis cognitione erat prouectior; primo loco vituli faciem constituit, quæ ad sinistrā erat: vt prior se considerationi obijceret. Quippe ordo legendi Hebræorum à legentis dextera ad sinistrā progreditur. Perspicuum verò est Cherubini leuam, Prophetæ è regione astantis dexteræ respondere.

D

Cur facies aquilæ fuerit supra ceteras posita in Ezechielis animalibus?

E

Quod autem spectat ad Dei sapientiam ac beneficentiam in diuinæ Prouidentiæ operibus occultas; conueniens id est cum eo, quod c. 6. Apocalyp. textus ipse repræsentat. Vbi in quatuor primis sigillis indicatur perfectio quatuor virtutum, in quibus perfectissima Prouidentia consistit: id est, Fortitudinis, Beneficētiæ, Æquitatis, ac Sapiētiæ. Ex quibus quatuor, Beneficentia atque Sapientia magis sunt abditæ & reconditæ, vt patet. Nam Fortitudinem quidē arcus & sagittæ manifestant, insignia potentiæ atq; virtutis non obscura. Æquitatem statera prodit. At Beneficentiam atque Sapientiam nihil est quod re-

Quatuor animalium facies (quod ad significationem attinet) primis quatuor sigillis Apocalypseos respōdere.

tegat in illa visione. Dei namque Prouidentia hasce duas virtutes multò magis celat, vt suo loco videbimus. Quin ob eam rem, licèt Ezechiel tanquam Dei Propheta fuerit ingressus sanctuarium, & quatuor animalium facies extentas viderit; vidit tamen simul in Cherubinis, qui in templi illius prophetici parietibus intrinsecùs & extrinsecùs erant cælati (id est in ea parte quæ omnibus fere sacerdotibus patēs ac manifesta erat) duas facies, nēpe hominis & leonis patescere; & duas alias, vituli atque aquilæ, omnino delitescere. Quia summa Dei sapientia, summaq; beneficentia in admirandis ipsius Prouidentiæ facinoribus sunt penitus occultæ: donec Deus tandem dignetur aliquem in suum sanctuarium introducere, eique retegere quatuor suas Cherubinorum facies; iuxta id Ps. 72. 16. *Labor est ante me, donec intrem in sanctuarium Dei, &c.*

Cur in templi Cherubinis Ezechiel hominis & leonis facies viderit: vituli & aquilæ non viderit?

Sextò, obseruo faciem aquilæ, quæ vltimo in loco collocatur, esse, quæ ob suam celsitudinē magis hominum mentibus occulitur, & seriùs agnoscitur. Et quidem notandum est, in Salomonis templo Cherubinos figurâ humanâ & facie vitulina cōstare, (vt vidimus suprà:) leones item ac boues esse scalptos; vt manifestè cernitur in luterum basibus, nec non in alijs templi partibus. Verùm facies aquilæ nusquam in templo erat cælata. Deus enim suorum consiliorum arcanam sapientiam reseruabat suis deinceps Prophetis explicandam. Inter quos sanè Prophetas Ezechiel valde admodūm cælesti reuelatione honoratus est. Et ille quidem faciem aquilæ appellauit aquilinum vultum, in quo oculi insunt perspicacis sapientiæ symbolum. Etenim per alas non indicatur sapientia, sed cælestis vitæ cursus; vt in commentario animalium Ioannis explicatum est.

Ex quatuor Cherubinorum faciebus cur facies aquilæ nusquam in templo fuerit calata?

Septimò, in Ezechielis visione quatuor illis admirandis animalibus propterea vitulinæ plantæ tribuuntur; vt pro comperto haberet Propheta, omnes eorum animalium gressus atque Dei ministrorum gradus, ad electorum vtilitatem & fidelium emolumentum tendere. Eiusmodi autem plantæ non fuerunt necessariæ in animalibus Apocalypseos; quippe quæ non erant armis munita, neque adeò horridum ac terribilem habebant aspectum. Cùm verò Ezechielis animalia adeò bellicosa & ferocia sese exhiberent; congruentissimum fuit, vt præter peculiarē vituli faciem, ad maius Prophetæ solatium, animalium quoque plantæ vitulinæ essent.

Ezechielis animalibus cur vitulorum plantæ afficta?

Octauò, alæ præter cælestis conuersationis sublimitatem, aptę erant imprimis ad id, quod textus exprimit, (vt præcedenti notatione obseruauimus) nimirum vt rectâ semper incederent & summa velocitate; ita vt nulla difficultas, nullusque obex impedimento esset, quo minùs recta via progrederetur, non deflectendo ad dexteram neque ad sinistram. Atque id est, *in similitudinem fulguris*. Facilè autem intelligitur, hoc symbolo denotari, cælestes spiritus, vt qui ab omni terrenorum affectuū cōcretione sunt remoti, nulla re quantumuis difficili à recta diuini obsequij atque gloriæ via deflecti posse. Idemque ipsum imitentur oportet, Ecclesiasticæ hierarchiæ angeli, quos etiam Scriptura ideo alatos effingit, vt nullā inordinatā affectione ab obsequij diuini semitā reuocentur; sed absque vlla deflectione rectum diuinæ gloriæ iter capessant.

Quem ad finem alæ animalibus Ezechielis additæ.

Nonò, vidimus iam cælestes spiritus retectis omnino vultibus apparuisse, ad angelorum hierarchiæ Ecclesiasticæ discrimen; qui duplici ala faciem contegunt. Propterea quòd illi diuinum numen nusquam vllo peccato offenderint; hi verò sceleribus fuerint aliquando cooperti. Quamobrem suorum scelerum pudore pręprediti, quantumuis à Deo multis beneficijs ornentur, propriæ tamen miseriæ ac vilitatis conscientiam semper ob oculos habent.

Cur Ezechielis Cherubini retectas habuerint facies?

Denique quod textus ait, *Pedes eorum recti*, (id est, pulchri, vt suprà explicauimus) indicat, quàm pulchri sint eorum gressus, & quantopere placeant Deo: eodem sensu quo laudantur pedes euangelizantium pacem, & gressus sponsæ.

Pedes eorū recti, *quo sensu de Ezechielis animalibus dictum.*

A

TEXTVS.

Verſ.8.pars 2. Et requiem non habebant die ac nocte dicentia, Sanctus, ſanctus, ſanctus Dominus Deus omnipotens, qui erat, & qui eſt, & qui venturus eſt.

COMMENTARIVS.

Animalium Ioannis cōtinuatio in triſagio repetēdo quomodo intelligenda.

B

IDEM eſt in præſenti requiē non habere, quod non ceſſare, vt bene multi. Sed non accipiendum eſt de cōtinuatione (vt vocant) mathematicâ, ita vt nulla ſit vel minima intermiſſio; ſed de morali cōtinuatione; quod idem eſt ac frequenter & perſeueranter notatæ actioni vacare. Atq; ita explicat Ambroſius, qui pro exemplo affert, illam Chriſti ſententiam, *Oportet ſemper orare & non deficere*, Lucæ 18.1. Eademque phraſi de aliquo literis valdè addicto & ſtudijs immerſo, ſolemus dicere ipſum ſemper dies noctéſque ſtudere. Quòd ſi viſionem Ioanni oſtenſam inſpiciamus; manifeſtum apparet, quatuor illa animalia non continenter & ſine intermiſſione ſemper dicere, *Sanctus, ſanctus, ſanctus*. Nam ſeniores erant in thronis ſedentes; *& cùm darent illa animalia gloriam & honorem ſedenti ſuper thronum*; 24. *ſeniores procidebant, & adorabant eundem, qui in throno ſedebat.* Non igitur omnimoda continuatione triſagiū ab animalibus repetebatur. Nam ſi ita eſſet, nequaquam dicerentur ſeniores procidere; ſed ſemper in genua procumbentes eſſent, principem in throno ſedentem adorantes.

Accedit, quòd cap.6. explicatur, in quatuor priorum ſigillorum reſignatione Ioannem ab animalibus per ordinem fuiſſe accerſitum, atque his verbis compellatum, *Veni & vide*. Non ergo repetitio illa triſagij erat mathematicè continua. Iam ſi ad præcipuum reſpiciatur ſenſum, id eſt, ad Euangelicæ prædicationis continuationem, eam eſſe mathematicam non oportebat. Neque enim dari poteſt in Euangelij miniſtris eiuſmodi non intermiſſa perpetuitas. Nec ſatis eſt dicere, conſiderato totius orbis terræ circuitu, nullam eſſe horam, neque horæ partem, qua non aut diuini verbi prædicatio diſſeminetur, aut ſacrificium Miſſæ alicubi non offeratur. Etenim quanuis id verum ſit hac noſtra tempeſtate; non ita ſaltem erat primitiuæ Eccleſiæ tempore, cuius exordia in hoc Apocalypſeos capite adumbrantur. Præſertim, quia quod de animalibus dicitur, expedit vt verum ſit non in omnibus ſolùm coniunctim ſumptis, ſed etiam in Apoſtolorum ſingulis. Quare rectius ac ſolidius eſt perpendere hîc infatigabile ſtudium & indefeſſam contentionem; qua Apoſtoli eorumq; æmulatores, Euangelium promulgandi & Dei gloriam prouehendi tenebantur, de quibus ideo dicitur, *requiem non habebant*, id eſt nòn ceſſabant.

C

Infatigabile virorum Apoſtolicorum ſtudiū in Chriſtianæ fidei prædicatione.

Ioannis animalia die ac nocte clamaſſe, quo ſenſu ſit accipiendum.

DIE AC NOCTE.] Pererius exiſtimat non eſſe hæc diuiſim accipienda, neque vllam quærēdam in præſenti ſignificationem noctis; ſed phraſi hebraicâ poni *die ac nocte* pro omni tempore. Pererij fundamentum eſt, quòd ipſe ſibi perſuadet, ſermonem hîc inſtitui de gloria ac laudum præconijs, quibus angeli in cæleſti beatitudine Deum proſequuntur. Cuius declarationis videtur auctor ſanctus Dionyſius de cæleſti hierarchia, vbi agit de triſagio Seraphinorum Iſaiæ. Enimuero, etſi verum eſt, alludere ibi Iſaiam ad gloriam, quam Deo concinunt cæleſtis hierarchiæ angeli (& propterea potuit Dionyſius illis applicare triſagij repetitionem) directè tamen tam Iſaias, quàm Ioannes agunt de Eccleſiaſticâ hierarchiâ, deque Euangelij prædicatione, vt ſuo loco diſputauimus. Quapropter non dubito, quin Abbas Ioachimus collinearit ſcopum in noctis atque diei ſignificatione; dum proſperitatem per diem, per noctem aduerſitatem intellexit. Aliter enim nihil erat, quòd in triſagio fieret mētio noctis: præcipuè in ſacro ænigmate, vbi ſuperuacua eſſe verba non decet. Si ergo præcipui ſenſus ratio habeatur; nihil cōgruentius eſt vel ad quatuor animalium encomium, vel ad Dei optimi maximi gloriam, quàm tenebricoſam perſequutionis & aduerſitatis noctem minimè obſtare; quo minùs clamorem illum, *Sanctus, ſanctus, ſanctus* continenter perſonent; & Euangelium liberè vbique terrarum prædicent.

D

In Ioannis animalium triſagio myſterium Trinitatis adumbrari.

SANCTVS, SANCTVS, SANCTVS DOMINVS DEVS OMNIPOTENS.] Aptiſſimè hæc verba ad prædicationem myſterij Trinitatis referuntur. Atque ita fuerat prænunciatum Iſaiæ ſexto, in aduentu Chriſti, myſterium ſacroſanctæ Trinitatis diuulgandum eſſe in mundo, & prædicandum. Vide ibi Leonem de Caſtro; vbi adducit Baſilium, Epiphanium & alios; & concludit, veteres Patres ad vnum, Seraphinorum Iſaiæ triſagium de Trinitatis prædicatione declaraſſe. Vbi obiter nota, quod Iſaiæ textus ait; *Clamabant, Sanctus, ſanctus, ſanctus*: clamorem autem quis non videat ad prædicationem eſſe referendum? Vide etiam Pererium diſputatione 28. vbi affert Damaſcenum, Felicem Papam, & duo Cōcilia Generalia (nempe Chalcedonenſe & Cōſtantinopolitanum) à quibus triſagion hoc de myſterio Trinitatis intelligitur. Et ſanè cùm Ioannis animalia repræſentent Apoſtolos, viroſque Apoſtolicos, quibus Chriſtus id muneris commiſit, vt altiſſimum Trinitatis myſterium terrarum orbi prædicarent; dubium eſſe nequit, triſagium hoc admirabile includere in ſe diſtinctionis diuinarum perſonarum, & vnitatis eſſentiæ prædicationem.

E

Sed objiciet fortaſſe aliquis, in textu mox ſubdi, *& cùm darent illa animalia gloriam & honorem ſedenti ſuper thronum*; igitur illis verbis, *Sanctus, ſanctus, ſanctus* continetur elogium ſedentis in throno: ac proinde referenda non ſunt ad myſterium Trinitatis; ſed ſolùm ad magnam æterni Patris ſanctitatem: cùm ille, qui in throno ſedet, non Trinitatem ſanctiſſimam repræſentet, ſed ſolum Patrem; vt probatum eſt ſuprà notatione 3. huius capitis. Huic argumento reſpondeo, nihil aliud eſſe, iterare *Sanctus*

A *ctus,sanctus,sanctus*,quàm prædicare mysterium Trinitatis: sed id ipsum esse æterno Patri gloriam tribuere quàm maximam.Sic enim prædicatur,Filium à Patre generari:& ab vtroque procedere Spiritum sanctum;quo nihil excogitari potest æterno Patri gloriosius.

Præter hæc;huius mysterij celsitas adeò est sublimis & excellens,vt creatarum mentium perspicacitatem omnino superet;nec comprehendi se,aut penetrari patiatur;sed coli tantùm & credi.Cũ verò semper mysterium ipsum adeò nobis obscurum adeoque difficile permaneat; mirum non est si nostræ rusticitati illud interdum occurrat,nimirum si Deo collibuisset,vt tantum hoc arcanũ nos omnino lateret,futurum vt Ecclesia multis tumultibus,bellis& oppugnationibus se subduxisset;homines autem ipsos de ea re celauisset Deus,cuius cognitionem in hac vita haberi nõ admodùm referre videretur.Siquidem tot antea sęcula,priusquàm Dei Filius nostram indueret carnem,prętericrunt;in quibus expressa huius mysterij notio non erat fidelibus communiter tradita neque percepta.Quòd si respondeatur,absque mysterij Trinitatis cognitione notitiam de verbi Dei incarnatione haberi non potuisse. Huic posset opponi, absq; mysterij Trinitatis reuelatione nobis reuelari potuisse Deum humanâ naturâ indutum:id quod sufficere videbatur ad dominicæ incarnationis beneficium,eiusque magnitudinem expendendam.Nihilominus tamen respondetur;minimè latuisse Deum,quantum difficultatis Christianæ fidei ex huius mysterij reuelatione oboriretur ; & quot essent damnandi,eo quòd tantum mysterium crediturі non essent:quot insuper & quantæ persequutionum procellæ aduersus Ecclesiam essent, præsertim à Iudæis & Arrianis, huius articuli ratione concitandæ.Hac (inquam) omnia satis præuidit Deus , & Isaiæ Prophetæ præmonstrauit c.6. sub ea figura,cùm à Seraphinorum clamore dicentium,*Sanctus,sanctus,sanctus*,templum ipsum contremiscere & desuper ruere visum fuit,*& commota sunt superliminaria à voce clamantium.* Veruntamen hisce nihil obstantibus,in Dei consilio tanti momenti est ad ipsius gloriam , & ad Christianæ Ecclesiæ felicitatem;& tantam illi attulit salutem mysterij Trinitatis prædicatio , vt sapientissimè fuerit à Deo decretum,vt non diuulgaretur solum hoc mysterium,sed etiam vt prædicaretur omni creaturæ, & omnes ad distinctam vnius Dei ac trini cognitionem tenerentur.

Assiduitas in Trinitatis mysterij prædicatione.

B

Vt verò melius huius prædicationis pondus ac momentum percipiatur;aduertendum est , cetera omnia,quæ de Deo nouimus,vt puta infinitam eius bonitatem, sapientiã ac potestatem , à nobis percipi posse & quodammodo mente comprehendi.Concipimus enim huiusmodi attributa; & C ad eorum deinde infinitatem cognoscendam per termini aut limitis negationem accedimus:neque id nobis difficile valdè est.Ceterùm illud nostrarum mentium acumen & perspicacitatem omnino præteruolat,tres scilicet personæ inter se distinctæ,atque vnus idemque naturâ Deus:& quidem adeò vnus,vt nihil tam vnum & simplex possit vsquam reperiri ; & nihilominus tres personæ ita distinctæ;vt vna ex ijs carnem assumere,ceteris non assumentibus,potuerit. Hoc ergo ipsum , quod creatis mentibus adeò est incõprehensibile,nobis ostendit immensam diuinitatis celsitudinem : ac proinde quanti interfuerit huiusmodi reuelatio;vt & Dei gloria quàm maximè celebretur,& à cunctis hominibus summopere ipse colatur.Eadem etiam huius mysterij difficultas,fidei meritum valde auget,& maximæ æstimationis efficit humilem reuerentiam ac venerationem , qua adoratur & creditur id,quod est omnino incomprehensibile.

Quanti sit momenti prædicatio mysterij Trinitatis.

Ad hæc;valdè est admiratione dignum, vt id ipsum,quod Dei nobis maiestatem ac celsitatem patefacit,nobis etiam declaret eximiam ac singularem charitatem,qua Deus Ecclesiam Christianam prosequitur.Siquidem hæc illum charitas coegit,vt penitissimum & abstrusissimum arcanum,quod Deus proprio in pectore recondiderat,omnibus id Christianis reuelaret hominibus.Si enim magnã suam erga Abrahamum charitatem retexit,cùm dixit,Genes.18.17.*Num celare potero Abraham, quæ gesturus sum?*quantò illustriora edidit huius charitatis documenta;quando non potuit(vt ita dicam) nõ D ingens hoc arcanum Ecclesiæ Christianæ euoluere;nec passus fuit illud Christianorũ cuilibet ignotum esse? Vide Ioannis 15.15.*Iam non dicam vos seruos: quia seruus nescit, quid faciat dominus eius. Vos autem dixi amicos,quia omnia,quæcunque audiui à Patre meo nota feci vobis.* Exposuerat iam illis Christus mysteriũ Trinitatis:& eodem illo capite illis dixerat,*Sicut dilexit me Pater,& ego dilexi vos.*Atque ideo ait,se illis enũciasse quiquid à Patre audiuerat:nimirum quia illis explicuerat maximum Dei arcanum, quodque tantopere alijs arcanis seu mysterijs præstat; vt cùm ad eius communicationem siue reuelationem perueniatur,dicatur meritò,nihil esse quantumuis magnum,quod præ magnitudine lateat eum cui quod summè est ingens enunciatur.

Mysterij Trinitatis prædicatione & Dei maiestatem, & in nos pariter ipsius charitatem explicari.

Porrò verba illa,*Sanctus,sanctus,sanctus*,non solùm continent sanctissimum Trinitatis mysterium; sed etiam totum Apostolorum symbolum,quod Christianæ fidei articulorum summa comprehenditur.Quamobrem cùm dicitur,animalia clamare *Sanctus,sanctus,sanctus* , idem ferè est ac si diceretur, totam Euangelicam doctrinam ab ijs prædicari. Nam quod in Apostolorum symbolo continetur, E non est aliud,quàm Deum esse trinum & vnum ; & ex tribus personis Patri creationem attribui (ideo enim dicimus,*Credo in Deum Patrem omnipotentem,creatorem cæli & terræ;*) Filio redemptionem humani generis(*& in Iesum Christum Filium eius vnicum,qui conceptus est*,&c.) sancto verò Spiritui,animarum sanctificationem,& sanctorum beatitudinem(*credo in Spiritum sanctum; sanctam Ecclesiam Catholicam, sanctorum communionem;remissionem peccatorum*,&c.) Cùm ergo sacra animalia ter clament Deum esse sanctum,non solùm aiunt,tres esse personas diuinas,& vnicum verum Deum ; sed etiam non obscurè innuunt,sanctitatem suam ostendi à Patre in mundi creatione ; à Filio in humani generis redemptione;ab Spiritu sancto in hominum sanctificatione & beatificatione. Quoniam autem in hisce tribus creationis, redemptionis & sanctificationis operibus apparet Deus omnipotens & vniuersalis omnium Dominus; ideo ad trisagium additur ab animalibus,*Dominus Deus omnipotens*. Hanc existimo veram atque germanam Trisagij declarationem. Et certè cùm quatuor Ioannis animalia, necnon Isaiæ Seraphini Apostolos & Euangelij concionatores significent;facilè est videre,quàm sit appositum,vt eorum clamor summam prædicationis Euangelicæ complectatur.

In Ioannis animalium trisagio non mysterium modò Trinitatis,sed totum etiam Apostolorũ symbolum includi.

Cur trisagio addatur, Dominus Deus omnipotens.

QVI ERAT,ET QVI EST, ET QVI VENTVRVS EST.]Iam c.1.vers.4.tum in commentario,tum et-

A

iam in tertiâ notatione, latè explicuimus, in huiusmodi verbis exprimi nomen Iehouah. Atque vt Isaiæ Seraphini cum trisagio coniunxerunt nomen Iehouah, ad essentiæ vnitatem explicandam; sic Ioannis animalia ad maiorem similiter explicationem copulant cum eodem trisagio expressam nominis Iehouah declarationem. Qua de re lectorem refero ad ea, quæ ca. I. dicta sunt. Illud autem in hoc loco nouum est; ordo scilicet ac series. Nam c. I. dixerat Ioannes, *ab eo qui est, & qui erat, & qui venturus est*: nunc verò dicit, *Qui erat, & qui est, & qui venturus est*. Nec verisimile est hanc mutationem in re tanti momenti casu & gratis factam esse. Dicam ergo, quid mihi in præsenti occurrat. Nomen Iehouah (vt c. I. notatione 3. notauimus) duo in se mirum in modum includit, videlicet Trinitatis mysterium, & diuinæ Prouidentiæ perfectionem. Quod verò c. I. è re Ioannis erat, fuit perfectionem diuinæ Prouidentiæ attendere, & firmissimam spem, fore vt Christianæ Ecclesiæ ædificium Deus ipse esset prouecturus. Ibi enim sermo erat de Apocalypseos argumenti summâ; quæ reducitur ad excellentem perfectionem Prouidentiæ, quam Deus in Christianam Ecclesiam ostendit. At in præsenti loco (vbi coniungitur expressio nominis Iehouah cum trisagio) fortasse fuit expediens, vt in nomine Iehouah respiceretur ad mysterium Trinitatis, quod in se includit. Dico ergo capite primo, ordinem illum, *qui est, & qui erat & qui venturus est*, congruentissimum fuisse; vt indicaretur, quemadmodum se Deus cum Christiana Ecclesia gereret, hoc ferè sensu; iam re vera *est* redemptor, qui olim *erat* promissor & figurator; & tandem *venturus est* vt opus suum cumulatissimè perficiat. In præsenti autem, cùm de mysterio Trinitatis sermo sit, oportuit exordiri ab illo *erat*; quia ordo illorum trium operum, quæ tribus diuinis personis attribuuntur, hic est; Creatio, Redemptio, & perfecta Sanctificatio. Porrò *qui erat* refertur ad creationem; *qui est*, ad redemptionem; *& qui venturus est*, ad Ecclesiæ sanctificationem & perfectionem.

Cur in ijs verbis, Qui erat & qui est, &c immutetur ordo, in I. cap. positus.

B

TEXTVS.

Vers. 9. Et cùm darent illa animalia gloriam & honorem & benedictionem sedenti super thronum viuenti in sæcula sæculorum.

C

COMMENTARIVS.

DARE gloriam & honorem & benedictionem, in præsenti refertur ad mysterij Trinitatis prædicationem: & ideo cùm repetitum fuerit ter nomen *sanctus*; ita nunc tria nomina ponuntur, quæ laudem significant, videlicet gloria, honor & benedictio. Deinde vidimus iam suprà, licèt trisagium sit sanctissimæ Trinitatis prædicatio, nihilominus tamen rectè dici, gloriam, honorem & benedictionem huiusmodi prædicatione sedenti in throno, id est, Patri æterno deferri. Etenim illa est maxima gloria atque honor ex ijs, quæ æterno Patri tribui possunt, cum de illo prædicatur & Filium gignere, & Spiritum sanctum spirare. Præterquam quòd in trisagio, vt iam perstrinximus, symboli Apostolorum summa continetur; quæ tota est æterno Patri, diuinitatis fonti, gloriosissima.

Quorsum hic Deo gloria, honor & benedictio ab animalibus deferatur?

VIVENTI IN SÆCVLA SÆCVLORVM.] Licèt hæc verba videantur non ampliùs continere, quam Dei immortalitatem. Ceterùm de Dei vita solet Scriptura loqui, tanquam de fonte & origine vitæ creaturarum; vt in illis verbis Ioannis I. *In principio erat Verbum*, quæ suprà explicauimus ca. I. notatione 3. Et in illis etiam, *in ipso vita erat*; quæ idem significant, atque illa Ps. 35. 10. *Apud te est fons vitæ*. Quod ergo dicitur, *Viuenti in sæcula sæculorum*, non solùm significat, Deum viuere & perpetuò esse victurum; sed etiam vitam & felicitatem Christianæ Ecclesiæ prouecturum, ac proinde bonorum Christianorum felicitatem fore æternam.

Scripturam de Dei vita loqui solere, vt de creaturarum vita fonte.

D

TEXTVS.

Vers. 10. Procidebant vigintiquatuor seniores ante sedentem in throno, & adorabant viuentem in sæcula sæculorum, & mittebant coronas suas ante thronum.

E

COMMENTARIVS.

INTER Ecclesiæ Christianæ excellentias, (de quibus in hoc capite sermo est) haud æquum erat silentio prætermitti admirabile nouæ legis sacrificium, quod sacerdotes quotidie in Missis Deo offerunt. Considerandum autem est, sacrificia semper præcipuam diuini cultus extitisse portionem. atqui planum est, diuinum cultum esse Dei adorationem. Cùm ergo seniores 24. sint Ecclesiæ sacerdotes (de quo satis suprà dictum est;) nihil congruentius, quàm vt hæc adeò insignis seniorum adoratio, nempe (*procidebant, & adorabant viuentem in sæcula sæculorum; & mittebant coronas suas ante thronum*) diuinum cultum repræsentet, quem Christiani sacerdotes in Missarum celebratione Deo deferunt. Celebrationem autem Missarum in Ecclesiæ nascentis exordijs comitabatur ferè Sacra Christi corpo-

In seniorũ adoratione sacrificium Missæ adũbrari.

ris

A ris ab adstantibus susceptio. Quare, vbi mentio fit Missarum Ecclesiæ primitiuæ; eo ipso innuitur circumstantium deuotio atque communio. Quemadmodum, cùm sermo nunc est de Missarum frequentia, quæ in aliquo oppido aut loco est; tacitè etiam agitur de totius populi ad audienda sacra cōcursu, deque cura vt frequenter fiant. Obserua insuper, cùm mentio fuerit facta maris vitrei (quod respondet mari æneo, in quo sacerdotes sacrificium oblaturi, lauabantur) rectam ordinis consequētiam exigere; vt mentio similiter fieret sacrificiorum nouæ legis. Cùm verò in hoc capite alterius sacrificij mentio non fiat; nisi illius, quod in hisce verbis figuratur (*procidebant 24. seniores ante sedentem in throno & adorabant*, &c.) non dubito, quin hic significetur, in Christianâ Ecclesia, omnibus antiquæ legis sacrificijs successisse incruentum sacrificium; quod nostræ Ecclesiæ presbyteri (id est, seniores) offerunt. Quod sacrificium præstantissimam Dei adorationem continet, & ipsi Deo gratiorem reliquis omnibus, quæ ipsi fieri possent. Facit, quòd in canone ipsa Missa appellatur sacrificium laudis. Et collata hac adoratione cum mari vitreo, quod in hoc eodem capite positum est ob oculos, tacitè indicatur mare illud vitreum fuisse institutum vt hoc sacrificium Deo puris manibus offerretur; & vt lauarentur, non seniores solùm, sed totus etiam populus Christianus (qui est regale sacerdotium) vt debita animi puritate & reuerentia diuino huic sacrificio intersint, & illius fiant per sacram communionem participes.

B Aduerte prætereà, ex huius versiculi contextu & connexione cum præcedenti, planè intelligi, quatuor animalium clamorem præire, & mox subsequi seniorum adorationem. Suppositâ autem vtriusque rei significatione, quam suprà explicuimus; hac connexione indicatur, ex Euangelij prædicatione quasi ex proprio fonte deriuari, vt antiqua sacrificia cum noua hac & admirabili adoratione sint commutata: ita vt Deus Christiano ritu ac cærimonijs colatur, hoc est Missis; in quibus offertur Deo magnum hoc & venerandum sacrificium in illis antiquis figuratum.

Cur quatuor animalium clamor præcedat seniorum adorationem.

In hoc insuper nouo sacrificij & adorationis modo denotatur, Christianos sacerdotes in eodē sacrificio mysterium Trinitatis sanctissimæ recognoscere, & directè cum Patre æterno loqui. Procidunt enim ante thronum dicentes, *Dignus es, Domine Deus noster*, &c. Atqui, (vt suo loco vidimus,) qui sedet in throno, est Pater æternus. Veruntamen perspicuum est, illos Trinitatis mysterium venerari. Procidunt enim & adorant viuentem in secula; iuxta trisagij prædicationem expressis tribus laudis nominibus, gloria, honore & virtute; dum dicunt, *Dignus es, Domine Deus noster, accipere gloriam & honorem & virtutem.* Hæc ergo omnia mirificè consentiunt cum Missæ celebratione in Catholica Ecclesia. In Missarum namque orationibus, adorationibus, & canone sacerdos ferè cum Patre æterno loquitur. Atque ideo Ecclesiæ orationes his frequenter verbis terminantur, *Per Dominum nostrum Iesum Christum Filium tuum, qui tecum viuit & regnat in vnitate Spiritus sancti.*

Quid ex hac seniorū adoratione ad Missæ sacrificiū spectans colligatur.

C

T E X T V S.

Vers. 11. Dicentes; Dignus es, Domine Deus noster, accipere gloriam & honorem & virtutem: quia tu creasti omnia, & propter voluntatem tuam erant & creata sunt.

D

C O M M E N T A R I V S.

NONNIHIL ad huius versus declarationem in expositione superioris dictum est. Nonnulla tamē hîc sunt adijcienda. Primò manifestum est, verba illa, *accipere virtutem* non esse hîc aliud, quàm accipere laudem, propter eam virtutem, quam ipse continet in se; & propter ipsius virtutis ostensionem, quam in suis operibus exhibet. Simili phrasi dicitur Agno, c. 5. 12. *Dignus est Agnus accipere virtutem & diuinitatem*, &c. ea scilicet ratione, qua dicimur tribuere & deferre sanctitatem ei, cui nihil aliud tribuimus, quàm venerationem ob sanctitatem.

Accipere Deum virtutem, quid hîc sit.

Secundò, cùm dicitur, *quia tu creasti omnia*; particula illa (*quia*) reddit rationem, cur æterno Patri Missæ sacrificium offeratur (nam seniorum adoratio indicat sacrificium Missæ; & adoratio exhibetur ei, qui sedet in throno, id est, æterno Patri, vt suprà declaratum est). Ratio autem est, *quia tu creasti omnia*, hoc est, quia Pater æternus est prima Trinitatis persona, (cui tribuitur creatio) atque adeò totius diuinitatis fons.

E

Tertiò, verba illa, *propter voluntatem tuam erant & creata sunt*, denotant, æterno Patri, vt diuinitatis fonti, non deberi solùm illud esse, quod creaturæ per productionem antiquam acceperunt; sed etiam nouum esse gratiæ, quod illis impertitum fuit, cùm factæ sunt nouæ creaturæ, iuxta Pauli loquutionem. Ac primum omnis creaturæ nomine de hominibus solùm esse sermonem; non est in sacra Scriptura nouum. Vide Marci vltimo, *Prædicate Euangelium omni creaturæ.* Deinde, in vltimis verbis sermonem esse de noua creatione & de nouo esse supranaturali; id contextus ipse palàm ostendit. Ait enim, *Propter voluntatem tuam erant & creata sunt.* Quasi dicat, Post antiquum illud esse, iam erant creata, aliud esse nouum eis dedisti; quapropter iure dicuntur denuo per omnipotentiam Dei esse creata. Atque ita loquitur Paulus de nouo homine, *qui secundùm Deum creatus est*, ad Ephes. 4. 24. Eodemque modo huius loci contextus intelligatur necesse est. Quia de antiqua ac priore creatione iam fuerat facta expressa mentio, in ijs verbis, *Tu creasti omnia, & propter voluntatem tuam erant.* Neque id amplius

Tā de creatione, quàm de sanctificatione his in verbis mētionem contineri.

xplicatur per subsequentia verba. Adde huc, cùm de sacerdotū adoratione & noui sacrificij oblatione sermo sit, omnino expedire, vt non solùm in ea adoratione fiat creationis antiquæ mentio, sed etiam redemptionis & sanctificationis nouæ. In Missis enim, licèt ad æternum Patrem tanquam ad creatorem dirigatur sermo; præcipuè tamen respicitur ad venerationem, quæ ei debetur propter nouum esse, quo humanum genus per Christi redemptionem & Spiritus sancti sanctificationem euexit.

NOTATIO XIV.

De allusione huius capitis ad templum Salomonis.

Quibus in rebus hoc caput ad Salomonis tēplum alludat.

ALLVSIONEM capitis huius ad templum Salomonis vt agnoscamus, nos cogunt thronus Dei, viginti quatuor sacerdotes principes, septem lampades, mentio maris, Cherubinorum species, & diuinæ maiestatis adoratio à sacerdotibus facta. In quibus facilè animaduertitur, habitum fuisse respectum ad antiquum Dei thronum Propitiatorio impositum; ad viginti quatuor familiarum principes ducentium genus ab Aarone; ad septem aurei candelabri lucernas; ad mare æneum; ad templi Cherubinos; & ad antiquum Dei cultum in Salomonis templo frequentatum. Eâdem etiam facilitate intelligitur; cælum, in quo Dei thronus erat, respondere ipsi templo. Cælum enim appellatur quoque Dei templum. Ex quibus constat, non esse valde intellectu difficile, huius capitis scopum eò spectare, vt primitiuam Christi Ecclesiam cum templo Salomonis conferat; & pariter obseruet, quantopere nouum hoc Ecclesiæ Christianæ templum antiquo illi antecellat. Et quidem suppositis ijs, quæ de harum rerum singulis in commentario notauimus; nullus erit (opinor) qui in dubium reuocet, admirabilem in hoc capite allusionem ad templum Salomonis contineri.

Cælum in hoc capite respondere Salomonis templo.

Enimverò protinus animum pulsat difficultas, quæ hîc sese offert. Etenim si in hoc capite fit comparatio Christianæ Ecclesiæ cum insignioribus rebus, quæ in tēplo Salomonico erant; non satis est, cōgruentem reddi rationem eorum, quæ textus tangit; nisi eorum etiam ratio reddatur, quæ videntur prætermitti; & explicetur vtrùm ea silentio inuoluantur, & quare? Verbi gratiâ; Diximus in septem lampadibus alludi ad templi candelabrum. Si ergo è regione ipsius candelabri, mensa propositionis erat in templo Salomonis (vt re vera erat) cur nulla illius fuit facta commemoratio? Deinde exprimitur Dei thronus: & tamen arca testamenti supprimitur, quæ in templo illo ceteris omnibus pluris æstimabatur. Præterea, vbi duo illa altaria; nempe alterum holocausti & alterum thymiamatis? Etenim quando mare vitreum expressè fuit loco maris ænei positum; altaria etiam videbantur non fuisse prætereunda, quæ magis erant propria templi. De his ergo disputandum est in præsenti notatione.

Num Ioannes in hac visione viderit arcā, vel quidpiā aliud ei respondens? Arcam Ioanni visam sentit Pradus. Contrariū tamen videri probabilius.

Prima ergo dubitatio sit, An fœderis arcam viderit Ioannes in hac visione; aut aliquid ei respondens? Pradus, Ezechielis primo, cùm sibi persuadeat, Isaiæ, Ezechielis & Ioannis visiones esse omnino similes; & in ijs omnibus Deum ostendisse suum solium, illius instar, quod in templo habebat; non dubitat, quin thronus, quem Ioannes in hoc capite vidit, super arcam fuerit; atque adeò Ioannes arcam in præsenti capite aspexerit. Quod probat Pradus; quia Ezechiel ait se Dei gloriam vidisse. Atqui vsitata est sacræ Scripturæ phrasis, arcam appellare Dei gloriam. Verùm, cùm iam suprà ostenderim, visiones illas non fuisse penitus similes; quin imò magnam ipsarum artificij & elegantiæ partem esse sitam in eo, quòd aliqua in eis diuersa reperiantur: nihil nobis probat Pradi fundamentum; nec sufficiens argumentum est, vt ideo asseramus arcam à Ioanne in huius capitis visione fuisse visam. Et nihilo firmiùs probatur eam ab Ezechiele in suo primo capite fuisse conspectam ex eo, quòd dicat se gloriam Dei vidisse. Etenim licèt certum sit aliquādo gloriæ Dei nomen tribui arcæ fœderis; sed ratio, cur ei tribuatur, est thronus, quem Deus super ipsam habebat. Quemadmodum Mantuam Carpetanorum siue Matritum appellare solemus regis Hispaniæ curiam; quòd rex atque ipsius consiliarij ibi sedem fixerint. Nec tamen inde sequitur, eos omnes, qui curiam aliquando aspexerunt, in ea vrbe fuisse. Potuit enim contingere ab aliquibus eandem curiam visam fuisse Pinciæ. Si ergo nomen gloriæ Domini, propriè Dei præsentiæ inter Cherubinos existenti tribuitur; id certum est ab Ezechiele fuisse visum. Vtrùm autem arcam fœderis iuxta fluuium Chobar aspexerit; id ex eius narratione minimè cōstat. Nihil autem de ipsius visione præter id, quod ipse exprimit, nobis innotescit.

Gloria Dei nomine aliquādo arcā fœderis in Scriptura significari.

Quod ad Ioannis visionem attinet; constat (meo iudicio) ipsum in hac prima Apocalypseos parte non vidisse arcam testamenti. Nam capit. 11. n. 19. asserit, vt rem nouam, *Apertum est templum Dei in cælo; & visa est arca testamenti eius in templo eius.* Vnde non obscurè infertur, in hac de qua modò loquimur visione non illi arcam fuisse ostensam; donec ad eam visionis partem capitis 11. peruenit. Nec mysterio vacabit, tunc illi apparuisse arcam, vt eo loci patebit.

Iridem loco arcæ Ioanni fuisse visā.

Altera dubitatio est; Num Ioannes, quando arcam hîc non vidit, aliquid saltem viderit ipsi arcæ respondens? Ad hoc dico, iridem quam Ioannes in circuitu sedis conspexit, videri arcæ respondere. Nam arcæ mysterium erat Dei fœdus cum populo suo (nempe vt seruaret populus legem, & Deus illi esset propitius & fautor) & ideo appellabatur arca fœderis. Si ergo hoc erat arcæ mysterium; arcus etiam cælestis erat fœderis arcus: legimus enim Genes. 9. numero duodecimo. *Hoc signum fœderis inter me & vos in generationes sempiternas.* Imò verò fœdus illud cum Iudaico populo, quod arca repræsentabat, erat aliquando rescindendum, abolenda enim erat antiqua lex. Fœdus verò, quod arcus cælestis repræsentat, est æternum, & in generationes sempiternas. Fuit itaque maximè congruens, vt in hac Christianæ Ecclesiæ cum Salomonico templo comparatione, arca fœderis in fœderis arcum conuerteretur. Tum quia cælum erat templum nouum, & iris est signum fœderis in cælo: tum quia Dei pactio cum Christiano populo æterna est, & *in generationes sempiternas.* Quare per expressam allusionem ad cælestem arcum, ait Isaias capit. 54. numero decimo, *Sicut in diebus*

Cur in hac Ioannis visione arca fœderis sit in arcum cælestem conuersa?

Noe istud mihi est. Montes commouebuntur, & colles contremiscent: misericordia autem mea non recedet à te, & fœdus pacis meæ non mouebitur. Quòd si arca appellabatur gloria Dei, fortè etiam Ecclesiasticus idem nomen tribuit arcui cælesti cap. 43. 18. *Gyrauit cælum in circuitu gloriæ suæ.* Illud certè manifestum est, mysticum arcum (id est Christi redemptoris nostri passionem, vt in commentario explicuimus) multò sublimiùs & excellentiùs, nomen Dei gloriæ mereri, quàm antiquam fœderis arcam: & ad figurandam propitiationem, quam in Christo habemus, aptiorem in hac visione fuisse arcum, quàm arcam. Si autem in Ioannis visione, arcus supplet vices arcæ; argumento est Ezechieli capite primo non fuisse visam arcam fœderis; quia ipse testatur se vidisse arcum siue iridem.

Aptiorem huic visioni arcũ fuisse, quàm arcam.

Licèt non arcam, Propitiatorium tamẽ fuisse hic visum à Ioanne.

Ex eo tamen, quòd Ioanni in hoc capite arcam fœderis fuisse conspectam negem, non nego Propitiatorium illi fuisse monstratum; quod præcipua erat ac superior arcæ pars. Scio non deesse, qui contendant Propitiatorium non fuisse cum arca coniunctum, sed arcæ aliud fuisse prætereà proprium operculum: Propitiatorium autem fuisse nonnihil altius arca & separatum ab illa; ac Cherubinorum, quos fecit Moses, manibus sustentatum. Cui cogitationi fauere videtur primâ specie illud Numerorum septimo, num. octuagesimonono, *Moses audiebat vocem loquentis ad se de Propitiatorio, quod erat super arcam, inter duos Cherubim.* Huius tamen loci constructio germana non est, Propitiatorium esse inter duos Cherubinos; sed Dei vocem exauditam fuisse inter duos Cherubinos, vt explicatur Exodi vigesimo quinto, numer. 22. *loquar ad te supra Propitiatorium, ac de medio duorum Cherubim.* Propitiatorium enim constat fuisse Cherubinorum basim; ipsosque super illud vtroque ex latere pedibus niti (vt perspicuè docent Iosephus & Philo, quorum verba suprà retulimus.) Et constat etiam Propitiatorium cardinibus aureis fuisse arcæ compactum. Itaque certum est, arcæ non aliud fuisse operculum præter ipsum Propitiatorium. Vnde Vulgatus & Septuaginta, nec non Iosephus & Philo disertè appellant illud operculum arcæ. Quòd si aduertatur, Cherubinos necessariò super Propitiatorium esse debere; planum fit, non aliud arcæ operculum fuisse. Nam Scriptura expressè affirmat Cherubinos super arcam fuisse. Illi autem aliud operimentum addidere, qui Cherubinos existimarunt non fuisse super Propitiatorium.

Propitiatorium fuisse Cherubinorum basim; nec aliud ab arca diuersum, sed ipsius operculum.

Vnde colligatur Propitiatorium hic à Ioanne fuisse conspectum.

Qua ratione sit considerandus thronus, quem in templo habebat Deus.

Quòd si semel admittatur, nullum aliud arcæ operimentum fuisse præter Propitiatorium; non videtur negari posse, quin Ioannes in hac visione præcipuam arcæ partem aspexerit. Nam etsi non exprimat se auream tabulam vidisse; asserit tamen se vidisse Dei thronum, qui (vt suprà probatum est) pro basi seu fundamento constabat Propitiatorio; in quo Cherubini adstabant, qui collatis atque consertis alis quandam sellæ siue sedis normam componebant; vbi Deus considere dicebatur; & sub eius pedibus pro scabello siue suppedaneo esse Propitiatorium. Sublatâ autem arca, non est cur vncinos aureos in aurea tabula consideremus. Nec Ioannes fortasse in aureæ tabulæ figurâ, sed in sapphirinæ Propitiatorium aspexit. Nam suppedaneum Dei pedibus suppositum (quod describitur Exodi vigesimoquarto, num. decimo.) sapphirinum erat. Legimus enim, *Sub pedibus eius quasi opus lapidis sapphirini; & quasi cælum, cùm serenum est.* Et similiter Ezechielis primo, num. vigesimosexto, *Quasi aspectus lapidis sapphiri similitudo throni.* Et capit. decimo, num. primo, *Quasi lapis sapphirus species similitudinis solij.* Cùm autem Ioannes Dei solium viderit in cælo; in hoc videtur ipsius visio ad Mosis & Ezechielis visiones conformanda. Quòd si admittamus basim throni à Ioanne visi fuisse sapphirinam, & Christum figurare; cum hoc mirificè cohæret, secundum cælestis ciuitatis fundamentum esse sapphirum, Apocalyp. vigesimoprimo, num. decimonono, quo significatur (vt eo loci planum fiet) secundus articulus symboli Apostolorum; cuius verba sunt, *& in Iesum Christum Filium eius vnicum Dominum nostrum.* Verum enim verò, vtcunque hoc fit, sacra Scriptura nos docet, Propitiatorium fuisse Dei pedibus pro hypopodio suppositum: & Ioannes affirmat se vidisse Deum in throno. Thronus autem est regia sella cum scabello hypopodio siue suppedaneo. Atque ita negandum non est Ioanni in hac visione Propitiatorium visum fuisse.

Propitiatorium quid significet.

Confirmatur hoc ex certissima Propitiatorij significatione, quod Christum Dominum haud dubiè indicabat; vt docet Paulus ad Roman. tertio, num. vigesimoquinto, vbi legimus, *Quem proposuit Deus propitiationem*, vbi Græcè est, ἱλαςήριον, quo nomine vocant Propitiatorium Septuaginta, & ipsemet Paulus ad Hebræos nono, num. quinto. Obseruatione autem dignum est, eodem verbo Hebraico (nempe כפר *kapar*) duo significari, nempe Operire atque Placare: & inde deriuari nomen (כפרת *kapareth*) quod duplicem quoque habet significationem, scilicet operculi & Propitiatorij; & cùm Septuaginta, in vtraque significatione mysterium reperirent, plusquam semel appellauisse illam tabulam ἱλαςήριον ἐπίθεμα, (vt Exodi vigesimoquinto, num. decimoseptimo, & capit. trigesimo septimo, num. sexto,) quod sonat Propitiatorium operculum. Huic verò translationi vt lux aliqua accedat, considerandum est, quanam ratione arcę operculum aptè deseruiat ad Christi Domini, veri Propitiatorij significationem? Dico ergo, illâ arcâ denotari fœdus, quod Deus cum Israëlitico populo sanciuerat: cuius fœderis præcipua pars eò spectabat, fore vt Deus illis Messiam promissum mitteret, simulque veram cum illo propitiationem. Quemadmodum autem arca sine operculo inutilis esset; ita etiam totum pactum beneficiorum, quæ erant in legis obseruatores conferenda, sine Christo inane esset ac vanum. Ecquis enim est, qui non sæpiùs peccet; ac proinde indigeat, vt Deus ei scelera remittat ac tegat? Cùm igitur in Christo efficacissimum esset remedium ad omnia hominum scelera condonanda, & ad Dei promissa cunctis legis obseruatoribus proposita confirmanda; nihil potuit ad hæc significanda congruentius excogitari, quàm arcam fœderis aureo operculo contegere; illudque appellare Propitiatorium: vbi obseruandum est, eandem operculi figuram, (quod est veluti complementum arcæ,) significare, Christum, qui est verum Dei Propitiatorium, afferre Dei promissionibus robur ac firmitatem. Vide secundæ ad Corinthios 1. num. vigesimo, *Quotquot enim promissiones Dei sunt, in illo Est, & per ipsum Amen Deo.*

Eodem verbo Hebraico significari operire & placare.

Propitiatorium à LXX. fuisse appellatum pariter Propitiatorium & operculum.

Propitiatorij symbolũ quàm aptè Christo congruat.

Cur arca hic non apparuerit, sed arcus?

Hac ex parte nequaquam dissentaneum esse videbatur, vt Ioanni in hac visione Propitiatorium super arcam monstraretur. Verùm quia arca (licèt eius significatio extendi possit ad pactionem, quam cum legis Euangelicæ obseruatoribus facit Deus) propriè tamen & strictè significabat fœdus illud, quod Deus cum obseruatoribus Mosaicæ legis fecerat (quæ lex eo tempore iam erat antiquata) ideo conuenientius fuit, vt in hac visione pro arca substitueretur aliud aptius symbolum. Adde, quòd arca videbatur etiam significare legis obseruationem & custodiam præceptorum (quia intra illam legis tabulæ inclusæ custodiebantur) & quia neminem ad perfectum adduxit lex; & legis obseruatio (quæ ex se alioqui erat imperfecta) perficiebatur Dei propitiatione, quæ per Christum confertur; ideo appositè Christus per arcæ operculum figuratus est. Quod autem Propitiatorium, & arcæ esset operimentum, & Cherubinorum basis; indicat Christum, (qui est inter vtrunque testamentum) esse, qui veteris Testamenti sanctitati colophonem addidit; & qui basis est & fundamentum nouæ & cælestis sapientiæ & sanctimoniæ noui Testamenti, quæ cælestis hierarchiæ sapientiam & sanctitatem imitantur; & in duobus adumbrantur Cherubinis, vt suprà satis explicatum est. Ceterùm cùm Ioanni in huiusmodi visione non esset demonstranda veteris Testamenti sanctitas,

Cur Propitiatorium fuerit Ioanni bic ostensum.

sed noui;ideo conueniens fuit,ne illi arca,sed solùm nouus Dei thronus in Ecclesia supra Christum fundata constitutus monstraretur. Quemadmodū Mosis Cherubini(qui figura erant spiritalis Dei throni, Propitiatorio tanquam basi innitebantur.

Ex suprà dictis intelligitur, desumptum fuisse ex arca fœderis Domini ad hanc visionem quicquid è re ipsius erat; nempe Propitiatoriū, aptissima Christi figura. Quod autem ex arca deerat ad noui fœderis significationem; cælestis arcus symbolo fuisse suppletum. Quo significaretur, nouum fœdus esse æternum; quemadmodum ab Ecclesia appellatur in calicis consecratione.

Cur nullà mensæ propositionis mentio in hac visione?

Secunda dubitatio fit de mensa propositionis;cur scilicet, cùm candelabri facta fit commemoratio, & septem ipsius lampadum; mensa fuerit intacta prætermissa. Aliquis fortasse responderet,mensam fuisse relictam; quia septem lampades candelabri significant spiritualis prouidentiæ Diuinæ perfectionem & dona spiritualia,quę Deus suis fidelibus largitur; mensa autē indicabat prouidentiam,quam de alendis suorum fidelium corporibus Deus habet. Quod si ita est, vt affirmat Philo, libro *Quis diuinarum rerum hæres*, & libr.3. de vita Mosis, & S.Thomas 1.2. q.102. art.4. ad sextum, ac Nicolaus de Lyra 3.Reg. cap.7. si hoc (inquam)ita est; omissio mensæ propositionis in hoc capite, quo de Christiani populi excellentijs agitur, significare poterit; Ecclesiæ Christianæ (primitiuæ præsertim)excellentiam in beneficijs temporarijs non consistere,sed in spiritualibus. Atque vt confirmetur per mensam propositionis significata fuisse temporalia beneficia; aduertitur mensam positam fuisse ad partem aquilonarem,hoc est ad læuam. Nam temporales res ad sinistram spectant; & panes, qui in ea mensa proponebantur, ad temporalis vitæ nutrimentum pertinebant.

Mensa propositionis quid significaret iuxta Philonem.

Ceterùm hæc responsio non videtur satisfacere; quia expositio illa de corporali nutrimento per mensam propositionis denotato,humilior est,quàm vt ad illam præcipuè respectum esse,credi debeat. Et licèt ea inepta nō sit ad Iudaici populi considerationem; at non satis esse nobis debet, antiquis figuris eam tribuere significationem, quam eis Iudæi accommodabant;sed eas declaremus oportet,ita vt in eis rectè præstetur quod S.Augustinus de prophetijs ait,eas scilicet Iudaica tangere, sed Christiana respicere. Quare iuxta rationis ac prudentiæ regulā dubium non est, quin mensa illa in Christiano sensu & sublimiori intelligentia, aliam continebat excellentiorem significationem. Quemadmodum candelabrum in sensu proximo repræsentabat in illo templo adorari septem planetarum conditorem atque rectorem;vt exponit Philo Iudæus,& Clemens Alexandrinus. Sed in sublimiori sensu refertur ad septem Dei spiritus in Christiana Ecclesia effulgentes, vt vidimus suprà. Censeo igitur in mensa propositionis significari alimentum, quod Deus populo suo suismet verbis spiritualiter conferebat;iuxta illa Christi verba, *Non in solo pane viuit homo; sed in omni verbo, quod procedit ex ore Dei*, Matth.4.4. De qua mensæ significatione memini me alibi latiùs dixisse.

Quid per templi candelabrum mysticè figuretur.

Quid per propositionis mensam.

Hoc ergo supposito, admirabili artificio mensa propositionis omissa fuit. Commutata enim est in eum librum,quem in manu habebat is, qui sedebat in throno. Sicut & arca fœderis in arcum cælestem conuersa fuit. Quòd verò liber ille ad cælestem prophetarum doctrinam sit referendus, videbimus cap.5.

Cur mensa propositionis fuerit omissa?

Tertia dubitatio fit de altari holocausti,cur videlicet desit in hac visione. Si in hoc capite alluderetur non ad Salomonis templum, sed ad Sionis tabernaculum, quod in Ecclesia Christiana instaura-

Cur item altare holocausti in hac visione desit?

A tum fuit; (vt dicemus in commentario Psalmi 28.) dici fortasse posset, in Sionis tabernaculo non fuisse altare holocausti. Remansit enim in Gabaone, vt censet Lyra 1.Par. 16. 39. & ibidem etiam fortè remansit propositionis mensa. Enimverò commemoratio maris ænei, viginti quatuor seniorum, qui erant sacerdotum principes, nec non Cherubinorum præter eos, qui Propitiatorio erant impositi: horū (inquam) omnium commemoratio manifestè indicat allusionem omnino fieri ad templum Salomonis. Quamobrem aptior responsio est,in visione, quæ hoc c. 4. refertur, conuenienter fuisse relictum altare holocausti;quia vetera sacrificia omnia commutata sunt in sacrificium incruentum, quod sacerdotes in Missarum celebratione offerunt Deo; illudque in seniorum adoratione, vt iam diximus, denotatur. His accedit, quòd licet in visione huius capitis altare holocausti non reperiatur, posteà erit ei locus cap.6.vers.9. vbi subtus altare clamant animæ interfectorum, nempe subtus altare holocausti, vt ibi videbimus.

B Quarta dubitatio fit, cur in hac visione desideretur altare thymiamatis? Respondeo, cùm senioribus in sancto Sanctorum fuerit locus concessus; pro altari thymiamatis, datas fuisse singulis phialas aureas thymiamate plenas. Seniores enim describuntur cap.5.8. *habentes singuli phialas aureas plenas odoramentorum*. Græcè θυμιαμάτων. Quin & cap.etiam 8. vers.3. vidit Ioannes altare thymiamatis.

Cur altare etiam thymiamatis hic desideretur.

Ex harum dubitationum solutione siue explicatione; atque ex ijs omnibus, quæ in huius capitis commentario hactenus dicta sunt, planè perspicitur, summam visionis capitis quarti eò spectare, vt indicet, pro veteri Salomonis templo Deum in primitiua Ecclesia Christiana aliud sibi templum multò præstantius & excellentius erexisse: in quo multò perfectiùs atque sublimiùs reperiebantur ea, quæ quondam Salomonis templum præcipuè illustrabant. Etenim quæ in veteri illo templo erant illustriora ac celebriora,ad hæc ferme reduci possunt.

C

1. Thronus veri Dei.
2. Arca testamenti.
3. Dignitas principum sacerdotum ab Aarone genus ducentium.
4. Doctrina diuinę legis,quæ ibi prædicabatur.
5. Candelabrum aureum cum septem lucernis.
6. Mensa propositionis.
7. Mare æneum.
8. Cherubini ingentes, quos fecit Salomon.
9. Sacrificia, quæ Deo offerebantur.

Collatio singularum huius visionis partium cum præcipuis templi Salomonici partibus, ad quas alludit.

Hæc autem omnia in nouo primitiuæ Ecclesiæ Christianæ templo mirum in modum aucta & locupletata inueniuntur. Nam primò nouus Dei thronus magnopere pristino illi antecellit.

D

2. Pro fœderis arca apparuit cælestis arcus ex smaragdo.
3. Pro sacerdotum principibus maiores alij principes visuntur,qui thronum habent ante Deum.
4. Pro legis doctrina, tonitrua & fulgura exaudiuntur.
5. Pro septem candelabri aurei lucernis, septem lampades cælestes conspiciuntur.
6. Pro mensa propositionis substituitur mirabilis liber in manu Altissimi.
7. Pro mari æneo, vitreum mare oculis subijcitur.
8. Pro Salomonis Cherubinis, quatuor admiranda & valde mystica animalia adstant Deo.
9. Pro antiquis sacrificijs cruentis proponitur nouum sacrificium incruentum, summâ cum Diuinæ maiestatis veneratione.

A

CAPVT QVINTVM.

TEXTVS.

Vers. I. Et vidi in dextera sedentis supra thronum librum scriptum intus & foris, signatum sigillis septem.

COMMENTARIVS.

B

Cuiusmodi fuerit hic liber Ioanni visus.

LIBER hic concipiendus est, vt membrana quædam vtrâque ex parte scripta & conuoluta; vt optime considerat Pradus in id Ezechielis 2. 10. *Ecce manus, in qua erat scriptus liber inuolutus; & expandit illum coram me, qui erat scriptus intus & foris.* Vbi *intus* idem est, quod interna membranæ facies; *foris* verò externa. Quare scriptus *intus & foris*, nil aliud est, quàm scriptus vtrâque paginâ. Appellatur autem in membrana interior pagina, quæ candidior est; exterior verò, quæ minus candida: nam in pelle externa facies, vt quæ non ita est asseruata atque obtecta, solet esse nonnihil sordida.

Quãdo potuerit Ioannes aduertere, hunc librum esse intus & foris scriptũ.

Prætereà licèt Ioannes dicat vidisse se librum vtrâque parte exaratum & obsignatum sigillis; non est existimandum, ante resignata sigilla Ioannem aspexisse librum scriptum vtrâque ex parte esse; sed id posteà fuisse visum à Ioanne. Etenim, licèt antequam resignetur epistola, appareat interdum illam esse in vtrâque facie scriptam; at in membranâ, quæ debebat esse in vtrâque parte scripta, & mox inuoluta, atque septem sigillis obsignata; verisimilius est existimare, ad finem membranæ partem aliquam extremam nullis characteribus exaratam perstitisse; vt illâ reliqua to- C ta membrana conscripta tegeretur: id quod in testamento clauso, & obsignato solet contingere; in quo nulli possunt dispici characteres, donec aperiatur. Et quidem ad sensum non admodùm obstabat, vt priusquam resignarentur sigilla, literæ aliquot possent dignosci, quæ in externa ipsa facie scriptæ essent: ceterùm non est, cur in huiusmodi cogitatione violenta, aut parum verisimili philosophemur.

Quomodo hæc libri sigilla sint consideranda.

Quod ad ipsa attinet sigilla; posset aliquis suspicari, sermonem hîc esse de sigillis ad eorum modum, quæ in literis patentibus apparent: vbi opus minimè est sigilla abrumpere, aut resignare: sed potiùs priùs explicantur literæ, mox cernuntur sigilla. Huic suspicioni textus ipse primo aspectu fauet; qui semel & iterum seruat hunc ordinem, *aperire librum, & soluere signacula eius*; quasi prius sit librum aperire, & posterius soluere eius signacula. Adhæc priùs dicitur Agnus aperuisse librum; *& cùm aperuisset librum*, grates illi summa cum celebritate ob egregium illud facinus actæ sunt: posteà verò narratur, quemadmodũ sigilla paulatim singula soluta sint; & ad quodlibet ex sigillis resignatum mirabilis quædam actio illi mysterio deseruiens proponebatur; vt videre est cap. 6. & 8. Non autem videtur textus admittere, vt asseramus per anticipationẽ dicta esse illa, quæ de laudibus Agno D pro sigillorum resignatione tributis enarrantur. His argumentis suo loco faciemus satis; nunc illud dixisse sufficiat, sigilla eo modo, haud dubiè, esse concipienda, vt illis liber esset clausus & obsignatus; ita vt legi non posset, priusquam signacula soluerentur. Id clare conspicitur Isaiæ 29. 11. *Erit vobis visio sicut verba libri signati, quem cùm dederim scienti literas, respondebit, Non possum legere: signatus est enim.*

Huiusce libri mysterium quanti sit momenti.

Quid hic liber significet.

Transeamus ad libri, quem Ioannes vidit, significationem. Et obseruetur in primis hanc esse summi momenti rem in Apocalypseos interpretatione. Nam, vt videbimus, huius libri mysteria ad finem vsque capitis 11. protenduntur. Et certè textus ipse significat huius libri resignationem esse maximi ponderis rem, & ab vno Christo præstare potuisse; qui, vt librum aperiret, mortuus fuit; ex illo autem aperto ingentem sibi gloriam comparauit. Vetus interpretatio erat, per hunc librum sacram Scripturam significari; eumque à Christo fuisse apertum, cùm ipse suæ Ecclesiæ suum impertiuit spiritum ad sacrarum Literarum intelligentiam. Hæc explicatio præterquam quod Victorinum, Ticonium, Primasium, Ambrosium, Andream, Bedam, Haymonẽ, Ansbertum, Anselmum, Rupertum, Richardum, Ioachimum, Hugonem, & vno verbo, omnes antiquos interpretes pro se E habet auctores; eam etiam sequuntur veteres Scriptores & Ecclesiæ Patres, vt Origenes homil. 12. in Exodum, Eusebius de demonstrat. libro 8. cap. 2. Hieronymus Isaiæ 22. necnon Ezechielis 2. & 44. & Danielis 12. Hilarius in Prologo Psalmorum, Gregorius libro 4. Dialogorum cap. 42. Vincentius Lirinensis, in suo aureo libello, atque hæc demum expositio ita est communi consensione recepta, vt noster Maldonatus iure dicat Ioannis 5. 27. *Nemo doctus ignorat librum illum septem sigillis signatum prophetias veteris Testamenti significare.* Alia interpretatio erat non admodùm diuersa, quæ per hunc librum intelligebat Christum, & diuina planè mysteria, quæ in eo sunt recondita (hunc enim respiciunt prophetiæ antiquæ; & tota sacra Scriptura Christum nobis prædicat,) atque hic loquendi modus asserens librum signatum esse Christum, est D. Bernardi, Vincentij Ferrerij, Seraphini de Fermo, & aliorum.

Vtrùm tradicta libri expositio de sacra Scriptura sit literalis?

Has tamen expositiones, licèt pias esse concedant, aiunt tamen nõ esse literales nonnulli, qui ad contextum attendunt. Sibi enim persuadent, librum hunc, quem Ioannes signatum vidit, necessariò esse ipsam Apocalypsin, id est, prophetiam præcipuorum euentuum, quos Christi Ecclesia erat habi-

habitura. Atque hæc est sententia Pannonij, Riberæ, Pradi, Viegæ, Pererij, Bullengeri; qui pro se adducunt Andream, Aretam, Aureolum, Nicolaum, & Dionysium Carthusianum. A

Quæ Scripturæ pars in libri huius symbolo figuretur.

Assero tamen primò; si textus attentè inspiciatur, certum esse, quod liber signatus continebat, esse illud, quod reseratis sigillis fuit reuelatum. Hinc tamen infero, librũ signatum in se complecti, non totam Apocalypseos prophetiam; sed solùm quod à cap. 6. vsque ad 11. inclusiuè continetur (id est per sex capita) omnia enim, quæ apertis sigillis reuelata sunt, caput vndecimum non transgrediuntur. Et ego sanè vsque ad finem vndecimi hoc extendo: certus enim sum, septem tubas ad septimum spectare sigillum; atqui caput vndecimum septimâ tubâ terminatur.

Enimuerò aliqui (ex quibus est Pererius) arbitrantur, quod aperto septimo sigillo reuelatum est, ab initio capitis 8. non vltrà procedere. Vnde non satis intelligo, quo pacto Pererius sibi animum inducat, vt existimet librum signatum esse totam Apocalypsin; si totum illud, quod apertis libri sigillis patefactum fuit, in eius opinione vix duo capita complectitur. Non ignoro huic argumento aliquos ita esse satisfacturos, vt asserant septem libri sigillis totidem visiones Apocalypseos respondere; atque hoc pacto eandem esse prophetiam mysteriorum in totidem sigillis latentium cum septem visionibus Apocalypseos. Verùm, meo iudicio, hæc explicandi ratio inanis est, & sine fundamento. Atque illi ipsi, qui eam stabilire nituntur; in capitum sequentium expositione conuincuntur, vt credant nouas esse Prophetias, quæ in septem sigillis minimè continebantur. Et in mea expositione, quam sequor, à capite quarto, vsque ad vndecimum agitur de primitiua Ecclesia à Iudaico populo oppugnata: & ab vndecimo vsque ad decimum nonum agitur de persequutione, quam Gentilicus populus aduersus Ecclesiam concitauit, & de ipsorum Gentilium conuersione. Quare mihi certum est omnino, mysterium in septem sigillis delitescens in capite vndecimo finitum fuisse; & nouum deinceps argumentum institui. B

Quorum mysteriorũ cognitione opus sit ad plenam libri signati intelligentiam.

Secundò affirmo, ad plenam huius libri signati intelligentiam opus esse cognoscere mysteria, quæ apertis septem sigillis retecta sunt. Nam si liber nihil continet aliud, quàm mysteria illa; nemo potest planè percipere, qui liber hic sit; nisi mysteria ipsa nouerit, quæ liber complectitur. Existimo igitur septem sigillorum mysterium illud esse, vt in ipsis indicetur, qua ratione Deus se gesserit cum Iudaico populo, post Christi Iesu resurrectionem; cum alijs nimirum Saluatorem clementissimum, cum alijs seuerum iudicem, rectissimum tamen agendo. Porrò in quatuor primis sigillis retegi mirum in modum summam Dei fortitudinem, beneficentiam, æquitatem, atque sapientiam in Iudæorum prædestinatorum salute; in tribus verò postremis apparere in reproborum Iudæorum repulsa maximam Dei patientiam, horribilem comminationem, ac demum supplicium seuerissimum. Atque hi sunt septem Dei spiritus, de quibus egimus cap. 1. notat. 5. Spero autem doctis visum iri hanc esse Apocalypseos seriem, & pro mea interpretatione plures ac nobiliores esse auctores, quam pro alia qualibet. Hoc ita constituto, necessariò instituendus mihi est sermo de libro obsignato iuxta meam declarationem de septem sigillorum mysterio. C

Quid demum sit liber hic signatus.

Tertiò ergo assero, librum hunc signatum esse doctrinam reconditam, qua docemur Dei prouidentiam celsissimam, & Christi supremum imperium in salute Iudæorum, qui Christum receperunt, & in illorum reprobatione, qui ipsum respuerunt, mirum in modum apparere, extare, & eminere. Huiusmodi autem tractationem sex quidem capitibus, videlicet à sexto vsque ad vndecimum, comprehendi: non tamen esse nouam doctrinam; sed eandem, quæ sacris instrumenti veteris vaticinijs fuerat prædicta. Itaq; antiqui Patres, & scriptores verissime asserunt, signatum librum esse Testamenti veteris prophetias; & hæc est haud dubiè illius significatio. Etenim Deum habere in dextera librum prophetiarum; idem est, quod eas reapse perfectissimè complere. Quid enim aliud dextera Dei repræsentat, quàm excellentissimã ipsius operationem? Quando ergo prophetias ipsas admirabili perfectione opere implebat, tunc elegantissimè effingitur dexterâ manu librum prophetiarum habuisse. Sed quoniam Dei operum perfectio, & complementum prophetiarum, licèt valde erant sublimia & excellentia, nimis tamen abdita erant & occulta; ideo liber in Dei dextera constitutus figuratur esse signatus: hoc est, Prophetiarum complemento, quod illis lucem allaturum esse videbatur, prophetias ipsas obscurari potiùs, & obsignari, ac intellectu difficillimas remanere; nisi Christus sigilla ipsa aperiat; id est, nisi suum hominibus spiritum largiatur, quo eas valeant intelligere. Nam modus implendi prophetias, vt excellentissimus esset, debuit esse summopere tectus & occultus. Quare fortitudo sub debilitatis specie latuit; sapientia sub stultitiæ prætextu; & sic de ceteris. Vnde ipsum prophetiarum complementum summa dissimulatio fuit; ac proinde, dum prophetiæ sunt impletæ, sigillis quibusdam obsignatæ fuerunt, & humanæ intellectioni difficillimæ redditæ. D

Quid sit Deum habere in dextera librum signatum.

Cur signatus donec ab Agno reseretur?

Libri huius significationem non ad vetus modò testamentũ, sed ad nouũ etiam sese extendere.

Quartò assero, illos etiam antiquos Apocalypseos interpretes rectè coniectare, qui dicunt per librum signatum, non solùm vetus Testamentum; sed etiam nouum indicari. Idem enim, quod in veteri Testamento erat prædictum, in nouo fuit expletum. Cùm autem Christus suum tribuit spiritum, vt diuini operis perfectio in prophetiarum complemento agnoscatur; simul etiam lucem tribuit, vt nouum ac vetus Testamentum intelligatur. E

Aduerte autem in Regis pictura sedentis in throno, & in libro, quem manu tenet, alludi videri ad id Ecclesiastici 1. 7. *Disciplina sapientiæ cui reuelata est, & manifestata? & multiplicationem ingressus illius quis intellexit? Vnus est altissimus Rex potens, sedens super thronum illius, & dominans Deus. Ipse creauit illam in Spiritu sancto, & vidit, & dinumerauit & mensus est.*

Vtrũ signatus hic liber omnes totius Scripturæ partes complectatur?

Sed objiciet aliquis, multa esse in veteri Testamento atque nouo, quæ minimè agunt de ratione, qua se Deus erat gesturus, aut qua se gessit cum Iudæis post Messiæ aduentum; ac proinde librum signatum non aptè posse vniuersæ Scripturæ, sed alicui tantùm eius parti applicari. Respondeo, me non applicare signatum librum ad sacram Scripturam secundùm omnem sui partem; sed secundùm eam, quæ Iudæis Christum recipientibus summam promittebat felicitatem; & secundùm eam, quæ Iudæis Euangelio repugnantibus prophetabat summam miseriam, & posteà de effectu ipso nos

A reddit certiores. Hoc tamen argumentum nemo putet ad pauca ſolùm Scripturæ capita ſeſe extendere; eſt enim ipſi Scripturæ commune & quodammodo generale, ac præſertim Prophetis & nouo Teſtamento. Quin imò multa capita, quæ ad res alias longè diuerſas ſpectare videntur, ad hunc eundem finem conducere, qui ea attentè perpenderit, iudicabit. Sunt etiam multa, quæ magnã inter ſe ſimilitudinem habent, & quæ de hac materia dicuntur, de alia ſimili cum proportione dici poſſunt. Exempli gratia, quod dicitur de Chriſti Domini vita admirabili, ſummâ egeſtate, paſſione, ac morte, debet eſſe conformatum ad eam ſalutem, quam ipſe attulit mundo: quæ ſanè excellentiſſima fuit, ſpiritualis tamen; quemadmodum pax, quam nobis aduexit, euangelica eſt, non mundana. Hoc autem totum ſummâ eſt obſcuritate clauſum atque ſignatum; donec Chriſti ſpiritus nos doceat maximam diuini operis & Chriſti principatus perfectionem; & quantopere expedierit, vt humilitatis, inopiæ, atque ignominiæ prætextu admirandum hoc opus fieret: vt Chriſtiani populi felicitas, non puerilis eſſet, ſed virilis atque perfecta.

Quæ ſint præcipuè myſteria in libro ſignato clauſa.

Quintò affirmo, ex communi interpretatione, quam libro ſignato Patres, ſcriptores, & antiqui interpretes tribuunt, validum me argumentum elicere; quod meo iudicio perſuadeat, myſteria in B ſeptem ſigillis apertis patefacta, non eſſe nouos euentus, aut nouas prophetias de rebus Eccleſiæ euenturis; ſed ipſummet quod ſacri vates de Chriſto prædixerant; deq; felicitate eorum, qui ipſum reciperent, & eorum miſeriâ, qui illum abijcerent. Ad id enim, quod affirmant, librum ſcilicet eſſe ſacram Scripturam, perſpicuâ conſequutione annectitur, myſteria ſeptem ſigillorum eſſe veterum prophetiarum myſteria, non autem nouorum ſucceſſuum. Quæ verò textus ait de Ioannis lachrymis, de maximo momento & conſideratione in ſigillis aperiendis, & de Chriſti morte, vt ea reſignaret; hæc (inquam) omnia non rectè poſſunt congruere alijs peculiaribus euentis, quæ in Eccleſia erant futura; cuiuſmodi ſunt Arianorum perſequutio, Maurorum oppugnatio, & alia id genus. Harum enim rerum præſcientia non magni Eccleſiæ intererat: ſi quidem re ipſâ noluit Deus manifeſtam ipſi Eccleſiæ notitiam huiuſmodi rerum impertiri. At verò cognoſcere, quãta ſit Chriſtiani populi felicitas in ipſis abiectionibus, perſequutionibus, atque extremâ egeſtate; & quantopere glorietur Deus ſe ſuos famulos per medias haſce ærumnas ſaluos incolumeſque præſtare; quanta porrò ſit Chriſti Domini in imbecillitate fortitudo, in inſipientia ſapientia, atque alia eiuſmodi; hæc (inquam) myſteria ſunt valde digna, vt Ioannes Apoſtolus lachrymas effundat, dum vehementiſſi- C mè expetit, ſuum vt ſpiritum mundo concedat Deus ad myſteria iſthæc cognoſcenda: digna etiam ſunt aſſiduis ac feruidis Pauli precibus; digna denique, vt verè dici poſſit Chriſtus morti ſemet ſponte obtuliſſe; quò huiuſmodi ſigilla reſeraret, & cæleſtem hanc doctrinam atque ſapientiam mundo redderet manifeſtam.

D. Bernardi & aliorum de Chriſto interpretionem ad ſuperiorem facilè reduci.

Sextò, interpretatio D. Bernardi, D. Vincentij Ferrerij, & aliorum aſſerentium librum ſignatum eſſe Chriſtum ipſum, nõ pia ſolùm eſt; ſed profunda etiam ac Theologica, ſi rectè intelligatur. Nam libro nomen argumenti tribuitur: ſacræ autem Scripturæ argumentum Chriſtus eſt. Præcipuè verò ſermo eſt de Chriſti, eiuſque imperij perfectione; vbi agitur de perfectiſſima ſalute, quam per Chriſtum adepti ſunt ij, qui ſeſe illi ſubdiderunt; deq; maxima miſeria eorum, qui illi repugnarunt. Et quemadmodum Xenophon ſuum librum, quem de Cyro Rege conſcripſit, Cyropædiam nominauit: ita etiam librum hunc ſignatum poſſumus inſcribere de Chriſti archia, ſiue de Chriſti principatu: atque hoc eſt agere de Chriſto. Et hactenus de libri ſignificatione.

Quid ſit librum eſſe ſcriptum intus & foris.

Sequitur altera quæſtio; quid nempe ſignificet librum illum eſſe *ſcriptum intus & foris*, ſiue in vtrâque pagina? Pro huius explicatione repeto quod paulò antè perſtrinxi; videlicet, quanuis externa membranæ facies appelletur *foris*, propter id, quod ſupra diximus; in libro tamen ſignato non fuiſſe D minùs abditum & occultum, quod foris erat ſcriptum, quàm quod intus. Huiuſmodi namque locutio nil aliud ſignificat, quàm eſſe in vtrâque pagina ſcriptum: & in teſtamento clauſo atque ſignato, quod in vtrâque parte ſeu paginâ exaratum eſt, æqualiter latens ac reconditum permanſit, quod in ſecunda pagina erat conſcriptum, & quod in prima. Quare non video quàm aptum habeant locum communes illæ diſtributiones; quibus aut interior pagina nouo Teſtamento, & exterior veteri aſſignatur (vt Beda, atque Anſbertus exiſtimant.) aut è contrario interna pagina veteri applicatur Teſtamento; quòd eius myſteria ſint valde abſtruſa (vt Richardus vult.) aut literalis ſenſus externâ paginâ, ſpiritualis internâ figurantur (quæ eſt Ioachimi, Ruperti, & Pannonij conſideratio,) aut deniq; per internam paginam res ſignificantur occultiores. Hæ omnes expoſitiones exigunt, vt quod in interiori pagina ſcriptum erat, magis ſit abditum, quàm quod in exteriori: atqui iam vidimus paginam vtramque æquè eſſe abſconditam.

De interna & externa libri ſcriptione, Origenis ſententia probatur.

Quorſum in ſignato libro, paginæ interioris & exterioris mentio?

Ego ſanè veroſimilius iudico, quod Origenes ait Ezechielis 2. *Exiſtimo* (inquit) *per ea, quæ erant antè ſcripta, ſignificari promiſſa, quæ ad ſanctos pertinent, & ad eorum vitam: per poſteriora verò, quæ ſpectant ad illos, qui* E *pereunt, & ad rationem punitionis.* Non me latet hanc declarationem à Prado impugnari; quia in Ezechielis libro non plus fuiſſe ſcriptum videtur, quàm comminationes & ſupplicia. Quod enim nos legimus Ezechielis 2. fine, *lamentationes & carmen & væ*, ex Hebræo ad verbum redditur, *lamentationes & gemitus & væ*: & carmen pro carmine lugubri non ſemel aliàs ab Ezechiele vſurpatur. Huic tamen argumento ſeorſum notatione 1. reſpondebimus; vbi probabimus in Ezechielis libro vnà cum minis ingentia promiſſa donorum ac beneficiorum ſcripta contineri: quare Ezechielis textus declarationi Origenis non contradicit. His ſuppoſitis, vtriuſque paginæ mentio conſiderari poteſt, ita vt duarum rerum alteri deſeruiat: prima eſt, vt ſignificetur multa fuiſſe in eo libro conſcripta; ſi quidem vna, eademque pagina omnia non potuit capere. Ad eum ferè modum, quo breuis epiſtola vnicâ pagellâ continetur: longior verò, vt integrè exaretur, alteram poſcit paginam, & vtramque implet. Hac ratione dixit Iuuenalis,

Scriptus & in tergo, nondum finitus Oreſtes.

Altera interna & externa paginæ explicatio.

Secundò, vtriuſque paginæ ſcriptio poteſt indicare diſtinctionem aliquam; vt fieri ſolet in libellis ſiue aduerſarijs accepti, & expenſi. In quibus ſiue multa ſint ſcripta, ſiue pauca; accepta ſolent in

Vna

A vna pagina scribi, expensa verò in altera. Inspiciamus ergo, vtrum istorum in præsenti sit magis ad rem. Et quidem, vt significetur multa esse in eo libro scripta, non videtur esse sacræ Scripturæ consuetudinis hæc loquutio, *implere vtramque paginam*; sed potiùs quærere ingens volumen, vt Zachariæ 2. *Volumen volans, longitudo eius viginti cubitorum, & latitudo decem cubitorum.* Præsertim cùm Hebræorum consuetudo fuerit membranam vnam alteri assuere: atque ita posset liber in longitudinem excrescere, & magnam complecti scriptionem; licèt vna tantum pagina haberet scripturam. Deinde, si volumen, quod Ioannes vidit, nil aliud continebat, quàm quod apertis septem sigillis reseratum fuit; quod ad figuram, siue ideam attinet, non magno admodùm volumine opus fuisse videtur; vt quod liber scriptus continebat, in altera tantùm pagina includeretur. Præterea Græca vox, quæ huic loco respondet, est βιβλίον diminutiuum; licet sumi etiam soleat pro eo quod, βίβλος. Itaque sufficiens fundamentum minimè reperimus; vt credamus, hac vtriusque pagellæ scriptione significari multa esse in eo libro scripta. Etenim erant volumina parua atque ingentia, vt notum est antiquarijs. Vnde quod vtrâque ex parte sit liber conscriptus, non arguit scripturæ longitudinem; nec vnius tantùm paginæ scriptio argumentum est breuitatis.

Aliquid mysterij in interna & externa pagina distinctione latere, coniecturis probatur.

B Verùm, vt credamus huiusmodi scribendi rationem fuisse appositam ad distinctionem aliquam innuendam, non desunt satis probabiles coniecturæ. Prima est; huius libri mysteria sunt septem; ex quibus quatuor (vt posteà videbimus) propitia valde sunt; reliqua verò tria summè horribilia. Quid ergo aptius, quàm considerare in altera pagina quatuor illa prospera ac salutaria esse conscripta; in altera tria illa horrifica & formidanda? Secunda coniectura est à libellis accepti & expensi petita: in quorum altera pagina debiti summa, in altera redditi apponitur. Quòd si dicas; debita, quæ in eadem pagella scribuntur, iuxta receptam hodie consuetudinē, esse non solùm eiusdem rationis, sed etiam diuersarum valde rerum. Ad hæc duo respondeo: primum in libro compaginato, qui plurimis constat folijs (quales hodie sunt in vsu) ritè debita atque credita separatim diuersis in folijs scribi, quò faciliùs dignosci inter se, atq; conferri possint: at in veteri librorum vsu, cùm libri singuli singulis constarent folijs, non videtur aptior reperiri potuisse distinctio, quàm in diuersas eiusdem folij paginas accepta & expensa seorsùm referre. Alterum est; quemadmodū dicitur iuxta receptam apud nostrates consuetudinem, debita & credita diuersarum etiam rationum in eodem folio conscribi: ita etiam cùm diuersæ personæ sint prædestinati ac reprobi, rectè cohæret, vt illorum electio, in aduersâ eiusdem folij paginâ; horum reprobatio, in aduersâ notetur.

C Tertia coniectura est; similem loquutionem in Latina lingua, atque alijs vulgaribus reperimus. Quare non est, cur hanc in Hebraica phrasi reijciamus. De Latina quidem lingua locuples testis est Plinius, qui libr. 2. cap. 7. ait, *in tota ratione mortalium sola fortuna vtramque paginam facit*; quasi dicat prosperas res, atque aduersas esse, effectus fortunæ; & Hispanicè, vt significemus rem aliquam & vtilitatis & incommodi aliquid habere, dicere solemus, *tiene haz, y enues*: eòdem spectat Italicum illud, *il riuerso della medaglia.*

Denique duarum paginarum distinctio ad sensum ipsum magnam habet energiam; si consideremus vnum, eundemque Christum Dominum, qui erga bonos & iustos adeò se pium & misericordem exhibet, non minùs esse seuerum ac terribilem aduersus improbos, iuxta id Psal. 17. n. 26. *Cum sancto sanctus eris, & cum peruerso peruertēris.*

Septem sigilla quid significent.

SIGNATVM SIGILLIS SEPTEM.] Et si aliàs Hebraica phrasi sumi solet septenarius indefinitè, numerus certus pro incerto ad multitudinem significandam: hic tamen necessariò (vt multi bene notant) significatio debet esse septenarij propriè sumpti. Posteà enim distinctè agitur de singulis septem sigillorum; & eorum numerus mysterijs libri respondet, quæ ad septem etiam reducuntur.

D Itaque puncta siue capita huius libri admirabilis septem erant: atque vt indicaretur, eorum nullum absque peculiari Christi spiritus gratia percipi posse; apparuit liber hic septem obsignatus sigillis, quæ nullus alius, præter Agnum, resignare valeret. Aduertatur autem distinctio, quæ inter mysterium ac sigillum esse debet: mysterium namque est, quod inibi est absconditum; sigillum, quod absconsionem ipsam, seu difficultatem arcani mysterij figurat. Quare mysteriorum primum est magna Messiæ virtus ac fortitudo: atque difficultas, quæ in eius cognitione assequenda sita est, prouenit ab externa imbecillitatis specie & simulatione. Primum ergo sigillum repræsentabit infirmitatis speciem; sub qua latet primum mysterium, hoc est, infinita Christi virtus in Iudæis, qui ipsum amplexi sunt, saluandis. Similiter mysterium secundum est immensa ergo eosdem beneficentia: sigillum verò, simulatio rigoris ac tyrannidis. Tertium mysterium est summa æquitas, qua ipsos gubernat, sub iniquitatis prætextu, quasi sub sigillo abdita. Quartum, admirabilis sapientia in procuranda suorum felicitate: sigillum, species imperitiæ & stultitiæ. Quintum, incredibilis patientia in rebelles Iudæos: sigillum, iniuriarum dissimulatio, & quasi non curantia. Sextum seria com-

E minatio: sigillum verò, nullam præ se fert externam minarum faciem, sed potiùs permissionem atque licentiam. Septimum denique mysterium est seuera punitio atque supplicium, quod de Iudaico populo sumit: sigillum autem impunitatis speciem affert; aut in communibus malis, non Messiæ repulsam, sed alias supplicij causas prætendit. Hæc est mea declaratio paucis perstricta; quę quàm aptè ad contextum accommodetur, videbimus posteà. Seorsùm autem agemus notatione secunda, quàm congruenter fuerit ita constitutum, vt diuinorum operum facies externa adeò esset mira atque insolita, vt absque Dei ipsius spiritu minimè cerni agnoscique posset.

Signa in sigillorum apertione ostensa quid significent.

Quæ verò in septem sigillorum apertione, noua & inusitata signa apparuerunt, eorum prima quatuor ad quatuor equos, nimirum album, rufum, nigrum, & pallidum reducuntur. Quintum ad responsionem, quæ animabus vindictam poscentibus reddita fuit. Sextum ad extremi & vniuersalis iudicij signa. Septimum tandem ad septem plagas tubarum. Quorum significatio est; in ijs, quæ primitiuæ Ecclesiæ tempore accidebant, compleri Scripturæ sacræ Prophetias: quæ maximam felicitatem recipientibus Messiam pollicebantur; & mala plurima ipsum reijcientibus, eaque grauissima interminabantur. Messias enim mira edidit suæ potentiæ ac virtutis documenta in homi-

A hominibus cruci & Euangelio subijciendis : nec non beneficentiam suam ostendit, dum eisdem hominibus eximiam tribuit charitatem, vt Euangelium ipsum vbique terrarum disseminarent. Suam porrò æquitatem declarauit, cùm opum ac diuitiarum contemptum eis largitus fuit. Sapientiam denique suam patefecit, cùm mortis despicientiam eis impertiuit ; atque hac ratione ad summam illos euexit felicitatem. Huic ergo significationi deseruiunt quatuor equi. Tria alia signa, quæ reliqua sunt, facilè apparet ad patientiæ, comminationis, & seueritatis significationem aduersus rebelles spectare. Ceterùm septem isthæc mysteria, etiam postquam impleta sunt, adeò erant clausa & abscondita ob eximiam suam excellentiam, vt sine Christi spiritu dignosci non possent: nec in ijs veteres prophetias impletas esse quisquam cernere potuisset. Hic est potissimus scopus, quò tendit quicquid in septem sigillorum multiplici repræsentatione explicanda dicturus sum. Velim autem, lector diligenter attendat, summo artificio ad septem huiusmodi capita Spiritum sanctum redegisse rationem ac modum, quo Deus cum Iudaico populo se gessit. Ita enim rectè & ordinatè huiusmodi capitum diuisio fuit facta; vt plura, aut pauciora puncta esse non possent. In

Sigillorum mysteria quàm fuerint recondita & abstrusa.

B his enim septem magnopere elucescunt septem diuinæ prouidentiæ spiritus, de quibus egimus capite primo, notat. 5. Nec minùs opto, vt nouerint omnes, huius discursus doctrinam de septem sigillis agentem, maximi esse momenti, maximæque vtilitatis ad Christianam Ecclesiam. Nec deseruire solùm, vt intelligatur qua ratione Deus cum Iudaico populo egerit; sed etiam vt præcipua ratio & scopus diuinæ prouidentiæ gubernationis agnoscatur; & quemadmodum tum suos amicos, tum inimicos & aduersarios, præsertim hæreticos ac rebelles tractet. Hinc etiam eliciatur, quibus in rebus Christiani homines, præcipuè religiosi, & ij omnes, qui ad perfectionem aspirant, suam debent felicitatem collocare. Denique ex eadem doctrina deducatur, quænam sit sanctorum noui testamenti perfectissima viuendi ratio ; & contrà, quò miseriarum & calamitatum deueniant ij, qui cùm Deum cognouerint, illi posteà ignominiosè terga vertunt.

Ex mysteriorum in septem sigillis delitescentium consideratione quot & quæ possint vtilitates percipi.

In alijs quidem declarationibus, præter applicationis violentiam, non exiguæ mihi occurrunt in ipsa serie atque discursu difficultates. Neque enim in ijs continuatum ordinem & partium coagmentationem reperio; nec video rationem aptam, cur ad septem capita doctrina hæc reuocetur.

Aliorum expositiones de septem sigillis improbantur.

C Pererius, qui communem magis expositionem videtur colligere capite sexto, disputatione 6. & 22. contendit, in quatuor equis regna totidem indicari; in primo nimirum Christi principatum sub primitiuæ Ecclesiæ tempora: in secundo Imperatorum potestatem, qui Ecclesiam ipsam validissimè oppugnarunt: in tertio Barbararum gentium, vt Gothorum, Hunnorum, & Vuandalorum, vel diaboli imperium in hæreticis: in quarto denique Maurorum regnum, vel diaboli in hypocritis. Quòd verò ad trium subsequentium significationem attinet; in quinto sigillo ait Martyrum gloriam significari; in sexto persecutionem Antichristi; & in septimo, sanctorum requiem post interitum Antichristi. Sed in hac expositione non inuenio congruentem rei ipsius dispositionem, nec aptam septenarij numeri rationem.

Pradus Ezechielis secundo, versu decimo, folio 63. l. d. omnia ferè septem sigilla ad maximas Ecclesiæ calamitates reducit. Et in primo ait effulgere Dei potentiam; in secundo eiusdem indignationem, & districtum gladium ; in tertio iustitiam scelerum vindicem ; in quarto mortem, quæ pallidos reddit vultus; in quinto vindictam sanguinis innoxij; in sexto vniuersi consummationem; & in septimo malorum omnium cataclysmum. Sed in hoc etiam septenario ordinem & rationem requiro, (& quod valde erat optandum) cohærentem cum vniuersa Apocalypsi acoluthiam.

D Alij quærunt in septem sigillis septenarium aliquem rerum, quibus veletur Dei sapientia, vel maiestas. Ex his est Bernardus sermone primo de die Paschæ, vbi hæc septem ab illo numerantur *Matris desponsatio, Infirmitas corporis, Circumcisio, Fuga in Aegyptum, Tentatio Diaboli, Passio, & Sepultura.* Sed ex septemplici repræsentatione, quæ apertis sigillis facta est, constat præcipuam curam fore collocandam in mysteriorum ibi latentium declaratione. Etenim reserato sigillo, illud repræsentatur, quod abditum erat. Non autem assignat Diuus Bernardus mysteria septem, quæ in sigillis resignatis patefacta sunt. Idem obijcio ijs, qui septem sigilla ad septem sacræ Scripturæ difficultates referunt: ex quibus est Hugo; à quo hæc septem recensentur, *Sententiarum profunditas, Sensuum multiplicitas, Figurarum varietas, Rerum incomprehensibilitas, Mysteriorum obscuritas, Tropologiarum suauitas, Infallibilis veritas.* In qua enumeratione videtur agere voluisse de septem velaminibus: atqui opus erat designare, quæ sint mysteria septem, quæ sub illis integumentis delitescant; & qua ratione cuique velo suum respondeat mysterium.

E Alij demum de septem Christi mysterijs cogitarunt, vt Rupertus ; cuius hæc est enumeratio, *Incarnatio, Passio, Resurrectio, Ascensio, Missio Spiritus sancti, Vocatio Gentium, Aduentus ad Iudicium.* Atque ferè eadem fuerat distributio Hilarij, præfatione in psalmos; vbi tamen natiuitatem enumerauit, & vocationem Gentium omisit. Verùm in huiusmodi recensionibus euidens est nullum habitum fuisse respectum ad septem illa signa siue figuras, quæ apertis sigillis apparent : cùm tamen necessarium esset, vt septem libri huius mysteria in alijs signis figurata sint. Alias explicandi rationes satis varias diuersorum auctorum ad capitis sexti & octaui explicationem reijcio.

NOTATIO I.

De allusione huius libri à Ioanne visi ad librum Ezechielis scriptum intus & foris, & ad librum Isaiæ signatum.

Ezechielis liber, quem respicit hic Apocalypseos liber.

EZECHIELIS 2.9. fit mentio voluminis, *quod erat scriptum intus & foris*, quod cùm comederet propheta, *factum est in ore eius tanquã mel dulce*, c.3.3. sed posteà *abijt amarus in indignatione spiritus sui*, c.3.14. Ex hac visione desumptum est ad librum signatum Apoc.5. quod attinet ad scriptionem intus & foris. Quòd verò propheta librum comederit, & in ore sapidum mellis instar senserit, amarum tamen in ventre; hoc relictum fuit ad paruum alium libellum apertum tamen; qui Ioanni datus fuit Apocal. 10.10. Cùm autem liber Ezechieli traditus, signatus non fuerit; & quem Ioannes vidit scriptum intus & foris, fuerit signatus; iuxta hanc partem allusum fuit, si minus ad Ezechielis librum, ad librũ certè illum, de quo Isaiæ 29.11. *Erit vobis visio sicut verba libri signati.*

Isaiæ liber signatus, quò iam hic fit allusio.

In Ezechielis ergo verbis difficilè apparet, verba illa *scriptum intus & foris*, intelligi posse, quã ratione nos in Ioannis libro exposuimus, scilicet de promissis, quæ ad Sanctos pertinent, deque eorum vita in vna pagina; & in altera, de rebellium punitione. Quamuis enim sic exponat Origenes; refragari tamen videtur textus, qui ait, *Scriptæ erant in eo lamentationes & carmen & væ*: vbi ex Hebræo ad verbum redditur, *Lamentationes & gemitus & væ*. Vnde apparet in eo libro nihil lætum ac prosperum, sed tragica omnia & luctuosa fuisse conscripta.

Ezechielis libri mysteriũ vtrũm idem cum huius libri signati mysterio sit.

In libro Ezechielis ostenso non solùm supplicia, sed beneficia etiam contineri.

Certum tamen est in libro Ezechieli ostenso, non solùm improborum ac rebellium supplicia fuisse exarata; sed maxima etiam beneficia, quæ Deus fuerat in suam Ecclesiam collaturus. Ille enim liber scriptus intus & foris, quem vidit Ezechiel, symbolum erat totius prophetiæ Ezechielis, vt interpretes omnes fatentur. De prophetia autem Ezechielis dubitari non potest, quin vtramque paginã (vt dicebamus,) contineat. Nam licèt prophetiæ initium sumitur à visione currus, qui ad vastandam Ierosolymam tendebat: & licèt pars illa prior de perfidorum excidio atque supplicio per multa capita durat: sæpe tamen populo post flagellationem promittit prosperitatem, & reliquias seruatum iri, ac Iudæorum gentem per Dei benignitatem mirificè esse restituendam. Patet hoc cap.11. & 14. & 16. & 17. & 20. & 28. & 29. & 33. & 34. & 36. & 37. & 38. & 39. Ac denique extrema prophetię capita, vbi de ædificio templi, de ciuitate & de noua terræ promissæ diuisione, omnia continent lætissimum vaticinium de spirituali instauratione templi vrbis Ierosolymæ, & noui Israëlis. Atque ita Ecclesiastici 49.11. hæc apponitur, vt summa prophetiæ Ezechielis. *Vidit conspectum gloriæ, quam ostendit illi Deus in curru Cherubin, nam commemoratus est inimicorum in imbre, benefacere illis, qui ostendunt vias rectas.* In quo (vt suprà explicauimus) affirmatur prophetiæ principium esse desumptum à supplicio, quod Deus fuerat improbis illaturus: finem verò esse maxima beneficia, quibus Deus probos fuerat affecturus; simulque supplicia illa tanquam ad scopum dirigi ad munera ac beneficia, quibus prophetia terminatur. Quare dubiũ non est, quin in Ezechielis libro sufficiens sit fundamentum, vt scriptio intus & foris referatur ad vtriusq; paginæ distinctionem; quarum altera suppliciorum, altera beneficiorum sit.

In libro Ezechieli viso sufficiens esse fundamentum ad suppliciorũ & beneficiorum distinctionẽ.

Quo pacto Ezechielis locus, de lamentationibus & va, sit intelligendus.

Ad illa verò verba, *Scriptæ erant in eo lamentationes & carmen & væ*, Origenes contendit *carmen* referri in eo loco debere ad festiua carmina & lætarum promissionum prophetias. Verumtamen non video, quàm firmum hoc sit ac solidum: nam ex Hebræo transfert Arias loco carminis, *gemitus*. Præterquam quòd non duę sunt dictiones sed tres: non autem videtur consonum, vt media dictio sit dua-

A bus extremis opposita. Vt ergo concedamus tria illa verba, *lamentationes & carmen & væ*, referri ad prophetiam de supplicijs, vt Theodoretus & Pradus existimant; Propheta non affirmat, omnia quæ in eo libro continentur esse lugubria, & ad supplicium spectantia; hoc enim non est verum, atque adeò à Propheta asseuerandum non est. Solùm ergo ait, in sua prophetia complures esse lamentationes, lugubrésque minas; quod tamen de altera tantùm pagina intelligendum est; altera enim non continet nisi prosperas ac secundas pollicitationes. Et hanc ob rem asserit scriptum esse librum intus & foris. Cæterùm cùm in primis capitibus loqueretur de Dei seueritate; non opus fuit ibi plusquàm alteram paginam exprimere.

Inter libros Ezechieli & Ioanni visos discrimen.

B Aduerte præterea discrimen esse inter Ezechielis, Ioannisque volumina. Nam apud Ezechielem prima pagina continet pœnas; exorditur enim à militari curru ad Ierosolymæ excidium festinante: quod suppliciorum argumentum per capita multa continuatur: finis autem est spiritualis renouatio Ierosolymæ, & beneficia à Deo in nouum Israelem conferenda. At, voluminis à Ioanne visi prior pagina complectitur prima quatuor mysteria in quatuor equis figurata; quæ indicant Christum fuisse admirabilem eorum Saluatorem, qui ipsi se sponte subiecerunt: altera autem pagina rationem modumque præscribit, quo se gessit cum illis, qui ipsum recipere noluerunt; dum in eos vt iudex seuerissimus, æquissimus tamen, grauiter animaduertit. Hinc ergo est Ezechielem in secundo capite non expresse meminisse, nisi lamentationum atque gemituum.

Cur liber Ezechieli ostensus non sit signatus, sed apertus.

C Superest explicare; quæ fuerit causa, cur Ezechielis liber non fuerit signatus, sed apertus? & quare illius in ore dulcedo, in ventre amaritudo apud Apocalypsin reseruata sint ad librum alterum capitis decimi, qui scriptus non erat vtrâque in facie? Ad hæc igitur explicanda, obseruo, non expedire librum, cuius copia ipsi Prophetæ fit, esse signatum: librum autem Prophetæ deuorandum offerre, nihil aliud est, vt constat, quàm eidem librum communicare; ideoque nec liber, quem Ezechiel cap.2. nec quem Ioannes cap.10. viderunt, erat obsignatus. Nam Spiritus sancti mens vtrobique erat, tum Ezechieli, tum Ioanni notitiam vtriusque libelli tradere. At verò in libro, quem Ioannes cap.5. vtrâque parte conscriptum aspexit, non fuit intentio, vt ille rerum in eo libro contentarum notione imbueretur. Nam septem libri huius mysteria non ei noua aut inaudita erant, sed nota satis & cognita: optabat autem, quæ ipse de huiusmodi mysterijs cognôrat, à Deo fieri vniuerso mundo manife-

D sta: id quod Diuus Paulus summis ab ipso Deo precibus orat, & obtestatur; vt scilicet hominibus tribuat earum rerum cognitionem, quas sibi ipsi reuelauerat de maximis bonis, quæ in Christo Redemptore habemus, *illuminatos oculos cordis vestri, vt sciatis*, &c. Propterea igitur cùm hîc sermo non fit de horum mysteriorum cognitione Ioanni impartienda (quòd ipse iam illam fuisset assequutus) sed de reddenda ratione, cur Ioannes tantopere optaret, vt Deus velamen illud & integumentum Iudæis detraheret; ideò congruentissimum fuit, vt liber hic capitis 5. signatus fuerit, quamuis ille Ezechielis c.2. apertus extiterit. Iam, quis sit libellus ille, qui Ioanni est in manus traditus c.10. & cur illi dulcis in ore, in mente amarus fuerit; ibidem dicemus.

Ad Ephes. 1.18.

Quàm sit congruenter Ioannis & Ezechielis libros peculiari discrimine esse distinctos.

Ex his elicitur, consentaneum fuisse, vt aliquid discriminis intercederet inter Ezechielis librum intus & foris scriptum, & librum Ioannis obsignatum. Alter enim indicat prophetiam Ezechielis; alter

alter eam Apocalypseos partem, quæ de septem sigillis agit. Vtriusque tamen libri argumentum vnum idemque esse possumus affirmare: in vtroque enim sermo est de maximis beneficijs, quibus bene meretur Deus de ijs omnibus, qui diuinæ ipsius prouidentiæ se subdunt; & de grauissimis calamitatibus, quas in perfidos & obstinatos immittit. Atque hæc est Scripturæ prophetiarum summa. Quamobrem egregiè diuus Hieronymus notauit Ezechielis 2. eundem esse Ioannis & Ezechielis librum.

Libro Isaiæ signato qua ratione hic Ioannis liber signatus per allusionem respondeat.

Faciamus iam gradum ad signatum librum de quo Isaiæ cap 29. 11. *Erit vobis visio, sicut verba libri signati.* Neque enim dubito in libro Apocalypseos signato, ad signatum Isaiæ librum alludi. Atque vt appareat, non esse solùm allusionem ad Isaiæ verba, sed perfectam etiam vnius loci cum altero collationem ac respectum; aduertendum est, quemadmodũ in Apocalypsi agitur, prophetiarum complementũ in admirando Dei opere, id est, in Christianæ Ecclesiæ fundatione & exaltatione, Iudæis fuisse librũ septem sigillis obsignatum; ita etiam Isaiam in eo c. 20. idem argumentum tractare: licèt autem ad huius rei probationem possem me facilè referre ad ea, quæ Forerius, & alij expositores in illud caput disputant; verùm quia Apocalypseos allusio maximã lucem affert, opinor, illi capiti Isaiæ (vbi Propheta, vt aduertit Forerius, ingentem affectauit obscuritatem) dicam breuiter, quod sit illius Isaiæ capitis argumentum. Textus ipse sonat, Deum vr-

Argumentũ capitis Isaiæ 29.

A bem illam perfidam, quæ figuratè Ariel appellatur, seuero supplicio affecturum (vbi haud dubiè de Ierosolyma sermo est) eamque exercitu hostili obsessurum, ac vastaturum: quando verò existimauerint hostes illam esse euersam, eos tunc illusum iri, illorumque conatus irritos fore; gloriam Sionæi montis haudquaquam perituram. Atque hîc est vbi affirmat Propheta Iudęos impletas iam prophetias visuros: tunc autem prophetiarum librum illis quasi signatum librum futurum. Hic est totius capitis contextus: vbi Spiritus sanctus, meo iudicio, voluit significare, adfore aliquando tempus, quo Deus Ierosolymæ ob eius flagitia debitas infligeret pœnas, & excidium inferret per Romanorũ exercitum: cùm autem illi crederent eam esse deletam, tunc eorum spem fore eludendam. Ierosolymæ namque vrbis vastitatem futurum esse viam ad veram spiritualis Ierosolymæ, id est, Ecclesiæ primitiuę exaltationem, nec non ad veram montis Sionis B instaurationem: in qua tamen tum instauratione, tum etiam exaltatione oculos ac mentes Scribarum & Pharisæorum maximęque Iudęorum partis obscurã caligine circumfusas fore; atque adeò tunc Scripturæ prophetias, postquàm cumulatissimè à Deo fuissent impletæ, obstinatorum Iudæorum oculis veluti librum fore signatum. Hic est totius capitis scopus, hæc Isaiæ mens. Ex quo palàm fit, de vno eodemque libro, nec in diuerso sensu Ioannem & Isaiam loqui, cùm faciunt signati libri mentionem.

N O T A T I O I I.

Ad cap. 5. de abscondita Diuinæ prouidentiæ ratione.

DIXIMVS, mysteria in septem huius libri sigillis recondita, non esse alia, quàm septem diuinæ prouidentiæ spiritus: qui summopere delitescunt in ipsius prouidentiæ admirandis operibus; eoque plus, quo opera ipsa sunt magis admirabilia. Qua in re non exigua mentem pulsat difficultas; cuius solutionem maximo menti solatio futuram puto. Difficultas autem sita est in discrimine, quod reperimus inter illa opera, quæ Deus, vt auctor naturæ; & inter illa, quæ vt reipublicæ hominum moderator efficit. In illis enim prioribus tanta, tamque conspicua luce, Dei ipsius effulget prouidentia; vt qui eam non cernat, cæcus omnino sit. In secundi autem generis operibus tantopere hæc eadem prouidentia est abdita, & delitescens; vt ad eam intuendam lynceis oculis opus sit. Quare Regius Psaltes Psal. 103. 2. qui de primis agit operibus; ait, in illis maximè elucescere, *amictus lumine sicut vestimento*, & Ps. 17. n. 12. vbi de secundis operibus sermo est, inquit; *Posuit tenebras latibulum suum.* Et Psal. 96. n. 2. vbi de eisdem agitur, *Nubes & caligo in circuitu eius.*

Duplex diuinæ prouidẽtiæ ratio, eiusq; discrimen.

Oportet ergo singula seorsum explicare. Primò in his operibus, quæ efficit Deus vt mundi opifex ac molitor, & naturalis creatarum rerum procreator; ecquis adeò hebes ac rudis sit, qui cùm oculos in cælum intendat, aut per terrarum orbem & rerum naturas circunferat, non euidentem inde summi conditoris eliciat cognitionem? Si satis est horologium apprime fabrefactum atque compactum aspicere, aut elegantem aliquam picturam; vt pro certo comperiamus acutã ingenij acie ac solerti industriã opus esse; vt tanta partium inter sese conuenientiã & proportione posset res adeò ingeniosa compingi: quis non videat quantò sublimiùs & excellentiùs emineat infinita Dei sapientia in rerum creatarum cohærentia; in beneficijs bonitas; potentia in operum magnitudine? Quis non infinitam Dei potestatem agnoscat in immensa cælorũ, planetarum ac syderum mole & granditate? In splendore & efficacitate solis incredibili? In varietate, velocitate ac perpetuitate, qua cælorum globi assiduo motu circunferuntur? Iam si oculos ad

Dei, vt est auctor naturæ, prouidentia quàm sit omnibus perspicua ac manifesta.

C hæc infima demittamus; quis non naturæ parentẽ & effectorem summa cum admiratione extollat, ac prædicet; qui ingens hoc ac solidum terræ pondus medio in aëre librauit, tantamque illi fœcunditatẽ cum pulchritudine, cum diuitijs inexplebilem indidit varietatem? Quid de maris immensitate? quid de fluminum perpetuo & infatigabili cursu? quid de lætissima plantarum diuersitate? quid denique de multiplici brutarum animantium natura dixerim? cùm nulla res adeò sit exigua, nulla adeò abiecta bestiola, in qua diuinitatis vestigium haud obscurum non appareat.

Mihi quidem hæc est illa lux, quam Deus in ipso mundi exordio produxit; eaque luce res omnes creatas condidit, quæ adeò clara atq; conspicua est, vt assiduo literarum studio opus non sit, sed vel oculis saltem corporis non omnino destitui ad splen- D didam hancce lucem perfruendam. Nam & si philosophi mentis aciem magis habent illius splendore illustratam, propter potiorem creatarum rerum notitiam, quam longo literarum vsu & exercitatione sunt assequuti: in hoc tamen idem ferè solet accidere, quod in suauissima vocum harmonia atq; concentu; qui eos omnes, quotquot eum auribus excipiunt, licèt musicæ artis periti non sint, maximã permulcet voluptate. Quin & ipsosmet philosophos, in occultis naturaliũ rerum arcanis, (quorum assequi cognitionem non possunt, eo ipso quòd difficultate superentur) huius ignorationis tenebrę E in conditoris lucem & cognitionem (ceu fumus in ignem) repentè conuersæ, nouã quadam intelligentiã illustrant. Cernunt enim perspicuè quanta sit illius potestas ac sapientia, qui in re adeò parua tantum artificij & elegantiæ collocauit, quantum ipsi post multorum annorum studium cognoscere minimè possunt. Itaque tam in facilibus rebus, quàm in difficilibus nullo negotio conditor omnium & architectus cognosci potest. Ex quo apparet, quanta sit perspicuitas, qua Deus in rerum naturaliũ fabrica & structura notus hominibus manifestusq; est.

Lux, quam initio creauit Deus, quid mysticè.

At verò de diuinæ atque æternæ prouidentiæ ratione quid dicam? Si prouidentia consistit in rerum humanarum cura & reip. hominum gubernatione;

Altera diuinæ prouidentiæ ratio hominibus occulta & abscondita.

curam hanc gubernationemque tantopere Deus in suis operibus abscondit ac tegit; vt aliqui ex veterum philosophorum albo, ex ijs (inquam) qui magno in pretio fuerunt, prouidentiam aut funditus de medio sustulerint, aut in dubium saltem reuocauerint: & ex fidelibus iustisque hominibus veri Dei imbutis cognitione nonnullis hæc cogitatio plurimum negotij facessiuerit, vt ipsimet fatentur non obscurè in integris, ijsque insignibus sacræ Scripturæ capitibus. Et sanè in hac fidei veritate stabiles nos esse, firmosque oportet, ne lapsi miserè corruamus. Etenim si rerum humanarum prouidentia est; cur tantam scelerum ac flagitiorum in orbe sentinam patitur, cùm possit ea facile impedire? Deinde quare tam magnam laborum, calamitatum, & ærumnarum infinitatem permittit, quibus miseri Adami filij assiduè conflictantur? Ecquis enim prudentissimus moderator ac princeps existeret, qui populos sibi subiectos ab ingruenti bello, à fame dominante, à grassante peste, cùm posset, non eriperet? Tertiò; si quis respondeat, supplicia isthæc, verbera ac plagas propter peccata hominibus infligi; cur ita inæqualis est pœna, vt alij in medio suorum flagitiorum & scelerum teterrimorū cursu exultent, atque triumphent; & prospero rerum euentu ac secundæ fortunæ flatu prouehantur: alij, qui maxima præditi sanctimonia, & virtutum præsidio & comitatu sunt septi, inopes, miseri atque afflicti & aduersa semper fortuna iactati calamitosam vitam traducunt? Ad hæc; quis non admiretur ita diuersos & inæquales honorū gradus? Nam si optima administratio postulat, vt honores ac dignitates singulis, pro cuiusque meritis, impartiantur: cur tantopere rerum & æquitatis ordo inuertitur, vt sæpè indignissimos quosque & infra mortuos amãdandos, ad sublime dignitatis fastigium & imperij culmē euectos aspiciamus; alios verò singulari prudentia, virtute & æquitate præditos, qui florentissima quæque regna feliciter administrare, ac regere valerent, summo cum dedecore ac probro repulsos, priuatam degere vitam fortunæ telis & potentiorum calumnijs obnoxiam? Quòd si magistratus sunt diuinæ prouidentiæ ministri; cur ita constitutum est, vt norit optimè princeps, suos ministros atque vicarios piratis & grassatoribus insolentiores impunè volitare, & eos annis quàm plurimis nimium patienter ferat? Quorum omnino si remedium efficax in aliam distrahitur vitam, in hac saltem Dei prouidentia valde abdita est & occulta; neque eius perfectio humanis oculis cernitur, siquidem obliuionis potius, perturbationis & iniquitatis simulatio apparet; quàm cura & rerum humanarum prouidentia.

Expenditur, quàm sit recondita Dei prouidentia in rerum humanarū administratione.

Idem in hominum redemptionis operibus ponderatur.

Præterea si oculos conuertamus ad præcipua diuinæ prouidentiæ opera, cuiusmodi sunt humani generis redemptio, Christianæ Ecclesiæ fundatio; in his (inquam) vbi Deus excellere & eminere debuisse videbatur; adeò sese abdidit & occultauit, vt dixerit Isaias cap. 45. 15. *Verè tu es Deus absconditus.* Nam pro maxima potentia, visa est in Christo debilis & imbecilla caro, & externa impotentiæ facies; quasi ab inimicis fuerit superatus: pro ingentibus beneficijs in suos conferendis, visus est eos quasi oues inter lupos mittere: pro ingenti æquitate, fortunis spoliauit eos, qui iustè possidebant, adegitque vt fame enecti interirent: pro summo & admirabili consilio ad suorum felicitatem procurandam, adeò fuit diuersa atque contraria species, quam præ se tulit; vt ad eorum dedecus atque perniciem, nec non maximam apud omnes sui ipsorum, suique contemptionem tendere videretur; vtque eos omnes pro stultis haberet mundus. Ex quo factum est, vt Dei tolerantia in Christi atque Ecclesiæ hostibus perferēdis, nil aliud appareret, quàm belli aduersus Iesū Christum gesti approbatio, aut saltem iniuriarum Christo, suisque illatarum dissimulatio, aut obliuio. Ex serijs autem comminationibus seuerissimisque supplicijs, quę diuina prouidentia in Christi hostes immisit, grauius & horribilius suppliciū (vtpotè spiritualis planè res) intellectu difficillimum erat. Porrò minæ ac pœnæ, quæ sub oculorum cadebant aspectum, non plus in Christi hostes, quàm in eius familiares videbantur fulminari: vt in fame, bello, ac peste cernitur. Ac demum in generis humani redemptione, & in Ecclesię Christianæ erectione, septē diuinæ prouidentiæ spiritus eatenus latuerunt; vt quanto Dei opus erat præstantius & excellentius, tanto maiori cura & solertia tegeretur. Iuxta illud Ecclesiastici 11. 4. *Mirabilia opera Altissimi, & absconsa & inuisa opera illius.* Atque hæc videtur esse lux illa, de qua Eliu apud Iobum, cap. 36. 32 *In manibus* (id est, in operibus) *abscondit lucem: & annunciat de ea amico suo.* Denique qui mundum initio cum luce procreauit: cùm mundum ipsum redempturus aduēnit, mediæ noctis tenebras elegit: iuxta id Sapientiæ 18. 14. *Cùm quietum silentium contineret omnia, & nox in suo cursu medium iter haberet, omnipotens sermo de cælo à regalibus sedibus in terram prosiliuit.*

Cùm ergo aliorum Dei operum lucem, splendorem, aliorum tenebras & caliginē viderimus, subit protinus mentem cupiditas cognoscendi discriminis huius admirandæ rationem. Nam cùm vnus sit idemque Deus & mundi architectus, & humani generis moderator; non videtur agendi ratio, qua in gubernatione vtitur, ita diuersa debere esse ab ea, quam in creationis operibus seruat. Quandoquidē nō minus mundo est necessaria prouidentiæ cognitio, quàm creationis. Certè in admirandis hominū redemptionis, & Ecclesię fundationis operibus, primo aspectu videbatur in maiorē Redemptoris gloriam, maiusque redemptorum solatium cessurum; si Deus maximam septem spirituum perfectionem tanta perspicuitate patefaceret, vt nullus eam non cognosceret. Etenim si nemo potest æternam animę salutem adipisci absque Christi cognitione; si eius in terrarum orbē aduentus ad omnium procurandam salutem spectauit; minimè videtur appositū, vt hanc ad rem tacitus, occultus & quasi personatus adueniat. Præsertim cùm Messiæ aduentus non in eo communem prouidentiam imitetur; quę quantumuis licèt abdita sit, naturalium tamen operum fulgor nobis affert suæ gubernationis euidentiam. At in redemptione humani generis, si Deus ipsam occulat; creatæ res nequaquam eam retegere posse videntur, nec nos aut Redemptoris imbuere notitiā, aut certos de eius aduentu reddere.

Magna Christianæ philosophiæ pars sita est in apta huius difficultatis respōsione; ita vt intellectus sibi facilè persuadeat, hanc prouidentiæ rationem esse præstantissimam; & quæ ad Dei gloriam, hominumq; salutem vel maximè conferat. Quod ergo ad Dei gloriam spectat; in eo consistit responsio, vt probetur, in optimo gubernandi modo fieri nō posse, vt opus aliquod sit summopere perfectū; si perfectionem ipsam primo aspectu ostendat, atq; indicet. Planum namq; est, ad Dei gloriam & honorem permagni interesse, vt ipsius gubernatio perfectissima sit. Quòd si cum maxima perfectione stare non potest, vt illa aperta ac manifesta sit; qui optet Dei prouidentiam non esse occultam, optet etiam necesse est, vt perfecta non sit: quod Dei gloriæ valde aduersatur.

Quanti Christianorum hominū intersit diuinæ prouidentiæ in mundi gubernatione cognitio.

Quod igitur ad prouidentiæ perfectionem requiratur, vt ea sit valde abscondita; suadent in primis, illa Christi verba ad Paulum 2. ad Corinth. 12. 9. *Virtus in infirmitate perficitur.* Inde enim colligere similiter possumus, beneficentiam in specie rigoris, in prætextu iniquitatis æquitatem, sapientiam in simulatione stultitiæ perfici: & pari ratione perfectissimam esse patientiam, quæ patientia non appa ret: summam etiam comminationem, summamq; seueritatem, quæ valde sunt corporeis oculis absconditæ. Ac licèt longiore tempore atq; otio opus erat, & perspicaciori etiam ingenio ad difficilē hanc tractationem seriò euoluendam, eamque accuratè explicandam; nihilominus tamen vt præstantioribus ingenijs viam præmuniam, & quasi digito iter ostendam, obiter in singulis septem spirituum perstringam, quemadmodum eùm magis sunt absconditi, suam tunc perfectionem magis prodant.

Ad prouidentiæ perfectionem requiri, vt abscondita sit.

Animi virtus ac fortitudo imbecillitati, aut pusillanimitati contrariè opponitur. Atque vt intelligatur, quàm sit necessarium, vt maxima & perfectissima fortitudo infirmitatis speciem habeat; ad-

uerto,

uerto, grauium iniuriarum dissimulationem, & in maximis reipublicæ detrimentis conniuentiam, haud dubiè speciem imbecillitatis, infirmitatisque in principe habere. Præsertim si iniuriæ eò vsque procederent, vt in maximum principis ipsius contemptum & suorum ministrorum contumeliam, damnumque grauissimum redundarent. Verùm si dissimulatio principis non ex animi ac virium defectione proueniret, sed potiùs in summæ fortitudinis ostensionem cederet, & in ingentem reipublicæ ipsius vtilitatem atque emolumentum: tunc sanè manifestum esset in ipsissima infirmitatis specie ac simulatione fortitudinis summã ac perfectionem consistere; quin imò quo maior esset principis dignitas ac maiestas, quoque maior sui honoris æmulatio, & aduersus illatas sibimet iniurias indignatio; eò maiorem esse & sublimiorem fortitudinem, qua stomachum & iracundiam comprimeret. Notum est illud, *Fortior est qui se, quàm qui fortissima vincit Mœnia.* Quo in sensu dixit Moses, Num. 14.17. *Magnificetur fortitudo Domini.* Nulla enim in re diuinæ virtutis ac fortitudinis vis ita effulget, vt in Dei ipsius iustissima indignatione & iracundia cohibenda; præcipuè vbi tantoperè hominum flagitijs ac sceleribus irritatur. Id quod Ecclesia prædicat Dominica 10. post Pentecosten; *Deus, qui omnipotentiam tuam parcendo maximè & miserando manifestas.*

Summas prouidentiæ virtutes sub contrariorum vitiorum specie dissimulare quàm sit gloriosum.

Ouidius.

Vt autem clariùs enitescat, hoc esse summæ fortitudinis opus; nota virtuti ac fortitudini esse pro obiecto magnitudinem rei ipsius quam molitur; finis verò diuinæ huius dissimulationis, ac veluti nõ curantiæ, in tot tantisque hominum iniquitatibus semper est, maior & excellentior suæ virtutis in rebus difficillimis ostentatio: quod aliqui non ita fælicem exitum sortiretur. Etenim si permittit, magnum aliquem suum famulum ac ministrum v. g. Diuum Athanasium à toto penè terrarum orbe multorum annorum spacio validissimè oppugnari; ex tanta hac indignitate oritur, vt orbis vniuersus vnius hominis Athanasij constantiã ac fortitudinem obstupescat: cùm videat illum cum tot ducibus & imperatoribus potentissimis, cum tot prouincijs ac regnis, cum tot gentibus ac nationibus acerrimũ gerere bellum, & victorem inde gloriosissimè euadere. Vt iam facile hinc omnes eliciant, quantus sit, quàm copiosus, quàm iugis ac perennis ille virtutis & fortitudinis fons; ex quo tam admirabile, ac penè incredibile robur & magnitudo animi dimanarunt. Atque id quasi per transennam attigisse sit satis; vt lector tyrannidum & martyriorum permissionem & grauissima alia mala, quæ in orbe perpetrantur percurrat in quibus Martyrum fortitudo ad Christi ipsorum capitis imitationem magnopere enitescit. Quin etiam Christus ipse in suis tormentis ac passione tantam infirmitatem voluit præ se ferre; vt cum æterno parente expostularet, vt tremeret, vt in maximas redigeretur angustias: iuxta illa ipsius verba quæ nuper ad Paulum prolata dicebamus; *Virtus in infirmitate perficitur.* Et idcirco maior fuit in Christo imbecillitas sponte assumpta, quàm in Martyribus; quia multo etiam erat maior fortitudo; & nostræ redemptionis opus, quod fuit aggressus, omnium quæ excogitari potuere maximum & gloriosissimum; videlicet vt Dæmonem teterrimum humani generis hostem ex mundi possessione exterminaret, vt suum Patrem æternum hominibus liberalissimum & cælestibus diuitijs affluentem redderet; vt hominibus ipsis admirabile patientiæ & tolerantiæ in laboribus, ærumnis, & martyrijs exemplum ob oculos proponeret; vt denique fluxarum rerum & caducarum contemptum, ac spiritualium & æternarum veram æstimationem doceret.

Fortitudinis obiectum quod sit.

Fortitudo sub imbecillitatis specie quantopere eluceat.

Cur Christus in sua passione tantam voluit infirmitatem præ se ferre.

Beneficentiæ (vt de ipsa nonnihil dicamus) obiectum est bonum illud, quod hominibus præstatur eique opponitur maleficentia, quæ plurima & grauissima mala in hominum genus inuehat. Perspicuum autem est tot peccatorum permissionem & calamitatum humano generi immissarum primo aspectu hominibus non salutarem, sed noxiam; nõ commodam, sed exitialem videri. Ceterum si om-

Obiectum beneficentiæ quod sit.

A nia accuratè expendamus, & hoc ipsum videamus in maius multò & præstabilius generis humani beneficium redundare; manifestò deducitur, summam beneficentiam maleficentiæ specie ac veluti laruã obtegendam fore. Superest vt inspiciamus, an illa omnia mala in hominum bonum multò maius ac nobilius redundent. Quod licèt difficultate non careat: cui tamen Deus suæ prouidentiæ perfectionis clarissimam lucem immittit, maximo est solatio intueri ac cernere; nullum esse damnum ac detrimentum adeò ingens, adeò commune, adeòque longum; ex quo Deus multò maiora & excellentiora bona non educat. Quo tandem facilè sibi persuadent piorum hominum mentes, iure optimo dixisse Augustinum, tom. 3. in Enchiridio c. 27. *Melius iudicauit Deus de malis benefacere, quàm mala nulla esse permittere.* Cuius sententiæ veritas multis in rebus est Christianis hominibus manifesta: vt in laboribus, & calamitatibus, quæ iustis diuino consilio accidunt; in quibus, vt ait idem Augustinus lib. 83. quæst. q. 82. *Nulla causa probabilior occurrit, cur isti homines laborent plerumque in hac vita; nisi quia hoc eis expedit.* Et licèt grauissimi sint labores: si illis quasi gradibus quibusdam ad maximum & celsissimum æternæ gloriæ præmium conscenditur; oportuit summam beneficentiam amicis ac familiaribus labores immittere grauiores. In permissione etiam peccatorum, quæ prædestinati committunt, & illi qui ipsos exercent & excoquũt (quales sunt tyranni, atque hostes) facile etiam est animaduertere ex ijs omnibus ingentem Deum vtilitatem & bona incredibilia elicere. Quòd autem pauci veram animæ salutem consequantur, comparatione eorum, qui in æternum ruunt interitum; nihil hoc diuinæ beneficentiæ gloriam imminuit. Nam vt periti gemmularij preciosissimum aliquem adamantem aut nobilissimum carbunculum tanti æstimant, vt ad eum elaborandum & expoliendum, non dubitent quàm plurimos alios lapillos minoris æstimationis insumere: ita etiam rationi consentaneum est, vt Deus sanctissimum aliquem virum pluris, quàm multos alios nullius probitatis faciat, & pro gemmæ illius preciosissimæ perfectione sexcentorum viliũ & improborum iacturam permittat. Ad diuinam beneficentiam maximè spectabat dirigere homines ac deducere ad magnam & perfectam sanctimoniam: quam vt prædestinati consequantur, quæcunque alia mala permittuntur, debent summæ beneficentiæ tribui; quantumuis videatur totius mũdi pax atq; trãquillitas perturbari, & nationes bellis exardeant, ac prouinciæ vastentur. Et licet non adhuc difficultate careat plurimorum malorũ consideratio, quæ nulli electorũ vtilitati & emolumẽto videntur inseruire: cuiusmodi sunt Sinarum, ac Iaponiorum aniles Idolorũ superstitiones; pestes etiã in eas immissæ gentes, quæ in inferorum barathrũ miserè deturbantur; certissimè tamen credendum est, istorum malorum nullũ à Deo permitti, ex quo non ingentes vtilitates & multò maiora bona decerpat. Quod autẽ id nostri ingenij imbecillitate nõ assequi possimus; hoc sanè non per infinitã Dei beneficentiã, sed per nostri ingeniosi tenuitatem stat.

Beneficentiam sub maleficentiæ simulatione maximè eminere.

B

Melius Deo visum de malis bene facere, quàm mala nulla permittere.

C

D

Æquitatis munus est, omnes ratione ac iustitia administrare, & nulli iniuriam facere. Quare Dei æquitati videtur esse contraria magna inæqualitas; qua huiusce vitæ bona, fortunæ atque honores dispertiũtur, cùm multa sæpè tribuantur immerentibus, merẽtibus pauca & exigua. Enimuerò hæc iniquitatis species perfectæ æquitati erat congruentissima. Nihil enim æquius, quàm vt de suis bonis vnusquisque prout ipse velit, largiatur. Quod vt meliùs præstetur, operæ pretium est, si quis v. g. mille nummos aureos quatuor hominibus diuidat, ne singulis ducentos & quinquaginta tribuat; ne fortè videatur ad æqualem illam distributionem teneri constrictus; sed potius diuidat oportet *singulis prout vult*, vt ait Paulus 1. Cor. 12. 11. Quòd si ad huiusmodi æqualitatem exercendam plures aliæ causæ & aptissimæ congruentiæ ad commune bonum, aut varios ac diuersos fines spectãtes illum, qui sua largitur, permouerent; tunc verò perspicuum est multò plus rationem & æquitatem eminere in eo ipso,

E

Æquitatem sub specie iniquitatis plurimùm enitescere.

quod iniquitatis faciē prętendit. Quid, si ipsismet, inter quos fit hæc partitio, illa diuidendi ratio, aut modus expediret inprimis. Tunc facilè quisque videre potest, quemadmodum in diuersorum stomachis æqualitas non cōsistit, vt cibus æquè in omnes ingeratur, sed potiùs pro cuiusque natiuo calore & ingenita vi singulis distribuatur: sic etiam in huius vitæ bonorum partitione perfectam æqualitatē esse sitam in eo, quod sæpè iniquitatis habet speciem. Quare, si cibi portio, victusque communis homini alicui iusto parcè ac tenuiter concessus fuit, ne satietate nimia ac tædio affectus recalcitraret; & *ne fortè satiatus illiciatur ad negandum*, Prouerb. 30. 8? quid tunc ipsa inæqualitate æquius? simili ratione posset idem argumentum ad multa alia se extēdere. Quòd autem de re familiari ac fortunis dixi; idem etiam intelligatur velim de honoribus & probris, de firma & infirma valetudine, de voluptate atque dolore. Prętereà nulla maior inæqualitas excogitari videbatur posse, quàm ea, quam in Christo Domino Pater æternus exercuit; cùm hominum optimo atque sanctissimo acerbissimas inflixit plagas, atque dolores grauissimos inussit. Sub quo tamen iniquitatis integumento maxima delituit æquitas; qua Diuinæ iustitiæ ex toto (quod aiunt) rigore satisfecit.

Sapientiam sub stultitiæ simulatione magnopere perfici.

Sequitur sapientia & admirabile consilium maximorum gubernatorum proprium; cuius extat exemplum in Salomone, 3. Regum 3. cuius virtutis excellentiam ac perfectionem facili negotio apparet in eo consistere, vt eiusmodi eligantur consilia, quæ prima facie videantur stultitiam præ se ferre (ne fortè illi, quibus celari oportet consilium, illud præcaueant:) posteà tamen probet exitus, id quod stultum videbatur, summæ prudentiæ fuisse. Notū autem est, quàm meritò dixerit Paulus, 1. Cor. 1. 25. *Quod stultum est Dei*, &c. Itaque quòd Deus ad Christi & Ecclesiæ exaltationem ijs rebus fuerit vsus, quæ in Christiani nominis abiectionem & interitum videbantur redundare; id procul dubio altissima Dei prouidentia dignum extitit.

Patientiam obliuionis aut conniuentiæ specie sapienter obtegi.

Patientia non dubium est, quin eò sit maior, quò plus tolerat ac dissimulat. Cùm autem maximi esset momenti humano generi, vt se Deus cum illo valdè patienter gereret (de quo multi latè & optimè) excellentissima huius patientiæ perfectio est; vt patientiæ speciem non habeat, sed obliuionis potiùs, aut conniuentiæ. Quare quòd Deus tantopere hominum peccata se videre dissimulet; vt improbi ac scelerati suspicentur interdum Deum ipsum nihil omnino de ipsorū offensis curare; hoc (inquā) immensam Dei patientiam extollit inprimis, atque cōmendat. Nec ideo iustitię partes obliuioni tradit: quinimò quò plus peccatores tolerat & expectat, eò plus iustissimæ iræ & indignationis congerit aduersus ipsos, & in præfinitum vindictæ tempus asseruat. Id quod eleganter Valerius Max. expressit lib. 1. cap. 1. *Lento gradu ad vindictam sui diuina procedit ira, tarditatémque supplicij grauitate compensat.*

Minas ac supplicia sapienter item sæpè occultari.

Restāt seriæ minæ, & seuerissima huius vitæ supplicia, quorum vtraque non admodùm essent magna, nisi ita abdita forent, vt ad eorum cognitionē cælesti luce opus esset. Nulla enim maior, nulla grauior in peccatores comminatio, quàm Christi Redemptoris nostri tormenta & passio; iuxta ipsius verba: *Si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet?* Lucæ 23. 31. Verùm nihil Iudæorum oculis magis occultum & absconditum. Deinde nullas Deus acerbiores plagas in hac vita hominibus immittit, quàm cùm eos effrænatis sui cordis desiderijs totos tradit, vt suis cupiditatibus obsequantur, & morem gerāt; vt illatas sibi iniurias persequātur; vt in cordis duritie & obstinatione permaneant. Quis tamē plagarum huiusmodi seueritatem absque Christi Spiritu possit cognoscere? Constat igitur ex dictis summam septem diuinæ prouidentiæ spirituum perfectionem requirere, vt in suis operibus valdè sint reconditi & abstrusi; atque adeò verissimam rationem absconditæ prouidentiæ esse summā ipsius perfectionem. Quamobrem nisi Dei gubernatio dissimulatione & obliuionis facie tegeretur; sed eiusmodi esset, vt facilè oculis cerni possent & iustorum hominum beneficia ac præmia, & iniustorum pœnæ ac supplicia; nec tyrannorum indignitates, nec prauorum ministrorum iniurias pateretur: si denique gubernandi ratio Christi Domini esset eiusmodi, qualem sibi Iudæi confingunt in Messia, quem adhuc nequicquam expectant; si, inquam, hanc gubernandi rationem iniret Christus; eam imperfectionis arguere multis argumentis possemus: nec illius exitus ac finis in maxima Ecclesiæ sanctitate terminaretur, sed summùm in magna puerilium hominum multitudine prosperè & voluptuosè degentium.

Cur inferiores moderatores expediat suæ gubernationis æquitatē patefacere; Deo verò id non sit necesse.

Inferiores certè iudices ac moderatores (quorum iurisdictio & prouidentia ad externas tantùm res se extendit, idque parcè atque districtè; nec diutiùs, quàm pro exigua vitalis lucis vsura) hi quidem, qui nec alia præmia possunt nec supplicia inferre, nisi corporea & temporanea; necessariò debent suæ gubernationis æquitatem propalam ostendere. At æternus Deus inuisibilis & immortalis, qui præcipuè magnam animorum sanctitatem debet attendere, eamque præmio afficere sempiterno; à se ipso descisceret, si suam detegens prouidentiam, ipsius perfectionem impediret. Perspicuum verò est, illam impeditum iri, si eo modo gubernaret, vt homines in rerum terrestrium ac temporalium æstimatione fixi residerent; nec ad insignes virtutes & sanctimoniæ totius culmen aspirarent.

Propositarū initio difficultatum solutio.

His, quæ diximus, satis obiectionibus fecimus, quas initio proposuimus. Quarum extremæ respōdeo, ex eo quòd vnus sit rerum omnium procreator, idemque rector; non probari, eundem illi ordinem esse in vtrisque operationibus seruandum. Nam & ad ipsius gloriam, & ad suæ reip. commodū ac felicitatem maximè interest, in alijs operibus ipsius tegi prouidentiam, in alijs retegi. Quod verò opponitur, durum scilicet arduumq; videri, vt nobis ita celetur, quod tantopere nostræ salutis refert: ad hoc respondeo, Dei consilium & æternam rationem satis opportunè prouidisse necessitati, quæ ipsius prouidentiam cognoscendi nobis erat. Primò, quia lux ipsa, qua in naturalium rerum efficientia sese nobis creator ostendit, euidenter demonstrat summum gubernatorem, qui hanc cælorū terræque machinam ex nihilo hominum vsui & vtilitati cōdidit, minimè partis nobilissimæ, id est, hominum gubernationis curam abiecturum. Deinde vt sopitos excitet Deus, & propriæ salutis negligentes stimulet, & inflammet; decernit plerumq; sapientissimè, vt obscura suæ prouidentiæ nubes tonitruis horribilibus, & intermicantibus fulgetris nos ipsos terreat; atque adeò admoneat, Deum nequaquam desidem & inertem somno conniuere. Dicā clariùs, plurima Dei opera admiranda, & totius naturæ cursum excedentia efficiunt, vt lucis radij ex medijs tenebris & atra caligine erumpant, & omnibus perspicuum sit, Deum maximam de humano genere curam gerere. Tertiò, quemadmodū naturalia Dei opera, magna satis luce nobis communem indicant & ordinariam prouidentiam, ita etiam supranaturalia opera, diuina quadam luce redemptionē mundi, & verā Christi Ecclesiam hominibus ostendunt.

Quamuis Dei prouidentia in mundi administratione sit sæpe occulta: semper tamen sui vestigia hominibus in rebus ipsis relinquere.

Itaque licèt cōgruens valde fuerit, vt egregium humanæ redemptionis facinus summopere dissimularetur; iuxta id Isaiæ 28. 21. *Vt faciat opus suum, alienū opus eius ab eo, & peregrinum.* Euidentia tamen, quæ ex prophetiarum complemento, & ex miraculis stupendis fuit exorta, perspicuè credibilem hanc supranaturalem prouidentiam, & hominum redemptionem reddidit. Atque id pro huius notationis scopo delibasse sit satis, iuxta quē ratiocinandi modum, in sanctissimæ Christi crucis consideratione, necnon Christianæ Ecclesię fundationis, possumus, discursu per septē Dei Spiritus facto, maxima cum voluptate philosophari, & attentè contemplari, quàm fuerit admirabilis diuini consilij ratio, vt horum cælestium Silenorum species esset valde deformis; vt maximus splēdor & pulchritudo inibi delitescentia maiorem excitarent in contemplantium fidelium animis admirationem.

Euidentia credibilitatis ex multis argumētis petita constare supranaturalis Dei prouidentiæ æquitatem.

A

TEXTVS.

Verſ. 2. Et vidi angelum fortem prædicantem voce magna; Quis eſt dignus aperire librum, & ſoluere ſignacula eius?

COMMENTARIVS.

IN hac viſione expediuit, vt qui clamorem fuerat editurus; forti eſſet ac robuſta ſtatura, quò vox ipſa maiori contentione emitteretur. Ingentis verò vocis myſterium eſt, vt ſignificetur rem eſſe maximi ponderis, & dignam, quæ ad omnium aures notitiamque perueniat; videlicet nullam eſſe puram creaturam, quæ prædictum librum aperire, & ipſius valeat ſoluere ſignacula. Si quis autem roget, Vtrùm in hoc clamore ad aliquem Scripturæ locum reſpiciatur?. Reſpondeo fortè in eo alludi ad vltima Oſeæ verba cap. 14. 10. *Quis ſapiens, & intelliget iſta? intelligens, & ſciet hæc? quia rectæ viæ Domini, & iuſti ambulabunt in eis: præuaricatores verò corruent in eis.* Hæc enim verba referri videntur ad futuram difficultatem in cognoſcendo rectam viam eſſe illam, qua Chriſti diſcipuli gradiebantur; ipſoſque eſſe verè felices (quod eſt primorum quatuor ſigillorum myſterium) reprobos autē eſſe Chriſti aduerſarios (quod eſt myſterium reliquorum trium ſigillorum.) Quod autem Oſeas fortis angelus appelletur; cohæret optimè cum ijs, quæ Diuus Epiphanius in eius vita deſcribit; ipſum ſcilicet ſuorum verborum vi ingentem quercum in partes duodecim diuiſiſſe: congruit etiam optimè cum Oſeæ prophetiæ argumento, in quo maxima cum ſublimitate agit de Iſraelitici populi reprobatione, & felicitate eorum, qui Chriſtum recepturi erant. Vide c. 8. 1. vbi ei præcipitur, vt clangore terrifico diuinam vindictam Iſraelis populo comminetur. De illorum autem proſpera ac felici fortuna, qui Chriſtum fuerunt ſuſcepturi, expreſſè agit Oſeas cap. 2. 11. & 13. & 14.

Vocis magnæ myſterium quod ſit.

Ad quem Scriptura locū alluſio fiat in hoc fortis angeli clamore.

Oſeam in hoc forti angelo ſignari, videtur probabile.

B

C

Ceterum non magni admodum refert, fortem Angelum hîc Ioanni oſtenſum Oſeæ figuram eſſe. Alij enim Scripturæ ſunt loci, qui eandem continent ſententiam. Quare ſi cui credere lubeat alluſionem hoc in loco fieri ad ea verba Pauli, 1. Corinth. 2. 11. *Quæ ſunt Dei, nemo cognouit, niſi ſpiritus Dei;* facilè ei optionem dabo.

☉ QVIS EST DIGNVS.] De facultate aperiendi librum ſermo eſt. Sed quia hæc facultas prærequirit dignitatem; ideo dicitur, *quis eſt dignus aperire librum?* Aperiendi enim facultas ei ſolùm conceditur, qui eſt dignus.

APERIRE LIBRVM, ET SOLVERE SIGNACVLA.] Id eſt, aperire ſoluendo ſignacula. Nec verò eſt, cur nouum alicui videtur, non eſſe res diſtinctas *aperire & ſoluere*; quia ſæpe particula & eſt exegetica, vt aiunt. Et fortaſſis habet emphaſim hic modus loquendi: auget enim difficultatem rei, quod additur de ſeptem ſignaculis. Vt ſi quis dicat, temerarium eſſe, audere quempiam ſine Principis facultate aperire ipſius literas; præſertim ſi pluribus regijs ſigillis obſignatæ ſint.

Aperire & ſoluere ſignacula pro eodem ſumi.

His præiactis, explicandum eſt, quid ſit aperire librum illum; & in quo ſenſu dicatur fuiſſe clauſus & ſignatus? Multi videntur ſtatuere, cùm Ioanni facta eſt hæc reuelatio, neminem illius libri myſteria cognouiſſe, *neque in cælo, neque in terra*; hoc eſt, neminem etiam ex Angelis ſiue beatis. Atq; in hoc nituntur, vt credant huiuſmodi librum non eſſe librum prophetiarum veteris teſtamenti, nec doctrinæ Euangelicæ arcanorum; ſed ipſummet Apocalypſeos librum. Quin etiam Ribera noſter in eam partem propendet, vt viſio iſthæc fuerit vaticinium præſignificans librum hunc Apocalypſeos complicatum, clauſum, & obſignatum fore; ita vt nemo intelligeret: donec Chriſtus in extremis mundi ſeneſcentis temporibus librum aperiret, eiuſq; ſigilla reſignaret. Preterea quòd Chriſtus librum hunc aperiat, multi referunt ad prophetiarū complementum; exiſtimantes illius prophetias, ipſo rerum prædictarū euentu, claras & manifeſtas fore: itaque idem eſſe impleri prophetias, ac librum aperiri. Verùm huiuſmodi opiniones neutiquam conſonant cum ijs, quæ ſuprà aſſeruimus; nempe librum ſignatum, quem Ioannes vidit, non eſſe alium, quàm veteris teſtamenti prophetias de felicitate Iudæorum Chriſtum recipientium, & de eorum infelicitate, qui ipſum reſpuerent. Atque hæc eſt, vt vidimus, Patrum & veterum expoſitorum ſententia; quæ ſine dubio omnia, quæ textus ait in ſeptem ſigillorum apertione accidiſſe, apprime quadrat. Infrà autem oſtendam, nullam preterea declarationem conſentire poſſe cum illis verbis, *Ecce vicit leo de tribu Iuda, aperire librum & ſoluere ſignacula eius.*

Quid ſit librum aperire, diſſenſio inter expoſitores eſt.

Vera librum aperiendi ratio & explicatio.

D

E

Illud ergo reliquum ſit; vt explicemus, cur repræſentetur librum ad huc eſſe clauſum atque ſignatum; & Ioannem lachrymas effundere, quòd reperiretur nemo, qui librum reſeraret; cùm exploratum ſit, ſeptem ſigillorum myſteria in eo ſenſu, quo nos accipimus, multos iam annos Apoſtolis, & Chriſtianæ Eccleſiæ fuiſſe reuelata. Hoc, vt explicem, aduerto primò; myſteria ipſa, quæ Deus Apoſtolis & fidelium multis palàm fecit, infidelibus adhuc occulta & abdita remanſiſſe; & aliquā etiam ex parte nonnullis fidelibus. Quamobrem ipſemet liber, poſtquam alijs explicatus fuit, complicatus tamen alijs atque ſignatus reſtitit. Ideoque æquiſſimè & ſignificantiſſimè indicatur, librum clauſum adhuc & ſignatum ſeptem ſigillis manere: ſolumque Chriſtum poſſe ipſum aperire. Exemplum eſto id, quod Paulus ait 2. Corinth. 3. 14. *Vſque in hodiernum diem id ipſum velamen in lectione veteris teſtamenti manet non reuelatum. Quoniam in Chriſto euacuatur: ſed vſque in hodiernum diem, cùm legitur Moyſes, velamen poſitum eſt ſuper cor eorum. Cum autem conuerſus fuerit ad Dominum, auferetur velamen.*

Cur liber tunc Ioanni clauſus adhuc & obſignatus repræſentatur.

Aperire librum quo sensu sit hic grãmaticè accipiendũ.

Secundo, ex contextu ipso videtur constare; aperire librum, idem esse, ac reliquis aperire illum, qui satis nouerant, quid ipse liber contineret. Agnus enim, qui librum aperuisse perhibetur, nemo dubitat, quin ante omnes libri mysteria intellexerit: librum ergo aperire, idem erit, ac exponere reliquis libris ipsius mysteria. Et latinè quidem hæc phrasis *librum aperire* facilè in eo sensu sumitur, vt alijs eundem librum explicet. Quapropter nulla ratione admittendum est, Ioanni, animalibus & senioribus libri huius mysteria fuisse incognita: illa enim Christi Spiritu adiuti satis nouerant; iuxta illud Pauli 1. Cor. 2. 10. *Nobis autem reuelauit Deus per Spiritum suum*, sed nondum aliqui poterant hunc librum reliquis aperire, & explicare; nisi hanc ad rem Christus eis suum Spiritum suggereret: id namque est aperire librum, & soluere signacula eius. Porrò Ioannes non ideo illacrymabatur, quòd libri mysteria intelligere optaret; cùm sibi iam explicata fuissent: sed quòd videret librum clausum hactenus infidelibus, ob eorum obstinationem, manere. Quin etiam ni Ioannes mysteria libri calluisset; non ita vehementer fleret eorum, qui illa non nôrant, extremam miseriam: neque enim tanti librum non cognitum æstimaret, nec Iudæorum ignorantium vicem tantopere doleret. At verò quia mysteria eiusmodi animo penitùs imbiberat; ideo & illa tanti ducebat, & Iudæorum sitim atque ariditatem deplorabat.

Cur Ioãnes fleuerit, neminem fuisse inuentũ, qui librum reseraret.

Tertiò, valde à vera intelligentia aberrant ij, qui putant prophetiarum complemento librum hunc aperiri. Etenim licèt verum sit, cùm prophetias esse impletas constat, librum reapse apertum manere illis, qui ipsas impletas iam esse vident. Hìc tamen de hac aperiendi ratione minimè agitur, sed quòd euoluatur, cùm inuolutum est. Nunquam autem magis est clausus, magisque signatus, quàm cùm verè implentur prophetiæ; hoc est, cùm liber est in dextera sedentis in throno (vt suprà explicauimus.) & ipsum aperire, nihil est aliud quàm Dei mysteria reuelare; quod fit per Spiritum Christi; vt docet Paulus, 1. Cor. 2. 10. Fiet hoc exemplis illustrius. In Christi Domini nostri passione magna prophetiarum pars impleta est: ita tamen tectè ac dissimulanter, vt vel ipsi Dæmones etsi nimis anxij atque soliciti; re tamen ipsa id non intellexerint; *si enim cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.* Nam cùm ipsi Iudæos ardentibus furijs in Christum concitauerint, vt eum in crucem suffigerent; non dubium est, quin ipsos lateret omnino maximum bonum, quod ex Christi cruce in vniuersos homines fuerat deriuandum. Simili etiam ratione in martyrum tormentis, in Ecclesiæ persecutionibus, maxima Ecclesiæ ipsius gloria & exaltatio erat abscondita. Cùm autem hoc opere præstabatur; dæmones, qui sæuienti persecutioni faces subdebant, altissimum Dei consilium non assequebantur. Si ergo dæmones ipsos præteruolabat, quantò magis mundanos homines in rerum terrestrium voluptate & cogitatione defixos? Constat ergo, prophetias, ipso etiam tempore, quo implebantur, maximè esse signatas; & eas tum reserari nihil esse aliud, quàm Christum sui Spiritus copiam hominibus facere, vt eas possint agnoscere; idque in gloriam Christi singularem redundare.

Christianæ Ecclesiæ gloriam in ipsius persecutionibus & martyrũ tormentis delitescentẽ vel dæmones ipsos latuisse.

Quartò optatum finem non assequuntur interpretes, qui affirmant, signatum librum non esse veteris testamenti prophetias, sed nouas Apocalypseos; quæ nulli erant notæ, quo tempore Ioanni hæc visio ostensa est. Quod quidem si ad septem sigillorum mysteria referendum est; primum sigillum ij omnes de Christi imperio exponunt. atqui nemini dubium est, huiusmodi mysterium Apostolis innotuisse, priusquam Ioanni reuelaretur Apocalypsis. Idemque constat manifestè de nonnullis alijs sigillorum mysterijs iuxta ipsorum expositionem. Et quamuis inter illa res aliquas annumerent, quarum notitiâ Apostolos tunc fuisse imbutos non constet; quod tamen ipsis nondum erat reuelatum, Ecclesiam scire non magni intererat; nec verisimile id est in septem sigillorum libro contineri; neque erat cur Ioannes fleret eâ cupiditate permotus, vt isthæc Ecclesiæ palàm fierent.

Qui à signato hoc libro veteris testamenti prophetias excludunt, minimè scopum attingere.

TEXTVS.

Vers. 3. Et nemo poterat neque in cælo, neque in terra, neque subtus terram aperire librum, neque respicere illum.

COMMENTARIVS.

Quid hic sit, nemo poterat aperire.

INprimis, versu præcedente exploratum manet, quod nunc additur, *nemo poterat aperire*, non significare, nullum ex ijs qui in cælo sunt, intelligere mysteria, quæ in libro illo claudebantur; sed nullum posse mysteria illa mundo explicare. Non enim cognosci valere absque Christi Spiritu, quem Christus ipse solus largiri potest.

Celum, terra, & subtus terram quo sensu hic accipienda.

Deinde, in ea distributione *neque in cælo, neque in terra, neque subtus terram*, aliquis in difficultatem fortè incurret, existimans illam superuacaneam esse. Quod enim Angeli atque beati, qui Dei conspectu fruuntur, assequi non possunt; multò minùs superstites adhuc in terra assequentur. Ad hoc tamen dico, verbum illud *in cælo*, non designare solùm cælites ipsos, sed etiam omnes primitiuæ Ecclesiæ Christianos. Etenim iuxta vsitatã in Apocalypsi locutionẽ, ij, quorũ conuersatio in cælis est (cuiusmodi erant primi illi Christiani) in cælo esse dicũtur. & idcirco videt Ioannes in cælo thronũ, ani-

A animalia, & seniores. At Iudæi, qui non recipiebant Christum, dicuntur esse in terra (sicut etiam Gentiles in mari esse dicuntur, de quo aliàs:) Dæmones autem dicuntur esse sub terra. Quos loquendi modos inficiabitur nemo ænigmaticæ Apocalypseos locutioni esse consentaneos. Vbi autem semel statuatur, hunc esse sensum distributionis illius, *nemo poterat neque in cælo, neque in terra, neque subtus terram*: facilè mox cernitur illam non esse superuacaneam, sed valde congruentem. Idem namque valet, ac si diceretur, vt mundo palàm fieret in eo, quod primitiuæ Ecclesiæ tempore accidebat, veteres impleri prophetias: nec satis esse, quod Christiani ex Christi reuelatione nouerant; nec Scripturarum notionem, quam Scribæ & Pharisæi se habere gloriabantur; nec Dæmonum scientiam & subtilitatem. Nam libri illius arcana propria sunt diuinæ sapientiæ; *Et quæ sunt Dei nemo cognouit, nisi Spiritus Dei.* Quare nemo poterat eorum mysteriorum cognitione informari, nisi Christus ipse suum illi Spiritum impartiret. His explicata satis manet prima illa versiculi pars, *nemo poterat, neque in cælo, neque in terra, neque subtus terram aperire librum.*

B Sed quid est, quod sequitur, *neque respicere illum?* Certum enim est omnes in eo consessu existentes librum respicere. Nam vt de libro, quem omnes in principis dextera videbant, prædicatur, *quis est dignus aperire librum, & soluere signacula eius?* Ad hoc dico primò, idem in præsenti esse *librum respicere, & videre illum*: quia idem est verbum græcè in versu sequenti, cùm dicitur, *neque videre eum.* Secundò, dico, bifariam dici posse aliquem vidisse librum: primò cùm libri molem aspexit; licet ipsum non aperuerit, nec legerit: Secundò quando librum euoluit, atque perlegit: quo in sensu plerumque dicere solemus, non vidi Augustinum, id est, eius libros non aperui, neque legi. In hoc ergo secundo sensu sermonem esse in præsenti patet ex contextu: sed aperire, ac legere librum refertur hîc ad libri ipsius mysteria. Vnde qui ea non percipit, magnâ cum energiâ, dicitur non vidisse librum.

Librum respicere, quo sensu dicatur.

Videre librū bifariam accipi posse.

Hinc tamen inferet fortasse aliquis, meam expositionem non sibi constare. Hactenus enim dixeram non esse ita intelligendum, vt nemo libri mysteria nouerit; sed, vt nemo possit illa hominibus explicare. Nunc verò, cùm textus addat, *neque respicere illum*, cogor hæc verba de libri mysteriorum intellectione explicare. Non igitur asseritur solùm in contextu, neminem posse librum reliquis aperire; sed etiam, neminem comprehendisse libri mysteria, quando Ioanni facta est reuelatio.

C Respondeo magnam esse horum verborum vim & elegantiam: quæ vt meliùs percipiatur, obseruandum est huiusmodi in eis ordinem inesse, *nemo poterat aperire, nec videre librum*, quantumuis *videre* sit intelligere; & *aperire* sit alijs exponere, & declarare. Et certè primo aspectu videtur verborum ordo inuersus: quia primum est intelligere librum; & intellectionem sequitur explicatio alijs & declaratio. Ceterum Angeli clamor & præconium non agebat de intellectione libri; sed de apertione siue explicatione; illa enim fuit Angeli vox, *Quis est dignus aperire librum, & soluere signacula eius?* Itaque directè sermo erat de apertione. Vnde quod additur, *neque respicere illum*; intelligendum est de ea visione, quæ libri apertionem subsequi videtur: cumque nemo fuerit dignus aperire librum, nisi solus Agnus, id saltem fore videbatur, vt postquàm Agnus librum aperuisset, eiusque sigilla resignasset; possent alij quicunque ad librum accedere, illum legere, & eius arcana perscrutari. Quod vt nemo suspicetur, propterea additur, *nec videre eum*: Quod est dicere, non solùm neminem esse dignum soluere librum; sed etiam postquam librum ipsum Christus alijs aperuit, posse neminem ipsum legere; nisi à Christo ad eius resignationem, lectionem, & intellectionem singulari beneficio introducatur. Reconditus autem sensus est, tanta esse, tamque abstrusa & arcana huius libri mysteria; vt ad eum sapienter legendum & intelligendum, non mihi sufficiat Christum alijs aperire ac resignare; vt mihi quisquam absque singulari

D Christi ipsius auxilio possit illum exponere. Semper enim liber obsignatus mihi manet, donec Christus suum mihi spiritum suppeditet, & sigilla resignet.

Fulcitur eadem de respiciendo libro explicatio obiectionis solutione.

In verbis histeron proteron videri, ddq; non sine mysterio.

TEXTVS.

Vers 4. Et ego flebam multùm, quoniam nemo dignus inuentus est aperire librum, nec videre eum.

E Græca quidem habent, *Nemo dignus inuentus est aperire, nec legere, nec videre.* Illa tamen verba *nec legere*, procul dubio non sunt ex textu. Nam *legere* includitur in *videre*, vt ex suprà dictis constat. De Ioannis autem fletu & eius causa satis iam diximus.

A

TEXTVS.

Verſ. 5. Et vnus de ſenioribus dixit mihi, Ne fleueris: Ecce vicit leo de tribu Iuda, radix Dauid, aperire librum, & ſoluere ſeptem ſignacula eius.

COMMENTARIVS.

OCCVRRIT hîc difficultas, cur ſcilicet Ioannem plorantem vnus de ſenioribus conſoletur? Nam iuxta noſtram declarationem, Ioanni congruit ſymbolum quatuor animalium; quæ coniunctiora ſunt Deo, quàm ipſi ſeniores. Inter Apoſtolos verò nullus plus gratiâ pollebat apud Chriſtum, quàm Ioannes, nulluſque cæleſtium arcanorum plus participauit. Quid ergo ſibi vult, vt ploret Ioannes, & de ſenioribus vnus ipſum his verbis ſoletur; *Ne fleueris, Ecce vicit leo de tribu Iuda, aperire librum, & ſoluere ſeptē ſignacula eius?* Numquid ſeniorum aliquis erat harum rerum peritior Ioanne? Si igitur ſeniores erant inferiores illo; quînam inferior ſuperiorem ſolatur, & docet? Exiſtimabit nonnemo ab hac ſe difficultate expediri, ſi aſſerat viginti quatuor ſeniores, quos Ioannis aſpexit, in æterna beatitudine Dei conſpectu tunc frui; atque adeò quemlibet beatorum plus aſſequi cognitione, quàm quemlibet alium eorum, qui in terris adhuc vitam degunt. Sed ſuprà iam vidimus, in hac viſione ſeniores non Ioanni fuiſſe oſtenſos in cælorum beatitudine, ſed in cæleſtis conuerſationis celſitate. Præterquamquòd minime ignorabat Ioannes, quod ſibi ſenior edixit: optimè enim ille nouerat Chriſtum eſſe leonem de tribu Iuda, & radicem Dauid; ipſumque viciſſe, vt Scripturarum librum aperiret, ſuumque ſpiritum hominibus communicaret.

Difficultas, cur plorantem Ioannē vnus è ſenioribus conſoletur.

B

Reſpondebit alter; Ioannem, licèt erat Apoſtolus, in hac tamen viſione non Apoſtolicæ dignitatis altitudinem, ſed ignorationis humanæ fragilitatem referre; ideoque lachrymari, & ipſius luctum ab vno ſeniorum leuari ac minui. Sed contrà eſt, quia Ioannis fletus fuit viri Apoſtolici proprius. Nullum enim ita propriè attingebat hominum cæcitatis, & Iudæorum præſertim, deploratio, vt Apoſtolos; ad quos ſpectabat aſſiduis precibus Deum obſecrare, vt cæleſtis ſapientiæ arcana recondita hominibus retegeret.

C

Difficultatis ſolutio.

His ergo omiſſis, nota dignum valde eſſe Apoſtolicorum hominum ſtatu, ex ſacræ Scripturæ verbis ſibi conſolationem petere. Quamobrem, ſi in hiſce verbis (*vnus de ſenioribus dixit mihi, &c.*) ſignificaretur in ardenti illo deſiderio (quod Ioannis lacrymæ adumbrant) Apoſtolum mœrorem ſuum lenire aliquibus Scripturæ verbis per aliquem ſeniorum ſcriptis; facilè difficultas omnis in maximam videretur elegantiam conuerti. Marcus igitur & Lucas Euangeliſtæ (qui non ex Apoſtolorum numero, ſed ex diſcipulorum fuerunt) appoſitè figurantur in ſeniorum numero, vt cap. 4. explicauimus. Valde ergo ſuſpicor, in his verbis alludi ad id, quod diuus Lucas in Apoſtolorum Actis conſcripſit: Chriſtum ſcilicet ſuum impertiri ſpiritum eorum multis, qui Apoſtolorum prædicationem audiebant, vt cap. 8. 17. *Tunc imponebant manus ſuper illos, & accipiebant Spiritum ſanctum.* & cap. 10. 44. *Adhuc loquente Petro, cecidit Spiritus ſanctus ſuper omnes, qui audiebant verbum.* Quæ omnia ſcribuntur, vt effectus Chriſti paſſionis & reſurrectionis. Si ergo libri apertio & ſigillorum reſignatio in eo conſiſtebant, vt Chriſtus ſuum Spiritum hominibus elargiretur; verè dici poteſt vnus è ſenioribus aſſeruiſſe, leonem de tribu Iuda, & radicem Dauidis victoriam reportaſſe; vt librum ſolueret, & eius ſignacula detraheret. Quod autem Lucas ad vniuerſam Eccleſiam ſcripſit, eleganter Ioanni fuiſſe dictum ad ipſius ſolatium figuratur. Nam ad eius mœrorem abſtergendum nihil congruentius, quàm vt ipſe verborum meminiſſet, quæ Lucas diuini Spiritus inſtinctu literis mandauerat, & cogitaret, Chriſtum, quæ inceperat, ad finem vſque prouecturum. Itaque ſi ipſe Apoſtolicum munus accuratè ſuſtineret, & hominibus Euangelium enunciaret, manuſque imponeret; poſſe confidere, Chriſti Spiritum illis eſſe tribuendum, & aperiendum librum, quem Apoſtolus per ſe ipſe non poterat reſerare.

In vno è ſenioribus Ioannem ſolante adūbrari fortè Lucam Euangeliſtam.

D

Addo huc, mihi valde eſſe veriſimile, in his verbis, *vnus de ſenioribus*, &c. reſpici ad id, quod Lucas ſcripſit de conuerſione Pauli; in qua exponitur argumentum quoddam admirabile Chriſti triumphi poſt eius paſſionem & reſurrectionem: quod erat librum aperire, & ſuum Spiritum illis dare, qui obſtinati videbantur eſſe, & cor cæcitatis velo obductum habere. Ad quam Pauli conuerſionem regrediemur verſ. 8. vbi de citharis.

E

Quid ſit, vincere leonem aperire librum.

ECCE VICIT LEO APERIRE LIBRVM.] Id eſt, ad aperiendum. Vbi aduertatur primò Chriſti victoriam in eius paſſione & reſurrectione conſtitiſſe. Quare, cùm dicitur Chriſtus ad librum aperiendum victoriam ſibi peperiſſe; idem eſt, ac dicere, Chriſtum mortuum fuiſſe, vt hominibus diuinæ ſapientiæ arcana patefaceret. Nam Euangelij lucem Spiritus ſancti interuentu hominibus impertiri, nihil eſt aliud, quàm fidem eis viuam, & admirabilem cæleſtis ſapientiæ arcanorum cognitionem tribuere. Quo veluti ad initium atque originem, omnis Eccleſiæ fælicitas referenda eſt. Ideoque Chriſtus vitam pro nobis profudit, vt maximum hoc bonum ab æterno Parente ſuæ Eccleſiæ conſequeretur; & hic eſt præcipuus ſuæ paſſionis fructus. Ex quo intelligitur, *aperire librum & ſoluere ſeptem ſignacula eius*, non in eo potiſſimùm impleri, quòd prophetiæ aliquæ minoris momenti enuncientur; ſed in ijs, quas Spiritus ſanctus enunciat, dum homines efficit ſpirituales. Textus enim ait, hunc eſſe fructum Chriſti victoriæ, *Vicit leo de tribu Iuda, aperire librum*, &c.

Secun-

A Secundò aduertatur, magnam inesse elegantiam in eo, quòd appelletur leo, & sub Agni figura appareat. Ac si clariùs diceretur, ipsum in passione agnum tenerum & imbellem apparuisse, atque ideò mactatum immolatumque fuisse; sub ea tamen imbecillitate summam abdidisse virtutem, & incredibilem fortitudinem; quia facinus maximum & præstantissimum omnium, quæ cogitare poterat, perfecit: cùmque fuisse victus & occisus videbatur, in eodem ipso sacrificio victorem gloriosissimum extitisse, vt leonem fortissimum, in eoque fuisse impletum, quod scriptum est Genes. 49. 9. *Catulus leonis Iuda: ad prædam, fili mi, ascendisti.* Quòd idem est, ac dicere, Christum esse verum Messiam, ac proinde validissimum leonem de tribu Iuda: qui passione sua ac morte spolijs opimis & prædę locupletissimæ vncum impegit; dum homines à misera Dæmonis seruitute asseruit, illisque cælestium donorum copiam & affluentiam acquisiuit. Quæ omnia bona in diuina sapientia includuntur; iuxta illud Sapientiæ 7.11. *Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa.*

Elegans antithesis in eo, quòd vocetur leo, mox Agnus appareat.

Radix David.] Multi hactenus auctores, ijque graues existimabant in hac phrasi innui Christum esse radicem, quæ Dauidem produxit. noster tamen Ribera doctissimè explicauit, secundùm
B Scripturæ phrasim dici Christum Dauidis radicem; eo quòd sit Dauidis filius: nempè filius ille Abrahamo & Dauidi promissus, qui erat expectatio Gentium. Quòd autem Christus dicatur radix, existimo eximiæ cuidam radici assimilari, quæ humi defixa in eius visceribus delitescat; posteà tamen maturo tempore germinet, & pro insita virtute ac cælesti vi fructum producat copiosum. Quo significatur Dauidis regnum cùm finitum iam, conuulsum & exterminatum videbatur; eius tamen radicem abditam latuisse, vbi homines neutiquam possent suspicari: & quamuis despectam ab ijs & conculcatam, fructum demum iuxta cælestem suam virtutem vberrimum & copiosissimum tulisse: cùm summæ felicitatis, quæ ex diuina sapientia in homines dimanauit, arborem editissimam procreauit. In hoc eodem sensu iteratur cap.22.16. *Ego sum radix & genus Dauid.* Vtrobiq; autem inest allusio ad Iessææ radicis virgam, de qua Isaiæ 11.1. Et ad illud Isaiæ 53.1. *Sicut virgultum, & sicut radix de terra sitiente.* Et quoniam verba senioris citantur in præcedenti versu; fortasse etiam respicitur ad cap.13. Actuum Apostolorum, n.22. vbi fit mentio vtriusque Isaiæ loci.

Quo sensu Christus appelletur radix Dauid.

C

TEXTVS.

Vers.6. Et vidi, & ecce in medio throni & quatuor animalium, & in medio seniorum Agnum stantem tanquam occisum, habentem cornua septem & oculos septem, qui sunt septem spiritus Dei missi in omnem terram.

COM-

Don Iuan de Iauregui inuentor.

A

COMMENTARIVS.

QVOD ad visionem seu textum pertinet; *in medio* phrasis est, significans inter vnum & alterum, quod etiam Hispanice est vsitatum. Sensus ergo est, Agnum esse inter principis thronum, & inter locum animalium, & viginti quatuor seniorum: id est, propiorem throno, quàm ceteros omnes, qui prædicti erant ante Dei thronum adstare. Itaque *in medio throni* non est in ipsomet principis throno; sed inter ipsum & animalia. Quod ex eo fit planum, quia n.7. dicitur, *Et venit, & accepit de dextera sedentis in throno librum.* Prius ergo non erat Agnus in ipsa sella; siquidem posteà ad illam accessit.

Quomodo Agnus in medio throni, seniorũ & animaliũ steterit.

B AGNVM STANTEM TANQVAM OCCISVM.] In dubium vocari non debet, Ioanni fuisse visam Agni figuram. At *stantem*, non hic significat illum pedibus nitentem consistere. Quamuis enim *stare* latinâ phrasi non dicatur de eo, qui iacet; & multi in oppositione illa philosophetur, quòd vna ex parte dicat textus *Agnum stantem*, ex alterà verò *tanquam occisum*: nihilominus extrema ipsa quæ adijciuntur verba, id est, *tanquam occisum*, clarè ostendunt, opinor, *stantem* hic idem esse, ac iacentem. Et Hispanicâ quidem phrasi nullius difficultatis erat hoc ita intellegi, si diceretur *Estaua como muerto.* Nam vox illa *estaua* est generalis significationis; & per mortui comparationem ad habitum iacentis sine motu determinatur. Sed nequis nobis opponat propriam latini verbi significationem; aduerto græcè (vnde hic fuit translatum) ἑστηκός, esse participium præteriti perfecti; notantque dictionaria græcâ in verbo ἵστημι præteritum perfectum significare idem, quod stare vel iacere, idque per omnes modos. Phrasis etiam græca est ἑστηκός, pro quietus; in Agni autem mortui figura denotatur ipsum non moueri.

Stare hic Agnus quo sensu dicatur.

HABENTEM CORNVA SEPTEM, ET OCVLOS SEPTEM.] Licèt in sacris Literis lucis radij dici soleant cornua: quando verò de Agni cornibus agitur, dubium non est, quin de eiusmodi cornibus sermo sit, qualia in communibus agnis videmus. Illud hic nouum & peculiare; cornua isthæc
C non esse duo, sed septem. Et fortè consideranda sunt in modum coronæ, quæ caput vndique ambiat, eodemque modo septem oculi totidem cornibus suppositi æquali interuallo sint distributi. Ita enim fortassis non solùm non erit deformis figura, sed pulchra potiùs & speciosa.

Qua ratione septem oculi Agni, totidémque cornua sint consideranda.

Sed gradum iam faciamus ad significationis mysterium. Primò Christus sub Agni figura inducitur iuxta id Isaiæ 16.1. *Emitte Agnum Domine dominatorem terræ.* De quo loco dicemus capite 14. Medius autem inter Deum atque homines constituitur: non solùm vt Christi Redemptoris nostri excellentia denotetur; sed etiam ad sui muneris significationem: est enim *mediator Dei & hominum*, vt optimè Paulus 1. ad Timot. 2 5. & alibi sæpè.

Cur Agnus in medio throni & seniorum cōstituatur.

Deinde septem cornua, septemque oculos textus explicat esse septem spiritus Dei. In capite verò primo, notat. 5. interpretati iam sumus septem Dei spiritus esse virtutes illas septem, quibus prouidentiæ perfectio comprehenditur. Quod autem dicitur, hosce septem spiritus inesse Agno; idē est, ac dicere Christum Dominum, etiam quatenus hominem, totius esse mundi machinæ monarcham, & vniuersalem rectorem: nam *Pater omne iudicium dedit Filio, quia filius hominis est.* Ioan. 5.27. Christus igitur cùm perfectissimè est princeps (cuius gubernatio exactissimam diuinæ imitationem
D continet) tum etiam septem illos habet spiritus seu virtutes, ad quas perfectio tota administrationis rectæ redigitur: atque id est *agnus dominator* in Isaiæ loco nuper adducto.

Quid per septem Agni cornua, totidémque oculos figuretur.

Congruentissimum præterea fuit, has septem virtutes in Agni corona ex cornibus septem compactâ figurari. Corona enim principatum denotat: & cornu in Scripturæ phrasi symbolum est regni. De quo vide Maldonatum in id Lucæ 1.n.69. *Erexit cornu salutis nobis.* Itaque Agnus cum septem cornibus, indicat ipsum regnare eum septem virtutibus; per quas septempliciter dominari videtur. Idemque significant septem oculi: quia similiter oculi sunt prouidentiæ symbolum. Duplex autem significationis eiusdem symbolum coniungitur: in quo videtur semel atque iterum asseuerari vniuersalis Christi dominatio, maximaque illius perfectio, iuxta illud Genes. 41.32. *Quòd autem vidisti secundo, firmitatis indicium est.* Præterquàm quòd in his omnibus gubernatoris virtutibus præcipua perfectio in eo in primis elucet, vt cognitionis perfectio in oculos figurata societur semper cum maxima ad exequendum vi & efficacitate, quæ in sacris Literis per cornu symbolum denotatur. Ac fortè eandem redolet elegantiam coniunctio illa virgæ atque oculi apud Ieremiam c.1.11. vbi ait, *Virgam vigilantem ego video.* Porrò, quòd dicatur de septē Dei spiritibus, *mittuntur in omnem terram*, nostræ non repugnat expositioni. Quemadmodum enim dicitur suum spiritum Deus immittere
E cùm ipsius spiritus admiranda in terris operatur; ita similiter iuxta Scripturæ loquutionem dicitur Deus emittere suas septem virtutes, propter eximios & admirabiles harum virtutum effectus; quæ in toto orbe terrarum enitescunt, cùm in Christianæ Ecclesiæ sanctitate, tum in Euangelij propagatione. Vide illud Psal. 56.4. *Misit Deus misericordiam & veritatem suam.*

Cur septem prouidentiæ virtutes per Agni cornua & oculos figurentur.

Infertur ex dictis, verissimum esse quod notauit Rupertus in ea verba capitis primi, *& à septem spiritibus*; nimirum spiritus septem, septem lampades, septem cornua, atque oculos Agni, septemque sigillorum mysterium; hæc, inquam, omnia vnum idemque significare.

Ad hæc; cùm asserendum mox esset, Agnum esse, qui septem libri sigilla aperiat; idoneum valde fuit, vt præmitteretur, Christum Dominum septem Dei spiritibus esse insignitum. Nam si vt horum spirituum cognitione alios imbuat, eos in primis cognoscere opus est: qui in se illos perfectissimè contineat, & eorum nutu suam Ecclesiam gubernet, hic certè erit, qui eos suis seruis exponere valebit, & suæ prouidentiæ rationem abstrusam docere.

Per septenarios spirituum, lampadum, cornuum, oculorum & sigillorū idē omninò significari.

Præter illa, quæ hactenus dixi de Agno occiso, post attentam huius figuræ considerationem, ad-

In hoc Agno tanquam occiso allusionem fieri ad antiqua legis sacrificia.

ijciendum censui, quid mihi omnino persuadeam. Illud verò est, in hac Agni specie, quæ Ioanni ostensa est, continuari illam ad templum Salomonis allusionem, quæ totum caput 4. occupat. Nam vt suprà dicebamus, toto eo capite proponitur comparatio quædam eius templi, quod à Christo in primitiua Ecclesia ædificatum est, cum eo, quod Salomon ædificauit. Et eò spectat mentio diuini throni, viginti quatuor sacerdotum principum, septem lucernarum candelabri, maris vitrei, & Cherubinorum. Sentio igitur in capite 5. in specie Agni vlteriùs procedere allusionem illam. Cùm enim comparatio illa noui templi cum antiquo postularet, vt ad ea potissimùm descenderetur, quæ in templo Salomonis erant præcipua, & maximè notanda; congruentissimum fuit, vt ex sacrificijs assumeretur id, quod inter ea præcipuum, & quod argumento huius capitis maximè deseruiebat. In Agno ergo Ioanni ostenso procul dubio respectum est ad antiquum iuge sacrificium, agni videlicet; qui quotidie offerebatur tam matutino tempore quàm vespertino, vt præceptum erat Exodi 19.22. & Numer. 28.3. Animaduersâ autem allusione, mox facilè intelligitur eius significatio, nimirum non deesse in Christi templo, (id est Ecclesiâ) mirandum sacrificium, idque iuge, & omnia veteris legis sacrificia obnubilans. In sacrificio enim Missæ, mysticus Agnus offertur. Atque huius Agni, siue huius mystici sacrificij frequentiæ tanta est efficacia; vt huic iugi sacrificio debeat Ecclesia Christiana septem sigillorum apertionem, & adytorum sapientiæ cælestis perfectam penetrationem. B

In Agno occiso adumbrari Missæ sacrificium.

Cohæret autem hic sensus mirificè & cum contextu, & cum mysterio capitis quarti, & cum rei ipsius veritate. Ac verba quidem ad Agni descriptionem spectantia, Missæ sacrificio repræsentando aptissima sunt. Quoniam textui latino (*Agnum stantem tanquam occisum*) respondet græcus, Ἀρνίον ἑστηκὸς ὡς ἐσφαγισμένον, illa verò dictio ἐσφαγισμένον, participium est passiuum à verbo σφάττω, vel σφαγίζω, quod est immolare. Hoc enim idem verbum posuerunt 70. Genesis 22.10. vbi nos legimus, *vt immolaret filium suum.* vbi sermo est de sacrificio Abrahæ. Idem verbum posuere Leuit. 14.13. vbi Vulgatus, *immolabit Agnum.* Et similiter infrà in eodem capite, numero 50. vbi legimus, *vno passere immolato,* & num. 51. *in sanguine passeris immolati.* Atque hîc habent 70. illud idem participium ἐσφαγισμένον, & in hebræo est verbum שחט (*sahhat*) quod est, *mactare sanguine effuso.* Hoc verò verbum à Septuaginta interpretibus frequentissimè redditur per verbum σφάττω, certè plusquàm sexagies, vt ex græcis Concordantijs constat. Apponunt etiam idem verbum græcum Septuag. vbi in hebræo legitur טבח (*tabahh*) quod est, *mactare,* necnon vbi in hebræo ponitur זבח (*zabahh*) quod est sacrificare. C

Agnum quasi occisum idem esse, ac quasi immolatum.

Ex his verò palam fit id, quod legimus in Apocalypsi, (nempe à Ioanne in medio throni visum fuisse Agnum *quasi occisum*) pro eodē esse, ac quasi immolatum, quasi mactatum, quasi sacrificatum, sanguine videlicet effuso. Porrò altaris mysterio nihil aptius. Ibi enim passionis Christi offertur victima: diciturque & rectè & rite sanguis ipsius in eo sacrificio in scelerum remissionem effundi. Enimuerò diuini huius sacrificij effectus, mira potentiæ Agni reuelatio est. Nam oblatus ipse & sanguinis largitor liberalis, exurgit per mirabilem efficaciam, & ascendit ad thronum Dei, & aperit librum per gloriosam virtutem suam, quam Ecclesiæ suæ per hoc sacrificium communicat. Atque ita Ecclesia ipsa semel & iterum in hoc ipso sacrificio quotidie repetit, celebrari ac innouari in eo, non solùm passionis Christi memoriam, sed etiam resurrectionis & ascensionis illius. Quæ quidem verba sunt maximè expendenda, vtpote ineffabilis arcana mysterij, quod hoc in loco significatur; dum dicitur Agnum apparuisse tanquam occisum, & deinde surrexisse, & ad Patris æterni solium ascendisse, acceptoque de ipsius dextera libro, aperuisse eum; quod perinde est, ac si diceretur, id quod Christus mortem subiens, resurgens & gloriosè ascendens effecit (scilicet reconciliare nos Deo, suamque virtutem & potentiam edere resurgendo, editissimumque cæli locum, & Dei thronum ascendendo, indeq; suum spiritum emittendo) id ipsum quotidie refici in hoc sacrificio Missę; ac proinde ab hoc sacrificio in Ecclesiam orthodoxam dimanare communicationem Spiritus sancti, quæ mysteria libri septem sigillis clausi reserat, & explicat. D

Vide Matth. 26.28. *Qui pro vobis effundetur,* vbi Maldonatus noster cum alijs censet non esse sermonem de cruenta effusione, sed de oblatione sacramentali. Et quamuis Franciscus Suarez 3. p. to. 3. de Eucharistia disputatione 58. sect. 4. existimet à communiori placito ea verba referri ad effusionem cruentam; fatetur tamen, pro explicatione Maldonati apertè esse beatum Ambrosium. Et pro eâdem etiam sunt Durandus, & Canus. Et meo quidem iudicio, argumentum, quo nititur Maldonatus, valde vrget.

E

TEXTVS.

Vers. 7. Et venit, & accepit de dextera sedentis in throno librum.

A

COMMENTARIVS.

IN Agni figura occurrit in primis oculis spectantium quædam impotentia, atque (vt ita dicam) ineptitudo ad sumendum librum & aperiendum, præsertim cùm mortui speciem præ se ferret. Ceterùm surrexit extemplò, & librum ipsum cum ingenti totius mundi stupore reserauit. Hoc est, Neutiquam fieri posse videbatur, vt recondita diuinæ prouidentiæ & philosophiæ cælestis arcana mundo enunciaret atque proponeret homo is, quem Iudæi vt Agnum imbellem immaniter trucidauerant; qui se ab eorum vi tueri, atque defendere non potuisse videbatur. Hic tamen Agnus ab inferis illico excitatus, ceu leo fortissimus, exsurrexit; & hominibus Dei mysteria, & abdita suæ sapientiæ penetralia patefecit.

Agnum, etsi occisi speciem præ se ferebat, libri tamẽ accipere & aperire valuisse quid denotet.

B

TEXTVS.

Vers. 8. Et cùm aperuisset librum, quatuor animalia, & viginti quatuor seniores ceciderunt coram Agno, habentes singuli citharas & phialas aureas plenas odoramentorum, quæ sunt orationes Sanctorum.

C

COMMENTARIVS.

SI figuram ipsam Ioanni ob oculos positam respiciamus; offert se primò non leuis dubitatio: cur scilicet dicat textus, *cùm aperuißet librum*; si quidem nondum Agnus libri sigilla soluerat? de apertione enim sigillorum agitur infrà cap. 6. & 8. Huic dubitationi respondet Beda cap. 6. initio, non vacare mysterio, quòd priùs apertus sit, deinde resignata sigilla: Christus enim, vbi resurrexit, aperuit librum; atque vbi sanctum misit Spiritum, mysteria illius reserauit. Quòd si semel concedatur, librum euolutum priùs, deinde soluta sigilla; dicet aliquis forsan, libri apertionem esse tribuere eam lucem quæ ad credenda mysteria sit satis: sigillorum autem resignationem esse, maiorem adhuc & clariorem menti cognitionem ingerere. Præcedit enim fides intelligentiam; secundùm illud Isaiæ 7.9. *Nisi credideritis, non intelligetis,* (iuxta Septuaginta.) Hæc tamen omnia minimè faciunt ad rem: si enim liber sigillis erat consignatus, frustra consideratur priùs fuisse apertum, quàm sigilla.

Difficultas in Ioannis verbis: cur scilicet antequam sigilla dicantur resignari, liber perhibetur apertus?
Bedæ responsio.

D

Alij suspicantur, hanc animalium & seniorum adorationem, & quæ sequuntur ad finem vsque capitis quinti, dicta esse per anticipationem; propriumque eorum esse locum, postquam Agnus septimum soluit sigillum; quod narratur cap. 8. Verùm in hac solutione animus non acquiescit. Primò quia simplicius multo est ac facilius, atque adeò verisimilius, Ioannem Apocalypseos visionem, quo ordine vidit, enarrare. Secundò, quia aperto septimo sigillo consequitur mox cæli silentium per dimidiam horam: esset autem magnum temporis interuallum inter actionem gratiarum & adorationem interiectum.

Aliorum explicatio.

Tertiò respondent alij; Agnum, vbi primùm sumpsit librum in manus, antequam sigilla resignaret, ac proinde antequã liber esset apertus, ab animalibus, senioribus & Angelis fuisse adoratum. Pro hac responsione facit primò, quòd vbi Vulgatus legit *cùm aperuisset*; Græci omnes codices legunt, *cùm accepisset librum*: & similiter legit Primasius; nec non ex Græco Erasmus & Arias. Deinde dici posset, Vulgatum pro illis verbis *cùm accepisset librum*, rectè transferre potuisse, *cùm aperuisset*. Cepit enim librum ad aperiendum; & qui fœdera coniugij inijt, coniugatus dicitur. Eo ferè modo, quo proximè accingendus habetur pro accincto. Accedit, quòd actio solet accipi pro facultate ad agendum; vt multis probat exemplis Christophorus de Castro in historia Beatæ Virginis cap. 5. fol. 159. item fieri dicitur, quod tentatur, siue intenditur, vt probat Ribera Amos 9. §. 5. His addi potest, Agnum, cùm librum accepit, aperire cœpisse: quod verò textus ait, *cùm aperuisset*, esse intelligendum, vbi vidit Apostolus primum resignari sigillum; antequam figura illa siue actio daretur, quæ primi sigilli apertionem consequuta fuit.

3. Explicatio.

E

Aliqui iudicabunt tertiam hanc responsionem pro certa & indubitata esse amplectendam. Fateor tamen mihi adhuc scrupulum residere. Inprimis, quia licèt Græci libri ferè legant, ὅτε ἔλαβε, id est, *cùm accepißet*; ipse tamen græcum aliquem librum vidi, qui hoc in loco non legit ὅτε ἔλαβε, sed ὅτε ἤνοιξε, id est, *cùm aperuißet*; & mihi quidem non admodum facilè apparet, nostrum Vulgatum, cùm legeret in Græco ὅτε ἔλαβε, voluisse transferre, *cùm aperuisset*. Quòd si coniecturis

Difficultas in tertia expositione occurrens ex varia textus lectione.

 standum

A

standum est, verisimilius mihi est, cùm græca lectio vetus esset, ὅτε ἤνοιξε, mutatũ fuisse ἤνοιξε, in ἔλαβε, non contrà. Nam si initio scriptum esset *cùm accepisset*, nemo illud videtur commutaturus in *aperuisset*. Vt autem hoc verbum in illud conuerteretur, aliquis potuit fortè in eo niti; quòd hoc pacto contextus difficultas tolleretur. In alijs autem Scripturæ locis compluribus experimento didici, cùm vulgatæ lectionis auctoritatem maximè suspiciam; & mihi persuadeam, cùm Græcus & Hebræus à Latino discrepant, æquius multo esse credere Hebræum & Græcum Latini lectione correctum iri; quàm è contrario; tunc (inquàm) me docuit experientia de vulgata lectione dubitationem ex veri ac germani sensus ignorantia fuisse exortam. Cuius rei duplex exemplum, vtrumque insigne in Psalmi vigesimi octaui explicatione videbimus.

Auctoris interpretatio; simulq; Vulgatæ assensio.

Propter hæc existimo veram lectionem græcam non esse ὅτε ἔλαβε, *cùm accepisset*, sed ὅτε ἤνοιξε, id est, *cùm aperuisset*; vt expressit Vulgatus. Et quamuis verbo ἤνοιξε, posset tribui ea interpretatio, quæ latinæ lectioni tribuitur; crederetúrque veram lectionem græcam esse ὅτε ἔλαβε, *cùm accepisset*: maiorem tamen habet elegantiam, opinor, credere Agnum aperuisse priùs librum, & septem illius sigilla resignasse (alioqui enim librum non aperuisset) & tunc quatuor animalia, & viginti quatuor seniores illi reuerentiam ac venerationem detulisse; & Angelos septem tribuisse laudes, &c. & posteà librum rursus obsignatum & clausum apparuisse; Agnumque septem eius sigilla singulatim aperuisse, vt narratur capite sexto & octauo. Satis video hoc, primo aspectu, difficile creditu videri; librum scilicet à Christo fuisse priùs apertum; & tamen postquam grates illi actæ sunt, repertum fuisse rursus signatum. Verùm tamen, si ita expediebat ad significationis mysterium, nulla inest figuræ ipsi difficultas: multa enim similia solent in ænigmatibus confingi. B

Quod subsit mysteriũ in eo, quòd postquàm Agnus librum aperuit, rursum clausus apparuerit.

Quòd si me aliquis roget, quod subesse possit in eo mysterium, vt postquam Christus librum reserauit, illique gratiæ sunt actæ; iterum liber clausus apparuerit? Respondeo, hunc librum (vt diximus in Commentario versus secundi) non solùm à Christo fuisse semel apertum, sed sæpè: quia posteaquàm alijs fuit apertus, reliquis clausus & obsignatus remansit. Ad cuius rei significationem nihil potuit magis appositum afferri, quàm vt Christus librum aperiret priùs; & sui familiares ob hanc rem gratias illi agerent; & tamen liber posteà clausus fuerit visus, quem rursus aperuerit Christus: tuncque singulorum sigillorum resignatio fuerit egregijs & mirabilibus figuris celebrata. Itaque maior adhuc celebritas & iucundior lætitia extiterit, quando Agnus secundò librum aperuit; proptereaquòd, quo sæpiùs aperiatur liber, eò plus ipsius gloria, atque honor augeatur. C

Tam animalia, quàm seniores habuisse citharas.

Habentes singvli citharas.] Vox *singuli*, æquè ad animalia, & ad seniores refertur: de omnibus enim sermo est. Concedant hoc mihi grammatici; etiam si in græco participium illud *habentes*, sit etiam masculinum. Nec est cur nouum & insolitum videatur alicui, vt citharam pulsent, qui aquilæ, aut etiam bouis facies habeant: omnia enim quatuor animalia humana specie constabant, vt suprà iam vidimus. Iam, si actio ipsa attendatur, magis nouum & inusitatum apparet; vt Agnus librum aperiat, & quatuor animalia loquantur & cantent; quæ tamen omnia conuenienter efficta sunt.

Phiala quid propriè.

Phiala idem est, quod ingens patera. Erat autem Vas, quo vinum potabatur; habetque nonnihil insolentiæ, vt ex magnis pateris efficiant prunaria, siue thuribula, quibus odorum suffimenta offerant. Sed quod ad figuram pertinet, ex antiquis numismatibus colligitur, thuribulorum formam antiquorum non esse valde diuersam ab ijs, quas pateras appellamus. Quin & multa hodie prunaria in paterarum modum videmus, quæ vulgato Hispanorum vocabulo appellantur *copas*: quod nomen est eorum Vasorum proprium, quibus vinum propinatur. D

Cuiusmodi odoramenta isthæc sint.

Odoramenta.] Constat ex græco, huiusmodi odores, de quibus hic sermo est, esse illos, qui nominantur thymiamata, id est suffimenta siue odores, qui adolentur & exhalantur. In sacris autem Literis thymiama Deo consecratum est id, quod quatuor illis speciebus aromaticis, stacte, onyche, galbano, & thure constat, de quo Exodi 30.34.

Præterea ne phialæ ad pulsandas citharas impedimento sint, existimo (quod attinet ad figuram) quo tempore animalia & seniores citharam pulsabant, satis fuisse vt phialas ante se repositas haberent.

Animalia & seniores cur gloriam & honorem Agno tribuant.

Oportet nunc explicare adorationis, cithararum & phialarum mysterium. Ad cuius declarationem præmittendum est ex dictis; hanc gloriam atque honorem, quem animalia & seniores in hoc capite quinto deferunt Agno, non ideo tribui, quòd ipse illis librum aperuerit; sed quòd aperuerit alijs, quibus ipsi vt aperiretur, vehementer optabant: hoc est propterea quòd suum spiritum Christus eis impertierit, qui perfidi priùs & obstinati erant; illosque ad se adduxerit, & diuinorum mysteriorum imbuerit cognitione; ac denique ob peccatorum conuersionem, & Ecclesiæ Christianæ incrementum. Hoc supposito, adoratio Agni referenda est ad Missæ sacrificium: E

Seniorũ & animalium adoratio quid innuat.

illæ enim gratiæ Christo Redemptori nostro præ ceteris placent in primis, quæ illi in altaris sacrificio referuntur; quid ideo nominatur *Eucharistia*, quia est gratiarum actio; & in ea Christo gratiæ aguntur, quòd nos suo sanguine redemerit; & plurimis alijs beneficijs, quæ ex redemptione dimanant, cumulauerit. Atque hoc est, quod Christus suis discipulis, simulque Ecclesiæ edixit; *Hæc quotiescunque feceritis, in mei memoriam facietis.* In capite autem quarto, num. decimo, vidimus Missæ sacrificium congruenter in seniorum adoratione figurari: in verbis verò, quæ modò proferunt, perspicuè mentio Agni passionis continetur; *Quoniam occisus es, & redemisti nos Deo in sanguine tuo.* Et quamuis capite quarto, cùm de Euangelij prædicatione, eiusque effectu agitur, diuersè prædicatio quatuor animalium, & sacerdotum officium senioribus sunt applicata: nunc tamen, (vbi non de prædicatione agitur, sed de gratiarum actione) oportuit in adorationis & gratiarum

men-

A mentione primo loco animalia recenseri; vt animaduertatur, illa esse in sacerdotali munere præcipua.

Postquàm autem statuitur in animalium & seniorum adoratione repræsentari Missæ sacrificium, aptissima sic ratio redditur, cur in actione gratiarum, quæ referuntur Agno, priùs exprimantur illæ, quæ animalia & seniores agunt; deinde, quæ Angeli. Norunt enim Theologi gratias cælesti Agno in Missæ sacrificio actas magis illi gratas acceptasque esse, quàm quæ ab Angelis referuntur in cælo. Præcipue cum peccatorum conuersio, & Christianæ Ecclesiæ incrementum veros potiùs ac propiùs Apostolicos, ac Christianos sacerdotes, quàm Angelos ipsos contingant. Quare etsi vtrique maxima hoc celebritate peragunt, & gratias propterea agunt Agno quamplurimas; in eo tamen decorum seruatur, quòd priùs illæ apponantur personæ, quas eiusmodi res proximè attingit. *Cur gratia ab animalibus & senioribus acta priùs referantur; quàm quæ ab angelis.*

Vt verò existimem, per seniorum & presbyterorum cultum ac reuerentiam sacrificium Missæ denotari, eo inprimis adducor argumento, quòd illi omnes sacerdotes sint; & appareat illorum esse studium & conatum, vt Christo gratias agant quàm maximas, quia librum
B aperuit: atqui nullæ possunt aut maiores esse, aut præstantiores, quam quæ in Missæ sacrificio peraguntur. Quò accedit, adorationem esse diuinum cultum; illa autem actio est maximè diuini cultus propria inter eas, quas sacerdotes præstant, quæ in Missæ mysterio continetur: cumque diuini cultus ac religionis sit actio, proprium ipsius nomen est *Eucharistia* siue actio gratiarum.

Transeamus iam ad citharas quas ei vsui deseruisse præmitto, vt scilicet comitarentur canticum illud, quod versu proximè sequenti continetur. *Et cantabant canticum nouum.* Porrò in vocum ac cithararum consociatione contemplantur aliqui perfectam Euangelij prædicationem; quæ potissimùm exigit exempli cum doctrina coniunctionem. Ore enim canitur, cithara manibus pulsatur. Apostoli verò, virique apostolici linguam simul ac manus mouentes prodigium illud ac diuinum portentum, quod Poëtæ Orpheo & Amphioni arrogant, multò sublimiùs & excellentiùs ediderunt; cùm scilicet feras & immanes animantes, ipsasque syluas, montes ac saxa ad sese vocis suauitate pariter & efficacitate traxerunt; id est, rudes homines, barbaros, cæcos & obstinatos ac scelerum omnium colluuione immersos ad Christianam fidem amplectendam perpulerunt.
C Quos homines videtur alloqui Ecclesiasticus capite trigesimo nono, versu decimo septimo, *Obaudite me diuini fructus*, id est, Dei filij: *date odorem & frondete in gratiam*, hoc est Deum sanctitatis odore, & Christianę simul eloquentiæ gratiâ prædicate. *Date nomini Dei magnificentiam in canticis labiorum & citharis*, quasi dicat, Labia ac manus consocientur vna: & suaui labiorum ac cithararum harmoniâ, Christi nomen per effectus miros & inauditos in sceleratorum conuersione præstitos extolletis. Atque hanc ad rem, ad probandum scilicet Christum, eiusque Apostolos diuinos esse Orpheos & Amphionas, insignis est locus Clementis Alexandrini in exhortatione ad Gentes, quem Viegas hic affert sect.6. in fine. *Cithara quem ad vsum animalibus & senioribus attributa. Per voces ac citharas quid denotetur, secundùm alios.*

Aliorum expositio est, in multarum vocum musicorum instrumentorum concentu innui eleganter admirabilem Christianorum charitatem & concordiam, & maximam Dei gloriam, quæ splendescit in consentienti Sanctorum vita atque doctrina. Musicam verò esse concordiæ symbolum ex Platone & Cicerone probat Genebrardus, Psal.149.3.

D Huiusmodi tamen explicationes, acutæ alioqui & elegantes, in præsenti tamen cum re, de qua agitur, non cohærent. Primò nam citharas ducunt & canunt non quatuor solùm animalia, sed etiam seniores, ad quos non spectat propriè ex munere concionari. Iam enim suprà vidimus animalibus directè prædicationis Euangelicæ officium esse iniunctum; senioribus verò celebratio Missarum, & Sacramentorum administratio. Et quamuis seniorum dignitas animalibus sit communis, non tamen è conuerso. Deinde in Euangelij prædicatione, de Deo quidem, sed non cum Deo, aut cum Christo sermo est. Ideóque in trisagio, quod prædicationem Euangelij denotat, quatuor animalia dicunt, *Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus omnipotens, qui erat, & qui est, & qui venturus est.* In tertia (quod aiunt) persona: at in hoc loco sermo est cum ipso Agno; *Dignus es Domine accipere librum, & aperire signacula eius, quoniam occisus es*, &c. in secunda persona; in genuaque procumbunt loquentes cum Christo; qui loquendi modus non redolet prædicationem. Tertiò cum citharis copulat textus phialas; quod (vt constabit) cogit, vt de sacrificio sermo hîc institui credatur. Quartò reliqua huius capitis pars laudes Agno tributas ob libri ac sigillorum resignationem continuat: atqui manifestum est huiusmodi laudes non esse voces, quas populus exaudiat. Nam laudes, quas Angeli & res creatæ omnes deferunt Agno, non apte explicantur de concioni-
E bus, quas excipit populus. Quare nulla mihi subest dubitatio, quin in hoc loco de prædicatione Euangelij non agatur. *Difficultates in superiori explicatione occurrentes.*

Ego sanè existimo indicari hîc in citharis gaudium ac lætitiam, qua perfusa animalia & seniores gratias agunt Agno; quia suum spiritum multis ex ijs, qui duri antea & rebelles fuerant communicauit. Quod si attentè inspiciamus, idem est ac exultare & gratias Deo referre ob sceleratorum hominum conuersionem. Et ita cohæret optimè vt laudibus quas animalia & seniores tribuunt, adiungantur laudes Agno ab Angelis tributæ. Nam si verum est, quod Lucas ait, c.15.10. *Gaudium erit coram Angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente*; quantò maius erit gaudium de multorum peccatorum conuersione. *Auctoris mens de cithararum significatione.*

Ad Dei autem laudes figurandas, nemo non viderit, idoneum valde fuisse citharas in animalium & seniorum manibus apponi. Cùm verò sermo sit de gratiarum actione, quæ Agno in altaris sacrificio offeruntur, ad magnam lætitiam indicandam, qua Apostoli & primitiuæ Ecclesiæ presbyteri Deo sacra offerebant in gratiarum actionem pro Diui Pauli & *Per citharas & laudes sacrificium Missæ adumbrari.*

 alio-

A

aliorum multorum conuersione, (qui cùm priùs essent rebelles; & Christiani nominis hostes, & velamen illud super cor habentes, de quo loquitur Paulus; subitò eis Christus librum aperuit, velamenque abstulit, suo illis communicato spiritu, atque eis in Euangelij prædicationem assumptis:) non video, quid possit magis ad rem adduci, quàm in adoratione & laudis cantico (quæ perelegans est descriptio sacrificij Missæ,) illis omnibus citharas in manus tradi. Hoc igitur præcipuum fundamentum esto, quod citharæ denotent hîc gaudium ac lætitiæ voluptatem. Deinde non repugno, quòd per eas simul societas atque concordia significetur, qua primi fideles inter sese coniuncti & copulati ijs, qui recens ex idololatria ad Christiana sacra suscipienda conuertebantur, optimo erant exemplo, & ad omnem pietatem incitamento.

Quid per aureas phialas.

Phialæ aureæ sunt præclarum noui sacerdotij legis gratiæ insigne. Hic namque est ingens & fœcundus calix. Quare idem est induci quatuor animalia & seniores cum phialis in hanc adorationem, quæ fit Agno; atque ipsos depingi calices in manibus habentes, & altaris sacrificium offerentes. Cùm verò peculiariter agatur de sacris, quæ fiunt in gratiarum actionem pro peccatorum conuersione; mirum fuit inuentum ex aureis phialis (quæ propriè sunt calices) thuribula conficere; in illisque Agno offerre thymiama, quod Sanctorum orationes repræsentat. In quo illud, ni fallor, innuitur, nempe calicem Missæ sacrificij spiritualiter officium præstare, quod prunarium aliquod; vbi odorati incenderentur pastilli, eorumque fumosus vapor tolleretur in cælum. Etenim in calice exardent prunæ charitatis atque efficaciæ, quæ in Christi passione maximè enituerunt: atque hic est ignis sacrificij. At sacerdos sacrum faciens cum Christi passionis virtute fidelium vota atque preces copulat; vt efficaciter in cælum conscendant, & à Deo optata impetrent. Porrò in sacris, quæ in gratiarum actionem pro conuersione peccatorum fiunt, aptissimum est Deo offerri eam contritionem & orationes eorum, qui ad Dei cognitionem & obsequium nuperrimè sunt traducti. Cuius rei significationi idoneum satis est thymiama, vt sequenti notatione explicabitur. Vt autem huius actionis, siue figuræ finis præcipuus rectè percipiatur; notanda sunt verba, quæ profert sacerdos, cùm calicem offert. *Offerimus tibi Domine calicem salutaris, tuam deprecantes clementiam, vt in conspectu diuinæ maiestatis tuæ pro nostra & totius mundi salute cum odore suauitatis ascendat.*

B

NOTATIO III.

De sacri thymiamatis compositione.

C

Thymiama ex quibus aromatibus constaret.

ODORES, quibus seniorum phialæ erant refertę, constat ex græco fuisse thymiamata. Et certè ad suum thymiama respectus habetur, de quo Exo. 30. 34. vbi pręcipitur, vt componatur thymiama ex quatuor speciebus aromaticis, quæ sunt *stacte, onyx, galbanus, & thus.* Et licèt Philo ac D. Isidorus in hac compositione, nescio quam elementorum quatuor misturam contemplentur; quiuis tamen faciè cernet, cùm ex Apocalypsi pateat thymiama symbolum esse orationis sanctorum (sic enim expressè habetur capite quinto, versu octauo, & capite octauo, versu tertio.) genuinam significationem illorum odoramentorum esse orationem ac virtutes, siue animi affectiones, quibus Deus ipsam associatam esse vult. Virtutes verò, quæ debent orationem comitari, notum est esse fidem, pœnitentiam, atque eleemosynam. De fide, quæ comes sit orationis; multi extant in sacra Scriptura loci. De pœnitentia & eleemosyna insignis est locus ille Tobiæ capite duodecimo, *Bona est oratio cum ieiunio & eleemosyna.* Vbi multa præclara Serarius.

Thymiama cuius rei sit symbolum.

D

Hæc applicatio vt iucundiùs excipiatur, oportet primò considerare quatuor aromatum species; & quid de singulis, rerum naturalium scriptores affirment. Stacte & myrrha, quam arbor non incisa sudat; estque amara lachryma. Vide Plinium libro duodecimo, cap. decimoquinto, & Dioscoridem.

Stacte quid sit, déque eius natura.

Et nomen quidem myrrhæ in hebræa lingua deriuatur ab amaritudine; vt plerique notant: & Plinius atque Dioscorides manifestò asserunt, illam esse amaram; nec alij pręterea ex tribus reliquis aromatum speciebus aliquam tribuunt amaritudinem. Eruditi quidam recentiores volunt veram esse myrrham, siue illius speciem, quam vulgus Hispanorum *Benjui* vocat.

Onyx quid sit.

Onyx est concha parua odorifera; cōcha scilicet pisciculi parui: appellatur verò vnguis siue onyx (quod idem est) ob quantitatémne, an ob colorem, non satis noui. Vide Dioscoridem lib. 2. cap. 8. 10. & Plinium lib. 32. cap. 10. & Gorræum ex Paulo & alijs; qui auctores illum onycha ex reliquis optimum esse dicunt, qui mari rubro portabatur. Latini onycha etiam nominant pyxidem odorati vnguenti: hæc tamen significatio nihil ad rem præsentem.

Galbanus quid.

Galbanus est gūmi vel lacryma ferulæ odoriferæ in Syria notæ; de qua latè Plinius & Dioscorides: qui illud peculiare addunt, Galbani nidore serpentes fugari.

De thure, eiúsque natura. Nationes omnes dijs suis supplicasse.

De thure multa ijdem: ex quibus apparet thus fuisse inter reliquos odores olim adoleri solitos maximi habitum. Atque idcirco omnes nationes in thure Dijs suis supplicabant. Fortè huiusmodi ritum ac cærimoniam mutuò ex Iudaico populo sumpserunt: Plinius enim aduertit, Homeri tempore hanc consuetudinem nōdum in Gentes fuisse inductam. Alicui nouum fortasse videatur, olim thus fuisse tanti habitum, cùm hodie apud nos nō ita magni putetur. Ad hęc dico, nostrū hoc thus, aut legitimum non esse; aut quod ad nos aduehitur, fugiens vetustate, magnam vis atque pretij partem deperdere; aut in saporibus & odoribus magnam vim esse consuetudinis & assiduitatis: aut cùm alia præstantiora, ac suauiora aromata fuerint inuenta (nempe ea quæ appellantur *Ambar, Algalia, Almiscle*) thuri olim tanti apud omnes ducto multum æstimationis deperijsse.

Demum thymiama ex tribus gummi speciebus

odoriferis & ex concha odorata componebatur; quæ omnia in tenuissimum contundebantur puluerem. Cùm autem Deo offerebatur thymiama, in altari adolebatur igni.

Thymiamatis, eiúsque partium singularum significatio.

Hæc de ipsa thymiamatis, & aromatum natura. Nunc de significatione, mea explicatio est, in thure orationem denotari; quam vt fides, pœnitentia, & eleemosyna comitentur, componi etiam cum thure tres illas species: ex quibus myrrha pœnitentiam, galbanus eleemosynam, onyx fidem designant.

In primis hic orationis modus trium illarum virtutum præsidio & comitatu septæ ad Deum placandum efficacissimus est: ad cuius rei significationem accommodatum valde est symbolum optimi odoris, qui in cælum fertur. Nam indignationis atque iræ indicium in naribus est, vt docet Arias Montanus in arcano sermone; & probat ex 2. Reg. 22. 9. *Ascendit fumus de naribus eius.* & Iob 41. 11. *de naribus eius procedit fumus.* Hoc ita constituto, si indignatio & ira in naribus ponitur; quid magis appositum, quàm odores suaues in cęlum ascendentes ad significandas eas preces, quæ ad placandum numen adhibentur? In hac repræsentandi ratione illud attenditur, Deum in altis habitare; ideoque incensi odores eliguntur, qui ceteris altiùs ascendunt; neque enim alia ratione contingit odores adeò in sublime ascendere. Vnde altaris ignis symbolum est religionis; quæ odores incendit, quibus placatur Deus, eosque in cælum attollit. Vide in Thesauro hebræo, verbo *thamar* (quod est *palma*) cur virga fumi ex aromatibus appelletur etiam palma, & quàm accuratè Hebræi laborarent, vt odorum fumus recta conscenderet.

Indignationis & ira indicium in naribus.

Per odores Deo accensos, & se in sublime efferentes, quid adumbretur.

Thus, orationis symbolum.

Deinde thus præcipuè significat orationem: quia omnes gẽtes in thure Dijs suis supplicabant, vt docet Plinius. Atque supplicare est, magna cum reuerentia precari & orare. Licèt autem Gentiles de oratione cum alijs virtutibus copulanda nihil curarent; verus tamen Deus thus solùm parui ducit; & propterea iubet cum stacte, galbano, & onyche coniungi.

Myrrha, symbolum pœnitentiæ.

Per stactem seu myrrham percommodè pœnitentiam denotari (quæ ieiunij est origo) notum satis est, & à Patribus sæpe explicatum; vt videre est in sylua allegoriarum. Ponitur autem primo in loco myrrha, quo innuitur orationis initium à sui ipsius accusatione & peccatorum detestatione esse sumendum; iuxta illud Ieremiæ cap. 31. 21. *Pone tibi amaritudines. Iustus enim in principio accusator est sui,* Prouerbiorum 18. 17. Quin & verba illa orationis Dominicæ *Sanctificetur nomen tuum* Matt. 6. 9. eandẽ habent energiam, qua Missæ exordium à confessione ductum. Nam dicere Deo *Sanctificetur nomen tuum*; idem est ac dicere, ne nostra scelera, sed sui nominis gloriam attendat. Alluditur in his verbis ad illud Ezechielis 26. 22. *Non propter vos ego faciam, sed propter nomen sanctum meum, quod polluistis, & sanctificabo nomen meum magnũ; quod pollutum est inter Gẽtes, vt sciant Gẽtes, quia ego Dominus.* Vt verò ostendatur hanc scelerum detestationẽ ex intimis visceribus proficisci debere; eligitur stacte, amara scilicet lachryma, quam arbor sponte suâ sudat: qua

A denotantur lachrymæ, quas peccator ex imo corde non coactè, sed sponte educit.

Onyx, fidei symbolum.

Per onychem odoratum, (quæ est concha odorifera,) ritè adumbratur fides, vt Origenes contemplatur. Concha enim est veluti scutum, quo nomine in sacris Literis fides vocatur, *sumentes scutum fidei*, ad Ephes. 6. 16. Bonum autem Christi odorem fides emittit, & vbique diffundit. Et fortè conchæ significatio, & viuæ fidei nomen ad firmum & stabile piè viuendi propositum extenditur; quod virtutes omnes complectitur; illarumque præsidio animum protegit, ac tuetur: vt concha appellata onyx pisciculum contegit. Aut (quod magis placet) fides ipsa viua suâ peculiari ratione, nos veluti concha aut scutum defendit, ac tegit. Ad hæc notant Dioscorides & Paulus, onychem ex eo sibi suauem illum odorem acquirere, quia pisciculus alitur

Onyx vnde sibi odorem acquirat.

B nardo. Quare ex eo, quòd Christiani verum animæ alimentum ex Christo sibi desumant, eis optimus fidei odor prouenit.

Galbanus, misericordiæ & eleemosynæ symbolum.

Vidimus stactem, & onychem aptè ad pœnitentiam & fidem referri. Videamus nunc, an galbanus misericordiam, & eleemosynam ritè designet. Aduerte ergo, galbanum esse ferulæ odoratæ succum: porrò ferula ad baculum videtur esse nata; quo baculi nomine omnis beneficentia erga miseros solet indicari. Baculus enim eum sustinet, qui per se non potest consistere; & nisi fulciretur baculo, collaberetur. Quid ergo aliud est, proximis indigentibus misereri; & eos ope atque auxilio iuuare? Quidue significare voluit Tobiæ mater, quando illum appellauit *Baculum senectutis nostræ,* nisi solatium, ac adminiculum? Aut quid est, esse baculum, nisi esse pedem claudo? Quod de summa beneficentia ac misericordia dixit Iobus cap. 29.

In baculo, misericordiam figurari.

C 14. Iam, ad significandum maximum beneficentię affectum quid elegantius, quàm succus ferulæ odoratus? Hæc enim affectio est veluti succus, qui ex charitate, ex ipsoque animo exoritur. Commiseratio autem de alieno malo optimè indicatur per illam lachrymam, quæ dimanat ex eo, qui per charitatem baculus est indigentis. Huc spectant, quæ Dioscorides & Plinius scribunt de galbano, nempe eius nidore fugari serpentes.

Quo ordine quatuor thymiamatis partes enumerentur: eiúsq; ordinis mysterium.

Obseruatione insuper dignus est ordo, qui in horum aromatum recensione seruatur; hoc enim ordine numerantur: stacte, onyx, galbanus & thus. Perfectus enim ordo ac ratio postulat, vt submissè nos in primis geramus; nostrosque defectus agnoscamus, ac deploremus: deinde per fidem ad Deum firmâ confidentiâ accedamus: mox cum nostris proximis per commiserationem atque clementiam

D copulemur (quod si desit, minimè nos Deus exaudiet) ac demum à Deo beneficia deposcamus. Hoc enim pacto & Deum nobis facilem ac propitium reddemus, & ab eo petita impetrabimus. Atque inter hasce quatuor virtutes, lachrymæ symbolum mirificè pœnitentiæ, misericordiæ & orationi quadrat: at fides non est lachryma; sed scutum, fiducia & veluti cõcha, quæ hominem reddit securum.

Forsan etiam tenuissimus puluis referri potest ad cordis summissi ac pœnitentis contritionem: optima enim contritio, quatuor prędictis affectibus debet constare.

TEXTVS.

Vers. 9. Et cantabant canticum nouum dicentes: Dignus es, Domine, accipere librum, & aperire signacula eius: quoniam occisus es, & redemisti nos Deo in sanguine tuo ex omni tribu & lingua & populo & natione.

10. Et fecisti nos Deo nostro regnum & sacerdotes, & regnauimus super terram.

COMMENTARIVS. B

IAM satis explicatum est hoc cantico denotari gratias, quas in suis sacrificijs Agno agebant Apostoli atque presbyteri primitiuæ Ecclesiæ tempore propter Iudæorum ad Christi fidem conuersionem agnoscentes omnipotentiæ Christi opus esse, auferre velamen à cordibus eorum, & aperire eis librum signatum. Quod cùm ita sit; iure satis magno hoc canticum fuit appellatum nouum, quod idem est atque canticum alterum, quod denuo personabant Agno. Prima enim cantio fuit, gratiarum actio propter humani generis redemptionem; atque hic videtur fuisse hymnus capitis quarti, 11. *Dignus es Domine Deus noster*, &c. Nunc verò noua cantilena est, qua grates Deo referuntur ob maximum Christianæ Ecclesiæ incrementum, & gloriosissimum Christi triumphum in eorum conuersione, qui ipsius antea nomen oppugnabant; vt Paulus & alij.

Cur hoc dicatur canticum nouum.

In hoc igitur cantico explicandum nobis est, quemadmodum illæ gratiæ agantur Christo pro rebellium peccatorum conuersione? In primis quidem verbis nulla iam superest difficultas; dicere enim, *Dignus es Domine accipere librum, & aperire signacula eius; quoniam occisus es*; idem planè est, atque agnoscere, quàm æquum debitumque sit, vt illi concederetur facultas ad subijciendos rebelles, qui semetipsum pro ipsis in sacrificium obtulit. In contextu tamen sequenti nonnihil difficultatis occurrit. Dicitur enim, *Et redemisti nos Deo in sanguine tuo ex omni tribu & lingua & populo & natione*: oportetque explicare, qua ratione dicatur dignum esse, vt Christo tribuatur facultas aperiendi librum; eo quòd populum suum redemerit ex omni natione, quæ sub cælo est; sed explicemus priùs singula verba. C

Cur huiusmodi grates Christo agantur ob peccatorum conuersionem.

REDEMISTI.] Græcè ἠγόρασας, ab ἀγοράω, quod est *emo*; atque ita transfert Vulgatus capite decimo quarto, versu quarto. *Hi empti sunt ex hominibus primitiæ Deo, & Agno.* Quare *redimere* in præsenti non propriè significat aliquem in libertatem asserere, sed soluto pretio sibi emere & comparare.

Redimere hic quid propriè.

EX OMNI TRIBV ET LINGVA ET POPVLO ET NATIONE.] Dupliciter hoc exponi poterat, primò, inter omnes gentes ac populos singularem populum, nempe nouum Israelem fuisse à Deo selectum: sicut olim Deus *tulit sibi gentem Israeliticam de medio nationum*, Deut. 4. 34. Atque ad hanc significationem opus nõ erat Christianos ex diuersis nationibus esse euocatos & accersitos. Secundò potest explicari Christum emisse sibi Christianum populum ex vniuersis gentibus ad Catholicæ Ecclesiæ vnitatem congregatis. Et alicui fortasse secundus hic sensus magis placeat. Mihi tamen plus arridet primus. Nam qui in hac visione loquuntur, non sunt plures, quàm viginti octo; quia perpauci sunt, vt in ipsis dicantur esse homines ex omni natione quæ sub cælo est. Licèt autem posset responderi, paucos hos sub totius Ecclesiæ Catholicæ persona loqui; in hac tamen Apocalypseos parte nondum ad Gentium conuersionem progressum est, sed ad primitiuæ tantùm Ecclesiæ initium, cùm fere omnes erant natione Iudæi. Et quanuis verum sit, die Pentecostes *fuisse in Ierusalem habitantes Iudæos viros religiosos ex omni natione quæ sub cælo est*, Actuum 2. 5. verùm signati libri difficultas non proueniebat ex lingua, in qua scriptus erat; sed ex eo, quòd septem esset sigillis obsignatus. Quamobrem, vt apta redderetur ratio, cur dignum valde esset ac iure debitum, vt Agno facultas aperiendi librum tribueretur; non erat ad rem ponderatio inde petita, quòd Catholica Ecclesia ex diuersis nationibus, varijsque linguis fideles comprehendat. Imò verò, quod attinet ad linguam, non id vni Agno, sed Apostolis omnibus fuit reseruatum; nonnullisque alijs, quibus linguarum cognitio atque peritia fuit diuinitus indita. Quarè vt explicetur, cur concessum sit soli Agno, vti aperiat librum; non erat ad rẽ id expendere, quòd fideles sint ex varijs gentibus & linguis. At verò, vt probetur, quàm æquũ & operæ pretium sit, vt aperiendi librum daretur Agno facultas; illumque cui vellet, euoluendi, & explicandi; apposita est ratio, ipsum pro omnibus suum effudisse sanguinem; sibique hominum iustorum populum selegisse. itaque iustum non esse, ne Christo remaneret facultas suum populum sibi assumendi, quem singillatim suo emeret sanguine (id est non solùm quoad sufficientiam; sed etiam quoad electionem & efficaciam) quòd verò eos in suam vindicet potestatem; in eo consistit, vt eis velum tollat, librum aperiat, & suimet notitiam ingerat. Hanc esse existimoveram contextus expositionem, in quo non solùm animalia & seniores loquuntur eorum nomine, qui Christiani iam erant; sed eorum etiam, qui fuerant deinceps Christi fidem suscepturi. Quod enim aiunt, *redemisti nos Deo*, eò spectat, vt indicetur æquum valde esse, illis vt Christus librum possit aperire; qui multis eum aperuit, illosq; ad se conuertit. Quapropter non est existimandum, quotquot librũ vident apertum, omnes Christianos iam esse, antequã apertũ vidissent.

Duplex horũ verborũ expositio.

Prima tamen antefertur & probatur.

Quorsum hic fidelium redemptionis mentio fiat.

D E

Eos

A Eos tamen omnes, qui ad Christum erant conuertendi, pro suis iam reputant animalia & seniores; atque ita se cum illis coniungunt, vt omnium nomine dicant, *Redemisti nos Deo in sanguine tuo.* Facilè autem mox cernitur energia illius accusatiui *nos*, & datiui *Deo*; nec illa amplius exponere opus est.

ET FECISTI NOS DEO NOSTRO REGNVM ET SACERDOTES.] Vide quæ diximus circa hæc eadem verba capite primo, versu sexto. Deinde nota, in præsenti opus esse, vt his verbis non contineatur solùm beneficium ingens Christiano populo tributum; sed etiam idonea ratio, cur fuerit dignum, vt facultas aperiendi librum signatum concedatur Agno. Hæc enim verba pendent ex illis, *Dignus es Domine aperire librum; quoniam occisus est, &c. & fecisti nos Deo nostro regnum,&c.* Dico ergo huius rationis nexum consistere in hoc, quòd Agnus non solùm suo sanguine coëmit, quos ad Christianorum cœtum selegit; sed suo etiam sanguine eisdem commeruit, vt regnum essent sacerdotale; id est, populus à Deo plurimis ac singularibus beneficijs affectus. Cum hac verò dignitate non rectè consonabat, ne illis signati libri mysteria patefierent: ac propterea decuit maximè Christo facultatem inesse ad librum aperiendum. Vers.10.

B ET REGNABIMVS SVPER TERRAM.] Hinc etiam sumi debet ratio, qua probetur expediens valde fuisse, vt Agno reserandi librum concederetur potestas. Alioquin contextus non constaret. Ratio autem est huiusmodi: Christiano populo fuerat promissum non solùm cælorum regnum, sed etiam facultas regnandi in terra, vt supremi regis, (id est, Christi) ministros decebat. Ad hoc autem oportebat, Christi gubernationis spiritum probè nosse; cuius cognitio in eo consistit, vt signatus liber illis sit apertus, atque adeò opus erat, vt Christus haberet facultatem huiusmodi librum reserandi. Quòd si regnandi verbum non hîc ad gubernationem, sed ad summam in hac vita felicitatem referatur; ad felicitatem magnam Christiano populo promissam perfruendam, necessarium quoque erat signati libri mysteria percipere: aliter enim Martyres in medio suorum tormentorum æstu non se felices reputarent.

C

TEXTVS.

Vers. 11. Et vidi, & audiui vocem Angelorum multorum in circuitu throni, & animalium, & seniorum: & erat numerus eorum millia millium.

12 Dicentium voce magna, Dignus est Agnus, qui occisus est, accipere virtutem, & diuinitatem, & sapientiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem.

D

COMMENTARIVS.

VIDI, ET AVDIVI VOCEM ANGELORVM.] Id est; vidi Angelos, & audiui eos dicentes voce magna, *dignus est Agnus*, &c. Porrò hanc magnam Angelorum multitudinem suspicabitur aliquis non esse ex cælesti hierarchia, sed ex Ecclesiastica. Agere enim de Ecclesiasticæ hierarchiæ Angelis magis proprium est Apocalypsi; & quia quatuor animalia quæ in Apocalypsi respondent templi Cherubinis, sunt ex Ecclesiastica hierarchia. Nec deerit, qui existimet, hisce angelis Religiosorum multitudinem, quæ in Christiana Ecclesia futura erat, significari. Sic enim monachos appellat Angelos terrestres Nazianzenus. Nihilominus dubitari non debet, quin magna hæc Angelorum multitudo, de qua sermo hîc instituitur, sint ex cælesti hierarchia. Tres enim gradus, qui in Christiana Ecclesia sunt, per thronum, animalia, & seniores figurantur; vt diximus capite quarto, notatione sexta. Atque in tribus hisce gradibus includuntur Religiosi: quare maxima Angelorum multitudo thronum, animalia, & seniores circunstantium, ex cælesti hierarchia procul dubio sunt; qui Christianam Ecclesiam circunsistunt. Vide ad Hebræos 12.22. *Accessistis ad Sion montem & ciuitatem Dei viuentis & multorum millium Angelorum frequentiam.* Alluditur ad Angelorum multitudinem, qui in Sina monte cum Deo apparuerunt; sicuti etiam Psal.67.18. *Currus Dei decem millibus multiplex, millia lætantium; Dominus in eis in Sina in sancto.* Vbi ad probandum, Sionis montem (quo in loco erat arca) innumerabili Angelorum multitudine esse circunseptum, ait Propheta eodem modo fuisse Deum in monte Sina visum. Ceterùm non omnes eâ oculorum mentis acie sunt, qua possint hanc Angelorum multitudinem in Ecclesiæ circuitu excubantem cernere. At ij quibus Deus mētis reserat lumina, vt Ioanni; ne illi clarè perspiciunt, quod Elisei famulus 4.Reg.6.17.cùm Prophetam incredibili Angelorum multitudine circundatum aspexit. Munus autem, quod Angeli cælestis hierarchiæ in Christianæ Ecclesiæ protectione suscipiunt & præstant, eleganter in eo exprimitur, quòd apparuerint in circuitu throni, animalium ac seniorum; vt etiam capite septimo, versu vndecimo. *Et omnes Angeli stabant in circuitu throni, & seniorum & animalium.* Quin & ingens numerus confirmat, sermonem hîc esse de cælestis hierarchiæ Angelis. Præsertim quia in græco est, *Myriades myriadum*, quæ vt minimum sunt centies decies centena millia. Quòd si de

Quæ sit hæc angelorum multitudo Ioanni visa.

Hosce angelos ex cælesti fuisse hierarchia, verius esse.

E

reli-

giosis hominibus, aut vitæ Euangelicæ studiosis sectatoribus sermo esset; primitiuæ Ecclesiæ tempore non numerus adeò ingens vsurparetur.

Angelos in circuitu throni & seniorum dupliciter posse considerari.

Aduertendum tamen est, *esse in circuitu* bifariam posse intelligi: primò vt sint instar muri & propugnaculi; ad quam significationem profectò respicitur in capite septimo versu vndecimo, vt ibi videbimus. Illius enim capitis scopus est ostendere, strenuos Christi cultores à qualibet aduersitate protectos, securosque esse. Atq; eadem significatio manifesta est 4.Reg.6.17. Altera est expositio, non de muro ac defensione, sed præsentia & prompta facilitate adseruiendum & comitandum, quemadmodum famuli in domini conspectu adstant. Quæ significatio in præsenti loco, ni fallor, valde est ad rem, vt cum prima coniungatur. Nam in animalium ac seniorum adoratione, vt iam vidimus, innuitur Missæ sacrificium: & licèt ab omni defensionis ratione sensum abstrahamus, Angelorum proprium est in Missæ sacrificio assistere, & sanctissimũ Christi corpus, venerabundos comitari. Pro hoc facit, quòd in hoc capite nullius adhuc hostium incursionis aut calamitatum Christianæ Ecclesiæ impendentium facta est mentio: atque ita non erat tam defensionis repræsentatio necessaria, quàm præsentiæ ac venerationis in Missæ sacrificio, de quo in antecedente contextu sermo erat. A

Vers. 12. Ingens hæc angelorum vox quid innuat.

DICENTIVM VOCE MAGNA.] Vox ingens indicat maximam auiditatem ac studium tribuendi laudem & gloriam Agno. Cùm verò illi persoluantur laudes, quòd septem libri sigilla resoluerit; illisque oculos aperuerit, qui Euangelium antea oppugnabant, vt Christi gubernationis perfectionem intelligerent: non dubium est, quin huiusmodi gloria, quam Angeli concinunt Agno, includat in se lætissimum illud gaudium, quod Christus Angelis inesse ait ob peccatorum conuersionem. Quarè vocis contentio lætitiæ & gaudij magnitudinẽ repræsentat in Christi glorificatione ob conuersionẽ peccatorum, sed de conuersione eorum peculiariter agitur, qui erant infideles, & crucem Christi blasphemabant: Christi tamen beneficio consequuti sunt, vt fidei Christianæ celsitatem agnoscerent. B

DIGNVS EST AGNVS QVI OCCISVS EST, ACCIPERE VIRTVTEM ET DIVINITATEM.] Non hoc significat (vt patet) dignum esse Agnum, cui Deus virtutem ac diuinitatem tribuat; sed cuius virtutem, diuinitatem, sapientiam ac fortitudinem cognoscant homines: illique gloriam, honorem, ac laudem propterea deferant. Sic latinè dicitur, dignus est, vt illi tribuatur seu deferatur sapientiæ gloria; id est, vt sapientissimus esse agnoscatur. Obseruatione insuper est dignum, cùm hæc laus, qua Angeli prædicant Agnum (vt ex contextu patet) sit, quia librum signatum aperuerit; magnam esse proportionem & conuenientiam inter sigillorum numerum, & laudis nomina, quæ illi deferunt Angeli Nam septem etiam sunt laudes huiusmodi pro sigillorum numero; nimirum, *Virtus, Diuinitas, Sapientia, Fortitudo, Honor, Gloria, & Benedictio.* Tribuunt igitur Angeli Agno septem omnino laudum genera, pro sigillis totidem ab eo resignatis Quemadmodum in trisagio ter repetitur *Sanctus*; quia tres sunt diuinæ personæ: nec huius laudum septenarij congruentior reddi potest ratio, quàm quæ ex septem sigillorum resignatione petitur. Hæc enim retegit septem illos Dei spiritus in septem Agni cornibus, totidemque oculis denotatos. Etenim omnis Agni gloria & splendor ei prouenit ex septem illis spiritibus, vt suprà explicatum est. Cùm ergo Agnus suos septem spiritus conspicuos reddat, libri sigilla aperiendo; non potuere Angeli meliùs ac digniùs clarissimum hoc facinus exprimere ac ponderare, quàm asserendo septem inde laudes præstantissimas in Agnum redundare. Hæc igitur est potissima ratio laudis septemplicis, quam Angeli contentâ voce concinunt Agno, significantes septemplicis huius laudis cognitionem ex septem sigillorum apertione deriuari. Hæc interpretatio non parum accipiet roboris ex declaratione signorum admirabilium, quæ inter soluenda sigilla visa sunt. Tunc enim planum fiet ex vnoquoque sigillo, quod aperit Agnus, peculiarem illi laudem exoriri; hoc est cognosci aliquem ex septem spiritibus, quibus maxima imperij Christi perfectio comprehenditur. C D

Inter sigillorum reseratorum numerum & isthæc laudum nomina quæta sit proportio

Collatio septemplicis huius laudis cum laude item septemplici capitis 7.

Alia nostræ interpretationis confirmatio petitur ex cap.7.num.12. vbi ipsimet Angeli, *qui stabant in circuitu throni & seniorum & quatuor animalium*, Deum collaudantes pro admirabili prouidentia, quam in noui Israelis salute ostendit, & in eorum à septem plagarum calamitatibus liberatione; simili modo septemplicem Deo tribuunt laudem, dicentes, *Benedictio, & claritas, & sapientia, & gratiarum actio, honor, virtus & fortitudo Deo nostro.* Vbi propterea Angeli septem isthæc laudum elogia Deo decantant, vt septem prouidentiæ ipsius spiritus seu virtutes prædicent. Hos igitur spiritus septem habet Christus; quippe qui verum est Dei brachium, & per eos Ecclesiam suam admirabili prouidentiâ gubernat. Quamobrem Apocalypsis septem hos spiritus Deo tribuit primùm; dein eosdem tribuit Christo. Atque hæc est ratio, quare laudum series, quas Angeli in Apocalypsi & Deo Patri & Christo deferunt, vtraque septemplex sit. Quapropter ipsismet Angelis grates sunt nobis agendæ; qui septem suis laudibus nobis attulere lucem, qua in septem sigillis, totidem Dei gubernationis perfectiones esse clausas dispiciamus. E

Difficultates contra prædictam septem laudum expositionem.

At enim contra hanc explicationem occurrit huiusmodi argumentum. Nomina hæc septem laudum, quo ordine ab Angelis tribuuntur, cum septem Dei spiritibus non bene consentiunt. Nam in primis laus prima, quæ deberet esse *Virtus*; capite septimo, non est, nisi *Benedictio*. Deinde secunda laus (quæ capite quinto, est *Diuinitas*, & capite septimo, *Claritas*) non aptè respondet Beneficentiæ, quæ est secundus spiritus. Tertiò, laus tertia, quæ est *Sapientia*, rectiùs congruebat quarto spiritui, quàm Æquitati. Quartò, quarta (quæ capite quinto, est *Fortitudo*, & capite septimo, *gratiarum actio*) cum magno Consilio non cohæret. Quintò, quinta, id est, *Honor*, non videtur ad Patientiam potiùs, quàm ad quamlibet aliam ex septem perfectionibus, attinere. Sextò, sexta (nempe *Gloria* in capite quinto, & in septimo, *Virtus*) Domminationibus non propriè respondet. Septimò, septima denique (quæ in capite quinto est *Benedictio*, & in septimo, *Fortitudo*) non ritè componitur cum suppliciorum Seueritate.

A Pro horum argumentorum responsione, aduerto, in his duobus locis, vbi Angeli septem laudum nomina coniungunt, etsi sapientia vtrobique tertium occupat locum, & honor quintum, in ceteris tamen ordinem commutari. Ex qua commutatione colligitur cuilibet ex septem hisce attributis posse ferè omnes septem laudes accommodari: vt patet manifestè in his, Honor, Gloria, Benedictio. Quoduis enim eorum debetur sedenti in throno (necnon Christo Domino:) & propter eorum quodlibet honorem, gloriam, & benedictionem promeretur.

Cur in duplici hoc laudum septenario ordo immutetur.

Ad primum igitur respondeo, primo spiritui primam ex septem laudibus, nempe virtutem mirificè aptari: quòd verò cap.7. cum Benedictione commutetur, hoc non est abs re; nam, vt nuper dicebamus, Deus ob suam veritatem meretur Benedictionem.

Soluuntur propositæ difficultates, simulq; discriminis causæ redduntur.

Ad secundum, pro *diuinitate*, græcè est, πλοῦτος, id est, *diuitiæ*. Et diuitias legunt Ticonius ac Primasius. Nec desunt, qui suspicentur, typographorum fortassis errore irrepsisse nomen diuinitatis; quòd non satis literarum compendium intellexerint, id est, diuitias. Verùm tamen non opus est hanc accersere suspicionem: nam pro græco nomine, quod significat diuitias, aptissimè supponitur nomen diuinitas: sermo enim est de ostensione diuitiarum in earum communicatione: id quod B diuinitatis est proprium, scilicet se maximè ostendere, & in sui communicatione mirum in modum elucere. Et hoc diuinitati summè conuenire dicitur, diuitem scilicet esse in misericordia & beneficentia. Huc etiam referendum est claritatis nomen; præclara namque res est summa beneficentia. Græca vox, quæ claritati respondet, est δόξα, id est, gloria; & quid altius, quàm Deo gloriam tribuere propter summam beneficentiam?

Pro diuinitate hic diuitias poni in Græco.

Ad tertium respondetur; licèt sapientiæ nomen admirabilibus consilijs optimè quadret, in ratione tamen & æquitate splendescit etiam sapientia.

Ad quartum; Fortitudinis nomen non solùm deseruit in sacris Literis ad significationem magnanimitatis, sed cuiuscumque etiam magnæ eminentiæ. Et sic quemuis eximium artificem solemus appellare valentem, hoc est, fortem; vulgari verò phrasi, *Valiente oficial*; atque hac ratione admirandis consilijs egregiè conuenit fortitudo.

Actio verò gratiarum accipienda est in his elogijs pro synonymo benedictionis: & patet ita accepisse Vulgatum: quia capite quarto, versu octauo, vbi nós legimus Benedictionem, græcè est *Eucharistia*.

C Ad quintum; optimæ considerationis est, opinor, vt honor cum patientia copuletur, eique respondeat: ornatissima enim res est, & strennui pectoris argumentum, magna præditum esse patientia.

Ad sextum; Deus in serijs etiam comminationibus se gloriosum fortemque exhibet.

Ad vltimum denique respondetur; Angeli nos docent Deo benedicere ob suorum suppliciorum seueritatem, & in ipsis eius fortitudinem recognoscere, hoc est, Dei magnitudinem atque potentiam. Deus enim rebus in omnibus se magnùm ostendit. Ac demum, quod per incuriam & obliuionem videbatur esse factum, vt horum elogiorum significatio extenderetur, nec ita propriè accipi viderentur; hoc ipsum curâ & elegantiâ plenum est: vt meliùs agnoscamus diuinæ prouidentiæ spirituum eminentiam; & quàm aptum sit fundamentum, vt in eorum singulis Dei gloriam & magnitudinem nouerimus; & pro quolibet eorum Deum ipsum excelsum, gloriosum & omni laude dignum prædicemus.

D

TEXTVS.

Vers. 13. Et omnem creaturam, quæ in cælo est, & super terram, & sub terra, & quæ in mari, & quæ in eo, omnes audiui dicentes; Sedenti in E throno, & Agno benedictio, & honor, & gloria, & potestas in sæcula sæculorum.

COMMENTARIVS.

Circa textum notandum est, ex difficultate illorum verborum, *& quæ in eo*, originem traxisse varias lectiones tam græcas, quàm latinas (de quibus vide hîc Riberam)

Ob difficultatem eorũ verborum, Et quæ in eo, variæ irrepsisse loci huius lectiones. Probatur ac defenditur Vulgata lectio.

non tamen facilè credendum est nostræ lectioni inesse mendum: potiùs est valde verisimile hanc esse rectam; cæteras ab ea discrepantes aberrare. Quod verò ad lectionis huius syntaxin spectat; planius esse existimo, vt ablatiuus ille *in eo*, referatur ad mare, sitq; repetitio, quasi dicat, *qui in mari, illas etiam*: quod repetitionis genus indicat longius distare, vt ipsæ etiam creatæ res in mari existentes Deo, & Agno gloriam tribuerent. Nam quod affirmationis gratiâ repetitur, minùs videbatur esse verisimile. Atque hæc constructio congruenter cohæret cum ijs, quæ infra subijcientur.

Iam de sensu huius laudis, quam creaturæ omnes dicuntur tribuere Deo & Agno, obserua huiusmodi laudem, sicut & superiores, in eo niti, quòd Agnus signatum librum aperuerit. Ideo enim illum priùs collaudarunt animalia, & seniores; & omnes deinde Angeli, qui stabant in circuitu throni; ac demum reliquæ res creatæ.

Omnis creatura nomine, quas alij intelligant.

Ribera & Pererius omnis creaturæ nomine volunt comprehendere etiam irrationales ex Ambrosio & Ruperto. Itaque aiunt cæli creaturas esse solem, lunam & sidera; quia de Angelorum voce iam egerat Ioannes. Pro huius explicationis probatione, afferunt, quam frequens sit in sacris Literis prosopopœia, quæ rebus inanimatis vocem tribuit. Verùm hæc explicatio ideo mihi non arridet, quia nõ reddit aptam rationem, cur hanc peculiariter vocem omnium creaturarum confirmare visa sint quatuor animalia; de quo infra.

Omnis creatura nomine rationales solùm intelligi creaturas, verior sententia.

Mea igitur sententia est, omnis creaturę nomen in pręsenti de rationalibus esse intelligendum; vt Marci vltimo, *Prædicate Euangelium omni creaturæ*. Sed hîc nonnihil ampliùs possumus creaturarum nomen extendere; vt sermo sit de vniuersis rationalibus creaturis (etiam dæmonibus) quæ in animalium seniorum, & Angelorum laudatione non fuerant expressæ.

Quæ dicantur creaturæ esse in cælo, quæ super terrã, quæ sub terra, quæ in mari?

Illam igitur distributionem, *quæ sunt in cælo, & super terram, & sub terra & quæ in mari*; sic explicabo, vt *esse in cælo* referatur ad Christianos homines: *esse super terram*, ad Iudæos; *esse sub terra*, ad dæmones, vel etiam ad homines damnatos; & *esse in mari*, ad Gẽtiles. Huic interpretationi sensus nimiùm mystici maculam aliqui inurent. Ceterùm si hunc loquendi modum in sacris Literis vsitatum esse, & in Apocalypsi iteratum probaretur: nihil esset, cur eum nouitatis quisquam in hoc loco damnaret. Iam ergo vidimus capite quarto, versu primo, militantem Ecclesiam Ioanni in cælis fuisse monstratam, eo quòd eius conuersatio in cælis sit. Per terram verò denotari Iudaismum, per mare Gentilitatem, ex multis Apocalypseos locis manifestum est; vt ex illis verbis capitis decimi, *Posuit pedem suum dextrum super mare, sinistrum autem super terram.* At infernum planè designat phrasis illa *sub terra*.

Quorsum hic Iudæorum, Gẽtiũ ac dæmoniorum mentio fiat.

Restat examinare, quorsum hic Iudæorum, Gentium, ac Dæmoniorum mentio fiat? Hi enim propriè non laudant, nec prædicant Christum; nec videtur esse posse vaticinium de Iudæorum ac Gentium conuersione. Nam infernus saltem non est ad Christum conuertendus. Et quod nonnulli existimant, per creaturas quæ sub terra sunt, eas intelligi animas, quæ sunt in purgatorio; angustum est, meo iudicio. Textus enim generatim loquitur de creaturis omnibus, quæ in cælo, in terra, sub terra, & in mari sunt. Nec erat, cur ij, qui hanc Christi laudem per prosopopœiam exponunt, partem illam *sub terra* ad vnius Purgatorij animas restringerent.

Vtrùm hæc creaturarũ omnium laus aptè ad extremum iudicij diem referatur.

Aptior huius laudis interpretatio erat, si ad vniuersalis iudicij diem referretur. Nam Isaias c. 45. 23. ait, *Mihi curuabitur omne genu, & iurabit omnis lingua*: quem locum adducit & exponit Paulus ad Rom. 14. 11. his verbis, *Omnes stabimus ante tribunal Christi: scriptum est enim; Viuo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu, & omnis lingua confitebitur Deo.* Ex quo patet, quòd Christus sit iudex futurus Christianorum, Iudæorum, Gentilium, & eorum qui apud inferos sunt; sufficiens hoc esse fundamentum, vt significetur, Christum ipsum ab ijs omnibus, quos est iudicaturus, ab alijs quidem sponte, ab alijs coactè, laude ac benedictione prædicatum iri. Nec dissentiebat hæc explicatio à libri signati apertione: ex eo enim, quòd Christus librum aperuerit, patuit Iudæos, Gentiles, & cælorum atque inferorum incolas sub Dei ac Iesu Christi imperio omnes esse; & extremi iudicij die Christi imperium cognituros pariter, ac veneraturos. Consonabat etiam quatuor animalium confirmatio, de qua infra. Nam vnum ex præcipuis Euangelicæ prædicationis capitibus, quæ à quatuor animalibus confirmantur, est illud, quo Christum vniuersalem esse viuorum ac mortuorum iudicem confitemur.

Superiorem de die iudicij expositionem non admodum probari.

Hæc tamen expositio non mihi planè satisfacit. Nec enim video, quo pacto in ea reddatur ratio cuiusdam rei, quæ mysterio certè non vacat; nimirum hanc laudem, quæ post librum apertum Agno dicitur ab omnibus creaturis tribui, esse quadruplicem. Aiunt enim Benedictio, & Honor, & Gloria, & Potestas. Atque vt in septem laudibus, quas Angeli Agno detulerunt, septenarij reddidimus rationem; ita similiter exacta sacræ Scripturæ explicatio postulat, vt in hac laude ab omnibus creaturis Agno tributâ, quaternarij congruens afferatur ratio. Deinde quatuor animalium confirmatio respondet haud dubiè quatuor laudibus; sicuti videbimus cap. 6. quatuor prima sigilla animalibus quatuor respondere. Ex quibus infero quatuor laudes, quas deferunt Agno vniuersæ creaturæ, referri ad quatuor primos Christi spiritus; quorum mysterium in primis sigillis erat reconditum. Quòd si huiusmodi laus, quam Christo concinunt res creatæ omnes, eadem esset, quæ illi est in extremo iudicio deferenda ab omnibus per eum iudicandis; ad laudem illam non minor haberetur ratio de tribus extremis spiritibus, præsertim de seuera punitione, quàm de primis quatuor. Adde huc, transgressionem illam seu transitionem à libro aperto ad extremi iudicij diem, nullum in se ordinem, nullam habere seriem. Et certè optabile valde est, vt interpretatio aliqua reperiatur, quæ isthæc meliùs inter se connectat; nec adeò disiuncta ac separata contineat.

Quatuor laudes, quas Agno vniuersæ tribuunt creaturæ, ad primorum quatuor sigillorum mysterium referri.

A Propter hæc valde suspicor legitimam quadruplicis huius laudis significationem esse, vt aperto libro, & septem sigillorum mysterio, nec non Dei & Christi spirituum septem patefacto, appareat mox ingens gloria, quam retribuunt creaturæ omnes Agno; hoc est, non solùm Christiani, sed etiam Iudæi atque Gentiles, & ipsemet infernus. Cernitur enim manifestè, Iudæorum & Gentium persequutionem, & inferni ipsius machinationes ac technas in prædestinatorum salutem & vtilitatem cedere; quæ est maxima Dei gloria. Deinde facilè perspicitur, cùm de prædestinatorum salute solùm agatur, congruens fuisse, vt quatuor essent huiusmodi laudes. Nam ex septem spiritibus quatuor sunt, qui directè in salutem electorum sese impendunt: illi autem in cap. 6. figurantur per quatuor equos, qui perfectæ salutis symbolum gerunt. *Benedictio* ergò refertur ad virtutem, quæ in infirmitate perficitur: *Honor* ad beneficentiam, quæ in externâ maleficentiæ specie suum accipit complementum: *Gloria* ad æquitatem, quæ sub specie iniquitatis delitescit: & *Potestas* ad admirabile Diuinæ sapientiæ consilium, quod stultitiæ simulatione præfinitum ac destinatum finem adipiscitur in suorum exaltatione, & in clarissimo argumento sui imperij ac dominationis; quam in mortem & infernum exercet. *Quæ sit quatuor harum laudum interpretatio.*

B Hæc declaratio confirmatur ijs, quæ proximo versu sequuntur. In ea etiam afferri potest conueniens ratio, cur cùm dictum iam fuerit, *quæ in mari*, addatur illa repetitio, *& quæ in eo*; id est, ipsas quoque. Nam in ea distributione *Christiani* sunt creaturæ in cælo, *Iudæi* in terra, *Dæmones* sub terra, & *Gentiles* in mari. Ex quibus omnibus Gentiles (vt suprà diximus) remotiores videbantur esse à laude Christo tribuenda. Christiani enim ipsum venerantur; Iudæi, etsi illum non agnoscebant, Messiam tamen expectabant, Prophetias habebant, & Christi miracula viderant: Dæmones, quantumuis illum detestarentur, agnouerunt tamen, & *Dæmones credunt & contremiscunt.* Itaq; quod longiùs videbatur distare, nempe Gentiles ante conuersionem, in media ipsa persequutione Christi laudi ac gloriæ seruiret. *Cur post creaturas, quæ in mari esse dicuntur, addatur, & quæ in eo?*

TEXTVS.

C *Vers.* 14. Et quatuor animalia dicebant, Amen. Et viginti quatuor seniores ceciderunt in facies suas, & adorauerunt viuentem in sæcula sæculorum.

COMMENTARIVS.

AMEN.] Confirmatio est eorum, quæ dicta sunt; vt patet ex illis Pauli verbis, 1. Cor. 14. 16. *Si benedixeris spiritu, qui supplet locum idiotæ; quomodo dicet Amen super tuam benedictionem?* Est igitur sensus; quatuor illas laudes, quas creaturæ omnes Christo tribuunt, Apostolorum & Apostolicorum virorum vitâ atque doctrinâ confirmari. Illi enim sunt, qui & re ipsâ, & sapienti Euangelij prædicatione singulariter confirmant illorum quatuor Christi spirituum eminentiam, & creata omnia in electorum salutem cooperari; nimirum infirmitatem, sæuitiam, & iniquitatis atque stultitiæ speciem in
D gloriam prædestinatorum & Christi Domini laudem cedere. *Amen quid sit.*

Cælestem hanc prædicationem immensæ gratiæ comitantur, quas Deo Christiana Ecclesia in Missæ sacrificio agit pro maximo beneficio, quod in suos fideles confert; dum eorum salutem ac veram fælicitatem mediâ infirmitatis, iniquitatis, & stultitiæ specie perficit & absoluit. Porrò suprà iam in hoc capite & præcedenti expendimus, per seniorum adorationem significari Missæ sacrificium; remque esse Apocalypsi dignissimam (vt indicetur, quàm gratas acceptasque laudes Christiana Ecclesia Deo pro tot ac tantis beneficijs deferat) Missæ sacrificium in medium proferre. [illegible] quo facit illud Psal. 115. 3. *Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi? calicem salutaris accipiam*. Qui autem appellatur viuens in sæcula sæculorum, proculdubiò est, qui sedet in throno; vt explicatur expresse cap. 4. 9.

NOTATIONES PROOEMIALES IN CAPVT VI.

NOTATIO I.

De necessitate nouæ expositionis in septem sigillorum distinctione.

Quàm sit optabilis idonea septem sigillorum explicatio.

IOANNIS lachrymę à dolore profectæ, quòd reperiretur nemo, qui septem aperiret sigilla; nec non maxima gloria, quæ ex illorum resignatione ad Agnum redundauit; & septem laudes, quas illi contenta voce concinuerunt Angeli, quia dignus fuit aperire sigilla; hæc omnia ostendunt gloriosissimum Deo fore, & Christianæ Ecclesiæ iucundissimum, si qua inueniretur septem sigillorum interpretatio, quæ & doctorum hominum ingenio satisfaceret, & cohęreret optimè cum admirandis figuris ac signis, quæ in eorum resignatione apparuerunt. Et certè abstrusum hoc arcanum hactenus esse obsignatum videbatur. Licèt enim multa sint hac de re doctè, copiosè & eruditè conscripta; verè tamen & absque alicuius iniuria potest affirmari, nullam adhuc interpretationẽ ex varijs ac multiplicibus, quæ mandatæ literis circumferuntur, plenè & cumulatè satisfacere. Quandoquidem tot tamque graues extant auctores, qui Apocalypseos expositionem nobis adhuc ignotam, incognitamque esse non dubitent affirmare. Cuius tamen libri difficilior sanè pars ac magis Theologica est ea, quæ septem sigillorum tractationem complectitur.

Quanta sit septem sigillorum difficultas.

Ad sigillorũ explicationẽ cuiusmodi sit eligenda materia.

Ad superandam hanc difficultatem oportet in primis eam nancisci materiam atque seligere, quæ grauissimæ huius prophetiæ digna esse medulla & quasi anima censeatur, & quæ septem omnino capitibus coërceatur; non pluribus neq; paucioribus; absconditis illis quidem ac reconditis. Ita vt nisi Christus ipse retegeret, prorsus tecta manerẽt; quorum etiam intelligentia Ecclesiæ maximè interfit.

Apta septem sigillorum explicatio quas debeat habere conditiones.

Secundò necessarium est, omnia quæ textus ait, apprime quadrare; & reddere rationem aptam de rebus adeò miris & inauditis, ac sunt illæ, quæ inter aperienda singula sigilla visæ sunt: eiusmodi sunt equi, qui in quatuor primis sigillis apparuerunt; cùm in tribus postremis nec equus, nec aliud simile cernatur. Item, quòd in quatuor priorum resignatione animalia Ioannem accersant suo ordine singula; non tamen in tribus postremis, id contingat. Ad hæc, in primo & tertio sigillis datur manifesta proportio atque consensio inter animal, quod Ioannem aduocat, & inter visæ figuræ significationem; at in secundo & quarto nihil eiusmodi reperitur. Dicam clariùs. Vbi primum sigillum resignatur, leo Ioannem ad se accersit; est autem leo fortitudinis symbolum: cuius etiam virtutis significatio elucet in ijs, quæ Ioannes in illo aspicit sigillo: videt enim arcum, sagittas, atque victorem. Similiter in tertio sigillo tertium animal accit Ioannem; quod animal cùm hominis præferat faciem, symbolum est rationis & æquitatis. In eo autem, quod Ioanni aperto eodem sigillo cernitur, elucet etiam æquitatis ac rationis symbolum: videt enim stateram seu libram. At verò in secũdò & quarto sigillo nihil simile aspicitur. Nam in secũdo Ioannem inuitat ad se vitulus, qui est beneficentiæ symbolum: cùm tamen Ioanni non nisi belli symbolum ostendatur in eo sigillo, *&*

A *datus est ei gladius magnus, vt tolleret pacem de terra.* In quarto aquila, sapientiæ seu felicitatis symbolum, Ioannem accersit; qui in eo sigillo nil aspicit aliud, quàm mortem & infernum, & maximam stragem. Tot rerum inter se differentium atque pugnantium idoneam ac cohærentem inuenire rationem; quæ & eruditas mentes iucundè pascat, & certas de collineato veri sensus scopo reddat; id verò spissum sanè opus est, & difficultate plenissimum. Quæ autem interpretationes hactenus prodierant in lucem, nullam contextui videbantur attulisse.

Quanta sit in interpretãdis sigillis doctorum & expositionũ varietas.

De multiplici expositionum varietate nonnihil diximus cap. 5. ad ea verba *signatum sigillis septem.* Plura refert Pererius cap. 6. per aliquot disputationes, vbi septem enumerat sigilla interpretandi rationes.
B Harum prima est Victorini; secunda Andreæ, & Aretæ; tertia Bedæ; quarta Ioachimi; quinta Ambrosij; sexta Ruperti; & septima Aureoli. His tamen septem alias explicationes addere potuisset; primam Haymonis; alteram Seraphini de Fermo; tertiam Ariæ Montani; quartam Riberæ, quintam Mezerij; sextam Hortulani in Cantica, & septimam Forerij Isaiæ 34.4. vbi hæc habet; *Caput sextum Apocalypseos vastationem Iudææ, quæ cœpit fieri à morte Domini, per incrementa narrat; quousque in sexto sigillo, id est, sexta annorum hebdomada, post occisum Dominum extremam deuastationem commemorat.* Quibus ex verbis colligo, Forerium eius esse opinionis, vt omnia septem sigilla de Iudææ agant excidio: quam etiam opinionem sequuntur alij. Fauet Victorini, Ticonij, & Primasij
C consensus existimantium in secũdo, tertio, & quarto sigillis agi de bello, fame, & peste, quæ fuerant à Christo prædicta. Itaque quatuordecim non minùs opiniones diuersæ sunt: & nonnullas alias facilè possem congerere. Nonnulli enim in sigillorum aliquot resignatione duas sub disiunctione expositiones admittũt; vt Pererius, qui in tertio sigillo significari ait regnum Gothorum, Hunnorum, & VVandalorum; vel etiam regnum Diaboli in Hæreticis: & in quarto sigillo indicari Sarracenorum regnum; vel regnum Diaboli in hypocritis. Ex hac tamen varietate ipse infero, Pererium non sibi omnino satisfacere in capitum serie & continuatione, quibus septem sigilla constare debent. Nam si declarationes, quas admittit, continent omnes materiem septem sigillis dignam; non igitur futura erant sigilla
D septem, sed nouem, vt eorum capitum nullum debitâ sede ac loco excluderetur.

Impugnantur generatim plures ex præcedentibus expositionibus.

Illud tamen plus in Pererio, alijsque auctoribus miror; eis nempe res esse visas, & Ioannis lachrymis & libri signati mysterijs dignas, Gothorum, vel Hunnorum, siue etiam Sarracenorum, aut Domitiani Imperia, vel alia id genus. Non enim inficiari potest quisquã, rem esse in diuina æstimatione parui admodum momenti ad Ecclesiæ vtilitatem, imperij Gothorum aut Sarracenorũ ante-captam notitiam ac prænotionem. Quod perspicuè patet; quandoquidem nec in Apocalypsi, nec aliâ præterea viâ pręcognouit Ecclesia huiusmodi imperia, antequam instruerẽtur; quam autem posteà eorum acquisiuit

Ab argumẽti ignobilitate prædictæ explicationes arguuntur.

cognitionem, ex solis euentibus comparauit; quod non reuelationis est, sed historiæ. Cùm ergo hoc ita sit, nemo non viderit Ioannis lachrymas cassas fore & superuacuas; si huiusmodi reuelationis, aut euentuum prædicationis desiderium eas eliceret; aut exprimeret dolor, quòd nullus isthæc imperiorum sigilla posset soluere. Nec verò is fuit Christi victoriæ fructus, vt euenta hęc aut alia huiuscemodi suæ Ecclesiæ Deus prænunciaret futura. Non ergo de hisce rebus agitis, qui Ioanni dixit, *Ecce vicit leo de tribu Iuda aperire librum, & soluere signacula eius.* Hoc argumentū, meo iudicio, adeò vrget, vt non possim non admirari, homines doctos atq; prudentes inter mysteria septem sigillorum enumerare varios euentus, quos Christus suæ Ecclesiæ nunquam reuelauit, nec Ecclesia eorum notitiam habuit, donec res ipsa eos manifestauit: neq; posteà aliud de illis nouit, quàm quod historiæ narrant.

Superiorum explicationum nullam perfectè quadrare.

Iam, si inter declarationes quatuordecim suprà dictas, aut inter alias eiusdem rationis seriem, aut consequutionẽ alicuius materiæ perscrutemur, quæ digna sit, vt in septem sigillorum libro possit abdita delitescere, & quæ conuincat in septem nõ ampliùs puncta diuidi; inanis certè labor esset. Quin etiam in punctis ipsis, siue capitibus, quę illarū expositionum auctores designant, si interpretationem omnia perfectè quadrantem inuestigemus; nihilo fructuosior opera impendetur; nec eorum auctorum aliquis id negotij aggredi videtur audere. Multi enim potiùs aduertunt, non esse quærendam expositionẽ omnia connectentẽ, nec continuationis seriem seruantem. Ita sanè Pererius, vt alibi latiùs ipsiusmet verbis retulimus: & Salmeron etiam in suis prolegomenis, *Fieri* (inquit) *non potest, vt datâ quauis enarratione singula aptè quadrent.* Constat itaque interpretes quouis interpretationis modo facilè esse contentos; vt si septem signa in septem sigillorum resignatione apparentia ad septem Christi vitæ mysteria, aut ad pia alia, siue propria potiùs inuenta accommodent. Neque laborant vehemẽter, ne in applicatione immutetur punctorum ordo. Alij enim in tertio equo intelligunt hęreticos, & in quarto hypocritas; alij contrà in tertio hypocritas, & in quarto hæreticos. Sic Beda, & qui eum sequuntur. Nec desit aliquis, qui equum nigrum ad hęreticos, & quartum referat ad Traianum, egregio sanè saltu. Alij postremos tres equos eodem in sensu commiscent; quæ est opinio Ticonij & Haymonis. Atq; in his, alijsque id genus declarationibus frustra desudet quis in idonea ratione quærenda, cur in tribus vltimis sigillis equi non extent? cúrue in quarto sigillo quatuor animalia Ioannẽ accersendo defessa sint, nec illum ad tria postrema accierint? cur deniq; leo & homo Ioannẽ aduocarint, ad ea intuenda, quæ cū leonis fortitudine, & æquitate hominis congruebant; nec tamen eadẽ proportio in secundo & quarto sigillis seruata sit?

Noua expositionis sigillorū via necessariò inuestiganda.

His ipse rationibus permotus atque compulsus sum, vt nouam horum septem sigillorum declarationem indagarem. Præterquam quòd (vt vidimus notat. 11. prolegomen. ad Apocalypsin, & cap. 1. in expositione vocis tubæ & vocis aquarū multarum,

A necnon initio capit. 4. in voce tubæ) grauissima nos docet auctoritas à cap. 4. vsque ad 11. agere Apocalypsim, quemadmodum se gesserit Deus cum Iudaico populo, quoad ipsum reprobauit: & à cap. 12. ad 19. sermonem institui de ratione ac modo, quo Deus cum Gẽtilium populo egerit, donec eum sub Euangelij ditionem redegit. Quę diuisio tot, tamque grauium auctorū patrocinio defenditur; vt nulla prætereà extet declaratio; quæ tot ac tales habeat, & ita solidis fundamẽtis roboretur. Quapropter cùm pateat nullam earum interpretationum, quæ de sigillorum distinctione agit, attingere huiusmodi rationem ac normam, quam Deus aduersus Iudaicū populum seruauit; euidenter apparet cõtra explicationes istas militare totum illud auctoritatis pondus, totamq; fundamentorum firmitatem; quibus diuisio illa, quam nuper tetigi, solidatur, & quibus statutum est in septem sigillis contineri, qualiter se Deus gesserit cum populo Iudaico post generis humani redemptionem.

Summam nostra de sigillis expositionis grauissimorum doctorum auctoritate fulciri.

B Infero ex dictis, licèt septem sigillorum distinctio non fuerit omnino explicata ab ijs auctoribus, qui meam hanc diuisionem amplectuntur; in argumenti tamen summâ non esse nouam meam declarationem; sed ceteris etiam antiquiorem pariter, & grauiorem. Dein vt à grauissima hac veterum auctoritate, & tanta fundamentorum vi ne discederem, necessariò fueram distinctionem nouam quæsiturus; si nullam in ijs auctoribus reperiebam, quos pro mei argumenti summâ adduxi. Itaque nostræ interpretationis summa de septem sigillis & grauissima est, & antiquissima: illius verò distinctionem fateor esse nouam; vt erat necesse ei, qui antiquorum vestigia si minùs expressa (quæ neutiquam in distinctione apparebant) impressa tamen in explicationis summâ

C persequi statuerat. Nam si antiquorum mẽs tenenda mihi erat; necessariò deferendæ erant illæ septem sigillorum distinctiones, quæ cū explicationis summa ab antiquis tradita non consentiebant; ea verò inquirenda, quæ & cum antiqua illa summa, & cum textu ipso, & cum multorum recentiorum desiderio posset aptè componi.

Auctoris explicatio de septem sigillis.

Quibus positis, mea explicatio est; primorū quatuor sigillorum mysterio contineri admirabilem prouidentiam, quam ostendit Deus in salute Iudęorum, qui in Christum crediderunt. Tribus autem postremis sigillis occultari mysterium æquissimæ Iudæorum reprobationis; & quemadmodum Diuina prouidentia illos expectauerit primùm, & commonuerit; ac demum seuerissimo supplicio punierit. Iam quod ad huius discursus perfectionem & ad

D materiæ grauitatem ac dignitatem attinet; & quod ea septem punctis siue capitibus coërceatur, nõ pluribus neq; paucioribus; quod in eis summa diuinæ gubernationis perfectio contineatur; hæc omnia, aliaque ad id conducentia affatim explicata & probata esse existimo, suprà notat. 5. capitis 1. & notat. 2. cap. 5. Quare id vnum superest, vt videamus; vtrùm figurę ac signa, quæ in septem sigillorum resignatione Ioannis oculis obiecta sunt, cum nobili hoc discursu rectè cohæreant.

NOTATIO II.

Mysterium quatuor equorum capitis 6. non esse aliud, quàm aduenisse Deum ad saluandum suum populum.

Vtrùm quatuor equi primorum quatuor sigillorū eandem ad rem, vel ad contrarias spectent.

MVLTI interpretum, sibi persuadent, postremos tres equos primo esse oppositos. Nam eques, qui equo vehitur albo, pro certo videtur Christum Dominum significare; vt omnes explicant sequentes D. Irenæum. Deinde videntur etiam Christi factionem sequi non posse, aut qui terræ pacem conturbat, id est, secundus; aut qui trutinam fraudulentam habet; aut mors & infernus, qui stragem illam edunt, quam recenset textus agens de equo 4.

Varia hac de re auctorum explicationes.

Hoc fortassis est, opinor, fundamentum Ticonij, Primasij, Haymonis, Bedæ, Ioachimi, Glossæ, Alberti,

E Thomę, Pannonij, Riberę, Bulẽgeri, Gagneij, Serrani, atq; Pererij; qui omnes pręstituunt tres equos extremos opponi primo: atq: eiusdẽ sententiæ sunt Lyra, Antoninus, Aureolus, Ederus, Lizarazus, & Viegas.

Ambrosius tamen contrarium supponit. Nam loquens distinctè de vnoquoq; equite in singulis equis insidente, de omnib. ait, *sessor Dominus.* Aretas etiam agens de illo, qui equo portatur rufo, inquit, *sessor Christus*; constatq; ex eius declaratione nullam eum oppositionem inter quatuor equos reperire. Idem statuit Arias Montanus; qui de primis tribus equis

sic ait; *sessor horum trium iustitiæ fructus.* Victorinus quoq; & Andreas, etsi non ita explicatè loquuntur, fauent etiam nō obscurè horum quatuor equorum societati & conspirationi. Seraphinus de Fermo album ac rufum equos conciliat inter se, & in vtroq; dicit, *sessor Christus.* At nigrum & pallidum alterius factionis esse tradit. Idemque sequi videtur Hortulanus in Cantica. Omitto Bernardi, Ruperti & aliorum expositionem; qui cùm septem omnia sigilla ad Christi referant mysteria, necesse habent quatuor equos inter se conformes considerare. His tamen prætermissis, Forerius & qui existimant equites, qui secūdo, tertio & quarto equis insident, esse bellum, famem, ac pestem, quibus Deus Iudæos puniuit: sibique persuadent, quatuor omnes equos ad Iudææ vastitatem tendere; hi, (inquam) auctores, vt perspicuum est, tres primos equos nequaquam opponunt quarto; sed omnes inter se coniunctos, & eiusdem factionis esse credunt. Hæc tamen interpretatio intactam prætermittit admirabilem eorū Iudæorum salutem, qui Christi fidem susceperunt; & repentè transgreditur ad supplicium eorum, qui ipsum respuerunt: nec valet reddere cōgruentem rationem, cur in quatuor primis sigillis, non verò in tribus postremis equi appareant?

Pererij & Viegæ opinio de quatuor sigillorum equis.

Pererius & Viegas volunt in sacra Scriptura equum esse imperij symbolum. Itaq; sibi persuadent per hos quatuor equos significari totidē regna; videlicet Christi regnum in Ecclesia primitiua, regnum Romanorum Imperatorum Christi fidem infestantium, regnum Gotthorum & Alanorum, & regnum Sarracenorum. Hæc est Pererij opinio, cui assentitur Viegas; quatenus in quatuor equis totidem regna constituit, & Christi regnum in primo. Sed in reliquos tres equos inducit diuersos Romanorum Imperatores Christi Ecclesiam persequētes.

Vtrùm superior expositio in Zachariæ quadrigis fundamentum habeat?

Fundamentum autē, quo asserunt equum esse symbolum imperij, petunt ex cap. 6. Zachariæ. Vbi pro certo habent in quatuor quadrigis imperia totidem potentissima denotari; scilicet Chaldæorum, Persarum, Græcorū, ac Romanorum; idq; iuxta Hebræorū, & Hieronymi expositionem. Ceterùm quòd quatuor quadrigæ repræsentent quatuor imperia, non caret magnâ difficultate, propter id, quod manifestè textus ait, *isti sunt quatuor venti cæli.* Et propter alias rationes. Et quanuis hæc opinio videatur esse diui Hieronymi; ipse certè illam affert vt Iudæorum traditionem. *Traditum est* (inquit) *mihi ab Hebræis:* & infrà: *Hæc, vt accepimus à nostræ linguæ studiosis hominibus, tradidimus.* Itaque Hieronymus nihil aliud videtur agere, quàm illam vt à Iudæis acceptam referre. Et licèt ipsius etiam Hieronymi esset opinio; veniā tamen tanti tamq; grauis Doctoris, & omnium, quotquot eum sequuntur, spero me in illius loci commentario ostensurum, ex ipsius contextus vi atque serie in quatuor illis quadrigis non innui quatuor imperia populo Dei infesta: sed bellum, quod Christiana Ecclesia diuino præsidio munita fœlicissimè erat aduersus idololatriam gestura. Quod autē textus ait, *isti sunt quatuor venti cæli*, indicat, quemadmodum quatuor venti iussu Dei excitant tempestates, quibus obuia quæq; dissipant, & prosternunt; non aliter Deum Euangelij prædicatione vanā idolorum superstitionem in quatuor mundi partibus euersurum; & de inimicorum machinis atque oppugnationibus triumphaturum. Prætereà venti etiam sunt apti ad velocitatis ac cælestis impetus significationem; ideoque dicuntur esse equi quadrigę Dei. Vide Psal. 103. ver. 3. & 4. & Psal. 17. 11. ad quem locum alluditur Habac. 3. in equis Dei.

Impugnatur præcedens expositio.

Itaq; Viegæ ac Pererij fundamentum de quatuor imperijs per Zachariæ quadrigas denotatis, certum minimè est. Præsertim quia licèt daremus imperij symbolum esse quadrigam: non inde infertur singularem etiam equum esse symbolum imperij.

Quadrigā esse triumphi symbolum.

Nam & in Romanorum numismatis notum est, per quadrigam significari triumphum; cùm tamen vnus equus triumphum nullâ ratione repræsentet, vt humaniorum literarum peritis manifestum est. Ex his illud elicio, Zachariæ locum non deseruisse aut prodesse quidquam ad probandum quatuor hos equos Ioanni visos totidē imperia significare. Præterquam A quòd nullus reperitur sacræ Scripturæ locus, in quo singularis equus aliquod imperium designet: cùm tamen in Scriptura frequens sit equorum mentio.

Equum esse symbolum salutis siue saluationis.

Concedamus tamen in aliquo Scripturę loco per equum probabiliter imperium indicari: hoc saltem perspicuum est, in recepta Scripturæ loquutione, & in equorum visionibus, equum generatim loquendo symbolum esse salutis, seu saluationis. Hac de rè dubitabit nemo, qui ea, quæ sequuntur, attentiùs perpendet. Primùm, sæpè sacra Scriptura iubet in equis hominem non confidere: vnde intelligitur in bellis, salutis spem in equis collocari solere. Pro quo vide Psal. 31. 17. *Fallax equus ad salutem.* Et similiter Psal. 19. 8. Isaiæ 31. 1. Oseæ 1. 7. Amos 2. 15. Deinde illustrissimus est Salomonis locus, Prouerb. 21. 31. *Equus paratur ad diem belli, Dominus autem salutem tribuit.* Vbi contemplor salutem certam futurā, si Deus B in sui populi auxilium cōscenderit equum, aut Angelum aliquem seu ministrum suum in equo miserit. Tertiò Angelus ille, qui in equo visus est, 2. Machab. 3. 25. venit, vt saluti ac præsidio esset populo Dei; & similiter quinque illi viri, qui in equis apparuerunt, 2. Machab. 10. 29. Quartò in alijs veris visionibus, & in nonnullis etiam confictis, nemo dubitat eum, qui in equo cernitur, ad protegendum atque saluandum venire.

Equitem equo vectum, esse salutis symbolum, historijs tum veris, tum fictis probatur.

Exemplo sint verissimæ Hispaniarum historiæ, in quibus toties D. Iacobus Apostolus in Hispanorum subsidium atq; salutem fortissimus eques radiantibus armis instructus atque munitus apparuit. Historiæ verò cōfictæ exemplum peti potest ex Romanorum veterum annalibus, qui commenti sunt Castorem & Pollucem Romanis in maximas angustias redactis visos in equis fuisse, illisque opem atque auxilium tulisse.

Equum aut quadrigam perinde esse ad saluationis symbolum exprimendum.

C Quintò ad hanc eandem significationem patum refert in equo, aut in quadriga apparere. Reges enim ac Principes olim è falcatis curribus depugnabant. Atque ita dicitur Deus in Palæstinam ad auxiliandum suis cum exercitu curuli ingressus: vnde Psal. 67. 18. *Currus Dei decem millibus multiplex.* Et Angeli; qui in quadrigis militaribus apparuerunt, 4. Reg. 6. 17. ad Prophetam Elisæum tutandum veniebant, vt constat. Sextò apud Prophetas euidens est, quando dicunt Deum super equum ascendere, sensum esse, illum in sui populi auxilium ac salutem properare. Expende verba illa Habac. 3. 8. *Ascendes super equos tuos, & quadrigæ tuæ saluatio.* Vbi Gueuaræ interpretatio est, Deum non equum conscendere, nisi ad saluandum. Maiorem tamen energiam continet textus ipse: ait enim Dei equos & quadrigas esse ipsammet D hominum saluationem siue salutem: ac si diceret, Deo nullos alios equos, quos ipse ascendat, nullas quadrigas esse, nisi huiusmodi opera ad hominum salutem spectantia; in quibus ipse valde gloriatur, & se hominibus agnoscendum exhibet. Et Zachar. 10. 3. vt significetur Deum spirituali Israëli salutem allaturum per strenuum quemdam ducem è tribu Iuda, *Visitauit* (inquit) *Dominus exercituum gregem suum, & posuit domum Iuda quasi equum gloriæ suæ in bello.*

Apud Zachariam, equos capitis 1. & quadrigas sexti esse eiusdē significationis.

Ad hæc equorum multitudo, quam aspexit Zacharias cap. 1. & quadrigæ cap. 6. eiusdem sunt significationis; vt in illius visionis commentario explicabimus. Septimò in Apocalypsi exercitus candidorum equorum capitis 19. symbolum est non dubium eorum ministrorum, quibus vsus fuit Deus ad saluandum mundum, & ab idolorum cultu eri-E piendum.

Octauò denique hęc significatio nititur in natiua equi vi atque impetu; quo in pericula quæque animosè fertur. Quapropter appositè indicat eum, qui apparet in equo, irruptionē facere velle ad eos, qui periclitantur, à discrimine liberandos: id quod præstare solent ij, qui strenuos se equites volunt ostentare.

Perelegans equi descriptio ex Iob.

Expende descriptionem equi, quæ habetur Iob 39. 23. *Gloria narium eius terror: terram vngula fodit, exultat audacter, in occursum pergit armatis; contemnit pauorem, nec cedit gladio. Super ipsum sonabit pharetra, vibrabit hasta, & clypeus. Feruens, & fremens sorbet terram; nec reputat tubæ sonare clangorem. Vbi audierit buccinam dicit, Vah: procul odoratur bellum, exhortationem ducum & vlulatum exercitus.*

Ex quibus tandem omnibus facilè deducitur propriam

priam & germanam significationem symbolicam equitis in equo apparentis esse, vt veniat ad saluandum; id quod sapienter notauit Origenes Homil. 1. in Ioannem, vbi ait vocabulum equi solere poni, cùm ea ponuntur, quæ nobis adiumento sunt. Iam, si certum est hoc esse proprium equi symbolum, & quod vniuersè Scriptura complectitur; nemo non viderit optādum maximè esse, vt his omnibus quatuor equis hęc eadem significatio apprime quadret.

Difficultas cōtra equorū quatuor Apocalypseos explicationem traditam.

Existimabunt tamen aliqui fieri non posse, vt hi omnes equi eòdem spectent; quin imò eo ipso, quòd primus ad saluandum veniat, necessarium esse reliquis contrariam esse mentem. Etenim præterquàm quòd diuersi illi colores non sunt ad rem, vt omnes ad afferendam salutem adueniant; secundus eques tendere dicitur ad pacem de terra tollendam, & tertius cōtentā voce personat famem, *bilibris tritici denario*: quarti autem intentio est *interficere gladio, fame, & morte, & bestijs terræ; & nomen illi mors, & infernus sequebatur eum.*

Variū equorū colorem non obstare, quominus ad eandem significationem pertineant.

Huic obiectioni respondeo, multiplicem equorum colorem non obstare, quominus omnes sint eiusdē factionis; vt manifestò perspicitur in ijs, quos Zacharias vidit ca. 1. 8. *Ecce vir ascendens super equum rufum; & post eum equi rufi, varij, & albi.* Quod verò textus ait de secundo equite, idem Christus Dominus in Euangelio affirmat, *nō veni pacem mittere, sed gladium.* Atqui euidens est Apocalypsin ad hęc Christi verba respicere. Nemo autem dubitat, Christum, dum ait, *non veni pacem mittere, sed gladium*, indicare huiusmodi bellum, quod ipse in mundum immissurus aduenit, esse medium ad ipsius mundi salutem. Quare verba illa pro nobis planè sunt. Quòd si admittamus semel discordiam esse medium ad salutem; fit planum, idem de fame atq; morte afferendum fore. Qui autem nouum & inusitatum ducet, quòd Deus ad suorum salutem ac vitam morte ipsâ vtatur; nę ille haud satis ponderauit Habacuci verba cap. 3. 5. *Ante faciem eius ibit mors*, vbi mors ipsa proculdubio consideratur, quasi satelles quidam & administer; quem præfert Deus, cùm ad suos protegendos bellum init: de hoc enim agit Propheta vt ipse mox exprimit; *& quadrigæ tuæ saluatio.* Quòd si respondeatur, mortem, quæ anteit Deum, non esse vt saluandos occidat, sed vt in sui populi hostibus stragem edat; hoc ipsum pro nobis est; sed cùm Apocalypseos doctrina sit magnopere spiritualis, & veteri homini bellum indicat; in eumq; discordiam, famem atq; mortem immittat, quò nouum hominem saluum incolumemque præstet: hinc est illud ipsum in sensu magis adhuc spiritali nostræ expositioni suffragari. Itaque quod obijcitur contra quatuor equorum vnionem & conspirationem, nullius roboris est.

Mors quo sensu ante Dei pedes ire dicatur.

Quatuor sigillorum equos eundē ad finem referendos probatur.

Vt autem quatuor huiusmodi equi sint ad eundem finem referendi; multa possunt, eaque fortissima afferri argumenta. Primum quia generatim loquendo, symbolica equi significatio in sacris Literis est, vt veniat ad saluandum: ex illis autem, quæ longiùs à salute videbantur distare, nempe ex discordia atque morte, quidquid nobis dubitationis poterat exoriri, sacra Scriptura tollit, vt constat ex dictis.

Explicatur idē ex quatuor animaliū ad quatuor equos proportione.

Secundùm, textus ipse inter quatuor animalia & quatuor equos manifestam ponit proportionē. Leo enim Ioannem accit, vt primum equum consideret: vitulus, vt secundum: homo, vt tertium: aquila denique, vt quartū. Explicatâ verò iam quatuor animalium significatione (de qua latè diximus cap. 4.) accersiri Ioannem à leone, vt primum inspiciat equum; idem est, ac si nos admoneremur, in primo illo equo Diuinæ virtutis ac fortitudinis subesse significationem. Similiter cùm vitulus Ioannem aduocat, nobis indicare vult, in secundo equo (quem Ioannes iubetur intueri) diuinam significari beneficētiam. In tertio equo pari ratione debet Diuinæ prouidentiæ æquitas elucere: nec minùs in quarto admirabile Dei consilium. Atque vt quatuor animalia sunt Dei vicaria in procurandâ animorum salute; ita contextus ipse exigit, vt in quatuor equis agatur de præstantissima salute, quam Christus se ipsum recipientibus attulit: in qua salute quatuor primi Diuinæ prouidentiæ spiritus in pri-

A mis eminent; ad quorum cognitionem pariter ac venerationem nos inuitat eorundem spirituū participatio; quæ in Apostolis, virisque Apostolicis enitescit; & in quadruplici animalium facie (vt suo loco diximus) indicatur.

Tertium pro nostra quatuor equorum explicatione argumentum est, quod sumitur ex attenta eorum consideratione, quæ in Apocalypseos decursu à cap. 4. antecedunt. Capitis enim 4. argumentum haud dubiè est de insigni ac magnifico templo, quod Deus in Ecclesia primitiua erexit; argumentum verò capitis quinti continet, quemadmodum post nouum Dei templum fundatum liber Scripturæ sacrę & prophetiarum Dei adeò clausus & obscurus perfidis Iudæis permansit, vt illum legere, aut etiam aperire nequaquam possent. Complementum enim

B promissionū à Deo factarum de suo populo saluando; necnon patientiam, comminationes ac supplicia, quibus aduersus synanogam vtebatur, nemo potuit intelligere nisi is, cui Christus librum hunc aperiret. Fit ergo planum ex huius argumenti serie, congruentissimum esse, vt ex septem sigillis prima quatuor spectent ad verā animi salutem, qua Christi fideles potiebantur; tria verò postrema ad miseriam ac reprobationem rebellium.

Septē sigillorū in partitio, eorūq; argumenti de prouidentia tam erga fideles Iudæos, quàm erga rebelles.

Ex argumēti totius cōsecutione, nostra de sigillis expositio confirmatur.

Quartum ex eorum consequutione, quæ in tribus postremis sigillis consequuntur, nostra declaratio non parum accipit roboris. Illa enim (vt infrà videbimus) continet ordinem, quem Diuina prouidentia, eiusque brachium Christus Redemptor noster in Iudæos Euangelij salutem respuentes seruarunt. Quod enim Deus aduersus illos præstitit ad

C tria puncta reuocatur: primùm patienter illos expectauit, vt aperto quinto sigillo monstrabitur: deinde horribilibus signis eos admonuit, & interminatus ipsis est, vt sextum sigillum ostendet: denique seuerissima in eos immisit supplicia, quę per septem plagas tubarum sigilli septimi denunciantur.

Rationem, qua se Diuina prouidentia cum improbis gerit, in Apocalypsi ad Iudæos speciatim coarctari.

Tria hæc puncta, nimirum Patientia, Comminatio, & Seueritas complectuntur excellentissimam agendi cum improbis rationem. At Apocalypsis non hęc vniuersè tractat, sed speciatim, quatenus ad synagogam pertinent; vt clarè perspicitur in bello, quod ostendit textus à Ierosolyma inferri Euangelio: & in eo quod cælum in Ierosolymam suscepit. Cui considerationi mirificè deseruit, quod textus recenset à quinto sigillo ad finem vsq; cap. 11. Quæ si ita sunt; vt re verâ sunt, facilè est videre, quàm fuerit operæ pretium, vt tractationem de modo ac

D ratione, quam Diuina prouidentia in Iudæos Christum abnegantes seruauit, antecederet enarratio admirabilis prouidentiæ, qua vsus fuit Deus ad eos perfectè saluandos, qui Christi fidem atque doctrinam amplexi sunt: in quo prophetiarum & promissionum Dei fidelitas maximè eminere probata est. Id autem in equorum Dei figura aptissimè exprimitur, vt constat ex Habacuci loco suprà allato. *Ascendes super equos tuos; & quadrigæ tuæ saluatio.* Vt autem dubitaret nemo, Prophetam agere de salute illa, quam Deus erat Iudæis in Christum credentibus allaturus; verba hæc protinus subijcit Habacucus, *Suscitans suscitabis arcum tuum; iuramēta tribubus, quæ loquutus es.* Manifestum verò est iuramētum hoc esse promissa facta de illis saluandis. Deinde apparet arcum eundem esse, quem Ioannes vidit in manibus eius, qui in equo albo obequitabat.

E Præter hæc, series ipsa & continuatio huius declarationis argumento est ad eius veritatem stabiliendam satis firmo. Quemadmodum est etiam aliarum explicationum non firma confutatio, varietas ac perturbatio ordinis, quę in ipsis reperitur. Applicant enim secundum, tertium & quartum sigilla ad persequutiones, quæ in Ecclesiam Romani, Hæretici, & Mauri, aut Pseudochristiani, siue etiam Antichristus excitarunt. Ex quibus nihil esse potest ad rem: nam in quinto, sexto, & septimo sigillis sermo est de persequutione, qua Iudaicus populus Ecclesiam est insectatus; deq; gloriosissimo triumpho, quem de ipso reportauit Ecclesia; quod ordine ac ratione antecedit, vt par est, tractationem de Gentilium bello ipsi Ecclesiæ illato.

Aliorū expositiones ab inconsequētia & ordinis perturbatione facilè redargui.

Confirmatur insuper nostra expositio ex idonea

Cur in primis quatuor sigillis equi appareant, in reliquis non item; cōgruentem in nostra expositione reddi rationem; nō verò in alijs.

satis ratione, quæ reddi potest in ea, quapropter in quatuor primis sigillis equi apparuerint Ioanni; & nihil simile in tribus reliquis sit visum. Cui dubitationi non video, quid possit apposité in aliorum explicationibus responderi: præsertim cùm plerique existimēt in posterioribus sigillis de imperio & persequutione Antichristi sermonem institui. Si ergo ad significandum Romanorum Imperium, siue ad persequutionem ab hæreticis aut Mauris concitatam, accommodatum esse putant symbolum equi, cur in imperij & persequutionis Antichristi significatione equus similiter non apparuit? At verò in nostra explicatione adeò clara ac manifesta redditur ratio, vt obloquentium ora facilè obturet. Dicimus enim in quatuor primis sigillis sermonem esse de eximia atque præstanti salute ac fælicitate, qua veri Christi sectatores potiti sunt: in tribus verò postremis de Patientia, Comminatione & Seueritate, quibus egit Deus cum ijs, qui Christi doctrinam atque vestigia sectari noluerunt. Quibus positis, ideò in primis quatuor sigillis conspiciuntur equi; quia equus (vt toties inculcauimus) est mirificum salutis & saluationis symbolum; eandemque ob rem nihil opus erat equo in tribus reliquis sigillis; quippe quæ non saluationem fidelium, sed patientiam, minas atque supplicia continebant.

Redditur ratio discriminis, cur in quatuor primis sigillis, non verò in reliquis, equi conspiciantur?

Nemo autem iure contendet, equum esse aptum tolerantiæ, comminationis aut seueritatis symbolum. Adde huc, quemadmodum Deus de salute potiùs ab se parta, quàm de illata reprobatione gloriatur; ita etiam consentaneum valde fuisse, vt salutis ac saluationis significatio in equo, alacri in primis & erecto animali, celebrior atque gloriosior fieret: reprobatio verò figuram præferret non ita magnificam atque conspicuam; sed quæ effectum ipsum expectandi, minandi & puniendi solùm ostenderet, ad quod equi alacritas & erectio superuacua erant. Ac demum ad eam obiectionem, cur nimirum in quatuor primis sigillis, non verò in tribus sequentibus equi cernantur? directè respondet Habacucus, asse-

A rens equitare Deum idem esse, ac venire ad saluandum: *Ascendes super equos tuos, & quadrigæ tuæ saluatio.*

Cur quatuor animalia singillatim Ioannē ad singula quatuor inspicienda accersant; non verò ad reliqua?

Porrò nullius etiam difficultatis est, subijcere rationem in nostra sentētia, quare quatuor animalia singulatim Ioannem ad singulos equos inspiciendos accersant: non verò vt in tribus ceteris sigillis Dei Patientiam, Comminationē, aut Iudæorum plagas intueatur. Ratio namq; est huiusmodi. In quatuor animalibus (vt iam vidimus) repræsentantur Fortitudo, Beneficentia, Æquitas, ac Sapientia; quæ sunt quatuor Diuinę prouidētiæ virtutes in salute Iustorum Christum excipientium maximè splendentes. Et Apostolorū fortitudo per leonis faciem indicata Ioannē inuitat, vt Dei fortitudinem attentè perpendat; similiterq; de tribus ceteris faciebus dictū esto.

B Postremò quatuor facies sunt veluti insignia & stemata priorū quatuor spirituum, siue eorum insigniferi: & idcirco præcedunt, cùm ipsimet quatuor spiritus sese nobis cognoscendos præbent. Eædē tamen facies non præferunt trium posteriorum spirituum insignia, vt iam diximus c. 4. atq; ita minimè cōducebant ad eius rei significationem, quā ipsæ non habent. Exempli gratia; non oportebat eum, qui vitulina facie est, & beneficentiā significat, inuitare Ioannem vt videat comminationem, aut seueritatem, & sic de reliquis. Denique in eo, quòd Ioannem quatuor animalia vocēt ad quatuor prima sigilla; decorum apprime seruatur. Sic enim ostenduūt gestientem animo lætitiam, quod omnibus innotescat maximum beneficium à Deo collatum in perfectissima eorum salutis ratione. In tolerantia verò, minis ac

C seueritate aptius fuit, vt sese contraherent, & intra silentij cancellos continerent, quàm lætitiæ ac voluptatis signa ederent. Atque id pro hac dubitatione sit satis modò dixisse; quia de eâdem quæstione rursus agendum latiùs nobis est infrà.

Alia erat quæstio de discrimine, quod inter primum tertiumque sigillum vna ex parte; & ex alia inter secundum & quartum versatur. Hac tamen de re infrà opportuniùs dicemus.

NOTATIO III.

De necessitate quatuor equorum ad distinctam saluationis perfectæ significationem.

Cur in hisce sigillis equi quatuor, nō plures nec pauciores, appareant?

SVPERIORE notatione diximus, equum esse symbolum valde aptum ad saluationem significādam. Videamus nunc oportet, quæ fuerit necessitas, vt quatuor equi, nec plures nec pauciores, essent. Existimabit fortassis nonnemo, equorum quaternarium eo consilio fuisse selectū, vt hæc visio Habacuci vaticinio responderet, in quo expressa fit quadrigæ mentio. Sed contrà est, quia Ioannes nec quadrigam vidit, nec bigam; sed equos singulares, vt Latini loquuntur; nec verò omnes simul, sed vnū priùs, deinde alium; & sic de reliquis. Præterea in primo equo cernit equitē arcu & sagittis instructum; in secundo cernit alium cum gladio; in tertio cum statera, & in quarto aspicit mortē. Cuius discriminis ratio ex eo prouenit, quòd Habacuci tempore erant in vsu falcati currus in bellis, è quibus Reges ac principes viri depugnabant: quapropter consentaneū fuit, vt Propheta ad sui temporis cōsuetudinem sese effingeret. At, cùm Apocalypsis cōscripta fuit, huiusmodi consuetudo iam extabuerat; ideoq; non erat, cur saluatio in quadriga figuraretur: quantumuis apud Habacucum & Apocalypsin de eadem salute siue saluandi ratione sit sermo. Quamobrem perstat adhuc dubitatio, cur quatuor fuerint singulares equi, quos vidit Ioannes? Etenim si præcipua erat intentio, vt salus siue saluatio adumbraretur; ad id quidem non opus videbatur esse quaternario.

Prima superioris difficultatis enodatio.

Respondebit aliquis quatuor equorū coniunctionem fuisse idoneam ad Christi victoriam & triumphum denotādum: hoc est, vt indicetur, ipsum non solùm ad saluandum venisse; sed reapse homines admirabili ratione saluasse, & victoria ac triumphum gloriosissimè obtinuisse. Scitū namq; est in veterum numismatis, vbi quatuor equi copulātur, esse significationem triumphi. Contra hoc tamen est, quia

Improbatur tamen.

D triumphus in quatuor equorū curru proprius erat Romanorum: atque ita huiusmodi allusio non apta videtur esse ei, qui in Græcia & Gręco sermone scribit. Præsertim quia in sacris nulla est mētio triumphi in quadrigis. Ioannes insuper quadrigā non vidit, sed quatuor singulares equos: in quibus ad triūphi quadrigā proprius esse respectus non potest: cùm tamen in admirandis equorum visionibus, licèt equus vnus tantùm appareat, satis sit ad victoriam atq; triumphum denuncianda: vt patet, 2. Machab. 3. 25. & ex D. Iacobi Apostoli visionibus, cùm sæpè in Hispanorum auxilium repentè comparuit. Quapropter restat adhuc eadem difficultas, cur scilicet Apocalypseos equi quatuor fuerint?

Prima vera solutionis ratio.

Sit ergo prima ratio: ex septem spiritibus, quibus Diuinæ prouidentiæ perfectio comprehēditur, quatuor primi (nimirum, Virtus, Beneficentia, Æquitas ac Sapientia) in eorū salutem & veram fælicitatem,

E qui IesuChristi doctrinę audientes fuerunt, se totos impendunt, vt latè expliauimus cap. 1. notat. 5. & c. 5. notat. 2. Vnde ad significandos quatuor Dei spiritus in hominum salutem aduentantes, congruens fuit quatuor equorum figura. Hæc ratio ampliùs adhuc roboratur; quia quatuor animalia, quæ in Apostolis eandem horum quatuor spirituum significationem habent (vt vidimus ca. 4.) Ioannem hîc per ordinem ad quatuor equorum contemplationem vocant. In quo indicatur planè, Dei Virtutem in primi equi figura imminere; in secundi, Beneficentiam; in tertij, Æquitatem; in quarti, Sapientiam atq; Consilium.

In quatuor equorum figura causam saluationis adūbrari.

Hæc ratio idonea satis est ad quatuor equorū numerum, & Apocalypseos artificio valde digna. Sed (vt infrà dicetur) in quatuor equorū figura ac symbolo non tantùm spectatur saluationis causa in ijs, qui Christo se subdiderunt (id est perfectio priorum

quatuor spirituum diuinæ prouidentiæ)sed ipse etiam attenditur saluationis effectus ac media, quibus vsus fuit Christus ad suorum fidelium salutem. Quamobrem si deprehenderemus ipsum saluationis opus in quatuor diuidi puncta; hæc consideratio permagni esset momenti ad absolutam quatuor equorum intelligentiam. Præcipuè cùm quatuor huiusmodi spiritus nullam in Deo habeant distinctionem, sed solùm penes diuersos effectus distinguantur;& plerumque contingat in vno eodemque opere æqualiter effulgere virtutem & sapientiam, aut beneficentiam & æquitatem: atque ideo quando vnum idemque esset opus, non adeò videretur necessarius quaternarius equorum, illud ergo in hac materia maximè erat optādū, videlicet vt ipsū saluationis opus in quatuor præcipua capita partiretur, quæ inter se valde essent diuersa: in quorum primo Virtus præcipuè splendesceret, in secūdo Beneficentia, in tertio Æquitas, & in quarto Consiliū atq; Sapientia.

Secunda pro difficultatis solutione ratio.

In eodem equorum quaternario effectum etiam saluationis inui.

Secunda igitur ratio huius quaternarij sit: ipsemet perfectæ saluationis effectus, quam in hac vita Ecclesiæ primitiuæ Christiani assequuti sunt, quatuor omnino capita complexus fuit: primum, in Christum viua fide credere; secundum Christum ipsum prædicare; tertium, fortunas remque totam familiarem pro eodem Christo renunciare; quartum denique, pro eodem vitam contemnere. Pro horum declaratione aduerto, saluare nihil esse aliud, quàm eripere ex potentioris hostis potestate eum; qui per se ipse illius potentiæ ac tyrannidi se subducere non poterat. Quare si planum fieret, totū humani generis bonum ac felicitatem in eo consistere, vt de quatuor potentissimis hostibus ipsum opprimentibus triumpharet; & probaretur insuper primitiuæ Ecclesiæ Christianos quatuor illis rebus præclarissimè gestis (quas modò retulimus) triumphum egisse nobilissimum de eisdem quatuor hostibus; tunc verò facilè constaret, in quatuor illis operibus admirandis perfectam constitisse salutem, quam Messias in mundum erat allaturus.

Quatuor inordinatos amores esse hominum mundiq; tyrannos: & quinam ii sint.

Vt ergo hoc ampliùs explicetur, obseruandum est quatuor inordinatos amores esse, qui mundum vexatum, afflictum & oppressum tenent. Hi autem sunt; primus, immoderatus vitæ ac deliciarum amor; secundus, impotens amor diuitiarum, ne quid vitæ commodis, atque delitijs desit: tertius amor intemperans proprij honoris & æstimationis, præsertim inter notos, familiares & cognatos: quartus, præceps quoddam studium atque propensio ad proprij consilij atque iudicij rationem siue rectam, siue errantem sequendam, nec cuiusuis alterius consilio acquiescendum. Huiusmodi cōsideratio de quatuor hisce tyrannis (id est de proprio amore, de diuitiarum cupiditate, de nominis existimatione, ac proprij iudicij tenacitate) absoluta planè est & perfecta: & quilibet spiritualis vitæ magister facilè cernet, hos quatuor amores inter se esse diuersos;& quicumque illorum nondum sit deuictus ac profligatus, illum satis esse, vt propterea miser & ærumnosus reputetur is, qui illius adhuc seruituti subiaceat. Quem verò clementissimus Deus tanto tamque ingenti affecit beneficio, vt ex horum quatuor tyrannorum vi atque potestate penitus extraxerit; hic sanè perfectam libertatem & spiritualem salutem adeptus est: iugulauit enim hostes omnes, qui sibi poterant in via virtutis obsistere;& quæcumque sibi accidant infortunia, quantumuis aduersa & calamitosa, in maius ei commodum & felicitatem cedunt. Quapropter licèt is dæmonis oppugnationibus variè tentetur, aut improborum inuidiâ atque odio penè obrui videatur; nihil illi aliorum commiseratione opus est. Nam si quatuor hosce tyrannos perfectè subegit, cetera omnia facillimo negotio subiugabit. Ex his intelligitur, excellentissimam saluandi rationem, quam Messias nobis erat allaturus, in eo potissimùm sitam esse; vt homines à quatuor illis tyrannis liberaret, & perfectā de illis partā victoriā, felices eos beatosque redderet.

Cuiusmodi salutem ac saluandi rationem nobis attulerit Christus.

Ex quatuor his tyrannis Christus primitiuæ Ecclesiæ Christianos perfectissimè eripuit: id quod hoc ordine præstitit. Primò à proprij iudicij dominatione subduxit, dum eos fidei subiecit, quæ spiritalis

Quomodo Christus his quatuor tyrannis fideles primæuos eripuerit.

A vitæ fundamentum est. Deinde honoris & existimationis inane studium ab eis expulit; cùm eos excitauit & erexit, vt Christi ipsius fidem liberè profiterentur, ac prædicarent. Tertiò per euangelicam ac voluntariam paupertatem in eis diuitiarum cupiditatem extinxit. Quartò denique à superbo proprij amoris imperio extraxit incolumes, per effrænatarum cupiditatum cohibitionem & vitæ ipsius contemptum. Huius autem ordinis ratio inde adsciscitur; quia priùs est in Christum credere. deinde mundum vincere; qui minùs, quàm res familiaris amatur. posteà rei ipsius familiaris amorem superare. ac postremò vitam pro Christo contemnere.

His quatuor inordinatis amoribus primas quatuor prouidentiæ diuinæ virtutes directè opponi.

Oportet tamen horum singula enucleatiùs explicare;& ostēdere, quantopere in primo Christi Virtus excellat; in altero Beneficentia; Æquitas in tertio; & Sapientia in quarto. Nec mihi mens est contendere, B quatuor has Christi virtutes non in eorum singulis reperiri; sed Virtutem in prima victoria magis eminere; Beneficentiam in secunda, & sic de reliquis: atque adeò aptam satis extitisse rationem, cur singulæ ex ijs victorijs ad singulas Christi virtutes per attributionem meritò applicentur?

In primis, postquam Euangelij lumen toto terrarum orbe sese longè lateque diffudit; & Christianæ Ecclesiæ decus atque maiestas tam multiplici incremento sunt aucta; mirum non est, omnes non ita planè deprehendere, quàm gloriosa ex proprio iudicio reportetur victoria, cùm Christo mundi assertori ac vindici subijcitur. Si verò primitiuæ Ecclesiæ tempora repetamus; non obscurè perspiciemus, quàm difficilis tunc & operosa res esset, humanam mentem proprij iudicij tenacem in eam trahere sententiam, vt mundi totius salutem in Christi C cruce positam esse crederent; verùmque Deum, & humani generis saluatorem esse eum, quem Iudæi in crucem egerant. Ne illa tēpestate homines Christi venerationi atque adorationi submittere; & inducere, vt eum proprium esse Deum ac Dominum agnoscerent; nihil aliud erat, quàm eosdem cogere, vt proprium omnino iudicium deponerent; sibique persuaderent, in eo, quod stultitiæ speciem præ se ferebat, mundi remedium vniuersi situm esse. Et certè cùm præuideret Deus, in quod errorum & insaniarum barathrum homines proprio iudicio ducti essent dilapsuri; decreuit veram animi salutem & saluationem in maxima iudicij proprij abnegatione constituere. Nam *quia non cognouit mundus per sapientiam Deum; placuit Deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes*, 1. ad Cor. 1. 21. Itaque in viua Cruci- D fixi fide sanctificationem animarū esse voluit. Quod ergo opus adeò præstans & admirandum posset excogitari, in quo Dei atque Christi virtus ita colluceret; vt in ea vi & efficacitate, qua homines impulsi fidem suam & spem fortissimam in eo, quem cruci suffixum viderant, collocabant? Nonne in peccatorum conuersione, Christi in crucem sublati virtus, & admiranda ipsius sagittarum vis & efficacia enitescit? Cōsideretur, obsecro, quod in vnius Pauli cōuersione accidit, Act. 9. simulq; perpēdatur, quot homines Christus ad sui cognitionem fidemque traduxerit; siquidē vnâ Petri cōcione tria millia dedêre manus; Act. 2. 41. Cum hoc facit arcum esse potentiæ symbolum; iuxta illud Ps. 75. 4. *Ibi confregit potentias arcuū*, &c. Et eapropter Antiquitas Herculi, atq; Cupidini arcū tribuebat. Atqui Christus est verus Ale- E xicacos, & qui amoris sagittis hominum corda trāsfigit: *Sagittæ tuæ acutæ (populi sub te cadent) in corda inimicorū regis*. Ps. 44. 6. videlicet vt eos ex inimicis in amicos, ex hostibus in amatores conuerteret. Antequam nitri ac sulphurei pulueris inuētum æneorū tormētorū ictus inuictos & ineluctabiles reddidisset, nullū aliud instrumentū bellicum arcu potētius & efficacius agnoscebatur; qui vt cōtendatur & remittatur, magna vi opus est; vt in Turcicis arcubus apparet. Vnde cōstat maximæ potentiæ symbolū fuisse arcū.

Quantâ fuerit Dei virtute opus ad homines primitiuæ Ecclesiæ tempore ad Christi fidē traducēdos.

Christi virtus veteres præsertim fideles per iudicii proprii abnegationem decreuit conuertere.

Arcus potentiæ symbolum.

Veterum fidelium constantia in Christi fide suscipienda ac profitenda.

Secundò, quo tempore homines in crucis opprobrio offendebant;& qui se Christianū profitebatur, amicorum ac familiarium, necnon parentū & fratrum contēptioni atq; inuidiæ sese exponebat; quid aliud potuit concipi gloriosius, & quod clariorem victoriam ex falsa proprij honoris existimatione

consequetur, quàm quod primitiuę Ecclesiæ tempore accidebat? Cùm Christiani minimè contenti in Christum intimo corde credere, suam illico fidē profitebantur, & Christum viriliter & animosè prædicabant; cùm & Christi crux despicatui habebatur, & Euangelij prædicatio tot excitabat turbas ac tumultus. Atque tota hæc constantia & fortitudo, qua homines tunc suam fidem propalàm enunciabant, & pro virili parte contendebant, vt reliqui eam amplecterentur; hæc, inquam, constantia ac firmitudo, cum ipsâ simul Christianâ Ecclesia exordiū habuisse videtur. Anteà enim neminem accepimus ita solicitè atque anxiè laborare, vt suam alij fidem complecterentur: Etenim *nondum erat Spiritus datus, quia Iesus nondum fuerat glorificatus.* Ceterùm primigenij Christiani ex Iudaico populo, tam strenuè ac fortiter in Euangelij promulgationem incubuere, vt aggressi ad mundum vniuersum conuertendum, voti compotes euaserint. Quibus, secundùm Deum, beneficium hoc quàm maximum humano generi tributum referri debet acceptum. Illi enim aptissimum fuere instrumentum, quod vsurpauit Deus, vt mundo veram animorum salutem communicaret, id quod Paulus innuisse videtur, *Corde creditur ad iustitiam: ore autem confessio fit ad salutem,* ad Rom. 10.10. ad aliorum scilicet salutem procurandam: id namque significat græca vox σωτηρία. In hoc ergo tanto tamque egregio facinore, quid aliud veteres illos Christianos ad fidem suam profitendam, & Christum prædicandum stimulabat, nisi magnum mundi totius beneficium? Imò potiùs quod aliud clarius & illustrius beneficentiæ argumentum homines edere potuerunt, quàm cùm se totos humani generis saluti & incolumitati consecrarunt? Cùm verò hæc ingens beneficentia fuerit ab infinita Dei beneficentiâ deriuata; facili negotio cernitur Christi beneficentiam clarissimè elucere in hoc robore atque animo, quem primitiuis Christianis addidit ad inanem mundi existimationem proterendam, & Christi ipsius fidem toto terrarum orbe promulgandam.

Perfectam de diuitiarum cupiditate victoriam in rerum omnium abdicatione sitam esse. Primitiuorum fidelium voluntaria paupertas & rerum abdicatio.

Tertiò manifestum est voluntariam egestatem, & rerum omnium abdicationem esse perfectam de diuitiarum cupiditate victoriam. Primigenijs verò Christianis Iudaici populi tantum paupertatis amorem Spiritus sanctus impertijt; vt generatim dicat Lucas Actuum 2. num. 44. *Omnes, qui credebant, habebant omnia communia; possessiones autem & substantias vendebant, &c.* & capit. 4. numero 34. *Quotquot possessores agrorum, aut domorum erant, vendentes offerebant pretia eorum, & ponebant ante pedes Apostolorum.* Itaque vniuersi omnia in commune conferebant; indeque singulis necessaria distribuebantur. Actorum 2.44. *Diuidebant illa omnibus, prout cuique opus erat.* Atque hoc amandæ paupertatis studium constat cum ipsa Christiana Ecclesia cœpisse: nam ante Christi aduentum, sancti etiam viri rei familiaris augendæ curam gerebant. In hac igitur voluntariâ inopiâ, quam Christus Dominus primos Christianos docuit (quibus vehemens illi in omnibus placendi desiderium indidit:) maximopere enituit, quanto Christus odio prosequatur iniurias & iniquitates, & quanto amore ęquitatem atque rationē. Licèt enim fortunarum inæqualitas iustitiæ & æquitati non repugnet: diuitiæ tamen secum afferūt speciem nescio quam iniuriarum: propterea quòd difficillimum sit eas absque alterius iniuriâ congerere ac retinere; & quòd in tot ac tantis proximorum angustijs ac necessitatibus tyrannidem ac rapinam redoleat egētibus non subuenire. Ac demum primis Christianis auferri rem familiarem, & in commune conferri, fuit profectò non aliud, quàm omnia iustitiæ & æquitatis iura exactè præstare. Primum, quia illi, qui suas vendebant possessiones, & earum precium Apostolorum pedibus subijciebant; æs alienum in primis, si quod fortè conflauerant, dissoluebant. Deinde, nam abiectâ semel fortunarum curâ ac solicitudine, cupiditas malorum omnium contra iustitiam commutatiuam illatorum origo radicitus euellitur. Qui enim diuitias sponte à se penitus abigit, pro illis comparandis iniuriam alteri facere qui volet? Tertiò, quia cùm res familiaris indigentibus pro necessitate cuiusque erogida liberaliter condonatur; triumphat sanè paupertas de quadam inæqualitatis siue iniquitatis specie, quam in mundo frequenter videmus; dum multis ille affluit, cui pauca satis erant; & cui pluribus opus erat, res parua atque angusta sit.

At enim, dices, licèt voluntaria paupertas iniuriarum & iniquitatum fomitem tollat; tollit tamen simul iustitiæ atque æquitatis materiam. Respondeo non ita esse: pauperes enim, cùm in reliquo hominū cœtu degant, necessariò debent emere ac vendere, diuidere ac permutare. Quòd si paupertas ametur, in omnibus ius & æquitatem proximis seruabunt: absque cupiditate enim nec iniuria nec inæqualitas datur.

Mortificationis studium in primitiuæ Ecclesiæ Christianis.

4. Clarissimum certè fuit & omnium admiratione dignum carnis macerationis ac propriæ vitæ contemptionis exemplum, quod primitiuæ Ecclesię Christiani posteris omnibus reliquerunt: id quod pertinet ad gloriosum triumphum de vitæ & delitiarum amore, qui mundum durâ seruitute premebat. Quæ autem carnis & eius cupiditatum cohibitio fuerit apud primigenios Christianos vsitata, ex Apostolorum Epistolis conijciamus licet. Nam Actorum 2.42. etiam dicitur; *Erant autem perseuerantes in doctrina Apostolorum.* Vbi additur, illos perseuerare etiam solitos in oratione, & communione. Atqui neque in oratione perseuerantia esse potest sine diligenti carnis castigatione; nec Apostoli ad Christi corpus sanctissimum quotidie suscipiendum facultatem ijs concederent, qui intemperantes carnis affectus ac motus non ratione atque consilio frænassent. Tandem alacritas & studium, quo se ipsi sponte martyrio offerebant, & lætitia atque gaudium, quo mortem pro Christo fortiter oppetebant, satis vtrumque indicat, quantus ille esset vitæ contemptus. In hac tanta, tamque admirabili propriæ vitæ atque eius voluptatum despicientia planè perspicitur, quanti veteres illi Christiani æternam vitam ac martyrij coronam æstimarint. In qua quidem rerum spiritualium atque æternarum æstimatione Christiana sapientia in primis consistit. Etenim qui pretiosum aliquem adamantem, aut carbunculum ditissimum, vt par est, agnoscit, atque æstimat: næ ille cetera omnia facilè diuēdit, vt ipsum emat. Cui verò debita illius cognitio & æstimatio nota non est, nihil mirum si alia, quæ minoris sunt, ad illius emptionem nolit impendere. Quam ob rem Christus Redemptor noster, cùm ait Matth. 13. n. 45. *Simile est regnum cælorum homini negotiatori quærenti bonas margaritas: inuentâ autem vnâ preciosâ margaritâ abijt & vendidit omnia quæ habuit & emit eam;* tunc, inquam, sine dubio loquutus fuit de maxima sapientia Christiana, per comparationem ab eo petitam, qui pretiosam margaritam & cognoscere, & magnifacere nouit.

Christianam sapientiam in rerum æternarum æstimatione in primis elucere.

Cum verò Christiana sapientia sit diuinæ participatio; certè admirabilis prouidentiæ diuinæ, & Iesu Christi sapientia in eo maximè elucet, quòd sapientiam hanc reconditam adeò liberaliter fuerit primoribus Christianis elargitus. Præterquàm quòd Deus Christianorum martyrio ac cæde vtebatur tamquam medio ad Christiani populi incrementum ac felicitatem: in quo mirando consilio non minùs eminet summa Altissimi sapientia.

Vidimus hactenus, quàm fuerit consentaneum, vt præstantissima salus, quam Christus Dominus suis sectatoribus attulit, in quatuor omnino puncta partiretur, & in totidem figuraretur equis. Verùm enim verò, vt huius discursus integritas, & apta series comprehendatur, oportet rectè intelligere, quæ latè tractauimus capit. 1. notat. 5. & in capit. 4. vbi constituimus principis ac moderatoris prudentissimi virtutes, quæ ad subditorum felicitatem pertinent, esse non ampliùs quatuor, nimirum Virtutem, Beneficentiam, Æquitatem atque Sapientiam; ac proinde in quatuor hisce facultatibus consistere infinitam diuinæ prouidentiæ perfectionem (nec non ipsius brachij, nempe Christi Domini.) erga suos seruos ac familiares. Hinc fit, ad probandum, Messiam à Deo suæ plebi missum fuisse bonis perfectum saluatorem

Ad probandum Messiæ aduentum esse congruentem quatuor sigillorum repræsentatione.

& omnibus numeris absolutum; ad hoc, inquam, nihil aliud expeti posse congruentius, quàm quod repræsentatur in quatuor egregijs facinoribus quatuor equitum, qui hoc capite inducuntur. Nam in primo facinore apparet eum esse fortissimum saluatorem; in secundo beneficentissimum; in tertio æquissimum; & in quarto sapientissimum.

Eadem de quatuor sigillis doctrina ad quatuor virorum Apostolicorũ virtutes applicatur.

Sed redeamus iam ad ea, quæ suprà incepta & amputata reliquimus; nimirum ad quatuor Apostolorum & Euangelij concionatorum virtutes, quę totidem Christi virtutum præconia sunt. Compellauit ergo Ioannem leo, vt equum album consideraret. Nam vis ipsa ac cælestis virtus, qua Deus roborabat Apostolos ad hominum animos Christi fide ac religione imbuendos, eadémet erat Christi virtutis promulgatrix. Etenim si Apostolorum vox erat tonitrui instar cælestis, quòd sceleratos homines pauidos ac trementes in genua procumbere cogebat, & Deo gloriam tribuere, iuxta id Psal. 28. 8. *In templo eius omnes dicent gloriam*; hoc ipsum tonitruum maximo clamore prædicabat, à Christi virtute totã illam vim in Apostolos deriuari. Itaque leo voce tonitrui simili Ioannem aduocat ad Christi virtutem contemplandam. Ex his, quæ de leone attigimus, constabit pariter quemadmodum Euangelij concionatorum beneficentia in studio & contentione pro animorum salute procuranda nobis obijciat contemplandam eximiam illam Christi beneficentiam; ex qua veluti ex fonte ardor ille animi sese in Apostolos propagabat. Iustitiæ item perfectio cernitur in Euangelica paupertate, & in æquissima distributione, non fortunarum modò, sed omnium etiam, quæ in eorum potestate erant; idque maximâ cum æquitate, neque vllâ propriæ aut singularis alterius vtilitatis habitâ ratione. Quod profectò Christi horum omnium auctoris æquitatem & iustitiam indicat non obscurè. Apostolorum denique cælestis sapientia in carnis maceratione, & in consilijs mirandis in commune Ecclesiæ bonum vergentibus, longè lateque patescit; nosque inuitat ad ipsius originem, id est, Christi sapientiam ponderandam.

Cur primi solius animalis vox dicatur tonitrui similis?

Sed cur, cùm omnia animalia dicant, *Veni & vide*; solius primi animalis vox dicitur esse tonitrui similis? Respondeo habita fuit ratio atque respectus ad

A cælestem virtutem vocis Apostolorum, quæ in voce tonitrui repræsentatur. Et quanuis Apostolorum zelus, æquitas atque consilium singula suo modo prædicent Christi virtutes; sed si directè ac formaliter (vt ita dicam) sit loquendum, vox tonitrui cælestem indicat vim, quam suis verbis tribuit Deus: quæ fuit potissima virtus & cælestis fortitudo Apostolorum, qui erant potentes sermone. Nam ex eo, quòd ipsi diuino spiritui se totos tradiderant, accidit vt ipsorum prædicationi tantum virtutis ac roboris conferret Deus, vt leonis rugitus in cæleste tonitruum abiret.

Cur Ioannes ad quatuor sigillorum contẽplationem ab animalibus euocetur?

Postremò quatuor animalia accersunt Ioannem, vt videat quod in quatuor primis sigillis apertis figuratur; quia effectus priorum quatuor spirituum
B in Apostolis præcipuè splendescit, vtpote in diuinæ prouidentiæ vicarijs electorum saluti destinatis. Dein perspicuum est, nos ab effectu ad causæ cognitionem naturâ duci. Nihilominus Apostoli non sunt propriè Dei vicarij ad reproborum damnationem: quapropter etsi omnium septem spirituum præcones & concionatores erant, non tamen ad tres vltimos spiritus eorum munus directè spectabat. Nam quod Deus obstinatos patienter expectet, eisque horribiles minas re ipsa intendat, & acerbissimas plagas infligat; hoc Apostolorum interuentu non efficitur: atque ideo quatuor animalia, (quibus quatuor Apostolorum virtutes denotantur, quatenus vicario Dei munere funguntur) Ioannem vocant, vt quatuor primos diuinæ prouidentiæ spiritus contempletur; non tamen illum accersunt, vt
C patientiam, minas, ac supplicia intueatur. Vide quæ diximus de hoc notatione antecedenti. Quibus illud hîc obiter annecto, primorum quatuor sigillorum figuram fore obscurissimam, nisi quatuor animalium proportio & congruentia nos quasi manu duceret, vt in ipsis Dei virtutem, beneficentiam, iustitiam, atque sapientiam recognoscere possemus. In posteriorum verò trium sigillorum visionibus multò clariùs meo iudicio ostenditur, in quinto Dei patientia, in sexto comminatio, & in septimo supplicia. Quare opus non fuit Ioanni præuio duce ad ea inspicienda, quæ in eadem actione erant sibi ob oculos clarissimè obijcienda.

N O T A T I O IV.

De quatuor personis sedentibus super equos.

De quatuor equorum sessoribus variæ auctorum opiniones.

SESSOREM equi albi omnes ferè conueniunt esse Christum. In reliquis tribus magna est inter interpretes sententiarum discrepantia. Nonnulli (vt vidimus) in omnibus repetunt *sessor Christus*: alij, *sessor Diabolus*: alij, Romanos Imperatores designant: alij, alios duces vt Arrium, Mahometum, Antichristum. Et quidem quod primum cuique in mentem venit hoc profert. Hispalensis noster Arias in tribus primis equis ait *sessor iustitiæ fructus*.

Vtrũ equorum omniũ sessor sit Christus?

In tanta viarum flexione, & tam multiplici anfractu, alicui videatur fortassis, illorum mihi viâ necessariò insistendum, qui aiunt in omnibus *sessor Christus*; ne ab eo cogar discedere, quod in præcedẽtibus notationibus probare contendi; videlicet omnes quatuor equos esse saluationis symbolum; & quaternarium rebus quatuor respondere; in quibus continetur vera salus, quam Christus semetipsum recipientibus attulit. Hinc etenim videtur inferri, Christum esse, qui in equis omnibus sedet. Nam si equus est symbolum saluationis; qui illis insidet, ecquis esse potest alius, nisi ipse saluator? è contrario tamen est, quod textus ipse perspicuis verbis asserit, mortem in quarto equo vehi. Præterquàm quòd in equorum multitudine ad salutem aduentantium violentum est fingere, vnam eandemque personam in omnibus equis considere. Vide Zachar. 1.

An possit idem sessor in omnibus equis aptè concipi?

D 8. vbi describitur dux ascendens super equum rufum, *& post eum equi rufi, varii & albi.* Quo in loco nemini venit in mentem, sessores equorum, qui ducem sequebantur, eundem esse ducem. Vide etiam Apocalyp. 19. 11. vbi apparet imperator sedens super equum album, *Et exercitus, qui sunt in cælo sequebantur eum in equis albis.* In quibus verbis exercitus manifestè distinguuntur à duce. Præterea Habac. 3. 5. (quò haud dubiè alluditur in sessore equi pallidi) *ante faciem eius ibit mors.* Hîc quidem licèt Deus in suo exercitu aduehat mortem, euidens tamen est mortis personam ab ipso Deo distingui: cæteroquin non diceretur Dei faciem anteire. Huc etiam spectat locus ille Sapientiæ cap. 5. 21. vbi Deus se armis vi-
E detur instruere ad suum populum propugnandum atque saluandum; *Et acuit duram iram in lanceam.* & mox subditur, *Pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos.* Qui totus exercitus ad Dei populum saluandum pergit; saluator autem est Deus: attamen manifestè distinguitur exercitus à duce.

His ex locis sibi persuadebit aliquis, necessarium saltem esse, vt qui in primo equo vehitur quasi dux ceterorum, sit Christus; & tres reliqui sint veluti ipsius ministri, quos ipse in hominũ salutis opus secũ adducat. Sic enim Habac. 3. Deus est illius expeditio-

nis auctor & dux; quē Propheta alloquens ait, *Ascendes super equos tuos, & quadrigæ tuæ saluatio.* Addit tamē nihilominus Deū in suo exercitu ducere mortē ac Diabolum (quod diaboli nomē est ibi tragicū.) *Ante faciem eius ibit mors, egredietur diabolus ante pedes eius.*

Ipse tamen, vt meum sensum exponam, censeo in horum equorū interpretatione de omnibus quatuor equis pari ratione philosophandum esse; & quo argumento sessorem equi pallidi distinguimus à Christo, idem vrgere, vt equi albi sessorem, necnon aliorum duorum ab ipso Christo distinguamus. Atque in primis hac in re me permouet proportio, cuius maxima est in enodandis ænigmatis habēda ratio: cogit, inquam, proportio, vt qua ratione, qui sedet super equum pallidum à Christo distinguitur, eadem etiam equi albi sessor ab eodem Christo distinguatur. Nam in quarto equo nō tribuitur morti saluatio, vt præcipuæ salutis causæ; sed vt personæ, quam Christus in equum sustulit; id est, vt instrumento, quod vsurpauit Christus ad suorum salutem ac felicitatem. Id clariùs percipietur infrà, cùm explicemus de qua morte hîc instituatur sermo: de illorum enim morte sermo est opinor, quos voluit Christus saluos prǽstare. Eadē igitur ratio, quæ extitit, vt in equo pallido constitueretur instrumentum illud, quo Christus fuit vsus ad quartum suorum salutis caput reipsa conficiendum; hæc ipsa viget, vt in equo albo collocetur instrumentū, quod ipsemet Christus accepit ad primam perfectæ salutis partē, qua fideles suos verè & efficaciter beauit: id quod in secundo & tertio equis pari modo asserendum est.

Hoc ampliùs confirmatur; nam perfecta salus (vt iam diximus) quatuor omnino partibus constat; in quarum singulis Christus verus est dux & auctor; nec potior est ratio, vt in equo fingamus quartę partis instrumentū, quàm primæ. Quā ob causā instrumentis quatuor totidē dari equos opus fuit. Quòd si ipsis instrumētis dux eorū ac princeps in equo anteire deberet, oportebat equos esse quinque. Cū ergo non sint ampliùs quatuor; certè non alius Christo peculiaris equus assignatur; nec verò assignari opus erat. Non enim inducitur hîc equitum turma cum præuio duce; namque ridiculus foret exercitus, qui quatuor solum aut quinque equis constaret. Si autē hoc signo atque figurâ perfecta denotabatur salus, quam Christus suis fidelibus adduxit; hanc ad rem aptius multò fuit in quatuor equos (vt diximus) saluationem distinguere; & in singulis equis singulas huiusce saluationis partes constituere, hoc est instrumenta partium singularum. In aliquo tamē sensu verum est, quod Ambrosius ait, *in omnibus sessor Christus*, non formaliter; sed in virtute, siue efficienter: quemadmodum dicimus principalem causam in instrumentis esse.

Christum quodāmodo posse omnium equorum sessorem dici.

His accedit, quòd quanuis super equos singulos sedere fingantur instrumenta, quibus Christus salutē ijs importauit, qui illum receperunt; in singulis tamen sigillis tam equus, quàm eques appositè significant effectum vnius è quatuor primis Christi spiritibus, nimirū Virtutis in sigillo primo, in secundo Beneficentiæ, Æquitatis in tertio, & in quarto Sapientiæ. Quæ repræsentandi ratio gloriosior est Christo, quàm si illi seorsum equum affingeremus: præsertim vbi facies ipsa siue figura exercitum non refert. Quapropter non est ad rem exemplum capitis 1. Zachar. & c. 19. Apocal. vt inde cōijciamus, hîc etiam duci equum esse dandum. Nam in his locis figuratur exercitus, non verò hîc, nisi perexigua quatuor tātùm equorum manus. Idemque dixerim de loco Habacuci; si consideretur in eo Deus quadrigâ inuectus, & superorum agminibus constipatus, morte ac dæmone ante ipsum cædem & stragem edentibus. Sed de illo Habacuci cantico, seorsum suo loco dicemus.

In singulis sigillis tam equum, quā equitē eiusdem esse significationis.

Sequitur nunc, vt attentè inspiciamus, quæ sint hæ quatuor personæ totidem equis insidentes. Quā ad rem non exiguam nobis attulit lucem Ioannes, cùm illius nomen qui equo pallido vehebatur, expressit dicens, *nomen illi Mors.* Quod autem mox additur, *& infernus sequebatur eum*; suadet omnino, vt mortis nomen pro illa ipsa morte vsurpemus, de qua agitur c. 1. 18. illis verbis, *Habeo claues mortis &*

Qui sint quatuor equorum sessores.

A *Inferni*, & c. 20. 14. *Infernus & Mors missi sunt in stagnū ignis.* Quare ad id, quod c. 1. dictum est, nempe non esse cur Dei serui mortem & infernum horreant; cū Christus vtriusque teneat claues, nec patiatur suos, vltra id, quod possunt tentari; ad hoc, inquam, additur modò, mortem, (quam infernus subsequitur) in equo apparuisse, haud obscurum salutis signum. Ac si diceretur clariùs, Christi famulis non solùm non fore mortem damno ac detrimento; sed instrumento potiùs futuram, quod diuina vsurpet prouidentia ad exactissimam suorum amicorum salutem.

Sin aliquis dixerit, posse quidem non ineptè considerari, eū qui quarto equo portatur, esse Christum mortis laruâ personatum: præcipui tunc sensus discrimen non valde esset magnum; verùm inB spectis alijs locis, planius multò est mortem vtpote Dei administram in equo vehi; quāuis eam sit posteà in igneum stagnum immissurus. Et verò apud quencunque auctorem reperiamus, mortem gladio ac fame ingentem fecisse internecionem; dubitabit nemo, quin ibi de morte per prosopopœiam inducatur sermo. Is ergò planus est huius loci sensus.

Ex hactenus dictis elicio, nòn agi hîc de Iudæorum morte, qui Christum repulerunt; sed de eorū, qui ipsius fidem atque doctrinam exceperunt. Atq; vt rectè ratiocinari valeamus de primorum trium equorum personis; notandum est, mortis prosopopœiam siue inductionem in eo constitui, quòd personæ figura detur ei, ac si reuera efficiens esset; cùm tamen propriè forma siue priuatio quædam sit. Quo etiam pacto Poëtæ personam amori tribuunt: atqui C manifestum est non dari alium amorem, quàm qui formaliter in amantibus inest: quantumuis fingatur, velut si esset causa efficiens, quæ corda vulneraret. Quod si animaduertamus, cùm proportio postulet eandem philosophandi rationem in his omnibus quatuor personis; conuincitur mens, quemadmodum in quarto sigillo mors est illa ipsa, per quam formaliter homines redduntur mortui; sic equi albi sessorem esse ipsam transfixionem cordium: ad hoc enim arcus & sagittæ finguntur ad corda traijcienda: iuxta illud Psalm. 44. 6. *Sagittæ tuæ acutæ (populi sub te cadent) in corda inimicorum*, id est, eorum, qui priùs erant inimici. Deinde sessor equi rufi, est ipsa pacis perturbatio, siue audacia, quæ pacem perturbat: ideò enim magnus ei gladius fuisse traditus dicitur, *vt tolleret pacem de terra.* Sessor autem equi nigri, est ipsa egestas, quam patiuntur pauperes: & eapropter, D libra ei in manu apponitur. Fingitur enim tantam esse miseriam, atque indigentiam, vt necessitas in drachmas ponderetur; necnon ea cibi portio, quæ cuique tribuenda est: ne cui præter id, quod necessitas exigit, vel teruncij valor dedatur. Quorum omnium singula latiùs in commentario explicabuntur; nunc enim ea solùm leuiter tangere est animus, quæ ad horum equitum comparationem necessaria sunt.

In quarto sigillo non agi de Iudæorum rebelliū morte; sed de eorum, qui Christum sunt secuti.

Quis equi albi sit sessor.

Quis equi rufi.

Quis equi nigri.

Vt autem ea, quæ dixi, paucissimis complectar; sessores quatuor equorum meo iudicio sunt, *Fides, Audacia, Egestas, Mors.* Aduerto tamē, licèt hęc nomina possint proximarum virtutum nominibus sumi (cuiusmodi essent in Christum credere; ipsum audacter & intrepidè profiteri; diuitias, remque omnem familiarem pro illo aspernari, ac demum spōE te & libenter mortem oppetere) in præsenti tamen hæc nomina non accipi debere, nisi secundùm communem rationem, quę à virtutis perfectione abstrahitur, & calamitatem solùm ac miseriam videtur inuoluere: id quod tantū in Christi cultoribus ipsius hostes agnoscunt. Qui, dum Christianos deceptos & prorsus miserandos reputabant, hæc ipsa maledicti & contumeliæ loco eis ponebant. In primis enim illis exprobrabant Christi fidem, quam illi stultitiam ac meras nugas esse putabant. Deinde eis criminī dabant, quòd propalam suam fidem testati, eamque fidenter alijs suadere conantes, pacem Reipublicæ cōturbabant, & totius orbis aduersus seipsos conflabant inuidiam. Tertiò, quòd fortunis pro Christo abiectis, inopes miserique manebant. Quartò denique quòd extremum malorum omnium mortem miserandum in modum subibant.

Omnium equorum sessores coniunctim enumerantur.

Et

Quod attinet ad triũ posteriorum equorum sessores, plures etiam auctores nobiscum esse.

Et ne id intactum atque indictum prætercam; notandum hîc arbitror, in trium posteriorum equorum interpretatione nõnihil ad meum sensum accedere, qui sibi persuadent, in tribus illis bellum, famem ac pestem portendi: quam opinionem sequuntur Victorinus, Ticonius, Primasius, Andreas. Et hic postremus Eusebium pro hac ipsa declaratione affert; quem etiam pro eadem citat Aretas. Ceterùm in quarto equo clarum est, opinor, non agi solùm de peste, sed vniuersè de morte; vt patet ex contextu. In mea aut expositione (vt iam dixi) hę quatuor personæ sunt, *Fides, Audacia, Egestas, Mors.*

Cur quatuor huiusmodi personæ fictæ equis vectæ figurentur?

Hasce quatuor personas sacra fictio tollit in equos, quasi instrumenta Christi ad absolutam suorum fidelium salutem. Quo significatur, in maximam Christi gloriam redundare, quòd suis seruis triumphos adeò gloriosos in manus dederit; idque rerum illarum interiectu, quæ primâ specie à vera salute ac prosperitate longissimè videbantur distare. Et sanè perelegans est inuentum ac valde pulchrum, vt in equis constituantur illa ipsa, quæ Christiani nominis hostes aspernabantur, & irridebant; videlicet, Fidem cæcam, terribilem Audaciam, tristem Egestatem, ac Mortem formidandam: quæ aduentant in auxilium & incolumitatem eorum, quos mundi iudicio miseros & ærumnosos efficiunt. Vnde maior exoritur huic figuræ siue actioni energia, quàm si in omnibus equis sedere Christum fingeremus: eandémque ob rem, in hanc ipsam actionem non sunt virtutes inductæ, quatenus virtutes. Neque enim tantam nouitatis & insolentiæ speciem præ se ferret saluatio, virtutum illarum interpositu, quæ saluta-

Cur virtutes, prout tales sunt, non fingantur in hisce equis vehi?

A res valde sunt atque amabiles; secus tamen, assumptis cæcâ Fide, Audaciâ, siue discordiâ, Egestate, atq; Morte; quæ ex reliquis mundi ærumnis maximæ sunt. Enimverò reapse ita accidit, vt ad spiritalem salutem, quam Christus in mundum intulit, oportuerit has miseriarum facies atque (vt ita dicam) faces ac furias in homines immitti; atque ab ipsis, vt suæ saluationis instrumenta, obuijs vlnis excipi, atque arctissimè constringi.

Vtrùm veritas possit aptè dici in equo albo equitare?

Aliquis fortè arbitrabitur congruentiùs per equi alibi sessorem denotari veritatẽ. Veritas enim Christianos præstitit saluos & incolumes; iuxta id Ioan. 8.32. *Cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos.* Facit, quòd Spiritus sanctus, qui datus est fidelibus, appellatur Spiritus veritatis, Ioannis 14.17. & c.15.26. & ca.16.13. Quòd si in hoc congressu fortitudinem eminere oporteat; notum est in disceptatione illa, quæ habetur Esdræ 3.3. & 4. vicisse illum, qui dixit,
B *Super omnia vincit veritas.* Vide cap.4.40. vbi veritati tribuitur fortitudo, regnum & potestas. Atque ita videtur cohærere corona, quæ sessori equi albi data fuit; sed contra hoc est, quia veritas nullam habet calamitatis speciem: atqui necessarium est, vt tam equi albi sessor, quàm duo reliqui sequentes cum morte aptè conueniant. Deinde Christiani nominis hostes nequaquam sibi persuadebant, Christianos veritati se subijcere. Postremò, quod Christus ait, *veritas liberabit vos*, non solùm ad primi sigilli mysterium, sed etiam ad quatuor saluationis partes referendum est. Namque in omnibus, qui saluat est veritas, id est, Christus ipse; illiusque doctrina suscepta atque opere præstita.

NOTATIO V.

De non quærendâ diuersâ aliâ instrumenti significatione in his quatuor equis; & de illorum coloribus.

An quilibet ex his qui in equis sedẽt, Saluator dici queat?

CVM, iuxta ea, quæ diximus, equus sit saluationis symbolum; negari nequit, quin aptè effingi possit Saluator ipse tanquam sessor equi, & ipsius instrumentum tanquam equus, cui insidet. qua phrasi videtur vti Zachar. c. 10.3. vbi ait, *Posuit Dominus domum Iuda quasi equum gloriæ suæ in bello.* Hîc enim equus est ipse Deus; & equus tribus Iuda. Et iuxta hanc considerationem, plerique interpretes opinãtur in quatuor primis sigillis similem fore distinctionem inter equum atq; equitem; & equitẽ esse ducẽ, equum verò exercitum: siue eos, quorum vtitur ministerio. Et idcircò aiunt nonnulli, equum album esse fideliũ cœtũ, aut Apostolorũ; quorũ operâ vsus est Dominus ad mundi totius conuersionem.

Vtrũ diuersa significatio debeat sessori & equo assignari?

Verùmtamen, vt debita proportio in omnibus quatuor equis seruetur, congruentius est nullam aliam equo significationem inuestigare diuersam ab equitis, qui illi insidet, significatione. Atque in primis nemini debet id insolitum aut extraneum videri. Nam in visionibus illis, quæ de equitum turmis narrantur 2. Machab. 3.25. & cap.10. 29. & in ijs etiam, quas de diuo Iacobo Apostolo Hispaniarũ annales recensent, eâ significatione sumus omnes contenti; vt equitem apparere, denotet ipsum ad saluandum venire: nec aliam præterea in equo aut exercitus, aut alterius instrumenti significationem indagamus. Deinde hoc sonant Habacuci verba, aduentum scilicet Dei ad saluandum idem esse, atque ipsum in equum conscendere. Quarè nihil est, quòd diuersa alia equorum significatio quæratur. Quemadmodum in Angelis, quos Elisæi famulus equis & curribus sublimes & erectos conspexit, 4. Reg. 6.17. nemo diuersam tribuit equis aut curribus significationem. Tertiò, licèt in prædicto Zachariæ loco equus sit instrumentũ, quod vẽdicet Deus ad sui populi salutem; in his tamen quatuor Apocalypseos equis non habet locũ equi & equitis distinctio, quod attinet ad eam significationem. Nam, vt notatione superiori vidimus, equites ipsi instrumenta sunt, per quæ Deus salutem attulit ijs, qui Christum receperunt: atque ita non quadrat illa distributio, vt per equitem saluator, per equum ipsius instrumentum denotetur. Quibus adijcio, in eo Zacharię loco,

C *Posuit Dominus domum Iuda, quasi equum gloriæ suæ in bello*, equi nomine fortasse tam equum, quàm equitẽ esse intelligendum; sicut sæpe aliàs. Certè plerumq; sic loquimur (præsertim Hispani, apud quos ea loquutio familiaris est) mille equi impetum fecerunt, id est, mille equites.

Num equus hic possit eorum esse symbolum, qui à Christo saluantur?

Quòd si dixerit quispiam, equum posse hîc esse symbolum eorum, qui à Christo salutem recipiunt. Respondeo hoc esse durissimum. Nam si in equo apparere est idem symbolicè, ac venire ad saluandum; sit planum non eam inesse symboli finem, vt equus ipse saluetur; & in hac visione certum est eos, quibus datur salus, esse in quos quatuor sessores equorum
D inuehuntur; vt omnes in primo sigillo fatentur. Illos enim saluat primus eques, quorum corda transfigit. Quod ergo ceteri interpretes in primo sigillo concedunt, id nos ostendimus in reliquis tribus similiter asserendum esse.

Cuiusmodi sint horum quatuor equorum colores.

Sed veniamus iam ad equorum colores. Et in primis obserua, quatuor horum equorum colores videri eosdem esse, quos Solis equis affingunt Poëtæ. Hoc si ita est, asserere possumus, verum Iustitiæ solẽ esse saluatorem mundi; hosque esse quatuor ipsius equos. Attamen quæ tribuitur significatio quatuor Solis equorum coloribus, minimè hîc est ad rem: & in his Apocalypseos equis illud in primis expetitur, vt ipsorum colorum significatio rectè cognoscatur; simulque Apocalypseos allusio ad colores equorum, Zachariæ c.1. & c.6. quæ cogit nos, vt ad hos Zacha-
E riæ locos habeamus respectum; atque adeò congruẽtem conuenientiæ & discrepantiæ rationem reddamus. Nam apud Zachariam non est equus pallidus; nec apud Apocalypsin varius (qui fortassis est, quem appellant Hispani *remendado, o rucio.*) Item in turma capitis primi Zachar. nullus ponitur equus niger: posteà tamen capit. 6. nigricantium equorum multitudo.

Discrimen inter Ioannis & Zacharia equorum colores: & discriminis ratio.

Quæ sit differentia inter sessores equorũ, quos vidit Ioannes, & quos Zacharias.

Ad horum explicationem præmitto, quamuis saluationis significatio tam Zachariæ equis, quàm Apocalypseos communis sit; at in equitibus hoc interesse discriminis, quòd apud Apocalypsin non sunt veræ personæ; sed fictæ, & per prosopopœiam inductæ: in Zacharia verò tam cap.1. quàm 6. veræ sunt

per-

personæ; nempe serui Dei, quos Deus ipse ad aliorum salutem & conuersionem procurandam assumit. Id, quod sub militiæ specie figuratur, sicut & in alijs Scripturæ locis: nam erat spiritale bellum aduersus idololatriam susceptum. Est tamen apud Zachariam eiusmodi differentia. Nam cap. 1. quasi ex insidijs & ex improuiso instituitur certamen; at ca. 6. per modum aperti Martis eductis in campum copijs, & magnâ potentiæ ac virium significatione. Ac propterea capit. 1. equi occultantur inter myrteta (siue in insidijs:) posteà verò capite 6. falcati apparent currus, armorum præsidio muniti. Per hoc discrimen innuitur, initio quidem tectè ac dissimulatè Ecclesiam idolorum cultui bellum inferre; & tacitè inducere in animum, vniuersum Christi fidei orbē subigere: deinceps tamen cùm Christiana fides caput sustulit, aperto Marte fuisse initum bellum, & Christianæ gentis intentionem atq; potentiam cunctis innotuisse nationibus. Scio aliorum declarationem de Zachariæ equis esse diuersam: quam tamen attigi certissimam reputo; & eam nunc adumbrasse sit satis, suo enim loco viuis coloribus exprimemus.

Quid significent apud Zachariam cap. 1. equi occulti inter myrteta; mox c. 6 currus falcati.

His ita præstitutis, consequenter dicendum est, significationem colorum in Zachariæ & Apocalypseos equis hoc habere differentiæ; quòd recta animi affectio, seu virtus, quam indicat, v. g. color albus, explicari potuit de virtute, quæ in equitibus ab ipso Zacharia visis splendebat; cùm equites illi sint veræ personæ virtutum & effectuum capaces; attamen in Apocalypseos personis, cùm fictæ sint, non possunt equorum colores denotare affectus seu virtutes, quæ illis insint, sed quas per occasionem in alijs efficiunt. Exempli gratiâ. Si per colorem album indicaretur lætitia; in Zacharia quidem posset vera illorum equitum lætitia denotari: in Apocalypsi nō item; sed posset in eo colore repræsentari lætitia, quę in hominibus Christi fidem recipientibus cernitur. Atque hoc euidens est in colore pallido. Neque enim mors pallida dicitur, quia ipsa pallida est; sed quia reddit homines pallidos. Quod ergo in pallido colore perspicitur, ad reliquos debet extendi, vt pari gressu procedamus.

Traditur colorum differentia, eiusq; ratio inter Zachariæ & Ioannis equos.

Ex quo deducitur per equorum colores apud Zachariam exprimi posse affectiones siue virtutes eorum, qui in hominum salute Christi vicarij sunt. Verùm in Apocalypsi non figurant virtutes aut ordinatos animi motus eorum, qui saluant; sed, qui saluantur. Et iuxta hanc rationem patebit latius Apocalypseos significatio; cùm multò plures sint, qui salui fiunt; quàm qui ad alios saluandos, vt Dei ministri, incumbunt.

Porrò aliqua requiritur virtus in ministris ad aliorum salutem deputatis; quæ generatim loquendo, non exigitur ab ijs, qui saluandi sunt; cuiusmodi est insignis sapientia. Quamobrem si varius in equis color, esset maximæ sapientiæ symbolum; ille profectò foret color Zachariæ equis appositissimus; non tamen equis Apocalypseos. E contrario etiam effectus, quem mors in bonis præstat, aptus est ad eos omnes, qui saluantur; non tamen ad docendi & cōcionandi munus denotandum. Hoc enim officium cessat potiùs morte ipsâ, atque ideo color pallidus potuit è re Apocalypseos esse; licèt visionis Zachariæ non fuerit.

Sed propiùs accedamus oportet ad genuinam vniuscuiusque coloris significationem; & ab equis Zachariæ ducamus exordium. In c. 1. tres sunt colores, *rufi, varij, & albi.* Diuus Ambrosius colorem album ad virgines applicat: varium ad Doctores: & rufum ad Martyres. Pro quo facit, tria hæc genera esse ex præcipuis Christianæ militię equitibus. Multi quidem Ambrosium sequentes referunt colorem rufum ad martyrium; sed non video, quàm aptè. Nā color rufus à sanguineo satis distinctus est. Præter hæc, in Apocalypsi datur color rufus ac pallidus: quorum postremus martyrio attribuitur: quare rufus diuersam habeat significationem oportet. Ambrosij insuper explicatio non videtur reddere posse rationem, cur niger color in sexto capite, non verò in primo reperiatur.

Quæ sit significatio colorum in Zacharia equis apparentium.

Mea explicatio est, in colore albo symbolicè im-

A maculatam sanctitatem indicari; in rufo zelum ardentem; sapientiam in vario; & in nigro modestiā. De albore vide Alciatum emblemat. 117.

Quid per album equi colorē apud Zachariam.

Sinceri est animi & mentis stola candida puræ.

Atque hæc eadem significatio vestibus albis & lino candido tribuitur. Ioannes item perspicuè ait byssinum iustificationes esse sanctorum.

Rufum autem equi colorem ardenti zelo optimè cōgruere non negabit, qui animaduerterit rufos equos alacriores, erectioresque esse. Quin & color ipse accensus est, & ignis splendorem refert meliùs adhuc, quàm color rubeus: & tamen ad zeli & acrimoniæ significationē ait Alciatus in illo emblem. 117.

Quid per rufum.

At ruber armatos equites exornat amictus.

Et Alexander ab Alexandro l. 1. capit. 20. vbi & Tiraquellus refert ex Xenophonte, Æliano, Plutarcho, & Valerio, Persas & Lacedæmonios in prælium profecturos rubris vestibus indui solitos.

B Sequitur color varius, quem in equis Hispanum vulgus nuncupare solet *rucio*, siue *honero*, nec primus ipse huiusmodi colorem ad sapientiæ significationem accommodo: siquidem Diuus Ambrosius illum explicat de Doctoribus. Et re verâ in varia colorum ritè distributorum varietate, non ineptè indicatur æterna Altissimi sapiētia, quæ varietatem illam tantâ pulchritudine distinxit. Videtur enim quod simplex ex se atque vnius rationis est, vnico colore conuenienter denotari; quod verò artis est atque consilij plenum, per multiplicem colorum varietatem exprimi. Neque illud silentio prætermittēdum est, græcam vocem, qua varius equi significatur color, id est, ποικίλος, significare etiam magnam sapiētiam. Glossarium enim antiquum sic explicat, ποικίλον, *Dædalum, varium.* Quod in eo nititur, C quòd magna sapientia ingenti varietate pariter ac distinctione debeat constare. *Est enim spiritus intelligentiæ multiplex:* Sapientiæ 7. 22. deinde cap. 6. Zachar. exigit contextus, vt color varius respiciat sapientes; namque ait, *Varii egressi sunt ad terram Austri.* quod idem est, atque in Ægyptum. Notum est autem in Scriptura agi de Ægyptijs, tanquam de sapientibus. & aduersus huius sæculi sapientiam mittit Deus sapientiam Doctorum Ecclesiæ.

Quid per varium colorem.

Græcâ coloris varij voce significari etiam sapientiam.

Tandem vt modestia in nigro colore denotetur, suadet in primis complurium nationum consuetudo; apud quas nigri coloris vestis modestiam redolet; argumento non obscuro significationem huiusmodi in naturali aliqua proportione solidari. Vt autem huiusmodi vsum ex antiquissima institutione originem sumsisse constet; aduerto, veterum Mo- D nachorum vestem (vt Benedictinorum & Basiliensium) nigri esse coloris. Quin etiam clericis alium à nigro colorem induere vix, ac ne vix quidem, licuit. Præterea Canticorum 5. 11. *Comæ eius nigræ quasi coruus,* mirificè hęc significatio quadrat. Cuius fundamentum est, modestiæ iure optimo ascribi, nigro colore esse contentum. Quia nigror symbolum est rei contemptæ & externâ specie despicabilis; vt probat noster Delrius in Cantica ex Hesychio, Bernardo, Beda, Alcuino, wileramo, Haymone, & Anselmo. Et verba ipsa sponsæ Cantic. 1. id satis probant. Quid enim aliud significat, cùm ait, *nigra sum, sed formosa?* cū enim niger color sit ceteris obscurior; hinc est lucem ad res gloriosas indicandas applicari; obscuritatem verò ad viles atque abiectas: vnde dici solet Obscurum genus, &c.

Quid per nigrum colorem.

Nigror cuius rei symbolum.

E Hac significatione ita constitutâ, facile est videre, quàm fuerit congruens, in illis insidijs capitis 1. Zachar. esse zeli, sanctitatis ac sapientiæ symbolum: nec tamen opus esse modestiæ ac submissionis significationem. Nam quo tempore bellum tectè & occultè fiebat, liquet non id magnificè ac superbè fieri. At verò c. 6. quando in multiplici militarium curruum apparatu ingens Ecclesiæ potentia, & apertum iam bellum in Euangelij hostes indictum monstrabatur; tunc decorum maximè fuit, vt suprà dictis coloribus niger in modestiæ documentum adderetur. Id quod ita accidit omnino. Nam Christiana Ecclesia, etiam postquàm ad potentiæ & magnificentiæ culmen peruenit, Euangelij hostes magna cum modestia deuicit ac subegit.

Cur in Zachiæ equis inter myrteta additis colores tantùm rufi, varij & albi sint?

Cur in c. 6. eiusdem Zacharia prædictis coloribus niger addatur?

Et

Et quamuis spiritualis illius belli milites non essent alij quidem sapientes, alij modesti, alij æmulatores; sed in eorum singulis hæ omnes virtutes mirum in modum effulgerent: ceterùm quod in vnoquoque equo repræsentari non potuit, in omnes distributum fuit. Quemadmodum in publicis actionibus fieri plerumque solet. Ita enim Christi passionis insignia per Angelos dispertimus; licèt eorum singuli omnia simul venerentur.

Zachariæ equorum & quadrigarū visio quò potissimùm spectet.

Per colores itaque visionis Zachariæ significantur virtutes militum Ecclesiæ Christianæ, qui contra idolorum superstitionem bellum erant suscepturi. Et nemo inficiari potest, quin vt vestium colores apti sunt ad denotandas virtutes personarum; sic etiam in equitibus possint colores equorum eidem significationi deseruire: præcipuè in his visionibus, vbi equus atque eques, non diuersas personas adumbrant, vt suprà iam vidimus.

B Huic de Zachariæ equorum coloribus declarationi non parum accedet roboris, si iuxta illam idonea adhiberi possit declaratio quatuor equorum coloribus Apocalypseos; necnon idonea ratio discriminis, quod inter vtramque visionem hac in parte versatur. Dico ergo, in Apocalypseos equis colorem album spectare debere ad salutarem intellectus captiuitatem; rufum ad strenuum mentis ardorem atque audaciam; nigrum ad paupertatis humilitatem; & pallidum ad mortis contemptionem. Suppositis autem ijs, quæ diximus notatione 3. cùm equi sint salutis symbolum, quam Christus in orbem aduexit; facili negotio cernitur quantopere expediret, vt quatuor equorum colores ad hanc significationem idonei essent.

Quid per colores quatuor Apocalypseos equorum figuretur.

C In tribus quidem postremis comperta res est: etenim, vt iam probauimus, manifestum est equum esse allatæ salutis symbolum; & rufum colorem ad zelum ac mentis ardorem aptè referri. Rufus ergo equi color erit symbolum salutaris audaciæ atque ardoris. Constat iterum colorem nigrum, esse modestiæ & humilitatis signum. Quare niger equus salutarem humilitatem & submissionem indicabit. Nihilo obscurius est, in colore pallido denotari mortem, quæ pallidos efficit homines. Vnde pallor in equo innuet omnino mortem salutarem, solùm ergo superest explicare, quomodo color equi albus symbolum sit salutaris captiuitatis intellectus: quia albus color ad sanctitatem quidem & innocentiam congruenter videtur referri; ad intellectus captiuitatem non item.

Quid per rufum.

Quid per nigrum.

Quid per pallidum.

D Ad hæc dico; alborem in equo signum esse mansuetudinis. Nam equi albi prę ceteris sunt phlegmatici; atqui in mansuetudine appositè indicatur, eos sponte se fræno & aliorum imperio submittere. Quod mirificum est, vt intellectus subiectio ad Euangelij dogmata significetur, iuxta illud Iacobi 1. 21. *In mansuetudine suscipite insitum verbum, quod potest saluare animas vestras.* Vide etiam cap. 3. 13. vbi de sapientiæ mansuetudine. Huc spectat, equis albis lené ac mollem pilum serici instar fili inesse, ex Andrada lib. 1. de equis capit. 34. Altera etiam significatio puritatis ac sanctimoniæ, quam color albus habet, rite cum salutari subiectione per equi albi colorem significatâ copulatur. Nam subiectione illâ & captiuitate viuæ fidei acquiritur iustificatio; quæ sanctas efficit animas, & ab omni scelerum labe defæcatas. Ex quo fit planum, colorem album in equo expressiùs denotare, quàm sit salutaris illa viuæ fidei mansuetudo, quia facit hominem iustum & sanctum. Atque hæc maior expressio in vno ex quatuor coloribus congruens fuit, vt reliquis lucem daret. Quemadmodum in quatuor equitibus expressum fuit, vnum ex eis esse mortem; vt reliqui conciperentur tanquam mortis ipsius socij & comites, qua ratione suprà explicatum est.

Quid per album.

Equos albos mitiores ac mansuetiores esse ceterū.

Equis albis lenem ac mollem esse pilum.

Vtramque albi coloris significationē & apud Zachariam & apud Ioannem rite inter se copulari.

E Atque vt quatuor colorum significationem paucis coërceam; assero colorem album esse proprium equi cicuris ac mansueti; ideoque esse aptum ad subiectionem indicandam. deinde rufum colorem esse equi acris & ardentis; per illumque audaciam & animi erectionem denotari. nigrum porro esse colorem reliquis obscuriorem; atque adeò vilitatis ac demissionis significationi congruere. pallidum

Ioannis equorum colores, eorumq; significationes paucis coërcentur.

A denique colorem ad mortem, quæ pallidos reddit homines, figurandam esse idoneum.

Deducitur ex ijs, quæ diximus, varium colorem in equis Zachariæ fuisse valdè conuenientem; non verò in Apocalypseos equis. Nam in Apocalypsi colores equorum aptantur ad salutem, quam Ecclesiæ nascentis tempore generatim suis fidelibus Christus impertiuit. Illa autem insignis sapientia, quæ in vario colore innuitur, non fuit omnibus communiter concessa; sed illis, qui mundi Doctores ac Magistri erant futùri, de quibus agit Zacharias.

Cur varius color in Zachariæ equis apparuerit, in Ioannis non item?

Alia erat dubitatio, quare apud Zachariam defuerit color pallidus? ad quam respondetur, cùm pallidus color equi, sit symbolum mortis Christianorum; ideo mortem non directè ad alios docendos spectare, sed illâ potius finiri munus incumbendi in proximorum salutem. Quòd si ad hoc rursus opponatur, non minùs mortis exemplo, quàm multis concionibus homines permoueri solitos; Respondeo hoc non ex morte, sed ex sanctitate, quæ illam comitatur, dimanare. Si verò hoc totum in pallidi coloris significatione includitur; mirum non est in Apocalypsi explicatius, quàm in Zacharia gloriam martyrij, & in Domino morientium felicitatem denotari.

Cur in Zacharia equis pallidus color defuerit?

His oportet adiungi discrimen aliud: cur nimirū apud Zachariam dux equo rufo inuehatur, *Ecce vir ascendens super equum rufum*, cap. 1. 18. Cum tamen in Apocalypsi dux (qui est Christus) albo portetur equo? Hęc dubitatio non propriè pertinet ad quatuor equos capitis 6. Nam in nostra declaratione non est Christus, qui equo albo insidet, sed Fides. Et quemadmodum Christus in virtute (sicut causa principalis in suo instrumento) in equo albo sedet; eâdem ratione sedet etiam in rufo, in nigro & in pallido. Illud saltem pro comperto est; eum, qui cap. 19. 11. super equum album sedebat, referre Christum. Cur ergo in Zacharia dux equo rufo, & in Apocalypsi albo equo aduehitur? Respondeo; verum quidem est vtrobique sermonem institui de Euangelicæ prædicationis militia: in Zacharia tamen colores repræsentant (vt iam expressimus) concionatorum virtutes; atqui in prædicandi munere princeps & coryphæus est zelus & charitatis ardor. Itaque operæ pretium valdè fuit, ducem tollere in equum rufum; cùm hic color sit accensæ audaciæ zelique ardentis signum. Et eâdem de causa Isaias Deum induit *quasi pallio zeli*, capit. 59. num. 17. At in Apocalypsi, cùm capit. 6. equorum colores non significent concionatorum, siue (vt ita dicam) saluatorum virtutes; sed effectum, quem in illis qui saluantur, præstant; vt eadem retineretur series; in capit. 19. (vbi agitur de Romani imperij conuersione post Christiana sacra Romæ publicè suscepta) cùm proprius fuerit effectus, homines ad fidem conuertere, non oportuit alium in equis colorem apparere præter album; qui mansuetudinem, & sanctificationem adumbrat, vt suprà explicatum est: & idcirco tam dux, quàm exercitus equis aduehuntur albis. Nam in Apocalypsi colores equorum referuntur ad eum indicandum effectum; qui in personis saluandis intenditur; effectus autem erat, vt fidē & sanctificationem in mansuetudine susciperent; vt loquitur diuus Iacobus. Quòd verò quatuor fuerint capitis sexti colores, ostendit maiorem fuisse & præstantiorem saluationis effectum in primigenijs Iudaici populi Christianis. Neque enim solùm fidem & sanctificationem mente combiberunt, sed etiam magnum illum mundi conuersionis zelum, & diuitiarum, honorum vitæque ipsius despicientiam.

Cur apud Zachariam dux equo rufo, apud Ioannem albo vehatur?

Colores equorum in Apocalypsi quò potissimū spectēt.

Huc vsque sequutus sum eam colorum significationem, quæ mihi aptissima visa est. Nunc placet alias declarationes paucis attingere; & rationem, cur eas non sequar, subijcere. Aliquis fortè colores equorum explicabit ad externam diuini operis faciem, quæ ab ipso opere valde fuit diuersa: iuxta illud Isaiæ 28. numero vigesimo nono, *vt faciat opus suum, alienum opus eius ab eo.* Quare si in equo primo significatur magna Christi virtus & fortitudo; species quidem fuit infirmitatis; quia *virtus in infirmitate perficitur*: atque ita color albus potest debili-

Alia huius modi colorū expositiones proponuntur, & improbantur. Alia coloris interpretatio.

tatis speciem denotare. Constat enim, equos albos ceteris imbecilliores esse. Pari etiam ratione rufus color potest esse externa audaciæ & contentionis facies in summa beneficentia. Nam equos rufos certum est esse reliquis ferociores. Niger etiam color potest pro iniquitatis prætextu symbolicè substitui, quia longiùs distat à luce, rationis & æquitatis symbolo. In æquitatis autem dissimulatione, maxima tertij sigilli æquitas occultatur.

Reiicitur superior interpretatio. Huiusmodi tamen applicatio alioqui in duobus primis coloribus verisimilis, non satisfacit in tertio; & deficit omnino in quarto. Nam ad quartum sigillum spectat magna Dei sapientia atque consilium, cuius integumentum fuit stultitiæ. Nemo autem dixerit pallidum equi colorem esse stultitiæ symbolum; nisi fortè diceret pro externâ stultitiæ specie fuisse cædem maximam in Christianis factam. Tunc enim non negauerim, in coloribus depingi operis dissimulationem per effectus ipsos, qui in Christianis cernebantur; videlicet quòd frænari se, & comprimi sinerent; quòd audacter & fidenter suam fidem in vulgus disseminarent; quòd denique humilitatem, abiectionem, egestatem, & propriæ vitæ despicientiam complecterentur: quorum omnium facies stultitiam præ se ferebat Christianorum; iniquitatis verò notam & strictissimi iuris non ipsis, sed ipsorum Deo inurebat.

3. Explicatio quatuor colorum. Alius in eam fortè sententiam pedibus ibit; vt iudicet colores esse ad ipsas hominum affectiones

A referendos: qua ratione albedo est lætitiæ symbolum, & nigredo tristitiæ. Quæ significatio primi equi colori rectè videtur congruere: quia maxima erat eorum lætitia, qui recens ad Christianam fidem traducebantur. Posset etiam rufus color vsurpari ad illius verecundiæ atque pudoris significationem, quo primi suffundebantur Christiani in suę fidei professione. Verùm tamen in hac explicatione non possunt omnia cohærere: neque in tertio sigillo consentaneum est aliquod tristitiæ symbolum. Nam licèt egestatis species sit tristis, hocque epitheto eam Virgilius compellet; primorum tamen Christianorum affectio in ipsa egestate magnâ potiùs lætitiam præ se ferebat: iuxta illud Senecæ, *Honesta res est paupertas læta.* Ad hæc, non erubuerunt Christiani acceptam Christi fidem foras dare: B nec video, quî possit affectus ad rem aptus in pallido colore indicari. *Refutatur expositio prædicta.* *Senec. l. 1. epist. 2.*

4. Expositio, quæ item refellitur. Præterea satis noui colorem album equorum ad felicitatem ac triumphum, necnon ad bonum omen referri solere. Sed quorsum hoc in præsenti, nisi cetera cum eâdem significatione consentiant? Idem dixerim de symbolis alijs ad militiam spectantibus, quale est per colorem album in vexillis pacem denotari; per rubrum ac nigrum minas hostibus intentas: vt de magni illius Tamorlani signis atque tentorijs historicorum annalibus proditum est. Sed non est, cur ratio habeatur cuiusque explicationis, quæ omnia aptè quadrare non possit. *Tamorlanus quid per varios colores in tentorijs subinde mutatos innueret.*

NOTATIO VI.

Cur in primi & tertij sigilli figura magis emineant Fortitudo & Æquitas, quàm Beneficentia in secundo, & Sapientia in quarto.

Quid interfit discriminis inter primum ac tertium sigillum ex vna parte, ex altera secundum & quartum. SVPRA iam explicatum est, quatuor prima sigilla spectare ad primos quatuor diuinæ prouidentiæ spiritus, id est ad Fortitudinem, Beneficentiam, Æquitatem, & Sapientiam. At enim, si textum attentè inspiciamus, magnum reperiemus inter illa discrimen. Nam in primo sigillo, præterquàm quòd leo Ioannem aduocat, in eâdem etiam figura apparet manifestum fortitudinis symbolum; cuiusmodi sunt arcus, sagittæ, & victoris nomen. Deinde in tertio sigillo & Ioannem accersit homo, qui rationis est atque consilij particeps: & illi figuratur rationis & æquitatis symbolum, nempe libra. Attamen in secundo sigillo, etsi Ioannem compellat vitulus; in eo tamen, quod cernitur, signo nullum extat symbolum Beneficentiæ expressum; sed violentiæ potiùs ac belli. In quarto similiter, esto, Ioannem acciat aquila, animal visus perspicacitate à natura præditum; in ipsa certè figura nihil est, quod sapientiam atque consilium redoleat ad eorum incolumitatem, qui Christi insequuntur vestigia; sed quod stultitiam potius adumbret; & eorum, qui se ad Christum applicuere, interitum. Huius discriminis oportet hîc reddere rationem.

In perfectæ hominum salute plus apparuisse hominum ipsorum oculis Christi fortitudinē ac iustitiā, quàm beneficentiam ac sapientiam. Assero igitur, in hac differentiâ mirificè exprimi, inter eas quatuor perfectæ salutis partes, quam Christus Dominus suis sectatoribus asportauit, Fortitudinem & Iustitiam ipsius Christi non adeò abscondi, ac Beneficentiam atque Sapientiam. Ad cuius rei explicationem notandum est, ad primum sigillum spectare Fidei vim ac robur in eorum conuersione, qui Euangelio manus dabant. Et quamuis absque speciali Christi auxilio & spiritu, in illo opere cognosci non potuerit diuinæ fortitudinis effectio: hominum saltem oculi significationem incredibilis fortitudinis ita perspicuam cernebant, vt eam inficiari nequaquam possent. Etenim cùm vi-

C derent ad vnius piscatoris concionem (in qua Iesus Christus à Iudęis ipsis cruci suffixus verus esse mūdi saluator prædicabatur) extemplò tria hominum millia nouam illam religionem amplecti; hæc segniore gradu in aliarum rerum progressione pergi; ab Apostolis item vno Christi nomine implorato tot tamque ingentia miracula edi; hæc certè Crucifixi virtutem satis apertè monstrabant. Quin imò illi ipsi, qui eam abnegabant, & maledictis vexabant; eorum, quæ in media hominum luce fiebant, perspicuitate & euidentia conuicti, quid agerent, quidve vltrà opponerent, ignorabant. *Quomodo Christi virtus ac fortitudo facilè vel ipsis hostibus innotuerit.*

Christi item æquitatem in primis Christianis facilè omnibus fuisse conspicuam. Nec minùs euidens erat, rationem & æquitatem à primigenijs illis Christianis maximè coli & obseruari, nec ab eis in aliquem vllam iniuriam immitti. Omnibus enim de illorum innocentiâ & vitę integritate constabat. Videbant namque ab ijs proprias possessiones & rem omnem familiarem diuēdi, vt ad singulorum indigentiam in commune cōferrentur. D Quapropter dubitari non poterat, quin rationem ac iustitiam cùm primis amarēt, & quodlibet iniuriæ inferendæ genus detestarentur. Cùm autem compertum esset omnibus, hanc rei familiaris contemptionem Christianis hominibus tantopere cordi esse; vt suum imitarentur Christum, & ad ipsius doctrinam atque consilia se totos effingerent: ipsimet Christianæ religionis hostes, quantumuis calumniam adhiberent, fateri cogebantur, Christum fuisse æquitatis ac rationis tenacissimum.

Christi beneficentia quomodo carnis oculis esset ab... At verò duo hæc, prædicationis videlicet beneficentia, & admirabile consilium perducendi illos per probra, iniurias, ac mortem ad summam atque æternam felicitatē (quæ in secundo & quarto sigillo continentur) hęc inquā, duo infideliū oculos ac mētes omnino præteruolabant. Nam cū Christi fidē iocularem & nugatoriā reputarent; non illis venire in

mentem

mentem poterat Euangelij prædicationem esse maximum mundi beneficium, sed ipsius potiùs exitiũ & vastitatem. Quamobrem summopere expedire putabant, vt nouæ religioni per multorum iam animos tacitè serpenti aperto bello, ferro atque igni obsisteretur: ac proinde existimabant, accensam illam, qua Christiani æstuabant, cupiditatem, ceteros ad suam fidem traducendi, torrem esse ac malleolum ab ipsis inferis comparatum ad vrbes ac regna exitiabili discordiarum igne incendenda. Quòd si hæc de primis Christianis Iudæi sibi persuadebant; dubium non est, quin idem etiam de Christo assertore nostro, vt de humani generis peste, sentirent.

Consilium etiam Christi suos hostes latuisse.

Iam, quod attinet ad sublime consilium saluandi homines per tot ærumnas, calamitates & occisiones; hoc mundanorum hominum oculis stultum atque insanum visum iri, quis dubitet? Si verò ad perfectam horum cognitionem, quæ externam insaniæ speciem præ se ferebant Christi luce & spiritu opus erat; Christum ipsum, qui suos in hos laborum laqueos induebat, sapientissimum & admirabili consilio præditum iudicare quî poterant; nisi insipientem potiùs & ab omni prudentia destitutum? Præsertim cùm vitam Christiani per tot supplicia, per summas contumelias profunderent; ea de causa, quòd hominem crucifixum, tanquam vnicum & verum Deum colerent.

A Hæc ratiocinandi series multò longiùs posset extendi; sed hæc dixisse sit satis, vt planè perspiciatur, in absoluta primorum Christianorum saluatione, si minùs beneficentiam atque consilium (vtpote quæ clausa penitus erant ac recondita) ipsius certè virtutem & æquitatem aliqua ex parte innotuisse. Hoc igitur discrimine ita constituto, quid potuit concinnius & elegantius exprimi, in quatuor illarũ partium pictura, quas perfecta primorum Christianorum saluatio coërcuit, quàm in primi & tertij sigilli figura aliquam virtutis & æquitatis præberi speciem, id est, arcum & libram: in alijs verò nullam beneficentię & consilij faciem relinqui? Verum quidem est, ad Apocalypseos interpretum admonitionem atque doctrinam oportuisse valde, vt aliquod

B remaneret vestigium, quo ducerentur ad beneficentiæ & consilij, in secundo & quarto sigillis, inquisitionem. hoc tamen magnâ arte atque industriâ fuit dispositum, dum quatuor sigillorum figuræ cum quatuor animalibus consociatæ sunt; atque ita, cùm videamus Ioannem à vitulo ad secundum sigillum inspiciendum, & ab aquila ad quartum vocari; hoc ipso, & totius discursus serie, quasi Ariadnæ filo ducimur nõ obscurè ad sigillorum figuras cum animalium significatione copulandas: atque adeò admonemur, in secundo sigillo beneficentiam abscondi, quam denotat vitulus; & in quarto sapientiam per aquilæ symbolum indicatam.

CAPVT VI.

TEXTVS.

Vbi de apertione primi sigilli.

Vers. 1. Et vidi, quòd aperuisset Agnus vnum de septem sigillis; & audiui vnum de quatuor animalibus dicens, tanquam vocem tonitrui, Veni & vide:

2. Et vidi: & ecce equus albus, & qui sedebat super illum, habebat arcum; & data est ei corona, & exiuit vincens, vt vinceret.

Don Iuan de Iauregui inuentor.

A

COMMENTARIVS.

CVM superioribus notationibus explicuerimus, quæ septem sigillis communia sunt, & præsertim quatuor primis: nunc in commentario compendiariâ breuitate vti licebit; & lectorem in rebus non paucis ad ea remittere, quæ in notationibus præmonstrata sunt.

In primis liquidò constat ex contextu, *Vnum de quatuor animalibus*, idem hîc esse quod primum, id est, leonem: sequitur enim posteà secundum, tertium & quartum. Cur autem leo Ioannem acciuerit ad primi sigilli apertionem, curúe tonitrui vox leoni tribuatur; suprà iam declaratum est, necnon quid equus albus significet. Cuius sessorem licet communis interpretatio Christum esse existimet: nobis tamen persuasum est, quatuor hosce equites fictas agere personas per prosopopœiam inductas; vt patet in quarto equite: atque adeò sessorem equi albi esse *Fidem*: quæ tamen cùm instrumentum sit Christi in hac factione, rectè ipsi Christo tribuitur, quod ipsius instrumentum operatur. Et hæc est nostræ explicationis concordia cum communi interpretatione. *Vnum idem, quod primum.* *Equi albi sessorem esse fidem.*

B

ET QVI SEDEBAT SVPER ILLVM, HABEBAT ARCVM.] Cùm igitur sermo hîc sit de Fide; arcus, quem manibus gestare dicitur, intelligendus est in eo ferè sensu, quo Poëtæ Amori arcum & sagittas affingunt. Quod vna ex parte indicat efficacissimam amoris vim, qua corda percellit; ex altera verò innuit eos, quos amor ferit, læsos manere quodammodo; & ipsius amoris potentiæ ita subiectos, vt propriâ dein ratione & consilio non ducantur; sed eius trahantur vi, qui eos perculit & sibi subiecit. Non aliter arcus hîc, quem sacra fictio tribuit fidei Crucifixi, repræsentat vim ingentem, qua homines ad rem alioqui nouam & insolitam ducebat, & quodammodo trahebat; cuiusmodi est, suam omnem felicitatem reponere in eo homine, quem Iudæi in crucem sustulerant. Ex altera verò parte indicatur, hanc fidem ab infidelibus illudi, vt cæcam aliquam opinionem, quæ Christianorum corda occupabat, & ratione atque consilio exclusis penitùs sibi subijciebat. Vers. 2. *Quo sensu equi albi sessor arcum habere dicatur.*

ET DATA EST EI CORONA: ET EXIVIT VINCENS, VT VINCERET.] Non dubium est, quin agatur hîc de victoriæ corona, vt patet ex contextu. Atq; hæc est vsitatissima phrasis, qua victoria appellari solet corona: & ita sæpè loquũtur Apostoli, ac D. præsertim Ioannes. Quòd verò Christianę fidei concedatur corona, perspicuè asseritur, 1. Ioan. 5. 4. *Hæc est victoria, quæ vincit mundum, fides nostra.* Sed quid est, *Exiuit vincens, vt vinceret?* Respondeo, in his verbis miram includi energiam, qua exprimitur maxima vis Christianæ fidei in primitiuis Iudaici populi Christianis; quorum submissio ac subiugatio non erat ad modum, quo in amore solet contingere; sed qua ratione in peste vsu venire cernimus. Amor enim contagione non crescit: quare quòd aliquem singularem subijciat, non ideo subijcit alios. At in fide, cùm subigebatur vnus, inde quasi ex semine principium ad multos alios subigendos capiebatur. Nec diu res ibi consistebat; donec Gentilitas ad fidem traduceretur (sic Thomas, Lyranus, & Interlinealis.) Fides enim quemcunque prosternebat, eodem vtebatur, vt instrumento ad alios similiter deijciendos: & hac ratione ex ipsis percussis sibi sagittas conflabat. Huc forte spectat illud Isaiæ 49. 2. *Posuit me quasi sagittam electam.* *Cur Fidei corona detur?* C *Quid sit, Vincens vt vinceret.*

Verùm, quia aperire libri sigilla, nil aliud fuit, quàm hominibus aperire sensum, vt Scripturas sacras intelligerent; aperuisse Christum hoc primum sigillum, idem est, atque suum impertijsse spiritum multis, vt cognoscerent quæ conscripta erant de Messiæ virtute suum populum à seruitute erepturi, in eo vel maximè verissima reperiri, quòd eos in Euangelicæ fidei ditionem ac potestatem redigeret, & hoc pacto veris sanctitatis ornamentis locupletaret. Quòd non erat aliud, quàm eos ex dura peccati ac Dæmonis seruitute liberare. Atque hic ipse spiritus resignabat sigillum eorum locorum, in quibus de Iesu Christi passione agitur: quæ est nostræ fidei basis ac fundamentum: necnon illorum, in quibus de gloriosis Messiæ victorijs sermo est. Sic demum agnoscitur maxima fortitudo, quæ in imbecillitatis specie erat abscondita. *Christum aperuisse hoc primum sigillum, quid sit.* D

TEXTVS.

Vbi de apertione secundi sigilli.

E

Vers. 3. Et cùm aperuisset sigillum secundum, audiui secundum animal dicens, Veni & vide.

4. Et exiuit alius equus rufus: & qui sedebat super illum, datum est ei, vt sumeret pacem de terra; & vt inuicem se interficiant; & datus est ei gladius magnus.

Don Iuan de Iauregui inuentor.

A

COMMENTARIVS.

EXPRESSIMVS iam in notationibus, cur ad secundum sigillum vitulus vocauerit Ioannem; quid insuper significet equus rufus. Diximus etiam per huius equi sessorem significari audaciam primorum Christianorum in sua fide promulganda: fingitur enim hæc audacia siue ardor, quasi persona quædam; quod fictionis genus de forma ipsa siue instrumento loquitur, quasi de causa efficienti. Quapropter quod dixit Christus Dominus de se ipso, *Non veni pacem mittere, sed gladium;* hoc ipsum tribuitur hîc audaciæ, & contentioni, quam Christus primitiuis Christianis intulit ad suam prædicandam fidem, proximorum salutem procurandam. Id namque medium vsurpauit Christus, vt pacem mundanam de terra tolleret, & veram Dei pacem (qualis est Euangelica) hominibus largiretur. *Sessorem equi secundi esse audaciam.*

GLADIVS MAGNVS] est, meo iudicio, ipsa Euangelij prædicatio, vt sæpè aliàs. Et hîc sanè speciali non caret elegantiâ: nam prædicatio ipsa consideratur vt bellicum instrumentum ad sectionem & diuisionem aptum; per allusionem ad ea Christi verba nuper allata, *Non veni pacem mittere, sed gladium: veni enim separare hominem,* &c. Matth. 10. 34. Atqui compertum est, grandem hanc diuisionem ab Euangelij prædicatione in mundo fuisse factam. Ideo autem appellatur gladius magnus: quia si discordiæ ac dissidij causas spectemus, non hinc leues exortæ sunt, vt alias interim rationes omittamus, quamobrem gladius Christi sit magnus appellandus: quia nimirum gladius gigantis est, Psal. 44. 4. Vers. 4. *Gladius magnus quid hic significet.*

B

Verba illa, VT INVICEM SE INTERFICIANT, ad sui veritatem non exigunt, vt Christiani infidelium occisioni inhiarent: vt constat in simili loquutione Matth. 24. 10. Possumus tamen dicere non ineptè, huiusmodi effectum consequutum fuisse, vt infideles Christianos interficere conarentur; hi verò Euangelicæ prædicationis gladio illos mysticè occidere percuperent: iuxta modum loquendi, qui habetur infrà c. 19. 21. & Psalm. 149. 6. *Quo sensu dicatur, vt inuicem se interficiãt.*

Aperuisse Christum sigillum hoc secundum, in eo consistit, quòd suum spiritum fidelibus daret; vt eos Scripturæ locos probè intelligerent, in quibus de pace Euangelica agitur, & de abundantia pacis, quam Messias suo populo aduecturus erat: simulque nossent hanc pacem non oppugnari Euangelicâ prædicatione, quæ totum orbem videbatur conturbare; sed hanc potiùs veram esse ad veram pacem, qua Christiani fruebantur, viam. *In quo consistat, Christum aperuisse secundum sigillum.*

C

TEXTVS.

Vbi de apertione tertij sigilli.

Vers. 5. Et cùm aperuisset sigillum tertium, audiui tertium animal dicens, Veni & vide. Et ecce equus niger; & qui sedebat super illum, habebat stateram in manu sua.

D

6. Et audiui tanquam vocem in medio quatuor animalium dicentium; Bilibris tritici denario, & tres bilibres hordei denario; & vinum & oleum ne læseris.

Don Iuan de Iaurigui inuentor.

A

COMMENTARIVS.

DE significatione equi nigri;& quàm conueniens fuerit, vt ad eum videndum sit Ioannes à tertio animali vocatus;dictum est satis in superioribus notationibus. De sessore verò equi nigri, reiectis alijs explicationibus, statuimus eum esse fictam personam inductam per prosopopœiam;eodem modo, quo mors in sigillo sequenti fingitur sedens super equum pallidum. Sed postquàm personam esse fictam concedamus; statera, quam manu tenet, nos videtur cogere, vt asseramus personam hãc esse æquitatem siue iustitiam. Præsertim si repetamus ea, quæ paulò antè dicta à nobis sunt; videlicet certum esse in hac tertij sigilli figura agi de diuina æquitate sub iniquitatis prætextu latente. Quod si ita est, quid verisimilius, cùm aperto sigillo mysterium reseratur, quàm vt hæc persona diuinam
B æquitatem repræsentet?

Verùm tamen horum quatuor equitum consociatio à nobis exigit, ne equi nigri sessorem credamus esse Dei æquitatem propriè & strictè sumptam; sed ipsius instrumentum, quod ipsa assumpsit ad sui operis perfectionem in salute primoribus Christianis afferenda. Quemadmodum quarti sigilli sessor non est Dei sapientia, sed mors. Porrò aduertimus suprà, quatuor hos equites ex apparẽti ipso corporis trunco spectatos videri debere non hominibus salutares, sed noxios & ad ipsorum miseriam natos; id quod æquitati ac rationi minimè congruit.

His accedit, in contextu dilucidè agi de nimia parsimoniâ, inopiâ, & egestate; vt infrà videbimus. Quamobrẽ mihi facile persuadeo, huiusmodi personam, quæ manu gestat stateram, esse paupertatẽ & indigentiam Christianorum Ecclesiæ primitiuæ. Licèt enim hæc illorum indigentia fuerit volũtaria; in aliorum tamen oculis stultitia atque insania videbatur. Nec dissentaneum aliquis, aut minùs consonum iudicet, paupertati in manus stateram dari. Nam quemadmodum in primo sigillo arcus Amoris insigne appositus fuit Fidei: ita etiam congruens ratio satis extitit, vt Paupertati taquam iustitiæ & æquitatis administræ tribueretur statera. Nam primitiuorum Christianorum paupertas illos eò redegit, vt nulli præter illa, quę ad victum & vestitum erant necessaria, quidquam ampliùs con-
C cederetur. Nec ditioribus proderat possessiones fuisse ab ipsis hereditario iure acceptas. Ad hanc ergo pressam & strictam agendi rationem insinuandam mirificum fuit inuentum, vt paupertas manu teneret stateram; innuens nulli præter vitæ necessaria vel assem largiendum esse.

Sessorem equi tertij esse paupertatem.

Cur paupertati statera in manus detur?

Vbi obseruandum est, stateram, quam nigri equi sessor habet, non esse ad triticum & hordeum ponderanda. Quanuis enim statim dicatur *Bilibris tritici denario, & tres bilibres hordei denario*: ceterum pro voce *bilibris* est græcè *chœnix*: atqui chœnix non pondus est, sed mensura: etsi latinæ vocis defectu noster interpres nomen bilibris vsurpauerit; nec immeritò, vt infrà explicabimus. Sciendum ergo est, stateram esse ad ponderandam cuiusque necessitatem & nummos, qui in singulos erogandi erant: ita vt nummi pro iusto necessitatis pondere distribuerentur.

Quid statera denotet; & quẽ ad finem tertio sessori data.

Pro huius confirmatione aduerto, in Biblijs correctis (id est in Vaticano codice) non legi, *audiui vocem dicentem*; sed *dicentium*. Vbi clare tribuitur hæc vox quatuor animalibus. Cùm autem per quatuor animalia Apostoli figurentur; sensus est, primitiuæ Ecclesiæ tempore fideles Apostolicâ doctrinâ fuisse instructos ad dicendum *bilibris tritici denario*, &c. In quo haud dubiè sermonem conuertunt ad equitem, qui manu libram tenebat, Mox enim subijciunt, *ne læseris*. Quamobrem cùm pro voce
D *bilibris*, sit in græco *Chœnix* (quæ erat frumenti mensura, quam in dies singulos seruis domini admetiebantur) cumque denarius sit pretium, quod operario pro diurno labore quotidie soluebatur; sensus eorum verborum, *bilibris tritici denario*, &c. idem est, ac si diceretur eos esse contentos, si quotidianus labor cum victu quotidiano mensuretur; nec alia temporalia præterea bona expetere. Quin imò nihil aliud ad quotidianum victum videntur optare, quàm exiguam panis mensuram. Etenim si panis totam pecuniam exhaurit, nihil nummorum erit reliquum ad alia coëmenda.

Voce inter animalia auditã quis ediderit.

Chœnix quid sit. Bilibris tritici denario, *quid significet.*

Addit insuper textus, *Et tres bilibres hordei denario*, in quo supponitur, vt apparet, frumentum triplo carius, quàm hordeum diuendi tunc solitum. Cùm ergo dicitur *tres bilibres hordei denario*; significatur, qui domus familiam (vt coniugem ac liberos) alendam habebant; aut quibus pietas erat & studium proprio labore parta in pauperes erogandi, eos hordeaceo pane esse contentos (id quod in ea tunc regione erat vsitatum) vt labor diurnus cum diurno victu æquaretur. Denique hæc verba reipsâ continent eam Pauli sententiam atque doctrinam, *Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus.*

Tres bilibres hordei denario, *quid sit.*

1. Tim. 6. 8.

Deinde dicere, *bilibris tritici denario*, idem est, ac se maximæ annonæ caritati subijcere; & ostendere
E se esse contentos carissimo frumenti pretio; & quidem cariori, quàm si tunc medimnus denarios septuaginta valeret. quod mensuræ genus illi respondet, quam Hispanorum vulgus appellat *hanega*. Hoc seorsum probabitur in notatione sequenti. Quibus addendum est, medimnum, qui septuaginta nummis argenteis constaret, carioris esse pretij in ea prouincia quo tempore scripta fuit Apocalypsis, quàm si hodie in Hispania medimnus siue *hanega* duplo maioris æstimationis esset.

Sequitur in textu, ET VINVM ET OLEVM NE LÆSERIS.] Græcè μὴ ἀδικήσῃς, & verbum, ἀδικῶ, significat lædere, siue coarctare. Est igitur sensus, eosdem ipsos, qui alioqui contenti erant, vt in frumenti atque hordei pretio læderentur, & coarctarentur; eosdem orare & obsecrare, nequa sit in oleo ac vino diminutio aut coarctatio, sed plena potiùs & conferta mensura. Enimverò notandum est, in Græco nec *bilibris* nec *tritici* nec *hordei* habere articulum; cùm tamen *vinum & oleum*, singulos articulos habeant. Ex quo infero, sermonem esse de vulgari tritico, atque hordeo; de vino autem & oleo non quidem vulgari, sed singulari aliquo & peculiari. Quare existimo vinum & oleum in sensu spiritali esse capienda: ita vt deprecentur; ne in obscura noctis caligine (hoc est) in huiusce vitæ labori-

Vers. 6. *Quòd triticum & hordeum habeant in Græco articulum; vinum verò & oleum non habeãt, quid innuat.*

Vinum & oleum in quo sensu accipienda sint?

bus, aduersitatibus & ærumnis, ne illis oleum desit, quo accensam alere lucernam possint; hoc est, ne destituantur luce & verâ cognitione felicitatis, quæ in sancta paupertate includitur: néue absit Spiritus sancti vnctio; quæ mentes permulcet, recreat, ac solatur. Orant deinde, ne illos spiritalis lætitiæ vinum deficiat: hoc enim solatio & quasi adminiculo fulti rerum temporalium defectum pro nihilo ducent. Nam vt suprà attulimus ex Seneca lib. 1. epist. 2. *Honesta res est paupertas læta. Si verò læta est; paupertas non est.* Videtur etiam primâ specie fieri allusio ad id, quod insignis compotor dicere posset; sibi vel exiguum panis frustulum esse satis, dummodo se vino ingurgitet. Ceterùm petitio etiam olei copiosi & abundantis, necnon duorum articulorum expressio nobis lumen præferunt; vt animaduertamus, hîc sermonem non esse de vulgari ac materiali vino. A

In tertij sigilli resignatione quid Christus suos doceat.

Aperto igitur tertio sigillo, Christi spiritus suam impertijt lucem, vt intelligeretur, veram abundantiam ac saturitatem, quam Messiæ tempore futuram Prophetæ prædixerant, non esse accipiendam pro ciborum & corporis deliciarum affluentia; sed de opima illa vbertate & copia: quæ non potest solùm cum voluntaria paupertate componi, sed illâ etiam mirum in modum augetur. Nam quod Psalm. 71. 16. erat prædictum, *Erit firmamentum in terra in summis montium.* Certè de supersubstantiali pane intelligendum est: atque ita in eodem Psalmo iustitia cum abundantia coniungitur: vt num. 7. *Orietur in diebus eius iustitia & abundantia*, & num. 3. *Suscipiant montes pacem populo* (id est, prosperitatem) *& colles iustitiam*, & num. 13. *Animas pauperum saluas faciet.* Et num. 4. *Saluos faciet filios pauperum.* Certè nullos magis, quàm eos, qui propter Christum ipsum paupertatem & humilitatem in delicijs habuerint. B

NOTATIO VII.

De vera mensura chœnicis, cuius Ioannes meminit.

Singulares Scripturæ mensuras quando speciatim examinare oporteat.

ALIQVOT sunt loci, in quibus licèt singularis mensuræ generis mentio fiat, parui refert singillatim examinare, quænam sit. Exempli gratiâ; Septuaginta Ezechielis 45. vtuntur nomine Chœnicis atque etiam nomine cotylæ (quæ multò minor est mensura) pro bati nomine; sed meo iudicio ex hoc loco Septuaginta interpretum non infertur exiguas has mensuras nuncupari etiam batos in Hebræo. Etenim quibusdam in rebus translationis fides exigit, ne mensura aliqua pro alia supponatur: in alijs verò parui admodùm momenti est, & ideo possunt tunc interpretes vnum mensuræ genus pro alio substituere. Nam si, verbi gratiâ, velimus dicere aliquem vnicâ compotatione batum exhausisse: cùm ille sit magnæ mensuræ genus; qui pro bato cotylam ponit, næ ille magnam ebrietatem & crapulam in magnam temperantiam atque abstinentiam commutabit. Verùm tamen in præcepto de fidelitate in mensuris, non variatur sensus ex eo, quòd ponatur exemplum in bato, chœnice, aut cotyla. Atque ita non rectè deducitur ex hoc Septuaginta virorum loco, chœnicem & cotylam in Hebræo appellari batos. Vbi tamen textus habet *Chœnix tritici denario*, omnino oportet nosse cuiusmodi mensura sit chœnix: alioquin intelligi non poterit, magnane, an parua annonæ caritas sit. C D

Qua mensura chœnix. Aliorum opinio.

Nonnulli contendunt, sacræ Scripturæ chœnicem (quemadmodum & Fannij) æqualem fuisse quatuor sextarijs Romanis. Quod idem est ac dicere, illum octoginta vnciarum aquæ esse capacem; & ferè totidem frumenti. Nam frumentum optimum eiusdem penè esse ponderis atque aqua. Imò & Villalpandus ait Palæstinæ frumentum nonnihil plus habere ponderis, quàm aquam. Nihilominus certum mihi est, Ioannem non agere hîc de hac chœnicis ratione. Primò, quia constat ex contextu loqui illum de chœnice, qui erat vsitata frumenti portio seruo in diem suppeditari solita. Plinij autem ratio, siue computatio est; in operarum pane, sicut & in pane militari, legem certam esse naturæ, vt in quocunque genere pani militari tertia portio ad grani pondus accedat. Quare ex octoginta vncijs frumenti plus centum & sex vnciæ panis conficientur. Quæ quidem cibi quantitas tribus etiam hominibus satis superque in diem est. Quod verò chœnix sit nomen eius mensuræ, quæ in diurnum tribuebatur cibum; probat latè Marsilius lib. de sanitate cap. 18. ex Homero, Herodoto, Hippocrate, Athenæo, & E

Vera chœnicis mensura ratio.

Diogene Laërtio; Plutarchus etiam & Suidas probant ex illo Pythagoræ, *Chœnici ne insideas.*

Aliæ chœnicis acceptiones.

Deinde; esto, appellaretur etiam chœnix recepta illa mensura, quæ quatuor Romanos sextarios capiebat; ex hac certè consuetudine non fit planum, loqui Ioannem de eodem chœnicis genere. Constat enim extitisse etiam olim chœnicis mensuram trium omnino sextariorum capientem: cuius meminit libellus, qui Galeno tribuitur; & eum nuncupat chœnicem Italicum. Verùm neque huiusmodi chœnicem existimo fuisse vsitatam diurni cibi mensuram. Capit enim sexaginta tritici vncias, id est, octoginta vncias panis: quæ cibi portio vel duobus edacibus affatim suppetit.

Proculdubio etiam fuit olim chœnix duobus Romanis sextarijs æqualis; cuius pariter meminit iterum atque iterum libellus ille Galeni: atque hic etiam portionem æquo maiorem profectò conficit, nisi fossoribus designaretur. Etenim ex quadraginta frumenti vncijs plusquam vnciæ tres & quinquaginta operarum panis confici solent. Ex huiusmodi autem chœnicibus quadraginta octo capit medimnus, qui, vt superius dixi, idem est cum ea, quam Hispani vocant *Hanega.*

Ad hæc fuit etiam in vsu chœnix sesquisextarium capiens; cuius meminit Cato de re rustica. Iis enim, qui minùs fatigantur, vt villico, epistatæ (id est, rei rusticæ, aut operi faciundo præfecto) opilioni, assignat modios ternos in singulos menses. Quod si rectè supputetur; singuli sextarij & sesqui diebus singulis obtingunt.

Præterea non dubito, quin fuerit etiam chœnix continens tantùm tres cotylas Græcas; quæ capiunt non plus viginti quinque aquæ vncias. Namque has esse Atticas Galeni cotylas pro virili parte contendit Petrus libro de ponderibus & mensuris: & nos etiam in opusculo de mensuris sacris confirmabimus. Ex illo verò Galeni libello perspicuè colligitur; huic fuisse communem ac receptum in Græcia chœnicem. Hæc enim sunt illius verba; *Chœnix continet cotylas tres: atque his mensuris maior pars Græciæ vtitur.* Videlicet non ita vt foret destinata hæc portio fossoribus, sed domesticis famulis.

De qua chœnicis ratione agat Apocalypsis.

His ita præstitutis, assero in Apocalypsi de extrema hac chœnicis ratione atque mensura sermonem esse. Primùm quia agitur de diurno victu, non quidem fossorum aut voracium; sed parcorum sobriorumque hominum. Et quidem ex viginti quinque

vncijs

vncijs frumenti conflantur plusquam triginta tres panis vnciæ, iuxta Plinij computationem. Diurna autem panis portio, quæ in Hispania famulis singulis dedi solet, duas & triginta vncias non excedit. Deinde id ipsum corroboratur Vulgati interpretis versione, quæ permagnæ apud prudentes debet esse auctoritatis. Nam in primis antiqua est, & ex eo tempore, cùm in Græcia nomen chœnicis vsitatum erat: & pro *chœnice* vertit noster interpres, *bilibris*, quod fuit, propius & aptius vocabulum, quod potuit ad significandas viginti quinque vncias tritici vsurpare. Nam bilibris propriè sunt quatuor & viginti vnciæ. Quin & tres Græcæ cotylæ capiunt iustè viginti quinq; vncias aquæ: frumenti verò vulgaris viginti quatuor non ampliùs vncias capiet; ex quibus duæ & triginta vnciæ subacti, coctique panis fient. Nam optimum est & minimè vulgare frumentum, quod eiusdem cum aqua ponderis sit.

A Infero ex dictis, Apocalypseos loquutione ingentem annonæ caritatem indicari; dum ait *bilibris tritici denario.* Etenim si chœnicibus singulis viginti quinque vncię ex aqua tribuantur; capit medimnus siue Hispana *Hanega* sex & septuaginta chœnices, & quatuor quintas alterius. Continet enim medimnus duas amphoras, id est, mille nongentas & viginti vncias: quæ si in quinque & viginti partes æquales distribuantur, eandem omnino conficiunt summam, quam nuper iniuimus. Quæ igitur maior caritas sperari, seu timeri potiùs valeret, quàm tritici medimnum in Græcia siue Pathmo plus septuaginta sex denarijs æstimari, quo tempore scripta fuit Apocalypsis? Ceterùm ita facto opus erat ad Isaiæ loci allusionem, cap. 30. 20. *Dabit vobis Dominus panem arctum, & aquam breuem*, vbi ex contextu patet non de rigore & angustia; sed de fauore & gratia sermonem esse.

Apocalypsin de ingenti annonæ caritate agere.

T E X T V S.

Vbi de apertione quarti sigilli.

Vers. 7. Et cùm aperuisset sigillum quartum, audiui vocem quarti animalis dicentis, Veni & vide.

8. Et ecce equus pallidus, & qui sedebat super eum, nomen illi Mors; & infernus sequebatur eum: & data est illi potestas super quatuor partes terræ, interficere gladio, fame, & morte, & bestijs terræ.

Don Juan de Jauregui
inventor

COMMENTARIVS.

OSTENDIMVS suprà in notationibus, decuisse maximè Ioannem ab animali quarto ad quarti sigilli resignationem esse vocatum; nec minùs congruisse, vt & equus fuerit pallidus, & eques illi insidens *Mors*. Et ne quis in eo coniectando lassaretur, expressit Ioannes, *Nomen illi Mors, & infernus sequebatur eum.* Quasi dicat, ne in huius ænigmatis diuinatione quisquam nimiùm laboret; nouerint omnes hunc pallidi equi sessorem esse Mortem; quæ vt indicio notior fiat, infernum post se adducit. Hæc enim sunt mortis indicia: quos enim ipsa occîdit, mox deuorat infernus, & suis intrudit cauernis. Et quemadmodum Scriptura agit de morte, vt de aliqua persona, sic etiam loquitur de inferno; vt vidimus cap. 1. n. 18. & vterque considerantur tanquam Diuinæ prouidentiæ satellites & administri. Fingitur ergo Mors in extima terræ superficie degere, & infernus in imis visceribus, hoc est, in sepulchris & subterraneis specubus commorari, ac in spatioso illo antro in centro terræ latente: vnde & nomen illi est Infernus, quia infernas occupat regiones. Fingitur deinde, quos mors de medio tollit, illico ab inferno corripi; & corpora quidem in sepulchris corrumpi; animas verò aut torqueri ab eo, aut saltem suis cauernis occlusas retineri: ijs exceptis, quas præpotens Deus ex inferni faucibus eripiat; siquidem potens est non animos solùm, sed etiam corpora liberare.

Quis sit quarti equi sessor.

Mortem hic & infernũ vt personas tragicas per prosopopœiam induci.

Quibus suppositis, cùm Christus aduenerit suum populum vt perfectissimus saluator redempturus; videbatur expedire ad perfectam suorum salutem, vt eos à morte atque inferno præstaret incolumes. Verùm enimverò quotidiana primitiuorum Christianorum experientia docebat, eos nec à morte nec ab inferno liberari. Quin imò mors in eorum magis, quàm in aliorum strage ac cædibus impune volitabat; atque infernus subinde in eorum, si minùs animas, at corpora sæuiebat. Huiusmodi tamen obiectioni facit satis Apocalypsis: asserens, aperto quarto sigillo, nouum quiddam, inusitatum, & inauditum apparuisse; nimirum Mortem, vt Christi ministrum, in equo insidentem ad perfectam Iudæorum salutem aduentare, qui Christum ipsum recipiebant. Quo innuitur, mortis sæuitiam & stragem in Christi seruis editam, fuisse viam ad absolutam eorum felicitatem. Et eapropter Christiani primitiui mortem non formidabant, sed diligebant potiùs, & auidissime amplectebantur. Nouerant enim, quàm vera essent, quæ prædixerat Christus, *Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, viuet*, & quò maiorem in eis ac sæuiorem occisionem faceret Mors, eò vitam illorum beatiorem fore & gloriosiorem. Huius rei vestigium expressum fuit in eo Salomonis iudicio, de quo 3. Regum 3.24. *Afferte mihi gladium, & diuidite infantem viuum in duas partes.* quod fuit admirabile consilium, vt suo filio frueretur mater. Et sanè quod Salomon simulauit se tentare, verus Salomon re ipsâ præstitit. Vide Prouerb. 9. 2. vbi sermo est de vera sapientia; & dicitur, *Immolauit victimas suas*: quem locum Tertullianus libro aduersus Gnosticos sic legit, *Sophia iugulauit filios suos.*

Mortem ipsam seruis Christi esse viam ad veram vitam.

ET INFERNVS SEQVEBATVR EVM.] Hæc verba superiùs iam explicata sunt. Sed dices, Christianos aliquot inhumatos atque insepultos mansisse; quia eos immanes & efferatæ belluæ deuorarunt: nõnullos etiam ab inferis excitatos fuisse, priusquàm ipsorũ cadauera corrumperentur. Respondeo: ex corporũ quidem corruptione perpauci liberi euaserunt: qui verò deglutiebantur à bestijs, in ipsarum visceribus sepulti manebant: quæcunque verò corporis corruptio ad eam pertinet personam, quæ infernus dicitur. Ita tamen appellatur, quia communis cadauera putrefaciendi modus est detrudendo illa in inferas terræ cauernas; atque etiam propter infernos sinus & specus, quæ animabus parata habet.

Vers. 8. Infernus quo sensu hic sumatur; & quomodo in primos Christianos sæuisse dicatur.

Ideò autem inferni hic mentio fit cum respectu ad corporum fidelium corruptionem; quia Christi sapientia non solùm vtitur Morte ad suorum veram vitam, sed etiam ipsâ corruptione ad vitam eorundem gloriosam. Quamobrem non dicitur modò *Dominus mortificat, & viuificat*; sed etiam, *deducit ad inferos, & reducit*, 1. Reg. 2. 6. & Pauli certe consideratio est, sepeliri corpus, perinde esse atque seminari, vt gloriosum in resurrectione nascatur.

Mortem & infernũ esse Christi instrumenta ad veram suorum vitam.

ET DATA EST ILLI (nempe morti) POTESTAS SVPER QVATVOR PARTES TERRÆ, INTERFICERE GLADIO, FAME, ET MORTE ET BESTIIS TERRÆ.] Habet vera lectio, *super quatuor partes terræ*, hoc est, non in Iudæa tantùm, sed etiam in vniuerso terrarum orbe; videlicet in Oriente, Occidente, Septentrione, atque Meridie. Vbique enim terrarum ac gentium morti fuit concessa potestas, vt in primitiuos Christianos crudelitatem ac sæuitiam exerceret. Hanc autem stragem quadrifariam fore textus ait. Et tertius modus est, *Morte*, quod idem esse videtur, ac vitam reapse auferre. Ex quo posset aliquis coniectare primos duos modos, id est, *Gladio & fame*, non esse de absoluta morte, sed de inchoata intelligendos; iuxta sacrarum Literarum locutionem, quæ mortem appellat quidquid carnis afflictionem ac macerationem continet: est enim mortis inchoatio, & ipsius potentiæ effectio.

Quid sit Morti potestatem dari super 4. partes terræ.

Primitiui autem Christiani quatuor modis moriebantur: primò carnis castigatione, & ipsius affectuum cohibitione, qui est doctrinæ Euangelicæ partus legitimus. Ea verò doctrina solet in Scriptura appellari gladius. Secundò, diuinæ gloriæ zelo, & proximorum salutis æmulatione; quæ carni etiam dolori maximo & vexationi est; iuxta illud Psal. 63. n. 10. *Zelus domus tuæ comedit me.* Vrit enim hæc æmulatio intimas medullas, & quasi ardenti quodam igne absumit. Atque ita dixit Paulus 2. Corinth. c. 11. 29. *Quis scandalizatur, & ego non vror?* & 1. ad Corinth. 15. 31. postquam dixerat, *periclitamur omni hora*, subdit, *quotidie morior per vestram gloriam*, id est, *propter vestram gloriam.* Hoc autem afflictionis & mortificationis genus nuncupatur in Scriptura fames; atque is est germanus eorum verborum sensus Matth. 5. 6. *Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam.*

Quatuor mortis modi, quibus olim primitiui Christiani moriebantur.

Tertiò, primitiui Christiani re ipsa è morte non euadebant; quin imò hoc ipso, quòd Christiani essent, multis inferebatur mors: siue quia assiduâ corporis castigatione ac vexatione se nimiùm macerabant; siue quia diuina prouidentia strictissimo cum illis iure primâ specie agere videbatur, dū eos damnabat morte ob eiusmodi res, quæ non ita infidelibus capitales apparebant. Insignis autem est hanc ad rem Ananiæ & Sapphiræ coniugum interitus, Actuum 5. Et quod Paulus de se ipso ait, 1. ad Cor. 5. 5. tradidisse, scilicet, quemdam Satanæ in interitum carnis, & 1. ad Corinth. 11. 30. multos emori, quòd indignè ad Eucharistiam accederent.

Quartò Christianorum quàm plurimi martyrium patiebantur. Vide ad Rom. 8. 36. ex Psal. 43. 23. *Propter te mortificamur tota die; æstimati sumus velut oues occisionis.* Hos verò ait textus à morte de medio tolli per efferatas belluas; vt leones, tygrides, vrsos, tauros, rhinocerotes, atque alia id genus animantia; quæ omnia nomina ex sacræ Scripturæ phrasi Ecclesiæ persequutoribus ritè congruunt.

Simplicior modus explicandi 4. mortium genera, quas primi Christiani patiebātur.

Simplicius tamen & aptius esse censeo, vt illis verbis *gladio, fame, & morte,* designentur bella, fames, & pestis, quæ immissa sunt à Deo, non solùm in Iudæos rebelles, (vt videbimus cap. 8.) sed etiam in eos, qui Christum receperant. Constat autem in Scriptura mortis nomine solere designari pestem. Pro quo vide indicem librorum 70. interpretum Vaticanæ editionis, vel notas ipsas fol. 434. a. & 1063. c.

Cur Mors equo vehatur, cùm infernus subsequatur pedester?

Illud tamen superest considerandum, cur Mors equo deuehatur, & infernus pone sequatur pedester? Respondeo; infernus quidem subsequebatur, vt receptus seruaretur ordo, qui inter mortem & corporis corruptionem (quæ inferno tribuitur) esse solet. Mors autem equitabat; quia, vt vidimus Notatione secunda, aduenire in equo, signum est eiusmodi equitem ad saluandum venire: atque saluare est ex alicuius hostis tyrannide eripere. Qua ex tyrannide Christiani diuinâ ope septi euadunt, & de animæ aduersarijs triumphant. Itaque carnis mortificatione, & propriæ vitæ pro Christo amissione veram vitam merentur Christani & de inordinato sui amore inimicorum omnium teterrimo triumphum agunt, atque hac ratione mors saluos illos præstat. At corporis corruptio licet à Diuina prouidentia ad corpoream sanctorum resurrectionem, & ipsorum corporum gloriam dirigatur; cùm tamen is, qui putrefit, vitâ iam sit, & pugnandi ac periclitandi statu destitutus; fieri non potest, vt putredo ipsa illum ab animæ aduersarijs & spiritualibus periculis eripiat. Quare mirifica fuit excogitatio, infernum ponè mortem, non quidem equestrem, sed pedestrem constitui.

In quarti sigilli apertione quid suos doceat Christus

Postremò aperto quarto sigillo, spiritus Christi suæ lucis facem fidelibus prætulit, vt cernere possent, quàm fuerit summum ac prædicandū Christi consilium, morte seruorum suorum & funestis martyrijs vti, vt hac via illos in æternæ salutis portum conueheret; & hac pariter ratione multi Scripturarum loci ab illis fuere percepti; in quibus agitur de carnis maceratione, atque afflictione quam docturus erat Messias; deque in Domino morientium felicitate. Nec minùs hoc pacto innotuit, quanta sit, quamq; extollenda illa sapientia, quæ homines mortificando viuificat, & perdendo saluat: vt egregiè depingitur apud Iobum cap. 39. & 40.

TEXTVS.

Vbi de apertione quinti sigilli.

Vers. 9. Et cùm aperuisset sigillum quintum, vidi subtus altare animas interfectorum propter verbum Dei, & propter testimonium, quod habebant.

10. Et clamabant voce magna dicentes, Vsquequo Domine (Sanctus & verus) non iudicas, & non vindicas sanguinem nostrum de ijs, qui habitant in terra?

11. Et datæ sunt illis singulæ stolæ albæ: & dictum est illis, vt requiescerent adhuc tempus modicum; donec compleantur conserui eorum, & fratres eorum, qui interficiendi sunt, sicut & illi.

COMMENTARIVS.

VARIÆ de hac visione explicationes videri possunt apud Pererium. Me inita contextus series ac ratio cogit ad aliam viam sectandam. Illud interim replicare non tædet, modò lectitare ne pigeat; meam videlicet declarationem etsi distinctione nouam; rei ipsius substantiâ, à plurimis & grauissimis auctoribus esse receptam. Ij sunt, qui in Apocalypsi ab ipso exordio vsq; ad caput 12. de Iudaici populi persequutione agi decernunt.

In 3. sigillis seqq. quid argumenti contineatur.

Quæ datæ sunt actiones inter prima quatuor sigilla resignanda, mirificum continent ænigma de absoluta atque perfecta saluatione, quam Christus Redemptor noster Iudæis se ipsum recipientibus è cælis aduexit. Oportet nunc in tribus actionibus sequentibus trium, quæ restant, sigil-

lorum nobis ob oculos poni præstantissimam agendi rationem; quam diuina prouidentia seruauit aduersus Iudæos, qui verum Messiam ipsis è cælo demissum respuerunt. Diuinus hic agendi modus tribus omnino sigillis circunscribitur. Quippe in triplici capite consistit; ea sunt *magna patientia*, qua Deus illos expectauit; *seria comminatio*, qua eosdem admonuit; *seuerum supplicium*, quo ipsos affecit.

Itaque visio, quæ ostensa fuit, cùm reseratum est quintum sigillum, debet esse admirabilis quædam effigies atque pictura patientiæ, qua Deus perfidos & obstinatos Iudæos Messiæ oppugnatores tolerauit. Quid ergo hanc ad rem expressius ac significantius, quàm depingere omnes Christi Martyres à Iudæis immaniter contrucidatos, vindictam ab eo poscentes; quibus tamen placidè respondeat Deus; *Expectate modicum tempus, donec impleatur numerus fratrum vestrorum?* Huiusmodi vindicationem dicuntur poscere Martyres sub altari positi. Quibus verbis agitur solùm de animabus Martyrum illorum, qui in Iudæorum aduersus Ecclesiam persequutione fuerant necati. Namque altare hoc, de quo hîc sermo est, altare est holocausti in Salomonis templo structum, in eoque animalium victimæ potentissimo Israëlis Deo immolabantur. Eleganti igitur inuento consideratur in eo ipso altari Christianos sub religionis specie mactatos Deo à Iudæis offerri atque sacrari. Etenim, quam à Christianis vltionem expetebant, sacrificium Deo ipsi immolatum reputabant. Cùm verò sacrificium eiusmodi cruentum esset; nihil congruentius, quàm vt Christiani in ipso altaris holocausto occisi perhibeantur. Sed tamen id sacrificium ex parte Iudæorum execrabile Deo ac detestabile erat: propterea quòd ipsius Prophetæ crudelissimè trucidabantur; vt Zacharias qui occisus fuit *inter templum & altare*. Et quia Christianorum sanguis in illa ipsa persequutione morientium vindictam aduersus Iudaicum populum clamitabat (vt de Abelis cruore dicitur) ideo aptissimè fingitur, animas Martyrum, qui in ea persequutione fuerant interfecti, sub altari clamare: hoc est, ex ipsismet sacrificijs, quibus Iudæi pergratum Deo fieri putabant, tacitum quidem, sed efficacissimũ prodire clamorem: ibique Martyrum animas videri postulare vindictam. Hoc autem non est agere elicito orationis actu, neque extremi iudicij diem precibus velle anteuertere, sed solùm indicare vltionem, quam Martyrum sanguis contra Iudaicum populum petebat. Atque idem est dici animas petere vindictam, ac dici earum sanguinem illam deposcere, Esdræ 4. cap. 5. 18. *Sanguis innoxius & iustus clamat ad me, & animæ Iustorum clamant perseuerantes.*

Quinti sigilli scopum esse Dei patientiam in perfidos.

De quibus martyribus hic sermo sit.

Cur sub altari clamare dicantur?

Qualis sit hic Martyrũ sub altari clamor.

PROPTER TESTIMONIVM, QVOD HABEBANT.] Hoc est propter doctrinam, quam defendebant. sæpè enim testimonium pro doctrina ponitur.

Testimoniũ pro doctrina

DE HIS, QVI HABITANT IN TERRA.] Quod nihil aliud est, quàm vindictam exigere contra Iudaicum populum. Nam vt planum fiet c. 10. 2. circa illa verba, *Habebat pedem suum dextrum super mare, sinistrum autẽ super terram*; in ea distinctione *terra* pro Iudaismo sumitur, & *mare* pro Gentilismo.

vers. 10.

Quinam hic dicantur habitare in terra?

ET DATÆ SVNT ILLIS SINGVLAE STOLAE ALBAE.] Tantùm abest, vt locus hic faueat opinioni illi iam damnatæ de differenda sanctis animabus visione Dei vsque ad extremi Iudicij diem, vt apertè potiùs contineat catholicam veritatem. Nam animarum clamor vindictam repræsentat, quam Martyrum sanguis à Iudæis effusus de Iudæis ipsis poscebat. Quod verò subditur, *Datæ sunt illis singulæ stolæ albæ; & dictum est illis, vt requiescerent adhuc tempus modicum, donec compleantur conserui eorum*; hoc, inquam, idem est, opinor, ac dicere diuinæ prouidentiæ ordinem fuisse eiusmodi, vt Martyrum animæ gloriâ statim conuestirentur; & quam poscebant vindictam, eatenus differretur, quoad numerus expleretur electorum, *qui erant interficiendi sicut & illi*. Hoc autem est re ipsâ decernere, ne Martyrum procrastinetur gloria, pœnæ tamen ab eorum carnificibus expetendæ in tempus idoneum extrahantur.

vers. 11.

DONEC COMPLEANTVR CONSERVI EORVM, ET FRATRES EORVM, QVI INTERFICIENDI SVNT SICVT ET ILLI.] Huiusmodi dilationem reor non esse intelligendam vsque ad vltimum iudicij diem. Hic enim non differendus est solùm, donec Martyrum compleatur numerus; sed etiam quoad numerus electorum omnium sit expletus. Atqui hoc in libro loquitur textus de ijs, *qui interficiendi sunt sicut & illi*; quorum animæ poscunt vltionem. Adde huc, non esse sermonẽ de protrahendâ vindictâ ex omnibus peccatoribus sumendâ, sed de procrastinatione solùm, quæ expediebat ad pœnas expetendas ab ijs, qui Martyres, quorum sanguis vindictam clamabat, occiderunt. Sermo autem est in prima Ecclesiæ persequutione atque adeò de primis Martyribus per Iudæos religionis causâ occisis. Sensus ergo est, Deum immensâ suâ patientiâ supplicium differre acerbissimum de Iudaico populo sumendum. Quia ita fieri oportebat, quoad expleretur numerus Martyrum præclarissimorum, quos decreuerat Deus in ea Iudæorum persequutione ad æternam Beatorũ palmam extollere. Atque hi sunt, de quibus textus ait; *conserui eorum, & fratres eorum, qui interficiendi sunt sicut & illi*; nempe in ea sæuientium Iudæorum procellâ, de qua est sermo. Et verò in huiusmodi comperendinatu, quem diuinum oraculum designat, edocemur; propterea improborum supplicium plerumque prorogari, ne iactura fiat maximi fructus & emolumenti ab ijs ad electorum salutem & gloriam percipiendi. Quod autem singulatim de Iudaici populi pœna dicitur, idem suo modo est ad supplicium totius orbis vniuersale (quod attinet ad doctrinam) extendendum.

Dilatio isthæc quousq; sit intelligenda.

De quorum vindicta procrastinatione hic sermo sit.

Cur plerumq; Deus improborum suppliciũ differat.

Tandem hîc aduerto, in quinto sigillo cælestem Christi spiritus lucem fuisse impartitam; vt agnoscerent, quàm esset sacris Literis consentaneum, differri à Deo Iudaici populi supplicium; & infinitam Dei patientiam eò sublimiorem ac perfectiorem ostendi, quò plus dissimulationis præ se ferre videbatur.

In quinti sigilli resignatione quid nos doceat Christus.

A

TEXTVS.

Vbi de apertione sexti sigilli.

Vers. 12. Et vidi, cùm aperuisset sigillum sextum; & ecce terræmotus magnus factus est; & sol factus est niger tanquam saccus cilicinus; & luna tota facta est, sicut sanguis,

13. Et stellæ de cælo ceciderunt super terram; sicut ficus emittit grossos suos cùm à vento magno mouetur. B

14. Et cælum recessit sicut liber inuolutus; & omnis mons & insulæ de locis suis motæ sunt:

15. Et Reges terræ & principes & tribuni & diuites & fortes & omnis seruus & liber absconderunt se in speluncis & in petris montium.

16. Et dicunt montibus & petris; Cadite super nos, & abscondite nos à facie sedentis super thronum, & ab ira Agni.

17. Quoniam venit dies magnus iræ ipsorum, & quis poterit stare?

C

COMMENTARIVS.

Quatuor sexti sigilli Explicationes.

QVADRVPLEX est visionis huius explicatio. Prima Aretæ de prodigijs in morte Christi visis. Secunda Ambrosij & Ruperti, de portentis in excidio Ierosolymæ, & supplicio Iudæorum. Tertia Aureoli & Lyrani de persequutione Diocletiani. Quarta Victorini, Ticonij, Primasij, Andreæ, Bedæ, Haymonis, Ioachimi, Pererij, & plurimorum de Antichristi persequutione, & de prodigijs sub diem iudicij euenturis. Primas duas explicationes iudicant aliqui improbabiles. Neque enim fieri posse putant, vt Apocalypsis agat de ijs, quæ iam præterierant. Hoc tamen argumentum quid habeat roboris ostendimus iam in prolegomenis notatione tertia, vbi ei plenè satisfecimus. Nihilominus assero, huius libri reuelationem incipere ab Ecclesiæ Christianæ fundatione post aduentum spiritus Sancti; atque hoc ipso excluditur Aretæ expositio opinantis agi hìc directè de prodigijs in Christi morte visis.

Prima Aretæ expositio refellitur.

D

Ambrosij & Ruperti opinioni opponunt nonnulli, in eâ non congruenter posse applicari omnia, quæ textus enumerat; atque illud præsertim, quod ab ipso textu innuitur, omnes scilicet agnouisse propè esse diem vindictæ, quam Agnus de illis sumpturus erat; quam tamen cognitionem non habuisse Iudæos in Ierosolymæ excidio. Sed de hoc argumento dicemus infrà.

Tertia item Lyrani & Aureoli reijcitur.

Lyrani & Aureoli declaratio violenta procul dubio est: atque vt vidimus in huius capitis notationibus, in numero septem mysteriorum libri clausi nullum habet locum aliqua ex Romani Imperii persequutionibus.

Quarta multorum similiter excluditur.

Illa porrò interpretatio, quæ sextum sigillum ad Antichristi tempora refert (esto multorum sit & grauium auctorum) non est amplectenda, opinor. Primò, quia & maior auctoritas & solidiora fundamenta sunt, vt credamus in septem sigillis directè de re alia non agi, quàm de ratione ac modo, quo se Deus cum iudaico populo gessit; dum alios vt verus assertor saluauit, alios vt seuerus iudex (iustus tamen,) damnauit. Qui verò existimant, fieri omnino non posse, vt in his sigillis de Antichristi persequutione non agatur, existimo eos totius libri acoluthiam & cohærentiam nondum probè tenuisse. Etenim post septem sigillorum mysteria, instituitur sermo de Catholicæ Ecclesiæ ad Gentilitatem migratione, necnon de ipsius ex ipsis Gentibus triumpho, & de mille annorum pace, quam ante persequutionem Antichristi potita est. Foret itaque indigna & intolerabilis ordinis perturbatio, si in septem libri mysteriis locus Antichristi persequtioni daretur. Deinde ex ipsismet auctoribus, qui sigilli sexti mysterium ad Antichristi tempora transferunt, nonnulli, vt Pererius, cùm ad textus applicationem deueniunt; non illum applicant, nisi ad prodigia, quæ sunt iudicij diem antecessura: quæ tamen non propriè videntur ad Antichristi persequutionis tempus pertinere; sed post illud consequi. Nec huiusmodi auctores vllam aut reddunt, aut reddere possunt rationem, quorsum extremi iudicii signa in mysteriis septem sigillorum annumeranda sint? Præterquam quòd Ecclesiæ quies & pax post Antichristi mortem (quod ipsi in sigillo septimo constituunt) non est postponenda Iudicii signis, sed potiùs anteponenda.

In 6. hoc sigillo sermonem de Antichristo esse non posse.

E

Secunda interpretatio Ambrosij & Ruperti aliqua ex parte probatur.

Cùm nec Victorini, nec Aretæ, nec Aureoli opiniones mihi placere significauerim; existimabit aliquis me ad Ambrosij & Ruperti opinionem adhæsurum, qui hanc visionē de Ierosolymitano excidio interpretantur. Ceterùm quanuis hi auctores propiùs ad veram declarationē accedant, in eo tamen deficiunt, quòd cōminationes Ierosolymę vastitatē antecedentes ad ipsammet vastitatem

exten-

A extenderunt, simulque ad Iudaici populi reprobationem. Certum tamen est, & Ierosolymitanum excidium, & Iudæorum repulsam ad septimum spectare sigillum. Cuius mysterium continet seueritatem, qua Deus in Iudæos obstinatos animaduertit: atq; adeò sextum sigillum solùm attingunt horribiles minæ, quibus Deus Iudæos voluit præmonitos ante septem plagarum supplicia. Hoc persuadet distinctio septem spirituum diuinæ prouidentiæ, ad quorum tres postremos suo ordine spectant *Longanima Expectatio, seria Comminatio, seuera Punitio*. Atque vt in prodigijs extremi iudicij (ad quæ textus alludit manifestò) non splendet directe suppliciorum seueritas, sed minarum horribilitas; sic in his Apocalypseos comminationibus non tam ipsissimum supplicium, quàm Dei comminatio spectanda est; qua Iudaici populi conuersioni consuluit, priùs quam iustissimæ suæ iræ flumen in eos effunderet. Confirmatur hoc à simili; quia eiusdem rationis est descriptio, quæ habetur Ioelis 2. vbi expressè aduertitur totam illam horrificam descriptionem esse veluti rugitum leonis, antequam ad stragem edendam adoriatur; *Dominus dedit vocem suam ante faciem exercitus sui.*

Vera sexti sigilli expositio.

B Necesse est tamen singulatim examinare, an nostra expositio omnia, quæ textus recenset, apprimè quadrat. Nam si minùs esset apta explicatio; fateor nostram interpretationem esse dignam, quæ penitus explodatur. Attamen spero ex ipsa applicatione perspicuè visum iri, hanc esse verum huius loci sensum. Primum ergo allusio ad extremi iudicij signa, quæ in textu comperta est, nostram interpretationem validè confirmat. Etenim si huius visionis figura continere debet minas formidabiles, quibus Deus Iudaicum præmonuit populum ante suæ indignationis effusionem; ad huiusmodi comminationum picturam quid potuit congruentius adduci, quàm expressa quædam imago eorum prodigiorum, quæ sunt sub extremi iudicij tempus euentura? Accedit, quòd Christus Dominus Matth. 24. 29 & Marc. 13. 14. & Luc. 21. 25. manifestè loquitur de minis, quas Deus Iudaico populo ante ipsius euersionem intendit; idq; per cõparationem ad comminationes eas & extrema signa, quę diē iudicij sunt præcessura. Quæ animaduersio magna ex parte difficultatē eleuat in eorum Euangelij locorum explanatione. Nam si semel statuamus sermonem ibi esse de duabus rebus, per comparationem vnius ad aliam, minimè difficile est in eodem tractatu coniungi res quæ diuersam alioquin tractationem exigebant. Aliter difficultatem affert non exiguam

Confirmatur vera sexti sigilli interpretatio de seria rebellium Iudæorum comminatione.

Christum Matth. 24. Marci 13. Luc. 21. agere de minis Iudaico populo intentis per comparationes ad extremi iudicii signa.

C considerare, quomodo Christus res adeò diuersas atque distantes promiscuè coniungat.

Illud insuper nostram stabilit explicationem, vsitatam esse apud Prophetas loquutionem, cùm signa describunt grauissimum aliquod supplicium antecedentia, vti comparatione desumptâ ab extremi Iudicij signis. Licet hoc videre Isaiæ 13. in Prophetia de Babylonis euersione; item in c. 34. necnon Ezech. 32. vbi sermo est cõtra Ægyptum; Oseæ etiam 10. 8. & Ioëlis 2. & 3. Itaq; ex eo quòd extremi iudicij prodigia referantur, non propriè colligitur directe agi de mundi fine; cùm plerũq; (vt diximus) de re alia instituatur sermo per comparationem cum signis diem Iudicij antecessuris. Et in Apocalypsi quidem nihil conuenientius, quàm vt ea comparatio intelligatur spectare ad eandem rem, quam Iesus Christus sub illa ipsa comparatione descripsit.

Eandem etiam loquendi rationem prophetis esse familiarē.

Præter hæc, licet certum sit sub mundi finem complenda esse illa, ex quibus desumitur ad aliorum supplicorum signa comparatio: non tamen certum est, qua ratione sint eiusmodi signa re ipsa complenda. Nam quidam auctores arbitrantur propriè & strictè loquendo solem defecturum siue obscurandum, lunam sanguineo colore inficiendam, & stellas siue cometas lapsuros: alij tamen auctores non pauci hæc omnia mysticè esse efficienda putant in ipsa Antichristi persequu-

Signa diem iudicii antecessura qua ratione sint reapse complenda.

D tione; ex his sunt Victorinus, Ticonius, Primasius, Andreas, & Beda, vt duas alias diuersas explicationes prætermittam, alteram Hieronymi, & Chrysostomi; alteram Dionysij Carthusiani, quas refert Pererius in hoc capite 6. disput. 29. 30. 31. & 32. Esto tamen certum sit, vt nonnulli contendunt, ante extremum iudicium propriè solem obscurandum, lunam sanguine commaculandam, & cometas desuper casuros. Numquid propterea opus erit Apocalypsin in præsenti directe agere de signis atque prodigijs, quæ extremum appropinquare iudicium enunciabunt? minimè sanè. Nam si alijs in libris nulla nos tenet dubitatio, quin sub ea ipsa figura & comparatione agatur directè de maximo aliarum calamitatum impendentium terrore; quantò verisimilius id erit in Apocalypsi asserendum, qui liber ænigmaticus est totus? Atqui frequentissimum est in ænigmatis, cùm res alia videatur depingi, de alia longè diuersa agi. Quòd si in Prouerbijs præcipit Salomon ne ita simpliciter procedamus, vt externo verborum sono contenti simus; sed potiùs inclusum sensum rimemur (Prouerb. 1. *Animaduertat parabolam, & interpretationem; verba sapientum, & ænigmata eorum,*) quis non videat quantæ credulitatis, atque adeò simplicitatis sit in Apocalypsi externâ verborum facie esse contentum; nec aliud prætereà inibi latens ac reconditum peruestigare? Præsertim cùm hicce liber historiam non texat; nec rerum euenta distinctè describere, aut præterita aut futura con-

E tendat; sed Ecclesiæ euentuum medullam, & quasi animam respicere, eamque ænigmaticè attingere.

His præmissis, complectar primùm paucis meam interpretationem, de visione hac, quæ Ioanni aperto sexto sigillo ostensa est. Deinde partes singulas aliquanto fusiùs explicabo. Huius sigilli figura seu visio ad septem omnino puncta redigitur: primum est terræmotus magnus; secundum, solis obscuritas; tertium, lunę sanguis: quartum, stellarum casus; quintum, complicatio cæli; sextum, montium & insularum commigratio; septimum, generalis horror in terra commorantium, qui dicunt montibus & saxis, *Cadite super nos & abscondite nos ab ira Agni.* Ego igitur sic explico has omnes esse minas horrificas, quæ seuerissimum Iudæorum supplicium præcesserunt. Atque in primis terræ motum significare magnam rerum commutationem ac perturbationem, quæ Ierosolymis accidit; præsertim cùm à Romanis defecerunt, & in ipsos conspirarunt. Quæ noua rerum facies Iudaico populo terribile bellum, & miserrimas calamitates minabatur. Deinde solis obscuratio symbolum est signorum ac prodigiorum, quæ visa sunt, Dei indignationem contra Iudæos testantia. Tertiò, lunæ sanguis denotat maximum supplicium, quod eis pro innocentissimo

Nostra de sexto sigillo explicatio paucis comprehensa.

Christi sanguine effuso impendebat. Quartò, stellarum casus indicat symbolicè necem, quam Iacobo Apostolo, Stephano, alijsque viris sanctissimis attulerunt: quod etiam Iudæis minitabatur ruinam. Quintò complicatio cæli symbolum est Christianorum discessionis ab vrbe Ierosolyma, quæ non leuis fuit etiam ciuitati comminatio. Sextò, migratio ac secessio montium & insularum portendit Deum Romanis obices atque impedimenta de medio tollere, & difficultates quaslibet complanare, quò Iudæorum supplicium tandem sortiretur effectum. Postremò, metus atque horror communis dicentium montibus *Cadite super nos*, &c. figurat, timorem ingentem, qui Iudaicum populum penitus peruaserat, argumento esse euidenti, seuerissimam Dei & Christi Domini indignationem sese in eos iamiam immittere velle. Nunc ad singula referamus pedem.

Terræmotus in sexti sigilli resignatione factus cuiusmodi sit.

TERRÆMOTVS FACTVS EST MAGNVS.] Maldonatus noster ait, Matthæi 27. vers. 51. per terræmotum solere in sacris Litteris significari Dei præsentiam & maiestatem, Psalmo sexagesimo septimo, versu octauo & nono. & Psalmo nonagesimo septimo versu octauo & nono. Psalmo nonagesimo octauo, versu primo. Psal. 113. versu sexto & septimo, & Ioelis secundo. Interdum etiam diuinam iram, vt Ioëlis tertio, versu decimosexto, Aggæi primo, versu vigesimo secundo, & vigesimo tertio. & Psalmo quadragesimo quinto, versu septimo. hæc ille. Certum tamen est terræmotu magnam rerum mutationem portendi; vt notat, & probat Pererius hîc disputatione vigesima septima. Vide Apocalypseos vndecimo, versum decimum nonum, *Terræmotus & grando magna*. Videlicet in Iudaici populi reprobatione, & Ecclesiæ ad Gentes transitu. & capite decimosexto, vers. 18. *Terræmotus factus est magnus; qualis nunquam fuit, ex quo homines fuerunt super terram*; nimirum in conuersione Romæ ad Christi fidem. Itaque quælibet extraordinaria rerum vicissitudo & permutatio, siue in bonum fiat, siue in malum, appositè terræmotus symbolo figuratur, Maximas autem rerum ac temporum conuersiones, quæ in Iudæa ante Titi & Vespasiani bellum acciderunt, fusè describit Iosephus libro secundo de bello Iudaico; quorum principium suam duxit originem à Iudæorum rebellione aduersus Romanos; quæ fuit triste satis præsagium grauissimarum calamitatum illis deinceps euenturarum,

Quid sit solem fieri nigrum tanquam saccum cilicinum.

SOL FACTVS EST NIGER TANQVAM SACCVS CILICINVS.] Nihil congruentius, quàm vt solis nomine in Apocalypsi intelligatur claritas Dei; & nomine lunæ, humanitas Christi. Etenim præterquam quòd duo hæc sunt ingentia luminaria symbolica, quæ veram lucem rebus omnibus ratione vtentibus diffundunt; textus ipse nos docet, in Apocalypsi, diuinitatem esse solem, & Christi humanitatem esse lunam; *Ciuitas non eget sole neque luna, vt luceant in ea; nam claritas Dei illuminabit eam, & lucerna eius est Agnus*, capite vigesimo primo, versu 23. Vbi manifestè claritas Dei respondet soli; & lunæ siue magnæ lucernæ Agnus. Atque eodem modo accipiuntur sol & luna capite duodecimo, versu primo, vbi describitur *mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius*; de quo ibidem agemus. Statutâ ergo huiusmodi distinctione facilè cernitur; quemadmodum Dei gratiæ & amicitiæ signa ritè significantur solaris claritatis symbolo; (iuxta illud Psalmi sexagesimi sexti versu 2. *Illuminet vultum suum super nos, & misereatur nostri*:) ita similiter ad Dei iram indicandam congruentissimè claritatem solis in obscuritatem & saccum cilicinum conuerti: quod mœroris ac luctus est argumentum. Habet autem non parum decori, quòd Deus quo tempore durissima supplicia vult in improbos immittere, quasi lugubri induatur veste: ad eum modum quo Lusitaniæ quondam reges capitis sententiam laturi saccum induebant. Nec desit, qui huiusmodi affectionem contempletur in ijs Isaiæ verbis, *Heu consolabor super hostibus meis*, capite primo, versu vigesimo quarto. Porrò de prodigijs siue præsensionibus Ierosolymitanum excidium antecedentibus, vide Iosephum lib. 7. de bello, cap. 12.

Solem pro Dei fauore & gratia: lunam pro Christi humanitate accipi.

Quo sensu luna facta dicatur vt sanguis.

ET LVNA TOTA FACTA EST SICVT SANGVIS.] Notum est, rubrum lunæ colorem, ventos & tempestatem portendere: iuxta peruulgatum illud:

Pallida luna pluit, rubicunda flat, alba serenat.

Vide Plinium libro decimo octauo, capite trigesimo quinto, & Virgilium Georgicorum libro primo.

At si virgineum suffuderit ore ruborem,
Ventus erit.——

Ex quo intelligitur, quantò grauior & horridior comminatio in sanguineo lunæ colore denotetur. Quare cùm luna Christum saluatorem nostrum significet, vt iam vidimus; cùmque hîc de comminationibus sermo sit; certè puniceus iste siue sanguineus color indicat Christi Domini passionem. Licèt autem ex ipso Christi mortis tempore ille lunæ sanguis horribilem tempestatem Iudaico populo minaretur; iuxta ea, quæ ipse Dominus dixit Luc. 23. 31. *Si in viridi ligno hoc faciunt, in arido quid fiet?* Nihilominus hoc in loco speciatim agitur de miris & insolitis signis, deq; maxima verisimilitudine, qua notare debuissent Iudæi, quãdo Ierosolymę obsidio propè erat, fore vt grauissimas pœnas Christi mortis essent daturi. Ad cuius rei significationem nihil potuit conuenientius fingi, quàm in medijs illis prodigijs lunam sanguinolentam videri, suo sanguine Iudæis debitas pœnas comminantem. Quod etsi minimè credebant ij, qui in sua adhuc obstinatione obcæcati perstabant; credibile tamen est, permultis non semel obuersatum fuisse ante oculos, cælum sibi fortè iratum & indignanti simile apparere, ob Christi mortem, & crudelissimum bellum, quod Christo in ipsius discipulis faciebant.

Vers. 13. Stellas è cælo cadere super terrã quid sit.

ET STELLÆ CECIDERVNT DE CÆLO SVPER TERRAM,] Cùm per solem claritatem Dei, per lunam Christi humanitatem significari dixerimus; rerum exigit consequutio, vt stellarum nomen ad Christi discipulos referatur. Sicut & capite duodecimo, versu primo, vbi coniunguntur similiter sol, luna & stellæ. In sensu autem grammatico, si textus nihil ampliùs diceret, quàm *stellæ ceciderunt*; existimari posset, *cadere sydera*, idem esse, quod obscurari. Præsertim quia Ioëlis secundo, versu decimo: & capite tertio, versu decimo quinto: & Isaiæ 13. vers. 10. & Ezechielis 32. versu

A versu septimo, cum similes inibi comminationes describantur; non tamen cadere dicuntur stellæ, sed obscurari. Attamen in præsenti textus ait, *Stellæ ceciderunt in terram.* quod non potest accipi pro stellarum occasu; qua ratione dicunt Poetæ astra in Oceanum, siue in mare præcipitare: & Virgilius,

> ——*Et iam nox humida cælo*
> *Præcipitat, suadentque cadentia sidera somnos.*

Aeneid. 2.

At stellarum occasus nullum ex se indicat prodigium, sed perpetuum potiùs & quotidianum naturæ ordinem consequitur. In hoc ergo stellarum casu verè repræsentatur stellarum ruina, ac si verè caderent astra: vt comparatio ipsa manifestò ostendit; *Sicut ficus emittit grossos suos, cùm à vento magno mouetur.* Ad quod non opus est, vt propriè & strictè loquendo stellæ cadere possint è cælo. Satis enim est, id ita concipi posse; atque eius significationem esse maximè aptam, vt hoc decorè in sermone mystico fingi possit.

Sub stellarũ nomine de quibus sit sermo.

Agitur autem hîc absque dubio de multis Christi discipulis, qui à Iudæis vexabantur, opprimebantur, & dirissimis supplicijs mactabantur. Et quidem in huiusmodi symbolo (quod solem & lunam Iudæorum populo comminantes, & quasi subito casu obruentes repræsentabat)
B satis consonè inducuntur stellæ, vt è cælo cadere visæ. Id quod eleganter exprimit, eosdem ipsos, qui ipsi populo à Deo fuerant dati sicut stellæ, (iuxta id Danielis duodecimo, versu 3. *Qui ad iustitiam erudiunt multos, tanquam stellæ,* &c.) Dei permissu in terram ipsam decidere. Quò Iudaicus ipse populus intelligeret, horum astrorum casum ac ruinam mœstissimum illis fore impendentium malorum ostentum.

Vers. 14. In cælo, libri instar inuoluto allusionem ad Isaiæ locum contineri.

ET CÆLVM RECESSIT SICVT LIBER INVOLVTVS.] Varias horum verborum explicationes propterea omitto, quia eas refert Pererius disputatione trigesima quinta, sed allusionem ad Isaiæ verba neutiquam patiar prætermitti. Hic enim locus desumptus est ex Isaiæ trigesimo quarto, versu quarto, vbi sic habet; *Complicabuntur sicut liber, cæli.* Quo in loco, atque adeò capite, agit Isaias de supplicio, quod Deus ex Iudaico populo sumpsit per Vespasianum ac Titum. Hæc enim est recepta illius capitis interpretatio, etiam apud iuniores, vt Forerium, Ariam, & alios. Nec obstat Prophetam tribuere Iudæis nomen Idumæorum, vt significet verum Israelem esse Christianum
C populum, quem maior ipsius frater germanus (id est Iudaicus populus) persequeretur: sicut olim Edom persequebatur Israelem. Cum hac verò explicatione egregiè consonat, vt inter prodigia inibi ab Isaia relata, quæ mystici Edonis vastationem fuerant prægressura, asserat Propheta, *Complicabuntur sicut liber, cæli;* & Ioannes, vt id ampliùs declaret, dicat, *Cælum recessit sicut liber inuolutus.* Quibus confirmatur vtrobique haberi sermonem de signis, quæ antecesserunt supplicium Iudæorum.

Iudæos sub Idumæorũ nomine ab Isaia intelligi: & quare.

Grammaticus cæli conuoluti sensus quis sit.

Prætereà in sensu grammatico significatur cælum recessisse ab aspectu mortalium; quemadmodum volumen, quod erat priùs expansum, posteà conuoluitur, & complicatur, atque ab oculis abstrahitur. Atque ipsum verbum Hebraicum *Galal,* quod Latinus vertit *complicabuntur,* significat aliquid conuoluendo, siue complicando amouere, & tollere è loco, in quo erat. Et hoc sine dubio significauit Ioannes dicens, *Cælum recessit sicut liber inuolutus.* Vnde Psal. 101. numero vigesimo septimo, vbi sermo est de cælis, pro eodem verbo Hebraico legit Vulgatus, *mutabuntur.* Sed si proprium sensum ænigmaticum inspiciamus; elegantissimè vsus fuit Ioannes verbo *recessit.* Sensus enim huius loci germanus est is, repræsentare scilicet Christianorum egressum Ierosolyma
D Diuinæ prouidentiæ ductu fuisse formidabilem Iudaico populo minationem. Namque maxima erat Ierosolymæ propugnatio ac defensio, contra cælestes minas in semet intentas, ingens sanctissimorum Christianorum numerus, qui in ea commorabantur. Quare eduxisse Deum Ierosolymis suos familiares, perinde fuit ac Lotum è Sodoma extrahere. Ad hoc autem significandum percommoda fuit figura, *Cælum recessit, sicut liber inuolutus.* Primò, quia loquutio est Apocalypsi dignissima appellare Ecclesiam primitiuam cælum. Deinde, quia cùm Deus per sōlem, per lunam Christus, Apostoli, viriq; Apostolici per stellas fuerint significati; ducta eiusdem allegoriæ serie & continuatione, conuenienter satis cælorum nomine vniuersi illi primi Christiani designantur. Et postquam significatum fuit, quàm fuerit ingens comminatio Iudaico populo occisio in Christi discipulis aliquot facta; illud consequens erat, minimeque omittendum, vt prædictæ comminationi alia subijceretur, quæ illam consequuta fuit, videlicet Christiani populi decessio ac fuga. Atqui compertum est, post persequutionem accidisse fugam. Sic enim contigit in persecutione illa, quæ narratur Actuum octauo, versu primo, *Facta est autem persequutio magna in Ecclesia, quæ erat Ierosolymis: & omnes dispersi sunt præter Apostolos.* Constat autem, posteà ipsosmet Apostolos fuisse in varias orbis
E partes dispersos, miseramque vrbem ab eorum patrocinio desertam ac destitutam remansisse.

Quænam ænigmatica sit conuolutĩ cæli significatio.

His addo, in eodem me sensu accipere illa Christi Domini verba, *Virtutes cælorum mouebuntur.* Quia in Scripturæ phrasi virtutes cæli idem sunt, atque exercitus cæli: quo nomine militantis Ecclesiæ exercitus optimè designatur, qui dùm erat Ierosolymis, poterat ipsam vrbem à Romani exercitus obsidione, & quorumlibet aliorum hostium incursione defendere. Sed virtutibus cæli inde cedentibus, infelix ciuitas restitit Romani exercitus viribus atque armis obnoxia.

Virtutes cæli idem, quod exercitus cæli in Scripturæ loquutione.

Huc accedit, in eâ comparatione, *Sicut liber inuolutus,* denotari maximam Iudæorum ignorantiam. Nam vt in volumine complicato, quid intus habeat, nescitur; non aliter miseri, & calamitosi Iudæi non agnouerunt, quantum, quamque periculosum suæ vrbi immineret discrimen ex Christiani populi inde digressu. Nam Christianæ gentis sapientia & spirituales diuitiæ perinde erant Iudæis ac liber inuolutus & complicatus. *Sapientia autem abscondita, & thesaurus inuisus, quæ vtilitas in vtroque?* Ecclesiastici 20.32.

In comparatione libri inuoluti quid denotetur.

In montiū & insularū motione alludi ad extremi iudicij signa.

ET OMNIS MONS ET INSVLÆ DE LOCIS SVIS MOTÆ SVNT.] Aliud est concuti montes, atq; insulas tremefieri: aliud è proprijs sedibus conuulsa in alias mutari: atque hoc secundum affirmat textus, cùm ait, *De locis suis motæ sunt*, quod est, proprium deserere situm & aliò commigrare. Alluditur ad id, quod sub extremi iudicij diem eueniet: siue quod aliquando etiam in terræ motibus portentosis accidit. De quo vide Plinium libro secundo, capite 83. & 85. & 86. Significatio autem facilis est, opinor; & de rebus, quæ interdum in maximis diuinæ prouidentiæ effectibus solent contingere. Nam vt Dei consilium suauiùs & efficaciùs effectum sortiatur; aliquoties miro quodam modo expediuntur & complanantur illæ difficultates, quæ videbantur insuperabiles; & obices repentè tolluntur è medio, qui nequaquam tolli posse credebantur. Montes quidem impedimento sunt & obstaculo, quominus plana & expedita via iter fieri possit terra, mari autem obiectæ sæpe insulæ nauigationis cursum retardant, impediunt, & periculosum reddunt. Vt ergo significetur, quemadmodum Deus Vespasiano ac Tito itineris difficultates abstulit; & facilem ac planam viam ad Iudææ expeditionem strauit (Diuino numine omnia ita disponente, vt debitæ à Iudaico populo exigerentur pœnæ) quid potuit aut dici, aut excogitari congruentius per allusionem ad horribilia portenta, quàm montes ipsos cedere è proprijs sedibus, & locum Romanis ingruentibus vacuum relinquere? insulasque ipsas suo situ auulsas liberam & expeditam viam eisdem offerre?

Quid per montes & insulas loco motas denotetur.

Hæc interpretatio confirmatur simili loco cap. 16. 20. *Omnis insula fugit, & montes non sunt inuenti*; vbi agitur de mystica Romæ inuasione. Atque vt in sexto sigillo Spiritus sanctus hanc vsurpauit figuram ad Ierosolymitani excidij referenda prodigia, de quibus inibi habebatur sermo: non secus in plaga 6. capitis 16. eadem fuit vsus figura ad explicanda suæ misericordiæ prodigia in mystica Romæ inuasione; cùm videbantur Christiani perfractis insularum ac montium repagulis celeri cursu, quasi per medium aëra volitantes Vrbem aduenisse. Quod vt in Romæ inuasione magnopere futuri Ecclesiæ successus spem alebat & corroborabat; ita etiam in hoc bello Iudææ prouinciæ impendenti indicium erat grauissimum supplicij à Deo illis inferendi.

Dicet quispiam, in ea figura de montis migratione atque insularum, non innuitur modò difficultates & impedimenta Romanis auferri; sed etiam difficultatum montes exoriri, atque consurgere Iudæis ad ea præmolienda, quæ ad sui defensionem facillima factu videbantur. Sed hoc fortassis est nimiùm vrgere allegoriam: præsertim cùm cap. 16. 20. mentio solùm fiat de montium & insularum fuga; *Omnis insula fugit, & montes non sunt inuenti.*

Vers. 15. ET REGES TERRÆ, ET PRINCIPES, ET TRIBVNI, ET DIVITES, ET FORTES, ET OMNIS SER-
16. VVS ET LIBER ABSCONDERVNT SE IN SPELVNCIS, ET IN PETRIS; ET DICVNT MONTIBVS,
CADITE SVPER NOS, ET ABSCONDITE NOS A FACIE SEDENTIS SVPER THRONVM, ET AB
17. IRA AGNI; QVONIAM VENIT DIES MAGNVS IRÆ IPSORVM: ET QVIS POTERIT
STARE?] Primùm noto, ingentem regni alicuius metum atque formidinem, cùm graue illi bellum ac periculum impendet, argumentum esse cælestis supplicij, quo Deus illis animum ac vires ad sui defensionem aufert. Quare ad significandum timorem vehementem, qui Iudæorum animos oppressit, non potuit expressiùs dici quidquam, quàm id, quod textus hîc ait. Nam inprimis, quàm generalem & communem fuisse metum existimamus, quando summi atque infimi, parui & magni, gubernatores ac subditi, serui & liberi, imbelles ac fortes trepidabant? qui metus adeò erat magnus & acerbus; vt emori omnes optarent, ne deuenirent in eas calamitates, quas sibi impendere videbant. Quare præ nimio mortis desiderio montibus ipsis & saxis dicunt, *Cadite super nos*, &c. Similes formidinis descriptiones extant apud Isaiam cap. 2. 19. *Introibunt in voragines terræ à facie formidinis Domini.* Et apud Oseam 10. 8. *Dicent montibus, Operite nos.*

Quantus Iudæorum animos timor occupauerit in Romanorum aduentu.

Deinde pro hac explicatione facit manifesta huius loci allusio ad illud Lucæ 23. 30. *Tunc incipient dicere montibus, Cadite super nos; & collibus, Operite nos.* Vbi ex contextu euidens est agere Christum de Iudæis, deque arctissimis angustijs, in quas redigendi erant, propterea quod Christum ipsum vitæ auctorem in crucem suffixissent. Videndus est hac de re noster Maldonatus Matth. 27. n. 32. ad finem, & Forerius Isaiæ 34. 4.

Quo sensu pronunciarit Christus Iudæos dicturos montibus, Cadite super nos.

Tertiò, etsi mortis desiderium non prouenit interdum ex mali impendentis metu, sed ex præsentis mali effugiendi desiderio, vt depingitur cap. 9. 6. *In diebus illis quærent homines mortem, & non inuenient eam: & desiderabunt mori, & fugiet mors ab eis*: sed in præsenti manifestè est sermo de imminentis mali formidine; vt patet ex contextu, *Absconderunt se in speluncis, & in petris.* Atque ita expressit Isaias *à facie formidinis.* Ex quo elicitur, in hoc sexto sigillo nondum esse peruentum ad seuerissimum Dei supplicium, quod de populo Iudaico sumpsit; sed ad mira prodigia, quibus Deus fuit Iudæis ipsis comminatus: ex quibus prodigijs vnum fuit vehemens, & communis Iudæorum omnium timor.

Hoc Iudæorum desideriū mortis non ex præsentis mali tristitia, sed ex impendentis formidine proficisci.

Præterea metus hic, de quo in his verbis agitur, desperationi admistus est. Quapropter nihil est, cur philosophemur, existimantes, cùm dicitur *Seruus & liber*, fortè verbo illo *liber* assignari posse eos, qui filiali metu timent. Hoc quippe non est ad rem. Quod enim montibus dicunt, *Cadite super nos*; desperationem non obscurè adumbrat; & boni etiam tunc (id est Christiani) Ierosolymis excesserant, vt in præcedenti contextu notauimus. Imò verò liberi atque diuites sunt, qui in huiusmodi angustijs atque ærumnis, siue in earum impendentium formidine plus trepidant; quia plura habent, quæ amittant. Verùm multò adhuc magis exaggeratur timor, cùm dicuntur milites ac serui omnes magnopere extimescere.

Liber hic quo sensu sit accipiendus.

Demum nostra declaratio complectitur vniuersalem Iudaici populi metum in Romanorum belli impendentis expectatione. Contra hanc tamen explicationem duo mihi obijci posse videntur: primum, quod textus ait, *Reges terræ & principes*: cùm Iudæi, postquàm in Romanos rebellarunt, Reges non habuerint. Secundum, quia textus ipse ait, eos qui dicant montibus, *Cadite super nos*, agnoscere cælestes iras eisdem impendentes, & Agni etiam iram. Constat autem Iudæos obstinatos nunquam cognouisse Christi iram sibi esse formidandam. Ad primum tamen respondeo, in ser-

Duplex aduersus nostram explicationē obiectio: & vtriusque solutio.

A mone ænigmatico aptissimè Reges nuncupari summos reipublicæ gubernatores, tametsi propriè reges non sint. Et similis est locus Isaiæ 24. 22. *Visitauit Dominus super Reges terræ, qui sunt super terram.* vbi videndus est Forerius. Ad secundum, respondeo; quemadmodum Abelis sanguis clamasse dicitur; non quia formaliter, (vt ita dicam) clamaret; sed quia res ipsa clamare videbatur: sic etiam significanter consideratur magnum illum Iudæorum metum confiteri, quantopere Christi iram timerent; non quòd illi expressè crederent, aut faterentur Christi iram sibi esse extimescendam; sed quia res ipsa manifestò indicabat, timorem illum vehementem inde fuisse ortum, quòd ipsi Christum Dominum in crucem substulissent.

NOTATIO VIII.

De locis, in quibus videntur depingi prodigia diem iudicij portendentia; ad quos alluditur in apertione sigilli sexti.

Scripturæ loci, in quibus videtur esse sermo de extremi iudicij signis.

ISAIAE capite decimo prophetia est de excidio Babylonis; & in ea dicitur numero nono & decimo, *Ecce dies Domini crudelis, & indignationis plenus: quoniam stellæ, & splendor earum non expandent lumen suum. Obtenebratus est Sol in ortu suo, & luna non splendebit in lumine suo.*

Ieremias capite decimoquinto, numero nono, dum comminatur Ierosolymorum & Iudæorum genti propter Regis Manassæ peccata, hæc habet; *Misi super ciuitates repentè terrorem. Infirmata est, quæ peperit septem: defecit anima eius; occidit ei sol, cùm adhuc esset dies: confusa est, & erubuit.*

Ezechielis 32. sermo est contra Pharaonem Ægypti regem, & dicitur numero septimo, *Operiam, cùm extinctus fueris, cælum; & nigrescere faciam stellas eius. Solem nube tegam; & luna non dabit lumen suum. Omnia luminaria cæli mœrere faciam super te: & dabo tenebras super terram tuam, dicit Dominus, cùm ceciderint vulnerati tui in medio terræ.*

Ioelis secundo, numero decimo, comminatio est contra Ierosolymam à Babylonijs euertendam; & numero secundo hæc sunt; *Venit dies Domini; propè est dies tenebrarum atque caliginis.* & numero decimo, *A facie eius contremuit terra, moti sunt cæli: sol & luna obtenebrati sunt, & stellæ retraxerunt splendorem suum. Et Dominus dedit vocem suam ante faciem exercitus sui.* Deinde prædicit maximam filijs Sionis prosperitatem, & singulatim spiritus abundantiam; subditque numero trigesimo, *Et dabo prodigia in cælo & in terra, sanguinem & ignem & vaporem fumi. Sol conuertetur in tenebras, & luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis: & in monte Sion erit saluatio, & in residuis, quos Dominus vocauerit.*

Item Ioelis capite tertio, versu secundo, *Congregabo omnes gentes in vallem Iosaphat, & disceptabo cum eis ibi super populo meo.* Et infrà numero decimo quarto, *Iuxtà est dies Domini in valle concisionis. Sol & luna obtenebrati sunt, & stellæ retraxerunt splendorem suum. Et scietis, quia ego Dominus habitans in Sion monte sancto meo, & in Ierusalem sancta. Et fons de domo Domini egredietur, & irrigabit torrentem spinarum.*

Amos 9. dum Ierosolymis intenduntur minæ, *Et erit*, inquit, *in die illa: occidet sol in meridie; & tenebrescere faciam terram in die luminis.*

Matth. 24. postquam Christus Ierosolymæ euersionem prænunciârat, subditur numero tertio, *Accesserunt ad eum discipuli eius dicentes; Dic nobis quando hæc erunt, & quod signum aduentus tui?* Christus autem priùs agit de fame, bello, ac peste; quibus Iudæi acerbè puniendi erant à Deo. Et subijcit numero decimo quarto, *Prædicabitur Euangelium regni in vniuerso orbe, & tunc veniet consummatio.* Deinde instituit sermonem de grauissima persecutione, qua Iudaicus populus Ecclesiam fuerat persequuturus: & numero vigesimo septimo hæc ad-

B dit; *Sicut fulgur exit ab Oriente, & paret vsque in Occidentem; ita erit aduentus filij hominis. Vbicunque fuerit corpus, illic congregabuntur & aquilæ. Statim autem post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cælo, & virtutes cælorum commouebuntur. Et tunc parebit signum filii hominis in cælo: & tunc plangent omnes tribus terræ. Et videbunt filium hominis venientem in nubibus, & mittet Angelos suos cum tuba & voce magna; & congregabunt electos à quatuor ventis.* Huius capitis contextus plurimum negotij Doctoribus & interpretibus facessit. Luisius Legionensis notabat Christum duas distinctè res ab Apostolis fuisse rogatum; nimirum quando esset excidenda Ierosolyma; & quæ futura essent signa aduentus Christi ad iudicium; alterum nempe in illis verbis, *Dic nobis quando hæc erunt*; alterum in illis, *& quod signum aduentus tui?* Christum porrò priùs, respondisse ad primum: deinde ad alterum. Hæc tamen distin-

Matthæi caput 24. quomodo sit explicandū; dissensio apud auctores. Luisii Legionens. explicatio.

C ctio non video quàm possit congruenter ad textum accommodari; in quo magna potiùs videtur esse confusio.

Maldonati interpretatio.

Aliter Maldonatus noster in hoc capite, numero quinto ex Augustino, epistola octogesima, & ex Hieronymo & Beda, vt ipse putat. Ait ergo, Christum diuino consilio (cùm Apostoli post Ierosolymę excidium finem mundi actutum fore putarent) confusè de vtroque respondisse, sicut Apostoli confusè interrogauerant: prudentis tamen esse lectoris, subtili coniectura distinguere, quæ de mundi fine, & quæ de Ierosolymitana euersione dicantur. Ratio Maldonati est, ne Christiani post Ierosolymæ vastitatem in longum tempus expectationem porrigentes, nimis securi essent. Sed contrà est; quia Petrus & Paulus expressis verbis opinionem illam ex fidelium mentibus euellere curarunt; eisque confirmarunt vniuersalis iudicij diem non tam citò futurum. Et in Apocalypsi mille pacis
D anni ponuntur post Ecclesiæ victoriam ante persequutionem Antichristi.

Similes inueniri locos, similemq; difficultatē apud Marcum & Lucam.

Huic capiti vigesimo quarto Matthæi respondet caput decimum tertium Marci, eandemque continet difficultatem. Respondet etiam eidem caput vigesimum primum Lucæ à versu septimo vsque ad finem. Et sic diuus Lucas clariùs videtur describere primò euersionem Ierosolymæ, deinde aduentum Christi ad vniuersale iudicium. Videndus est etiam idem Lucas capite vigesimo tertio, versu trigesimo, vbi Christus agit de Ierosolymæ excidio, & alludit ad illud Isaiæ secundo, versu decimo nono, *Introibunt in speluncas petrarum, & in voragines terræ à facie formidinis Domini, & à gloria maiestatis eius, cùm surrexerit percutere terram.* Quibus verbis similia sunt, quæ scribit Oseas capite decimo, versu octauo, ad quæ etiam respicitur Apocalypsi 6. 16. & cap. 9. 6.

In quo sit præcipua difficultatis ratio.

Præcipua horum locorum difficultas in eo videtur consistere: cur scilicet extremi Iudicij signa atque prodigia cum Ierosolymæ aut aliarum etiam vrbium euersione copulantur? Et mea quidem sententia, huius quæstionis vera solutio ea est, quòd apposité agitur de diuinæ iræ signis & argumentis contra aliquam vrbem, per comparationem ad eam vindictam, quam sub mundi finem Deus est de improbis sumpturus. Quod non est, ex vno sermone ad alium trāsgredi priore relicto, sed idonea vti comparatione ad ea, quæ Ierosolymis aut Babylone euentura sunt, mirificè exprimenda. Addo etiam in nonnullis superiorum locorum non opus esse singillatim ad extremi Iudicij diem, nec ad eius signa descensum facere. Nam in qualibet calamitate grauissima elegans metaphora est, quæ à solis & stellarum obscuratione, & ab alijs id genus rebus petitur. Vbi verò manifestò fit mentio diei Iudicij, & signorum terribilium, quæ illum præcessura sunt; acoluthia & rerum consequentia exigit, vt ibi agatur de ira Dei in singulari aliquo supplicio per comparationem illius, quam aduersus sceleratos homines in mundi fine est ostensurus. Quod autem per comparationem dicitur, consequutionem non aliam postulat, quàm vt consentaneum sit ad eam rem, de qua præcipuus est sermo, ponderandam.

Auctoris explicatio ad Matthæi & aliorum locos.

Ioelis loci, qui diem Iudicij sonant, quomodo intelligendi.

Ioëlis loci directè agunt, opinor, de eodem argumento, quod tractat Apocalypsis in sexto sigillo. Commiscet enim graues comminationes contra rebelles Iudæos cum spiritus copia & affluentia, quam Deus suis fidelibus est effusurus; nec non cum perfecta saluatione, quam ipsimet fideles in Sionæi montis incolis significati consequuturi erant per Iudaici populi persequutionem. Itaque vallis illa Iosaphat directè indicat Dei iudicium in Iudaici populi reprobatione, & Gentilis electione. Atque id sonat Iosaphat, *Dominus iudex*. Nec ideo nego expressam ibi fieri allusionem ad Diem iudicij; at, qui allusionem siue comparationem affirmat, vtrumque confirmat sensum: cùm comparationis proprium sit, duo extrema asseuerare, & vtrumque inter se conferre. Sermonem autem ibi esse directè de Gentium vocatione, planè indicat contextus: expende illa verba; *Fons de domo Domini egredietur, & irrigabit torrentem spinarum.*

Apostolorū interrogatio ad Christū, Quod signum aduentus tui? quorsum facta.

In capite illo 24. Matthæi, ea Apostolorum interrogatio, *quod signum aduentus tui?* propriè agit, vt existimo, de signo aliquo certo, quod possent Apostoli habere, vt cognoscerent appropinquare iam tempus, in quo Christus suam gloriam ostensurus erat in mundo; ita vt mundus ipse eum agnosceret, & adoraret. Nam prudenter arbitrabantur Ierosolymæ excisionem fore vnam ex his rebus, quibus Christus se ipsum erat mundo ostensurus. Quare directè respondet Christus, ante euersionem Ierosolymæ, famem, bellum, & pestilentiam futura. Illa autem verba, *Prædicabitur Euangelium in vniuerso orbe, & tunc veniet consummatio*, ipse in eo sensu accipio, vt vniuersalis prædicatio Euangelij ad omnes Gentes (id est gentium vocatio) coniuncta fore dicatur cum magna Dei seueritate in Iudaici populi reprobatione, & cum prophetiarum, quæ de illa agunt, complemento. Atque hoc ibi significat Consummatio in eo sensu, in quo Christus directè agit. Admonentur porrò

Prædicatio Euangelij in toto orbe, & mox futura consummatio à Christo prædicta quo sensu accipienda.

A fideles, ne se decipi sinant ab ijs, qui dixerint, *Ecce hic est Christus*, aut *illic*. Quod perinde est, ac si eis dicatur, ne cuilibet cogitationi de Ecclesiæ temporali felicitate facilè credant, quam aliqui leuibus indicijs sibi erant persuasuri; temporalem enim & vniuersalem Ecclesiæ prosperitatem suo tempore affulsuram repentè, id est, tempore Constantini; *Sicut fulgur exit ab Oriente, & paret vsque in Occidentem.* Priùs tamen horribiles fore persequutiones; præsertim illam à Iudæis excitandam, de qua propriè erat sermo; cùm persequutores furenter inuasuri erant Christianos. Id enim est, *Vbicunque fuerit corpus, illic congregabuntur & aquilæ*, id est rapaces aues præda ac rapto viuentes. Post hanc autem tribulationem ait Christus subsequuturas esse cæli minas aduersus Iudaicum populum; id est, solis, B lunæ, & stellarum obscurationem, stellarum casum, & cæli virtutum commotionem (vt explicuimus in sexto sigillo) ad hæc, Christi crucem in cælo maxima cum gloria suscipiendam; scilicet, cùm ab ijs fuerit adorata, qui ab infidelibus acerrimè vexati, constanter tamen in ipsius cultu ac veneratione permansuri erant, & eam Gentibus gloriosè prædicaturi.

Qua ratione omnes tribus terræ dicantur ploratura.

Et tunc plangent omnes tribus terræ: id est, permulti vbique locorum & gentium ad Christi fidem traducentur: quemadmodum prædixerat Zacharias, & nos explicuimus Apocal. capite primo. *Et videbunt filium hominis venientem in nubibus*; hoc est, in nubibus prædicationis adueniet Christus suam gloriam vniuerso orbi ostensurus. *Et mittet Angelos suos cum tuba*, id est suos concionatores cum tuba prædicationis Euangelicæ. *Et congregabunt electos à quatuor ventis*, scilicet eos prædicatione ad Christi C fidem conuertent.

Nostra hac expositione aliorum explicationes non excludi.

Hunc esse arbitror directum contextus ordinem ac seriem, vt facilè agnoscent, qui expenderint Zachariæ locum, de quo Apocal. 1. Hac etiam ratione explico cap. decimum tertium Marci, & cap. vigesimum primum Lucæ. Cui verò à communi horum locorum intelligentia recessisse videbor, aduertat obsecro, me non alias negare expositiones; sed indicare solùm qua ratione existimem contextus difficultatem eleuari, in sensu sapientia Christi dignissimo, & iuxta Zachariæ mentem, quò respicitur. Præsertim cùm in mea hac explicatione includatur allusio, & comparatio ad diem iudicij, & eius signa: atque adeò aliorum explanatio in mea comprehendatur, ablata tamen contextus difficultate, & explicato mysterio allusionis ad diem iudicij. In quo facilè insuper cernitur, de re D adeò sublimi, & in promissione de conuersione Gentium oportuisse vt ænigmaticus haberetur sermo propter eandem rationem, ob quam decuit de Romæ conuersione occultè agi.

Et ne quis existimet me huius expositionis esse primum auctorem, videat, quæso, lector quæ notat Forerius Isaiæ capite quarto, versu quadragesimo primo, vbi ait, omnia illa, quæ in Euangelio multi existimant nonnisi de fine mundi intelligi posse, à prudentibus manifestè percipi priùs de alio iudicio Domini intelligenda esse (nempe in reprobatione Iudæorum) ac deinde tanquam in typo de vltima orbis vastatione. Constat autem alia esse in Euangelio loca, in quibus directè & primariò agitur de iudicio vniuersali; non per allusionem, sed per se. Primò, vt Matth. 25. fine. & 1. Corinth. 15.

CAPITIS VII. PROLOGVS, SIVE NOTATIO I.

De scopo visionis, quæ in hoc capite continetur.

Capitis 7. visio vtrùm ad sextum sigillum, an ad septimũ pertineat.

IN ipso huius cap. aditu atq; vestibulo dubium occurrit, vtrùm in eo continuetur figura seu repræsentatio sexti sigilli, quod extremum fuit c. sexti? nam c. 8. incipit sigilli 7. repræsentatio. Respondeo euidens esse meo iudició figuram sexti sigilli in 6. cap. fuisse absolutam. Oportuit tamen confecto iam sexti sigilli signo, priusquam ad septimi signa deueniretur, hanc capitis septimi visionem inseri: quæ licèt primo aspectu videatur esse digressio; non tamen est. Etenim iuxta diuinæ prouidentię ordinem ac rationem, quod in sigilli 7. visione continetur, executioni mandari nõ poterat, quoad significatum visionis c. 7. præcessisset.

Num ad sigillum septimum pertineant septem tubarum plaga, nec ne? Pars affirmatiua præfertur.

Quod vt exponam, statuendum inprimis est, licèt Beda, Rupertus, Pererius, aliíque Neoterici septem plagas tubarum non existiment ad sigillum septimum pertinere, sed solùm dimidiæ horæ silentium; contrariam tamen sententiam (quam Ribera & communior consensus complectitur) mihi esse certissimam. Nam cùm sigilli quinti mysterium sit Dei patientia, qua Iudæos expectauit antequam seuerissimè in eos animaduerteret; cumque sextum sigillum contineat horribiles comminationes, quæ supplicium ipsum antegressæ sunt: rerum series & consequentia flagitat, vt sigillum septimũ contineat seueritatem, qua Iudaicus demum populus fuit punitus. Quæ seueritas non quidem figuratur in cæli taciturnitate, sed in septem plagis: quantumuis ab ipso cæli silentio plagæ duxerint initium, vt suo loco explicabitur. Porrò septem plagæ sunt, Fames, Bellum, Pestilentia, Ignorantia, Concupiscentia, Ira, & Obduratio: vt in earum explicatione planum fiet.

Statuitur visionem 7. capitis ad septimum spectare sigillum, & quasi præuiam dispositionẽ præmitti.

His ita præstitutis, cùm Christianus populus sub ipsa Ecclesiæ nascentis exordia esset Iudæorum plebi ita admistus; vt non eorum vicini modò, sed etiam eorundem tectorum cohabitatores essent; diuinæ iræ in Iudæos immissæ torrẽs videbatur Christianos etiam secum vnà tracturus. Nam fames saltem, bellum ac pestilentia eiusmodi plagæ sunt, quæ vbi vrbem, aut regionem inuaserunt, nemo possit (præsertim pauper & afflictus) ab earum vi atque impetu se saluum & incolumem præstare. Quapropter, cùm vna ex parte iustitia exigeret, ne pœnæ improborum ampliùs proferrentur; ex alia verò amicorũ saluti cum improbis ipsis permistorũ consuli oporteret; altissimo consilio Deus id fieri statuit, quod in euentis similibus recta prudentia dictat præstandum. Hoc autem fuit, vt certũ quoddam signum amicis imprimeretur; vt vindex exercitus ita in sceleratos & improbos sæuiat, ne quis amicorum, qui illa nota fuerit insignitus, simul etiã cum hostibus occidatur.

Allusio in Apocalypsi ad Exodi, & Ezechielis locos.

Idem accidisse videmus Exo. 12. cùm Deus Angelum missurus, vt Ægyptiorum primigenios filios internecione deleret, iussit priùs signum quoddam in Hebræorum domibus imprimi, ne simul cum hostibus trucidarentur. Atque ita dicitur n. 13. *Erit autem vobis sanguis in signum in ædibus, in quibus eritis: & videbo sanguinem, & transibo vos; neque erit in vobis plaga disperdens, quando percussero terram Aegypti.* Simile est, quod figuratum etiam fuit in Ezechielis visione cap. 9. Cùm enim Deus sex angelos mittere decreuisset, vt maximam in Ierosolyma stragem ederent; præmisit

A quendam, qui populi peccata deplorantes signaret: deinde num. 5. dicit; *Transite per ciuitatem, & interficite vsque ad internecionem. Omnem autem, super quem videritis Tau, ne occidatis.* Ad horũ locorum vtrumq; respicitur in hoc capite 7. & quemadmodum amicorum designatio vindictam de hostibus sumendam antecedit Exodi 12. & Ezechiel. 9. ita etiam opus fuit, vt septimi sigilli visionem (quæ continet seuerissimam vindictam de Iudęis Christum respuentibus sumptam) præiret eorum designatio, qui Christum eiusque fidem receperant: ne eos plagæ contingerent. Et hoc est, quod septimi capitis visio comprehendit.

Allusio hæc manifesta huius capitis septimi ad duodecimum Exodi, & ad nonum Ezechielis clarè satis ostendit, in septimo sigillo includi debere vindictam, qua Deus in Iudæos improbos animaduertit; atque adeò septem plagas ad septimum pertinere sigillum; cum sine illis nihil in eo sigillo remaneat, quæ acerrimam hanc vindictam à Deo de suis hostibus sumptam nobis ob oculos ponant. Vnde & superuacua fuisset amicorum designatio, antequàm septimum sigillum resignaretur. *Quid propriè in 7. contineatur sigillo.* B

Hoc idem non leuiter corroboratur, si aduertamus, in aliqua huiusmodi plagarũ exprimi, quod in ceteris haud dubiè est subaudiendum; nimirum plaga illa non alios lædi homines, præter eos, qui Dei viuentis nota signati non sunt. Vide cap. 9. 4. *Præceptum est locustis, ne læderent fœnum terræ, neque omne viride, nisi tantum homines, qui non habent signũ Dei in frontibus suis.* *In aliqua ex septem plagis exprimi, quod in ceteris sit subaudiendum.*

Eadem insuper allusio non obscurè ostendit, minimè collineare illos, qui amicorum designationem in hoc capite non eò tendere aduertunt, vt à septem tubarum plagis amici ipsi designati eximantur. Quare non videtur ad rem explanatio Ambrosij, qui cap. hoc 7. explicat de cõuersione Gentium, nec Aureoli & Lyrani interpretatio, qui cap. hoc de Ecclesiæ felicitate sub Constantini tempus intelligunt; neq; expositio Andreæ, Bedę, Dionysij, Riberæ, & Pererij, qui Ecclesiæ felicitatem post Antichristi persecutionem hic prædici volunt. In qua explicatione miror nonnullos referentes 7. sigilli mysterium ad quietem Ecclesiæ post Antichristi necem, non animaduertere, iuxta suam ipsorum declarationem, cap. 7. perperam ante septimum sigillum poni. C *Reijciuntur aliorum explicationes de capitis 7. argumento.*

Alia 7. huius c. expositio est de prædicatione Euangelij: quam sequuntur Primasius, Haymo, Ansbertus, Anselmus, & Richardus: quæ tamen interpretatio nihilo aptior est, quàm præcedentes. Nam Euangelij prædicatio omnibus sine discrimine proponitur, & amplectentibus Christum, & reijcientibus: atqui huius cap. visio nobis ostendit signum, quo Deus Iudæos Christi fidem recipientes à non recipientibus discreuit; ne plagæ in obstinatos inferendæ pios ac fideles contingerent. D *Visionis cap. septimi scopus.*

Quòd verò septem tubarum plagæ sint illæ, quas immisit Deus in Iudæos Christum recipere nolentes; id & consecutio, & apta applicatio planum facient, & grauissima persuadet auctoritas; vt in horum commentariorum prolegomenis ostendimus. Vbi autem statuatur semel, septem plagas esse eas, quas Deus in Iudæos Christi respuentes effudit; non video quî possit dubitari, cap. 7. scopum eò tendere, vt primitiui Christiani peculiari nota insigniantur, quò plagarũ exercitus indemnes eos & intactos prætereat.

Sub-

Quomodo sit verum, Christianos fuisse signatos, ne illos plagæ contingerent.

Suboritur tamen hîc quæstio alia. Quo scilicet pacto sit verum, Christianos primigenios fuisse signatos, ne illos plagæ constringerent. Etenim illud saltem videtur certum; famem, bellum, ac pestem Christianis minimè pepercisse. Ad hoc respondet Paulus ad Rom. 8. 1. *Nihil damnationis est iis, qui sunt in Christo Iesu, qui non secundùm carnem ambulant.* quasi A dicat; Nihil spiritualibus viris nocet. Quare licèt fames, bellum ac pestis eos videantur lædere; re tamen vera nihil eis afferunt detrimenti; vt ipsimet spirituales viri probè norunt. & nonnihil explicabitur in declaratione signi, quo primitiui Christiani sunt inscripti.

NOTATIO III.

De renouato miraculo, quo Deus Israëlitas ab Aegyptijs diuisit.

COMMENDATVR in sacris Literis tanquam res mira, quòd plagæ à Deo in Ægyptios immissæ, terram Gessen, quam filij Israëlis habitabant, minimè attigerint. Legatur Exodi 18. 28. *Faciam mirabilem in die illa terram Gessen, vt non sint ibi muscæ:* similiter cap. 9. 4. *Faciet Dominus mirabile inter possessiones Israel, & possessiones Aegyptiorum; vt nihil omnino pereat ex ijs, quæ pertinent ad filios Israel.* Hoc autem fuit in plaga quinta. Item cap. 9. 26. *Tantùm in terra Gessen, vbi erant filii Israel non cecidit grando.* & cap. 10. 23. in tenebrarum plaga ait textus; *Vbicunque autem erant filii Israel, lux erat.* Id quod Sapiens magis adhuc ponderat, Sapientiæ 18. 1. *Sanctis autem tuis maxima erat lux.* In plaga tamen decima Exodi 11. 7. *Vt sciatis, quanto miraculo diuidat Dominus Aegyptios & Israel.* Idemque in ceteris omnibus plagis accidit. Semper enim, quæ à plagarum ictu fuit eximia, erat terra Gessen, vt habetur Exodi cap. 8. 22.

Terram Gessen, vbi Israëlis filij habitabãt, ab Aegyptiacis plagis fuisse immunem.

Quemadmodum igitur plagæ, quibus Deus Ægyptios perculit, in ijs sunt plagæ instauratæ, quas coniecit Deus in perfidam Ierosolymam (quę appellatur spiritualiter Sodoma, & Ægyptus, Apocal. 11. n. 8.) Non aliter fuit etiã innouatũ grande illud miraculum, videlicet quòd plagæ in impiam Ierosolymam (quæ appellatur spiritualiter Ægyptus) à Deo missę Christianos in eâdem vrbe commorantes, id est, veros & spirituales Israëlitas omnino non læderent. Atque vt huius rei & discriminis manifestum daretur documentum; statuit diuina prouidentia, vt fideles quotquot per totam Iudæam dispersi & obstinatis Iudæis admisti erãt, ante Ierosolymæ obsidionem cælesti nutu Ierosolyma, atque adeò ex vniuersa Iudæa egrederentur. Ita asseuerat Eusebius lib. 3. Historiæ Ecclesiasticæ, cap. 5. vbi asserit, illos omnes ad vrbem Pellam trans Iordanem commigrasse. Vbi notandum obiter est, famem ac pestem, quibus Deus in rebellem illum Iudæorum populum animaduertit, contracta fuisse & excitata ex bello, quo Titus & Vespasianus vrbem oppresserunt: vt ex Iosepho liquet lib. 7. Antiquit. cap. 17. & ex Eusebio superiùs citato lib. 3. capite 5. Vt igitur Christiani diuino instinctu præmoniti vrbe & tota prouincia ante obsidionem decesserunt, sicque belli ingruentis discrimina effugerunt; ita etiam ex fame atque peste euaserunt. A ceteris autem plagis, Ignorantia, Cõcupiscentia, Iris, & Obduratione, dubium non est eos fuisse immunes. Itaque Christiani omnes, qui antea Ierosolymæ erant, ex septem illis plagis à Deo in Iudæos obstinatos immissis exempti fuerunt: ex fame verò, bello, atque peste non formaliter solùm (vt ita loquar) verùm etiam corporaliter euaserunt. Neque enim pestem illam, bellum aut famem fuere perpessi: nam voluit Dominus manifestè perspici; plagas illas non contra veros Israëlitas, sed contra **Iudæos** perfidos iactari.

Quomodo miraculum illud in terra Gessen pro filiorũ Israëlis incolumitate patratum sit in primitiuorum Christianorum liberatione instauratum.

Primitiuos Christianos ante Ierosolymæ obsidionẽ vrbe egressos, in oppidum Pellam concessisse.

Quomodo Primitiuæ Ecclesiæ Christiani è septem tubarum plagis euaserint incolumes?

Siue autem Orientalis illa ciuitas, quò perfugerunt Christiani, antea appellata fuerit Pella (plures enim vrbes huius nominis ponit Ptolemæus, & nonnullas in Syria:) siue Christiani ipsi hoc nomẽ indiderint ciuitati: vtcumque hoc fit, illud saltem mihi venit in mentem, diuinæ prouidentiæ in eiusmodi euentu placuisse; nimirum vt memoriam instauraret admirandæ illius operis, quo terra Gessen à plagis quondam Ægyptiacis fuit libera.

Vrbis Pellæ etymon & mysterium.

B Etenim *Pella* deriuatur à verbo *Pala*, quod significat separare, & mirabilem facere. Obseruandumque est, Exodi 8. 22. vbi nos legimus *Faciam mirabilem terram Gessen*, pro *faciam mirabilem*, Hebraicè legi *Hipeliti*; quasi diceret, ego illam faciam Pellam; ego diuidam & mirabilem reddam. Similiter cap. 9. 4. *Faciet Dominus mirabile*, Hebraicè legitur *Hipela*, hoc est, *faciet pela*, faciet mirabile, & separabit. Adumbratur ergo non obscurè, hanc Christianorum fugam, & concursum ad vrbem Pellam (quod est, *Mirabilis separatio*;) nec non diuinum decretum, ne eos plagæ contingerent, singulari fuisse mysterio ac plane mirabili ab ipso Deo disposita: quò respectus habetur ad illud, quod de terra Gessen tempore plagarũ Ægypti fuerat prædictum. Quod si ex Macedonica Pella prodijt Allexander ille Magnus, cuius animus ac mens ad totius orbis imperium aspirauit: ex Pella hac Syriaca non vnus aut alter, sed C mille prodiere Alexandri; eo animi robore, ac fortitudine, vt mundum vniuersum præstantissima longè ratione subiugarent.

Prætereà Hispanica lingua (quæ ex Hebræorum communione Hebraica aliquot vocabula accersiuit ac traxit) nomen *Pella* significationem habet rei mirabilis, & coadunatæ separationis. Primùm enim hodie etiam Lusitani appellant *pellas*, iuuenculas portantium humeris mirabiliter saltantes: quod solemne erat in celeberrima feriarum Christi corporis pompa. Deinde nomen Pella Castellana tum lingua, tum consuetudine, tribuitur illi rei, quæ ex alijs separata vnitur in sese & coagmentatur; quod Latini massam vocant: sic dicunt Hispani, *Pella de yesso, pella de manjar blanco, de nieue*, &c. vtraque ergo significatio ex Hebræo est deriuata. Et fideles quidem inter se coniunctos, & ab imD piorum Iudæorum commercio separatos Deus in vrbe Pella reddidit planè admirabiles. Quod autem ciuitas illa fuerit Orientalis, peculiari mysterio non vacat; vt potest facilè intelligi ex ijs, quæ ad secundum versum dicemus circa illa verba, *Vidi alterum Angelum ascendentem ab ortu Solis, &c. dicens, Nolite nocere terræ & mari, neque arboribus; quoadusque signemus seruos Dei nostri in frontibus eorum.* vbi videtur Angelus ex Orientali parte apparuisse, in qua vrbs Pella sita erat, ad Christi seruos designandos, & ab omni plagarum incursione eripiendos.

Pella quid Lusitana lingua, quid Castellanis sonet.

Visibilis hæc & materialis diuisio, qua Deus primæuos illos fideles initio nascentis Ecclesiæ ab infidelibus seiunxit, congruentissima tunc fuit, cùm ob alias rationes, tum præsertim vt spiritualis figuE raretur diuisio, quę pluris ab Spiritu sancto fit, quęque per signum Dei viui, (de quo in hoc capite est sermo) efficitur. Atque hoc Dei viui signum non semper Christi seruos ex corporea fame, bello ac peste subducit: semper tamen ab ijs eosdem liberat, quatenus plagæ sunt: *quia nihil damnationis est iis, qui sunt in Christo Iesu.* Quapropter ex Apostolorum Actibus constat, aliam famem, quam Deus in Iudæã misit, ad fideles etiam se extendisse. Verùm Dei viui signum illos inter se vnit & copulat; efficitq; mirabiles, & ab infidelibus plagarum ictu percussis omnino separat.

Cur Deus visibilem illam Hebræorum fidelium ab infidelibus separationẽ ante Ierosolymæ obsidionem decreuerit.

A

TEXTVS.

Vers. 1. Post hoc vidi quatuor Angelos stantes super quatuor angulos terræ, tenentes quatuor ventos, ne flarent super terram, neque super mare, neq; in vllam arborem.

B

COMMENTARIVS.

QVOD de quatuor angulis terræ dicitur, forsan intelligendũ est de quatuor Iudææ angulis: nam de eius euersione agitur. Vide Forerium Isaiæ 24. initio; vbi notat in eo cap. non esse sermonem de clade Gentibus afferenda, sed de vltima Iudææ pernicie, quanuis absolutè appelletur terra. Et in Apocalypsi quidem multò adhuc congruentior extat ratio. Nam terræ nomen (vt aliàs diximus) Iudæos denotat, & nomen maris Gentiles. Deinde, *Super quatuor angulos*, idem est, atque vnum Angelum in Oriente, alium in Occidente, in Septentrione alium, & alium in Meridie. Angulorum autem nomen ad huiusmodi loquutionem fortè fundatur in eo, quòd consideretur quadrum aliquod, siue rhombus, cuiusmodi solet effingi ad acus nauticas, qui quatuor augulis constat quatuor ventorum partes prospectantibus. Similis ergo rhombus mente concipi videtur in tota Iudæa. Quam ad rem non opus est, vt terra ipsa in quadri figura protendatur; sed vt in illa possit huiusmodi concipi figura. Aut fortasse in Palæstina venti ex quatuor terræ angulis vehementiùs perflant, ad eosque habetur respectus. Nam vel ad ipsa nomina Orientis, Occidentis,
C Austri, & Aquilonis non desunt, qui obseruent, in ea regione considerari obliqua.

Quatuor terræ anguli num de vniuersa terra, an de sola Iudæa sint intelligendi.

Anguli quomodo considerandi.

TENENTES QVATVOR VENTOS.] Scriptura quatuor tantùm ventorum mentionem facit. Venti enim quatuor tantùm apud veteres (ait Plinius lib. 2. cap. 47.) Porrò quòd Angeli dicuntur tenere ventos, ad perniciem spectare communiter intelligitur. Nam ex ventorum aspiratione pendêre dicunt terræ, maris atque arborum incolumitatem. De his autem quatuor Angelis textus ait, illis esse datum nocere terræ & mari, quod non aliter solet accipi, nisi cohibendo ventos, vt ne tantillum quidem spirent. Ex quo infertur, nec nauigari posse mari, nec aërem purum ac tenuem reddi, nec terræ fructus tempestiuam consequi maturitatem. Itaque textus significare videtur malaciam adeò ingentem, vt nec arboris folium mutaretur.

Veteribus quatuor tantùm ventos fuisse notos.

Nihilominus multò conuenientius est, si intelligamus perniciẽ, quam terræ & mari erant illaturi, qui ventos inclusos tenebant, futuram esse ex vehementi ventorum impetu, & insano murmure: ita vt dimissi venti, atque adeò immissi furenter terram ac mare inuaderent, & sæuissimam excitarent tempestatem. Probatur hoc primò; nam quæ illis fuit ratio præscripta, vt parumper expectarent, donec Dei serui designarentur; hæc, inquam, ratio, ac iussum non eis præfinita
D sunt, postquàm probis & improbis damnum facere cœperant, sed anteà; vt persuadet ratio & exempla, ad quæ alluditur, (nempe Exodi 12. & Ezech. 9.) Ventorum ergo compressio nondum erat initium damni inferendi.

Quomodò quatuor angeli tenentes ventos nocere terræ dicantur.

Secundò, quanuis malacia possit damnum aliquod indicare: eiusmodi tamen indicium nimis remissum est ac languidum; & multo est efficacior grauissimi damni repræsentatio in eo, quòd venti laxis habenis immittantur; vt horrificas tempestates commoueant, & domos affligant, obruant naues, & arbores prosternant. Vide Danielis 7. 2. *Ecce quatuor venti pugnabant in mari.* Vbi perspicuum est, significationem esse maximæ tempestatis: ad eum modum, quo Virgilius Æneid. 1. eam elegantissimè describit, postquam Æolus furentes immisit ventos.

Tertiò, si in hoc loco speciatim sermo est de Iudæa; illius mare est mare Tiberiadis: in quo excogitari non potest malaciam grauis damni causam esse non posse. Nam remis impulsæ rates facilè ad littus poterant appelli. Quartò verbum græcum κρατεῖν, in eo propriam significationis vim sortitur, qui molossum furentem ac rabidum retinet & comprimit; ne dimissus in alios impetum faciat. Quintò, si clades erat afferenda compressione ventorum; non apparet, cur post seruorum Dei de-
E signationem, damnum non sit ipsismet Dei seruis & familiaribus cum inimicis commune. Quòd si, vt Dei amicos permulceant, venti liberi spirare permittuntur; non igitur manent retenti atque constricti. Si verò intelligamus damnum ventorum crebrescentium vehementi flatu esse faciendum; tunc certè decorum apprime seruabitur; cùm illis furere ac sæuire non liceat quoad serui Dei sint distinctionis notâ signati. Cùm nihil obstabit, quominus procellas excitent; quia illis simul præcipietur, ne signatos attingant.

Quòd ergò dicitur, *Vidi quatuor Angelos tenentes quatuor ventos, ne flarent*; in primis indicat, quatuor hos Angelos esse velut quatuor Æolos ventorum dominos, sine quorum iussu venti immitti & concitari non poterant. Quare tenentes græcè est κρατοῦντας, id est, potentes, atque adeò tempestatum potentes, vt loquitur Virgilius.

Quatuor angelos veluti ventorum Æolos esse concipiendos.

Deinde hoc ipsum imperium in eo significatur, quòd ventos *Vinclis & carcere frænent.* Nam qui eos pro libito cohibere potest; poterit etiam cùm lubeat, dimittere, & per eos tempestates concitare. Ad hæc; quod textus ait, his scilicet quatuor Angelis datum esse nocere terræ, & mari, indicat his quatuor Æolis ventorum dominis permissam fuisse à Deo potestatem Iudæos acerrimè

A

plectendi, siue mare ac terram conturbandi, id est, excitandi bellum inter Iudæos, & Gentiles (hoc enim futurum erat supplicij de Iudæis sumendi principium) mox tamen admoniti sunt, ne ventos impune volitare permitterent, quoad Dei serui essent signati.

Cur quatuor angeli ad hominibus hoc ndum designentur.

Aliquis opponet, ad Æoli officium quatuor Angelos esse bene multos. Ceterùm congruentius fuit, vt quatuor assignarentur, quàm vnus. Nam cùm venti ex quatuor mundi partibus perflent; consentaneum magis est, quatuor speluncas oppositas in quatuor angulis terræ confingere, quàm ventos omnes in eandem cum Virgilio detrudere. Priùs autem, quàm ad propriam horum Angelorum significationem perueniamus; aduertendum est, cùm repræsentatio hîc sit quatuor Æolorum, rectè appellatos fuisse Angelos: nam Angeli præsunt rebus corporeis, vt norunt Theologi. Cùm ergo Deus per Angelos infimum hunc orbem moderetur; ad eos præsertim spectat frænare ventos, aut laxare; & eos ad procellas excitandas immittere, vt diuinæ voluntati obtemperent. Quare non fictum omnino est in Angelis Æolorum officium.

NE FLARENT SVPER TERRAM, NEQVE SVPER MARE, NEQVE IN VLLAM ARBOREM.] Æolorum iniussu, id est Angelorum, venti nullò modo flant. Hic tamen potissimùm agitur de flatu vehementissimo & procellas excitante. Illa autem distributio supponit, furiosam tempestatem posse in vrbibus ædes prosternere, & homines afflictu opprimere; vt videtur apud Iobum 1. 19. Et in mari quidem naues ac nautas submergit, & in agris arbores diducit, atque diuellit. Quæ omnia detrimenta ad homines ædium, nauium, atque arborum dominos redundant. Hoc tamen interest discrimen; nam ventus, qui aut domum euertit, aut demergit nauem, solet etiam sæpè homines simul correptos in eandem perniciem trahere: si verò conuellatur arbor, domini quidem aut possessioni, aut voluptati nocet, non tamen ideo ipsum ruinâ opprimit. Detinere ergo ventos, *ne flarent super terram, neque super mare, neque in vllam arborem*; est eos coërcere, nequid detrimenti inferant hominibus securiùs in terra degentibus, nec per maris fluctus periculosè nauigantibus, nedum eorum fortunis ac possessionibus. Atque hoc est detinere ventorum furorem; ne vllum, vel minimum, facerent damnum.

B

Quid per 4. hosce angelos figuretur.

Aliorum opinio de 4. dæmonibus explicantium.

Sed veniamus iam ad præcipuam significationem; & videamus, an illi aptè deseruiat huiusmodi consideratio quatuor Æolorum in Angelis. Negabit fortasse aliquis. Nam significatio harum quatuor personarum, quæ ventos compressos tenent, iuxta communem opinionem refertur ad Dæmones; qui in Oriente, Occidente, Septentrione, ac Meridie (hoc est in omnibus mundi plagis) omni ratione hominibus nocere contendunt. Pro hac expositione Martinus Delrius in suis Magicis disputationibus lib. 2. quæst. 11. affert Clementem Romanum lib. 4. recognitionum, Hieronymum lib. 7. in Isaiam, Augustinum lib. 5. contra Iulianum cap. 3. præter Glossam, & plerosque interpretes. Atque ita hos quatuor Angelos putat ipse Delrius esse genios Alastores, hoc est, valde truculentos dæmones. Respondeo tamen huiusmodi declarationem non esse adeò certam & communem, vt nonnulli volunt. Nam præterquam quòd multi interpretes in his quatuor Angelis intelligunt infideles principes ac Tyrannos, qui Euangelicæ prædicationi obsistebant, & Ecclesiam oppugnabant (ex quorum auctorum albo sunt Ambrosius, Primasius, Beda, Anselmus, Rupertus, Richardus, Ansbertus, Aureolus, Lyranus, Pannonius, Dionysius, & Viegas.) præter hos, inquam, sunt alij, qui probabile satis existimant non agi hîc de malis Angelis, sed de bonis. Pro quo vide Riberam atque Pererium.

C

Cuiusmodi fuerit tempestas per quatuor ventos in Iudæos excitanda.

Huiusce rei iudicium pendet ex intelligentia tempestatis, quæ per quatuor ventorum pugnam in præsenti adumbratur. In nostra declaratione necessarium est hanc tempestatem esse septem plagarum calamitatem, qua Deus Iudæos percussit obstinatos. Ideò enim Dei serui ante sigilli septimi visionem designantur; ne illos vel leuiter perstringant septem illæ tubarum plagæ. Necesse est ergo easdem illas calamitates, quæ posteà sub septem plagarum figura in Iudæos immissarum significantur, denotari etiam hîc symbolo vehementissimæ tempestatis Iudæis ipsis impendentis. Quapropter si aduertamus, quinam fuerint præcipui diuinæ iustitiæ ministri in illo Iudæorum supplicio, (nempe fames, bellum, pestis, concupiscentiæ, iræ, obduratio,) illico perspicietur planè, qui sint in his quatuor Angelis, siue Æolis figurati.

D

Auctoris explicatio de quatuor angelorum significatione.

Hoc vt explicem affirmo in Iudæorum supplicio non esse consentaneum præcipuam illius exequendi administrationem dæmonibus demandari, sed Angelis. Licèt enim diuina prouidentia dæmonum etiam ministerio vtatur; vtitur tamen illis, quasi inferioribus ministris, qui bonis Angelis subordinati sunt. Quòd verò Angeli dæmonibus facultatem dent, vt in homines efferentur; hæc eadem permissio est veluti superioris ad inferiores: atque ita non sunt dæmones præcipui ministri, sed cælestes Angeli. Præsertim cùm multa sæpè sint, quæ per se ipsi præstari velint boni Angeli sine dæmonis ministerio aut interiectu. Nec enim expediens est dæmones inuitos compelli ad ea præstanda, quæ ex mera permissione sibi facta alioqui minimè velint efficere. Atque horribile in hac vita supplicium Iudæorum Iesum Christum repudiantium, generatim loquendo, in infernarum potestatum bonum siue commodum nequaquam redundabat. Eapropter legimus Iudæorum gentis pœnas, quas Nabuchodonosoris interuentu repetijt Deus, cælestis hierarchiæ Angelis à sacra Scriptura tribui Ezechielis 43. 3. Nam currus visionis Ezechielis repræsentat cælestium Angelorum ministerium, vt suprà vidimus: textusque ipse ait, in eo curru Deum ad destruendam Ierosolymam aduenire.

E

Occurritur difficultati, quæ contra prædictam expositionẽ obijci potest.

Verumenimuerò non deerit, qui hic in difficultatem incurrat. Quî enim Angeli possunt Dei esse ministri in plagis omnibus suprà dictis? Nam etsi in fame, bello ac pestilentiâ facile intellectu sit, Angelos per se ipsos esse posse huiusmodi plagarum auctores; in ignorantia tamen, in concupiscentijs, in iris, in obduratione difficile id admodum apparet. Ceterùm, si res attentiùs perpendatur; in quatuor etiam plagis postremis fungitur Deus præcipuè cælestium Angelorum ministerio. Ad hoc autem opus non est, aliquid ab ipsis præstari suo muneri ac dignitati dissentaneum. Nam per subtractionem fauoris, quem exhibere solebant, per occasionum subministrationem,

nem,

A nem, & interdum per solam permissionem, factâ dæmonibus potestate, facile est Angelos diuinæ iræ atque iustitiæ indulgere, & supplicij de sceleratis sumendi curam suscipere. Neque facit contra hoc, quod sancti Doctores dicere solent, Deum scilicet dæmonum ministerio vti ad pœnas à peccatoribus exigendas. Hoc enim ita intelligitur, vt eos sicut inferiores ministros & Angelorum potestati subditos vsurpet.

Quare cùm de quatuor illis Angelis, qui tenebant ventos, omnino sit sermo, tanquam de præcipuis ministris, in quorum potestate sint venti; rectiùs in illis intelligimus Angelorum cælestium potestatem. Ex eo autem, quòd in illis sit quatuor Æolorum repræsentatio; non petitur necessariò, vt significatio proprium aliquem Angelorum quaternarium respiciat. Nam numeri in symbolis atque ænigmatis sæpè figuræ ipsi deseruiunt; nec numeri eiusdem proportionem in re ipsa significata exigunt; vt vidimus tam in viginti quatuor senioribus, quàm in quatuor animalibus capitis quarti. Quaternarius igitur conueniens hìc fuit in ipsa figura ad quatuor ventos aptiùs exprimendos. Cùm enim venti contrarij & oppositi quatuor sint; oportuit eos, in quorum erant potestate, quatuor Æolorum instar figurari, vt iam diximus. Significatio tamen est non ventorum

Cur hic angelorum quaternarius inducatur?

B sed mysticæ tempestatis Iudæis imminentis, quæ in septem posteà plagas dispertitur. Quare in ipsius ænigmatis sensu quærendi non sunt quatuor ministri in quatuor mundi partibus collocati: satis est Angelicam potestatem denotari, quæ aduersus Iudæos rebelles diuinæ prouidentiæ nutu erat septem indignationis plagas illatura.

Huiusmodi considerationi apposita est tempestatis diuisio in septem procellas seu nimbos. In quorum singulis rectè considerantur quatuor venti inter sese validissimo flatu congredientes, Hæc enim est propria coortæ tempestatis facies. Ad hæc cùm tempestas in ventorum confligantium impetu significetur; hinc est quodlibet eorum suppliciorum posse vocari spiritum. Et certè hac ratione sermo est de ignorantia, quæ nominatur spiritus soporis Isaiæ 29.10. & spiritus mendacij, 3. Reg 22.23. quo etiam modo dici potest spiritus concupiscentiæ, spiritus iracundiæ, spiritus contumaciæ.

Ignorantia appellari in sacris spiritum soporis & spiritum mendacij.

Cùm igitur statuamus, damnum per quatuor Angelos inferendum, esse idem, quod posteà in septem plagis indicatur: apparet mox non rectè existimari eiusmodi damnum ventorum retentione esse faciendum. Nam etsi in huiusmodi compressione nonnihil significari potest Fames,

C deficientibus ventorum flatibus, qui & tellurem tepefacerent, & fructus maturarent: bellum tamen aut concupiscentiarum atque irarum furor neutiquam potest malaciâ quantumuis maximâ denorari. Bona itaque ænigmatis explicatio euidenter ostendit, damnum illud non ventorum retentione, sed emissione esse faciendum. Et mox cernitur ad famis & aliorum suppliciorum significationem accommodatiùs desumi tempestatem, quàm malaciam. Huc spectat quod Theodoretus in caput 7. Danielis ait, similitudine quatuor ventorum inter se pugnantium adumbratos esse maximos tumultus & perturbationes quæ in exortu cuiusque monarchiæ extiterunt. Hæc ille. sed in præsenti agitur potiùs de tempestate illa, quæ Iudæorum regno finem quodammodo imposuit, hoc est, agitur de ingenti supplicio, quo Deus ipsos seuerissimè vltus est.

Ventorum non retentione sed immissione damnum fore inferendum confirmatur.

Præterea venti atque tempestates, quatenus instrumenta sunt, quibus diuina prouidentia ad hominum supplicium vtitur; rectè considerantur quasi animo atque consilio prædita. Sunt enim instrumenta, quæ angeli vsurpant sapientissimè. Quare in huiusmodi repræsentatione ventis tribui videtur intelligentia: quandoquidem supponitur illos à perfidis & obduratis pœnas sumpturos: nec

D tamen aliquid detrimenti signatis in fronte hominibus allaturos: neque id solùm, sed ne læsuros quidem arbores, quæ ad signatos spectant. Quod est, illis intelligentiam præbere, non solùm ad signatos à non signatis distinguendos; sed etiam ad cuiusque arborem dignoscendam Si quidem cùm mari, terræ & arboribus sint detrimentum importaturi, signatorum ne arbores quidem contingent.

TEXTVS.

E

Vers.2. Et vidi alterum Angelum ascendentem ab ortu solis, habentem signum Dei viui: & clamauit voce magna quatuor Angelis, quibus datum est nocere terræ & mari,

3. Dicens, Nolite nocere terræ & mari, neque arboribus, quoadusque signemus seruos Dei nostri in frontibus eorum.

A

COMMENTARIVS.

De angelo ab ortu solis ascendente variæ Doctorum opiniones.

ANGELVM hunc, qui Ioanni visus est ascendere ab ortu solis, Aureolus & Lyranus applicant ad Constantinum: Victorinus & Gagneius ad Eliam, existimantes hic haberi sermonem de Antichristi tempore. Et hac ipsa Antichristi cogitatione ductus ait Andreas, hunc Angelum non esse intelligendum de Christo Assertore nostro, aut de aliquo alio homine; sed de quodam Angelo, qui tunc fideles notâ peculiari signabit, & ab infidelibus distinguet. Atque idem sequuntur Ribera & Pererius. Multò tamen aliter explicârat Ambrosius, qui ait per hunc Angelum designari Christum Dominum eo tempore, quo in terris ante passionem suam admiranda opera patrauit. Primasius verò, Haymo, Ansbertus, Anselmus, Richardus, & Beda exponunt de Christo post resurrectionem suam mundum illuminante. B

Quodnam sit Dei viui signum, quo serui Dei signantur?

Huius quæstionis decisio pendet ex cognitione huius signi, quo Dei serui notantur. Et quanuis peculiariter sit sermo de primitiuis Christianis, qui designati sunt, antequàm plagæ in pertinaces Iudæos irruerant; verùm tamen qua ratione Deus primitiuos Christianos hoc signo distinxit, alios deinceps complures designauit. Signum autem non est externum & quod oculis corporeis cerni possit, aut per cælestes ipsos Angelos fieri; sed proximè per Spiritum sanctum, qui per se ipse signo Dei viuentis eos notat, quibus semet liberaliter communicat tantâ diuinæ gratiæ affluentiâ; vt hæc ipsa eos eximat ab ijs plagis, quæ in hac vita ceteros Adami filios vexant. Atque hæc est Pauli doctrina, 2. Cor. 1. 22. *Qui confirmat nos vobiscum in Christo; & qui vnxit nos Deus, qui & signauit nos & dedit pignus spiritus in cordibus nostris.* Et ad Ephesios 1. 13. *Signati estis spiritu promissionis sancto.* & cap. 4. 30. *In spiritu sancto Dei signati estis.* Eodem ferè sensu explicat noster Maldonatus illud Ioannis cap. 6. 27. *Quem Pater signauit Deus,* id est, cui Pater auctoritatem dedit, efficiendo vt homo ille esset Deus, & vngendo illum Spiritu sancto, & inhabitante diuinitate declarando filium esse suum. Sic Maldonatus. & ait hanc esse veterum interpretationem. Quod ergo in ea spectat ad Spiritus sancti abundantiam, hoc est suo modo signum, quo Deus primitiuos Christianos discriminauit. Quare Christianos ipsos alloquutus ait Paulus, *signati estis,* &, *signauit nos Deus.* Cohæret itaque optimè, signatorum nomine eosdem Christianos primitiuos à Ioanne designari. Et ex collatione loci Apocalypseos cum locis Pauli fit planum, Paulum loqui de eiusmodi signo, quo serui Dei securi sunt à plagis in ceteros homines sæuientibus. Huiusmodi loquutionem non facilè infideles intelligent; nec etiam illi fideles, qui in Christum credentes, carnis adhuc appetitionibus habenas laxant. Qui verò non solùm Christum profitentur, sed etiam suis cupiditatibus seueras leges indicunt; his quidem compertum est ipso experimento, quod ait Paulus ad Romanos 8. 1. *Nihil damnationis,* (id est nihil damni) *ijs qui sunt in Christo Iesu, qui non secundùm carnem ambulant.* Et sanè hoc est ingens Spiritus sancti miraculum, qui hominem ex carnali in spiritualem conuertit: qua commutatione illi cælestem quandam inscribit notam; vt nihil ei nocumento, vexationi, aut afflictioni sit. Latiorem huius rei explicationē spiritualibus viris relinquo, cōtentus interim verba Tauleri referre in eo opusculo quod vaticinij titulo designauit, fol. 671. *Signum* (inquit) *Tau in frontibus habent omnes, qui per fidem Christi viuam in quodam melioris vitæ initio atque profectu inuenti fuerint; atque ij erunt immunes ab his plagis, quas Ioannes describit cap. 9. sub obscuris quidem verbis, sed luce clarius à beata Hildegarde detectis.* Hæc ille. Ac licèt ipse beatæ Hildegardis declarationem in eius operibus non reperiam; inter viros tamen spirituales à pueritia educatus certò scio, spirituales homines virtutum laude cumulatos ab illis septem plagis esse liberos; nempe à Fame, Bello, Pestilentia, Ignorantia, Concupiscentijs, Furijs & Obdurattione. Nam quod in tribus primis est plagæ, eos nequaquam attingit; nec fame conflictantur, aut persequutione, vel peste. Quin etiam hasce omnes ærumnas, aliasque persimiles patienter tolerant, fortiter superant, deuorant auidissimè. Quamobrem non solùm non anguntur, sed etiam gloriantur in tribulationibus cum Paulo. Ex plagis autem postremis ne vmbra quidem ad eos accedit. Certum verò est, non aliud esse signum quod eos ex his plagis eripiat, nisi spiritus Christi abundantiam. C D

Quinam hoc Dei signo signentur.

Quomodo iustos nulla ex septem plagis contingat.

Angelum ab ortu solis ascendētem nec de Elia, nec de Constantino commodè posse exponi.

Quis demū figuretur in hoc angelo.

Ex hactenus dictis colligo, valde ab scopo aberrare eos, qui Angelum ascendentem ab ortu solis de Elia, aut Constantino explicant; aut etiam de singulari aliquo Angelorum. Quia nemo horum potest Dei seruos prædictâ notâ signare. Reliqua autem omnia signa, hoc si excipias, parui momenti sunt. Hoc vnum etiamsi à reliquis segreges, potens est ad homines ab omnibus plagis liberandis. Ideoque non dubito sermonem hîc esse de spirituali signo, de quo Paulus. Adhuc tamen nondum explicaui, quis sit ille Angelus, qui visus est ascendere ab ortu solis. Dico ergo, inter eas opiniones, quas suprà retuli, illi solùm manere verisimilitudinem, quæ communior est; scilicet opinioni Bedæ, Anselmi, Ansberti, Richardi & aliorum; qui aiunt per illum Angelum designari Christum post suam resurrectionem mundo cæleste lumen impartientem, siue illum illuminantem; illuminationis tamen nomine debet intelligi abundantior Spiritus sancti communicatio. Hæc enim diuini Spiritus lux est, quæ homines à plagis omnibus reddit securos: eademque est gratia, quæ ante Iesu Christi resurrectionem non suppeditabatur hominibus; iuxta illud, *Nondum erat Spiritus datus; quia Iesus nondum erat glorificatus.* E

Deinde

A

Deinde assero, eodem sensu manente, & sine vlla Christi gloriæ imminutione, idonee intelligi Angelum illum ascendentem ab ortu solis esse ipsam Spiritus sancti personam, adeò se ipsam fidelibus communicantem; vt eos signare dicatur, & ab omni plaga liberos incolumésque præstare. Imò verò ipsa Spiritus sancti gratia, quæ formaliter eos signat, percommode intelligitur in Angelo repræsentari; quemadmodum in quatuor primis sigillis vidimus personarum dari figuras Fidei, Audaciæ, Paupertati & Morti; scilicet per prosopopœiam, quæ formæ tribuere solet efficientis figuram. Qui loquendi modus, vt existimo, congruentior est Apocalypseos loquutioni. Nam nec Christo, nec Spiritui sancto aptè quadrat illa loquendi ratio; *Quoadusque signemus seruos Dei nostri in frontibus eorum.* Ipsi autem Spiritus sancti gratiæ non perperam aptatur, cùm aliquid creatum sit.

Posse præterea in eo Spiritum sanctum figurari: Quinimò ipsam Spiritus sancti gratiam.

Illa autem verba, ASCENDENTEM AB ORTV SOLIS,] videntur significare, huiusmodi Angelum, qui fideles designat, illis veluti nouam esse lucem repentè obortam, & simul cum illis crescentem. Hoc enim significatur in eo, quòd Angelus prodeat ab Oriente, iuxta loquutionem illam Hester 8.16. *Noua lux oriri visa est.* Et Prouerb. 4.18. *Iustorum autem semita, quasi lux splendens, procedit & crescit vsque ad perfectam diem.* Vide etiam Malach. 4.2. *Orietur vobis timentibus nomen meum Sol iustitiæ;*

B

& sanitas in pennis eius. Denique nasci ab Oriente, siue prodire idem est, ac exoriri tanquam verum solem ad eos illustrandos, qui in tenebris & vmbra mortis sedent.

Quid sit, angelum ascendere ab ortu solis.

Objiciet nonnemo, iuxta ea quæ prædiximus, signum de quo hîc sermo inducitur, esse illud, quod homines efficit spirituales ac verè pios. Quod si ita est, verum non erit, primitiuos omnes Christianos fuisse nota illa distinctos: certum namque est inter eos degere aliquos minimè in virtute roboratos, sed debiles potiùs & imbecillos. Respondeo tamen, aliud esse agere per distributionem, Logicorum more, de eo quod in omnibus & singulis verum tenet: aliud verò loqui de Reipublicæ alicuius statu, attentis ijs, quæ in eiusmodi Republica communiter & vniuersè fieri ac seruari solent. Exempli gratia; In religiosa aliqua familia, siue religiosi ordinis magno cœtu vix vnquam verum erit, quotquot in eis degunt, spirituales & perfectos esse viros. Nihilominus tamen licèt nonnulli apud eos reperiantur minus perfectè, addo etiam, prauè ac nequiter in diuini obsequij via se gerentes: si tamen communis viuendi ratio perfectionem virtutis & sanctimoniæ affectat; iure quidem optimo asserimus illum religiosorum hominum conuentum pium esse ac

Vtrùm primitiui omnes Christiani fuerint illa Dei viui nota insti?

Quo sensu dici possent primitiui omnes Christiani fuisse signati.

C

sanctum. Itaque cuiuslibet cœtus siue Reipublicæ laudes ipsum commune respiciunt; id est, generalem atque communem vniuersitatis illius statum, alioquin nulla mortalium congregatio posset meritò laudari. Quapropter, cùm caput hoc egregium atque mirificum primitiuæ Ecclesiæ elogium contineat; nihil obstat, quod de nonnullis objicitur. Etenim, si primitiuæ Ecclesiæ status attendatur, & communis illius professio & obseruatio, verissimè de primoribus illis Christianis dici poterat, eos esse copiosa Spiritus sancti gratia signatos; vt Paulus loquitur *Signati estis*, ad Christianorum communitatem dirigens sermonem. Et quælibet sanè religio, quantumuis in primo institutionis feruore strenua ac diligens, iure optimo se modò fælicem reputaret, si in ea perfectionis studium efflorescerer, quemadmodum apud primitiuos illos Christianos tunc vigebat: quando scilicet *erat credentium cor vnum, & anima vna*, qui proinde primitias Spiritus accepisse dicuntur. Quod si persequutionum tempore, qui veros se Christianos propalam ostendunt ac profitentur, ij fere summæ in Deum charitatis ac sanctimoniæ esse solent: quid tunc feruidis illis & strenuis athletis accidisse putamus; cùm vna ex parte persecutionis æstus efferuescens tot tamque horribiles excitabat procellas; ex alia verò copiosa & affluentia Spiritus sancti dona cælesti eos gratia delibutos roborabant?

D

His accedit, hanc ipsam totius communitatis laudem admonitioni & cohortationi esse posse illis, qui à primo spiritus studio & contentione desciscunt, nec ad communem suorum perfectionem aspirant. Hi enim inde sibi possunt elicere, si diuini Spiritus instinctui & occultis motibus acquiescant; se etiam fore signatos, quemadmodum reliquos; & à plagis sibi interim nocentibus euasuros.

HABENTEM SIGNVM DEI VIVI.] Dictum est iam superiùs, epithetum Viui, aut Viuentis Deo tribui in Apocalypsi, tanquam vitæ fonti & auctori. Quare, cùm de Spiritus sancti signo agatur; rectè & propriè nuncupatur signum Dei viui. Est enim epithetum Spiritus sancti proprium, esse *viuificantem* (vt habetur in Nicenæ Synodi symbolo) atque adeò illius proprium est eripere à morte & à plagis quæ ad mortem tendunt.

Cur signum Dei viui dicatur.

ET CLAMAVIT VOCE MAGNA QVATVOR ANGELIS.] In hac ipsa figura opus fuit magna vocis contentione, vt à quatuor angelis in quatuor angulis Iudææ positis exaudiri posset. Hæc autem ingens vox denotat, idem esse imprimere Deum illam suis seruis notam; ac præcipere plagis

E

omnibus, ne signatos perstringant: idque ita præcipere, vt omnibus plagarum ministris eiusmodi imperium innotescat.

Quid significat magna hæc Angeli clamantis vox.

NOLITE NOCERE TERRÆ ET MARI NEQVE ARBORIBVS; QVOADVSQVE SIGNEMVS SERVOS DEI NOSTRI.] Quod attinet ad repræsentationem, iubentur angeli expectare; donec serui Dei sint signo distincti. Perspicuum tamen est re ipsa nihil esse expectandum. Nam copiosa Dei gratia, quæ ipsos effecit sanctos, eosdem etiam signauit. Quamobrem, cùm expectare iubentur, reuera admonentur atque iubentur attentè inspicere, & signatos à non signatis discernere; ne signatorum aliquem attingant. Atque vt significetur amicorum signum effusioni iræ antecedere; iræ ipsius ministri inducuntur opperientes, quoad Dei serui designentur: nec interim ventorum impetum solui permittunt, ne quid detrimenti Dei serui capiant. Hoc verò non est aliud, quàm nullum esse periculum, vt plagæ signatis noceant.

Vers 3.

Quo sensu quatuor angeli expectare, & à maris ac terræ nocumento parumper abstinere iubeantur.

Quod dicitur plurali numero, *Quoadusque signemus*, non ita est intelligendum, vt diuinæ tres personæ loquantur. Neque enim dicerent, *Seruos Dei nostri.* Nec quia multi erant angeli Dei seruos designaturi. Nam, vt iam vidimus, hoc signum non ab angelis imponitur. Superest ergo, vt sit

Quo sensu dixerit angelus, signemus in plurali numero.

modus

A

modus loquendi, in quo plurale pro singulari vsurpetur. Aut forsan significatur, ipsam impendentis calamitatis speciem vnà cum gratia Spiritus sancti deseruire ad designandos Dei seruos, eosque confirmandos, nequid detrimenti capiant. Certè Christus Dominus, propositâ suis seruis specie calamitatum adiecit; *Respicite & leuate capita vestra: quoniam appropinquat redemptio vestra.*

Quomodo Dei serui in frontibus signari dicantur.

IN FRONTIBVS EORVM.] Existimabit aliquis verbis huiusmodi nos cogi, vt signum, quo Angelus seruos Dei signaturus erat, diuersum esse credamus à Spiritus sancti signo. Nam eadem diuini Spiritus gratia non frontes signat, sed corda; iuxta id 2. Cor. 1. 22. *Signauit nos, & dedit pignus Spiritus in cordibus nostris.* Deinde, hoc in loco, alluditur ad signum Tau, de quo Ezechielis 9. 4. & ad signum, quod in Iudaicarum domorum postibus imprimi iussit Deus Exodi 12. 7. Vtrumque autem signum crucis habebat formam, vt videbimus notatione sequenti. Quare videtur necessariò dicendum, hoc Apocalypseos signum esse crucis, qua se Christiani aduersus ingruentia pericula & calamitates armant; vt latè Gretserus noster in suis de cruce libris.

B

Respondeo, receptam Christianorum consuetudinem muniendi se signo crucis sanctissimam esse cærimoniam, vt maximi præsidij, adiumentique ad fugandos Dæmones, & ad impetrandam à Deo opem in grauissimo quouis discrimine. Externa tamen crucis nota non nos à famis, belli, ac pestilentiæ plagis omnino præstat incolumes; nisi cum interiore Spiritus sancti signo consocietur. De quo signo loquitur Paulus. Ceterùm fuit nihilominus valde conueniens, vt ad diuini spiritus efficaciam explicandam diceretur, *Quoadusque signemus seruos Dei nostri in frontibus eorum.* In primis enim maximè oportuit, vt apponeretur signum, vbi valde esset notabile. Quo insinuaretur, quemadmodum nota fronti inscripta occultari non potest; non aliter diuinæ seueritatis, & plagarum cælestium ministris abscondi minimè posse eum, qui diuini Spiritus nota sit insignitus, vt eum intactum prætermittant. Secundò, decuit etiam signum in fronte exarari; vt huius loci proportio & conuenientia cum illo Ezechielis 9. ostenderet, huiusmodi signum sancti Spiritus esse illius signi mysterium, quod in frontibus imprimi fuit iussum apud Ezechielem.

Cur frontis potissimùm signandæ mentio fiat?

C

Tertiò, copiosa diuini Spiritus gratia est, quæ mysticè crucis signum in seruorum Dei frontibus infigit. Non solùm, quia hoc signum eos efficit tutos ac securos; sed etiam, quia hoc in eis præstat per publicam Christianæ religionis & Iesu Christi imitationis professionem. Quod autem homo aliquis publicè profitetur, hoc quasi in fronte videtur inscriptum præferre. Quod si Spiritus sancti gratia est, quæ Dei seruo animos ac vires addit, vt se Christianum esse & crucis sectatorem & contemptorem carnalium appetitionum glorietur, ad efficacitatis huius significationem eleganter repræsentatur, interius Spiritus sancti signum esse, quod externam crucis notam ad frontem proferat. Et quidem perfectior modus muniendi se signo crucis eiusmodi debet esse, vt viuâ fide ad Christi crucis imitationem & religionis Christianæ professionem aspiremus. Nam qui hac ratione se stigmate crucis muniunt, næ illi Iesu Christi sanguine se signant, & sibi crucis signum in fronte inurunt. Quo pariter signo spiritus Christi ipsos notat; & hac ratione illi remanent immunes ac liberi à plagis in improbos ac sceleratos immittendis.

Qua ratione sit hoc Dei signum concipiendum.

D

Denique in illis verbis, *Quoadusque signemus seruos Dei nostri*, fortassis agitur de hoc signo tanquam de stigmate in fronte serui inusto. Et sanè pereleganter significatur, huiusmodi notas siue stigmata, quæ homines diuino obsequio mancipant, esse veræ libertatis signum, & exemptionem ab omni plagarum impendentium damno. Ideoque tantoperè gloriabatur Paulus stigmata Domini Iesu se in corpore suo portare.

NOTATIO III.

De Crucis figura in signo illo, de quo Ezechiel cap. 9. & in sanguinis signo super vtrumque postem, Exodi 12.

Ezechielis Tau de crucis signo intelligendū, ex Catholicorum omnium sensu.

QVOD dicitur Ezechielis 9. 4. *Signa Tau super frontes virorum gementium abominationes terræ*; id omnes Catholici de signo crucis interpretantur ex auctoritate Hieronymi, qui ait, *Antiquis Hebræorum literis, quibus vsque hodie Samaritæ vtuntur, extrema Tau crucis similitudinem habet.* Et in Vaticana editione Septuaginta refertur Origenes affirmans se ex Hebræo quodam ad Christi fidem traducto didicisse, in antiquis elementis ipsum Tau habuisse Crucis similitudinem. Sed irrident nos hæretici: & ostendunt antiquum Hebræorum alphabetum, quod extat hodie & habetur in Bibliotheca Vaticana ex antiquis nummis & lapidibus descriptum; vbi patet non esse maiorem similitudinem inter extremam literam eius alphabeti & crucem, quàm inter anatem & catum. Respondeo tamen, Hieronymum esse testem omni exceptione maiorem: nec mirū esse, quod in lapidibus & nummis non appareat vsitatissima forma, qua antiqui Hebræi scribebant Tau. Fieri enim potuit, vt alia esset communis forma; alia in nummis & lapidibus vsur-

Hæreticorum proteruia crucis signum in Tau irridentium.

E

pata; sicut in nostris literis hodie contingit.

Probatur tamen Tau habuisse Crucis formam.

Quòd autem vltima Hebræorum litera *Tau* crucis formam antiquitus habuerit; vide Pradum Ezech. 9. ex Tertulliano, Clemente Alexandrino, Origene, Hieronymo, Ambrosio, Isidoro, & Seuero. Et Pradus suam ibi affert coniecturam (cui fauent Hebraicæ & Græcæ linguæ periti) ea autem est; quicunque id attentè obseruarit, eum clarè perspecturum, antiquum Hebræorum alphabetum esse nonnihil simile Græco in characterum figura. Atqui Græcè notum est, *Tau* formam habere crucis, non quidem commissæ, sed immissæ: sic enim appellari solet, quæ vtramque lineam seu virgam, quibus constat, non omnino consertam & transuersam habet.

Versio Syriaca Crucem pro Tau legens.

Prætereà Ioannes Grial in notis ad D. Isidorum, libro primo Etymolog. cap. 3. refert Syriacos Ezechielis 9. vbi nos legimus *signa Tau*, legere, *signa crucem.* ex Caninio in institutionibus linguæ Syriacæ. Vnde verisimile admodum est, Græcorum & Latinorum T. à veteri Hebræorum & Syrorum scri-

ptura

ptura fluxisse; prouidente Deo, vt in huius literæ figura, potiùs quàm in vlla alia Hebræi, Græci & Latini consentirent. Forsan etiam Hebræorum perfidia in odium Crucis ab antiquo alphabeto eius figuram aboleuit; ne in Ezechielis loco, quidquam honoris videretur Cruci deferri. Ceterùm quod Hebræi obliuione deleuerunt; aliæ nationes conseruant; quæ in litera T. mutuum ab eis crucis signum acceperant. Additque Marianus Victorinus in indice Hieronymi, verbo *Tau*, Æthiopas adhuc etiam crucis signum pro Tau litera scribere.

Æthiopas crucem pro Tau scribere.

Ex hoc Ezechielis loco, & ex vitæ communione, quæ cum aliquibus ex Dei populo sapientissimis intercessit Ægyptijs, ipsimet Ægyptij fortassis acceperunt, vt iuxta antiquam traditionem inter sua hieroglyphica Crucis signo vitam venturam significarent. In cuius rei recordatione ipsi etiam Pagani per quoddam illustre miraculum deuenerunt: vt refert Ruffinus lib.2.cap.29. Socrates libro 5.cap. 17. Sozomenus lib.7. cap. 15. Suidas verbo σαυρός, Vide Cælium Rhodigin.lib. 10. cap.8. & Gretserum libro primo de Cruce cap.51. Huc etiam spectare posset, quod nonnulli affirmant; nempe apud Romanos in notis militum T. fuisse sospitatis & incolumitatis signum: & sicut, Θ, prænotatum denotabat militem illum obijsse; ita T. significasse superstitem. Vide Isidorum libro primo Etymolog. cap. 24. & Stevvechium ad caput 19. libr. 2. Vegetij. Hoc non videtur verisimile Lipsio de recta pronunciatione cap. 14. vbi suspicatur pro T. substituendum esse V. Quòd si mortui græca litera notabantur, non video, cur viuos latina litera notauerint.

Apud Ægyptios, crucis figura vitã venturam significari solitam.

Apud Romanos litera T. vitalis; Θ verò capitalis.

Sed, vt ad Ezechielis locum redeamus, obijciet fortasse aliquis, nostrum interpretem gratis transtulisse, *signa Tau*, vt ad crucem respiceret; quia vox hebraica *Tau*, quamuis possit designare vltimam alphabeti literam, frequentiùs tamen accipitur, vt nomen commune pro quo reddunt *signum*. Et manifestum est, ita in eo loco vsurpasse Septuaginta interpretes. Respondetur non modò Hieronymum Ezechielis 9. & epistola 128. & in Isaiam cap.66. & Isidorum de vocatione Gentium cap.25. & posteriores Patres; sed antiquiores etiam eodem modo accepisse, vt Tertullianum lib.3. contra Marcionem, Cyprianum ad Demetrianum, Origenem homilia 8. in diuersos Euangelij locos: facit etiam Theodotio, qui pro *signo* ibi vertit Tau, & de Aquila idem affirmat Origenes. Præterea inter opera Augustini, auctor libri de altercatione Synagogæ & Ecclesię, & inter opera Hieronymi quidam alius, qui habetur tom.9. fol.263. omnes isti expressis verbis aiunt, Ezechielem loqui de crucis figura sub nomine Tau. Quod etiam valet ad probandam similitudinem antiquæ literæ Hebraicæ cum crucis figura. Vt vel hinc constet audaces nimiùm esse eos, qui eiusmodi similitudinem irrident. Vide Gretserum libro 1. cap.1. & lib.4. cap.8.

Obiectio contra nostrã versionẽ de signo Tau.

Responsio ad obiectionem simulq; superiorum confirmatio.

Ad auctoritatem Septuaginta interpretum Respondeo, multa mysteria eos de industria celasse; & nomen signi, quo vtuntur, accipi posse pro litera, cuius nomen sonat signum quæ est *Tau*; vt omnes notant in hebraico alphabeto. Maneat ergo literam *Tau* apud Hebræos antiquos, & Græcos & Latinos significare crucem, cuius similitudinem ge-

Argumentũ ex auctoritate Septuaginta potiũ diluitur.

A rit. Qua de re videndus Grial in Isidorum lib.1. Etymolog. c.3. vbi in huius confirmationem adducit Petrum Diaconum. Et notat, propterea Missæ canonem ab ea litera incipere. Legendus etiam Mecherchius de prolatione Græcorum capite trigesimo primo.

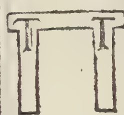
De signo crucis super vtrumque postem, Exodi 12.7.

TEXTVS ait, *Sument de sanguine Agni, ac ponent super vtrumq; postem, & in superliminaribus domorum.* Et num.23. *Transibit Dominus percutiens Aegyptios, cùmq; viderit sanguinem in superliminari, & in vtroque poste, transcendet ostium domus, & non sinet percussorem ingredi domos vestras.* Vbi notandum est, postes non

B esse portas, sed vtrumque latus dextrum ostij, & liniendo sanguine integrum superliminare, & vtrumque postem, huiusmodi formatur figura, Π. quæ est furcæ figura; & ea etiam interdum appellatur, opinor, crux à Latinis. Sed quia superius limen solet esse longius, quàm supradicta figura requirit, & vtraque ex parte nonnihil protendi: ideo obliniendo sanguine integrum superliminare, & vtrumque postem, duplex coniungitur Tau hac ratione, π. Sed ad formandum duplex Tau non erat necesse integrum superliminare oblinere: satis erat in extremis illius partibus, qua ratione in margine figuratur. Ex quo intelligitur quod ait Hiero. Isaiæ 66. cùm agens de signo crucis, ait, *Hoc & postes domorum in Aegypto signabantur: quando pereunte Aegypto solus Israel mansit illæsus.* Quare quod qui-

Quid postes propriè.

Sanguis illitus in Hebræorum postibus & superliminari quã in formam fuerit factus.

C dam hæreticus ait (apud Gretserum lib.1. de cruce cap.4.4.) Papistas fingere Israelitas sanguinem Agni in modum crucis foribus illeuisse: si de perfecta crucis figura loquatur, calumnia est; & ipse mendaciter fingit, quod nemo asserit: si verò de duplici Tau (in quo figura crucis immissæ cernitur) Hieronymum habemus auctorem; & forma ipsa postium, & superliminaris id persuadet; solumque displicere potest inimicis crucis Christi: amicis enim notum est in coniunctione postium cum superliminari vestigium crucis elucere. Atque ita ingredientibus per ostium templi, & contemplantibus in ipso ostio Christum, (qui se appellauit ostium) & in postibus, vt dixi, crucem & salutem per crucem allatam, occurrit protinus Dauidem simili deuotione dixisse Psal.117.20. *Hæc porta Domini, iusti intrabunt in eam. Confitebor tibi, quia factus es mihi in salutem.*

Hæreticorũ calumnia.

D Ex his ergo elicio, quemadmodum in Exodo & Ezechiele (ad quos locos fit allusio in signo Apocal. cap.7.) signum crucis erat illud, quod impressum, & in postibus, & in frontibus fuit; sic etiam in Apocalypsi, quod ad figuram attinet, idem etiam fuisse crucis signum; significationem tamen eam, quam superiùs diximus. Demum signum illud apud Ezechielem dicitur Græcè σημεῖον; & in Apocalypsi, σφραγὶς, quod est sigillum vi aut igne impressum. Quo innuitur, vim siue ignem Spiritus sancti esse, qui hoc Apocalypseos signum mentibus inurit. Vnde etiam *signati* idem est quod sigillati, ἐσφραγισμένοι.

TEXTVS.

De numero signatorum ex singulis tribubus.

Vers. 4. Et audiui numerum ſignatorum, centum quadraginta quatuor
millia ſignati ex omni tribu filiorum Iſrael.
5. Ex tribu Iuda duodecim millia ſignati; ex tribu Ruben duodecim B
millia ſignati; ex tribu Gad duodecim millia ſignati;
6. Ex tribu Aſer duodecim millia ſignati; ex tribu Nephthali duodecim
millia ſignati; ex tribu Manaſſe duodecim millia ſignati;
7. Ex tribu Simeon duodecim millia ſignati; ex tribu Leui duodecim mil-
lia ſignati; ex tribu Iſachar duodecim millia ſignati;
8. Ex tribu Zabulon duodecim millia ſignati; ex tribu Ioſeph duode-
cim millia ſignati; ex tribu Beniamin duodecim millia ſignati.

COMMENTARIVS. C

De ſignatorum gente ac numero varia auctorum ſententia.

VIDIMVS iam in huius capitis prologo, hanc viſionem ab alijs ad Conſtantini tempora, ab
alijs ad tempora Antichriſti, aut ſub eius mortem referri: veram tamen explicationem eſſe,
vt in hoc capite oſtendatur primitiuos Chriſtianos fuiſſe exemptos, quos plagarum calamitas in
Iudæos immiſſarum non attingeret. Aureolus ergo hunc ſignatorum numerum de Iudæis expo-
nit, qui Conſtantini tempore ſunt ad fidem traducti, Lyranus de omnibus, qui generatim ſunt eo
tempore conuerſi tam ex Iudæis, quàm ex Gentibus. Ribera & Pererius de Iudæis poſt Antichriſti
perſequutionem ad Chriſti fidem adducendis. Citantque pro ſe Irenæum, & Andream. In eo ta-
men differunt, quòd Ribera tribuum nomina & numerum ſignatorum omnino accipit, vt ſonant:
Pererius ſignatorum ſaltem numerum myſticè accipiendum eſſe ſentit.

Cõmunior ſententia ſeligitur, & probatur.

Communior ac receptior explicatio pro nobis eſt. Primaſius enim, Ambroſius, Andreas, Be-
da, Anſelmus, Haymo, Richardus, Ansbertus hunc ſignatorum numerum de electis omnibus tam
ex Gentibus, quàm ex Iudæis explicant; atque adeò illum numerum centum quadraginta quatuor
millium, & nomina Patriarcharum docent eſſe myſtice accipienda. Huic ergo communi ſen- D
tentiæ nos quoque ſubſcribimus: ita tamen, vt non vniuerſe de electis omnibus intelligatur, qui
in poſterioribus ſæculis erant futuri; ſed de primitiuis Chriſtianis, qui eo tempore viuebant, quo
ſeptem plagæ in pertinaces Iudæos Chriſti abnegantes effuſæ ſunt. Communis hæc expoſitio, qua
ratione à me ſumitur, ex Apocalypſeos ſerie atque contextu certa redditur. Etenim ſi ſextum ſi-
gillum comprehendit in ſe comminationes, quas Deus Iudaico populo intendit, priuſquam ſuam
in eum indignationem effunderet; ſeptimumq́; ſigillum includit illas plagas, quas demum in re-
belles ac perfidos Iudæorum intulit (videlicet Famem, Bellum, Peſtilentiam, Ignorantiam, Con-
cupiſcentiam, Iram, Obdurationem;) ſi amicorum inſuper deſignatio eo animo fit, ne ad eos ali-
qua plagarum accedat; ſi hæc (inquam) ita ſunt, vt re vera ſunt; nexus ipſe & cohærentia poſtulat,
vt deſignati ſint illi tantùm Chriſtiani, qui eo tempore erant ſuperſtites. Cui declarationi textus
ipſe ſeſe mirificè accommodat, vt in applicatione conſtabit.

Difficultas aduerſus dicta.

Dicet tamen quiſpiam; licèt in ſigillo ſeptimo rebellium Iudæorum plagas contineri aſſeramus,
& capitis ſeptimi ſignum eſſe illud, quod Deus Chriſtianis impreſſit, ne eos læderent plagæ; nu-
merum tamen centum quadraginta quatuor millium non poſſe ad Chriſtianos omnes applicari. E
Nam Ioannes in hoc capite mentionem priùs facit huius præfiniti numeri, deinde innumerabilis
multitudinis ex Gentibus vniuerſis collectæ. Contextus autem poſcit, vt vtrique deſignati fuiſſe
credantur. Vnde aſſeuerandum videtur, primos illos centies quadragies quater mille eſſe Iudæ-
os, qui Chriſtum receperant; ceteram verò turbam innumeram ex ijs fuiſſe conflatam, qui ex
vniuerſis Gentium populis ad Chriſtianæ religionis portum appulerant.

Soluitur difficultatis nodus.

Reſpondeo tamen; huiuſmodi diſtributio, quæ primo aſpectu ita apparet veriſimilis, nullum
videtur habere patronum, qui eam tueatur. Quod argumento eſt, hanc non fuiſſe Spiritus ſancti
mentem: ſiquidem cùm id literæ cortex ſonat, nemo tamen amplectitur. Etenim quanuis Aureo-
lus diſtributionem hanc admittat in illis, qui Conſtantini tempore Chriſtiana ſacra ſuſceperunt; &
eandem recipiat Ribera ad poſterioris ſæculi electos, cùm Antichriſti futura eſt perſequutio; ve-
rùm ad Chriſtianos primitiuos, qui viuebant, quo tempore Ieroſolyma fuit diruta, & Iudæi puniti
ſunt; nullus, (inquam) ad illius æui Chriſtianos huiuſmodi diuiſionem vſurpat. Sed alij dicunt
in turba innumerabili beatos omnes denotari, vt Ambroſius. Alij Martyres vniuerſos, vt Ioa-

chimus.

A chimus. Alij eos tantum Martyres, qui sub Diocletiano passi sunt, vt Lyranus. Nostra autem sententia est (vt infrà dicemus) eosdem omnino esse, qui prius dicuntur centum quadraginta quatuor millia Israelitæ, & posteà turba innumerabilis ex omnibus gentibus coacta. Quod licet primò intuenti paradoxum sonare videatur: spero tamen attentiùs inspicienti verum ac solidum visum iri.

Eosdem omnino esse qui hic dicuntur 144. millia signati, & qua postea turba innumerabilis dicitur.

Excutiamus tamen inprimis numerum centum quadraginta quatuor millium Israelitarum. Ac primum Israelis nomen & verorum Israelitarum constat à sacra Scriptura tribui probis Christianis; siue ex Iudæis sint, siue ex Gentibus. Vide ad Romanos 9.6. & ad Galat. 6.16. & Oseæ primo, versu decimo, & cap. 2.24. & 1. Petri 2.10. Si ergo constat, hos esse spirituales Israelitas, & verum Dei Israelem esse, qui vere Dei populus est: nemo non viderit huiusmodi loquutionem Apocalypsi valde congruere, cùm liber sit mysticus & ænigmaticus. Quòd verò ex tribubus singulis duodecim millia numerentur, & integra tribus prætermittatur, quis est adeò in grammatico sensu hærens, qui in hoc non mysticam esse loquutionem suspicetur? Certè Ribera noster ijs etiam ipsis, quibus persuasit sermonem esse in hoc capite de Antichristi sæculo, persuadere nequaquam

Filij Israelis quinam hic vocentur. Numerum 144 milliũ mystice esse capiendum.

B potuit numerum illum grammaticè esse capiendum; vt videre est apud Pererium disputatione octaua.

Quòd si hic numerus mysticè sumendus est; congruentiùs est mihi, vt Israelis & singularum tribuum nomina mysticè etiam accipiantur. In contextu quoque aptius nihil est, quàm vt dum plagæ contra carnales Israelitas sunt immittendæ, & sermo est de signo, quo signati sunt ij, quos plagæ lædere non permittuntur; tunc, inquam, verus sensus intelligatur esse de Spiritu sancti signo, quo spiritales Israelitæ à carnalibus decernantur. Mihi quidem hoc adeò reputatur certum, vt valde mirer homines doctos persuadere sibi potuisse, grammaticum sensum hic esse sequendum. Qui autem numerum centum quadraginta quatuor millium sic accipit, vt sonat; cur non etiam numerum centum quadraginta quatuor cubitorum, quem Apocalypsis cap. 21.10. vrbis Ierosolymæ muro in altitudinem tribuit, grammaticè similiter accipiendum putat? Si ergo ex capite vigesimo primo perspicuè colligimus, numerum centum quadraginta quatuor esse mysticè in Apocalypsi capiendum: idem caput nos docet, duodecim Patriarcharum numerum esse etiam in Apocalypsi mysticum; nec per illum antiquos Patriarchas, sed Apostolos significari.

Israelis & singularum tribuum nomina mysticè item sumi debere.

C Alioquin non essent nomina duodecim filiorum Israel scripta in duodecim portis. Vide caput 21.12.

Deinde vt denotetur, plagas illas, quibus Israelis populus delendus videbatur, populo Dei non nocere (hic enim est capitis huius septimi scopus) nihil conuenientius est, quàm vt Israelis nomen Christiano populo detur. Atque hunc etiam ad finem ait Paulus ad Romanos 9.6. *Non quòd exciderit verbum Dei: non enim omnes, qui ex Israel, sunt Israelitæ*, &c.

Cur Israelis nomẽ Christiano populo detur?

Neb. 5.7. Tertiò, Christus Redemptor noster est verus Israel, præualens Deo; qui in nostræ Redemptionis opere cum Deo luctatus fuit, & præualuit; quia *exauditus est pro sua reuerentia*. Quare & ipsius filij sunt veri Israelitæ, & Apostoli sunt Patriarchæ. Eandemque ob rem nomina duodecim tribuum sumenda sunt, vt nomina mystica, quæ duodecim Apostolis imponuntur. Consonat cum hoc mirificè ordo ipse, quo duodecim tribus in præsenti numerantur. Nam Iudæ nomen, quod confes-

Matth. 16. 16. sionem significat, Diuo Petro optimè quadrat, ratione præstantissimæ illius confessionis; *Tu es Christus filius Dei viui*. Si autem sub Iudæ nomine innuitur Petrus; dubium non erat, primas ei esse deferendas. Vltimum Beniamini nomen existimabit aliquis pro D. Paulo supponi: ideoque ex-

Christum esse verum Israelem, qui Deo præualuit. Sub duodecim tribuũ nominibus Apostolos esse intelligendos.

D tremo in loco collocari; quia ipse fuit vltimus ad Apostolatum vocatus. Mihi tamen certum est Beniamini nomine non designari Paulum. Ipse enim ex primis duodecim non fuit: quippe in locum Iudæ suffectus est Matthias. Quapropter Paulus se abortiuum nuncupat, quasi extra numerum. Nam abortiui dicebantur Senatores, qui extra numerum creabantur. Idcirco opinor, Beniamini nomen (qui minimus erat natu, & patri in delicijs habitus) in diuum Ioannem Euangelistam quadrare; qui ideo fortè, modestiæ ergo, extremum se in locum reseruauit.

Abortiui senatores qui dicerentur.

Ex his ergo duobus nominibus conijcio, tùm in hoc loco, tùm in alijs Apostolos non recenseri eodem antiquitatis ordine, quo sunt ad Christi societatem euocati. Et quamuis nouitas ac desuetudo huius ordinis (qui valde diuersus est ab eo, quem duodecim Patriarchæ habent in reliquis Scripturæ locis, vbi nominantur) persuadeat, non casu ac temere, sed magna ratione, atque consilio ita fuisse eundem ordinem dispositum: mirum tamen non est, ignotam mihi hactenus esse causam; cur Apocalypsis Apostolos sub duodecim Patriarcharum nominibus hoc ordine refe-

E rat. Illud pro comperto mihi est, nomen *Dan*, (quod iudicium seu damnationem sonat) consultò prætermissum. Quia nomen hoc Iudæ proditori apprime congruebat, cuius reprobatio occultissimi Dei iudicij mirum extitit documentum. Cùm verò in locum Dan, vt duodenarius numerus compleretur, Leui fuerit substitutus, (alioqui inter duodecim Patriarchas non numerari solitus) hinc mihi coniectura fit, nomine Leui diuum Matthiam designari, qui in Apostolatu Iudæ locum occupauit. Nec parum iuuat hanc suspicionem nomen ipsum Leui, quod significat *copulatum*: & Matthias copulatus, siue *annumeratus est cum vndecim Apostolis*. Vide Hieronymum libro primo contra Iouinianum, vbi ait pro tribu Dan, fuisse repositum tribum Leui. Quod & Marianus confirmat not. 54.

Nominis Dan etymõ, & cur inter ceteras Israelis tribus hic non numeretur?

Manasse nomen, considerata ipsius etymologia, videtur Matthæo conuenire: vertitur enim *obliuio*, vel *oblitus*; atqui hoc in Matthæum rectè cadit; qui pristinum telonii officium nunquam repetiturus deseruit, atque adeo oblitus fuit. Ceterorum nominum etymologiæ faustam omnes significationem adstruunt: nam Ruben est *videns filium*, Gad *felix*, siue *accinctus*, Aser etiam *felicitatem* sonat, Nephthali *æquiparationem*, Simeon *exauditionem*, Isachar *mercedem* seu *præmium*, Zabulon *habitaculum*, & Ioseph *incrementum*. Nec dubito, quin isthæc nomina in reliquos etiam Apostolos

Matthias quid sonet. Iacobi filiorum nomina, eorumq; etymologia.

appo-

apposite dispartiantur, & illis recte congruant, inspectis singulorum tam etymologia, quàm historia. Sed A

—Non omnia possumus omnes.

Quòd si hac in re longiùs progredi lector ratiocinando non valeat; illud interim solatio erit, hoc non magni admodùm esse momenti ad Apocalypseos intelligentiam.

Numerum 144 milliū pro vniuersitate sumi.

Quartò, per numerum centum quadraginta quatuor millium, ait Augustinus libro tertio de Doctrina Christiana capite trigesimo primo (in regulis Ticonij) denotari vniuersitatem. Hoc egregie consentit cum eo, quòd huius numeri significatio in præsenti innuit haud dubie vniuersitatem Christianorum primitiuæ Ecclesiæ. Et certè, licet Christianorum multitudo, quo tempore Ierosolyma fuit euersa (fuit autem quadraginta annis post Christianæ Ecclesiæ initium) multò maior sine controuersia extitit: ad significandam tamen maximam multitudinem, non quidem confusam & coaceruatam, sed sapientissimè à Diuina prouidentia electam & ordinatam (atque id magna cum proportione ad Apostolorum gloriam) consentaneus valde fuit hic numerus centum quadraginta quatuor millium: quod idem est, ac duodecies duodecim millia. Et inprimis in duodenario numero attenditur numerus duodecim Apostolorum, qui veri sunt Israelis Dei Patriarchæ. Porrò duodecim Patriarchis respondent totidem portæ ciuitatis Dei. Et de absolutione duodenarij numeri agunt bene multi, vt Salmeron tomo primo, & Pontanus in Virgilium folio 9. B

Duodenarij numeri consideratio & mysterium.

Deinde duodenarij per alium duodenarium multiplicatio denotat Apostolorum concordiam, & inter sese conspirationem. Nam quadratus numerus animorum consensum optimè repræsentat; quia ex numero quadrato perfectum fit quadrum, vt arithmeticæ artis peritis vulgare est. Ac proptereà ciuitatis murus centum quadraginta quatuor cubitos in altitudinem habere dicitur: vt repræsentetur decus & splendor, qui in Apostolorum consensione enitescit, vt suo loco dicemus. Præterea si numerum aliquem in seipsum multiplicare, est quadrum perfecte implere; plenitudo hæc non ineptè significat, Apostolorum vnitate, vt potissimo instrumento, Deum fuisse vsum, vt fidelium multiplicatio esset iuxta supremum Dei consilium integra atque perfecta.

Quadratus numerus quid figuret.

Ad hæc, significatur etiam fidelium numerum esse quàm maximum ac plenissimum, ex eo quòd numerus centesimus quadragesimus quartus ad centum quadraginta quatuor millia extrahatur; quod idem est, ac vnitatem per millenarium multiplicari; qui numerus est denarij cubicus. Nam denarius est multiplicationis numerus, quo nationes omnes vtuntur. Deinde decies replicatus centenarium efficit; qui rursus per denarium ductus millenarium complet. Atque hic est perfectus cubus; & integræ ac perfectæ multiplicationis symbolum. In hoc insuper numero splendescit sanctissimæ Trinitatis gloria. Primò, quia in duodenario is fuit scopus, vt ex duodecim portis, tres Orientem prospectarent, tres Occidentem, tres Septentrionem, ac tres Meridiem. Secundò, quia in millenario, vtpote perfecto cubo, reperitur tripla illa proportio; in qua pij doctores Trinitatis sanctissimæ vestigium contemplantur. Vidimus autem capite quarto totam Christianæ Ecclesiæ prædicationem reduci ad Trisagium, in quo diuinarum personarum Trinitas prædicatur. C

Denarius multiplicationis numerus.

Cur Ioannes omnes Israelis filios in filiorum numero adæquauerit.

Quòd verò textus omnes Israelis Dei tribus adæquauerit, tribuens singulis Patriarchis duodecim filiorum millia; non ideo significatur, eos, qui singulis Apostolis suam conuersionem secundùm Deum acceptam referant, nec plures esse, nec pauciores, quàm eorum numerum, quos quilibet alius Apostolus in Christo Iesu per Euangelium genuit. Hoc enim nec verisimile est, nec libri huius maiestate dignum, vt ad huiusmodi minutias, quantumuis veræ essent, descenderet. Quinimò credibile non est, ænigma hoc adeo excellens atque sublime numeris vti ad grammaticam solùm significationem desumptis. Hunc igitur verum non esse sensum affirmo. Faciliùs credam, hoc pacto significari, Apostolorum conuenientiam atque consensum quodammodo efficere, vt omnes in numerosa filiorum prole æquales sint; videlicet quia vnius Apostoli filij cunctos etiam Apostolos parentes iactant. Hoc vt innueretur, idonea fuit excogitatio, quæ singulorum Patriarcharum filios in diuina hac computatione exæquaret; eoque modo filiorum inter sese differentias & contentiones tolleret. D

Cur toties iteret Ioannes duodecim millia signati?

Nec contentus fuit Spritus sanctus generatim addixisse singulis tribubus duodecim millia: sed speciatim dixit *Ex tribu Iuda duodecim millia signati*; *ex tribu Ruben duodecim millia signati*, &c. quo non obscurè adumbratur, quanti eos faciat Deus; si quidem hac enumeratione oblectatur; vt ipsos decoret, & sibi esse inprimis acceptos ostendat. Vide simile quid Numer. 7. vbi recensentur duodecim Principum oblationes: quæ tametsi valde sunt similes & nonnihil prolixæ, in singulis tamen iteratur, quod in prima fuerat prædictum. E

Cur cuilibet tribui, siue Apostolo duodenarius milliū designetur?

Numerus porrò centum quadraginta quatuor millium signatorum idem est, qui capite decimo quarto inducitur in speciem exercitus, quo Agnus bellum infert Romano Imperio inanis idolorum superstitionis cultori. Cùm autem in hoc bello Apostoli sint duces ac principes, idonea fuit repræsentatio duodecim phalangium ac veluti legionum, quarum quælibet duodecim millibus militum constaret. Quod & gloriæ Apostolorum, & concordiæ egregiè deseruit.

Christiani omnes primitiui cur Israelitarū nomine notati.

Facile est cernere ex dictis, hunc signatorum numerum, qui dicuntur centum quadraginta quatuor millia Israelitarum, congruenter applicari ad numerum fidelium omnium, qui Christianâ coercebantur Ecclesiâ, quando Deus septem illas plagas Iudæis desertoribus inflixit,

Iam

A Iam quòd Israelitæ nominentur (præterquamquòd loquutio est in sacris Literis vsitata, & ad Christiani populi significationem valde accommodata,) illud habet etiam fundamentum, quòd Christiana Ecclesia in populo Israelitico initia posuerit. Nam in eos, qui ex eo populo Christum susceperunt, primitiæ spiritus effusæ sunt; illique primi fuere Christiani, & ceteri sunt in eandem oliuam inserti. Vide Isaiæ cap. quadragesimum quartum, numero tertio: *Effundam benedictionem meam super stirpem tuam.* Vbi optimè Arias Montanus hoc idem tractat. Itaque præter mysticas rationes, in ipsamet historia fundamentum inerat, vt Israelis nomine Christiani omnes comprehenderentur. Nihil enim mirum est insitæ arbori remanere nomen illius, in qua inseritur. Adde huc, in capite hoc septimo sermonem esse de Christiano populo, prout erat in ipso Ecclesiæ nascentis exordio, cùm Ierosolyma fuit deuastata. Tunc igitur fidelium ex Iudaico populo electorum numerus multis partibus superabat numerum eorum, qui ex Gentibus fuerant ad fidem euocati. Etenim licèt ab ipso Ecclesiæ principio, Euangelicæ prædicationis ianua Gentibus patuerit: initio tamen id semper fiebat Iudæorum priùs conuersione omni studio procurata. Si verò hic ordo fuit immutatus, & multo plures deinceps ex Gentilico populo fue-
B runt acciti; id certè accidit, postquàm Apostoli diuinitus admoniti pertinaces dereliquerunt Iudæos, & se totos ad Gentes transtulerunt. Id quod eodem tempore euenit, quo Deus seueritatis suæ in Iudæorum supplicio clarissima edidit documenta. Quam etiam ob causam (præter eas, quas superiùs attigi,) congruenter Israelitarum nomen Christiano populo inditum fuit.

Obiectio contra prædictam expositionem. Solutio.

Opponet tamen aliquis, si verum est, vt nuper diximus, hos ipsos centum quadraginta quatuor millia, qui hic designantur, esse eosdem, qui sub eodem numero inducuntur capite decimo quarto, hinc videtur inferri, hos signatos non posse in se generatim includere primitiuos omnes Christianos. Nam de Christianis primitiuis nemo dicet omnes fuisse virgines. De illis verò centum quadraginta quatuor millibus textus ipse ait capite decimo quarto, numero quarto. *Hi sunt, qui cum mulieribus non sunt coinquinati, virgines enim sunt. Hi sequuntur Agnum, quocunque ierit.* Quod videtur esse appositum religiosi status elogium. Ad hoc tamen respondetur, virginum nomen, vt eo loci videbimus, metaphoricè ibi accipiendum esse; sicut secunda ad Corinthios capite 11. numero secundo, Paulus Christiano populo ait: *Despondi vos vni viro virginem castam*
C *exhibere Christo.* Sequi autem Christum, quocunque ierit, non est aliud, quàm sumpta ipsius cruce illum perfectè sectari, & Euangelica consilia accuratissimè seruare. quæ sanè erat viuendi ratio primitiuorum Christianorum iuxta cuiusque statum. Atque vtinam religiosi nunc viri primitiuæ Ecclesiæ perfectionem studio & contentione æmularemur. Concludo igitur: licet elogia illa ac laudum præconia & designatio Dei viuentis signo facta, ceteraque omnia, quæ in laudem signatorum capite hoc septimo enarrantur; licet, inquam, omnia isthæc ad feruidos religiosos rite possint applicari (propterea quòd primitiuorum Christianorum vitam imitentur,) textus tamen loquitur sine dubio iuxta literalem sensum de singulari beneficio, quo Deus Christianam Ecclesiam sub ipsa initia exornauit.

Quinam cap. 14. à Ioanne appellentur virgines.

Quid sit, virgines sequi Agnū quocunque ierit.

In prædicto 144. milliū numero, strictè loquendo, non religiosos solùm, sed omnes Christianos intelligi debere.

Atque vt ampliùs confirmetur, textum generatim loqui de Christiano populo, non verò de aliqua illius parte: animaduertendum est, angelum illum ascendentem ab ortu solis, communiter dicere, *Quoadusque signemus seruos Dei nostri in frontibus eorum.* Quo non obscurè indicat, omnes, qui seruorum Dei nomine digni erant, esse signo illo distinguendos. Non igitur coarctari debet id
D signum ad peculiarem aliquam nationem siue statum, vt clericorum aut religiosorum. Signum insuper hoc illi signo respondet; quod filij Israelis apud Aegyptios degentes in postibus & superliminaribus domorum impresserunt: ergo hoc etiam signum existimandum est ad totum primitiuorum Christianorum cœtum sese propagasse (exceptis ijs, qui ob sua flagitia eo tunc signo indigni essent; qui pauci erant, opinor.) Quemadmodum illud sanguinis symbolum totum Israeliticum populum designauit. Nam sicut illa nota in postibus & superliminari imposita, eo fine fuit inuenta, ne angeli gladius filios Israelis contingeret; sic etiam hoc Dei viuentis signum imponitur, vt eo signati reddantur securi à septem plagarum inferendarum supplicio. Quòd si hoc signum se solùm extenderet ad singularem aliquam nationem aut gentem; ratiocinatio hæc atque discursus mancus omnino truncatusque maneret, viderenturque aliæ primitiuorum Christianorum differentiæ per obliuionem fuisse prætermissæ. Constat autem in diuinam prouidentiam non posse obliuionem cadere.

Vtrùm hic signatorum nomen sit pro prædestinatis sumendum.

Aduertendum etiam est, non deesse, qui dicant signatorum nomen pro prædestinatis accipi
E debere: quare cùm septimum suppliciorum & extremum sit Obduratio, certum esse, qui ex ea plaga euaserit, eum fore ex prædestinatorum numero. Ceterùm *signare*, non solùm est aliquem eripere ab æterna damnatione; sed etiam à reliquis alijs plagis. Qua ratione spiritales homines diuina prouidentia ab omnibus calamitatibus liberat, vt suprà iam explicatum est. Atque ita prædestinati non sunt signati interim, dum per abundantiam gratiæ Spiritus sancti non ab omni eripiuntur calamitate. Atqui, vt vidimus, modus loquendi est apud Paulum vsitatus, Spiritum sanctum esse signum, quod spiritales viros ab omnibus septem plagis eximit.

Aliorum opinio de signatorum numero pro ijs, qui in cælum assumuntur.

Alij volunt in signatorum numerum referri, perinde esse, atque in cælestem beatitudinem assumi. Ibi enim est, vbi Dei serui ab omni sunt plagarum metu liberi. Id quod potest confirmari ex eo, quod nuper dicebamus; hos scilicet centum quadraginta quatuor millia signatos huius capitis septimi esse eosdem, de quibus capite 14. vbi numero primo dicitur. *Ecce Agnus super montem Sion: & cum eo centum quadraginta quatuor millia habentes nomen eius, & nomen Patris*

eius scriptum in frontibus suis. Cui loco respondet ille 4. Esdræ 2.42. *Vidi in monte Sion turbam magnam, omnes cum coronis, & palmis, & filius Dei inter eos, hi sunt, qui mortalem tunicam deposuerunt*. Confirmatur secundò; quia si verum est, illa hominum centum quadraginta quatuor millia & turbam innumerabilem, quæ mox sequitur, esse eosdem; multi auctores asserunt, per innumeram illam multitudinem significari beatos. Quam assertionem adiuuat ipse textus, qui eis stolas albas tribuit, symbolum videlicet gratię, qua perfruũtur beati, vt vidimus c. 6. 11. *Et datæ sunt illis singulæ stolæ albæ*. Præter hæc, de turba illa innumerabili ait Ioannes num. 17. *Absterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum*. quæ verba repetit cap. 21. 4. loquens de beatorum gloria. A

Refellitur præcedens opinio.

Respondeo tamen, si de beatis esset sermo, non opus fuisset eos designare, ne à plagis læderentur, constat enim euidenter in huiusmodi allegoria eos solùm designari, qui cum alijs puniendis commisti de salute periclitantur. Ad locum ex 4. Esdræ 2.42. respondeo librum illum non esse canonicum; atque adeò suspicor illum post Apocalypsin fuisse scriptum; ipsiusque auctorem, cùm ad caput 14. Apocalyseos vellet alludere, verba illa apposuisse. Verùm in alijs rebus à doctis hominibus ignorantiæ insimulatur. Quapropter mirum non est, ipsum Apocalypseos seriem & contextum non probè tenuisse. Præterquam quòd ad Beatorum gloriam possunt per accõmodationem applicari nonnulla ex ijs, quæ Apocalypsis de primitiuorum Christianorum sanctitate confirmat. Ad confirmationem alteram suo loco respondebimus, in eorum verborum expositione. B

Quare ex filiorum Israelis albo desideretur Dan?

Hoc ergo stabilitũ maneat, duodecim tribus noui Israelis, quæ capite hoc septimo numerantur, esse primigenios Christianos; quorum Patriarchæ fuere duodecim Apostoli. Quòd verò Dan in ijs desideretur, non ideo ad Dei consilium quidquã deficit; quia in eius locum fuit suffectus Leui. Quod admonitioni esse potest ijs, qui sublimiorem occupant locum, vt sibi consulant & constent. Fieri enim posse, vt si quidquam de priori cura remiserint, è propria sede labascant, atque adeò corruant; & Deus ipsorum locum & coronam alijs tradat.

His addo, non ideo inter signatos nullum ex tribu Dan annumerari, quia existimetur inter illius temporis Christianos existere nullos, qui ex duodecim tribuum ibidem expressarum aliqua fuerint. Sed quia nonnulli, qui tunc reperiebantur indigni nomine filiorum duodecim Patriarcharum, non recensentur in signatis, sed in filijs mystici Dan, id est in Iudæ proditoris sectatoribus; quod attinet ad sceleratam conscientiam & in Christi disciplina simulationem: ac proinde digni sunt, qui nominis Dan significationem experiantur, hoc est, vt rectum Dei iudicium in eorum damnatione patescat. Illud etiam suffragatur, tribum scilicet Dan plus ceteris ad Aquilonem vergere, & à Ierosolyma ac templo esse remotiorem. Quorum vtrunque ei accidit, non quòd locum sibi à Deo præfinitum occuparit; sed potiùs quòd suo ducta consilio proprium deseruerit locum; vt patet Iudicum cap. 18. & 19. Præterea Iosue 19. est etiam Dan ceterarum tribuum vltima; nec non in Ezechielis visione idem contingit: quantumuis cap. 48. nouo quodam modo tribus disponantur; septem scilicet ad partem templi Septentrionalem, & sex ad Australem. Nihilominus tamen Dan Aquiloni propinquior, & remotior à templo remansit. Nec dubito, quin in ea visione sermo sit de nouo Israele; & de nouis Patriarchis, in quorum numero non desideratur Dan, qui falsos ac simulatos Christianos repræsentat. C

Tribum Dan plus ceteris vergere ad aquilonem, & longius à Ierosolyma & templo distare: idq; non sine mysterio.

Neminem, licèt sibi iustus videatur, securum ac negligentẽ fieri debere.

Hæc quidem animaduersio idonea est, vt qui se ex Dei populo ac nouo Israele esse iactant, non ideo securi atque inertes fiant, satis sibi esse putantes, quòd D. Petri, aliorumque Apostolorum sint filij: cùm in nouo etiam Israële non desit tribus Dan & damnationis filij; hoc est, fucati ac fallaces Christiani. qui etsi cum bonis sint permisti, & eorum personâ dissimulati, Deum tamen neutiquam fallit, eos esse intimo cordis affectu seiunctos à templo; & in eo degere statu, qui Aquilonaris plagæ frigore adumbratur. Atque hi quidem minimè sunt ex signatorum numero, & eorum, qui eripiuntur ex plagis, sed potiùs illis subsunt penitus obnoxij. D

Quinam propriè & strictè nomine signatorum sint intelligẽdi. Triplex Christianorum hominũ gradus.

Nota insuper, licèt signatorum numerus possit aliquo modo extendi ad eos omnes, qui in Dei gratia sunt; magis tamen propriè accipi, vt significet statum spiritualium virorum, *qui spiritu Dei aguntur*, & rebus in omnibus, ad maius ac sublimius perfectionis culmen aspirant. Hi enim sunt, quos septem plagarum nulla vel leuiter offendit. Et iuxta hanc rationem, si præsentem Christianæ Ecclesiæ statum inspiciamus, videntur ex fidelibus non admodùm esse multi signati; siquidem ex ipsismet in Dei gratia degentibus non pauci rei familiaris, honoris, aliarumque id genus rerum iactura grauiter læduntur. Vnde triplex videtur esse hominum gradus; alius signatorum, qui perfectionis viam sectantur; alius imperfectorum, in Dei tamen gratia degentium; alius eorũ, qui lethali scelere tenentur constricti. At verò in primitiuæ Ecclesiæ statu commune erat, omnes ferè accenso sanctitatis studio teneri paucis exceptis, qui ita se gerebant, ceu Iudas inter Apostolos. Id autem persequutionis grauissimæ tempore vsu venire solet; vt Catholici ferè probatæ & spectatæ virtutis sint. Nihilo secius accidere videmus in iis regionibus, quæ primum illud sanctæ institutionis studium aut constanter retinuerunt, aut fortiter redintegrarunt. In quibus, qui sanctimoniæ ac perfectioni non student, ii (quippe ab aliorum conatu desciscentes) deprauatis sæpè moribus sunt. Atque inter illos, & inter feruidos & spirituales, nihil plerunque interest; quin, aut sanctitatis sint studiosi, atque adeò cælesti Spiritus sancti nota insigniti; aut è contrario (quasi ex tribu Dan) improbitate sint imbuti. E

Varij signatorũ status.

Verum est tamen, in statu signatorum diuersos gradus reperiri: alii enim gloriantur in tribulationibus, alii nonnihil vexantur; non ita tamen, vt illis id mali inferant plagæ, quod sceleratis hominibus inferre solent. Quemadmodum Paulus ait, de coniugatis loquens, (loquebatur autem primitiuæ Ecclesiæ tempore) *Tribulationem carnis habebunt huiusmodi*, 1. Corinth. 7. 28 quantumuis frequentius tunc esset, coniugatos ad sanctitatem & perfectionem anhelare. Et hanc fortè ob causam plagæ, quas euasuri erant designati, pinguntur in hoc capite sub horrendę tempestatis figura. Quia huiusmodi grauissima procella est, quam non subeunt signati; licèt non omnino sint liberi ab aliis minoris momenti turbinibus.

NO-

NOTATIO IV.

An Scriptura significet, fore Antichristum ex tribu Dan.

Num Antichristus sit ex tribu Dan oriturus? Aliorum opinio affirmantium, idq; in Ecclesiæ traditione fundantium.

QVI existimant in hoc cap. 7. sermonem institui de magna infidelium conuersione post Antichristi mortem futurâ, & illos centum quadraginta quatuor millia fore Iudæos tunc ad Christi fidem traducendos; affirmant pariter, ideo nullum hîc ex tribu Dan inter signatos adscribi; quia Iudæi ex hac tribu erunt, qui quasi cognati & familiares ita pertinaciter Antichristo adhærebunt; vt nec ipsius Antichristi mors, nec horribile cæli supplicium futura sint satis, vt eorum aliquis conuertatur ad fidem. Ita Ribera atque Pererius. Antichristum verò futurum ex tribu Dan aiunt Ecclesiæ traditionem videri; quia multi Patres in ea sunt sententia; vt Irenæus, Hippolytus, Cyrillus, Hieronymus, Augustinus, Ambrosius, Prosper, Gregorius, Ruffinus, Theodoretus. Citant hos Patres Ribera hîc, & Pererius disput. 10. & lib. 14. in Danielem. Accedit, quòd ex Apocalypseos interpretibus Andreas, Haymo, Beda, Richardus, Anselmus, Rupertus, & plures alij dicunt, prętermissam hîc esse tribum Dan in odium Antichristi. Atque hanc esse Spiritus sancti mentem in Apocalypsi, dum inter tribus non enumerat tribum Dan, inde probat Pererius; quia alioquin traditio illa Patrū de Antichristo ex tribu Dan futuro nullum haberet in sacris Literis fundamentum. Constat enim, duos alios locos, qui ad traditionem eandem confirmandam à nonnullis adducuntur, nihil ad eam rem facere: quia primus locus est Genesis 49. 17. *Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita*, &c. quod omnino ad Sansonem referendum est, vt docet Hieronymus. Alter locus est Ieremiæ 8. 16. *A Dan auditus est fremitus.* Vbi manifestè sermò est de Nabuchodonosore per Aquilonem in Iudæam inuadente.

Antichristum fore ex tribu Dan, non constare ex Ecclesiæ traditione.

In hac quæstione primùm noto, quam aliqui Ecclesiæ traditionem esse putant, videlicet Antichristum ex tribu Dan futurum, eam mihi nullo modo traditionem Ecclesiæ videri; sed solùm aliquorum Doctorum opinionem. Nam tametsi aliquæ sunt traditiones de rebus verissimis ad Christianam fidem spectantibus, quas non opus est in aliquo Scripturæ loco expressas haberi: hoc tamen caput de quo agimus, non tanti est, vt seorsum reuelatum fuisse credamus, & Ecclesiæ traditione conseruari sine alio Scripturæ fundamento. Patet hoc: quia ipsimet, qui Antichristum ex tribu Dan fore asserunt, (vt ex eorum verbis colligitur,) in eo videntur niti, quòd ita contineri credunt in aliquo ex prædictis Scripturę locis. Vnde infertur eos nō hoc, vt Ecclesiæ traditionem, sed vt propriam ipsorum opinionem nobis proponere: ac proinde opinioni huic non plus inesse firmitatis, quàm quæ illi proueniat ex eo, quòd in aliquo ex tribus prædictis locis id Scriptura innuat.

Num Antichristus futurus sit ex tribu Dan, aliquos in dubium vocare.

Secundò noto, Abulensem, & Oleastrum Genes. 49. valde dubitare, an Antichristus sit ex tribu Dan proditurus: quinimò Oleastrum apertè asserere hoc esse fabulosum. Longiùs tamen, quàm par erat, in hac censura progressus fuit. Nam vt opinio aliqua reputetur probabilis; satis est multos sapientes viros probabiliter existimasse, illam in aliqua Scripturæ parte fundari.

In hoc Apocalypseos loco minimè fundari, Antichristum ex Dan oriturum.

Tertiò noto, quemadmodum Riberæ ac Pererio affirmare licuit, neutrum ex prædictis locis (nempe Gens. 49. 17. & Ieremiæ 8. 16.) esse ad rem, vt probetur Antichristum ex tribu Dan nasciturum; sic etiam mihi dicere fas esse, quod certum existimo, in hoc scilicet Apocal. loco opinionem illam non posse solidè stabiliri. Nam, si agēda res est antiquorum Patrum auctoritate asseuerantium Antichristum fore de tribu Dan; nullus ferè eorum hanc opinionem in Apocalypsi fulcit; sed alij in Geneseos, alij in Ieremiæ locis. Ex interpretibus verò Apocalypseos

A perpauci sunt, qui septimi capitis visionem ad Antichristi tempora censeant reuocandam. Si autem ipsius contextus ratio ac vis attendatur; pro comperto mihi est, Riberæ & Pererij expositionem minimè huius capitis contextui quadrare. Neq; enim agit de Antichristi sæculo, sed de prima illa Ecclesiæ ætate. Quod adeò certum est, vt ex ipsismet auctoribus, qui tribus Dan prætermissionem ob Antichristi odium fuisse factam dicunt, multi arbitrentur, hanc visionem non ad Antichristi, sed ad primæuæ Ecclesiæ tempora pertinere. Si tamen hoc est minùs consequenter loqui, conferenda in me culpa non est: & illi ab ea eximi aliqua ex parte possunt, quòd ad aliquorum Patrum opinionem adhæserint. Ceterùm decernere sententiam illam in veteris Testamenti locis non posse conniti, ideóque in cap. 7. Apocalypseos esse fundandam; hoc inquam, nihil aliud est opinor, quàm nimiùm se credere singulari cuipiam declarationi, cuius cohærentiæ apta ratio reddi non potest. Præsertim, cùm in huiusmo-

B di rebus verum omnino teneat illa D. Dionysij sententia; *Theologica symbolica, non est argumentatiua.* Nam ad illud comprobandum, quod ignoratur aliunde, nec contextus ad eius assertionem cogit; minimè conducit liber omnino symbolicus.

Antichristum ex tribu Dan futurum, fortè in antiqua aliqua allegoria fundari.

Quartò, verisimile mihi fit huiusmodi opinionem, in vetustissima aliqua allegoria fuisse fundatam. Sæpè enim accidit, vt quod initio mysticè aut dictum fuit, aut depictum; posteà accipiatur, ac si propriè ac simpliciter fuisset assertum. Idem iudicat Baronius euenisse in eo, quod vulgò credebatur de quadam virgine per diuum Georgium ab immani dracone liberatâ. Idem etiam videtur nonnullis, quod communi iam consensione receptum est de Gigantea diui Christophori staturâ. Quibus in rebus sapientes viri facilè se in modo loquendi ad communem conceptionem effingunt: in modo ta-

C men sentiendi ad id, quod verius existimant, animum intendunt. Ita similiter suspicari mihi liceat, multos eorum, qui dicunt Antichristum & ipsius sectatores ex tribu Dan orituros, id tantùm affirmare velle, Antichristum & suos reprobandos; atque illis posse allegoricè applicari, quod dicitur Genes. 49. 17. *Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita*, &c. & apud Ierem. 8. 16. *A Dan auditus est fremitus.* Si verò è contrario opponatur, non esse allegoricum Scripturæ sensum, qui in literali non innititur; Respondeo, applicationes etiam & accommodationes dici solere allegorias. Et Ieremiæ saltem loci applicatio in sensu proprio stabiliri potest; si consideretur, Nabuchodonosorem, ipsiusque exercitum fuisse figuram Antichristi & eius sectatorum. Atque ita noster Ribera ait, sanctum Irenæum allegoricè de Antichristo & socijs eius exposuisse, quod

Applicationes etiam & accommodationes appellari interdum allegorias.

D à Ieremia dicitur, *A Dan auditus est fremitus equorum.* Si ergo hoc est loqui allegoricè; quis non videat, allegoriam in merum ac proprium sensum transmutari: si inferatur inde, qui verba illa ad Antichristum applicant, eo ipso sentire, illum verè ac propriè fore ex tribu Dan? Idem dixerim de eo, quod nonnulli addunt, Antichristum videlicet Babylone nasciturum. Hoc enim inde habuit ortum, quòd existiment Antichristum fuisse in Nabuchodonosore adumbratum. Ex quo si infertur illum Babylone exoriturum fuisse, non absimili ratione posse etiam elici, illum Nabuchodonosorem nuncupandum fuisse.

Num Antichristus sit Babylone nasciturus?

Quintò, quod nonnulli autumant, in generali illa Iudæorum conuersione à diuo Paulo prædicta (ad Roman. 11. 26.) neminem ex tribu Dan Euangelicæ prædicationi obsequuturum; id sanè nihil habere probabilitatis existimo. Nam Paulus generatim loquitur: *Donec plenitudo Gentium intraret, & sic omnis*

An verum sit, nullū ex tribu Dan sub mundi finē ad Christum conuersum iri?

Israel saluus fieret. Cumque loquatur Apostolus de Iudaici populi cōuersione (sic enim Ecclesia semper intellexit) non inuenio, quo pacto solidè affirmari possit, ex integra nihilominus tribu nullū ad Christi fidem traductum iri. Agnouit hanc difficultatem Pererius: sed, vt illi Riberæ responsio non placet; ita nec mihi ipsius solutio arridet. Et verò opinionem hanc, quæ nullum ex tribu Dan esse conuertendum tradit, tum nouam, tum malè fundatam existimo. Quare qui in eo insistunt, vt in cap. 7. Apocalypseos prætermissionem tribus Dan putent ad illud respicere; quod sub extrema Ecclesiæ tempora est euenturum, vt consequenter procedant, deuorant ea, quæ neutiquam deberent concedere.

A

Sextò, si mihi indubitatum esset, Antichristum fore ex tribu Dan, & ex ea tribu susceptos illi contumaciter adhæsuros; satis esse putarem, si dicerem in Apocalypsi allusionem fieri ad ea, quæ extremis mundi temporibus euentura sunt, & hanc ad rem ea comparatione vti. In contextu tamē dicere nullo modo possem de Antichristo directè agi. Nam acoluthia & rerum consequentia à me exigit, ne dubitem in hoc capite 7. sermonem esse de Ecclesia primitiua, vt iam explicaui.

T E X T V S.

B

Vers. 9. Post hæc vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat ex omnibus gentibus & tribubus & populis & linguis; stantes ante thronum, & in conspectu Agni, amicti stolis albis, & palmæ in manibus eorum.

10 Et clamabant voce magna dicentes; salus Deo nostro, qui sedet super thronum, & Agno.

C O M M E N T A R I V S.

C

Vtrùm magna hæc turba sit eadem cū illis centū quadraginta signatorum millibus.

COMMVNIOR interpretatio statuere videtur, hanc magnam turbam, quam dinumerare nemo poterat, esse distinctam ac diuersam a centum quadraginta quatuor millibus signatis. Non tamen desunt, qui non distinguant; sed potiùs perspicuè notent hanc magnam turbam esse eandem cum numero signatorum. Ita expressè Apringius atque Ticonius & Andreas etiam, vt infrà constabit. Per turbam autem magnam Ambrosius intelligit beatos, qui Dei visione fruuntur. Atque eadem videtur esse expositio Ticonij & Bedæ; qui de electis omnibus hanc turbam interpretantur. Aureolus exponit de Gentibus tempore Constantini ad Christum conuersis. Lyranus de Martyribus, qui sub Diocletiano Martyrij palmam reportarunt. Ioachimus de omnium ætatum Martyribus. Ribera & Pererius de ijs, qui ex Gentibus sub extrema tempora sunt ad Christi caulas congregandi; quos aiunt Ioanni visos in æterna iam beatitudine constitutos. Andreas exponit de veris Israëlitis, secundùm spiritum; in quo considerari videtur hæc turba magna non diuersa à centum quadraginta quatuor millibus. Nam huius præfiniti numeri germana expositio est de veris Israëlitis secundùm spiritum, scilicet de primitiuis Christianis.

D

Pars negans suadetur primò.

Primò quidem aspectu necessarium apparet, vt hi centum quadraginta quatuor millia Israëlitæ à cetera turba innumerabili distinguantur; vt omnes fere interpretes distinguūt. Alij enim sunt ex filijs Israël; & alij ex omnibus Gentibus, & tribubus & populis & linguis. Et quanquam Actuum 2. num. 5. dicitur, *Erant autem in Ierusalem habitantes Iudæi viri religiosi ex omni natione, quæ sub cælo est*; huius tamen loci sensus, (vt ex ipso contextu planum fit,) est, Ierosolymis tunc plurimos fuisse Iudæos, qui apud omnes mundi nationes nati erant; non verò ipsi erant ex omnibus tribubus & populis. Quippe euidens est, in orbe tunc permultos fuisse populos ac tribus, quæ ex meris Gentibus constabant. Si igitur centum quadraginta quatuor millia erant omnes ex tribubus Israël, & alia innumerabilis turba ex ceteris omnibus tribubus & populis & linguis; reliquum necessario est, alios & alijs esse distinctos. Secundò, alij sunt centum quadraginta quatuor millia, numerus videlicet certus ac præfinitus: alij turbam ita magnam comprehendunt, vt eam dinumerare nemo possit.

Secundò.

Tertiò.

Tertiò; Ioannes expressè videtur docere, fuisse diuersam visionem. Postquam enim vniuscuiusque tribus duodecim millia singulatim percurrit; mox subdit, *Post hæc vidi turbam magnam.* Quare si post designati numeri visionem reliquos innumerabiles aspexit; fieri non potest, vt vtrique sint prorsus ijdem. Quartò, illi centum quadraginta quatuor millia erant periculo expositi, & ceteris quàm mox puniendis admisti: ideo enim signo illo notantur, ne plagæ sceleratis infligendæ eos perstringant. De turba autem magna id asseri neutiquam potest; vtpote qui amicti erant stolis albis, id est, cælesti beatitudine perfruebantur, vt vidimus cap. 6. 11. *Datæ sunt illis singulæ stolæ albæ*: palmas insuper victoriæ iam manibus tractabant, *Et palmæ in manibus eorum*; quod proprium est Beatorum. Adde huc, quod de ipsismet dicitur infrà numero decimoseptimo, *Absterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum.* Hoc autem ad beatitudinis statum proprie pertinere, patet infrà, capit. vigesimoprimo, numer. quarto, vbi apertè sermo est de patriæ cælestis gloria, & in ea dicitur, *Absterget Deus omnem lachrymam*, &c.

Quartò.

E

Affirmatiua tamen pars, vt verior, seligitur & probatur.

Nihilominus mihi persuadeo, non solùm in præcipuo sensu (de quo posteà) sed etiam in ipsa figura, & repræsentatione esse eandem omnino hominum multitudinem, quæ comprehensa fuit priùs sub numero centum quadraginta quatuor millium Israelitarum; & mox appellatur turba magna, *quam dinumerare nemo potest ex omnibus gentibus.* Quod vt rectè percipiatur, notandum est, cùm

Ioannes

A Ioannes illos nuncupat Israëlitas, non affirmare eos tunc à se ipso fuisse conspectos; sed tantùm audiisse se, numerum signatorum esse centum quadraginta quatuor millia; omnesque esse Israëlitas. Hoc itaque Ioanni fuit priùs dictum; & mox illi monstrata est innumerabilis ex cunctis gentibus multitudo. Quod meo iudicio significat, cùm sibi fuisset prædictum signatos omnes esse Israëlitas, & duodecies mille è singulis tribubus; posteà quando sibi ostensi sunt, quos priùs audierat signari, vidisse se innumeram turbam *ex omnibus Gentibus & tribubus, & populis & linguis.* Ex quo manifestè colligitur, quòd Ioannes eos omnes vocauerit Israëlitas, & ex singulis tribubus duodecim millia, non esse intelligendum vt verba ipsa sonant; sed vt aliquid mysterij plenum. Habemus simile quid, cap. 5. num. 5. vbi Ioanni dicitur, *Vicit leo de tribu Iuda*; & mox vbi conuertit oculos, videt Agnum stantem. Quo intellexit, Agnum illum esse leonem, de quo sibi fuerat prædictum. Non aliter in præsenti, cùm audisset, antea signatorum numerum esse centum quadraginta quatuor millia Israëlitas, deinde videret maximam multitudinem ex omnibus gentibus & tribubus & populis; minimè dubitauit Ioannes, illam ipsam turbam innumeram ex omnibus gentibus & tribubus coa-
B ctam esse eundem met exercitum centum quadraginta quatuor millium Israëlitarum, quos priùs signatos esse audierat.

Difficultates in opposita sententia distinguente turbam magnã à 144. millibus.

Hoc si ita intelligatur, plures facilè dissoluuntur difficultates; quæ sese offerunt, si duplicem illam gentium multitudinem distinctam esse asseramus. Et sanè fateor me satisfacere omnino non posse quæstionibus, quæ in eâ mihi sententiâ occurrunt. Nam primò, cur Ioanni non ostenduntur centum quadraginta quatuor millia Israëlitæ; sed tantùm ei dicitur, eos esse ex tribuum singulis duodecies mille; cùm tamen innumera illa gentium multitudo illius oculis cernenda proponatur? Quasi verò satis esset, alios fama solùm & auditione accipi; alios verò cerni & de facie agnosci opus sit. Deinde, cur non explicatur, an turba illa magna sint etiam signati, sicut Israëlitæ? Nam de Israëlitis id explicatè asseritur, & in tribubus singulis iteratur: de reliquis ne semel innuitur. Tertiò, cur de Israëlitis nihil aliud dicitur, nisi eos esse signatos; idque vt paginam compleat tredecies repetitur: de ceteris verò dicuntur plurima; vt ipsorum palmæ, stolæ albæ, clamores & beneficia à Deo sibi præstita vsque ad finem capitis? Itane verò, tot ac tanta de alijs dicenda supererant; de alijs tantula, tamque pauca?

Nostra sententia de vtriusque multitudinis identitate probatur ex antecedentis & subsequentis capitum seris & coharentia.

C Quartò, inter visionem sexti sigilli, quæ terribiles continet minas, & inter septimi repræsentationem, quæ grauissima supplicia complectitur; nihil aliud potuit interseri, nisi eorum designatio, qui ex plagis euasuri erant incolumes: caput ergo septimum debet id vnum continere. Quorsum igitur, postquàm de numero signatorum actum est, alia innumerabilis turba denuò additur; deque illa ita latè ac fusè disputatur? Certè quemadmodum aptissimus est & clarissimus contextus, si innumera illa multitudo cum signatorum exercitu idem sit, ita si diuersa sit ab illo, contextus series difficillima manet explicatu. Agere enim de Martyribus, aut de Beatorum fœlicitate, minimè facit ad rem ante septimi sigilli repræsentationem. Namque sexti & septimi sigillorum intercapedo, (præter hoc quod est designare illos, qui à plagis sunt eripiendi, & eorum fœlicitatem in huiusmodi deliberatione depingere,) cetera omnia, vt minimè cohærentia prorsus excludit. Quintò denique, si certum est, vt ostendimus, in numero centum quadraginta quatuor millium, tam Israëlitarum nomen, quàm nomina Patriarcharum esse mystica; quo pacto ab illis potest esse diuersus cœtus ille innumerabilis? Præsertim cùm euidens sit, innumeram etiam multitudinem spiritualium Israëlitarum dici verè posse ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis.

Quo sensu dixerit Ioãnes; Post hæc vidi turbam magnam, &c.

D In nostra verò explicatione, si semel statuamus, eosdem esse Israëlitas illos signatos cum infinita hac multitudine; facilè mox cernitur non solùm contextus consequentia, sed etiam admirabilis Spiritus sancti sapientia, & elegantia; quæ primam partem explicat per secundam. Quasi dicat Ioannes, Ipsimet, qui mihi Israëlitæ esse dicti sunt, non modò erant ex populo Israëlitico, sed etiam ex cunctis nationibus: quare hinc animaduerti atque adeò vidi, Israëlitarum nomen, sicut in alijs Scripturæ locis, hic etiam mysticè & spiritualiter esse capiendum: quos verò audieram esse centum quadraginta quatuor millia (nempe duodecim millia de singulis tribubus) multò erant plures, & numerosiores. Quanuis enim primææ Ecclesiæ Christiani, si cum infidelium multitudine comparentur, numerum non ita magnum conficiant electorum; hic tamen præfinitus numerus, quantuscunque sit) excedit multis partibus numerum quadraginta quatuor millium. Quo supposito, constat protinus de elegantia atque energia huius diuisionis; quæ auditum applicat ad præscriptum illum signatorum numerum, visum verò ad innumeram ex omnibus gentibus multitudinem. Ac si clariùs diceretur; Oculi quidem aspiciunt, Christianos
E ex cunctis nationibus, populis & tribubus quàm maximo numero esse coactos; fides autem docet, compleri in illis, quod Deus pollicitus fuit Abrahamo: docet insuper in infinito hoc numero sapientissimam esse dispositionem, & proportionem congruentissimam ad Diuinæ prouidentiæ consilium.

Occurritur argumentis pro opposita sententia adductis.

Ioannẽ non vidisse corporeis oculis signum illud in signatorum frontibus impressum: idque cuius mysterij gratiâ.

Ex his iam nullius negotij est argumentis superiùs pro opposita explicatione allatis satisfacere. Atque primi & secundi solutio facilè constat ex dictis. Ad tertium respondetur; cùm dicitur *post hæc vidi turbam magnam*, non significatur id fuisse, postquam signatorum Israëlitarum numerum Ioannes vidit. Neque enim prædixerat à se illos fuisse visos; sed eorum tantùm numerum audi-tum esse. Quare verba illa, *post hæc*, hoc tantùm significent necesse est; Postquam dictum mihi fuit Israëlitas esse numero centum quadraginta quatuor millia, ostensa est mox innumerabilis multitudo. Quod iuxta contextus seriem debet necessariò, significare illam innumerabilium hominum frequẽtiam esse, cuius præfinitus numerus fuerat sibi antea dictus. Vbi notandum est obiter, Ioannem non vidisse signum illud in eorum frontibus imprimi: hoc enim si cerneret, diceret vtique. Id quod peculiare etiam significationis habet mysterium; nimirum illud Dei viuentis signum ab Spiritu sancto spiritaliter fidelibus apponi.

Tranquillus spiritualiũ virorũ status cælesti beatitudini quodammodo similis.

Ad quartum respondetur: vt significetur spiritualium virorum statum esse cælestis beatitudinis similem in animi tranquillitate & conscientiæ nullius sibi sceleris consciæ securitate & in exemptione à plagis, quibus peccatores puniuntur; ad hoc, inquam, expediens valde fuit de huiusmodi hominibus nonnulla affirmari, quæ ad Beatorum fælicitatem propriè videntur conducere; cùm eisdem tribuatur ab Scriptura & ab ipsa Apocalypsi. Huiusmodi est, illos stolis albis esse indutos, & Deum ab eorum oculis omnem abstergere lachrymam. Enimuerò, cùm eiusmodi elogia de spiritalibus hominibus in hac vita prædicentur per aliquam vitæ cælestis imitationem; perspicuum est imitationem hanc nec perfectæ æqualitatis, nec vniuocam esse debere; sed potiùs analogicæ participationis. Quapropter in Beatis stolæ albæ significant veræ & absolutæ gloriæ vestem: in spiritualibus autem huius vitæ viris denotant veluti quandam illius gloriæ inchoationem; quod attinet ad animi tranquillitatem & securæ mentis lætitiam. Quòd autem abstersæ sint lachrymæ eorum, qui in hac mortali vita degunt, constat non id intelligendum esse de cunctis lachrymarum generibus; sed de eiusmodi lachrymis, quæ improborum propriæ sunt, & eorum, qui grauiter & iniquo animo patiuntur huiusce vitæ labores; in quibus tamen spiritales viri gloriantur. Atque hæc etiam est Scripturæ phrasis. Nam verba illa *absterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum*, sumpta sunt ex illo Isaiæ loco capite vigesimoquinto, numer. octauo, *Auferet Deus lachrymam ab omni facie*, vbi literalis sensus est de ingenti spiritualium hominum in hac vita fælicitate. Denique palmæ tribuuntur illis, qui adhuc in militaris Ecclesiæ campo & acie versantur; non ad perfectam & absolutam victoriam significandam, (cùm hæc ad vitæ vsque exitum non consummetur,) sed quia propriè etiam appellari solent victoriæ, quas sancti viri in hac mortali vita consequuntur: qui magnâ pariter energiâ dicuntur victoriam reportasse de quatuor illis hostibus, de quibus diximus capit. 6. notat. 3. id est de inordinato vitæ amore, de diuitiarum cupiditate, de inani hominum existimatione, & de proprio iudicio. Atque vt notauit Petrus Faber libro secundo Agonisticon, capite duodecimo, in his palmis alluditur ad Hieronicas; cùm victores illi veterum certaminum, quæ sacra vocabantur, victoriæ palmam ferebant: atqui planum est, illis in hac vita deferri palmam.

Stola alba quid in Beatis; quid porrò in spiritalibus viris significent.

Quid palmæ eorum in manibus posita figurent.

Allusio in his palmis ad Hieronicas veterum certaminum.

Quod verò Petrus Faber existimat, in hoc Apocalypseos loco agi de palma, quam in cælo Deus tribuit Martyribus; id ex aliorum ille interpretatione desumpsit, quæ meo iudicio in præsenti non cohæret, propter ea, quæ suprà diximus.

Difficultas ex ipso contextu cõtra nostram expositionem.

EX OMNIBVS GENTIBVS ET TRIBVBVS ET POPVLIS, &c.] Fortè ex huiusmodi verbis existimabit aliquis posse sumi argumentum contra meam explicationem. Ipse enim assero in hoc capite directè agi de illis solùm, qui Christiani erant, quando Deus septem plagis in Iudaici populi obstinatos animaduertit: cùm autem Ierosolyma à Tito fuerit vastata quadragesimo anno ab Ecclesiæ Christianæ erectione; non videtur superfuisse tempus, vt aliqui iam fuissent conuersi ex omnibus gentibus & tribubus & populis & linguis. Hoc argumentum roboratur expeditione noui orbis, qui multis postea sæculis patefactus fuit. Præsertim quia vox illa *tribus* videtur exigere, nequa iam in toto orbe familia reperiretur, ex qua ad fidem nemo fuerit traductus.

Difficultatis vim quomodo alij declinauerint.

Huius difficultatis vim fortasse vt declinarent, aliqui interpretes declarationem magnæ illius turbæ extenderunt ad eos omnes, qui æternam beatitudinem adepturi sunt; ita vt vniuersi in ea multitudine comprehendantur. Quare, si innumerabilis hic cœtus ex omnibus Ecclesiæ sæculis congregetur; videtur propriè etiam & strictè loquendo, nullus fore populus, nulla tribus, ex qua non aliquis æternam salutem consequatur. Ceterùm contextus ipse non patitur de illis hîc esse sermonem, qui nondum nati erant, quo tempore Deus septem plagis Iudaicum populum puniuit; quemadmodum nec de illis, qui iam è viuis excesserant. Nam manifestò sermo est de Dei seruis, qui signati fuerunt; quia cum improbis tunc plectendis commisti erant.

Prima difficultatis solutio.

Ad argumentum verò respondeo primò, non opus esse, distributionem illam adeò pressè & strictè sumi, vt nullus in extremis orbis angulis populus superfit, ex quo non fuerit aliquis ad fidem conuersus. Neque enim necesse est ad has redigi angustias; vt verè intelligatur dixisse Paulus, *In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum*. Certè si in vniuersalibus Scripturæ propositionibus, ad earum veritatem, huiusmodi requireretur distributio; verum non esset, quod dicitur Actuum 2. numer. quinto, *Erant autem in Ierusalem habitantes Iudæi ex omni natione, quæ sub cælo est.* Mitiùs ergo huiusmodi loquutiones interpretandæ sunt iuxta communem loquendi phrasim; in qua cùm hyperbolicæ loquutionis species non sit, aliqua tamen hyperbole vsurpatur. Et quidem populorum multitudini, in quibus Euangelium fuerat disseminatum, tribuitur nomen totius orbis terræ, nationum omnium, populorum, ac tribuum.

Rom. 10. 18. ex Psal. 18. 5.

2. Solutio.

Respondeo secundò, vt omittam Christianos iam tunc in aliquibus esse populis prouinciarum omnium, quæ Romano Imperio subiectæ erant; nec solùm ex Iudæis, sed etiam ex Gentibus: vt omittam prætereà Apostolorum aliquos suæ prædicationis fructum ad Indos & Æthiopas propagasse; vniuersitas illa tribuum, populorum ac linguarum denotat ex Christianæ Ecclesiæ & electorum congregatione nullam gentem, populum nullum, nullam tribum excludi: quicumque enim viuâ fide in Christum crederet, eum protinus inter veros Israëlitas computari. Atque hanc existimo esse Ioannis mentem in hoc loco iuxta aliorum Scripturæ locorum sensum.

STANTES ANTE THRONVM ET IN CONSPECTV AGNI.] ἐνώπιον τοῦ θρόνου, καὶ ἐνώπιον τοῦ Ἀρνίου, hoc est, *coram throno & coram Agno.* Et quanuis vis illius vocis ἐνώπιον non postulet, vt ipsi videant, sed solùm vt videantur: qui tamen oculis constant, & in regis adstant conspectu; ipsius præsentiâ posse frui, quis dubitet? Vide Hester 1. num. 10. vbi de *septem Eunuchis, qui in conspectu Regis ministrabant.* Agitur ergo de spiritalibus Israëlitis, vt de sacerdotali populo, qui fruitur præsentiâ omnipotentis

Dei,

A Dei, habentis suum thronum in Christianæ Ecclesiæ templo; qui quidem potiuntur Christi conspectu stantis in throno: quippe qui hominum est aduocatus, & ipsorum ac Dei mediator. Sic enim suprà explicauimus, quod dicitur cap. 5. 6. de Agno stante in medio throni. Felicitas hæc mystici Israëlis consistit in viua fide, quæ beatitudinis est initium; vt expressit Christus, *Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te Deum verum, & quem misisti Iesum Christum.* Consentit id, quod suprà aduertimus, hîc nimirum haberi sermonem de horum hominum fælicitate per comparationem ad fælicitatem Beatorum, qui Dei conspectu fruuntur. Atqui manifestum est, qui perfruuntur Dei & Christi præsentiâ, ab ipsius prouidentia summopere eos protegi ac foueri.

Felicitas mystici Israëlis, id est, Christiani populi, in quo sita sit.

AMICTI STOLIS ALBIS.] Tametsi Latini stolæ nomen peculiariter solent vsurpare pro veste, quæ fœminarum propria erat: in sacris tamen non est hic familiaris vsus, sed vniuersè stola nominatur talaris vestis & gloriosa. Vide Lucæ 20. 46. *Attendite à scribis, qui volunt ambulare in stolis, & amant salutationes in foro,* Vide etiam stolam Hesther 6. num. 10. & *stolam gloriæ* Ecclesiastici 6. 30. & cap. 5. & *stolam sanctam*, cap. 45. 12. item *stolam nouam*, Iudith 16. 10. & *stolam primam*, Lucæ 15. 22. Quod
B verò de stolis albis dicitur, ad sacerdotales stolas (de quibus mentio sæpè fit in sacra Scriptura) videtur referendum; quæ sunt poderes byssinæ. Agitur enim de mystico Israële, vt de sacerdotali populo, qui ante Deum in eius templo adstat. Atque ad huiusmodi allusionem vestium sacerdotalium lucem affert, quod dicitur infrà numero decimoquarto, & decimoquinto, *Lauerunt stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine Agni: ideo sunt ante thronum Dei, & seruiunt ei die ac nocte in templo eius.* Huic vesti in cælo respondet stola gloriæ, quæ cælitum propria est. Vide Marci decimosexto, numero quinto, *Angelum coopertum stola candida.* Quæ stolæ significatio (scilicet vt sumatur pro stola sacerdotali) recepta est etiam apud Latinos. Sic enim stolæ nomen accipit Apuleius libro vltimo Metamorph.

Stola quid sit, & in qua acceptione in sacris vsurpetur.

Stola pro sacerdotali veste.

Aptissima ergo est in præsenti significatio stolæ, quam docet Gregorius Magnus Marci vltimo: vbi ait, in vestibus albis significari gaudium & solennitatem mentis. Quod idem est ac dicere, spirituales viros lætos semper atque hilares degere; vt qui à mundanorum plagis liberi & securi sunt. In hac insuper lætitia includitur bonæ conscientiæ puritas & candor, in quo vera lætitia innititur: propterea quòd se lauerit sanguine Agni, & candorem illum diuino auxilio re-
C tinuerit. Sic enim explicatur paulò infrà, *lauerunt stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine Agni.*

Stola cuius rei symbolum.

Non tamen desunt, qui existiment, apponi *album* in hoc loco impropriè pro splendenti purpureo; & *dealbare*, pro mundare aut splendidum facere. Ita Petrus Faber in Agonistico, libro secundo, capite duodecimo, & vigesimoquinto. Probat primò ex vetusto Glossario Græcolatino. Secundò, ex sanguinis colore, cùm dicitur, *dealbauerunt eas in sanguine.* Quomodo enim in sanguine, si *dealbare* propriè accipiatur? Tertiò, quia existimat alludi ad Hieronicarum vestes (id est victorum sacri certaminis) quas constat non fuisse albas; aut alludi potiùs ad triumphantium vestes; quas purpureas fuisse certum est. Nam de purpura ait Plinius libro nono, capite trigesimosexto, *In triumphali miscetur auro.* Quartò, nam λεῦκον, apud Græcos sæpè idem est, quod limpidum; vt patet ex thesauro Græco. Vnde aqua, fluuius, ver, æstas, sermo, versus, omnia appellantur λεῦκα, id est alba; ad munditiam, claritatem, & splendorem indicanda. Quintò probat, quia vestis, qua remissus est Christus ab Herode ad Pilatum vocatur, à nostro interprete alba, Lucę 23. num. 11. Græcè autem appellatur, λαμπρά, id est splendida; Syriacè autem *coccinea.* Sextò denique, quia aliquando purpureus non colorem dicit, sed splendorem: ceteroquin nunquam diceretur purpureus cygnus: ergo similiter accipi
D potest albus.

Virùm hic album pro splendenti purpureo, an pro candido sumatur?

Opinio Petri Fabri accipientis pro splendenti purpureo.

Hæc tamen minimè obstant, quominus coactum valde esse putem, dici album de veste purpurea. Quare, quod ad repræsentationem attinet, omnino assero sermonem esse de proprio colore albo; imò verò de valde albo, atque adeò candido. Vt autem hoc stabiliatur, nihil aliud opus est, quàm ad argumenta noui huius inuenti respondere. Per se enim notum est, album opponi purpureo. Præcipue cùm in his albis stolis (vt vidimus) sit allusio manifesta ad sacerdotales stolas byssinas. Deinde ad explicandam animæ sanctificationem ac puritatem conscientiæ euidens est colorem album, vt opponitur purpureo, in sacra Scriptura vsurpari, Isaiæ 1. 18. *Si fuerint peccata vestra vt coccinum, quasi nix dealbabuntur: etsi fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana alba erunt.* Hunc ergo vestium alborem tribuit Scriptura tanquam causæ sanguini Christi. Vnde 1. Ioannis 1. 7. *Sanguis Christi emundat nos ab omni peccato.* Huc spectat, quòd vestis Christi in transfiguratione facta est alba quasi nix ex Christi luce admirabili: & quam in Christi veste mutationem fecit lux, eadem consideratur fieri ab ipso Christo in mystica ipsius seruorum veste.

Vera tamen statuitur sententia explicans de albo propriè sumpto.

E Vt ergo ad argumenta respondeam, ad primum dico, Glossarium illud non esse diui Ioannis; quare nihil me de illo laborare. Ad secundùm; fateor naturalem non esse infectum siue tincturam, quòd sanguis dealbet; ideoque apponi vt rem admirabilem, illud quod maculam aspersurum videbatur, eam potiùs eluere, & candorem & splendorem afferre. Et fortassis consideratur hîc sanguis Agni instar saponis efficacissimi, qui maculas omnes ac sordes penitùs abstergeat. Ad tertium respondeo; si nusquam in toto terrarum orbe vestis alba fuit victoriæ atq; triumphi insigne; at in Scripturæ vsu ita accipi citra cõtrouersiam est; siquidem Apocalypsis 3. 5. dicitur, *Qui vicerit, sic vestietur vestibus.* Ad quartum respondeo, nullum adduci exemplum, ex quo appareat λεύκην, appellari eam vestem, quæ non sit alba. Ad quintum, dicerem potiùs in Syriaco poni coccinum pro candido (sicut purpureum in cygno) quàm album in Vulgata pro coccino contra omnem consuetudinem. Præsertim cùm ibi Græcè non sit, λευκὸς. Ad sextum; forsan in eo exemplo *purpureum* ponitur pro regio. Aut fortè reperitur color aliquis in quibusdam rebus nimis candidus, cui aliqua insit purpurei species atque reflexio: vt de pretiosissimis margaritis perhibent, videri illis rubram inesse animam. Aut si aliquando purpureum ponitur pro candido; nunquam tamen album pro purpureo sumitur; quando nullum hac de re exemplum ostenditur.

Argumẽtis Petri Fabri fit satis.

Quænam sit victoria per has palmas signata?

Et palmae in manibvs eorvm.] Dixi per palmas significari victoriam; siue alludatur ad sacri agonis victores, siue ad palmas, quæ in templo erant exsculptæ multis in locis cum eâdem victoriæ significatione. Victoria ergo, quam istæ palmæ adumbrant, est illa ipsa, quæ eisdem veris Israëlitis tribuitur cap.15.2. vbi de illis dicitur, *Vicerunt bestiam & imaginem eius & numerum nominis eius.* Atqui vt aliàs admonui, in nostra declaratione non de ijs agitur, qui Deo iam fruuntur in cælo; sed de spiritalibus Israëlitis, qui per Dei gratiam in hac vita victoriam de suis appetitionibus reportarunt. A

Obiectio cõtra nostram de albis stolis significatione, eiusq; solutio.

Sed aliquis mihi obijciet Augustinum sermone 11. de sanctis, & Gregorium homil.17. in Ezechielem; qui manifestè exponunt hanc palmam de palma martyrij. Quibus concinit Ecclesia in communi hymno ad matutinarum horarum calcem subiecto; vbi Martyrum cœtus nuncupatur candidatus Martyrum exercitus. Respondeo, non semper in hymnis atque concionibus attendi literalem ac proprium sensum eorum verborum, quæ ex Scriptura accersuntur. Sæpè enim sufficit in aliquo probabili sensu aut bona accommodatione accipi. Nec tamen ipse inficior Martyres ex eorum esse numero, quos Ioannes candidatos cum palmis aspexit: quin imò assero illos à Ioanne cum palmis fuisse visos; etiam antequam pro Christo fortiter occumberent: & omnes etiam primitiuos Christianos possumus quodammodo Martyres appellare. Nam iuxta diuum Cyprianum Martyres dici possunt, quotquot legibus per ethnicos Principes latis pro Christi fide damnabantur; & primitiua tota Ecclesia animo ac desiderio martyrij palmam consequebatur. Tantusque erat eorum numerus, qui martyrium pro Christi fide re ipsa patiebantur; vt meritò dici possit, hanc fuisse in primis Ecclesiæ primitiuæ professionem, vt pro Catholica fide vitam cum sanguine profunderet. Quamobrem antequam emoriantur, non iniuriâ cum palmis depinguntur. B

Vers.10. Qua gratiarũ actio sit, salus Deo nostro.

Et clamabant voce magna dicentes, Salvs Deo nostro, qvi sedet svper thronvm et Agno.] Qui spiritali libertate fruuntur, & se vident ab improborum plagis tutos atque securos, iure optimo clamant; id est, magno affectu, & ingenti grati animi significatione Deo & Christo gratias agunt. *Salus*, Græcè σωτηρία, quæ vox aptissima est ad significandam liberationem ipsam & immunitatem à plagis, quibus rebelles Iudæi plectebantur. Dicere autem, *Salus Deo, & Agno*, est agnoscere singulare fuisse Dei & Christi beneficium in ipsos collatum; quòd eos sponte sua æternæ vitæ notâ signauerant, vt & plagas improborum deuitarent, & fælicitate illâ, quam habebant, perfruerentur. C

T E X T V S.

Vers. 11. Et omnes Angeli stabant in circuitu throni & seniorum & quatuor animalium; & ceciderunt in conspectu throni in facies suas, & adorauerunt Deum.

12. Dicentes, Amen. Benedictio & claritas & sapientia & gratiarum actio, honor, virtus, fortitudo Deo nostro in sæcula sæculorum, Amen. D

C O M M E N T A R I V S.

Omnia ferè, quæ hîc essent dicenda, dicta iam sunt cap.5.vers.11.& 12. Ibi enim depicti etiam sunt Angeli in circuitu throni & seniorum & animalium. Et vtrobique hymnus, quem Angeli concinunt, septem constat laudibus: cum hoc tamen discrimine, quia ibi canticum illud Christo intonuerunt; hîc verò æterno Patri. Quo edocemur, in Dei prouidentia, necnon brachij ipsius, id est, Christi Domini, splendescere septem perfectissimæ prouidentiæ spiritus.

Vtrum laudes hic ab Angelis Deo decantatæ, sint septem, an octo? Septem non amplius esse statuuntur.

Non defuit, qui huius loci laudes non septem, sed octo esse arbitraretur: quòd vocem illam *Amen*, accipere voluerit quasi peculiarem laudem, quæ cum reliquis octonarium numerum conficeret. Contra hoc tamen est, quia textus ipse in ipsa distinctionis ratione nos perspicuè admonet, verbum illud *Amen*, quod est in hymni initio ac fine, sumendum esse non vt peculiarem laudem, quæ Deo deferatur; sed vt maximam eorum omnium, quæ continentur in hymno, asseuerationem. Atque huius loci proportio & conuenientia cum illo capit.5. dilucidè ostendit laudes hîc etiam septem fore, sicut in capite quinto. Porrò de vocis, *Amen*, significatione & energiâ lectorem remitto ad ea, quæ doctè conscribit Caninius de locis Hebraicis, cap. 5. Illud addiderim, magnam rei alicuius asseuerationem suum propriè habere locum in ijs, quæ cùm vera maximè sint, veri tamen speciem non habent. Hac enim ratione accidit in eo, quod hymnus hîc continet; videlicet septem Diuinæ prouidentiæ spirituum perfectionem infinitam elucere in eximijs beneficijs, quibus Deus primæuos illos Christianos afficiebat; cùm eos sui spiritus signo notabat, & hoc modo à plagis rebellium Iudæorum cœtui imminentibus eripiebat. Ratio enim ac modus eos liberandi erat eiusmodi, vt eos ad Crucifixi fidem transmitteret, & falsæ hominum existimationis, fortunarum ac vitæ ipsius contemptionem illis inderet; sicque suæ patientiæ clarissimum præberet exemplum, dum permittebat suos à Iudæis contumacibus vexari atque mactari; & graues etiam proponeret comminationes sce- E

leratis

leratis hominibus per ea ipsa, quæ iusti ab illis patiuntur. Vnde clare Angeli perspiciebant, quàm grauia & acerba supplicia in peccatores erant fulminanda. Quare in hac signatorum liberatione ab ijs plagarum ictibus, quibus percutiendi erant scelerati, effulgebat quidquid in septem sigillorum repræsentatione continetur; vt latiùs explicatum est c. 5. & 6.

Rogabit aliquis, quid causæ sit, cur in hoc potiùs hymno, quàm in ipso, quem Angeli ipsi concinuerunt Christo, addatur modò *Amen*, tam in principio quàm in fine? Respondeo, vehementi hac asseueratione fortè significari maiorem penetrationem, maioremque admirationem: vt nouerimus ipsosmet Angelos eâdem successione ac progressu rerum, quæ in Christiana Ecclesia accidebant, magis magisque comperisse admirabiles Christi passionis effectus; & quò plus agnoscebant, & assequebantur, eò plus in profundæ huius sapientiæ cognitione, & Dei consiliorum admiratione profecisse. Angelos enim ipsis Ecclesiæ euētibus in Dei sapientiæ notione maiores fecisse progressus apertè docet Paulus ad Ephes. 3. 10. cùm ait, *Vt innotescat principatibus & potestatibus in cælestibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei.* quem locum suprà iam exposuimus. *Cur hic sub laudum finē addatur, Amen?*

B

TEXTVS.

Vers. 13. Et respondit vnus de senioribus, & dixit mihi; Hi, qui amicti sunt stolis albis, qui sunt, & vnde venerunt?

14. Et dixi illi, Domine mi tu scis. Et dixit mihi; Hi sunt, qui venerunt de tribulatione magna, & lauerunt stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine Agni.

C

COMMENTARIVS.

QVI cum alio colloqui incipit, Hebraicâ phrasi dicitur illi respondere. Itaq; interrogatio appellatur responsio Atq; interrogatio hæc vnius è senioribus eò solū tendere videtur, vt hæc repræsentatio sese accōmodet ad eorum, qui aliquid docent, consuetudinē: qui, vt attentiùs excipiatur sua doctrina, ab aliqua interrogatione principium ducere solent. Quòd verò vnus de senioribus Ioannē instruat; similem habet difficultatem, nec dissimilem solutionem, atque illud cap. 5. 5. *Vnus de senioribus dixit mihi, Ne fleueris, Ecce vicit leo de tribu Iuda.* Videantur, quæ ibidem diximus. Quibus addo insuper, in hoc etiam loco, mihi pro certo esse, ideo vnum de senioribus induci, qui Ioannem instituat; quia diuus Lucas (qui seniorum erat vnus, vt suprà notauimus) conscripsit librum de Apostolorum actibus; in quo continetur noui Israelis, id est Christianæ Ecclesiæ fundatio; in eaque historia narrat, ad hunc nouum Israelem cooptari quotquot ex Gentium superstitione ad veram Christi religionem D transferebantur; ita vt Gentiles ad Christum versi inter veros etiam Israelitas numerarentur. Narrat insuper Iudæis & Gentibus ab Spiritu sancto gratiam copiosè suppeditari, eiusque auxilio signari, & eximi ab improborum supplicijs; ac valde roborari, vt si opus esset, pro Christo vitam libenter amitterent, & de mundo triumpharent. Itaque verissimè dicitur diuus Lucas in Apostolorum actibus docere, veros esse Israelitas designatos eos omnes, qui ad Christi religionem sesè intimo cordis affectu applicabant, siue Iudæi essent siue Gentiles; quàm plurimosque esse, qui Apostolorū cohortationibus ad veram salutis semitam dirigebantur. *Respōdere quid sit in Hebraica phrasi.* *Vnum hunc è senioribus eundem esse, de quo cap. 5. 5.* *Cur hoc potissimùm in loco vnus è senioribus Ioannem instruat.*

HI SVNT, QVI VENERVNT DE TRIBVLATIONE MAGNA.] Græcè duplex est articulus tam in *tribulatione*, quàm in *magna*. Fortassis per allusionem ad Aegypti captiuitatem ac seruitutem. Aegypti enim nomen sonat angustias: & quæ sequuntur verba compellunt, vt huiusmodi tribulatio sit peccati captiuitas, & exulceratæ conscientiæ infelicitas. Nam hæc est magna illa tribulatio, ex qua euadunt illi, qui ad Christum viua fide perfugiunt: atque in hac seruitute clauditur miserabilis subiectio inordinato vitæ & fortunarum amori, vanæ hominum existimationi, & proprij iudicij cæcitati. E Quapropter mox sequitur, lauisse eos stolas suas in sanguine Agni, id est è misera illa seruitute, qua tenebantur oppressi, ad lætissimam bonæ conscientiæ felicitatem transgredi; & à dæmonis captiuitate ad virorum sacerdotalium numerum, qui iustitiæ indumentis ornati Deo in eius templo ministrant. Vide quæ suprà diximus de stolis albis in hoc capite n. 9. & c. 3. 5. *Vers. 14. Qui dicantur ex magna venisse tribulatione.*

TEXTVS.

Verſ. 15. Ideo ſunt ante thronum Dei, & ſeruiunt ei die ac nocte in templo eius: & qui ſedet in throno, habitabit ſuper illos.

16. Non eſurient, neque ſitient ampliùs; nec cadet ſuper illos ſol, nec vllus æſtus.

17. Quoniam Agnus, qui in medio throni eſt, reget illos, & deducet eos ad vitæ fontes aquarum: & abſterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum.

COMMENTARIVS. B

IDEO SVNT ANTE THRONVM DEI.] Legantur, quæ ſuprà diximus nu. 9. circa illa verba *ſtantes ante thronum.* Et aduerte quod ex contextu colligitur, magnam ſcilicet ſanctitatem, quam Chriſti ſanguis Chriſtiano populo largè effuſeque donat; eſſe cauſam, cur ſtrenui Chriſti cultores efficiantur ſacerdotalis populus Deo tantopere charus, vt ipſum in ſuo templo dies noctesque cultu ac veneratione proſequantur in ſpiritu & veritate; eiuſque fruantur præſentia, quod cæleſtis beatitudinis imaginem adumbrat.

Habitare Deus ſuper ſuos, quo ſenſu dicatur. Ad Euchariſtiam aptè referri.

ET QVI SEDET IN THRONO, HABITABIT SVPER ILLOS.] Particula *ſuper* poteſt ſignificare idē quod inter: quod innuit Deum inter Chriſtianos degere, quaſi eis vicinum ac proximum, qui propriam apud eos ſedem ac domicilium fixerit. Atque hæc loquutio alijs in locis familiaris eſt Scripturæ; & congruenter ad ſacroſanctam Chriſti corporis Euchariſtiam, necnon ad Dei in ſuos patrocinium ac protectionem applicatur. Deinde, *ſuper illos,* hîc eſſe poteſt idem, quod apud illos; in eo ſenſu, quem expreſſit Chriſtus Ioannis 14. 3. *Manſionem apud eum faciemus.* Si igitur aduertatur hunc eſſe germanum ſenſum, protinus cernitur energia illius vocis *ſuper*, quæ denotat Deum inter eos,
ſiue apud eos degere, eos tuendo ac protegendo. Vide Iſaiæ 12. 6. *Quia magnus in medio tui ſanctus Iſrael.* C
Hebraicè *in interiori tuo.* lege totum caput.

Verſ. 16.

Alluſio ad Iſaiæ c. 49. De qua fame ac ſiti hic ſermo ſit.

NON ESVRIENT, NEQVE SITIENT AMPLIVS, NEQVE CADET SVPER ILLOS SOL, NEC VLLVS ÆSTVS.] Petrus Faber in Agoniſtico l. 2. & l. 3. opinatur in his verbis ad Hieronicarum emeritorum præmium reſpici. Id tamen non ille mihi perſuadet. Illud in primis eſt certum, hæc verba deſumpta eſſe ex Iſaiæ c. 49. 10. vbi manifeſtè eſt ſermo de Gentibus etiam ad Chriſtum conuerſis: & verba ſunt prorſus eadem; *Non eſurient, neque ſitient, & non percutiet eos æſtus & ſol.* Sermo autem eſt de cupiditatis fame ac ſiti, & de æſtu luxuriæ atque inuidiæ. Vide c. 16. 8. *Quartus Angelus effudit phialam ſuam; & datum eſt ei, æſtu affligere homines & igne.* Scio æſtum ab Andrea referri ad huius vitæ moleſtias. Aptius tamen de tentationibus explicatur: atque ea eſt Ambroſij expoſitio.

Verſ. 17. Regere hîc idem, quod paſcere.

QVONIAM, QVI IN MEDIO THRONI EST, REGET ILLOS; ET DEDVCET EOS AD VITÆ FONTES AQVARVM.] Quid ſignificet Agnum eſſe in medio throni, diximus ſuprà c. 5. 6. Quod verò additur, *reget eos,* idem eſt, quod eos paſcet, vt patet ex verbo Græco, ποιμανεῖ. Alluſio autem perſpicua eſt ad Pſal. 22. quo confirmatur non agi hîc de cæleſtis patriæ fælicitate; quia ſequitur in eodem Pſalmo n. 4. *Nam & ſi ambulauero in medio vmbræ mortis, non timebo mala.* Ad quem etiam Pſalmum reſpexit Iſaias lo-
co allato: ſubdit enim, *Quia miſerator eorum reget eos, & ad fontes aquarum potabit eos.* Quod eſt agere de D
Dei ſeruis ſub ouium metaphora, quas paſtor Chriſtus pabulis vberrimis paſcit, & limpidiſſimis fontibus potat, mollique aura, & vmbroſis arborum folijs opacat. Porrò in hoc loco pro vitæ fontibus quædam Græca ſonant *viuos fontes.* Sed ſignificantius eſt, *vitæ fontes*; id eſt fontes vitales aquæ & gratiæ. Senſus autem huius Metaphoræ in paſtu & potione eſt de mirifico Eccleſiæ Sacramentorum fructu, de ſacrarum Scripturarum ſolatio, & de myſteriorum fidei contemplatione; quæ famem explent, ſitimque extinguunt cupiditatum huius vitæ bonis inhiantium; & lenis diuini ſpiritus aura, atque vmbra Dei protectionis & optimorum exemplorum arcent luxuriæ, inuidiæ, & ceterarum animi appetitionum æſtus. Hæc etiam pratorum ſpiritalium paſtio complectitur ſolidarū virtutum & viuæ in Chriſtum fidei exercitationem. Vide Pſal. 22. *Deduxit me ſuper ſemitas Iuſtitiæ.*

Quo ſenſu dicatur Deus abſtergere lachrymas à ſuorum oculis.

ET ABSTERGET DEVS OMNEM LACHRYMAM AB OCVLIS EORVM.] Hoc, vt iam admonui, ex Iſaiæ cap. 25. 8. deſumptum eſt: & in eodem hîc ſenſu accipitur, atque apud Iſaiam: Deum ſcilicet
ſpiritalibus Eccleſiæ Chriſtianæ hominibus abſtergere lachrymas, quas huius vitæ laborum atque E
ærumnarum ſenſus expreſſerat; illiſque gratiam donare vt in ipſis calamitatibus glorientur; eos etiam fletus comprimere, & exſiccare, quos deprauatæ conſcientiæ ſtimuli ſolent adducere; & impetratæ veniæ ſpe confirmare. Quorum vtrumque maximæ eſt felicitatis argumentum, & quædam cæleſtis beatitudinis imago. Ideoque hæc eadem verba applicat Ioannes perfectiſſimo felicitatis æternæ ſolatio c. 21. 4. Verùm, quòd verba iſthæc exponantur ibi de cæleſtis gloriæ lætitia, nihil obeſt, quominus hîc etiam ad ſpiritualium virorum in hac vita conſolationem eleganter applicentur: vt explicauimus ſuprà in commentario verſus noni.

Prædicta ſignatorum doctrina ad religioſos applicatur. Religioſæ vitæ encomium.

Omnia, quæ hactenus diximus, appoſitè deſeruiunt, vt illis admirabilis declaretur effectio ſigni viuentis Dei, quo veri Iſraelitæ ſignati plagarū ictus effugiunt, quibus ſeueriſſimè plectit Deus ſpiritalē Aegyptū, id eſt, inimicos crucis Chriſti. Sed tametſi contextus ſingulatim de primitiuis Chriſtianis agit, deq; plagis Iudaico populo illatis; hæc tamen doctrina generalis eſt, poteſtq; congruenter ad ſtatum præcipuè religioſorum applicari. Illi enim appellari poſſunt vel maximè populus electus

(ad

A (ad sæcularium distinctionem) & Spiritus sancti notâ signatus: illi insuper sunt, qui fruuntur potissimùm sacrosancti Christi corporis præsentiâ in Eucharistia & singulari Dei ipsius patrocinio: illi; qui dies noctesque in templo ante Deum assistunt: illi denique, qui ingentem vitarunt tribulationẽ, quam è secularibus complures patiuntur miserrimè, iuxta illud Pauli de coniugibus dictum, *Tribulationem carnis habebunt huiusmodi.* Quòd si probi etiam homines coniugio addicti tribulationis non erunt expertes; quid mundo generatim futurum putamus?

Demum obserua verbo illi, *seruiunt*, græcè respondere, λατρέυουσιν, quod significat diuinum cultum: id autem in religiosis hominibus præsertim verum ostenditur; qui diu noctuque se totos diuino cultui dicant & consecrant. Quidquid enim superiorum, atque adeò Dei ipsius obedientiâ præstatur, religionis & diuini cultus proprium efficitur. Præterea *Non esurient, neque sitient.* neque enim aut
B cupiditas, aut ambitio in Religione regnat: nec cõcupiscentiæ ardor sentitur; singulari Dei & Agni beneficio. Postremò, etsi non habitus (quod aiunt) sed religiosi mores Monachum informant; non tamen dubium est, quin sacrarum Religionum institutio fuit cæleste inuentum; vt in hac vita homines, non adumbratam modò, sed expressam beatitudinis habeant imaginem, & faciliùs ac securiùs Christianæ religionis ac professionis præstantiâ, dignitateque fruantur.

Religiosos die ac nocte diuino cultui esse addictos. Religiosa vita quàm longè à cupiditatum siti esse debeat.

NOTATIO V.

In qua proponitur suspicio quædam de numero centum quadraginta quatuor millium (quem ponit Apocalypsis c. 7. & 14.) & de illa iudicium fertur.

Singularis explicatio de numero 144. millium ad paucas personas redacta.

NONNEMO suspicatus est numero illo (*centum quadraginta quatuor millia*) designari paucas admodùm personas; sed tantæ virtutis singulas, vt quælibet earum pro mille viris debeat computari. Huic verò suspicioni vt aliquam verisimilitudinem conciliaret, præmittebat nonnulla. Et in primis minimè opus esse, vt centum quadraginta quatuor millia signati (de quibus dictum est Ioanni) sint ijdem cum turba magna quam dinumerare nemo poterat. Quia potiùs nostra sententia (quæ vtrosque facit eosdem) videtur vix posse notam nouitatis effugere. Si autem supponatur, illos centum quadraginta quatuor millia signatos, esse ex populo Israel secundùm carnem; turbam verò innumerabilem esse ex Gentilitate: cùm vel ex nostra acoluthia constet, non agi in capite septimo de alijs Israelitis, quã de illis, qui fidem Christi receperant, antequam plagarum tubæ aduersus rebelles Iudæos concreparẽt. Ex hoc ipso colligi videtur numerum illum (*centum quadraginta quatuor millium signatorum*) non debere accipi pro numero adeò, ac sonat, magno. Quia numerus eorum, qui Christo nomen dederant, priusquàm plagæ illæ aduersus rebelles Iudæos immitterentur, non videtur fuisse adeò magnus.

Imò verò apparet signatorum numerum fortasse non debere extendi ad eos omnes, qui illo tempore fidem Christi receperant. Quia signum Spiritus sancti (vt constat ex alijs sacræ Scripturæ locis) continet adeò magnam sanctitatis & donorum Spiritus sancti excellentiam; vt ij solùm videantur inter signatos recensendi, qui primitias Spiritus accepere, ad fidem Christi prædicandam & propagandam. Hos verò eximios prædicatores, nemo dicet fuisse exercitum adeò numerosum; sed potiùs pusillum gregem. Singuli enim Apostoli videntur pauculos quosdam discipulos prædicationis Euangelicæ socios sibi adiunxisse (quemadmodum de Iacobo Hispaniarum patrono compertum est:) atque illi numero quidem pauci, sed virtute & sanctitate admirandi, à Deo confortati, susceperunt atque patrarunt egregium illud facinus subijciendi scilicet Euangelio, primùm decimam Iudæorum partẽ, deinde ex Gentibus vniuersum orbem Romanum, & ceteras quoque nationes.

Ad hæc; ad numerum centum quadraginta quatuor millium propiùs accedendo, notat prædicta suspicio, paucos illos discipulos, quos sibi socios adiunxerunt Apostoli, aptè appellari posse duodecim duodenarios. Quia quanuis non constet præcisè de singulorum manipulorum numero; neque verisimile sit fuisse in singulis duodenarium: nihilominùs,

C vt significentur Apostoli singuli paucos sibi discipulos adsciuisse, quemadmodum Christus paucos sibi assumpsit Apostolos; aptè singulorum cunei siue decuriæ in duodenario figurantur. Sic enim, quemadmodum Christus suos Apostolos appellauit pusillum gregem, cùm essent personæ duodecim; non aliter ex æquali electorum discipulorum numero, qui singulis Apostolis tribuantur, constituuntur duodecim manipuli, siue pusilli greges, ad mundum subiugandum destinati. Atque ea ratione conueniẽter satis omnium Apostolorum discipuli reuocantur ad numerum cẽtum quadraginta quatuor; quia duodecies duodecim constituunt centum quadraginta quatuor. Neq; hoc est præstituere singulos manipulos verè fuisse duodenarios: sed solum eis duodenarii nomen, Apostolici collegij instar aptè tribui: eo quòd sint pauci numero, & singuli in fortissimos & fortunatissimos duces electi.

D Mox verò vt innuatur, eos ipsos, qui adeò pauci erant, perfecturos id quod præstari non posse videbatur, nisi ab ingenti exercitu; significantissima videtur esse phrasis, si suprà dicti centum quadraginta quatuor viri appellentur centum quadraginta quatuor millia. Quod non est aliud, quàm asserere singulos eorum esse instar virorum mille, quòd possint singuli pro mille operari. Qua loquendi ratione alludi videtur ad id Isaiæ 60. 22. *Minimus erit in mille, & paruulus in gentem fortissimam.* Quæ verba, quanuis fere ad Chiliarchorũ munus referri soleãt, vt sensus sit singulos fore tribunos, & militibus mille præfuturos; multò tamen significantior erit locus, si de singulorum virtute agat; eamque eiusmodi esse confirmet, vt singuli meritò pro mille reputentur. Cui significationi congruentissimè deseruit illa phrasis, *in mille, in gentem fortissimam.* Nam cã
E ipsâ phrasi dicitur Ieremiæ 1. nu. 18. *Ego dedi te in ciuitatem munitam, & in columnam ferream, & in murum æneum,* & cap. 15. nu. 20. *Dabo te in murum æreum fortem.* Atque illa ipsa recepta expositio (quæ, cùm dicitur *minimus erit in mille*, intelligit singulos fore Chiliarchos) eòdem recidet; si animaduertatur, eum effici Chiliarchum, cui virtus de cælo tribuitur, vt mille animas Christo lucretur; quod est eas in Christo gignere, ac earum esse patrẽ. sic enim ex vno fiũt mille. In spirituali autem filiorum generatione, qui per Dei gratiam vnius integri regni fuit pater in Christo, id est, qui integrum regnum potuit Christo subijcere, non solùm bellum gessit, vt singularis miles, sed etiam quasi exercitus maximus atque fortissimus; quandoquidem integro regno potuit inferre bellum, & præclaram de illo victoriam reportare.

Porrò

Porrò huic cogitationi fauere videntur multi sacræ Scripturæ loci; in quibus expenditur gloriosum esse Deo, per milites paucos de vniuersis triũphare exercitibus. Vide Deut. 32. 30. *Quomodo persequatur vnus mille.* Et 1. Reg. 14. n. 6. *Non est difficile Deo, saluare in paucis,* 1. Machab. 3. 18. *Non est differentia in conspectu Dei liberare in multis & in paucis.* Huc etiam spectat id Isaiæ 10. 22. *Consummatio abbreuiata inundabit iustitiam.* Quemadmodum enim Deus multiplicauerat quondam gentem, & non magnificauerat lætitiam (vt habetur Isaiæ 9. 3.) sic posteà reuocato fidelium numero ad paucos, sed strenuos & electos; per eos subiugauit vniuersas nationes. Sicut adumbratum fuerat in historia illa Gedeonis, de qua Iudic. 7. Et sicut elegantissimè significatur in libello paruo, de quo Apocalypseos 10. Facit, quòd similiter in religiosorum ordinum initijs, ex paucorum, sed electorum, labore multò maior solet percipi fructus, quàm post aliquot sæcula ex numerosæ multitudinis operâ & industriâ. Quare elegantissimè & significantissimè dici valeat, illos primos decem Societatis nostræ Patres, fuisse decies mille viros: atque cùm à Beato Ignatio parente nostro missus est ad Indos Xauerius, non vnum hominem, sed numerosum atque robustum exercitũ eò fuisse missum. Quòd enim Dauidi dictum est, 2. Reg. 18. 3. *Tu vnus pro decem millibus computaris*; id etiam beato Xauerio verissimè dici potuit. Si verò eiusmodi phrasis plena est elegantiæ & energiæ; quid prohibet, vt ea ratione de Apostolorum discipulis siue commilitonibus loquamur, per quos partum, & auctum est Ecclesiæ Christianæ imperium? vt scilicet eos, appellemus centum quadraginta quatuor millia; quanuis re vera vix fuerint centum quadraginta quatuor viri. Alioqui verò quid mirum, eum exercitum, in quo centum quadraginta quatuor millia numerabantur, magnam de mundo victoriam fuisse consequutum? Enim verò victoriam, paucorum militum manu, ac valde paucorum, fuisse obtentam; id valde admirandum est; atque adeò multò magis consentaneum, si intelligamus in eo gloriari Deum, quòd paucis admodũ Apostolorum discipulis, virtute cælesti armatis, mundum subiugauerit; quodque eos meritò appellare possimus centum quadraginta quatuor millia: quàm quòd exercitu adeò numeroso primùm cum Iudæis, deinde cum Gentibus conflixerit. His addi potest, non solùm non videri Deo dignum tã numeroso exercitu moliri mundi conuersionem; verùm Imperatores etiam terrestres qui nomen sibi compararunt (quemadmodum Alexander Magnus, atque Romani & illorum imitatores) non id vnquam contendisse, vt ipsorum exercitus ex ducenties millibus, aut ex centies, & quinquagies millibus constaret; sed ad delectum potiùs attendisse militum: atque ea ratione exercitibus non valde numerosis de alijs numerosissimis seu potiùs infinitis triumphum egisse; vt notum est ijs, qui ipsorum historias perlustrarunt. Si igitur in hominibus quoque fatendum est, id prudentis & magnanimi consilij fuisse: quantò maiori iure censeri debet, diuinã

A prouidentiam non id elegisse, vt valde numeroso exercitu cum Iudæis & Gentibus dimicaret; sed potiùs paucorum manu, & eorum præsertim, qui singuli pro mille possent computari?

Hæc sunt, quæ pro illa opinione in speciem plausibili militare videntur. Nihilominus tamen quanuis ea expositio siue suspicio speciosa prima facie videatur: collata tamen cum contextu Apocalypseos, & cum serie siue acoluthia argumenti, meo iudicio non subsistit. Capite enim septimo Apocalypseos non agitur de ijs solum, qui prædicationis Euangelicæ officio functuri erant; sed de vniuerso eorum numero, quos plagæ contra Iudæos rebelles immissæ prætereituræ erant, tanquam ipsius Dei seruos, & ipsius nota insignitos. Genuinus enim capitis septimi scopus nihil est aliud, quàm magnum fuisse numerum eorum, quos plagæ iussæ sunt non attingere. Quanuis enim rebelles Iudæi fuerint multò plures, quàm illi, qui nomen Christo dedêre: sed etiam quàm plurimi fuerunt, non solùm ex Gentibus, sed etiam ex Iudaico populo; computatis non ijs tantùm, qui Iudæam incolebant, sed etiam ijs qui in nationes dispersi. *Respondetur ad prædictam explicandi rationem.*

B

Adhuc tamen aliqua ratione in numero centum quadraginta quatuor millium (qui refertur cap. 7. & cap. 14.) relinquitur locus aliquis eis, qui considerare velint, Deum de vniuersis nationibus, paucorum admodùm militum manu gloriosum egisse triumphum. Non quòd numerus ille centum quadraginta quatuor millium solùm designet electos Apostolorum discipulos; sed quòd vniuersus Ecclesiæ primitiuæ exercitus propterea reuocetur ad numerum centum quadraginta quatuor millium; quia Apostoli ipsi fuerunt duodecim; & quia illi tot animas Christo subiecerunt, vt verè affirmari possit primitiuos illos Christianos ab Apostolis ad Christum adductos, esse numerum illum centum quadraginta quatuor millium, quos signum Dei viui fecit insignes. Quare, dum illi omnes in duodecim tribus diuiduntur, eo ipso tanti facinoris gloria, secundùm Deum, duodecim Apostolis defertur: atque adeò affirmatur, vnumquemque ex Apostolis factũ esse non solùm in mille, sed etiam in duodecim millia, & in gentem fortissimam & electam. Atque aptè etiam notari potest, in numero centum quadraginta quatuor millium, ad quẽ primitiui Christiani reducũtur, id fortasse innui, quod Isaiæ phrasim superat. Isaias enim non plus dixit, quàm *Minimus erit in mille*: vnio tamen atque concordia duodecim Apostolorum perfecit, vt vnusquisque eorum non solùm pugnaret tanquam vnus ex duodecim, sed etiam tanquam omnes duodecim; ratione scilicet vnionis atque concordiæ inter illos omnes. Quare, cũ singuli eorum possent seorsim pro mille computari; coniuncti & colligati inter se per vnionem atque concordiam singuli pugnare iam possunt, vt duodecim millia; atque adeò vniuersi tanquam centum quadraginta quatuor millia. Quia duodecies duodecim constituunt centum quadraginta quatuor.

C

D

CAPI-

CAPITIS VIII.

PROLOGVS,

SIVE

NOTATIO I.

De connexione silentij cum septem tubis.

An sigilli 7. figura in cæli silentio terminetur; necne?

INITIO octaui huius capitis nodus eiusmodi expediendus occurrit; Vtrùm sigilli septimi repræsentatio in cæli silentio terminetur; an verò lõgiùs progrediatur? Beda enim, Rupertus, Albertus Magnus, Ioachimus, Aureolus, Pannonius, Pererius & alij arbitrantur ea, quæ Ioannes n. 2. addit, *Et vidi septem Angelos stantes in conspectu Dei, & datæ sunt illis septem tubæ*; non iam ad septimi sigilli progressionem, sed ad visionis alterius nouæ inceptionem spectare. Quin imò Pererius contendit, hanc esse Victorini, Ticonij, Primasij, Anselmi, & Richardi sententiam; quòd dicant, in tractatu de septem plagis regredi ac retrouerti Apocalypsin, & Christianæ Ecclesiæ seriem rursus ab initio texere. Noster tamen Ribera contendit, septem tubas ad septimi sigilli mysterium directè spectare. Ex quo sequitur visionem septimi sigilli vsque ad capitis vndecimi exitum non finiri. Ibi enim dicitur, *& septimus Angelus tuba cecinit*, &c. Quæstio hæc non parui momenti est ad mysterium sigilli septimi & libri connexionem probè cognoscenda. Quapropter operæ pretium me fore facturum putaui, si eam vice prologi singulatim excuterem.

Pererij & aliorum opinio pro parte affirmatiua.

2. Sententia Riberæ negantis: quæ vt verior amplectenda.

Pererius pro se adducit, opinionem suam omnium ferè interpretum esse communem, & Riberæ expositionem esse singularem: mihi tamen contrà videtur; atque illud saltem existimo, Riberę opinionem communiori esse cõsensu receptam. Nam præterquàm quòd expresse eam tenent Andreas & Aretas; & sequuntur non solùm Ribera & Viegas, sed etiam Arias Montanus, Caponsachius, & alij, qui septem tubas in septimo sigillo comprehendi dilucidè affirmant. Præter hoc, inquam, capitum distinctio, nobis ab Ecclesia in ipso textu apposita, ostendit non obscurè meo iudicio communem esse consensionem, visionem nouam nequaquam incipere ab ijs verbis, *Et vidi septem Angelos*. Etenim si noua inde exordiri visio crederetur (quæ quatuor omnino capita complectitur) cui planum non fit, dissentaneum valdè esse, nouum exordiri caput ab vnica linea, quæ ex septem sigillorum visione supererat; cùm tamen extrema illa linea cum septimo capite coniungi facillimè posset, vt noua visio octaui capitis initium auspicaretur? Ratio hæc conuincit, opinor, vt credamus verisimilius Ecclesiæ visum fuisse, visionem nouam minimè incipere in his verbis, *Et vidi septem Angelos*; sed hoc potius totum ad mysterium sigilli septimi pertinere.

Riberæ sententiam, atque adeò nostram, ex capitum Apocalypseos distinctione videri Ecclesiæ consensum esse.

Confirmatur insuper; quia non defuit quispiam (vt Pannonius) qui octaui capitis initium ab illis verbis sumere voluerit, *Et vidi septem Angelos*: cuius tamen diuisio recepta nullo modo est. Quod verò attinet ad Græcorum distinctionem, quam habemus in Andrea, & Areta; ea quoque fauet Riberæ. Græci enim capitis vigesimi primi principium ducunt ab ea parte, vnde Latini caput octauum ordiuntur. Iam quod allegat Pererius, Ticonium scilicet, Victorinum, Primasium, Anselmum, & Richardum aduertere in septem plagis Apocalypseos seriem retexi, & ab initio Ecclesiæ repeti; Respõdeo mirum non esse, vt in libro adeò difficili sit aliqua huiusmodi recapitulationis, siue regressionis suspicio. Præsertim, quia (vt videbimus posteà) verum est, in septimo si-

A gillo nõnihil recapitulationis inesse; propterea quòd ita doctrinæ ordo exigebat. Sed vtcunque id sit, statuendum est, septem tubas ad sigilli septimi mysterium pertinere.

Obiectio cõtra prædictũ ex capitum distinctione argumentũ: eiusque solutio.

Huic tamen argumento ex capitum distinctione petito respondebit aliquis, distinctionem huiusmodi non adeò esse antiquam, vt eam sectari cogamur. Verùm enimverò illud saltem prudentissimus quisq; haud dubiè iudicabit, distinctionem tot retro sæculis in vniuersa Ecclesia receptissimã pluris esse faciendam, quàm Bedæ, Ruperti & paucorũ aliorum opinionem. Et sanè in officio, quod de Michaele Archangelo decantat Ecclesia, & antiquum valde est, antiphona ad Canticum, *Benedictus* præfixa satis indicat, communem hac de re totius Ecclesiæ B consensionem fuisse, ne cæli silentium à consequentibus diuelleretur: sic enim habet, *Factum est silentium in cælo, cum draco committeret bellum; & Michael pugnauit cum eo, & fecit victoriam.* Licèt autem primo aspectu fucum videatur facere coniunctio illa cælestis silẽtij cum Michaelis & draconis pugna; qui tamen debitam, vt par est, de communi Ecclesiæ consuetudine existimationem conceperit, non dubito fore eidem pergratum cognoscere, quã aptè ad Michaelis etiam cum dracone conflictum applicetur silentiũ, si semel cum septem plagis coniungendum asseramus. Alioquin res esset correctione dignissima. Et hactenus de auctoribus, qui Riberæ adstipulantur.

Rationibus eadem nostra sententia roboratur.

Veniamus iam ad rationes; & priùs quid ipsa figura exigat; deinde, quid sensus, disquiramus. Ac C primùm in capitis septimi prologo validis rationibus probauimus, signum illud centum quadraginta quatuor millibus impressum eò spectasse, ne ipsos plagæ tubarum inferendæ contingerent; eamque ob rem digressiunculam illam ibi fuisse interiectã. Ex hoc igitur ita constituto euidenter elicitur, septem illas plagas cum sigillo septimo componi necessariò debere. Namque signum illud siue notam seruorum Dei frontibus inustam (si consequentiæ seruetur vllus ordo) subsequatur oportet seueritas in improbos exercita. Quare necesse est, cæli silentium cũ septem plagis quasi peristasin siue circumstantiã copulari.

Idem ex præcedentiũ sigillorum consecutione validò firmatur.

Deinde proportio & congruentia, quæ in sigillorũ sex antecedentium figuris reperitur, postulat, ne huius septimi sigilli visio in solo silentio consistat. Nã in sigillorum ceterorum quolibet resignando multò plura & admirabiliora patescunt: atqui friuolum D planè est; septimi & postremi apertionem in mutum cæli silentium desinere. Accedit, quòd silentium fieri iussum grauioris alterius rei initium afferre solet, ad quam præmitti silentium oportebat; vt constat Actuum 13. 16. vbi Paulus manu silentium indicit, quò suam exordiatur concionem. Et c. 19. 33. *Alexander manu silentio postulato, volebat reddere rationẽ populo.* Et c. 21. 40. *Paulus iterum magno silentio facto alloquutus est plebem.* Valdè ergo verisimile est, indictum cælo silentiũ cum septẽ plagis sequẽtibus cohærere.

Tertiò ipsamet enumerandi ratio, meo iudicio, compellit, vt silentium hoc intelligatur esse cum plagis congruens. Ait enim Ioannes, *Factum est silentium in cælo: & vidi septem Angelos, & datæ sunt illis septem tubæ.* Certè in quocunque historico similem reperiremus loquutionem; dubitaret nemo; silentium hoc consentaneum esse ad ea, quæ consequuntur.

Huius-

Tandem ex ceterarum opinionum minùs cohærenti serie, sententia Riberæ fulcitur. Aliorum expositiones variæ de cæli silentio.

Huiusmodi rationes verisimilem satis reddunt Riberæ opinionem. Ceterùm quæ in ænigmatis sensu innituntur, validiores adhuc sunt. Quæ omnes eò reducuntur, vt si cæli silentium cum septem plagis non copuletur, nulla cælestis huius silentij interpretatio sit super, in qua mens possit omninò acquiscere. Etenim expositio Primasii, Ticonij, & Victorini est de quietis æternæ principio in beatorum felicitate. Ambrosius verò explicat de pace Augusti; quam Nero persequutione in Ecclesiam concitatã abrupit. Gregorius, Haymo & Ansbertus interpretantur de huius vitæ contemplatione non diu perseuerante: Frater Bartholomæus de Martyribus in suo compendio spirituali exponit de quodam diuini amoris actu, qui languescere facit animum, & rerum omnium obliuisci; & citat pro se Richardum. Aureolus & Lyranus referunt hoc silentium ad persequutionis tempus, sub Iuliano Apostata coortæ, cùm publica Christianæ religionis exercitatio in Ecclesia cessauit. Rupertus in ea est sententia, vt asserat, significari hîc, nullum fore, qui extremi Iudicij die hiscere audeat. Beda, Anselmus, Richardus, Thomas, Dionysius & Pererius, volunt in hoc silentio prædici futuram Ecclesiæ quietem post Antichristi interitum; quam autumant non ampliùs quadraginta quinque dies esse duraturam: pro qua declaratione afferunt diuum Gregorium Danielis 12. Pannonius de huius etiam quietis tempore post necem Antichristi futuræ intelligit: hoc tamen tẽpus affirmat esse celebrem illum pacis millenarium. Nec dicere dubitat, idemmet tempus diuersis rationibus posse & breuissimum nuncupari, id est, dimidiæ horæ; & longissimum, id est, mille annorum. Sed de mille annis suo loco dicemus. Nunc, quid in prædictis explanationibus requiram, aduerte.

Improbãtur superiores de cæli silentio interpretationes.

In primis in eis desidero, vt septem sigillorum mysteria cohærentiam inter sese & consequutionẽ habeant; ita vt appareat, illa non pro libito & sponte, sed necessariò ad septem puncta reuocari, nec plura aut pauciora esse potuisse; eorumque vltimũ in sigillo septimo contineri. Hoc porrò mysterium in pluribus Scripturæ locis esse prædictum; necesse tamen esse à Christi spiritu explicari. Ad hæc, huius mysterij intelligẽtiam tanti referre, vt in ea lachrymarum Ioannis impendium meritò fieret. Sanè ad hæc omnia obligat capitis quinti contextus, vt ibi expendimus. Quis ergo nesciat, nullam prædictarum expositionum huic obligationi satisfacere?

Secundò, requiro in eis, vt septimi sigilli mysterium comprehendat procellam ac tempestatem, quã effugiunt illi, qui Spiritu sancto signati sunt. Hoc enim postulat scopus & argumentum capitis septimi, vt in eius expositione planum fecimus.

Tertiò, requiro, vt symbolica silẽtij expositio aptissima sit & ad receptam sacrarum Literarum consuetudinem accommodata; de quo infrà.

Quartò, vt in dimidio horę spatio insit elegantissima aliqua & significantissima allusio ad aliquẽ Scripturæ locum insignem. Sicut enim in tribus annis & sex mensibus cap. 11. & capit. 13. meritò arguetur oscitantiæ interpres, qui non animaduertat allusionem ad locum Danielis 12. Sic in dimidiæ horæ spatio omnino inquirendum fuit, an ad aliquẽ Scripturæ locum respiciatur, & an respectus ille legitimæ explicationi lucem afferat.

Quintò denique desidero, vt mysterium sigilli septimi, quemadmodum & sex priorum, sit vnum ex præcipuis punctis, in quibus splendet perfectissima Iesu Christi prouidentia erga Iudaicum populum. Nam, vt in prolegomenis vidimus, grauissima est auctoritas & fundamenta firmissima, vt credatur in Apocalypsi à capite 4. vsque ad 11. agi de modo ac ratione, qua se cum Iudaico populo gessit Deus. Et à capit. 12. ad 19. quo pacto cum Gentilium populo egit.

Hisce omnibus nulla ex illorum explicationibus facit satis, qui silentium à septem plagis disiungunt. Quamobrem, cùm diuisio Ecclesiæ tam Latinæ, quàm Græcæ; cùm Antiphona, qua vtitur Ecclesia; cùm expressa Andreæ, Aretæ, & aliorum declaratio dilucidè faueat ijs, qui hoc cæli silentium non seorsum à plagis tubarum accipiunt, sed potiùs vt rem ipsi septem plagarum mysterio congruentem; prudentiæ est hanc tentare viam: speroque me in ea modum assequuturum, quo his quinque rebus, quæ in superioribus declarationibus desiderari videntur, cumulatè satisfaciam. Illud saltem inficiabitur nemo, me in hac via sectanda minimè difficultatem subterfugere: cùm tantò difficilior sit septem sigillorum expositio, quantò enucleatiùs explanationis series ac filum protenditur. Atque hanc fortassis ob causam nonnullis fuit in optatis, vt septem sigilla à cap. 6. ordirentur, nec vltra primam octaui lineam sese extenderent: quòd difficillimum ducerent declarationem argumenti de septem sigillis ad finem vsque c. 11. continuari. Hanc tamen difficultatem Deo auspice superatum iri confido.

TEXTVS.

Vers. 1. Et cùm aperuisset sigillum septimum, factum est silentium in cælo, quasi media hora.

COMMENTARIVS.

Silentium hoc cum subsequentibus tubis, eorumque mysterio copulari.

STATVIMVS iam in præcedenti notatione, hæc verba accipienda esse, non vt totum mysterium sigilli septimi repræsentantia; sed vt peristasin siue circumstantiam septem plagarum, quibus Deus Iudaicum populum mulctauit. Nam septimi sigilli mysterium nihil est aliud, quàm maxima seueritas, qua animaduertit Deus in Iudæos Christum repudiantes. Et de ipsis quidem plagis dicemus in proximi versus commentario. Nunc videndum est, quid habeat commune cælestis hæc taciturnitas cum septem plagis? Et omissis alijs declarationibus, quas notatione superiori indicauimus; nunc eas solùm proferemus, quæ silentium cum plagis copulare conantur.

Quomodo silentium cũ tubarum mysterio cohæreat. Aliorũ hac de re opiniones. 1. Opinio.

Andreas ergo & Aretas cæli silentium interpretantur de Angelorum siue Beatorum modestia & reuerentia erga diuinam maiestatem. Hanc explicationem illud fouet; quòd quando potens aliquis princeps furoris atque indignationis indicia præ se fert; ad suæ familiæ reuerentiam ac venerationem videtur spectare, vt omnes se colligant, contrahant, & præ timore obmutescant. Quin & ipsimet filij charissimi, quos nulla illius indignationis particula contingit, præ parentis tamen obseruantiâ atque pudore, per aliquod temporis interuallum conuenire ipsum, & alloqui non audent.

A Altera eorundem explicatio eſt de ignorantia Angelorum atque Beatorum circa ſecundum Domini aduentum: prudentes enim de eo, quod ignorant, conticeſcunt.

Ribera ſilentium ad admirationem refert, magnus enim ſtupor ſolet frequenter mutos ac taciturnos præ vehementi admiratione reddere. Quod ſi ad admirationem applicetur plagarum, quas Deus volebat in Iudæos immittere, poteſt huiuſmodi admiratio & ſtupor in ipſarum plagarum magnitudine fundari, vel in eo potiùs, quòd omnes in Iudaici populi repulſam tandem vergerent.

Alius fortaſſe aſſeret, ſilentium eſſe ſignum laudis, & modeſtæ cuiuſdam approbationis, qua diuinæ iuſtitiæ integritatem, & æquitatem Beati confiteantur. Quò forſan ſpectet illud Pſal. 64. *Te decet hymnus, Deus, in Sion.* Vbi Hebræa ſonant, *Tibi ſilentium, Deus in Sion.* Si autem referatur ſilentium ad approbationem ſententiæ à Deo ferendæ contra Iudæorum populum, comprobatio quidem illius, & quaſi confirmatio per taciturnitatem decóro non caret, nec non admiratio, ac ſtupor, quòd ſeipſos gratos & acceptos, alios ingratos ac repulſos videant: cùm poſſet facilè Deus inuerſo ordine illos eligere, atque hos reprobare,

Dicat alius, innui in hoc ſilentio pietatem ſanctorum, & commiſerationem in alienis miſeriis, ſicut Iob 2.13. dicitur de ipſius amicis, *Nemo loquebatur ei verbum,* &c. Poteſt præterea ſilentium denotare
B Sanctorum pudorem ac verecundiam: nam perfectorum virorum eſt, viſo improborum ſupplicio, propriorum ipſos delictorum reminiſci, atque pudere.

Veruntamen in his omnibus conſiderationibus illud difficultatis reperio. ſupponitur enim in illis, cæli ſilentium cōſectarium eſſe ad Sanctorũ viſionem, qua ſeptē plagas, ſeu tubas aſpexerãt, quod tamē textus non vt cōſequens, ſed vt antecedēs enarrat. Neq; enim ordo eſt, ſeptē Angelis totidem tubas fuiſſe datas, & illico factum in cęlo ſilentium, ſed è contrario, *Factum eſt ſilentium in cælo quaſi media hora, & vidi ſeptem Angelos, & datæ ſunt illis ſepte tubæ.* Ad hæc poſſet aliquis reſpondere, ſigilli ſeptimi apertione innotuiſſe Sanctis ſeueritatem, qua Deus Iudaicum populũ punire decreuerat, atque adeo ante ipſum ſilentium præſtitui conſiderationē de ſeptem plagis. Sed contra eſt, quia conſentaneum non eſt rationi exiſtimare, in ſigilli ſeptimi repræſentatione immutatum fuiſſe ordinem: atqui in hac viſione repræſentatur ſilentium plagas antecedens, & plagæ ſilentium conſequentes.

Præter hæc, ni me fallit animus, aptior & receptior ſilentii ſignificatio eſt, vt denotet patientiam ſeu tolerantiam. Vide Iſaiæ 42.14. *Silui, patiens fui.* Et cap. 30.15. *Cultus iuſtitiæ ſilentium.* Threnorum 3.26. *Præſtolari cum ſilentio.* Sophoniæ 1. numero ſeptimo, *Silete à facie Domini.* Iob 3. numero viceſimo ſexto.
C *Nonne ſilui.* Pſalm. 106. num. 30. *Lætati ſunt quia ſiluerunt.* Hæc ſignificatio in eo nititur, quòd in acerbiſſimis doloribus ſit inſignis patientiæ argumentum, non conqueri, aut etiam hiſcere: idemque dico de grauiſſimis ærumnis. Atque hac ratione illuſtriſſimum nobis prębuit exemplum patientiæ Chriſtus Dominus in ſua paſſione, *Ita vt miraretur præſes vehementer.*

Quòd ſi aliquis opponat, huic ſignificationi in cælo nō eſſe locũ, cùm nihil ibi ſit, quod ſufferatur, Reſpondeo, cælũ hîc ſumi pro illo hominum cœtu, quorum conuerſatio in cælis eſt, id eſt, pro Chriſtianis primitiuis. Etenim à capite quarto cælum in hoc ſenſu accipitur, vt eo loci vidimus. Ab hoc autem myſtico cælo non eſt abhorrens patientia, ſed illi valde propria. Nam etſi, vt homines Spiritus ſancti ſigno inſcripti, liberi ſint ab iis, quæ propriè ſunt plagæ, non tamen idcirco eximuntur à ſuæ tolerantiæ tentationibus, & ab euentis quamplurimis, in quibus clariſſima illius edant exempla. Quare vnus ex ſignatis ait Pſalm. 22. numero 4. *Si ambulauero in medio vmbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es.* Mortis itaque vmbræ myſticum plerumque cælum obducunt; & huiuſmodi hominum patientia in cæli ſilentio denotatur, ac fortè rei ipſius decorum poſcebat, vt quemadmodum primitiua Eccleſia per homines in cælo degentes figurabatur, ita etiam eorundem patientia in eiuſ-
D modi re adumbraretur, quæ cum cæleſti felicitate minime pugnaret: atque adeo ſilentium fuit ſelectum vt aptum patientiæ in myſtico cælo ſymbolum.

Obiiciet ſecundo aliquis, vſitatiùs eſſe in ſacris, vt pax atque quies per ſilentium ſignificetur; eo enim ſenſu dicitur terra ſiluiſſe Iſaiæ 14. numero ſeptimo, & 1. Machab. 1. numero 3. & capit. 7. num. 50. & capit. 9. numero 57. & capit. 14. numero 4. & capit. 11. numero 38. & 52. & ſæpè alibi. Reſpondeo in his ipſis locis, aut in eorum pluribus nomine ſilentii non indicari pacis bonum, ſed neceſſariam potiùs tolerantiam. Cùm enim dicitur ſiluiſſe omnis terra in conſpectu Alexandri, 1. Machab. 1. numero tertio, propria ſignificatio eſt, omnes ſe illius potentiæ ſubieciſſe, nec aliquem fuiſſe auſum ei repugnare. Et ſicubi additur lætitia & gaudium, vt Iſaiæ capite decimo quarto, numero ſeptimo, id quidem apponitur ad perfectæ patientiæ ſiue tolerantiæ ſignificationem: pax enim eſt lætitia in ipſis laboribus, quæ patientiæ quaſi cumulum addit. Quod patientiæ genus eſt eorum proprium, qui Spiritu ſancto ſunt pleni; quales erant primæui Chriſtiani. Id quod appoſitè ſignificari poteſt per cæli ſilentium. Nam repræſentatio ipſa non debet triſte aliquid præ ſe ferre, cùm in cælo triſti-
E tia ſit nulla. Quòd ſi ſilentium eſt patientiæ ſymbolum; erit quidem patientiæ lætæ, pacificæ, quietæ atque glorioſæ.

Silentii nomine ſæpè in ſacris patientiam & tolerantiam indicari.

Addo his, in dimidia hora alludi ſine dubio ad illud Tobiæ capite vndecimo numero decimo quarto, *Suſtinuit quaſi dimidiam ferè horam.* Nec enim aut dimidiam aliam horam in toto veteri teſtamento reperio, aut veriſimile eſt in re adeò inſigni Apocalypſeos, non contineri alluſionem ad inſignem aliquem Scripturæ locum. Tota enim Apocalypſis conſtat alluſionibus ad Scripturæ locos illuſtriſſimos. Si ergo ad dimidiam illam horam, qua ſuſtinuit Tobias, alludatur; ipſa loci conuenientia poſcit, vt dimidia ſilentii cæleſtis hora reſpondeat dimidiæ horæ tolerantiæ in Tobia; atque adeò ſilentium in præſenti, ſicut in multis aliis Scripturæ locis, ſit patientiæ & tolerantiæ ſymbolum. Hæc igitur eſt mea interpretatio.

In dimidia ſilentii hora alludi ad dimidiam horam Tobiæ.

Aduertat tamen lector, licèt cæli ſilentium denotet primorum Chriſtianorum patientiam, non tamen hoc eſſe accipiendum de illa patientia, qua ſeptem ipſas plagas tolerauerint. Quod non ſolũ dixerim, quia plagæ ipſæ ſignatos omnes prætermittebant intactos: ſed etiam quia ſi de illa ageretur

De qua Chriſtianorum primitiuorum patientia ſit explicandũ dimidiæ horæ ſilentiũ.

patientia, qua fideles perpeſſi ſunt eam tantis, belli ac peſtilentiæ partem, quæ illos attigit; ſi de hac, A inquam, fieret ſermo, ſilentium cæli non antecederet plagas, ſed ſubſequeretur. Vidimus autem ſupra repræſentationem hîc eſſe de plagis, quæ cæleſte ſilentium conſequutæ ſunt; non verò de ſilentio, quod plagas excipiat.

Noſtra demum interpretatio de cæli ſilentio per dimidiā horā fact.

Aſſero igitur, in hoc cæli ſilentio denotari egregiam ac penè incredibilem tolerantiam, quam fideles habuerant in ſæuiſſima perſecutione aduerſus ſemetipſos à Iudæis excitatâ; atqui perſpicuum eſt, huiuſmodi tolerantiam fuiſſe priùs, quàm Dei ſupplicium rebellibus inflictum. Quanuis enim figura ipſa dimidiam ſilentii horam exprimat; ſignificatio tamen eius indicat fidelium patientiam ab ipſo perſecutionis exordio ad finem vſque. Si autem hoc recapitulare eſt, ſiue ipſum repetere initium; non perperam dicunt, qui affirmant in ſeptimi ſigilli myſterio recapitulationem aliquam, ſiue regreſſum fieri. Verùm ita doctrinæ poſtulabat ordo: videlicet vt poſt ſexti ſigilli viſionem, quæ depinxerat Dei comminationes in Iudæos Chriſti atque fidelium vexatores; vbi ad ſigilli ſeptimi myſterium, id eſt, ad Iudæorum plagas peruenitur, notetur in primis temporis ratio, quo Deus plagas immiſit; nimirum quando Sanctorum patientia ad ipſum perfectionis cumulum peruenerat. Namque vt dimidiata illa hora, qua dicitur Tobias fellis oculis aſperſi acerbitatem pertuliſſe, fuit totum illud tempus, B quod Tobiam ipſum ſuſtinere oportebat; donec ſuâ illâ tolerantiâ oculorum viſum reciperet; ita ſimiliter media cæleſtis ſilentii hora repræſentat totum patientiæ tempus, quo primitiui Chriſtiani crudelem Iudaici populi perſequutionem conſtanter ac patienter tolerarunt: quoad perſequutione illâ conſequuti ſunt, quod Deus in eis potiſſimùm intendebat, nempe ingentem felicitatem, vt poſteà videbimus. Quando autem acceſſit iam tempus, cùm perſequutionis fructus vberes atque copioſi in ipſam Eccleſiam redundauerant; tunc tempus etiam appropinquauit, quo Deus vindictam de perſequutoribus ſumeret, & eos ſeueriſſimis plagis plecteret.

Licèt primitiuorum Chriſtianorum perſecutio plures annos durauerit, poſſe adhuc aptè dimidia horæ ſilentio denotari. Quid per horam integrā, quid per dimidiā figuretur. Quomodo ſibi mutuò Ioannis & Tobiæ loci reſpōdeant.

Nec obſtat perſequutionem quadraginta ferè annos duraſſe; cùm Paulus aſſerat nihilominus, *Momentaneum & leue tribulationis noſtræ æternum gloriæ pondus operatur in nobis*, 2. ad Corint. capite quarto numero decimo ſeptimo. Quod ergo Paulus nuncupat momentaneum, non mirum eſt ab Apocalypſi dimidiæ horæ nomine nuncupari. Primò, vt dimidiæ horæ quâ Tobias ſuſtinuit, figuram vſurparet: quemadmodum Eccleſiæ Chriſtianæ ſacerdotibus tribuit nomen viginti quatuor ſeniorum, per alluſionem ad numerum principum familiarum ſacerdotalium, C qui ab Aarone ducebant originem; & noſtros ſacerdotes adumbrarunt. Secundò, quia hora integra rectè ſignificat perſequutionis tempus. iuxta id Ioannis capite decimo tertio numero primo, *Sciens Ieſus quia venit hora eius.* Quare vt oſtendatur, contrahere Deum iuſtis, atque adeò ſubtrahere grauiſſimarum afflictionum tempus; & tantundem ſaltem quietis & voluptatis admiſcere, quantum laboris perferunt: ideò ſanè quàm congruenter angoris tempus ad dimidiam vix horam reducitur; id enim eſt, *Quaſi media hora.* Atque hoc ipſum myſterium in illo Tobiæ loco obliteſcebat capit. 11. numero 14. vt cæleſtis huius patientiæ figura tantundem temporis duraret, *Suſtinuit quaſi dimidiam ferè horam.* Et verò perſpicuè ſatis apparet, quod Apocalypſis ait, *Quaſi media hora*, idem eſſe atque illud Tobiæ *Quaſi dimidiam ferè horam.* Illa enim particula *quaſi* vtrobique nobis quaſi intento digito demonſtrat proportionem & conuenientiam, quam inter ſeſe locus vterque habent. Næ alluſio eſt elegantiſſima; nec patitur nos, illâ intactâ, longiùs prouehi. Sed antequàm illam fuſiùs diſcutio; aduerte, vbi ſemel attentè conſideretur, per cæli ſilentium denotari Sanctorum patientiam, quæ inimicorum euerſionem antegreditur; mox facilè cerni, non quidem ineptè, ſed ſapienter potiùs ab Eccleſia vſurpari hanc ipſam cæleſtis ſilentii figuram, quaſi maximè congruentem fœliciſſimo fini, quem Michaelis Archangeli patrocinio habuit præ- D clarum illud Eccleſiæ facinus; cùm dæmonem ex mundi poſſeſſione, quam per idolorum cultum acquiſierat, exterminauit. Quæ ſanè eſt, opinor, perelegans vſurpatio illius Antiphonæ, quam ſuprà attulimus; vbi ſic habetur, *Factum eſt ſilentium in cælo, dum draco committeret bellum: & Michael pugnauit cum eo, & fecit victoriam.* Quanuis dici etiam poſſit, Eccleſiam in hac Antiphona ſequutam fuiſſe probabilem aliam huius ſilentii applicationem ad attentionem cæli ac ſuſpenſionem; dum prælii illius exitum opperiretur.

Senſus illius antiphonæ ab Eccleſia vſurpatæ; Factum eſt ſilentiū in cælo, &c.

NOTA-

NOTATIO II.

De allusione ad mysterium libri Tobiæ in dimidiæ horæ silentio Apocalyps. 8, 1.

Præcipuam Tobiæ libri intelligentiam ad illius historiæ mysterium esse referendam.

TOBIÆ liber primâ quidem specie ex facilioribus Scripturæ sacræ libris vnus apparet. Qui tamen attentè illum examinauerit, non ita facilem fortasse iudicabit. In eo enim deprehendet, licèt verissima æquè atque certissima sit historia; illud in primis ab Spiritu sancto fuisse intentum, quod attinet ad arcanam ac mysticam significationem in ipsamet historia inclusam. Hæc enim si auferatur; quidquid de pisce Tobiam inuadente dicitur; quidquid de ingenti vtilitate ab ipsius piscis tam iecore quàm felle partâ; quidquid de dæmone per fumum fugato; quidquid denique de Tobiæ senioris oculis fellis collyrio in pristinam sanitatem restitutis; informe prorsus totum, & quasi cadauer sensus expers videatur necesse est. Si in ipso historiæ cortice conquiesceret omnino mens, antequam ad mysterij reconditam significationem accederet; possemus existimare, mysticam significationem esse veluti ipsius historiæ additamentum; & ab ingenij potiùs solertis acumine, quàm à recondito historiæ sensu accersitam. Verumtamen, ni me fallo, mysterium, quod ibi intenditur, est præcipua ratio, quapropter tota illa Tobiæ historia texatur. Si autẽ mysterium huiusmodi tollamus, nec piscis fumus aptus erat ad fugandum dæmonem, nec potens fel ad oculorum vsum Tobiæ restituendum. Quamobrem priusquàm probè teneatur mysterium; tametsi textus ipsius sensus historicus percipiatur, nõ tamen omnino mentis satiatur auiditas. Vt in ingenioso aliquo ęnigmate non consistit, aut cõquiescit, qui præcipuum eius sensum nondum fuit assequutus; quanuis propositum sibi literæ corticem planè percipiat.

Sacras aliquot historias, ænigmatum instar, reconditum in se mysterium habere.

Sunt igitur historiæ aliquot ex ęnigmatum genere. Nec enim ob aliam causam præcipuè fiunt, nisi ad abstrusam & in ea abditam significationem. Tunc autem historiæ ipsius medulla & quasi anima est significatio illa, quæ potissimùm intenditur. Et qui amotâ huiusmodi significatione, historiæ animam & scopum se attigisse putat; næ ille haud absimilis est ei, qui ænigmatis alicuius sensum ideò se tenere existimat, quòd grammatici sensus constructionem fuerit assequutus. Hæc me (fateor) cupido incesserat præcipuum in Tobiæ historiâ sensum percipiendi; cùm non sine Dei prouidentia oculos & mentem intendi in dimidiam silentij horam, de qua Apoc. in hoc capite 8. animaduertiq; illam manifestè respondere dimidiæ horæ, quam designant verba illa Tobiæ, *Sustinuit quasi dimidiam ferè horam.* Etenim nullibi præterea fit in sacris mentio dimidiæ horæ; & in duobus hisce locis non solum dimidiata hora exprimitur, sed etiam ad maiorem loci vtriusque cognationem vtrobique spatium fuisse describitur, *Quasi hora dimidia.* Ex quo non obscurè cernitur vtrumque locum esse quasi duo horologia, ita sibi mutuo æquali proportione respondentia, vt cùm alterũ dimidiatæ horæ signum dederit, alterũ protinus eidẽ simili tinnitu assonet. Hoc si aduertamus, dimidia Tobiæ hora nobis quasi viam præmunit ad dimidiam Apocalypseos horam intelligendam: & Apocalypseos vicissim contextus plurimùm confert ad libri Tobiæ mysterium cognoscendum. De quo nihil hactenus, quod sciam, prodijt, quod omnino menti in sensu præcipuo satisfaciat. Nam licèt Serarius noster cap. 6. quæst. 1. binas afferat de Tobiæ pisce applicationes; alteram ad Christum Saluatorem nostrum ex Tertulliano, Augustino & Prospero; alteram ad dæmonem ex Beda atque alijs. Enimverò aliud est pro concione applicare, aliud

A verò genuinum mysterium explicare. Ad hoc verò considerandum est, quodcumque narrat Scriptura de Tobiæ pisce, deque ipsius iecinore, & felle; ac si elegantissimum foret ænigma, cuius enodatio pendeat in primis ex aptissima singularium partium applicatione ad dignam aliquam Spiritu sancto cogitationem & ipsimet historiæ congruentem.

Illud verò vel maximè postulat perfectam applicationem mysticam, quod per se ipsum mysterio plenum est, & naturales vires excedit. Quod proptereà dixerim, quia Tobiæ ex illius piscis carnibus cibos condiri atque parari, etsi peculiari Dei prouidentiâ id accidit, & argumento est singularis curæ, quam mitissimus Deus de spiritali præsertim seruorum suorum alimento adhibet; hoc tamen non

B ænigmatis naturam redolet, sed claram potiùs & manifestam continet doctrinam. Atque ita ad eam fortassis historiæ partem non admodùm necessariũ erat, ænigmatis sensum aptare. At verò ad duos illos supranaturales effectus & miracula insignia præter totius naturæ ordinem patrata, tam in dæmone per iecinoris exusti fumum fugato, quàm in oculorum vsu per piscis fel Tobiæ reddito: ad hæc, inquam, duo nouitas ipsa rei & insolentia vrget, vt arcanam mysterij significationem inuestigemus: sicut in Christi miraculis sacri doctores nos edocent, mysteria admirabilia delituisse. Certè libri Tobię mysterio planè perfruetur is, qui animaduer-

C terit; licèt Deus senis oculos piscis iecinore reserare, & dæmonem felle abigere posset; ad significationem tamen potissimam consentaneum valde fuisse, vt combustum iecur dæmonem exterminaret, & fel sanctissimi senis oculos aperiret.

Cuiusmodi fuerit piscis, qui Tobiam deuoraturus prodiit.

His præiactis, noto primò, piscem illum qui Tobiam deuoraturus prosiliuit, non esse qui appellatur Vranoscopus, siue Callionimus (quod idem est) sed piscem alium prægrandem. Quod ideò prænotatum velim, quia Valles in sacra philosophia ca. 42. suspicatur eum piscem fuisse Vranoscopon: atque eadem est opinio Serarij Tobiæ 6. quæstiunc. 1. qui eo vel maximè nituntur; quòd Vranoscopi fel perutile sit ad oculos medicandos, vt tradunt Galen. libr. 10. de

Piscis Vranoscopi fel ad quid vtile.

D simplic. ca. 12. & Plinius lib. 32. cap. 7. qui de illo singulatim addit, albuginem oculorum tollere. Ceterũ deberent aduertere Valles & Serarius, nullum esse auctorem; qui asserat Vranoscopum piscem esse grãdem. Videndus est Rondeletius de piscibus libr. 10. cap. 13. vbi ait, magnitudinem Vranoscopi esse pedalem; deque illo scribit, vt de pisce cum primis noto. Ex quo dilucidè constat, piscem illum, qui voluit deuorare Tobiam, fuisse ab Vranoscopo valde diuersum: de illo enim textus ait, *Ecce piscis immanis exiuit ad deuorandum eum*, c. 6. 2. Et infrà. *Assauit carnes eius, & secum tulerunt in via. Cetera autem salierunt, quæ sufficerent eis, quousque peruenirent in Rages ciuitatem Medorum.* Vnde conijcio Tobiam attulisse secum iu-

Vranoscopus piscis pedalis.

Tobiæ piscẽ fuisse pregrandem ex ipso textu planum fit.

E mentum aliquod, quo demortui piscis carnes comportaret? Erat enim adeò magnus, vt hominem deuorare posse videretur. Et fortè marinus erat piscis, qui in Tigrim flumen adnatauerat. Præterea, si nullum est aliud fundamentum, vt credatur Tobiæ piscis fuisse Vranoscopus; nisi quòd illius fel oculis salutare sit: hanc eandem curandi oculos virtutem tribuit ibidem Plinius felli Coracini, & illius, quem Scorpium vocant, atque aliorum. Imò etiam nonnulli auctores affirmant piscium fel generatim esse medicandis oculis valdè vtile. Et quanuis Vranoscopi fel sit piscium aliorum felle salubrius: verùm neque hoc est certum, neque elegisse Deum ad

Plurium piscium fel medicandis oculis vtile.

Tobiæ curationem illius piscis fel, cui præ ceteris virtus medica efficacior esset.

Effectus iecoris fumo & piscis felli attributos fuisse miraculosos.

Secundò noto, effectiones, quæ iecoris fumo, & piscis felli attribuuntur; nequaquam naturales fuisse, sed supranaturales, & miraculi omnino plenas. Non me latet, Serarium Tobiæ 8. quæstiunc. 3. in eam partem inclinare, vt existimet illam dæmonis expulsioné partim naturalem fuisse, partim supranaturalem. Et cap. 11. quæst. 2. illum cum Vallesio sentire curationem Tobiæ cæcitatis per piscis fel fuisse naturalem. Sed cum bona vtriusque venia, habendum pro certo est, vtramque actionem, id est, tam dæmonis expulsionem, quàm visus restitutionem Tobiæ fuisse simpliciter miraculosas & supranaturales. Etenim homini oculis omnino capto visum oculorum restituisse, idque ita celeriter, vt constat ex cap. 14. 3. huiusmodi, inquam, actionem verisimile nullo modo est citra euidens miraculum fieri potuisse. Nam si naturali virtute id effectum esset; ex eodem illo experimento piscis illius speciei & admirabilis fellis ipsius vis ad oculorum cæcitatem expellendam cognita apud posteros atque perspecta manerent. Nec dubium est, quin compendiariâ hac curationis viâ plurimi morbis similibus mederentur.

Miraculosos fuisse effectus ratione probatur.

Deinde, licèt verum sit, per naturales aliquas medicinas eiusmodi dispositionem posse in hominum membra induci, vt liberentur, siue omni, siue aliquâ saltem ex parte à furore, quo homines ipsos dæmon corripiebat (ad eum modum, quo Dauidis in musicâ arte peritia Saulem lenire, & mitigare solebat:) & licet ex textu Græco cap. 6. videatur constare, exustionem iecoris piscis fuisse quasi suffimentũ quoddam, quo Tobias & Sarra suffumigarentur (sic enim habet textus grecus, *Hæc oportet suffire corã homine vel muliere*;) quamuis hæc, inquam, ita sint, nihilominùs tamen Sarra non erat morbo affecta, aut à dæmone obsessa; sed dæmon per se ipse proximè sæuiebat in eos, qui ad eam indignè volebant accedere; quantumuis ipsi à dęmone antè correpti non essent. Et certè credibile non est, Sarræ suffimentũ ex semet fuisse potens, vt suapte vi dæmonem ab ipsius Sarræ viro procul amandaret. Præsertim, cùm ex sacra Scriptura constet, Angelum fuisse, qui dæmonem colligauit. Quam ad rem euidens est, Angelum non fuisse vsum naturali virtute fumi, qué ex se fel piscis vstum emittebat. Quòd si suffitus ille ex se salubris erat naturâ suâ, & potens homines nõnihil recreare: at simplicitatis esset non exiguæ credere naturalem suffitus ipsius virtutem eò posse attingere, vt tantam, tamque efficacem actionem præstaret, cuiusmodi erat dæmonem expellere. Quam ob rem ad summum fortassis id verum erit, quòd scilicet ex rebus naturalibus eam selegerit Deus, cui aliquod virtutis medicæ principium inerat, non tamen perfecta virtus. Sicut ad Tobiæ senioris oculos aperiendos elegit piscis fel, quod iuxta bonam philosophiam est oculis salutare; non tamen efficax ex se ad visum cæco restituendum. Iam si rationem indagare velimus, cur ad mira isthæc opera Deus eas res pro instrumento vsurpauerit, quibus insita erat natiua aliqua virtus licèt imperfecta; illud forte rationis probabili inuento reddi potest, vt scilicet naturalis virtutis cognitio nos quasi manu ducat ad mysticam & spiritalem philosophiam, quam Spiritus sanctus nobis voluit in admirandis hisce effectibus adumbrare.

Cur Deus ad illa Tobiæ miracula eas vsurpauerit res, quibus aliquid naturalis virtutis inerat.

Ex verbis angeli ad Tobiam conijci arcanum eius historiæ mysterium.

Tertiò noto, nos verbis Angeli edoceri, vt abstrusam & arcanam philosophiam, quam diuinus spiritus in hac Tobiæ & piscis historiâ occuluit, indagemus. Primò, quia Angelus edixit Tobię cap. 6. 5. *Exentera hunc piscem; & cor eius & fel & iecur repone tibi; sunt enim hæc necessaria ad medicamenta vtiliter.* Quod ergo illi ait, vt piscem exenteret; in eius enim visceribus vtilissima pharmaca ac medicinas à se inuentum iri: hoc sanè est Tobiam ipsum & in eo Ecclesiam vniuersam admonere, ne contenta sit externâ piscis contemplatione & corporei cibi, quem Deus suis largè suppeditat; sed seriò ac diligenter inspiciat latens inibi mysterium; quod sanctus Spiritus celauerat in ijs miraculis, quæ ex piscis extis fuerant eruta. Hoc enim est piscem exenterare, & inde ad spiritales ægritudines medicamenta percipere. Secundò id ipsum admonemur; quia cùm Angelus vtrique Tobiæ, quis esset, aperuit, eis dixit, c. 12. 11. *Manifesto vobis veritatem, & non abscondam à vobis occultum sermonem*, id est, doctrinam, quæ erat abscondita tanquam in ænigmate in miraculosis illis effectibus, quos Deus vobiscum operatus est per interiora piscis supradicti. Dixerat etiam paulò antè Angelus, *Sacramentum regis abscondere bonum est; opera Dei reuelare & confiteri honorificum est.* Quasi diceret, gloriosum esse Deo, reserare mysterium, quod in ijs miraculis absconderat. Deinde alludens ad fumum iecoris piscis, qui Tobiam iuniorem à morte eripuerat; eis ænigma hoc dissoluit, atque ait, *Bona est oratio cum ieiunio & eleemosyna, magis quàm thesauros auri recondere, quoniam eleemosyna à morte liberat, & ipsa est, quæ purgat peccata, & facit inuenire misericordiam & vitam æternam. Qui autem faciunt peccatum & iniquitatem, hostes sunt animæ suæ.* In quibus allusio fit ad eorum necem, qui Sarrâ indignè potiri voluerant: necnon ad remedium, quo Tobias adolescens mortis periculo subductus sponsâ perfrui valuit & diuitijs, quæ sibi cum illa obtigerunt: in quo est summę felicitatis repræsentatio. Posteà verò gradum facit Angelus ad alterum de piscis felle miraculũ; in cuius expositione ait, *Quia acceptus eras Deo, necesse fuit, vt tentatio probaret te.*

Præcipuum historiæ Tobiæ mysterium.

Tobiæ piscis quid significet.

Quartò ergo ad mysterium propiùs accedentes, explicemus oportet, quid hic piscis immanis significet? Ego quidem veram & germanam ipsius significationem non esse aliam existimo, quàm marinæ belluæ, de qua Apoc. 13. & Leuiathan, de quo Iob 40. & 41. Hæ enim duæ maris bestiæ mirificè illi respõdent, quæ piscis immanis appellatur, & Tobiam voluit deuorare; atque adeò harum trium belluarum significatio eadem omnino debet esse. Significant igitur animæ aduersarium, quem appellamus Mundum. Neque id pluribus confirmo; quia cap. 13. Apocalyps. & cap. 40. & 41. Iobi latè & fusè videbimus, huiusmodi significationem certam pariter & elegantem esse.

Vranoscopi piscis nomẽ non esse abs re ad Tobiæ piscis significationem.

Illud tamen hìc addiderim; si verum esset, hunc Tobiæ piscem fuisse, qui appellatur Vranoscopus, id est, *Cæli spectator*, (habet enim oculos in cælum semper intentos, ideoque nuncupatur etiam Callionymus, id est, pulchri nominis) si hoc, inquam, esset verum; non erat abs re ad significationem hanc, quam ei pisci assignamus. Nam græcum nomen κόσμος, & latinum, *Mundus*, pulchritudinem importat. Et sicut re ipsâ valde est turpis ille piscis, qui pulcher est nomine; ita etiam hostis animæ, qui dicitur Mũdus. Hæc igitur bestia marina (id est) mundus, adoritur fidelem iuuenem, & se eum deuoraturam minatur. Cuius rei præsentissimum est remedium non pati, se ab illa abduci; sed illi strenuè obsistere, eamque manu fortiter comprehensam trahere; iuxta id quod Angelus Tobiæ præcepit, *Apprehende branchiam eius, & trahe eum ad te.* Quare mox sequitur, *Quod cùm fecisset, attraxit eum in siccum; & palpitare cœpit ante pedes eius.*

Mundus per Tobiæ piscem figuratus quo modo superandus.

Quintò noto, interiores piscis partes redigi ab Scriptura ad duas, nempe ad iecur & fel. Qui meminerit, quod Angelus Tobię initio dixit, existimabit fortè piscis illius interiora tribus constare partibus, iecore, felle, & corde: sic enim ait Angelus, *Exentera hunc piscem; & cor eius & fel & iecur repone tibi.* Certum tamen est, quæ tria primo aspectu videntur, reapse duo tantùm esse. Quia cor & iecur indistinctè accipiuntur pro interioribus partibus vitalibus; id quod manifestum erit consideranti contextum. Nam capit. 6. 8. ait Angelus Tobiæ; *Cordis particulam si super carbones ponas, fumus eius extricat omne genus dæmoniorum, siue à viro siue à fœmina, vt vltrà non accedant ad eos.* Cùm verò ad exequutionem deuenitur, dicitur cap. 8. 2. *Recordatus Tobias sermonum Angeli protulit de cassidili suo partem iecoris, posuitque eam super carbones viuos.* Ex horum ergo locorum collatione manifestum est, in eis indistinctè accipi cor & iecur pro internis partibus vitalibus; & medicamentum, quod Angelus docuit Tobiam, fuisse eiusmodi, vt partem aliquam ex interioribus piscis vita-

Interiores Tobiæ piscis partes ad duas reduci ab Scriptura, ad iecur & fel.

Apud Tobiam cor & iecur indistinctè capi.

vitalibus prunis ignitis imponeret: quo exortus inde fumus dæmonem expelleret. Atque hæc de vitalibus partibus; ex quibus procedit sanguis, qui generatur in corde, & in iecore concoquitur. His verò partibus vitalibus opponitur fel, sicut mors vitæ. *Fellis autem medicamentum est* (ait Angelus) *vt cæcis oculis applicetur.* Ita ille cap. 6. numero 9. *Fel valet ad vngendos oculos, in quibus fuerit albugo, & sanabuntur.* Atque ita capit. 11. numero 13. *Sumens Tobias de felle piscis, liniuit oculos patris sui. Et sustinuit quasi dimidiam ferè horam: & cæpit albugo ex oculis eius quasi membrana oui egredi, quam apprehendens Tobias traxit ab oculis eius; statimque visum recepit.*

Iecinoris & fellis mystica significatio.

Sextò noto, iecur & fel marinæ huius belluæ duo nobis significare, quibus nos mundus validè oppugnat. Ea autem sunt, vita & mors, hoc est, prosperitas, & aduersitas. Scitum autem est inter spiritalis vitæ magistros, non minùs periculosum nobis bellum à prima, quàm à secunda inferri. Iam quòd iecur vitæ significandæ, necnon voluptati; fel verò significationi mortis & aduersitatis mirificè deseruiant, id facile est persuadere. Etenim vita, quæ in sanguine consistit, repræsentat (vt ex se constat) quod placet & voluptatem affert: at fel, quod afflictionem & acerbitatem importat. Et quidem si ad antiquitatem reflectamus oculos, reperiemus duas has vtriusque rei significationes fuisse receptas semper & vsitatas. De iecore enim sapientes loquuntur tanquam de concupiscentiæ sede. Vnde in sabbathi hymno ad matutinas horas per allusionem ad hunc Tobiæ locum, cantat Ecclesia; *lumbos iecurque morbidum adure igni congruo.* Et sic loquuntur etiam Philosophi & Poetæ, vt Plato & Horatius: quorum posterior l. 1. Ode 25. ait.

Quid per vitam figuretur.

Iecur concupiscentiæ sedes.

Cùm tibi flagrans amor & libido
Sæuiet circa iecur vlcerosum.

Et l. 4. Ode 1. ad Venerem

Si torrere iecur quæris idoneum.

Et lib. 1. Epistola 18.

Non ancilla tuum iecur vlceret vlla, puerue
Intra marmoreum venerandi limen amici.

Per iecur, occulta desideria adūbrari.

Præterea Lauretus ex Origene, Hesychio, Gregorio & Ruperto confirmat per iecur significari occulta desideria. Idemque sentit Martinus Delrius, Genes. 49. §. 16. vbi ait, iecore aptè denotari amorem & desideria, vtpote eorum sede. Si ergo semel statuamus iecur esse concupiscentiæ sedem; exin facili negotio iecoris significatio extenditur ad concupiscentiæ obiectum, id est, ad id quod desideramus & concupiscimus. Quare id, quod amamus, amorem nominare solemus; fel autem illud, quod fel & amaritudinem secum affert, hoc est obiectum amaritudinis, cuiusmodi sunt labores. Præterea abs re non est, quod in ethnicorum augurijs deesse iecur in extis, habebatur infelicitatis magnæ augurium Vide Plinium libr. 11. capit. 37. *M. Marcello circa mortem, cùm periit ab Annibale, defuit in extis iecur. Defuit & Mario, cùm immolaret Vticæ. Item Caio Principi Calendis Ianuarijs, quo anno interfectus est. Et Claudio successori eius, quo mense interemptus est veneno.* E contrario autem *Augusto Spoleti sacrificanti primo potestatis suæ die sex victimarum iecinora replicata intrinsecus ab ima fibra reperta sunt; responsumque duplicaturum intra annum Imperium.* Hæc de iecore. Nec dissentit, quod Hebraicè eodem modo significatur iecur & gloria. Fellis autem nomine significari tribulationes & aduersitates docet Hieronymus Ieremiæ 9. numero 15. & Ieremias ipse capit. 8. & 9. Quibus positis seorsum singula miracula excutiamus oportet.

In ethnicorum augurijs si iecur deesset, pro infelici augurio habitum fuisse.

De primo miraculo, id est, de fumo iecoris.

Dæmonem iis dominari, qui suas cupiditates non frænāt.

NORVNT spiritales viri, illis dominari dæmonem, qui voluptatum ac delitiarum cupiditatem non frænant, nec huius vitæ bonorum concupiscentiam coercent. Atque per huiusmodi concupiscentias miserè perire miseros, nemo nescit. Ideoque vt à dæmonis durissima seruitute eripiamur; & à morte, quam ijs importat, qui effrænatè sese cupiditatibus inordinatis tradunt: præsentissimum est remedium, vt concupiscentias ipsas comprimamus; & offeramus Deo, quidquid nobis per huiusmodi mortificationem interdicimus. Ad huius igitur rei significationem quid magis consentaneum esse potest, quàm prunis imponere accensis piscis siue iecoris, siue cordis partem? Nonne hæc est quædam holocausti figura? Si igitur cor ac iecur adumbrant voluptatem, concupiscentiam, prosperitatem, vitamque ipsam, quæ in voluptate consistit; quid congruentius, quàm aliquam ex eo partem Deo in holocaustum offerre? Hoc ergo est, quod Tobias adolescens præstitit, cùm Deo sui matrimonij primitias consecrauit, concupiscentiam reprimens, atque hoc pacto dæmonis tyrannidem deuitans. Qui mox à morte ereptus potuit bonis sibi à Deo concessis perfrui securus. In quo apparet, qui suis cupiditatibus rationis & continentiæ frænum iniiciunt, non eos omnino priuari huius vitæ bonorum iucunditate: quin imò illos imprimis esse, qui voluptate & gaudio fruuntur; quòd & Deo dicarint primitias, & suas appetitiones edomuerint. Qui verò Deo non offerunt holocaustum eius partis, quam ipse sibi postulat deuoueri; hi profectò omnium facere solent iacturam. Quamobrem vel puerum vocculis decantatur, veram lætitiam ac voluptatem non ab alijs possideri, quàm ab ijs, qui aut Deo strenuè deseruiunt, aut optimi religiosi sunt.

Mystica significatio primi miraculi in Tobia patrati de iecoris fumo.

Ad hæc, cùm veram mortificationem debeat orationis studium comitari; illaque sit maximè laude digna oratio, quæ ex ipsa carnis maceratione, & mortificatione oriatur; cumque per orationis frequentiam Dei serui euadant ex periculo, quod sibi dæmon creabat: nihil potuit ad hoc significandum, accommodatius adduci, quàm quod textus ait; fumo scilicet ex piscis iecore afflato dæmonem penitus exigi; *fumus eius extricat omne genus dæmoniorum.* Vide Apocalyps. 8. numero 5. *Ascendit fumus incensorum de orationibus sanctorum.* Adde huc, fumum ex piscis iecore (vt græcus textus indicat) thymiamati admistū ascendere. Sic enim ex græco redditur Tobiæ 8. *Et sumpsit cinerem thymiamatum, & superposuit cor piscis & iecur, & fecit fumigare.* Quasi in prunarium cum pastillorum odoribus vtrique coniugi illatum iniecerit Tobias partem iecoris piscis. Odoramenta autem esse orationes sanctorum, explicatum est à Ioanne capit. 5. 8. Atqui ex textu planum est, non immisisse Tobiam iecoris partem in sopitos cineres & extinctos; sed *super carbones viuos.*

Fumo ex piscis iecore afflato dæmonem fugari, quid denotet.

Orationem cum mortificatione cōiungi debere.

Vidimus orationis & mortificationis coniunctionem. Sed dubium non est, quin Spiritus sanctus in hac historia vim eleemosynæ voluerit exprimere. Aduerte ergo, per holocaustum (quod Deo dicatur omnino) congruenter etiam indicari oblationem, quæ fit Deo ex ijs, quæ in pauperes pro ipso Deo erogantur: Quod enim pauperi largiris, id tibi pro Dei amore subtrahis. Vnde & Angelus cap. 12. nu. 8. alludens ad Dei beneficium in Tobiam collatum, cùm eum iecoris ignibus impositi mysterio liberauit à morte, & ænigmatis interpretationem tradidit; *Bona est*, inquit, *oratio cum ieiunio & eleemosyna.* Et cetera, quæ suprà retulimus. Vbi ex ipso contextu perspicuum est, exposuisse Angelum mysterium fumi ex iecore in flammas iniecto emissi, & dæmonem fugantis. Facit, quòd in corde & iecore nutritur, cogiturque sanguis, vt suprà perstrinximus. Sanguis autem rem familiarem, propriarumque fortunarum substantiam significat. Quam qui sibi aufert, & pro Dei amore pauperibus subministrat; quasi iecoris partem charitatis igne ardentem Deo in holocaustum offert. Quare, quòd Tobias iunior morti fuerit subductus; secundùm Deum, senioris Tobiæ eleemosynis, patientiæ & orationibus referri debet acceptum. In quibus etiam virtutum actionibus iuuenis partem habebat non exiguam. Qui verò opprimuntur a dæmone, ipsi sibi mortis accersiere causas; quia effrænatè nimis suis indulsere cupiditatibus, Dei timorem, & pauperum commiserationem prorsus obliti.

In primo Tobiæ miraculo quomodo eleemosyna commendetur.

Per dæmonis alligationē in Aegypti deserto quid indicetur.

Postremò considerandum est, quod textus ait; *Tunc angelus Raphael apprehendit dæmonium & religauit illud in deserto superioris Aegypti.* Quo innuitur, euadere ex dæmonis seruitute, tantam esse rem; vt nostræ vires, nisi per impetrationis modum, eò pertingere non possint. Atque id est, quod capit. 12. numero duodecimo, ait Angelus, *Ego obtuli orationem tuam Domino.* Hæc tamen impetratio adeò est efficax, vt per eam Dei serui, qui corporis afflictionibus & orationi nauant operam, à dæmonis violentia maneant omnino liberi. Quod vt significetur, aptè textus subiungit, dæmonem ab Angelo illaqueatum in superioris Ægypti deserto, id est longissimè distante, ac si apertiùs dicatur; Homo tunc adeò remanet liber ac securus à dæmone; vt nisi ad spiritalem remeans Ægyptum, vltrò dæmonem ipsum accersat, nihil ab eo possit accipere detrimenti; id est, nisi Christianæ disciplinæ aut etiam religiosæ curâ abiectâ, ferinos rursus mores & effrænatos induat.

De secundo miraculo, id est de fellis virtute ad aperiendos oculos.

Mystica significatio secundi Tobiæ miraculi de fellis virtute.

Deum, suos vt probet, eis calamitates immittere.

VIDIMVS, qua ratione fidelis quispiam suas debeat appetitiones comprimere, vt à dæmonis euadat potestate. Ceterùm postquàm singulari Dei beneficiò ad ipsius timorem & gratiam est traductus; sequitur, vt quo pacto in laboribus sibi à Deo immissis tractare se debeat, explicetur. Est enim hoc diuinæ prouidentiæ proprium, vt periculum suorum amicorum faciat; quò prouehat eosdem, atque perficiat. Id quod Tobiæ vsu venit, cùm eum & excæcauit Deus, & oculis diuinitus restitutis curauit. Et verò in admirabili illa medicandi ratione, qua Deus per piscis fel Tobiam sanauit, non obscurè adumbratur; quemadmodum Dei seruus se gerere debeat in aduersitatibus & ærumnis, quas illi Deus immiserit; & quem fructum ex eis debeat percipere. Quapropter Angelus capit. 12. postquàm primum miraculum exposuit (cùm Tobias ipse per iecoris ex pisce fumum fuit ex dæmonis tyrannide ereptus) mox subdit, *Et quia acceptus eras coram Deo; necesse fuit, vt tentatio probaret te: & nunc misit me Dominus, vt curarem te.*

Calamitates patienter sustineri debere.

Sed vt ad historiam regrediamur; *Sumens Tobias de felle piscis, liniuit oculos patris sui: & sustinuit, quasi dimidiam ferè horam.* Per fel amarum constat calamitates & ærumnas indicari. Quòd verò patienter & toleranter huiusmodi calamitates oporteat sustineri, & fiduciam interim ac spem in Deo figi; id eleganter satis in ipsa historia explicatur. Aduertendum tamen est, Dei prouidentiam sapienter disposuisse, vt piscis fel medicandis oculis esset salutare, vt suprà iam vidimus. Quò ducimur, vt consideremus, Deum eò potissimum tendere, cùm laboribus & ærumnis probat suos, vt ipsimet in eiusdem Dei cognitione atque amore miras hac ratione progressiones faciant. Huc forsan spectant illa Isaiæ verba, *Vexatio dabit intellectum.* Multò tamen est ad rem congruentius illud Iobi capit. 42. numero quinto, *Auditu auris audiui te; nunc autem oculus meus videt te.* Quasi diceret, se in Dei cognitione tantopere profecisse illâ Dei concione (qua illi exposuit Deus suam mentem atque consilium in afflictionibus, quibus eum tentauerat) vt oculos sibi aperuisse videretur, & visum recepisse; atque adeò Deum de facie quodammodo tunc cognouisse; quasi antea famâ solùm & auditione, tunc vero oculorum conspectu cognosceret.

Quid Deus laboribus in nos immissis intendat.

Isai. 28. 19.

Vt hoc ipsum significetur; quid potuit magis idoneum afferri, quàm vt Tobiæ oculi piscis felle illiti reserarentur. Iam tolerantia in laboribus (cuius interpositu & interiectu oculis fuit adhibita medicina) mirificè exprimitur verbis illis, *& sustinuit quasi dimidiam ferè horam.* Verbum autem *sustinuit* denotat non illum expectasse solùm; sed etiam patienter pertulisse. Fel enim aut fortè admotum oculis acerbitatem affert; aut id saltem in figura ipsa repræsentatur: ita vt *sustinere* sit hîc pati & expectare: iuxta illud Ecclesiastici 2. numero quarto. *Omne, quod tibi applicitum fuerit, accipe; & in dolore sustine.* Dixerat autem paulò antè, *Suscipe verba intellectus: & ne festines in tempore obductionis.* Vbi obductio est medicinæ applicatio. Et paulò infrà; *Sperate in illum; & illuminabuntur corda vestra.* Quod idem est ac dicere, labores à Deo nobis mitti, vt sui serui in eius cognitione atq; amore prouehantur. Itaque sunt veluti spiritales prælectiones, *Verba intellectus & illuminationes cordium*: id quod in eo indicatur, quòd fel ad oculorum curationem fuerit præcipuè electum.

Verbum sustinere, quid hic propriè.

Aduersitatibus homines à Deo molliri & mansuefieri.

Deinde obseruatione dignum est, doloribus & acerbitatibus initio quidem perterreri homines; posteà verò cicurari, atque molliri; & qui illis mansuefit, miram doctrinam edoceri, iuxta id Iacobi 1. numero vigesimo primo, *In mansuetudine suscipite insitum verbum.* Quod vt significaretur, non fel Tobiæ oculos aperuit, cùm primùm fuit illis applicitum; sed, *sustinuit quasi dimidiam ferè horam.* tempus autem ad dimidiam solùm horam reducitur; vt innuatur perbreue esse ac valde exiguum doloris & acerbitatis interuallum: si comparetur cum cælesti luce atque notitia, quam Deus suis seruis per laborum fel impertitur.

Quid per dimidiam ferè horam denotetur.

Præterea, horæ nomen in sacræ Scripturæ phrasi significat cuiusuis rei tempus & spatium. Quare cum dicitur, *Quasi dimidiam ferè horam*; denotatur laborum fructum (quod attinet ad animi reserandos obtutus, ac spiritalem lucem & cognitionem tribuendam) multò antè percipi atque gustari, quàm humanitus fieri posse crederetur. Vt si dimidiâ vix dum prælectione à præceptore decursâ, discipuli probè admodum tenerent ea, quæ integrum prælectionis atque horæ tempus ad sui declarationem videbantur exigere. Quod nihil est aliud, quàm reapse dicere; ad maximam Dei lucem & cognitionem, laborum viam & aduersitatum esse valde compendiariam.

Hinc fit, spiritalibus viris & cælestis doctrinæ magistris moris esse; illos pro amicis & valde charis habere, qui eis fellis amaritudinem admouent, vt animi abiectâ lippitudine verum recipiant visum. illi enim vexando & affligendo quasi telas oculis seruorum Dei obductas manu prensantes detrahunt. Atque ita textus ait de iuniore Tobia; *Liniuit oculos patris sui, & cœpit albugo ex oculis eius egredi; quam apprehendens Tobias traxit ab oculis eius; statimque visum recepit.*

Tobiæ connubii ac dotis allegoria.

Diximus de vtroque miraculo, quæ sunt in toto Tobiæ libro magis insignia & excellentia; omissis interim rebus alijs, quæ facilè possunt applicari. Huiusmodi est Tobiæ iunioris connubium, & opima dos, quæ illi dicta atque confecta est. Quod facili negotio applicari potest ad spiritale connubium cum diuina gratia & cælesti sapientia. Idque rectè etiam consentit cum prædicto eorum miraculorum sensu, quæ textus enarrat. Itaque interpretatio illa videtur proprium mysterium attingere, quod voluit Deus in Tobiæ libro includere.

Tobiam iuniorem fuisse alitum immanis piscis carnibus, quid mysticè significet.

Præter hæc, quòd Tobias adolescens fuerit à Deo altus carnibus illius piscis, qui ad eum deuorandum aggressus fuerat; hoc inquam, valde congruit cum illa parabola, qua dicitur Messias suis segectatoribus conuiuium Leuiathani carnibus apparaturum. de quo dicemus circa caput Iobi 40. & 41. vbi explicabimus eam esse parabolam: cuius mysticus sensus facit etiam ad rem in historiæ Tobiæ mysterio.

Tandem dimidia hora Apocalypseos cum conuenientia & proportione, quam dicit ad dimidiam horam libri Tobiæ, spiritali sacræ huius historiæ intellectioni lucem attulit. Et quemadmodum in Tobiæ libro, iecoris miraculum antecedit

tecedit miraculo fellis : ita etiam Christiani populi patientiam præcedit in Apocalypsi sanctificatio fidelium & vera mortificatio Christiana; qua ipsi & dæmonis tyrannidem declinarunt, & ve-

A

ra spiritus libertate, verisque animæ diuitijs potiti sunt; de quo agitur in quatuor primis sigillis.

NOTATIO III.

De septem plagarum mysterio.

Septem tubarum plagæ quæ sint.

VT rite examinare possimus, qui sint septem Angeli, de quibus initio huius octaui capitis agitur; & quid significent septem illæ tubæ, quas in manibus tenent; oportet excutere priùs, quæ sint huiusmodi plagæ, quarum singulas singulæ tubæ comitantur.

B

Opinio Aretæ & Riberæ.

Aretas & Ribera opinantur, eas esse septem ingentes calamitates, quas Deus sub extremi Iudicij tempora sceleratis hominibus est illaturus: & penè omnia quæ in ipsis recensendis enumerantur, accipiuntur ab ijs auctoribus, vt in sensu ipso grammatico sonant: eademque ratione explicant septem phialarum plagas, quæ capite decimo sexto describuntur.

Aliorum opinio.

C

Plerique tamen interpretes, qui pro certo habent explicanda esse in sensu ænigmatico ea, quæ textus de his plagis affirmat; easque à Deo esse peccatoribus infligendas: nullo modo earum significationem applicant ad res propè diem Iudicii euenturas; sed ad diuersa supplicia, quibus Deus varijs temporibus pœnas de mūdi flagitijs sumpturus erat. Nec videtur huiusmodi auctores velle constringi, vt omnia isthæc supplicia sint infidelibus irroganda; sed etiā fidelibus quorum peccata Deus quoque grauissimè vlciscitur permissione interdum hæresium, bellorum, aliarumque calamitatum maximarum. Prætermitto Aureoli & Lyrani declarationem; quippe adeò violentam, vt eam referre opus non sit.

Refelluntur superiores expositiones.

Ceterùm tam in ea, quàm in Riberæ, & in communi etiam opinione desideratur id, quod perfectæ Apocalypseos expositioni deesse æquum non est; videlicet, vt hæ septem plagæ consequentiam habeant idoneam cum septem libri signati mysterijs, quorum series & discursus fuerat inceptus; & in plagarum numero, ordine, & singularum symbolis tum egregia doctrina, tum sapiens dispositio splendescant.

D

Auctoris sententia de tubarum plagis.

Mihi certè dubium non est, legitimum sensum plagarum, quas comitantur tubæ, esse grauissima supplicia; quibus Deus suam seueritatem ostendit aduersus Iudaicum populum rebellem sub primitiuæ Ecclesiæ tempora: in ipso videlicet primo Christianæ Ecclesiæ sæculo; postquàm Deus patientissimè illos expectauerat, & valde seriâ comminatione deterrere conatus fuerat. Atque in primis argumentum hoc discursum in prioribus sex sigillis libri signati inceptum continuato filo prosequitur. Deinde si ab hoc argumento discedatur, discedi etiam necesse est à totius libri acoluthia; & à duplici illa columna, quas Ioannes in hac via miro consilio fixit atque disposuit; ne huius libri interpretes viæ ignoratione decepti penitus aberrarent. De quibus colūnis diximus in prolegomenis not. 12. vbi etiam indicauimus, si interpretum auctoritatis ratio ducenda sit, declarationem esse nullam, quæ tot ac tales habeat auctores, vt illa quæ affirmat, in Apocalypsi à c. 4. vsq; ad 11. tractari; qua ratione se gesserit Christus cum Iudaico populo, donec decimâ illius parte conuersâ ceteros reprobaret; à capite vero 12. ad 20. contineri modum agendi cum Gentilium populo, quoad Imperium Romanum ad Catholicam religionem penitus transferretur.

E

Probatur nostra de septem plagis sententia.

Cùm igitur hanc viam, vtpote rectam, capessamus, necessarium est has septem plagas esse illas, quibus Deus obstinatam Iudæorum gentem puniuit; vt illis perspicuè fuerat interminatus, Leuit. 26. 28. *Si ambulaueritis contra me; & ego incedam aduersum vos in furore contrario, & corripiam vos septem plagis propter peccata vestra.*

Quæ sint septē plagæ.

Septem verò plagæ, quas ipse designo, hæ sunt; *Fames, Bellum, Pestilentia, Ignorantia, Concupiscentiæ, Iræ, Obduratio.* Vt autem de huiusmodi septem plagis sermonem in præsenti haberi credam; adducor in primis, quia certum omnino est septem hisce plagis Deum in Iudæorum populum animaduertisse.

De tribus primis plagis Fame, Bello, Peste, & in Scriptura & apud Iosephū constare.

Et de tribus quidem primis Fame, Bello, & Peste (præterquàm quod res est Iosephi & aliorum annalibus satis cognita) expressi reperiuntur in Scriptura loci; in quibus asseritur Deum his tribus sagittis sui populi gentem percussurum. Vide Leuit. 26. Deuteron. 28. Ierem. 14. & caput 32. & 34. & 44. Baruch 2. numero 25. Ezechiel. 5. & 6. & 7. & 12. & 14.

De quarta, id est, ignorantia.

De quarta plaga (id est de Ignorantia & mentis cæcitate) lege Deut. 28. 28. *Percutiat te Dominus amentia & cæcitate ac furore mentis; & palpes in meridie, sicut palpare solet cæcus in tenebris, & non dirigas vias tuas.* Et ex ipso contextu euidens est, hanc vt quartam plagam addi Fami, Bello & Pestilentiæ; quorum anteà facta fuerat mentio.

De tribus postremis, Concupiscētia, Ira, Obduratione vnde constet.

De tribus alijs postremis, (nempe de Concupiscētijs, Iris, & Obduratione,) verum est non esse expressam mentionem in Leuitico, nec in Deuteronomio, locis adductis. Nam carnalis Iudæorum populus nō ita acutâ mentis acie pollebat, vt reliquarum trium plagarum posset grauitatem cognoscere. Enimverò postquam Spiritus sanctus Deut. 28. quatuor primas plagas disertis verbis expresserat, addit eodem capite 28. numero 61. *Insuper & vniuersos languores & plagas, quæ non sunt scriptæ in volumine legis huius, inducet Dominus super te.* Si ergo prædixerat plagas septem omnino fore, & quatuor ex ijs explicuerat, addideratque se alias silentio prætermittere; manifestum est has, quæ supprimuntur, ad ternariū numerum esse reuocandas.

Tres postremæ ceteris grauiores.

Nec dubium est, quin quæ silētur, grauiores sint. Ita enim nos docuit Christus Dominus Matth. 24. 8. & Marc. 13. 8. Nam posteaquàm asseuerauit Iudæorum populum Fame, Bello, ac Peste acerrimè à Deo correptum iri, mox subiungit, *Hæc autem omnia initia sunt dolorum.* Quasi dicat, plagas alias longè grauissimas in ipsos sæuissimè grassaturas. Nec aliud significat Aquila clamans, *væ, væ, væ.* Apocal. 8. 13. vbi exprimit textus tria illa væ ad tres postremas plagas, id est, quintam, sextam, & septimam referri. Quòd autem admonitio hæc attribuatur Aquilæ, perinde est ac tribui magnæ sapientiæ Euangelicæ; quæ nos docet, quantunuis Fames, Bellum, Pestis, & Ignorantia sint grauissima Dei supplicia; multò tamen esse maiora, cùm homines suarum cupiditatū sirenis, & irarū furijs tradūtur; quodque ceteris adhuc grauius est, cum obdurantur peccatores, & obstinati in peccato residere permittūtur: quo eis diuinæ misericordiæ ostiū præcluditur, & æternæ Dei iræ atque furori subijciuntur obnoxij.

A cohærenti contextus applicatione nostra probatur sententia.

Secundò, Interpretatio hæc pro se habet satis cohærentem contextus applicationem ad has septem pœnas, quas Deus à Iudæis obstinatis repetijt, priusquàm Ecclesia à Iudaico populo ad Gentilicum cōmigraret. Etenim ad Famem, Bellum, ac Pestem cùm mirificæ sint descriptiones ænigmaticæ, quæ in tribus primis plagis continentur; in quarta quidem textum attentè consideranti constabit ad-

nullam aliam rem posse rectè applicari, nisi ad Iudaici populi ignorantiam. Cùm verò quinta & sexta plagæ elegantem etiam habeant ænigmatum descriptionem; alia blandientium cupiditatum, altera irarum æstuantium: quod sextæ additur plagæ in capite decimo & vndecimo, manifestum est argumentum, sermonem ibi esse de bello, quod gerebat Deus cum Iudaico populo, & præsertim cum pertinace Ierosolyma; vt cum illius populi capite. Fit expressa mentio templi & atrij, capit. 11. 1. Et mox numero 8. mentio est ciuitatis, *quæ vocatur spiritualiter Sodoma & Aegyptus, in qua Dominus crucifixus est.* Posteà verò numero decimo tertio, cadit decima eiusdem ciuitatis pars. Ex quo meâ sententiâ planum fit, sermonem ibi institui de prælio, quod per has ipsas plagas cum perfida Ierosolyma commisit. Denique in septimâ & reliquarum extremâ plagâ, non alia potest explicatio ipsi textui congruere, nisi quòd Deus à Iudæis scripturas & pactiones cum eis initas prorsus auferat: eosque de possessione ac nomine populi Deo chari & electi deturbet.

Ex recto ordine inter plagas ipsas seruato, idē roboratur argumentum.

Tertiò, valida huius declarationis confirmatio petitur ex eo, quòd in numero atque ordine harum septem plagarum mens conquiescat omnino. Primò enim ex vniuersis corporis ærumnis tres eliguntur grauiores, ad quas reuocantur ceteræ. Ordo autem inter illas dispositus, eiusmodi est, quem exigit recta ratio, vt à minùs grauibus ad grauiora procedatur. Nam licèt fames sit magnum Reipublicæ malum; maius tamen est bellum; sicut etiam vtroque acerbior pestis. Constat hoc 2. Regum 24. num. 12. & 1. Paral. 21. num. 10. *Trium tibi optionem do; aut tribus annis famem; aut tribus mensibus gladium; aut tribus diebus pestilentiam.* Deinde ex spiritalibus malis certum est, ignorantiam mentis, vt corporis mala omnia grauitate præstat; ita etiam, quod ad malitiam attinet, à voluntatis deprauatione superari. Porrò in malis, quibus potest subiacere voluntas, priùs est homines cupiditatum sirenis, quàm irarum furijs dedi: sicut priùs concupiscere, quàm irasci. Ac tandem Theologis notum est, malorum omnium grauissimum esse, cùm homines in suis flagitijs obdurescunt, & à Deo propter ipsorum scelera derelinquuntur. Cùm ergo numerus sit septem plagarum; & earum series ac filum recto ordine comprehendat grauiores omnes labores ac mala, quæ in aliquam rempublicam possunt incurrere; cumque septem plagarum ænigmata concinna sint & elegantia, si eodem plagarum ordine singula ad singulas applicentur; insuper in aliquibus exprima-

A tur sermonem esse de Iudaici populi plagis; cùm hæc, inquam, omnia ita sese habeant, ecquid residere potest scrupuli, quin hæ sint plagæ septem, quas Deus minitatus fuerat, se in populum illum, si in sua obstinatione persisterent, immissurum?

Confirmatur adhuc ex huius plagarum septenarii collatione cum altero capitis 16.

Quartò, non parum eandem de septem plagis interpretationem fulcit alter ille plagarum septenarius, qui cap. 16. describitur: nam (vt ibi manifestum erit) perspicuum est, plagas illas capitis 16. esse, quibus Deus Romam Ethnicam debellauit. Cùm verò constet euidenter, priùs fuisse Ecclesiæ bellum cum Ierosolyma, quàm cum Roma Ethnica; si posteriores plagæ in Romam immittuntur, primæ in perfidam Ierosolymam immittantur necesse est. Quod si attentè perpendatur; actutum cernitur, quàm congruenter primæ plagæ in tubis ruinam vrbi minitantibus significentur; per allusionem ad

B tubas illas, quæ in circuitu Iericho personuerunt: posteriores verò plagæ phialis denotentur mysticam iram effundentibus, id est, immensam illius misericordiam; qui Romæ, atque adeò vniuersis Gentilium populis bellum inferebat, vt eos ad suam fidem traduceret, & verâ sanctitate bearet. Propterèaque Angeli, qui manibus tenent phialas, induti sunt lino candido & ad pectus zonis aureis accincti: quæ duo sunt sanctificationis & ardentissimæ charitatis symbola (de quo suprà capit. 1.) phialæ etiam sunt sacerdotalis officij symbolum, vt explicuimus cap. 5. Quibus quasi lineamentis adumbratur, virtutem & efficacitatem sacrificiorum Christianæ Ecclesiæ impetrauisse, vt Deus præstantissimâ illam belli rationem cum Roma Ethnica iniret, quò eam suæ fidei præceptis & singulari sanctitate imbueret.

Discrimen inter septem has plagas, & alias capitis 16.

C Cùm igitur hæc fuerit lineæ vestis, zonarum aurearum, & phialarum significatio; ideò huiusmodi symbola minimè fuere idonea ad plagas illas quas Deus Ierosolymæ inflixit, quarum exitus fuit, Iudaici populi reprobatio. Deinde cùm vox tubæ fuerit symbolum belli à Ierosolyma Ecclesiæ illati; maris autem fremitus symbolum extiterit illius belli, quod Roma Ethnica aduersus eandem Ecclesiam susceptura erat (id quod latè expendimus capit. 1.) miræ elegantiæ fuit & proportionis, vt significaretur contra Iudaici belli tubam tubis item pugnare Deus; & contra frementes irati maris fluctus effusione alterius liquoris maiori vi ac potentiâ constantis.

NOTATIO IV.

De personis septem Angelorum, quibus datæ sunt tubæ.

Quinam figurētur per septem tubarum angelos.

Quatuor hac de re opiniones.

His septem Angelis putant aliqui repræsentari ministros, quibus Deus ad supplicij seueritatem vtitur. Cùm autem Deus punire possit per cælestes Angelos, per inferorum dæmones, per homines, & per ipsas proximè plagas: ideo quatuor esse possunt opiniones eorum, qui tubarum Angelos de diuinæ seueritatis ministris exponunt. Prima opinio est eos esse cælestes angelos, quam tenent Andreas, Aretas, atque Ribera. Secunda, esse dæmones; sicut etiam quidam existimant de quatuor angelis tenentibus quatuor ventos capit. 7. Tertia, esse homines perniciosos; vt hæresiarchas, & principes, eorum fautores. Quæ expositio Aureoli, Lyrani, Antonini, Ederi, & Lizarazi. Quarta denique, esse ipsasmet plagas, quas Deus in Iudæos immittit, vt Famem, Bellum, Pestem, &c. Nam sacra Apocalypseos fictio vtitur sæpè prosopopœiâ, vt vidimus c. 4. & Psal. 103. 4. ipsa flamma ignis appellatur Angelus, quia ministrat Deo. & Ps. 77. 49. legimus, *immissiones per Angelos malos.* Huic quartæ opinioni subscribit suo modo Arias Montanus in mystica expositione.

D Ait enim septem Angelos esse vim diuinam in se ipsa, & circa ipsam per ministros suos torquentem hominum malitiam in terrestri essentia. Hæc Arias.

In quo conueniant hæ omnes expositiones.

Hæ omnes expositiones in eo consentiunt, quòd septem Angeli tubarum non solùm sint plagarum præcones: sed ministri, per quos Deus homines seuerissimè puniat. Pro cuius probatione adduci posset primò, quod de quinto Angelo textus asseuerat; illum scilicet aperuisse puteum abyssi, eique nomen inditum *Abadon*, id est, vastatorem vel exterminatorem. Deinde, quia de sexto Angelo ait textus, ab eo solutos fuisse quatuor Angelos, vt tertiam hominum partem trucidarent. Constat autem, si quintus & sextus angeli non sint plagarum præcones, sed ipsimet per quos Deus homines punit; idem quoque de reliquis esse dicendum. Tertiò; opinioni primæ, quæ de Angelis cælestibus interpretatur, fauet quod in textu legimus, nempe, *stantes in conspectu Dei*; nec non Antiphona officij sancti Michaelis ad Vesperas, quæ sic habet; *Dum sacrum mysterium cerneret Ioannes, Archangelus Michael tubâ cecinit; Ignosce*

Explicatio Antiphonæ ab Eccleſia vſurpatæ in ſancti Michaelis officio.

ſce Domine Deus noſter. Vbi obiter notandum eſt, verba illa, *Ignoſce Domine*, &c. non eſſe ipſius Angeli. Nec enim decens erat, vt Angelus Deum tubâ alloqueretur. Sunt ergo verba Eccleſiæ; quæ contemplata Archangelum quaſi claſſicum tubâ canentem ad vlciſcendos ſceleratos, procumbit in genua, & ad Deū conuerſa ait; *Ignoſce Domine*, &c. Deinde hæc eadem antiphona fauere videtur eorum opinioni, qui volunt hos ſeptem angelos tubarum, eſſe cæleſtis curiæ magnates. Nam ſi ſeptem præcipui ſunt in ijs principes; dubium non eſt, quin Michael ſit eorum vnus. Ad hæc, ſeptem Angeli hîc cum articulo ponūtur in Græco. Et hactenus de ſententijs opinantium ſeptem Angelos tubarum eſſe ipſoſmet diuinæ ſeueritatis miniſtros, per quos pœnæ hominibus infliguntur.

Duæ aliæ opiniones extendentium ſignificationem angelorum ad omnes doctores & concionatores.

Aliæ ſunt opiniones, quæ diuerſâ longè viâ procedunt. Extendunt enim ſeptem Angelorum interpretationem ad omnes doctores & diuini verbi cōcionatores. Sic Ticonius, Primaſius, Beda, Anſelmus, & Albertus: qui aiunt ſeptem Angelos eſſe omnes illos quibus prædicationis officium commiſſum eſt; & in ſeptenario denotari dicunt perfectam Eccleſiæ prædicationem. Alij ſeptenarium ad ſeptem prædicatorum ordines applicant; iuxta numerum plagarum, quas hominibus enunciant. Ambroſius complecti voluit prædicatores quotquot ſiue doctores ab initio fuere, & qui ad finem vſque mundi ſubſequentur. ita vt primus Angelus prædicatores eos deſignet, qui legem præceſſerunt; ſecundus legis doctores; tertius Prophetas; quartus Chriſtum & Apoſtolos; quintus defenſores fidei; ſextus martyres; ſeptimus denique prædicatores ſub finem mundi futuros. Andreas quoque innuit ſeptem tubas ad totidem ſæcula referendas. Ioachimus ſolùm voluit, complecti Euangelij prædicatores à Chriſti paſſione vſque ad finem mundi; ita vt primus Angelus deſignet Paulum, & concionatores primitiui illius temporis; ſecundus prædicatores ſecundi temporis; & ſic de reliquis.

Reijciuntur duæ expoſitiones ſuprà poſitæ.

Vidimus duas extremas expoſitiones; quarum prima vult ipſum tubæ clangorem eſſe inferre plagam; altera verò clangorem hunc de officij prædicatoris exercitatione explicat. Pro quo aſſeritur, in aliquot Scripturæ locis tubā eſſe prædicationis ſymbolum. Huic explicationi obijci poteſt, non ſemper poſt prædicationem ſequi plagas; cùm videamus poſt ſeptem huiuſmodi clangores, mox plagas ſubijci. Propter hoc fortaſſe argumentum aliqui prædictorum interpretum ſuam expoſitionem coarctant ad eos prædicatores, qui acerba atque aduerſa enunciant. Ceterùm nec ad huiuſmodi prædicatores omnes poteſt ſignificatio horum Angelorum extendi. Etenim has ſeptem tubarum plagas immiſit Deus contra Iudaicum populum tempore primitiuæ Eccleſiæ. Non igitur ſeptem tubæ poſſunt comprehendere omnes aliorum, ſiue temporum, ſiue hominum concionatores. Quod amplius confirmatur. Nam cap. 16. videbimus ſeptem alios Angelos, qui phialas effundunt. atqui duo hi ſeptenarij diuerſi inter ſe ſunt, & alter alteri reſpondet. Septem ergo Angeli tubarum complecti non debent eos omnes, qui acerba & amara nunciant.

Harum tubarum ſymboli difficultas in quo ſita ſit.

Præterea huius tubarum ſymboli difficultas in eo ſita eſt; quòd vna ex parte tuba denunciat quidē bellum, non tamen plagam infligit: atque ita tubā clangere, officium eſt ſpeculatoris. Ezechiel. 33. 7. vbi Dominus ait Prophetæ, *Fili hominis ſpeculatorem dedi te, vt eis annuncies, vt ſe cuſtodiant*. Ex alia verò parte in Apocalypſeos figurā neceſſarium eſt, vt tubæ clāgor ſit initium belli, & clangorem ſequatur plaga: eodem ferè modo, quo cap. 16. effuſionem phialæ ſequitur plaga.

Tubarum varij clangor quid ſignificet.

Aſſero igitur, ſingulos tubarum clangores, eſſe præconia quædam, & quaſi promulgationes diuinæ vindictæ. Quemadmodum præconium ſententiam iam latam prædicat ac pronunciat, vt protinus executioni mandetur. Itaque non iam eſt comminatio, aut admonitio vt ſibi à plaga impedēte caueant; ſed quaſi indictio & promulgatio ipſius ſententiæ. verbi gratiâ; Primus clangor prædicat diuinitus eſſe decretum, vt Ieroſolyma fame puniatur: ſecundus ſententiam dictam pronunciat, vt pu-

A niatur bello; tertius, vt peſte; quartus vt ignorantiâ; & ſic de reliquis.

Diſtinctio inter Angelos & tubas apponenda.

Cogit autem nos textus, vt diſtinctionem inter Angelos & tubas indagemus: ſiquidem Angelis traduntur tubæ: inter tubas item atque clangores debet etiam reperiri diſcrimen. Primò enim tubæ Angelis dantur; deinde clangunt; poſteà ſequitur plaga.

Quid per has tubas figuretur.

Mea ergo ſententia eſt, per ſingulas tubas ſignificari illam Scripturæ prophetiam, quæ affirmat perfidam Ieroſolymam à Deo fuiſſe illâ plagâ percutiendam: videlicet primâ tubâ denotari famem, qua affligenda erat ciuitas; ſecundâ, bellum &c.

Quid per tubarum clangorem.

Clangor autem repræſentat, cùm tempus appropinquat, tunc antiquam prophetiam denuo reſonare quodammodo & vehementer in eorum auribus percrepare, quos Deus eâ auditione dignatur, vt plagam illam atque ſupplicium in Ieroſolymam immiſſum exaudiant, ac recognoſcant.

B Et quamuis Scripturæ loci, in quibus hæ ſeptem plagæ fuerant prædictæ, multò ſint plures, quàm ſeptem; diſtinctio tamen tubarum, quod attinet ad ipſam figuram, à plagarum diſtinctione deſumitur. Licèt autem vna, eademque plaga à multis Prophetis ſit prænunciata: hæc tamen prophetiarum multiplicitas minimè officit, neque attenditur ad ſeptē plagarum repræſentationem pariter ac diſtinctionē.

Quinam per tubarum angelos denotentur?

Itaque Angelus ſignificat Prophetam, cui Deus plagam eiuſmodi prædicendam reuelauit: tuba autem prophetiam ipſam à Deo reuelatam: clangor verò eſt veluti noua antiquæ prophetię promulgatio. In quo plenum eſt energiæ, quòd indicetur veterem prophetiam illius plagæ in Ieroſolymam immittēdæ denuo perſonare, cùm ipſius ſupplicij tempus iam imminet.

C Vt hoc planiùs percipiatur, fingamus ſeptem diuerſis Prophetis plagas ſeptem à Deo, ſingulas ſingulis, reuelari. Tunc quidem nullius difficultatis erit, per ſeptem angelos ſignificari ſeptem illos prophetas. Quòd ergo aut plagę omnes ſingulis Prophetis, aut ſingulæ omnibus reuelatę ſint; nihil impedit, quominùs aptè conſideremus, Ioeli (verbi gratia) reuelatam fuiſſe Famem, qua Deus Ieroſolymam fuerat puniturus; Ezechieli, Bellū; Peſtē, Ieremiæ; Moyſi ignorantiam; Concupiſcentias Dauidi; Zachariæ Iras, quibus Iudæi Chriſtianos oppugnaturi erant, (iuxta Zachariæ ipſius verba c. 12. 2. & c. 14. 14. *Iudas erit in obſidione contra Ieruſalem.*) denique Iſaiæ Iudaici populi obdurationem. Et quamuis prophetę ſeptē numero diſtincti non eſſent, in quos hęc ſeptem vaticinia ſeu prophetię partirentur: formalis tamen

D diſtinctio hîc foret ſatis, per quam eadem perſona diuidi ſolet in plures. Vt ſi conſideremus, vnam eſſe perſonam, quatenus ei fames reuelatur, alteram, quatenus reuelatur ei bellum: & ſic de alijs.

Cur hi angeli, ſiue prophetæ per eos figurati ad ſeptenarium reuocentur?

Itaque ſeptem Angelos de ſeptem antiquis Prophetis intelligo, formaliter quidē diſtinctis propter ſeptem plagarum diſtinctionem. In eo autem, quòd prophetę ad ſeptenariū numerum reducuntur, alluſio fit ad ſeptem Perſici regis magnates ſiue Principes, de quibus Eſther. 1. 10. *Qui in cōſpectu eius miniſtrabant*. Quod perinde eſt, ac ſi dicantur ij eſſe quaſi regis cubicularii. Hac igitur ratione rectè conſiderantur veteres Prophetæ, quatenus plagas illas enunciarunt, quibus Deus in Ieroſolymam acriter fuerat

E animaduerſurus; ſub hac, inquam, ratione appoſitè antiqui prophetæ conſiderantur eſſe tubarum Angeli. Apoſtoli autem & prędicatores Euangelici ſunt Angeli phialarum, quatenus nouiſſimæ irę ſunt miniſtri; id eſt, quatenus prædicatione ſuâ fuerunt miniſtri vltionis myſticæ, quam Deus erat de Gentilitate ſumpturus, cùm eam Euangelio ſubegit.

Differentia inter tubarum angelos & angelos phialarum.

Quapropter hæc intereſt inter vtroſque diſtinctio; quòd angeli quidem primi clangunt, & eorum clangorem ſubſequuntur plagæ; ipſi tamen propriè non ſunt plagarum miniſtri, neque aliter deſeruiunt plagis, quàm eas annunciando. At phialarum Angeli verè ſunt nouiſſimæ iræ miniſtri; quia effundunt phialas in terram, in mare, in flumina, in aerem, in Euphratem, & in Babylonē. Et ſanè efficaciſſima illa aqua, liquor ille admirabilis, quem effundunt, maximam eam habet efficacitatem in terra; in mari, in fontibus & ceteris: de quo latiùs ſuo loco.

Respondetur argumentis suprà in contrarium adductis.

Supereſt reſpondere argumentis, quæ retulimus initio pro eorum opinione, qui ſeptem tubarum Angelos de ipſiſmet diuinæ ſeueritatis miniſtris intelligendos putant. Quare ad primum aſſero; non eſſe quintum Angelum, qui puteum aperuit, ſed ſtellam quæ cælo decidit. Præterquàm quòd vt puteum aperuiſſe diceretur; ſatis erat ab ipſo arcanum illud detegi myſterium; quòd ſcilicet æquiſſimo Dei iudicio perfidi Iudæi locuſtis illis plectantur: neque hoc eſt eſſe proprium ſeueritatis miniſtrũ, ſed myſterium deliteſcens aperire. Ad illud autem de nomine Abbadon, Reſpondeo, illum abyſſi Angelum, qui vocatur Abbadon non eſſe eundem, qui tubâ quintâ cecinit; ſed alium longè diuerſum.

A

Ad ſecundum reſpondeo; vt ſextus Angelus dicatur quatuor illos Angelos ad Euphratem fluuium alligatos diſſoluiſſe, ſatis eſt ſuo illo clangore denunciare illos eſſe ſoluendos.

Ad tertium: illa Michaelis Archangeli antiphona ad eorum opinionem accommodatur, qui tubarum angelos ex cæleſti hierarchia eſſe putant. Sed vt mea fert ſententia, non opus eſt, vt credamus in ea antiphona præſtitui, atque implicitè affirmari, idem eſſe concrepare tubis, quod inferre ſupplicium. Etenim ad ea, quæ ſequuntur, verba, *Ignoſce Domine*, &c. ſatis eſt, tubæ clangorem referri ad promulgationẽ, ſiue enunciationem plagarum quàm mox infligendarum. Nam vbi primum Eccleſia hanc ſententiæ pronunciationem aduerſus Ieroſolymam exaudit; congruenter ſequitur, eam ſtatim clamare, *Ignoſce Domine*, &c. Etſi autem hæc ſententiæ promulgatio fuit per veteres prophetas pronunciata; in eorum tamen prophetia veriſſimè intelligitur interueniſſe miniſterium Angelorum, per quos Prophetis facta eſt reuelatio. Præcipuè verò intelligitur non ineptè in huiuſmodi ſacris vaticiniis interueniſſe miniſterium Michaelis: quippe qui ſynagogæ olim princeps erat; nunc Eccleſiæ. Et certè plus honoris Michaeli defertur, ſi in omnium Prophetarum clãgore ipſe intelligatur clangere, quàm ſi vna ex ſeptẽ tubis ei tradatur. Hoc ergo, quod Michaeli eſt honorificentius; eſt etiam congruentius veritati. Tametſi enim non inficior probabilem eſſe Andreæ, Aretæ atque Riberæ opinionem; ad eamque ſeſe cõformare potuiſſe, qui illam Antiphonam compoſuit: multò tamen veriſimilius eſt, ſeptem tubas eſſe prophetias ſeptẽ plagarũ à Deo immiſſarũ. Qui ſenſus cohæret maximè cũ ſeptem ſigillorum myſterio. Nã tubæ ſeptem ad ſeptimum ſpectant ſigillum: in omnibus autem ſeptẽ ſigillis, aperire ſigillum nihil eſt aliud, quàm veterum prophetiarũ myſterium cognoſcendum exhibere: vt ſuprà iam explicatum eſt.

B

Poſtremò ad id, quod additur de Græco articulo ſeptem Angelis præpoſito, Reſpondeo; ſi verum eſt quod nuper dicebamus, videlicet ſeptem Angelorũ nomine antiquos deſignari Prophetas, qui Iudæorum ſupplicium diuinitus prædixere; huic ipſi ſignificationi articulus congruenter deſeruit; quia perſonas iam notas indicat, nempe Prophetas. Atqui manifeſtum eſt, Prophetis mirificè Angelorum nomen quadrare, ſicut prædicatoribus etiam Euangelicis. Nam vtriq; ſunt Dei miniſtri atque legati.

T E X T V S.

Verſ. 2. Et vidi ſeptem Angelos ſtantes in conſpectu Dei, & datæ ſunt illis ſeptem tubæ.

Don Iuan de Iaurēgui inuentor.

A

COMMENTARIVS.

MEA expositio est per hosce Angelos septem hîc denotari veteres Prophetas: quos proinde ad numerum septenarium reduci, quia septem illas plagas in Ierosolymam annunciarunt, qua ratione in notatione præcedenti explicatum est. Quemadmodum in quatuor Angelis, qui ventos habebant compressos, quaternarius numerus ad ventorum quatuor repræsentationem congruenter aptatus fuit.

Cur de hisce septem angelis dicatur, Qui sunt in conspectu Dei.

Cùm igitur aduertatur de prophetis hîc esse sermonem; facilè inde apparet, illis appositum valde esse elogium illud, *qui sunt in conspectu Dei*, non solùm quia Dei iam conspectu fruebantur, cùm Ioanni reuelatio Apocalypseos facta fuit; sed etiam quia cùm datæ illis sunt septem tubæ, id est, cùm fuit septem plagarum reuelatio facta; eisdem verba illa rectè congruebant: iuxta id, quod eorum vnus dixit, *Viuit Dominus, in cuius conspectu sto*, 4. Reg. 3. 14. id quod non obscurè adumbrat, ipsorum prophetias esse certissimas, vtpote hominum, quibuscum Deus colloquebatur: ex quo ipsi eorum omnium veritatem tanquam ex proprio fonte hauriebant. B

Quando sint septem hisce angelis tubæ datæ.

Quàm verò aptè designent tubæ prophetias illas de septem Ierosolymę calamitatibus, hoc ex superiori notatione satis intelligitur. Et quanuis tubæ fuerint iuxta hanc expositionem, multò antè prophetis traditæ: repræsentatio tamen, quæ illis traditas indicat, cùm Ioanni Apocalypsis innotuit, magnum (vt apparet) decorum habet atque energiam, significatur enim tubas visas esse denuo prophetis dari, eosque contra Ierosolymam clangere; vt quondam sacerdotes contra Iericho clanxerunt.

Has septem tubas respōdere illi tubæ capitis primi.

Deinde, quanuis tubæ propriè loquendo non inferant plagam, sed annuncient: verùm plagæ ipsæ idoneè figurantur, quasi ex ipsa sententiæ pronunciatione incipiant; & quasi præpotens Deus ipsarum tubarum clangore initium faciat grauissimi & periculosissimi belli, quod Ierosolymæ inferre statuit. Et quemadmodum bellum, quo Ierosolyma primitiuam Ecclesiam acerrimè oppugnauit, significatum fuit c. 1. per tubæ resonantis clangorem: sic etiam pari elegantiæ proportione, Iudaicæ illi tubæ respondent tubæ septem, quibus infidæ Ierosolymæ bellum denunciat; quod ipsemet seriò suscipit ac gerit aduersus peruicaces & obstinatos Iudæos, qui Christum Dominum, eiusque fidem ac religionem sanctissimam præfractâ mente respuerunt. De quo latiùs diximus capite primo. C

In hoc tubarum septenario alludi ad septem Iosue buccinas.

In his insuper septem tubis fit manifesta allusio ad septem buccinas capitis 7. Iosue; quas constat fuisse easdē, quibus iubileum promulgabatur. Atq; hæc allusio significanter satis exprimit, supplicia à Deo illata iustorum persequutoribus denunciare iustis ipsis veram redemptionem; iuxta id Lucæ 21. 28. *His autem fieri incipientibus respicite, & leuate capita vestra; quoniam appropinquat redemptio vestra.* Deus enim ideo duros ac perfidos Iudæos acriter plectebat, vt fideles iustos ac pios ab iniuriis sibi factis eriperet, & à durissima impiorum seruitute, siue obsidione, qua tenebantur constricti, liberos ac securos redderet. Quapropter huiusmodi tubæ dicunt quodammodo iusto illud Iobi capite quinto numero decimo nono, *In sex tribulationibus liberabit te Deus; & in septima non tanget te malum.* D

Sed vt in allusione ad tubas Iosue persistamus; aduerte, ex his clangoribus postremos esse magis acutos & concitatos; quasi portendant, rectum Dei iudicium in bonorum gratiam atque opem, quàm citissimè ostensum iri. Quo indicatur, in ipsomet furore atque insania malorum bonos persequentium, & in perfidorum obstinatione ac peruicacia (quæ duæ sunt extremæ plagæ) mirum includi solatium piorum hominum, qui ab improbis oppugnantur propter vtilitatem incredibilem, quam inde ad suæ Ecclesiæ progressum deriuat Deus. Hac enim via iusti homines rerum temporalium contemptionem & æstimationem cælestium atque æternarum adipiscuntur; necnon veras solidarum virtutum diuitias, martyrii triumphum, & perfectè demum redemptionis à Christo partæ plenitudinem.

NOTATIO V.

De allusione ad plagas Ægypti.

Septem hæ tubarum plagæ qua ratione plagis Aegyptiacis respondeant.

DVBIVM non est, quin in septem hisce tubarum plagis sit aliqua allusio ad Ægypti plagas (de quibus Exodi 7. 8. 9. 10. & 12. & Philo de vita Mosis lib. 1. & Iosephus lib. 2. Antiq. cap. 13.) Nam in prima huius capitis plaga sunt grando & ignis: quod decerptum est ex septima Ægypti plaga. Tenebrę insuper plagæ quartæ respondent tenebris illis, quæ sunt inter Ægyptias plagas nona. In locustis quoq; cap. 19. manifeste respicitur ad eas, quæ sunt plaga 8. ex Ægyptiacis. Et in plaga septima Apocalypseos reperitur etiam horribilis grando, quæ septimæ pariter plagæ Ægypti respondet. Præterquam quod in aquis venenatis plagæ tertiæ fortè inuenitur similiter allusio ad animalium pestem, quæ inter Ægypti plagas quintum obtinet locum; siue ad plagam decimam de morte primogenitorum; quam ait Philo lib. 1. de vita Mosis fuisse pestem. Itaque ex his tubarum plagis quatuor, aut etiam quinque ad Ægyptias plagas respiciunt. Nec dissimilis est allusio in plagis phialarum cap. 16. Etenim primæ phialæ plaga, sunt vlcera pessima; quæ conuenit cum sexta Ægypti plaga: & plaga tertiæ phialæ, est fluuiorum ac fontium in sanguinem conuersio; cui similis est plaga prima Ægypti: porrò quinta phiala respicit Ægypti tenebras: sexta (in qua suus ranis locus est) secundam Ægypti: septima denique sæuienti grandine cum septima itidem Aegypti consonat.

In Aegyptiacis plagis delineasse Spiritum sanctum, quod postea per has Apocalypseos plagas fuerat effecturus.

Hanc igitur plagarum vtrarumque conuenientiam vbi aduertamus; apparet protinus, Spiritum sanctum in Ægypti plagis, quasi figuris quibusdam delineasse, quod postea erat effecturus per has ipsas plagas, de quibus Apocalypsis agit. Id quod nos docet Irenęus his verbis lib. 4. capite quinquagesimo. *Vniuersa, quæ ex Aegypto profectio fiebat populi, typus & imago fuit profectionis Ecclesiæ, quæ erat futura ex Gentibus, quam eduxit in suam hæreditatem non Moyses famulus Dei, sed Iesus filius Dei. Si quis autem diligentius intendat iis, quæ à Prophetis dicuntur de fine, & quæcunq; Ioannes discipulus Domini vidit in Apocalypsi, inueniet easdem plagas vniuersaliter accipere Gentes, quas tunc particulatim accepit Aegyptus.* Hæc Irenæus. Additq; se hanc doctrinam permagni facere, vtpote quam magno cum suo solatio ex antiquo Presbytero didicerat.

Irenæi verba, quæ lucē huic doctrinæ afferunt.

Hæc igitur Irenæi & Presbyteri antiqui (quem ille laudat) verba; si rectè considerentur, magnam afferunt Apocalypsi lucem: in eis enim perstringitur vtrarumque plagarum argumentum, tubarum nempe & phialarum; quæ quinque aut sex capita omnino occupant. Eisdem insuper verbis admonemur, has plagas esse illas, quibus Deus mysticum Israelem (id est Christianum populum) ex mystica eduxit Ægypto; hoc est, ex ipso Iudaismo & Gentilismo. Ex hisce enim gentibus ac populis suam Deus Ecclesiam potenter extraxit. Deinde cùm tubarum plagæ sint eæ, quibus Deus aduersus perfidam Ierosolymam bellum fecit; plagæ verò phialarum, quibus Romam & Gentilitatē vniuersam debellauit:

Vtrarumque Apocalypsis plagarum effectus.

primarum quidem plagarum fructus & emolumentum fuit conuersio Iudęorum, qui fasces Euangelio submiserunt (hæc verò est decima pars, de qua vaticinatus fuit Isaias cap. 6.) fructus verò plagarum posteriorum, fuit Romæ Imperijque Romani ad fidem traductio. Itaque quod adumbratū fuit coniunctim in Ægypti plagis & in populi Israelitici per medias ipsas plagas exitu & liberatione, id ipsum interposita aliqua diuisione fuit in Christiana Ecclesia expressum. Etenim Israel mysticus ex decima Iudaici populi parte & vniuerso Gentilium populo ad veram religionem conuersis coagmentatur, & idcirco in sublimi illo opere, quo fuit mysticus Israel ex Ægypti seruitute eductus, fuit necesse plagas inprimis præ- A cedere ad decimam Iudaismi partem educendam ex mystica Ægypto; eam nempe, quæ mystici corporis Ecclesiæ futura erat caput seu pars potissima: & alias subinde plagas immitti oportuit, quibus ex ipso Gentilismo Catholicæ Ecclesiæ reliquum corpus extraheretur.

Irenæus ex millenariorum numero.

Hanc existimo esse veluti medullam atque animam doctrinæ illius, qua peruetus ille Presbyter Irenæum imbuit. Quamuis ipse fortassis Irenæus, quippe millenarius, de hoc mystici Israelis egressu ex Ægypto verba faciat, tanquam de re ad mundi exitum spectante. In ea enim persistit opinione, vt ad primam illam resurrectionem; quam millenarij actutum fore comminiscebantur, parum superesse temporis reputaret. Porrò Irenæo concinit Lactantius Firmianus libro septimo diuin. Instit. cap. 15. vbi facta plagarum Ægypti mentione & liberationis populi Dei, hæc subijcit, *Facinus illud tam clarū,* B *tamque mirabile quamuis ad præsens virtutem Dei hominibus ostenderet, tamen præsignificatio & figura maioris rei fuit, quam Deus idem in extrema temporum consummatione facturus est. liberabit enim plebem suam de graui seruitute mundi, & vniuersas nationes cælestibus plagis verberabit, vt iustus & cultor Dei populus liberetur. Et sicut tunc signa facta sunt, quibus futura clades Aegypti ostenderetur: ita in vltimo fient prodigia miranda per omnia elementa mundi, quibus imminens exitus vniuersis gentibus intelligatur.* Hactenus Lactantius; quæ licèt ipse referat ad ea, quæ sub finem mundi sunt euentura; multò tamen melius referuntur sine dubio ad id, quod primis Ecclesiæ sæculis accidit; cùm Deus Ecclesiæ caput ex Iudaico populo eripuit; corpus autem ex Gentium populis; atque vtrumque præstitit earum plagarum interpositu, quas Apocalypsis describit. At millenarij prima illa orientis Ecclesiæ sæcula finem esse mundi falsò putabant; & bonorum resurrectionem quàm mox somniabant C futuram.

Lactantius item millenarius.

Cùm ergo constet ex dictis, Deum Ægypti plagas eo fine ordinasse, vt suum populum ex eadem Ægypto reuocaret; nemo non viderit, fuisse in illis figuratum, quod erat multis posteà sæculis euenturum, quo tempore mysticum Israelem, id est, charissimam sibi Ecclesiam Deus ex Iudaismo & Gentilismo extraheret. Nec dubium cuiquam erit, quin Israelis egressus ex Ægypto, vtriusq; populi conuersionem ad fidem prænunciaret. Tubarum igitur plagæ haud dubiè sunt illæ, quibus Deus Iudæos mulctauit, vt decimam inde partem, quasi totius Ecclesiæ caput futuram sibi auferret: & phialarum plagæ sunt mysticæ illæ, quibus Deus Gentilitati bellum indixit, atque intulit; vt populi inde Christiani corpus educeret. Si autem vtrisque plagis denotarentur supplicia paulò ante Iudicij diē sceleratis infligenda; nulla posset congruens reddi D ratio, quamobrem plagæ in duos diuidantur septenarios, & cur phialarum angeli ad aliorū distinctionem lineis induantur vestibus, & zonis aureis ad mamillas accingantur. In nostra tamen explicatione aptissima redditur horum omnium ratio.

Differentia inter has tubarum plagas, & plagas Aegyptiacas. Prima differentia. Secunda. Tertia.

Verùm enim verò non sufficit considerasse hactenus plagarum Aegypti & Apocalypseos conuenientiam; nisi differentiæ quoque vtrarumque ratio habeatur: multiplex enim est, valdeque notabilis earum inter sese differentia atque discrimen. Inprimis Aegypti plagæ sunt decem; at Apocalypseos duplicem septenarium conficiunt. Deinde ex decē Aegyptiacis nonnullæ in Apocalypsi prætermittuntur intactæ; cuiusmodi sunt cyniphes, muscæ & mors primogenitorum. Quare necesse fuit in Apocalypsi vtriusque septenarij numerum ex plagis alijs additis suppleri. Tertiò in ijs Aegypti plagis, quas Apocalypsis vsurpat, magna ex parte tum or-

do, tum cuiusque descriptio immutatur. Ægyptiarum ordo plagarum est huiusmodi; Aquæ fluminis conuersæ in sanguinem, Ranæ, Cyniphes, Muscæ, Pestis animalium, Vlcera vesicarum, Grando, Locustæ, Tenebræ, Mors primogenitorum. In Apocalypsi autem reperimus grandinem in prima & septima tubarum plaga; & tenebræ antecedunt locustas. Et in phialarum plagis vlcera & tenebræ anteuertunt ranas. Præterea in plurium descriptionibus mirum est, quanta sit varietas plagarum Apocalypseos atq; Exodi; etiam in ipsismet rebus, in quibus conueniunt. Nam primæ tubarum plagæ additur grandini sanguis. In quarta tenebræ sunt multò minores; solùm enim aufertur tertia pars lucis. Locustæ diuersæ sunt valde, & miras habent figuras. In plagis verò phialarum ranæ non sunt ampliùs tres; eæque apparent, quòd flumen Euphrates exsiccatus sit: & grando est instar talenti, succeditque diuisioni Babylonis in tres partes.

Quarta.

Redditur differentiarum ratio, ac primò de prima, de numeri diuersitate.

A Quod ad primum attinet, id est, ad numerum plagarum; Aegyptiacæ fuere decem; non quia totidem erant futuræ illæ, quibus Deus mysticum Israelem ex spirituali Aegypto fuerat educturus; sed propter aliam rationem, quam videbimus cap.11. notat.6. nec non etiam, quia re ipsa voluit Deus ostendere, se vt supremum omnium conditorem creaturas omnes aduersus suos hostes armare. Vt habetur Sapient. capite quinto, versu decimo octauo, *Armabit creaturam ad vltionem inimicorum, & pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos.* Et cap. 16.17. *Vindex est enim orbis terrarum.* Cuius rei vt perspicuum exhiberet argumentum Deus; denarius numerus coueniens inprimis extitit, qui multiplicationis est proprius. Atque ad hunc numerum explendum, præter Angelorum ministerium assumpsit Deus quatuor elementa; & quæ ex ipsis mixta erant aptiora ad Aegyptios diuexandos. Cumque illa vera fuerit historia, quæ in semetipsa idoneam congruentiæ rationem habebat; non opus fuit penitioris mysterij figuram in ea inclusam, esse adeò perfectam, vt omnem prorsus conuenientiam in plagarum numero & ordine comprehenderet. Satis namque est in denarij numero significari plagarum multitudinem; magnam insuper reperiri similitudinem in præcipua Dei intentione & illarū effectu (vt scilicet medijs illis Israel ex Aegypto duceretur) nec non in earum multis apparere manifestam proportionem atque consensum inter ea, quæ & in Exodo, & in Apocalypsi narrantur. His addo, illam Exodi repræsentationem fuisse coniunctè positam, bellumque aduersus vnum eundemque populum comparari: cùm tamen præcipuum opus, de quo Apocalypsis agit, duas in partes fuerit distribuendum, & duplex bellum, valdeque inter se diuersum, duobus diuersis populis fuerit seorsum inferendum. Ex quo dilucidè cernitur, Spiritus sancti mentem non fuisse, vt inter figuram & figuratum perfecta omnino daretur proportio; sed solùm vt historia quodammodo adumbraret, quod Christiano populo deinceps euenturū erat. Ad hæc; illud fortasse spectatum fuit in Apocalypsi, vt aliqua ratione respectus ad Aegypti plagas seruaretur, quod attinet ad denarij numerum. Nam etsi duo sunt in Apocalypsi septenarij, in quolibet tamen eorum allusio reduci videtur ad quinque plagas ex septem, vt in superioribus annotauimus. Ceterùm magis præcipua ratio fuit habita, vt tubarum plagæ essent septem & totidem plagæ phialarum; quia vtraque duplicem æquè septenarium conficiunt. Fuitque satis congruens, vt earum repræsentatio ad septenarium reuocaretur.

Cur Aegypti plagæ fuerint decem.

Iam ad alterum de plagis, quæ aut adduntur, aut detrahuntur, Respondeo: ad Apocalypseos perfectionem intererat, ne Spiritus sanctus ea solùm repræsentatione minùs absoluta esset contentus, quæ in Exodi historia fuerat proposita. Nam cùm illa vera sit historia; satis fuit in ea aliquo modo figurari, quod posteà Christiano populo deberet accidere. At Apocalypseos repræsentatio, cùm alterius rei historia non sit, sed ænigmatica quædam pictura belli ab Ecclesia aduersus Iudaicum populum & Gentilium gesti, ad eius perfectionem necessarium fuit, vt Diuinus spiritus eam repræsentandi rationem iniret; quæ & perfectissima esset, & cum ipso mysterio penitus conformaretur: atque ideo æquum fuit, vt ex Aegypti plagis omitterentur illæ, quæ minùs erant ad rem: & ceteræ diuerso disponerentur ordine, illisque annecterentur, quod ad ænigmatis perfectionem conferebat. Itaque Aegypti plagas licèt verum sit fuisse effigiem quandam atque figuram plagarum à Deo in Iudæos & Gentiles inijciendarum; quatenus per ipsas extulit Deus suum populum ab Aegyptiorum seruitute, non tamen illæ harum imaginem præ se tulerunt, quod attinet ad numerum, ordinem, ac perfectam rerum in singulis plagis expressarum figuram: in eo, inquam, bello quod cum Iudæis & Gentibus gerendum erat. Constat autem defuisse hæc omnia in historia plagarum Aegypti: quandoquidem opus fuit, vt in Apocalypsi alius esset ordo, aliæque plagæ omitterentur, & alijs adderentur nonnullæ: atque vt singularum descriptio alternatione, varietate, & peregrinitate mirum in modum ornaretur. Atq; ex his patet etiam responsio ad tertium.

Secunda differentiæ ratio, nimirum de plagarum aliquot varietate.

C Cetera, quæ ad plagarum singulas spectant, explicabimus, quando ad eorum tractationem accedamus, tuncque aptam reddemus rationem discriminis inter Exodi & Apocalypseos plagas. Interim noto, licèt multa sint doctè & eruditè conscripta de mystica plagarum Aegypti significatione ab Origene, Augustino, Isidoro, & nouissimè à nostro Pererio, non tamen omnes applicationes mysticas esse idoneas ad Apocalypseos finem & scopum. Expositio quidem, quam omnes ferè auctores, quos viderim, plagis Aegypti tradunt, est de alicuius peccati malitia ac prauitate: quamuis nonnullam etiam plagam exponat de iusto alicuius flagitij supplicio.

Ceterarum differentiarum ratio suis locis reddenda.

D Ego sanè necessarium existimabam, & alij Apocalypseos loco cohærentius (is autem est in cap.11.6. vbi de mystico Mose dicitur, *Potestatem habet percutere terram omni plaga, quotiescunque voluerit.*) vt plagæ vniuersæ referantur, non solùm ad culpæ malitiam; sed ad effectum etiam doctrinæ ac prædicationis Euangelicæ in improborum confutatione atq; obiurgatione. Etenim peccati malitia, non est mystici Mosis miraculum. Atqui Apocalypsis, virgæ & potestati Mosis adscribit effectum percutiendi terram omnibus plagis Aegyptiacis quotiescunq; voluerit. Et omnino curandum est, vt vniuersę decem plagæ ad hunc finem applicentur: hoc tamen missum facio, & ad caput 11. reijcio; vbi id nobis opus erit. Nam in allusione ad tubarum & phialarum plagas, non necesse est, opinor, plagis Aegyptiacis alium præterea sensum inquirere; sed solùm fuisse illas, quibus medijs Deus charissimū sibi populum ex Aegypto deduxit. Reliqua autem facilè percipiētur ex eo, quod attendatur; in quo sensu Apocalyp. singulas plagarum vsurpet. Demum obseruandum est in cap.11.6. Aegypti plagas considerari, vt quædam Mosis miracula: at in plagis tubarum ac phialarū ad plagas Aegypti respicitur, quatenus per eas Deus Ægyptios seuerè punit; vt inde Israelē efferret.

Quem ad finem sint plagæ Ægypti & Apocalypseos referendæ.

TEXTVS.

Vers.3. Et alius Angelus venit, & stetit ante altare, habens thuribulum aureum: & data sunt illi incensa multa, vt daret de orationibus sanctorum omnium super altare aureum, quod est ante thronum Dei.

4 Et ascendit fumus incensorum de orationibus sanctorum de manu Angeli coram Deo.

5 Et accepit Angelus thuribulum, & impleuit illud de igne altaris & misit in terram: & facta sunt tonitrua & voces & fulgura & terræmotus magnus.

6. Et septem Angeli qui habebant septem tubas, præparauerunt se vt tuba canerent.

COMMENTARIVS.

CIRCA voces ipsas siue grammaticam notandum est primò altaris nomine manifestè hîc esse sermonem de altari thymiamatis. Neque obstat appellari græcè θυσιαστήριον, quia Græcis θύω, non solùm significat mactare, sed etiam suffire. Atque ita prunæ, de quibus agitur num.5. proculdubio sunt ex altari thymiamatis; eæ scilicet prunæ quibus incendebantur odores. Porrò licèt hic ignis ex altari holocausti soleret afferri; hic tamen nulla altaris holocausti fit mentio.

Obseruationes circa literam. Hoc altare cuiusmodi sit considerandum.

Secundò notandum est, thuribuli nomen in præsenti, non intelligitur prunarium, in quo adolentur thymiamata. Nam ipse textus ait, odores super altare aureum fuisse vstos. Et quamuis opinentur nonnulli thuribulum cum accensis prunis in altari reponi solitum: certum tamen est, ipsummet altare fuisse prunarium; ac proinde thuribulum hîc non est prunarium, sed acerra siue arcula thuris; quam nauiculam hodie appellant, propter figuram nauiculæ ad quam effingitur. Facit illud ad Hebræos 9.4. vbi nos legimus *thuribulũ*, græcè enim habetur θυμιατήριον, quod est acerra siue depositorium & arcula thuris. Atque ita Syriaca translatio legit, *Domus aromatum*, id est, odorum theca. Et quanquam Angelus posteà thuribulum igne altaris impleuit; id tamen non fuit ad incendendos odores, sed ad prunas in terram deijciendas; quod quidem non est expers mysterij, vt deinceps expendetur. Quibus adiungo, pro thuribulo græcè hîc esse, λιβανωτὸν; quæ vox propriè significat thus ipsum: sed ex epitheto, quod additur, dum appellatur aureum, constat, contentum pro continente poni per metonymiam, id est, pro vase aureo ad thus accipiendum fabrefacto.

Thuribuli nomine quid hic intelligatur.

Metonymia in Græca lectione.

Tertiò noto, incensa, quæ ab Angelo fuisse data dicuntur, esse thymiamata; vt patet ex Græco. Cuiusmodi verò fuerit sacrum thymiama, explicuimus iam capite 5. notat.3. Est igitur sensus, Angelo traditam fuisse nauiculam thymiamate plenam, siue ipsi ad altare accedenti impletam fuisse nauiculam.

Incensa hec esse thymiamata.

Quartò noto, circa illa verba, VT DARET DE ORATIONIBVS SANCTORVM,] planum est ibi *dare*, esse idem, quod thymiama in ignem conijcere. Etenim licet ea phrasis, *de orationibus*, difficilis in Græco sit, quia est in datiuo absque præpositione; sensus tamen legitimus est, significationem thymiamatis esse orationes sanctorum. Græci autem textus difficultatem optime eleuat Ribera.

Quid sit dare de orationibus sanctorum.

Quintò circa illa verba, MISIT IN TERRAM.] noto constructionem non ita esse, vt miserit in terram thuribulum; sed ignem, siue prunas ex illo.

Sextò denique verba illa, PRÆPARAVERVNT SE, VT TVBA CANERENT,] significare videntur Angelos sustulisse tubas, & ori admouisse; quæ actio propria est sonitum iam iam edituri.

His breuiter præmissis, vt præcipuum sensum persequamur, obseruo quemadmodum cæli silentium plagas anteceßit, vt supra aduertimus; ita sacrificium thymiamatis, & prunarum in terram effusionem depingi hic tanquam præcedentia plagas ipsas siue Iudaici populi supplicium. Neque enim Angeli tubas personaturi attollunt, quoad thymiamatis sacrificium finiretur, & prunæ demitterentur in terram. Hæc autem omnia consideranda esse arbitror, quasi facta in dimidiæ illius horę interuallo, in quo silentium plagas anteuertens factum fuit. Quod enim ad repræsentationem attinet, rectè potest mente concipi sacrificium in dimidiæ horæ spatio tacitè peractum, & ignitæ prunæ in terram ex altari immissæ. Cùm autem textus priùs dicat, vidisse Ioannem septem Angelos tubarum; deinde vidisse thymiamatis sacrificium, vt & locus omnibus supersit, & omnia optime cohæreant, non existimandus est Ioannes non aspexisse plagas, donec dimidia silentij hora fuerit transacta; sed in ipso dimidiæ horæ interuallo aspexisse priùs tubas Angelis tradi (quod nil aliud fuit, nisi cernere supplicium Iudaico populo impendens,) & mox intra idem temporis spatium aspexisse sacrificium thymiamatis. Confecto verò sacrificio & prunis in terram iniectis, cùm iam dimidiatæ horæ tempus terminaretur, angeli præparauerunt se, vt tuba canerent.

Oblationem thymiamatis esse priùs quàm plagas.

Quando Ioannes vidisse tubarũ plagas existimandus sit.

Hæc incēſio, oblatio & proiectio prunarum in terram quid ſignificent.

Thymiamatis ergo ſacrificium & proiectio prunarum in terram ſignificat, meo iudicio, quemadmodum ante Iudæorum ſupplicium expectauit Deus, vt primitiuæ Eccleſiæ patientia, ad ſuum perfectionis cumulum perueniret; ita ſimiliter expectaſſe, vt Eccleſia ardentiſſimæ ſuæ charitatis duabus in rebus clariſſima ederet documenta: primùm vt pro ſuis perſecutoribus Deum ipſum deprecaretur; deinde vt pro virili parte ſaluti & incolumitati eorum conſuleret. Vtrumque cæleſtis Magiſter ſuos diſcipulos perdocuit. Matth. 5. 44. *Diligite inimicos veſtros; benefacite ijs, qui oderunt vos; & orate pro perſequentibus & calumniantibus vos.* Quod ſi Deus commeritum non differret ſupplicium; non tempus ſuperaret, vt Chriſti diſcipuli ſe afflictos vexatoſque cernerent, & ſuos hoſtes alacres & erectos; nec in tanta rerum iniquitate ſuam ipſi æquitatem, & æſtuantem diuinæ charitatis ignem oſtenderent pro ipſis obnixè Deum orando, & ſuam ipſorum ſalutem ſolerter procurando. Quare, cùm Deus (quod maximi veram æſtimet patientiam,) fuerit expectaturus, quoad primitiuæ Eccleſiæ patientia ingenti acceſſione cumularetur, haud aliter congruentiſſimum extitit propter eam quam Chriſtianæ charitatis æſtimationem habet, vt expectaret etiam illuſtriſſimũ hoc ipſius charitatis argumentum, quò ipſa perfectam acciperet plenitudinem. Dominus enim dirigit corda ſuorum in charitate Dei, & patientia Chriſti 2. ad Theſſalonicenſes 3. 5. A

Tria à primitiuis Chriſtianis edita ſanctitatis documenta, ante Iudæorum ſupplicium.

Tres huiuſmodi res, nempe patienter ſuſtinere, pro aduerſarijs orare, & eorum ſpiritalibus bonis valde proſpicere; certum eſt eundem inter ſe ordinem ſeruare, quo ipſas recenſui. Et quidem de patientiæ ſymbolo ſatis in ſuperioribus diximus: reſtat vt orationis ac beneficentiæ ſymbola videamus. B

Cùm igitur Eccleſia primitiua à Iudaico populo oppugnaretur grauiter ac vexaretur; præuidiſſetque plagas horribiles, quæ ſuis perſequutoribus imminebant: maximæ ipſius perfectionis intererat, Chriſtianos omnes preces ad Deum conſtanter effundere pro ipſiſmet, qui eos proſequebantur odio. Pro cuius rei ſignificatione appoſitiſſimum eſt ſymbolum, quod apponit textus, *Alius Angelus venit & ſtetit ante altare habens thuribulum aureum in manu ſua; & data ſunt illi thymiamata multa, vt adoleret ea in altari.* Per hunc Angelum mihi perſuadeo Chriſtianam charitatem figurari. Neque enim (vt aliàs vidimus) hæc proſopopœiæ ratio Apocalypſi inuſitata eſt; vt quatuor equitibus capitis 6. Figuram autem eſſe Angeli maximè congruit; cùm Angelorum ſit orationes Deo offerre; vt Tobiæ 12. 12. & relatiuum, *Alius*, ſignificare poteſt idem, ac ſi diceretur, Alius Angelus à ſeptem primis valde diſſimilis. Nam Angelorum tubas tenentium munus eſt bellum peracre Dei hoſtibus indicere. Huius autem Angeli erat, pro ipſis hoſtibus orare, nec non conari magna in eos conferre beneficia. C

Angelus habens thuribulum quid ſignificet.

Sed dices, Quorſum fictam perſonam inquirimus, ſiquidem familiare eſt Angelis iuſtorum orationes Deo offerre? Reſpondeo, hunc ipſum Angelum, qui offert thymiamata, prunas pariter in terram proijcere: quod ad chriſtianam charitatem propriè pertinet, vti ſtatim dicemus. Qui verò affirmant hunc Angelum aut Gabrielem eſſe aut Raphaelem; non ſatis meminiſſe videntur, ipſorum eſſe opinionem, inter Angelos tubarum, Gabrielem ac Raphaelem eſſe referendos.

An Angelus offerens thymiama Chriſtum repræſentet.

Iam quod alij autumant, hunc thuribuli Angelum eſſe Chriſtum, neutiquam mihi fit veriſimile. Nam huiuſmodi actio eſt Angeli adſtantis ante thronum illum quem caput 4. deſcripſit: in eo autem æternus Parens conſidebat, & iuxtà ſtabat Agnus. Itaque thymiama, ſiue ſanctorum orationes & æterno Patri offeruntur, & Chriſto. Quapropter Angelus, qui offert thymiama, in hac viſione diſtinguatur à Chriſto neceſſe eſt. Atque vt idem ſit Angelus, qui totius Chriſtiani populi orationes excipit, & prunas in terram proijcit; nihil occurrit congruentius, quàm aſſerere per illum Chriſtianam charitatem denotari. Et iuxta hanc conſiderationem, altare thymiamatis ſymbolum videtur eſſe religionis, cultuſque diuini; nec aliam habet ſignificationem altare cum igne in veterum lapidibus ac numiſmatis. Aureum verò thuribulum ſignificare poteſt charitatis latitudinem, quæ orationes adeò efficaces pro hoſtibus profuſas optime capit. De ipſius verò ſacri thymiamatis compoſitione, diximus ſatis ſuprà capite 5. notatione 3. D

Altare thymiamatis quid figuret.

Quid per aureum thuribulum denotetur.

Verſ. 5.

Quid ſit, Angelum mittere ignem in terram.

ET ACCEPIT ANGELVS THVRIBVLVM, ET IMPLEVIT ILLVD DE IGNE ALTARIS, ET MISIT IN TERRAM.] Scio hoc à pleriſque de ſupplicijs exponi. Verùm ea interpretatio nulla mihi ratione probatur. Primò, quia hæc effuſio prunarum in terram antegreditur clangorem tubarum. Conſtat autem ſupplicia omnia ad ſeptem tubarum plagas reuocari: atque adeò hæc ignis proiectio & à ſupplicijs differre, & ante primum ſupplicium eſſe debet.

Secundò, accipere de igne altaris & mittere in terram, meo iudicio, manifeſtam continet alluſionem ad ea Chriſti verba Lucæ 12. 49. *Ignem veni mittere in terram.* Atqui, vt vidimus cap. 1. verſu 15. ignis altaris eſt mirificum ſymbolum religionis ignis. Præſertim, quia hic ignis myſticum thymiama ſuccendit; quo de igne accendente thymiama contextus agit.

Tertiò, duo præſtat Angelus; & offert thymiama, & prunas iacit in terram. Quis ergo non videat, duo iſthæc cognationem inter ſeſe & mutuam conſpirationem habere oportere? Si autem ex ijs primum eſt pro inimicis orare; quid oportunius, quàm vt alterum ſit, eoſdem igne religionis & charitatis incendere conari? Fauet, quod vtrumq; Chriſtus coniunxit Matth. 5. 44. vt ſuprà animaduertimus. Quæ autem præſtantior atque illuſtrior beneficentia excogitari poteſt, quàm ſuiſmet hoſtibus ignem & flammam, non iſtam corporum populatricem, ſed cæleſtem illam atque diuinam charitatis meditari? Certè ſic loquuntur ſpiritales viri. Nec mihi dubium ſupereſt, quin ſic etiam loquatur Apocalypſis. E

Tonitrua, fulgura ac terræ-motus poſt ignem in terras miſſũ quid ſignificent.

Quartò, cum hac explicatione mirum in modum conſonant tonitrua, fulgura ac terræmotus, quæ immiſſionem illam conſequuntur; ſignificantque admirabilem primæuæ Eccleſiæ prædicationem cum ſanctimoniæ ſplendore & verbi efficacitate coniunctam, & magnam vitæ mutationem in eorum animabus, qui cæleſti illi prædicationi ſe ſubiugabant. Porrò fulgura & tonitrua de ſublimi illo prædicationis genere eſſe explicanda ſuperiùs vidimus cap. 4. verſu 5. genuinam autem terræmotus ſignificationem eſſe maximam aliquam mutationem vidimus cap. 6. verſus 12.

A Si tamen nobis aliquis opponat, in his prunis in terram immissis manifestum esse respectum ad cap.10. Ezechielis, vbi sermo est de supplicio; respondeo huiusmodi obiectionem postulare, vt etiam allusionem expendamus, & verum prophetæ illius sensum: de quo infrà.

Enimuerò circa id, quod vidimus suprà, thymiamate per Angelum oblato denotari sanctorum orationes pro suis persequutoribus effusas; aduerte, thuribulum (respiciendo ad antiquæ legis ritus, ex quibus componitur ænigma) fuisse dignitatis sacerdotalis insigne: quemadmodum apud nostros sacerdotes est calix. Quamobrem cùm Christianæ charitati thuribulum in manu ponitur, eaque inducitur offerens thymiamatis sacrificum; innuitur hac ratione, vniuersum populum Christianum esse mysticos sacerdotes. Ad omnes enim generaliter spectat offerre Deo præstantissimum hoc sacrificium, quo pro persequutoribus obsecratur. *Thuribulū esse dignitatis sacerdotalis insigne.*

Objiciet tamen quispiam, videri aptius, vt iustorum orationes, quæ in altari aureo offeruntur, sint in hoc capite petitiones vindictæ. Nam ad plagas, quæ consequuntur, congruentius videtur, vt inducantur hîc Sancti vindictam exposcentes potiùs, quàm pro suis oppugnatoribus deprecantes. *Difficultas contra superiùs dicta.*
B Quandoquidem actionem hanc non venia, sed supplicium subsequitur. Quò accedit iustorum animas c.6.9. sub altari voce magna clamare; *Vsquequo Domine non iudicas, & non vindicas sanguinem nostrum?* & cap.9.13. auditur vox vna ex quatuor cornibus altaris aurei, *Solue quatuor Angelos.* quibus solutis grauissima irruit vindicta in Ecclesiæ persequutores.

Nihilominus certum existimo, thymiamata huius capitis esse orationes fidelium pro ijs, qui illos persequebantur. Agitur enim in præsenti de proprijs sanctorum precibus, qui est elicitus orationis actus; non verò de sanguinis clamore, aut de vocibus, quas violatum altare metaphoricè edit. Atqui scitum est, proprium esse sanctorum spiritum atque affectum, (præsertim legis gratiæ tempore) orare pro suis oppugnatoribus: quantumuis effusus sanctorum ipsorum sanguis metaphorico clamore vltionem postulet. In prædictis autem locis ex cap.6.& 9. perspicuè apparet sermonem esse de metaphorico clamore. *Dissoluitur.*

Quod autem opponitur, non esse ad rem orationes pro persequutoribus oblatas, quando sequitur posteà non erratorum venia, sed supplicium. Respondeo primò, præcipuum diuini Spiritus in
C hac re scopum fuisse, non vt innotesceret, quid Sancti suis precibus à Deo impetrarint; sed vt nosceretur, distulisse Deum persequutorum supplicium, quoad opus fuit, vt Christianæ charitati quasi cumulus accederet: quæ in eo maximè enitescit, quòd pro suis persequutoribus obnixè precatur. *Quorsum spectent primorum Christianorum orationes ante plagarum immissionē.*

Respondeo secundò, in eo, quod proferat Deus supplicij tempus, & locum præbeat iustorum precibus pro suorum aduersariorum salute profusis, splendescit in primis Dei ipsius pietas ac misericordia: quæ, vt supplicio modum adhibeat, neue ad vniuersos ita generatim extendatur; suos priùs amicos ac familiares admonet de supplicijs ac plagis, quæ sceleratis hominibus iamiam imminent; vt se medios interponant, & iustitiæ dextram furore armatam, & improbis ferrum ac flammas minitantem suis precibus detineant. Vidi egomet quendam aliquando, qui cùm in seruum grauiter animaduersurus erumperet, familiarem suum tectè ac dissimulatè præmonuerat, vt sibi supplicium inferenti impedimento foret. Hoc igitur ipsum præstat Deus. Nec irritæ fuere suorum hoc tempore preces; contextus enim duo satis magna perstringit, quæ suis orationibus fide- *Dei misericordia in supplicio inferendo.*
D les à Deo impetrarunt. Primum fuit conuersio bonæ persequutorum partis priusquam ad plagas itum esset. Quam conuersionem textus innuit ingenti illo terræmotu, qui maximæ vicissitudinis index est. Et sanè valde fuit mira mutatio, quam mundus repentè conspexit, cuiusmodi fuit repentina illa & inopinata Pauli conuersio Stephani orationi secundùm Deum adscribenda. Quapropter quod ad hanc partem attinet, plagarum supplicium extensiuè (vt ita dicam) fuit minus: quandoquidem non eos attigere plagæ, qui iam tunc, cùm ipsæ irruerunt, ad Christianæ religionis asylum confugerant. Alter orationis fidelium effectus fuit, vt pœnarum non paucæ ad tertiam partem coarctarentur: vt indicat textus ipse in plurium ex his plagis descriptione, & nos suis quæque locis explicabimus. Id quod eò etiam tetendit, vt multorum conuersioni tempus & oportunitas ne deessent; siquidem ante plagam extremam plures reapse Christianam fidem amplexi sunt, vt constabit cap.11. vers.13. in his verbis, *Decima pars ciuitatis cecidit.* *Effectus precum à Christianis primitiuis effusarum.*

ET SEPTEM ANGELI PRÆPARAVERVNT SE, VT TVBA CANERENT.] Quasi apertius diceretur, quando Christianorum patientia ad perfectionis veluti culmen peruenerat, per illamque iusti viri ad veram spiritalis doctrinæ cognitionem oculos mentis intenderant: quando Christianorum charitas pro suis hostibus deprecando, eorumque saluti consulendo multiplici incremento fuerat aucta: tunc demum appropinquauit tempus, quo plagæ in perfidos ac sceleratos Iudæos grassari inciperent. Singulas autem plagas præcedunt clangores tubarum, vt suprà explicatum est.

NOTATIO VI.

De allusione ad locum Ezechielis 10. 2.

Ezechielis & Ioannis loci inter se conferuntur: & Ioannis ad Ezechielem allusio demonstratur.

A VERBA Ezechielis sunt, *Imple manum tuam de prunis ignis, quæ sunt inter Cherubim, & effunde super ciuitatem.* Allusio quidem Apocalypseos ad hunc locum est manifesta. Et certè in hoc ipso Ezechielis loco sermo etiam est de prunis altaris thymiamatis. Accedit, quòd sicut in Apocalypsi illam prunarum dispersionem præcedit designatio seruorum Dei (de qua in superiori capite egimus) sic etiam apud Ezechielem illa prunarum effusio subsequitur seruorum Dei designationem, quæ scripta erat capite nono. Illud tamen interest discriminis; quòd in Ezechiele prunarum in terram immissio fuit facta, postquam cædes in ijs, qui non erant signati, iam deseuierat: at in Apocalypsi (vbi signum etiam fuit ideo impositum ne plagæ signatos contingerent) priusquàm plagis sæuiendi potestas fiat, prunæ conijciuntur in terram.

Differentia in vtroque, Ioannis & Ezechielis loco.

Ignitæ prunæ apud Ezechielem ab angelo in ciuitatē effusæ quid significent.

B Ezechielis interpretes fere omnes videntur supponere, prunarum in vrbem immissarum significationem esse de Ierosolymæ incendio, quo vrbs exusta fuit. Ceterùm Hieronymus aliam etiam declarationem proponit; ait enim, *Prunarum ignis assumitur, vt puniat, siue mundet Ierusalem.* Et subdit, referri posse hunc ignem ad sanctificationem, vt sæpè alibi: adducitque carbonem, quo purgata sunt Isaiæ labia. Et notat, in Isaiæ visione vnicum fuisse carbonem ad vnius hominis labia purganda; hic verò plures assumi, vt omnis purgetur Ierosolyma. Hæc Hieronymus. Et quamuis verum sit priorem expositionem de horribili supplicio magis à sancto doctore continuari : verùm in ea quam proponit, declaratione optionem nobis dat. Gaudeoque vel maximè mihi per Hieronymum licere; vt credam ignem, de quo hic Ezechiel loquitur, esse quidem ad purgandam & sanctificandam Ierosolymam, non ad exurendam, & deuastandam. Neque enim solùm me non vrget Ezechielis locus, vt rear Apocalypseos prunas spectare ad Iudæorum supplicium : sed ex Apocalypsi potiùs colligo, apud Ezechielem etiam sermonem esse de religionis igne; & de illo, quem Christus in terra accensurum se venisse testatur; vt eam scilicet purgatam & ab omni labe puram redderet. Quidquid autem in commentario allegaui ad locum Apocalypseos confirmandum, idem etiam eadem vi potest afferri ad hunc Ezechielis locum. Præsertim, quòd sint prunæ ex altari thymiamatis, quod profecto symbolum ignem religionis innuit. Adducor etiam similitudine prunæ illius, quæ ex eodem altari fuit desumpta ad Isaiæ labia mundanda. Quæ etsi in pretiosum carbunculum fuit conuersa (vt vidimus capite secundo, notatione secunda) hoc tamen ipsum argumento est, ignem illum non ad cremanda corpora, sed ad significandas atque beandas animas assumi.

Prunas apud Ezechielem in vrbem, apud Ioannē in terram immissas, eiusdē esse significationis.

C Deinde iuuat non parum contextus: quia in ea Ezechielis visione satis iam sæuitum erat in eos omnes, quorum frontes Tau non fuerant signatæ. Si ergo figura ipsa indicat, nullum ex non signatis in vrbe esse superstitem: non igitur sunt ad rem prunę in vrbem coniectæ ad eam igne absumendam : hoc enim non iam in inimicorum, sed in amicorum perniciem redundaret.

D Prætereà, si mentis oculos intendamus in proximum Ierosolymæ supplicium, quod paulò antè Ezechieli fuerat diuinitus prænunciatum : illud certè nihil est aliud, nisi Ierosolymæ clades, quam diuina prouidentia per Nabuchodonosorem vrbi intulit. Ideo enim dicitur Ezechielis 43. 3. in eo curru, quem vidit Ezechiel, aduentare Deus Babylonie ad Ierosolymam diruendam. Constat autem, calamitatem illam eo consilio fuisse à Deo dispositam, vt suum populum paterno castigaret affectu, & mores ipsius vitiosos atque corruptos emendaret: vt habetur Ecclesiastici 49. 11. *Nam commemoratus est inimicorum in imbre, benefacere illis, qui ostenderunt vias rectas.* Si ergo hæc fuit potissima Dei intentio, & re ipsâ compos euasit; idque vtilitatis quàm maxime ex illa horribilis seueritatis specie decerpsit, quis non animaduertat, post huiusmodi supplicium aptissimè consequi, vt in cap. 10. agatur quemadmodum post flagitiosorum supplicium immisit Deus in Iudaicum populum veræ religionis ignem: quo ipsos puros sanctosque redderet? Quisve ignoret ignis ex altari, symbolum ad huiusmodi significationem esse mirificum? Non me latet, expositionem hanc quibusdam mysticam nimis visum iri. Huic tamen obiectioni, (quæcumq; est) satis iam in prolegomenis feci not. 23. Vbi multa etiam congessi, vt probarem frequentissimum esse sacrarum Literarum vsum, allegoriam ignis assumere ad animarum purgationem & sanctificationem denotandam. Quod cùm ita sit; cuinam nouum videatur, cùm de altaris igne sermo est, dubitari vix posse, quin de igne sanctificate habeatur sermo? præsertim cùm ille, qui ignitas prunas iacit in ciuitatē, lineis sit indumentis vestitus: quo symbolo sanctificationem & sanctorum iustificationes indicari vidimus cap. 1. not. 11.

Textûs consequentia apud Ezechielem.

Superest considerare, quo fundamento nitantur ij, qui sibi persuadent, Ezechielem agere non de prunis purgantibus, sed de exurentibus. Inprimis videntur in hanc sententiam induci, quia cædem in Ierosolymæ ciuibus factam consequuta fuit ipsius vrbis exustio; vt habetur Ieremiæ 52. 13. Ex quo apparet in capite nono Ezechielis sermonem esse de strage in hominibus edita : & in capite decimo, de vrbis incendio propriè sumpto. Addunt in capite vndecimo, numero vicesimo tertio, expressè asseri, Deum vrbe egressum in Olíueti montem, qui ad Orientem è regione vrbis erat, secessisse. Non igitur vrbis incendium, de quo capite decimo, intelligendum est de mystica illa & sanctificante flamma, sed de vera & propria ciuitatem comburente : alioquin post mysticum illum ardorem non desereret Deus ciuitatem.

Opposita sententia, in Ezechielis explicatione, fundamenta examinantur.

Nihilominus tamen affirmo, argumentis illis pro mystico apud Ezechielem incendio adductis, me omnino conuinci, nec probabilem illis inuenire solutionem : cùm tamen oppositæ partis argumenta eiusmodi explicatione dissoluam, quæ nostram sententiam non parum roboret. Ad primum igitur dico, nullam mihi subesse dubitationem, quin ad materiatam exustionem fiat allusio: ceterùm sub ea allegoria agi de mystico incendio post inflictum Ierosolymæ supplicium subsequuturo. Quæ responsio validè confirmatur, si consideretur hanc explicandi rationem esse multis Scripturæ locis familiarem; illis præsertim, in quibus sub Babylonicæ cladis atque incendij figura directè agitur de conuersione Romæ & Idololatriæ euersione; vt cōstabit ex commentario capitis decimi septimi, & decimi octaui huius libri.

Occurritur opposita sententia argumētis.

Ad secundum respondeo, non mihi adeò esse certum, vt alij volunt, in capite Ezechielis vndecimo, eandem omnino continuatā serie tractari prophetiam, quæ in capite nono ac decimo agebatur. Etenim in capitis noni visione exponitur, nullum ex Ierosolymæ ciuibus restitisse viuum, exceptis ijs, qui Tau signati erant : at caput vndecimum exorditur

ditur ab improbitate Iezoniæ, & Pheltiæ. Ex quibus non obscurè conijcitur, sermonis capite 9 & 10. habiti non idem filum in capite 11. produci; sed ab eo nouæ alterius prophetiæ exordiũ capi. Quòd si noua prophetia est; frustra nobis opponitur Dei ex ciuitate egressio ac derelictio; neque enim constat, quod in noua prophetia agitur, esse id, quod post capitis decimi combustionem erit euenturum.

Demus tamen, vnam eandemque vaticinij seriem ac telam texi; demus Ezechielem vidisse Dei gloriam post vrbis incendium in Olïueti montem se conferre. Vnde, obsecro, colligitur secessum illum in montem esse figuram Dei vrbem derelinquentis, & ad Gentes commigrantis? Video id interpretum nonnullis perplacere. Ipse tamen, vt verum fatear, non satis teneo, quid habeat commune discessus ille in montem ciuitati proximũ cum ciuitatis ipsius ac populi derelictione & transitione ad Gentes. Nam si vrbem Deus esset deserturus. in monte ita vrbi finitimo sedem minimè figeret: nihiloque mihi probabilius fit, quod hi auctores asserunt, per Oliuarum montem ad Orientem situm Gentilitatem denotari. Deinde transitus ad Gentes multò pòst accidit: atque egressus ille in montem oliuarum videtur necessario explicandus, tanquam aliquid consectarium ad ipsum vrbis incendium à Nabuchodonosore excitatum. Præterea in illo ipso cap. 10. (id est antequàm Dei gloria in Olïueti montem concederet) egreditur de templo ad limen domus, num. 4. Quod licèt aliqui explicent, quasi maximæ indignationis signum: ex contextu tamẽ contrarium planè elicitur. Subditur enim; *Et repleta est domus nube, & atrium repletum est splendore.* Hæc autem manifesta est gratiæ ac fauoris demonstratio: vt patet à simili Exodi 40. 32. & Num. 9. 15. & 3. Reg. 8. 10. Quapropter nulla me tenet dubitatio, quin egressio illa ex sancto Sanctorum ad limen domus eò potissimum tendat, vt se Deus populo reddat conspicuum; & quasi externo illo signo ostendat, se illis suæ gratiæ copiam largiter ac liberaliter facere.

Discessum gloriæ Dei in montem apud Ezechielem nõ esse de vrbis Ierosolymitanæ derelictione explicandum.

Egressus gloriæ Dei ex sancto Sanctorum ad limen domus apud Ezechielem quid significet.

Hoc igitur si ita, vt par esse existimo, constituamus: ille Dei exitus ab vrbe, & itus ad Oliuarum montem è regione ciuitatis Orientem versus, vtrũque sanè meo iudicio maximi est fauoris maximęque gratiæ indicium. Quid enim aliud est, Deum Prophetæ reuelari in conspectu populi paciferas inter oliuas medium constitutum; quàm omnibus enunciare, se in clarissimum misericordiæ signum suam gloriã detecturũ, & suis fidelibus se videndum prębiturũ? Ad hęc; Oliuarum mons ad Orientẽ vergens significat, populũ illum post pœnas grauissimas per Nabuchodonosorem repetitas, singulari Dei beneficio ad multò feliciorem statum, & ad clariorem Messiæ cognitionem (atque adeò ad magnum solatium ex illius aduẽtus spe ortum) esse deinceps peruenturum. Ad huius enim rei significationẽm mirificè conducit repræsentatio illa gloriæ Dei in Olïueti monte sitæ: quasi innuatur, vrbem Ierosolymam ad Orientem obuersam & ad noui Iustitiæ solis felicitatem in ea posterioribus sæculis orituram, summa perfusum iri lætitia ac voluptate.

Quid insuper secessio gloriæ Dei in Oliuarũ montem.

Oliuarum mons ad Orientem vergens quid adumbret.

Huiusmodi cogitationi lucem affert non exiguã Baruchus cap. 4. 36. *Circumspice Ierusalem ad Orientem, vide iucunditatem à Deo tibi venientem.* & capite quinto, numerò quinto, *Exurge Ierusalem, & sta in excelso, & vide collectos filios tuos, ab oriente sole.* Si autem his locis sermo est de mœrore Ierosolymæ leniendo, per spem firmissimam, fore vt ipsius filij à Chaldæorum misera seruitute redirent incolumes; hanc certè ad rem plurimum etiam contulit, vt prænunciaretur Prophetæ, Deum gloriosum admodum in Oliuarum monte visum fore: illac enim exules Ierosolymitani cum maxima Dei gloria ad vrbem instaurandam erant redituri. Id quod Ezechieli ita innotuisse videtur. Nam vbi primum Deum in Olïueti monte conspexit; mox (ait textus capite vndecimo, numero vigesimo quinto) renunciauit ijs, qui captiui apud Chaldæos tenebantur, vt eos firma illa spe reficeret, & recrearet; *Et loquutus sum ad transmigrationem omnia verba Domini, quæ ostenderat mihi.*

Superiori explicationi lux ex Barucho datur.

Ex his omnibus infero tam apud Ezechielem, quàm apud Ioannem per prunas in terram proiectas mysticum Spiritus sancti ignem atque incendium denotari. Et fortè qui lineis vestitus apparuit (is enim fuit, qui prunas in ciuitatem Ierosolymam infudit) significabat Esdram summum illum sacerdotem; cuius ministerio vsus fuit Deus ad Ierosolymæ instaurationem captiuitate peracta. Atq; in his veluti lineamentis atque vmbris splendor & eminentia mysteriorum Ecclesiæ Christianæ extare & apparere debet: quia mos est Prophetarum (vt sæpiùs repeto) Iudaica tangere, Christiana respicere.

Reliquum est, vt reddamus rationem discriminis, quod inter Ezechielis & Ioannis visiones interesse cernitur: quia nimirum prunæ apud Ezechielem demittuntur in terram post vrbis supplicium; apud Ioannem verò ipsa prunarum effusio plagas Iudaici populi præuertit. Huius tamen discrepantiæ ratio in nostra expositione redditur aptissima: quæ inprimis nititur in ipso vero historiæ euentu. Nam Deus Esdræ, Zorobabeli, & Iesu Pontifici suam opem auxiliumque præstitit, vt veræ religionis ac Dei venerationis ignem in vrbe sopitum exuscitarent: idque postquàm Ierosolyma suorum flagitiorum pœnas luit. Etenim pœnitentia ac religio ciuitatis illius fuit præcipuus fructus, quem ex ipsius supplicio cepit Deus. At vero primitiuæ Ecclesiæ tempore ingens ille zelus primorũ fidelium & efficacitas, qua Christianæ religionis ignem in Iudæorum prædestinatorum animis accendebant, cum ipsa Christiana Ecclesia ortum habuit; & per Iudaici populi persequutionem mirum in modum excreuit; priusquam Deus in persequutores animaduerteret. Imò verò facultatem plagis dare in rebelles Iudæos sæuiendi eatenus distulit Deus, quoad opus foret, vt Christianorum charitas in persequutorum salute procuranda, mirificè eluceret; & multiplici cumularetur incremento. Quare si tanta hæc charitatis demonstratio, & pro rebellium incolumitate solicitudo ad plagarum exitum protraheretur, minimè sortiretur effectum: cùm sub extremam saltem plagam omnes ferè Iudæi; qui Christum respuerunt, duri & obstinati generaliter permanserint.

Ratio discriminis inter Ioannis & Ezechielis locos de prunis in vrbem siue in terram iniectis.

TEXTVS. A

De prima plaga.

Verſ. 7. Et primus Angelus tuba cecinit, & facta eſt grando & ignis miſta in ſanguine, & miſſum eſt in terram: & tertia pars terræ combuſta eſt, & tertia pars arborum concremata eſt, & omne fœnum viride combuſtum eſt.

COMMENTARIVS.

Clangor & plaga idem ferè hic, quod attinet ad ſignificationem.

LICET in figura ipſa tubæ clangor & plaga diſtinguantur: nulla tamen ferè eſt in eorum ſignificatione diſtinctio. Namque tubæ ſonitus denotat bellum, quod facit Deus aduerſus Iudaici B
populi obſtinatos: & plaga ſupplicium ipſum ſingulatim deſignat. Verum eſt tamen, in tubis (propter reſpectum, quem habent ad ſeptem Iubilei buccinas ſeu tubas, quarum ſonitu Ierichuntini muri corruerunt) etſi bellum aduerſus peccatores indicunt, indici etiam iuſtis redemptionem ac felicitatem; vt explicauimus ſuprà verſu 2.

Vox illa, *miſta*, quæ pluralis numeri eſt, iuxta Latinæ Grammaticæ leges poſtulabat, vt in textu ſequeretur, *miſſa ſunt*, in plurali itidem numero: verùm in noſtra lectione locutio græca permanſit.

In grandine & igne alluſio ad 7 Ægypti plagam.

GRANDO ET IGNIS.] Sunt fulmina & lapides: in quo ad ſeptimam Ægypti plagam perſpicua alluſio eſt, Exodi 9.22. *Grando & ignis miſta pariter ferebantur.* Et Sapientiæ 16.16. & capite 19.19. ponderatur, grandinem non ab igne liqueſcere. At Apocalypſis igni & grandini addidit ſanguinem propter eam, quam infrà ſubijciemus, rationem. Interim noto, ſanguineam pluuiam (quam ſæpius accidiſſe refert Plin. lib. 2. cap. 26.) ſemper fuiſſe ſignum cæleſtis iræ: quantò magis ſi ſanguis, grando, & ignis commiſta pariter decidant.

Aliorum de prima hac plaga expoſitiones facilè eſt videre apud Riberam & Viegam. In noſtra C
quidem acoluthia ſeptem omnes plagæ portendunt grauiſſima illa ſupplicia, quibus Deus Iudæorum obſtinationem primis Eccleſiæ temporibus mulctauit. Cuius quidem expoſitionis firma ſatis fundamenta ab auctoritate & rationum momentis deſumpta ſuo loco prædicta iam ſunt. Id vnum addiderim; priorem hanc plagam eſſe *famem*, qua Deus afflixit Iudæos: de qua Ioſephus libro ſexto de bello, capite decimo ſexto, ac libro ſeptimo, capite ſeptimo & octauo. Ad eam igitur famem deſcribendam reſpexit Apocalypſis ſeptimam Ægypti plagam, adiunxitque ſanguinem igni atque grandini: quaſi diceret, famem adeò fuiſſe ingentem, vt in Iudæa ignis, grando, atque ſanguis depluiſſe viderentur.

Prima hac plaga quid ſignificet.

Terram pro Iudæa accipi.

Itaque verba illa, *Miſſum eſt in terram*, indicant Iudæam. Et præterquam quòd loquutio eſt in Apocalypſi vſitata, Chriſtianiſmum nomine cæli; terræ, Iudaiſmum; & Gentiliſmum, maris appellari; (de quo dicemus capite decimo, verſu ſecundo.) mos eſt omnibus ferè gentibus, cùm de patria ſua loquuntur, quòd bene aut malè habeat, terram abſolutè nominare; vt animaduertit Forerius Iſaiæ 24.1. Quo in capite (vbi res ipſa clamat, & verba ipſa ſatis oſtendunt de Iudæa eſſe ſermonem) pluſquam decies ſub terræ nomine de Iudæa ſermo eſt. Deinde conſectarium eſt, vt horribilem pluuiam ignis atque grandinis vehemens conſequatur fames. Vide Pſal. 104. 32. *Poſuit pluuias eorum grandinem; ignem comburentem in terra ipſorum: & percuſſit vineas eorum, & ficulneas eorum; & contriuit lignum finium eorum.* & Iſaiæ 28.17. *Et ſubuertet grando ſpem mendacij.* Vbi aduerte, tenera quæq; ac delicata ſiue ex meſſibus ſiue ex arbuſtis grandine decuti, exuri igne, & ſanguine putrefieri. Quare omnia ſimul coacta idem eſt, ac ſi plueret denſiſſima quædam muria. D

Quorſum hic ſanguis in famis deſcriptione.

Dicet tamen aliquis; ſi fames hic erat ſignificanda, nihil ad rem ſanguis: qui terram potiùs fæcundat, iuxta Ouidianum illud epiſt. 1. Heroidum;

Luxuriat Phrygio ſanguine pinguis humus.

Cui conſonat Horatius lib. 2. Ode 1.

Quis non Latino ſanguine pinguior
Campus?——

Reſpondeo; ad denotandam inſolitam illam famem, qua Deus Ieroſolymam meritiſſimè vexauit, ſignificanter ſatis dicitur pluiſſe ſanguis. Nam plurimus ſanguis horrorem incutit, & crudelitatem præ ſe fert. Atque in acerbiſſimo illo miſeræ Ieroſolymæ conflictu, ſi expendamus ea, quæ E
Ioſephus prodit, videtur planè fames cum immaniſſima crudelitate fuiſſe ſociata: ſiquidem reperta fuit mater, quæ propriummet filium in fruſta conciſum deuoraret. Ita fit, vt calamitoſiſſimæ hiſtoriæ vel ſimplex lectio legentis animum acerrimo dolore atque adeò horrore percellat. Præter hæc, tametſi ſanguis inſtar fimi terram fertilem reddat ac fæcundam: ſi tamen ſit nimius, & meſſibus teneris atque herbeſcentibus infuſus; non agris fæcunditatem aut vbertatem, ſed perniciem & vaſtitatem importabit. Aut fortè diuinus Spiritus voluit huiuſmodi plaga ſignificare; etſi pluuia illa cæleſtis iræ atque furoris index erat, ſi tamen conflictati Iudæi vellent ad plagæ illius crepitum reſipiſcere; magnæ illorum animis eam felicitati fore. Quemadmodum ſanguis licet pauorem inijciat, terræ fertilitatem poteſt afferre.

Cur ſanguis, grando & ignis coniungantur?

Illud inſuper adijcio, in ſanguine, grandine, atque igne notari fortaſſe cauſas maximæ illius famis, quam cæli bellum ac furor aduexerunt. Quia ſanguis bellum denotat; grando autem & ignis, cæli indignationem. Quòd autem omnia pariter miſta deſuper pluant, forte indicat, licet in terra fieret bellum, ſupplicium tamen omne è cælo demitti.

In

In hac applicatione primæ plagæ ad famem, quæ Iudæos oppressit; forsitan videar alicui, qui alibi nimiùm sim mysticus, hîc sensu penè grammatico esse contentus: existimetque grandinis expositionem de fame, nequaquam consentire cum alijs Apocalypseos locis, in quibus ad animorum præfractam obstinationem refertur: vt in septima plaga cap. 11. 19. & cap. 16. 21. Respondeo, in ænigmatis licere quidem dictionem aliquam in alio interdum sensu, interdum in alio accipi: nonnunquam pro eo, quod in vulgari acceptione significat; & nonnunquam allegoricè. Enimuerò si singula probabiliter applicantur in ænigmate, & omnia inter sese aptè cohærent; huiusmodi profectò quadratura omnium partium, euidenter ostendit in vera enodatione collineari. Et quidem in dissoluendis ænigmatis qui nouitatis & insolentiæ damnet sensum alicubi nimis allegoricum, alibi nimis grammaticum videri; næ ille in ænigmatum solutione non admodùm versatus est. Quin etiam non in ænigmatis modò, sed in familiari etiam sermone sæpius contingit, idem verbum in eodem contextu aliter atque aliter vsurpari. Dein, contextus ipse cogit, vt cantorum more à puncto, *Vt*, exordiamur, quò possimus deinceps ad, *La*, conscendere. Dicam clarius; Textus ait postremas tres plagas esse ceterarum grauissimas: igitur gradatim à minoribus ad maiora procedit: prima ergo plaga debet esse minor; atque adeo grandinis pluuia non est in eodem sensu accipienda, ac sumitur in extrema plaga.

Difficultas in nostra explicatione, eiusque solutio.

Nil obstare, quo minus in longo ænigmate, sensus alicubi nimis ænigmaticus, alicubi nimis grammaticus sit.

Textus insuper ipse apertè indicat, vltimæ plagæ grandinem à grandine primæ esse valde diuersam. In prima enim plaga nihil de eius magnitudine dicitur: & ne leuis plaga foret, additur grandini sanguis & ignis. At in plaga septima (quæ habetur cap. 11. fine) grandini apponitur epitheton *Magna*. & capite decimosexto, versu secundo adiungitur comparatio *sicut talentum*; quod est dicere grandinem siue lapidem, qui terram percutit, agrosque deuastat, quantumuis sit magnus, minoris tamen esse momenti: alium porrò lapidem, aliam mysticam grandinem multò horribiliorem superesse. Dico igitur, in arcano sermone interesse multum inter grandinem & grandinem magnam: quandoquidem ex supplicijs septem minimum est *grando*, maximum *grando magna*. Imò etiam in eam suspicionem incidit Rupertus, vt cogitaret in grandine comminationem; in magna grandine supplicium ipsum denotari. Ceterùm me tum argumenti series, tum certa de primis plagis Fame, Bello ac Peste persuasio facilè adducunt; vt per grandinem primæ plagæ famem demonstrari credam. Certum autem est, hunc fuisse effectum septimæ apud Ægyptum plagæ.

In textu ipso innui diuersitatem inter grandinē primæ plagæ & grandinem septimæ.

TERTIA PARS TERRÆ COMBVSTA EST, ET TERTIA PARS ARBORVM CONCREMATA EST.] Non est hæc visio ita accipienda, quasi grando, ignis, & sanguis in tertiam duntaxat Iudææ partem deciderint: sed ita vt quamuis huiusmodi pluuia fuerit toti Iudææ communis; detrimentum tamen inde subsequutum non ad vniuersam regionem, sed ad tertiam saltem ipsius partem redundauerit; in eaque agros & arbores vastauerit. Atque id singulatim exprimitur de triticeis segetibus, quæ in viridi adhuc herba erant: omnes enim funditus interierunt. Namque ita sunt intelligenda verba illa, *Omne fœnum viride combustum est*: cùm pro fœni nomine in Scripturæ consuetudine, non fœnum tantummodò intelligatur; sed omnia etiam sata, quæ viridia adhuc & herbescentia sunt. Vox græca est, χόρτος; quæ reperitur apud Matthæum cap. 13. 26. vbi nos legimus; *Cùm autem creuisset herba, & fructum fecisset*. & apud Marcum capite quarto, versu vigesimo octauo, dum de frumento agitur, *Terra fructificat, primùm herbam* (Græcè χόρτον) *deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica*. Vt autem certò constet, fœnum hic siue herbam comprehendere sata omnia, quamdiu in herba sunt; legatur locus Exodi 9. 24. ad quem hic alluditur; *Cunctamque herbam agri percussit grando*. Et infrà numero trigesimo primo, *Linum ergo & hordeum sunt læsa, eo quod hordeum esset virens, triticū autem, & far non sunt læsa, quia serotina erant*. Verùm maior adhuc strages in prima hac Apocalypseos plaga notatur: siquidem ex arboribus etiam pars tertia perijsse dicitur. Nec tamen in herbæ nomine excipitur hic, vt illic, triticum aut far.

Quomodo sit accipiendum, tertiā terræ partē fuisse combustam.

Fœni nomine, omnia sata esse intelligenda, quæ viridia adhuc sunt.

Huius figuræ significatio est, famem adeò acrem ac vehementem fuisse, vt præ cibi inopia maxima hominum pars interierit. Quòd autem herba ac fœnum penitùs exuritur; denotat, illis, qui viui remanserunt, omnem saltem splendorem, vniuersasque delicias fuisse ablatas. Nam deficiente herba, occidit pecus. Si verò carnes desint, desit etiam necesse est suauitatis ac delitiarum causa. In agri autem viriditate innuitur copia & abundantia. Vide Isaiæ 40. 6. *Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos agri*. Quòd si fœni significationem ad eorum carnem, qui puniebantur, applicemus: totum absumi fœnum, fortè indicat, quotquot vitam ex tot ac tantis angustijs eripuere, debiles admodum & vix ossibus hærentes euasisse, id est, nimia fame penè enectos.

Quid sit, omne fœnū exuri.

Iam, quòd non omnes fame fuerint confecti, sed tertia tantùm eorum pars; indicat vna ex parte pietatem iustorum & charitatem, qui hoc (vt suprà diximus) à Deo precibus impetrarunt: ex alia verò parte contumacibus adhuc & in sua impietate persistentibus seueritatem grauissimam & miserrimam infelicitatem portendit: propterea quòd ad sex reliquas plagas prima acerbiores reseruentur. In eos tamen culpa iure conferetur, nisi prima hac plaga compulsi Deo eiusque fidei dederint manus. Quamobrem in hac supplicij moderatione & ad tertiam partem contractione splendet inprimis pietas & misericordia Dei, qui paulatim ac pedetentim in pœna exigenda procedit; vt resipiscentiæ locus & peccatorum detestationi supersit. Perspicuum verò est, tertiam hanc partem non esse mathematicorum more sumendam; sed quoad satis sit, vt significetur, permultos ex illo cruciatu superstites euasisse, quātumuis multi fuerint in eo oppressi; multoque plures esse, quos Deus patienter expectat, quàm quos re ipsa illico punit. Hoc tamen de plagis prioribus est intelligendum. Sunt enim posteà nonnullæ ita generales, vt eas sceleratorum nullus, nisi ad Deum se conuertat, omnino effugiat: vt in quinta & septima plaga accidit, de quibus infrà.

Cur in prima plaga non omnes, sed tertia tantùm pars fame interierit.

TE-

A

TEXTVS.

Vbi de secunda plaga.

Vers. 8. Et secundus Angelus tuba cecinit: & tanquam mons magnus igne ardens missus est in mare, & facta est tertia pars maris sanguis.

9. Et mortua est tertia pars creaturæ eorum, quæ habebant animas in mari, & tertia pars nauium interijt.

COMMENTARIVS.

B

In secunda plaga, bellū à Romanis in Iudæos gestum indicari.

HÆc est ænigmatica repræsentatio belli, quo Deus Iudæos per Titum & Vespasianum magnopere afflixit, de quo latè Iosephus. Et quanuis bellum antecesserit famem; in his tamen plagis describendis seruandus fuit ordo doctrinæ, iuxta quem septem plagæ enumerantur, à minùs grauibus ad grauiores per ordinem ascendendo, vt superiùs attigimus.

Quid denotet mons magnus in mare missus.

Mons magnvs missvs est in mare.] Huiusmodi loquutione appositè figurantur maximæ reipublicæ perturbationes, maximique tumultus. sic enim Psalm. 45. 3. *Dum turbabitur terra, & transferentur montes in cor maris.* Montis verò exustio, & maris in sanguinem conuersio facta per ignem, miram continent energiam ad belli incendia exprimenda, quæ miserè conturbant: & quo magis æstuat ignis, eò respublica vberiore sanguine inundat. Quòd autem sanguis ad bellum referri soleat, patet Ezechielis 38. 22. *Iudicabo eam peste & sanguine.*

Cur in mare deiectus fingatur mons?

Fingitur etiam ignitus mons in mare deiectus, non solùm quia mare solet significare mundum, vt rectè expendit Gregorius homil. 24. Sed etiam quia adumbratur hic bellum ab imperio Romano idolorum cultore aduersus Iudæos gestum. Gentilitas autem in Apocalypsi per mare significatur, vt diximus in plaga prima, & latiùs explicabimus cap. 10. 2. vbi dicitur, *Posuit pedem suum dextrum super mare, sinistrum autem super terram.* Si ergo mare in Apocalypsi Gentilitatem denotat; vt significetur Romanum Imperium bello contra Iudæos exęstuans, eleganter inducitur mare igne succensum & infectum sanguine. C

Sanguis hic ad quosnam sit referendus.

Et facta est tertia pars maris sangvis.] Sanguineus color non opus est ad eorum sanguinem referatur, qui bellum inferebant; aptiùs ad Iudæorum necem refertur. Sic enim cap. 17. 3. videt Ioannes bestiam coccineam, id est, in Christianos sæuientem. Vide Isaiæ 63. 1. 2. & 3. *Aspersus est sanguis eorum super vestimenta mea.* quod de tertia maris parte dicitur, indicat magnam partem Imperij Romani in eo bello Iudæorum sanguine esse conspersam. Tum quia Vespasianus ac Titus ex magna Romani Imperij parte exercitum conduxere; tum vel maximè quia bellum hoc non fuit solùm Iudæis Ierosolymæ degentibus indictum atque illatum; sed etiam illius belli sanguis Iudæos alios in varijs orbis partibus commorantes aspersit. Hîc tamen tertia maris pars designatur; vt innuatur cædem non adeò fuisse communem, vt non euaserint multi, qui per diuersas Imperij prouincias erant dissipati. Lectorem prætereà remitto ad ea, quæ in prima plaga dixi; rationem reddens, quare multarum ex his plagis supplicium ad tertiam solùm partem coarctetur. D

Vers. 9.

Et mortva est tertia pars creatvræ eorvm, qvæ habebant animas in mari.] Horum verborum grammatica nonnihil difficultatis habebat in Græco; noster tamen Interpres genuinum sensum dilucidè expressit. Porrò quod dicitur de creaturis, quæ habebant animas in mari: prima specie videtur in grammatico sensu ad pisces referendum, per allusionem ad illud Exodi 7. 21. *Et pisces qui erant in flumine mortui sunt.* Verumtamen in hac plaga non agitur de fluuiorum aqua, sed de maris; cuius mentio fit nulla in Ægypti plagis. Et huius loci contextus meo iudicio non loquitur de piscibus, sed de nauigantibus. Primò, quia *habere animas in mari*, periphrasis est nauigantium; propter vitæ periculum, quod mare ineuntes subeunt: iuxta illud Sapientiæ 14. 5. *Exiguo ligno credunt homines animas suas.* Deinde propter id, quod de nauibus sequitur: id enim cogit, vt antecedentia de nauigantium animabus accipiantur. Nomen autem creaturæ cerum est plerumque in Scriptura ad homines speciatim referri. Præter hęc, sermo de nauigantibus in hoc loco multò magis cum præcipuo sensu consonat, quàm si de piscibus agatur. Pisces enim sunt veluti filij aquæ. Quòd si per mare Gentiles denotantur, non cohæret Iudæos in piscibus denotari. Si tamen in nauigantibus intelligantur Iudæi; sensus optimè quadrat. Nauigantes enim sunt terræ filij, qui per mare diuagantur. Vidimus autem iam in prima plaga, per terram significari Iudaismum. Quare nauigantes sunt idoneum Iudæorū symbolum, qui per Imperij prouincias erant dispersi: atqui Iudæa ex imperij prouincijs erat vna. Cur autem tertia solùm pars in hoc bello periisse dicatur, diximus suprà. E

Quænam sint creatura, habentes animas in mari.

Per nauigantes intelligi Iudæos.

Per naues quid figuretur.

Et tertia pars navivm periit.] Vbi per nauigantes denotari Iudæos admittamus; facilè mox cernitur, naues hîc esse ipsorum Iudæorum vrbes & oppida. Nec exaggerationis erit dicere, tertiam vrbium partem, quæ in Iudæa numerabantur, in bello illo interijsse. Nauim prætereà esse aptum ciuitatis symbolum constat ex capite vigesimo septimo Ezechielis, & ex Poëtarum allegorijs,

TE-

A

TEXTVS.

Vbi de plaga tertia.

Vers. 10. Et tertius Angelus tuba cecinit: & cecidit de cælo stella magna ardens tanquam facula: & cecidit in tertiam partem fluminum & in fontes aquarum.

11 Et nomen stellæ dicitur Absinthium: & facta est tertia pars aquarum in absinthium: & multi hominum mortui sunt de aquis, quia amaræ factæ B sunt.

COMMENTARIVS.

In tertia plaga pestē indicari.

CVM per duas antecedentes plagas fames ac bellum significentur; postulat consequentiæ ordo, vt tertia hæc plaga denotet pestem, qua Deus Iudæos puniuit; vt multò ante Christus eis prædixerat. Constat autem obsidionis tempore post famem, Ierosolymæ funestam pestem fuisse grassatam. De quo legendus est Eusebius lib. 2. historiar. cap. 6. & lib. 3. cap. 5. vbi citat Iosephum. Locus verò in Iosepho est lib. 7. de bello cap. 17. Huic pesti addere possemus illam exitiabilem Alexandriæ sub Valeriano & Gallieno; de qua Eusebius lib. 7. hist. cap. 17. Nicephorus lib. 6. c. 20. & Euagrius lib. 4. cap. 28. cùm verisimile sit, pestem illam à Deo immitti in pertinaces Iudæos, quorum ingens erat in Ægypto numerus.

Quomodo intelligantur aquæ in absinthiū versa.

Videamus nunc, vtrùm tertiæ plagæ descriptio huic significationi congruat? Quemadmodum C igitur in prima plaga, grandinis, ignis ac sanguinis pluuia non indicat, tria isthæc verè depluisse; sed famem fuisse eiusmodi, ac si grando, ignis & sanguis in ipsa sata è cælo decidissent: ita similiter hæc tertia non significat, aquas à Deo propriè fuisse felle ac veneno infectas; sed tantam ingruisse pestem, veluti si aquæ veneno forent penitus imbutæ: ex quo repentinum plurimorum funus subsequi necesse erat. Aquæ enim potus vitari neutiquam potest. Quod si venenum aquis infusum obbibatur, in cor extemplò peruadet. Itaque Galenus 1. Epidem. com. 1. in proœmio, sic ait; *Potest interdum efficere morbum vniuersalem haustus aquæ infectæ. Quod quidem memoriæ proditum est, in castris accidisse.* Quibus præmissis ad textum iam accedamus.

Stella magnæ casus quid indicet.

CECIDIT DE CÆLO STELLA MAGNA.] Hoc non denotat, opinor, verè ac propriè stellam è cælo dilapsam; sed eius influxum siue influentiam. Alioqui, quomodo in tertiam partem fluminum ac fontium? Sic Hispani dicere interdum solemus, *Parece que se dexa caer el sol.* Quando scilicet nimis est torrens. Et de influxu Veneris dixit Horatius,

In me tota ruit Venus, &c.

D Potest tamen adhuc in ipsa figura exprimi, stellam quidem è cælo labi & terris appropinquare; quò grauiùs ac vehementiùs in terras ipsas influat. Ad pestem autem exitiosam exprimendam accommodatum satis est verbum græcum, quod hic apponitur πίπτω, cum præpositione ἐπί: eodem enim verbo dicunt Græci, pestem irruere & grassari. Cùm hoc insuper sensu stellæ epitheta consentiunt. Nam inprimis nuncupatur *stella magna*; Græcè ἀστὴρ μέγας, & sic appellatur sidus caniculæ ab Homero. Secundò additur, *ardens tanquam facula.* Atqui efficax influxus rectè per stellam valde accensam denotatur? quia astra videntur media luce influere atque adeò vehementiùs influere quę magis ardere videntur.

Stellæ influxus quorsū apponatur ad pestis significationem.

Contagionē pestiferam ex noxio cæli influxu sæpè trahi.

Sed quorsum stellæ influxus ad pestis significationem? Respondeo, idoneum valde fuisse ad grauissimam pestem indicandam, quæ in peccatorum supplicium è cælo demittatur. Familiare est medicorum proloquium, ex pestibus alias contagione, alias cæli & astrorum constitutione exoriri. Atque illud saltem certò constat, quæ ex siderum constitutione ducunt originem, horribiliores multò esse: euidensque est, contagium è cæli influentia fuisse ortum. Et quantumuis multæ sint contagionis causæ; cæli tamen influxu cessante, cessare etiam pestilentiam. Licèt autem nonnulli ab huiusmodi influxu pestifero astra vindicare conentur; asserantque, ipsorum influentias be- E nignas ex sese ac salutares esse: verùm quocunque eas nomine compellare volent; siue id per se, siue per accidens fiat; certum est, venena non minùs ac flores & rosas è cælo generari. Neque vt cælum defendamus, neganda veritas est: neque ideo est verendum, ne quam cælo indignitatem tribuamus. Hoc namque altissima Dei prouidentia ad miros ac sublimes fines sapienter disposuit, decreuitque, vt cælum noxias huiusmodi impressiones pestilentiæ effectrices haberet, quemadmodum & hominibus prauam interdum indolem ingenerat. Neque ab hac explicatione abhorret, quòd inopinatos omnes ignotorum morborum in hominibus euentus appellare solent medici sideratiōnes; vt humaniorum literarum studiosi probè norūt ex Catone, Palladio, & Rhodigino.

CECIDIT IN TERTIAM PARTEM FLVMINVM ET IN FONTES AQVARVM.] Cur in tertiam solùm partem, diximus iam plagâ prima. Quod verò de tertia parte dicitur, non ita est accipiendū, quasi nosceretur, quænam aquæ essent veneno infectæ, & quæ illius contagione immunes. Hac enim ratione non adeò grauis esset pernicies: sed quia ab effectu, id est, à morte tertiæ eorum partis, qui potabant aquas, cognoscebatur eas esse venenatas; nec omnes prorsus, quæ bibebantur, aquas, sed tertiam earum partem; ita vt nemo sibi tutò cauere posset.

Quid per stellam absinthium figuretur.

Quo sensu dicantur aquæ fuisse amaræ.

ET NOMEN STELLÆ DICITVR ABSINTHIVM.] Græce ἄψινθος: quæ noua videtur esse vox ad magnam amaritudinem indicandam. Forte, quia nomen absinthium habet diminutiui formā: atque hîc ipsissimam potiùs amaritudinem significari mens erat. Vtcumque hoc sit, absinthos summam significat amaritudinem; & planta, quæ appellatur absinthium, acerbitatis quàm maximæ & amaritudinis est: vt notat Dioscor. l. 3. c. 25. 26. & 27. & Plin. lib. 27. c. 7. ideoque est symbolum mortis; quæ dicitur amara, & amaritudo ponitur interdum pro morte. Quare quod dicitur, aquas factas fuisse amaras, non est intelligendū formaliter; sed causaliter (vt ita dicam.) Neq; per magnū damnum in eo repræsentatur, quòd aliqua aquarum pars sit amara: eam enim biberet nemo. Quod ergo dicitur tertiam aquarum partem lethali amaritudine esse infectam; idem est, quod lethali veneno. Quo innuitur eos, quos pestilentiæ lues corripiebat, exitiali furore percitos miserandum in modum interire; ac si re ipsâ pestilens venenum obbibissent. Vt verò efferata infectorum rabies, & horrendus interitus exprimerentur; nihil effingi potuit significantius, quàm eos venenatas aquas hausisse. Atque id est, quod textus indicat, *Multi hominum mortui sunt de aquis, quia amaræ factæ sunt*, id est, quia aquæ veneno imbutæ effectus sunt amarissimi.

TEXTVS.

Vbi de plaga quarta.

Vers. 12. Et quartus Angelus tuba cecinit, & percussa est tertia pars solis, & tertia pars lunæ, & tertia pars stellarum: ita vt obscuraretur tertia pars eorum; & diei non luceret pars tertia, & noctis similiter.

COMMENTARIVS.

In 4. plaga ignorantiā figurari.

PLAGA hæc ignorantiam denotat: qua Deus Ecclesiæ primæuæ tempore Iudæos incredulos meritissimè percussit. Ipsius autem applicationem eiusmodi esse reor, vt quasi fixum punctum agere possit ad meam demonstrandam declarationem, & totius acoluthiæ ordinem indicandum. Nam si concedatur, huius plagæ supplicium esse ignorantiam, quam Deus Iudæis pro scelerum suorum pœna immisit: in ceteris plagis necesse est eam admitti declarationem, quæ omnes esse plagas confirmet Iudæis pertinacibus inflictas, & subsequentes hac ipsâ ignorantiâ grauiores: quemadmodum plaga hæc est grauior præcedentibus.

In 4. plaga ad nonam Ægypti fieri allusionem.

Nota ergo primò, in hac plaga perspicuam contineri allusionem ad plagam Ægypti nonam, de qua Exodi 10. 22. *Factæ sunt tenebræ horribiles in vniuersa terra Aegypti tribus diebus. Nemo vidit fratrem suum; nec mouit se de loco, in quo erat.* Sapientiæ 17. 2. *Vinculis tenebrarum, & longæ noctis compediti. Et ignis quidem nulla vis poterat illis lumen præbere, nec siderum limpidissimæ flammæ illuminare poterant illam noctem horrendam.* Lege integrum caput, & cap. 18. 4. Cùm ergo pateat respectum haberi in hoc loco ad Ægypti tenebras; allusio ipsa non vrget, vt manifesti inter has & illas tenebras discriminis idoneam indagemus rationem: cur scilicet Ægypti tenebræ adeò sint densæ ac spissæ; hæ verò Apocalypseos eatenus tantùm incubuerint, vt tertia solum pars lucis defuerit? Atque in primis illud notandum censeo; quod textus ait, *Percussa est tertia pars solis & lunæ & stellarum*, non ita esse capiendum; vt tertiâ temporis parte, hæc lumina obscurata penitus remanserint: sed toto & diei & noctis spatio tertiam ijs partem lucis dumtaxat defuisse. Cæteroquin non rectè diceretur percussam esse tertiam solis partem, &c.

Quo sensu dicatur percussa tertia pars solis, lunæ & stellarum.

Quid in Apocalypsi figuretur per solis, lunæ ac siderū coniunctionem.

Nota 2. per solis, lunæ, siderumque coniunctionem in Apocalypsi haud dubiè significari triplicem splendorem; scilicet sacrosanctæ diuinitatis, Christi humanitatis, & Apostolorum, eorumq; sectatorum. Hoc suprà iam manet explicatum cap. 6. in sexto sigillo, & confirmatum ex cap. 12. 1. & cap. 21. 23. Quis ergo non videat, valde esse optandum, vt in hoc pariter loco similiter tria hæc nomina solis, lunæ ac siderum accipiamus.

Differentia inter Ægyptiorum & Iudæorum caliginem, & discriminis ratio.

Nota 3. Ethnicorum caliginem per tenebras Ægypti figuratam absque vlla omnino lucis vsura esse. Nam generatim loquendo (si paucos admodùm philosophos excipias) nec Dei, nec Christi, nec Apostolorum aut Prophetarum verâ erant imbuti cognitione. Iudæi verò qui obstitere Euangelio, nec Christo dedêre manus, non eiusmodi tenebris adoperti fuerunt; sed illis omnino, quæ in quarta hac plaga mirificè depinguntur. Habebant enim nec exiguam Dei, Messiæ, ac Prophetarum siue Apostolicorum virorum notitiam, imperfectam tamen; quando huius lucis face collustrati splendidos Euangelij radios & veri iustitiæ solis non exceperunt. Quamobrem quòd perfectione cognitionis huius fuerint destituti; maius profectò fuit supplicium à Deo illis illatum, quàm si in tenebricosa penitus Dei ac Messiæ ignoratione demersi iacuissent. Atque ideò tantum tamq; egregium beneficium, quod apud eos solos collocarat Deus, suam illis notionem, Christi & Prophetarum imprimendo, in grauiorem Iudæorum ipsorum perniciem per occasionem redundauit; eo quòd lucis complementum eis deesset: illa scilicet maior claritas, quæ necessaria erat ad doctrinam Euangelij, fidemque Christi amplexandam.

A Nota 4. mirum sane videri, cum lux à Deo insita Iudæis eò cognitionis peruenerit; non tamen ad Christianæ religionis professionem processisse. Nam in primis sacræ illis Scripturæ præ manibus erant; verâ Dei informabantur notitia; nec deerant illis doctores eruditissimi, & in Scripturarum lectione diu multumque versati. Deinde admirabilis planè fuit diuina lux, quæ eis ex Christi doctrina, miraculis & exemplis fuit oborta. Præterea non Apostolorum modò prædicatione instructi sunt; sed ipsorum etiam Iudæorum non pauci Christianæ religionis homines plurimi duxerunt. Nota sunt, quæ tradunt Iosephus & Philo: ille de Christi, hic de Christianorum in Ægypto degentium sanctitate. Quis nescit familiaritatem, quæ inter diuum Petrum & Philonem intercessit: quis honorificentissimam existimationem, quam Ierosolymitæ de Iacobo Domini fratre conceperant, quando illi vni in sancta Sanctorum ingredi fas erat? Nihilominus tamen crucis mysterium eos tantopere, propter ipsorum scelera excæcauit, vt maledictum illud, quod in eos Moses enomuerat, fuerit reipsa expletum; *Percutiat te Dominus amentia & cæcitate ac furore mentis: & palpes in meridie, sicut palpare solet cæcus in tenebris*, Deuteron. 28. 28. Vbi obseruandum est, non fuisse maledictum huiusmodi, vt eis tenebras Ægyptiacis similes imprecaretur: sed vt in media illa luce fulgentissima, qua B Deus illos fuerat collustraturus, cùm cæci ipsi non forent (si enim essent, aliquam possent excusationem obtendere, Ioannis 9. 41. *si cæci, non haberetis peccatum,*) ita tamen hallucinarentur, vt in meridiana ipsa luce palparent, sicut palpare solet cæcus.

Cuiusmodi fuerit Iudæorum ignorantia.

Iudæorum ignorantiã illis à Mose fuisse multò antè prædictam.

Nota 5. ad huiusmodi ignorationem denotandam idoneum satis esse symbolum, quo repræsentetur solem, lunam, & sidera tertia, suæ lucis parte Iudæis destitui. Nam etsi magnâ Dei & venturi Messiæ cognitione primò informati, admiranda deinde Christi opera aspexerunt, & Apostolorum exaudiere doctrinam; atque adeò multò plura scire videbantur, quàm ignorare: eorum tamen, quæ nesciebant, ignoratio, tanto illis detrimento fuit, vt plagam hanc non immeritò Spiritus sanctus fame, bello ac peste duxerit grauiorem.

Iudaicæ ignorationis symbolum.

Sextò nota, in diei ac noctis distinctione significari & de diuinitate notitiam, & de Christo, Apostolisque cognitionem; vt videbimus cap. 12. 1. Quare tertiam in his omnibus claritatis partem Iudæis deesse; idem est, atque illis vtriusque rei lucem plusquàm mediocrem esse, abesse autem solum lucis illius perfectionem, qua nisi carerent, Christi fidem reapse exciperent.

Quid per diem ac noctem figuretur.

Septimò, tres illæ claritatis partes in cælestis veritatis cognitione videntur ita posse partiri; vt C prima pars per opera admirabilia adquiratur, secunda per doctrinam, tertia per interiorem Spiritus sancti illustrationem. Atque horum trium lucis graduum communicationem possumus ad tres diuinas Trinitatis personas per attributionem applicare. Potentia enim ad opera Patri tribuitur, doctrina Filio, & interior illuminatio Spiritui sancto. Quare quod me præclara Dei opera docent, videtur esse quidam fulgor ab æterno Patre prodiens: quod excellentissima Dei doctrina, quasi claritas quædam est à Filio, vt à Dei Sapientia dimanans: quod denique interior diuinæ gratiæ illustratio, lux est ab Spiritu sancto communicata. Vnde idem est, deesse Iudæis tertiam lucis partem, non verò primam aut secundam; atque illos & operum Dei notitiâ, & Christi Apostolorumque doctrina instructos, propter sua tamen flagitia interiori Spiritus sancti luce priuari; ac propterea palpare in meridie, sicut palpare solet cæcus.

Quomodo tres claritatis siue cognitionis partes antè considerari possint.

Octauò denique in tribus plagis antecedentibus supplicium ad tertiam tantùm hominum partem extensiuè fuit coarctatum. In hac tamen plaga quarta non eisdem fuit limitibus pœna circumscripta, vt tertiam hominum obsignatorum partem solùm attingeret; quando hæc ignorantia, & diuinæ lucis defectio perfidis omnibus Iudæis communis fuit. In hoc tamen adhibita est pro- D portio, vt claritatis huius quasi intensio in tres diuideretur partes; & rebelles Iudæi tertiâ solùm parte, modo explicato, priuarentur. Quod etsi maxima Dei extitit commiseratio, eos per opera ac doctrinam ad se allicere conantis; propter ipsorum tamen perfidiam in grauiorem eorum damnationem redundauit.

Quartam hanc ignorantiæ plagam ad rebelles omnes Iudæos sese extendere.

TEXTVS.

Qui spectat ad tres plagas posteriores.

E *Vers.* 13. Et vidi, & audiui vocem vnius aquilæ volantis per medium cæli, dicentis voce magna; væ, væ, væ, habitantibus in terra: de ceteris vocibus trium Angelorum qui erant tuba canituri.

COMMENTARIVS.

His aquilæ vocibus admonemur, quantumuis suprà dictæ plagæ sint magnæ ac graues; multò tamen maiores grauioresque esse, quæ restant enumerandæ: quod tamen explicatum iam à nobis est in notatione tertia huiusmet capitis. Aquila autem nos hac de re erudit; quo innuitur,

Vox aquilæ ter repetẽtis Væ, quid sibi velit.

A

Cur aquila hæc per medium cæli volare dicatur?

hanc esse sapientiæ Euangelicæ doctrinam. Aquila enim, vt capite quarto vidimus, sapientiæ est symbolum. Quòd verò aquila volare dicitur *per medium cælum, dicens Væ, væ, væ*; indicat in Christianæ Ecclesiæ cælo (sic enim frequenter cæli nomen in Apocalypsi vsurpatur) præstantem esse atque excellentem eam doctrinam, quæ ita sublimè volet, vt detegat quantò sint formidabiliora supplicia, quæ concupiscentias, iras, & obdurationem includunt; quàm quæ famem, bellum, pestem, & ignorantiam: de quibus hactenus actum erat. Atque id innuitur tertia illa repetitione, *Væ, væ, væ, habitantibus in terra*, id est Iudæis: quippe qui, vt sæpè monuimus, terræ nomine significantur in Apocalypsi.

Vtrùm hæc plaga 4. sit subsequente grauior, nec ne?

Alicui videatur fortassis plaga quarta non minùs esse grauis, quàm quinta: siquidem per quartam Iudæi remanent absque veræ fidei luce. Atqui infidelitatis cæcitas detestabilior est, quàm alia peccata, in quæ homo proprijs cupiditatibus traditus dilabitur; quandò hæc cum Catholica fide stare possunt, illud non item. Ceterùm non agimus hic de infidelitatis peccato; hoc enim in tribus postremis plagis inuoluitur: sed tantùm loquimur de subtractione cælestis illustrationis, quæ fidelibus conceditur: quod cùm formaliter peccatum non sit (esto, in peccatorum pœnam adeò iustè ordinatum) sed carentia duntaxat illius gratiæ, quam Spiritus sanctus suis confert fidelibus: hinc est vt quarta plaga non sit ita grauis, ac tres vltimæ; quæ multa peccata, eaque grauissima secum afferunt. B

CAPITIS IX.

PROLOGVS,

SIVE

NOTATIO I.

De argumento huius capitis.

De locustarum, plagæ expositione variæ auctorum sententiæ.

Dvas hoc caput continet plagas, locustas & efferatos equos. Vtrumque symbolum interpretantur plerique de hominibus adeò feris ac detestandis, vt in eos meritò horribilium locustarum & rabidorum equorum nomina quadrent. Ita ante alios Primasius. Et per locustas quidem nonnulli putarunt adumbrari Wandalorum exercitum, qui Romanum vastauit Imperium. Alij, nostri temporis hæreticos, quorum princeps fuit Lutherus. Multi, hæreticos in communi: Ribera, quendam immanissimorum hominum exercitum, qui sub mundi finem magnopere in genus humanum sæuiet, vt ipse suspicatur. Interpretationem de nostri temporis hæreticis, siue applicationem ad illos elegantissimè prosecutus est Cardinalis Bellarminus oratione illa, quam vltimo tomo præposuit: & carmine eandem expressit Clarius Bonarscius in Amphitheatro honoris f.273. Vterque verò desumpsisse videtur ex Seraphino & alijs. Porrò indomitos equos alij ad Antichristi exercitum referunt: alij ad hostiles alias phalanges, quas Dæmones in generis humani perniciem concitabunt. Omnes tamen ferè autumant de armatorum hominum copijs esse sermonem; Primasij videlicet vestigijs inhærentes, qui ita ait, *Equi homines sunt, sessores spiritus nequam.*

Improbantur prædictæ interpretandi rationes.

In hæc se viarum diuortia dederunt interpretes. Ceterùm, vt sect.11. Prolegom. vidimus, firmior extat auctoritas, solidiora iacta fundamenta existimantium has septem tubarum plagas ad pertinacium Iudæorum Christum repudiantium supplicium pertinere. Vidimus autem cap.8. quatuor primas plagas non esse aliud, quàm famem, bellum, pestem & ignorantiam in Iudæos rebelles immissa. Quo ita præstituto, facilè est videre, *Væ* illud ter ab aquila in capitis octaui calce repetitum quasi suo

C

iure flagitare, vt subsequentes plagæ superioribus supplicij grauitate antecellant. Quapropter si quarta plaga indicat lucis spiritalis defectum; posteriores tres significent necesse est luctuosas miserias, in quas Iudæorum animi post solis, lunæ ac siderũ obscurationem incurrerunt. Dubium verò non est, quin misera strages, quam in hominum animis faciunt peccata, veræ sint plagæ, horribiles & præ ceteris execrandæ. Quòd si de plagis alijs loqueretur Ioannes, profectò tria illa aquilæ *Væ*, non ita ponderaret; nec post quintæ plagæ finem adeo explicatè assereret, Væ primum præterijsse, ac duo alia superesse, nec post sextam similiter adderet, *Væ secundum abijt, & ecce Væ tertium veniet citò.*

Quàm graue sit supplicium, homines à Deo in cordis desideria tradi.

Ad hæc, non minùs spiritalis debet esse Apocalypsis, quàm aut Dauidici Psalmi, aut etiam Pauli Epistolæ. Et tamen supplicium grauissimum, quod Psal.80.13. ponderatur, illud est, Israeliticum populum à Deo in cordis desideria fuisse traditum; *Dimisi eos* (loquitur autem manifestè de Iudaico populo) *secundùm desideria cordis eorum.* Et Paulus ad Rom.1.24. omissis fame, bello, ac peste, vt minoris momenti plagis, illam ipsam, quam Dauid expenderat, grauiter etiam ipse perpendit, alludens ad eundem Dauidis locum, *Tradidit eos in desideria cordis eorum.* Vbi contextus indicat non obscurè, Paulum agere potissimùm de Iudæis & Græcis. D

Miror præterea externam hanc hostium crudelissimorum faciem non eiusmodi fuisse visam interpretibus, vt de alijs etiam hostibus præter homines posset congruenter explicari. Certè humanioribus studijs eruditi, atque adeò ethnici ipsi in suorum ænigmatum enodatione altiùs videtur extollere volatum. Ecquis enim ex eis nõ explicet Furias de acerrimis conscientiæ stimulis, quibus agitantur scelerati? Marcus quidem Tullius, vt alijs

super-

Cicero quid per furias figurari existimet.

supersedeam, in oratione pro Roscio Amerino; Nolite, inquit, *putare, eos, qui aliquid impiè sceleratéque commiserint, agitari, & perterreri furiarum tædis ardentibus. Sua quemque fraus & suus terror maximè vexat: suum quemque scelus agitat, amentiáque afficit: suæ malæ cogitationes, conscientiæque animi terrent. Hæ sunt impiis aßiduæ domesticæque furiæ, quæ dies noctésque parentum pœnas à consceleratißimis filijs repetant.* Hæc Cicero, respiciens ad Euripidis locum in Oreste. Et similiter loquitur Plutarchus, libell. de sera Numinis vindicta. Si ergo Ethnici ipsi, qui aliquid ingenij sunt nacti à natura, nullum alium de furijs sensum putarunt indagandum, nisi vt intimas sceleratorum furias animi ac pectoris edaces denotarent: cur nos in ingeniosissimo sacrarum Literarum ænigmate minus spiritalem, minúsque sublimem expositionem locustis & equis furiosis adhibeamus? Præsertim vbi contextus vrget, vt de plagis à Deo in Iudæos peruicaces missis agatur, & vbi expressè Scripturæ loci persuadent, vnam ex grauissimis his Iudæorum plagis fuisse, vt suis effrænatis appetitionibus traderentur.

Expeditur, quam crudeles sint hostes, concupiscentiæ.

Referuntur adhuc superiores aliæ expositiones.

Omitto, quàm sit absonum in septem plagarum expositione, nullum quæri plagarum septenarium, quæ septem omnes ordinatè & vtiliter coërceat. Prætereo violentiam applicationis in quinque mensibus, de quibus posteà; & alia dissentanea non pauca, quæ interpretes plures deuorant. Illud saltem expendatur velim; minimè operæ pretium esse, vt Apocalypsis ex plagarum albo peccatoribus inflictarum eam expungat, quæ iure inter grauissimas numeratur, videlicet, quòd suis concupiscentijs misera deditione mancipentur. Quam certè plagam tanti videtur fecisse Paulus, vt ceteras præ illa parui pendat, atque adeò intactas prætermittat. Fateor me ratione hac ita compelli, vt si nullam huiusmodi plagæ aptam applicationem reperissem, mei equidem ingenij paruitati potiùs adscriberem, quàm ab Spiritu sancto omissam in Apocalypsi fuisse putarem. Dei tamen præsidio fultus confido, nostram expositionem ita idoneam & cum ipso contextu cohærentem visum iri, vt nullus iure ambigendi relinquatur locus. Constabit enim, ni me fallit animus, non solùm non conticuisse Spiritum sanctum de grauissima hac concupiscentiarum plaga; sed etiam vt altissimæ huic doctrinæ plus ponderis ac distinctionis accederet, summa sapientia distribuisse spiritales sceleratorum hominum plagas in tres omnino calamitates, quibus tria illa aquilæ *Væ* responderent, id est, in allectrices concupiscentias, efferatas iras, & in ipso peccato obdurationem.

Quinta & sexta plaga expositio.

Ex hisce tribus primæ duæ ad caput nonum spectant, *locustæ horribiles & equi furiosi.* Quod est dicere, caput hoc de nulla alia re agere, quàm de duplici improborũ plaga peracerba, Sirenibus ac Furijs. His enim nominibus eas audeo compellare; non solùm quia magna est illis similitudo cum ea significatione, quam Sirenibus & Furijs tribuebant Poëtę, sed quod sit etiam non parua inter vtrarumque descriptionem conuenientia. Nam Apocalypseos locustis pro vultu humana facies; pro capillis comæ fœmineæ, Sirenum instar, insunt; rabidi verò equi pro crinibus aut setis habent angues, qua ratione Poëtæ suas Furias commenti sunt. Nec dissonant ignis, fumus, ac sulphur; quæ ore equi eructant, quibusque perniciem hominibus afferunt; hæc enim non obscurè referunt ardentes Furiarum tædas.

Quo auctoritatis fundamento nostra stabiliatur expositio.

Aliquis à me fortè quæret, num huius meæ expositionis auctorem possim aliquem proferre, qui

A ante me hac eadem ratione locustas & equos explicuerit? Ad quod inprimis respondeo pro mea explanatione stare, quotquot septem huiusmodi plagas explicant de illis, quibus Deus Iudaicum populum meritissimè mulctauit. Hos autem auctores nec paucos esse nec parum graues, constat ex notat. illa duodecima Prolegom. Nam ex sacris Literis fit planum, grauissimarum Iudaici populi plagarum vnam nec leuiorem fuisse illam, qua ipsos in desideria cordis eorum tradidit Deus. Præterea optarem ego sanè declarationem illam capitis huius, quam sancta Hildegardis scripsisse dicitur, videre; quam Thaulerus ait luce clariorem esse, vt retulimus notatione prooemiali; fortasse enim nobis faueret. Sed saltem mecum facit ciuis meus Arias Montanus, qui tametsi loquitur subobscurè, ait tamen, *Locustæ humanæ malitiæ virus & pus, cuius in suos cultores efficiẽtia nil nisi dolores & damnationem proferet.* Et infrà, *Equestris exercitus, appetentiarum terrenarum multiplex numerus, variumque genus.* Verùm

B est tamen, illum, si declarationum ordinem commutaret, propiùs ad germanam expositionem accessurum. Nam locustæ, quæ priores sunt, cupiditates; equi verò, furias portendunt: atque adeò pus & virus humanæ malitiæ. Ceterùm hoc gratulor ciui meo, quòd locustas atque equos de animorum plagis explicandos diuinarit.

In septima plaga proprium esse hæretica perfidiæ locum.

Eos verò, qui obsequium se Ecclesiæ in eo deferre putant, quòd locustas de hæreticis exponant, oratos & obsecratos velim; vt accuratè perpendant, si septem hæ plagæ ad Iudæorum supplicium applicentur; in septimi sigilli mysterio integram nobis superesse tractationem, quæ mirificè exprimat, quãtopere Deus pertinaces hæreticos execretur, quantis eos plagis percellat; & quanta ipsi animorum cæcitate & furijs conflictentur. Quod enim de Iudæis Christianos insectantibus asseueratur; propter similem conatum constat ad ceteros eiusdem colluuionis participes, atque adeò ad hæreticos vel maximè extendi debere. Et sanè in Iudæorum peruersitate (qui primi hæretici & Ecclesiæ desertores fuerunt) ad viuum expressit Deus reliquorum hæreticorum perfidiam, qui in Ecclesiæ viscera fuerãt impietatis arma capturi. Atque in modo, quo primos illos puniuit, perspicuè nobis ostendit, qua ratione in ceteros contumaces animaduertat. Quare inter meam declarationem & expositionem Bellarmini, (qui locustas ad hæreticos refert) illud interest discriminis; quòd ille in hac 5. plaga opinatur directè agi de bello ab hæreticis aduersus Ecclesiã concitando: ego verò mihi persuadeo tam in hac, quàm in reliquis plagis propriè sermonem institui de bello ab ipso Deo in hæreticos facto; & in 4. singillatim de amenti illorum cæcitate; de effrænatis appetitionibus in 5. in 6. de indomitis irarũ furijs, ac demum in 7. de obstinata obduratione agi. Nec

In Iudæorũ supplicio ostendisse Deum, qua sit ratione in hæreticos animaduersurus.

C

D dubito, quin Ecclesiæ sit gloriosius, ne hoc locustarum bellum directè Ecclesiæ ipsi inferatur. Textus namq; ipse perspicuis asserit verbis, bellum id in eos homines geri, qui Dei signum in suis frontibus non habent. Quod non indicat solùm, neminem præterea re ipsa lædi; sed etiam nulli alij bellum indici.

Denique (vt id etiam adijciam) nimium honoris Lutheri deferri existimo, si Apocalypsin aliquam de illo duxisse rationem, & speciatim fecisse mentionẽ credamus. Cùm satis superq; sit, Lutheranos & Caluinistas in Iudaici populi peruersitate atque perfidia pariter inuolui, vtpote veros Iudæorum in Ecclesiæ oppugnatione æmulatores, atq; adeò eisdem illorum plagis penitus obnoxios.

A

TEXTVS.

Qui est plagæ quintæ initium.

Vers. 1. Et quintus Angelus tuba cecinit: & vidi stellam de cælo cecidisse in terram: & data est ei clauis putei abyssi.

COMMENTARIVS.

B

Necesse hîc est, repræsentationem ipsam fuisse eiusmodi, quasi stella hæc in terram ceciderit. Planè enim textus ait, illam Ioanni visam è cælo cadere. Quare licèt capite octauo, numero decimo vbi dicitur, *Cecidit de cælo stella magna,* dubitari possit, num eò solùm cecidisse dicatur, quòd in terram sua efficientia influxerit? hic tamen, vti dixi, opus est, vt figura ipsa verum stellæ lapsum præ se ferat. Porrò stellæ huius casum multi ad Luciferi ruinam, siue Lutheri, aut insignis alterius personæ in supremo dignitatis gradu constitutæ referũt. Miror, ni ad Iudæ pariter lapsum referatur. Quod ad dæmonẽ attinet; pro se afferunt huius loci similitudinem cum illo Lucæ 10.18. *Videbam Satanam tanquam fulgur de cælo cadentem.* Verùm eo loci non agit Christus de Satanæ lapsu in culpam & damnationem, sed ostendit, illum quàm mox de mundi imperio & dominatu, quem anteà vsurpauerat, lapsurum: vt ex ipso contextu non obscurè deducitur. Atque vt Lutherum, & alia siue inuenta, siue etiam figmenta prætermittamus; solidius est, vt in quinta hac plaga per locustas effrænata cordis desideria significentur, quibus Iudæi traditi sunt. Quare hic stellæ lapsus innuat oportet aliquid huic Iudæorum supplicio de cordis desiderijs conducens.

Variæ explicationes de stella è cælo cadente.

Illud ergo occurrit primò; forte per stellæ huius lapsum significari, Deum interdum permittere, vt astrorum impressio & deprauatæ indolis vis stultis atque improbis dominentur, eosque sui cordis cupiditatibus subijciant, ad eum fere modum, quo Horatium loqui videmus libro primo, Ode 19.

Expenditur alia de eadem stella expositio.

C

In me tota ruens Venus, Deseruit Cyprum.

Et in Anacreontem, (vt ipse fingit) sese immittit Cupido. Hoc etiam adiuuat coniectura à simili ducta ex plaga tertia, capite octauo, numero decimo, vbi stellam similiter è cælo cadentem de cælesti impressione siue influxu explicuimus. Ita sæpe fit, vt quemadmodum sæuiente pestifera lue, astrorum vis & efficacitas agnoscitur manifestius, sic etiam cùm homines corruptæ naturæ procliuitate se ferri sinunt, astrorum vis & influxus apparet. Non quòd hominum auferant libertatem: sed quia animi robore atque constantia opus est ad comprimendas cupiditates.

Hanc tamen expositionem minimè probo. Quippe Scripturæ loquutioni & ipsi veritati dissentanea est. Etenim absque peculiari aliquo cæli influxu, mille errorum modis aliunde subnascentibus sumus obnoxij: siquidem satis plerunque est, aliquid mihi interdici; vt fruendi auiditas continuè excitetur. Nam vt rectè ille,

Reijcitur.

Ouidius.

D

Nitimur in vetitum semper, cupimusque negata.

Iam, quod à simili stellæ lapsu capite octauo, numero 10. argumentum ducitur, nihil vrget. Quæ enim dissimilitudinis est ratio, vt grando in septima plaga multò aliter accipiatur, quàm in prima (vt suprà iam attigi) eadem reperitur, vt stellæ casus aliter in tertia, aliter in quinta vsurpetur. Videlicet, quia primæ tres plagæ sunt corporeæ, & tres postremæ spirituales: & tria illa aquilæ *Væ*, nos hortantur, vt tria plagarum subsequentium symbola altiore sensu atque adeò mystico explicemus.

Reiectâ igitur explicatione de siderum & astrorum influxu; occurrit secundò denotari forsitan eâ stellæ ruinâ contemptionem Iudæorum, qua cælestem illam facem à Dauide Psalm. octogesimo, numero decimo tertio prælatam despexerunt. Ille namque ibi eos admonuit, acerbissimum esse Dei supplicium, tradi homines in cæcas sui cordis cupiditates. Nam qua ratione Doctores atque Magistri stellarum nomen promerentur (*qui enim ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates*, Dan. 12. 3.) eâdem potest cælestis stella appellari Dauidica illa admonitio Psal. 80. 13. *Dimisi eos secundùm desideria cordis eorum, ibunt in adinuentionibus suis.* Deinde similem habet sensum casus stellarum cap. 6. 13. vbi dicuntur stellæ de cælo cecidisse.

Secunda proponitur interpretatio, atque examinatur

E

Sed neque hæc interpretatio arridet. Nam *stellam cadere in terram*, phrasis est magnæ energiæ; nec significat solùm non admodum stellam ipsam attendi, sed etiam effectum aliquem ab ipsa in terris præstari: vt colligitur ex huius loci collatione cum stella, quæ dicitur cecidisse de cælo capite octauo, numero decimo; & capite sexto, numero decimo tertio: cùm inter serias comminationes apponitur stellarum casus, indicatur vehemens formido ac pauor, quo orbem debebat ipsarum lapsus percellere. Ibi autem non denotatur nullam Apostolorum rationem fuisse habitam, sed depressos eos, atque necatos fuisse, ac proinde in ipsorum cæde ac martyrio expletum esse illud Danielis 8. 12. *Prosternetur veritas in terra,*

Refutatur etiam secunda expositio.

Superest tertia ratio, quæ mihi genuina videtur. Existimo ergo in hac stella significari Mosis legẽ; quæ quasi desuper ruens ipsos oppressit, & per occasionẽ in eis concupiscentiã operata est. Hæc declaratio supponit locustas esse cordis desideria. Et textus quidẽ proponit stellam quasi rem desiderijs ipsis antecedentem, & quodammodo ipsorum effectricem. Cælestis igitur lux luce solis ac lunæ

Vera auctoris declaratio de stella è cælo cadente.

minor,

A minor, quæ aliquo modo sit cordis cupiditatum causa, nulla profectò est alia, nisi lex; vt Paulus docuit ad Rom. 7. 7. *Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? absit. Sed peccatum non cognoui, nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam nisi lex diceret, Non concupisces. Occasione autem acceptâ peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Sine lege enim peccatum mortuum erat: sed cùm venisset mandatum, peccatum reuixit; & inuentum est mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem. Nam peccatum occasione acceptâ per mandatum seduxit me, & per illud occidit. Itaque lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustum, & bonum; sed peccatum, vt appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem, &c.* Hoc igitur est stellam cecidisse super terram. Atque, vt sæpiùs adnotauimus, terræ nomen Iudæos designat; de quorum punitione sermo est in his septem plagis. Porrò in eodem etiam sensu Paulus dixit 1. ad Timoth. capite primo versu nono, *Lex iusto non est posita; sed iniustis & non subditis, impijs & peccatoribus, &c. Et si quid aliud sanæ doctrinæ aduersatur.* Nec enim Pauli mens est, vt constat, non iustos etiam lege teneri; sed non in eos hanc legis stellam cadere: quare Græcè est κεῖται, & verbum κεῖμαι significat proijci & iacere. Itaque Ioannis stella lumen præfert loco Pauli.

Confirmatur nostra interpretatio ex Pauli verbis.

B ET DATA EST EI CLAVIS PVTEI ABYSSI.] Primo aspectu coactum valde apparet, ipsi stellæ clauem fuisse traditam, cùm manus non habeat. Deinde infrà numero vndecimo, qui appellatur Angelus abyssi, videtur esse idem, qui tubâ quintâ cecinit, atque fuisse ita vocatus, quod eidem dedita sit clauis, vt ipse abyssi puteum aperuerit; ita vt sensus sit, stellâ cadente, datam ei fuisse abyssi clauem. Confirmatur, quia sextus Angelus iubetur soluere eos, qui erant parati ad nocendum, vt dicetur infrà numero 14. ergo similiter quintus aperit ipse puteum, vt exeant fumus & locustæ. Accedit, quòd contextus hanc constructionem non respuit. Nam ille articulus *ei*, facilè referri potest ad Angelum.

Quid sit, stellæ clauẽ putei abyssi dari.

In hac dubitatiuncula dicendum arbitror, si præcipuus attendatur sensus, eundem ferè esse; siue Angelus, siue stella, puteum reserare dicatur. In illud tamen magis propendeo, quod stellæ dicat textus traditam fuisse clauem: est enim hæc facilior constructio. Quod autem opponitur, stellæ non esse manus, quibus clauem accipiat. Respondeo ideo in huiusmodi locutione plus esse energiæ. Nam ita indicatur, legem, etsi minimè ex se erat apta ad fumum ex abyssi puteo eliciendum, propter hominum tamen scelera clauem ad puteum reserandum accipere. Atque vt hæc exprimeretur significatio, pereleganter fingi potuit, stellæ clauem concedi. Et capite quinto vidimus aliquid non valde dissimile; cùm Agno (cui digiti non esse videntur, vt resignare librum &
C aperire valeat) traditus fuit liber reserandus. Nec infirmatur hoc ex eo, quòd posteà numero vndecimo, Angelum abyssi legamus. Licèt enim stella puteum reserauerit; fortè tamen congruens erit ratio (de quo infra) vt locustarum princeps nuncupetur Angelus abyssi. Prćtereà mirum non est, cui tribuitur lapsus stellæ, quæ abyssi puteum aperuit; eidem imponi nomen ministri putei eiusdem; ob eam, quam infrà subijciemus, rationem.

Difficultatis propositæ enodatio.

Vt verò illud etiam attingam; quando agitur hîc de claue ad puteum aperiendum, certò statuitur eum fuisse claui signatum siue clausum; vt in aliquot puteis solet contingere. Et quanuis multi sibi persuadeant, putei nomine hîc infernum denotari; & eam præsertim eius partem, vbi damnati torquentur: sed vt sequenti notatione probabitur, locutio hæc siue acceptio minimè est iuxta Scripturæ sacræ mentem. Quare cùm legimus puteum abyssi, pro certo habeo concipiendum esse altissimum puteum in quo magna sit aquæ profunditas. Nec verò mysterio cassum erit, quod ex puteo profundæ aquæ capaci prodeant fumus & locustæ.

Quid putei nomine intelligatur.

Assero igitur puteum abyssi esse symbolum aptissimum iusti iudicij Dei: iuxta id Psal. 35. 7. *Iudicia*
D *tua abyssus multa.* Iam quòd hic puteus aperiatur, & inde erumpant locustæ; non est aliud, quàm instrumentum siue occasionem exhiberi, vt Deus iustissimi sui iudicij perspicuum ostendat argumentum, improbos seuerè puniendo, & cordis desiderijs meritissimè tradendo. Id quod dignè Paulus expendit ad Rom. 1. vbi numero vigesimo quarto, ait, *Mercedem, quam oportuit, in se ipsis recipientes.* Dixerat autem priùs, *tradidit eos in desideria cordis eorum.* Atque hoc supplicium ait, esse mercedem, quam oportuit, vt reciperent; quia videlicet recto ac iusto Dei iudicio acciderat. Huc spectat id Prou. 22. 14. & cap. 23. 27. *Fouea profunda est meretrix, cui iratus est Dominus, incidet in eam.* Ceterùm mutata fuit ibi allegoria; quia meretrix ipsa fingitur esse puteus altus, in quem iusto Dei iudicio præceps ruit peccator. At verò Psalmi 35. & Apocalypseos allegoria excogitat ipsa Dei iudicia profundissima, quæ sceleratos homines grauissimo hoc puniat supplicio, quale est eos inordinatis suis appetitionibus tradere: vt exprimit Paulus capite illo primo ad Rom. Desideriorum autem cordis nomine, non intelligendæ modò sunt impudicitiæ, sed etiam diuitiarum cupiditas, ambitio, crapula, ac ceterorum vitiorum colluuio.

Puteus abyssi quid adumbret.

NOTATIO II.

An Abyssus ponatur aliquandò in sacra Scriptura pro inferno in significatione propria.

Opinio asserentium abyssum in Scriptura propriè sumi: & eorum fundamenta.

A ITA certum videtur aliquibus, abyssum in Sacris pro inferno propriè sumi; vt asserant potiùs nunquam aliter in nouo testamento accipi; quia Lucæ 8.31. Christum rogabant dæmones, ne eos in abyssum ire iuberet. Quod de inferno explicat Toletus cum communi. Et in Apocalypsi reperimus capite nono numero 1. & 2. puteum abyssi, & num. 11. angelum abyssi, & cap. 11. num. 7. & cap. 17. numer. 8. reperimus bestiam ascendentem, vel ascensuram de abysso. Per quam bestiam communis expositio intelligit dæmonem, & cap. 20. num. 1. & 3. carcer dæmonis appellatur abyssus. Nec plura sunt de abysso in nouo Instrumento loca; nisi fortè alter Pauli, qui magis adhuc vrget. Nam perspicuè in eo Paulus abyssum esse infernum (prout limbum etiã complectitur) edisserit. Sic enim ille ad Rom. 10.7. *Quis descendet in abyssum?* Et subdit, *Hoc est, Christum à mortuis reuocare*

B Deinde ex veteri instrumento eôdem videtur spectare id Psal. 70.20. *De abyssis terræ iterum reduxisti me.* Distinguitur enim abyssus terræ à maris abysso: atque ita opus est, vt abyssus terræ sit terræ profundum, qui est inferorum locus.

Præterea abyssus est græca vox: cuius si propria expendatur vis, nulli videtur rei aptiùs, quàm inferno congruere. Quia βύθος, significat propriè fundum siue imam partem, & Ionicè profertur, βύσσος, vnde idem est, ἄβυσσος, quod, ἄβυθος, Tametsi autem propositio α, græcè plerunque est priuatiua (ex quo *abyssus* propriè est *fundo carens.* Ea tamen ratione optimè res profundissimę nominantur. Atqui nihil inferorum loco profundius. Nec absonum est, licèt præpositio α, in hac voce, (vt aliàs assolet) non vt priuatiua, sed vt simplicis vim intendens accipiatur: hoc enim modo eôdem etiam recidit. C Et quamuis græcè soleat hoc nomen sumi vt adiectiuum; in sacræ tamen Scripturæ vsu substantiuè vsurpatur. Ad hæc, Nonnulli non deriuant hanc vocem à nomine βύσσος, sed à βύω, quod tegere vel operire, & à particula, α, intendendi vim habente: vt abyssus sit locus valdè opertus. Quod si hac ratione profundum maris rectè nuncupatur abyssus; maiori certè iure inferno eadem quadrabit appellatio.

Contraria tamen præfertur sententia asserẽs nunquã abyssum propriè pro inferno vsurpari.

Hæc tamen nihil obstant, quominus valde suspicer in sacris Literis nunquam abyssum in literali ac proprio sensu pro inferno vsurpari. Pro cuius explicatione primò aduerto, non tam esse respiciendam græcam etymologiam, quàm vsum dictionis hebraicæ, quæ huic respondet nomini. Etenim licèt aliqui Scripturæ libri sint græcè conscripti: sed quia scriptores erant Hebræi, & vel referebant ea, quæ Christus hebraicè siue syriacè dixerat, vel ad ea D respiciebant, quæ in testamento veteri hebraicè erãt descripta, ideo in plerisque noui testamenti vocibus certissima bene explicandi ratio est, expendere propriam hebraicæ vocis significationem, quæ aut latino, aut græco nomini respondet. Præsertim cùm certò cognoscitur hebræa vox græcæ respondens; apparetque non aliam esse potuisse. Sicut in voce *Abyssus* contingit; cui semper in hebræo respondet *Tehom*, extant verò non minùs triginta quatuor loci. Atque huic voci *Tehom* semper in nostra vulgata respondet abyssus: etsi Pagninus, vt voce vtatur latina, supponere soleat *Voraginem.*

Probatur nostra de abysso sententia ex vocis Hebraicæ vi & significatione.

Vocem abyssi Hebraicã semper accipi in sacris pro aquarum multitudine.

Secundò aduerto, semper *Tehom* accipi pro aquarum multitudine, vt manifestum ei erit, qui omnes Scripturæ locos attentè perlegerit, in quibus vox huiusmodi reperitur. Et quidem clariores ex ijs sunt, qui sequuntur; Genes. 1.2. *Tenebræ erant super faciem abyssi*: vbi de mari est sermo, & capite 7.11. *Omnes fontes abyssi rupti sunt*; in communi illa mundi eluuione, estque de aquis superioribus sermo, Genes. 8.2. *Clausi sunt omnes fontes abyssi*: cùm scilicet cessauit pluuia. Exodi 15.5. *Abyssi operuerunt eos*: id est, mare rubrum Ægyptios. Sic etiam Iudith 9.8. Item Exodi 15.8. *Congregati sunt abyssi in medio maris*; Hebraicè, *in corde maris.* Deuter. 8.7. *fluuiorum abyssi*; id est, fontes, vt patet ex contextu: Iob 28.14. *Abyssus dicit, Non est in me.* & c. 38.16. *In nouissimis abyssi deambulasti*: & eodem capite num. 30. *Superficies abyssi constringitur.* & cap. 41.23. *Aestimabit abyssum.* Quibus in locis perspicuus est de mari sermo. Similiter Psal. 32.7. *Ponens in thesauris abyssos.* & Psal. 41.8. *Abyssus abyssum inuocat*, id est, eluuio eluuionem trahit: de pluuia vehementi. Psalmo 76.17. *Turbatæ sunt abyssi.* Psal. 77.15. *Velut in abysso multa.* Psal. 103.6. *Abyssus sicut vestimentum*, de aqua terram operiente. Psal. 105.9. *Deduxit eos in abyssis.* Psal. 106.26. *Descendunt vsque ad abyssos*, de grauissima tempestate iactatis. Psalm. 134.6. *In omnibus abyssis.* Psal. 148.7. *Dracones & omnes abyssi*, id est, cete, & quidquid natatilium in maris fundo viuit. Ad hæc, Prouerb. 3.20. *Eruperunt abyssi.* & cap. 8.24. *Nondum erant abyssi.* & num. 27. *Gyro vallabat abyssos.* Item Ecclesiastici 1.2. *Profundum abyssi.* & cap. 16.18. & cap. 23.28. & cap. 24.8. & cap. 43.25. Adde his Isaiam cap. 51. 10. *Aquam abyssi vehementis.* & cap. 63.13. *Eduxit per abyssos.* Præterea Ezechielis 26.19. *Adduxero super abyssum.* & cap. 31.4. *Abyssus exaltauit illum.* Dan. 3.55. *Qui intueris abyssos.* Amos 7.4. *Deuorabit abyssum multam.* Ionę 2.6. *Abyssus vallauit me.* Habac. 3.10. *Dedit abyssus vocem suam.*

Alij insuper extant loci, in quibus metaphoricè vsurpatur abyssus, sed in ijs sine dubio sumitur metaphora ab ipsa maris profunditate. Huiusmodi sunt Psal. 35.7. *Iudicia tua abyssus multa.* Ecclesiast. 42.18. *Abyssum & cor hominum inuestigauit.* & Ecclesiastici 24.39. *Consilium illius ab abysso magna.*

Idem ex Hebraico thesauro constat.

Tertiò aduerto, apud thesaurum Hebraicum, in voce *Tehom*, cui respondet abyssus, nullam esse significationis alterius, nisi aquarum multarum significationem. *Tehom*, ait, *est locus aquarum multarum, & ipsa aquarum multitudo*: affertque Rabinum Dauidem in lib. Radic. dicẽtem, *Tehom est aqua multa, seu aquarum multitudo, profunditas & moles.* Si ergo Hebræa dictionaria nullam aliam agnoscunt significationẽ, non potest abyssus propriè infernum in sacris Literis significare. Quibus adnecto, id etiam Patrum testimonio non obscurè innui. Nam August. lib. 22. contra Faustum cap. 11.2. ait, *Abyssus est inæstimabilis aquarum profunditas.* & in Psal. 41.8. affirmat abyssum maximè dici solere in aquis. Quin imo Lexica græca (vt Scapulæ) verbo, *Abyssus*, aiunt abyssum substantiuè positum esse aquarum voraginem. Cùm ergo infernus non sit aquarum vorago; nec erit abyssus propriè loquendo.

Patrum testimonio eadem nostra sententia roboratur.

Difficultas contra nostram sententiam ex Scriptura auctoritate.

Sed opponet nobis aliquis illud Psal. 70.20. *De abyssis terræ iterum reduxisti me.* Item quia Iacobus Patriarcha in filij Iosephi benedictione. Genes. 49. 25. *Omnipotens* (inquit) *benedicet tibi benedictionibus cæli desuper, & benedictionibus abyssi iacentis deorsum.* Similiter Moses Iosephi tribui dicit Deut. 33.13. *De benedictionibus Domini terra eius, de pomis cæli & rore atque abysso subiacente.* Videntur autem in his benedictionibus cõiungi cælum desuper & abyssus deorsum, ad cælestis fauoris & terrenæ vbertatis felicitatem denotandam. Respondeo tamen; cùm in ceteris locis *Tehom*, vt vidimus, ad aquarum referatur multitudinem, hæc etiam apparet eodem modo esse capienda. Quapropter assero, in eo loco Ps. 70.20. *reducere de abyssis terræ*, idem esse, ac ex profundo aliquo puteo extrahere, quò fuerat demersus. In Iosephi autẽ benedictionibus abyssi sunt fontes; sicut Deut. 8.7. per-

Reducere de abyssis terra Psal. 70. quid sit.

Perspicuum namque est, ad irrigandā tellurem esse aptam cælestem pluuiam, nec non terrestres fontes: aut significant in ijs locis abyssi puteorum abundantiam, aut aquam proximè scatentem, quod terræ fertilis & opimæ argumentum est.

Explicantur noui Instrumenti loci initio pro opposita sententia allati.

Sed age iam, quid dicendum nobis est ad noui testamenti loca superius allata? Certè si facilem & idoneum eis exitum reperiamus; nemo non viderit haud ita facilè esse credendum, abyssum in veteri instrumento iuxta alium sensum, iuxta alium in nouo esse sumendam: cùm noui instrumenti scriptores & Hebræos fuisse, & veteris Testamenti obseruatores liqueat; cumque in Apocalypsi ad illustriores veteris Testamenti locos alludatur.

Quo sensu dæmones Luc. 8. Christum rogarent, ne in abyssum immitterentur.

Ad primum ergo ex Lucæ cap. 8 n. 31. Respondetur: ex contextu constat, Christum ad maris littus tunc fuisse. Et simile vero est, postulasse Dæmones, ne in profundum maris mitterentur. Irridebunt aliqui fortè expositionem, vt nihil ad propositum conducentem; atque adeò Toleto potiùs Cardinali subscribent asserenti, Dæmones à Christo flagitare, ne eos in infernum detruderet: quia id est Dæmonibus ipsis grauissimum, nempe in inferorum carceribus detineri; tum propter loci horrorem ac turpitudinem, tum etiam ne priuarentur opportunitate hominibus nocendi.

Ceterùm quem dolore Dæmonibus infernus carcer propter loci horrorem ac turpitudinem infligit; eo minimè carent, cùm ad tempus, vt homines tentationibus oppugnent, egrediuntur inde: ceteroquin pœnā ignis etiam carerent. Quare nihil erat, cur propterea rogarent, ne eò demitterentur. Deinde eodem ferè modo priuantur Dæmones opportunitate lædendi homines; siue in infernum, siue in maris profundum deijciantur, aut etiam in altissimū aliquē puteum. Ideoq; neq; hac ex parte erat, cur Dæmones in inferorum loca proiectionem singillatim deprecarentur. Tertiò mihi valde verisimile est, dæmones non agere de carcere, in quem essent immittendi; sed de re, cui possent nocere. Neque enim supponebant ipsi, cùm primùm ab homine illo exirent, in carcerem quàm mox detrusum iri: sed dandam ijs esse facultatem, vt aliò concederent; vbi damni aliquid inferrent, pro eo, quod homini illi inferebant. Hoc autē ex ipso contextu non obscurè colligitur; si quidem eis licentiam permisit Christus, vt in porcorum gregem irruerent; non quidem vt in perpetuum carcerem; sed vt in locum cui vt damnum facerent, venia dabatur. In quos illi protinus immissi, eos in mare præcipites dederunt. Non ergo orabant Dæmones, ne deturbarentur ad inferos; verùm ne in maris abyssum mitterentur, vt damnum ibi, quod possent, molirentur; sed ablegarentur aliò, vt re ipsâ in porcos dimissi sunt. Nomine igitur abyssi non hîc infernus intelligitur, sed mare, iuxta vsitatissimam Scripturæ phrasim. Nam in inferno, quid poterant detrimenti denuo importare? In mari quidem poterant horribilem excitare procellam: ceterùm ob peculiarem aliquam rationem, quam textus non exprimit, precantur, ne eò mittantur, sed aliò.

Si tamen rationem huiusmodi attentiùs inuestigare velimus; ideo fortassè auersabantur mare, quia etsi illud vehementi tempestate perturbarent, si tamen nullus esset obruendus, neque alicui hominum inuehendum damnum (quod ipsi præoptabant) parum ad se vtilitatis ex tanto rerum motu ac turbine elicerent. Atqui Dæmones tacitè innuunt dandam sibi esse facultatem, vt damnum alicuius momenti alicubi meditentur pro eo, quo miserum illum hominem diuexabant.

Iam, quam illis licentiam permisit Christus in porcos inuadendi, non fuit expers mysterij; quippe quæ arcanum quiddam ac symbolicum gerebat. Quare cùm Dæmones non lateret, eam Christi facultatem seu permissionem fore mysterij plenam; cumque id in ipsius etiam miraculis non leuiter coniectarent; peculiaris fuit illis ratio, vt orarent, ne ad turbandam maris abyssum mitterentur. Nouerant enim scriptum esse, *Iudicia tua abyssus multa.* Psal. 35. 7. Ex quo efficitur idem fore, si abyssum concitaturi ablegarentur; ac si damnarentur, vt eorum calliditas ac malitia instrumento esset, quo clariùs & gloriosiùs diuinorum consiliorum abyssi profunditas appareret; & illi interim remanerent inglorij atque despecti, Deo in eorum astutia per occasionem collaudato. Cùm igitur Dæmon satis nosset Dei consilia esse celsissima, & humanæ mentis aut etiam angelicæ captum præteruolantia, quis dubitat eum timidū semper ac suspiciosum fuisse; suas omnes machinas ac technas, quibus Dei consilijs conabatur obsistere, irritas fore & inanes; & in clariorem demum Dei gloriam ac decus euasuras? Propterea igitur magnopere tergiuersatur in immensum diuinorum consiliorum pelagus sese dare; quòd ingentem in eo semper suarum machinationum faciat iacturam. Atque idcirco in eam ipsam, quam tantopere formidat, abyssum præceps detruditur Apocalypseos c. vigesimo, numero primo & tertio. Nec enim in maris fundum, sed in profundum puteum deijcitur; vt dicetur suo loco. Quod verò ad sensum attinet, parui refert. Certè admirabilis fuit diuini consilij ratio, qua vsus fuit Deus, ne dæmon publicam Christianæ religionis consuetudinem ac potestatem impediret; cùm sapientissimè disposuit, vt bellum, quod Ecclesiæ intulerat Dæmon, sibi ipsi Impedimento foret, quominus Ecclesiæ ipsius pacem ac firmitudinem disturbaret. Quòd enim aduersus Imperij vim atque potentiam Ecclesia se inuictam præstiterit; hoc ipsum vel maximè conduxit, vt deinceps mille annorum pace frueretur. Et in sublimi hac Dei ratione obligatus vndique & circumuentus perstitit Dæmon, ne pacem huiusmodi posset vlla fraude conuellere.

Mystica ratio, cur dæmones à Christo orarent, ne eos in abyssum mitteret.

Explicantur reliqui noui testamenti loci initio huius notationis allati.

Ad secundum, quod initio huius notationis obijciebatur de abyssi puteo; Respondeo, cùm dicitur puteus, dici etiam siue intelligi aquam; porrò puteum abyssi esse idem, ac puteum valde profundū; eumque esse, qui fingitur in ænigmate, non verò infernum. Si quis autem dixerit in eo puteo infernū denotari; Respondeo primò, symbolicā significatione non rectè probari, infernum in sensu propriò esse appellandum abyssum. Secundò respondeo: si per locustas Cōcupiscentiæ inordinatæ indicantur; hæ quidem non ex inferno prodeunt, sed ex iustissimo Dei supplicio: quod (vtpote arcanum ac profundum) appellatur abyssus; iuxta illud, *Iudicia Dei abyssus multa.* Atque huius putei Angelus adumbrat ministrum, quem accersit Deus ad supplicium hoc executioni mandandum..

Ad tertium de bestia, quæ ascendit ex abysso, Respondeo, de his eisdem locustis ibi sermonem esse, quæ in hoc capite describuntur (vt ibi videbimus) atque ita quod in præsenti dicimus de abysso, deseruiet similiter illi alteri loco.

Ad locum ex cap. 20. de carcere abyssi iam diximus suprà.

Ad locum Pauli ad Romanos 10. 7. Respondeo, Paulum cùm ait, *quis descendit in abyssum?* in ipso literæ cortice per abyssum intelligere mare. Quod dilucidè ostenditur; quia Paulus hisce verbis voluit manifestè exprimere locum Deuteron. 30. 13. vt videre est ex ipso contextu, illis autem Pauli verbis, (*Quis descendit in abyssum?*) respondent hæc in Deuter. *Quis nobis poterit transfretare mare?* Iam, quòd Paulus id ad Christi resurrectionem accommodet; non probat abyssi nomine infernum esse intelligendum, sed tantummodò transitum ad vlteriora maris littora potuisse poni, vt Christi resurrectionis figuram. Deinde, tametsi abyssi nomen potuit à Paulo in hac allegoria ad denotandum Infernum vsurpari; hinc tamen non rectè deducitur infernum propriè nominari abyssum, sed solùm inferni figuram siue symbolum esse mare. Nam, vt nuper vidimus, nomini abyssi respondet in Deuteronomio nomen maris. Vnde quemadmodum non bene probatur infernum esse mare, ita nec esse abyssum: sed ad summum, abyssum siue mare posse esse inferni figuram; de quo nihil laboramus.

Patres in allegoriarũ sylua pro inferni significatione adstruenda citatos, non contra nos sed pro nobis potius stare.

Denique nota, syluam allegoriarum cum ijs, quos citat, pro nobis potiùs stare, quàm contra nos: apponit enim inter allegorias, quòd infernus abyssi nomine indicetur. Innuit ergo non obscurè, significationem hanc non esse propriam, sed solùm allegoricam. An verò huiusmodi allegoria sit apta, necne; id pendet ex vtriusque extremi proportione, quam inter infernum & abyssum congruenter dari posse non inficior; saltem quatenus abyssus profundum significat. Ad hæc, infernus est quasi mare, quo damnati immerguntur: estque profundum Dei iudicium; id est, supplicium meritissimè de damnatis sumptum.

Postremò si abyssi carcer mente concipiatur, putei instar profundissimi, fortè huiusce carceris custodiæ præfectus est, qui Angelus abyssi nuncupatur. Quibus illud adiunge, vsitatos olim in Iudæa carceres siue custodias fuisse subterraneas quasdam scrobes, sirorum instar, extra vrbem positas, quas Hispanum vulgus appellat *Calaboços*, siue *mazmorras*. Has autem fuisse sub terra sitas, non parum probat locus Actuum 12.10. Ex quo etiam (vt id obiter delibem) satis affertur lucis tenebris exterioribus, Matthæi capite 25.30. Quod enim Christus ait, *Inutilem seruum eicite in tenebas exteriores*; idem est omnino, ac si diceret, detrudite eum in subterraneũ carcerem siue in sirum tenebricosum. Quare dicuntur quidem tenebræ, quia locus terra defossus tenebris erat adopertus; exteriores verò, quia extra vrbem positus erat carcer.

Tenebræ exteriores, quarum sæpe in euangelio fit mentior quid sint.

TEXTVS.

Vers. 2. Et aperuit puteum abyssi: & ascendit fumus putei, sicut fumus fornacis magnæ, & obscuratus est sol & aër de fumo putei.

3. Et de fumo putei exierunt locustæ in terram, & data est illis potestas, sicut habent potestatem scorpiones terræ.

COMMENTARIVS.

Quo in sensu fumus ex abysso prodire dicatur.

QVID sit, puteum aperire, diximus superiori versu: nunc de fumo. Et quidem insolitum imprimis apparet, abyssum qui in se non fumum, sed clarissimam continet vndam, tam densam tamen fumi nubem ex se exhalare. Ceterùm hoc ad significationem est appositum. Nam iustissimum Dei iudicium, (quod in semet obscuritatis nihil, plurimum claritudinis habet,) per legem ipsam, quæ sancta atque integra est, erroris tenebris punit sceleratos. Nam eo ipso, quòd lex peccatori illecebras voluptatum & viuendi impunitam libertatem præcidit, obcæcatur miser, & denso quodam concupiscentiarum fumo circumfusus in legis ipsius præuaricatione suam esse sitam felicitatem suumque gaudium arbitratur. Vt ergo supinæ huius deceptionis grauitas indicetur, & offusa libidinum caligo significantiùs exprimatur; glomerata fumi nubes quasi ex accenso camino erumpens inducitur. Quo tacitè innuitur, illum non absque æstuantium cupiditatum ardore exhalari. Mox verò additur, *Et obscuratus est sol, & aër de fumo putei.* Quod iuxta grammaticum sensum non sonat verum solis ipsius defectum, sed id tantùm, quemadmodum nubila solem sæpè obducunt, & ex nostris oculis auferunt, ita etiam fumo ereptum ab oculis fuisse solem. Quem licèt obtegant nubes, non eas tamen aëri interiecto offundunt tenebras, vt diem in noctem subitò conuertant. At verò fumus ex abyssi puteo non solùm oculis eripuit solem, sed etiam diem, densissimis tenebris toto aëri offusis. Atque ita Virgilius de ingenti constipatarum nubium nimbo dixit, Æneid. 1.

Quomodo sol & aer fumo abyssi obscurati dicantur.

Eripiunt subitò nubes solemque diemque
Teucrorum ex oculis: ponto nox incubat atra.

Verùm arcanus huius loci sensus est, concupiscentiarum tenebras esse obscurissimas, nec animo per eas licere cælesti luce frui, siue ipso etiam naturali rationis lumine. Quòd si magna hæc obscuratio cum quarta plaga conferatur; hæc est inter vtramque ratio discriminis, quòd in plaga quarta agitur solùm de spiritalis lucis defectu; hic verò de concupiscentiarum tenebris.

Vers. 3. Locustæ ex fumo putei quo sensu prodire dicantur.

ET DE FVMO PVTEI EXIERVNT LOCVSTÆ IN TERRAM.] Cùm locustæ (vt diximus) cordis desideria, id est, effrænatas cupiditates significent: perinde est affirmare eas è fumo prodijsse; ac dicere, huiusmodi desideria ex supradicto errore exoriri, necnon ex inordinatæ affectionis ac deceptionis tenebris. Quod ex eo non parum confirmatur; quia Paulus ad Ephesios 4.22. cordis desideria appellat *Desideria erroris*, & 1. Pet. 1. 14. dicuntur *desideria ignorantiæ*. Vide etiam 2. Petr. cap. 2. numero decimo octauo & Sapient. 4. numero 12. *Inconstantia concupiscentiæ transuertit sensum.*

Per locustas figurari cordis desideria.

LOCVSTÆ.] Miror sanè tum interpretes, tum etiam eos, qui de allegorijs, atque symbolis scripsere, neutiquam aduertisse, quàm rectè per locustas cordis desideria denotentur: præsertim vbi de locustis hisce incidit sermo, quas ita speciatim describit Apocalypsis, dum plagam desideriorum cordis viuis coloribus depingit. Etenim quamuis alludat manifestè ad Ægypti locustarum plagam: ceterùm magna cum elegantia locustis Apocalypseos fuit additum quidquid ad cordis concupiscentias adumbrandas mirificè conducebat.

A Nota ergo primò, locustam esse animal ventosum. Atque, vt obseruat Pierius, non defuit, qui illud famis esse idoneum hieroglyphicũ assereret: sed aptiùs multò deseruit ad significandam appetentiarum esuriem. Hoc enim animal nunquam edendo exsaturatur: atqui vt locustarum plaga in maxima earum multitudine imprimis consistit, idem etiam in plaga desideriorum accidit. Vide 1. ad Timot. 6. 9. *Qui volunt diuites fieri, incidunt in desideria multa inutilia & nociua.* & 2. ad Timoth. 3. 6. *Varijs desiderijs ducuntur mulierculæ.* ad Titum 3. 13. *Seruientes varijs desiderijs.* Quam verò Scriptura desideriorum varietatem dicit, notum est nihil esse aliud, quàm cupiditatum, appetitionum ac sollicitudinum infinitatem. Quare ad eam indicandam percommoda est locustarum plaga, quæ innumerabilem continet multitudinem; vt Exodi 10. 14. ponderatur. *Locusta natura & consideratio.*

Deinde sub ventris metaphora dicitur Prou. 13. 25. *Venter impiorum insaturabilis.* Et certè Ecclesiastæ 12. 5. optimam eorum verborum declarationem (*impinguabitur locusta*) illam esse existimo; si aduertamus imprimis, hîc *impinguabitur*, idem esse, ac satiabitur: & satietatem pro fastidio poni, vt sæpè aliàs apud Latinos: itaque locustam hîc sumi pro ventre. Non tamen de mystico ventre tunc est B sermo, sed de proprio ventre, siue stomacho corporeo. Agitur enim de senectute, aut de graui morbo: in quo dicitur venter, qui locustæ instar insaturabilis videbatur fore, tanta satietate esse afficiendus; vt nihil iam cibi aut appetere, aut attrahere possit: nec ad cibi appetentiam excitandam mollia amygdala (quæ auidè solent appeti) aut capparis sint satis. Igitur quod dicitur, *Florebat amygdalus, impinguabitur locusta*, connectendum est, vt postulat ratio. Videbatur enim locusta in amygdali florem, quippe tenerum ac sapidum, inuasura. Floris porrò nomen ad viridem & præcocem fructum extendo, Hebraicâ voce non abnuente. Ait ergo textus, affore tempus; in quo licèt amygdalus floreat, & amygdalos virides ac præmolles gustuique sapidissimas proferat; locusta tamen debilis ac iacens ad earum esum nequaquam excitatur; sed præ fastidio ac nausea, quasi satiata iam sit, florem amygdali respuat. Cum hoc verò sensu egregiè consonat, quod sequitur, *Et dissipabitur capparis.* Dissipare enim est proijcere & dispergere: & qui cibi fastidio ac satietate tenetur eidem aut capparim, aut quippiam aliud appetentiæ incitamentum apponere; nil aliud profectò est, quàm proijciendo ac dissipando porrigere. Iam si de rebus auiditatem cibi allicientibus erat futurus sermo; vix aliæ poterant inueniri aptiores, quàm præmolle amygdalum & capparis. *Venter appetentiæ symbolum.* *Impinguari locustam quid sit apud Ecclesiasten.*

C Ex hoc ergo loco infero, locustam esse appositum famis desideriorum symbolum; siquidem ventris etiam siue stomachi symbolum perelegans est: imò verò aptius quadrat mystico improborum ventri, qui insatiabilis planè est. Nam corporeus venter tandem aliquando exsaturatur: at scelerum cupiditas semper dicit *Affer, affer, & nunquam dicit, Sufficit*, Prouerb. 30. 16.

Sed præterquàm quòd locustæ, instar desideriorum cordis, sunt insatiabiles; accedit etiam quod Plinius notat lib. 11. cap. 37. nempe eas esse cæcas, atque adeò parum aut nihil videre: licèt enim oculos videantur habere: sunt tamen veluti cornei. *Locustas esse cæcas.*

ET DATA EST ILLIS POTESTAS, SICVT HABENT POTESTATEM SCORPIONES TERRÆ.] Hoc planè est, eis venenatos aculeos affingere; ita vt simul & sint locustæ, & scorpionum aculeos ac venena habeant. Vbi notandum est, locustarum speciem verè reperiri, quibus cauda scorpionis similis sit. Nam in ipsis etiam naturalibus locustis voluit sapientissimus Deus aliquam nobis proponi similitudinem repræsentationis huius, quæ in Apocalypsi continetur. Atque hæc scorpionis comparatio tantopere placuit Ioanni propter significationis energiam, vt ter eam repetierit: nimirum num. 3. & 5. & 10. Oportet igitur expendere ea, quæ Plinius de scorpionibus docet lib. 11. D cap. 25. ait namque, eorum virus esse lentum, sed graue supplicium: venenum insuper hoc in meridie esse vehementius, *Cùm incanduere solis ardoribus, itemque cùm sitiunt inexplebiles potu.* Porrò in fæminis acriorem esse scorpionum veneni vim; & multò adhuc grauiorem in porcis; quippè quos huiusmodi virus interimat. *Quid sit, potestatem dari locustis, sicut habent scorpiones terræ.* *Scorpionum natura & consideratio.* *Scorpionum veneni vis in quos potissimùm sit acrior.*

Horum omnium applicatio ad plagam cupiditatum cordis est perfacilis; quem verò plaga hæc perculit, magnopere vexant ac torquent curæ, angores, metus, sollicitudines; quæ omnia consequitur acerbissimus conscientiæ exulceratæ stimulus, vt turpissimæ voluptatis exitus ac finis; qui quidem in scorpionis cauda mirè significatur. Notat etiam Plinius lib. 11. cap. 37. scorpionibus in cauda dentes esse: quod egregiè consonat cum illo Prouerb. 23. 31. *Ne intuearis vinum, quando flauescit, cùm splenduerit in vitro color eius: ingreditur blandè, sed in nouissimo mordebit vt coluber, & sicut regulus, venena diffundet.* Quòd si vera sunt quæ Gesnerus tradit lib. 4. de scorpione linea 60. hoc certè voluit Diuinus Spiritus in scorpione depingere, *Scorpio* (ait) *blandum ac quasi virgineum dicitur habere vultum: sed in cauda nodosa venenatum aculeum habet.* *Scorpionibus in cauda dentes esse.* *Scorpioni blandum vultum & quasi virgineum inesse.*

E Iam quanta sit, quàm grauis, quamque molesta desideriorum cordis anxietas; & quàm parum ad eam eleuandam conducat, quidquid humanæ felicitatis arrideat; siue loci quantumuis occultissimi, quocumque miser peccator sese abdat; de hoc, inquam, non solùm Scriptura sacra, sed prophani etiam scriptores ac Poëtæ eleganter agunt. Vide Horatium libro secundo, Ode 16. *Cordis desideriorum bellum, quàm sit acerbum & atrox.*

Non enim gazæ, neque consularis
Submouet lictor miseros tumultus
Mentis, & curas laqueata circum
Tecta volanteis.

Et infrà. *Et leues somnos timor & cupido*
Sordidus aufert.

Et paulò pòst. *Patriæ quis exul*
Se quoque fugit?
Scandit æratas vitiosa naueis
Cura, nec turmas equitum relinquit,
Ocyor ceruis, & agente nimbos
Ocyor Euro.

Multa etiam prudentiſſimè Seneca, Plinius, & alij. In Poëtarum quoque fabulis complura ſunt id ipſum teſtantia: quibus potiſſimum indicatur, hoc concupiſcentiarum bellum minimè conquieſcere ex eo, quòd optata quis aſſequatur. Etenim anhelans deſiderij ardor concupitæ rei obiectu magis magiſque æſtuat & inflammatur; nec non vehemens fames ac ſitis formido pariter & anxietudo, ac turbulentæ conſcientiæ aculeus multiplici in dies augentur incremento. A

TEXTVS.

Verſ. 4. Et præceptum eſt illis, ne læderent fœnum terræ, neque omne viride, neque omnem arborem; niſi tantum homines, qui non habent ſignum Dei in frontibus ſuis. B

COMMENTARIVS.

Diſcrimen inter Ægypti & Apocalypſeos locuſtas.

HÆC imprimis dicuntur, vt inter has & Ægypti locuſtas manifeſta diſcriminis ratio deſignetur. Ægypti enim locuſtæ herbam, arborum fructus, & omne viride læſerunt: vt habetur Exodi cap. 10. 15. Et quamuis Sapientiæ 16. 9. dicatur *illos* (ſcilicet Ægyptios) *locuſtarum & muſcarum occiderunt morſus*: fortè tamen verbum *occidere* ſignificat, illos cruciatibus fuiſſe affectos; idque per huiuſmodi diſtributionem; vt caninæ muſcæ ſiue aſili ipſos acriter inuadendo, locuſtæ verò ſata atque arborum fructus euertendo afflixerint. Nam locuſtas in Ægyptios ipſos inuaſiſſe, licèt Sapientiæ locus, Philo & Ioſephus planè aſſerere videantur Lorino: verùm Sapientia quidem aptè hac ratione exponitur. Philo autem & Ioſephus nihil tale dixere, ſed ſolùm quod Exodus affirmat. C Ceterùm quoquo modo id ſit, locuſtis ſaltem Apocalypſeos *præceptum eſt, ne læderent fœnum terræ, neq; omne viride, neque omnem arborem, ſed ſolùm homines, qui non habent ſignum Dei in frontibus ſuis.* Agitur autem ſingillatim de Iudæis obſtinatis, in quos hæ omnes plagæ ſunt immiſſæ. Atque in huius verſus ſignificatione fruſtra quæritur allegoria. Simplex enim & apertus ſenſus eſt, locuſtas has eſſe myſticas; & in eos omnes ſine diſcrimine irruere, qui ſpirituales viri non ſunt. Hos namque eſſe, qui Dei ſignum in frontibus habent impreſſum, explicauimus latè cap. 7. Quod verò hîc dicitur de locuſtis homines adorientibus; aſſeritur etiam 1. Petri 2. 11. *Carnalia deſideria militant aduerſus animam.* & Iacobi 4. 1. *Concupiſcentiæ militant in membris veſtris.* Et eleganter ſatis innuitur; ſuiſmet appetitionibus licentiam & impunitatem permittere, perinde eſſe ac morderi & corrodi ab ipſis; cùm acerbiſſima hæc ſit plaga, quam peccator miſer perpetitur.

Vtrum Ægyptiacæ locuſtæ Ægyptios ipſos, an ipſorum tantùm ſata & arbores inuaſerint?

Quomodo Dei ſtigmate inuſti effugiant hanc locuſtarum plagam.

At verò, quòd huiuſmodi plagam effugiunt ij, qui Dei ſigno & ſtigmate ſunt inſigniti; Paulus item indicat non obſcurè ad Galat. 5. 24. *Qui Chriſti ſunt, carnem ſuam crucifixerunt cum vitijs & concupiſcentijs.* Quare ſi ſuas occidunt concupiſcentias; ab earum plaga penitùs euadunt. Huius autem liberationis ratio in appetentiarum cohibitione, atque adeò mortificatione potiſſimùm ſita eſt. Quod nonnihil adumbrauit Seneca, cùm dixit, *Qui deſiderium claudit, mehercule cum Ioue de fælicitate contendit.* D Ad cuius rei comprobationem cùm multa ſunt dicta præclarè, tum illud Chryſoſtomi lectu valde dignum, qui ait, cùm deſiderij vas ipsâ aquæ infuſione creſcat, fieri neutiquam poſſe, vt tandem impleatur: quare ne in immenſum abeat cupiditas, neceſſarium imprimis eſſe, aut contrahi ipſum vas, aut os deorſum in terram obuerti.

TEXTVS.

Verſ. 5. Et datum eſt illis, ne occiderent eos; ſed vt cruciarent menſibus quinque: & cruciatus eorum, vt cruciatus ſcorpij; cùm percutit hominem. E

COMMENTARIVS.

De quinque menſium ſpatio eiuſque myſterio variæ Auctorum ſententiæ & explicationes.

QVINQVE hi menſes (quorum mentione videtur Ioannes adeò delectatus, vt proptereà eos iterum infrà repetierit) non parum negotij interpretibus faceſſiuerunt. Alij enim huiuſmodi interuallum accipiunt, vt ſonat; exiſtimantes ſermonem hîc eſſe de peculiari aliqua plaga à Deo in mundum inferenda ſub ipſum Antichriſti aduentum. Alij autumant hoc menſium numero innui temporis ſpatium, quo Lutheri hæreſis duratura eſt, & in hac computatione diem pro anno eſſe ſumendum, vt in aliquo alio Scripturæ loco. Alij, quibus interpretationes iſtæ non arrident, ſatis ſibi eſſe putant, ſi affirment eum menſium numerum eſſe myſticum; cùm nullam interim myſterij aut rationem, aut applicationem adducant.

A Alij (ex quibus Arias Montanus) ad quinque sensus confugiunt; asseruntque concupisentias eatenus permanere, quoad quinque permaneant sensus. Hæc tamen interpretatio durior est, opinor, quàm vt probari possit. Nam simul & semel (quod aiunt) fruitur quis sensuum quinque vsurâ; & idcirco quinque mensium locutio ibi non habet locum; cùm hi per continuum decursum sibi mutuò alter alteri ad finem vsque succedant.

Existimauit nonnemo, ex eo quòd quinque menses concupiscentijs designarentur, denotari septem reliquos Furijs destinari; id est, maius temporis spatium perdurare irarum furias quàm allectrices cupiditates. Sed neque hoc solidum in se est, nec aptè contextui accommodatur. Ad hoc enim non erat hic quinque mensium spatium exprimendum; sed in sequenti plaga explicandum erat, illam diutiùs, quàm plagam locustarum durare.

Examinantur pariter ac refutantur aliæ interpretandi rationes.

Alius demum suspicabitur, significationem hìc esse eiusmodi; vt locustarum plaga, si cùm plaga furiarum comparetur, sit quasi fœtura illius; porrò tempus quinque mensium esse, quo fœtus in materna aluo gestatus celari potest, ex Lucæ 1.24. *Occultabat se mensibus quinque.* Verùm tamen neq;
B hoc explet animum. Nam si ex concupiscentia sunt iræ nasciturae, illaque est duratura, quoad hæ prodeant in lucem: non solùm durare debet concupiscentiarum plaga per quinque menses, quibus fœtura possit occultari; sed per nouem totos, donec effera nascatur proles. Præterea licèt verum sit, Iudæorum furias aduersus Christi Euangelium sæuientes ex ipsorum cupiditatibus duxisse originem: appetentiarum tamen plaga minimè conquieuit, furiarum plagâ subeunte, vt infrà explicabitur.

Adde huc, in nulla superiorum explicationum reperiri allusionem ad insignem aliquem Scripturæ locum. Quare cùm in dimidia octaui capitis hora & in tribus annis cum dimidio cap. 11. &. 12. &. 13. constet, perelegantem contineri allusionem ad illustres sacrarum Literarum locos & Apocalypseos mysterio maximè congruentes; nihilo credendum est secius de singulari hoc quinque mensium spatio.

Vt ergo meam ipse proferam explicationem, pro certo habeo in mensibus hisce quinque respexisse Spiritum sanctum ad illud dierum interuallum, quibus vniuersalis eluuionis vnda super terram effusa durauit: ij autem fuere centum quinquaginta dies, Gen. 7. 24. & cap. 8. 1. Pro huius rei stabilimento, occurrit mihi considerandum primò, in Apocalypseos locutione, iuxta Hebræo-
C rum, Chaldæorum, atque Græcorum vsum, singulis mensibus dies omnino triginta nec amplius præscribi; vt probabimus cap. 11. in illis mille ducentis sexaginta diebus. Itaque idem est dicere quinque menses, ac centum quinquaginta dies. Et quemadmodum Ioannes, vt allusionem illam ad tres annos & dimidiatum dissimularet, priùs in duos & quadraginta menses, posteà in dies mille ducentos sexaginta mutauit: sic etiam hoc in loco centum quinquaginta dies, quibus durauit diluuium, occultat quodammodo quinque mensium loquutione; quæ tamen eòdem recidit.

Auctoris sententia de quinque mensium interuallo.

Secundò expendendum hic est, vt significanter explicetur, quàm sit grauis locustarum plaga, præclarè eam cum communi mundi eluuione conferri. Nec dissentit Scripturæ consuetudo, quæ acerbissimas calamitates appellare solet diluuium aquarum multarum (vt Psal. 31. 6.) Quæ tamen comparatio alijs ærumnis communis, peculiari ratione est plagæ locustarum propria. Nam vt terræ facies totos illos centum quinquaginta dies fuit vndis stagnantibus adoperta; sic etiam de locustis dicitur Exodi 10. 15. *Operuerunt vniuersam superficiem terræ*; ac si per allusionem quandam asseratur fuisse locustarum diluuium.

Plagam desideriorum cordis, vt eius grauitas ponderetur, rectè cum communi orbis eluuione comparari.

D Tertiò, dum dicitur locustarum plaga centum quinquaginta dies permansisse, subobscurè quidem, sed non ineleganter innuitur, nullum aliud ipsius remedium esse super, nisi clementissimus Deus infelicium hominum commiseratione tactus, Noëi mystici, id est, Christi saluatoris nostri meminerit; & suum spiritum terræ immittat, qui eam ab ingenti ac miserâ locustarum eluuione liberet. Expende verba illa Genes. 8. 1. *Recordatus autem Deus Noe, adduxit spiritum suum super terram; & imminutæ sunt aquæ, & cœperunt minui post centum quinquaginta dies.*

Quid innuatur in mensium 5. spatio, quo locustarum plaga durasse dicitur.

Sensus igitur allusionis huius est, Iudaicum populum hac plagâ conflictatum iri; donec dignetur eos Deus suo & spiritu & Euangelio. In quo, ni fallor, includitur vaticinium de ipsorum Iudæorum sub mundi finem conuersione. Præter hæc tamen, ratione singularis cuiusque, qui per viuam fidem & Euangelicum spiritum ad Deum traducitur, dici potest aptè quinque mensium spatium in eo compleri. Hoc namque temporis interuallum est mysticum (sicut & dimidiæ horæ in cap. 8.) nec præfinitum dierum numerum denotat; sed totum illud tempus, quo Deus suum spiritum in terram dimittere desierit. Quibus illud adiungo; locustarum plagam esse carnalis spiritus effectio-
E nem, qui est ventus vrens. Vide Exodi 10. 13. *Ventus vrens leuauit locustas, & ascenderunt super vniuersam terram Aegypti.* Vrenti verò spiritui opponitur spiritus consolator per Zephyrum figuratus, *qui arreptam locustam proiecit in mare rubrum,* Exodi 10. 19.

Allusionis ad Noë diluuium hic factæ quis sit sensus.

Et quidem licet textus loquatur directè de Iudaici populi plaga: ceterùm adhibitâ proportione, possumus similiter loqui de ijs omnibus, qui plagam hanc concupiscentiarum patiuntur, quanuis Christiani sint: & suo etiam modo imperfecti religiosi illâ cruciantur. Generalis namque doctrina est, huiusmodi plagæ eam vnam superesse medicinam, vt Deus cælestem suum spiritum miseratus immittat. Quæ significatio si seriò attendatur, constabit mox quàm meritò Ioannes, quæ sibi perplacebant, repetierit. Nam bis aut ter quod pulchrum est. Vt in hoc etiam versiculo comparationem scorpionis iterat; de qua satis iam suprà.

Locustarum plagam suo etiam modo posse ad Christianos suis concupiscentijs deditos, atq; adeo ad imperfectos religiosos applicari.

Quod verò dicitur, *Datum est illis, ne occiderent eos, sed vt cruciarent*; facile intellectu est. Nam generatim loquendo, desideriorum & solicitudinum plaga, licèt valde torqueat homines, non tamen naturalem aufert vitam: atque hoc ipsum in grauiorem adhuc cruciatum & tormentum acerbius cedere posteà ponderatur.

NOTATIO III.

In qua redditur ratio, cur aquæ obtinuerint terram centum quinquaginta diebus, vt habetur Genesis 7.24. Ad hæc; quid lateat mysterij in eo, quòd Christus Samaritanæ dixit, Quinque viros habuisti, *&c. Ioan.* 4.18.

Non satis est, iam exposuisse in tribus mensibus locustarum capitis noni Apocalyseos alludi ad quinque menses, quibus communis illa totius orbis eluuio terræ faciem obtexit: nisi reddatur etiã conueniens ratio, cur aquæ diluuij centum illis quinquaginta diebus terram vniuersam inundarint. Nec enim peculiari mysterio vacare putanda est illa huius numeri dierum electio. Hanc ad rem nonnihil nobis lucis ab Apocalypsi oboritur, dum centum illos quinquaginta dies, nomine quinque mensium compellat. Quod perinde est, quasi dicatur respectus fuisse habitus ad illud temporis spatium, quo tellus fuit vndis cooperta, vt mensium foret non ampliùs quinque. Deinde cùm mensis vnus sit vna luna: ex eo solùm, quòd dierum nomen in quinque lunas commutetur, nos Ioannes quasi manu ducit, vt illorum centum quinquaginta dierum mysterium in lunarum quinque consideratione inquiramus.

Vnde constet allusio huius quinque mensium spatij ad communis diluuij tempus.

Vnius lunæ tempus ad imperij vnius durationem symbolicè referri.

Monarchas siue Imperatores solis sibi symbolũ arrogasse.

Superbia Nabuchodonosoris auream statuam fabricari præcipientis vnde occasionem sumpserit.

Hoc ita constituto, suspicor in vnaquaq; luna repræsentari tẽpus, quo imperiũ aliquod durat: tum propter nouæ lunæ initium, & noui pariter imperij exordiũ; tum propter ipsius incremẽtũ, donec summã attingit plenitudinẽ; & deniq; propter diminutionis principium, quoad tandem omnino deficiat. Et Monarchæ quidem solis symbolum sibi arrogabant, quo suum imperium æternum fore innuerẽt. Itaque in Augusti Cæsaris numismatis cernitur ipse radijs solis redimitus: & similia interdum videmus stemmata Romani Imperij æternitatem indicantia. Nec absimili fastu atque superbia Nabuchodonosor, cùm ex Daniele accepisset de ingenti illa statua solũ caput aureum ad suum imperium spectare (Daniel. 2.) vt significaret multò se stabiliorem & longiorem sui imperij perpetuitatem sibi polliceri, totam idcirco statuam ex auro fabricauit, Daniel. 3. Cuius tamen superbiæ ac temeritatis pœnas illico dignas luit, Daniel. 4. vt sic demum animaduerteret, quàm futili atque inani niteretur spe, fore vt suum imperium in perpetuum duraret. Monarchæ itaque sibi vanâ expectatione pollicebantur, suum imperium solis instar, fore perpetuum: Scriptura tamẽ eorum imperia cum luna menstrua comparat; quæ cũ magis creuit, tunc diminutioni propior est.

Quid mysticè designent quinque menses, quibus communis terra durauit eluuio.

Præcipuè quinque orbis Monarchiæ quæ fuerint.

Existimo ergo, in numero lunarum quinque, quibus aquæ diluuij terram occuparunt, denotari, vniuersum terrarum orbem inani idololatriæ superstitione, quasi quodam diluuio operiendum fore per vniuersum tempus, quo duraret impotens tyrannis quinque præcipuarum Monarchiarum: quarum prima fuit Assyriorum cuius metropolis fuit Niniue (Genes. 10.11.) secunda Chaldæorum, tertia Medorum atque Persarum; quarta Græcorum; & quinta Romanorum. Postremæ quatuor celebres sunt apud Danielem, c.2. & c.7. Quòd autem de prima nõ agat; ideo fit, quia iam illa erat extincta quãdo scripsit Daniel. Notum tamen est doctioribus, ante Chaldæorum Monarchiam extitisse Monarchiam Assyriorum; cuius primus fuit auctor Ninus rex (quem Scriptura appellat Assur) & tandem desijt in Sardanapalum; durauitque annos circiter mille ducentos. Iam quòd nulla habeatur ratio aliorum imperiorum minoris & nominis & potestatis; non casu & temerè, sed consilio atque prudentiâ fuit factum. Tum quia multò erant minora; tum etiam quia eorum tempore, saltem quod ad idololatriam attinet, cum alijs in eandem superstitionem, non sine aliqua subordinatione, confluxerunt. Assyriorum autem imperium duxit exordium annis post diluuium circiter trecentis. Tunc verò non potuit magna aliqua Monarchia illos antecessisse; siquidem ex communi illo diluuio octo solùm personæ in toto terrarum orbe reliquæ sunt. Præsertim, quia Scriptura in ea solùm imperia atque Monarchias mentem intendebat, quæ Israelitico populo negotium facessierunt. Et quodcunque imperium ante Assyrios extitit, Israelis populum vexare non potuit. Etenim Abrahami natalitia eodem fere tempore fuerunt, quo Assyriorum Monarchia initium cepit. Ad hæc; Monarchiarum huiusmodi fit mentio, tanquam idololatriam sectantium: atque falsus idolorum cultus penè cum Assyriorum Monarchia ortum habuit (de quo Lorinus in Sapient. caput decimumquartum, num. decimoquinto.) & quæ idola eo tempore colebant Assyrij, in orbe etiam ab alijs colebantur. Quin & nouæ quæque Monarchiæ, nouam etiam idolorum venerationem introducebant.

Quo tempore Assyriorum Monarchia initium duxerit.

Abrahamus quo tempore natus.

Inanium idolorum cultus quãdo in orbem inuectus.

Assyriorum imperium quomodo in Danielis statua figuratum.

Ex ijs etiam, quæ Daniel asserit cap.2. in statuæ per somnium visæ explicatione, constat mundum hisce Monarchijs semper in peius ruere. Quandoquidem ex postremis quatuor prima comparatur auro, secunda argento, tertia æri, & quarta ferro. Potuit fortè in ea statua comprehendi Monarchia Assyriorum in Chaldæorum imperio. Nam Assyrij atque Chaldæi ex eâdem penè gente ac natione fuerunt. Quare sacræ etiam Literæ interdum Assyriorum nomen Chaldæis attribuunt. Atque vtriusque imperij distinctio idcirco fortasse fuit omissa, quia propria Assyriorum Monarchia iam erat, tunc autẽ nulla habebatur ratio de prȩterita Monarchia; & præsens Chaldæorum veluti filia Assyriorum Monarchiæ reputabatur. Verùm enimuerò diluuij tempore (quod Assyriorum Monarchiam antecessit) cùm præsignificandæ essent Monarchiæ, quæ Dei populum in arca figuratum, afflicturæ erant; congruens admodum fuit, atq; adeò opus, haberi rationem Monarchiarũ omnino quinq; quæ subsequuturæ fuerant. Neq; enim maior fuit distinctio inter Medorum & Chaldæorum Monarchiam, quàm inter Chaldæorum & Assyriorum. Atqui Assyriorum imperium non parum Israeliticum populum vexauit: cùm Chaldæorum Monarchia sub finem regni Amasiæ cœperit. Quapropter relictis pro quatuor illis Monarchijs, auri & argenti, æris ac ferri metallis, atque ad quatuor Danielis Monarchias applicatis; possemus quidem Assyriorum Monarchiæ ex metallis electrum natiuum tribuere; quod vel ipso auro pretiosius esse Plin. ait. Et Constantinus Magnus in epistola ad Catholicos, quæ habetur tomo primo Conciliorum ait, *Electro nulla præualet materia elementorum*: & propterea asserit se Apostolorum Petri & Pauli corpora in electro conclusisse.

Chaldæorũ Monarchia quo tempore cœperit.

Assyriorum Monarchiæ electrum applicatur.

Simili ergo ratione, qua inter quatuor Danielis Monarchias antiquissima fuisse melior significatur; pari etiam proportione existimandum est, Assyriorum Monarchiam fuisse Monarchiâ Chaldæorum potiorem. Quòd si verum est, Monarchiam Assyriorum annos non minùs mille ducentos permansisse: hinc intelligi facilè potest, æquitatẽ in ea, clementiam, & rectâ rerum publicarũ administratione præ cæteris deinceps Monarchijs imprimis viguisse.

Coniecturis elicitur, in Assyriorum imperio iustitiam & æquitatem viguisse.

Hæc

Prou. 20. 28.

Hæc namque sunt, quę imperia frenant ac fulciunt: iuxta illud Prou. *Misericordia & veritas custodiunt regem & roboratur clementia thronus eius.* Alioqui enim *Regnum à gente in gentem transfertur propter iniustitias & iniurias & contumelias & diuersos dolos.* Ecclesiastici 10. 8. Iustitia autem & clementia sunt natiuum illud electrum pretiosissimum, quod reges à veneno intactos seruat, eosque plus ab alijs suspici & coli efficit, quàm electrum natiuum præ auro & argento æstimatur; atque adeò plus quàm iris & splendor igneus, quæ Plinius electro natiuo attribuit. Quæ omnia ita accipio, Assyriorum imperio stante atque florente; posteà enim compertum est, in eo inclinãte iam & ad occasum vergente tantopere libidinem, luxum & iniquitatem fuisse dominatã; vt Deus Ionam prophetam dimiserit ad regem Sardanapalũ; cui Niniues ruinam & interitum prænuntiaret. quæ tamen ruina ac vastitas propter regis & totius ciuitatis pœnitentiam per tempus aliquod dilata fuit. B Ceterùm hic idem nuncius à Deo ciuitati missus indicat, Niniues statum antè valde diuersum fuisse; siquidem tot annorum sæculis floruerat, nec Deus toto illo tempore similes ipsi minas intenderat.

Antiquitatem ab omnibus maximè suspici.

Præterea cum illa quatuor metallorum comparatione Danielis 2. consonat communis assensio, quę in omnibus antiquitatem suspicit, & veneratur. De quo quàm plurima extant apud Poëtas & scriptores tam Græcos, quàm Latinos. Neque his refragatur locus ille Eccles. 7. 11. *Ne dicas, Quid putas causæ est, quòd priora tempora meliora fuere, quàm nunc sunt? stulta enim est huiusmodi interrogatio.* Etenim in hoc loco cõtextus agit de eo, qui suæ impatientiæ & iracundiæ excusationem affert, quòd oblatæ sibi ad irascendũ occasiones præ ceteris aliorum grauissimæ sint ac C molestissimæ. Stultum namque est id cogitare. Verũ rectè cum hac veritate consentit, sæcula Monarchię Chaldæorum fuisse aurea, si cum alijs futuris comparentur; & Medorum sæcula fuisse argentea; ærea Græcorum; & ferrea Romanorum. Eâdem ergo proportione dixerim, Assyriorum Monarchiam respectu ceterarum, fuisse veluti natiuum electrum.

Gradatio inter quinque illas veteres Monarchias: & quid imprimis in earum singulis floruisse videatur.

Si ergo id constituamus generatim loquendo, primam scilicet ex ijs quinque Monarchijs fuisse præstantiorem secundâ, hanc tertiâ, tertiam quartâ, & quartam quintâ; illud mihi veniebat in mentem, quod huiusmodi gradationi ac proportioni non parum fortassis respondeat: nimirum in prima Monarchiarum huiusmodi effloruisse virtutis imaginem, nempe iustitiam & rectam administrationem; in secunda, sapientiæ pretium & æstimationem; in D tertia, delicias & corporis blandimenta; in quarta opes ac diuitias; & in quinta honorem ac nominis existimationem. Hæc vt ita accipiam, apud me statuo in his quinque bonorum generibus includi quidquid homines in hac vita appetere atque indagare possunt. Etenim animæ bona ad virtutem ac sapientiam reducuntur: bona autem corporis ad delitias, diuitias, honores.

In Romanorum Imperio honorem & ambitionem maximè viguisse. Græcorum Imperium floruisse opibus ac diuitiis.

Atque vt ab vltima Monarchia, quæ Romanorũ fuit, exordiamur: notum est, & ab Augustino animaduersum, honorem imprimis fuisse illis præ ceteris bonis charissimum. Quamobrem proprium nomen bestiæ maris c. 13. Apocal. (in qua, vt videbimus, Romanum denotatur imperium) non est aliud, quàm *superbia vitæ*: de quo ibi latè. Græcorum Monarchiæ adscripsi maximam diuitiarum æsti- E mationem. Nam in pardi pelle, de quo Scriptura agit (id est Panthera) significantur diuitiæ, vt patebit Apocalyp. 13. Et Græcorum quidem imperium depingit Daniel sub Pardi figura c. 7. Compertum verò est magnum Alexandrum Darij regis atque Indię opibus potitum fuisse. Eius insuper successores cupiditatis diuitiarum maximè insimulantur; vt ex sacrarum Literarum historijs planum fit.

In Medorum atque Persarum Imperio delitias ac blandimẽta corporis fuisse dominata.

In tertia Monarchia Medorum atque Persarum nemo nescit, delitiosam vitã & corporis blandimẽtis deditã cum primis dominari. Vt facilè expendi potest in magna illa vxorũ multitudine, in conuiuijs lautissimis, in pretiosissimis vnguentis, & alijs id genus: quæ satis constant ex lib. Esther. Notum est etiã Persarum ac Medorum Monarchiam per vrsum significari Daniel 7. 5. Vrsus autem summi luxus ac blandimenti symbolum est, vt videbimus Apoc. 13.

Chaldæorum Monarchiam sapientiâ ac literarum æstimatione eminuisse.

Atque vt ad Chaldæorum Monarchiam gradum faciamus; in nulla alia re illam illustriorem video, quàm in sapientiæ ac literarum æstimatione. Hoc satis cognoscitur, tum ex honore amplissimo Danieli delato, quia somnia fuerat interpretatus; tum ex sapientum, magorum, & ariolorum frequentia; tum etiam in astrorum peritiâ, & iudiciariâ astrologiâ, quam ex Chaldæis in mundum vniuersum deriuatam fuisse atque dispersam compertum est. Videatur apud Danielem c. 1. 4. quanta cura ac diligẽtia fuerit Nabuchodonosori seligendi *pueros eruditos in omni sapiẽtia, cautos scientia, & doctos disciplina; & qui possent stare in palatio regis, vt doceret eos literas, & linguam Chaldæorum.* Atque vt Daniel & tres ipsius socij fuissent regi imprimis accepti, ait textus nu. 17. *Pueris autem his dedit Deus scientiam, & disciplinam in omni libro & sapientia: Danieli autem intelligentiam omnium visionum & somniorum.* Et infrà; *Omne verbum sapientiæ & intellectus, quod sciscitatus est ab eis rex, inuenit in eis decuplum super cunctos ariolos, & magos.* Hinc grauissima fuit in eos inuidiæ coorta tempestas: ex qua tamen, singulari Dei prouidentiâ, incolumes euaserunt. *Et promouit eos rex in prouincia Babylonis: & Danielem fecit tertium in regno suo.* Et alibi dicitur voluisse rex eum ceteris omnibus superiorem præficere. Ac demum in nulla ex reliquis Monarchijs inuenietur, principes tantopere sapientum virorum honori ac dignitati cõsuluisse. Atque ita Monarchię Assyriorum (quæ prima fuit) obtingit maior iustitiæ & optimæ gubernationis cura: vt ex suprà notatis facilè sibi quiuis persuadebit. Et facit etiã, quòd in magna, quam egerunt, pœnitentiâ, auditâ Ionæ prædicatione, cernere est in magno pretio apud illos fuisse sanctitatem; quandoquidem persuaderi eis potuit adeò magna de peccatis pœnitentia.

Monarchia Assyriorum studium æquitatis ac iustitiæ cum primis proprium fuisse.

His præmissis facilè intelligitur, imperiũ illud, in quo iustitia & æquitas cũ primis florebat, maximopere antecellere ei imperio, in quo iustitia nõ valdè florebat, sed sapientia præ ceteris æstimabatur. Deinde imperium, in quo sapientia eminebat, reliquis tribus valde præstare planum est. Ex illis autem tribus, licèt grauissima sint vitæ mollis ac deliciosæ damna; multò tamen grauiora sunt, quæ ex nimia auaritia sequuntur: sed inter cetera sunt maxima detrimenta, quæ ambitio & nimia honorum affectatio secum affert. Constat igitur ex longa hac ratiocinatione, Gentilitatem semper in deterius ruere, & sublapsam retro ferri per totam illam quinq; Monarchiarum successionem.

Gentilitatẽ semper in deterius ruisse.

Enimverò quanuis prima fuerit melior, quàm secunda; & hæc aurea fuerit cum subsequentibus comparata: ceterùm absolutè loquendo, omnes illæ exitiabilem terrarum orbi perniciem importarunt: quippe inanem Idolorum cultum profitebantur omnes. Quamobrem iustitia & recta administratio, quã in prima enitere diximus, neutiquã vera erat iustitia & æqua animatæ gubernationis ratio; sed vmbra quædam & fucata iustitiæ imago. propterea quòd probi mores magni aliquando æstimarentur, & æquitatis ac iustitiæ duceretur ratio. Sapientia item, quæ generatim in Chaldæorum Monarchia maximè colebatur, veri Dei cognitionem nequaquam attingebat. Quare in vtraque Monarchia teterrima facinora & execranda scelera passim grassabantur. Nihilominus tamen propter eam, quã reddidimus, rationem, congruenter satis apparet, Monarchiæ primæ iustitiam humanam attribui; humanam sapientiam secundæ; tertiæ vitam mollẽ & effœminatam; quartæ cupiditatẽ diuitiarum; & honorum ambitionem quintæ. Sed si quinque omnes Monarchiæ decursu temporis mundum vniuersum erant oppressuræ, si cuiusque tempus & spatium in vnius lunæ interuallo rectè denotatur: quid potuit significantius effingi ad miseram orbis calamitatem indicandam sub quinque Monarchiarum tempore & statu, donec Deus suum mitteret Spiritũ; quàm Deum ipsum statuisse, vt aquæ diluuij centenos quinquagenos dies, id est, quinos menses terrã vniuersam obtegerent? In quo nimirum tempore ingruens calamitas & vastitatis comminatio eò maior erat, vt constat, quò remedium magis protrahebatur.

In quinque communis diluuii mẽsibus figurari mysticè mundi miseriam sub quinque prædictis monarchiis.

batur. Atque adeò cuiuslibet mensis damnum præterito grauius erat. Quod innuebat, Gentilitatem quinq; Monarchiarum successione ad summam calamitatis miseriam deuenisse.

Illustratur amplius allusio locustarum Apocalypsios per quinque menses durantium, ad communis diluuii tempus.

Cum his, quæ diximus hactenus, mirificè cohæret; vt per allusionem ad quinque menses, quibus communis eluuio terram inundauit, dicatur mysticarum locustarum plaga à Deo aduersus Iudæos perfidos immissa, per menses omnino quinque duratura. Etenim si in locustis concupiscentiæ denotantur, affirmare plagam hanc quinque mensibus permansuram, perinde est quasi dicatur, densissima desideriorum minimè expletorum eluuio, in eos fore immittenda; atque adeò ipsi virtutis, sapientiæ, delitiarum, opum, & mundani honoris desiderijs esse torquendi; quæ sunt Monarchiarum quinque affectiones suprà dictæ. Vbi notandum est, virtute siue iustitiæ desiderio magnopere torqueri peccatores, sicut ignaros etiam desiderio scientiæ. Nam quotiescunque experiuntur sibi ad ea, quæ expetunt, vires deficere; desiderium ipsum carnificis instar est, qui eos diu noctuque excruciat: iuxta illud, *desideria occidunt pigrum*, Prou. 21. 25. & Prou. 13. 12. *Spes, quæ differtur, affligit animam.* Et Isaiæ 37. 3. *Venerunt filij vsque ad partum, & virtus non est pariendi.* Quapropter eodē ferè modo virtutis non possesse desiderium debilem & impotem torquet; atque desiderium seu cupiditas diuitiarum anhelãtem ad opes discruciare solet. Et in eodem sensu ait Salomon, *Qui addit scientiam, addit & laborem*, Ecclesiastæ 1. 18. Nam in adquisitione scientiæ frequenter accidit, quod in diuitiarum compendio siue lucro. Qui enim aliquid scientiæ adipiscitur, illico magis magisque scientiæ inhiat: & eo ipso, quod discitur, discendi desiderium augetur. Nec sitis hæc vnquàm expletur. quippe quò plus addiscitur, eò plus propria ignoratio dignoscitur. Quemadmodum nec diuitiarum cupido mitigatur vehemens opum auiditas; quia quò plura adquirit, eò plura sine fine appetit.

Desiderium quantopere mentem excruciet.

Mysticus sensus eorum Christi verborum ad Samaritanam, Quinque viros habuisti.

Cum hoc quinque mensium mysterio optimè consonat quod Christus Samaritanæ dixit, Ioan. 4. 18. *Quinque viros habuisti; & nunc quem habes, non est tuus vir.* In quo præmittendum est imprimis, non sine arcano ac recondito admodùm mysterio diuinam prouidentiam decreuisse, vt ad denotandam Gentilitatem, quæ Christi fidem erat receptura; eâ tempestate ad puteum fæmina illa accederet, quæ quinque viros habuerat. Eam enim mulierem fuisse Gentilitatis typum, docent Tertullianus, Ambrosius, & Augustinus apud Lauretum in sylua allegoriarum. Qua de re dubitare vix possit, qui Christi Redemptoris nostri verba illa ad eam prolata attentè perpendat; *Vos adoratis, quod nescitis: nos adoramus, quod scimus: quia salus ex Iudæis est.* Et facit, quòd Samaritani appellantur alienigenæ Lucæ 17. 18. quòd autem in singulari fœmina ingens aliqua respublica figuretur; tam in sacris Literis, quàm in prophanis vsitatissimum est.

Samaritanam fuisse Gentilitatis typum.

Christi verba de quinq; Samaritanæ viris quomodo accipienda sint.

Præmittendum est secundò, illa Christi verba, *Quinque viros habuisti*; non ita esse accipienda, quasi quinque habuerit illa viros, præter eum, cui tunc turpiter erat associata: sed de quinque omnino viris, illo etiam, quem tunc habebat, annumerato: hoc enim est aptius ad mysterium: & in simili phrasi sępè significatio similis intenditur; cùm Christus non dixerit, *Quinque viros habueras*; sed *habuisti*. Sic familiari sermone dicimus, quinque domos pretio conductas incolui; videlicet illam etiam, quam nunc incolo, comprehendendo. Aliud verò est, Quinque domos incolueram.

Quinque Samaritanæ viros non illi legitimo matrimonio, sed illicito pellicatu copulatos fuisse.

Tertiò præmitto, quemadmodum Christus appellat illius mulieris virum, quem illa non legitimo matrimonio sibi copularat. (nam ad huiusmodi appellationem satis est illi fuisse per concubinatum addictam) sic de ceteris quatuor, qui præcesserant intelligendum esse. Atque ita explicat noster Maldonatus cum Chrysostomo. eademque est aperta Irenæi sententia, quem citat Barradas. Nec aliquid est, quod aliter explicare cogat. Nec facilè admitti debet, fæminam illam postquàm quater fuerat nupta, concubinam posteà fuisse; cùm id textus non exprimat, quamuis huic considerationi non valde nitar.

Per quinque Samaritanæ viros typicè quinque orbis Imperia indicari.

A His ita constitutis, sanè quàm congruenter viri illi, quos Samaritana mulier habuerat, typum Gentilitatis gerens, designant imperia seu Monarchias, quibus ipsa Gentilitas miserè fuerat subiecta. Nam vt Episcopus rectè suæ Ecclesiæ sponsus esse dicitur; ita Imperator est veluti vir eius reipublicæ, quæ sibi subiecta est: & qui in vno eodemque imperio succedunt, aptè possunt vnius instar viri considerari. Quare ad quinque Monarchiarum distinctionem nihil accommodatius est, quàm quinque viri, quos ea mulier habuisse dicitur.

Iam quod subiungitur, vltimum scilicet virum, sicut & priores, non esse legitimum; hoc etiam valde conducit ad significandum, Imperium non quidem legitimum fuisse, sed quasi concubinatum. Nam quinque omnes Monarchiæ fuerunt tyrannicæ, &
B præter iuris atque æquitatis normam: eorum videlicet violentiâ atque tyrannide, qui imperium vi occuparunt: atque eorum debilitate, qui inuiti coactique illis succumbebant; & quos odisse deberent, eorum se amatores profitebantur.

Quid per quatuor præcedentes Samaritanæ viros mysticè figuretur.

Porrò quatuor hi viri, quos Samaritana habuerat, repræsentant miseram Gentilium seruitutem ac subiectionem quatuor primis imperijs; nimirum Assyriorum Monarchiæ, Chaldæorum, Persarum ac Medorum, atque Græcorum. Quem autem virum habebat adhuc, ille denotat durissimum famulatū, quo tunc Gentilitas potentiæ Romanorum subiacebat. Atque hæc subiectio supradictis imperijs eleganter fornicationis nomine compellatur; tum propter dicta, tum etiam, quia hoc pacto significatur Gentilitatem ipsam vt ipsis imperijs, ita etiam imperatorum idolis & commentitijs dijs miserandum in modum subijci. Nam idololatria est spiritalis
C quædam fornicatio. Et iuxta hunc sensum in Apocalypsi dicitur Roma cum terræ regibus fornicari, quia ad spiritualem fornicationem cum ipsis commiscebatur.

Quòd Christus Samaritanæ dixit, suum vt virum vocaret, quid mysticè sit.

Præterea, quod Christus mulieri dicit, vt suum vocet & adducat virum; indicat atque prænunciat, quod posteà euenturum erat; nimirum, multorum infidelium conuersionem fore occasionem, vt ipsi tandem Romani Imperatores traducerentur ad fidē. Tunc autem infidelitas in finem desijt; & spiritualis ille concubinatus, hoc est, illegitimum imperium in verum matrimonium siue imperium legitimum fuerat conuertendum. Quia tunc Christi virtute factum est, vt Romani Imperatores summi Christi Vicarij auctoritate legitimum imperij ius possiderent, & fideles voluntario obsequio sibi sub-
D iectos haberent. Quod verò attinet ad historiam; cū Christus mulieri præcipit, vt suum aduocet virum, manifestum est eo animo id præcipere, vt ambos ad suam fidem & ad legitimum matrimonium accerseret. In ipso item mysterium, Imperatoribus ad Christi fidem conuersis immutatum fuit tyrannicū imperium, & in legitimum deinceps conuersum. Atque ita Monarchia illa, quatenus tyrannica erat & Deo infensa, cessauit; & in partem veri Christi regni, quod in Scriptura celebratur commutatum fuit. Imò verò Christianus Imperator non tam erat veluti sponsus Reipublicæ, quàm seruus illius. Etenim imperium Christianum non tam dominationem sonat, quàm seruiendi Reipublicæ curam, & illius vtilitati consulendi. Per huiusmodi ergo cōmutationem, concupiscentiæ (quæ in hostilibus
E Monarchijs acerrimè infideles fodicabant, quòd illi explere suorum desideriorum famem nequibant,) non eos in posterum cruciant; si tamen se sponte Christo subijciant, & ex eo cælestem illam vndam hauriant, quæ sitim huiusmodi prorsus extinguit. Namque reperiunt in Christo veram virtutem, sanctimoniam ac iustitiam; solidam sapientiam, cælestes delitias; diuitias æternas, & nunquam perituros honores. Atque hæc quidem omnia ita planè & cumulatè; vt nihil deinceps remaneat famis eiusmodi, nihil sitis.

Sensus tum literalis, tum mysticus fontis salientis in vitam æternam.

Iam quod dixerat Christus, *Fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam*; idem est, atque *in æternum salientis*. Quasi dicat, Fons aquæ semper effluentis, & animi desiderium semper explentis. Desumitur autem comparatio ex discrimine intèr sanum ac va-

lentem

lentem hominem, qui sitim facilè haustâ aquâ extinguit; & inter ægrotum, qui quantumuis magnam aquæ vim exhauriat, intimus tamen febris ardor in imis hærens medullis humorem penitus absumit. Præsertim cùm exiguæ vix ei guttulæ ad sitim refrigerandam suggerantur. Hic ergo, quem tantoperè febris æstus ac sitis excruciabant, si singulari Dei beneficio repentè conualesceret, & sitim è pectore depulisset; perspicuum est, illum deinceps non ampliùs eo vehementis sitis æstu distorquendum. Hoc igitur præstat Christi gratia, vt optimè explicant interpretes, Ioan. 4.

Atque hac ratione Gentilitas, quæ vtpote debilis & infirma spiritali fornicationi sese miserè subijciebat, falsò putans sitim hoc pacto, si minùs extinguere, at nonnihil releuare se posse; & eapropter se toties spirituali huic concubinatui addixerat; nec tamen sitim sedare vnquam poterat (vt innuitur in assidua illa fatigatione, qua toties ire, redire ad cõportandam aquam non cessabat:) Gẽtilitas, inquam, ad Christi demum fidem conuersa, in ipso reperit verum sponsum, ac veram satietatem, verumque iugis ac perennis aquæ fontem. Quo factum fuit, vt cœnosas ac lutulentas palustris aquæ lacunulas contemneret (de quibus Ierem. 2. 18.) nec non aquam humano sanguine cruentatam, quam bibebant infideles. Verum autem, pellucidum ac inexhaustum vitæ fontem obbiberet; qui imo in pectore salienti scatebrâ manat semper, semperque manabit; ita vt nulla deinceps suboriatur sitis.

In infami Samaritanæ concubinatu quid adumbretur.

Præter hæc, quòd Christus ad prædictam significationem symbolum infamis mulierculæ vsurpârit, quæ & turpem tunc haberet cum viro consuetudinem, & antea cum alijs quatuor habuisset; hoc, inquam, adumbrare videtur miseram & calamitosam vitæ infelicitatem, quam priùs Gentilitas degebat. Etenim ad summi dedecoris, ignominiæ, & squaloris significationem nihil aptius, quàm concubinaria muliercula. Prẹsertim, quia cùm in quin-

A que viris habeatur respectus ad quinque Monarchias: fortasse sic innuitur, Samaritanam fuisse veluti coactam cum illo se viro commiscere, qui primum eius amasium occiderat: deinde cum illo, qui secundum occidit; & sic de ceteris. In quo non obscurè depingitur maxima ac miserrima Gentilitatis calamitas, dum per multiplices diuersarum Monarchiarum vicissitudines captiua trahebatur; & nouis idolorum superstitionibus nouisque ingenijs virorum miserabiliter se subdebat, tot viduitatibus obnoxia, tot matrimonijs, seu potiùs concubinatibus: idque cum prophanis, nothis, homicidis, morboque turpi & contagioso laborantibus & valde crudelibus viris: quorum miserijs (communionis ratione)
B se quoque subdebat. Cùm tamen silere cogeretur & extremam sitim pati: aquamque sibi & viris suis anxiè quærere & humeris suis asportare, ad refocillandas animas. Quantæ ergo felicitatis fuit ex hoc tandem calamitatis barathro emergere aliquando; & qui ipsam priùs ægroti pugnis & calcibus truculenter impetebant; quique nihilo secius se eidem exhibebant, ac si leones, vrsi, pardi ac horribiles feræ essent (vt habetur Daniel. 7.) eosdem robustos iam, mites ac locupletes eidem ipsi famulari; illamque validam ac diuitem veri animarum sponsi, id est, Spiritus sancti castissimis amplexibus frui?
C Quemadmodum de infidelium miseria, qui concupiscentiarum siti subiecti sunt, per Samaritanæ & quinque ipsius virorum allegoriam proloquuti sumus; ita etiam facile esset longâ ratiocinatione vti, expendendo miserum eorum fidelium statum, qui nec singulari Dei dono, nec iugi vitæ fonte, quo nos allicit, perfrui volunt. Necnon adhibitâ proportione ratiocinari possemus in imperfectorum hominum ac tepidorum miseriâ; qui quanuis in Dei gratia permaneant, tamen ad temporalia bona, ad res fluxas, ac perituras nimis sitienter anhelant; sed hæc attigisse sit satis.

NOTATIO IV.

De mysterio eorum verborum Luc. 1. 24. Concepit Elisabeth, & occultabat se mensibus quinque.

NOTANDVM primò est, verisimile valde esse in hac historia de Diui Ioannis Baptistæ conceptione mysticam & arcanam significationem delitescere. Etenim si in Christi miraculis eiusmodi significatio reperitur: Ioannis conceptio vnum certè est ex illustrissimis Christi miraculis & admirandis Dei operibus. Et quidem in reliquis miraculis Christi magna occultari mysteria Augustinus & Gregorius disertis verbis affirmant. Ille enim tractatu 44. in Ioannem; *Miracula, inquit, quæ fecit Christus, & opera & verba sunt: opera, quia facta sunt; verba, quia signa sunt.* Gregorius autem, *Miracula Domini sic accipienda sunt; vt & in veritate credantur facta, & per significationem nobis aliquid innuant. Opera quippe eius & per potentiam aliquid ostendunt, & per mysterium aliquid loquuntur.*

In Christi miraculis, præter externum opus, mysteria etiam inclusa contineri.

Vt ergo credamus opus hoc Baptistæ conceptionis esse planè mirandum, nec mysterij expers; oportet imprimis considerare singularem diuinæ prouidentiæ curam in eo potissimum, quòd Ioannis parentes *Zacharias & Elisabetha*, vocarentur; ipse verò puer *Ioannes*. Quia Ioannes idem sonat, quod *misertus est Dominus*; & Zacharias, *Recordatus est*; & Elisabetha, *Iurauit Dominus*. Porrò compertum est, per iuramẽtum repræsentari Dei promissionem; & per memoriam, Dei fidelitatem. Deinde dubium non est, Dei misericordiam mundo exhibitam promissioni ipsius Dei atque fidelitati referri acceptam debere. Itaque misericordia est veluti partus iuramenti seu promissionis; procreatus nimirum ex eo, quòd Deus existat fidelissimus, nec præstitam fidem vnquam

Ioannis, Zachariæ & Elisabethæ etymologia.

D obliuiscatur. Quamobrem peracutè interpretes aliquot adnotarunt, sanctissimam virginem in suo cantico per allusionem ad Zachariæ, Elisabethæ ac Ioannis (qui eam excepturi processere obuiam) nomina admiranda & eorum etymologiam, illa verba inter cetera protulisse; *Recordatus misericordiæ suæ: sicut locutus est ad patres nostros.* Quæ profectò allusio elegantissima est, opinor, ex ijs, quæ hactenus vsurpatæ sunt; & multum habet decori in Virginis Cantico, præsertim ad primam ipsam cognatarum congressionem. Quin imò allusio hæc tantopere Zachariæ placuisse videtur, vt in Beatissimæ Virginis venerationem, ipse posteà ad antiquam amissæ vocis vsuram restitutus, eam in suum Canticum transtulerit. Dixit enim Dei fidelitatẽ siue memoriam cum ipsius iureiurando coaluisse, vt misericordia inde
E exoriretur: *Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris, & memorari testamenti sui sancti: iusiurandũ, quod iurauit ad Abraham patrem nostrum.*

Sanctissimam Virginem in suo Cantico ad Ioannis, Zachariæ & Elisabethæ nomina, eorumq; etymologias allusisse.

Eôdem etiam Zachariam in suo Cantico respexisse.

Si ergo diuinæ prouidentiæ fuit singulari curæ nominum Ioannis, Zachariæ, & Elisabethæ etymõ siue notatio; vt sublime illud mysterium à Ioanne posteà annunciandum hoc pacto adumbraretur: cui non verisimile satis fiat, nihilo ignobilius mysteriũ in illa Elisabethæ per quinque menses occultatione fuisse reconditum? Qui literæ corticem solùm attendunt, satis sibi esse putabunt; si dixerint, diutiùs occultari non potuisse Elisabetham, quàm quinque mensibus. Ceterùm neque hoc valde est certum; neque si sit, à vero abhorret, aliam quidem fuisse Eli-

Cur Elisabetha Ioannis filii conceptum mensibus quinque occultauerit?

A sabethæ, aliam spiritus sancti in eius operis significatione mentem.

Magna Dei misericordia, cuius & sanctissima Virgo, & Zacharias in suis Canticis meminere, in quo consisteret.

Illud mihi mysterium rem attentè consideranti veniebat in mentem; magnam scilicet Dei misericordiam plenè consistere in præstantissima felicitate, quam spiritales Abrahami filij adepturi erant. Quamobrem tam sanctissima Virgo in suo cantico, quàm Zacharias in suo manifestè agunt de excelsa Dei promissione, quam Abrahamo præstiterat, fore vt ipsius genus ac semen stellarum instar fieret. Genes. 15. 5. *Suspice cælum, & numera stellas, si potes: sic erit semen tuum.* Ingens hæc felicitas non oculis est cumulatè vsurpanda, quoad iusti ad æternam beatitudinem perueniant; & suam felicitatem maximam aspiciant; & quàm meritò sibi cælestium stellarum nomen tributum fuerit. Hinc 1. Ioan. 3. 2. *Nondum*
B *apparuit, quid erimus. Scimus quoniam cum apparuerit: similes ei erimus: quoniam videbimus eum sicuti est.* Quasi dicat; tunc erimus fulgentium instar stellarum. Nã verum iustitiæ solem aduersi intuebimur, & clarissimæ ipsius lucis fulgorem ac similitudinem accipiemus: veluti stellæ, quæ lucem à sole mutuatæ ad ipsius similitudinem collucent.

Ingenti hac Dei misericordiâ erga spiritales Abrahami filios, promissio ipsius Dei constat, & quasi grauidata est. Nam Deus suam dedit fidem; & diuina fidelitas vnà cum promissione copulata non potest non impleri: atque adeò fieri omnino nequit, vt quod Deus familiari suo Abrahamo pollicitus est, non re ipsa præstetur. Accedit, quòd lex erat grauidata Christo, vt ait Augustinus. Quod autem Paulus ait, nempe *omnia in figura contingebant illis*; nos reddit certos Iudaici populi cærimonias ac successus

1. Cor. 10. 11.

C fuisse veluti grauiditatem mysteriorum, quæ sub ipso literalis historiæ cortice latebant. Cùm verò nondum quinque menses præterijssent, conceptio ipsa siue grauiditas delitescebat adhuc: nec dum agnoscebatur, quoad manifestis indicijs deprehensa fuit.

Quinque menses, quibus suam Elisabetha grauiditatẽ occuluit, quid mysticè figurent.

Dicam clarius. In superiori notatione vidimus per quinque menses congruentissimè figurari tempus illud, quo quinque Monarchiæ idolorum cultrices durauerunt; nimirum Assyriorum Monarchia, Chaldæorum, Medorum & Persarum, Græcorum, atque Romanorum. Illa ergo promissio fuit Abrahamo facta sub initium Monarchię Assyriorum; quia ipse natus est in principio illius Monarchiæ quæ circiter mille ducentos annos durauit. Si igitur magna illa felicitas, ad quam Abrahami filij per Dei pollicitationem extollebantur, nondum intellige-
D batur in mundo antequam Christus suum spiritum hominibus elargiretur; si Christi item spiritus sub quintæ Monarchiæ exitum hominibus datus fuit; aptissimè ergo id repræsentatum est in eo, quod textus ait, *Elisabeth occultabat se mensibus quinque.* Vbi nota per præteritum imperfectum indicari, ante quinti mensis finem manifestam fuisse Elisabethæ grauiditatem; id, quod ita prorsus accidit. Nã ante quintæ Monarchiæ terminum patefacta fuit mundo magna illa expectatio ex futura filiorum Abrahami felicitate exoriens. Finitum tandem est quintæ Monarchiæ tempus, cùm Romanorum imperium traditum Ecclesiæ est. Nam deinceps non iam Bestia, sed Ecclesia Christi regnat. Verùm Christiani populi spes iam intelligebatur, ex quo Christus suum in eos spiritum effudit; id est, prius quàm quintus fœturæ huius mensis, siue quintæ Monarchiæ tempus præteriret. Non tamen dubium est, quin post quinti mensis finem notius adhuc & manifestius fuerit, Elisabetham esse grauidatam: cùm vteri tumor id euidenter proderet. Eâdem igitur ratione, quando

Elisabethæ grauiditatẽ ante quinti mensis finẽ fuisse cognitam, in ipso textu innui.

Grauiditas Elisabethæ sub quinti mensis finẽ manifestata quid typicè adumbret.

ad quintæ Monarchiæ finem peruentum est; nimirum, quando Romanum imperium Christianæ Ecclesiæ sese dedidit; tunc vteri magnitudo, id est, Romanæ Ecclesiæ amplitudo & magnificentia nobis certissimè vulgauit gloriæ magnitudinem ac sublimitatem, ad quam in cælum spiritales Abrahami filij euocantur. Atque hæc gloriæ magnitudo est feliciss imus ille partus in lucem demum prodendus, quando impleatur quod Ioannes ait; *cùm apparuerit, similes ei erimus.* Atque ita in Apocalypsi ex amplitudine & magnificentia, quam in hac vita possidet Romana Ecclesia, consideratur admirabilis gloriæ magnitudo, quam in cælum euecta possidebit. Et hanc ob rem diuus Ioannes Euangelista bis ad pedes Angeli procumbit: priùs in c. 19. 10. postquàm ei ostendit Ecclesiæ victoriam de Romana vrbe; deinde in c. 22. 8. cùm ei ostensa est cælestis Ierosolyma.

Ex dictis intelligitur cærimoniarum veterum ac rituum grauiditatem siue fœturam cœpisse ab Assyriorum Monarchiæ tempore: spatium autem, quod interfluxit, priusquàm hæc pręgnatio agnosceretur, rectè cum illis quinque mensibus comparatur, quibus se Elisabetha occultabat. Restabat ad huius symboli perfectionem & complementum, vt quemadmodum fœturæ tempus in Elisabetha alios insuper quatuor menses durauit; ita etiam quod supererat temporis, postquam Romanum Imperium se Ecclesiæ subdidit, ad illum vsque terminum, quem Ioannes significat, dicens *cùm apparuerit*, &c. (id est ad triumphantis Ecclesiæ sæculũ) posset similiter ad quatuor menses reduci. Quòd si mensis vnus denotat vnum imperium; non ineptè affirmare possemus, ex quo Romanum imperium fuit Ecclesiæ potestati subactum, duos iam mysticos menses fuisse transactos; hoc est, duorum imperiorum tempora; nempe Orientalis siue Constantinopolitani, & Occidentalis siue Germanici. Ceterùm nec mihi rerum futurarum prænotio est, nec prudentis esse hominis iudico absque solido fundamento futura diuinare, atque asserere duo alia præterea superesse imperia sibi inuicem successura, & ad secundi exitum fore mũdum finiendum. Nec verò opus est allegoriam ita ad viuum resecari; sed quoad Scriptura præuiam duxerit facem.

Alium tamen diuersum modum redigendi Christianæ Ecclesiæ tempus ad quatuor mysticos menses reperire, non admodùm esset difficile. Enimuerò nulla cogit necessitas allegoriam hanc ita pertinaci filo persequi, præsertim cùm mihi ea solùm attingere sit animus, quæ ad illustrandam Apocalypsin spectant; & ideo solùm explicauerim mysterium quinque mensium, quibus se occultabat Elisabeth; quòd eorum explicatio coniungenda videretur cũ mysterio quinque mensium, quibus locustæ dicuntur cruciare homines Dei signum in frontibus non habentes. Etenim licèt quinque locustarum menses, non sint spatium illud quinque Monarchiarum; sed illud conficiant interuallum, quo concupiscentiæ durarunt per allusionem ad quinque menses, quibus aquæ diluuij obtinuerunt terram: sed quinque sunt concupiscentiarum genera, & singulis Monarchijs singula genera iure tribuuntur. Et in quinque illis mensibus, quibus diluuium inundauit terram, ad quinque Monarchiarum tempus respectum est; vt ex præcedenti notatione potest intelligi. Si autem in quinque mensibus, quibus se Elisabetha celabat, Spiritus sanctus respectum habuit ad quinque Monarchiarum tempus; vnius loci explicatio cum loci alterius sensu non ineptam habebat connexionem.

TEXTVS

A

TEXTVS.

Vers. 6. Et in diebus illis quærent homines mortem, & non inuenient eam: & desiderabunt mori, & fugiet mors ab eis.

COMMENTARIVS.

IN DIEBVS ILLIS.] Loquutio est in Prophetiæ modum vsurpata. Vidimus autem in Prolegom. notat. 3. congruenter satis per modum Prophetiæ conscribi; quæ iam tum præterierant. Deinde, verba hæc, *In diebus illis*, referri speciatim possunt ad id, quod proxime antecesserat: scilicet cùm a lo-
B custarum aculeis se punctos atque perculsos viderint homines, dolore ac furore perciti vitam suam morte ipsâ acerbiorem reputabunt; & mortem tam lento gradu procedere, nec in semetipsos celeriter inuolare conquerentur. Et quanuis generaliter hîc sermo sit de toto tempore, quo locustarum plaga perdurat; tamen verâ horribilis est cruciatus, quem inordinata desideria, angores, ac metus cordi afferunt: ideoque huiusmodi hominibus plerumque in votis est mors. Vide Plinium lib. 7. cap. 50. *Tot metus, tot curæ, toties inuocata mors, vt nullum frequentius sit votum.* Fit autem perspicuum hæc omnia à concupiscentiæ fomite exoriri. Sine qua nullus est metus, nulla cura, nulla solicitudo. Vnde sapienter Bernard. *Tolle propriam voluntatem, & infernus non erit.* Quod nô inepte ad huius vitæ Infernum, siue animorum intimos cruciatus potest extendi. Et propterea cap. 7. n. 14. vbi de viris spiritalibus, & suarum cupiditatum victoribus sermo est, dicitur; *Hi sunt, qui venerunt de tribulatione magna*: videlicet, quia immunes euaserunt à plaga locustarum & furiosorum equorum, qui ipsas subsequuntur.

Hæc verba, In diebus illis, ad quod tepus sunt referenda.

Quot mala ex concupiscentia fomite dimanent.

C

TEXTVS.

Vers. 7. Et similitudines locustarum similes equis paratis in prælium: & super capita earum tanquam coronæ similes auro; & facies earum tanquam facies hominum.

8. Et habebant capillos sicut capillos mulierum; & dentes earum sicut dentes leonum erant.

COMMENTARIVS.

D

SIMILES EQVIS PARATIS IN PRÆLIVM.] Non hic sensus est, locustas habere equorum figuram. Hanc enim si haberent, nihil iis locustarum remaneret: præsertim cùm humano vultu, fœminarum capillis, & caudâ scorpionum constent. Forsan ergo sensus est, audaciam earum & acrimoniam ad inuadendum esse illius instar, quæ equis in prælium paratis inesse solet. Aut forte (quod magis placet) nomen equorū pro equitibus accipiendū est: sic enim crebrò, cū de bello incidit sermo, vsurpare solemus mille equos pro mille equitibus; id quod Hispano præsertim idiomate vsitatissimū elegantissimumq; est. Quòd verò locustæ Ioanni visæ cū equitibus ad bellum paratis côparentur; idem est, ac si considerentur quasi armis quibusdam ad corporis defensionem idoneis instructæ. Quemadmodum Indicum quoddam animal propter corium ad loricæ æreæ similitudinem à natura ipsa compactum vulgari sermone vocatur *Armadillus*: & Rhinoceroti etiam sua est natiua lorica, eaque durissima. Atque hæc coniectura vel ex eo fulcitur, quia vulgares locustæ aliquam habent huiusmodi armaturæ similitudinem.

Locustæ quo sensu similes equis ad bellum paratis dicantur.

E Huc etiam spectat, quòd equus in prælium paratus videtur idem esse, ac eques cataphractus, id est, armis vndique munitus & circunseptus. Et Titus quidem Liuius ait idem esse cataphractum ac loricatum. Ioannem verò in eo sensu loqui, argumento est quod mox addit; locustarum scilicet loricas non minùs esse duras & validas, ac si forent ferreæ. Atqui eques proprie est, non equus, qui lorica induitur; licèt sua etiam sit equis armatura. Cataphractus enim eques non ipse solùm, sed suus etiam equus armis munitus est. Hæc de sensu grammatico. Et verò diuini spiritus mens in hoc loco eò videtur tendere, vt nos commonefaciat difficultatis maximæ, quam experitur quispiam in triũpho de suis cupiditatibus reportando; necnon maximi impetus & ardoris, quo ipsæ prosternunt plurimos, qui se alioqui fortes & inuictos ostentabant. Proprium autem est equorum cohortis siue turmæ in confertos hostes irruere, ipsosque proterere.

SVPER CAPITA EARVM TANQVAM CORONAE SIMILES AVRO.] Hoc est; miseri & infelices homines suis appetitionibus dediti falsò putant, eas quasi reginas esse, quibus se ipsi debeant subijcere. Nec enim erubescunt illis manus ignominiosè dare, & sui cordis regnum atque imperium deferre.

Equum in prælium paratum perinde videri, atque cataphractum equitem.

Quid hic sub equorum in prælium paratorum figura adumbretur.

Quorsum locustis coronæ per capita affingatur.

A

deferre. Cohæret cum hac significatione Pauli phrasis ad Roman. 5. 21. & cap. 6. 12. *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore, vt obediatis concupiscentiis eius.* Similiter Prouerb. cap. 31. 4. dicitur ebrietas apud aliquos regnare.

Facies hominũ quorsum locustis data? Vers. 8. FACIES EARVM TANQVAM FACIES HOMINVM: ET HABEBANT CAPILLOS SICVT CAPILLOS MVLIERVM.] Quasi dicat; se blandas ac molles primâ specie exhibent; & ita incautos homines pelliciunt. Vide 2. Petr. 2. 18. *Pelliciunt in desideriis carnis.* & Iacobi 1. 14. *Vnusquisque tentatur à concupiscentia sua abstractus & illectus.*

Cur illis dẽtes leonum affictĩ? DENTES EARVM, SICVT DENTES LEONVM.] Plinius libr. 8. capit. 16. de leone agens ait, *Ex omni vulnere, siue dente, siue vngue impresso ater profluit sanguis.* Et ipsius præsertim morsus forte venenatus est. Nam & hominum dentibus quoddam inest virus, vt ipse Plinius asserit. Suspicor etiam leones, sicut & canes, habere dentes serratos pectinatim coëuntes; ne contrario cursu atterantur. Hoc demum indicat, concupiscentias, licèt fictæ pacis ac blanditiarum specie decipiant, funestum tamen malum hominibus importare. Vide Ecclesiastici 21. numero tertio, *Dentes leonis dentes eius interficientes animas.*

B

TEXTVS.

Vers. 9. Et habebant loricas, sicut loricas ferreas: & vox alarum earum, sicut vox curruum equorum multorum currentium in bellum.

C

COMMENTARIVS.

QVOD de loricis ferreis dicitur, ideo fit, vt ponderetur rursus, quod fuerat antea dictum; has scilicet locustas esse similes equis, id est, equitibus cataphractis. Iidem enim appellantur loricati: vt ex Liuio nuper diximus. Nunc illud additur, harum locustarum loricas non vtcunque esse ex corio aut ære, sicut reliquæ communiter esse solent; sed ex chalybe. Vide quæ suprà diximus versu septimo.

VOX ALARVM SICVT VOX CVRRVVM.] Stridor propriè vocatur locustarum strepitus, atque etiam curruum. Quod argumento est, aliquid inter eos similitudinis inesse. Cùm autem de locustis tãquam de militari exercitu fuerit sermo institutus; nihil aptius, quàm cum stridore curruum in bella ruentium, harum locustarum stridorem comparare. Quòd verò locustæ alis edant stridorem, id notum est. Vide hac de re Plinium libr. 11. histor. cap. 29. Licet idem etiam addat; *Vox earum proficisci ab occipitio videtur: eo loco in commissura scapularum habere quasi dentes existimantur, eosq́ inter se terendo stridorem edere.* Ceterùm quoquo modo id sit, si dentibus hic stridor edatur, fortè quod dicitur *in commissura scapularum*, intelligendum est in alis. *Locustæ quomodo stridorem edant.* D

Per vocem locustarum alis editam quid indicetur. Hic autem stridor siue murmur significat desideriorum plagâ non torqueri solùm sceleratos, morderi, atque corrodi; verùm etiam eorum animum ita teneri constrictum, vt nihil penè loci supersit ad aures consiliis salutaribus accommodandas. Absorbet enim plaga hæc animorum attentionem. Id quod pereleganter significatur, dum fingitur, locustas has vocem adeò contentam edere, vt nulli prætereà rei attentionem relinquant. Vide illud Prouerb. 30. 15 *dicentes Affer, affer*; nimirum maximis clamoribus & ingenti contentione. Et verò stridor hic alis tribuitur; vt idoneè allegoria accommodetur locustis, alarum motu stridorem edentibus. Quo fortasse significatur etiam concupiscentias, si alas recipient; id est, si nimiam licentiam & impunitatem nanciscantur, suo murmure atque stridore, nec non nimiâ anxietate ingentem animo perturbationem afferre. Cuius demum significatio est, eas animi attentionem prorsus auferre. Atque id ipsum Christus aliâ allegoriâ significanter expressit Marc. 4. 19. *Concupiscentiæ introeuntes suffocant verbum.*

A

TEXTVS.

Verſ. 10. Et habebant caudas ſimiles ſcorpionum; & aculei erant in caudis earum, & poteſtas earum nocere hominibus menſibus quinque.

Vide quæ diximus ſuprà verſu 3. & 5.

11. Et habebant ſuper ſe regem angelum abyſſi, cui nomen Hebraicè Abaddon; Græcè autem Apollyon; Latinè habens nomen Exterminans.

B

COMMENTARIVS.

LOCVSTAE, ait Salomon, *regem non habent*. His tamẽ myſticis locuſtis regem eſſe Angelum abyſſi, textus affirmat. Porrò ſuprà iam vidimus notatione ſecundâ, abyſſo iuxta ſacræ Scripturæ phraſim nunquam Infernum ſignificari: & in Apocalypſi per illam denotari profundum iuſti Dei iudicij puteum.

Quiſnam ſit hic locuſtarum rex. Eum eſſe non poſſe quintæ tubæ angelum.

His tamen præmiſſis, non facilè eſt explicare, quiſnam ille ſit, qui hìc abyſſi Angelus, & myſticarum locuſtarum Rex nuncupetur? Ac primò certum eſt, hunc abyſſi Angelum neutiquam eſſe poſſe eum, qui tubâ quintâ cecinit. Qui enim quintam tubam perſonuit, typum gerit eorum prophetarum, quibus Deus hanc impiorum Iudæorum plagam prænunciauit. Quare illi Angelo, qui quintam inflauit tubam, nomen exterminatoris congruere non poteſt. Præterquam quòd in ipſa figura ſeu viſione, clangor tubæ quintæ apertionem putei antecedit. aperto autem puteo, protinus
C erupere locuſtæ. Quibus cùm Rex deſtinatur; congruentius eſt, vnde locuſtæ exierunt, inde etiam earum regem prodiiſſe. Quemadmodum vnde apum examen egreditur, cum illis pariter ſuus inde rex procedit. Itaque neceſſariò Angelus abyſſi ex eâdem abyſſo vnà cum locuſtis exijſſe putandus eſt; ac proinde ab illo eſſe Angelo diuerſus, qui cecinit quintâ tubâ. Quare ille Angelus ideò abyſſi appelletur oportet; quia de abyſſi puteo ſimul cum locuſtis exiuit.

Locuſtarum regem eſſe dæmonem.

Per hunc ergo abyſſi Angelum veriſimile eſt, dæmonem ſignificari: qui medio concupiſcentiarum æſtu bellum infert hominibus, & concupiſcentias ipſas, earumque opem ſibi adſciſcit; ſicuti Rex militum contrahit exercitum, vt ſuis hoſtibus bellum inferat. Huc ſpectat, quòd homines, ſuis effrænatis cupiditatibus vt primùm ſuccumbunt, eo ipſo dæmoni pariter ſubijciuntur; *à quo captiui tenentur ad ipſius voluntatem*, vt loquitur Paulus 2. ad Tim. 2. 26. Et quemadmodum locuſtæ proptereà ex abyſſo exiiſſe perhibentur, quia iuſtè permittit Deus hominem improbum ſuis concupiſcentiis tradi: ita etiam dæmon vocatur abyſſi Angelus, & inde prodijſſe ſignificatur; vt innuatur iuſtè à Deo permitti, vt homo ſuis concupiſcentiis ſubiectus, dæmoni etiam per inordinatas ipſas animi affectiones captiuus tradatur. Iuxta hunc ſenſum, mentio locuſtarum regis idcirco fit; vt denotetur, præter naturalem famem, quæ locuſtas ſtimulare fingitur, illis inſuper eſſe Regem ac du-
D cem validiſſimum, qui eas excitet & inflammet; & hac ratione hominum perniciem & vaſtitatem machinetur: ideo enim ei datur exterminatoris nomen.

Cur tam locuſtæ, quàm ipſarum rex ex abyſſo prodire dicantur?

Huc accedit in plaga hac præ ceteris oportuiſſe, vt ipſius dux ac princeps dæmon eſſe agnoſcatur, qui hominum excidio inhiat. Nam famem quidem, bellum ac peſtem; item ignorantiam, iras, & obdurationem facilè plagas eſſe apparet: concupiſcentiarum verò lenis vultus ac placidus, & fœmineæ comæ decipiunt complures; qui nihil ſibi à ſuiſmet deſiderijs cauendum eſſe falsò putant. Quamobrem vt cautè & attentè nos geramus, admonemur huius exercitus ducem eſſe humani generis exterminatorem pariter & euerſorem. Atque in hoc nomine, ni me fallit animus, alluditur ad eam hiſtoriam, quæ refertur Num. 11. 34. vbi de ſepulchris concupiſcentiæ (de quibus vide etiam Num. 33. 16. Deut. 9. 22. Pſalm. 105. 14. Sapientiæ 16. 2. & cap. 19. 11.) Nam in ea hiſtoria & in inſcriptione (*ſepulcra concupiſcentiæ*) voluit diuinus Spiritus nobis quaſi ob oculos proponere miſerrimã ſtragem, quam cordis deſideria, ſeu (quod idem eſt) concupiſcentiæ in hominum animis edunt. lege 1. ad Timoth. 6. 9. *Deſideria mergunt homines in interitum & perditionem.* Vbi perditioni reſpondet in
E Græco ἀπώλεια, quæ vox deriuatur à verbo ἀπολλύω, quod eſt perdere; eiuſque participium eſt, ἀπολλύων, id eſt, perdens vel exterminans: ac proinde Pauli locus prædictæ ſignificationi valde fauet. Vide etiam 2. Petr. 1. 4. *Fugientes concupiſcentiæ corruptionem, quæ in mundo eſt.* Et Eccli. 18. 30. *Si præſtes animæ tuæ concupiſcentias, facient te gaudium inimicis tuis.*

Nominis Apollyon *etymon & myſterium.*

Ex ijs tamen, quæ diximus, exurgit quæſtiuncula; ſcilicet, quî cohæreat nomen perditionis cũ eo, quod ſupradictum fuerat, nempe præceptũm eſſe locuſtis, ne occiderent homines? Reſpondeo primò, Exterminantis nomen dæmoni attribui propter infenſiſſimum ipſius animum, quo noſtras concupiſcentias excitare & ſtimulare auet. Secundò, ingens perditio & vaſtitas, quam medijs concupiſcentiis molitur dæmon, refertur ad animum. Præſertim quia, licèt deſiderium nobis non auferat vitam: ex eo tamen, quòd ſuis homo cupiditatibus ſe ferri ſinat, multæ exoriuntur cædes. Notum eſt illud, *Plures occidit crapula, quàm gladius*: idemque accidit in alijs concupiſcentiarum ſpeciebus. Atque omnia iſthæc complectitur ſepulchrorum concupiſcentiæ figura.

Dubitatio circa prædictam expoſitionem; eiuſque reſponſio.

Locustarum regem de inordinato amore proprio posse etiã congruenter explicari.

Huc vsque per abyssi Angelum dæmonem intelleximus. Si quis tamen de amore proprio, id est, de inordinato sui amore explicare malit; non solùm non recuso, sed libentissimè etiam assentior. Quare quòd illi nomen Angeli abyssi adscribatur; ex loquendi modo elicitur, huic hosti teterrimo dæmonis figuram dari. Quod tragicum est, & sæuissimo cuique hosti tribui solitum: vt morti & perditioni, Abacuc 3.5. *Ante faciem eius ibit mors, & egredietur Diabolus ante pedes eius.* Hac verò ratione non ineptè amori proprio inordinato nomen mali Angeli siue dæmonis imponitur. Aut forsan abyssi Angelus est idem, ac minister abyssi; id est tyrannus, cui peccatores iusto Dei iudicio traduntur; dũ permittit Deus, vt ipsius truculenti tyranni miserâ seruitute premantur. Nec dubium est, quin proprio amori, & nimiæ ipsius licentiæ mirificè quadret nomen regis mysticarum locustarum; nomen etiam *Abaddon*, siue *exterminator*.

Illud insuper adiungo, vtramque hanc Regis locustarum declarationem, alteram de dæmone, alteram de proprio amore minimè inter sese pugnare. Quare potuit simul Spiritus sanctus vtramque intendere: vt de septem capitibus Bestiæ cap. 17. ait textus; *septem capita, septem montes sunt, supra quos mulier sedet; & Reges septem sunt.*

Difficultati ex dictis ortæ fit satis.

Opponet tamen nobis aliquis, quinque esse concupiscentiarum genera, quæ miserum peccatorem distorquent; vnumque ex eis esse virtutis, quam videt se consequi non posse, desiderium (vt vidimus notat. 3.) Huius autem concupiscentiarum generis nec dæmon, nec inordinatus suiamor duces esse posse videntur. Respondeo, bonum virtutis desiderium esse illud, quod humile est, Deoque subiectum, & fide ac spe diuini fauoris & clementiæ imprimis nixum. Hoc autem desideriorum genus non plaga est, sed plagæ remedium. Cùm verò inter concupiscentias, quæ pertinent ad quintam plagam, annumeratur virtutis desiderium; intelligi debet de fidenti desiderio virtutem ipsam proprijsmet viribus assequendi: quod proinde superbum atque inordinatum est, & à dæmone ac proprio amore ad peccatores cruciandos stimulatur.

Dixi hactenus, quæ satis esse duxi ad locustarum, atque adeò quintæ huius plagæ explicationẽ. Illud pro colophone addam; quanuis Apocal. hîc propriè & directè agat de plagis in Iudaicum populum immissis: verumtamen dubium non est, quin eâdem etiam plagâ plectat Deus ex Christianis hominibus eos, qui suas cupiditates non frænant, & comprimunt. Non enim ignorabant Apostoli multos fore Christianos *ambulantes secundum desideria sua*. Vide epistolam Iudæ, num. 16. & 2. Petr. 3.3. *Iuxta proprias concupiscentias ambulantes.* Et sanè, quanta sit Christianorum miseria & infelicitas, qui suis voluptatibus famulantur, vel ex eo conijci facilè potest, quod nobis Ioannes in hac plaga proponit. Cùm autem res hæc tanti momenti sit, mirum non est, toties in sacra Scriptura nos admoneri, vt proprias concupiscentias coerceamus. Vide Ecclesiastici 5. numer. 2. & capit. 18. numero 30. Roman. 13. numero 14. ad Galatas 5. numero 16. & 1. Thessal. 4. numero 5. & 2. Timoth. 2. numero 22 & ad Tit. 2. numero 12.

TEXTVS.

Vers. 12. Væ vnum abiit: & ecce veniunt adhuc duo væ post hæc.

Hæc exposita iam sunt, examinataque in fine capitis octaui.

TEXTVS.

Quod est initium plagæ sextæ.

Vers. 13. Et sextus Angelus tuba cecinit. Et audiui vocem vnam ex quatuor cornibus altaris aurei, quod est ante oculos Dei,

14. Dicentem sexto Angelo, qui habebat tubam; Solue quatuor Angelos, qui alligati sunt in flumine magno Euphrate.

COMMENTARIVS.

Sextæ plagæ interpretatio quæ sit.

Interpretationes, quæ de hac sexta plaga literis proditæ sunt, in huius capitis prologo indicauimus: & manifestum est, earum auctores non sibi plenè satisfecisse. Nostra explicatio est de iris atque furoribus, quibus puniuit Deus Iudæos Christum respuentes. Et quidem cùm per locu-

A locustas concupiscentiæ allectrices denotentur; ordo ipse postulat, vt furiosi equi irarum furias significent. Concupiscentias enim iræ, indignationes & odia consequuntur. Quamobrem id vnum superest examinandum; vtrùm nostra explicatio omnia, quæ textus asserit, rectè compingat.

Altare, vnde vox prodiit, de altari thymiamatis esse intelligendum.

Imprimis altare, quod ante Dei oculos esse dicitur (græcè ἐνώπιον, id est, in conspectu) videtur esse altare Thymiamatis, quod erat ad ianuam Sancti Sanctorum; & quatuor ipsius cornua esse quatuor ipsius altaris anguli. Cuiusmodi verò fuerint illa cornua, non admodùm refert; & videri possunt descriptiones Ariæ & aliorum. Illius ergo altaris instar, quod erat prope arcam fœderis, vidit Ioannes altare quoddam iuxta Dei thronum, qui cap. 4. descriptus fuit. Quod verò ait, prodire vocem *ex quatuor cornibus altaris*; significat eam exire per quatuor omnes angulos, id est, ex toto altaris circuitu: quæ vox, vt posteà videbimus, vindictam contra Iudaicum populum clamitabat. Quid ergo est, huius plagæ potiùs, quàm aliarum descriptionem exordiri à vindicta, quàm altare Thymiamatis aduersus Iudæos deposcit? Respondeo, per Thymiamatis altare mirificè adumbrari religionem ac diuinum cultum, vt alibi explicuimus. Et apud humaniorum literarum peritos tritum est, in antiquis numismatis altare cum igne esse religionis symbolum. Deinde facilè cernitur, clamo-

Cur sexta hæc plaga præ ceteris à Iudaicæ vindictæ postulatione exordiatur?

B rem ex altari prodeuntem, esse elegantissimum symbolum, quo significatur Christianam religionem de Iudæis conqueri, & vindictam exposcere; ad eum modum, quo Abelis sanguis clamasse dicitur Genes. 4. numero decimo. Cùm ergo dicitur altare ex omnibus quatuor angulis conclamare; idem est, ac si significaretur, catholicam religionem non de Iudæorum paucis, sed generaliter de tota Ierosolymorum vrbe, atque adeò de vniuerso Iudaico populo conqueri, & vindictam aduersus illos flagitare. Hanc autem vindictã postulat sub belli figura, vt infrà explicabitur. Atq; hanc exordij rationem apud Poëtas reperimus, qui Troiæ ac Thebarum prælia & expeditiones literarum monumentis consignarunt. Scribunt enim hæc bella duxisse exordium à querimonijs terræ propter hominum flagitia.

Cur hæc querimonia siue vltio de Iudaico populo sumenda ab altari proficiscatur?

Verùm cur in Apocalypsi hæc querimonia ab altari proficiscitur, præsertim initio sextæ plagæ? Respondetur, in ordine diuinæ prouidentiæ, irarum atque indignationum furiæ accidunt in supplicium eorum scelerum, quæ concupiscentiarum causâ commissa sunt. Ad hæc; effrænata concupiscentiarum libido in sacris Literis figuratur veluti spiritalis quædam idololatria. Quare æ-

C quum est, eos, qui per inordinatum rerum creatarum amorem ipsis potiùs creaturis, quàm supremo creatori inseruierunt, meritissimas pœnas luere odijs ac furoribus, qui appetitionum perturbationem consequuntur. Quemadmodum ob propriæ idololatriæ flagitia permisit Deus Ierosolymam à Nabuchodonosore deuastari. Aptissimè igitur, vt furiarum plagæ initium sumatur, fingitur altare, (id est, religionem) offensum iniuriâ illâ à Iudæorum cupiditatibus & inordinatis desiderijs illatâ exposcere, vt in illius idololatriæ vltionem immittantur furiæ; quæ in ipsos Iudæos truculenter inuadant. Itaque cùm altare alloquitur Angelum sextæ tubæ; idem est, ac si diceret, suam ipsius iniuriam atque ignominiam eò iam audaciæ ac dementiæ processisse, vt ferri ampliùs non possit; ac proinde petere se atque contendere à sexto Angelo, vt commissum sibi munus exequatur, & aduersus Iudæos proferat sententiam, nimirum vt sontes puniendi tradantur.

Sextam plagam in belli similitudinem proponi.

Deinde sexta hæc plaga ob oculos nobis proponitur in similitudinem atrocissimi belli, quod Babylon Ierosolymæ intulit. Altare enim postulat, vt quatuor dimittantur Angeli, qui alligati erant ad Euphratem, (flumen, quod mediam interfluit Babylonem:) quorum liberatione ac dimissione factum est, vt aduersus Iudæos furiosissimus equorum effrænatorum exercitus ducentorum millionum mitteretur. Quo innuitur, pristina illa bella, quæ olim Babylon in Ierosolymam suscepit,

D fuisse quasi depicta & adumbrata; si cum mystico hoc bello irarum ac furiarum in miseros Iudæos immissarum comparentur.

Quænam sit Babylon, ex qua numerosissimus exercitus contra Ierosolymam erumpere fingatur?

Quòd si roges, quænam ista sit Babylon, ex qua infinitus hic erumpit exercitus contra perfidam Ierosolymam? Respondeo, cùm ad hanc plagam acceditur, iam nec Ierosolymam extitisse, nec fortasse Babylonem. Nam secunda plaga, id est, bellum Vespasiani ac Titi vrbem Ierosolymam penitus excidit: & antiqua Babylon multò antea fuerat euersa; aut certè adeò inermis atque imbellis restiterat, vt ad bellum in Ierosolymam comparandum vires sibi minimè suppeterent. Verùm tamen, vt de Iudæis rebellibus idoneus habeatur sermo; inducuntur Ierosolyma & Babylon, veluti hostiles quædam vrbes, & inter se infensæ; quæ concipiuntur, vt ciuitates duæ siue respublicæ, nullam inter se realem distinctionem habentes, sed solùm formalem. Etenim vt in bello intestino irarum atque furorum; quibus infælix homo conflictatur, ipsemet, non alius, sibi ipsi bellum infert: ita etiam loquendo de plaga irarum & indignationum, qua Deus perculit Iudæos; in eorum singu-

E lis oriebantur iræ ac furores, quibus eos cruciabat Deus. Ceterùm, vt significaretur hæc plaga per modum crudelissimi belli, significanter satis & iuxta loquutionem Apostolis vsitatam, considerantur Iudæi quasi singuli in binos diuisi homines; quorum alter bellum inferat, alter patiatur. Hac igitur ratione in eadem republica concipiuntur duæ: ex quibus Babylon appellatur illa, quæ irarũ ac furiarum exercitum in miseros Iudæos immittit; Ierosolyma verò, quæ mortifero illo bello appetitur. Hæc autem apprehenditur esse ciuitas illa, quam ad se conuertere conabatur Deus, quamque ob eius repugnantiam atque perfidiam hostili Babylonis exercitu opprimebat. Ali-

Proposita Babylonis ac Ierosolymæ distinctio quàm sit apta ostenditur.

quis fortè has distinctiones, vt nimiùm metaphysicas reijciet; & clarius atque intellectu faciliùs esse ducet, si per Babylonem dæmonum respublica intelligatur. Huic ergo responderim primò, non esse vt nimis subtile repudiandum, quod communi spiritalium virorum vsu & consensione receptũ est. Quis ergo ignoret, quid spiritales homines intelligant; quando de vno eodemque homine loquentes, illum in binos partiuntur? quin imò asserunt, intra eiusdem hominis pectus esse bellum inter Ierosolymam & Babylonem susceptum; atque adeò singulis inesse hominibus intra præcordia intima Babylonem perfidam, quæ fidelem Ierosolymam bello conetur diruere.

Secun-

secundò, respondetur in eo bello, quod homo à suis odijs ac furijs perpetitur, dæmones esse suasores atque impulsores; bellum tamen propriè ab ipso homine sibimet inferri. Quæ consideratio sacræ Scripturæ locutioni congruens valdè est. Sicut enim Iacobus capit. 1. 14. ait, *Vnusquisque tentatur à concupiscentia sua abstractus & illectus.* Sic etiam Ecclesiasticus ait; *Iracundia animositatis illius subuersio eius est.* Est autem valdè consentaneum, hoc modo de cupiditatum bello internecino agi; vt existiment homines, sibique persuadeant, licèt dæmon re verâ nobis damnum machinetur; nos tamen ipsos esse, qui bellum nobis inferamus, dæmone instigante. Constat autem, hoc fuisse valde appositum, quo exprimeretur Iudæos in ipso, quo premebantur bello, sui detrimenti esse auctores. Postremò contextus ipse efflagitare mihi videtur, vt in hoc loco Babylon & Euphrates indicent ipsosmet Iudæos, quatenus ab illis sexta plaga in ipsos immissa proficiscebatur. A

Quatuor angeli in Euphrate alligati quinam sint.

Tertiò, in Angelorum quaternario, qui alligati erant in Euphrate, certum mihi est significari quatuor illos humani generis hostes, de quibus diximus cap. 6. not. 3. (illi autem sunt, *proprius amor, diuitiarum cupiditas, inanis hominum existimatio, & proprium iudicium.*) Hi enim quatuor sunt famosi hostes, de quibus Apocalypsis agit; illisque opponit quatuor illos equos, de quibus c. 6. vt suo loco vidimus. Atque hi quatuor eleganter satis dicuntur ad flumen Euphratem fuisse ante sextam plagam alligati; & ex eorum solutione, sexta plaga in Iudæos redundasse. Hoc vt meliùs percipiatur, notandum primò est, hos quatuor Angelos non posse inter bonos numerari: siquidem in Euphrate constricti fuisse dicuntur. Præsertim, quia, vt vidimus c 8. 2. instrumenta, quæ Deus ad inimicorum supplicium vsurpat, vocitari solent angeli; tum in sacrarũ Literarũ, tũ in Apocalyps. præcipuè locutione. Itaq; nihil est inconueniens Angelorum nomine malorũ, quatuor illos humani generis hostes nũcupari. B

Quatuor hosce angelos non posse inter bonos numerari.

Cur quatuor angeli in Euphrate alligati fingantur ante plagam sextam solui?

Quid per Euphratem figuretur.

Per fluminis fluxum & cursum quid adumbretur.

Notandum est secundò, quemadmodum iuxta Scripturæ phrasim, dæmon illaqueatus esse dicitur, quando cohibetur, nequid inferat damni; sic etiam quatuor illos hostes supradictos per eleganter fingi ante plagam sextã fuisse in Euphrate flumine alligatos. Euphrates enim pleno alueo fluẽs & Babylonem lætificans aptissimè repræsentat voluptates atque delitias ciuitatis Deo inimicæ, & ad animi voluntatem successus. Nam fluentibus ad voluntatem hominum rebus prosperis; fluunt etiã peccatores, atque adeò diffluunt mollitiã & luxu. Et quidem fluminis fluxu atque decursu appositè rerum ex animi sententia succedentium prospera vicissitudo indicatur. Interim ergo, dum res prosperè fluunt, hic idem fluxus impedit siue dissimulat potiùs irarum atque odiorum bellum: quod ferè exoritur ex eo, quòd proprius amor, cupiditas propriæ existimationis ac iudicij proprij tenacitas lædi se ipsa, atque offendi sentiant. Tunc enim ad sui defensionem ac vindictam bellum facere decernunt & aduersarios opprimere. Si ergo hoc est belli intestini initium; nemo non viderit, excitari illud non posse, donec irarum & discordiarum causæ excitentur; ac proinde quatuor illos hostes interim quasi alligatos & præpeditos detineri. Nam cùm res pro votis prospere cadunt, voluptas ipsa ac delectatio iram quasi sopitam & alligatam tenet. C

Cur in Euphrate sint quatuor angeli alligati.

Altaris vox quid propriè postulet.

Fingitur autem non ineptè quatuor illos inimicos in fluuio Euphrate esse alligatos. quo innuitur Babylonicis aliquando delitijs animum Nabuchodonosoris, ipsiusque ducum fuisse distentum omnino & occupatum atque bellorum penitus oblitum. Hoc enim voluptatis oblectamentum est veluti compedes quædam, quibus irretiuntur homines. irarum verò atque odiorum causæ sunt, quę hæc vincula hosque laqueos dissoluunt. Quamobrem illa altaris vox id præcipuè postulat; ne scilicet furorum ac discordiarum occasio proferatur ampliùs; vt belli duces suas illas delitias in furias conuertant; & vinculis illis, quibus constricti tenebantur, absoluti suam ferociam & immanitatem contra infelicem Ierosolymam, id est, contra perfidos Iudæos ostendant.

Irarum ac furorum fons & origo.

Totus hic discursus illud vel maximè præstituit, quod in philosophia notum est; nimirum iras ac furores in amore proprio, in opum cupiditate, in falsa hominum existimatione, & in iudicio proprio imprimis niti. Vnde Diuus Thomas 1. 2. q. 25. art. 1. statuit, concupiscibilem naturâ suâ priorem esse irascibili. Et de harum animi facultatum distinctione videndus est Diuus ipse Thomas, 1. p. q. 81. art. 2. ex Greg. Nyssen. & Damascen. Quanuis, vt verum fatear, ad quintæ & sextæ plagarum differẽtiam, non tam ipse attenderem Aristotelis distinctionem, quàm vsitatam & loquendi & sentiendi rationem; quæ cum cordis desiderijs componit quidquid facili ac placidâ specie sese insinuat; cuiusmodi sunt proprius amor, spes, gaudium, & his similia; licèt posteà acerbum ac mortiferum habeant exitum: cum furijs verò atque discordijs coniungit, quidquid infestum atque horridum aspectum præ se fert; vt odia, desperationes, inuidentiæ, furores, aliæque persimiles. D

An quatuor hi angeli congruenter possint de quatuor ventis exponi.

Non deerit fortè, qui opinetur, quatuor Angelos, quorum hìc mentio fit, esse quatuor ventos: propterea quòd indignationum atque irarum causæ rite sub tempestatis specie figurentur; quæ coriatur repentè, & reipublicæ tranquillitatem conturbet. Sic enim sæpè vsurpari videntur à Marco Tullio huiusmodi locutiones, *patriæ procella, turbo ac tempestas pacis:* & alicubi ait; *alios ego vẽtos, alias procellas animo prospexi.* Et de procellis irarum, siue de aduersæ fortunæ procella frequenter occurrit sermo. Respondeo tamen: allusio ad quatuor ventos proposita nobis fuit, vt vidimus in cap. 7. vbi generatim de septem agitur plagis. At in plaga hac sexta non potest conuenienter, vt arbitror, ventorum allegoria vsurpari. Nec enim Apocalypsis in vna & eâdem spelunca quatuor ventos coniungit: neque apta satis est locutio alligãdi ventos: deinde ad locustas idoneum est, vt plaga illa à vento aliquo inferatur. Verùm ad furiosorum equorum exercitum minimè est accommodata fictio, quæ indicet huiusmodi equorum exercitum fuisse ab aliquo ventorum flatu in Ierosolymam immissum. Aptius multò est, si fingatur dæmones fuisse vinculis; quibus ad Euphratem alligabantur, expeditos: ita tamen, vt dæmones pro quatuor illis inimicis accipiantur. E

Soluitur difficultas, quæ in prædicta posset explicatione suboriri.

Superest scrupulus auferendus, nequis in eo fortasse offendat. Is verò est huiusmodi. Sextus Angelus (vt suprà explicatum est) repræsentat prophetam, qui Dei sententiam profert, per quam Iudæi iubentur furiarum equis exponi, vt per eos puniantur. Atqui non est munus Prophetæ soluere iras ipsas atque furores; aut offerre occasiones, quibus iræ & furores excitentur, quibus plectendi sunt rebelles. Quomodo ergo cohæret, vt ad sextum Angelum dicatur, *Solue quatuor Angelos, &c?* Respondetur,

A detur, ipsam sententiæ prolationem, quam postulatur sextus Angelus, satis esse, vt eleganter dicatur ei, vt soluat quatuor Angelos: quia qui ex Dei nomine, ipsius sententiam reo pronunciat, eo ipso aliquo modo efficit, vt illa executioni mandetur.

T E X T V S.

Vers. 15. Et soluti sunt quatuor Angeli, qui parati erant in horam & diem & mensem & annum, vt occiderent tertiam partem hominum.

C O M M E N T A R I V S.

B Modvs ille loquendi *in horam & diem & mensem & annum*, indicat, quatuor Angelos supradictos nusquam desistere ab inferendo bello, & adoriendis hominibus, cùm primùm à vinculis liberè dimittantur. Nam vt de illis, tanquam de ducibus, siue militibus loquamur; si ad inuadendum expectaturi sunt signum aliquod, nec sciunt qua hora dandum sit, oportet totum diem intenti expectent signum. Quòd si diem etiam ignorent, debent mensem integrum prompti atque parati esse. Si lateat dies, nullo anni mense imparatos esse atque incautos decet. Iam si vel annum nesciant, per totius vitæ tempus conuenit esse alacres & erectos, neque vnquam solertiam ac solicitudinem abijcere. Hic modus continuæ atque suspensæ explicationis infatigabile studium ac desiderium ostendit: quemadmodum Plin. ait de Scorpione, *Semper cauda in ictu est, nulloque momento meditari cessat; nequando desit occasioni.* Ea igitur loquendi ratio magna cum energia repræsentat, quàm sint terribiles quatuor illi aduersarij, de quibus suprà: siquidem licèt decem aut viginti totos annos constricti sint, & lædendi occasione destituti, nunquam tamen vel vno temporis momento ignaui ac desides conquiescunt; vt oblatam primò occasionem arripiant illico, & innumerabilem exercitum (cuiusmodi in sequenti versu depingitur) extemplò in campum educant. Atque plagam hanc perspicuum est, non semel Iudaico populo fuisse inflictam: quin imò cuilibet singulatim infligi, quoties suis iris ac
C furijs plectitur.

Cur quatuor angeli dicantur fuisse parati in horam, diem, mensem & annum?

Vt occiderent tertiam partem hominvm.] Hæc est facultas prædictis quatuor Angelis præmissa occidendi discordijs ac furoribus tertiam hominum partem. Et quia non semper inuadēdi tempus est, nisi quando quatuor illi Angeli à vinculis liberantur (id est, quando tumultus ac furoris causæ sese dant) ideo semper præstò sunt: nec vnquam eos occasio improuidos, & inopinantes occupat.

Cuiusmodi sit facultas quatuor angelis concessa.

Circa hæc expendendum est primò, proprium amorem & eius asseclas nunquam non esse in procinctu; vt cùm primùm sese offerat occasio, irarum atque odiorum phalāgibus in nos truculenter inuadant. Secundò, si iras & odia humano iudicio metiamur, videntur inferre bellum; non ei, qui huiusmodi furore corripitur; sed illi, in quem alter ęstuat iracundiâ. Verùm enimverò Spiritus sanctus nos in Apocalypsi docet, huiusmodi furores esse concipiendos, vt validissimum exercitum in eos ipsos, qui excandescunt, irruentem: illi enim sunt, qui miserabili hac plagâ laborant. Nec aliud nos docet Iobus cap.5.2. Salomon, Prou.14.30. & cap.19.19. Ecclesiasticus cap.1.28. & cap.30.26. Dāni verò, quod irati alijs inferunt, nulla hîc ratio ducitur, tanquam rei exigui valde momenti; & quæ hominibus ipsis, quibus nocetur, vtilissima sæpè sit.

Quàm nos assiduè proprius amor inordinatus oppugnet.
Irâ & furore correptos sibi potius, quàm aliis nocere.

D Tertiò ponderandum est, in huiusmodi plaga diuinum spiritum agere potissimū de iracundijs ac furioribus Iudæorum Christum excipere nolentium. Quo imprimis instruimur, quemadmodum horribile Dei supplicium est, illos in cordis desideria tradere; sic etiam supplicium esse grauissimum, illos suarū irarum furijs dedere. Licèt autem vniuersè sit sermo de furijs omnibus in Iudęos Christum respuentes irruentibus: in illas tamen præcipuè intendit oculos in præsenti Spiritus sanctus, quæ Iudæos aduersus Christianum populum & Euangelij prædicationem corripuerunt. Hos enim furores, has iras, hæc odia euomuerunt Iudæi in persequutione, quam in Ecclesiam concitarunt: de qua persequutione agitur c.10. & 11. sequentibus, vt in ijs liquebit. Atque vtrumq; caput interijcitur inter sextam & septimam plagas. Nam septima ad calcem capitis vndecimi apponitur. Et quanuis per digressionem dicta videantur quæcunque ab initio capitis decimi ad septimam vsque plagam recensentur: si tamen rectè inspiciantur, in ijs ipsis, quæ digressionem videntur redolere, prouehitur eadem materies furorum atque irarum Iudaici populi: explicaturque, quos effectus in
E Christianam Ecclesiam habuerit eiusmodi persequutio.

De quorum ira ac furore hic imprimis agatur.

Quartò etsi doctrina hæc de furiarum plaga ad Iudaicum populum hîc applicetur: ceterùm generalis ex se est: atq; in huius plagę acerbitate expendere licet ingentem stragem, quam iræ & furores edunt in eorum animis, quos penitùs occuparunt: nec in animis solùm, sed in ipsa etiam vita. Quia *zelus & iracundia minuit dies*, Eccles.40.26. Et *putredo ossium inuidia*, Prou.14. 30. Nec inficiari possumus, quod quotidie ipso experimento deprehendimus; cùm videamus innumerabilem hominum multitudinem suis discordijs atq; odijs miserandum in modum interire. Et sanè quod Spiritus sanctus affirmat, tertiam hominum partem per huiusmodi irarum ac furorum occasiones de medio tolli; minimè est hyperbolicum. Atque vt in plagis primis dicebamus, sic etiam nobis in hac tertiæ partis loquutione Spiritus sanctus significat, ipsius clementiâ & misericordiâ fieri; vt eorum numerus, qui euadunt mortem, sit multò maior, quàm numerus eorum, qui à suismet furiis occiduntur. Quòd si aliquis existimet plus inesse mysterii in eo, quod in hac plaga repetitur, per illam scilicet ex toto hominum cœtu tertiam partem occidere: ego certè fateor me penitiora arcana non assequi: & libentissimè ab alio, cui perspicacior sit mentis obtutus, in hac re edocebor

Doctrinam hanc de Iudaica furiarum plaga posse etiam suo modo ad alios extendi.
Quantus hominem numerus discordiis atque odiis intereat.
Quid per tertiam hominum partem occisam doceamur.

Quintò

In plagarũ serie non temporis, sed grauitatis ordinem seruari.

Quintò in plagarum serie non temporis seruatur ordo, sed grauitatis; vt suprà iam diximus. Nam plagæ huius initium fuit sine dubio ante famem, bellum, ac pestem. Verùmtamen reor etiam attendi maximè horribiliorem huiusce plagæ impetum ac furiam; quæ quidem accidit postquàm viderunt Iudæi, Christianam rem multiplici incremento magis magisque excrescere: nempe proximè ad populi Iudaici obdurationem.

TEXTVS.

Vers. 16. Et numerus equestris exercitus vicies millies dena millia. Et audiui numerum eorum.

17. Et ita vidi equos in visione. Et qui sedebant super eos habebant loricas igneas, & hyacinthinas, & sulphureas: & capita equorum erant tanquam capita leonum: & de ore eorum procedit ignis & fumus & sulphur.

18. Et ab his tribus plagis occisa est tertia pars hominum, de igne & de fumo & sulphure, quę procedebant de ore ipsorum.

19. Potestas enim equorum in ore eorum est, & in caudis eorum. Nam caudæ eorum similes serpentibus, habentes capita; & in his nocent.

COMMENTARIVS.

Numerus hic ceteris omnibus in tota Scriptura positis maior.

Quorsum hic equitum numerus ita magnus describatur?

VICIES MILLIES DENA MILLIA,] id est, bis millies centena millia, siue ducenti milliones. quo exprimitur non quidem infinitus numerus, sed finitus; maximus tamen. Et verò nullus; quod quidem sciam, numerus in tota sacra pagina est ita magnus. Nam *decies millies centena millia*, apud Danielem c. 7. 10. conficiunt omnino centies centena millia, siue decem milliones. Atq; in sacris Literis neutiquam credere debemus, hunc numerum ceteris maiorem temerè & casu fuisse appositum. Etenim licèt finitus numerus pro infinito accipiatur: at in hoc loco exprimi maiorē numerum, quā vsquam aliàs in vniuersa Scriptura, mysterio minimè vacare reputem. Dico ergo, angelos, quantūuis plurimos, certo ac pręfinito numero circumscribi: verùm irarum, tumultuum ac furiarum exercitum, cùm ex inordinatis animi affectionibus oriatur, innumerabilem planè esse. Dicam clariùs: eorum numerus magis ac magis potest sine limite excrescere; ideoque vsurpatus fuit numerus ita ingens, qualem in nullo vnquam exercitu reperire ac dinumerare quisquam possit. Quo illud imprimis adumbratur, ex proprij amoris, & ipsius assectarum impunitate ac nimiâ licentiâ innumeras iras, rixas atque discordias exoriri posse: ac proinde qui inexpiabilem hanc tyrannidem & immanitatem non hactenus effugit, eum aduersus semetipsum infinitas furentium inimicorum cohortes infensas atque armatas habere. atque ita quantunuis plurimi præterierint, à quibus non sit offensus; adhuc tamen innumeros remanere, qui in ipsum impetum faciant. Et hæc quidem de equorum numero.

Quàm verò istorum inimicorum singuli horribiles sint; id sic describit Ioannes; *Ita vidi equos in visione*; scilicet eo, qui sequitur, modo: equites nempe cum loricis igneis, hyacinthinis & sulphureis: equos verò leoninis capitibus, ignem, fumum ac sulphur euomentibus, & pro caudis serpentes. Explicemus singula.

Quorsum hic exercitus fingatur equestris; Discrimen inter blandas cupiditates & furiosos irarũ æstus.

Falsus rationis prætextus, quē Iudæi suo in Christianos furori prætendebant.

Imprimis equestris exercitus fingitur. Quod indicat non solùm magnam potentiam, sed etiam eos ad defendendum & saluandum aduenire. Nam, vt vidimus cap. 6. not. 2. hæc est symbolica equi significatio. Si autem attentiùs inspiciamus; hoc interest discrimen inter blandas cupiditatum illecebras, & furiosos irarum æstus; nam cupiditas illud sibi pro obiecto proponit, vt bonum inquirat: ira, vt à malo defendat; atque vt illud propulset, alium, si possit, lædat. At culpabiles iræ proprium amorem, diuitiarum cupiditatem, honorum appetentiam, ac iudicium proprium tueri ac defendere conantur. Quod vt præstent, simulant se, ad eius, qui irascitur, salutem procurandam aduentare. Enimverò Spiritus sanctus nos perspicuè monet, huiusmodi irarum exercitum non tantùm ad nostram salutem ac defensionem non incumbere, verùm etiam in nosmetipsos, quos saluare iratos ac tueri se simulant, ceu inferorum furias ex ipso tartaro erumpentes violenter inuadere. Quamobrem rebelles Iudæi (quibus Deus irarum plagam pro ipsorum obstinatione inflixit,) vtpote effrænatâ libidine & cupiditate excæcati, existimabant, se Christianis irasci, & acriter succensere, rem esse plurimùm conferentem ad suum honorem, suæque reipublicæ incolumitatem defendendam. Re tamen verâ in eo ipso, ita miseri & infelices erant, vt in huiusmodi repræsentatione describitur; cùm inducitur innumerabilis hic equorum exercitus in eos furenter irruens.

Neque opus est, (quod ad significationem attinet,) equum ab equite distinguere; vt vidimus capit. 6. notat. 5. Quare congruentior explicatio est, tam equum, quàm equitem esse pariter iræ & indignationis symbolum. Si tamen aliquis sibi gratius duxerit, vt equus diuersam habeat ab equite signifi-

A significationem; facilè in hoc ei gratificabimur, si dicamus in equo iram, in equite rationem indicari. Etenim in concupiscentijs non admodum de ratione & æquitate laboratur: at in odijs atque indignationibus semper iratus rationis speciem prætendit; asserens se intra æquitatis limites iræ atque odio indulgere ad iniuriam sibi illatam propulsandam. Hoc autem vt aptè significetur, non perperam fingitur, per furiosum equum, iram; per equitem insidentem, significari rationem. Huc adde, in iris atque odijs inordinatos animi impetus esse vehementes, rationem verò debilem & imbecillem: ideoque arma ad aliorum offensionem conducentia (qualia sunt ignis, fumus, sulphur, leonina capita & caudæ serpentinæ) iure optimo textus attribuit equis: equitibus autem dat arma; non quidem ad aliorum offensionem, sed ad sui ipsorum defensionem, vt miras illas loricas, de quibus infrà.

Quid per equũ, quid per equitem figuretur.

Porrò capita equorum leonina iræ superbiam & crudelitatem mirificè exprimunt. Ira enim correptus in offensorem inuolans, ipsum deuorare, atque eius sanguinem exsugere velle videtur; cùm tamen sibi potiùs damnum, sibi perniciem & exitium creet. In igne autem, fumo ac sulphure per ordinem eleganter denotatur inprimis iræ ignis, quo iratus excandescit. deinde inordinatæ perturbationis fumus, atque caligo, quæ iram ipsam consequitur; adeoque ingens est, vt rectè Satyricus
B ille dixerit:

Leonina equorum capita quid denotent.

Ira furor breuis est. Horat.

Excæcat enim hominem quasi quodam perturbationis fumo; eumque rationis omnino impotem reddit. Tertiò ponitur sulphur, quæ aptissima est ignis materia ac nutrimentum; significatque post accensum indignationis ignem & manifestam rationis perturbationem, quidquid siue dicatur, siue agatur; perinde esse, ac si igni ligna inijcerentur. Quòd si *secundùm ligna sylua exardescit ignis*; quid, si sulphur admisceatur?

His adiungitur, in cauda pro setis singulis esse singulas serpentes. Ac primò descriptio hæc in se claudit eminenter furiarum picturam, quam Poëtæ describunt. Nam pro crinibus eis tribuunt in capite colubros; & manibus tædas ardentes apponunt, quibus inest ignis ac fumus, & inflammabilis materia. Verùm in ordine & coniunctione ignis, fumi ac sulphuris proculdubio datur significantia energiæ; nec illâ caret fictio capitis leonini & colubrorum, cui pro setis caudæ adduntur. Ad hæc, commentum Poëtarum, qui furias non ampliùs tres, easque sub fœminarum specie fingunt,
C imbellius multò est ac frigidius, quàm vt cum innumera furentium equorum multitudine comparetur.

Præterea, vt pro setis serpentes fingerentur, aliquod stetit in rerum natura fundamentum. Quòd scilicet setæ in aquam iniectæ, ibique asseruatæ facilè conuertantur in colubros. Ceterùm, quod magis ad rem facit, illud est; quemadmodum locustis affixa fuit scorpionis cauda; sic etiam furiosis equis, setarum vice, serpentes attribui. In hac quidem figura eò fuit habitus respectus, quòd scilicet reperiantur locustæ scorpionum caudam habentes; & setæ (vt diximus) possint in colubros verti. In vtroque tamen ille potissimùm finis spectatus fuisse videtur; quòd præter damnum, quod iræ & concupiscentiæ inferunt in ipso primo aditu (hoc enim significatur in capite) aliæ quidem leoninis dentibus, aliæ capitibus leoninis, & igne, fumo, ac sulphure; præter hoc, inquam, in ipso exitu (hoc enim est in cauda) animam pestifero veneno inficiunt, atque percellunt. Atque hæc arma non illæ exertabant priùs; sed posteà miserabilis homo animaduertit se infectum ac venenatum relinqui; à concupiscentijs quidem per acerbissimos conscientiæ stimulos, per curas atque angores; ab iris verò per odia, furorem, rabiem, ac desperationem, necnon per vehementes læsæ conscientiæ aculeos.
D Atque huiusmodi conscientiæ stimulos, & immanissimos animæ carnifices appellat Furias Marcus Tullius, At iuxta Apocalypseos locutionem aptior est distinctio, qua iras appellemus Furias, concupiscentias verò Sirenes.

Cur furiosis equis serpẽtes pro setis dati?

AB HIS TRIBVS PLAGIS OCCISA EST TERTIA PARS HOMINVM.] Monstrosi huius exercitus facultas nõ ampliùs extendebatur, quàm vt tertiam hominum partem interimeret (agitur enim hic singilatim de Iudæis.) Nunc tamen explicatur tertię hominum partis internecionem consequutam fuisse ex ignis, fumi, ac sulphuris vi. Non igitur (dicet aliquis) caudarum colubris ad hoc opus erat; aut saltem nemo ipsorum vulneribus concidit. Respondeo; serpentum morsus non ita celeriter necãt, vt ignis, fumus ac sulphur. Atque quod ad significationem spectat, satis est, vt qui ab igne fumo & sulphure intereunt, ipsorum mortem dolor ac rabies ex serpentum morsibus prouenientia comitentur. Iam, licèt mortui non sint plures, quàm tertia Iudæorum pars; percussi tamen sunt Iudæi omnes rebelles, & adhibitâ proportione reliqui scelerati: ad omnesque generatim se extendit morsuum colubrorum significatio.

Soluitur obiectio contra superiùs dicta.

E Redeamus tamen ad equitum loricas. Adeo mirum est & inauditum loricarum ex igne, hyacintho atque sulphure inuentum, vt aliquis fortè satis esse existimet, eas ex cæruleo panno, aut alia coloris hyacinthini materiâ coagmentatas concipi ignitis flammis interiectis depictas, & in medio sulphuris aliquo frusto distinctas. Sed quod ad grammaticum sensum pertinet, simplicius est de vero igne & vero sulphure interpretari. Noua autem & peregrina inuentio in ænigmate nihil obstat, si debitam habet significationi energiam. Assero igitur, considerandas esse loricas has tanquam ex panno hyacinthino; ita tamen vt in eo accensus sit ignis, & sulphure alitus; ac proinde hyacinthinas loricas ardentibus flammis æstuare. Quòd verò vestis hyacinthina non solùm hyacinthinum colorem significet, sed illam etiam materiam, quę eo tingi colore solebat; existimo rem esse humaniorum literarum peritis vulgarem. Quare hyacinthum harum loricarum explico de lanea veste hyacinthino colore tincta.

Lorica equitum quomodo dicantur esse ignea, hyacinthina & sulphurea.

Sed quid de significatione dicemus? Lorica propriè est armatura ad sui defensionem, non ad offensionem aliorum. constat autem pannosam loricam armaturam esse prorsus ridiculam. Hoc ergo ipsum intenditur, nimirum ridiculum planè esse, & ioculare, quod pro se irati per æquitatis speciem solent adducere, vt suam apud alios iracundiã purgent. Familiare enim est iratis hominibus,

Quid significent ignis, hyacinthus & sulphur loricarum.

suam excusare indignationem,& se iure irasci alijs probare velle. Enimuerò quæcunque pro se afferunt, nugatoria sunt;nec loricæ solidæ ac veræ, sed fucatæ & futiles: ac superbiâ & elatione constantes, irarumque igne succensæ, qui vehementer augescit ipsismet excusationibus seu rationibus,quibus se excusare volunt miseri. Huius autem doctrinæ veritas sapientibus hominibus comperta est. Ad eam verò significandam ecquid potuit elegantius excogitari, quàm lorica ex cæruleo panno consuta,igne inflammata,sulphure ignem ipsum alente? Nam inprimis vestis hyacinthina idonea valde est ad arrogantiæ ac fastus significationem. Viri enim nobiles hyacinthinis indui solebant;Ezech.23.6. & Ecclesiastici 40.4. *Ab eo, qui vtitur hyacintho,vsque ad eum, qui operitur lino crudo.* Et hoc erat antiqua phrasis Hispana, *Vestirse de blao.* A

Vestes hyacinthina nobilium propria.

Aduerte insuper frequenter iram obtegi & dissimulari sub specie honoris & existimationis, quæ personæ offensæ debeatur: quasi nobili ac honesto viro non sit huiusmodi iniuria inferenda. Et quidquid ad hæc adiungitur,nihil est aliud, quàm ira atque iræ nutrimentum; quod est ignis ac sulphur: & hoc pacto fastus ipse & arrogantia exardescit.Nec aliud est loricæ hyacinthum flammis ardere. Siue autem eques sit Ratio,siue ipsa Ira;ad hoc parum refert. Aduersus has igitur adeò debiles ac ridiculas excusationes miseri homines,quos iræ atque furores adoriuntur, non audent arma capere. Nam licèt illæ sint ita imbecillæ; aduehuntur tamen veluti in equo furentis impetus acrimoniâ; quæ velut furiosus equus ore ignem, fumum ac sulphur eructat; sine Christi autem assertoris ope & gratia nequeunt homines ab horrendis hisce monstris se protegere,atque tueri. B

Lorica cur ignea & hyacinthina.

TEXTVS.

Vers. 20. Et ceteri homines,qui non sunt occisi in his plagis, neque pœnitentiam egerunt de operibus manum suarum;vt non adorarent dæmonia, & simulacra aurea & argentea & ærea & lapidea & lignea, quæ neque videre possunt, neque audire,neque ambulare. C

21. Et non egerunt pœnitentiam ab homicidiis suis,neque à veneficiis suis, neque à fornicatione sua,neque à furtis suis.

COMMENTARIVS.

QVANQVAM in plurali numero dicitur *in his plagis*;meo tamen iudicio, de sexta solùm plaga hîc sermo est:ita enim contextus ipse sensusque exigunt;& in huiusmet plagæ descriptione Ioannes plurali fuerat vsus n.10.dicens, *Ab his tribus plagis igne,fumo,& sulphure.*

Pluralis numerus pro singulari.

Hoc ita constituto,furiosi equi, qui Babylone aduentarunt,sunt iræ ac furores, quibus Deus Iudæos miserabiles dignè mulctauit.Illud autem textus ponderat, quantumuis equi furentes tertiam Iudæorum partem de medio sustulissent,reliquos tamen obstinatos adhuc & pertinaces in vana sua idolorum superstitione,in homicidiis,in veneficiis,in fornicationibus ac furtis adhuc perstitisse. D

Quod dicitur eos in sua idololatria peruicaces permansisse, ansam præbuit nonnullis,vt sibi persuaderent,in hisce plagis non de Iudæis,sed de Idololatris haberi sermonem.quasi verò nouum foret,in sacra Scriptura mysticè idololatriæ nomen poni; & quasi Paulus non perspicuis dixisset verbis,auaritiam esse idolorum seruitutem,ad Ephes.5.5. Adde,non semel aliàs in hoc eodem sensu idololatriam tribui filiis Israëlis post Iesu Christi aduentum;vt Oseæ 3.1. *Ipsi respiciunt ad Deos alienos.* Cùm ergo ex contextu mysteriorum libri signati constet, septimi sigilli mysterium esse septem plagas à Deo in Iudæos coniectas; constare etiam debet, idololatriam, de qua hîc fit mentio, esse mysticam.

Vtrùm de propria idololatria, an de mystica hîc sermo sit.

Sensus hic mirificè cum antecedentibus cohæret.Nam huius plagæ initium fuit, conqueri altare de Iudaico populo propter violatam religionem.Cuius querimoniæ sensus est;illos,vt suis indulgerent cupiditatibus,spiritalem idololatriam patrare;ideoque altare ipsum expostulare, atque contendere,vt concupiscentias & deprauatas cupiditates furiæ irarũ consequerentur. Quid ergo cohærentius,quã vt post depictam furiarum plagam,& spiritalem idololatriam,tanquam illarum causam præscriptam;subeat admiratio,quòd horribilis hîc furiarum cruciatus, & tertiæ hominum partis occisio non fuerint satis,vt reliqui clausos mentis oculos aperirent,& spiritalem idololatriam detestarentur;ex qua tanta,tamque formidabilis plaga ceperat exordium. Memini quendam mihi olim notum,fortunarum priùs & opum amatorem, in eas posteà rei familiaris spinas ac sentes se se induisse,vt eum mox ex intimo cordis affectu dicentem audierim, sibi infensas omnino atque infestas esse diuitias;ideoque honestam se paupertatem maximè optare. Ioannes igitur ad hunc ferè modum admiratur;cùm ita caro Iudæis steterit voluptatis & diuitiarum amor,cùm mortifera toties venena,earum causâ, obbiberint;cùm denique experti fuerint, tertiam suorum partem fuisse propterea necatam;eos tamen nihilominus adeò præfractâ mente in spiritali idololatria & fornicatione persistere. E

DE OPERIBVS MANVVM SVARVM.] Videtur hoc ad suarum permutationum atque emptio-

A num compendia referendum. *Dæmonia & simulacra aurea, & argentea & ærea.* Id refero ad pecuniam: habetque per elegantem energiam, perinde quasi essent idola, pecunias dæmoniorum & simulachrorum compellari. Sequitur mox; *& lapidea & lignea*, quod de ædibus & possessionibus velim intelligi.

Quæ sint dæmonia & simulacra aurea.

ET NON EGERVNT POENITENTIAM AB HOMICIDIIS SVIS; quibus Christum & Christianos, quos insectabantur, occiderunt; *neque à veneficiis suis.* Veneficium est crimen veneni. Id quod explicãdum reor de felle atque amaritudine, quam Christianis propinandam offundebant, dum Christi nomen extinguere ac delere parabant. Quòd si veneficij nomen strictè pro dæmonum imploratione sumatur; quòd Iudæi Gentium auxilium aduersus Christianos implorarent, hæc certè erat spiritalis quædam dæmonum appellatio. *Neque à fornicatione sua.* Forte exponendum hoc est de mystica fornicatione, qua cum proprijs amore ac iudicio adulterabantur. *Neque à furtis suis.* Hæc vox designare potest fænora ac turpia lucra, quæ in Iudæis Euangelio repugnantibus adeò altas, inueteratas atque annosas egere radices. Et sanè hi illos laquei non parum irretiunt, ne Euangelicam excipiant doctrinam; quæ illicita sua compendia, quibus illi tantum impendij faciunt, penitus damnat; eosq; ad iniustè parta reddenda obligat.

Veneficium hic in quo sensu sumatur.

Fornicatio hic pro mystica & spiritali.

C A P V T X.

N O T A T I O I.

In cap. 10. & 11. de argumento horum capitum.

CVM videatur absoluta iam fuisse plagæ sextæ descriptio; mirum apparet, plagam septimam vsque ad versum 15. capitis 11. distrahi. Nonnulli interpretum, qui in ea sunt sententia, vt plagas has fore illas existiment, quas sub mundi finem immissurus est Deus in orbem; opinantur, tunc inter sextã & septimam plagam euenturum esse, quod in duplici hoc capite 10. & 11. prædicitur. Hanc mihi opinionem intactam relinquere est animus. Per me sanè perstet in eo firmitatis ac veritatis gradu, quem doctiores æquum fore iudicabunt: neq; enim illã vlla ratione infirmare aut eleuare statuo. Enimverò in Prolegomenis fundasse me memini, diuersos sensus in Apocalypsin cadere posse; atque etiam in eodem sensu per modum comparationis posse sub eâdem litera sensus diuersos in Apocalypsi coniungi. Quapropter nihil est, quòd vereatur quispiam, nostrâ hac expositione impugnatum iri quidquam ex ijs, quæ communi sunt conceptione recepta: cuiusmodi sunt, in capite vndecimo agi de Enocho & Elia.

Qua in re, auctoritati atque explicationi Ecclesiæ Catholicæ omnes sponte ac suppliciter fasces submittemus. Liceat mihi interim meæ declarationis filum ducere & continuare; dum Apocalypsin ad eas applico veritates, quę nec minùs certę nec leuioris sunt ponderis. In mea igitur explicatione, cùm septem tubarum plagæ sint eæ, quas Deus in primo Ecclesiæ Christianæ sæculo aduersus infidos Iudæos immisit; minimè possim, si velim; nec velim fortasse, si possim, eam mihi coniecturam seu diuinationem accersere, quæ statuit inter sextam & septimam plagam accidisse, quod in duplici hoc capite traditur. Præterquàm quòd doctrinæ ordo efflagitat, vt irarum plagam, quæ sexta est, septima, quæ est obdurationis, mox consequatur. Aduerto tamen, quamuis plagæ sextæ descriptio videatur esse finita; certum esse tamen, hęc omnia à principio capitis 10. ad septimæ vsque plagæ descriptionem interiecta ad sextam plagam quodammodo pertinere. Nam quemadmodũ absolutã plagã quintã, dixit Ioannes c. 9. 12. *væ vnum abiit:* non secus quod cap. 11. 14. ait, *væ secundum abiit*; indicat planè, quidquid in decimo & vndecimo capitibus pręcedit, ad plagam sextam spectare, cùm ad eandem spectet *væ secundum* aquilæ: a-

Omnia, quæ ab initio capitis 10. ad septimam vsque plagã interijciuntur, ad sextã quodammodo plagam pertinere.

B lioqui nimis serò ac perperam Ioannes diceret, *væ secundum abiit.* Ex quo infero illos interpretes, qui quæ dicuntur capit. decimo, & in priori parte vndecimi, non cum sexta plaga connectunt, nequaquam textui satisfacere. Nec suas explere partes, si dicant hæc omnia, quæ intercedunt inter sextam & septimam plagas, esse euentura: cùm textus ipse nos cogat, vt isthæc omnia ad sextam plagam spectare credamus.

In nostra quidem explanatione & acoluthia nullius id difficultatis est. Etenim sexta plaga nihil aliud continet, quàm iras, indignationes & odia, quibus Deus grauissimè in Iudæorum populum animaduertit; inter quas iras potissimùm Apocalypsis adscribit furorem ac rabiem, qua efferati Iudæi Christianum populum acerrimè oppugnarũt. Quare quidquid ad persequutionis illius considerationem pertinet, ad plagam etiam sextam pertineat oportet.

Probatur supradicta assertio ex ipsa rerum serie & consecutione.

C Notandum igitur est, persecutionem illam sub triplici ratione siue respectu concipi potuisse; nempe respectu Iudæorum ipsorum qui Ecclesiam insectabantur, & respectu fidelium Iudæorum atque etiam Gentilium. Apocalypsis autem considerat persequutionem illam, vt grauissimam ipsis persequutoribus plagam (quod capit. 9. descriptum fuit) eamque fuisse exordium maximæ felicitatis Gentilium (idque cap. decimo pereleganter tractatur:) postremò Iudęis fidelibus, qui adeò validè oppugnabantur, nihil detrimenti, sed plurimum potius emolumenti ex ipsa persequutione prouenisse; ex eaque

D excellentissimi triumphi occasionem illos captasse. Atque id agitur in priori capitis vndecimi parte: posteriorem enim occupat plaga septima.

Ex his intelligitur, sextæ quidem plagæ considerationem, quatenus rebellium Iudæorum supplicium erat, satis iam fuisse descriptam capit. 9. Verùm, quia summi erat momenti, percipi atque cognosci quidquid ex plaga illa ad Gentiles & ad primitiuam Ecclesiam redundauit; ideo sextæ plagæ tractationem ab Spiritu sancto ad caput 10. & 11. fuisse extensam. Quia verò in cap. 11. durabat adhuc Iudaicę persequutionis pictura; idcirco postquàm primigeniæ Ecclesiæ triumphus fuit expressus, subiecit Ioãnes, *væ secundum abiit.* & protinus plagæ septimæ descriptionem subdidit.

Cur sextæ plagæ tractatio sit ad c. 10. & 11. extensa?

Quæ sit capitis huius decimi summa.

Itaque iuxta meam expositionem, summa capitis decimi est, horribilem illam persequutionis procellam, quam Iudæi aduersus Ecclesiam concitarũt, initium fuisse veræ ac solidæ Gentilium felicitatis; eoque spectasse admirabile diuinæ prouidentiæ consilium. Ad hunc ipse scopum refero, quodcunque in c. 10. continetur; quod ad quatuor omnino puncta redigitur. Primum est pictura Angeli illius fortis pedem alterum in terra, alterum in mari tenentis: secũdum, septem tonitrua: tertium, iusiurandum Angeli: quartum, libellus ab eo traditus Ioanni, in eius ore dulcescens & inamarescens in ventre. Illud autem me in hac declaratione non parum stabilit atque confirmat; quòd videam, quàm sit non æquum modò, sed etiam necessarium, quatuor hæc, quę textus in hoc c. coniungit, proportionem inter sese & continuitatem habere: quam quidem video ab interpretibus non admodùm attendi. video etiam iuxta sensum hunc, quem quatuor his punctis adscribo, si cum alijs Scripturæ locis conferatur, non solùm connexa inter se illa puncta & copulata esse; verùm etiam adeò mirificè coagmentari atq; componi, vt idem ferè ex quatuor omnibus mysterium coalescere videatur. Nisi autem me fallo, cuiusque puncti applicatio ita est idonea, vt aptior non desideretur,

TEXTVS.

Vbi describitur Angelus fortis.

Vers. 1. Et vidi alium Angelum fortem descendentem de cælo, amictum nube, & iris in capite eius: & facies eius erat vt sol, & pedes eius tanquam columnæ ignis.

2. Et habebat in manu sua libellum apertum: & posuit pedem suum dextrum super mare, sinistrum autem super terram.

COM-

Don Iuan de Iaureгui inventor.

A

COMMENTARIVS.

Quis sit fortis Angelus è cælo descendens. Riberæ expositio. Communis tamen sententia præfertur.

COMMVNIS ferè ſententia hactenus erat ante Riberam, in hoc Angelo forti Chriſtum repræſentari. Hæc tamen explicatio Riberæ noſtro non arriſit, qui adiecit, non eſſe impugnatione opus, quòd contextus eam manifeſtiſſimè refelleret; quia videlicet inter ſextam & ſeptimam tubam, non eſt ad rem agere de primo Chriſti aduentu & eius natiuitate: & quia Chriſtus in primo ſui aduentu non iurauit conſummandum eſſe Dei myſterium.

Sed nihilominus communem ſententiam, ſi rite intelligatur, certiſſimam reputo; nempe intelligendo ſermonem eſſe de Chriſto eâdem ratione, qua agitur de Filio hominis capit. 1. hoc eſt, de Chriſto in ſuis fidelibus. Eſt enim perſpicua Angeli huius fortis alluſio ad capitis primi figuram, tum in alijs, tum præſertim in vultu ſolis inſtar ſplendenti & in pedibus ignitis. Quòd verò hîc dicitur, *Amictum nube*, reſpondet verbis illis capitis primi, *Ecce venit cum nubibus*: quod nos de Euangelicæ prædicationis nubibus explicuimus. Porro comparatio illa pedum cum columnis deſumpta eſt ex ijs verbis Cantic. 5. 15. *Crura illius columnæ marmoreæ*. In ijs autem cæleſtis ſponſi laudibus certum eſt, conſiderari Chriſtum non in ſe ſolùm, ſed in ſuis quoque membris; vt notarunt Nyſſenus, Paulinus, Ambroſius, Philo, Gregorius, Guillermus, & Honorius relati à Delrio in eodem cap. 5. verſu 11. B

Riberæ argumentum diſſoluitur.

Iam ad Riberæ rationem reſpondeo, non eum hîc finem intendi, vt de primo Chriſti aduentu, deque ipſius natali ſit ſermo; ſed illud agi, quod Chriſtus per Apoſtolicos viros prædicabat, quo tempore Iudæi Chriſti ipſius nomen immaniter deletum ire cupiebant; videlicet perſequutionem illam fore occaſionem, vt Eccleſia Iudæis derelictis commigraret ad Gentes. atq; is eſt ſenſus acerrimæ illius aſſeuerationis *conſummabitur myſterium Dei*, vt infrà videbimus. Quæ prædicatio Chriſto iure adſcribitur, quia eius doctrinâ Euangelici concionatores nitebantur. De ſenſu autem iuramenti huius infrà dicemus.

His ita prælibatis, accedamus iam ad contextum, *Vidi alium Angelum fortem*. Ex epitheto, *fortem*, colligit Ribera huiuſmodi Angelum eſſe eundem, qui capite 5. 2. prædicabat, *Quis eſt dignus aperire librum?* Leuis ſanè coniectura: & textus ipſe haud obſcurè innuit, hunc eſſe longè diuerſum. Ait enim, *Vidi alium Angelum amictum nube, & iris in capite eius; facies eius vt ſol, pedes tanquam columnæ ignis*; quorum nihil congruit Angelo capitis quinti. Sed dices; quorſum hîc Angeli figura tribuitur Chriſto? Reſpondeo, alluſionem in hoc loco apparere ad illud Iſaiæ 9. 6. *Magni conſilij Angelus*. Sic enim legunt Septuaginta, vbi noſter; *Admirabilis conſiliarius*. Atque illorum verborum ſenſum (*Magni conſilij Angelus*) expreſſit diuus Cyprianus illis verbis, *Magnæ cogitationis nuncius*. Et verò vox illa, quam Chriſto Apocalypſis attribuit (nempe, *conſummabitur myſterium Dei*) denotat Chriſtum annunciaſſe mundo altiſſimam illam Dei cogitationem atque conſilium, quòd ſcilicet Iudaici populi diminutio, egeſtas atque infelicitas fuerit Gentilici felicitas, diuitiæ, atque incrementum. Ad hæc; Chriſtus ſuo ad Gentiles tranſitu volebat eiſdem veram annunciare pacem; vt inferiùs dicetur. Ad hoc autem nihil aptius, quàm Angeli figura. C

Cur hic Angeli nomen Chriſto tribuatur?

Quare hic Angelus vocetur fortis?

FORTEM.] Angelus hic non verbis modò nunciat, Eccleſiam ad Gentiles migraturam; ſed etiam re ipsâ, id eſt corporis cultu atque figurâ, idem adumbrat. Nam hic Angelus, vt iam diximus, eſt Chriſtus Saluator noſter; & ipſemet eſt, qui deſertis Iudæis ad Gentiles tranſijt. Cùm autem conſilium hoc rem adeò nobilem, excelſam & difficilem in ſe contineret (videlicet quòd fidelibus vis, ſtudium, atque contentio ſupereſſet, ad Romanum Imperium Chriſti fidei ſubiugandum) ad huius animorum fortitudinis & magnanimitatis ſignificationem percommoda fuit fortis Angeli ſpecies. Et fortitudo quidem in ordine ad bellum recte concipitur. D

Quo ſenſu Angelus fortis dicatur à cælo deſcendere.

DESCENDENTEM DE CAELO.] Cæleſtis primorum Chriſtianorum ſanctimonia & fortitudo verè, atque eleganter dicitur de cælo demiſſa. Quamobrem ad Chriſti imitationem (qui cæleſtis homo appellatur) cæleſtium nomen attribuitur Euangelicis hominibus: & cæleſtis ipſa Chriſtianorum fortitudo nobis profectò indicat, quanto iure dixerit Paulus, *Secundus homo de cælo cæleſtis*. 1. Corinth. 15. 37.

Quid ſit, Angelum nube amictum deſcendere.

AMICTVM NVBE.] Si potuit fingere, nec ineptè, Horatius lib. 1. Ode 2.

Nube candenteis humeros amictus
Augur Apollo:

expende, *quantò rectiùs hic, qui nil molitur ineptè*, id eſt, Ioannes affinxerit, ſiue deſcripſerit potiùs Chriſtum eſſe Angelum Euangelicæ prædicationis nube coopertum & quaſi amictum; qui per ſuos miniſtros loquitur, & cæleſtis doctrinæ rorem ſiue imbrem in homines diffundit. Hunc autem eſſe ſenſum nubium, quibus Chriſtus amicitur, explicauimus latè cap. 1. verſ. 7. ex loco Zachariæ. Erat vero in hoc loco fictio eiuſmodi ſeu figura ſatis congruens ad innuendum ſummum beneficium, quo Deus per Euangelicam prædicationem Gentiles cumulare volebat. E

Iris in Angeli fortis capite cuius fuerit figura, cuius ſignificationis.

ET IRIS IN CAPITE EIVS.] Conſideranda hîc videtur exigua quædam iris, quæ Angelo ſit pro capitis cidari, ſiue corona: cuiuſmodi eſſet, ſi extremæ illius partes in humeros Angeli deſinere, eoſque contingere fingerentur. Sed quod præcipui ſenſus proprium eſt; cùm iris ſit pacis ſymbolum; vt vidimus cap. 4. pacis quidem inſigne geſtare in capite, optimè repræſentat illum Angelum ad pacem annunciandum pergere. Quod autem Chriſtus ad Gentiles tranſierit; id non fuit aliud, quàm pacem ab illo inter vtrumque populum conciliari, & Dei etiam pacem peccatoribus renunciari. Vtramque rationem coniunxit Paulus ad Epheſ. 2. 14. *Ipſe eſt pax noſtra, qui fecit vtraque vnum, medium parietem ſoluens, vt duos conderet in ſemetipſo: & veniens euangelizauit pacem vobis, qui longè fuiſtis, & pa-*

A *& pacem ijs, qui propè.* Nescio, quæ aptior huius iridis commentatio afferri possit, quàm Pauli locus.

ET FACIES EIVS ERAT, VT SOL.] Quo significatur desiderium, quo flagrabat Euangelij lucem toto orbe diffundendi, & hac ratione promittendi maximam Ecclesiæ fælicitatem & gloriam. Vide dicta capite primo, num. decimosexto, ad ea verba, *Facies sicut sol lucet in virtute sua*, idem enim hîc est sensus.

Quid per faciem solis instar fulgentem.

ET PEDES EIVS TANQVAM COLVMNAE IGNIS.] Pedum nomine manifestè hîc comprehenduntur crura. Et quanuis vulgaris pictura pro tibijs proprias columnas huic Angelo tribuat; meo tamen iudicio non est hîc sensus grammaticus; sed ille, qui intenditur Cantic. 5. 15. vbi legimus, *Crura illius columnæ marmoreæ.* In quibus comparatio sumitur à columnis; vt magnitudo, firmitas, decor & pulchritudo denotentur. Præterea illius figura consideranda est, vt magni gigantis; iuxta illud Psalmi 18. num. 8. *Exultauit vt gigas ad currendam viam.* De gigante verò ingenti & valido aptissimè diceretur, ipsius tibias seu femora esse columnarum instar. Hæc de figura columnarum: nunc de materia.

Quid per pedes ignearum instar columnarum.

B In quo rectè affirmat Pradus in Ezechielem tom. 1. pag. 34. 2. consideranda esse huius Angeli femora ex ære ardenti: sicut in capitis primi figura. Ceteroquin ex igne pedes non aptè effinguntur. Proculdubiò enim hic alluditur ad ea verba capitis primi 15. *Pedes eius similes aurichalco, sicut in camino ardenti.* Allusio verò ad eum locum nos docet, in hoc supplendum esse ex primo capite, quod hic expressum non erat; ac proinde pedes appellari igneos, eo quòd sint ex chalcolibano ardenti siue ignito. Iam significatio eadem in hoc loco est, quæ in capite 1. vt eo loci exposuimus: denotatur enim huiusmodi symbolo ardentissimus ille ignis, quem Euangelij prædicatio in toto terrarum orbe accendit.

Quomodo sint huius Angeli pedes considerandi.

ET HABEBAT IN MANV SVA LIBELLVM APERTVM.] Pro libello Græcè est βιβλαρίδιον, aut βιβλιδάριον, quod idem est: eademque dictio replicatur vers. 8. & 9. & 10. vbi nos legimus *librum*. Aduertēdum tamen est primum diminutiuum nominis βίβλος, esse βιβλίον, secundum βιβλάριον, tertium βιβλιδάριον. Itaque in hoc capite vox Græca, quæ pro libro, siue libello supponitur, postulat vt libellum illum perexiguum fuisse arbitremur. Nec verò tantilla hæc libri quantitas C mysterij ac frugis expers erit. Verùm reijciamus hoc ad versum octauum, & nonum, & decimum; vbi de huius libri agemus mysterio.

Vers. 2.

ET POSVIT PEDEM SVVM DEXTRVM SVPER MARE, SINISTRVM AVTEM SVPER TERRAM.] Iuxta literæ corticem, considerandus est Angelus hic validus à terra ad mare proficisci; ideoque pede altero in terra niti, altero in mari; nempe quia relinquens terram ingreditur mare. Accessus autem siue ingressus in mare fit dextro pede; nec in mari obruitur; quemdum Marc. 6. numer. 48. & 49. legimus Christum discipulis visum *ambulantem super mare.* Quod dico de huius Angeli transitu è terra in mare, suspicor nonnullis nouum & inauditum visum iri. Ceterùm id mihi vt verum persuadeo; quia principalis sensus ita exigit: nimirum, vt significetur persequutio illa, qua tellus Christum oppugnabat, fuisse eiusmodi, vt ipse re ipsa decerneret tellure relictâ ad mare transire. Quòd si hæc sit figura, perspicuum est, per terram Iudaicum populum; per mare significandum esse Gentilicum; atque ita intellexerunt Ambrosius, Rupertus, atque Richardus. Quin imò Viegas, ait, hanc esse communem opinionem. Sed siue communis sit, siue paucorum peculiaris; mihi indubitatum est, hanc esse veram explicationem. Et suspicor hoc explanationis vestigium ex antiqua Apocalypseos explicatione per successionem quandam ad D hæc vsque tempora deuenisse.

Qua ratione sit huius Angeli figura concipienda.

Probatur superior explicatio de huius Angeli figura.

Opponet tamen aliquis; licèt verum sit, ab Ambrosio, Ruperto, & Richardo sumi terram hic pro Iudaico populo, & mare pro Gentilico: illi tamen non agunt de Christi transitu à Iudæis derelictis ad Gentilium populum; sed dicunt vtrique Iudæorum & Gentilium populo dimissos esse concionatores; quorum symbolum sunt Christi pedes.

Respondeo tamen in Apocalypsi certò significari prædicationem hanc ad vtrumque populum fuisse habitam, qua ratione accidit, & à Deo fuerat id præfinitum. Atqui Diuinæ prouidentiæ ratio, atque consilium fuit, vt priùs quidem suum Euangelium Iudæis promulgaretur: deinde verò propter eorum perfidiam & obstinationem ad Gentes commigraret. Id quod disertis verbis exponit Paulus, Actuum 16. num. 46. *Vobis oportebat primùm loqui verbum Dei; sed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad Gentes.* Illud ergo ipsum, quod Paulus ait, in ijs verbis, *Ecce conuertimur ad Gentes*; illud repræsentat hic Angelus fortis, dum dextrum pedem ponit supra mare. Nec dubito hanc esse Ambrosij interpretationem. Nam ipse vt hanc Apocalypseos figuram explicet, affert eum locum ex Actibus Apostolorum.

E Enimuerò quod meam inprimis roborat expositionem, est ipsemet præcedentium & subsequentium contextus ac series. Etenim sex plagæ antecedunt, quibus Iudæorum populum puniuerat Deus, nempe fames, bellum, pestis, spiritalis lucis defectio, traditio eorum in propria cordis desideria, & permissio grauissimæ persequutionis contra Christi nomen ab ipsis excitatæ. Hæ sunt plagæ sex antecedentes; superest adhuc quæ septima est & vltima, nempe eorum obduratio & derelictio. Si ergo hęc plaga reliqua erat; quis non videat, eam esse germanam huius loci explicationem, vt Angelus dextro pede mare calcans, huiusmodi positione innuat, impendêre iam atque imminere funestum illud ac lugubre Iudæorum populo fatum; quo derelinquantur penitus ipsi, vtpote cælesti beneficio indigni: & Euangelij lux ad Gentes in regione vmbræ mortis habitantes deferatur? qui Gentium populus in Apocalypsi nomine maris certissimè indicatur. Nam cap. 17. num. decimoquinto, expresè id docuit Ioannes dicens, plurimas maris aquas esse populos & gentes & linguas.

Confirmatur prædicta expositio ex ipso præcedentium & subsequentium contextu.

Deinde in hoc eodem cap. 10. sequuntur septem tonitrua, & Angeli iusiurandum, quo asseuerauit post septimæ tubę sonitum esse Dei mysteriū consummandum. Significatio autem septem tonitruo-

rum, vt paulò infrà constabit, proculdubio non est alia, quàm expeditio atque opus conuersionis A Gentium; nec aliud indicat Angelus, cùm iureiurando confirmat perficiendum esse Dei mysterium. Non enim aliud est mysterium hoc, de quo agitur, quàm Iudæorum repulsa ac derelictio, & ad Gentiles migratio: de quo infrà. Ex hoc igitur filo atque contextu mihi omnino persuadeo, mysticam illam & admirandam actionem dextri pedis supra maris vndas positi propriè denotare Iudaicæ persequutionis (de qua habebatur sermo) effectum atque exitum fore, vt eos destitueret Christus, & se ad Gentilitatis mare transferret; eidem Euangelium promulgaturus, & veræ religionis ignem communicaturus: illum, inquam, ignem, quem priùs voluerat in terra, id est, in Iudaico populo accendere.

In Apocalypsi per mare Gentilitatem, per terram Iudaismum figurari.

Vix poterit dubitare, hanc esse genuinam interpretationem, qui animaduerterit, in Apocalypsi per mare Gentilitatem, per terram Iudaismum haud dubiè intelligi. Quare ad maiorem explicationis nostræ confirmationem operæpretium erit seriò perpendere vtrumque hoc symbolum; & quàm sit certum, ea sæpè in Apocalypsi iuxta hunc sensum vsurpari.

Primitiuam Ecclesiam appellari cælum.

Nota ergo compertum planè esse, in Apocalypsi primitiuam Ecclesiam appellari cælum, quia B primæui Christiani cor seu mentem in cælo habebant defixam; & fluxa omnia atque caduca bona pro nihilo reputabant. Quid ergo consequentius, quàm Iudaicum populum nuncupari terram; quia eorum affectio atque animi propensio terrenis rebus atque opibus inhærebat? Ad hæc, hæc eadem fuit terræ significatio cap. 8. 5. Vbi *prunæ missæ sunt in terram.* & num. 7. vbi *grando, & ignis missa sunt in terram.* Et num. 13. vbi habetur, *Va, va, va habitantibus in terra.* Et cap. 9. 1. cùm dicitur stella cecidisse in terram.

Sed dicat aliquis; si ideo Iudæis terræ nomen accommodatur, quia corda habent rebus terrenis infixa; eadem etiam ratio comprehendit Gentes infideles: atque ita nihil esse videtur peculiare, cur ad Iudæos potiùs terræ symbolum, & symbolum maris ad Gentiles applicetur. Respondeo, inter eas res, quæ per attributionem diuersis personis dispartiuntur, non opus esse eiusmodi ordinem ac distinctionem reperiri; vt quod alteri tribuitur, denegetur alteri: id quod potissimùm constat in potentia, quæ æterno Patri attribuitur; in Sapientia, quæ Filio; & in bonitate, quæ Spiritui sancto.

Cur Iudaismus terra, Gẽtilismus mare nuncupetur?

Solùm ergo exigitur congruens aliqua ratio, quapropter hoc vni, illud alteri singulatim accommodetur. Ratio igitur, cur terræ nomẽ Iudæis præsertim applicetur, conuenientissima est. Nec enim C adeò esset notabile, Gentilium corda ad terrena bona adhærescere. At Iudæos, quibus tanta erat cælestis doctrinæ cognitio, in terrestribus adhuc rebus infixos omnino, demersósque esse; id verò dignum valde erat, quod ponderaretur à sacra Scriptura, & terræ nomen illis propterea deferret.

Præterea attributio hæc siue accommodatio illud etiam præstituit ac denotat, Iudæos videlicet terræ nomine Iudæam absolutè nuncupare. Vt apparet Isaiæ 24. vbi loquutionem hanc plusquam decies vsurpat Propheta. Verisimile autem est, vt significarent Iudæi suam doctrinam esse solidam, firmam & stabilem, & in sua republica veras ac germanas virtutes efflorescere; ideo hac illos distinctione fuisse vsos, vt Iudæam appellarent terram, mare Gentilium populos: vt obiter etiam innuerent, leuitatem & inconstantiam ac profunditatem in Gentium erroribus, necnon assiduam earum perturbationem pariter & confusionem. His accedit, quòd quemadmodum in mare omnes fluminum vndæ, quæ ex tanta fontium varietate dimanant, demum confluunt: non aliter Gentilitas est congregatio quædam siue coaceruatio innumerabilium populorum inter se dissidentium, & quædam errorum infinitorum permistio. Atque vt aqua est generationis symbolum; ita aquarum multarum congregatio repræsentat maximam generationum multitudinem. Vide illud Num. 23. 7.

Per aquarũ multarum congregationem denotari generationum multitudinem

Fluet aqua de situla eius, & semen illius erit in aquas multas, vbi alij legunt, *in Gentes multas.* Porrò, vt signifi- D caretur Iudæos in pace & tranquillitate, Gentes in bellis atque tumultibus degere; idonea satis erat illa terræ marísque distinctio: non modò, propter terræ stabilitatem ac firmitudinem, marísque inconstantiam & mobilitatem: verùm etiam quia in mari (præter continuam piraticam, frequentésque rapinas, quæ conuehuntur) viuitur ex rapto, & pergrandes pisces exiguos deuorant pisciculos: ingensque est marinarum belluarum tyrannis atque rapacitas. Ad hæc; in mari pisces obruti atque demersi sunt in aquæ salsæ profunditate. Propter has omnes rationes, certa fuisse videtur Iudaici populi & vsitata locutio, vt Iudæam terræ nomine; maris, Gentilitatem vocarent. Diuinus tamen Spiritus, qui eâdem phrasi fuit vsus in terræ applicatione ad perfidos ac rebelles Iudæos, eò potissimùm attendit, vt apud eos inordinatam animi affectionem ac propensionem ad res vergere terrenas denotaret: pari enim ratione primitiuam Ecclesiam appellat cælum. In maris autem attributione Gentibus (præterquam quòd populorum ac nationum multitudo & varietas indicatur.) respexit imprimis, opinor, grauissimam tempestatem, qua Ecclesiæ nauis fuerat deinceps in Gentilium persecutionibus iactanda.

Iudæos terra nomine Iudæam: nomine maris, Gentilitatem appellasse.

Maris tempestas cuius præsertim belli sit symbolum.

Pro cuius explicatione aduerte, non quodlibet bellum cum maris tempestate appositè compara- E ri; sed illud speciatim, quod acerrimum est & crudelissimum, quodque vndique imminet, nec vitari videtur posse. Atque ita videmus internecinum Nabuchodonosoris bellum aduersus miseram Ierosolymam tot Gentium ac nationum millibus gestum, ab Isaia, Ieremia & Ezechiele cum maris furentis impetu comparari: vt notauimus cap. 1. 15. Considerant enim Ierosolymam veluti naufragam cymbam, quam horribilis & procellosi maris impetus vndique violenter adoritur atque diuerberat. Eademque similitudine Apocalypsis adumbrauit grauissimam persequutionem, quam Gentilium populus contra Christianam Ecclesiam erat concitaturus: cùm tamen persequutionem Iudæorum, quæ antecesserat, non per maris furorem explicuerit, sed per tubæ sonitum; qui terrestre bellum indicat, cuius non adeò est grauis comminatio.

Angelus dũ dextrũ pedẽ in mari ponit, quid innuat.

Nihilominùs tamen ita molestè fert Christus terram (id est, Iudaicum populum) quam ipse per Euangelij prædicationem volebat Spiritus sancti igne succendere, in seipsum atque in suos fideles pertinacissimo irarum ac furorum æstu exardescere: vt terram ipsam propterea derelinquere statuat, & per Gentilitatis mare firmo gradiens vestigio, illud Christianæ religionis igne inflammare.

Tametsi

A Tametsi autem opus hoc ita est difficile, vt aptè per ingressum in mare ignitis pedibus & animo illud inflammandi denotetur; Christi tamen pedum ardentium efficacitas adeò est magna, vt, dubio procul, Isaiæ vaticinium rei ipsius exitu comprobetur, *Aquæ ardebunt igne*, Isaiæ 64.2. Quod licèt aliqui rei difficultatem admirantes, ita interpretati fuerint, vt ignis calfaciat aquas, siue aquæ ipsæ ab ignis calore distillent, sicuti in sublimatoriis videmus accidere: multò tamen elegantius & significantius est dicere, Christi pedum ignem adeò esse efficacem, vt quemadmodum naphta seu Babylonicus ignis, (vulgò *fuego de alquitran*) aquas ipsas ardentes & ignitas reddit, ita ipse Christus Spiritus sancti igne multas Gentilitatis aquas fuerit accensurus. Id enim profectò expressit Isaias in verbis illis nuper allatis.

Nam quantumuis aqua igni magis sit contraria, quã terra: Deus tamen, quippe omnium Dominus, vniuersa pro suo nutu flectit ac temperat.

B Atque vt denotetur diuersa huius ignis efficientia in Iudæorum & Gentilium populis; mirificè deseruit repræsentatio dextri pedis super mare positi. Etenim dextro pede ingredi, innuit illud prosperè ac feliciter euenturum. Quemadmodum sinistri pedis in terra positio designat iustissimã Christi iram, quam aduersus terram conceperat: propterea quòd eidem tantâ obstinatione restiterit. Et sæpè alibi dextri atque sinistri distinctio similem significationem adumbrat.

Præter hæc, cùm Christi vestigium in Gentilitatem factum nihil aliud sit, quàm ipsis Gentibus Euangelij pacem denunciare: egregiè fit, vt mari pacis ac tranquillitatis experti, & procellis atque assiduis fluxibus obnoxio Christus efficacitate mirabili pacem atque quietem annunciet. Iam enim eandem Iudaico populo (licèt minori successu quoad extensionem) renunciarat. Lege Isaiam 57.19. *Creaui fructum labiorum pacem; pacem ei, qui longè est, & qui propè: impij autem quasi mare feruens, quod quiescere non potest, & redundant fluctus eius in conculcationem & lutum. Non est pax impiis, dicit Dominus Deus.* Sed quæ illis pax non est, à Christo efficaciter offertur.

C Iam, quòd Angeli pes non maris mergatur vndis, sed super ipsas solidus perstet; indicat, Euangelij prædicationem in æstuantis maris procellis ac persequutionibus non esse obruendam; sed in iis potiùs firmam, solidamque futuram. Nec alia est significatio vestigiorum Christi stabilium gradientis super aquas Marci 6.48. & 49. *Pedem angeli in mari positum non mergi, quid indicet.*

Tandem cùm dextri pedis constitutio super mare, & sinistri super terram, sit Gentilitatis exemplum Iudæis ipsis ad pudorem & erubescentiam proponere: figuræ huius mysterium idem est, quod Paulus ponderat ad Roman. 10.19. ex Deuter. 32.21. *Ad æmulationem vos adducam in non gentem, in gentem insipientem, &c.*

NOTATIO II.

De triplici differentia inter hunc angelum Ioanni visum dextro pede mare calcantem, & illum Danielis 12,6. super aquas fluminis.

Expenditur allusio huius angeli ad angelum Danielis c. 12. stantem super aquas fluminis. Triplex inter vtrumq; angelum discrimen.

Allusio huius Angeli fortis ad virum illum Danielis 12.6. *qui stabat super aquas fluminis*, manifesta est: vterque enim in aqua pedibus nititur; vterque sublatâ in cælum manu iurat; & vtrobique mox sequitur mentio trium annorum cum dimidio. Verumtamen pulsat protinus mentem cupido agnoscendi congruentem triplicis differentiæ rationem. Prima est, quia in Apocalypsi Angelus stat super mare, in Daniele super flumen. Secunda, apud Apocalyps. Angelus alterum in aqua tenet pedem, alterum in terra: apud Danielem vtrunque in aqua habet; & duæ visuntur personæ; altera ad vnam fluuij ripam, altera ad alteram. Tertia, Angelus Apocal. vnam tantum manum tollit: Danielis autem Angelus vtramque.

Angelum illum Dan. 12. esse eundem, quem c. 10. sub Dei persona viderat.

Antequam triplicis huius discriminis reddo rationem; aduerto, Angelum illum Danieli super aquas visum, esse eundem, quem Daniel ipse describit cap. 10. Dei personam gerentem, & significantem quàm se mirabilem Deus erga suum populum exhiberet; vt latè explicaui Apoc. 1. notat. 17. Quare in Apocalypsi etiam manifestus est respectus inter eam figuram, quam Ioannes c. 1. depingit, & quam in hoc ca. 10. Vtraque enim significat Iesum Christum in Sanctis suis esse admirabilem. Vt ergo ad Danielis Angelum reuertamur; obseruandum est, cùm agitur de admirandis operibus, quæ Deus per suos præstat, tũc Deum ipsum rectè dici oppugnatum, quando ipsius oppugnatur populus: itemque Deum vincere, cùm populus ipsius vincit. Quare nulli mirum videri debet, quod de figura super aquas stante dicitur, id de Dei populo esse intelligendum.

Cur Danielis 12. Angelus super aquas pedibus nitatur.

Deinde, quòd super aquas figura illa nitatur pedibus; indicat graues difficultates, ingentia pericula & admirabilem in illis firmitudinem, atque constá-

D tiam. Etenim si humano iudicio rem dispiciamus; qui super aquas graditur, suapte vi immergi & ad imũ vergere fundũ videtur, vt cœpit experiri Petrus Matth. 14.30. *Cùm cœpisset mergi, clamauit, &c.* ita Gregorius exponit Hom. 24. in Euangelia, *Quia discipuli* (inquit) *adhuc fluctibus mortalis vitæ inerant; ideo in mari laborabant. Quia autem Redemptor noster iam corruptionem carnis excesserat, ideo post resurrectionem suam in litore stabat.* Quæ cùm ita sint, quòd Danielis Angelus in aqua stet; significat rectè arctissimum & miserandum rerum statum, quò Dei populus erat deuenturus, Regum Syriæ & Ægypti bellis validissimè conflictatus (quæ est prophetia cap. 11. Danielis.) Porrò duo illi viri ad vtramque fluminis ripam stantes, *vnus hinc, & alius inde*, considerandi sunt eo animo ad ripas fluminis peruitare, vt stanti super aquas obsistant; ne ad alterutram ripam euadat. Quapropter

Duo viri apud Danielem ad vtramque fluminis ripam stantes quid significent.

E vterque idoneum erant symbolum eorum, qui Dei populum diuexantes in eiusmodi discrimen vocaturi erant, vt populus ipse deijciendus necessariò atque demergendus videretur. Et quidem, quod ad literam ipsam attinet, per vtrumque ripæ vtriusque virum in sensu proximo Reges Syriæ & Ægypti denotantur; qui bellorum tumultu Dei populum vtrinque captum in maxima pericula, calamitates & ærumnas coniecturi erant. Hic enim est proximus literæ sensus in eo capite 11. Dan.

Cur Ioannis angelus supra mare: at angelus Danielis suprà flumen stet.

Ad primam ergo quæstionem suprà propositam respondeo, Danielis visionem ad fluuium accommodari; quia Daniel tunc iuxta fluuium Tigrim erat, vt ipse expressit cap. 10.4. Ioannis autem visionẽ ad mare aptari, quia tunc Ioãnes erat in Pathmo insula mari proximus. Quod discrimen ipsi significationi fuit perutile. Nam si situs super aquas denotat magnum submersionis periculum & vehemen-

tem afflictionem; maius erit & grauius maris periculum, quàm fluuij: ac proinde tempestas ac periculum, quæ in Apocalypsi adumbrantur, grandiora sunt, quàm quæ Daniel in sensu proximo vaticinatur. Nam Daniel agit de Antiochi tempore; Apocalypseos autem mare repræsentat Romani imperij persequutionem; qua Christianam Ecclesiam exscindere, & Christi delere nomen omni opum vi contendit. Et quamuis felicissimus fuerat successus futurus; ideoque Christus dextrum pedem in mare cœpit inferre: ingressus tamen ipse ad maris instabilitatem ac tempestatem fiebat. Quòd si opponat aliquis altiorem maris profunditatem & editiores ipsius vndas minoris interdum periculi esse, quàm fluminum aquas: propterea quòd maris vnda, quia crassior est, aliquantò sit securior, quàm fluminis; vt in ea siue naues, siue homines possent facilius sustineri: Respondeo, id etiam ad mysterium non perperam applicari: nam Ecclesia Christiana in maximis calamitatibus minùs adhuc periculi subitura erat, quàm Iudaicus populus in minoribus.

Cur Ioannis angelus alterum pedē super aquas, alterum super terram: angelus verò Danielis vtrumque super aquas habeat?

Ad secundam quæstionem respondeo, Dan. ca. 11. figurari synagogam in ipsa persecutione; ideoque personam illam depingi vtroque pede nitentem super aquas, & vtrinque circumuentam: at Ioannes in c. 10. non depingit Christianam Ecclesiam in mediâ ipsâ Romani Imperij persequutione, sed à Iudaico populo ad Gentes animosè migrantem: ex quo subsequutura erat horribilis aduersus ipsam Ecclesiam persequutio. Cùm tamen nondum accessisset persequutionis ipsi Ecclesiæ imminentis repræsentatio,

A sed studij tantum & contentionis per mediam Gentilitatem gradiendi; ideo congruenter expressus fuit Angelus fortis pedem alterum habens supra mare. Quemadmodū Hispanicè dicere de aliquo solemus eum habere pedem alterum in cymba Charontis. *Tiene ya vn pie en la huesa.* Item, *tiene vn pie en el estribo.* Quibus locutionibus significamus, illum in equū iā iam velle conscendere, aut fatis citò cōcessurum, & tumulò mandandum. Non aliter qui modò pedē alterum habet in mari, quàm mox vtrumq; habebit super mare persequutionis Romani Imperij; & oppugnabitur non solùm ab Aquilone & Austro, sed etiam ab omnibus quatuor vētis, atq; adeò ex omni parte; ac si horrisonâ procellâ vndique conquassetur.

Cur Daniel. angelus vtramq; manum iuraturus: angelus Ioannis alteram tantùm attollat?

B Ad tertiam quæstionem siue differentiam, respondeo, leuare manum esse habitum iurantis; conuenienśque fuisse, vti Angelus in visione Danielis vtrāque manum eleuaret. Nam cùm iusiurādum eò spectet, vt Aquilonaris & Australis Regis persequutionem asseueret intra tres annos & dimidiatum absoluendam esse, oportuit manum vtramque extollere; vt alteram Aquilonaris, alteram Australis conspiceret: cum vtroque enim habebatur sermo, cùm Angelus iuramento confirmauit, nec Syriam nec Ægyptum potentes fore, ne crudelissima persequutio intra præfinitum trium & dimidij annorum interuallum finiretur. Verumtamen cùm in hoc c. 10. Apocalypseos iusiurandum vni Iudaico populo, non verò Gentilico minitetur; ideo pereleganter fuit factum, vt Angelus alteram solùm manum attolleret.

NOTATIO III.

De allusione ad sacrificium Eliæ; de quo 3. Reg. 18. 38. & ad sacrificium Nehemiæ; de quo 2. Machab. 1. 20.

Allusio in hoc angeli pedum igne ad ignem sacrificii Eliæ.

IN Angelo qui pedibus igneis per aquas maris ingredi nō formidat, ponitur nobis ob oculos sāctus quidā ignis; qui nō solum non extinguitur ab aquis, sed potius eis pascitur & nutritur. Atq; in hoc igne videtur Spiritus sanctus alludere ad ignem illū Domini, qui orante Elia *cecidit de cælo; & vorauit holocaustum, & ligna & lapides, puluerem quoque & aquam, quæ erat in aquæductu lambens.* Elias enim, qui nouerat, ignem Domini aquis ipsis pasci, *fecit aquæductum;* quasi duas aratiunculas in circuitu altaris; & iussit aquam bis & ter fundi super holocaustum & super ligna adeò copiosè, vt visæ sint aquæ decurrentes circum altare, & fossa aquæductus repleta sit aquâ. Et tunc orante Elia, cecidit ignis de cælo, & omnia deuorauit. Hoc verò Eliæ facinus imitatus est Nehemias; vt scribitur, 2. Machab. 1. Cùm enim in puteo sicco & alto, vbi repositus fuerat ignis Domini, loco ignis inuenta fuisset aqua crassa, eam ipsam aquam iussit Nehemias hauriri; *& ipsâ aquâ aspergi sacrificia & ligna. Vtque hoc factum est, & tempus affuit, quo sol refulsit, qui prius erat in nubilo; accēsus est ignis magnus, & consumpsit sacrificium. Et eo facto ex residua aqua iussit Nehemias lapides maiores perfundi. Quod vt factum est, ex eis flamma accensa est: sed ex lumine, quod fulsit ab altari, consumpta est.*

Item ad ignem Nehemiæ 2. Mac. cap. 1.

Ignem olim Domini, siue sanctum aquis extingui nō potuisse.

Constat ergo, notum fuisse prophetis Dei, eum ignem sanctum, qui appellatur ignis Domini, & qui de cælo descendit, non extingui ab aquis, sed eis potius pasci & augeri. Atque ita dum Isaias c. 64. 2. ait, *aquæ arderent igni;* omnino videtur alludere ad sacrificium Eliæ. Elias verò, cùm iubebat adeò magnam aquæ copiam super sacrificium effundi, respexisse videtur ad id Cant. 8. n. 6. & 7. *Lampades eius lampades ignis atque flammarum: aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam.* Atque hæc omnia cohærent etiam optimè cū igneis fortis Angeli pedibus, quibus aggreditur mare ipsum inflammare. Ignis enim pedum huius fortissimi Angeli (nimirum Christi Domini) est ille idem ignis, de quo c. 1. 15. qui (vt ibi explicauimus) omnino desumptus est ab altari holocausti; quod erat ex aurichalco, seu chalcolibano; & in eo ignis semper ardebat: ille scilicet

Ignem altaris Domini fuisse miraculosum.

C licet ignis miraculosus, qui de cęlo descendit, vt habetur 2. Paral. 7. 1. vbi agitur de igne altaris, qui per longa sæcula conseruatus est in templo Salomonis. Et similiter fuerat miraculosus ignis, qui per plures annos continuè nutritus est in tabernaculo Mosis, vt habetur Leuitici 9. 24. Atque post captiuitatem etiam Babylonicam, renouatum est ignis de cælo dati miraculum, vt habetur 2. Machab. 1. 20. Nec desunt, qui existiment, post tres illos annos, quibus templum Ierosolymitanum fuit ab Antiócho profanatum; similiter renouatum fuisse per miraculum cælestem ignem. de quo videri potest Serarius noster 2. Mach. 3. 10. vbi citat Gorionidem. Sed vtcunque hoc sit; in Apocalypsi proculdubio ignis pedū Christi desumptus est ab igne miraculoso, qui in Salomonici templi altari semper ardebat. Quo tanquam symbolo certum est, significatum fuisse spiritualem veræ religionis ignem. De hoc verò verissimæ religionis & charitatis igne iure dicitur, eum esse ignē cælestem, siue ignem Domini, qui aquis ipsis mirificè pascitur; vt repræsentatum est in Eliæ atque Nehemiæ sacrificijs. Ex eis enim locis intelligimus cęlestem ignem (qui est idem cum sacro templi Dei igne,) vbi adsit zelus Eliæ vel Nehemiæ, non solùm non extingui ab aquis, sed eas etiam lambere, & eis pasci & delectari. Et eapropter pedibus igneis (id est, illo sacro igne ardentibus) depingitur Christus ingrediens vel aggrediens mare; vt designetur, eis aquis nutriendum esse & augendum ignem pedum Christi. Hic est enim ignis ille, quem Christus Dominus venit mittere non solùm in terram, sed etiam in mare.

Accedet verò nostræ considerationi magna lux; si animaduertamus, quid voluerit sanctus designare in illo miraculo, quod effulsit in sacrificijs Eliæ atque Nehemiæ; nimirum in igne aquas inflammante, & ardere cogente. Dicet fortasse aliquis, non aliud ibi latēre mysterium, quàm ostensionem omnipotentiæ Dei, cui ad nutum omnes creaturæ obediunt; & quiduis, vt eius instrumenta, operantur. Et facit, quòd hæc ipsa omnipotentia celebretur Sapientiæ capit. 6. & 19.

In eo quod ignis in aqua volebat supra suam virtutem; & aquæ extinguentis naturæ obliuiscebatur; & in aqua, quæ omnia extinguit plus ignis valebat. Quibus locis respicitur ad id Exodi 9.24. *Grando & ignis mista pariter ferebantur.* Verùm hæc non est mystica significatio; & mysticum aliquid ab Spiritu S. fuisse in illo sacrificiorum miraculo designatum persuadet, tum accurata illa descriptio & repetitio; tum verò allusio Apocal. ad illa miracula, dum describit Angelum fortem per ipsas maris vndas ingredi volentem, vt eas inflammet. Hæc enim, præter generalem illam diuinæ omnipotentiæ ostensionem, peculiare aliquod mysterium sub ea figura latêre facilè suadent. Pro explicatione verò notandum est primò, omnia opera Altissimi (vt hîc Ecclesiastici 35.15.) esse *duo, & duo*, id est, *vnum contra vnum.* Constat autem, ignis contrarium siue oppositum esse aquam, quia ignem ardentem extinguit aqua, Ecclesiastici 3.33. Quarè, cùm sacri ignis significatio referenda sit ad spiritualem veræ religionis ignem, quo Christus cupit mũdum inflammare; facilè statim cernitur, per aquæ elementum huic igni oppositum, repræsentari resistentiam seu repugnantiam mundi aduersus eum ignem; conatum nempe obsistendi Euangelico igni, ac bella & persequutiones eo fine excitatas, vt penitùs extingueretur is ignis, quo Euangelici concionatores, veluti ministri diuinæ Prouidentiæ, siue vt spirituales Christi pedes, conabantur mundum inflammare.

Quem sensum mysticum Spiritus sanctus intendisse videatur in Eliæ & Nehemiæ sacrificiis, quando aquæ igne arserunt.

Quid per sanctum Dei ignem; quid per aquam ei contrariam figuretur.

Deinde obseruandum est prædicationis Euangelicæ officium, esse mysticum quoddam sacrificium; vt significauit Paulus ad Rom. 15. 16. vbi agens de munere sibi credito, ait, *Propter gratiam, quæ data est mihi, vt sim minister Christi Iesu in Gentibus; sanctificans Euangelium Dei, vt fiat oblatio Gentium accepta, & sanctificata in Spiritu sancto.* Vbi ex contextu euidenter patet, prædicationem Euangelij considerari ab Apostolo velut mysticum quoddam sacrificium, cuius sacrificij se ipsum contemplatur sacerdotem. Atque id propriè significat vox illa *minister*, vt patet ex Græco, εἰς με εἶναι λειτουργὸν ἱερουργοῦντα. Hoc supposito, Paulus ipse cõsiderandus est à nobis veluti alter Elias, qui magnum sacrificium Deo offerre parat: per conuersionem nempè Gentium. Et quãuis non ignoret, mystici maris, hoc est, mundi aquas & fluctus suam omnem vim atque potentiam objicere & opponere aduersus ignem cælestem, quo opus est vt hostiæ ardeant, & sacrificium rite peragatur (sic enim natura comparatum est, vt aqua cum igne bellum gerat, & eum extinguere conetur:) Apostolus tamen à Dei spiritu edoctus non dubitat, quin cælestis ignis eâ ipsâ antithesi & resistentiâ aquarum pascatur, & quasi delectatus pugnâ, lambat aquas, & in eis inflammandis & deuorandis delectetur. Atque adeò in diuinæ Prouidentiæ consilio, ad illud ipsum, quod flagrantissimè cupiebat Apostolus, nempe vt sacrificium cælesti igne arderet; ad hoc ipsum valde conducebat, vt hostiæ & altare, & lignorũ strues, & omnia priùs aquis persequutionis & contradictionis non solùm aspergantur, sed imbuantur & madefiant. Quemadmodum in Eliæ sacrificio repræsentatum est. Quamobrem non solùm non perhorrescit Paulus persequutionem, sed potiùs in ea gloriatur; & in aquæ affluentia & redundantia superabundabat ille gaudio & exultatione. Nouit enim Dei esse consilium, vt postquam aquæ visæ sint super altare decurrisse, & fossam aquæ ductus replesse; tunc ad mystici Eliæ preces ignis è cælo consumat holocaustum, & aquas ipsas ardere cogat.

Prædicationis Euangelicæ officium esse mysticum quoddam sacrificium.

Iam verò in Eliæ sacrificio facilè cernitur, carnes illas, quæ Deo offerebantur, symbolum gessisse eorum Gentilium, qui à Paulo per eorum conuersionem oblati sunt Deo. Consideratis enim suprà allatis Pauli verbis, & applicatis ad sacrificium Eliæ,

Carnes in Elia sacrificio oblatæ quid adumbrent.

A carnibus oblatis omnino respondent Gentes ad fidem Euangelij conuersæ. Sicut etiam lignis suggestis, ipsa Pauli prædicatio; ac duodecim lapidibus magnis, quibus Eliæ altare extructum est, duodecim symboli Apostolici veritates. Hæc verò omnia visa sunt persequutionis Gentilicæ aquis perfusa & madefacta, cùm Christianorum sanguine madebat terra: & quò maior fuit perfusio & madefactio, eò perfectior fuit effectus, quem mysticus Elias tantopere optabat; nempe vt mirando illo sacrificio conuincerentur homines, nullum alium esse verum Deum, nisi eum, cui à mystico Elia eiusmodi sacrificium oblatum erat. Et proptereà ignis quasi exultans atque triumphans lambebat aquas, vt expressit Scriptura, & puluerem & ligna deuorabat; & lapides cum aquis lambere videbatur.

B Germanum denique illius antiqui miraculi mysterium, seu mystica significatio ab Spiritu sancto intenta, fuit, eò magis acceptum fore Deo Apostolicæ prædicationis sacrificium, & eò præstantiorem fore illius effectum, quo maior esset contradictio mundi aduersus cælestem ignem. Et eapropter Christus Dominus in suis ministris non solum non reformidat ingressum in mare, neque eius aquas putat præualituras ad extinguendum pedum ipsius ignem; sed potiùs certus est atque securus eò fore maiorem mystici sacrificij efficaciam, eò maiorem Dei beneplaciti significationem, & eò maiorem sanctificationis effectum, quem cælestis ignis virtus operatur; quò abundantior fuerit madefactio, & aquarum decurrentium repugnantia.

Eòdem spectat, quod de Nehemiæ sacrificio legimus 2. Machab. 1. vbi videre est, non concidisse animo Nehemiam, (cuius nomen consolationem sonat) C cũ videret in eo loco, in quo ignis cælestis quærebatur; loco ignis, rem illi omnino oppositam fuisse repertam, aquam scilicet crassam. Hoc enim euentu minimè commotus, gaudet potiùs suum sacrificiũ aquâ illâ crassâ atque adeò magnâ illâ contrarietate aspergi & madefieri: securus, citò fore vt nebula solis fulgori cedat, id est vt obscuritas & aduersitas in prosperitatem conuertatur, & incenso diuinitus igne magna cum Dei gloria absumatur sacrificium. Tunc verò fore, vt quidquid ex persequutione siue contradictione illâ crassâ supererit, huic vsui deseruiat; nimirum vt maiores altaris lapides iterum aquâ illâ perfundantur, & madefiãt; & ex bello, quod aduersus Apostolici symboli veritates geretur, fieri vt disputationis & contentionis flamma incendatur, D (in flamma enim, quæ tandiu durat, dum igni resistitur; eleganter significatur bellum atque contẽtio, vt annotauimus in id Psal. 17.9. *Ignis à facie eius exarsit*) & demum contentionis flammam excipiat fulgentius lumen quod à religionis altari egredietur, & omnem contentionis flammam absumet; atque ea ratione omnia in maiorem Altissimi gloriam redundabunt.

Denique si ad significandam cælestis ignis, id est, veræ religionis à Deo approbatæ vim & efficaciam, (quæ persequutionibus non minuitur, sed potiùs alitur, & persequutores gloriosè triumphat,) si ad hanc, inquam, virtutem significandã appositissimè deseruierunt historiæ, quas sacra Scriptura narrat de igne Eliæ, 3. Reg. 18. 38. & de igne Nehemiæ, 2. Machab. 1. 20. E quantò maioris momenti & energiæ erit ad eandem significationem id, quod sibi ostensum esse narrat Ioannes in hoc capite decimo? nempe Angelum fortem pedibus ignitis per ipsum mare ingredi, vt illud accendat? Quod est dicere, ignem illum cælestem, quem in suis pedibus Christus gerit, non solùm prævalere aduersus aliquam aquæ copiam, qua aspersum est sacrificium; sed etiam aduersus immensam aquarum vim, quam maris nomen repræsentat.

TEXTVS

A

TEXTVS.

Vers. 3. Et clamauit voce magna, quemadmodum cùm leo rugit: & cùm clamasset, loquuta sunt septem tonitrua voces suas.

4. Et cùm loquuta fuissent septem tonitrua voces suas, ego scripturus eram: & audiui vocem de cælo dicentem mihi; Signa quæ loquuta sunt septem tonitrua, & noli ea scribere.

COMMENTARIVS.

B

Magno Angeli clamori septem tonitrua, echo instar, respondere.

Quid septem tonitrua denotent.

Declaratur septem tonitruorum significatio difficultatis opposita solutione.

ET CLAMAVIT VOCE MAGNA, QVEMADMODVM CVM LEO RVGIT.] Huic clamori siue rugitui respondent quodam modo atque assonant septem tonitruorum voces. Quapropter necesse est, huius clamoris sensum optimè cum septem tonitruis conecti. Cùm igitur vox septem tonitruorum sit necessariò referenda ad Christi & Ecclesiæ victorias ex Gentibus partas, hoc est ad ipsarum Gentium conuersionem (vt statim videbimus) eôdem etiam spectare debet leonis rugitus.

Obijciet tamen aliquis, Gentium conuersionem esse Christianæ Ecclesiæ lætissimam ac celeberrimam: cùm tamen leonis rugitus sit valdè terribilis; iuxta id Amos 3.8. *Leo rugiet, quis non timebit?* Respondeo hunc Christi rugitum, de quo in præsenti, esse quidem formidabilem Dæmonibus: denotat enim certissimam Christi expectationem, fore vt ab eis prædam sit ablaturus. Cui significationi fauent eiusdem Prophetæ Amos verba in eodem capite num. 4. ait enim, *Numquid rugiet leo, nisi habuerit prædam?* Rugitus enim leonis innuit Christi alacritatem atque lætitiam, qua pro certo habebat, cùm per Gentilitatem ipse succederet, ipsam veræ religionis igne accensum iri. Quòd si opus est, vt rugitus iste Christi furorem, iramque designet: facit similiter ad rem, quòd huiusmodi clamor significet, quantopere Christus Redemptor noster Iudaici populi amentiam ac pertinaciam doleat, ac pariter detestetur. Itaque clamor hic vna ex parte festiuus est, ex altera verò horribilis etiam & Iudaico populo diras & grauissima supplicia interminans. Et quatenus festiuus est, denotat simul iram Christi contra Gentium idololatriam, & ipsius idololatriæ vastandæ contentionem; quæ est mystica ira, quam vocat Apocalypsis *iram nouissimam*, vt suo loco explicabitur. C

ET CVM CLAMASSET, LOQVVTA SVNT SEPTEM TONITRVA VOCES SVAS.] Hæc septem tonitrua sunt velut echo clamoris Christi. Quod si ita concipiamus; dicere possumus esse echo heptaphonam; qualem refert Plinius lib. 36 cap. 15. vbi vox eadem septies reddebatur. Verum est tamen, septem tonitruorum voces nonnihil esse inter se diuersas; id est non omnino similes, vt statim planum fiet.

In septē tonitruis allusionem includi ad Psalm. 28.

Obseruandum tamen inprimis est, Ioannem hîc cum articulo loqui; quasi diceret septem illa tonitrua locuta fuisse voces suas. supponit igitur esse septē aliqua tonitrua insignia ac notabilia. Quare cùm Apocalypsis ex varijs ad insigniores Scripturæ locos allusionibus vndique elegantissimè compingatur; si deprehenderemus septem tonitruorum mentionem in insigni aliquo veteris instrumenti loco; næ ad eiusmodi locum in hoc capite haberi respectum diceremus. Assero igitur, allusionem hic fieri proculdubiò ad Psalm. 28. vbi septies repetitur vox Domini. Constat autem iuxta Scripturæ phrasim vocem Domini esse idem, quod tonitruum. Quamobrem perinde est dixisse Ioannem ad fortis Angeli clamorem, *Loquuta sunt septem tonitrua voces suas*: ac si diceret, hic vt in proprio loco interserendum esse Psal. 28. Atque hac ipsa allusione ad ipsum Psalmum magnopere confirmatur, Angeli ingressum ignito pede in mare, & eiusdem Angeli clamorem, atque iuramentum, omnia hæc spectare debere ad ingentem fructum & emolumentum, quod ex Euangelij prædicatione ad Gentes fuerat percipiendum. Constat enim Psalmi 28. argumentum (& eorum præsertim, quæ Dauid ait in his versibus, in quibus de septem tonitruis sub Dei vocum nomine agere videtur) non esse aliud, quàm Gentilitatis conuersionem. Et quia tum Psalmum illum inter ceteros Dauidicos excellentissimum reputo, tum etiam ex hac allusione lux clarissima toti Apocalypsi oboritur; ideo Psalmum integrum seorsum explicare est animus. Verùm, quia ipsius expositio longiuscula est; omittatur nunc, & cum alijs Psalmis atque insignibus Scripturæ locis, ad quos alludit Apocalypsis, suum in locum reseruetur. D E

Vers 4.

Quid tunc Ioānes scribere voluerit.

Quod sit Psalmi 28. argumentum.

EGO SCRIPTVRVS ERAM.] Explicat his verbis Ioannes mirificam voluptatem, quam percepit ex Psalmi 28. intelligentia; quæ voluptas tanta fuit, vt Psalmi illius explanationem literis protinus libenter mandaret, nisi illam prætermittere iuberetur; videlicet ne hac ratione nimiùm perspicuè loqueretur ijs de rebus, quas tunc arcanas & symbolorum inuolucris consignatas esse oportebat. Namque ille Psalmus distinctè agit de futura totius Romani Imperij ad Christi fidem conuersione: & qua ratione congruens maximè fuit Apocalypsin obscurè conscribi; eâdem oportuit, ne sensus Psalmi 28. dilucide tunc literarum monumentis proderetur. de quo diximus in prolegomenis notat. 13. Sed aduertat, obsecro, lector, quanti æstimet Ioannes Psalmum 28. atque ipsius mysterium, nec non congruentem rationem, quapropter tunc decuit eius declarationem silentio inuolui; ac proinde quantum fuerit Dei beneficium, quòd posteà Psalmi illius cognitionem atque intelligentiam Ecclesiæ fuerit impertitus.

Quid innuat locutio illa, signa quæ locuta sunt, &c.

Phrasis illa, *signa* vel obsigna *quæ loquuta sunt septem tonitrua*, meo iudicio indicat Psalmum illum fuisse quasi librum signatum; quia ipsius mysterium non planè percipiebatur. Resignauit autem

Deus

A Deus sigillum, vt Ioannes reseratam legeret chartam, id est intelligeret mysterium. Quare, cùm iubetur librum siue chartam obsignare; idem est, ac si ei diceretur, ne mysterium reconditum pate-faciat; sed vt erat occultum, dimittat. Quo quasi nouum obduxit Ioannes velamen; eiusmodi tamē, quod sensum obtegens, retegat pariter, plurima de reconditis inibi mysterijs superesse dicenda, non secus ac de Timantis velo antiquorum annalibus proditum est.

T E X T V S.

Vbi de iuramento Angeli.

B *Vers.* 5. Et Angelus, quem vidi stantem super mare & super terram, leuauit manum suam ad cælum.

6. Et iurauit per viuentem in sæcula sæculorum, qui creauit cælum & ea quæ in eo sunt; & terram, & ea quæ in ea sunt; & mare, & ea quæ in eo sunt; quia tempus non erit amplius.

7. Sed in diebus vocis septimi Angeli, cùm cœperit tuba canere, consummabitur mysterium Dei; sicut euangelizauit per seruos suos prophetas.

C O M M E N T A R I V S.

Leuare manum, iurātis habitus.

C LEVARE manum, habitus est iurantis, vt bene Pererius tom. 3. in Geneseos caput 14. num. 22. & Ribera hîc. Si autem iurare est Deum adducere testem: proprius iuramenti locus erit, quando quod iuratur, Dei confirmatur testimonio. Ideoque iurare est asseuerare illud, quod ipse iuro, diuino testimonio roborari; ac proinde rem esse Deo testificatam. Atque id est manum attollere, Deum scilicet indice designare, affirmareque Deum esse, qui quod ipse assero, confirmat.

Vers. 6. Mira iurādi & Deum significandi ratio.

QVI CREAVIT CÆLVM, ET EA QVÆ IN EO SVNT; ET TERRAM, ET EA QVAE IN EA SVNT; ET MARE, &c.] Mira sanè iurisiurandi ratio, per cæli effectorem, & eorū, quæ cæli ambitu continentur; per terræ, & quæ ipsa coërcet; per maris, & quæ in se includit. Et quidem cùm Scriptura neutiquam inaniter verba multiplicet; reddere oportet rationem, quorsum ad Deum denotandum tot verba in hoc iuramento multiplicauerit?

Huius iuramenti periphrasin non abs re, sed subiectæ materiæ esse apprimè congruentē.

Quid per huiusmodi periphrasin significetur.

Nota ergo, frequentem vsum esse, vt noua epitheta, quæ Deo tribuuntur in aliquo iuramento, aliquod egregiè factum celebrent. Vide Ierem. 16. 15. & c. 23. 7. *Ecce dies veniunt, & non dicetur vltrà; Viuit Dominus, qui eduxit Israel de terra Aegypti; sed, Viuit Dominus, qui eduxit Israel de terra Aquilonis, & vniuersis terris, ad quas eiecit eos.* Secundò nota, dignum esse sapientibus viris, vt peculiare epitheton, quod in iuramento aliquo attribuunt Deo, congruat illi rei, quam iuramento ipso asseuerare intendunt. Vtrunque igi-
D tur eleganter coniungitur in longa hac periphrasi, quæ in Angeli fortis iuramento affirmatur de Deo. Etenim nouum facinus egregium, quod in hoc verborum anfractu celebratur, illud est; Deum scilicet, qui Christianæ Ecclesiæ auctor est, minimè contentum, quòd Iudæos ad ipsam Ecclesiam acciuerit, suam etiam Euangelii lucem Gentibus impertiri velle; tanquam vniuersalem vtriusque populi parentem & effectorem. Atque hoc est, quod nouus hic verborum circuitus adscribit Deo: cuius significationis rationem, vt è re Apocalypseos esset, eiusmodi fuisse oportuit, quæ ipsamet Apocalypseos symbola vsurparet; iuxta quorum acceptionem, cæli nomen denotat (vt vidimus aliàs) Christianam Ecclesiam & diuinæ gratiæ bona; terra verò Iudaicum populum; & mare, populum Gentilium. Quamobrem iurisiurandi per longam periodum ducti sensus est eiusmodi; vt Angelus obtestetur Deum, qui nouum Christianæ Ecclesiæ cælum, qui synagogæ terram, qui Gentilitatis mare condidit.

Cur in singulis addat angelus, ea quæ in eo sunt?

Quòd autem non nudè & absolutè dicat cælum, terram, & mare; sed in singulis adiungat, *& ea quæ in eo sunt*; id sanè non vacat energiâ. Quo significetur nullum esse siue in mystico cælo Christia-
E num, siue Iudæum in terra mystica, siue in mystico mari Gentilem: quem non creauerit Deus, & de quo peculiarem non habeat curam: ac proinde Dei ipsius prouidentiam ad singulos non populos modò, sed homines etiam sese extendere; nec aliquem à singulari hac prouidentia subduci. Deinde ipsi Deo curæ esse, vt mysticæ noui cæli stellæ benignos suos influxus & impressiones, non ad Iudæorum tantùm terram, sed etiam ad Gentilium mare deriuent. atque vt etiam peculiariter hæc vel illa stella in hunc vel illum angulum Gentilitatis, benignitatis suæ influxum mittat; & lucem suam impertiatur huic vel illi familiæ vel domui. Hoc fuit nouum Dei facinus, in quod intendit oculos nec immeritò fortis hic Angelus, vt in rem ad maximam Dei gloriam, & Ecclesiæ pariter beneficiū redundaturam. Verùm non ideo solùm; sed quia ad illud, quod fortis Angelus affirmare volebat, nihil æquè poterat conducere. Etenim (vt mox videbimus) affirmare erat animus, Iudaici populi repulsam & Gentilici electionem, iuxta diuinæ prouidentiæ decretum, iā iam reapse complenda imminere. Et cum hoc sensu mirè consonat supradictus verborum ambitus, qua ratione explicuimus.

Ad hanc periphrasin verba illa adiunguntur, *Iurauit per viuentem in sæcula sæculorum?* quæ iurisiurādi

Quorsum sæculi sæculorum, siue æternitatis mentio in hoc iuramento?

ratio ex Danielis cap. 12.7. mutuata est. (quem ad locum alluditur in hoc angeli iuramento, vt vi- A
dimus notat. 2.) Nam ille Angelus, de quo ibi Daniel, iurauit *per viuentem in æternum.* Et tam in Danie-
le, quam in Apocalypsi magnam habet congruentiam mentio æternitatis Dei, quando singulatim
agitur de præfinito aliquo temporis spatio. Namque æternum decet Deum præscribere tempora; &
quantumuis immutentur ac perturbentur omnia, ipsum tamen (quippe qui in æternum viuit) stabi-
lem semper firmumque persistere.

Quid sit, Tempus non ampliùs fore.

Aliorũ interpretatio.

QVIA TEMPVS NON ERIT AMPLIVS.] Multi autumant, horum verborum non alium esse posse
sensum, nisi vt affirment, extremi iudicij diem temporibus ac sæculis terminum impositurum; at-
que adeò asseuerent, quando expletur vaticinium, quod per vtrumque Angeli fortis pedem in terra
& in mari situm portenditur, tunc demum affore vniuersalis iudicii diem. Mihi quidem interpreta-
tionem huiusmodi refellere non est animus, non mens, non consilium. Sequatur sanè per me qui-
cumque volet: vtinam eo argumenti filo, ac serie, quæ totum contextum aptè & consequenter con-
nectat. Illud mei muneris est, vt ostendam; in eo, quem sequor sensum (videlicet de Iudaici populi
reprobatione, & electione Gentilici) conuenientem satis fuisse Scripturæ loquutionem, *Quia hoc
tempus non erit ampliùs.*

Auctoris interpretatio de tempore non ampliùs futuro.

Hoc vt probem, aduertatur oportet; licèt verum omnino sit, improbis omnibus in huius vitæ de- B
cursu spatium superesse temporis, quo per auxilium Dei sufficiens possint à suis flagitijs resipisce-
re; non tamen minùs esse certum, peccatorem, postquàm à Deo fuit propter sua scelera derelictus &
obduratus, neutiquam fore ampliùs conuertendum. Quare ingens difficultas, quæ est in peccatoris
obcæcati conuersione, & certa Dei præscientia illum nequaquam conuersum iri; hæc inquam, suffi-
ciunt, vt verissimè dicatur, huiusmodi sceleratis hominibus finitum iam esse tempus, quo Deus ip-
sorum salutem efficaciter procuraret. Ad hunc ergo infelicissimum statum significandum dicitur
verè ac significanter, cùm Deus peccatorem aliquem derelinquit, indurat, & obcæcat; huiusmodi
peccatori tempus non esse ampliùs.

Iudaici populi obduratio & derelictio à Christo parabolicè prædicta.

Secundò animaduertendum est, ad eum modum, quo obdurato peccatori tempus non esse am-
pliùs dicimus; loqui etiam Scripturã de Iudæorum populo. Vide Lucam 13.6. *Arborem fici habebat qui-
dam plantatam in vinea sua, & venit quærens fructum in ea, & non inuenit. Dixit autem ad cultorem vineæ: Ecce anni
tres sunt, ex quo venio, quærens fructum in ficulnea hac, & non inuenio. Succide ergo illam: vt quid etiam terram occupat?
At ille respondens dicit illi; Domine dimitte illam & hoc anno, vsque dum fodiam circa illam, & mittam stercora. Et si qui-
dem fecerit fructum; sin autem, in futurum succides eam.* In hac allegoria quis non videat, spatium illius anni
fico concedi, eoque peracto tempus illi non esse ampliùs; id est, vt conferantur peculiaria in eam C
beneficia, & interim non euellatur? Quis etiam nesciat, *succidere* in ea allegoria idem esse, quod abij-
cere Iudæorum populum, & in eorum locum Gentiles electos sufficere? Videatur Sapientiæ 12.20.
vbi agitur de tempore, quod Deus Aegyptiis concessit; *si enim inimicos seruorum tuorum, & debitos morti cũ
tanta cruciasti attentione & obstinatione, dans tempus & locum, per quem possent mutari à malitia.* Ergo, quando ex-
cæcauit iam illos & indurauit, aptissimè dicetur non dedisse eis ampliùs tempus.

Difficultatis nodus in nostra expositione soluitur.

Dicet tamen aliquis; si ageretur de obduratione & excæcatione populi Iudaici, nõ diceret Scri-
ptura, *Tempus non erit ampliùs.* Certissimum namque est, Iudæos sub mundi finem demum conuerten-
dos; *Quia cæcitas ex parte contigit in Israel; donec plenitudo Gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret;* ad Rom.
11.26. Respondeo, quemadmodũ absolute ait Scriptura, succidendã esse ficũ, nisi illius anni sibi cõ-
cessi spatio fructũ afferret (id est, fructũ pœnitẽtię,) ita etiam absolutè asseri, *Tempus non esse ampliùs,* illis
videlicet, quos Deus se derelicturũ minabatur. Ipsorum verò posteris perspicuũ est ianuam in Scri-
ptura non occludi; sed potiùs in diuinæ prouidentiæ consilio, conuersionem gentium fore instru-
mentum, vt posteà Israeliticus tandem populus conuertatur. Hæc autem veritas nihil obstat, quin
verissimè dictum sit, Israelem in illis primæuę Ecclesiæ temporibus à Deo fuisse obduratum & ob- D
cæcatum; postquàm pœnitentiæ tempus illi fuit benignè elargitus. Atque ita affirmat nunc Ange-

Iudæorum conuersionẽ sub mundi exitum futuram non obstare huius iuramẽti perpetuitati.

lus absoluto tempore non esse illi ampliùs concedendum tempus. His addo; cùm tot sæculis obdu-
ratio Iudæorum esset duratura, quanuis sint tandem in mundi fine conuertendi, nihilominus si ad
primitiuæ Ecclesiæ tempus respiciatur, rectè dici potuit; *Tempus non erit ampliùs.* Quemadmodum E-
zech. 30. nu. 13. *Dux de terra Aegypti non erit amplius,* scilicet illis temporibus, de quibus in eo capite ser-
mo est.

Simili etiam phrasi dicitur Daniel. 8. 19. *Quoniam habet tempus finem suum.* Etenim licèt hæc verba à
nonnullis referantur ad Antichristi tempus, quod erit propè diem Iudicii; in sensu tamen proxi-
mo sermo omnino est de tempore Antiochi, vt patet ex contextu; deque ipsius interitu, quo impo-
neret Deus finem persequutioni ab ipso Antiocho contra Israeliticum populum excitandæ.

Confirmatur insuper nostra explicatio; quia ex contextu patet, in fine eius temporis, de quo hîc
est sermo, consummandum esse Dei mysterium. Iurat enim Angelus, *quia tempus non erit amplius, sed
consummabitur mysterium Dei.* Atqui consummatio mysterii Dei, vt statim videbimus, referenda omni- E
no est ad repulsam Iudaici populi & Gentilici electionem. Igitur illa verba, *Tempus non erit ampliùs,* re-
ferri debent ad pœnitentiæ spatium, quod Deus Iudaico populo ante ficus succisionem concessit.

Hoc angeli fortis iuramentum respondere iuramento angeli Danielis.

Præter hæc, iuramentum hoc angeli fortis respondet iuramento illi angeli Daniel. 12. 7. vbi
dicitur ille Angelus iurasse *per viuentem in æternum, quia in tempus & tempora, & dimidium temporis complebi-
tur dispersio manus populi sancti,* quod est dicere, persequutionis Antiochi spatiũ per tres annos cũ dimi-
dio duraturum fore; vt dicetur cap. 11. Ex vtriusque ergo iuramenti collatione, cùm in Apocalypsi
dicitur, *tempus non erit ampliùs,* elicitur huius phrasis sensum fore, peracto trium annorum & dimidiati
interuallo (quo permissurus est Deus, vt Christianus populus à Iudaico affligatur) mox sonaturam
esse septimam tubam, & Israeliticum populum excæcatum ac derelictum à Deo permansurum.
Cohæret cum hac explicatione, quod cap. 11. 2. (vbi idem etiam prosequitur argumentum) perspi-
cuè dicitur, persequutionem videlicet, de qua agitur, duos & quadraginta menses, (siue quod idem
est, mille ducentos sexaginta dies) esse duraturam. Quod ipsum planè est in ipsa illa Danielis lo-

A quutione significatum, *tempus & tempora & dimidium temporis*. Si ergo mysticum temporis spatium per
tres annos & dimidiatum extenditur; non video, quo pacto possit hic terminus ad vltimum iudicij
diem referri. Licèt enim tempus, quo duratura est Antichristi persequutio, suspicentur multi tres
annos & dimidium fore; tempus autem, quod reliquum erit ad ipsum vsque iudicij diem, hoc an-
norum trium & dimidij termino minime coërcebitur. Quare si opus est, vt verba illa *tempus non erit
amplius*, significent interuallum illud, quod concedit Deus, esse trium annorum cum dimidio; qui
sequitur sensus, non potest de iudicii die intelligi. Communi namque consensione receptum est,
post tres annos & dimidium persequutionis Antichristi, aliquid adhuc temporis remansurum pec-
catoribus; vt à sceleribus, si velint, resipiscant. Hæc est nec leuis difficultas in eorum explicatione,
qui verba hæc, *Tempus non erit amplius*, ad postremi Iudicij diem referenda censent. At in nostra inter-
pretatione omnia apprime consentiunt. Nam spatium persequutionis Iudæorum sunt tres illi anni
& dimidiatus, de quibus c. 11. mysticè tamen sumpti, vt ibi constabit. Nunc autem iurat Angelus
fortis, finito illius temporis spatio, tempus non amplius fore; id est, finiendum esse tunc Iudæis tẽ-
pus, & Gentibus incepturum. Atque hoc est magnum illud Dei mysterium, quod in ipso contextu
sequitur.

Antichristi persecutionem, iuxta aliquorum opinionem, tres annos cum dimidio duraturam.

B SED IN DIEBVS VOCIS SEPTIMI ANGELI, CVM COEPERIT TVBA CANERE, CONSVMMABITVR
MYSTERIVM DEI.] Multi hæc verba ad diem Iudicij pertinere contendunt. Ceterùm ad declara-
tionem hanc adstruendam, apta applicatio mysteriorum libri signati & sex plagarum, quæ sunt ha-
ctenus descriptæ, aditum præmunijssent oporteret, & viam strauissent ijs, quæ consequuntur: ita vt
appareret, congruenter in hoc loco & consectariò ad ea, quæ & antecedunt & subsequuntur, men-
tionem seu vaticinium de die iudicii interponi. An verò id fuerit hactenus ab aliquo præstitutum,
aliorum iudicium esto. Certè in nostra explicatione, nisi me valde fallo, filum huc vsque fuit con-
tinuatum, & ænigmatis applicatio ita producta, vt septimæ tubæ mysterium non aliud esse possit, ni-
si obduratio Iudæorum, & Gentilium electio. Cùm autem ad finem capitis 11. perueniamus, vbi se-
ptimus Angelus tubâ canit, videbimus cum hac eadem significatione appositè congruere, quod
Ioannes vidit, quo tempore tuba septima personuit. Interim valida est nostræ explanationis con-
firmatio, phrasis illa, qua fortis Angelus vtitur, *Consummabitur mysterium Dei*. Præsertim cùm mysterij
nomen Græcè habeat articulum: quod argumento est sermonem hîc esse de noto ac celebri my-
sterio, cui proinde nomen mysterij Dei, iuxta Christi & Apostolorum phrasim, debeatur. Atqui Iu-
daici populi reprobationi & Gentilici electioni luce clarius est, mirificè nomen mysterij Dei qua-
drare. Vide ad Rom. 11. 25. *Nolo vos ignorare mysterium hoc, vt non sitis vobis ipsis sapientes: quia cæcitas ex parte*
C *contigit in Israel, donec plenitudo Gentium intraret*. Et ad Ephes. 3. n. 4. *In mysterio Christi, quod nunc reuelatum est:
Gentes esse cohæredes & concorporales & comparticipes promissionis eius in Christo*. Et ad Coloss. 1. 25. *Mysterium, quod
absconditum fuit à sæculis, nunc autem manifestatum est sanctis; quibus voluit Deus notas facere diuitias sacramenti huius
in Gentibus*.

Vers. 7. *Vtrùm hæc verba,* In diebus vocis septimi angeli, *sint ad extremum iudicii referenda?*

Alia expositio pro parte affirmatiua.

Auctoris sententia exponentis de obduratione Iudæorum & Gentium electione.

Ratio ergo ipsa, & verba Pauli nos docent, nomen, *mysterium*, non esse aptum ad Iudicij diem. Nã
de die Iudicij non obscurè loquitur Scriptura; neque ad veritatem huiusmodi enunciandam opus
erat ænigmatibus & mysticis significationibus; sed perspicuis potiùs verbis: nec veritas de die Iudi-
cij Iudaico populo erat ignota. At Iudaicum populum fore reprobandum, & Gentilicum illius loco
eligendum; id verò figuris pluribus mysticis fuerat præsignificatum; & res erat abdita adhuc & ar-
cana, quam ait Paulus suo tempore fuisse à Deo reuelatam.

Mysterii nomen in sacris ad Iudæorum reprobationẽ & electionẽ Gẽtium referri.

Iam ad diem Iudicij designandum non erat ad rem phrasis illa, *In diebus vocis septimi angeli*. Nam
conuocatio ad Iudicium futura est *in momento, & ictu oculi in nouissima tuba*, 1. ad Cor. 15. 52. Indurationi
autem & excæcationi Iudaici populi optimè conuenit illa phrasis, *In diebus vocis septimi Angeli*. Nam
D Iudæorum omnium obduratio non vno eodemque die fuit; sed paulatim hi alio die, illi in alio sunt
obdurati. Quare magnam habet energiam modus ille loquendi, *In diebus vobis septimi Angeli*. Atque quo
gradu ianua populo Iudaico paulatim occludebatur, eodem reserabatur Gentibus. Nam viros A-
postolicos à Iudæis vexatos, afflictos, atque repulsos Deus ad Gentiũ procurandam dimittebat salu-
tem. Quamobrem animi conceptio in hoc loco debet esse eiusmodi, vt septima tuba non semel, sed
per dies multos insonuerit; & ex quo percrepare cœpit, cœperit etiam Dei mysterium consumma-
ri, id est, reddi manifesta Iudæorum obcæcatio & electio Gentilium; atque adeò Iudaici populi
diminutionem fuisse diuitias Gentium, vt Paul. loquitur ad Rom. 11. 12.

Mysterii nomen non ita aptè dici Iudicii quadrare.

Cur dixerit, In diebus vocis septimi angeli?

SICVT EVANGELIZAVIT PER SERVOS SVOS PROPHETAS.] Nec clariùs video, vbi Euangelij
nomen ad diei Iudicii prophetiam accommodetur. Etenim licèt iustis sit nuncius lætissimus; in sa-
cræ tamen Scripturæ vsu Euangelium videtur esse potissimùm bonus nũcius iis, qui in luto & squa-
lore iacent, nec eiusmodi nuncium bonum sperant. Huiusmodi autem nuncium Gentilibus Deus
per suos Prophetas miserat; sed nondum ad illorum aures peruenerat. atque ita obduratione, & ex-
cæcatione populi Iudaici factum est, vt mysterium prius à Prophetis tectè & obscurè indicatum,
E tandem aliquando consummaretur, & palàm fieret.

 A

TEXTVS.

De libro dulci in ore & amaro in ventre.

Verſ. 8. Et audiui vocem de cælo iterum loquentem mecum & dicentem; vade & accipe librum apertum de manu angeli ſtantis ſuper mare & ſuper terrã,

9. Et abij ad Angelum dicens ei, vt daret mihi librum: & dixit mihi; Accipe librum & deuora illum: & faciet amaricari ventrem tuum; ſed in ore tuo erit dulce tanquam mel.

10. Et accepi librum de manu Angeli, & deuoraui illum: & erat in ore meo B tanquam mel dulce: & cùm deuoraſſem eum, amaricatus eſt venter meus.

COMMENTARIVS.

Librum hic in Græco per diminutiuum vocabulum ſcribi.

Cur in libelli huius mentione toties diminutiuo vtatur Ioãnes?

Gentium vocationem in Dei decreto ex Iudæorum reprobatione pependiſſe.

LIBER hic, quem Ioannes ab Angelo flagitare iubetur, ſemper in Græco per tertium diminutiuum effertur βιβλιδάριον, vt ſuprà adnotauimus verſu 2. qui eſt libellus valde exiguus. Et quidẽ non abſque myſterio peculiari vtitur hîc Apocalypſis quater nomine ita diminuto. Cùm autem quæ in hoc capite antecedunt, referantur ad Iudæorum reprobationem & electionem Gentilium; contextus ipſe nos impellit, vt inueſtigemus, vtrum in ſacris Literis reperiatur aliquid valde abbreuiatum in populi Iudæorum reprobatione & Gentilium electione. Nam ſi quid inueniri poſſit huiuſmodi; ad illud profectò in hac parui libelli diminutione alludetur. Occurrit igitur mox locus Iſaiæ 10.22. ad quem fieri alluſionem non ambigo; *Conſummatio abbreuiata inundabit iuſtitiam, conſummationem enim & abbreuiationem faciet Dominus in medio terræ.* Vbi certum eſt ſenſum literalem eſſe eundem, C quem Paulus expreſſit illis verbis, *Diminutio eorum, diuitiæ Gentium.* Nam quòd iuſtitia & ſanctitas Euãgelij per totam Gentilitatem inundauerit; id quidem ortum ex eo fuit, quòd Iſraeliticus populus abbreuiatus fuerit, & ad numerum exiguum redactus; Deo ſcilicet Iudæos ceteros reprobante, & paucos, illos à Iudæis perfidis vexatos accipiente, veluti inſtrumenta ad Gentilici populi conuerſionem. Ita explicat Paulus ad Rom. 9.27. Iſaias clamat, *Si fuerit numerus filiorum Iſrael, tanquam arena maris; reliquiæ ſaluæ fient. Verbum enim conſummans & abbreuians in æquitate.* Vbi illud nomen *verbum*, vt patet ex Græco, eſt in accuſatiuo. Atque ita ſequitur; *quia verbum breuiatum faciet Dominus ſuper terram.* Et paulò infrà; *Gentes, quæ non ſectabantur iuſtitiam, apprehenderunt iuſtitiam ex fide: Iſrael verò ſectando legem iuſtitiæ, in legem iuſtitiæ non peruenit.*

Sed obijciet quiſpiam, diſtinctas videri res, quòd abbreuiatus ſit populus Iudaicus, & quòd liber ſit imminutus. Reſpondeo; cùm dicitur *verbum breuiatum,* videtur eſſe ſermo de albo, ſiue numero verorum Iſraelitarum. Quando verò populus ingens ad exiguum coarctatur, immutatur ingens albũ in paruum libellum. Deinde album accipitur pro illis, quorum nomina in eo continentur; quæ eſt D conſummatio abbreuiata iuſtitiam inundatura iuxta Iſaiæ vaticinium.

Cur fortis angelus libellum in manu apertum habuerit.

Itaque cùm Ioanni paruus datur liber in manus, illi oſtenditur ingens Iſraelis populus ad exiguum electorum numerum contractus. Porrò, paruus hic liber in fortis angeli manu apertus eſt; quia in ipſomet Dei, ſiue Chriſti (qui eſt brachium Patris) opere expletum fuerat Iſaiæ vaticinium; & apertum etiam atque expoſitum tum Ioanni, tum ipſius ſimilibus. Quapropter in eâdem figura, qua Chriſtus ſiniſtrum in terra pedem, dextrum in mari habebat, vidit Ioannes in Chriſti manu apertum paruum illum libellum, quem Iſaias prædixerat. Cæleſtis autem vox eſt Spiritus ſancti Ioannem excitantis, vt à Chriſto librum ſibi porrigi exoret; id eſt, vt ſibi arcanum illud omnino patefaciat.

Alluſio in hoc angeli libello ad librum Ezechieli traditum, vt eum deuoraret.

In hoc prætereà libello manifeſtè reſpectus habetur ad librum illum apertum, qui Ezechieli deuorandus fuit traditus c. 2.10. & c. 3.1. Verùm Ezechielis liber erat vtrâque facie conſcriptus, vt explicuimus c. 5. nec paruus videtur fuiſſe; quia Prophetæ viſcera impleta ſunt volumine illo. Liber autẽ, de quo in præſenti agitur, tantũmodò erat, quoddam nominum album. In quod, qui relati erãt, vt paucos eſſe notaretur; ideo conſentaneum fuit, vt minimi libelli figuram præ ſe ferret. Neque E obſtat, quod alioqui dicantur eſſe centum quadraginta quatuor millia. Hi enim omnes exiguum conficiebant numerum comparatione totius populi Iſraelitici. Præſertim, quia initio ſumma eorũ ad numerum multò minorem fuit contracta: & deinceps paulatim creuit myſticus numerus ad centum quadraginta quatuor millia.

Prætereà ex illo Ezechielis libro deſumptum fuit ad Apocalypſeos librum c. 5. quod attinet ad vtriuſque paginæ aduerſæ & auerſæ ſcriptionem. Ad hunc autem librum capit. 10. mutuatum fuit, quod agit de libri ipſius apertione, & quemadmodum in ore fuerit dulcis vt mel, & amarus in vẽtre. Quòd autem Prophetæ apertus liber ſit traditus; indicat communicatam illi à Deo libri ipſius intelligentiam. Iam liber Ezechieli oblatus ſignificat procul dubio vaticinium, quod ipſe literis mandauit. At libellus hic, qui Ioanni datus fuiſſe apertus dicitur, non ſignificat totam Apocalypſin (hic enim non eſſet paruus libellus) ſed exiguum, vt dixi, album continens numerum Iſraelitici populi,

hoc

A hoc est, mysterium infiniti quondam populi Israelitici ad numerum exiguum, ceteris repulsis, coarctati.

Sed quid erit tam apud Ezechielem, quàm apud Ioannem apertus liber in ore dulcis, amarus in ventre? Namque Ezechieli etiam suus liber dulcis extitit in ore; *factum est in ore meo sicut mel dulce.* Posteà verò quàm ipsum edit, non dubium est, quin in ventre amaritudinem senserit: subdit enim versu 14. *Et abii amarus in indignatione mea.* Pro huius rei explicatione notandum est, inuitari tam Ezechielem, quàm Ioannem, vt singuli suum deuorent librum; perinde esse ac si ipsa mysterij cognitione inuitarentur. Os enim percipit gustum eorum, quæ eduntur; & intellectus videtur esse quasi animæ os: atqui perspicua notitia & cognitio eius, quod anima meditatur, respondet officio dentium in secando, diuidendo, & comminuendo cibo. Porrò participem fieri cælestis mysterii, res est, qua Deus maximum suis seruis tribuit beneficium, cuiusmodi fuit illud, quo Abrahamum affecit, cùm illi supplicium de Sodoma & Gomorrha sumendum renunciauit. Animam verò tanto munere cumulari à Deo, vt ipsius arcanorum conscia & particeps fiat; animæ certè ipsi res est melle dulcior. Præterquàm quòd vtrumque mysterium, tam quod Deus Ezechieli vulgauit, quàm quod Ioanni, B continebat mirum Dei consilium, quod Deus ad suæ Ecclesiæ felicitatem exequi decreuerat: & tum propter maximum illud Dei beneficium sua eis arcana consilia detegentis, tum etiam propter præuisam Ecclesiæ felicitatem à se ipsis valde exoptatam, primus ille gustus in re adeò dulci perceptus summæ illis voluptati fuit. Atque hæc est dulcedo mellis in ore.

Cur tam Ezechieli, quàm Ioanni libellus ad deuorandum oblatus, in ore fuerit dulcis?

Transeamus ad viscerum amaritudinem. Hanc enim mellis dulcedinem indicat textus fuisse cõuersam in magnam amaritudinem. Sicut plerumque accidit, vt mel comestum intus in bilem flauam, eamque acerbissimam conuertatur. Aduerte igitur, quemadmodum os delectationem innuit cognitionis, quòd intellectus sit quasi animæ os; similiter etiam per viscera significari solere affectus posteriores, qui cognitionẽ consequũtur. Et in sacris præsertim receptum est, vt viscera affectũ cõmiserationis significent. Vide Luc. 1. 78. & ad Philipp. 2. 1. ad Coloss. 3. 12. & 1. Ioan. 3. 17. Imo verò ait Eustachius, σπλάγχνα, à splene deriuari: & tristitiã quidẽ sæpè splenis dolor comitatur. Hoc ita cõstituto, facilè intelligitur ad mellis dulcedinem in Ezechiele & Ioanne consequutã fuisse maximã viscerum amaritudinem. Tametsi enim permagni vterque duxerunt illud Dei promeritum, quo illos suorum arcanorum effecit participes: veruntamen cùm illius beneficij mysterium includeC ret seuerissimam pœnam, quam Deus populo Israelitico infligebat; hinc est mellis dulcedinem in viscerum amaritudinem desijsse. Etenim ex diuini consilij cognitione redundauit ingens commiseratio ærumnarum & calamitatum, quæ Iudaicum populum manebant. Atque eo maior fuit misericordia, & de Iudæorum malis dolor, quò vehementior erat horum vatum sanctissimorum, & Ioannis præsertim charitas. Si enim Prophetæ humano ducerentur affectu; cùm viderent supplicia sibi à Deo reuelata in rebellium Iudæorum (à quibus diuexabantur) caput recasura; non solùm non miseratione tangerentur, sed in delitijs etiam computarent supplicium illud à Deo de ipsius oppugnatoribus sumendum. Enim verò Spiritus sanctus non eiusmodi affectiones ingerit sanctis; sed dolorem potiùs & commiserationem pro grauissimis suppliciis, quæ vident in suos fore persequutores immittenda. Quamobrem postquàm Ezechiel dixerat, *Et abii amarus in indignatione mea*: mox subiungit, *manus enim Domini erat mecum confortans me.* Quo suæ amaritudinis rationem innuit esse spiritualem mentis vigorem, quem ei suppeditabat Deus. Eandemque ob rem in Pauli Epistolis extat atque eminet ingens illa commiseratio & amaritudo, qua afficiebatur, propter seueritatem, quam Deus Iudaico populo exhibebat. Nec minor erat, credo, Ioannis amaror, cuius minor non erat charitas.

Cur insuper vtrique liber in vẽtre fuerit redditus amarus?

Per viscera affectum commiserationis in Scriptura significari.

D Meus hic de libello Ioanni deuorato sensus magnopere confirmatur ex totius huius capitis contextu: in quo agitur de Dei mysterio, quod Israeliticum populum imminuerit ad Gentium felicitatem. Confirmatur insuper Isaiæ loco capitis 10. in quo loquitur de abbreuiato libro eundem prorsus finem spectans. Ex quo liquet caput hoc 10. Apocalypseos respondere decimo illi capiti Isaiæ. Sed ex consequenti etiam contextu similiter nostra expositio roboratur. Nam protinus subsequens caput 11. exorditur à virga Ioanni tradita. Pari etiam ratione Isaias statim post mentionem consummationis abbreuiatæ subiungit virgæ mentionem: ait enim, *Propter hæc dicit Dominus; Noli timere, populus meus habitator Sion, ab Assur: in virga percutiet te, & baculum suum leuabit super te.* Huius autem virgæ, de qua Isaias agit, sensus non est alius, quàm virgæ c. 11. Apocalypseos, vt suo loco videbimus.

Nostra de libello Ioanni deuorato expositio ex totius capitis serie & connexione fit plana.

DEVORA ILLVM.] In verbo, *deuorare*, plus alii mysterij inueniunt, quàm ego. Mihi enim idem est deuorare, quod comedere, & glutire. Nam hoc propriè significat verbum Græcum καταφαγεῖν. Vers. 9.

A

TEXTVS.

Verſ. 11. Et dixit mihi, Oportet te iterum prophetare gentibus, & populis, & linguis, & regibus multis.

COMMENTARIVS.

Oportere Ioannem iterum prophetare, quomodo ſit accipiendũ.

1 Opinio explicantiũ de Ioannis ab exilio reuocati prædicatione.

2. Exponens de Ioanne ſub mundi finem ad prædicandũ venturo.

Vtraq; expoſitio præcedens improbatur.

Vera auctoris interpretatio de ſecunda Apocalypſeos parte à c. 12. ad Gentium electionẽ ſpectãte.

Particula iterũ quonam hic ſit referenda?

Argumento cõtra noſtrã explicationẽ facto occurritur.

ALIQVI exiſtimant, hoc perinde eſſe, ac ſi Ioanni prænunciaretur, ipſum in Aſiam rediturum, & in ea varijs Gentibus prædicaturum. Ceterùm ſi prophetare ſumitur hîc pro prædicare; in eo, quòd Ioannes ab exilio reuocatus apud Aſiam prædicauit, non ſatis fundamenti video, vt dicatur prædicaſſe *gentibus & populis & linguis & regibus multis*. B

Alij ſibi perſuadent, colligi ex hoc loco, Ioannem adhuc eſſe ſuperſtitem, & vnà cum Enocho & Elia ſub Antichriſti tempora ad prædicandum eſſe venturum. Quæſtio hæc valde eſt agitata. Et pro vtrâque parte multos adducit noſter Suarez tom.2. in 3. partem diſputatione 55. ſect. 3. & Pererius in Daniel. lib. 15. init. Vide etiam Sixtum Senenſem lib. 6. not. 346. Ioannem eſſe venturum tenet Ambroſius Catharinus; & latiſſimè id probare contendit Salmeron tom. 11. tractat. 32. Fauent Andreas & Aretas cum nonnullis, quos generatim citant. Salmeronis ſententia eſt Ioannem mortali in corpore hactenus viuere: eius tamen animam Dei viſione beari. Nihilominus Ioannem eſſe mortuũ expreſsè docent Hieronymus, Auguſtinus & Euſebius ex Polycrate Ioannis diſcipulo. Et Suarez pro Ioannis morte aſſerenda affert Nicephorum, Tertullianum, Chryſoſtomum, Ambroſium, Iſidorum, Bedam, Dorotheum, Epiphanium & Concilium Epheſinum.

Mihi certum eſt, in hoc ſaltem capite Apocalypſeos, neutiquam agi de aduentu Ioannis ſub Antichriſti tempora Gentibus ac regibus prædicaturi. Si enim contextus capitis 10. refertur omnino ad Iudaici populi diminutionem & Gentilici incrementum, vt ſuprà probauimus; quorſum hîc ſermo de Ioanne ad mundi finem venturo? C

Illum igitur ſenſum legitimum huius loci eſſe exiſtimo, ſcilicet Apocalypſin hactenus fuiſſe de Iudaico populo prophetiam; eam tamen citò finiri iam in eiuſdẽ populi obduratione & reprobatione (quod eſt in fine capitis 11.) & deinde ſequi prophetiam de populo Gentilico; atque adeò de multis populis, gentibus, linguis & regibus. Ad huius declarationis intelligentiam imprimis ſtatuo, Apocalypſeos reuelationem ideo Ioanni fuiſſe factam, vt eam litteris mandaret. Cùm ergo, quæ ſibi fuerant hactenus reuelata, ſpectarent omnia ad Iudaicum populum; cumque ad finem iam & calcem huius tractationis (id eſt, ad reprobationem populi Iudaici) perueniretur; videbatur ad totius item prophetiæ terminum perueniri. Veruntamen cùm Iudaici populi finis ac reprobatio, iuxta diuinæ prouidentiæ conſilium, foret initium ſummæ felicitatis populo Gentilico orituræ; vt ſignificaretur ſupereſſe adhuc reuelationem de Gentilici populi prophetia; idcirco dicitur Ioanni, *Oportet te iterum prophetare, ſcilicet, gentibus & populis & linguis & regibus multis*. Itaque particula *iterum* non hîc deſignat Ioannem antea in Aſia & in vrbe Romana prædicaſſe. Etenim, licèt hoc etiam vſurpare poſſemus (& eò fortaſſis hîc ſit alluſio) verùm illud magis præcipuum eſt, reuelationem nimirum Apocalypſeos hactenus de Iudaici populi prophetia agere, & deinceps à cap. 12. de populo Gentilico & eius electione acturam. D

Sed opponet nobis aliquis, latinam phraſim *prophetare gentibus & regibus* non videri eſſe idẽ, quod de illis ſcribere, ſed ipſis coram prædicare. Reſpondeo phraſim Græcam ſonare, *Oportet te iterum prophetare ſuper populos & gentes & reges*. atqui *ſuper* denotat argumentum ipſum, de quo prophetatur, ſiue ſcribitur. vt Ezechielis 32.2. *Fili hominis aſſume lamentum ſuper Pharaonem regem Aegypti*. Nec alium habet ſenſum latina conſtructio per datiuum; quod enim de aliquo prophetatur, ipſi etiam dici videtur. Vide in epiſt. Iudæ n.14. vbi noſtra lectio habet, *Prophetauit autem de his*: & Græcè in datiuo abſque vlla præpoſitione legitur, προεφήτευσε τούτοις. Hæc itaque conſtructio ſenſum minimè immutat.

Confirmatur denique noſtra explicatio ex eo quòd Apocalypſeos Prophetia à ca. 12. manifeſtè ſpectat ad populos multos, ad gentes, ad linguas & reges; vt in eius expoſitione deinceps conſtabit.

CAPITIS XI.

PROLOGVS.

IN decimi capitis procœmio explicatum iam manet vndecimi huius capitis argumentum; quod duas præcipuas continet partes. Prima depingit, quemadmodum Iudaici populi perſequutione maximos Chriſtiana Eccleſia fecerit in Dei gratia & vera pietate progreſſus, & glorioſum reportauerit triumphum. In ſecũ- E da parte deſcribitur ſeptima plaga. Nã quidquid in c.10. & 11. antecedit, ad plagã attinere ſextã, iam diximus. Nunc noto, primam c.11. partem, quæ plagæ ſeptimæ deſcriptionem præcedit, ad duo ſymbola reduci; quorum primum eſt calamus menſorius, alterum, duo Chriſti teſtes, qui poſt prædicationem & paſſionem ſurrexerunt glorioſi.

TEXTVS.

Verſ. 1. Et datus eſt mihi calamus ſimilis virgæ; & dictum eſt mihi, Surge, & metire templum Dei & altare, & adorantes in eo.

COMMENTARIVS.

B

DATVS EST MIHI CALAMVS.] Manifeſtum eſt de calamo menſorio eſſe ſermonem: atque ita pro calamo poſuit Vulgatus menſuram arundineam cap. 21. 15. vbi tamen in Græco eadem eſt dictio. Menſura autem appellatur calamus; quo innuitur dimenſionum diuiſiones in ea eſſe ſignatas; quemadmodum cannæ internodiis diſcriminantur. Fit porrò in hoc calamo alluſio ad illum Ezechielis 40. n. 3. & 5. quo templum & altare holocauſti dimenſa ſunt. Quare calamus hic eiuſdem cum illo longitudinis eſſe debet, id eſt; quæ hominis ſtaturam magnam adæquet, nempè Adami vel Noëi, vt in opuſculo de menſuris ſacris planum fiet. Vbi explicabimus, calamum in ſex æquales diuidi partes, quæ cubiti vocantur. Verumtamen erat calamus maior, id eſt, menſuræ antiquæ; & calamus minor, id eſt, poſterioris menſuræ; & vterque in ſex æquales partes diuidebatur, quas Scriptura appellat cubitos. Et quanuis cubiti dicantur; in eo tamen opuſculo probabimus, per cubiti nomen in Scriptura non ſignificari quartam humanæ ſtaturæ partem, ſed ſextam: ac proinde calamum ſex cubitorum eſſe ſtaturæ humanæ menſuram.

Calamum hunc eſſe menſorium & cur calamus vocetur? Alluſio in hoc calamo ad calamũ Ezechielis. Duplex calami menſorii acceptio in ſacris.

C Ceterùm humanam ſtaturam alii maiorem conſiderant, alii minorem. Sic enim Græca ſtatura Romanam excedebat magnitudine, Hiſpanam Romana. Quin & Hebræi duplici humanæ ſtaturæ menſurâ vſi ſunt: ex quibus quæ menſura prima ſiue antiqua vocatur, quarta parte & nonnihil ampliùs excedit alteram; ita vt dupla ſit in potentia ſolida. Quod perinde eſt, quaſi dicatur ſphæra cubiti antiqui eſſe dupla ad ſphæram vulgaris cubiti. Prætereà minorem ſtaturam Hebraicam contendo ipſe in eo opuſculo Hiſpanicæ ſtaturæ eſſe æqualem, quæ binas continet menſuras ex ijs, quas Hiſpani vocant *varas de medir*, & in ſex pedes diuiditur. Scio hoc nonnullis nouum, & paradoxum viſum iri: ſi tamen non firmo probârim fundamento, irritum eſto. Interim ſtatuamus id, quod probandum ſuo loco eſt. ex quo elicio, Ioanni datam fuiſſe menſuram humanæ ſtaturæ antiquæ, quæ eſt Adami vel Noëi in ſex æquales partes diuiſam: quæ partes iuxta ſacræ Scripturæ vſum appellari ſolent cubiti; licèt iuxta Græcorum & Latinorum conſuetudinem dicantur pedes. Hebraica autem ſtatura antiqua (id eſt Adami) adæquat ſeptem pedes Romanos; qui ex Hiſpanica menſura pluſquam ſeptẽ pedes cum dimidio conficiunt.

Humanæ ſtaturæ mẽſuram ab aliis maiorem, ab aliis minorem conſiderari.

D SIMILIS VIRGÆ.] Huius arundinis quantitatem, diuiſionem & in metiendo vſum explicuit tũ nomen calamus, tum alluſio ad calamum Ezechielis. Nunc figuram indicat comparatio virgæ: perinde ac ſi dicatur calamus quidem eſſe menſorius, ſimilitudo tamen eſſe quaſi virgæ, qua alium percutimus. Hunc exiſtimo eſſe ſenſum grammaticum. Primò, nam eadem phraſis, *calamus ſimilis virgæ*, poſtulat, vt aliquid ibi inſit myſterii; & calami menſorii officium ſit alterius rei ſpecie diſſimulatũ. Deinde, quia in ſacris Literis frequens eſt, virgæ appellationem referri ad ſupplicium; vt Pſalm. 88. 33. *Viſitabo in virga iniquitates eorum.* Item Prouerb. 10. 13. & c. 13. 24. & c. 14. 3. & c. 22. 8. & 15. & c. 23. 13. & 14. & c. 26. 3. & c. 29. 15. & Eccleſiaſtici 33. 25. & Thren. 3. 1. *Virga indignationis eius.* & Mich. 5. 1. Et quanuis ſæpè etiam accipiatur pro baculo vel ſceptro: ſed in iis quoque plerumque ſignificatio refertur ad puniendi ſeu percutiendi officium; vt ſtatim videbimus.

Quare hic calamus menſorius dicatur ſimilis virgæ?

Tertiò conſiderandum eſt, hanc capitis vndecimi virgam coniungi cum libello capitis decimi: atqui in eo libello alluditur ad verbum abbreuiatum, de quo Iſai. 10. 23. vbi poſt illam abbreuiationem, ſtatim ſequitur virga ſupplicii, nempe n. 24. *Noli timere populus meus habitator Sion, ab Aſſur; in virga percutiet te, & baculum ſuum leuabit ſuper te in via Aegypti*; id eſt, affliget te myſticus Aſſur; ſicut olim Aegyptus afflixit Iſraelem. Sed noli timere, quia ſicut Iſraeli quondam conuerſa eſt in gloriam afflictio, quam paſſus eſt ab Aegypto; ſic tibi multò erit glorioſior perſequutio, quam à myſtico Aſſur perferes. Nec dubium eſt, quin Iſaias Eccleſiam alloquatur primitiuam: ille namque eſt populus, qui per excellentiam vocatur *populus Dei habitator Sion.* Ex hoc ergo Iſaiæ loco mihi animum induco, illã virgæ ſimilitudinem, quæ poſt abbreuiatum libellum menſorio adſcribitur calamo, intelligendam fore de ſpecie virgæ ad percutiendum aptæ. Etenim alluſio libelli ad abbreuiationem perſpicua eſt; dein contextus ipſe oſtendit alluſionem prouehi adhuc in virga. Id quod, explicato virgæ huius myſterio, ampliùs confirmabitur.

Cur hæc virga cum capitis 10. libello coniungatur?

E

DATVS EST MIHI CALAMVS.] Ex Græco videtur fortis Angelus non tradidiſſe Ioanni virgam: ſic enim ad verbum transfertur ex Græco. *Datus eſt mihi calamus, & Angelus adſtitit dicens; Surge & metire.* Qui loquendi modus innuit, calamum non fuiſſe Ioanni datũ ab eo, qui adſtabat. Ceterũ hæc lectio Græca non eſt certa: & memini me aliquando videre Græcum codicem, in quo locus hic lectioni latinæ reſpondet omnino. Quapropter crediderim, quod in Græcis aliis codicibus legitur, *Angelus adſtitit*, gloſſema fuiſſe alicuius non ſatis contextum percipientis. Nam qui Ioanni dixit,

Menſorium calamum Ioanni ab angelo forti fuiſſe datũ.

 A

Surge & metire, sine dubio est fortis Angelus capitis decimi: subdit enim; *Et dabo duobus testibus meis*. Ex quo infero, Christum esse, qui hîc loquitur. Et de forti quidem Angelo non congruenter diceretur, *& Angelus adstitit*: nam præcesserat iam, Ioannem ad ipsum accessisse propiùs, & ab eo librum postulasse. Præter hæc; vulgatæ lectioni conuenientius est, vt qui Ioanni calamum dedit, quique illi dixit, *Surge & metire templum Dei*, idem sit; & hoc modo præcipuus sensus magis constat, vt infrà patebit.

SVRGE ET METIRE TEMPLVM DEI ET ALTARE.] Diximus iam hîc planè alludi ad calamū, quo templum dimensum fuit, Ezech. 40. & 41. & 42. & posteà altare, cap. 43. Quamobrem omnes illæ templi atque altaris dimensiones, quas Ezechiel ex professo describit, in Apocalypsi coërcentur in præcepto illo siue iussu metiendi templum & altare. Et nec calamus hic Ioanni traditus, nec ille Ezechielis fuerunt aurei. Posteà tamen cap. 21. 15. est aureus calamus ille, quo Dei ciuitas dimetitur. Et certè huiusmodi discrimen mysterio non vacat: sicut nec illud, quòd scilicet Ioannes metiatur templum, ciuitatem verò non ipse, sed Angelus. Ezechielis autem 40. 3. qui mensus est templum, appellatur *Vir, cuius erat species, quasi species æris; & calamus mensuræ in manu eius*. Quòd si mysterium calami mensorii deprehendere possimus, in eo congruentiam harum differentiarum reperiemus.

Quid per mensorium calamum Ioanni traditum figuratur.

Aliquis forsitan existimabit, mensorium calamum, quo Dei templum metitur, esse charitatem: illa quippe est vera meritorum mensura. cui expositioni fauere videtur locus ille Pauli ad Ephes. 3. 18. *In charitate radicati & fundati; vt possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo, longitudo, sublimitas, & profundum*. Atque hic videtur esse huius dimensionis scopus, nimirum aptè comprehendere latitudinem, longitudinem, &c. Sed hæc interpretatio non placet, in ea enim non redditur idonea superiorum differentiarum ratio. Præsertim, quia verba illa *similis virgæ*, & allusio ad locum Isaiæ 10. 24. (vbi sermo est de virga, qua percutiendus erat populus Sionis habitator) aliam exigunt intelligentiam. B

Auctoris expositio de calami siue mensuræ arundineæ significatione.

Existimo ergo mensuram illam capitis vndecimi esse mensuram afflictionum, quas pro Christo serui ipsius perpetiuntur: mensuram verò capitis 21. esse mensuram gloriæ, qua Beati fruuntur in patria. Atque imprimis, cùm agatur hîc de tempore, quo primitiua Ecclesia à Iudaico populo acriter oppugnabatur, (vt ex cap. 9. & 10. intelligentia constat) vt indicetur quod Isaias ait cap. 10. 24. videlicet in ijs persequutionibus nihil esse fidelibus, quòd timeant; sed potiùs quòd magnopere oblectentur certissima spe futuri successus, qui non futurus erat absimilis propero Pharaonis fini antiquum Israelem persequenti: ad hoc (inquam) quid congruentius, quàm Ioanni tradi mensuram laborum; eique præcipi, vt Dei templum metiatur; atque consideret, ad spiritalem illam celsitatem atque fastigium, quò fuerat ædificium extollendum, persequutionem illam fuisse maximè cōducentem? Hæc congruentia in eo nititur, quòd virtus non spectata atque probata, puerilis debet reputari; nec ad virtutis perfectionem conscenditur, nisi per ingentium laborum tolerantiam. Ideo enim Paulus ait ad Roman. 5. 3. *Gloriamur in tribulationibus, scientes quòd tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio verò spem*. Quam argumentationem fusè promouet Paulus ipse in capit. 8. illius epistolæ. Legatur numerus 17. *Cohæredes Christi: si tamen compatimur, vt & conglorificemur*. & 2. ad Cor. 1. 7. *Sicut socii passionum estis, sic eritis & consolationis*. & 2. ad Timot. 2. 12. *Si sustinebimus, & conregnabimus*. Et similiter fuerat loquutus Dauid Psalm. 93. 19. *Secundùm multitudinem dolorum meorum in corde meo consolationes tuæ lætificauerunt animam meam*. C

Per patientiam ac tolerantiam ad præmium & coronam perueniri.

Hæc calami mensura cur magnæ staturæ æqualis coniiciatur?

Secundò ad spiritualis magnitudinis significationē (quò per patientiā perueniatur) consentaneū valde fuit, mensuram esse magnæ illius staturæ, de qua diximus suprà. quo significatur, veluti pueros ac pygmæos esse, qui aliâ ducuntur viâ. Porrò Adami statura denotat mensuram Christi, qui est secundus Adamus. Quòd verò statura illa sit dupla in potentia solida respectu vulgaris mensuræ; id indicat, hanc esse staturam primogeniti? Sic enim appellatur Christus. Quod in eo fundatur, quia primogenitum attingebat hæreditas duplo maior, quàm quemlibet ex reliquis fratribus. Et Christus Redemptor noster est primogenitus in multis fratribus, ac multiplici hæreditatis incremento auctus. Cuius labores pro virium ac sanctitatis mensura multò etiam maiores fuerunt & grauiores; & ipsius quidem gloria primogeniti fuit. Prætereà Christi mensura est mensura laborum, vt Adami: gloriæ verò mensura, vt filij Dei. D

Cur, qui tēplum apud Ezechielem metitur, habeat speciē, quasi speciē æris?

Tertiò, eidem significationi congruenter deseruit, quod Ezechiel ait capit. 40. 3. de persona illa templum dimensura: videlicet, *Vir, cuius species, quasi species æris*. Quo in loco certam reputo Hieronymi & Gregorij sententiam asserentium, per virum illum designari Christum Dominum: non solùm quia ad Christum, vt ad summum architectum, spectat designare dimensiones noui templi Dei; sed etiam quia mensura ad nouam noui huius templi, ipsiusq; partium structuram ac magnitudinem desumpta fuit ex Christi passione, & ex doloribus multis atque calamitatibus, quas pro sua Ecclesia constantissimè pertulit. Ideoque in ea visione species illius viri fuit, quasi species æris. Nam ex passionis suæ magnitudine agnouit Christus ingentem Christianæ Ecclesiæ fabricam & structuram; & admirabilis Christi in suis laboribus atque passione tolerantia eleganter satis significatur in ærea specie habentis calamum mensorium. Nam, vt mox videbimus, habere in manu calamum virgæ similem, symbolicè denotat maximæ persecutionis tolerantiam. Et qui se tanto calamitatum oneri humeros habere impares iudicabat, aiebat; *Nec fortitudo lapidum fortitudo mea, nec caro mea ænea est*, Iob 6. 12. Ex quo intelligitur speciem æream siue æneam idoneum esse symbolum summę ad persequutionem sustinendam fortitudinis. E

Primam laborum mēsuram esse Christi passionem.

Quartò, cùm mensura, de qua hîc sermo est, sit mensura afflictionum, quas Ecclesia fuerat passura; facile cognoscitur primam horum laborum mensuram esse Christi passionem; *Nam quos præsciuit Deus, & prædestinauit conformes fieri imagini Filii sui*, ad Roman. 8. 29. Quapropter apposite est visus Christus ab Ezechiele mensuram manu tenens, id est, re ipsâ mensuram afflictionum Ecclesiæ sustinens. Quòd autem mensura hæc postea Ioanni in manus detur; indicat, Christi passionem experimento ipso sentiendam Ioanni exhiberi per passionis ipsius imitationem. Hoc enim est habere

A bere in manu mensuram, re ipsa eandem passionem sustinere; eandem, inquam, per imitationem. Iam, quòd templum Ioannes mensurâ illâ dimetiatur; est per mensuram, quam manibus tenet, æstimare ac ponderare copiosissimos fructus, quos percipit animus ex multorum laborum pro Christo tolerantia; quæ permagni refert ad spiritalem Ecclesiasticæ structuræ magnitudinem: cùm ad hoc magnopere conferant ingentes labores & persecutiones. Et sanè mensuræ symbolum huic significationi est valde accommodatum. Etenim mensorium calamum mihi in manus tradi; perinde est, quasi pars quædã proportionalis mihi detur illius, quod dimetiendum est: vt cùm eam ad rem mensuratam applicem, ex perfecta mensuræ cognitione magnitudinem totius ædificij comprehẽdam. Quis ergo non videat, passionis Christi imitationem, qua parte Ioannem Iudaica persequutio contigit, eidem Ioanni detexisse, quantopere expediret Ecclesiam primogenitam laboribus, ærumnisque premi; vt in ea compleretur hoc pacto, & ad fastigium perduceretur celsissimæ fabricæ à Deo erigendæ magnitudo?

Cur hic tẽplum & altare non angelus, sed Ioannes dimetiatur: at postea c. 21. angelus metiatur?

Quintò, hæc practica cognitio, quæ per mensuram in manu habitam, & ad ædificium applicatã denotatur; angelis inesse non potest in afflictionum atque ærumnarum tolerantia, cùm eos nulla aduersa atque infesta contingant: & propterea mensorius calamus virgæ similis, quo templum metiendum erat, non deditus fuit angelo cælestis hierarchiæ,
B sed Christi discipulo in terra adhuc cõmoranti. e contrario verò aurea mensura (quæ mensura est gloriæ; per eamque ciuitatis Dei magnitudo dimensa fuit, c. 21.) non tunc fuit Ioanni in manus tradita, sed Angelo ex cælesti hierarchia; vel si ex Ecclesiastica, vt ibi videbimus; illi saltem Angelo, qui raptus fuerat in tertium cęlum; imo verò ei, qui iam fruebatur Dei visione. Soli enim beati, qui Dei fruuntur conspectu, dignè possunt æstimare atque perpendere immensam illam gloriæ magnitudinem, quàm Christiana Ecclesia in cælo possidebit; id quod ipsi deprehendunt experimento illius gloriæ partis, qua potiuntur. Hoc autẽ, quod ipsi experiuntur, significatur apte ab illis haberi in manibus; eosque per gloriam illam, qua fruuntur, metiri atque cognoscere, quanta erit felicitas tantæ, tamque innumerabilis Christianorum multitudinis; quæ in cælestem regionem congregabitur, & meritorum varietate, & proportionis pulchritudine insignis atque conspicua.

Cur calamus Ioanni datus, nõ sit aureus, sed virgæ similis?

Ex dictis manet explicatum, cur calamus capitis 11. non sit aureus, sed solùm virgæ similitudinem referat; calamus verò capitis 21. aureus omnino sit? Hac enim distinctione eleganter adumbratur, alterum ex iis calamis esse mensuram afflictionum & calamitatum, quas sancti viri pro
C Christo patienter tolerant: alterum verò esse mensuram gloriæ, qua Beati in cælesti patria perfruuntur.

Difficultas aduersus dicta.

Opponet tamen aliquis, mensuram spiritalis magnitudinis non tam ad laborum, quàm ad charitatis, qua perferuntur, magnitudinem esse reducendam. Fieri enim potest, vt labores alicuius minores sint, quàm alterius; cùm tamen maius meritum ex ardentiori charitate proficiscens illi respondeat. Ad hoc tamen dico, licèt doctrina huiusceemodi sit certa, hîc tamen non esse ad rem de hac doctrina agi. Nec enim sermo erat hîc, nisi de maximo & copiosissimo fructu, quem persequutionum magnitudo, quas Iudæi in Ecclesiam excitârant, ipsi Ecclesiæ pepererat. Et generatim loquendo dubium non est, quin laborum mensura in viris iustis dirigat eos ac proueheat ad ingentem ipsorum vtilitatem. Et verò, vt Dauid ait Psalm. 93. 19. *Secundũ multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificauerunt animam meam*; eodem, inquam, sensu potest id ipsum Ecclesia de suis aduersitatibus, deque affluenti earum fructu atque progressu affirmare. Atque ad hunc sensum referendum est virgæ illius symbolum, quâ magnitudo atque proportio noui templi à Christo extructi dimetitur.

Difficultatis enodatio.

Templum & altare qua ratione sint consideranda.

D METIRE TEMPLVM DEI ET ALTARE.] Cõsiderandum est, iuxta hãc visionem, templum quoddã & altare holocausti similia prorsus templo atque altari, quæ describũtur ab Ezechiele à c. 40. vsq; ad 43. Nam in calamo atque mensura reperitur manifesta allusio, vt suprà notauimus. Licèt autem Villalpandus contendat, nec templo Salomonis, nec altari holocausti à Salomone extructis, vel minimùm deesse ex iis, quæ latè describit Ezechiel. Hanc tamen opinionem mihi non probat Villalpandus. Et quidem meo iudicio faciliùs & congruentiùs creditur, nec Salomonis templum, nec Zorobabelis, nec Herodis ad eam vnquam magnitudinem ac perfectionem peruenisse, quam Ezechiel depingit. id quod ita fieri maximè oportuit; vt animaduerteretur, magnitudinem illam & splendorem templi, quæ Ezechieli per visum ostensa sunt, non quidem corporeum esse, sed spiritualẽm: ad cuius perfectam repræsentationem nusquàm aut Salomonis, aut hominis alterius fabrica peruenerit. Et fortè etiam altare holocausti Prophetæ fuit visum excelsius, quàm fuit alterum à Salomone fabricatum. In eo ergo, quod nobis conatur persuadere Villalpandus; omnes, inquam, illas dimensiones altari antiquo inesse (præterquàm quòd Scriptura id non exprimit in libris Reg. vel Paralip.) nequidquam ac sine vllo fundamẽto desudat Villalpandus. Nec enim probari potest, vni-
E uersas eas dimensiones in veteri altari fuisse. Manifestum verò est, significanter satis Deum Prophetæ ostendere potuisse altare aliud ac templum Salomonicis perfectiora: de quo nonnihil suprà attigimus c. 3. not. 2.

Templum Ezechieli visum multò laxius & magnificentius Salomonico esse.

Templum, quod Ioannes mensurare iubetur, quid significet.

At enim (dixerit quispiam) in not. illa 2. dictum est, Ezechielis templum esse peculiare symbolũ cuiusdam partis ex catholica Ecclesia, nimirum Religionum: hic autem sensus in præsenti minimè quadrat; nam templum, quod Ioannes metiri iubetur, sine dubio est tota Ecclesia primitiua. Illa enim patiebatur Iudaicam illam persequutionem, de qua agitur c. 9. & 10. & 11. Respondeo, regularium ordinum institutionem esse perfectam imitationem primitiuæ Ecclesiæ. Ex quo intelligitur, qua ratione templum illud Ezechieli visum ab vrbe seiunctum, est religiosæ vitæ symbolum; eadẽ ratione templum illud fuisse optimam totius primæuæ Ecclesiæ figuram. Nam temporalium rerũ contemptionem profiteri; ab inanibus sæculi rebus esse penitus abstractos, & perfectissimo Dei obsequio addictos; in paupertate voluntaria & rerum abdicatione vitam traducere; Christi sectari consilia, & immaculatos se custodire ab hoc sæculo; hæc, inquam, omnia omnino sapiunt genera-

lem primigeniæ Ecclesiæ professionem. Quanuis enim multi tunc fuerint Christiani per matrimonium coniugati: illi tamen ipsi, qui habebant vxores, tãquam non habentes erant; tum propter carnalium voluptatum despicientiam, tum propter carnis ipsius macerationem, & præparationem animi ad martyrium, cùm opus esset, pro Christo fortiter subeundum. A

Altare holocausti, quod Ezechiel vidit, quid significet.

Altare autem holocausti, quod Ezechiel depingit (est autem ipsummet, quod Ioannes dimetiri iubetur) meâ sententiâ symbolum est deuotionis maximæ, qua primi illi fideles sese in martyrium sponte offerebant. Quod nihil impedit, quominus referatur etiam ad deuotionem religiosæ vitæ ac prompti animi expeditionem ad res perfectissimo Dei obsequio conducentes (quod secundum est martyrij genus.) Explicatio hæc consonat cum eo, quod cap. 6. 9. dicitur, animas scilicet interfectorum propter testimonium (siue martyriũ) subtus altare clamasse. Tametsi hoc interest discriminis: nam in c. 6. agitur de holocausti altari; quatenus repræsentat oblationẽ, quam Iudæi in Christianorum sanguine effundendo, se Deo præstare falsò putabant. In hoc tamen loco, vbi sermo est de altari holocausti, quod erat in primitiuæ Ecclesiæ templo, directè respicitur ad ipsam Christianorum deuotionem, qua se Christo per martyrium offerebant.

Cur Ioannes altare metiri iubeatur?

Quòd autem Ioannes noui huius altaris magnitudinem dimetiri iubetur; perinde est, quasi nobis dicatur Ioannes ipse experimento solatij permagni, quo Deus ipsum cumulabat per occasionem martyrij eidem in Iudaica illa persecutione præparati, metiri magnitudinem altaris holocausti primitiuæ Ecclesiæ, hoc est, comprehendere hac ratione, quanti ipsius Ecclesiæ interfuerit persecutionis magnitudo; vt mysticum illud altare (id est, ingens ea deuotio ad martyrium) esset numeris omnibus absolutum, ac proinde Deo gratissimum & Christianæ Ecclesiæ gloriosissimum. B

Qua ratione altare Ezechielis possit de Eucharistia exponi.

Non explico de altari Eucharistiæ. Altare enim, quod fusiùs describit Ezechiel cap. 43. est altare holocausti: Eucharistiæ autem sacrificium non est cruentum. Si quis verò de Eucharistiæ sacramẽto velit exponere; dicat, ex vehementi illa æstuantis animi affectione, qua tunc altissimum Missæ sacrificium Deo offerebatur, facilè agnosci, aduersariorum persequutiones nihil obstare, sed plurimùm potiùs per occasionem conferre; vt cæleste illud sacrificium supplice cultu ac digna veneratione perageretur.

ET ADORANTES IN EO.] Iubetur Ioannes, nõ templũ modò & altare holocausti dimetiri; sed staturã quoq; Deum in eo templo adorantium. Reuocandum hîc est in memoriã, quod suprà dicebamus, calamum scilicet Ioanni datum magnitudinis esse staturam Adami adæquantis; cuius significatio respiciat spiritalem Christi mensuram. Dum ergo Ioanni dicitur, vt adorantes in templo cõmetiatur; admonemur in eo persequutiones non ad Ecclesiæ solùm corpus, sed ad singula etiam membra esse perutiles: quippe qui mediocri antea virtute præditi, per ipsas persequutiones ex parua statura ad magnam illam Christi virtuti conformem deuenerint. Vide ad Ephes. 4. 13. *In mensuram ætatis plenitudinis Christi.* & n. 16. *in mensuram vniuscuiusque membri.* Legendus etiam est Augustinus lib. 20. de ciuit. c. 8. vbi agens de excellenti Christianorum virtute, qui ad extrema mundi tempora sub Antichristo sunt in fide permansuri; *In eorum sanè* (ait) *qui tunc futuri sunt, sanctorum atque fidelium comparatione quid sumus?* quasi dicat; pumiliones videbimur, cum gigantibus comparati. Hac ergo persequutionum ratione vtitur Deus ad magnam fidelium staturam spiritalem. C

NOTATIO I.

De lucta Iacobi cum Angelo; de qua Gen. 32. 24. Sap. 10. 12. & Oseæ 12. 3.

MYSTERIVM illud siue rationem, cur templũ, altare, & in eo adorantes mensurentur staturæ magnæ calamo (qui virga simul percussoria sit;) eã esse diximus, vt scilicet denotaretur, calamitates & persecutiones Ecclesiæ Christi esse potissimum instrumentum, quo Deus ad ipsius Ecclesiæ gloriam & splendorem vtitur. Ad eandemque rem conducit plurimùm duorum Christi testiũ visio siue figura: qui quòd abiecti prius, prostrati & interfecti fuerant; propterea illustres mox, gloriosi atq; sublimes ad vitam sunt reuocati, & ad cælum in nube euecti; vt in hoc eodem capite videbimus infrà. Per occasionem ergo mysterij huius libuit hac notatione luctam Iacobi cum Angelo contemplari: quam nemo Theologus est, qui mysterij plenam esse non videat; non omnes tamen animaduerterunt luctæ huius mysterium esse idem, quod in hoc capite 11. Apocalypseos tractatur: nimirum de Ecclesiæ persequutione à Iudaico populo excitata, quæ ad Ecclesiæ ipsius incrementum, gloriam, & splendorem mirificè deseruijt. Cuius rei attenta cõsideratio ad huius capitis vndecimi mysterium non parum iuuabit. D

Quis ille fuerit, qui cum Iacobo luctatus fuit.

Ac primò in ipsa historia præmitto, quod Geneseos interpretes rectè probant; illum videlicet, qui cum Iacobo luctabatur, fuisse ipsius Angelum, qui Dei gerebat personam. Quanuis Origenes aliter existimauerit; eumque alicubi Hieronymus sequi videatur. Si ergò textus ipse attentè perpendatur; videtur solus remansisse Iacobus, vt ad Deum preces effunderet, & ab eo opem atque auxilium deprecaretur. Quia fratris sui Esau, cui fuerat obuiam processurus, metu ac formidine percellebatur. Dum hæc cura Iacobum tenet anxium; ei Angelus apparuit, qui ipsum complexus fuit medium, quasi ad terram deiecturus. Cùm autem Iacobus firmus resisteret: vt illum Angelus ad maius ruendi discrimen reuocaret, claudum reddidit. *Nam tetigit neruum femoris eius;* quod idem fuit atque illum implicito & intricato pede impellere ac supplãtare conari; illum, inquam, cui nomen erat supplantator: idem enim sonat *Iacob.*

Israelis nomen Iacobo inditũ quid significet: & quid eo nomine illi Deus præsignificauerit.

Nihilominus tamen firmiter sese tenuit Iacobus; ideoque Israelis nomen illi fuit impositum, quod idem est ac *præualens Deo.* Cuius rei arcano planè & admirabili euentu ei præsignificauit Deus, se fratri superiorem euasurum. Nec enim aliud fuit Iacobo benedicere, quàm eidem robur ac fortitudinem aduersus fratrem suggerere. Quanuis fortasse non prçnunciatum fuerit solùm Iacobo, se fratre fortiorem ac potentiorem fore; sed etiam pluribus alijs beneficijs à Deo esse cumulandum. Sequitur enim posteà in textu, *Et benedixit ei in eodem loco.* E

Quid Iacobus ab angelo fuerit precatus.

Iosephus autem lib. 1. Antiquitatum cap. 19. asserit, Iacobum precatum fuisse ab Angelo, vt ex eo fatum suum cognoscere liceret; votique ac deprecationis compotem euasisse. Non tamen ita est intelligendum, quasi Iacobus simpliciter scire optaret, quid sibi foret deinceps euenturum; sed vt ei Angelus felicia precaretur: quippe cognouit Angeli precationem Deo ratã & acceptam fore, sicuti fuit precatio illa ab Isaaco facta, de qua Gen. 27.

Deinde in contextu verborum illorum, *videns quòd eum superare non posset, tetigit neruum femoris eius;* notan-

Quomodo sit intelligendum, quod de Iacobi lucta dicitur, Videns, quòd eum superare nō posset. quod attinet ad literā expositionē.

Notandum est illud maximè inibi significari; nimirum quòd Angelus non viderit solùm, Iacobum à se deijci non potuisse; sed etiam necdum prosternédum fore, quamuis illū debilitate femoris siue claudicatione tentaret. Hoc mihi persuadeo imprimis; nam textus non ait, *Videns quòd eum superare non potuisset*; sed, *videns quòd non posset*: qua phrasi solemus etiam de futuro loqui: apte enim diceretur, *Videns quòd etiamsi neruum femoris eius tangeret, nihilominus nō eum posset deiicere*: id est, nequaquā satis fore, si ipsum claudicantē redderet, ad eum prosternendū. Secūdò, huiusmodi constructio est congruentissima ad illud innuēdum, quod hac in re certū debet esse: videlicet Angelo non eam fuisse mentē, vt reapse Iacobus corrueret; sed tantùm vt illū tentaret, & in id periculi reuocaret: ita tamen, vt se posset cōtinere Iacobus, & re ipsâ gloriosus prædicaretur; quòd firmus cū Angelo congredi potuisset. Etenim tentatio illa siue lucta fuit quasi imago atque pictura, quæ nobis ostenderet, quid accidat hominibus; quando illos Deus tentari & agitari permittit, quàm mox præsentem illis opem laturus. Semper enim conflictus eiusmodi ita accidit, ita diuino consilio tentationis & aduersitatis impetus tēperatur; vt iactatus homo & vexatus ne corruat, sed firmus stabilisque persistat; iuxta illud Pauli, *Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id, quod potestis; sed faciet etiam cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere.*

Quid angelus intenderit, dū fuit luctatus cū Iacobo.

1. Cor. 10. 13.

Cur Angelus Iacobi femur tetigerit.

Vt ergo id significetur; facilè cernitur, quantò aptiùs dicatur Iacobus ab Angelo supplantatus, quòd videret Angelus tunc etiam illum firmiter staturū: quàm si asseratur ideo Angelum supplantatione vsum, quia aliter Iacobum deijci non posse videbat. Si autem simpliciùs videatur alicui grammatica constructio fieri; si nihil aliud exprimat, quàm aduertisse Angelum, à se non potuisse Iacobum prosterni: illud saltem (si rem ipsam inspiciamus) certum est, cùm Angelus Iacobum supplantare decreuit, propterea id præstitisse, quòd videret ne hac quidem ratione Iacobum fore deturbandum.

Quo sensu angelus dicatur Iacobum superare non potuisse.

Sed vtrouis modo grammaticam connectamus; explicatione indiget, quòd Angelus Iacobum superare non potuisse dicatur. Abulensis de simulata impotentia explicat. Caietanus de naturali virium assumpti corporis mensura. Alii malunt, conatum atque impetum quem adhibuit Angelus, fuisse eiusmodi; qui Iacobum vexare, & huc illuc trahere, non prosternere posset: quia conatum suum cum Iacobi viribus temperauit. Quod ad historiam spectat parū hoc difficultatis cōtinet: quòd verò Scriptura phrasi illa vtatur, *Videns quòd eum superare non posset*; id sanè meo iudicio emphasim habet: præsertim si consideremus Angelum Dei vices ac personam gerere; ac Dei vires immensas & infinitas, hominis autem graciles omnino esse ac debiles.

Quod sit huius luctæ mysterium.

Huiusce rei mysterium illud haud dubiè est, Deum, cùm aliquem ex suis familiaribus tentat, cui præstò ipse esse velit, in hac aduersitatis palæstra nō omni virium conatu & contentione luctari; sed vires potiùs attemperare aduersitatis pro iusti ipsius luctantis vi ac fortitudine. Tunc autem si iustus vir afflictus se fortem & constantem præstet; dicetur verè Deus illum quodammodo deijcere non potuisse. Et hac ratione iustus ipse gloriosus satis euadet; quòd simul cum Deo congressus fuerit, & ab ipso deijci non potuerit. Vt autem denotetur ingens voluptas, qua Deus perfunditur, quòd iustus vir collato pede sese firmiter cum illo teneat; ideò textus exprimit, vidisse Deum à se prosterni Iacobum non posse. Quibus in verbis dictio illa, *Vidit*, eadem est, quam legimus cap. 1. Gen. *Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona.* Quasi dicatur Deus ipse sibi in suis operibus maximè placuisse. Non aliter in Iacobi lucta accidit; dum Deus ipse suas attemperare vires voluit; ideoque gauisus valdè est, vt hac ratione Iacobum secum colluctantem deijcere non posse dicatur. Etenim quāuis vna ex parte inimici & aduersarii speciem Deus ipse præ se ferret, dum illi obsistebat. Ex alia tamen parte se valde familiarem ac propitium duabus præsertim in rebus exhibebat. Alterâ in temperandis viribus, quibus ipsum oppugnabat: alterâ in tribuenda eidem Iacobo fortitudine, qua rectus & integer in lucta perstaret, & idcircò non eum potuit luctando superare. Nec enim Deus colluctando, quàm fauendo, potentior est: præsertim si suas vires moderetur, & augeat robur, quo luctatorē ipsum protegat ac tueatur. Id ergo est omnino, quod in Iacobi lucta euēnit. Expende verba illa Oseæ 12. 3. *In fortitudine sua directus est cum angelo: & inualuit ad Angelum & confortatus est.*

Iacobum, dū fratrem fugit, cum Deo luctari, quid mysticè adumbret.

Dicebamus igitur suprà, admirabilis huius luctæ mysterium esse illud, quod Christiano populo in Iudæorum persequutione contigit. Ad cuius rei clariorem explicationem aduerto primò, Iacobum sibi ab Esau fratre cauisse, & tamen cum Deo se reperisse luctantem. Quod nobis indicat, in ea aduersitate, quæ Iacobum tunc premebat, metum illum ac solicitudinem considerandam fore, quasi exercitationē quandam ac probationem, quam Deus illi ad suam ipsius vtilitatem & spiritale incrementum suppeditabat: atque adeò ex eo, quòd iustus vir in laboribus atque ærumnis sibi à Deo obiectis se rectè & integrè gerat, hinc validum, robustum, & ab omni rerum aduersarum incursione inuictum prodire.

Per Iacobū & Esau figurari Christianum & Iudaicum populos.

In sensu proximo per Iacobum & Esau populos Israeliticum & Idumæum significari.

Secundò notandum est, in hac historia per duas Iacobi & Esau personas denotari vtrumque populum; Christianum scilicet & Iudaicū; vt docet Aug. l. 16. de ciuit. c. 35. Consideranda sunt verba illa, quę Deus Rebeccæ dixit Gen. 25. 23. *Duæ gentes sunt in vtero tuo, & duo populi*: & repetuntur à Paulo ad Rom. 9. 10. Quæ verba in primo literali sensu indicant duos populos Israelis & Edom; qui sibi mutuò infesti atque infensi fuerunt. Cùm autem ex his alter electus fuerit, alter reprobatus (vt habetur Malach. 1. 2.) hinc fit per Israeliticum populum Christianā figurari gentem, quæ est verus populus Israelis: per Esau verò Iudaicum populum, natu quidē maiorē, reprobum tamen ac repulsum. Quòd autem inter horum populorum vtrumque fuerat bellum acerrimum suscitandum; rectè in duobus fratribus figuratum fuit, antequàm ederentur in lucem, *Collidebātur enim in vtero paruuli*, Gen. 25. 22. Et alterius quidē feritas, alterius mā suetudo eidem significationi seruierūt: id quod fuit cognitum ab ipsis vtriusq; natalibus. Nam Esau *rufus erat & in morem pellis hispidus*. Gen. 25. 25. *Et adultus factus est gnarus venandi*. per venationem autē persecutio denotatur, vt videbimus in Canticorum libri commentario. At Iacobus lenis erat & simplex, vt habetur Gen. 25. 27. & c. 27. 11.

Ad mysterii significationem quàm rectè acciderit, vt Iacobus & Esau essent gemelli.

Tertiò notandum est, ad vtriusque populi significationē singulari mysterio fuisse factum, vt hi duo fratres essent gemini, atque ex vno Isaaci concubitu nascerentur; vt attigit Paulus ad Rom. 9. 10. Nam ex eo, quòd Deus se cum natura humana coniunxerit, & suam fidem synagogæ olim datam liberaturus adueniret; ex illa, inquam, vnicâ Dei cōiunctione cū Abrahæ semine vetus synagoga geminos concepit filios; alterum Euangelio rebellem ac repugnantem, alterum morigerum & obsequentem. Hi enim sunt duo populi, Iudaicus alter, alter Christianus. Ex quibus humano quidem iudicio, maior & hæreditatis nomine locupletior videbatur esse Iudaicus. Nam Christianus populus in suis cunabulis (si cum Iudęorum populo Euangelium Christi persequente cōparetur,) multò erat inferior & numero & ijs omnibus, quæ ad speciem & splendorem mundus æstimat. Ceterùm, *Non multi sapientes, non multi nobiles: sed quæ stulta sunt mundi & ignobilia elegit Deus*; vt benè Paulus, 1. Cor. 1. 26. Et sanè, si aliqua Respublica in duas diuidatur partes; ad quarum alteram nobiles, potentes, Pontifices, ac moderatores sese aggregent; ad alteram verò pauci, ijque priuati, & nullius penè auctoritatis: si hæ duæ factiones sint in duobus fratribus figurandæ; plurimorum profectò atque potētium factio in natu maiore; altera paucorum & impotentium in minore significabitur. Hinc ergo est appositè in Esau Iudaicum populum Euangelio rebellem indicari; & in Iacobo populum Christianū diuinis præceptis obedientem. Verùm enim verò, vt prænotaretur maiorem ex ijs fratribus à minori deiectum iri ac superatū; prodijt ex vtero minor maiorem supplantans; hoc est, plantam fratris manu tenens: & idcirco appellatus est Iacobus, id est, supplantator Gen. 25. 25.

Cur minor frater Christianum populum: maior Iudaicū figuret?

Hæc

Hæc erat reliqua Christiani populi spes, fore vt pauci & impotentes multos atque potentes essent victuri: id quod mediâ ipsâ persequutione fuerat euenturum. Nec aliud in hac duorum fratrum lucta adumbratur. Etenim si nihil aliud in ea repræsentaretur, nisi Iacobum cum Deo colluctari; id quidem posset facilè exponi de precum atque orationum lucta: iuxta vulgarem loquutionem, *precibus cõtendere.* Attamen in oratione non Deus hominem, sed homo aggreditur Deum. Textus enim innuit, Angelum irruisse in Iacobum, *Et luctabatur eum eo.* Imò & Sapiẽtiæ 10.12. dicitur, *Certamen forte dedit illi.* Nam præter vim ac robur, quod per speciem illum deijciẽdi adhibebat Angelus; ipsum debilem & claudum effecit: quo in maximum corruẽdi discrimen eum adduxit. Hoc autem denotauit, Deum ad maximam Christianæ Ecclesiæ gloriam atque decorem, eidem obtulisse acrem illam Iudaicæ persequutionis luctã: in qua verè ac rectè dicitur Deus tentasse fideles. Sicut tentasse dicitur Abrahamum Gen. 22.1. Similisque locutio reperitur Ps. 25.2. & Sapient. 3.5.

Atque vt mystici Iacobi victoria gloriosior ac celebrior foret: diuina prouidentia statuit, vt suum fratrem supplantaret ac vinceret per medios ipsos labores atque pericula; ex quibus nihil aliud sperari videbatur posse, nisi Iacobi ipsius, id est, Christiani populi euersio ac dissipatio. Ecquis enim putaret, Apostolorum atque fidelium probra, verbera ac cædes immanissimas aliò demum euasura? Hæc igitur grauissima discrimina atque angustiæ, ad quas fuit Christianus populus redactus, eleganter adumbrantur in Iacobi claudicatione ab Angelo illata. Id enim est, quod textus ait, *Tetigit neruum femoris eius, & statim emarcuit.* Quod perinde fuit atque Ecclesiam in extremum penè discrimen reuocare; ita vt ipsa in terram haud dubiè deijcienda videretur. Nam læso adeò grauiter coxendicis siue femoris neruo, quis non crederet Iacobum quàm mox ruiturum? Quis insuper non diceret, Christiani populi expectationẽ atque conatum, vt Iudaicum supplantaret ac deuinceret, in suummet tandem caput recidisse? atq; adeò claudicatione illa per Angelum illata Christianum ipsum populum, qui supplantatorem se fore sperabat, supplantandum potiùs esse ac superandũ?

Christi Ecclesiam per labores ipsos & persecutiones de synagoga victoriam reportasse.

Enimverò infinita Dei sapientia impetum, quo Iacobus impellebatur, adhibito modo sustinuit ac temperauit, eâ ipsâ in re, ex qua Christiano populo tantum periculi creari, & interitus afferri videbatur: simulque Iacobi ipsius partes suscepit atq; prouexit, vt victor tandem euaderet. Quo factum fuit, vt tantò illustrior ac gloriosior appareret victoria, quantò difficilior & periculosior fuerat ipse cõgressus. Atque id ipsum innuit Paulus cùm ait; *Virtus in infirmitate perficitur.* 2. Cor. 12.9. & mox, *Cùm infirmor, tunc potens sum.* Et ad Hebr. 11.34. *Conualuerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello.* Vbi Vatablus sic vertit, *Validi facti sunt ex imbecillitate.* Et Hugo Cardinalis ex Chrysostomo, *Imbecillitate facti sunt fortes.*

Iam, quòd Ecclesiæ persecutiones, (& prima illa potissimùm) figurentur sub specie luctæ, in qua Deus cum Iacobo implicitis lacertis congreditur; hoc, inquam, percommodum est ad Catholicam Ecclesiam hac ratione informandam, vt in tribulationibus glorietur. Porrò præsentissimũ discrimen, quod subijt Iacobus, cùm Angelus *tetigit neruum femoris eius*, est etiam maximè ad rem; vt instruatur pariter Ecclesia, tantò esse præstantius Dei beneficium, quo ipsa afficitur; quantò grauior est, qua affligitur, tribulatio. In primo quidem maximum fuit (quis dubitet?) Dei beneficium in Iacobum collatum, dum dignatus fuit cum ipso luctâ contendere. Si rex aliquis consertis lacertis cum suo seruo colluctari non dedignaretur; næ seruus ille apud Regem magnâ se gratiâ atque fauore acceptum reputaret. Præsertim si luctæ finis non is esset, vt eum Rex in terram prosterneret; sed vt extolleret potiùs, & honoribus atq; promeritis cumularet. Nõ aliter Deus se gerit; quippe qui suos familiares non ideo tentat, vt deijciat; sed vt gloriosos atque sublimes ex victoria ipsa reddat. Nam vt rectè Iacobus alter c. 1.13. *Ipse autem neminem tentat*; id est, ad ruinam. Quid ergo hac vna re iustis viris præstabilius, quid excellentius aut glo-

A riosius? Deinde, quod subditur de ingenti discrimine, quo Iacobus per claudicationem fuit adductus; inde etiam Dei beneficentia maximè commendatur, qui gloriam illam victoriæ voluit Ecclesiæ in extrema (quod aiunt) tegula versanti deferre.

Apostoli certè, virique Apostolici cùm cælestem hanc philosophiam didicissent, in persecutionibus magnopere gloriabantur. Eandemque ob rem nos ipsorum filij ita suppliciter ac deuotè eorum carceres, vincula, tormenta ac cædes extollimus, suspicimus, veneramur. Quam Christiani populi reuerentiam ac venerationem erga Apostolorum & Christi Martyrum ærumnas atque pericula egregiè repræsentat ipsamet Geneseos historia, illis potissimùm verbis: *Quam ob causam non comedunt neruum filii Israel, qui emarcuit in femore Iacob, vsque in præsentem diem: eo quòd (Angelus) tetigerit neruum femoris eius, & obstupuerit*, Genes. 32.32. Vbi illud obseruandum occurrit; filios Israelis ideo ab illius nerui esu sine dubio abstinuisse, vt hac cærimonia luctam Iacobi venerarentur, & magnum illud periculum, quod in illa adierat: atque huiusmodi abstinentia eò videbatur tendere, vt neruum illum Deo offerrent & consecrarẽt in beneficii Iacobo per claudicationem collati recordationem. Sic enim legimus, Dauidem, vt Deo aquam libaret, quæ tanto suorum militum periculo constiterat, eius potu sibi interdixisse; *Et libauit eam Domino.* Gloriosum ergo valde fuit Iacobo illud periculum, in quod fuit ab Angelo vocatus. Nec minùs fuit gloriosa claudicatio, quàm ex ea lucta contraxit; non in diem modò, vt Caietanus opinatur; sed in totius etiam vitæ tempus. Sic enim plagarum cicatrices, quas strenui milites in periculosissimo bello acceperunt, summæ sibi sunt gloriæ & ornamento, easque propterea frequenter iactare solent.

Cur filii Israelis neruum femoris in animalibus nõ ederint?

B

C Cum supradicta explicatione cohæret circunstantia temporis. Lucta enim noctu fuit cœpta, & ad tempus matutinum exacta; *vsque manè.* Peractâ autem luctâ, *ortus est statim sol.* Hæc, inquam, circunstãtia eidem significationi congruenter deseruit. Nam per noctem significari aduersam fortunam; per lucem, solatium at tranquillitatem posteà consequutã quis nesciat? Hinc illud Esther c. 8.16. *Noua lux oriri visa est, gaudium atque tripudium.* Itaq; Iacobus fuit ab Angelo claudus effectus antequàm lucesceret, obscuro adhuc & tenebricoso cælo; sic enim sæpè contingit, vt paulò ante diluculum aër valde obtenebrescat. Quòd si per noctem tempus aduersitatis denotatur: næ obscura valde erat nox, cùm Iacobus claudicationem sensit, seque in id periculi adductum animaduertit. Hanc tamen caliginem citò fuit consequuta lux. Quapropter & in Apocal. cap. 11. D sanctitatis ac veritatis oppressioni (quæ duo in duplici teste figurantur) quàm citissimè succedit sublimis eorundem testium resurgentium, & in cælum conscendentium gloria.

Iacobi lucta noctu cœpta & sub aurora lucem confecta, quid mysticè adũbret. Per noctẽ, labores: per lucem, requiem denotari.

Præter hæc, ipsamet Dei atque Iacobi lucta, quatenus est ex parte Dei, denotat tentationem, qua Deus suam probauit atque perfecit Ecclesiam: quatenus verò ex parte Iacobi est, Ecclesiæ ipsius preces, & orationes. Facit huc, quod dicitur Oseæ 12. num. 3. *Fleuit, & rogauit eum.* Quamobrem cùm Angelus ait Iacobo; *Dimitte me; iam enim ascendit aurora.* hoc inibi mysterium delitescere videtur; quòd Deus signo illo lucentis iam diei dicat Ecclesiæ, nihil esse cur eum tantopere vrgeat aduersitatis finem deprecans; iam enim diei lucem & consolationis claritatem appropinquare. E Quod verò respondet Iacobus, *Non dimittam te, nisi benedixeris mihi*, repræsentat fidelium mentem non eam solam fuisse, vt persecutionis tempus finiretur; sed potissimùm vt ipsi in vitæ puritate & sanctimonia prouectiores inde & robustiores euaderent. Hæc autem progressio atque robur, quod Ecclesiæ ex ipsa persecutione accreuit, rite in nomine *Israel* adumbratur; quod idem est ac *præualens Deo*; referendumque est ad maximam felicitatem, quam Christiana Ecclesia per ipsas tribulationis angustias comparauit: nimirum, quia *tribulatio operata est patientiam; patientia autem probationem; probatio verò spem*, vt loquitur Paulus ad Romanos 5. numero quarto.

Quid per Iacobi luctã figuretur.

Magna

Magna autem fælicitas, ad quam amicorum Dei animæ perueniunt, (dum in tentatione quasi cum Deo luctantes, non sunt in terram deiectæ, sed firmæ & erectæ constiterunt, & ab eo miram benedictionem impetrarunt;) sapientissimè adumbratur in nomine Israelis, quod Iacobo datum est. Id enim denotat ex ea lucta Dei amicos manere rebus omnibus superiores, & quodammodo per Dei gratiam, Deum ipsum triumphantes, quo nihil honorificentius dici potuit.

Israelis nomen Iacobo impositū ab angelo quid mysticè indicet.

Denique in admirabili hoc diuinæ prouidentiæ consilio, quod Ecclesiam abiectione extulit, & infirmitate firmauit; se Deus exhibet planè admirabilem consiliarium: vt expendimus cap. 6. Apocalypseos in quarti sigilli commentario. Quarè in Sapientiæ libro attribuitur diuinæ Sapientiæ quòd Iacobo certamen forte dederit, *vt vinceret.* Est autem illud animaduersione valde dignum, quòd Iacobus sub ipsius luctæ atque historiæ finem ab Angelo suum nomen sciscitatus fuerit. Cuius responsio ea fuit, *Cur quæris nomen meum?* Vbi supplenda videntur ex Iudic. 13. 18. illa verba, *quod est mirabile.* Is enim est illius interrogationis sensus. Notandum verò est, non ideo Iacobum ex Angelo nomen percontari, vt sciret; quicum fuisset congressus: probè enim Iacobus nouerat se cū Deo luctari; ideoque non hic fuerat suæ interrogationis finis. Sed propterea id rogauit, vt sciret, quod

Quorsum Iacobus ab angelo nomen ipsius requisierit.

A esset illius luctæ mysterium. Cùm enim Iacobus familiariter cum Deo agere consueuisset, & rerum diuinarum cognitione esset apprime imbutus; verisimile est satis, cognouisse illum nomina Angelis imponi solita in sacris visionibus maximè illi mysterio respondere, cui potissimùm deseruiunt; nec non Dei attributo, siue spiritui, qui in eiusmodi opere imprimis elucet; vt in Michaelis, Gabrielis, ac Raphaelis nominibus apparet. Cùm ergo respondet Angelus, *Cur quæris nomen meum, quòd est mirabile?* Non quidem suum suppressit nomen; sed eleganter potiùs expressit. Nam per interrogationem, magna aliquando mysteria enunciantur, vt patet Prouerb. 30. 4. vbi de sacro S. Trinitatis mysterio per interrogationē sic loquitur Sapiens, *Quis continuit spiritū in manibus suis? Quis colligauit aquas quasi in vestimēto? Quis suscitauit omnes terminos terræ? Quod est nomen eius, & quod nomē filij eius, si nosti?* Similiter ergo in præsenti per interrogationē suum explicuit nomen Angelus, seque admirabilem appellauit, atque hoc suum esse nomē edixit: & eâ ratione innuit, in illa lucta admirabile Dei consilium figurari. Existimo autem ad hunc locum per allusionem respici Isaiæ 9. 6. vbi de Christo dicitur, *& vocabitur nomen eius Admirabilis, Consiliarius.* quæ verba exposuimus suprà capite primo, notatione quinta.

B

Angelus de proprio nomine rogatus à Iacobo dum per interrogationē respōdet, quid indicare velit.

T E X T V S.

Vers. 2. Atrium autem, quod est foris templum, eijce foras, & ne metiaris illud; quoniam datum est Gentibus, & ciuitatem sanctam calcabunt mensibus quadraginta duobus.

C

C O M M E N T A R I V S.

TEMPLI nomen, si strictè sumatur, id solùm complectitur, quod Ezechiel vocat ædificium separatum; id est, tum sancta sanctorum, tum sancta, & quæ eis adhærebant. At Ioannes templi nomen solet accipere, ita vt complectatur atrium Sacerdotum & atrium Israelis cum suis porticibus. Hæc enim omnia comprehenduntur intra murum quingentorum cubitorum in quadrū: quantumuis Israelis atrium vocetur exterius ratione atrij Sacerdotum. Quòd verò Ioannes sic loqui

D soleat, obseruare licet in Euangelio cap. 2. 14. *Inuenit in templo vendentes,* & nu. 15. *Et omnes eiecit de templo.* & cap. 5. 14. *Inuenit eum Iesus in templo.* & cap. 7. 14. *Ascendit Iesus in templum.* & n. 28. item c. 8. 2. & 20. & similiter loquitur Lucas præsertim in Apostolorum Actibus. Hinc est, licèt atrium Israelis respectu Sacerdotalis atrij appelletur exterius; respectu tamen muri prædicti non fuisse foris templum. Quapropter certum existimo in præsenti non esse sermonem de Israelis atrio; sed de atrio Gentilium; si sensum grammaticum attendamus.

Templi nomē à Ioāne accipi, prout atriū Sacerdotum & atriū Israelis complectebatur.

De quo atrio Ioannes loquatur.

Licèt autem hoc nomen atrij Gentium nec in Scriptura, nec in Iosepho reperiatur, quantum memoriâ consequi possum: certum tamen est, præter atrium Israelis, fuisse extra murum & ab eo seiunctam ingentem porticum, quæ omni ex parte templum circuibat: atque hoc est, quod communiter dici solet atrium Gentium. Et quidem videtur Ezechiel illud designare, atque appellare *suburbana templi:* tametsi non ita certum est, vt opinantur nonnulli, huiusmodi porticum fuisse à Salomone per quatuor omnes partes ædificatam. Neque faciunt ad rem verba, quæ pro huius rei probatio-

E ne adducuntur ex 3. Reg. 7. 12. vbi legimus, *Atrium maius rotundum* (id est, in circuitu) *trium ordinum.* hæc, inquam, verba nihil probant. In illis enim non est sermo de atrio templi, sed de atrio domus, quam Salomon filiæ Pharaonis ædificauit, vt ex contextu ipso liquet.

Cuiusmodi fuerit atrium Gētium.

Ceterùm, siue porticus & atrium, quæ erant foris templum extra murum prædictum, absoluta sint à Salomone; siue posterioribus sæculis (id quod expresse docet Iosephus l. 6. de bello ca. 6.) Illud saltem ex eodem Iosephi loco planum fit, extra murum templum circundātem (qui quingentis cubitis in quadrum patebat) fuisse separatam à muro insignem quandam porticum, quæ templum vndique circundabat, & lata erat triginta cubitos. In hanc insuper porticum ingredi Gētibus licuisse, non tamen in Israelis atrium: quia columnæ æquis interuallis dispositæ præmonebant literis Græcis & Latinis, alienigenas in locum sanctum ingredi non posse. Idémque colligitur ex postremis verbis cap. 42. Ezechielis, vbi mentio fit muri diuidentis *inter sanctuarium & vulgi locum.* De hoc ergo atrio Gentium sermo est in præsenti. Illud enim propriè erat *foris templum.* Cùm autem Ioanni imperatur, vt non metiatur hoc atrium, quod extra templum erat; alluditur ad Ezechielis vi-

Quodnam propriè fuerit atrium Gētium; & cur ita dictum.

sionem

Ezechielem minimè atrij Gentium in sua tépli descriptione meminisse.

sionem: in qua, licèt quidquid appellatur sanctuarium adeò distinctè dimetiatur, nec non muros ipsum obiens; nullum tamen est verbum de mensuris porticuum, quæ erant extra templum. Quia licèt cap. 45. 2. præcipitur, vt suburbana templi intelligantur esse quinquaginta cubitorum in latitudinem per gyrum: verùm hoc non est mensurare porticus. Atque hac allusione Ezechielis confirmatur, atrium hoc (quod Ioannes ne metiatur, iubetur) esse atrium Gentium. Etenim atrium sacerdotale, & atrium Israelis dimensa procul dubio sunt in Ezechielis visione, vt ex eius descriptione patet: & similiter sunt à Ioanne dimensa, comprehenduntur que templi nomine, in illis verbis, *Metire templum Dei*; vt diximus versu præcedenti. A

Quid sibi velit locutio hæc, Atrium eijce foras, iuxta sensũ grãmaticũ.

EIICE FORAS] ἔκβαλε ἔξω. Hæc locutio primo aspectu videtur impropria: nam quod foris est, non potest eijci foras. Sic tamen loqui solemus: vt si quis dicat, Hoc extrà educamus; id est, extra rationem siue computationem; videlicet, ne numeretur, nec ad calculos reuocetur. Similiter ergo in mensuris *eijce foras*, idem est, atque ne cures eiusmodi atrium metiri. Fortassis etiam habet emphasim, *eijce foras*, id est, contemne, & pro nihilo ducito: quia ἐκβάλλειν, solet esse idem, quod repudiare: atque id appositissimum est ad præcipuum sensum, vt dicemus infrà.

Cur Ioannes ab atrij Gẽtium dimẽsione prohibeatur? Opinio Pradi.

Authoris sententia.

Familiaris noster Ezechielis interpres censet propterea in ea visione non mensurari atrium Gẽtium; quia Gentium multitudo ad fidem Christi cogenda (quæ per atrij symbolum significatur) futura erat innumerabilis: iuxta id Oseæ 1. 10. *Et erit numerus filiorum Israel quasi arena maris, quæ sine mensura est, & non numerabitur.* Facit pro hac explicatione locus Zachariæ 2. 2. & 4. Mihi tamen multò aliter videtur. Nam Spiritus sancti mentem non dubito fuisse eandem in templi mensuris, quas Ezechiel refert; & in ijs, quas in hoc capite Apocalypsis attingit. Atque hîc quidem quòd atrium non mensuretur, ea redditur ratio, *Quoniam datum est Gentibus*; videlicet, vt illud conculcent; vt patet ex sequentibus, *Et ciuitatem sanctam calcabunt*; quæ verba ad oppressionem manifestè spectant, vt patet Lucæ 21. 24. & 1. Machab. 14. 31. B

Quò spectet templi dimensio tam apud Ezechielem, quàm apud Ioannem.

Ratio etiam cogit, vt ab amici explicatione discedam. Nam si ideo atrium non mensuraretur, vt referretur id ad maximam eorum multitudinem, qui in atrio foris posito significantur: dimensio templi & atriorum, quæ muri coërcebantur ambitu, referenda esset ad exiguum numerum eorum, qui in templo & in Israelis atrio denotantur. Constat autem hanc non esse in præsenti dimensionum significationem, nec in Ezechielis loco; sed potiùs spiritalem adumbrari magnitudinem, quò fuerat Ecclesia per ipsas persequutiones attollenda; nec non certissimam huius magnitudinis expectationem & securitatem ab omni sanctitatis diminutione; cùm, ingruenti persecutione, multiplici foret incremento augenda. Probatur hæc nostra explicatio à simili; quia Matth. 10. 30. & Lucæ 12. 7. ait Christus, *Capilli capitis vestri omnes numerati sunt; nolite timere.* Vbi nemo est, qui non videat, eam phrasim explicari Lucæ 21. 18. dum Christus ait, *Capillus de capite vestro non peribit.* Si ergo numeratos habere capillos, perinde est, quasi certò sciat & asseueret, nullum ex iis fore periturum: simili etiam ratione dimensum habere ædificium, certam in se claudit spem ac securitatem, fore vt nec pilus desit ex ijs omnibus, quæ Ioannes metiri iussus sit. Eòdem enim spectat hæc ædificij dimensio, & illa capillorum enumeratio. C

Ad Zachariæ locum respondeo, verum quidem esse, ad magnitudinem referendum fore, quòd vrbs non mensuretur: hanc tamen significationem in amplissima vrbe (cuiusmodi ibi in textu proponitur) esse ad rem; in atrio verò non item.

Quid ijs verbis innuatur, Quoniam datum est Gentibus.

QVONIAM DATVM EST GENTIBVS.] Id est, quia in hostium potestatem venturum est. Quando ergo iubetur templum metiri, eique dicitur, *Ne metiaris atrium, quod foris est; quoniam datum est Gentibus*; perspicuum est, Ioannem præstari securum, ea omnia, quæ mensurare iubetur, in hostium manus non esse peruentura; aut saltem hostibus non fore potestatem ad ea diruenda aut diminuenda. Locutio quidem perinde est, quasi ageretur de aliquo Gentium exercitu in Hierosolymam inuasuro & eam occupaturo: exceptâ tamen templi arce (hoc est, quidquid muro quingentorum cubitorum cingitur, diuiditurque eodem muro inter sanctuarium & vulgi locum interiecto) quam capturi nõ erant, nec quidpiam eorum, quæ includebantur intus; id est, nec altare holocausti, nec candelabrum, nec dum ipsas personas, quæ intra ea septa continerentur. Prætereà vtrumque atrium tam sacerdotum, quàm Israelis immune erat permansurum. Cetera verò omnia, quæ extra murũ prædictum sita erant, ab hostibus fuerant occupanda; atque adeò omnes porticus, quæ extra prædictũ murum cingebant templum. Hoc autem interdum solet accidere, vt hostes vi capiant vrbem aliquam, nec tamen arcem naturâ loci munitam expugnare possint. Is igitur est sensus, quod attinet ad externam locutionis figuram. D

Quid hîc per atrium significetur. Ambrosii expositio.

Enimuerò sub hoc cortice latet sensus, quem Spiritus sanctus præcipuè intendit. Et quidem de Iudæorum persecutione sermonem esse agnouit Ambrosius. Ait enim per atrium hîc designari Iudaicum populum; quia foris erat per incredulitatem, licèt propè videretur esse: porrò atrium hoc datum esse Gentibus, quia Iudæi propter incredulitatem paganis Gentibus erant coniuncti. *Aut ideo* (ait) *dicuntur Gentibus traditi, quia traditi sunt Romanis, vt ab eis delerentur.* Hæc Ambrosius.

Ex cuius verbis id assumo, quod meæ fauet explicationi, nempe contextum huius capitis ad Iudaicæ persequutionis tempus, & ad Iudæorum cæcitatem referendum esse. Hoc tamen admisso, quam Ambrosius sequitur atrij applicationem, non ei satis apta videtur. Nam atrium applicatur cõgruentius ad id, quod spectat ad templum, quàm ad id, quod templo contrarium est: Iudæi autem Ecclesiam persequentes non ad Ecclesiam pertinebant, sed ipsi potiùs erant infesti. E

Vera sententia de atrii Gẽtiũ significatione.

Atrium igitur templi (quod & ad templum ipsum pertinebat, & Iudæis pariter ac Gentibus erat commune) significat percommodè bona externa fidelium; illa, inquam, quæ fidelibus & infidelibus solent esse communia: cuiusmodi sunt res familiaris, fortunæ, possessiones, & cetera temporalia commoda; quæ non minùs Deus infidelibus ac Gentibus, quàm fidelibus & feruidis Christianis elargitur. Verbi gratia; aurum atque argentum, quæ Christiani possident; redditus item ac prouentus Ecclesiastici, quanuis qua parte sunt Ecclesiæ bona, sint Ecclesiastica, & iuxta rationem

sui

A fui gradus consecrata Deo. Veruntamen in hisce rebus minime consistit aut nititur præcipua aut Christianæ Ecclesiæ, aut diuini cultus, aut fidelium fælicitatis ratio. Et propterea hæc recte comparantur cum atrio Gentium, quod templum quidem foris cingebat; Israelitis tamen erat commune cum Gentibus. Commune namque est, vt diximus, fidelibus & infidelibus diuitias ac fluxa vitæ huius bona possidere. Itaq; licet de fidelium possessionibus instituatur sermo; iure vocantur atrij Gẽtium nomine, id est, rei ad Ecclesiam quidem pertinentis; ita tamen, vt Gentibus etiam vulgaris sit.

Quid habeat mysterii quod Ioanni dimẽsio tẽpli imperetur; at atrii Gen. iũ dimẽsio interdicatur.

Deinde quòd Ioanni præcipiatur, vt mensuret quidquid coërcet templi murus, non verò atriu Gentium positum extra muri ambitum: hoc, inquam, perinde est, quasi illi significetur, murum inter sanctuarium & locum vulgi interpositum in hostium potestatem nequaquam fore venturum; nec imminuturam persequutionem aliquid tantæ magnitudinis, in qua sacrum illud ædificium Ioanni visendum obuersabatur; nec verò quidpiam ex ijs, quæ intus continebantur: quinimò eodemmet persecutionis tempore magnificum Dei templum ad maximam illam amplitudinem, idque mediâ ipsâ persequutione, fore prouehendum: quantumuis Gentiles conculcaturi essent & incensuri totum atrium exterius, vniuersamque Ierosolymam violaturi. Quo innuitur Gentiles in bona B omnia temporalia fidelium inuasuros, ipsisque fidelibus eas calamitates atque ærumnas inflicturos, vt illis nec Reipublicæ facies vlla, nec ciuium commoda, nec domus, aut possessiones superessent. Hunc arbitror esse sensum legitimum, in eademque acceptione dixit Paulus loquens de tempore illo, quo Ecclesia adeò vehementer conflictabatur, *Non habemus hìc ciuitatem permanentem, sed futuram inquirimus*, ad Hebr. 13. 14.

Gentiũ nomine Iudæos hic esse intelligendos.

Præterea tametsi modus loquendi de atrio, quod foris erat (*quoniam datum est Gentibus*) applicari ex se potest æqualiter ad cuiusq; persequutionis à Gentibus excitatæ tẽpus: verùm contextus postulat, vt Gẽtium nomine hìc intelligamus Iudæos Christi inimicos, & Ecclesiam Christianã persequentes. Agitur enim de prima Ecclesiæ persequutione: quo tempore significanter satis Gentium nomine Iudæi oppugnantes Ecclesiam nuncupantur. Nam si fideles, qui Ecclesiæ obedire renuunt, ait Christus, à nobis vt Ethnicos & publicanos esse ducendos: quantò magis illi, qui *dicunt se esse Iudæos, & non sunt, sed Synagoga Satanæ*; vt habetur cap. 2. 9. qui persequuntur Ecclesiam; & persecutionem eius modi fulciunt in spiritali quadam idololatriâ: propter quam Iudæi cap. 9. 20. dicuntur adorare *dæmonia & simulacra aurea & argentea & ærea & lapidea & lignea*. ex quo fit perspicuum, aptissime Gentiũ noC men illis tribui in hoc Apocalypseos ænigmate. Præsertim cùm in sexta plaga furiarum exercitus, quo Iudæi Ecclesiam afflixerunt, figuratus sit veluti tartareus quidam exercitus ab inferis eductus, qui Babylone prodiens in Ierosolymam irruit. Adde huc, de Iudaici populi persequutione sermonem institui per allusionem ad persecutionem Antiochi, vt statim videbimus: ideoque congruens fuisse, vt Iudæi Gentium nomine vocentur.

Quid sit mysticè, atrium foras eiicere.

Vbi hanc externi atrij significationem perspexerimus, (nempe de bonis externis, quæ persecutorum violentiæ subiecta erant) mox apparet energia illius phrasis, *Eijce foras, & ne metiaris illud.* Hac enim locutione significatur, ne animus torqueatur horum externorum bonorum amissione, optimum esse remedium omnia imprimis renunciare, atque à se eijcere ante persequutionis tẽpus; totamque curam ac solicitudinem impendere in veri templi dimensione ac magnitudine; quippe hoc est, quod solùm integrum & illæsum, annuente Deo, est conseruandum; neque Ecclesiæ hostes poterunt id comminuere aut labefactare. Cetera abijcere & dare pessum congruentius est, vt quæ conseruari minimè possint, id est, rem familiarem, honores, magistratus, salutem, vitam, ac demùm quidquid profanæ violentiæ subiacet. Itaque verba illa, *Eijce foras*, magnam habent emphasim, vt nuD per dicebamus, ad significandam rerum omnium, quas inimicorum impetus potest infringere, abdicationem: qua iusti viri maximopere lætantur, & cum Paulo dicunt, *Licèt is qui foris est, noster homo corrumpatur; tamen is, qui intus est, renouatur de die in diem*, 2. Corinth. 4. 16. Quapropter si applicitâ considerationis mensurâ, reperiunt mystici huius templi interiora cælestibus diuitijs & diuinâ virtutum supellectile esse locupletata; libenter sane atque iucunde despiciunt externorum bonorum iacturam.

Menses quadraginta duo quomodo sint accipiendi.

Multorum sententia, exponentiũ in sensu proprio de Antichristi persecutionis duratione.

MENSIBVS QVADRAGINTA DVOBVS.] Hi duo & quadraginta menses à multis creduntur esse tres illi anni & dimidiatus; quibus fere dicitur Antichristi persequutio duratura. Atque adeò non dubitant proprium ac literarium vndecimi huius capitis sensum esse de tempore persequutionis Antichristi. Hoc ampliùs confirmatur ex eo, quod communi omnium consensu receptum est; duos scilicet testes, de quibus infrà agitur (qui dicuntur prædicaturi, & pro veritate vitam profusuri, & post tres dies atque dimidium ad vitam reuocandi) esse Enochum & Eliam. Hanc ergo declarationem minimè aut impugnare, aut eleuare contendo: eam sanè veritatis habeat firmitatem, quam volunt ij, qui illas sequuntur. Mihi tamen adhuc licet dicere, si hanc de Antichristi persecutione explicationem vt præcipuam in hoc capite vndecimo assumam, me omnino nescire Apocalypseos filum ducere, & consequentem texere seriem. Quanti verò momenti sit acoluthia & cohærens contextus in sacræ Scripturæ explanatione, diximus in Proleg. not. 8.

Nihil nos cõmuni huic expositioni detrahere.

Totius Apocalypseos acoluthiam petere, vt hoc tempus ad primitiuæ Ecclesiæ persecutionẽ à Iudæis excitatam referatur.

E Deinde, si quem permoueat ingens auctoritas eorum, qui pro certo habent, potissimum huius capitis vndecimi sensum esse de Antichristi persecutione: vidimus iam in Prolegom. not. 11. nullam esse Apocalypseos declarationem, quæ tanto aut grauiorum auctorum numero, aut rationum pondere solidetur; vt illa, quæ tanquam rem certam statuit, à c. 4. vsque ad finem vndecimi agi de modo ac ratione, qua Deus se gessit cum Iudaico populo sub primitiuæ Ecclesiæ tempora, vsque ad ipsius populi Iudaici reprobationem. Cum hac autem expositione rectè consentit, Antichristi persecutionem hìc quidem attendi ac respici per comparationem, vt latè explicuimus notatione 20. prolegomen. Denique quam hactenus sumus sequuti explicationem ab ipso Apocalypseos exordio, eiusdem decursus & quasi torrens nos rapit, vt cœpta & huc vsque prouecta eodem consequentiæ ordine prouehamus; atque adeò duos & quadraginta menses, quorum hìc Ioannes meminit, applicemus ad tempus illud, quod persecutio Iudæorum in primitiuam Ecclesiam coorta durauit.

Duos & quadraginta menses in sẽsu mystico, non proprio, esse capiendos.

A

His præstitutis, notandum est primò, nisi Apocalypseos liber ænigmaticus esset, perperam omnino & ineptè quadraginta duos mẽses ad tempus persecutionis Iudæorum applicari. Constat enim persecutionem illam per annos quadraginta durasse. Et quanuis non plus enumeremus temporis, quàm ad Apostolorum toto orbe dispersionem, & ad Gentes veræ fidei præceptis informandas migrationem; nemo tamen ignorat Iudaicæ persequutionis impetum multò plures annos durasse, quàm tempus illud, quod duobus & quadraginta mensibus comprehenditur. Veruntamen quemadmodum dimidia hora capitis octaui, & quinque menses capitis noni, non sunt in sensu proprio desumpta, sed mysticè: ita etiam conuenienter ad Apocalypseos contextum accipiendi sunt hi quadraginta duo menses in sensu mystico, non proprio. Etenim accipere hos numeros dierum, mensiũ aut annorum, vt sonant; id quidem nequaquam stylo ænigmatico quadrat.

In nostra etiam explicatione posse per cõparationẽ tẽpus Antichristi persecutionis affirmari.

B

Secundò, vt in dimidio horæ spatio capitis octaui allusio facta fuit ad dimidiam illam horam ex Tobiæ libro. Atque vt quinque menses locustarum capitis noni accepti sunt ab illis quinque mensibus, quibus terra communis eluuionis vndis cooperta fuit: non secus quadraginta duo menses, quorum hîc mentio fit, sumendi sunt ex aliqua alia historia siue Prophetia, ad quam hic locus alludat. Quòd si ita certum est, vt communi consensu iactatur, Antichristi persecutionem duos & quadraginta menses duraturam (qui tres annos & dimidiatum conficiunt:) hac ratione potuit in hoc loco respici ad ipsius Antichristi persecutionem; videlicet per allusionem, vt in quinque mensibus capitis noni ad antiquum diluuium alluditur. Atque huiusmodi allusiones manifestum est comprehendi etiam in Spiritus sancti intentione, atque adeò sub literali sensu. Nam in allusione comparatio inest: atqui comparatio affirmat etiam historiam, cum qua comparat veritatem illam, de qua potissimùm agit.

In his duobus & quadraginta mensibus alludi ad Danielis prophetiam.

Tertiò, spatium hoc duorum & quadraginta mensium procul dubio desumptum fuit ab Apocalypsi ex Danielis prophetia c.7.25. & c.12.7. vt explicabimus notatione sequenti. Enimuerò Danielis locos licèt multi ad Antichristi persecutionem referant; mihi tamen dubium non est, quin in sensu saltem proximo sermo sit in c.12. de tempore, quo duratura erat Antiochi Epiphanis persecutio; quæ non per tres solùm annos, vt aliqui sibi persuadent, sed per tres annos & dimidiatum sæuijt, vt in not.2. explicabo. Locum autem Danielis 2. agere existimo de tempore, quo duratura erat Neronis persecutio; aut etiam de vniuersis persecutionibus, quibus Romanum Imperium vexauit Ecclesiam.

Hoc in loco comparari Iudæorum persecutionẽ in Christi Ecclesiã cũ Antiochi Epiphanis persecutione.

C

Existimo ergo in hoc Apocalypseos loco comparari rebellium Iudæorum persecutionem aduersùs Ecclesiam cum persecutione illa, quam Rex quondam Antiochus, eiusque ministri contra Dei populum concitarunt. Illud enim bellum inter cetera veteris testamenti verè & propriè fuit contra veram religionem gestum: atque ideo Apocalypsis illius belli figuram vsurpat; primò in Iudaici populi persecutione; deinde in persecutione populi Gentilici capit. 12. & 13. & posteà etiam in Antichristi persecutione c.20. Et in duabus primis Iudaici populi atque Gentilici persecutionibus per allusionem ad persecutionem Antiochi, affirmatur in Apocalypsi maximā Ecclesiæ angustiam tribus annis cum dimidio duraturam: quod mysticè esse accipiendum, explicabimus not.3.

De numero 1260 dierũ opinio Riberæ & aliorum.

Num hic dierum numerus tres annos cum dimidio rite conficiat?

Interim aduerto, Riberam & alios in ea esse sententia, vt mille ducentis sexaginta diebus, de quibus fit mentio in Apocalypsi, deesse putent octodecim dies, vt integrum spatium trium annorum & dimidij compleatur. Eorum fundamentum est, quia quo tempore Ioannes Apocalypsin scripsit, iam computabatur annus iuxta Iulij Cæsaris rationem, quæ singulis annis trecentos sexaginta quinque dies & horas sex adscripsit. Ex quo inferunt, non esse idem tempus apud Ioannem quadraginta duos menses, (qui tres annos & dimidium constituunt) & mille ducentos sexaginta dies, quos posteà Ioannes addit: sed cùm ponit tres annos cum dimidio, addi octodecim dies ad mille ducentos sexaginta, quos exprimit not.13. Hæc illi.

Probatur trium annorũ & dimidij spatium iustè à Ioãne significari per numerũ 1260. dierum.

D

Ceterùm imprimis non certum est in Græcia, vbi Ioannes scripsit, iam tunc Iulij Cæsaris computationem esse vsitatam: atqui compertum est, iuxta Græcorum, Hebræorũ, & Chaldæorum rationem, singulis mensibus triginta solùm dies attribui, de quo notatione 2. dicetur: addebant tamen post aliquot annos vnum embolismi mensem. Deinde quanuis in Græcia computatio Iulij Cæsaris iam fuisset recepta, Ioannes minimè tenebatur, vt se ad computationem à Græcis vsitatam accommodaret. Nam ad allusionem ex Danielis locis petitam, & ad sacræ Scripturæ consuetudinem congruentius erat, vt Ioannes Hebræorum more in connumerando vteretur; qui procul dubio vnicuique mensi triginta omnino dies, anno verò trecentos sexaginta semper tribuerunt; vt sequente notatione constabit. Consentaneum autem erat, vt Ioannes, qui erat Hebræus, de anno & eius diebus more Hebræorum loqueretur.

E

Præter hæc ex ipso contextu euidenter, ni fallor, elicitur, Ioannem pro eodem sumere tres annos cum dimidio, & quadraginta duos menses & mille ducentos sexaginta dies. Nec aliud denotat phrasis illa, quam Ioannes ex Daniele fuit mutuatus, *Tempus & tempora & dimidium temporis*; quasi dicat annum & duos annos & dimidium alterius. Quibus locutionibus fuit vsus Ioannes per dissimulationem, iuxta ænigmatum consuetudinem. Menses quidem duos & quadraginta hîc ponit num.2. & mille ducentos sexaginta dies exprimit numero sequenti; & c.12.7. locutionem verò illam, *Tempus & tempora, & dimidium temporis*, vsurpat ca.12.14. quibus tamen omnibus loquutionibus eadem inest, vt dixi, significatio.

NOTATIO

NOTATIO II.

Seu potiùs disputatio; an grauißima illa religionis prohibitio Ierosolymis indicta ab Antiocho Epiphane durauerit tres annos & sex menses?

Danielis prophetia de religionis vsu Ierosolymis post Antiochi persecutionē instaurādo.

NOTANDVM primò est, Danielem, cùm capite vndecimo cœpisset agere de angustijs, in quas Ierosolyma fuerat ab Antiocho redigenda, mox capite duodecimo, numero septimo affirmare, miram religionis instaurationem differendam esse *in tempus & tempora & dimidium temporis*. Et infrà numero vndecimo. *A tempore, cùm ablatum fuerit iuge sacrificium, & posita fuerit abominatio in desolationem, dies mille ducenti & nonaginta.* Et numero duodecimo, *Beatus, qui exspectat & peruenit vsque ad dies mille trecentos triginta quinque.*

Quid sibi velit Tēpus & tēpora & dimidium temporis, apud Danielem & Ioannem.

Notandum est secundò, primum illud spatium, *Tempus & tempora & dimidium temporis*, idem omnino esse, atque tres annos cum dimidio; vt omnes conueniunt. Eandemque phrasim vsurpat Apocalypsis cap. 12. 14. Certum autem est, in Apocalypsi idem esse spatium duorum & quadraginta mensium capite vndecimo, numer. 2. & capite decimo tertio num. 5.

In Apocalypsi triginta nō amplius dies mensibus singulis dari.

Hanc etiam fuisse apud veteres numerandi cōsuetudinem.

Tertiò notandum est, in Apocalypsi tres annos & dimidium reduci ad dierum numerum, nec plures poni dies, quàm mille ducentos sexaginta. Ex quo dilucidè cernitur, singulis mensibus triginta omnino dies solùm dari. Atque hæc fuit apud nationes complures prisca numerandi consuetudo: vt videre est apud Iosephum Scaligerum l. 1. de mensibus folio sexto, vbi ait; *In anno AEgyptiaco & Græco, omnes menses æqualiter sunt triaconthimeri.* Et infrà; *Atticorum menses & Persarum omnes triaconthimeri.* Et infrà. *Omnes menses anni prisci Hebraici fuerunt merè tricenarij & omnes pleni.* Item capite de anno, folio octauo, *Conuenit* (inquit) *vt menses omnes tricenis diebus explicarentur; annumque dierum trecentorum sexaginta constituerent. Hæc diu seruata est anni forma.* Quare difficultate non caret, Danielem videri cap. 12. 11. reducere tres annos & dimidiatum ad mille ducentos nonaginta dies.

Cur Daniel tres annos & dimidiatū ad mille ducētos nonaginta dies reducat?

Cuius difficultatis solutio ea est, opinor; quòd Ioannes tantùm sumit tres annos atque dimidium iuxta communem acceptionem: Daniel verò mensem addit embolimum siue intercalarem; qui, cùm opus erat, solebat adiungi. de quo etiam latè Iosephus Scaliger de emendatione temporum l. 1. c. de mensibus.

Vtrùm tres anni & dimidiatus Danielis sint intelligendi de duratione persecutionis Antiochi?

Quartò; licèt Porphyrius olim, & nostra ætate Iosephus Scaliger voluerint, tres annos & dimidium Danielis intelligi debere de eo tempore, quo Antiochi persecutio exarsit: huic tamen explanationi sese Hieronymus manifestè opponit Danielis 12. clarè ostendens Ierosolymæ templum fuisse violatum die vigesimâ quintâ mensis Casleu; & tribus pòst annis eadem die (nimirum vigesimâ quintâ mensis eiusdem) fuisse expiatum. Probatur hoc ex 1. Machab. 4. 52. & 2. Machab. 10. 5. Vtrobique enim expenditur, vt res animaduersione digna, expiationem templi eodem fuisse die, quo priùs fuerat violatio. Idemque affirmat Iosephus libro duodecimo Antiquitatum capite decimo, (aliàs vndecimo.) Hoc Hieronymi argumentum tanti apud communem doctorum consensum momenti visum est; vt eo conuicti Doctores bene multi, non dubitauerint Danielem ex Antiochi prophetia (de qua agere cœperat capite vndecimo,) ad prophetiam Antichristi fuisse transgressum. Nam tres anni cum dimidio reperiri non possunt in Antiochi historia; atque adeò pro certo habetur, complendos es-

Quo argumento conuicti, asserāt multi, Danielem ab Antiochi persecutione ad persecutionem Antichristi subitò trāsgredi.

A se in Antichristi persecutione. Vide Bellarmin. lib. 3. de sum. Pont. cap. 8. Vbi ostendit priscos Patres nō dubitasse, quin illa Danielis verba sint ad Antichristum referenda. Idemque sequuntur Pererius Daniel. 12. & Serarius in Machabæorum harmonia fol. 590. & 653. & 667. in cuius rei confirmationem addit Diuus Hieronymus verba illa, *Multi de his, qui dormiunt in terræ puluere, euigilabunt; alij in vitam æternam, & alij in opprobrium vt videant semper;* non pertinere ad Antiochi, sed ad extremi iudicij tempus.

Quæ fuerit Hieronymi, aliorūq; Patrum mens in superiore assertione.

Notandum quintò est, Diuum Hieronymum & reliquos Patres non tam agere, ne in Antiochi persecutione locum habeant tres anni & dimidiatus Danielis; quàm vt aduertatur, Danielem in ijs capitibus non loqui solùm de Antiochi persecutione contra Iudaicum populum commouenda; verùm etiam de illis calamitatibus, quas Christiana Ecclesia, præsertim sub Antichristo, perpessura erat. Ad

B hoc autem non est impedimento, quidquid Daniel prædicit, priùs de Antiochi persecutione, vt de figura, posse explicari. Notum enim est doctis illud Augustini documentum toties nobis repetitum, *Prophetas præterita, seu Iudaica tangere; futura, siue Christiana respicere.* Qua de re præclara extant exempla: quale est illud Psalmi 28. in quo cùm Dauidis victoriæ attingantur, potissimùm respicitur ad victorias ac triumphos, quos Ecclesia de Gentibus fuerat reportatura. Isaias porrò, & Ieremias Babylonis excidium describunt: in eoque præcipuè attendunt Idololatriæ siue Romæ Ethnicæ euersionem. Possem exempla huiusmodi sexcenta commemorare. Nec

C solùm reor, in ijs locis Spiritum sanctum mysticè attendisse Christianæ Ecclesiæ mysteria, sed etiam in literali sensu intendisse, per comparationem tamen, ad Iudaici populi successus.

Secundùm Iosephi sententiam Ierosolymæ idololatriam sub Antiocho tres annos cū dimidio durasse.

Sextò, quanquam Iosephus affirmat, templi violationem tres tantùm annos durasse; in duobus tamen locis asserit, Ierosolymæ idololatriam sub Antiochi tempore tres annos cum dimidio perstitisse. Idem perspicuè ait in prologo ad lib. de bello Iudaico; *Antiochus deuictâ penitus Ierosolymâ, cùm triennium, sexque menses eam tenuisset, ab Assamonæi filijs expulsus est.* Et libro primo, capite primo, *Quotidianæ religionis assiduitatem per annos tres, sexque menses inhibuit.* His locis respondet noster Serarius folio 653. sex illos menses vel per imprudentiam à Iosepho additos esse; vel à lectore fortè quopiam, qui prophetiam Danielis cap. 12. existimabat cum Porphyrio penitùs adscribendam esse Antiocho. Non miror hæc

D dicere Serarium, cùm præstituat tres annos cum dimidio ad Antiochi historias non posse verè referri. Ceterùm mihi non est dubium, quin secus existimarit Iosephus. Nam expresè ait libro 12. ca. 10. profanationem templi, eiusque instaurationem, siue expiationem à Daniele ante quadringentos annos fuisse prædictam. Ex quo mihi persuadeo, tres illos annos ac dimidiatum, (de quibus Daniel cap. 12.) à Iosepho fuisse relatos ad Antiochi persecutionem. Daniel enim non meminit trium tantummodò annorum, sed trium cum dimidio: atque ibi agit de religionis violatione, deque expiatione templi.

Septimò, postquàm attentè consideraui hos Iosephi locos, & ipsum perspicuè dicere, historiam

Scripturæ & Iosephi conciliatio circa persecutionis Antiochi durationem.

ipsam fuisse multò antè à Daniele prænunciatam; in eam incidi suspicionem, aliquâ fortassis ratione conciliari posse tres annos violationis templi cum annis illis tribus atque dimidio, de quibus Daniel & Iosephus loquuntur. Et quanuis Hieronymo non in mentem venerit, congruēter posse componi tres annos, de quibus agunt Machabæorum libri, cum tribus annis & dimidiato Danielis: si tamen cōcordia reperiretur vlla, quæ aptè ac dignè vtraque loca conciliaret; non dubito, quin Hieronymi intentioni conciliatio hæc contraria non esset. Ipse enim potiùs Hieronymus Daniel. 12. planè asserit, rectè tres annos cum dimidio ad Antiochi historiā potuisse referri, si templi profanatio tres etiam annos cum dimidio durasset: constare tamen non durasse, nisi tres tantum annos.

Oportere concordiam quærere in multis Scripturæ locis, qui annorū computationem variare videntur.

Octauò, nihil est, cur desperemus reperiri posse concordiam inter varios Scripturę locos, qui oppositi inter se esse videntur in annorum computatione. Nam multa eiusmodi reperire est in sacris Literis, si Regum libri cum Paralipomen. 15. conferantur. In quibus dum auidè ac solerter indagatur cōciliatio, inuenitur tandem magno cum animorum solatio. His addo, in tribus annis strictè sumptis, quos liber primus & secundus Machabæorum designant, necessariò quærendam esse concordiam cum alio loco eiusdem primi Machabæorum libri. Namque vt tres sint tantùm anni, statuere opus est templi profanationem fuisse die vigesimâ quintâ mensis Casleu: & tamen l. 1. Machab. 1. 57. significari videtur violatio tēpli fuisse quinta decima die eiusdem mensis; sic enim legimus; *Die quinta decima mēsis Casleu ædificauit Rex Antiochus abominandum idolum desolationis super altare Dei.* Cuius loci cum alijs eiusdem libri, & libri secundi conciliatio ea videtur esse; Antiochi decretum fuisse indictum die decimâ quintâ; executionem verò cum publica pompa ac celebritate fuisse quintâ ac vigesimâ die. Sicut ergo reperitur concordia illius paruæ discrepantiæ apparentis; sic etiam existimo, concordiam esse quærendam trium illorum annorum cum tribus annis & dimidio. Siquidem Iosephus, qui refert, & affirmat tres annos præcisè sumptos; asserit etiam in eâ Antiochi historia completum fuisse Danielis vaticiniū de templi violatione, & diuini cultus prohibitione tribus annis Ierosolymæ duraturâ, & manifestè Iosephus idem confirmat duobus in locis, persecutionem illam tribus annis cum dimidio durasse.

Conciliatio locorū primi Machab. cum alijs libri eiusdē & secundi.

Quæ tandē sit inter Danielē & Machabæorum librum primū conciliatio de persecutionis duratione sub Antiocho.

Nonò, his omnibus attētè perspectis, reperio tres annos restrictè acceptos & tres annos cum dimidio aptissimè in Antiochi historia conciliari posse; atque hanc concordiam non parum firmamenti accipere ex eadem historia in 1. l. Machab. ca. 1. Quam igitur conciliationem inuenio, huiusmodi est; Antiochum nempe vrbem & Sionis arcem occupasse, & diuinum cultum inhibuisse sex mensibus, antequàm templū violaret: itaque profanationem vrbis per tres annos & dimidium durasse; peculiarem verò templi profanationem durasse tribus tantum annis.

Confirmatur prædicta concordia ex primi Machabeorum libri loco.

Concordiam hanc fulcio imprimis in loco illo capitis primi ex priori Machabæorum libro. Vbi postquàm fuerat prædictum, ingressum antea iam fuisse semel Antiochum in vrbem, eamque cepisse, & templum pretiosis omnibus vasis expoliasse; Iudæos tamen in sua religione ac cęrimonijs reliquisse. Mox vbi sacer textus ad secundam ipsius Antiochi irruptionem in vrbem accedit; hæc habet à nu. 32. *Irruit super ciuitatem repentè, & percussit eam plagā magnâ, & perdidit populum multum, & succendit ciuitatē igni. Et ædificauerunt ciuitatem Dauid, (id est, arcem Sionis) muro magno & firmo, & turribus firmis, & facta est illis in arcem: & factum est hoc ad insidias sanctificationi, & in diabolum malum in Israel: & effuderunt sanguinem innocentem per circuitum sanctificationis; & contaminauerunt sanctificationem; & fugerūt habitatores Ierusalem; & sanctificatio eius desolata est, sicut solitudo. Et scripsit Rex Antiochus, vt esset omnis populus vnus; & relinqueret vnusquisque legem suam: & multi ex Israel consenserunt seruituti eius, & sacrificauerunt idolis, & coinquinauerunt Sabbatum. Et misit rex libros per manus nunciorum in Ierusalem, vt prohiberent holocausta & sacrificia, & celebrari Sabbatum & dies solennes: & iussit coinquinari sancta & sanctum populum Israel: & iussit ædificari aras & templa & idola, & immolari carnes suillas, & coinquinari animas eorum in omnibus immundis, & abominationibus; ita vt obliuiscerentur legem. Et quicunque non fecissent secundùm verbum Regis Antiochi, morerentur. Et præposuit Principes populo, qui hæc fieri cogerent.*

Hæc omnia paucis interpositis, textus ait, priusquam perueniat ad Iouis Olympij simulacrum, quod in templo super veri Dei aram fuit impositū. Quis ergo non videat, iuxta contextum ipsum valde esse verosimile, vt eà omnia, quæ diximus, antecesserint ipsius templi profanationem? Nam quod attinet ad alia templa constructa, & ad cædem, quæ in templi circuitu fiebat Iudæorum ad Dei templum accedere audentium; hoc quidem supponit, nondum Dei templum in templum Iouis fuisse cōmutatum. Quòd si omnia suprà dicta præcesserunt violationem templi: quid mirum post veri Dei cultum in ciuitate prohibitum, sex menses præterijsse, antequàm Iouis simulacrum in Dei templo collocaretur? Præsertim si priùs Sionis arcem munierunt, & nouis cinxerunt propugnaculis; vt violentiùs atque securiùs Iudæos cogerent, atque adeò constringerent, vt in abominanda Iouis simulacri collocatione ne hiscerent quidem.

Conciliationem vtriusque loci suprà traditā ex Iosepho non obscurè colligi.

Hæc conciliatio, si attentè res inspiciatur, expressa est in Iosepho. Nam quando agit de religionis profanatione, quæ per tres tantùm annos durauit, distinctè loquitur de templo; *Templum*, ait, *ab Antiocho profanatum siue destructum, sic tribus annis permansit.* Hæc Iosephus l. 12. Antiq. ca. 10. (vel 11.) Cùm autē tres annos ad tres & dimidium extendit, manifestè agit de ciuitate: hæc enim sunt eius verba in prologo librorum de bello, *Antiochus deuicta penitùs Ierosolyma, cùm triennium, sexque menses eam tenuisset*, &c. Et c. 1. cùm dixisset, Antiochum spoliasse templū (quod duobus saltem annis antea acciderat, vt constat 1. Machab. 1.) subiungit, *Quotidianæ religionis assiduitatē per annos tres, sexque menses inhibuit.* Hæc ille. Atqui perspicuum est, res esse diuersas inhibere religionis assiduitatem, & violare templum ipsum; in eiusque altari statuam Iouis collocare, atque Iudæos ad eam adorandam compellere.

Item ex Daniele.

Eidem insuper concordiæ valde fauet, opinor, caput duodecimum Danielis. Etenim licèt sit certū, Prophetam respicere potissimùm ad persecutiones, quibus Christiana Ecclesia fuerat oppugnanda (videlicet primùm a Iudæis, deinde à Gentibus, tandem ab Antichristo:) nihilo tamen minus videtur certū ex toto c. 11. contextu, & ex ipsius cohærentia cū c. 12. (quod incipit per illa verba *In tempore illo.*) Prophetā agere de Ecclesiæ persecutionibus sub figura persecutionis Antiochi; quæ inter Iudaici populi calamitates, meliùs Ecclesię persecutiones figurauit. Nec enim Iudaicus populus vllā aliā habuit persecutionē, quæ religionis causâ fieret. In alijs bellis dimicabatur de imperio: in illo tamen Antiochi non de imperio solùm, sed etiam de Iudaica religione abolenda agebatur. Eos autem, qui priùs Danielem agere de Antiocho putant, deinde ad Antichristum trāsilire; imprimis oro, vt animaduertant, interdum ex ignoratione consequentiæ totius contextus transitiones has Prophetis attribui: porrò necessarium non esse ex vna re ad aliam repentè transgredi, si de vtrâque simul agi poterat, alteram cum altera comparando. Hac enim ratione rectè ab ipso exordio intelligitur, caput vndecimum & duodecimum agere de Ecclesiæ persecutionibus. Alioquin ipsi etiam, qui saltum ibi necessariò esse asserendum suspicantur; nondum designare congruenter valēt, quo ex loco hic saltus sit repetendus.

Danielem agere de Ecclesiæ persecutionibus sub figura persecutionis Antiochi.

Deinde, si certum est, in Antiochi historia figuratas fuisse à Deo siue adumbratas Ecclesiæ persecutiones (vt omnes fatemur) si item ad Ecclesiæ persecutionum figuram atque imaginem congruentissimum erat spatium trium annorum cum dimidio (vt constat ex Apocalypsi c. 11. & ca. 12. & c. 13.) viderit cordatus quisq; , quàm sit verisimile, à diuina prouidentia sapienter fuisse permissum, vt illa Antiochi persecutio tres annos & dimidiatū persisteret: vt & à Iosepho affirmatur, & significatur à Daniele. Prętereà, si tres anni cum dimidio, de quibus agit

Daniel

Ex Danielis cõsequutione & intelligẽtia roboratur adhuc nostra conciliandi ratio.

Daniel c.12.non ad historiam persecutionis Antiochi, sed ad Antichristi solùm persecutionem referantur: hinc sequitur abominationem illam Daniel. 12. singulatim de Antichristi persecutione asseverari. Quod si ita esset, coactum planè foret, locutionẽ illam ad Iudaici populi persecutionem adversus fideles concitandam applicare. Si verò Daniel immediatè ac proxime loquebatur de Antiochi persecutione; aptissima erit applicatio ad persecutionem Iudaici populi. Nihil enim aptius, quàm quod de figura dicitur, ad figuratum referri. Constat autem Christum Dominum illam abominationem desolationis applicasse ad tempus persecutionis Iudæorum. Cui etiam applicationi manifestè fauet Danielis textus c.9. in fine. Iam si proportio attendatur; cùm Iudæorum persecutio fuerit sub specie diuini cultus tuendi, ac venerationis vni Deo debitæ; eleganter fingitur, in veri Dei templo, atque adeò in ipso altari simulacrum, siue idolum, vt quondam ab Antiocho, fuisse à Iudæis constitutum. Etenim cùm Christianos cogebant, vt sub Dei venerationis prætextu Christum abnegarent; perinde erat, atque illos compellere, vt in Dei veri arâ dæmonem venerarentur.

Huc etiam spectare Christi Domini verba de abominatione desolationis.

Adhæc; si Daniel in c.12. immediatè de Antichristo, non verò de Antiochi persecutione loqueretur: Christus quidem, cùm Danielis locum retulit, neutiquam diceret, *Cùm videritis abominationem desolationis stantem in loco sancto, qui legit intelligat.* Hic namque loquendi modus animam allicit, & quodammodo trahit ad mysticam aliquam illius loci intelligentiam. Atqui in persecutione Antiochi rite fuit adũbrata persecutio, quam posteà Iudaicus populus in Christum, suosq; commouit. At in Antichristi persecutione non figurabitur.

Quòd si Daniel c.12. immediatè de persecutione Antiochi agit; hunc sensum potuit Apocalypsis vsurpare, atque transferre ad persecutionem illam, qua Iudæi Christianum posteà nomen oppugnarũt: nec non ad persecutionem populi Gentilici, & ad ipsam Antichristi: vt re ipsa præstatur. Nam ad persecutionem à Iudæis excitatam vtitur Apocalypsis eâ figurâ c.11. & ad Gentilium persecutionem c. 12. & 13. & tandem ad persecutionem Antichristi c.20. vbi de Gogo & Magogo. Si verò Daniel non de Antiochi persecutione agebat; nõ ita elucet, quàm aptè vtatur Apocalypsis verbis Danielis ad eas persecutiones significandas, quæ Antichristi persecutionem præcessuræ erant. Nam licèt congruenter vsurpetur figura ad agendum de re figurata: at Antichristus non debet esse figura persecutionum, quæ illũ antecesserunt. Et quamuis verum sit, posse de aliis persecutionibus agi per comparationem ad persecutionem Antichristi: id tamen aliquanto violentius est.

Quo sensu à Daniele dicantur multi de iis, qui dormiebant, euigilaturi.

Ad huius notationis complementum superest rationem reddere de nonnullis rebus, quæ non satis hactenus explicatæ sunt. Imprimis verba illa Danielis 12.2. *Multi de iis, qui dormiunt in terræ puluere, euigilabunt*, idoneè explicantur in Antiochi persecutione; vt dicemus ad illud Apocal. 13.3. *Plaga mortis eius curata est*: vbi significatur, in iis persecutionibus, quæ posteà concitabantur in Ecclesiam, Neronem ab inferis reuocari. Et quanquam D. Hieronymus in Porphyrium scribens Danielis verba vsurpat in alio sensu; ceterùm nisi Porphyrius mysticũ illius prophetiæ sensum negaret, non inficiaretur sanctus Doctor, verba illa in Antiochi persecutione apposite posse sensum habere.

Dies quinque & quadraginta à Daniele additi quẽ ad sensum sint referendi.

Secundò, dies illi quadraginta quinque, quos posteà Daniel addit c.12.13. cùm ait, *Beatus qui expectat & peruenit vsque ad dies mille trecentos triginta quinque*; referũtur, ni fallor, ad Sionææ arcis instaurationem; quæ ad maius templi præsidium ac propugnationem fuit facta, vt primùm fuit templum expiatũ. Id quod videre est 1. Machab. 4. 60. & apud

A Iosephum l.12.c.10. (aliàs 11.) Quod autem dicitur fælicem esse illum, qui alium sesquimensem expectaret; idem planè est, ac si magna alia fælicitas intra sesquimensem futura promitteretur. Et certè fælix faustumque erat, Sionis arcem præsidiis, propugnaculis, atque aliis munimentis esse vndique cinctam contra ingruentium hostium incursiones. At enim ad tãtam arcis munitionem, exiguũ satis (inquies) temporis spatium erat mensis & dimidiatus. Respondeo; illa arcis instauratio non de nouo tũc facta fuit. Triennio enim antea eam extruxerat Antiochus; ad eamque totius populi ardore & contentione reconcinnandam, sesquimensis spatium non admodùm erat exiguum. Scio hos quinque & quadraginta dies à Hieronymo atque aliis in Antichristi prophetia applicari ad dies totidem, quos aiunt Christianæ Ecclesiæ post persecutionem pacatos omnino atque tranquillos fore. Sed quidquid de hoc B sit; nunc ipse de Antiochi persecutione agò, quæ meo iudicio negari non potest.

Sesquimensem à Daniele additum in Sionea arcis instaurationẽ fuisse impensũ.

Bis mille tercentũ dies à Daniele assignatos bello Antiochi, rectè cũ prædicta expositione & tum triũ annorum ac dimidii spatio consentire.

Tertiò, quòd Daniel alibi bellum Antiochi Ierosolymæ inferendum per sex annos & ampliùs extendat (nimirum c.8.14. *duo millia trecenti dies*) nõ obstat tribus annis & dimidio, quibus diuini cultus prohibitio durauit. Bellum enim illud multò antè cœpit; atque ipsemet textus 1. Machab. 1. exprimit, biennio ante tres annos & dimidium, vrbem fuisse ab Antiocho occupatam, & pretiosa omnia vasa tẽpli fuisse direpta. Et ante primam illam irruptionẽ bellum iam ardere cœperat, & Iudaici populi animos timor peruadere: atque ita optimè cohæret, totum belli ab Antiocho gesti tempus plus sex annos fuisse.

Cur ad triũ annorum & dimidiati spatiũ Daniel dies mille ducentos nonaginta, Ioãnes mille ducentos sexaginta designent?

C Quartò, reliquum est examinare rationem discriminis inter dies Danielis & Apocalypseos. Namque si Apocalypsis in tribus annis cum dimidio ad tres item annos & dimidium Danielis allusit: quĩnã fieri potest, vt dierum numerus apud Danielem sit mille ducentorum nonaginta: apud Ioannem verò non ampliùs mille ducentis sexaginta? Huic dubitationi respondeo, si Daniel proximè loquebatur, (vt iam diximus) de tribus annis & dimidio, quos illa diuini cultus interdictio erat duratura sub Antiochi tempus; oportuisse quidem ad prophetię perfectionem & integritatem, vt non numeraret solùm dierum numerum, qui tres annos & dimidiatum conficiunt; verùm etiam dies illos, qui in ea computandi ratione addendi erant ad mensem intercalarem, qui tum fortè incidebat. At Ioannes in Apocalypsi cùm non ageret de restricto dierum nume- D ro, sed de mystico; nullam debuit mensis embolimi siue intercalaris habuisse rationem; sed illius tantùm numeri dierum, qui ad triennii & dimidiati mensis explendum interuallum satis est. Nam mille ducenti nonaginta dies Danielis, symbolum quidẽ fuerunt ac figura spatii, quo Iudaici populi atque Gentilici persecutiones permansuræ erant: deseruierunt tamen huic symbolo, non propter exactum & strictum dierum numerum, quem tunc habituri erant illi tres anni cum dimidio; sed quia tres anni & dimidius erant. Atque ita cùm ad tres annos & dimidiatum sufficiant mille ducenti sexaginta dies (tribuendo singulis mensibus triginta solùm dies, E neque aliquid ratione embolismi addendo) ideò Ioannes mille ducentos sexaginta dies tantummodò vsurpauit. Hæc tamen exigua triginta dierum differentia conueniens admodùm extitit; videlicet vt per eam animaduertemus, apud Danielem in prophetia de Antiochi persecutione numerum dierum strictè accipi, atque ita vt sonat, intelligi debere: at in Apocalypsi tam in Iudæorum, quàm in Gentiliũ persecutionibus (ad vtranque enim Apocalypsis applicat tres annos & dimidium) dierum numerum, non quidem vt sonat, sed in mystico sensu esse capiendum.

NOTATIO III.

In qua referuntur variæ explicationes illius locutionis Danielis, Tempus & tempora & dimidium temporis.

Quid significet apud Danielem, tempus & tempora & dimidium tẽporis.

I. explicatio Hieronymi, Theodoreti & aliorum explicantiũ de Antichristi tempore.

HAc locutione bis vtitur Daniel: primò capite 7. 15. secundò capite 12. 7. vtrobique autem Hieronymi, Theodoreti, & aliorum complurium sententia est, Danielem agere de Antichristi tempore. Subscribunt Pererius vtrobique, Serarius in Machabæos folio 653. & Bellarminus libro 3. de Pontifice capite octauo. Eiusdem fuere sententiæ Primasius, Beda, Anselmus, Haymo, Aretas, Richardus & Rupertus in Apocalypsin. Nec solùm opinionem hanc prędicti auctores sequuntur, sed eam reputant certam. Hieronymus enim Danielis 12. ait, *Perspicuum est tres istos & semis annos de Antichristi dici temporibus, qui tribus & semis annis, hoc est, diebus mille ducentis nonaginta sanctos persequuturus est.* Serarius item ait id à Bellarmino demonstrari.

Eandem opinionem amplexi sunt Hippolytus Martyr, & Irenæus libro quinto, capite trigesimo, Cyrillus catechesi 25. & Augustinus libro vigesimo de Ciuitate capite vigesimo quinto, vbi hæc habet; *Qui vel dormitans legerit, Tempus & tempora & dimidiũ temporis, non finitur dubitare Antichristum sæuiturum tres annos & dimidium.*

Rationes pro eadem sententia à Bellarmino allatæ.

Bellarmini rationes sunt; prima, quia Ioannes in Apocalypsi & Daniel id manifestè asserunt. Quòd autem alter mille ducentos sexaginta dies, alter mille ducentos nonaginta assignet; ideo est, quia Antichristus vno mense superstes erit post Enochi & Eliæ interitum. Secundò probat, quia in sacris Literis traditur Antichristi tempus fore breuissimum: alioqui enim multos fore perituros, qui non peribunt. Tertiò, quia decet, vt Antichristus, diutiùs non permittatur prædicare, quàm Christus. Quartò, quia euidens est in Daniele tempus poni pro anno, & tempora, (quod est duale) pro duobus annis. Sicut ipsemet ait, septem tempora præteritura, quæ Nabuchodonosor sceptro priuatus erat exacturus. Quintò numerorum varietas non finit, vt tempus certum pro incerto vsurpetur. Nam mille ducenti sexaginta non numerum plenum conficiunt, sicut mille: vt certus numerus possit pro incerto substitui. Quemadmodum putauit Henricus Bul-

A lingerus hæreticus sermone quadragesimo sexto in Apocalypsin.

Sextò denique, quia in sacris Literis nusquam dies pro anno, aut mensis pro anno item positus reperitur; vt opinantur Magdeburgenses, centuriâ primâ, libro secundo, capite quarto, siue Illyricus.

Præter hæc Chytræus hæreticus Apocalypsis 11. & similiter Illyricus in centurijs asserunt, duos illos & quadraginta menses esse menses Angelicos: quod irridet Bellarminus.

Secunda explicandi ratio.

Secunda tamen opinio est, *tempus & tempora & dimidium temporis*, non esse accipienda in vtroque Danielis loco de eâdem persecutione in sensu proximo: sed in primo quidem loco de ea persecutio-

B ne, quam Romani Imperatores in Ecclesiam suscitarunt; in secundo verò de illa, qua Rex Antiochus Synagogam afflixit. Atque hæc secunda sententia est, quam nos sequimur. Et quanquam alicui fortasse ea videbitur noua & antiquitati contraria: ex ijs tamen, quæ diximus in commentario versus secundi, constare potest ab hac opinione non id negari, quod potissimùm contendebant Patres, & antiqui Danielis interpretes: contextum verò Danielis & Apocalypseos adeò huic nostræ fauere explicationi, vt vix dubitationi relinquatur locus; id quod ampliùs confirmabimus (Deo bene iuuante) libro nono, cùm peruentum erit ad ea, quæ ex Daniele tangit Apocalypsis. In præsenti enim tantùm

C volui vt lector nosset, quid in nostro Apocalypseos filo deducendo, ex Danielis prophetia supponamus circa hanc quæstionem; nec non vt nosset me non ignorasse, quid Hieronymus, Theodoretus, Augustinus, Irenæus, Hippolytus martyr & Cyrillus dixerint. Nihilominus tamen saluâ tantorum Patrum auctoritate censere hanc secundam opinionem non solùm esse probabilem, sed etiam multò probabiliorem; nec omnino aduersari ijs, quæ potissimùm contendebant antiqui auctores, qui priorem opinionem amplexati sunt.

NOTATIO IV.

De mysterio trium annorum cum dimidio.

In allegorijs siue ænigmatis qua ratione soleat designatus aliquis numerus accipi.

IN allegorijs & ænigmatis solet accipi figuræ numerus absque alio peculiari mysterio, quod in se numerus contineat; nisi solùm vt rei significatæ accommodetur numerus per ipsius figuræ allusionem. Exempli gratia; si quis diceret, cherubinos esse cælestis músicæ sex siue senos, Hispanicè, *los seises de la capilla del cielo.* non opus est id propter senarij numeri mysterium dici: sed quòd in præcipuis Ecclesijs pueri in choro modulantes sex esse soleát, Ita vidimus cap. 4. Apocalypseos, Christianos Sacerdotes appellari viginti quatuor seniores siue presbyteros. Nõ quòd ipsi essent quatuor & viginti, nec quòd hic numerus singulare aliquod mysterium contineat (hoc enim saltem necessarium non est) sed quia Sacerdotes populi Israelitici principes (qui Christianorum Sacerdotum typus ac figura fue-

D runt) quatuor & viginti numerum conficiebant: vt constat 1. Paral. 24. Simili item ratione spatium illud, quo plaga desideriorum cordis permanet in capite nono, fuit per quinque menses indicatum: non quòd numerus quinque mensium mysterij peculiaris sit in se ipso (quod forsitan non habet) sed quia desumpta fuit allegoria siue comparatio à centum quinquaginta diebus, quibus terra diluuij vndis operta fuit: donec suum Deus spiritum mitteret, qui aquas exsiccaret.

Ecclesiæ persecutionum tempus rectè indicari potuisse per trium annorum & dimidij tẽpus, quo Antiochi persecutio durauit.

Ex dictis infero, licèt trium annorum & dimidiati spatium nullum aliud haberet mysterium, quàm Antiochi persecutionem tantundem temporis durasse; hoc satis superque esse, vt spatium persecutionum Ecclesiæ (quæ propriè sunt persecutiones

contra

contra veram religionem) congruenter per tres annos cum dimidio significetur: vt hoc pacto innuatur, quemadmodum tribus illis annis & dimidio persecutionis Antiochi transactis, cessauit persecutio, & diuini cultus frequentia fuit Ierosolymæ magno cum omnium plausu atque gaudio instaurata; sic etiam persecutionis procellam citò transituram; & magnam deinceps tranquillitatem, pacem atque lætitiam Ecclesiæ orituram.

In pluribus Scripturæ historijs spatium aduersitatis ad tres annos & dimidiū à Deo, nec sine mysterio, coarctari.

Vt autem credamus, aliud præterea mysterium in hoc temporis spatio latêre; animaduertendum est, non in Antiochi solùm persecutione, sed in nonnullis alijs euentibus apparere, quemadmodum Diuina prouidentia eos omnes ad trium annorum & dimidij spatium coarctare voluerit. Nam imprimis Elias (qui interpretatur *Deus Dominus*) per tres annos atque dimidium clausit cælum, ne plueret super terram; vt habetur in Epistola Iacobi cap. 5. 17. ex 3. Regum 17. Secundò, quod tempus Iudith pœnitentiam egit, & suum corpus ieiunijs atque alijs afflictionibus macerauit, fuit similiter tres anni & menses sex; vt habetur Iudith 8.4. Tertiò, Christi prædicatio (ac perinde bellum etiam, quod contra ipsius Christi personam Iudæi gesserunt) tribus annis cum dimidio durauit. Quare nonnemo sibi persuasit, tam Danielem, quàm Ioannem in trium annorum atque dimidij spatio iuxta literalem sensum loqui de tempore, quo durauit Christi Saluatoris nostri prædicatio. Ita Michael Aitfingerus in suo Pentaplo folio 109. in cuius expositione, duo illi testes, de quibus Apocalypsis agit, sunt Christus Dominus & Diuus Ioannes Baptista. Quartò, Neronis persecutio (quam primò Roma Ethnica in Christi Ecclesiam excitauit,) hoc idem omnino spatium temporis durasse videtur; cœpit enim Nero Christianos persequi anno sui imperij vndecimo, vt communis fert opinio: imperauit autem quatuordecim tantùm annos. Vnde infert Viegas Apocalypf. 6. comment. 3. sect. 1. in fine, persecutionem illam tribus tantùm annis durasse: sed meliùs colligeret, tres annos & dimidiatum eam persecutionis pestem sæuijsse. Vides ergo quatuor insignes historias, in quibus afflictionis interuallum ad tres annos & dimidiatum non ampliùs extenditur: idque præter ipsam Antiochi historiam, & præter spatium quoque illud, quod Antichristi persecutio creditur permansura. Ex quibus fit satis verisimile, peculiaris congruentiæ extitisse rationem, quapropter diuinæ prouidentiæ placuerit, aduersitatis tempus trium annorum atque dimidij terminis circunscribere.

Exemplis id demonstratur.

Neronis persecutio quādiu durauerit.

Quid lateat mysterij in prædicto triennii & dimidii anni spatio, quo res aduersæ sæpè durauerint.

Huiusce autem rei mysterium illud est, opinor, spatium nempe trium annorum cum dimidio appositum esse, vt eo significetur, Ecclesiæ persecutiones nequaquam totum illud tempus perdurare, quod dæmoni collibitum fuerit; sed quod Deus admirabili prouidentiâ præstituerit: adhæc, cùm Deus ipse expedire cernit, tunc ventis & mari præcipere, vt conquiescant, & tempestati, vt in tranquillitatem abeat. Atque vt denotetur, pacis atque quietis tempus non minus aut contractius esse in Ecclesia, quàm tempus belli & perturbationis; ad hoc, inquā, deseruit optimè repræsentatio illa, quæ post tres annos & dimidiatum tempestatem sedatam fuisse proponit. Namque vt tempus ex diebus ac noctibus coalescit: ita sanctorum vita, & totius Ecclesiæ decursus quasi tela ex prospero pariter atque aduerso tempore contexitur: & diuinæ incumbit prouidentiæ æquato examine lances sustinere; vt magis congruens esse & opportunum præuidet. Legatur Chrysostomus hom. 8. in Matthæum; vbi inter alia; *Enim verò*, inquit, *misericors Deus mæstis rebus quædam etiam iucunda permiscuit: quod certè in Sanctis omnibus fecit, quos neque tribulationes, neque iucunditates finit habere continuas; sed tum ex aduersis, tum ex prosperis Iustorum vitam quasi admirabili varietate contexuit.*

Sanctorum vitæ (atque adeò totius Ecclesiæ) cursum ex prosperis pariter & aduersis cōtexi.

Hæc itidem ratio extitit, quapropter Tobiæ aduersitas in dimidiatæ horæ spatio fuerit figurata; quando sustinuit dimidiam ferè horam fellis sibi in oculos iniecti acerbitatem. Quo ex loco desumptum est dimidiæ horæ silentium Apocalypsis 8. 1 Etenim integra hora denotat tempus integrum;

Cur Tobiæ aduersitas in cæcitatis curatione per semihoræ spatium durasse dicatur?

A hora autem dimidiata dimidium temporis. Simile ergo mysterium reperitur in tribus annis & dimidio. Pro cuius rei intelligentia nota primò, in Scriptura septem annos conficere vnam hebdomadam, vt patet Daniel. 9. 24. Vnde tres anni & dimidius dimidiatam tantùm hebdomadam continent.

Hebdomadā siue dierum siue annorū esse vniuersi tēporis symbolū & quæ sit symboli huius ratio.

Obserua secundò, hebdomadam siue dierum consideretur siue annorum, esse temporis circulum; quod perinde est, ac dicere, septem dies esse omnes dies; septem etiam annos esse omnes annos. Quare cùm dicitur aliquis septem totos hebdomadæ dies operam nauare literis, idem est, ac si semper studere dicatur. Eademque phrasi iuxta sacræ Scripturæ vsum, si sol septem annos illuminare homines dicatur, non aliud est, quàm si dicatur semper illuminare.

Quàm aptū sit triennii & semianni spatium ad Ecclesiæ persecutionum breuitatem denotandā.

B Tertiò obserua; si de aliquo dicere velimus, eum, licèt noctes diesq; in literas se prorsus abdere videatur; eum tamen citò lassari, & in medio ipso decursu studium intermittere: ad hoc, inquam, iuxta ea, quæ diximus, idoneus est loquendi modus, si dicamus, illum ex tota hebdomada tres dies & dimidium vacare literis, id est, non admodùm studij persequendi esse tenacem; sed tantum temporis quieti atque otio, quantum literarum studio ac labori tradere. Atqui non opus est, vt constat, hoc valde strictè & mathematicè diuisione accipi, sed iuxta vulgarem & vsitatam loquendi rationem.

Ex dictis infertur, vt significetur persecutiones Ecclesię non multum temporis duraturas fore, nec pacis atque quietis spatium fore breuius, quàm laboris & afflictionis; ad hoc, inquam, plurimùm conferre figuram trium annorum cum dimidio, quibus duret persecutio: quasi tres alij anni & dimidiatus supersint paci & tranquillitati. Quo admonemur, diuinæ prouidentiæ esse curæ, labores & C calamitates temperare, prout Ecclesiæ suæ aptius & congruentius fore iudicat: ideoque persecutionis vim atque impetum ab ipso sæpius pręcidi & comprimi, quando illa magis ac magis sæuire videbatur.

Paraphrastica expositio initii capitis 3. Habacuci.

Huc spectat illud Habacuci 3. 1. *Domine audiui auditionem tuam, & timui; Domine opus tuum in medio annorum viuifica illud: in medio annorum notum facies: cùm iratus fueris, misericordiæ recordaberis.* Quasi dicat; Horrore concutior, cùm persecutionem considero, quam tuus populus sustinet aut sustinebit. Tu verò, Domine, quippe qui misericors es ac pius, tuam defendes Ecclesiam, eámque ab hostium oppugnationibus ac periculis saluam & incolumem educes. Hactenus te difficilem & iratum exhibuisti; tuæ D iam misericordiæ deinceps memento. Nec enim tota vitæ huius hebdomada in calamitatibus & ærumnis transigenda est: sit satis dimidium huc vsque in laboribus fuisse peractum. Quare ad dimidium tempus, hoc est, in tempore & opportunè tuam misericordiam ostendes, tuosque fideles ex maximis persecutionis angustijs liberos extrahes.

Quàm cōgruenter diuinæ prouidentia persecutionem Antiochi, & nonnullas alias in Ecclesiam concitatas ad trium annorū & semis spatium contraxerit.

Hic sensus est valde idoneus ad explicationem ænigmatis Apocalypseos: ex illoque satis percipitur, quæ fuerit congruentia, vt diuina prouidentia Antiochi persecutionem, nec non Scribarum & Pharisæorum, quam in Christum Dominum suscitarunt, quamque Nero in Christi Ecclesiam incepit, E eas omnes ad tres annos atque dimidium contraxerit. Quòd si ita certum est, vt nonnullis placet, Antichristi persecutionem idem omnino temporis spatium fore duraturam; non nimis pugno hoc in Apocalypsi ita supponi, ad illudque per allusionem respici. Non tamen hic esse potest præcipuus Apocalypseos sensus, quando loquitur de tribus annis & dimidio persecutionis. Nam imprimis capite vndecimo, hi tres anni cum dimidio præcedunt mulieris fugam in desertum, id est, Ecclesiæ migrationem ad Gentes: tres item anni & dimidiatus capitis duodecimi, & capitis 13. antecedunt mille pacis annos Ecclesiæ: post quos soluitur iterum dæmon, & bellum aduersus Ecclesiam gerit. Et meo quidem iudicio euidens est, in capite vndecimo, sermonem esse de Iudaici populi

persecutione in Christianos concitatâ: in capite verò 13. de persecutionibus Romani Imperij, quibus Ecclesiam conflictauit. Quamobrem necesse est, spatium trium annorum & dimidij esse mysticum; id quod ita exigebat ænigmatis ratio.

ADDITIO

Ad Notationem quartam de mysterio annorum trium cum dimidio: in qua notatione ad hebdomadas Danielis respicitur, & ad aliud æquale prorsus temporis spatium, quod ex sacra Scriptura colligitur.

HVius additionis argumentum ex ijs est, quæ sunt valde recondita, & quæ seorsum considerari postulat; & propterea eam separaui à notatione præcedenti. Dico ergo persuasum mihi esse, mysterium trium annorum & semis, connexionem habere cum mysterio hebdomadarum sexaginta nouem & semis, quas legimus Danielis cap. 9. vbi manifestè Spiritus sanctus septuaginta nobis hebdomadas proposuit. Sic enim ait Angelus versu 24. *Septuaginta hebdomades abbreuiatæ sunt.* sermo autem est de hebdomadibus annorum: & abbreuiatio (de qua agitur) non est alia, quàm ablatio trium annorum & semis: quia hebdomades sexaginta nouem & semis, illo præcisè trium annorum & semis spatio à 70. hebdomadibus superantur. Magnumque procul dubio latet mysterium in spatio illo trium annorum & semis, quod à dimidio hebdomadæ septuagesimæ superest vsque ad eius finem.

Quâ ratione hebdomades Danielis sint computandæ.

Ad huius verò mysterij intelligentiam, supponendum primò est ex disputatione nostri Deckerij, quo sensu dixerit Danieli Angelus, caput illarum hebdomadarum arcessendum esse *ab exitu sermonis, vt iterum reædificetur Ierusalem.* Nec enim est sensus, computationis initium esse faciendum ab eo tempore, quo edictum de reædificanda Ierosolyma prodijsset: sed verba illa Ab exitu, in eo sensu accipi debent, in quo Latini de rei exitu loqui solent, hoc est, de illius consummatione seu fine. Ad hunc enim sensum conspirant vox Hebraica, Græca & Latina; atque eâ ratione & non aliâ, inuenitur iusta præscriptarum hebdomadarum supputatio. Itaque dicere, Ab exitu sermonis, vt iterum reædificetur Ierusalem, perinde fuit atque præcipere, vt computationis initium duceretur ab eo die, in quo Ierosolymæ reædificatio ad exitum perducta, id est, consummata atque perfecta fuisset. Annus autem & mensis, in quo absoluta est reædificatio, insignitus est celebri illo sacrificio in actionem gratiarum à Nehemia oblato; de quo 2. Esdræ 12. versu 27. & 42. & apud Iosephum libro nono Antiquitat. capite 5. sub finem; vbi notat dedicationem illam incidisse in Nouembrem, & in annum 28. ab initio regni Xerxis. Noster autem Deckerius contendit, & valde verisimile facit, in illo ipso sacrificio à Nehemia oblato post absolutum vrbis ædificium, contigisse miraculum illud, quod narratur 2. Machab. 1. 20. nempe ignis deuorantis aquam illam crassam, qua sacrificium iussu Nehemiæ aspersum fuerat. de quo miraculo diximus capite decimo, notatione tertia.

Reædificatio templi à Nehemia facta & celebri sacrificio consecrata quo anno ac mense fuerit.

Secundò suppono, ab illo Nehemiæ sacrificio, vsque ad diem, quo ignis Spiritus sancti de cælo super Apostolos descendit, iustam inueniri supputationem hebdomadum sexaginta nouem & semis à Daniele præscriptarum; quæ faciunt annos 486½. Quanuis enim hæc iustæ supputationis ratio, valde obscura atque difficilis fuerit, priusquàm à nostro Deckerio lucem acciperet: post eam tamen lucem, manifestè cernitur nihil iam in ea computatione desiderari, aut superesse, vt in secundo tomo explicabo, ad nonum Danielis caput: vbi etiam ostendam, liquidò constare, totidem præcisè annos (hoc est, 486½.) præterijsse ab igni miraculoso, qui diuinitus datus est Moysi in dedicatione tabernaculi, (de quo Leuitici 9. 24.) vsque ad ignem item miraculosum, qui datus est Salomoni in dedicatione sui templi, de quo secundo Paralipom. 7. 1.

Ab illo Nehemiæ sacrificio in templi reædificatione vsque ad diem Pentecostes hebdomadarum Danielis spatium iustè fluxisse.

A miraculoso igne in Mosaici tabernaculi dedicatione vsq; ad ignem item miraculosum in Salomonici templi primaria dedicatione quot anni sint in. c. p. i.

His ergo suppositis, qui attentè considerauerit adhibitam fuisse à Dei prouidentia curam, vt ab igni miraculoso, qui tabernaculo Mosaico auctoritatem ingentem attulit, vsque ad ignem item miraculosum, quo simili maiestate consecratum est Salomonis templum, præcisè elaberentur annorum hebdomades sexaginta nouem & semis: qui considerauerit item, quemadmodum par omnino similium hebdomadum numerus reuelaretur posteà Danieli, & supputationis initium duceretur ab igni miraculoso dedicationis factæ per Nehemiam; hebdomadas autem 69½. terminaret Diuinus ignis in Ecclesiæ Christianæ dedicatione super Apostolos descendens: qui hæc (inquam) attentè considerauerit; non poterit dubitare, quin magnum sit numeri illius hebdomadum 69½. mysterium. Si enim (vt sapienter expendit Augustinus libr. quæstionum in Genesim cap. 152.) *numeri in sacris literis sacratissimi sunt & mysteria recondita indicant*; quid erit censendum de numero hebdomadum 69½. qui ita præcisè reuelatus est Danieli, & qui duabus in rebus adeò admirandis sibi ad amussim respondet, & vtraque vice ab igne cælesti exorditur, & à dedicatione cælitus approbata; & in ignem quoque cælestem & in dedicationem cælitus approbatam desinit.

Numeri in sacris literis mysteriis pleni.

Inuestiganti ergo mihi huius numeri mysterium, occurrit primò per illum ignem cælestem & miraculosum (quo Deus sancire voluit dedicationem tabernaculi Mosis primùm, deinde templi Salomonis, postea Nehemiæ,) absque dubio designatum fuisse à longè id ipsum, quod tandem expressiùs repræsentauit Diuinus ille ignis, quo Ecclesiæ Christianæ dedicationem sanciuit idem Deus in die Pentecostes. Dubitari autem non potest, quin germana huius ignis significatio, siue mysterium fuerit ipse Spiritus sanctus, quem Deus eodem tempore adeò copiosè effudit super Apostolos atque discipulos, vt omnes dicantur fuisse tunc *repleti Spiritu sancto* (Actuum 2. 4.) promptumque est expendere, quàm aptè ignis cælestis Spiritui sancto significando deseruiat. Quemadmodum enim duæ magnæ virtutes ignis sunt illuminare, & calefacere: sic vniuersa Spiritus sancti efficacia ad magnam mentis illustrationem, & magnam quoque voluntatis inflammationem reuocatur. Atque hoc indicasse satis sit, quod latiùs multi prosequuntur, vt videre est in Laureti sylua verbo Ignis: vbi huius significationis symbolicę auctores laudat Hesychiũ, Augustinum, Hieronymum, Gregorium, Bedam, Rupertum; quibus multos alios adiungere posset. Et huc spectant ea omnia symbola, quæ congeremus infrà in hoc eodem capite notatione septimâ. Animaduertendum tamen est in præsenti, illum ignem qui de cælo datus est Mosi, Salomoni, atque Nehemię, non solùm eis fuisse datum ad illius diei sacrificium, sed etiam vt in altari holocausti (quod religionis erat symbolum) magnâ curâ custoditus perpetuò asseruaretur. Ex eoque igne videtur ortum, vt Deus tanquam ciuis diceretur habere suum focum in Ierusalem. Id enim est, quod legimus Isaiæ 31. 9. *Dominus, cuius ignis est in Sion, & caminus eius in Ierusalem.* Quòd si hoc inhabitationem Dei in illa vrbe repræsentat; constat veram & propriam Dei inhabitationem in mystica Ierosolyma consistere in Spiritu sancto. Et propterea cùm Christus Spiritum suum Ecclesiæ ac sanctis animabus promitteret Ioann. 14. 23. ait se cum Patre suo venturum, vt commoretur in ea domo, & inhabitet eam. *Mansionem* (ait) *apud eum faciemus.* Ac statim, vt idem clariùs efferret, subdit; *Paracletus autem Spiritus sanctus, ille vos docebit omnia*, scilicet vestras mentes illuminans. Nec dubium quin magnam mentis illuminationem subsequatur quoque magna animi inflammatio siue accensio.

Per ignem tum in Mosaico tabernaculo, tum in templo sub Salomone & sub Nehemia miraculosè accensum quid figuretur.

Spiritus sancti virtutem & efficaciam ad duo potissimum capita reuocari.

Quid sit Domini ignem esse in Sion, & caminum in Ierusalem.

Quid figuretur per ignē cælestē tum in Mosis tabernaculo, tum in Salomonis templo accensum.

A Secundò occurrit mihi, in illa distinctione ignis cælestis in tabernaculo Mosaico, & ignis quoque cælestis in templo Salomonico, designari initia & incrementa inhabitationis Dei in Ecclesia, & similiter etiam in vnius electi anima: vtrumque per ignem Spiritus sancti. Templum enim Salomonis ad Mosis tabernaculum rectè comparatur; sicut domus æterna ad tectum subitarium. Et quanuis Deus spiritum suum initio alicui animæ impertierit; nondum tamen in ea, tanquam in domo permansurâ & sancto sæculari (vt loquitur Paulus) inhabitare videtur; quousque ei eiusdem Spiritus sancti plenitudinem elargitur; hoc est, donorum ipsius affluentiam. B Quod verò figuratum est in distinctione duplicis illius dedicationis (quarum prima fuit tabernaculi, altera templi.) hoc ipsum exprimitur in discrimine dedicationis Nehemiæ ab Ecclesiæ Christianæ dedicatione. Templum enim Esdræ, atque Nehemiæ vix erat instar tabernaculi; si cōparetur cum augustissimo Ecclesiæ Christianæ templo, quod in die Pentecostes dedicatum est in monte Sion.

Qui in diuino obsequio prouectiores sunt, eos maioribus à Deo aduersitatibus probari.

Tertiò occurrit, quanuis omnibus, qui seruire Deo incipiunt, dicatur ab Ecclesiastico cap. 2. 1. *Accedens ad seruitutem Dei præpara animam tuam ad tentationem*; eos tamen, qui maiores in Dei obsequio fecerunt progressus, C maioribus solere à Deo aduersitatibus probari & perfici; quemadmodum significatur ab Angelo, qui ad Tobiam ait cap. 12. 13. *quia acceptus eras coram Deo, necesse fuit vt tentatio probaret te.* Iuxta hoc igitur, si in dedicatione templi Salomonis figuratum fuit id, quod posteà in Ecclesiæ Christianæ dedicatione impletum est; ac proinde cælestis ignis in templi Salomonis dedicatione designabat magnam Spiritus sancti effusionem; valde cohæret, vt simul etiam significatum sit, eam Spiritus sancti plenitudinem datam fuisse à Deo; vt per illam constantissimè obsisti posset magnæ tentationi ac probationi, qua Deus suam Ecclesiam excoquere atque perficere decreuerat. D Atque ita miraculosus sacrificij Eliæ ignis (qui eidem significationi deseruiebat) perhibetur aquas lambere, vt explicauimus cap. 10. notat 3. & eidem mysterio respondere videntur igneæ linguæ in die Pentecostes. Nec enim solùm eo symbolo denotatum est, per Apostolorum prædicationem terram esse diuino igne inflammandam; sed etiam Spiritus sancti ignem ad aquas lambendas, esse efficacissimum; hoc est ad inueniendam in laboribus per aquas significatis, delectationem & suauitatem.

His præiactis si numerus annorum 486½. (aut quod idem est, hebdomadum 69½.) esset aptus atque conueniens ad significandam persecutionem, E quam passura erat Ecclesia, post acceptam Spiritus sancti plenitudinem; atque hæc significatio ostendi posset cum alijs sacræ Scripturæ locis cohærere; in ea fortasse acquiesceret intellectus & sibi satisfactū esse putaret.

Nota ergo primò, in annis 486½. deesse tres annos & semis ad numerum annorum 490. Quarè si ostendatur numerus annorum 490. in sacræ Scripturæ phrasi esse numerus plenus atq; perfectus, & includens significationem consummati Iubilei & integræ restitutionis ac resurrectionis: eo supposito facilè innotescet, in tribus illis annis & semis, qui desunt numero annorum 486½. ad 490. iuxta notationem præcedentem repræsentari tempus tribulationis & afflictionis ante perfectum triumphum atque victoriam. & hæc ipsa consideratio valde confirmabit ea, quæ suprà dicta sunt de mysterio trium annorum & dimidij.

Nota 2. valde esse rationi cōsentaneū, vt in annorū numero in S. Scripturæ phrasi à legitima Hebræorum consuetudine desumatur significatio. Constat autem in lege Mosis, transactis 49. annis, eum, qui proximè sequebatur esse annum Iubilei (vide Leuit. 25. 10.) & consequenter transactis 490. annis continuò sequi Iubilæum decimum. Quare si iubilæus est repræsentatio restitutionis, resurrectionis, Iubili, atque triumphi; facilè erit animaduertere, decimo Iubileo repræsentari plenissimam & perfectissimam fælicitatem atque victoriam. Denarius enim inter numeros est, qui magnam perfectionem consequitur; vt expendit Lauretus & alij multi. Quòd verò Spiritus sanctus in hebdomadis Danielis ad mysterium iubilei respexerit, id ex ipso textu capitis noni colligere licet, vt suo loco planum fiet.

Iubilei ergo festum incepit ab ipsa dedicatione Tabernaculi & populi sanctificatione. Atque is annus fuit veluti primi Iubilei mystici annus. Ac deinde significatio hebdomadum sexaginta nouem & semis non est alia, quàm post magnam gratiæ cælestis confirmationem, post magnum incrementum spiritualium virium, post magnam participationem Spiritus sancti, ac eius spiritualis lætitiæ, quam Deus suis amicis communicat (& quæ primùm adumbrata est in Salomonici templi dedicatione, ac posteà in dedicatione Ecclesiæ Christianæ expressa fuit in die Pentecostes) statim subsequi iuxta ordinem diuinæ prouidentiæ maximam angustiam atque conflictum, seu probationem validam & maximam tentationem, quæ ad mysterium trium annorum & semis reuocatur; vt in præcedenti notatione explicatum est. Et propterea sapientissimo & arcano Dei consilio decretum est, vt dedicatio templi Salomonici, & similiter Ecclesiæ Christianæ consecratio non contingeret elapsis iam 490. annis, hoc est decimi Iubilei anno; sed præcisè post annos 486½. atque adeò cùm omnino tres anni cum dimidio supererant; quibus ea inest significatio, quam suprà explicauimus.

In confirmationem verò præcedentis philosophiæ mysticæ notandum est, numerum 490. fuisse apud Hebræos celebrem; reputatumque fuisse plenum atque perfectum, (quemadmodum apud Latinos 600. & apud Græcos Chiliada seu millenarium) & sanè *septuagies septies.* (quod legimus Genes. 4. 24. & Matth. 18. 22.) non est aliud, quàm 490. vicibus. Quanuis enim multi non aliter explicent illam phrasim, quàm si legeremus septuagies & septies, hoc est vicibus 77. ea tamen non videtur explicatio legitima; quia *septuagies septies* postulat, vt ipsum septuagies septies capiatur, quemadmodum *ter quater*, idem est, quod duodecies: aliud enim est ter quater, & aliud ter & quater; quia ter & quater est idem quod septies: si verò coniunctim dicas, ter quater; idem prorsus dixisti, quod duodecim vicibus. Similiter ergo septuagies septies idem erit, quod vicibus 490. Atque huic sensui manifestè fauent tum Græca lectio, tum etiam rei ipsius conuenientia.

Septuagies septies quid sit in sacris.

NOTATIO

NOTATIO V.

In qua explicatur difficilis locus ex 1. ad Corinthios 3. numero 12, 13. 14. & 15.

IN eo discrimine inter templum & atrium, quod foris erat; & in ea dimensionis diuersitate, qua alterum mensuratur, tanquam in persecutionis tempore permansurum; alterum verò minimè mensuratur, vtpote quod tempore calamitatis periturum erat; in hac, inquam, differentiâ eam sequuti sumus declarationem, quæ per templum intelligit spirituale Ecclesiæ ædificium; & per atrium (quod extra tẽplum erat) significat quidquid est temporale, fluxũ ac periturum. Huiusmodi significatio non parum inde confirmatur, quòd Paulus eandem rem tractet sub alia allegoria; quæ etsi nonnihil est diuersa, cum hac tamen consonat in metaphora desumpta ab ædificio; cuius ex partibus aliæ aduersitatis tempore firmæ persistunt; aliæ intereunt. Et quia Pauli locus insignis est, & dignus qui cum loco Apocalypseos conferatur, operæ pretium duxi illius declarationẽ hîc annectere. Pauli ergo verba sic habent.

Vers. 12. *Si quis autem superædificat super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam;*

13. *Vniuscuiusque opus manifestum erit. Dies enim Domini declarabit: quia in igne reuelabitur; & vniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit.*

14. *Si cuius opus manserit, quod superædificauit, mercedem accipiet.*

15. *Si cuius opus arserit, detrimentum patietur: ipse autem saluus erit: sic tamen, quasi per ignem.*

COMMENTARIVS.

Pauli locus de spirituali ædificij extruendi ratione expẽditur & explicatur latè.

Hic locus perdifficilis diuo Augustino visus est; vt fatetur ipse in libro de fide & operibus cap. 15. & 16. & q. 1. ad Dulcitium. Atque ex magna difficultate variæ obortę sunt expositiones: vt videre est apud interpretes; & apud Bellarminum to. 1. controuer. 6. quæ est de Purgatorio, ca. 4. loco 2.

De quo spirituali ædificio Paulus loquatur.

Ego quidem, quid de huius loci interpretatione sentiam, aliquot punctis exponam. Primò ex præcedenti contextu liquet, non agere hîc Paulum de eo, quod quiuis in suæ animæ ædificio fabricat; sed de eo, quod Ecclesiæ Prælati ac superiores in ipsius Ecclesiæ ædificio architectantur. Quod nõ ipse primus animaduerto.

Secundò, Paulus, vt opinor, non hîc directè loquitur de ijs, qui diruunt ac demoliuntur, sed de illis, qui ædificant aut superædificant. Quare non facit ad rem interpretatio, quæ nomine ligni, fœni, aut stipulæ intelligit Prælatorum & moderatorum peccata. Hæc enim peccata in Christo (qui fundamentum est) non nitutur; nec verò ad Ecclesiæ augmentum, vt ipsius pars, spectant.

Quinam iuxta Pauli mentẽ ædificare hic dicantur.

Tertiò, qui ædificant, sunt superiores ac Prelati; qui suâ industriâ & labore incrementum Ecclesiæ promouent. Ceterùm duo sunt incrementi genera: alterum coram Deo pretiosissimum, quod est in sanctitate atque sapientia: alterum minoris momenti, nempe in opibus, potentiâ, & alijs id genus commodis. Quod autem Paulus ait, idem religiosarum familiarum auctores senserunt; vt D. Dominicus, D. Franciscus, & alij. Nam si ad varia Prælatorum genera, qui ipsis vicario munere successerunt, oculos conuertamus; apparebit multos ex ijs intendisse animum ad spirituale suæ Religionis incrementum: alios verò ad domorum & rerũ temporaliũ accessionem: vtrosque sanè laudabiliter, & pro religionis ipsius emolumento; magno tamen cum discrimine: atque ita magno, vt primi comparentur cum ijs, qui opificium auro, argento & pretiosis lapidibus prouehunt: alij verò cum illis, qui structuram ligno, fœno, aut stipulâ altius attollere contendunt.

Quinã aurum, argentum & gẽmas: qui verò ligna, fœnum & stipulam ædificare dicantur.

Quartò, tam spirituales diuitiæ, quàm temporalia commoda cum ædificio rectè comparantur. Nam ædificium præsidio & defensioni habitantibus est: & *sicut protegit sapientia, sic protegit pecunia*, vt habetur Ecclesiastis 7. 13.

Quintò, vt percipiatur magnum discrimen inter spiritale & temporale augmentum, vsus fuit Paulus duplici extremo; scilicet eorum qui pretiosissimè ædificant; & eorum, qui tenuiter nimis & exiliter: quorum alij auro & gemmis, alij fœno & paleis ac lignis ædificant. Reliquit autem Paulus consultò mediam ædificandi rationem, videlicet opere lapideo aut latericio; vt hoc pacto maior esset differentię energia: vtque denotaretur, temporalem omnem accessionem aduersitatis igni esse obnoxiam.

Quid per aurũ, argẽtum & gẽmas Paulus intelligat.

Quid itẽ per lignum, fœnum, stipulam.

Sextò, tribus illis pretiosæ materiæ partibus; id est auro, argento, & gemmis, opposuit Paulus partes totidem vilis admodùm materiæ, & igni maximè obsequentis; vt ligni, fœni, & stipulæ. Et ex tribus quidem primis aurum denotat, opinor, magnum charitatis pretium; argentum sapientiæ euangelicæ æstimationem; & gemmæ siue lapides pretiosi, vt iaspis, sapphirus & aliæ, constantiam, patiẽtiam, & Ecclesiasticæ doctrinæ securitatem. In vili autem materiâ, fortè lignum refertur ad domos ac materiata, & ad prædia arboribus consita, cuiusmodi sunt vineta, & olіueta: fœnum verò applicari potest ad sata & agros compascuos: stipula autem ad quamuis aliam rem domus, siue Ecclesiæ commodis vtilem, licèt pretiosa ex materia fit. Supellectilia enim iure in stipulis siue ruderibus denotantur. Nã comparatione spiritualium diuitiarum, temporalia omnia perinde sunt, quasi fœnum, paleæ, & res quælibet abiectissimæ. Atque vt nostrâ ætate superiores aliqui deprehenduntur, qui se totos in suarum domorum temporale augmentum & vtilitatem impendunt: ita verisimile etiam est, primæuæ Ecclesiæ tempestate fuisse Episcopos aliquot, qui ad temporarios suarum Ecclesiarum prouentus potissimùm excubarent, qua ratione tunc id præstare poterant. Ad temporale porrò augmentum spectat potentiorum hominum fauor & gratia, atq; alia huiusmodi.

Quid dies Domini, quid ignis probatio significent apud Paulũ.

Septimò, peculiares Ecclesiæ in priori illo æuo (quemadmodum de Iaponicis nunc accepimus) plurimis erant persecutionibus expositæ. Atque hac consideratione vtitur Paulus; vt Catholici Episcopi & Prælati animaduerterent discrimen maximum inter eos, quorum tota mens in spirituale suarum Ecclesiarum incremẽtum incumbit; & eos, qui temporalium rerum accessione contenti sunt; ideoq̃ue ait, *Vniuscuiusque opus quale sit, manifestum erit: dies enim Domini declarabit; & vniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit.* Non me latet hæc verba à pluribus interpretum ad diem siue Iudicij, siue mortis referri. Mihi tamen Augustini & Magni Gregorij expositio perplacet; qui de die persecutionis & calamitatis interpretantur. Etenim contextus clarè innuit, omnes Ecclesiastici ædificij partes ignis probationem subituras; atque alias quidem suæ virtutis significationem exhibituras fore: aliàs verò igne absumendas. Hæc autem comparatio ab igne petita minimè est ad rem, vt directè de die Iudicij sit sermo: cùm tamen eadem ignis metaphora sit in sacris Literis vsitatissima ad tribulationis & aduersitatis

Aliorũ expositio de ignis probatione, referentium ad diẽ iudicij.

Ignis metaphoram pro tribulatione in Scriptura esse frequentē.

probationem. Vt Prouerb. 17. 3. *Sicut igne probatur argentum, & aurum in camino: ita corda probat Dominus.* Ecclesiastici 2. 5. *In igne probatur aurum & argentū: homines verò receptibiles in camino humiliationis.* Psalm. 16. 3. *Igne me examinasti.* Psalm. 17. 31. *Eloquia Domini igne examinata.* Videatur etiam Psal. 11. 7. Ps. 65. 10. & Ecclesiastici 31. 31. Diuus ergo Paulus manifestè eâdem vtitur cōparatione. Et profectò Iudicij dies licèt patefacturus sit, quodnam verum sit aurum, quod falsum & adulterinum: id tamen per ignis probationē non fiet, sed per illustrationem: vt Sol luce sua retegit, quid sit album, quid nigrum.

Obijciet tamen aliquis; aduersitatis dies non solet in Scriptura appellari dies Domini: præsertim, quia nomen *dies* habet hîc præfixum articulum. vnde videtur de die Iudicij esse intelligendus. Huic obiectioni vt satisfaciam, non illud afferam, in Græco hîc non apponi genitiuum *Domini*: nec enim crediderim illum in nostra Vulgata superuacuū esse. Dico ergo Diuum Paulum, quanuis directè in hoc loco agat depersecutionis die; de illo tamen agere per comparationem ad diem iudicij. Hunc enim diem vocat Scriptura diem reuelationis, quò alluditur in his verbis, *Dies Domini declarabit: quia in igne reuelabitur.* Est igitur sensus; quanquam Iudicij extremi dies non adeò citò est appropinquaturus, citò tamen Corinthiacæ Ecclesiæ aduenturum reuelationis diem: in quo persecutionis ignis, spiritualis auri constantiam, nec non argenti atque gemmarum detegat; & è contrario leuitatem & inconstantiam fœni, ligni ac palearum. Obserua tamen, hanc comparationem inter persecutionis diem & diē extremi iudicij magnæ esse energiæ: tum quia orbis etiam igne tādem sub extremum diem exurendus est: tum etiam, quia calamitatis dies, vt nuper diximus, reuelationis dies est. Atque hanc fortassis ob rem hic dies per articulum profertur ad distinctionem noctis & obscuritatis; in qua quid sit pretiosum, quid solidum, minimè potest discerni. Deinde nō est in sacra Scriptura nouum, diei nomine diem angustiæ & calamitatis appellari. In alijs enim locis non paucis eadem vsurpatur locutio. Præterea si Iudicij dies appellatur Dies domini; quòd in eo suam prouidentiam propalam ostensurus sit: in Ecclesiæ item persecutionibus eam magnopere reddit manifestam. Ac proinde simili ratione dies reprobationis Iudaici populi & electionis Gentilici in Scriptura *Dies Domini* nuncupatur.

Quo sensu dicatur à Paulo dies Domini declaraturus vniuscuiusque opus.

Diei nomine aliquādo in Scriptura diē tribulationis & aduersitatis indicari.

Octauò, in igne persecutionis Ecclesiæ re ipsâ cōprobatur, Prælatum qui aurū & argentum ac pretiosos lapillos ædificauit, nihil inde detrimēti, sed plurimum potiùs præmij capere: eum verò, qui lignum, fœnum & stipulas fabricauit, ingenti affici damno. Nam Ecclesiæ incrementum est veluti res propria Prælati, qui ipsius incrementi extitit causa. Quòd si eiusmodi accessio fit, quam tribulationis ignis absumere aut labefactare nullo modo possit; sed suæ potiùs firmitudinis ac roboris clarissimum edat documentum: certè qui accessionem hanc, quà consilio, quà prædicatione, quà exemplo adiuuit atque prouexit, summo ille solatio ac lætitiâ perfundetur: quod meritissimum est præmium sui laboris fæliciter impensi. At enim si augmentum erat temporaneum, illudque persecutio consumit; necesse est Prælatum, qui augmentum huiusmodi, vt propriū diligebat, magnopere angi & torqueri; non secus ac si rem suam familiarem conflagrare cerneret. Id ergo est, quod textus ait, *Si cuius opus arserit, detrimentum patietur.*

Quo sensu, iuxta Paulū, ille, cuius opus arserit, saluus dicatur futurus; sic tamen, quasi per ignem.

Nū prædicta Pauli verba de purgatorij igne sint explicanda?

Nonò, sequitur in textu, *Ipse autem saluus erit; sic tamen quasi per ignem.* In quibus verbis non arridet eorum explicatio, qui ea ad ignem Purgatorij applicant. Supponunt enim Paulo sermonem esse de die Iudicij: nunc autem illum adiungere, iudicij diem patefacturum, quemadmodum qui venialia commisit, non à Purgatorio intactus euaserit. Hæc contextus series durior mihi visa est. Primò, quia ex die Iudicij ad Purgatorij pœnam retrogrado cursu reflectitur: ad eam, inquam, pœnam, quam multò ante diem Iudicij subierant ij, qui lignum, fœnum, & paleas ædificarunt: cùm tamen in textu modus loquēdi non sit tanquam de re iam transacta, sed potiùs

A tunc opere præstanda: *Ipse autē* (ait) *saluus erit, sic tamē quasi per ignem.* Deinde, quia immutatur sensus illius vocis, *ignis*. quod etsi inusitatum non est, sed vsurpatum aliquando; vt scilicet idem ipsum verbum in eodem contextu priùs iuxta vnum sensum, posteà iuxta alium sumatur: hæc tamen varia eiusdem vocis acceptio absque peculiari aliqua allusione, comparatione, aut elegantia, sapientibus non probatur. In hac verò contextus ratione nullam aut allusionē aut concinnitatem video in eo, quòd nomen ignis primùm pro iudicij die, deinde pro purgatorio vsurpetur.

Paulum hoc in loco propriè de persecutionis igne agere.

Decimò, Paulus, vt dixi, directè in hoc loco agit de persecutionis & aduersitatis igne. quo illud in primis significat, Episcopos ac Prælatos, qui cùm de spirituali Ecclesiæ prouentu curare maximè deberent, de temporali tantummodò curarunt; à Deo in
B hoc potissimùm erudiri, & ingenti beneficio cumulari; vt suismet oculis aspiciant exardescere ac deperire totum illum suæ Ecclesiæ progressum, in quo ipsi suam curam, cogitationem ac studium defixa habebant. Hac enim via per laborem pariter ac dolorem pœnas errati luent, & admissam negligentiam expiabunt: atque hac tandem ratione ad veram peruenient beatitudinem; ac præmium recipient propter obsequium, quod Ecclesiæ præstare curauerant. Hunc esse arbitror germanum loci huius contextum: in quo negari non potest, ratiocinationem hanc esse Pauli sapientiâ ac sanctitate valde dignam, & cum superioribus apprimè cohærentem.

Prædictā ædificij & ædificatoris allegoria qua ratione sit accipienda.

Vndecimò, non ita accipienda est allegoria; quasi architectus ipse sit intra ædificium à se fabricatum.
C Hoc enim coactum est: nec figura eiusmodi aut allegoria significauit, Prælatos ipsos igne examinandos; sed Ecclesiæ progressionem ab ipsis factam per ignē fore probandam. Itaque minimè idonea est ea consideratio, quæ opificem ipsum intra domum occlusum apprehendit, atque inde exustâ domo ipsum semiustulatum effugere. Quòd si allegoria in eo nitebatur, quòd architectus intra ædificium esset: ille etiam, qui aurum & argentum fabricauerat, non posset non semiustus similiter euadere. Etenim qui inclusus esset in aureâ, siue argenteâ domo, quam ignis peruaderet; næ ille ab igne intactus & illæsus non abiret. Non ergo hæc est illorum verborum energia. *Ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem.* Sed, iuxta dicta sensus est, exustionem Ecclesiastici incrementi, quod plurimi imperfectus Episcopus ducebat, eidem purgatorij vice futuram.

Quomodo Purgatorij ignis possit etiam in hoc sensu locum habere.

D Duodecimò tandem; in hoc sensu mirificè Purgatorij ignis locum habet. Nam licèt propriè & directè non sit sermo de igne, qui post hanc vitam iustorum animos alicuius adhuc pœnæ aut venialis reos purgat; sed de persecutionis igne, qui Episcopos imbecillæ adhuc virtutis magnopere cruciat: nihilominus in eo. quod dicitur, per huiusmodi ignem illos purgatos iam ac defæcatos ad beatitudinem cælestem peruenire; ab igne Purgatorij desumitur comparatio: quam solus negare potest hæreticus, qui Purgatorij veritatem eiurârit. Namque Catholicis hominibus, qui fidei veritatem profitentur (cùm per occasionem dicuntur huius vitæ labores nonnullis instar esse Purgatorij) nihil dubij residet, quin in allusione hac seu comparatione obiter Purgatorii veritas affirmetur. Vident enim in veritatis
E huius firmitate niti asseuerationem illam, quæ huius vitæ labores & calamitates aliquibus pro Purgatorio esse confirmat. Ad eamque significationem mirum in modum conducit tenor verborum Pauli. Ait enim, *Ipse autem saluus erit: sic tamē, quasi per ignem.* Vbi particula, *quasi*, iuxta receptum vsum potest comparationis vim habere. Atque huiusmodi declaratione conciliantur variæ Patrum interpretationes; quorum alij hæc verba referunt ad Purgatorij ignem apud Bellarminum initio citatum; alij verò ad huius vitæ labores. Si autem præstituamus, contextum agere de tribulationis igne per collationem cum igne Purgatorij: apparet mox facilè Paulum complecti vtrumque sensum; alterum quidem directè, alterum indirectè per modum comparationis.

Simili etiam ratione conciliantur variæ expositiones eorum verborum, *Dies Domini declarabit.*

Quanuis enim directè agant de persecutionis die: in ipsa tamen locutione alluditur ad diem Iudicij; obiterque affirmatur, quod tangitur in allusione. Quemadmodum Apocalypsis capit. 13. etsi propriè sermo est de Romani imperij persecutione: de illa A tamen agitur facta allusione ad persecutionem Antichristi. Quarè verè potest asseri, de Antichristo pariter ibi esse sermonem: ita tamen, vt contextus non de Antichristo, sed de Romanorum persecutione fit.

TEXTVS.

Vers. 3. Et dabo duobus testibus meis, & prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta, amicti saccis. B

COMMENTARIVS.

De duorum testium interpretatione, quatuor auctorũ sententia. I. Opinio explicantiũ d. Enocho & Elia sub Antichristi tẽpus ad prædicandum venturis.

IN huius versiculi explicatione, & eorum omnium, quæ de duobus testibus vsque ad versum 13. dicuntur; quatuor sunt viæ. Prima interpretatur de duobus viris tempore Antichristi prædicaturis. Secunda de Antichristi quidem tempore; non tamen de duobus viris. Tertia de viris duobus; sed non de tempore Antichristi. Quarta denique nec de duobus viris, nec de Antichristi tempore exponit. Rursus harum viarum singulæ in varia quasi semitarum diuortia partiuntur. Nam qui de C viris duobus sub Antichristo prædicaturis censent explicandum esse contextum; alij quidem designant Enochum & Eliam: ex quibus sunt Aretas, Ambrosius, Haymo, Richardus, Ansbertus, Strabus, Hugo Cardinalis, Thomas, Dionysius, Clarius, Vatablus, Ribera, Viegas. Quorum explicationem certissimam esse existimant Suarez tertia p. tom. 2. disputat. 55. sect. 2. Pamelius in Tertullianum Mendoza in quodlibet. Pererius in Danielem & Maluenda lib. 9. de Antichrist. Alij verò censent, hîc significari Mosem & Eliam: quam sententiam sequuntur explicantes Christi transfigurationem Diuus Ambrosius in cap. 9 Lucæ, Diuus Hilarius in cap. 17. Matthæi, Abbas Ioachimus, Catharinus, Arboreus, Gagneius, & Maldonatus Matthæi 17. 3. In quam etiam inclinat Iansenius in concordia Euangel. cap. 67. Atque hæ sunt in prima via præcipuæ semitæ. Nam Victorini sententia & aliorum, qui denotari hic putant Ieremiam aut Elisæum, communi consensione vt improbabilis ab omnibus exploditur.

2. opinio referentiũ etiã ad Antichristi tempus, sed non de duobus singulatim viris.

Secunda via (id est explicatio de Antichristi tempore, sed non de duobus viris) placuit Ticonio, Primasio, & Bedæ. Ticonius enim hom. 8. in fine impugnat eorum expositionem, qui per duos testes intelligunt duos viros; additque ex ipso contextu omnem explicationis huius suspicionem exclu- D di. Primasius, quanuis hunc locum referat ad Antichristi tempus, & mentionem faciat Eliæ tunc prædicaturi: nihilominus recusat in duobus testibus intelligere duos viros; explanatque de duplici genere testium, qui ab Elia confirmati Christum eo tempore profitebuntur. Beda etiam licèt quorundam referat expositionem de Enocho & Elia; tamen eam non sequitur; & Ticonium, vt assolet, sectatur. His adiungo Abbatem Ioachimum. tametsi enim statuit sub Antichristi tempus venturos esse Enochum, Mosem, & Eliam; subdit tamen iuxta proximum & legitimum sensum, duos illos testes quos recenset Apocalypsis, esse duo prædicatorum genera; nempe Sacerdotes & monachos. Abbatem sequitur Hortulanus in Cant. vbi ait, *Duo illi testes Enoch & Elias gerunt personam prædicatorum illius temporis sub Antichristo.* Cui sententiæ nonnihil etiam fauet Pannonius.

3. interpretantium de duobus quidem viris, sed non de tempore Antichristi.

Tertia via erat explicatio de duobus viris, sed non de tempore Antichristi: quæ in varios item tramites diuiditur. Quidam enim primitiuæ Ecclesiæ tempus respiciunt, & duos illos testes suspicantur esse Christum Dominum & Ioannem Baptistam. ita Vbertinus de Casalis & Michael Eit- E singerus in suo Pentaplo. Alij inducunt duos illos Sacerdotes Iesum & Ananum, quos occiderunt Idumæi. ita Caponsachius. Nonnulli exponunt de Syluerio Papa, & Mena Patriarcha pugnantibus contra Eutychianos. Sic Aureolus, Antoninus, Lyranus, & Ederus, & Lizarazus. Non defuerunt etiam, qui existimarent, in his duobus testibus respici ad Beatos Dominicum atque Franciscum; quod arrisit quoque Vbertino, & quibusdam alijs.

Quarta eorum, qui nec de Antichristi tẽpore, nec de duobus singulariter viris explicant.

Quartâ viâ insistunt, qui censent hoc in loco non institui sermonem de Antichristi tempore, neque de duobus singularibus viris; sed de fictis personis per prosopopœiam. Viæ huius prima semita est existimantium, non agi hîc de peculiari aliquo tempore, sed de cunctis Christianæ fidei sæculis. Quam sententiam sequitur Pannonius; dum ait, duos illos testes esse omnium temporum veritatis assertores duobus testamentis subnixos. Huc spectat Arias Montanus, qui asserit, testes illos duos esse legem & prophetiam; legem scilicet in Mose denotatam, prophetiam in Elia. Altera denique semita, qua nobis gradiendum est, in primitiuo Ecclesiæ tempore persistit, atque duorum testium figuram spiritualiter esse explicandam contendit.

Authoris sententia.

Hæc sententia authores habet, meo iudicio, eos omnes, qui arbitrantur in Apocalyps. à capite 4 vsque ad finem vndecimi sermonem esse de modo, quo se gessit Deus cum Iudaico populo sub

primitiuæ

A primitiuæ Ecclesiæ tempora: & à capite 12. vsque ad vigesimum, quemadmodum Deus cum populo Gentilico egerit: vtrobique etiam agi de persecutione ab infidelibus in Ecclesiam suscitata; deque ipsius Ecclesiæ triumpho ex vtraque persecutione. Quæ sententia, vt vidimus notatione 12. Proleg. si auctoritatem quæras, pro se habet auctores quàm plurimos; eosque grauiores, quàm ceteræ opiniones. Si autem fundamenti firmitudinē desideres, illa mihi præ reliquis firmissima est. Quàobrem pro certo habeo, quidquid in hoc capite de duobus testibus disputatur, in eo produci adhuc & continuari cœptam priùs tractationem de fructu copiosissimo, quem Ecclesia ex Iudaici populi persecutione decerpsit. Quarè mihi persuadeo, hosce duos testes esse *magnam sapientiam & magnam sanctitatē* ministrorum Euangelij siue prædicatorum, qui primæuæ Ecclesiæ tempestate Iudaico populo Christianam fidem promulgarunt. Quam interpretationem si quis fortè nimis spiritualem reputabit; eum rogatum velim, vt attentè legat atque consideret, quod D. Hieronymus ait epist. 148. *De Enoch & Elia, quos venturos Apocalypsis refert, & esse morituros, non est istius temporis disputatio: cùm omnis ille liber aut spiritualiter intelligendus sit, vt nos existimamus; aut fabulis acquiescendum.* Hæc Hieronymus.

Quā habeat auctoritatis fundamenta prædicta sententia.

Explicatur prædicta auctoris sentētia

Quid senserit Hieronymus de duobus Apocalypseos testibus.

B Eos autem, qui hos duos testes duas esse personas omnino expetunt atque contendunt, interrogare est animus; vtrùm nouerint Apocalypsim esse librum plane ænigmaticum? Si norunt; quæ iam prudentia est, dissentaneum & absonum reputare, vt in quodam ænigmate magna Christi ministrorum sanctitas ac sapientia, tanquam duo ipsius Christi testes inducantur? Nam si in quinta plaga desideria cordis pereleganter sunt in portentosis locustis figurata: si in plaga item sexta per furētes equos significatæ sunt irarum atque odiorum furiæ: cur sapientia & sanctitas, quæ in Euangelicis ministris enituere, per duos Christi testes nō possit apposite figurari? Dicent fortasse, quod textus ait de duobus testibus, non posse rectè ad Euangelij ministrorum sanctitatem & sapientiam applicari; eo præsertim tempore, quo à Iudæis acriter oppugnabantur. Ad hæc tamen respondeo, si applicationem non aptè & congruenter quadrauerim, me iam totâ hac expositione, vt futili & inani, sponte supersedere.

1. Obiectio contra superiorem expositionē soluitur.

Qua in re iudicium anteuerti non debet: sed seriò examinari, vtrùm figura eorum, quæ dicuntur, cum meo sensu apprime cohæreat. Si enim rectè consonet, & contextus suapte vi consentiat; hoc ipsum satis superque erit, ne de coniectato ænigmatis sensu vlla supersit dubitatio.

C Alia obiectio esse potest eiusmodi. Hæc nostra declaratio videtur fundamentum demoliri eius rei, quam Ecclesia certissimam reputat: nimirum Enochum & Eliam Antichristi tempore ad prædicandum fore venturos. Respondeo tamen, nullo modo huic traditioni fidem in hac explicatione derogari, vt videbimus notatione 3. quin potiùs congruentissimum esse illius traditionis auctoritati, ne in hoc Apocalypseos loco niti omnino existimetur; idque duas potissimùm ob res. Primò, quia certum minimè est, quidquid Apocalypseos textus de duobus testibus affirmat, complendum esse, vt sonat, in Enochi & Eliæ personis: quod manifestò patet, siquidem tot interpretes aliter exponūt. Secundò, nam opinio illa de Mose sub mundi finem vice Enochi venturo (quæ certè opinio meo iudicio probabilis non est) inde habuit ortum, quòd certum existimaretur, duos hosce testes Apocalypseos esse illos, qui Antichristi tempore sunt ad prædicandum venturi. Etenim si hoc ita constituitur; quemadmodum textus Eliam significat verbis illis, *hi habent potestatem claudendi cælum, ne pluat diebus prophetiæ ipsorum;* ita etiam Mosen designat, cùm ait, *Et potestatem habent super aquas conuertendi eas in sanguinē, & percutiendi terram omni plaga.* Mihi quidem non apertiùs loqueretur Ioannes, si proprijs nominibus Mosem & Eliam compellaret. Quapropter cùm ipsos pene nominet, siquidem periphrasticōs ipsos describit (quod perinde est, quasi illos nominaret:) nihilominus tamen assero, Mosen & Eliam non hîc, vt veras apponi personas, sed vt fictas per prosopopœiam, & in ipsum ænigma inductas;

2. obiectio.

In nostra expositione minimè infirmari cōmunem de Enocho & Elia traditionem, sed confirmari potiùs.

D vt altera ex ijs cælestem doctrinam, altera zelum ac sanctitatem Apostolicam repræsentent. Itaque Mosis & Eliæ personæ in hoc capite mysticè sunt accipiendæ: quod est dicere, mysticum Mosem esse cælestem sapientiam atque doctrinam in viris Apostolicis ad Iudæorum semet persequentium salutem excubantibus effulgentem; & mysticum Eliā esse Euangelicum zelum ac sanctimoniam, quæ in eisdem viris eminebat.

Huiusmodi explicatio, si rem ipsam consideres, satis idoneè cohæret cum præcedentium capitum contextu, & præcipuè cum septem plagarum seu tubarum tractatione. Nam primæ sex plagæ, vt iam aliàs vidimus, sunt Fames, Bellum, Pestilentia, Ignorantia, Concupiscentiæ & Iræ; quibus Deus acerbissimè puniuit Iudæos, qui Christum Dominum excipere noluerunt: septima autem plaga (vt ad huius capitis calcem constabit) est Obduratio ac Reprobatio eorundem Iudæorum rebellium. Inter plagam igitur sextam & septimam quis non aduertat nihil aliud posse congruenter interijci, nisi descriptionem persecutionis sæuissimæ, quam Iudæi irarum plagæ traditi & furiarum œstro perciti aduersus Christianos excitarunt? nec non qualiter se in ea persecutione tractarint viri Apostolici pro virili parte Iudæorum conuersionem procurantes? In hoc ergo tractatu quid aptius, quidue aut elegantius aut cohærentius, quàm *doctrinam* ac *sanctitatem* prædicatorum Euangelij describere, inimicorum impetum egregiè sustinentes, atque mirâ de illis ratione triumphantes?

Roboratur nostra de duobus testibus expositio ex præcedētiū capitū serie & cōtextu.

E Duæ igitur primæ viæ cohærentiam contextus deserunt, & violenter nimis ad Antichristi persecutionem importuna hyperbasi transiliunt. Nec minùs in tertia via, qui à primitiuæ Ecclesiæ tempore digrediuntur. Qui verò suspicantur, duos illos testes esse Christum Dominum & Ioannem Baptistam; non animaduertunt Christi & Ioannis prædicationem perperam collocari post plagas eas, quæ c. 8. & 9. continentur; & post ea, quæ c. 4. 5. & 6. scripta sunt. Præterquàm quòd duo testes, de quibus textus agit, manifestè appellantur Christi testes: Christus enim est, qui de illis ait, *& dabo duobus testibus meis.* In his enim verbis absque dubio ille ipse loquitur, qui Ioanni dederat in manus libellum: estque Angelus fortis capitis 10. qui, vt vidimus, Christum agit. Si duo ergo testes sunt Christi testes, perspicuum est, Christum ipsum ex ijs alterum esse non posse. Deinde hi duo testes infrà appellantur serui Christi: dicitur enim, *Vbi eorum Dominus crucifixus est.* Quî ergo eorū alter esse potest Christus? Prætereà quæcunque binæ aliæ designentur personæ, minimè discursus plenitudini fit satis.

Superiores sententiæ improbātur.

Nam Apostoli fuere duodecim: & tam illi, quàm septuaginta duo discipuli fuerunt Christi testes: & conuersionis efficientia, quæ in decima Hierosolymæ parte conspecta est (qui fuit finis gloriosus & admirabilis fructus testimonij, quod de Christo duo hi testes præbuerunt) non debet integrè attribui vlli personarum pari: sed ijs omnibus, qui Christo in spirituali illa expeditione fideliter seruierunt. Quare eiusmodi declaratio de duobus Christi testibus videtur necessariò eligenda, quæ sit honorifica & gloriosa ijs omnibus, quos Deus ad decimæ Hierosolymæ partis conuersionem, vt instrumentum, assumpsit: de qua decima parte dicetur infrà versu 13. A

Satis apparet ex dictis, tres priores exponendi vias à vera explicatione declinare: moxque facilè cernitur, in quarta via explicationem illam Pannonij & Ariæ Montani nequaquam satisfacere. Etenim si tota hæc ratiocinationis series, & quidquid de duplici teste agitur, tendit omnino ad decimæ partis Ierosolymæ conuersionem, quam Isaias cap. 6. prædixerat, & quæ Ecclesiæ transitum ad Gentilitatem antecessit: si hoc, inquam, ita est; manifestò apparet, minimè esse ad rem de omniū temporum prædicatoribus tractationem. Nec verò lex & Prophetæ fuerunt, qui reapse suâ patientiâ & laborum tolerantiâ decimam Iudæorum partem in Christi fidei ditionem ac potestatem redegerunt. Quapropter nulla alia superest semita sequenda, nisi illa D. Hieronymi, quam multi auctores, ijque grauissimi sectantur; vt vidimus in Prolegom. notat 12. B

Quàm aptè nomen duorum Christi testiū conueniat sapientiæ & sanctitati.

Reliquum est ostendere, quàm rectè & appositè, quidquid textus ait de duobus testibus, ad nostram declarationem applicetur. Atque imprimis Christi testium nomen inficiabitur nemo doctrinæ cælesti & sanctitati ministrorum Euangelij apprime congruere. Nam testimonium, quod Apostoli, virique Apostolici Christo dederunt, fuit quidem doctrinæ cælestis & admirabilis sanctitatis testimonium. Vnde nihil aptius aut significantius, quàm cælestem ipsam eorum doctrinam & admirabilem sanctimoniam, tanquam nobilissimum par Christi testium, per prosopopœiam inducere.

In hoc testiū nomine alludi ad duos templi Cherubinos ingentes.

Porrò in hoc testium nomine alluditur, ni me fallo, ad mysterium duorum Cherubinorum, qui vtroque ex latere, ad arcam testamenti erāt: & singulatim ad duos ingentes Cherubinos siue colossos, quos Salomon effinxit; quorum interiora ex oliuo erant, vt patet 3. Reg. 6. 23. *Et fecit in oraculo duos Cherubim de lignis oliuarum decem cubitorum altitudinis.* Vnde & in hoc capite 11. sequitur infrà n. 4. *Hi sunt duæ oliuæ.* Ad hos, inquam, alluditur. nam in arca posita fuit testificatio Dei, vt habetur Exodi 25. 16. Quare duo Cherubini significant duos Christi testes, nempe virorum apostolicorum doctrinam & sanctitatem. Vbi nota pro testificatione poni in Hebræo *Ghaduth*: & testes vocantur *Ghedim*, vt videre est Deuter. 7. 6. vbi legimus, *in ore duorum vel trium testium.* De his autem Dei testibus, in quibus ille gloriatur, vide Isaiæ 43. 10. & 12. & ca. 44. 8. & 9. Aduerte insuper in versu 1. & 2. huius capitis 11. sermonem fuisse de Dei templo non quidem materiario, sed viuo & spirituali: atque ita consectarium est, vt in hoc versu 3. agatur de viuis duobus templi Dei viui Cherubinis, deque maxima gloria & splendore, quo Deum excellenti suo testimonio prædicarunt. C

In duobus testibus allusionē contineri ad Mosem & Eliam.

Cur Mosi & Eliæ nomen duorū testiū quadret?

Præter hæc, in nomine duorum Christi testium allusio est ad Mosem & Eliam, vt ex contextu patet: nam Eliam denotant verba illa, *Hi habent potestatem claudendi cælum, ne pluat diebus prophetiæ ipsorum:* at Mosem indicant verba sequentia, *Et potestatem habent super aquas conuertendi eas in sanguinem, & percutere terram omni plagâ.* Et quidem tam Mosi, quàm Eliæ quadrat mirificè nomen duorum Christi testium. Fuerunt enim testes admirandæ transfigurationis, in qua Christus suam gloriam patefecit. Cum autem Ioannes in Christi transfiguratione interfuerit: planum fit, ipsum, qui nunc Christum nube amictum, eiusque faciem vt solem videbat, & audiebat sibi dicentem, *dabo duobus testibus meis*; facile intellecturum fore, duorum testiū appellatione designari duos illos, quos Christus in sua transfiguratione testes adhibuerat: præsertim cùm mox audierit ipse Ioannes, *Hi habent potestatem claudendi cælum* (quod fuit Eliæ miraculum:) *& potestatem habent super aquas conuertendi eas in sanguinem*; quod Moses patrauit. Enimuerò Moses & Elias in hoc sacro ænigmate (vt suprà dicebamus) non veræ sunt personæ, sed fictæ. Nam contextus agit de tempore persecutionis, qua Iudæi Euangelium oppugnarunt sub primitiuæ Ecclesiæ tempestatem. Tunc autem Moses & Elias nequaquam concionaturi aduenerunt. Quamobrem ille est verus germanusque sensus, vt sermo sit de mysticis Mose & Elia; qui in Apostolorum & aliorum Christi discipulorum prædicatione eminebant in turbulenta illa persecutione. D

Quomodo Moses & Elias in hoc ænigmate sacro inducantur.

Mystica Christi trāsfiguratio.

Nota ergo, gloriam, quæ ex Euangelica prædicatione & peccatorum conuersione redundat in Christum, esse mysticam quandam ipsius Christi transfigurationem, & illustrissimam ipsius gloriæ probationem: in qua Christus duos testes producit, *vt in ore duorum testium stet omne verbum.* Hi autem duo testes locupletissimi, sunt doctrina cælestis & admirabile exemplum ipsius ministrorum. Notum enim est euangelicam atque apostolicam prædicationem ad doctrinam & exemplum reduci, hoc est, ad præstantissimam sapientiam, & integerrimam vitæ sanctimoniam. Deinde qui doctrinā & sanctitatē efficit testes; illis personam addat per prosopopœiam necesse est: atque huiusmodi personis oportet nomina imponi. Nemo autem inficiabitur ad doctrinæ cælestis nomen atque personam idoneum valde esse Mosem; quemadmodum Eliam ad vitæ sanctitatem & zelum Euangelicum. Facit huc, quòd Moses figurat legem, quæ erat doctrina cælestis: & vitæ euangelicæ exemplum in nullo alio Prophetarum ita extat atque eminet, vt in Elia: cuius vita non tam ex veteri testamento Prophetam, quàm ex nouo virum plane apostolicum redolet. quippe non virginalis solùm pudicitiæ, sed vitæ etiam religiosæ fuit; & parens atque auctor cælestis illius vitæ. Atque ita in Mose, doctrinæ cælestis; in Elia, vitæ Apostolicæ exemplum enitescit: & in vtriusque coniunctione mire exprimitur perfecta Christianæ fidei prædicatio; quę ex vita atque doctrina, ex zelo & sapientia, ex magna intellectus illustratione & voluntatis studio, contentione atque ardore componitur. Quorum vtrumque apprime in vtroque Propheta repræsentatur: in Mose quidem cælestis sapientia per lucis radios ex ipsius vultu emicantes; in Elia, vitæ puritas & feruens animi ardor per igneum currum. E

In Mose figurari legē: in Elia sanctitatem.

Et

A Et certè, ni me animus fallit, præcipua ratio, quapropter Christus Dominus in sua transfiguratione gloriam ac maiestatem suam inter Mosem & Eliam interiectus patefecit; ea fuit vel maximè, quia hi sunt duo ipsius testes, qua ratione iam explicuimus. Cùm verò prædicationis Euangelicæ finis sit Christi claritatem demonstrare: non illa quidem dignè, vt par est, retegitur; nisi adsit doctrina cælestis, quam alter; & vitæ sanctitas, quam alter designat.

Cur Christus in sua Transfiguratione inter Mosem & Eliam medius interiectus apparuerit?

Obseruandum hîc obiter est, quanuis Tiræus de Transfiguratione c. 3. §. 36. sibi persuadeat, in Christi transfiguratione Mosem cum proprio corpore adfuisse, & pro se afferat Damascenum: probabilius tamen censeri Mosem non in corpore proprio adfuisse, sed in aërio, vel ex simili materia angelorum operâ compacto; vt docet Diuus Thomas 3. part. q. 45. artic. 3. & Abulen. Matt. 17. q. 54. & 55. Fundamentum autem est, quia Moses vitâ iam erat defunctus; nec expediebat ipsum à mortuis ante Christum excitari. Venit ergo Mosis anima, non in proprio corpore, sed in alio subtili: Elias autem aduenit (quippe qui superstes adhuc est) proprio corpore atque animâ constans. Quo nobis innuitur, ex legis doctrina non opus esse ad Euangelium accersiri antiquum cærimoniarum corpus; sed earum tantùm animam, cærimoniis aliis magis spiritalibus conuestitam. Verùm de ijs omnibus, quæ ad vitæ sanctitatem per se conducunt, non anima solùm, sed verum etiam corpus requiritur: nec tantùm intima animæ affectio, sed etiam externi corporis demonstratio; atque adeò totus Elias viuus ac superstes, corpore & animo constans.

Vtrùm in Christi transfiguratione Moses in proprio corpore, an in assumpto apparuerit?

B

Notauimus adhuc in duobus testibus allusiones duas, alteram ad Cherubinos, quos fabricauit Salomon; alteram ad transfigurationis mysterium. His addo tertiam, nempe ad Enochi & Eliæ sub Antichristo prædicationem. Nam cùm certum sit Enochum & Eliam viuos adhuc superesse, & Antichristi tempore ad prædicandum venturos: verisimile mihi fit, in hoc ænigmate per comparationem alludi ad ea, quæ extremis illis temporibus sunt euentura. Ad cuius explicationem imprimis aduerto, in aliquo ænigmate rectè supponi posse historiam aliquam, siue prophetiam; ad eamque alludi propter aliam rationem; & diuersas simul allusiones vsurpari, ex quibus illud assumatur, quod ad ænigmatis significationem magis conducit. Secundò aduerto, Ioanni familiare esse, per comparationem respicere ad Antichristi tempus, quando de Ecclesiæ calamitatibus & persecutionibus agit. Patet hoc 1. Ioan. 2. 18. *Filioli nouissima hora est; & sicut audistis, quia Antichristus venit, & nunc Antichristi multi facti sunt*, si ergo hic est Ioanni mos; valde est verisimile, agere illum in Apocalypsi de Iudaici populi persecutione in Ecclesiam suscitatâ, per comparationem ad eam, quam Antichristus excitabit. Atque adeò in supradictis duobus testibus fiet allusio ad duos illos, qui re ipsâ sunt venturi ad prædicandum sub extremæ illius persequutionis tempus. Ceterùm, ne quispiam deciperetur, dum crederet in hoc de duobus testibus tractatu nihil aliud inesse mysterii, quàm res sub Antichristo euenturas prædicere: idcirco congruentissimum fuit, hoc in loco Mosem pro Enocho substitui. Id quod aptius multò erat ad ea, quæ in hoc ænigmate erant significanda; vt suprà expendimus.

In duobus testibus alludi etiam ad Enochum & Eliam sub Antichristo venturos.

Familiare esse Ioanni, in aliqua Ecclesiæ persecutione per comparationem respicere ad Antichristi tempus.

C

Cum huiusmodi animaduersione de respectu ad persecutiones Antichristi tempore euenturas ritè consentit, quod suprà retulimus ex Hier. Epist. 148. *De Enoch & Elia, quos venturos Apocalypsis refert, & esse morituros; non est istius temporis disputatio: cùm omnis ille liber aut spiritualiter intelligendus sit, vt nos existimamus, aut fabulis acquiescendum.* Quibus in verbis sanctus Doctor vna ex parte expressè asserit, in Apocalypsi referri Enochum & Eliam venturos & morituros: ex alia verò affirmat, Apocalypsin, vt sonat, accipi nequaquam debere. Vtrumque autem cohæret optime, si statuamus in Apocalypsi referri eiusmodi prophetiam ad quam liber ipse per allusionem respicit; aliud tamen longe diuersum reapse significari. Fortè etiam nos admonere voluit Hieronymus, licet Apocalypsis in hac allusione præstituat, Enochum & Eliam sub Antichristi tempus certò esse venturos, & ab eodem tyranno occidendos: non tamen esse certum quidquid Apocalypsis de duobus testibus asseuerat, in Enocho & Elia, ita vt sonat, esse complendum. Facile enim potuit Apocalypsis ad certam de Enochi & Eliæ aduentu veritatem respicere; & addere præterea quidquid consentaneum erat ad propositi ænigmatis significationem, quantumuis non ea omnia in Enocho & Elia forent Antichristi tempore euentura.

Hieronymum pro nobis facere in hac explicanda ratione.

D

Nec verò quispiam existimet, me proptereà aliquid derogare ex ijs, quæ Ecclesia communi consensu & antiquâ traditione accepit. Quod enim à doctissimis viris pro traditione accipitur, illud est, Enochum scilicet & Eliam Antichristi tempore ad prædicandum venturos, & in ea persecutione morituros. At, quidquid Apocalypsis de duplici teste affirmat, ad Enochum & Eliam fore applicandum; & in eis, vt verba sonant, esse complendum; hæc verò, vt iam vidimus, peculiaris quorundam opinio est, non communis Ecclesiæ consensio; vt ex interpretationum, quas suprà retulimus, diuersitate constat.

Nihil in nostra explicatione derogari Ecclesiæ traditioni.

E Ex his, quæ hactenus diximus, complanata manet, opinor, præcipua difficultas, quæ occurrit in ijs rebus omnibus, quas textus de duobus testibus confirmat. Transeamus ergo ad breuiores notatiunculas circa contextum.

ET DABO DVOBVS TESTIBVS MEIS, ET PROPHETABVNT.] Id est, dabo vt prophetent, seu, quod idem est, vt prædicent; aut fortè per specialem energiam ait, *dabo illis*; nec tamen declarat, quid sit eis daturus. Quod perinde est ac si dicat, se daturum illis, quæcunque ad prædicationis munus strenuè obeundum necessaria sunt; id est, spiritum, contentionem animi, mentis ardorem; necnon os & sapientiam, quibus obsisti non possit. Expende illa Christi verba, *Nolite ergo cogitare, quomodo aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora*, Matth. 10. 19, vbi aduerte, verbo illi, *dabitur*, respondere hîc, *dabo duobus testibus meis*. Et in ijs, quæ daturus est illis includitur vis ac potestas edendi miracula; de qua versu sexto.

Quid sit, Dabo testibus; & prophetabunt.

DIEBVS MILLE DVCENTIS SEXAGINTA.] Quod idem est, ac tres anni cum dimidio: estque mysticè accipiendum, vt latè explicuimus versu 2. & 3. Id vnum addo, ideo tres annos cum dimidio in numerum dierum reduci; vt explicetur non eos solùm festis illius temporis diebus, sed omni-

Dierum 1260. numerus quomodo accipiendus.

A

bus etiam & singulis concionaturos. Quo denotatur perseuerantia ingens atque constantia infatigabilis, quibus doctrina apostolica & euangelica sanctitas conuersioni Iudæorum fortiter consuluerunt; quandiu ab ipsismet Iudæis acerrimè oppugnabantur.

Cur duo testes saccis amicti inducantur.

AMICTI SACCIS.] Id est, pœnitentiam & peccatorum detestationem prædicantes, & homines ad eam cohortantes.

NOTATIO VI.

In qua declaratur, quod sit solidum fundamentum illius traditionis, quæ docet Henochum & Eliam Antichristi tempore ad prædicandum venturos.

ALIQVIS fortasse verebitur; ne, si in eo, quod Apocalypsis capite vndecimo, refert de duobus Christi testibus, mea admittatur expositio; præcipuum illâ diruatur fundamentum, quo Ecclesia nixa habet pro certo, semperque habuit, Henochum & Eliam viuos adhuc superstitesque esse; sub Antichristo ad concionãdum venturos; & ab eodem pro Christi fide occidendos fore. Hæc obiectio, quæ aduersus meam declarationem potest opponi, eò est validior, quò probabilius fuerit reliqua Scripturæ loca; quæ ad fidem Henochi & Eliæ aduentui faciendam adduci solent, posse iuxta alium sensum explanari.

Quamuis enim in sacra Scripturâ vna explicatio aliam non excludat: negari tamen non potest, quin argumentum ab vna expositione desumptum non sit admodum firmum; cum ostenditur, locum illum in alio literali sensu appositè explicari valere. Sic enim fit, vt ab Scripturæ verbis non cogi videamur ad communem excipiendam explicationem.

Quod sit in Scriptura fundamentum ad Eliæ & Henochi aduentũ sub Antichristo affirmandi.

Vt ergo dispiciamus, vtrùm in Apocalypseos loco niti opus sit, vt Henochi & Eliæ aduentũ pro certo fore habeamus; oportet cætera Scripturæ loca obiter percurrere, in quibus hæc traditio niti posse videbatur; & quid habeant vis ac roboris examinare.

Ad Eliæ aduentum asserendum, omisso Apocalypseos loco, tres nobis restare loci videntur: ij sunt 4. Reg. 2. 11. Ecclesiastici 42. 10. & Malachiæ 4. 5. Discurramus ergo per singulos, & inquiramus; num aliter valeant apte explicari?

Examinatur primus locus ex 4. Regum.

Primus est, 4. Regum 2. 11. vbi solùm dicitur Elias ascendisse in cælum in curru igneo. Id tamen non videtur conuincere: nam similiter dicitur de Enocho Genes. 5. 24. *Ambulauit Henoch cum Deo; & non apparuit, quia tulit eum Deus.* Qui autem aiunt hanc esse Ecclesiæ traditionem, non minùs de Henocho, quàm de Elia loquuntur: cùm tamen Ambrosius, Hilarius, Catharinus, Arboreus, & noster Maldonatus affirment, non Henochum sed Mosem cum Elia venturum. Locus ergo ille 4. Regum 2. 11. non planè conuincit.

Expenditur secundus locus ex Ecclesiastico.

Alter locus est, Ecclesiastici 48. 9. & 10. *Qui receptus est in turbine ignis, in curru equorum igneorum. Qui scriptus est in iudicijs temporum lenire iracundiam Domini, conciliare cor patris ad filium; & restituere tribus Iacob.* Prima huius loci pars eadem est cum ijs verbis ex 4. Regum 2. 11. de quibus iam diximus. In secunda verò parte, explosâ Iansenij opinione, quam meritò

B

reprehendit Pererius in Danielem (nempe Ecclesiasticum non loqui ex propria sententia, sed secundùm receptam suo tempore opinionem; qua credebatur Elias in sua persona ante Messiam venturus:) hac, inquam, audaci opinione omissâ; fortasse dici posset, Ecclesiasticum quidem loqui secundùm rei ipsius veritatem; loqui tamen de spiritali aduentu Eliæ. Neque obstat, quòd in contexu ad ipsam Eliæ personam dirigatur sermo. Nam loquendo cum persona eiusdem, & respiciendo spiritalem eius aduentum in alterius persona (nempe Ioannis Baptistæ,) Eliæ ipsi potuit elegantissimè dici, Tu scriptus es à Malachia mittendus esse à Deo præcursor Messiæ.

Quomodo prædictus locus Ecclesiastici possit de spiritali Eliæ aduentu intelligi.

C

Pro cuius intelligentia animaduertendum est, Ecclesiasticum ibi congerere laudes veri Eliæ; sed ad ipsius quoque Eliæ laudem spectare, quòd Ioannes Baptista in illius spiritu & virtute venerit. Quid enim magnificentius, quàm Eliæ nomen ita esse illustre atque gloriosum; vt eius imitatio ac nomen potuerint Ioannem Baptistam supremum Christi prodromum honorare? Certè cum huiusmodi sensu mirificè cohærent, quæ in eodem Ecclesiastici loco sequuntur: ea sunt; *Beati, qui te viderunt, & in amicitia tua decorati sunt. Nam nos vitâ viuimus tantùm: post mortem autem non erit tale nomen nostrum.* Quod est dicere; Ceteri mortales postquàm è viuis excedimus, obliuioni tradimur: tu autem postquàm à nobis raptus es, viuis adhuc inter nos per gloriosum nomen, viuesque in sæcula: siquidem in tuum honorem & gloriam Ioannes Baptista appellabitur Elias, eo quòd tui futurus sit imitator: si ergo postquam à nobis discessisti, tui memoria & nomen adeò viget, adeoque vigebit; quid existimare debemus de illorum fælicitate, qui tui ipsius præsentiâ & consuetudine perfrui meruerunt?

D

Reprehenditur Iansenius, & ab eius calumnia vindicatur Vulgatus.

Hunc contextum non est assequutus Iansenius: & quia voluit aliter interpretari de vita per Messiã asserenda, ideo dicere est ausus, nostrum interpretem non intellexisse Græcæ lectionis mysterium; & propterea multis additis verbis longè aliter vertisse. Enimuerò si serius rem expendisset, cerneret vtique; quia noster interpres collineauit, ideò vt Græcæ lectionis mysterium clariùs exprimeret, eundem addidisse quædam in Latina versione. Græca enim ad verbum sonant, *Etenim nos vitâ viuemus*, id est, non ampliùs viuemus; quàm dũ vita hæc mortalis durabit: id est, non ampliùs durat nomẽ nostrũ; tuum autem æternum superstes erit. Hic erat sensus

mysterij plenus. Ex quo intelligitur nihil addidisse Latinum interpretem, quod non contineatur in vero Græcæ lectionis sensu. Quod si Iansenius obseruasset, non adeò liberè vulgatam lectionem corriperet, neque ausus fuisset auctorem etiam libri quodammodo reprehendere. Ab ea tamen calumnia asseruit Ecclesiasticum Vulgatus: ex eius enim translatione constat, Ecclesiasticum aptissimè posse intelligi de alterius aduentu, qui nominis veri Eliæ gloriam amplificet atque extendat. Quòd si hæc expositio probabilis est, ex ea potiùs infertur, Ecclesiasticum in modo loquendi, videri primo aspectu loqui de Elia, quasi de homine iam mortuo. Nam illa antithesis. *Post mortem non erit tale nomen nostrum*, prima specie sic videtur explicanda; *nomen nostrum, non erit tale post mortem, quale post mortem est tuum.* Non tamen id voluit Ecclesiasticus asserere; sed tantùm Eliam postquàm à mortalium consortio discessit, adhuc inter mortales ipsos per nominis claritudinem viuere.

Tertius ex Malachia locus expenditur.

Tertius locus est ex Malachia ca. 4. 5. Quem locum quanuis Maldonatus atque Toletus Lucæ 1. 17. & Pererius in Daniel. contendant explicandum omnino esse de proprio veri Eliæ, non de spirituali aduentu; Hieronymus tamen ibi explicat de vniuerso Prophetarum choro siue de Prophetia; & Iansenius in eum locum Ecclesiast. 48. vult Malachiam non agere de personali Eliæ aduentu, sed de spirituali in Ioannis Baptistæ persona. Et meâ quidem sententiâ certum est, Malachiæ locum de spirituali Eliæ aduentu in persona Ioannis fuisse à Christo Domino explicatum. Lege Matth. 11. 14. *Ipse est Elias, qui venturus est.* & Matt. 17. 10. *Interrogauerunt eum discipuli; Quid ergo scribæ dicunt, quòd Eliam oportet primum venire? At ille respondens ait, Elias quidem veturus est, & restituet omnia. Dico autē vobis, quod Elias iā venit, & non cognouerunt eū.* Vbi nota, verba illa *Elias quidem venturus est*, ita posse explicari, quasi dicat certum ex Scriptura esse, Eliam fore venturum: nempe ante primum Domini aduentum, nimirum spiritaliter. Adde huc, quòd Gabriel Angelus Lucæ 1. 17. citat Malachiæ locum, & exponit de Ioanne. Atque ita non alio sensu negato, existimo Malachiæ locum de Eliæ aduentu spiritali debere intelligi.

Malachiæ locus de Elia quo pacto sit intelligendus.

Explicatio de spirituali Eliæ aduētu ante primū aduentum Christi, quā sit & certa, & Scripturæ congruens.

Pro cuius rei confirmatione nota, explicationem de spiritali Eliæ aduentu ante primum aduentum Domini, non solùm esse certā propter rei ipsius veritatem, & propter Christi atque angeli applicationem: sed etiam adeò aptam & elegantem, vt sermonem abstrahendo ab ipsius aduentu personali, illa per se fit Scripturę sacræ congruentissima. Primùm enim negari nō potest, verissimè & elegātissimè dici aduenisse Eliā, quando Ioannes Baptista aduenit in spiritu & virtute Eliæ. Sic enim locutus est Christus, vt suprà vidimus: & similiter loquitur Angelus Danielis c. 12. 2. cùm ait. *Multi de ijs, qui dormiunt in terræ puluere, euigilabunt.* hac item ratione loquitur Ioannes in Apocalypsi cap. 13. Cùm dicit primum bestiæ caput, (id est Neronem) postquàm occisum est, surrexisse: nimirum quia surrexit alius Ecclesiæ persecutor in spiritu & crudelitate Neronis. Constat ergo eam & Scripturæ esse phrasim, & elegantiæ plenam. Neque obstat Malachiæ contextus, quin intelligi possit, ad literam agi de primo Domini aduentu: Nam quanuis sic loquatur, *Antequàm veniat dies Domini magnus & horribilis*; ex Græco tamen redditur, magnus & illustris. Et primus Domini aduentus meritò dicitur horribilis: est enim valde admirandus ac summopere venerandus modus, quo Christus suum populum redempturus aduenit. Præterquàm quòd primus aduentus non iniuriâ dici potest Iudaico populo horribilis: eo enim cæcutierunt illi, & obduruerunt. Ioannis autem prædicatione effectum est, vt aliqua Iudæorum pars ad Christum conuerteretur; atque adeò ne omnes excæcarentur penitùs, & fierent anathema; id est, separati & execrandi. Constat ergo Malachiæ contextum appositè de spiritali Eliæ aduentu intelligi. Ad hæc, non solùm in Ioannis Baptistæ personâ spiritaliter aduenit Elias; sed etiam in multis alijs & venit, & veniet; vt in beato Dominico & Francisco: ac

Explicatur Malachiæ locus de spiritali Eliæ aduentu in beato Ioanne Baptista.

proinde ante secundum etiam Christi aduentum præcedit spiritaliter aduentus Eliæ. Nec verò huic de aduentu spiritali explicationi repugnant verba illa, quæ sequuntur; nimirum, *E. conuertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum.* Nam Gabriel Angelus hæc itidem verba ad Ioannem applicauit Lucæ 1. 17. Quia videlicet suâ admirabili prædicatione effecit, vt multi patres cum filijs, & filij multi cum patribus in vera religione conciliarentur: qua etiam ratione restituit tribus Iacob. Nam per incredulitatem perirent omnes Israelitæ: nisi Christo prædicato, seruaretur in eis verus Dei populus; qui insertus deinde Gētibus augeretur, & gloriam duodecim tribuum spiritualiter retineret: vt ex c. 7. Apocalypseos intelligitur.

De Henochi aduentu sub Antichristi tēpora primus locus examinatur.

Verùm age iam, ad Henochi aduentum transeamus. Primus locus est Genes. 5. 24. *Ambulauitque cum Deo, & non apparuit; quia tulit eum Deus.* Ex hoc autem loco non videtur efficaciter probari, Henochum, vt contra Anichristum prædicet, venturum cum Elia, & vnà cum ipso fore occidendum. Constat enim, stāte adhuc hoc ipso loco, aliquos ex grauissimis auctoribus, & inter eos Hilarium atque Ambrosium sibi persuadere, non Henochum cum Elia, sed Mosem ad prędicandum venturum. Quam sententiam nostrâ ætate sequuntur Catharinus, Arboreus, Gagneius, Arias Montanus, Maldonatus & alij.

Secūdus locus de Henochi aduētu ex Ecclesiastico.

Sequitur alter locus Ecclesiastici 44. 15. *Henoch placuit Deo, & translatus est in paradisum, vt det Gentibus pœnitentiam.* Verùmtamen textus Gręcus non cogit, vt explicemus de Henochi aduentu; vt notauit Iansenius. Græca enim ad verbum sonat: *Henoch placuit Domino, & translatus est documentum pœnitentiæ ætatibus seu generationibus.* Absque eo autem, quòd Henochi aduentus affirmetur, prædicta verba videntur aliter posse aptè explicari: nimirum, ideo Deum abstulisse Henochum, vt miræ illius rei recordatio in posterorum sæculis & ætatibus admoneret peccatores, à Deo assumi sanctos viros, & ex sceleratorum conuictu secerni; quia non meretur mundus illos apud se habere, quorum mores adeò sunt diuersi atque contrarij deprauatis mundanorum hominum moribus: sicque sanctæ Henochi vitæ memoria semper peccatores ad pœnitentiam excitet. Huic intelligentiæ fauere videtur locus alter Ecclesiastici c. 49. 16. *Nemo natus est in terra, qualis Henoch; nam & ipse receptus est à terra.* Atque in eodem sensu explicari potest, Eliam à Deo fuisse sublatum igneo curru. Et iuxta hanc expositionem, illa versionis Latinæ verba, *vt det Gentibus pœnitentiam*, aptè possunt ita intelligi, vt semper pœnitentiæ documentum existat; quantumuis aliàs non esset Antichristi tempore venturus.

Tertius de Henochi aduentu locus ex epistola Pauli ad Hebræos.

Tertius locus est ad Hebræos 11. *Henoch translatus est, ne videret mortem: & non inueniebatur, quia transtulit illum Deus.* Quibus ex verbis non colligi videtur posse, ipsum cum Elia sub Antichristi tempus venturum.

Si Apocalypseos locum excipiamus, nullus est in tota sacra pagina locus, præter eos, quos retulimus, in quibus Ecclesiæ traditio de secundo Henochi & Eliæ aduentu, deque eorum martyrio innitatur. Quòd si hisce omnibus locis diuersus potest sensus idoneè adhiberi, vt iam vidimus: ne traditio Ecclesiæ collabatur, necessariò fatendum videtur, germanum ac literalem sensum huius loci Apocalypseos de duobus Christi testibus non esse alium, nisi Henochi & Eliæ aduentum, prædicationē, martyrium, & gloriosam resurrectionem.

An sit Ecclesiæ traditio, Henochū & Eliam esse sub Antichristo venturos ad prædicandū.

Quòd autem sit Ecclesiæ traditio, Henochum & Eliam aduersus Antichristum esse prædicaturos, & ab eodem occidendos; id à grauibus Theologis asseritur, & à nonnullis iudicatur esse de fide. Ad cuius veritatis confirmationē afferunt multa Maluenda l. 9. de Antichristo. Suarez 3. p. to. 2. disp. 55. Pererius in Daniel. Viegas, & Ribera Apoc. 11. Mendoza in quodlibet. Pamelius in Tertullianum.

Futurum Henochi & Eliæ aduentum non ab omnibus æquè certum reputari.

Ad hæc autem assero primò, licèt affirment aliqui de fide esse Henochum & Eliam ad prædicandum contra Antichristū venturos; alijs tamen nō ita certū videri. Imprimis enim de Henocho id negant Hilarius

Hilarius, Ambrosius, & nonnulli Theologi ex iunioribus doctissimis, quos suprà retulimus. Deinde eam traditionem non videntur recipere, qui Henochum & Eliam immortalitate donant; vt Procopius in Genesin. vel qui dubitant, an sint immortales, vt Gregorius Nazianzenus; quem refert Pamelius. Eugubinus etiam illis immortalitatem tribuit (quem refert Suarez 3. p. tom. 2. disput. 55. & fauere ait Epiphanium & Hieronymum. Præterea non defuere, qui in dubium reuocarint, num reuerà sint Henochus & Elias venturi: & speciatim, qui dicunt Mahometum fuisse Antichristum. De quo videri possunt, quæ scripserat Hentenius; & quæ contra eum scripsit Pererius in tractatu de Antichristo. Ad hæc, Suarez non ait esse de fide: sed disiunctiuè, aut esse de fide, aut proximum fidei. Pererius verò solùm ait, eam esse communem sententiam, & ab antiquis temporibus in populo Christiano receptam, & Iansenius Ecclesiastici 48. planè asserit, non esse de fide.

Henochum non fuisse mortuũ, de fide cõstare: idémque de Elia assereũdum.

Secundò illud saltem de fide est, Henochum non mortuum esse. Id enim expressit Paulus ad Hebræos 11. 5. Et de Elia similiter colligitur manifestè ex 4. Regum 2. 11. Nam si ex translatione colligit Paulus, Henochum non vidisse mortem: ergo similiter est certum de Elia. Et quanuis Philo Iudæus dixisset mortuum fuisse Henochum; nihil hoc Christiani curaremus. Suarez hunc errorem tribuit Philoni in libro de Abrahamo, seu de vita sapientis. Meo tamen iudicio ex Philonis verbis non id rectè colligitur, quia loquitur allegoricè: atque ita ex eodem loco Viegas infert, affirmasse Philonem, Henochum non fuisse mortuum. Qui hac in re addubitare videtur, est Chrysostomus tomo 1. ait enim; *Si quis curiosiùs rogare velit, quò translatus sit Henoch, & num vsque ad præsens vixerit: discat non conuenire humanis mentibus curiosiùs ea, quæ à Deo fiunt, explorare.* Hæc ille; quæ fortè per non curantiam protulit. Si enim aduerteret, quod Paulus affirmat, Henochum non vidisse mortem; neutiquam diceret, id explorare, curiosum valde esse.

Quid senserit Chrysostomus de Henochi morte.

Quo fundamento nitatur Ecclesia traditio de futuro Henochi & Eliæ aduẽtu.

Tertiò, vt Ecclesia futurum Henochi & Eliæ aduentum reputet certum, qua ratione reputat; sufficiens est fundamentum, constare de fide ipsos nondũ esse mortuos, sed superstites adhuc remanere; nec nõ tot esse Doctores, qui vel propter prædicta Scripturæ loca, vel fortè ex Apostolorum traditione aut aliâ etiam antiquiori iam inde à Prophetis deductâ, affirmãt vt rem omnino certam, Henochum & Eliam ideo non obijsse, quia Antichristi tempore sunt ad prædicandum venturi, & tunc martyrij palmam adepturi. Hoc, inquam, fundamentum sufficit. Constat enim, à Deo per tot annorum millia Henochum & Eliam fuisse asseruatos, & ipsorum mortem tandiu protractam, non quidem frustra, sed singulari planè consilio ad egregium aliquod & insigne facinus. Quem autem sibi finem diuina prouidentia in hoc proposuerit, satis ex veteri traditione nobis innotescit; atque etiam ex communi Doctorum declaratione in locis suprà dictis. Huic autem traditioni siue communi persuasioni non officit, superiora illa loca in alio fortassis sensu idoneè intelligi posse. Nam eundem Scripturæ locum duplici literali sensu constare, præsertim si connexionem inter se habeant, dissentaneum non est. Si hæc veritas atque eius certitudo in eo niteretur, quòd loci illi nullam aliam prætereà declarationem admitterent, nisi de personali Henochi & Eliæ aduentu; tunc quidem aliam concedere expositionem, perinde esset, atque illorum aduentum negare: sed ad eas angustias minimè redigimur in hac traditione; nec Ecclesia eam videtur in hoc certitudinis gradu amplecti.

Non minùs certò de Henochi aduẽtu, quam de Eliæ cõstare.

Quartò, quanuis sit verum, si aliquorum Doctorum sententia attendatur, Henochi aduentum non tantâ auctoritatis firmitudine niti, vt aduentum Eliæ; siquidem multi affirmant Eliæ aduentum, qui aduentum Henochi inficiantur. Si tamen res ipsa ex sacræ Scripturæ auctoritate consideretur; non minùs est certus Henochi aduentus, quàm Eliæ. Nam præcipuum fundamentum, quo hæc communis Doctorum persuasio firmatur, illud est; quòd ex Scriptura constet, vtrumque Prophetam esse adhuc superstitem: & de Henocho id Paulum exprimere. Quòd si Ecclesiastici locus inspiciatur; non minorem videtur habere vim textus, qui de Henocho loquitur, quàm qui de Elia.

Ex Apocalypseos loco præcisè sũpto nõ certò probari Henochi & Eliæ aduẽtũ.

Quintò, quanquam Doctores aliqui opinati sunt, locum Apocalypseos esse præcipuum fundamentum, vt Ecclesia pro certo habeat, Henochum & Eliam esse venturos ad prædicandum tempore Antichristi; mihi tamen certum est, decipi eos, qui eam sibi mentem inducunt. Primò, quia vt sæpè alias ex Dionysio Areopagitâ retulimus, *Theologia symbolica non est argumentatiua.* Secundò, quia multi sunt Doctores, qui hunc esse Apocalypseos sensum negant; vt vidimus in commentario. Tertiò, nam Apocalypseos acoluthia, quæ solidis fundamentis & grauissima auctoritate solidatur, sensum alium manifestè postulat. Quartò, nam si Apocalypseos textus consideretur; perspicuum est in eo non coniungi Eliam cum Henocho, sed cum Mose. Quamobrem id potiùs nonnullis præbuit ansam erroris, quòd sibi persuaderent Apocalypsin in sensu literali loqui de Eliæ & ipsius socij prædicatione sub Antichristi tempus. Nam cùm hoc ita statuerent; scripserunt, non quidem Henochum, sed Mosem tunc fore Eliæ comitem, id quod nimis exaggerando asseuerarunt; cùm res sit, meo quidem iudicio, improbabilis. Constat enim ex Scriptura Mosem esse mortuum; eiusque animam, ex quo fuit per Christum Dominum à limbo educta, perfrui cælesti beatitudine. Est autem minimè probabile, aliquem ex Beatis excitandum fore, & rursus vitam mortalem traducturum, ac postea moriturum. Itaque tantùm abest, vt caput vndecimum Apocalypseos potissimum sit fundamentum ad Eliæ & eius socij sub Antichristo prædicationem & martyrium asserenda; vt potiùs verum sit, opinionem illam, quæ putat Apocalypsin agere de Henochi & Eliæ aduentu, pugnare omnino cum vero aduentu Eliæ & socij ipsius. Nam ex hac opinione sequitur, non Henochum Eliæ comitem futurum, sed Mosem: quod est falsum omnino & improbabile. Inde enim infertur, Henochum quasi irrito conatu & Dei consilio frustra custodiri: cùm constet ex sacris Litteris, ipsum planè esse, non Mosem, quem asseruat Deus, vt extremis temporibus moriatur.

NOTATIO VII.

In qua aduertitur, multa esse symbolorum paria; in quibus significari voluit Spiritus sanctus coniunctionem sapientiæ, & sanctitatis, quæ sunt duo testes capitis II. *Apocalypseos.*

TAm Angelos, quàm homines (quorum vtrique sunt rationales creaturæ) condidit Deus, vt eum suis actionibus honorarent: cetera autem omnia ad hominum obsequium produxit. Ex quo apparet, quanti Deus æstimet actionum rationalium perfectionem; earum, inquam, quæ angelis & hominibus sunt communes. Atque ex his actibus rationalibus, quibus Angeli & homines Deum colunt ac suspiciunt; alij perficiunt intellectum, dum eum verâ sapientiâ illustrant; alij voluntatem, dum illam ad diuinum nutum ac voluntatem conformant; in quo vera sanctitas consistit. Hinc elicitur tum Angelicam, tum humanam perfectionem; atque adeò decus & gloriam, quam rationales creaturæ Deo possunt suis actionibus deferre; ea, inquam, omnia reuocari ad coniunctionem veræ sapientiæ mentem illuminantis, veræque sanctitatis mundantis affectum. Quòd si hoc perfectionum par in semet complectitur gloriam omnem atque honorem, quem rationales creaturæ Deo possunt tribuere; quid obsecro congruentius, quàm vt duplicis huius perfectionis frequẽtissima sit in sacris symbolis mentio? Adhæc, vt significetur quàm sit Deo honorifica & gloriosa hæc sanctitatis atque sapientiæ in rationalibus creaturis copulatio; quid aptius, quàm diuinũ Spiritum voluisse, multa huiusmodi symbolorum paria, hanc ipsam perfectionũ societatem indicantia multiplicare?

Proponũtur varia sapientiæ & sãctitatis symbola.

Ex his ergo symbolis placuit in hac notatione viginti non minus paria colligere; atque ex ijs ordiri, quæ naturalia sunt, quæque potissimùm consistunt in mystica significatione, quam Deus naturalibus rerum aliquarum proprietatibus indidit.

I. symbolũ. Inter hæc primum sibi vendicat locum societas splendoris & efficacitatis, quam Deus in sole constituit, eámque imprimis celebrat Psalmus 109. vers. 3. sub nomine virtutis & splendoris.

II. Secundò, in igne etiam lux atque calor eandem sortiuntur significationem.

III. Tertiò, in meteoris eidem deseruiunt mysterio tonitrua & fulgura; vt vidimus Apocalypseos 4. in commentario versus quinti.

IV. Quartò, in corporibus mysticis sunt eidem significationi aptissimæ, miræ duæ proprietates magnetis; vt vidimus Apocal. 2. not. 5.

V. Quintò, ex agricultura rectè ad eandem significationem vsurpatur consociatio & quasi connubiũ palmæ atque vitis, vt videbimus Cant. 7. versu 7.

VI. Sextò, ex regijs hortis desumptum est ad hoc idem denotandum par illud symbolorum, *Hortus conclusus, fons signatus*, vt patebit Cant. 4. 12.

VII. Septimo, ex humanis moribus symbolicè accipitur conuiuium vini ad sapientiam denotandam, & nuptiales amplexus ad sanctitatis perfectionem: vt planum fiet Cant. 1. 1. vbi vbera sponsi vino præferuntur.

VIII. Octauò, inter naturalia symbola annumerari potest auri & argenti cognatio; quæ duo sunt metalla pretiosa; eaque sæpe Deus coniuncta procreat: vt constat in electro natiuo, de quo mira prodit Plinius. Atque hæc auri & argenti coniunctio mirificè deseruit ad gloriosam sanctitatis & sapientiæ copulationem in coronis ex auro & argento, de quibus Zachariæ 6. 11.

Aliud symbolorum est genus, quod in sacris historijs fundatur: aut in rebus, quas Spiritus sanctus ad huius perfectionum paris significationem

A fabrefieri iussit. Et historiæ quidem, in quibus duæ copulantur personæ; vt altera cælestem repræsentet doctrinam, altera euangelicã sanctitatem, sunt quæ sequuntur.

Prima, Pontifex Iesus sapiens, & dux Zorobabel fortis: de quibus agitur Zachar. 4. & Ecclesiastici 49. 13. & 14. IX.

Secunda, Moses & Elias in Christi transfiguratione; quò alluditur in duobus Christi testibus, Apocalyps. 11. X.

Tertia: sorores duæ Martha & Maria; altera, quæ Christi verba exaudit, altera, quæ in ipsius Christi obsequium sese impendit. Et fortasse aliquis has duas sorores componat cum duabus illis Liâ & Rachele, quas Iacobus duxit vxores. XI.

B Quarta: duo Angeli, qui Christi resurrectionis fuere testes, Lucæ 24. 4. Et qui in Christi Ascensione apparuerunt, Actuum 1. 10. XII.

Quinta: ad eiusdem rei significationem misit Dominus discipulos binos ante faciem suam. XIII.

Sexta: eidem mysterio seruiunt duo illi viri, qui vuarum racemum comportarũt; de quo Nu. 13. 24. XIV.

Septima: (vt historijs visiones propheticas adiungamus) huc spectat biga equitum Isaiæ 21. 9. XV.

Octaua eòdem etiam pertinent duæ oliuæ, Zachariæ 4. 3. XVI.

C Res verò artificiales ad hanc eandem significationem, Dei quondam iussu fabricatæ, quæ quidem modò in mentem veniant, sunt huiusmodi.

Prima: duæ columnæ Booz & Iachim, quæ erãt in templi porticu: de quibus diximus Apocalyps. 3. not. 1. XVII.

Secunda: mensa propositionis & candelabrum, quæ erant in templi parte, quæ appellabatur sancta, iuxta portam sanctuarij: alterum quidem ad dexteram, altera ad sinistram. Hanc verò esse germanam duplicis illius symboli significationem, vidimus c. 4. notat. 14. XVIII.

Tertia: duo Cherubini, qui erant in sancta sanctorum, (quibus opponuntur duæ mulieres, quæ leuauerunt amphoram impietatis Zachariæ 5. 9.) Porrò de duorum Cherubinorum significatione diximus latè Apocalypseos 4. notat 9. In templi etiam parietibus Cherubini cælati erant bini eâdem significatione. XIX.

D Quarta: cognatio illa, siue societas doctrinæ & veritatis, quas Deus in Põtificis Rationali imprimi iussit, Exod. 28. 30. Nam per doctrinam significari sapientiam compertum est. Deinde doctrinæ & veritatis distinctio, & Rationale duplex effectum (instar corporalium bursæ) vt in altera parte apponeretur doctrina, in altera veritas: hæc, inquam, distinctio, meo iudicio postulat, vt veritas in Rationali ponatur, sicut sæpè aliàs in Scriptura pro sanctitate; cui aptissimè tribuitur veritatis nomen. Adde ex Hebræo ad verbum reddi, pro *Vrim & Thumim, Illuminationes, & Perfectiones.* Non disputo in præsenti id, quod ab alijs latè disputatur, & quod ipsi mysterio præstituitur; ex qua scilicet materia, & qua forma fuerint in Rationali Vrim & Thumim; pro quibus noster vertit doctrinam & veritatem. Scio ea de re varias esse admodum Doctorum sententias, quas refert noster Delrius lib. 4. de Magia. Ceteris tamen omissis breuiter dico, nihil in ea re verisimilius esse, quàm quod Philo manifestè docet l. 3. de vita Mosis: vbi Rationale appellat basim; & ait, in ipsa textura Rationalis scripta fuisse illa verba Vrim & Thumim. XX. *De doctrina & veritate in Pontificis olim Rationali impressis.* E *Vrim & Thumim.*

Et simi-

A Et similiter loquitur libr. 2. de Monarchia. Philonis traditionem amplectuntur Hugo de sancto Victore in Exod. Radulphus lib. 6. in Leuiticum, Rabanus l. vltimo in Exod. & noster Ribera lib. de Vestibus sacerdotalibus ca. 12. & fauet Augustinus in Exod. qu. 127. Vbi ait intelligi posse demonstrationem & veritatem literis fuisse imposita super logion, idest, super rationale.

Sumus olim veteris legis Pontifex qua ratione Deũ consuleret.

Præmitto insuper, Pontificem ad consulendum Deum sibimet induere solitum rationale, quod erat proprium Pontificatus insigne (quemadmodum nunc summi Pontificis thiara, & Archiepiscoporum pallium propria sunt.) Verisimilius autem est, tam Deum consulendi rationem, quàm Dei ipsius responsum, vtrumque viuâ voce fieri solere. Nec his obstat aliquando diuinum oraculum insolito lapidum rationalis splendore associari, de quo Iosephus lib. 3. Antiquit. c. 9.

Cur voluerit Deus in Pontificis rationali (quod erat præcipuum ipsius insigne) inscribi duo illa verba, Vrim & Thumim.

His ita præpositis, & somnijs aliquorum omissis, solùm superest explicare, cur voluerit Deus, præcipuum supremi Pontificis in lege veteri insigne, fuisse Pectorale; & in interiori eius parte duo illa verba esse contexta Vrim & Thumim, quæ sapientiam & sanctitatem repræsentant? Ad quod respondeo, quemadmodum inter sacra Christianæ Ecclesiæ ornamenta Pallium significat Archiepiscopalis potestatis plenitudinem; ita similiter in pectorali pontificis Hebræorum decreuisse Deum, vt pretiosum illud stemma denotaret maximam dignitatis illius auctoritatem & potestatem; necnon peculiarem Dei ipsius præsentiam atque præsidium, quo muniebantur legitimi Pontifices; ne errare possent in eo, quod tam circa doctrinam, quàm circa mores decernerent. Et quanuis, vt Hebraicus populus suum Pontificẽ suspiceret, decreuit Deus, singularem illam cælitus præsentiam ac protectionem in Pontificis consultis sæpè propalam reddi manifestam, (Dei ipsius voce auditâ, & pretiosorum lapillorum insolito splendore micante) alia tamen erat Deo sublimior mens, alius excellentior scopus in singulari illo præsidio, quo veterem Pontificem protegebat: vt his veluti lineamentis atque vmbris figuraret ingentem Romani Pontificis dignitatem, qui supremus est Catholicæ Ecclesiæ Præsul. Vt autem significaretur, in Romani Pontificis pectore Deum recondere infallibilem auctoritatem ad vniuersalis Ecclesiæ administrationẽ, tam circa fidei doctrinam, quàm circa mores, & Ecclesiæ ipsius sanctitatem (cuiusmodi sunt Religiosorum ordinum institutio & approbatio, ac præceptorum in ipsa Ecclesia sanctio) ad huius, inquam, mysterij significationem nihil potuit conuenientius ex cogitari, quàm recondita textura doctrinę & veritatis in antiqui Pontificis pectorali.

Supremum veteris legis Pontificem fuisse veluti vmbram summi Pontificis, qui Christi vicarius & Romanæ Ecclesiæ caput est.

B Verum est tamen, repræsentationem hanc maximam dignitatis in Romano Pontifice non esse proximam & immediatam: hæc enim in eo præsertim solidatur, quòd Pontifices Romani sunt ipsius Christi Vicarij: ac proinde certam habent Dei ipsius præsentiam & assistentiam ad doctrinæ & sanctitatis in Catholica Ecclesia administrationem. At in Christi pectore veluti proprio in fonte est vera sanctitas, veraque doctrina. Atque in hoc perfectionum pari, vt in basi ac fundamẽto, nititur vniuersa gloria & splẽdor duodecim lapidum pretiosorum; hoc est, nouarum tribuum Israelis, de quibus Apocal. 7. Nam si in

C duodecim rationalis lapidibus exsculpta erant insignia duodecim tribuum, (vt habetur Sap. 18. 24.) nouæ etiam duodecim tribus Israelis, & ipsarum Patriarchæ duodecim in maximam Christi gloriam atque honorem redundant; & hisce duodecim tribubus inserta est pòsteà Gentium plenitudo. Atque hęc nunc obiter attigisse sit satis. Illud tandem aduerto, in huiusmodi symbolo admoneri Pontificem, quantopere debeat Christum, cuius est Vicarius, imitari; ac proinde suum pectus magnâ sapientiâ, nec minori sanctitate adornare.

TEXTVS.

Vers. 4. Hi sunt duæ oliuæ & duo candelabra in conspectu Domini terræ stantes.

COMMENTARIVS.

Grammaticalis huius constructio quo modo cohæreat.

QVOD attinet ad grammaticam constructionem, videtur non fuisse dicendum, *stantes*, sed *stantia*; vt adiectiuum ad nomen, *candelabra*, referatur. Ad hoc respondet Pererius to. 3. in Genes. ca. 21. hanc incuriam irrepsisse ex eo quòd nomen *candelabra* Græcè sit fœminei generis. Ego quidem dicerẽ *stantes* referri debere ad pronomen, *hi*, cum eoque concordare: ita vt constructio sit, *Hi stantes coram Domino sunt veluti duæ oliuæ, & duo candelabra.*

Allusio in his verbis ad Zachariæ locum.

Duæ oliuæ à Zacharia visæ quid significent.

D. Hieronymi explicatio de Mose & Elia.

HI SVNT DVAE OLIVAE.] Manifesta hìc fit allusio ad id Zachariæ 4. num. 3. *Et duæ oliuæ super illud* (candelabrum) *vna à dextris, & vna à sinistris eius.* Vbi notandum est duas illas oliuas, quas vidit Zacharias, à Ribera explicari de Enocho & Elia. Sed non video, quomodo hæc expositio cohæreat cum illius visionis scopo; de quo dicemus suo loco. D. Hieronymus refert Ecclesiasticam harum oliuarũ explicationem esse, vt significent Mosem & Eliam. Quæ expositio desumpta est omnino ex hoc Apocalypseos loco. Nam Ioannes procul dubio se refert ad Zachariæ locum, cùm ait, *Hi sunt duæ oliuæ,* & mox addit; *Hi habent potestatem claudendi cælum*; quod Eliam innuit non obscurè. Deinde subiungit, *Et potestatem super aquas, conuertendi eas in sanguinem, & percutere terram omni plaga*: in quo Moses denotatur.

D Hæc ergo explicatio, quam Hieronymus refert, & Ecclesiasticam appellat, grauissima est: sed intelligi debet de mysticis Mose & Elia; de quibus loquitur Apocalypsis, vt superiùs adnotauimus. Et verò, Zachariæ loco hac ratione explicato, rectè visionis illius contextus cohæret, vt suo loco planum faciam. Arias Montanus explicat duas illas oliuas de duplici Christi dignitate, scilicet sacerdotali & regia. Ceterùm hæc explanatio cum Apocalypseos loco non potest conuenire: & cùm verba Apocalypseos ad verba Zachariæ respiciant; quæ expositio argumento Apocalypseos, & ipsius contextui non quadrat, minimè esse potest vera Zachariæ loci intelligentia.

E *Duas oliuas in sensu proximo ad Zorobabelẽ ducẽ & Iesum Sacerdotem esse referendas.*

Præter hæc, proximus Zachariæ sensus ille esse videtur, quem tradunt Lyranus & Stunica, censentes loqui Prophetam ad literam de Zorobabele & Iesu magno Sacerdote. Sensus autẽ ipsius contextus is est: cùm Angelus Prophetæ annunciare vellet per ducem Zorobabelẽ & per Iesum Pontificẽ superãdas esse difficultates omnes in tẽpli ędificio occursantes, & ipsam fabricam fore ad fastigium perducendam, & cultum ibi diuinum celebrandum: vt hanc ei veritatem certò enunciaret, illi ostendit aureum templi candelabrum accensum. Quod non aliud fuit, quàm ei confirmare,

candelabrum

candelabrum fine dubio fore accendendum: id quod fuerat euenturum ipso dedicationis die post absolutum iam templi ædificium. Præterquàm quòd candelabrum ipsum accensum est idoneum satis symbolum gloriæ & splendoris tam templi ipsius, quàm Catholicæ Ecclesiæ. Hæc est illius capitis proxima intentio apud Zachariam: & in eodem sensu, vt dux Zorobabel & Pontifex Iesus meritò afficerentur honore, ostendit etiam Prophetæ Angelus duas oliuas seu duos oliuarum ramos, in quo eidem significauit; si accensi candelabri fulgor symbolum erat splendoris illius templi ad diuinum cultum ædificati, oleum quidem illius lucis referri acceptum Zorobabeli & Sacerdoti Iesu: & quemadmodum candelabri lux referenda est oliuæ, quæ oleum subministrauit; ita populum ipsum debere agnoscere plurima officia, quibus suo duci atque Pontifici tenebatur astrictus: siquidem illorum fortitudine & solertiâ templum instauratum & diuinum cultum restitutum adepturi fuerant. Vide Ecclesiastici 49.13. *Quomodo amplificemus Zorobabel? Nam & ipse quasi signum in dextera manu. Sic & Iesum filium Iosedec? qui in diebus suis ædificauerunt domum, & exaltauerunt templum sanctum Domino, paratum in gloriam sempiternam.* Propterea ergo Angelus Zorobabeli & Iesu prò insignibus & stemmatis duas oliuas præscripsit; per allusionem videlicet ad duos Cherubinos, quos Moses de lignis oliuarum fabricauit; necnon ad significationem illorum Cherubinorum ex oliuo, de qua diximus capite 4. Quòd si duo Cherubini, quos effecit Salomon, figurabant (vt diximus) magnam doctrinam & insignem virtutem: in Zorobabele quidem virtus eminebat, in Iesu Pontifice doctrina. Atque vnà oliuæ symbolum magna in se includebat elogia: vt facile cerni potest expensis ijs Scripturæ locis, in quibus oliuæ fit mentio. Vide illud Psalmi 51.10. *Sicut oliua fructifera in domo Domini.* Ecclesiastici 24.19. *Quasi oliua speciosa in campis.* Ierem. 11.16. *Oliuam vberem, pulchram &c.* Oseæ 14.7. *Erit quasi oliua gloria eius.* Ad Roman. 11.17. *De pinguedine oliuæ.* Oliua item fortasse est illa Psalmi primi; *Cuius folium non defluet.* Vide etiam Ieremiam cap. 17. 8. Et Ariam Montanum de arcano sermone.

In duabus Zachariæ oliuis ad duos magnos templi Cherubinos haberi respectū.

B

Ex his omnibus satis explicatur noster locus: in quo manifestè alluditur ad locum Zachariæ. Quare vox, *oliuæ*, articulum habet præfixum in Græco; quasi designans duas illas Zachariæ oliuas: atque innuens, si zelus ac virtus Zorobabelis, si sapientia, & consilium Pontificis Iesu vtrique ipsorum nomen atque elogium oliuarum indidit; maiori quidem iure hoc laudis præconium, huncque titulum excellenti sapientiæ & egregiæ sanctitati prædicatorum Euangelij tribui debere. quibus prædicatoribus candelabrum Ecclesiæ suam lucem, fulgorem, splendorem & gloriam refert accepta. Adde huc, quòd significatio hæc doctrinæ & sanctitatis, quæ in Euangelij ministris enitescunt, est præcipuus sensus duarum oliuarum, & eorum omnium, quæ de Iesu Pontifice & de duce Zorobabele apud Zachariam cap. 4. prædicantur, vt suo loco opportunè constabit. Quamobrem Apocalypsis ad Zachariæ locum sese refert in eo sensu, quem Spiritus sanctus in ea Zachariæ visione potissimùm respiciebat. Facile autem est cernere, mysticos Mosem & Eliam à mysticis Iesu & Zorobabele neutiquam esse distinctos.

Confirmatur nostra expositio de duplici Apocalypseos oliua per allusionem ad oliuas Zachariæ.

C

Quòd si attendamus propriam & peculiarem oliuę significationem symbolicam (quæ non alia est, quàm misericordia) hæc eadem significatio mirifice ad hunc locum aptatur: quemadmodum in duobus Cherubinis, quos Salomon ex lignis oliuarum fabrefecit. Nam vtrobique finis præcipuus est per prosopopœiam doctrinæ & sanctitati speciem personarum affingere, atque adeò pereleganter inducere duas has personas, quasi ingenti hominum commiseratione tactas sese in eorum salutem totas impendere. Atqui perspicuum est, hoc opus prædicationis Euangelicæ cum excellenti doctrina & admirabili sanctitate coniunctæ esse perfectissimum Misericordiæ opus: in eoque impleri, quod dicitur Ecclesiastici 44.10. *Illi viri misericordiæ sunt, quorum pietates non defuerunt.*

Oliua misericordiæ symbolum.

ET DVO CANDELABRA IN CONSPECTV DOMINI TERRAE.] Hisce in verbis dilucidè fit allusio ad caput Zachariæ 4. ita tamen, vt conuenientiæ admisceatur differentia: sicut in multis alijs Apocalypseos allusionibus. Conuenientia quidem manifesta est, tum in duabus oliuis, tum in ijs verbis, *In conspectu Domini terræ*; quæ sumpta sunt ex calce capitis 4. Zachariæ; vbi legimus, *Isti sunt duo filij olei, qui assistunt Dominatori vniuersæ terræ.* Et verò in Zachariæ contextu, hæc verba explicant duplicis oliuæ symbolum. & meâ quidem sententiâ, cùm dicitur, *Isti sunt duo filij olei, qui assistunt Dominatori vniuersæ terræ*, perinde est ac si diceretur, *Isti sunt duæ illæ oliuæ*, id est, duo illi magni Cherubini ex oliuarum lignis fabricati, qui adstant ad vtrumque arcæ latus, supra quam verus ac præpotens Deus suam fixit sedem & thronum. Cùm autem in præcipuo sensu, quem Spiritus sanctus intendebat, sermo sit de ministrorum Euangelij doctrina & sanctitate, (quas duo Salomonis Cherubini figurabant) dum asseritur illos assistere *Dominatori vniuersæ terræ*, nobis significatur, illas esse vniuersales administras, atque adeò curatrices non tantùm incolumitatis & salutis vnius aut alterius prouinciæ, sed totius etiam terrarum orbis. Quod idem est ac dicere, in Euangelica prædicatione imprimis eminere vniuersalem Dei prouidentiam de spiritali Gentium omnium ac nationum bono: siquidem propterea virorum Apostolicorum doctrinam & sanctitatem, vt apta huic muneri instrumenta, desumit. Atque hoc sit satis ad indicandam concinnitatem & congruentiam, quæ inter Apocalypseos & Zachariæ locos reperitur.

D

In duplici item candelabro ad Zachariæ locū alludi.

Quid sit hic assistere dominatori vniuersæ terræ.

E

At verò eorum differentia eiusmodi est. Zacharias vnum tantummodò candelabrum inspexit, & ad vtrumque ipsius latus oliuas duas: Ioanni autem dicitur de duobus Christi testibus, *hi sunt duæ oliuæ & duo candelabra.* quo illi affirmatur, illos testes non solùm esse oliuas, quæ oleum largè suppeditent ad candelabri fulgorem alendum; sed etiam esse mira candelabra, quæ ante Deum in vniuersis terræ prouincijs ardent & collucent. Et quamuis verum sit candelabrum symbolum in capite 1. Apocalypseos Ecclesijs adscriptum fuisse: hoc non impedit, quo minùs idem candelabri ante Deum ardentis elogium doctrinæ & sanctitati virorum Apostolicorum tribuatur: dum in ijs attenditur, doctrinæ eorum ac sanctitatis luce Deum magnopere decorari, & septem ipsius spiritus cum primis enitescere. Neque hæc candelabra obscurat persecutionis nox; quin imò in ea ipsorum splendor ac gloria magis, magisque proditur. Quam ratiocinationem

Differentia inter Zachariæ & Ioannis locos.

amplificare

amplificare perfacile est, percursis ijs Scripturæ locis, in quibus de candelabrorum materiâ ac formâ tractatur; & ijs etiam in quibus iusti candelabro comparantur, vt Ioannes Baptista atque alij. Et memini me alibi adnotasse in symbolica significatione abstractum à concreto non distingui. Nam Leo, verbi gratiâ, tam fortitudinis, quàm viri fortis promiscuè symbolum extat.

Distinctionem inter doctrinam & sanctitatem adumbrari in templi mensa & candelabro.

Obseruari etiam debet, distinctionem inter doctrinam & sanctitatem in templo Salomonis adumbrari inter candelabrum & mensam. Ibi enim candelabrum figurabat vitæ integræ & incorruptæ lucem: mensa autem diuinæ doctrinæ symbolum erat. Hoc tamen impedimento non est, quin dicatur etiam magna cum energia excellentem doctrinam euangelicam esse admirabilis instar candelabri.

TEXTVS. B

Vers. 5. Et si quis voluerit eos nocere, ignis exiet de ore eorum, & deuorabit inimicos eorum: & si quis voluerit eos lædere, sic oportet eum occidi.

COMMENTARIVS.

SI QVIS VOLVERIT EOS NOCERE.] Vsitata phrasis latina erat, *eis nocere*: sed in nostro textu Græca constructio remansit. Verbum græcum est, ἀδικῆσαι, quod propriè significat, *lædere*, aut *iniuriam facere*; idemque verbum est, vbi nos legimus; *Si quis voluerit eos lædere.*

Allusio ad ignem quem ter Elias è cælo descendere iussit.

IGNIS EXIET DE ORE EORVM, ET DEVORABIT INIMICOS EORVM.] Alluditur ad historiam, quæ 4. Regum 1.10. & sequentibus narratur: vbi Elias ait; *Si homo Dei sum, descendat ignis de cælo, & deuoret te.* Videatur etiam Ecclesiastici 48.3. *Deiecit de cælo ignem ter.* Quia verò vt primùm Elias imprecabatur ignem cælitus immissum, protinus decidebat ignis: videbatur quodammodo ignis ille ex Eliæ ore erumpere. Enimuerò agendo de mystico Mose, & de mystico Elia, sacra fictio non inducit eos solùm ignem è cælo demissum imprecantes, atque ignem mox deijci: sed etiam ipsosmet ex suo ore cælestem ignem euomentes. Noui, hoc à multis de proprio & corporeo igne explicari, qui Mosis & Eliæ hostes penitus absumat, & corporis vitâ priuet. Ceterùm meminisse oportebat illius euentus, quem Lucas narrat, cap. 9.55. *Cùm Samaritani non reciperent Iesum, Iacobus & Ioannes dixerunt, Domine vis dicimus, vt ignis descendat de cælo, & consumat illos? Et conuersus Iesus increpauit illos dicens, Nescitis cuius spiritus estis.* Mystici ergo Moses & Elias non eo sunt præditi spiritu, vt materiali igni vitam hominibus auferant; sed potiùs, vt peccatores diuini spiritus igne inflamment. Atque huiusmodi vindictam Euangelici viri de inimicis expetunt; eamque re ipsâ de multis sumunt, & de illis præsertim, à quibus validiùs oppugnantur, & vehementiùs affliguntur: nimirum pro ipsis ad Deum preces effundere, & tantâ ad eos efficacitate concionari, vt illos demum subijciant cælesti Spiritus sancti flammæ. Iam, quod textus ait, *sic oportet eum occidi*, non denotat solùm à mysticis Mose & Elia peccatores reapse fore mysticè interficiendos; verùm etiam ad Dei gloriam & totius mundi salutem summopere conducere huiusce vindictæ rationem. Et in eo sensu sacra interdum Scriptura vsurpat verbum, *oportet*; vt Sapient. 12.19. *Oportet iustum esse & humanum.*

Ignis è duorum testium ore prodiens de quo igne sit explicandus.

C

D

Ad concionatoris efficaciã exprimendam significanter dici, eum ex ore ignem euomere.

Præterea in ea phrasi, *Ignis exiet de ore eorum*; aduerte, vsitatam esse hanc loquendi rationem, eamque ad euangelicum aliquem concionatorem vsurpari solere, asserendo eum ignem ore euomere. Hic tamen ignis est sanctus & purus, qui figurabatur in illo igne, de quo dicitur Leuitici 9.24. *Ignis à Domino deuorauit holocaustum.* Ad hæc; ignis, quo Elias absumpsit eos, qui ad illum comprehendendum aduenerant, erat ignis cælestis, quo Spiritus sancti ignis denotatur. Atque de hoc ipso igne sermo est Apocalypseos 17.16. vbi in Romæ conuersione, dicitur, *Ipsam igne cremabunt.* Et Apocalyps. 20.9. de simili conuersione sic habetur, *Descendit ignis à Deo de cælo, & deuorauit eos.* Quin imò non alius est ignis Christi pedũ Apoc. 1. & 10. Videantur quæ diximus in Prolegomenis notat 23. Et illud interim, quod ibi diximus, hîc etiam adnotetur; nimirum, quanuis maximum inferatur beneficium peccatori, qui hoc igne succenditur; hoc tamen beneficium esse pariter magnam vindictam: quippe peccatum ipsum Deo & virtuti infestum omnino destruitur. Quod verò textus ait, *sic oportet eum occidi*; denotat, mortem hoc igne illatam, esse remedium efficacissimum ad vitam veram & permansuram obtinendam. Quemadmodum de aue phœnice iactatur; eam igne consumi, atque inde superstitem & vegetam reuiuiscere.

A

TEXTVS.

Verſ.6. Hi habent poteſtatem claudendi cælum, ne pluat diebus prophetiæ ipſorum : & poteſtatem habent ſuper aquas conuertendi eas in ſanguinem, & percutere terram omni plaga, quotieſcunque voluerint.

COMMENTARIVS.

In his duorum teſtiũ miraculis manifeſtè ad Moſis & Eliæ miracula reſpici.

HVIVS verſiculi verba, vt ſuprà iam vidimus, Eliam & Moſem deſignant. Quamuis textus ipſe non perſpicuè affirmet, duos hoſce teſtes eſſe Eliam & Moſem; ſed ab illis ea miracula poſſe præſtari, quæ à Moſe & Elia fuiſſe præſtita ſacræ Literæ teſtantur. Verùm tamen idem penè eſt, ac ſi myſtici Moſes & Elias (de quibus hîc agitur) deſignarentur. B Prætereà textus ipſe iuxta ſenſum grammaticum poſſet diuiſiuè ſumi, ita vt, quod dicitur, *Hi habent poteſtatem claudendi cælum, & percutiendi terram omni plagâ*; ita intelligatur, vt vnicuique eorum ſua tribuatur pars: hoc eſt, myſtico quidem Eliæ poteſtas claudendi cælum; & Moſi myſtico poteſtas orbem percutiendi Ægyptiacis plagis. Attamen phraſis hæc, qua vtitur Apocalypſis, aliquid ampliùs ſignificat; vtrique ſcilicet poteſtatem ineſſe & cælum claudendi, & terram Ægypti plagis mulctandi. Quapropter ad præcipuum ſenſum congruentius eſt, vt hoc ſecundo modo accipiatur; intelligaturque hac ratione efficacitatem illam, quæ ſub Moſis nomine tribuitur doctrinæ, non in ſola doctrina reperiri, niſi cum vitæ ſanctitate ſit coniuncta: nec etiam ſolum zelum, aut ſolam vitæ ſanctimoniam eſſe, quæ cælum claudere poſſit & recludere, vt deinceps conſtabit. Etenim nec zelus ſatis eſt, niſi cum ſapientia copuletur (ſancta enim ruſticitas ferè non prodeſt ceteris, vt ait Hieronymus,) nec ſola doctrina res miras & excellentes præſtat. At egregia ſanctitas & doctrina præſtans vtraq; inter ſe copulatæ & cõiunctæ maximã habent vim ad ea efficienda miracula, quę in textu referuntur.

Quomodo ſit explicanda poteſtas duobus teſtibus data claudendi cælum.

Cur prius Elias videatur deſignari, deinde Moſes?

C Quod ad enumerationis ordinem ſpectat, primo quidem aſpectu videbatur Moſes priùs deſignandus, deinde Elias. Moſes enim prior fuit. Præterquamquòd doctrina ſanctitatem vitæ præcedit. Nam priùs illuſtratur intellectus, quàm inflammetur voluntas. Nihilominùs tamen ſapientiſſimè priùs apponit textus Eliam, deinde Moſem: namque agitur de myſticis Moſe & Elia, deque Euangelica prædicatione, quæ ex vtroque componitur. In prædicatione autem certum eſt, exemplum antecedere doctrinæ: vt multi notant circa ea verba, *Cœpit Ieſus facere & docere.* Actuum 1.1. ſiue vt quidam ſcitè proferebat, facere & docere.

Quaratione duo teſtes cælum dicantur claudere.

POTESTATEM CLAVDENDI CÆLVM.] Elogium planè Euangelicæ prædicationis (quæ ex admirabili vitæ exemplo, & ex præſtanti doctrina coaleſcit) illud eſt, quòd in eius ſit poteſtate cælum claudere, vt de Elia legitur. Id quod aptiſſimum eſt, vt ſignificetur, quanta mundo vniuerſo calamitas impenderet, ſi Dei ſerui ſe ſubtraherent, & ab Euangelio exemplo & doctrina prædicando penitus abſtinerent. Hoc etenim perinde eſſet, quaſi cælum claudere, & cæleſtem rorem, veramque pluuiam, quæ tellurem fæcundat, omnino deficere, lege Deuteron. 32.2. *Concreſcat, vt pluuia, doctrina mea, fluat, vt ros, eloquium meum: quaſi imber ſuper herbam, & quaſi ſtilla ſuper gramina.* Multa poſſem ad eandem myſticam pluuiæ ſignificationem afferre; ceteris tamen omiſſis, verba Hiſpalenſis noſtri Archiepiſcopi Diui Iſidori referre ſit ſatis in lib. de Mundo cap. 33. *Pluuiæ* (inquit) *nubium, eloquia ſunt Apoſtolorum, qui quaſi guttatim, abundantiſſimè tamen, doctrinæ fæcunditatem infundunt.* D Similia apud eundem verba leguntur cap. 4. in lib. 1. Regum.

Euangelica doctrina quaſi cæleſtis ros.

Quo pacto ſint illa intelligenda Ne pluat diebus prophetiæ ipſorum.

Ex dictis elicitur, verba illa, *Ne pluat diebus prophetiæ ipſorum,* non fore intelligenda in ſenſu (quod aiunt) compoſito, ſed in ſenſu diuiſo; nam ſi cæleſtis pluuia eſt ipſamet prædicatio, fieri neutiquam poteſt, vt vna perſonet prædicatio ipſa, nec tamen myſtica ſit pluuia. Sed quia ipſorum prophetiæ tempore (hoc eſt, quando concionantur) poſſent ab ipſa prædicatione ſibi temperare in hac prouincia, & in aliam Euangelij ſigna ac prædicationem inuehere; idcirco dicitur in ipſorum eſſe manu, quo tempore concionantur, non concionari; quod planè eſt ac terram aridam & ſitientem derelinquere.

De omnibus Ægypti plagis hic eſſe ſermonem.

Quo ſenſu ſint hæ plagæ accipiendæ.

ET POTESTATEM HABENT SVPER AQVAS CONVERTENDI EAS IN SANGVINEM, ET PERCVTERE TERRAM OMNI PLAGA.] De omnibus Ægypti plagis ſermonẽ eſſe mihi facilè perſuadeo, quæ omnes vt pariter comprehenderentur, deſignatam exiſtimo priùs à textu fuiſſe primam, quæ fuit aquam in ſanguinem conuertere (de qua Exodi 7.20.) deinde ceteras omnes fuiſſe compre- E henſas verbis illis, *Et percutere terram omni plaga*; id eſt illis omnibus plagis, quæ conuerſionem aquarum in ſanguinem ſunt conſequutæ. Qui putant hæc omnia, ita vt ſonant, accipienda eſſe & intelligenda; aduertere deberent vtique, ſenſum huiuſmodi non eſſe ænigmaticum, nec cum ipſo cõtextu cohærentem: præſertim quia è diuinæ prouidentiæ ratione minimè eſt, peculiari alicui ſancto tantam patrandi miraculi copiam facere; vt pro libito, toties quoties (vt aiunt) omnia illa Moſis miracula ſine diſcrimine edat. Ceterùm ſi animaduertamus de Moſe & Elia myſticis eſſe ſermonem (id eſt de apoſtolica prædicatione, quæ ex vtroque coagmentatur) facilè mox perſpicitur, quemadmodum miraculum illud claudendi cælum myſticè intelligitur; ita ſimiliter plagis Ægyptiacis myſticum hic fore ſenſum tribuendum; de quo legantur, quæ ſcripſimus ſuprà cap. 8. not. 4. ad finem: quibus nunc addemus notationem aliam, quæ octaua huius capitis erit.

Priùs tamen notandum eſt, in hac plagarum poteſtate alludi ad Moſis virgam, & ad verba illa Pſalmi 109.2. *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion.* Quo ex loco conſtat Euangelicæ prædicationi myſticam Moſis virgam à ſacra Scriptura dari, necnon poteſtatem myſticè per illam omnes Aegypti plagas inſtaurandi; vt in illius Pſalmi explicatione planum fiet.

NOTATIO VIII.

De mystica plagarum Ægypti significatione.

Cur Apocalypsis allusionem ad Ægypti plagas vsurpet.

DVAS inprimis ob res vsurpat Apocalypsis allusionem ad Ægyptiacas plagas. Primò ad agendum de bello, quod diuina prouidentia cum Iudæis & Gentibus gessit, per similitudinem belli illius, quod Ægyptijs intulit, vt Israeliticum populum ex eorum educeret potestate: de quo agitur capite 8. & cap. 16. vt diximus cap. 8. notatione quarta. Deinde vt explicet ingẽtem potestatem mysticam, quam duo Christi testes habent (hoc est Euangelica prædicatio, quæ ex admirabili exemplo, & doctrina excellenti compingitur) ad mira & inaudita facinora patranda. Eapropter cap. 11. Apocalypseos apponitur allusio ad Mosis virgam, & ad maxima miracula, quæ Moses per illam edidit. In hoc enim sensu dicuntur duo Christi testes esse potentes ad aquas in sanguinem conuertendas, & ad terram plagis omnibus (scilicet Ægyptiacis) percutiendam.

Quòd peccatorum supplicium propriè ad prædicationem Euangelicam spectet.

Deinde ad Euangelicam prædicationem non propriè spectat peccatorum supplicium, proprias immittendo plagas. Atque ideo, quod textus ait, *Hi habent potestatem conuertendi aquas in sanguinem, & percutiendi terram omni plaga*, mysticè debet intelligi necessariò: id est, aut de plagis mysticis, aut de figurata veras plagas immittendi ratione. In aliqua ergo plagarum huiusmodi (vt in conuersione aquæ in sanguinem) habita mystici sensus ratione, videbimus plagam illam verè immitti ab ipsa Euangelij prædicatione. In alijs verò, vt magna cum emphasi & elegantia dicatur duo Christi testes terram omni plaga percutere; satis erit, si ostendamus Apostolicam prædicationem esse valde efficacem ad enunciandas & retegendas hominibus eas plagas, quas patiebantur quidem, nec tamen agnoscebant: nimirum, quia ipsis hominibus proponit ob oculos, & aspicienda offert; quæ ijdemmet, cùm perpeterentur, non aduertebant; scilicet eos per infidelitatem plagis huiusmodi subijci; Christique crucem esse, quæ illos ab ijs plagis possit eripere. Atque hic idoneum habet locum loquutio illa, quæ alias ad res à multis vsurpatur, videlicet sæpè in sacris Literis tunc aliquid fieri dici, cùm manifestatur. Et tunc præsertim hæc phrasis continet proprietatem, quando rei illius declaratio maximam secum affert admirationem. Tunc enim rectè tribuitur effectus ei, qui illum reddit manifestum. siquidem antea ignota res erat, & eius manifestatio maximi fuit momenti opus, quod inter ingentia miracula refe-ratur.

Quo sensu dicantur duo testes terram omni plaga mysticè percutere.

Euangelicus concionator quando dicatur peccatores diuerberare.

Ad hæc, eleganter dicitur Euangelicus prædicator peccatores verberare atque percutere, cùm eis sua scelera in oculorum conspectu subijcit, & quasi in propatulo ostendit, atque in ea acerrimè inuehitur. Hoc ergo est, quod textus ait, *Percutere terram omni plaga*. Hoc ita constituto; plagæ, quas Deus in Ægyptum immisit, sunt omnino decem (de quibus latè agitur in Exod. cap. 7. vsque ad 12.) quæ hoc ordine numerantur. Prima est, *Aquæ conuersio in sanguinem*. Secunda, *ranæ*. Tertia, *cinyphes*. Quarta, *muscæ caninæ*. Quinta, *pestis animalium*. Sexta, *vlcera vesicarum*. Septima, *grando*. Octaua, *locustæ*. Nona, *tenebræ*. Decima, *mors primogenitorum*.

Decem Ægypti plagæ per ordinem enumeratæ.

De mystica harum omnium plagarum significatione multa video ab interpretibus sparsim dici, & ferè omnia à nostro Pererio congeri suo in Exodum commentario.

Quænam mystica plagarum Ægypti significatio debeat indagari.

Ceterùm meâ sententiâ minimè facit satis explicatio illa, quæ plagarum singulas seorsum sumit; easque ad idoneam aliquam cogitationem ita applicat, vt nullam omnino ducat rationem explicationis huiusmodi, quæ vniuersam decem plagarum ratiocinationem per ordinem ad decem mysticas plagas aptè applicet, in quibus idem cernatur ordo. Etenim si *omnia in figura contingebant illis*, iuxta Pauli pronunciatum: quis dubitet, in ea decem plagarum historia fuisse Spiritus sancti mentem, vt alius my-

A sticarum plagarum denarius figuraretur: & illi pariter ordini plagarum decem à Deo in Ægyptum illatarum peculiare mysterium inesse? Nequaquam ergo fuit satis, si plagæ singulæ concionatoriè ad aliquid morale accommodentur, nisi omnis illarum series, numerus & ordo ad rem Spiritus sancti mente dignam applicetur. Ac demum eiusmodi esse applicationem oportet; vt si verissima illa decem plagarum narratio historica per meram fuisset fictionem & ænigma excogitata; appareret sanè illam sapienter satis fuisse confictam ad mysterium illud præsignificandum, quod diuinus Spiritus in plagarum numero atq; ordine occultauerit.

Hoc explicationis genus vix aliquis (quod quidẽ viderim) in decem Ægypti plagis fuit ausus meditari. Constat tamen id diuo Augustino maximè fuisse in optatis. Scripsit enim tom. 9. tractatum de decem plagarum conuenientia cum decem præceptis Decalogi. Vbi præcepta decem considerat san-

B ctissimus Doctor, veluti decem medicamenta plagarum totidem, quæ in decem Ægypti plagis figurentur. Quòd si Augustini applicatio aliquanto est violentior: ex eo ipso infertur, quàm apud se firmiter D. ipse Augustinus statuerit, in decem Ægypti plagarum significatione ordinem quæri oportere: quandoquidem ad ipsius inquisitionem aspirauit; quantumuis, quæ sibi occurrit, nonnihil coacta videretur. Quemadmodum quia certò existimabat, quidquid in opus sex dierum partitur Genes. 1. à Deo fuisse vno eodemque momento conditum, non dubitauit violenter explicare, qua ratione in illo sex dierum opificio distingueretur mane & vespere. Minus enim inconueniens fore reputauit, violentam adhibere declarationem, quàm concedere in creatione paulatim Deum, & quasi pedetentim processisse. Sed de ea nos quæstione alibi fortassis agemus. In applicatione verò decem plagarum iuuabit procul dubio diui Augustini desi-

Mystica D. Augustini explicatio de decem Ægypti plagis.

C derium; & plagarum eiusmodi mysterium prouehet, qui applicatione non quidem coacta ac violenta, sed apta & congruenti ostenderit, decem Ægypti plagas consequenti ordine respondere decem plagis, quas Euangelica prædicatio in infidelibus & peccatoribus detegit. Quibus ex plagis diuinus Spiritus verum liberat Israelem, hoc est, bonos & strenuos Christi cultores.

Denarius plagarum numerus appositus ad plagarum in peccatores immissarum multiplicitatem.

Imprimis ergo quod ad numerum denarium attinet; vt significetur infidelium & peccatorum plagas esse complures, facilè perspicitur, quàm fuerint congruenter ad denarium numerum redactæ; qui numerus multiplicationis est proprius. Quamobrem licèt difficile non admodum esset, plagas sceleratorum hominum ad numerum aut maiorem aut minorem reuocare: eleganter tamen & significanter denario sunt numero comprehensæ. Huiusmodi autem reductio & ad prædictum numerum

D reuocatio quàm fuerit idonea & consentanea, ex ipsa enumeratione constabit.

Auctoris sententia de mystica Ægypti plagarum significatione.

Iis igitur prætermissis, quæ à nonnullis Doctoribus de decem plagarum mysterio disputantur, nostra declaratio hisce decem plagis mysticis coërcetur. Prima est, *Infidelium & improborum hominum discordia*. Secunda, *rixæ & tumultus*, qui ex ipsa discordia dimanant. Tertia, *curæ & solicitudines*, quæ mundanos homines discruciant. Quarta, *iræ atque odia*, quibus æstuant. Quinta, *expetita voluptas & oblectamentum* in rebus ipsis, quas possident, minimè inuenta; atque adeò rerum possessarum inutilitas. Sexta, *conscientiæ stimuli ac morsus*. Septima, *obstinatio in suis sceleribus*. Octaua, *concupiscentiæ tyrannis*. Nona, *miseranda cæcitas*, in qua iacent. Decima, *suarum animarum damnatio*.

Has miserias quicunque attentè perpenderit; animaduertet, improbos homines & infideles illis

miserè conflictari: nec tamen spiritales viros earum contagione maculari. Illi enim sunt verus Israel Dei, de quo Paulus agit. Et quamuis mundanorum hominum plagæ possint ad numerum laxiorem reduci; hæ tamen decem sunt inter se distinctæ, & ceteras omnes comprehendunt, à quibus Deus verum liberat Israelem, & spiritalem Ægyptum percellit.

Explicatur suprà traditus mysticarum plagarum ordo.

Vt ad earum ordinem veniamus; aduerte inter mundi plagas iure optimo à discordia initium sumi. Nam in magno aliquo hominum cœtu, quod imprimis expetitur, concordia est: quippe reipub. speciem ac formam ea vna inducit. Deinde animorum discordiam subsequuntur *contentiones & rixæ & animositates*, vt loquitur Paulus. Tertiò, ambitionem sequuntur curæ & anxietates. Quartò, vbi res non succedit; ecce tibi indignationes, iræ, atque odia ingruunt. Quintò, si prosperè accidant res, quando scilicet aliquis voti sui compos euadit (vt si rei familiaris copiam adipiscatur) quietem & tranquillitatem quam exquirebat, nō reperit; quod est nucem sine nucleo inuenire. Sextò, ex eo quòd iniustè & inordinatè, quod optabat, improbus conquisierit, (siue illud assequatur, siue non,) sequuntur inde acerrimi conscientiæ morsus & stimuli. Septimò, quantumuis scelerum conscientia exagitetur impius; eam miseriam alia maior adhuc subsequitur, nempe cordis obstinatio & pertinacia; qua obduratur, vt in sua infelicitate ac miseria persistat. Octauò, huic cordis duritiæ succedit vehemens concupiscentiæ tyrannis; qua peccatores miseri suis desiderijs, vt carnificibus durissimis, traduntur. Nonò, huiusmodi concupiscentiæ tyrannidem excipit miserabilis cæcitas, quæ iure optimo cum subterraneis scrobibus & obscurissimis custodijs comparatur; in quibus captiui Christiani apud Mauros arctissimè detinentur. Decimò, has demum miseriarum & infelicitatū facies claudit finis planè miserabilis; cùm scilicet improbus lethali scelere constrictus decedit, ipsiusque anima in barathrum æternis ignibus crucianda detruditur.

Obiectio contra prædictum plagarum ordinem.

Huic tamen ordini aliquis se ita opponet: si ordo septem plagarum, quibus Deus affecit Iudęos, est ille, quem cap. 8. proposuimus (nimirum Fames, Bellum, Pestilentia, Ignorantia, Concupiscentiæ, Iræ, & Obduratio.) aut Apocalypseos ordo confusus est atque permistus; aut ordo mysticarum decem plagarum, quas modò recensuimus, legitimus non est: quia illarum septem plagarum ordo minimè consonat cum ordine decem plagarum Exodi, vt ex se patet manifestè. Etenim præterquam quòd in Apocalypsi præcedunt Fames, Bellum, & Pestilentia, quæ hic omittuntur, in Apocalypsi quidem cōcupiscentias antecedit ignorantia, & iras atque odia, concupiscentiæ, iræque ipsæ, obdurationem. In eo autem decem plagarum ordine, quem modò præscripsimus, iræ præcedunt cordis duritiem; hæc concupiscentiæ tyrannidem, quæ tenebras ignorantiæ anteuertit.

Enodatio superioris difficultatis.

Ad hæc respondeo nonnullis propositionibus. Prima est: congruentissimum fuit plagas à Deo inflictas Iudæis ad septenarium numerum reuocari, vt suo loco vidimus. In illis autem plagis non facienda erat solùm mentio spiritalium plagarum, quibus Deus infideles omnes & sceleratos punit; sed etiam earum, quæ propriæ erant atq; corporeę, cuiusmodi sunt Fames, Bellum, & Pestilentia. Vt enim Deus sui altissimi consilij rationem ostenderet, vtque Iudaici populi perfidia magis magisque appareret; voluit supplicia illa, quæ in Iudaicum populum immisit, non solùm spiritalia esse, sed etiā corporea, vt Fames, Bellum, & Pestem.

Qualis sit ignorantia, quæ inter septem Iudæorū plagas quartū locum occupauit.

Secunda ignorantia, quæ inter septem Iudaici populi plagas quarto loco constituitur, non est spiritalis ignoratio, in qua generatim sunt infideles omnes immersi: sed peculiaris alia miseria, per quā tertia cælestis lucis parte priuati sunt, vt suo loco explicatum est.

In tribus postremis Iudæorum

Tertia, in tribus postremis plagis ex septem illis Iudæorum proprijs clauduntur quodammodo omnes decem plagæ, quas nuper exposuimus. Nam ad plagam desideriorum cordis reducuntur discor-

A dia, contentiones, curæ, fluxarum huius vitæ rerum vanitas, concupiscentiæ tyrannis & miserabilis cordis cæcitas. Quapropter ad has omnes infelicitates sub vno eodemque symbolo pariter figurandas excogitatæ sunt monstrosæ illæ locustæ, c. 9. Apoc. In eaque pictura cernimus cæcitatis fumum ex imo puteo ascendentem, & vultuum placidorū fraudulentiam, nec non dentes, quibus rodunt, ac mordent, & acutos caudarum stimulos. In plaga item irarum Apocalypseos includuntur similiter conscientiæ morsus & ignorantiæ fumus: vt vidimus in descriptione equorum, siue furiarum capitis noni.

plagis has omnes decē quodammodo includi.

Cur in septē Iudæorum plagis plaga concupiscētiarum præcedat subtractionem tertiæ partis lucis.

Quarta: vt ostendatur, ignorantiam antecedere concupiscentijs atque iris, ex hisque ignorantiam ipsam multiplici incremento augeri, sapienter in Apocalypsi obscuritas tertiæ partis lucis plagas cō-
B cupiscentiarum & irarum antegreditur: & in Exodo easdem iras & concupiscentias tenebræ mox palpabiles consequuntur.

Cur item in eisdem Iudæorum plagis, concupiscentiæ antecedant iras.

Quinta: vt denotetur, concupiscentias præcedere iris, & obdurationi; nec non in obstinato peccatore tyrannidem cōcupiscentiæ obstinatione ipsa vehementer excrescere: ad hoc, inquam, significandum congruenter in Apocalypsi concupiscentię antecedunt iras atque odia, (præsertim, quia ibi potissimùm attendebatur Iudęorum Ecclesiam persequentium furor, qui ex effrænatis eorum concupiscentijs duxit originem.) At in Exodo post irarum & indignationum plagam depingitur cordis obduratio, quam sequitur crudelior concupiscentiarum cordis tyrannis. Et hanc etiam sæuiorem tyrannidem subsequitur confirmatio in ipsa obduratione, de qua Apocalypsis agit: in eaque obdurationis perpetuitate includitur animæ damnatio.

C Sexta: ex ijs, quæ diximus hactenus, elicitur, idoneè satis septem Apocalypseos plagas ordine ibidem expresso enumeratas fuisse: nihilominus decem mysticas Exodi plagas eo ordine, quem nuper tradidimus, rectè considerari. Quare, quicunque ordinem attentè inspexerit, animaduertet esse vtrumque legitimum & Spiritus sancti sapientia dignum.

Reliquum est, vt breuiter attingamus singularū ex decem Ægypti plagis applicationem ad mysticam eam plagam, quam suo ordine respiciunt.

Redditur apta singularum mysticarum ratio, & cum proprijs Ægypti plagis per ordinē conferuntur.

Primò igitur ad infidelium discordiam innuendam nihil aptius, quàm aquarum potabilium conuersio in sanguinem: vt fusiùs explicabitur cap. 16. in plaga tertia (vbi notabimus, Euangelica prædicatione discordiam in terrarum orbem fuisse in-
D uectam; vt Christus antea prædixerat.) Hic satis sit aduertere, sanguinem esse belli symbolum, vt vidimus cap. 8. in plaga secunda: & bellum quidem Israelitico populo à Gentibus illatum ritè in mari sanguineo denotatur. Ad domesticum verò & intestinum bellum figurandum aptissimæ sunt aquæ potabiles in sanguinem conuersæ. Sic enim significatur, discordiam in intima reip. viscera ac venas serpere.

Contentionibus & rixis, ranas.

Secundò: ad contentionum, rixarum & animositatum significationem quis non videat appositum esse symbolum ranas & importunum earum clamorem? Dicemus de hoc symbolo latiùs cap. 16. in sexta plaga.

Curis, culices.

Tertiò: curarum numerosa multiplicitas, quæ licèt rerum minimarum sint, animum tamen ex-
E cruciant, & sanguinem exugunt, nec eas valet homo à se excutere: ad huiusmodi, inquam, significationem eleganter applicatur culicum plaga; qui pungunt & angunt aculeis, & rauco murmure torquent.

Iris & indignationibus œstros siue asilos.

Quartò: iræ & indignationes per œstros siue asilos optimè figurantur, quorum effectus atque ictus furiosi sunt: vnde & œstro perciti videntur ij, quos pungunt.

Rerum temporalium vanitati, pecorum internecionem.

Quintò: vanitas rerum ac bonorum huius vitæ, in quibus optata tranquillitas minimè reperitur, in pecorum internecione figuratur egregiè. Nam qui re familiari abundat, eius tamen ope ac subsidio impendentes calamitates subterfugere neutiquam potest, nec ad veram animi voluptatem peruenire:

næ illi res familiares atque fortunæ perinde sunt, quasi mortuæ essent; cùm nulli sibi vsui esse possint aut vtilitati, sed impedimento potiùs, damno & detrimento.

Conscientiæ morsibus vlcera vesicarum.

Sextò; conscientiæ morsus & interior animæ confusio ac perturbatio non ineptè denotantur in vesicarum vlceribus; quæ dolorem secum, pudorē & horrorem afferunt. De qua plaga dicemus iterum cap. 16. in plaga prima. Hic solùm addo, Prospero & Ruperto hanc plagam vlcerum vesicarum esse adulterorum pœnam.

Obdurationi grandinem.

Septimò: per grandinem obduratio conuenienter significatur: vt videbimus in fine huius capitis vndecimi, & in plaga septima capite decimo sexto.

Concupiscētijs locustas.

Octauò, per locustas vidimus iam capite nono mirificè concupiscentiæ tyrannidem figurari.

Animorum cæcitati tenebras.

Nonò: ad maximam animorum cæcitatem indicandam, qua infideles & peccatores hallucinantur, quid clarius ipsismet Ægypti tenebris? Quare Augustinus de concupiscentiæ tenebris exponit.

Æternæ damnationi mortem primogenitorum.

Postremò: ad animarum damnationem optimū etiam est symbolum mors primogenitorum (atque hoc fortassis indicat primogenita mors.) Namque vt primogenitus est in paterna domo princeps, sic animus in vnoquoque homine.

Cur, cùm malefici Ægyptij primā & secundam plagas fuerint imitati; tertiam & sequentes imitari non potuerint.

Cùm hucusque explicauerim decem Ægypti plagarum mysterium in meæ applicationis confirmationem: illud appendicis loco iuuat annectere, quod mihi haud exiguæ voluptati fuit; nimirum, quid habeat mysterij quod dicitur Exodi 8. 18. in cyniphum siue culicum plaga; *Feceruntque similiter malefici incantationibus suis, vt educerent cyniphes, & non potuerunt. Et dixerunt malefici ad Pharaonem, Digitus Dei est hic.* Vbi notandum est, in prima plaga conuertendi aquā in sanguinem dici Exodi c. septimo numero vigesimo secundo, *Feceruntque similiter malefici Aegyptiorum incantationibus suis.* Id quod in secunda item plaga ranarum dicitur quoque Exodi capite octauo numero septimo. *Fecerunt autem & malefici per incantationes suas similiter, eduxeruntque ranas.* In tertia tamen plaga, & in ceteris deinceps, Ægyptiaci malefici cælestem plagam æmulari non potuerunt. Deinde notandum est, ex eo quod textus ait in prima plaga, apparere, quemadmodum malefici cælestem plagam in terra Gessen imitari contenderint. Patet hoc; nam si extra terram Gessen tota aqua potabilis fuerat in sanguinem conuersa; necesse ergo erat ad Mosaici illius miraculi imitationem pergere ad terram Gessen; vbi vera & germana aqua remanebat ab eiusmodi metamorphosi immunis.

Quibus præmissis, huiusmodi mysterium, quòd scilicet Dæmon suis technis aliquo modo potuerit primam & secundam plagam imitari in terra Gessen, tertiam & reliquas non item: huius, inquam,

A

rei mysterium, meo iudicio, illud est; quia in terra Gessen, id est, in spiritualibus viris eò dæmonis astutia & malitia peruenit, vt primam & secundam plagas ex plagis decem mysticis æmuletur: ceteras autem plagas imitari nequaquam potest. Ita enim plerunq; videmus accidere, vt inter viros pios contentiones aliquot atque discordiæ exoriantur; quas dæmon excitare & accendere conatur sub zeli aut diuini obsequij prætextu. Enimuerò tota hæc dæmonis machinatio & fraus, præterquam quòd vera omnino plaga non est, sed ipsius speciem præfert; secundam plagam non prætergreditur. Etenim licèt cum vero Dei obsequio stare possit sententiarū diuersitas, & nonnullæ minoris momenti dissensiones, dum quisque in ea perstat sententia, quam rectam & rationi consentaneam esse iudicat: verùm tamen inter pios & spiritales viros non res eò deducitur; vt curas secum, anxietates, odia, cæcitatē & obstinationem trahat. Huiusmodi enim infelicitates, & veras animi miserias recti homines atque integri ne in specie quidem patiuntur.

B

Scrupulos ad animorum medicinam à Deo sæpè immitti.

Si autem scrupuli aliquam præ se ferunt conscientiæ morsuum speciem: id sanè longè est diuersum ab acerrimis animi stimulis ac vehementi mentis perturbatione, qua scelerati exagitantur. Nec tamen hoc inter plagas, sed inter animæ potiùs medicamenta à Deo sapienter probis hominibus adhibita referendum est; siquidem *Bonarum mentium est* (vt ait Gregorius) *ibi culpam timere, vbi culpa non est.*

Quid Deus tantâ plagarum multitudine in Ægyptios effusâ significare voluerit.

Hactenus de mystica plagarum Ægypti significatione. In ipsa verò historia propterea tantam Deus plagarum diuersitatem immisit; vt ostenderet, res creatas omnes aduersus Dei hostes arma capere, & bellum apertum indicere; vt habetur Sapient. cap. quinto numero decimo octauo & vigesimo primo, & capite decimo sexto numero decimo septimo, vbi literalis est sermo de Ægypti plagis. Atque ita Nilus (quem Ægyptij vt Deum venerabantur) sanguineo infectus colore cernitur. Deinde in ranis & culicibus declaratur, non Deo opus esse crocodilis, aut immanibus alijs piscibus ad bellum suis hostibus inferendum: sed satis sibi superque esse ranarum & culicum exercitum.

C

Non secùs ex terrestribus animalibus seligit Deus, ex noxijs quidem non iam leones aut tigrides, sed œstros aut asilos. Ex vtilibus autem (qualia sunt pecora) ea desumitur plaga, qua animalia ipsa intercidant. at ex humanis corporibus exoritur plaga vlcerum acerbissimorum, quæ dolorem pariter & pudorem secum afferant.

Tandem aëris & ignis plagæ sunt fulmina, grando, locustæ, & tenebræ horribiles. Nam locustas adduxit ventus vrens. Ac postremò plaga decima angelorum ministerio fuit inuecta.

D

TEXTVS.

Vers. 7. Et cùm finierint testimonium suum, bestia, quæ ascendit de abysso, faciet aduersus eos bellum, & vincet illos, & occidet eos.

COMMENTARIVS.

Quid ijs innuatur verbis, Cùm finierint testimonium suum.

NON permisit Deus Iudæorum nequitiam aduersus duos Christi testes preualere: quandiu testes ipsi integrè & cumulatè nondum perhibuerant testimonium, cuius gratia missi fuerant. Ita enim decebat Dei prouidentiæ ostensionem. Atque id significatur verbis ijs, *Cùm finierint testimonium suum.* Verbum Græcum est τελέω, quod propriè significat perficere & ad finem vsque perducere. In rebus item sacris significat celebrare & peragere: vt ex Herodiano atque Dionysio Areopagita notant dictionaria. Forsan ergo in præsenti agitur de Euangelij prædicatione, vt de sacrificio quodam: quemadmodum Paulus loquitur ad Romanos 15. 16. *Vt sim minister sanctificans Euangelium Dei.* εἰς τὸ εἶναί με λειτουργὸν ἱερουργοῦντα τὸ εὐαγγέλιον, hoc est, *Sacra functione circa Euangelium fungens.*

A

Bestia qvæ ascendit de abysso.] Hoc nomine nonnulli putant designari maris bestiam, de quo agitur cap. 13. in qua opinantur alij Antichristum, alij Romanum Imperium figurari. Quamobrem ad eam, quam persequimur, acoluthiam, incessit difficultas, quorsum bestiæ maris hìc mentio fiat: siquidem in hoc capite iuxta nostram explicationem de Romani Imperij persecutione non agitur, sed de illa, quam Iudæi in Ecclesiam concitarunt. Vt huic difficultati faciamus satis, existimabit quispiam, apte hic dici posse, Iudæos in ea persecutione aduersus Christi Euangelium coortâ, vi atque potentia Romanorum vsos fuisse; atque adeò ex eo tempore Romanum Imperium in Pilato, Herode, Festo atque alijs sese Euangelio opposuisse. Ipse tamen non in eas redigor augustias, vt hanc loquendi rationem accersere opus sit: quippe qui pro certo habeam, hanc bestiam, quæ in textu dicitur bellum aduersus duos Christi testes gessisse, non esse maris bestiam, de qua agitur cap. 13. sed esse locustas capitis noni.

Bestia, quæ hic dicitur de abysso ascendere. quænam sit.
1. Opinio explicantiū de maris bestia, de qua cap. 13.

Ac primùm nullius difficultatis est, de locustis in singulari numero esse sermonem. Quin imò hæc est familiaris ratio loquendi de locustis, vt patet Exod. 10. 4. *Ego inducam cras locustam.* Et similiter numero 12. & 19. & 3. Regum 8. 37. & 2. Paralip. 6. 28. & cap. 7. 13. item Psal. 104. 34. Prouerb. 30. 37. Ecclesiastæ 12. 5. Ioel 1. 4. & cap. 2. 25.

Auctoris expositio de locustis, de quibus suprà.
Singularis pro plurali frequens in sacris.

B

Deinde certum est locustæ congruere nomen bestiæ. Lege Sapient. 16. 1. *Per multitudinem bestiarū exterminati sunt.* Et paulò infrà; *illos enim locustarum & muscarum occiderunt morsus.* Ad hæc, Græca vox, quę respōdet bestię est θηρίον, & Ælianus araneum etiam appellat θηρίον. Dioscorides autem, Hippocrates & Galenus lumbricos etiam. Et apud medicos peculiariter dicitur, θηρίον, quod ictu, morsuve venenum relinquit. Constat autem locustis Apocalypseos caudas scorpionum inesse.

Nomen Bestiæ locustis in Scriptura familiare.

Tertiò, textus ipse expresse ait, *Bestia quæ ascendit de abysso.* Et quamuis alibi abyssi nomen pro mari etiam sumatur interdum: Apocalypsis tamen aperte distinguit abyssum à mari; abyssum enim vocat puteum, vt patet cap. 9. n. 1. 2. & 3. Itaque apud Apocalypsin figura abyssi est instar putei profundi. Constat autem ex abyssi puteo locustas ascendisse. Nam aperto puteo, *Ascendit fumus: & de fumo exierunt locustæ in terram.*

Abyssi nomē hic pro alto puteo sumi.

Quartò; nomen bestiæ Græcè fixum habet articulum: quod argumento est de bestia illa præcessisse sermonem. Nam in cap. 13. quando maris bestia primò nominatur, nullus ei præponitur articulus: nec bestiæ etiam terræ, quando primò in eodem capite decimo tertio exprimitur.

C

Ex his ergo mihi certum est, textum hic agere de locustis capitis noni. Opponet tamen nobis aliquis; de locustis illis dicitur cap. 9. 4. *Præceptum est illis, ne læderent fœnum terræ, &c. nisi tantùm homines, qui non habent signum Dei in frontibus suis*: ac proinde non videtur hoc in loco sermo esse de illa Bestia; cùm perspicuè dicatur de bestia abyssi; *Faciet aduersus eos* (id est duos Christi testes) *bellum, & vincet illos, & occidet eos.* Respondetur; locustæ capitis noni (vt suo loco vidimus) significant Iudaici populi concupiscentias; quæ quidem ex Iudæis eos solùm lædebant, qui Dei signo in suis frontibus non erant notati: in eos enim verè immittebantur. Licèt autem dicatur abyssi bestia bellum gessisse aduersus Christi testes, eosque superasse & obtruncasse: id tamen non egit bellua immediatè in eos irruendo, sed mediatè; nimirum Iudæos contra ipsos Christi testes incitando. Et quidem damnum inferunt feræ illæ locustæ illis, in quos per se ipsas irruunt; id est, in eos, quos tradidit Deus in desideria cordis eorum. At familiares Christi seruos, quos persequuntur concupiscentiæ in Christi hostibus dominantes, licèt bello oppugnent, vincant & occidant; non tamen verè ac propriè lædunt. Illud enim verum est damnum & detrimentum deplorandum, quòd in hominum animis & cordibus concupiscentiæ ipsæ regnant ac dominantur. Quod damnum, vt constat, minimè inferunt Christi seruis, quando in eos suscitant bella.

Obiectio aduersus prædictam expositionem.
Respondetur obiectioni.

D

Præterea eadem phrasis, *Faciet aduersus eos bellum*, eleganter huic ipsi sensui aptatur. Reges enim sunt, qui bellum gerunt, non quidem per se ipsos, sed per suos milites; dum eis sua iussa & imperia exequenda indicunt. Eâdem ergo ratione, qua Iudæis concupiscentiæ imperitabant, dicuntur aptè intulisse bellum Christi testibus, videlicet subditam sibi gentem in eos commouendo. Simili locutione significanter diceretur impura libido gessisse bellum in Ioannem Baptistam, scilicet Herodiadem & Herodem concitando aduersus illum. Manifestum antem est, fluxarum rerum & caducarum concupiscentias, quæ in Iudæorum cordibus regnabant, fuisse potissimas duces, quæ Iudæos ad Christi seruos persequendos excitarunt, immiserunt, compulerunt. Videatur Iacobi 4. 1. *Vnde bella in vobis? nonne hinc, ex concupiscentijs vestris, quæ militant in membris vestris.*

Quàm rectè dicantur locustæ facere contra Dei testes bellum.

Et vincet illos et occidet eos.] Quando tyrannis & immanitas ministris Euangelij potentior est ac robustior, vt eos in exilium atque adeò infra mortuos amandet; tunc magna cum elegantia dicuntur Veritas & Sanctitas vinci atque occidi. Et hac ratione loquitur Daniel capite octauo versu duodecimo. *Prosternetur Veritas in terra.* Et Isaias cap. quinquagesimo nono num. 14. *Corruit in platea Veritas.*

E

T E X T V S.

Vers. 8. Et corpora eorum iacebunt in plateis ciuitatis magnæ, quæ vocatur spiritualiter Sodoma & Ægyptus, vbi & Dominus eorum crucifixus est.

A

COMMENTARIVS.

SVNT qui ex his verbis inferant, Antichristum Ierosolymis regnaturum fore, atque ibi interfecturum duos Christi testes Henochum & Eliam: de qua explicatione vide Bellarminum to. 1. l. 3. de Rom. Pont. c. 13. & Maluendam de Antichristo l. 9. Alij sunt, qui sibi persuadent, hic non esse sermonem de Ierosolyma in literali sensu, sed generatim de vrbe Euangelio inimica; hoc est de ea, quã Augustinus appellat Babylonem, vel etiam de Roma Ethnica. Ad cuius probationẽ asserunt, vbi Christus ab hominibus offenditur, illum ibidem crucifigi: iuxta illud ad Hebræos 10. 29. *Deteriora meretur supplicia, qui filium Dei conculcauerit, & sanguinem testamenti pollutum duxerit.* Item ad Galat. 3. 1. *In vobis crucifixus, &c.* Atque hanc secundam expositionem sequuntur Paula & Eustochium tom. 1. Diui Hieronymi epist. 17. cap. 4.

Nam hic Sodomæ & Ægypti nomine significatur Ierosolyma? Vera sententia affirmans.

Nihilominus certum existimo agi in hoc loco de Ierosolyma; atque adeò hunc versiculum cogere, vt septem omnes tubarum plagæ sint illæ, quibus Deus mulctauit Iudæos Christum ipsiusque doctrinam reijcientes, vt late expendimus in prolegomenis notat. 12. Quin imò acoluthia etiam & recta præcedentium capitum applicatio dilucidè ostendunt, sermonem hic esse de Ierosolymorum vrbe; id, quod clare item probat illa Ioannis periphrasis, *Ciuitas magna, quæ vocatur spiritualiter Sodoma & Ægyptus.* Nam imprimis appellatio hæc ciuitatis magnæ congruit Ierosolymæ propter illud, quod Iosephus scribit lib. 7. de bello cap. 17. nimirum paschali quodam tempore numeratas fuisse Ierosolymæ personas paschalem agnum edentes ad tricies centena millia & millia itidem quater centum. Deinde certum est, Ierosolymam esse vrbem illam, quæ in sacris Literis spiritualis Sodoma nuncupatur. Lege Ieremiam 24. 14. vbi loquens Deus de Ierosolyma, ait; *Facti sunt mihi omnes, vt Sodoma.* Deut. 32. 32. *De vinea Sodomorum vinea eorum.* Isai. 1. num. 10. *Audite verbum Domini principes Sodomorum.* Isai 3. 9. *Peccatum suum quasi Sodoma prædicauerunt.* Legatur etiam Ezechiel 16. vbi Sodoma appellatur Ierosolymæ soror: perinde ac si vtraque dicantur valde inter se esse similes. & ibi num. 49. *Hæc fuit* (dicitur) *iniquitas Sodomæ sororis tuæ, superbia, saturitas panis & abundantia, & otium; & manum egeno & pauperi non porrigebant.* Propter similia ergo scelera atque flagitia vocatur Ierosolyma spiritualiter Sodoma. Quod autem subditur illam pariter appellari spiritalem Ægyptum; ideo procul dubio dicitur, quia Ægypti plagæ iuxta mysticum sensum, in hoc capite ad Ierosolymam applicantur. Illud etiam non parum fauet, quòd Ezech. 23. tribuitur Ierosolymæ nomen *Ooliba*; & sæpius dicitur atque iteratur ea fornicata fuisse in Ægypto; indeque fornicandi consuetudinen suxisse, nec dum obliuioni mandasse. Ex quo infertur, Ierosolymæ rebelli nomen spiritualis Ægypti propter spiritualem idololatriam quadrare.

B

Nomen ciuitatis magnæ quadrare Ierosolymæ. Eidem etiam nomen Sodomæ in sacris dari.

Ægypti item nomen eidem conuenire.

C

Ioannes ergo voluit haud dubie Ierosolymam hac periphrasi designare; & argumenti Apocalypseos lucem atque notionem exhibere. Noluit tamen proprio Ierosolymæ nomine vti: vt significaret hoc pacto perfidam illam vrbem indignã prorsus esse, cui nomen Pacificæ tribueretur: qua ratione etiam cap. 2. 9. designans Iudæos ait Dominus, *Qui se dicunt Iudæos esse, & non sunt.* Atque ad illud, de quo sermo erat in contextu, oportuit maxime Ierosolymam non suo nomine compellari, sed mystica spiritualis Sodomæ & Ægypti appellatione, vt intrà explicabimus. Ceterùm nequis remaneret dubitationis scrupulus, agi ibi de infida Ierosolyma; quemadmodum cap. 17. 18. designata Roma dicitur; *Ciuitas magna, quæ habet regnum super reges terræ.* Et de illa pro certo indicio traditur ædificatam esse illam supra septem montes: ita similiter ad notandam Ierosolymam, certum etiam apponitur signum; *In qua Dominus crucifixus est.*

Cur Ioannis hic Ierosolymam non proprio nomine compellauerit.

Quòd si aliquis in eo substiterit, quòd Christus non fuit Ierosolymæ, sed extra illam cruci suffixus, quià *extra portam passus est*: ad id dubioli respondeo, hoc esse satis, vt verè dicatur Christus Ierosolymæ in crucem actus: vt patet ex ijs Lucæ 13. n. 33. *Non capit Prophetam perire extra Ierusalem*, vbi Christus de sua morte habebat sermonem.

Quomodo dicatur verè, In qua Dominus crucifixus est; cùm Christus extra portas passus sit.

D

De sententia alia, quæ contendit, hic agi ad literam de Antichristo Ierosolymæ regnaturo, & Henochum atque Eliam ibidem occisuro, dixi iam suprà, me illam nec impugnare nec sequi: quin imò, si adeò certa est, vt nonnullis collibuit, satis esse ad eam prophetiam hic fieri allusionem: contextum tamen non obscurè agere de persecutione sub primitiuæ Ecclesiæ tempus à Iudaico populo aduersus Christi fideles concitata.

Ait ergo textus, *Corpora eorum iacebunt.* Cùm enim martyrum corpora in media platea iacent insepulta, dicitur significanter satis, *Hic iacent veritas & sanctitas*; vt suprà ostendimus.

IN PLATEIS CIVITATIS.] Plenius est id, quàm quod quidam libri Græci habent, nempe in singulari numero, *in platea.* Nec enim de vno aut altero martyre est sermo; sed de iustitia, & sanctitate in cunctis Christi Martyribus, qui in ea Iudaici populi persecutione mortem fortiter oppetierunt. Atqui simile est vero, non omnes fuisse in eâdem vrbis platea contrucidatos. Præsertim quia non tam agitur de vrbe ipsa Ierosolyma; quàm de ciuitate, id est, de republica illa Iudæorum, cuius metropolis erat Ierosolyma. Qua ratione illius vrbis plateæ planè erant publici omnes conuentus atque hominum cœtus. Quo innuitur, in media luce & Iudaici populi conspectu atque consensu martyres Christi, Iudæorum manibus iugulatos iacere: quasi perduellionis rei, aut infames latrones essent. Eò enim Iudaici populi iniquitas processit, vt doctrinam viuam, viuumque exemplum, quæ sese illis opponerent, minimè superesse paterentur.

Platea ciuitatis quo sensu hic capienda.

E

QVÆ VOCATVR SPIRITVALITER SODOMA ET ÆGYPTVS.] Sodoma Philoni sonat *cæcitatem*; Ægyptus *angustias.* Quare in vtroque nomine rite exprimitur furentium Iudæorum cæcitas ac rabies, qua Christianos persequebantur atque vexabant. Aut fortasse, (si non tam nominis etymologiam, quàm rem ipsam attendamus,) nomen Sodomæ denotat, eos permittente Deo in desideria cordis fuisse traditos: Ægypti verò nomen indicat, nouum Israelem à Iudæis ipsis, sicuti olim veterem ab Ægyptijs, acerrimè oppugnari.

Sodomæ & Ægypti etymologia.

A

VBI ET EORVM DOMINVS CRVCIFIXVS EST.] His verbis innuitur, Iudæos, quod aduersus Christum ipsum prius machinati fuerant, in discipulos quoque machinari: iuxta illa eiusdem Christi verba, *Si me persecuti sunt, & vos persequentur.*

NOTATIO IX.

Cur Ierosolymæ rebelli nomen Sodomæ & Ægypti tribuatur.

CVR Ægypti nomen ad Ierosolymam rebellem; hoc est, ad Iudæam applicetur, diximus exactè Apocal. 14. notat. 6. Quare illud hic tantùm exponere est animus; cur scilicet synagoga nomine Sodomæ nuncupetur? Quam ad rem oportet attentè perlegere, quod de mari mortuo proditur Genes. 19. 25. & pariter animaduertere totam eam regionem, antequam Dominus subuerteret Sodomam & Gomorrham, irrigari solitam, *sicut paradisum Domini, & sicut Aegyptum venientibus in Segor.* Quæ tota regio igne exusta in mare mortuum euasit. Pro quo videri debent ea quæ scribunt Strabo lib. 16. n. 7. vbi de Iudæa, Andreas Masius Iosue 3. fol. 66. Ioseph. l. 5. de Bello cap. 5. Plinius l. 5. historiæ c. 15. & 16. & l. 7. c. 15. Tacitus l. 5. historiæ, siue vt alij cõputant, l. 25. Abrahamus Ortelius latè in sua Geographia in tabula de peregrinatione Abrahæ, vbi citat Patres.

Sodomam & Gomorrham post cælestẽ ignẽ in mare mortuum euasisse.

Significatio ergo in eo potissimùm consistit, quòd Iudæorum natio ac populus priùs quidẽ fuerit veluti Dei paradisus; at post supplicium illis diuinitus inflictum, sit tanquam mare mortuum, in quo nihil viuens procreatur. Quamuis enim illis adhuc cæremoniæ aliquot & externa quædam fructuum & probæ vitæ facies remaneat: hæc tamen omnia ficta & commentitia sunt. Expende Iosephi verba, vbi de Sodomitica terra, *Olim fortunata, nunc omnis exusta.* Quod verò attinet ad inanem diuini cultus speciem in Iudæis adhuc residentem, apposita etiã sunt ipsius Iosephi verba, *Videre,* (inquit) *licet renascentes in fructibus cineres, qui colore sunt edulibus similes, carpentium verò manibus in fumum dissoluuntur & cinerem.* Atque hæc sunt, quæ vulgò Sodomæ poma nũcupantur. Idem refert Tacitus hisce verbis, *Halitu lacus inficitur terra vicina, & superfusus spiritus corrumpitur, eoque fœtus segetum & autumni putrescunt, solo, cæloque iuxtà graui. Nam cuncta sponte edita aut manu sata, siue herba tenus aut flore, siue solitam in speciem adoleuere, atra & inania velut in cinerem euanescunt.* Idem recenset Tertull. Augustinus, & Solinus relati

Iudæi quales quondã fuerint: quales modò, postquàm diuinitus supplicio affecti sunt.

Sodomitica regio qualis olim fuerit.

Sodomæ poma post inflictum, cælitus supplicium cuiusmodi sint.

D

B

ab Ortelio in tabula de peregrinatione Abrahæ.

Deinde Iudæorum conuictus & commerciũ exitiale ferè est omnibus, nisi diu multumque in vera religione probatis atque perspectis. Id quod figuratur rectè in eo, quod Strabo affirmat de maris mortui bitumine, *Aeri, argento ac nitidis & tersis omnibus rubiginem inducit, dempto solo auro. Et cùm vasa æruginẽ contrahunt, iam accolæ intelligunt, bituminis eruptionem appetere.*

Bitumen maris mortui, eiusque natura.

Verus, (si quis est) fructus, quem Iudæorum gens hac tempestate producit, non est alius, quàm spinæ atque sentes. Lege Sophoniæ 2. 9. *Moab vt Sodoma erit, & Gomorra promptuarium spinarum, & fodinæ salis, & vastitas æterna.* Et quidem miseria atque infelicitas, qua Iudæorum animi & conscientiæ occupantur, ita vt nullus in eis diuinæ sit gratiæ particeps; meritò significatur in maris mortui epitheto, quod est *salsissimum & amarissimum,* nec non in eius liquore adeo graui & vehementi, vt nihil viueris patiatur in eo demergi, vt adnotarunt Ioseph. lib. 5. de Bello cap. 5. Tacitus & Strabo.

C

Inanis item & ficta religionis species in Iudæis rectè figuratur in eo, quod tradidit Iosephus; *Mirabilis est coloris mutatio, quæ ter in singulos dies variata superficiem vertit, & solis radiis variata resplendet, quem esse splendorem falsum nemo dubitat.* Ad hæc, quàm obfirmati & peruicaces in sua obstinatione sint, fortè indicatur in ijs, quæ Plin. l. 7. c. 15. de maris mortui bitumine scripta reliquit, *Sequax & lenta bituminis eius natura.*

Sodomiticæ regionis ac telluris color & species qualis.

Hæc de Iudæis, postquàm veritate interioris luminis ac religionis carentes in mortuis ceremonijs perseuerant. Atque horum aliqua possunt suo modo applicari ad quamuis religiosam familiam, quæ à primitiuo suæ institutionis spiritu omnino desisceret, & in solis externis ritibus ac ceremonijs absque vlla spiritualis vitæ fruge persisteret. Hæc namque est hypocrisis, quam Christus Pharisæis exprobrat.

TEXTVS.

Vers. 9. Et videbunt de tribubus & populis & linguis & gentibus corpora eorum per tres dies & dimidium; & corpora eorum non sinent poni in monumentis.

10. Et inhabitantes terram gaudebunt super illos, & iucundabuntur, & munera mittent in inuicem. Quoniam hi duo Prophetæ cruciarunt eos, qui habitant super terram.

COMMENTARIVS.

E

HORVM versuum finis est depingere, quò dementiæ & immanitatis peruenerit illa Iudæorum in Ecclesiam persecutio. Eò enim rem fuisse deductam significatur, vt veritas, ac virtus, magno cum suorum hostium gaudio atque tripudio superatæ iacuerint. Nam non prædicatores solùm Euangelici aut omnino expulsi, aut etiam trucidati sunt: sed etiam Iudæi Christianæ religionis hostes insolenter triumpharunt, & sanctissimorum Christi martyrum opprobria ac cædes pro maxima lætitia & celebritate reputabant. Hæc tamen omnia mitissimus Deus ad eorundem persecutorum conuersionem, & animi salutem dirigebat. Quippe tanta est ipsius bonitas, vt, dummodo sui hostes à flagitijs & sceleribus resipiscant, non dubitet suosmet familiares & amicos mactandos & trucidandos permittere: ita vt videantur etiam sepulturæ honore carere (hoc est inglorij, atque indecores post ipsam internecionem manere:) vt vel sic Iudæi obstinati cernentes veritatem adhuc valere & vincere, illi tandem manus darent.

Iudæorum cæcitas & amentia.

Quamobrem ad eorum conuersionem, qui se Catholicæ religioni subiecerunt, & eam amplexi sunt, fuit sanctissimorum virorum mors acceptum Deo sacrificium; quo iustissima ipsius ira conquieuit: ipsorumque sanguis sata Ecclesiæ fœcundauit, vt vberes atque copiosos fructus redderent.

Martyrum mors quasi sacrificium pro ipsis persecutoribus oblatum.

A

Et sanè illorum etiam respectu, qui rebelles adhuc perstiterunt, prædicatio ministrorum Euangelij & proprij ipsorum sanguinis effusio Dei consilium & admirabilem agendi rationem æquissimam esse testata sunt: & magis magisque innotuit, quàm meritò Deus ipse posteà indignationis repressum flumen eruperit, aduersus eos, qui post tot tamque grauia veritatis testimonia, rebelles adhuc, perfidi & obstinati perstabant.

Quia verò summopere expediebat, magnas illas Ecclesiæ angustias ne multum temporis durare permitteret Deus, vt denotaretur cura, quam ipsius habet prouidentia coarctandi afflictionis & calamitatis tempus, ne diutiùs, quàm par est, persistat: eapropter in hac sacra fictione tempus, quo Martyrum corpora insepulta fuerant remansura, & aduersariorum opprobrijs atque illusionibus obnoxia, ad tres dies cum dimidio omnino contrahitur, de quo spatio dicemus notatione 10.

Num hic de Gẽtibus, an de Iudæis sermo sit.

VIDEBVNT DE TRIBVBVS ET POPVLIS ET LINGVIS ET GENTIBVS.] Aliquis fortasse ex his verbis ansam arripiet; vt probet, non agi in hoc loco de Iudaici populi persecutione, siquidem exprimuntur hic populi, linguæ & gentes. Verùmtamen adeo sunt firma fundamenta, vt credatur agere contextus de prima illa Iudæorum persecutione, vt neque hoc argumento, neque alijs grauioribus possint conuelli. Deinde, vt repræsentetur, persecutionem eiusmodi fuisse totius Iudaici populi consensu & approbatione; expediens valde fuit mentionem fieri de populis, linguis & gentibus. Ierosolymam enim confluebant Iudæi ex omnibus orbis prouincijs & ex omnibus linguis ac nationibus, vt habetur Actuum 2.9. *Parthi, & Medi, & Elamitæ*, &c. Quòd si Gentium nomen Iudæis ipsis tacitè obijcit Ethnicorum infidelitatem; non id nouum in Apocalypsi est, videatur cap. 9. num. 20. Tertiò, si quis adhuc persliterit, linguas & gentes, quæ hic nominantur, non esse referendas solùm ad Iudæos, sed ad Gentiles etiam: non valde contenderim. Etenim verum etiam est, Gentibus fuisse manifestam persecutionem illam Iudæorum excitatam in Christi sectatores, nec non eorum cædes, opprobria & irrisiones. Atque hoc est, quod textus ait; *Videbunt de tribubus & populis & linguis & gentibus.* Et hæc quidem omnia spectant ad ponderandam illius persecutionis frequentiam ac celebritatem, & triumphi etiam; quem Iudæi se ex Christiano nomine reportasse putabant. vt posteà tanto fuisset maior excellentiorque Christianæ Ecclesiæ gloria in triumpho de Iudæis acto; quantò ipsius Ecclesiæ afflictio fuerat manifestior, & Iudaici populi triumphus (inanis tamen ac futilis) aspectantium oculis & opinioni celebrior.

B

Vers. 10.

Quo sensu dicantur duo testes cruciare eos qui habitã super terram.

QVONIAM HI DVO PROPHETÆ CRVCIAVERVNT EOS, QVI HABITANT SVPER TERRAM.] Suprà iam explicuimus, qui sint hi duo prophetæ, siue Christi prædicatores ac testes, in capite item decimo fusè probauimus terræ nomen in hac prima Apocalypseos parte designare Iudæam. Quare *qui habitant super terram*, sunt nimirum Iudæi. Cruciatum autem, quo textus ait fuisse affectos Iudææ habitatores à duobus prophetis, perspicuum est, fore intelligendum de dolore ac rabie, qua Iudæi efferabantur; quod publicè prædicaretur, eum, quem ipsi in crucem sustulerant, esse promissum Messiam, atque adeò verum Dei Filium. Præsertim, quia cum ipsa prædicatione coniungebantur mysticæ plagæ, quibus duo Prophetæ Iudaicum populum percutiebant; vt suprà explicatum est.

NOTATIO X.

De mysterio trium dierum cum dimidio.

IN secunda huius capitis notatione, vidimus, hebdomadam, siue annorum sit (vt apud Daniele) siue dierum, quocunque modo sumatur, esse temporis circulum. Ceterùm hebdomada annorum longior est periodus; dierum verò hebdomada periodus breuior. Quamobrem vt denotetur, Ecclesiæ persecutionem, quantumuis longa videatur, re tamen vera non plus, quàm dimidium temporis durare (si rectè expendatur res) & opportuno tempore, quando nulla ferè erat spes reliqua, successuram afflictioni & aduersitati tranquillitatem ac pacem: vt hoc, inquam, denotetur, percommoda locutione fuit expressum, persecutionem Ecclesiæ nõ ampliùs, quàm tres annos & dimidiatum ex integra annorum hebdomada duraturam. Ad eundem ergo modum, quando agitur de arctissimo sæuioris persecutionis tempore, quando non tam bellum, sed summa veræ doctrinæ ac sanctitatis abiectio, despicientia atque ludibrium videbatur: tunc sanè, vt ostendatur, hanc grauissimam angustiam & contemptionem nõ multum temporis à Deo permitti; ideo periodus breuior, siue spatium assumitur, nimirum dierum hebdomada: affirmaturque, illud à Daniele capite octauo numero duodecimo prædictum, *Prosternetur veritas in terra*, non fore perlongũ temporis interuallum duraturum: sed tantummodò per tres dies & dimidium: quod est, per dimidium hebdomadæ breuioris. Quasi apertiùs asseratur, non permittere Deum diutiùs grauissimum illum conflictum durare: atque adeo breui dierum periodo cognoscendum esse, tempus illud acerrimæ persecutionis & afflictionis acerbissimæ non am-

Trium dierum & dimidiati mysterium in duorum Christi testium resurrectione.

C

plius fuisse, quàm dimidium illius breuis interualli: quod subinde consequatur magna exaltatio atque gloria. Quapropter, quando persecutionis procella vehementiùs sæuiebat, & quando Iudæorum opinione de religione Christiana, deque fidelium sanctitate & veritate actum erat: tunc propius erat & magis magisq; appropinquabat, non solùm tantæ calamitatis remedium, sed summa etiam felicitas & Christiani nominis exaltatio. Nam *nisi breuiati fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro.* Et quamuis diuina prouidentia permisit, Ecclesiam primitiuam in summas redigi angustias: non tamen eius curam abiecit, sed potiùs exiguo temporis interuallo eam ad illustriorem gloriam euexit. Ideoque textus ait, post tres dies cum dimidio, (hoc est, breui temporis spatio) opportunè satis duos Christi testes fuisse à morte ad vitam reuocatos, magno cum hostium stupore atque formidine; & in cælum gloriosè ascendisse. Facilè autem est animaduertere allusionem, quæ continetur hic ad Christi redemptoris nostri resurrectionem & ascensionem: ac proinde ad summæ exaltationis significationem post maximam abiectionem & despicientiam nullum aliud symbolum elegantius ac significantius excogitari potuisse.

D

Ad quem Scripturæ locũ in hoc trium dierũ & dimidiati spatio alludatur.

Aliquis scire fortassis optabit, quem ad locum Scripturæ respectus habeatur in hoc trium dierum & dimidij spatio. Vix enim (vt aliàs vidimus) in tota Apocal. res aliqua paulò insignior reperiatur, quæ illustrem Scripturæ locum non referat. Quamobrem non est verisimile, exiguũ hoc temporis interuallũ alicui alteri Scripturæ loco nõ respondere.

Atque

Atque eadem spatij differentia, quæ intercessit inter Christi mortem & gloriosam ipsius resurrectionem allicit nos & stimulat, vt accuratè disquiramus, quônam Scripturæ locorum in hoc tridui & dimidiati diei interuallo alludatur. Ab eiusmodi se cura atque labore eximunt ij, qui arbitrantur Apocalypsin hac in parte non ænigma agere; sed perspicuam prophetiam, quæ intelligenda sit omnino ac sonat; & re ipsa in Henocho & Elia sub mundi finem comprobanda. Enim verò, quid de eiusmodi declaratione sentiam, & quantopere teneamur ad contextum huiusmodi pro ænigmatico reputandum (nec non ruinam decimæ partis Ierosolymæ, & quæ ipsam tum præcedunt, tum subsequuntur;) hæc, inquam, iam à me satis sunt in superioribus explicata.

Respondetur propositæ quæstioni.

Respondeo ergo ad eam interrogationem, qua rogatur de peculiari loco, ad quem fiat allusio in triū dierū & dimidiati spatio. Existimo, in hoc loco respici ad eadem Danielis testimonia, ad quæ respectus habetur in tribus annis cum dimidio. Nam imprimis in arcano sermone certum est, diem pro anno accipi frequenter solere: vt rectè multi colligunt ex Ezechielis cap. quarto num. sexto, *Diem pro anno dedi tibi.*

Siue tribus annis & semis, siue tribus diebus & semis persecutio durare dicatur, perinde est quoad sensum mysticum.

Secundò; siue Iudaici populi persecutio tribus annis cum dimidio, siue tribus diebus cum dimidio durasse dicatur; nequaquam variatur sensus. Neutrum enim ex his interuallis vsurpandum est, ita vt sonat, sed in sensu mystico. Qua de re vt erudiremur, congruenter fuit ipsa phrasis immutata; & modò tres anni cum dimidio, modò tres dies & dimidiatus expressi sunt. Quod sit autem dimidiæ hebdomadæ mysterium, suprà notat. 2. explanatum à nobis est.

Ad duorum testium resurrectionē congruentius trium dierum & dimidij spatium, quàm trium annorum vsurpari.

Tertiò, licèt sensus non varietur, siue tres dies & dimidiatus, siue tres anni cum dimidio designetur: ad sacræ tamen fictionis congruentiam prudenter satis apposita fuit trium annorum & dimidij phrasis in belli ac persecutionis figura: in eius verò temporis repræsentatione, quo Martyrum cadauera in gloria, insepulta & ludibrio habita iacuerunt; eleganter vsurpata fuit trium dierum & dimidij expressio. Etenim violenter nimis fingeretur, Iudæorum irrisionem atque ludibrium de interfectorum corporibus tres omnino annos atq; dimidium durasse. Præsertim, quia, vt superiùs diximus, trium annorum & dimidij interuallum applicatū fuit aduersus persecutionis illius tempus; tres verò dies cum dimidio ad grauissimæ & calamitosissimæ angustię spatium, quod extremam persecutionis tempestatem complexum fuit. Quapropter oportuit vel maximè trium annorum & dimidij phrasim ad to- A tum persecutionis tempus, phrasim verò dierum trium & dimidiati ad summam & extremam angustiam accommodari.

In duorum testium prædicatione & occisione ad Christi prædicationem & passionem alludi.

Quartò; in hoc etiam facta est allusio ad Christi prædicationis & passionis tempus. Nam Christi Domini prędicatio per tres annos & dimidium durauit. Atque ita conueniens fuit, duorum testium prædicationem, & Iudæorum bellum in eos suscitatum ad tres annos atque dimidium in hac sacra & arcana fictione reuocari. Et quamuis tempus illud, quod à Christi passionis exordio ad resurrectionem vsque interfuit, non fuerit trium omnino dierum & dimidiati (nisi passionis initium à feriæ quartæ vespertino tempore ob peculiarem aliquam considerationem capere velimus: cuiusmodi esset propter impiam Iudæ pactionem de Christo hostibus tradendo, aut aliquid simile:) nihilominùs à Christi morte vsque ad ipsius resurrectionem tres verè B numerantur dies. Et ad significandam temporis illius breuitatem, quod intercessit inter grauissimam & extremam Ecclesiæ calamitatem in duorum testium internecione figuratam, & inter Ecclesiæ ipsius exaltationem, quæ in eorundem testium resurrectione & ascensione adumbratur, aptè satis assumitur trium dierum & dimidij tempus. Quo innuitur, ipsorum abiectionis & Ecclesiæ afflictionis spatium vixdum fuisse longius, quàm quod inter Christi mortem & gloriosam ipsius resurrectionem fuit interiectum. Quia *nubecula est quæ citò transit*, (vt magnus aiebat Athanasius.) Atque hæc locutionis ratio, vt iam diximus, congruentissimè ad tres dies atque dimidium reuocatur.

Denique, quemadmodum dimidiata hora capitis octaui, & quinque menses capitis noni non sunt C propria & stricta temporum interualla; sed metaphorica & mystica: ita similiter tres anni cum dimidio, & dies etiam tres cum dimidio sunt pari ratione mysticè vsurpandi, vt hoc pacto significetur Deum in medio ipso tempore, id est, tempore opportuniore, quando id minùs fieri posse hominibus videbatur, Ecclesiæ afflictionis tempus contrahere & coarctare, ipsique Ecclesiæ gloriam ac decus immortale impertiri.

Quomodo intelligendum quod dicitur de duorum testium occisorum cadaueribus inhumatis, &c.

Ex dictis facilè apparet, quod dicitur de occisorū cadaueribus per tres dies ac dimidium inhumatis, & omni prorsus honore carentibus, non necessariò debere re ipsa comprobari in aliquot ex ijs martyribus, qui in ea persecutione mortem pro Christo subierunt. Illud enim solùm hæc allegoria indicat, vt non semel aduertimus; tempus scilicet, quo virtus defecta iam ac penè conuulsa cum Christi hostium triumpho atque tripudio, cumq; maxima Christianæ fidei contemptione videbatur.

TEXTVS.

D

Vers. 11. Et post tres dies & dimidium spiritus vitæ à Deo intrauit in eos, & steterunt super pedes suos: & timor magnus cecidit super eos, qui viderunt eos.

Vers. 12. Et audierunt vocem magnam de cælo dicentem eis; Ascendite huc. & ascenderunt in cælum in nube; & viderunt eos inimici eorum.

COMMENTARIVS.

PLVRA ex ijs, quæ super his versiculis erant adnotanda, in superiori notatione prædicta iam sunt & explicata. Nonnihil tamen superest annectendum: videlicet in Ierosolymæ persequutione aduersus Christi Ecclesiam coortā, post ingentem illam afflictionem & ærumnam, suc-

A

Quando existimandi sint duo testes in Ierosolymæ plateis occisi iacuisse.

successisse maximam prosperitatem & Christianæ Ecclesiæ ingens in ipsa vrbe Ierosolyma incrementum. Etenim post Diui Stephani martyrium, ait sacer textus Actuum 8.1. *Facta est autem in illa die persecutio magna in Ecclesia, quæ erat Ierosolymis; & omnes dispersi sunt per regiones Iudææ & Samariæ, præter Apostolos.* Et postea magis adhuc creuit persecutionis æstus; vt apparet cap. 10. in Iacobi Maioris martyrio & Petri comprehensione. Et denique omnes fere Apostoli Ierosolymâ cesserunt, & in varias concessere prouincias ad Euangelij doctrinam disseminandam. Itaque principio quidem magna fuit facta fidelium turbatio ac cædes: videbaturque Christi nomen ab Ierosolymorum finibus procul exulare. Et tunc sanè suum congruenter habuit locum, quod Apocalypsis exprimit de duobus Christi testibus sanctitate & doctrina iacentibus in Ierosolymæ plateis; & quod subiungit de Christi inimicorum gaudio atque triumpho, quòd illos ex toto terrarum orbe sibi viderentur expulisse. Ceterùm tantæ, tamque vehementi angustiæ successit posteà (ante Ierosolymæ vastitatem) tanta Iudæorum conuersio per Iacobi Minoris Ierosolymorum Episcopi prædicationem: vt, quemadmodum Eusebius scribit lib. 2. hist. Eccles. cap. 22. *Plerique etiam ex Principibus viris fidem Christi amplexati sint.* Quin imò, vt idem ait, *Nonnulli ex Scribis & Pharisæis & reliquis Iudæis tumultuari cœperunt, quòd vniuersus fere populus Iesum existimat verum esse Christum.* Atque hæc fuit causa, propter quam Iacobus frater Domini fuit martyrio coronatus. Certum igitur est post Christiani nominis oppressionem illam maximam subsecutum mox fuisse maximum Christi fidei incrementũ & veræ religionis in eâdem Ierosolyma exaltationem. Hæc ergo est historia, quam duorum Christi testium resurrectio admiranda & eorundem in cælos ascensio repræsentant. Atque ad hanc etiam Christianæ fidei in Ierosolyma exaltationem, non parum fortassis adiuuit conuersio multorum ex Iudaico populo, qui Alexandriæ ad veram Christi religionem traducti magna cum vitæ sanctitate degebant: de quo Euseb. lib. 2. hist. cap. 16.

Quando duo illi testes surrexisse dicantur.

Ingens fructus in Iudæorum cõuersione ex Iacobi Minoris prædicatione perceptus.

B

Præterea, vt significaretur, Christianam doctrinam & sanctitatem, quæ Ierosolymis collapsæ penitus atque consumptæ videbantur, caput rursus attollere, & ingenti cum gloria ac sublimitate eminere visas; congruenter satis inducuntur duorum Christi testium corpora demortua iam & opprobrijs ac ludibrijs exagitata per nouam rursus vitam erecta, ac suscitata. Deinde ad maximam Christianæ fidei exaltationem per Iacobi Minoris prædicationem, quid significantius, quàm in cælum ascensio in nube? Lege, quæ diximus cap. 1. versu 7. circa illa verba, *Ecce venit cum nubibus.* Adhæc elegantissimè additur in textu: *Et ascenderunt in cælum in nube, & viderunt eos inimici eorum.* Quibus verbis apertè significatur Christianam fidem Ierosolymis caput erexisse, & ad eam principes viros media prædicatione se traduxisse; quos propterea, vt sanctos, maximi ab ipsis Iudæis fuisse habitos. Quin imo ijdem Iudæi Christiani nominis hostes, quantumuis inuiti ac renuentes, proprijsmet oculis aspiciebant ingentem & admirandum honorem atque æstimationem, quam Iacobo fratri Domini omnes deferebant; & facultatem illi vni concessam, (præterea nemini) ingrediendi in sancta sanctorum. Et forsan illis ipsis verbis, quæ nuper ex ipso textu retulimus, denotatur, nonnullos ex ijs, qui priùs hostili & infenso animo erant, videntes gloriosum Christianæ fidei incrementum, eidem se tandem subiecisse. Nam simili phrasi dicit Paulus (vt cap. 1. notauimus) *Aspicientes in auctorem fidei & consummatorem Iesum.*

Quomodo duo testes rediuiui ad cælum conscendisse dicantur.

Quo sensu Iudæi testes in cælum abeuntes aspexerint.

C

Per nubem quidem significari Euangelij prædicationem, genuina est meo iudicio, in Apocalypsi explicatio: vt ex alijs eiusdem Apocalypseos locis constat. Huic tamen explicationi aliam adijcio: quæ est eiusmodi. Potest per nubem significari Dei gloria, iuxta illud Exodi 16.10. *Gloria Domini apparuit in nube.* Cùm autem duo Christi testes dicuntur, spectantibus ipsorum hostibus, in nube ascendisse in cælum: fortassis indicatur, Iudæis vna ex parte triumphum & exaltationem Christianæ fidei innotuisse; (siquidem ita eam manifestè aspexerunt, vt inficiari non possent:) ex alia verò parte, hanc Euangelij gloriam illis quasi nubem fuisse obductam, ne eam omnino intelligerent. Effectus quidem ipsius euidentia illis quantumuis renuentibus affatim declarauit Christianæ doctrinæ & sanctitatis triumphum: ignorantiæ tamen nubes illis impedimento erat, ne Christi testium aspectu & pulchritudine fruerentur. Ceterùm hæc eadem ipsorum ignorantiæ nubes est peculiaris triumphi testium gloria: quippe non adeò ille esset gloriosus, si ipsius hostes eum possent absque nube intueri: hoc est, agnoscere integrè, & contemplari, antequàm se se illi subderent.

Nubes Euangelicæ prædicationis symbolum.

D

TEXTVS.

E

Vers. 13. Et in illa hora factus est terræmotus magnus, & decima pars ciuitatis cecidit: & occisa sunt in terræmotu nomina hominum septem millia: & reliqui in timorem missi sunt, & dederunt gloriam Deo cæli.

COMMENTARIVS.

Quid hic per terræmotum figuretur.

SVPRA c. 6. 12. diximus terræmotum in Apocal. esse magnę rerum mutationis symbolum. Ad illã ergo mutationẽ ingentẽ significandã, quæ Ierosolymę accidit, quãdo post vniuersale illud odiũ in Christi fidẽ conceptũ, subsecuta fuit conuersio bonę Ierosolymorũ partis, & publica Christianę

A religionis confessio: ad hanc inquam, mutationem denotandam quid congruentius, quàm terræmotus in ipso textu descriptus? Quod verò dicitur, *In illa hora*; horæ nomen est ad sacram ænigmatis fictionem accommodatum; in quo dicuntur duo Christi testes à mortuis surrexisse. Fingitur enim terræmotus magnus fuisse factus, quo tempore illi sunt ad vitam reuocati, & in cælum euecti. Si tamen alicui magis placeat terræmotum ad Dei timorem referri (quia in terræmotu tremit quidem tellus, & tremor aptè ad timorem refertur) hoc etiam non est abs re; vt significetur Christianâ doctrinâ & sanctitate reuiuiscentibus, mirum fuisse effectum diuinæ gratiæ ostensum in sancto Dei timore, qui corda occupauit plurimorum ex ijs, quos antea duros ac rebelles Euangelica prædicatio inuenerat. Atque sanctus hic timor significanter appellatur terræmotus magnus ob ingentem morum conuersionem, quam in terra, id est in Iudæis, effecit.

Ruina decimæ partis Ierosolymæ quo in sensu accipienda.

Et decima pars civitatis cecidit.] Miror sanè doctos esse viros, qui sibi persuadent Spiritus sancti mentem hoc in loco non esse aliam, quàm quod verba ipsa textus sonant; nimirū decimam partem ædificiorum Ierosolymæ ruituram. quod ad Antichristi tempus referunt, post B Henochi & Eliæ martyrium. Si hoc ita esset certum, vt nonnulli credunt; satis esset in sensu ipso ænigmatico supponi, quod tunc euenturum est, & ad illud per allusionem respici. Enimverò Spiritus sancti sensum in difficilis huius ænigmatis decursu non materialiter (vt ita dicam,) sed spiritaliter accipiendum esse, & ad primitiuæ Ecclesiæ tempora referendum, negare non poterit, qui sex tubarum hactenus præmissarum mysterium probè tenuerit; nec non septimæ, quæ mox sequitur. Et meo quidem iudicio in hac decimæ partis Ierosolymæ ruinâ, manifestè continetur allusio ad murorum Hierichuntinorum casum, circùm concrepantibus septem tubis (de quo Iosue 6.20.) Nam in hoc Apocalypseos loco septem tubæ non contra Hiericho, sed aduersùs Ierosolymam inflantur. Huius tamen clangoris effectus non fuit totius Ierosolymæ, sed decimæ tantùm partis ruina, ante septimæ tubæ sonum.

Per hominū casum siue ruinam, eorundem conuersionē mysticè in Sacris sæpe denotari.

Et mihi sanè indubitatum est, in decimæ partis ruinâ conuersionem decimæ Iudæorum partis figurari. Atque imprimis hæc partis decimæ Iudæorum conuersio fuerat multò antè per Isaiam prænunciata cap. 6. 13. verbis illis; *Et adhuc in ea decimatio, & conuertetur.* In quibus illud certè asseritur, licet Iudaicus populus fuerat propter sua scelera obdurandus à Deo, & execrandus; eam tamen infelicitatem non adeò generalem fore, quin ceterorum excæcationem præcederet decimæ C partis illuminatio. Quem sensum illius esse loci proprium & germanum, explicabimus notatione 11. sequenti.

Cadere pro, subijci Christo, sæpe in Sacris.

Deinde nulli mirum videri debet, verbum, *cadere*, in ænigmate ad conuersionem referri. Eam enim esse genuinam significationem in arcano sacræ Scripturæ sermone, compertum est: & videre licet in sylua Allegoriarum ex Basil. in Psalm. 44. 10. Tertull. libro aduersus Iudæos, Hieronym. Isaiæ 13. 17. & 26. & Amos 7. August. in Psal. 44. 10. Greg. 1. Reg. 14. & lib. 2. Moral. c. 38. Quia omnes Patres notant, *Cadere*, esse subijci Christo eos, qui ad veram religionem ac fidem commigrant. Vnde & ruinam Damasci explicant de Gentium conuersione, notantque, tunc dici habitatores terræ non cadere, quando improbi non resipiscunt, sed in suis sceleribus erecti & obstinati perstant. Lege Isaiam 13. vbi cadere dicuntur in ore gladij, qui Dei verbo conuicti, & gladio oris subiecti pristinos deserunt errores; similiter Leuit. 26. & 2. Paralip. 7. & Ierem. 18. mysticè dicuntur inimici cadere coram fidelibus, cùm se illis subijciunt, vel cùm Dæmones superantur; vti explicant Origen. hom. 19. in Matth. & Hesychius Leuit. 26. Iam, quod Christus dicitur *Positus in ruinam multorū*, Lucæ 2. Origenes & Hieronymus mysticè impleri dicunt, cùm cadit vetus homo, & resurgit no-D uus. Ad hæc, mænium Hierichuntinorum casum (quò fit in hoc loco allusio) de Dæmonis machinationibus deuictis exponunt Origen. Hieronymus & Augustinus Epistola 119. Et cadentem Babylonem de conuersione peccatorum explicat Origenes ipse homil. 1. in Ierem. Atque is est genuinus in Apocalypsi sensus, cùm dicitur; *Cecidit, cecidit Babylon.* Vt suo loco videbimus. Huc spectat illud Psal. 44. 10. *Populi sub te cadent.* & Apocal. 19. 16. *Ciuitates Gentium ceciderunt.* Deniq; quòd ruina decimæ partis Ierosolymæ sit mysticè accipienda, valde confirmatur ex eo, quòd conflagratio Babylonis, de qua cap. 17. & 18. est omnino etiam mysticè sumenda; vt ibidem planum fiet. Et quemadmodum triumphus, quem Ecclesia de populo Gentilico reportauit, est mystica Romæ conflagratio: non aliter, quem egit de Iudaico populo triumphum, fuit mystica decimæ partis Ierosolymæ ruina.

Ierosolymæ conuersionē sub supplicij & vindictæ specie figurari.

Tertiò, contextus in plagis tubarum haud dubiè continet seueritatem, qua Deus in Iudaicum populum animaduertit sub primæuæ Ecclesiæ tempus, vt probatum satis est suprà: quo tempore euersa fuit Ierosolyma; ita vt nec lapis lapidi impositus superesset. Quapropter si de materiali (vt ita dicam) ruina sermo esset, neutiquam diceretur, *Decima pars ciuitatis concidit*; cùm ex ipso patet contextu, sermonem institui de Ierosolyma, vt liquet in versu octauo. Notanda est ergo sum-E ma Spiritus sancti elegantia, qui ingentem illam Ierosolymæ ruinam (quæ tanta fuit, támque calamitosa, vt Christo illā prædicenti lachrymas elicuerit) non tanti æstimet, quanti mysticam decimę partis ruinam: in qua verus cōsistit triumphus, quem egit Ecclesia primitiua de rebelli & obstinata Ierosolyma: quæ, quantumuis perfida & obdurata, decumas tamen Deo, Sanctisq; gratissimas dedit.

Quartò eademmet decimę partis Ierosolymæ conuersio perelegantér figuratur sub typo supplicij atque vindictæ, quam sumpsit cælum de Ierosolyma; vt latè explicuimus in Prolegomenis, not. 23. & Isaiæ cap. 6. 13. vbi de conuersione decimæ Iudæorum partis agens, eam nuncupat decimationem. Fortè alludit ad eam decimationem, quæ militibus supplicij ergò solet indici; cùm scilicet ad vniuersum plectendum exercitum, decimus quisque ex numeratis militibus capite damnatur. Sed quemadmodum in vltione propria seuerissimè cum decima eorum parte agebatur, cum reliquis piè & clementer: ita è contrario ingens Dei misericordia potissimùm splendescit in decima parte, quæ cadere dicitur: magna autem seueritas in nouem reliquis partibus, quæ non cadunt. Atque hæc grauis seueritas mox in plaga septima exprimitur.

In hominũ septem millium occisione alludi ad 3. Reg.

Septem millium occisionem de conuersione explicatum iri.

ET OCCISA SVNT IN TERRÆMOTV NOMINA HOMINVM SEPTEM MILLIVM.] Hisce in verbis non dubito allusionem fieri ad 3. Reg. 19. 18. *Derelinquam mihi in Israel septem millia virorum, quorum non sunt curuata genua ante Baal.* Quæ verba fecit Deus ad Eliam, asserentem se solum esse derelictum. Atque id Paulus ponderat ad Rom. 11. 4. *Elias interpellat Deum aduersus Israel, Domine Prophetas tuos occiderunt, & relictus sum ego solus, &c. sed quid dicet illi diuinum responsum? Reliqui mihi septem millia, &c.* Cùm ergo in præsenti septem millia dicuntur occisa; occisionem eiusmodi de conuersione planè intelligo: vt non semel aliàs in Apocalypsi (id quod satis disputatum est suprà, & confirmatum in prœmio not. 23.) si ergo id statuamus, decimæ nimirum partis ruinam esse eorum traductionem ad Christi fidem: contextus ipse compellit, vt ad eandemmet conuersionem referatur mystica septem millium mors: vt & illud capitis 20. 21. *Ceteri occisi sunt gladio sedentis super equum*, id est, *gladio Spiritus, quod est verbum Dei.* Et quide supposita hic allusione ad septem illa millia, *qui non curuauerunt genua ante Baal*, necesse est, verbum *occidere* accipi de mystica vltione atq; cæde: nam propria vindicta & supplicium minimè sunt apta ad eos, qui idolis cultum non exhibuerunt; sed ad eos, qui idola venerati sunt. A

Obiectio contra prædicta dissoluitur.

At enim (inquies) si occisionis nomine agitur de illis, qui se ad Christi fidẽ traduxerũt, numerus quidẽ 7. millium exiguus valde est ad significandum numerosam eorum multitudinem, qui Ierosolymæ Christo dedêre nomen. Etenim si verum est decimam eorum partem, qui tunc Ierosolymæ degebant, se Euangelio subiecisse: ciuium certè numerus plus decies centena millia comprehendebat: imò & plus vicies, vt obseruant Iosephus & Eusebius. Præsertim, quia nomine Ierosolymæ non ciuitatis modò ciues intelliguntur, sed etiam totius Iudææ. Respondeo tamen numeros hos in ænigmatica locutione, non esse accipiendos, ita vt sonant: atque adeò, cùm dicitur occisa sunt septem millia, non significari totidem fuisse homines nec plures, nec pauciores ad Christiana sacra traductos; sed cædem illam spiritalem in maxima hominum multitudine fuisse factam, qui ex spiritali idololatria euaserunt, quique fuerant præsignificati in septem his millibus, *qui non curuauerunt genua ante Baal.* Nec aliud est, quod Paulus innuit in verbis illis, quæ ex epistola ad Romanos paulò ante retulimus. B

Cur dicat Ioannes, Nomina hominum non homines?

Reliquum est expendere, cur nôn dicat textus, *Occisa sunt septem millia hominum*, sed *nomina hominum septem millium?* Sixtus Senensis libro secundo, verbo *mortis liber*, exponit de reprobis, & hoc ex hoc loco probat, dari librum mortis, in quo reproborum nomina scribantur. Pro qua expositione conatur adducere Hieronymum & Augustinum. Verùm explicatio hæc nullum habet firmum fundamentum; vt ex supra dictis apparet. Alius fortasse somniaret, hac phrasi denotari extinctas fuisse septies mille familias siue progenies hominum, quibus diuersa solent nomina & appellationes inesse. Sed hoc vanum est. Alius philosophabitur huius loquutionis esse sensum, non ipsos perire homines, sed eorum nomina. Quia in alios homines mutantur: ad eum fere modum, quo Paulus ait, *Viuo ego, iam non ego.* Et eapropter sacro baptismate tinctis nouum imponitur nomen. Germana tamen expositio est, illos proprijs nominibus appellari à Deo, cognosci, seligi, atque amari, qui peccatis morientes Christo resurgunt ac viuunt. Et de phrasi quidem ipsa diximus cap. 3. 4. ad ea verba, *Habes pauca nomina in Sardis.* Adhæc; electi ac prædestinati sunt quidem magnæ apud Deum æstimationis, & magna nomina pro magnis nominis hominibus dixit Plin. & ὀνόματα καλὰ, pro honestis hominibus Dion. Halicarnasseus; sicut è contrario dixit Latinus Poëta, C

Auulsumq; humeris caput, & sine nomine corpus. 2. Æneid.

Qui nam dicantur in timorem versi, & Deo dedisse gloriam?

ET RELIQVI IN TIMOREM MISSI SVNT, ET DEDERVNT GLORIAM DEO CÆLI.] Huius locutionis figura desumitur ex eo, quod ferè videmus accidere, quando repentino aliquo terræmotu ædificium concidit: cuius ruina obteruntur alij, alij formidine & horrore pauescunt. Quòd si illi in mystico terræmotu dicuntur occisi atque oppressi, qui Christianæ fidei sacra susceperunt: sequitur eos, qui nec nomine occisorum comprehenduntur, fidem amplexos non fuisse. Vnde difficultas exoritur, quinam dicantur timuisse, & gloriam Deo dedisse. Respondeo: sensus non est, illos Deo dixisse laudem, propterea quòd eos à morte eripuerit; hoc enim non est ad rem: sed Iudæos, qui in sua obstinatione perstiterunt, Dei tamen gloriæ inseruisse, quatenus confessi sunt, Deum iure optimo Christi nominis hostibus succensere, & seuerissimè in eos animaduertere. Ad cuius sensus explicationem, aduerte primò vsitatam esse Scripturæ phrasim, qua asseritur homo impius ac sceleratus, quando acriter punitur, Deo gloriam dare, dum confitetur se iustè pro suis sceleribus plecti. Patet hoc Iosue 7. 19. vbi ait Iosue ad Acham, *Da gloriam Domino Deo Israel, & confitere, atque indica mihi, quid feceris.* D

Quo sensu Iudæi increduli Deo gloriam dedisse perhibeantur.

Aduerte 2. vulgatã fuisse apud Iudæos opinionẽ (apud eos præsertim, qui prudentia inter eos pollebant) horribilem illam seueritatem, cuius documentum edidit Deus in Ierosolymam, cùm eam Titus deuastauit, propterea fuisse; quia Iacobum Minorem ipsius vrbis Episcopum indignà morte Iudæi peremerant. Docet hoc expresse Iosephus lib. 20. Antiquit. cap. 8. & ex illo refert Eusebius lib. 2. histor. c. 22. ex quo euidenter infertur, illos sibimetipsis reos ac nocentes videri, quòd Christũ suffixissent cruci: siquidem fatebantur, aut verebantur saltem, impium illud facinus in Iacobi internecione patratum, fuisse tot ærumnarum & calamitatum causam. Si enim in eorundẽ opinione adeo inexpiabile fuerat scelus, occidere Iacobum asserentem, verum esse Messiam Christum, qui ab ipsis fuerat Iudæis interfectus; multò etiam atrociùs erat flagitium ex ipsorum confessione, aut certè timore ipsum occidisse Christum. Hæc igitur Iudæorũ (siue confessionẽ velis, siue timorem) in media illa eorundem obstinatione, qua Christum reiecerunt quàm fuerit Deo gloriosa, quamq; Dei ipsius seueritatem in Iudaicum populum iustam & satis meritam esse comprobarit, perspicuũ est. Siquidem ijdem Christi hostes Iudæi fateri cogebantur, aut saltem extimescere, calamitosissimum illud excidium, & extremas angustias, quas patiebantur, meritissimum fuisse supplicium sibi cælitus immissum, ob impiam necem, quam Iacobo fuerant machinati; propterea quòd Christum crucifixum verum esse Messiam asseueraret. E

NOTATIO XI.

De genuino sensu decimationis, cuius meminit Isaias cap. 6. & ad quam alluditur Apocal. 11. 13.

Decimatio ab Isaia prædicta quo sensu explicanda sit.

1. Opinio explicantium de propria hominum internecione.

A VIDEBITUR alicui fortasse nostra explicatio de conuersione decimæ partis Iudæorum infirmo aut debili fundamento niti. Aliter enim explanant non solùm Forerius, Perusinus & alij ex iunioribus; sed etiam Patres, quia Cyrillus Alexandrinus sic interpretatur; *Oppugnantibus regionem Iudaicam Vespasiano & Tito, ad tantam virorum paucitatē gens eorum recidit; vt à vero deflexurus non sit, qui vix totius populi decimam partem in ea superfuisse dixerit.* Quam eandem explicationem sequuntur Hieronymus, Procopius, Carthusianus, Leo Castrensis, Forerius & Perusinus. Quin imò Forerius non modò hanc expositionem amplectitur, sed etiam nostram impugnat. Ait enim; *Aliqui accipiunt in bonam partem pro electis, quibus nequaquam assentior; quòd quæ sequuntur, non conueniant.* Hoc ideo dicit, quia vbi nos legimus, *Erit in ostensionem*; ipse transfert, *Erit in combustionem.* Et vbi nos, *Sicut quercus quæ expandit ramos*; legit ipse, *Sicut quercus quibus in defluxu foliorum stipes est.* Quod est dicere; veluti quercus, cuius folijs decidentibus, truncus solus nudus remanet.

Omitto Lyram atq; Vatablum cum Hebræis aliter interpretari, nimirum de numero denario Regum à Ioatham filio Osiæ vsque ad Sedechiam: cuius tempore affirmant impletam fuisse prophetiam de Iudæorum captiuitate per Nabuchodonosorem. Hanc explicationem longè aberrare ab scopo facile erat ostendere. Sed omittendam potiùs censebam, non minùs, quàm illam de soluendis Ecclesijs decimis, cuius Lyranus & Carthusianus meminere.

2. Sententia (qua & præferimus) exponens de conuersione ad Christi fidem.

Redeo igitur ad id, quod doctis atque catholicis certum est, nempe Isaiam in eo capite de excæcatione & obduratione Iudæorum in primo Christianæ Ecclesiæ sæculo agere. Hoc ita statuto, nemini mirum videri debet, si decimatio referatur ad eos, qui ex Iudæorum populo Christianam fidem amplexi sunt. Nam ea est Magni Basilij explicatio; cuius hæc sunt verba, *Licèt omnis Israel non sit consequutus quod quærebat: at certè secundum electionem consequutus est per eos, de quibus ait Dominus Eliæ, 3. Reg. 14. Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curuauerunt genua ante Baal. Atque hi sunt de quibus dictum est hoc, Adhuc in ea erit decimatio.* Sic Basilius, cuius vestigijs insistunt Arias Montanus, Osorius, Hector, & Aluarez.

Et sanè si vulgatam sequamur lectionem, (quam nemo prudens lectioni Forerij non anteponat) vix inficiari, aut tergiuersari possimus, quin de electis sit contextus intelligendus. Nam ramos expandere non dicitur arbor, cùm vritur atque deijcitur; sed cùm post putationem renouatur, & feliciter ramos expandit. Quapropter Isaiæ mens illa est, quam sapienter Arias Montanus declarat; videlicet illum agere de arbore, cui per putationem rami inutiles præcisi sunt, & vix ei decima ramorum restitit pars: illud tamen, quod ei remansit, pullulauit mox, & noua germina feliciſsimè protulit. Quarè concludit Isaias, non aliter Ecclesiæ fore euenturum, opitulante Deo maximæ sanctitati paucorum, qui ex eo populo, veluti reliquiæ & spiritalis regenerationis semina, residui fuerant. Atque id est *Semen sanctum erit, quod steterit in ea.* Quam interpretationē confirmat Arias ex cap. 11. epist. ad Rom. vbi Paulus ait n. 17. *Quòd si aliqui ex ramis fracti sunt, &c.* Quibus in verbis alluditur ad finem capitis 6. Isaiæ. Suam etiam sententiam confirmat Arias ex Chaldaica paraphrasi, in qua idem continetur sensus.

Ex Apocalypseos c. 11. cōfirmatur illa Isaiæ interpretatio.

B Nisi autē me valde fallo, optima est explicationis eiusdem cōfirmatio, quæ petitur ex manifesta allusione Apocalypseos cap. 11. 13. ad eundem Isaiæ locum. Cùm enim Ioannes ait, *Decima pars ciuitatis cecidit*, respicit profectò locum Isaiæ. Ceterùm eleganter satis Isaiæ inuertit ordinem & quod ille per arboris decimam partem permanentem exposuit, Ioannes per decimæ partis vrbis ruinam extulit. Etenim in Apocalypseos cōtextu instituebatur sermo de Ierosolyma, sub specie belli grauiſsimi, quod Deus in ciuitatem quandam suscipiebat. Vnde pars ea ciuitatis, quæ se Euangelio subdidit, dicitur eleganter, ad cælestium tubarum clangorem cecidisse. Idemque innuitur in ea arboris allegoria per decimam ramorum partem, qui ad spiritalem instaurationem remanserunt.

Alia Lyrani expositio refertur ac reijcitur.

C Alia Lyrani expositio est, alludi hic ad eam historiam Genes. 18. vbi dicitur Deus concessisse Abrahamo, Sodomam non fore euertendam, si decem in ea iusti inuenirentur. Enimuerò hoc omnino est abs re. Certum enim est ex Iudaico populo multa hominum millia ad Christum fuisse translata: nec tamen ideo maiorem Iudaici populi partem nō puniuit Deus ac reprobauit. Manet ergo, legitimam Isaiæ expositionem esse illam, quam docet Basilius, & paraphrasis Chaldaica, quamque manifesta Apocalypseos & Pauli allusio adumbrat, & sequūtur Arias Montanus, Hieronymus Osorius, Hector Pintus & Aluarez. Nec verò opus esse reor, obiectioni Forerij respondere. Ille enim haud dubiè contextū non probè tenuit, nec Isaiæ comparationem ab arbore desumptam, cuius rami inutiles & superuacui amputantur, quò deinceps efficaciùs pullulet & noua germina erumpant. Quæ omnia simul cum Hebraicarum vocum, quibus Isaias vtitur, significatione doctiſsimè Arias Montanus declarauit.

NOTATIO XII.

In id Zachariæ 12. 2. Ecce ego ponam Ierusalem superliminare crapulæ omnibus populis in circuitu: sed & Iuda erit in occisione contra Ierusalem.

QVOD sermo inciderit de decimæ partis Iudæorum conuersione (de qua Apocalyp. 11. 13. & Isaiæ 6. 13). non abs re fore putaui, si hunc Zachariæ locum insignem sanè & difficilem explicarem. Ad quem profectò alluditur in Apocalypsi, vt capite decimo quarto videbimus: atque ex ijs, quæ in hoc capite vndecimo de partis decimę Ierosolymæ conuersione tractantur, exoritur lux ad Zachariæ loci illustrationem.

Superliminare crapula quid sit apud Isaiā.

Ecce ego ponam Ierusalem superliminare crapulæ. Verbo illi *superliminare* respondet hic in Hebræo ספ,

1. Expositio Ariæ, Pagnini & Hebræorum.

D (*Saph*) & Arias Montanus atque Pagninus, vt compertum statuunt, hoc in loco non significari superius ostij limen, sed vas, siue scyphum, aut cratera. Nituntur fortaſsis in eo, quòd *superliminare crapulæ* non videatur inter se aptè cohærere: secus erit, *vas ebrietatis*, aut, *vas veneni soporiferi.* Et negari profectò non potest, quin Hebraica dictio significet etiā idem, quod vas, in quod liquor aliquis infunditur, quia Ieremiæ capite quinquagesimo secundo num. decimo nono, eidem hebraicæ dictioni respondet in nostra vulgata *hydriæ* nomen.

Rabbini frequenter, vbi Hieronymus vocem סף *Saph*, explicat, seu vertit limen vel superliminare; intelligunt ipsi de vasis templi. Vnde cum Hieronymus transfert, *Custodes vestibuli*, vel *ianitores*, ipsi exponunt de vasorum custodibus, vt Ieremiæ 35.4. & 4. Reg. 12. 19. & cap. 22. 4. & cap. 23. 4. & cap. 25. 18. & 1. Paralip. 9. 19. & Esther. 2. 21. Sed pro Hieronymo sunt Septuaginta interpretes. Expendat ergo æquus iudex, quibusnam interpretibus sit potiùs habenda fides; septuaginta ne viris & Hieronymo; an Rabbinis? præsertim, quia in his locis Hebraicè ponitur *Saph*, in singulari numero. atqui *Custodes vasis*, pro custodibus vasorum, violenta planè est phrasis: custodes autem liminis, aut superliminaris non item.

2. expositio Hieronymi; qua, vt verior, eligitur.

Deinde alijs in locis, vbi Hieronymus & Septuaginta de limine siue superliminari exponunt; eodē etiam modo interpretantur Rabbini; vt 3. Reg. 14. 17. Iudic. 19. 25. & 2. Paral. 34. 9. Isai. 6. 4. Ezech. 23. 4. & cap. 40. 6. & cap. 41. 16. & cap. 43. 8. Sophoniæ 2. 14. & Amos 9. 1.

Hieronymi lectioni & expositioni consonare versionem 70.

Tertiò in loco etiam Zachariæ 12. 2. Septuaginta de superliminari explicant. Legunt enim, *Ecce ego pono Ierusalem vt superliminaria, quæ mouentur, omnibus populis in circuitu.* Existimare ergo, tum Septuaginta interpretes, tum Hieronymum aberrasse, quòd non ita idoneè dici videatur *superliminare crapulæ*: id planè est Septuaginta & Hieronymum ignorantiæ insimulare. Nullo autem modo fit verisimile, illos adeò esse hebetes, vt in re ita manifesta, ac Pagnino, Ariæ, & Rabbinis videtur, errauerint. Vide quid simile in hac eâdem voce Exod. 12. 22.

Prior expositio impugnatur.

Quartò in Pagnini, Ariæ, & Rabbinorum translatione, non leuis remanet in contextu difficultas. Dicere enim, *Ego ponam Ierusalem scyphum veneni*, siue, *vas plenum amaritudine*, vel *calicem stuporis operientis cor*, aut, *calicem soporiferum omnibus populis in circuitu*; horum, inquam, nihil est, quod significet Ierosolymam labore atque ærumnâ affligendam; sed potiùs ipsam finitimis omnibus populis calamitati, & oppressioni futuram. At verò contextus exigit, ne hisce in verbis agatur de aliorum populorum calamitate, sed de ipsius Ierosolymæ labore atque angustia. Quod efficaciter satis probatur, tùm ex antecedentibus verbis, *Onus Domini super Israel*; quæ manifestam præ se ferunt prophetiam Israelitico populo minitantem: tum etiam ex subsequentibus, *Sed & Iuda erit in obsidione contra Ierusalem.* Et certè qui ait, tribum Iuda Ierosolymitanos etiam obsessuram; manifeste innuit, in præcedentibus verbis fuisse sermonem de acerbissimis angustijs, in quas fuerat Ierosolyma redigenda. Si ergo Hieronymi & Septuaginta interpretum translatio vsui esse possit ad ingentem afflictionem exprimendam, qua opprimenda erat Ierosolyma: næ tunc dilucidè constabit, Rabbinos, Pagninum, & Ariam longiùs ab scopo aberrasse.

Quid sit superiorum liminum commotio in hac Zachariæ locutione.

Quintò, superiorum ostij liminum commotio videtur præsentem totius domus ruinam innuere. Quare cùm Deus dicit (iuxta Septuaginta) *Ponam Ierusalem vt superliminaria, quæ mouentur*; perinde est quasi dicat, se illam eò periculi atque discriminis deducturum, quò redacta est domus; cuius superiora portarum limina horribili stridore tremefacta concutiuntur, hoc est, persecutionē grauem & acerbam, vt totum Ecclesiæ ædificium desuper ruiturū videretur. Cùm autem ædificium aliquod concutitur & labascit; quicunque in conspectu sunt prætereuntes vocibus & clamoribus, vt sibi caueant, hortantur. Hoc ergo est, quod ait Propheta; omnes scilicet populos circunspecturos Ierosolymam, vt domum labantem iam ac pænè ruentem; videlicet propter persecutionis magnitudinem: & se mutuò hortaturos, vt sibi à Christianorum ruina præcauerent.

Superliminare crapulæ quomodo sit accipiendum.

Nec aliud nostra lectio debet significare, cùm ait, *superliminare crapulæ*. Pro cuius intelligentia aduertendum est, ebrijs hominibus, & præ vini ingurgitatione capitis vertigine laborantibus, omnia videri circumagi & tremefieri. Sensus igitur est, Ierosolymam in eiusmodi discrimen traham, vt in finitimorum circùm oppidorum conspectu reapse illi accidat, quod falsa existimatione delusi videri sibi ebrij frequenter videntur, domos scilicet & ædificia omnia commoueri. Itaque superiora huiusce ædificij limina re vera concutientur, & tota structuræ moles ruinam minitabitur, præ vehementi persecutionis vi atque impetu: quemadmodum videntur ebrio domus, quantumuis firmæ, emoueri. Quare se mutuo hortabuntur vicini, vt suæ saluti & incolumitati consulant.

A

Comparatio hic ab ebrijs petita, quonam pacto intelligenda sit.

In hac expositione, *superliminare crapulæ*, comparatio est petita ex limine, quod ebrius aspicit. Sensus tamen non is est, quòd scilicet limen fictè & simulatè videatur collapsurum: sed quòd re vera labet ac titubet, & in grauissimum reuocetur discrimen; vt Septuaginta explicuerunt. Quoniam verò domum nutare, & minari ruinam, ex persecutione oritur, quæ in Ecclesiam à Iudæis excitata est, ideo aptissimè subijcitur, *Sed & Iuda erit in obsidione contra Ierusalem.*

B

Sextò, *commoueri superliminaria*, Hebraica phrasis est, qua indicatur ædificij alicuius impendêre ruinam: vt videre est Isaiæ capite sexto numero quarto, & Amos capite nono numero primo Quibus ex locis confirmatur nostra hæc de Zachariæ loco explicatio, quòd scilicet in motu superliminaris non sermo fit de finitimorum oppidorum calamitate, sed de Ierosolymæ ipsius angustia atque discrimine.

C

Septimò, ad rei cuiuspiam magnitudinem exaggerandam, significanter satis solemus dicere, eam quasi solam mentis conceptionem, aut considerationem videri: id quod Hispano nostro idiomate elegantius sonat, *Parece cosa de imaginacion.* Vt Psalm. 125. 1. *In conuertendo Dominus captiuitatem Sion, facti sumus sicut consolati.* Hebraicè *vt somniantes*, id est, res ita admirabilis ac noua visa est, vt somniata potiùs quàm oculis vsurpata videretur. Igitur ad magnam commotionem postium significandum, congruenter dicitur, *vt superliminare crapulæ*: id est, sicut in crapula moueri videntur superliminaria; sic reuera commouebitur Ecclesiæ ædificium spectantibus vicinis populis, & se ad cauendum sibi mutuò cohortantibus.

D

Traditur alia expositio superliminaris crapulæ.

Octauò, *Superliminare crapulæ omnibus populis in circuitu*, forsitā denotat omnes finitimos populos Christianæ Ecclesiæ limina respecturos tanquam crapulam, ebrietatem & insaniam, & Christianis hominibus insultaturos, quemadmodum pueri ebrium hominem vrgere & insectari solent: quem labantem iam, & vacillantem, vt citiùs corruat, impellunt atque supplantant. Lege illud Psalmi 106. 27. *Moti sunt, sicut ebrius*, id est, huc illuc nutant ac titubant cerebro & pedibus tentati. Item Iob 12. 25. *Errare eos faciet quasi ebrios.*

Hebræa vox Saph quid propriè.

Nonò, Arias Montanus arbitratur, Hebræum vocabulum סף (*saph*) ex primæua significatione denotare quodcunque vas, & inde transferri ad limen. Mihi verisimilius multò est, primaria & germana significatione per hanc vocem indicari limen; atque hinc aliquando translatiuè significari non quodcunque vas, sed aliquod vas, in quo similitudo aliqua liminis appareat: vt paruus lebes, qui superiori parte habet ansam limini ianuę non absimilem. Atque ita forsan in nostra etiam vulgata, Exodi capite duodecimo numero vigesimo secundo, limen accipitur pro simili vasculo. Hoc inde mihi probabile fit, quòd à vase ad limen, nullum similitudinis transitum reperiri posse videam. A limine verò ad aliud peculiare vas, aptè potuit transferri nomen. Limen autem prius est & notius, quàm peculiaris illa vasis forma. Ad hæc, in sacris Literis iuxta Hieronymum, Septuaginta & Græcos interpretes (vt Aquilam, Symmachum, & alios,) ferè hoc nomine significatur limen: ea igitur erit primæua ac vera significatio.

E

Quo sensu dicatur Iudas pugnaturus aduersus Ierusalem.

Sequitur in textu, *Sed & Iuda erit in obsidione contra Ierusalem*; hic quamuis hebraicus contextus alio modo transferri videatur posse; & Septuaginta interpretum versio non adeò perspicua sit: ex contextu tamen & ex collatione huius loci cum altero illo capitis 14. 14. *Sed & Iudas pugnabit aduersus Ierusalem,* non dubitauit Hieronymus, in sensu grammatico

matico significari, Iudæos ipsos aduersus Ierosolymam fore pugnaturos. Cùm autem Zacharias Ierosolymæ nomine citra dubitationem de Christiana Ecclesia primogenita loquatur; ideò Cyrillus (quem Arias & Ribera sequuntur) censet, prophetam in præcipuo sensu agere de persecutione, quam Iudæi aduersus Ecclesiam primogenitam excitarunt, vt sensus sit, non solùm fore Ecclesiam à Gentibus oppugnandam, sed etiam à Iudæis ipsis, qui in Messiæ expectatione erant. Hæc illi.

Quid hic Iudæ nomine innuatur.

Mihi tamen, cum bona eorum venia, persuasum est, sub Iudæ nomine non designari in præsenti Iudæos pertinaces, qui in sua perfidia & obstinatione restiterunt: sed eos potiùs, qui initio quidem (vt Paulus) Euangelio repugnabant, posteà tamen sunt ad fidem conuersi. Atque hanc esse existimo decimam Iudaici populi partem, quæ Euangelio nomē dedit: de qua Apocal. 11. 13. & Isaiæ 6. 13. Hoc mihi probatur ex ijs, quæ mox numero quarto sequuntur; *Super domum Iuda aperiam oculos meos; & ponam duces Iuda sicut caminum ignis in lignis, & sicut faciem ignis in fœno: & deuorabunt ad dexteram & ad sinistram omnes populos in circuitu. Et saluabit Dominus tabernacula Iuda, sicut in principio, vt non magnificè glorietur domus Dauid, & gloria habitantium Ierusalem contra Iudam.* Ex his verbis infero, eam fuisse loquendi rationem; quasi initio ad Gentes, quæ bello Ierosolymam infestabant, ingens Iudæorum manus sese hostili animo adiunxerit, vt illis associati prælium etiam ipsi cum Ierosolyma committant: huic autem Iudæorum phalangi Deus posteà oculos aperuerit, & corda immutarit: ita vt conuersis signis arma in Gentiles ipsos sumserint, qui Ierosolymam euersuri eruperant, magnamque in ipsis ediderint stragem.

Hoc ita posito, nomen Iuda non hic designat tribum Iuda: sed promiscuè & indistinctè sumitur eodem modo, quo nomen Israelis. Nam post captiuitatem Babylonicam, duo hæc nomina Israel & Iuda pro eodem accipiebantur; & populus quidem Iudaicus ceteras comprehendebat tribus. Atque ita statuunt Cyrillus, Arias, & Ribera. Quod enim de Iudaica persecutione exponunt, non referunt ad persecutionem eam, quam vna conciuit tribus, sed ad eam, quam carnalis Israelis populus commouit.

Post Babylonicā captiuitatem duo hæc nomina Israel & Iuda, pro eodem sumi solita.

Ego vero censeo nomen Iuda taliter quidem sumi, vt tribus omnes comprehendat: ita tamen, vt sermo sit de illis tribubus, quas Apocalypsis cap. 7. insinuat. Etenim ingens ille numerus centum quadraginta quatuor millium ferè totus constat ex ijs Iudæis, qui initio persequebantur Ecclesiam, posteà verò non modò sunt ad fidem conuersi, verùm etiam ex semetipsis exercitum illum conflarunt, quo Deus bellum Gentibus indixit, & falsum idolorum cultum sustulit. Suppono igitur ex capitis septimi commentario; ferè omnes illos centum quadraginta quatuor millia fuisse ex populo Israeletico. Atqui manifestum est, principio penè omnes illius populi Christianę Ecclesiæ tunc primùm nascenti bellum intulisse. Posteà tamen illos cælesti lumine illustrauit Deus, & bellum ita fuit commutatum, vt mystico ac spirituali igni, quem Christus in terris accensurus aduenit, Gentilitatem inflammarint: atque hoc significatur in Zachariæ textu satis eleganter, vt vidimus.

Nota ergo, negari non posse, quin Zacharias de illis sermonem instituat, qui instrumento, atque adeò adiumento fuerunt ad insignem victoriam, quam Ecclesia de Gentibus reportauit. Hós autem manifestum est non ex eorum Iudæorum numero fuisse, qui rebelles & obstinati perstiterunt, sed ex illis, qui ad fidem Catholicam commigrarunt. Distinctio autem est eiusmodi, vt per nomen *Ierusalem & domus Dauid*, denotentur primi illi, qui Euangelio non repugnarunt: at per nomen *Iuda*, (de quo dicitur, *pugnabit aduersus Ierusalem*) significantur, qui principio quidem Euangelio reclamarunt, & bellum in Ecclesiam susceperunt: posteà tamen suaui Euangelij iugo supposuere ceruices, & ex illis confectæ sunt mysticę illę tribus duodecim, de quibus agitur Apocal. 7.

Quod autem in nomine Iuda non includantur ij, qui in sua obstinatione permanserunt, singularem habet elegantiam. Nec enim vnquam futuri erant veri Iudæi, sed potiùs synagoga Satanæ, vt loquitur Apocalypseos c. 2. 9. Quare hi in Gentilium numerum ab Scriptura referuntur. Quamobrem Iudęorum nomen ad eos eleganter accommodatur, qui erant à Deo prædestinati, vt per eos Gentes Euangelij fidem reciperent; & quamuis eorum perpauci fidem principio amplexi fuerint, nec illam vnquam oppugnarint: maior tamen eorum pars fuit certè, qui traducti ad fidem sunt, postquàm illam infestarant. Qua in re expletum fuit diuinæ prouidentiæ consilium, vt idonei posteà Euangelij ministri forent, qui illud antea persequebantur; cuiusmodi tum Paulus, tum alij fuere permulti. In his autem verum esse comprobatur, Deum saluasse tabernacula Iuda, sicut in principio, nec non ex decimæ Iudæorum partis conuersione, & admirabili ipsorum efficiētia in Catholica religione propugnanda illud imprimis redundasse; ne primogenita Ecclesia (quæ per domum Dauid, & mysticam Sionem, siue Ierosolymam figuratur) sese gloriabunda iactet, quasi ipsa per se sola absque Iudaici populi subsidio victoriam ex Gentibus obtinuerit. Nec enim ita accidit, sed Iudaico populo suppetias ferente, id est, illis posteà auxiliantibus, qui primò nascentem Ecclesiam afflixerant; quorum mentes illuminauit Deus, & ex oppugnatoribus propugnatores reddidit.

In nomine Iuda, apud Zachariam non eos comprehendi Iudæos, qui obstinati perstiterūt.

Vltimò, cum hac Zachariæ expositione consonant optimè verba ipsius textus præcedentia; scilicet, *Dicit Dominus extendens cælum, & fundans terram, & fingens spiritum hominis in eo.* In quorum verborum expositione me refero ad ea, quę de illis dixi Apocalyps. cap. primo numero quarto, & in illius loci commentario, *ab eo qui est, & qui venturus est.* Illud hic demum addo, cælum Christianæ esse Ecclesiæ symbolum; terram autem Iudaici populi, vt sæpe diximus.

TEXTVS.

Vers. 14. Væ secundum abiit, & ecce væ tertium veniet citò.

COMMENTARIVS.

De his verbis diximus cap. 8. fine & capite decimo in principio; vbi animaduertimus, hisce ex verbis colligi totum caput decimum, & partem eam vndecimi, quæ septimam præcedit plagam, consideranda esse veluti ad plagæ sextæ tempus spectantia. Alioqui nimis serò diceret hic Ioannes, *Væ secundum abijt, & ecce væ tertium veniet citò.*

NOTATIO XIII.

De summa & scopo eorum, quæ sequuntur vsque ad finem capitis: hoc est, eorum, quæ ad septimæ tubæ plagam spectant.

Difficultas in subsequẽtium cum antecedentibus connexione.

ACOLVTHIA eorum, quæ sequuntur à septimæ tubæ clangore ad finem vsq; capitis 11. non leuem continet difficultatem. Quæ enim hic coniunguntur, minimè inter sese videntur consentire. Nam imprimis ex illis tribus *Væ*, quæ aquila cap. 8. 13. significauit, postremum & seuerissimum ad septimam pertinet tubam. Cùm tamen vice fletus ac lamenti, post septimæ tubæ clangorem, voces laudis atque lætitiæ personent, quòd Deus iam & Christus regnent. Secundò huic exultationi adiungitur ira Gentium & ira Dei. Tertiò, videtur hic esse sermo de extremo vniuersalis iudicij die, nẽpe de mortuorum resurrectione, de sanctorum præmio, & improborũ supplicio. Id enim sonant verba illa, *Tempus mortuorum iudicari, & reddere mercedẽ seruis tuis pusillis & magnis, & exterminandi eos, qui corruperunt terram.* Quartò, quod ad finem additur videtur necessariò referendum ad Euangelicæ prædicationis tempus. Nam arca Dei & manna atque virga Aaronis non sunt idoneum æternæ beatitudinis symbolum: at fulgura & voces aptissima sunt symbola ad prædicationem Euangelij, vt vidimus capite 4. 5. atqui violentum planè est huiusmodi symbolum ad æternas damnatorũ pœnas applicare. Nihilo est aptior ad infernum indicandum terræ motus & ingens grando: vt facilè cernet, qui attentè perspexerit horum symbolorum elegantiam.

Difficultatis tempestas in hoc loco ad quas expositionis Syrtes interpretes non paucos impegerit.

Denique in huiusmodi rerum consequentia tantam interpretes difficultatem inuenerũt, vt iudicauerint, quidquid in versu 19. dicitur (scilicet, *Apertum est templum Dei in cælo*, &c.) non ad septimam pertinere tubam, sed ad nouam aliam visionem, quæ in capite 12. continuetur. Itaque arbitrantur ex hoc versu exordiendũ fore caput sequens. Ita ex Græcis Andreas; & ex Latinis Ioachimus, Rupertus, Hugo Cardinalis, Anselmus, Albertus, Pannonius, & alij. Omitto Aretam, qui licèt seorsum nouum caput conficiat ex versu decimo nono, asserit tamen, hoc esse tertium *væ*. In quo existimat hunc versum ad septimam tubam pertinere. Et quidem hac in re collineauit Aretas. Etenim præterquam quòd communis distinctio, quam admittit Ecclesia, nos docet, grandine magnâ plagam tubæ septimæ compleri, & nouum argumentum ordiri à magno illo signo, id est, à muliere amicta sole: præter hanc, inquam, communis distinctionis auctoritatem, qui mysterium plagæ septimæ probè tenuerit, nec non magnæ grandinis symbolum; dubitare non poterit, quin magna hæc grando septimam plagam perficiat. Nam absque huiusmodi grandine nihil aliud fuerat prædictum, quod dignè plagæ septimæ grauitatem ponderaret. Adhæc, proportio & conuenientia septimæ huius plagæ cum plaga item septima capitis 16. & cum septima etiã Ægypti plaga (de qua Exod. 9. 22.) probat efficaciter magnum profectò latère mysterium in eo, quòd in hisce tribus locis grando magna semper in loco septimo reponatur.

Variæ explicationes de septimæ tubæ mysterio
1 Opinio exponentiũ de victoria ex Antichr. parta.
2. de tẽpore libertatis Ecclesiæ sub Iustiniano Imperatore.
3. De extremi iudicij die.

His ita præmissis de tubæ huius septimæ mysterio variæ iactantur sententiæ. Atque vt à Dei & Christi regno, quòd cæli gaudio celebratur, ducamus exordium, alijs placet, hoc esse referendum ad tempus victoriæ ex Antichristo partæ. Ita Seraphinus sequutus fortasse Ioachimum, qui exponit de tempore magnę cuiusdam libertatis; quæ pertinet, vt ille ait, ad Spiritum sanctum. Alij referunt ad tempus libertatis Ecclesię sub Iustiniano Imperatore. Sic Aureolus, Antoninus, Lyranus, Ederus, & Lizarazus. Alij ad ipsum vniuersalis Iudicij diem, vt Andreas, Aretas, Beda, Primasius, Albertus, Ribera, & Viegas.

Primas duas declarationes satis constat cum septem plagarum argumento non consentire: id quod

A sufficit, vt eas prætermittamus. Tertiam verò dicit aliquis non male cohærere, vt post sex plagas, quibus Deus in hac vita perfidos percussit Iudæos, septima addatur de vindicta, quam de illis Deus in die iudicij sumet. Prætereà huic ipsi de iudicij die explicationi fauere videntur duo imprimis argumenta. Primum est, quia textus planè meminit vniuersalis mortuorum resurrectionis, necnon Iudicij & præmij Sanctis tribuendi, atque supplicij pariter improborum. Hæc enim omnia apertè sonant verba illa, *Tempus mortuorum iudicari, & reddere mercedem seruis tuis pusillis & magnis, & exterminandi eos, qui corruperunt terram.* Secundum est; quod textus ait de Dei atque Christi regno, aptè satis verum redditur in extremi iudicij die; vt probant illa Pauli verba 1. Corinth. 15. 24. *Deinde finis, cùm tradiderit regnum Deo & Patri,*

Reiiciuntur duæ priores interpretationes.

Argumenta pro 3. expositione.

Refutatur 3. expositio. 1. Ratio contra 3. expositionem.

B Nihilominus expositio hæc mihi non probatur. Primò, quia in ea præstituitur, sermonem hic esse per anticipationem de die Iudicij; & posteà ad Antichristi bellum fieri regressum (imò ad incarnationis mysterium, vt docent Ambrosius & alij.) Atqui huiusmodi anticipationes, & ordinis perturbationes, nisi necessitas cogat, admittendæ non sunt; aut ni fortè prudentia atque elegantia videantur exigere ob singularem aliquam rationem anticipationes huiusmodi & perturbationes. Quę omnia hic omnino deficiunt. Nam, vt infrà videbimus, absque aliqua ordinis perturbatione declaratur contextus; & ostenditur, symbola in hoc loco vsurpata, esse maximè idonea ad significationem eorum, quę in ijs adumbrantur. Nec aliqua vrgebat ratio, vt ex Iudaici populi persecutione in Ecclesiam commota repentè ad diem Iudicij fieret transgressio.

Secunda ratio. Traditur vera septimæ plagæ interpretatio, de Iudæorum obduratione.

C Deinde, quia Concupiscentias & Furias (quę in quinta, & sexta plaga continentur) recto ordine consequebatur plaga obdurationis ac pertinaciæ, qua Deus in hac vita populum Iudaicum perculit. Ad quam significationem elegans symbolum, & in sacra Scriptura vsitatum, est grando magna, quæ hoc caput absoluit. Nec alia est grandinis significatio in plaga septima capitis 16. vbi tamen agitur de quorundam ex Gentibus obduratione. Ex hac autem animaduersione colligitur planè distinctio septimæ huius plagæ capitis 11. & magnæ grandinis c. 16. Aliter enim vtraque plaga confunditur. Nec potest discriminis inter vtramque congruens reddi ratio, cur ex quatuordecim Apocalypseos plagis septima & quartadecima inter se cõfundantur, & vtriusque significatio sit de æternis inferorum pœnis.

Probatur nostra expositio, & pariter tertia superiùs posita impugnatur.

D Tertiò, si symbola vocum, fulgurum, terræmotus & magnæ grandinis ad pœnas inferorum aptentur; certè Apocalypsi subtrahitur symbolicæ significationis excellentia. Etenim, si rectè huiusmodi symbola inspiciantur; certum est, illa ad alias significationes elegantiùs transferri: vt in tribus primis vidimus cap. 4. & 6. atque in vltimo videbimus in hoc capite 11. Quin imò ita est generatim receptum, vt propria tonitruorum & fulgurum significatio spectet coniunctionem cælestis fortitudinis & admirabilis exempli in Euãgelij promulgatione. Terræmotus autem significatio est mutatio rerum: grandinis verò (vt posteà planum fiet) obduratio peccatorum. Quare violentum profectò est, vsitatas in sacris Literis horum symbolorum significationes, easque perelegantes prætermittere; vt ad diem Iudicij, & ad æterna improborum supplicia importunâ transitione deueniatur. Præter hæc, multos interpretum impulit hæc ratio (etiam ex ijs, qui in tuba septima de die Iudicij sermonẽ esse putabant) vt nihilominus in fulguribus ac vocibus ad Euangelij prædicationem regrederentur.

Quartò,

Quartò, in capite 12. dubium non est, agi de Ecclesiæ transitu ad Gentilitatem Iudaico populo derelicto. Ex quo fit manifestum, quod antecedit (nempe septimam plagam) non fore vniuersalis Iudicij diem, sed Iudaici populi obdurationem. Hæc enim duo sunt maximè inter se connexa, videlicet Iudæorum obduratio & Ecclesiæ migratio ad Gentes, vt paulò infrà apparebit.

Quintò, illud præ ceteris nostram sententiam suadet, quia quidquid textus in plaga septima exprimit, congruentissimè ad Iudaici populi obstinationem applicatur. Quamobrem, cùm adeò certum sit, tubarum plagas esse septem illas, quibus Deus in Iudæos animaduertit, & ex plaga vltima fieri

A transitum ad Ecclesiæ transmigrationem ex Iudæis ad Gentes: vocari in dubium non potest; quin, si quod in hac plaga septima textus affirmat, idoneè ad populi Iudaici obdurationem applicetur, id debeat esse verus germanusque sensus. Quòd verò in Apocalypsi vsque ad vndecimi capitis finem de Ecclesiæ bello in Iudæos suscepto instituatur sermo, & à capite 12. de eiusdem Ecclesię bello aduersus Gentes; hoc inquam, satis stabilitum est suprà, tum in proœmio notat. 12. tum etiam in capitum præcedentium commentario.

Reliquum modò fit, ostendere cõgruentem hanc contextus applicationem ad obdurationem Iudaici populi, id quod in sequenti commentario patebit.

TEXTVS.

B *Vers.* 15. Et septimus Angelus tubâ cecinit: & factæ sunt voces magnæ in cælo dicentes; Factum est regnum huius mundi, domini nostri & Christi eius, & regnabit in sæcula sæculorum. Amen.

COMMENTARIVS.

HIc sese imprimis menti offert dubitatio, quid scilicet habeat commune cum Iudaici populi obstinatione, subiectio regni mundi Christo, & Christi ipsius regnum perpetuò duraturum? Responsio autem est huiusmodi: quemadmodum in diuino decreto connexionem habet vocatio Gentium cum Iudæorum reprobatione (vt enim Deus Gentibus Euangelij lumen impartiret, Iudæorum permisit cæcitatem, vt docet Paulus ad Roman. 11.) haud aliter Ecclesiæ patuit obduratio ac reprobatio Iudaici populi eodẽ tempore, quo sanctis innotuit Euangelicæ prædicationis ad Gentes initium, & porta ad ipsius Euangelij penetralia vniuersis mundi nationibus reserata. Hæc enim duo in diuinæ prouidentiæ consilio coniuncta inter sese & copulata erant. Idcirco dilucidè constat, ad tractatum de Iudaicæ gentis reprobatione pertinere Gentilici vocationem: atque hanc eandem vocationem Gentium, quam prænunciat Deus, esse extremæ in Iudaico populo calamitatis (id est, obdurationis ac reprobationis) exordium. Propterea quòd, vt iam diximus, Gentium vocatio, & obcæcatio Iudæorum connexæ sint; & ad plenum Gentilicæ vocationis effectum, in diuini consilij ratione, Iudæorum repulsa pro medio instrumento accipi deberet. Quare, cùm dicitur Deus portam Gentibus patefacere; perinde est quasi dicatur, eam velle Iudaico populo claudere. Circa hæc autem notanda sunt Hieronymi verba in id Matthæi 15. 24. *Non sum missus, nisi ad oues, quæ perierunt domus Israel.* Vbi sic habet; *Non quòd & ad Gentes non missus sit, sed quòd primùm missus sit ad Israel; vt illis non recipientibus Euangelium, iusta fieret ad Gentes transmigratio.*

Quorsum hic cum Iudæorum obduratione, subiectio regni mundi Christo & regnum ipsius Christi perpetuum componatur?

Iudæorum obstinatio & Gentiũ electio in diuinæ prouidentiæ consilio fuere coniuncta.

C

Iam, quòd regnare Dominum, & Christum eius in mundo, soleat in sacris Litteris ad Gentium conuersionem referri, liquet ex Psalmo 96. *Dominus regnauit, exultet terra, lætentur insulæ multæ: nubes & caligo in circuitu eius; iustitia & iudicium correctio sedis eius*, &c. Argumentum enim huius Psalmi non est aliud, quàm vocatio Gentium; vt in eius commentario videbimus. Idemque dixerim de Psal. 98. *Dominus regnauit, irascantur populi.* item Psalmo 92. *Dominus regnauit, decorem indutus est, indutus est Dominus fortitudinem.* Quem ad locum clarè alluditur infrà, cùm dicitur, *Accepisti virtutem tuam magnam, & regnasti*: de quo ibi. Huius locutionis fundamentum illud est. Cùm enim Deus antea vni populo Israelitico notus esset, præterea nemini; non vtique in mundo videbatur regnare; nec spirituale eius regnum, vniuersalem monarchiam, sed peculiarem referebat principatum. Atqui regnare Deum, idem est, ac propalam ostendi Dominum vniuersalem, & cunctis mundi nationibus dominantem; quas omnes infinito suo amplexu coërcet septemplex diuinæ prouidentiæ spiritus.

Regnare Deum & Christum eius in mundo, sæpè in sacris Literis ad Gentium conuersionem referri.

D

Cùm ergo primis fidelibus fuit diuinitus prænunciatum, Dei regnum vniuersis nationibus communicari; & diuinum decretum iam impleri, Ecclesiam propagandi suam ad extremos vsque mundi limites, & Gentes omnes gratiâ Euangelicâ alliciendi & inuitandi: tantâ hac Ecclesiæ sublimitate & gloriâ à se ipsis expectatâ, & fælicissimis tantæ operis exordijs summopere fideles fuere lætati. Atque ingentes voces illæ & clamores qui in cælo personant, indicant gloriosissima laudum præconia, quæ Deo Christiani primitiui dederunt. Cæli enim nomen Christianæ Ecclesiæ in Apocalypsi tribui, vidimus cap. 4. Perspicuum autem est, per mundi regnum denotari regnum vniuersale: sicut & dicere duraturum fore in sæcula sæculorum, indicat ipsius perpetuitatem. Quasi dicatur Christiana Ecclesia esse catholica & permanens, hoc est, vniuersas nationes complectens, & in æternum permansura.

Voces magnæ è cælo exaudita quid indicent.

A

TEXTVS.

Verſ. 16. Et viginti quatuor Seniores, qui in conſpectu Dei ſedent in ſedibus ſuis, ceciderunt in facies ſuas, & adorauerunt Deum, dicentes:
17. Gratias agimus tibi Domine Deus omnipotens, qui es, & qui eras, & qui venturus es; quia accepiſti virtutem tuam magnam, & regnaſti.

COMMENTARIVS.

Per Seniorũ adorationẽ, quid ſignificetur.

VIDE ſuprà cap. 4. verſu 10. vbi oſtendimus, per ſeniorum ſiue presbyterorum adorationem ſignificari Chriſtianæ Eccleſiæ ſacrificia, quas Miſſas dicimus; hæc enim eſt excellentiſſima ratio, ingentia Dei opera celebrandi. Verbum autem *Gratias agimus*, vt ex græco patet, idem ſignificat, quod, *Euchariſtiæ ſacrificium offerimus*; ſcilicet pro vocatione Gentium, vt diximus verſu præcedente. Id enim ipſum hic denotat phraſis illa, quæ affirmat regnare Deum. Atque id ipſum magnopere congruit cum plaga ſeptima, vt ſuperiori verſu explicatum eſt. De illa verò loquutione, *Qui es, & qui eras, & qui venturus es*, dictum à nobis eſt latè cap. 1. notat. 3. B

Verſ. 17. Alluſio ad Pſal. 92.

QVIA ACCEPISTI VIRTVTEM TVAM MAGNAM ET REGNASTI.] His verbis habetur reſpectus ad Pſalmum 92. vbi dicitur, *Dominus regnauit, decorem indutus eſt, indutus eſt Dominus fortitudinem.* Idem enim eſt virtus, ac fortitudo. *Et accipere virtutem*, non aliud eſt, quàm *indui virtute*. Quippe ideo accipitur veſtis, vt induatur. Simili phraſi dixit Epheſijs Paulus cap. 6. 13. *Accipite armaturam Dei.* Item Ioannis 13. 12. *Accepit veſtimenta ſua.*

TEXTVS.

C

Verſ. 18. Et iratæ ſunt Gentes; & aduenit ira tua, & tempus mortuorum iudicari, & reddere mercedem ſeruis tuis Prophetis, & Sanctis, & timentibus nomen tuum, puſillis & magnis, & exterminandi eos, qui corruperunt terram.

COMMENTARIVS.

Præterita pro futuris.

In Gentium ira alluſio ad Pſal. 2.

ET IRATÆ SVNT GENTES ET ADVENIT IRA TVA.] His in verbis præterita pro futuris accipiuntur. Et præterquam quòd phraſis hæc Prophetis eſt familiaris, eam in hoc loco oportuit vſurpari propter alluſionem ad Pſalmum 2. in quo hæc eadem prophetia per præteritum enunciatur. Dicitur enim, *Quare fremuerunt* (ſiue iratæ ſunt) *Gentes?* Et infrà. *Tanquam vas figuli confringes eos.* vbi ſermo eſt de Deo. Itaque vtrumque eorum, quæ in hoc verſu dicuntur, nempe, *Iratæ ſunt Gentes, & aduenit ira tua*, deſumptum eſt ex Pſalmo 2. Et ſanè poſtquàm Deus primitiuæ Eccleſiæ fidelibus ſuum de vocatione Gentium decretum, & admirandi huius operis exordium prænunciauit; poſtquàm fideles ipſi eidem debitas grates egerant ob inſigne illud beneficium in ſuam Eccleſiam collatum, cùm ei Gẽtes omnes ſubijcere decreuit: addunt deinceps, ſibi ignotum non eſſe Euangelicæ prædicationi Gentes initio pertinaciter reſtituras; ſicut ſcriptum eſt in Pſalmo 2. huic tamen Gentium iræ nouiſſimam Dei iram (qua ipſe imprimis gloriatur) ſucceſſuram, quæ myſticã de ipſis vindictam ſumat: atque hac ratione Gentilium perſequutionem in ipſorum Gentilium conuerſionem redundaturam, vt in ſecundo Pſalmo fuerat à Dauide prædictum, *Dabo tibi Gentes hæreditatem tuam & poſſeſſionem tuam terminos terræ.* D

Quod appelletur hìc tẽpus mortuorum iudicari.

1. Opinio exponens extremi iudicij diem.

Impugnatur præcedens interpretatio.

Traditur vera expoſitio de myſtica reſurrectione, per alluſionem ad extremi Iudicij diẽ.

ET TEMPVS MORTVORVM IVDICARI, ET REDDERE MERCEDEM SERVIS TVIS, ETC.] Primaſius, Beda, Andreas, Aretas & alij, vt credant, 7. tubæ plagam eſſe illam, quã extremi iudicij die ſunt improbi perpeſſuri; eo ſolùm nituntur fundamento, quòd in hoc verſu expreſſa ſit mentio de mortuorum tempore: quod non aliud eſſe videtur, quàm generalis reſurrectio. Deinde ſequitur, *iudicari*: poſteà ſententiæ ipſius executio, id eſt, *Reddere mercedem ſeruis tuis, & exterminare eos, qui corruperunt terram.* Huic tamen argumento, vt faciam ſatis, aſſero in ænigmate nouum non eſſe, vt aliud ſonet, aliud ſignificet. Fateor ergo in huiuſmodi verbis alluſionem ad diem Iudicij eleganter fieri; præcipua tamen ſignificatio de die illo eſſe non poteſt propter rationes eas, quas notatione 13. attigimus. E

Adhæc, non hic eſt ſolùm Scripturæ locus, in quo ſub propriæ reſurrectionis ſpecię legitimus ſit reſurrectionis myſticæ ſenſus. Expende illud Pauli ad Epheſ. 5. 14. *Surge, qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Chriſtus.* Quæ cùm ita ſint, non inficior, *aduenïſſe tempus mortuorum*, idem eſſe, quòd *aduenïſſe tempus reſurrectionis mortuorum.* Ceterùm locutionem hanc aptiſſimam eſſe affirmo, vt ænigmaticè indicetur Gentilium ſanctificatio, & cæleſtis Spiritus eiſdem liberaliter largiendus. Quòd ſi antecedentia verba de vocatione Gentium agunt, vt ex ſuperioribus cõſtat, quid, obſecro, congruentius, quàm ſi aſſeratur, appropinquare iam tempus, cùm Deus mortuis fuerat vitam daturus? Rurſus, ſi hoc ita eſt, ipſa ad Iudicii diem alluſio inuitat, atque alludit, vt mortuorum reſurrectioni mentio Iudicii ſubiiciatur. Et verò non parum habuit congruentiæ

cum

A cum plagæ septimæ argumento adiectio illa admirabilis Dei Iudicij post mysticam Gentium resurrectionem: quod Dei iudicium splendescit imprimis in ipsarum Gentium vocatione, & sanctificatione; adiectâ pariter Iudaici populi repulsâ. Ideoque post *tempus mortuorum* additum fuit, *Iudicari*. Aut fortasse verbum hoc refertur ad iudiciū illud cōtra Idololatriam, de quo Christus Ioan. 12. 31. *Nunc iudicium est mundi.* & Isai. 42. 4. *Donec ponat in terra iudicium.* Perstante adhuc allusione eâdem ad vltimi iudicij diem, additur mox; *Et reddere mercedem seruis tuis Prophetis.* Nam simul cum incredibili gaudio ex Gentium conuersione parto Deus in hac vita suis Prophetis (id est, Euangelij prædicationis ministris) copiosam retulit mercedem, & summi solatij triumphum. Quemadmodum innuit Paulus, quando eos, quos ipse ad Christi fidem euocarat, suum gaudium & coronam appellat.

Verbum iudicari, ad quid referendum sit.

ET SANCTIS ET TIMENTIBVS NOMEN TVVM PVSILLIS ET MAGNIS.] Prosequitur adhuc allusio ad Iudicij diem, dum dicitur merces hæc eximia non solùm Prophetas, id est, Euangelij prædicatores attingere, sed etiam Sanctos omnes; & eos, qui Dei nomen colunt ac reuerentur; & B postremò eos omnes qui in sanctitate siue maximè excellunt, siue mediocriter prouecti sunt. Hæc est locutionis huius figura: qua significatur, gaudium ingens de Gentium conuersione non solùm ad eximios sanctitate viros, & ad strenuos Euangelii operarios, sed vniuersè ad fideles omnes & Dei amicos spectare. Etenim omnium Ecclesiæ filiorum studium & cupiditas (in illis præsertim primis Ecclesiæ ipsius temporibus.) eò ardens ferebatur, vt summi, præpotentisque Dei gloria magis magisque in dies excresceret. Pro quo ardenti desiderio, magna illos contingit pars spiritualis huius voluptatis, quæ ex Gentilitatis conuersione percipitur. Hac ferme ratione inter Religiosos viros dici solet, licet fructus, qui ex animorum conuersione capitur, videatur magis propriè ad concionatores & confessarios pertinere; huius tamen fructus partem sibi vendicare fratres eos qui temporalibus domus ministerijs sunt addicti, vt coquum, ianitorem, & reliquos: siquidem vniuersim vnum idemque religionis corpus conficiunt. Atque hæc consociatio & vitæ communio causa est, vt summos & infimos hoc gaudiū & solatium ex maximo Religionis fructu prouenienS attingat. Et ad expendendam magnitudinem gaudij, quod ex Gentilitatis conuersione percepit vniuersa Ecclesia (quæ & magnos, & paruos amplectitur) nihil aptius.

ET EXTERMINANDI EOS, QVI CORRVPERVNT TERRAM.] Hæc verba congruenter referri C existimo ad idolorum euersionem. Nam siue contextum, siue phrasim attendas, hic sensus egregiè concinit.

TEXTVS.

Vers. 19. Et apertum est templum Dei in cælo: & visa est arca testamenti eius in templo eius: & facta sunt fulgura & voces & terræmotus & grando magna.

COMMENTARIVS.

D NECESSE est, (vt suprà aduertimus) hunc versiculum applicare ad Iudæorum rebellium obdurationem. Vt ergo significetur Iudaico populo propter ipsorum scelera detraxisse Deum arcam testamenti; eleganter inducitur in hoc loco ipsa testamenti arca, quæ in Iudaici populi templo esse priùs solebat, in cælum iam translata. Ad eundem ferè modum fingit Ouidius in primo Metamorph. virtutes terrarum regionibus derelictis, in cælum conscendisse:

Quid significet arca testamenti in cælo visa.

Vltima cælestum terras Astræa reliquit, &c.

Quòd autem arca Dei in cælum commigrarit, elegantem continet cum summa energia significationem. Denotat enim, quod Dei arca figurabat, id nequaquam iam apud Iudaicum populum (qui, vt suprà vidimus, terra est,) reperiri: sed in cælo mystico, quod est Christiana Ecclesia; vt capite quarto explicuimus. Quamobrem cùm Ioanni templum cæleste patesceret, id est, Christianæ Ecclesiæ templum; cumque Deus noui huius templi mysteria illi reseraret: vidit arcam, quæ in Iudaico quondam templo sedem ac domicilium fixerat, dereliquisse terram, & cælum conscendisse: atque adeò Iudæos à Deo fuisse penitus desertos, abiectos, induratos, repulsos. Omitto accuratiorem arcæ explicationem ad notationem 14. Non tamen mihi E temperare hic possum, quin verba Magni Leonis subijciam; ea sunt sermone 8. de passione Domini post medium; *Traxisti* (ait) *Domine omnia ad te; cùm in execratione Iudaici sceleris, scisso templi velo, sancta Sanctorum ab indignis Pontificibus recesserunt: vt figura in veritatem, prophetia in manifestationem, vt lex in Euangelium verteretur.*

ET FACTA SVNT FVLGVRA ET VOCES ET TERRÆ MOTVS ET GRANDO MAGNA.] Nullum aliud symbolum potuit, opinor, elegantius, aut significantius vsurpari ad horribilem Iudæorum obdurationis plagam exprimendam, quàm id, quod hic proponit Apocalypsis. Quippe nulla alia res clariùs ostendit improborum obdurationem, quàm vt eò peruicaciæ & obstinationis deueniant; vt quantumuis admirabili vitæ cælestis exemplo & excellenti doctrinâ doceantur; hoc tamen propter eorum peruersitatem ad nihil aliud, quàm ad grauiorem ipsorum cordis duritiem conferat. Vt igitur figuretur Apostolica prædicatio sanctissimis exemplis & miraculis planè diuinis comitata, vidimus iam cap. 4. mirificum esse symbolum tonitrua ac fulgura. Ad terribilem verò obdurationem nihil potuit adduci congruentius, quàm grando magna, vt notatione 15. probabimus.

Quid sibi velint hic fulgura & voces.

Cur alibi fulgura, voces & tonitrua: hic verò solùm fulgura & voces coniungantur.

A

Præter hæc, si in hoc loco per voces non significantur tonitrua; sed concionatorum voces & clamores: cùm alibi *Fulgura & voces & tonitrua*; hic, *Fulgura & voces* tantummodò apponantur, indicabit profectò, vim illam cælestem atque diuinam, quam Deus cum prædicatoris luce ad peccatorum conuersionem coniungit, quæque in tonitru figuratur, & sceleratos prosternit, deijcit, & ad Deum trementes ac stupefactos conuertit; hanc, inquam, meritissimo Dei supplicio, in prædicatione, quæ ad Iudæos fiebat, fuisse desideratam. Cùm ipsis prædicari perinde esset, atque illos per occasionem reddere obstinatiores.

Terræmotus hic quid denotet.

Symbolum autem terræmotus, qui inter voces & grandinem interponitur, denotat, sicut & aliàs, ingentem nouitatem & mutationem, voces scilicet prædicatorum cum admirabili sanctimonia & clarissimis miraculis coniunctas, quæ sceleratorum mollire duritiem, atque adeò frangere ferrea corda deberent; nullius iam vsus, aut emolumenti in Iudæorum animis esse, nisi vt eos magis magisque obdurent. Quid, quæso, posset excogitari elegantiæ plenius ad exprimendum infelicem ac miserabilem statum, quò Iudaicus populus, extrema hac plaga ceterarum grauissima, peruenit.

NOTATIO XIV.

De germana significatione arcæ Dei, & eorum, quæ ad arcam spectant.

QVÆ ab alijs significationes tradi solent, videri possunt apud Allegoriarum syluam, & apud Riberam libro secundo de Templo capite tertio. Mihi fuerit satis in præsenti significationem eam, quæ mihi maximè probatur, & quæ optimè mysterio plagæ septimæ deseruit, paucis proponere.

Quid intra testamenti arcam: quid iuxta, fuerit.

Imprimis intra arcam solùm erant tabulæ legis: quamuis ad arcam etiam pertinerent, Primò Propitiatorium; secundò Cherubini à Mose fabricati, & supra ipsum propitiatorium constituti: tertiò virga Aaronis & vrna Manna; quæ simul erant cum arca, non tamen intra illam; vt optimè probat Ribera libro secundo de templo cap. secundo. Quartò Scriptura sacra, quæ ad latus arcæ erat; vt colligitur ex eo, quod præcepit Moses Deuteron. 31. 26. Nec magni refert meo iudicio discernere, num Scriptura intra arcam, an iuxta illam fuerit.

Quomodo testamenti arca in cælo fuerit Ioanni visa.

Deinde, quãuis Apocalypseos textus asserens patuisse cæli templum, non exprimat aliud inibi singillatim fuisse visum præter arcam testamenti: verùm tamen procul dubio cum arca Apocalypsis coniungit quidquid ad arcam ipsam pertinet, quanuis intus non fuerit. Nam de illis omnibus eadem est ratio, quod attinet ad arcæ translationem in cæli templum, id est, ad Ecclesiam Christianam. Atque ita Paulus etiam ad Hebræos 9. coniungit cum arca vrnam auream, in qua erat Manna, & Aaronis virgam.

Quid arca significet.

Tertiò, existimo aptissimam, & valde propriam significationem arcæ, in qua legis tabulæ erant inclusæ, esse diuinæ legis obseruationem. Cùm autẽ dicitur arca ad cælum translata, innuitur non obscurè veram diuinæ legis obseruantiam non ampliùs apud Iudaicum populum fore. Quantumuis enim aliquot legis præcepta ac cæremonias materialiter (vt dicitur) custodirent; præcipua tamen mandata transgrediebantur: proptereaque Deum sibi habebant infensum: quin & cærimoniarũ legis obseruatio iam contra legem ipsam militabat; præsertim post annos quadraginta, qui designati sunt bene longo interuallo, vt synagoga cum honore sepeliretur. Itaque legis quidem obseruantia apud Iudaicum populum iam non erat: erat tamen verè ac perfectè apud Christianæ Ecclesiæ templum. Exempli gratiâ: Iudæorum circumcisio legis est non iam obseruatio, sed transgressio: vera tamen circumcisio, quam à nobis exigit Deus, nempe spiritalis, in Christiano populo imprimis viget: id

B

quod de reliquis cæremonijs est dicendum.

Quid per arcæ propitiatorium figuretur.

Quartò propitiatio siue Propitiatorium est peccatorum remissio, & diuinæ prouidentiæ singulare patrocinium: hac verò propitiatione certum est Iudæos prorsus carere, Christianos in Christo & per Christum cumulatissimè frui: atque ita interpretatur Paulus ad Rom. 3.

Quid per Cherubinos arcæ impositos.

Quintò, Cherubini, vt vidimus capite quarto notat. nona, denotant veram sapientiam ac sanctitatem: ex his enim componitur, & quasi coagmẽtatur Dei thronus, in quo ipse requiescit. Significat autem Apocalypsis, iam apud Iudæos, nec verã sapientiam, nec veram sanctitatem remanere; ac proinde nec Dei thronum apud illos, sed apud Christianam Ecclesiam reperiri.

Quid per Aaronis virgam & Manna.

Sextò, veram legis obseruationem comitantur duo, quæ in virga Aaronis & in Manna vrna conuenienter figurantur, nimirum manifesta diuinæ potentiæ contra Iudaici populi hostes ostentatio, nec nõ admirabilis beneficẽtia ac prouidentia suauissima ad ipsius populi patrocinium. Quod enim virga ad inimicos debellandos pertineat, facilè intelligitur ex eo, quòd Mosaicæ virgæ miracula ferè omnia in Ægyptiorum supplicia redundarint. Vnde est illud Psalmi 109. 2. *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion; dominare in medio inimicorum tuorum.*

C

Vrna verò Manna perspicuum est prouidentiæ suauissimæ symbolum, & fauorum ac gratiarum, quibus Deus suos filios affatim cumulat. Horum igitur duorum vtrumque à Iudaico populo abest longissimè; & in populo Christiano affluenter inuenitur. Mysticam autem virgam ad hostes debellandos ac subigendos, locus ille Psalmi, quem paulò ante retulimus, describit elegantissimè, *Virgam virtutis tuæ*, &c. vt in eius Psalmi commentario explanabimus. Mystica etiam vrna Manna (qua maxima Dei beneficia, ac cælestes deliciæ, quibus suos familiares Deus ipse permulcet) appositè ad Christianæ Ecclesiæ Sacramenta accommodatur; præsertim tamen ad sacram Eucharistiam, & ad incredibilem voluptatem, quam ex pijs libris, ex sacris cohortationibus, ex diuinis consolationibus per cælestium rerum commentationem & contemplationem, Christianæ Ecclesiæ filij percipiunt.

D

Septimò denique, Scriptura sacra non iam in populi Iudaici manet potestate: si quidem verâ ipsius caret intellectione: manet autem ac perstat in Christiano populo; cui Deus, inter cetera beneficia præstantissima, hoc tribuit singulare.

NOTATIO XV.

In qua colliguntur exempla grandinis magnæ.

APVD Latinos aliud est lapidibus pluere, aliud grandine quantumuis magna. Legimus quidē apud Plinium libro secundo cap. 58. veros aliquando lapides cecidisse (de quo etiam Alexander ab Alexand. libro quinto capite vigesimo quinto,) vnde olim apud veteres nouemdiale institutum erat sacrificium peragendum quocunq; tempore lapides pluerent. Et sanè res fuit non semel oculis vsurpata. Quin imò nostra ætate in Arequipa Peruani regni vrbe lapidibus depluisse multorum testimonio & literis accepimus. De grandine autem valde magna, quod quidem ipse viderim, non meminit Plinius.

Nouēdiale apud ethnicos sacrificium quod decernetur.

In sacris tamen Literis fit mentio grandinis horribilis Exodi 9. 24. quæ *tantæ fuit magnitudinis, quanta antè nunquam apparuit in vniuersa terra Aegypti; ex quo gens illa condita est. Et percussit cuncta, quæ fuerant in agris, ab homine vsque ad iumentum:* deciditq; fulminibus ac tonitruis glomerata; *& grando & ignis mista pariter ferebantur.* De hac eâdem gr n ine Ægypti dicitur Sapientiæ 5. 23. *A petrosa ira plenæ mittuntur grandines.*

Qualis fuerit grando in Ægyptios è cælo demissa.

2. Prætereà Iosue 10. 11. misit Deus contra Amorrhæos lapides magnos de cælo. *Et mortui sunt multò plures lapidibus grandinis, quàm quos gladio percusserāt filii Israel:* quantumuis facta fuerat ingens à militibus occisio. De grandine item hac dicitur Ecclesiastici 46. 6. *In saxis grandinis virtutis valde fortis* oppugnatos à Deo fuisse hostes. Vide etiam Ezech. cap. 38. numero 22. grandinem lapidum immensorum contra Gog.

Lapides è cælo in Amorrhæos missi.

3. Grandinem quidem iuglandium siue nucum magnitudine sæpius fuisse visam, affirmatur. Illud autem valde est mirabile, quod narrat Ludouicus Clauitellius folio 82. nempe cecidisse anno 1234. in agro Brixiensi & Cremonensi grandinem crassitudinis nucum; in qua impressum erat, *Iesus Nazarenus.* Quod verò ad magnitudinem nucum attinet, eiusdem quantitatis & maioris etiam depluit grando Hispali die vndecimo Octobris anno 1603. quam me videre memini.

Varia grandinis tum minoris, tum grandioris è cælo demissæ exempla referuntur. Grando nucis instar cum ea inscriptione, Iesus Nazarenus

4. Grando oui gallinacei magnitudinem adæquans à multis visa fuit. Nec plures sunt anni, cùm Carorlæ in oppido ad Bæticæ confinia sito conspecta fuit. Et anno 1514. die quinto Augusti, Cremonæ & in eius agro eiusdem magnitudinis grandinem pluisse, auctor est idem Clauitellius fol. 260.

Grando oui gallinacei magnitudinem habens

5. Non desunt, qui affirment cecidisse grandinem aliquādo magnitudine instar humani capitis. Ita referunt ex Isidoro Conimbricenses in suis Meteoris cap. de grandine. Idemque asseuerat Olaus

Idem humani capitis adæquās magnitudinem.

A Magnus de regionibus Septentrionalibus libro 1. capite 22. fine. id quod ab eo videtur recenseri, tanquam res in ijs regionibus vulgaris & oculorum consuetudini peruia.

Nec minor erat, opinor, grando, quam refert Clauitellius fol. 306. vbi ait, anno 1537. mense Augusto in agro Bononiensi vehementem cecidisse grandinem sanguine mistam, ex qua grana aliquot fuerunt ponderata librarum viginti octo, quæ triginta sex vncias supra centum conficiunt, si libris singulis duodenæ vnciæ tribuantur.

Mira grandinis magnitudo.

Eiusmodi fermè est illud, quod refert Tripartita libro 7. capite 22. nempe Constantinopoli grandinem saxorum magnitudine vehementer effusam, quarto Calendas Iunias, anno trecentesimo sexagesimo nono.

B Anno etiam quadringentesimo sexto, pridie Calendas Octobris, cùm clarissimum illud Ecclesiæ lumen diuus Ioannes Chrysostomus fuit in exiliū actus, terribilis etiam grando in Constantinopolim depluit; quod recenset Tripartita lib. 10. capite 20. & Nicephorus libro 13. cap. 36. eandem refert historiam, ex cuius tamen narratione constat, grandinem illam non adeo fuisse magnam, vt eam, quā Clauitellius Bononiæ pluisse affirmat. Verba Nicephori sunt, *Pluribus in locis grando saxis manuarijs maior, & circiter octonarum librarum pondus trahens, deferri visa est.* Octo quidem libræ nonaginta sex vncias non ampliùs continent, si cuilibet libræ duodecim vnciæ reddantur.

Grandinem ingentem Constantinopoli depluisse, cùm B. Chrysostomus fuit in exilium actum.

Iacobus Meyerus in Flandriæ annalibus an. 1435. ait, *Nonis Augusti grandinis, quæ cecidit, magnitudo omnem memoriam superauit.*

C Sextò, multò adhuc maior est grando, quam depingit Apocal. cap. 16. fine, *Grando magna sicut talentum.* Nam talentum in Scriptura mille quingentas vncias ponderat. Atque eiusdem etiam magnitudinis esse existimo, quam ipsa Apocal. cap. 11. fin. appellat grandinem magnam.

7. Aliquod tamen glacialis gelu fragmentum multò grandius perhibent aliquando cecidisse de cælo. Nam in horrenda illa grandine, quæ in Gallia sub Eugenij secundi Pontificis summi tempus decidit (quæ plures oppressit homines, vt refert Illescas in sua Pontificia historia to. 1. f. 180. 2.) frustum gelu durissimi cecidit, quod refert Illescas ex communi scriptorum sententia habuisse quindecim pedum longitudinem, sex latitudinem, & duorum crassitudinem. Noster tamen Pererius in Exodum cap. 9. §. 24. illi tribuit longitudinem pedum non ampliùs duodecim; pro quo citat Palmerium Florentinum in suo Chronico.

NOTATIO XVI.

De significatione grandinis magnæ.

PER grandinem in arcano sacrarum Literarum sermone diuinam punitionem & damnatorum pœnam denotari refert Lauretus in sylua ex Hieronymo, Eucherio & Georgio Veneto. Ex eisdemq; asserit, per grandinem significari cordis duritiem; aut prauorum hominum vitam, quæ & per torporem frigescit, & per duritiæ malitiam percutit. Hęc ille. Vide etiam Isidorum libro de Mundo cap. 35. cuius ea sunt, *Figuraliter grando, perfidiæ duritia est, torbore malitiæ frigida.*

Quid per grandinem in Sacris denotetur.

Enimuerò, vt huius elegantia symboli pleniùs intelligatur, consideranda est grandinis natura ex Arist. 1. Meteor. capite 12. & ex eius interpretibus. Grando igitur est pluuia, quæ in ipso casu gelascit & obdurescit: in cuius congelatione semper aliqua accidit antiperistasis. Dupliciter enim congelatur, videlicet aut ardenti æstu, aut vehementi frigore.

Exponitur grandinis natura.

D Quando æstus ardore conglaciat, tunc quidem perspicuum est, nisi per antiperistasin, nequaquam gelatum iri; frigore nimirum aquæ magno aëris circumeuntis calori, resistente, ac sese contrahentę; donec tandem aqua abeat in lapidem. Quando autem frigescente aëre atque gelante, decidit grando: tunc aiunt Philosophi, ingentem illam duritiem ac rigorem ex eo prouenire, quòd in ipsa aqua aliquis inerat calor, qui eam extenuando efficit demum, vt aëris circundantis frigus illam celeriùs ac validiùs constringeret.

Quibus præstitutis facilè apparet, magnam grandinem esse symbolum aptissimum ad seuerissimi supplicij significationem, illius nempe supplicij, quod de misero peccatore in vltima obduratione sumitur. Cordis ergo duritia siue obduratio vsque ad mortem, propriè & eleganter per magnam

Grandinis symbolum ad seuerissimū obdurationis supplicium applicatur.

gran-

grandinem denotatur. Primò, propter insolitam rei nouitatem; dum aqua, quæ ex se ita est mollis ac liquida, tantopere obdurescit. Deinde, quia si maximus diuinæ vindictæ rigor in eo consistit, quòd peccatorem ad finalem vsq; impœnitentiam obduret: ad huius quidem furoris diuini imaginē exprimendam nihil perfectò elegantius, quàm aquam in ipso casu obdurescere. Expende illud 2. Reg. 14. 14. *Omnes morimur, & quasi aquæ dilabimur in terram, quæ non reuertuntur.* Hebraicè, *Moriendo morimur, velut aquæ effusæ in terram, quæ non colligentur.* Vbi mors cum ipso pluuiæ guttatim decidentis casu comparari videtur; cuius pluuiæ guttæ non ampliùs sursum coituræ ascendunt. Si ergo pluuiæ lapsus est symbolum mortis: quid aliud, obsecro, erit, ad mortem vsque lapidis instar obdurescere; nisi eatenus indurari peccatorem, donec tandem in lethali crimine decedat? Iam, quæ maior concinnitas, vt significetur duritiæ culpa semper in peccatore residere; quàm illa, de qua dicebamus, antiperistasis? Aqua, dum cælo resistit; & frigori calore, calori frigore opponitur, lapidis instar obduratur. Quid hoc, nisi vt animaduertat homo, in semet inesse culpam, quòd ipsius cor cælitus obduretur: eò enim eius repugnantiam, peruicaciam & obstinationem cedere par erat. Nam qui nec beneficiorum calori, nec comminationum rigori cessit; dignus profectò est, vt in eundem fauor ac rigor conspirent, & obduratum deiiciant, prosternāt, & in damnationem æternam proprio dent pondere præcipitem.

Quonam in Apocalypsi grando magna verè nuncupetur.

Præter hæc, quantumuis crassa sit grando materialis, licèt granū quodlibet multas ponderet libras; non ideo in Apocalypsi grando magna nuncupabitur: secus tamen obstinati cordis durities, quę illud in inferos deturbat. Etenim in eorum duritie & obstinatione, qui ad mortem vsque in capitali scelere obdurati persistunt, cælestis indignatio atque ira cum primis patescit. Et sanè, si attendatur magna strages, quam formidanda hæc obdurationis grando edit: perspicuum est, humani cordis duritiē non esse flagellū eiusmodi, quod tecta aut agros diuerberet, sed peccatoris ipsius animum ac mentem: hac enim illos desuper cælum percutit. Atq; ita improbi & scelerati homines sunt, qui tam horrenda grandine percelluntur. Quid ergo hac grandine congruentius ad extremam vindictam figurandam? Legatur Isaiæ 28. 2. *Ecce validus & fortis Dominus sicut impetus grandinis.* Et cap. 30. 30. *Allidet Dominus in turbine & in lapide grandinis.*

Quid innuat Apocalypsis 16. grando magna, sicut talentum.

Iam verò, quòd Apocalypſ. cap. 16. in plaga septima de mira hac grandine dicat, *Grando magna sicut talentum*; hoc imprimis habet elegantiæ; quia talentum est omnium ponderum maximum, pondus tamen æquum ac iustum: quin imò Græca vox propriè significat iustum pondus. Talentum autem sacræ Scripturæ appendit mille quingentas vncias: vt videbimus cap 18. Quod mirificè deseruit, vt significetur supplicium hoc grauissimum æquè ac iustissimum esse.

Obseruandum est etiam in fine capitis 11. Apocalypseos propriè sermonem esse de obstinatione & obduratione finali Iudæorum: quæ iure optimo appellatur grando magna. Ceterùm potest etiam aliorum peccatorum pertinacia & durities (vt Pharaonis) cum formidabili grandine comparari: tum

A propter rigentem duritiam, tum etiam propter repugnantiam & peruicacem obstinationem, qua cælestibus monitis & cohortationibus resistunt. Atq; ideo cap. 16. fine vbi dicitur *Grando magna sicut talentum*, agitur planè de Gētilium aliquot pertinacia & obduratione; qui post promulgatum Euangelium, sibique propalam enunciatum, infideles adhuc & cæci præfractâ mente restiterūt. Etenim licèt quàm plurimi Christianam fuerint religionem amplexi: alij tamen nec pauci in suæ superstitionis caligine permanserunt. Nam Christus *positus est in ruinam & resurrectionem multorum*, Lucæ 2. 34. Apud Isaiam etiam non semel legimus grandinem horribilem, qua Deus aliquos percussit, cum maximâ in alios beneficentiâ coniunctam. Sic enim ille cap 28. 10. *Ecce ego ponam in fundamentis Sion lapidem pretiosum; & ponam in pondere iudicium, & iustitiam in mensura; & subuertet grando spem mendacij.* Et cap. 32. 18. *Et sedebit populus meus in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fiduciæ, & in requie opulenta. Grando autem in descensione saltus; & humilitate humiliabitur ciuitas.* Simili ergo ratione Apocalypsis 16. fine, vbi de irruptione in vrbem Romam, deque multorum conuersione sermo est, demum additur, *Et grando magna sicut talentum descendit de cælo in homines.* Namque ex Romę conuersione grauior adhuc & durior obstinatio per occasionem redundauit ad eos, qui in sua cæcitate & idololatria pertinaciter remanserunt; & sæpè diuinæ prouidentiæ consilium eò demum deuoluitur, vt probi iustiores fiant, improbi obsuam pertinaciam deteriores; iuxta illud, *Qui iustus est iustificetur adhuc; & qui in sordibus est, sordescat adhuc*, Apocalypsis 22. 11. Notandum insuper est, peccatores dum in viuis degunt, obduratione suâ in interitum ruere voluntarium: non tamen propriè obdurationem dici, nisi eam, quæ ad mortem vsque persistit: quæ quidem, multò antea obdurationis curriculum init; & ex eo tempore infælix peccator incipit suæ duritiæ pondere ferri.

Grandinem horribilem, qua Deus aliquos percuiit, coniungi aliquando cum magna Dei ipsius in alios beneficentia, & huius discriminis mysterium.

Hactenus de grandine magna. Verùm Apocalypseos 8. 7. in symbolis, quæ de causis famis afferuntur, dicitur; *Facta est grando & ignis*, &c. Nec tamen vocatur grando magna. Non enim ibi agitur de cordis duritie, sed de septem plagarum minima, nempe fame; quæ inter cælestia flagella computatur etiam, paruum tamen præ cæteris, ex quibus maximum est grando magna: tantum in arcano sermone grando à magna grandine distat. Atque ipse etiam textus nos huius discriminis admonet: siquidem tres plagas postremas asserit esse horribiles illas, quæ tribus *Væ* respondent. Rupertus affirmat grandinem magnam esse punitionem ipsam, & cōmunem grandinem esse comminationem. Verùm tamen congruentius est, grandinem in prima plaga referri ad famem, vt eo loci exposuimus: magnam verò grandinem in plaga septima ad obdurationem spectare. Vtrobique autem respectus est ad septimam Ægypti plagam: cum eo tamen discrimine, quòd prima Apocalypseos plaga respexit quidem Exodi historiam, in qua grando cibaria Ægyptijs sustulit. At plaga septima spectauit eiusdem plagæ Ægyptiacæ mysterium, quod peccatoris obdurationem, vt suprà diximus, figurabat. Atque hęc de capite vndecimo, & de prima Apocalypseos parte, quæ ad Iudęorum diminutionem pertinet.

A

LIBER QVARTVS QVI CONTINET EXPLICATIONEM VIII. CAPITVM, A XII. VSQVE AD XIX.

B

In quibus agitur de bello Ecclesiæ cùm Gentilismo, & de victoria quam de illo obtinuit.

EXORDIVM HVIVS LIBRI.

C IN lautissimo epulo, quod Apocalypsis fidelibus apparatissimè apponit, varia sunt fercula; prima scilicet, media, atque vltima. Prima fercula, seu mensæ proponuntur fidelibus in tribus primis capitibus, quæ prologum agunt. Extrema continentur in vltimis tribus capitibus, quæ veluti totius sacræ actionis coronis prophetiam posteriorum temporum summatim complectuntur: & postremò agunt de cælestis Ierosolymæ triumpho. Media tamen fercula siue mensę miri huius conuiuij (quod magis ex professo tractatur, quodque præcipuè ob oculos fidelium proponitur) comprehendũt ea capita, quæ à quarto vsque ad vigesimum interiacent. Quæ quidem admirabili quodam vaticinio continent modum, quo Christiana Ecclesia de Iu-D dæis, ac Gentibus fuerat triumphatura. Cùm autem triumphum ex Iudæis diuerso modo, atque ex Gentibus actura esset Ecclesia; congruentissimum extitit, vt hæc sexdecim capita, (quæ præcipuum huius actionis scopum continent) duas in partes diuiderentur: & prima octo agerent de Ecclesia primigenia vsque ad *Iudæorum diminutionem*: & octo sequentia impenderentur in *Diuitias Gentium*, Romanæ Ecclesiæ felicitatem describentes. Hæc igitur Gentium diuitiæ, & Romanæ Ecclesiæ felicitas sunt quarti huius libri argumentum. Et quamuis argumentum libri tertij profundius sit propter septem sigillorum mysterium: quarti tamen libri argumentum proculdubio est iucundius, quia Christianæ Ecclesiæ gloriosius. Atque ad illustriorem gloriæ huius considerationem priùs ob oculos ponitur coniuratio malitiæ Dæmo-E num cum totius Imperij Romani potentia, nec non cum sapientiæ carnalis calliditate atque versutia. Coniuratio (inquam) horum trium eo consilio inita, vt fidei Christianæ internecino bello obsisteretur. Deinde figuratur, quemadmodum huic bello Euangelij prædicatorum exercitus se opposuerit retorquendo bellum aduersus dæmonis, mundi, atque carnis phalanges. Describunturque plagæ phialarum, quibus Ecclesiæ ministri pugnarunt: & postremò irruptio in Romam ethnicam facta, & egregium illud ac memorabile facinus, quo tandem, quę erat idololatriæ caput ac princeps, in Christianæ Religionis Metropolim fuit mutata. Ex quo totius Imperii ad Christi fidem

Quod sit quarti huius libri argumentum.

conuersio, & diuturna populi Christiani pax & prosperitas emanauit.

Babylonem in Apocalypsi pro Roma ethnica sumi.

In hoc argumento illud vt certum præstituitur, scilicet Apocalypseos Babylonem esse Romam ethnicam; illam (inquam) antiquam Romam, quæ Christi quondam Ecclesiam persequebatur, & Christiano nomini internecinum bellum inferebat. Quæ (vt cap. 17. videbimus) est Hieronymi sententia quatuor in locis; Tertulliani in duobus, nec non Pauli Orosij; cui ex recentioribus subscribunt Hesselius, Gagneius: & ex nostris Salmeron, Bellarm. atque Suarez. Ceterùm *habemus firmiorē propheticum sermonem*, id est, ipsius Angeli ad Ioannem explicationem manifestam, cap. 17. 18. *Mulier* (ait) *quam vidisti, est ciuitas magna, quæ habet regnum super Reges terræ.* Et n. 9. *Septem capita Bestiæ, septem montes sunt, super quos mulier sedet.* Concinit etiam, quod B. Petrus Epist. 1. cap. 5. 13 Babylonis nomine Romam designat; vt exponunt Papias Hierapolites Episcopus, & ex eo Eusebius lib. 2. historiæ cap. 15. & Hieronymus de scriptoribus Ecclesiasticis, nec non Beda ibi, atque Hesselius. Adstipulatur Augustinus de ciuitate libro 18 cap. 22. vbi Romam appellat filiam Babylonis ex locutione scilicet sacræ Scripturæ. Quapropter nemo potest mihi explicationis nouitatem & insolentiam opponere; nec erit (opinor) qui nobis obiiciat horum capitum cum antecedentibus ineptam in mea explicatione, atque adeò nullam connexionem. Quia si priorum capitum argumentum est illud, quod in nostra explicatione continetur, euidens est, nullum aliud horum capitum sequentium argumentum esse posse, nisi hoc, quod à nobis subiicitur. Ipsa enim argumenti acoluthia seu consequentia postulat, vt Iudaici populi diminutionem diuitiæ Gentium & Romanæ Ecclesiæ felicitas subsequantur.

Duplex aduersariorū genus sequenti expositioni restiturum.

Nihilominus tamen huic libri quarti argumento duo aduersariorum genera repugnatura fore video: aliud quidem Catholicorum; qui sibi persuaserant, maris Bestiam capitis 13. esse Antichristum; & phialarum plagas ad nouissima mundi tempora sub Antichristi aduentum pertinere: deinde quantumuis Apocalyp. Babylon Romam denotet, verùm non agi de veteri Roma ethnica, sed de Roma ipsa prope mundi finem. Quod ergo ad hosce attinet auctores, tota difficultas eò tandem deuoluitur, vtrúmne mea contextus applicatio sit apta & cohærens, an non? Cùm enim de ipsius historiæ veritate, ad quam ipse applico Apocalypsin, inter nos conueniat; si ad hanc historiam vniuersus contextus in mea interpretatione cōgruenter, exactè & consequenter aptetur, sicut ad optimam ænigmatis enodationem opus est; si hoc inquā fiat, proculdubio primum aduersariorum genus hac in parte gaudebit se vinci, & idoneæ interpretationi facilè acquiescet. Aliud tamen genus aduersariorum erit, quibus mea explicatio, si congruentissima foret, eo ipso esset molestissima; ij sunt hæretici Ecclesiæ Romanæ hostes. Qui hactenus quidem nihil sibi videbuntur in mea explicatione deprehendere, in quo offendant. Nam in Iudaici populi reprobatione, (de qua à capite 4. vsque ad finem vndecimi tractatur,) & in Diuinæ prouidentiæ ratione, qua se Deus aduersus Iudæos æquum ac iustum re ipsa comprobauit, in hoc (inquam) hæretici ferè non à nobis dissentiunt: in ijs verò, quæ à capitis duodecimi exordio inchoantur, mea illis interpretatio eò grauior sit ac molestior necesse est, quò iustior fuerit ac cohærentior. Tametsi enim nobiscum conueniant in Iudaici populi reprobatione & Christianæ Ecclesiæ ad Gentes transitione; nihil est tamen, quod ipsi magis horreant & execrentur, quàm præcipuum mei argu-

A

TEXTVS.

Vers. 1. Et signum magnum apparuit in cælo, mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius, & in capite eius corona stellarum duodecim.

COMMENTARIVS.

B

Quid hîc nomine signi magni denotetur.

DVM signi nomen mulieri atque draconi tribuitur; putare posset aliquis, alludi in hac locutione ad eas imagines, quarum singulas Astrologi ex quodam stellarum numero in cælo fingunt. Nam illæ appellari solent signa, & sic dicuntur esse duodecim signa Zodiaci. Præsertim cùm inter cælestia signa Virgo, & Draco annumerentur. Verùm alia est Scripturæ phrasis; iuxta quam in præsenti, signum proculdubio capitur pro re valde mirabili; nec tamẽ opus est, signi nomen strictè pro miraculo in fidei confirmationem facto, vsurpari. Nã ea ratione signi nomen Draconi nequaquam conueniret; cùm tamen paulo infrà legamus, *Et visum est aliud signum in cælo, Draco magnus*, &c. Signum ergo hîc nihil aliud, quàm rem admirabilem sonat. Deinde perspicuum est, *Signum magnum*, non idẽ esse, atque fœminam corpore ingenti; sed rem magnâ admiratione dignam, sicuti diximus. Et quanuis videatur alicui signum huiusmodi referendum esse ad rem illam nouam atque insolitam; cuiusmodi est, mulierem grauidam supra lunam esse, sole amictam, & stellarum coronâ redimitam: ceterùm ad significationem potiùs referenda est hæc signi magni appellatio: quòd scilicet hæc mulier, vt posteà videbimus, Ecclesiam primogenitam repræsentet, ad Gentes, prædicandi Euangelii causâ, proficiscentem. Quarè quòd Ecclesia ad Gentilitatem commigret, hoc est ingens illud
C
mysterium, hæc res valde miranda, quæ magni signi nomine indicatur. Vide Actuum 10. numero vigesimo quinto. *Et obstupuerunt ex circuncisione fideles; quia & in nationes gratia Spiritus sancti effusa est.* Quod ampliùs confirmatur; quia iterum tantummodò in tota Apocalypsi nomen signi magni repetitur; nempe capit. 15. numero primo, vbi legimus, *Vidi aliud signum in cælo magnum atque mirabile, Angelos septem habentes septem plagas nouissimas.* Vbi sermo etiam est de eodem prædicationis ad Gentes, & conuersionis mysterio; deque mysticis plagis, quibus Deus Romam ethnicam acriter oppugnauit, donec eam ad Christi fidem traduceret, vt propriâ in sede dicemus.

Cur Ecclesia in cælo apparuisse dicatur.

APPARVIT IN CAELO.] Si ad figuram ipsam, siue ideam spectemus; opinabitur fortasse aliquis, necesse esse vt ascensus fiat in supremum locum; vbi sol, luna, atque sydera existunt; vt mulier stellis sit coronata, sole amicta, & lunam pedibus premat. Veruntamen æquè facile est solem, lunam, & sydera ad locum aëreũ è cælo demitti; atque fœminam in ipsum solis & stellarum locum ascendere. Et quidem figuræ ipsi, in qua pingitur mulier in desertum volans, aptius est, vt in aëre consideretur; cui solet cęli nomen, tum apud sacros Scriptores, tum etiam apud prophanos attribui. Præterquàm quòd si mulierem ad cælum euehamus, vt sol, luna, atque sydera suis quæque locis persistant, mulieris ipsius figuram nimiæ proceritatis esse, necesse est.

D

In hac muliere Ecclesiam figurari.

Vt autem ad significationem deueniamus; si hæc mulier Christianam Ecclesiam primogenitã repræsentat, vt mox videbimus; sæpe iam diximus, eam aptissimè à terra eleuatam, & in nubibus siue in cælo positam depingi; ad indicandam cælestem ipsius conuersationem. Propterea enim illam Paulus appellat cælestem Ierusalem ad Hebræos 12. 12. Vbi euidens est Paulum agere de Ecclesia in terris militante; de qua tamen ait, *Accessistis ad Sion montẽ, & ciuitatem Dei viuentis, & Ierusalem cælestem.* Verùm non opus est, vnum idemque esse mysterium, quòd tam mulier, quàm draco in cælo apparuerint; alia est enim draconis ratio, de quo infrà.

MVLIER.] Mazerus in huius capitis explicatione opinatur, duas fœminas Ioanni visas; in cælo alteram sole amictam, alteram in terra grauidam, & doloribus partus pręnunciis pressam. Manifestè tamen loquitur Ioannes de vna solùm muliere; id quod ceteri omnes interpretes ita statuũt. Præterea, quanuis non desit, qui applicet ad Virginem Deiparam ea, quæ de hac muliere hîc recensentur: constat tamen, de Ecclesia sub typo mulieris sermonem institui. Illud inter interpretes
E
in controuersiam vertitur, de quo scilicet Ecclesiæ tempore sermo sit. Alii enim volunt agi de antiqua Ecclesia, hoc est de synagoga, quæ erat Christo grauidata; ita Aretas, Rupertus, & Barradas tomo 1. libr. 10. capit. 12. Alii sentiunt sermonem esse de Ecclesia in nouissimis temporibus sub Antichristi persecutione. Ita Ribera ex Andrea, & Methodio. Certum tamen est mihi, hîc agi de Ecclesia primogenita, quæ post Iudaici populi obdurationem ad Gentes Euangelium prædicatura migrauit. Atque imprimis sic exigit capitum antecedentium contextus. Nam caput vndecimum finem fecit in populi Iudaici obduratione ac reprobatione. Quare consectarium est, vt de Ecclesiæ ad Gentes transitu protinus agatur. Et sane Ribera §. 2. fatetur plerosque hanc mulierem parturientem interpretari de Christiana Ecclesia in primo statu. Deinde hæc eadem explicatio mirificè cum subsequentibus cohæret. Nam capit. 13. tractatur (vt ibi videbimus) de ea persequutione, quam Romanum Imperium aduersus Christi Ecclesiam suscitauit; cui bello antecedit ipse Ecclesiæ transitus ad Gentilitatem, cùm vniuersum mundum Euangelii luce illustrare contendit. Tertiò, vt denotetur

Quare Ecclesia radiis solis amicta, stellis coronata, & lunam plãtis premens appareat?

hæc Ecclesiæ voluntas, & efficax studium orbem totum illuminandi, nihil aptius, quàm quod textus ipse refert; nimirum fœminam hanc apparuisse solis radiis vestitam, stellis coronatã, & lunæ innitẽtem. Nam vt in rebus corporeis vniuersalis mundi lux sunt sol, luna, & stellę: ita ad spiritalem totius orbis illustrationem nihil potuit significantius effingi, quàm mystici solis, lunæ mysticæ, & mysticorum syderum consociatio: quibus Ecclesia ad nationes omnes illustrandas amicta atque ornata est. Si enim, *qui docti fuerint fulgebunt quasi splendor firmamenti; & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates.* Vt habetur Danielis 12. 3. Quam aliam ad rem potuit congruentiùs vsurpari solis, lunæ, & stellarum symbolum, quàm ad denotandam virilem animi contentionem, qua Ecclesia vniuersis mundi nationibus Euangelii lumen inuehere decreuit? Quartò, in versus secundi commentario constabit, necessarium esse, vt in hoc loco de primitiua Ecclesia sermo sit. A

Iam, vt de sacræ fictionis huius elegantia nonnihil dicam; næ illa omnibus Poëtarum fabulis præstat. Illi enim commenti sunt, fœminam, (quam dixere Latonam) filium Ioui parituram à serpente Pythone acriter vrgeri & insectari; & ab eo fugientem in Delon insulam appulisse: atque inibi Apollinem, & Dianam vno eodemque partu fuisse enixam. In Apocalypsi autem mulier paritura filium, *Qui recturus est omnes Gentes in virga ferrea*, Apolline ipso amicitur, lunâ pedibus suppositâ nititur, & stellis caput ornatur. Romani etiam per adulationem finxerunt, Augustum Cæsarem esse solem, & vxorem ipsius lunam, vt videre est in Augusti numismatis apud Goltzium, capit. 9. 9. & capit. 32. 2. vbi tribuitur Augusto radiata corona. (Sic enim pingebatur sol) & eius vxor insculpitur imagine lunæ coronata; vt depingi solebat Diana. At in Apocalypsi mulier Ioanni ostẽsa non fingitur esse sol, sed solis esse radijs amicta; nec luna cõfingitur, sed in luna pedibus esse nixa. Adhæc; Augusti vxor in illis numismatis genitrix orbis inscribitur. In præsenti verò mulier priùs suum primogenitum parit, qui Gentes omnes erat recturus; & postea multos alios filios edit in lucem; vt colligitur ex numero decimo septimo, vbi draco dicitur abijsse, *facere prælium cum reliquis de semine mulieris.* B

Romanos Augusto Cæsari solẽ: lunam ipsius vxori per adulationem attribuisse.

Luna pedibus mulieris supposita qua ratione pingi debeat.

Præter hæc; in solis, lunæ & stellarũ coniunctione (vt ad eam regrediar) video vulgares picturas frequenter aberrare. Nam pictores lunam fœminæ pedibus suppositam solent vtroque acumine sursum conuerso depingere; Mathematicę autem artis peritis euidens est, si sol & luna coniuncti vterque sint, & luna ab inferiori loco ex vno latere respiciatur: vtramque lunæ cuspidem, siue acumen deorsum conuersa videri, ita vt mulier sit, non supra lunæ concauum, sed supra conuexam illius partem. Id quod ita fieri oportebat, vt mulierem suprà stantem collustraret. C

In distinctione autem solis, lunæ, & stellarum huiusce figuræ, quanuis soli & stellis ferè tribuãt interpretes nobilissimam significationem; lunæ verò non item, sed eam considerant, vt rem ab ipsa muliere despectam, conculcatam, aut saltem illi longè inferiorem. Nituntur imprimis in eo, quòd mulier lunam sub pedibus habeat; atqui phrasis hæc, *Sub pedibus*, denotare solet illud, quod sub pedibus est, tanquam abiectum contemni atque calcari: vt 2. Reg. 22. 39. *Cadent sub pedibus meis.* 3. Reg. 5. 3. *Sub vestigio pedem eius.* Iudith. 14. 5. *Conteret eos sub pedibus vestris.* Psalm. 8. 7. *Omnia subiecisti sub pedibus eius.* Psal. 17. num. 39. *Subtus pedes meos.* Psal. 46. num. 4. *Gentes sub pedibus nostris.* Thren. 3. num. 34. *Vt contereret sub pedibus.* Malach. 4. num. 3. *Calcabitis impios, cùm fuerint cinis sub planta pedum vestrorum*, ad Roman. 16. numero 20. *Deus conteret Satanam sub pedibus vestris.* 1. Corinth. 15. numero 25. *Inimicos sub pedibus*, & numero 27. *Omnia subiecit sub pedibus eius.* Similiter ad Ephes. 1. 22. & ad Hebræos 2. numero 8. & Iacobi 2. num. 3. Facit etiam illud Psalm. 109. numer. secundo, *Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* Et alia huiusmodi.

Luna hic pedibus subiecta num pro re vili & despecta sit sumẽda?
Proponitur sententia affirmans, & Scripturæ locutione probatur.
Lunam hic à multis pro bonis temporalibus ac mutabilibus vsurpari.
Ab aliis pro Ecclesia: & mulierem pro B. Virgine.
Improbatur vtraque sententia.

Propter hæc fortasse D. Gregorius, & post eum plerique interpretes existimant, hoc in loco per lunæ symbolum bona commutabilia denotari, quæ ab Ecclesia despiciuntur & conculcantur. Quò applicant illud Ecclesiastici 27. numero 12. *Stultus sicut luna mutatur.* Qui verò opinantur, lunam hîc esse Ecclesiæ symbolum, sicut in aliis locis, (vt tradunt Tertullianus, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, Gregorius, atque Bernardus ex Canticorum 6. 9. *Pulchra vt luna*, apud Lauretum in Sylua allegoriarum verbo Luna) simul affirmant, mulierem supra lunam stantem esse Virginem cælorum Reginam; propterea quòd ceteris omnibus fidelibus magnopere præstet. D

Ceterùm neutra harum expositionum mihi probatur. Primò, quia licèt luna per se sumpta possit aliquando ad mutationis, siue imperfectæ rei significatum, (saltem per modum comparationis,) vsurpari; in solis verò, lunæ, & syderum coniunctione necessarium est, quemadmodum sol lunam excedit, ita etiam lunam stellis antecedere. Nam quoties in Scriptura fit mentio solis, lunæ, & stellarum, (sæpissimè autem fit) semper hic ipse ordo seruatur; ita vt priùs nominetur sol, deinde luna, posteà stellæ. In præsenti autem idem seruatur ordo. Etenim quanuis stellæ mulieri pro serto siue diademate, sol, pro amictu, luna pro suppedaneo, siue basi sit; verùm dignitatis ordine seruato, priùs dicitur *sole amicta*; mox additur, *Et luna sub pedibus eius*: ac postremò subiungitur, *Et in capite eius corona stellarum duodecim.* Quis ergo in huiusmodi ordine dubitet, quin sol & luna sint duo magna luminaria mystica; & stellas in mystica significatione esse lunæ ipsi inferiores: quemadmodum in luce, quam noctu impertit, cunctis syderibus longè antecedit? vnde est illud Horat. l. 1. Ode 12. *Micat inter omnes Iulium sydus; velut inter igneis Luna minores.* Et in Epodon Ode 15. *Nox erat, & cælo fulgebat luna sereno Inter minora sydera.* E

Secundò, quòd mulier hæc apparuerit sole vestita, lunâ innitens, & stellis coronata, proculdubio symbolicè indicat (vt suprà dicebamus) ex Iudaici populi reprobatione redundasse, vt Ecclesia commigraret ad Euangelii lumen cunctis mundi nationibus impertiendum. Quæ connexio haud obscurè innuitur in ea coniunctione, *Et*. Ex qua hoc caput duodecimum orditur. Ad illuminationis ergo significationem, nemo non viderit ineptum esse, vt stellæ præferantur lunæ.

Tertiò, in alia ænigmaticâ pariter solis, lunæ, & syderum coniunctione, habemus Scripturæ ipsius interpretationẽ, per solem ac lunam duo maiora ac præstantiora lumina denotari; & per vndecim

stellas,

A stellas, solis illius ac lunæ filios. Genes. 37.9. ait Iosephus, *Vidi per somnium quasi solem & lunam, & stellas vndecim adorare me.* Et infrà ipsius parens Iacobus ait, *Num ego, & mater tua, & fratres tui adorabimus te?* Facilè ergo quisque cernet, optandum maxime esse, vt in præsenti stellæ similiter duodecim sint quasi solis ac lunæ filij.

Quartò, in Apocalypsi euidens est in solis ac lunæ coniunctione, per solem diuinitatis claritatem, & Christi humanitatis claritatem per lunam indicari. Legimus enim c. 21. 23. *Ciuitas non eget sole, neque luna, vt luceant in ea; nam claritas Dei illuminauit eam, & lucerna eius est Agnus.* Quod perinde est, ac dicere, cælestem Ierosolymam minimè sole aut luna corporeis indigere; cùm Dei diuinitatem pro sole, pro luna humanitatem Christi habeat. Hoc ita constituto, quis non videat, idcirco in hoc capite 12. priùs mulierem sole circumamictam apponi, deinde lunâ veluti basi fultam; vt significetur solem ipsum, ac lunam, qui triumphantem Ecclesiam collustrant; eosdem, licèt non eodem modo, suæ etiam lucis vsuram militanti Ecclesiæ communicare? Cum huiusmodi sensu egregiè consentit, quòd post solem ac lunam, illico stellæ Ecclesiam coronantes, id est, Apostoli adiungantur. Nam Dei claritas, Christi quatenus hominis, & ipsius Apostolorum; hæc sunt clarissima militantis Ecclesiæ luminaria: quorum fulgore & claritate Ecclesia primogenita omnes mundi Gentes per Euangelij prædicationem & fidei cognitionem lustrauit.

In Apocalypsi, solem esse symbolũ diuinitatis: lunam humanitatis Christi. Auctoris interpretatio, per lunam figurari Christi humanitatem.

B

Hæc explicatio ita facere videtur satis, vt neminem de ea fore dubitaturum putarem. Si tamen apta & congruens reperiretur solutio illius difficultatis, quæ in ea protinus occurrit; nimirum, quòd luna subter mulieris pedes visa sit. Ad hoc ergo primò assero; in ijs locis allatis, vt probetur hæc phrasis, *sub pedibus*, abiectionem & contemptionem denotare, nihil probari ampliùs, quàm sæpe Scripturam eâ phrasi vti ad eius rei, quæ vincitur, siue despicitur, significationem. Enimverò certum omnino est, alijs in locis locutionem hanc non in eo sensu vsurpari, vt Psalm. 17. numero decimo, & 2. Regum 22. numero decimo, *Caligo sub pedibus eius.* Et Exodi 24. numero decimo, *Sub pedibus eius quasi opus lapidis sapphirini; & quasi cælum, cùm serenum est.* Numer. 16. 32. *Dirupta est terra sub pedibus eorum.* 1. Machab. 6. numero quadragesimo sexto, *Iuit sub pedes elephantis, & supposuit se ei, & occidit eum.* Vide etiam 2. Regum 2. numero vigesimo tertio, vbi nos legimus, *Mortuus est in eodem loco,* Græcè habetur, ὑποκάτω αὐτοῦ, id est *sub se.* Atque hoc eodem aduerbio ὑποκάτω, vtitur Ioannes in hoc loco.

Respondetur locis suprà adductis: vbi sub, vel subter abiectionem videtur importare.

C

Secundò assero; ijs locis, in quibus esse *sub pedibus*, vinci aut contemni significat, idcirco hanc attribui significationem, quia phrasis illa in huiusmodi materia vsurpatur, quæ aliam non admittat expositionem; & quia coniungitur cum hisce verbis, *Cadere, conterere, conculcare, subiicere.* Cum verbis enim huiusmodi (præsertim vbi de hostibus sermo est) manifestum est, quod pedibus subijcitur, ideo supponi, vt proculcetur & subigatur. Vbi autem nec de hostibus agitur, nec verbum aliquod exprimitur, quod contemptionem denotet; suprà iam vidimus locos aliquot, in quibus, *sub pedibus*, nihil aliud sit, quàm locum singulatim assignare, absque aliqua despicientiæ aut abiectionis notâ. Confirmatur hoc, quia in ceteris etiam locis, quantumuis non diceretur, *sub pedibus vestris*, sed *sub vobis*, eodem planè modo acciperetur locutio. Idem enim est sensus, *Deus conteret inimicos sub pedibus vestris,* Atque hic, *Conteret eos sub vobis.* Et interdum quidem dicitur *sub pedibus*, interdum verò *sub manibus*, vel *sub manu.* vt Genes. capit. 16. numero nono, *Humiliare sub manu illius.* & Psalm. centesimo quinto, numero quadragesimo secundo, *Humiliati sunt sub manibus eorum*, & similiter 1. Petri 5. numero 6.

D

Tertio assero, vocem *sub*, non aliud significare, quàm rem ipsam, de qua sermo est, esse *subter*: ex contentu autem, & ex mysterij intelligentia pendêre, vtrùm hic existendi modus sit per modum fulcientis aut sustinentis, an potiùs vt subiecti, afflicti, & conculcati proprius. Nam *boues sub mari æneo*, & *sub basibus*, perspicuum est ibi esse stabiliendo, & sustentando, 2. Paralipom 4. numero 15. & Ieremiæ capit. 52. numero vigesimo. Item *læua eius sub capite meo*, Cantic. 8. numero tertio, & similiter, *Puluilli sub omni cubito, & ceruicalia sub omni capite*, Ezechiel. 13. numero decimo octauo. Et sexcenta huiusmodi. Luna igitur sub pedibus rectè potest in ea acceptione sumi, vt sustineat ac foueat. Præsertim in solis, lunæ, ac syderum conspiratione; vbi & sol atque stellæ fauent, & luna quanuis soli dignitate inferior, stellis tamen superior est. Atque ipsis prior à Ioanne exprimitur. Adde huc, superiorem locum non esse in hoc ænigmate nobiliorem. Siquidem seruato naturæ ordine, & ipsius mysterij congruentiâ, textus stellas constituit pro capitis diademate, & solem pro totius corporis vestitu. Nihil ergo mirum, si luna, licèt rem multò nobiliorem stellis adumbret, in inferiori tamen loco collocetur.

Præpositio sub quid propriè significet.

E

Quartò, ex quinque, aut sex locis suprà adductis dilucidè cernitur, phrasim illam, *sub pedibus*, interdum in Scriptura absque vlla abiectionis significatione accipi. Quando enim dicitur, *Caligo sub pedibus eius*; si dicentis animus esset, admirabilem maiestatem obscurâ in nube latentem indicare; nemo certè aut picturam, aut locutionem damnaret. Atqui manifestum est, Deum suæ maiestati superiorem non esse, nec eam contemnere. Quòd si in sapphiro celsissimus diuinitatis thronus figuratur, nihil in eo est, quod Deo inferius sit; & tamen textus ait; *Sub pedibus eius quasi opus lapidis sapphirini; & quasi cælum, cùm serenum est.*

Quintò, conueniens valdè fuit, lunam subter mulieris pedes constitui; vt significetur, Christum Dominum esse basim ac fundamentum, quo tota nititur Ecclesia. Quanuis enim si Christi humanitas hîc in propria hominis figura pingeretur, dissonum esset ac minimè decorum, ipsum Ecclesiæ pedibus supponi; at enim in lunæ symbolo nihil habet dissen-

Cur luna Christi humanitatem significans sub mulieris, siue Ecclesiæ pedibus ponatur.

taneum, sed consentaneum potiùs, quòd subter mulieris pedes collocetur. Hoc ideo dixerim, quia in communi concipiendi ratione persona aliqua siue humana figura sub alterius pedibus posita, submissionem atque abiectionem indicat: & hac ratione esse *sub pedibus*, inferioris est. Veruntamen globus aliquis congruenter satis potest figuræ humanæ pedibus substitui, quasi illam fulciendo. Ad eum ferè modum, quo in celsissima templi maximi Hispalensis turri Fidei simulacrum ingenti globo veluti basi ac fulcro impositum cernitur. Si autem globus ille aureus foret, & solem repræsentaret; diceret nemo ineptè Christianæ Fidei imaginem soli imponi; vt denotaretur Christianam fidem in Christo Domino prorsus inniti. Planum ergo fit, si mulier pedibus lunâ nitatur, lunam ipsam esse fœmineæ figuræ basim, & in ea fœminam sustineri. Verùm maioris dissimulationis ergo, (vt ænigmaticum decet stilum) non dicitur luna sustinere mulierem, sed esse sub pedibus eius.

Inferior locus in symbolis plerũque magnæ dignitatis.

Sextò: in symbolis plerumque inferior locus est maximæ dignitatis. Nec enim dignius est quidquam, aut honoratius, quàm primum fundamenti lapidem esse in spiritali ædificio, & Ecclesiæ columnæ basim atque adminiculum, quo Christiana respublica firmetur. Quamobrem Paulus Christum appellat Ecclesiæ fundamentum; atque ea de causa, & in eâdem significatione ponitur sub mulieris pedibus luna. In quo etiam fuit habitus respectus ad inferiorem locum, quem luna inter reliqua sydera occupat. Ceterùm eo ipso concipitur rectè, vt stellarum omnium fundamentum. Accedit huc, quòd terram quantumuis subter pedes locatam veteres Ethnici Deam esse finxerunt, & viuentium omnium parentem, quæ nos sustineat, atque alat. Et iuxta eandem proportionem tribuunt lunæ Philosophi terræ cælestis cognomen, (sic enim fuit locutus Pythagoras:) eamque considerant veluti stellarum matrem; tametsi stellis omnibus inferior est. atque ita in Iosephi somnio manifeste luna stellarum mater esse concipitur.

Ecclesiam parturientẽ Christo subnixam perinde esse, quasi veræ Lucinæ ope & auxilio adiutam.

Septimo, cùm hæc mulier, quam textus describit, parturiens sit, denotetque Ecclesiam primigeniam per fidei lucem Gentibus effusam complures filios Deo procreaturam: ad hunc scopum appositè omnino mulier appingitur Christo innitens: ideoque maximè oportuit fœminam eam parturientem exprimi, quasi lunæ mysticæ ope & auxilio adiutam. Nam & Gentes ad lunæ fœcunditatem respicientes, eam in partubus implorabant, & quasi obstetricem credentes, illam Iunonem Lucinam compellabant. Fælix igitur primæuæ Ecclesiæ partus, (vt constat,) Christi Assertoris nostri ope & adiumento fouebatur: ideoque vt partus hic faustus & auspicatus esset, eleganter inducta fuit mystica Lucina opem ferens suo contactu atque virtute parturienti fœminæ (vt tellus quondam Antæo præstitisse fingitur.) eamque supra se sustinens, ne deficiat. Ac denique mulier hæc nequaquam posset eum filium primogenitum gignere, *Qui recturus erat omnes gentes in virga ferrea*; nisi Christi Redemptoris nostri præsidio stabiliretur. Quia in ipso, & per ipsum, & cum ipso peperit Ecclesia primogenita fidelium ex Gentilitate multitudinem.

Minimè indecorũ esse, vt Christus imo in loco quasi sustinens & fulciens Ecclesiam effingatur.

Octauo, Propitiatorium, Christi erat figura, & tamen basis erat Cherubinorum, qui Christianæ Ecclesiæ sapientiam & sanctitatem indicant. Quare Christum induci veluti basim, qua Ecclesiæ figura fulciatur, id verò est instrumenti veteris symbolis ac figuris consonum. Et tantum abest, vt Christi maiestate indignum sit, illum, vt fundamentum proponi, quo mulier Ecclesiam repræsentans firmetur: vt nullo alio nomine meliùs Regia dignitas innuatur. Quapropter Græci Regem appellant, βασιλεὺς, quod sonat basim populi; idemque est, illum nominari populi stabilimentum: quod epitheton sapienti Regi tribuitur, Sapient. capite 6. numero vigesimo sexto. Et Iosepho principi in Aegypto sapientissimo, Ecclesiastic. 49. numero decimo septimo, vbi Græcè legimus, στήριγμα, quod est id, cui res aliqua innititur tanquam basi.

Vltimò tandem noto, congregationem hanc solis, lunæ & stellarum duodecim, esse admirabilem astrorum coniunctionem, & quasi confluxum; quo indicatur Ecclesiæ primogenitus partus fælicissimus futurus. Nam si in partu aliquo verum est, ipsius felicitatem ex auspicatorum syderum consociatione pendêre; in nullo alio id potest rectiùs affirmari, quàm in hoc, de quo textus agit; id est, in fundatione Romanæ Ecclesiæ, quæ est filius primogenitus ab hac muliere in lucem editus. Hoc enim fuit actum mysticis astris confluentibus, & auspicatissimè conspirantibus per singulare beneficium atque opem, quam sua claritate Deus, Christus, & duodecim Apostoli præstiterunt; quorum doctrinâ fuit Romana Ecclesia fundata.

NOTA-

NOTATIO I.

De præstantia symbolorum solis, lunæ, & stellarum ad significationem diuinitatis, & humanitatis Christi, & Apostolorum.

IN solis & stellarum significatione existimo, interpretationem meam nemini nouam & insolitam visum iri. At, quod ad lunæ attinet significationem, suspicor, illud Endymionis prouerbium mihi fore applicandum. Historia quidem sic breuiter habet. Cum Endymion admirabilem ac multiplicem lunę speciem, siue phænomena sæpe tacitus contemplaretur, vt causas ac rationes indagaret, post earum excogitationem atque inuentionem, dilaudatur ab alijs, ab alijs vituperatur. Laudant quidem Marcus Tullius, Plinius, & Mythologici omnes, qui in eius commēdationem explicant fabellam illam, qua fingitur à luna fuisse adamatus atque sopitus, vt ipsum in Cariæ monte dormientem è cælo illa descendēs oscularetur. Ceterùm vulgus eum vituperat, & Endymionis somnium vertit in prouerbium aduersus eos, qui sopore pressi negligenter conniuent, vbi solicitè foret vigilandum. Mihi certè in lunæ Apocalypseos contemplatione contigit, valde admirari secundum cæli luminare mulieris pedibus suppositū; & coactus sum nouam inuestigare intelligentiam. Quæsiui sedulò, ac demum inueni, dum lunam de Christi humanitate interpretor. Meâ tamen explicatione multos offensum iri, vel nouitate ipsa permotos, coniecto: atque adeò pro ludibrio illam habituros; asserturosq; me vel in eo somniare, vbi maximè vigilandum erat. Spes tamen iniecta mihi est, sapientibus viris in huiusmodi interpretatione pergratum me fore facturum. Vtinam & eiusdem mysticæ lunæ gratiam etiam ac fauorem promerear; eiusq; beneficio immergar spiritali illo somno, à quo sponsus suam prohibet sponsam excitari: ac destinato demum tempore (in morte scilicet) feliciùs in Christo dormiam; & ab eo me tunc fuisse dilectum experiar, cui in hac lunæ contemplatione deseruire contendo.

Endymionis tum historia, tum fabula.

A

Vt ergo in meâ expositione pergam, visum mihi est, quò plus ei lucis afferrem, in hac notatione cum lunæ symbolo, symbola etiam solis & stellarum cōiungere, & de symbolorum huiusmodi præstantia nonnihil addere. Quod enim ea in præsenti Spiritus sanctus coniunxerit res est magnæ elegantiæ, & animi attētione digna. Quòd si aliquis dicat, violentum videri, quòd sol, luna & stellæ suam omnes simul lucem effunderent, nec sol suis radijs lunam & stellas obscuraret. Ad hoc respondeo, in ænigmatis haudquaquam esse exigendum, ne quid admirabile & inusitatum fiat: illud tantummodò quærendum, ne quid in significatione atq; eius applicatione perperam accommodetur. Egregiè autem conuenit hæc stellarum & lunę claritas coram sole. Mysticus enim sol efficit, vt tam luna, quàm stellæ cum ipso Christianam collustrent Ecclesiam.

B

His præmissis, accedamus ad horum symbolorū præstantiam seorsum considerandam. Solis symbolū, si seorsum accipiatur, aptissimè cōuenit Christo; vt ex pluribus Scripturę locis colligūt multi. Enimverò ad denotandā sub distinctione tam diuinitatis lucem, quàm humanitatis, non alia potuere symbola magis idonea proponi, quàm duo hæc magna luminaria; sol videlicet, ac luna. Ad hoc autem, quanuis diuinitas in Patre, Filio, ac Spiritu sācto sit prorsus eadem; at expressioris distinctionis gratiâ loquemur Scripturæ more de Patris diuinitate, deque humanitate Christi. Ad Patris ergo Æterni claritatem significandam, quid obsecro congruentius, quàm solis nomen? nonne sol est fons lucis, & reliquorum luminum parens? Quid ergo aptius ad eius designādam claritatem, qui totius est diuinitatis fons, & quem Scriptura *patrem luminum* appellet?

Expenditur, quàm aptè congruat lunę symbolū ad Christi humanitatem significandam.

Deinde ad lucis distinctionem, quam Christi humanitas habet, facile est videre, quàm rectè & congruenter lunæ nomen applicetur. Etenim inter luces omnes, quæ deriuantur à sole, lunæ certè lux extat atque eminet; siquidem est alterius instar solis. Vt ergo adumbretur præstantia ac dignitas, qua Christi lux Sanctis omnibus antecellit, aptissimum est symbolum lunæ. Ad hæc, si sol ac luna rite considerantur veluti stellarum omniū parentes, vt colligitur ex Genes. 37.n.9. quis nesciat, à Deo Patre, & à Christo Domino, vt à parentibus luminum, eam omnem dimanare lucem, quæ in omnibus mysticis syderibus effulget?

Ceterùm incutiet fortassis alicui difficultatem, quod in Genesi de sole ac luna dicitur, vt ad Æternum Patrē, & ad Christum accōmodetur. Dicitur enim c.1.16. *Luminare maius, vt præesset diei; & luminare minus, vt præesset nocti.* Videtur autē tempus legis gratię, esse dies, iuxta illud Pauli Rom.13.12. *Nox præcessit, diès autem appropinquauit; abiciamus ergo opera tenebrarū, & induamur arma lucis; sicut in die honestè ambulemus.* Huic ergo diei Christus Iesus præest: ideoque lunę symbolum, quæ noctem illuminat, non ei videtur aptè congruere. Respondetur tamen; quanuis legis gratiæ tempus, si cum ea comparetur ignorantiâ, qua mundus quondam erat immersus, rectè ad diem referatur: verùm si cum æternæ beatitudinis statu cōponatur; lux ea, qua fideles in hac vita fruūtur, eleganter per lucem lunæ, ac syderum denotatur. Qua ratione fuit locutus D. Petrus in sua secunda Epistol.c.1.19. *Habemus firmiorem propheticum sermonem; cui bene facitis attendentes, quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco, donec dies illucescat.* Quod cùm ita sit, diuinitatis quidem luce in se ipsâ soli perfruuntur Beati; atq; ideo lux ea est luminare maius quod diei Beatitudinis præest. Interim verò, qui eâ fruimur luce, quæ in hac vita fidelibus impertitur, non sole in se ipso fruimur; sed luminari secundo, nempe Christo, & ipsius atque Apostolorum doctrinâ. Quāobrem Ps.8. vbi distinctè de illa luce habetur sermo, quam in hac vita possidet fideles, nulla fit solis mētio; sed lunæ solùm, & stellarum. *Quoniam videbo cælos tuos opera digitorum tuorum, lunam & stellas, quæ tu fundasti.* Apposite ergo diuinitatis claritas appellatur *luminare maius, quod præest diei.* (Cùm in Beatitudinis cælestis die Sancti propriè & proximè Dei claritate in se ipsâ perfruantur) Christi verò assertoris nostri claritas dicitur, *Luminare minus, quod præest nocti.* Nam in huius vitæ nocte, quacunque fideles potiantur claritate, non ea immediatè ex illa æterni diei clāritudine; sed ex Christi, & eius Apostolorum doctrinâ deriuatur.

Difficultas circa prædictam applicationem proponitur, ac soluitur.

C

Christi diuinitas, luminare maius, quod diei Beatitudinis præest: humanitas verò luminare minus, quod præest huius sæculi nocti.

Verum quidem est tamen, huiusce vitæ noctem esse fidelibus clarissimam. Nam luna, cuius luce collustrantur, est solis instar clara ac fulgens; vt fuerat ab Isaia prædictum, c.30.26. *Erit lux lunæ, sicut lux solis.* Veruntamen si hæc lux cum æterni illius diei luce comparetur; potest lux noctis meritò nuncupari: quippe mysticus sol septies est, atq; adeò millies lunâ fulgentior: vt idem vates mox subiecit, *Et lux solis septempliciter.* Si igitur lux vitæ huius est propriè lumē Christi, & cælestis Patriæ lux est ipsa claritas diuina; adhæc, si lux ea, qua fruuntur in hac vita fideles ab Scriptura cum noctis luce comparatur: Christus ergo est mystica luna, & Pater æternus est sol.

D

At enim, ex hac ipsa explicatione noua suboritur difficultas. Etenim, si diuinitatis lucem, qua potiuntur Beati, sol figurat: igitur Ecclesia primigenia (quæ erat Ecclesia militans) nequaquam depingenda erat solis amictu vestita, sed solùm lunæ, & stellarum ornatu decorata. Respondeo; vt exactè luna applica-

Obiectio cōtra superius dicta.

Responsio.

retur ad Christum,& solis lux ad diuinitatem,congruenter fuit expensum,quã rectè diuinitati conueniret luminare maius, quod præesset diei;& Christo Domino luminare minus,quod præesset nocti. Quia in hac vita nondum fruitur Ecclesia diuinitatis luce in seipsâ. Nihilominus idonea extitit ratio,quam ob rem militans Ecclesia amiciretur sole;quòd magna sit illustratio, quam à diuinitate accipit. Etenim lunæ quidem lux aptissimè (vt vidimus) ad Christi Assertoris nostri doctrinam,qua fruitur Ecclesia,accommodatur:(iuxta illa Christi ipsius verba Ioan.7.16. *Mea doctrina, non est mea.* Ingentem enim lucem,quam habet luna,à sole est omnino mutuata.) Ceterùm præter hanc doctrinam, & Apostolorum atque Euangelij ministrorum prædicationem,(qui stellarum instar sunt)fruitur insuper Ecclesia Spiritus sancti illustratione secundùm Christi ipsius dictum;*Ille vos docebit omnia,& suggeret vobis omnia,quæcumque dixero vobis.* (Ioan.14. 26.) Atque interior hæc Spiritus sancti per ipsius dona illuminatio, est aliqua diuinæ claritatis effusio. Tametsi autem in cælesti patria erit longè maior atque præstantior claritas,& excellentiori longe modo participata; (siquidem solis ipsius lux proprio in fonte haurietur) in hac tamen vita per Spiritus sancti charismata singularia,potitur Ecclesia Dei claritate;eamque ob rem vestita sole conspicitur, quia induta est virtute & claritate ex alto. Itaque quanuis diuinitas magis quidem propriè solis munere in cælo fungatur: nihilominus idonea satis fuit ratio,vt Ecclesia primogenita congruenter solis induta radijs cerneretur. Sicut è contrario, licèt Christus magis directè officium lunæ præstet, fideles in hac vita degentes suâ doctrinâ illuminans;quia tamen in patria præter diuinitatis claritudinem, qua potiuntur Beati,Christi humanitatis conspectu clarissimo magna fit ad eorum fælicitatem accessio;idcirco dicitur etiam Apocalypsis 21.numero 23.claritas Dei,& Agni esse cælestis Ierosolymæ sol ac luna;qui Agnus inibi lucernæ nomine compellatur, quia luna nocti est instar lucernæ: die verò, quanuis lucernæ munere non fungatur, homines tamen sua pulchritudine magnopere exhilarat, *Et parte diei solis lucem adiuuat,* vt optimè Plinius l.2.c.9.

Lunam minui in consummatione, quid sit apud Ecclesiasticum.

Prætereà in luna hac corporea,quam intuemur, illud est notatione dignum,quod Ecclesiasticus his verbis ponderat,capit.43. numero septimo. *Minuitur in consummatione;& crescit mirabiliter in consummatione.* Vbi locutio illa, *In consummatione,* perinde est, quasi vsque ad summum: quod idem est, ac dicere: lunam quidem eò vsque diminui, quoad omnino consumpta esse videatur: mox verò post hanc diminutionem consequi continuum incrementum, donec solem ipsum quodammodo adæquet. Vnde Plinius libr.2. capit. 9. *Immensa orbe pleno,ac repentè nulla.* Hæc ergo lunæ proprietas aptissima est ad summam Christi Domini submissionem exprimendam; necnon exaltationem summam, quæ fuit humiliationem consecuta. Priùs enim *exinaniuit semetipsum.* &, *Non erat ei species, neque decor.* Hanc tamen extremam demissionem subijt præstantissima exaltatio;donec eò vsque luna cetera cæli astra superaret, vt meritò *Regina cæli* à Ieremia nominetur c.7.18.& 44.17. concinitque Horatius in sæculari carmine;vbi lunam sydérum Reginam appellat.

Si verò ijs quæ diximus,à nimiùm theoricis opponatur; lunam solis claritate ac radijs non penetrari,quòd diaphana non sit; atque adeo videri potiùs partem cæli infimam, & minus in se continentem perfectionis; præsertim cùm plurimæ sint stellæ ipsâ maiores, & astrorum multitudo penè innumerabilis sit. Vt omittam quæstionem illam Astrologis discutiendam;vtrùm dentur aliquæ stellæ lunâ maiores. Esto hoc verum sit, & luna ipsa sit opaca,atque stellarum aliquæ non item: hoc tamen ad illud conducet,quod Psalm.8. dicitur. *Minuisti eum paulo minùs ab Angelis.* Christus enim quatenus homo,est Angelis inferior naturâ;si tamen splendor ac gloria attendantur, quis neget lunam esse stellarum Reginam,ac proinde, quæ inter eas fulgeat, vt Regina inter minora sydera, vt ait Horatius? Quapropter Christi gloria, sapientia, & splendor sunt absque controuersia multò præstantiora ijs omnibus,quæ in Angelis, & Sanctis vniuersis reperiuntur. Atque hoc diuinæ prouidentiæ consilium, vt astrum naturâ inferius, sit gloriâ tantò excellentius atque sublimius; hoc inquam ad lunæ symboli perfectionem congruentissimum extitit.

Lunæ influxus in inferiora corpora.

Verùm enimverò si lunæ influxum, & quasi illapsum inspiciamus; hac quidem in parte ceteris signis cælestibus longè antecedit. Et quanuis sole sit inferior, illum tamen in rerum sublunarium procreatione & conseruatione comitatur; ita vt nihil producere videatur sol per se solus, nisi cum luna sociatus. Facit,quod supra vidimus,videlicet lunam à Romanis genitricem orbis appellari solitam; cui epitheto Catullus concinit, dum lunam alloquens ait,

Tu rustica agricolæ tecta
Bonis frugibus exples.

De lunæ autem in terras influxu ac potestate in hæc inferiora latè Plinius libr.2.capit.41.& capit.49. Et in Scriptura Deuteron. 33. numero 14. in Ioseph benedictione, omnia poma & fructus terræ dicuntur esse fructus solis & lunæ. Sic enim textus habet: *De pomis fructuum solis & lunæ.* Quanuis autem hâc efficacem generandi virtutem luna ex sole (sicut & lucem) participet; veruntamen magna solis vis atque calor cum lunæ humiditate ac mollitudine mirum in modum conspirant ad naturalium rerùm generationem,quæ in calore atque humiditate congruenti potissimùm consistit. Simili etiam ratione spiritalis nouæ cuiusque creaturæ regeneratio,& totum diuinæ Gratiæ incrementum,quò perueniunt,non solùm ex Dei pendet virtute, sed etiam ex Christi Redemptoris nostri meritis,benignitate & gratiâ. Mysticus enim sol supranaturalem suam vim & efficacitatem nulli creaturarum elargitur,nisi lunæ mysticæ influxus, atque benignitas pariter confluant. Ac denique vehemens lunæ illapsus appositè significatur in eo, quod Plinius asserit, nimirum lunæ sydus esse rerum spiritum. Simili enim phrasi aptissimè dicitur Christus esse *Spiritus oris nostri* ex Ieremiæ Threnis, capit.4.numero 20.

Spiritalis lunæ, id est, Christi influxus in suos fideles.

Ad hæc, quemadmodum ad Christi Domini passionem & exaltationem nobis in memoriam reuocanda,semper cælum nobis ob óculos subijcit assiduam tum coniunctionis lunæ, tum oppositionis vicissitudinem,(in qua veluti in expressa effigie figuratur summa exaltatio summam diminutionem subsequens) ita etiam vt euidentior esset in luna significatio Christi humanitatis, sola ipsa luna inter cetera cæli astra præ se fert veluti expressam faciei humanæ effigiem; quæ nos quodammodò commonefacit, perfectissimæ Christi humanitatis symbolum se esse pulcherrimum, nec non bonorum omnium,quæ ex illa in nos deriuantur.

In luna summam Christi humilitatem & exaltationem figurari.

Vt verò nostram hanc lunę significationem nemo nouitatis aut paruæ auctoritatis insimulet, meo quidem iudicio Scripturæ liber tum primus, tum postremus,id est, Genesis & Apocalypsis summam ei antiquitatem,& auctoritatem afferunt. Ex Genesi enim nobis liquet,in solis,lunæ, ac syderum coniunctione,lunam secundum dignitatis locum obtinere,cui stellæ vndecim suam substantiam referant acceptam. Nemo autem dubitat, duodecim Apocalypseos stellas esse Apostolorum symbolum, eosque filios ac discipulos solis diuinitatis atque humanitatis Christi. In Apocalypsi idem expressè asseueratur,solem Ecclesiæ esse Dei claritatem; & ingentem lucernam,(id est lunam)esse Christum Dominum,vt suprà expendimus, ex c.21.23. Et ne patronus aliquis ex sanctis doctoribus huic nostræ expositioni desit;D.August.in id Psalm.73.16. *Tuus est dies,& tua est nox,*expressè applicat lunã carni Christi,hoc est ipsius humanitati illuminanti huius vitę noctem. Et Gregorius hom.2. in Euangelia in principio, dum lunam ait in sacra Scriptura poni pro defectu carnis,de humanitate Christi interpretatur; subdit enim, diuinitatem defectum nostræ carnis suscepisse.

Ex Patribus quinam lunā symbolū ad Christi humanitatē applicent.

Itaque

Itaque nostræ explicationi neque antiquitas deest, neque auctoritas. Quòd si res ipsa attentè perpendatur; dubium non est, quin luna sit præstantissimum Christi humanitatis symbolum. Quamobrem fateor, maximæ mihi voluptati fore, si Turcæ lunæ insigne non suis vexillis arrogassent, vt Christianæ Religionis cultores huiusmodi signum in ea, quam tradit Apocalypsis significatione, vsurpare possemus. Ceterùm præstantius est insigne, quod nobis Apocalypsis in huius capitis exordio proponit ob oculos; nempe fœmina sole vestita, lunæ innitens, & stellis coronata. In hac enim pictura habemus pariter symbolum diuinitatis, & Christi humanitatis, atque excellentiæ Apostolorum; necnon singularis beneficij, quod Deus in mundum contulit; dum decreuit primitiuam Ecclesiam diuinitatis claritudine circunfusam, Christi præsidio suffultam, & Apostolorum doctrinâ imbutam, omnibus mundi nationibus lumen Euangelij inferre. Atque ad egregium Christianæ Ecclesiæ vexillum non video, quod aliud stemma, siue insigne præstantius aut elegantius potuerit excogitari.

A

B

Duodecim stellæ Apostolorum symbolum.

Reliquum est, vt nonnihil de duodecim stellarum symbolo dicamus. Atque imprimis in duodenario hoc numero habitus fuit proculdubio respectus ad duodecim Apostolos, qui doctrinam Euangelicam duodecim Apostolici symboli veritatibus complexi sunt. Quapropter quanuis Paulus & Barnabas non minùs Apostolorum nomine, & stellarum symbolo digni sint, quàm reliqui duodecim; veruntamen cùm in stellis ijs fœmineæ coronæ habita fuerit ratio veritatum duodecim in Apostolico symbolo contentarum, quæ Ecclesiæ ipsius gloriam & ornamentum componunt; ideo iure optimo respectum fuit ad numerum Apostolorum, qui Apostolicum symbolum ordinarunt. Ceteroquin si Apostolis stellarum symbolum attribuitur, quòd mundum collustrârint, (iuxta id Danielis 12. numero tertio. *Qui ad iustitiam erudiunt multos, tanquam stellæ in perpetuas æternitates.*) huiusmodi certè symbolum non minus propriè Paulo ac Barnabæ debetur, qui singulatim ab Spiritu sancto fuerunt Apostoli Gentilitatis electi. Singularis verò Pauli commemoratio, ob excellentem illius doctrinam, atque ob Gentilitatis conuersionem (de qua libro quarto Apocalypseos agitur) minimè Ioannem præterijt, vt infrà ostendetur. Quinimò nullius Apostolorum toties Apocalypsis meminit, vt Pauli. De quo capit. 16. numero 2. & cap. 17. numero 1. & capit. 21. numero 9. Ac fortassis etiam in duabus mulieris alis respectus fuit habitus ad Paulum & Barnabam, vt suo loco expendemus.

C

D

Cur stellæ, quæ Apostolorum sunt symbolum, supra mulieris caput apponatur?

Præter hæc, quòd stellæ duodecim mulieri pro diademate sint impositæ, non arguit stellas ipsas aliquid nobilius lunâ præseferre. Constat enim solem esse excellentioris rei symbolum, quàm stellas; quantumuis sol fœminæ pro indumento sit, stellæ pro corona; non ergo superior locus stellis tribuitur, quòd nobilioris rei symbolum existunt, sed solùm vt denotetur, Apostolos esse Ecclesiæ gloriam & ornamentum. Atqui manifestum est, illis hoc elogium congruere; siquidem Paulus eos vocat Christi gloriam.

Difficultatis nodus soluitur.

Obijciet tamen aliquis; si hoc in loco figuratur Ecclesia primogenita post obdurationem Iudæorum, & post decimæ Ierosolymorum partis conuersionem: tunc quidem non fuerat depingenda cum stellarum duodecim diademate. Eo enim tempore Iacobus maior, & ex ceteris Apostolis nonnulli vitam iam cum sanguine pro Christo profuderant: quare tunc non duodecim extabant. Ad hoc Respondeo; quòd Ecclesia Apostolorum duodecim claritate, & splendore redimiretur, neutiquam pendebat ex eo, quòd ipsi viui adhuc & superstites essent; nam post eorum etiam omnium mortem, semper hæc erit Ecclesiæ corona, decus & ornamentum. Simili etiam ratione quanuis hîc primogenita singulatim Ecclesia consideretur in egregia illa expeditione fundationis Romanæ Ecclesiæ; & quanuis ad hanc ipsam expeditionem non fuerint reapse profecti, nisi duo vel tres Apostoli; nihilominus cōgruentissimè est excogitatum, vt Ecclesia primogenita ad Romanæ fundationem stellis duodecim coronata progredi dicatur. Quam enim doctrinam prædicabat Ecclesia, & in qua gloriabatur, ea profectò non alia erat, quàm quæ in Apostolico symbolo continetur; in quo Apostolorum duodecim ipsum concinnantium gloria splendescit. Atque hac doctrinâ fundata fuit, & erecta Romana Ecclesia.

Aaronis corona gemmis fulgens.

Illud insuper obseruatione dignum est, in corona scilicet stellarum videri ad Aaronis coronam alludi, quæ fortassis erat pretiosis vndique lapillis ornata; vt canere videtur Ecclesia hebdomada tertia post Pascha feria 2. in secundæ lectionis responsorio: *In diademate capitis Aaron lapides pretiosi fulgebant.* Capite autem primo vidimus, gemmis fulgentissimis nomen stellarum congruere.

Denique in hac mystici solis, lunæ, & stellarum conspiratione sunt iure ponderanda Ecclesiastici verba cap. 43. vbi describit *speciem cæli in visione gloriæ.* Deinde pereleganter descensu facto, ad solis, lunæ & stellarum descriptionem seorsum deuenit. Totus autem ille discursus ad primæ huius notationis scopum est valde appositus.

Luna vtrū hic accrescēs vel decrescēs consideráda.

At enim (dicet quispiam) in hac capitis duodecimi figura, cùm solis, & lunæ, & stellarum coniunctio proponatur, necesse est, lunam considerari non quidem in sua accessione & augmento; sed in recessu potiùs ac diminutione; aptius vero multò esset ad Christi Domini significationem, si luna in suo incremento figuraretur. Nam si de Simone Oniæ filio ait Ecclesiasticus cap. 50. 6. *Quasi luna plena in diebus suis lucet,* quantò magis debebat Christus lunæ plenæ symbolo denotari? Respondetur, comparationem illam esse desumptam ex pulchritudine, quam luna mortalium oculis ostendit. Veruntamen si in se ipsa consideretur, semper est æqualiter pulchra. Non aliter Christus sub primitiuæ Ecclesię tempora, quando ipsius pulchritudo magis mūdo obtegebatur, ipsemet erat omnino, qui nunc est, & quanuis figura coniunctionis solis cum luna coëgerit, vt luna ipsa in sua diminutione pingeretur; scopus tamen præcipuus fuit, vt luna ipsa vsurparetur secundùm omnem, quam continet, perfectionem: &, vt decremento ipsius proposito, promitteretur deinceps incremētum; ac propterea vtrumque extremum desumeretur ad miram huius symboli perfectionem.

NOTA-

NOTATIO II.

De secundaria significatione lunæ, quæ mulierem sustinebat. Hoc est de eodem symbolo, respectu Beatæ Virginis.

Sensuum multiplicitatem in Scriptura interdum ex ipsius fœcunditate, interdum ex rei difficultate exoriri.

MVLTIPLICATIO sensuum in eodem Scripturæ loco interdum non ex ipsa sacrarum Literarum fœcunditate nascitur; sed ex diuersitate ingeniorum, & loci, qui explicatur, difficultate: quòd nullus ex ijs sensibus, qui adducuntur plenè & cumulatè satisfaciat. Quemadmodum multiplicantur nonnunquam alicuius argumenti solutiones; quia nulla mentem omnino explet. Nec enim semper varij proponuntur alicuius loci sensus, vt omnes simul quispiam amplectatur; sed vt ex ijs seligat illũ, qui magis arriserit. Interdum tamen ex ipsa Scripturæ fœcunditate, & ex rerum ipsarum connexione oritur sensuum multiplicitas. Tunc autem non ideo proferuntur, vt ex eorum, qui proponuntur varietate lector aliquem secernat; sed potiùs hoc pacto ostenditur, eos omnes sensus atque expositiones iuxta Spiritus sancti mentem ab Scriptura pariter coërceri. Id quod si in alijs Scripturæ libris verum est, in Apocalypsi ob peculiarem rationem ita esse credendum, vidimus notat. 20. prooemiali.

Lunæ symbolum in hoc loco ad Beatam etiã Virginem, secundariò tamen, applicari.

Hac igitur ratione contendo, lunæ symbolum, quæ mulierem Ioanni visam fulciebat, præter præcipuam significationem de Christi humanitate, quã proposuimus, iuxta Spiritus sancti intentionem ad sanctissimam etiam Virginem congruenter applicari. Nam imprimis cùm Apocalypsis in primigeniæ Ecclesiæ gloria de illa eiusdem pulchritudine singulatim egerit, quam ex duodecim Apostolorum corona accipit ipsa; cumque ter deinceps Paulum designet, nempe in capitibus 16. & 17. ac 21. quicumque miram Virginis sacratissimæ excellentiam perpenderit, & ipsius precum efficacitatem; facilè cernet, in huiusmodi figura & admirabili spectaculo, quo Christianæ Ecclesiæ splendor designatur, nequaquam Spiritum sanctum prætermisisse admirabilem Virginis ac Matris excellentiam, & quantum in ea patrocinij ac defensionis Christiana experiatur Ecclesia. Præcipuè cùm Apocalypseos scriptor sit Ioannes; qui tantopere fuit Deiparæ obsequij studiosus, & illi in filium traditus fuit à Christo in eo ipso, quod in cruce condidit, testamento. Si ergo consentaneum erat, ne in Apocalypsi omitteretur integerrimæ Virginis excellentia; nullum profectò symbolum potuit ad hanc significationem illustrius, quàm luna, vsurpari: vt posteà planum fiet: nec locus valuit aptior inueniri, quàm cùm de Ecclesiæ primogenitæ partu, deque castaLucina eius auxiliatrice agebatur.

Dissentaneũ minimè esse, sed valde consentaneum, vt eodẽ loco ac verbis de filio ac matre agatur.

Deinde minimè debet reputari dissentaneum, sed valdè potiùs consentaneum, vt in eodem loco, eisdemque verbis Scriptura Christum Dominum & sanctissimam eius Parentem significet. Hoc enim mirum conducit ad denotandum arctissimum necessitudinis vinculum & maximam similitudinem, quæ inter filium ac matrem reperitur: ostenditurque nihil inter eos quasi diuisum aut seiunctum inueniri: quinimo vbi de filio tractatur, de matre etiam inibi tractari; cùm adeò inter se mirabiliter consentiãt, & in eodem throno sedes habeant. Quare maiori quidem iure Virgilianum illud huc applicare possemus:

Eclog. 4.

Casta faue Lucina; tuus iam regnat Apollo.

Et sanè, qui id attentè perpendat, facili negotio aduertat, nihil aliud cælorum Reginæ nobilius aut honorificentius esse posse, quàm cum filio ita esse coniunctam; vt vbi de filij excellentia sermo sit, ibi

A

etiam de excellentia matris non taceatur. Præcipuè verò vbi de admirandis filij operibus & beneficijs in Ecclesiam collatis agitur; cùm ipsius mater sit potissimum instrumentum, quo medio isthæc beneficia in Ecclesiam deriuantur. Hæc ipsa ratio, & quasi subordinatio idoneè efficit, vt verba eadem Christũ, vt præcipuam causam commendent, & sanctissimam Virginem vt hominum mediatricem, & præcipuum in eorum salute instrumentum. Si enim alicuius ministri, siue magnatis fauor & gratia apud terrenum aliquem Regem tanta esse potest; vt cùm primùm dicatur Rex beneficium quoduis tribuisse, eo ipso innuatur, atque adeò intelligatur, illud familiarissimo Regis amico, siue famulo referri acceptum debere, quòd absque ipsius interuentu nihil omninò largiatur Rex: iam quanto maiori iure poterit hæc loquendi atque sentiendi ratio ad singularissima illa promerita transferri, quibus Christus suam cumulat Ecclesiam; cùm omnia ex Mariæ Virginis ope ac patrocinio prorsus pendeant.

Quæ de Christo, vt de præcipua nostrorum bonorũ causâ, dicũtur: de Virgine etiam, vt de hominum mediatrice, aptè enunciari.

B

Atq; huiusmodi quidem consideratio nuper aut excogitata, aut inuenta non est: sed antiquissima sane, & à Patribus, atque communi Ecclesiæ consensu recepta. Pleraque enim amplissimæ laudis præconia, quæ in Virginem ex Scripturæ verbis deprompta congeruntur, nituntur omnia in eiusmodi locutionibus, quarum primarius ac præcipuus sensus respicit Christum. Hinc est, vt in beatissimæ Virginis celebritatibus Ecclesia diuino spiritu afflata bonam capitis octaui Prouerbiorum partem decãtet; vbi in literali sensu sermo est de æterna Dei Sapientia, nempe Christo: sub cuius nomine dicitur, *Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret à principio, ab æterno ordinata sum, &c.* Similiter in ipsius Virginis ferijs canitur ab Ecclesia totum ferè caput 24. Ecclesiastici; in quo pariter est de Christo, Dei Sapientiâ, sermo. In his ergo, atque similibus locis nõnulli satis esse putant, si Ecclesia aliquo modo ad Virginem applicare perhibeatur, quod tamen minimè dicatur de illa, si verus Scripturæ sensus attendatur. Quemadmodum eidem etiam applicantur verba illa: *Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.* Mihi tamen valde fit verisimile, tam in Scripturæ fœcunditatem, quàm in maximam vnionem, quæ inter Christum & Mariam intercedit, omnino cadere; vt illa ipsamet verba, quæ in præcipuo sensu Christum respiciunt, in sensu secundario, ex intentione etiam Spiritus sancti, ad Virginem referantur: ac proinde nõ solùm ab Ecclesia per accommodationem, ad ipsam Virginem applicari; verùm etiam per credibilem satis & valde piam existimationẽ, quòd diuinus Spiritus in iis locis non Christum modò, sed Virginẽ etiam propter mutuam vtriusque coniunctionem attenderit. Atque hoc certè Virgini sanctissimæ gloriosius & honorificentius est, quàm si aliis totidem siue locis, siue verbis de illa seorsum à filio ageretur: dignius enim est, & excellentius Reginæ, vt sella ipsi in eodem Regis throno sub eodem peristromate, & sub eâdem cortina collocetur, quàm si in alio throno atque sede quantumuis excelsa reponatur. Si ergo hoc Virgini præstantius est; verisimile non sit, eò alicuius ingenium quanuis acutissimum posse deuenire, vt plus Virgini deferat ratiocinando honoris, quàm re ipsâ voluit Spiritus sanctus ei tribuere.

Multa ex ijs, quæ Ecclesia de B. Virgine decantat, ad Christũ primariò, secũdariò ad Virginem referri.

C

D

Prædictam explicandi rationem in multis Scripturæ locis B. Virgini esse gloriosissimam.

Itaque

Itaque hæc mihi ratio facilè persuadet, siquidē magnus hic honor potuit Virgini præstari, vt de illa in secundario sensu sit sermo in ijs locis; vbi primarius de Christo sensus est. Hanc explicandi rationem non pro futili & nupera inuentione à me excogitatâ, esse reputandam velim, sed pro vera ac solida Spiritus sancti mente; qui Virginem, vt charissimam sibi sponsam, vnicè diligit. Et quidem ex eisdem lectionibus, quas Ecclesia in B. Virginis officio vsurpat, hanc ipse philosophiam didici. Nam ad meram accommodationem præter Spiritus sancti mentem nimium videbatur satis, non vnum aut alterum verbum, sed integra Scripturæ capita eidem applicari. Qua in re haud simile quidē accidit, quod in Canticorum libri applicatione. In huiusmodi enim libro perspicuum est, singularem esse Virginis prerogatiuam, vt illi per excellentiam aptetur, quidquid generatim prædicatur de ingenti amore, quo Christus suam sponsam prosequitur, deque admirabili ipsius sponsæ pulchritudine ac perfectione. At cōtinua illi capita applicari, in quibus de solo Christo (id est æternâ Dei Sapientiâ) sermo instituatur: id verò longè mihi fit diuersum, atque adeò persuadet in ipsismet capitibus Spiritus sancti intentionem planè fuisse, vt excellentissima intemeratę Virginis perfectio atque sanctitas in sensu secundario significetur.

Difficultas contradicta.

Sed opponet nobis aliquis, vt in lunę symbolo fœminam sustentantis locus Virgini supersit, videri congruentius, vt in ea solis, lunæ, atque syderū coniunctione, per solem Christus; per lunā B. Virgo; per sydera Apostoli denotetur. Hæc enim explicatio videtur illi persimilis, quam Iacobus admirabili Iosephi somnio adhibuit, cùm dixit. *Num ego, & mater tua, & fratres tui adorabimus te?* Accedit, quòd solis symbolum aptissimè conuenit Christo; vbi autem admittatur, in sole Christum figurari, & in stellis Apostolos; consectariū videtur, in luna Virginem adūbrari. Præterquā quòd nemo nescit, verba illa Cant. 6.9. *Pulchra vt luna*, Virgini per excellentiā cōgruere. Quapropter eadē in eius Litaniis Ecclesia decātat; & ferè Ecclesiastici scriptores inter cetera Virginis elogia, hocvt præcipuū adscribūt. Et singulatim Cardinalis Petrus Damianus in sermone de Virginis assūptione, vbi hæc habet. *Quantumlibet aliæ stellæ reluceāt; luna tamen & magnitudine præeminet & splendore. Sic vtramque naturam Virgo singularis exuperat, & immensitate gratiæ, & fulgore virtutum.* In sermone item secūdo de Natiuitate B. Mariæ affert illud, *Pulchra vt luna*, & subdit; *Quemadmodum nullum est astrum excepto sole, adeò pulchrum vt luna: sic summam gloriam esse post Deum videre Virginem, adhærere ei, & in illius protectionis munimine commorari.* Et Rupertus l. 6. in Cantica. *Sicut luna (ait) lucet, & illuminat luce non sua, sed ex sole acceptâ; sic tu, ô Beatissima Virgo, hoc ipsum quod tam lucida es, non ex te habes, sed ex diuina gratia.* Innocentius etiam sermone 2. de Assumptione Virginis philosophatur in lunæ pulchritudine, & rotunditate; & ad Virginis fœcunditatem applicat, ex qua planè formosa existit.

Luna symbolum ad Virginem à Patribus applicari.

Proposita suprà difficultati fit satis.

Nihilominus quanuis verum sit, solis symbolum Christo Domino mirificè aptari, & lunæ symbolum Virgini Matri: in Apocalypsi tamē certum meo iudicio est, ex c. 21. 23. repræsentari in solis ac lunæ affinitate diuinitatis claritatem, nec non humanitatis Christi Domini. Quapropter nullus reliquus est locus, vt Virgini in primario sensu lunæ symbolum apud Apocalypsin aptetur; sed solùm in sensu secūdario. Ceterùm idipsum, vt nuper dicebamus, Deiparæ ipsi illustrius & gloriosius est. Quare illud superest, vt ad natiuas lunæ facultates considerandas regrediamur: & ad id, quod textus asserit de parturiēte muliere lunæ veluti fulcro & adminiculo sustentata, vt ea omnia ad Virginem applicemus.

Quam ad rem illud præmitto, quod ex dictis in commentario constat, duas nimirum difficultates esse iam ibidem superatas, quæ aduersus hanc expositionem obijci videbantur posse. Alteram, quòd luna varietatē ac mutabilitatē indicet; alteram, quòd infra mulieris pedes posita videatur ipsi fœminæ inferior, & ab ea despecta & conculcata. Hæc (inquam) longe aliter hîc se habere, iam in commentario demonstrauimus. Luna enim non ideò subter mulierem locatur, quasi ab ea sit superata, deuicta, aut contempta: sed ponitur vt basis seu fundamentum, quo fœmina ipsa fulcitur. Nec verò hîc lunæ vicissitudines; sed ipsius claritas, pulchritudo, & secundus inter omnia cæli lumina locus attenduntur. Quòd si hoc elogium Christi humanitatis est proprium; hanc ipsam magnitudinem & excellentiam Virgo Parens participat, propter ipsius artissimam cum Christo cognationem. Quamobrem id vnum reliquum est, vt scilicet lunæ philosophiam ad sanctissimæ Virginis præstantiam, & ipsius erga Ecclesiam patrocinium applicemus.

Ecclesiastici locus, Minuitur in consummatione, &c. de B. Virgine explicatur.

Primum ergo in supradicto lunæ encomio Ecclesiastici 43. 7. 8. *Minuitur in consummatione, & crescit mirabiliter in consummatione*; designatur eleganter illud, quod in B. Virgine insigne atque præclarum est, coniunctio videlicet humilitatis maximæ ac demissionis, cum admirabili excellentia & exaltatione. Nam quæ sibi ancilla, atque adeo nihil in suis oculis apparet, reapse est cæli Regina gloriosissima. Quare & diminutio, & incrementum, vtrumque mirandum in modum excellit. Quemadmodum luna in sua cum sole coniunctione, eò vsque diminuitur, donec suam penitus lucem occultet, & nullam omnino habere videatur; (id quod oritur ex eo quòd luna cum sole coniungatur, & ipsi subijciatur plenè.) Non aliter Virgo ex eo quòd cum Deo intimè vniretur, & illi sese perfectissimè subijceret; *omnem suæ lucis haustum eò regerit, vnde accipit*, vt Plinius inquit. Atque in coniunctione hac cum sole consistit potissimùm perfecta ipsius Virginis humilitas. Verùm hæc eadem luna, quæ adeò minuitur, atque contrahitur, tantopere etiam ab ipso illustratur sole; vt in oppositione, si illam vna ex parte, solem ex altera prospectes, secundum penè solem, & quasi alterum de numine numen gloriosissimè resplendens, & longo interuallo cetera astra antecellens iure appelles. Quid igitur potest adduci congruentius ad summæ humilitatis, summæque exaltationis symbolum? Huc spectat, quòd Luna à Plinio vocatur *humilis, & excelsa; quia aliàs admota cælo, aliàs contigua montibus.*

Virginis tū humilitatē, tum exultationem in duplici nominis Maria etymo indicari.

Maria sonat, stilla (siue gutta) maris.

Hîc obiter addo, hanc ipsam humilitatis, & celsitudinis cognationem in Mariæ nomine non obscurè adumbrari. Hoc enim nomine, (quod iuxta suam originem sonat Mariam) duplici etymo notatur. Alterum est, *stilla maris*, siue *gutta maris*. (non quidem stella, vt vulgò iactari solet, sed stillâ, siue gutta) quia מר *Mar* significat idem quod gutta, & ים *iam* denotat mare. Vnde *Mariam* est idem, quod *gutta maris*. Hoc autem ad demissionis & humilitatis significationem esse aptissimum, nemo non viderit. Hac enim ratione indicatur res valde exigua, cuiusmodi est existimatio, quam de se verè humilis habet; sicut gutta aliqua, si cum tota maris immensitate conferatur, ferè nihil est. Et videtur quidem Hebraicâ locutione appellari gutta maris, quod valde est exiguum. Vide Ecclesiastici 18. numero octauo. *Numerus dierum hominis, quasi gutta aquæ maris, deputati sunt; & sicut calculus arenæ, sic exigui anni, in die æui.* Quasi dicat vitam hominis respectu æternitatis esse planè nihilum. Simili ergo ratione, qui se ipse valde contrahit atque demittit; aptissimè dicitur in suis oculis esse maris gutta. Cùm autem nemo vnquam adeò humilis, vt Beatissima Virgo, extiterit; ideo nulli *Mariæ* nomen æquè conuenit; atque illi. id quod intelligendum est; si opinionem, quam ipse de se concipit, consideremus.

Maria, idē quod, excelsa.

At verò in Dei oculis plusquam lynceis Virgo est altissima planè ac gloriosissima; id quod in nomine etiam *Mariam*, apprimè innuitur: vt doctè explicat Caninius de locis noui testamenti, c. 13. vbi asserit, omnes Hebraicè doctos esse fassuros, literam מ. in hoc nomine semanticam: thema autem esse רם. *ram*, quod est excellere, & eminere. In quo themate quiescit media *Iod*, quæ in deriuato mouetur. Sicut à קם deriuatur, קים. atque ita ex *ram*, deducitur *riam*, deinde cum, מ. quod additur, sonat *Mariam*. Et

Hebraicè quidem sonat *Miriam*; vt apparet in nomine Mariæ sororis Mosis Exod. 15. n. 20. Sed nomina, quæ Hebraicè initio habent *Iod*, ea Syriacè cum, *a*, pronunciantur; vt doctè idem Caninius ca. 6. Quare pro *Migdal, Miriam, Ribboni*, profertur, *Magdal, Mariam, Rabboni*. Maria ergo sonat exiguam, & sonat excelsam. Et fortè, quæ priùs fuit hoc nomine nuncupata, ideo dicta est Maria, quia procera statura erat. Hæc tamen etymologia nequaquam excludit alteram. Vt enim Hebraicè dicatur gutta maris, rectè dicitur *Mariam*. Nomen ergo Mariæ & guttam maris significat; & eam fœminam, quæ valde sit excelsa. Quid ergo elegantius, quàm sub eodem Mariæ nomine aptissimum humilitatis & excellētiæ symbolum delitescere? Et quidem hæ sunt genuinæ huius nominis etymologiæ. Quanuis posset etiam ratiocinari quispiam in ea, quòd stilla maris sit appositum nomen ad denotandum vnionem, qui ex gutta cælestis roris in mari conglaciantis conflatur. Et vnio etiam, siue margarita est aptum Virginis nomen. Sed ad ipsum iam lunæ symbolum regrediamur.

Etymon nominis Maria, quatenus guttam sonat, ad margaritarum procreationē posse aptè applicari.

Secundò ergo inter B. Virginis singulares prærogatiuas admirabilis est virginitatis, & fœcunditatis consociatio. Ad cuius significationem nullum aptius lunâ symbolum reperiri potest. Vtraque enim virginitatis & fœcunditatis significatio ab humaniorum literarum studiosis eidem lunę attribuitur. Patet hoc, quia in numismatis Corneliæ Augustæ (vt refert Pierius lib. 44.) cum lunæ imagine, in alijs hæc inscriptio apponitur, *Fœcunditas*: in alijs hæc, *Pudicitia*. In castitatis verò significatione illud præstituitur, quod in Poëtarum fabulis inculcatur; nempe Dianam præ virginitatis amore commercia fugisse hominum; & propterea virginum comitatu septam syluas venando fatigasse. Quare Virgilius, ceterique Poëtæ illam appellant castam. Facit illud Plinij, *Luna super omnia pura, luceque plena*. Significatio autem fœcunditatis similiter est congruentissima: sol enim ac luna sunt, qui omnia generant ac procreant; vt notatione præcedente vidimus. Verùm ad virginitatis quidem significationem nihil opus est fabulas accersere; apud Bernardum enim de Passione Domini cap. 31. legimus, *Quis sanctorum chorus melius lunæ comparatur, quàm virgines?* Videlicet propter ipsius cãdorem, & pulchritudinem; subditque: *Honorabuntur præ ceteris; sicut lunam videmus, præ ceteris syderibus præeminere*. Iam qui attentè lunam inspexerit, haud dubitabit, rectè ab illo fuisse prolatum, qui dixit, lunam margaritarum ideam videri. Constat autem margaritas esse aptissimum virginitatis symbolum, (de quo infrà c. 21.) Luna igitur mirificè innuit virginitatem pariter ac fœcunditatem, & perinde Beatissimam Virginem Matrem.

Admirabilis in B. Virgine virginitatis & fœcunditatis consociatio, in lunæ symbolo adumbratur.

Lunam à veteribus ethnicis castam vocari.

Lunam simul cum sole fœcunditatis esse originem.

Tertiò, miræ & eximiæ Virginis excellentia atque dignitas eò tandem reducuntur, quòd mater sit Dei, atque etiam sit gratiæ & misericordiæ mater. Ad vtramque verò rem egregiè conducit lunæ symbolum subter mulieris pedes positæ; vt Ioanni hoc capite fuit visa. Nam imprimis dignitati Matris Dei proprium epitheton est, *Regina cæli*, quod nomen tribuit lunæ Ieremias cap. 7. 18. Deinde, quòd mulieris pedibus sit subdita; vidimus iam in commentario non denotare, eam aut victam esse, aut despectam; sed vt Ecclesiæ basim ac fundamentum, ita supponi. Quare si Apostoli bases terræ nuncupantur Iob 38. (vt exponunt Hieronymus, & Gregorius) quantò congruentius Dei Mater, cælique Regina dicetur Ecclesiæ basis? Prætereà Ioannes vidit mulierem lunâ fulciri, & sole ac syderibus ornari. Quod nobis innuit; lunam, dum mulierem veluti basis sustentat, esse etiam fulcrum ac basim; quo non stellæ ipsæ solùm, sed sol quoque mulierem circunvestiens quodammodo nitebatur. Hoc verò eleganter exprimitur in eo, quòd Virgo sit Dei Mater. Filius enim quodammodò in matre, sicut in basi columna, fulcitur. Ideoque & Apostoli, & vniuersa Ecclesia sustētantur in Virgine; quòd ipsa sit verè Dei Mater. Si autem lunæ symbolum Virgini congruit propter cōniunctionem maximam & necessitudinem, quæ illi intercedit cum Christo (qui primaria est lunæ significatio) ex hac ipsa cum Christo coniunctione atque vnione deriuatur in Virginem, quòd ipsa sit suo modo Ecclesiæ fundamentum; atque adeo lunā esse fœminæ illius basim, nobis indicat, cælorū Reginam Dei esse ipsius parentem.

Præcipuam Virginis excellentiā, quòd sit mater Dei, in luna item symbolo figurari.

Apostoli bases terra.

B. Virgo Ecclesiæ basis.

Præter hæc, quantopere Dei Mater reliquis Sanctis antecedat, repræsentatur id optimè in præstantia atque excellentia, qua luna stellas excedit. Epitheton autem Matris gratiæ ac misericordiæ luna etiam in eo potissimùm indicat, quòd ipsius influxus, lenitas atque humor tanta sint, quodque res omnes sublunares vsque adeò ex hoc lunæ influxu pendeant, vt in precedenti notatione explicauimus. Huc spectat illud Plinij l. 2. c. 51. *Lunæ fœmineum sydus & molle*. quod ad ipsius lenitatem ac mollitudinem explicandam est aptum. Et Plinius ipse l. 2. c. 18. *Lunæ color blandus*. & l. 2. c. 9. *Omnem admirationem vincit lunæ sydus terræ familiarissimum*. Hoc ipsum innuitur in eo, quòd mulier lunâ innitens apparuerit: quod significat, Virginem sanctissimam sua pietate & precum efficacitate esse Ecclesiæ firmamentum & adminiculū. Imò verò non precibus solùm, verùm etiam cælestis planè vitæ exemplo, & sapientiæ sibi reuelatæ magnitudine adeò primigenitæ illuxit Ecclesiæ, vt meritò eam sustinuisse dicatur. Hanc ob rem, cùm Christus in cælum conscendit, tandiu reliquit in terris Virginem cælorum Reginam; vt suo præsidio, patrocinio & cælestis præsentiæ solatio, necnon admirandæ sanctitatis atque sapientiæ splendore esset veluti perfugium tutissimum, atque asylum eorum omnium, qui Christi religionem suscipiebant. Iam verò ad Virginis sapientiæ elogium facit Plinianum illud lib. 2. c. 9. de luna dictum. *Omnium, quæ in cælo pernosci potuerunt magistra*. Veruntamen patrociniū hoc & quasi receptaculum non fuit Ecclesiæ sublatum post Virginem in cælum assumptā. Nam gratissima illius recordatio & indulgentissimę Parentis officium, quod ipsa in cælo præstat pro Ecclesia, & maxima Virginis ipsius apud Filium potestas; hæc, inquam, omnia prouehunt, & augent singulare solatium ac fauorem, qui ex hoc Virginis fundamento in Ecclesiam accersitur.

B. Virginis excellentiā inter omnes sanctos per lunam etiam indicari.

Cur Christus post suam Ascēsionem tandiu in terris Virginem matrem reliquerit.

Et quidem tam ad egregias quasque Ecclesiæ expeditiones, (quarum maxima fuit Gentilitatis conuersio) quàm ad prædicationis Euangelicæ efficacitatem ac fructum, auxilium Virginis Ecclesiam de prospero euentu reddit securam. Cùm verò hoc in loco prædicatio Euangelij ad Gentes, & Ecclesiarum omnium singularium, ac præcipuè Romanæ, fundatio in Matris Sionis figura denotentur; (hæc enim est mulier grauida, & iam partui proxima) vt & partus hic foret auspicatissimus, & in rebus ceteris euētus felix ac fortunatus, egregiè figuratur Virgo Beatissima sub ipsius partus tempus opem ferens, tanquam ea, quæ est verissima spiritalium partuum Lucina: cuius astri illapsu benignissimo & præsentissimâ ope fidens Ecclesia primogenita sperabat se innumerabilem illam prolem fore parituram; de qua dixerat Isaias 66. 8. *Quis audiuit vnquam tale, & quis vidit huic simile? numquid parturiet terra in die vna, aut parietur gens simul? quia parturiuit, & peperit Sion filios suos*.

Auxilium B. Virginis quanti ad Ecclesiæ propagationem intersit.

Concludo igitur, tam Christo, quàm Beatissimę ipsius Parenti esse mirificum lunæ symbolum, & Apocalypseos perfectione dignissimum.

NOTATIO III.

De symbolica significatione eclipsium, siue defectuum solis ac lunæ.

Cvm viderimus per solem in Apocalypsi splẽdorem diuinitatis Patris Æterni; per lunam, humanitatis Christi splendorem; & secundariò splendorem Virginis Deiparæ significari: oportet examinare, vtrùm, quod tam in sole, quàm in luna adeò est insigne, (nempe miræ ipsorum eclipses) ad eandẽ etiam conferat significationem? Pro quo aduertendum est, solis defectum non in eo consistere, quòd sol ipse aliquid de sua luce aut claritate in seipso deperdat; sed quia luna terræ auersa, sese inter terrã ipsam & solem interponit; ita vt nec lunæ claritate, nec solis radijs tellus fruatur. Lunæ autem eclipsis ex eo fit, quòd tellus inter solem ac lunam sese interserat: hinc enim efficitur, vt luna ipsa tunc maneat obscurata, nec solis in se radios excipiat. Vtriusque autem defectus significatio meo quidem iudicio non est alia, quàm de Christi Domini Passione, & de Iudæorum excæcatione. Nam primò, quòd Christus in cruce ad Patrẽ conuersus dixerit ex Ps. 21. *Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me?* hæc inquam derelictio in lunæ eclipsi perquàm venustè exprimitur. Namque vt luna in suo defectu à sole destituitur, quia tellus se mediam interiicit; non aliter ex eo quòd Christus scelera filiorum Adam, (qui per terram denotantur) luenda susceperit, redundauit; vt Christus ipse (qui est mystica luna) ab Æterni Patris claritate atque auxilio derelictus videretur. Id quod suo etiam modo extenditur ad acerrimum dolorem, quo sanctissima Virgo in filij sui passione ac morte cruciabatur.

Solis eclipsis vnde proueniat.

Vnde item eclipsis lunæ.

Solis ac lunæ eclipsis, symbolum Christi passionis & Iudæorum excæcationis.

Ceterùm, quanuis inferior Christi animæ portio tot fuerit cruciatibus atque ignominijs affecta, vt meritò Christus Dominus à Patre se derelictum lamentaretur; superior tamen animæ portio plenissimè immensâ Dei claritate perfundebatur; atque id, quod non integrè in lunæ denotatur eclipsi, mirificè in solis defectu adumbratur. Nam tametsi solis nuncupatur eclipsis, quia terrę obscuratur sol, eamque tenebris circunfusam relinquit; ipsi tamen soli nulla in se ipso detrahitur claritas: solem enim, vtpote Dei claritatis imaginem, nulla potest suæ lucis pars deficere. Et quanuis tunc luna inter terram ac solem interiecta videatur penitùs obscura & tenebricosa persistere; superioris tamen sui partis claritatem minimè amittit.

Quòd superior Christi anima portio in ipsa passione immensâ Dei gloriâ fruebatur, per solis defectũ significari.

Hæc omnia eleganter figurant, quod in Christi Redemptoris nostri Passione accidit. Tunc enim Christus ipse (qui mystica est luna) se inter Deum atque homines medium, siue mediatorem potiùs interposuit. Et quanquam ex hoc Christi interpositu atque interiectu, vitam pro hominibus profundendo, suam ipse superioris partis claritatem non amisit; verùm in ipsius mundi oculis mystica hæc luna penitus obscurata restitit. non quòd illam claritas destituerit; sed quoniam inferior animi pars, quæ hominibus erat obiecta, fœdata prorsus ac tenebricosa apparuit; & superioris partis claritas ad diuinæ illius lucis radios sese tunc subtraxit funditus; vt mediatoris officium ipse cumulatissimè præstaret. Cùm autem Iudaica terra in Christi passione obcæcata offenderit; hinc fuit, passionem illã ac mortem, è qua mundi totius remedium dependebat, Iudæis ipsis perinde fuisse, quasi solis defectũ; ipsosque in perpetua caligine perstitisse, nec aspexisse diuinæ prouidentiæ claritatem, quæ mystici solis vicem gerit. Itaque admirandum illud opus Christi inter Deum atque homines interiecti, vt Deum ipsum hominibus redderet propitium; Iudæos per occasionem ita offendit, & insolita luce præstinxit; vt illâ etiam Dei claritatis cognitione, qua fuerant priùs imbuti, deinceps destituti remanserint.

In luna etiã defectu circa Christi passionem philosophari pariter posse.

A

Ex dictis colligo, ideo solem in Christi Passione per miraculum defecisse; non solùm vt cælum ipsũ in Christi morte mœstitiæ ac luctus ederet signa; sed etiam vt in eo miraculo, veluti in symbolica quadã effigie atque imagine figuraretur, quod re ipsa in Christi Domini Passione spiritaliter accidebat. Quòd autem defectus ille mirus, insolitus & præter naturam omnino extiterit (erat enim in ipso lunæ obiectu atque oppositu è regione solis;) hoc ipsum mirificè deseruiit ad significandum admirabile illud Christi Passionis miraculum, & Iudæorum excæcationis. Quamobrem non sine diuino instinctu, (quanuis non satis, quod dixit, perciperet,) videtur Dionysius Areopagita stupendum solis defectum miratus, dixisse, aut naturæ auctorem emori, aut naturæ ipsius machinam dissolui.

Solis defectus in Christi passione, vt symbolica ipsius significatio.

B

Præter hæc, quanuis in hac mulieris figura Ioannem lunæ claritas non latuerit, quia ipsam ex superiori parte, aut saltem ex latere conspiciebat; ceterũ si Ioannis visionem attentè perpendamus, aliqua ibi inest solis defectus, respectu terræ, repræsentatio. Sol enim erat supra lunam, & luna ipsa inter solem ac terram media. Quare in hac figura non denotatur lunam inferiore sui parte esse conspicuam & collucentem; sed tantùm superiore parte, qua mulierem ipsam collustrabat. Hoc autem veluti quibusdam inuolucris adumbrat, Christianam Ecclesiam primogenitam à Christo in cælum euectam, & in eodẽ fultam, frui quidem perfectâ solis, lunæ, & stellarum claritate; atque hoc eodem fulgore conspicuam ad Gentes illuminandas proficisci: hanc tamen ipsam profectionem ita fieri, vt Iudaicus populus in tenebricosa nocte immersus remaneret. Nã vt vidimus cap. 10. terræ symbolum sæpè in Scriptura, & præsertim in Apocalypsi, Iudaicum populum repræsentat. Cùm autem in hac visione eclipsis figuretur respectu terræ, quæ lunæ subiacebat; significatio est, Iudaici populi terram, (ex qua Ecclesia primogenita in cælum scandere visa est) eam inquam, quę subtus manebat, obscuram & caliginosam in miraculoso illo solis defectu persistere; & Ecclesiam tantâ claritate ornatam ad ceteras collustrandas nationes, quę tunc lunæ non subiacebant, commigrare. Etenim si tellus lunæ subiecta denotabat Iudaicum populum; Gentilicus quidem vtpote adeò diuersus congruenter figuratur in remotissimis prouinciis, quò eclipsis non attingebat. Quapropter mulier lunæ imposita, ac sole vestita, dum in cælum extollitur, indicat, se Iudaico populo obscura caligine circunfuso, suæ claritatis radios in reliquas orbis nationes dispergere.

In hac Ioãnis visione aliquam esse solis eclipseos speciẽ, & quæ sit eius significatio.

C

D

NOTATIO IV.

De mirabili efficacia lunæ in æstuum maris accessu, & recessu.

Expenditur lunæ efficiētia in maris fluxu ac refluxu; & symbolica illius repræsentatio.

A SI in lunæ syderum Reginæ creatione singularis arcanæ prouidentiæ scopus non fuit alius, quàm vt in huius nobilissimi astri natura & facultatibus mysticam quandam Christi humanitatis imaginem, & elegantissimum virtutis eius symbolum hominibus contemplandum proponeret: hæc ipsa ratio nos inuitat, vt expendamus, an cęteræ quoque lunæ proprietates eidem significationi aptissimè famulentur. Inter eas verò valde notanda, seu potiùs admiranda est ea dominatio, quam in mare, & præsertim in Oceanum, luna habere, & exercere deprehenditur: constat enim maris æstuum accessum atque recessum lunæ motu gubernari: bis enim inter duos exortus lunæ affluunt, bisque remeant; atque adeò Oceani affluentia & accessus sex horas & paulò ampliùs

Maris fluxus ac refluxus vnde proueniat; & quo tempore ac modo cōtingat.

B continuatur, & tantundem temporis recessus; & statim rursus senas horas & tantillo plùs crescere visuntur aquæ, & æquale illico succedere decrementum. Quod verò singulis senis tam accessus, quã recessus horis nonnihil ampliùs addatur; id ex eo prouenit, quòd inter duos lunæ exortus nonnihil ampliùs intercedit, quàm inter duos exortus solis; id nempe quod opus est, vt ab vna coniunctione lunæ ad aliam sol in diurnis anfractibus vno exortu atque circuitu lunam superet: exordiente scilicet lunâ quotidie nonnihil tardius. Quod etiam vsui est, vt ipsis oculis hauriamus maris æstuum accessum atque recessum lunæ motu gubernari, (vt suprà dicebamus,) & ab ipsa luna prouenire. De quo videri potuerunt Aristoteles 2. Meteororum, & problemate 23. Ptolomæus libro 2. quadrip. capit. 12. Plinius libro 2.

C capit. 97.

Et quidem philosophicam adeò mirabilis effectus reddere rationem, quæ possit intellectui satisfacere, id Philosophorum est. Neque parum erit, si ita se ab ea difficultate expediant, vt res satis exposita, & intellecta maneat. Quare illis eâ curâ relictâ, ac variis eorum opinionibus supersedendum ratus, (vtpote qui non rationem exquiram, sed quis sit effectus considerem; vt notare in eo valeam, quàm aptè deseruiat significationi symbolicæ) in ipso effectu aliquid mihi cernere videor, quod nescio an ab aliis obseruatum sit. Nimirum, quo tempore mare à nobis recedit, eodem recedere similiter ab Antipodis: & hoc ipso tempore affluere, & accedere ad eos, qui & à nobis, & à nostris

Peculiaris in maris fluxu ac refluxu obseruatio.

D Antipodis æqualiter distant ad eos nempe, qui sunt nobis collaterales, vt ita dicam. Hoc vt ampliùs explicem, postulo à lectore; vt eum globum, qui ex maris & ex terræ ambitu constituitur, in quatuor æquales partes diuisum contempletur; ad eum prorsus modum, quo sphęram coluri diuidunt, se mutuò secantes ad angulos rectos sphærales in polis mundi, atque adeò partientes sphæram in quatuor partes æquales, quarum quælibet pertingit ab vno polo in alium. Hoc facto, id est, diuiso globo maris & terræ in illas quatuor partes æquales, simul etiam diuiditur Oceanus per illos coluros. Hac igitur partitione consideratâ, assero, lunam quo tempore facit Oceanum affluere in vna ex illis quatuor partibus designatis (verbi gratia in ea, quæ ad nos spectat) eo ipso tempore efficere, vt in quarta parte, quæ proxima est, & quasi collateralis, decrescat idem Oceanus: in sequenti verò parte, (quæ ad Antipodas nostros pertinet) affluentiam & accessum maris contingere illis eodem ipso tempore, quo nobis: & denique in vltima quarta parte, quæ inter nos & Antipodas interiacet, tunc quoque, sicut in altera collaterali, Oceanum decrescere, & remeare.

Demonstratur prædicta marini accessus & recessus obseruatio.

Non eo inficias, valde mirabile esse, quòd eodem tempore quadripartito discrimine Oceanum luna distinguat; vt variato per gyrum effectu suæ virtutis efficaciam euidentiùs ostentet. Si quis tamen, propter rei admirationem, assensum cohibet; accedat propiùs, & manifestè cernet rem esse exploratam atque compertam. Siue enim luna, cùm est supra nos, tunc faciat illam quartam partem maris, quæ ad nos pertinet, affluere; siue tunc faciat eam refluere, & remeare; quidquid horum eligatur, non poterit negari, quin luna respectu sequentis (versus Occidentem solem) quadrantis, futura sit post sex horas in eâdem positione, in qua modò est respectu huius Oceani partis, quam noster quadrans complectitur. Et similiter negari non potest, quin post duodecim horas futura sit in eâdem positione respectu nostrorum Antipodum; & post horas duodeviginti in eâdem, respectu quadrantis extremi. His verò ita præstitutis liquidò constat, eum ipsum effectum, qui à lunæ præsentia dimanare nunc cernitur in Oceanum in hoc nostro quadrante, visendum esse post sex horas in quadrante sequenti: ex quo consectarium est, vt in eo quadrante proximo, nunc proculdubio contrarius effectus contingat. Necesse enim est, vt pars Oceani, quæ modò affluit, eadem post sex horas recedat: & similiter quæ modò recedit, tunc affluat. Hac verò continuatâ ratione euidenter probatur, id ipsum, quod nos modò cernimus in Oceano, similiter tunc ab Antipodis cerni. Id quod aliter etiam demonstratur ex eo quòd dubitari non possit, quin post duodecim horas renouandus sit in hoc nostro quadrante idem effectus, qui nunc in eo cernitur à lunæ influxu prouenire. Atqui negari non potest, quin eo ipso tempore, (id est post duodecim horas) futura sit luna respectu nostri in eâdem positione, qua modò est respectu nostrorum Antipodum. Ergo necesse est, vt idem modò efficiat in eorum quadrante, quod nunc facit in nostro.

Improbantur, qui maris accessum & recessum referunt in humiditatē, quæ à luna in partē aëris & aquæ ipsi lunæ subiacentem deriuetur.

His ita explicatis obiter animaduerto, decipi proculdubio eos, qui maris vel accessum, vel recessum prouenire suspicantur ab humiditate, quæ à lunæ præsentia in partem aëris & aquæ ipsi lunæ subiacentem deriuetur. Constat inquam eos toto cęlo aberrare; cùm enim accessus maris eodē omnino tempore nobis & Antipodis contingat; & eo ipso tempore contingat recessus iis, qui & nobis & ipsis sunt collaterales: fingi non potest, lunam vno eodemque tempore in hoc nostro quadrante, & in opposito humiditatem producere, siccitatē autem in iis duobus quadrantibus, qui sunt medii inter nos & Antipodas. Quare fieri etiam non potest, vt vera sit eorū sententia, qui affluentiam maris existimant ex eo prouenire, quòd luna per sui præsentiam globū maris & terræ in aduersam partem impellat: hæc enim opinio indiget, vt quo tempore ad nos accedit mare, eodē ab Antipodis recedat. Atqui nō potest globus terræ & maris in vtranque partem simul impelli:

Demon-

A Demonſtratumque eſt eodem omnino tempore nobis & Antipodis acceſſum maris contingere;& tunc in vtroque quadrante collaterali maris receſſum euenire.

Sed relictâ Philoſophis, (vt ſuprà dicebam) philoſophicâ indagatione, ſi ſupponatur id, quod ſuprà demonſtratum eſt, (ſcilicet in quatuor Oceani partibus iam aſſignatis & per coluros diuiſis, eodem tempore, quo ad nos accedit Oceanus, accedere etiam ad eos, qui nobis ſunt Antipodes, & tunc recedere ab eis, qui nobis ſunt collaterales) hoc inquam ſuppoſito, neceſſariò fatendum eſt in ipſis Oceani aquis ſemper à luna duas deſignari cruces, alteram ſub hoc polo, alteram ſub illo. Nam ibidem etiam ex coluris ſe inuicem ſecantibus, crucem vtrâque ex parte concipimus. Sed hoc intereſt, quòd cruces à coluris formatæ non ſunt veræ, ſed imaginariæ; quas verò facit in Oceano luna, veræ ſunt, & reapſe in aquis formatæ. Si enim hæc pars Oceani reuera affluit, atque redundat; pars verò illa, quæ huic proxima eſt, eodem tempore minuitur, atque recedit:fieri non poteſt, quin aliqua linea veluti limes acceſſum à receſſu diſterminet, & vtrumque effectum diſtinguat. Imò verò hoc diſtinctionis ſignum non ſolùm eſt neceſſe, vt in maris ſuperficie exiſtat; ſed etiam vt veluti gladius interiora aquarum vſque ad abyſſi profundum penetret: æſtuſque turgidos atque tumentes ab aquis ſubſidentibus & recedentibus penitùs diuidat. Hæ verò cruces, (ſiue linearum, ſiue gladiorum) nunquam quietæ conſiſtunt; ſed ad lunæ motum eâdem celeritate ſe conuertunt, ac torquent. Quemadmodum etiam coluri nunquam gyrum agere ceſſant. Secant enim Zodiacum tranſeuntes alter per principia Arietis & Libræ; alter per principia Cancri & Capricorni. Atque ita ſicut Zodiacus ſemper circumagitur; ſic etiam neceſſe eſt, vt coluri ſemper in gyrum conuertantur. Illi verò coluri (vt ſic eos appellem) quos reipſa in Oceano deſignat luna, non ad Zodiaci motum, ſed ad lunæ ipſius motum ſe conformant, vt ex prædictis facilè intelligitur. Atque hactenus quidem lunæ dominationem in mare conſiderauimus, ſupereſt ad applicationem animum aduertere.

A luna efficientia binas veluti cruces in Oceani aquis imprimi, ſub ſingulis polis ſingulas.

Applicatio.

Myſtica prædictæ philoſophiæ conſideratio.

Admirandâ lunæ in Oceanum dominatione ſuperius explicatâ, voluit nobis diuina Prouidentia quaſi penicillo depingere dominationem illam, quam Chriſto Domino in Gentiliſmum conceſſit Pater Æternus, quamque Pſalm. ſecundo promiſerat ei per illa verba, *Poſtula à me, & dabo tibi Gentes hæreditatem tuam.* Oceanus enim Gentilitatem omnino adumbrat, vt explicatum eſt Ioanni ab Angelo ſic interpretante, *Aquæ multæ ſunt populi multi, & Gentes, & linguæ.* Ad maximam verò poteſtatem denotandam nihil aptiùs effici potuit, quàm vnam Oceani partem augere, & alteram minuere;& hoc variato effectu, maris æſtus diſtinguere. Certè quod in Pſalm. 74. numero octauo legimus, *Hunc humiliat & hunc exaltat*, ad ſupremæ dominationis, ſeu poteſtatis experimentum manifeſtè refertur. Ad expreſſionem verò poteſtatis imaginem ſpectat tum quadripartita illa mirandi effectus diſtinctio, tum etiam eiuſdem effectus circunlatio: per quam ea pars exaltatur, quæ fuerat humiliata atque depreſſa; & illa etiam deprimitur, quæ fuerat ſubleuata & tumefacta. Quoniam verò ſuprema poteſtas, dominatioque in myſticum mare, (id eſt in Gentes) data eſt Chriſto propter crucis acerbiſſimum cruciatum; inde eſt, in ipſo Chriſti imperio & poteſtate in omnes Gentes mirificè elucere ipſius crucis Chriſti gloriam. Ad hoc autem denotandum, quid congruentius optati potuit, quàm vt in ipſo experimento dominationis, quod luna habet in Oceanum, ſemper figura crucis Chriſti vtrinque manifeſta exiſtat, & glorioſè in orbem circunferatur?

Effectum marini tum acceſſus, tū receſſus eſſe ſymbolum ſummæ poteſtatis.

Chriſti crucis poteſtas in Gentium conuerſione.

Quod verò interlunij & plenilunij diebus multò ſit maior & expreſſior maris æſtuum acceſſus atque receſſus (quod vulgus aquas viuas appellat) atque adeò tunc non ſolùm in Oceano, ſed etiam in Mediterraneo mari euidentiſſimè appareat:id etiam ſignificationi ſymbolicæ mirificè congruit. Lunę enim coniunctio, (per quam noſtris obtutibus obſcuratur) mortem Chriſti Domini adumbrat; quemadmodum & reſurrectionem, oppoſitio; in qua luna omnino ſuam lucem & gloriam integrè oſtentat. Elegantiſſimum verò eſt, vt vtriuſque myſterij maieſtati mare myſticum, (hoc eſt Gentilitas) ſingulariter ſe ſubiectum eſſe re ipsâ fateatur:& propterea in vtriuſque myſterij repræſentatione altiùs ſe maris æſtus deprimant, & attollant.

Plenilunii acceſſus & receſſus interlunii quid myſticè adumbrent.

Quoniam verò in maiorem tam plenilunij, quàm interlunij efficacitatem incidimus; appendicis loco viſum eſt hîc nonnihil annectere de lunaticis, qui eiſdem diebus vehementiùs furunt: nam & hoc quoque noſtro inſtituto deſeruiet. Animaduertendum tamen eſt, acriorem illum furorem non effici directè à luna, cùm in ſanorum capitibus nihil huiuſmodi efficiat; ſed indirectè propter capitum eorum inſanitatem. In hoc autem peregrino effectu deſignari videtur id, quod certiſſimum eſt, nempe eos qui in ſua impietate obduruerunt, (qui ſunt verè inſipientes & fatui) in myſtico interlunio, & plenilunio furere. Quia nihil eſt in Chriſtiana Religione, in quo illi vehementiùs furant atque bacchentur, quam Chriſti veri Dei mors, & eiuſdem mortui reſurrectio. Hoc verò eſt, quod Paulus prædicat, ſcilicet Euangelium, (quod ad Chriſti mortem & Reſurrectionem reuocatur,) eſſe Gentibus ſtultitiam, ſiue inſaniam. Vnde ad eorum myſteriorum prædicationem furebant miſeri, & aduerſus Euangelii prædicatores, nec non aduerſus fideles omnes tragœdias furioſi excitabant. Sicut enim Gentes Chriſto ſubiectæ in humilitate mortis Chriſti, & in gloria Reſurrectionis eius, maiorem in modum ſe illi ſubijciunt, vtrumque myſterium maximè venerantes; ſic etiam iis, qui adhuc inſaniunt, maxima hæc noſtræ ſalutis myſteria, maioris ſunt furoris occaſio.

De lunaticis, deque myſtico eorum ſymbolo cōſideratio.

NOTATIO V.

In qua explicatur, ex quibus Scripturæ locis sit desumptum hoc lunæ symbolum, quod Christo tributur.

Ex quibus Scripturæ locis desumatur lunæ symbolũ ad Christi humanitatem.

A SI ferè omnia Apocalypseos symbola ex insignibus veteris instrumenti locis accersuntur, (vt doctis fatendum erit) dubium mihi non fit, quin nobile hoc lunæ symbolum Christo applicatum ex aliquot Scripturæ locis sit petitum. Quærenti igitur locos huiusmodi, illud imprimis occurrit; hanc scilicet forsitan fuisse mysticam significationem à diuino spiritu intentam. Gen. 1. 16. cùm dicitur: *Luminare maius, vt præesset diei; & luminare minus, vt præesset nocti.* Ex quo sumptum est illud Ps. 135. 9. *Solem in potestatem diei, lunam & stellas in potestatem noctis.* vbi ibidem fortè mysterium delitescit. Et de loco Geneseos dicemus in notatione ad Psalmum 28.

Primus est ex Genesi, c. 1. & Psal. 135.

Secundus ex Iobi 25.

Deinde Iobi 25. 5. dum dicitur: *Ecce luna non splendet; & cæli non sunt mundi in conspectu eius*; forsan sermo est de luna mystica, id est, de Christi Domini humanitate: & de mysticis cælis, id est de Ecclesia primogenita. Nam omnis creata lux, quanuis Christi etiã humanitas comprehendatur; si tamen cum diuinitatis luce comparetur, verè dicitur in conspectu eius non splendescere. Si verò in hoc loco de luna corporea sermo esset, parum admodum in ea locutione significaretur; quandoquidem nec sol vnus, nec mille soles possunt cum diuinitatis luce conferri. Quid, si peculiari etiam mysterio de luna dicatur, *Non splendet*: non tamen, *Non est munda*: cùm Dei adhuc conspectu humanitas Christi sit ab omni scelerum contagione immunis? Id quod in cælo mystico secus accidit. Nam Christo Iesu, & ipsius Matre exceptis, *omnes peccauerunt, & egent gloria Dei.*

Tertius ex Psal. 8.

Ad hæc Psal. 8. (vt in eius commentario videbimus) literalis sensus non est de materiali luna, aut stellis; cùm dicitur numer. 4. *Lunam & stellas, quæ tu fundasti*, sed de Christo, & ipsius Apostolis, ac viris Apostolicis.

Fortasse etiam Ps. 71. 5. dum videtur de Salomone dici, *Permanebit cum sole, & ante lunam*: de mysticis sole, ac luna sermo est. Agitur enim ad literam de Christo Domino; qui cum sole, id est, vnà cum diuinitate, quasi luna cum sole; sed ante lunam, id est, multò clarior, quàm luna, splendet. Nam lunæ huius claritas claritatem solis æmulatur, vt habetur Isaiæ 30. 26. *Quartus ex Psal. 71.*

Præterea Psal. 88. 38. dum Deus de Dauide agens, iurasse dicitur, *Thronus eius sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta in æternum*; valde suspicor, de Christo vero Dauide, qui verus est Deus, & verus homo, sermonem institui: qui propterea lucet simul sicut sol, & sicut luna perfecta in æternum. Vt sol quidẽ, quia Deus est; vt luna, quia verus Messias. *Quintus ex Ps. 88.*

Item Cant. 6. 9. de Ecclesia prædicatur, *Pulchra vt luna.* Vbi forsan etiam est sermo de Ecclesię pulchritudine ad lunæ, id est, Christi Domini imitationem. *Sextus ex Cant. 6.*

B Similiter Apocal. 21. n. 23. manifestè respicitur ad illud Isaiæ 60. 20. *Non occidet vltrà sol tuus; & luna tua non minuetur.* Quibus in verbis liquet, sermonem haberi de sole mystico & mysticâ lunâ. Alioquin nõ diceretur sol iusti, nec iusti luna; nec hic sol & luna vnquam aut occidere aut minui perhiberentur. Ioannes ergo in Apocalypsi disertè explicat, solem illum, de quo Isaias agit, esse diuinitatis claritatem: & cælestis Ierosolymæ lunam esse Christum, de quo in cælesti patria dum sermo est, verè dicitur luna nunquam diminuenda; iuxta illud Psal. 88. 38. *Sicut luna perfecta in æternum.* *Septimus ex Isaiæ 60.*

Denique Habacuc 3. n. 11. in ijs verbis, *Sol & luna steterunt in habitaculo suo*, lunæ nomine, in literali sensu sermo est de Christi Domini humanitate; sicut de diuinitate in nomine solis, vt explicabimus in illius Cantici commentario. *Octauus ex Habac. 3.*

TEXTVS.

Vers. 2. Et in vtero habens clamabat parturiens; & cruciabatur, vt pariat.

COMMENTARIVS.

C MVLIER, quæ in desertum aufugit, sine dubio est Ecclesia primogenita, quæ post Iudaici populi obdurationem sese ad Gentiles recepit. Porrò primigeniæ huius Ecclesiæ nomẽ apud Scripturam est Sion, siue mater Sion. Ibi enim eam Christus fundauit, diuino Spiritu in discipulos eodẽ coactos demisso. Quibus ita constitutis, facilè intelligitur contineri in hoc loco manifestam allusionem ad Isaiæ 66. 7. *Antequàm parturiret, peperit, antequam veniret partus eius, peperit filium masculum.* Et infrà: *Quis audiuit vnquam tale? & quis vidit huic simile? numquid parturiet terra in die vna? aut parietur gens simul, quia parturiuit, & peperit Sion filios suos?* Vbi aduertendum est, verbis illis, *Antequam parturiret*, non denotari, partum absque doloribus fuisse in lucem editum; sed tam dolores, quàm partum ipsum pariter confluxisse. Quod indicat miram celeritatem, qua Ecclesia primæua ingentem fidelium numerum Christo effudit; vt mox verbis illis explicatur, *Quis audiuit vnquam tale, quia parturiuit, & peperit Sion filios suos?* Quasi diceret dolores partus præcursores, ac partus ipse simul aduentarunt. Non tamen absque doloribus, & cruciamentis partus accidit; cùm mox Propheta subijciat, *Parturiuit, & peperit.* Verbum autem *Parturio*, dolores parturientis haud dubiè designat.

Allusio in parturiente fœmina ad Isaiæ locum.
Quid sit apud Isaiam; Antequã parturiret, peperit.

A Sermo igitur eſt de myſtica illa fœmina, quæ in Scriptura appellatur Sion. Et ea ipſa eſt ſpiritalis Ieroſolyma, de qua Iſaiæ 3. 3. *De Sion exibit lex, & verbum Domini de Ieruſalem.* Vtraque enim allegoria & fœminæ, & ciuitatis ad Chriſtianæ Eccleſiæ ſignificationem egregiè deſeruit. Et ambæ etiam allegoriæ diſertè copulantur Apocalypſis 19. & 21. vbi de Eccleſia, vt de ſponſa, vtque de vrbe ſermo eſt. In hymno item, qui in Eccleſiæ dedicatione concinitur, iunguntur quoque hæ allegoriæ. Quod prudenter ſatis fit; vt ea ratione admoneamur, non eſſe nobis in grammatico ſenſu conſiſtendum; ſed ad myſterij arcana penetrandum. Hæc eſt igitur illa Sion, de qua frequentiſſimè apud Pſalmos & Prophetas mentio eſt. Pſalmorum quidem loci ſunt quadraginta: Iſaiæ verò quinquaginta. In Pſalmi autem duodetrigeſimi commentario planum fiet, quàm meritò Sionis nomen fuerit primogenitæ Eccleſiæ inditum, per alluſionem ad tabernaculum illud à Dauide in Sionis monte Deo erectum. Eademque alluſio expreſſa eſt ad Hebræos 12. numero 32. Vbi dicitur. *Acceſſiſtis ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuentis ad Ieruſalem cæleſtem.* Vbi quanuis Apoſtolus eam cæleſtem appellet Ieroſolymam ſimili ratione, qua hîc dicitur in cælo apparuiſſe; manifeſtum autem eſt, non de triumphante Eccleſia, ſed de militante eſſe ſermonem: ad quam acceſſerant fideles, quibus Apoſtolus ſcribit. Similiter de eâdem Eccleſia militante loquitur non obſcurè Paulus ipſe ad Galatas 4. numero

B vigeſimo ſexto. *Illa autem, quæ ſurſum eſt Ieruſalem, libera eſt, quæ eſt mater noſtra.* Et ſubdit, hanc eſſe, quæ multos filios parturiebat. Lege etiam ad Romanos 9. numero trigeſimo tertio, & 1. Petri 2. numero 6.

Myſticam hanc fœminam eſſe eandem, quæ in Scriptura appellatur Siō.

Eandem etiam ab Apoſtolo appellari Ieruſalem cæleſtem.

Ex hac inſuper Apocalypſeos alluſione ad id Iſaiæ 66. 7. validè confirmatur, quod ſuprà in primi verſus commentario ſtatuimus, videlicet non eſſe hîc ſermonem de Eccleſia ſecundùm eum ſtatum, quem ſub Antichriſti aduentum eſt habitura; ſed iuxta eum, quem primitiua Eccleſia habuit: quia de illa manifeſte loquitur Iſaiæ locus. Summa enim illius Iſaiæ capitis eſt faſtidium Dei, ſiue ſatietas de Iudaico cultu ſine timore Dei; atque adeò ſynagogæ reprobatio, & Gentium electio per mirabilem Sionis partum. In fine autem capitis rurſus agitur de vocatione Gentium, & de nouæ Ieroſolymæ felicitate.

De quo Eccleſiæ ſtatu ſit ſermo ſub hac fœminæ parturientis allegoria.

Iam quòd in vtero habere viſa ſit, non referendum eſt ſolùm ad vnius filii, aut alterius; ſed ad complurium grauiditatem, vt ex alluſione ad locum Iſaiæ conſtat. Quamobrem quanuis hoc in loco priùs mentio fiat filij primogeniti: paulo tamen pòſt ſubditur, Eccleſiam multos peperiſſe filios; aduerſus quos prælium commiſſurus abiit draco, vt habetur infrà in hoc capite numero 17. Vnde grauiditas hæc quàm plurimos pollicebatur filios; & verè ita contigit. Nam Euangelij per

C totum orbem promulgatio, (quæ figuratur per mundi illuſtrationem, ſolis, lunæ, & ſtellarum claritate) perinde fuit, quaſi ſpiritalis quædam innumerabilium filiorum grauiditas, ſiue fœtura. atque ita cernitur, conuenienter mundi illuminationem cum mulieris parturientis figura in præſenti copulari.

Fœminæ huius fœturam non de vno ſolùm filio, ſed de pluribus eſſe accipiendā.

CLAMABAT PARTVRIENS; ET CRVCIABATVR VT PARIAT.] In filiis primis, quos primæua Eccleſia peperit Chriſto, videtur vel maximè expletum fuiſſe, quod Iſaiæ verba inſinuant, nempe filios eos penè abſque partus cruciatu fuiſſe ſuſceptos, *Antequàm parturiret, peperit.* Nam vt primùm Spiritus ſanctus in Apoſtolos deſcendit, prodiit mox Petrus ingenti animi feruore concionabundus. *Et appoſitæ ſunt in die illa animæ circiter tria millia,* Actuum 2. numero quadrageſimo primo. Et ſimiliter contigit illis diebus in primis Apoſtolorum concionibus. Nihilominus tamen in feruida Euangelii prædicatorum oratione & incredibili contentione, qua animorum ſaluti inhiabant, elegāter verbi *Parturire*, vis atque energia exprimitur. Nec in alio ſenſu illud Paulus vſurpat ad Galat. 4. 19. *Filioli mei, quos iterum parturio.* Et certè, ſi in primorum illorum conuerſione non ita diſpiciuntur Apoſtolorum labores ac defatigationes; in Gentilium ſaltem conuerſione, & in ærumnis atque

D calamitatibus, quas Apoſtoli ſubierunt in Chriſti fide per totum terrarum orbem propagandâ; in hoc (inquam) ſatis patuit, quàm propriè ac ſignificanter allegoria ex partus doloribus petita, vſurpetur. Hæc enim ſpiritalis fœtura illis maximo cruciatu, maximiſque angoribus conſtabat: nec tamen ideo à ſuſcepto prædicandi conſilio deterrebantur. Et verò energiam hanc & concinnam metaphoram ex partus cruciamentis atque clamoribus petitam, apprime expoſuit Chriſtus Dominus agens de Apoſtolorum triſtitia Ioan. 16. 21. *Mulier cùm parit, triſtitiam habet, quia venit hora eius; cùm autem peperit puerum, iam nō meminit preſſuræ, &c. & vos igitur nunc quidem triſtitiā habetis, &c.* Si ergo tunc aptus fuit comparationi locus; nihilo fuit ineptior, quando triſtitia illa atque preſſura ad ſpiritalium filiorum partum ſpectabat. Id quod figuratur in eo, quod textus refert de muliere clamante, *& cruciabatur vt pariat.*

Fœminam hanc myſticam parturire, quid ſignificet.

Clamores inſuper eiuſmodi idoneè referuntur non ad clamores ſolùm orationis, ſed etiam ad clamores prædicationis; ac demum Euangelicis concionatoribus tribuit Scriptura nomen matrum, quæ ex diuino ſpiritu concipiunt, & ſpiritales Deo filios procreant. *Semen autem eſt verbum Dei,*

E hoc eſt, cæleſtis doctrina. Quia verò noui filij Chriſtum Dominum in animi virtutibus, ac veluti lineamentis ad viuum exprimunt: eapropter rite etiam dicuntur Euangelii prædicatores eſſe Chriſti matres; dum filios hoſce ſpiritaliter pariunt. Atque ita in eiſdem expletur, quod Chriſtus Ieſus Matth. 12. numero 50. expreſſit; *Quicumque fecerit voluntatem Patris mei, qui in cælis eſt, ipſe meus frater, & ſoror, & mater eſt.* Qui enim per vitæ imitationem fit Chriſti frater, per prædicationem mater efficitur; vt optimè philoſophatur Gregorius. Poſtremò ad primigeniam Eccleſiam, quæ ad Gentes illuminandas, & Romam potiſſimùm properabat, poſſumus haud perperam Michææ verba applicare, capit. 4. num. 10. *Dole, & ſatage filia Sion quaſi parturiens, &c. & venies vſque ad Babylonem, ibi liberaberis, ibi redimet te Dominus Deus de manu inimicorum tuorum.*

Clamores fœminæ parturiētis quid innuat.

Denique ex verſiculi huius verbis edocemur; illis, qui ad animorum conuerſionem ſe totos traducunt, compertum debere eſſe, hoc ſibi munus excellentiſſimum non gratis, ſed ingentibus partus clamoribus atq; doloribus conſtaturum ad primæuæ Eccleſiæ imitationem; quæ huiuſmodi

Qua contentione & ſtudio ſe debeant gerere, qui animorū ſaluti incubunt.

doloribus filios Deo protulit. In his autem cruciatibus figurantur pariter curæ, anxietates, corporis atque animi afflictiones pro animorum salute procuranda: dolor item de hominum sceleribus in Deum patratis, ac zelus, qui cor exedit atque consumit. Iuxta illud Psal. 68. 10. *Zelus domus tuæ comedit me.* & tandem laborum atque ærumnarum inuicta tolerantia, pro obsequio in proximos strenuè impendendo. Quinimò si opus sit, debent in tanti operis progressione vitam prodigere, vt Rachel ex Beniamini partu interiit. A

TEXTVS.

Vers. 3. Et visum est aliud signum in cælo: & ecce draco magnus rufus habens capita septem, & cornua decem & in capitibus eius diademata septem. B

4. Et cauda eius trahebat tertiam partem stellarum cæli; & misit eas in terram; & draco stetit ante mulierem, quæ erat paritura: vt cùm peperisset, filium eius deuoraret.

COMMENTARIVS.

Hoc draconis signum cuiusmodi fuisse fingatur. *Aliorum explicatio de ingenti draconis magnitudine.* *Serpentes aliquot magnitudinis prægrandis.*

SIGNVM in præsenti nihil est aliud, quàm res mira, (vt versu primo explicui.) Mirum autem hoc signum nonnulli exponunt de draconis præsertim magnitudine, deque septem ipsius capitibus, cornibus decem, ac de ipsius alis ac velocitate. Nam immanissimus draco pro re prorsus admiranda reputatur. Ideo Plinius vt stupendum miraculum refert, libr. 8. cap. 14. enormem quendam serpentem centum viginti pedibus longum, qui oppidi instar tormentis atque ballistis, fuit oppugnatus ac deuictus. Refert etiam eodem capite, serpentes in India in tantam adolescere magnitudinem, vt solidos hauriant ceruos, taurosque. Porrò de anserinis pedibus, & alis draconum, mira etiam sunt quæ referuntur à Gesnero, & Bustamantio, nec non à Leslæo in sua Scotia, libro decimo fol. 541. Iouius item lib. 18. ait Georgiani regni incolas asseuerare in suis vallibus alatos gigni dracones. Et Lucanus de draconibus loquens, ait, eos ducere in altum aëra cum pennis. Hos autem alatos dracones asserunt Eucherius & Isidorus in Scriptura Syrenes appellari. Et Isaiæ 14. 29. vbi nos legimus, *Semen eius absorbens volucrem.* Septuaginta legunt, *Serpentes pennati.* Arias vertit; *Fructus eius serpens ignitus volans.* Alii verò: *Cerastes volans.* Verum est tamen aliquot interpretes secus explicare, scilicet Basiliscũ sua vi attrahere ad se, atque deijcere aues volantes. C

His accedit, quod admirationi planè est, nimirum multitudo capitum, & cornuum. Licèt enim non desit quispiam, qui referat, vidisse se serpentem septicipitem, quem perhibent apud Bauariæ Ducem balsamo conditum vetustati asseruari. Et Gesnerus etiam referat, similem alium ad Regem Galliarum fuisse delatum: ipse tamen Gesnerus subdit, pro certo tunc percrebuisse, huiusmodi serpentem non à natura procreatum, sed ab arte fuisse confictum, ad lucra viso huiusmodi comparanda. Idemque potest de illo apud Bauariæ Ducem seruato coniectari. Sat noui, nonnullos, ne veluti omnino incredibile monstrum hoc existimetur, adducere verba illa Psalm. 73. 14. *Tu confregisti capita draconis.* Per quæ verba (vt notat Iansenius) Pharao cum dracone multorum capitum comparatur. Ibi tamen nec de septem draconis alicuius capitibus mentio fit, nec Hebraice habetur in plurali numero, *capita*; sed *Leuiathan*, in singulari. Et fortè cùm Leuiathan plurali numero careat, vt exprimerentur Leuiathanes, periphrasticῶs dictum fuit, capita Leuiathan. Nam Leuiathan est immanis cetus, vt patet ex eius descriptione Iob 40. Nemo autem cetis plura capita tribuit. D

Auctoris expositio de signi magni appellatione ad draconẽ describendũ.

Verùm enim verò, siue intra naturæ vires serpens dari possit septiceps, siue non: in ænigmate saltem nihil est, cur illud vereamur fingere, quod in rerum natura fieri non potest; nec enim opus est figuram huiusmodi ex rebus naturalibus esse desumptam, cùm satis sit aptè fuisse confictam ad alicuius mysterij significationem. Quare non propterea signum, id est, res mira nuncupatur, quòd serpens hic per aëra volans sit valde ingens, & multis capitibus admirandus, sed quia denotat quidpiam, quod re verà est admirabile: ita vt meritò fingi potuerit hæc bellua multiceps esse in cælo. Id ergo est, quod explicatione indiget: cur scilicet in cælo apparuerit hic draco, qui quidem refert Satanam, vt expressit Ioannes numero 9. dicens, *Vocatur diabolus, & Satanas.* E

Cur draco in cælo apparuerit?

Cur draco in cælo apparere dicatur?

HVIc dubitationi respondebit aliquis, ideo draconem in cælo visum; vt innuatur ipsum pro Deo cultum ac veneratum esse. Hoc autem mirandum prorsus est, eò scilicet mundi cæcitatẽ & amentiam deuenisse, vt dæmoni diuinitatem detulerit, eumque pro Deo suspexerit. Qua ratione non malè conueniebat signi nomen. Ceterũ si, quòd draco in cælo sit visus, ad idololatriam refe-

ratur;

A ratur; oportebit, cùm infra numero 9. dicitur, *Proiectus est de cælo*, hunc draconis casum ad idololatriæ euersionem referri, quod dici nulla ratione potest. Etenim quamuis prima specie appareat, verbis illis, *Proiectus est draco*, alludi ad Christi dictum Ioan. 12. 31. *Nunc princeps huius mundi eicietur foras.* (Quæ verba Maldonatus, & Toletus explicant de iure, quod dæmon per Christi mortem amisit: Salmeron verò cum multis Patribus, quos adducit, de ipsa idololatriæ destructione:) si tamen Apocalypseos contextus seriò examinetur, minimè videtur cohærere, vt in capit. 12. dum dicitur proiectus fuisse draco, agatur aut de iure dæmoni in mundi dominatione ablato; quia non est de Christi Passione sermo; aut de idolorum culturæ extinctione. Nam verba illa præcedunt persecutionem à Romano Imperio excitatam aduersus Ecclesiam. Quare de idololatriæ excidio vera comprobari non possunt; cũ constet ante persecutiones à Romano Imperio contra Euangelii prædicatores commotas, idololatriam ex eodem Imperio Romano non fuisse expulsam. Quamobrem, si vox *Proiici*, non indicat idololatriç exterminationem; nec in cælo id accidisse, signum erit draconem siue Satanam pro vero numine fuisse cultum. Siquidem post ea, quæ textus refert, quando ait, *Proiectus est draco*, fuit etiã ab idolorum cultoribus pro Deo habitus. Nam deinceps c. 13. dicitur, Romanum imperium idolorum cultui deditum Christianam Ecclesiam insectari.

1. Explicatio de adoratione dæmoni ab ethnicis delatã: quæ tamen exploditur.

B Dicet alius, quòd draco in cælo, id est in aëre fuerit visus, referendum esse ad magnam ipsius potentiam, qua maximum possit detrimentum ac perniciem hominibus importare: est enim alatus hostis, qui velocitate ingenti potest absque vllo impedimento per aëra volitare. Atque id fortassis innuit Paulus ad Ephes. 2. 2. vbi dæmonem appellat principem potestatis aëris huius, & cap. 6. num. 12. de dæmonibus agens; *Aduersus spiritualia nequitiæ in cælestibus.* Quo in loco nomen nequitiæ ad astutiam, calliditatem atque versutiam refertur. At verò *in cælestibus*, idem est, quod per aëra cum ingenti potentia. Vnde maxima vis, quæ draconi inest ad damnum inferendum, eleganter figuratur in eo, quòd in cælo apponatur: hoc est, per aëra pennis volitet. Quæ videtur esse egregia pictura; vt exprimatur, quanta sit dæmonum humani generis hostium horribilitas. Qua de re legendus est insignis Chrysostomi locus, tomo 5. tract. de sacerdotio in fine.

2. Explicatio de dæmonis potentia.

Verũ isthæc expositio minime præsenti instituto congruit. Nam si ideo in cælo apparuisset draco, vt huiusmodi symbolo terribilis ipsius potentia notaretur; ipsius ex cælo deturbatio deberet esse signum deperditæ iam potentiæ, quam si nondum amiserat per Christi Passionem, (siquidem post eam alatus in Apocalypsi depingitur) verè dici non potest dæmon ante idololatriam ex Romano Imperio depulsam, suam amisisse potentiam propter mulieris partum, aut propter egregium aliud
C Ecclesiæ facinus, quod in Michaelis & Angelorum cum dracone conflictu figuratum sit. De quo infrà versu 7.

Reiicitur prædicta expositio.

Alia expositio est, quam sequitur noster Ribera; ideo videlicet draconem in cælo esse visum, quia bellum infert militanti Ecclesiæ, quæ in cælo descripta erat; & præcipue propter bellum, quod gerit cum iis, qui inter fideles stellarum instar sunt. Adiuuat expositionem hanc, quod narrat Zacharias cap. 3. 1. *Satan stabat à dextris eius, vt aduersaretur ei.* Sicut igitur ad bellum denotandum, quod dæmon aduersus Iesum sacerdotem mouebat, ad ipsius dexteram fuit conspectus: sic congruens videtur fuisse, vt dæmon sub draconis specie pingatur in cælo; quo denotetur bellum à dæmone contra mulierem in cælo positam susceptum. Aut fortasse in hac draconis pictura alluditur ad illud Iob 1. 6. & cap. 2. 1. vbi Iobum accusaturus adfuit Satan inter filios Dei. *Cùm venissent filii Dei, & starent coram Domino.* Quod perinde esse videtur, quasi in cælo Angelis admistus apparuerit veluti Iobi accusator. Ad quod manifesta allusio continetur Apocalyps. 12. 10. dicitur enim; *Quia proiectus est accusator fratrũ nostrorum, qui accusabat illos ante conspectum Dei nostri.*

3. Expositio de dracone persequente Ecclesiam; quæ in cælo esse obvitæ sanctitatẽ, dicitur.

Sed neque in hac expositione animus acquiescit. Nam si bellum iis illatum, qui in cælo degũt,
D (quia illorum conuersatio in cælis est) sufficit, vt draco etiam, qui eos bello infestat, in cælo depingatur; hoc quidem bellum cum mulieris partu non est finitum: perspicuum namque est, bellum longiùs processisse, vt in capitibus sequentibus recensetur. & singulatim bellum exarsit crudelissimum sub persecutionis tempora. Cùm autem textus indicet, ante hoc bellum fuisse draconem in terram deturbatum, neque locum eius in cælo ampliùs inuentum; ratio ergo, cur in cælo affingatur draco, non est propter bellum ab eo illatum iis, quos Apocalypsis in cælo depingit. Nec verò ea potest reddi ratio, quòd scilicet delatoris partes aduersus fideles ageret, Nam antequam draco hoc accusatoris officio defungatur, textus exprimit, illum è cælo fuisse expulsum. Quare quòd in cælo apponatur; non innuit, illum accusatoris partes agere. Quomodo autem sit intelligendum, quod dicitur, proiectum fuisse de cælo eum, qui Dei seruos accusabat; infrà suo loco dicemus.

Impugnatur 3. expositio.

Respondebit fortasse alius, dæmonem quidem in cælo conspici, non vt ibi esse significetur; sed vt ostendatur in ea vehementi auiditate, qua dæmon mulieris filios, ac præsertim primogenitum, deuorare studebat, pristinum illud bellum fuisse redintegratum, quod in cælo quondam exar-
E sit; quando Satanas aduersus Deum rebellauit; quod bellum Theologi aliquot existimant ex dæmonis superbia, & aduersus Christum indignatione directè fuisse coortum. Iuxta quam explicationem sensus erit eiusmodi; vt dæmon in Christum quondam conspirauit, ita etiam coniurauit posteà aduersus Romanam Ecclesiam, quò illam in suis primordijs, si posset, degluberet; propterea quòd extimesceret, à Romana Ecclesia se mundi imperio ac dominatione priuandum. Quando verò dicitur dæmon è cælo corruisse, nec locus eius in cælo amplius fuisse inuentus; in hoc etiam allusio eadem ad bellum antiquum continuatur. Quapropter non opus est præstituere, dæmonem in cælo extitisse; neque enim aliud est sensus, nisi tantùm, accidisse dæmoni, quod olim in cælo degenti accidit: cùm & superatus fuit, & inde expulsus.

4. Expositio de ingenti dæmonis auiditate mulieris filios deuorandi.

Verùm enimverò, quamuis in hoc Apocalypseos bello ad pristinum illud alludatur, cùm Satanas & eius socii de cælo sunt deturbati; hæc tamen allusio non impedit, quominus hæc dæmonis in cælo pictura sub partus fœminæ tempus, & dæmonis ipsius posteà ruina, non possint maiorem aliquam exprimere energiam; id quod in præsenti inuestigamus. Nam simplex ad illud vetus bellum

Nonnihil adhuc aliud præter quartæ expositionis sensum desideratur.

respectus non satis esse videtur, vt propterea absque alio mysterio draco aspiciatur in cælo. Etenim primum illud bellum fuit etiam instauratum in acerrimis congressibus, quibus dæmon deinceps Ecclesiam opprimere tentauit: nec tamen ideo huiusmodi bella dæmon in cælo gessisse fingitur: sed vel in terris, vel in maris littore, vt in capitis huius fine habetur. A

Auctoris interpretatio de magna dæmonis fiducia, fore vt Ecclesiã superaret.

Reiectis igitur quatuor expositionibus, superest eam proponere, quæ mihi videtur probabilior. Quod ergo draco apparuerit in cælo, existimo non solùm denotare, ipsum inferre bellũ Ecclesiæ primogenitæ, (quam Apocalypsis magna cum energia depingit in cælo;) verùm etiam in hoc bello magnam draconi inesse fiduciam, fore vt Ecclesiam ipsam superaret. Etenim dum hæc dæmoni iniecta erat spes; quantunuis ingentes alas haberet mulier; poterat adhuc dæmon sperare, se superiorem atque victorem euasurum; atque adeo Ecclesiam in acerrimo hoc conflictu deuictum iri. Ad huiusmodi significationem bellè habet, quemadmodum mulier in cælo, (id est, è terra sublimis) existebat, ita etiam draconem in cælo videri; hoc est, cum magna expectatione de victoria à se reportanda. Quòd verò iactantia & gloriatio meritò fingatur alas tribuere, & ad cælum vsque eos extollere, qui Rempublicam se oppressuros esse confidunt; patet ex illo Isaiæ 14. numero decimo tertio, *In cælum conscendam*, &c. vbi loquitur Nabuchodonosor. Et Danielis 8.10. de Antiocho dicitur, *Magnificatum est vsque ad fortitudinem cæli.* Et de eodem 2. Machab. 9. numero decimo. *Sydera cæli contingere se arbitrabatur.* Et 1. Machab. 1. numero quarto, de Alexandro Magno, *Exaltatum est & eleuatum cor eius.* B

Ratiocinatio, vnde dæmon potuerit fiduciam superandæ Ecclesiæ concipere.

Deinde quanuis dæmonem obcæcaret ipsius superbia & arrogantia ac diuinæ prouidentię consiliorum ignoratio; eò tamen res esse deducta videbatur, ita omnia prouecta atque disposita, vt dæmonis astutia atque calliditas, priusquam reapse ita fieri cerneret, minimè suspicari potuerit, Christianam Ecclesiam superiorem euasuram in difficillimo & grauissimo opere, quod exequi tentabat, Christi nomen toto terrarum orbe amplificandi; Ecclesias in cunctis Romani Imperii prouintijs erigendi; & inanem idolorum superstitionem penitus ablegandi. Nam imprimis, cùm primitiua Ecclesia omnes contendisset neruos in Iudaici populi conuersionem; illud profecerat ad summum, vt decimam tantùm partem ad Christiana sacra traduceret; reliquis nouem partibus ita in sua perfidia obstinatis, vt quodammodo dæmon gloriari posse videretur, se in eo bello compendium potiùs, quàm dispendium fecisse: siquidem ex decem fidelis populi partibus, nouem ipse fuerat lucratus; atque adeo effecerat, vt omnes sese acerrimos Christiani nominis hostes profiterentur.

Si ergo primogenita Ecclesia adeò profecerat parum cum iis, qui Abrahami se filios iactabant, & ab eo fidem quasi hæreditario iure acceperant; qui sacrarum Litterarum monumenta apud se retinebant; qui vera Dei notione & admirabilium ipsius operum erant imbuti; qui Christi Iesu doctrinam auribus, oculis miracula vsurpauerant; qui Apostolorum prædicationem summæ sapientiæ & sanctitatis eximiæ præsidio comitatam exceperant: si in horum, inquam, conuersione ita parcè & strictè se gesserat Ecclesia; quinam eam sibi mentem dæmon induceret, Ecclesiæ feliciùs ac fortunatiùs cum Romano Imperio euenturum: cùm ethnicorum animi tantopere Euangelio aduersarentur; cùm adeò pauci atque contempti essent prædicatores; cumque plures ex ijs de medio tollerentur? Hinc ergo ingentes alæ antiquo serpenti natæ fuerant, videlicet quòd Iudaicum populum esset deuoraturus, qui tunc Ecclesiam vehementer insectabatur. Nam vt est in prouerbio; *Serpens non fit draco, nisi serpentem deuoret.* C

Præterea Ecclesiæ excursio ad Euangelium Gentibus promulgandum, per occasionem ex Iudaici populi persecutione traxit initium. Cùm ergo cerneret dæmon sibi vires roburque suppetere ad grauiores adhuc & sæuiores procellas in Gentilitatis mari excitandas: existimabat planè, illud Ecclesiæ studium & contentionem vniuersum orbem Euangelio subigendi futilem prorsus & inanem fore. Præsertim, cùm sibi esset perfacile (vt putabat) fidelibus nuper ad Christum conuersis omnes inferorum machinas opponere, & sic ab instituto cursu deterrere. Quo pacto prædicationem Euangelij sperabat facilè aut opprimi, aut reprimi saltem posse. D

Cur draconis visum appelletur à Ioanne signum magnum?

Ex dictis non obscurè apparet, dæmonis expectationem atque fiduciam eam esse, vt Ecclesiam primogenitam deuinceret atque prosterneret; & Euangelii prædicatorum conatus in Gentium cõuersione irritos faceret. Atque ex his etiam perspicitur, quàm meritò appelletur signum, id est, res mira; quòd scilicet tantum licentiæ Deus dæmoni permiserit, vt eos caperet animos, atque in eam deueniret expectationem: ac proinde Deus ipse statueret, Euangelij promulgationem in toto terrarum orbe tantæ infirmitatis specie, à fidelibus iniri: dum ex parte dæmonis, si res foret humano iudicio dimetienda, tantum roboris & contentionis, tantumque machinationis & fraudis admouebatur, vt in draconis figurâ in cælo visâ conspicitur; qui proinde mulieris prolem quàm mox deuoraturus auidissimè expectabat.

Quo sensu dicatur draco è cælo deiici.

Veruntamen, postquàm aspexit dæmon primæuam Ecclesiam suum filium primogenitum peperisse, id est, nouam aliam Ecclesiam Romæ erexisse; & fideles recens Christianis sacris initiatos, quos ipse se glutire posse existimabat, diuinitus cælesti robore armari, & ab eius vnguibus eripi: tūc re ipsâ euidenter agnouit, suam ipsius spem atque fiduciam incassum cecidisse. Quapropter dum sua expectatione deijcitur, eleganter de cælo irruere figuratur. Et quanuis non ideò à bello Ecclesię inferendo destiterit; non tamen id è cælo agebat, non futili illa spe Ecclesiam superandi subnixus. Ex iis enim, quæ in Romanæ Ecclesiæ exordio atque progressu cernebat, eliciebat facilè, Ecclesiam demum superaturam, atque idololatriam ex Imperii totius finibus iri depulsum. Itaque acerrimum hoc prælium ex parte dæmonis in rabiem iàm ac desperationem desinebat, cum aliqua spe hos aut illos deuorandi; non tamen sperabat se Romanam Ecclesiam deuoraturum, nec eius conatus delusurum. E

Cur draco appelletur rufus.

ET ECCE DRACO MAGNVS RVFVS.] His verbis adumbratur horribilis dæmonis vis atque calliditas ad perniciem hominibus afferendam. Et in serpentis quidem figura alluditur ad eam spe-

ciem

A ciem serpentis, quam olim dæmon Euam decepturus induit. Quod egregiè indicat hostiles inimicitias, quas cum humano genere exercet. quapropter nominatur in Apocalypsi serpens antiquus. Græcum nomen, quod voci, *Rufus*, respondet est, πυῤῥός; scitum autem est, serpentem interdum rufo colore inueniri, quæ Græcè appellatur πυῤῥίας. Quod serpentum genus ceteris exitialius & callidius reputatur. Et forsan in præsenti, *Rufus*, est idem quod ignitus: factâ nimirum allusione ad ignitos serpentes; de quibus Numerorum 21. 6. Et enormes quidem dracones aliquando visi eâ maximè ratione horrorem incutiebant, quòd ignem tanquam vomitu longè lateque diffundere conspecti sint. Leslæus in sua Scotia anno 1558. refert apud Marchiam & Laudouiam, populum excubare esse coactum circa fruges, vt ignem, quem ex draconis cuiusdam vomitione concipiebant, extingueret.

An draconis symbolum in præsenti solùm denotet dæmoniorum principem; an etiam vniuersum dæmonum agmen.

B

DE Principe dæmoniorum multi videntur exponere: quibus prima specie fauet contextus. Primò, quia dicitur eius cauda tertiam stellarum cæli partem traxisse: atqui ipsum dæmoniorum agmen non secum attraxit tertiam Angelorum partem, sed vnus Lucifer. Secundò, quia manifestè draco ipse à suis Angelis distinguitur, infrà numero 9. *Proiectus est draco ille magnus, &c. & Angeli eius cum illo missi sunt.* Hoc itidem videtur non obscurè adumbrari commento illo Pherecydis Syri (quem referunt Viues in libr. 14. de ciuitate cap. 11. & Pererius in Danielem circa finem) ait enim dæmones à Ioue fuisse è cælo deturbatos, quorum princeps dictus sit Ophionæus, id est, serpentinus.

1. Sententia explicans de dæmonum principe draconem.

Nihilominus multò verisimilius existimo, apud Apocalypsin symbolo draconis vniuersam dæmonum Rempublicam denotari. Ac primùm, ita solet passim de dæmone institui sermo in singulari numero; cùm tamen dæmonis nomine vniuersi dæmones intelligantur, qui ad vniuersalis Ecclesiæ persecutionem vnâ, velut agmine facto, conspirant. Deinde Apocalypsis cap. 12. & 13. haud dubiè proponit coniurationem quandam, siue fœdus initum inter draconem, Bestiam maris, & Bestiam terræ (in quibus monstris tribus fit allusio ad Satan, Leuiathan, & Behemoth: de quibus in Iobi libro.) Hac igitur monstrorum trium coniuratione suppositâ, congruens & recta proportio exi-

2. tamen sententia, vt probabilior, seligitur explicans de vniuerso dæmonum cœtu.

C git, vt de cunctis tribus eodem modo agatur. Quamobrem cùm marinæ bestiæ nomine non designetur vnus tantùm Romanus Imperator, sed totum Imperium idolorum superstitioni addictum, quod se Christi Ecclesiæ opponebat: cùm etiam terrestris Belluæ appellatione non vnus aut alter Imperij minister significetur, sed æqualiter tota ministrorum persecutionis colluuio, vt suo loco constabit: consectarium est, per draconem, non aliquem ex dæmonibus singularem; sed vniuersum dæmonum exercitum denotari.

Tertiò, ipsamet draconis figura, quam textus exprimit, efflagitat, ne vnius dæmonis, sed omnium symbolum præ se ferat. Nam decem cornua indicant principum multitudinem; videlicet, *Principes & potestates tenebrarum harum*, vt loquitur Paulus. Quemadmodum in decem marinæ Belluæ cornibus multitudo senatorum figuratur; vt inferiùs dicetur.

Quartò, hæc eadem sententia omnibus facilè arridebit; si argumentorum, quæ è contrario proposita nobis sunt, idonea solutio inueniatur. Nec enim erat, cur in Apocalypsi de aliquo dæmone singulatim tractaretur.

D Ad argumenta igitur in contrarium adducta facilis responsio est, si Apocalypseos ænigma probè teneatur. Etenim vt deinceps videbimus, quanuis in tertiæ stellarum partis lapsu fiat allusio ad damnum, quod Lucifer in cælo patrauit, quando inde decidit; verùm primarius ænigmatis huius sensus est valde diuersus. Pari etiam ratione, qui draconis Angeli nominantur, non dæmones sunt; sed homines peruersi ac deprauati satellites, & administri ipsius dæmonis: ad eum modum, quo prædicatores Euangelici Christi Angeli nuncupantur. Quare nihil est, quod nos obliget, vt draconis symbolum ad dæmonum Principem singulariter referamus.

Respondetur primæ sententiæ fundamento.

HABENS CAPITA SEPTEM, ET CORNVA DECEM.] Ribera §. 11. ait, *Hoc nemo negare potest ad Antichristi tempora pertinere*; affertque caput 7. Danielis, & communem Ecclesiasticorum scriptorum opinionem inibi à Hieronymo relatam: qui ex capite illo colligunt, cùm Antichristus aduenerit, mundum vniuersum inter decem Reges diuisum iam tunc fore: ex quibus tres, (nempe Aegypti, Africæ, & Aethiopiæ Reges) ab Antichristo superatum iri; reliquos verò septẽ se se illi subdituros, & cum eo pariter conspiraturos. Deinde asserunt, hanc eandem prophetiam in septem capitibus, & decem cornibus denotari: nam per cornua decem totidem innui Reges; & per septem capita, Reges

Vtrùm draconis capita septem & cornua decẽ ad Antichristi tempora referantur? Proponitur sententia affirmans.

E illos septem, qui Antichristo sunt fasces submissuri. Ribera autem affirmat, quanuis draco dæmonẽ, maris Bestia Antichristum designet; in decem tamen cornibus & capitibus septem idem omnino vtrobique repræsentari; nempe illos Reges, qui ad Diabolum & ad Antichristum pertinent, & de vtriusque veluti corpore sunt: quia per eos vterque aduersus Ecclesiam pugnabit. Hæc Ribera à §. 11. vsque ad 16. & pro se adducit Irenæum, Hippolytum, Lactantium, Hieronymum, Theodoretum, & Prosperum. Et fatetur quidem, Augustinum de veritate eius prophetiæ addubitare: sed ipse ait, de ea dubitari non posse.

Ceterùm, vt meum hac de re sensum exponam; imprimis nihil est, cur hîc traditione Ecclesiasticâ, & communi Doctorum declaratione nobis terrores ac minæ intendantur. Nam & ex Apocalypseos interpretibus complures capita septem, & cornua decem ad diuersa significata applicãt; non verò ad decem Reges sub Antichristi aduentum futuros, vel ad septem cum illo coniuraturos. Et ex auctoribus, quos pro se affert Ribera, non omnes de Apocalypseos dracone, & Bestia loquun-

tur;

A

tur; sed solùm de capite 7. Danielis; apud quem, neque in dracone vno, neque in Bestia capita septem reperiuntur.

Opinionem de toto orbe in decem Reges sub Antichristo diuidendo, non adeò esse certam, vt aliqui putant. Augustini mens de decẽ Regibus sub Antichristo futuris. Infirmatur prædicta de decem regibus opinio.

Deinde opinio asserens mundum sub Antichristi tempus in decem Reges diuisum iri, & horum tres ab Antichristo delendos, septem reliquos subigendos fore; hæc, inquam, opinio non adeò certa est, vt Ribera contendit. Nam quamuis Hieronymus eam Ecclesiasticis Scriptoribus adscribat; non tamen vult, eam ab omnibus certam reputari; sed solùm eam fuisse communem ac vulgarem omnium opinionem: simili ferè loquendi ratione, atque illâ; *Totus mundus post eũ abit.* Vbi *totus* per Hyperbolen dicitur. Cùm autem ad ferendum iudicium de aliqua opinione acceditur; nullus est Doctor Augustino grauior, qui l. 20. de ciuitate c. 23. ait: *Vereri me sanè fateor, ne in decem Regibus, quos tanquam decem homines videtur inuenturus Antichristus, fortè fallamur; atque ita ille nobis inopinatus adueniat.* Quare ipse in Bestia c. 13. nullo modo vult Antichristum intelligi. Augustinum ipsius discipuli, alijque non pauci, sequuntur.

Tertiò, in illa communi opinione, quæ Hieronymi tempore percrebuerat, de decem Regibus ab Antichristo in orbe reperiendis, non sermo erat generatim de decem Regibus; sed de decem Romanis ducibus, qui fuerant Imperium diuisuri inter sese; ac decem in Regna dispersuri. Quemadmodum Alexandri Imperium in quatuor fuit Regna partitum. De alijs verò Regibus agere, abs re erat. Non enim aliud erat illius opinionis fundamentum, nisi tantùm congruentem aliquam inquirere expositionem decem cornibus quartæ Bestiæ Danielis 7. per quam euidens est Imperium denotari Romanum. Qui autem Romani duces non sunt, illius Bestiæ cornua esse non possunt. Quapropter si Romanum Imperium fuit iam finitum; effectus planè ipse ostendit, eam opinionem falsâ aliquâ coniecturâ, aut cogitatione fuisse subnixam. Quòd autem Imperium sit extinctum, prorsus videtur certum. Qui enim in eo deinceps successerunt, ex diuersis Gentibus ac nationibus sunt. Quòd si Daniel in eodem capite diuersam Bestiam atque Imperium diuersum Medorum & Persarum efficit à Chaldæorum Bestia & Imperio, quantumuis Persæ ac Medi in Babylonis Regno successerint: euidens ergo est, interijsse iam Romanum Imperium, licèt ipsius prouinciæ ab alijs nũc Regibus & Imperatoribus occupentur. Non igitur fieri potest, Romanum Imperium à Daniele in quarta Bestia expressum in decem fore Regna partiendum, quæ sint veluti decem Bestiæ cornua; & reliqua, quæ illius sententiæ auctores opinantur. Ac demum euentus ipse declarauit, Augustini timorem non futilem, aut vanum fuisse.

B

Responsio pro opposita sententia refellitur.

Huic obiectioni Ribera §. 14. his verbis respondet. *Quod antiqui Scriptores dicunt de regno Romanorum, nos de vniuerso orbe intelligere possemus; quia regnum Romanorum iam nullum est. Sed coniecturâ multum ducor, Romam ad pristinam gloriam redituram esse ante tempus Antichristi, & eius Imperium tunc in decem Reges esse diuidendum.* Qua de re latè Ribera ipse c. 14. à n. 50. Hæc Riberæ verba duas continent partes. Prima est, Danielẽ non iã de Romanorum Imperio, sed de vniuerso orbe agere. Id quod per se facilè corruit. Euidens namque est, Danielem ibi de Romanorum Imperio vaticinari. Altera pars est: Romam Imperij rursus & idololatriæ caput, sicuti olim futuram; tuncque Danielis vaticinium fore complendum. Quæ coniectura prorsus inanis est. Nam esto, Roma iterum ad Imperij & idololatriæ culmen eueheretur: non propterea Imperium iam extinctum resurgeret; sed aliud valde diuersum oriretur. Quemadmodum, si nunc Imperium aliquod fundaretur in Græcia; diceret nemo, eam esse tertiam Danielis Belluam. Simili ergo ratione nec nouum illud Romæ Imperium, quod nunc aut postea denuo erigeretur Romæ, foret in quarta Danielis Bestia præsignificatum.

C

Denique in hac opinione de decem Regibus ab Antichristo in orbe reperiendis idem ferè cõtingit, quod in nuncio aliquo siue rumore, qui nullo alio auctore aut capite spargeretur in vulgus; nisi solùm, quòd Toletanus Præses, aut Princeps alius vir clarissimus illud diceretur affirmasse. Si enim posteà constaret, id à Toletano Præside nusquam fuisse assertum; prudentes viri proculdubio figmentum illud, ac meras esse nugas reputarent. Idem accidit in hac opinione, quam licèt olim multi asseuerarint; nonnulli tamen verebantur, ne quid in ea falsitatis sub veri specie lateret. Vt autem crederetur, nullum aliud fundamentum erat; nisi quia à Daniele id fuisse prædictum putabatur. Posteà verò longo sæculorum decursu euidenter deprehensum est, id nequaquam à Daniele fuisse affirmatum. Ille enim in quartæ Bestiæ vaticinio agit tantummodò de Romano illo Imperio, quod Christianam Ecclesiam conflictauit: hoc autem iam prorsus interijt. Quis ergo non videat, huiusmodi opinioni nullam iam verisimilitudinem superesse? Et hactenus de incertitudine opinionis.

D

Illam de decem regibus expositionẽ in Apocalypsi saltem nullum posse habere locum ex cohærenti ipsius serie demonstratur.

Quartò, Nihilominus tamen quantumuis certum foret hosce decem Reges in Romano Imperio sub Antichristi tempora futuros, & ex ijs tres fore ab Antichristo occidendos, ac reliquos subiugandos: quantumuis etiam id fuisset à Daniele prædictum; in duabus adhuc Apocalypseos figuris, (nempe in draconis capitis 12. & in Bestiæ capitis 13.) nullo modo posset vaticinium illud huic Prophetiæ significandæ deseruire. Primò, quia bellum in c. 12. & 13. Apocalypseos depictum, vt euidenter ex ipso contextu deducitur, antecedit mille pacis annos, de quibus c. 20. At Antichristi bellum constat post mille illos annos fore. Deinde, quia vt significetur decem Reges priùs regnaturos, & ex illis tres ab Antichristo euersum iri, reliquos subiectum: ad hoc inquam nullus mediocriter eruditus satis sibi esse putaret, si id in septem capitibus, & decem cornibus exprimeret. Certè si ipse huius essem ænigmatis inuentor & auctor, pudore omnino suffunderer, quòd ita insciè & imperitè vaticinium illud adumbrare voluissem: cur ergo illud diuino Spiritui tribuam, quod mihi ipse attribui plane dedigner? Tertiò, quia coactum valde est, & prorsus extra rem, si existimemus, Reges illos dæmoni & Antichristo in auxilium adiungendos, ipsius dæmonis atque Antichristi capita futuros. Si è contrario affirmaretur, dæmonem scilicet & Antichristum esse illorum Regum capita ac principes, id sanè proportionis alicuius speciem præ se ferret. Tunc autem draconis & marinæ Bestiæ figuræ non erant pingendæ duæ, sed monstrum vnicum binis capitibus, & septenis siue cornibus, siue manibus præditum. At verò duo exprimi monstra, & eorum singula septem constare capi-

E

tibus,

A tibus, vt dæmon & Antichristus denotentur, qui eisdem omnino ministris vtantur; id profectò meâ
sententiâ ita est absurdum, quàm quod maximè. Postremò, Antichristus in ea etiam opinione septē
tantùm Regum industriam & auxilium sibi acciturus est: tres enim reliquos (aiunt) de medio est
sublaturus. Quorsum igitur cum decem cornibus appingitur? Apud Danielem quidem vetus illa
opinio aliqua consequentiæ & ordinis specie non carebat; ibi enim exiguum quoddam cornu ex-
crescit, & tria alia ex magnis euellit, & reliqua septem in suam redigit potestatem. Verùm in du-
plici Apocalypseos monstro si dæmonis & Antichristi sint symbola, quo pacto possint Riberæ &
Viegæ opinioni aptari illa duo monstra, fateor me omnino non assequi.

Quintò, vt ad meam tandem expositionem accedam; septem draconis capita interpretor de se-
ptem nefariis spiritibus, quos dæmoni sancti Patres adscribunt, nimirum de spiritu superbiæ,
auaritiæ, luxuriæ, iræ, gulæ, inuidiæ, atque acediæ. Vt autem significetur fraudulentus hic hostis, nos
interdum superbiâ, alias luxuriâ, alias irâ, (& sic de ceteris) oppugnare; nescio quid possit aptius fi-
gurari, quàm draco septem diuersis vultibus constans. Et posset etiam aliquis existimare, ex hisce
B capitibus siue vultibus, alium esse leonis, alium tigridis, alium vrsi, alium viperæ, alium lupi, alium
serpentis, atque alium asini. Licèt enim huiusmodi diuersitatem textus non exprimat, eâ tamen
denotari posset, dæmonem in suis incursibus & oppugnationibus, nunc superbi leonis vultum no-
bis ostendere, nunc serpentis inuidæ, nunc viperæ iratæ, nunc etiam asini ignaui; vt huiusmodi
technis & astibus nos in scelera ac flagitia pelliciat; siue vt impios aduersus fideles impellat. Cete-
rùm siue huiusmodi facies sub hac diuersitate, siue vt serpentis capita considerentur; significatio
quidem ex septem capitalibus vitijs debet sumi. Nam & semper communis Ecclesiæ consensus hæc
vitia capitalia appellauit. Quòd verò peccata omnia ad capitalia septem reducantur; nititur præser-
tim in septem illis dæmoniorum spiritibus, de quibus Matth. 12. numero 45. & Lucæ 11. numero 26.
Estque manifesta doctrina Gregorij libro 31. moralium capit. 31. & Cassiani libr. de institutis capit.
1. & Collatione 5. capit. 2. (quamuis ibi octo vitia capitalia enumeret,) & D. Thomæ 1. 2. quæst. 84. art. 4.
& Theologorum in 2. dist. 42. Cur verò ad septem illa vitia reuocentur omnia, disputat bene Valen-
tia to. 2. disp. 6. q. 14. puncto 2.

Auctoris interpretatio de septē draconis capitibus ad septem capitalia vitia relatis.

C Si ergo hæc sunt septem corporis peccati capita, quis non videat, hæc eadem fore capita, ad quæ
totum dæmonis bellum & singularia tentationum prælia redigantur? Præter hæc; in septem marinæ
Bestiæ capitibus significatur capitum illius Bestiæ successio, (siue Imperatores Idololatræ, siue perse-
cutiones ipsæ per capita designentur.) Dicitur enim capit. 17. 10. *Quinque ceciderunt; vnus est, & alius non-
dum venit.* Iam si draconis septem capita velimus aliquâ etiam successionis significatione constare;
quilibet facile cernet, dæmonem non omnia simul vitiorum ora vultusque prætendere; sed modo
hunc, deinde illum, posteà alium. Itaque quamuis dæmon omnia in se superbiæ, luxuriæ, & cetero-
rum capita simul contineat; at in ipsa tentatione non omnia simul propalam obiicit; sed caput ca-
piti, vultus vultui succedit; & priùs (verbi gratia) gulæ spiritum immittit, mox luxuriæ, hinc super-
biæ, deinde inuidiæ, &c.

Sextò, per decem draconis cornua denotatur dæmonum tum multitudo, tum etiam singulorum
vis ac potentia. In hoc eodem sensu dixit Paulus ad Ephes. 6. numero 12. *Non est nobis colluctatio aduersus
carnem & sanguinem, sed aduersus Principes & potestates.* Pro quo aduertendum est, Principes in Scripturæ
phrasi aptissimè per cornua designari; quia sicut cornuta animalia præcipuum robur habent in cor-
nibus, & illæ sunt partes excelsiores atque eminentiores; sic gloria roburque Reipublicæ in Princi-
D pibus maximè est. Legendus est Maldonatus in id Lucæ 1. 69. *Erexit cornu salutis nobis.* Quod autem ad
numerum denarium pertinet; constat satis eum esse multiplicationis numerum. Omnes enim
nationes inter numerandum, vbi ad denarium accessere, non longiùs progrediuntur; sed regrediū-
tur potiùs, & vnitatem, binarium, & ternarium, ceterosque cum denario coniungunt. Sic vbi ex
denario procedere opus est, dicimus vndecim, duodecim, tredecim: item viginti vnum, vnum & tri-
ginta, & sic de reliquis. Quare videtur nullus numerus per se sumptus esse denario maior; ideoque
est vniuersitatis & multitudinis symbolum. Et profectò, qui quartam Danielis Bestiam capitis 7. at-
tentè consideret; non obscure coniiciat, illam Bestiam à Propheta, vt à reliquis distinctam notari,
atque discerni. habet enim cornua decem, quo innuitur Romanum Imperium non propriè esse Re-
gnum, sed Polyarchiam. atque vt denotetur, Romanos senatores esse Principes, concinnè & elegā-
ter cornua decem Bestiæ addita sunt. Nam ad magnam senatorum multitudinem indicandam, nul-
lus potuit numerus congruentior exprimi.

Quid per decem draconis cornua figuretur.

Denarius multiplicationis numerus; atq; adeò multitudinis & vniuersitatis symbolū.

Obijcies tamen, figura decem cornibus constans aptior videtur ad Romanam innuendam
Rempublicam, quando propriè Polyarchia erat; priusquàm Cæsares illam ad Monarchiæ normam
redigerent: postea enim nihilo erat secius Monarchia, quàm reliquæ omnes hoc nomine nuncupa-
E tæ. Quòd si quartæ Bestiæ discrimen à ceteris in hoc singulariter designetur; hæc certè differen-
tia non perstabat, quando Romanum Imperium Ecclesiam oppugnauit. Et quidquid de Romano
Imperio sit; dæmonis saltem Regnum propriè Monarchiæ rationem habet. omnes enim ei obe-
diunt, qui secum reliquos in eandem perniciem traxit. Quapropter si decem cornua Polyarchiæ
symbolum præ se ferunt; draconi cornua decem non inesse debebant. Respondeo tamen. Tam in
Romano Imperio, quàm in dæmonis Regno, si rem seriò discutere velimus; & Monarchiam & Po-
lyarchiam coniunctim reperiemus. Nam simul cum Romano Imperatore Senatus etiam Rempu-
blicam gubernabat: & grauissima erat senatorum auctoritas; atque adeò Imperij vis ac robur non
in Imperatore solùm, sed etiam magna ex parte in senatorum numero, virtute atque consilio ful-
ciebatur. Erat enim Senatus grauissima Principum concio, quæ semper, Imperatore etiam morien-
te, permanebat. De quo latè Polybius. Similiter etiam dæmonis Regni vis non in eo solùm consistit,
quòd Lucifer sit versutissimus pariter ac potentissimus; verùm multò etiam magis, quòd inferorum
Respublica sit Polyarchia, (siue Aristocratia) atque ex Principibus & Potestatibus coagmentetur.
Quamobrem sicuti ad maximum Romani Imperii robur explicandum apposita fuit species ma-

Difficultas contra prædictam expositionem.

Responsio.

rinæ Bestiæ decem cornua habentis; non minùs congruenter cornua totidem draconi dæmonem referenti affixa sunt, vt denotetur, ipsius ministros esse Principes ac Potestates. (Sic enim loquitur Paulus) nec non multitudine penè innumerabiles; ac proinde bellum, quod aduersus Christianam Ecclesiam exarsit, acerrimum pariter & periculosissimum extitisse. A

Cur draconis capita fuerint coronis redimita: at marinæ Bestiæ non capita, sed cornua coronentur?

ET IN CAPITIBVS EIVS SEPTEM DIADEMATA.] Obseruatione dignum est discrimen, quod textus inter draconis coronas & coronas marinæ Belluæ designat: ait enim, draconis capita esse coronis redimita, atque adeò septem illi esse diademata. At marinæ Bestiæ non capita, sed cornua esse coronis ornata; ac proinde decem coronas illi esse, cùm totidem cornua sint. Oportet ergo huiusce discriminis congruentem reddere rationem. Illa autem sese mihi offert in præsenti. Inter dæmonum Rempublicam, & inter Rempublicam hominum hæc differentia versatur; quòd dæmones quidem omnes in vnum conspirent, nec peculiarem victoriam huic, aut illi dæmoni expetunt. id vnum contendunt atque laborant, vt septem spiritus superbiæ, auaritiæ, luxuriæ, &c. victoriam ex hominibus adipiscantur. Quapropter licèt Principes ac potestates, qui in decem cornibus significantur, sint plurimi; quas tamen illi victorias atque coronas permagni æstimant, & auidissimè expetunt, eæ sunt non ampliùs septem; quæ nimirum ad septem capita, siue ad capitalia vitia pertinent. At verò Romani Imperii senatores, vtpote terreni Adami filii, nec inter se rectè consentientes, singuli de peculiari sua potentia atque corona, deque singulari excellentia, qua ceteris præstarent, gloriabantur. Cùm autem denarius numerus senatorum multitudinem repræsentet; coronarum, quibus se ipsi iactabant, numerus multitudini eorum æquè respondet. Aut sicut stellæ duodecim sunt mulieris corona, quia duodecim Apostoli Ecclesiæ sunt decori & ornamento; sic Imperii Romani splendor & gloria proueniebat ex senatorum multitudine, qui in denario numero figuratur. Imperatoris autem præcipua dignitas ac maiestas ea erat, quòd in illa dominarentur Republica atque Senatu, qui senatoribus veluti Regibus quibusdam constabat. Dæmonibus autem nulla alia excellentior gloria, nulla optabilior corona est, quàm vt immundi septem spiritus miseros mortales deuincant, atque triumphent. Quamobrem dæmones bellum Ecclesiæ inferebant septem illis capitibus coronatis: dũ eorum interuentu se regnaturos sperabant. Romanum verò Imperium non tam in distinctione Imperatorum per septem capita signatorum gloriabatur, quàm in ipsius Imperii potẽtia, & in senatorum multitudine, qui vnà cum suis Imperatoribus idolorum superstitioni penitus erant addicti: atque hac senatorum multitudine & auctoritate freti tam Imperium, quàm Imperatores Ecclesiam peracri bello premebant. B

His adiungo, quod rite expendit Methodius, & ex eo refert Andreas capit. 33. videlicet per septem draconis coronas, quas Ioannes aspexit, significari totidem coronas à Deo iustis hominibus proponi in bello eis per dæmonem illato; propter clarissimum triumphum, quem ex vitiis septem capitalibus agunt: non tamen eis pro corona pollicetur, dæmones ab iis ad Christi Euangelium traducendos. Contrà verò in victoria, quam ex Romano Imperio Euangelij prædicatores compararũt, non illis pro corona proponitur triumphus de capitalibus vitiis agendus; nec enim satis est mundum vniuersum ad fidem conuertere, vt idcirco de septem vitiis triumphetur: sed huiusmodi triũphus de capitalibus vitiis perinde est, quasi de dæmonibus ipsis triumphare. Itaque illud peculiare extitit in victoria de populo Romano comparata, quòd Ecclesia sub Christi fidem redegerit Romanos ipsos senatores qui erant cornua Bestiæ coronatæ, atque adeò eorundem senatorum coronas ad Christi pedes abiecerit. C

Vers. 4. Quid sit, draconis caudâ trahi tertiã stellarum partem.

1. Expositio Victorini.

2. Expositio B. Gregorii.

ET CAVDA EIVS TRAHEBAT TERTIAM PARTEM STELLARVM CÆLI, ET MISIT EAS IN TERRAM.] Hoc multi referunt cum Victorino ad Angelorum lapsum, quos eorum Princeps ideò caudâ traxisse dicatur, quòd secum eos, siue post se traxerit. Sic enim exponit eam phrasim Origenes tractatu 30. in Matthæum. Et quamuis scopus sit agere de damno ac detrimento, quod dæmon hominibus importat: potest tamen id vsurpari ad probandum, quanta sit dæmonis ipsius potestas, & ad eam ponderandam ex damno, quod cælo inuexerat. Verùm in nostra explicandi ratione obstat expositioni huiusmodi, quòd nos per draconem in hoc capite non dæmoniorum Principem, sed vniuersum eorum exercitum intelligimus. D

Alii per draconis caudam suspicantur Antichristum figurari, quæ est magni Gregorii interpretatio; & eam mordicus tenet noster Ribera, pro certo habens hoc in capite de Antichristi tempore sermonem institui. Et secundùm hanc explicationem, tertia stellarum pars, quam draco caudâ è cælo traxit, & in terram deiicit, adumbrat eos fideles, quos Antichristus ad suam sententiam pertrahit. Ceterùm huic expositioni, vt sæpe aliàs diximus, ordo ipse, seu series Apocalypseos reclamat. Nam c. 13. habetur sermo de Romani Imperii persecutionibus in Ecclesiam concitatis, & multo pòst de Ecclesiæ ipsius victoria atque pace, quæ per mille annos durat. Itaque Antichristi persecutioni nullus est locus in tota Apocalypsi reliquus, donec dæmon post mille annorum pacem dissoluatur. Quòd si Ribera putaret Apocalypsin continuatâ prophetiæ serie, & rerum ordine seruato congruentissimè declarari posse, neutiquam hoc caput de Antichristi persecutione exponeret. E

3. Expositio Thomæ Anglici.

Dicent alii, si nostra huius capitis expositio admittatur, cùm stellæ videantur esse ii, qui ceteros fidelium suo lumine collustrant, per tertiam earum partem à dracone deturbatam significari infelicitatem multorum; qui cùm cæli stellæ seligantur, ipsi tamen dæmoni cedunt, & ab eo se prosterni & conculcari permittunt. Sic videtur exponere Thomas hîc; & adducit Gregorium. Huc spectat, quod capite 3. vidimus, nempe Sardensem, & Laodicenum Episcopos fuisse quidem stellas; quia in Episcopali dignitate constituti erant: nihilominus vtrumque lethali scelere esse immersum, atque adeò à dæmone deiectum & conculcatum. Prætereà hic locus videtur manifestè respicere illum Danielis 8. numero decimo. vbi Antiochus Epiphanes dicitur *Deiecisse de fortitudine, & de stellis, & conculcasse eas*, vbi Hieronymus & Theodoretus existimant denotari, Iudæorum plurimos; qui nobilitate & doctrinâ ac pietate erant illustres, minarum & tormentorum terrore

de

A de obseruatione Mosaicæ legis fuisse ab Antiocho deiectos, & ad idololatriam pertractos. Si autem in allusione ad eum locum in hoc perstandum nobis sit; cùm hîc de dæmonis persecutione sit sermo in Christi fideles primitiuæ Ecclesiæ tempore suscitatâ, eos deiecisse & conculcasse diceretur, quos minis atque cruciatibus de Christiana fide, ac de illius professione depulsos ad idololatriam compulerit. Id quod ad dæmonis potentiam, & astutiam ponderandam aptum satis est.

Auctoris mens & expositio.

Hæ omnes expositiones quasi certum præstituunt, *trahere, & in terram mittere*, perinde esse, quasi in culpam & grauia peccata deijcere. Verùm cum bonâ grauium interpretum ita credentium veniâ, multò mihi fit verisimilius, sermonem in hoc loco esse, non de damno, quod inuexit dæmon in eorum animas, qui cælestium stellarum munere fungebantur; sed de corporum comprehensione, oppressione atque cæde. Et imprimis ad indicandam dæmonis fiduciam, fore vt Ecclesiam posset re ipsâ auertere à suscepto, propositoque consilio idololatriam ex orbe depellendi, & nationes omnes fidei radijs illuminandi; ad huius inquam fiduciæ significationem apposite satis expenditur dæmonis ipsius iactantia, quòd comprehendi, atque occidi fecerit bonam eorum partem, qui Euangelii verbum disseminabant. Quo innuitur, reliquam illi esse spem, futurum vt ceteros omnes pari ratione deijceret atq; prosterneret; quo facto Ecclesiæ conatum & contentionem fore penitus
B eludendam. Atque hæc dæmonis arrogantia, & gloriatio, quòd cæli lumina & stellas magna ex parte deturbasset, non parum reliquam dæmonis ipsius confidentiam adiuuabat. Cui enim duci non vires animosque adderet tertiæ ex hostium ducibus partis occisio.

Corroboratur nostra sententia ex allusione ad Danielis locum.

Deinde, si in hoc loco fit allusio, (vt re vera fit) ad illa Danielis verba c. 8. 10. *Deiecit de fortitudine & de stellis, & conculcauit eos*; Pererius inibi fatetur huiusmodi verba congruentissimè explicari de viris sanctitate insignibus; quos Antiochus non quidem spiritaliter, sed corporaliter deiecit, & conculcauit, acerbissimis eos cruciatibus trucidando; sicut de venerabili sene Eleazaro, septemque pueris, & eorum matre narrat posterioris Machabæorum libri historia. Et meâ quidem sententiâ explicatio hæc longè est aptissima ad Danielis contextum, sequitur enim numero 12. *Et prosternetur veritas in terra; & faciet, & prosperabitur.* Quæ verba ad tyrannorum victoriam in Martyrum internecione spectant omnino. Atque in hoc eodem sensu, & per loci eiusdem allusionem dicitur in Apocalypsi capite 11. 8. *Corpora eorum iacebunt in plateis ciuitatis.* Nihil ergo in præsenti cohærentius, quàm vt Apocalypsis ad illud respiciat, quod c. 11. descripserat; & propterea dicat, gloriari dæmonem de tertiæ stellarum partis deiectione, atque id ipsum in ceteras machinari.

C Tertiò, cùm probatum iam sit, sermonem hîc institui de primæuæ Ecclesiæ tempore; non video, quàm sit solidum asserere, tertiam eorum partem, qui sub idem tempus veluti Ecclesiæ sydera effulgebant, à dæmone per spiritalem ruinam deturbatam. Accedit huc, quòd ad huius libri scopum, (qui de primogenitæ Ecclesiæ victorijs agit) minimè erat ad rem loqui de eorum lapsu fidelium, quos dæmon in scelera dabat præcipites; & eorum potissimùm, qui erant Ecclesiæ ipsius stellæ.

Cur Draco alios dentibus discerpere & vorare: alios percutere & opprimere dicatur: & quæ sit huius discriminis ratio?

Quartò, ad nostram expositionem textus ipse congruenter satis aptatur; nec enim dicit, cæli stellas à dracone deuorari, sed eius caudâ deijci. Atqui, vt iam vidimus, in septem illis capitibus denotatur multiplex vitiorum capitalium tentatio; quibus angusto animo succumbere, non est aliud, quàm dæmonis pabulum fieri, & eius dentibus dilaniari. Quamobrem ad illud significandum discrimen, quod draco in alijs animorum stragem, in alijs corporum duntaxat facit, apposite dicitur alios impressis dentibus discerpere, atque glutire; alios, quos deuorare non potest, percutere & opprimere: id quod serpentes non aliter, quàm caudæ verberibus patrare possunt. Quod autem textus ait, *Trahebat*; non denotat, dæmonem eos post se, aut secum trahere; sed caudæ ictibus & voluminibus deuoluere. Hoc enim significare potest verbum Græcum, σύρειν, atque idem contextus ipse deposcit. Nam significatio eas post se trahendi non rectè consonat cum eo, quod sequitur, *Et misit eas*
D *in terram.* At verò stellas ipsas deuoluere, & in terram prosternere; hoc optimè cohæret.

Præterea manifestum est, cùm c. 13. 7. de maris Bestia dicitur, *Datum est illi bellum facere cum sanctis, & vincere eos*: non esse de spiritali victoria sermonem. Si ergo verba isthæc de victoria corporum intelliguntur: quid, obsecro, congruentius ad externam illam victoriam denotandam, vbi de serpente agitur, quàm si dicatur serpens ipse suâ caudâ magnam stellarum partem è cælo in solum decutere?

Obiectio cõtra prædictã expositionẽ ex Augustini auctoritate dissoluitur.

Sed dicet aliquis, Augustinum in ea verba Matth. 5. *vt conculcetur ab hominibus*, hæc habere: *Calcari non potest nisi inferior; sed inferior non est, qui quanuis corpore multa in terra sustineat, corde tamen fixus in cælo est.* Quibus ex verbis colligitur, nec phrasim illam *Misit eos in terram*, nec Danielis verba cap. 8. 10. *Conculcabit eas*, ab Augustino de corporali deiectione exponi potuisse. Præsertim, quia *deijcere in terram*, videtur idem esse, atque eos à cælesti conuersatione ad terrenos affectus deturbare. Respondetur, vbi de spiritali ruina sermo est, mysticum hunc sensum esse congruentissimum; verùm nec Augu-
E stinum, nec alium negare posse, quin eisdem verbis de corporali deiectu possit agi?

Quid per draconis caudã significetur.

Quintò, forsan per draconis caudam significari possunt illi homines, qui dæmonis obsequuntur voluntati. Nam caudam pro ducis alicuius exercitu sumi, phrasis est sacræ Scripturæ; vt videre licet apud Isaiam c. 7. 4. Qua ratione, eos dicetur dæmon traxisse caudâ, quos per deprauatos homines afflixit, atque prostrauit.

Sextò denique, quanuis mea mihi placeat declaratio in hisce verbis, vbi draco dicitur caudâ deiecisse tertiam stellarum partem, & eas in terram misisse: non tamen idcirco ea mihi mens est, vt graues alias expositiones sugillem. Nam Scripturæ sacræ fœcunditas plures complectitur. Ceterùm liceat mihi eas declarationes omittere, quas ipse cum serie ac filo à me ducto, connectere atque cõtexere nescio; & eam interim vsurpare, quæ magis è mea re videtur esse.

ET DRACO STETIT ANTE MVLIEREM, QVAE ERAT PARITVRA; VT CVM PEPERISSET, FILIVM EIVS DEVORARET.] In huiusmodi figura innuitur, draconem de matris deuoratione diffidentem, filium saltem nasciturum deuorare se posse confidere. Ex quo intelligitur ad spiritalis mortis significationem idoneum imprimis esse symbolum, à dracone deuorari: eius autem caudâ

verberari, atque ad terram affligi, non spiritalis necis, sed afflictionum & cædis corporalis esse symbolum; vt versu præcedenti dicebamus. Quanuis enim draco mulierem, quippe adultam iam & proceram, deuorare non posset; posset vtique suæ acerbitatis & indignationis virus in eam euomere, caudâ percutiendo, & acriter discruciando. Sic enim deijciebat aliquas ex stellis, quibus mulier coronata erat. Nam si rem ipsam inspiciamus; maxima quidem & robustissima primogenitæ Ecclesiæ virtus dæmonem reddebat securum, fore vt ab eo neutiquam posset deuorari: non tamen ideo desperaret dæmon, quin sui furoris atque odij documentum in ea edere non posset persequendo scilicet, & atrocissime mactando illos, qui stellarum in cælo fungebantur munere.

Quę in sēsum dicatur draco expectare, vt nasciturum mulieris filiū vorar et.

Horum ergo verborum significatio ea est; quanuis dæmoni constabat primogenitæ Ecclesiæ sanctitatem superari à se & conterni non posse; confidebat tamen fore vt filios, quos mulier in lucem ederet, & quas nouas fundaret Ecclesias, in primo ipso flore & imbelli teneritudine correptas per septem capitalium vitiorum facies, posset tandem deuorare: id est, eas ab instituto sanctitatis cursu, atque adeò à Christiana Religione reuocare valeret, & secum pariter in eandem conspirationem deuoluere. Hunc esse existimo germanum loci huius sensum. Porrò tametsi textus ait, *Filium eius*, in singulari numero: suspicor tamen non referendum esse solùm ad filium primogenitum, quem mox dicitur fœmina peperisse; sed generatim ad quemuis ipsius filium. Nā mulier, vt suprà vidimus, non vnum modò filium, sed plures gestabat in vtero: vt ex illo Isaiæ loco cap. 66. 8. (de quo suprà) & ex hoc ipso capite 12. constat.

Serpentes quadā dictæ Boæ.

Notandum insuper est, hanc draconis confidentiam de puero recens nato deuorando esse consentaneam ijs quæ interdum accidisse nouimus. Plinius enim libro 8. capit. 14. ait Claudio principe occisam fuisse in Vaticano serpentem quandam ex illis, quæ appellantur Boæ; & in eius aluo inuentum fuisse solidum infantem. Vnde & Poëtæ etiam fingunt (nisi vera est fortassis historia) serpentes duos infantem Herculem in cunis agentem adortos, vt deuorarent. Facit etiam, quòd Pharaonem Israelitici populi infantes conficere conantem Scriptura appellat draconem, Psal. 73. 14. *Tu confregisti capita draconis.* Herodi etiam, qui Christum puerum glutire contendit, & suam rabiem efferatam in regionis Bethlemiticæ paruulos effudit, draconis symbolum egregiè quadrat. Et quod mirum est, ipsum Herodis nomen Syriacè sonat idem, quod *draco ignitus*; vt Arias Montanus in suo apparatu tradit. Nec defuit, qui diceret in hoc dracone Ioanni viso, qui puerum nasciturum deuorare cupiebat, Herodem figurari; atque hanc esse propriam huius Apocalypseos partis expositionem. Ita sanè Barradas lib. 10. c. 12. Hæc tamen declaratio minime consonat cum Apocalypseos acoluthia ac serie. Quare multò rectius asseretur, in Herode figuratum fuisse, quod postea dæmon tentauit; vt scilicet primogenitæ Ecclesiæ filios deuoraret.

Pharao ab Scriptura appellatus draco. Herodis nomen quid sonet.

His addo, draconem hunc siue serpentem, de qua in præsenti est sermo, videri Hydram, quæ multis etiam capitibus fingebatur. Huc spectat, quòd hæc serpens Ioanni conspecta flumen aquæ ex ore euomuit. Hydram autem esse inuidiæ symbolum videre poterit lector apud Pierium lib. 16. In eo autem, quod fingitur de pueris, quos serpentes siue Hydræ deuorare optarunt; apparet inuidia, qua stimulatæ occidere volebant eos, qui ad magnam orbis expectationem ac felicitatem nascituri erant. Quòd autem draco mulieris filium deglutire voluerit, indicat, filium ipsum mulieris primogenitum ad mundi Imperium capessendum, & ad depellendam idololatriæ impietatem in lucem prodire. Quò rectè applicari potest Herculis fabula, qui ortus dicitur ad teterrima monstra, quę orbem vniuersum opprimebant, funditus ableganda.

Serpens hydra inuidia symbolum.

TEXTVS.

Vers. 5. Et peperit filium masculum, qui recturus erat omnes gentes in virga ferrea; & raptus est filius eius ad Deum, & ad thronum eius.

COMMENTARIVS.

Quid per filiū masculum significetur.

PER filium hunc masculum existimo designari illustrem aliquem populum, quem primogenita Ecclesia Deo peperit. Nam primùm cum Aretæ veniâ, Apocalypseos acoluthia siue contextus non fert, vt de Christi Domini natali hîc sermo sit. Quamobrem quod dicitur, *Qui recturus erat omnes gentes in virga ferrea*; non ita est accipiendum, quasi supremus sit Monarcha, qua ratione proprium est Christi Assertoris nostri regere gentes in virga ferrea, sed potestate ab ipso Christo deriuatâ. Nam Christus, qui ab æterno Patre ferream virgam accepit, eandem etiam aliquibus communicat; vt habetur suprà c. 2. 27. Et quanuis verum sit, virgam hanc non solùm populo sancto impertiri, sed nonnullis etiam personis singularibus; nullus tamen est peculiaris homo, qui inter Ecclesiæ filios ita emineat, vt de eo possit in Apocalypsi per excellentiam dici, esse primogenitum Ecclesię filium; qui prædictus fuerat omnes gentes in virga ferrea recturus.

Secundò, illa loquendi ratio, *Qui recturus erat omnes gentes in virga ferrea*, supponit in Scriptura præsignificatum iam esse, hunc filium, de quo in præsenti agitur, totius mundi moderatorem ac Principem futurum. Hoc autem in toto veteri testamento de nullo singulari primogenitæ Ecclesiæ filio

prædictum

A prædictum fuisse comperiemus; secus tamen de populo aliquo sancto, de quo dicitur Danielis 7.27. *Regnum autem & potestas & magnitudo Regni, quæ est subter omne cælum, detur populo sanctorum Altissimi.* Quare illud nunc Ioannes ait, matrem Sionem peperisse filium primogenitum; in quo explenda erat Danielis Prophetia, & cuius interuentu Christus fuerat mundum recturus iuxta illud Ps. 2.9. *Reges eos in virga ferrea.*

Tertiò, quòd masculi filij nomen referatur ad populum aliquē, probatur efficaciter ex Isaiæ verbis c. 66.7. Nec enim dubitari potest, quin isthæc Apocalypseos verba, *Peperit filium masculum*, sint desumpta ex illis, quæ ibi profert Isaias de matre Sione loquens; *Peperit masculum.* Vbi euidens est, Isaiā non de singulari persona, sed de numeroso aliquo populo loqui. mox enim post verba illa, *Sion peperit masculum*, subdit. *Quis audiuit vnquam tale; & quis vidit huic simile? nunquid parturiet terra in die vna, aut parietur gens simul? quia parturiuit, & peperit Sion filios suos?* vbi perspicuè exigit contextus, vt ille ipse, qui filius masculus appellatur, illico nominetur gens & filij multi: alioqui cōtextus neutiquam inter se cohæreret. Necesse ergo est, vt masculus ille filius nō sit singularis persona, sed clarissimus aliquis populus.

Idem etiam amplius ex Isaiæ verbis solidatur.

Quartò, cùm mater ipsa non sit peculiaris aliqua mulier, sed Ecclesia primogenita: nihil mirum, B si filius primogenitus sit alia illustrissima Ecclesia. Sic enim sæpe loquimur; vt cùm dicimus, Coloniam aliquam fuisse Romæ filiam; aut Religiosorum aliquem conuentum esse alterius filium, siue ab altero per filiationem ortum. Et in sacris Literis deprehendimus Israelitico populo in suis primordiis nomen filij parui attribui: vt patet Oseæ 11.1. *Puer Israel & dilexi eum.* &, *Ex AEgypto vocaui filium meum.* Iere. 31.20. *Filius honorabilis mihi Ephraim, puer delicatus.* Luc. 1.54. *Suscepit Israel puerum suum.* Ex quibus facile elicitur, sicut nomen parui pueri, & Dei filij potest integro populo applicari; ita similiter posse filium Ecclesiæ primogenitum vocari: atque adeò aptissime fingi illum, Deo parente, ab Ecclesia primæua vt à matre in lucem suscipi.

Vidimus iam, primogenitū huius mulieris filium nō de peculiari aliqua persona, sed de Ecclesia aliqua, siue populo esse explicandum. At enim quinam populus hic, siue Ecclesia in puero figurata? Ribera opinatur Apocalypsin ex hoc loco agere de euentis sub Antichristi tempora futuris; nimirū de Ecclesiæ renouatione extremis illis temporibus, & de insigni sanctimonia, qua Deus suos fideles C ornabit ac muniet. Mihi tamen, vt verum fatear, coactū planè videtur in huius figuræ interpretatione primogenitam Ecclesiam prætermittere; & ad Antichristi tempora mentem adijcere. Præsertim, cùm omnia, quæ textus asseuerat, congruenter ad primogenitam Ecclesiam aptentur; cumque tot difficultatum salebræ in Riberæ expositione intercurrant.

Qui populus siue gēs in masculo puero adūbretur. Opinio Riberæ ea de re improbatur.

Nam in primis in ea explicatione constituēdum est, huiusmodi figurā ex proprio loco in aliū per anticipationē transferri, vt fatetur Ribera §. 1. & 25. Deinde; Apocalypsis (iuxta interpretationē eandē) omittit prorsus exitū earum persecutionum horribilium, quas Romanum Imperium idololatrię additū aduersus Ecclesiam cōmouit; & ad Antichristi persecutionē repentè transgreditur: quasi verò ad septē Asiæ Ecclesias (quibus liber hic mittebatur) magis spectaret de Antichristo vaticinium, quàm finis persecutionis illius, quā à Romano Imperio videbat excitari. Præterea, quasi victoria de Romano Imperio obtinendā, & idololatrię ex eiusdē Imperij finibus depulsio, res foret parui admodū momenti; non secus sibi persuadent, qui hæc omnia ad Antichristū referunt, duo illa in Apocalypsi inuolui silentio: cū tamen eā tēpestate tantopere Ecclesiam solicitudine, & anxietate suspensam tenerent. Præterquàm quòd si res ipsa (Romæ inquā conuersio & idololatriæ expulsio) attente D consideretur; adeò est excellens ac pręstans, adeoq; difficilis, vt nihil vnquā secundum humani generis redemptionē maius aut mirabilius post hominū memoriam patrârit Deus. Ad hæc; si in hac figura intendatur animus ad eas persecutiones, quas tunc Ecclesia sustinebat, & ad gloriosum earū exitū; totus planè nobilissimæ huius actionis decursus, nullâ anticipatione interpositâ, continuato filo & aptè inter sese cohærenti ad finē vsq; contexitur. Si autē hæ Apocalypseos figuræ in primario sensu ad Antichristi tēpora referantur, pertui betur omnino ordo, & plurimę anticipationes ac trāsgressiones adsciscantur, necesse est. Atq; vt exēplo aliquo confusio hæc, & violentia expositionis pateścāt; nescio certè quid clarius & manifestius possit exprimi, quàm cōsecutionis ordo, quo narrat Apocalypsis, draconē, maris bestiā, & bestiā terrę acerrimū inferre bellum Ecclesiæ. Ex quibus conflictionibus Christū demū euadere victorē, & maris ac terræ bestias in stagnū ignis ardētis immitti; draconē autē in quadam abysso primùm alligari; deinde post mille annos solui; & eū rursus contra Ecclesiā bello infestissimo exardescere. Quid ergo magis aut violentū, aut confusum fingi aut excogitari potest; quàm draconis, marinæ belluæ, atq; terrestris prælia post mille illos pacis annos reijcere? Præterea, primū draconis bellum, quis non videat, inde ducere exordiū, quòd infantem à muliere edendū deuorare voluerit? Nonne coactum omnino est; & planè tumultuariū, si bellum hoc draconis post mille ipsius ligationis annos protrahatur? An verò in textu ipso non euidens est, post pri- E mū illud bellum fuisse draconē per mille annos constrictum? Impossibile igitur est, bellū illud ab ipso dracone post mille annos susceptum, esse omnino idem, quod Apocalypsis ca. 12. recenset.

Sermonem hic esse non de Antichristi, sed de primitiua Ecclesiæ tēpore.

Superior assertio ex Apocalypseos filo ac serie probatur.

Ex his meo iudicio manifestè infertur, mulierem hanc, quæ filium parit, esse Ecclesiam primogenitā, vt suprà explicauimus: ac proinde infantē recens natū aliquam esse Ecclesiam, quā Christo primogenita Ecclesia peperit. Quod cùm ita sit; existimabit fortasse quispiā, cùm mater sit primæua Ecclesia ex Iudæis Christū eo tēpore suscipientibus coacta, filiū ipsius esse fideles omnes, quotquot ex Gentilico populo per primogenitæ Ecclesiæ prædicationē ad Christū aggregati fuere. Huic enim populo videtur mundi Regnum fuisse promissum. Nā Synagogâ repulsâ, & compluribus primogenitæ Ecclesiæ filijs pro Christi fide interfectis, remansit quasi princeps ac Regina Ecclesia illa, quæ ex Gētibus fuit euocata, quę nimirū diuino deinceps lumine annuēte toti terrarū orbi dominata est. Hæc declaratio, si filij primogeniti à matre Sione suscepti symbolū ita explicet, vt nō ad singularem aliquā Ecclesiā applicet, sed ad vniuersalē, quæ Ecclesias omnes in Gentilitate erectas cōprehendat: in hac inquā acceptione repugnat ipsi cōtextui. Agitur enim distinctè in hoc capite de primogenito vno filio ad aliorū natu minorū differētiā; & perspicuè n. 17. dicitur mulier præter filiū primogenitū

Vera sententia, infantem masculum esse peculiarem aliquā Ecclesiam, non vniuersalē fideliū omnium cœtū.

alios Christo filios procreasse. Necessarium ergo est, primùm huiusmodi filium esse intelligendũ, nõ de vniuersis siue fidelibus singularibus, siue populis, quos primitiua Ecclesia ex Gentilitate conuertit; sed de peculiari aliqua Ecclesia in Romani imperij prouincijs fundata, quæ sit à ceteris distincta, sed earum tamen Princeps & caput: quemadmodum filius primogenitus inter fratres reliquos obtinet principatum. A

Hæc ratio in eo imprimis nititur, quòd Apocalypsis non asserit solùm, quemadmodum Isaias, filium masculum à matre Sione fuisse genitum: sed distinctè loquitur de hoc filio, vt de primogenito; ad quem dominatio atque imperium spectabant. Additque post hunc filium alios insuper à primogenita Ecclesia fuisse susceptos. Quapropter apud Isaiam nomine filij masculi rectè posset intelligi Catholica Ecclesia ex Gentibus congregata; quæ fideles omnes ex Gentilitate ad Christi fidem euocatos comprehendat. In Apocalypsi autem necesse est, filij masculi significationem ad singularem Ecclesiam coarctari. Et quamuis meritò etiam dici possit, sceptrum ferreum Ecclesiæ Catholicæ fuisse traditum: hoc tamen in vniuersali Ecclesia ratione sui capitis verum esse comprobatur. Nec aliud indicare voluit Apocalypsis, nimirùm inter Christianos populos esse vnum ceterorum primogenitum, quem propriè attingat in omnes nationes mundi dominatio, quæ in ferreo sceptro figuratur. Quemadmodum verò Catholica Ecclesia in suo capite, nempe in Romana regnat, sic etiã Romana Ecclesia in suo capite, id est, in Romano Pontifice. B

Filij demũ masculi nomine Romanam Ecclesiam adumbrari.

Cùm ergo Apocalypsis inter Ecclesias omnes, quæ per mundi prouincias sunt institutæ, singularem vnam, vt primam ac ceterarum principem designet; eamque asserat esse filium masculum, qui recturus erat Gentes in virga ferrea. Quis erit, non dico ex Catholicis, sed vel ex ipsis hæreticis, qui verisimilitudine aliquã audeat Ecclesiam aliam à Romana destinare, quæ verè dici possit filius primigenius & præcipuus Ecclesiæ primogenitæ; & cui singulariter ferreum Christi potestatis sceptrum conueniat? Si quis fortè in tota Scriptura reperiretur locus, qui explicatè assereret, (ita vt vel hæretici inficiari non possent) inter peculiares Ecclesias esse vnam ceterarum reginam & caput: numne aliquis fuisset ausus hanc primatus prærogatiuam Ecclesiæ alteri, præter Romanam, deferre? Nullus, opinor adeò insaniret, vt aliam à Romana, caput ceterarum assignaret. Tametsi enim eò aliquorum impudentia peruasit, vt se ex Romani Pontificis obedientia exemptos dicerent; & præfracto ore blaterarent, Romanam Ecclesiam non esse caput reliquarum, sed aliquas præterea æqualis esse dignitatis, Nihilominus inauditum est, fuisse quempiam, qui tam Romanam Ecclesiam, quàm reliquas omnes opinaretur esse subiectas peculiari alteri Ecclesiæ ex ijs, quas primogenita Ecclesia fundauit. Si ergo nullius petulantia eò erupit, vt aliam Ecclesiam à Romana constituere auderet Principem ceterarum omniũ, cui per antonomasiam & per primigenij iura ferreum sceptrum supremæ dignitatis congruat: consequenter debemus fateri, cùm Apocalypsis singularem Ecclesiam vt natu maiorem inter reliquas designet, hanc neutiquam esse à Romana Ecclesia diuersam. Quòd verò inter primogenitæ Ecclesiæ filios designet Apocalypsis vnum primigenium & ceterorum caput, existimo suprà me efficaciter probasse. His accedit, quòd Apocalypsis in hac excellentia, quam Romanæ Ecclesiæ præ ceteris omnibus defert, alludit ad eam prærogatiuam, quam illi etiam Canticorum liber attribuit: & singillatim c.6.8. Cui loco lucem affert Apocalypsis allusio, & alter ab altero corroborantur; vt in eius loci expositione videbimus. C

Romanæ Ecclesiæ excellẽtia & primatus inter Ecclesias ceteras.

Proponitur duplex difficultas in prædict. expositione.

Enimuerò, vt huius expositionis veritas magis elucescat, oportet duabus satisfacere obiectionibus, quæ possent nostræ declarationi opponi. Altera est eiusmodi. In c.19. iuxta nostram acoluthiam agitur de Romana Ecclesia, & Agni sponsa appellatur; nec non celebrantur nuptiæ. Non igitur cohæret, vt Ecclesia eadem nunc filius masculus, nunc Agni sponsa appelletur. Altera obiectio est, Textus ipse exprimit, post filij masculi ortum, in desertum effugisse ipsius matrem, vt habetur n.6. & n. 13. desertum autem propriè Gentilitatem denotat. Quare in Gentilitatem fugere, perinde est, ac cõmigrare ad Gentes; si ergo hæc fuga post filium masculum iam natum accidit, masculus igitur filius non potest Ecclesiam Romanam indicare; nam Ecclesiæ huius natalis non contigit ante primogenitæ Ecclesiæ fugam ad Gentes, sed potiùs admirandus extitit fugæ illius fructus. D

Prima difficultas soluitur.

Ad primam difficultatem, Respondeo, vnius populi figuram vtroque modo proponi aptè potuisse; nimirùm & sub specie viri, & sub sponsę etiam forma. Nec ratio vlla vrgebat ne qua in figurã varietas inesset: quinimò diuersitas ipsa deseruijt, vt figura altera alterius defectũ suppleret. Et quidem congruenter satis duabus hisce figuris fuit suus cuique locus distributus; nam in ca.12. ad denotandam partus ipsius felicitatem & robur ac fortitudinem sanè quàm masculinã, quæ Romanæ Ecclesiæ in ipso sui exortu fuit indita: appositè masculi figura illi aptatur. Posteà verò c.19. vbi pacis tẽpus depingitur, quando per Romanæ Ecclesiæ prædicationem & auctoritatem Prouinciæ omnes Euangelij iugum erant subituræ, (quod miram præ se fert fæcunditatem) tunc inquam sponsæ figura & species valde fuit opportuna; & ipsa desponsationis ac nuptiarum celebritas congruentissima extitit, ad publicam Christianæ Religionis professionem notandam, vt suo loco dicemus. E

Soluitur secunda.

Ad secundam difficultatem. Quamuis primogenita Ecclesia à Deo edocta eò potissimum mentẽ adiecerit, vt idololatriæ impietatem penitùs ex mundo depelleret, & Euangelij luce Gentes illustraret: & quamuis eam ad rem decreuerit Romanã Ecclesiam erigere, quæ Christiani imperij caput esset: ceterùm ad hunc ipsum finem, diuinæ prouidentiæ consiliũ ita statuit, vt Romana Ecclesia in Iudæis ipsis Romæ degentibus exordium sumeret; & idcirco Petrus ac Paulus se Romã contulerunt, qui prædicationis efficacitate ex eis priùs Iudæis, qui Romæ erant, bonam ad Christum partem traduxerunt; in quibus Romana Ecclesia fuit inchoata. Hoc planum fit ex Apostolorum actibus, & ex historia Ecclesiastica. Et verò ita fieri decebat diuinæ prouidentiæ suauitatem pariter ac fidelitatem. Ex hinc Romæ eodem modo se res habuit, ac priùs Ierosolymæ; nam præ obstinatis ac rebellibus, pauci fuere Iudęi, qui se ad Christum adiunxerunt. Deinde multi paucos acriter cœperunt insectari. Cùm autem hæc persecutio coorta fuisset Romæ, quæ Gentilici populi caput erat; fideles à Iudæis perfidis diuexati, cùm viderent operam cum eis ludi, vtpote cum obduratis omnino

A

& obcæcatis, ad Gentes prædicationis suæ vim transtulerunt. Atque hîc propriè locum habet mulieris fuga ad Gentilitatis desertum. Hac igitur ratione intelligitur primogenita Ecclesia filium peperisse masculum (hoc est Romanam fundasse Ecclesiam) antequam ad desertũ Gentilitatis euolaret. Nam Romana Ecclesia fuit primò instituta in ijs, qui ex Iudæorum Romę existẽtium cœtu, Christi fidem amplexi sunt.

QVI RECTVRVS ERAT OMNES GENTES IN VIRGA FERREA.] De ferreæ virgæ symbolo diximus latè suprà ca. 2. 26. Illud hîc solùm addo, sermonem esse in hoc loco de ea singulatim Ecclesia, cui statutum iam erat, vt summa traderetur potestas ad nationes omnes Christo conuertendas, & ad eas edomandas Christi virgâ: quæ quanuis rigoris speciem præferat, sub eâ summus includitur fauor, & ingens efficacitas ad animorum conuersionem; vt suo loco explicatum est. Iam mundi conuersionem per Ecclesiam Romanam, & eiusdem auctoritate per ipsius legatos esse factam, ex historijs Ecclesiasticis liquidò constat. Atque id significatur in virga ferrea, de qua hîc sermo est; & in huius pariter virgæ excellentia ac summa persecutione continetur vniuersalis auctoritas, qua Ecclesias omnes tanquam caput flectit ac moderatur. Et de veritate quidem supremæ potestatis, quam habet Romana Ecclesia, ab alijs est egregiè contra hæreticos disputatum. Quare hac de re ad eos auctores refero lectorem. Mei enim muneris solùm est ostendere, quàm sit aptum virgæ ferreæ symbolum ad supremæ potestatis significationem: nec non demonstrare in hoc Apocalypseos loco de Romana Ecclesia sermonem institui; quorum vtrumque, ni fallit animus, satis iam manet explicatum.

Quo sensu filius masculus dicatur omnes gentes in virga ferrea recturus.

B

ET RAPTVS EST FILIVS EIVS AD DEVM, ET AD THRONVM EIVS.] Omitto aliorum expositiones à nostra serie alienas, vt de Christi ascensione in cælum, aut de gloria Sanctorum post martyrium (quæ est Ambrosij, & Riberæ) & alias similes. Et quidem cùm hic filius, quem peperit fœmina, Romanam Ecclesiam in suis primordijs adumbret; quod nunc subijcit textus, nempe, *Raptus est filius eius, &c.* manifestam continet allusionem ad id, quod dicitur de Ioas 4. Reg. 11. 2. quem ipsius amita, *vxor Pontificis Ioiadæ furata est de medio filiorum Regis, qui interficiebantur, & nutricem eius, & abscondit eum à facie Athaliæ, &c. eratque cum ea sex annis clam in domo Domini,* nempe, in cubiculo lectulorum; vt habetur 2. Paral. 22. 11. quod erat fortassis penetrale aliquod in superiore templi parte. Quemadmodum igitur Deus in sua domo protexit Ioas, quia regnum erat moderaturus; ita etiam Deus ipse, qui Romanam elegerat Ecclesiam, vt in suo eam throno collocaret, tutatus illam fuit à dæmone, qui recens ortam deuorare cupiebat; vt hoc pacto portæ inferi non præualerent aduersus eam. Atque etiam dum Romanus Pontifex Christi vicarius constituitur; masculus ille filius in thronum euehitur. Nã ratione Romani Pontificis verè dicitur Ecclesia Romana Dei thronum in terris habere. Qua etiam ratione idoneè intelligitur, puerum ad Dei thronum fuisse raptum; non vt defenderetur solùm, sed etiam vt in throno ipso locaretur. Fateor tamẽ simplicius esse, vt pueri raptus ad Deum & eius thronum, non referatur ad ipsius sessionem in throno, sed ad defensionem, & à furore draconis glutire cupientis liberationem, Nam vt infans ex draconis ira atque furore eripiatur, non potuit tutior locus, atque adeò aptior cogitari; vt elegantissimè canitur Ps. 90. *Qui habitat in adiutorio Altißimi, in protectione Dei cæli commorabitur:* ab ipso Psalmi exordio vsque ad exitum. Et eiusmodi interpretationi rectiùs congruit allusio ad historiam Ioas. In qua historia obseruandum est, per nomen *Ioas* significari ignẽ Dei: lucerna autem Dei solet in sacris Literis regiam potestatem indicare. Quapropter illud in hac allusione videtur adumbrari, videlicet ne tempestatis impetus, (quæ ad extinguendã Dei lucernam in Romana Ecclesia accensam excitabatur) Dei ignem, atque adeò Ecclesiam ipsam in suo exordio extingueret, idcirco diuinæ prouidentiæ patrocinio eam fuisse protectam, & custoditam: dum Deus ipse illam in suum intulit tabernaculum, & quasi manu oppositâ *lumen defendit ab aura.*

C

Qua ratione dicatur filius masculus ad Dei eiusq; thronum raptus.

Ioas quid sonet.

D

Secundùm ea, quæ diximus; puerum rapi, & in Dei tabernaculum introduci, non aliud erit, quàm per singularissimam Dei potentiam à dæmonis eripi rabie. Veruntamen bifariam fideles à Deo ex tentationibus liberantur. Primò, cùm Deus ipse dæmonis oppugnationes temperat, nec patitur eos tentari supra id, quod possunt. & quanuis huiuscemodi ad pueri recens nati speciem sit idonea, & in hac prouidentia dæmon potuerit animaduertere, suam omnem confidentiam, & puerum vorandi studium irrita atque inania euasisse, nihilominus alius est liberandi modus multò Romanæ Ecclesiæ gloriosior in suis præsertim initijs, & huic textui congruentior, nec non Dei intentioni, qui dæmonem ipsum & tartareas potestates hoc pacto sapientiùs elusit. Huiusmodi autem eripiendi modus est, fidelibus ipsis ac iustis hominibus affluentem diuini Spiritus copiam, id est, magnam sanctitatem atque sapientiam elargiri; ita vt quantumuis sæuissima cooriatur tempestas, non tantùm cælestem eorum ignem non extinguat, sed etiã magis magisq; suis flatibus augeat. Quę Spiritus abundantia fuit à Deo affluẽter satis Romanæ Ecclesiæ in suo exordio collata. Ad hæc; figura illa inducendi puerum in ipsum Dei thronum, veluti in sancta sanctorum, est etiam huic significationi aptissima. Hoc enim significat apud Paulum, propalatam esse sanctorum viam; videlicet ianuam sancti sanctorum esse patefactam, vt eò fideles perfugerent; & maximam illam sanctitatem ac sapientiam participarent, quæ illis Christus propriâ morte acquisiuit: quæ nimirum duo per duos Cherubinos significari, vidimus iam capite quarto. Quanuis autem singularis Dei defensio ac patrocinium, quo tentationes attemperat, ac modificatur, sit maximum beneficium, quo fideles securi reddantur; negari tamen non potest, quin secunda protectionis ratio sit multò excellentius beneficium, & gratia multò sublimior. Atque hic est modus longè nobilissimus iustos præstandi securos. & ea ratione inter maxima quæque pericula, minas atque tormenta, qui intra Dei tabernaculum est receptus, & largam diuini Spiritus copiam imbibit; qua in Christo sit radicatus ac fundatus; næ ille meritissimè dicitur ita esse protectus ac securus, vt summâ fruatur pace ac tranquillitate; nec eò possint dæmonis machinæ peruadere.

Explicatur adhuc magis modus, quo infans dicitur ad Deum delatus & ad eius thronũ.

E

Deinde, sensus hic est multò congruentior huius capitis scopo; in quo quasi ob oculos proponitur quàm irritus atque elusus dæmon euaserit, quamque è sua futili spe fuerit in terram deie-

Superioris explicationis confirmatio.

 A

ctus: propterea quòd experimento didicerit, tantam à Deo opem & auxilium Romanis nuper conuersis impertiri, vt nulla sibi eos deuorādi reliqua fuerit spes. Nā diuini Spiritus copia eos tutos atq; securos nihilo secius reddebat, quàm si in ipsa sancta sanctorum fuissent illati. Quòd euidenti erat argumento, Deum omnino decreuisse per Romanam Ecclesiam firmiter stabilitam ex toto terrarum orbe funditus idololatriam amandare.

Fauet insuper huic explicationi allegoria filij masculi, & virilis roboris eidem inditi; quippe qui nascebatur ad dæmonis potentiam opprimendam. Namque vt Hercules ab ipsis incunabilis ostendisse fingitur, nulla deinceps monstra aduersus illum fore superiora; quando vel infans in cunis degens, serpentes ipsum adortas oppresserat: ita in Christiani populi recens erecti robore inuicto, ac virtute planè masculâ maximè enituit, quantam posteà stragem fuerat in inferorum dracone ac serpentibus facturus. Vt autem denotaretur spiritalis tranquillitas atque pax Romanorum nuper ad fidem conuersorum in medijs ipsis procellis, quas in eos dæmon excitabat, nihil significātius, quàm asserere, filium paruulum in Dei tabernaculo siue throno esse abditum. Quin ipsum diuini throni nomen innuit Euangelicam sapientiam & sanctitatem, qui sunt duo mystici throni Cherubini, vt diximus c.4. B

T E X T V S.

Vers.6. Et mulier fugit in solitudinem, vbi habebat locum paratum à Deo, vt ibi pascant eam diebus mille ducentis sexaginta.

COMMENTARIVS. C

QVOD ad ipsam figuræ speciem attinet, eiusmodi esse videtur, vt infans à muliere editus sit in sancto sanctorum occultatus; & mater ipsa fuerit derelicta, vt eam persequeretur draco; tum verò ipsa in solitudinem effugerit. Itaque pueri perfugium & asylum fuit sancta sanctorum; matris verò non aliud fuit, quàm vt fugâ saluti consuleret, seque in eremum reciperet; atque in speluncam abderet, sibi à Deo præparatam: qualem Paulo primo eremicolæ parauit. Ex hac figura inferet quispiam, puerum paruulum, vtpote tenerum ac delicatum, à Deo fuisse ex tentatione ereptum: atque adeò dæmoni non fuisse potestatem permissam, vt eum oppugnaret: matrem verò, vt quę adultâ iam ac robustâ virtute erat, serpentis furori fuisse expositam, diuino tamen præsidio securam, nequid à serpente caperet detrimenti. Ceterùm tametsi verum est, primogenitæ Ecclesiæ virtutem fuisse præstantiorem, quàm filiorum, quos ipsa Christo procreabat: nihilominus sanctitas fidelium, quos masculus hic puer designat, adeò fuit vegeta ac fortis, vt protinus potuerit validissimè serpentis persecutioni obsistere. Atque ex Ecclesiasticis historijs liquet, ex fidelibus recenter ad Christum traductis, complures egregia constantiæ ac fortitudinis documenta dedisse. Suprà autem vidimus, hoc optimè cohærere cum illis textus ipsius verbis; *Raptus est* (puer) *ad Deum, & ad thronum eius.* Quamobrem, cùm dicitur nunc mulier in solitudinem fugisse; verba hæc non ita sunt explicanda, vt sit sensus, mulierem fuisse expositam ei persecutioni, è qua ereptus fuit puer; ac propterea illam in solitudinem effugisse. D

Cur filius paruus in Dei thronū assumptus; mater verò in solitudinē fugisse dicatur.

Discrimen igitur in hoc minimè situm est; sed in eo vel maximè, quòd in pueri specie de Christianis ad fidem nuper traductis sermo est; at in matris figura de Apostolicis prędicatoribus agitur. Illud autem in nuperis fidelibus erat imprimis mirandum, eos scilicet inter sæuas persecutionis procellas tanta pace & tranquillitate frui; id quod eleganter repræsentatur in eo, quòd puer sit raptus ad Deum & ad thronum eius. etenim eius fortitudo atque tranquillitas in terrestribus bonis contēnendis sita fuit, firmiter Deo adhærendo. Verùm Euangelicos prædicatores non attingebat solùm pax atque constantia in medijs persecutionum turbinibus; sed etiam vt tempori morem gererent, & suum accuratè munus Euangelium prædicandi explerent; atque adeò Christi obtemperarent præcepto, Matt.c.10.23. *Cùm persequentur vos in ciuitate ista, fugite in aliam:* videlicet ad Euangelium fructuosè disseminandum: ne in obduratorum culturâ, temporis iactura nequidquam fiat.

Redditur superioris discriminis ratio.

Hunc ad finem expediens fuit, vt mulier in solitudinē fugiens fingeretur. Quā in re illud supponitur, post primogenitum fęminę filium exortum, id est post nouam Romę Ecclesiā in Iudæis Euangelium suscipientibus fundatam, draconem obstinatorum Iudæorum interuentu horribilem suscitasse persecutionem aduersus Christi fidei prædicatores; hos propterea ex hac persecutione iuxta Christi consilium fugientes, vel Iudæorum potiùs perfidorum duritiæ supersedentes in desertum (vt textus ait) confugisse.

In qua locutione primò notandum est, per desertum proculdubio figurari Gentilitatem. Hanc enim esse Scripturę phrasim disertè docent Clemens Alexandrinus, Origenes, Ambrosius, Basilius, Hieronymus, Gregorius, Hilarius, Hesychius, & alij multi apud Lauretum in Sylua allegoriarū verbo, *Desertum.* Atque ex pluribus Scripturæ locis manifestum planè est, vt Isaiæ 35.1. *Lætabitur deserta & inuia, & exultabit solitudo.* Item c.41.19. *Ponam in deserto abietem.* Eademque phrasi sæpè vtitur in Psalmis Dauid, & ceteri Prophetæ, vt Ieremias, Ezechiel, & Amos.

Desertū esse symbolum Gētilitatis.

Secundò

A Secundò nota, Christi præceptum (vt suprà vidimus) fuisse eiusmodi, *Cum persequentur vos in ciuitate ista, fugite in aliam.* Sed cùm Roma adeò esset ingens & laxa, satis fuit loci, vt præcepti eiusdem finē impleret Ecclesia primogenita intra Romæ adhuc spatia se continens: nimirū si Iudæis derelictis suæ prædicationis vim ad Gentiles traducerent. Atq; ad huius transitionis nouitatem denotandam, opportunum satis fuit, vt figuraretur primogenita Ecclesia, non quidem ad aliam ciuitatem, sed ad desertum migrasse. Nam ad Gentes prædicare iuxta sacrarum Litterarum locutionem, perinde est, quasi desertum petere prædicandi gratiâ. Veruntamen, vt Iudaici populi obstinationem, subterfugeret, operæ pretium duxit in desertum Euangelij lumen inuehere.

Quid sit mulierem in desertum fugere.

Tertiò nota, hoc ipsum, quod Romæ egerunt Apostoli, dum Iudæorum obstinatione derelictâ ad Gentes prædicaturi se conuerterunt, hoc inquam ipsum in reliquis ciuitatibus eos præstitisse. Sic enim *amissio Iudæorum fuit reconciliatio mundi.* vt habetur ad Rom. 11. 15. Lege Actuum 13. 46. *Tunc constanter Paulus & Barnabas dixerunt; Vobis oportebat primùm loqui verbum Dei; sed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ; ecce conuertimur ad Gentes. Sic enim præcepit nobis Dominus.* Præter hæc, cùm Iudæi Stephanum martyrio coronarunt; mox subijcit textus Act. 8. 1. *Facta est autem in illa die persecutio magna in Ecclesia, quæ erat Ierosolymis; & omnes dispersi sunt per regiones Iudææ, & Samariæ præter Apostolos.* Circa quem locum

B Baronius tomo primo, anno Christi 35. fol. 244. contendit, discipulos tunc non solùm per Iudææ & Samariæ regiones, sed etiam per vniuersum orbem fuisse dispersos; atque ea ratione Christianis in diuersas, ac longè positas regiones proficiscentibus, & Euangelium prædicantibus Ecclesiam Dei feliciter fuisse propagatam. Nam qui tunc Ierosolymis excesserunt, fuere numero ampliùs quindecim millia. Ipse tamen verius existimo, quod à Luca significari videtur, dispersionem scilicet tunc per Iudææ & Samariæ solùm regiones fuisse factam. Egressio autem ex Palæstina non tunc accidit, opinor, nisi paucorum admodùm (si qui fortè fuerunt.) Si enim generalis fuisset per totum orbem dissipatio, non diceret Lucas, *Omnes dispersi sunt per regiones Iudææ & Samariæ:* sed, *Quidam per regiones Samariæ, alij verò per remotas alias regiones.* Quod autem Baronius adducit, vt probet dispersionem toto terrarum orbe fuisse factam: euincit quidem fideles per totum orbem fuisse dispersos; non tamen id

Post Stephani martyriū vtrùm discipuli toto terrarū orbe, an solùm per Iudæam & Samariā sint dispersi?

C tunc accidisse probat. Quamobrem multò verosimilius est, per orbem fuisse fideles dispertitos, quando posteà vehementiùs adhuc persecutionis tempestas ingruit, & Apostoli ex Iudæa cedentes per Gentilitatem diuisi sunt; id quod nouennio posteà accidit, nempe anno Domini 44. vt videre est apud eundem Baronium, vbi accedit ad annum 44. folio 305. quo in loco ostendit, Apostolorum diuisionem euenisse anno Claudij 2. quo tempore occisus fuit Iacobus maior, & Petrus eidem supplicio destinatus, sed diuina ereptus virtute, persequente eos Agrippâ.

At mulieris fuga, de qua hîc Apocalypsis loquitur, ne tunc quidem accidit; sed post Ecclesiam Romæ iam fundatam ex Iudæis, qui Christi fidem complexi sunt. Textus enim agit de mulieris fuga post editum in lucem eum filium, *Qui recturus erat omnes gentes in virga ferrea.*

Quādo mulieris in desertum fuga acciderit.

Hæc de nobilis huius fugæ sensu. Sed vt ad figuram ipsam, vel ideam regrediamur, dubitabit fortasse quispiam, vtrùm consideranda sit fugiens fæmina lunam secum semper sub pedibus ducere, qua innitatur. Qui enim ait, fæminam lunæ esse impositam, deinde se in fugam dare; non ideo asserit, lunam simul cum ipsa euolasse: quinimò ideo videntur alæ fuisse mulieri datæ, quòd non iam luna innitens veheretur. Præterea, si per lunam (saltem in secundario sensu, vt suprà diximus)

Vtrùm mulier cum luna pedibus supposita fugisse consideranda sit?

D Sanctissima Virgo indicatur; certum non est, eam etiam Iudæâ excessisse, quando Apostoli inde egressi sunt. Licet enim Concilium Ephesinum dicat, Mariam Deiparam degisse Ephesi cum Ioanne Euangelista; Epiphanius tamen id inficiatur. de quo consulendus est Baronius tomo 1. anno 44. fol. 310. & 311.

Nihilominus si figuræ huius sensum penitissimum, ac mysterium præcipuum perscrutemur; haud dubiè asseuerandum est, ita esse fugæ huius ideam concipiendam, quasi mulier in desertum aufugiens semper lunæ ipsi incumbens feratur. Facilè enim intelligitur luna parili motu cum ipso fæminæ volatu illius supposita pedibus, eamque sustinens ferri. Quod autem de sanctissima Virgine dicitur, quòd tunc Iudæam non dereliquerit, nihil ad rem; nam vt Ecclesia ad nobilissimam illam expeditionem Christi & ipsius Matris auxilio nitēs proficiscatur, non opus est illos ex Iudæa exijsse; præsertim cùm hîc non sit directè sermo de egressu ex Iudæa; sed de admirabili illa transitione, quā intra Romam primogenita Ecclesia à Synagoga ad Gentilitatem, siue ad desertum fecit.

Pars affirmans statuitur.

VBI HABEBAT LOCVM PARATVM A DEO, VT IBI PASCANT EAM DIEBVS MILLE DVCENTIS SEXAGINTA.] Mulier ergo in desertum sese proripit; vbi speluncam reperit, in quam se abdat; nec defuit inibi, qui ei cibum afferret (vt coruus olim Paulo Eremicolæ): & eo modo tres annos cum dimidio transegit. Quod autem ad sensum attinet: toto tempore, quo ad Gentes fiebat prædicatio, an-

Quandiu mulier siue Ecclesia in deserto degerit.

E tequam bona eorum pars Christi fidem susciperet, primogenita Ecclesia in deserto degit. Desertū enim est (vt iam diximus) Gentilitas; vbi incommoda valde est viuendi ratio: quod significatur per habitationem in deserto; vbi leones, tigrides, viperæ, aliaque animantia noxia & efferata esse solent, cùm tamen locus ipse alioquin sit omni humano solatio destitutus. Enimuerò in media ipsa solitudine, & rerum omnium defectu inuenit primogenita Ecclesia tutissimum & placidissimum in Deo refugium. Sic enim crebrò Deus in Psalmis & in alijs Scripturæ locis nuncupatur. Iam, quòd mulieri in deserto victus suppeditetur; innuit consolationem, quam Deus Euangelij concionatoribus largiebatur, quòd Dei ipsius voluntati in eo opere obsequerentur; iuxta illud Ioannis 4. 34. *Meus cibus est, vt faciam voluntatem eius, qui misit me.* Atque hoc solatium comitabatur fructus quàm mox demetendi expectatio, nec non primitiæ ipsæ, quæ iam apparebant.

Quid figuretur per 1260. dies, quibus mulier in deserto erat pascenda.

Sed addit textus: *Vt ibi pascant eam. ibi* autem idem est, atque In deserto. Porrò ea incommodæ vitæ ratio, labor ille, afflictio, atque ferarum ibi degentium formido, quæ deserti nomine figurantur, erant duratura, vt textus ait, *Mille ducentis sexaginta diebus.* Quo dierum numero vidimus iam capite vndecimo, tres annos & dimidiatum denotari iuxta Hebræorum &

Græcorum enumerationem. Vidimus etiam ibidem, ſpatium hoc trium annorum & dimidij eſſe myſticum; per illudque ſignificari, in media ſeptem annorum hebdomada, hoc eſt breui temporis interuallo aduerſitatem atque ærumnam finiri. Quare loci huius ſignificatio eſt, intra paucos annos ſolitudinem ipſam in paradiſum, & Gentilitatis deſertum in Chriſtianam Eccleſiam conuertendũ fore: & tunc quidem Euangelij miniſtros, qui in ſolitudinem fugerant, in maximâ repentè frequentiâ & celebritate multorum ſibi amiciſſimorum futuros. A

TEXTVS.

Verſ. 7. Et factum eſt prælium magnum in cælo; Michael, & Angeli eius præliabantur cum dracone; & draco pugnabat, & Angeli eius. B

8. Et non valuerunt, neque locus inuentus eſt eorum amplius in cælo.

COMMENTARIVS.

IN hac pugna Michaelis cum dracone, quatuor quæſtiones per ordinem occurrunt. Prima, ad quem Scripturæ locum in præſenti alludatur. Secunda, de qua pugna loquatur ille locus, quem reſpicit Apocalypſis. Tertia, de qua etiam pugna Apocalypſis ipſa agat in præſenti. Quarta, de perſonis ſub nomine Michaelis, & eius Angelorum deſignatis. C

QVÆSTIO I.

Ad quem Scripturæ locum hic alludatur.

Ad quemnã Scripturæ locum fiat allusio in hac pugna Michaelis cũ dracone. I. opinio B. Proſperi.

PROSPER in dimidio temporis cap. 4. exiſtimat, viſionem hanc, in qua draco eſt ſuperatus, eandem eſſe cum illa Danielis 10. 13. *Princeps Regni Perſarum reſtitit mihi; & ecce Michael vnus de Principibus primis venit in adiutorium meum.* Et in fine capitis ait Gabriel: *Reuertar vt prælier aduerſus Principem Perſarum,* &c. *& nemo eſt adiutor meus, niſi Michael Princeps veſter.* Hactenus Daniel. Si autem bellum, de quo ibi loquitur, idem eſt cum illo, de quo in hoc loco Ioannes agit, vt ſibi beatus Proſper perſuaſit; ſequitur inde, apud Danielem, dæmonem eſſe Regni Perſarum Principem. prælium enim Michaelis, quod hîc deſcribitur fit aduerſus draconem. Quamobrem hæc Proſperi ſententia Caſſiani & Ruperti opinioni conſentanea eſt; qui exiſtimant Regni Perſarum Principem eſſe dæmonem. D

Enimuerò meo iudicio probabile non eſt, in hoc Apocalypſeos prælio haberi reſpectum ad illam Danielis pugnam. Primò, quia communior ac receptior Theologorum ſententia eſt, Perſarum Regni Principem, de quo Daniel, non eſſe dæmonem, ſed bonum Angelum. Sic ſanè ſentiunt Theodoretus, Gregorius, Lyranus, Carthuſianus, Pererius; & ferè omnes Scholaſtici, atque imprimis D. Thom. 1. p. q. 113. a. 7. Atque ad eam alluſionem oportebat Perſarum Regni Principem, & draconem eſſe eundem. Secundò, eſto Princeps Regni Perſarum referat dæmonem; nemo ſaltem dicet eum eſſe, aut dæmoniorum Principem, aut totum dæmoniorum exercitum; quia textus illum diſtinguit à Regni Græcorum Principe. Non ergo cohæret, vt hæc Apocalypſeos pugna ſit illa eadem Danielis: cùm in Apocalypſi draco, aut dæmonum ſit Princeps, aut vniuerſa dæmonum phalanx, vt explicauimus ſuprà. E

Authoris ſententia, & propoſitæ quæſtionis ſolutio.

Cùm ergo ſtatuerimus non hîc contineri alluſionem ad eum Danielis locum; ſupereſt in præſenti alludi ad caput eiuſdem Danielis 12. 1. vbi dicitur, *In tempore autem illo conſurget Michael Princeps magnus, qui ſtat pro filijs populi tui.* Et ſtatim ex alluſione ipſa intelligitur verbum illud, *conſurget*, eſſe idem quod *exurget in prælium.* Quaſi dicat, bellum concitabit aduerſus Aquilonis Regem, (de quo in præcedenti capite fuerat ſermo.) Deinde neceſſarium eſt, Aquilonis Regem, de quo Daniel ad finem ca. 11. loquitur, & hunc Apocalypſeos draconem eſſe eundem, vel ſaltem vnà conſpirare, ita vt Michael eo ipſo, quòd bellum aduerſus Aquilonis Regem ſuſcipiat, bellum etiam cum dracone gerat.

QVÆSTIO II.

Quis sit sensus illius Prophetiæ Danielis cap. 12.1 *vbi dicitur:* In tempore illo consurget Michael Princeps magnus.

De quo tempore agat Daniel cap. 12. initio.

Variæ hac de re opiniones.

HVIVS quæstionis enodatio pendet ex intelligentia illius temporis, de quo ad finem ca. 11. Danielis instituebatur sermo. Nam eôdem temporis referuntur verba illa, *In tempore illo consurget Michael Princeps magnus.* Qua de re variæ extiterunt auctorum sententiæ. Prima fuit Porphyrij; qui cõtendebat, ibi non esse sermonem de aliquo Christianæ Ecclesiæ bello; sed de illo, quod Antiochus Epiphanes Iudaico populo intulit. Altera opinio fuit existimantium nullo modo agi in ca.11. aut in eius saltem fine de Antiocho, sed solùm de Antichristo. Tertia affirmat, Danielem (sicut moris est Prophetarum) Iudaica tangere, & Christiana respicere; & propterea quanuis præcipue respiciat bellum ab Antichristo, siue ab Antichristis in Christianam Ecclesiam commouendum; ad hoc tamen ipsum vti comparatione belli illius, quo Antiochus Iudæorum populum acriter vrsit; dum pro virili parte Iudæorum Religionem eâ tempestate vigentem extinguere fuit conatus.

Auctoris mens.

Tertia hæc sententia mihi semper certissima visa est, vt in illius Prophetiæ expositione ostendam libro huius operis nono. Et quanuis existimet nonnemo interpretationem hanc Hieronymo esse contrariam, propterea quòd S. Doctor Porphyrij explicationem vehementer impugnet. Ceterùm, quod Hieronymus, & reliqui ex antiquis Doctoribus refellunt, illud est, quod præcipuè Porphyrius laborabat, videlicet apud Danielem nullo modo esse sermonem de persecutionibus, quas Christi Ecclesia erat subitura. Quem errorem dum veteres Doctores refutant, mirum non est, eos aliquando disputationis feruore eò prouehi, vt nihil videantur loci relinquere; quò Porphyrij sensus sit saltem, si non præcipuus, at quasi fundamentum, quo principalis sensus innitatur. Et fortè prudentiæ fuit, ne viderentur cum Porphyrio consentire, eò inclinare, vt nihil assertionis cum illo habere vellent commune: non solùm quia Porphyrius præcipuum negabat sensum, verùm etiam, quia in eo ipso, quod posset veluti fundamentum potissimæ intentionis ac sensus esse, multa errorũ figmenta permiscebat. Quapropter sapienter ipsius Porphyrij nugæ ac deliramenta sunt explosa, & de infesto Ecclesiæ hoste triumphatum. Veruntamen reiecto Porphyrij errore, & sedato illius contentionis æstu; si B. Augustinum iudicem accersere velimus, dubium non est, quin Spiritus sanctus suæ mentis non reputet indignum, vt Daniel in toto cap. 11. agat de Antichristo, siue de Antichristis Ecclesiæ hostibus per comparationem ad Antiochum; vt hoc pacto Iudaica tangens, Christiana respiciat. Atque vt suo loco videbimus, contextus ipse vrget, ne dubitemus figuram vniuersi illius capitis, & proximum sensum (quanuis minùs præcipuum) esse Regem Antiochum; & de illo haberi sermonem ad eum ferè modum, quo Ps. 28. inducuntur Dauidis bella; vt hac ratione per comparationem agatur de bello, quod Christus per Christianam Ecclesiam cum Gentibus fuerat gesturus.

Michaelem esse Mathathiã figurã apud Danielem.

His præmissis in sensu proximo Michael procul dubio est Mathathias, strenuus ille dux, qui Antiochi tempore, diuino zelo accensus erexit vexillum aduersus nefandas Antiochi machinationes; & veram Religionem omni virium contentione defendit atque protexit. Nomen autem *Michael*, ad amussim cõgruit Mathathiæ; quod enim illi animos fecit, vt se Antiocho opponeret, fuit potissimùm Dei zelus & maximum discrimen, quod inter Deum verum, & inter ficta Antiochi idola (quæ ipse veneranda curabat) intererat. Quamobrem ad nomen atque insigne Mathathiæ nihil aptius, quàm Michaelis cognomentum, quod sonat, *Quis sicut Deus?* quod verò textus ait, *In tempore illo*, accipiẽdum est de tempore illo angustiæ & oppressionis; vt Hebraicus exprimit textus, vbi nos legimus, *Veniet tempus, quale non fuit.* Deinde vt significaretur, sæuam illam tempestatem non fore potentem, vt veros Israelitas submergeret, ait textus, *In tempore illo saluabitur* (Hebraice euadet) *populus tuus omnis, qui inuentus fuerit scriptus in libro.* Mox verò innuitur, illius afflictionis tempus vsui fore, vt Deus nouos excitaret Phinees, nouosque Elias; nec non vt noui Achabes, ac Iezabeles nouæ retegerentur. Quem ad finem subiungit textus: *Et multi de ijs, qui dormiunt in terræ puluere euigilabunt, alij in vitam æternam, & alij in opprobrium.* Phrasis enim Scripturæ est, & elegantiæ plena, asserere antiquos tyrannos ad lucem reuocari, nec non Mosen & Eliam, aliosque persimiles; quando viri excitantur eiusmodi, qui eorum gesta ac robur imitentur. De qua phrasi diximus ca. 11. vbi de duobus testibus. Atque hæc de proximo illius prophetiæ sensu sint obiter dicta, ceteris ad proprium locum reiectis.

Quo sensu à Daniele dicantur euigilaturi multi ex ijs, qui in terræ puluere dormiunt.

In Antiochi Epiphanis persecutione adumbrari persecutiones in Christi Ecclesiã concitatas.

Iam, quod ad præcipuum attinet sensum; Christianæ Ecclesiæ prophetiam in Antiochi persecutione adumbratã respexit potissimùm Daniel. Et quanuis Hieronymus, alijque Doctores videantur in illius Prophetiæ declaratione nihil aliud cogitare, præter Antichristi tempora: si tamen Antiochi historia seriò inspiciatur, nihil est, cur vaticinium illud ad Antichristi tempora coarctemus. Nam in ea Antiochi persecutione, quæ directe contra veram Religionem exarsit, certè fuit ad viuũ expressa non solùm persecutio illa, quam postremus ac verus Antichristus in Ecclesiam suscitabit; sed omnes etiam aliorum Antichristorum persecutiones, & Romani præsertim imperij. Illæ enim omnes eò spectarunt, vt veram ac sinceram Religionem ex toto orbe penitus exterminarent, & inanem idolorum superstitionem vero Dei cultui anteferrent.

A

Hoc mihi adeò fit planum, vt aliâ non indigeat probatione. Ceterùm ipse Apocalypseos contextus validissimæ instar confirmationis est. agit enim haud dubiè de initio persecutionis, qua Romanum Imperium Christianam infestauit Ecclesiam. Quam ad rem assumit allusionem ad Danielis prophetiam; in qua, vt dicebamus, sensus proximus est, de persecutionis tempore sub Antiocho. Sequenti tamen quæstione res fiet illustrior.

QVÆSTIO III.

B

De qua pugna loquatur in præsenti Apocalypsis.

De qua pugna sermonem hic instituat Apocalypsis.

1. expositio putantium de antiquo angelorũ & demonum prælio agi.

NONNVLLIS placet, Apocalypsin hîc respicere ad bellum illud antiquum, quod in cęlo inter bonos Angelos, ac malos fuit peractum: in quo communiter pro certo reputatur obstinatorum ducem fuisse Principem dæmoniorum, & ducem bonorum Michaelem. Quem sensum hîc agnoscunt Aretas, & alii. Contextus autem manifestè ostendit, licèt ad pristinum illud bellum in hoc loco alludatur, non tamen de illo directè agi. Atque ea allusio non hîc reperitur solùm, sed apud Danielem etiam in sensu proximo. Ratio enim cur Mathathiæ nomen Michaelis imponatur, fuit propter Michaelis Archangeli imitationem. Nam vt Michael (cùm Angeli superbi se Deo opposuerũt, & in suum conditorem conspirarunt) illis inuicto animo obstitit, eosque de cælo detrusit: ita similiter Mathathias diuinæ gloriæ zelo æstuans Antiochi & ipsorum ministrorum furori se opposuit.

2. expositio Riberæ referentis ad Antichristi prælium.

C

Ribera §. 26. sentit, hoc Michaelis prælium cum dracone citra dubitationem ad Antichristi tempora pertinere. Probat hoc ille D. Gregorij, & Aretæ auctoritate: atque etiam ex allusione ad illum Danielis locum ca. 12. 1. *In illo tempore consurget Michael Princeps magnus.* Quem locum Hieronymus & antiqui interpretes censent de Antichristi tempore esse intelligendum. Vrget etiam Ribera ex ipso contextu; quia n. 12. huius capitis dicitur: *Væ terræ & mari, quia descendit diabolus ad vos habens iram magnam, sciens quia modicum tempus habet.* Quibus ex verbis videtur necessariò colligi, prophetiam hanc ad nouissimæ Ecclesiæ tempora spectare. alioqui non diceretur dæmon, sciens sibi modicum superesse temporis, in mundi perniciem festinaturus.

Refellitur secunda expositio.

Nihilominus in mea explicationis serie bellum hoc non potest Antichristi tempora respicere. Nam post hoc bellum diabolus per mille annos alligatur. Dein bellum contra Ecclesiam per Antichristum commouet. Non igitur de Antichristi bello in hoc loco disputatur. Respondet huic argumento Ribera, bellum hoc per anticipationem hoc in loco describi. Ceterùm anticipationes huiusmodi violentæ minimè faciunt difficultati satis; præsertim quando tota series absque vlla prolepsi, siue anticipatione potest congruentiùs intelligi. Qua de re consulenda sunt, quæ diximus in notationibus proœmialibus. Et meo quidem iudicio violentia anticipationis hac in parte est maxima. Nam ca. 12. manifestè incipit draconis bellum; in cuius belli decursu draco ipse ad finem capitis in maris littore depingitur. Deinde ca. 13. prosequitur bellum ipsum terra marique gestum; ac demum bestia maris & bestia terræ, (quæ cum dracone coniurauerant) mittuntur in stagnum ignis; & draco siue diabolus per mille annos constrictus soluitur posteà, & iterum Ecclesiæ bellum indicit. Quid ergo violentius, quàm asserere bellum hoc capitis 12. esse illud, quod post mille annos fuit gestum?

D

Respondetur 2. opinionis fundamẽtis.

Ad B. Gregorij auctoritatem respondeo ex eodem Gregorio in proœmio libri Regum, vbi ait: *Venerabiles Patres si seriatim cuncta exponerent, quæ ex parte tetigerunt, eam seriem locutionis, quam tenere visi sunt, obseruare nequaquam potuissent.* Hæc ille. Et regula iuris est, *Quod quisque iuris in alium statuit, vt ipse eodem iure vtatur.* Adde, quòd Patres, qui de idololatriæ expulsione interpretantur illud Ioannis 12. 31. *Nunc Princeps huius mundi eijcietur foras;* omnino videntur nostræ explicationi fauere. Nam vt vidit ibi noster Maldonatus, proiectum esse draconem in terram, idem est, quod eiectum esse foras. Quare si locus ille de prima idololatriæ expulsione tractat; necesse etiam est, sermonem esse in præsenti de bello gesto à Michaele ad idololatriam ex Romano orbe depellendam. Patres verò, qui locum illum Ioan. 12. 31. de idololatriæ eiectione exponũt sunt Cyrillus, Gregorius Nazianzenus, Basilius, Augustinus, & Gregorius ipse Magnus, quos refert & sequitur Alphonsus Salmeron tom. 8. tract. 56. & Toletus Ioannis 12.

E

Ad argumentum ex Danielis c. 12. 1. ex Hieronymi auctoritate petitum respondeo idem ipsum, quod quæstione præcedente dixi; nempe Danielem in sensu proximo de bellis Antiochi vaticinari; quapropter in ijs verbis sub Michaelis nomine Mathathiam intelligit. Quid ergo prohibet, Apocalypsin in præsenti ad proximum verborum illorum sensum alludere? Quidve obstat, vt in Antiochi bello Mathathias Dei zelo succensus acriter Antiocho obstitit, ita etiam in dæmonis persecutione aduersus Ecclesiam (quando illa idolorum cultum pellere ex orbe curabat) exurgere similiter admirabilem alium Mathathiam? Si autem primo illi Mathathiæ Daniel Michaelis nomen indidit: hoc ipsum nomen & allusio ad antiquum cæli bellum congruunt potiori iure nouo Mathathiæ, de quo in Apocalypsi sermo est. Quem sensum, existet, opinor, nemo, qui aut parum aptum, aut malè cohærentem dicere possit.

A Iam verò, si (vt mihi persuasum est) Daniel eo loci in præcipuo sensu non agit solùm de Antichristi tempore, sed æqualiter de persecutionibus in Ecclesiam excitandis ad veram Christi Religionem extinguendam; si hic inquam est Danielis Prophetiæ scopus, inter huiusmodi persecutiones primum illæ locum obtinent; quas Romanum Imperium idololatriæ addictum à Nerone ad Iulianum vsque commouit. Quare Apocalypsis de hisce persecutionibus loquens potuit alludere non modò ad proximum Danielis sensum de bellis Antiochi; sed etiam ad sensum præcipuum de ijs persecutionibus, quibus Gentes Ecclesiam oppugnaturi erant.

Licet autem daremus, Danielem nullo modo de Antichristi bellis loqui, nec de Romani Imperij persecutionibus, sed solùm de persecutione illius, qui per antonomasiam vocatur Antichristus; congruenter adhuc potuit in Apocalypsi tractari de Romæ ethnicæ persecutione per allusionem ad persecutionem Antichristi. Nam & Ioanni mos est loqui de ijs, qui Christum persequuntur sub allusione & nomine extremi Antichristi; vt cùm ait, *Audistis, quia Antichristus venit: & nunc Antichristi multi facti sunt*, 1. Ioan. 2. 18.

B Ad confirmationem ex contextu desumptā Respondeo; cùm quis dicit, parum tibi temporis residuum esse, non esse necessarium, vt diem iudicij iā imminere credat; satis namq; est si suspicetur, parum temporis sibi restare ad rem aliquam patrandam, quam aut præ manibus habeat, aut absoluere desideret. Quare vbi dæmon erectam iam vidit Romanam Ecclesiam, & Euangelij semen toto terrarū orbe cùm maximo prouentu dispergi; credens paucis pòst sæculis idololatriam ex toto fore Romano Imperio exturbandam, potuit verè dicere, parum sibi superesse temporis; quippe Euangelicæ prædicationis efficientiam esse maximam, ac proinde paruum satis tempus sibi iam reliquū esse illius Imperij, quo mundum tot retro sæculis per idololatriam occuparat: parum etiam ad suum Imperiū tuendum ab eorum incursionibus, qui illud in Christi ditionem ac potestatem redigere tentabant. Notum autem est, *Modicum & Multum*, dici relatiuè. Nam ad res aliquas applicatur iure modicū, quod ad alias verè est maximum. Consideratā ergo gloriosi & admirandi facinoris magnitudine, (cuiusmodi erat idololatriam ex orbe penitus ablegare) meritò quidem paruum tempus appellatur duorum aut trium sæculorum spatium: præsertim quia in aliquot orbis partibus Euangelij prædicatorum intentio effectum multò antè fuit sortita. Quare respectu aliquarum Gentium multò minus

C fuit interuallum. Quamobrem ex eo, quòd citò dæmon expelli incipiendus erat, dixit Christus Ioānis 12. 31. *Nunc Princeps huius mundi eijcietur foras*. Quòd si locutionem ipsam inspiciamus, nō minus spatii opus est, vt dicatur *Nunc*; quàm vt asseratur parum superesse temporis; & vocem quidem *Nunc* referunt Patres ad actualem idololatriæ expulsionem, vt suprà vidimus.

Quo sensu dicatur dæmon, sciens quia modicum tempus habet.

Ex hactenus dictis infero, quod textus ait, *Factum est prælium magnum in cælo*, referendum esse ad bellū, quo dæmon fuit depulsus ex imperio, quod in orbe per idololatriam obtinebat. Atque hic sensus mirificè consonat cum præcedenti fuga mulieris in desertum. Nam fuga illa nihil aliud fuit, quàm Iudaicū populum derelinquere, & ad Gentilium conuersionem commigrare. Qua in re includitur bellum illud acerrimum, quod geri opus fuit ad dæmonem ex suo imperio deturbandum.

Auctoris demum sentētia de hoc Apocalypseos prælio.

QVÆSTIO IV.

D

In qua explicatur, quasnam personas textus assignet sub nomine Michaelis, & illius Angelorum.

QVANVIS ex superiore quæstione iam constet, hoc Apocalypseos bellum esse illud, quod idololatriæ impietatem ex orbe exegit; non tamen adhuc declarauimus, quis ille sit, qui Michael hìc nuncupatur? qui ipsius Angeli? Quare locus hactenus superesse videtur, vt hæc nomina ita accipiantur ac sonant. Nam sicut pugna inter Angelos fuit exorta de filiorum Israelis in Babylone adhuc manentium liberatione, vt habetur Danielis 10. & in ea fit peculiaris mentio Michaelis; haud secus compertum est, Michaelem & Angelos beatos interfuisse etiam in bello, quod Ecclesia idololatriæ inferebat; atq; Ecclesiæ ipsi opem tulisse: & eorum auxilio gloriosissimam fuisse victoriam reportatam. Hunc sensum imprimis illud iuuat, quòd cùm textus ipse de Michaele & eius Angelis explicatè

E loquatur; minùs videatur decorum, nec satis grati animi præ se ferens, si nomen Michaelis ipsius & Angelorum pro ænigmate vsurpetur, & ad diuersum alium sensum detorqueatur. Secundò diaboli nomen in præsenti accipitur propriè; similiter ergo erit nomen Michaelis accipiendum; siquidem prælium committitur inter Michaelem & dæmonem. Tertiò, nomen Michaelis in sensu proprio sumitur apud Danielem c. 10. vbi sermo est de bello; erit igitur hìc eodem modo vsurpādum, vbi de bello etiam sermo est.

Quinā sub Michaelis eiusque angelorum nomine figurētur?

1. sententia hæc nomina ita accipiēs, vt sonant,

Censeo tamen nihilominus Apocalypseos scopū fuisse eiusmodi, vt Michaelis persona hìc attribueretur Christo Domino, & Michaelis Angelorum personæ ipsi exercitui ministrorū Euangelii, & prædicatorū, quibus Deus hoc bellū idololatriæ faciebat. Ac primò nihil est, cur nouū & insolitum videatur alicui, si in ænigmate persona aliqua supponatur pro alia (vt vidimus in Mose, & Elia capite 11.) id enim non solùm non est inconueniens, sed potiùs si aptè fiat, elegantissimum est. Deinde quanuis Michael & Angeli homines defendant, ac protegant in iis omnibus, quæ ad summi Dei obsequium

2. sententia Auctoris Michaelem explicantis de Christo Domino, & eius angelos de Euangelicis concionatoribus.

obsequium spectant; & idcirco bona illos gloriæ pars in his victorijs attingat: verùm quando sermo incurrit de bello, quo dæmon fuit ex mundo eiectus; quis non videat, meliùs & congruentiùs egregium hoc facinus Christo vt Imperatori, & Prædicatoribus Euangelicis vt militibus adscribi? Tertiò, si Apocalypseos tam finis, quàm stylus attendatur; certum est in ea sæpe Angelorum nomine Christum & viros Apostolicos designari. Nam Christus est Angelus ille fortis capitis decimi, & Dei Prophetæ sunt Angeli tubarum; Euangelici item concionatores phialarum Angeli. Quartò, ipsemet exponit contextus, eos ipsos, qui pugnarunt atque vicerunt, esse Euangelij prædicatores in Christi Sanguinis virtute ac robore, ait enim; *Proiectus est accusator fratrum nostrorum: & ipsi vicerunt eum propter sanguinem Agni, & propter verbum testimonij ipsorum; & non dilexerunt animas suas vsque ad mortem.* Hi ergo Angeli victores sunt prædicatores Euangelici, qui in ipso Marte pro Christi Religione mortem constanter oppetierunt: atque adeò Michael erit in hoc loco Christus Dominus. Quintò, bellum hoc non situm erat in mentium & animorum diuersitate, sed in concionibus efficacitatis maximæ, & in testimonio proprij sanguinis, quo veram Religionem Martyres moriendo confirmarunt. Quapropter licèt Angelorum auxilium magni fuerit ad victoriam momenti; si tamē idoneè sit loquendum, Angeli non auxilium hominibus præstitere in eo bello depugnando; sed ipsis Christi militibus arma suggerendo, eosque ad prælium excitando.

Michaelis tum figuram, tū nomen Christo symbolicè quadrare.

Sextò, tam figura, quàm nomen Michaelis Christo Redemptori nostro aptissimè quadrant. Ipse enim est vnus de Principibus primis, vtpote vna ex tribus sanctissimæ Trinitatis personis. Quòd si de Christo, quatenus est homo, loquamur; Michaelis nomen illi congruit appositè propter ardentem diuinæ gloriæ zelum; iuxta illa ipsius Domini verba, *Ego non quæro gloriam meam.* Æterni namque Patris gloria Christum impulit, vt arma caperet, & dæmonem ipsum prosterneret, eademque ratione hoc nomen Michaeli Archangelo fuit impositum. Sicut enim Gabrieli suum datum est nomen propter ingentem Dei fortitudinem, quæ in eis elucet operibus, quorum annunciatio Gabrieli demandatur; sicut etiam nomen Raphaelis, (quod Dei medicinam sonat) illi fuit concessum, qui Tobiā curauit, propter ipsius operis efficientiam: ita strenuo Imperatori Angelorum, qui cum dæmonum Principe conflixerunt, eumque è cælo dedere præcipitem, iure optimo nomen Michaelis inditur; ob accensum illum Dei gloriæ zelum: sonat enim Michael, *Quis sicut Deus?* Hæc autem inscriptio siue titulus mirificus planè est ad hieroglyphicum de diuinæ gloriæ zelo; quo instructi sunt ij, qui zelo huiusmodi instimulati sese Dei gloriæ hostibus constanter opposuerunt. Notandum verò hîc est, Michaelis nomen fuisse quondam in Dei populo valde vsitatum. plures enim ex Israelitis in Scriptura legimus Michaelis nomine appellatos. Nec aliud erat, opinor, nominis huius mysterium, nisi vt diuinæ gloriæ zelum significaret. Quamobrem Michaeli Archangelo fuit propterea, vtpote in huiusmodi zelo excellenti, hoc nomen impositum. Si ergo hæc est illius nominis ratio; nemo non viderit, Christum Dominum esse verum Michaelem. Et forsan Michaelis nomē ideo hîc articulum habet præfixum; vt innuatur de illustrissimo illo Michaele in hoc loco verba fieri; de illo inquam, qui fuit in Archangelo figuratus.

Michaelis nomen olim apud Hebreos vsitatum; eoq; multos ex illis fuisse vocatos.

Fulcitur superior explanatio de Michaelis & eius Angelorum significatione.

Septimò, si in hisce verbis, *Factum est prælium in cælo*; & infrà, *Proiectus est draco ille magnus*, in eadem significatione alludatur ad id, quod Christus dixit Ioannis 12. 31. *Nunc princeps huius mundi eijcietur foras:* Si in his etiam Christi verbis ad literam agatur de idololatriæ euersione, vt multi Patres exponunt: certè cùm Christus dixit, *Nunc princeps huius mundi eijcietur foras*; loquebatur de efficacia, quam ex suo ipsius sanguine Euangelici prædicatores hausturi erant, ad dæmonem ex suo throno & possessione repellendum. Igitur quando ait, *Nunc princeps huius mundi*, &c. absque dubio idem significat, ac si expressè diceret; à me & à meis ministris, hoc est, ab Apostolis atque discipulis eijcietur foras. In quo alludit profectò ad pristinum illud bellum, quo per Michaelem, & ipsius comites præceps fuit actus è cælo: atque in huiusmodi allusione sibi Christus Michaelis figuram, & suis Prædicatoribus figuram Angelorum comitum Michaelis, assumit. Idem igitur sensus erit in hoc Apocalypseos loco. Et hîc quidem amplius habet decori translata ad Christi milites Angelorum figura. quippe proponitur bellum ipsum in cælo; vt denotetur, quanto dæmon imperio mundum teneret occupatum; siue potiùs quia hoc Apocalypseos ænigma militantem Ecclesiam, cuius conuersatio in cælis erat, frequenter in cælo considerat. Ad hæc; Angelorum nomen proprium est ministrorum Euangelij: qui sunt Angeli à Christo missi ad ipsius nomen hominibus diuulgandū. Vnde ille, *Sicut misit me* (inquit) *Pater, & ego mitto vos.* & hac ratione egregiè stat, Christum esse mysticum Michaelem, & ipsius Angelos esse Christi Prædicatores.

Diruuntur primæ sententiæ fundamenta.

Ad primam igitur difficultatem ex ijs, quæ initio sunt propositę, Respondetur: Michaeli, & ipsius Angelis satis Scriptura attribuit, quòd ipsorum tam nomina, quàm figuræ Christo & eius Prædicatoribus deseruiant. Atque ad grati animi significationem, quam Christi discipuli Angelis ob auxilium præstitum debent exhibere, non solùm huiusmodi consideratio non impedit, sed iuuat potiùs maximè. Nam Angelorum nomen nos admonet societatis ac fœderis inter Euangelij Prædicatores, & cælestes Angelos initi: ex quo consectarium est, cælestes Angelos ijs opem ferre, qui per Dei gratiam sunt ipsorum socij. Ad secundam Respondetur: in huius belli pictura dæmon non appellatur diabolus & Satan, sed Draco; nec minùs est allegoricum nomen *Draco*, quàm *Michael, & Angeli eius*; Vt igitur posteà exponitur, dracone dæmonem figurari, ita intelligendus est Michael esse Christus. alioqui nomen alterum propriè, alterū figuratè sumeretur. Prætereà, cùm dicitur, *Draco & Angeli eius*; Angelorum nomen non pro dæmonibus ponitur, sed pro hominibus, per quos dæmon pugnauit. Nam in draconis figura dęmones vniuersi denotantur, vt suprà explicuimus. Quare eâdem proportione Michaelis Angeli sunt Euangelij concionatores. Et verò magis propriè Prædicatores Euangelij vocitantur Christi Angeli, quàm cælestes spiritus dicuntur Angeli Michaelis. etenim nomē Angeli ministerium præ se fert: atqui cælestes Angeli non propriè sunt Michaelis Archāgeli ministri. Quapropter exacta sacrarum Literarum sinceritas forte, si de Angelis cælestis Hierarchiæ sermo esset, non eos Michaelis Angelos nuncuparet. Ad tertiam denique difficultatem dico, si Danielis 10.

nomen

A nomen Michaelis accipitur propriè, saltem Danielis 12. accipi figuratè. Vidimus autem iam supra q. 1. hîc non ad caput Danielis 10. sed ad caput 12. fuisse respectum.

MICHAEL ET ANGELI EIVS PRAELIABANTVR CVM DRACONE; ET DRACO PVGNABAT, ET ANGELI EIVS.] In horum verborum ordine apparet magna Scripturæ exactio. Nam si directè loqueretur de antiquo bello, quod inter bonos Angelos & malos exarsit, quando improbi de cælo sunt deiecti: ordo ipse deberet eiusmodi esse; *Draco & Angeli eius præliabantur, & Michael & Angeli eius pugnabant.* Draco enim fuit, qui tunc bellum inchoauit, & perturbauit pacem. Ceterùm loquendo de nouo bello, quod Christus & ipsius Prædicatores dæmoni, eiusque Angelis indixerunt; legitimus quidem ordo poposcit, vt à Michaele sumeretur initium. Nam dæmon fortis instar armati (vt Christus ait) non aliter mundo dominabatur, ac si omnia in pace & tranquillitate possideret: propterea quòd homines sese illi voluntario obsequio subiugauerant. Christus autem hoc bellum fuit exorsus. Sic ille: *Non veni pacem mittere, sed gladium.* Quod deinceps bellum ipsius Christi auxilio fulti Euan- B gelij prædicatores prouexerunt. At dæmon ideo acri bello aduersus illos excanduit, quia ipsi illum bello item è solio deturbare intendebant. Ex quo colligitur, bellum hoc ex parte Michaelis & ipsius Angelorum esse referendum ad Euangelij prædicationem. Quod verò sequitur, *& draco pugnabat, & Angeli eius*; esse referendum ad persecutionem, quam dæmon contra Euangelij promulgatores eo fine commouit; vt suas ipsius partes defenderet; nec ab imperio, quod tot retro sæculis per idololatriam in orbe tenuerat, per ipsos pelleretur.

Quorsum dicatur, Michael & angeli eius præliabãtur: *& mox;* & draco pugnabat & angeli eius?

ET NON VALVERVNT, NEQVE LOCVS INVENTVS EST EORVM AMPLIVS IN CAELO.] Sensus est, dæmonis & ipsius ministrorum repugnantiam non fuisse satis, ne tandem victi remanerent. Quod verò attinet ad phrasim; fortè philosophabitur aliquis, hîc non dici solùm, eos è cælo corruisse; sed etiã eorum locum non amplius apparuisse, vel ipsius memoriam deinceps non fuisse super. Nec deerit fortassis, qui huiusmodi considerationem eò referat, vt idololatria non expulsa modò ex orbe per Euangelij lucem, verùm etiam obliuione penitus sepulta dicatur. Simplicius tamen est phrasim illã, *Locus eorum non est inuentus*, perinde esse, quasi asseratur, eos in posterum non illum occupasse locum, quem antea possidebant. Simili locutione dicitur Ps. 36. 10. *Quæres locum eius, & non inuenies.* Et Daniel. 2. C 35. *Nullusque locus inuentus est eis.*

Vers. 8. *Quo sensu dicatur draconis & ipsius angelorum locus nõ amplius fuisse inuentus in cælo.*

Verùm enim verò oportet nonnihil ampliùs exponere, qua ratione dæmon & eius Angeli in cælo steterint. Quo explicato planum dein fiet, quod nunc additur de ipsorum lapsu, deque loci spatio vacuo derelicto. Ad huius ergo explicationem nota 1. Cùm hîc ad antiquum bellum inter vtrosque Angelos coortum fiat allusio; hanc fuisse satis, vt draco & ipsius ministri eleganter in cælo stetisse fingantur. Nam quemadmodũ in veteri bello mali Angeli de cælo fuere depulsi; sic posteà mũdi possessione priuati sunt. Secundò nota, draconis in cælo apparentis visione (vt versu tertio vidimus) significari, non solùm fuisse illum huius sæculi veluti Deum, sed etiam spe victoriæ erectũ fuisse. Quare è cælo deijci, perinde fuit, atque causâ cadere, & conceptam animo fiduciam deponere. Atque eodem etiam sensu dæmonis ipsius ministri, vt Simon Magus, & Apollonius Tyanæus videntes Euangelij vexillum erigi iam, & Christi fideles cælesti virtute munitos in medijs tormẽtis perstare integros atque inuictos, desperarunt prorsus se aduersus illos victores posse euadere; idemque dixerim de præsidum ac iudicum turba, nec non de ipsius persecutionis satellitibus & administris, qui omnes se tandem superari ægerrimè ferebant.

Draco & eius angeli qua ratione in cælo stetisse dicantur.

Opponet aliquis, si victoria, de qua hîc agitur, in eo potissimùm stetit, vt idololatria ex orbe ex- D terminaretur; hæc victoria non adeò citò fuit reportata, vt textus videtur innuere. Nam draconis lapsus ponitur ante Romani Imperij persecutiones, de quibus ca. 13. sermo est. constat autem, quando persecutiones vigebant, idololatriam adhuc durare. Quomodo ergo draco & Angeli eius describũtur cecidisse, antequam ad ipsas deueniatur persecutiones? Præsertim quia præter ipsius draconis ruinam priori loco descriptam, significatur draco ipse post suum casum extitisse super arenam maris; & per maris ac terræ Bestias pristinum redintegrare bellum. Respondeo, persecutionibus c. 13. antecedere primam persecutionem sub Nerone, vt ex c. ipso 13. colligitur. Tota enim illa c. 13. persecutio in eo fundatur, quòd primum marinæ Bestiæ caput resurrexerit; hoc est Neronis persecutio reuixerit ab Imperatoribus eius successoribus instaurata. Hoc supposito, quod de draconis casu & ipsius Angelorum figuratur in Neronis persecutione verum tenet. Nec obstat multos post annos idololatriam in orbe extitisse. nam dæmon & eius ministri experimento satis compererant, horribilem à seipsis persecutionem excitatam neutiquam obstitisse, quo minùs Euangelij prædicatio altiores in orbe radices ageret. Quamobrem ex ipsius belli instauratione, & incremento (vt ipsimet perspicuè cernebant) minimè subsequuturus erat effectus, quem ipsi tantopere contendebant, de Euangelij prædicatione extinguenda: solùm inde constabat furor ac rabies, qua dæmon, & ipsius sa- E tellites in Christi Ecclesiam excandescebant. Atque id propriè est, bellum Ecclesiæ moueri ab ipsis deiectis iam ac deturbatis, non secus ac si quis, postquàm prostratus iam esset, rabie adhuc efferatus hostem morsibus appetere, & quauis ratione lædere tentaret.

Difficultas cõtra dicta.

Soluitur.

Præter hæc; huiusmodi prophetia non simul & eodem tempore fuit in vniuersis orbis partibus completa; sed veluti si tyrannus aliquis regnum quodpiam occupasset, deinde maximus exercitus ad tyrannum expellendum procederet, eumque paulatim ex antiqua possessione deijceret; dũ oppida aliquot, atque vrbes singulis diebus recuperarentur. Non aliter Apostolicorum virorum exercitus successiuè dæmonem depellebat ex hominum animis, quos per idololatriæ tyrannidem occuparat. Vt igitur ratione cuiusque oppidi, siue castelli, postquàm ex potestate tyranni esset ereptum, posset dici, *Nunc facta est salus, & potestas, & regnum veri Domini:* ita etiam quo gradu Gentiles ad Christi fidem traducebantur; eodem in nuper conuersis ruina draconis comprobabatur. & similiter intelligenda sunt respectiuè illa verba, *Neque locus inuentus est eorum ampliùs in cælo.* Nam draconis lapsus, & de veteri possessione expulsio sunt accipienda respectu cuiusque Gentilis, quando ad Christi fidem commigrat: quantumuis respectu ceterorum, qui in sua adhuc impietate persistunt, nondum repul-

Prophetia hæc de demonum expulsione de cælo quomodo consideranda sit fuisse impleta.

sam tulerit dæmon. Nihilominus dum Tyrannus amissa oppida non recuperat, & dum contrarius exercitus illum adhuc cedere, & pedem referre cogit; iure optimo dicitur tyrannus deijci, nec ad Imperij, quod possidebat, tranquillam potestatem redire. Ita igitur draco & eius ministri post primam illam persecutionem dicuntur verè cecidisse, nec ad quietam mundi Imperij possessionem per communem orbis idololatriam redijsse. Ex eo autem, quòd draco cerneret, se quotidie ab Ecclesia nouis prælijs superari in rabiem agebatur; *Sciens quia modicum tempus habet.* Videbat enim Christi exercitum per Gentilitatem ipsam se immisisse, & in animorum expeditione quotidie superiorem euadere; atq; adeò ex militũ virtute ac robore facilè perspici, eos breui temporis interuallo, (breui inquam, si expeditionis ipsius magnitudo ac difficultas ponderentur) vniuersum orbem sub Christi potestatem esse redigendum.

Prædicationis euangelicæ lux in primo etiam suo exortu quanta fuerit.

A

Præterea, vt draconis & ipsius Angelorum ruina magis adhuc re ipsâ comprobetur, illud plurimum confert, quòd scilicet Euangelicæ prædicationis lux vniuerso orbi diffusa adeò fuerit conspicua, vt nulla humanæ eloquentiæ nubecula, nec astus diabolici aut mundanæ potestatis tenebræ fuerint satis ad clarissimum eius lucis splẽdorem obscurandum. Sed potiùs manifestè constaret, idolorum cultum à suis sectatoribus non ideo retineri, quòd cordati viri veram illam esse religionẽ crederent; sed quia humanâ solùm ac politicâ ratione ducti nolebant potentes ac superbi Euangelicæ doctrinæ humilitati ac demissioni se subijcere; & à vitijs atque peccatis ad sanctitatem vitæ animum traducere. Atque vniuersalis hæc lux de idololatriæ falsitate fuit certè dæmoni & ipsius ministris maximæ instar ruinæ; ob quam dicitur verè, *Locus eorum non est inuentus amplius in cælo.*

B

At enim ante ipsius Euangelij prædicationem (inquies) satis fuerat lucis aliquibus saltem Philosophis exortum de idololatriæ nugis atq; figmentis. Ita sanè: verùm isthæc lucis fulgetra in aliquorum animis intermicantia, in ipsis fuerant extincta. Ceterùm ea lux & euidentia, quæ ex Euangelij promulgatione orbi innituit, vniuersalis ferè extitit: & in hac perspicua veræ lucis cognitione præclarè completur dæmonis lapsus, & eorum omnium, qui ex inani idolorum cultu rem suam & auctoritatem augebant; vt idolorum sacerdotes & alij eiusmodi.

NOTATIO VI.

De secundaria significatione Michaelis & Angelorum eius per allusionem ad Mathathiam & ipsius liberos atque eorum exercitus.

Secũda Michaelis & ipsius angelorũ significatio ad Petrũ Apostolum relata.

C

SICVT notatione 3. capitis huius vidimus lunæ symbolum præcipuè ad Christum pertinens, in sensu tamen secundario ad sanctissimam Virginem se extendere; sic etiam in præsenti explicãdum mihi est, allusionem ad illud Danielis 12. 1. *In tempore illo consurget Michael princeps magnus,* in sensu secundario ad Petrum Apostolorum principem propagari; ac proinde valde esse verisimile, huiusmodi sensum iuxta Spiritus sancti mentem comprehendi in hoc Apocalypseos bello, quòd Michael & eius Angeli aduersus draconem & Angelos eius gesserunt.

Hoc mihi persuadeo imprimis, quia Apocalypsis præter honorificam mentionem totius Apostolorũ collegij, speciatim meminit Pauli, vt vidimus c. 16. 2. & c. 17. 1. & c. 19. 9. Si ergo de Paulo vt præclarissimo Gentilitatis Apostolo oportuit singulatim meminisse in hac Apocalypseos parte, vbi agitur de diuitijs Gentium, & de prædicatione ad Gentes factã: verosimile valde est, singularem etiam Petri mentionem fieri in Apocalypsi, præsertim vbi agebatur de Romanæ Ecclesiæ fundatione, quæ ab Apostolo Petro fuit potissimùm instituta; non solùm quia Petrus fuit primus Romæ Episcopus, sed quia Apostolorum primus ac princeps, qui Romam aduenit, & in ea multos ad Christum adduxit; ac demum quia Petri aduentus Romam fuit quindecim annis ante aduentum Pauli, vt videre est apud Baronium. Et fructus quidem ex Petri prædicatione perceptus nihilo fuit minor, quàm Romanæ Ecclesiæ fundatio. Deinde egregia virtus, qua se Petrus Simoni Mago Romæ opposuit, est quidem in Ecclesiasticis historijs omni prædicatione dignissima. Et certè in deiectione Simonis Magi è cælo mirificè fuit expressus hic dæmonis & ipsius Angelorum lapsus, quem refert Apocalypsis.

D

Quemadmodum igitur ob maximam Christi cũ Sanctissima Virgine coniunctionem, idẽ lunæ symbolum potuit vtrumque capere, vt vidimus suprà in hoc eodem capite notatione tertia; ita etiã propter vnionem maximã, quæ inter Christi Pontificiã dignitatem & dignitatem Petri interest, suus etiam Petro relinquitur locus in hac eâdem Michaelis cũ dracone pugnantis figurâ. Etenim si Mathathiæ nomen Michaelis fuit impositum, propter ardentem Dei zelum, quo Michaelis instar vexillum sustulit contra tyrannicam Antiochi superbiam, & Dei gloriam ac veram Religionem acerrimè propugnauit; hoc certè idem facinus præclarissimũ mirificè fuit instauratum in zelo illo atque animi ardore, quo B. Petrus in Imperij metropoli, atque adeò in totius orbis theatro constanter & animosè obstitit dæmonis superbiæ; qui Simonem Magum veluti instrumentum assumpserat ad suum nomen gloriosè amplificandum, atque vt persuaderet se habere propriã sedem, seu locum in cælo, atque adeò diuinum cultum ei esse debitum, eosque omnes, qui ipsum non colerent, ignominiæ & euersioni esse subijciendos.

E

Deinde, quod Petrus fuit exorsus, cùm Simoni ardenter se opposuit; illumque ex æthere præcipitauit; id ipsum postea prouexit, dum per se & per suos comites in idololatriam vehementi prædicatione inuectus est. Quod perinde fuit, quasi aperto marte cũ ipso dæmone pugnare, cumq; sacerdotibus idolorum cultoribus, qui dæmonis ipsius factionẽ tenaciter sectabantur. ea autem subiectio ac reuerentia, quam ceteri Euangelij Prædicatores vni Petro, vt reliquorum capiti & Christi vicario exhibebant; ea (inquam) magnâ cum energiâ denotatur in illo loquendi modo, quo Petrus & reliqui viri Apostolici innuuntur his verbis: *Michael & Angeli eius.* Nam vt reliqui Hierarchiæ cælestis Angeli Michaelem vt ducem obseruabant in illo bello aduersus dæmonem gesto; ita Euangelij Prædicatores omnes, qui Hierarchiæ Ecclesiasticæ Angelos agunt, Petrum Christi Vicarium tanquam ducem & imperatorẽ suspiciebant. Quare, qui Christi sunt Angeli, ijdem etiam Angeli Petri dicuntur. Præterquã quòd Petrus Romã in omnes Prouincias Prædicatores, & Episcopos dimittebat; qui propterea iure

optimo Petri Angeli possunt nuncupari, qui sub ipsius Petri signis aduersus tartareas potestates militabant. Huius autem belli effectus is fuit potissimus, vt scilicet dæmonem è cælo, quò se per superbiam atque iactantiam extulerat, deijcerent; & tam Gētium idolis, quàm ipsorum sacerdotibus falsam diuinitatis personam detraheret. Quòd si deijcere de cælo draconem & Angelos eius, fuit idololatriæ fictam & ementitam existimationem auferre, & euidenter ostendere vera esse figmenta, atque nugas; quid quæso ad eam rem vtilius & efficacius, quàm Simonis Magi deiectio, quæ per Simonem Petrum fuit executioni mandata?

Denique cùm Petrus extiterit Romanæ Ecclesiæ fundator & princeps (quo instrumento Deus fuit vsus ad idololatriam ex orbe ablegādam) quæ- A cunque hanc ob rem totus mundus Romanæ debet Ecclesiæ, ea omnia Petro secundùm Deū referre etiam debet accepta. Quare cùm Petri ipsius dignitas in suis successoribus continuatā serie persistat; omnes Catholicæ Ecclesiæ filij, etiamnum diuini verbi gladio bellum Hæreticis & idololatris inferētes, omnes inquam se Romanis Pontificibus Christi Vicarijs milites esse gloriantur. Quapropter quòd valde sint Papistæ (id quod nobis Religiosis hominibus Hæretici exprobrant) hoc ipsum & ipsis, & nobis summo decori ac gloriæ est. Hoc enim perindè est, atque mystici Michaelis esse Angelos; & bellum draconi, eiusque Angelis acriter facere; illud videlicet continuando, quod Romæ Dux noster & Princeps iniuit.

NOTATIO VII.

In qua expenditur, an mentio prælij Michaelis & Angelorum eius faueat eorum sententiæ, qui existimant dæmones è cælo ruisse, quia Christum tanquam caput recognoscere detrectarunt, eiusq́ diuinitatem ambierunt.

CELEBRIS est nostra ætate disputatio; an dæmones propterea ruerint, quòd Christum sibi per fidem propositum, vt eum venerarentur, & tanquā caput ac Principem adorarent, non solùm adorare noluerint, sed sibi etiam eam diuinitatem affectarint? Huius quæstionis decisio me non attingit: refero me hac in re ad Theologos Scholasticos. Illud interim animaduerto, opinionem hanc nonnullis ex doctis recentioribus valde placuisse, vt Catharino, Viguerio, Naclāto, & nostro Suarez 3. p. to. 2. disp. 31. sect. 4. §. Ex his ergo, ad finem. Quod autē ad me spectat, illud est; num quod in hoc loco recensetur de prælio Michaelis, & Angelorum eius cum dracone, & ipsius Angelis, faueat aliquo modo huic opinioni, quæ in hoc doctissimorum hominum sæculo, eorum non paucos pro se habet?

In Apocalypseos & Danielis prælio per allusionē respici ad antiquum illud angelorum ac dæmonum prælium.

Hanc ad rem primò aduertendum est, quanuis Apocalypseos locus, & alter ille Danielis, quem respicit Apocalypsis, non agant directè de primo illo bello inter Angelos cælestis Hierarchiæ & dæmones inito; in vtroque tamen ex his locis bellum illud præstitui, & per allusionem respici; siquidem per cōparationem ad illud, Michaelis nomen Christo Domino, & suo etiam modo Mathathiæ tribuitur.

Secundò; comparatio illa, quæ fit cum pristino Angelorum bello, erit quidem tantò aptior, quantò maior extiterit proportio inter bellum Angelorum, & bellum quod Christus Gentilitati indixit, atque etiam inter bellum, quod Mathathias in Antiochum & eius ministros suscepit.

In bello ergo, quod per Euangelij concionatores Christus contra idololatriam gessit, certum est non in eo solùm idolorum oppugnationem esse sitam, vt ipsorum falsitas probaretur; verùm etiam vt Iesu Christi veri Dei atque hominis fides idolorum superstitioni penitus opponeretur. Itaque illud proponebatur Gentilibus; Christum scilicet vt verū mundi Saluatorem, verumq; Deum coli & adorari debere: ficta verò idolorum simulacra vtpote Deo vero contraria illudi debere atque contemni. Atque hæc eadem fides, quanuis non ita explicita, includebatur in ijs, quæ Mosaica lex fidelibus proponebat ante Christi Redemptoris nostri aduentum. Quare Mathathias, dum in suæ legis defensionem, Antiochi furori atque amentiæ obsistebat, non solùm se idololatriæ infensum profitebatur, verùm etiā in Messiæ à Iudæis expectati venerationem erigebat vexillum; & in eo suam omnem firmabat spem; ac proinde profitebatur, idola quippe Christi Domini fidei & spei contraria despicienda, & penitus expellenda fore.

B Quibus ita præmissis, qui veram sibi esse persuaserit illam Suarez & aliorum huius temporis Theologorum sententiam, maiorem inueniet proportionem, atque elegantiam in verbis illis, *Michael, & Angeli eius præliabantur cum dracone.* Erit enim sensus, tunc *instauratum fuisse bellum illud pristinū, quo Michael* vexillum sustulit aduersus eos, qui Christum verū Dei filium, & humani generis Redemptorem confiteri & adorare nolebant: sed potiùs contendebant Christi diuinitatem dæmoniorum Principi esse deferendam. Hac certè ratione plenior multò est comparationis elegantia; in qua comparatione mox patescit idololatriæ originem fuisse ductam ab inuidia, quam dæmon de Iesu Christo concepit, cùm æterno de diuini Verbi Incarnatione decreto noluit se subijcere; sed optauit, quando sibi non erat permissa vnionis hypo- C staticæ dignitas, quæ naturæ humanæ concessa fuit, vt ipse saltem pro Deo fuisset cultus in Christi Domini æmulationem, & eorundem hominum, quos Dei Filius saluandos suscepit, damnationem.

Collatio per similitudinē vtriusque belli prædicti cum pristino angelorum & dæmonum bello.

Hanc etiam ob causam dæmon agnoscens solē, lunam & sydera à Deo fuisse condita, vt Christi & ipsius Ecclesiæ symbola essent; concupiuit ipse in eisdem symbolis se ab omnibus adorari. Et quia luna potissimùm est inter symbola humanitatis Christi illustrissimum; curauit imprimis lunæ venerati-one plus errorum & superstitionum à mortalibus excogitari, eamque à Christi hostibus in suis signis atque vexillis aduersus Christum & eius Ecclesiam affigi.

E contrario verò Michael & ipsius commilitones, quos dæmon in fraudem pellicere non valuit; D & eorum superbiæ obstiterunt, qui Deo bellum inferre tentabant; & Christo se sponte subiecerunt: quòd idem fuit, quasi in suis vexillis Christi insigne apponere, & in eo adorando ac suspiciendo gloriari. Id quod Euangelici Prædicatores deinceps imitati sunt in bello, quod contra idololatriam gerebāt. Quare ipsorum gloriatio erat, quod Paulus ait, *Nos autem prædicamus Iesum Christum, & hunc crucifixum*, 1. Corint. 1. 23.

His addo, quòd vt in Apocalypsi bellum draconis aduersus Mulierem ex eo ducit exordium, quòd ipsa filio, quem vtero gestat, fit grauida, cuique virga ferrea erat promissa; ita etiam plenior foret allusio belli huius ad illud pristinum in cælo gestum, si illud etiam Angelorum bellum exordium cepisset ex inimicitijs draconis contra illum, qui fuerat in mundi felicitatem oriturus: cui ferrea virga in Psalmo secundo fuerat promissa.

A

TEXTVS.

Vers. 9 Et proiectus est draco ille magnus, qui vocatur diabolus, & Satanas, qui seducit vniuersum orbem; & proiectus est in terram, & Angeli eius cum illo missi sunt.

COMMENTARIVS.

Quo sensu draco dicatur in terrā deiectus.

QVID sit draconem proiectum esse de cælo explicuimus versu 8. summa verò hæc est. Euangelij prædicatio, etiam antequam idololatriam ex orbe depelleret, ipsam simul cum dæmone in terram deiecit; quia mundo euidenter ostendit, falsa idolorum simulacra & ipsorum ministros, (qui pro diuinis rebus ac cælestibus colebantur) nihil veræ diuinitatis habere: atque hac ratione à pristina diuini nominis existimatione prorsus collapsi sunt. Qui verò idolis adhuc cultum deferebant, illi non tam priori ignoratione, quàm malitiâ & prauitate ducti in eam se impietatem detrudebant. Qua in re completa fuit primò dæmonis, & ipsius ministrorum ruina; quanuis veriùs ac perfectiùs reapse fuerit comprobata in ijs, qui eiuratâ idolorum impietate Christianā Religionem profitebantur. Sic enim meliùs proijcitur foras dæmon; & ita locutus est Christus Ioannis 12. 31. dicens; *Nunc Princeps huius mundi eijcietur foras.* Vbi noster Maldonatus ait, proiectum esse draconem in terram, idem esse, quod eiectum esse foras. Quinimò Prosper in dimidio temporis cap. 2. afferens hunc locum Ioannis 12. 31. legit, *Nunc Princeps huius mundi missus est deorsum.* Ceterùm, meo iudicio, quod hîc Apocalypsis innuit, cùm ait, proiectum fuisse draconem; in Euangelij prædicatione re ipsa verum esse compertum fuit, in ijs etiam, qui fidem non receperunt. B

Draconis magni appellatione quid innuatur.

DRACO ILLE MAGNVS.] Quasi dicat, dracones corporeos, qui sub oculorum aspectum cadere possunt, quantunuis licèt sint prægrandes, exiguos tamen esse, id est parum importare detrimenti, si cum cæde & vastatione ab hoc dracone illata comparetur.

In antiquo serpente allusio ad eū, qui Euam decepit.

SERPENS ANTIQVVS.] Alluditur ad draconis, siue serpentis figuram, quam dæmon Euam decepturus induit; vt habetur Genes. 3. 1. Non quia dæmon delegit serpentem, vt sentit Diodorus; sed quia non ei permisit Deus, vt aliud ex animalibus assumeret; vt sapienter docet noster Delrius, secutus in eo Bar-cepham lib. de paradiso capite 27. Ideo autem alterius animalis vsum dæmoni non permisit Deus; vt in ea figura, qua dæmon Euam decepit, veluti in aptissimo symbolo agnosceremus dæmonis versutiam ac fraudes, & quàm sit capitalis humani generis hostis. Latitant enim serpentes in frondibus, aut etiam sub arena in vijs; vt incautos mordeant, & effuso veneno inficiant. Serpentis autem astutiam prædictus Geneseos locus exprimit dicens, *Serpens erat callidior cunctis animantibus terræ.* Et nomen ipsum Hebraicū *Nohhos*, quod respondet serpenti, deriuatur à radice, *Nohhas*; quod est malis artibus curiosè obseruare, & explorare, vt noceat. Propterea igitur Deus dæmoni potestatem non fecit, vt sub alia figura Euam tentaret. Veruntamen tum dæmonis ipsius audacia & impudentia, tum hominum ignoratio & stoliditas eò processerunt, vt sub eâdem serpentis specie dæmon adorari se ab hominibus effecerit; vt ex Augustino & alijs rectè expendit Pererius in Danielem extremo folio. C

Hebraicum serpentis nomen vnde deriuetur; quid significet.

Diaboli nomen quid sonet.

QVI VOCATVR DIABOLVS.] Hoc nomine vtitur Scriptura in veteri instrumento, 3. Reg. 21. 13. Ps. 108. 6. Sapientiæ 2. 24. Ecclesiastici 21. 30. Habacuc 3. 5. Est autem Græcum nomen sonans idem, quod *Calumniator.* Et quidem apud Iobum cap. 1. 9. 10. & 11. & cap. 2. 4. 5. expresè reperimus, dæmonem esse bonorum calumniatorem; & eo fine facultatem ad tentandos homines petere; vt constet ipsorum sanctitatem non esse solidam; quippe quæ oppugnata succumbat. Sed quorsum hoc, vbi de dæmonis agitur deiectione? Númne dæmon calumniatoris officio fuit motus? Minimè sanè. Namque vti ad Dei gloriam & sanctissimi Iobi coronam expediens fuit, dæmoni licentiam permitti, vt calumniatoris & tētatoris munere aduersus Iobum fungeretur: ita etiam insigni sanctitate viris vtile valde est, illos à dæmone ijsdē artibus ac technis oppugnari. Nihilominus tamē quando de ipsius agitur lapsu, opportunè sui muneris mentio fit; vt iusti viri gaudeant ipsorum aduersarium & calūniatorem dari pessum: & quanuis calumniatoris adhuc partes agat, non tamen eâ alacritate & confidentia se gerere, quam præ se ferre quondam solebat: sed potiùs furore ac rabie correptum, quòd iusti de ipso clarissima reportent trophæa, eumque ex mundi imperio deijciant: siquidem Euangelij prædicatio propalam terrarum orbi ostendit idololatriæ falsitatem & mendacium. D

Quorsū hîc diaboli, siue calūniatoris appellatio?

Satanæ etymon.

ET SATANAS.] Nomen hoc dæmoni adscribitur in veteri testamento 1. Par. 21. 1. & in libro Iobi decies; ac ter apud Zachariam idem significat, quod *Aduersarius.* Huius verò loci allusio singillatim respicit Iobi librum: nam in Apocalypsi c. 12. & c. 13. tres præcipui duces belli in Ecclesiam suscepti, ij sunt; draco, Bestia maris, & Bestia terræ; qui tres respondent tribus illis hostibus, quos Deus se vincere gloriatur apud Iobum, nempe, Satan, Leuiathan, & Behemoth. Respectus autem ad Iobi librum est quidem in nomine *Satan* manifestus; nec enim dicitur solùm esse nomen eius *Satan*; sed additur etiam, *Accusator fratrum nostrorum, qui accusabat illos ante conspectum Dei.* quod manifestè ex Iobi libro desumptum est. E

Allusio ad Iobi librum.

Quid sit hîc, proijci in terram.

ET PROIECTVS EST IN TERRAM.] Diuinus spiritus non fuit contentus dixisse, *Proiectus est*; sed addidit, *in terram.* quod indicio est, peculiari mysterio nō carere phrasim illam; *Proijci in terram.* In hoc igitur fortassis alluditur ad maledictionem illam, quam olim Deus in serpentem pronunciauit, Genes. 3. 14. *Super pectus tuum gradieris.* quod est, *Repere.* Hæc autē maledictio denotat, vt serpentes semper terrā serpunt, ita dæmonē cum sua omni calliditate & astutia nusquam è terra fore erigēdum, id est,

A in suâ semper miseriâ & vilitate remansurum. Huiusmodi maledictum solet cadere in sagaces nimis atq; versutos huius mūdi filios; qui cùm astutissimi sint, semper tamen ad res terrenas adhærescunt, & pectus ad terrestres affectiones deprimunt; neque vnquam animum ad cælestia, siue superna erigunt. Deinde in ijs verbis non significatur modò dæmonis culpæ abiectio & indignitas atque ipsius pertinacia, verùm etiam innuitur, ipsum è cælo decidisse, hoc est ex illa hominum existimatione; qua dæmoni & falsis simulacris, sicuti diuinis rebus, cultum & honorem deferebant. Hæc autem allusio, vt constat, supponit antiquam illam dæmonum ruinam è cælo in infima terrarum loca.

ET ANGELI EIVS CVM ILLO MISSI SVNT.] Sensus est (vt suprà iam diximus) simul cum idololatriæ casu, cecidisse etiam Pontificum & Sacerdotum de idolis existimationem & honorem; atque adeò patuisse, id quod antea munus & dignitas sacra ac planè diuina videbatur, reapse sordidum esse, squalidum & terrenis prorsus affectibus atque vilissimis fultum.

Quo sensu diaboli angeli cum illo dicantur in terrā missi.

NOTATIO VIII.

Qua explicantur illa Christi verba Ioannis 12. 31. Nunc Princeps huius mundi eijcietur foras.

VIDIMVS in superioribus iuxta Prosperi, Maldonati, & aliorum sententiam in his Apocalypseos verbis, *Proiectus est Draco, &c.* contineri respectum ad illa Christi verba Ioannis 12. 31. *Nunc Princeps huius mundi eijcietur foras.* Quæ verba bifariam explicari solent. Primò de iure, id est, quòd Christus suâ morte dæmonem vicerit: ita vt, nisi per homines steterit, nil prorsus in eos habeat potestatis. quod perinde fuit, atque illum priuare iure, quod sibi inerat regnandi in hominibus per peccatum à primi omnium Parentis lapsu. Tunc enim traditus fuit mundus dæmoni sicut tortori à Iudice iusto Deo. Nisi verò Christus mundum Deo Patri reconciliaret, nemo posset à peccati & dæmonis seruitute liberari. Secunda expositio est de facto; id est, non solùm de iure, quod dæmon per Christi mortem amisit; sed etiam de facto, quia re ipsâ possessionem amisit, quando expulsâ idololatriâ mundus fuit ab errore liberatus, & innumeri homines se ad Iesum Christum perfectissimè aggregarunt.

Duplex sensus illorum Christi verborū; Princeps huius mundi eijcietur foras.

Primam expositionem sequitur Maldonatus, & eandem etiam videtur magis probare Toletus. Secundam amplectitur Salmeron; eamque multi Patres videntur excipere, vt Cyrillus libro decimo in Ioannem, capite quadragesimo, & Nazianzenus oratione de calamitatibus animæ suæ. quorum vterque dæmonis mancipium siue dominium ad idololatriam referunt. Quò spectat Augustini & Gregorij interpretatio; qui verba illa *Eijcietur foras*, ita exponunt; *Foras, scilicet, de cordibus hominum.* Similia fere Basilius. Præterea verba illa, *Traham ad me ipsum.* & illa *Eijcietur foras*: & totus item contextus

B aptiùs de facto ipso, quàm de solo iure explanantur. Et Apocalypseos locus de solo iure agere non potest. Nec enim hîc agitur de Passionis Christi tempore, sed de Euangelij prædicatione ad Gentes, postquàm mulier in solitudinem fugit.

Inter duas hasce expositiones si proprius Apocalypseos sensus inspiciatur, mediâ viâ videtur incedendum: ita vt nec de solo iure sit sermo, nec opus sit ad horum verborum veritatem operiri plenam totius idololatriæ euersionem; sed solùm effectum, qui ex Euangelij prædicatione fuit subsecutus: cùm idololatriæ existimatio, gloria & splendor omnino fuere detracta. Hoc enim fuit Draconem in cælo stantem ad terram prosternere, vt suprà explicatum

C est. Quòd si Apocalypseos locus ad Christi verba respicit; nihil congruentius, quàm vt Christi verbis eam intelligentiam tribuamus, quæ cum Apocalypseos contextu magis consonat. Et quanuis Christi fuerit mens, significare, idololatriam ex toto orbe reipsa fore exterminandam; ad huiusmodi significationem satis est, in hisce verbis attingi, idololatriam citò ex falsi honoris culmine ruituram. Hunc enim lapsum consecuta fuit idololatriæ euersio; & ex antecedentibus sæpè subsequentia significantur.

Auctoris explanatio ad ea Christi verba.

Verum quidem est, non esse prorsus necessarium, vt *Proijci in terram*, sit idem omnino cum eo, quod Christus dixit, nempe eijciendum esse foras. Dici enim potest, aduerbium illud *Foras*, non significare extra cælum, sed extra iniquam possessionem, quam dæmon mundani imperij sibi immeritò arrogarat.

A

TEXTVS.

Vers. 10 Et audiui vocem magnam in cælo dicentem, Nunc eſt ſalus & virtus, & regnum Dei noſtri, & poteſtas Chriſti eius, quia proiectus eſt accuſator fratrum noſtrorum, qui accuſabat illos ante conſpectum Dei noſtri die ac nocte.

B

COMMENTARIVS.

Vox magna, quam Ioannes è cælo exaudijt, à quo fuerit prolata.

Quid hic nomine ſalutis & virtutis ſignificetur.

ARETAS, Haymo, & Ansbertus exiſtimant, hanc eſſe vocem Angelorum cæleſtis Hierarchiæ, qui iuſtos homines aiunt ſuos eſſe fratres; ſed iam ſæpiùs vidimus, cæli nomine in Apocalypſi militantem Eccleſiam adumbrari. Quare hæc vox *magna* ſignificat communem ac celeberrimam fidelium lætitiam, & intimum deuoti animi ſenſum; quo Deo immortales egere gratias, quando Draconem & eius Angelos è cælo deiectos aſpexerunt: eâ nimirum ratione, qua ſuperiùs explicatum eſt. Verùm verba ſingula expendamus. *Salus* hîc eſt, mundi ſalus. Græcè σωτηρία, *ſaluatio. Virtus* verò eſt Chriſti Paſſionis virtus & efficientia. *Regnum* autem *& poteſtas Chriſti*, eſt nationum omnium ſubiugatio; quæ omnia ſunt dæmonis regno oppoſita. Quamobrem cùm myſticum cælum cerneret, idololatriam ex ſuo iam honore & exiſtimatione deturbari, & mundum à dæmonis tyrannide liberari cœpiſſe; præ nimia lætitia voces in cælum tollebant clamantes, *Nunc facta eſt ſalus & virtus, &c.* Quaſi dicerent; iam patefieri incipit vniuerſalis hominum redemptionis efficacitas; & in hoc exordio atque capite cernimus quaſi præſentem glorioſiſſimæ noſtræ expeditionis exitum: iam enim dæmon loco motus & ex ſua gloria deiectus eſt: & quod felicibus auſpicijs Romæ fuit hactenus cœptum, Deus ipſe, qui dedit initia, maximo cum incremento prouehet. Iam, quod attinet ad phraſim ipſam, *Nunc facta eſt ſalus &c.* vide ſimilem locutionem ſuprà c. 11. 15.

C

Dæmon quo ſenſu dicatur fratrum accuſator.

QVIA PROIECTVS EST ACCVSATOR FRATRVM NOSTRORVM.] Accuſator, (vt aliàs diximus) idem eſt in præſenti, quod calumniator, ſiue diabolus. Græcum nomen eſt, κάτηγορος, quo deſignatur is, qui aduerſus alios obloquitur. Et de calumnijs in præſenti eſſe ſermonem ex ſuperiore verſu liquet: vbi etiam diximus de perſpicua eius loci alluſione ad Iobi librum, deque dæmonis officio calumniandi, quod quanuis poſt ſuum lapſum non amiſerit, nihilominus congruenter inducitur fidelium lætitia de calumniatoris caſu propter Chriſti Regni initium in Gentes inuectum. Itaque non eſt in præſenti ſermo de accuſatione, qua dæmon peccatores defert. Quod primò conſtat ex alluſione ad Iobi librum; illa enim dæmonis accuſatio non fuit de Iobi peccatis, quæ ipſe patraſſet; ſed calumniatus fuit, Iobum, ſi Deus tentari permitteret, in culpam fore lapſurum. Deinde ex hoc Apocalypſeos contextu idem roboratur; quia per alluſionem ad Iobi librum, cùm dæmon à Deo licentiam impetrauit, vt Iobum ipſum oppugnaret, dicitur in præſenti, ex hac dæmonis calumnia aduerſus Euangelij prædicatores, nihilo glorioſior euaſiſſe dæmon, quàm ex illa Iobi calumnia. Nec enim ſolùm prædicatorum virtus probata & ſpectata enituit, verùm etiam dæmon ipſe inglorius remanſit, & inde idololatriæ ruina duxit exordium. Non ergo ſermo eſt de dæmonis accuſatione aduerſus infideles & Idolorum cultores; ſed de calumnia in Euangelicos concionatores: quòd ſcilicet, ſi in media Roma Gentilium telis & oppugnationibus forent expoſiti, erecto animo Chriſti fidem prædicare minimè auderent. Et quemadmodum Deus illos ad Gentilitatem, & Romam potiſſimùm miſit, vt firma & ſtabilis eorum virtus longè lateque pateſceret; ita etiam hoc ipſum experimẽtum quod à Deo vt familiariſſimo proficiſcebatur; à dæmone quidem oriebatur, vt ab aduerſario & calumniatore, vt in Iobi libro apparet. Cuius rei conſideratio valde conueniens fuit ad dæmonis ipſius irriſionem; vt dum de concionatoribus Euangelicis triumphare ſe putat, victus ipſe ſuperatuſque decedat: & tantam præteritæ gloriæ atque exiſtimationis iacturam faciat, vt verè dicatur ex æthere cecidiſſe, tam ipſe, quàm ipſius miniſtri, vt ſuprà explicuimus. Conſtat autem hunc eſſe proprium ſenſum ex ijs, quæ ſequuntur, *Et ipſi vicerunt eum*, vbi apparet dæmonem fuiſſe deuictum ab ijs, quos ipſe criminabatur; ſicuti in Iobi hiſtoria accidit, ad quam in præſenti alluditur.

D

E

Alluſio in hac dæmonis accuſatione ad Iobi librum.

Quo ſenſu dæmon homines die ac nocte accuſare dicatur.

QVI ACCVSABAT ILLOS ANTE CONSPECTVM DEI NOSTRI DIE AC NOCTE.] Alluſio ad Iobi hiſtoriam manifeſta eſt; in qua etiam eſt ſatis fundamenti ad extrema huius verſiculi verba, *Die, ac nocte.* Dicitur enim Iobi 1. 8. *Cùm veniſſent filij Dei, vt aſsiſterent coram Domino, affuit etiam inter eos Satan, &c. & ait, Nunquid Iob fruſtra timet Deum? &c. Extende manum tuam, & tange cuncta, quæ poſsidet, niſi in faciem benedixerit tibi.* Id quod accidit in die Iobi, hoc eſt in ſuæ proſperitatis tempore. Deinde cap. 2. 4. cùm veniſſet Satan & in Dei adſtaret conſpectu; laudante Deo Iobum, quòd adhuc priſtinam ſuam innocentiam in aduerſa fortuna (quod eſt noctis Iobi tempus) retineret, reſpondens Satan, *Pellem* (inquit) *pro pelle, & cuncta, quæ habet homo, dabit pro anima ſua: alioquin mitte manum tuam, & tange os eius & carnem, & tunc videbis, quòd in faciem benedicat tibi.* Itaque in die criminatio dæmonis erat, Iobum aduentante nocte aduerſitatis Deo valedicturum; nocte verò criminabatur, noctis vmbris duplicantibus & tẽtationis vi ingruente, tunc ſaltem à Deo defecturum. Similiter ergo Euangelij Prædicatoribus vſu venit; nam ante perſecutionem calumniabatur dæmon, eos vrgẽte aduerſitatis impetu in Chriſti obſequio ac fide retroceſſuros,

A cessuros, seque in latebras abdituros: sub ipsa autem persecutione, eò tendebat calumnia, vt diceret; fidei prædicatores fore vt animum desponderent, vbi tenebricosâ persecutionis nocte se vndique obsessos cernerent, & Romani Imperij auctoritate & magnitudine acriter appetitos. Hunc esse existimo loci huius contextum. Quòd si impensè consideremus, quod generatim loquendo accidit fidelibus, quando illos dæmon diu noctuque tentat & calumniatur; potest id aptè ad duo tentandi genera referri; alterum per res aduersas, alterum per secundas; quarum extrema oppugnatio non minùs periculosa est, quàm prima: complures enim, quos nō deiecit aduersitas, prosperitas prostrauit. Vt autem dæmon criminatur alios, quò sibi per Deum liceat illos medijs aduersitatibus tentare; ita etiam alijs molitur calumniam, vt eos per res secundas oppugnet. Quorum vtrumque Euangelici prædicatores re ipsâ periclitati sunt, *Per infamiam & bonam famam*, vt Paulus loquitur 2. Corint. 6. 8. Iam veluti dij honoribus affecti, (vt Actuum 14. 12.) iam ceu dæmones eiecti & profligati.

Duplex tentationis genus, per aduersitates & prosperitates.

Cælestis igitur vox, quam Ioannes audiuit, vox est exultantis Ecclesiæ de futura contra diabolū victoria; quæ in gloriosissima illa Euangelicæ prædicationis & conuersionis mundi expeditione fuerat à Christi fidelibus comparanda; cuius felix iam initium cernebatur. Cùm dæmon deinceps in B deterius ruat, ac proinde ipsius imaginationes nō possint Ecclesię felicitati obsistere: sed potiùs in nobiliorem Dei gloriam sint tandem cessuræ, & in idololatriæ ruinam.

Aduerte autem hîc non dici, *Accusator noster*, sed *accusator fratrum nostrorum, qui accusabat illos*. quę verba videntur respicere Iobi & antiquorum Sanctorum accusationem; de quibus vt de fratribus congruēter sermo esse potest. Nihilominus pręstabilius est, vt Christiani adhuc viui & superstites intelligantur de illis loqui, qui pro Christi fide & Euangelij prædicatione fortiter occubuerant. Huic enim explicationi fauent manifestè verba subsequentis versus. Quanuis posset etiam affirmari, vniuersum Christianæ Ecclesiæ corpus agere singulatim de Euangelij concionatorum constantia; qui pro Christi gloria & mundi salute extremam mortis aleam fortiter & animosè subierant; & ausi fuerant in orbis theatro palàm prædicare Iesum Christum esse vnicum Deum verum.

Cur non dixerit Ioānes accusator noster: sed fratrū nostrorum?

C

TEXTVS.

Vers. 11. Et ipsi vicerunt eum propter sanguinem Agni, & propter verbum testimonij sui; & non dilexerunt animas suas vsque ad mortem.

COMMENTARIVS.

DÆMONIS criminationes in Christi ministros, & facultas ei permissa eos insectandi, illum tandem habuere finem, vt in ipsis Christi seruis magis magisque emineret eiusdem Christi sanguinis virtus, Diuini verbi efficacitas, & ingens virorum Apostolicorum charitas. Hęc est explicationis summa. In textu verò notandum est, cùm dicitur, *Propter verbum testimonij sui*, ex Græco ad verbum reddi, *Testimonij ipsorum*. hoc est testimonij, quod Sancti inter promulgandum Euangelium de Christo dabant. Illa autem phrasis, *Non dilexerunt animas suas vsque ad mortem*: perinde est, ac si dicerent, tantum abest, vt non dilexerint, vt emori etiam non formidauerint. Facit huc illud Pauli Act. 20. 24. *Nec facio animam meam pretiosiorem, quàm me, dummodo consummem cursum meum*. Hoc est, Non tanti est mihi vita mea, quanti vt cursum meum consummem.

D

Quid sit, non diligere animam suā vsque ad mortem.

TEXTVS.

E *Vers.* 12. Propterea lætamini cæli, & qui habitatis in eis. Væ terræ, & mari, quia descendit diabolus ad vos habens iram magnam, sciens quòd modicum tempus habet.

COMMENTARIVS.

SI cæli in Apocalypsi Christianam Ecclesiam significant, vt aliàs diximus: quænam est distinctio hæc inter cælos & eos, qui in cælis habitabant? Respōdeo, cælorum nomine denotari vniuersam Ecclesiam: nomine autem eorum, qui in cælis habitare dicuntur, intelligi Christianos singulos,

Quid innuatur distinctione cæli & eorum, qui in eo habitant.

qui in Ecclesiæ gremio degunt; quod est dicere; lætentur atque exultent tam communis Ecclesia, quàm singuli fideles. Ita cap. 13. 12. legimus, *Terram, & habitantes in ea.* Aut fortasse cælorum nomen primogeniam designat Ecclesiam, id est, illos ex circuncisione fideles, qui Christum receperunt: iuxta Pauli locutionem, qui Ierosolymitanam Ecclesiam appellat cælestem Ierusalem. Qua ratione Gentiles ij, qui in eandem Ecclesiam sunt inserti, dici possunt in cælis habitare. Simili enim distinctione possemus dicere: Lætetur Hispalis, & quotquot in ea degunt; id est, quamuis Hispali nati non sint. Prior tamen expositio mihi magis arridet. A

VAE TERRAE, ET MARI.] In c. 13. innuitur, mare ac terram concitare horribilem persecutionē aduersus Christianam Ecclesiā. Per respectū igitur ad eam persecutionem ait nunc textus, *Væ terræ, & mari.* Tametsi autem hæc procella est in Ecclesiam sæuitura, nihilominus non tantùm non dicitur; *Væ Ecclesiæ,* verùm etiam asseritur, *Lætamini cæli;* Ecclesiâ videlicet cæli nomine nuncupatâ. quod perinde est, ac si dicatur persecutio illa non in Ecclesiæ ruinam, sed in admirabilem eius potiùs gloriam, splendorem atque victoriam redundatura, nec persecutio illa Ecclesiæ calamitosa, sed felix futura; iuxta illud Iacobi c. 1. 2. *Omne gaudium existimate fratres, cùm in varias tentationes incideritis.* Quamobrem *Væ* illud non fidelibus persecutionis tempestate iactatis, sed persecutoribus ipsis; videlicet mari & terræ, per modum comminationis intenditur. Non enim sunt Christiani, quantumuis oppugnati, miseriæ & calamitati obnoxij: sed potiùs ipsorum oppugnatores, quorum ministerio vtitur dæmon. Atque hic sensus est Apocalypseos sapientiâ dignissimus. B

Nomine terræ & maris quid hic significetur.

Deinde in maris & terræ distinctione (si in persecutione Iudaici populi persisteremus) adhuc non dubitarem, per terram Iudæos, Gentiles per mare designari, vt vidimus capite decimo, & eâdem allegoriâ seruatâ dici posset, in persecutione à Gentibus excitatâ non solùm fuisse infelices ac miseros Gentiles, qui in Christianos excandescebant; sed Iudæos etiam, qui eamdem Gentilium persecutionem vrgebant pro virili parte, & ipsorum Gentilium factioni in hac re vehementer studebant; vt ex Ecclesiasticis historijs constat. Certum namque est, tam Romæ, quàm vbicunque reperiebantur Iudæi, eos fuisse potissimos fidelium calumniatores.

Nihilominus tamen existimo, nomen terræ & maris congruentiùs sumi in hoc capite, sicuti in capite decimo tertio. Nam Draco vt ad calcem huius cap. asseueratur, maris littus selegit, vt locum aptum; ex quo tam mare quàm terram misceret, & in bellum aduersus Christianam Ecclesiam concitaret. Quapropter terræ nomen Iudæos hìc singulatim non denotat, sed vniuersè eos omnes, qui terrenis affectibus inhærescunt: sicut & nomen maris mundum, eiusque potentiam designat. Quòd autem in secunda hac Apocalypseos parte nomen terræ comprehendat omnes terrestrium affectionum sectatores; eo fine fuisse excogitatum videtur, vt terræ nomen ad Gentiles sese extenderet eâdem proportione, qua ad Iudæos priùs fuerat terræ ipsius symbolum accommodatum: videlicet propter terrenos affectus. Hâc explicationem fulciunt Græca quædam, quæ vbi nos legimus, *Væ terræ, & mari;* legunt; *Væ habitantibus in terra, & habitantibus in mari.* Quæ expositio Iudæos terræ nomine non excludit; continentur enim in communi ratione eorum, qui terrenis affectibus volutantur. Quare in hac secunda explicatione includitur etiam prima. C

Cur hic Væ non de Ecclesia afflictâ, sed de ipsam affligentibus prædicetur.

Itaque quo tempore infideles fuerant insectaturi Christianos homines, & in eis stragem edituri; eodem cælestis vox non ait, *Væ fidelibus:* sed, *Lætamini cæli:* &, *Væ infidelibus.* Nam in ipsa persecutionis rabie, cædes & vera strages in improbis potiùs persecutoribus, quàm in probis ac sanctis hominibus à dæmone fit. Etenim non æquum est, cælesti voce pronunciari *Væ* in eos, qui ingenti meritorum thesauro locupletantur; sed in eos, qui *thesaurizant sibi iram in diem indignationis ac vindictæ:* hi autem sunt, qui in huiusmodi mari vitam transigunt, ipsius turbulentis vndis ac fluctibus conquassati; & qui terrestrium bonorum cupiditate illecti, terræ incolæ verè & sunt & nuncupantur: atque vt mundanis iussis obtemperent, persecutorum partes velis remisque prouehunt. D

Vtrùm hoc Væ extendatur etiã ad Christianos debilis & infirmæ virtutis?

Aliquis forsan opinabitur, hoc Apocalypseos, *Væ,* propagari etiam ad Christianos fractæ ac debilitatæ virtutis, qui terræ etiam ac maris incolæ dici possunt; quòd Christianæ professionis, ipsiusque morum celsitatem non auidè arripiunt. Ceterùm quamuis Apocalypseos doctrina ad horum etiam calamitatem dilatetur; vero similius tamen est, directè hìc esse sermonem non de ipsis, sed de infidelibus obstinatis Ecclesiam insectantibus. Nam scopus est, agere de Christianæ Ecclesiæ felicitate in medio ingruentium persecutionum impetu. Et quidem si primigeniæ Ecclesiæ status consideretur, in quo valde pauci Christianorum vitijs & improbitati se dabant, iure optimo potuit de Christiani populi felicitate institui sermo: eâdem omnino ratione, ac si omnes verè sanctitati studerent. Sic enim loqui solemus, vbi de communitatis laudibus sermo est.

QVIA DESCENDIT DIABOLVS AD VOS HABENS IRAM MAGNAM.] Ex his verbis colligitur respici in hoc loco ad ea, quæ in fine capitis dicuntur; scilicet, Draconem, vt bellum Ecclesiæ inferret, in maris littore constitisse, inter mare ipsum, ac terram; & quamuis ingens dæmonis ira ac furor in Ecclesiam potissimùm ferebatur, ad eius tamen executionem accitūrum fore in suum auxilium maris Bestiam, & Bestiam terræ, atque maris & terræ incolas, nec non ijs omnibus mirè abusurum. Quare dæmonis irâ ac furore fuerant ipsi corripiendi, & grauissimis sceleribus miserandum in modum implicandi. E

Quo sensu dicatur dæmon, sciens, quia modicū tempus habet.

SCIENS, QVIA MODICVM TEMPVS HABET.] Hinc aliqui inferunt, contextum propriè ac directè de Antichristo agere. Huiusmodi tamen declarationem superiùs iam subuertimus fortioribus argumentis, & serie atque acoluthiâ non vnius aut alterius verbi, sed totius libri. Iam, quòd auctores nonnulli in hisce verbis vrgent, vt contextus tempora Antichristi respiciat: ad id quidē in promptu est solutio. Cùm enim dicitur parum nobis superesse temporis, non agi solet abstractè de tempore, quod ad extremi vsque iudicij diem reliquum est; sed de tempore, quod nobis restat ad illud peragendum, de quo incipit sermo. Veluti si quis vindemiam acceleraret existimans modicum sibi temporis esse super; intelligendum est de tempore ad vindemiam apto; priusquàm vuæ

solis

A solis ardore passę exarescant. Nemo autem inficiari potest, húc esse peruagatum loquendi modum. Cùm ergo nostrę expositionis continuatio spectet ad tempus, quo per Euangelij prædicationem ad Gentes, idololatria pristino loco, gloriâ, ac dignitate ceciderat; nullius difficultatis est, verba illa, *Sciens quia modicum tempus habet*; aptissimè ad exiguum referri tempus, quod dæmoni residuum erat, vt in mundo per idolorum culturam imperitaret; antequam Christiana Religio caput attolleret. atqui perspicuum est, si rei moles ac magnitudo ponderetur, modicum satis tempus reputari vnum aut alterum sæculum. Quanuis enim de Antichristi tempore sermo esset; nescit omnino dęmon tempus ab Antichristo ad extremi iudicij diem interijciendum minus ducentis annis fore.

Quòd si roges, vnde coniectarit dæmon, ab initio Euangelicæ in orbe prædicationis parum interesse temporis ad idololatriæ vsque ruinam & expulsionem? Respondeo, Id dæmonis malitiam, ac versutiam minimè latuisse; cùm videret in ipsis prædicationis & conuersionis primordijs ingentem Christianæ Religionis & ipsius prædicatorum efficaciam, & Prophetarum insuper hac de re vaticinia perpenderet; quodque verisimile erat, effuso Christi Sanguine fore præstandum. *Vnde dæmon coniectare potuerit, parum sibi superesse temporis.*

B

T E X T V S.

C *Vers.* 13. Et postquàm vidit draco, quòd proiectus esset in terram, persecutus est mulierem, quæ peperit masculum.

C O M M E N T A R I V S.

QVOD draco mulierem sit persecutus, apponitur hîc quasi quid cōsectarium, postquam draco se è cælo in terram deiectum aspexit. At enim (inquies) mulier in desertum fugit ratione persecutionis in se concitatæ; persecutio ergo, mulieris fugam anteuertit. Ceterùm mulier quidem fugit in solitudinem propter Iudæorum rebellium persecutionem, qua Euangelij prædicatores exagitabant. postquam verò Euangelium Gentibus enunciari cœpit, & dæmon propter amissum idololatriæ splendorem de cælo fuit deiectus; tunc dæmon ipse vehementiore furore correptus persecutionem non Iudæorum modò, sed Gentium pariter in Ecclesiam commouit. *Vtrū draconis persecutio fugā mulieris anteuerterit; an è contrario?*

D Quia verò Romæ prima persecutio præcipuè fuit coorta contra nouæ Romanæ Ecclesiæ Parentem, hoc est contra Apostolos & Euangelicos prædicatores, qui Romanam Ecclesiam à fundamentis erexerant; ideo draco dicitur persecutus fuisse mulierem, quæ peperit masculum. Quibus verbis designari arbitror, primam sub Nerone persecutionem; quæ exarsit primò aduersus Euangelij prædicatores, & singulatim aduersum eorum caput Petrum. In eo autem, quòd draco fuerit insectatus fœminam, quæ masculum filium in lucem edidit; innuitur, dæmonem Romanæ Ecclesiæ fundatione imprimis stimulari ad eam persecutionem excitandam. Nec enim dubitabat, quin masculus ille filius ad idololatriam penitus exterminandam fuisset natus. *Quid innuatur, dū dicitur draco persecutus mulierem, quæ peperit masculum.*

T E X T V S.

E *Vers.* 14. Et datæ sunt mulieri alæ duæ aquilæ magnæ, vt volaret in desertum, in locum suum; vbi alitur per tempus, & tempora, & dimidium temporis à facie serpentis.

C O M M E N T A R I V S.

HIc illud primò dubium occurrit; vtrùm huiusmodi alæ fuerint mulieri datæ, antequam se fugæ mandaret; an potiùs postquam cœpit fugere, quando draco illam suscitauit persecutionem; de qua superiore versu diximus, quòd se è cælo deiectum videret? Ratio dubitandi est, quia suprà nu. 6. dictum *Nū alæ sint datæ mulieri, antequā se fugæ mādare cœpisset; an post fugæ initiū?*

dictum fuerat, mulierem fugisse in solitudinem; cùm tamen ibi nulla sit alarum mentio: nunc autem n.14. factâ mentione persecutionis, posteaquàm in terram fuit draco prostratus, additur duas mulieri alas fuisse datas, vt in desertum volaret. Quare non videntur illi fuisse tributæ, quoad dæmō eam in desertum fuit insecutus. Arbitror tamen, aptius & congruentius intelligi, à principio, aut saltem statim ac peperit masculum, alas ei fuisse additas; vt se reciperet in illud perfugiū, quod Deus illi in deserto præparauerat. Mulier enim, cùm peperit, fingitur in cælo fuisse, & mox post partū fugisse; atq; vt per aëra impune volitaret, alis sibi opus erat. Quapropter, quòd posteà alarū mētio intercurrat, non ideo fit, quia ante ipsam persecutionem alæ ei concessæ non fuerint; sed vt intelligatur, quamuis draco mulierem in desertum sequeretur, illam tamen subsequi, ita vt eius iter impedire nullo modo posset. Tametsi enim draconi alæ inerant; eæ tamen, vtpote draconis, non illum sublimè efferre poterant. At fœminæ fuerant suppeditatæ aquilinæ alæ, atque adeò multò altiùs ac velociùs dracone volitare poterat. Vide de velocitate aquilæ Deuteronomij 28. 49. Habacuc 1. 8. & 2. Reg. 1. 23. Item de illius sublimitate lege Prouerb. 30. 19. & Ierem. 49. 22. A

In mulieris alis subesse allusionem ad Isaiæ locum cap. 40.

Deinde in alis mulieri subministratis videtur contineri allusio ad illud Isaiæ 40. 31. *Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem: assument pennas vt aquilæ; current, & non laborabunt; ambulabunt, & non deficient.* Quæ tamen Isaiæ verba non adigunt nos, vt in alarum distinctione philosophemur; nam ad denotandam ingentem velocitatem ac suauitatem in assiduo atque indefesso per aëra volatu, sanè quàm idonea est alarum aquilę allegoria: ad quod tamen non est necesse notare, quot sint alæ, & quales. Quare Isaiæ locus non ait, *Assument duas pennas*; sed *Assument pennas, vt aquilæ.* Similiter etiam Ezech. 17. 3. & num. 7. legimus, *Aquila grandis magnarum alarum.* vbi interpretum nemo in applicatione de alarum distinctione philosophatur. Verùm in hoc Apocalypseos loco contextus ipse nos cogit, vt in applicatione duplicis alæ distinctionem inuestigemus. Ait enim, *Datæ sunt mulieri alæ duæ.* Nisi enim in binarij numero peculiare mysterium delitesceret; nequaquam diceretur, *Alæ duæ.* Sicuti nec apud Ezechielem id exprimitur, vbi de aquilæ magnæ alis. B

Duarum alarum mentionem hoc in loco non absque mysterio fieri.

Præterea aduertendum est, in Græco insignem quandam aquilam designari, duplici enim articulo inscribuntur hæc verba, præfixo tam in voce *Aquilæ*, quàm in *Magnæ*. Quamobrem cùm in Apocalypsi Aquila sit sapientiæ symbolum, vt vidimus cap. 4. 7. & c. 8. 13. Cumque duplex hîc (vt dixi) articulus præponatur; non videtur dubitandum, quin in præsenti, aquila cælestem sapientiam denotet. Per duas verò alas nihil aptius occurrit, quàm vt duo testamenta, sacræ Scripturæ partes, indicari dicamus. Nam sapientiæ cælestis alæ sunt Ecclesiæ summo solatio. Atque hæc est Ticonij, & aliorum explicatio. Si tamen aliquis optet huic expositioni aliam addi, quæ de duobus sapientiæ actibus agat; hęc insuper potest adhiberi explanatio, videlicet vt duarum alarum altera significet rerum temporalium despicientiam, altera spiritualium æstimationem. Duabus his sapientiæ partibus congruenter sapplicatur duarum alarum distinctio; & vtriusque coniunctioni nihilo aptatur minùs aquilæ grandis allegoria. his enim pennis spiritales viri ex rerum terrestrium contagione abstracti tolluntur in sublime, & in vno Deo verum exquirūt solatium. Rem autem quamlibet tanti ducere, quanti est; id verò proprius est sapientiæ effectus. Sapientis namque est de rebus ipsis, perinde ac sunt, iudicium facere. Quare applicatio fit aptè ad duplicem actionem; quæ propriæ sunt sapientiæ partes, & quasi alæ. C

Quod sit duarum mulieris alarum mysterium.

Aliæ de duplici mulieris ala expositiones referuntur, ac refelluntur.

Aliquis congruens esse putabit, vt hæ duæ alæ sint sanctitatis atque sapientiæ symbola; vt hoc quoque par pluribus illis annumeretur, quæ retulimus cap. 11. Si tamen aquila est sapientiæ symbolum, vt satis suprà probatum est; non rectè consonat, vt ex duabus aquilæ pennis vna sapientiam, sanctitatem altera figuret. Nihilo est aptius, per duas alas denotari amorem tam Dei, quàm proximi; vel desiderium gloriæ Dei, & vitæ immaculatæ studium (quæ est explicatio Riberæ.) Neque enim huiusmodi actiones sunt propriæ sapientiæ, sed sanctitatis. Omitto expositiones alias minùs probabiles; cuiusmodi est, per duas alas innui fauorem Romani Imperij, cuius insigne fuit aquila; aut etiam fauorem Imperij Orientalis, & Occidentalis. Quæ interpretationes cum Apocalypseos serie nulla ratione consentiunt. D

Dicet tamen aliquis, illud saltē non ineptè affirmari posse; duas nimirum aquilæ alas esse impugnationē falsitatis & veritatis probationem; atq; ad prædicationem Gentibus factam conducere imprimis considerationem vtriusque rei, quas Deus Euangelicis prædicatoribus impertiuit. Aut si profectio in desertum fuit Iudaici populi derelictio, & ad Gentes commigratio; fortassis duarum alarum altera Iudæorum reprobationis cognitionem, altera electionis Gentilium indicat. Adhæc dico; ex contextu ipso planum fieri, alas aquilæ fuisse mulieri datas; non vt in solitudinem fugeret, sed vt peruenire posset ad refugij locum, quem Deus illi in deserto præparauerat. Hoc enim manifestè innuunt verba illa, *Datæ sunt mulieri alæ duæ, vt volaret in locum suum; vbi alitur à facie serpentis.* In superioribus autem explicuimus, Deum ipsum esse locum, siue domum refugij, quò sese mulier in solitudine abdidit. Constat verò ad eiusmodi perfugium in deserto inueniendum minimè esse aptam aliorum arcanorum notitiam, nec in argumentis refutandis vim; esse verò valde ad rem contemptionem terrenarum rerum, & cælestium æstimationem. E

Quid sit, ali mulierem à facie serpentis.

VBI ALITVR A FACIE SERPENTIS.] Ribera §. 39. ait hîc esse Hyperbaton; nam verba illa *A facie serpentis*, non connectuntur (inquit) cum verbo *alitur*, sed cùm, *Vt volaret*; ita vt constructio sit, *Datas esse mulieri alas, vt volaret à facie serpentis in desertum, in locum suum; vbi alitur per tempus, & tempora, &c.* Hæc ille. Meo tamen iudicio nullum hîc subest Hyperbaton. Ali enim à facie serpentis Græcâ phrasi idem est, quod ali procul à serpentis conspectu. Quare aptissimus sensus est; quamuis acerrima sit serpentis persecutio, non tamen eò peruenire posse, vt impedimento sit, quominus in abdito tranquillæ animæ penetrali fruantur sancti viri maximo solatio ex eo, quod Dei voluntatem perfectè exequi conentur. Hic enim est sanctarum animarum cibus, vt superiùs Christi Domini tum verbis, tum etiam exemplo probauimus. Et in hac etiam significatione includitur patientia & spes & solatium ortum ex contumeliis pro Christo toleratis.

A PER TEMPVS, ET TEMPORA, ET DIMIDIVM TEMPORIS.] Id est, per tres annos & dimidiatum, vt cap. 11. discussimus: vbi etiam late de mystici huius temporis significatione. Præterea ali *per tres annos & dimidium à facie serpentis*, accipiendum est de tempore, quod mulier in deserto transegit in spelunca, siue refugio diuinæ prouidentiæ, septa vndique tygribus, leonibus, ac basiliscis ante Gentilitatis conuersionem. Tunc enim solitudo fuit in paradisum commutata, vt diximus versu 6.

NOTATIO IX.

De secundaria significatione duarum alarum, quæ datæ sunt mulieri, vt in desertum volaret.

Secundaria duarum fœminæ alarũ significatio de Paulo & Barnaba Gentiũ Apostolis.

SEMEL iam & iterum in hoc capite (nempe in lunæ, & in Michaelis symbolo) vidimus primariæ significationi adiũgi interdum secundariam; quam etiam Spiritus sanctus intendit. In symbolo ergo duplicis alæ mulieri subministratæ, præter primariam significationem, illud occurrit; nimirum, in his etiam alis Ecclesiæ concessis significari fortassis Apostolos Paulum, & Barnabam; ita vt ipsi sint duarum instar alarum, quibus ornata fuerit Ecclesia primogenita; vt sese audacter in Gentilitatis desertum inferret.

Hanc ad rem considero imprimis, vt per Gentilium desertum fieri possit iter, rectè concipi alas vt necessarias; sine quibus illac tendi non possit. Vide Ioannis 7.35. vbi postquàm Christus dixit, *Ego vado, quò vos non potestis venire: dixerunt Iudæi ad semetipsos, Quò hic iturus est? numquid in dispersionem Gentium iturus est, & docturus Gentes?*

Paulus & Barnabas Gentium Apostoli ab Spiritu sancto destinati.

Secundò considero, quod Spiritus sanctus ait, Act. 13. 2. *Segregate mihi Saulum & Barnabam in opus, ad quod assumpsi eos.* Et infrà n. 46. *Contradicentibus, & blasphemantibus Iudæis; tunc constanter Paulus & Barnabas dixerunt; Vobis oportebat primùm loqui verbum Dei; sed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad Gentes; sic enim præcepit nobis Dominus. Audientes autem Gentes gauisæ sunt, &c.*

Tertiò receptissimum est Exodi 19: per alas aquilæ intelligi Mosem & Aaronem, vel etiã prædicatores; sic exponunt Origenes, Ambrosius, Hilarius, Basilius, Augustinus, & Hesychius. Victorinus autem & Ticonius duas has alas interpretantur de Elia, & ipsius comite sub Antichristo. Si igitur Dei ministri, & præsertim concionatores sunt aquilæ alæ; quid mirum per alas mulieri attributas, vt in solitudinem volaret, Apostolos Gentilitatis denotari; qui aquilarum instar Ecclesiam velocissimè per Gẽtilitatis solitudinem aduexerunt?

Quartò, quamuis Apostoli omnes Iudæis & Gentibus prædicarent; certum tamen est Paulum & Barnabam magis propriè esse Gentilitatis Apostolos, vt ex suprà dictis liquidò constat. Quod roboratur ampliùs; quia licèt nullam Barnabæ epistolam habeamus: Paulus tamen de se & de Barnaba pariter loquitur. Lege ad Romanos 11. 13. *Ego sum Gentium Apostolus; ministerium meum honorificabo*, Et cap. 15. 16. *Data est mihi gratia, vt sim minister Christi Iesu, sanctificans Euangelium Dei; vt fiat oblatio Gentium accepta.* Et ad Galatas 2. 2. *Ascendi cum Barnaba; & contuli cum Apostolis Euangelium, quod prædico in Gẽtibus.* Et n. 7. *Cùm vidissem, quòd creditum est mihi Euangelium præputij, sicut Petro circuncisionis, (qui enim operatus est Petro in Apostolatum circuncisionis, operatus est mihi inter Gentes.) & cùm cognouissem gratiam, quæ data est mihi; dextras dederunt mihi & Barnabæ societatis; vt nos in Gentes, ipsi autem in circuncisionem.* Et 1. ad Timoth. 2. 7. *Positus sum ego prædicator & Apostolus & Doctor Gentium* (siue *Magister Gentium*: vt habetur 2. ad Timoth. 1. 11.) Ex his ergo locis planum fit, Paulo & Barnabæ peculiarem ab Spiritu sancto gratiam & audaciam fuisse collatam, vt Euangelij lumen in Gentes inueherent, & cæteris Apostolis viam ad Gentium prædicationẽ reserarent. Vide illud Act. 9. 15. *Vas electionis est mihi iste,*

B *vt portet nomen meum coram Gentibus.* Aduerte autem alarum esse proprium, auem euehere & asportare: & vas quidem electionis Hebraicâ phrasi ponitur pro egregio instrumento, (cuiusmodi est ala) ad portandum nomen. Sic enim alæ atque tuba tribuuntur Famæ.

Cur hoc potissimum loco Pauli & Barnabæ mentio fiat?

Quintò, cùm sermo sit de primogenita Ecclesia, quæ vocatur Sion; oportebat honorificam fieri mẽtionem de reliquis præcipuis ipsius partibus, ac potissimùm de illis, quibus Euangelij prædicatio & erectio Ecclesiarum, quæ sunt matris Sionis filiæ, referri debent accepta. Quamobrem cùm Christus & ipsius Mater sanctissima in luna: in duodecim stellis totidem Apostoli figurati sunt; decebat, ne duo Spiritus sancti Apostoli Paulus & Barnabas silentio prætermitterentur. Non autẽ reperiri potuit aptior
C & congruentior locus ad eorum mentionem, quàm hic, vbi de prædicatione ad Gentes sermo instituitur. Hoc verò non est Paulum & Barnabam cæteris Apostolis inferiores effingere; quòd duodecim per stellas totidem, & hi duo per mulieris alas denotentur: quinimò ita assignatur peculiaris gratia, quam diuinus spiritus Paulo & Barnabæ fuit elargitus, vt Euangelium per Gentilium regiones celeriter vectarent: & reliquis Apostolis veluti alas suggererent ad gloriosam illam expeditionem. cætera, dubium non est, quin si duodecim Apostoli stellarum cognomẽto merentur honorari, quòd mundum sua luce compleuerint, non minus hoc nomine sint Paulus & Barnabas digni. Enimuerò, dum alijs stellarum, alijs alarum symbolum distribuitur; adumbratur non obscurè hinc duodecim Apostolorum gloria, quòd
D Apostolicum Symbolum condiderint, & sint duodecim mystici Patriarchæ spiritalis Iacobi filij: indè peculiaris Spiritus sancti prærogatiua, quã duobus Apostolis concessit. Nec tamen ideo negatur, duodecim Gentilitatis etiam Apostolos fuisse; sed per attributionem congruenter hoc elogium illis applicatur, qui diuinitus fuere ad id muneris peculiariter destinati.

Sextò, quòd Ioannes in Apocalypsi alarum symbolo Paulum & Barnabam signatos viderit, gratũ illi valde videtur fuisse, eo quòd Ecclesias in Asia per Ioannem fundatas, Paulus in Asia itidem, & Ephesi præsertim prædicans, inchoauerit. Etenim dũ vtrumque Apostolum in mulieris alis figuraret; perinde fuit, ac si diceret, illis veluti auctoribus honorem attribui debere ex Ecclesiarũ fundatione, quas
E cæteri in Gentilitate erexerunt; quasi illi priùs felicibus & auspicatissimis primordijs initiũ dederint; & robur animosque cæteris ad gloriosam hanc expeditionem addiderint.

Cur mulieri aquilinæ alæ, non colũbinæ affingantur?

Septimò, mulieri congruenter satis aquilinæ alæ, non columbinæ tribuuntur; quo innuitur, illam non tam fuisse fugam, quàm sub fugæ specie animosam impressionem, volatum sublimem, & admirabile quoddam aucupium. Columba quidem timida est; aquila tamen audax; *& ad præceptum Domini eleuabitur aquila.* Iob 39. 30. Et infrà numero 33. *Vbi cadauer fuerit, statim adest.* Maldonatus Matt. 24. 28. asserit, hoc esse Hebræorum prouerbiũ. Præterea Iobi 9. 26. de aquila dicitur; *Volat ad escam.*

Quare

Quare egressio illa Pauli & Barnabæ fuit veluti incursus ad prædam. Quod pariter exemplo est Euãgelij ministris & concionatoribus. Et in hoc exemplo veluti in quadam pictura cernimus aquilam grandem, quæ *prouocat ad volandum pullos suos*, Deut. 32.11. & eos docet in sublime volatum extollere, prædam indagare, & solem aduersis oculis intueri. Portat etiam pullos super alas: Exod. 19.4. illos videlicet, vel potiùs Ecclesiarum pondus in se sustinens. ac demum in aquilę pennarum allegoria longior fieri potest ratiocinatio.

Verùm vt ingenuè fatear, quid sentiam, tota hæc A explicatio alarum mulieris ad Paulum & Barnabã concionatoria mihi potiùs, quàm propria & literalis apparet. Contextus enim non alas mulieri tribuit, vt se per desertum inferat; sed vt in eodem desertò ad perfugij locum se recipiat. Nec verò timendum est, si minùs hoc symbolum attigerit Paulum, ipsum absque peculiari sui mentione in Apocalypsi prætermissum iri. Nam in alijs locis honorificentissimè sub alijs symbolis significatur; vt posteà perspicuè constabit, capite decimo sexto, in plaga prima & similiter c.17. & c.21.

TEXTVS.

Vers. 15. Et misit serpens ex ore suo post mulierem aquam tanquam flumen, vt eam faceret trahi à flumine.

16. Et adiuuit terra mulierem; & aperuit terra os suum, & absorbuit flumen quod misit draco de ore suo.

COMMENTARIVS.

Ingentes pisces aquæ copiam efflantes.

QVOD ad ideam attinet, non opus est eam ab aliqua re naturali desumi; id est, esse in rerum natura draconem, qui aquam ore emittat. Ingentes aliquos pisces tradunt magnam aquæ copiam fistulâ quadam euomere, & ex eis, quidam appellatur, *φυσητηρ*, id est, flator; eo quòd nimbosam quandam aquarum eluuionem efflando emittat. Vt plerumque etiam alueos nauigantium deprimat. Bellua est miræ magnitudinis, quam Itali appellant *Capitolium*, de qua Rondeletius l.18.c.14. Deinde Crocodilus dicitur etiam aquam in ipsam viam eijcere, vt homo collabatur. Est enim humani corporis auidissimus. de quo Marsilius de aqua benedicta folio 93. B

Ribera contemplatur, hunc fluuium, quem draco ore euomebat, considerandum esse instar fluctus accedentis & recedentis: sic enim deseruiet ipsius draconis auiditati deuorandi fœminam. sed suprà iam vidimus, dæmonem de mulieris deuoratione desperare; id tantùm conari, vt eam insectaretur, vexaret, ac discruciaret. Quamobrem aptius & simplicius est, si asseramus draconis fuisse mẽtem, vt fluminis torrens mulierem corriperet, ac demergeret; vel saltem ex spelunca extraheret: id enim videtur ijs verbis innui, *Vt eam faceret trahi à flumine*. Nam cùm intra specum dæmon eam videatur infestare non posse; aptissimè effingitur, effuso aquæ flumine, illam ex specu velle extrahere. C

Ingentem persecutionẽ in Scriptura per fluuium inundantem designari.

Vt verò ad significationem deueniamus; in Scriptura quidem compertum est, persecutionem ingentem significari per inundantem fluuium. Lege Isaiæ 8.7. Ieremiæ 46.8. Ps.92.3. Ps.123.4. *Forsitan aqua absorbuisset nos.* Et Cant.8.7. *Nec flumina obruent illam.* Quæ locutio siue phrasis apud prophanos etiam Poëtas communis est. Ex quibus Homerus fingit bellum, quod fluuius Xanthus Achilli inferre tentauit.

Vtrùm hic draconis fluuius humanã significet eloquentiã? Proponitur sententia affirmans.

Obijciet tamen quispiam; quamuis per fluuium mulieri impendentem aptè figuretur persecutio; cùm verò fluuius hic ex draconis ore eruperit, necessarium est, ne de qualibet persecutione explicetur; sed de illa, quæ idoneè consideretur ex ore procedere: eiusmodi esset Philosophorũ doctrina, & Oratorum eloquentia. Nam simili ratione gladius ex ore procedens ca.1.16. & ignis ex ore duorum testium capite 11.5. Ranæ item ex ore draconis & Bestiarum cap.16.13. Hæc inquam omnia ad doctrinam referuntur. Similiter ergo in fluuio ex ore draconis procedente philosophandum erit. Deinde, flumen est appositum symbolum sapientiæ & eloquentiæ. Quare fluuius ex ore draconis humanam eruditionem atque eloquentiam, quam draco opposuit Euangelio, congruenter denotabit. Tertiò, si seriò inspiciamus, quod in hoc dæmonis bello per Gentes Ecclesiæ illato accidit; comperiemus sanè, priùs hoc bellum per verba, deinde per opera ipsa atque cruciatus fuisse gestum. Initio enim priusquam ad tormenta ac cædes ventum esset, dæmonis calliditas nitebatur humanæ sapientiæ atque eloquentiæ viribus doctrinam Euangelicam superare, & tanquam stultam ac ludicram irridere. Id enim est, quod Paulus ait, nimirum Euangelium ab se prædicatũ esse Gentibus stultitiam. Porrò certum est, interdum per Oratores ac Philosophos, interdum per ludibria & illusiones, nonnunquã etiam per mellitam ac suauem loquendi copiam Ecclesiæ dæmonem peracre intulisse bellũ. Quãobrẽ, cùm Apostoli non fuerint concionati *in sublimitate sermonis*, nec fucatis verborũ D

pigmentis

A pigmentis ac lenociniis; cumque ipsorum doctrina, si externa consideretur species, non admodum esset splendida & popularis; mirum non est, dæmonem principio contendisse, vt profanæ eloquentiæ torrens Euangelicam prædicationem exsorberet, & opprimeret rapidissimi instar fluminis; quod solitas ripas prætergressum obuia quæque secum trahit. Itaque hæc videtur extitisse prima persecutio à Gẽtibus in Euangelium concitata: & propterea textus videtur asserere, vbi primum dæmon fuit in terram deiectus, & fæminam aquilinis alis in locum perfugij concessisse aspexit; priusquam Romani Imperij potentia, per maris Bestiam denotata Euangelio sese opponeret, draconem ex ore euomuisse aquæ fluuium, quo fæminam adoriretur; vt hoc pacto mundanæ eloquentiæ flumen fæminam deuolueret, atque corriperet; quemadmodum lignum aliquod, siue arbor solet ab effuso torrente deferri. Ea enim videtur esse vis græcæ vocis ποταμοφόρητον.

Nihilominus hæc explicatio nulla mihi ratione probatur. Primò, quia bellum, quod per mundanam eloquentiam consideratur aduersus Euangelij doctrinam esse gestum, quamuis reapse dæmonis instrumentum extiterit, quo ipse Gentilium non paucos falsa verborum titillatione pelliceret; non tamen tanti fuit, vt inter persecutiones in viros Apostolicos coortas debeat recenseri. Ipsi enim Christi sectatores non eiusmodi erant, qui humanæ sapientiæ affluentiam Euangelio, eiusque doctrinæ contrariam magni admodum ducerent. Quare dæmon ipse non adeò desipiebat, vt existimaret, humanam eloquentiam & eruditionem fuisse satis, vt per eam veluti effuso flumine, Ecclesiam primogenitam siue Apostolicos viros pertraheret. Secundò ad sapientiam huiusmodi humanam figurandam minimè est ad rem fluuius ex draconis ore exiliens. Tametsi enim humana eloquentia rite comparatur fluuio, eiusmodi tamen fluuius est, qui ex sapientium & eloquentium hominum ore, non ex ore dæmonis procedit. Tertiò, hæc declaratio non bene consonat cum subsequentibus: dicitur enim, *Terra aperuit os suum, & absorbuit flumen, quod misit draco de ore suo.* Nam licèt aliqui contemplentur hic floridam illam eloquentiam, quæ quondam in toto orbe vigebat (vt Demosthenis, Ciceronis, & aliorum) quasi à terra dehiscente fuisse exhaustam atque absorptam: non tamen rectè consideratur, eloquentiam illam, ne Euangelio euaderet superior, Diuino consilio fuisse à terra deuoratam. quasi verò Euangelii prædicatio non aliter posset humanam eloquentiam excellere. Vanum hoc est, & pusilli animi, ac nimium humanam eloquentiam timentis. Nec video, quænã apta interpretatio possit assignari illis verbis, quibus textus ait, flumen à terra fuisse absorptum; si per flumen humana eloquentia atque sapientia figurentur. Præsertim cùm addatur huiusmodi deuorationem fluminis mulieri adiumento fuisse. Quartò, postquàm textus asseruit, dæmonem apud se decreuisse mulierem insectari; non rectè consentit, huiusmodi oppositionem humanæ eloquentiæ primo loco designari, quasi magnam persecutionem, & quasi flumen ex ore dæmonis emissum. Næ exaggerationem hanc sapientia Apocalypseos indignam planè reputarem.

Refutatur superior sententia.

Mea igitur sententia est, per flumen hoc ex ore draconis procedens significari Neronis persecutionem in Christianam Ecclesiam, & pręsertim Euangelicos concionatores commotam. Cui significationi mirificum est symbolum fluminis ex draconis ore emissi. Atque imprimis miro artificio Apocalypsis hac distinctione persecutionem Neronis (quæ fuit prima) ab aliorum Imperatorum persecutionibus discriminauit; vt scilicet persecutionem Neronis proximè dæmoni tribuat, aliorũ verò persecutiones ipsis attribuat Imperatoribus. Cuius discriminis ratio est; quia Nero fuit veneficijs & incantationibus addictissimus, atque vt Plinius lib. 30. cap. 2. *Veneficorum omnium, quotquot vnquàm extitere, maximus, qui dæmones de qualibet suspicione consulebat.* Et propterea Simon Magus tanta apud illum gratia pollebat. Satis ergo credibile fit, persecutionem à Nerone excitatam, ab ipsius dæmonis responso duxisse originem. Quare edicta ac leges omnino impiæ, quas Nero in Euangelium promulgauit, eleganter repræsentantur, quasi ex draconis ipsius ore processerint: atque adeò rapidissimum illum persecutionis fluuium Ecclesię imminentem multò aliter extitisse, ac persecutiones reliquas, quas stimulabat, & vrgebat dæmon, qua ratione homines solet ad peccatum inducere: sed potiùs expresso dæmonis oraculo hanc Neronis pugnam in Christianos sæuisse. Quamobrem oppugnationes reliquæ, & machinæ in Ecclesiam intentæ Bestiæ maris capitibus: hæc verò Neronis, draconi ipsi proximè tribuuntur.

Quid significet fluuius ex draconis ore procedens.

Nero veneficijs addictissimus.

Cur Neronis persecutio specialiter per hunc draconis fluuium figuretur.

Hæc interpretatio non parum accipit roboris ex propria significatione Bestiæ maris cap. 13. Ibi enim, (vt videbimus) supponitur, primam Neronis persecutionem iam præcessisse: descriptio enim persecutionum c. 13. initium sumit à re illa mirabili, quòd primum Bestiæ caput reuiuisceret; quod perinde est, ac dicere, Neronis persecutionem tunc instaurari; id est, Imperatores deinceps succedentes, quasi ab inferis reuocasse, & excitasse Neronianam rabiem contra Christi nomen.

Respõdetur argumentis pro prima expositione adductis.

Constat ergo ex his ad argumenta pro priori expositione allata. Ad primum enim, quemadmodum gladius ex ore Christi procedens refertur ad doctrinam, sic etiam flumen ex draconis ore erumpens refertur ad edicta & persecutionem, quæ dæmon Neroni non inspirauit solùm, sed etiam expressit. Ad secundum. Fluuius non minùs aptè deseruit ad significationem persecutionis, quàm eloquentiæ, vt suprà ex multis Scripturæ locis ostendimus, præsertim cùm ipsa contextus series non obscurè de persecutione agat. Ad tertium. Oppositio ac repugnantia, qua Gentes per humanam sapientiam ac eloquentiam Euangelio obstiterunt, minoris fuit momenti res, quàm vt inter grauiores Ecclesiæ persecutiones locum habeat.

VT EAM FACERET TRAHI A FLVMINE.] Hoc est vt ipsam perturbaret, & à parta tranquillitate ac pace deijceret, vt ex superiùs dictis liquet. Id enim denotat draconis conatus, quo eam è refugij loco extrahere laborabat.

Vers. 16. *Quid hic nomine terræ innuatur.*

ET ADIVVIT TERRA MVLIEREM.] Sæpè iam diximus in terra affectiones terrenas figurari. Et quidẽ qui Nerone occiderũt, id nec propter diuinũ obsequiũ, nec propter verę religionis defensionẽ præstiterunt, sed solùm propter suas terrenas cupiditates. Aut si terræ nomen (vt sæpe in Scriptura)

 refe-

A

Quomodo terra mulierem adiuuerit.

referatur singulatim ad eam ciuitatem, de qua agitur: Romani Gentiles, qui de medio Neronem sustulerunt, terrestribus affectionibus & cupiditatibus tenebantur; qui tamen in Neronis cæde nonnihil Ecclesiæ adiumento fuerunt. Occiso enim Nerone, & ipsius edictis abrogatis, persequutio illa eius iussu cœpta finem fecit. Id quod significanter figuratur, dum dicitur terra fluuium ex dracone procedentem absorbuisse. In quo fortasse allusio fit ad id, quod in locis aliquot cernitur; vbi fluuius interdum in terra ipsa per spatium aliquod, siue etiam leucas ita demergitur, vt prorsus non appareat. Quod in Anate vlterioris Hispaniæ fluuio experimento deprehendimus.

TEXTVS.

B

*Vers.*17. Et iratus est draco in mulierem; & abijt facere prælium cum reliquis de semine eius, qui custodiunt mandata Dei, & habent testimonium Iesu Christi.

COMMENTARIVS.

Qui sint reliqui de mulieris semine, quibus draco bellum intulerit.

NERONIS persecutio simul cum ipsius morte finem fecit: non tamen dæmonis ira contra primogenitam Ecclesiam, eiusque filios. Quapropter desperans dæmon se posse primogenita Ecclesia, aut filio primogenito superiorem euadere: statuit generale bellum suscipere, hoc est, non solùm aduersus vnam Romæ Ecclesiam (quæ est primogenitus matris Sionis filius) verùm etiam aduersus peculiares omnes Ecclesias, qui sunt Sionis etiam filii natu minores: ac demum aduersus eos omnes, qui spiritali generatione à matre Sione, id est, ab Ecclesia primogenita genus ducunt. Et quidem primorum Christianorum vita atque institutio tunc erat huiusmodi, vt Ioannes de illis generatim dicat, *Qui custodiunt mandata Dei, & habent testimonium Iesu Christi.* Semper tamen maximi alicuius cœtus, siue numerosæ hominum multitudinis laudes patiuntur aliquam exceptionem propter singularis cuiuspiam defectum. Sub nomine autem mandatorum Dei continentur, quæ ad fidem, spem, ceterasque virtutes spectant. At *habere testimonium Iesu Christi,* videtur hic quidem esse, quasi Christi chirographo testatum habere, illa esse vera Dei mandata; quæ qui custodierit, æternā fælicitatem consequatur. (Vide 1. Ioannis 5.10.) Aut quod magis ipse probo, *Testimonium Iesu Christi,* in hoc loco est, manifesta Christi approbatio in maximis beneficiis, quibus eos afficiebat; dum vires illis suggerebat ac robur, & miranda per eos opera patrabat.

C

Quid sit, habere testimonium Iesu Christi

Sermonem hic esse de alijs primæua Ecclesiæ filijs ad distinctionem primogeniti.

Porrò in hoc versu notandum est valde, sermonem non obscurè esse de aliis primogenitæ Ecclesiæ filiis ad distinctionem filii primogeniti, *qui recturus erat omnes gentes in virga ferrea.* Ex quo patet, primogenitum filium non esse vniuersalem Ecclesiam, sed peculiarem quandam, quæ inter reliquas obtineat principatum. Et quamuis de dracone dicatur, *Abijt facere prælium cum reliquis de semine mulieris*: non perhibetur ideo ipse à bello contra filium primogenitum inferendo abstinuisse: sed decreuisse simul generali bello vndique concitato non primogenitum modò filium, sed omnes pariter mundi Ecclesias, & vniuersos homines Christianæ fidei professores adoriri. In quo etiam innui tacitè videtur, persecutionem per flumen à dracone emissum indicatam, non ita fortassis communem & generalem extitisse. Id quod colligitur ex iis, quæ Baronius recenset anno Christi 60. agens de Neronis persecutione, & referens, quæ de illa tradunt Tacitus, Tertullianus, & alii. Non enim significant, eam persecutionem fuisse in toto Imperio vniuersalem, sed peculiarem Romæ, nec non sub eo prætextu cœptam, quòd Christiani falsò insimularentur ignem ad Romam comburendam admouisse; vt hoc pacto Nero ipse à suspicione excitati incendii se purgaret. Quamuis non propterea negandum sit, eam ipsam persecutionem posteà ad alias prouincias fuisse extensam.

D

Neroniana persecutionis initium non toto Imperio commune, sed Romæ peculiare fuisse: & quo prætextu cœperit.

ABIIT FACERE PRÆLIVM.] Huiusmodi prælium, siue generalem persecutionem, quæ hisce verbis denotatur, perspicuum est illam esse, quæ describitur capite decimo tertio à dæmone fuisse commota per maris Bestiam, & Bestiam terræ. Ideo enim mox additur, dæmonem inter mare & terram, nempe in maris littore ad hoc bellum capessendum constitisse.

E

TEXTVS.

*Vers.*18. Et stetit super arenam maris.

COMMENTARIVS.

Vtrùm hic Stetit, an Steti legendum sit.

RIBERA §.43. & Viegas sectione 22. fine, aiunt, frustra laborare interpretes in exponendo, cur draco super maris arenam stetisse dicatur; cùm non sit legendum *Stetit*, sed *Steti*, in prima persona. Probant, quia Græcè legitur ἐστάθην. Et apud Aretam atque Andream legitur *Steti*, & in

Com-

A Compl utensi etiam editione. Citant etiam pro se Rupertum & Erasmum; aiuntque hæc verba pertinere ad caput 13. vt videre est in Andrea, Areta, Ruperto & Richardo. Probant præterea ex contextu; quia Ioannes statim subdit, se vidisse Bestiam de mari ascendentem: atque ita optimè cohæret, Ioannem ad hanc visionem supra maris arenam constitisse.

Existimo autem, omnino legendum esse *Stetit*, in tertia persona: atque adeo de dracone hic esse sermonē. Sic enim legitur in Biblijs omnibus correctis, & in vltima editione Vaticana; nec Biblia reperientur alia typis excusa, in quibus legatur *Steti*; vnis Complutensibus exceptis. Et in ijs ipsis post vocem *Steti*, sequitur paruum T. vbi coniectari potest per typographi inconsiderationem huiusmodi errorem irrepsisse. Ex interpretibus autem, vnum Rupertum constat legisse, *Steti*, in prima persona; qui verbum hoc de Ioanne interpretatur. Ex Andreæ verò, & Aretæ commentarijs nihil potest certò inferri; quia nihil peculiare notant super ea verba. Quamobrem licèt in eorum textu impresso legatur, *Steti*; fortassis est aut error interpretis, aut mendum præli. Ceteri expositores legunt omnes, *Stetit*, & ad draconem referunt. Illud verò argumentum, quòd aliqui ex hoc versu caput 13. auspicentur, nihil probat. Communis namque diuisio hunc versum capiti 12. adscribit. Atqui in diuisione communi locum non habet *Steti*, in prima persona. Quin imò licèt caput 13. his verbis incipiat; non tamen perperam legetur, *Stetit*, in tertia persona; vt patet ex Ri-

B chardo, & clarius infrà constabit.

Vaticanæ editionis lectio præfertur.

Quod attinet ad Erasmum, miror illum à Ribera, & Viega pro sua opinione adduci, cùm ipse nō legat *Steti*, sed *Stetit* in tertia persona. Esto tamen legeret in prima; non tanti est, quem tutò sequi possis, omissa communi & recepta lectione. Iam quod affertur ex Græco, facili negotio diluitur; qui enim ex Græco transferunt, (vt Erasmus, Vatablus, Arias, & Biblia Regia) legunt omnes in tertia persona; indicium sanè non obscurum, fortè in græcis libris correctioribus non legi, ἐςάθλω, sed ἐςάθη, quod est, *Stetit*, vel *collocatus fuit*. Aut forsan ἐςάθλω potest tertiæ personæ deseruire addito in fine dictionis ν, eo quòd sequatur vocalis, qua ratione sæpe ponitur λέγουσιν, pro λέγουσι. Et quanuis grammatici afferant non addi, ν, in fine dictionis nisi post ἰῶτα, vel ἔψιλον, in verbo tamen substantiuo saltem dicitur ἦν, ἧς, ἦν, ita vt habeat ν, in tertia persona. Forsan ergo similiter id potest extendi ad verbum ςάω, vel ἵςημι, quod significat *stare*, & est quasi substantiuum.

Denique communi lectioni insistendum est; & ab illa nemo, opinor, recederet; nisi interpretationis difficultate abreptus. Sed fortassis ea difficultate superata, mysterium ipsum in his verbis inclusum planè ostendit, veram lectionem esse, *stetit*, in tertia persona. Atque vt ab ipsa ænigmatis figura incipiamus; quis non videat in his duobus capitibus 12. & 13. repræsentari coniurationem quandam monstrorum trium in Ecclesiam conspirantium; nempe draconis è cęlo dilapsi,

C Bestiæ maris, & Bestiæ terræ? In hac ergo figura liquidò constat, maris Bestiam esse quasi præcipuū maris ducem & imperatorem, & Bestiam terræ esse etiam terrestrium copiarum ducem: draconem porrò esse communem tam terrestris exercitus, quàm naualis imperatorem. Quare proprius illius locus est inter mare ac terram, & in ipso maris littore. Hoc ergo indicat textus, cùm ait, *Et draco stetit super arenam maris*. Adhæc, quemadmodum maris Bestiam textus depingit in mari, & terræ Bestiam in terra, ita etiam amphibium animal rectè in maris littore constituitur. Serpentes autem videntur ferè omnes ex amphibiorum esse genere, de quo Virgilius in Georgicis.

Quid duplici hoc c. 12. & 13. contineatur.

Cur draco in maris littore stetisse dicatur, quod attinet ad figuram.

Sed accedamus iam ad mysterium. In cuius inuestigatione notandum primò est, generalem Ecclesiastici exercitus Imperatorem (nempe Christum) ab Apocalypsi collocari in maris littore. Nam vt vidimus capite decimo, figura illa Angeli fortis pede altero mare, altero terram prementis Christum Dominum repræsentat. Si ergo Christus ideo pedem alterum in mari tenens depingitur, quia Euangelij ad Gentes prædicatio eò ingreditur; si dæmonis item intentio eò fertur, vt prædicationi Euangelicæ mare ineunti obsistat; quæ posset statio illi congruentior designari, quàm ma-

D ris littus; vt Christi studio & contentioni repugnare tentaret?

Item quod attinet ad mysterium, seu significationem.

Secundò notandum est, draconis situm consultò in sacra fictione fuisse eiusmodi destinatum, vt draco ipse inde vtramque maris & terræ Bestiam prensare, & solicitare posset; quò prælium aduersus Christianam Ecclesiam initum acriter & ardenter vrgerent. Quamobrem, cùm draco è cælo in terram fuisse lapsus dicatur; congruenter satis in eo situ depingitur: vt suo inde sibilo atque halitu pestilenti vtramque simul Bestiam ad prælium accenderet & inflammaret.

Tertiò notandum est, Neronis persecutionem mirificè (vt diximus) fuisse figuratam veluti bellum, quod dæmon per se ipse immediatè gerebat. Quo significatur Neronem expressa ipsius dæmonis cohortatione atq; responso (quod vtpote insignis veneficus in omnibus consulebat) animum ad bellum illud appulisse. Quæ verò persecutiones ab aliis Imperatoribus ethnicis post Ne-

E ronem excitatæ sunt; hæ describuntur capite decimo tertio veluti prælia, quæ Imperium ipsum, eiusque ministri aduersus Ecclesiam committebant; non verò dæmon per se ipse proximè, sed illorum interuentu ac ministerio. Quippe in hisce præliis dæmonis iussu expresso non capiebatur exordium: quamuis reuera ipse etiam fuerit in illis præcipuus hortator & auctor. Ad hoc ergo significandum congruenter fingitur draco in maris littore delitescere. Nam & colubri in arena latēre solent, & ipsa maris arena aptum est symbolum innumerabilis multitudinis hominum; in quibus Euangelii semen nullum fert fructum. Certum autem est, eos omnes, qui obsistebant Euangelio, esse infinitum stultorum numerum; in quibus Euangelii semen sterile reddebatur. Atque vt denotetur, infideles vtpote mundanos & obduratos, ac nullius stabilitatis aut firmitudinis, nequaquam permittere, vt Euangelij sementis in eorum animis radices ageret; ad hoc inquam aptissima est arena. Primò, propter infinitum numerum: huic enim significationi sæpe maris arena accommodatur in Scriptura: & expresè iam habemus Apocal. 20. 7. vbi dicitur, *Quorum numerus est sicut arena maris*. Secundò propter duritiem. Tertiò, propter vnionis defectum. Sunt enim impij, vt arenæ maris, inter se minimè cohærentes, siue vt arena sine calce (quod aiunt.)

Discrimen inter Neronianam persecutionem & reliquas subsequentes.

Quid denotetur per arenam, in qua draco constitit.

A

Quartò, propter sterilitatem; nec enim potest arena ferre fructum, nec semen sibi commissum reddere. Quintò, arenæ duritiei additur emphaticῶs genitiuus ille *Maris*. Nam prꝑterquam quòd arena ex se sterilis ac dura est, assidua ipsa marinæ vndæ eluuio illam magis adhuc fructus expertem reddit. Id quod omnino accidit impijs hominibus, quibus præter natiuam rigentis cordis duritiem, adiungitur noxia illa affectio ac lues, quam ex mundi commercio & contagione trahunt, nec non ex salsa aqua, qua frequenter alluuntur, hoc est ex eo quòd deprauatis mundi legibus ac moribus subiaceant. Hi ergo sunt, in quibus serpens antiquus se abscondit. Nam in persecutione ac repugnantia, qua impij Euangelium infestabant, haud dubie præcipuus dux atque suasor erat dæmon delitescens, veluti in arena, in infinita impiorum multitudine, quæ sese Euangelio opponebat. Facit pro hac explicatione, quod Origenes, Augustinus, & Hesychius notant, nempe arenæ symbolo impios denotari steriles atque terrenos. Atque in maris arena plus adhuc energiæ habet hæc significatio, vt ex dictis liquet. Quare communis expositio est de impiorum multitudine.

B

Quartò notandum est, illam ipsam stationem, quam sibi elegit draco, esse aptam, vt denotet ipsius finem & scopum ad bellum inferendum tendere, vt patet ex phrasi latina, *Descendere in arenam*.

Bestia maris & bestia terræ significatio.

Cur draco inter maris ac terræ bestias interiectus fingatur.

Vltimò nota, quamuis proxima maris Bestiæ significatio sit imperii potentia atque superbia, & significatio proxima Bestiæ terræ sit industria sapientiæ carnis, quæ magnum illud persecutionis incendium excitabat: in his tamen duabus Bestiis denotatur etiam, in altera quidem hostis animæ, quem mundum appellamus, in altera, caro, quæ alius est hostis. Et inter hosce duos est dæmon interiectus, qui sese Euangelio ac veræ pietati opponens, contendit vtriusque aduersarii vires atque exercitus aduersus Christum, eiusque Ecclesiam conflare. Quamobrem draco in maris littore, quasi medius interpositus fingitur, vt vtramque Bestiam ad huiusmodi bellum pelliciat. Prætereà cum mundi atque carnis bellum terra, marique geratur, hoc est, extrà & intrà: quid congruentius, quàm draconem ipsum huiusce belli & nefandæ amicitiæ conciliatorem in medio consistere? Hoc enim bellum in eo potissimùm situm est, vt mundi potentia extrà, & intùs sapientia carnis aduersus Christianam fidem machinas omnes admoueant. Quare dæmon conspirationis huius auctor, rectè inter vtramque medius collocatur, vt ambas ad bellum excitet atque accendat.

C A P V T XIII.

Don Iuan de Iauregui inuentor.

Disputatio de huius capitis argumento.

TOTVM hoc caput ad duas reducitur Bestias; maris alteram, alteram terræ. Quapropter præcipua eius difficultas in eo sita est, vt quæ sint huiusmodi Bestiæ diligenter inquiramus, atque explicemus. Distinctionis autem gratia de singulis seorsum agemus.

De Bestia maris.

BESTIAM maris alij inferorum dæmonem esse autumant. Alij impium quendam hominem omni scelere & improbitate insignem. Alij peculiare quoddam imperium. Alii denique vniuersam improborum hominum multitudinem. B

§. 1. An sit Dæmon?

Marinam Bestiam de dæmone rectè explicari non posse.

IN applicatione ad dæmonem occurrit protinus in ipso textu repugnantia; videlicet, quia draco marinæ Bestiæ dedit suam virtutem & potestatem amplissimam. Quamobrem, cum draco manifestè dicatur esse dæmon; si maris Bestia dæmonem similiter agit, sequitur inde dæmonem dæmoni suam tradidisse potestatem. Hoc argumento constricti nonnulli (vt refert Aretas) in eam abiere sententiam; vt dicerent, hanc Bestiam esse dæmoniorum secundum; hoc est, non Satanam, qui princeps dæmoniorum est; sed dæmonem alterum inferiorem Satanæ, & ceteris dæmonibus superiorem. Ridebunt (opinor) Theologi: sed magis miror fuisse, qui existimarent hanc maris Belluam esse ipsum dæmoniorum Principem. Quam expositionem confuse tradiderunt Haymo, Albertus, & alii; & distinctè amplectitur noster Pineda, Iob capite 40. versu 10. §. 1. & priùs etiam indicauerat, eam sibi non displicere Iob 18. versu 15. §. 6. Libenter hoc omitterem, ne viderer in magno & pulcherrimo opere næuum carpere; nisi censerem venerationem debitam textui asserenti draconem dedisse potestatem suam magnam Bestiæ maris, nos cogere, vt dicamus applicationem illam Bestiæ marinæ ad dæmonem, non posse esse explicationem textus. & quanto maior est auctoritas eius, qui eam sequitur applicationem, tantò maior erat periculum existimandi eam esse solidam explicationem. Existimabit fortè aliquis eam applicationem in eo niti, quòd Bestia marina Apocalypseos respondet Leuiathan Iobi, quem multi, iique graues auctores de dæmone interpretantur. C

Ceterùm ad huiusmodi suspicionem respondeo, allusionem quidem marinæ Belluæ ad Leuiathan esse certam, vt infrà ostendam: in Leuiathan verò explicatione minimè contentos nos esse debere, si illum de dæmone exponamus. Nam ex Apocalypseos allusione perspicuè colligitur, qua ratione dicitur draco suam marinæ Bestiæ dedisse potestatem; eâdem etiam, potestatem hanc concessisse Leuiathan. Et quamuis primo aspectu videamur in distinctione Leuiathan à dæmone communi declarationi repugnare; suo tamen loco videbimus, permagni esse æstimandam lucem eam, quæ ex Apocalypsi in Leuiathan Iobi refunditur; nec non auctores omnes, qui Leuiathan ad dæmonem applicant, eo vel maximè fundamento, & quidem satis vero, fuisse subnixos; quòd scilicet descriptio Leuiathan allegorica est (licet aliquis hoc non existimauerit valde solidum) & in eo bello, quod Deus gerit aduersus Behemoth & Leuiathan, cum dæmone pariter pugnat. Nihilominus tamen, neque Leuiathan, neque Behemoth sunt ipsi dæmones, sed cum dæmone fœderati; ad eum modum, quo in Apocalypsi Bestiæ maris & terræ cum dæmone conspirant, à quo tamen distinctæ sunt. Et Apocalypsis quidem nobis quasi viam reserauit, vt dignoscere possemus, quinam sint Behemoth & Leuiathan, de quibus libro 6. latè dicemus. D

§. 2. An Bestia maris sit Antichristus?

Vtrum maris Bestia sit Antichristus?

Proponitur sententia affirmans.

SEQVITVR ea opinio, quæ maris Bestiam de quodam homine omnium flagitiorum turpitudine infami interpretatur. Quem alii Lutherum esse putant, vt Lindanus libro tertio dubitantis.) Alii Gensericum. Alii Mahometum, (vt Antoninus, Ioannes Annius, Hentenius, Genebrardus, Euthymius, Cedrenus, & Zonaras.) Alii Siroem, siue Sirum Cosdroæ Persarum Regis filium (sic Lyranus, Ederus, Lizarazus, & Sotus 4. distinctione 49. quæst. 1. a. 2.) Alii denique complures opinantur, per Bestiam marinam Apocalypseos propriè & directè Antichristum figurari; cuius persecutio erit omnium, quotquot Christiana Ecclesia habuerit, maxima. Atque hanc expositionem nonnulli adeò certam esse putant, vt de illa dubitari omnino non possit. Sic censet Maluenda lib. quarto de Antichristo capite decimo octauo, & Ribera hic cum aliquot aliis. Rigidæ huius censuræ fundamentum est; quia plurimi sunt Patres, qui hanc maris Belluam ad Antichristum referunt, vt Irenæus, Tertullianus, Hippolytus, Ephrem, Prudentius, Gregorius, & Prosper. expositores verò (vt aiunt) ferè omnes, vt Ambrosius, Haymo, Methodius, Andreas, Aretas, Rupertus, Albertus, Thomas, Pannonius, Gagneius, Seraphinus. E

Verùm

A Verùm enim verò, vt expositio aliqua pro certa & indubitata reputetur, non satis est, multos illi subscribere: si tamen sunt adhuc graues auctores, qui oppositam sententiam amplectantur. Et quidem si recenseamus auctores, & vtrorumque auctoritatem æqua lance expendamus; profectò nec numero sunt, nec grauitate inferiores, qui illi de Antichristo expositioni sese opponunt, quos ipse paulo pòst referam, vt hi cum illis possint conferri. Nec verò lectorem efflagito, vt mihi in hac parte fidat, sed auctores ipsos peruideat; ita enim ipse præstiti. Cùm autem omnes, quos pro se affert Maluenda, singulatim consuluissem, reperi eorum aliquos Diui Augustini vestigijs insistere, & opinionem sectari; qui maris Bestiam explicat de impiorum multitudine; ex quorum albo sunt Primasius, Beda, Richardus, & Albertus, quos Maluenda pro sua de Antichristo expositione adducit. Alij adeò confuse & promiscuè loquuntur, vt vtram sectentur viam, discernere omnino nescias. Ex his sunt Haymo, Albertus, atque alij; qui referunt explicationem de Antichristo & de Dæmone, nec non eam, quæ maris Bestiam de imperiorum multitudine exponit; & cùm vtramque pariter complecti velle videantur, nullam firmiter tenent.

Expenditur eorum auctoritas, qui pro hac sententia referuntur. Ac primò de expositoribus agitur.

B Venio ad Patres, qui pro illa opinione citantur à Maluenda. Atque imprimis eorum aliquos certum planè est fuisse Millenarios; & quanuis id ad res alias illis auctoritatem non deroget, in hac certe non illis admodum fidere debemus. Nam huius explicationis difficultas in eo vel maximè sita est, quòd ex eius assertione sequatur, mille pacis annos Ecclesiæ subsequi post Antichristi bellum; id quod Millenarij nequaquam dissonum aut dissentaneum reputabant. Quæ ergo prudentia est, in re adeò difficili eorum opinione niti ac fidere, qui difficultatem ipsam non cernunt; quia sibi verum esse persuadent, quod Ecclesia erroris damnauit. In hac igitur quæstione, Vtrùm Bestia maris Antichristus sit, nulla habenda est ratio, (opinor) Irenæi, Tertulliani, Lactantij, Apollinaris, Iustini, Papiæ, nec alterius cuiusque ex Millenarijs. Hi enim dum eum errorem sectantur, non admodùm laborant de difficultate magna, quæ mox in ipso contextu sese objicit, videlicet exitum belli ab vtrâque, maris & terræ Bestia gesti aduersus Ecclesiam, esse victoriam ipsius Ecclesiæ, & mille pacis annos.

Deinde Patribus.

Millenariorum auctoritatem hac in parte fidem non facere.

C Respondebit tamen Ribera, difficultatem hanc prorsus desinere; si præstituamus, in Apocalypsi nullum ordinem, aut Prophetiæ seriem obseruari; hanc enim esse Prophetarum consuetudinem. Verùm id, quod videtur Riberæ deuorandum, nec deuorabant Millenarij in Apocalypsi: nec deuorabit, qui viam aliquam inuenerit ad totam Apocalypseos acoluthiam aptissimè absque vlla anticipatione vel saltu, vel ordinis peruersione declarandam. Nec enim aut Ribera, aut quilibet alius ire inficias potest; quin si id forte reperiatur, ordinis peruersio fuerat idcirco conficta, quia vera intelligentia nondum inuenta erat. Quamobrem, quia diuino numine fretus spero, me totam Apocalypsin seruato historiæ ac mysteriorum ordine expositurum, existimo plane ordinis peruersionem, quam alij deuorare non dubitant, violentam prorsus atque coactam esse. Et certè cùm vel Millenarij ipsi hanc rerum permistionem & confusionem minimè admitterent; eorum abuti auctoritate ad ea amplectenda, quæ ipsi respuebant; id profectò non aliud est, quàm difficilis ac salebrosæ viæ illos assumere duces, qui ad difficultatem agnoscendam omnino cæcutiunt.

Rerum transgressionem & ordinis perturbationem in explicatione Apocalypseos non rectè admitti.

D Et quanuis in alijs Apocalypseos nodis non admodùm contextum vrgeret, atque peruerteret, qui saltus eiusmodi & transgressiones admitteret, in hac saltem re huiusmodi perturbatio ordinis expressam, & coactam satis violentiam præ se fert. Textus namque ipse clarè indicat, horum capitum bellum eo demum exitu finiri, vt duæ Bestiæ in stagnum ignis præcipites detrudantur: & draco præcipuus belli auctor in quodam puteo per mille annos constringatur; vnde soluatur posteà, & bellum in Ecclesiam redintegret. Quam rerum ordinem ac seriem qui neget, næ ille meridianam neget lucem.

In hac præsertim Apocalypseos parte quàm dedeceat qualibet ordinis confusio & inconsequentia.

At enim (inquies) quantumuis licèt eum ordinem admittamus, potest adhuc consequenter asseuerari, maris Bestiam esse Antichristum; vt tuentur Pannonius, Seraphinus de Fermo, & Bulingerus (forsan ex Ioachimo, Vbertino, & Hortulano) qui mille pacis annos mysticè exponunt; & applicant ad pacem, qua Ecclesia post Antichristi interitum fruetur. Quin imò affirmare non dubitant, bellum Gogi & Magogi non esse illud, quod antonomasticè bellum Antichristi vocatur, sed aliud post Antichristi ipsius mortem, & post mille illos pacis annos futurum. Ceterùm vt meum hac de re sensum exponam, hęc mihi non expositio, sed somnium potiùs ac merum figmentum visum est. Ex quorũ auctorum insolita explicandi ratione illud saltem elicio, videlicet quantopere illos vrserit, atque impulerit ipsemet rerum ordo, quem Apocalypsis in horum capitum bello recensendo, & in mille pacis annis, atque in Gogi & Magogi bello obseruat: siquidem vt illud tueri
E possent atque defendere, quod affirmauerant de Antichristo per maris Bestiam figurato, quodammodo in Millenariorum errorem prolapsi sunt: dum mille annorum pacem post Antichristum, & ante Gogi & Magogi persecutionem inseruerunt; pacemque ipsam mille annorum ad violentissimam allegoriam reuocarunt.

Mihi quidem dubia & incerta confingere fas non est. Video autem in communi ac recepta Theologorum doctrina, mille pacis annos, de quibus Apocalypsis, in Antichristi persequutione terminari: vt docent Augustinus libro vigesimo de Trinitat. capite septimo, Gregorius libro 9. Moralium capite primo, & lib. 35. cap. 20. Primasius, & Beda in Apocalypsin, & grauissimi quique interpretes. Quamuis improbabile non existimem, Gogi & Magogi bellum, ac pacis perturbationem exordiri à bello hæreticorum huius temporis, vt Antichristi præcursorum: atque adeò totum hoc veluti prooemium quoddam & inchoationem ad Antichristi bellum pertinere. Verùm vtcunque hoc sit, mille certè pacis annis aut potitur, aut potita iam est Ecclesia post Romanum Imperium Religioni subiectum, & ante ipsius Antichristi aduentum. Quæ veritas difficillimam reddit marinæ Bestiæ explicationem de Antichristo, atque difficultatem hanc dignoscere Millenarij non poterant. Nam præter ipsorum errorem, qui mille annorum pacem (vt sonant)

Mille pacis annos, de quibus Apocalypsis, Antichristi bello debere præcedere.

Millenariorũ de maris Bestia mentem, si rectè inspiciatur, ad interpretationem Rom. Imperij satis inclinare.

constituebant, & primam iustorum resurrectionem post Antichristi aduentum, & ante diem iudicij collocabant, præter hunc inquam errorem, nondum ipsemet Ecclesiasticæ Ecclesiæ successus illos ab ea deceptione depulerat; cùm tamen ex Ecclesiæ historia ac rerum successione constet euidenter, post Rom. Imperij subiectionem & euersionem idololatriæ, Christianam Ecclesiã mille pacis annis potitam esse ante iustorum resurrectionem, & aduentum Antichristi. Itaque ipsa temporum series & ordo sæculorum euidenter ostendit, Antichristi persecutionem (quæ nondum aduenit) cum antiquis Romani Imperij ethnici persecutionibus neutiquam fore continuandam vt falsò Millenarij putabant. Si igitur hæc Millenariorum opinio rectè consideretur; facilè mox constat, ab ea minimè dissentire illam expositionem, quæ per maris Bestiam Romanum Imperium ethnicum significaret. Extremum enim & immanissimum illius persecutionis, credebant ipsi persecutionem Antichristi fore. Quare seposito eorum errore, Millenarij, quos Maluenda & Ribera suæ fauere opinioni arbitrantur, dum maris Bestiam ad Antichristum referunt, re verâ si eorum non verba solùm, sed intentionem etiam discutiamus, ad eam potiùs inclinant sententiam, quæ maris Bestiam de Romano imperio Idololatra interpretantur. Quapropter Victorinus (qui ex Millenariorum numero est) expressè per Bestiam de mari ascendentem Romanum imperium & populum commistum intelligit. Itaque Millenarij (quorum testimonium est irritum ac nullum ad marinam belluam de Antichristo declarandam, quippe contextus difficultatem non explorarunt) ipsimet non de alio loquuntur Antichristo, vt ex eorum intentione patet, quàm de antiquo Romano Imperio Idolorum culturæ dedito. Id quod si Maluendæ ac Riberæ satis est, næ in eandẽ omnes sententiam pedibus imus; nec opus erit ad nostram stabiliendam sententiam à Millenariorum errore auxilium implorare. B

Quid respondendũ sit ad Patrum auctoritatem, qui marinam belluam de Antichristo exponunt.

Dices, alij Patres (vt Gregorius) quos Millenariorum error nec leuiter aspersit, nihilominus affirmant, maris Bestiam esse Antichristum; cuius persecutio re ipsâ mille pacis annos consequitur. Respondeo primò, ex antiquis Patribus à Millenariorum errore intactis, qui marinam Bestiã de Antichristo exponant, esse perpaucos; & multo esse plures, qui in aliam descedunt sententiam, nec minùs graues, vt infrà videbimus. Secundò: suprà iam Gregorij verba retulimus; ex quibus liquet per Gregorium, & eius exemplum licere ijs, qui *seriatim* aliquem Scripturæ librum exponunt, discedere ab aliquorum Patrum explicatione, qui non seriatim exposuerunt. Tertiò; illud mihi imprimis probatum est, per maris Bestiam non directè & propriè illum denotari Antichristum, cuius persecutio post mille pacis annos est futura. Ad Patres verò, qui maris Belluam Antichristo applicant, sufficit de illo hic agi indirectè; id est, de Romano Imperio per comparationem ad Antichristum. Quæ locutio Scripturæ familiaris est, & præcipuè Ioanni, quando de Ecclesiæ persecutoribus loquitur: quibus in hoc sensu nomen ac figuram Antichristi tribui, res est, quæ Apocalypseos contextum ac seriem minimè interturbat. Atque hac ratione potest verè affirmari, sermonem esse indirectè de Antichristo: obiterque ipsius Antichristi asseritur persecutio, quando sumitur ab illa comparatio; id quod nequaquam inficiabor. Et sanè explicatione hac contenti esse deberent, qui sibi persuadent, complures esse Patres, qui de Antichristo hanc maris Bestiam declarant. Etenim quantumuis essent plurimi; posset eorum expositio hoc pacto congruenter accipi: & pariter reliquus erit explanandi locus, vt directè de ijs rebus in hoc loco sermo sit, quas præcedentium & subsequentium series & cohærentia suo iure deposcunt. C

Quid de expositorib. idem sentientibus dicendum.

De huius autem libri interpretibus ita censeo: mirandum minimè esse in libro adeò obscuro atque difficili, in quo historiæ consecutio adeò erat inuoluta; dum expositores ipsi asserebant, contentos se esse, (vt Richardus ait) aliqua solùm circa superficiem carpere; cùm viderent aliquos esse Patres, qui Belluam marinam Antichristi figuram esse putarunt, eorundem institisse vestigijs: nulla interim de huius explicationis exordio (quod à Millenarijs deriuatur) inquisitione factã. Veruntamen nec expositio hæc ita est communis ac peruagata, vt opinatur Maluenda. Nam ex interpretibus habemus etiam pro nostra sententia non paucos, vt statim planum fiet. D

De ceteris expositionibus marinam Bestiam ad peculiarem aliquam personam detorquentibus (siue illum esse verum Antichristum, siue Mahometum velint, siue quemlibet alium Antichristi præcursorem, vt Lutherum, siue Ecclesiæ hostem, vt Cosdroæ filium) de huiusmodi, inquam, expositionibus refellendis nihil laboro. Constat enim eas non explicationes esse, sed applicationes; quibus Apocalypseos filum duci continuata serie non possit; nec dignæ sunt huius libri magnitudine, & grauitate, nec demum absque magna violentia applicantur. quanuis nihil aliud nisi ipsa marinæ Bestiæ figura attendatur.

Impugnantur opiniones marinã bestiam exponentes de singulari aliqua persona.

Atque vt cunctis expositionibus, quæ maris Bestiam ad singularem referunt personam, nonnihil opponam: alijs prætermissis, illud interim nunc animaduertere sit satis, septem capita, quæ textus Bestiæ maris attribuit, fieri non posse vt singulari alicui personæ, nec sub eodem tempore aptentur. Nam ex capite 17. planum fit, septem isthæc capita non esse reapse comprobanda, siue asserenda sub eodem tempore; sed per successionem atq; decursum: ita vt de illis verè possit asseuerari, *Quinque ceciderunt; vnus est, & alius nondum venit.* Quod perinde est, ac si dicatur, post capita quinque præcisa ac demortua, sextum esse superstes, necdum septimi tempus aduenisse. His verbis (ni fallor) euincitur falsitatis, quæcunque expositio contendat septem capita de eodem tempore explanare: arripit enim viam contrariam ijs, quæ textus exprimit. Præterquàm quòd, vtcunque septem hæc capita accipiantur, euidens ex contextu est, in illis Reges septem diuersos, aut Principes denotari. Atqui singulari alicui personæ septem capita affingere, quòd septem ei Reges præstent obsequium, id verò non aliud est, quàm ex pedibus capita conflare. E

A

§. 3. De Hæreticorum insania in Bestiæ marinæ expositione.

SEQVVNTVR eorum opiniones, qui marinam Belluam de aliquo Imperio singulari exponunt. Et ne qua mihi opinio quantumuis iocularis & nugatoria prætermittatur: primo loco Hæreticorum nostri temporis insaniam ac delirium referam, vt famâ & auditione accepi, (nihil enim habeo præter auditum.) Fingunt igitur, & obloquuntur, hanc maris Bestiam esse figuram Ecclesiastici Imperij Romanorum Pontificum, siue eorum successionis. Mira hæc impudentia ac deliratio indigna profectò erat, cui responsio præberetur; nec sedes Apostolica nostrâ indiget in meris hisce nugis dissensione. Sed respondendum est stultis iuxta stultitiam suam; ne sibi sapientes esse videantur. Prætermitto præcipuam huius erroris confutationem, quæ petenda est ex euidenti demonstratione, qua perspicuum fit Romani Pontificis auctoritatem à Christo Domino fundatam, stabilitam, atque erectam esse; nec non Catholicæ Ecclesiæ vnionem ac vinculum, & pariter columnam ac firmamentum veritatis. Ex quo infertur, eos, qui asserunt Apocal. descripsisse Pontifices Romanos in Bestia maris, non aliud agere quàm vt Apocalypsis deseruiat blasphemijs contra Christum & Ecclesiam. Hoc tamen, vt dixi, silentio inuoluo, quia huius in libri expositione non me attingit hæresum impugnatio, sed ænigmatum Apocalypseos enodatio. Quamobrem satis mihi erit, si ipsismet hæreticis euidenter ostendero, impossibile omnino esse hanc maris Bestiam esse symbolum ac figuram supremæ Pontificis summi dignitatis, quæ ipsos tantopere torquet & cruciat; ac proinde hanc ipsorum applicationem esse execrandam blasphemiam, & omnium risu ac sibilis explodendam.

Hæreticorũ somnium de marina bestia expositione.

B

Quam ad rem illud solùm noto, siue potiùs obiter refrico, quod superiùs iam planum feci, nimirum capitis vndecimi finem claudere in se absolutam tractationem de Iudæorum repulsa atque reprobatione. Deinde in capite duodecimo denotari Ecclesiæ transitum ad Gentiles, & peculiares Ecclesias, quæ in tota Gentilitate sunt institutæ; nec non Dæmonis persecutionem aduersus illas excitatam. Prætereà euidens est, hoc ipsum argumentum in capite decimo tertio continuatâ serie prouehi. Nam draco & Bestia maris ac Bestia terræ, inito inter se fœdere, aduersus Ecclesiam ad Gentes commigrantem coniurant. Certè, qui in meridiana luce cæcutire, & mente obstinatâ, ac præfracto ore blaterare nolit; perspicuè videat ac fateatur necesse est, hanc rerum seriem ac decursum adeò manifestè in textu exprimi; vt qui nostram superiorẽ capitum explanationem perlegerit, ante capitis huius 13. commentarium, vel ex ipsa textus lectione reddatur certus de belli eiusdem consecutione in duodecimo & decimo tertio capitibus. Quapropter, qui per maris Bestiam Romanos Pontifices asserunt figurari, nihil aliud contendunt quàm vt bellum à Dæmone excitatum in Ecclesiam, postquàm migrauit ad Gentes, per Romanos ipsos Pontifices gesserit ipsemet Dæmon. Ecquis ergo Hæreticorum adeò vecors ac demens reperiatur, qui non videat suos conatus irritos planè esse ac nugatorios: si probare contendat Romanos Pontifices Petro per ordinem succedentes esse præcipuum instrumentũ belli illius, quo dæmon Christi Ecclesiã demoliri tentauit? Quòd si Hæretici non audeant antiquos Pontifices Romanos Christi esse hostes affirmare; ex antiquis sanè Pontificibus necesse est marinæ Bestiæ significationem auspicari: si tamen, (vt ipsi comminiscuntur) huius Bestiæ figura Romanos Pontifices adumbrat. Euidens namque est hic sermonem institui de bello, quod Bellua hæc Ecclesiæ intulit, simul atque ad Gentilitatem sese ipsa Ecclesia transtulit.

Confutatur hæreticorũ error, ex ipsa contextus serie & consequentia.

C

Hæreticorũ in suo errore confusio, inconsequentia & ordinis perturbatio.

D

Ad hæc; nemo non viderit, omnino esse improbabile, quòd Apocalypsis prætermittat grauissimum bellum, quo Romani Imperatores Idolorum cultores Christianam Ecclesiam diuexarunt, vbi primum Euangelium Gentibus promulgari cœpit: & repentè transiliat ad bellum illud, quod Hæretici somniant Romanæ Ecclesiæ à summis Pontificibus inferri. Quamuis enim verum foret id, quod est impudentissimum mendacium, nempe Romanos Pontifices esse Christi hostes: nihilominus nulla ratione cohærebat, vt in præsenti de illis ageretur in Bestia maris. Hoc enim planè esset, prorsus omittere clarissimam illam & gloriosissimam victoriam, quam Ecclesia ex Romani Imperij persecutione comparauit, (quod certe post humani generis redemptionem, præstantissimum extitit facinus omnium, quotquot mundus aspexit) & quæ proximè subsequebatur Ecclesiæ transitum ad Gentes: & pro Hæreticorum libito Prophetiæ seriem ordinemque peruertere, atque ad importunissimam narrationem siue fictionem potiùs ridiculè transilire.

E

Iam verò quis vnquam Danielis textum attentè perlegit, quin pro comperto habeat, Bestiam illam decem insignitam cornibus esse Romanum Imperium idolis addictum, & antiqui illius senatus potentiam? Si hæc ergo est Bestiæ decem cornuum apud Danielem significatio, & in hoc Apocalypseos loco manifestus ad illam respectus habetur; cuius stultitiæ est, odio ac furori in sedem Apostolicam tantopere indulgere, vt Bestia decem cornuum in Apocalypsi non pro Imperio & senatu Christi nomen acerbissimè insectante, sed pro Petri successoribus vsurpetur.

Reuincitur hæreticorum insania ex Danielis bestiæ collatione cum marina hac Apocalypseos bellua.

Denique, quantumuis ex ipsa Apocalypseos cohærentia, & ex allusione ad quartam Danielis Bestiam, non ita constaret euidenter falsitas & insania huius applicationis ad Romanos Pontifices: quis adhuc non videat, ipsam marinæ Bestiæ descriptionem omnino huiusmodi applicationi repugnare. Quò enim, obsecro, accommodandum est opus illud mirum & insolitum, cùm primum caput antea extinctum reuiuiscit? Quò vrsini pedes, qui manifestum sunt luxuriæ symbolum? Verùm quid opus est diutiùs in his delirijs refutandis immorari? quasi verò prudentiæ sit, vocibus & clamoribus cum eo contendere, qui in meridiana luce cymmerias se tenebras contrectare asseueret.

A

§ 4. *De Applicatione marinæ Bestiæ ad Imperium Turcarum.*

Excluditur opinio exponentium maris Bestiam de Turcarum imperio.

DISCVTIAMVS oportet, (obiter tamen) explanationem aliam, quæ placuit Caponsachio in huius capitis interpretatione, Louisino in libro de Aquila Esdræ, fol. 21. & Luisio Legionensi in libro de nominibus Christi. Hi enim opinati sunt in marina hac Bellua Turcicum Imperium figurari. Eôdem ferè recidit eorum expositio, qui hanc maris Bestiam esse existimant Mahometismum, siue Mahometicorum colluuionem ac fæcem : quod placuit Ioanni Annio, atque Hentenio. Ceterùm præterquam quòd huiusmodi applicatio multis in rebus violentiã præ se fert, profectò tã Apocalypseos series, quàm allusio ad quartam Danielis Bestiam decem cornibus præditam dilucidè ostendunt, huiusmodi expositionem veram esse non posse. De quo plura non dicam, quia ex ijs quę infrà subijcientur, idem ampliùs constabit.

§. 5. *Bestiam maris non esse aliud, quàm Romanum Imperium, quod olim Ecclesiam insectabatur.* B

Statuitur vera marinæ Bestiæ interpretatio de Romano Imperio ethnico antiquo Christianã Ecclesiam persequente.

RELIQVVM est, vt expendamus, quid censendum sit de eorum sententia, qui affirmant per marinam Bestiam, Romanum significari Imperium idolorum superstitioni deditum ; quod Christianã Ecclesiam acriter vexauit, vt primùm illa Iudæis derelictis ad Gentiles gradum fecit. Imprimis ergo ita statuo, pro hac explicatione auctores sanè quàm multos, eosque grauissimos numerari. Nam vt ex ijs ipsis ducamus exordium, qui maris Bestiam ad Antichristum videntur detorquere, eorum non pauci procul dubio Antichristi nomine compellant vltimum ex Romanis Imperatorem, qui iuxta eorum opinionem multò crudeliùs cæteris fuerat in Ecclesiam sæuiturus. Et quanuis hi auctores in eo errauerint, quòd existimarint, illum, quem Ecclesia per antonomasiam appellat Antichristum, extremum fore omnium antiqui illius Imperij Romani Imperatorum nihilominùs (vt suprà iam vidimus) si diligenter attendatur Millenariorum mens, certum est, per ipsos Antichristum à veteri Imperio Romano minimè distingui; nisi tantùm penes illud, quod Romanum Imperium vetus sub extremâ persecutione Ecclesiæ inferendâ considerabant. Hoc videre est expressum in Victorino, qui Millenarius erat. Nec alia fuit reliquorum mens, qui huic subscripserunt errori. Eos autem fuisse ex antiquioribus Patribus non paucos, superiùs ostendimus. Qui quidem licet decepti fuerint, dum mille pacis annos in Regno Christi crassè nimis ac supinè acceperunt; verùm in pace illa mille annorum constituenda, quasi fructu atque effectu consecuto ex victoria, quam Ecclesia de Bestia maris & eius fœderatis reportauit ; in hoc sanè minimè errarunt, sed optimam Apocalypseos consecutionem assecuti sunt. Quemadmodum etiam Danielis ordinem tenuere, quatenus persecutionem illam à Bestia decem cornuum excitatam, non dubitarunt esse Romani Imperij & senatorum persecutionem. C

Prædicta explicatio auctoritatis momentis fulcitur.

Deinde auctores omnes, qui meretricem illam (Apocalypseos 17.) Babylonis nomine distinctã existimãt esse antiquam Romam ethnicam, quę Christianam insectabatur Ecclesiam; consequenter adstruunt marinam Bestiam huius capitis 13. esse Romanum Imperium idololatram. Certum namque est, maris Bestiam, de qua in hoc capite, & Bestiam illam, cui Babylon insidet, capite 17. vnam eandemque esse ; vt disertè docet Hieronymus, & suo loco demonstrabimus. Vbi autem semel statuamus in meretrice illa Romam ethnicam figurari ; illicò compertum fit, eam Bestiam esse Romanum Imperium dijs commentitijs obsequens, quod à Roma ethnica administrabatur. Auctores verò, qui Babylonem Apocalypseos esse credunt Romam antiquam idolorum cultricẽ, plurimi sunt atque grauissimi ; vt vidimus notatione 11. procemiali ; vbi plures quam viginti enumerauimus, eorũ etiam locis indicatis. Ii autem sunt, Papias, Tertullianus, Eusebius, Hieronymus, Apringius, Cassiodorus, Paulus Orosius, Hentenius, Annius, Salmeron, Ederus, Bulengerus, Forerius, Gagneius, Hesselius, Bellarminus, Pererius, Suarez, Marquez, Pradus, & Mendoça. Et meo quidem iudicio præuium horum auctorum ducem meritò designare possumus Angelum illum, qui Ioanni nonnulla ex Apocalypsi explicauit. Perspicuè enim asseruit, septem eius Bestiæ capita esse septem Romæ montes : & per meretricem denotari vrbem magnam, *quæ habebat regnum super reges terræ.* D

Quinam ex Patribus nostram tueantur sententiam.

Præterea si phialarum plagæ significant bellum, quod Christiana Ecclesia intulit idololatriæ, donec eam euerteret (vt Irenæus cum maxima voluptate perdidicit ex antiquo Presbytero, qui fortè erat Polycarpus Ioannis auditor) certè si hoc admittatur, eâdem etiam consequentiã admittatur necesse est, meretricem capitis 17. esse Romam ethnicam, & Bestiam capitis 13. esse Romanum Imperium ethnicum, quod Christi Ecclesiæ insultabat. Atque vtrumque admittit beatus Apringius in suis commentarijs cap. 13. & 17. E

Aliorum auctorum sensus pro nostra explanatione declaratur.

Porrò auctores ij, qui marinam Bestiam de impiorum omnium multitudine siue de Gentilismo declarant ; intelligendi profectò sunt non de vniuersis impijs, qui ab ipso mundi primordio extitere ; non de cunctis Gentilibus, qui aut post hominum memoriam fuerant, aut tunc fortè siue in Iaponia, siue in America, siue alicubi Gentium extra Imperij fines degebant, sed de illis ipsis impijs, de illis ethnicis, qui per Imperij persecutiones Bellum contra Ecclesiam gerebant. Sic enim plerumque scriptores antiqui nomina mundi atque orbis, & quæuis alia vniuersitatem significantia ad Romanum orbem, seu Imperium accommodare solent. Et verò in contextu euidens est, non institui sermonem de impijs omnibus, aut de cunctis Gentilibus generatim sumptis, qui vbiq; terrarum dispersi erant ; sed de illis solùm, qui in illa Ecclesiæ persecutione vnum veluti corpus atque exercitum inter se conflabant. Hi autem non alij erant, nisi qui eâ tempestate impietati ac

furori

A furori Romæ ethnicæ erant subiecti, (quæ Roma meretrix est in Bestia confidens); & pro capitibus siue moderatoribus habebant Rom. Imperatores in Bestiæ capitibus figuratos. Hinc est, Bellarminum sapienter pro eodem reputare Rom. Imperium, vel cœtum impiorum; ait enim libro 3. de Pontifice Romano cap. 15. Bestiam hanc de mari ascendentem esse Romanum Imperium, aut cœtum impiorum. Id quod clarè etiam cernitur in Victorini interpretatione, & in Apringio. Si autem admittamus, impiorum cœtum (de quo multi marinam Bestiam explicant) Imperium esse Romanum; à nobis etiam stabunt Ticonius, & Augustinus lib. 20. de ciuitate cap. 9. & 14. quos sequuntur Primasius, Beda, Richardus, Hugo, Ansbertus, & alij multi, qui de infidelium populo, siue de cœtu impiorum hanc maris belluam intelligunt. Atque idem dico de illis, qui eandem Bestiam ad Gentilismum referunt: ex quibus sunt Ioannes Annius, & Hentenius. Atque huc vsque de nostræ expositionis auctoribus; qui omnes vnum in numerum congesti, & plures sunt & grauiores auctoribus omnium aliarum expositionum.

Rationibus nostra expositio roboratur.

Sed præter tantam testium nubem, sunt etiam valida satis argumenta, quæ nostram statuunt roborantque sententiam; eaque, vt summatim complectar, hæc sunt. Primum; quia, vt suprà iam B diximus, negari non potest, quin in hac Bestia decem cornuum alludatur ad quartam illam Danielis Bestiam capitis 7. quam esse Romani Imperij figuram ac symbolum, liquidò constat. Secundum; antecedentium capitum contextus hanc de Romano Imperio explicationem non insinuat solùm, sed affatim quoque vrget. Romanum namque Imperium idolorum cultui studens horribile in Euangelij prædicationem concitauit bellum; atque hoc fuit, quod aduersus Ecclesiam exarsit; simulatque illa ad Gentilitatem confugit. Nec verò credibile est, in nobilissima de Ecclesiæ progressu prophetia rem adeò sublimem & gloriosam prætermissum iri. Tertium: subsequentium huius libri partium connexus suo quasi iure deposcit eandem marinæ Belluæ explicationem. Nam victoriam Ecclesiæ de Romano Imperio partam consecuta est idololatriæ exterminatio, & pax per mille annos durans: de qua posteà. Quartum: ad Romanum Imperium idolorum cultorem aptissimè applicatur, quidquid de marina Bestia textus recenset: nec in quauis alia expositione quidpiam reperitur, quod hac in re animum omnino expleat. Quintum denique: in hac interpretatione (id quod mihi validissimi instar argumenti est) totum Apocalypseos filum facilè duco, & antecedentia cum subsequentibus attexo. Hoc autem tum in omni declaratione optandum C maximè est, tum etiam in ænigmatum enodatione euidenter demonstrat, veram ac germanam expositionem fuisse deprehensam. Atque hæc de argumento primæ partis huius capitis, nempe de maris Bestia. Regrediatur nunc disputatio ad secundam capitis partem de Bestia terræ.

§. 6 *Bestia de terra ascendens quid significet.*

Bestia de terra ascendentis interpretatio quæ sit.

AVGVSTINVS lib. 20. de ciuitate cap. 14. ait, forsan per hanc Bestiam designari Antichristum. Eandem expositionem amplectitur Prosper in dimidio temporis cap. 11. vbi tamen parum sibi videtur constare. Nam cap. 10. ad Antichristum applicauerat Bestiam maris. atqui euidens ex contextu est, maris Bestiam & Bestiam terræ diuersas esse debere. Quare, qui per maris Bestiam Antichristũ intelligunt, sibi ipsis repugnant, si ad eundẽ velint terrestrẽ Bestiam referre. Enimuerò huiusmodi repugnantiâ omissâ, terrestis Bestiæ applicatio ad Antichristum (cuius etiam meminit Andreas) Antichristum ipsum marinæ Bestiæ ministrum constituat, oportet. Hoc D verò non aliud esset, quàm asserere, siue supponere, in marina Bestia dæmonem repræsentari, quod satis superque impugnatum est. Nam Antichristus minimè contendet, cuiquam alii præter dæmonem & seipsum, adorationis honorem cultumque deferri: cùm tamen affirmet textus, Bestiam terræ effecturam, vt mundani omnes marinam Bestiam adorent.

Referuntur aliorum sententiæ. 1. Sententia explicans de Antichristo.

2. exponens de Mahometo.

Hentenius in iudicio de Apocalypsi, (quod veluti prologum agit ad Aretæ commentarios) refert Annij Viterbiensis quæstiones in Apocalypsin Sixto Quarto Pontifici summo & Christianis Regibus dicatas; quibus contendit, per hanc terræ Bestiam signari Mahometum; huncque esse magnũ illum Antichristum, qui prædictus erat bellum Ecclesiæ illaturus. Quam Annij opinionem non refert solùm Hentenius, sed probare etiam videtur, quanuis concludat demum, se nihil afferendo dicere, sed vt doctioribus occasio perscrutandi detur. Contra hanc Annij excogitationem aliqui graues Theologi conscripserunt; vt Suarez, Pererius, & Maluenda. Quapropter ad eorum scripta lectorem refero; in quibus demonstrant, fieri nullo modo posse, vt Mahometus sit celebris ille Antichristus toties in sacris Literis prænunciatus. Verùm quod attinet ad huius Bestię de terra E ascendentis interpretationem; illam de Mahometo explicari planè repugnat veræ declarationi, quam de marina Bellua tradidimus. Etenim textus hanc terræ Bestiam perspicuè designat, vt Bestiæ marinæ ministram. atqui Mahometus nullo pacto Romani Imperij ethnici minister extitit.

Tertia est merum hæreticorum figmentum.

Multò adhuc vesanior est ea huius Bestiæ applicatio, quam ab huius temporis hæreticis per summam impudentiam assignari audio. asserunt enim in ea Romanos Pontifices, aut eorum ministros adumbrari; qui ex duplici cornu, quod textus huic Bestiæ attribuit, ansam accipiunt ad Episcoporum mitras caninis dentibus dilacerandas. Refert hoc Durantius de rebus Ecclesiæ. Veruntamen aduersus hanc impudentiam & insaniam sint satis, quæ diximus contrà eosdem hæreticos in superioris Bestiæ explanatione.

4. Sententia explicans de Antichristi ministris.

Diuus Gregorius libro trigesimo tertio Moralium, capite trigesimo sexto, existimans in maris Bestia Antichristum describi; credit insuper, ipsius Antichristi administros & concionatores per Bestiam terræ denotari: eademque expositio arrisisse videtur Richardo, Bedæ, & Ansberto. Aliorum suspicio est, non plures Antichristi ministros, sed certum quendam ipsius fidelem & asseclam

valde insignem per terrenam hanc Belluam innui. Sic Irenæus, Andreas, Ambrosius, Ribera, & Viegas. Vtraque explicatio in eo nititur, quòd maris Bestia Antichristum designet; hinc enim obligat textus, vt terrestrem Bestiam ministram esse marinæ fateamur. Quapropter, corruente fundamento, corruat necesse est terrestris Bestiæ expositio; quæ illo veluti adminiculo fulciebatur. Et sanè, si maris Bestiam esse Antichristi figuram opinarer; in terrenæ Bestiæ explicatione Gregorium potiùs, quàm Irenæum sectarer. Etenim Antichristi fore concionatores veris Christi prædicatoribus omnino oppositos, res est multò in se certior, quàm quod Irenæus & eius sectatores sibi persuadent, de vnius ex Antichristi ministris præstantia & excellentia inter ceteros omnes; ita vt id sufficiat, vt Scriptura hunc Pseudoprophetam reliquorum Antichristi asseclarum principem singulatim exprimat, & in hac terræ Bestia figuret; nullâ interim ceterorum factâ mentione. Incertum est hoc valde, neque vnquam communi Ecclesiæ consensione receptum. Et ænigmata quidem meliùs multò impenduntur in solidarum rerum atque certarum significationem, quàm in earum, quæ ex alia parte minimè innotescunt, nisi ex ea solùm suspicione & coniectura, quòd illud in ænigmate adumbretur. A

Superiorum explicationum nullã cum tradita marinæ bestiæ expositione posse congruere.

Vt cum per terræ bestiã signentur Romani Imperij ministri persecutionem ipsã promouentes.

His tamen omissis; quæcumque est auctoritatis ac rationis firmitas, vt Apocalypsis Romanum figuret Imperium falsæ Deorum superstitioni deditum: eadem nihilo incertius reperitur, vt terrestri Belluæ non tribuatur interpretatio, quæ cum vera Bestiæ marinæ explanatione non cohæreat. Primâ igitur specie apparet, per Bestiam terræ significari ministrorum multitudinem, qui Romani imperij persecutionem promouerunt. Etenim in textu ipso perspicuum est, Bestiam terræ esse marinæ Bestiæ subiectam, & omnem illius conatum ad huius venerationem & cultum ab omnibus exhibendum transferri. Deinde quemadmodum arcanum marinæ Bestiæ mysterium non vnam aut alteram personam singularem repræsentat, sed ingentem hominum multitudinem; hoc est, Romanum Imperium ethnicum, quod suâ potentia, atque superbiâ Christianam Ecclesiam de medio tollere tentabat: ita similiter terrestris Bestiæ interpretatio eiusmodi esse videtur, vt vniuersam ministrorum persecutionis multitudinem complectatur. Præter hæc; auctores illi, qui per maris Bestiam Antichristum designari putabant, aut omnes, aut saltem plures eam sibi mentem induxerant, vt crederent in Bestia terrestri figuratos esse Antichristi ministros. Sic enim Aretas, Haymo, Rupertus, Pannonius, & plerique alij censuerunt. Si ergo hoc erat ad interpretationem de Antichristo in marina Bestia consectarium: vbi per eandem maris Belluam significari Romanum Imperium dicamus, videtur illud pariter asseuerandum, in terræ scilicet Bestia depingi ardorem atque ferociam, quæ in eius persecutionis ministris æstuabat. Hac enim ratione vtriusque Bestiæ nomen æqualiter accipitur, quatenus tam vna Bestia, quàm altera non pro singulari persona, sed pro numerosa multitudine vsurpantur, (sicuti apud Danielem cap. 7. quatuor Bestiarum figuræ sumuntur) & terrestris Bestia Bestiæ marinæ subiecta atque obsequens exprimitur, vt textus ipse manifestè ostendit. B C

Pars negatiua statuitur ac probatur.

Hoc fortassis modo, quem tradidimus posset aliquis in eiusmodi explicatione ratiocinari. Mihi tamen nequaquam placet, quòd terrestris Belluæ significatio ad persecutionis ministros, (vt Præsides, delatores, & alios eiusmodi) coarctetur. Primò, quia symboli terræ significatio multò latiùs patet. Extenditur enim ad eos omnes, qui terrenis cupiditatibus & affectionibus subiecti sunt; quem in numerum adscribuntur Romani Imperatores idolis seruientes, ceterique Gentiles; quanuis persecutionis ministri non sint. Secundò, nam in verbis illis capitis 12. numero 12. *Væ terræ, & mari*, haud dubiè alluditur ad perniciem, quam dæmon mari & terræ per duas hasce Belluas fuerat illaturus; atqui huiusmodi allusio, meo iudicio, exigit, vt quando de maris & terræ Bestijs incidit sermo, vtrumque nomen tam terræ, quàm maris non minùs largè ac generatim accipiatur, quàm in capite 12. sumitur, cùm dicitur, *Væ terræ & mari*. Tertiò, quemadmodum maris Bestia sub sua figura coërcet Gentes omnes, quas in se Romanum claudit Imperium; & in hac significatione symbolum maris Gentium multitudini attribuitur (quia aquæ multæ populi multi) nec plus hæc marina Bestia contrahitur, quàm ad Romani orbis Gentes: pari etiam ratione expediens est, vt Bestia de terra ascendens complectatur terras omnes, quæ Romanorum ditioni parebant. Quartò, cum Spiritus sancti mente, (quæ, vt infrà videbimus, in hac draconis, & duplicis Bestiæ pugna illum repræsentat conflictum, quo Dæmon, Mundus & Caro, virtutem acriter oppugnant) non rectè consentit coarctatio hæc Belluæ terrestris ad persecutionis ministros. Nec enim minùs latè patet carnis, quàm Mundi oppugnatio. Is enim animarum hostis, qui appellatur Caro, in omnibus mundanis reperitur bellum erga animas gerens; atque ita æquè latè patêre debet mystica significatio Bestiæ terrestris, ac Bestiæ marinæ. D E

Auctoris sententia de terrestris bestiæ significatione.

Superest ergo, vt nostram de terræ Bestia explicationem subijciamus; quæ quanuis initio fortassis nouitatem, & insolentiam præ se ferre videatur aliquibus; spero tamen, si attentè dispiciatur, Theologis non ineptam visum iri. Quanquam ergo in prima Apocalypseos parte nomen terræ ad Iudaismum, & maris nomen ad Gentilismum contracta sint, in hoc tamen quarto Apocalypseos libro, vbi nulla iam mentio Iudæorum, vtrumque symbolum ad Gentiles aptatur; & maris ac terræ distinctio non iam personarum aut Gentium diuersitatem importat, sed formalem solùm distinctionem, vt loquuntur logici, id est, sicut maris nomen ad omnes Gentes dilatatur: sic etiam nomen terræ in sua significatione ad eosdem Gentium terminos sese extendit. Cum eo tamen discrimine, quòd in mari adumbrantur tumidi communis opinionis & legum mundanarum fluctus; nomen verò terræ ad affectus terrestres refertur. Hæ autem gubernandi rationes, aut per mundi leges, aut per cupiditates terrenas, diuersæ in se sunt; quarum tamen vtraque in mundanis atque improbis hominibus reperitur.

Et

A Et quanuis ambiguitatem & æquiuocationem præ se videatur ferre, quòd in prima Apocal. parte terræ nomē pro Iudæis accipiatur, nunc verò pro Gentibus, quatenus terrenis affectibus subditi sunt; si tamen rem seriò examinare velimus, non quidem diuersam significationem, sed applicationem solùm distinctam comperiemus. Nam eâdem ratione, qua Iudæi, cùm de illis sermo erat, terræ nomine signabantur (videlicet propter terrenas affectiones, quibus erant demersi) eâdem, inquam, Gentibus nunc idem terræ nomen adscribitur, quando de Gentilitatis bello sermo est. Nec verò inusitatum est, vt vnum idemque symbolum modò hos, modò illos significet; si tamen eadem semper spectetur ratio. Sic enim quando de Nerone agitur, illi nomen leonis attribuitur ob suam immanitatem ac sæuitiam; eâdemque ratione potest nomen idem ad crudelissimū alium Imperatorem transferri, (vt ad Diocletianum) quando Nerone omisso, de illo sermo est. *Explicatur amplius prædicta interpretatio.*

Iam in persecutionibus, quas Romanum Imperium in Ecclesiam commouit; præter Dæmonis instimulantis atque vrgentis malitiam, duo imprimis illum impietatis ignem accendebant. Alterum, Romani Imperij amplitudo atque maiestas, quę Euangelij humilitati funditus contraria Gentilium oculis proponebatur: atque hæc est maris Bestia, cuius vana existimatio atq; conceptio illis agebat præstitias, & stimulos admouebat, vt crudelissimo bello eos exterminarēt omnes, qui hominis crucifixi cultum & adorationē inducere conabantur. Id quod propriè Euangelicæ submissioni
B & humilitati è regione repugnabat. Alterum, terrenus effrænatarum cupiditatum affectus, qui in ipsis Gentibus integer ac viuidus extabat. Hic autem astutissimus pariter & efficacissimus est, vt temporalia bona, & quidquid mundus proponit, suspiciantur maximè, atque colantur; & è contrario velis remisque fugiatur quidquid mundanæ felicitati obsistit. Atque hæc est Bestia terræ, quæ affectionem Euangelio prorsus oppositam repręsentat; cui proinde affectioni nomen sapientiæ carnis in sacris Literis imponitur. Itaque hi duo acerrimi hostes secum afferunt, alter obiectum, id est Romani Imperij ethnici auctoritatem ac maiestatem Euangelio contrariam; alter affectum, id est, carnis sapientiam eidem infestam Euangelio.

Ex dictis facile est intellectu, quanuis Bestia terræ in eisdem personis existeret quas maris Bestia figurat, hoc est in vniuersis ethnicis, quos Romani Imperij nomen includebat: verissimè tamen induci Bestiam terræ, veluti insignem quendam marinæ Bestiæ ministrum; cuius proprium sit marinæ Bestiæ cultum & adorationem omni studio & contentione tueri atque prouehere. Etenim maxima vis deprauatæ consuetudinis, & sapientiæ carnis totum suum robur ac vires eò conferebat,
C vt ethnicos homines miseros & obcæcatos Romani Imperij superbiæ, atque arrogantiæ prorsus submitteret: & pro Romano ipso Imperio, eiusque superbia contra doctrinam Euangelicam animis armisque muniret.

Quòd si rem penitiùs inspiciamus; quanquam Bestia terræ easdem omnino personas occupabat, quas Bestia maris indicat; in marinæ tamen Bestiæ nomine denotatur, totum Romanum Imperium coniunctim sumptum (nam contrarium Euangelio obiectum erat totius Imperij ethnici auctoritas, quam Dæmon singulis ethnicis hominibus proponebat.) Nomine autem terrenæ Bestiæ repræsentatur, quod separatim in quolibet Gentilium aduersus Euangelium pugnabat; nempe terrena affectio deprauata, quæ singulos deijciebat, vt marinam Bestiam reuerentia ac veneratione prosequerentur, & sub ipsa contra Christi Ecclesiam militarent. Et hactenus de argumento huius capitis, vt maiorem confirmationem commentario relinquamus.

§.7. *In hoc eodem argumento, quod ad doctrinam attinet, reuocari debere hypothesim ad thesim.*

D

DIXIMVS de proprio huius capitis argumento, ceterùm iuxta Rhetoricorum præceptionem, qui hypothesim ad thesim reuocari oportere tradunt (id est argumentum peculiare ad communiorem rationem,) operæ precium me fore facturum putaui, si illud hic obseruarem, quod animaduersione dignum maximè duco, videlicet, quanuis horum duorum capitum contextus singulatim contineat bellum, quod Dæmon, Rom. Imperium ethnicum, & persecutionis ministri aduersus Ecclesiam gesserunt, nihilominus in hac ipsa descriptione pactionis inter draconē & vtramq; Bestiam initæ diuinum Spiritum occultasse generalem doctrinam, quæ non obscurè indicat pugnā acerrimam trium animæ hostium, Dæmonis, Mundi, & Carnis contra Euangelij doctrinam ac veram Christiani nominis pietatem. Namque vt in mutua fœdera coniurarunt draco, id est, Dæmon & Romanum Imperium, atque singulorum Gentilium affectus, quo internecino bello Christianū nomen extinguere ac delere tentarent; non aliter vt spiritale bellum tum aduersus quemlibet piorum hominum cœtum, tum etiam aduersus singularem quemque hominem gerant, iunguntur semper & copulantur Dæmon, Mundus, & Caro; qui in Diuinam gloriam & animorum incolu-
E mitatem infenso atque hostili animo sunt. Atque hęc quidem generalis doctrina in horum capitum argumento includitur. Etenim qua draco Euangelicæ prædicationis cursum impedire, & interturbare studebat, eâdem pariter contentione cuiusque hominum saluti tendit insidias. Quare, quod singulari cuique homini damni & detrimenti conatur inferre hostis animæ, quem Mundū vocamus, idem omnino Romanum Imperium Christianæ Ecclesiæ moliebatur in ea persecutione, quam olim suscitauit; & quod singuli ethnici in ea persecutione præstabant, à zelo, æstu, & carnis sapientiâ proficiscebatur. Itaque in triplici hoc Ecclesiæ hoste triplicis animi hostis non adumbratam modò, sed expressam etiam habemus effigiem. *Bellum à tribus hostibus Dracone, Bestia maris & Bestia terræ in Ecclesiam susceptum quo modo aptè ad bellum trium animæ hostium Mundi, Dæmonis & Carnis applicetur.*

Quòd autem hæc fuerit Spiritus sancti intentio, satis constabit; si obseruetur draconis, & duplicis Bestiæ allusio ad Satanam, Leuiathan, & Behemoth; de quibus in libro Iobi mentio est: & pariter etiam attingatur sensus genuinus eorum verborum, quæ Deus in descriptione Behemoth & Leuiathan ad Iobum fecit. Certe in draconis descriptione perspicua est allusio ad Satanam libri *Allusio in triplici hoc Apocalypseos hoste ad Satanam, Leuiathan, & Behemoth, de quibus Iobus.*

A

Iobi; vt vidimus in eorum verborum expositione, *Hic est Diabolus & Satanas accusator fratrum nostrorum qui accusabat illos die ac nocte.* Ad hæc; si consideremus, apud Iobum gloriari Deum de internecione Behemoth & Leuiathan: eamque ob rem illos ex professo describi; atque alterum esse ingentem maris Belluam, alterum terræ: ex his non erit difficile coniectare, sicut in Apocalypsi coniurant draco, maris Bestia, & Bestia terræ; ita etiam apud Iobum Behemoth & Leuiathan cum Satana conspirare, ac vicissim respondere duabus Apocalyp. Bestijs cum dracone, qui è cælo cecidit, fœderatis: ac proinde, quemadmodum in Apocalypsi non draco solùm, sed vtraque etiam maris & terræ Bestia aduersus Christum arma capiunt; ita similiter in Iobi libro non Satanam modò, sed Behemoth etiam, & Leuiathan Iobo aduersari. Quamobrem gloriatur Deus, quòd cum ipsis bellauerit, eosque deuicerit, vt Iobum familiarem suum ex imminenti discrimine liberaret. Cuius admirabilis planè allegoriæ mysterium eò spectat, vt vehemens illa procella, quam Deus contra Iobum excitari permisit, exitum fuerit sortita adeò gloriosum Iobo; vt ipse non ex Dæmone solùm criminante, verùm etiam ex Mundo per Leuiathan, & ex Carne per Behemoth figuratis clarissimum ageret triumphum.

B

Et quamuis descriptiones duplicis Apocalypseos Bestiæ sint valde diuersæ ab ijs, quibus Behemoth & Leuiathan expinguntur; in hoc tamen discrimine mirus lepor atq; elegantia delitescunt; vt libro sexto explicabimus. Et quidem si rem ad thesim reuocemus; communis est & vniuersalis doctrina, quæ vtrobique continetur de pugna acerrima, qua tres animæ hostes inter se fœderati homines oppugnant. Deinde quanquam Apocalypsis singulatim agit de Romano Imperio fictis dijs seruienti, quando vrsinos ei pedes, tigrinum corpus, os leoninum effingit; nihilominus pictura eadem suo modo aptatur bellissimè ad eum Mundum, qui nunc etiam apud Christianos, vt infestus animæ hostis virtutem persequitur. Item, quod Apocalypsis enumerat de præstigijs ac lenocinijs sapientiæ Carnis, quæ in ethnicis Ecclesiam vexantibus residebant; aptissimè etiam potest generatim loquendo accommodari ad fucata Carnis pigmenta, & eius ad vitia procliuitatem.

C

Non inficior, apud Apocalypsin non repræsentari detrimentum, quod reapse dæmon Ecclesiæ intulit; sed quod inferre tentauit, dum aduersus illam Romanum concitauit Imperium, & persecutionis ministros admotis furiarum aculeis stimulauit. Quare non progreditur narratio ad suggestiones turpes, quibus dæmon proximè Iustorum animos oppugnat, nec in carnis bello ad eas deuenitur conflictiones, quibus fideles homines tentabantur, sed solùm ad ipsam efficientiam quam sapientia carnis præstabat, concitando persecutionis ministros aduersus fidelium cœtum. Id tamen ita fieri oportebat; vt re ipsa constaret, coniurationis inter draconem & vtramque Bestiam initæ exitum in hominum mundanorum ac potentium, inque Ecclesiæ hostium perniciem redundasse. Quapropter Bestia vtraque tandem in stagnum ignitum fuit detrusa; & Ecclesia non indemnis solùm, sed victrix etiam gloriosissimè ex tot persecutionis angustijs emersit. Id quod satis superque extitit ad Apocalypseos scopum, nec minùs satis esse debet, vt ab effectu, quem dæmonis suggestiones & ad vitia procliuitas in terrenis hominibus præstiterunt, eliciamus demum, qui eiusdem atque illi, naturæ sumus participes, expositos nos planè esse atque obnoxios. (si naturæ imbecillitatem respiciamus) non tantùm externis mundi bellis, sed internis etiam dæmonis & carnis conflictionibus. Quare quòd eorum hostium victores euadamus, id sanè singulari Dei prouidentiæ ac patrocinio adscribendum fore; vt apud Iobi librum innuitur in peculiari beneficio, quo Deus ipsum affecit, dum saluum & incolumem præstitit à semetipso, (hoc est à sua carne per Behemoth figuratâ) & à Mundi superbia, quam exprimit Leuiathan, nec non à multiplici Satanæ incursione.

Quorsum tandem totum hoc draconis & duplicis bestiæ bellum spectet.

D

TEXTVS.

Vers. 1. Et vidi de mari Bestiam ascendentem, habentem capita septem, & cornua decem, & super cornua eius decem diademata, & super capita eius nomina blasphemiæ.

E

COMMENTARIVS.

Maris & terræ bestias cum dracone aduersus Ecclesiam fuisse fœderatas.

CONNEXIO huius versus cum præcedentis capitis vltimo ostendit satis, Bestiam maris & Bestiam terræ cum dracone fœderatas Ecclesiæ bellum machinari. Cùm enim superiori versu sit dictum, draconem ad maris littus constitisse; sequitur mox, Bestiam vnam è mari, alteram è terra conscendere, marinæ autem Bestiæ tradit draco virtutem suam & potestatem magnam; & qui marinam Bestiam adorant, venerantur pariter draconem qui dedit Bestiæ potestatem. Terrena autem Bestia loquitur sicut draco, & homines ad marinæ Bestiæ cultum & adorationem inducit. Constat ergo draconem & Bestias duas pariter conspirare, vt bellum cum filijs mulieris faciant, de quo cap. 12. 17. siue vt bellum inferant sanctis, vt cap. 13. 7. Mea autem declaratio summatim ea est: dæmonis malitia & astus in Romano Imperio auctoritatem mundi & carnis sapientiam comparauit, vt cum Christiana dimicaret Ecclesia, vbi primùm Euangelium Gentibus promulgari cœptum est.

A ET VIDI DE MARI BESTIAM ASCENDENTEM.] Hoc ita est considerandum, quasi effectus sit ex dæmone ad maris littus existente consecutus. Idemque dixerim de eo, quod textus inferiùs subijcit; nimirum alteram etiam Bestiam ascendisse de terra. Hac enim ratione dæmon homines oppugnat, dum eis proponit ob oculos fluxa ac peritura bona, & quidquid in mundo magni æstimatur: quod perinde est, veluti si ex mundi huius mari Bestia illa virtuti contraria exurgat ad homines in fraudem pelliciendos. Tentat etiam dæmon, dum hominum voluntatem atque affectum excitat, & inflammat, & carnis sapientiam pariter instimulat: hoc autem non aliud est, quàm si è terra consurgat Bestia altera, quæ marinæ Bestiæ imprimis ministret.

Marina bestia ascensum è mari perinde considerari quasi draconis effectum: idē de terra bestia dicendum.

Nomini *Bestiam* respondet Græcè θηρίον, quod propriè significat belluam aut feram; atque idem in hoc loco significat nomen Bestiȩ, & in hac etiam significatione apud Latinitatis auctores poni solet. Ideo autem Romano Imperio idololatræ, & postea sapientiæ carnis nomen ac figura Bestiæ, siue Belluæ efferatæ tribuitur; quia in morem feræ Christianam Ecclesiam diuexarunt.

ASCENDENTEM.] Ribera existimat, *Ascendere* in hoc loco idem esse, atque ad littus emergere. Sed contrà est, quia eadem phrasi illico dicitur Bestia altera ascendisse de terra. Quod si Bestia vtraque ad littus conueniunt, non ambæ dicentur ascendere, neque enim littus & mari & terra sublimius reputatur. Aptius fortassis est si in hac locutione figuretur, mare horribilem produxisse feram & terra alteram eiusdem rationis; ita vt marina Bestia ex ipsis maris vndis oriri sit visa; nec solùm caput, sed totum corpus attollere: eademque ratione Bestia terrestris consideretur edita. In Græco, pro *Ascendere*, est verbum, ἀναβαίνειν, qua etiam phrasi in Scriptura dicitur ascendere virgultum, & spinæ nasci.

Quid sit, Bestiam è mari ascendere.

B

Notandum insuper est, apud Danielem cap. 7. 3. quatuor Bestias, (quibus Monarchiæ quatuor indicantur) dici omnes ascendere. Vbi Pererius noster asserit, ea locutione denotari Monarchiarum principium, vtpote quæ ex humilibus ac paruis initijs duxere primordia. Nam id quod ascendit, priùs in humili erat loco, vnde paulatim ad subliniorem euehitur locum. Constat autem cuiusuis Monarchiæ principia parua & obscura fuisse: hinc decursu temporis ad potentiæ fastigium euasisse. Hæc est Pererij mens. Non tamen id est ad rem, quæ in Apocalypseos significatione intenditur. Nam Romani Imperij potentia in ipso persecutionis exordio maxima erat. Accedit, quòd eâdem loquendi formulâ, dicuntur ascendisse altera Bestia de mari, altera de terra: atqui secundæ Bestiæ non congruit eiusmodi explicatio, quæ illam ex paruis initiis denotet fuisse ortam. Commodiùs hic esset, per hanc loquendi rationem significari, coortam fuisse persecutionem, quam aduersus Ecclesiam vtraque Bestia draconis instinctu & afflatu excitauit.

C

§. 1. *Cur altera Bestia de mari, altera de terra ascendisse dicantur.*

MARE quidem, (vt iam innuimus) denotat mundum, terra verò carnem. Ex mundi ergo mari, atque ex communis ethnicorum erroris fluctibus in Ecclesiam consurrexit Romani Imperii auctoritas ac superbia; ex carnis autem affectionibus inordinatis altera emersit Bestia, id est, sapientia carnis, quæ marinam Bestiam Gentibus adorandam proposuit. & vehementer contendit.

Quid sit alteram è mari bestiā, alteram è terra consurgere. Per mare significari mundum.

Vt ergo ad horum symbolorum singula seorsum descendamus, Mundum significari, notarunt Clemens Alexandrinus, Origenes, Arnobius, Hieronymus, Cyrillus, Augustinus, atque Gregorius. Addam nostri Pererij verba Danielis 7. *Mare (ait) significat Mundum, vel conditionem rerum humanarum; est enim ea amaritudinis & acerbitatis plena, inconstans, instabilis, periculisque referta, & habet plurimos pisces atque diuersos, & minores sunt præda maiorum.* Deinde ad inconstantiæ & mutabilitatis significationem, præter ventorum perturbationes & maritimas tempestates, spectant etiam maris frequentes accessus atque recessus. Præterea, vt sæpè aliàs obseruauimus, per mare in Apocalypsi figuratur gentilitas; quia *Aquæ multæ sunt populi multi.* Et ex gentilitate ipsa contendit dæmon, Romani Imperij superbiam atque potentiam in Christianæ Religionis perniciem consurgere: & eapropter Daniel capite septimo numero tertio confirmat, quatuor Bestias cum fideli populo pugnantes è mari fuisse exortas.

D

Quod verò terra affectus terrenos significet, plures etiam ex Ecclesiæ Patribus obseruarunt, vt Origenes, Basilius, Hilarius, Ambrosius, Augustinus. Idcirco Iacobus in sua epistola cap. 3. 15. sapientiam carnis appellat terrenam, quia astus atque præstigiæ sapientiæ carnis ex terrenarum affectionum impotenti vehementia proficiscuntur.

Per terram adumbrari terrenos affectus.

E

Iam si trium animæ hostium, Dæmonis, Mundi, atque Carnis pugnam examinare velimus; in eo imprimis consistit, quòd dæmon illud vel maximè laborat, vt Mundus rebus virtuti contrarijs menti propositis ad terrenum & inordinatum affectum homines alliciat: hæc autem terrestris affectio (quam dicimus carnem) expetat, & diligenter inquirat, quod Mundus proponit. Si ergo Caro repræsentat affectum, quid aptius, quàm illum per terram figurari; quæ ex se arida est, & semper appetit eo satiari succo, quem ex mari sugere conatur? Ardens quidem terræ mysticæ sitis in eo cum primis figuratur, quòd semper bibit, & haurit insaturabilis, nec tantâ fluuiorum infinitate natiuam extinguit sitim. Quia maxima illius siccitas indiget eâ aquarum immensa vi. Videtur autem ex eo ipso sitis terræ crescere, quòd aqua maris semper salsissima sit. Si autem in terræ siti congruenter terrenus affectus indicatur, rectè huius desiderij obiectum adumbrabitur in mundi mari, cuius succum semper appetit terra. Homini ergo, qui terra est, intra domesticos parietes suus inimicus, id est, terrena affectio, innascitur. Et mundi Bestia, quæ ex parte obiecti consideratur, sapienter fingitur exorta è mari, quod terram obit, atque alluit; & cuius succo ipsa appetit satiari. Et quemadmodum in qualibet regione terræ fructus ij solent nuncupari, qui non aliunde

In quo consistat pugna trium animæ hostiū, id est, mundi, dæmonis, atque carnis.

deuehuntur, sed in ipsa regione procreantur; ita etiam carnis sapientia, eiusque lenocinia dici possunt natiui cuiusque terræ fructus. Illud verò, quod Mundus Gentilibus proponebat ob oculos, nempe Romani Imperij auctoritas ac superbia, ex mundano cooriebatur mari per speciem horribilis & formidandæ Belluæ Religioni Catholicæ interminantis: eiusmodi tamen, quæ, vt homines in suum obsequium incautos traheret, terrenæ Bestiæ fraudibus atque fallacijs indigeret. A

Ad hæc; si mare mundum vt obiectum repræsentat; si terra, humani cordis affectus; naturale erat, terram ipsam vndique maris vndis ambiri, ac veluti demergi; & hac ratione tellus ipsa neutiquam posset fructus proferre. Verùm admirabilis Dei prouidentia figuratur in illis Geneseos verbis cap. 1. 9. *Congregentur aquæ, quæ sub cælo sunt, in locum vnum; & appareat arida.* Quod perinde fuit, ac suâ omnipotentiâ præcipere, vt aliqua terræ pars maris & fluctuum subiectionem & imperium ex se excuteret; atque ita cælo exposita pateret, rorem inde cælestem expectando, ac sitiendo. Quare mox sequitur, *Germinet terra herbam virentem.* Sed hoc obiter delibasse sit satis.

Quid per septem marinæ Bestiæ capita figuretur.

Aliorum explicationibus supersedeo; quòd eas non probè teneam, & multa eo nitantur fundamento, vt in marina Bestia Antichristum denotari putent. Ribera insuper ait, quod ad sensum attinet, idem esse *ascendere de terra*, atque *ascendere de mari.* quia Daniel cap. 7. 17. quod priùs dixerat, quatuor se Bestias de mari ascendentes aspexisse; statim explicat de quatuor Regnis, quæ de terra ascendent. Ad hoc tamen dico, in ænigmatis declaratione, posse quidem Mundum nuncupari terram; quia idem est mundus, & orbis terrarum: non tamen vacare mysterio, quòd in eodem ænigmate Bestia altera de mari, altera de terra ascendisse dicantur. Atque hoc est mysterium quod nos explicari conati sumus. B

HABENTEM CAPITA SEPTEM.] In capite 17. planum fiet, hanc maris Bestiam capite 13. & Bestiam capite 17. descriptam, super quam sedit Babylon, non esse diuersas, sed eandem. Quamobrem, quam Angelus declarationem tradit de septem capitibus & decem cornibus Bestiæ capitis 17. eadem deseruit septem item capitibus, & cornibus decem marinæ huius Bestiæ capitis 13. Quod adeò certum est, vt illi ipsimet, qui has Bestias diuersas esse putarunt, (vt Ribera, & alij non pauci) nihilominus statuant, 7. capitum, & cornuum decem significationem eandem in vtrâque Bestia esse debere. Expositio ergo septem horum Bestiæ capitum ab Angelo reddita capite 17. 9. est eiusmodi. *Septem capita septem montes sunt, super quos mulier sedet, & Reges septem sunt: quinque ceciderunt; vnus est, & alius nondum venit.* C

Duplex septem bestiæ capitũ significatio ab angelo tradita.

In quibus Angeli verbis notandum est, septem Bestiæ capitibus duplicem ab Angelo significationem assignari, (vt vel hinc constet multiplicem eiusdem loci intelligentiam ab Spiritu sancto sæpe intendi.) Quanuis verum etiam sit duas has significationes ab Angelo explicatas, non esse admodùm inter se diuersas. Septem enim montes (vt infrà videbimus) Romam; & septem Reges totidem Romæ Imperatores designant Christianæ Ecclesiæ oppugnatores. Quare cùm septem Bestiæ capita dicuntur esse montes totidem; innuitur pariter, Romam esse caput Romani Imperij ethnici Ecclesiam persequentis. Cùm verò dicitur septem capitum significatio ad septem Reges referri; indicatur, Romanos Imperatores esse illius Imperij caput: quorum vtrumque eòdem recidit.

1. Septem capitum significatio.

Prima ergo significatio est de septem Romæ montibus; hoc est, de Roma ipsa, quæ propter septem montes appellabatur septimontium, vt norunt in humanioribus literis mediocriter versati. Hi autem septem montes sunt huiusmodi: Palatinus, Quirinalis, Auentinus, Cælius, Viminalis, Æsquilinus, Ianicularis. Vnde liquet, per maris Bestiam apertè Imperium designari Romanum, cuius caput erat Roma idololatrix. In septem enim montibus Roma figuratur, eo quòd super illos fundata sit. In hac autem significatione manifestum est, capitum numerum cum montium numero exæquari; atque adeò vt dicatur Roma esse Imperij caput, congruenter in Bestia pro vno capite, septem reponi. Roma enim, cùm ob montes septem, tum ob ingentem suam molem ac magnitudinem, quasi septem vrbium pariter coniunctarum speciem præ se ferebat. D

Dices tamen: Roma ethnica est meretrix illa capitis 17. quam Ioannes coccineæ Bestiæ insidentem fuit contemplatus; non autem rectè inter se videntur cohærere, vt & Bestia septiceps, & meretrix illi insidens, vnum idemque sint. Respondeo, Bene vtrumque componi, & inter se consentire: quinimò concinnum imprimis esse atque elegans, vt duo diuersa symbola in eâdem vsurpentur significatione. Sic Genesis 41. 26. *Septem boues pulchræ, & septem spicæ plenæ septem vbertatis anni sunt; eandemque vim somnij comprehendunt.* Et infrà numero 32. *Quod autem vidisti secundò ad eandem rem pertinens somnium; firmitatis indicium est: eo quòd fiat sermo Dei, & velociùs impleatur.* Facit, quod Apocalyp. 5. 6. legimus septem cornua & septem oculos Agni, quorum vtrique symbolorum eandem textus ipse significationem adscribit, & communiter ferè interpretes. Non ergo dissentaneum est, duo symbola pariter coniuncta eidem significationi deseruire; modò vtrumque rectè ad eundem significatum aptetur. Id quod in duplici symbolo capitis 17. minimè desideratur. Ecquis enim neget, ad Reipublicæ moderatorem significandum idonea hæc esse symbola; Reipublicæ caput, nauis gubernatorem, sessorem equi, currus aurigam, &c. E

2. significatio.

Altera significatio septem Bestiæ capitum ab Angelo expressa est, de septem Regibus, (hoc est de multis Imperatoribus) nempe de illis, qui Christianam Ecclesiam exagitarunt. Maris enim Bellua non adumbrat Romanum Imperium, prout à Christiano & ethnico abstractum; sed quatenus idolorum superstitioni velificabatur quondam, & Dei Ecclesiam vehementer premebat. Atque ita in huius Bestiæ capitibus ij solùm Imperatores notantur, qui persecutionem aduersus Ecclesiam suscitarunt. Huic declarationi fauet Prosper in dimidio temporis cap. 8. vbi agens de septem Bestiæ capitibus; *In quantum datur* (inquit) *existimatio, priores Reges memorat Ioannes; qui truculentiores fuerunt in Religionem Christi.* Confirmatur, quia Ioannes super septem Bestiæ capita inspexit nomina blasphemiæ: igitur qui non truculentos se in Christum exhibuerunt, nec Christiani no-

minis

A minis hostes fuere, non sunt inter Bestiæ capita recensendi. Hinc obiter reijcitur Victorini explicatio; qui, quod Angelus ait, *Quinque ceciderunt*; explicat de quinque imperatoribus, qui inter Neronem & Domitianum numerantur. (Hi verò sunt Galba, Otho, Vitellius, Vespasianus, & Titus.) Quòd hi imperatores quinque sint, & dicat Angelus, *Quinque ceciderunt*: deinde subijciat, *Vnus est* (quo tempore Domitianus regnabat) ansam præbuit; vt quinque illi esse crederentur, qui post Neronem proximè successerunt; & vnus, qui viueret, Domitianus. Hæc tamen applicatio non cohæret. Nullus enim ex illis quinque aut Ecclesiam conflictauit, aut Christianum sanguinem effudit.

Septem igitur Bestiæ capita non opus est sibi ipsis continuâ vicissitudine succedere; vt Neroni Galba, Galbæ Otho successit. Quinimò necessarium videtur, vt inter vnum atque aliud interiectum sit spatium aliquod temporis; atque adeò Bestiæ capita per diuersas persecutiones distinguantur. Quare dum eadem continuatur persecutio (quanuis ab vno Imperatore cœptam alius promoueat: vt in tertia persecutione accidit sub Traiano & Adriano; & in quarta sub Antonino & Lucio Commodo, atque in quinta sub Seuero & Aurelio,) nihilominus verè affirmatur Bestia non diuersum exhibere vultum, sed eandẽ hostilem faciẽ præ se ferre. Continuatio enim efficit, vt & eadem persecutio, & Bestiæ facies eadẽ dicatur. Sicuti in eiusdẽ fluminis vndis quantumuis assiduo fluxu decurrentibus accidit. Quamobrẽ numerica Imperatorũ distinctio nõ videtur in Bestiæ capita distinctionẽ inducere; quando propter persecutionis eiusdẽ progressionem, eadẽ ostenditur Bestiæ facies aduersus Ecclesiam. Quod ex eo ampliùs roboratur, quia quando duos simul Imperatores extare contigit, & vtrumq; persecutionẽ pariter in Ecclesiam vrgere (vt sub Diocletiano & Maximiano accidit) vterque sanè pro eodem Bestiæ capite debet reputari. Personalis igitur distinctio non capitum distinctionem arguit, quando persecutio eadem absque vlla distinctione continuatur. Atqui manifestum est, non esse diuersam persecutionem, quando illa ipsa, quæ priùs inceperat, absque vlla intermissione prouehitur: vt conueniunt omnes, qui Ecclesiæ persecutiones enumerant. Cùm igitur persecutiones interrumpendæ forent, hac ipsa interruptione significatur, quod Angelus ter in capite 17. repetit; dum ait de Bestia; *fuit & non est*; *erat & non est*, quod idem est, ac si diceret, *Modò est, & modo non est*. Etenim Diuina prouidentia suauiter disposuit, vt noctem dies exciperet, & persecutionis ærumnam pax atque tranquillitas: & hac rerum vicissitudine pugnaret Ecclesia, & non succumberet, nec oppugnata expugnaretur. Et infestissima illa Bellua, vbi Imperator naturâ crudelis non erat, quasi abscondi & delitescere videbatur. vbi autem Imperator quispiam veluti caput leoninum eminebat, prodibat extemplò ex suis latibulis, & è mari emergens ascendebat, vt bellum aduersus Christianos redintegraret.

Quare rerum vicissitudine sint intelligenda septẽ Bestiæ capita sibi succedere.

Ex personali Imperatorum inter se distinctione non inferri distinctionẽ inter Bestiæ capita.

B

C

Iam verò, si ad septenarium capitum numerum reuocemus sermonem, haud exigua sese offert difficultas. Nam imprimis si capitum numerus ad numerum persecutionum reducatur, quas Romanum Imperium ethnicum ante Iuliani persecutionem in Ecclesiam concitauit, eæ sunt non minùs decem, vt constat ex ijs, quæ Augustinus refert libro 18. de ciuitate cap.52. vbi persecutionum ordo & numerus est eiusmodi. Prima Neronis. Secunda Domitiani. Tertia Traiani & Adriani. Quarta Antonini & Lucij Commodi. Quinta Seueri & Aurelij. Sexta Maximini. Septima Decij. Octaua Valeriani. Nona Aureliani. Decima Diocletiani & Maximiani.

Difficultas non exigua in septenario capitum numero.

Ecclesiæ persecutiones quot & quæ fuerint, secundum Augustinũ.

Secundò, ex ipso textu liquidò videtur inferri, septem capitum significationem ad septenarium numerum non esse strictè redigendam. Cùm enim capite 17. dixisset Angelus, *Quinque ceciderunt, vnus est, & alius nondum venit*, ne Ioannes ad septenarium numerum se nimis religiose astringeret, subdidit: *Et Bestia, quæ erat, & non est, & ipsa octaua est*. Id quod in Græco clariùs adhuc exprimitur;
D nam vox illa *Octaua* ponitur in masculino genere, *Et ipse octauus est*. Vbi de octauo capite sermo est, eodem modo, quo priùs dixerat Angelus, *Quinque ceciderunt, vnus est, &c.* Quòd autem octaua Bestia dicatur ratione capitis octaui, & octauæ persecutionis; id exiguæ difficultatis est, præsertim cùm in ænigmatis facile fiat transitus ab Imperio ad caput, qui est Imperator: vt Danielis 2.39. *Tu es caput aureum, & post te consurget aliud regnum argenteum, & aliud æreum, & aliud ferreum*. Quo in loco si exactè nimis ac formaliter esset loquendum; diceret Daniel, *Tuum imperium, est caput aureum*. Sed parum refert.

Tertiò: superuacaneum omnino videtur Spiritum sanctum in hac Prophetia Ecclesiæ prænunciare voluisse omnes prorsus persecutiones, quibus illam Romanum Imperium fuerat oppressurum. Nec enim aut exacta huius rei cognitio Ecclesiæ fuerat magnam vtilitatem allatura. (Sicut nec annorum numerum præscire: iuxta illud Actuum 1.7. *Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate*:) aut reapse ante persecutionum exitum præcognouit Ecclesia quot fuerant omnino futuræ, imò verò post earum finem vix liquidò potest statui, quot fuerint. Nam Augustinus
E vt vidimus, decem enumerat, & Iuliani persecutionem addit vt vndecimam. Seuerus Sulpicius nouem, & cum Iuliani persecutione decem recenset. Genebrardus persecutionem Iuliani in ordine quartamdecimam nominat, quanuis hunc in numerum adscribat persecutionem Scribarum, & Pharisæorum, atque etiam Saporis Persarum Regis. Viegas cap.6. Apocalypseos duodecim narrat, complectens Neronis & Iuliani persecutiones. Et ex Baronij historia deduci potest, earum numerum non esse certum ac præfinitum: quin etiam multo adhuc plures posse enumerari, nempe sub Alexandro, sub Claudio Martiano, sub Gallo & Volusiano. Adde huc, si intermissio distinctam persecutionem efficiat, sub eodem Imperatore (vt sub Aurelio) duas recenseri posse persecutiones. Ac demum, velle hoc nimis exiliter ad calculos reuocare, & persecutionum numerum præcisè ad septenarium redigere, rem esse parui momenti & grauitatis, atque adeò Spiritus sancti mente indignam videri. Nam nec ante ipsum euentum hæc fuere præcognita; hæc verò præsagiri oportebat, quot futuræ essent persecutiones, (quemadmodum nec singulis hominibus oportet annorum numerum innotescere, quot victuri sunt.) Et post ipsarum persecutionum exitum exæquare earum numerum cum numero capitum, quem textus exprimit; nihil aliud vtilita-

3. ratio difficultatis.

Sententiarũ varietas in recensendo Ecclesiæ persecutionum numero.

tis & emolumenti importat, præter argutam nimis curiositatem.

4. difficultatis ratio.

Quartò, coactum valde est ac violentum, minimeque probabile, Iulianum Apostatam ex marinæ Bestiæ capitibus excludere; cùm sermo sit de idololatris Imperatoribus, qui Ecclesiã conflictarunt. Quòd si per septenarium numerum septem tantùm persecutores primi designentur; necessariò prætermittendus erit Iulianus. Tum quia absque illo septem affatim numerantur; tum etiam vt hac ratione Iulianus octonarium numerum expleat, iuxta illa verba capitis 17.11. *Et ipsa octaua est, & de septem est.*

In capitum septenario haberi respectum ad exactum Ecclesiæ persecutionum numerum, exceptis tamen Neronis & Iuliani persecutionibus.

Nihilominus mihi valde verisimile est, in septem marinæ Bestiæ capitibus Spiritum sanctum respexisse ad exactam præcipuarum persecutionum numerum, quæ inter Neronis, & Iuliani persecutiones intercesserunt (ipsis tamẽ Nerone & Iuliano ex hoc numero exclusis:) ex quarũ persecutionibus altera fuit prima, altera postrema. Enumero igitur medias tantùm persecutiones duabus extremis omissis. Id alicui fortassis paradoxon videatur: sed explicatione probabile fortè fiet. Primò ergo, ea potuit ratio existere, cur Neronianæ persecutionis mentio inter septem Bestiæ capita non fieret; quia ipsius mentio singulatim facta iam præcesserat capite 12. vt ibi vidimus. vbi persecutio illa draconi ipsi fuit adscripta, cuius iussu atque oraculo Nero ipse, vtpote insignis veneficus, creditur persecutionem illam excitasse. Quamobrem Bestia maris repræsentare debet persecutiones eas, quas Romanum Imperium post Neronianam commouit; & in quarum singulis Neronis persecutionem instaurauit.

Cur Neronianæ persecutionis mentio in capitum septenario nulla sit.

Cur item nec Iuliani persecutio inter septem capita annumerentur?

Deinde, ne Iuliani persecutio inter septem capita directè annumeretur, ratio etiam satis congruens reperitur. Illa enim persecutio Iuliani perinde extitit, quasi semiustus torris; qui cinere sopitus ac pene extinctus reuiuiscere & rursus fumigare cœpit post persecutionum incendium in Imperio prorsus restinctum. Dicam clarius. Constantini quidem tempore Christiana Ecclesia clarissimã iam victoriam ex idolorum cultu adepta fuerat per publicam Christianæ Religionis professionem, & templorum magnificentissimorum erectionem. Quare Imperij persecutiones iam tunc videntur, non interruptæ solùm, sed etiam finitæ penitus fuisse. Quòd si postea Iulianus aliam denuo persecutionem instaurauit; satis fundamenti est in Ecclesiastica historia, vt hæc Iuliani persecutio non referatur in earum numerum, quas passa est Ecclesia ante Religionis Christianę publicam professionem. Quamobrem, qui persecutionum à Romano Imperio ethnico illatarum numerum ineunt, communiter Iuliani persecutionem prætermittunt; vt videre est apud Augustinum, quando eas ad denarium redigit numerum; & apud Seuerum Sulpicium, cùm illas nouenario numero coercet; & sic de reliquis, qui seorsum, veluti rem alterius generis, referunt Iuliani persecutionem. Ideoque Angelus capite 17. priùs enumerauit persecutiones septem, easque ad septem Bestiæ capita reuocauit: & mox subdidit, aliam prætereà futuram, quæ in reliquarum numerum non fuerat adscripta; vtpote res alterius rationis, & eapropter seorsum reponenda, quasi reliquarum septem additamentum; verùm ex earum etiam genere, & veluti titio, qui ex priorum persecutionum incendio reliquus fuerat.

Quomodo persecutiones inter Neronem & Iulianũ interiectæ ad septenarium numerum reuocentur.

Superest nunc ostendere, quæ potuerit congruens ratio reperiri, quamobrem persecutiones inter duas Neronis & Iuliani extremas interiectæ, ad numerum septenarium reducantur; quando ex Augustino nuper vidimus, post Neronem & ante Iulianum nouem extitisse persecutiones. Ad hoc Respondeo. Ex nouem illis persecutionibus, quas Augustinus post Neronianam recenset, & nos ex eodem suprà retulimus, duas omnino detrahit Seuerus Sulpicius. Licet enim ille nouem referat (vt aduertit Genebrardus) nempe octo post Neronianam: nihilominus vt hunc nouenarium numerum constituat, Traiani persecutionem in duas dissecat; alteram ab ipso Traiano, alteram ab Adriano inductam, D. autem Augustinus & Genebrardus ex vtraque vnam constituunt, à Traiano cœptam, prouectam ab Adriano. Itaque Sulpicius duas efficit ex vna; tollit tamen duas alias, nempe Maximini & Aureliani quas contemnit. Et apud Genebrardũ quidẽ legi potest fundamentũ, quo nixus Sulpicius illas persecutiones ex ceterarũ aluo sustulerit. Ratio autem eius fuit, quia Maximiniana nec generalis in toto Imperio extitit, nec aduersus Christianos omnes; sed solùm contra prędicatores excitata. Atque Aureliani persecutio reapse executioni mandata non fuit, vt obseruat Genebrard. & ex Eusebio, alijsque cõpluribus probat. Constat ergo satis esse fundamẽti atq; rationis, vt ex 10. persecutionibus ab August. recensitis, duæ supprimantur. Quare Neronianâ etiam suppresâ, iuxta ea, quæ superiùs annotauimus, septẽ omnino residuæ sunt communes & generales Ecclesiæ persecutiones ante Iulianum: quæ hoc ordine numerantur. Prima Domitiani. Secunda Traiani. Tertia Antonini. Quarta Seueri. Quinta Decij, Sexta Valeriani. Septima Diocletiani. Atque his septem respondent totidem Bestiæ capita, relictâ Iuliani persecutione; de qua intelligantur verba illa capitis 17. *Et ipsa octaua est.* Ita vt quasi res à superioribus diuersa consideretur, & eo minus afferens timoris, quò altiores iam radices egerat Christiana Religio.

Argumentis pro superiore sententia adductis fit satis.

Hæc mihi interpretatio probabilior visa est; ideoque argumentis in contrarium adductis facere oportet satis. Ad primum ergo Respondeo, non deesse aptum fundamentum, (vt vidimus) ad persecutiones omnes arctiori numero complectendas, quantumuis Augustinus ad denarium reducat. Ad secundum, Angelus quidem non eo fuit consilio, vt Ioannem admoneret, præcipuas persecutiones plus septem fore; sed septem præcipuis aliam deinceps successuram, nempe Iuliani. Ad tertiũ, quia non permagni Ecclesiæ intererat ante ipsum rerum euentum vulgò numerum persecutionum Romani Imperii prænosci, sed potiùs id ignorari oportebat, idcirco quamuis diuinus Spiritus in hoc ænigmate eas adumbrauerit, ita tamen inuolucris & integumentis obtexit, vt ante ipsum euentum fideles Apocalypseos verbis securi ac negligentes reddi non possent, siue de certo persecutionum numero, siue de illarum enumerandi ratione. Quod autem non expedierit, Ecclesiam antè præcognouisse exactum persecutionum numerum; non ideo probatur, ab Spiritu sancto huiusmodi numerum præmonstratum non fuisse. ad hoc enim satis rationis erat, si Ioannes id mysterii probè intelligeret, nec non alii, quibus Apocalypseos intelligentia procul dubio impertita fuit.

A fuit. Atque ad Ecclesiæ solatium non parui admodum interest, post prophetiæ complementum, eiusdem prophetiæ figuram, & ipsius partium numerum in eadem figura adumbratum Ecclesiæ ipsi innotescere. Hoc enim non parum conducit, opinor, vt Spiritus sanctus in septem Bestiæ capitum visione credatur respexisse ad præcipuarum persecutionum numerum: quamuis cum hoc etiam sensu rectè alter consentire possit, de quo infrà. Iam, quod additur, persecutiones videlicet ad maiorem posse numerum reduci; ad id respondeo, per breuem intermissionem non tanti esse, vt propterea diuersa sit persecutio reputanda; quia parum pro nihilo reputatur. Et persecutiones quidem ab Augustino relictas perspicuum est minoris esse momenti, atque adeò iure prætermitti debere. Magnas verò & generales persecutiones post Neronianam & ante Iulianæam, fuisse omnino septem, nec plures nec pauciores, ex superioribus satis constat. Ad quartum Respondeo. De Iuliani persecutione, quamuis ex illarum septem numero sepositâ ob suprà dictam rationem, peculiarem tamen fieri mentionem; quod satis est.

§. 2. *Alia expositio septem marinæ Bestiæ capitum.*

B VIDIMVS hactenus, qua ratione septem Bestiæ capita possint ita accipi, vt capitum numerus septenario persecutionum numero respondeat. Verùm illud etiam mihi satis vero fit simile, nimirum septem capitum significationem non opus esse ad septenarium persecutionum numerum pressè sumptum reduci, sed solùm ad multitudinem Imperatorum ethnicorum, qui Christianā Ecclesiam vexarunt. Etenim receptissima est in sacris Literis phrasis, certum numerum pro incerto poni: id quod præcipuè locum habet in quibusdam numeris, qui completi appellantur; cuiusmodi sunt septenarius, denarius & millenarius. Quòd verò septenarius atque denarius numeri reputentur completi, auctor est Ambrosius libro de Noë & Arca, capite duodecimo, pro quo plures extant Scripturæ loci, in quibus dilucidè apparet, septenarium indefinitè sumi. vt Psal. 118. 164. *Septies in die laudem dixi tibi.* Genes. 4. 24. *Septuplum vltio dabitur de Cain.* Prouerb. capite vigesimo quarto numero decimo sexto. *Septies enim cadit iustus.* Matth. capite duodecimo numero quadragesimo quinto. *Assumit septem alios spiritus nequiores se.* Si ergo recepto Scripturæ more septenarius apponi solet ad plura nullo certo numero præfinita significanda; congruenter in hoc ænigmate septem exprimi capita potuerunt, vt plures siue Imperatores siue persecutiones nullo certo numero signarentur.
C Atqui constat in ænigmate figuram atque picturam septenarii fuisse, quod non nego; assero tamen septenarii huius significationem nō esse necessariò ad certum aliquem Imperatorum septenarium reuocandam.

2. expositio de septem marinæ Bestiæ capitibus.

In aliquot numeris certum aliquando pro incerto poni.

Deinde, quamuis septenarius & denarius, si indefinitè sumantur, (hoc est, posito certo numero pro incerto) videantur præ se ferre eandem significationem; nihilominus aptior videtur septenarius ad eas denotandas res, quæ temporis decursu sibi succedunt. Hi enim numeri propterea indefinitè vsurpantur, quia completi sunt, vt suprà dicebamus. Licèt autem denarius sit completus in numerandi ratione, nusquam tamen denarium aliquem rerum succedentium reperimus, qui communi consensione sit pro perfecto & absoluto numero receptus. Secus tamen est de septenario, nam & septem continet dies hebdomada, & totidem etiam annorum hebdomada est; & hebdomadæ Pentecostes septem pariter sunt. Quamobrem idonea extitit ratio, cur in ænigmate denarius cornuum Bestiæ denotaret multitudinem principum polyarchiæ, qui sunt omnes simul; & septenarius numerus designaret in septem Bestiæ capitibus multitudinem Imperatorum, qui non simul, sed temporis decursu successerunt. Quare in ipsis capitibus textus successionem euidenter exprimit:
D dicitur enim cap. 7. 10. dum de illis sermo est; *Quinque ceciderunt, vnus est, & alius nondum venit.* Quid expressius ad successionem denotandam?

Septenariū ad indefinitum rerum sibi succedentium numerum denotandū congruenter vsurpari.

Tertiò, in septem capitum numero, si certus pro incerto reponatur, significari potest, quamuis voluerit Deus persecutionum numerum Ecclesiæ ignotum esse, non tamen temere & casu id fore euenturum, sed in numero certo atque perfecto, id est, per summam Dei sapientiam ac dispositionem ordinato ad ipsius Ecclesiæ emolumentum. Vide quid simile in numero centum quadraginta quatuor millium cap. 7. & cap. 14.

In capitum Bestiæ septenario indefinitè sumpto quid innuatur.

Quartò, quæ poterat subesse dubitatio, vtrùm scilicet septenarius strictè pro septem Imperatoribus, an latè pro eorum multitudine sumeretur, hanc inquam sustulit Angelus capite decimo septimo numero vndecimo verbis illis, *Et Bestia quæ erat, & non est, & ipsa octaua est.* Siue vt in Græco legitur, *Et ipse octauus est.* vbi cùm dixisset anteà, *Quinque ceciderunt, vnus est, & alius nondum venit.* videbatur quidem sensus esse eiusmodi, vt septem omnino essent. ceterùm, vt alium longè diuersum esse sensum appareret, subiungit Angelus, inter septem illos reges numerari etiam octauum: & nihilominus fuisse satis septem tantùm capita Bestiæ apponi; quia octauus rex ex septem illis vnus erat.
E Difficilè valde explicatu atq; adeò intellectu id videatur alicui, nisi aduerterit septenarium hic numerum laxè & indefinitè pro numero incerto vsurpari. Si autem obseruetur capita septem nihil aliud denotare, quàm plurima capita, omnino tollitur (ni fallor) difficultas. Etenim si in aliquo ænigmate per septem vnius Bestiæ capita vellem complurium Imperatorum successionem figurare (hoc est in numero definito indefinitum) roganti, cur plura Bestiæ capita non affingerem, cùm Otho octauus fuerit Imperator? facilè vtique responderem, quod Angelus Ioanni edixerit; nimirum octauum hunc Imperatorem esse vnum ex septem capitibus, quæ Bestiæ assignaui. Quòd si rursus vrgeret, quinam fieri posset, vt octauus esset vnus ex septem? riderem sanè interrogantis imperitiam; & secundò iterarem, vbi septenarius indefinitè accipiatur; in eo quidem octo, nouem, duodecim, aut multò etiam plures comprehendi. Quare mirum non esse, si octauus in septenario illo includatur.

Ex angeli verbis cap. 17. colligi, septenariū hic indefinitè sumendum.

Quamobrem, quod Angelus Ioanni exposuit, illud est, videlicet, persecutiones plures septem futuras, quantumuis figura ipsa septem capita præferret: quot verò strictè futuræ essent, id fortè An-

Cur Angelus Ioanni certū persecutionū numerū non declarauerit.

Angelus non declarauit, vt ostenderet, nolle Deum id Christianæ Ecclesiæ reuelare, & eam ob rem Belluam septicipitem fuisse visam. Additumque est ab Angelo in illo capitum septenario octauum contineri; vt hac ratione patesceret, illum septenarium numerum indefinitè pro incerto fore accipiendum: ac proinde non opus esse, vt sensus ad octo pesecutionum numerum contraheretur. Nam si id significare voluisset, facile profectò foret, octo Bestiæ capita appingere. A

Vt autem exemplo aliquo planum fiat, septenario numero indefinitè sumpto, verè dici potuisse, octauum esse ex illis septem vnum; lege Danielis 7.8. vbi ex medio spatio decem cornuum surgit cornu vndecimum. Cùm verò per cornua decem denotentur Romani omnes senatores, (vt infrà videbimus,) dubium non est, quin, qui contra illos caput extulit, eorum vnus fuerit. Nam Iulius Cæsar, qui Monarchiæ initium dedit, ex eodem senatorum numero erat. Cornu igitur vndecimum est vnum ex decem. Id certè negari non potest, loquendo de ænigmatis significatione; quamuis in figura ipsa siue pictura congruenter expressum fuerit vndecimum cornu exiguum, quo Iulius Cæsar signaretur quasi à ceteris diuersus, quamuis ex numero illorum, & innueretur pariter, ipsius felicitatem ex paruis initiis originem duxisse, & sub ipsa exordia aliorum Imperatorum felicitati inferiorem extitisse. B

Cur Ecclesiæ prænunciari Deus voluerit persecutiones fore amplius septem: nec tamen præfinitum omninò numerū referauerit?

Videamus nunc, cùr Ecclesiæ fuerit prænunciatum, persecutiones amplius septem fore, non autem earum numerus illi clarè fuerit expressus? Etenim si congruens fuit Ecclesiæ prædici, plus septem persecutiones futuras, nihilo videbatur minùs fore consentaneum, si exactus illi numerus exponeretur. Respondeo tamen, oportuisse quidem præscire Ecclesiam plures sibi persecutiones à Romano Imperio imminere; vt illa sese ad tot hostiles incursus compararet, ac præmuniret: cōgruum tamen fuisse, ne præfinitum earum numerum cognosceret, hoc enim sibi maiori emolumento erat futurum. Quemadmodum dici solet, & meritò, iustis hominibus expedire, ne extremum suæ vitæ diem præcognoscant; vt hac ratione cautiores ac solertiores se exhibeant.

Obiectio contra prædictam declarationem.

Nihilominus opponet nobis quispiam, hanc interpretandi rationem in septenario numero minimè respondere declarationi, quam in superioribus tradidimus de stellis duodecim, ex quibus mulieris corona constabat: de duobus testibus capitis 11. de septem cornibus, totidemque oculis Agni: de septem draconis capitibus: & de septem pariter capitibus Bestiæ per respectum ad septem Romæ montes. Etenim, si hi omnes numeri præcisè vsurpantur, vt sonant; ita etiam accipiendus erit septenarius numerus in septem Bestiæ capitibus respectu septem persecutionum. Respondeo, aliquos numeros, vt binarium & duodenariū, non esse ex ijs, qui solent indefinitè sumi, sicut denarius & septenarius, qui tamen duo, nempe septenarius & denarius (vt omnes facile concedent) tam in ænigmate, quàm extra ænigma accipi possunt haud ineptè indefinitè pro incerto & indeterminato numero: & fortè binarius numerus & duodenarius ad hanc significandi rationem perperam assumerentur. Neque vrget, quod ex præcisa septenarii acceptione in Agni cornibus, & in draconis capitibus adducitur. Licèt enim huiusmodi numeri possint indefinitè accipi; id tamen non obstat, quo minùs propriè etiam & præfinitè valeant vsurpari; sicut è contrario, quòd sumantur interdum definitè, non ideo sunt semper necessariò ad eam significationis proprietatem coarctandi: præsertim quando ipsemet, qui ænigma proponit, nos edocet, septenarium numerum non esse propriè & exactè sumendum: vt Angelus Ioannem erudiit dicens, *Et ipsa octaua est.* In septem Agni cornibus iusta fuit computatio; respondent enim septem libri sigillis. In draconis item capitibus congruit pariter enumerandi ratio cum septem vitijs, quæ capitalia vocant. Ceterùm, quamuis diuisio alia magis adhuc metaphysica in plura membra fieret; & capitalia ipsa vitia constaret ad octo posse reduci, vt Cassianus alicubi existimat: adhuc ea omnia vitia optimè in septem draconis capitibus denotarentur. Nam & D. Thomas non reputat inconueniens vitium aliquod reperiri, quod directè non sit vllum ex septem illis capitalibus, quæ vulgò numerari solent, vt videre est 1.2.q.84. a.4.ad 5. Licèt autem Valentia rectè vitiorum septem capitalium numerum ad peccatorum omniū multitudinem per accommodationem distribuat: alius tamen fortassis existimaret, diuisionem huiusmodi non admodum esse formalem, sed solùm accommodatam ad septem spiritus nequissimos, (quorum mentio est apud Matth. c.12.45. & apud Lucam c.11.26.) atq; ad 7. capita draconis. Sin autē diuisio hæc in 7. vitia capitalia sit perfecta & exacta; multò autem commodiùs accidit. Cùm verò 7. draconi capita affixa sint, & totidem montes numerentur, in quibus Roma est fundata; facilè apparet congruens ratio, cur Bestiæ capita non ampliùs 7. esse deberent. Nam ad quemlibet Imperatorum Ecclesiam persequentium numerum indicandum aptus erat imprimis septenarius. De numero verò denario in cornibus dicemus infrà. C D

Solutio.

Altera obiectio.

Objicies ex Ribera, neminem interpretum, præter Victorinum, singula Bestiæ capita de singulis Principibus intellexisse. Nam ceteri omnes expositores in horum septem capitum singulis plures agnoscunt Principes. Sicut Danielis 8.20. *Aries rex Medorum est atque Persarum.* Quod de cunctis Medorum atque Persarum regibus exponit Hieronymus. Et tantum abest, vt de Imperatoribus singulis singula sint capita explicanda, vt Viegas c.7. existimet, communem esse Richardi opinionem, quæ septem capita interpretatur de vniuersis regibus impiis, quæ in 7. mundi ætatibus, & antea extiterunt, & deinceps existent: quarum ætatum prima fuit vsque ad Noëum: secunda vsque ad Abrahamum: tertia vsque ad Mosem: quarta vsque ad Dauidem: quinta vsque ad Christum: sexta vsq; ad Antichristum: septima vsque ad Iudicium. E

Soluitur.

Ad hæc tamen dico, minimè violentū esse, singulare nomē accipi aliquando pro plurali. Si tamē euidens sit marinam Bestiam pro Rom. Imperio inanium deorū superstitioni dedito vsurpari: euidens pariter erit, non esse Bestiæ capita, quæ Viegas, atque Ribera opinantur. Etenim necesse est, 7. illa capita esse Reges, & capita Rom. Imperii ethnici Catholicā vexantis Ecclesiam. Siue autē septenarius capitū ad 7. referatur persecutiones (pro eodem capite cōputatis iis, qui vnam persecutionē cōmouerunt, & sic de reliquis) siue ad ingentem Imperatorum numerum Ecclesiæ hostium: contextus saltē omnino respuit, hoc in loco esse sermonē, aut de regibus sub Antichristo futuris, aut de

primis

A primis mundi ætatibus: sed duntaxat de illis, qui ex parte Imperij Rom. persecutiones in Christi Ecclesiam suscitarunt. Quòd autem sermo esse non possit de regibus Antichristo obsecuturis, meo quidem iudicio, conuincunt illa Angeli verba, *Quinque ceciderunt, vnus est, & alius nondum venit*. vbi dilucidè ostenditur, septem illa capita non simul, sed per successionem existere; ita tamen, vt omnia illa sint imperij ethnici capita.

§.3. *An in septem marinæ Bestiæ capitibus alludatur ad Bestias quatuor, de quibus agit Daniel capite septimo.*

MARINA Apocalypseos Bestia euidenter respicit quartam Bestiam Danielis in decem cornibus, quibus vtraque coronatur. Perspicuum item est, quartam illam Danielis Bestiam esse Romani Imperij idololatræ figuram: quia Danieli dictum est cap. 7.17. *Hæ quatuor Bestiæ magnæ, quatuor regna sunt, quæ consurgunt de terra*. quæ etiam quatuor regna, siue Imperia dubium non est in statua illa Danielis 2.31. fuisse præfigurata. Porrò ipsiusmet Danielis expositio est, quatuor eorum regnorum primum esse Chaldæorum; alterum Persarum ac Medorum; Græcorum tertium, & quartum
B Romanorum. Enimuerò (id quod mirum apparet) cùm Apocalypseos marina Bestia quartæ Danielis bestiæ respondeat; septem illius capita non videntur eidem quartæ bestiæ, sed vniuersis quatuor respondere. Nam quartæ Bestiæ Daniel non plura capita attribuit; quare vnico solùm constitisse videtur. Ex quo efficitur apud Danielem septem capita inter quatuor omnes bestias esse dispertita. Vidit enim Daniel leænam, vrsum, & pardum quatuor capitibus insignitum, atque aliam bestiam cum cornibus omnino decem. Itaque marina Ioannis bestia, ex quatuor illis Danieli visis coalescere, & coagmentari videtur: siquidem pariter & vrsus est, & pardus, & leo; habetque decem cornua, vt ex illius descriptione in ipso textu expressa colligitur. *Marinæ huius bestiæ collatio cum quartâ Danielis bestia, quã respicit.*

Nihilominus impossibile est, arbitror, in Apocalypsi per hanc marinam Belluam quatuor omnes Monarchias figurari. Primæ enim tres finitæ iam erant, cùm Ecclesia ad Gentes gradum fecit. Bellum autem marinæ Bestiæ aduersus Ecclesiam fuit susceptum post Ecclesiæ ipsius ad Gentes migrationem; vt ex superiorum contextu manifestè deducitur. Præterquam quòd textus ipse exprimit Babylonem (id est, Romam idolorum cultricem) super Bestiam considere; & per septem Bestiæ capita, totidem Romæ montes adumbrari. Est item haud obscurum discrimen inter septem illa capita, quæ Daniel in quatuor bestijs; & inter hæc septem quæ Ioannes in eadem maris bellua, aspexerunt. Capita enim Ioanni visa pardi erant omnia, vt infrà videbimus; ex illis verò septem
C Danielis, quatuor pardi erant; vnum vrsi; leænæ aliud; & alterius figura non exprimitur. *In marinâ bestia non posse significari quatuor mundi Monarchias.*

Mihi tamen nihilominus certum est, eam fuisse diuini Spiritus intentionem, vt hanc maris Bestiam ex quatuor illis Danielis conflaret. Non quidem vt hæc Bestia omnes quatuor Monarchias significaret; sed vt edoceremur, quidquid furiosi, crudelis atque immanis in quatuor Belluis Daniel dispersum conspexerit, totum hoc in vno Romano Imperio ethnico coactum atque compactũ reperiri. Quare in ea deprehendi multitudinem cornuum & capitum, & pardinæ pellis varietatem oculorum multitudine distinctam, (quod est auaritiæ symbolum;) item vrsi deformitatem, (quod est symbolum luxuriæ:) atque feritatem leonis, quæ superbiam & arrogantiam innuit. Quòd si Danieli in quarta bestia non ea omnia sunt figurata, quæ Ioannes in Bestia maris cõtemplatus fuit; ideo accidit, quia Danieli non ita expressè atque distinctè præmonstrata fuit horribilitas & immanitas persecutionum à Romano Imperio in Ecclesiam excitandarum. Ioanni verò id fuit explicatè & luculenter præsignificatum. Quòd autem maris Bestia conflata sit ex ijs omnibus, quæ terribilitatis speciem in quatuor Danielis bestijs præ se ferebant; ideo fortassis fuit ita monstratum, quia
D secunda Monarchia primam, tertia secundam, quarta tertiam deuorauit. Vnde Monarchia quarta (præsertim quando Christi Ecclesiam diuexauit) in se iam includebat quodammodo tres priores: & vitiorum saltem omnium sentinæ, ac scelerum colluuiones, quæ in ceteris sparsim residebant, in vnam Romani Imperij Monarchiam confluxerant. Deinde percommodè etiam accidit, vt marinæ Belluæ septem tribuerentur capita, quæ in bestiis quatuor Danielis erant dispersa; vt Bestiæ capita capitibus draconis responderent, in eisque significaretur persecutionum multitudo; quemadmodum septem draconis capita ad multiplices illius suggestiones ac tentationes referuntur. Ad illud autem, quod nuper diximus (videlicet in Romani Imperii Monarchia quodammodo tres priores includi) adiungi potest, quod Orosius lib. 2. cap. 1. & lib. 7. cap. 2. ait, vbi quatuor illas recenset Monarchias (quamuis ipse, vt Africanus, Medorum Monarchiam omittat, & eius loco regnum Carthaginense substituat; quod septingentos annos durasse affirmat.) & hoc modo eas distribuit, vt Rom. Imperium sit Occidentale; Babylonicum, Orientale; Macedonicum, Septen-
E trionale; Carthaginense, Meridionale; subditque Romanũ ab Occidente consurgens hæreditate Orientis fuisse nutritum; & Macedonicũ atq; Carthaginense partes tutoris & curatoris tenuisse. *Marinam Apocalyps. bestiam ex quatuor Danielis bestiis quodammodò conflari.*

ET CORNVA DECEM.] Decem cornuum distributio eo, quo depingi solet modo, aliis capitibus cum vno cornu, aliis cum duplici affictis, congruentẽ non potest (meo iudicio) habere applicationẽ in ænigmatis ipsius significato. Quamobrem, cum bona Pictorum venia, magis consentaneum putarem, si omnia 10. cornua in præcipuo capite ponerentur. Nam vt videbimus c. 16. 13. in marinæ Bestiæ descriptione, vnũ erat magis principale caput, & cetera minùs præcipua. Capitis autẽ principis significatio ea est, quam Angelus c. 17. 10. attingit, cùm ait, *Vnus est*: vbi supponit singulis suã vicem, tempusq; per successionẽ appropinquare; atq; illi, quod rẽ ipsa imperiũ tenet, 10. cornua tribuẽdo, innuit, omnia cornua in eo simul esse capite, quod tunc regnat. Quamobrem ipsamet cornua, quæ primo capiti, cùm regnabat, inerant; secundum etiam caput, cùm regnat, comitantur; & tertium pariter comitabuntur, cùm regnet. Si cui tamen magis adhuc vulgaris pictura arrideat; illud saltem præstituat necesse est, rationem se reddere non posse in ænigmatis interpretatione; cur vni capiti *Decem cornua quomodo in septem bestiæ capitibus consideranda sint.*

duo

duo cornua, alii vnum obtigerit? nisi solùm quia picturæ ipsius facilitas atque commoditas id exigebat: quantumuis, quod ad significationem attinet, decem cornua in singulis capitibus reperiantur coniuncta, quando cuiusque tempus per vices aduenerit. **A**

Decẽ bestiæ cornua quid significent.

Sed vt de significatione ipsa dicamus, prætermissa illa opinione, quæ decem cornua ad Reges decem sub Antichristo in Romano Imperio futuros applicat; aut ad eorum multitudinem regum, quos Antichristus ipse in terrarum orbe reperiet, (quod minùs displicet Augustino 20.de ciuitate cap.23.) illud mihi certum est, decem isthæc cornua esse symbolum multitudinis senatorum Romanorum. Sicut enim vnum cornu in Scriptura designat principem vnum; ita cornua plurima Polyarchiam innuunt, seu plurimorum principum gubernationem. Et idcirco dixit Daniel quartam Bestiam esse dissimilem ceterarum: aliæ enim erant absolutè loquendo Monarchiæ; Romanũ verò Imperium propriè Polyarchiæ rationem induebat. Vt autem hoc significaretur; aptissimum fuit decem cornuum symbolum; quippe denarius est multiplicationis numerus, & eam ob rem maiores omnes numeri in denario tandem clauduntur. Nam vbi ad denarium deuenitur, protinus ad numerorum initium, siue vnitatem regressio fit; & dicimus, *Vndecim, Duodecim*, &c. quasi diceremus decem & vnum, aut decem & duo. Cùm autem senatorum numerus certus ac præfinitus non esset, & exprimendus foret numerus aliquis, qui multitudinis esset symbolum; nullus potuit congruentiùs assumi, quàm denarius. Lege Zachar.8.13. *In diebus illis apprehendent decem homines ex omnibus linguis Gentium fimbriam viri Iudæi, dicentes, Ibimus vobiscum*, &c. Vbi fortè *Decem*, idem est, ac *Plurimi*. Si enim non intelligas decem ex qualibet lingua, sed decem ex omnibus collectiuè; non possunt esse decem ex omnibus linguis, cùm linguæ omnes plus septuaginta sint. Præterea ipsemet Apocalypseos contextus cap.17.12.explicat, per decem cornua figurari Polyarchiam, quæ est multitudo principum eodem tempore vigentium: atqui eiusmodi erant Romani senatores. Etenim licèt non propriè fuerint reges; eorum tamen potentia & amplitudo regum instar erat. Quare Cyneas dixit, Romanum Senatum sibi fuisse visum consessum regum, vt narrant Plutarchus in Pyrrho, Florus lib.1. Liuius lib.11. Lipsius lib.4. de magnitudine Romana cap.2. Cohærent cum hoc ipsius textus verba, *Decem cornua decem reges sunt, qui potestatem tanquam reges vna hora accipient*: vel acceperunt. Quid enim est, obsecro, *Vna hora*, nisi vno eodemque tempore principatum tenere? Quod autem reges appellentur, & declaretur pariter, eos non propriè reges esse, sed regum habere potentiam & amplitudinem, quis non in hoc senatorum Romanorum descriptionem cognoscat?

Denarius multiplicationis numerus.

B

Soluitur difficultas in prædicta explicatione occurrens.

Dicet tamen aliquis, quando Romanum Imperium in Ecclesiam sæuiit, Polyarchia ipsa Romanorum iam fuerat ad Monarchiam redacta; atque adeò pro illo ipso tempore non rectè decem cornua Bestiæ tribuuntur. Ceterùm, quamuis verum sit, per dignitatem imperatoriam multum auctoritatis senatoribus fuisse imminutum, adhuc tamen maxima illis auctoritas & amplitudo restiterat; vt cap.12. obseruauimus ex Polybio: & leges singillatim senatus ipse probabat, & confirmabat; aliter enim nullam legum vim obtinebant. Quare cùm hæc maris Bestia Romanum repræsentet Imperium Romanæ Ecclesiæ per edicta ac leges iniquas bellum inferens, non fuit satis septem figurari capita, quæ Imperatorum symbolum gerunt, nisi decem quoque cornuum figuraretur auctoritas, quæ Romanum Senatum denotarent. Etenim in ijs legibus & persecutionibus, quæ aduersus Christianam Ecclesiam dimanabant, Romanum Imperium non meram agebat Monarchiam; sed Monarchiæ iuxtà ac Polyarchiæ permistionem. Quapropter consentaneum fuit, decem cornua marinæ Bestiæ affingi, quibus Romani Senatus auctoritas in Ecclesiæ oppugnatione & idolorũ propugnatione adumbraretur. Qui ergo semel sibi in mentem induxerit, decem cornua apud Danielem significare Romani senatus auctoritatem, nescio, quo pacto possit in dubium vocare, in eâdem significatione hoc symbolum ab Apocalypsi vsurpari, cùm ex illo Danielis symbolo sit desumptum. Præsertim cùm constet, ita exigi necessariò ad consequentem Apocalypseos seriem & acoluthiam, nec non ad declarationem ab Angelo traditam de decem cornibus cap. 17. numero 9. 10. 11. & 12. Cumque certum etiam sit ad Polyarchiæ significationem nihil posse concinnius afferri, quàm hæc decem cornua. Nec tamen inde sequitur, per denarium numerum semper ingentem multitudinem denotari. Nam in aliis rebus denarius est numerus exiguus, vt cùm exprimuntur decem dies cap.2.10. In alijs verò est ingens numerus, vt in decem vnius Bestiæ cornibus.

C

D

Obiectio contra nostram interpretationem.

Sed obiiciet aliquis, symbolum decem cornuum si idoneum erat ad Romanum Senatum figurandum ante Iulij Cæsaris tyrannidem & Monarchiæ institutionem; ex hoc ipso colligitur, non esse huiusmodi symbolum ad rem, vt per illud Senatus idem denotetur, quo tempore persecutiones sunt aduersum Ecclesiam excitatæ. Etenim hæ persecutiones accidêre multis annis post Monarchiam institutam: huiusmodi autem Monarchiæ exordio dum vaticinatur Daniel, affirmat, in medio decem cornuum loco, cornu aliud vndecimum sese extulisse, quod inter cetera superius euasit. *Et tria de cornibus prioribus euulsa sunt à facie eius.* Quod in sensu proximo significat inter Romanos senatores vnum sustulisse cristas, seque in eius Reipublicæ Monarchiam intrusisse, & bonam eiusdem Reipublicæ senatorum partem fuisse demolitum: quia suos hostes, & competitores disturbauit. Id quod significatur in trium cornuum euulsione, quæ fere tertiam denarij numeri partem conficiunt. Ex hoc igitur inferri videtur, cùm in Apocalypsi Rom. indicatur Imperium, quo tẽpore iam erat Monarchia, Bestiam hanc non fore cum decem cornibus depingendam, sed solùm cum 7. Quandoquidem Monarchia ipsa extitit causa, cur tria ex decem cornibus amitterentur. Respondeo tamen, apud Danielem fuisse figuratum, quod Iulij Cæsaris tempestate fuerat euenturum; atque adeò oportuisse, vt illorum trium cornuum euulsio repræsentaretur: non tamen ideo fuisse necessarium, vt in posterum septem duntaxat cornua Bestiæ affingerentur. Etenim numerus senatorum, quos Iulius Cæsar euertit, aliis posteà senatoribus fuit instauratus. Imo verò senatus à Iulio Cæsare ad nongentos auctus describitur. Et quidem licèt id non præstitisset; Senatorum tamen numerus semper extitit ingens. Decem autem cornua (vt iam vidimus) id vnum denotant, maximam senatorum principalium multitudinem. Quapropter quamuis deinceps pauciores

In quarta Danielis bestia, quid significet, tria capitis cornua ab alio eminentiori deijci.

E

essent

A essent numero, quàm antea (nec enim fuerunt, nisi multò plures) symbolum adhuc eorum proprium erant cornua decem. Et quemadmodum in decem draconis cornibus multi innuuntur dæmones, qui sunt *Principes & potestates tenebrarum harum*: haud aliter decem Bestiæ cornua denotant Romani senatus principatum & potestatem.

ET SVPER CORNVA EIVS DECEM DIADEMATA.] Vide suprà capite 12.3. vbi adnotauimus discrimen inter draconem & maris Bestiam; quod in dracone septem sint, iuxta capitum numerum, diademata. Nam draconis capita sunt coronis insignita. In Bestia verò maris sunt diademata decem, quia eius cornua sunt decem, quibus impositæ sunt coronæ. Ibi autem discriminis huius idoneam rationem reddidimus.

ET SVPER CAPITA EIVS NOMINA BLASPHEMIÆ.] Hæc blasphemiæ nomina in capitum frontibus impressa considero. Hoc enim satis est ad textus ipsius veritatem, præsertim si Græca loquutio attendatur, ἐπὶ τὰς κεφαλάς. Si quis autem roget, quænam isthæc nomina fuerint? Respondeo, Nullum mihi aptius nomen occurrere, quàm *Antichristus*, quasi se Christi profiteantur hostes, eiusque nomen sanctissimum maledictis incessant. *Quænam sint blasphemia nomina bestiæ capitibus impressa.*
B Notandum porrò est, in capite 17.3. visam Ioanni fuisse eandem Bestiam nominibus blasphemiæ plenam; quod fortè non arguit solùm in capitibus, sed in toto etiam corpore fuisse hæc nomina dispersa. Nam quamuis propter nomina illa, quæ descripta in frontibus habebat, dici posset plena nominibus blasphemiæ, (sicut aliquem diceremus annulis plenum, si in digitis singulis singulos gestaret) nihil tamen prohibet, quin cùm initio Ioannes non viderit Bestiam coccineam (id est sanguine tinctam) posteà tamen viderit: eâdem etiam ratione principio quidem inspexerit, Imperatores solùm esse Antichristos, id est, qui bello Christum lacessere tentabant; deinceps verò conspexerit totam pariter Bestiam eodem Christi nominis odio imbutam esse atque refertam. Nam

Regis ad exemplum totus componitur orbis.

Præsertim cùm dæmon ipsos idolorum cultores stimularet, & accenderet; quò Romanorum Imperatorum edicta & senatus consulta aduersus Christi sectatores impigrè ac diligenter exequerentur. Atque hæc de blasphemiæ nominibus super Bestiæ capita impositis, si capita ad Imperatores referantur. Si verò referantur ad septem montes; illi quidem blasphemiæ etiam nominibus erant
C pleni, propter frequentissima idolorum templa, quæ passim per totos vrbis vicos structa visebantur. Suspicor tamen, simplicius esse, si, (dum de blasphemiæ nominibus agitur, quæ in Bestiæ capitibus erant descripta) capitum nomẽ pro Imperatoribus supponatur. Ex quo demum intelligitur, non propriè huius Bestiæ capita reputari, nisi eos solùm Imperatores, qui Christianam Ecclesiam afflixerunt.

TEXTVS.

Vers. 2. Et Bestia, quam vidi, similis erat pardo, & pedes eius sicut pedes vrsi, & os eius sicut os leonis; & dedit illi draco virtutem suam & potestatem magnam.

D

COMMENTARIVS.

DIXIMVS superiore versu, quamuis maris Bestia quatuor illas Danielis (nempe quatuor Monarchias) non directè repræsentet, sed solùm quartam; nihilominus diuinum Spiritum in ea quodammodo voluisse coniungere, quidquid in illis quatuor sæuum, immane, atque terribile eminebat; atque adeò vndique accersiuisse, quod ad distinctiorem significationem congruentius esse poterat: vt simul cum decem cornibus & septem capitibus iungantur in illa leonis superbia, quam tribuit Daniel primæ Bestiæ, vrsi luxuria, quam tribuit secundæ; & maculosa pardi figura, quam tribuit tertiæ. Sic enim expediens erat ad describendum cruentum bellum, quod Imperium Rom. idolis seruiens Ecclesiæ Christianæ fecit; quod bellũ multò distinctiùs reuelatum est Ioanni, quàm Danieli. Quamobrem nihil mirandum nobis est, cur Bestia adeò noua & inaudita ascendat de mari, quæ nihil habeat cum marinis piscibus cõmune. Hæc enim pictura non est, vt illa Leuiathan apud Iobum, in qua diuinus Spiritus similitudinem ceti, (quæ propria est maris Bestia) vsurpauit, vt animæ hostem, quem mundum appellamus, depingeret. At in Apocalypsi ad distinctiorẽ significationem eiusdem inimici, præsertim in bello per Rom. Imperium contra Ecclesiam gesto, non satis *Cur huius bestiæ figura noua & insolita appareat, nec veri alicuius animãtis similitudinem præ se ferat.*
E esse duxit Spiritus sanctus similitudinem cuiuslibet Bestiæ ex ijs, quæ naturali generatione propagantur: & propterea in hac sacra visione aliam multò monstrosiorem & horribiliorem expressit. Qua in re elucet imprimis sacrarum Literarum sapientia; quæ per comparationes ex rebus naturalibus petitas fuit exorsa; posteà tamen, vt figura ipsa siue pictura expressior fieret, naturalibus comparationibus alias ex rebus fictis accersitas sapienter & eleganter adiunxit.

SIMILIS ERAT PARDO.] Notandum hic est de pardo diuersa & inter se discrepantia à Plinio atque Solino tradi. Plinius enim l. 8. c. 18. sentire videtur, pardos esse pantherarum mares. Solinus autem c. 21. vtrumque animal specie diuersum affirmat. ait enim, *In his syluestribus & pardi sunt, secundum à pantheris genus, satis noti, nec latiùs exequendi, quorum adulterinis coitibus degenerantur partus leænarum, & leones quidem procreantur, sed ignobiles.* Plinius quoque hæc scribit, *Quidam à pardis pantheras candore solo discernunt, nec adhuc aliam differentiam inueni.* Nec verò aut Plinius aut Solinus exponunt, num pardi illi, de quibus loquuntur, varij sint & maculosi. Tigribus quidem & pantheris picturæ varietatem tribuunt: vnde Plinius, *Panthera* (inquit) *& tigris macularum varietate propè solùm bestiarum spectantur. Pantheris in candido breues macularum oculi. Sunt qui tradant in armo ijs similem* *Pardi animantis natura, & eius consideratio. Vtrùm pardus sit specie diuersus à panthera.*

luna

lunæ maculam crescentem in orbes, & cauantem pari modo cornua. Asseritque multas in Syria pantheras esse. Solinus agens priùs de tigribus hæc habet, *Hoc bestiarum genus insignes maculis nota & pernicitas memorabile reddiderunt. Fuluo nitent: hoc fuluum nigrantibus segmentis interundatum varietate apprime decet.* Deinde magnam ipsius velocitatem commendat. Posteà ad pantheras transiens, hæc subdit, *Numerosæ sunt in Hyrcania, minutis orbiculis superpictæ; ita vt oculatis ex fuluo circulis, vel cærulea, vel alba distinguatur tergi supellex.* Ad hæc, pantheris non video à Plinio aut Solino velocitatem tribui, quinimò negare videntur: notant enim eam caput abscondere, ne reliqua animalia fugiant, quando ad eam odore allecta accedunt. Quod si caput occultat, ne illa sibi per fugam consulant; indicio est, pantheram non pernicitate præstare. Ex dictis minimè constat, pardum illum, de quo Plinius & Solinus agunt, esse pelle maculosa, nec inter se conueniunt de animalis specie. A

Pardi nomine in sacris Literis tigres etiam & pantheras comprehendi.

Veruntamen in sacris Literis pardus haud dubiè maculosus est; & eos comprehendit, quos Plinius & Solinus nominant tigres & pantheras. Probatur primò, quia Ieremiæ 13.23. dicitur, *Si mutare potest pardus varietates suas.* Et Habacuc 1.8. *Leuiores pardis equi eius.* Vnde Hieronymus Danielis 7. ait, *Pardus est maculosus & velocissimus, præcepsque fertur ad sanguinem.* Secundò probatur; nam Plinius affirmat, pantheram esse animal in Syria frequens. Quare cùm in sacris Literis sub hoc pantheræ nomine non exprimatur, certè pardus pantheram etiam significat, aut sub se comprehendit. *Tertiò,* quia Tigris animal in nostra Vulgata nusquam reperitur, nisi apud Iobum capite quarto numero vndecimo, *Tigris periit.* vbi Hebraicè legitur ליש, *lis*, quod propriè leonem significat, vt patet Isaiæ 30.6. *Leo ex eis.* & clariùs Prouerb. 30.30. *Leo fortissimus bestiarum.* Itaque videtur tigris in Vulgata esse leo; & pardus esse tigris, aut panthera. Nec mirum, quia in prophanis etiam auctoribus solent Pardi & Pantheræ nomina confundi; vt constat ex Aristotele, Plinio, Dioscoride, & Gaza. Vnde Aconitum solet appellari, παρδαλιαγχὲς; eo quòd pantheras enecet; vt scribit Plinius, & Dioscorides, & πανθὴρ, ος est etiã masculini generis. mares igitur vocantur etiã Pantheræ. Quare si pardus item est ac panthera, eius nomen crudelitatem sonat; quia πανθὴρ, idem significat, quod *omnino fera*, vel *valde sæua.* Est item astutus, pernix, & oculis tota pelle distinctus: & per fraudem intercipit ea animalia, quæ illius caput aut vultum non intuentur, in fraudem verò inducit odore, vt Plinius ait. Alii fortasse dicent, pellis varietate & pulchritudine. De significatione autem dicemus posteà. B

In Vulgata tigridem ac leonem eadẽ voce originali vsurpari interdum.

Pantheræ nominis etymon.

Vrsorum naturæ consideratio. Vrsus, animal valde libidinosum.

ET PEDES EIVS SICVT PEDES VRSI.] Quod de pedibus dicitur, fortè extendendum est ad crura atque femora; hæc enim omnia pedum nomine solent comprehendi. Iam de vrsorum natura Plinius libro octauo cap. 36. scribit. *Vrsorum coitus non vulgari quadrupedum more, sed ambobus cubantibus complexisque.* Et memini me apud aliquem auctorem legere, marem ac fæminam complures dies simul amplexatos permanere; quod summæ est luxuriæ symbolum. Addit Plinius, *Molli fronde consternunt lectum; oculi eorum hebetantur crebrò.* Et alibi dicit, *Vrsi sine calceatu longo itinere fatiscunt.* Itaque animal est maximè luxuriosum ac molle: est etiam fœdissimus pariter atque turpissimus, quæ omnia manifestam luxuriam præ se ferunt. Accedit, quòd vrsus expetit fauos; & quamuis Plinius autumet, non eos affectare mellis causa; sed vt illum apes suis aculeis pungant, atque ea ratione grauedinem oculorum releuet, siue vt apes ipsas deuoret, quod alibi idem Plinius ait. Communis tamen opinio fert, vrsum mellis esse auidissimum, ideoque fauos auferre. Et quidem ad symbolicam significationem recepta hæc opinio satis fundamenti præbet. C

Os leonis hic quomodo accipiendum.

ET OS EIVS SICVT OS LEONIS.] Si Græca vox, ςόμα, sumi posset pro tota facie, vt interdum Os apud Latinos (veluti cùm dicitur,

Os homini sublime dedit, cælumque videre
Iussit)

dici potest huic Bestiæ facies esse leonina, tigrinum pectus, & pedes atque femora vrsina. Verùm Græcanicæ literaturæ periti affirmant, nusquam ςόμα, pro tota facie accipi; sed pro eo spatio, quod deductis labris continetur; siue pro toto illo interiori spatio vsque ad imas fauces; in quo sunt dentes, palatum, lingua, gurgulio, & tonsillæ duæ. Quare in externa huius Belluæ figura, nihil video leonis proprium; nam in oris hiatu parum esse potest discriminis inter leonem, tigridem, atque pantheram. Hæc perpendenti illud mihi occurrit, quod in textu dicitur; *Os eius sicut os leonis*; ad rugitum & vocis sonum fortassis referendum esse. Phrasis enim Scripturæ est, os pro loquela, siue pro vocis prolatione vsurpare, vt Matthæi 16.18. *In ore duorum, vel trium testium, &c.* Lucæ 19.22. *De ore tuo te iudico.* Prima Petri 2.22. & sæpe alibi. Iuxta hunc ergo accipiendi modum sensus erit, quamuis species ipsa vultus & totius corporis pardum referat, rugitum tamen esse leonis: atque vt leoninus sit rugitus, consequenter requiritur, vt rictus & interius illud spatium vsque ad imas fauces ori leonino sit assimile. Et quidem manifestum est leonis rugitu maximam figurari superbiam, & horrorem pariter atque terrorem incuti ceteris animalibus. D

Leonis os ad eius rugitum esse referendum.

Significatio partium, ex quibus marina bestia compingitur.

Verùm enimuerò deueniamus iam ad chimericæ huius Bestiæ ex pardo, leone, atque vrso compactæ significationem. Qui in hac Bellua Antichristum intelligunt; affirmant, illum pardo comparari propter nationum, quæ ipsum sequentur, varietatem; & quia breui orbẽ sibi terrarum subijciet. Vrso insuper cõparari propter astutiam, quia, vt ait Plin. *Nulli animaliũ in maleficio astutia maior:* ac demum per leonẽ figurari propter crudelitates & cædes. Ceterùm præterquamquòd antecedentiũ & subsequentium contextus minimè sustinet huius Bestiæ de Antichristo expositionem, vt suprà probauimus: applicatio illa, meo quidẽ iudicio, non satis est apta. Etenim si vrsi significatio ad calliditatem refertur astutiam, quorsum astutia in pedibus? Si leo ad sæuitiam refertur, cur solùm in ore? E

In nostra tamen interpretatione applicatio (vt ex superioribus constat) est ad Romanum Imperium ethnicum Christianam Ecclesiam oppugnans, nec non ad animæ aduersarium, quem mundum vocant, hypothesi ad thesim reuocata. Pro hac ergo explicatione imprimis sunt expendenda Ioannis verba epistola prima capite secundo numero decimo sexto, *Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo. quoniam omne, quod est in mundo, concupiscentia carnis est, concupiscentia oculorum, &*

super-

A *superbia vitæ: quæ non est ex Patre, sed ex mundo.* Si ergo quidquid in mundo est, ad luxuriam, auaritiam, ac superbiam reducitur; quid elegantius ad Mundi significationem, quàm in vna, eademque Bestia coniunctionem vrsi, pardi, atque leonis confingere? Quæ enim est Bestia inter efferatas, quæ ita propriè luxuriæ symbolum præ se ferat, quàm vrsus? Hæc ergo est concupiscentia carnis. Ad oculorum verò concupiscentiam quid potuit excogitari pulchrius, quàm Bestia ocellis vndique picturata? Quippe ad illud significandum, quod cupidorum oculos ad se se trahit, nihil aptius, quàm huiusmodi feræ pellis, quæ propter oculorum multitudinem quasi auarorum oculos in se transtulisse videatur. Et auarus ipse oculos quidem atque cor in suis pecunijs habet reposita. In Scriptura item per oculos cupiditas & auaritia denotatur. His adnectitur superbiæ ac ferocitatis symbolum in leonis rugitu.

Vrsus luxuriæ symbolũ. Pardus cupiditatis & auaritiæ symbolum. Leo superbiæ symbolum.

Atque hæc vrsi, pardi, ac leonis accommodatio ad tria illa concupiscentiam carnis, concupiscentiam oculorum ac superbiam vitæ non à me primum inuenta est: eam enim Hugo Cardinalis attigit; & multa illi possunt adiungi, consideratis iis, quæ in illum Ioannis locum disputant interpretes, & præsertim Augustinus libr. 10. Confess. capit. 28. Et D. Thomas 1. 2. quæst. 77. articulo 5.
B Verùm ingenuè fateor, aliquam mihi subesse formidinem, ne communis distinctio, qua verba illa Ioannis, *Concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum*, &c. solent exponi, fundamento parum solido roboretur. Nam Ezechielis 23. 16. manifeste videtur oculorum concupiscentia ad libidinem referri. Quare non ita apparet necessarium, vt concupiscentia carnis ab oculorum concupiscentia distinguatur. Siquidem non minùs luxuria, quàm auaritia per oculos sese in animum insinuat; & vtraque est carnis voluptati satis procliuis. Nihilominus tamen communem explicandi rationem veneratus, meam applicationem ad eam pariter conformaui. Ad hæc; quòd luxuria in pedibus, auaritia in corpore, in ore superbia, (id est in capite) collocentur; fortassis indicat, in infimis hominibus, qui quasi mundi pedes sunt, luxuriam fere potissimum dominari; in mediis, auaritiam; & in capitibus, superbiam. Et corpus quidem pantheræ, vrsini pedes, atque os leoninum forte adumbrant, mundi corpus diuitiis comparandis inhiare; vt extare sic, & eminere possit, atque se in turpem & libidinosam viuendi consuetudinem ingurgitare. In medio autem auaritia constituitur; quia superbiæ & libidini opus est ipsius ope & adminiculo: & inter illas duas, nempe auaritiam atque libidinem caput exerit superbia, vtpote erecta atque arrogans in ipso capite, siue etiam in ore; iuxta id
C Prouerb. 14. numer. 3. *In ore stulti virga superbiæ.* At luxuria atque libido, vt fœda ac turpis, ad pedes ipsos abijcitur.

Cur in huius bestiæ pedibus luxuria, in corpore auaritia, in ore superbiæ symbolum collocetur?

Deinde cùm in hac vrsi, pardi atque leonis coagmentatione habitus fuerit respectus ad tres primas Danielis Bestias; nihil verisimilius, quàm isthæc symbola in Bestia hac, quæ Romanum repræsentat Imperium, esse accipienda iuxta eam significationem, in qua symbola eadem tribus illis prioribus Danielis Bestiis tribuuntur. Quod perinde est, ac dicere, Romano Imperio Ecclesiam infestanti leonis symbolum nihilo secius congruere, quàm Monarchiæ Chaldæorum, cùm illi fuit à Daniele adscriptum. Symbolum item vrsi eidem Romanorum Imperio non minùs, quàm Medorum atque Persarum Monarchiæ aptari. Pardi denique symbolum æquè illi, atque Monarchiæ Græcorum quadrare. Et sanè Chaldæis leænæ fuit symbolum attributum, propter superbiam & arrogantiam. Lege Danielis 5. 20. vbi de Nabuchodonosore, *Eleuatum est cor eius, & spiritus illius obfirmatus est ad superbiam.* Et infrà. *Tu quoque aduersus dominatorem cæli eleuatus es.* Et Iudith. 1. numero 7. *Eleuatum est cor eius.* Item capit. 3. 11. expenditur ferocitas Assyriorum seu Chaldæorum. Et cap. 3. 13. Nabuchodonosor præcepit, vt ipse solus diceretur Deus. Deinde Persis ac Medis vrsi symbolum fuit applicatum, propter effrænatam & intemperantem luxuriam, vxorum multitudinem, & deliciarum atque con-
D uiuiorum affluentiam. Vide Esther capit. 1. & capit. 2. Græcis autem (quamuis cupiditatis etiam atque auaritiæ insimulentur, vt patet ex Machabæorum libris) pardi tamen siue pantheræ symbolum verisimilius est fuisse traditum propter incredibilem velocitatem, qua sui Imperij magnitudinem adquisierunt; & propter ingentem gloriam, quam sibi ex tot nationum subiugatione compararunt. Hæc enim insignis gloria idoneè figuratur in pantheræ ac tigridis pelle, *Quæ facit eas bestias memorabiles*; vt loquitur Solinus. Et quemadmodum inter ceteras aues pauo, propter suam versicoloris & ocellatæ caudæ varietatem, inanem mundi gloriam mirè exprimit; ita inter feras nulla potuit tigride aut pantherâ congruentior ad eandem significationem designari. Atque vt in pauo-ne copulantur simul gloriæ symbolum, & symbolum vilitatis atque abiectionis; hoc in pedibus, illud in pennis (ideo enim dicitur, vbi suos despicit pedes, speciosum plumarum orbem deiicere:) non aliter in hac sacra fictione pardi seu pantheræ similitudini, quibus magna denotatur pulchritudo, vrsinorum pedum deformitas adijcitur. Fortassis etiam Ioannes ideo in sua Canonica concupiscentiam carnis, & (quod idem est) concupiscentiam oculorum cum vitæ superbia coniunxit.

Vrsi, pardi ac leonis symbola in hac Bestia esse petenda ex trium primarum Danielis bestiarum significatione. Chaldæis cur leænæ symbolum attributum? Persis ac Medis cur vrsi symbolum concessum? Græcis cur pardi seu pantheræ symbolum applicatũ?

E Mirificè ergo in Bestia, cuius pellis pardum seu pantheram; pedes vrsum; & rugitus leonem refert, Romanum adumbratur Imperium; quod suæ gloriæ magnitudine, delitiarum ac libidinum affluentiâ, & edictorum in Christi Ecclesiam promulgatorum terrore Euangelium conuellere, & exterminare conabatur. Cùm enim Euangelio ipsi è regione opponeretur Romani Imperij splendor, gloria atque maiestas, & inanium sectarum ac superstitionum varietas, quas Romanum ipsum Imperium complectebatur; varietas etiam nationum, quas subiugauerat. Hæc inquam omnia fidem idololatriæ facere videbantur. Deinde cùm delitijs & carnis lenocinijs homines ad nimiam viuendi licentiam allicerentur (esto, hæc vt infima, atque abiecta in pedibus reponantur,) non parum hac ratione molliebantur pariter ac flectebantur, vt religionis à Romano Imperio cultæ iugum subirent: & Christi se doctrinæ omnino contrariæ opponerent. His demum omnibus adiungebatur seueritas ac terror legum & edictorum, quæ, leonini instar rugitus, horrorem incutiebant hominibus; ne quis Christi fidem amplecti & profiteri auderet. Iuxta illud Amos 3. nu. 8 *Leo rugiet, quis non timebit?* Hic ergo est genuinus sensus; in quo facilè mox apparet, quàm sapienter pardi similitudo fuerit in

Cur in hac bestia ex pardo, vrso & leone compactâ Romanum adumbretur Imperium?

pelle constituta; vrsi in pedibus: & leonis in ore; id est, in rugitu superbo atque minaci. vt hoc pacto figuraretur terror, quo leges & edicta immania aduersus Christianum nomen immissa hominum animos percellebant. Atque hoc est arcanum mysterium, cur marina Bestia ex pardo, leone, & vrso compacta fingatur: hoc est ex animalibus, quæ suapte naturâ sunt terrestria; vt ea ratione significaretur, bellum, quod mundus inferebat Ecclesiæ, coalescere ex iis Bestijs, quas terra nostræ deprauatæ affectionis gignit.

Quo sensu dicatur draco suam virtutem & potestatem marinæ dedisse bestiæ.

ET DEDIT ILLI DRACO VIRTVTEM SVAM ET POTESTATEM MAGNAM.] Qui de Antichristo explicant, virtutem hanc à dæmone traditam interpretantur de arcanorum reuelatione, deque præstigiis ac malis artibus ad miracula falsa & inania edenda, & mundum hac ratione decipiendum. In nostra tamen expositione, quæ hanc maris Bestiam ad Romanum Imperium ethnicum refert: hæc virtutis ac potestatis magnæ traditio explicari potest de maxima cura & solicitudine, quã intendit dæmon in Romanum Imperium idolis deditum exornandum, & in eius existimationem ac venerationem amplificandam; vt horribilis illius belluæ reuerentia ab omnibus exhibita & terror in hominum animos iniectus crudele bellum inferrent Ecclesiæ. Quamobrem hæc virtus Bestiæ à dæmone collata non consistebat in rerum arcanarum præsagitione; sed in eo, quòd in hominum mentibus Romani Imperii auctoritatem, amplitudinem & maiestatem maximè corroboraret; vt hac ratione idolorum cultus magis magisque æstimaretur. Pro hac explicatione stat, quòd sæpè virtus in Scriptura pro maiestate accipitur; & potestati respondet in Græco, ἐξουσία, quod sonat auctoritatem. In Græco item additur, *Et thronum suum*, quasi dæmon non præstiterit solùm, vt Imperium pro maximo ac potentissimo coleretur, sed pro diuino etiam: ita vt, quem Ethnici diuinitatis thronum dæmoni tribuebant, eundem Romano Imperio deferrent. Facit, quod ex antiquis inscriptionibus constat, Romam à Gentibus pro Dea habitam. Lege Goltzij thesaurum; vbi videre est varia numismata cum hisce inscriptionibus. ΡΩΜΗ ΘΕΑ. *Romæ & Augusti templum. Romæ & Augustorum templum. Dea Roma.* Huc etiam accerse illam vetustatis inscriptionem. *Sacerdos ad templum Romæ & Augusti.*

Roma olim à Gentibus diuini honores tributi.

Vtrùm potestas à dracone tradita bestiæ possit referri ad facultatem falsa patrãdi miracula?

Ingentem dæmonis virtutem ac potestatem Bestiæ communicatam refert nonnemo ad externam speciem falsi illius miraculi, quod posteà subiicitur de vnius capitis resurrectione. Verùm infrà videbimus, recidiui huius capitis excitationem, in textu non referri vt miraculum à maris Bestia effectum. Quare non est ad rem, quod dicitur, propterea draconem Bestiæ suam virtutem & potestatem dedisse. Quinimò non video, quomodo magna sit potestas, quæ ad falsum miraculum confingendum tribuatur. Magna enim potestas & magna præstigiatoris fallacia res sunt valde inter se diuersæ. Itaque potestatis nomen non est referendum ad facultatem edẽdi falsa miracula, sed ad auctoritatem ingentem ac maiestatem ab ipso dæmone adiutam: in quo etiam includitur magna ad decipiendum efficacitas, quæ est maxima Satanæ virtus, quatenus Satanas est.

Traditur alia expositio potestatis bestiæ à dracone cõmissæ: quæ & probatur.

Prædictæ explicationi aliam adiungo, quæ mihi adhuc magis probatur: ea autem est, pro virtute ac dæmonis potestate hîc intelligi licentiam ac facultatem, quam dæmoni permittit Deus, vt iustos persequatur, sicut & Iobum persecutus fuit. Omnino enim hisce in verbis alluditur ad id, quod Deus Satanæ dixit Iobi 2. numero sexto, *Ecce in manu tua est.* vbi ei datur potestas, non solùm ad fortunas iusto viro auferendas, sed etiam ad eum grauiter torquendum. Atque hæc est magna illa facultas, & ἐξουσία, prout distinguitur ab ea, quæ prius illi fuerat concessa, auferendi ab eo omnia externa bona, *Vniuersa, quæ habet, in manu tua sunt.* At verò magna facultas omnia pariter includit. Hanc igitur maximam potestatem, quam dæmoni fecit Deus, insectandi Christianos homines, statuit dæmon ipse exequi per Imperium Romanum. Hoc enim pacto existimabat, Christianæ Ecclesiæ persecutionem fore sæuissimam. Pro expositionis huius confirmatione vide infrà numero duodecimo.

TEXTVS.

Vers. 3. Et vidi vnum de capitibus suis quasi occisum in mortem; & plaga mortis eius curata est; & admirata est vniuersa terra post Bestiam.

COMMENTARIVS.

Vtrùm hîc caput quasi occisum pro verè occiso sumatur?

QVIA in textu non absolutè dicitur, *Occisum*, sed, *Quasi occisum*; ideo multis visum est, caput illud non apparuisse Ioanni omnino mortuum, sed lethali plagâ vulneratum. Et facit, quod infrà numero 12. dicitur, *Cuius curata est plaga mortis*, & paulo pòst, *Habet plagam gladii & vixit.* Verosimilius tamen mihi est, in ea visione caput illud Ioanni planè mortuum fuisse visum; ideoque dici in textu illud tanquam mortuum, aut quasi mortuum fuisse inductum; quia reuera occisum erat. Sic enim

cap. 5.

A cap. 5. 6. dicitur, *Vidi Agnum tanquam occisum.* vbi particula *Tanquam* significationem non imminuit; sed apponitur, vt vel sic appareat illius positionem fuisse, vt Agni occisi; in quo vera Christi mors figurabatur. Et quidem ad significationem multò congruentius est, vt occisum caput reuiuiscat.

Sed age iam, quænam est huiusmodi significatio? Qui ad Antichristum confugiunt; alij ex illis volunt, hoc primum Bestiæ caput pro ipso Antichristo substitui. Existimant enim, illum mortuum se simulaturum, & triduo transacto denuo apariturum, vt verè à mortuis excitatus credatur. Alij caput hoc interpretantur de vno ex septem Regibus, qui se Antichristo subijcient. Opinantur enim hunc Regem lethali priùs vulnere in prælio percussum, mox ab Antichristo fore sanandum. Sic noster Viegas, qui priorem explicationem impugnat. Sed vtraque meo iudicio omnino est extra rem. Nam in hoc capite, (vt sæpè aliàs diximus, & initio huius capitis latè disputauimus) directè instituitur sermo de Romani Imperii persecutione aduersus Ecclesiam. Præterquàm quòd superiores duæ declarationes contextum ad res omnino incertas & parum verisimiles applicant.

Caput vnũ les. ie quasi occisum, quid signifi-cet.

B In nostræ autem expositionis filo illud inuenio Apocalypseos elegantiâ imprimis dignum, videlicet in ea persecutione, quam Domitianus suscitauit, visum fuisse reuixisse Neronem, qui primus fuerat persecutor. Cui explicationi contextus omnino videtur applicandus. Ac primò, rectè congruit Neroni locutio illa, *Vnum de capitibus Bestiæ*, id est, primum: sic enim sæpè ponitur in Apocalypsi *vnum* pro *primo*. Deinde, quamuis verum sit, bellum, de quo in hoc capite agitur, esse illud, quod Romanum Imperium à tempore Domitiani Ecclesiæ indixit, (de Neronis enim persecutione suprà actum iam erat capit. 12. vbi ea draconi sapientissime fuit attributa,) cùm tamen Bestia Imperium idolorum cultorem repræsentet; necessarium est, primum eius caput ad Neronem referri. Quoniam verò primum caput priùs apparet demortuum, deinde resurgit; hoc ipso eleganter figuratur, Neronis persecutionem fuisse quidem transactam, in Domitiano tamen mox redintegrari. Atque ita primum caput, cùm mortuum visitur, designat Neronem fuisse occisum, & eius persecutionem cessasse. Cùm autem resurgit, innuit eundem Neronem in Domitiano reuiuiscentem, & Neronis persecutionem in detestabili successore instauratam. Itaque primo in capite repræsentatur tum Nero mortuus, tum Nero ipse in Domitiano suscitatus: atque hac ratione denotatur pariter idem Domitianus, cuius persecutio est prima earum, quæ in hoc capite sub ænigmatum inuolucris adumbrantur; vt suprà collegimus.

Quo sensu dicatur caput bestiæ occisum mox reuixisse.

C

Tertiò, huius explicationis vestigia nonnulla reperio; ex quibus non obscurè coniectare licet, hunc locum ita fuisse quondam à Ioannis discipulis intellectum. Id autem elicio ex eorum deceptione, qui sibi persuaserunt, Antichristum eandem fore Neronis personam; atque adeò affirmabant, Neronem rursus in nouissimis temporibus fore apariturum. Ita opinati sunt antiquorum multi, vt refert Hieronymus Danielis 11. ex quibus fuit vnus Victorinus, vt patet ex ipsius commẽtario ad ea verba capitis 17. *Et ipsa octaua est.* Vbi ait, octauum hoc caput esse Antichristum, quem fore Neronem ipsum ab inferis tunc excitandum. Et Prosper in dimidio temporis capit. 8. sic habet. *Octauum Regem, quem dicit Antichristum, quidam Neronem intelligi volunt; vt ipse sit Bestia, quæ fuit, & non est, & iterum venturus est. Sed siue ipsius formam & speciem corporis sumat, & in ea appareat, (sicut Angelus in libro Tobiæ dicitur similitudinem Azariæ suscepisse.) siue in alterius specie appareat Antichristus; ipsius tamen Neronis luxuriam, sæuitiamque morum habiturum Daniel Propheta testatur.* Hactenus Prosper; in quo Victorini, & aliorum errore accidisse credo, quod in multis aliis rebus vsu venire solet; nempe ex metaphorâ aliquâ siue allegoriâ, quæ initio fuit rectè percepta, prouenire posteà, vt nonnulli sibi in animum inducant, illam fore accipiendam, vt sonat. Id quod in sancti Georgij pictura (vt Baronius notat) conspicuum fit. Nec enim sapienter satis sibi quisquam persuadeat, in eiusmodi pictura significari virginem aliquam ex draconis faucibus per Georgium liberatam. Et forsitan simile etiam est, quod de procera nimis, & plusquàm giganteâ Diui Christophori staturâ, quæ solet fere depingi, in multorum animos irrepsit. Vt igitur ineptum planè est, quæ vera sunt ac solida, ad meras velle metaphoras reducere: ita etiam nimiæ simplicitatis est, metaphoras ipsas, ita vt sonant, absque vlla penitiori intelligentiâ assumere; præsertim in rebus iis, vbi ingentia miracula absque vlla vel Dei gloria, vel Ecclesiæ vtilitate, gratis & nequidquam, confinguntur. Ecquid enim ex Nerone aut in viuis asseruato, aut post duo vel tria annorum millia excitato, vtilitatis & emolumenti diuina prouidentia percipiet? Si fortè expedit, crudelissimum hominem, & Christiani nominis ac sanguinis maximè sitientem aliquando existere; non tanta nobis inesse debet simplicitas, vt cùm primùm Neronem audiamus nuncupari, protinus eandem antiqui Neronis personam ab inferis reuocandam fore credamus.

Superiorem de Nerone & Domitiano expositionem ex antiquorum vestigiis elici.

D

E Quartò, prudenter valde excogitatum fuit in Domitiani persecutione (idemque de ceteris dicemus infrà) reuicturam esse persecutionem Neronis, atque eiusdem Neronis personam & immanem crudelitatem mysticè suscitatum iri. Nam & Neronis persecutio prima extitit, eaque sæuissima, vt ex Ecclesiasticis historiis constat; & post Neronis mortem videbatur Catholica Ecclesia ab Imperii Romani impugnationibus libera omnino euasisse. Præsertim cùm Imperatores ij, qui Neronem subsecuti fuere (videlicet Galba, Otho, Vitellius, Vespasianus, & Titus) Christianos fuerint obliti. His ergo animaduersis cernitur, quàm sapienter & eleganter fingatur in Domitiano reuixisse Nero, & antiquam persecutionem renouasse. Sane hæc loquendi ratio cum aliis Scripturæ locis & sapientium locutione valde consonat. Ezechielis 34. 23. *Suscitabo super eas pastorem vnum, qui pascat eas, seruum meum Dauid.* Danielis 12. 2. *Multi de his, qui dormiunt in terræ puluere, euigilabunt: alii in vitam æternam, & alii in opprobrium.* Malachiæ 4. 5. *Ecce ego mittam vobis Eliam.* Quod de Ioanne baptista Domini præcursore explicat Angelus Lucæ 1. numero 17. *Ipse præcedet ante illum in spiritu & virtute Eliæ.* Quin & Virgilius Æneidos 6.

Cur in Domitiani persecutione dicatur Neronis persecutio reuixisse?

Non Simois tibi, nec Xanthus, nec Dorica castra
Defuerint. Alius Latio iam partus Achilles,

A

Natus & ipse Deâ.

Omitto alia sexcenta; & iam iterum suprà de hac phrasi diximus.

Quintò, quãuis pari etiam ratione, qua in Domitiano dicitur reuixisse Nero, idem posset de ceteris persecutionibus post Domitianum subsecutis affirmari; satis tamen fuit semel fuisse expressum in prima, vt de reliquis idem pariter intelligeretur. Nec ænigmatis nitori atque elegantiæ sæpiùs idem iterari congruebat.

Vtrùm primi marinæ bestiæ capitis reuiuiscẽtia tanquã ipsius bestiæ miraculum referatur?

Sextò denique, prudenter contextus hanc primi capitis reuiuiscentiam non refert, quasi marinæ bestiæ miraculum. Tametsi enim dicitur post primum caput ad vitam reuocatum, *Admirata est vniuersa terra post Bestiam*: inde tamen non infertur, hanc admirationem fuisse exortam ex eo, quòd marina bestia miraculum aliquod ediderit. Constabit hoc infrà ex illorum verborum explicatione. Nunc duo tantùm obiter attingo. Primum: si Ioannes affirmare vellet, primum caput singulari marinæ Bestiç miraculo excitatum fuisse, facilè id explicatè asserere potuisset. alterum; quod ad sensum attinet, non rectè cohæret, si hæc primi capitis resurrectio tanquam Bestiæ miraculum referatur. Etenim licèt maris Bestia persecutionem instaurauit; hæc tamen instauratio nihil est aliud, quàm Christiani nominis hostem sese iterum re ipsâ profiteri; id quod Bestiæ non nouum, insolitum aut miraculosum est; sed vulgare potiùs, vsitatum & familiare; quia *contra bonum, malum, & contra vitam, mors.* B

Quomodo vniuersa terra dicatur post bestiam admirata.

ET ADMIRATA EST VNIVERSA TERRA POST BESTIAM.] Modus ipse loquendi perinde est, quasi Gentes ingens aliquod miraculum obstupuerint. Sensus tamen non is est: sed, renouatâ in Christianos persecutione, Gentes se Bestiæ subiecisse; eamque maximi æstimasse, coluisse, & obseruasse: & hac ingenti æstimatione & veneratione ad ipsius cultum, voluntatẽ ac nutum allectas & attractas fuisse. Quod idem est, ac si asseratur, singulos homines multitudinis errori subscripsisse; cùm viderent Romanum Imperium Christianæ Religioni crudelissimâ persecutione obsistere. Hunc existimo germanum esse huius loci sensum. Notum verò est, verbum *Admirari*, solere accipi pro eodem, quod est permagni facere & æstimare; vt cùm Horatius ait,

Nil admirari, propè res est vna, Numici,
Solaque, quæ posit facere & seruare beatum.

Addo etiam, terræ nomen posse hìc referri ad eos, qui terrenis affectibus inhærescunt, vt sæpè alibi. C

TEXTVS.

Vers. 4. Et adorauerunt draconem, qui dedit potestatem Bestiæ: & adorauerunt Bestiam; dicentes: Quis similis Bestiæ, & quis poterit pugnare cum ea?

D

COMMENTARIVS.

SEQVI Bestiam, est adorare draconem; nimirum per idololatriam, quam Bestia suadebat; & eam ob rem draco tantum auctoritatis ac potestatis Bestiæ concessit; vt homines induceret, ac subigeret ad ipsius draconis adorationem.

De qua bestiæ adoratione hic sermo sit.

ET ADORAVERVNT BESTIAM.] Quanuis hominum lippitudo ac cæcitas eò peruenerit, vt Romano ipsi Imperio diuinos honores tribuerint: hìc tamen ea de re sermo non est; sed de obseruantia, veneratione & submissione, quam Bestiæ exhibuerunt, sibi persuadentes, Bestiæ obsistere in ijs præsertim, quæ ad religionem spectabant, absque temeritatis & insaniæ nota, posse neminem. Itaque verbum *Adorare*, quando ad draconem refertur, propriam idololatriæ actionem præfert; quando autem refertur ad Bestiam, denotat stultam illam reuerentiam & cæcam subiectionem, quæ alius quidam adorationis modus est. Si tamen persistat aliquis, respectu etiam draconis hoc eodem modo verbum esse accipiendum, de voluntate in dæmonis obsequium ac nutum pronâ, non admodùm repugno. Atque hoc pacto verbum *Adorare* secundùm sensum eundem vsurpabitur, siue ad Bestiam referatur, siue ad draconem. E

A

TEXTVS.

Vers. 5. Et datum est ei os loquens magna & blasphemias: & data est ei potestas facere menses quadraginta duos.

COMMENTARIVS.

B NOVVM & inusitatum apparet, quòd Bestia pardo similis, & os leonis habens loquatur; & mirum etiam est, permittere Deum nefandas illas blasphemias, quibus Imperium Romanum veram Christi Religionem irridebat. Ita tamen facto opus erat ad altissimum diuinæ prouidentiæ consiliũ. Porrò, *Loqui magna*, in præsenti idem videtur esse, quod loqui superba. Græcanicæ enim literaturæ peritissimus quidam me docet, vsitatam esse apud Græcos phrasim, *Loqui magna*, id est, blasphemias proferre: atque adeò ad phrasem eam exponendam addidisse Ioannem, *Et blasphemias*. Ad cuius locutionis probationem afferunt Tragicum quendam Græcum ita dicentem, *Nil magnum dixeris*; hoc est, ne blasphemias iactes.

Loqui magna, quid hic sit.

FACERE.] In quibusdam Græcis codicibus additur πόλεμον, id est, facere bellum. Maior tamen subest energia in verbo *Facere* absolutè posito; quod perinde est, quasi stragem in Christianis hominibus maximam edere. Et constat sæpè in Scriptura hoc verbum absolutè accipi. Obiter aduerte, in hoc versu simul coniungi *Loqui*, & *Facere*: eâ omnino phrasi, qua Hispanè dici solet, *Dezir y hazer*, quæ est locutio familiaris virorum robore atque animis præditorum.

Quid item sit, Facere.

MENSES QVADRAGINTA DVOS.] In capite 11. exposuimus, hos duos & quadraginta menses (siue quod idem est, tres annos & dimidium) esse mysticum temporis spatium, quo Ecclesiæ persecutio durat; vbi de magna huius mystici spatii energia, deque allusionibus, quæ in eo perstringuntur.

C

TEXTVS.

Vers. 6. Et aperuit os suum in blasphemias ad Deum, blasphemare nomen eius, & tabernaculum eius, & eos, qui in cælo habitant.

D

COMMENTARIVS.

IMPERIVM ethnicum atque impium irrisioni ac ludibrio habebat vnicum verumque Deum; & Dei nomen (nempe Iesum, siue Saluatorem) illudebat, necnon promissiones in hoc ipso nomine inclusas; quæ eædem sunt, quæ in nomine *Iehoua*. (de hoc autem diximus latè cap. 1.) Congerebat pariter maledicta in Dei ipsius tabernaculum, id est in cultum & venerationem qua tunc Christiana Ecclesia summum ac præpotentem Deum prosequebatur: quando videbatur nondum magnum illud possidere templum, quod posteà fuit erectum Salomonico templo respondens; sed mysticum duntaxat habere tabernaculum minoris amplitudinis ac maiestatis; commodum tamen ad viam, quam per eremum suscipiebant. Ceterùm quemadmodum diuinæ virtutis præsentia ac demonstratio nihilo fuit minor aut inferior in Mosis tabernaculo, sed maior potiùs & illustrior, quàm quo tempore Deus in templo Salomonis degit; ita similiter in illa Religionis forma & externo cultu, qui in Gentilium oculis abiectus & despicatissimus videbatur, mirum in modum enitebat summi Dei virtus & præsentia. Vide infrà c. 15. 5. vbi rursus de mystico tabernaculo.

Qua ratione Bestia in Dei tabernaculum maledicta congessisse dicatur.

E

ET EOS, QVI IN CÆLO HABITANT.] Hoc est, ludificabatur Romanum Imperium primitiuos Christianos; atque adeò eosdem ipsos, qui verè & significanter in cælo degere dicebantur: quia eorum conuersatio in cælis erat. Quare Christianam ludere Ecclesiam, perinde erat, quasi ipsosmet cæli habitatores ludere.

TEXTVS.

Verſ. 7. Et datum eſt illi bellum facere cum ſanctis, & vincere eos; & data eſt illi poteſtas in omnem tribum, & populum, & linguam, & gentem.

COMMENTARIVS. B

De quo Beſtiæ bello atque victoria hic ſermo ſit.

QVAMVIS in Romani Imperii perſecutione nonnulli ex fidelibus deſponderint animum: verùm hîc neutiquam ſermo eſt (opinor) de huiuſmodi victoria, quam Ethnici de Chriſtianis reportauerint; nec enim id eſt ad rem in hac argumenti Apocalypſeos parte; præſertim cùm victi ipſi appellentur Sancti, & de Sanctis in genere ſermo ſit. Non ergo agitur hîc de eo, quòd animi vincantur; ſed quòd corpora occidantur & contrucidentur; ad eum modum, quo Daniel ait, *Proſternetur veritas in terra*: atque vt draco dicitur tertiam ſtellarum partem in terram deieciſſe: at verò bellum & strages, quæ hîc recenſetur, erat generalior adhuc & vniuerſalior. Nam marinæ Beſtiæ, *data eſt poteſtas in omnem tribum, & populum, & linguam, & gentem.*

TEXTVS. C

Verſ. 8. Et adorauerunt eam omnes, qui inhabitant terram, quorum non ſunt ſcripta nomina in libro vitæ Agni, qui occiſus eſt ab origine mundi.

COMMENTARIVS.

ADORANDI verbum, qua ratione ſit accipiendum, diximus ſuprà verſu 4. Et ſæpè iam explicuimus, eos dici inhabitare terram, qui in terrenas affectiones ſe totos demergunt. Quamuis poſſit etiam ita intelligi, vt hac phraſi agatur in præſenti generatim de omnibus, qui Romanum orbem habitabant; reſtrictâ tamen generali hac acceptione per additamentum illud quod mox ſubiungitur, ad ſignificandos eos omnes & ſolos, qui ſeſe Romani Imperij Beſtiæ ſubmittebant, *Quorum non ſunt ſcripta nomina in libro vitæ Agni.* D

Quorumnam nomina dicantur non eſſe ſcripta in libro vitæ Agni? Difficultas in prædicta expoſitione.

Enimvero in generali hac propoſitione occurrit protinus difficultas. Etenim Iudæi, qui Romanum incolebant orbem, & terrenis etiam affectibus obſecundabant, Romano ſe Imperio non ſubiiciebant in impio idolorum cultu; nec tamen eorum nomina inſcripta erant in libro vitæ Agni. Deinde, quamuis veriſimile valde ſit, ex primæuis Chriſtianis paucos admodùm æternis inferorum ſupplicijs addici; nihilominus non omnes prorſus ſaluabantur. Nonnulli igitur ex ijs non erant prædeſtinati, atque adeò eorum nomina non erant ſcripta in libro vitæ Agni; nec tamen ſubiiciebant ſe Beſtiæ, vt idola colerent; ergo non adorauerunt eam *omnes, qui habitant terram, quorum non ſunt ſcripta nomina in libro vitæ Agni.*

Prima difficultatis propoſitæ ſolutio.

Reſpondeo tamen: quod ad Chriſtianos attinet, dicere non ineptè poſſemus, eos, qui ob ſua lethalia ſcelera damnantur, deleri de libro vitæ Agni; iuxta vſitatam Apocalypſeos locutionem cap. 3. 5. quòd ſi delentur, eorum ergo nomina prius inibi erant deſcripta. Nam, vt in eodem loco dicebamus, in eo libro non ſcribuntur ſolùm, qui ſaluandi ſunt; ſed omnes, quos diuina prouidentia ad chriſtianiſmum efficaciter vocat. Qui autem ex eo catalogo expunguntur, non ob peccatum quodlibet delentur; ſed quando diuino atque occulto Dei iudicio permittente obdurantur, vt deinceps ad gratiæ ſtatum non redeant. Quare quod ad reprobos ex Chriſtianis ſpectat, rectè ac verè dicitur, eorum nomina fuiſſe priùs in librum vitæ Agni relata. Nihilominus tamen reſponſionem aliam oportet magis aptam indagare. Nam Iudæi ſaltem, qui in Chriſtum non crediderant, non erant in libro vitæ Agni deſcripti: imò etiam Chriſtianorum aliqui forſan obliterati iam erant iuſto ſummi Dei iudicio, quantumuis in idololatriam non fuiſſent prolapſi. Itaque difficultate adhuc non caret generalis illa locutio, qua omnes ij, qui in vitæ librum tranſcripti non erant, beſtiam adoraſſe dicebantur.

2. Solutio.

Vt ergo verè affirmetur, omnes in eo libro non ſcriptos Beſtiæ cultum exhibere; non opus eſt, eos omnes expreſſe & (vt ita dicam) formaliter idololatriæ eſſe addictos; ſatis eſt eos myſticè idolorum cultui ſtudere, id eſt, mundo ac mundanis rebus inhiare; & fluxa atque caduca bona pluris

A æstimare, quàm oporteret; atque adeò supremum rerum omnium Creatorem pro rebus creatis infimis & abiectissimis derelinquere. Notum enim est huiusmodi omnes in Scriptura appellari idololatras, atque ita Isaiæ 2.8. vbi expresè agitur de nouissimis temporibus, (id est de temporibus legis gratiæ) perhibetur Iudæorum terra repleta esse idolis, & propter idololatriam ij fuisse reprobati; id quod de improbis Christianis intelligi etiam potest. Adorare ergo Bestiam, idem fere est, quod mundum diligere; quæ est phrasis Ioanni familiaris. Adorandi tamen verbum addit admirationem & reuerentiam; & mundi generalem acceptionem Romano Imperio accommodat textus: quod est agere de mundo, qui tunc Euangelium oppugnabat.

AB ORIGINE MVNDI.] Hæc verba, si grammatica solùm attendatur, trifariam possunt connecti. Primò sic. Ab origine mundi adorauerunt Bestiam illi, qui non sunt scripti in libro vitæ Agni. quam tamen constructionem amplectitur nemo. Certè à nobis recipi nequaquam potest, bestiam hanc de Romano Imperio explicantibus; quod ab ipsa mundi constitutione, cum non extaret, coli nullo modo potuit. Secunda construendi ratio intelligit, Agnum ipsum ab origine mundi occisum dici. Habet enim hæc locutio suum verum sensum; eamque sequuntur Irenæus, Anselmus, Hugo, Thomas, Ansbertus, Gagneius, Viegas hîc sectione 4. Fauent etiam Ambrosius & Beda. Tertia constructio est, Bestiam adorari ab iis, quorum nomina ab origine mundi non sunt scripta in libro vitæ
B Agni occisi. Sic Ticonius, Andreas, Aretas, Ioachimus, Zegerus, & Ribera, nec non Ambrosius & Beda. Hanc ipse constructionem magis probo; quamuis enim in aliquo sensu verum sit, Christum à mundi origine fuisse occisum; hic tamen sensus, meo iudicio, in præsenti non erat ad rem, si per se sumatur. Cohæret autem optimè, si ponderetur ex diuina prædestinatione secundũ Christi sanguinis virtutem constitutâ proficisci, ne aliquis mundum diligat, nec iniquis eius legibus subscribat. In Christo enim prædestinati sunt ij, qui non diligunt mundum; & eiusmodi erant, qui se ipsos à Romano Imperio seduci non patiebantur. In hac item constructione includitur aliquo modo Agnum occisum esse ab origine mundi; quia in Christo occiso prædestinati sunt omnes electi. atque ita Ambrosius, & Beda vtramque constructionem coniungunt. Nota prætereà elegantem antithesim inter librum vitæ & Agnum occisum; illa enim vita, ad quam euocantur electi, fructus est Christi passionis ac mortis.

Ab origine mũdi, quo sensu intelligendum sit.

C

TEXTVS.

Vers. 9. Si quis habet aurem audiendi, audiat.

COMMENTARIVS.

HÆc verba, quæ intentam animi mentem exigunt, referri possunt ad id, quod proximè antecesserat de prædestinatione; sed aptiùs (ni fallor) ad subsequentia referuntur. licèt enim vtrumque sit attentione & auditione dignissimum; peculiaris tamen elegantiæ est, audientiam poscere ad
D sortium commutationem.

TEXTVS.

Vers. 10. Qui in captiuitatem duxerit in captiuitatem vadet: qui in gladio occiderit, oportet eum gladio occidi. Hîc est patientia, & fides sanctorum.

E

COMMENTARIVS.

DVPLICEM hæc verba sensum admittunt. Primus est; qui sanctos viros detrudebant in carceres, torquebant, occidebant; eos etiam comprehendendos, & æternis inferorum suppliciis ac morte nusquam intermoriturâ discruciandos. Ex quo intelligitur, qui in hac mortali vita pro Christi fide ac Religione probra & tormenta patiuntur, eos in Beatorum felicitate sempiternis fore præmiis afficiendos: qua certa expectatione sancti in patientia ac fide, quam profitentur, inter omnes tormentorum procellas firmi stabilesque persistunt. Alter sensus est de spe Christiano populo iniectâ, fore vt Ethnicos in mysticam captiuitatem redigerent (*captiuantes*, videlicet, *eorum intellectus in obsequium fidei*) eos inquam Ethnicos, qui Christianos ipsos comprehendebant, ac trucidabant; & glorio-

Duplex horum verborum sensus.

A

ſam hanc de Gentibus victoriam per ipſam perſecutionem ac martyrium, quæ patiebantur fideles, obtinendam fore: atque hac certa fiducia Christianos ipſos in ſuæ fidei profeſſione roborari. Secundum hunc ſenſum aptiorem iudico, & congruentiorem myſticis Apocalypſeos locutionibus: & fortè ſignificatur pariter, quando Gentiles videbantur Christi miniſtros ſuperare & necare (iuxta ea, quæ ſuprà dicta ſunt de poteſtate Beſtiæ commiſsâ ſanctos viros ſuperandi) tunc Gentiles ipſos verè fuiſſe deuictos. Vocem autem illam, *Oportet*, vidimus iam aliquando eò referri, vt denotet, myſticam hanc mortem eſſe maximum ipſius, qui occiditur, beneficium. Vide caput 11.5. *Sic oportet eum occidi.* Verùm non ſignificatur ſolùm, hoc illi conducere; ſed etiam re ipsâ occiſum iri. Sæpè enim verbum hoc ad prophetiæ certitudinem adhibetur; vt illud Pauli 1. Corinth. 11. numero 19. *Oportet hæreſes eſſe.*

Poſterior tamen ſenſus anteponendus.

In Græco denique habetur perelegans in hoc verſu Paronomaſia. nam duobus illis verbis, *Duxerit*, & *Vadet*, reſpondent hæc duo συνάγῃ, ὑπάγῃ.

B

PARS II. CAPITIS XIII.

In qua agitur de Beſtia terræ.

TEXTVS.

Verſ. 11. Et vidi aliam Beſtiam aſcendentem de terra; & habebat cornua duo ſimilia Agni, & loquebatur ſicut draco.

C

COMMENTARIVS.

De Beſtia terræ quid ſingulatim textus exprimat.

Vtrùm terreſtris beſtia ſit humanâ ſpecie concipienda?

QVID ſit aſcendere de terra, diximus ſuprà verſu 1. De figura autem huius beſtiæ, nil aliud exprimere videtur textus, niſi ſolùm duo cornua illi ineſſe cornibus Agni ſimilia. Verùm beſtia hæc terreſtris Pſeudoprophetæ nomine ter nuncupatur; nempe capite 16. 13. ca. 19. 20. & capit. 20. 10. Quare aliquis ſibi forte perſuadebit Pſeudoprophetæ nomen & officium depoſcere, vt huic beſtiæ humana tribuatur figura; vtpote quæ aptior eſt ad loquendum, & ad interpretis vices pro marina beſtia gerendas. Neque obſtat beſtiæ nomen; nam duo parua cornua, quæ illi in textu affinguntur, ſatis fundamenti præbent, vt beſtiæ nomen illi deferatur. Etenim Satyrus ille, ſiue Faunus, quem Hieronymus in vita Pauli Eremicolæ magno Antonio obuiã occurriſſe deſcribit, humanâ quidem conſtabat figurâ, ſed fronte cornutâ & caprinis pedibus. Narrat autem Hieronymus, portentoſum hoc animal de Christo Domino verba feciſſe; & Antonium mox exclamaſſe, & grates Deo egiſſe, quòd vel ipſæ beſtiæ Chriſtum prædicarent. Addit etiam huiuſmodi beſtiam viuam perductam fuiſſe Alexandriam; hinc ipſius cadauer poſteà Antiochiam allatum.

D

Pars negatiua ſtatuitur.

Verùm probabile nihilominus non apparet, terreſtrem hanc belluam, de qua Apocalypſis, humanâ ſpecie eſſe figurandam. Nam Pſeudoprophetæ nomen id vnum denotat, ipſius prophetias eſſe commentitias; in quo alluditur (vt infrà perſpicuum fiet) ad dæmonis prophetias, quæ Geneſ. 3. 4. referuntur. *Nequaquam moriemini. Aperientur oculi veſtri. Eritis ſicut dii.* Itaque eodẽ ſenſu Beſtia terræ vocatur Pſeudopropheta, quo dæmonem ratione illorum verborum vocare ita poſſemus. Conſtat autem dæmonem non humanâ ſpecie Euæ apparuiſſe, ſed in ſerpentis figura. Quamobrem nec ex nomine Pſeudoprophetæ, neque ex iis, quæ textus terreſtrem Beſtiam fuiſſe locutam recenſet, colligi poteſt eam Ioanni humanâ figurâ fuiſſe viſam. Præſertim cùm liqueat, marinam Beſtiam (cuius ſpecies adeò ab humanâ erat diuerſa) loqui etiam magna & blaſphemias. Vbi manifeſte apparet, Apocalypſin verba humana in præſenti dare iis beſtiis, quibus humanæ figuræ nihil erat; ſicut etiam ſuprà humanam locutionem tribuit aquilæ.

E

Num beſtia terræ præter ea, quæ textus exprimit, fuerit in cæteris marinæ beſtiæ perſimilis?

Alius fortaſſe opinabitur, hanc terræ Beſtiam, exceptâ capitum & cornuum multitudine, cetera concipiendam eſſe marinæ Beſtiæ ſimilem; nimirum vrſinis pedibus, pardino corpore & binis corniculis Agni ſimilibus. Nam Ioannes marinam Beſtiam cumulate deſcripſit, dicens, *Similis erat pardo, & pedes eius ſicut pedes vrſi*; deinde addit, *Et vidi aliam Beſtiam aſcendentem de terra.* Quòd ſi diſſimilis eſſet formæ; neceſſariò videbatur exprimenda, ſicut marinæ Beſtiæ forma expreſſa fuit. Cùm igitur ibi Ioannes ſubticeat; & tantùm explicet, contemplatum ſe fuiſſe aliam Beſtiam è terra ſurgentem; videtur quidem vox *aliam*, idem hîc eſſe, quod alia numero diſtincta, ſed eiuſdem figuræ. Nam & exceptio, (vt aiunt) firmat regulam; & textus ipſe manifeſtum aſſignat diſcrimen; dum ait, primæ Beſtiæ cornua decem, ſecundæ duo tantùm ineſſe: item, primam in modum leonis; ſecundam in ſerpentis modum loqui. In reliquis igitur conſiderari debent, vt inter ſe ſimiles. Adhæc, quod magis videbatur mirum & inſolitũ, maris ſcilicet Beſtiam pardo & vrſo eſſe ſimilem, id textus ipſe exprimit, atque ideo in terreſtri Bellua dixiſſe fuit ſatis, *Et vidi aliam Beſtiam aſcendentem de terra*, id eſt, aliam etiam pardo atque vrſo ſimilem.

Respondetur negatiuè.

A E contrario tamen est; quia si terrestris Bestia sit marinæ Bestiæ assimilis consideranda in eo, vbi textus discrimen non explicat; inde pariter sequeretur terrenæ Bestiæ septem itē capita fore attribuenda; quod improbabile est. Respondebis, capita & decem cornua Bestiæ marinæ à textu exprimi, priusquam dicatur similis esse pardo & vrso : quare in pardi & vrsi similitudine vtraque Bestia se mutuò referat, necesse est. Nam septem capita & cornua decem non respiciūt similitudinem, siue imitationem belluarum notarum, sed singularis alterius portentosæ ; ideoque non opus est in hoc terrenam Bestiam marinæ assimilari. Consultò enim priùs dictum fuit, quod ad capita & cornua spectabat; mox additum est, *Similis erat pardo, & pedes eius sicut pedes vrsi.* vt Bestiæ ambæ in hoc esse similes, in reliquis dissimiles crederentur. His addent, vbi discrimen inter marinæ Bestiæ & terrestris cornua assignetur; hinc elici, septem marinæ Bestiæ capita non esse ad terrenam Bestiam extendenda; cùm cornua sint quid capitibus ipsis annexum, & in cornibus mirum non sit differentiam inter marem, ac fœminam in maris & terrę Bestiis reperiri. Nam in ipsis etiam animalibus naturali ordine propagatis eiusmodi diuersitatem interdum reperimus; vt maribus cornua sint, fœminis aut nulla, aut diuersa.

Fit satis argumentis, quibus vtramque bestiam esse omnino similem probabatur.

B Hæc habui, quæ pro similitudine harum Bestiarum afferrem. Mihi tamen magis placet, nequid de ipsa visionis specie affirmetur, quod ex ipso textu non manifeste colligatur. Quæ autem ad Bestiæ vtriusque similitudinem astruendam adduximus argumenta, lubricæ potiùs coniecturæ sunt. Quapropter ad primum respondeo; Ioannem non ideo terrenæ Bestiæ figuram suppressisse, quia alteri similis erat; sed quia ad mysterii significationem parui intererat. Quod autem exceptio firmet regulam, nihil probat; nec enim vlla est regula, quæ illas esse similes affirmet. Etenim quanuis per maris Bestiam, mundus; caro, per Bestiam terræ figurentur; hoc tamen non cogit, vt hæ bestiæ licèt inter se coniuratæ, eiusdem esse figuræ considerentur. Et quidem si ad harum Bestiarum mysterium respiciamus; caro non mundanum amat obiectum, vt ipsa in se habeat, quod diligit in mundo; sed potiùs frui mundo concupiscit, vt famem expleat earum rerum, quæ affluunt in mundo. Et ipsummet officium, quod textus terræ Bestiæ attribuit, videlicet vt Bestiæ marinæ cultum & adorationem magnopere promoueat; hoc ipsum indicat Bestiam terrenam marinæ prorsus concedere. Ex quo videtur nihil opus esse, vt hæ duæ Bestiæ sint inter se omnino similes. Præterquàm quòd, si figurâ simili pingerentur, huius similitudinis significatio in eo consisteret, vt quod in marina Bestia quasi in obiecto est, id ipsum in Bestia terræ esset, tanquam in effectu. Ad hanc verò significationem non
C admodùm congruens est vtriusque Bestiæ similis omnino pictura; licèt aliquam iis fore similitudinem, si minùs in multiplici colorum varietate, at in corporis figura, (meo iudicio) negari non debeat; quippe maxima familiaritas, quam inter vtramque Bestiam intercedere textus innuit, videtur exigere, vt aliquam inter se habeant similitudinem. Quamobrem vtramque considero quadrupedem, vtramque eiusdem ferè magnitudinis, nec dissimilis valde figuræ. Et hactenus de terrestris Bestiæ figura, quam Ioannes vidit. Nunc ad ea, quæ textus exprimit, progrediamur.

Quid per terræ Bestiā figuretur.

Principio quidem Ioannes huic monstro nomen terrestris Bestiæ attribuit; in disputatione autem huic capiti præfixâ explicauimus, hanc terræ Bestiam esse hominum procliuitatem ad ea velis remisque sectanda, quæ mundus amat, & maximi ducit; atque adeò hunc esse animæ aduersariū, qui vulgò appellatur caro. Posteà item explicuimus, cur ex duabus hisce Bestiis altera visa sit de mari, altera de terra ascendere.

Quid significent duo Bestiæ cornua Agni similia.

Subdit deinde Ioannes; Et habebat cornva dvo similia Agni.] Vox *Agni*, nullum hîc articulum habet præpositum. Nam quanuis in ipso mysterio contineatur allusio ad Agni cornua, de
D quibus suprà cap. 5. (vt mox constabit:) verùm qui visionem narrat, visa tantùm refert: vidit autem hanc terræ bestiam cōstare duplici cornu cornibus Agni non absimili. Qua in re (vt opinor) voluit diuinus Spiritus figurare, ex septem Agni cornibus capitis 5. duo duntaxat aliquo modo ad terræ bestiam per speciem, siue similitudinem quandam spectare. Dicam clariùs. Per septem mystici Agni cornua denotantur septem Dei Spiritus, id est, Virtus, Beneficentia, Æquitas, Sapientia, Patientia, Comminatio, & Seueritas, de quibus late egimus c. 1. & cap. 5. Sapientia ergo carnis in ea persecutione non magnam admodùm virtutem ostentabat (quæ enim virtus aut fortitudo est, inferre bellum iis, qui sponte gladio iugulum supponebant?) nec Beneficentiam; cùm crudelitatem potius exhiberet; nec Æquitatem, quia iniquitas maxima in innocentium internecione emicabat; nec Sapientiā, cùm ipsimet tyranni nescirent omnino quid agerent, quò se verterent, vt Christianum nomen penitus extinguerent: nec Patiētiam, quia impatienter nimis se gerebant, quòd auderet quispiā Christianam Religionem profiteri. Itaque ex septem spiritibus, in quibus gubernationis perfectio sita est; quinque illi primi manifestè carnis sapientiæ deficiebant: duo tamen reliqui erant, nempe com-
E minatio & seueritas. Nam minæ Christianis intentæ valdè erant horribiles; & seueritas in tormentorum executione immanitatem quàm maximam præferebat. Et quidem tam in cōminationibus, quàm in tormentorum seueritate affectabat carnis sapientia prætextum innocentiæ & sanctitatis; atque adeò duplex cornu veluti mitis Agni iactabat; quibus tamen Christi Euangelium affligere, deturbare, atque prosternere vehementer optabat. Dum igitur conatur suis minis atque tormentis æquitatis ac sanctimoniæ velum obducere; in eo non obscurè innuitur imitatio quædam (falsa tamen) duorum ex septem cornibus, quibus verus Agnus Christus Iesus insignitur.

Quid innuatur, dū duo Bestiæ cornua dicuntur esse Agni similia.

Quòd autem terrenæ Bestiæ duo Agni cornua affingantur; fortè in hoc tacita subest irrisio comminationis ac seueritatis, quibus sapientia carnis Euangelium exterminare tentabat. Etenim dum duo solùm cornua extabant, (hoc est, absque commercio & societate aliorum quinque, nempe virtutis, sapientiæ, & ceterorum) nihil erat cur fideles terrenam Bestiam perhorrescerent; sed potiùs eam despicerent, quasi ipsius cornua imbellis agnelli essent.

Hæc expositio de duobus Agni cornibus supponit id, quod diximus in superioribus agentes de septem spiritibus, & de septem cornibus Agni. Spero autem, si lector tractationis illius memoriam

refri-

A

refricare volet, hanc de duobus Bestię cornibus explicationem illi aptam, & cum Apocalypseos serie, & cum septem cornuum Agni significatione congruentem visum iri.

Cur duo isthæc cornua terrestri potiùs bestiæ, quàm marinæ opponantur?

Rogabit tamen quispiam, cur duo isthæc cornua (id est comminatio, & seueritas) terrenæ Bestiæ potiùs, quàm marinæ adscribantur? Nam si per maris Bestiam Romanum indicatur Imperium idolorum superstitione irretitum; hoc ipsum Imperium erat, quod Christianam Ecclesiam minis atq; cruciatibus vexabat. Respondeo tamen, non duo esse bella, sed vnicum, quod à mundo & carne contra Ecclesiam fiebat. Nec enim hîc directè sermo est de pugna, aut certamine singulari, quo fidelium singulos propria ipsorum caro lacessit; sed de bello ab infidelibus gesto, quos mundi auctoritas & carnis sapientia ad malum procliuis incitabant. Quòd verò minis atque tormentis sanctitatis & innocentiæ species prætendatur; id quidem non tam ex mundi superbia, quàm ex carnis sapientia, eiusque præstigiis proueniebat. Denique obseruandum est, cornua Agni capitis 5. esse symbola rerum Romanæ Ecclesiæ gratissimarum; quia Agnus est summum ipsius Ecclesiæ bonum: at in hac Bestia Ecclesiæ contrariâ symbola esse debent rerum eidem Ecclesiæ infestarum, quantumuis publicæ vtilitatis prætextu obtegerentur.

NOTATIO I.

In qua nonnullæ aliæ explicationes duorum cornuum expenduntur.

Aliæ de duobus cornibus expositiones otiose referuntur, ac refelluntur.

1. Expositio de simulata mansuetudine & innocentia, quæ in insigni aliquo Antichristi ministro sint futuræ.

QVI opinantur in hac terræ Bestia insignem aliquem Antichristi ministrum adumbrari (vt Ribera, & Viegas putant) duo cornua Agni similia interpretantur de mansuetudine & innocentia, quas hic Antichristi Propheta simulabit. Ceterùm exploratum iam supra est, per hanc Bestiam nullo modo Antichristi ministrum posse figurari. Huc addo, quòd licèt innocentia & mansuetudo repræsententur in Agno, non tamen in Agni cornibus, sed in tota corporis figura. Quapropter aptius est, per duo illa cornua denotari duos gubernationis spiritus, in quibus sanctitas & innocentia simulantur, ideoque in duobus Agni cornibus signari per allusionem ad septem veri Agni cornua.

2. Expositio de duplici animæ facultate, irascibili & concupiscibili.

Dicet alius; si hæc Bestia carnem animi hostem significat, duo ipsius cornua aptè possunt denotare duplicem eiusdem carnis facultatem, irascibilem & concupiscibilē; quas duas veluti partes deprauatæ propensionis vis complectitur. Licet enim externa ipsius species comitatem & facilitatem prætendat; sunt tamen cornua, quæ vim afferre conantur. Verum hoc concionatorium potiùs est, quàm germana expositio; & in hac interpretatione omittitur allusio illa ad duo ex septem cornibus Agni in qua plurimum leporis & concinnitatis situm est.

3. Expositio de præcipuis ducibus, quorum ope sapientia carnis vtatur.

Alii magis forsitan arridebit, quemadmodum per draconis & marinæ Bestiæ cornua figurantur Principes & potestates; non aliter denotari in terræ Bestiæ cornibus præcipuos duces & antesignanos; quorum ope & adminiculo sapientia carnis sese Christianæ Ecclesiæ in suis primordiis opposuit; contendens vehementer idololatriam promouere per veræ sapientiæ speciem. Hi sunt enim ipsius cornua, hoc est eminentiores sapientiæ carnis ministri, & eius virtutem siue robur præferentes. Ex historijs autem Ecclesiasticis apparet, qui veris dæmonis præstigijs, & falsâ magnæ sapientiæ simulatione plurimum negotij Apostolis facessiuerunt, eos fuisse duos insignes magos ceteris omnibus nobiliores, Simonem Magum, & Apollonium Tyanæum. Hi enim duo Apostolis per falsa miracula & inanem diuinæ sapientiæ ostentationem pertinacissimè repugnarunt. De Simone Mago nemo est, qui nesciat; nec minus fuit acre Apollonij bellum in Ecclesiam, præsertim Ephesi. Ephesios namque magiæ fuisse addictissimos testatur Hieronymus; & hoc pacto incredibilem apud illius vrbis accolas existimationem aucupatus est Apollonius, qui Ephesi permansit vsque ad Domitiani interitum. Consulatur Baronius tomo 1. pag. 423. & 682. Huc spectat, in Prouerbium abijsse iam Ephesias literas, quo denotan-

Simon Magus & Apollonius Tyanæus præcipui Euangelii hostes.

B

tur filicis grana, id est, insignia veneficia. Et Baronius pag. 497. obseruat, ideo Paulum tandiu apud Ephesios fuisse commoratum. Et pagin. 510. tradit, sanctum Paulum & Apollonium pariter Ephesi extitisse, & dæmonem artibus Apollonij fuisse conatum Christianæ fidei aduersari; sicut olim Iannes & Mambre Mosi restiterunt; & vt Magi Ægyptiaci Mosis sapientiæ ac virtuti se opposuerunt. Cùm enim eadem ferè, quę à Deo per Paulum signa fierēt, ab Apollonio viderentur factitari; veritas in magnum discrimen reuocabatur; ita vt Christianæ fidei hostes qualemcumque aucupantes occasionem, eiusdem esse generis, quæ à Paulo, & quæ ab Apollonio agerentur, stultè iactarent; & plus fortasse tribuerent Apollonio sua gloriosiùs ostentanti, quàm Paulo modestissimè se gerenti. Quamobrem Apollonio statuas Ephesii erexere, & obtulere sacrificia. atque ita oportuit Ioannem magnâ virtute in Apollonium obniti: vt olim Petrus aduersus Simonem

C

Magum depugnauit. Item pag. 747. affirmat Baronius ipse, Ioannem propterea rediisse Ephesum, & in omnium conspectu mortuum ad vitam reuocasse. Sileo multa alia, quæ hanc ad rem ex Eusebio & Baronio adduci possent.

Applicatur 3. cornuum duorum expositio ad Simonem Magum & Apollonium.

His præmissis dici posset, ideo bina huius Bestiæ cornua fingi cornibus Agni similia; vt denotetur exigua illius vis & parua existimatio, qua Apostoli sapientiam & miracula Simonis Magi atque Apollonii excipiebant. Vera enim miracula & diuinitus patrata cum falsis & commentitiis conferri non erubescunt; & facile Apostolis fuit euidenter ostendere, Simonis & Apollonii miraculorum falsitatem, merasque præstigias. Id quod ita præstiterunt Apostoli, cum per suorum miraculorum veritatem, tū per suæ doctrinæ virtutem. *Et multi ex eis, qui fuerant curiosa sectati,* (Act. 19. 19. vbi sermo est de Epheso)

D

contulerunt libros, & combusserunt coram omnibus; & cōputatis pretiis illorum inuenerunt pecuniam denariorum quinquaginta millium. Pulchrum sanè extitit, nec minus visu dignum, Apollonii discipulos à Paulo conuictos, tot librorum congeriem tanto pretio æstimatam flammis dedidisse; & maior adhuc & præstabilior efficientia fuit consecuta ex Ioannis apud Ephesum miraculis & prædicatione.

Prædicta expositio, vt secundaria, probabiliter admittitur.

Hanc de Simone Mago & Tyanæo Apollonio expositionem si quis vt secundariā volet admittere, non admodū recusabo. qui verò primariā affirmet; næ ille plus æquo veneficis & præstigiatoribus detulerit. Præsertim cū terrestris hæc Bellua, vt suprà vidimus, nō ad persecutionis ministros coarctetur; sed potiùs ad Romanos Impp. & ad idololatras omnes dilatetur. Nō autē hîc directè agitur de oppugna-

tione, quæ per falsa miracula; sed quæ per furorem persecutionis, Ecclesiæ facta fuit: vt series atque cōtextus attentè consideranti facilè ostendent. Quare quæ videntur miracula, (cuiusmodi est ignem è cęlo deducere) ea alterius rationis sunt, non ex veneficorum præstigijs petita.

Iam, quod initio huius expositionis perstrictum fuit de Bestiæ terrenæ cornibus, quæ personas aliquas humanâ sapientiâ maximè insignes repræsentent; ad hoc inquam Respondetur, allusionem ad Agni cornua capitis 5. postulare, vt horum cornuū duorum declaratio ad septem illorum cornuum interpretationem conformetur. Vidimus autem in eo cap. 5. licèt aliqui septem illa cornua de septem præcipuis Angelis intellexerint; certum tamen esse, septem optimæ gubernationis spiritus in ijs denotari. Quòd si contendat aliquis nomen cornu in vna eademque significatione semper accipi debere; hic profectò ad eam se regulam constringit, quæ non semper obseruatur; vt in nomine terræ apud Apocalypsin aduertimus; quæ prius pro synagogâ fuit vsurpata, deinde ad Gentes terrenorum affectuum sectatrices sese extendit. Præterquàm quòd in ipsa visionis specie, siue figurâ valde sunt diuersa marinæ Bestiæ cornua (quæ ingentia sunt) à cornibus terrenæ Bestiæ, quæ sunt instar cornuum Agni. Sed ad ipsum iam commentarium redeamus.

TEXTVS.

Et loquebatur sicut draco.

COMMENTARIVS.

MARINÆ Bestiæ vox leonis rugitui comparatur: vox autem terrenæ Bestiæ sibilo serpentis. Quo denotantur carnis fraudes atque præstigiæ. Est enim serpens callidior cunctis animantibus, vt habetur Gen. 3. & placidi sibili species cum serpentinâ calliditate copulatur. Quare *loquebatur sicut draco*, idem est ac dicere, eius loquelam esse dulcem, & sese facile insinuantem; ita vt illam auribus excipere perinde sit, quasi colubri sibilos exaudiri. Porrò verbis illis denotatur pariter, sapientiæ carnis sermonem à dæmone inspirari, & illi esse persimilem. Quamobrem spiritales viri sæpè ac verè iactare solent, carnis loquelam esse quidem loquelam ipsius dæmonis. Quibus autem rationibus sapientia carnis idolorum propugnabat cultum, & veram Religionem oppugnabat; eædem quidem à dæmone erant immissæ atque haustæ. *Quid sit, terra Bestiā loqui, vt draconem.*

Prætereà in hac ipsa comparatione alluditur ad astutiam serpentis, quæ Euam in paradiso decepit Genes. 3. Quo loco videre est, serpentis verba eò spectare, vt Euæ detrahat timorem veræ comminationis, & prosperitatis falsæ spem ingerat. Priùs enim dixerat serpens, *Nequaquam moriemini*. quò metum auferret. Mox subijcit, *Aperientur oculi vestri; & eritis sicut dii, scientes bonum & malum*, quò inanem fictarum promissionum expectationem illi iniecit. Similiter ergo sapientia carnis Euangelio Christi infesta vi deprauatæ propensionis hominibus suadebat, minas eas, quas Euangelii concionatores iactabant aduersus Religionis Christianæ contemptores, esse prorsus nugatorias; ac proinde, si Euangelicæ fidei obsisterent, eiusque prædicatores infra mortuos amandarent, eos magnâ pace & tranquilitate fruituros. Vide suprà cap. 11. 10. vbi de cruciatibus ac tormentis, quibus prædicatores Euangelij incolas terræ torquebant; quæ vt à se depellerent homines ipsi terreni illis bellum inferebant. Constat ergo sapientiæ carnis sermonem rectè & eleganter dici similem sermoni draconis. Quapropter vt dęmon falsum egit vatem in iis, quæ Euæ primæ parenti præsagiuit; ita sapientia carnis vestigia dæmonis insistens, falsas prophetias profert: atque ideo in Apocalypsi terrenæ Bestiæ tribuitur nomen Pseudoprophetæ; idque bis & ter repetitur, vt res, cuius cognitio magni momenti sit. *In hoc terrenæ Bestiæ sermone alludi ad astutiam serpentis Euam decipientis.*

Præter hæc, cùm dicitur, *Loquebatur sicut draco*: vox *draco* non habet articulum in Græco; nec tamen dubitare quisquam potest, quin Bestiæ sermo comparetur cum sermone draconis c. 12. de quo etiam paulò antè facta fuerat mentio, nēpe n. 4. Quamobrem nō quotiescumq; deest in Græco articulus, deest propterea certa aliqua ac præfinita allusio. Quod etiā obseruare licet, cū dicitur; *Habebat duo cornua similia Agni*; vbi articulus similiter desideratur in nomine *Agni*. Et tamen ad Agnū c. 5. alluditur, vt suprà adnotauimus. Et qua ratione deest articulus Agno; eâdem deest etiam draconi. Videlicet, quia illud tantùm refert Ioannes, quod vidit: atque ideo tantummodò asserit, terrenæ Bestię sermonem referre sibilum colubri, siue serpentis. Qua in re illud (vt supra diximus) continetur mysterium, nimirum allusio ad draconem, siue serpentem Geneseos, & ad caput 12. Apocalypseos. Ex quo facilè colligitur, draconem & duas Bestias pariter coniurare; siquidem draco suam potestatem marinæ Bestiæ, & terrenæ suum sermonem communicat. *Articulum Græco nomini præpositum non semper peculiare habere mysterium: nec è contrario semper abesse mysteriū, cùm ille abest.*

NOTATIO II.

De quibusdam locis, in quibus Apostoli loquuntur de sapientia carnis.

AD pleniorem explicationem eorum quæ Apocalypsis de Bestia terræ asseuerat, operę pretium erit obseruare ea, quæ Apostoli docent de sapientia carnis. Etenim, si per terrestrem Bestiam carnis sapientia figuratur; quod Apostoli de hac sapientia affirment, deseruiet maximè ad interpretationem eorum, quæ Apocalypsis de Bestia terræ testatur. A

De terrena & carnali sapientia, deq; calesti & spirituali locus ex B. Iacobi canonica.

Sanctus igitur Iacobus in sua Canonica cap.3.15. ait, *Non est ipsa sapientia de sursum; sed terrena, animalis, diabolica. Quæ autem de sursum est sapientia, primùm quidem pudica est; deinde pacifica, modesta, suadibilis, bonis cõsentiens; plena misericordiâ, & fructibus bonis, non iudicãs, sine simulatione.* Hæc Iacobus. In quibus vox *Terrena* denotat illam in terrenis affectibus fundari, vt sæpè explicuimus. Deinde *Animalis* dicitur ab anima animali, id est à parte animalis hominis, quæ non nititur in spiritalibus portionis superioris rationibus, sed inferioribus ac politicis. *Diabolica* verò dicitur, quia ex ipso diabolo perdiscitur, vt ab huius detestabilis doctrinæ magistro; atque id denotatur verbis illis, *Loquebatur sicut draco.* Itaque ad id, quod textus ait, *Ascendebat de terra*, Respondet vox *Terrena*. & nomini Bestiæ respondet *Animalis*: ac denique verbis illis, *Loquebatur sicut draco*, respondet *Diabolica.* Deinde ex epithetis, quæ Iacobus veræ sapientiæ adiungit, per contrarium sensum eliciemus (siquidem illam Iacobus sapientiæ terrenæ opponit) terrenam quidem esse impudicam, litigiosam, immodestam, siue superbam, impersuasibilem, seu bonis non consentientem, vacuam misericordiâ & fructibus bonis, iudicantem, & simulantem.

Carnalis sapientia descriptio, ex Paulo.

Secundò notanda sunt Pauli verba ad Romanos 8.5. *Qui secundùm carnem sunt*, (vel ambulant,) *quæ carnis sunt sapiunt: & sapientia carnis mors est, & inimica est Deo; legi enim Dei non est subiecta, nec enim potest. Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt.* Et 1.ad Corinth.3.19. *Sapientia huius mundi stultitia est apud Deum.* Et 2.Corinth.1.12. *Non in sapientia carnali conuersati sumus, sed in gratia Dei, in simplicitate & sinceritate.*

TEXTVS.

Vers. 12. Et potestatem prioris Bestiæ omnem faciebat in conspectu eius; & fecit terram & habitantes in ea adorare Bestiam primam, cuius curata est plaga mortis.

COMMENTARIVS.

LEGENDA sunt suprà dicta, num.2. vbi draco dicitur dedisse Bestiæ maris (quæ hîc dicitur prior Bestia) virtutem suam & potestatem magnã; & potestati quidem respondet ibi in Græco, ἐξουσία, id est, licentia; illam autem licentiam siue facultatem exhibendi immanitatem suam aduersus Dei familiares (de quo in libro Iobi) dæmon plurimi faciebat. Quòd verò potestati adiungatur Virtus, phrasis est Græca; vt constat ex Plutarcho & Herodiano, qui similiter copularunt δύναμιν, & ἐξουσίαν. Illam ergo facultatem magnam sibi tributam decreuit dæmon per maris Bestiam, id est per Romanum Imperium exercere. Nam in ea facultate dæmoni permissâ includebatur potestas delegandi. Quare ipse sibi marinam delegauit Bestiam. Atque id est, quod dicitur versu 2. Nunc verò additur, quòd maris Bestia videatur eandem facultatem terrestri Bestiæ, tanquam suo ministro, subdelegasse. Quam enim facultatem dæmon marinæ Bestiæ communicarat, Bestia terrena exercebat; & quidem ita reapse accidebat. Nam Romanum Imperium per carnis sapientiam, & per terrenas singulorum Ethnicorum affectiones persecutionem contra Ecclesiam opere præstabat. Addit porrò textus, facultatem hanc à terrena Bellua in marinæ Bestiæ conspectu exerceri. Nam singulares homines, vt Mundo, (hoc est Romano Imperio idololatræ) pergratum facerent, aduersarios se & inimicos Christiani profitebantur nominis; ipsosque Christianos in Romani Imperij oculis distorquebant, cædebant, contrucidabant. B C

Qua ratione Bestia terræ effecerit, vt terra primam bestiam adorauerit.

ET FECIT TERRAM, ET HABITANTES IN EA ADORARE BESTIAM PRIMAM, CVIVS CVRATA EST PLAGA MORTIS.] Vidimus iã superiùs, in resurrectione primi capitis Bestiæ, (cuius plaga mortis curata esse dicitur,) significari Neronis persecutionem à Domitiano rursus excitatam. Huius igitur loci contextus est huiusmodi; sapientia carnis, vt primùm per Domitiani edicta recruduit persecutio, effecit, vt terreni homines marinam Bestiam cultu ac veneratione prosequerentur; id est vt eius complecterentur leges, vt tempori morem gererent, ac se Christianæ fidei hostes exhiberent. Dictum iam aliàs est in hoc eodem capite de adorandi verbo; & qua ratione accipiatur terræ nomen. Quod subditur, *terram & habitantes in ea*, alterum est alterius explicatio; vt suprà cap.12.12. vbi dicitur: *Cæli, & qui habitatis in eis.*

A

TEXTVS.

Vers. 13. Et fecit signa magna, vt etiam ignem faceret de cælo descendere in terram in conspectu hominum.

COMMENTARIVS.

Ex his signis fucatis & commentitiis colligunt nonnulli sermonem hîc esse de ministro illo Antichristi, vel de ipsius concionatoribus. Certum namque est, Antichristum, ad homines in fraudem illiciendos, falsa miracula editurum: sic enim prædixit Dominus, vt habetur Matth.24.24. *Surgent enim Pseudochristi & Pseudoprophetæ; & dabunt signa magna & prodigia: ita vt in errorem inducantur (si fieri potest) etiam electi.* Et Marci 13.22. *Et dabunt signa & portenta ad seducendos (si potest fieri) etiam electos.* Accedit, quòd apertè loquitur Paulus 2.ad Thess.2.9. *de signis & prodigiis mendacibus* Antichristi. Ceterùm quia ex superiori disputatione constat, in præsenti de vltimi Antichristi temporibus sermonem non esse; sed de persecutione, quam Romanum Imperium in Christi Eclesiam concitauit; ideo quòd de magnis terrenæ Bestiæ signis dicitur, non potest ad Antichristi vel ipsius ministrorum signa directè referri. Dixi directè; quia allusionem & comparationem ad Antichristi signa atque portenta non solùm non inficior, sed certissimam etiam esse in præsenti censeo. Cum hac ergo allusione affirmat hîc Apocalypsis, in Romani Imperii persecutione, falsa quidem, sed ingentia miracula per carnis sapientiam patrari, aduersus vera miracula atque prodigia, quibus promulgata Christi fides à viris Apostolicis comprobatur. Et quanuis suspicetur fortasse aliquis, hoc esse referendum ad Simonis Magi & Apollonii miracula commentitia; verùm nec prodigia hæc, quæ referuntur in textu, (vt ignem de cælo descendere, & marinæ Bestiæ imaginem loqui) de Simone Mago aut de Apollonio leguntur; nec consentaneum est Apocalypsin ad Simonis & Apollonii præstigias sui stili seriem & grauitatem demittere. *Vtrùm in commentitiis hisce signis sermo sit de Antichristi ministris? Statuitur de Antichristo aut eius ministris directè non hîc esse sermonem; ad illos tamen per allusionem respici.*

B

C

Porrò elegantissimum est, magnorum prodigiorum nomen attribui duabus rebus ita insignibus, quibus sapientia carnis in iis persecutionibus Christianam conflictauit Ecclesiam. Altera ex his rebus fuit, Gentibus eum animum fuisse inductum, vt bella ac pestes, ceterasque Imperii calamitates diuinitus fuisse immissas putarent in supplicium earũ iniuriarum, quæ diis nouâ illâ Christianorum Religione fiebant. Hæc autem opinio Gentilium animos mirum in modum peruasit: quam suis scriptis conuellerunt Prudentius contra Symmachum, Ambrosius, Augustinus, Orosius, Theodoretus contra Græcorum affectiones, aliique permulti. Et nostrâ etiam tempestate hæc falsa existimatio non parum Catholicæ Religioni apud Iaponios obstitit; vt ex illorum regnorum historiis, & nostrorum hominum apud eos degentium literis videre est. Hæc itaque est vna ex præcipuis carnalis sapientiæ fraudibus. Altera; eisdem etiam ethnicis persuasum esse, ipsorum idololatriam rem esse planè cælestem atque diuinam; ac proinde Christianam Religionem illi oppositam ex toto orbe exterminari debere. Facilè autem apparet, quantopere hæ duæ deceptiones sint inter se connexæ & colligatæ; ad easque reduci, quidquid carnalis sapientia aduersus veritatem Euangelicam excogitare valebat. His ergo duobus mendaciis atque præstigiis tribuit Apocalypsis duorum ingentium portentorum figuram; quorum alterum sit, ignem è cælo demitti; alterum, imaginem marinæ Bestiæ loqui. Quamobrem inspiciamus oportet, quàm aptè qualibet ex his figuris ad fraudem illam, quæ ei respondet, denotandam accommodetur. *Quænam sint hæc signa à Bestia terræ patrata?*

D

Vt etiam ignem faceret de caelo descendere in terram in conspectv hominvm.] Quanuis interdum ignem descendere de cælo, sit gratiæ atque fauoris signum; vt 2. Paralip. 7.1. *Cumque complesset Salomon fundens preces, ignis descendit de cælo, & deuorauit holocausta & victimas.* Et 2. Machab.2.10. *Descendit ignis de cælo, & consumpsit holocaustum.* Hîc tamen congruentiùs videtur, vt respectus habeatur ad illud Eliæ miraculum 4.Reg.1.10. *Descendit itaque ignis de cælo, & deuorauit eum, & quinquaginta, qui erant cum eo.* Vbi ignis ille acerrimi vindicis egit vices. Per allusionem ergo ad hoc miraculum; (vt indicetur per carnalis sapientiæ præstigias fieri, quòd Deus mundum propter idololatriæ contemptionem punire videretur, quemadmodum Elias contra eorum cultores ignem ex æthere demisit:) aptissimè textus inducit terrenam Bestiam efficientem, vt in hominum conspectu ignis è cælo in terram descenderet; ita vt propter carnis sapientiæ seductionem id verè fieri homines putarent. Si tamen aliquis in eam propendeat sententiam, vt hunc ignem de cælo dilapsum de Religionis igne interpretetur; illud saltem obseruare debet, hîc nullum verbum de sacrificiis fieri. Quòd si adhuc ignis hic è cælo descendens ad Religionis ignem applicaretur; sensus esse posset, sapientiã carnis Gentilibus persuadere zelum Imperii Romani in Christiana Religione vexanda esse planè diuinum, & veluti è cælo dilapsum; quòd eos ad persecutionem illam nihil aliud stimularet, quàm zelus honoris & cultus diis impendendi. Atque hæc de primo miraculo. Superest, vt de altero mox subsequenti agamus. *Allusio ad ignem ab Elia è cælo delatum. Ignem à Bestia de cælo per speciem demissum posse etiam de falso religionis cultu suo modo explicari.*

E

 A

TEXTVS.

Vers. 14. Et seduxit habitantes in terra propter signa, quæ data sunt illi facere in conspectu Bestiæ; dicens habitantibus in terra, vt faciant imaginem Bestiæ, quæ habet plagam gladii, & vixit.

15. Et datum est illi, vt daret spiritum imagini Bestiæ, & vt loquatur imago Bestiæ, & faciat, vt quicunque non adorauerint imaginem Bestiæ, occidantur.

B

COMMENTARIVS.

Secundum terrestris Bestiæ signū siue miraculum.

HI duo versus ad secundum miraculum pertinent; dicitur enim Bestia terræ seduxisse habitantes in terra, dicens eis, *vt faciant imaginem Bestiæ.* Id autem referri non potest ad præcedens miraculum, sed ad subsequens; cuius narratio inchoatur ab eo, quod ante miraculum præcessit, nempe terræ incolis persuadere, vt marinæ Bestiæ imaginem effingerent. Mox sequitur miraculum ipsum, quo imagini eidem fuit datus sermo. Deinde adiungitur eorum occisio, qui imaginis adorationem respuerunt. In tota hac narratione id vnum prodigiosum apparet; quòd scilicet marinæ Bestiæ imagini vitalis spiritus & sermo fuerit datus; in quo cùm vnum solùm videatur contineri miraculum, textus tamen de illo in plurali numero loquitur; ait enim, *Seduxit habitantes in terra propter signa.* Vnde infero, imaginem quam terrena Bestia fieri iussit, non vnam tantùm fuisse, sed plures. quippe vnusquisque suam peculiarem effingebat. Quare quot erant imagines, tot edebantur miracula; nam cuilibet imagini & spiritum & loquendi potestatem terrestris Bestia dabat. Aliquis fortè assereret, de hoc miraculo in plurali numero esse sermonem; quòd diuersa sint, imagini vitam dare, & loquendi prætereà facultatem. Mihi tamen magis placet pluribus simul imaginibus animam simul ac vitam à terrestri Bestia fuisse tributam; cùm mysterio ipsi mox subiiciendo id congruentius sit. C

Ait igitur textus hoc miraculo per Bestiam terrestrem edito terræ incolas fuisse deceptos: additurque miraculum hoc in conspectu Bestiæ maris fieri. Prætereà idem prodigium supponit, reuixisse iam Neronis persecutionem; ita enim terræ incolis præcipiebatur, vt effingerent *imaginem Bestiæ, quæ habet,* (id est habebat) *plagam gladii, & vixit.* Hoc autem est, primum caput antea mortuum surrexisse, vt dictum in superioribus est.

Quid per visionis huius figuram significetur.

In huius visionis figura significari diximus Gentiles carnali sapientia in eam opinionem adductos, vt quam profitebantur idolorum culturam, rem esse diuinam, & miraculis maximis à Deo comprobatam putarent. Vt autem ænigmatis huius elegantia perspiciatur, notandum priùs est, in eo, quòd Bestia terræ imagini marinæ Bestiæ vitam & sermonem suppeditauerit, fieri omnino allusionem ad falsum & adumbratum miraculorū ac responsorum fucum, quo idololatriam ipsam dæmon in Ethnicorum animis figurauerat, & expresserat. Persuadebant enim sibi Ethnici, per cæleste miraculum statuas ipsas rogatas sermonem accipere, & reddere; quantumuis oraculum ipsum non ab Apollinis statua, sed à fœmina Pythia furore correptâ ederetur. D

De qua marina Bestiæ imagine hic sermo sit.

Ad huius igitur deceptionis & fraudis imitationem fingitur, postquàm Domitianus Neronianam persecutionem ab inferis excitauit, carnalis sapientia reperisse quasi præstigias quasdam & incantamenta, quibus Gentilibus fucum faceret; ac persuaderet, illius persecutionis edicta esse cælestia quædam oracula. Quanuis enim non permisit Deus, vt per statuas ipsas æreas, lapideas ac ligneas sermonem redderet dæmon in legum atque edictorum aduersus Christianos dimanantium comprobationem; quinimò diuino consilio & prouidentia fuerit factum, vt quo tempore Euangeliū promulgari cœptum est, Apollinei oraculi ludibria euanescerent, & statuæ quondam eloqui solitæ deinceps obmutescerent: ceterùm carnalis sapientia modum ac rationem excogitauit, qua oraculorum defectum suppleret; atque adeò singulis incolarum orbis intra suas mentes idolum fabricari iubebat, quod maiestatem Romani Imperii Christianā Religionem damnantis ad viuum exprimeret. Huic autem simulacro, quod quisq; in sua cogitatione fingebat, carnalis sapientia spiritum, vitā, animumque dabat. Perficiebat enim vt Ethnici & sibi persuaderent, & propalàm enunciarent, edicta illa in idololatriæ venerationem promulgata sanctissima esse, & maxime diuinis legibus consentanea; ac proinde nihilo secius inanem deorum superstitionem fore, vt veram ac germanam amplectendam, quàm si eo ipso quòd à Romano exciperetur Imperio, diuinitus confirmata videretur. E

Imagini Bestiæ marinæ quo sensu anima indita esse dicatur.

Vt ergo hæc magna deceptio significaretur, (qua sibi persuadebant Ethnici cæleste responsum esse id, quod vnicuique peruersitas affectionis deprauatæ dictabat) quid potuit significantius per irrisionem effingi, quàm idolis per Ethnicos in cuiusque animo fabricatis à sapientia carnis vitam & spiritum dari; vt & idololatriam confirmaret, & vanæ eorum opiniones pro cælestibus oraculis haberentur? & statim ageretur de eis interficiendis, qui marinæ Bestiæ imagini cultum non deferrent, fascesque submitterent; hoc est, falsam Romani Imperii de idolorum cultu existimationem non tanquam veram amplecterentur?

Addi-

A Additur in ipso textu, hoc miraculum prædictas statuas animandi patrari à terrena Bestia in Bestiæ marinæ conspectu: quod concinnam in se continet elegantiam. Hæc enim omnis seductio in Romani Imperii ethnici obsequium & submissionem cedebat. Constat autem quod hominibus placendi causâ fit, hoc aptissimè dici in hominum fieri conspectu; præsertim cùm in huius prodigii figurâ non solùm significata fuerit interior hominum persuasio, sed multò magis externa idololatriæ professio; in qua Gentiles, vt Romano obsequerentur Imperio, ita se gerebant secundùm externam speciem, ac si re verâ diuino oraculo instruerentur, veram esse omnino & inconcussam veritatem, quam sibi ipsi practicè persuadere volebant, vt Romano Imperio morem gererent.

Quid sit, signa fieri à terrena bestia in marinæ bestiæ conspectu.

Omitto alias interpretationes secundi huius miraculi terrenæ Bestiæ; quia cum ea argumenti serie, quam ipse persequor, minimè consonant. Huiusmodi est Augustini expositio libro 20. de ciuitate cap. 9. qui per imaginem Bestiæ intelligit simulationem in eis videlicet hominibus, qui fidem profiteri videntur, infideliter tamen viuunt. Nam ad eandem pertinent Bestiam non solùm aperti hostes nominis Christiani, sed etiam zizania. Sic Augustinus, sed non video, quomodo hæc explicatio cohærere possit cum textu.

Aliæ secundi huius signi explicationes referuntur, nec probantur.

Iam, qui marinam Bestiam pro Antichristo accipiunt, hæc miracula vsurpant, vt sonant, nullo
B interim alio mysterio conquisito. Quod tamen cum ænigmatis stilo minimè congruit. Qui autem terrenam Bestiam de Mahometo exponunt (vt Ioannes Annius, quem refert Hentenius) asserunt, tunc marinæ Bestiæ imagini dedisse spiritum, quãdo suam promulgauit legem. Quod quidem quàm rectè & aptè asseueretur, aliorum iudicium esto.

TEXTVS.

Vers. 16. Et faciet omnes pusillos & magnos, & diuites & pauperes, & liberos
C & seruos habere characterem in dextera manu sua, aut in frontibus suis.
17. Et nequis possit emere, aut vendere; nisi qui habet characterem, aut nomen Bestiæ, aut numerum nominis eius.

COMMENTARIVS.

ANTEQVAM ad duplicis huius versiculi mysterium accedo, in sensu ipso grammatico occurrit difficultas prius discutienda. Vtrùm scilicet character, nomen, & numerus nominis tria sint inter se distincta, an solùm duo? Hæc dubitatio, (siue potiùs eius solutio) pendet ex ea, an character sit à numero, & nomine distinctus? Interpretes huius loci ferè statuunt, & quasi certum præmit-
D tunt, characterem esse quid à numero, & nomine diuersum, & à Bestia signari alios numero, alios nomine, alios charactere. Quapropter Ribera affirmat characterem haud dubiè esse à numero & nomine distinguendum; cùm textus illa distinguat dicens, *Characterem, aut nomen Bestiæ, aut numerum nominis eius.* Hac autem distinctione suppositâ, offert se illico difficilis nodus de huiusmodi charactere, quisnam ille sit? Alii enim autumant esse Antichristi effigiem: alii esse draconis insigne: alii esse notam, qua Christus inscribitur, quæ huiusmodi esse dicitur, ☧. & Ansbertus quidem asserere videtur, sibi à Deo fuisse reuelatum, de huiusmodi nota sermonem hic esse.

Vtrùm character, nomen & numerus nominis bestiæ tria sint inter se distincta?

Mihi videtur omnino certa sententia Hippolyti Martyris in oratione de consummatione sæculi; qui existimat de nullo alio charactere in præsenti agi, nisi de nomine, vel numero nominis Bestiæ. Ac primò, quod textus ait, Bestiam terræ facturam, *Nequis possit emere, aut vendere; nisi qui habet characterem, aut nomen Bestiæ, aut numerum nominis eius.* Hoc inquam non probat, characterem à reliquis duobus fore diuersum. Etenim rectè ita fieri potest constructio, vt emere, aut vendere nemo possit, cui im-
E pressa non sit Bestiæ nota, siue signum: idque siue nomen ipsum Bestiæ sit, siue nominis numerus; quod perinde est, quasi dicatur, ne emere aut vendere possit, nisi qui habeat characterem; hoc est aut nomen Bestiæ, aut numerum nominis eius. Sicut 1. Cor. 14. 7. dicitur. *Quæ sine anima sunt vocem dantia, siue tibia, siue cithara.* vbi, *Sine anima vocem dantia*, non est diuersum quidpiam a tibia & cithara; sed communis quædam ratio tibiæ & citharæ. Ita similiter numerus & nomen impressa in ipsa carne conueniunt in eo, quòd sint character siue nota inusta. Lege etiam 1. Corinth. 14. 6. *Linguis loquens &c. aut in reuelatione, aut in Prophetia, aut in doctrina.* Ecce *loquens linguis*, est quid commune ad ea, quæ subiunguntur.

Propositæ quæstionis enodatio.

His præmissis; quæ me vrgent rationes, vt characterem in præsenti à numero, & nomine non discriminari existimem, eæ sunt. Prima, si character nomini ac numero communis est, nec alius præterea character reperitur; verè dicetur terrestris Bestia omnibus Bestiæ marinæ characterem inurere. Sin diuersus esset, non diceretur verè omnes charactere designare: sed alios quidem charactere, alios nomine, & alios numero. Vide ergo, quid asserat textus, *Et faciet omnes pusillos & magnos &c.*

Prolatur rationibus characterem non distingui hic à numero & nomine.

&c. habere characterem in dextra manu sua, aut in frontibus suis. Si ergo characterem à numero, & nomine distinguit; numerus quidem & nomen prorsus superuacua sunt; quando omnes vno charactere notantur, nisi forte tria omnia signa omnibus pariter imprimerentur. Tunc autem quorsum diceretur sub distinctione, *Characterem, aut nomen Bestiæ, aut numerum nominis eius?* A

Secunda. In capite 20. numero 4. dicuntur omnes, *qui non acceperunt characterem Bestiæ in fronte, aut in manu*, regnare cum Christo; igitur non accepisse characterem, idem est, ac non accepisse nomen, nec numerum. Alioqui non regnarent cum Christo omnes, qui characterem non acceperunt.

Tertia. Nam alioqui sæpè foret diminuta locutionis forma, cùm agitur de illorum supplicio, qui characterem acceperunt; nec tamen agitur de ijs, qui accepere nomen, vel numerum, cùm de omnibus foret agendum. Vide infrà capit. 14. 9. *Et acceperit characterem in fronte sua, aut in manu sua, & hic bibet de vino iræ Dei.* & capit. 14. numero vndecimo, *Nec habent requiem, &c. & si quis acceperit characterem nominis eius.*

Quarta. χάραγμα, quæ Græca est vox, & hìc respondet nomini *character*, idem est, quod nota impressa; siue ergo imprimatur in cute nomen, siue numerus; vtrumque propriè est character. Quòd autem sit sermo de nomine, & de numero in cute impresso videbimus infrà, & Vegetii locus ad nomen adiumento erit. B

Quinta. Si semel præstituamus, non de alio charactere hìc esse sermonem, nisi de nomine aut de numero; facilè hinc intelligitur, cur numerus appelletur numerus nominis, & cur character item vocetur character nominis capit. 14. 11. id est, nomen ipsum vel expresse inscriptum, vel ad numerum reuocatum, vt inferiùs dicemus. Ceteroquin difficile profectò est, quid sit character nominis à nomine ipso distinctus? Quod enim ait noster Ribera, esse notam aliquã ipsius nominis, qua nec literæ expressæ sint, nec numerus, sed mera nota; id sanè difficultati non facit satis; quippe nota illa, nomen etiam est. Ac demum in nostra sententia cessat omnino quæstio de peculiari modo ac ratione characteris, à nomine & numero distincti. In qua quæstione nihil solidum poterat adduci.

Quomodo faciat terræ bestia omnes habere characterem in fronte aut in manu. *Antiqua consuetudo militis in cute scribendi puncturis.*

Cùm ergo dicitur; *Faciet omnes habere characterem in fronte, aut in manu*: sermo est de marinæ Bestiæ nomine, vel de nominis numero, vt statim explicabo. Fit autem allusio ad antiquæ militiæ morem; in qua qui nomen suum dabant, stigma Principis in manu accipiebant: de quo vide Vegetium libr. 1. capit. 8. & libro 2. cap. 5. vbi ait; *Puncturis in cute punctis scribuntur milites.* Quæ inscriptio fuisse videtur eiusmodi, quæ nomen siue ducis, siue Regis, sub quo militabant, contineret. Accipere autem characterem in fronte, vel in manu dextra videtur maioris æstimationis ergò fieri, siue maioris submissionis militis illius; qui eo signo notatur, & quasi seruum eo stigmate se profitetur. Porrò de illo antiquæ militiæ vsu legatur Lipsius libr. 1. de militia dialogo 9. vbi multa adducit ex codice Iustiniani, ex Augustino, Chrysostomo, & Prudentio. C

Si verò quæras, quonam instrumento character hic imprimeretur? ferrone an gladio? Respondeo; vtrumq; fortassis in vsu fuisse. Nam puncturæ in cute (quod Vegetius ait) proculdubio fiebant acuminatâ cultelli cuspide, sicut & hodie Afræ, siue Maurorum fœminæ brachia huiusmodi stigmatibus solent depingere. Sed Machabæorum 3. (vt habetur in editione Sixti, fol. 1403. D.) Philopator iussit Iudæos designari per ignem insigni Liberi hederæ folio.

Quid sit numerus nominis.

Numeri apud Græcos quibus designentur characteribus.

Priùs autem quàm de ipso agamus mysterio; opus est locutionem illam, *numerum nominis*, explicare. Ad cuius explicationem præmittendum est, apud Græcos, (sicut etiam apud Hebræos) literarum characteres pro numerorum etiam notis vsurpari; ita vt quælibet litera suum habeat peculiarem numeri valorem. Nec enim numeri diuersas habent notas ab Alphabeti literis. Itaque, α valet vnum: β, valet duo: γ, tria; & sic deinceps. Quapropter quoduis nomen potest pòst ad præfinitum aliquem numerum reduci; id est, ad eam summam, quæ ex nominis illius literis ad numerandi rationem reuocatis subducitur. Exempli gratia nomen Iesus continet 888. nomen verò Mariæ continet 152. vt ex hac summa videre est. D

ι	10.	μ	40.
η	8.	α	1.
σ	200.	ρ	100.
ο	70.	ι	10.
υ	400.	α	1.
ς	200.		152.
	888.		

Ex quibus liquet, characterem in præsenti idem esse, quod nomen, vel numerum nominis: numerum verò esse idem, quod numerum nominis; atque adeò characterem siue sit nominis, siue numeri, rectè nominis characterem appellari. Prętereà ex duobus signis, nempe nomine & numero, liquidò cernitur, signum expressum esse nomen, & occultum esse numerum: re tamen ipsâ vtrumque signum in idem recidere.

Quid sit, prohiberi ab emptione & venditione quotquot Bestiæ charactere signati non sint.

In ipsa autem idea (antequàm ad mysterium deueniamus) cùm prohibetur ne quis possit emere, aut vendere, nisi qui Bestiæ habeat characterem; idem est, ac reliquos omnes quasi ex signatorum commercio & communione seiungere, eisque aquâ & igni interdicere. Etenim intestinum odium & inimicitiæ, quæ in aliquem populum exercentur, indicari solent, quando populares illi à contubernio atque commercio penitùs arcentur; præcipuè quando huiusmodi detestatio & execratio ex eo prouenit, quod gens illa siue populus ratione deprauatæ religionis pro abominabili reputatur; & quia timetur, ne eorum conuictu & contagione sani homines inficiantur. Non absimile est illud Ioannis capite quarto numero nono, *non coutuntur Iudæi Samaritanis.* Denique cùm commercium interdicitur, hoc ipso indicatur, eorum hominum communionem & societatem esse Reipublicæ exitiabilem. E

His ita præstitutis, ad ipsam mysterii explicationem progrediamur. Quod de Bestia terræ dicitur;

A *Faciet omnes pusillos & magnos, diuites & pauperes, liberos & seruos habere characterem,* denotat, sapientiam carnis, vt persecutionem in Christianos excitatam magis magisque accenderet, Ethnicis generatim præstigias agere, sub gloriæ & honoris specie; vt omnes futili inanis existimationis splendore perstricti coniurarent pariter, & contra Euangelii doctrinam exercitum conflarent: per speciem decoris & ignominiæ, quam in cultu & adoratione à Christianis crucifixo homini exhibitâ subesse putabant. Cùm autem persecutio isthæc sub militiæ figura describitur per allusionem ad pristinam militum consuetudinem stigmate ducis inustorum; idem est atque asserere, hanc persecutionem in Christianum nomen exortam esse generalis instar belli, cui Gentiles omnes nullo habito discrimine nomen dabant; vel ea opinione permoti, quòd suum honorem & existimationem tuerentur aduersus eos, qui prædicabant, idolorum cultores flagitiis atque sceleribus esse demersos, & inani superstitione obcæcatos. Dicuntur autem omnes liberi & serui, magni & pusilli accepisse characterem; ac si clariùs diceretur; in aliis bellis siue expeditionibus multi plures afferunt excusationis ansas, & moras nectunt, quominùs arma capiant, & ad bellum proficiscantur; in hoc tamen nullus est, qui expeditionem recuset; omnes communi consensione, tam pueri, quàm prouectâ ætate viri in arma feruntur.

Quo sensu faciat Bestia terræ, vt omnes marinæ Bestiæ characterē habeant.

B Et omnes quidem marinæ Bestiæ charactere, siue nomine notantur; sed non omnes eodem modo, alii enim characterem in fronte, alii in manu dextra accipiunt: in aliis character expressum nomen, in aliis nominis numerum præfert. Explicandum igitur est imprimis, quid sit accipere characterem in fronte; quid in manu? Explicauit autem optime Augustinus l.20. de ciuitate cap.9. his verbis. *In fronte per professionem; in manu per operationem.* Similiter Prosper in dimidio temporis cap.5. *Inscriptio in fronte* (ait) *est gloriatio in malis operibus; & inscriptio in manu, est imitatio.* Qui ergo publice se Christianorum persecutores profitebantur, atq; iactabant; his character erat inustus in fronte; quippe de sua impietate propalam gloriabantur. In manu autem signantur ii, qui si minùs Christianorum persecutionē profitebantur; in suis tamen præcipuis operibus hanc veluti inscriptionem habebant præfixam; ita vt si eos, eorumque opera attentè inspiceres, facile illius persecutionis ministros & belli illius milites recognosceres.

Quæ sit ratio discriminis, cur alii characterem in fronte, alii in manu accipiant?

Age verò, quod nomen existimatur in Gentilium frontibus fuisse; in aliis per literas proprias expressum, impressum in aliis per nominis numerum? Respondeo, hoc nomen fore eiusmodi, quod designet Romanum Imperium idolis deditum, & Christianæ Ecclesiæ persecutorem. Hoc enim significat Bestia maris. Et quamuis Romano Imperio ethnico Ecclesiam infestanti varia possent ac
C multiplicia nomina imponi; inter omnia tamen illud seligi debet, quod aptius sit ad denotandam persecutionem in Ecclesiam ab eo excitatam, & eiusdem persecutionis fundamentum. Ad harum rerum vtramque operæ pretium erat, eiusmodi nomen desumi, quod magna cum energia superbiam Romani Imperii signaret. Ad hoc imprimis obseruo sub hoc superbiæ & superborum nomine in Prophetis institui sermonem de hostibus & aduersariis populi Dei ac veræ Religionis. Lege Isaiæ 13.11. *Quiescere faciam superbiam infidelium.* Ezech. 7.24. *Quiescere faciam superbiam potentium.* Ezechiel. 32.12. *Vastabunt superbiam AEgypti.* Zachariæ 9.6. *Disperdam superbiam Philisthinorum.* Et cap.10.11. *Humiliabitur superbia Assur.* Et persecutores ipsi appellantur filii superbiæ Iob 41.25. & 1. Machab.2.47. Iam, quod dicitur Ecclesiastici 10. numero decimo quinto, *Initium omnis peccati est superbia*, verum præcipuè tenet in Ecclesiæ persecutione. Quin & vox *initium*, desumi potest pro præcipuo fundamento, quo innititur: sicut & alibi.

Quodnam sit nomen Bestiæ vel expressum literis, vel numeris impressum?

Superborum nomine sæpè in sacris hostes populi Dei ac veræ religionis designari.

Secundò obseruo, Monarchiarum singulis attribui quandam veluti notam ac signum eius rei, quę in ea potissimùm eminebat; vt vidimus c.9. notat. 3. atque ex ea distributione Romanos vel maximè attingit superbia, vt ibi confirmauimus auctoritate Augustini.

D Tertiò obseruo, si rite expendatur causa, vnde Romanum Imperium initium sibi belli desumpsit, nō aliud fuisse, nisi superbiam inueniemus. Etenim persecutio illa directè opponebatur Christi præsertim in crucem suffixi humilitati ac submissioni; quæ Romanos imprimis offendebat, quasi res ipsorum iudicio valde ignominiosa. Deinde cùm Romani ita essent arrogantes ac superbi, cumque Euangelii doctrina eos vt omnino deceptos & sceleribus coopertos damnaret; necesse erat, qui in sua adhuc superbia & obstinatione persistebant, eos immani furore percitos rapi aduersus illos, à quibus ipsi vt vani atque decepti insimulabantur.

Quartò obseruo, in ipsa marinæ Bestiæ figura extare imprimis, & eminere pardi similitudinem, os leonis, & capitum atque cornuum multiplicitatem. quæ omnia non obscurè superbiam & arrogantiam prædicant. Pellis namque pardi macularum varietate ac notis adspersa manifestè indicat mundanæ gloriæ fastum ac pompam: cùm pardinæ pellis ocellatæ varietas & pulchritudo eandem habeat inter feras significationem, quam inter aues oculi in cauda pauonis depicti adumbrant. Atqui neminem latet, pauonem inter aues esse fastus ac superbiæ symbolum. In leonis autem ore (id est in rugitu) superbiam pariter figurari, clarius est, quàm vt in dubium vocetur. Iam verò in capi-
E tum multitudine, in blasphemiæ nominibus, & in cornuum multiplicitate, quis non videat perspicuam iactantiæ atque superbiæ ostensionem?

Partes, ex quibus marina Bestia compingitur ad superbiam omnes reuocari.

Quintò; cùm tres aduersarii, qui ad bellum Euangelio inferendum conuenerunt, sint draco, & Bestia maris, & Bestia terræ; mirificè cohæret, vt draconi malitia dæmonis, marinæ Bestiæ superbia Imperii, & carnalis sapientia terrenæ Bestiæ attribuantur. Ex his ergo omnibus facilè intelligitur, nomen, quo Scriptura Romanum Imperium ethnicum appellare debebat, eiusmodi fore, vt maximopere ipsius Imperii superbiam exprimeret, præsertim cùm sermo sit de nomine, quod Gentiles in ea persecutione frontibus siue dextris inustum gerebant, quodque significare debebat singularē notam aut signum; ex quo constaret, eos esse Romani Imperii ethnici milites in ea persecutione. Nullum autem aliud erat signum, nisi superbia.

Marinæ Bestiæ rectè superbiam attribui.

Quæ cùm ita sint; mea sententia est, cùm in Apocalypsi agitur de marinæ Bestiæ nomine, diuinum spiritum significare voluisse nomen hoc, SVPERBIA VITÆ. Nam imprimis nullum aliud nomen

Quod tandem sit Bestiæ marinæ nomen literis vel numeris notatum.

poterit congruentius eligi, quod significanter indicaret, quidquid in Romano Imperio Christianæ Religioni potissimum se opponebat. Deinde, cùm Apocalypseos scriptor sit Ioannes, qui in prima sua Canonica c. 2. 16. ait, *Omne quod est in mundo concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ*, si ad Romanum Imperium ethnicum Ecclesiam persequens singillatim denotandum apposita fuit superbia; congruentissimum erat, eandem illam phrasim à Ioanne in sua Canonica vsurpatam assumi, nempe *superbia vitæ*, quæ phrasis maximè conducebat ad illud, quod intendebatur, significandum. Tertiò denique validissima huius expositionis confirmatio est, quod nomen Græcum illi locutioni respondens, nempe ἡ ἀλαζονεία βίου; adæquat omnino numerum 666. dicitur enim versu sequente, *numerus eius 666.* sed de hoc latiùs infrà.

Quo sensu alii nomen Bestiæ, alii nominis numerum accipiant.

Reliquum est vt explicemus, quid sit, alios accipere (vel in frõte, vel in manu) nomen Bestiæ; alios verò nominis numerum? Ad quod Respondeo. In nomine expresso expressam denotari superbiá, & manifestam persecutionem (siue in ea gloriando, siue eam saltem opere exequendo; quod est *in fronte*, vel *in manu*.) Numerus autem nominis erit suppressa & implicita superbia, quæ non ita apertè superbiæ & persecutionis speciem præ se fert; verùm eòdem tandem deuoluitur. Qui enim numerandi rationem nouit; id est, qui veram rerum singularum æstimationem ex ipsismet rebus dimetitur; facilè cognoscit, quæ non aperta apparet superbia & aperta persecutio, illam reapse eiusdem esse rationis cum persecutione manifesta, & eodem prorsus spectare. Verbi gratiâ. Nonnulli extitere fortassis, qui dicerent, se de Christianis nihil minùs æquum ac rectum opinari: ceterùm nequa in Religione nouitas & insolentia serperet, maximè oportere, vt in illos seuerè consuleretur. Deinde alii persequebantur Christianos, specie quidem non tam superbiæ, quàm temporalis alicuius commodi; qui tamen reverâ occultâ ferebantur superbiâ. Præterea, alii eo ipso, quòd se idolorum cultui addictos ostentarent, aut Imperatorum decretis impiis audientes essent in falsis deorum sacrificiis frequentandis; persecutionem ipsam promouebant: quamuis per se ipsi Christianos nõ infestarent. Etenim dum Ethnicorum causæ fauebant, clarè indicabant Christianæ Religionis contemptum: atque adeò vel expresso superbiæ nomine, vel eius valore (quod perinde valet) notati & insigniti agnoscebantur. Omnes enim supradicti Ecclesiæ persecutionem, quæ in Romani Imperii superbia nitebatur, pessimo saltem exemplo prouehebant. Ac demum si Bestiæ nomen manifestam superbiam & persecutionem pariter manifestam importabat; aptissimè per nominis numerum implicita persecutio designatur. Nam nomen propriis distinctum characteribus videtur suam significationem exprimere, ac pronuntiare; numerus autem nominis, non tam exponit, quàm perinde valet.

ET NE QVIS POSSIT EMERE, AVT VENDERE.] Bellicum solet esse stratagema, vt peculiari aliquo signo milites omnes vnius factionis distinguantur; quò reliqui eo signo carentes pro hostibus reputentur. Sic ergo sapientia carnis, ne in ea persecutione Christiani possent delitescere, decreuit, vt Gentiles omnes re ipsâ se Romani Imperii ethnici sectatores profiterentur, gentilia sacra & ceremonias frequentando, nefandosque ritus in connubiis, iuramentis, aliisque sexcentis rebus obseruando. In quibus apparebat, num Gentiles essent, an non. Ex hoc autem consectarium erat, Christi fideles, qui hosce ritus impios auersabantur; occultari non posse. Ex eo autem quòd in has angustias Christiani se redigi cernerent, cogebantur latebras peruestigare, quò se abderent; ne Ethnicorum impietatem communicarent. Hoc igitur vt significetur, concinnè satis & significanter dicitur illis, qui marinæ Bestiæ nomine aut numero nollent insigniri, commercio penitùs interdici. Adhæc deprauata consuetudo & effrænati ingenii procliuitas efficiunt, ne inter homines transigi videatur posse, nisi quis mundanarum legum iugum subire, & quasi inusto ferro ac stigmate se notari patiatur.

Quo sensu dicantur, qui bestiam adorare nolunt, humano interdici commercio

Scio sanctissimum Ephræm in tractatu de consummatione sæculi, hæc omnia ad Antichristi tempus referre; & quæ dicuntur de charactere, nomine & numero, ita vt sonant, accipere. Prosperum item in dimidio temporis de Hæreticis explicare. Sed nobis nostra explicatio fuit exponenda. Legat qui volet Viegam hîc sectione 7. vbi de Primasii & Ansberti explicatione.

TEXTVS.

Vers. 18. Hîc sapientia est: qui habet intellectum, computet numerum Bestiæ; numerus enim hominis est; & numerus eius sexcenti sexaginta sex.

COMMENTARIVS.

Quid illis innuatur verbis, Hîc sapientia est.

VERBA illa, *Hîc sapientia est*, denotant, ingenii acrimoniâ & perspicacitate opus esse ad ea, quæ subsequuntur, rectè percipienda; vtpote quæ mysterium ac difficultatem in se contineant. Iam, si locutionem spectes, non absimile est Virgilianum illud Æneidos 6. *Hoc opus, hic labor est.* In Græco autem *sapientia*, præfixum habet articulum; quod emphasim innuit.

Porro

A Porrò Bestiæ numerus debet esse, qui ex valore literarum vnius nominis conficitur; cùm Græcè (in qua lingua Ioannes Apocalypsin scripsit) Alphabeti literæ, sicuti iam diximus, sint etiam numerorum notæ; & quælibet litera diuersum contineat valorem; vt constat ex subiecta tabula, quæ in omnibus Græcæ linguæ dictionariis apponi solet.

Quæ sit apud Græcos numeros & signandi & computandi ratio.

α	1.	κ	20.	σ	200.	α,	1000.
β	2.	λ	30.	τ	300.	β,	2000.
γ	3.	μ	40.	υ	400.	γ,	3000.
δ	4.	ν	50.	φ	500.	δ,	4000.
ε	5.	ξ	60.	χ	600.		
ϛ	6.	ο	70.	ψ	700.	&c.	
ζ	7.	ϖ	80.	ω	800.		
η	8.	ς	90.	Π	900.		
θ	9.	ρ	100.				
ι	10.						

B Nvmervs enim hominis est.] Beda existimat hisce verbis innui, Antichristum fore verum hominem; & constructionem esse huiusmodi, *Numerus hominis est*, id est, numerus iste, de quo loquor, erit numerus nominis cuiusdam hominis, nempè Antichristi. Hæc constructio illud præstituit, directè hîc esse sermonem de Antichristo; quod tamē suprà impugnatum satis est. Accedit, quòd genitiuus ille *hominis*, in Græco non habet articulum; haberet autem si de certo aliquo homine ageretur. Deinde, constructio illa non aptum videtur reddere sensum; si enim ideo dictum fuit, *numerus hominis*, vt Antichristus verus homo futurus affirmaretur; connexio literæ hæc erit. *Qui habet sapientiam, computet numerum nominis Bestiæ, quia Antichristus erit homo, atque adeò numerus eius erit numerus hominis.* Quæ ratio minimè videtur apta. Nam quòd Antichristus sit homo futurus, nil deseruit ad hoc, vt computetur, vel non computetur numerus eius.

Quid hic dicatur, numerus hominis. Bedæ expositio improbatur.

Congruentior est ea constructio, quam Richardus & alii sequuntur; videlicet numerum hominis appellari eum numerum, qui ab homine obseruari possit: quasi dicatur eiusmodi esse enumerandi ratio & computatio, quam humani ingenii vis assequi & inire possit. Qua ratione nec phrasis est insolens, nec inepta ratio: imò verò aptissima est connexio. *Qui habet sapientiam, computet numerum* C *Bestiæ; humani enim ingenii viribus hæc fieri valet computatio.* Scilicet obseruando singularum literarū valorē, & eas in summam redigendo; & hoc pacto numerus, qui ex omnibus nominis literis conficitur, est *666*. Cùm autem dicitur *numerus eius*, pronomen illud *eius*, non ad hominem, sed ad Bestiam referendum est.

Richardi interpretatio, quæ & probatur.

Constructio ergo est huiusmodi: *Hîc sapientia est*, hîc sita est concinnitas imprimis & elegantia; atque adeò ingenii perspicacitate opus est. *Qui habet intellectum computet numerum Bestiæ*: cui suppetunt ingenii vires, is valorem literarum, quas continet Bestiæ nomen, accuratè obseruet; eiusque summam ac rationem subducat: id quod non difficile præstabit. *Numerus enim hominis est*, id est, quia eiusmodi est supputatio, quam possit humano more conficere. Numerus autem omnino est *666*. Eôdem recidit, quod alii ita explicant. Hominis est numerare, quare qui habet intellectum computet, &c. Vel vt ait Aretas, *Numerus hominis est*, id est, nomen, de quo habetur sermo, non est insuetum & insolens, sed hominibus notum ac familiare. Aut fortasse se ipsum designauit Ioannes per nomen *hominis*, quasi dicat, hæc computatio mea est, siue computatio est valoris earum literarum, quas in prima mea Epistola scripsi cap. 2. 16. Atque hæc de sensu grammatico.

Quomodo contextus series iuxta hanc expositionem aptè connectatur.

Vt vero ad rem ipsam accedamus, valde ab scopo aberrant, meo iudicio, qui putant Spiritum sanctum in his verbis de numero nominis Antichristi agere. Primò, quia vt demonstratum suprà est, D hæc Bestia nequaquam est Antichristus; siquidem post Bestiæ ipsius præcipitationem in inferos, mille pacis anni succedunt ante aduentum Antichristi. Atque vt Hieronymus in ea Christi verba Matth. 24. (*Qui legit, intelligat*) sapienter ait; *Quando ad intelligentiam prouocamur; mysticum monstratur esse quod scriptum est.* Similiter ergo in præsenti verba illa, *Hîc sapientia est*, non patiuntur vt præcipuus sensus Antichristi nomen respiciat.

Hisce verbis de nomine Antichristi non posse esse sermonē.

Secundò, Antichristi nomen nobis reuelari, næ res esset superuacuæ curiositatis plena, atque adeò indigna Spiritus sancti grauitate. Etenim nisi reliqua signa Dei famulos edoceant, qui se Christū esse iactat, & prædicat, eum esse verum, & vltimum Antichristum; certè exigui aut nullius vsus erit, numerum *666*. eius nomini rectè quadrare, quippe numerus hic ad plurima alia nomina potest præcisè conformari: sicuti ad Mahometum, ad Lutherum, aliaque penè innumera. Facile autem est nomen aut contrahere, aut distrahere; quò iusta illi computatio conueniat. Quamobrem sicuti verisimile nobis non sit propter Genebrardi, aut etiam Lindani ratiocinationem, verum Antichristum fuisse aut Mahometum, aut Lutherum; ita similiter nihil est, cur speremus ex literarum valore An- E tichristum nobis cognitum iri. Quinimo obseruare literarum valorem in nomine illius, qui Christo se opponat, procliue est, vt ad multiplices ac vanas cuiusque mentis conceptiones distrahatur; dum quilibet suum pro libito Antichristum confingit. Si autem certum foret, de vero Antichristi nomine hîc esse sermonem; facile ipsi Antichristo esset proprio dissimulato nomine aliud ementiri, ne agnosci posset ex nomine.

Tertiò, illud saltem probabile esse, inficiari mihi nemo potest, marinam Bestiam cap. 13. non esse Antichristum. Non igitur constat, Antichristi nominis numerum fore *666*. ac proinde non voluit Spiritus sanctus, vt Ecclesiæ numerus Antichristi nominis innotesceret. Quid igitur proderat, nomen ita reuelasse, vt nullius omnino vtilitatis esset?

Præter hæc, ænigmata, quæ eruditis ingeniis negotium facessunt, non eo fine sunt condita, vt per ipsa constaret de iis, quæ priùs erant ignota, sed vt ænigmatis inuolucris delitescant, quæ nota priùs erant illis ipsis, quibus ænigma proponitur enodandum. Hæc mihi veritas adeò perspicua est, vt nō satis admirer eos, qui opinantur hunc numerum *666*. fuisse appositū ad eius nominis significationē, quod

Ænigmata ad res alioqui notas, non ad ignotas significādas componi.

A

quod antea latebat Ecclesiam. Aptiùs certè Aretas (si tamen satis tenuit, quod dixit) dum explicat, quid sibi velint ea verba, *numerus hominis est*. Ait enim illis denotari, non esse in præsenti sermonem de nomine ignoto & insueto, sed potiùs de nomine valde noto.

Adhæc; valde verisimile existimo, Ioannem priùs suam primam Epistolam Canonicam scripsisse; deinde in hoc nominis Bestiæ numero respexisse ad superbiam vitæ, quam de Romano Imperio agens, mundo attribuerat. Ceterùm vtcumque hoc sit, negari saltem non potest fidelibus fuisse notissimam eorum superbiam, qui persequebantur Ecclesiam: & superbiæ nomen, iuxta Scripturæ locutionẽ, aptissimè omnibus Ecclesiæ persecutoribus tribui; vt vidimus suprà: Romanis autem Ethnicis multò congruentiùs, quàm ceteris.

Quod nomẽ eo numero 666. adumbretur.

Hoc ergo nomen *superbia vitæ*, est, ἡ ἀλαζονεία βίου. Cuius literarum valor si attentè perpendatur, numerum *666*. adæquat. Sed obiiciet nobis aliquis, si rectè computatio fiat, huius nominis numerum non esse *666*. sed *665*. vt videre est in hac summa.

B

η	8.
α	1.
λ	30.
α	1.
ζ	7.
ο	70.
ν	50.
ε	5.
ι	10.
α	1
β	2.
ι	10.
ο	70.
υ	400.
	665.

Soluitur difficultas in nostra expositione occurrens. Vocales naturâ longas olim apud veteres duplicari consueuisse.

C

Respondetur: postremum, α, huius nominis ἀλαζονεία, iuxta antiquum scribendi & pronunciandi morem duplicandum est, atque ita scribendum ἀλαζονειαα, atque ita non deerit vnitas, quæ videbatur deesse. Et ne cui hoc à me fictum videatur; Mekerkius in libello, quem scripsit de prolatione Græcorum c. 37. ait, vocales indifferentes, vbi naturâ longæ sunt, ab antiquis Græcis in prolatione & in scriptione duplicari. Pro cuius confirmatione obserua ex Antonio Augustino in dialogis de numismatis, atque ex aliis, Latinos etiam olim scripsisse *feelix* per duplex E. quòd vocalis illa esset longa. Vide etiam Lipsium de recta Latinæ linguæ pronunciatione: vbi ait, Non solùm in enunciando, sed etiam in scribendo antiquis cura fuit, vt aliter pingerent vocales longas, aliter contractas. Nam has solitarias pingebant ad exemplum hodiernum, illas geminabant. Atque id probat ex Victorino Afro & ex Quintiliano. Victorinus ait, *Næuius & Liuius, cùm longa syllaba scribenda esset, duas vocales ponebant*. Quintilianus verò: *Vsque ad Atticum, & vltrà porrectas syllabas geminis vocalibus scripsere*. Idem docet de Græcorum scriptione & prolatione germana Ioannes Scapula in sui dictionarii calce; vbi de vetere Græcanicæ linguæ pronunciatione in litera α. & pro se adducit Fabium, & Priscianum.

Apud Græcos, quando penultima acuto notatur accentu, vltimam esse longam.

Superest probare, vltimum α, nominis ἀλαζονεία esse naturâ longum; qua de re dubitabit nemo, qui fuerit mediocriter in quantitatis regulis versatus. Generalis enim regula est in Græca lingua, quando penultima acuto notatur accentu, vltimam esse longam. Consule Clenardum in fine suæ grammaticæ, vbi de accentibus: & Gretserum de accentu pag. 25.

D

Quanuis autem secundum, α, sit longum in nomine ἀλαζονεία, non tamen est longum naturâ, sed solùm positione; quia sequitur duplex consona, nempe ζ, atqui ipsimet auctores, qui affirmant vocalem longam quondam duplicari solitam, exprimunt, id esse intelligendum de vocali, quæ suapte naturâ est longa; non de illa, quæ positione duarum vel vnius duplicis longa est. Scribebant enim antiqui, & proferebant *Feelix* non *Feeliix*.

Allusio in hoc nominis numero ad superbiam vitæ, de qua Ioannes in sua prima canonica.

Cùm mihi eam mentem induxerim, vt Bestiæ marinæ nomen esse *vitæ superbiam*, existimarem; in eam incidi pariter coniecturam, vt opinarer, Ioannem in hoc loco alludere ad ea verba, quæ ipse in sua prima Canonica conscribit, cùm ait; *superbia vitæ*. Cùm autem ad Græcum fontem recurrerem, & valorem literarum, quæ in eo nomine ἡ ἀλαζονεία continentur, ad summam redigerem; vbi omnino *666*. esse reperi, firmior in mea sententia perstiti.

Occurritur difficultati, quæ ex Græci articuli notione exoriri potest.

Verùm enimverò postquam vnitatem, quæ huic numero deesse videbatur, inuenimus; alia occurrit haud leuis difficultas. Etenim in Græcis noui Testamenti codicibus, *superbia vitæ*, duplici inscribitur articulo, ἡ ἀλαζονεία τοῦ βίου. Si autem articuli τοῦ, valorem pariter computemus; ille solùm conficit 770.

E

τ	300.
ο	70.
υ	400.
	770.

Et quidem, cùm primũ articulum nominis ἀλαζονεία numeremus, nẽpe ἡ, secundus item articulus subsequentis nominis pariter videtur numerandus; sin minus, vterque simul expungendus. cũ nulla potior appareat ratio, cur prior articulus exprimendus, alter supprimendus sit.

Respondeo tamen, vt numerum hunc *666*. inuenire possem, diuino consilio factum fuisse arbitror, vt primùm ita scriptum reperirem, ἡ ἀλαζονεία βίου, vnico articulo. Posteà autem quanuis duplicem articulum in plerisque codicibus viderim, nihilominus valde suspicor, germanam lectionem vnico tantum articulo esse exaratam. Primò, quia si quis consulat interius aurium iudicium; inueniet exactiorem locutionem esse cum vno duntaxat articulo, *Illa superbia vitæ*, vt locus

intel-

A intelligatur de omni superbia; nec tamen omnium hominum vita cõdemnetur. Solet enim articulus, qui adiungitur, efficere, vt nomen illud in tota suæ significationis latitudine sumatur, & nihil prætereà sit reliquum. Verbi gratiâ: cùm Hispanè dicimus, *Los ombres, Los Reyes*, de omnibus loqui videmur. Deinde licèt in vulgari & vsitato sermone non ineptè dicatur, ἡ ἀλαζονεία τοῦ βίου, verùm si pro vno eodemque nomine vnius personæ proprio vsurpetur; quasi in vnicum nomen coalescit: vt cùm dicimus, *Paterfamilias*. atqui nomen vnicum vnicus decet articulus. Quare in Epistola Canonica potuit duplici articulo constare, quàuis in Apocalypsi primi tantùm articuli ratio habeatur. Et saltē vtrouis modo scribi poterat, *Illa superbia illius vitæ*, & *Illa superbia vitæ*, Hispanicè, *La soberuia de la vida*, &; *La soberuia de vida*. Cùm autem non possit vtrouis modo numeri 666. summam adæquatè conficere; satis est si alterutro modo conficiat. Et quamuis Ioannes in sua Canonica vtrumque expressisset articulum; posset adhuc in Apocalypsi ad alteram scribendi rationem respicere, præsertim si aut ea videbatur exactior, aut numerus 666. magis hîc congruebat, quàm alius, propter peculiare aliquod mysterium, de quo infrà.

B Quo igitur tempore Ioannes Apocalypsin exarauit, receptâ consuetudine significatio numerorum obseruari solebat, atque ita doctores sacri eam frequenter versare solent, vt Augustinus & alii, in ænigmatis autem, sapientis est ad sui temporis consuetudinem se conformare. Et quamuis prima specie videatur hic numerus 666. fuisse in ænigmate expressus eo solùm fine, vt doctiorum ingenia difficultate excuteret, & exacueret: ceterùm ad ipsum literarum valorem absque peculiari alio mysterio descendere; id verò sacrâ Scripturâ dignum minimè est. Quapropter mysterium ipsum oportet indagare diligenter. Et quidem quòd superbia bifariam scribatur, nempe per proprios characteres, & per numeros, vidimus iam suprà singularis mysterii plenum esse, nimirum vt denotetur, in aliis expressam atque patentem esse superbiam, in aliis opertam atque implicitam; cùm tamē perinde sit. Atque hoc certè mysterio (non inficior) in superbiæ nomine contentus, nil vlteriùs peruestigarem. Fortè tamen peculiaris alia subest vis atque concinnitas in eo, quòd superbiæ numerus ad 666. reuocetur.

Quid mysterii latere possit in nomine superbia vitæ, per numerū 666. figurato.

Huiusmodi esset mysterium, si numerus hic 666. congruentior extitisset quolibet alio ad superbiam significandam: ita vt singulari Dei prouidentiâ videatur factum, vt Græcum superbiæ nomen ad eum numerum reduceretur. Certè pium est credere non absque diuino consilio nomen *Iesus* cū numero 888. exæquari; præsertim si per vnam ex Sibyllis ita erat prænunciatum, vt habetur l. 1. oraculorum Sibyllinorum in Bibliotheca sanctorum Patrum tomo 8. folio 10. Fortè etiam non accidit

C casu, vt Græca vox respondens concupiscentiæ, (quando dixit Ioannes, *Concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum*) esset ἐπιθυμία, conficiens præcisè numerum 555. hac ratione.

Nomen Iesus Græcè quem numerum conficiat.

ε	5.
π	80.
ι	10.
θ	9.
υ	400.
μ	40.
ι	10.
α	1.
	555.

Hoc ita constituto, non deerit forsan, qui mysterii aliquid inesse putet in eo, quòd *concupiscentia* tres nobis quinarios, *superbia* tres senarios, & *Iesus* tres octonarios repræsentet. Ipse quidem trepidas potiùs suspiciones, quàm firmas possum rationes adducere. Dicam tamen, quid mihi coniecturæ in

D mentem veniat. Triplicatio eiusdem numeri per vnitates, denarios, & centenarios, videtur esse vniuersalis comprehensio & affirmatio in infimis, medijs, & summis; aut semel, bis ac ter, ad firmiorem asseuerationem. Adhæc, Octonarium perhibent Doctores, esse æternæ felicitatis symbolum, per fectum item concentum, consonantiam ac reditum in Deum in æternitate succedente volubilitati septenariæ. Huiusmodi autem felicitatem omnibus absolutam numeris habemus in Christo Iesu, qui vera est animorum salus atque felicitas. Per quinarium denotari dicuntur quinque corporei sensus; & nostra quidem desideria, studia & concupiscentiæ tum carnis, tum oculorum id vnum laborant, ac desudant, vt corporeos sensus demulceant, & pascant. Semper tamen inexplebilis desiderii sitis viget, ac perstat; nec in paruis vnquam, in mediis, aut in magnis plenè satiatur. (Hispanè diceres, *Siempre se quedan en cinco de corto.*) Senarius habet, nescio quam perfectionis vmbram. Dicitur enim numerus esse perfectus; id quod ita (falsò tamen) putat mundi superbia atque iactantia; sibi nēpe nihil abesse, nunquam tamen attingit requiem & plenitudinem per septenarium numerum figuratam; nec illum prehendit felicitatis cumulum, quem sibi superbia confingit; idque neque in

Octonarius numerus æternæ felicitatis symbolum.

E paruis, neque in mediis, neque in magnis. Itaque naturalem quietem ac felicitatem nunquam superbia adipiscitur, quantumuis per nimium mundi fastum sese extollat, & sublimi feriat sydera vertice. At in Christo non naturalis modò Beatitudo, sed supernaturalis etiam atque diuina perfectè & cumulatè reperitur omnibus suis numeris absoluta.

Ex iis, quę diximus, elici potest ratio, cur Apocalypsis potissimū attenderit nomen illud ἡ ἀλαζονεία εἰς, vnico inscriptum articulo; videlicet vt omnino adæquaret mysticum illum numerum 666. Quare quod alicui videri posset in supputandi ratione impedimento, quod scilicet in eo nomine postremum α, duplicaretur; nec articuli τοῦ ferè apud Græcos codices in prima Ioannis Canonica expressi, vlla duceretur ratio; hoc ipsum computationem vero similiorem reddit. Quippe vbi congruens difficultatis enodatio reperitur; quantò minùs quadrare antea videbatur, tantò magis difficili congruit ænigmati.

NOTATIO III.

In qua explicatur, quænam inter aliorum opiniones & de nomine Bestiæ, & de nominis numero aptior videatur?

Referuntur variæ aliorum expositiones de numero nominis Bestiæ, ac reiiciuntur. Insanus hac de re hæreticorum error confutatur.

GENEBRARDVS in sua Chronologia in Vitaliano refert, Hæreticos abuti mysterio numeri 666. vt summum Pontificatum maledictis proscindant, & præfracto ore affirment exordium habuisse anno Christi 666. ita enim in Apocalypsi prænunciari. Hanc imperitiam, atque adeò insaniam refellere nihil moror; ne vel ipsis Hæreticis risum moueam, quòd in re adeò nugatoriâ confutandâ operam & tempus absumam: dicent enim maledicta solere conijci, etiamsi non credantur. Constat autem huiusmodi numerum in Apocalypsi neutiquam referri ad tempus, quo Bestia illa fuerat exsurrectura; nec ad annos, quibus persecutio Bestiæ duratura erat; sed ad nomen, quod Apocalypsis Bestiæ illius nomen esse considerat, & in frontibus impressum, aut etiam in manu dextra eorum, qui Bestiam ipsam cultu & veneratione prosequuntur. Numerus autem annorum quorsum ab aliquo in fronte exaratus gestetur?

1. opinio applicantiũ nominis numerum ad Mahometum.

Vt ergo ad ea nomina deueniamus, quæ numero 666. respondent: quæcumque extitit vnquam vel leuis suspicio, vel inanis coniectura de aliquo, qui futurus Antichristus credebatur; illico non deerant, qui illius nomen ita aptarent, atque effingerent, vt numerum illum exæquaret. Quamobrem, qui arbitrati sunt Gensericum esse Antichristum, mox inuenerunt huius nominis literas valere 666. Eandem etiam ob causam, qui Mahometum pro Antichristo ducebant, eius nomen ita accommodarunt, vt eidem numero iustè congrueret, nimirum scribentes, *Maometis.* Sic Euthymius, Cedrenus, Zonaras, Annius, Hentenius, nec non, (vt perhibent) Parisienses multi. Certè Genebrardus, libro 3. Historiæ folio 491. & 755. in ea est persuasione.

2. opinio exponentiũ maris Bestiam de Turcico Imperio.

Pari etiam ratione tenentur ad inuestigandam congruentem proportionem inter Otomanæ familiæ nomen, & numerum 666. qui putant in maris Bestiâ Turcicum Imperium designari. In quam opinionem defluxerunt noster Salmeron, Ludouicus Legionensis, & Ferdinandus del Castillo Dominicanus, atque alij. Sic etiam Lindanus libro 3. dubitantium, conatur ostendere Lutheri nomini certâ quadam ratione pronunciato quadrare numerum 666.

Error hæreticorum de nomine Latinus explicantium exploditur.

Hæretici item, ne minùs videantur subtiles, garriunt in hoc nomine λατεῖνος (quod est ab Irenæo assignatum) inueniri prædictum adæquatè numerum; atque hoc esse commune Pontificum Romanorum nomen, qui sunt Ecclesiæ Latinæ Papæ. Sic Dauid Chytræus, & Theodorus Bibliãder; quorum vesaniam impugnat Bellarminus in Appendice ad suum de Romano Pontifice tractatum. Ad me quidem in iis commentariis nulla spectat impugnatio, quàm perspicua ipsa euidentia; quâ constat, nec hæreticorum insanias, nec Catholicorum aliquot opiniones de singulari aliquo Antichristo designando posse Apocalypseos contextui accommodari in ijs, quæ de Bestia maris edisserit; id quod (ni fallor) suprà est à me validè satis comprobatum.

Irenæi men explicatur.

Ad Irenæi verò auctoritatem, qui nomen λατεῖνος designat, vera responsio est, Sanctum Doctorem existimasse maris Bestiam fore aliquem Romanum Imperatorem; & propterea nomen λατεῖνος, illi aptasse. Iam verò in superioribus animaduertimus, eam opinionem falsò Millenariorum animis insedisse, fore vt extremus Romani Imperii ethnici Imperator esset insignis ille Antichristus, qui in Apocalypsi per maris Bestiam fuerit adumbratus. In qua opinione nonnihil inest veri, & rectæ Apocalypseos intelligentiæ: nempe in marina Bestia repræsentari Romanum Imperium antiquũ idolorum cultui deditum, & in Catholicam sæuiens Ecclesiam. Atque in huiusmodi quidem consideratione non omnino erat abs re nomẽ λατεῖνος. Verùm minimè facit satis; nec enim est arcano mysterio plenum, & dignum, quò Apocalypsis respiciat, & in Ecclesiæ hostium frontibus, aut dextera impressum esse siue literis, siue numeris effingat. Præterquàm quòd, vulgaris scribendi ratio non est, *Lateinos* sed *Latinus*, quæ literatura numerum 666. non omnino adæquat.

3. opinio interpretãtium maris bestiam de Antichristo.

Ex ceteris auctoribus, qui ad Bestiæ nomen, & ad numerum 666. singillatim descendunt; ferè omnes nomen aliquod inquirunt, quod & ad Antichristum quouis modo pertineat, & prædictum numerum 666. æquet. Cùm autem certum Antichristi nomen ignoretur; alii hoc, alii illud prò libito confingunt. Vide Viegam hîc, qui plusquam quindecim nomina à diuersis excogitata refert: ac demum concludit, nihil posse certi de Antichristi nomine definiri, quoad Antichristus ipse aduenìat; sic ille. Ego verò, qui ex Apocalypseos serie pro comperto habeam, per maris Bestiam minimè denotari directè famosum illum Antichristum, qui hactenus nondum venit; sed Romanum Imperium antiquum, quod Christi oppugnauit Ecclesiam: consequenter omnia nomina conficta, tanquam celebris illius Antichristi, qui nondum venit, aliena omnino censeo ab Apocalypseos intentione. Nihilominus tamen inter alia nomina, quæ à prædictis auctoribus afferuntur, video nonnulla, quæ si considerentur, non vt postremi Antichristi propria, sed vt Romani Imperij ethnici communia; non erunt valde abs re. Huiusmodi est nomen ἀντεμος, id est, *Contrarius*, quod assignatur à Ticonio, & Primasio. Nam Romanum Imperium ethnicum in persecutionibus, quas excitabat, se Christianæ Ecclesiæ contrarium & infensum profitebatur.

Aretæ expositio de nomine victor expenditur.

Sed omissis aliis, inter nomina reliqua à Viega relata, illud mihi magis arridet, quod apponit Aretas; dummodo non ad postremum Antichristum, sed ad Romanum Imperium Ecclesiæ persecutorem referatur, illud autem est, ὁ νικητὴς, id est, *Victor.* Pro quo obseruandum imprimis est, Romanum Imperium quondam gloriari solitum, tanquam omnium mundi Gentium atque nationum victorem. Hinc est illud non arrogantiæ minùs, quàm maiestatis plenum elogium:

Virgilius Æneid. 6. Quo sensu, nomen Victoris Romano Imperio ethnico Ecclesiam persequenti congruat.

Parcere subiectis, & debellare superbos.

Et quidem in hoc capite numero 7. de illo asseritur; *Datum est illi bellum facere cum sanctis, & vincere eos.* Itaque persecutioni ipsi videtur hîc tribui Victoriæ nomen, propter cædem & stragem, quæ in Christianis fiebat: & consequenter, qui se Christiani nominis persecutores iactabant, rectè considerantur victoris nomen in fronte siue in manu dextra impressum habere. Præcipuè cùm singulares homines carnali sapientia ducti in ea persecutione sese totos effingerent ad communem mundi normam ac sensum; vt ad eam partem inclinarent, in quam inclinaret victoria, atque adeò factionis victæ se inimicos profiterentur. Cum hac quidem consideratione rectè cõgruit, quod textus ait de numer. 666. vt colligere est ex subiecta computandi ratione.

ο	70.
ν	50.
ι	10.
κ	20.
η	8.
τ	300.
η	8.
ς	200.
	666.

Quòd autem siue in fronte, siue in dextra alii nomen, alij numerum habeant exaratum; potest ad idem ferè mysterium referri, quod in commentario exposuimus, agentes de nomine *Superbia vitæ*. Iam, quod ait textus, *Quia numerus hominis est*, in victoris nomine posset ita explicari; vt sit nomen ex ijs, quibus homines vti solent. Atqui perspicuum est, nonnullos proprio nomine *Nicetas* fuisse appellatos, sicut & Latinè Victores.

Posset insuper quispiam contemplari, victoris nomen, quod persecutoribus datur, ideo ad numerum 666. reduci; vt innuatur, quantunuis Ethnici de perfecta gloriarentur victoria, (quia senarius vtpote perfectus numerus perfectionem significat) huiusmodi tamen victoriam esse contractam ad senarium numerum, qui nunquam septenarium pertingit; quia *relinquitur sabbatismus populo Dei*. & sex diebus operis ac laboris succedit festus dies, gloria

A ac splendor Christianæ Ecclesiæ. sicuti in gloriosa Christi transfiguratione post sex dies factâ, adumbratum fuit.

Ceterum adhuc existimo, huiusmodi expositionem Apocalyps. grauitate non ita dignam esse; sicuti eam, quam in commentario explicui, illa enim multò est hac illustrior & congruentior sacræ Scripturæ locutioni attribuẽtis persecutionem vni superbiæ, & persecutores omnes appellantis superbos, siue superbiæ filios, quod etiam in Romanis idololatris multò veriùs comprobatur. Accedit, quòd licet Grecum nomen θὴρ, quod Belluam, seu Bestiam significat, sit masculini generis; in Apocalypsi tamen cum agitur de Bestia maris, & Bestia terræ, non vsurpa-
B tur nomen θὴρ, sed θηρίον, quod neutrum est. nomẽ autem, ὁ νικήτης, & appellatiui formam habet, & est masculini generis; atqui appellatiuum masculinum cum neutro substantiuo non rectè consentit. Quæ tamen obiectio in nomine *superbia vitæ* locum non habet; cùm nomen hoc non appellatiuum sit, sed abstractum, atque adeò significanter satis Imperio Romano imponatur. Etenim abstracta nomina vsurpare proprium eorum est, qui magna cum energia loquuntur; vt videre est in sanctis Doctoribus Ambrosio ac Leone Papa; nec non in aliis, quibus eadem stili grauitas, & loquendi energia familiaris est.

C

CAPVT XIV.

Prologus de connexione partium huius capitis.

CAPITIS huius partes primo aspectu dissolutæ inter sese ac dissentaneæ apparent. Ordi- tur enim à descriptione numerosissimi illius exercitus centum quadraginta quatuor millium, qui Agnum sequuntur. Deinde transit ad tres Angelorum voces; quorum vnus de iudicio, alter de Babylone, tertius de inferorum pœnis agit. finitur tãdem messe atque vindemiâ. Hæc tamen omnia in nostra expositione mirificè & inter sese, & D cum antecedentibus cohærent. Cùm enim capite 13. expressa fuerit innumerabilis Gentium multitudo, quæ in Romani Imperii bello contra Christi Ecclesiam gesto factionem draconis, & Bestiarum maris ac terræ sectabantur: nihil consequentius, quàm describere exercitum, quem Christus Dominus prædictis hostium phalangibus opposuit. deinde cohortationem subiicere; qua suos ipse Christus in prælium accendit. postea gloriosissimam victoriam, quam Christi exercitus fuit adeptus. Hæc ergo tria sunt, quæ in hoc capite per ordinem describuntur. Nam centum quadraginta quatuor millia, quos textus ait fuisse in Sionis monte cum Agno; constat esse exercitum, quem coëgit Christus, vt spiritale bellum Romano Imperio indiceret atque inferret; illudque subiugaret. Ternæ autem Angelorum voces nihil aliud sunt, quàm hortatio Christi, qua ipse per suos ministros concitauit in prælium milites. Postremò messis ac vindemia sunt allegorica quædam & ænigmatica pictura præstantissimæ victoriæ, quam Christi exercitus comparauit. Nec nouum in Scriptura est his allegoriis vti ad ingentis victoriæ significationem, necnon stragis in hostibus editæ. Nihilo inusitatius est animarum conuersionem, ac subiectionem Imperio Christi, sanguinis item E effusionem figurari veluti victoriam ab hostibus reportatam, & cædem in eisdem factam: vt infrà in explicatione perspicuum fiet.

Qua ratione capitis 14. series cum præcedentibus cõnectatur.

A

TEXTVS.

Vers. 1. Et vidi, & ecce Agnus ſtabat ſupra montem Sion; & cum eo centum quadraginta quatuor millia, habentes nomen eius, & nomen Patris eius ſcriptum in frontibus ſuis.

COMMENTARIVS.

B

Hos centum quadraginta quatuor millia eſſe eoſdem, de quibus c. 7.

HI centum quadragintà quatuor millia ſunt haud dubiè iidem ipſi, qui capite ſeptimo continentur; vt docet Hieronymus l. 1 contra Iouinianum; & manifeſtum eſt. Nam vtrobique idem eſt numerus ſequentium Agnum, ſcilicet centum quadraginta quatuor millia. Similiter enim dicitur c. 7. 17. *Agnus reget illos, & deducet eos.* Quamobrem ſicut c. 7. per ingentem hunc hominum numerum ſignificari diximus primitiuæ Eccleſiæ Chriſtianos (qui maiori ex parte Iſraelitæ fuerunt:) ita etiam in hoc loco eadem eſt tantæ huius multitudinis ſignificatio. Etenim vt prælium cum Romano Imperio Chriſtus committeret, illudque ſub iugi Euangelii ditionem redigeret; Chriſtianos primitiuos elegit in milites, qui maxima ex parte erant Iſraelitæ, qui Chriſti fidem, & Spiritum receperãt. Quòd autem hæc viſio Agni, & numeroſi exercitus in Sione monte fuerit conſpecta, alluditur in eo ad Iſaiæ verba c. 2. 3. *Quia de Sion exiuit lex, & verbum Domini de Ieruſalem.* Scio Arnobium, Hieronymum, Auguſtinum, Gregorium, atque Rupertum (apud Lauretum, in ſylua allegor. verbo *Sion*) obſeruare, per Sionem in Scriptura militantem Eccleſiam ſignificari ſolere. primum tamen & præcipuum ſignificatum eſſe arbitror, vt primæuam denotet Eccleſiam; quæ magnam partem ex Hebræorũ populo conſtabat. Hinc autem Sionis nomen extenditur ad totam Eccleſiam militantem; quia ceteri inſerti ſunt, vt ait Paulus, in eandem oliuam; & propter totius ſanctimoniæ celſitatem, qua Deus primigeniam Eccleſiam inſigniuit. Sionis etiam nomen ad virtutum culmen denotandum refertur; quæ eſt Hieronymi explicatio. Cernit ergo Ioannes Agni exercitum in virtutum culmine, & in ea ſpiritus perfectione quæ in Sioneo monte fuit affatim Eccleſiæ communicata. Ibi enim Apoſtoli atque diſcipuli induti ſunt virtute ex alto: ibi diuinum Spiritum intimis præcordiis acceperunt; ibi imbuti ſunt cæleſti robore atque virtute ad Chriſti nomen vniuerſis nationibus enunciandum; & ad vitam, ſi opus eſſet, in hac expeditione promptè & alacriter profundendam.

Per hos centum quadraginta quatuor millia denotari primitiuæ Eccleſiæ fideles.

C

Obiectio ex Areta contra noſtram expoſitionẽ diluitur.

Obijcit tamen nobis Aretas (quem Ribera & Viegas ſequuntur) Ioannem in præſenti ſine articulo loqui de exercitu centũ quadraginta quatuor millium: quòd ſi de eodem illo num. capitis 7. verba faceret, eum articulo fore vſurum; vt hoc pacto ad eoſdem illos, quos ſuperiùs commemorauerat, ſe referret. Ceterùm euidens eſt, argumentum hoc nullius eſſe roboris; conſtat enim Ioannem hîc de eodem Agno loqui, de quo ſuprà c. 5. & c. 7. & tamen hîc ſine articulo ait; *Ecce Agnus ſtabat.* Si ergo fatendum nobis neceſſariò eſt, de eodem Agno eſſe ſermonem, quanuis articulo careat; defectus igitur articuli neutiquam probat, hanc centum quadraginta quatuor millium multitudinem eſſe diuerſam ab illa. Quod autem in hoc loco dilucidè perſpicitur, in Græcanica lingua nouum non eſt, vt ipſi etiam peritiores grammatiſtæ notant; vt videre eſt apud Clenardum in notis ad articulos. Vbi docet, in Græca lingua ſæpè abundare, ſæpè etiam deeſſe articulos; modò ornatus gratiâ, modò quia phraſis Græca patitur articulos addi, vel tolli. His adiungitur, qui ænigmata conſcribit, non opus eſſe, vt exprimat inter ſcribendum quidquid illi ſenſui lucem afferre poteſt; ſatis eſſe, ſi ænigma ipſum deſcribat. Quinimò in viſione aliqua, ſiue ænigmate lepôris potiùs & concinnitatis plenum eſt, vt deſit articulus; quò non ita facilè agnoſcatur, huius capitis Agnum, & centum quadraginta quatuor millia illum comitantes eſſe eoſdem, de quibus cap. 7. Atque ita ad ænigmatis intelligentiã id remittatur. Quòd ergo deſint articuli in hoc loco tam Agno, quam centum quadraginta quatuor millibus (quantumuis iidem ſint) ideo fit, quia licèt ex ænigmatis ſenſu conſtat, eos eſſe eoſdem; ex ipſa tamen viſione imaginariâ nonnihil dubitationis ſuboriebatur, videlicet, quia Agnus nunc in Sione monte conſpicitur, cùm in cælo priùs in medio throni viſus eſſet; & ingens illa multitudo aliâ nunc notâ ſunt inſigniti, diuerſâ ab illa, quæ cap. 7. recenſetur. Qui autem condit ænigmata, non tenetur ad omnem funditus ſcrupulum tollendum, qui poteſt offerri. Itaque potuit, ac debuit Ioannes articulos prætermittere. Vide quid ſimile in c. 17. vbi eandem ob cauſam deeſt Beſtiæ articulus.

D

E

Sionis nomine primogenitam figurari Eccleſiam.

Nomine igitur Sionis in præſenti deſignatur Eccleſia primogenia ex Iudaico populo conflata: quæ in Sione monte diuini Spiritus robore, ac cæleſti virtute fuit imbuta. Atque eodem modo vſurpat nomen Sionis Iſaias cap. 66. 8. *Et peperit Sion filios ſuos.* Et quidem quod ibi ſub eiuſmodi allegoria Iſaias adumbrat, hoc ipſum hîc ſignificatur: dum oſtenditur, Chriſtum cũ validâ primorum Chriſtianorum manu ex Iſraelitico populo coactâ bellum aduerſus Imperium Romanum geſſiſſe. Simili item ratione accipit Paulus nomen Sionis ad Galat. 4. 26. & ad Hebr. 12. 22. Nec aliter vſurpauerat Dauid Pſ. 28. & ſæpè alibi.

Cur in Sionis monte Chriſtus ſub Agni ſpecie appareat?

Sed cur in hoc monte Chriſtus ſub ſpecie Agni apparet? Videlicet, quia cùm Chriſtus ſe veluti Agnum manſuetiſſimum in ſacrificium obtulit, & pro mundi ſalute mortem obiuit: ſuis reliquit exemplum, necnon Spiritum cæleſtem, atque virtutem contulit; vt ipſius & veſtigia ſectantes, &

A crucem capessentes imitarentur Agnum in morte pro mundi salute & incolumitate, si opus esset, subeundâ. atque huiusmodi est bellum, quo Christus Romanum Imperium erat oppugnaturus, & sibi subiecturus. Quamobrem energiâ plenũ est, quòd validissimi huius exercitus dux sub Agni imagine atque figura conspicuus appareat; vt hac ratione constet, qui suis prędixerat, *Ite, ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos*, Lucæ 10. nu. 3. eundem vt ducem strenuum in Agni tamen specie ipsis antecedere.

Iam, quod ad numerum centum quadraginta quatuor millium spectat; recolat lector quæ diximus ca. 7. Quamobrem illud modò reliquum est, vt duo soluamus argumenta; quibus probari solet, hanc hominum multitudinem non esse eandem, quæ c. 7. describitur. Primum est, quia filij Israelis c. 7. in fronte erant signo crucis muniti: virgines autẽ in hoc loco gerunt in frontibus nomen Agni, & nomen Patris eius. Alterum, verisimile non est, illos centum quadraginta quatuor millia Israelitas fuisse omnes virginali pudicitiæ flore fragrantes: atqui de hac capitis huius multitudine in vniuersum textus affirmat, *Virgines enim sunt, & sequuntur Agnum quocumque ierit.* *Quid sit dicendũ de præfinito hoc numero cẽtũ quadraginta quatuor milliũ.*

B Ad primum respondetur, mirum non esse, vt ijdem ipsi in vno Apocalypseos loco signo crucis in frontibus impresso depingantur; in alio verò cum nomine Agni & Patris eius: sunt enim veluti duo ænigmata, nec opus ea inter se omnino consentire. Præterquàm quod si oporteret sermonem de ijsdem esse, & visionem pariter esse eandem; optimè cohæret crucis signũ cum Agni & ipsius Patris nominibus. Nam quemadmodum vnum idemq; sigillum capit simul vtrumque nomẽ, atque etiam crucis signum; ita similiter tam nomina, quàm crux possunt pariter in militum Agni frontibus inusta considerari. Imò potiùs si diuersi forent qui cruce sunt insigniti ab ijs, qui Agni & Patris eius nominibus sunt notati; difficile esset idoneam reddere rationem, cur illi c. 7. vno signo distinguantur; hi verò alio. Cùm autem ijdem sint vtrique, cessat quæstio; & facilè apparet, nomina Christi & æterni Patris in militum frontibus impressa haberi, consectarium esse ad crucis signum in eorundem frontibus exaratum. Qui enim gloriantur, se Christi & ipsius Patris esse seruos; hi quidem verè dicuntur & significanter id in frontibus inscriptum habere. Hos autem perspicuum est esse eosdem, qui Pauli instar, in cruce Domini nostri Iesu Christi gloriantur. Quòd si signum Ταυ c. 7. commutatur hîc in nomen Agni & ipsius Parentis; forsan ideo fit, quia ca. 7. agebatur de illorum frontibus signandis, vt hac notâ distincti plagas subterfugerent; nunc verò sermo est de ea professione, qua Christi serui se Christo ipsi, eiusque Parenti subditos esse fatentur. Item signum hoc respondet ijs, *Expeditur difficultatis nodus in nostra explicatione.*

C quæ c. 13. dicta sunt de marinæ Bestiæ sectatoribus, qui gerunt scriptum ipsius nomen siue in fronte, siue in manu; idque vel numero, vel literis. Similiter ergo, qui sequuntur Agnum, dicuntur in præsenti impressum gestare in fronte nomen Agni & Patris eius. Ad secundam difficultatem respondebitur in commentario versus quarti.

Ribera & Viegas cum alijs contendunt, in hac visione sermonem institui de sanctis, qui Antichristi tempore sunt insigni virtute & sanctitate extituri. Contendit autem Ribera, centum quadraginta quatuor millia esse exactum & præcisum numerum eorum, qui virginali pudicitiâ præditi Antichristo sunt restituri; quod tamen Viegæ non placet. Præterea Aretas credit, hos centum quadraginta quatuor millia, de quibus in præsenti agitur, esse omnes ex populo Gentilico. Viegas complecti vult sanctos ex populo vtroque Iudæorum & Gentilium: & in hac visione existimat, eos cum ea gloria induci, qua sunt in cælesti regione perfruituri. Quia *videbitur Deus deorum in Sion*, Ps. 83. 8. Quin etiam Gregorius li. 5. commentariorum in libros Regum ca. 3. ait, Sion esse altissimum supernæ felicitatis. Hæc illi. Meo tamen iudicio nihil horum cum Apocalypseos serie consonat; nec illud Ps. 28. *Videbitur Deus deorum in Sion*, necesse est ad beatam visionem referri; sed ad maximam Dei cognitio- *Aliorũ explicationes de numero 144. milliũ reijciuntur*

D nem, quam sancti viri in hac vita assequuntur.

NOTATIO I.

In qua explicatur allusio ad id Isaiæ 16. 1. Emitte Agnum Domine dominatorem terræ de petra deserti ad montem filiæ Sion.

Allusio ad Isaiæ locũ in Agno supra montẽ Sion viso.

CVm Ioannes cap. 14. 1. dicat, *Ecce Agnus stabat supra montem Sion*: facilè quispiam cernet, hęc verba illis Isaiæ verbis respondere; atque adeò in Apocalypsi denotari, Ioannem completum iam vidisse, quòd Isaias tantopere expetebat, cùm dixit: *Emitte Agnum Domine dominatorem terræ de petra deserti ad montem filiæ Sion.* *Explicatur Isaiæ locus cap. 16.*

Contra hanc tamen allusionem obijci potest primò; in Hebræo non esse sermonem cum Deo, sed cum Moabitis; Hebræa enim sonant. *Emittite Agnum*, vel *Arietem*, (vt vertit Forerius), & Septua- *Difficultates circa hũc Isaiæ locum.*

E ginta multò aliter vertunt, nempe: *Mittam quasi reptilia super terram.* Quæ verba Basilius, & Cyrillus coniungunt cum superioris capitis fine; & deinde caput 16. sic incipiunt. *Numquid petra deserta est mons filiæ Sion?* Secundò potest opponi totus Isaiæ contextus capitis 15. & 16. qui pertinet ad onus Moab: in medio autem hoc contextu minimè videtur ad rem, vt abrumpantur comminationes aduersum Moab precatione illa, *Emitte Agnum Domine dominatorem terræ.* Quamobrem Forerius opinatur, legitimum lectionis originalis sensum esse ironiam *Forerij expositio in in hæc Isaiæ verba.*

quandam, qua Moabitis per irrisionem dicitur, vt aduersus Ierosolymam immittant belli arietes; quasi apertiùs asserat Propheta, eos, si contra Ierosolymam processerint, cum probro ac dedecore redituros. Hispani dicerent, *Que vendran por lana, i boluerantresquilados.* Huc accedit, quòd verba paulò infrà posita manifestam continent ironiam, *Ini consilium, coge concilium.*

Aliorū explanatio.

Alij existimant, verbis illis, *Mittite Agnum, &c.* agi de vectigalibus, quæ Moabitæ tanquam subditicij Ierosolymis persoluturi erant. Et interpretes quidem qui legunt, *Emitte Agnum Domine dominatorem terræ.* & explicant tanquam ingens desiderium de Messiæ aduentu, non satis exponunt, quomodo hæc verba cum præcedentibus & subsequentibus aptè connectantur. Quod enim notant, morem scilicet Prophetarum esse, filum repentè abrumpere, & ad Christi mysteria transilire; id neutiquam accipiendum est de transitione, aut saltu dissono atque hiulco. nullâ autem ratione videtur consonum, vt in media ipsa aduersus Moabitas comminatione horribili, eo solùm, quòd Messias vtpote Dauidis filius ex Ruth Moabitide fuerat propagandus, absque vlla prætereà connexione inseratur versus vnus, quo à Deo aduentus Messiæ oretur. Deinde, omisso illo saltu, contextus illico ad minas contra Moab regreditur; ita vt medius ille versus interiectus nihil omnino conducat ad ipsarum minarum consequentiam. Nec eleuatur difficultas ex eo, quod nonnulli excogitarunt videlicet, vt primum hunc capitis 16. versiculum hinc inde parenthesi includerent: sic enim in Plantinianis Biblijs legitur. Verùm eiusmodi parenthesis, nec in correctioribus Biblijs, nec in editione Vaticana reperitur: Imò credibile non est, caput ipsum à parenthesi exordiri. Nec demum in sermone prudenti admitti debet parenthesis, quæ sit omnino extra rem.

Oportet in hac difficultate idoneam inuenire rationem, qua primus hic versus capitis 16. iuxta vulgatam lectionem, & in eo sensu, qui votum ac deprecationem pro Messia contineat, congruenter cum antecedentibus & consequentibus consentiat.

Vulgata & lectio & scriptio defenditur.

Etenim vt legatur atque explicetur sicuti Vulgatus legit, & intellexit; præter Ecclesiæ auctoritatem, qua vulgata versio roboratur, non parui momenti est manifesta Apocalypseos allusio ad eundem Isaiæ locum; apparet enim in Apocalypsi denotari antiquum illud Ecclesiæ desiderium, quod Isaias capite 16. 1. repræsentat, à Deo iam fuisse expletum; & idcirco Christum sub Agni specie Ioanni in Sione monte visum; quia Isaias dixerat: *Emitte Agnum Domine dominatorem terræ ad montem filiæ Sion.*

Vera Isaiæ verborū expositio.

In hac ergo difficultate obseruandum est, eam inde potissimùm fuisse ortam, quòd interpretes communiter statuant in contextu capitis 15. & 16. simplicem esse sermonem de propria aliqua vindicta, quam Deus fuerat de Moabitis sumpturus paulò pòst, quàm ab Isaiâ fuerat prædicta. Nam si hæc explicatio de ea vindicta ita, vt sonat, accipiatur; reperiri non potest, quo pacto versus ille primus capitis 16. in ea tractatione inseratur è re ipsius contextus & consecutionis. Cessat autem hæc difficultas, si illud hìc statuamus, quod sine dubio D. Hieronymus constituit, vt ex eius commentario planum fit; nimirum Moabitarum nomen in hisce capitibus esse mysticè accipiendum; & Moabitarum euersionem, quam prædicit Isaias, esse mysticam vindictam, sicuti de Babylonis excidio in Apocalypsi docuimus: & de Idumææ etiam euersione Isaias ipse c. 34. Non tamen ideo tollitur, ne Propheta attingat etiam propriam veterum Moabitarum ruinam; cùm potiùs familiare sit sacris vatibus (vt toties ex Augustino inculcauimus) præsentia tangere, futura respicere. Quamobrem nihil congruentius prophetico stilo, quàm per comparationem propriæ ruinæ Moabitarum, siue propriæ vindictæ, quam Deus de illis cepit, agere ad literam de mystica eorum ruina, qui spiritualiter dicuntur Moabitæ; & de vindicta etiam mystica à Deo de illis per Euangelij prædicatores sumendâ. Iam verò quàm sint huiusmodi locutiones mysticæ Prophe-

A

tis vsitatæ, notissimum erit ijs, qui in eorum intellectione profecerint.

Explicatur adhuc magis & cōfirmatur prædicta interpretatio.

Hic ergo sensus, qui iuxta receptam Prophetarum locutionem valde est Isaiæ congruens, magnopere confirmatur hoc ipso versu capitis 16. quod enim extra rē prorsus esset, respectu propriæ vindictæ Moabitarum (præsertim si sermo sit de vindicta, qua Deus illos ante Verbi incarnationem foret vlturus) hoc ipsum appositissimum est ad vindictam mysticam, quam sumpturus erat Deus de illis, qui spiritaliter Moabitæ nuncupantur: ad quos dimissi fuerunt Euangelij prædicatores, *Sicut agni inter lupos.* Qui tamen pro duce Christum ferebant, qui mundum veluti Agnus mysticus expugnauit: ideoque Isaias illum iure optimo appellat, *Agnum dominatorem terræ.* Cùm autem Isaias de illis, quos Agnus subiecturus erat, sub Moabitarum nomine, & per comparationem ad Moabitarum ruinam loquatur; cūq; meminisset ex Ruth quę Moabitis genere Messiam oriturum, qui mysticos Moabitas subiugaturus fuerat; alludens etiam ad fœcunditatem terræ Moab in agnis procreandis; propterea ait, *Emitte Agnum Domine dominatorem terræ de petra deserti, ad montem filiæ Sion.* Quibus verbis exprimit sacer Vates ingens illud desiderium, quo Prophetæ olim æstuabant, vt mysticus Agnus, verusque secundùm genus Moabita, id est Christus Dominus, in mundum adueniret; suumque agnorum exercitum cōflaret in mystico Sionis monte, vt mysticam pariter vindictam sumeret de illis, qui spiritaliter Moabitæ nominantur.

B

C

Eadē Isaiæ verborum explanatio ex hoc Apocalypseos loco roboratur.

Si versum hunc iuxta eiusmodi sensum accipiamus, quid, quæso, aptius & cohærentius dici potuit ad ea omnia, quæ cap. 15. antecedunt, & cap. 16. subsequuntur? quidve optari potuit congruentius, vt manifestè constaret Apocalypseos allusionem ad ea Isaiæ verba esse mirificam, & genuino illius loci sensui congruentem. Hoc ergo ipsum, quod opus erat, vt allusio Apocalypseos ad hunc locum, sicut & ceteræ omnes, quibus tota Apocalypsis scatet, niteretur in germano illius loci sensu, quem respicit; hoc inquam ipsum nobis persuadet Apocalypseos auctoritas; alioquin eius allusio ad eum Isaiæ locum indigna esset Apocalypseos sapientiâ & elegantiâ. Itaque Apocalypsis ipsa nos edocet, Isaiæ contextum in duplici illo capite directè respicere ad mysticam illam vindictam, quæ à Deo sumenda erat sub felicissima legis gratiæ tempora de illis, qui spiritaliter essent Moabitæ: sicuti cap. 11. docet etiam non obscurè Apocalypsis, quidquid Isaias, alijque Prophetæ de onere Ægypti prædicunt, id secundùm Spiritus sancti intentionem directè asseri de supplicio in Iudæos exercendo; quia Iudæa est, quæ *vocatur spiritaliter AEgyptus; in qua Dominus crucifixus est.*

D

Idē ex ipsius Isaiæ contextu & serie cōfirmatur.

Præter hæc, si attentè examinentur verba aliqua ex ijs, quæ in Isaiæ contextu subsequuntur; apparet facilè, Prophetam de illis loqui, qui spiritaliter dicuntur Moabitæ. Etenim ad denotandum eam victoriam, quam de illis Christiana Religio comparauit, quando ipsamet interitura videbatur, apposita valde sunt verba illa: *Pone quasi noctem vmbram tuam in meridie.* Vt autem significetur, quod fuerat in mediâ Christianorum persecutione futurum, quando Christianorum multi in Gentilium domos sese abdebant, quid conuenientius, quàm verba illa: *Absconde fugientes, & vagos ne prodas, habitabunt apud te profugi mei. Moab esto latibulum eorum à facie vastatoris.* Iam ad præcipuum illius persecutionis finem, nempe ad mystici Dauidis victoriam per Gentilitatis conuersionem mirificè deseruient ea; *Et præparabitur in misericordia solium, & sedebit super illud in veritate in tabernaculo Dauid, iudicans & quærens iudicium & velociter reddens, quod iustum est.* Si ergo omnia ista hæc ad legis gratię tempora referenda sunt; cur non etiam omnia à principio ca. 15. vbi de onere Moab? Quod si semel obtineamus, nulla superest difficultas in eorum verborum contextu; *Emitte Agnū Domine dominatorem terræ.* Nec solùm à principio c. 15. proprius illius loci sensus est, quem mysticum appellant; verùm etiam in capitibus præcedentibus, vt aliquando diuino aspirante Numine ostendam.

E

Si sensus hic, quem proposui, in cap. 15. & 16. admittatur; apparet mox versum primum capitis 16. non parum elegantiæ, & concinnitatis in se continere. Etenim figura ipsa & species locutionis contra Moab præfert ingentem quandam vindictam de Moabitis à Deo sumendam. Verùm sub hac vindictæ simulatione latet summæ misericordiæ & beneficentiæ effectus; scilicet conuersio atque martyrium eorū, qui dicebantur Moabitæ. Hæc enim & in Apocalypsi compellatur ira nouissima, & in plerisq; Prophetarum locis iuxta sensum legitimum respicitur. Ad figuram ergo locutionis, quæ est de Moabitarum excidio, rectè dicitur dux à Deo mittendus aduersus Moabitas, ex ipsismet Moabitis originem esse ducturus; atque adeò in Moab inuasurus, quasi in regionem sibi satis notam atque perspectam: quod magni solet esse momenti ad felicem ipsius victoriæ exitum. Si autem attendamus permagnam commiserationem, quæ sub iræ atque vindictæ personâ delitescit; conuenienter satis fit mentio cognationis, quæ duci ipsi cum illis intercedit. Atque ad hoc significandum ait Propheta, verum Messiam Agni nomine iure nuncupatum non posse non pietate atque clementiâ maximâ aduersus eos vti, quos textus Moabitas vocat. Namque vt ex Ruth quæ Moabitis genere deriuatur; ita etiam propinquos atque cognatos habet eos omnes, quibus Scriptura Moabitarum nomen attribuit. quare ipsius victoria, vtpote victoria propinqui ac necessarij, in generale hominum beneficium cedet.

Ex hucusque dictis sequitur, primum versiculum cap. 16. qui ante veram ipsius textus intellectionem, difficultatis non parum afferebat, superato iam difficultatis nodo plurimum lucis duobus illis Isaiæ capitibus impertiri; dum tam versus ille, quàm caput vtrumque in sensu mystico accipiuntur; ita enim opus est, vt primus ille versus capitis 16. cum antecedentibus & subsequentibus rite cohæreat. Verùm enim verò, licèt edixerimus hactenus, sermonem hoc loco non esse tantummodò de carnalibus Moabitis, sed de ijs omnibus, qui sub eorū figura comprehendebātur; & quanuis necessariò videatur hæc significatio ad Gentiles omnes extendenda; non tamen adhuc exposuimus, sub qua ratione Gentilibus nomen Moabitarum tribuatur; cuius rei explicatio non parum conferet ad pleniorem horum Isaiæ capitum intelligentiam. Id tamē commodiùs explicabimus in Appendice ad notationem sextam, vbi de mysticis Idumæis, & de mystica Ægypto.

Respondetur difficultatibus initio positis. Ac primò quod attinet ad Hebraicam lectionem.

Nunc respondeamus oportet ad duplex illud difficultatis caput, quod initio opposuimus Apocalypseos allusioni ad prædicta Isaiæ verba in eo sensu, quem Vulgatus expressit. Ad primum ergo respondeo, fortè contextus difficultate coactos Hebræos vnius literæ adiectione mutasse Hebraicum verbum, quod sonabat *Mitte* in *Mittite*. Nam Hieronymus obseruat, Hebræa ad verbum sonare, *Mitte Agnum dominatorem terræ*, vel *dominatori terræ*. Septuaginta hìc versio nihil lucis afferre posse videtur, manifestè enim secundam personam in primam commutarunt; transferentes, *Mittam*. Si tamen vera lectio Septuaginta foret ea, quæ in Biblijs Complutensibus reperitur, *Mittam Agnum dominatorem super terram*: idem maneret sensus. Verùm quidquid de hoc sit; lectio Basilij & Cyrilli Hebræo non respondet. Fuit porrò singulari Dei consilio factum, vt eam Hieronymus corrigeret, & Ecclesia correctionem Hieronymi probaret, atque amplecteretur. Iam quod Forerius transtulit *Arietem*, loco *Agni*, id ex loci difficultate ortum est: constat tamen Hebraicam vocem significare Agnum. Sic enim vertunt Pagninus, & Arias. eademque versio ex Apocalypseos allusione pariter, vt vidimus, roboratur. Cùm autem legamus Agnum, inconueniens non est, si credamus, Hebraicam vocem, quæ in plurali sonat, *Mittite*, incorruptam esse. nam si sensus attendatur, in idem recidit, siue sermone ad Moabitas conuerso dicatur illis, *Mittite nobis Agnum, qui dominaturus est vniuersæ terræ*. Siue ad Deum sic sermo dirigatur, *Mitte Agnum Domine, qui dominetur vniuersæ terræ*. Vtrâuis enim ratione idem significatur; nimirum ardens desiderium aduentus Messiæ, qui ex Moabitico genere ducturus erat originem, & lenitate ac mansuetudine Gentes fuerat omnes subiugaturus. Itaque verba illa, *De petra deserti*, innuūt Christum, quatenus ex Ruth deriuatum, fore Moabitam; vt præclarè docet Hieronymus. Non tamen propterea opus est, eidem Ruth nomē petræ hic indi, vt contendunt aliqui. verisimilius enim est, petræ nomen esse, quod vrbi Arabiæ Petrææ Metropoli tribuitur. nā ea appellatur Petra Ptolomęo & Straboni: id quod significat Hebraica vox *Salagh*, id est, rupes, aut saxum, sicuti quoddam Africæ oppidum nostris dicitur *El Peñon*, quia in viuo saxo erectum est; & vrbs illa Arabiæ Petrææ videtur fuisse Moabitarum regni Metropolis.

Hebraica lectio cum Vulgata cōponitur.

Secunda difficultatis fit satis.

Secundus difficultatis nodus ita soluitur: in tractatu quidem de onere Moab, si de proprijs pœnis à Moabitico populo repetitis intelligatur, verba illa minimè esse videntur ad rem, *Emitte Agnum Domine dominatorem terræ*. Si tamen onus Moab de mystica vindicta interpretetur, nihil potest aptius afferri, vt constat ex ijs, quæ superiùs annotauimus. Ironiam autem, quam hîc Forerius subesse putat, respuit omnino tam Vulgata lectio, quàm Apocalypseos allusio; quos duces potiùs, quàm Forerium sectari debemus. Nihilo est congruentior sensus de vectigali soluendo; hic enim pariter & Vulgatæ lectioni, & Apocalypseos allusioni refragatur. Quare huiusmodi sensibus relictis, eum vnum, quem proposui, voluit haud dubiè Vulgatus exprimere; eumque Apocalypseos allusio collineauit: qui nec præpostero saltu, nec repentinâ transitione, nec parenthesi importunâ indiget: sed continuum ducit filum, eleganti rerum atque ordinis consecutione: vt ex suprà dictis satis apparet.

A

TEXTVS.

*Vers.*2. Et audiui vocem de cælo, tanquam vocem aquarum multarum, & tanquam vocem tonitrui magni, & vocem, quam audiui sicut citharœdorum citharizantium in citharis suis.

3. Et cantabant quasi canticum nouum ante sedem, & ante quatuor animalia, & seniores; & nemo poterat dicere canticum, nisi illa centum quadraginta quatuor millia, qui empti sunt de terra. B

COMMENTARIVS.

Ioannes quomodo vocē è cælo exaudierit.

IMprimis violentum valde est existimare, eundem aquarum multarum sonitum esse similem tonitruo magno & citharar ū concentui: atq; magna hæc violentia nec à textu exigitur nec ad mysteriū necessaria est. Quapropter satis est, si dicamus, Ioannē auribus simul excepisse tres eos sonitus, quos refert; non quidē confusos, & in vnū promiscuè coalescentes; sed distinctos, sicuti qui tres pariter voces exaudit. Imò verò non diuersi solùm erant soni; sed primi duo in cælo resonabat: tertius non item, vt statim explicabimus. Et quanuis Vulgata ait, *Et vocem, quam audiui sicut citharœdorū, &c.* non tamen opus est, vt hoc de tonitrui voce intelligatur; præsertim cùm ex Græco sic reddatur ad verbum, *Et audiui vocem citharœdorum.* C

An vox citharœdorum à Ioanne sit etiam è cælo audita.

ET AVDIVI VOCEM DE CÆLO.] Hoc proximè refertur ad vocem aquarum multarum; deinde liquet etiam, vocem tonitrui pariter de cælo exaudiri. Quare ad vtramque vocem referenda est vox illa *De cælo.* An verò vox quoque citharœdorum de cælo audita sit, id oportet diligenter expendere. Dicet quispiam, necessarium esse, vt tertia hæc vox in cælo pariter sonuisse dicenda sit; tū quia nulla est potior ratio, cur vox de cælo ad duas primas, non verò ad tertiam itidem referatur: tum etiam quia de citharœdis mox subiungitur, *Et cantabant quasi canticum nouum ante sedem, & ante quatuor animalia, & seniores.* Constat autem Dei thronū, & animalia, & seniores visos à Ioanne in cælo; vt patet c.4. n.2. 5. & 6. Igitur citharœdi etiam erant in cælo; alioquin non dicerentur cantare ante sedē, & ante quatuor animalia, & seniores.

Quinā sint huiusmodi citharœdi citharas pulsantes?

Vt huic difficultati satisfiat; intelligamus imprimis oportet, qui sint illi, de quibus versu 3. dicitur, *Et cantabant quasi canticum nouum.* Qua in re primò sic statuo, hos non esse posse animalia & seniores; quanuis enim his quoque datæ sint citharę, vt habetur c.5.8. verùm cùm textus hîc dicat citharœdos ante quatuor animalia & seniores cantare, euidenter hos ab illis distinguit. Secundò, hi citharœdi non sunt Angeli ex cælesti Hierarchia; hoc enim cum ipso sensu non bene consentit. Quapropter pro certo habeo citharœdos hosce esse exercitum cētum quadraginta quatuor milliū, qui erant in monte Sionis. Etenim quanuis aliquis cōsiderare posset, harmoniā priùs in cælo resonare, qua veluti ad canticum pariter inuitarentur centū quadraginta quatuor millia: & quanuis huic intelligentiæ videatur fauere, quod sequitur; *Et nemo poterat dicere canticum, nisi illa centum quadraginta quatuor millia* (vbi *dicere* perinde esse videtur, quasi *imitari*: nam verbum Græcum μαθεῖν, est discere;) nihilominus si rectè id expendamus, nulli alij reliqui fiunt, qui possint citharœdorum vice fungi, præter illa centum quadraginta quatuor millia. Quare nihil est, cur alios esse fingamus. D

Statuitur citharœdos hos non esse alios, nisi illa 144. millia.

Veruntamen vt vox illa, *Audiui vocem de cælo,* ad citharœdorū concentū referatur; instabit aliquis, fortè verba ipsa ita esse connectenda, vt Ioannes de cælo audierit vocem citharœdorum in Sione monte cantillantium. Ascenderat enim Ioannes in spiritu in cælum, vt habetur ca.4. 1. Dicat alius, quod Ioannes asserit versu 1. huius capitis, nempe Agnum & centum quadraginta quatuor millia esse in Sionis monte; non ita intelligendum fore, vt in monte ipso pedibus niterentur; sed vt nubes aliqua supra terram esse solet. Quare cælesti Agno in medio throni, qui erat super nubes, permanente, potuit conspici quasi supra ipsum Sionis montem existens. in quo sensu verè dici posset vox cētum quadraginta quatuor millium Agnum constipantium de cælo resonare. Hæ tamen duæ expositiones illius vocis *De cælo,* coactæ sunt, opinor. quapropter illud simplicius & germanius est, Agnum in hac visione apparuisse in montis Sionis culmine, & in eodem ipso monte (qui hîc videtur fingi ingens atque extensus) extitisse etiam omnes illos centies quadragies quater mille. Adhæc, è cælo personuisse vocem aquarum multarum ac vocem tonitrui: ex monte verò Sionis sonuisse vocem persimilem citharœdorum citharizātium in citharis suis: hoc est musicum concentum atque harmoniam humanarum vocum cum citharis concinentium valde similem. E

Vtrū Agnus & 144. millia in Sion monte pedibus niterentur: an verò in aëre eleuati cōsiderandi sint.

Argumentis è contrario adductis occurritur.

Argumenta autem superiùs adducta ad probandū huiusmodi harmoniam è cælo fuisse exauditā, non multum roboris habent. Quare ad primum assero, vt vox illa *De cælo,* non extendatur ad musicā, ideo phrasim fuisse in textu immutatam. Etenim cùm de primis duabus vocibus dictum esset, *Audiui vocem de cælo tanquam vocem aquarum multarum & tanquam vocem tonitrui magni;* non eadem loquendi ratio longiùs progressa est, *& tanquam vocem citharœdorum.* sed rursus ita cœpit, *Et audiui vocem*

A citharœdorum. vt ex Græco paulò suprà retulimus. Vnde verò hæc vox sit exaudita, in consequentibus explicatur. Nam textus eam manifestè tribuit centum quadraginta quatuor millibus; quos dixerat versu primo, in monte Sione consistere. Quapropter contextus haud obscurè indicat, è cælo voces horribiles tonare, id est, vocem aquarum multarum (videlicet vocem maris, vt diximus ca. 1.) & vocem tonitrui magni: at ex monte Sione suauissimam harmoniam concrepare: quæ horribiles illas voces comitabatur.

Ad 2. nubes illæ, in quibus thronus, seniores, & animalia apparuerunt, non ita excelsæ considerandæ sunt; vt musicæ concentus, quem edebant centum quadraginta quatuor millia in Sione mōte concinentes, non eò conscendat. Quòd si sacra fictio inducit ipsos voce ac citharis personantes in conspectu throni, & suauissimâ modulatione permulcentes eum, qui in throno sedet, nec non animalia & seniores; aptissimè dicitur centum quadraginta quatuor millia in monte commorantes citharas inibi pulsare, atque canere *Ante sedem, & ante quatuor animalia, & seniores.* hoc est coram illis, siue illis audientibus atque fruentibus. Vide infrà n. 5. vbi de his etiam dicitur, *Sine macula sunt ante thronum Dei.* Atque hactenus de visionis huius ideâ.

Venio iam ad mysterium. Cæli nomen in hoc loco non videtur ad militantis Ecclesiæ significationem referendum. Hîc enim per montem Sionem, & per centum quadraginta quatuor millia militans figuratur Ecclesia. Quamobrem licèt alijs in locis cælum sit militantis Ecclesiæ symbolū; hîc tamen propria ac germana illius significatio est suprema diuinæ prouidentiæ gubernatio. Et quidem communis locutio est, quæ cælo attribuat, quæ operatur Deus. Sonus autem tonitrui e cælo edi solet; at verò multarum aquarum sonitus, si furentis pelagi fremitum repræsentat, vt vidimus cap. 1. nouum quidem & inusitatum apparet, quod cælo pariter tribuatur. Hæc tamen nouitas & insolentia energiam maximam in se continet. Nam maris sonitus denotat persecutionem Romani Imperij commotam aduersus Ecclesiam, vt vidimus cap. 1. atque vt innuatur diuinam prouidentiam eâdem persecutione vti, vt per illam doceret Ecclesiam, atque instrueret, & Euangelicæ prædicationi efficacitatem adhiberet; ad hoc inquam congruentissimum fuit, vt vox aquarum multarum (qui est sæuiētis pelagi sonus ac fragor) è cælo descendere significaretur. In cuius explicatione amplius immorari non opus est; cùm c. 1. id latiùs explicatum sit. vbi vidimus propter similem aut eandem rationem Christo Domino vocem aquarum multarum adscribi. Ex quo facilè cernitur, quàm fuerit consentaneum frementis sonitum maris cum voce tonitrui magni coniungi. Nam tonitrui sonitus (vt vidimus cùm sæpe aliàs, tum præsertim c. 4.) aptissimè significat vim cælestem atque robur, quod Deus prædicationi Euangelicæ conferebat. Illud autem imprimis erat mirandum, videlicet quò vehemētior ingruebat Romani populi persecutio, eò validiores vires ac firmius robur à Deo impendi in prædicationem eorum, qui ipsius prædicationis causâ distorquebantur pariter, ac trucidabantur.

Quid cæli nomine in hoc loco denotetur.

Cur vox aquarū multarum sit Ioanni è cælo exaudita?

Cur vox aquarū multarum cum voce tonitrui coniungatur?

Quid per tonitrui vocē figuretur.

Deo igitur persecutioni cælestem tribuente vocem, & Euangelii prædicationem cum suæ vocis virtute copulante; resonabat simul Christiani exercitus vox (hoc est ipsa Christianorum hominū prædicatio) quæ mirificè comparatur musicæ suauissimarum vocum cum citharis dulcissimis cōsonantium. Quo denotatur, Christianos primitiuos non vocibus solùm, sed etiam manibus, id est tum verbo, tum opere concionari. Tot autem, tamque suauium vocum harmonia cum citharis copulatarum Deo erat gratissima: ideoque dicuntur cantare ante sedem Dei. Erat item erga homines efficacissima: nam multarum vocum, & musicorum instrumentorum harmonia atque concentus repræsentat maximam quandam efficientiam in hominum cordibus permouendis. Quamobrem quod Poëtæ de suis Orpheo & Amphione comminiscuntur, multò præstantiùs & excellentiùs in Euangelii concionatoribus verum comprobatur; qui in media persecutionis sæuissimę procellâ ad sese feras indomitas & saxa rigentia trahebant; & illas cicurabant, hæc molliebant; atque mirâ illius harmonię vi & efficacitate subiiciebant. Multi latè scribunt de hoc musicæ symbolo ex humanis vocibus ac citharis compactæ; qua significetur sapientiæ & sanctitatis, seu quod idem est, verborum atque operū coniunctio, potentia ac robur. Vide Viegam hîc, qui adducit insignem Clementis Alexandrini locum. Lege etiam illud Ecclesiastici 39. 20. *In canticis labiorum & citharis.*

Quid per vocum & cithararum concentus.

Cur dicātur cantare ante thronū Dei?

Præter hæc, huiusmodi symbolum non solùm Euangelicæ prædicationi deseruit (quæ vitæ immaculatæ exemplo sociari debet): sed etiam quanuis ab aliorum conuersione abstrahamus sermonem, & Dei solùm laudem hymnis ac pijs vocibus conceptam consideremus; hæc inquam laus, haudquaquam est illi grata, nisi cum cithara, id est, cum manuum operibus societur. Itaque inter ipsam persecutionis sæuitiam, ille imprimis concentus musicus Deo perquàm est gratissimus, quem fideles in canticis labiorum & citharis edunt. Atque hoc erat canere ac pulsare ante sedem Dei; dum Deus ipse dulcissimâ mulcetur harmoniâ, quæ reddatur in Christianorum neruis per crudelissimos cruciatus distentis atque distortis; chordarum instar, quæ in citharis contentæ dulciter personant. Nec solùm in Dei gloriam atque honorem hoc cedebat; verùm etiam in maximum Apostolorum & Sacerdotum Christianorum decus atque lætitiam; quòd scilicet ipsorum filij suaui illo concentu Deum prædicarent. Propterea enim textus non ait modò, *Ante sedem Dei:* verùm adiungit pariter, *Ante quatuor animalia, & seniores.* Quod est ante prædicatores & Sacerdotes, vt diximus c. 4. Expende illa Pauli verba ad Phil. 4. 1. *Gaudium meum, & corona mea.* Sic enim suos Apostolus filios compellat, qui Deum verbo & opere glorificabant.

Cur humanæ voces cū citharum cantu cōsocientur?

Ex hactenus dictis colligitur, in numero centum quadraginta quatuor milliū non includi Christi Apostolos atque discipulos; sed ipsorum filios, & eorum filiorum discipulos. Etenim vt denotaretur, quàm extiterit gloriosa Christi Apostolis atque discipulis constantia primorum Christianorū, quos ipsi ad fidem traduxerunt; & fortitudo eorum, qua prouehebāt gloriam Dei in Romani Imperij conuersione; congruenter satis accidit, vt ipsi Apostoli atque discipuli in textu distinguerentur ab ijs, quos ipsi Euangelio subegerunt. Et quidem maior Apostolorum præstātia & excellentia in eo decore indicatur; quòd ipsi in cælo depingantur Dei thronum constipantes; eorumque discipuli in

In numero 144. millium nō Apostolos ac discipulos, sed eorum tātùm filios includi.

monte Sione collocentur. Quamuis enim vtrumque symbolum idonee repræsentet Christianæ sanctitatis celsitudinem; atque adeo Agnus, id est Christus, cũ animalibus & senioribus in cælo, in monte Sione cum centum quadraginta quatuor millibus apponatur: ceterùm, quòd in hac visione alij in monte, alij considerentur in cælo; potuit quidem apte confingi ad denotãdam sublimiorem eorum excellentiam, qui editiores ac celsiores erant. Et quamuis vere etiam dicantur non Apostoli tantùm, sed pij omnes fideles in cælo degere, quia ipsorum conuersatio in cælis est: nihil tamen prohibet quominus cæli symbolum accipiatur interdum pro nobilissima illa ac perfectissima ratione viuẽdi in cælo, quæ propria erat Apostolorum & discipulorum Christi; nec non aliorum similiter, qui ipsis fuere persimiles. A

Vers. 3. Quæ sit hæc noua cantio à 144. millibus vsurpata.

ET CANTABANT QVASI CANTICVM NOVVM.] Si de doctrinæ solùm præstantia ac perfectione haberetur hîc sermo; nouum canticũ nusquam antea exauditum, non esset aliud, quàm explicita Apostolici symboli doctrina. Verumtamen hæc noua cantio potest etiã ab ijs vsurpari, qui ex numero cẽtum quadraginta quatuor milliũ non sunt, quòd deprauatis moribus sint, quamuis Christianã profiteantur fidẽ. Quare illud mihi magis arridet, nouum hoc canticum referri ad honorificam prædicatorũ gloriationem in ipsismet persecutionum & cruciatuum procellis; quod veteris Testamẽti tẽpore fuerat inauditum, ac proinde legis gratiæ proprium. Licèt autẽ citharœdi ab Apostolis & Christi discipulis, vtpote eorum filij distinguantur; nihilominus hæc noua cantandi ratio non ab ipsis filijs duxit exordium. Non item appellatur canticum nouum, quia ipsi primò cecinerũt illud; sed quia in mundo fuerat inauditum, antequam Deus suum Christianæ Ecclesiæ Spiritum impertiret. Atque ideo fortassis non dicitur, *Cantabant canticum nouum*: sed, *quasi canticum nouum*. Adhuc enim perstabat in hominum opinione illa nouitatis & insolẽtiæ admiratio, quòd in afflictionibus atque ærumnis mortales exultarent, & iactabundi gloriarentur. B

ET NEMO POTERAT DICERE CANTICVM ILLVD, NISI ILLA CENTVM QVADRAGINTA QVATVOR MILLIA.] Verbo, *Dicere*, respondet in Græco μαθεῖν. Quod proprie est, *Discere*. Hîc tamen vtrũque in idem recidunt; qui enim nouum canticum ediscunt, ijdem illud decantant, ac prædicant. Ex verbo autem Græco deducitur, quamuis Cantico epitheton *Nouum* adiungatur, nihilominus illud iã antea ab Apostolis & discipulis fuisse decantatum. Ex ipsis enim didicere centum quadraginta quatuor millia. Atque ita imitantur hoc pariter legitimi eorum successores & studiosi sectatores; nec nõ qui in eandem adsciscuntur societatem. Ex his etiam verbis infertur manifeste, quantumuis primæui Christiani, quibus cum Deus bellum Gentilitati intulit, maxima ex parte fuerint à Iudæorum populo acciti; in exercitu tamen centum quadraginta quatuor millium comprehendi necessariò fideles omnes perfectos, quotquot eâ tempestate reperiebantur. Illud enim canticum non concinebant modò fideles ex populo Iudæorũ euocati; sed fideles etiam perfecti ex populo Gentilico, qui in eam oliuam inserebantur. Tametsi autem initio complures eorum, aut ferè omnes erant ex Hebræorum populo; illud tamen permagni faciendũ est, eos videlicet spiritales Israelitas fuisse, & ex nouis Dei populi tribubus sub nouis Patriarchis, id est sub Apostolis; quæ dignitas illis impertiebatur, qui ex Gentilium populo ad Christianam Religionem commigrabant. C

Per illos 144. millia denotari fideles tam ex Iudæis, quã ex Gentibus euocatos.

Quo sensu dicantur empti de terra.

QVI EMPTI SVNT DE TERRA.] *Emere* hîc non est solum proprium sanguinem in pretium effudisse: hoc enim modo pro vniuersis hominibus Christus Iesus mortem subijt. Emptionis ergo perfectio in eo consistit quòd quis eam rem, quam emit, vel redimit, extrahit ab eius potestate qui possidebat, & in suam vendicat ditionem. Primitiuos autem Christianos & homines vere spiritales dicitur Christus verè ac propriè eripuisse de terra, id est, de terrenarum rerum cupiditate, de mundi subiectione, deque prophanis ipsius legibus; eosque transtulisse in libertatem, & in Regnum filij dilectionis suæ: atque hoc est, eos, qui capitiui tenebãtur, à Christo fuisse in veram libertatem assertos. D

T E X T V S.

Vers. 4. Hi sunt, qui cum mulieribus non sunt coinquinati, virgines enim sunt. hi sequuntur Agnum quocumque ierit, hi empti sunt ex hominibus primitiæ Deo, & Agno.

5. Et in ore eorum non est inuentum mendacium, sine macula enim sunt ante thronum Dei. E

COMMENTARIVS.

Vtrùm virginum nomẽ hic in sensu proprio, an in illo quo sit vsu pandum? Proponitur prima expositio in sensu proprio accipien.

QVOD de horum centum quadraginta quatuor milliũ virginitate asseueratur, plerique accipiunt vt sonat. Cùm autem virginitati adiungatur hîc aliarum virtutum maximarum prædium & comitatus; opinatur Ribera de ijsdem tantùm virginibus esse sermonẽ, qui virtutes omnes cũ virginitate copulant; vel significari, in virginum multitudine omnia merita, etiam martyrij, inueniri. Addit Viegas virginitatẽ ipsam esse quoddã martyrij genus; simpliciùs tamen esse, si explicetur, non de imitatione Christi, neque de omniu virtutum genere; sed de ea voluptate & gaudio, quo virgines Deum afficiunt; sicuti musicæ artis periti suo mirifico concentu principem aliquem demulcent; qui illos propterea secum affert, quocumque pergat. Atque hoc ait Viegas, esse, *Hi sequuntur Agnum quocũq;*

ierit.

A ierit. Et quidem ita Ribera, quam Viegas sibi persuadent de illis duntaxat virginibus esse in præsenti sermonem, qui Antichristi tempore adhærebunt Agno. Verùm nō deerit, qui hæc in vniuersum de Religiosorum hominum familijs Ecclesiam Christianam decorantibus prædicta velint. Nam in Religiosis Ordinibus sacri homines profitentur castitatem Angelicā puritate custoditam, & cū diuinorum præceptorum atque consiliorum obseruatione copulatam: quod est, *sequi Agnum, quocumque ierit.*

Huiusmodi expositiones, virginitatis nomen vsurpant in ea propria acceptione, quā præ se fert. Enimuerò (ni me animus fallit) non solùm Apocalypseos series & consequentia, sed etiam hic ipsemet textus præsens diuersam interpretationem deposcit. Primò enim Apocalypseos argumentum postulat, vt in his centum quadraginta quatuor millibus illi adumbrentur milites, qui Christo Redēptori nostro in spiritali ac mysticā imperij Romani expeditione strenuā nauarunt operā. Ex quibus licèt plerique fuerint proprie virgines, non tamen omnes; sed nonnulli etiam coniugati, aut vidui in ijs reperiebantur. Quod vero sancti illi viri, qui aut matrimonio erant addicti, aut etiam post cōiugis mortem ab eo liberati excludantur ab eorum consortio, qui canticum nouum pariter concinebāt;
B id sanè nec cum vera cantici ipsius declaratione, nec cum argumenti acoluthia & cohærentia cōsentit. Deinde vt virginitatis nomen hîc mysticè desumatur, non modò ænigmatis stilus permittit, sed etiam contextus. Nam vbi nos legimus, *Virgines enim sunt*: habetur Græcè παρθένοι. quod nomen fœmineum est, & puellas intactas significat. Manifestum verò est, sensum huius loci minimè esse, hos omnes citharœdos esse puellas illibatas. Quamobrem ipse contextus inuitat, vt virginum nomē allegoricè accipiatur, sicuti ab Apostolo accipitur 2. Corint. 11. 2. *Despondi enim vos vni viro virginem castā exhibere Christo.* Vnde Origenes, Hieronymus, Augustinus, Hesychius, atque Fulgētius (apud Lauretum verbo Virgo) colligunt, in sacris Literis non solùm Ecclesiam appellari virginem; sed omnes etiā animas puras, quæ minimè patiuntur violari se à concupiscentijs & prauis affectibus, sed integras se Christo reseruant. Itaq; vitæ atq; doctrinæ integritas & perfectio pro mystica virginitate reputatur. His addo, in hoc loco alludi (vt opinor) ad illud Cantic. 1. 3. *Adolescentulæ dilexerunt te: currimus in odorem vnguentorum tuorum.* Vbi virginitati adiungitur sequi Christum, quocumque ierit; sicuti & in præsenti. Iam, quod de virginitate dico, idem etiam dictum esto de illis verbis, *Hi sunt, qui cum mulieribus non sunt coinquinati.* nam similiter hoc est allegoricum.

Vera auctoris sententia exponens in sensu allegorico.

C Existimo ergo virgines in hoc loco appellari eos omnes, qui rerum creatarum inordinatâ affectione se non contaminant. Nec de illicito solùm affectu loquor, sed de licito etiam atque permisso; qui tamen aliquo modo animum a diuino cōmercio remoretur. Sicut Paulus loquitur de matrimonio 1. Corinth. 7. 33. & 34. Etenim ab eo effectu, qui ex matrimonio sequi solet, dum animam à Dei familiaritate quodámodo retardat, aut diuidit; ab hoc inquā spiritales viri, quantumuis vidui aut cōiugati sint, reperiuntur immunes. Huius autem versus cum præcedenti connexio ea est. Vt decātari possit noua cantio, de qua suprà, nempe noua & efficacissima prædicandi ratio, atque etiam in tribulationibus gloriatio; oporret quemuis spiritalem esse virum, & sequi Agnum quocumq; ierit: quod perinde est quasi animo forti magnoque esse ad Christi amplectenda consilia, ad eius crucem tollēdam, & ad martyrij, si opus sit, palmam reportandam. Id quod saltem in voto præstabant omnes primitiuæ Ecclesiæ sancti. Quòd si propter susceptum firmiter castimoniæ consilium atque decretum virgo quæuis vere potest dicere, *Virum non cognosco*: vere etiā dici possunt Christum ad Caluariæ montē sequi, qui tenaci mente apud se statuerūt pro ipso Christo vitam, si oporteat, amittere; & qui ipsum in rerum temporalium despicientia, & diuinæ gloriæ desiderio subsequuntur.

Quinam hîc appellantur virgines?

D HI EMPTI SVNT EX HOMINIBVS PRIMITIÆ DEO ET AGNO.] Facilè intelligitur, quàm verè primæui dicantur Christiani primitiæ esse illorum, quos Christus suo sanguine redemit. Et fortassis alluditur ad illud Ierem. 2. 3. *Sanctus Israel Domino, primitiæ frugum eius: omnes, qui deuorant eum, delinquent.* Quæ verba ad spiritalem Israelem translata, significationis & energiæ habent plurimum. Constat autem hæc centum quadraginta quatuor millia esse spiritalem Israelem, sicut c. 7. vidimus. Iam verò si primitiua Ecclesia est primitiæ Christi, sequitur, vberem & copiosam messem esse vniuersalem Ecclesiam ex Gentilitate euocatam. Licèt autem hæc messis multò fuerit maior & affluentior; primitiæ tamen Deo extitere gratiores, vtpote ex lectissimis hominibus coactæ. Illi enim Spiritus sancti primitias acceperunt, testante Paulo ad Rom. 8. 23. *Primitias spiritus habentes.* & 2. Thessal. 2. 12. *Elegerit vos Deus primitias.* Ac demum propter huiusmodi primitias fortunat Deus atque fœcundat Ecclesiam vniuersam; iuxta id Prouerb. 3. 9. *Honora Dominum de tua substantia, & de primitijs omnium frugum tuarum da ei. & implebuntur horrea tua saturitate, & vino torcularia tua redundabunt.* Quapropter primitias huiusmodi consequitur ad calcem huius capitis, spiritalis messis atque vindemia; de quibus suo loco dicemus.

Cur hi dicātur primitiæ Deo & Agno?

E ET IN ORE EORVM NON EST INVENTVM MENDACIVM.] Græcè δόλος. vnde allusio videtur fieri ad ea Christi verba de Nathanaele loquentis Ioan. 1. 47. *Ecce verus Israelita, in quo dolus non est.* Videlicet quia mundi sermo atque loquela mendacijs & fraudibus scatet; at spiritalium hominum sermones veritatem ac simplicitatem præ se ferunt; nec aliud verbis, aliud factis ostendunt; sed vitam ad Christianismi professionem conformant.

Vers. 5. Quo sensu dicatur in eorum ore non fuisse inuentum mēdacium.

SINE MACVLA ENIM SVNT ANTE THRONVM DEI.] Redditur hîc ratio, cur Christiani primitiui mendacium quodlibet ac deceptionē detestarentur; nimirum, quia vt homines diuino auxilio protecti & in Dei ipsius conspectu degentes vitā ab omni scelerū contagione illæsam agere studebant. *Sine macula.* Græce ἄμωμοι, id est, *inculpati.* Recte tamen vertit noster interpres; quasi innuat, eos, qui in magni alicuius Principis conspectu semper agunt, accuratissimè studere, vt vestimenta sua ab omni labe ac macula sint detersa; ne Regem, cui famulantur, vel leuiter offendant. Vide c. 7. 14. vbi de his ipsis dicitur, *Lauerunt stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine Agni. Ideo sunt ante thronum Dei.*

TEXTVS.

Vers. 6. Et vidi alterum Angelum volantem per medium cæli, habentem Euangelium æternum, vt euangelizaret sedentibus super terram, & super omnem gentem, & tribum, & linguam, & populum.

7. Dicens magna voce; Timete Dominum, & date illi honorem, quia venit hora iudicij eius, & adorate eum, qui fecit cælum & terram, mare & fontes aquarum. B

8. Et alius Angelus secutus est dicens; Cecidit cecidit Babylon illa magna, quæ à vino iræ fornicationis suæ potauit omnes Gentes.

9. Et tertius Angelus secutus est illos dicens voce magna: Si quis adorauerit Bestiam, & imaginem eius, & acceperit characterem in fronte sua aut in manu sua.

10. Et hic bibet de vino iræ Dei, quod mistum est mero in calice iræ ipsius, & cruciabitur igne & sulphure in conspectu Angelorum sanctorum, & ante conspectum agni.

COMMENTARIVS. C

Quinam in tribus hisce angelis figurentur? Aliorũ expositio de Antichristi tempore, exploditur.

HOSCE omnes versiculos coniunxi; quia in illis referuntur trium Angelorum voces. In quarum explicatione neutiquam satis est, vnamquamque seorsum conuenienter applicari, nisi ostendatur pariter congruentia huius ternarij Angelorum, & cohærentia trium vocum inter sese, atque adeò earum omnium argumentum. Viegas parte 2. sectione primâ addubitat, num hi tres Angeli denotent tres prædicatorum differentias, quos Deus sub Antichristi tempora sit missurus; vt Ticonius, Beda, Rupertus, Anselmus, & Ansbertus exponere videntur? an verò sit solùm visio imaginaria, vt Ioannes tres illas sententias literis mandaret? Mihi quidem interpretatio, quæ hos tres Angelos ad Antichristi tempora reijcit, reijcienda necessariò est. nam meæ acoluthiæ filum me cogit, ne in hoc loco extra Romani Imperij primitiuam Ecclesiam persequentis limites pedem efferam. Præterquàm quòd indignum est Apocalypseos grauitate, hunc Angelorum ternariũ ad res omnino incertas applicare; huiusmodi est triplex ille prædicatorum ordo, quos à Deo fore sub Antichristi tempus mittendos nonnulli opinantur. Nec verò simile rationi apparet, prædicatorum discrimen inde esse capiendum; quòd alij prædicent ea, quæ in prima horum trium Angelorũ voce continentur; alij Babylonis ruinam; & alij inferorum pœnas. Cur non potiùs omnes vniuersam Christianam doctrinam personabunt? Iam affirmare huic trium Angelorum visioni illud mysterij solùm inesse, vt tres illæ sententiæ conscribantur; hoc inquam mentem minimè explet: nisi exponatur trium sententiarum connexio, & congruens pariter ratio reddatur, cur sint in hunc locum insertæ. D

Mysterium trium vocũ à tribus angelis prolatarũ quodnam sit?

Omissis ergo aliorum declarationibus; illam ego veram atque germanam iudico, quæ has tres voces explicet de cohortatione, quæ ex parte Agni fuit suis militibus facta; vt in eo bello, quod Agnus ipse aduersus Romanum Imperium persecutionis tempore gerebat, strenuè & fortiter dimicarent. Cùm autem hostilis factionis duces tres fuerint, nempe draco, bestia maris, & bestia terræ; ideo tribus hisce ducibus tres item voces Angelicæ per ordinem opponuntur. Prima nimirum draconi; secunda marinæ bestiæ; tertia bestiæ terrestri. Et quidem vbi ad singularum vocum expositionem deueniamus; facilè perspicietur, huiusmodi distributionem non gratis confictam, sed ab Spiritu sancto fuisse intentam.

Auctoris sententia de trium angelorum significatione.

Postquàm trium vocum series & cohærentia obseruata fuerit, facilè concedet quispiam tres illos Angelos, quibus voces eiusmodi tribuuntur, esse tres ex sacris Scriptoribus; eos scilicet, ex quibus eæ sententiæ videntur esse depromptæ. Illud autem hîc Apocalypseos elegantiam imprimis commendat; videlicet, quòd hi tres Scriptores sint illi ipsimet, qui præcipui extitere duces in eo Ecclesiæ bello aduersus Romam ethnicam suscepto. itaque figuratur in hoc loco exhortationẽ militibus Christi fieri ab illis ipsis, quos Christus illius belli duces delegit. Ij vero sunt Petrus, Paulus, & Ioannes; qui inter ceteros Apostolos sunt destinati, vt Romæ Euangelium prædicarent, & tanquam expeditionis huius duces præstantissimi, in eâdem vrbe martyrio coronarentur. Et quidem licet tres Apostoli viderentur prædicto ordine numerandi, nempe Petrus, Paulus, & Ioannes: ceterùm ordo sententiarum (quarum prima continebat hortationem aduersus dæmonem; secunda aduersus Imperiũ Romanum; tertia aduersus carnis sapientiam) postulat, vt in trium Angelorum ordine primus foret E

A Ioannes, secundus Paulus, tertius Petrus. Prima enim ex tribus sententijs desumpta est ex Ioannis Euangelio; secunda ex Paulo; tertia ex Petro. Qua in re forsitan Ioannes comitatis ergò, honoris ac decoris ordinem seruauit. Sæpè enim vsu venit, vt posterior locus præstantior & honoratior sit. Quare cùm Petrus extremo in loco numerādus esset, vtpote Dux & Princeps ceterorum; sibi Ioannes primum, atque adeò nouissimum reseruauit; & Paulo secundum reliquit.

Alter Angelus quo sensu sit accipiendus.

Verùm ad singulos iam versus descendamus. In versu 6. ait textus, *Vidi alterum Angelum.* vbi pro voce, *Alterum*, optarem ego legi *Alium*, vt Græca sonant. & vox *Alium*, non referenda hic est ad aliquem, qui præcesserit; sed respectu aliorum, qui subsequuntur. phrasis enim est frequēter vsurpata, vt Alius non minùs dicatur de primo, quàm de secundo & tertio; vt 1. Corint. 11. 21. *Alius quidem esurit, alius autem ebrius est.* Videre licet locutiones similes 1. Corint. 12. 8. 9. & c. 15. 40. 41. & ad Ephes. 4. 11. Vt ergo Ioannes asserat, tres Angelos sibi visos; quorum alius prædicabat horam iudicij aduentasse, alius Babylonis ruinam, & alius æternas inferorum pœnas; optimè potuit de primo dicere; *Vidi alium Angelum.* Et ex contextu manifestum est, eum esse sensum. Nam numero 9. additur, *Et tertius Angelus secutus est illos.* Ad hęc; nullus alius in hoc loco Angelus pręcesserat; ratione cuius appellādus esset alius, ille de quo
B hic sermo est; viciniores enim, qui antecesserant Angeli, sunt Angeli Michaelis, de quibus c. 12. 7. atqui illi longiùs distabant, quàm vt respectu illorum hic posset vocitari.

In angelo per medium cæli volante Ioannem ipsum Euāgelistam figurari.

Quid hic sit, per medium cæli volare.

VOLANTEM PER MEDIVM CÆLI.] Hic Angelus, vt infrà videbimus, ipsummet Ioannē Euangelistam repræsentat; qui dicitur significanter satis per medium cæli volare, propter excellentem cognitionem, qua res supranaturales percalluit. Quòd autem Ioannes hoc de se elogium literis tradat, id ipsius Ioannis modestiæ minimè refragatur; iussus namque fuit, quod cerneret, literis mandare. Ipse verò vidit, primum trium Angelorum per medium cæli volantem. & quamuis Ioannes non dubitauerit, se in illo Angelo figurari, ipsius tamen partes erant, simplici narratione atque apertā conscribere, quæ videbat. Nec dubium quin ille nequaquam superbijt, sed potiùs demisse admodùm de se existimauit, eo ipso quòd se à Deo exaltatum vidit. Fortè etiam, *Volare per medium cæli*, eò spectat, vt ab omnibus videri & exaudiri possit; quo innuitur, licèt vox huic Angelo attributa mysterio plena
C sit, ab eo tamen adeò clarè atque perspicuè fuisse proditam, vt ab omnibus fidelibus generatim excepta & intellecta fuerit. Quid, si *Volare per medium cæli*, denotet Euangelij, siue boni nuncij lætitiam & gaudium? Etenim ad significādam ingentem lætitiæ voluptatē, non perperā induci potest sublimis volatus; quo euehatur nuncius in cælū, & per aëra volitet atq; discurrat. Nec dissonat quod sequitur.

Quid sit hic Euangelium æternum.

HABENTEM EVANGELIVM ÆTERNVM.] Id est, sese per aëra volitans extulit magna cū hilaritate & exultatione: quia lætissimum nuncium hominibus afferebat. Illud tamen insolitum hîc primâ specie apparet, Euangelij nomen atque adeò æterni Euangelij tribui ijs, quæ mox consequuntur; nimirum *Timete Dominum, & date illi honorem, quia venit hora iudicij eius.* Citò tamen cōstabit huiusmodi verba rectè intellecta felicissimum in se nuncium & æternum etiam continere. Notandum tamen hîc obiter est, tametsi apud Scholasticos Theologos æternitas propriè loquēdo nec principium habet, nec finem; in sacris tamen Literis non semper iuxta hanc strictam acceptionem sumi; sed interdum accipi æternitatem secundùm præteritam durationem: vt ad Rom. 16. 25. vbi de mysterio tēporibus æternis tacito; interdum verò secundùm futuram & posteriorem; qua ratione hominis animam dicimus æternam, id est, in æternum duraturam. Et certè in hoc eodem sensu æternum Euangeliū hic vocatur nuncius ille, qui maximam importat felicitatem æternùm permansuram. Porrò contextus ipse exprimit huius nuncij felicitatem esse vniuersalem; ait enim, *Vt euangelizaret sedentibus super terrā,*
D *& super omnem gentem, & tribum, & linguam, & populum.* Sed videamus iam, ecquis sit nuncius huiusmodi; vt posteà discernere possimus, quàm meritò appellatus fuerit Euangelium æternum, & ad vniuersas spectans nationes.

DICENS VOCE MAGNA.] Græca sonant, *Dicentem.* Verùm perinde est, *Dicens.* & cohæret cum illo verbo, *vt euangelizaret.* vox autem *Magna* denotat publicam lætitiam & celebritatem; sic enim felix aliquis nuncius, qui vniuersis renunciatur, promulgari solet. Vers. 7.

Cuiusmodi sit hic numerus ab angelo allatus.

Prima expositio proponitur.

TIMETE DOMINVM, ET DATE ILLI HONOREM: QVIA VENIT HORA IVDICII EIVS.] Existimabunt aliqui huius boni nuncij felicitatem in eo potissimùm consistere, quod Ecclesiasticus ait c. 34. 16. *Qui timet Dominum, nihil trepidabit, & non pauebit.* Quòd si hæc est cohortatio militibus Christi facta, vt Romani Imperij persecutionem parui pendant; non esse abs re videbitur, si excitentur atque erigatur firmâ spe; quòd scilicet nulla aduersitas, aut ingruens persecutiō possit illum concutere, qui in Dei timore firmus stabilisque permanserit; atque adeò Deum esse duntaxat extimescendū, eiusque iudicia veneranda: non inania hominum consilia, & sæuissima tyrannorū edicta promulgata. Quam ad rem adduci possunt multi Scripturæ loci, vt est ille Matth. 10. 28. & Luc. 12. 5. *Nolite timere eos, qui occidunt corpus. Ostendam autem vobis quem timeatis.* 2. Paral. 20. 15. *Nolite timere, nec paueatis hanc multitudinem: nō est enim vestra pugna, sed Dei.* Ps. 26. 1. *Dominus illuminatio mea, & salus mea; quem timebo?* Eccl. 12. 13. *Deum time, &*
E *mandata eius obserua, hæc est enim omnis homo, & cuncta quæ fiunt adducet Deus in iudicium.* & Eccl. 2. 21. *Qui timēt Dominum, custodient mandata illius, & patientiam habebunt vsque ad inspectionem illius.* Præterea cùm in hac voce Angelica mentio fiat iudicij; suspicabitur aliquis hunc Angelum esse B. Petrum, qui de iudicij die disertè agit epistola 2. cap. 2. 9. & cap. 3. 10.

Refellitur prædicta expositio.

Hi omnes loci agunt de Dei timore & de iudicio. Sed vox Angeli aliam adhuc multò diuersam (ni fallor) continet energiam, & locum alium valde dissimilem respicit. Imprimis quia, quod hic Angelus contentâ voce prædicat, exprimitur in hoc loco, vt nouus ac felicissimus nuncius, qui cunctis nationibus renūciatur. Præceptum autē timoris Dei, non est nouus & felix nuncius, sed antiquū præceptū. Quarè in nullo eorū locorū, quos nuper retulimus, pręceptum de Deo timendo, vt nuncius nouus ac felix traditur. Deinde non videtur esse ad rē in hoc loco tractatio de vniuersalis iudicij die. Nec enim aut hæc veritas in sacris Literis, solet vt felix nuncius proponi; nec vniuersè cunctis hominibus, sed solùm bonis est felix; cùm tamen hic textus dicat, *Vt euangelizaret sedentibus super terram, & super omnem gentem, & tribum, & linguam, & populum.* Tertiò: Apocalypseos series & consequentia non-

dum

nondum in hoc loco ad extremi iudicij diem peruenit; ſuperant enim mille pacis anni, & Gogi & Magogi bella. Quamobrem non video, quàm apte dicatur hic vniuerſalis iudicij hora aduentaſſe.

Vera auctoris interpretatio?

Exiſtimo ergo in hac Angeli vocē reſpici locum illum Ioannis 12. 31. *Nunc iudicium eſt mundi: nunc Princeps huius mundi eycietur foras.* Quibus in verbis norunt omnes de vniuerſali iudicij die non eſſe ſermonem, & quanuis nonnulli ad Chriſti paſſionem applicent, quippe dæmoni per illam fuit ius ablatū, quo mundū tenebat oppreſſum: receptior tamen & congruentior explicatio eſt, quæ nō de iure ſolum, ſed etiā de facto ipſo exponit: quòd ſcilicet dęmon citò deturbandus foret ab iniqua poſſeſſione, qua mundū per idololatriā tyrannicè occupauerat. Nā idololatrię expulſio ex orbe terrarū fuit vnus ex præcipuis Chriſti paſſionis effectibus. Et hac ratione intelligunt multi Patres illa ipſa Chriſti verba: vt vidimus c. 12. not. 7. Cùm ergo dicitur adueniſſe iā iudicij hora: de hoc ipſo iudicio accipiendum eſt. Atque huic explicationi egregiè concinit ipſa Apocalypſeos ſeries. Nā in hiſce capitibus ſermo eſt de tempore illo, quo vehementes Romani imperij perſecutiones aduerſus Romanam Eccleſiam extiterunt: quas perſecutiones vti inſtrumentum; diuina vſurpauit prouidentia ad idololatriam ex orbe ablegandam. Deinde ad Chriſti milites in ſpiritalem illam pugnam ſtimulandos, nihil potuit congruentius proponi; quàm certa expectatio de feliciſſimo illius prælij exitu: videlicet de dæmonis imperio, quod ipſe per falſam idolorū ſuperſtitionē in mundo comparauerat, penitus euertendo. Iam, quam aliam ad rem potuit meliùs & aptiùs vſurpari nomen æterni Euangelij, id eſt rei nouæ feliciſſimæ & in æternū duraturæ? Ecquid enim magis nouum & inſolitum, quo tempore mundus vniuerſus per idolorum impietatem nefandæ dæmonis ſeruituti ſubiacebat, quàm eiuſmodi nuncius, qui libertatis veræ tempus adueniſſe iam hominibus pronunciaret? B

Cur nuncius de idololatriæ expulſione appelletur Euangelium æternum?

Idololatriā nunquam poſthac in mundū deinceps fore inuehendā, necdū ipſo Antichriſti tempore.

Præterea rectè ac vere affirmatur huius libertatis felicitatem ad terram vniuerſam ſpectaſſe; ac proinde verum in ea comprobatur, quod textus aſſerit: *Sedentibus ſuper terram, & ſuper omnem gentem, & tribum, & linguam, & populum.* Adhęc; cui alij nuncio felici conuenientiùs addi potuit illud epitheton, ſiue appoſitum, quod in præſenti Euangelio additur, cùm dicitur, *Euangelium æternum*? Etenim ante Chriſti Saluatoris noſtri paſſionem, quanuis ſæpè Iſraeliticus populus idololatriæ iugum à ſe excuſſerit; in eandem tamen captiuitatem identidem relabebatur. Poſteà verò quàm per Romani Imperij perſecutionem Chriſtus falſum idolorum cultum triumphauit; regio illa, ſeu prouincia, vnde ſemel hoc idololatrię monſtrum fuit prorſus exterminatū, immunis deinceps ac libera ab hoc exitio in æternum perſtitit. Id quod hactenus experimento edocti ſumus; nec apud Chriſtianos modò, ſed apud Iudæos etiam, Turcas & Mauros aſpeximus. Licèt autem eam ſibi mentem nonnulli inducant, fore vt Antichriſti tempore orbis ſit rurſus antiquæ idololatriæ eluuione obruendus; & proptereà dicere poſſint, vt idololatriæ expulſio appelletur æterna, ſatis eſſe, ſi per mille ampliùs annos ſit duratura; nihilominus multò mihi veriſimilius fit idolorum culturam ſemel per Chriſti Euangeliū expulſam, nuſquam fore à mundo rurſus amplectendam. Tanta enim eſt lux atque euidentia, qua fides Chriſtiana & glorioſiſſimæ Martyrum palmæ terrarum orbem repleuerunt, vt nullū dæmoni veſtigium reliquum ſit, quà poſſet idolorum impietatem rurſus in orbem inuehere. Quod autem de Antichriſti tempore aſſeueratur; ad hoc reſpondeo, credibile mihi non eſſe Antichriſti bellū Chriſtianæ Eccleſiæ inferendum, eo fine eſſe, vt Catholicos ad idolorum culturam pertrahat. Etenim ſi huiuſmodi bellū adeò fictis & ſimulatis miraculis eſt faciendum, vt ab ipſis non decipi, ac ſeduci ſit admirabile conſtantiæ & fortitudinis in ſanctis viris indicium; quomodo cohæret cum hoc miraculorū bello finis atque intentio idololatriam in mundū inferendi? Quis enim adeò cæcus ſit, qui non videat miracula in idololatriæ confirmationem edita prorſus eſſe futilia & nugatoria? Quidue mirū, ſanctiſſimos viros in ijs miraculis non ſuccumbere, quæ merum præ ſe ferunt fucum atque præſtigias? Quod verò ſibi alij perſuadent, ante Antichriſti ſaltem perſecutionem, Romam iterum idololatriæ caput ac ducem futuram, & propter hoc ſcelus tunc fore euertendam: id ſuprà iam oſtendimus eſſe omnino improbabile. C D

Imperatiuus pro futuro.

Ceterùm ad primi Angeli verba regrediamur, *Timete Dominum, & date illi honorem.* Imperatiuus hîc, pro futuro (opinor) ſumendus eſt; ita vt ſint verba non tam præcipientis, quàm gratulantis & exultantis. Simili enim phraſi alicui gratulari ſolemus; & in prophetijs nihil frequentius, quàm imperatiuum loco futuri vſurpari. Hunc ſenſum (meo iudicio) requirit Euangelij æterni nomen; quia aliud eſt præcipere, aliud euangelizare. Vniuerſas ergo Gentes, quæ priùs idolorū vanitati erant ſubiectæ, alloquitur Angelus, & ait: *Timete Dominum, & adorate eum*: quod perinde eſt, quaſi dicere; Iam deinceps non vana idola, ſed verū adorabitis Deum. iam enim venit hora illius iudicij à Chriſto prædicti per verba illa: *Nunc iudicium eſt mundi, nunc Princeps huius mundi eycietur foras.* Quis, obſecro, non videat, hunc eſſe ſenſum aptiſſimū & mirificè concinentem cum verbis præcedentibus; in quibus dictus eſt hic Angelus afferre Euangeliū æternum, *vt euangelizaret ſedentibus ſuper terram, & ſuper omnem Gentem? &c.* Si quis autem in hiſce verbis optet diſtinguere terram ab omni Gente, ita vt per terram Iudæa, ſiue Iudæi deſignentur; non admodū repugnabo: quia illi etiam huius fælicitatis partem aſſecuti fuerunt, licèt alioqui grauiſſimis ſceleribus cooperti. E

Cur hic angelus nō ad primæuos Chriſtianos, ſed ad Gētes ipſas verba faciat?

Obſeruandum inſuper eſt horū verborum artificium. Cùm enim ſcopus eorum ſit, Chriſti milites cohortari ad conſtantiam in myſtico illo bello firmiter retinendam: non tamen hic Angelus ad eos conuertit ſermonē, ſed ad vniuerſas Gentes; qui modus Chriſti milites accendēdi aptiſſimus eſt. Videtur enim Angelus in eorū conſpectu dicere, nihil opus eſſe ſtrenuos milites cohortari, qui ita fortiter & animoſe mortem pro Chriſto ſubeunt; ſed gratulari potiùs orbi vniuerſo ingentem illam felicitatem, quæ ad omnes Gentes redundat, ex inuictiſſima Chriſti Martyrum conſtantia. Quo perſuadendi genere quid quæſo efficacius excogitari potuit?

Quinam hic ab angelo dicatur hora iudicij.

QVIA VENIT HORA IVDICII EIVS.] Illius videlicet, quod Ioan. 12. 31. à Chriſto dicitur iudicium mundi; quia per illud mundus à dęmonis ſeruitute eſt ereptus. Quòd verò hora illius iudicij adueniſſe dicatur; ad horam, id eſt ad tempus belli illius decretorij referendum eſt. Græca vox, quæ hîc reſpōdet iudicio, eſt κρίσις; quæ (vt norunt Græci, & Plutarchi atque aliorum vſu comprobatur) elegātiſſimè

A tissimè ponitur ad decretorium, siue iudiciarium belli prælium significandum. Congruenter igitur atrocissimæ persecutionis tempus, quam Romanum Imperiũ in Christi Ecclesiam concitabat, concipitur quasi hora decretorij prælij, per quod mundus fuerat à dæmonis cultu liberandus. Huic κρίσεως significationi affinis est medicorum vsus; qui in morbis κρίσιν appellãt, quasi decretoriam morbi pugnam; ex qua sequitur aut morbi ipsius depulsio, aut repentina in melius, aut in deterius commutatio. Similiter conflictio illa est veluti quoddam iudicium, quo Imperij possessor aut in eo corroborandus, aut ab eo exturbandus est. Et verò Romani Imperij persecutio mũdum grauiter ægrotantem in extremum penè conflictus discrimen adduxit; & veluti quædam κρίσις extitit vehementis illius morbi, quo affligebatur; dum vna ex parte dæmon in veteri sua possessione persistere; ex alia Christus illum inde eijcere conatur; quod & re ipsa præstitit, & conflictione illa ægrotus antea mundus morbo depulso ad integram fuit sanitatem restitutus. Nomen autem iudicij, vt benè adnotauit Toletus Ioannis 12. 31. connotat iustitiam. Nec enim verè nũcupatur iudicium, quod non est iustum. In eo certè, quod Deiiudicium vocatur, perspicuum est, neutiquam defore iustitiam. Quamobrem cùm dicitur appropinquasse hora iudicij Dei, (videlicet quando instabat tempus dęmonem ex iniusta mundi possessione deturbandi) innuitur pariter, hanc dæmonis possessionem tyrãnicam extitisse,
B & eã fuisse dæmonem ipsum depulsum non reapse solùm, sed iure etiã propter Christi Redemptoris nostri merita, & fortitudinem Martyrum præstantissimorum; qui vt inuicti milites Christi in ea expeditione vitam cũ sanguine profundere non dubitarunt. Denique vt distinctè de admirabili illa κρίσει loquamur, tam respectu passionis Christi, quàm in ordine ad Romani Imperij persecutionem, dicere iure possemus, diem criticum à Christi passione primordium cepisse, & horam ipsam κρίσεως incidisse, vt hîc Angelus ait, in Romanæ persecutionis tempus; quanuis Martyrum passionis efficacitas Christi Iesu passioni referri debeat accepta.

His ita præmissis, si tres Angelorũ voces, qui Christi exercitũ in prælium acuunt, per ordinẽ sunt obijciendæ, prima draconi, secũda Bestię maris, & tertia Bestię terræ; aptissimè vox prima fuit accepta ex ijs, quę posteà conscripsit in suo Euangelio Ioan. c. 12. 31. *Nunc iudiciũ est mundi, nunc Princeps huius mundi eijcietur foras.* Etenim vt ostenderetur frustrandas fore dæmonis spes, quas cõceperat de suo imperio in toto terrarum orbe per idolorum impietatem roborando, nihil potuit hanc ad rem magis idoneum afferri; quo continuatur illud, quod in draconis lapsu cœptum erat c. 12. 9. & mundo vniuerso felicissimus exponitur nuncius, nempe de felicitate in æternũ duratura. quę felicitas non eos solùm
C attingit, qui iam Christiana sacra susceperãt, & pietati ac sanctimoniæ studebãt; sed omnes etiam totius orbis nationes. Omnibus enim promittitur per illam Ecclesiæ persecutionem liberatio ab impijs idolorum ritibus, quibus dæmon in mundo colebatur.

Primi Angeli vox vnde sit desumpta.

ET ADORATE EVM, QVI FECIT CÆLVM ET TERRAM, MARE ET FONTES AQVARVM.] Ad designandum mundi opificem ac molitorem Deum, satis erat dicere, *Qui fecit cælum & terrã.* quare quod additur, *Mare, & fontes aquarum,* haud quaquam mysterij expers est. Præsertim cùm hæc phrasis fortè nullibi præterea in tota Scriptura reperiatur. Quanuis enim Act. 14. 15. ex Ps. 145. 6. dicatur Deus esse, *qui fecit cælum & terram, & mare, & quæ in eis sunt.* hîc tamen adduntur fontes aquarum. Et quidem quando in sacris Literis singularis aliqua Dei periphrasis describitur; verba certè eiusmodi ponũtur, quæ consentanea sunt ad ponderandum egregium aliquod Dei facinus, quod eidem in subsequenti cõtextu attribuitur: licet hoc obseruare in verbis illis Zachariæ 12. 1. *Dicit Dominus extendens cælum, & fundans terram, & fingens spiritum hominis in eo.* Quem locum alibi expendimus, ostendentes congruentiam locutionis illius ad eius capitis prophetiam. Nec aliter in præsenti philosophandum est. Huius ergo
D periphrasis scopus, quam primus hic Angelus de Deo tradit, non denotat solùm Deum esse vniuersalem rerum omnium creatarum effectorem; verùm etiam obiter proponit prouidentiam, quã Deus in cælo, in terra, in mari, & in fontibus ostendit; vt hoc pacto denotetur singularis prouidẽtia, quæ suę consulebat Ecclesiæ in media illa rerum perturbatione & calamitate; in qua minimè erat timẽdum, ne Christi Ecclesia deficeret. Nam quemadmodum tellus, licèt primo aspectu videatur à mari penitùs absorbenda, cùm nullum præterea habeat adminiculum, quo sustineatur; nihilominus tamen firma consistit; ita Ecclesia in medijs persecutionum vndis integra & inconcussa fuerat permãsura. Et sicuti maris amaritudo non obstat, quominus ex eo dulces ac pellucidi fontes identidem exoriantur, qui terram irrigent, ac fœcundent; non aliter ex illo persecutionum mari educturus erat Deus crystallinos fontes ac fluuios sapientiæ, solatij ac felicitatis quæ in Christi Ecclesiam redundarent. Atque satis sit hîc obiter delibasse; de hoc enim latiùs agemus l. 6. circa caput Iobi 38.

Cur hîc dicatur Deus fecisse mare & fontes aquarum.

Sequitur versus octauus; in quo secundi Angeli vox proponitur, *Cecidit, cecidit Babylon illa magna, quæ à vino iræ fornicationis suæ potauit omnes gentes.* His in verbis manifesta continetur allusio ad verba Isaiæ c. 21. 9. & Iere. c. 51. 8. Primus sic habet, *Cecidit, cecidit Babylon; & omnia sculptilia deorum eius contrita sunt in terram.* Secundus verò sic: *Subitò cecidit Babylon, & contrita est.* Et quãuis Propheta vterque in sensu pro-
E ximo videatur agere de antiqua Babylone, quæ sub Nabuchodonosore Ierosolymam bello afflixit; mihi tamen certum etiam est, vt Ps. 28. per comparationem ex Dauidis victorijs petitam, agitur ad literam de triumpho, quem Christus de Gentilitate egit: sic etiam Isaiam ac Ieremiam in literali sensu prophetico per comparationem antiquæ Babylonis, loqui de Roma ethnica, quæ Christi Ecclesiam fuerat oppugnatura. Huius autem nouæ Babylonis ruina (quæ tantopere est in sacris Literis celebrata) non est alia, nisi Romæ conuersio, vt diximus notatione 22. prooemiali, & ex professo dicemus c. 17. & 18.

Allusio in Babylonis ruina ad Isaiæ & Ieremiæ loca.

Hoc supposito; dicet quispiam, hunc Angelum secundum, qui protulit ea verba, *Cecidit, cecidit Babylon illa magna.* non esse alium, quàm Isaiam aut Ieremiam. Ipse tamen mihi persuadeo, in hoc secundo Angelo non aliquem ex veteri testamento Prophetam, sed vnũ ex noui scriptoribus denotari. Primo, quia cùm tres hic Angeli inducantur, cumque Ioannes ex illis sit primus; optandũ maximè est, vt in duobus reliquis Paulus ac Petrus insinuentur; vt hic Angelorum ternarius significet ternarium Apostolorum, qui Romæ prædicarunt. Secundò, quia quanuis Isaias & Ieremias loquan-

Quis in hoc secundo angelo figuretur.

A

tur de mystica Romæ ethnicæ ruina, dum aiunt perspicuis verbis, *Cecidit Babylon*: re tamen ipsa idem Petrus significat, cùm Romam appellet Babylonem 1. Petri 5. 13. Etenim, dum illam Babylonẽ nominat; tacitè fideles admonet, Isaiæ & Ieremiæ vaticinia, quæ de Babylonis loquuntur excidio, de Roma esse intelligenda; & de eadem Romani Imperij ruina agit Paulus 2. ad Thessal. 2. vt videbimus notatione 2. Tertiò, quanuis Isaias & Ieremias eisdem distinctè verbis dicant; *Cecidit, cecidit Babylon*; in hoc tamen loco expedit potiùs, vt secundi angeli figura alicui scriptori sacro tribuatur, qui non ita loquatur expressè. Nec enim mysterio vacat, quòd textus de trium horum Angelorum vocibus loquens, primo & tertio Angelo magnam vocem tribuat, de secundo autem nihil eiusmodi proferat. Ex quo infero, in hoc loco habitum fuisse respectum ad aliquem, qui cùm eandem sententiam scripserit; non eam tamen clarè ac distinctè, sed tectè & obscurè tradit; ita enim fieri expediebat, vt notatione 2. videbimus.

Licet autem Isaias ac Ieremias in designanda Roma satis etiam obscurè, & sub allegoriæ inuolucro loquantur; ceterùm ea saltem verba, *Cecidit, cecidit Babylon*; expressè proferuntur: ad distinctionem verò secundæ vocis, quæ non magna fuerit & contenta, sed parua ac demissa, multò aptius est, vt respiciatur, qui eandem sententiam alijs verbis pronunciet. Præcipuè cùm significatio eò potissimùm spectet, vt fidelibus consolationem & animos adderet, quod Ioannes clarè conscripsit; *Nunc iudicium est mundi, nunc Princeps huius mundi eijcietur foras*. Id quod contentâ voce prædicabatur. Deinde eosdem etiam excitabat, quod occultâ traditione inter fideles ipsos dimanabat, Romam scilicet, quæ idololatriæ erat metropolis, in Christianæ Ecclesiæ caput ac metropolim fore conuertendã. Atque hanc arcanam doctrinam & traditionem ab Apostolis hausit Ecclesia. Quare congruentissimum est, in hoc secundo Angelo aliquem ex Apostolis ipsis designari. Quartò; Verba illa, *Cecidit Babylon*. non vnus profert sacer Vates, sed duo; nec videtur potior ratio vnius, quàm alterius. Cùm verò in Apocalypsi hæc verba non tribuantur duobus Angelis, sed vni tantum; aptius est, vt ad nouum aliquem Angelum referantur, qui eandem sententiam alijs verbis dixisse reperiatur. Atque hæc de Angelo ipso. B

Per septem capita Bestiæ capitis 13. & per fœminam bestiæ insidẽtem c. 17. idẽ omnino, id est, Romã ethnicam figurari.

Verùm vt ad eiusdem Angeli verba redeamus; sicuti vox primi Angeli è regione respicit draconem, id est dæmonem; ita etiam hæc secunda directè opponẽda est Bestiæ marinæ, hoc est Romano Imperio ethnico; quod in eâdem maris Bestia figuratur. Et primâ quidem specie apparet, non hîc sermonem haberi contra ipsam Bestiam; sed contra eam vrbem, quam Apocalypsis Babylonem appellat; atque adeò distinctionem fore assignandam inter Bestiam, & ciuitatem: siquidem c. 17. depingitur Babylon ipsi Bestiæ insidens. Respondeo tamen, id ipsum significari per fœminam Bestiæ insidentem, quod per septem Bestiæ capita, & decem cornua; vt diximus c. 13. & iterum c. 17. repetemus. Quamobrem qui aduersus mulierem verba facit, obloquitur pariter contra Bestiæ caput; atqui quod in caput ipsius Bestiæ iactabatur, in totam etiam iactari Bestiam perspicuum est. Etenim dum Bestiæ caput penitus abscinditur, de tota ipsa Bestia triumphatur. Atque ita fuerat euenturum, vt Ecclesia de Roma triumphans, toti Romano Imperio dominaretur. Hoc autem apposite figuratur, dum inducitur Ecclesia de Roma triumphatura. Id ergo propriè ac directè exprimitur hisce verbis; *Cecidit, cecidit Babylon illa magna*. C

Vers. 8.

Quæ a vino iræ fornicationis suæ potavit omnes gentes.] Vsitata est in Sacris locutio, propinare calicẽ, pro eo quod est, affligere, ac diuexare. cuius phrasis significatio infrà n. 10. apparet, cùm dicitur; *Hic bibet de vino iræ Dei*. & ca. 18. 6. *In poculo, quo miscuit vobis, miscete illi duplum*. Quibus locis alij sunt nõ absimiles. Porrò hæc phrasis in præsenti refertur proculdubio ad generalem persecutionem, qua in suis omnibus prouincijs Roma Christianos premebat: propterea enim dicitur iræ suæ vino omnes Gentes potasse. Illud autem insolitum & peregrinum occurrit, quòd ira illa appelletur ira fornicationis. Veruntamen re attentiùs inspectâ cernitur, magnam hîc energiam & elegantiam inesse. Desumitur enim allegoria à mulieribus meretricibus ac fornicarijs, quæ sunt valde iracundæ, maximè quando zelotypia feruntur. Quamobrem cùm idolorum cultus in Scriptura appelletur fornicatio; vt exprimatur ingens ira atque furor, quo Roma ethnica Christianos infestabat, congruenter ira fornicationis vocatur: id est ira, qua Roma veluti fornicaria excãduit aduersus eos, qui homines separare tentabant ab eiusdem Romæ cõcubinatu: hoc est ab ipsius nefanda societate; quæ spiritalem fornicationem, id est impium idolorum cultum anhelabat. Itaque ira fornicationis nihil aliud est, quàm ira ex spiritalis fornicationis zelo exardescens. Atque hac ira Christianum nomen Roma fuit insectata in vniuersis sui Imperij prouincijs. Fortasse tamen alius est sensus calicis illius, quem habet in manu sua Babylon, Apocalypseos 17. 4. de quo ibi. Facilè tandem cernitur, cùm secundæ huius vocis scopus foret significare triumphum ab Ecclesia de Romano Imperio consequendum, expediens valde fuisse, vt fieret singulatim mentio de persecutionis calice, quem Roma Imperij caput ac princeps Christianæ propinabat Ecclesiæ. Atque ita Paulus etiam 2. Thessa. 2. 7. vbi agit de Christiani populi expectatione in triumpho de Romano Imperio reportando, ibidem pariter agit de persecutione, quam Dei Ecclesia ab Imperio patiebatur. Quapropter mihi persuadeo hunc secundum Angelum esse Pauli figuram, propter verba illa, quæ ipse ad Thessal. scribit. Vt autem meliùs hæc allusio perspiciatur; visum est, verba ipsius Pauli, in notatione sequenti expendere. D E

Quænam ira fornicationis hîc dicatur?

Hunc secundum angelũ esse B. Pauli figuram.

NOTA-

NOTATIO II.

In qua explicatur locus Pauli 2. ad Thessalonicenses 2. ad quem in præsenti alluditur, dum de ruina Babylonis agitur.

TEXTVS PAVLI.

3. Nequis vos seducat vllo modo; quoniam nisi venerit discessio primum, & reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis.

4. Qui aduersatur, & extollitur supra omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur; ita vt in templo Dei sedeat ostendens se tanquam sit Deus.

5. Non retinetis, quòd cùm adhuc essem apud vos, hæc dicebam vobis.

6. Et nunc quid detineat scitis, vt reueletur in suo tempore.

7. Nam mysterium iam operatur iniquitatis: tantùm vt qui tenet nunc, teneat, donec de medio fiat.

Summa eorum, quæ Paulus his verbis docet.

PAVLVS Thessalonicenses admonet, ne existiment extremi iudicij diem, quàm mox adfore; priùs enim futuram magnam à Catholica fide defectionem; nec non impium illum Antichristum, cuius typum duntaxat gerebat Romanum Imperium ethnicum; quin & de eodem Imperio Romano Ecclesiam fore triumphaturam. Quapropter dum Imperium Romæ ethnicum permanebat, diem iudicij nondum imminere: posteà tamen quàm Ecclesia triumphum de Romano ageret Imperio; suo quidem tempore retegendam fore Antichristi persecutionem, quem Ecclesia etiam fuerat triumphatura.

Commentarius verborum Pauli.

NISI VENERIT DISCESSIO PRIMVM.] Id est, non veniet dies Domini; antequàm adueniat apostasia, & Antichristus. Nota concisum loquendi modum.

Discessionis nomine quid significet Paulus.

DISCESSIO.] Græcè apostasia. Et videtur omnino esse sermo de magna quadam apostasia in nouissimis temporibus futura: de qua etiam plerique intelligunt illud Pauli 1. ad Timoth. 4. 1. *Spiritus autem manifestè dicit, quia in nouissimis temporibus discedent quidam à fide, attendentes spiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum.* vbi pro *Discedent* Græcè habetur ἀποστήσονται à verbo ἀφίστημι, à quo deriuatur apostasia. Idemque verbum est apud Lucam cap. 8. 14. *Qui ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt.* Ait ergo Paulus: *Ne putetis postremi iudicij diem iam iam imminere: adhuc enim singulari Dei beneficio longiùs ab ea apostasia distamus, quam ante diem iudicij euenturam præscimus.* Verum est, quamlibet hæresim esse apostasiam; verùm Apostolus cum articulo loquitur de magna illa apostasia sub Antichristi tempus futurâ; aut fortè loquitur de tempore etiam præcursorum Antichristi. Nam de hæresibus exponunt Theodoretus, Sedulius, & alij: & eandem expositionem sequitur Stapletonius oratione academicâ 28.

Discessionis siue apostasiæ prima expositio.

Discessionem siue apostasiam pro defectione à Christi fide accipiunt Augustinus, Cyrillus Ierosolymitanus, Strabus, Thomas, Liranus, Titelmanus, Gagneius, Sonnius, Bellarminus, & Suarez; quos refert Maluenda de Antichristo fol. 236. & quamuis discessionis nomine videantur intelligere ipsum Antichristum Chrysostomus, Augustinus, Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius, Beda, & alij, quos ipsemet citat Maluenda, fol. 235. fortasse tamẽ sunt explicandi non de formali ipsius Antichristi apostasia; sed de ea, quam ipse inuehet.

2. expositio apostasiæ.

Aliorum expositio est de discessione, siue defectione Prouinciarum ab Imperio Romano, quam sequuntur Tertullianus, Hieronymus, Ambrosiaster, Primasius, Sedulius, Engelberus, Caietanus, Titelmanus, & Driedo. Ceterùm hæc interpretatio supponit, Prouinciarum defectionem à Romano Imperio, esse proximum Antichristi iam aduẽtantis signum; quod à Millenarijs deriuatum est; & nos infrà probauimus, id nulla ratione à sacra Scriptura doceri. Huc spectat discessio decem Regum à Romano Imperio; de qua nonnulli hunc locum interpretantur. Alij verò de discessione Romæ à Christi fide, existimantes ante aduentum Antichristi Romã rursus idololatriæ caput, & Metropolim futuram; quod nos latè impugnauimus.

Quid sit apud Paulum homo peccati.

Conuellitur hæreticorũ error.

ET REVELATVS FVERIT HOMO PECCATI.] Hæretici exponunt de Romanorum Pontificum successione. Sed Paulus manifestè agit de singulari quodam homine, non solùm quia singulari numero vtitur, atque etiam articulo; (qua ratione de peccatoribus generatim loqui non solemus) sed etiam quia Paulus paulò infrà se magis explicat, ostendens agere se de infestissimo Christi aduersario, qui à Iudaico populo vt Messias excipiendus est. vt obseruarunt Irenæus, Hieronymus, Cyrillus vterque, Augustinus, Chrysostomus, Ambrosius, Gregorius, Theodoretus, Theophylactus, & Oecumenius; quos adducit Maluenda folio 311. col. 2. Prꝉterquàm quòd euidens est summos Pontifices Christi Vicarios contra ipsum Christum non insurgere, nec pro dijs velle honorari; atqui de Antichristo Paulus ait, eum in Dei templo sessurum, & ostensurum, quòd sit Deus, & eleuatus contra Deum.

Quid Paulus innuat, se Thessalonicensibus dixisse.

NON RETINETIS, QVOD CVM ESSEM APVD VOS, HAEC DICEBAM VOBIS?] Augustinus libro 20. de ciuitate capite 19. ignorare se fatetur, quid Paulus Thessalonicensibus dixerit; atque loci huius difficultatem cò reuocat, quòd omnino nesciat, quæ Paulus eos antè admonuerit. Sed saluâ tanti Doctoris reuerentiâ ex contextu videtur manifestum, quòd Apostolus eis prædixerat, idem esse, quod in hoc loco paulò antè ad eos scripsit: nimirum antequàm dies Domini adueniat, futuram ingentem illam apostasiam, & Antichristi aduentum: alioquin non diceret Apostolus, vt reuocarent in memoriam, se illis hæc ipsa coràm dixisse.

Quid esset id, quod Antichristi aduentum remoraretur.

ET NVNC QVID DETINEAT SCITIS.] Id est, quid Antichristi aduentum remoretur; vt exponunt Ambrosius, Hieronymus, Chrysostomus, Theophylactus, Caietanus, & Titelmanus apud Maluendam fol. 64. col. 2. Quod autem Antichristi aduentum eo tempore detinebat, & Thessalonicenses ex Pauli prædicatione cognouerant, illud erat; quòd scilicet Romanum Imperium nondum Ecclesiæ esset subactum; cùm tamen ante aduentum Antichristi foret ipsi Ecclesiæ subijciendum, vt infrà constabit clarius.

VT REVELETVR IN SVO TEMPORE.] Quod Antichristi aduentum retardat, non efficit vt ipse seriùs adueniat, quàm foret venturus; sed potiùs vt tempore à Deo præfinito adueniat.

Quid sit apud Paulũ Mysterium iniquitatis.

NAM MYSTERIVM IAM OPERATVR INIQVITATIS.] Mysterium iniquitatis perinde est, ac figura atque pictura, quæ iniquitatem & impietatẽ Antichristi repræsentet; præuia quædam repræsentatio illius belli, quod Antichristus est Christo facturus. Vno verbo dicam: Typus Antichristi. Atque ita mysterium iniquitatis de Antichristi typo exponunt Tertullianus, Chrysostomus, & plerique alij. Sermo verò est de Romano Imperio idolorum cultui dedito, vt infrà videbimus. Enimuerò nexus & consequentia huiusce loci difficilis apparet. Etenim vt probetur Antichristi tempus non imminere, sed longè distare, minimè conueniens videtur ea ratio, quòd scilicet extet iam atque emineat, qui ipsius Antichristi typus est. Obserua vim eorũ verborum, *Nam*, &, *iam*, quę postulant, vt typum ipsum iam aduenisse, conferat ad probandam Antichristi aduentus dilationem. Ad hoc Respondeo, Romanũ Imperium eo ipso quod mundi cõuersioni obsistebat, & Antichristi officiũ gerebat, protrahebat magñi illius Antichristi aduẽtum, qui futurus non est, quoad Ecclesia triumphum de idololatria egerit, (nam apostasia post mundi conuersionem erat euẽtura.) Quare citiùs Antichristus aduen:ret, si totus orbis properè & absque vlla cõtradictione ad Christi fidem conuolaret, & electorum numerus expleretur. Quod ergo Ecclesia sub ipsa initia, Antichristi typum offenderit, hoc ipsum Antichristi aduentum detinebat. Optimè igitur probat Paulus dilationem aduentus Antichristi ex eo, quòd in Antichristi typum Ecclesia inciderit. Agere enim Antichristi typum, idipsum cogit, vt veri Antichristi aduẽtus differatur. Ad hæc; forsitan particula *Nam*, non exigit vt subsequens propositio sit antecedentis probatio; sed solùm vt asseratur illud solùm distrahi, atque proferri; nempe proprij Antichristi aduentum; non verò aliorum, qui eius vices gererent, quandoquidem extabat iam, qui ipsius munere fungeretur.

Locus difficilis.

Quomodo cohæreat, aduentum Antichristi retardari ex eo, quòd mysterium iã operetur iniquitatis.

Verbum operatur hic & actiuè, & passiuè posse sumi.

Verbum *operatur*, potest actiuè & passiuè sumi; nam verbum Græcum est commune; & in eo loco ad Galatas 5.6. *Fides, quæ per charitatem operatur*, accipiunt passiuè (*operatur*, id est *actuatur*) Turrianus, Bellarminus, & Stapletonius oratione accademica 28. Si autem verbum, *operatur*, hîc actiuè vsurpetur; bifariam potest hic locus construi, vt notat D. Thomas; nam mysterium iniquitatis pôtest in nominãdi casu intelligi; ita vt hic reddatur sensus; *Iam typus Antichristi suam exercet vim.* Potest etiam accusatiuus esse in hoc sensu. *Iam est, qui opere compleat mysterium iniquitatis, & typum Antichristi exerceat.* Tunc autem opus erit, verbo *Operatur* quærere suppositum: & vtrumque in eundem ferè sensum recidit. Quid verò sit ad cõstructionẽ aptius, infrà cõstabit.

Quid sit apud Paulũ, Tantùm vt qui tenet nũc, teneat.

TANTVM, VT QVI TENET NVNC, TENEAT.] Græcè solùm habetur, *Tantùm qui tenet nũc*, μόνον ὁ κατέχων ἄρτι. Et quidem Græcè illud videbatur congruentius, vt κατέχων esset suppositum verbi ἐνεργεῖται, nullo interposito commate; ita vt hic sensus reddatur: *Qui nunc tenet, seu possidet, nihil aliud agit, quàm vt sit Antichristi typus.* Id est, non est verus Antichristus, sed ipsius typus, & eius iniquitatem typicè repræsentans. Hæc literæ ordinatio omnem huic loco tollebat difficultatem, & sensui valde erat apta. Et quamuis in Græco cum distinctione aliqua legamus, *Iam operatur mysterium iniquitatis, tantùm qui tenet nunc.* Sensus idem erit hac ratione, *Est iam, qui Antichristi munus peragat, tantùm qui tenet nunc.* id est, nec aliud est prætereà, qui nunc tenet, seu possidet. quasi dicat: Non est verus Antichristus, sed typus ipsius: tantùm hoc facit, vel tantùm operatur mysterium iniquitatis, nec verum agit Antichristum. Iuxta hunc sensum videtur repetendum, *Operatur mysterium iniquitatis*: ita vt illud *Tantùm* perinde sit, ac *Tantùm operatur mysterium iniquitatis.* Nec Paulo insuetatum est pressè & concisè loqui; ita vt sit aliquid necessariò supplendum, vt suprà: *Nisi venerit discessio primum.* id est, non veniet dies Domini, nisi venerit discessio primùm. Singillatim verò concinnitatis habet plurimum concisa hæc loquendi ratio, vbi obscuritas affectatur. Quòd si Paulus de Nerone, aut de Romano Imperio instituebat sermonem; perspicuum est illum obscurè loqui voluisse.

Latinæ lectionis sensus exprimitur.

Sed videamus oportet, vtrùm Latina lectio, quę habet, *Tantum vt qui tenet nunc, teneat*, eundem admittat sensum. Ad hoc assero, in omni sensu aliquid necessariò fore supplendum; & nihil aptius, quàm vt ex præcedenti contextu suppleatur, hac ratione. Non deest, qui Antichristi officio fungatur, sed nihil aliud prætereà est; tantùm hoc est; illud enim solum agit, vt Antichristi officium gerat, id quod reapse videmus accidere, vt qui nunc tenet, teneat siue possideat, donec de medio tollatur.

Existimabit aliquis, cùm dicitur, *Tantùm vt qui tenet nunc, teneat*, idem esse, ac si diceretur: id solùm expectandum esse, id vnum superest, vt qui tenet nunc, teneat. Verùm eiusmodi constructionẽ Græca lectio respuit. Præterquàm quòd sensus hic minimè est solidus; nec enim verum est, Antichristum fore venturum, simulac sublatus de medio esset ille, qui tenebat, seu possidebat.

Quo sensu dicatur hic, qui tenet.

QVI TENET.] Græcè, ὁ κατέχων. Est autem in hôc loco idem verbum Græcum, quod paulò antè significat detinere in ijs verbis. *Et nunc quid detineat scitis.* Hîc verò possidere, seu tenere, redditur. Quarè arbitrabitur aliquis, hîc etiam verbum hoc significare debere idem, quod *Detineo.* quia simplicius est, cùm verbum idem in eodem contextu repetitur, in eodem pariter accipi sensu. Sed contrà est; quia omnes interpretes tam Græci, quàm Latini exposuerunt in præsenti, *Tenere* pro *Possidere.* Et Vulgatus de industria non hîc apposuit, *Tantùm qui detinet*, sed *Tantùm qui tenet*, vt locus communi interpretationi superesset. Iam ad id, quod dicitur, simplicius esse, vt hic & paulò suprà eodem modo verbum idem accipiatur. Respondeo, elegantius esse vt ipsummet verbum aliter vsurpetur; præsertim vbi obscuritas aliqua vel elegantia consultò accersitur. Legendus est hac de re Gueuara in Habacuc cap. 1. vers. 16. § 167. verbo *Sagena.* Vbi inter alia affert acutum illud de Nerone atque Ænea sub ambiguitate pentametrum.

Sustulit hic matrem, sustulit ille patrem.

Verbum, qui tenet, ad quẽ hic referatur.

Porrò, *qui tenet*, referunt ad Neronem Victorinus, & alij. Verba item illa, *Iam mysterium operatur iniquitatis.* de Nerone intelligunt Tertullianus, Chrysostomus, Ambrosius, Augustinus, Theophylactus, Strabus, Lyranus, & Gagneius; vt videre est apud Maluendam fol. 65. Sed Baronius contendit, hanc epistolam non sub Nerone, sed sub Claudio fuisse conscriptam; qua de re consulendus est idem Maluenda fol. 67. & 68. Non est ergo certum, Paulũ ad Neronem solùm respexisse, neque is est sensus plenior, vt inferius patebit.

Ribera, illud *qui tenet*, exponit de omnibus sextę ætatis regibus. Maluenda tamen eam expositionem non valde probat, & certè ea est durissima. Sotus in 4. dist. 49. sic explicat, Tãtùm vt qui tenet nunc regnũ temporale, id est Roma, teneat spirituale: donec in fine mundi ab ea tollatur, & tunc veniet Antichristus; quam tamen expositionem Maluenda impugnat, fol. 67.

Receptissima expositio est, per Imperium Romanum, dum stat, Antichristi aduentum detineri; idque significari per illa verba, *Tantùm qui tenet nunc, teneat.* ita Tertullianus, Chrysostomus, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, Theophylactus, Oecumenius, Anselmus, Haimo, Strabus, Thomas, Liranus, Caietanus, Bellarminus, Suarez, & Pamelius, quos refert Maluenda, fol. 66. col. 1.

Vt ergo, quid ipse sentiam, nonnullis assertionibus exponam; imprimis communis expositio mihi perplacet, vt ijs verbis, *Qui tenet nunc*, Romanum designetur Imperium. Neque obstat, Paulum masculino genere vti, quia de Imperatoribus in communi sic loqui poterat; sicuti nos etiam diceremus, Papa est Christi Vicarius, id est, Papæ omnes. Sic ergo de Romanis Imperatoribus rectè dici potest, *qui tenet.*

Deinde

Quo sensu sermo sit hic de Romano Imperio.

Deinde in sacris Literis sermo non est de Romano Imperio absolutè siue materialiter; sed formaliter, quatenus est Ecclesiæ hostis; hac enim ratione appellatur Bestia. Cùm autem de eodem Imperio ad Christi fidem conuerso sermo est; tunc dicitur Regnum Bestiæ auferri, & populo sancto tradi. ita Danielis 7.27. & Apocalyp. 17. & 18. Quare verba illa, *Tantùm qui tenet nunc*, cùm de Romano agant Imperio, non debent ad Christianos Imperatores extendi; sed ita vt de Imperio loquantur solùm, quatenus ethnico & Euangelij aduersario. Sin verò obijcias, tunc nondum Neronis persecutionem incepisse, vt probat Baronius, & Maluenda fatetur: Respondeo, Claudium eo iam tempore cœpisse Christianos insectari, Iudeis in exilium amandatis; vt videre est apud eundem Maluendam l. 8. ca. 1. & quanuis nulla peculiaris persecutio tunc fuisset inchoata; certum adhuc est, Christianos sibi à Romano Imperio, vt ab infestissimo hoste cauere, & fortè Paulus erat iam in carcerem detrusus.

Tertiò, *Donec de medio fiat*. Non accipiendum est materialiter, sed formaliter; id est, donec Romanum conuertatur Imperium; quod perinde est, ac dicere, Imperium Romanum Antichristi vice & officio fungi, donec de illo triumpharet Ecclesia iuxta Danielis Prophetiam capite 7. cui consonat Apocalypsis.

Cur Paulus obscurè fuit locutus de victoria ex Romano Imperio per Ecclesiam reportanda.

Quartò; quandoquidem Paulus significare voluit Christi Ecclesiam de Romano Imperio triumphum acturam; congruentissimum fuit, vt non palàm & apertè, sed tectè & obscurè loqueretur. Chrysostomus & Theophylactus asserunt, non metus causâ, sed vt nos erudiat, ne superuacuas suscipiamus inimicitias, si nihil vrgeat. Hieronymus, *Ne causam persecutionis in Ecclesiam arriperent Romani, si diceret delendum esse Imperium Romanum*. Idemque accideret, si manifestè affirmaret Apostolus, Christianam Ecclesiam de Romano Imperio triumphaturam. His addo, eandem ob rem Romam à Petro appellatam fuisse Babylonem, dissimulationis ergò; & similiter à Ioanne in Apocalypsi.

Quintò; non ait Paulus, cùm Romanum Imperium fuerit extinctum, mox Antichristum & diem iudicij venturum. Id vnum asserit, Romanum Imperium Antichristi partes agere, dum idolorum culturæ adstrictum Christianam persequebatur Ecclesiam; id quod ab eo fore præstandū, donec Christi fidem ac Religionem susciperet. Quinimò eo ipso quòd affirmat, Ecclesiam de Romano Imperio triumphaturam (vt innuit verbis illis, *Donec de medio fiat*) significat pariter, Ecclesiam ipsam posteà multos annos pace perfruituram, antequàm Antichristus adueniret: tum quia hoc spectat ad persecutionis finem & Ecclesiæ triumphum, vt prædixerat Daniel ca. 7. 27. *Dabitur regnum populo sanctorum*. vtque re ipsâ adimpletum est. Tum etiam quia verba illa, *Et tunc reuelabitur ille iniquus*; non referuntur ad illud, *Donec de medio fiat*; sed ad id, *suo tempore*.

Quòd si obijcias, cùm dicitur *Reuelabitur suo tempore & tunc reuelabitur*, non propterea aliquid de tempore affirmari. Respondeo, hîc quidem nō eum fuisse Apostoli scopum, vt tempus ipsum præfiniret; sed solùm vt assereret Antichristi aduentum suo tempore fore, postquàm Ecclesia triumphum de Romano Imperio reportasset. Quantum verò temporis sit hic Ecclesiæ triumphus duraturus; id nec à Paulo declarari, nec à Ioanne in Apocalypsi. Licèt enim Ioannes expresserit, mille pacis ac regni ab Ecclesia possessi annos futuros; loquitur tamen figuratè, & millenarium pro longissimo annorum numero, nobis tamen incerto atque indefinito, vsurpat.

NOTATIO III.

In qua explicantur verba quæ superioribus adnectit Paulus 2. Thessal. 2. 8.

QVEM DOMINVS IESVS INTERFICIET SPIRITV ORIS SVI, ET DESTRVET ILLVSTRATIONE ADVENTVS SVI EVM.] Græcè ἀναλώσει τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ καταργήσει τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ.

Conciliatur Pauli & Apocalyp. eos loca, quæ videntur inter se opponi.

Vocem illam *Quem*, euidens est ad Antichristum referri. Vnde qui arbitrantur in Apocalypsi expressè asseri Antichristum & eius præcursorem viuos ac superstites in inferorum barathrum detrudendos (vt Ribera Apocalyp. 19.) laborant valde cum ea repugnantiæ & oppositionis specie, quam inter hunc Pauli locum, & Apocalyp. 19. 20. offendunt. Paulus enim ait, Antichristum à Christo fore occidendum; & in Apocalypsi videtur asseri, Antichristum viuentem ac videntem ad inferos deturbandum.

Quo sensu Paulus de Antichristo dixerit, quòd Dominus lesus interficiet spiritu oris sui.

Vt ergo hanc difficultatem expediam; imprimis sic statuo, in Apocalypsi sermonem non esse de Antichristo, vt eo loco latè ostendam. Deinde, etiamsi Apocalypsis de Antichristo perspicuè ibi ageret; per locum adhuc Pauli liceret, Antichristum ipsum in inferorum regiones viuentem præcipitari. Etenim pro verbo illo *interficiet*, Græcè habetur ἀναλώσει, quod propriè est *consumet*. Atque ita vertitur Lucæ 9.54 *Vt ignis descendat de cælo, & consumat illos*. & ad Galat. 5. 15. *Si inuicem mordetis, & comeditis; videte ne ab inuicem consumamini*. In nouo quidem Testamento non est verbum ἀναλίσκω, nisi in tribus hisce locis. Nam quod dicitur *Deus noster ignis consumens*, est καταναλίσκων, ad Hebræos 12. 29. Atque vt in Græco Thesauro obseruatur verbum ἀναλίσκω, significat *consumere, extinguere, perdere*. Itaque vox illa *interficiet*, si vim huius loci in originali examinemus, non hîc significat *Occidere*, siue *interficere*, vitâ prorsus ablatâ; sed *destruere*, siue *euertere*. Et dux quispiam, quem hostis superauit, profligauit, & omni honore spoliatum ingenti affecit plagâ & ignominiâ, næ ille dicetur verè destructus, euersus, & quasi ad nihilum redactus. Atque id propriè significat, ἀναλίσκειν. Quamobrem idem est *interficiet*, quod mox sequitur, *Destruet eum*. quod in Græco est, καταργήσει, & καταργέω est ἄεργον reddo, & inefficacem, atque inutilem. quod verbum Paulo familiare est; & interdum vertitur, *euacuare*, vt ad Romanos 3. 3. *Numquid incredulitas illorum fidem Dei euacuabit?* & 1. Corint. 13. 10. *Euacuabitur, quod ex parte est*. & cap. 15. 24. *Cùm euacuauerit omnem principatum & potestatem*. Interdum verò, *Destruere*. Quod enim viribus ac vigore spoliatur, euersum ac destructum remanere videtur.

Ex dictis infero, Paulum (meâ sententiâ) non agere de propria atque (vt ita dicam) personali Antichristi nece; sed tantùm contendere Christi Asserto- *De qua Antichristi nece loquatur Paulus.*

ris nostri doctrinam ac fidem Antichristo ipsi multò superiorem extituram; atque adeò mundum vniuersum perspecturum, quidquid sibi Antichristus falsis miraculis probauerat, dæmonis esse præstigias ac deceptiones. Nec verò ideo inficior, Antichristum à Christo fore occidendum: illud assero, Pauli locum de hac propriâ occisione non agere; sed solùm velle, Christum Dominum sui oris spiritu, & excellentissimâ suæ præsentiæ manifestatione fraudem ac tyrannidem Antichristi euersurum. Hoc mihi textus ipse sonat cum sua origine collatus. Nihilominus tamē placet verba ipsa singillatim nonnihil ampliùs exponere.

Quis hic dicatur spiritus oris Christi.

SPIRITV ORIS SVI.] Perinde esse existimo, ac si Apostolus diceret; Christum Dominum, vt Antichristum deijciat atque prosternat, sui ipsius ministris diuini spiritus copiam effusurum; vt cælesti vi, sanctitate maxima, verisque miraculis Euangelicam prædicationem confirmantes, Antichristum conterant; & diuinæ lucis vsuram toto orbi impertiantur. Hanc autem siue phrasim, siue significationem minimè damnabit, opinor, qui animaduerterit, quid Christus Iesus significare voluerit, quando in Apostolos præsentes *insufflauit:* vt habemus in Euangelica historia Ioan. 20. 22. Item quid illud Gen. 1. 7. *Inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ.* Vide etiam Ezech. 37. 9. *Insuffla super interfectos.*

Quænam hic illustratio aduētus Christi dicatur?

ILLVSTRATIONE ADVENTVS.] Græcè τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας quod propriè sonat, *Supernâ apparitione præsentiæ suæ.* Nec desit fortassis, qui his verbis adductus eam sibi mentem inducat, vt existimet Christum visibili specie in media luce appariturum, vt & Antichristum prosternat, & ipsius fallacias mundo irritas & inanes ostēdat. Verū (ni me fallit animus) hoc nec Christi Domini auctoritati consentaneum est, nec ipsius prouidentiæ rationi valde consonum. Non enim opus est Christum rursus in orbe se vidēdum & aspectandū proponere; cùm illam Antichristi perniciem possit aliter facilè resecare, immissâ sui Spiritus diuini copiâ, & cælestium donorum atque gratiarum fluentis. Quid ergo erit, *Superna apparitio præsentiæ suæ?* In sui spiritus communione ac largitione Christus Iesus suam præsentiam reddet conspicuam; sicuti dicitur, *Digitus Dei est hîc:* quando ipsius omnipotentia maximè ostēditur. Et queādmodū Christus Dominus, Mat. 28. 20. dixit: *Ecce ego vobiscū sum vsq; ad consummationem sæculi.* Si ergo dicitur suâ gratiâ atque fauore præsens adesse, qui non solùm cernit, quæcumque accidunt, sed etiam ita fauet & auxiliatur, vt suæ præsentiæ clarissima documenta edat; quis non videat, quàm meritò dicatur Christus suomet spiritu Antichristum euersurus; quando suis seruis eundem Spiritum suppeditet, quo suam præsentiā illis reddat manifestam, & se ad Ecclesiæ suæ in extremo penè discrimine laborantis auxilium aduentare declaret? Facit, quòd sæpè in Scriptura per Dei aduentum significatur admirabilis ipsius fauor atque subsidium, sumptâ metaphorâ à prēstantissimo aliquo duce, qui validâ manu appropinquat ad alicuius vrbis hostium obsidione pressæ liberationem.

Reijcitur 1. expositio de visibili Christi aduentu ad Antichristum interficiendum.

Vera sententia & Pauli loci explicatio.

A Iam, si quis existimet verba illa, *Illustratione aduentus sui:* referri ad vltimum iudicij diem; quasi dicatur Antichristi persecutio ad extremum vsque diem iudicij duratura; & tunc à Christo, cùm mundum iudicaturus adueniat, Antichristus ipse pariter opprimendus; facile est ostendere huius explicationis falsitatem: tum quia contra communem doctorum opinionem militat, quam ipsi ex Daniele etiam colligunt, scilicet post Antichristi excidium tempus aliquod ante postremam iudicij diem præteriturum. Et hoc per se erat verisimile considerata diuinæ prouidentiæ consuetudine: tum etiam, quia contextus ipse agit de maxima quadam diuini Spiritus effusione, id quod vltimo die iudicij futurum non est.

Virūm hic Christi aduentus, de quo Paulus, possit ad vltimū iudicij diem referri?

B Quod verò Paulus ait de Christo Domino, qui Antichristum *interficiet spiritu oris sui;* videtur plerisque desumptum ex Isaia c. 11. 4. *Spiritu labiorum suorum interficiet impium.* Et saltem Vulgatus interpres apud Paulum legisse videtur, *Interficiet,* per allusionem ad Isaiæ locum.

In Pauli verbis allusio ad Isaiæ ca. 11. licet non eundem respiciat sensum.

Circa hoc, primò assero, in Isaia sermonem non esse de Antichristo; quia nec contextus id patitur, nec nomen impij habet articulū. Sed sermo est manifestè de peccatorum cōuersione ad Christi fidem,
C Hoc enim clarissimum facinus solet ab Scriptura depingi sub specie siue figura maximæ cuiusdā victoriæ; in qua Christus peccatores interficiat; & *litera quidem eos occidit, spiritus autem viuificat.* Vide Cyrillum, & Procopium, qui hūc locum de dæmonibus à Christo vincendis exponunt.

Deinde Isaiæ locus iuxta Græcum sic ad verbum sonat; *In spiritu per labia interficiet impium.* Quare in Græco locus alter cum altero non consentit; prēterquàm in nomine *spiritu.* Nam Paulus iuxta Græcum sic habet, *Quem Dominus consumet spiritu oris sui.* Isaias verò sic, *In spiritu per labia interficiet impium.* ἐν πνεύματι διὰ χειλέων ἀνελεῖ ἀσεβῆ. Adde,
D quòd Isaiæ c. 11. 4. paulò antè, vbi nostra Vulgata legit, *Virga oris sui;* in Græco est, *Sermone oris sui.*

Nihilominus existimo, Paulum ad Isaiæ locū allusisse. Quanuis enim Isaias non agat de Antichristo; tamen vt Paulus assereret Antichristum à Christo fore superandum, quatenus Christus ipse sui spiritus copiam & affluentiam suis seruis erat elargiturus; opportunè hoc ita explicuit, asserens id futurū esse ad eum ferè modum, quo Christus idololatriam deuicit: videlicet suomet ipsius spiritu impietatem destruendo. (Id quod significat Isaias, asserens Chri-
E stum suo spiritu peccatores occisurum.) Quod vt Paulus indicaret, ad Isaiæ locum per allusionem respexit. Verùm pro *Interficiet,* substituit, *Consumet.* Illi enim, qui peccato moritur, & sese ad Christum cōuertit, rectiùs quadrat interfici gladio spiritus; *Quod est verbum Dei.* Antichristo verò ac dæmoni, qui conuertendi non sunt, meliùs congruit consumi ac destrui; propterea quòd consumantur ac destruantur illo ipso spiritu, quem Deus Euangelij prædicatoribus elargitur; nec non mysticâ morte, quam Deus illis infert, qui dæmonis & Antichristi famuli atque asseclæ erant.

Quomodo Pauli allusio ad Isa. sit intelligēda.

A

TEXTVS.

Vers. 9. Et tertius Angelus ſecutus eſt eos, dicens voce magna, Si quis adorauerit Beſtiam & imaginem eius, & acceperit characterem in fronte ſua, aut in manu ſua.

B

10. Et hic bibet de vino iræ Dei, quod miſtum eſt mero in calice iræ ipſius, & cruciabitur igne & ſulphure in conſpectu Angelorum ſanctorum, & ante conſpectum Agni.

COMMENTARIVS.

Quomodo hæc tert. angeli vox contra te[rre]ſ Beſtiam ia[c]ctetur.

IN horum trium Angelorum partitione diximus, tertij Angeli vocem è regione fore opponendam terreſtri Beſtiæ, hoc eſt ſapientiæ carnis: id quod difficultatem nunc videtur inuoluere. Cùm enim dicitur, *Si quis adorauerit Beſtiam, & imaginem eius.* haud dubiè nomen Beſtiæ marinam Beſtiam ſignificat; de cuius imagine & charactere ſuperiore capite actum eſt. Ex quo primâ ſpecie videtur in-
C ferri, tertium Angelum directè loqui non contra terreſtrem Beſtiam, ſed contra marinam. Verùm enimuerò, quòd marina Beſtiæ & eius imago adorentur; quodque eius milites in fronte aut in manu characterem ſiue notam impreſſam habeant; hoc inquam eſt proprium terreſtris Beſtiæ officium, vt ex ipſo ſuperioris capitis textu liquet. Quare hæc Angeli tertij vox directè aduerſus eos intonat, qui terreſtri Beſtiæ obſequuntur. Ad hæc; ſi per terræ Beſtiam ſapientia carnis figuratur, (vt vidimus c. 13.) marinæ Beſtiæ & ipſius imaginis venerationem & ipſius characteris impreſſionem in ſuorum militum fronte ſeu manu non præſtat carnalis ſapientia effectiuè, ſed formaliter, vt Scholaſtici loquuntur. Etenim hæ ſunt formales carnalis ſapientiæ actiones; vel potiùs hæc eſt allegoria, ſiue ænigma efficientiæ quam terrenus affectus in terreſtribus hominibus operatur: eſt item quædam veluti deſcriptio exprimens, quid agat, qui ſuis cupiditatibus miſerè ſuccumbit. Quamobrem vox ea, quæ marinam Beſtiam, eiuſque imaginem adorantibus, & characterem in manu aut fronte accipientibus comminatur; ipſamet propriè intenditur in terræ Beſtiam, id eſt in carnalem ſapientiam. In hoc enim carnis ſapientia potiſſimùm conſiſtit; nec alia præterea eſt ſapientia carnis, niſi id ipſũ quod præ ſe fert hæc allegoria, ſiue ænigma de adoratione marinæ Beſtiæ & ipſius imaginis. Exiſtimo autem hoc ſatis à me explicatum in capitis 13. commentario. Vnde planum fit, hanc tertiã vocem directè aduerſus terreſtrem Beſtiam emitti.

Terræ Beſtia (quod ad myſtic[u]m a[t]tinet ſenſũ) bifariã conſiderari poſſe.

D Enimuerò Beſtia terræ conſiderari poteſt in Ethnicis hominibus Chriſtianos perſequentibus, eorumque mortem anhelantibus; quo in ſenſu actum iam de illa eſt ca. 13. Poteſt inſuper concipi in aliquo, qui cùm Chriſtianus eſſet, tormentorum vi ac terrore ſiue terrenâ alia affectione cõpulſus à Chriſtiana Religione defecit. Exiſtimo ergo iuxta hanc ſecundam acceptionem agi in hoc loco de illorum impietate, qui ſe totos terreſtri Beſtiæ ſubijciunt; & ab ea decepti marinam Beſtiam, eiuſque imaginem cultu ac veneratione proſequuntur. Licèt enim huiuſmodi doctrina generalis ſit, ex ipſa tamen dicendi ratione apparet, applicari hîc nõ ad Gentilium infirmitatem; ſed ad hominem quẽpiam, qui Chriſtianæ priùs Religionis cultor in fraudem fuit à Beſtia terræ illectus. Hoc ex eo infero, quia modus loquendi is eſt; *Si quis adorauerit Beſtiam & imaginem eius.* Atqui phraſis illa, *Si quis,* in præſenti indicat de eo ſermonem inſtitui, quod poſſet alicui contingere; non tamen valde vſitatum in ea Gente, ad quam hîc ſermo dirigitur. Et verò ita prorſus primitiuæ Eccleſiæ Chriſtianis accidebat. Perpauci enim eorum reperiebantur, qui carnali ſapientiâ decepti Chriſtianam fidem abiurarent. Id quod innuitur eâ locutione, *Si quis adorauerit Beſtiam & imaginem eius.* Si enim ad Gentiles verba fierent, nequaquam diceret Angelus, *Si quis;* ſed, *omnes qui* adoratis Beſtiam. Præterea quanuis c. 13. habi-
E tus fuerit ſermo de effectu, quem generatim Beſtia terræ in vniuerſis Gentilibus præſtabat; & nunc Angelus ſermonem conuertat ad eum Chriſtianum, qui ſe à terreſtri Beſtia circumueniri patiatur; ipſa tamen terræ Beſtia vtrobique eadem eſt, vt conſtat, eademque ratio Gentiles ſiue Chriſtianos decipiendi.

Huiuſmodi mine, quas tertius intẽdit angelus, contra quos potiſſimùm iactentur.

Iam verò, quod in hoc loco ſingillatim de Chriſtiano homine ſit ſermo, qui ab hoc monſtro ſe decipi patiatur; id inquam textui congruens valde extitit. Etenim finis trium harum vocum, quas Ioannes ab Angelis totidem probatas auribus excepit; is eſt, vt Chriſti milites inducerentur pariter, atque inflammarentur ad myſticum illud Eccleſiæ contra Romanum Imperium certamen fortiter capeſſendum. Cùm autem in duabus vocibus præcedentibus figura fuerit certa fiducia, quam Eccleſia de victoria ex dæmone ac mundo comparandâ conceperat; grauitas autem tormentorũ & humana debilitas efficiebant, vt timor ac formido Chriſtianorum animos inceſſeret; fore vt nonnihil ex ijs perſecutioni ſuccumberent, & Chriſtianã Religionem deſererent. Hic verò metus conueniens ſatis eſt, vt cum timore & tremore ſinguli ſuam ſalutem operentur. Vt ergo & hoc diſcrimen proponeretur ob oculos, & præſentiſſimum illi remediũ adhiberetur; opportunè admodùm ait tertius Angelus, *Si quis adorauerit Beſtiam & imaginem eius, &c. Et hic bibet de vino iræ Dei, & cruciabitur igne & ſulphure.*

A

In his verbis indicatur imprimis possibile esse, vt quis ex pristino sanctitatis gradu ruat: vt vel sic *qui stat videat, ne cadat.* Deinde ad homines ab eo scelere deterrendos, depingitur quanta sit rei indignitas & ignominia, vt Christi miles illaqueari se patiatur à Bestia terræ; & ante maris Bestiam, eiusq; imaginem in genua procumbat; seque illius notâ & stigmate siue in fronte siue in manu permittat inuri. Tertiò, ad hoc etiam magis agnoscendum conducit, quod de æternis inferorum supplicijs, quibus Deus improbos plectit, deinceps additur. Ac demum hęc ipsa pœnarum inferni consideratio aptissima est, vt excitentur Christiani; & ad cruciatus atque tormenta fortiter subeunda stimulētur: quandoquidem perspicue cernitur, quàm sit stultum atque insanum, metu breuissimi cruciatus sese æternis inferorum tormentis addicere.

Porrò, quid sit Bestiam & imaginem eius adorare; quid, accipere eius characterem in fronte aut in manu; de hoc iam satis c. 13. disputatum est. Quare longiùs in textus explicatione progredior. *Et hic bibet de vino iræ Dei.* Hoc proprie est, vino Babylonis iræ opponere vinum iræ Dei; quæ multò magis horribilis ac formidabilis est. Iam, quod ad calicis, siue potionis vini allegoriam attinet; phrasis est, vt suprà dicebamus, in sacris Literis valde familiaris. Sequitur: *Quod mistum est mero.* In qua locutione manifeste apparet, certum omnino esse, quod à nonnullis obseruatum est; videlicet, *Miscere*, plerumque non esse idem, quod vinum aquâ temperare; sed idem, quod vinum, quamuis sit merum, in poculum infundere, vt Ps. 74. 9. *Calix in manu Domini vini meri plenus misto*, siue, *mistione.* Quamobrem quod nunc dicitur, calicem quem damnati potant, mistum esse mero; denotat esse pœnarum ac tormentorum calicem absque vlla solatij aut quietis intermistione: secus tamen esse Sanctorum dolores atq; tormenta, quibus in hac vita conflictantur; propterea quòd admirabili sint lætitiâ & consolatione temperata, tum propter maximam voluptatem, quam ex pœnis ipsi pro Christi amore perpessis hauriunt; cum etiam propter pœnarum breuitatem & præmij atque gloriæ speratæ æternitatem.

Vinum iræ Dei opponi vino iræ Babylonis.

B

Miscere in Scriptura interdu pro eodem sumi, quod infundere.

Quid per ignē & sulphur in Apocalypsi.

ET CRVCIABITVR IGNE ET SVLPHVRE.] In Apocalypsi per ignem & sulphur inferni denotantur cruciatus. Infrà cap. 19. 20. *Viui missi sunt hi duo in stagnum ignis ardentis sulphure.* Sed quorsum sulphuris mentio in igne gehennæ? Respondebit fortè quispiam, hoc ad illius ignis perennitatem significandam spectare; quasi concipiatur sulphure nunquam defecturo, eum ignem ali. Ego tamen non video in sulphuris natura aliquid, quod ad eius ignis æternitatem indicandam conferat. Quamobrem licèt certum sit, infernum ignem nūquam fore intermoriturum; hoc autem neutiquam in sulphure significatur, nec in eo significari id opus erat. Nam gehennæ æternitas satis ijs verbis denotatur; *Quod mistum est mero*, quod est, absque vlla consolationis permistione, atque adeò sine spe de illo igne atque tormento vnquam absumendo. Præsertim cùm sequenti versiculo addatur, *Et fumus eius ascendet in secula seculorum.*

C

Quorsum hic sulphuris mentio fiat.

Sulphuris natura.

Apud ethnicos olim sulphur in sacris adhibitum ad expiandas suffitu domos.

Quid ergo in præsenti denotat sulphur? Suspicor, propriam ipsius significationem eā esse, nimirum animas inferorum igne torqueri; quia scelera atque flagitia quæ peccatores ipsi sunt veluti sulphur, hoc est propria atque apta materia & nutrimentum; quod ignis ille celeriter corripit, & inflamat; quia vt ait Plin. l. 35. c. 15. agens de sulphure; *Non alia res faciliùs accenditur.* Præter hæc. *Ex ardentis sulphuris repercussu pallor dirus veluti defunctorum hominibus offunditur:* vt ibidem notat Plinius. Hic autem dirus pallor apprime exprimit damnatorum hominum desperationem; & grauissimus ac teterrimus odor pœnam ac fœtorem flagitiorum, quæ sui odoris putore damnatos ipsos torquet acerrime. Notū insuper est, & Plinio ibidem obseruatum, necnon Alexandro ab Alexandro l. 5. c. 27. ex Ouidio, inter Gentiles sulphuri in rebus ad religionem spectantibus fuisse locum ad expiandas suffitu domos. Et forte per allusionem ad pristinum hunc morem repræsentat Scriptura, mundum, (qui Dei est domus) videri quodammodo igne tartareo expiari. Nam diuinę iustitię improborum pœnas iustissimas exigenti satisfacit inferorum ignis, dum suam seueritatem in damnatis exercet. Atque eadem mystica philosophia potest pariter extendi ad odorem sulphureum, quem fulminibus inesse notat ibidem Plinius. Fulmina enim sunt diuinæ indignationis symbolum, & supplicij seueritate videntur mundum expiare. Postremò in sulphuris atque ignis coniunctione alluditur ad Sodomæ & Gomorrhæ supplicium; in quo *pluit Dominus sulphur & ignem*, Gen. 19. 24. Et supplicium illud ait Scriptura fuisse exemplum inferni supplicij. Consule epistolam Iudæ n. 7.

D

Ex Dei & Angelorum conspectu damnatorū pœnas apud inferos magis augeri.

IN CONSPECTV ANGELORVM SANCTORVM ET ANTE CONSPECTVM AGNI.] Inter ceteras res, quæ damnatorum pœnas atque cruciatus adaugent, vna est certa cognitio, qua sciunt suos cruciatus atque tormenta a Christo, eiusque Angelis peruideri, nec tamen ad commiserationem ideo flecti; sed potiùs voluptate affici, quòd Dei hostes vehemēter puniantur. Cùm autē singillatim in contextu sit sermo de supplicio, quod sumet Deus de Christiano homine, qui à Bestia terræ in fraudem se induci fuit passus, vt Christianam Religionem desereret: his ipsis peculiaris erit tormenti atque cruciatus ratio & grauitas, quòd semper æternis ignibus exurantur in eius cōspectu, in quem se proditores & perfidos exhibuerūt; necnon in custodum Angelorum conspectu, quos ipsi neglexerunt; dum Christianam fidem abnegantes, pluris Satanam, eiusque ministros æstimarunt. atque cōceptus ex hac perfidia ac proditione pudor & verecundia nusquam intercidet: quia nunquam eam sibi solatij particulam adsciscent, quæ ex Agni & ipsius Angelorum absentiâ ad eos deriuari posset. Angelorum autem nomen potest extendi ad viros sanctissimos, qui fuerant ministri & cooperatores conuersionis eorum, qui postea à vera Religione turpiter defecerunt.

E

Damnatorū apud inferos pœnas obtuer pōe ierunt.

Ex qua Scripturæ parte hæc tertij angeli vox sit desūpta.

Reliquum est, vt inquiramus ex qua Scripturæ parte hæc tertij Angeli vox fuerit desumpta? Inde enim pendet cognoscere, quis sit tertius hic Angelus. Nec verò in eo sita est difficultas, vt aliquem Scripturæ locum inuestigemus, in quo de hoc ipso argumento tractetur. Nec enim difficile est complura eiusmodi loca in Euangelijs, in Pauli Epistolis, & in alijs Scripturæ locis reperiri. Difficultas ergo in eo consistit, vt ex omnibus eiusmodi locis seligatur vnus, qui in hac ipsa sententia maximè omnium insignis; vel saltem sit congruentior, quò in hac tertij Angeli voce allusio facta esse potuerit. Existimo ergo Spiritus sancti mentem hoc in loco fuisse intentam ad secundam Petri epistolā, præsertim in caput secundum. Primò, quia cùm antecedentes Angeli sint Ioannes & Paulus; nullus

alius

A alius posset esse aptior Petro, vt agmen hoc clauderet, & tertius illis duobus adiungeretur. Secundò, caput illud secundum Epistolæ Petri secundæ est illustrissimum ad explicandam summam miseriã atque supplicium eorum, qui terrenis affectionibus & cupiditatibus allecti Christianam Religionẽ derelinquunt. In cuius rei confirmationem valde est obseruatione dignum, quòd cùm B. Iudas in sua canonica vellet idem argumentum tractare; ferè omnia, quæ hac de re disputat, ex Canonica Petri epistola deprompserit, vt sequenti notatione videbimus. Et quanuis duo Apostoli Petrus ac Iudas in prædictis locis agant singillatim de ijs, qui à Christiana Religione desciscentes in hæresim miserè prolabuntur; apostasia tamen est inter hæreses maxima. Quapropter quod de æternis Hæreticorum pœnis iactatur, non minùs de Apostatis, quàm de sectarijs accipi debet. Et aliorum quidem apostasia, atque hæresis aliorum, iuxta Petri & Iudæ doctrinam, suam ducunt originem ex eo, quòd homines suis se effrænatis cupiditatibus ac libidinibus totos dedant. Atque id ipsum significat Bestia terræ, siue carnalis sapientia.

Petrum Apostolum in tertio Angelo figurari.

Obseruandum præterea est, licèt directè in hoc loco sit sermo, (& similiter in Petri, atque Iudæ Epistoli.) de illis, qui, vt suas sectentur concupiscentias, Christianam fidem eiurant; ceterùm adhibita proportione posse eandem doctrinam congruenter applicari ad eos Christianos, qui in suis sceleribus immersi, suas cupiditates sequuntur, quantumuis fidem non deserant. Non tamen postulabat B contextus, vt hîc de illis ageretur; præsertim primitiuæ Ecclesiæ tempore, quando Christiana fides tantopere oppugnabatur; & qui se sponte suis vitijs tradebant, adeò parũ distabant à Christiana Religione deserendâ. Quare maiori ex parte fideles tunc erant à vitiorum fęce & contagione seiuncti, & virtutis ac sanctimoniæ imprimis studiosi. Quemadmodum hodie videmus accidere in ijs Catholicis, qui in prouincia aliqua hæreseos lue infectâ sese audacter Christianæ Religionis assertores & Summo Pontifici obsequentissimos profitentur.

Doctrinam in Petri & Thadæi epistolis contentam suo etiã modo ad omnes Christianos deprauatæ vitæ posse applicari.

NOTATIO IV.

In qua conferuntur Epistola II. Petri & Epistola Iudæ, vt manifestè cernatur, B. Iudam quàm plurima ex B. Petri Epistola desumpsisse: & alteram esse optimum alterius commentarium.

Collatio inter Petri, & Iudæ Thadæi epistolas.

CVm eam mihi mentem induxerim, vt vocem hanc tertij Angeli ex secunda Petri Epistola fuisse depromptam existimem; propterea diligenter attẽdi prædictæ Petri epistolæ seriem ac decursum. Et quidem (ni fallor) ad eius intelligentiam faciliùs assequendam haud parum conducit Iudæ Thadæi Epistola, quippe ex vtriusque collatione perspicuè elicitur, Iudam ex Petri Epistola fuisse mutuatum C non solum rerum ac rationũ, quas affert, ordinem & cohærentiam; verùm etiam ex ipsismet verbis nõ pauca. Quapropter in alterius verbis clariùs apparet, quod in altero obscuriùs latebat. Quod vt manifestè perspiceretur; operę pretium me fore facturum putaui, si vtriusque Epistolæ verba inter sese conferrem; vt lector inde magnam vtriusque similitudinem obseruare facilè possit.

D

EX EPIST. B. PETRI.	EX EPIST. B. IVDAE.
Caput 1. num. 2. *Gratia vobis, & pax adimpleatur.*	Num. 2. *Misericordia vobis, & pax, & charitas adimpleatur.*
Cap. 2. 1. *In vobis erunt magistri mendaces, qui introducent sectas perditionis,*	Num. 2. *Subintroierunt quidam homines impij, qui olim præscripti sunt in hoc iudicium.*
Et eum, qui emit eos, Dominum negant.	Nu. 4. *Solum Dominatorem, & Dominum Iesum Christum negantes, Dei nostri gratiam transferentes in luxuriam.*
Num. 2. *Et multi sequentur eorum luxurias per quos via veritatis blasphematur.*	
Num. 4. *Si enim Deus Angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus* (Græcè catenis) *inferni detractos* (id est præcipitatos) *in tartarum tradidit cruciandos in iudicium reseruari.*	Num. 6. *Angelos verò, qui non seruauerunt suũ principatum, sed dereliquerunt suum domicilium, in iudiciũ magni diei, vinculis æternis sub caligine reseruauit.* E
Num. 6. *Et ciuitates Sodomorum & Gomorrhæorum in cinerem redigens, euersione damnauit; exemplum eorum, qui impiè acturi sunt, ponens.*	Num. 7. *Sicut Sodoma & Gomorrha, & finitimæ ciuitates simili modo exfornicatæ, & abeuntes post carnem alteram factæ sunt exemplum, ignis æterni pœnã sustinentes.*
Num. 10. *Magis autem eos, qui post carnem inconcupiscentia immunditiæ ambulant, dominationemque contemnunt.*	Num. 8. *Similiter & hi carnem quidem maculant, dominationem autem spernunt.*
Δόξας *non metuunt blasphemantes.*	Δόξαν *autem blasphemant.*
Num. 11. *Angeli fortitudine & virtute cùm sint maiores, non portant* (Græcè φέρουσι) *aduersum se execrabile iudicium.*	Num. 9. *Cùm Michael Archangelus cum diabolo disputans altercaretur de Moysi corpore, non est ausus iudicium inferre blasphemiæ; sed dixit: Imperet tibi Dominus.*
Num. 12. *Hi verò &c. in his quæ ignorant blasphemantes in corruptione sua peribunt.*	Num. 10. *Hi autem quæcumque quidem ignorant, blasphemãt; quæcumque autem naturaliter tanquam muta animalia norunt, in his corrumpuntur.*

A

Num.13. *Coinquinationes & maculæ delicijs affluentes in conuiuijs suis luxuriantes.*	Num.12. *Hi sunt in epulis suis maculæ conuiuantes sine timore, semetipsos pascentes.*
Num.14. *Cor exercitatum auaritia habentes.* Et n.3. *In auaritia fictis verbis de vobis negotiabuntur.*	Num.16. *Mirantes personas, quæstus causâ.*
Num.15. *Secuti viam Balaam ex Bosor, qui mercedem iniquitatis amauit.*	Num.11. *Errore Balaam mercede effusi sunt.*
Num.17. *Hi sunt fontes sine aqua, & nebulæ turbinibus exagitatæ.*	Num.12. *Nubes sine aqua, quæ à ventis circumferuntur.*
Quibus caligo tenebrarum reseruatur.	Num.13. *Quibus procella tenebrarum seruata est in æternum.*
Num.18. *Superba enim vanitatis loquentes pelliciunt in desiderijs carnis luxuriæ eos.*	Num.16. *Secundùm desideria sua ambulantes, & os eorum loquitur superba.*
Cap.3.n.1. *Charissimi.*	Num.17. *Vos autem charissimi.*
Num.2. *Memores sitis eorum, quæ prædixi verborum, &c. & Apostolorum vestrorum, præceptorum Domini, & Saluatoris.*	*Memores estote verborum, quæ prædicta sunt ab Apostolis Domini nostri Iesu Christi.*
Num.3. *Hoc primùm scientes, quòd venient in nouissimis diebus in deceptione illusores iuxta proprias concupiscentias ambulantes.*	Num.18. *Qui dicebant vobis, quoniam in nouissimo tempore venient illusores secundùm desideria sua ambulantes in impietatibus.*

Nonnulla in Petri epistola difficilia loca ex B. Iudæ epistola, eiusque contextu explicari debere.

Ex huiusmodi collatione magna, opinor, lux oboritur secundo capiti Epistolæ Petri secundæ; & satis etiam perspectum manet, quod sufficit; vt cognoscatur allegoriam illius vocis, quam ex tertio Angelo refert Ioannes, esse idem, quod in eo secundo posterioris Epistolæ Petri capite latiùs describitur; nimirum de sempiternis eorum supplicijs, qui suis concupiscentijs ac libidinibus indulgentes in Christianâ fide miserum fecere naufragium. Et quidem difficiles aliquot B. Petri locos necesse est intelligi, quemadmodum B. Iudas eos quasi paraphrasticè exponit. Vt quod dicitur apud Petrum c. 2.11. *Angeli non portant aduersum se execrabile iudicium.* necessarium est id de bonis Angelis intelligi. Nã Iudas ad Michaelem singillatim descendit; veluti innuens, quod Petrus generatim dixit, de Michaele speciatim dixisse. de quo per traditionẽ ex antiqua aliqua reuelatione deriuatam aut per veterem aliquem librum canonicum id proditum erat, videlicet in disceptatione illa, qua cum dæmone altercatus fuit, non ausum fuisse illi iudiciũ inferre blasphemiæ. Itaque quáuis latinis auribus: *Portare iudicium execrabile*, non idem sonet, quod *Inferre iudicium* B *blasphemiæ*, seu maledictum iacere in alium; nihilominus Iudæ contextus, & Græca lectio, quæ vtrobique eodem vtitur verbo. (nempe φέρω, cuius Aoristus est ἤνεγκα.) cogunt, vt asseramus in Vulgata idem hîc esse, *Portare*, quod *Inferre*. Nec valde mirũ est, vtrumque verbum *Fero*, & *Porto* in hoc loco cõfundi. Quod autem Petrus ait, Angelos non portare (siue inferre) aduersum se execrabile iudicium, siue execrationem; verbum *Aduersum se*, significat idem, quod erga alios angelos; nempe erga dæmones, qui sunt eiusdem naturæ.

Portare iudicium execrabile, quid sit apud B. Petrum.

C Quod verò in hisce epistolis de nouissimis temporibus asseueratur, ad primitiuæ etiam Ecclesiæ tempora referendum est; ita vt nouissima tempora, iuxta sacræ Scripturæ phrasim, de tempore legis gratiæ intelligantur. Quod patet, quia saltem B. Iudas, (qui post Petrum scripsit) affirmat, fuisse iam expletam veterem illam prophetiam, de qua Christi Apostoli ceteros fideles admonuerant. Reliqua omnia, quæ ad harum Epistolarum elucidationem spectant, interpretibus Canonicarum Epistolarum remitto.

D

TEXTVS.

Vers. 11. Et fumus tormentorum eorum ascendet in sæcula sæculorum: nec habent requiem die ac nocte, qui adorauerunt Bestiam & imaginem eius, & si quis acceperit characterem nominis eius.

COMMENTARIVS.

E

Difficultas vbinam apud Petri epistolam reperiatur mentio de eo tormentorũ fumo, de quo hic sermo est.

CONTINVATVR in hoc versu vox Angeli tertij. Quamobrem, cùm iuxta nostrã expositionem, vox hæc sit mutuata ex c.2. Epistolæ D. Petri secundæ; oportet ostendere, vbi Petrus in eo capite agat de fumo tormentorum; quibus ij crucientur, qui se à Bestia terræ decipi sinunt, vt fidem deserant; de eiusmodi inquam fumo, qui in æternum sit duraturus: & vbi etiam Petrus dicat, eos nõ habere requiẽ die ac nocte. Erunt fortasse, qui credant in toto illo capite nihil posse reperiri, quod huic versiculo respondeat; ac proinde in eam deueniant suspicionẽ, vt per illum tertium Angelum opinentur Isaiam adumbrari. Nam ille est, qui c.34.10. agens de Bosra Idumææ metropoli, ait, *in sempiternum ascendet fumus eius.* Veruntamen quanuis in hoc Apocalypseos loco contineatur pariter allusio ad illa Isaiæ verba, (de qua notatione quintâ:) hoc tamen ideo fit, quia Petrus in eo capite ad Isaiæ locum alludit. Etenim quòd tertius ille Angelus Ioanni visus non Isaiam, sed Petrum repræsentet; inde mihi persuadeo, quia primus Angelus fuit absque dubio Ioannes; quem vt tanquam socij cominentur in ea cohortatione ad fideles habitâ, sunt profectò aptiores multo Paulus ac Petrus, quàm aut Isaias, aut quilibet alius ex sacris veteris Instrumenti vatibus; præsertim cùm ex tota tertij Angeli voce (excepto æterno illo fumo in sæcula sæculorum ascendẽte) nihil omnino in eo Isaiæ capite reperiatur; & forsan in alio satis diuerso sensu. At in secundo capite Epistolæ Petri secundæ habemus omnem vocis huius tertiæ medullam, & integram hac de re eamque mirificam tractationem. Et quanuis verum sit, Petrum non expressè vti metaphorâ æterni fumi; asserit tamen, quod satis est, vt

in

A in Apocalypseos ænigmate & allegoria per fumi æterni trãslationem denotetur, quod Petrus significanter satis perstrinxit. Quemadmodum nec apud Petrum inuenitur adoratio Bestiæ & eius imaginis, nec notæ ac characteris impressio; bene tamen huius allegoriæ sufficiens fundamentum. cuiusmodi est homines suis inordinatis appetitionibus morem gerere, & à vitæ superbia atque inani mundi existimatione se ferri permittere, vt ca. 13. affatim explicuimus. Et de his quidem dilucidè agit Petrus in eo capite.

Sed quæ sunt apud Petrum verba, quibus in Apocalypsi fumus æternus respondeat? Imprimis B. Petrus in eo capite n. 9. mentionem facit Sodomæ & Gomorrhæ; asseritque in earum cruciatibus atque tormentis exemplum nobis proponi eius supplicij, quo meritissimè mulctantur impij suarũ concupiscentiarum sectatores. Id quod Thadæus clariùs adhuc expressit; ait enim, *Factæ sunt exemplum ignis æterni pœnam sustinentes.* Deinde quando Isaias de Bosra agens asserit, *In sempiternum ascendet fumus eius:* significare voluit idem Bosra esse euẽturum, quod in Sodoma & Gomorrha fuit ante figuratum; B quæ quidem exustæ fuerunt, & supplicij illius atque ignis effectus perpetuò durat. Quippe halitus pestilens, quem semper mare mortuum exhalat, nec patitur volucrem aliquam suprà impune volitare; hic inquam halitus pestifer & semper ascendens, est veluti fumus illius incendij, quo Sodoma & Gomorrha conflagrarunt; & eiusmodi fumus, qui nusquam consumatur. Si ergo admittamus hãc esse verborum Isaiæ vim; facile est videre, quam aptè & congruenter dixerit Petrus, in inferorum supplicijs, quibus suarum concupiscentiarum sectatores excruciantur, verum comprobari, quod in Sodomæ & Gomorrhæ pœnã figuratur. Quid verò per fumum huiusmodi à gehenna semper ascẽdentem insinuetur; commodiùs notatione quintã disputabimus.

Proposita difficultas expenditur.

NEC HABENT REQVIEM DIE AC NOCTE.] Existimo id referendum minimè esse ad inferorum supplicia; cùm ibi nullus sit dies. Nec satis huic difficultati fit, si dicas, *Die ac nocte*, phrasim esse vsitatam, quæ assiduos cruciatus absque vlla quietis intermissione significet. Non enim verisimile est eã phrasim ab Apocalypsi absque peculiari mysterio vsurpatam. Nam in ænigmatis ab acerrimi ingenij viro compositis, si optima sint, nihil debet redundans, nihil superuacuum reperiri: quantò magis in hoc ænigmate ceterorum ingeniosissimo ac plane diuino. Cùm ergo antecedentia verba ad tartareos cruciatus referantur; optime adhuc cohæret, vt addatur nunc, impios ac sceleratos homines C non in alia solùm vita æternis pœnis torquendos, sed in hac etiam; nec tantùm nocte, id est aduersitatis tempore, sed die etiam, id est tempore prosperitatis semper fore inquietos & impacatos; nec verò vnquã pace fruituros; *Quia non est pax impijs, dicit Dominus.* Atq; hoc etiam nos docet Petrus in eo c. n. 17. *Hi* (inquit) *sunt fontes sine aqua, & nebulæ turbinibus exagitatæ.* Quod est dicere; qui suis cupiditatibus laxant habenas (dum eã ipsã viã falsò putant, se desiderij sitim expleturos) æquissimo Dei iudicio, atque adeò supplicio fit, vt suas omnes spes irritas esse & inanes experiantur: nec solidã potiantur vnquam requie & tranquillitate. Hoc namque est, *Fontes sine aqua, & nubes turbinibus exagitatæ.* fons enim aquæ copiam, & affluentiam pollicetur. hi tamen fontes sunt mendaces ac fraudulenti, & nubes etiã commentitiæ. Cùm enim videbatur pluuiæ copia in terram effluxura; reflat repente siccus ac frigidus Boreas; qui nubes ipsas huc illuc dissipat, & miserorum hominum spéculã irritam prorsus reddit. Id quod expressit B. Iudas num. 12. *Nubes sine aqua, quæ à ventis circunferuntur.* Qua in re verum deprehenditur, quod Salomon ait Prou. 25. 14. *Ventus & nubes & pluuia non sequentes, vir gloriosus, & promissa non implens.* Hoc enim prouerbium sapienter de illis intelligitur, qui vanã mundi gloriolã decepti falsam sibi promittunt felicitatem: quam tamen promissionem nunquam ad ipsum exitum perducunt.

Quid hoc in loco sit, non habere requiem die ac nocte.

NOTATIO V.

De duplici sensu fumi ascendentis in sæcula, & de Isaiæ loco c. 34. 10. cum locis Apocalypseos collato.

De fumo ascendente in sæcula sæculorũ disputatio.

DVo sunt in Apocalypsi loci, in quibus de fumo in sæcula ascendente tractatur. Alter in hoc c. 14. nu. 11. vbi agitur de gehennæ igni, quo damnati exuruntur; de cuius ignis fumo dicitur, *Fumus tormentorum eorum ascendet in sæcula sæculorum.* prædictũ autem fuerat, eos igne & sulphure esse torquendos. Alter habetur Apoc. 19. 3. ibi enim sermo instituitur de Babylone; & postquàm dictum fuerat, eã igne fore comburendam; subiungitur, *Et fumus eius ascẽdit in sæcula sæculorum.* Vtroque in loco videtur alludi manifestè ad Isaiæ verba cap. 34. 10. in quibus agit Propheta de incendio Bosra, quæ erat Idumææ metropolis; & ad eius incendium exaggerandum affirmat, torrentes in picem, terram in sulphur conuertendam fore; vt vrbs ipsa magis magisque exardesceret. Dein hæc subdit; *Nocte & die non extinguetur, in sempiternum ascendet fumus eius.*

Allusio ad Isaiæ locum de fumo æternùm duraturo.

In trium horum locorum conciliatione duplex oboritur difficultas. Prima de germano Isaiæ loci sensu, quem respicit Apocalypsis. Nec enim fumi sempiterni, de quo Apocalypsis, sensus debet esse diuersus ab eo sensu, quem apud Isaiam habet. Altera difficultas est, vtrùm in Apocalypsi sit sensus idem fumi sempiterni in c. 14. & in cã. 19. Nam in nostra

D acoluthia ca. 14. sermo est de æterno gehennæ supplicio, quod illis paratum est, qui Bestiam adorauerint, & eius acceperint characterem. Capite verò 19. agitur de mystica vindicta, quam Deus erat de Roma sumpturus, eam videlicet Christianæ Religioni subijciens, & Religionis eiusdem ignem in eã æternùm accẽdens. Hæc autem sensuum diuersitas, præter difficultatem, quàm in ipsa Apocalypsi habet, reddit etiã valde perplexum Isaiæ locum. Quam enim lucem ei alter locus afferebat, videtur alter subtrahere, si diuersum exigat sensum.

Expeditur Isaiæ locus de fumo incendij Bosra in sempiternũ ascendente.

E Circa primam difficultatẽ præmittam imprimis expositiones duorum Isaiæ interpretum, qui nostra ætate permagni (& quidem satis meritò) æstimãtur: Forerij & Ariæ Montani. Quorum prior in eo Isaiæ capite 34. existimat Idumææ nomine ibi designari Iudæam, & nomine Bosra Ierosolymam: locum autem ipsum interpretatur de illius prouinciæ euersione propter Iudæorum scelera; quod verò de incendio & sempiterno fumo asseueratur; quasi hyperbolicè dictum accipit. Contra hãnc declarationem validissimum argumentum ex eo petitur, quòd Apocalypsis cùm bis ad Isaiæ locum alludat; in neutra parte meminit Iudææ aut Ierosolymæ,

1. expositio Forerij, Idumæam explicantis de Iudea, & Bosra de Ierosolyma. Argumentũ contra Forerii expositionem.

nec

nec reperitur interpres, qui in his locis eum sensum subesse suspicetur. Iam, velle in Apocalypsi per hyperbolem exponere incendium, ac fumum sempiternum; id sanè commentitium esset. Nam in enodandis ænigmatis non rectè applicet, qui eorũ verba ad sensum hyperbolicum reuocet; cùm nihil in eis deprehendatur, quod si percipiatur probè, non sensui congruenter aptetur. Et saltem c. 14. dubium non est, de sempiterno igne sermonem haberi: vbi ignem fore in æterna sæcula duraturum, quis audeat ex Catholicis inficiari? Quapropter necessariũ est, huic fumo aliquem adhiberi sensum de re quapiam, quæ verè ac propriè in perpetuum dicatur duratura. Et quidem interpres, qui locum Isaiæ, ad quem bis alludit Apocalypsis, sic exponit, vt interpretatio conuenire non possit cum loco Apocalypseos; non video qua ratione doctis satisfacere possit.

2. expositio Ariæ Montani, accipientis Bosra pro Roma.

Arias Montanus autem in eodem Isaiæ loco affirmat, sub nomine Bosra (quod à munitionis significatione deducitur) agi ad literam de Roma, quæ arx erat Gentium munitissima. Porrò incendium interpretatur de igne Euangelico; cuius virtus est eiusmodi, vt nihil omnino ab incendio excipiat eorum, quæ priùs maxima videbantur. Fumum autẽ exponit de incertis fabulis obscuris ac molestis, (id quod ex antiqua illa superstitione post idololatriæ expulsionem tantũmodò remansit.) His addit, expediens fuisse, vt eiusmodi fabulæ monumenti causâ superessent. Hæc ille.

Quid in Ariæ explicatione probetur.

Ex hac interpretatione illud maximè probo, quòd pro Idumæa Romanum Imperium explicat; & pro Bosra Romã ipsiusmet Imperij metropolim; quod meâ sententiâ est ex Apocalypsi certissimum. Nam, quod Isaias asserit de incendio & fumo Bosra, Apocalypsis cap. 19. ad Babylonis incendium ac fumum applicat. Per Babylonem autem significari Romam, manifestum est. Et quamuis cap. 14. directè sit sermo de igne ac fumo Christianorum, qui in Romani Imperij persecutione decepti carnali sapientiâ à Christi Religione descisceret: verùm id in hoc significatur, quòd Christiani fuerint, nihil eis profuturum, vt illud effugiant supplicium, quod Christi Ecclesiæ persecutoribus carnali sapientiâ seductis fuerat præparatum. Itaque supponitur illum ignem ac fumum esse destinatum ethnicis hominibus, qui Christianam Ecclesiam insectabantur; ac proinde veros Idumæos (de quibus Isaias ca. 34. loquitur) fuisse idolorum cultores, qui Ecclesiam infestarunt; hoc est Imperium fuisse Romanum: atque adeò in Bosra designari Romam ipsius Imperij metropolim. Hoc autem non obstat, quominùs Propheta de ipsis etiam Idumæis, & de vrbe, quæ propriè appellatur Bosra, aliquo modo loquatur. Etenim rectè stat, Prophetam, sicuti in alijs locis, hîc etiam Iudaica tangere, Christiana respicere: & per comparationem diuini supplicij de antiqui Israelis hostibus sumendi, agere de vltione, quæ exercenda erat in ethnicos veri Israelis, id est, Christianæ Ecclesiæ oppugnatores.

Quid in prædicta Ariæ interpretatione displiceat.

Quod verò spectat ad fumum; Ariæ Montani expositionem nullo modo recipiendam censeo. Primò, quia *Fumum ascendere in secula*, applicat Apocalypsis ad fumum, qui ex tartareo inferorum igne attollitur: vbi stultum esset de fabulis interpretari. Secundò, quamuis Isaias non ageret de alio incendio, quàm de mystica Romæ conflagratione per Christianæ Religionis ignem; in eo etiam sensu iuxta Ariæ Montani declarationem, opus est, ne vllus supersit ignis, sed solùm fumus: atqui Isaiæ textus contrarium omnino asserit: cùm dicat, *Nocte & die non extinguetur.* Id quod verum planè est: ignis enim veræ Religionis semper erat Romæ duraturus, tanquam in Christianæ Religionis arce atque capite. Quod ita esse supponitur in eo, quod de fumo additur, qui semper durat, dum viget ignis. Et quanuis Isaias alludat proculdubio ad pœnas, quas Deus de Sodoma & Gomorrha exegit, vbi verè non perseuerat ignis; verùm idcirco dicitur quodammodo perseuerare; quoniam perseuerat fumus ille qui semper ex mari mortuo exhalatur, & aliquo modo imitatur fornacis fumum. Hoc tamen interest discrimen inter incendium, de quo agit Isaias, & Sodomæ conflagrationem. Nam Sodomæ conflagratio non perpetuò durat: & alterum incendium durat semper: atque ita quo igne Sodoma deflagrauit, ille extitit figura sempiterni ignis; vt expressè Iudas Thadæus testatur in sua Epistola n. 7. his verbis, *Sodoma & Gomorrha factæ sunt exemplum, ignis æterni pœnam sustinentes.* Vnde Isaias etiam perspicuè edisserit, eum ignem, de quo ipse loquitur, fore sempiternum; & nec prosperitatis, nec aduersitatis tempore extinctum iri: ideoque fumum durare per sæcula, quia ignis etiam in sæcula perdurat.

Reiectis Forerij & Ariæ Montani explicationibus; necessarium est, aliam inuestigare, in qua intellectus acquiescat. Et quoniam ea ex Apocalypsi petenda est; oportet, antequàm genuinam Isaiæ declarationem proponamus, ad alteram difficultatem ex duabus initio propositis respondere. Videlicet, vtrũ in Apocalypsi sit sensus idem fumi ascendentis in sæcula c. 14. & 19. Qua de re sic statuo. Mihi pro certo est in c. 14. 11. sermonem esse de inferorum igne, vt vidimus in commentario. Nec minùs certũ esse existimo in c. 19. 3. agi de Christianę Religionis igne, qui Romæ semper exardescit: vt eo loci constabit. Quod autem Apocalypsis ijsdem ferè verbis vtatur, prius ad agendum de propria vindicta, qua Deus sceleratos homines vlciscitur; & posteà eadem verba vsurpet, ac transferat ad mysticam vindictam, quam Deus de Roma sumpsit; id inquam non solũ dissentaneum non est, sed valde etiam consentaneũ: vt significetur vindictam mysticam, & Deo esse gloriosissimam, & diuinæ iustitiæ perfectissimã satisfactionem. Quamobrem peccatorum conuersioni tribuitur nouissimæ iræ nomẽ, id est, nouæ alterius & multò nobilioris vindictæ. Sicut ergo idem iræ nomen vindictæ propriæ ac mysticæ communicatur: sic elegantissimum est, vt phrasis eadem ignis ęterni ac fumi ascendentis in sæcula, qua damnatorum pœnę fuerant significatæ; posteà desumatur ad significandum nouum supplicij genus, quod Deus sumpsit de illis, quos veræ Religionis igne à se ipso inflammatos in æternum voluit eo incendio conflagrare.

Quo sensu sumatur fumus sempiternus, Apocal. 14.

Quo item sensu fumus idem sumatur, c. 19.

Vterque fumi sensus suprà traditus comprobatur.

Quòd si phrasis ignis & ardoris sẽpiterni potuit eleganter ad duplicem hunc sensum ita inter se diuersos accommodari; quid mirum, si fumus de igne ascendens in sæcula, diuerso etiã modo accipiatur? Nonne consectarium est, vt sempiternum ardorem fumus pariter sempiternus comitari cõcipiatur? Si ergo duplex illa ignis ratio admittitur; necessarium est, duplicem quoque fumi intelligentiam concedi. Adhæc: Si qua extitit in duplici ignis ratione concinnitas & elegantia; maior adhuc effulget in eo, vt vtrobiq; sempiternũ ignẽ fumus etiã sempiternus subsequatur. Etenim licèt verũ sit, ignes ipsos inter se esse diuersos; fumi tamen magnã inter se habent cognationẽ. Nam si attentè inspiciamus, quid sit fumus ex inferno igne ascẽdens in sæcula; nihil aliud (arbitror) per fumi allegoriã adũbrari, quàm splendorẽ & gloriam, quæ in Deũ redundat ex eo, quòd damnati æternis barathri ignibus discrucientur. Si autem ex hoc magna Deo gloria prouenit, atq; hæc gloria potuit congruenter per fumũ denotari: profectò cùm Scriptura allegoriã incẽdij sempiterni ad veræ Religionis ignem, quo Roma semper exardet, trãsferat; in hac ipsa alllegoria sempiternus fumus locũ habebat iuxta eandẽ diuinæ gloriæ significationẽ. Nec enim est minor Dei gloria, sed lõgè maior, & similiter sempiterna, quæ redũdat ex mystici incendij igne, qui Romam accendit, quàm, quæ ex æterno dãnatorum supplicio. Atq; ita tametsi fumus ascendens in sæcula duplicẽ habet sensum; alterum de iustæ seueritatis gloria, de qua c. 14. agitur, alterũ de gloria iræ nouissimæ, de qua c. 19. Sed vtriq; loco commune est, per fumũ in sæcula ascendentẽ significari sempiternam gloriam Deo redundantem ex eo, quòd se ignẽ consumentem ostendat. Nã in vtraq; ira, (in antiqua videlicet & in nouissima) verè Deus ignis æterni officium præstat; & siue dãnatos in gehenna æternùm puniat, siue prædestinatos suæ charitatis igne mysticè exurat; vtrâque ratione suã gloriam promouet.

Quid per fumi allegoriam adũbretur.

Quomodo duo sensus ignis in secula ascendẽtis in vnũ coalescere possint.

Aliquis

Proponitur alia duplicis fumi explicatio.

Aliquis fortasse dicet, fumum ascendentem ex perpetuo Catholicæ Religionis igne Romam inflammante, esse fumum diuinarum laudum & orationum ac precum, quibus Deus ab Ecclesia Catholica colitur, semperque coletur: per fumum itē ex inferis ascendentem figurari damnatorum hominum blasphemias ac desperationes. Mihi tamen magis placet, per fumum ex vtroque igne elicitum denotari Dei gloriam, quæ in eum redundat ex eo, quòd ignis sempiterni vices gerat. Hac enim ratione idonea reperitur conciliatio inter eos locos, qui oppositi & inter se pugnantes videbantur. Atque huic significationi valde fauet ipsius fumi natura. quippe ignis lignum aliquod corripiens, dum illud absumit, fumum excitat; & ille quidem fumus in aëra sublatus quasi prædicat ignis victoriam & stragem, quam in suo aduersario edit. Itaque fumus videtur suapte natura ignis gloriam atque victoriam figurare. Nec potest æternus esse fumus, quin ignis etiam æternus sit. Sed cùm Deus sit æternus ignis, nec ipsius victoria finiatur vnquam (siue sermo sit de illa, quam in damnatorum punitione, siue de ea, quam in mystico Romanæ vrbis incendio consequitur) elegātissimè fingitur ex vtroque igne, tam vero inferni, quàm mystico Romæ, fumus ascendere sempiternus.

Quomodo fumi symbolū possit de Dei gloria apte exponi.

Huic explicationi adstipulatur, quod alibi in sacris reperimus fumum Deo gloriosum; vt Isaiæ 6.4. *Et domus repleta est fumo.* & Apoc. c. 8.4. *Ascendit fumus incensorum*, & c. 15.8. *Impletum est templum fumo.* Ac demum, ad fumum, qui in cęlum feratur, aptius est gloriam assumi Deo prouenientem ex damnatorum supplicio, quàm ipsorum damnatorum blasphemias ac maledicta. Deinde non inficior in igne ex mystico Romæ incendio in cælum ascendente comprehendi etiam orationes ac laudes: verùm cōgruentiùs refertur fumus ad vindictæ gloriam; siue ea sit propria vindicta, vt in inferno; siue mystica, vt in Romæ incendio sempiterno.

Alia Isaiæ loci interpretatio exponitur.

Iam vt ad Isaiæ locum regrediamur: posset primò dici, sacrum vatem ca. 34. non agere de propria vindicta, quam Deus fuerat sumpturus de Romanis, qui Euangelium recipere noluissent; sed de mystica duntaxat vindicta, quam sumpturus erat de Roma cùm illam veræ Religionis igne inflammauit. Quo supposito, dicendum esset, in ca. 14. Apocalypseos vocem tertij Angeli non respicere ad Isaiæ locum, sed ad secundum caput Epistolæ Petri secūdæ; vbi sermo est de æterno igne, quo Deus est animaduersurus in eos, qui vt suis concupiscentijs indulgeant, sese impietati turpiter dedunt: sicuti in Sodomę & Gomorrhæ supplicio fuit adumbratum. Itaque ex duobus Apocalypseos locis, in quibus le-

A gitur fumus ascendens in sæcula, primus sit desumptus ex Petri Epistola, alter ex ca. 34. Isaiæ.

Tertia item Isaiæ explicatio proponitur.

Secundò dici potest, Isaiæ locum vtramque rem complecti; nempe vindictam mysticam de ijs sumendam, qui primò bellum Ecclesiæ inferebant, deinde Religionis veræ igne æternùm duraturo flagrarunt; & vindictam etiam propriam in eos exercendam, qui mystico Euangelij igni non cederent, & propterea forent æterno igne cruciandi. Et quidem Apocalypsis (vt ego existimo) nos docet, vtrūq; ab Isaia fuisse adumbratum in eo Idumęorū incendio. Nam vtroq; in loco perspicuū videtur, Apocalypsin ad Isaiæ locum alludere: atque adeò c. 14. vti
B significatione æterni inferorum ignis; c. autem 19. ignis mystici significatione. Cùm autem ad vtrumque denotandum Isaiæ verba accersat; nos pariter instruit, Prophetam complexum fuisse vtrumque sensum. Nec negari potest, quin ambos simul recipiat phrasis illa; videlicet, quòd Deus fuerat suos inimicos æterno igne exusturus, & triumphaturus fumo sempiterno, qui ex eorum incendio erat in cælum ascensurus.

Hinc tamen minimè infertur, vtrumque pariter sensum in quolibet ex his Apocalypseos locis comprehendi. Nam c. saltem 14. euidens est, contextum nequaquam permittere vt de alio igne agatur, præterquàm de igne tartareo. Et meo quidem iudicio violentum etiam est in c. 19. sensum de in-
C ferorum igne pariter coërceri. Nam respectu plagarum nouissimarum minimè facit ad rem. Nihilominus si quis contendat cum eo sensu, quem ipse plagis nouissimis & euersioni Babylonis assigno, posse nō ineptè componi declarationem eiusmodi; quæ hanc Apocalypseos Prophetiā exponat pariter de propria vindicta, quā Deus per sempiternum inferorū ignē de rebellibus & obstinatis erat sumpturus: hic inquam, vt vtrumque simul sensum complectatur, poterit pro se adducere; mirum non esse, si Apocalypsis in capite 19. & in duobus præcedentibus duos illos sensus comprehendat; siquidem eos comprehendit Isaias c. 34. Veruntamen mihi satis est illam explanandi viam, eumque sensum sectari,
D qui magis proprius magisq; solidus apparet. Cùm autem in cap. 14. alter solum ex duplici illo sensu locum habeat; ita etiam existimo in cap. 19. alterum etiam duntaxat comprehendi: atque adeo Apocalypsin sapienter vtrumque sensum, quos Isaias coniunxit, diuisisse; & alterum in ca. 14. alterum in c. 19. expressisse. An verò in alijs Isaiæ & Ieremiæ vaticinijs, vbi de Babylonis excidio sermo est, sit vterque sensus admittendus, quemadmodum Isaiæ 34. commodiùs ea de re alio loco, vbi se aptior dabit occasio, disseremus.

NOTATIO VI.

Vbi, cur in Isaia, & in alijs Scripturæ locis Idumæa designet Romanum Imperium, quod Christianæ Ecclesiæ se opposuit? Et cur etiam mysticæ Ægypti nomen Iudæis tribuatur rebellibus, qui Ecclesiam sunt persecuti?

In Idumæa Romanum Imperium ethnicum figurari.

PER Idumæam Isaiæ 34. Romanum designari Imperium idolis seruiens, quod Christianam Ecclesiam oppugnauit; & per Bosra Idumææ metropolim adumbrari Romam ethnicam illius imperij caput, notatione superiori ostendimus. Pro quo nō militat solùm auctoritas doctissimorum interpretū, qui ita exponunt; sed etiam Ecclesiæ Patrum: qui notant Idumæam significare Gentilitatem Christianæ fidei subiugandā. Ita Basilius Ps. 59. Arnobius, & Hilarius Ps. 107. & Augustinus de Essentia diuina, & Ps. 59. & 62. Nec Patres modò, sed etiā Apocalypseos

E consequentia id confirmat: in qua certum est, quod asserit Isaias in fumo in sæcula ascendente in cōflagratione Bosra, à Ioanne intelligi de fumo ascendēte ex mysticæ Babylonis siue Romæ incendio. Quāobrem tota ea auctoritas, qua probatur in Apocalypsi Babylonē pro Roma vsurpari, militat etiam, vt credamus, Idumęam in Isa a pro Romano Imperio ethnico accipi. Eademq; explicatio extendenda est ad plures alios Scripturę locos: inter quos illustrissimus est ille Ioelis 3. 19. *Ægyptus in desolationem erit, & Idumæa in desertum perditionis.*

Ioelis locus exponitur.

Circa

Circa quem locum obseruandum est, argumentum illius capitis (vt ex Apocalypseos allusione constat, & videbimus lib. 10.) non esse aliud, quàm duplicem victoriam ab Ecclesia Christiana de Iudæis, deque Gentibus reportandam. Clarissima autem victoria, quam Ecclesia de Gentibus fuit consecuta, nihil est aliud, quàm Romani Imperij ad Christi fidem subiectio. Paucis ergo complectitur sacer Vates pœnas, quas Deo daturi erant Iudæi ac Romani Ecclesiam persequentes. & Iudæis quidem nomen Ægypti, Romanis Idumææ nomen imponit; aitque, *Ægyptus in desolationem erit, & Idumæa in desertū perditionis.* Quòd verò Ægyptus mystica sit Iudæa & Ierosolyma; expressum in Apocalypsi habetur c. 11. 8. vbi ciuitas, in qua Christus fuit in crucem suffixus, appellatur spiritaliter Ægyptus. Si autem Idumæa Romanum figurat Imperium idolorum cultui mācipatum; (vt constat ex Isaiæ 34.) congruentissima explicatio est, vt per Ægypti, & Idumææ vastationē innuatur supplicium à Deo inflictum Iudæis ac Gentibus doctrinæ Euangelicæ obsistentibus; excæcando videlicet ac repellendo obstinatos; prædestinatos verò diuini verbi gladio iugulando, eosque euangelicæ fidei subijciendo, & vtramque ob rem significanter dicuntur Ægyptus & Idumæa, quatenus tales sunt (id est quatenus Euāgelij hostes) euersæ atque destructæ fuisse.

Apud Ioele, in AEgypto Iudæos, Romanos in Idumæis adumbrari.

Hoc ita constituto; explicemus oportet fundamentum, quod extitit, vt Idumææ nomen Romano Imperio ethnico, & nomen Ægypti Iudaico populo aptaretur. Ad huius rei explicationem obserua; in hac phrasi innui, quemadmodū fuit instaurata vetus illa repugnantia & oppugnatio, qua Ægyptus & Idumæa sese Israelitico populo opposuerunt; & pariter instaurata fuit victoria diuinitus eidē Israeli populo concessa, & vindicta de Ægyptijs atque Idumæis sumpta. Sicq; nominum partitio percommodè accidit; quippe *Omnia in figura contingebant illis.* Deus ergo Mosem demisit, vt suum populum ex Pharaonis eriperet seruitute; eumque conduceret ad Amorrhæorum & Pherezæorum expeditionē. Qua in re illud fuit figuratum, ex eo, quòd Deus Christum Dominum Israelis Saluatorem miserit, subsecuturam fuisse imprimis eductionem ipsius Israelis ex misera seruitute, & assertionem eorum in Euangelicam libertatem. Notum autem est, libertatis Euangelicæ nomine comprehendi liberationem à Mosaicæ legis iugo; non solùm quatenus cærimonialis erat, sed etiam quatenus lex. Qua ratione Paulus ait, illam esse occasionem peccati; quia concupiscentiam excitat, dum gratiam non confert ad ea explenda, quæ iubet. Atque hic est primus effectus ex virga virtutis Christi consecutus. Alter est, vt qui per Redemptoris virtutem ex Legis captiuitate in Euangelij libertatem asserebantur, minimè essent contenti liberatione illa; sed strenuè etiā & constanter mysticam Amorrhæorum & Pherezæorum expeditionem aggrederentur; id est Gentilitatis ac totius mundi conuersionem ad veram Christi Religionem.

Cur Idumæa nomen Romano Imperio ethnico, Iudaico verò populo nomen AEgypti imponatur.

Harum igitur duarum expeditionum primæ obstitit synagoga; & secundæ Romanum Imperium ethnicum. Prima ex his oppositionibus figurata fuit in ea, qua Ægyptus populo Israelitico obstitit, volens nimirum disijcere libertatem, quò Deus suum populū euocabat: qua de re latè agitur in Exod. Secunda verò oppositio adumbrata fuit in ea, qua Edon contra Israelis populum se opposuit, ne recta ad Amorrhæorum, & Pherezæorum expeditionem pergeret. Lege Numer. 20. 14. & infra: *Misit Moyses nuncios ad Regem Edon; Obsecramus vt nobis transire liceat per terram tuam.* (illac videlicet recta dirigebatur via.) *Cui respondit Edon; Non transibis per me, alioquin armatus occurram tibi. Statimque egressus est obuius cum infinita multitudine, & manu forti.* Hæc inquam historia figura fuit belli, quod Romanum Imperium Euangelicis intulit concionatoribus (qui erant veri Israelis filii, & pergebant ad Euangelium Gentibus prædicandum, & eas fidei Christi subijciendas) & recta quidem ad hanc profectionem via, ea videbatur esse; vt Romanum Imperium illis liberam concionandi potestatem faceret; quod perinde erat quasi transitū liberum relinquere ad subiugandas animas, quæ à Deo erant prædestinatæ; vt sub fidei Euangelicæ iugum irent. Verùm Romanum Imperium secus id egit; nam maximâ potentiâ sese illis opposuit, *Cum infinita multitudine, & manu forti.* Quamobrem necesse fuit, mysticum Israelem dispendio desertum circuire, hoc est maximas exantlare molestias atque ærumnas in deserti laboribus & difficultatibus figuratas: vt hac ratione ad Amorrhæorum expeditionem, hoc est, ad multarum ex Gentibus animarum conuersionem, antequam Romanum subiugaret Imperium, perueniret.

Quomodo AEgyptij Iudæos, Idumæi Romanos adumbrarint.

Vides ergo, si rectè figura ipsa expendatur; nomē mysticæ Ægypti mirificè carnali Israeli quadrare, nec minus Edonis mystici nomen Romano imperio idolorum cultori. Atque vt in ipsa figura Deus seuerissimè animaduertit in vniuersum Ægyptiorum exercitū, cùm eos in mare demersit; & posteà etiam fuit vltus Idumæos, cùm eos Dauidis imperio funditus subiecit; vt habetur 2. Reg. 14. Ita etiam in re ipsa figurata carnalem Israelem mare rubrum obruit. Quamuis enim mystico Israeli non subiecti remanserint, quia ad fidem conuersi non sunt; in sua tamen obstinatione submersi fuerunt. Mysticum autem Edonem subiecit Deus veri Dauidis, id est, Christi iugo. *Et facta est vniuersa Idumæa seruiens Dauid.* Atque in eodem sensu ait mysticus Dauid Ps. 59. 10. & Ps. 107. 10. *In Idumæam extendā calceamentum meum.* Glorians videlicet, quòd Romanū Imperiū sit calcaturus; id est, suę ditioni subiugaturus. Vide etiam Isaiæ 34. 5. *Super Idumæam descendet.* & Ierem. 49. 17. *Erit Idumæa deserta*: Ezech. 25. 13. & 14. *Extēdam manum meam super Idumæam, &c.* & c. 36. 5. Item Amos 9. 12. *Vt possideant reliquias Idumææ.* Abdiæ n. 8. *Perdam sapientes de Idumæa.*

AEgyptios fuisse in mari demersos; Idumæos verò Dauidi subactos, quid mysticè significet.

Ex his omnibus intelligitur, in Apocalypsi nomen Ægypti, Ierosolymæ ac Iudææ non gratis, sed congruenti applicatione imponi; idemque dixerim de incendio Bosra ad mysticum Romæ incendium applicato. Vnde plurimum lucis oboritur multis prophetijs; ex quibus aliæ primo aspectu loqui videntur aduersus propriam Ægyptum; & aliæ aduersus propriam Edonem. Ceterùm licèt isthæc applicatio congruentissima sit; non tamen obligat, quo minùs in aliqua parte possit Ægypti nomen ethnicis Philosophis propter inanem sapientiæ iactantiā attribui: & aliqua etiam ex parte Esau, vtpote Iacobo natu maior, Synagogam repræsentat; vt in Iacobi lucta cum Angelo explicatum est; de qua diximus c. 11. notat. 1. Ibi tamen figura non petitur ex toto Edonis populo, sed ex persona Esau. Cùm verò respicitur ad Edonis pugnam, qua Israeli obstitit, ne ad terræ Promissionis expeditionem progrederetur; tunc non agitur de persona Esau, sed de vniuersa Idumæa, & eius Principibus; quæ est Romani Imperij ethnici figura. Vt ex suprà adnotatis manifestè constat.

Appendix ad notationem sextam de vera Moabitarũ & Ammonitarum significatione.

De Moabitis & Ammonitis disputatio.

CVM in præcedenti notatione explicata sit propria Ægypti & Idumææ significatio; oportet, vt hic addamus, qui sint spiritaliter Moabitæ & Ammonitæ. Nam sicut Idumæa sese opposuit intentioni filiorum Israelis, qui ad Amorrhæorum & Pherezæorum expugnationem properabant; ita similiter eisdem conatibus Moabitæ & Ammonitæ obstiterunt. Constat hoc Iudicum 11. Ex quo capite similiter patet, eundem fuisse Ammonitis & Moabitis Regem: electus quippe est Iephte in principem, vt pugnaret pro Israel aduersus filios Ammon. *Et misit nuncios* (Iephte) *ad regem filiorum Ammon, qui ex persona sua dicerent: Quid mihi & tibi est, quia venisti contra me, vt vastares terram meam? Quibus ille respondit: Quia tulit Israel terram meam, quando ascendit de Aegypto, &c. Per quos rursum mandauit Iephte, & imperauit eis, vt dicerent regi Ammon: Hæc dicit Iephte, non tulit Israel terram Moab, nec terram filiorum Ammon: sed quando de Aegypto conscenderunt, ambulauit per solitudinem vsque ad mare rubrum, & venit in Cades. Misitque nuncios ad regem Edom, dicens Dimitte me vt transeam per terram tuam. Qui noluit acquiescere precibus eius. Misit quoque ad regem Moab, qui & ipse transitum præbere contempsit. Mansit itaque in Cades, & circuiuit ex latere terram Edom, & terram Moab, &c. nec voluit intrare terminos Moab.* Vt ergo ex his liquet, reges Idumæorum, Moabitarum & Ammonitarum erant, à quibus filij Israelis liberam per suas regiones transeundi potestatem deprecabantur: vt in Amorrhæorum & Pherezæorum expeditionem rectâ possent contendere. Quamobrem cùm exposuerimus iam, quæ sit mystica Ægyptus & Edom; superest explicare, qui sint mystici Moabitæ, & Ammonitæ, qui eundẽ habebant regem, & similiter Israeli transitu per eorum ditionẽ interdixerunt.

Balac Moabitarum & Ammonitarum rex.

Cùm igitur idem fuerit Moabitarum & Ammonitarum rex; sequitur, quo tempore filij Israelis hanc ad eum legationem miserunt, Balac Ammonitarum & Moabitarum regnum tenuisse. de quo latè agitur Numerorum vigesimo secundo, & vigesimo tertio, & vigesimo quarto. Quamuis enim Moabitarum & Madianitarum solùm mentio fiat, sed sub Moabitis intelliguntur etiam Ammonitæ, vt colligitur ex superiore loco Iudicum 11. Nam idemmet erat Ammonitarum & Moabitarum rex: ac proinde communi consensione obuiam Israelitico populo prodierunt.

Moab & Ammon filij Loth.

Ad mysticam autem expositionem, quam respicit Apocalypsis, obseruandum est, Moab & Ammon (ex quibus Ammonitæ & Moabitę ducunt originẽ) fuisse ambos Lothi filios ex duabus ipsius filiabus susceptos, Moab ex maiore, & ex minore Ammon, vt habetur Genes. 19.37. Hi ergo duo fratres ex inordinata concupiscentia procreati, videntur mihi repræsentare duos inordinatos affectus, qui generantur à carne; alterum concupiscibilis facultatis, alterum irascibilis. Quare illi spiritaliter Moabitæ nuncupantur, qui suis concupiscentijs se totos dedunt: illi Ammonitæ, qui iræ atque furoris æstu aduersum Dei filios rapiuntur. Manifestum autem est, eosdem esse, qui & suis concupiscentijs morem gerunt, & earum causa filios Dei persequuntur: ideoque interdum Moabitarum nomine vterq; comprehenditur affectus. Verùm formalis eorum distinctio in duobus illis fratribus non ineptè figuratur. Nec opus est, inter mysticos Moabitas atq; Ammonitas realem interesse distinctionem: imò verò iidem Gentiles in Idumæis, in Moabitis, & in Ammonitis adumbrati sunt. Nam Idumæa in S. Literis (vt iam diximus) significat Rom. Imperium idolorũ superstitionis studiosum; quod cum ingenti potentia Christianæ Ecclesiæ primitiuæ se opposuit. Atq; sicuti in Apocal. fuit satis formalis distinctio, vt terrestris Bestia à Bestia marina distingueretur, & in Bestia maris Rom. figuraretur Imperium, in Bestia verò terræ carnalis adumbraretur sapientia, (quæ in singulis ethnicis bellum faciebat aduersus Ecclesiam:) sic sub eiusdem veritatis figura, in antiqua historia inclusæ, per Idumęam repręsentatur idem,

Quinam per Ammonitas & Moabitas mysticè figurentur.

A quod Bestia maris; & per Moabitarum atque Ammonitarum regnum, idem, quod Bestia terræ. Vbi tamẽ maioris distinctionis gratia, in nomine Moab adumbratur concupiscibilis facultatis affectio inordinata, & Ammonis nomine, affectio irascibilis: ad eum ferè modum, quo in Apocal. cùm de bello à Iudæis in Ecclesiam gesto agitur, distinguuntur locustæ ab equis furiosis, id est, concupiscentiæ ab iris, vt vidimus cap. 9. Similiter ergo in bello per Rom. Imperium Ecclesiæ primitiuæ inferendo, totius Imperij potentia in Idumæis Israel resistentibus figurata fuit. Illi enim Dei populo processerunt obuiam, *Cum infinita multitudine, & manu forti.* Carnalis autem concupiscentiæ affectus, quo Ethnici stimulati Euangelium acriter oppugnarunt, in Ammonitis atque Moabitis eleganter adumbratur. At rex Balac (quod destructorem sonat, & vtriusque populi rex erat) innuit amoris proprij effrænatam

Imperii Romani potentia quomodo in Idumæis designetur.

B potentiam, cui etiam Apoc 9.11. Exterminantis nomen datum est.

Præterea, vt in Apocalypsi priùs imperii idololatræ superbia in maris Bestia depingitur; deinde sapientia carnis, in Bestia terræ: sic etiam in Numerorum libro (vbi describitur historia de bellis & oppugnationibus, quibus Israelis filios vexarunt nationes illæ, quæ regionibus per ipsos Israelitas debellandis priores existebant) primò recensetur Idumæorum oppositio *in manu forti.* Dein huic oppositioni additur repugnantia regis Balac, qui Moabitis pariter & Ammonitis imperabat. Atque vt in Apocalypsi marinæ Bestiæ adscribitur potentia, & Bestiæ terrestri astutia & calliditas, non aliter in Numerorum libro ingens potentia attribuitur regi Edom, *Qui egressus est obuiam, cum infinita multitudine, & manu forti.* Regi autem Balac Moabitis & Ammonitis dominanti non tam potentia tribuitur, quàm astutia. Vnde perhibetur promissis atque blanditijs

Balac regis & Balaami Prophetæ historia mysticè applicatur.

C Prophetam Balaamum pellicere tentasse, vt in Israeliticum populũ maledicta & execrationes euomeret. Balaamus ergo videtur rationem figurare, (quæ est veluti Dei Propheta Gentilibus adhuc reliquus.) Quare dum Baalamus Deum obseruauit, & suum præstitit officium; adduci non potuit, vt Israelis populũ diris & imprecationibus deuoueret, sed potius ei fausta atque felicia fuit precatus. Licèt posteà in eam sententiam peruersè inciderit, vt regi Balac consilium daret perniciosum, quo populum ipse Israeliticum in scelus atque flagitium impelleret. Ita accidit in Ecclesiæ persecutione. multi enim ex ipsis ethnicis erant, quibus recta ratio semper dictabat, periniquum esse Christianos homines insectari, quamuis ipsimet postea morem tempori gererent, & re ipsa persecutionis fautores se profiterentur.

Madianitæ etiam, (qui regi quoque Balac subiacebant) fortassis significant simulata per speciem rationis argumenta, quibus inordinatæ affectiones

D vtebantur ad Ecclesiã persequendam. Nec enim sua etiam rationis (falsæ tamen ac fictæ) species desit concupiscentijs, iris atque furoribus hostium Ecclesiæ; qua illi excitati persecutionem alant ac prouehant. Et aliquando etiam harum rationum fictio eò peruenit, vt nõnulli ex fidelibus in fraudem inducerentur, & in eadem scelerum communione cum Madianitis coeuntes, eorum idola venerarentur. Huc spectat etymon nominis *Madian*, quod sonat *Litem*. Fuit autem Madian filius spurius Abrahami, qui idem est, ac *à Deo edoctus*. Et hæc attigisse, siue indicasse sit satis: infiniti namque operis esset, omnia persequi. Ceterùm ea, quæ diximus, vsui esse possunt, vt intelligamus, cùm Prophetæ agunt de vindicta à Deo sumenda de Moabitis, in sensu prophetico esse sermonem de vindicta mystica, quam sumpturus erat Deus de illis, qui suis priùs concupiscentijs obsequentes ab Euangelica doctrina longissimè abhorrere videbantur. Quando verò Prophetæ loquuntur de victoria ex Ammonitis per Ecclesiam reportanda; similiter sensum esse propheticum de illa victoria, quam

Quid per Madianitas significetur.

Vox Madiã quid sonet. Prophetæ, cùm de vindicta ex Moabitis sumẽda sermonẽ instituunt, quonam potissimùm prophetia finem dirigant: quò verò respiciant, quando de victoria ex Ammonitis reportanda agunt.

quam adeptura erat Ecclesia de ira atque furore Gentilium illam persequentium. Atque hunc modum exponendi eiusmodi Prophetas ab Apocalypsi discimus; dum in principio capitis 14. alludit ad Prophetiam Isaiæ de onere Moab, (cap. 15.& 16.) eamque applicat ad mysticam vltionem, quam Agnus sumpturus erat ex ijs, qui suis antea concupiscentijs indulgentes se opponebant Euangelio. Et similes prophetias aduersus Moabitas legimus Numerorum 21.29.& c. 24.17. Psal.59.10. & Psal.107.10. Isaiæ 25.10. Ieremiæ 48.1. Ezechielis 25.8. Amos 2.1. Sophoniæ 2.8. Nec alia ratione explicandæ sunt prophetiæ contra Ammonitas, Psal.82.8. Ieremiæ 49 1. Ezechielis 21.20. & cap.25.2. Amos 1.13. Sophoniæ 2.8. In his enim propheticus pariter sensus innuit victoriam præclarissimam, quam Deus suæ Ecclesiæ fuerat cõcessurus de Gẽtilibus, qui eam acerrimè oppugnabant, multis eorum ad Christianam religionem adiunctis. Atque hoc etiam mysterium fuerat adumbratum in victorijs, quas populus Israeliticus ex Ammonitis adeptus est. de quibus Iudicum 11.32.&1.Reg.11.11.& 2.Reg.8.12.& omnium maximè 2. Reg.10. Legatur etiam caput 12.26. Idem quoq; mysterium figurabatur in ijs victorijs, quas olim Deus Israeli contra Moabitas dedit. *Factus est enim Moab seruiens Dauidi sub tributo*, vt habetur 2.Reg.8.2.

A

Iam, si Moabitæ & Ammonitæ considerentur secundùm eorum significata, id est concupiscentias atque iras, quæ aduersus Christi Euangelium militant, latens hinc mysterium eruitur, ratioque cognoscitur, cur præceperit Deus Israelitis, vt contra Madianitas & ceteros eiusdem factionis internecinum bellum gerant, nec Ammonitæ & Moabitæ vnquam in Ecclesiam ingrediantur. Vide Numer. 25.17. *Hostes vos sentiant Madianitæ.* Et de non admittendis vllo vnquam tempore in Ecclesiam Moabitis & Ammonitis, lege Deutero.23.3.& 2. Esdræ 13.1. Ratio verò est, quia Moab, vti iam diximus, significat inordinatas concupiscentias, quam explicationem desumpsimus ex Origene homil.5.in Genesim, Ambrosio in Psal.59.& Gregorio 1.Regum capite decimo quarto; qui notant, per Moab significari concupiscentiam, quæ à patre diabolo est, & carnales etiam sensus, qui nunquam sunt Dei Ecclesiam ingressuri. Nec diuersa est explicatio Origenis Exodi capite sexto, Basilij atque Hilarii Psal. quinquagesimo nono, & Hieronymi Psalmo octogesimo secundo. Etenim licèt ij dicant, Moabitas esse symbolum Gentilium, intelligendi tamen sunt de Ethnicis, quatenus proprijs cupiditatibus irretiti Euangelicæ prædicationi pertinaciter resistunt.

Cur Deus suo populo præceperit, vt & Madianitis se hostes exhiberent, & Ammonitis ac Moabitis ingressu Ecclesiæ interdicerent? mysticè.

B

TEXTVS.

*Vers.*12. Hic patientia Sanctorum est, qui custodiunt mandata Dei, & fidem Iesu.

C

COMMENTARIVS.

Verba hæc non ad tertium angelum referenda, sed à Ioanne sub propria persona dicta.

ERIT fortasse, qui credat, in his verbis continuari adhuc vocem tertij Angeli, aut saltem aduerbium illud, *Hic* ad tertii Angeli vocem duntaxat referendum esse. Mihi conueniens videtur, ne verba isthæc ad tertij Angeli sermonem pertineant; sed considerentur quasi à Ioanne adnotata, dum de tribus omnibus trium Angelorum vocibus superiùs relatis loquitur. In quibus lectorem instruit, trium harum vocum veritati inniti patientiam & spem, quæ sanctis viris inerant persecutionis tempore, cùm tormenta quælibet atque cædes constanter tolerabant, ne Christi fidem ac religionem violarent.

D

TEXTVS.

*Vers.*13. Et audiui vocem de cælo dicentem mihi: Scribe; Beati mortui, qui in Domino moriuntur. Amodò iam dicit Spiritus, vt requiescant à laboribus suis: opera enim illorum sequuntur illos.

COMMENTARIVS.

Quinam hic dicantur mortui. Duplex aliorum sententia proponitur.

DE omnibus, qui ex hac vita in Dei gratia decedunt, exponunt hanc vocem Bernardus, Beda, Richardus, Andreas, Primasius, Haimo, Ioachimus, Ansbertus, Pannonius, & alij. Alij verò de solis Martyribus, siue quia mori in Domino existimant perinde esse, ac mori propter Dominum (aliquando enim *in*, est idem quod *propter*, vt Genes.18.28.& capite vigesimo nono, numero decimo octauo.) siue quia generalis sententia de felicitate eorum, qui mortem obeunt in Dei gratia, hic sanctis Martyribus applicatur; cùm sermo sit de persecutionis tempore, & cohortatio fiat ad patientiam, vt videre est in ipso contextu.

E

Auctoris sententia.

Ipse tamen mihi persuadeo, *Mori* in hoc versu non esse re ipsa ex hac vita decedere, sed constanti atque erecto animo esse ad vitã pro Christo cum sanguine profundendam; & internecioni quasi victimam esse iam deuotum ac destinatum pro Dei gloria & Christianæ fidei professione; atque adeò existimo, illos in hoc loco mortuos nominari, qui fortiter mori decreuerunt, priusquàm sceleris quidquam in Diuinam maiestatem admittant; ac demum labores omnes & calamitates maturè prospiciant, Virgiliani instar Æneæ dicentes lib.6.

Omnia præcepi, atque animo mecum antè peregi.

Imprimis ergo nouum minimè est in Sacris verbum indicatiui præsens significare firmum

aliquod

A aliquod consilium atque decretum, vt patet Lucæ 1. 34. *Virum non cognosco*, Secundò, quod attinet ad verbum ipsum *Morior*, vtitur eâdem phrasi Paulus 1. ad Corint. 15. 31. *Quotidie morior per vestram gloriam*, id est, quotidie pro meorum proximorum salute me morti offero, & eam quasi deuoro. Et propter propriarum cupiditatum cohibitionem, ait ad Coloss. 2. 20. *Mortui estis cum Christo*. Et c. 3. 3. *Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.*

Mors pro vera sui mortificatione interdũ in Scripturis sumpta.

Tertiò; vox illa *amodò* in Græco coniungitur cum verbo *moriuntur*. *Beati qui moriuntur amodò*. Vt patet non solùm ex Aretæ commentario, sed ex ipsa etiam Græcarum dictionum connexione. Sequitur enim mox ναί. Nec verò bona est incipiendi ratio ἀπάρτι ναί, sed desinere in ἀπάρτι, deinde incipere à particula ναί: eâdem ferè ratione, qua Latini solent incipere à dictione affirmatiua *Næ*. idem valente, quod Græca ναί. Nec propterea Latinè mutatur sensus, quòd legatur, *Beati mortui, qui in Domino moriuntur: amodò iam dicit spiritus*. Etenim quanuis, quod ad grammaticã attinet constructionem, Græcè connectenda sit vox ἀπάρτι, id est, *amodò* cum præcedentibus; in sensu tamen cum vtrâque parte cohæret. Illud enim hic significatur, eos videlicet, qui protinus firmiter apud se

Lectio Græca quomodo hic ordinetur.

B statuunt vitam ipsam Christo libenter immolare, ac morti se ipsos, cùm opus fuerit, destinare; ex eo puncto temporis ingenti pace perfrui, & à laboribus & ærumnis requiescere. Atque ad hoc denotandum ait Vulgatus, *amodò iam requiescunt*, id est, antequam re ipsâ moriantur, statim ac se morti pro Christo deuouent, ex eo tempore iam laboribus depositis requiescunt, quasi reapse occubuissent.

Quartò fauent huic explicationi duæ illæ particulæ *amodò iam*, quam coniunxit Vulgatus. Si enim sermo esset de illis, qui verè decedunt in Dei gratiâ, non diceret *amodò*, (quod idem est, atque *ex nunc*) sed *ex tunc*, cùm primùm obierint. Vtriusque autem particulæ copulatio, *amodò iam*, habet non parum energiæ; qua significatur tanquam quid nouum ac mirum, eos adhuc in mortali carne degentes, nihilominus iam à laboribus conquiescere.

Rationum momentis prædicta expositio roboratur.

Quintò, ad eorum felicitatem declarandam, qui pro Christi fide re ipsa martyrio coronantur, frigidiusculum erat non aliud dicere, quàm eos, simulatque occisi fuerint, à doloribus atque tormentis immunes fore: quinimò nihil isthac affirmatione opus erat adiectâ particulâ ναί, & Spiritus sancti testimonio; quippe hęc affirmationis & testimonii ratio præstituit sermonem esse de re insolita planè & admirabili; cuiusmodi est, etiam in hac vita fragili & caduca, *Amodò iam* magna perfrui pace & tranquillitate, qui seriò se morti pro Christo deuouet.

C Sextò; verba hæc, *amodò iam dicit spiritus, vt requiescant à laboribus suis*, eleganti quadam antithesi respondent iis, quæ suprà versu 11. dicta fuerant de suarum concupiscentiarum sectatoribus, *Non habent requiem die ac nocte*. Quæ verba, vt in earum commentario vidimus, spectant ad molestias atque angores, quos in hac vita perpetiuntur ij, qui suis se cupiditatibus totos addicunt. Similiter ergo nunc de fidis Christi seruis asseritur, illos amodò iam à laboribus suis requiescere, id est, pacatos atque tranquillos omnino vitam agere; vbi strenuè Christi crucem, labores ac mortem amplecti apud se statuerint.

Septimò; nostræ etiam explicationi adstipulatur Ambrosius, qui verbum illud *Moriuntur* exponit de illis, qui Christi mortificationem cõplectuntur, & mundo moriuntur antequã è viuis excedant.

Octauò; consequens etiam contextus pro nobis est. Nam verba illa, *Opera eorum sequuntur illos*, si genuina Scripturæ phrasis attendatur, postulant de illis hic esse sermonem, qui nondum vitam cum morte commutarunt.

Nonò; non debet nimis mysticum videri, vt in Apocalypsi mori dicantur, qui Christi mortificationem suscipiunt. Hæc enim loquendi ratio tam Apostolis, quàm spiritualibus viris vsitata est.

D Ac denique ad exprimendam eam felicitatem, qua Sancti in cælesti Beatitudine circunfluũt, multę sunt prætereà in sacra Scriptura locutiones, quæ illam elegantiùs ac significantiùs ostendant. Enimverò quanti sit momenti, pro Christo sese morti, cùm oporteat, destinare, præsertim ingruentium persecutionum tempore; id inquam meo iudicio elegantissimè in hac cælesti voce Ioanni exauditâ declaratur. Iam si contextum inspicias, mirificè cohæret: cùm enim per tres Angelorum voces Apocalypsis fideles omnes sit cohortata ad patientiam atque constantiam persecutionis tempore retinendam; non video, quid magis appositum pro illius hortationis clausula subiungi potuerit, quàm illis confirmare, ac polliceri; fore vt, cùm primum pro Christo labores, cruciatus ac necem æquanimiter tolerare decreuerint, illico admirabili tranquillitate potiantur. & labores ipsos experiantur leues ac faciles; nec in ipso tormentorum conflictu deficiant. Hunc esse opinor sententiæ huius contextum, vt eam consideranti manifestum erit; & præsertim consideranti illa verba, *Opera illorum sequuntur illos*. Porrò in hac explicatione facile est intellectu, cur dicatur *Mori in Domino*. Nam firmum illud moriendi consilium atque decretum Christo debet inniti, sicut *patientia in Christo*, cap. 1. 9. Nisi fortè locutio isthæc designet, mortificationem hanc esse legis gratiæ propri-

Quantâ perfruantur pace, qui pro Christo, cùm opus fuerit, succumbere, firmiter apud se statuunt.

Præcedentium verborum sensus magis adhuc explicatur.

Quid sit Mori in Domino.

E am. Nam sicut *in Moyse*, idem est, quod *in lege Moysis*, 1. Corint. 10. 2. ita *in Christo*, idem est, atque *in lege Christi*, ad Galat. 5. 6. vbi dicitur, *In Christo Iesu neque circuncisio aliquid valet, neque præputium, sed noua creatura.*

Cohæret autem optimè, quòd hæc sententia dicatur vox esse de cælo; nam, vt sæpe diximus, cælum in Apocalypsi cælestem Ecclesiæ Christianæ conuersationem repræsentat. Atque hæc doctrina de felicitate quæ in mortificatione & morti deuotione delitescit, næ legis gratiæ propria valde est, antea enim rarum admodum erat altissimæ huius doctrinæ experimentum. Quamobrem verba item illa Habacuci cap. 3. 16. *Ingrediatur putredo in ossibus meis, & subter me scateat, vt requiescam in die tribulationis* (quæ, vt in illius commentario ostendam, eandem continent de mortificatione, deque eius tranquillitate doctrinam) in Christiani populi primæui persona dicuntur. Iam quod Spiritus sancti auctoritas hic interponatur (id enim sonant verba illa, *Dicit Spiritus*) denotat, hanc esse spiritalem omnino doctrinam ab Spiritu sancto viris spiritualibus traditam, idque postquam Christus fuit pro nobis in crucem actus, prius enim, *nondum erat Spiritus datus, quia Iesu nondum erat glorificatus.*

Cur hæc vox Ioanni audita dicatur esse de cælo?

Doctrina de vera requie quam iusti per sui mortificationem assequũtur, spiritualiũ virorũ propria, non carnalium.

Quo sensu dicitur, Opera illorum sequũtur illos.

AMODO IAM DICIT SPIRITVS, VT REQVIESCANT A LABORIBVS SVIS.] Hæc doctrina carnalibus hominibus difficilis admodum apparebit; nimirum, vbi quispiam Christi crucem fuerit amplexus, & fortiter mori pro Christo statuerit, in ipsismet laboribus, siue etiam ab ipsis, requiem se ac pacem inuenturum. Sed nihil est magis inter spiritales viros familiares aut sæpius iteratum: quibus vtpote expertis habenda fides, præsertim cùm Ioannes dicat, voce sibi cælitus audita confirmatum fuisse, eiusmodi doctrinam esse Spiritus sancti propriam. Et multa alia similia testimonia reperiuntur in nouo testamento; vt illud Pauli ad Coloss. 3.3. *Mortui enim estis, & vita vestra,* &c. A

OPERA ENIM ILLORVM SEQVVNTVR ILLOS.] Communis expositio est, iustos in cælesti patria præmium bonorũ operũ inuenire. Verùm considerata Scripturæ phrasi, multò simplicius & aptius est, vt de ipsis explicemus operibus. Neque enim ait textus, *Fructus operum sequitur eos,* sed *Opera illorum sequuntur illos.* Cùm autem agatur hic de illis, qui se morti fortiter addicunt, ac deuouent; sensus horum verborum est, qui pro Christo mori decreuerũt, & mortem ipsam quasi deuorarunt, eos posteà in opere ipso non viribus defici; sed stabiles potiùs, & in opere efficaces, constantes, patientes, & fideles Christi amatores inueniri. Quid enim aliud significatur operum nomine? Et verò verba illa *Sequuntur illos,* cùm de operibus sermo est, denotant proculdubio, quod posteà res ipsa ostendit. Consule Prou. 12.20. *Qui pacis ineunt consilia, sequitur eos gaudium.* & cap. 18.3. *Sequitur eum (impium) ignominia & opprobrium.* Et cap. 29.1. *Qui corripientem contemnit,* &c. *& eum sanitas non sequitur.* Et num. 23. *Superbum sequitur humilitas, & humilem spiritu suscipiet gloria.* Ieremiæ 48.2. *Sequeturq́ te gladius.* 1. ad Timoth 5.24. *Quorundam hominum peccata manifesta sunt, præcedentia ad iudicium; quosdam autem & subsequuntur.* vbi sensus est de nonnullis, quos Episcopus non potuit non ad sacros ordines recipere; quia ipsorum peccata non erant manifesta. posteà tamen ipsorum opera indicarunt, eos fuisse indignos. Subdit verò ibi Apostolus, *Similiter autem & facta bona.* Sensus igitur in præsenti est, qui mortem pro Christi fide subire non formidabant, sed potiùs ad eam oppetendam prompti ac parati erant, eos deinceps in patientia atque constantia firmos stabilesq́ue persistere. B

Difficultas contra prædicta soluitur.

Sed opponet aliquis; non bene probari, eos qui pro Christo seriò mori decreuerunt, in ipsis laboribus pace frui; quia posteà inueniuntur in operibus stabiles. Respondeo primò, optimè cohærere cõtextum. Nec enim pace fruerentur, si laboribus & persecutionibus succumberent. Secundò, particulæ *Enim* respondet in Græco δὲ. Itaque hic vox *Enim* causalis non est, sed affirmatiua & continuatiua, vt sæpè alibi. Quare de ijs, qui se morti viriliter offerunt, duo affirmantur; alterum eos illico (ex eo videlicet suscepti consilii tempore) requiem potiri: alterùm, illos posteà in ipsis operibus stabiles ac firmos reperiri. C

TEXTVS.

Vers. 14. Et vidi, & ecce nubem candidam: & super nubem sedentem similem filio hominis, habentem in capite suo coronam auream, & in manu falcem acutam.

15. Et alius Angelus exiuit de templo clamans voce magna ad sedentem super nubem, Mitte falcem tuam, & mete, quia venit hora, vt metatur; quoniam aruit messis terræ.

16. Et misit, qui sedebat super nubem, falcem suam in terram; & demessa est terra. D

COMMENTARIVS.

Transitio ex militiæ allegoria ad allegoriam messis, ex Ioele petita.

Quid sit apud Ioelẽ, Mittere falces, quia appropinquauit messis.

1. expositio accipiens de extremi iudicii tempore.

Auctoris explicatio de messe animarum, quæ per Euangelij prædicationẽ in Ecclesiæ horrea cõuehũtur.

Prædicta interpretatio in Apoc. cõsecutione soluitur.

EX allegoria exercitus atque militiæ transitio fit ad messis allegoriam. Verùm sensus ipse haud dubiè continuatur: vt cernitur apud Ioëlem c. 3. vnde hæc allegoriæ commutatio desumitur. Agebatur enim de bello, vt patet n. 9. *Sanctificate bellum, suscitate robustos, accedant, ascendant omnes viri bellatores. Concidite aratra vestra in gladios, & ligones vestros in lanceas. Infirmus dicat, Quia fortis ego sum. erumpite,* &c. Et paulò infrà sequitur, *Mittite falces, quoniam maturauit messis.* Hæc igitur messis, de qua loquitur ibi Ioel, in præsenti describitur à Ioanne. Ribera ait, hanc visionem esse difficillimam; sed demũ per messem statuit debere intelligi consummationem sæculi: iuxta illud Matth. 13.30. *Sinite vtraque crescere vsque ad messem.* Cum Ribera consentit Maldonatus Matth. 19. 28. vbi hunc Apocalypseos locum affert, & sic habet, *De extremo iudicio loquitur, vt falx in manu sedentis declarat.* Atque ea est Gregorij Magni expositio l. 33. Moralium c. 14. vbi diuini iudicii potestatem per falcem intelligit. *In falce enim quidquid inciditur, intus cadit.* Eandem de extremi iudicii die interpretationem amplectitur Primasius, Beda, Haymo, Ansbertus, Pannonius, Viegas & alii. Et videtur quidem ex eo valde confirmari, quod in eo Ioelis loco (ad quem hic allusio fit) præcedit, *Consurgant, & ascendant Gentes in vallem Iosaphat, quia ibi sedebo, vt iudicem omnes Gentes in circuitu.* & mox immediatè sequitur, *Mittite falces, quoniã maturauit messis.* E

Nihilominus mihi certum est, per messem in hoc loco denotari ingentem fructum, quem suis concionibus collegerunt Apostolici viri, quos Deus ad prædicandum Gentibus misit; hoc est, vberrimam animarum segetem & copiosissimam Gentilium conuersionem. Atque inprimis inficiari nemo potest, quin vsitata sit Scripturæ loquutio, messem appellari Gentilium conuersionem. Patet hoc Matth. 9.37. & Lucæ 10.2. *Messis quidem multa, operarij autem pauci. Rogate ergo Dominum messis, vt mittat operarios in messem suam.* Et Ioan. 4.35. *Videte regiones, quia albæ sunt iam ad messem.* Et certè nihil apud Ecclesiæ Patres frequentius, quam animarum conuersionem nomine messis, aut segetis significare.

Secundò, Apocalypseos series & consecutio hunc sensum omnino postulat; qui prætermitti nõ potest, nisi ab ijs, qui de Apocalypseos filo & cohærentia nihil curant. Etenim præterquam quòd nullus hic locus est extremo iudicio: (cùm posteà mille pacis anni subsequantur) in hoc ipso capi-

te

A te euidens est, nondum ad diei iudicij tractationem peruenire; quādoquidem sub Agni specie Christus apparet, & Agnus ipse est huius belli, huiusque exercitus dux; nec non eius milites prælium ineunt, non secus atque agni inter lupos. Ad hoc ergo bellum spectat messis, vt manifestè colligitur ex Ioelis 3. ibi enim messis allegoria cum belli tractatione connectitur. Et quamuis sibi aliqui persuadeant, legitimum sensum capitis 3. Ioëlis esse de propria vindicta, deque vniuersalis Iudicij die: me certè Apocalypsis docet, Ioëlem ibi agere de mystico Euangelij prædicatorum bello; atque adeò messem esse illius prædicationis fructum. Et de die quidem Iudicij ego prorsus explicare nescirem illa Ioëlis verba n. 10. *Infirmus dicat, quia fortis ego sum.* Vnde Paulus: *Virtus in infirmitate perficitur.* & *Omnia possum in eo qui me confortat.* & alibi. *Cùm infirmor, tunc potens sum.* Quæ verba aptissimè applicantur ad robur ac vires, quas Deus viris Apostolicis suggerit; quando infirmiores ipsi ac debiliores ad Euangelij messem videntur. Nec huic sensui obstat mentio vallis Iosaphat, vt constabit libro 10. in illius capitis expositione.

Tertiò, ad significandam mysticam conuersionis messem in Gentilium quamplurimis, cohæret optimè, quæ in hac visione Ioanni sunt ostensa. Nam per nubem cādidam mirificè exprimitur ministerium Euangelii prædicatorum, vt vidimus c. 1. & in ea nube eleganter effingitur Christus aduenire cum verbi sui falce ad metendum. Ipse enim propriè conuersionis effectum præstat. Nam licèt possit etiam ijsdem operarijs, veluti ministris, attribui; vt constat Matth. 9. 37. Luc. 10. 2. & Ioëlis 3. 13. In Apocalypsi tamen iure optimo Spiritus sanctus cōuersionem animarum Christo, vt præcipuo auctori, voluit adscribi. Quapropter c. 19. 21. cernimus, licèt Christus magnam equitum multitudinem secum ducat, vniuersas tamen cædes fieri ab ipso Christo; quia *omnes occisi sunt in gladio sedentis super equum, qui procedit de ore ipsius.* Porrò nubis symbolum optimè etiam indicat incredibilem velocitatem, qua viri Apostolici diuino spiritu afflati totum terrarum orbem percurrerunt, nulla difficultate victi, nullo labore fatigati. Vnde illud Isaiæ 60. 8. *Qui sunt isti, qui vt nubes volant?* Deinde humana figura aptissimà est ad Christum clementem atque benignum denotandum; & eapropter de prima illa figura cap. 1. 13. dicit Ioannes, vidisse se similem filio hominis. & sicut c. 1. in prima illa visione sermo est de Christo in sua Ecclesia; sic etiam in præsenti, persona filij hominis repræsentat Christum in viris Apostolicis, siue per illos, metentem mysticam messem. Adhæc: corona aurea, quam cælestis messor gestat in capite, egregiè conuenit cum Gentium vocationis mysterio; quia per Gentium conuersionem dicitur Christus in mundo regnare. Atque hic est ipsissimus sensus eorum Psalmorum, in quibus dicitur *Dominus regnauit.* (Ii autem sunt Ps. 92. Ps. 96. & Ps. 98.) Expende verba illa, *Dominus regnauit; exultet terra, lætentur insulæ multæ; nubes & caligo in circuitu eius.* Ecce nubem, de qua in præsenti Ioannes. Mox sequitur, *Iustitia & iudicium correctio sedis eius.*

Ex ipsa visione Ioannī hic ostensa id amplius confirmatur.

B

C

Quid significetur eo Psalmorum exordio, Dominus regnauit. Vers. 15.

ET IN MANV SVA FALCEM ACVTAM.] Quod in belli allegoria est gladius; hoc in messoris figura est falx acuta; quare sine dubio sermo est de gladio Spiritus, *Quod est verbum Dei.* Vide c. 19. 21 vbi tota occisio fit ipsius ducis gladio.

ET ALIVS ANGELVS EXIVIT DE TEMPLO.] Quod ad grammaticam spectat, relatiuum *alius* non significat sub Angeli specie apparuisse illum, qui super nubem candidam fuit visus; satis namque est, duos proximè subsequentes esse Angelos, sicut diximus suprà num. 6. Si tamen aliquis velit, per complexum illud, *Alius Angelus,* denotari in præsenti, messorem etiam Angelum esse; non admodum repugno. Nam & Christo & Apostolis nomen etiam Angelorum in sacris Literis datur: nec tamen ideo opus est, messorem apparuisse alatum.

Quod verò ad rem ipsam attinet; hic Angelus è templo exire visus denotat (opinor) Prophetam Ioëlem; verba enim quæ profert, ea sunt: *Mitte falcem tuam, & mete, quia venit hora, vt metatur; quoniam maturauit messis terræ.* Hæc autem verba mutuata sunt ex c. Ioëlis 3. n. 13. vbi ait: *Mittite falces, quoniam maturauit messis.* Ideo autem Apocalypsis singulari numero, Ioel verò plurali vtitur: quia Ioel alloquitur Euangelicos prædicatores, quos destinauit Deus ad Euangelium Gentibus promulgandum; at Apocalypsis dirigit sermonem ad Christum. Sensus tamen idem est; quia Christus erat præcipuus, qui in suis operariis fruges demetebat. Quamobrem ipsis, vt instrumentis; Christo, vt principali causæ, messis adscribitur. Ioëlem verò de messe Euangelica sermonem instituere libro 10. manifestum erit in eius capitis commentario.

In hoc Angelo, qui è templo exiuit, quis figuretur.

D

Verùm age iam, quid sibi vult, Ioëlem dicere Christo, vt mittat falcem, quoniam triticum ad maturitatem peruenerat? Respondeo, Ioel, vt Propheta, Dei beneplacitum enunciat; Christus autem quatenus homo in suis actionibus semper in Dei beneplacitum mentis oculos intendit: & idcirco dicitur Christus, vt impleretur Scriptura, protulisse, *Sitio.* & similiter in multis aliis. Præterquam quòd messor in hac visione repræsentat, quod Christus per suos ministros, id est prædicatores Euangelicos fuit operatus; ad eosque sermonem conuertit Ioel cùm ait, *Mittite falces,* &c.

Quid sibi velit hic angelus clamans, Mitte falcem tuam, *&c.*

Sed quid significat illa Angeli egressio è templo? Illud quidem vaticinium capitis 3. Ioëlis est arcanum nimis ac reconditum: in eoque ostenditur, Prophetam, quando vaticinium hoc enunciaturus prodiit, quasi ex ipso Dei penetrali fuisse egressum; hoc est, quòd Deus illum in abditum Sanctuarij recessum intulerit, & mira Christianæ Ecclesiæ arcana docuerit, ideo Prophetā potuisse admirabilem illam prophetiam pronunciare. Quod autem Ioel dicatur in illis verbis *Clamasse voce magna,* ad vehementem affectum referendū est; sicuti qui in rebus magni momenti præ ingenti animi sensu exclamare solent. Fortè etiam clamor hic Euangelii cōcionatores ad clamandum inuitat. Sic enim suum explent officium, & apta fiunt mystici messoris instrumenta.

E

Angelum egredi è templo, quid innuat.

QVONIAM ARVIT MESSIS TERRÆ.] Verba Ioelis sunt, *Quoniam maturauit messis.* Ad quæ etiā verba respexisse videtur Christus Ioan. 4. 35. *Videte regiones, quoniam albæ sunt iam ad messem.* Quibus verbis non significatur, messem ipsam, quod in se est, maturam iam & falci aptam esse, sed adesse iam tempus opportunum, quo Deus ipsi maturitatem addere decreuerat. Quapropter maturitas non est referenda ad bonam dispositionem, quæ Gentibus ipsis inesset; sed ad magnam efficacitatem, quam Deus prædicationi cōferebat; quòd accessisset tempus à Deo constitutum, in quo & concionatoribus

Allusio ad Ioelis verba.

A

ad prædicandum, & ad excipiendum auditoribus opem auxiliumque efficax præbere decreuerat. Scio aliter exponere Andream & alios; qui putant, propterea dici, *Quoniam aruit meßis terræ*; vt significaretur electorum numerus esse completus. Verùm hic sensus aptari non potest Ioannis verbis in Euangelio cap. 4. 35. cùm Christus ait, *Videte regiones, quoniam albæ sunt iam ad messem.* Idemque est; *Quoniam aruit meßis terræ.*

Vers. 16. Quo sensu hic dicatur demessa esse terra.

ET DEMESSA EST TERRA.] Non agitur hic de generali totius Imperij Romani conuersione; sed de messe, siue conuersione, quæ vindemiam antecessit; hoc est, ingentem Martyrum numerum, qui in maximum Christi nominis decus, splendorem, & gloriam redundauit. Nec alia fuit mystica hæc messis, quàm vocatio atque conuersio numerosæ Gentilium multitudinis, quæ per viros Apostolicos toto orbe dispersos ad Christi Religionem ex omnibus Imperij prouincijs aggregata fuit. Terræ igitur nomine designatur humanum genus. Non quòd cuncti homines fuerint ad fidem traducti; sed quia ex humani generis terra maximum hunc fructum percepit Deus.

B

TEXTVS.

Vers. 17. Et alius Angelus exiuit de templo, quod est in cælo, habens & ipse falcem acutam.

18. Et alius Angelus exiuit de altari, qui habebat potestatem super ignem; & clamauit voce magna ad eum, qui habebat falcem acutam, dicens; Mitte falcem tuam acutam, & vindemia botros vineæ terræ, quoniam maturæ sunt vuæ eius.

COMMENTARIVS.

C

Vtrùm in hac vindemia sit sensus de propria vindicta, an de mystica.

AD messem, de qua in superioribus versibus sermo fit, additur in his noua quædam ac mira vindemia, in qua falcis nomen, si literam spectes, ad cultelli curui figurã referendum est: cuiusmodi sunt cultelli, quibus multis in locis vites vindemiari solent. In præcipuo autem sensu quæstio illa sese hic primum offert, vtrùm hæc vindemia sit propria vindicta, quam Deus de mortalibus sumat: vel magnum potiùs beneficium, quod in eos conferat? De propria vindicta esse sermonem, opinantur multi; vt Andreas, Ambrosius, & Ribera; qui eiusmodi vindemiam de reproborum damnatione interpretantur. Cui explicationi fauere videtur contextus, qui agit de ira Dei. Nam qui vindemiauit, *misit botros in lacum iræ Dei magnum*, quem lacum aiunt esse infernum. Deinde in alijs etiam Scripturæ locis, vindemiæ nomen manifestè in malam partem accipitur. Sic Psal. 79. 13. *Vt quid destruxisti maceriam eius; & vindemiant eam omnes, qui prætergrediuntur viam.* Threnorum 1. 12. inducitur Ierosolyma sic lamentans; *Vindemiauit me, vt locutus est Dominus in die iræ furoris sui.* Et num. 22. subdit, *Vindemia eos, sicut vindemiasti me.* Et cap. 2. 20. *Vide Domine, & considera, quem vindemiaueris.* Isaiæ 16. 9. *Super vindemiam tuam, & super messem tuam vox calcantium irruit.* vbi sermo est de vindicta de Idumæis sumenda. Et cap. 32. 10. *Conturbabimini confidentes, consummata est enim vindemia, &c. plangite,* &c.

Proponitur prima sententia explicans de propria vindicta.

D

Auctoris mens exponentis de mystica vindicta.

Hæc tamen nihil obstant, quominùs pro certo rear, per hanc vindemiam in præsenti figurari summum beneficium in eos collatum, qui vindemiari dicuntur. Et imprimis argumenta omnia quæ superiùs attulimus, vt messem præcedentem vindemiæ probaremus esse felicissimam ijs, qui pro messe computantur; illa inquam omnia militant pro nostra hac vindemiæ explicatione, vt interim Apocalypseos acoluthiam atque contextum (ex quo validum semper argumentum desumo) prætermittam. Secundò; ipsamet messis atque vindemiæ copulatio felicitatem adumbrat non obscurè. Hic enim cernimus, vindemiam denotari quasi rem, quæ proximè messem fuit subsecuta. Atque apud Leuiticum cap. 26 5. scriptum legimus, *Si in præceptis meis ambulaueritis, &c. apprehendet meßium tritura vindemiam*; item Deut. 7. n. 13. Amos 9. 13. *Comprehendet arator messorem, & calcator vuæ mittentem semen.* similiter etiam Ioëlis 13. 3. de quo loco dicemus infrà.

Tertiò, nemini nouum & inauditum videri debet, quòd Ecclesia appelletur vinea atque messis. Id enim & in multis Scripturæ locis manifestum est, & ab ipsamet Ecclesia decantatur in quadam Sabbati sancti oratione, quæ sic se habet, *Tribue quæsumus Domine populis tuis; qui & vinearum apud te nomine censentur, & segetum, &c.* Si ergo Christi Ecclesiæ sunt vinea; certè vindemia felicitatis maximæ symbolum esse debet.

E

Argumenta pro priori expositione adducta enodantur. Primum soluitur.

Vt autem illis obuiam occurramus, quæ nobis in contrarium opponuntur; ad primum Respondeo, in Apocalypsi (vt sæpe diximus) vindictæ, atque iræ speciem attribui animarum conuersioni, alijsque permagnis beneficijs, quibus Deus homines solet afficere. Quamobrem nomen iræ, aut lacus iræ non solùm non est impedimento, sed elegantiæ potiùs plurimum continet; quòd summum beneficium sub vindictæ simulatione figuretur. Aduerte autem pro nomine *Lacus* Græcè apponi ληνὸν, quo nomine propriè significatur torcular. Sic enim redditur infrà cap. 19. 15. Quòd autem torcular appelletur lacus; nouum non est, & Hispanis hominibus imprimis est familiare. Nos enim torcular linguâ vernaculâ nominare solemus *El lagar.* Deinde cum sermo hic fit de ira Dei in vindemia; manifestè respicitur ad illud Isaiæ 63. 3. *Torcular calcaui solus: calcaui eos in furore meo, & calcaui eos in ira mea, conspersus est sanguis eorum super vestimenta mea, & omnia indumenta mea inquinaui.*

Quibus

A Quibus in verbis de Christi passione sermonem institui, compertum est, cùm Christus Dominus, quàm potuit maximam iræ significationem aduersus peccatum exhibuit. Et quamuis in ordine ad ipsos peccatores ira fuerit in summam misericordiam conuersa: hæc tamen ipsa misericordia in sacris Literis sub specie vindictæ significatur. Itaque nos docet Isaias, Christum se ex suis hostibus vindicasse, & illustrem de illis reportasse victoriam. Quòd verò Christus suomet sanguine fuerit respersus, id magna cum energia figuratur, quasi ipse effuso suorum hostium cruore redundaret. Etenim in suæ passionis vindemia occidit mysticè Christus suos hostes, atque contriuit. Quare in hoc Apocalypseos loco per allusionem ad illa Isaiæ verba, inducitur sermo de maximo quodam beneficio, quod Deus in suos contulit seruos, vt infrà explicabimus.

Ad secundum argumentum dicendum est, in iis quidem locis agi de seueritate ac supplicio: si tamen hic erat agendum de ingenti beneficio, quod supplicii speciem habebat, eo ipso aptissimam esse vindemiæ atque iræ allegoriam. In hoc enim sita est potissimùm huius phrasis de nouissima ira agentis concinnitas & elegantia; vt translationes illæ, quibus horribile solet denotari supplicium, traducantur ad nouam iræ rationem, siue ad iræ personam ac laruam, qua diuina misericordia veluti personata procedit. Ad hæc, si in aliquibus locis vindemiatio applicatur ad suppl.cij significationé, B in aliis etiam transfertur ad significationem magni triumphi, vt Isaiæ 25.6. & vtraque significatio hic pereleganter coniungitur, felicitate cum rigoris & seueritatis aspectu coniuncta.

Secundum soluitur.

Ad pleniorem autem huius elegantiæ expressionem, transeamus oportet ad quæstionem secundam; Ecquod scilicet beneficium sit illud, quod hic per vindemiæ allegoriam innuitur? Dicet fortasse aliquis, non esse opus, vt messis atque vindemiæ significationes diuersæ sint; duplici enim allegoria potuit res eadem indicari. & apud Ioelem 3.13. (quo in hac Apocalypseos messe, & vindemia respici diximus) messis ac vindemia non videntur inter se distingui. Nam in eodem versu dicitur: *Mittite falces, quia maturauit messis, venite, & descendite, quia plenum est torcular, exuberant torcularia.* Vbi apparet, messis atque vindemiæ coniunctionem perinde esse, quasi duæ metaphoræ conglobentur, quæ exprimant ingentem cædem à victore exercitu in victis edendam. Si autem sermo est de Euangelicæ prædicationis bello; per messem quidem ac vindemiam denotabitur ipsius prædicationis fructus. Vnde in sapientia Euangelica complebitur, quod Ecclesiasticus ait cap.33.17. *Quasi qui vindemiat repleui torcular.* Adde huc, quòd inter eos, qui messem ac vindemiam huius capitis ad propriam referunt vindictam, reperiuntur aliqui, qui inconueniens non esse putant, vt res eadem duplici allegoria pariter explicetur. Sic sanè Viegas, licèt statim subdat, fortassis senes comparari messi; adolescentes verò, vindemiæ; & propterea mortem duplici armari falce; quia altera adolescentes C vindemiat, altera demetit senes. Hæc ille.

Quodnam fuerit beneficium per vindemiæ allegoriam figuratum.

Verùm enimuerò, vt quid sentiam exponam: existimo, quemadmodum per messem conuersio multorum infidelium denotatur; ita similiter per vindemiam adumbrari eorundem martyrium, qui Christi amplectebantur fidem. Primò enim inficiabitur nemo, quin cùm hæ duæ figuræ sint inter se diuersæ, & messis tanquam vindemiam subsequens inducatur; congruentissimum sit, vt vindemia distincta sit à messe. Deinde in Gentilium conuersione, quo tempore Rom. Imperium Ecclesiam euertere curabat, notum est, post conuersionem, mox subsequi fidei confessionem, mox pro confessione ipsius fidei, effusionem plerumque sanguinis, ac mortis perpessionem. Cùm ergo tantopere ad Christi gloriam redundaret, vt quamplurimi ex iis, qui paulò antè in misera idolorum superstitione volutabantur, vix dum ad Christi ipsius fidem traducti adeò insigne acceptæ nuperrime fidei testimonium redderent, & fortiter atq; alacriter pro Christo inter crudelissima tormenta interirent: facilè cernitur, rem hanc esse dignissimam, quæ in Apocalypsi æternis celebraretur præconiis, atque in hoc præsertim loco, vbi agitur de admirabili fructu, quem viri Apostolici toto terrarum orbe disiecti ex Christianę fidei prędicatione ceperunt. Id quod dignè Paulus expendit ad D Philip.1.29. *Quia vobis donatum est, non solùm vt in eum credatis, sed vt etiam pro illo patiamini.*

Propositæ dubitationi satisfit.

Per vindemiã signari Martyrum cædem.

Rationibus solidatur tradicta interpretatio.

Tertiò, voluptas maxima, quam Diuina prouidentia accipiebat in tanto cruore pro Christi gloria effuso, optimè significatur in admirabili hac vindemia; in qua dicitur tanta fuisse vuæ copia in lacum siue torcular iniecta, vt sanguis, (qui rubro respondet vino) vsque ad equorum frænos per stadia mille sexcenta redundet. Ad quorum verborum explanationem vbi peruentum erit, artificiosæ huius allegoriæ venustas & elegantia magis perspicietur.

Quartò, hic ipse sensus est vindemiæ, quæ cum messe coniungitur Ioëlis 3.13. & Amos 9.13. Quare vtrobique mox subditur: *Stillabunt montes dulcedinem,* &c. Quibus verbis innuitur mira consolatio spiritalis, qua Deus suos fideles recenter conuersos in medio persecutionis cursu perfundebat. Sic enim expediens erat, vt possent firmiter & animosè pro Christo tolerare tormenta.

Ex Ioelis loco, ad quem hic respicitur, eadē probatur expositio.

Quintò, quamuis falci, de qua agitur in messe, & falci similiter vindemiæ tribuatur epitheton *acutæ*: ceterùm in messe hoc epitheton non fuit secundò iteratum: at in vindemia quater repetitũ E est, nimirum n.17. *Habens & ipse falcem acutam.* n.18. *Ad eum qui habebat falcem acutam.* & infrà: *Mitte falcem tuam acutam.* & n.19. *Misit falcem suam acutam.* Atque hæc affectata repetitio meo iudicio congruentissima extitit ad exprimendam Diuini verbi vim in Christianorum recens conuersorum animis roborandis, vt pro Christi gloria hilariter ac iucundè in mortem ruerent. Eodem enim sensu ait Paulus ad Hebræos 4.12. *Viuus est enim sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens vsque ad diuisionem animæ ac spiritus, compagum quoque ac medullarum, & discretor cogitationum, & intentionũ cordis.*

Cur in vindemia epitheton Acutæ quater addatur falci: semel verò in messe.

Sextò, D. Hieronymus Isaiæ 24.13. in ea verba, *Cùm fuerit finita vindemia;* nomine vindemiæ intelligit oppressionem iustorum in Antichristi persecutione.

Septimò, Nihil propius ad significandam sanguinis effusionem in Sanctorum martyrio, quàm expressio musti in vindemia. tum, quia mustum ipsum in Scriptura sanguis vuæ nominatur (forsan quia in Palæstina vinum ferè erat rubrum) tum etiam, quia passio Christi per allegoriam vindemiæ figurata est apud Isaiam cap.63.3. vt suprà vidimus. Quapropter per allusionem ad illum Isaiæ locũ cohæret optimè, vt Martyrum passio in hoc Apocalypseos loco tnaquam vindemia quædam significetur,

Expressionē musti in vindemia ad Martyrũ sanguinem figurandum esse appositam.

ficetur, per quam Christus victor, & suæ passionis victoriam gloriosè prouehens, se admirabiliter de illis vindicauit, qui anteà idolis seruierant, eos videlicet in tormentorum atq; cædis torcular immittendo, eisque suggerendo robur, vt sanguinem ac vitam pro ipso constantissimè profunderent.

Quomodo in Martyrũ cæde suam Deus iram ostendat.

In sanctorum etiam martyrio ostendit Christus Dominus suam iustissimam iram, quam contra idololatriam conceperat. Si quidem, vt eam opprimeret, suorum amicorum sanguinem effudit. Quod enim Ioannes ait epistola 1. cap. 5. 4. *Hæc est victoria, quæ vincit mundum, fides nostra*; in fide martyrio confirmatâ verum esse imprimis comprobatur. Quamobrem Martyrum sanguis considerari etiam potest tanquam sanguis inimicorum; atque adeò Martyres ipsi figurantur veluti triumphatores; qui licet se sanguine aspergant, hæ autem maculæ indicant & suæ victoriæ signa, & Dei indignationem aduersus idololatriam: ad eum fere modum, quo Isaias loquitur de Christi passionis vindemia cap. 63. Quòd si Christi Redemptoris nostri passio est magnum illud diuinæ iræ torcular; in eo ipso copiosa Martyrum vindemia calcata fuit. Ipsorum enim sanguis pariter cum Christi sanguine mistus confluxit; vt ex eo efficacitatem acciperent, & cumulatum ei redderent effectum in ea victoria, de qua agit Isaias. B

Quinam sint duo angeli vindemiæ?

Sequitur ordine tertia quæstio. Quinam scilicet sint duo Angeli vindemiæ, tam qui falcem manu tenebat, vuam vindemiaturus, quàm qui illum ad vindemiam cohortatus est? Primasius, Beda, Haymo, Ansbertus, Pannonius, & Viegas, credunt, vuæ vindemiatorem esse Christum. Hoc tamen Riberæ non placet; sed asserit illum esse Hierarchiæ cælestis Angelum. Ceterùm cùm tres hic Angeli per ordinem enumerentur, vnus qui ait, *Mitte falcem tuam, & mete*. Alter vuam demessurus. Tertius, qui secundum admonet, vt eam præcidat: cumque horum trium Angelorum primus sit Ioel Propheta, vt suo loco vidimus; valde verisimile est secundum & tertium Angelos esse pariter prophetarum totidem veteris instrumenti figuram. Etenim cùm vterque cum Ioële copuletur, & tres omnes appellentur Angeli; congruens exigit coniectura, vt Angelorum nomen illis eodem modo quadret, & tres ipsi aptè coniungantur; atque adeò, vt illi omnes ex veteri testamento sint. Prophetis autem tribui in Apocalypsi Angelorum nomen, vidimus suprà in Angelis tubarum. Prætereà tertius Angelus, qui ad vindemiatorem clamauit, *dicens Mitte falcem tuam acutam, & vindemia*, meo iudicio Eliam Prophetam adumbrat. Quæ enim textus de illo prodit indicia, hæc sunt: *Qui habebat potestatem super ignem*. Quibus verbis Elias videtur omnino designari. Ille enim fuit, qui cum Prophetis Baal pactus est, 3. Reg. 18. 24. *Deus qui exaudierit per ignem, ipse sit Deus*, Et num. 38. *fecit, vt descenderet ignis Domini, & voraret holocaustum*. Ipse itidem est, quo præcipiente ignis de cælo demissus vnum & alterũ Quinquagenarium cum suis militibus absumpsit, 4. Reg. 1. 10. 12. Quamobrem, cùm de quodam Propheta hîc instituatur sermo, *Qui habebat potestatem super ignem*; non alius esse potest, præter Eliam. C

In tertio angelo, qui ad vindemiatorem clamauit, figurari Eliam.

Huc accedit, quod de eodem Angelo hîc dicitur, *Exiuit de altari*. In quo continetur etiam allusio non obscura ad id, quod de Elia affirmatur 3. Reg. 18. 30. *Curauit altare Domini, quod destructum fuerat*: & insigne obtulit sacrificium. Quare hunc eundem Angelum audiuit Ioannes ab altari loquentem cap. 16. 7. Vbi ex contextu etiam non parum roboratur per hunc altaris Angelum denotari Eliam. Nam Eliæ socius in Apocalypsi (sicut & in Christi transfiguratione) est Moses, vt vidimus c. 11. Angelus verò ille, qui ab altari loquebatur, adiungitur tanquam socius Angelo aquarũ cap. 16. 5. & 7. Et qui animum parumper aduertat, non dubitabit, quin Angelus aquarum Mosem designet. Quippe cùm Apocalypsis Angelorum nomen Prophetis tribuat; nulli alij præter Mosem, quadrat nomẽ Angeli aquarum. Quia ipsum nomen *Moses* sonat idem, quod *Attractus*, subaudi *de aquis*, Lege Exodi 2. 10. *Vocauitque nomen eius Moyses, dicens, quia de aqua tuli eum*. Et Apocalyp. 11. de Mose dicitur, *& potestatem habet super aquas*. Ex his ergo valde vero simile est, illum Angelum, *qui habebat potestatem super ignem*, esse Eliam. Quo constituto, non videtur dubitandum, quin Moses sit ille, qui in præsenti vindemiatorem agit. Nam qui habebat falcem ad vindemiandum, *& qui habebat potestatem super ignem*, in hac vindemiæ visione socij sunt. Quapropter vbi in altero Eliam agnoscamus, mox alter intelligitur esse Moses. Hi enim duo, sicut in transfiguratione Christi, sic etiam in Apocalypsi sociantur cap. 11. & in hoc capite 14. & cap. 16. 5. & 7. Itaque tres Angeli, quorum hic meminit Ioannes, sunt Ioel, Moses, Elias. Ioel quidem ad messorem clamat, Moses verò & Elias sunt ij quorum in hac mystica vindemia mentio fit. D

Per Angelum aquarum figurari Mosem, qui hic vindemiatoris personam agit.

Mosem & Eliam in duobus angelis figuratos hic esse sapientiæ & sanctitatis symbola.

Porrò, quemadmodum cap. 11. Moses & Elias personæ sunt, quarum altera cælestem sapientiam, altera eximiam sanctitatem, siue ardentem zelum in Christi seruis effulgentes repræsentãt; sic etiam in præsenti opus est, vt Moses & Elias eandem significationem retineant. Quare ad eorum quæ nuper de illorum significatione diximus, comprobationem, reliquum est, vt exponamus, cur mystica vindemia cælesti seruorum Christi sapientiæ attribuatur; & cur zelus hîc introducatur ad sapientiam clamans, vt mittat falcem, atque vindemiet. E

Cur mystica vindemia attribuatur cælesti sapientiæ seruorum Christi.

Circa primum aduerte, non esse hunc locum primum, in quo cędes cælesti adscribatur sapientiæ. Nam vt cap. 6. vidimus, quarto sigillo designato, retegendus erat admirabilis sapientiæ atque consilij spiritus, & tamen figura per speciem apparuit mortis atque inferni stragem edentis in Christi Iesu familiaribus. Vbi adduximus illa Isaiæ verba; *Admirabilis consiliarius*. In quibus ad Salomonicum alluditur iudicium, quod primo aspectu crudelitatis ac feritatis speciem præ se ferebat. Adduximus item illud Prouerb. 9. 2. *Sapientia immolauit victimas suas*. quod ad suorum filiorum mactationem à Tertulliano refertur. Itaque iure satis magno tribuitur spiritui sapientiæ & admirabili Dei consilio vindemia effecta in torculari, quod loco vini expressit immensam sanguinis Martyrum copiam.

Soluitur difficultas in hac explicatione occurrens.

At enim, inquies, quanuis Martyrum sanguinis effusio eleganter admirabili consiliario tribuatur, quòd eius fuerit consilium, stultitiæ simulatione propriam sapientiam obtegere; Moses tamen minimè denotat Dei ipsius, aut Christi sapientiam, sed ipsius seruorum. Etenim Moses & Elias considerantur tanquam serui Christi; & Christus ipse eorum vocatur Dominus Apocalyp. 11. 8.

Respon-

A Respondeo, per Mosem quidem & Eliam non directè repræsentari Dei aut Christi sapientiam, sed seruorum ipsius; sapientiam tamen Sanctorum esse à diuina deriuatam. Quapropter sicut consilium de sanguine Martyrum effundendo Diuinam prouidentiam & Christi consilium, vt præcipuam causam, propriè attingit; sic etiam suo modo attingit sanctorum sapientiam, ipsiusmet consilii executio; quatenus illa consilio atque sapientiæ ipsius Dei & Christi subordinatur. Deus enim suis sanctis vtitur vt liberis instrumentis in eo, quod præstant, obsequio suum pro illo sanguinem effundendi. Et quemadmodum diuini consilii & sapientiæ proprium est, Sanctos suos per iniurias, tormenta & cædes ad æternæ gloriæ celsitatem conducere; ita similiter proprium est sapientiæ, quam Deus ipse suis seruis impertiuit, se ipsos tormentis ac morti pro Deo offerre, & animam suam, siue vitam odisse, vt eam reddant meliorem. Quod qui attentè consideret, facilè cernat, rem esse Spiritu sancto dignissimam, vt vera illa æstimatio atque consilium eorum, qui omnia pro Christo aspernabantur, cælesti tribueretur sapientiæ, quam Deus sanctis ipsis elargiebatur. Quapropter magna cum energia inducitur Moses, id est sanctorum sapientia hanc vindemiam faciens. Qui verò clamat ad Mosem, eumque hortatur, vt suum præstet officium, est eius comes Elias, id est, diuinæ gloriæ zelus, qui sanctos impellit viros ad sanguinis pro Christo effusionem.

B Sed quorsum in messe Ioel ipsiusmet Ioelis Prophetæ personam agit, cùm in vindemia Moses & Elias non proprias sed fictas personas repræsentent? Deinde, quorsum in messe, qui falcem mittit, est Christus Dominus; at in vindemia, qui infert falcem, non Christus est, sed mysticus Moses, id est cælestis sapientia seruorum Christi?

Cur in mystica messe Christus sit, qui falcem mittit: at in vindemia non Christus, sed mysticus Moses.

Cur in hac visione Ioel suammet ipsius personam agat: at Moses & Elias non suas propriè sed fictas.

Respondeo, Christum esse, qui in suis operatur, & quem Prophetæ respiciunt tam in iis, quæ scripserunt, quàm quæ in se ipsis atque in suis operibus figurarunt. Est autem messor similis filio hominis (id est Christus in suis ministris) quia animarum conuersioni, quæ ministrorum Euangelii ministerio fit, Christus efficacitatem addit. Et quanuis vindemia Mosi atque Eliæ mysticis attribuatur, hoc ipso innuitur esse proprium Christi facinus. Nam mystici Moses & Elias Christum in Apocalypsi suum Dominum recognoscunt; & eius virtute suffulti admiranda opera præstant. Ac demum ad Christi, eiusque Ecclesiæ mysteria illustranda deseruiunt, Ioel quidem suis scriptis, Moses verò & Elias suis operibus ac figuris. Quamobrem vt significetur, Christum fuisse potissimum scopum eorum omnium, quæ & Prophetæ prædixerunt, & Deus figurauit in illis, congruenter factum est, vt alii ad sacram hanc Apocalypseos actionem sua scripta conferrent, alii ea

C mysteria, quæ in se ipsis, inque suis operibus adumbrarunt. Itaque non solùm inconueniens non est, sed valde potiùs conueniens, vt hinc Ioelis scriptura, inde Mosis & Eliæ opera huc confluant. Præterea, quòd vindemia Martyrum sanctitati atque zelo tribuatur, non verò tribuatur conuersio iis ipsis, qui conuertuntur ad fidem, id ex Theologiæ visceribus petitum est. Nam martyrium quidem supponit Martyres ipsos esse insignes sanctitate viros; atq; ideo potuit martyrium ipsorum sapientiæ & sanctitati aliquo modo tribui; at conuersio nulla potuit ratione illi adscribi, qui ad Catholicam fidem traducitur. Nec enim illum sanctum esse antea indicat, sed peccatorem potiùs, ac proinde omnino indignum, cui tribuatur, quod mera est Dei gratia.

Quid significet falx, quam manu portat angelus egrediens è templo, quod est in cælo.

Quibus præmissis, textum ipsum percurramus. *Alius Angelus exiuit de templo, quod est in cælo.* Hic Angelus in nostra expositione est mysticus Moses; qui cùm cælestem seruorum Christi sapientiam repræsentet, ideo acutam falcem manu gestat, quæ idem est, atque gladius, siue cultellus acutus ad vindemiandum. Constat autem gladium spiritus esse verbum Dei. Cælestis verò sapientia est, quæ Diuini verbi auxilium sibi adsciscit ad iugulum gladio supponendum, atque hoc est vuam præci-

D dere, vt eam tyranni conculcent. Verùm sæpius reperitur, huiusmodi cultellum, quem Angelus manu tenebat, esse acutum, vt indicetur vis maxima, qua vnum ab alio diuidit & separat, iuxta illa Christi verba Matth. 10.34. *Non veni pacem mittere, sed gladium. Veni enim separare homines,* &c. Iam si Mosis historiæ memoriā refricare velimus; nōnihil in ea deprehendemus, quò in hac falce seu gladio acuto alludatur. Vide Exod. 32.26. *Si quis est Domini iungatur mihi,* &c. *Ponat vir gladium super femur suū.*

Cur hic angelus dicatur egressus è templo, quod est in cælo: alter verò, qui Ioelem figurat, tantum dicatur exisse de templo.

Quid hic per templum.

Sed cur ipse Angelus dicitur *egressus de templo, quod est in cælo.* Nimirum quemadmodum Ioel dictus fuit exisse de templo, quòd Deus illum ad suum penetrale admisisse, & sua illi arcana euulgasse videbatur, non aliter cælestis sapientia per Mosem figurata significanter dicitur è templo prodire, id est ex recondito diuinæ disciplinæ penu, quando in ipsam prodit actionem, & falcem manu tenens egreditur ad amputandos botros, & iugulum tyranni ferro subdendum. Aduerte insuper locutionis discrimen. Nam Ioelem textus ait exisse de templo, de mystico verò Mose dicit, *Exiuit de templo quod est in cælo.* Videlicet cùm templum Christianæ Ecclesiæ conuersationem in cælis denotet; recondita quidem doctrina admirabilis huius & cęlestis conuersationis propriè spectans ad tempus legis gratiæ, Christianum hominem diuini verbi gladio munit ad vuam resecandam, & martyrium

E alacriter subeundum: id quod proprium est spiritus & gratiæ, quam lex Euangelica suis asseclis & obseruatoribus communicat. Et propterea Ioel non dicitur exisse de templo, quod est in cælo; sed de templo, quò tunc Prophetæ ingrediebantur, quæ erat Christi mysteriorum cognitio. Si verò ad Mosaicam historiam oculos conuertamus, quando mysticus Moses, (cùm gladium arripuit, & stragem illam edidit) dicitur prodisse è templo, quod est in cælo; fortassis alluditur ad Mosis descensum è mōte, vbi aspexerat cæleste templum; ad cuius normam effinxit posteà tabernaculum, vt sibi à Deo fuerat imperatum, *Secundùm exemplar quod illi in monte demonstratum est.*

Scio alios per hunc Angelum intelligere Christum ipsum. Verùm, si Christus erat, cur in messe similis erat filio hominis; nunc verò in vindemia Angeli nomen habet? Dices, Christo tribui etiam in Apocalypsi nomen Angeli, vt vidimus capite 10. Hoc tamen propositum nodum non soluit, cur scilicet & in messe similis filio hominis, & in vindemia Angelus sit? Et certè discrimē inter messorem, & tres Angelos subsequentes hic assignatum indicat non obscurè, hos tres Angelos esse seruos ac ministros illius, qui falcem manu demessurus ferebat.

ET ALIVS ANGELVS EXIVIT DE ALTARI, QVI HABEBAT POTESTATEM SVPER IGNEM.] Vers. 18.

Angelus, qui exiuit de altari, quisnam sit?

Pannonius hæc verba de ipsa Eliæ persona interpretatur; & ad Antichristi tempus confugit. Ribera exponit de quodam Angelo cælestis Hierarchiæ, quem tanquam legatum mittunt Martyres à Deo postulantes, vt improbos in inferos detrudat. Me tamen Apocalypseos acoluthia docet, hunc Angelum esse mysticum Eliam, vt suprà iam dixi. Quod autem textus ait, illum de altari exisse; de altaris curatione expono. Nam Elias, vt habetur 3. Reg. 18. 30. *Curauit altare Domini, quod destructum fuerat.* Et quidem ad Diuinæ gloriæ zelum significandum, nihil aptius, quàm Eliam depingere; qui ab altaris curatione prodeat, & sapientiã Sanctorũ cohortetur, vt vineæ terrenę botros vindemiet. Si Eliæ historiã in mente reuocare libeat, eò videtur alludi, nimirũ, quòd Elias curato Dei altari, & Israelitis de veri Dei adoratione conuictis (argumento ignis de cælo in sacrificium illapsi) tunc populum est hortatus, vt egregiam illam occisionem, & Deo gloriosam facerent in torrente Cison. Cùm verò vsurpetur hic vindemiæ allegoria ad denotandam interfectionem; extra rem non est, vt qui ex altari prodit, & super ignem habet potestatem, ad vindemiam alios hortetur; ita enim historia ipsa se habuit. Verùm in præsenti ad vindictam mysticam à Deo sumptam de peccatis per Sanctorum occisionem accommodatur pereleganter illa historia. Etenim Spiritus sancti ignis è cælo dilapsus cælestem sapientiam conuicit, & adegit ad mysticam vindemiam patrandam, & sanguinem pro veri Dei obsequio fundendum. Faciunt nobiscum Ambrosius, Haymo & Ansbertus, qui per ignem in hoc loco intelligunt Spiritum sanctum & charitatem. Ribera quidem interpretatur de igne, quo deflagraturus est mundus, vel etiam de igne inferorum. Sed violenter id meo iudicio. altaris enim atque ignis coniunctio exigit, vt de igne altaris sit sermo; aut saltem de igne cælesti, qui holocaustum absumpsit. Contextus verò postulat, vt hæc omnia aptè connectantur cum mystica martyrij Sanctorum vindemia.

Ad historiã Eliæ hic per allusionem respici.

MITTE FALCEM TVAM ACVTAM, ET VINDEMIA BOTROS VINEÆ TERRÆ: QVONIAM MATVRÆ SVNT VVÆ EIVS.] Si zelus sapientiam admonens, vt suam falcem in vindemiam mysticam immittat, non esset ipsemet Diuinæ gloriæ zelus, qui in Martyrum singulis exardebat; suspicari posset quispiam, singulari elogio appellari botros vineæ illos, qui ad subeundum martyrium prompti sunt, atque dispositi, & hic pariter asseri, eos ad vindemiam maturos iam & tempestiuos esse. Sed cùm ipsimet Martyres sint, qui loquuntur, & se mutuo ad martyrium cohortantur, oportet hæc verba ita exponere, ne sancti viri semetipsos videantur commendare. Quare verba illa, *Maturæ sunt vuæ eius*, eò sunt referenda; vt significetur adesse iam occasionem effundendi pro Christo sanguinem; eo fere sensu, quo suprà dictum, *Quoniam aruit messis terræ.* Atq; vt se ipsos excitent, atq; accendant; ne pedẽ referant, sed se potiùs ipsos objiciant tyrannis; rectè possunt illi ipsi, qui à Deo ad illustrissimum hoc facinus mouentur, perpendere, se singulari Dei beneficio firmos fortesque in fide persistere, & vitam pro Christo amittendi cupidos; id quod pariter includitur in eo, quod mysticus ait Elias, *Quoniam maturæ sunt vuæ eius.* Prætereà maturitas hæc est opportuna occasio, in qua teneantur fideles ad suam fidem publicè profitendam. Tunc enim congruenter dicitur tempestiua maturitas ad vindemiandum sese dare.

Vuæ vineæ terræ quo sensu dicantur esse maturæ.

NOTATIO VII.

De comparatione huius vindemiæ Apocalypseos cum ijs, quæ de eadem vindemia habentur apud Ioelem cap. 3. 13.

Allusio mystica huius vindemiæ ad Ioelis vindemiam explicatur.

EADEM ratione, qua in Apocalypsi Angelus messori dixit, *Mitte falcem tuam, & mete*: alius item Angelus fuit ad vindemiatorem locutus, *Mitte falcem tuam acutam, & vindemia.* Ioel verò non eodem loquitur modo de messe atque vindemia; de messe enim ait, *Mittite falces, quoniam maturauit messis*: deinde ad vindemiam transiens, *Venite*, inquit, *& descendite; quia plenum est torcular, exuberant torcularia.* Quibus in verbis manifestum est, non esse sermonem ad eos, qui vuam præcidunt, & in torcular injiciunt; sed supponitur potiùs vuam iam esse refectam, & in torcular immissam, atque etiam mustũ iam effluere; siquidem ait, *Venite & descendite, quia plenum est torcular, exuberant torcularia.* Huius ergo discriminis in præsenti reddenda ratio est, quandoquidem Ioel Propheta in eo capite 3. de eadem agit messe atque vindemia, de qua Apocalypseos cap. 14. Hoc enim præmittimus ex suprà dictis, quod ampliùs roborabitur libro 10. in explicatione illius capitis Ioelis.

Aduerto igitur imprimis, Ioelem hic sermonem conuertere ad Euangelicos solùm prædicatores, qui Christi fidẽ disseminaturi toto terrarum orbe dispersi sunt. Hi enim sunt strenui ac validi milites victoris illius exercitus, quem Ioel ibi describit: quibus edicit, *Mittite falces, venite, & descendite, quia plenum est torcular.* Vindemia autem, de qua facer

Ioel in sua capitis 3. vindemia ad quos sermonem conuertat.

D Vates agit, non est martyrium eorundem, ad quos dirigit sermonem, nec enim ipsos inuitaret, vt accederent, & proprii sanguinis torrentem intuerentur. Nihilo plus agit in eo, quod de vindemia asserit, de mystica aliqua cæde & internecione, quam Euangelii concionatores sint facturi. Nec enim eis dicit, vt veniant, & vuam præcidant, aut conculcent. quinimo præstituit, botros iam esse amputatos, & in lacum, siue torcular immissos; atque adeo mustum ipsum copiosè exuberare. In quo etiam vimustum ipsum copiosè exuberare. In quo etiam vi- detur supponere, vuam attritam iam esse & calcatam; siquidem ait, *Exuberant torcularia.* Vnde appareret, nõ eos à Ioele inuitari ad vindemiam ipsam faciendam, nec ad calcandam vuam, sed ad id solùm, vt musti copiam & affluentiam inspiciant; aut fortè etiam vt ex musti torrente bibant.

E Ex his ergo mihi persuadeo, Ioelem Prophetam in ea vindemiæ allegoria sermonem instituere de eorundem Gentilium martyrio, qui nuper ad fidẽ traducti, eam illico publicè profitebantur, & mortem pro ipsa constanter oppetebant. Itaque Euangelicos prædicatores alloquens, ipsosque hortans, atque excitans ad sui muneris partes cumulatissimè præstandas; eos admonet, vt strenuè in mystico messorum munere se gerant; neque enim illis vtpote messoribus vini copiam & affluentiam defore, qua se magnopere reficiant atque solentur. Cùm

Ioel in sua illa vindemia allegoria, qua de re sermonem instituat.

A enim ipsi se totos in messem impendant; tunc Deum pariter vindemiæ curam suscipere, atque eosdem ipsos, qui proximè messis fuerant, extemplò in vineam maturam ac tempestiuam commutari; siquidem Deus eos in torcular inijcit, & mustum mox abundanter effluit. Hoc ad messores dicitur, vt ipsi redintegrato studio & contentione excitentur. Et certè nullum maius solatium posset Euangelij prædicatoribus afferri; nullum aliud his messoribus vinum, quod tantopere ipsorum corda lętificet, quàm copiosa seges & fructus ipsorum prædicationis: cùm videant ex tenellis plantis ac vineis ita recentibus, Deum tantam maturi musti copiā elicere, vt ipsosmet messores ad potum inuitet.

Cur Ioel nō dixerit, Mittite falces, & vindemiate: sicut Ioannes in Apocal. dixit.

Enimverò, cùm hoc Ioel ad Euangelij cōcionatores proloquatur; vbi satis fuerit perspecta horum verborum significatio, dilucidè apparet, cur non aptè dicere potuerit, *Mittite falces & vindemiate.* Nec enim ad ipsos spectat prædicatores martyrij vindemiam in recèns ad fidem conuersis præstare; quia ipsorum non est eos martyrio coronare, nec animum ac vires addere ad amputandos botros, & in torcular inferendos. Hoc nempe munus diuinū Spiritum propriè attingit; & hic vigor atque animus reducitur ad cælestis sapientiæ & zeli ardentis participationem. Quamobrem, dum Ioel ad Euangelij prædicatores verba faciebat, & agebat cum illis de recentium Christianorum vindemia; non poterat congruenter dicere, *Mittite falces, & vindemiate.* At verò in Apocalypsi, cùm Mosis nomen ipsimet cælesti sapientiæ, quàm Deus recèns conuersis conferebat, propriè tribuatur; cumque Eliæ
B figura accenso Diuinæ gloriæ zelo imponatur, quò ipsi magnoperè æstuabant; magnæ fuit congruentiæ atq; elegantię, vt mysticus Elias mysticum itidē Mosem sic affaretur, *Mitte falcem tuam acutam, & vindemia botros vineæ terræ.* Etenim vuæ amputatio, & in torcular immissio, vt ibi conteratur, res est quæ directè cæleste attingit sapientiam, quam Deus suis Martyribus copiosè elargitur, vt in superioribus explicatum est.

TEXTVS.

Vers. 19. Et misit Angelus falcem suam acutam in terram; & vindemiauit vineam terræ, & misit in lacum iræ Dei magnum.

COMMENTARIVS.

C ANGELVS iste, vt suprà iam diximus, est mysticus Moses, id est, cælestis fidelium sapientia; & Moses hic mysticus Diuini verbi falce in terram, (id est in terrena corpora) immissâ, vineam terræ, siue ipsa fidelium corpora vindemiauit, illa propter Dei gloriam tormentis ac morti obijciens; atque hac ratione botros vineæ terræ *Misit in lacum iræ Dei magnum*, id est, fidelium corpora mysticè obiecit vindictæ iræ nouissimæ Dei, vt in ipsis suam expleret indignationem aduersus hominum scelera conceptam, vtque suorum Martyrum cruore satiatus iustissimam remitteret iram qua in genus humanum erat accensus. Vocatur autem lacus magnus, siue magnum torcular, quia maximus fuit Martyrum numerus, maximaque Christiani sanguinis copia, quæ effusa fuit. Aut fortè respicitur ad illud Isaiæ 63. 3. *Torcular calcaui solus: calcaui eos in furore meo, & conculcaui eos in ira mea, & aspersus est sanguis eorum super vestimenta mea.* vbi de Christi passione esse sermonem, superiùs admonuimus. Qui autem pro Christi fide emittunt sanguinem, se ipsius Christi passionis comites & asseclas profitentur, ac proinde in idem sese proijciunt torcular, in quo Christus Dominus pressus est, vt cum illo pariter premantur: & eidem Diuinæ vindictæ, qua se Christus subiecit, semet vnà cum Christo subiiciunt; vt cùm socii fuerint passionum & contumeliarum, sint etiam posteà consolationis ac lætitiæ. Iam lacus ille, in quo Christus pressus est, meritissimè torcular magnum nuncupatur, & torcular iræ Dei, illius videlicet iræ, de qua Isaias loco proxime allato fuerat locutus,
D capite scilicet 63. 3.

Angelum vindemiatorem symbolum esse Mosis.

Quis sit lacus iræ Dei magnus.

TEXTVS.

Vers. 20. Et calcatus est lacus extra ciuitatem; & exiuit sanguis de lacu vsque ad frænos equorum per stadia mille sexcenta.

COMMENTARIVS.

LACVM extra ciuitatem calcatum interpretatur Ribera de gehenna, quæ & extra cælestem patriam, & extra Ecclesiam est. Sed cùm in nostra expositione de passione Martyrum sermo sit, ideo lacum extra ciuitatem calcatum exponimus Pauli verbis ad Hebræos 13. 11. & 12. *Quorum*
E *enim animalium infertur sanguis pro peccato in sancta per Pontificem, horum corpora cremantur extra castra, propter quod & Iesus, vt sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est. Exeamus igitur ad eum extra castra improperium eius portantes. Non enim habemus hic ciuitatem permanentem, sed futuram inquirimus.* Ex his cōstat, improperium eorum, qui pro Christo patiebantur, & tanquam sacrilegi hominum consortio indigni credebantur, aptissimè significari phrasi illa, *Extra ciuitatem*, vel *Extra portam.* Et fortassis ideo extra vrbem quondam morti damnati supplicio mulctari solebant, (& nunc etiam in plerisq; locis: ne præsentiâ suâ ciuitatē cōtaminarent.) Si ciuitatis nomē in hoc loco Ecclesiā denotaret, dicerē, quia persecutionis ministri infideles erant, propterea lacū siue torcular extra ciuitatē effingi.

Quid sit, lacum extra ciuitatem calcari.

ET EXIVIT SANGVIS DE LACV VSQVE AD FRÆNOS EQVORVM.] Victorinus, Ticonius, Primasius, Beda, Ansbertus, Haymo, & Ribera §. 91. per frænos equorum intelligunt populorum rectores. Alia expositio est de dæmonibus, quam ponunt Glossa, Beda & Anselmus. Ribera existimat hic sanctos induci in equis aduectos hilares ac lætos propter supplicium, quo improbi apud inferos cruciantur.

Hoc

Quo sensu dicatur sanguis vsq; ad frenos equorum exire.

Hoc tamen in mea explicatione interpretor de maxima Christiani sanguinis vi atq; copia, quæ primitiuæ Ecclesiæ tempore profundebatur. Vt autem significetur, quantum Christiani sanguinis tunc fuerit effusum; congruens satis est fictio, quæ repræsentet torrentem sanguinis ita exundantem, vt equos frænorum tenus attingat. Deinde in sacra hac fictione indicatur, equos ipsos facilè sanguine exsaturari posse. Ipse enim met sanguis ad eorum ora pertingebat. Porro equorum nomen præpositum hic habet articulum in Græco; qui articulus denotare solet, sermonē ibi haberi de re aut insigni, aut iam antea tractatâ. Famosi autem Apocalypseos equi, de quibus antea mentio præcesserat, sunt quatuor illi equi capitis 6. nimirum Diuinæ prouidentiæ equi; de quibus agit Habacucus cap. 3.8. *Ascendes super equos tuos, & quadrigæ tuæ saluatio.* Iam potare sanguinem, victoribus valde est gloriosum. Vide Lucium Florum in bello Cymbrico. *Tanto ardore* (inquit) *pugnatum est, eaque cædes hostium fuit, vt victor Romanus de cruento flumine non plus aquæ biberit, quàm sanguinis.* Vide etiam Psal. 109.7. *De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput.* vbi de torrente sanguinis esse sermonem, & contextus persuadet, & in eius Psalmi commentario videbimus. Præterea in Christi Martyrum internecione Diuina prouidentia est quæ gloriosam consequitur victoriam. Ceterùm vt figura ipsa & minùs violenta, & magis elegans esset, non dicitur dux ipse victor potare sanguinem; sed ipsius equi. Quòd si per Dei equos & quadrigas (vt Habacucus ait) denotatur saluatio: quid potuit elegantius fingi, quàm eum, qui homines saluaturus adueniebat, suam saluandi sitim cumulatissimè eorum sanguine explere?

De quibus equis hic sermo sit.

Victorem ex hostium cæsorum sanguine quodammodo, potare, gloriosa victoria signum.

Quatuor diuinæ quadrigæ seu prouidentiæ equi.

Ad hæc, in illa quatuor equorum distinctione ac numero adumbrantur (vt vidimus cap. 6.) quatuor præcipuæ virtutes Diuinæ prouidentiæ; nimirum Virtus, Beneficentia, Æquitas, atque Sapientia: sub contrariorum effectuum prætextu dissimulatæ. Quamobrem, cùm dicuntur in Martyrum Christi nece quatuor equi sanguine expleri; perinde est quasi dicatur, in admirando illo opere Deus suo satis desiderio facere, hominum saluti prospiciendi per quatuor illarum virtutum absolutissimam perfectionem; quæ consistit in earum dissimulatione. Si autem per quatuor equorum colores (vt in illius capitis 6. commentario explanatum est) significantur, per album quidem mansuetudo; per rufum, zelus; per nigrum, modestia; & per pallidum, mortificatio: facilè est videre, quatuor hasce virtutes gloriosissimè in egregio illo facinore triumphasse.

Quomodo quatuor diuinæ prouidentiæ partes in suorū Martyrum occisione dissimulatæ fuerint.

Denique fictio ipsa repræsentat, Deum Martyres saluaturum in triumphalem currum quatuor illorum equorum conscendisse tectè ac dissimulanter, vt depingitur cap. 5, & 6. Apocalypseos; & victoria ipsa atque occisio adeò magna fuisse depingitur, vt ipsimet equi sanguine se omnino satiauerint. Etenim præstantissima Dei Virtus, quamuis sub infirmitatis specie (siquidem suos familiares grauissimis tormentis mactari patiebatur) eo tamen cruore expiauit sitim, qua æstuabat clarissimum illud facinus edendi, & victoriam gloriosissimam reportandi. Magna etiam Dei Beneficentia, quamuis sub seueritatis integumento, effuso illo sanguine se summopere largam ac beneficam præstitit. Diuina item Æquitas, quamuis iniquitatis prætextu obuelata, sibi etiam planè satisfecit. Eademque ratione altissimum Dei consilium stultitiæ velo obtectum sibi cumulatissimè satisfecit, quòd egregium & admirabile suæ excellentiæ documentum dedisset.

De stadijs mille sexcētis, quibus sāguis è lacu inundauit, variæ auctorum expositiones.

PER STADIA MILLE SEXCENTA,] Horum verborum applicationem frustra nonnulli apud inferos reperiri posse contendunt. Et quidem miror Victorinum, Ticonium, Bedam, Haymonem, Ansbertum, atque alios in laborem hunc, inanem operam impendere. Quinimò Ribera vult ex hoc loco deducere, stadia illa mille sexcenta esse præcisè quantitatem, qua inferorum concauitas constat: concluditque stadia illa non esse figuratè, sed propriè & strictè capienda. Quod ipsius sectatori Viegæ placere nequaquam potuit; & quidem satis meritò. Quam enim, obsecro, vtilitatem aut emolumentum Deus perciperet ex eiusmodi reuelatione; qua præcisa inferorum quantitas ita prænunciaretur, vt vno excepto Riberâ, nullus præterea sibi persuaderet, hanc esse in iis verbis Spiritus sancti mentem? Si de aliqua veritate sermo esset, quæ in alio Scripturæ loco reuelata foret, tunc quidem nihil obstaret, eam hic valde obtegi atque celari, & ea ratione doctorum hominum ingenia eiusmodi ænigmatis inuolucro instimulari ad eruendam eam veritatem sub hoc integumento delitescentem. Veruntamen quod aliâ viâ penitus ignoratur, frustra id in ænigmate quæritur, vt sæpius dixi.

Qui numerum mille sexcentorum stadiorum accipiunt pro ingenti aliquo numero, ita vt sit numerus certus pro incerto; næ illi sibi nequaquam satisfaciunt. Licèt enim aliquot numeri sint pleni, in quibus certus pro incerto soleat supponi (cuiusmodi sunt Septenarius, Denarius, & Millenarius:) hic tamen numerus mille & sexcentorum, neque vnquam indefinitè fuit vsurpatus, nec certè in aliquo peracris ingenij viro pro numero indefinito, sed magno, in suum ænigma adscisceretur.

Auctoris sententia de stadijs 1600.

Existimo ergo in eiusmodi numero habitum fuisse respectum ad totam illam longitudinem, quam communiter habere dicebatur Promissionis terra à filiis Israëlis occupata. Quippe iuxta communem ac receptam computationem, illi assignabantur centum sexaginta milliaria; quæ mille sexcenta stadia omnino conficiunt, vt videbimus notatione 8. Nec alia est mille sexcentorum stadiorum dimensio, quò Apocalypsis respicere potuerit. Et verò allusio ad promissionis terram, quam Israëlitæ occuparunt, aptissima est; siue terra illa accipiatur ad symbolum vniuersitatis fidelium (quia *Notus in Iudæa Deus, in Israel magnum nomen eius*, Psal. 75. 1.) siue accipiatur vt symbolum primigeniæ Ecclesiæ, quæ ex Iudaismo ad Christum conuersa est. Etenim si Palæstina vniuersam Ecclesiam repræsentet; huius loci significatio erit, totam Christianam Ecclesiam innumerabiliū Martyrum pro Christo morientium sanguine immaduisse. Si verò terra duodecim Tribuum solùm figurat primæuæ Ecclesiæ fideles, qui per totum orbem dispersi sunt ad Euangelium promulgandum: dum tota hæc tellus inducitur Martyrum ex Gentilitate conuersorum cruore redundans, significabitur, copiâ & vbertate sanguinis, quem recens conuersi pro Christo profundebant, primogenitam Ecclesiam abunde irrigari, atque adeò decorari; & Euangelicos ipsos prædicatores

Quid per 1600. stadia mysticè figuretur.

eâdem

A eâdem mirum in modum oblectari. Cùm enim cernerent, suosmet discipulos & auditores vitam pro Catholica religione libenter offerre, & sanguinem alacriter profundere; hoc ipsum perinde erat suis Doctoribus atque magistris, quasi vini suauissimi fluuius, qui ipsorum animos lætificabat, simulque explebat ardentem illam sitim, quæ ipsis inerat Christianam fidem toto terrarum orbe promulgandi. Ac demum effusum illum pro Christo sanguinem considerare poterant, tanquam suæ prædicationis fructum. Quare quò maior atque vberior Martyrum sanguinis torrens figuratur, eò magis Euangelii prædicatorum gloria extat atque eminet, iuxta illud Psal. 109. 7. *De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput.* Cùm autem dictum antea fuisset, botros extra ciuitatem fuisse calcatos, hoc est extra Ecclesiam; congruenter significatur, quamuis extrà prematur vua, vinum tamen per totam promissionis terram effluere, eamque pariter lætificare. Et quamuis perinde esset dicere, 160. milliaria, atq; 1600. stadia, nomen tamen stadii appositũ fuit ad sacrũ Martyrum agonẽ innuendum.

NOTATIO VIII.

De longitudine illius terræ, quam filii Israelis possederunt.

IN commentario mille sexcentorũ stadiorum duo cumprimis diximus; Alterum, Palæstinæ regionẽ, quam 12. Israelis tribus obtinuerunt, patêre in longitudinem millia passuum sexaginta supra centum: Alterum, centies sexagies mille passus conficere omnino stadia 1600. Duo isthęc, claritatis gratia, seorsum discutere, & examinare oportet.

Quota sit Palæstin. longitudo. Vt ergo de prima parte priùs dicamus. Quamuis Plinius l. 5. c. 13. assignet Palæstinæ (siue Iudææ) 189. millia passuum à Septentrione ad Meridiem. (hæc enim est terræ illius longitudo:) verùm quos Plinius terminos illi prouinciæ præscribit, diuersi sunt ab iis, quos communis ac recepta sententia præfinire solet. Quare vel incerta traditione Plinius fuit nixus vel passuum mensura, quam ipse designat, minor est, quàm quæ apud Palæstinos in vsu erat. Nam D. Hieronymus epistola 129. confirmat, vniuersæ illius regionis longitudinem vix constare 160. passuũ millibus. Quæ Hieronymi numerandi ratio haud dubiè certa est; nam ad id, de quo S. Doctor ibi agit, debebat prouinciæ illius longitudinem diligenter examinasse. Et quidem id facilè Hieronymus nosse poterat, quippe qui præter insignem sacrarum Literarum cognitionem, multos in ea regione annos posuerat; eamque exactè & consideratè peragrauerat. Quamobrem Hieronymi computationem, quod ad terræ sanctæ longitudinem spectat, vt certam amplectuntur Arias Montanus in Caleb, & Pererius in Exodum c. 3. §. 44. Atque hæc ipsa longitudo egregiè confirmabitur ex hoc Apocalypseos loco, vt infrà videbimus. Porrò longitudo, quam Hieron. considerat, eadem est, quam sæpè Scriptura designat, *à Dan vsque Bersabee.* Neque obstat, quòd longitudo terræ Israelitis promissæ, & à Dauidé postea suo imperio subiugatæ, fuerit multo maior, nimirum à flumine Ægypti vsque ad Euphratem. Hæc enim terrarum distantia, non erat quam duodecim tribus fuerant occupaturi, sed quam suo imperio subiecturi.

Circa secundam difficultatem, siue quæstionẽ initio positam, (videlicet 160. millia passuum idem esse, atque stadia mille sexcenta) obseruandum est, iuxta Romanorum numerandi rationem stadiis octo confici vnum milliare. Nam Romani singulis passibus quinque omninò Romanos pedes assignant, & stadijs singulis passus 125. qui Romanos pedes conficiunt 625. Ceterùm in Græcorum dimensione 10. stadia milliare vnum, siue mille passus iustè cõstituunt. Quippe iuxta Græcorum computationem passus vnus 6. continet pedes (quæ mensura humanam staturã prorsus adequat;) & stadium vnũ 100. passibus, siue staturis humanis constat, id est, pedibus sexcentis; ac proinde 160. milliaria præcisè sunt stadia mille sexcenta. Quòd autẽ Romani ad vnius stadii dimensionem 25. pedes adijciant; id propterea fit, quia ex communioribus Græcis pedibus, 24. pedes exequabant longitudinem 25. pedum Romanorum. Quamobrem, vt in stadij mensura Romani cum Græcis conuenirent; stadio tribuebant Romanos pedes 625. siue (quod idem est) 125. passus Romanos. Hæc differentia atque concordia inter Græcos & Romanos nota est omnibus, qui de interuallorum mensuris scribunt. Sed cum variæ atque diuersæ fuerint pedum mensurę inter Græcos (vt constat ex

Vnum milliare quot stadijs constet, iuxta Romanorũ numerandi rationem. Romanus passus quot pedibus: stadium verò quot passibus constet. Græcorum computandi ratio in milliaribus, stadijs & passibus. Cur Romani vnius stadij dimensioni pedes 25. adijciant.

B Gellio lib. 1. cap. 1.) consequenter pro certo habendum est, diuersas quoque fuisse stadiorum mensuras, præscriptis semper stadio centum passibus Græcis, siue pedibus Græcis sexcentis.

Illud nunc videre superest; vnde ipse colligam, passus centum sexaginta millia, quibus Palæstinæ longitudo protendebatur, & mille sexcenta stadia, quæ Ioannes in Apocalypsi refert, vtramque mensuram fore reducendam ad Gręcorum computationem, non ad Romanorum.

Ad hanc dubitationem respondeo; Cùm Ioannes & Græcè & in Græcia conscripserit, consentaneum valde esse, vt stadium vnum pro centum passibus accipiat. Et quamuis Hieronymus scripserit Latinè; cùm tamen scripserit in Palæstina, maximè est rationi consentaneũ, illũ loqui de passibus, qua ratione apud Palæstinos accipiebantur. Est autẽ valde verisimile Palæstinę dimensionem nõ eam fuisse, quæ passui quinque pedes, sed quæ sex præfiniret. Primò, quia senorum pedum mensuram (quæ humanã æquat staturam) constat fuisse mensuram Palæstinæ, vt à nobis disputatur in tractatu de sacris mensuris. Nec aliqua est mentio cuiusquam mensuræ vulgaris quinque pedibus constantis, quæ Hebræis foret in vsu.

Stadia & milliaria, quibus Palæstina protenditur, ad Græcorum computationem, non ad Romanorũ, esse reuocanda.

C Secundò, quia sacri scriptores vsurpant nomen Orgia, (qui est passus) in iis libris, quos Græcè habemus, vt Matth. 5. 41. & Actuum 27. 28. vbi liquet, passum quinque pedibus constare non posse; cum hæc mensura Græca non sit. Est igitur vero imprimis simile, hebraicum passum senis constare pedibus, sicut & græcum.

Tertiò, cùm Græci adeò Hebræis essent finitimi, tantumq́, Romani distarẽt, multò certe probabilius est, Hebræos in senorum passuum mensura cum Græcis potiùs consensisse, quàm in quinorum pedũ dimensione cum Romanis. Quòd si, (vt verisimilius est) Græci illam passus rationem ab Hebræis acceperunt; in hoc ipso euidenter inuoluitur, Hebręorum passum sex pedum fuisse. Fit autem passus mentio in veteri instrumento 2. Reg. 6. 13. & Numerorum

D capite trigesimo quinto, numero quarto. Quamuis in hoc posteriori loco Hebraicum nomen sit Amah, quod sonat cubitum. Sed cubiti nomen aliquando in sacris vsurpari pro iusta humanę staturæ mensura; videat qui volet, in nostro de sacris mensuris tractatu.

His demũ addo, quòd stadia mille sexcenta Apocalypsęos cum centum sexaginta Palæstinę miliaribus, iuxta Græcorum rationem omnino conueniãt; hoc ipso persuaderi, tam miliaria, quàm stadia ad Græcorum computationem fore reuocanda. Etenim quòd Ioannes in suis stadijs longitudinem Palæstinæ regionis respiciat; id sanè ita fit verisimile, vt nullâ ratione de eo videatur dubitãdum. Vbi autem idonea reperitur concordia ob numerandi rationem Græcis vsitatam (id quod optandum maximè erat) quis non videat, eiusmodi concordia satis validè confirmari, veritatis scopum fuisse collineatum, atque adeo centum sexaginta millia passuum, accipienda esse de passibus senorum pedum, & stadia mille sexcenta, de centum passuum stadijs, iuxta Græcorum computationem?

 Verùm

Duplex difficultas in prædicta cõputatione proponitur.

Verùm operę pretium est duabus satisfacere obiectionibus, quæ contra prædictam conciliationem occurrunt. Prima est, quia ex cap. 48. Ezechielis videtur colligi, longitudinem terræ Promissionis fuisse calamorum non ampliùs centum quadraginta quinque millium. Si autem calami vnius longitudo eadem est cum longitudine passus senorum pedum; hæc quidem dimensio non euadit in stadia 1600. sed in 1450. Secunda obiectio est; 1600. stadia complent ex Romanis milliaribus ducenta pręcisè; ex ducentis verò ad centum sexaginta superant quadraginta millaria. Si ergo terræ sanctæ longitudo ducentis constaret milliaribus; Hieronymus Latinè non scriberet, vix eam 160. milliarium esse.

Prima difficultas enodatur.

Ad primam difficultatem respondeo, non esse ita perspicuum longitudinem illam calamorum centũ quadraginta quinque millium præcisè ab Ezechiele tribui Palæstinæ terræ. Verùm, licèt id certum foret: saltem non constat à Propheta hic considerari eandem omnino longitudinem, quam reapse materialis Palæstina habebat. Nam Ezechiel loquitur prophetice, & aliqua immutat ratione mysterij; vt apparet in eo ordine, quo tribus ad Iordanis ripam disponit. Qui quidem ordo valde est diuersus ab eo quem ipsæ Tribus inter se vnquam seruarunt. Deinde probabile satis est, Ezechielem de maioribus calamis loqui, & Hieronymum in ea Epistola 129: de minoribus, qui sunt iidem cum passibus sex pedum humanæ staturæ minoris; atque hac ratione calami illi centies quadragies quinquies mille Ezechielis, longius conficient spatium, quàm centum sexaginta millia passuum Hieronymi. Nam calamus maior minorem superat quartâ saltem parte: ita vt centum viginti octo millia calamorum ex maioribus exæquent centum sexaginta millia ex minoribus. Quapropter Ezechiel fortè tum ratione mysterij; tum etiam vt singulis tribubus decem calamorum millia à Septentrione ad Meridiem daret, (præter quinque & viginti millia, quæ primitijs designat ad sacerdotes, Leuitas, atque ciuitatem) addit longitudini calamorum 120. millium, quam occupant 12. tribus, calamos item 25. millia: quod cum illo vaticinio rectè cõsentit, in quo vicies quinquies mille calami sacerdotali terræ, Leuiticæ, atque

Calamus maior & calamus minor (quod ad mensuram attinet) quotæ essent lõgitudinis.

A ciuitati tribuuntur; nihil interim subtrahendo ex decem calamorum millibus, quæ singulis 12. tribuũ designantur. Quod si ita est; centum illa ac sexaginta milliaria vulgarium passuum, (id est calamorum minorum) conficiebant ex maioribus calamis centum viginti octo millia: ex quibus in duodecim tribus partitus fuit Ezechiel calamos 120. millia fueruntque super 8. millia: quibus si 17. millia calamorũ addantur ad complementũ prædictorũ 25. millium; tota demum longitudo, quam Ezechiel considerauit, ad calamorum 145. millium numerũ accessit. Atque ita extitit, quidquid opus erat nouam portionem, quæ in eo vaticinio designatur sacerdotibus & templo, nec non Leuitis & ciuitati: quæ portio nec in 12. tribuum mensura cõprehendatur, nec cũ illa permisceatur. Qua ratione locus B Ezech. non solùm nostræ concordiæ non refragatur, sed aliquo etiam modo suffragatur.

Expeditur secunda difficultas.

Ad secundam difficultatem: Si D. Hieronymus loquitur de Palæstinæ milliaribus, vt ipsum loqui verisimile est, absonum non erat, centum sexaginta milliaribus Palæstinis ducenta Romana comprehendi. Deinde respondeo, minores calamos Hebraicos omnino esse æquales 2. vlnis, siue virgis Hispanicis (quibus statura Hispanica cõstat;) vt videre est in nostro tractatu de sacris mẽsuris. Atq; iuxta hanc mensurã calami 160. millia siue passus (idem enim sunt) non adęquant longitudinem 200. milliarium Romanorũ; sed 75. & paulo ampliùs. Nec mirũ est, vt C Hieron. in Palęstina tunc degens mensurã Palęstinã vteretur, vocasse 160. millia passuũ lõgitudinẽ illã, quæ iuxta Romanorũ dimẽsionẽ appellãda erat 177. milliariũ. Et paulò plus cõtinent milliaria 189. quę Plinius refert; si funiculũ nonnihil extendamus, vt complectatur etiã paludẽ, quam ipse Palæstinæ terminum, & Arabiæ confinem designat.

Tertiò respondeo, Non defore fortassis, qui conficiat apud Palęstinos in milliariũ mensuris passũ vnũ esse eiusdẽ longitudinis cum calamo maiori. Ex quibus 160. millia exæquant 2000. calamorum ex passibus minoribus constantium; qui conficiebant 1600. stadia ex minori dimensione: atq; adeò Ioannem fortè in Apocal. de hac ipsa mensura loqui, dum mille sexcentorum stadiorum meminit.

CAPVT XV.

TEXTVS.

Vers. 1. Et vidi aliud signum in cælo magnum, & mirabile: Angelos septem habentes septem plagas nouissimas, quoniã in illis cõsummata est ira Dei.

D

COMMENTARIVS.

Ioanni priùs visum mare vitreum, posteà septem angelos phialarum.

QVANVIS textus mentionem priùs faciat septem plagarum, quàm maris vitrei: certum tamen est, priùs visum Ioanni mare vitreum; & postea Angelos illos, qui phialas septem effuderunt. Quippe post recitatum canticum eorum, qui super mare vitreum stabant, subdit numero 5. *Et post hæc vidi, & ecce apertum est templum, & exierunt septem Angeli habentes septem plagas.* Cùm ergo visionis ordo eiusmodi fuerit, vt prius vitreum mare apparuerit, & in eo victores cecinerint, deinde Angeli septem prodire visi sint cum septem phialis, quas ex leonis manu acceperant; cùm hic inquam sit visionis ordo, cur Ioannes à postrema parte orditur, *Vidi signum magnum & mirabile, Angelos septem, habentes septem plagas?* Respondeo, hanc enumerandi rationem fuisse maximè congruentem; vt denotaretur maris atque victorum visionem ad septem plagarum visionem pertinere. Quapropter Ioannes priùs summatim asserit, se admirabilem spectasse septem plagarum visionem. Deinde per ordinem recenset, vidisse se coactum mare; canticum audisse, posteà egressos è templo 7. Angelos cum phialis totidem, quorum 1. phialam effudit in terram, 2. in mare, &c. In ipso ergo narrationis ordine tacitè innuitur, mare illud vitreum, siue coactum, citharas & canticum, omnia isthæc ad 7. plagarum visionẽ spectare. Itaque 1. cap. huius versus est propositionis instar, quã oratores solent præmittere, & veluti summa cap. 15. & 16. mox verò 2. versus orditur narrationem.

Cur Ioannes visionis narrationẽ à postrema ordiatur parte.

E

Quæ sit connexio maris vitrei cum septem plagis.

Apparet autem difficile explicatu, quid habeat cõmune mare vitreum cum septem plagis, vt vitrei maris visio cum septem plagarum visione congruenter aptetur? Huic tamen difficultati ita respondeo. In mari quidem vitreo (vt videbimus infrà) manifesta continetur allusio ad mare rubrum, quod filii Israëlis traiecerunt; & in Exodi quidem historia, plagæ illæ, quibus Deus Israelitas ex Ægypto eduxit, antecedunt Israelitarum ingressum in mare rubrum. Septem autem plagæ, de quibus in præsenti agitur, non præcedunt mystici Israelis ingressum per vitreũ mare, sed subsequuntur potiùs. Quare dum Ioannes ait, se spectasse 7. plagarum visionem, & Israelitas ipsos apparuisse iam super mare vitreũ, perinde est, ac si dicat, 7. visionis huius plagas nõ esse illas, quas Deus

mysticæ

A mysticæ Ægypto inflixit; sed alias diuersas, quas post mystici Israëlis egressionem ex Ægypto immisit Deus contra nouos hostes, qui ex altera maris parte aduersus Israelem arma ceperunt. Cuius visionis arcanum mysterium eiusmodi est. Spiritualis Ægyptus in sacris Literis est Synagoga Iudæorum qui Euangelio restiterunt. Quamobrem Apocalypseos plagæ, quæ directè Ægyptiacis plagis respondent, sunt septem illæ plagæ tubarum, quæ cap. 8. & 9. & 11. describuntur; illæ enim sunt, per quas Deus mysticum Israëlem ex spirituali Ægypto, (id est ex Iudaismo) eduxit, vt in earum explicatione vidimus. vbi tamen Israel ex Ægypto egressus fuit, mox sese per Gentilitatem intulit; vt pollicebatur visio capitis 10. in qua Angelus fortis pede altero terram, altero mare premebat.

Ratio & connexio subsequentium explicatur.

Cùm igitur Israël mysticus in Gentilitatem fuerit ingressus, & de ipsis Gentilibus triumphum agere cœperit; atque illum ex eis fructum percipere, qui cap. 14. in messe atque vindemia fuit figuratus; elegantissimè nunc mysticus ipse Israel repræsentatur, non iam pedem alterum in terra, alterum habens in mari; sed Israelitæ omnes vtroque pede super mare, & citharas pulsantes, atq; admiranda Dei opera cantu & celebritate prosequentes. Cùm verò huic noui Israelis triumpho, B & mysticæ messis atque vindemiæ facinori Romanum Imperium ethnicum summâ opum vi repugnaret; rectè fingitur sicut Deus contra spiritualem Ægyptum (id est contra synagogam) septem immisit plagas, vt suum inde populum in Euangelii libertatem assereret, ita etiam septem alias plagas immisisse in Gentilitatem, & præcipuè in Romanum Imperium idolorum cultorem, & in Romam ethnicam ipsius Imperii Metropolim. His nouis plagis Deus pro suo populo acerrimè dimicauit, illique victoriam ex Gentibus comparauit, dum eas in Euangelij ditionem redegit. Quod non aliud fuit, quàm ex Gentilitate educere Catholicæ Ecclesiæ corpus, quemadmodum Israelem ex Ægypto, hoc est primigeniam Ecclesiam ex synagoga eduxerat. Itaque in his septem plagis nouissimis alluditur ad veteres illas Ægyptiacas. Nam vt sapienter Irenæus lib. 4. cap. 50. *Vniuersa, quæ ex Aegypto profectio fiebat populi, typus & imago fuit profectionis Ecclesiæ ex Gentibus, quam eduxit in suam hereditatem non Moyses famulus Dei, sed Iesus filius Dei. Si quis enim diligentiùs intendat ijs, quæ à Prophetis dicuntur de fine (id est de tempore legis gratiæ,) & quæcumque Ioannes vidit in Apocalypsi; inueniet easdem plagas vniuersaliter accipere Gentes, quas olim particulatim accepit Aegyptus.* Hactenus Irenæus. Quæ verba superiùs me iam adduxisse memini, atque expendisse, cap. 8. vbi similem etiam Lactantij locum retuli. Verum duplicis belli distinctionem, (nempe primi contra Iudæos ad Israelem ab Ægypto liberandum, secundi postea aduersus Gentiles) fortasse significat Iudas Thadæus in sua Epistola numero C 5. verbis illis: *Iesus populum de Aegypto saluans, secundò eos, qui non crediderunt, perdidit*, vbi in vltimis verbis videtur habuisse respectum ad bellum illud, quod per Iosue fecit Deus cum Amorrhæis & Iebusæis, in quo illi euersi sunt, atque hoc pacto figurata fuit mystica Gentilitatis euersio.

Septem plagas, de quibus nunc Ioannes meminit, mysticè fore accipiendas.

Ex dictis intelligitur, in nostra declaratione septem eas plagas, de quibus Ioannes meminit initio c. 15. & quas posteà singulatim describit cap. 16. mysticè fore accipiendas. Nec enim eæ sunt plagæ, quæ vindictam propriam, sed quæ mysticam contineant: quarum effectus tandem est Romæ atque Imperij conuersio ad Christi fidem. Atque hoc est esse plagas nouissimas, id est, nouam plagarum rationem, nouumque iræ modum valde diuersum ab ijs plagis, quibus Deus quondam suos puniuit hostes: nec non ab ijs, quas in Iudaicũ populum rebellem immisit (quæ fuerunt 7. tubarũ plagæ.) Etenim tam plagæ veteres, quàm illæ, quas Deus inflixit Iudæis Christũ respuentibus, propriã vindictam prætulerunt; at nouissimæ plagę mysticam vindictam important. Nimirum plagarum speciem habent, re tamẽ ipsã sunt amplissima beneficia. Atque hanc esse genuinã Scripturæ phrasim, latè explicauimus in prolegomenis notat. 22. Et quidem, si supponamus 7. has plagas esse D descriptionem ænigmaticam eius belli, quod Deus intulit Imperio Rom. per Euangelij prædicationem, vt illud Christianæ fidei subijceret. Hoc inquam supposito, statim apparet connexio capitis 15. & 16. cum capite 14. præcedente. Cùm enim depicta fuerit priùs messis atque vindemia, hoc est fructus ex Euangelij prædicatione ad Gentes subsecutus: congruenter satis subscribitur lætitia Euangelij prædicatorum, qui Gentilitatis mare ingressi fuerant, atque etiam plagæ, quibus mediâ ipsorum prædicatione Deus Gentiles plectebat. Hoc igitur est horum duorum capitum argumentum.

Aliorum expositiones de hisce 7. plagis nouissimis obiter recensentur.

Sat video, argumenta ab alijs Apocalypseos interpretibus in septem horum capitum plagis excogitata, valde esse diuersa ab eo, quod ipse sequor. Alij enim septem has plagas applicant ad septẽ genera prædicatorum ab Ecclesiæ nascentis primordijs ad finem vsque mundi futurorum, atque huiusmodi prædicatorum minas asserunt esse has plagas. Hanc interpretationem amplectuntur Primasius, Ioachimus, Ansbertus, Richardus, Haymo, & Pannonius. Alij malunt, per septem has plagas significari supplicia, quibus Deus excruciaturus est impios prope aduentum Antichristi, aut prope vniuersalis iudicij diem, & ferè omnes septem plagas ita accipiunt, vt sonant. Alijs placet E has plagas accommodare ad ea supplicia, quæ immittit aduersus peccata septem capitalia. Alii sentiunt septenarium numerum in præsenti indefinitè accipi debere, ita vt certus numerus pro incerto sumatur, atque adeò septem phialæ pro phialis multis. Ita Viegas. Ribera tamen sibi persuadet, hos septem phialarum Angelos esse eosdem, qui & capite 1. appellantur septem Spiritus, & cap. 8. tubas habere dicuntur.

Reijciuntur prædictæ explicationes.

Ab hisce interpretationibus vt discedam, cogit me primò Apocalypseos acoluthia. Nam harũ plagarum postrema est Babylonis diuisio, quæ ipsius excidium antecedit. Babylonis autem destructionem ad Romæ conuersionem esse referendam, apud me est indubitatum. Iam ipsam Babylonis euersionem subsequuntur mille pacis anni. Quare pro certo habendum est, has plagas ante mille annorum pacis initium euenturas. Quòd si præcedentia respicere velimus, ex superiorum capitum explicatione constat, in calce capitis 14. peruentum fuisse ad fructum prædicationis Euangelicæ, quæ fiebat ad Gentes. Quamobrem necesse est, septem has plagas esse illas quibus Deus in mystico illo prædicationis Euangelicæ bello pro Ecclesia contra Gentilitatem dimicabat.

Hæ septem phialarum plagæ qua proportione respondeant septem tubarum plagis.

Secundò, me reuocat ab earum interpretationum vestigijs proportio & consonantia, quæ inter septem has phialarum plagas, & inter septem tubarum plagas reperitur. Cùm enim viderimus, tubarum plagas esse illas, quas inflixit Deus Iudaico populo, consectarium est, si recta rerum proportio seruetur, septem has plagas posteriores aduersus populum Gentilicum fuisse à Deo immissas. Cur verò eiusmodi plagæ postremæ fingantur, tanquam ex phialis effusæ, inferius explicabitur. A

Nostrum phialarum argumentũ probatur ab ipsius doctrinæ certitudine.

Tertiò; in mea explicatione nihil incertum supponitur. Qui autem has plagas vt sonant, accipiunt, easque ad extremas mundi angustias propè vniuersalis iudicij diem referendas putant; næ illi multa satis incerta deuorant: cùm tamen, quæ alioqui sunt ignota & incerta, minimè faciant ad rem in Apocalypseos ænigmatis enodandis; vt sæpè alias expendimus. Ad hæc, nimiæ in explicando simplicitatis est, velle in ænigmate septem has plagas accipere, vt sonant. Etenim si phialæ non ita sunt accipiendæ, vt sonant; igitur neque vlcera pessima; nec mare sanguineum; nec sanguinea flumina; nec æstus, &c. Huc adde, quintam plagam, vbi tenebrarum mentio est, à nemine explicari ita vt sonat. Quænam ergo maior est ratio plagæ illius, quàm ceterarum. B

Item ab ipsius interpretationis dignitate.

Quartò; interpretatio, quæ has septem plagas ad mysticas plagas applicat, nobilissima est & dignissima Apocalypseos maiestate, & quod caput est, in ceteris alijs expositionibus applicatio est violenta, in sensu autem, quem nos sequemur, omnia aptè atque concinnè quadrant. Item aliæ explanationes nullam habent rationem ordinis & consequentiæ in septem plagis, nec numeri earum; at nostra interpretatio omnia appositè continuat atque connectit.

Ordo & series septem plagarum nouissimarũ iuxta nostri argumenti rationem.

His ita præstitutis, priusquam ad contextum accedamus, oportet seriem & consecutionem ipsarum plagarum, quibus Deus Bellum Gentilitati intulit, considerare. Proposito enim prius belli ipsius ordine, & plagarum serie ac numero seorsim consideratis; textus posteà applicatio ad earum singulas legentem maiori afficiet voluptate.

Series & ordo plagarum septem, quæ in totidem phialis significantur. C

I. Pudor Gentilium, dum de peccatis arguuntur.
II. Persecutionis crudelitas in Euangelij prædicatores.
III. In Gentiles etiam ad fidem conuersos mira sæuitia.
IV. Ex Christianorum sapientia grauissima offensio.
V. Summa in ipsâ persecutione excæcatio.
VI. Post inuasionem Romæ, maior persecutio.
VII. Manifesta vrbis Romanæ diuisio.

Explicatio & ordinis ratio.

Plagarum omnium per ordinem explicatio Ac primò de prima.

PRIMÒ: Euangelica prædicatio vt ostenderet, quantopere mundus redemptione Christi indigeret; imprimis mundum ipsum sceleris atque peccati arguebat, hoc est, contendebat acriter, omnes esse absque vlla exceptione peccatores, vt latè probat Paulus ad Romanos 1. & cap. 3. 23. summatim complexus fuit his verbis. *Omnes peccauerunt, & egent gloriâ Dei.* Atque hac prædicatione Gentiles ipsi pudore ac dolore vehementer pulsabantur. D

De 2. plaga.

Secundò: cùm Euangelij ministri ab incepta prædicatione minimè desisterent, quinimò perseuerarent confirmantes, non esse veram salutem nisi ijs solùm, qui in Christum crederent: hoc ipsũ per occasionem excitauit crudelissimam Neronis persecutionem; quia ipse & ipsius ministri acriter in Christianam Ecclesiam sæuierunt. Id quod ita Christus prædixerat, vt habetur Matth. 24. 9. *Tradent vos in tribulationem, & occident vos, & eritis odio omnibus Gentibus propter nomen meum.*

De tertia.

Tertiò, quanuis initio non credebatur persecutio illa aduersus Christi prædicatores commota ipsos etiam Gentiles esse comprehensura, (quorum multi affines erant ac necessarij eorundem persecutorum, atq; adeo ijdẽ cum illis) quia non existimabant Gentiles posse inter eos ipsos reperiri aliquos, qui Christianorum doctrinam sectarentur: effectus tamen ipse ostendit, permultos ex illis tunc vel maximè ad Christianorum Religionem adhærescere, quando magis vigebat persecutio. Quare bellum, quod initio aduersus exteros geri putabant, domesticum posteà & intestinũ fuit; ac propterea persecutores non parum afflixit. Nec tamen ideo persecutionis vis atque impetus remittebatur: sed potiùs ignis ille, furoris & immanitatis vento gliscente, vehementiùs exardebat; ita vt pater in filium, filius in parentem, mater in filiam, frater in fratrem irarum stimulis adacti excandescerent. Prænunciauerat id antea Christus Dominus Lucæ 12. 51. *Putatis, quia pacem veni dare in terram? non, dico vobis, sed separationem. erunt enim ex hoc quinque in domo vna diuisi; tres in duos, & duo in tres diuidentur: pater in filium, & filius in patrem suum, mater in filiam & filia in matrem, socrus in nurũ suam, &c.* E

De quarta.

Quartò; admirabilis sapientia cum incredibili charitatis ardore copulata, (quam aduersarij ipsi non in viris solùm Apostolicis, sed in ipsis recentibus Christianis aspectabant) hæc, inquam, quæ ipsos mollire, & Christo subijcere deberet; occasio erat, vt Ethnici ceu stulti atque insani, aduersus Christum Dominum probra ac maledicta congererent; & ea omnia magicis artibus atque cantionibus attribuerent. De hac sapientia & fortitudine, quam Christus suis famulis erat largiturus, vide Lucam capite vigesimo primo, numero decimo quinto. *Ego dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere, & contradicere omnes aduersarij vestri.* Et Actuum capite sexto numero decimo.

A *Non poterant resistere sapientiæ & spiritui, qui loquebatur.* Quinimò, *Dissecabantur cordibus suis, & stridebant dentibus in eum;* vt habetur Actuum 7. 54.

Vrit enim fulgore suo, qui prægrauat artes
Infra se positas——

vt cecinit Horatius lib. 2. Epist. 1.

Quinto: cùm Christianorũ numerus persecutione ipsâ cresceret; nihilominus idololatræ furialibus odiis accensi, Christi nomen magis magisque persequebantur: in quo cernebatur ipsorum cæcitas & amentia. Primò in furore atque odio, quod aduersus propinquos innocentes concipiebant; iuxta illud primæ Ioannis 2. 11. *Qui odit fratrem suum, in tenebris est, & in tenebris ambulat: & nescit quò eat, quia tenebræ obcæcauerunt oculos eius.* Secundò, quia cùm viderent Christianorum augeri multitudinem, mediâ ipsâ persecutione; stultum plane erat, illos adhuc eâ ratione extinguere velle, & proptereà vehementiùs insectari. Tertiò, quia postquàm Christianorum insignem sapientiam & admirabile vitæ exemplum agnouerant, eos tamen proptereà acriùs oppugnabant, cum eos potiùs idcirco diligere, & æstimare permagni deberent. Vide 1. Ioann. 3. 12. *Quoniam opera eius maligna erant, fratris autem eius iusta.* Et 2. Corint. 4. 4. *Deus huius sæculi excæcauit mentes infidelium.* *De quinta.*

B Sextò; gliscente adhuc persecutione, prædicatio pariter vires & incrementum magnum accepit. Accidit itaque, quod nemini veniret in mentem. Multæ enim ex nobilissimis Romanorum familijs, vt ex senatoriis & equestribus, Christiana sacra susceperunt. In quo apparuit Christianam fidem ad Romam ipsam subiiciendam fuisse adortam; atque adeò Apostolicos viros diuino aspirante Numine, præter ethnicorum opinionem, in Romanæ ipsius vrbis arcem inuasisse. Quare cùm Gentiles idololatrię ruinam extimescerent; maiori adhuc furore persecutio toto Romano orbe multiplici incremento aucta est: quod potissimùm accidisse videtur sub Diocletiano & Maximiano. Atque in ea Romæ inuasione, hoc est, in repentina & inopinata senatoriarum familiarum conuersione, videtur fuisse innouata illa Cyri & Darii in Babylonem irruptio; de qua Isaiæ capite quadragesimo quarto, numero vigesimo septimo. Et eò videtur allusisse Petrus Epistola 1. capite quinto, numero decimo tertio, dum Romam appellat Babylonem. Quo innuit Christiani populi expectationem, Romam occupandi; sicuti fuerat figuratum in illa Babylonis inuasione per Cyrum & Darium factâ. *De sexta.*

C Septimò; sancti Siluestri tempore efficacitas prædicationis eò peruenit, vt persecutio vlteriùs progredi non posset. Christianorum enim numerus Romæ ferè numerum Gentilium adæquauit; ac penè fuit nihilo inferior eorum numerus, qui per eam lucis particulam, quæ sibi ex Euangelii prædicatione oborta est, idolorum superstitionem vt impiam spreuerunt; nec tamen ad veram Christi cognitionem accessere. Quamobrem cùm Roma in tres factiones ferè æquales, hoc est, in Christianos, Paganos & neutrales diuisa foret, Constantinus Imperator, cogente etiam gubernationis politicæ ratione, sed potissimùm Diuino fultus auxilio, libertatem & impunitatem Religionis Catholicæ permisit, atque adeò liberam Christianis fecit potestatem publicè Catholicam religionem profitendi. Qua in re enituit imprimis obstinata eorum peruicacia, qui in sua adhuc impietate ac superstitione permanserunt. Deinde, qui neutrales erant, si minus Euangelii gratiâ fruebantur, eo tamen ipso, quòd se quasi medios gererent, Ecclesiæ partes adiuuabant; iuxta illa Christi verba Marci 9. 39. *Qui non est aduersum vos, pro vobis est.* Præsertim cùm Euangelii prædicatione effectum fuerit, vt ipsi idololatriam contemnerent. Veluti cùm sol mane exoritur, si quis eius luci locus resistit, siue alicuius montis obiectu, siue obice alio impediente; nihilominus per suorum saltem radiorum reflexionem sol aliquam suæ lucis partem illi impertit: qua si minùs perfectè,
D aliquo saltem modo eum illustret. *De septima.*

Ratio septenarij in phialarum plagis.

ROMÆ oppugnationem, (priùsquam ipsa ad Christi fidem penitus conuerteretur) qui attentè consideret; facilè cernat ad septem prædicta puncta congruenter reuocari. Nihilominus fatendum nobis est, nisi peculiaris aliqua mysterii ratio in septenario numero haberetur, necessarium hic minimè fuisse ad septenarium reduci plagas, quas Deus in Romam immisit, quo illam hac ratione suo Euangelio subigeret. Hæ enim ipsæ septem plagæ possent haud dubiè ad numerum siue maiorem extendi, siue minorem coarctari. Et in septima præsertim perspicitur peculiari quidem consilio contendi, vti omnes ad septenarium redigantur. Secus enim plaga illa in duas non
E perperam posset diuidi: hoc est, in Romæ inuasionem, & in persecutionem posteà subsecutam. Quamuis ranarum egressio ex Euphrate flumine iam arefacto inuitarit, vt ibi pariter in eadem plaga coniungerentur fluminis exsiccatio, & ranarum eruptio: quæ importuno clamore Ecclesiam infestarent. Verùm tam in hoc ipso, quàm in plagis prioribus peculiari studio ac diligentia effectum est, vt septenarius numerus conficeretur. In quo præter proportionem, & veluti harmoniam inter septem phialas & totidem tubas (quod in ipsa figura non parum elegantię continet) illud insuper singulare hic reperio, nimirum in his septem phialarum plagis peculiarem subesse respectum ad septem Diuinæ prouidentiæ Spiritus. *Septenarij numeri in his plagis seruati ratio redditur.*

Etenim in prima plaga apparet quidem Diuinæ prouidentiæ virtus ac fortitudo viros Apostolicos roborantis in eorum fortitudine, qui mundi Reges ac Principes audebant peccatores & flagitiis coopertos appellare. Lege caput primum Epist. ad Romanos. *In singulis plagis singulos diuinæ prouidentiæ spiritus enitescere, per ordinem probatur.*

In plaga secunda ille ipsemet sanguis, illud ipsum persecutionis bellum in se includit admirabile Diuinæ Beneficentiæ artificium, vt vidimus in secundo sigillo capitis 6. vbi beneficentia describitur sub specie discordiæ cum gladio magno tollentis pacem de terra. Verùm sicuti in sigillo

 A

secundo gladius erat Beneficentiæ symbolum in iis ipsis, qui tormenta necemque ferebant, ita hic effusus sanguis est Beneficentiæ symbolum ipsismet, qui illum profundebant. Hoc namque ipsum Deus efficaciter ad eorum conuersionem dirigebat.

In tertia plaga attenditur sine dubio Diuina Æquitas; sicuti illi constabit, qui textum attentè legerit. Angelus enim aquarum & Angelus altaris (quos esse mysticos Mosem & Eliam suprà vidimus) vterque clamant; *Iustus es Domine, vera & iusta iudicia tua.*

In quarta facile est cernere, quantopere Dei sapientia emineat; dum Martyribus dat *os & sapientiam, cui non possint resistere, & contradicere omnes aduersarij.*

In quinta, immensa Dei patientia maximè enitescit in probris, maledictis & ingenti cæcitate Ethnicorum & quidem maximæ excæcationis consideratio est aptissima ad miræ patientiæ descriptionem illius, qui cæcitatem illam attendit; iuxta illud, *Dimitte illis: non enim sciunt quid faciunt,* Lucæ 23.34.

In sexta, textus ipse nos docet, sicuti Diuina pietas Romanos repentè & inopinanter inuasit, & quasi ex insidiis cepit, vt eos singulari illo Christianæ Religionis beneficio cumularet; ita è contrario, qui non aduigilarint, eos incautos & imparatos à Deo fore opprimendos; & propterea inserta sunt verba illa numeri 15. *Ecce venio sicut fur, beatus qui vigilat, & custodit vestimenta sua; ne nudus ambulet, & videant turpitudinem eius.* B

Septima denique plaga (præterquàm quòd propriæ vindictæ magnitudinem ex magnitudine iræ mysticæ conijcere possumus) expressè agit de horribili seueritate, qua Deus grandinem depluit magnam sicut talentum in eos, qui in sua pertinacia perstiterunt.

Constat ergo in his septem phialarum plagis habitum fuisse respectum ad septem illos Diuinæ Prouidentiæ Spiritus. Quod nobis innuit, inter tubarum plagas & plagas phialarum hoc interesse discriminis, quòd primæ ex Dei seueritate propriè coortæ sunt, hoc est, ex septimo Diuinæ prouidentiæ spiritu: posteriores verò non ex vno solùm prouidentiæ Spiritu, sed ex omnibus pariter profectæ sunt. Omnes enim illi in plagis omnibus septem mirum in modum elucent. Quamobrem etsi tubarum Angeli non iidem sunt, qui phialarum; aliqua tamen ratione verum est, per septem phialarum Angelos repræsentari totidem Diuinæ prouidentiæ Spiritus, de quibus capite primo agitur. C

De ipsis Angelis effundentibus phialas.

Quinam sint septem harum plagarũ angeli.

SEPTEM tubarum Angelos suo loco diximus esse sacros Vates, qui septem illas plagas contra Ierosolymam, & contra Iudaicum populum portenderunt. Qui Angeli in Apocalypsi decorè inducuntur, quasi sententiam illam proferentes, quam ipsi prænunciârant. Atque in earum plagarum Angelis ille significatur Propheta, qui in singularis illius plagæ vaticinio magis enituit. Sicuti Isaias in septima, & sic de ceteris.

Simili ergo modo in plagis phialarum philosophandum est. Quare earum Angeli sunt Apostolici viri, qui sua prædicatione & sacrificiis pariter atque precibus fuere præcipui ministri, quos adsciuit Deus in oppugnationem, qua Romam per hasce plagas vrsit. Et in qualibet harum septem plagarum Apostolicus ille vir inducitur, qui in plagæ illius ministerio plus excelluisse videtur. Ex quo infero, per primum Angelum significari Paulum Apostolum, qui præcipuus est, in cunctis hominibus peccati arguendis; vt hoc pacto ostendat, quantopere omnes diuinæ gratiæ ope indigeant. D

Secundus Angelus est Petrus (opinor) ipse enim Neronem imprimis sua prædicatione irritauit. Et bene habet in duabus primis plagis Angelos esse duos egregios comites, Paulum & Petrum.

Tertius Angelus forte est B. Clemens Papa, qui egregius fuisse dicitur in Gentilium plurimis ad fidem adducendis, & ad martyrium animandis.

Quartus est alius Pontifex, cuius ope vehementer Christianæ gentis sapientia effulserit, vt verbi gratia, tempore B. Agnetis, aut sancti Laurentii.

Quintus erit ille, qui suâ prædicatione excitauit rabidam persecutionem posteà subsecutam; in qua eminebant imprimis hinc summa Gentilium excæcatio, inde constantissima Dei & Christianorum patientia.

Sextus ille erit Pontifex, qui in multorum Senatorum conuersione magis claruit. Vide an sit Fabianus.

Septimus denique videtur fuisse sanctus Siluester; nam eius tempore accidit magna illa Romæ diuisio; & ipse fuit potissimus, cuius ministerio Christus ad eandem diuisionem fuit vsus. E

Textus explicatio.

Cur hic signum magnum & admirabile dicatur.

HIs ita prælibatis, ad ipsa iam verba contextus accedamus. *Et vidi aliud signum in cælo magnum, & mirabile.* Vide suprà cap. 12. 1. vbi mulier illa amicta sole appellatur *signum magnum.* Et quidem ratio eadem, ob quã hæc appellatio illi mulieri indita fuit, nunc etiã militat, vt *signum magnum & mirabile,* dicantur septem plagæ, de quibus hic mentio fit. Vtrobique enim attenditur magna illa admiratio, quæ fidelibus fuit, quòd Euangelii gratia ad Gentes etiam dimanaret. Quod verò in præsenti additur, *Et mirabile*; verum tenere videtur in re prorsus admirabili, quòd per hasce plagas, Roma ad Christi fidem esset conuertenda. Præterea tam in cap. illo 12. quàm in hoc loco cæli nomẽ ad cælestem Christianæ Ecclesiæ conuersationem referendum est; vt aliàs diximus.

ANGELOS SEPTEM HABENTES PLAGAS SEPTEM.] Phialas has in Gentiles reapse effuderunt

omnes

A omnes illi viri Apostolici, qui in clarissima illa expeditione obsequium Deo præstitere. Verùm enimuerò, cùm plagæ ad septenarium redigantur: operæpretium fuit septem viros Apostolicos designari in hac sacra fictione, quorum singulis singulæ phialæ traderentur effundendæ. Simile quid vidimus in angelis tubarum capite octauo, quos Prophetas fuisse ibidem docuimus. Nemo autem mirari debet, Angelorum nomen in Apocalypsi priùs ad Prophetas, deinde ad viros Apostolicos applicari: vtrisque enim hoc nomen tribuitur meritissimè & non minùs aptè, quàm angelis hierarchiæ cælestis.

Angelos, pro plagarũ numero, congruenter fuisse septem.

Iam verò Angelorum numerum ad hanc visionem fore desumendum iuxta numerũ plagarum, facilè intelligitur, si consideremus, quod pereleganter pictores solent effingere. Vt enim depingant venerationem ac reuerentiam, qua cælestis hierarchiæ angeli passionem Christi Domini prosequuntur, exprimunt passionis eiusdem insignia inter eos per ordinem dispertita; qui summo cum decoro ac reuerentia manibus ea gestent, atque adorent. Et quamuis angeli qui hoc muneris atque officii præstant, sint multitudine innumerabiles, in ipsa tamen pictura ille angelorum numerus ad eam repræsentationem eligitur, qui ipsi passionis insignium numero consentaneus sit, B vt vnus teneat manibus crucem, alter lanceam, clauos alius, alius coronam, & sic de reliquis. Similiter ego in præsenti, cùm septem plagæ sint iræ nouissimæ, ad huiusmodi picturam destinati sunt septem Ecclesiasticæ hierarchiæ angeli, in quorum numero forte etiam alluditur ad septem regis Persidis cubicularios, vt diximus cap. 1. congruenter enim effingitur, hos septem Angelos esse mysticæ Dei iræ ministros.

Septenarius Angelorum numerus apposito exemplo explicatur.

PLAGAS NOVISSIMAS, QVONIAM IN ILLIS CONSVMMATA EST IRA DEI.] Ribera exponit de plagis vltimis, quas Deus prope diem iudicij in sceleratos homines immittet. Sed in eius expositione nõ video quo pacto plagæ phialarum sint in eo sensu nouissimæ. Nam harũ plagarum vltima antecedit Romæ conflagrationem. Ille autem existimat, Romam esse ante persecutionem Antichristi igne materiali comburendam. Dicere verò, post euersam Romam in annis subsequentibus nullo Deum insigni supplicio peccatores puniturum, non video quomodo constet in ipsius Riberæ explanatione. Deinde, contextus ipse cogit, vt superiùs dicebamus, ne propterea istæ plagæ dicantur nouissimæ, quia sub diem iudicii effundendæ sunt; nam post septimam plagam ponit Apocalypsis mille pacis annos, qui Romæ conflagrationem consequuntur. Atque hoc pariter argumento impugnatur eorum explicatio, qui septem has plagas interpretantur de plagis vniuersis, quibus C Deus plectit peccatores; siue quas prædicatores Euangelici à principio Ecclesiæ ad finem vsque mundi effundendas esse pronunciant.

Cur & hæ plagæ dicantur nouissimæ, & in illis ira Dei consummata.

In nostra autem expositione his septem plagis tribuitur epitheton nouissimarum; vt significetur, hoc esse valde nouum plagarum genus. Quas enim plagas olim Deus aduersus peccatores immittebat, & quas mysticæ Ægypto, id est Iudæis perfidis, inflixit; illæ quidem propriam redolebant vindictam, quibus impij peccatores miserè perierunt. At in hac noua vindictæ ratione, quam Deus in Gentiles exercuit, non eò deducta res est, vt peccatores ipsi interirent; sed potiùs vt conuerterentur ad fidem, & Euangelij gratia fruerentur, idololatriâ & peccatis funditus exterminatis.

Quapropter huiusmodi plagæ non appellantur nouissimæ, quòd aliæ insuper non maneant sceleratos, sed quia est nouus vindictæ modus, ratioq; dignissima, quæ inter admirabiles Dei inuentiones numeretur. Dicuntur item plagæ nouissimæ; quia respectu eorum, qui his plagis flagellantur, & Dei hostes priùs erant, in eisdẽ plagis Dei indignatio terminatur, nec vlteriùs in eisdẽ puniendis procedit. In antiqua enim vindicta atq; supplicio, quod Deus de suis quondam hostibus sumebat, plagæ quidẽ in eos immissæ non erant extremæ ac nouissimæ; nec enim destruebatur peccatũ, sed D semper extabat, ac proinde ira Dei aduersus peccatores semper etiã permanebat. Quare post huius vitæ supplicia, æternæ etiã plagæ ipsos manebant. At verò plagæ illæ, quæ re ipsa peccatũ extinguũt, & peccatores ad Deum ipsum conuertunt, congruenter nuncupantur nouissimæ. Cùm enim in illis finiatur omnino ac dissoluatur ea ratio, quapropter Deus oderat peccatorẽ (nempe peccatũ) verissimè dicitur, Deo per has plagas ira & indignatio finiri. Atq; hoc est, quod textus ait, *Quoniã in illis consummata est ira Dei.* vbi obiter aduerte pro *consummata*, græcè haberi ἐτελέσθη, id est, expleta est. Et verò ita prorsus accidit. Nam plagis in Iudæos perfidos illatis nunquam Dei ira fuit expleta, quare æternùm illos tartareis supplicijs afficiet: quia nunquam plenè Diuinæ fit satis iustitiæ. Veruntamen in plagis hisce nouissimis (in quibus Christi passio potissimùm operatur) cumulatissimè satisfit Dei iræ in ijs, qui per illas plagas plectebantur. Quamobrem nullæ aliæ plagæ sunt super, quibus animaduertenda sint peccata in Deum patrata ab ijs Gentilibus, in quos hæ plagæ nouissimæ immittuntur.

Quid sit ira Dei in his plagis consummata.

Obseruandum tamen est, plagæ nouissimæ nomen non cuiuis ex his plagis seorsum, sed vniuersis septem coniunctim quadrare. Secunda enim plaga, vt constat, non est per se nouissima, siue extrema, nec quidem aut ipsa, aut plaga quinta propitiæ essent ac secundæ, si separatim sumerentur, E sed quatenus cum ceteris coniunguntur: vt reapse deseruiant Gentilium conuersioni. Deinde, quamuis plaga septima (si attendatur duntaxat, quod capite decimo sexto describitur) totius Romæ euersionem non attingat: acceditt amen ad publicam religionis Christianæ professionem in totius orbis theatro, atque metropoli: quæ fuit ingens Ecclesiæ victoria. Quare Romæ posteà ac totius Imperij conuersio non fuit noua egregij facinoris forma, sed magna illius victoriæ extensio. Itaque in eo, quod capite decimo sexto in plaga septima recensetur, aliquo modo includitur rei totius conclusio & consummatio. Dici etiam potest, quidquid capite decimo septimo & decimo octauo & decimo nono traditur, ad plagam septimam pertinere: quemadmodum totum caput decimum & maior vndecimi pars ad sextam tubarum plagam spectat; vt suo loco demonstratum est. Et certè difficultas ea, quòd Babylonis conflagratio, noua adhuc plaga post septimam videretur; hæc inquam difficultas similiter in aliorum interpretationibus occurrit; nec satis video, quid ei ceteri respondeant.

Plagæ nouissimæ nomen non singulis seorsum plagis, sed omnibus coniunctim sumptis conuenire.

Consummationis nomẽ in hisce plagis posse etiã ad perfectionem referri.

Præter hæc, consummationis nomen potest ad perfectionem referri, vt sæpe alibi in sacris Literis. Elegantissimè autem hæc ira mystica dicetur ira perfecta; quia eiusmodi est, de qua Deus maximè gloriatur, quamque pluris æstimat, & in qua valdè conquiescit. Est enim hæc ira, quæ iræ antiquæ vt succederet, Christi assertoris nostri meritis effectum est. Quàm verò Apocalypseos excellentia sit dignum, vt hæc ira Dei in eo celebretur; facilè spiritales viri intelligent. Atque de hac ira latè diximus in notat. 22. procemialium. A

Quoties in Apocalypsi diuinæ iræ mentio fiat, & qua distinctione ac mysterio.

Illud hic nullo modo interim prætermittendum esse censeo; nouies scilicet in Apocalypsi Diuinæ iræ mentionem fieri: in quarum tribus prioribus vtitur Apocalypsis Græco nomine ὀργὴ. Atque in his tribus locis sermo est de propria vindicta. Loci autem ij sunt, primus in capite sexto, numero decimo sexto & decimo septimo, *Ab ira Agni, quia magnus est dies iræ ipsorum.* vbi loquuntur impii. Alter capite vndecimo, numero decimo octauo, *Aduenit ira tua*: in damnatione, & obduratione Iudæorum (loquuntur autem seniores.) Tertius capite decimo quarto, numero nono. *Qui adorauerit Bestiam, bibet de vino iræ Dei, quod mistum est mero in calice iræ ipsius.* Quibus in verbis tertius loquitur Angelus, qui, vt suo loco vidimus, Petrum Apostolum figurat. At in sex locis sequentibus, Græcè pro ira & indignatione legimus θύμους & in iis omnibus ira semper accipitur mysticè, & ad peccati euersionem atque conuersionem peccatoris pertinet. Atque in vno ex his locis vox è cælo missa exauditur, nempe capite decimo sexto, numero primo, *Effundite septem phialas iræ Dei in terram.* In ceteris verò quinque locis Ioannes ex propria persona loquitur. Ii autem sunt cap. 14. 19. *Misit in lacum iræ Dei magnum.* cap. 15. 1. *In illis consummata est ira Dei.* cap. 15. 7. *Phialas plenas iracundiæ Dei.* cap. 16. 19. *Venit in memoriam ante Deum dare Babyloni calicem vini indignationis iræ eius.* & cap. 19. 15. *Ipse calcat torcular vini iræ furoris Dei omnipotentis.* In his inquam locis Græce legitur θύμος. Et quamuis Stoici asserant θύμον significare iram nascentem, siue incipientem; quam Latini vocant excandescentiam (& videtur quidem hæc significatio esse ad rem; nam ira mystica principium ducit ab ira, quæ in misericordiam commutatur:) nihilominus in Apocalypsi sapienter dicitur hæc ira Dei, quæ appellatur θύμος, esse consummata siue perfecta atque explera ira Dei, vt suprà expendimus. Et cælestis vox, quæ iræ nomen mysticæ iræ attribuit, tantopere Ioanni placuit, vt quoties de ira ipse loquitur, semper cælestis illius vocis phrasim vsurpet, semperque eodem nomine θύμος vtatur. Aliquando tamen vtramque coniungit vocem, vt θύμος ὀργῆς, significet indignationem mysticam, in qua est iræ atque vindictæ propriæ species, vel θυμὸς ὀργῆς, id est, excandescentia iræ, siue principium iræ. De vsu verò Stoicorum, quem suprà commemoraui, cõsulatur Lipsius in commentario Senecæ fol. 4. notatione 30. & fol. 6. notatione 55. Nota tandem, vocem θύμον significare etiam animam atque mentem, & animi etiam præstantiam & præsentiam, quod potest nonnihil etiam in præsenti iuuare. B C

TEXTVS.

Vers. 2. Et vidi tanquam mare vitreum mistum igne; & eos qui vicerunt Bestiam, & imaginem eius, & numerum nominis eius, stantes super mare vitreum, habentes citharas Dei. D

COMMENTARIVS.

IAM suprà notauimus, quamuis priùs fiat mentio septem plagarum, quàm maris vitrei, mentionem tamen, quæ priùs de plagis fit, esse veluti propositionem & summam eorum, quæ in duobus his capitibus dicenda sunt, atque adeo narrationem à versu secundo incipere.

Maris vitrei nomen hic pro veri maris similitudine, at cap. 4. pro vase æneo vsurpari. Et quæ sit huius discriminis ratio.

MARE VITREVM.] Suprà capite quarto, numero sexto fit etiam mentio vitrei maris: ibi tamen maris vitrei nomine intelligendum est vas vitreum capacissimum figura & quantitate simile illi, quod mare æneum in Scriptura appllatur. Hìc verò mare vitreum non vas aliquod, sed ipsæmet maris rubri vndæ coagulatæ. Ratio discriminis huius est, quia visio capitis quarti allusionem habet ad Salomonicum templum, atqui maris nomen in templo supponitur, pro ingente admodum vase iuxta Scripturæ loquutionem. At in hoc loco non fit ad templum allusio, sed ad mare rubrum, & ad stupendum illud miraculum, quando Israelitæ læti atque hilares illud sicco vestigio traiecerunt. Quamobrem necesse est, maris figuram hic considerari similem mari rubro, ita tamen vt aquæ ardentes appareant, & in vitream soliditatem coagulatæ, vt textus ipse requirit. Nam Ioannes supra hoc mare conspexit adstantes Bestiæ victores; qui minimùm sunt centum quadraginta quatuor millia. In vitreo autem vase quantumuis capacissimo, ne centum quidem homines adstantes concipi possent. E

Probatur hic pro mari propriè sumpto fore accipiendum.

Deinde si maris vitrei nomine hoc loco vas vitreum denotaretur: mente comprehendendum esset quasi vas fragile: hoc autem minimè esset aptum aut satis firmum, quo plurimi homines pedibus innitentes starent. Si tamen maris nomen hìc in ea significatione accipiatur, qua apud Latinos solet accipi mare vitreum; perinde erit atque mare congelatum. In mari verò congelato sisti, ac deambulari sine trepidatione potest; quinimò suprà congelatum etiam flumen ponderosa plaustra solent transire.

Dices, si mare est congelatum; vbi consideretur *mistum igne* (sic enim textus ait) consectarium

est

A est illud ocyssimè liquefieri. Respondeo, in eadem figura supponi, illud igne non dissolui, aut molliri. Quamobrem considerandum est, idem in hoc coacto mari accidisse, quod Sapientiæ 16, 22. ponderatur, vbi agitur de Ægypti plagis, *Nix autem & glacies sustinebant vim ignis, & non tabescebant: creatura enim tibi factori deseruiens exardescit in tormentũ aduersus iniustos, & lenior fit ad benefaciendũ pro his, qui in te confidunt.* *Soluitur obiectio, quæ contra prædicta potest opponi.*

Verùm enimuerò, diuersum in præsenti Apocalypseos loco mysterium latet. Pro cuius intelligentia animaduertat lector oportet, hoc mare coagulatum (supra quod videt Ioannes stantes Bestiæ victores) respondere loco illi capitis 10. vbi vidimus Angelum fortem ignitos habentem pedes, atque altero (nempe dextro) supra mare nitentem. Ibi autem diximus, Gentilitatem per mare figurari, fortis autem Angeli comminationem esse eiusmodi, fore vt Iudæorum terra derelicta per Gẽtilitatis mare graderetur, illudque Euangelij igne succenderet. Quod ergo fortis Angelus Christum repræsentans ibi promittit, hoc ipsum expletum iam cernitur c. 15. in Bestiæ victoribus, id est Christi famulis ac seruis. Illos enim videt Ioannes terram Iudaismi reliquisse, & Gentilitatis mare ingressos. Tametsi autem mare ipsos videbatur absorpturum, & ipsorum extincturum ignem, quo illi mare ipsum accendere nitebantur: Diuina tamen virtus illis mare solidum reddidit, ita vt intrepidi
B ac securi deambularẽt in eo, nec liquefactis vndis obruerẽtur, & ipsemet Euangelii ignis maris vndas non calefecit modò, verùm etiam inflammauit, iuxta illud Isaiæ vaticiniũ 64. 2. *Aquæ arderent igni.* Videt itaque Ioannes, *& mare vitreum,* (id est coactum & solidum,) *& mistum igne* nempe accensis flammis exæstuans. *Quid præterea mysterij sub maris vitrei nomine hic delitescat.*

Huiusmodi significationi, (quæ propria & germana est) potest etiam alia adnecti per allusionem ad illud Psal. 65. 22. *Transiuimus per ignem & aquam, & eduxisti nos in refrigerium.* Atque illud saltem pro comperto est, in hoc Apocalypseos loco fieri allusionem ad clarissimum illud miraculum, quo Deus filios Israelis per medium mare rubrum transmisit. Simulque hic innuitur, multò adhuc maius atque præstantius miraculum accidisse mysticis Israelitis, quando per Gentilitatis mare perrexerunt. Nam ad carnalis Israelis transitum diffugêre maris fluctus, & gradienti populo liberam & expeditam viam, atque adeò siccam præbuerunt. At in mystici Israelis traiectu non diuisæ sunt vndæ, sed potiùs, cùm iter facienti vellent obsistere, & iter fluctuum obiectu intercludere; Deus ipsas solidas stabilesque reddidit, vt nouus Israel per summas maris vndas absque submersionis formidine graderetur. Religionis autem ignis ipsas accendit aquas, visumque est *signum magnum & admira-*
C *bile,* nempe maris aquas esse solidas, & ardentes igne. *Allusio ad Psal. 65.* *Cur ad prisci olim Israelis trãsitum mare suas vndas diffiderit: nouus verò Israel mysticus super vndas gradiatur.*

Præterea, quòd spiritales Israelitæ fluctibus non submergantur, attribui potest mundanarum rerum contemptioni. Et quidem congruenter aptatur; nam carnales Israelitæ, vtpote diuitijs, opibus, ac bonis temporalibus onusti, (id est eorum amore & cupiditate) aquarum summitate vrgêre vestigia non potuerunt; ideóque opus fuit diffindi vndas, vt ipsi possent incolumes in vlteriora littora euadere. At spirituales Israelitæ, qui ex Ægypto exeunt, per summum mare iter faciunt, & mare ipsum sese eorum pedibus solidum exhibet. Quamobrẽ Petrus, qui dixerat, *Ecce nos reliquimus omnia,* potuit Christi gratia fultus ad ipsum supra mare pergere, vt habetur Matth. 14. 28. *Cur spirituales Israelitæ vndis nõ submergantur.*

ET EOS, QVI VICERVNT BESTIAM, ET IMAGINEM EIVS, ET NVMERVM NOMINIS EIVS.] Victores hos existimo proculdubio esse illos centum quadraginta quatuor millia, quorum mentio c. 7. & c. 14. Quapropter, vti victores habebant manibus palmas, vt dicitur cap. 7. 9. quas verò citharas textus hic illis tribuit, tribuerat pariter cap. 14. 2. Nec alij esse possunt, qui in hoc loco vocantur victores. contextus enim exigit, vt hi ipsi sint, qui in mari Gentilitatis veræ Religionis ignem accenderunt; quod facinus est proprium mystici Israelis ex spiritali Ægypto egressi. Atque virilem hunc animum, quo mystici Israelitæ Gentilitatis mare transire, & igne Religionis accendere tentarunt,
D consecuta fuit admirabilis septem plagarum operatio; quò tota hæc visio demum tendit. Vincere autem *Bestiam, & imaginem eius, & numerum nominis eius*; non solùm est, Bestiam & eius imaginem non adorare, vti suprà dictum est (possent enim id assequi fugiendo, & sese in latebras conijciendo:) sed bellũ etiam eidẽ Bestiæ per Euangelij prædicationẽ indicere acerrimum, & pro Christo moriendo, de illa gloriosissimè triumphare. Atq; ita Ecclesia de Martyribus canit, *Victorum genus optimum.* Porrò, quid sit Bestia, quid eius imago, quid nominis eius numerus; c. 13. explicatum est. *Qui sint victores bestiæ & imaginis eius.* *Quid sit, Vincere Bestiam & imaginem eius, & numerum nominis eius.*

Occurrit hic dubitatiuncula; cur scilicet in præsenti mentio fiat Bestiæ, imaginis eius, & numeri, alterius verò characteris (id est expressi nominis) nulla fiat mentio? Putabit quispiam, id per obliuionem nostro interpreti excidisse; nam in plerisque græcis codicibus additur etiam hic characteris nomen. Assero tamen id ipsius contextus proprium non esse; sed videri additum ab aliquo, qui crederet vocem illam desiderari. Hoc mihi (præter vulgatæ lectionis auctoritatem) persuadet, quòd character à nominis numero non distinguatur; quia est quiddam nomini & numero commune, vt vidimus in comment. c. 13. n. 17. atque ita non erat apta locutio, *Characterem & numerum,* sed *Nomen & numerum.* Quare videtur omnino Ioannes hic omisisse nominis mentionem; id tamen non incuria
E aut obliuione, sed consultò ac de industria factum est. Non quidem quia huiusmodi victores de expresso Bestiæ nomine non triumpharunt; sed quia satis erat dicere, quod plus est, vt reliqua minora subintellecta manerent. Quare cùm ageretur de iis, qui pro Christi gloria ceruices gladio alacriter supponebant; non opus erat explicare, eos Bestiæ nomine expressè notari se passos non fuisse; id enim manifestum satis erat. Illud explicari oportebat, eos perfectè de Bestia, deque ipsius imagine triumphum egisse; quandoquidem sese in mortem sponte offerebant, ne signum nominis numeri exciperent: hoc est, non solùm ne se Christi aduersarios profiterentur, sed etiam ne tacitè siue indirectè in tyrannorum sententiam pedibus viderentur ire. *Cur nulla hic Bestiæ characteris mentio.*

STANTES SVPER MARE.] Opinabitur aliquis, *Super* in hoc loco esse idem, quod *iuxta,* id est iuxta maris littus, sicut Psal. 136. 1. *Super flumina Babylonis.* Verùm allusio ad Israelis transitum per mare rubrum, & loci huius proportio & conuenientia cum iis, quæ dicta sunt cap. 10. 2. (vbi Angelus fortis dicitur habuisse pedem dextrum super mare;) ac demum intentio atque mysterium huius visionis postulant, ne victores in littore, sed in ipso mari pedibus insistentes inducantur. *Quo sensu dicantur stantes supra mare.*

In citharis allusio ad Exodi c. 15. vbi de Maria Mosis sorore.

HABENTES CITHARAS DEI.] In his citharis alluditur ad id, quod dicitur Exodi 15.20. *Sumpsit Maria tympanum in manu sua, egressæque sunt omnes mulieres post eam cum tympanis & choris.* Quapropter mox sequenti versu sequitur canticum Mosis, in quo manifestè respicitur ad canticum illud, quod legimus Exodi 15. *Cantemus Domino, gloriosè enim magnificatus est.* Hic verò, ad maiorem celebritatis ac lætitiæ significationem, omnes mystici Israelitæ citharas manibus ferunt; quorum pulsus & cantus indicat gaudium atque gloriam, quam re ac verbis Deo deferunt. Cithara enim aptissimè deseruit ad significandam exempli prædicationem, quæ doctrinæ adiungitur; vt suprà vidimus. Vocat autem Ioannes has Dei citharas, quia hoc citharарum genere Deus imprimis oblectatur. Et fortè alluditur ad musica templi instrumenta. Addo etiam citharas istas inter Dei dona meritò cõputari, quia *omne donum perfectum de sursum est.* Deinde, recepta Scripturæ phrasi, quidquid est excellens & magnificum solet frequenter significari genitiuo illo *Dei:* quod perinde est, atque adiectiuum *Diuinus.* Et quidem, non sine energia, citharæ diuinæ appellantur admirabiles primorum Christianorum virtutes; quarum actionibus, concentu atque harmonia difficultas omnis in maximam iucunditatem & Dei gloriam conuertebatur.

Cur appellentur cithara Dei.

TEXTVS.

Vers. 3. Et cantantes canticum Moysi serui Dei, & canticum Agni, dicentes; Magna & mirabilia sunt opera tua Domine Deus omnipotens, iustæ & veræ sunt viæ tuæ Rex sæculorum.

4. Quis non timebit te Domine, & magnificabit nomen tuum? quia solus pius es, quoniam omnes Gentes venient, & adorabunt in conspectu tuo, quoniam iudicia tua manifesta sunt.

COMMENTARIVS.

Ad quod Mosis canticũ hic fiat allusio.

DVò Mosis cantica in sacris Literis celebrantur: alterum Exodi 15. *Cantemus Domino, gloriosè enim magnificatus est,* &c. Alterum Deutero. 32. *Audite cæli, quæ loquar,* &c. Indubitatum tamen est, hic non de secundo cantico agi, sed de primo. Hoc enim est, quod in Israelis transitu per mare rubrum decantatum fuit, quò manifestè in hoc loco respicitur. Quæ autem hic Mosaici cantici summa attingitur, primum canticum perspicuè attendit, non secundum. Sed quid erit, *Canticum Moysi, & canticum Agni?* Dicat aliquis Mosis canticum priùs à victoribus, deinde canticum Agni fuisse decantatum; atque hoc ipsum Agni canticum esse, quod mox illis verbis exprimitur, *Magna & mirabilia sunt opera tua Domine,* &c. Ceterùm Apocalypseos artificium & elegantia minimè patiuntur, aliquid huic sacræ fictioni inseri, quod non sit ex aliquo Scripturæ loco repetitum. Quapropter non rectè existimatur, quod textus canticum refert à victoribus celebratum, nouam aliquam Agni cantilenam esse, quæ in alio Scripturæ loco neutiquam reperiatur. Si ergo rem seriò expendamus, non dubito quin Ioannes quasi summatim fuerit complexus iis verbis præcipuum Mosaici cantici caput. Quare idem omnino debet esse & Mosis canticum, & Agni: videlicet accepto Mosis cantico iuxta sensum non literalem, sed mysticum; accepto etiam Mosis nomine mysticè pro Christo. In quo denotatur, sicuti Moses fuit præcipuus dux, qui Israeliticum populum per mare rubrum traduxit, ita etiam mysticum Mosem, nempe Christum Dominum fuisse ductorem prȩstantissimum, qui spiritalem Israelem super mare vitreum igne mistum transuexit. Cùm autem qui hoc mare superarunt, in eius traiectu patientiam Christi sint æmulati, dum pro Dei gloria & pro mundi salute ad Christi imitationem sese morti obiecerunt; ideo dicitur mysticus hic Moses Israelis mystici dux gloriosissimam hanc victoriam, veluti agnus & agnorum dux, comparasse. Atque adeò mysticus Mosaici cantici sensus esse propriè canticum illius, qui egregium hoc facinus, vt agnus aggressus fuit, atque confecit. Et proptereà congruenter satis appellatur canticum Agni illud, quod nouus Israel cum Christo pariter suo duce concinuit. Nam & de eo cantico, *Cantemus Domino gloriosè,* &c. ait sacer textus Exodi 15.1. illud à Mose, & ab Israelis filiis fuisse decantatum. Itaque cohæret optimè illius cantici summam & mysticum eius sensum à nouis Israelitis hic simul concini.

Quid sibi velit, Canticũ Mosi, & canticũ Agni.

Verba, quæ victores hic concinunt, complecti debere sensu mystico summam Mosaici cantici.

Verba ergo, quæ victores cecinisse dicuntur, complecti debent in sensu mystico Mosaici cantici summam. Quare verba illa, *Magna & mirabilia sunt opera tua, Domine Deus omnipotens,* referenda sunt ad prodigium illud admirandum de Israelitici populi transitu per mare rubrum, deque Ægyptiorum submersione in eodem mari. Quod autẽ sequitur, *Iusta & vera sunt viæ tuæ Rex seculorum,* reuocandũ est ad æquissimũ Dei iudicium, quod in admirabili illo opere splendescit, nempe in liberatione iustorum, & iniustorum euersione. Iam verba illa, *Quis non timebit te, & magnificabit nomen tuum?* respiciunt illud, quod in Mosis cantico recẽsetur de metu ac trepidatione, quæ exaudito illo Dei prodigio Philisthæos, Idumæos, Moabitas, & Cananæos peruasit. Deinde mysticus formidinis huius sensus innuit sanctum Dei timorem, qui fuerat Gentibus ac nationibus inijciendus, audita Martyrum victoria & gloriosissimo Ecclesiæ persecutionum fine. Atque id est quod textus ait, *Quoniam omnes Gentes venient, & adorabunt in conspectu tuo, quoniam iudicia tua manifesta sunt.*

Num hic Rex sæculorum, an Gentium sit legendũ?

Circa verbum illud, *Rex sæculorum;* illud obiter adnotandum est, vulgatæ editionis auctoritate persuaderi, hanc esse germanam lectionem. Nec obstat, quod adducit Ribera ex variis lectionibus Græcis & ex coniectura, vt per errorem scribi potuerit *sæculorum* pro *sanctorum.* Cùm igitur hæc sit vera

A lectio & omnino recipienda : suspicor, commutationem vocis *Sæculorum* in *sanctorum*, siue *Gentium*, inde fuisse exortam ; quòd crederetur nulla esse peculiaris ratio, cur hic Deus vocaretur *Rex sæculorum*. Quòd verò voluerint aliqui hic legere, *Rex Gentium*, inde dimanauit ; quòd Ieremias cap. 10. 7. habet, *Quis non timebit te ô Rex Gentium?* Enim verò si attentiùs id libeat perscrutari, nihil aptius in hoc loco, quàm si legatur *Rex sæculorum*. Etenim cùm in hoc victorum cantu ad antiquissimum illud Mosis canticum alludatur, mirificè consentit, Deum appellari sæculorum Regem; vt denotetur, ipsummet Dominum; qui quondam antiquum Israelem per medium mare rubrum traduxit, nunc etiam traducere nouum Israelem per summas maris vndas ; & in nouissimis sæculis operari, quod in antiquis figurauerat.

Cur Deus hic Rex sæculorum appelletur.

QVIA SOLVS PIVS ES.] Horum verborum cum antecedentibus constructio huiusmodi est. *Quis non magnificabit nomen tuum, confitendo te solum esse pium?* Ribera Pium in præsenti accipit, pro mundo siue puro; quia Græce legitur ὅσιος, id est sanctus, iustus, nullo scelere contaminatus. Mihi videtur noster interpres Græcæ dictionis significationem ex se communem ad omnem sanctitatem, de pietate erga filios singulatim exposuisse. In ipso enim Israelitici populi transitu per mare rubrum, se Deus admodum pium erga suos filios ostendit : & multò magis in mystici Israëlis traiectu per
B summos Gentilitatis maris fluctus. Vt autem ponderetur, quàm se pium Deus suis filiis præstet ; eleganter dicitur ipse solus esse pius, id est, nulla dari patris aut matris pietas, quæ cum Diuina pietate possit vlla ex parte conferri.

Vers. 4.

Cur hic Deus dicatur pius.

QVONIAM OMNES GENTES VENIVNT.] Credit Ribera particulam *Quoniam*, poni pro *Quòd* ; & loci huius ordinationem esse huiusmodi *Quis non magnificabit nomen tuum, dicens te solum esse pium, & omnes Gentes esse ad te adorandum venturas, & manifesta esse iudicia tua?* Congruentius tamen esse existimo, vt victores rationem reddant, siue potius explicent, cur dixerint, *Quis non timebit te*, &c. nempe quoniam non dubitant, omnes Gentes, considerata miraculi magnitudine, (videlicet de eorum transitu per summitatem maris, deque ipsorum persecutorum submersione) venturas fore ad veri Dei templum, vt eum adorent propter tanti miraculi euidentiam, & diuini iudicii ostensionem. Iuxta quem sensum, quod in fine dicitur, *Quoniam iudicia tua manifesta sunt*, perinde est, ac redditio rationis de Gentium omnium aduentu. Illa autem phrasis, *Venient, & adorabunt in conspectu tuo* ; idem sonat, quod, *Venient vt te in templo tuo adorent.*

Vox Quoniam, quid hic peculiare habeat.

N O T A T I O I.

De sensu mystico cantici Mosis, quod habetur Exodi 15.

TEXTVS.

1. *CAntemus Domino, gloriosè enim magnificatus est, equum & ascensorem deiecit in mare.*

2. *Fortitudo mea & laus mea Dominus, & factus est mihi in salutem : iste Deus meus, & glorificabo eum : Deus patris mei, & exaltabo eum.*

3. *Dominus quasi vir pugnator, omnipotens nomen eius.*

4. *Currus Pharaonis & exercitum eius proiecit in mare, electi principes eius submersi sunt in mari rubro.*

5. *Abyssi operuerunt eos, descenderunt in profundum quasi lapis.*

6. *Dextera tua Domine magnificata est in fortitudine : dextera tua, Domine, percussit inimicum.*

7. *Et in multitudine gloriæ tuæ deposuisti aduersarios tuos: misisti iram tuam, quæ deuorauit eos, sicut stipulam.*

8. *Et in spiritu furoris tui congregatæ sunt aquæ : stetit vnda fluens, congregatæ sunt abyssi in medio mari.*

9. *Dixit inimicus : Persequar, & comprehendam, diuidam spolia, implebitur anima mea : euaginabo gladium meũ, interficiet eos manus mea.*

10. *Flauit spiritus tuus, & operuit eos mare : submersi sunt quasi plumbum in aquis vehementibus.*

11 *Quis similis tui in fortibus Domine? quis similis tui, magnificus in sanctitate, terribilis atque laudabilis faciens mirabilia?*

12. *Extendisti manum tuam, & deuorauit eos terra.*

13 *Dux fuisti in misericordia tua populo quẽ redemisti, & portasti eum in fortitudine tua, ad habitaculum sanctũ tuum.*

14. *Ascenderunt populi, & irati sunt : dolores obtinuerunt habitatores Philisthiim.*

15. *Tunc conturbati sunt principes Edom, robustos Moab obtinuit tremor, obriguerunt omnes habitatores Chanaan.*

16. *Irruat super eos formido, & pauor in magnitudine brachii tui : fiant immobiles quasi lapis, donec pertranseat populus tuus, Domine, donec pertranseat populus tuus iste, quẽ possedisti.*

17. *Introduces eos, & plantabis in monte hereditatis tuæ, firmissimo habitaculo tuo, quod operatus es Domine : sanctuarium tuum Domine, quod firmauerunt manus tuæ.*

18. *Dominus regnabit in æternum, & vltra.*

19. *Ingressus est enim eques Pharao cum curribus & equitibus eius in mare : & reduxit super eos Dominus aquas maris : filii autem Israel ambulauerunt per siccum in medio eius.*

1. Dubitatio : An sensus mysticus sit literalis?

C SVPRA iam vidimus per occasionem noui Israelis, per summas vitrei maris vndas gradientis, Apocalypsin affirmare, quemadmodum victores Mosis canticum cecinerunt. Ex hoc igitur capite ea imprimis suboritur dubitatio ; Vtrùm sensus mysticus, quem illi cantico tribuit Apocalypsis, sit in eo literalis? Quamuis enim in ænigmate possit aptè respici ad mysticum historiæ alicuius sensum, licèt sensus is nulla ratione fuerit intentus per ipsamet antiquæ historiæ verba : qui tamen in Apocalypseos intelligentia profecerit, non dubitabit, Apocalypseos esse morem, in iis prophetarum locis, quos citet, eorundem locorum sensum literalem indicare. Cùm
D enim c. 10. per allusionem ad Ps. 28. Ioannes ait se septem tonitruorum vocem audisse : eo ipso significat, verùm illius Psalmi sensum literalem in capitis 10. Apocalypseos scopum inferi. Nec enim solùm continet speciosam aliquam allusionem siue comparationem, sed veram eiusdem Psalmi in sensu proprio relationem. Quem morem semper Apocalypsis obseruat : atq; id ad miram ipsius Apocalypseos sapientiam, & ad ceterorum librorum explicationem est valde notandum. Et in capite quidem octauo vidimus, hunc morem non solùm in allusione ad Prophetarũ libros, sed etiã ad Tobiæ librum obseruari.

Vtrùm mystica Mosaici cantici interpretatio pro literali debeat reputari.

Ex hac ergo consuetudine oritur in præsenti dubitatio de sensu mystico, quem Apocalypsis in præ-
E senti, cantico Mosis attribuit, num scilicet in eo literalis sit, atque adeò per ipsa illius cantici verba ab Spiritu sancto intentus? Namque vt Apocalypsis cap. 10. se refert ad Psalmum 28. ita hic se itidem refert ad canticum Mosis : ac proinde sicuti respectus ille ad Psalmum 28. nobis lumen prætulit, vt literalem Psalmi illius sensum attingeremus ; ita etiam videtur ex hoc respectu ad Mosis canticum nobis lux oritura, ad sensum illius cantici literalem.

Pars affirmans statuitur, vt verisimilis.

Nouum id fortasse, atque insolitum multis videatur : qui perlecto cantico, & interpretum expositionibus peruolutatis, constare dicent, nullum alium huius cantici literalem esse sensum, præter illum, quem & ipsa verba sonant, & Israëliticus populus

in eo decantando intellexit. Veruntamen tam Apocalypseos consuetudo, quàm lux, quæ ex ea mihi ad plurium locorum Scripturę intelligentiam affulsit, me certè haud parum vrgent. Nec verò est, cur alicui mirum videatur, Mosem inter præstantissimos Prophetas iure enumerandum, in suo cantico vti excellentiâ illa, quam docti viri sacris Vatibus frequenter attribuunt; quòd nimirum præsentia tangant, & futura respiciant: vt in Dauidicis Psalmis, & in Isaiæ vaticinio de onere Idumæorũ & Babylonis excidio apparet. Atque id ipsum doctiorum plurimi sentiunt de Prophetis ferè omnibus. Hoc autem non impedit, quominùs in eisdem locis plerumq; in sensu proximo agatur de eo, quod litera ipsa sonat. Etenim si inter Prophetię alicuius sensus aliquis est de Christianæ Ecclesiæ euentu per hanc siue illam antiquam historiam figurato; perspicuum est secundùm hanc comparationem in sensu per verba intento vtrumque comprehendi: nimirum & antiquam historiam, & Christianæ Ecclesiæ mysterium in illa præsignificatum. Quòd autem hæc sit Prophetarum mens & consuetudo, non solùm pia est opinio, sed quæ validissimis argumentis cõprobetur; & magnam afferat lucem ad Prophetarum intelligentiam, sine qua sæpè nullus est Scripturæ contextus Prophetiarum maiestate dignus. Et parum satis in sacrarum Literarum studio prouectus est, cui hæc non persuadet ipsamet Prophetarum lectio. Verùm vt ad Mosis canticum deueniam; fateor, nos ab ipso contextu non cogi, vt præter proximum sensum per ipsa etiam verba ex historiæ illius comparatione, de Ecclesiæ mysteriis sermonem esse dicamus. At, si minus cantici contextus obligat; verisimile saltem id est ex sensu, quem illi tribuit Apocalypsis, ex Apocalypseos ipsius in aliis locis consuetudine, & ex Mosaici cantici excellentia.

Prophetis familiare esse, sub Iudaicarum historiarum cortice Christianæ Ecclesiæ historias respicere.

Cantici Mosaici textum non valde vrgere, vt mysticus ipsius sensus pro literali habeatur.

Sed quoniam non omnes id sibi persuadebunt; & alioqui nulla ratione negari debet, quin Apocalypsis eum ferè semper morem obseruet: dici poterit, licèt hic sit receptus ab Apocalypsi mos; in hoc tamen loco peculiarem esse rationem, vt dicatur fieri allusio ad sensum illius cantici non literalem sed mysticum. Quippe vnum, idemque canticũ nuncupatur Mosis & Agni; & quia ex ipso contextu mox apparet, quod victores concinant, non esse ex ipsis Mosaici cantici verbis depromptum; sed alia afferri verba, quibus mysticus antiqui cantici sensus comprehendatur. Atque ita nomen Mosis hic mysticè accipitur, sicuti nomen Agni; & in vtroque designatur Christus.

II. *Dubitatio de partibus mystici sensus, quem Apocalypsis prædicto Mosis cantico tribuit.*

QVIS sit mysticus Israel, qui per mare diuinitus transiuit? quod mare ipsum mysticum? satis iam explicuimus. Sed quisnam erit Pharaonis exercitus, qui in mare demersus fuit? Hoc non video satis ab interpretibus explicatum. Mihi tamen vt certissimũ in Apocalypseos contextu supponitur, qui mari obruti fuerunt, Iudæos esse Ecclesiam persequentes. Et quidem non opus erat, id ab Apocalypsi in hoc loco exponi. Iam enim capite 11 dixerat, Ierosolymam rebellem vocari in Apocalypsi spiritualiter Ægyptum. Si ergo mare in præsenti denotat Gentilium multitudinem (quia aquæ multæ populi multi:) Si mysticus item Israel per Gentilitatis mare sese inferens non fuit demersus, sed illud potiùs sibi subiecit, & veræ Religionis igne accendit; quid aliud erit, Ægyptios Israelis persecutores in mare fuisse submersos, nisi Ierosolymam Christianos persequentem iusto Dei iudicio deuoratã & absorptam fuisse ab ipsis Gentilibus, de quibus Christiani triumphabant? Quis verò nesciat in primitiuæ Ecclesiæ historia, quam sub Prophetię specie Apocalypsis depictura erat, consideratione esse dignissimum horribile illud supplicium, quod Deus de Iudaico populo, & præsertim de vrbe Ierosolyma sumpsit per Gentiles ipsos; & singillatim per Romanum Imperium, de quo iam Christianus

Quisnam sit mysticè Pharaonis exercitus in mare demersus.

Explicatur summatim mysticus Mosaici cantici sensus.

A populus per Martyrum victorias triumphare cœperat? Deinde ipsamet persecutio aduersus Christi Ecclesiam per obstinatam Ierosolymam concitata mysticam Ægyptum induxit in mare exercitus Romani. Etenim æquissimo Dei iudicio factum est, vt Ierosolymæ oppugnatio ac persecutio metu Romanorũ Ecclesiæ illata, ipsosmet Iudæos in medias vndas, id est, in Romanorum potentiam intruderet: vt miserè interirent, sicuti Pharaonis exercitus antiquum Israelem vrgens interiit. Cùm autem huiusmodi ruina adeò fuerit magna, vt eam Christus Redemptor noster acerbè antea deplorauerit; res profectò erat valde digna, quam Apocalypsis in egregio aliquo symbolo attingeret. Nec potuit congruentior locus dari, quàm hic; in quo depingitur mystici Israelis traiectus per medium Gentilitatis B mare; & Mosis citatur canticum, in quo pariter celebratur tum Israelis felicitas in ipsa maris traiectione, tum infelicitas Ægypti, quæ ob nimiam suam audaciam eodem fuit mari dimersa.

In eadem etiam figura clauditur, quod post Ierosolymæ vastitatem subsecutum fuit; videlicet Iudaici populi dispersio per varias Romani Imperii prouincias, qui veluti captiui nec caput ampliùs extollere, nec in pristinam libertatem asseri potuere. Quis enim non videat, hoc pariter includi in ea repræsentatione, quia Romanum Imperium inducitur maris instar mysticam Ægyptum suis vndis obruentis? Atque hæc quidem interpretatio non est ex meo cerebro conficta, sed ex ipsis Apocalypseos verbis desumpta; dum asserit, mysticam Ægyptum esse Ierosolymam rebellem, & spiritali Israeli cum mystica Ægypto accidisse, quod in Mosis can- C tico celebratur.

Dicet tamen aliquis, Ecclesiæ victoriam de Iudaico populo partam à capite 8. advsque vndecimum fuisse iam in Apocalypsi significatam; quare retrogradum esse cursum, si nunc Ierosolymæ ruinâ iteretur. Respondeo, huiusmodi regressum, dum obiter & quasi per transennam fit, esse necessarium, quando mystici Israelis transitus per Gentilitatis mare consideratur. Hic enim transitus connexus erat cum Ægypti submersione in eodem mari. Qui verò exercitus Israelem mysticum ex Ægypto egredientem insectabatur, perspicuum est, eum non esse Gentilicum, sed Iudaicum. Gentiles enim Christianum populum non diuexarunt, quòd Iudæorũ lege derelictâ Euangelicã fuissent amplexi; sed quòd ipsosmet Gentiles vellent Christi fidei subigere.

Difficultas in nostra explicatione occurrens soluitur.

D Cùm hactenus viderimus Pharaonis exercitum esse Iudaicũ populũ noui Israelis persecutorẽ; videamus oportet, quis sit mysticus Pharao tanti exercitus ductor? Ad hoc dici posset, per Pharaonẽ significari Iudaici populi Principes ac moderatores, pręsertim summum sacerdotum Principem: aut fortè etiam Herodem. Magis tamen placet, vt Pharao designet dæmonem, quem veluti ducem & caput sequebantur Iudæi Christianam Ecclesiam persequẽtes. In quo declarationem amplector Tertulliani, Origenis, Arnobij, Hieronymi, Cyrilli, Nysseni, Bernardi, & Ruperti; apud Lauretũ in sylua verbo Dæmon, qui notant, in sacris Literis dæmonem Pharaonis nomine figurari; sed hos Patres explico non de dæmone in quouis actu; sed de illo singulatim, prout erat mysticæ Ægypti princeps, id est, Iudæorum Ecclesiam persequentium. Manifestum verò est, in E ea Iudaici populi submersione obrutum pariter fuisse atque euictum ipsius Regem ac Ducem, quatenus persecutionis illius caput erat.

Quis mysticè per Pharaonem figuretur.

Præterea, quod in Mosis cantico dicitur de Idumęorũ & Moabitarum perturbatione, facili negotio applicatur ad Gentiũ terrorẽ ob clarissimas victorias, quas suis Martyribus Deus conferebat. Iam autẽ vidimus c. 14. notat. 6. qui sint spiritaliter Idumęi & Moabitæ, & quàm aptè hæc nomina cõducant ad id, quod Apocal. repræsentat, agens de Romano Imperio & de Gentilibus, qui suis cõcupiscentiis manus dabant. Eòdem spectat, quod in ipso cãtico subditur de Chananæis & Philisthæis, qui fuerunt Gentiles ab Israele mystico superati, quantumuis priùs hostili & infenso animo in eum conspirarint, & acerrimum ei bellum intulerint.

A

TEXTVS.

*Verſ.*5. Et poſt hæc vidi, & ecce apertum eſt templum tabernaculi teſtimonii in cælo.

6. Et exierunt ſeptem Angeli habentes ſeptem plagas, de templo, veſtiti lino mundo & candido, & præcincti circa pectora zonis aureis.

7. Et vnum de quatuor animalibus dedit ſeptem Angelis ſeptem phialas aureas plenas iracundiæ Dei viuentis in ſæcula ſæculorum.

COMMENTARIVS.

B

Templvm tabernacvli testimonii.] Ioanni fuit viſa in cælo forma & ſpecies illius, quod Scriptura tabernaculum teſtimonii appellat; quod erat tentorium Deo ſtructum à Moſe; in eoque atrium erat patens & apertum, atque opertum etiam & tectum tabernaculum. Hoc igitur tabernaculum opertum appellatur hic Templum tabernaculi; imò etiam videtur templi nomen in hoc loco ad ſanctum ſanctorum coarctari. Nec eſt, cur Riberæ videatur nouum, quod ſancto ſanctorum tabernaculi, nomen templi in Scriptura tribuatur. Nam Dauidis tempore nondum erat fabricatum Salomonis templum, ſed adhuc in veteri tentorio Deus habitabat: cum tamen Regius ipſe Vates dicat Pſ.27.2. *Exaudi Domine vocem deprecationis meæ, dum oro ad te; dum extollo manus meas ad templum ſanctum tuum.* Vbi pro *templo* Aquila & Symmachus legunt, χρηματιστήριον, id eſt, *oraculum.* Theodotio verò *Debir.* quæ vox Hebraica ſignificare ſolet ſanctum ſanctorum. Certum igitur eſt per *Templum* interdum in Scriptura ſignificari ſancta ſanctorum. Quare *Templum tabernaculi teſtimonii,* perinde erit, atque ſancta ſanctorum tabernaculi teſtimonii. Ad hæc in Sionis monte nullum aliud extitit templum, niſi teſtimonii tabernaculum; quod in ſacris Literis pro aptiſſimo Eccleſiæ primogenitæ ſymbolo celebratur; vt videbimus in expoſitione Pſ.28. cuius inſcriptio eſt, *In conſummatione tabernaculi.* Cùm ergo hæc viſio, ſiue figura non repræſentet Salomonis templum, cui ingentes erant valuæ; ſed ſancta ſanctorum tabernaculi, vbi pro valuis prætentum erat velum; ſequitur hinc, quod Ioannes ait, *Ecce apertum eſt templum;* in eo denotari, non reſeratas fuiſſe valuas, ſed velum ſublatum; & ex interiori tabernaculi receſſu ſeptem Angelos prodiiſſe ſeptem plagas in phialis totidem afferentes. Qui autem Angelis phialas in manus tradidit, ait Ioannes fuiſſe primum ex quatuor animalibus, cui leoninus vultus inerat.

Quodnam appelletur Templum tabernaculi teſtimonii.

Per templũ interdum in Scriptura oraculum, ſiue ſanctũ ſanctorum aut tabernaculi, aut templi ſignificari.

C

Ribera & Viegas multum reperere difficultatis in his verbis, *Templum tabernaculi teſtimonii;* quibus proinde peregrinas adhibuere expoſitiones. Verùm meo iudicio certum ac planum, quod ſupra dixi. Iam in ea locutione adeò in ſacris Literis receptâ *Tabernaculum teſtimonii,* teſtimonium non Dei legem ſignificat. Nam in Hebræo ſemper eſt, *Tabernaculum mophed.* Quando autem lex appellatur teſtimonium, ſemper in Hebræo ponitur *Geduth,* quæ vox valde eſt diuerſa. Itaque *Tabernaculum teſtimonii,* Hebraica phraſis eſt ſignificans tabernaculum illud, in quod ad ſtatuta ſacra & ſolemnitates populus cogebatur; vel, quod Dei præſentiâ & veluti teſtimonio confirmatum & ſtabilitum erat.

Tabernaculum teſtimonii quid ſit.

Vidit ergo Ioannes in cælo quoddam teſtimonii tabernaculum ei ſimile; quod fecerat Moſes; in quo velum ſancti ſanctorum erat ſublatum, & ex intimo penetrali prodibant ſeptem Angeli totidẽ

D

Phialas habentes. hæ autem phialæ erãt plenæ admirabili illo liquore, qui effuſus ſeptem illaturus erat plagas, de quibus c.16. Porrò huiuſmodi plagæ, vt ſuprà iam vidimus, non antecedunt egreſsũ Iſraelis ex Aegypto; ſed conſequuntur potius noui Iſraelis tranſitum ſupra maris vndas. Harum autem ſeptem plagarum ſignificatio (ſicuti in verſus primi commentario dictum eſt) ad ſeptẽ plagas myſticas eſt referenda, quibuſcum Deus in Romanum Imperium, & in Romam præſertim Imperij ethnici caput, bellum geſſit. Septem Angeli ſunt viri ſeptem Apoſtolici ad ſacram hanc actionem delecti numero phialarum reſpondentes. Et quamuis figura ſeptenarium aſſignet pro numero plagarum; non tamen ſeptem fuere dũtaxat; ſed ampliùs ſeptuaginta millia, qui in id munus effundendi phialarum ſuam operam contulerunt; ſicut in ſimili figura diximus de Angelis Chriſti paſſionis inſignia venerantibus.

Eleganter quoq; finguntur ſeptem illi Angeli ex oraculo prodire viſi; vt innuatur, hos Angelos priuſquam ad phialarum munus præſtandum à ſummo Deo mitterentur, ab eo fuiſſe introductos in ſui ſanctuarii penetrale, & arcana ſua conſilia iis fuiſſe communicata. Quòd ſi hos ſeptem phialarum Angelos cum Angelis tubarum conferre velimus, tubarum quidem Angeli dicuntur ſtetiſſe in conſpectu Dei; Angeli verò phialarum ex ſancto ſanctorum egreſſi dicuntur. Quo in diſcrimine adumbratur; quantumuis primi Angeli (id eſt antiqui prophetæ) Dei fuerint ſerui, eorum tamen familiaritatem non eò perueniſſe, quò poſteriorum Angelorum familiaritas acceſſit. Hi enim nõ ſolũ Deo dicuntur adſtare tanquam miniſtri, ſed etiam in ſanctum ſanctorum ingredi; quod eſt, quaſi Dei cubicularios eſſe, atque illi imprimis gratioſos. Priùs enim nondum erat reuelata ſanctorũ via, vt Paulus ait; donec per Chriſti mortem ſancta ſanctorum reſerata ſunt, & homines eò penetrarũt, fruituri arcanâ ac reconditâ Dei conſiliorum communione. Vbi obiter aduertẽdum eſt, adſtare coram Domino dici in Scriptura omnes, qui in atrium Domini ingrediũtur. Licet autem veteres Prophetæ ſublimiori ſenſu dicantur adſtare coram Domino: nunquam tamen dicuntur ingreſſi in oraculum templi, quod eſt in cælo. Et quamuis alioqui ſignificentur aliquando in ſancta ſanctorum ingreſſi; hoc tamen in aliis myſteriis magis profundis accidit. Etenim ad minas peccatoribus intendendas non neceſſe fuit ſignificari, eos in ſancta ſanctorum fuiſſe introductos.

Quare ſeptẽ phialarum angeli ex ſancto ſanctorum prodire fingantur?

E

Quinam in ſacris Literis dicantur adſtare corã Domino?

Cur hi septẽ angeli non ex templi Salomonici, sed ex Mosaici tabernaculi oraculo prodire dicantur?

A At enim, quid sibi vult, quòd textus ait, nimirum hos septem Angelos non fuisse egressos ex Salomonis templo, quod Paulus nominat Sanctum seculare; sed ex templo, siue oraculo tabernaculi testimonii? Respondeo, in distinctione antiqui tabernaculi à Salomonis templo eleganter adumbrari Christianæ Ecclesiæ statum, in quo erat ante victoriam de Romano Imperio partam, ab eo distinctum, qui sibi post ipsam victoriam fuit. Priùs enim Christiana Religio per desertum minori apparatu quasi exul incedebat; & veluti in tempore belli sub tabernaculo ac tentorio degebat. Vnde est illud Actuum 7.44. *Tabernaculum testimonii fuit cum patribus nostris in deserto.* Et 2. Reg. 7.6. *Neque enim habitaui in domo ex die illa, qua eduxi filios Israel de Aegypto.* Posteà tamen veluti pacis & secundæ fortunæ tempore multò maiori magnificentia & apparatu firmum fixit in templo domicilium. Et quidem vtrumque tam tabernaculum, quàm templum verè considerantur, vt Dei habitationes; ex quibus gubernauit, atque gubernat suam Ecclesiam, & mundum etiam vniuersum. Veruntamen bellum aduersus Romanum Imperium ethnicum verissimè dicitur Deus non ex mystico Salomonis tẽplo, sed ex tabernaculo mystico administrare. Sed quanuis antiquum tabernaculum templo fuerit inferius magnifico ornatu atque amplitudine: nihilo tamen inferius fuit diuinæ virtutis atque præsentiæ clarissimis argumentis; sed potiùs in hoc illi maximè præstitit.

Cur tabernaculum sit in cælo conspectum?

B Quòd huiusmodi tabernaculum fuerit in cælo conspectum; nobis innuit, non hîc esse sermonem de visibili illo tabernaculo per Mosem fabricato; sed de spirituali, quod Deus in primitiua Ecclesia habebat, cuius conuersatio in cælis erat. Veritas autem figuræ ipsi non secus, quàm terræ cælum antecellit.

Difficultas soluitur.

Dices; cùm in capite 11. institutus fuit sermo de persecutione per Iudæos excitatâ (quæ Gentilium persecutione prior extitit) iussus est Ioannes templum dimetiri; vbi videtur de Salomonico templo sermo esse. Nam in ijs verbis, *Metire templum*, alluditur ad postrema Ezechielis capita, in quibus Salomonis templum, aut aliud præstantius & magnificentius mensuratur. Respondeo tamen, ipsummet Ecclesiæ primitiuæ templum cum antiquo tabernaculo comparari, propter externam inopiæ & egestatis speciem, quæ magna fuit respectu externæ amplitudinis ac maiestatis, quò posteà extollendum erat; atque hoc ipsum primitiuæ Ecclesiæ templum ob insignia & præstantia clarissimarum virtutum documenta comparari non modò cum Salomonis, sed etiam cum Ezechielis tẽplo, quod multò est nobilius & excellentius. Vtramque autem allusionem ænigma Apocalypseos complexum fuit; nec tamen altera alteram excludit, quia diuersâ ratione considerantur.

Vers. 6. Phialas siue plagas angelis fuisse datas, antequàm ex tabernaculo exirent.

ET EXIERVNT SEPTEM ANGELI HABENTES SEPTEM PLAGAS.] Existimabit aliquis, licèt dicantur exiisse de templo septem Angeli habentes septem plagas; ita tamen hunc locum fore connectendum, vt dicantur prodiisse de templo Angeli, quibus posteà datæ fuerint septem plagæ; nondum tamen phialas manibus habuerint, quando è templo egressi sunt; posteà enim dicitur, *Et vnum de quatuor animalibus dedit eis septem phialas.* Re tamen meliùs examinatâ videtur certum, leonem intra ipsum oraculum siue Sanctum sanctorum septem Angelis phialas tradidisse: ita enim sensui congruentius est, & loco ipsi: vbi quatuor animalia esse considerantur. Atque hoc innuitur verbis illis, *Exierunt de templo habentes septem plagas:* quod perinde est, ac si dicantur ipsi iam eas manibus afferre. Quis autem phialas Angelis in manus dederit, sequenti versu explicatur, cùm subditur; *Et vnum de quatuor animalibus dedit septem Angelis septem phialas.* C

Quid in hoc angelorũ cultu & vestitu innuatur.

VESTITI LINO MVNDO ET CANDIDO, ET PRÆCINCTI CIRCA PECTORA ZONIS AVREIS.] Circa duplicis huius symboli significationem consulantur, quæ diximus c. 1. versu 13. ad ea verba, *Vestitum podêre, & præcinctum ad mamillas zonâ aureâ.* Nam licèt ibi videatur de Christo institui sermo, hîc de ipsius ministris; idem tamen est sensus: quia capite primo sermo est de Christo in suis fidelibus. Et duplex hoc symbolum præcipuè spectat ad Euangelii ministros. Atque hic Angelorum cultus & vestitus non obscurè indicat, has septem phialarum plagas à plagis tubarum longè esse diuersas. Nam tubarum Angeli nec lino erant amicti, nec pectora zonis aureis accincti: siquidem Ioannes huiusmodi ornatum tanquam Angelis phialarum proprium designat. Huius autem discriminis ratio, aut mysterium illud est. Linea vestis (quam vulgò Albam, aut superpelliceum vocant) in Apocalypsi symbolice repræsentat maximam Apostolicorum virorum perfectionem in diuino cultu: & zona aurea indicat præstantissimam eorum charitatem. Quid ergo elegantius, quàm eos, qui phialarum plagas effundunt, perfectissimâ religione & charitate exornari? qua in re illud adumbratur; in ijs plagis, quibus Deus Gentiles & Romanum ipsum Imperium deuicit, mirum in modum enitescere excellentiam sanctimoniæ & charitatis, quibus viri Apostolici erant insigniti; dum Romani Imperij potentiam sub Christi iugum efficaciter miserunt; atque id ob Dei cultum & proximorũ charitatem. Itaque proprius Euangelii ministrorum habitus puritatem vitæ & charitatis ardorem præ se fert: & qui hoc indumento ornati sunt, his ait textus vnum, id est, primum ex quatuor animalibus (nempe leonem) septem phialas tradidisse. D

Cur leo dicatur phialas angelis dedisse.

Si autem leo (vt c. 4. vidimus) magnanimitatem & fortitudinẽ animi in viris Apostolicis significat; si phialæ sunt arma, quibus bellum Romano Imperio infertur; quisnam alius viros Apostolicos ad gloriosissimam illam expeditionem armauit atque muniuit, nisi ingens virtus & animi magnitudo à Christo in eos deriuata? Deinde, quòd leo phialas Angelis tradat; innuit, hoc opus phialas effundendi esse eiusmodi, in quo summopere Dei virtus & fortitudo emineat; cuius signifer est leo, id est virorum Apostolicorum fortitudo atque constantia. E

Vers. 7. Phialæ quæ sint; & vnde dictæ.

PHIALAS AVREAS.] Isidorus libr. 20. Etymolog. c. 20. ait, phialas dici, eo quòd ex vitro fiant. vitrũ enim Græcè dicitur, ὕαλος. Sed hæc etymologia non placet; tum quia non scribitur *Phyala*, sed *Phiala*: tum etiam quia ex hoc loco & multis aliis constat, phialas esse vasa aurea aut argentea (nam phialas etiam ex argento habemus, Numerorum 7. quarum singulæ ponderant siclos septuaginta) & Latinitatis etiam magistri id obseruant; adduntque fuisse ingentes pateras, quibus vinum potabatur. Thesaurus Græcæ linguæ notat dici, φιάλη, quasi πιάλη.

In descriptione phialæ videtur non sibi satis constare Viegas sect. 2. Primùm enim ait, esse vas

poto-

A potorium ore lato:& posteà dicit, esse vas inferiore parte latum, & superiore sui parte in angustum os desinere:& contendit, ex phialis non posse nisi guttatim aquam vel vinum effluere, propter oris angustias. Hoc sibi ita confinxit, vt viam sterneret ad ea Ezechielis verba cap. 20. 46. *Stilla ad Africum*, vbi Hieronymus; *Non dictum est Effunde, sed stilla*. Et similis locus est Ezech. 21. 2. & Danielis 9. 11. Mihi certum est phialas esse vasa oris latissimi; atque ita Angeli cap. 16. non stillant, sed eas effundunt. Erant igitur ingentes pateræ. Vide Amos 6. 6. *Bibentes vinum in phialis*. Et Zachariæ 9. 15. *Bibentes inebriabũtur quasi à vino, & replebuntur vt phiala*. Erant autem pretiosa vasa, Iudicum 5. 25. *Aquam petenti lac dedit, & in phiala Principum butyrum*.

Phialas fuisse altaris vasa.

In hoc autem loco sine dubitatione alluditur ad aureas templi phialas; vt constat ex sacerdotali Angelorum veste, & ex iis etiam locis sacrarum Literarum, in quibus mentio fit aurearum phialarum templi. Lege Exodi 25. 29. *Parabis & acetabula, & phialas*. Et repetitur Exod. 37. 16. Lege item 3. Regum 7. 50. & 2. Paralip. 4. 8. Ea verò fuisse altaris vasa, constat Zachariæ 14. num. 20. *Quasi phialæ coram altari*.

Phialarum vsus in sacris.

Si ergo sunt phialæ altaris vasa; earum vsus est ad offerenda libamina, vt exprimitur Exod. 37. 16. & cap. 25. 29. & præcipuè destinatæ videbantur ad vinum Domino libandum. Vinum enim quotidie libabatur Domino, Exod. 29. 40. & Numer. 28. 7. Et libatio vini haud dubiè erat effusio; iuxta illud 2. Regum 23. 16. *Sed* (Dauid) *libauit eam Domino*, id est effudit. Et Exod. 29. 40. (vbi dicitur, *Vinum ad libandum eiusdem mensura in Agno vno*.) ait Abulensis, quæst. 21. Totum istud fundi debebat immolando agnum vnum. Facit illud Æneidos 5.

B

Hic duo rite mero libans carchesia Baccho
Fundit humi; duo lacte nouo, duo sanguine sacro.

Porrò carchesium est ingens phiala; sic dictum à magnitudine & figura illius, quod in summitate mali nautici fabricari solet. Turnebus etiam libro 11. Aduersariorum capit. 7. citat illud Horatij,

De paulo paululum hoc tibi dabo haud libenter.

Et ait, de poculo pleno, quod erat potatura, paulum Veneri libat, hoc est in honorem Veneris effundit.

Phialarum effusionem quasi quoddam sacrificium considerari.

C Ex dictis elicitur; cùm aureæ phialæ sint sacrificii vasa; cumque Angeli sint sacerdotum instar, lineis strictis vestiti, & zonis aureis præcincti; & cùm idem sit *libare vinum, & Effundere*; constat inquã ex his effusionem phialarum in præsenti esse quandam libationem, siue sacrificium. Obijcies; phialæ hic non sunt vino plenæ, aut re aliâ ad sacrificium pertinente, sed potiùs iracundiâ Dei, atque adeò non videtur esse sermo de sacrificio. Respondeo, ad ænigmatis explicationem spectare, quomodo possit diuinæ iræ effusio ad sacrificium pertinere. Interim duo asseuero; alterum est, sacrificii mẽtionem in vindicta, (vel potiùs vindictæ in sacrificio) fieri etiam Isaiæ 34. numer. 6. *Victima Domini in Bosra, & interfectio magna in terra Edom*. & Ezech. 39. 17. *Concurrite vndique ad vindictam meam, quam ego immolo vobis*. Alterum est iram Dei, de qua hoc in ænigmate est sermo, liquorem esse aliquem, quo phialæ plenæ finguntur; & effusionem eius liquoris (qui appellatur ira Dei) esse mirabilem quandam libationem, ex qua effectus admirandi exoriantur. Aqua illa (quam vulgò fortem argentarii vocant) dicitur metalla liquefacere, & quodammodo conficere. Verùm multò adhuc efficacior & vehementior est eiusmodi liquor, qui ira Dei nuncupatur; quandoquidem ex eius effusione effectus adeò admirabiles subsequuntur. Quòd si has effectiones præstaret re vera effusio, siue libatio vini alicuius noui & admirandi: id fortè videretur in hoc ænigmate significari. Nam aureæ templi phialæ in eum fuerant vsum destinatæ, vt vinum in ijs libaretur.

Quid sit, angelos in manibus phialas tenere.

D His ita præmissis; viri Apostolici per septem Angelos figurati inducuntur in textu phialas manibus tenentes, quasi potestatem habeant, ac voluntatem offerendi Deo admirabile quoddam sacrificium; quod in eo consistit, vt effunderent insolitum illum liquorem, qui Dei viuentis ira nominatur. In quo includitur significatio quædam vini per effusionem in sacrificiis oblati. Qua in re innuitur viros Apostolicos suæ fortitudinis, necnon diuinæ prouidentiæ egregia documenta in Euangelii prædicatione dedisse; quod facinus clarissimum perinde fuit, quasi admirabile sacrificium, in quo infinita Christi sanguinis virtus & efficacitas in mundum fuit effusa. Itaque liquor hic, quem textus vocat Dei iram, est Iesu Christi sanguis, eiusque virtus efficacissima; quæ virtus dum hominibus communicatur, veluti sacrificium admirabile offertur. Vtrâque in re fortè lector nouitatem & insolentiam reperiat; sed si vtrobiq; congruens reddatur ratio, facilè mox erit ænigmatis elegantiam & concinnitudinem, nec non mysterii in eo inclusi sublimitatem deprehendere.

Quisnam sit hic liquor, qui vocatur ira Dei?

Probabile etiam, in hoc liquore figurari verbum Dei.

E Circa primum ergo notandum est, cùm in hisce plagis de ira Dei mysticâ sermo fit, quæ & peccatum destruit, & peccatori summum beneficium tribuit; manifestum esse, diuinæ iræ nomen Iesu Christi sanguini præ ceteris aliis rebus imprimis congruere. Nec dubium, quin de hac eâdem ira agatur Apocal. 14. 19. vbi de lacu iræ Dei magno. & Isaiæ 63. 3. *Torcular calcaui solus: calcaui eos in furore meo, & conculcaui eos in ira mea, & omnia indumenta mea inquinaui*. Siquis tamen in eam potiùs sententiam propendeat, vt liquor hic ita efficax ad mysticam de peccatoribus vindictam sumendam, sit verbũ Dei; quod etiam dicitur facere vindictam in nationibus. Hæc explicatio non multum ab ea differt, quam primò proposuimus. Etenim diuini verbi efficacitas ex Christi sanguine deriuatur. Quare perinde est dicere, Christi sanguinem per Dei verbum operari, atque Dei verbum per sanguinem Christi Domini.

Explicatur, quomodo in hac phialarum effusio ne concipiatur veluti quoddam Christi sanguinis in Gentes effusi sacrificium.

Circa secundum obserua, communicare mundo virtutem Christi sanguinis, esse veluti perficere Christi passionis sacrificium; & adimplere id, quod deerat, iuxta Paulum ad Roman. 15. num. 15. *Propter gratiam, quæ data est mihi à Deo, vt sim minister Christi Iesu in Gentibus, sanctificans Euangelium Dei*. Græcè, εἰς τὸ εἶναί με λειτουργὸν Ἰησοῦ εἰς τὰ ἔθνη ἱερουργοῦντα τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ. Vbi Euangelii prædicatio depingitur veluti quoddam sacrificium, in quo Gẽtilibus impertitur atq; effunditur Iesu Christi sanguinis virtus; quo mirificè aptatur allusio ad vini sacrificium, siue libamentum. Vini autem symbo-

lum ad Christi Domini passionem eleganter accommodari, nemo nescit; atque ita in calice consecrato sacrificium passionis Dominicæ instauratur. In locis item supradictis, nempe Apocac. 14.19. & Isaiæ 63.3. allegoria desumitur à vindemia. Ad hæc; allegoria calicis vini meri solet in sacris Literis ad vindictam magnam vsurpari, vt Psal. 10.6. Ezech. 25.31. Apoc. 16.19. Quare optimè cohæret, vt cùm passionis efficacitas sub diuinæ iracundiæ allegoria in his plagis describitur, tribuantur septem Angelis phialæ totidem, siue calices pleni mirabili quodam vino; cuius libatio & effusio sit summæ iracundiæ (mysticæ tamen, & Deo dignissimæ) significatio. A

Cùm verò hæc vindicta non sit propria seueritatis, sed maximæ virtutis ac beneficentiæ erga Christianam Religionem; ideo ipsamet plagarum figura speciem sacrificij præ se fert. Nam effusio phialarum est libatio, ac proinde sacrificium. Alioqui in vindicta propria sacrificio locus non erat; quippe quod ad placandum numen adhiberi solcat. Quamobrem non rectè contenit sacrificii repræsentatio cum ira atque vltione, nisi mysticâ & spiritali, per quam verissimè diuinum numen placatur; & saltem iræ mysticæ potiùs, quàm propriæ vindictæ conuenit sacrificii figura. Vnde duobus in locis, vbi Scriptura meminit maximæ victimæ, loquens de ingenti occisione; vtrobique cõtextus ipse exigit (ni fallor) vt de mystica vltione, deque Christianæ Religionis incremento accipiatur. Primus ex his locis est, Isaiæ 34.6. *Victima Domini in Bosra, & interfectio magna in terra Edom*, id est in Romano Imperio. Quem locum suprà ostendimus, ad mysticam eandem pertinere vindictam, de qua in præsenti sermo est. Alter locus est Ezech. 39.17. *Concurrite ad victimam meam, quam ego immolo vobis.* Quem locum in cap. 19. & 20. Apocalypseos ostendam ad Gentium conuersionem & progressionem Religionis esse referendum. Nec scio sacrificii allegoriam vnquam in Scriptura iuxta præcipuum sensum de propria vindicta loqui. Et quanuis in his duobus Isaiæ & Ezechielis locis nonnulli interpretum decipi potuerint, ratione magnæ occisionis, quæ in ipsis figuratur; vt eos accipiant de propria seueritate atque vltione, vti sonant: æquum saltem esset, ne phialarum effusio (quæ est vini libatio, ac proinde cruentâ occisorum animalium imagine non fallit) ad propriam iram applicaretur; siquidem constat plerumque in sacris Literis nomen iræ, indignationis atque vindictæ in se includere summum conuersionis mundi beneficium; vt ex Patrum consensu, & innumeris Scripturæ locis ostensum est notatione 22. procemiali. B

Distinctio maximè obseruanda inter tubarum plagas & phialarum.

Notanda insuper est distinctio, quam textus assignat inter tubarum plagas, & phialarum. Nam in plagis tubarum ferè omnibus, (quæ ad seueritatis spiritum pertinent) apponitur quasi contractio quædam & circunscriptio, nimirum ad tertiam partem; at in phialis nullus huiusmodi limes designatur. Nam in supplicio diuina prouidentia quasi sibi temperat, & magnâ vtitur cautione; vt ipsius supplicij in aliquibus exerciti murmur & strepitus ceteros frænet, & à flagitijs deterreat: & in plerisque plagis plures sunt, qui supplicio subtrahuntur, quàm qui subiiciuntur; quippe non vult Deus *Mortem peccatoris sed vt conuertatur, & viuat.* At in phialis, cùm Deus, quod ex se est, optet mysticam iram, id est summam beneficentiam ad peccatores omnes pertingere; ideo nullam adhibet plagis limitationem, sed plenam potiùs iubet effusionem. Licèt autem tegatur ac dissimuletur sensus vulgari illâ locutione effundendi iram: qui tamen id seriò expenderit, facilè animaduertet, magnam hanc effusionem esse copiosam beneficentiam; quia summum bonum est summè diffusiuum sui. Deus itaque stillat iram, & misericordiam effundit; iracundiam prædicat, & largitur clementiam. Quare & ad seueritatis plagas symbolum tubarum, & effusionis symbolum ad plagas mysticas peropportuna fuerunt. In illis enim vult Deus ipso plagarum stridore ac murmure peccatores, vt sibi consulant, præmonere; in his remoto strepitu tectè ac dissimulatè procedit, ne quis felices plagarum mysticarum exitus euadat. C

Deus in supplicio parcus: in misericordia liberalis.

Cur hæc ira mystica dicatur iracundia Dei viuentis in sæcula sæculorum.

Verùm age iam; cur prædicta ira mystica nominatur, *Iracundia Dei viuentis in sæcula sæculorum.* Nec enim satis est, si dicamus, Deum verissimè in sæcula viuere: cùm ratio postulet, non solùm vt verè, sed etiam vt aptè & ad rem, de qua agitur, appositè dicatur: quapropter opus est, Deum in sæculorum sæcula viuere, connecti hîc cum ira mystica. Et primo quidem aspectu non satis ad rem id afferri videtur. Nam mystica ira quoddam potiùs iræ principium videtur habere, quod breui in amicitiam desinat: atque adeò sub iræ ratione non diu permaneat. Nihilominus eiusmodi epitheto eleganter innuitur Dei vindicta à Romano populo expetita in sæculũ duratura. Mystica enim vindicta sumitur veræ Religionis igne in æternum Romæ duraturo. Eodem sensu dicitur infrà c.19.3. *Et fumus eius ascendit in sæcula sæculorum.* Similiter Isaiæ 34.10. de terra Edom, id est de Romano Imperio, *In sempiternum ascendet fumus eius.* D

Ad hæc, cùm idololatriæ excidium sub vindictæ specie figuretur; cum gloriosissimâ ea vindicta, quam Deus post longam tot sæculorum patientiam de idololatria sumpsit, egregiè consentit, quod nunc subditur, Deum scilicet in sæculorum sæcula viuere. Quo demum significatur, diuturnam patientiam in admirabilem illam vindictam vergere, ex qua æterna Dei gloria redundaret.

NOTATIO II.

De legitimo sensu illorum Ieremiæ verborum, capit. 50. numero 25. Aperuit Dominus thesaurum suum; & protulit vasa iræ.

Quo sensu dicatur Deus apud Ieremiam aperuisse suũ thesaurum, & vasa iræ protulisse.

IN phialarum effusione respicit Apocalypsis, opinor, ad prædictum Ieremiæ locum. Et quamuis multi certum esse credãt, Ieremiam de propria vindicta agere, iuxta eam expositionem, quam noster Christophorus de Castro sequitur: me tamen Apocalypseos allusio docet, sermonem esse apud Ieremiam de vindictâ mysticâ. In quo vindicandi genere dicitur pereleganter Deus suos reserare thesauros, & nouam hanc vasorum iræ rationem inde promere: quæ Apocalypseos phialas, siue earum Angelos referunt. Concinit thesauri nomen, quod peculiariter locum habet in iis, quæ sunt maximi pretii, & propterea asseruantur recondita: licèt in generali etiam significatione quandoque ponatur. A Contextus autem Ieremiæ, Babylonis continet euersionem; quæ ad Romæ conuersionem in germano sensu per Spiritum sanctum intento referenda est: vt infrà capit. 17. videbimus. Atque hic sensus non destruit, sed adstruit potiùs alium quem ceteri ferè interpretes illi Ieremiæ loco præscribunt. Vterque enim sensus est copulandus: alius quidem vt præcipuus, alius per comparationem priori deseruiens. Et verò concinnè satis & eleganter Prophetæ de mystica Dei vindicta ab ipsomet Deo de mysticis Babyloniis sumendâ loquuntur per comparationem ad vindictam, siue supplicium proprium, quod erat in Chaldæorum Babylonem immittendum.

NOTATIO III.

De secundaria phialarum expositione ad Missæ sacrificium spectante.

Secundaria phialarum expositio de Missæ sacrificio.

QVAM in commentario tradidi phialarum & effusionis earum explanationem nempe de Euangelicæ prædicationis officio, veram ac primariam iudico; quia, vt posteà videbimus, in singularum phialarum effusione respicitur ad insignis cuiusdam viri Apostolici prædicationem. Verùm (vt in aliis pariter Apocalypseos locis ostensum est) id minimè officit, quominùs eodem symbolo alia secundaria significatio ab spiritu etiam diuino intẽta contineatur. Imprimis ergo concionatores Euãgelici, quos Deus in Gentilitatem misit, sacerdotali item munere fungebantur. Cui significationi fauet similiter stricta linea, qua antiquæ legis sacerdotes, (nostrorum pictura atque imago) induebantur. Quamobrem suprà c. 4. viginti quatuor seniores, siue presbyteri (iidem enim sunt) lineis vestibus amicti inducuntur.

Cùm ergo sacerdotibus phialæ traduntur in manus; perinde videtur esse, atque eis calices dari; quibus adumbratur consecrandi potestas, & Deo altissimum illud sacrificium offerendi, de qua significatione nonnihil à nobis dictum c. 5. in phialis, quæ sacerdotibus tribuuntur. Illæ igitur phialæ, quæ ad Dei numen placandum adhibentur, & quibus idcirco offertur thymiama; sunt etiam efficacissimæ ad mysticam de peccatoribus vindictam sumendam. Etenim ex Missarum sacrificiis, quæ Deo sa- B cerdotes offerebant, in ipsorum conciones vis & efficacitas perueniebat. Et certè, qui accuratè perpendat, quantam Deus Euangelicæ prædicationi virtutem, roburque contulerit, postquam Missæ sacrificium institutum, & frequentari cœptum est; næ ille, si sapiat, haud dubitet prædicationis efficacitatem ad Missarum vim magna ex parte referendam. Si autem mystica vindicta in ipso prædicationis effectu consistit, & prædicatio ex Missæ sacrificio suũ accipit robur; cur non etiam dicamus, per phialas sacerdotale munus designari; cujus ope ac virtute tot ipsi mira & inaudita prodigia, tot facinora præclarissima patrant?

C Huc ipse respiciens consultò asserui, per liquorem illum è phialis effusum Christi Assertoris nostri sanguinem figurari; vt hæc loquendi ratio aptè posset extendi, non ad prædicationem modò, verùm etiam ad sacrosanctum Missæ sacrificium; quo Christiana potissimùm Ecclesia peracre bellum intulit Gentilitati, & de illa triumphauit gloriosissimè. Etenim ipsemet Christi sanguis sanctissimus, qui in Missâ quotidie consecratur & offertur, ingentia & admiranda opera in Euangelii prædicatione efficit; & hominum animos sibi suauiter iuxta atque efficaciter subijcit. Constat igitur ex ijs, quæ diximus, duos hosce sensus inter sese mirificè consentire.

 A

TEXTVS.

Vers. 8. Et impletum est templum fumo à maiestate Dei, & de virtute eius; & nemo poterat introire in templum, donec consummarentur septem plagæ.

COMMENTARIVS. B

Templi nomen hic & ad sancta, & ad atriũ extendi.

CVM superiùs dictum fuit, *Templum tabernaculi testimonii*: tunc templi nomine sanctum sanctorum designabatur. Nunc verò, quando absolutè de templo sermo est, potest congruenter nomen & ad sancta, & ad atrium simul extendi. In hoc namque fumo continetur allusio ad historiam illam Numer. 9.15. & Exod. 40. 32. quando erectum est tabernaculum, vbi hæc scribuntur, *Postquam omnia perfecta sunt, operuit nubes tabernaculum testimonii, & gloria Domini impleuit illud; nec poterat Moyses ingredi tectum fœderis, nube operiente omnia, & maiestate Dei coruscāte; quia cuncta nubes operuerat.* Similiter, quando Arca Dei fuit in Salomonis templo collocata, 3. Regum 8. numero decimo, & secundo Paralip. 5. numero decimo quarto, *Cùm exissent sacerdotes de sanctuario, nebula* (Hebraicè *Nubes*) *impleuit domum Domini; & non poterant sacerdotes stare, & ministrare propter nebulam; impleuerat enim gloria Domini domum Domini.* Huc spectat illud Numer. 16. 42. vbi cùm Moses & Aaron fugissent ad tabernaculum; *Operuit* illud *nubes, & apparuit gloria Domini.* Et Ezechiel. capite decimo, numero tertio, *Nubes repleuit atrium; & repleta est domus nube.* C

Hisce ex locis nequaquam elicio, eundem esse fumum, de quo loquitur Ioannes, atque nubem siue nebulam, de qua in iis agitur; fumum enim esse aliquid valdè diuersum à nube infrà ostendam. Sed id vnum infero, sicut nube quondam non modò sancta sanctorum, sed totum etiam tabernaculum & tēplum repleta sunt; sic pariter in præsenti à Ioanne significari, tabernaculum totum fuisse expletum fumo; ad eum modum, quo Isaias c. 6. ait, *Et domus repleta est fumo.*

Cur fumus dicatur prodire A maiestate Dei & de virtute eius? Proponitur prima fumi huius explicatio.

Addit textus, fumum eiusmodi procedere *A maiestate Dei, & de virtute eius.* Et mirum sanè est, fumum ex maiestate prodire; præsertim cùm maiestati Græcè respondeat δόξα, quæ vox in nouo instrumēto respondere solet claritati. Quid ergo magis mirum, quā ex Dei claritate fumum exoriri? Aliquis fortassis asseret, hanc Dei claritatem esse igneam; quippe & Deum ignem esse, qui & accendere, & illustrare homines appetit. cùm autem Gentiles collustrare & inflammare tentaret; ipsi contrà pro sua animorum duritia & prauitate initio indignabundi resisterent; idcirco repræsentari in hac visione, quod in igne frequenter accidere comperimus; qui primùm ex eisdem lignis, quæ mox est concrematurus, fumum solet elicere. Facit illud Psalm. 17. numero nono, *Ascendit fumus in ira eius, & ignis à facie eius exarsit.* Vbi fumus præcedit flammas & ignitas prunas; & qui primò ignis fumum excitat, flammas pòst & prunas ardentes efficit. Hæc tamen consideratio non facere videtur difficultati satis; nec enim ait textus, fumo Gentilitatem impleri, quam Deus potissimùm accendere statuerat, sed templum ipsum fuisse fumo oppletum. Quòd si templum Christianam adumbrat Ecclesiam; illa profectò Spiritus sancti igne accensa iam erat & inflammata. Quomodo ergo nunc fumo dicitur tota redundare? fumus enim ignem & prunas videtur suapte naturâ præcedere. D

Refellitur prædicta explicatio.

2. expositio.

Dicet alius, fumus concipiendus est, quasi ex Arca testamenti prodiens; nam pro maiestate, vti dixi, Græce est δόξα; id est *Gloria*. atqui ipsa arca solet in sacris Literis appellari *gloria Dei*: vt obseruauit Forerius Isaiæ 4. numero quinto. Sed neque hoc placet; primò, quia non aptè videtur Dei arca significari verbis illis, *A maiestate Dei, & de virtute eius.* Nam arcæ in sacris nunquam Dei virtutis nomen imponitur. Deinde, quia in huiusmodi visione Deus ipse gloriosus visebatur in eo figuratus, qui sedebat in throno; vt vidimus capit. 4. Quare cùm ex eius claritate & virtute fumus procedere dicitur; verbis ipsis innuitur non obscurè fumum ex claritate & virtute sedentis in throno egredi: id quod vt nouum & insitatum textus ipse repræsentat. E

In fumo sæpè Dei irā figurari.

Si ex Ecclesiæ Patribus aliquid indagare velimus, quod huic fumo lucem afferat; Hieronymus & Cyrillus Isaiæ 6. numero 4. asserunt, fumum illum ab Isaia expressum vniuersæ vrbi incendium minitari. Et facit id Psalm. 17. numero nono, *Ascendit fumus in ira eius.* Si autem dicas, non totam vrbem fuisse visam fumo impletam: Responderi posset, in fumo iram Dei denotari; atque vt vehemens significaretur ira, congruenter figuratur totum fumo plenum: cùm ex ira sedentis in templo fuerit eruptura vindicta atque exustio totam vrbem inflammatura. Quem sensum vt cum mystica plagarum irâ aptè conciliare possemus; diceret aliquis fumum, quo Christianæ Religionis templum redundabat, esse typum atque imaginem iræ & indignationis, qua Deus idololatriam prosequebatur: atque vt fumum mox subsequitur flamma, sic ex eo fumo properè flammam prodituram, quæ Romanum Imperium mysticè deuoraret. Adde huc, quòd *fumare* in sacris Literis sæpe idem est, quod *irasci*. Psalm. 79. numero quinto. *Quousque irasceris.* Hebr. *Vsquequo fumasti?* & Psal. 73. 1. *Iratus est furor tuus.*

Hebr.

A Hebr. *fumabit furor tuus.* Quin etiam Hispanâ locutione dicere pereleganter solemus de eo, qui in irã accenditur, *Subesle le el humo alas narizes,* iuxta vsitatam Scripturę phrasim, quæ iræ indicationem in naribus ponit. Quare ad diuini numinis iram denotandam peropportuna alicui videbitur totius templi fumo repleti figura.

Ceterùm, nec in hac explicatione animus planè conquiescit. licèt enim narium fumus ad iræ significationem rectè vsurpetur, vt ex superiùs allatis apparet; valde tamen violenter concipitur fumus ex Dei naribus afflatus templum implere. Nec vero textus ait, fumum ex Dei naribus aut ex Arça; sed à claritate Dei, eiusque virtute prodire. Hoc igitur est cumprimis attendendum, fieri scilicet potuisse, vt fumus ex Dei claritate prodiens impleret templum; nec euanesceret, donec omnes septem plagæ essent effusæ. *Improbatur 2. expositio.*

Pro huius rei explicatione obseruo primò, proprium esse densi fumi ab oculis claritatem auferre; atque hoc ipsum in eo loco veluti mirum ponderatur, ex Dei scilicet claritate fumum prosilire, qui claritatem ipsam oculis eripiat. Secundò: plurimus fumus domum aliquam denigrat, & horrenti fuligine decolorat. Velle enim in domum fumo plenam ingredi perinde videtur esse, ac velle B suffocari atque perire. Tertiò; densa fumi vis ex domo quapiam erumpens indicat maximum imminere periculum de domus illius incendio & conflagratione. Nam fumus vndanti glomere efflatus innuit, domum flammis absumi. Ex quo infero, tam in præsenti loco, quàm Isai. 6.4. per fumum, quo templum replebatur, non directè figurari periculum de Gentilitatis ruina impendens; sed discrimen incendii eidem templo, quod occupat fumus, imminentis. *Auctoris interpretatio de fumo ex maiestate Dei prodeunte.*

Opponet tamen nobis aliquis, nihil horum videri ad rem in plagis his, quæ in Gentiles, & præsertim in Babylonem, id est Romam ethnicam, effundebantur. Verùm in textu non dicitur fumus imminere Babyloni, aduersus quam effundebantur phialæ: id vnum affirmatur, ex quo Angeli cum phialis Babylonem oppugnaturi processerunt, visam Dei domum fumo omnino repleri, quoad omnes phialæ sunt effusæ. Nec aliqua apparet repugnantia, vt per phialas significetur effectus in ipsis Gentibus præstandus: per fumum innuatur illud, quod interim Dei templo, id est Christianæ Ecclesiæ, tenebras offundere, & minas intendere videbatur. Et quidem si mysterium ipsum attentè dispiciamus, ita re ipsâ accidit. Etenim ex quo viri Apostolici Euangelium Gentilibus promulgarunt, Dei templum, id est Ecclesia fumo fuit impleta; donec effectus ex septimæ phialæ effusione subsecutus fuit. Nam dum Apostoli, eorumque sectatores bellum Gentilitati per septem phialarum C effusionem intulerunt; si oculos in Christianæ Ecclesiæ periculum velimus intendere, videbimus planè, in ea verissimè comprobari, quod in domus fumo impletæ symbolo denotatur. Pro solis enim claritate, pro gloria atque splendore, nihil aliud in Christi Ecclesia cernebatur, quàm obscuritas, & præstantissimum incendii ac vastationis discrimen. Nec aliter Ecclesia fumosa ac denigrata videbatur, quàm domus aliqua solet fumo ac fuligine infuscari. Eiusmodi autem fumus ita erat spissus ac densus, vt qui hoc in templum vellet ingredi (id est ad Christianæ Ecclesiæ Religionem commigrare) perinde videretur, ac sese in medium fumum immittere cum incendii atque exitii periculo. Fumi denique nebula valde est oculis molesta; atque ita videbatur miserandum satis populi Christiani spectaculum, nil aliud præ se ferentis, nisi pericula, lacrymas & ærumnas. *Soluitur difficultas in nostra explicatione.* *Quomodo experimento ipso patuerit, templum (id est Ecclesiam) sub Apostolorum prædicationis tempus, fumo fuisse oppletum.*

Verùm enim verò, totus hic fumus procedebat (ait textus) *A claritate Dei, & virtute eius.* quippe Dei gloria erat, quæ ipsam decolorabat Ecclesiam atque infuscabat; eamque in maximum videbatur discrimen reuocare. Hoc in eo cumprimis verum apparet, quòd primitiui Christiani diuinam duntaxat gloriam pro virili parte spectabant: Iudæis videlicet longè absimiles, quibus Christus D Ioann. 5. numero quadragesimo quarto edixerat, *Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis; & gloriam, quæ à solo Deo est non quæritis?* Imò verò nihil aliud Christi fideles, præter maiorem Dei gloriam, inquirebant. Hæc igitur Dei vnius gloria, ad quam ipsi semper anhelabant, tunc Christi Ecclesiam fumo replebat; fumusque iste non fuit minùs Deo gloriosus, quàm nubes ac nebula, quæ Mosaicum olim tabernaculum & Salomonicum templum, in vtriusque consecratione complere visæ sunt. Et quemadmodum intelligo hunc Apocalypseos fumum; ita etiam explico illum, de quo Isaias capite sexto, nùmero quarto. Et mirificè consentit hæc explicatio cum templi periculo, quod figuratur pariter in eo, quod asserit Isaias; domum scilicet desuper ruere videri: id enim est, *Commota sunt superliminaria,* vt in eius capitis expositione dicemus libro nono. Si autem & fumus ex Dei claritate, & ex Dei virtute commotio superliminarium oriebatur; profectò quod fumi speciem præferebat, id Christianæ Ecclesiæ erat gloriosissimum; quod imbecillitatis faciem atque periculum, id firmissimum pariter ac tutissimum. Atque hoc est, quod textus significat, nimirum densum illum fumum, quo domus redundabat, & maximam periculi significationem ex Dei claritate & virtute procedere. *Nam virtus in infirmitate perficitur*; & gloria in ignobilitate & abiectione. E Quamobrem in ea ignominia ac dedecore, quo tunc Christiana afficiebatur Ecclesia, ipsius gloria sita erat, multò meliùs, quàm in quauis alia maiestate & amplitudine. Similiter in grauissimis periculis, quibus pro Dei gloria confictabatur, ipsiusmet Ecclesiæ virtus & fortitudo enitebat. *Explicatur tandem, quo sensu dicatur fumus* à claritate Dei, & eius virtute prodire. *Quid sit Isaiæ 6. domum impleri fumo, & commoueri superliminaria.*

Et nemo poterat introire in templvm, donec consvmmarentvr septem plagæ.] Satis patet, hoc ad fumum esse referendum. Sicut enim nubes, aut nebula impedimento erat, quominùs Moses posset tectum fœderis intrare, Exod. 40. numero trigesimo secundo, aut sacerdotes possent in templo existêre, ac ministrare, 3. Regum 8. numero decimo. Haud aliter fumus dicitur hîc templi ingressum prohibere. Quinimò plus homines arcentur à domo siue templo fumo oppleto, quàm aut nebula aut nube referto, fumus enim, præterquàm quòd lucis splendorem oculis eripit, oculos ipsos lacrymis infestat, fatigat, atque conturbat. Nihilominus quod textus ait, *Nemo poterat introire,* non ita accipiendum est, quasi aliquis ingressum seriò cogitans, non posset per medium ipsum fumum, quantumuis difficulter, prætentâ saltem manu parietes contrectans, eò sic de- *Quo sensu dicatur nemo posse in templum introire.*

mum ingredi: sed ita accipi debet, quasi nulla fuerit super claritas, cuius ope illuc aditus patere posset. Quapropter hoc in loco non is intenditur sensus, vt persistente septem phialarum bello nullus omnino ex Gentilibus peruadere posset in templum, id est in Christianam Ecclesiam, eius fidem suscepturus. Sed id vnum innuitur; Ecclesiæ ipsius splendorem & claritatem non apparere, nec eius pulchritudinem carnalibus oculis retegi, sed potiùs ipsius Ecclesiæ ingressum perinde videri, quasi quis sese in fumum, in laborem, in periculum coniiceret. Eiusmodi tamen fumum & caliginem non fore perpetuò duraturam; nam à septimæ plagæ effusione, fumum in claritatem, deformitatem in pulchritudinem, periculum & lachrymas in solatium ac securitatem conuersum iri: vt reapse accidit, & constabit infrà, cùm ad plagam septimam peruentum erit; de quo capit. 16. fine, & cap. 17. & 18.

Præter hæc; sicuti in veterum figurarum gratiam ac venerationem, arcana diuinorum mysteriorum, quasi inuolucris quibusdam obtegebantur; nubesque ipsa veteres arcebat sacerdotes, nec ad interiora spiritalis templi penetralia intrare sinebat; ita etiam fumus hic, qui Christi Ecclesiam à Gentilibus tunc oppugnatam obtexit, quamuis re verâ esset fumus ex Dei gloria procedens, vt fumus tamen aspectum prohibebat; nec patiebatur, vt ad templi interiora, & ad arcanum diuini consilii mysterium accessus fieret. Nam fumus ipse impedimento erat, ne cerni, aut intelligi posset effectus ex eodem fumo subsecuturus. Quare fidelis tum populus in medio illo fumo poterat cum Dauide proferre, Psalm. capite 72. numero decimo sexto, *Existimabam, vt cognoscerem hoc; labor est ante me* (fumus quippe mihi eliciebat lachrymas) *donec intrem in sanctuarium Dei, & intelligam in nouissimis eorum.* B

NOTATIO IV.

De discrimine claritatis magnæ à nebula & fumo.

1. opinio eorum, qui nubem, nebulam ac fumum in sacris pro eodem accipiunt.

SVNT qui, cùm in aliquot Scripturæ locis dicitur templum nebulâ seu nube, in aliis fumo repleri; cùm fumus ipse dicatur à claritate oriri, sibi persuadeant, tam in hoc Apocalypseos loco, quàm Isaiæ 6. quod ad visionem attinet, fumum eundem esse cum nube, siue nebula aut caligine, de quibus sermo est Exod. 40. 32. Numer. 9. 15. & 3. Reg. 8. 10. & 2. Paral. 5. 14. & Ezech. 10. 3. Addunt prætereà, nullum alium fumum, aut nubem siue caliginem apparuisse, nisi nimiam & inaccessibilem claritatem; quæ idcirco appellatur caligo, nubes, nebula, fumus, & tenebræ: nam nimiâ hac luce syderantur oculi mortalium. In huius rei probationem adducitur illud 1. Tim. 6. numero 16. *Lucem habitat inaccessibilem, quam nullus hominum videre potest.* Ita noster Prado Ezech. 10. nu. 4. Fauet Caietanus, qui illud Actuum 1. numero 9. *Nubes suscepit eum ab oculis eorum*, exponit de claritate nimia, quæ cœpit à Christo Domino dimanare. Vnde & aliqui dicunt, illam veluti nubem in longum ductam, quæ lacteam in cælo viam efficit, nihil esse aliud, quàm plurimum stellarum inibi conglobatarum fulgorem.

2. opinio distinguentium quidē nebulam siue nubem à luce; non tamen nebulam à fumo.

Aliis placet, nebulam siue nubem in prædictis locis esse diuersam à luce, atque adeò veram extitisse nebulam, siue nubem eam, quæ templum impleuit Exod. 40. 32. & 3. Regum 8. 10. Inter nubem tamen & fumum nihil ponunt discriminis existimantes, qui appellatur fumus Apocalyps. 15. numero 8. & Isaiæ 6. numero quarto, eundem fuisse cum nube siue nebula, & hunc ipsum alibi vocari caliginem. Sic Forerius in eo Isaiæ loco; qui fumum illum, quem refert Isaias, non accipit de vera fumi natura vel imagine, sed de nebula. Et probari videtur posse hæc opinio ex Isaiæ 4. 5. *Creabit Dominus super omnem locum montis Sion nubem per diem, & fumum & splendorem ignis per noctem*, vbi eandem nebulam videtur appellare Propheta fumum noctis; quòd vna ex parte sit obscura, & lucida ex altera.

Ceterùm, vt meam hac de re sententiam expo- C nam; imprimis proclive est velle ea confundere, quæ si distinguantur, non facilè apta distinctionis ratio reperitur. Quare cùm in quibusdam Scripturæ locis inducatur Deus *Amictus lumine sicut vestimento*, vt Psalm. 103. numero 2. in aliis verò à Dei præsentia fumus dicatur procedere; & in aliis, nebula: compendiaria subterfugiendi difficultatem via fuit visa, confundere lucem & tenebras, nubem & fumū; atque adeò eam abiicere curam, quæ reddat rationem, cur Deus alibi tenebris, alibi luce, alibi nebula, & fumo alibi se operiat?

Impugnātur duæ superiores sententiæ.

In Scriptura fumum à nebula seu nube distingui.

Secundò; Scriptura sacra manifestè videtur distinguere fumum à nebula siue nube; dum alibi ait, templum impletum fuisse fumo, alibi impletum nebulâ. Quod validè fulcitur; quia Exod. 19. numer. 16. & 18. vtrumque exprimitur, nempe & nubes de cælo descendens, & fumus ascendens de monte. Dicitur enim; *Cœpit nubes densissima operire montem; totus autem mons Sinai fumabat; eo quòd descendisset Dominus in igne super eum, & ascenderet fumus ex eo, quasi de fornace.* Item Exod. 40. numero trigesimo secundo, perspicuè habetur sermo de nube lucida & splēdida, cui nulla ratione quadrat nomen fumi. D Prætereà Hieronymus & Cyrillus fumi nomen manifestè accipiunt, prout distinguitur à nube, siue nebulâ vel nimiâ luce, Isaiæ 6. numero quarto. Etenim si fumus ibi pro nimia claritate, vel etiam pro nebula sumeretur; ineptè exponerent fumum de vrbis incendio. Iam columna nubis (de qua Exod. 13. & 14. & 40. Numer. nono & decimo, & Deuteronom. 1.) minimè erat lux inaccessibilis; sed propria nubes, quæ de die filios Israelis à solis æstu protegebat, & de nocte quadam ignis specie eos illuminabat; vt habetur Numer. 9. numero decimo sexto. Quare similii ratione dicendum est de nube, quæ impleuit tabernaculum Exod. capite 40. numero trigesimo secundo, & Salomonis templum, 3. Regum 8. numero 10. Eam videlicet veram fuisse nubem Etenim tam tabernaculum, quàm tēplum impleta sunt nu-

be;

be; vt Israelitis notum fieret, in ipso tabernaculo & templo habitare summum illum & præpotentem Deum, qui in columna nubis apparuit, & cum Mose fuit collocutus. Lege Exod. 16. numero decimo, *Gloria Domini apparuit in nube*, & cap. 33. num. 9. *Descendebat columna nubis, loquebaturque cum Moyse*. Ex quibus facilè cernitur; nubem siue nebulam distinguendam esse à fumo; quia columna nubis non potest fumi columna congruenter vocari.

Distinctionem ab Scriptura traditam obseruari imprimis oportere.

Tertiò; recta ratio dictat, obseruandam religiosè distinctionem, quam Scriptura indicat: dum alibi ad Dei præsentiam excitatur nubes, vt Exod. 40. numero trigesimo secundo, alibi fumus; vt Isaiæ 6. numero 4. & Apocalypsis 15. numero octauo, alibi tam fumus, quàm nubes; vt Exod. 19. numero decimo sexto, & decimo octauo, & Isaiæ 4. numero quinto, *Nubes per diem, fumus per noctem*. Deinde fumus & densa nebula, siue obscura nubes, non malè nominantur caligo & tenebræ. Sed quibusdam in locis inducitur Deus amictus lumine seu nube lucida; vt Psalm. 103. numero secundo. In aliis verò dicitur posuisse *tenebras latibulum suum*, vt Psalm. 17. numero decimo, & Psalm. 96. numero secundo, *Nubes & caligo in circuitu eius*. Quamobrem, cùm huiusmodi distinctionem innuat Scriptura, quærenda est in ipsa significatione congruens distinctionis ratio; nam ipsamet significationis proportio, Deo auspice, facilè ostendet, distinctionem illam à textu indicatam minimè neglectum iri. Et meo quidem iudicio, planum fecimus in commentario superioris versus octaui, minimè fuisse ad rem, si templum ibi claritate seu nube plenum induceretur. Nec enim aut claritas, aut nubes congruenter significare possent, quod fumo significatum est.

Redditur distinctionis ratio, quod ad significationem spectat. Quid in nube lucida; quid in obscura figuretur. Quid significet, Deū lumine circumuestiri: quid item tenebris obduci.

Vt igitur à clarioribus procedamus, nihil familiarius est, quàm diei & noctis positionem esse aptissimam ad prosperitatis & aduersitatis vicissitudinem adumbrandam. In hac ergo distinctione proximum est, vt per nubem lucidam significetur fauor atque prosperitas; per obscuram & tenebricosam aduersitas & labor. Atque de his dilucidè loquitur Ezechiel capite 34. numero duodecimo, dum meminit diei, nubis & caliginis. Quod quidem qui ad nimiam claritatem referat; confundat necesse est lucem cum tenebris, cum nocte diem. Porrò Deum lumine circumuestiri; manifestè significat maximam sui ostensionem. Similiter tenebris eum obduci, denotat ingentem dissimulationem. Quapropter Psalm. 103. numero secundo, (vbi agitur de creationis operibus, in quibus se Deus perspicuum & manifestum maximè ostendit) dicitur *Amictus lumine sicut vestimento*. In Psalmis verò 17. & 96. (vbi de prouidentiæ operibus sermo est, in quibus seipsum, suamque gubernationem Deus obtegit) asseritur: *Posuit tenebras latibulum suum*. &, *Nubes & caligo in circuitu eius*. Atque de hoc discrimine inter creationis & prouidentiæ opera latè diximus capit. 5.

Diuinæ prouidentiæ opera quomodo per densas tenebras, & per nubem lucidam denotentur.

Et quemadmodum densæ tenebræ, aut nubes valde obscura symbolicè repræsentant illa opera, in quibus sese Deus occultat; ita è contrario, vbi suæ præsentiæ & fauoris aliquod præbet indicium, non tamen omnino se exhibet manifestum; ibi proprius videtur esse locus nubis lucidæ & pellucentis: vt & splendor fauorem detegat, & obtegat nubes Dei maiestatem. Et eam fortassis ob rem Deus suum populum in gloriosa nubis columna ducebat, & ex ea alloquebatur Mosem; atque in eâdem nube habebant Israelitæ lucem ad noctis tenebras illuminandas, & ad terrorem hostibus incutiendum. Quę omnia mirificam continent proportionem; præsertim si illius populi status expendatur, in quo figuræ erant veluti nubes, quæ mysteriorum in ibi delitescentium lucem temperabant pariter & obducebant. omnia enim erant antiquis nebulosa; & si quid interdum splendoris eos irradiabat, id erat exiguum quid & peregrinum; maximè si cum luce Euangelica comparetur. Quamobrem nubes etiam, quæ impleuit tabernaculum, Exod. 40. n. 32. vt ex ipso textu liquet, pulchra erat & splendens. Similiter nubes, quæ Salomonis templum repleuit 3. Regum 8. 10. Nec tamen ideo est necessarium, vt in ascensione & in vltimi iudicii die, eadem sit nubibus significatio. Ex eo enim quòd earum ministerio vsa sit diuina prouidētia ad sui ostensionem hominibus exhibendam; & quòd nubes ipsæ sint præcipuum inter res naturales instrumentum, in quo diuina prouidentia in rebus naturalibus elucescit: hinc inquam apparet cōgruentia, quæ inesse potuit, vt nubes pariter eligerentur tanquam gloriosus ac triumphalis Christi currus; vt diximus latè ca. 1. vbi de nubium symbolo. Atque eandem ob rem delectæ pariter sunt nubes ad nubium mysticarum (id est Euangelii prædicatorum) significationem.

Fumus, cuius rei symbolum.

Per fumum vidimus iam in commentario significari maximum incendii & vastationis discrimen. Verùm nonnunquam veræ comminationis significationem exprimit; sicuti Exod. 9. quando Deus legem suo populo indicturus descendit; & nonnunquam adumbrat significationem ingruentis periculi, ad eum modum, quo ira mystica maximæ vindictæ figuram præ se fert. Idcirco in primitiuæ Ecclesiæ templo peropportunus fumo locus extitit; dum plagæ aduersus Gentilitatem immittebantur.

Coniunctio nubis & fumi in mōte Sinai quid mysticè adumbret.

Si autem quærat aliquis, quid lateat mysterii in ea nubiū è cælo & ex mōte fumi coniunctione, quādo Deus in monte Sinai legem suo populo promulgauit; vt habetur Exod. 19. Respondeo, Si nubes ipsæ (sic enim fuisse videntur) obscuræ erant; per ipsas comminatio figuratur: sin gloriosæ etiam nubes ac lucidæ ibi apparuerunt; fortè in nubium, & fumi societate significabatur, in lege fauorem promissionum cum minarum terrore pariter sociari. Quapropter ibi nec sola nubes, nec fumus solus erant ad rem, sed vtrumque pariter; nempe & nubes è cælo, & fumus è solo: sicuti in ipso textu non obscurè significari videtur. Si autem ibi & lucidæ nubes de cælo descenderunt, & fumus obscurus ascendit de terra; in vtriusque coniunctione fortè denotatur, fauorem quidem cælestem ex ipsomet cælo suam ducere originem; Dei verò iram ex nostra obstinatione. Quod tamen de ira propria, siue de propria vindicta, intelligendum est. Iram enim mysticam constat non ex terra, sed ex Deo ipso, eiusque gloria proficisci. Atque vt Apocalypseos fumus, qui templum repleuit, indicat primitiuæ Ecclesiæ calamitatem & periculum; sapientissimè figuratum est, illum non ex terra, sed à Dei maiestate siue gloria & de virtute eius deriuari. Etenim quanuis externa ipsa facies præ se ferret Dei iram, qua ipse fideles conficere & absumere videretur velle: ceterùm hac ipsa via & diuinæ gloriæ, & Ecclesiæ ipsius amplitudini gloriosiùs & excellentiùs consulebatur. Quare considerare non ineptè possumus, duplicem esse fumum; alterum quidem grauem & molestum, qui ex materiæ alicuius ad ignem applicatæ repugnantiâ exoritur; alterum gloriosum atque pergratum, quo Dei gloria suæ virtutis & efficacitatis clarissima prodat indicia. Et hic fumus non minùs est Deo iucundus, quàm redolens thymiamatis fumus, quo ipsius Dei ira placatur.

Alia expositio fumi, qui in hoc ca. 15. Apoc. templum impleuit.

Posset etiam affirmari, quemadmodum fumus in Sina monte visus procedebat ex eo, quòd Deus in ignis specie ad ipsum montem descendisset: ita etiā fumum, quo templum in Apocalypsi completur, inde prouenire, quòd Deus ad Sionem montem in igne (scilicet Spiritus sancti) descenderit. Enimverò ignis ille montis Sina vindictam propriam; at hic Sionæi montis, mysticam præferebat. Quare in hoc secundo igne verum omnino redditur, ipsum *à claritate Dei, & de virtute eius procedere*. Id tamen non obstat, quo minùs verum etiam sit, quod nuper dicebamus, de diuini spiritus igne in terram ascendēte. Hic enim sancti Spiritus ignis meritò nominatur *Claritas Dei, & virtus eius*. Et quia Apostoli, virique Apostolici hoc igne fuere contacti (sicuti montes fulminibus) & quia ipsi sunt induti virtute ex alto; ideo tantus fuit in Sione mōte fumus coortus. Nam Spiritus sancti ignis eos adegit, vt solam Dei gloriam quærerent; ex quo graues Ecclesiæ angustiæ atque pericula profecta sunt. Sed tota hæc fumi vis atque copia in maximam Dei gloriam redundabat.

Respondetur fundamento secundæ opinionis suprà positæ.

Superest vt ad Isaiæ locum superiùs pro Forerij sententia allatum respondeamus. Isaiæ verba sunt cap. 4. numero 5. *Creabit Dominus super omnem locum montis Sion nubem per diem, & fumum & splendorem ignis per noctem.* Verùm si hæc verba seriò expendere velimus; in ipsis nubes à fumo planè distinguitur; quandoquidem Isaias distinctione vtens ait, *Nubem per diem & fumum per noctem*, & meâ quidem sententiâ nubes diei accipienda est pro nube grata atque iucunda: fumus verò noctis pro molesto & acerbo. Cùm autem dies prosperitatem, aduersitatem nox repræsentet; duo isthæc ex æquo respondent admirabili illi vicissitudini, qua diuina prouidentia suæ Ecclesiæ sapientissimè consulit; interdum per manifesta fauoris signa, tanquam per nubes lucidas; interdum per angustias atque pericula, tanquam per fumum acerbissimum; vtrumque tamen pro summo Dei beneficio iure æstimandum. Id quod textus ipse innuit; cùm ait tam nubem, quàm fumum à Deo creari *super montem Sion*, hoc est in ipsius Ecclesiæ gratiam ac beneficium, ad Ecclesiæ ipsius solatium atque vtilitatem; vt eam propitijs nubibus mulceat ac foueat, & laborum fumo purget & excoquat. Ideo enim cum fumo coniungitur splendor ignis; qui vna ex parte significat periculum, ex alia effectum ipsum purgandi, ac perficiendi fideles, nec non Spiritus sancti igne accendendi.

CAPVT XVI.

Don Iuan de Iauregui inve.

A

TEXTVS.

Vers. 1. Et audiui vocem magnam de templo dicentem septem Angelis; Ite, & effundite septem phialas iræ Dei in terram.

COMMENTARIVS.

B

IN primo huius capitis limine admonendus est mihi lector; duas res (quæ ad eius intelligentiam maximi momenti sunt) nihil opus esse à me in hoc loco disputari, cùm de vtrâque iam in superioribus egerim. Altera est, quod sit harum septem plagarum argumentum? Quis earum discursus, ac series? Qui etiam sint harum plagarum Angeli, siue ministri? de hoc enim diximus cap. præced. versu 1. Altera est, harum plagarum cum Aegyptiacis comparatio; quod fuerit Aegypti plagarum mysterium? Cur ibi decem, hic non amplius septem? atque ex his ipsis nouæ nonnullæ, nec inter Aegyptiacas numeratæ? qua de re latè diximus c. 8.

Quid denotet vox magna de templo Ioãni audita.

His ergo præstitutis: *Vox magna de templo*, quæ ad septem Angelos facta est, non solùm denotat præceptum Dei Opt. Max. in Christianæ Ecclesiæ templo, & in eius throno sedentis; verùm etiam Apostolorum decretum in eorum concilio sancitum de Euangelio Gentibus promulgando, deque mystica Romani Imperii expeditione aggrediendâ. Vt autem significetur & maximum rei momẽtum, & maximum lumen quod viris Apostolicis de cælo ad eam cogitationem affulsit; appellatur vox magna, quæ septem Angelis (id est Euangelicæ prædicationis ministris) indixit, vti phialas in terram diffunderent. Iam, quid denotent ipsæ phialæ, & cur vocentur phialæ iræ Dei, consule quæ superiori capite diximus.

C

Quid sit phialas effundi in terram.

Verùm, quid sibi vult phrasis illa *in terram*? Etenim si hisce plagis prælium erat cum Gentilitate committendum; perperam dici videtur *in terram*, sed *in mare*: quippe quod in Apocalypsi Gentilitatis symbolum sæpè gerit. Deinde, huic præcepto non respondet, quod mox subijcit textus. Quanuis enim iussi sint Angeli phialas in terrã effundere, & primus reapse fuderit in terram: secũdus tamen suam phialã in mare effudit; tertius in flumina ac fõtes; quartus in solẽ; quintus in sedẽ Bestiæ; sextus in Euphratẽ: & septimus in ipsum aërẽ. Nũquid ergo Angeli aut plus, aut aliter quã iussi fuerant, fecerunt? minime sanè. sed in præcepto illo, *Ite & effundite in terram*: terræ nomen pro orbe vniuerso accipitur, vt sæpè alibi; id est pro vniuersis nationibus, & *in terram*, hoc est in terrenos homines, hæ omnes plagæ effunduntur; etiam si videantur primâ specie aliò spectare. Quemadmodum lapis in aëra coniectus, in terram demum recidit. Fortè etiam, cùm septem Angeli in templo cælesti esse figurẽtur, innuitur, eos ex æthere phialas deorsum, id est terram versus effundere; quanuis non phialæ omnes liquorem rectâ in terram immittant. Quòd si ad significationem ipsam mentis oculos conuertamus; meritò phialæ omnes in terram iubentur effundi; inde enim subsecutura erat terrenarum affectionum medicina, & mystica de terrenis hominibus vltio tantopere ab Apocalypsi celebrata. Porrò licet in prima Apocalypseos parte, distinctio maris ac terræ maximè fuerit expediens ad Iudæos à Gentilibus discriminandos: verùm in secunda hac parte, vbi iam de Gentibus ex professo habetur sermo, terræ nomẽ apte pro Romano Imperio & Gentilitate ponitur. Vsus enim fert, vt nomen terræ ad eam applicetur terram, de qua tunc agitur.

Terræ nomẽ hic quid significet.

D

TEXTVS.

De prima phiala.

E

Vers. 2. Et abiit primus, & effudit phialam suam in terram; & factum est vulnus sæuum, & pessimum in homines, qui habebant characterem Bestiæ, & in eos qui adorauerunt imaginem eius,

COMMENTARIVS.

Primæ phialæ seu plagæ significatio quæ sit.

EX septem plagarum serie, quam cap. 15. descripsimus, primam hanc phialam attingit confusio & dolor, quem Euangelii prædicatio Gentibus importauit; dum eos sceleris atque flagitii insimulabat. Ad huius phialæ effusionem seligitur Paulus Apostolus; idque duplici de causa. Prima est, quia in

his phialis sermo est de prædicatione ad Gentes: atqui Paulus est prædicationis huius dux ac veluti signifer; ideo enim antonomasticè Gentium Apostolus nuncupatur. Quare nullus potuit reperiri aptior, qui primam hanc phialam effunderet. Deinde quia vt mundus peccati argueretur, & præsertim Romanum Imperium, (de quo sermo est,) nihil in toto sacrarum Literarum decursu inuenitur adeò insigne, vt caput primum Pauli Epistolæ ad Romanos à numero 18. *Reuelatur enim ira Dei de cælo super omnem impietatem & iniustitiam, &c.* vbi mirâ efficacitate eorum reuincit insipientiam, idololatriã, & nefanda ac detestanda flagitia; ac demum illos æterno supplicio dignos ostendit. Notum autem est quod attinet ad mundum de scelere arguendum, vt Dei gratiæ necessitas magis elucescat; in hoc inquam Paulum esse magnum imprimis & excellentem Theologum, qui ceteris acriùs ac vehementiùs vires ac neruos omnes contendit in illud, quod ad Romanos 3.23. fuit paucis complexus. *Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei.*

Quis hanc phialam effuderit.

Prætereà, vt ampliùs confirmetur, Paulum esse primæ phialæ Angelum; notandum est, Angelum hunc primæ phialæ eundem esse, qui posteà capit.17. 1. Ioanni indicat magnæ illius meretricis damnationem; ait enim textus. *Venit vnus* (id est primus) *de septem Angelis, qui habebant septem phialas; & locutus est mecum dicens, Veni, ostendam tibi damnationem meretricis magnæ.* In quo habetur respectus ad id, quod B Paulus scribit 2. Thess.2. numero 7. vbi de Romano loquens Imperio ethnico ait: *donec de medio fiat*, seque refert in horum verborum declaratione ad ea, quæ ipsismet coram fuerat locutus. *Non retinetis, quòd cùm essem apud vos, hæc dicebam vobis?* Porrò de Romani Imperii conuersione non eo solùm loco Paulus agit; sed etiam vbicumque ei incidit sermo de diuitiis Gentium, deque Dei mysterio in Gẽtilici populi electione. Hic insuper Angelus primæ phialæ ait posteà cap.21.19. *Veni ostendam tibi sponsam vxorem Agni*, scilicet cælestem Ierosolymam, & Ecclesiæ triumphantis gloriam. In hoc autem id attenditur haud dubiè, quòd in toto nouo instrumento nullus sit locus siue tractatus ita perspicuus & copiosus de Sanctorum in cælo beatitudine post generalem resurrectionem; atque ille, qui à Paulo describitur 1. ad Corint.15. & 2. ad Corint.5. vt alia interim eiusdem Apostoli loca prætermittam. Quibus animaduersis expendi debet, quàm honorificè Apocalypsis meminerit Pauli, quamque fuerit consentaneum in hac Apocalypseos parte, vbi de Gentibus agitur, ter fieri allusionem ad ea, quæ hoc electionis vas conscripsit, & prædicauit tribus de rebus, quæ in ipsius doctrina cumprimis extant, atque eminent. Prima est, quantoperè mundus Dei gratiâ indiguerit. Altera spectat ad diuitias Gentium, & earum conuersionem. Tertia ad cælestes Christi diuitias, quæ in ingenti Ecclesiæ C triumphantis gloria elucescunt.

Confirmatur Paulum esse, qui primam hanc phialam effudit.

Sed veniamus iam ad ea, quæ textus tradit de primæ phialæ effectu. *Factum est vulnus sæuum & pessimum in homines,* (id est in hominibus) *qui habebant characterem Bestiæ; & in eos, qui adorauerunt imaginem eius.* Qui sint isti homines, explicuimus cap.13. Illi autem denotantur, qui propalàm & publicâ idolorum cultus professione impiam Romani Imperii superstitionem affectabantur. Atque ea phrasis, *Vulnus sæuum & pessimum*, ita explicanda videtur; vt *vulnus sæuum*, perinde sit, quasi valde crucians; *pessimum* verò idem quod fœdum, & pudore ipsos homines afficiens; πονηρὸν enim significat idem quod miserum. Quod autem sordidum ac fœdum, idem etiam miserum est. Et sic sermo est de vlcere pessimo Iobi 2.7. In præsenti tamen manifestè alluditur ad plagam Ægypti sextam, Exod. 9. numero decimo. *Factaque sunt vlcera vesicarum turgentium*: hoc est, vulnera ac plagæ in partibus verecundis, & naturâ ipsâ ab hominũ conspectu semotis. Idem ipsum Ioannes voluit in hoc loco indicare. Sed graues scriptores in rebus eiusmodi non apertiùs loqui solent; quàm, vt percipiantur, satis est. Et quidem ex allusione ad Ægypti plagam coniectari facile hîc poterat, de quibus vlceribus loqueretur textus.

Qui sint ii homines, in quos hæc phiala fuit effusa. *Quodnam hîc appelletur vulnus sæuum ac pessimum?*

D Obseruandum etiam est, illa vesicarum vlcera, de quibus Exodus agit, exorta fuisse *ex cinere de camino in cælum asperso.* Quo significatur, ex reliquiis illius ignis in terra ardentis in publicam lucem proditis, & ex manifesta prædicatione, quæ miserabiles ignis concupiscentiæ effectus euulgauit; hinc inquam duxisse originem acerba illa vulnera atque horrida; quæ symbolice repræsentant dolorem, confusionem atque pudorem, quo afficiebantur Gentiles in Euangelii prædicatione. Similem quoque significationem reperire est in illis vlceribus, de quibus 1. Reg.5. 6. *Aggrauata est manus Domini super Azotios, & percussit eos in secretiori parte natium,* & infrà: *Computrescebant prominentes extales eorum.* Quò etiam respicitur Psalm.77.66. *Percussit inimicos suos in posteriora; opprobrium sempiternum dedit illis.* Denique vt turpes ac libidinosos sæpè Deus punit verecundis ac molestis vlceribus; ita etiam Euangelii prædicatio spiritaliter Gentiles percutiebat confusione atque dolore; qui ipsos acriter discruciabat, dum se propalàm tanquam peccatores & sceleratos traduci, atque adeò inexcusabiles reputari videbant. Quòd hæc plaga dicitur in terram effusa, fortè denotat dolorem & confusionem in sæuis ac pessimis vlceribus figuratam inde proficisci, quòd Euangelii prædicatio & cælestis illa diuini verbi sementis in terrenas affectiones suis vitiis & cupiditatibus adstrictas deciderit.

Quid mysticè significet, vlcera vesicarum (de quibus in 6. Ægypti plaga) exorta fuisse ex cinere de camino in cælum asperso.

E Quam expositionem vlcerum tradidimus, inficiari nemo poterit, aptam atque idoneam esse. Constat enim nihil potuisse aptius afferri ad verecundiam & confusionem exprimendam, quæ in Gentiles incubuit, cùm de grauissimis sceleribus fuerint conuicti. Nec sum ipse primus, qui eam expositionem inueni. Nihilominus tamẽ opponet aliquis, huiusmodi interpretationem cum ipsius contextus serie & consecutione non rectè consentire. Iam enim in fine capit. 14. longiùs progressum fuerat ad prædicationis Euangelicæ fructum in multorum Gentilium conuersione atque martyrio. Quomodo ergo nunc regressus fit ad pudorem atque dolorem, quo sunt initio affecti Gentiles ex Euangelii prædicatione? Similis obiectio fieri potest contra sequentis plagæ expositionem. In ea enim reditur quoque ad Neronis persecutionem; quæ retro iam in cap.12. manebat. Ad hoc igitur Respondeo primò; non semper saltum arguit, aut ordinis perturbationem regressus ad ea, quæ superiùs iam fuerant tractata: sæpè enim id requirit ipsius ordinis congruentia. Et verò, qui id attentè consideret, facilè cernat, cùm ipsius discursus series exigat hîc plagarum omnium in Gentiles immissarum mentionem coniunctim factam; necessarium

Ex obiectionis oppositæ solutione, prædicta cõfirmantur.

A

esse, vt non tam de temporis, quàm de rationis ordine curetur: atque adeò fiat regressio ad id, quod suprà fuerat tractatum; vt septem plagarum visio foret integra, & ipsius discursus perfectus redderetur. Secundò respondeo; quanuis verum sit Gentilium dolorem & confusionem & eorum persecutionem in Euangelii prædicatores excitatam, (quæ sunt duæ primæ plagæ) initio ab Euangelii prædicatione duxisse originem; posteà tamen eundem præstitit effectum progressus in Euangelii prædicatione factus, & ipsamet concionatorum perseuerantia. Quare non omnino temporis ordo perturbatur; præsertim cùm ratio ipsa vrgeret, vt doctrinæ ordo præferretur.

TEXTVS.

B

De secunda phiala.

Vers. 3. Et secundus Angelus effudit phialam suam in mare; & factus est sanguis tanquam mortui; & omnis anima viuens mortua est in mari.

COMMENTARIVS.

C

Quid significet, sanguis tanquam mortui.

1. expositio.

SI textus non ampliùs diceret, quàm *factus est sanguis*; nihil difficultatis erat in grammatico sensu. Manifeste enim iis verbis significaretur, mare ipsum sanguineo colore fuisse infectum. Quod verò additur, *tanquam mortui*, nonnihil difficultatis habet. Nam quod quidam exponunt de atro sanguine, vel congelato; minimè placet. potest enim accidere vt sanguis ex mortuo animali fluens sit rubeus & nitidi coloris; sicuti in hœdi sanguine apparet. Nec verò aut diuersi coloris est, aut minùs congelatur sanguis ex scissa viui hominis vena exiliens, quàm cruor ex cadauere manans. Si verò ad maximã sanguinis vim & copiam referatur comparatio illa *tanquam mortui*: quia ex boue aliquo siue equo, cùm occiditur, plurimum effluit sanguinis; hoc quoque neutiquam videtur facere ad rem. Etenim vt significetur, totum mare fuisse sanguineo colore tinctum, satis parum sanguinis est, quod ex occiso tauro, aut etiam ex mille tauris dimanat. Quid ergo significabunt verba illa, *tanquam mortui?* nec enim absque peculiari mysterio adiici credibile est. Existimabit quispiam, sanguinis hîc nomen non pro germano sanguinis colore, sed pro quouis atro liquore vsurpari; & fortè genitiuum illum *tanquam mortui*, ad mare mortuum referri: sic enim appellatur Asphaltites lacus Iosue 3. 16. & eodem modo vocatur à Pausania libro 5. vt refert Lipsius in notis ad Tacitum libr. 5. numero 17. eius autem maris aquæ dicuntur esse bituminosæ. atque de eo bitumine loquens Tacitus; *Ater*, inquit, *naturâ suâ liquor*. Et concinit Iosephus libr. 5. de bello capite 5. Facit etiam, quòd mare mortuum fuit ignis e cælo depluentis effectus. Similiter Apocalypsis capite octauo numero octauo, mons igneus in mare decidit, *& factus est sanguis*. Vnde suspicari quis posset, sanguinem ibi esse tetrum liquorem; cuiusmodi est in mari mortuo. Demum accedit, quia mox in textu sequitur, *Et omnis anima viuens mortua est in mari.* D

Refellitur prædicta explicatio.

Verùm nihil horum est ad rem; non solùm, quòd violentum sit, aquas mortui maris appellari sanguinem; sed quia genitiuus ille *mortui* ad mare referri non potest. Nam vox Græca maris fœminea est: at genitiuus *mortui*, neuter, siue masculinus. Præterquàm quòd necesse est ex contextu nomen sanguinis in sensu grammatico accipi de proprio sanguinis colore; quippe in tertia plaga per respectum ad id, quod in secunda præcesserat, dicitur, *sanguinem sanctorum effuderunt*, deinde subditur; *Et sanguinem eis dedisti bibere.*

Auctoris interpretatio.

Meo igitur iudicio, genitiuus ille *tanquam mortui*, denotat maris aquas fuisse sanguine infectas; quemadmodum in alicuius animalis immolatione aqua ipsa cadaueris cruore tingi solebat. Pro cuius explicatione obserua primò, *mortui* nomen ad hostias, seu victimas occisas applicari solere; sicuti de Christo Domino dicitur Apocalyps. 1. numero 18. *Fui mortuus*, Græcè, ἐγενόμην νεκρός, vbi manifestè νεκρὸς dicitur de occiso. Et facit, quòd νεκρὸς, de occisi cadauere solet sæpè dici ab Homero & Thucydide; vt videre est in Græcis dictionariis. Secundò obserua, allusioni ad Iudaicos ritus & veteres ceremonias aptissimum esse in Apocalypsi locum. Et verò res est non semel in sacris iterata; videlicet ex animalibus Deo immolatis fundendum esse sanguinem per altaris circuitum. Quare legatur Exod. 29. numero 20. Leuitici 1. 5. & 11. & capit. 7. 2. & cap. 8. 19. & cap. 17. 6. & 13. Deuteron. 12. numero vigesimo septimo, & Ezech. 43. numero 18. Constat autem iuxta altaris templi crepidinem extitisse quandam fossam, qua sanguis decurreret. Vide Ezech. 43. numero 13. Nec ferebat consuetudo, vt animalia omnia quæ immolabantur, in ipsa altaris crepidine mactarentur; vt ab ipso animali sanguis immediate in fossam deflueret: sed feriebatur animal nonnihil ab altari remotum; eiusque sanguis vase aliquo siue lebete exceptus per altaris gyrum effundebatur, sicuti Villalpandus depingit in altaris ænei descriptione. E

Animalium Deo immolatorũ sanguinem per altaris circuitum effundi ex Dei præcepto solere.

A Tertiò obserua, non videri verisimile, hostiæ sanguinem in lebetem omnino vacuum infundi; sed in eum, cui aliqua saltem aquæ copia inesset: ita vt animalis sanguis cum aqua permistus (sic enim apud nos fieri solet cùm vena alicui, siue in ipsa manu, siue in pede scinditur) per altaris ambitum faciliùs effundi ac defluere posset; alioquin sæpe sanguis congelaretur, nec aptè decurrere valeret. Cùm autem tot animalia in eo altari tunc immolari solerent, ne ipsa altaris crepido, & omnia altaris ipsius vasa valde essent cruenta, immunda & sordida; nihil potius aut congruentius occurrit, quàm vt sanguis ipse semper cum aqua misceretur. Atque hoc ipsum, quod ad munditiam & facilem sanguinis fluxum ac legis ipsius obseruationem de sanguine per altaris gyrum fundendo maximè erat consentaneum, hoc inquam mysterio ipsi congruentissimum erat; nec enim absque arcano & singulari mysterio ex Christi latere *exiuit sanguis & aqua*, vt habetur Ioann. 19. 34. Si hoc igitur maximum in se continebat mysterium; quid, obsecro, conuenientius, quàm vt idem etiam mysterium fuerit in antiquis sacrificiis adumbratum; in ea videlicet consuetudine aquam semper cum sanguine miscendi?

Hostiæ sanguinem in lebetem infusum cum aqua misceri solere, verisimili cõiectura deducitur.

B His ita præmissis; si Hebraici populi consuetudine receptum erat, vt occisi animalis sanguis aquam, cui admiscebatur, tingeret; deinde si illud pariter hìc intendebatur, vt significaretur mare totum sanguineo colore fuisse suffusum; quid potuit aptius dici, quàm maris aquam in sanguinem fuisse conuersam; non secus atque in lebete, in quem animalis immolati sanguis immittebatur, aqua ipsa sanguineo tingebatur colore? Hoc ergo est, quod sonant verba illa, *Effudit phialam suam in mare, & factus est sanguis tanquam mortui.* Atque hactenus de grammatico sensu. Vt autem gradum iam ad mysterium in his verbis inclusum faciamus; ad secundam hanc plagam spectat (vt suprà vidimus) crudelissima Romani Imperii persecutio aduersus Euangelii concionatores suscitata. Cùm verò per mare Gentilitas figuretur; ad cruentæ persecutionis symbolum nihil potuit aptius effingi, quàm mare vniuersum sanguineo colore fuisse tinctum.

Quomodo consideretur in hoc Apocalypseos loco aqua maris in sanguinem conuersa.

Secundæ huius plagæ mysterium & significatio.

In huiusmodi figura aliquis satis mysterii latuisse putabit, si dicatur maxima fuisse Martyrum sanguinis copia in omnibus Imperii prouinciis effusa: siue potiùs illud fuisse vniuersale quoddam Romani Imperii bellum contra Euangelii prædicatores vbique gestum. Sed huic significationi illud imprimis addendum est, confusionem quidem atque pudorem, quo Euangelica prædicatio Gẽtiles ipsos præpediebat, fuisse in singulorũ animis peculiarem, & imis pectoribus abditum; ideoque primam phialam in terram fuisse effusam: at verò persecutionem ipsam omni virium contentio-

C ne, & totius Romani Imperii auctoritate & potentiâ fuisse instauratam: & idcirco phialã secundam in mare fuisse exoneratam. Simili ratione, qua Imperium ipsum in maris Bestia figuratum fuit, sapientia autem carnis in Bestia terræ, c. 13.

Explicatur amplius prædictæ plagæ 2. significatio.

Dices; si harum plagarum finis is fuit, vt per illas bellum in Gentilitatem fieret: eiusmodi debebat esse figura, vt plagæ omnes in Gentiles ipsos viderentur immissæ, at in hac secunda plaga secus accidit; neque enim bellum & persecutio in Gentiles, sed in Christianos ipsos consurgebat. Quomodo ergo hæc inter plagas Gentilitati immissas numeratur? Responderet quispiam, satis fuisse, vt iuxta diuinæ prouidentiæ consilium, persecutio dirigeretur ad mysticam de Romano Imperio vindictam sumendam, & ad idololatriæ euersionem, atque fidei Christianæ incrementum: necem autem Euangelicis prædicatoribus illatam gloriosè triumphasse de vniuerso mundo; ac demum Romanum Imperium subiugasse. Hæc tamen responsio non illis fortasse satisfaciet, qui non modò optant, mysteriũ nomini plagarum in Gentiles immissarum respondere; sed etiam in ipsa figuræ atque visionis externâ facie ita induci has plagas tanquam aduersus Gentiles illatas. Quamobrem non satis est dicere, sanguinem illum in cælum clamores edere, & vltionem aduersus ipsos carnifi-

D ces flagitare: hoc enim non significatur satis aptè in ea figurâ maris in sanguinem conuersi. Idcirco congruentiùs fortasse dicetur, sanguineam maris infectionem repræsentari hìc quasi rem mari ipsi contrariam; quippe piscium interitus in maris ipsius detrimentum cedit. Subditur autem in textu, *Et omnis anima viuens mortua est in mari.* Quare figura ipsa est quasi plaga, per quam mare ipsum vehementer infestatur. Etenim Martyrum sanguis admirabili quadam ratione acriter Imperium Romanum ethnicum oppugnabat. Quòd si lubeat seriò attendere comparationem eam, qua Ioannes vtitur de sacrificii sanguine aquã lebetis tingente; in ea comparatione clarè perspicitur, aquam ab infuso sanguine superari, & ipsius colore infici; atque adeò illi quodammodo subiugari: ita vt quò sanguis flueret, eò etiam fluere deberet aqua; ac proinde sanguine per gyrum altaris effuso, ipsa pariter aqua funderetur. Si autem de bello mystico in sanctificationem gesto sermo est; si mari item ipsi perinde accidisse indicatur, quasi lebetis aquæ, cui animalis oblati sanguis admiscebatur; in hoc ipso eiusdem maris sanctificatio innuitur. Nam verissimè dicitur, sanguine cum aqua permisto, aqua ipsa sanctificari. Ille namque sanguis, cùm effundebatur, offerebatur Deo: id quod expressè habetur Leuit. 1. numero quinto, *Offerent filii Aaron sanguinem, fundentes per altaris circuitum.* Huius verò san-

E ctitatis particeps fiebat aqua, cui miscebatur sanguis: nam pariter in Dei honorem cum ipso sanguine fundebatur. Quare, si mysticum bellum mari illatum ad ipsius sanctificationem ordinabatur; rectè consonat, vt Martyrum sanguis misceatur cum Gentilitatis mari; nam sanguis aquæ admistus eandem sanctificat.

Quo sensu dicatur omnis anima viuens fuisse mortua in mari.

Iam si mysterium velimus contẽplari sanguinis & aquæ ex aperto Christi latere fluentis; ibi certè totius mundi sanctificatio fuit typicè figurata. Mundus namque per aquas designatur; quia *aquæ multæ populi multi*, & ex Christi latere prodiit vniuersalis Ecclesia per Christi ipsius sanguinẽ deterſa, ac defæcata (alius autem sensus eorum verborum 1. Ioann. 5. n. 6. *Non in aqua solùm, sed in aqua & sanguine.*) Et quanuis tota huius sanctificationis aquarum efficacitas ex Christo, quasi proprio ex fonte, deriuetur: nihilominus verum etiam est, quod Christus sua passione incepit, ab eodem deinceps per Martyrum passionem fuisse prouectum. Quare suo etiam modo Martyrum sanguis aquas, hoc est Gentilitatis mare, sanctificauit. Quamobrem licèt ex effuso Martyrum cruore opinarentur Gentiles, Martyres ipsos deuictos prostratosque esse; Scriptura tamen id proponit, quasi signum omnino

Mysterium sanguinis & aquæ ex Christi latere fluentis.

A

certum victoriæ atque triumphi de Gentilitate ipsa reportandi. In cuius rei figura illustrissimum est, quod refertur 4. Regum 3. numero vigesimo secundo. *Viderunt Moabitæ aquas rubras quasi sanguinem; dixeruntque, Sanguis gladii est; pugnauerunt Reges contra se & cæsi sunt mutuo. Nunc perge ad prædam Moab, porrò consurgens Israel percussit Moab.* Itaque exitus ipse ostendit, Moabitas fuisse deceptos; & rubeum illum aquarum colorem esse quasi ostentum præsagiens futuram Moabitarum cædem ab Israelitis faciendā. Similiter ergo contigit in profuso Martyrum cruore, quo Gentilitatis mare tingi visum est. Tametsi enim Gentiles credentes mysticum Israelem victum esse ac profligatum, sese ad prædam mutuò incitabant; re tamen ipsâ sanguis ille portendebat Gentilitatis excidium ac ruinam. Atque ita inter plagas mysticas aduersus Gentilitatem immissas aptissimè annumeratur visio maris aquæ Christi Martyrum sanguine vndique tinctæ.

Quid sit, omnem animam viuētem in mari mortuam fuisse.

Superest, vt nonnihil dicamus de verbis illis, *Et omnis anima viuens mortua est in mari.* Atque imprimis non id est ita accipiendum, quasi fuerit hæc sanguinei coloris causa; ita vt suffusus sanguinis color inde prouenerit, quòd occisa fuerint omnia viuentia, quæ erant in mari. Nec enim sensus sic est intelligendus, sed potiùs è contrario; vt piscium marinorum interitus duxerit originem ex eo, quòd mare ipsum sanguine fuerit imbutum. His autem verbis denotatur, quod ex ipsa persecutionis sæuitie & immanitate fuit consecutum; videlicet Christianos omnes, quotquot in Romano Imperio inuenti sunt, morti addictos destinatósque manere. Elegantissimè enim ii solùm dicuntur habere animas, qui eas non incassum acceperunt; vnde fideles duntaxat inter viuentes animas computantur. Et quamuis non omnes fideles in ea persecutionis procella reapse fuerint trucidati; leges tamen impiæ & edicta execranda omnes pariter Christianos sine discrimine damnabant. Quapropter non ii solùm, qui reapse à tyrannis capite plectebantur; sed reliqui etiam omnes, qui in Catholica fide stabiles persistebant, inter mortuos poterant quodammodo numerari. Nam cùm eos leges morti destinarent; necesse erat, aut vitam amittere, aut profugos semper in latebras sese abdere: ideoque eis Paulus edicit, *Mortui enim estis; & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo,* ad Colossenses capit. 3. numero quarto.

B

Tam sanguineum colorem, quàm pisciū interitum, concipiendū esse, quasi maris ipsius plagam.

Quòd si sanguineus color in aquis eleganter accipitur quasi ipsius maris plaga; ad eandem etiam plagam pertinet piscium interitus, quo Christus mysticè vlciscitur Gentilitatis mare: scilicet quia ex hac morte erat oritura vera mundi vita, atq; salus. Etenim sicut in tritici grani allegoria verissimè dictum est; *Si granum frumenti mortuum fuerit, multum fructum affert.* Ita etiam in sacris Literis reperimus, aquam sanguine mistam è templo effluentem, quæ viuis piscibus vitam videbatur ablatura, eam ipsam alere innumerabilem viuentium piscium multitudinem, vbi nullus antea alebatur. Lege Ezechiel. 47. vbi describitur fluuius egrediens è templo (in quo alluditur ad torrentem è templo exeūtem cum sacrificiorum cruore permistum) & sanctificans mare mortuum, illudque sanans, ac vim immensam viuorum piscium in eo generans.

C

TEXTVS.

D

De III. phiala.

Vers. 4. Et tertius Angelus effudit phialam suam super flumina, & super fontes aquarum, & factus est sanguis.

5. Et audiui Angelum aquarum dicentem, Iustus es Domine, & qui es, & qui eras sanctus, qui hæc iudicasti,

6. Quia sanguinem sanctorum & Prophetarum effuderunt, & sanguinem eis dedisti bibere: digni enim sunt.

7. Et audiui alterum ab altari dicentem, Etiam Domine Deus omnipotens, vera & iusta iudicia tua.

E

COMMENTARIVS.

Tertiæ plagæ scopus ac significatio.

AD tertiam hanc plagam (vt vidimus capit. 15. versu 1.) pertinet tractatio de illa persecutionis in Christianos commotæ parte, quæ Gentiles ipsos contigit. Atque ad huius plagæ significationem sapientissimè inducuntur fontes ac flumina, sanguineo pariter colore infecta. Allusio est ad

plagam

A plagam Ægypti primam, de qua Exod. capite septimo, numero vigesimo, & de eius significatione
nonnihil diximus capit. 11. notatione 7. vbi tamen accuratiorem ea de re tractationem ad hunc lo-
cum reiecimus.

Obseruandum est igitur in secundæ phialæ plaga non actum fuisse de sanguine maris vndas tin-
gente, quasi sanguis ille profluxerit ex prælio aliquo cum ipsis Gentilibus commisso; sed quasi ex
eo prælio, quod ipsi cum Euangelii prædicatoribus inierunt. Quamobrem, licèt in diuinę prouiden-
tiæ consilio sanguis ille fuerit mystica aduersus Gentilitatem plaga; non tamen videbantur directè
saltem Gentiles sibimetipsis inferre bellum, quod aduersus Christi prædicatores promulgabant.
Quinimò ipsum Gentilitatis mare videbatur suorum aduersariorum sanguine maculari; atque
adeò Gentiles ipsi hostium effundere sanguinem; nec tamen ad eos persecutionis procella perua-
dere. In hac verò tertia plaga peruenitur ad id, quod ex ipso persecutionis conflictu redundauit; vi-
delicet quòd illius tempestatis calix ipsismet etiam Gentilibus Christianos acerbè insectantibus
fuerit propinatus. Cùm enim Ethnicorum quamplurimi ad Christianam Religionem passim tra-
ducerentur; persecutionis etiam vis ad ipsorum persecutorum cognatos & affines sese extendit, fa-
B ctum igitur est, vt qui se ab amara illa persecutionis & sanguinis potione immunes esse putabant,
posteà illam pariter hauserint: atque adeò quod initio bellũ aduersus solos exteros fieri credebatur,
postea in ciuile, domesticum, & valde intestinum euaserit; vtpote inter patres ac filios, inter fratres
& consanguineos gestum. Quod ipsis quoque victoribus solet esse miserrimum. Vnde effectum est,
vt qui antea existimabant, se calicem persecutionis minimè libaturos, sed propinaturos potiùs ini-
micis; posteà euadere non potuerint, quin illum ebiberent.

Explicatur adhuc tertia huius plagæ mysterium.

Ad intestini huius belli repræsentationem eleganter fontes ac flumina sanguine dicuntur fuis-
se tincta. Illud enim hìc significatur; persecutionis scilicet calicem ab ipsis etiam persecutoribus
fuisse potatum. Quam ad rem apposité finguntur flumina ac fontes sanguine tingi. Hac enim ratio-
ne nemo videtur sanguineam posse potionem vitare. Et manifestum est, hoc in loco per sanguinis
potum non victoriæ triumphum, sed plagam denotari. Si autem in ipsa sanguinis effusione crudeli-
tas belli maximè sita est; vt innuatur, huius etiam calamitatis Ethnicos esse participes, mirificè in-
ducuntur flumina & fontes infecti cruore. Nec enim maris aqua; sed fluminum potiùs & fontium e-
bibitur. Vnde domesticum bellum & pestis intestina rectè in fluminibus ac fontibus sanguine tin-
ctis figuratur. Nam qui potatur liquor, ad ipsa penetrat intestina. Quapropter in hac plaga signifi-
C canter depingitur pacis domesticæ perturbatio, & bellum intestinum, quo ipsimet Gentiles acriter
perculsi sunt, per easdem leges immanissimas, quæ contra Christi seruos promulgatæ, & executioni
mandatæ sunt. Si ergo maris plaga in eo imprimis consistebat, vt mare ipsum sanguine vndique
tingeretur, plaga hæc tertia ex secunda oritur, & eandem auget; cùm flumina ac fontes ex mari pro-
fecta, eòdem se demum exonerent. Quare tertiâ hac plagâ, quæ ex secunda ducebat originem, ru-
beus sanguinis color in ipso mari augescebat.

Cur fontes ac flumina sanguine perhibeantur tincta.

Sequitur in textu, tam Angelum aquarum, quàm Angelum altaris Deo gloriam ac laudem de-
ferre propter æquissimum ipsius iudicium; quod in eo vel maximè splendescit, vt Gentiles, qui
Christianorum sanguinem sitiebant atque exugebant, eandem quoque tempestatis vim sustineant,
& eandem participent immanitatem. In his duobus Angelis crediderim Mosem & Eliam adumbra-
ri; de quibus capit. 11. actum est sub duorum testium figura, & capit. 14. in vindemia. Quod quanuis
explicatum ibi à nobis sit; quod tamen hìc asserit textus, expositionem nostram haud parum con-
firmat. Nam imprimis *Moyses* idem significat, quod *attractus*, (subaudi) *de aquis*. Lege Exodi cap. secun-
D dum numero 10. *Vocauit nomen eius Moyses dicens; quia de aqua tuli eum.* Deinde, in superioribus iam vidi-
mus in Apocalypsi per altaris Angelum denotari Eliam. Est enim idem cum illo, qui dicitur habere
potestatem super ignem; vt expendimus cap. 14. Porrò ipsa Angeli aquarum cum altaris Angelo coniun-
ctio satis etiam roboris huic interpretationi addit: cùm liqueat, in Apocalypsi (sicuti in Transfigura-
tionis etiam mysterio) Mosem & Eliam consociari.

Quid sit, Angelum aquarum & Angelum altaris Deo laudem tribuisse.

Quinã per duplicem hunc angelum adumbrentur?

Enimverò quemadmodum capit. 11. & cap. 14. Mosis & Eliæ personæ accipiuntur mysticè; sic et-
iam in præsenti debent accipi pro seruorum Christi sapientia & sanctitudine. Nihil verò cohæren-
tius, quàm vt in tertia hac plagâ sapientia & sanctitas fidelium gaudio ac voluptate perfundantur
ob admirandum illud flagellum, quo Deus Gentiles ipsos plectebat. Nec mysterii expers est, quòd
in prima & secunda plagis nemo introducatur, qui Deum propter ipsarum effusionem collaudet, at
in hac tertia Moses & Elias mystici ad hoc munus præstandum inducantur. Cuius discriminis ratio
ea est; quia in plagis his mysticis primarius spectabatur finis Ethnicorum hominum conuersio, vt
ex supradictis videre est. Et in duabus quidem primis nondum deducta res erat ad fructum ex
illis Gentilibus metendum, qui se & Christi iugo subiicerent, & morti pro ipso subeundæ constan-
E ter exponerent. At verò in tertia hac plaga primitiæ tanti huius fructus viros Apostolicos in Mose
atque Elia figuratos magnopere oblectant & exhilarant: & tam ipsorum sapientia, quàm diuini
obsequii zelus in Gentilium conuersione atque martyrio mirum in modum exultant atque
triumphant.

Cur in duabus plagis præcedentibus non dicantur Deo laudes attributæ; secus tamen in hac tertia?

Verùm, cùm fructus is, quem Deus ex huiusmodi plagis decerpebat, sub vindictæ specie nobis
hìc ob oculos proponatur; congruenter excogitatũ est, vt grates per mysticos Mosem & Eliam Deo
actæ referantur sub ea formula ac norma: *Iustus es Domine, qui hæc iudicasti*, &c.

Cùm his autem verbis coniungit mysticus Moses Dei nominis explicationem. Non tamen
ait (vt in aliis Apocalypseos partibus fieri assolet) *Qui es, & qui eras, & qui venturus es.* Sed solùm: *Qui es,
& qui eras.* Nã in hac plaga, & in admirabili hac vlciscendi ratione, satis iam perspicuè Dei aduentus
enituerat. Quamobrem in ea laude, quam ei ob plagæ huius immissionem decantant, non addunt,
Qui venturus es, vt innuant, illum iam aduenisse, atque admirabilem iustitiæ suæ mysticæ, (id est per-
fectæ misericordiæ) significationem dedisse, dum suum Gentibus spiritum large ac liberaliter im-
pertiuit. Itaque solùm exprimitur, *Qui es, & qui eras*, quasi significent hoc pacto, antiqua illa vete-

Dei nominis explicatio, & qua ratione hic adiungatur.

rum figurarum inuolucra & integumen a detecta iam esse & euoluta; ac proinde Deum reapse sese exhibuisse eum, qui iuxta antiquas figuras & promissiones erat futurus. Consule caput 1. vbi latè de nominis Iehoua mysterio.

Duæ aliæ de 3. plagæ expositiones traduntur. 1. expositio expenditur.

Proposuimus nostram de tertia plaga expositionem; quæ eò reuocatur, vt persecutio à Romano Imperio excitata in bellum domesticum & intestinum desierit; quia per eam sæuitum est in ipsorum persecutorum fratres, cognatos, affines, familiares. Atque in huiusmodi interpretatione attendimus præsertim genuinum sensum, quò spectauit in prima Ægypti plaga conuersio aquarum in sanguinem; iuxta ea, quæ cap. 11. adnotauimus. Lubet tamen huic explicationi duas alias adiungere, quæ primâ specie alicui magis fortasse placebunt. Dicet ergo aliquis, per sanguinolenta flumina denotari ingentem stragem, secundùm id Numer. capite 23. numero vigesimo quarto, *Donec deuoret prædam, & occisorum sanguinem bibat.* Atque hic est germanus sensus eorum verborum Psalmi 109. fine: *De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput.* Nec dissonat, quod superiùs ex Floro retulimus libro 3. capit. de bello Cymbrico, nempe, *Tanto ardore pugnatum est, eaque cædes hostium fuit; vt victor Romanus de cruento flumine non plus aquæ biberet, quàm sanguinis barbarorum.* Atque idem Florus libro 2. capit. de bello Punico ait, *Documenta cladis cruentus aliquando Aufidus.* Ex his ergo videtur similiter in præsenti, per cruenta flumina denotari posse maximam hostium stragem saltem mysticam; atque eâ ratione victoriam Christi in Gentium conuersione celebrari. Hanc tamen explicationem respuit contextus, qui vindictam hìc constituit non in eo, quòd victores sanguinem potent; sed in eo, quòd Ethnici cogantur sanguinem bibere per allusionem ad Ægyptios, qui in prima plaga sanguinem bibere coacti sunt. B

Prædicta expositio nō probatur.

2. expositio examinatur.

Dicet alius, in tertia plaga mirificè congruere explicationem B. Isidori in quæstionibus in Exodum capite decimo, vbi ait: *Aquæ in sanguinem versæ significant populos conuersos ad sanguinis Christi fidem.* Sic ille. Cui potest illud adnecti, Martyrum scilicet testimonio cruentatum fuisse mare; vt habetur in plaga secunda. Deinde, cùm fontes ac flumina ex mari oriantur, & eòdem refluant, (*Quia ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur, vt iterum fluant*) vt significetur testimonium Martyrum fuisse rationem potissimam, cur multi eandem ipsam doctrinam, quæ cruore Martyrum inficiebatur, imbiberent, simulque ad illos aggregati sanguineum maris colorem augerent; aptissimum videtur fuisse, vt fontes ac flumina sanguine intincta dicatur. Adhæc, certum est fontes ac flumina peregregiū esse doctrinæ symbolū; vt patet Eccli. 24. à numer. 35. vsq; ad 41. Quòd si doctrina Euangelica horrorem Gentibus incutiebat; manifestum est, postquam effuso Martyrum cruore fuit infecta, tunc præsertim plus eis horroris iniiciendum. Quo sic præfixo, ad vindictæ mysticæ significationem nihil videtur aptius potuisse fingi, quàm vt Gentiles ipsi cruentatam hanc doctrinam haurire & potare cogantur. Id quod textus ipse non videtur obscure adumbrare. *Sanguinem sanctorum tuorum effuderunt, & sanguinem eis dedisti bibere.* Quamobrem potio ipsa atque haustus videtur perinde esse, quasi ipsos ad Christum conuerti, & sic Christi sanguinem & doctrinam Martyrum cruore tinctam ab ipsis potari: & quia hoc euênit in toto Romano Imperio, ideo vbique fontes & flumina dicuntur esse in sanguinem conuersa. C

Reiicitur etiam superior expositio.

Nihilominus hæc quoque expositio mihi non probatur. Primò, quia in ipso textu indicatur, omnes persecutores sanguinem bibere; cùm tamen non omnes ad Christi fidē se aggregarint. Etenim si flumina & fontes erant cruore intincti; nullus videtur Gentilium potuisse non sanguinem bibere: hoc autem in eo rectè expenditur, ac verū esse comprobatur, quòd in ciuili bello ac domestico ipsimet, qui inimicorum sanguinem effundunt, pœnas pariter luunt; dum eandem calamitatem simul cum victis participant. Secundò, hic Apocalypseos discursus ad Gentium conuersionem non accedit. Si autem sanguis haustus denotaret conuersionem ad Christum, & hoc in loco figuraretur, omnes sanguinem potare; eo ipso significaretur vniuersalis Gentium omnium conuersio. Tertiò, si ea explicatio teneret; minimè cohæreret ratio, quam exprimit textus, videlicet; *Sanguinem sanctorum effuderunt, & sanguinem eis dedisti bibere, digni enim sunt.* Nec enim ipsamet Martyrum sanguinis effusio carnifices ipsos præstitit dignos, qui ad Christum se conuerterent, eiusque doctrinam exciperent. Quòd si aliquis dicat; si Christi fides accipiatur veluti vindicta quædam, quam de illis sumit Deus, quos suæ ditioni subiicit, ideo dignos dici, quia sua crudelitate meruerant, vt in eos Deus seueram exerceret vltionem, atque adeò aliqua ratione appellari vindictam seuerissimam, quam sumit Deus de illis, quos suæ fidei & martyrio subiicit. Hæc inquam responsio minimè satisfacit. Nec enim absolutè verum est, Ecclesiæ persecutores fuisse dignos mysticâ illâ vindictâ, quam Deus de illis sumpsit. D

Nostræ expositionis, (quæ superius est tradita) congruentia præ ceteris demonstratur.

In nostra verò expositione, cùm sanguinis potio referatur ad calamitatem, quam Ethnici in suorum fratrum & cognatorum martyrio patiebantur; meritò dicuntur ipsimet esse digni, qui horribilem illam calamitatem subeant; vtpote qui præcipui fuerunt auctores, vt Euangelii prædicatorum sanguis effunderetur: ac proinde æquum erat, vt huiusmodi delictum seuerissimo luerent supplicio. Quin & diuina iustitia ex eorum immanitate meritum eliciebat supplicium. Etenim ex eâdem persecutione in Christi famulos coorta, ortum duxit, vt persecutionis impetus in omnes fieret, qui Christiana sacra suscipiebant. Cùm autem eorum fratres, affines ac familiares Christianæ Religionis suaue iugum sponte subirent; hinc erat reliquum, bellum ipsum domesticum & intestinū fieri, atque adeò contra ipsius persecutionis auctores sui furoris tela quodammodò conuerti. Prætereà in nostra expositione includitur aliquo modo D. Isidori expositio; non quòd sanguinis potus directè ad Gentium referatur conuersionem; sed quia in se includit & quasi præstituit persecutorum affines ac necessarios & Christianæ Religioni & martyrio manus dare. E

Et quia in hac vindicta eminent pariter tam æquissimum Dei iudicium, quàm ipsius Spiritus homines sanctificans; idcirco mysticus Moses, (id est Christi seruorum sapientia) ait, *Iustus es Domine, qui es & qui eras sanctus, qui hæc iudicasti.* Sequitur; *Quia sanguinem sanctorum, &*

Prophetarum effuderunt. Vbi Euangelii concionatores nomine Sanctorum & Prophetarum compellantur.

Quinam Sanctorum & Prophetarum nomine compellentur? Vers. 7.

ET AVDIVI ALTERVM AB ALTARI DICENTEM: ETIAM DOMINE DEVS OMNIPOTENS, VERA ET IVSTA IVDICIA TVA.] Cùm hic Angelus mysticum repræsentet Eliam, id est zelum seruorum Christi (vt iam explicatum est) percommodè accidit, vt post iustissimum diuinæ prouidentiæ decretum in ipsius belli ad eosdem persecutores extensione satis Sanctorum sapientiæ cognitum Elias mysticus Mosis socius & comes, id est Sanctorum zelus, se lætitiæ voluptate perfundat ex eo, quòd illud Dei iudicium in maximam Christi gloriam cederet. Quid enim aliud magis posset optare Sanctorum zelus ac sanctitas? Phrasis autem illa; *Vera & iusta iudicia tua*, idem significat, atque *verè iusta.*

NOTATIO I.

De alia expositione duorum Angelorum, de quibus in tertia hac plaga fit mentio.

Examinatur quædã alia interpretatio de altaris & aquarum angelis.

PRVDENTES Theologi cupiunt vel maximè sacræ Scripturæ interpretationem deseruire ad communia doctrinæ Theologiæ dogmata comprobanda. Ex illis igitur fortasse erit aliquis, qui molestè ferat, aut etiam conqueratur, Angeli aquarum mentionem in nostra explicatione non assumi ad receptam illam Theologorum sententiam roborandam; quòd scilicet cuilibet corporearum creaturarum speciei suus sit Angelus præpositus, qui earum omnium curam suscipiat; quæ est D. Thomæ doctrina 1. part. quæst. 613. articulo 2. & pro eius confirmatione Vazquez 1. part. tom. 2. disputat. 245. adducit non modò Origenem, Augustinum, Andream, & Aretam; sed etiam Platonem. Huic querelæ addi potest, mentionem illius Angeli; cuius curæ commissi sunt fontes ac flumina, rite connecti cum tertiæ huius plagæ figura: in ea enim aquæ sanguineo inficiuntur colore. Quare videtur aquarum patronus earum causam acturus, Deoque supplicaturus, ne aquarum speciem omnino interire permitteret. Vnde vt hominum crimina dignè ponderentur; videtur congruenter effingi, eò scelerum ac flagitiorum deuenisse homines, vt ipsimet Angeli de corporearum creaturarum interitu gauderent, atque adeò id non solùm non ægrè ferrent, verum etiam Deo grates agerent. Deinde, cum Angeli aquarum benedictione consonat etiam altaris Angelus, qui potest non ineptè significare sacerdotum munus. Sensus autem erit: Hominum tyrannidem eò deuenisse, vt cælestes Angeli, quorum erat consulere specierum conseruationi; & Dei sacerdotes, ad quos incumbebat, Deum pro ipsarum creaturarum conseruatione solicitare; vtrique inquam in eo conspirent, vt nullus se diuino supplicio interponat; sed potiùs Deum omnes in aquarum corruptione & interitu collaudent.

B Hæc tamen explicatio non arridet. Primò, quia constat, aquarum Angelum & Angelum altaris esse Mosem & Eliam, vt suprà satis expensum est. Secundò, quia si in contextu sermo esse non potest de propria aquarum conuersione in sanguinem; quidquid creditur profari Angelus, cui aquarum species commissa est, minimè facit ad rem. Tertiò, doctrina illa de singulis Angelis vnicuique creaturarum speciei singulatim consulentibus, quanuis vera mihi semper visa sit, non tamen inter eas veritates numeratur, quas Apocalypseos auctoritate comprobandas esse putem. Etenim libri huius dignitas ac

C maiestas non solùm postulant, vt quidquid in eo continetur, verum sit; sed etiam vt doctrinam præferat Catholicâ fide suffultam, & de qua dubitari non liceat. Nec enim sacra ænigmata rectè ad eas res transferuntur, quas fidelis quispiam possit in dubium reuocare. Quare doctrina illa, ad quam ipse Apocalypseos ænigmata applico, non satis esse reor, si vera sit ac certa; sed illud etiam contendo, nihil in mea expositione contineri, quod minùs sit certum, quàm recepta ab Ecclesia vniuersali doctrina.

D Si autem contendat aliquis huius esse generis doctrinam illam, quæ singulis corporearum creaturam speciebus singulos Angelos præficit: illud saltem non video, quorsum id afferatur ad ea, de quibus in hoc loco Apocalypsis agit. Quòd si satis est, ad ipsam veritatem hoc loco allusionem contineri, & obiter doctrinam illam per comparationem affirmari; id à me non impugnatur. Notum porrò est, aliquo etiam modo veritatem aliquam asseuerari, cùm per modum comparationis ad eandem fit allusio.

TEXTVS.

De IV. & V. phialis.

Verſ. 8. Et quartus Angelus effudit phialam ſuam in ſolem; & datum eſt illi æſtu affligere homines, & igni.
9 Et æſtuauerunt homines æſtu magno, & blaſphemauerunt nomen Dei habentis poteſtatem ſuper has plagas, neque egerunt pœnitentiam, vt darent gloriam Deo. B
10. Et quintus Angelus effudit phialam ſuam ſuper ſedem Beſtiæ, & factum eſt regnum eius tenebroſum, & commanducauerunt linguas ſuas præ dolore.
11, Et blaſphemauerunt Deum cæli præ doloribus & vulneribus ſuis, & non egerunt pœnitentiam ex operibus ſuis.

COMMENTARIVS. C

Difficultates, quæ in quartæ & quintæ plagarum interpretatione occurrũt.

QVARTAM & quintam plagas ideò copulaui; vt ex vtriuſque inter ſeſe collatione meliùs explicarentur. altera enim ad æſtuantem ſolem, altera ad tenebricoſam caliginem reuocantur. Si ergo hæ duæ plagæ ſunt oppoſitæ inter ſe, *oppoſita iuxta ſe poſita clariùs eluceſcunt.* Sin autem contrariæ non ſint, id quoque explicandum eſt; cur videlicet ſol vehemens obſcuris tenebris non opponatur? Et quidem, quamuis quod ad repræſentationem attinet, ceſſare videatur difficultas, ſi aſſeramus non vtrumque pariter figurari; nempe & ardentem ſolem, & denſas tenebras; ſed mutuam vtriuſque viciſſitudinem, quemadmodum diei ſuccedit nox: verùm ſi oculos in ſignificationem ipſam intendamus, non parua adhuc ſupereſt difficultas, quo pacto fieri poſſit, vt tam ſol ardens, quàm ſpiſſa caligo inter plagas myſticas computentur? Etenim ſi ſol ſapientiæ lucem præſefert; tenebris ipſis videtur ignoratio figuranda. Sin de propriis ſuppliciis ſermo ſit; ſapientię lux non ſupplicii loco, ſed ſummi beneficii, habenda eſt. Si vero de plagis myſticis ſermo inſtituatur; ignorantia quidem non apparet quî poſſit ad vindictam myſticam reuocari; ita vt & peccatum deſtruat, & peccatorem ipſum magno cumulet beneficio.

Quid in his duabus plagis continetur.

Pro difficultatis huius enodatione animaduertendum primò eſt, in tertia plaga deuolutam fuiſſe tractationem ad id, quod ex multorum Gentilium ad Chriſti fidem conuerſione redundauit; videlicet, vt perſecutio ipſa in bellum euaderet ciuile, & Gentilibus ipſis calamitoſum. Cùm ergo progreſſus nunc fiat in eodem bello, quod Euangelii prædicatores in Gentiles ipſos geſſerunt; nunc demum additur in his duabus plagis, eiuſmodi bello plurimum acceſſionis fuiſſe factum, tam nimiâ ſolis vehementiâ (quæ eſt plaga quarta,) quàm phialæ effuſione ſuper Beſtiæ ſedem; ex quo denſiſſimæ tenebræ obortæ ſunt: atque id ad quintam pertinet plagam. In vtroque autem ſatis expenditur Ethnicorum hominum afflictio & anxietas, necnon eorundem contumeliæ in Deum ipſum iactæ, pro ſcelerum ſuorum deteſtatione, & pro gloria atque laude, quam Deo deferre deberent. D

Quis ſit hiſce in plagis virorum Apoſtolicorum ſcopus: quis finis ſubſecutus. Plaga quarta quò potiſſimum ſpectet.

Secundò animaduertendum eſt, quis ſit in his plagis præcipuus virorum Apoſtolicorum ſcopus, & quis effectus inde ſubſecutus. Conſtat enim Dei miniſtros directè neutiquam contendiſſe, vt aut homines vehementi ſolis ardore æſtuarent, aut tenebræ Romanum Imperium occuparent. Verùm ex eo, quòd ipſi ſuum officium egregiè præſtarent, Gentilium culpâ prouenit, vt ſolis æſtus eos torreret, & tenebræ denſiſſimæ vndique conſtringerent, atque in rabiem ac furorem verterent. E

Tertiò notandum eſt, quartam plagam aptiſſime reuocari ad eum effectum, qui conſecutus fuit ex clariſſima luce, quam Euangelii prædicatio de veri Dei cognitione vbique diffundebat: quintam verò plagam redigi etiam congruenter ad illud, quod redundauit ex ea gloria atque laude, quam viri Apoſtolici Deo per admirabile vitæ exemplum tribuebant. Duplex enim eſt Dei glorificatio; altera per concionandi ſapientiam, altera per vitæ integerrimæ ſanctitatem. Ceterùm ex duplici hac Dei glorificatione ii effectus ob Gentilium culpam prouenerunt: ex prima, vt homines ſolis luce omnino æſtuarent; ex ſecunda, vt exempli lux in maximas verteretur tenebras. Nunc enim inſtituitur ſermo de effectu illo; qui accidit iis, qui in ſua obſtinatione perſiſtebant; non iis qui ſe ad Chriſti Religionem aggregabant. Licèt enim Dei cognitionis lux & optimi exempli ſplendor per occaſionem Gentiles ipſos in Dei blaſphemias & obſtinatam mentis duritiem inducerent; hoc tamen intereſt diſcriminis, quòd lux ex diuina cognitione proueniens eos quantũuis inuitos atq; coactos illuſtrabat pariter & exurebat; ita vt reapſe fierẽt lucis eius participes ad grauio-

A rem ipsorum damnationem. At exempli lux eis prorsus in tenebras conuertebatur; quippe nequaquam ipsius fiebant participes. Dicam clariùs: lux ea, quam de veri Dei cognitione prædicatio Euãgelica hac illac spargebat, tanta erat, tamque conspicua, vt quamuis Gentiles ipsos illius valde pœniteret, vtpote cupiditatibus ipsorum omnino contrariæ; nihilominus tamen reuerâ sol ille eos illuminaret, atque adeò incenderet, vt infrà explicabimus. At verò Dei gloria, quæ in admirabili vitæ exemplo elucebat, cùm non in intellectus luce, sed in sanctitatis splendore consistat, aptè dicitur nullâ ratione eos illuminare, qui non solùm non accendebantur ad splendoris eius imitationem, sed deteriores etiam fiebant.

Quartò: hanc eandem discriminis rationem reperimus in aliis Scripturæ locis; vbi intellectus lucem dicuntur peccatores excipere ad maiorem ipsorum damnationem: videlicet cùm Deum agnoscunt, & non sicut Deum glorificant. Nihilominùs quia piorum hominum vestigia nolunt insistere, dicuntur in tenebris ambulare. Qua phrasi vtitur Ioannes Epistola 1. capit. 1. 6. & de eo, qui odit fratrem suum ait capite secundo numero vndecimo, *In tenebris est, & in tenebris ambulat; & nescit quò eat, quia tenebræ obcæcauerunt oculos eius.*

Peccatoribus lucem intellectus inditam interdum per occasionem in grauiorem ipsorum damnationem conuerti.

B Quintò: in vtraque hac plaga consentaneum fuit eorum exaggerari peruicaciam, qui ad suorum scelerum detestationem adduci non poterant. Etenim ex duabus hisce partibus egregia coalescit concio; in quam confluunt magnæ doctrinæ sapientia, & eximia integræ & incorruptæ vitæ sanctimonia: quarum partium quælibet à peccatoribus postulat, & quasi suo iure exigit conuersionem. Quare eorum repugnantia à nimia cordis duritia & obstinatione proficiscitur. Præterea in vtraque plaga ponderatur acerbitas ac dolor, quem improbis afferunt. Nam in quarta dicitur; *Datum est illi æstu affligere homines & igni.* In quinta verò; *Commanducauerunt linguas suas præ dolore.* Nam & ex veritatis cognitione, & ex optimo vitæ exemplo dimanabat vehemens anxietudo in eum, qui durus adhuc pertinaxque resistit. In his autem duabus plagis expenditur; Gentiles eos, qui in impia idolorum superstitione permanebant, blasphemias in Deum euomere. Qua ratione vtitur etiam Petrus Epistola 1. c. 4. 4. *In quo admirantur non concurrentibus vobis in eandem luxuriæ confusionem, blasphemantes.*

Sextò: tametsi doctrinæ, sapientiæ & sanctæ vitæ exemplum quodammodo sint septem hisce plagis communia (nam phialæ effusio in ipso prædicationis officio consistit, & perfecta prædicatio ex vita atque doctrina coagmentatur:) cùm tamen hæ omnes plagæ ex ipsis effectibus distinguantur, rectè in prima obseruatur dolor ac pudor, quibus Gentiles fuere perculsi, quando de suis sceleribus
C sunt insimulati; in secunda locum habuit persecutio contra prædicatores ipsos suscitata: in tertia ciuilis belli furor: in quarta afflictio atque angustia ex veri Dei cognitione per occasionem prouenìens: in quinta, ipsorum Ethnicorum mutatio in deterius, ex conspectu Dei ministrorum exemplo trahens originem: in sexta, acerrima Gentilium vis & impressio adhibita, quæ ex Romæ inuasione processit: in septima denique durissima eorum obstinatio, qui in suis superstitionibus fixere pedem, & obdurati manserunt, postquam publica Christianæ Religionis professio Romam inuecta & excepta est. In hac igitur septem plagarum diuisione iuxta effectuum diuersitatem consideratã, suus etiam extitit in quarta plaga locus perspicuæ luci Euangelicæ doctrinæ; quatenus mundo euidẽter ostendit, anilem & nugatoriam plane esse deorum multiplicitatem; atque adeò vnum ac solum Deum vero cultu & Religione prosequendum. Nec defuit in quinta plaga locus ad ponderandam eorum duritiem, qui in tanta doctrinæ & sanctitatis luce, quæ ex viris Apostolicis emicabat, deteriores tamen effecti in densa suorum errorum caligine perstiterunt.

Septem harum plagarum effectus per ordinem numerantur.

Septimò: in hisce omnibus plagis ratio nouissimæ plagæ, siue iræ nouissimæ in eo imprimis sita
D est, vt non sit propria vindicta; sed noua quædam vlciscendi ratio, eò potissimùm tendens, vt peccatum conuellatur omnino, ac de medio tollatur; ipse verò peccator & veniam impetret, & maximâ Dei gratiâ fruatur. Quare licèt in septem plagarum distinctione exprimatur Gentilium repugnantia, qua diuinæ gratiæ obsistere nitebantur: hæc tam oppositio vna ex parte conducit, vt immensa Dei bonitas atque clementia elucescat, dum mysticam nihilominus vindictam de Gentibus sumendam, & Gentilium ipsorum conuersionem prouehit: ex alia verò parte hæc eadem contradictio deseruit, vt reconditum diuinæ prouidentiæ consilium suos demum effectus atque exitus sortiatur. Etenim Gentilium pudor ac dolor de consciis scelerum animis, & persecutio ipsa contra Euangelii ministros commota, non exiguo fuerunt argumento, vt de Euangelii victoria euidentiùs constaret; atque adeò Christiana fides euerso idolorum cultu firmior ac robustior persisteret. Id quod ad grauiorem ipsius fidei auctoritatem fuit maximè consentaneum; vt dilucide cerneretur, illam non pro alicuius principis libito, aut facili hominum studio ac voluptate, sed per singularem Dei virtutem & credibilitatis euidentiam euasisse suorum aduersariorum victricem, & totius terrarum orbis dominam. Quamobrem non primæ solùm persecutiones, sed etiam ipsa rebellium & obstinatorum
E peruicacia (post Constantini conuersionem) non parum adiumenti contulit ad maiorem ipsius fidei Catholicæ firmitudinem, & gloriosiorem de idolorum superstitione victoriam. Quinimò in iis ipsis, qui in suo errore pertinaces decesserunt, dedit obiter Deus maxima suæ seueritatis documenta; in reliquis verò clementiæ & pietatis signa clarissima. Atque hoc est nouum plagarum genus; cuius summa est, effundere magis ac magis misericordiam: ita tamen vt suus etiam seueritati sit locus.

Ratio nouissimæ iræ in his omnibus plagis quomodo elucescat.

His ita præiactis ad textum ipsum accedamus, *Quartus Angelus effudit phialam suam in solem.* Sol sæpe in Apocalypsi ad Dei diuinitatem refertur; vnde si phialæ effusio denotat prædicationis officium, vt significetur effectus ex hac ipsa Dei diuinitatis prædicatione consecutus, congruenter fingitur quarta phiala in solem effusa; quod est, prædicationem versari circa Dei diuinitatem & prouidentiam.

Sol diuinitatis symbolum.

ET DATVM EST ILLI ÆSTV AFFLIGERE HOMINES ET IGNI; ET ÆSTVAVERVNT AESTV MAGNO.] Vt significetur quãta claritate & perspicuitate prædicatio Euãgelii ostẽderit idololatriæ falsitatẽ ac nugas, nec non verũ veri Dei cultũ esse eũ, quẽ Christiana Religio prædicabat; nihilominus tamen

Vers. 9. Quid hic sit, æstu affligere homines.

tamen ex hac ingenti luce incredibilem hausisse dolorem eos ipsos, qui in sua impietate atque flagitiis (quibus ipse idolorum cultus indulgebat) immobiles perstare volebant; vt hoc inquam significetur, eleganter inducitur maxima solis claritas hominibus molestissima: quasi proprius illius effusionis, siue prædicationis potiùs, effectus. Quid enim aliud est, *æstu affligere homines & igni*; nisi quod solet frequenter in media accidere æstate, quando nimia solis claritas & ardoris vehementia mortales calefacit, ac torret? Scio quosdam hic per solem intelligere Antichristum; alios verò de summo Pontifice interpretari. Pro mea tamen expositione stant & plagarum series & applicationis congruentia.

Vers. 10. *Quænam appelletur hic sedes Bestiæ? & quid sit in eam effundere phialam?*

QVINTVS ANGELVS EFFVDIT PHIALAM SVAM SVPER SEDEM BESTIÆ.] Hoc perinde esse existimo, quasi Romæ, & in ipso foro atque iudicum subselliis prædicare admirabilem Christi virtutē; & sanctitatis exemplo illam euidenter ostēdere: sicut in teneris virginibus accidit, quæ vt pudicitiā retinerent, & se Christo fideles integrasq; præstarent, gloriosè ac fortiter occubuerunt. Porrò Bestiā de qua hîc mentio fit, esse Romanum Imperium ethnicum, vidimus cap. 13. Ex quo facilè cernitur, quàm aptè sedes Bestiæ nominetur Romana ciuitas, atque ipsa iudicum subsellia. Nam in ipsis tribunalibus Christiani de grauissimis delictis accusabantur; & ibidem Deus eorum innocentiam ac vitæ integritatem demonstrabat, quantumuis persecutorum sæuitia & inuidia illis tenebras offundere laborarent.

Tenebræ ex quinta phialæ effusione prouenientes quid significent.

ET FACTVM EST REGNVM EIVS TENEBROSVM.] Posset hoc cò referri, vt prædicationis lux retexerit Gentilicæ superstitionis tenebras. Sic Ægypti tenebræ opponuntur claritati, qua Israelitæ fruebantur, Exod. 10. 22. *Factæ sunt tenebræ horribiles in vniuersa terra AEgypti: vbicumque autem habitabant filii Israel, lux erat.* Ego tamen censeo non hîc directè agi de eorum ignoratione, qui deorum falsitatem non agnoscebant; sed de cæcitate illorum, qui postquàm solis lucem aspexerant, (vt dictum est in plaga quarta) hoc est, postquàm de vero Deo totius mundi machinæ opifice conuicti erant; fiebant adhuc deteriores, dum eos odio prosequebantur, quos propter doctrinæ & sanctitatis splendorem diligere maximè deberent. Hanc mihi interpretationem persuadet imprimis ipse plagarum ordo & consecutio. Quippe ad ingentem solis claritatem homines exurentis, adduntur hîc densissimæ tenebræ; quos de tenebris practicis, deque odio atque inuidia in sanctos viros conflata exponendas reor. Secundò constat, hanc esse loquendi rationem Ioanni familiarem; vt suprà adnotauimus. Tertiò, ex iudicum ac tribunalium improbitate proueniebat, vt Christianorum innocentiæ & sanctitatis luminibus obstruere infideles conarentur; vtque de grauibus accusarentur criminibus, quòd id ita esse ab omnibus crederetur. Atque hoc etiam comprehenditur tenebrarum nomine.

Quo sensu dicantur Gentiles præ dolore linguas suas commanducare.

ET COMMANDVCAVERVNT LINGVAS SVAS PRAE DOLORE.] Non ita accipiendum est, quasi dolore pungerentur Gentiles, quòd se tenebris immersos cernerent. Nam & ipsi *dilexerunt tenebras, potiùs quàm lucem.* Et alioqui tenebræ non adeò acrem dolorem afferre solent. Non igitur sermo est de dolore ex tenebris proueniente; sed de dolore tenebras ipsas comitante. Et quanuis posset aliquis dicere, in his linguarum morsibus siue manducatione denotari efferatam rabiem; qua interdum exciti Gentiles crudelia persecutionis edicta reprimebant, cùm quid agerent, penitus ignorarent; & Christianos ipsos gliscente persecutionis æstu magis magisque excrescere cernerent. Aptius tamen est, vt per hunc linguarum morsum, & compressionem significetur, quantumuis Ethnici admirabilem Christianorum sanctitatem quasi manibus contrectarent; eos tamen linguas comprimere, ne Christi diuinitatem in suis seruis conspicuam faterentur, ob vehementem rabiem, qua ipsi correpti efferatique erant; quæque illos mutos reddebat & elingues.

TEXTVS.

De VI. phiala.

Don Iuan de Iauregui inventor.

Vers. 12. Et sextus Angelus effudit phialam suam in flumen illud magnum Euphratem; & siccauit aquas eius, vt praepararetur via Regibus ab ortu solis.

COMMENTARIVS.

Quid per sextam plagam significetur.

SEXTAE plagae argumentum (sicuti cap. 15. versu 1. diximus) complectitur grauissimam persecutionem, quae aduersus Ecclesiam fuit instaurata; eo quòd plurimi ex senatorum familiis & ex nobilitate Romana ad veram Christi Religionem migrassent. Porrò in ipsa plagae descriptione exordiũ ducitur, vt opus erat, à praedicta conuersione; diciturque spiritaliter Romae fuisse innouatum admirabile illud facinus, quod Babylone accidit, quando Cyri industriâ exsiccatus fuit Euphrates; vt Orientis Regibus ad occupandam Babylonem expeditus pateret transitus. Vt autem rectiùs percipiatur huius loci allusio, oportet imprimis historiam ipsam, ad quam in hoc loco respicitur, ob oculos proponere; quae sic se habet. B

NOTATIO II.

De historia siccati olim Euphratis, vt per eius alueum Cyro & Dario pateret aditus ad occupandam Babylonem.

Historia exsiccati olim per Cyrum & Darium Euphratis; vt per eius alueum irruerent in Babylonem.

PERERIVS in Danielem l. 6. siue ca. 5. in ea verba, *Eâdẽ nocte interfectus est Balthasar*, ait D. Th. opusc. de Regimine Principum l. 3. c. 7. significare, miraculosè fuisse factum vt per Dei potentiam Euphrates siccaretur, atque ea ratione Cyrus facilè Babylonem posset inuadere. Et subdit Pererius, industriâ Cyri, non diuino miraculo id esse patratum; pro quo testes citat Herodotum, & Xenophontem.

D. tamen Thomas, si eius verba rite expendantur, minimè id tribuit miraculo. Sic enim ille loco suprà citato, *Aperuit Dominus ante Cyri faciem ianuas, vt praedixerat Isaias cap. 45. 1. Atque id impletum fuit, vt historiae tradunt, quando subitò deficcato alueo Euphratis, qui per Babyloniam transibat, ciuitatem intrauit, atque destruxit.* Hactenus D. Thomas. Ac primò ex iis verbis, *vt historiae tradunt*, satis constat, non esse ipsius mentem, vt asserat, id diuino miraculo esse patratum; quandoquidem nulla est historia, quę id referat: quinimò Herodotus expresè tradit, quod Cyrus praestitit, id antea à quadam Babylonis Regina fuisse factum. Deinde ex ipsa recensendi ratione non obscurè significat S. Thomas hoc facinus Cyri industriae adscribẽdum fore. Ait enim de illo; *Deficcato alueo Euphratis ciuitatem intrauit.* Iam, quod asserit, tunc Isaiae vaticinium fuisse impletum; nempe, *Aperuit Dominus ante faciem Cyri ianuas*, non indicat, id fuisse miraculosè gestum; nam per naturales etiam causas solet etiam Deus arcana sua consilia ad destinatum finem prouehere. Et meritò diuinae tribuitur prouidentiae, quod ipsa per hominum industriam fieri disponit, & ad exitum perducit. Atque haec praesertim loquẽdi ratio vsurpari solet in regnorum mutatione; in qua singularis Dei prouidentia dispicitur: cùm opus non sit ad miraculum idcirco confugere.

Historiam quidem referunt Xenophon lib. 7. Cyropaediae, & Herodotus l. 1. suae historiae §. 34. & 35. Vide Orosium lib. 2. c. 6. In hac historia illud imprimis considerandum occurrit, videlicet quàm securè atque incautè se gerebant Babylonii; nec opinantes fore vt Cyri exercitus per Euphratem fluuium sese Babylonem inferret. Audi Herodotum, *Babylonii (inquit) obsidionem nihili faciebant.* Et infrà: *Si Babylonii factum Cyri priùs aut audissent, aut sensissent; haud dubiè eos pessimo exitio affecissent. Nam obseratis omnibus, quae ad flumen ferunt portulis, conscensisque septis ipsi pro ripis stantes illos progressos veluti in cauea excepissent. Nunc ex inopinato eis Persae adstiterunt; & quòd dies festus eis esset, exercendis choreis atque oblectationibus operam dabant; donec planè resciuerunt, vrbem esse captam.* Xenophon verò ait, *Hostes in muro deridebant obsidionem; vt qui res necessarias haberent plusquam viginti annorum.* Praesertim cùm cernerent Cyrum prę formidine suũ exercitum ab vrbe extra telorum iactum arcuisse. Addit infrà Xenophon. *Cyrus exercitum distribuit in partes duodecim; quò singulae partes essent custoditurae singulos menses. Quibus auditis Babylonii multò etiã magis haec deridebant, animo voluẽtes si Phryges, & Lycii, & Arabes, & Cappadoces se custodierint; quos omnes existimabant mitiori in se esse animo, quàm in Persas. Ac iam fossae effectae erant. At Cyrus, quoniam audisset eiusmodi festum esse Babylone, in quo Babylonii omnes vniuersam noctem bibunt, & lasciuis carminibus saltationibusque indulgent; cùm primùm hac nocte tenebrae factae sunt, acceptis multis hominibus aperuit fossas; quod vbi factũ, est aqua in fossas nocte concessit; alueus autem fluminis redditus est hominibus permeabilis. Tunc Cyrus conuocatis ducibus ait, Flumen nobis in vrbem viam concedit, audenter ingrediamur; quia multi dormiunt, multi ebrii sunt, omnes imparati.* Et infrà: *Regiae portae ne clausae quidem sunt, vt in festo ebrietatis & intemperantiae; ita enim vniuersa videtur vrbs esse hac nocte.* Hactenus Xenophon.

Herodoti loci de Euphrate exsiccato.

Xenophõtis verba de eâdem re.

Praeter haec flumen Euphrates adeò erat ingens, vt sacris Literis flumen magnum appelletur. Genes. 15. 18. & Deut. 11. 24. & Apoc. 16. 12. *In flumen illud magnum Euphratem.* Vide Pererium in Dan. f. 384. B.

Adde huc, quod Xenophon vbi suprà ait: *Huius fluminis latitudo est plusquam ad duo stadia, & profunditas tanta, vt nec duo quidem viri alter super alterum stãtes super aquam emineant.* Quin etiam hoc flumen vtpote magnum appellatur in Scriptura Mare. Agens de Babylonis ruina ait Ieremias cap. 51. 36. *Desertum faciam mare eius, & siccabo venam eius; & erit Babylon in*

tumulos. Et Isaias c. 21. n. 2. de eodem Babylonis excidio verba faciens hæc habet, *Onus deserti maris; Ascēde A Elam, obside Mede, Babylon posita est mihi in miraculum; pone mensam, contemplare in specula comedentes & bibētes; surgite Principes, arripite clypeum.* Lege Gueuaram in Habacuc c. 22. n. 135. 136. 137. & 138. vbi adducit Herodotum, & Xenophontem, & subdit; *Quòd autem auerso Euphrate capienda esset Babylon, prædixerat Isaias c. 44 27. in hæc verba. Qui dico profundo, Desolare; & flumina tua arefaciam. Et Ieremias c. 50. 38. Siccitas super aquas eius erit, & arescent. Et c. 51. 31. Capta est ciuitas, & vada præoccupata sunt, & paludes succensæ sunt igne. Quòd verò inter conuiuandum capienda esset Babylon, monuerat Isaias c. 21. 5. & Ieremias 51. 39. & Daniel apertè pronunciat c. 5. 30. Eâdem nocte, (sed non anni eiusdē) Babylonem in hostium potestatem venisse, qua Balthasar Rex productis vasis templi grande conuiuium fecerat. Quippe eâdem nocte quotannis conuiuari consueuerant, peruigiliū agentes cuipiam deorum; quale Liuius l. 23. Campanos celebrasse commemorat, cùm Gracchus eos inuasit simul omnibus portis.* Lege etiam Genebrardum in chronico anno mundi 3638. fo. 240.

Porrò in Babylonis inuasione Græci nullā Dariȷ mentionem, sed Cyri solùm faciunt. Iosephus tamē vtriusque meminit l. 10. Antiquitatum c. 12. & Hieronymus, quem citat, & sequitur Pererius vbi suprà fol. 203. Vnde eundem, & Gueuaram in Habacuc. Cyrum autem & Darium ex Oriente venisse Babylonem, norunt omnes, qui vel mediocriter sunt in Geographia versati.

Notandum insuper est, Euphratem fluuium per mediam Babylonem influere, eamque duas in partes secare, vt perspicuè tradit Strabo. Tametsi autem Cyri exercitus Babylonem vndique obsidebat; ita tamen excelsi & eminentes erant muri, tanta eorum firmitas, vt vrbem vi capere & expugnare, impossibile esset. Erat enim Babylone innumerabilis propugnatorum multitudo; muri autem ipsi quinquaginta in latitudinem cubitos, ducentos in altitudinem patebant. Atque ita nullo modo poterat vi capi ciuitas. At Cyrus exsiccato alueo fluminis eam inuasit, quà Babyloniȷ se magis tutos ac securos putabant. Licèt enim muri ita fuerint editi ac lati; multò adhuc videbatur difficilior fluminis traiectus siue ingressio, quàm murorum ascensus, aut alicuius ex vrbis portis occupatio. *Euphrates mediam Babylonem interfluens.*

Prosequitur versus XII. Commentarius.

CVm igitur Babylonicæ inuasionis atque excidiȷ historia sic se habeat; miror posse aliquem verba Apocalypseos suprà allata legere (vbi de sexto Angelo dicitur; *Effudit phialam suam in flumen illud magnum Euphratem; & siccauit aquas eius, vt præpararetur via Regibus ab ortu solis*) quin protinus aduertat, ad illam ipsam historiam alludi; & quādam admirabilis illius facinoris renouationem affirmari. Quāobrem mirandum est, Apocalypseos interpretes huius historiæ in hoc loco non meminisse; cum manifestè textus asseueret, eiusmodi fuisse sextæ phialæ effectum, vt antiquum illud & egregium facinus instauraretur de exinanito flumine Euphrate; vt per eius alueum exsiccatum aditus Orientis Regibus in Babylonem pateret. *Mysticā exsiccati Euphratis renouationem in sexta plaga affirmari.*

Maioris tamen momenti est intelligere, de cuiusmodi renouatione in hoc loco sermo sit. Nonnulli enim opinantur agi hîc de euentis sub Antichristi tempus futuris; ac proinde illud hîc affirmari, tunc Religionem Catholicam tantopere in Orientis prouinciȷs florentem & vbique propagatam fore, vt inde sint Reges venturi, qui cum Antichristo bellum gerant; qui vt securè possint traiȷcere flumen, eis Euphratem miraculosè arefaciendum fore; & sic demum Antichristum ab Orientalium Regum exercitibus conficiendum. Hæc est opinio Genebrardi Ps. 67. 37. & nostri Viegæ hîc sectione 3. quanuis sectione 2. dixerit, suam esse sententiam agi in præsenti de Regibus Orientalibus Euphratem traiecturis, vt bellum Ecclesiæ inferant. *De quanam siccati Euphratis renouatione hîc sermo sit.*

Et quanquam hæ duæ Viegæ opiniones sunt meo iudicio ab Apocalypsi valde alienæ, quia eo solùm nituntur, vt ænigmatis verba, sicuti sonant, accepta ad rem applicent prorsus incertam: quam tamen sequitur sect. 3. minùs est violenta; quippe allusio ad antiquam illam Babylonis historiam manifestè indicat, sermonem hic institui de irruptione in ipsam Babylonem. Euidens autem est, in Apocalypsi Babylonem esse Ecclesiæ infensam. Quapropter toto errat cælo, qui hunc Orientalium Regum ingressum per flumen Euphratem eò tendere putat, vt bellum in Ecclesiam fiat. Ceterùm vtcumque hoc sit; meâ quidem sententiâ est improbabile, hanc sextam plagam esse accipiendam, vt sonat de vero & proprio transitu Regum Orientalium per siccatum Euphratis alueum. Primò, quia familiaris est Prophetarum locutio, affirmare, antiqua illa gesta & admiranda facinora fore renouāda: atque hoc verborum inuolucro mysticam & spiritalem instaurationem, seu renouationem significare: nec tamen vllo modo de materiali renouatione tractare. Multa nobis suppetent de hac locutione exempla in Ps. 67. & c. 3. Habacuc. Quis ergo non videat, hunc eundem esse loquendi modum apud Apocalypsin, librum præsertim ænigmaticum? Secundò, tam antecedentia, quàm subsequentia clarè ostendunt, huius loci verba nullo modo, vt sonant, esse intelligenda. Nam effusio phialæ, quæ proximè antecedit, nequaquam debet accipi materialiter, nec tres ranæ, quæ posteà subsequuntur. Euidens ergo est, mysticè etiam & non materialiter esse accipiendam Euphratis fluuiȷ arefactionē, nec non illac Regum ingressionem. Iam penè omnia, quæ in cæteris narrantur plagis, non ita esse accipienda, vt sonant, certum est. Tertiò, Apocalypseos cohærentia atque series exigit manifestè, vt sexta hæc plaga ad persecutionis per Imperium Romanum excitatæ tempora referatur. Quare extra chorum saltat, qui explicationem detorquet ad ea, quæ eodem tempore neutiquā acciderunt. Quartò, non solùm qui de Romani Imperiȷ persecutione sermonem hic esse credunt, sed etiam qui hasce plagas de Antichristi tempore exponunt, ferè omnes hanc mysticam plagam accipiunt, quasi rem in sensu mystico intelligendam, asseruntque Euphratis exsiccationem esse symbolum terrenæ felicitatis mundanos homines in ipso decursu deficientis. Quamobrem nimis se ad literam ipsam constringit, qui hanc plagam materialiter vt sonat, esse interpretandam censet. *Opinio explicantiū de Antichristo exploditur.* *Sextā plagam ad Ecclesiæ persecutionem à Romano Imperio ethnico olim excitatam esse referendam.*

Mysticam Babylonem esse Romã.

Vbi autem statuamus, hoc explicandum esse mysticè, & sermonem hîc esse de eo tempore, quo Romanum Imperium oppugnabat Ecclesiam: hinc planum fit, mysticam Babylonem, quam Orientis Reges per siccum Euphratem illati adorti sunt, esse Romam idolorum cultricem. Quod magnopere confirmatur tum congruenti applicatione eorum, quæ textus repræsentat ad id, quod in mystica inuasione Romæ accidit; tum etiam eorum enarratione, quæ postea referentur, nimirum Babylonem in Apocalypsi esse antiquam Romam ethnicam, quæ Christianam infestabat Ecclesiam.

Quid per Euphratem flumen figuretur.

Sed age iam; quid per flumen Euphratem repentè exiccatum figuratur? Respondeo; Euphratem esse symbolum aptissimum ad significandum torrentem rapidissimum superbiæ, delitiarum atque opum, & fortè etiam humanæ sapientiæ & eloquentiæ, quibus Romani circunfluebant. Namque vt Babylonios olim Euphratis latitudo ac profunditas de vrbis inuasione reddebat omnino securos: ita etiam copiosa hæc rerum mundanarum affluentia adeò negligentes ac securos tenebat Romanos de mystica Romæ expeditione, vt stultum planè ac prorsus insanum reputarent, si quis Christianam Religionem ad Romæ intimos recessus penetraturam, & senatorum ipsas domos occupaturam existimaret. Intereà tamen diuinæ prouidentiæ cõsilium & solers Euangelij prędicatorum industria cælesti numine & auxilio roborata totam hanc difficultatum molem superarunt. Et quasi derepente fluuius Euphrates siccaretur, non aliter Deus ex prædestinatorum animis seiunxit obicem illum fastus, superbiæ, delitiarum ac doctrinæ Gentilicæ, quibus antea misere inhiabant, & medio hoc facinore admirando potuit Christi fides in nobilissimas quasque Romæ familias irrumpere, easque feliciter occupare.

Regum Orientalium symbolum quibus potissimùm aptetur.

Regum autem Orientalium nomen (quo, si figuram spectes, Cyrus ac Darius designantur) mirificè viris Apostolicis generatim, & Romanis singillatim Pontificibus accidit; ijs videlicet, qui Romam mysticè inuaserunt. Etenim cùm in Cyro ac Dario Orientis Regibus adumbrentur; illis egregiè quadrat Regum Orientalium nomen. Præsertim cùm Christiana Religio Romam ex Orientis partibus, id est Ierosolymâ, aduenerit. Iam, si excellentissimus aliquis binarius exquiratur, qui Cyro ac Dario respondeat, nihil aptius quàm Petrus & Paulus. Quanuis enim illi iam ad cælestem patriam per martyrium euolarint, quando ob mysticam Romæ inuasionem persecutio sub Diocletiano crudelissimè sæuijt: illi tamen significanter satis dicuntur esse duo Orientis Reges, quibus potissimùm admirabilis hæc Romæ expeditio secundùm Deum refertur accepta. Quamobrem Laurentius Iustinianus in festo sanctorum Petri & Pauli, duos hosce Apostolos præclarissimos eleganter fingit esse Orientis Reges, qui Babylonem, id est Romam, sese intulerunt; eamque Christianæ Religioni subiugarunt. Licet autẽ videatur cuipiam hęc diui Laurentij Iustiniani non tam expositio esse, quàm accommodatio; meo tamẽ iudicio rectè collineauit sanctus Patriarcha. Nã interpretatio hæc cum verissima Apocalypseos acoluthia mirificè consentit. Demum Adamus in prologo in Isaiam refert, esse D. Hieronymi sententiam, in Medis ac Persis Apostolos & eorum successores denotari, qui Babylonem, id est confusum mundum, euerterunt. Hæc ille de mundo in communi, quæ tamen multò aptiùs Romæ ethnicæ applicantur.

Quanã sit spiritalis renouatio Euphratis ab Orientis Regibus exsiccati?

Spiritalis ergo renouatio antiqui facinoris, quo Cyrus & Darius Orientales Reges Babylonem inuaserunt, non fuit alia, quàm mystica Apostolicorum virorum in Romam ethnicam inuasio; id est in eius præcipuas domos, cuiusmodi erant Senatoriæ, Consulares, & Imperatoriæ, & quidquid Romæ florẽs atque opulentum erat. Etenim repentè & præter opinionem alius vxorem propriam esse Christianam deprehendit; alius filiam; fratres alius; alius cognatos & affines; ac demum omnes pariter animaduerterunt, Christianam fidem sese in mediam Romam & in ipsas eorum domos insinuasse, atque adeò vix aliquam esse super, quò non cælestis ille penetrasset ignis, quem Christus in terra accensurus aduenit. Adeò autem in hac parte securi atque imparati erant tyranni & ceteri Gentiles, tam longè ab huius euentus suspicione; vt eorum fiducia atque securitas iure optimo figuretur in ea, quam Babylonijs quondam inesse diximus. Quippe secundus rerum cursus atque prosperitas, & illa Imperij magnitudo, qua tunc ethnici Romani fruebantur, nec non exundans superbiæ, delitiarum & Gentilicæ eloquentiæ torrens eos ipsos ita securos ac negligentes reddiderant de Religionis Catholicæ in Romam irruptione, vt nihil sibi minus extimescerent. In cuius autem mẽtem veniret, fieri posse, vt in domos adeò superbas humilitas Euangelij & Christi crucifixi adoratio penetrare posset; atque ea doctrina, quæ quidquid mundus amplectitur & colit, pro nihilo ducit? Itaque minimè timebant persecutores fidem Euangelij suas domos penetraturam. Verùm enimuerò exitus ipse probauit, diuinam prouidentiam ipsâ hominum securitate & non-curantiâ fuisse vsam, vt exemplò & præter omnium expectationem Christiana fides in eorum domos penetraret.

Quod Deus instrumentũ ad mysticã Romæ inuasionem vsurpârit.

Iam quantâ hic euentus admiratione & stupore Romanorum animos perculerit; conijci potest ex nouitate ipsa & insolentia, quæ Christianos ipsos solet in magnam admirationem adducere; quando subitò & inopinatò ad Deum conuertitur aliquis, qui in mundo antea, rebúsque mundanis fuerat penitùs immersus. Cuiusmodi erant Saulus, Matthæus & Magdalena. In quorum & similium conuersione discimus ex Apocalypsi, renouari quodammodo Babylonis inuasionem. Quod autem Deus instrumentum vsurpauit ad mysticam Romæ inuasionem seu conuersionem, præter diuinæ gratiæ efficacitatem, illud fuit; nempe peracre studium atque contentio prædicatorum Euangelij, & communio atque conuictus cum varijs gentibus ac nationibus; etiam cum ijs, qui curiositatis causâ eos in carceribus inuisebant. Nam ministrorum Christi inexplebilis eos omnes conuertendi cupiditas, inanis mundi gloriæ prædicatio, admirabile vitæ & sanctitatis exemplum, in cruciatibus atque tormentis fortitudo atque constantia; hæc inquam omnia Gentiles ipsos alliciebant ac trahebant, vt eiuratâ idolorum impietate sese ad Christiana sacra trãsferrent. Ac postremò in mystica hac Romæ inuasione quis non videat, quàm aptè & congruenter excogitetur fidelis exercitus duces & imperatores præcipuos fuisse Petrum & Paulum, quibus Regum Orientalium nomen meritissimè tribuitur?

Atque

A Atque vt illud hîc demum adnectam; Cyrus Babylonem non apertâ vi atque armis occupauit; sed occultè, & quà ipsi sibi Babylonij minùs præcauerant. Similiter igitur Christiana Religio non violentâ armorum impressione Romã irrupit; sed priùs eò sese insinuauerat, quàm Romani persentire potuissent, quà sibi aditũ posset Christiana Religio patefacere. Nec enim Catholica fides vim ac potentiã manifestam potentię Romanorũ opposuit; nec Romanorũ maiestati auctoritatem obiecit mundanam: sed quod maiori impedimento videbatur esse, nempe terrenarũ rerum affluentiã atq; delitias, quibus Romani abundabant, & effrænatã eorum cupiditatẽ, quã se prospero temporaliũ rerũ decursu ac rapidissimo torrente duci ac trahi sinebant; hoc inquã immensa Dei virtus & mystici Darij industria, hoc militũ strenuorum robur ac fortitudo, hoc firma in Deũ fiducia, hoc humilitas, hoc patientia, hoc deniq; Spiritus sancti ignis (per ignem illũ figuratus, quo Cyrus post fluminis aliò auersi diuerticula, aluei & riparum arundineta ac fruticeta combussit) omnino complanauit & sustulit. Quòd verò Euphrates symbolum sit voluptatum fluxus; auctores habeo Ticonium homilia 10. B & Rupertum Apoc.9. Ac de fluuio quidem in communi idem docet Augustinus, sermone 210. vbi ait, *Fluuius significat præterfluentem & fugitiuam & in abyssum descendentem voluptatem, vel luxuriam huius sæculi.* Hęc Augustinus, qui si de fluuio in communi ita sentit, quantò magis de Babylonis flumine? Similis explicatio Euphratis tradita à nobis est, suprà c.9.15.

Christiana Religio quomodo se in Romanam arcem insinuauerit.

TEXTVS.

*Vers.*13. Et vidi de ore draconis, & de ore Bestiæ, & de ore Pseudoprophetæ spiritus tres immundos in modum ranarum.

C

14. Sunt enim spiritus dæmoniorum facientes signa, & procedunt ad Reges totius terræ, congregare illos in prælium ad diem magnum omnipotentis Dei.

COMMENTARIVS.

IN his tribus ranis alluditur ad Ægyptiacam ranarum plagam, quæ habetur Exod.8.6. Ceterùm ranæ Ægypti fuerunt innumerabiles; ranæ verò huius sextæ plagæ fuere non ampliùs tres. Illas D ait sacer textus ascendisse de aqua; has Ioannes ait exijsse *de ore draconis, & de ore Bestiæ, & de ore Pseudoprophetæ*, non tamen asserit, vidisse se tres illas ranas, ex draconis, & vtriusque Bestiæ oribus prodire; sed illud tantùm, quas vidit ranas, earum singulas ex singulis horum trium monstrorum oribus fuisse eiectas. Videtur autem Ioannes in hac visione tres illas ranas aspexisse in ipso fluminis arefacti alueo. Qui enim ait, Euphratem sibi visum desiccatum; & mox addit, tres ranas à se fuisse conspectas; omnino significat, illud sibi ob oculos positum; quod cerni plerumque solet, quãdo torrens aliquis siccatur. Tunc enim in nonnullis laculculis & exiguis paludibus, quæ reliquæ fiunt, solent mox ranę apparere. Et verò Spiritus sanctus, qui in his plagis ad Ægyptiacas voluit respicere, hunc in locum ranas apposite inseruit; quippe exsiccato fluuio, ranæ mox opportuno loco accidunt. Quod autem Ioannes exprimit, illud est; quas ipse vidit ranas, fuisse tres; easque ex draconis & duarum Bestiarum oribus singulatim fuisse egressas.

Allusio in tribus ranis ad Ægyptiarum ranarum plagã.

DE ORE PSEVDOPROPHETÆ.] Satis patet terræ Bestiam hîc Pseudoprophetam appellari; idemque nomen illi adscribitur cap.19.20. & c.20.10. Huius verò rationem discriminis reddidimus c.13. 11. circa illa verba, *Loquebatur sicut draco.* Præterquàm quòd falsa miracula, quæ ca.13. de illa referuntur, conducunt pariter, vt illi Pseudoprophetæ nomen iure tribuatur.

E SVNT ENIM SPIRITVS DAEMONIORVM.] Quomodo sit accipiendum in præsenti dæmoniorum nomen, infrà explicabo. Nunc aduerto particulam *Enim*, deseruire ad reddendam superiorum rationem. Sensus ergo est, tres illos dæmoniorum spiritus meritò sub ranarum specie fuisse visos, quæ ex draconis & duarum Bestiarum oribus processerunt: esse enim diabolicos spiritus, & rerum admirabilium effectores. *Vers.*14.

ET PROCEDVNT AD REGES TOTIVS TERRAE.] Quasi dicat, illud esse trium ranarum consilium, vt confletur exercitus, bellumque fiat aduersus summum ac præpotentem Deum; quem ad finem Principes, & Reges terræ à ranis ipsis solicitari, vt inter sese coniurent, & vires suas roburque congregent contra Christianum nomen, & Christi ipsius Euangelium. Quod quasi deridens Ioannes & stultam earum mentem deludens, asserit, nullum alium fore tantæ expeditionis, tantæque coniurationis exitum, quàm vt congregentur Reges ad prælium in die magno omnipotentis Dei. Quibus in verbis videtur alludi ad illud Ps.2.2. *Astiterunt Reges terræ, & Principes conuenerunt in vnum aduersus Dominum & aduersus Christum eius. Qui habitat in cælis, irridebit eos, & Dominus subsannabit illos.* nimirum, quia conspiratio illa nihil aliud proficiet, quàm vt omnipotens Deus, eos simul collectos corripiat, & suę potentiæ documentũ clarissimum in eorũ excidio edat: idque præstet eâdem ipsâ viâ atque consilio,

Quo sensu dicãtur tres ranæ procedere ad Reges totius terræ.

quà ipsi Christum oppugnare & superare tentabant. Quod facinus egregium diuinæ prouidentiæ imprimis commẽdari videtur; quandoquidem dies, quo illud patratur appellatur, dies magnus omnipotentis Dei.

Quid per tres ranas ex draconis & duarum Bestiarũ ore egressas figuretur.

Verùm faciamus iam gradum ad explicationem mysterij in tribus prædictis ranis adumbrati. Exsiccato Euphrate, mox in lacunulis in alueo extantibus tres illæ apparuerunt ranæ, quas refert textus. Quid obsecro aptius & congruentius vt significetur, vbi aspexere Gentiles fidem in eorum sese domos insinuasse, ingentes mox clamores & vociferationes aduersus Christianam Religionem edidisse? Aruit flumen; & mundani fastus atque pomparum contemptio locum præbuit, vt Christiana fides aliquorum animos occuparet. Atque hæc ipsa Gentilicæ vanitatis despicientia extitit ratio, vt ranæ erumperent, & aduersus Christi fidem clamitarent.

Græca ranæ vox vnde dicta.

Obserua igitur primò, ranarum clamorem raucum importunúmque esse; id quod Græca vox haud obscurè indicat, βάτραχος enim dicitur ab aspero clamore. Secundò obserua, per tres ranas significari mundi, dæmonis atque carnis sermonem, siue locutionem. Hæc enim triplex sermocinandi ratio bellum Euangelio indixit. De quo bello virtuti illato à triplici sermone siue locutione, nẽpe carnis, mundi atque diaboli agit grauissimè Ioannes Auila in suo libro spirituali: & Bernardinus Rossignolius l.3. de discipl na perfectionis c.15. ex Bernardo similiter agit de tribus spiritibus, diabolico carnali & mundano. Si autem quod textus de ranis affirmat, attente consideremus; hæc eis figura ad amussim quadrat. Asserit imprimis hasce ranas esse spiritus immundos. atqui nomen spiritus halitum siue respirationem denotat: in quo pariter vox siue clamor rectè figuratur. Præsertim cùm textus ipse exprimat, tres ranas erupisse; primam ex draconis, alteram ex marinæ Bestiæ, tertiã ex terrenæ ore. Si ergo draco & Bestiæ duæ adumbrant tres animæ aduersarios; quid elegantius ad horum trium hostium loquelam significandam, quàm dicere, illos esse tres spiritus ex ore draconis & duplicis Bestiæ egressos? Si cap. Apocalypseos primo, cùm dicitur *De ore eius gladius acutus exibat*, eâ phrasi sermo Christi designatur; rana igitur de ore draconis prodiens, draconis ipsius sermonem aptè indicabit. Adde huc, ranam esse animal vocalissimum; vsque adeò vt nihil videatur esse aliud rana, quàm clamor ille asper & importunus; cui proinde Laconicum illud iure applices, *Vox est, præterea nihil.*

Quare huiusmodi ranæ appellẽtur spiritus immundi?

Hominis animam nuncupari halitum siue spiraculum Dei.

Obserua tertiò, ex Genes.2.7. rationalem hominis animam, halitum Dei siue spiraculum nuncupari, *Inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ.* Cùm autem hanc homini respirationem a Deo immitti, perinde sit, quasi illum ad suam imaginem & similitudinem effingere (Genes.1.26.) hinc ortũ fuisse videtur, vt quando res aliqua grandiorem aliam similitudine refert, dicatur esse quasi halitus siue spiritus quidam illius. Sic enim dicimus felem esse leonis aut tigridis quasi sternutamentum; quæ locutio plus adhuc lepôris Hispano idiomate continet, *El gato es como vn huelgo y estornudo del Leon.*

Dæmonis, mũdi atque carnis loquelam in tribus ranis adumbrari.

His ergo ita constitutis; vt eorum sermo & locutio, qui clamoribus ac vociferationibus aduersus Euangelium obstrepebant, dicatur esse imago quædam loquelæ dæmonis, mũdi atque carnis; ac proinde ipsemet dæmonis, mundi & carnis spiritus: ad hoc inquam denotandum congruentissimè dicitur clamor ille esse spiritus immundus; atque is spiritus, qui ex ore draconis, & ex ore marinæ Bestiȩ & ex ore Bestiæ terrestris exiuit: hoc est, in eo clamore ad viuum exprimi dæmonis spiritum, mundi atque carnis. Et quidem ad pingendam in exiguâ re effigiem quandam eorum, quæ dæmon suggerit, proponit mundus, caro complectitur (quæ omnia ad luxuriam, auaritiam & superbiam reuocantur) apprime ranarum inducitur figura, quam mox exsiccati fluuij tractatio menti obtulit. Si enim Bestiæ c.13. appositè affixi sunt vrsini pedes, pectus tigrinum, & leoninus rugitus ad luxuriæ, auaritiæ ac superbiæ significationem: nihilo est ineptior ad idem significandum ranæ figura. Etenim in ipso cœno, in quo & nascitur, & semper volutatur, mirificè luxuria ac turpis libido denotatur. In maculis, quibus veluti ocellis quibusdam vndique distinguitur, oculorum concupiscentia innuitur. In pertinacì importuni clamoris elatione, superbia adumbratur. cui etiam significationi deseruit ranæ tumor; atque huc etiam si libeat, possis non perperam Æsopi fabellam de rana cum bouis ingenti mole sese per tumorem comparante adducere.

Quomodo ranæ tres possint ad tres animæ hostes accõmodari.

Hisce omnibus satis exprimitur dæmonis, mundi atque carnis loquelam Euangelio reclamantem, esse ex sese immundam, cupidam ac superbam. Namque vt sanctorum virorum sermo optimũ Christi odorem præ se fert; ita è contrario sceleratorum atque improborum locutio obscænitatem, auaritiam & superbiam ostentant; atque adeò dæmonis, mundi & carnis spiritum. Quòd si aptior videatur alicui expositio illa, quam c.13.2. coniunctioni vrsinorum pedum, tigrini corporis, rugitus leonini tradidimus; illi etiam significationi accommodari facile potest ranarum immunditia, & earum oculi, ac superbus clamor. Posset etiam non inepte dici, spiritum draconis, & marinæ Bestiæ, atque Bestiæ terræ vnum eundemque esse. Verùm perinde est, si dicamus esse quasi tres spiritus, propter triplicem, quam habent, originem. Fuit autem maximè ad rem ternarius numerus; vt significetur, ranas ex monstrorum trium ore prodijsse. Et fortassè his tribus ranis accõmodari potest triplex ranarum genus, quod reperitur. Nàm præter communes, rubetæ etiam & calamitæ sunt ranæ, vt tradit Plinius, l.8.c.31. & l.32.c.10. Rubetæ verò sunt terrestres & virulentæ; calamitæ autem degunt inter arundines & fruticeta: quod ad designandum spiritum dæmonis, & spiritum carnis fortasse valet.

Obiectio soluitur. Cur Ranæ dicantur spiritus dæmoniorum.

Objiciet fortè aliquis; in textu manifestè denotatur, tres illas esse totidem dæmonia. Priùs enim dicuntur esse tres spiritus immundi; deinde expressiùs adhuc subiungitur; *Sunt enim spiritus dæmoniorũ.* Respondeo, mirum non esse, vt ænigma dissimulet, quod significare contendit. Et sanè, si rem seriò examinemus, non ait textus, tres ranas esse dæmonia; sed esse dæmoniorum spiritus. Nec elegantia vacat, quod sermo de dæmonibus esse videatur; vt & horror incutiatur hominibus & indicetur pariter, spiritus illos esse teterrimos humani generis hostes. At si rectè id construamus, spiritus dicitur esse eius, à quo spiratur. Quare spiritus dæmoniorum perinde erunt, quasi spiritus ab ipsis dæmonibus

A bus inspirati. Cùm autē textus expresserit, ranas tres ex draconis, & duplicis Bestiæ oribus erupisse; necesse est, tam draconem ipsum, quàm Bestias hîc appellari dæmonia. Quinimò licet dæmoniorum nomen ranis imponatur; quoquo modo se res habeat, accipiendum est dæmoniorū nomen, qua ratione nomē Satanæ vsurpatur; quod in Scripturā hominibus etiam tribuitur. Propterea igitur mirū non est, infensissimos hostes dæmoniorum nomine compellari; siue diaboli sint, siue homines, siue Bestiæ. Atque ita tres animæ hostes videntur hîc dæmones nominari. Facit Habacuc 3. 5. *Egredietur diabolus ante pedes eius.* Vbi nomen diaboli tragicum est, vt videbimus l. 10.

Nomine dæmoniorum qui significentur.

Subdit textus; FACIENTES SIGNA.] Quod de dæmonis, mūdi atque carnis sermone dicitur, quòd scilicet miracula & portentosa signa edat, referendum videtur ad miracula illa, quæ c. 13. Bestiæ maris & Bestiæ terræ attributa sunt. Nec enim mirum est aut nouum, si trium horum hostiū loquela in hominibus decipiendis, & inescandis eos ipsos referant, quos in suis actionibus imitantur. Id quod cùm hac etiam tempestate videamus accidere, quantò magis putandum est, eo tempore accidisse, B præsertim inter ethnicos homines in idololatriæ tenebris immersos? Quis dubitet, ranarum clamorem tunc effecisse, vti homines Bestiam maris cultu & adoratione prosequerentur, & se illius seruos esse iactarent; atque adeò falsam mundi, eiusque inanis gloriæ imaginem hominibus non secus proponi, ac si solida esset & expressa; ipsisque loquentem videri, & facile vt verum persuadentem; quòd vera ex se vanitas ac mendacium est? Lege quæ diximus c. 13. de miraculis Bestiarum.

De quibus ranarum signis si se prodigijs hîc sermo sit.

ET PROCEDVNT AD REGES TOTIVS TERRÆ CONGREGARE ILLOS IN PRAELIVM.] Imperatores quidem erant totius terræ Reges. Cùm autem præcipui Principes & Imperatores vnà coniurarent, conspirabant pariter cum illis, quotquot eorum erant ditioni subiecti. Tres autem ranæ, id est, dæmonis, mundi atque carnis sermocinatio, præcipui fuere ministri, qui tam Imperatores, quàm eorum asseclas atque fautores aduersus Euangelium cogerent; vt Christi nomen ex orbe, si possent, exterminarent. Atque id est, quod Ps. 2. dicitur, *Quare fremuerunt Gentes, & populi meditati sunt inania; aduersus Dominum, & aduersus Christum eius?* Hæc autem coniuratio ex ranarum clamore, vt constat, oriebatur. Quamobrem apprime fingitur, tres illas ranas concursare per orbē, & importuno clamore ac vociferatione concitare Principes, populos C commouere; vt contra Christi Euangelium arma capiant.

Quorsum ranæ ad Reges totius terræ dicantur procedere?

AD DIEM MAGNVM OMNIPOTENTIS DEI.] Magnus hic dies denotat maximam & euidentē diuinæ omnipotentiæ significationem; dum Christianę Ecclesiæ hostes suismet ipsorum armis deuincit ac iugulat. Manifestum autem est, Reges terræ non eo fine à ranis congregari, vt Deus in eorum confusione suam ostenderet potentiam. Verùm vt significetur Deus suos ipsos hostes assumere ad ea exequenda, quæ admirabilis ipsius prouidentia disposuit & ordinauit; ad hoc inquam significandum, dicuntur ranæ coniungere Reges, vt prælium committerent magno die omnipotentis Dei. Quo denotatur, quanuis ranarum intentio fuerit diuini consilij rationi contraria, re tamen ipsâ diuinæ prouidentiæ dispositioni deseruire; & Gentiles ipsos, quanuis exitus eos manentis ignaros pariter conglobari, vt in illis simul collectis Deus suæ ederet omnipotentiæ documenta. Consonat illud Isaiæ 8. 9. *Congregamini populi, & vincimini.*

Quinā dicatur dies magnus omnipotentis Dei?

Qui autem vocatur dies magnus, non est existimandus esse vnicus solùm dies; sed quoties Deus D Regum ac Principum coniurationem aduersus Euangelium pactam in maiorem atque illustriorem sui nominis gloriam conuertit. Quotiescumque enim id accidit, magnus Dei dies renouatur. Et quanuis totius discursus filum poscat, vt singillatim hic sermo sit de die, in quo Ecclesia ex Romani Imperij persecutione victrix euasit; rectè tamen potest eadem consideratio ad alios id genus dies extendi. Et concionatores quidem possunt non ineptè vsurpare huius plagæ figuram (in qua repentina Euphratis fluminis exsiccatio, & Regum Orientalium irruptio in Babylonem proponitur) vt in hac veluti effigie atque pictura nobis in mentem crebrò reuocent obliuionem maximam, maximumque periculum, in quo semper improborum Respublica (quæ est spiritalis Babylon) versatur; ac neminem esse, qui Dei possit iræ obsistere (quæ per Orientales Reges figuratur) quominus sicco pede, vt aiunt, sese intro inferat, & suos hostes acerbissimè vlciscatur. Ac demum huiusmodi discursus potest congruenter applicari ad regnum aliquod, ad ciuitatem, ad singularem personam; pro vt res aptiùs se dabit. Potest etiam Dei dies nuncupari repentinum peccatoris supplicium; quando ille imprudentior & imparatior erat, & nihil minus curabat, quàm vt sui conatus, quibus se veritati ac virtuti opponebat, irriti forent & inanes. Nihilominus tamen propria & germana huius loci expositio respicit diem victoriæ ab Ecclesia ex Romani Imperij idololatria partæ, vt iam explicaui.

Diem magnum non pro vnico solùm die sumendum esse.

NOTATIO III.

De alijs explicationibus trium ranarum præter eam, quam in commentario proposuimus.

Referuntur aliæ de tribus ranis explicationes, præter eam, quæ suprà tradita est.

1 expositio de tribus dæmonibus ab Antichristo mittẽdis.

A Viegas sectione 2. existimat, tres ranas huius capitis esse tres dæmones ab Antichristo sub visibili legatorum specie mittendos. Exire autem de ore dæmonis, Bestiæ maris, & Pseudoprophetæ, perinde esse dicit, atq; mitti illos ex diaboli, Antichristi, & præcursoris eius imperio. Hæc tamen interpretatio imprimis rem omnino incertam inducit. Deinde minimè est apta. Vt enim significetur, illos dæmonis & Antichristi imperio mitti, violẽtum est prorsus asserere, illos esse ranas ex dæmonis ore prodeuntes. Et quanuis Pierius l.19. dicat, ranas etiam hoc loco esse dæmonum simulacra; nullam tamen reddit huius rei rationem, quæ satisfaciat.

2. expositio de hæresibus.

Aliorum explicatio est, in tribus hisce ranis hæreses denotari. Huc spectat, quod refert idem Pierius ex Eucherio, nimirum ranas esse Hæreticorũ symbola. Cur verò in tribus ranis sint figurati, Staphilus libro de Lutheranorum concordia voluit explicare has ranas peculiariter Lutheranis applicando. Ait ergo, has tres ranas siue bufones esse tres sectas, quæ à Luthero deriuantur; ex quibus prima est Anabaptistarum, quorum pater est Rothmanus. Atque hi sunt rigidi Lutherani. Secunda est Sacramentariorum, quorũ auctor Carolstadius; ex quo Zuinglius, & Caluinus. Tertia est Protestantium, quorum dux Melanchthon. Atque eandẽ hanc applicationem refert Prateolus. Verùm enimuerò nihil opus est fingere, Apocalypsin Lutheri, aut sectarũ trium ex illo dimanãtium meminisse. Et quidem nec in hac applicatione redditur ratio eorum, quæ textus recenset; neque in ea constare sibi potest Apocalypseos acoluthia. Quanuis alioquin non negem, ranarum symbolum aptè hæreticis impingi; si attendamus quod Pierius refert, nempe ranam apud Ægyptios symbolum esse inuerecundiæ, curiositatis, imperfectionis, & rusticitatis. Tradit etiam luce iuxta appositã ranas illico conticescere. Quod referri congruenter potest ad veritatis lucem, quæ hæreticos mutos & elingues reddat. Ceterùm quanuis hac ratione Pierius dicat, ranam esse silentij symbolum; ego potiùs dicerem, illas esse symbolum stultæ & importunæ garrulitatis; id quod opportunius erat atque aptius, vt Hæretici ranarum nomine vocarentur.

3. expositio de Antichristi præconibus.

Beatus Prosper in dimidio temporis c.11. tres ranas interpretatur de Antichristi præconibus, & subdit, *Quod in Daniele dictum est, Examina ex eo surgent: hic apertè dictum est, exire velut præcones eius tres spiritus immundos, tanquam in tres partes orbis, Asiæ, Europæ, & Africæ; qui persuadeant Antichristum esse Christum.* Hactenus Prosper. Sed neque Apocalypseos consequẽtia hanc explicationem admittit; nec sunt tantùm tres illæ orbis partes; quia America est quarta. & fortassè superest alia Australis nondum satis cognita.

4. expositio de Gentilismo, Iudaismo, & Hæreticismo.

B Hisce explicationibus aliam adiungam, quæ non mihi displiceret omnino; si tamen cũ Apocalypseos serie connecti posset. Ea verò est, per tres illas ranas denotari Gentilismum, Heræticismum, & Iudaismum. Hæc enim sunt tria monstra, quæ aduersus Christianam Ecclesiam importunè clamitant; dum conantur Reges potentissimos ac Principes aduersus illam instigare. Et ritè accidit, vt Gentilismus sit ea rana, quæ ex ore marinæ Bestiæ prodijt. Iudaismus sit ea, quã Bestia terræ produxit. Hæreticismus denique, quam draco euomuit. In flumine verò Euphrate figurari posset humanæ eloquẽtię atq; sapiẽtię flumen, quod Euãgelio videbatur opponi. Quod tamen impedimentum Deus de medio sustulit; C partim quia infideles obmutescere fecit admirabili sapientiã, quam Deus suis Martyribus elargiebatur. (sic enim Christus, *Ego dabo vobis os, & sapientiam, cui non poterunt resistere & contradicere omnes aduersarij vestri:*) partim etiam, quia ex Constantini tempore, tota illa vetus eloquentia ita euanuit, vt videatur flumen illud magnum antiquæ eloquentiæ Gentilicæ prorsus exaruisse. Et pro illa eloquentia, quæ Euangelio peracre bellum illatura videbatur, tres solùm emersere ranæ, quas draco ac duplex Bestia produxerũt; quæ quidẽ importuno clamore ac vociferatione se Euangelio opposuerunt; ita tamen, vt ranæ stultæ, garrulæ & importunæ sint.

TEXTVS.

Vers. 15. Ecce venio sicut fur Beatus qui vigilat, & custodit vestimenta sua; ne nudus ambulet, & videant turpitudinem eius.

COMMENTARIVS.

Furis aduenientis comparatio in sacris literis frequens, vbi de Domini aduentu ad iudicium agitur.

Erit fortasse, qui hæc verba velit in eam partem accipere, vt probet in sexta huius capitis plaga non agi de mystica Romæ inuasione; sed de singulari aliquo supplicio hostibus Ecclesiæ inflicto. Quippe in aduentu ad iudicium, hac item furis comparatione solet vti Scriptura: vt videre est Matt. 24.43. Luc. 12.39. & 1. ad Thess. 5.2. & 2. Pet. 3.10. & Apoc. 3.3. Ad mysticam vero Romæ subiugationẽ (quæ fuit bonę ipsius partis conuersio ad fidem) non aptè videtur desumi illa furis comparatio. In ea enim significatur, miserum atque infelicem esse illum, quem Dominus imparatum, nec vigilantem inuenerit. Atqui in mystica illa Romæ inuasione non infelices, sed felicissimi potiùs fuere, qui repẽtè & inopinantes diuinã misericordiã præoccupati Christianam Religionem amplexi sunt.

Nihilominus

A Nihilominus sextæ plagæ explicatio suprà posita firmioribus nititur fundamentis, quàm vt hoc argumento conuelli possit. Ad illud ergo respondeo; quãuis in sexta plaga directe de mystica Romæ eruptione tractatur; nihil tamen prohibet, quominùs in eo tractatu obiter admoneantur homines, quemadmodum Deus sese Romam sicut fur inopinatò immisit (hoc est, quando infideles magis erant incauti, & ab ea inuasione securi) itá etiam fideles à Deo ipso derepentè occupari, quando ei fuerit visum. Atque id significat vox illa, *sicut fur*; dum scilicet stultos deprehendit incautos, & nihil tale opinantes. Adiuuat explicationem hanc, quòd versus hic quintus decimus videtur veluti per parenthesim interpositus. Nam versus 16. (nempe *& congregabit illos*, &c.) proximè connectitur cum versu 14. vt facile animaduertet, qui contextum intentè perlegerit. Itaque in media ipsa sextæ plagæ tractatione, diuina vox quasi per parenthesim interponitur; quæ fideles omnes admoneat, sicuti inopinatè irruptio in Romam fuit facta, ita etiam repentè & præter opinionem eos fore à se inuisendos, & imparatum quemuis intercipiendum. Hanc autem vocem hîc inseruisse congruentissimum fuit. Nam c.16. eò fuit imprimis spectatum, vt septem plagæ totidem Dei spiritibus per ordinem responderent; sicuti c.15.1. notauimus. Ad sextam verò plagam suo ordine attinebat seria comminatio, quæ inter septem Dei spiritus erat sextus, vt explicatum est c.1. vbi de septem Dei spiritibus longior instituta est tractatio. Quamobrem, vt mysticæ in Romam irruptionis tractatum cum spiritu seriæ cõminationis componere possemus, interiectus fuit versus 15. quo edocemur pariter, & admonemur, quid ex mystica Romæ inuasione in nostram vtilitatem trahere debeamus; nimirum, Dei etiã aduentum ad fideles inuisendos repentinum pariter fore. Hunc enim Deus morem in suorum iudiciorum executione solet obseruare; & ipsam etiam Romæ inuasionem fuerat mox subsecutura suorum fidelium visitatio, vt statim explicabimus.

De quo Dei aduentu hîc sermo sit.

C Atque ex hoc versu, vbi furis interseritur comparatio, minimè potest colligi, sextam plagam esse proprium aliquod supplicium, quod Deus foret de infidelibus sumpturus. Quanuis enim affirmet textus, Deum furis instar aduenturum; & quanuis hæc furis comparatio (si nihil adijceretur aliud) congruenter posset adhiberi ad diem iudicij, vel ad repentinam infidelium subuersionẽ; ex ijs tamen verbis, quæ mox adiunguntur, nempe *Beatus qui custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet, & videant turpitudinem eius*, apparet manifestè, nõ hîc sermonem haberi de infidelibus; sed de fidelibus, qui negligenter se gererent. Nec enim Scriptura diceret, infideli vestimenta esse, quibus suæ animæ nuditatem obtegat.

In hac 6. plaga non esse sermonẽ de supplicio aliquo propriè sumpto.

Explicatione ergo indigent hæc verba, *Beatus qui custodit vestimenta sua, &c.* Dicet aliquis, licèt Dei aduentus ad homines visitandos cum furis comparetur aduentu, quòd præter expectationem adsit; aduentum tamen Dei homines inuisentis esse veluti iudicis; ac Domini aduentum, qui tamen nulli vestem videatur detracturus aduenire. Verùm in iudicis officio includitur etiam, vt negligenti vestẽ auferri præcipiat; eâdem ratione, qua dicitur Matth.25.28. *Tollite ab eo talentum.* & Luc.19.24. *Auferte ab illo mnam.* Sed cùm in hac comparatione præstituatur, posse interdum accidere, vt vestem quis habeat, qua suam nuditatem, suósque defectus cooperiat, vt tamen negligens ac desidiosus vocetur; ex hoc D ipso intelligitur, qui hîc negligentiæ insimulantur, posse etiam in Dei gratia permanentes negligẽter se gerere. Gratia enim est ea vestis, qua animæ nuditas & turpitudo velatur, iuxta illud Ps. 33.1. *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.*

Quo sensu hîc accipiẽdum, quod hîc de vestimentorum custodia scribitur.

Notandum ergo est, in hoc versu 15. verba non fieri de infidelibus, ad quos Deus erat ingressurus per mysticam Romæ inuasionem. Dei enim aduentus instar furis, in hoc loco referendus non est ad spiritalem Romæ inuasionem; sed ad persecutionem, quæ posteà accidit. De hac enim per tres ranas excitatâ proximè præcesserat mentio. Hanc autem persecutionem perspicuum est aduersus fideles fuisse coortam. In ea igitur aptissimè Deus intelligitur aduenire ad visitandos Christianos, quos illa petebat persecutio. Quòd autem illa esset repente concitanda; idcirco fidelibus (ne interim obstupescerent, sed vigiles intentíq; essent) edicitur; *Ecce venio sicut fur, beatus qui vigilat, & custodit vestimenta sua; ne nudus ambulet, & videant turpitudinẽ eius.* Quod perinde est, atq; illos admonere, ne se socordiæ ac negligentiæ dedant, existimantes satis sibi esse, si Christi fidem & præteritorum scelerum E impunitatem adepti essent: subitò enim sæuissimam persecutionis procellam coorituram; in qua Deũ occulto iudicio permissurum, vt inertium fidelium nonnulli Dei gratiam, atque adeò fidem desererent; ac proinde gratiæ vestibus spoliarentur, & eorum turpitudo, ignominia ac nuditas omnibus in propatulo esset.

De quibus in hoc versu 15. sit sermo?

Hanc existimo legitimam expositionem. Ex qua constat, cùm persecutio fuerit exorta per occasionem irruptionis mysticæ in Babylonem, hanc ipsam persecutionem fuisse plagam mysticam, maximumque beneficium; quo Deus eos affecit, qui in mystica Babylone degebant. Et quidem verba illa, *Ecce venio sicut fur*, reuocanda sunt (vt ex dictis elicitur) ad tempus persecutionis, quæ consecuta est multorum ciuium Romanorum conuersionem. At ea verba, *Beatus qui vigilat, & custodit vestimenta sua*, &c. appositissimè sunt ad furis comparationem adiuncta. Ex comminatione verò, quæ socordibus & inertibus intenditur, facilè intelligitur præmium, quod tacitè dicuntur adepturi, qui solertes egerint excubias. Illa enim Dei probatio non eò tantùm spectabat, vt diligenti ac vigilanti suum relinqueret vestitum; sed vt maxima insuper adderet beneficia. Satis tamen fuit expressisse comminationem aduersus negligentes, quæ cum illa furis comparatione congruebat.

Ad quod tẽpus sint reuocanda verba illa, Ecce venio sicut fur

A

TEXTVS.

Verſ.16. Et congregabit illos in locum, qui vocatur Hebraicè Armagedon.

COMMENTARIVS.

B

SVPRA iam diximus; præcedentem verſum; *Ecce venio ſicut fur, &c.* fuiſſe per modum parentheſis inſertum; atque in his verbis, *Et congregabit illos*, regreſſum fieri ad id, de quo ante ſermo erat, & belli allegoriam longiùs produci.

Præteritum pro futuro prophetijs familiare.

ET CONGREGABIT.] Græcè eſt in præterito, *Congregauit.* verùm hæc eſt communis prophetiæ ratio, in qua de futura re per modum præteriti agitur, vt ſæpe alibi. Quare vt faciliùs percipi poſſet, tranſlatum fuit in futurum. Sed oportet animaduertere, quod ſit verbi huius ſuppoſitum. Ego quidē arbitror, in conſtructione Græca vicem ſuppoſiti gerere tres illos ſpiritus, qui ſub ranarum figura viſi ſunt. Nam ſpiritus Græce neutrius eſt generis; atqui neutro plurali ſingulare verbum plurali Græcà adiungi ſolet. Cùm autem dictum antea ſit, tres illos ſpiritus procedere ad Reges totius terræ, & illos in prælium congregare: ſequitur modò, eos demum ab illis tribus ſpiritibus in campum Armagedon fuiſſe coactos. Verùm in noſtra lectione Latinâ ſuppoſitum verbi *congregauit*, videtur eſſe omnipotens Deus; & quidem ſatis ſapienter vt hoc pacto intelligamus, triam ſpirituū hoſtile ſtudium & contentionem eſſe quaſi diuinæ prouidentiæ inſtrumentum; cuius miniſterio Deus C ipſe ſua conſilia ad deſtinatum exitum perducat: videlicet, vt aduerſariorum exercitum in campum Armagedon, hoc eſt in inſidias deducat; ibique eos comprehendat. Armagedon enim, (vt ſequenti notatione conſtabit) non eſt peculiare alicuius loci nomen; ſed ad miniſterij huius ſignificationem Hebraice cōfictum; proprie autem ſignificat locum tendendis inſidijs aptū. Quare id in hoc loco innuitur, quando ethnici magis alacres & erecti in bellum aduerſus Eccleſiam ferebantur, tunc potiſſimùm a Deo deduci, atque in eas inſidias, quas ipſis parauerat, pertrahi. Nam ea ipſa perſecutio erat inſtrumentum, quo diuina prouidentia vtebatur ad Romam Catholicæ Eccleſiæ ſubijciendam, & Euangelij veritatem corroborandam, dum conſtaret Romani Imperij furorem non tantùm non potuiſſe aduerſus illam criſtas tollere; ſed potiùs medio ipſo furore idololatriam profligatam, ac diſſipatam fuiſſe.

Quid ſit cōgregari in campum Armagedō.

Ribera exiſtimans, ſermonem hîc eſſe de prælio cum Antichriſto committendo, opinatur proprium illius campi nomen, vbi ab vtroque exercitu confligendum eſt, eſſe Armagedon. Sed neſcio quantæ ſit prudentiæ, velle id in ænigmate accipere vti ſonat. Viegas ait, locum eſſe incognitum, & propter myſterium ſic appellari: quia eo in loco poſt victoriam de Antichriſto partam, tectum Eccleſiæ in priſtinam gloriam conſurget. Nam Armagedon ſignificat *Conſurrectionem tecti*, vel *conſurrectionem in priora*, ſiue *montem è latrunculis*, (quia eò Antichriſtus cum ſuis conueniet) vel *montem Euangelij*, vel *montem pomorum*. Hæc ille. Sed, explicatâ genuinâ huius vocis etymologiâ, conſtabit, multò aptius eſſe myſterium, quod ſuprà indicauimus. D

NOTATIO IV.

De etymologia vocis Armagedon.

Nominis Armagedon etymologia multiplex apud Hieronymum.

HIERONYMVS de nominibus Hebraicis ſic ait: *Armagedon conſurrectio tecti, ſeu conſurrectio in priora ſed melius mons è latrunculis, vel mons globoſus.* Hæc S. Doctor. Vbi vides priores illas expoſitiones, quas ſequitur Viegas; non adeò placere Hieronymo. Quare eas vt minus probabiles omitto. Præterquàm quòd ſi fingendum erat Hebraicum nomen, quod Eccleſię fundationem, ſiue erectionem denotaret; non ſatis id exprimebatur, ſi duntaxat diceretur, *Conſurrectio tecti*, vel, *conſurrectio prima.*

Examinantur duæ poſtremæ etymologiæ, quæ magis probantur Hieronymo.

Tranſeo igitur ad poſteriores illas Hieronymi etymologias. eæ ſunt, *mons è latrunculis*, vel, *mons globoſus.* Ac primò ad huiuſmodi ſignificationes apponēdus erat nomini *Armagedon* ſpiritus denſus, & ita notari deberet *Harmagedon.* nā Hebræum nomen ſignificans montem eſt הר *Har.* Deinde vt Hebraicè dicatur *mons è latrunculis*; ſi voces ad perpendiculū E exigendæ eſſent, inſcribi deberet *Harmigedudim.* quippe Hebraica inſcribendi ratio ita habet הר טגרודים, & diſcrimē illud, quod inter has duas voces, *Armagedon, & Harmigedudim* reperitur; ſatis eſt, ne expoſitio illa omnino placeat. Quanuis enim locorum nomina ſæpè ſint valde corrupta; in ænigmate tamen ſi Hebraicum nomen ſit fingendum, non debet cōfingi adeò diuerſum ab eo, quod Hebraica lingua ſonat.

Eandem ob cauſā non magis ſatisfacit illa altera explicatio *mons globoſus.* Nā, vt alia prætermittā, eandē habet originē, quam *mons è latrunculis*: & eandem fere ſignificationē. Nā *Gedud* nō videtur referri poſſe ad globoſam montis figurā, ſed ad militum globū; nec enim aliæ in Hebraicis dictionarijs ſignificationes huic voci *Gedud* aſſignantur, præter iſtas, *Exercitus, Turba, Globus militum, Latro, Latrunculus.*

Alij

Aliorũ interpretatio huius nominis.

Alij significationem *Gedud* non attendunt, sed solùm significationem *Mageddo*, quod est proprium vnius ciuitatis nomen in tribu Manasse; in cuius campo occisus fuit Iosias 4.Reg.23.29. Quę vrbs appellatur *Mageddon*, Zach.12.11. Et quia *Mageddo*, vel *Mageddon* denotat *annunciationem*, vel *pomum*, siue *fructum electum*: inde suspicantur Harmageddon esse idem, quod *montem Euangelij*, vel *montem pomorum*, siue *fructuum*. Enimuerò allusio ad vrbem, in cuius campo fuit interfectus Iosias, nequaquam videtur ad rem. Neque ille in monte fuit oppressus, sed in campi planicie. atqui *Armagedon* non sonat campum, sed montem; ad cuius tamen significationem deficit aspiratio.

Alia insuper traditur nec probatur, interpretatio.

His ipse permotus rationibus aliam significationem relinquo, quæ meâ sententiâ, & aptior erat, & maioris auctoritatis. videlicet vt *Armagedon* idem sit, quod *mons succisionis*. licèt enim videam, hanc significationem Hebraico nomini *Armagedon* à nemine designari: ceterùm Zachariæ 12.11. vbi nos legimus, *Sicut planctus Adrademmon in campo Mageddon*. Septuaginta legunt: *Sicut campus malogranati, quod in campo succiditur*, vbi Septuaginta pro *Mageddon* interpretantur succisionem. Quòd si de Ecclesiarum succisione ageretur; optimè habebat, quia malogranatum ibi ponitur pro loco malogranatis consito; vt obseruat Hieronymus. & malogranata sunt Ecclesiarum symbola. Et verò si trium ranarum intentionem inspiciamus; id vnum agebant, vti Christum (qui est mysticus Iosias) abolerent, & eius malogranata siue Ecclesias succiderent.

Veruntamen non placet, per primam nominis *Armagedon* syllabam significari montem; nec consentaneum est nomen Armagedon in hoc ænigmate referri ad ranarum intentionem, sed ad illius prælij exitum, quem imprimis Deus omnipotens intendebat.

Septima proponitur eiusdem nominis expositio.

Helias Hutterus in suo dictionario Hebraico fol.151. ait, *Armagedon* idem esse, quod *montem copiæ*. idemque significari per Hebraicam vocem *Habarmona* quæ ponitur Amos 4.3. vbi nos legimus *Armon*; alij *Armeniam*; alij *Malogranata*: Septuaginta *montem Renman*. Vatablus, *Palatium ipsum*. Alij *Arcem vrbis munitissimam*. Sed somnium est, velle nominis huius mysterium rimari ex illo altero, quod Amos 4.3. legimus.

Octaua Armagedon etymologia statuitur, & ceteris præfertur.

Ribera noster in præsenti, quanuis suspicetur locum illum, in quo superandus est Antichristus, appellandum fore *Armagedon*. (cui sententiæ subscribere nullo modo possum:) quod verò ait de vera nominis *Armagedon* etymologia, mihi videtur scopum attigisse. Nam præterquàm quòd Riberæ significatio aptissima est mysterio; quod in commentario exposuimus; Hebraicas literas scienti facilè persuadebitur, eam esse germanam nominis huius etymologiam. Ait ergo Ribera, *Armagedon* idem significare, quod *dolosam exercitus congregationem*, id est insidias, siue insidiarum locum. Vt autem constet, huiusmodi interpretationem cum Hebraicæ linguæ proprietate quadrare: notandum primò est, calliditatem, siue astutiam Hebraicè appellari

Cõfirmatur præcedens nota in sine etymologia.

ערמה *Gharmah*. Si verò hæc vox Hebræa scribenda sit literis Græcis simpliciter scribendum est, ἀρμα: atque adeò Latinis literis *Arma*. Quia in Hebraicis vocibus cùm Græcè aut Latinè scribuntur, sæpissimè omittitur litera ע *Hain*. vt patet in his vocibus, *Abdias*, *Adon*, &c. litera autem ה *he* quæ est in fine dictionis, necessariò fuit omittenda Græcè scribenti.

Secundò notandum est, exercitum, siue congregationem exercitus Hebraicè appellari גדוד quod

A Latinis literis sic redditur *Gedud*, siue *Gedod*. Quare *Armagedod* sine vlla corruptione, aut varietate perinde sonat, atque *Astutia exercitus*, siue *Dolosa congregatio exercitus*: quas appellare solemus insidias, Hispanè *Celada*, o *Emboscada*.

Tertiò notandum est, quanuis Græcè hîc legatur ἀρμαγεδὼν, & Latine *Armagedon*: hoc tamen discrimen mutationis *D* in *N*. aut nullius esse momenti, aut forte elegantiæ nonnihil habere. Nam imprimis conicctari posset, forsitan naturalem irrepsisse scriptorum obliuionem, siue incuriam: tunc autem eiusmodi non curantia leuis sanè esset; & mutatio adeò foret exigua, vt vix auribus discrimen perciperetur. In voce autem peregrina, quid mirum si à sua primaria prolatione tantillum discrepet? Deinde forsan lingua ipsa Hebraica vtranq; B fert terminationem. Nam in voce *Mageddo* simile quid reperimus. In alijs enim locis inscribitur *Mageddo*; & Zach.12.11. legimus *Mageddon*. Ad hæc; terminatio illa in *on* fortasse ad diminutiui formam est referenda. Quippe Hebraica & Græca diminutiua desinunt in *On*. Et quanuis non videatur esse posse Græcum diminutiuum, quod non finiatur in ιον, sed in ων. (nisi fortè in alijs codicibus scribatur per ο μικρὸν:) satis tamen est, si Hebraicum sit diminutiuum. & sæpè venustè nomina diminutiua finguntur. Quamobrem, si *Armagedud* denotat insidias, siue dolosam militum occultationem: vt insidiolæ, siue tendiculæ notarentur, non ineptè dictum fuit *Armagedon*. Quòd si illud significare voluit sacer textus, Deum scilicet suis hostibus insidias tetendisse: C venustè per diminutionem dicuntur insidiolę, quibus eos comprehendat: quod ad irrisionem de inimicis exprimendam idoneum est.

Coniecturis item eiusdẽ nominis explicatio probatur.

Vtcumque hoc sit, nullam video ex reliquis huius nominis interpretationibus, quę propiùs ad Hebraici nominis veritatem accedat. Atque inter varias expositiones, siue etymologias manifestum est, eam esse seligendam, quæ ænigmatis mysterio congruentior existat. Valdę autem cohæret cum mysterio, de quo agitur, vt nomẽ loci, quod effingitur, sonet dolosam congregationem exercitus. Vbi autem statuamus, *Arma* Hebræis esse *calliditatem*, siue *astutiam*; cętera nullius difficultatis sunt. Nam radix D vocis *Gedod* vel *Gedon* teste Mercero significat, *irrũpere*, quod mirificè consonat. Nam insidiæ perinde sunt, atque *Astutia irrumpens*. Et fortè Ioannes ei voci tribuit terminationem in ων. vt participij Græci illi normam apponeret; quòd sonaret idem, atque *Calliditas irrumpens*. Quid si Septuaginta interpretes eandem significationem sunt secuti Zach.12.11. vbi pro *Mageddon*, quod est in Hebræo; transtulerunt, *Succisum*. Nam succidere, seu irrumpere, & euertere insidiarum proprium est: & in nomine *Mageddon*, videntur sumpsisse loco præpositionis; vt idem sit *Mageddõ*, quod à succisione, siue irruptione. Fortè etiam locus, vbi interfectus fuit Iosias, appellatus fuit E *Mageddon*, non solùm quia prope vrbẽ Mageddo situs erat; sed etiam quia ibi succisus est, siue occisus: quasi illi fuerit nomen ab ipsa internecione inditũ. In Apocalypsi autem commutatum est nomen *Mageddon* in *Armagedon*; vt expressius designaretur astutia insidiarum, quibus idololatræ succidendi erãt.

Nõnulla ex prioribus etymologijs cum hac nostra conciliantur.

Possunt etiam ad nostrã interpretationem nonnullæ ex supradictis reuocari. Etenim, si cùm dicitur *mons globosus*, habetur respectus ad militum globum, vti iã vidimus; *mons globosus* dici poterit mons ille, vbi milites absconditi, & in vnum quasi globũ coacti sunt. Eôdem spectabit *mons è latrunculis*, id est mons eorũ, qui latrunculorũ more in insidijs latent.

EXTVS

TEXTVS.

De VII. phiala.

*Verſ.*17.Et ſeptimus Angelus effudit phialam ſuam in aërem : & exiuit vox magna de templo à throno dicens, Factum eſt.

COMMENTARIVS.

Septima plaga, eiuſq; ſignificatio.

Aliorum interpretatio de extremis vniuerſalis iudicij ſignis exploditur.

VIDIMVS iam c.15.1.huius plagæ ſeptimæ myſterium, eſſe vindictam myſticam, quam Deus de Roma deſumpſit per publicum Chriſtianæ Religionis exercitium & profeſſionem, quæ in ea fidelibus permiſſa fuit: ex quo ſubſecuta fuit poſteà totius Romæ conuerſio. Diuerſa ſatis eſt Viegæ & aliorum declaratio, qui hanc plagam referri volunt ad extremi iudicij imminentis ſigna. Quare exiſtimant, effusâ in aërem plagâ ſeptimâ admirandas in eo rerum imagines & impreſſiones viſum iri; ſicut ante Ieroſolymitanum excidium contigit. Vocem autem illam, *factum eſt*, de impendente mundi fine exponunt. At ciuitatem magnam tres in partes diuiſam de Ieroſolyma accipiunt; quam opinantur prope ipſius mundi interitum magnificam fore & opulentam vrbem; vt Aretas. Hæc omnia, præterquàm quòd pluribus incertis & minoris momenti rebus ſcatent, cum ipſo contextu minime conſentiunt. Magna namque vrbs hoc in loco ſit illa neceſſe eſt; quam Apocalypſis Babylonem nominat; vt liquet ca.17.18. Et poſt hanc plagam ſequuntur mille pacis anni. Aſſero igitur, ſeptimam hanc phialam in aërem effundi; quia plaga ſeptima figuratur ſub vehementis tempeſtatis ſpecie. atqui tempeſtas in ipſo aëre excitatur. Alluſio verò fit ad ſeptimam Ægypti plagam, de qua Exod.9.22.

Græcè hic de templo cæli legi: & quid hac locutione denotetur.

Quid hic ſignificet phraſis illa, Factū eſt.

ET EXIVIT VOX MAGNA DE TEMPLO.] Græcè eſt *de templo cæli*. Additur autem mox, eam vocem procedere è throno, ac dicere, *Factum eſt*. Cæli templo ſignificatur illud, quod Deus in Chriſtiana Eccleſia poſſidet. Hoc enim eſt cæleſte Apocalypſeos templum, vti ſæpe diximus. In hoc templo ſuum Deus thronum fixit; ex eoque dicitur ſatis verè, potenti ſui Imperij voce bellum cum Eccleſiæ hoſtibus gerere; quemadmodum veteres olim Prophetæ dicebant, *Dominus de Sion rugiet, & de Ieruſalem dabit vocem ſuam.* Porrò phraſis illa, *Factum eſt*, non ſemper denotat, nihil iam faciendum remanere. Nam & Ioannis 19.30. in cruce protulit Chriſtus, *Conſummatum eſt*, cùm tamen vltimum nondum ſpiritum exhalaſſet. Et Apoc.21.6. *Factum eſt*. Ex quibus conſtat, quādo ad finem ipſum peruenitur, nec quidquam aliud ſupereſt præter vltimum rei exitum & colophonem; tunc eiuſmodi phraſi locum eſſe. Quapropter, etſi poſtrema ſuperabat plaga; quia tamen per illam ſeptem omnibus plagis imponebatur finis, ideo dicitur, *Factum eſt*. quod perinde eſt, ac ſi dicatur, Nihil iam reſtat expectandum: imponamus finem. Hæc ergo vox denotat perſpicuam ſignificationem, quam ſuæ opis atque auxilij dedit Eccleſiæ ſuæ Deus, qui propriam in ea ſedem collocauit; quo ſignificauit, appropinquare iam tempus, vt Eccleſia propalam aduerſus idolorum cultores caput attolleret: vti miniſtri Euangelici ad prædicationem ſeſe hoc pacto magis magiſque ſtimularent. Dici etiam poteſt per hanc vocem è throno procedentem figurari notitiam, quam B. Syluester Pontifex Summus toti Eccleſiæ tradidit de Conſtantini Imperatoris decreto; quo ſe Chriſtianum publicè profeſſus eſt, & templa in Ieſu Chriſti honorem erigi imperauit.

TEXTVS.

*Verſ.*18. Et facta ſunt fulgura, & voces, & tonitrua, & terræmotus factus eſt magnus; qualis nunquam fuit, ex quo homines fuerunt ſuper terram, talis terræmotus, ſic magnus.

COMMENTARIVS.

Quid per fulgura, voces & tonitrua hic adumbretur.

MANIFESTAM illam cæleſtis ſubſidij ſignificationem ſubſecutum fuit Euangelij prædicatorum officium egregiè præſtitum in Gentilium per veram Euangelij lucem illuſtratione. Id enim adumbrant fulgura, voces, & tonitrua; vt fusè expendimus ca.4.5. De terræmotus verò ſignifi-

catione

A cationе lege, quæ diximus c. 6. 12. & c. 8. 5. & c. 11. 13. & 19. vbi obseruauimus, apud Apocalypsin semper designari per terræmotum, insignem aliquam terræ mutationem ex Dei cognitione prouenientem: quasi apparente Dei maiestate tellus ipsa contremiscat. Illud in hoc loco ponderatur, hunc terræmotum fuisse maximum omnium, quotquot in toto vsquam orbe visi sunt. Quod mirifice cōducit ad significandam admirabilem illam mutationem, quam mundus vniuersus obstupuit; dum crux, summæ antea abiectionis & ignominiæ signum, supra ipsas Imperatorum coronas, & fulgentissimas auro gēmisque thiaras fuit imposita; & dij Romanis in pretio ac veneratione habiti in maximum abiere ludibrium: ac deorum delubra Romæ magnificentissimè structa in Christi Saluatoris nostri templa fuere conuersa; & superba illa ciuitas Euangelicæ doctrinæ humilitatē amplexa fuit. Per insidias ergo illas, de quibus in plaga sexta mentio fit, tantum accepit incremēti Christiana res; vt Euangelica prædicatio feliciter extare & eminere potuerit victoriam persequendo. Quamobrem vltima ex septem plagis, quibus Deus de Gentilitate triumphauit, fuit admirabilis diuini verbi ac prædicationis vis; qua Imperatorum repugnantia & contradictio fuit superata. Illico enim apparuit præsentissimum diuinæ prouidentiæ auxilium; quo id roboris ac fortitudinis diuino verbo fuit additum, vt intra paucos dies tota penè mundi facies immutata sit. Quòd autem hæc ingens mutatio adumbretur sub specie terræmotus, qui tonitrua & fulgura subsequitur; id sanè admirabilem in se cōtinet elegantiam, qua fingitur, ad ingentes Dei irati clamores, & ad scintillantes præ indignatione ipsius oculos terram pauore concussam contremiscere. Vnde & Ps. 17. 8. dicitur, *Commota est & contremuit terra: fundamenta montium conturbata sunt, & commota sunt; quoniam iratus est eis.* Atque hic tantus terræmotus mox tonitruis & fulgetris intermicantibus attribuitur, *Ascendit fumus in ira eius, & ignis à facie eius exarsit, carbones succensi sunt ab eo. Et intonuit de cælo Dominus, & Altissimus dedit vocem suam, &c.*

Quid per terræmotū.

Connexio huius plagæ septimæ cū præcedenti.

B

TEXTVS.

C

Vers. 19. Et facta est ciuitas magna in tres partes; & ciuitates Gentium ceciderunt; & Babylon magna venit in memoriam ante Deum, dare illi calicem vini indignationis iræ eius.

COMMENTARIVS.

NONNVLLI cum Areta sibi persuadent, non esse vnam eandemque vrbē; sed duas diuersas, quæ in versiculo assignātur, cùm dicitur, *Ciuitas magna facta est in tres partes*, &, *Babylon magna venit in memoriam ante Deum.* Hanc iuuat coniecturam interpositio eorum verborum, *Et ciuitates Gentium ciciderunt;* quæ inter vtramque partem sunt interiecta. Quare quod posteà de Babylone subiungitur, non videtur connecti cum eo, quod de ciuitate magna antecesserat. Hinc fit, per ciuitatem magnam ab eis in præsenti designari Ierosolymam; quam dicunt sub mundi finem futuram esse maximam. Sed contrà est, quia ciuitatis magnæ nomen perspicuè ipsi Babyloni tribuitur c. 17. 18. & tam hìc, quā ibi ciuitas magna præfixum habet articulum; ideoque necesse est, illam denotari, quæ magnæ ciuitatis nomine famosa erat. Deinde, si articulus illam debet designare vrbem, de qua in contextu sermo erat; cùm antecesserit exsiccatio fluuij Euphratis, vt illac Orientis Reges in vrbem irrumperent, (in quo non obscurè innuitur Babylonis inuasio,) non potest alia esse vrbs, quæ magna ciuitas hìc nuncupetur. Iam, quòd diuisioni ciuitatis magnę annectitur ciuitatum aliarum ruina, id non officit, quominùs sermo regrediatur statim ad eandem ciuitatem magnam. eius enim diuisio & aliarum vrbium casus expendunt terræmotus magnitudinem. Fit verò ad ciuitatem ipsam magnam regressus; vt denotetur, Dei iram & indignationem aduersus illam præsertim efferuescere. Nec singularis est hæc opinio; quinimò communis interpretum ferè omnium sententia. Quod enim textus ait; *Facta est ciuitas magna in tres partes*, de impiorum multitudine communiter exponi, testis est Viegas sectione 2. & 3. Atqui eadem interpretatio Babyloni tribuitur.

Vtrùmne hìc Babylon an Ierosolyma nomine ciuitatis magnæ indicetur?

D

Statuitur de vna Babylone esse sermonem.

E

Sensus ergo est, tantum tamque ingentem fuisse terræmotum, vt ciuitas Babylon in tres diuersas vrbes fuerit diuisa; eodemque tempore aliæ Gentium ciuitates corruerint; in Babylonis item diuisione apparuisse, Deum illius iniquitatem & meritam pœnam non fuisse oblitum. Hoc autem de Babylone potiùs, quàm de ceteris vrbibus, exprimitur. non quòd ipsæ etiam eiusdem calicis haustum non participauerint; sed quia singulariter gloriatur Deus de supplicio illi vrbi infligendo, quam textus Babylonem vocat.

Quem sensum contineant superioris versiculi verba.

Quod ad diuisionis attinet figuram; ita est consideranda, vt non solùm ingentes scrobes & hiatus habeat interiectos; sed ita etiam, vt tres partes, in quas ciuitas ipsa partitur, seiunctæ inter se sint atq; distantes. Nonnulla enim aliquando acciderunt huic terræ tremori non absimilia. Lege Plinium l. 2. ca. 83.

Diuisionis in tres partes figura quomodo sit concipienda

Sub hac locutionis figura Viegas & alij opinantur, sensum alium reconditum indagari non opus esse; sed re verâ ingentem quandam vrbem (siue illa Ierosolyma erit, siue Roma) sub mundi finem horribili tempestate ac terræmotu in tres esse partes omnino diuidendam; hoc est, tam ipso

Vtrùm sub hac locutionis figura

Sensus alius abstrusior sit indagandus? Proponuntur duæ sententiæ extremè inter se opposita.

vrbis mœnia, quàm ædificia. Verùm enimuerò, qui in Apocalypsi hoc sensu contentus sit, nec abstrusiorem alium eruere conetur; næ ille septem etiam phialarum Angelos materialiter, vt sonat, septem phialas effundere, facilè credat; idemque de multis alijs possit asseuerare. A

Alij contrariâ omnino viâ insistentes, nomen ciuitatis magnæ, & nomen etiam Babylonis nimiùm mysticè pro multitudine impiorũ accipiunt. Quę explicandi ratio multos pro se eosque graues continet auctores: qui diuisionem in tres partes referre videntur ad inferorum supplicium: & tres ipsas partes Richardus de Paganismo, Iudaismo, & falso Christianismo interpretatur. Alij ad Gentilismum, Iudaismum, & Hæreticismũ applicabunt. Alij ad superbos, auaros, & luxuriosos: atque adeò de suppliciorum diuisione tractari hoc in loco: & ad eam fortasse mundi diuisionem respici, quam Ioannes innuit, dum ait; *Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, concupiscentia oculorum, & superbia vitæ*. Alius dicet, hanc Babylonis diuisionem in tres partes futuram significare regnum dæmonis, mundi, atque carnis (qui mortalis huius vitæ tempore inter se sunt associati) vt primùm damnationis tempus aduenerit, discindendum, ac disiungendum in æternum fore; quippe mundani amici, ac familiares tunc demum crudelissimi hostes erunt, vt dæmon eos omnes acerrimè discruciabit; atque ita draco & duæ Bestiæ (qui omnes antea pariter conspirauerant) in omnẽ sæculorum æternitatẽ seiuncti ac separati manebunt. & hæc quidem diuisio singulares omnes siue homines, siue dæmones pertinget; ita vt nullus sit supèr vnitus aut cum dæmone, cui antè parebat; aut cum suo amico; aut etiam cum ipsa carne. B

Media inter vtramque suprà positã sententiam seligitur.

Nihilominus si interpretũ auctoritatem dispiciamus; grauiores multò sunt, qui Babylonis nomine Romã in Apocalypsi intelligunt, vt vidimus not. 11. procemiali, & c. 13. initio. Nec vnus aut alter sunt; sed vigesimũ omnino numerum complent. Iam si attendamus contextũ & cohærentem expositionis seriem; meo quidem iudicio euidens est, hanc esse genuinam expositionem. Namq; huius vrbis conflagrationi succedunt in Apocalypsi mille pacis anni. Ipsum verò incendiũ mysticũ esse necesse est, vtpote rem post tonitrua & fulgura consecutã; quibus in Apocalypsi haud dubiè Euangelicæ prędicationis efficacitas figuratur. Deinde in hoc eodẽ versu, quem modò exponimus, manifestè supponitur, ciuitatẽ magnam & Babylonem esse singularẽ aliquam vrbem. distinguitur enim hic ab alijs cõpluribus, quæ ciuitates Gentiũ nominantur. Si autem de impiorũ omnium multitudine sub ciuitatis magnæ, aut etiã Babylonis nomine sermo esset; ab alijs Gẽtiũ vrbibus discerni neutiquã posset. eâ enim ratione Babylon vniuersas impiorum ciuitates complectitur. Deniq; ex congruenti totius contextus applicatione ad nostræ acoluthiæ sensum, hanc esse veram interpretationẽ, satis elicitur. C

Auctoris sẽtẽtia de Romæ quondã ethnicæ diuisione in tres partes.

Quamobrem pro comperto habeo, ciuitatem hanc magnam tres in partes diuisam esse Romam ethnicam, quæ bellum peracre aduersus Christianam Ecclesiã faciebat. Ipsius porrò diuisionis sensus hic est. Simul atq; Euangelium publicè prædicari Romę cœptũ est, & Christianæ Religionis professio Constantini Imperatoris edicto fuit recepta; subitò ciuitas ipsa in tres diuisa partes omnino distinctas atque diuersas apparuit; nimirum in eos Christianos, qui propalam Christi fidem professi sunt; & in eos idolorum cultores, qui publicè in sua cæcitate perstiterunt; nec non in eos, qui cognitâ idolorum falsitate & eorum adoratione reiectâ, nõ tamen se Christianæ humilitati subdere voluerunt, sed in superbo antiquæ philosophiæ fastu perseuerarunt. De tertia hac diuisionis parte nihil dubitabit, qui temporis illius annales perlegerit; quique cõsiderauerit, quantò facilius extitit idololatriam, vt inanem ac fictam repellere, quàm Crucis Christi ignominiã amplecti. Quapropter multi primo illo diuinæ lucis radio illustrati inibi hæserunt; nec processere longiùs ad clariorem Euangelij lucem; sicuti Turcis & Mauris accidere videmus. Hoc igitur ita constituto, vt significaretur manifesta per publicam professionem diuisio inter Christianos, Gentiles, atq; neutrales; quid aptius potuit excogitari, quàm quod textus ait, *Facta est ciuitas magna in tres partes?* Hæc igitur diuisio certè antecessit mysticam totius Romæ combustionem, de qua infrà. Quare plaga septima, quæ Ecclesiæ victoriam de Roma partam comprehendit, exorditur ab hac diuisione. Deinde ad ipsam totius Romę conuersionem transit, in eius conflagratione adumbratam; vt vidimus c. 17. & 18. Quorum capitum vtrumque meâ sententiâ pertinet ad septimam plagam; quemadmodum sexta ex tubarum plagis (de qua Apocalypseos 9.) per totum caput decimum & bonam vndecimi partem protenditur; vt suo loco demonstratum est. D

Quo sensu accipiẽdum sit, ciuitates Gẽtium cecidisse.

Et civitates Gentium ceciderunt.] Hoc item in contextu ipso manifestè pertinet ad terræmotus magnitudinem. Sed sicut ciuitas magnâ (nempe Babylon) initio non tota concidit, sed tres in partes fuit diffissa, sic non opus est intelligere, ceteras omnes Gentium vrbes repentè funditus corruisse. Nam vt verè dicatur ciuitas aliqua cecidisse in terræmotu, satis est, totam eam contremuisse & bonam illius partem corruisse. Quæ considerandi ratio ipsi mysterio congruentior est. Quanuis enim Viegas hæc, vti sonant, velit accipere de proprio terræmotu sub mundi finem euenturo, per quẽ ciuitates toto orbe dispersæ sint ruituræ, vt ipse suspicatur; hæ tamen suspiciones sunt valde incertæ, & Apocalypsis proculdubio intelligenda est de rebus multo certioribus, maioris momenti, & inter se aptiùs cohærẽtibus. De ruina ergo mystica loquitur hîc Apocalypsis, sicut c. 11. 13. cùm ait, *Decima pars ciuitatis cecidit*. Cum hoc tamen discrimine, quòd ibi de perfida Ierosolyma verba facit; hic verò de Gentilium ciuitatibus. Ibi enim sermo erat de Iudaicæ Synagogæ oppugnatione aduersus Ecclesiam; hic de Gentilitatis bello aduersus eandem Ecclesiam gesto. Quamobrem minimè consonum est, vt per ciuitatis magnæ nomen hoc in loco Ierosolymam intelligamus; sed Romam Gentilismi metropolim. Nam de Gentibus institui sermonem, ipse etiam contextus facilè ostendit: ait enim, *Et ciuitates Gentium ceciderunt*; Hoc est, reliquæ etiam Gentium ciuitates. Tametsi autem ciuitatum nomen cum articulo assignetur; non tamen necesse est, generatim de omnibus sine aliqua exceptione intelligi: satis enim est id de insignioribus Romani orbis ciuitatibus verum comprobari. Et fortè singularis est sermo de illis vrbibus, quæ propter idololatriæ superstitionem inibi vigentem & plurimam ethnicorum eò confluentium frequentiam nobiliores erant. Cuiusmodi fuere Ephesus propter Dianæ tẽplũ: Delos propter Apollinis oraculũ; atq; E

De ruina ciuitatum mystica, non de propria sermonem esse.

aliæ

A aliæ id genus. Quæ omnes, quatenus idolorum cultrices, magna ex parte ceciderunt; quo tempore per totum Imperium Christianis permissa fuit Catholicæ religionis professio, & templorum instauratio atque frequentia. De cuiusmodi verò ruina agatur in hoc loco, explicauimus c. 11. Et facilè etiam intelligitur; si consideremus, ruente Mahometi sectâ in Africa & Asia, significanter dici tunc posse, Mecam cecidisse.

Et Babylon magna venit in memoriam ante Devm, dare illi calicem vini indignationis irae eivs.] Eandem necessariò esse debere, quæ & ciuitas magna, & Babylon nominatur, suprà animaduertimus. Hęc ergo verba accipienda sunt tanquam adiecta ad explicandum, cur ciuitas magna fuerit diuisa; & cur Gentium ciuitates conciderint. Vtriusque autem effectus ea redditur ratio, quòd scilicet *Babylon magna venit in memoriam ante Deum.* In quo illud præstituitur, Babylonem videlicet, de qua hic agitur, esse ceterarum vrbium ethnicarum caput ac principem. Quapropter & ipsius vrbis magnæ diuisio, & ruina ceterarum considerantur tanquam pœna ipsi Babyloni inflicta: ad eius enim supplicium spectat casus illarum vrbium, quibus ipsa dominabatur. Ac de Babylone quidem dicitur c. 17. 18. ea esse *ciuitas magna quæ habet Regnum super Reges terræ.* Porrò phrasis,

Quid denotetur, dũ dicitur Babylon in memoriam ante Deum venisse.

B seu loquendi modus, quo Ioannes vtitur in præsenti, idem est, ac si de propria vindicta loqueretur. Locutio enim est in Sacris recepta, pœnam ac supplicium appellari calicem vini; Ps. 10. 6. *Spiritus procellarum pars calicis eorum,* Ps. 74. 9. *Calix in manu Domini vini meri plenus misto. Fæx eius non est exinanita. bibent omnes peccatores terræ.* Isaiæ 51. 17. *De manu Domini calicem iræ eius.* & infrà: *Ad fundum calicis soporis.* & numero 22. *Fundum calicis indignationis meæ.* Ieremiæ 25. 15. *Sume calicem vini furoris.* Ezech. 23. 31. *Calicem sororis tuæ bibes.* Habacuc 2. 16. *Circundabit te calix dexteræ Domini; & vomitus ignominiæ super gloriam tuam.* vbi Gueuara suspicatur allusionem contineri ad ebrium aliquem; quem alij vino ingurgitant, vt illudat atque exprobrent. seu potiùs quando alicui venenatus calix porrigitur, & bibere cogitur. Vtcumque hoc sit, hæc allegoria calicis Babyloni impacti peculiarem continet elegantiam propter respectum ad cruciatuum & tormentorum calicem, quem ipsa Christi martyribus propinabat. de quo dicemus c. 17. 4. ad illa verba; *Habens poculum aureum in manu sua plenum abominatione.* Aptissimè enim dicitur, in crudelissimæ huius tyrannidis vindictam, Deus illi suæ iræ calicem propinare; sicuti suprà numero 5. dicitur, *Iustus es Domine, qui hæc iudicasti: Sanguinem Sanctorum tuorum fuderunt, & sanguinem eis dedisti bibere.*

Pœnã siue supplicium appellari calicem vini, locutio in sacris vsitata.

C Verùm in præsenti agitur dubio procul de mystica vindicta. Magna enim Dei clementia & misericordia, quam ipse erga Romam & vniuersam Gentilitatem exhibuit, sub specie vindictæ inducitur. De cuius locutionis elegantia deque familiari illius vsu in sacris late diximus notatione procemialium 23. Accedit, quòd verba illa *Babylon magna venit in memoriam ante Deum*, apposite ad vindictam mysticam vsurpantur. Etenim phrasis ea, qua Deus alicuius memoriam dicitur refricare, nobiliùs & excellentiùs refertur ad suæ misericordiæ recordationem, qua illum multis cumulet beneficijs. Indignationis item nomini respõdet hic in Græco, τοῦ θυμοῦ, quo nomine Apocalypsis iram mysticã à propria vindicta distinguit, vt suprà c. 15. peritrinximus. Neque obstat, quòd nomen etiã ὀργῆς, sub ijciatur. Nam secũdus hic genitiuus à primo pendet; & vtroque significatur mysticam iram esse miram quandam propriæ vindictæ similitudinem. Dicet etiam fortasse aliquis, vtrumque genitiuum hic coniungi, τοῦ θυμοῦ τῆς ὀργῆς, vt hoc pacto innuatur, supplicium à Deo Gentilitati inflictum, vtriusque iræ (nempe propriæ, atque mysticæ) partem sibi adsciscere: quippe alijs fuit mystica (quam nomen θυμὸς solet in Apocalypsi significare:) alijs propriam vindictam, quæ appellatur ὀργὴ, illis videlicet, qui in sua impietate obstinati perstiterunt; quique proinde horrenda grandine percussi dicũtur. Ceterum cùm secundus genitiuus à primo pendeat; argumento est, vtrumque ad eandem significationem esse referendum. Quamobrem, illorum etiam respectu, qui ad Christiana sacra traducti

Confirmatur sermonẽ hic esse de mystica vindicta.

D sunt, verum tenet, Deum Babyloni calicem vini indignationis suæ porrexisse; & multò pleniùs in mystica totius Romæ deflagratione.

TEXTVS.

Vers. 20. Et omnis insula fugit, & montes non sunt inuenti.

E

COMMENTARIVS.

Hæc etiam ingentis terræmotus ponderatio est; qui adeò fuit immanis, vt vrbes, montes atque insulas complanauerit. Notandum verò est c. 6. 14. dictum fuisse, *Omnis mons & insulæ de locis suis motæ sunt.* hic tamen non dici solùm montes atque insulas commotas & auulsas fuisse; sed euanuisse etiam omnino. Significatio est: nihil fore in posterum obicis aut impedimenti, quod Euangelicæ prædicationis decursum detineret aut retardaret. Ad huius rei symbolum eleganter excogitatum est, præ nimio ac vehementi terræmotu montes atque insulas ex oculorum conspectu prorsus effugisse. Innuitur autem hic, montes esse præcipuas itinerum, quæ terra fiunt, difficultates: insulas verò ac syrtes esse impedimenta & pericula potissima, quæ nauigantibus occurrunt. Qua in re situs imprimis reuocandus in memoriam nobis est illius insulæ, in qua tunc Ioannes degebat; quæ multis vndique exiguis insulis ambiebatur: quarum interiectus maximo nauigijs impedimento, atque adeò

Quid significetur in insularũ ac montium fuga.

periculo esse posset. Vt ergo denotaretur, deinceps nihil fore impedimenti aut difficultatis Euangelicæ prædicationi; mirifice figuratur mare ipsum omni insularum, rupium ac montium obstaculo liberum & expeditum, vt Petri nauis, nempe Ecclesia, per Gentilitatis mare liberè posset excurrere. Tellus porrò ipsa absque montibus plana & æquabilis consideratur, vt Euangelij prædicatores nullis montium molibus obiectis faciliùs ac celeriùs ad doctrinæ Euangelicæ promulgationem ferantur. Hoc ipsum verbis álijs depingit Isaias c. 40. 4. *Omnis vallis exaltabitur, & omnis mons & collis humiliabitur; & erunt praua in directa, & aspera in vias planas.* Fortè etiam hæc insularum fuga, siue ex oculis abstractio significat, persecutiones Ecclesiæ tandem aliquando sublatum iri. quippe insulæ mari vndique circundatæ, & assiduis eius fluctibus verberatæ denotare videntur Ecclesiarum statum; quo tempore persecutionis impetu exagitantur. A

B

TEXTVS.

Vers. 21. Et grando magna sicut talentum descendit de cælo in homines: & blasphemauerunt Deum homines propter plagam grandinis; quoniam magna facta est vehementer.

COMMENTARIVS.

Quid sit grando magna sicut talentum.

IN c. 11. 19. mentio etiam fit magnæ grandinis. Ibi tamen simul apposita sunt *Fulgura, voces, & terræmotus, & grando magna.* Hîc tempestas principium capit à fulguribus, tonitruis, & terræmotu: effectus verò insigniores sunt Babylonis diuisio, ciuitatum aliarum ruina, & insularum ac montium ex oculis fuga. & postremò subditur, *Grando magna sicut talentum descendit in homines.* Iā de huius grandinis magnitudine dicitur, *Sicut talentum.* Græcè, ὡς ταλαντιαῖα, vbi Viegas notat ex Erasmo, ταλαντιαῖον, non semper esse id, quod iustum talenti pōdus adæquat; sed iuxta phrasim Græcā, pro re graui accipi solere. Nec defuit, qui existimaret, taleti nomen hîc esse vsurpandum pro quodam numi genere, quod vnciam vnam, aut eā minus ponderet: credunt enim aliqui grandinem hanc Ioanni fuisse visam iuxta illius numi pōdus & magnitudinem, aut fortè etiam ad illius omnino pecuniæ signatæ normam. Sic enim audiui quendam explicantem. Atque vt in hac grandine magnum illud denegetur pondus, quod talentum solet appellari, afferri potest, non rectè excogitari huiusmodi grandinem tanti ponderis & magnitudinis. Nec enim si ita esset, quispiam hominum, in quos ea grando decideret, viuus ac superstes maneret. Cùm tamen textus asserat assiduo grādinis ictu percussos in Dei blasphemias erumpere. Verùm si attentiùs rem inspiciamus; textus ipse postulat, ne exiguæ magnitudinis aut pōderis grandine contenti simus. Ait enim; *Blasphemauerunt Deum homines propter plagam grandinis; quoniā magna facta est vehementer.* Si autem hæc grando vnciam plus minus ponderet; non vtique Ioannes diceret, *Quoniam magna facta est vehementer:* siquidem visa est interdum decidere grando gallinaceum ouum magnitudine exæquans, atque etiam superans. qua de re lege, quæ attulimus c. 11. not. 13. C D

Examinatur, in quanam acceptione talētum hic sumendum sit.

Perperam ergo existimant, qui talenti pondus hoc in loco aut exiguum esse volunt, aut saltem iustam Attici talenti magnitudinem & pondus non æquare. Textus enim cogit, vt pondus eiusmodi sit admodùm ingens; & significationis elegantia exigit, vt iustam omnino talenti ponderis mensuram æquiparet. Præsertim quia allusio fit ad plumbi talentum Zach. 5. 6. in quo nemo non videat, de exacto talenti pondere esse sermonem. Cuiusmodi verò pondus id sit, consulat lector nostrum de ponderibus & mensuris tractatum, qui his Apocalypseos commentarijs appendetur. Nunc breuiter dico, talentum Atticum fuisse Atticarum minarum 60. id est, ex Romanis libris 62. ½. quæ conficiūt omnino vncias 750. & pauló minùs, quàm duas *arrobas* ponderabiles continent ex ijs, quæ apud Hispanos in vsu sunt. Talentum verò Hebraicum antiquum est prorsus duplum respectu Attici talenti. De quo etiam antiquo talento Hebraico loqui interdum solent Græci atque Latini; & de eo quoque videtur hic Ioannes loqui.

Græca vox talenti quid propriè significet.

Vox ipsa Græca talenti sonat idem, quod iustum pondus. Nam vt Græca testantur dictionaria, τάλαντον, est statera, libra, trutina, vel lanx. Vnde id pariter, quod lāci imponitur ponderandū; & singulatim certum illud pondus magnum (de quo supra) hoc nomine compellatur. Ad id verò, quod superius huic magno ponderi opposuimus, Respondeo; non opus esse, vt naturaliter loquendo immane illud grandinis pondus homines non opprimat; bene tamen id ita potuisse fingi ad ipsius ænigmatis mysterium. E

Quid sit mysterium grandinis magnæ instar talenti de cælo dilapsæ.

Hoc autem quale sit, ferè expositum iam est c. 11. notat. 14. vbi aduertimus, elegantissimè id fingi ad grauissimæ obstinationis symbolū. Quamobrem, cùm pro septimæ plagæ effectu depicta sit mystica vindicta, qua Deus in Romam animaduertit, tres illam in partes diuidendo, prosternendo Gentilium ciuitates, & montes atque insulas complanando: sapienter additum est, sicuti aduersus Iudæos horribilem Deus grandinem depluit ad septimæ tubæ sonitum ca. 11. ita etiam in Gentiles, qui post gloriosam Ecclesiæ victoriam ad Christi fidem conuerti noluerunt, ingentem quoque grandinem

A deieciſſe. Etenim fidei non ſe ſubmittere ante tot miraculorum & admirabilis doctrinæ euidentiam, non adeò grauis erat culpa: at poſt tantam lucis perſpicuitatem cæcos adhuc & tenebris demerſos voluiſſe iacêre, atque in Chriſtum adhuc blaſphemare; id ſanè duriſſimam præ ſe ferebat obſtinationem.

Licèt autem tubæ ca. 8. propriam perſonent vindictam, & phialæ myſticam iram effundant; ex illo tamen ſupplicio Iudæis inflicto elicuit Deus aliquorum conuerſionem, & ex myſtica hac ira in Gentilicum populum immiſsâ redundauit etiam terribilis aliquorũ ex Gentilibus obſtinatio. Illud tamen diſcriminis inter vtrumque intererat; quòd ex Iudæis, qui ad fidem cõmigrarunt, fuere perpauci; nec ampliùs quàm decima pars. ex Gentilibus verò, qui Eccleſiam ſuis machinis oppugnabant, generalis extitit conuerſio; & pertinacia in idolorum cultu paucis obtigit, comparatione eorũ, qui Chriſtiana ſacra amplexi ſunt. Ceterùm ex vtriſque plagis ille fuit effectus ſubſecutus, nẽpe copioſa prædeſtinatorum ſalus, & horribilis obſtinatorũ damnatio. Quare & ad ſeptimę tubę clãgorem ingens Iudæos grando percuſſit; & ex ſeptimæ phialæ tempeſtate fuit deriuata horribilis grando in Gentiles, qui Chriſtum adhuc blaſphemijs & contumelijs petebant.

Quid interſit (quod ad effectum attinet) inter tubarũ plagas & plagas phialarum.

B

Prætereà in hoc vtriuſque plagæ ſeptimæ diſcrimine illud eſt obſeruatione dignum; quòd ſcilicet in hoc loco magnus fuit terræmotus, qualis nunquam fuerat: at in ſeptima capitis 11. plaga terræmotus tantùm (abſque vllo additamento) ponitur. Deinde hîc humanas voces cæleſtia comitantur tonitrua; ibi tonitrua non ſunt exaudita, ſed fulgura ſolùm; & voces humanæ ſine tonitruis exceptæ ſunt. Vtriuſque autem differentiæ rationem in cap. 11. calce reddidimus, eaque ex dictis facilè poteſt intelligi. Nam ſi tonitruum denotat diuinam virtutem, quam Deus Euangelicæ prædicationi conferebat, ſi terræmotus ingens ingentem pariter peccatorum conuerſionem; in his duabus rebus ſeptima hęc phialarum plaga à plaga tubarum ſeptima diſtinguitur. Ibi enim effectus fuit eiuſmodi, qui propriam vindictam & acerrimam Iudæorum obſtinationẽ præ ſe ferret, & in magno metu maxima quoque fuit adiuncta pertinacia: hîc verò præcipua efficientia fuit vindicta myſtica, quã ſumpſit Deus de ijs, qui Euangelij vexillum ſecuti ſunt per myſticorum tonitruorum efficacitatem, perque maximum inſolitæ mutationis terræmotum. Quare id priùs apponitur; deinde additur, quid plaga ſeptima effecerit in rebellibus & obſtinatis. Huc enim ſpectat ingentis grandinis ſymbolum. Et quod additur, ob hanc plagam blaſphemaſſe homines in Deum, nihil aliud eſt, quàm ex obduratione, qua Deus rebelles puniebat, inde ortas fuiſſe blaſphemias in Chriſtum adeò furioſas.

Diſcrimen inter terræmotum tubæ ſeptimæ & terræ motum ſeptimæ phialæ.

C

Alicui fortè nouum & inuſitatum videatur, quòd vna & eâdem tempeſtatis allegoria in hac plaga ſeptima complectatur pariter conuerſionem aliorum, & aliorum obſtinationem. Nam tonitrua & terræmotus magnus conducunt ad conuerſionis effectum indicandum, grando autem magna ad obſtinationem eorum, qui conuerſi non ſunt. Verùm enim verò ſi rem ſeriò diſcutiamus, non ſolùm diſſentaneum nõ eſt, vt eadem tempeſtatis figura vtrique effectui deſeruiat, ſed etiam in eo decorum apprime ſeruatur. Etenim, cùm ille intenderetur finis, vt vtrumque pariter ſub ſuppliciorũ figura notaretur, mirificè accidit, vt in ſæuiſſimæ cuiuſdam tempeſtatis effectibus idonea inuenirẽtur ſymbola, & ad aliorum conuerſionis, & ad pertinacię aliorum ſignificationem. Vnde nec ad prędeſtinatorum conuerſionem potuit optari ſymbolum terræmotu magno voces tonitruorum cõſecuto præſtantius, neque ad reproborum obdurationem ſignificantius magnâ grandine, vt vidimus c. 11. notatione 15.

Quomodo eadem tempeſta is allegoria conuerſionem aliorum, aliorũ obſtinationem pariter cõplecti poſſit.

D

Porrò, licèt in plagis c. 16. non alius finis fuerit ſpectatus, quàm vt diuinæ prouidentiæ conſilium in Eccleſiæ victoria de Romano Imperio parta ob oculos poneretur; verùm rebellium obſtinatio diuinæ etiam intentioni in ea victoria deſeruijt, vt ſuprà dicebamus. quantò enim maior fuit Gentilium aliquot peruicacia, tantò fuit diuinæ virtutis illuſtrior demonſtratio in clariſſima illa victoria, quam Eccleſia de Roma, deque eius Imperio fuit adepta.

Quomodo rebellium Gentilium obſtinatio in his phialari plagis diuinæ etiã prouidentiæ conſilio deſeruierit.

Grando magna sicvt talentvm.] Nonnulli cum Richardo referunt magnæ grandinis ſymbolum ad gehennæ obdurationem; quod eſt ſupplicium grauiſſimum pariter & iuſtiſſimũ. Multò tamen aptius eſt (opinor) vt de obduratione accipiamus, qua nonnulli ex Gentilibus in hac vita plectebantur. Hæc namque grando eſt, quæ ad perfectam contulit Chriſtianæ Eccleſiæ victoriam; quantumuis multi fuerint per occaſionem obdurati. Et quidem qui apud inferos æternâ obduratione puniendi ſunt, ex hac ipſa vita initium ſuæ obdurationis & infelicitatis ordiuntur. Conſideratâ autẽ grauitate ſupplicij, quo Deus in hac vita in multos ſeuerè animaduertit, eleganter dicitur, quodlibet huius grandinis granum vno prorſus talẽto ponderari: quod perinde eſt, quaſi dicatur grauiſſimũ eſſe ſupplicium ac iuſtiſſimum. Id enim ſonat talentũ, maximum quoddam pondus, iuſtum tamen: nempe vnciarum omnino 1500. Aut ſi ad atticũ reſpiciatur talentũ, vnciarum 750. Quanuis autem videatur grando vnius talenti in homines decidens, eos oppreſſura: eleganter tamen fingitur, vitã eis adhuc ad blaſphemandum ſupereſſe. Quippe obdurati ad damnatorum imitationem ſuperſtites manere videntur, vt in eis diuinæ ſeueritatis ac punitionis vis oſtendatur.

E

Grãdine magna inſtar talenti quid figuretur.

In hoc autem talenti pondere facilè cernitur alludi ad plumbi talentum, de quo Zachariæ 5. 7. Et mihi nunc alluſionem indicaſſe, ſatis ſit; nam Zachariæ locus ex profeſſo nobis erit explicandus libro 10.

NOTATIO V.

De maximæ gloriæ & splendoris luce, quæ Romæ ex Apocalypseos interpretatione oboriatur.

NON pertinet ad hanc notationem ea disputatio; quo scilicet pacto explicari debeat; quod Apocalypsis de Babylone tradit. Sed ijs suppositis, quę hac de re in cōmentario tractantur, oportet ad pręclarissimum honorem, qui in Romam ex Apocalypsi dimanat ab hoc c. 16. vsque ad 20. mentem atq; animum adijcere.

Declaratur quem exitū habuerint tubarū plagæ, quem itē exitū plagæ phialarum.

Primò ergo, quemadmodum tubæ septem c. 8. aduersus Ierosolymam perfidam concrepant, illam inquam Ierosolymā, quæ Iudaici populi principatum tenebat: ita etiam phialæ omnes c. 16. in Romā effunduntur ethnicam totius Gentilitatis caput ac principē. Verùm illius belli contra Iudæos gesti fuit exitus Iudaici populi repulsa & obduratio. Quanuis enim in sexta plaga figuretur, ante illius populi indurationem adsciuisse sibi Deum, & cooptasse decimam eorum partem; nihilominus plaga septima ad reliquorum spectat repulsam, & ad formidabilē seueritatem à Deo aduersus illos exhibitā. At in phialarum bello contra Romam suscepto, quanuis plagarum species appareat, & Romani ethnici acriter obstiterint, atq; ex septima etiā phiala redundauerit grauissima Gentiliū aliquot pertinacia & obduratio; cæterùm Deus admirabili prouidentiā ita hęc omnia disponebat, sicuti opus erat; vt phialarū Angeli (id est prædicatores Euangelici) optatum finem attingerent, nempe perfectam de Roma victoriam, & mysticam ipsius deflagrationem per veræ Religionis ignem. Quippe ex ipsius conuersione dependebat generalis ethnicorū, & præsertim Romani Imperij, conuersio.

Quàm fuerint Romæ gloriosæ phialarum plagæ.

Hoc ita constituto, quid potuit Romæ honorificentius excogitari, quàm quod in Apocalypsi figuratur? conuersionē videlicet Gentilitatis, (quod facinus post humani generis redemptionem, gloriosissimum extitit omnium, quæ diuina prouidentia patrauit) ex ipsius Romę conuersione adeò pendere; vt mystici belli ab Euangelio aduersus mundū gesti caput ac robur in vnam Romā conuertatur; atq; adeò tota aduersariorum repugnantia eò demum reducatur, vt Roma bellum inferret Ecclesiæ; & è contrario totum Ecclesiæ ipsius studium & contētio ad vnius Romæ expugnationem admoueatur.

Obiectio opponitur, & soluitur.

Sed opponet aliquis, id quidem per nimiam exaggerationem videri dictum. Nā Apostoli toto terrarum orbe dispersi sunt; nec Romæ alij ex professo prædicarunt, præter Petrum & Paulum, atq; ij non semper; quia multas alias orbis prouincias prædicationis lumine illustrarunt. Respondeo, in quibus prouincijs ceteri Apostoli Euágelij semen sparserūt, eas quidem Romano Imperio fuisse subiectas; nec in illis Apostolicæ prædicationis fructum conseruari potuisse, nisi Roma Euangelio manus daret. Quamobrem post Romæ conuersionem multò sunt vberiores fructus sine cōtrouersia decerpti. Pręterquàm quòd tam intra Imperij limites, quàm extra, pōdus auctoritatis tantum vna Roma idololatriæ conferebat; vt vbicūq; promulgaretur Euangeliū, vehemēter Romę auctoritas obsisteret. Vnde illa erat imprimis maximi momenti expeditio, quæ Romæ expugnationem seriò & cōstanter arriperet: & ante eiusmodi victoriā parum certè emolumenti ex Euangelij prædicatione percipiebatur. Apparet hoc vel maximè in Hispania, quā B. Iacobus Apostolus totā peragrauit, & Euangelij verbum in ea disseminauit; & tamen perpauci fuere, qui ex Hispanis tunc ad Christi fidem se receperūt. At Romā Christianæ Re-

Quantopere totius Gētilitatis cōuersio ex vnius Romæ conuersione penderet.

A ligioni subiugatā, facilè etiam tota ferè Hispania Christi iugum subijt, & vnius diei fructus fuit plurimarum vrbium conuersio; cùm antea fructus ex immensis Iacobi laboribus decerptus vix ad paucos sese homines extenderit: atque idem penè in ceteris Imperij prouincijs accidit.

Apostolorū prædicationē vbique gentiū, ante Romæ cōuersionem, quæ, id spectionē ... ad generalem cōuersionem, Romā conuersā, futuram.

Ex quo facilè intelligitur, Apostolorum prædicationem vbique Gentium habitam, quanuis singularibus aliquot hominibus maximo fuerit emolumēto, generatim tamen ad regnorum & prouinciarū salutem perinde fuisse, atque aliquam Euágelij notionē hominibus impertiri; qua præpararentur eorum animi, vt post Romæ cōuersionē facilior multò totius mundi fieret conuersio. Totius enim Gentilitatis bonū & incolumitatē ex vnius Romæ conuersione Deus deriuari ac dimanare statuerat. Præ- B tereà dum Roma nondum ad Christi fidem fuerat traducta, quidquid fructus & vtilitatis ex aliorum conuersione percipiebatur, eò videbatur dirigi, vt Romæ ipsi inferretur bellum. Nā Romæ ipsius conuersio dependebat ex acerba persecutione, quá ipsa priùs in Ecclesiam fuerat concitatura. Qui verò in alijs prouincijs ad Christi fidē se aggregabant, eamq; constanter profitebantur; ipsimet per occasionem acerrimam Romanorum persecutionem commouebant. Atque ex ipsis fidelibus, qui ex varijs prouin- C cijs Christi fidem suscipiebant, non pauci eorū Romam conueniebant, eā præsertim ratione adducti, quòd Romæ Christi vicarius resideret. Atque hæc omnia Deus eò dirigebat, vt ijs ferè omnibus, qui Christo nomen dabant, vteretur ad inferendū Romæ bellum. Vniuersalis enim Gentium omniū conuersio ex conuersione vrbis Romanæ pendebat.

Expenditur latè quanta Romanæ vrbi lux, splendor & gloria ex Apocalypsi redundet.

Secundò, dum Romæ in hoc ipsius bello contra Ecclesiā gesto nomen Babylonis inditur, hoc ei accidit gloriosissimè. Tametsi enim hic loquendi modus indicat, Romam tunc mysticæ Ierosolymæ, id est Christianæ Ecclesiæ bellum indicere, sicut antiqua Babylon Ierosolymæ antiquæ bellum intulit: hoc tamen nomē ab Apocalypsi Romę ethnicæ im- D positum, & manifesta allusio ad eas prophetias, in quibus de Babylonis excidio tractatur; hoc inquam manifestè ostendit, præcipuum illorū vaticiniorū sensum ab Spiritu sancto intentum spectare ad mysticam vindictam à Deo de Roma ethnica sumendā per veræ Religionis ignem à Christo in terram delatum. Quòd autē de hoc sensu sermo fit per comparationē ad antiquam Babylonē; id quidē est iuxta sacrorum Vatum consuetudinem, qui Iudaica tangentes, Christiana respiciunt. Verùm si hæc est præcipua prophetiarum mens, quæ contra Babylonem antiquam efferri videntur; pręter alia peculiaria loca Prophetarum, sex sunt imprimis solida capita, E quæ hanc vnam in rē prorsus impenduntur. Ea autem sunt ex Isaia c. 13. c. 14. c. 21. & c. 47. ex Ieremia verò c. 50. & 51. Quorum integra expositio pertinet ad librū nostri operis nonum; vbi de maiorum Prophetarū vaticinijs, quæ lucem ab Apocalypsi accipiūt. Illud interim nota; si ex Apocalypsi constet, eū esse illorum capitum sensum (de quo suo loco agetur) omnino nescio, quid gloriosius aut illustrius ad Romæ cōmendationem potuerit excogitari, quàm vt illius conuersio, & ad Christianam Religionē aggregatio tot integris capitibus tanto cum splendore & magnificentia sit per Isaiam ac Ieremiā prædicta. vt alia prætermittam, in quibus figuratè cōtra Iduмæam, eiusque metropolim sermo dirigitur.

Quàm frequens sit apud Prophetas mentio Romæ sub nomine Babylonis.

Si ergo, quam Spiritus sanctus in ijs locis respexit Babylonem, ea est Roma; quid obsecro potius ac maius potuit induci, quàm sub antiquæ Babylonis specie per tota sex capita directè agere de mystico supplicio, quod Deus fuerat Romæ inflicturus? Nam imprimis in hoc facilè apparet, quanti diuinus Spiritus vnius Romæ fecerit conuersionem. Deinde, in eo quòd Romæ nomẽ Babylonis tribuatur, mirũ in modũ expenditur Romę ipsius magnitudo & excellẽtia: ita vt nihil sit de illius amplitudine magnificẽtiùs disputatũ in alijs doctorum hominum atque eruditorum libris; quorum inscriptio est, *Admiranda*; siue, *De magnitudine Romana.* Quod enim in huiusmodi tractationibus ponderatur, minimè pertingit ad grauitatem atque præstantiam eorum, quæ ad Romæ commendationem ex sacrarum Literarum monumentis elicimus: nimirum tantam vnius Romæ magnitudinem extitisse, vt omnem antiquę Babylonis amplitudinem Spiritus sanctus vsurpauerit pro figura ac symbolo splendoris, magnificentiæ ac maiestatis, quò Roma ethnica fuerat peruentura. Porrò Babylonis antiquæ magnitudo fuit prorsus stupenda. Fuit enim ciuitas perfectè in quadrum disposita; cuius singula latera quindecim milliaribus in longitudinem excurrebant; muri autem in latitudinem cubitos quinquaginta; in altitudinem bis centum patebant. In singulis vero quadri lateribus quinque & viginti portæ erant. Iam operosa ædificiorum moles & admiranda structura magnificentiæ murorum egregiè respondebant. Sic enim scribunt Strabo lib. 1. Herodotus lib. 1. Orosius lib. 1. c. 6. Quare, dum diuinus Spiritus Babylonem vt Romæ figuram assumpsit; quasi adumbrauit, totam illam Babylonis magnitudinem & amplitudinem, & in Regna alia quàmplurima dominatum consentanea fuisse, vt antiquæ Romæ magnitudinem figurarent. Nonne igitur eiusmodi comparatio à Babylone ad Romam desumpta in maiorem Romæ ipsius auctoritatem & splendorem sine controuersia cedit, quàm quidquid laudis & cõmendationis ab humaniorũ literarum studiosis Romæ defertur?

Nullã Romæ laudẽ gloriosiorẽ posse accidere, quàm quæ ei ex Apocalypsi prouenit.

Tertiò, vt expendatur, quanti Romæ conuersionem Diuinus spiritus æstimauerit; quæ potuit ponderatio videri maior quàm vt Prophetarum nobilissimorum sex omnino capita, & præcipuus pariter totius Apocalypseos finis huc spectent? Aduerte igitur, post Iusti Lipsii tractatum, quem de Romana magnitudine conscripsit, alium Stapletonij prodijsse sub hoc titulo, *Verè admiranda, siue de magnitudine Romanæ Ecclesiæ.* Et quanuis quidquid in eo libro tractat sit iuxta auctoris sapientiam ac pietatem: verùm ad admirandam Romanę Ecclesiæ magnitudinem dignè ponderandam, quanto nobilius & excellentius est, quòd Spiritus sanctus rem prorsus dignam & omnino congruentem duxerit; vt extremus hic totius Scripturæ liber ceterorum apex, pro fine præcipuo sibi proposuerit egregiam laudem atque gloriam, quæ ex vnius Romæ conuersione ad Christũ Iesũ, & ex illius erectione in Ecclesiæ Catholicæ metropolin fuerat redundatura?

Quartò, si ex Apocalypsi lux ea oboritur, quæ magnam Cantici Canticorum partem ostendat in nouę Romę (quę Christi est sponsa) magnificentiam & amplitudinem impendi: quidnam Romæ Catholicæ illustrius & gloriosius esse potuit? De hoc verò latiùs agemus in commentario Cantici Canticorum, quod lib. 8. explicabitur. Quod autem de Canticorũ libro assero; similiter velim intelligi de Ps. 44. quem lib. 7. interpretabimur.

Romam Ps. 136. intelligi sub nomine filiæ Babylonis.

Quintò, gloriosissima etiam Romæ est lux illa, quam Apocalypsis ad aliorum expositionem refundit; cuiusmodi est, per illud *Ps. 136. 8. Filia Babylonis*, Romam intelligi (sicuti Isaiæ 47. 1.). Cùm enim in eo Psalmo fuerit eleganter depicta vetus illa Israelitarum seruitus apud Babylonem, necnon grauissimus fidelium dolor; quòd se in antiqua Babylone captiuos retineri cernerent: mox sub finẽ Psalmi suum solantur laborem certissimo illo vaticinio, fore vt priscæ illi Babyloni successura esset filia (nempe Roma ethnica) de qua admirabilem Deus vindictam fuerat sumpturus. Huiusmodi autem vindictam eam fore, *Beatus qui tenebit, & allidet paruulos tuos ad petram.* Quem ad locum alluditur Isaiæ 13. 16. vbi loquens Propheta de hac mystica Romæ vindicta, ait; *Infantes eorum allidentur; &c.* Quòd verò in sacris Literis nomẽ filiæ Babylonis tribuatur Romæ; auctorem habeo Augustinum de Ciuitate Dei lib. 18. c. 22. Et huc etiam spectat, quòd ipsemet Augustinus notat ibidem, Romam scilicet fuisse conditam velut alteram Babylonem. & eodẽ l. c. 27. loquens de Roma appellat eam Occidentalẽ Babylonẽ. ex Augustino autem idem ipsum sui discipuli hauserunt, dum Romam cum Babylone comparant. Sic enim Paulus Orosius l. 4. ferè per totum.

Sextò, Apocalypsis præfert etiam lucem Baruco, c. 4. 35. vbi ait, *Ignis superueniet ei ab æterno in longituruis diebus; & habitabitur à Dæmonijs in multitudine temporis.* Quibus in verbis sermo ad literam continetur de Romã antiquã ethnicã, sicut Apocalypsis 18. Quòd autẽ hoc vaticiniũ tã crebrò in sacris Literis repetatur; id etiam Romæ ipsi gloriosissimũ est.

Septimò, vbi ad singularia, de quibus Apocalypsis agit, sermo deriuetur; complura cernuntur Romæ imprimis honorifica atque gloriosa. Huc spectat, quòd Babylonis inuasio per Cyrum & Darium facta fuerit diuinæ prouidentiæ consilio, eum ad finem destinata, vt figura esset mysticæ in Romam irruptionis per Apostolos Petrum & Paulum factæ; atque vt hic sit verus Isaiæ sensus in ijs, quę de Babylonis inuasione per Cyrum vaticinatur, vt non obscurè innuitur Apoc. 16. in plaga sexta. Quid igitur maius & illustrius, quàm præclarum illud & antiquissimum facinus non aliud fuisse, quàm mysticæ in Romam incursionis figuram? Præterea forsan ex Apocalypsi colligitur, in alijs etiam sacræ Scripturæ locis (de quibus nihil tale suspicabantur interpretes) Romam designari, vt Isaiæ 16. 5. vbi dicitur, *Incuruabit habitantes in excelso.* vel, vt alij vertunt, *Habitatores excelsi.* Hebraicè, *Habitantes Marom*; quod idem est, ac *Habitatores Romæ.* Illa enim syllaba prior dictionis *Marom* idem sonat, ac Hispanicã linguã, particula *De*: quæ est index genitiui; atque ita habitantes Marom non sunt alij, quàm incolę vrbis Romæ.

His ergo prænotatis lectorem obsecro, vt accuratè perpendat, quantum splendoris & gloriæ in Romam ex Apocalypsi redundaret, si ex optima ipsius libri intelligentia fulgentissima oboriretur lux, quæ ostenderet, præcipuum sacri huius libri scopum fuisse; vt admirabilia laudum præconia celebraret, quę Romę conuersio Christo Redemptori nostro acquireret; & simul indicaret id esse facinus, quod tot retrò sæculis Prophetæ descripserant in præclarissimis & quàmplurimis vaticinijs; idque per integra capita, vt suprà expendimus. Ad hanc quidem notationẽ non spectat huius Apocalypseos scopi probatio; ea enim & ex commentarijs est petenda, & à me in decem totis libris confirmanda. Quare in hac notatione id vnũ ago, vt ostendã quã foret Apocalypsis Romæ gloriosa, si mea interpretatio certa esset. Expendat igitur lector, quis potuerit excogitari aut effingi liber adeò alicui vrbi gloriosus, qui vel centesimam partẽ illi tribueret eius gloriæ, quam iuxta nostros commentarios Apocalypsis Romæ impartitur: atq; hoc nõ solùm ad expendendã Christianam nouæ Romæ magnitudinem (qui est scopus Stapletonij:) sed etiam ad veteris Romæ maiestatem, qui est Iusti Lipsii scopus.

Enimuerò quanuis præcipuus huius notationis finis non dirigatur ad probandum, Apocalypsin sub antiquæ Babylonis nomine de Roma ethnica, & de mystico illius supplicio agere: illud tamen hic animaduertere visum est, videlicet, quanuis locutionis figura euersionem Babylonis præ se ferat, latens tamen sub hac locutione mysterium esse de mystica hac vindicta à Deo aduersus Romam exercendã. Idemque dixerim de Isaiæ ac Ieremiæ capitibus; in quibus (vt superiùs diximus) de Babylone loquũtur. Quorum verba quanuis significent, Babylonẽ à Cyro & Dario, cùm eam inuaderent, exscindendam & exurendam fore: constat tamen illam ab ipsis nõ fuisse euersam, nec illius mœnia diruta; sed potiùs in

Licèt Babylonis euersio in antiquis Propheris propriè vindictæ speciẽ præferat, eã tamen de mystica vindicta esse intelligendam.

Grauis difficultas de Babylonis vastitate à prophetis prædicta, quo scilicet modo sit accipienda.

ea fuisse Imperij solium collocatum; atque adeò Babylonem Persici ac Medici Imperij metropolim & caput deinde extitisse. Quare difficultas hæc inter melioris notæ interpretes acerrimè ventilatur; quo scilicet pacto, prophetiæ illæ de Babylonis excidio, & quo tēpore sint impletę. Quam quęstionē latè disputat Antonius Gueuara in Hab. c. 2. à §. 41. vsque ad 55. vbi refert opinionem Leonis Castrensis; qui asserit in huiusmodi difficultate confugiendum esse ad spiritalem sensum, & ad orbis conflagrationem; & ita quoque intelligendum esse Ioannem in Apocalypsi. Et posteà §. 58. simile quid adducit ex Luisio Legionensi. Et in Apocalypsi quidē opinati sunt nonnulli, quod de Babylonis excidio affirmatur, referendum esse ad vltimum supplicium, quod in extremi iudicij die repetet Deus ab impiorum omnium multitudine; cui Babylonis nomen mysticè conuenit. Verùm ex Apocalypseos acoluthia certò (ni fallor) deducitur, hūc minimè esse Apocalypseos sensum. Nam Babylonis exustionem consequuntur mille pacis anni. Et Gueuaræ quidem non arridet euasio Leonis Castrensis; atque adeò minùs iudicat dissentaneum, si asseratur ad literam esse sermonem de antiqua Babylone, hyperbolicè tamen. Ceterùm quam ob causam Prophetæ fuerint hyperbolicè de Babylonis ruina locuti; hoc ipse non explicat. Meo tamen iudicio vera huiusmodi solutio in eo vel maximè sita est; quòd scilicet præcipua Isaiæ ac Ieremiæ mens in locis suprà dictis non fuerit agere de antiquæ Babylonis excidio; sed sub ea comparatione vaticinari vindictam mysticam à Deo de Roma ethnica sumendam. Quod vbi supponatur, nulla remanet difficultas in multis eorum, quæ à Prophetis videntur hyperbolicè dicta, si ad Babylonem applicentur. Ita enim oportebat, vt exacta esset mysticæ vindictę in Romā exercēdæ descriptio. Quamobrem, si quod Leo Castrensis applicat ad mundi finem, ad mysticam Romæ vindictam & ad idololatriæ euersionem applicaret; citra dubitationem hoc pacto collineasset.

Aliorum expositiones obiter referuntur.

Huius quæstionis solutionem ex Apocalypsi facilè colligi.

Tota demum hæc Romæ maiestas & splendor in eo includebatur, quòd in Apocalypsi Babylon designaret Romam (sicut etiam 1. Pet. 5. 13.) & Babylonis excidium, quod describit, denotaret mysticam Romæ deflagrationem. Id quod quanuis auctores plurimi, ijque graues confirmauerint (nempe viginti illi, quos c. 13. 1. retulimus) nihilominus tamē ingens Apocalypseos difficultas ratio erat, ne hactenus hæc Romę gloria, quam illi Apocalypsis tribuit, innotesceret: & nullus ferè esset interpretum, qui hoc Babylonis incendium ad Romæ conuersionem & idololatriæ expulsionem applicaret. Veruntamen si difficultas hæc diuino aspirante numine esset superata (vt mihi in meis commentarijs præstare videor) & perspicuè constaret, germanum Apocalypseos sensum esse eum, quem ipse statuere contendo; tunc quidem proinde planum fieret, nullam aliā illustriorem ac sublimiorem laudem & commēdationem posse de ciuitate aliqua prædicari, quàm quæ de Roma in Apocalypsi, & per Apocalypsim etiam in Canticis, in Isaiæ ac Ieremiæ vaticinijs celebratur. Atque hoc etiam posset similiter ad Danielis vaticinium extendi; & ad alia Scripturæ loca nō pauca; nisi timerem, ne longiùs, quàm par est, huius notationis series excurreret.

Quāti Romana ciuitas debeat Apocalypsim facere.

Vt ergo huic ratiocinationi finem imponam, quanuis Romana ciuitas vniuersam Scripturā perinde æstimare debeat, quasi diuinæ sapientiæ thesaurum ipsi liberaliter impertitum; Apocalypsin tamen non solùm reputare debet tanquam partem ipsius Scripturæ excellentissimam, atque adeò locupletissimam thesauri portionem, quam diuina sapientia fuit Ecclesiæ elargita; verùm etiam vt librum singulariter conscriptū atque editum ad Romæ ipsius decus & ornamentū; & qui ad Romæ tam antiquam amplitudinem, quàm nouam multò admirabiliorem, tantum lucis afferat, vt illius comparatione, quidquid posteà de Romæ, deque Romanæ Ecclesiæ magnitudine literarum monumentis proditum est, multò sit minoris ponderis ac momenti; non solùm propter Apocalypseos auctoritatē prorsus diuinam; sed propter earum rerum maiestatem, quas Apocalypsis sub ænigmatum inuolucris & integumentis occultabat. Denique vt Romanę Ecclesiæ corroboretur auctoritas ac maiestas, & probetur ipsius Episcopum esse verissimum Christi Vicariū; ad hoc inquam mirifica sunt symbola atque elegātissima, quibus id in Apocalypsi celebratur: vt vidimus in filio masculo ca. 12. & cernetur etiam initio ca. 18. vbi Petrus singulariter designatur in illo Angelo descendente de cælo, & habente potestatē magnam; cuius luce & splendore tellus est illuminata. Postremò, nuptiæ etiam c. 19. adumbrant haud dubiè spiritales Christi nuptias cum Romana Ecclesia tanquam cum ea, quæ inter ceteras Ecclesias est Regina & Imperatrix. Atque ex eo capite lux refunditur ad Salomonis Cantica; quo in libro eadem veritas elegantissimè etiam canitur. Idemq; dixerim de Ps. 44. cui magnam pariter lucem attulit Apocalypsis.

PROLOGVS
AD
CAPVT XVII. ET XVIII.

Tria ante sequentis capitis explanationem disputanda.

IN horum capitum vtroque proponitur ob oculos pœna, quam Deus Babyloni infligere decreuerat; nec non planctus in eius exequijs edēdus. Ceterùm in primo ipso limine atque vestibulo tria sunt nobis per ordinem disputanda. Primum est, quænam hîc ciuitas sub Babylonis nomine intelligatur? Alterum, de quo supplicij genere loquatur Apocalypsis? Tertium, quinam sint hi Angeli, qui Ioanni renunciant supplicium à Deo de Babylone sumendum? Alterius enim ex ijs mentio fit initio c. 17. & dicitur esse vnus ex septem phialarum Angelis: atque hic est, qui refert omnia, quæ c. 17. narrantur. Alter inducitur in c. 18. exordio; qui narrat etiam cecidisse Babylonem.

DISPVTATIO I.

De significatione Babylonis in his capitibus memoratæ.

Babylonis nomine quid significetur in Apocal. 1. opinio explicans de impiorum omnium cœtu.

PLVRES ex Apocalypseos interpretibus opinantur, Babylonem in hoc loco non esse peculiarem aliquam vrbem, sed impiorum omnium multitudinẽ. Sic Ticonius, Ambrosius, Primasius, Beda, Haimo, Aretas, Rupertus, Thomas, Gagneius, & Christophorus Castrius Ieremiæ 51. §. 27. Eandem explicationem amplectũtur Augustinus in Ps. 26. & Prosper in dimidio temporis ca. 7. vbi sic habet: *Hæc est Babylon illa magna per mundum; eius verò filia, quæcumque facta eius, & superbiam imitantur; nec eam in vno loco existimes ciuitatem, quæ toto est sparsa in orbe.* Et tandem Maluenda l. 4. de Antichristo, ca. 7. statuit, hanc expositionem de impiorum cœtu non esse repudiandam.

A

2. opinio, quæ exponit de cœtu Christianorum, qui reprobantur.

Huic vicina est altera expositio; quæ nõ de aliqua ciuitate propriè dictâ accipit Babylonis nomen; neque de omnium impiorũ multitudine; sed peculiariter de eorum cœtu, qui ex Christianis reprobãtur; aut saltem eorum, qui ex orbe Romano ad Christi fidem conuersi, Dei tamen præcepta contemnunt. Atque hæc videtur esse Ioachimi explicatio, nec nõ Seraphini, & Vbertini de Casalis, & Dantis etiam Italici Poetæ.

B

Exploditur vtraque explicandi ratio suprà tradita.

Sed aduersus duas has exponẽdi vias militat validissimè Apocalypseos acoluthia & consequentia. In qua euidens est, deflagrationi Babylonis succedere mille pacis annos; his bella Gogi & Magogi, quæ sunt Antichristi & eius præcursorum. Quis ergo non videat, nec impiorum omnium multitudinẽ, nec improborum singulatim Christianorum cœtũ ante mille illos Ecclesiasticæ pacis annos finiri? Hoc argumentum ita mihi semper firmum & efficax visum est; vt harum duarum expositionum auctores, si consequenter loquantur, teneantur ad asserendũ, nullum in Apocalypsi ordinem, & rerum consecutionem seruari. Si tamen nostra expositio aptè & cõgruenter applicauerit quidquid Apocalypseos textus continet, idque continuato semper ordinis filo atque serie; ex hoc ipso euidenter constabit, acoluthiam non esse confictam, sed planè ab ipsa Apocalypsi exposci; alioqui non posset idoneè & consequenter exponi.

C

Statuitur Apocalypsin sub Babylonis nomine agere de peculiari aliqua ciuitate.

Exclusis ergo eorum expositionibus, qui Babylonem nullo certo in loco circũscribunt; reliquum est, Apocalypsin agere de singulari aliqua ciuitate. Hæc autem minimè esse potest antiqua illa Babylõ Chaldææ metropolis. Nam imprimis Apocalypsis ipsa declarat, Babylonis nomen huic vrbi, de qua agitur, inditum, mysticè esse sumẽdum; quemadmodum Ægypti & Sodomæ nomen ca. 11. Ierosolymæ impositum est. Secundò constat, Babylonem fuisse in magna planicie ædificatam; vt in eius descriptione videre est. at Apocalypseos Babylon supra septem montes sita esse perhibetur. Præterquàm quòd contextus ipse postulat; vti Babylon, de qua sermo habetur, acerrimo bello Christianam oppugnet Ecclesiam; atque in hoc ceteris terrarum orbis ciuitatibus antecellat. Hoc autem de Babylone hactenus verè affirmari non potest; nec aliquẽ reperio auctorem, qui credat, Apocalypseos prophetiam in posterum esse implendam in ea ipsa vrbe; cui proprium fuit Babylonis nomen.

D

Alia expositio Forerij proponitur, nec probatur.

Illud certè apud Foreriũm Isa. 23. 12. inuenio Ioannem videlicet in his capitibus loqui de Antichristianorũ vrbe (quo nomine videtur significare eos, qui Antichristum sequentur) & hanc eandem Antichristianorum ciuitatem significari nomine Tyri, Isaiæ 23. 12. & Ezech. 27. Regnum autem Antichristi Babylone esse inchoandum, & illam fore ipsius Metropolim, videtur esse multorum opinio; vt constat ex illis, quæ adducit Maluenda l. 5. de Antichristo c. 3. Nihilominus meo iudicio, nullâ ratione probabile est; in Apocalypsi sub nomine Babylonis haberi sermonem de ciuitate ipsa, cui proprium nomẽ est Babylon. Neque vlla ratione cohæret cũ libri huius ordine & consequentia, vt Babylonis excidiũ quod in eo describitur, referatur ad vindictam de illis sumendam, qui famosum Antichristum sub extrema mundi tempora venturum sequentur.

Nũ sub hoc nomine intelligatur Constantinopolis.

Superest ergo, vt Babylon in Apocalypsi designet Constantinopolin vel Romã. & quidem Constantinopolin in Apocalypsi indicari, suspicatus est Aretas; & eandem suspicionem fouerunt Caponsachius in præsenti, & Leouisinus in libro de Aquila Esdrę. Hi auctores in eo nituntur, quòd ciuitas illa *sedet super aquas multas*: atque est Turcici Imperij metropolis, cuius Imperator est inter omnes Christianæ Ecclesiæ hostes potentissimus. Quare potuit in eam deueniri suspicionem, fore vt ciuitas illa sit demũ cælesti igne conflagratura.

Respondetur per negationem.

Veruntamen suspicionis huius fundamenta debilia admodùm sunt; & vana omnino est expectatio, quæ post Cõstantinopolis euersionẽ, quã huiusmodi auctores somniant, credat mille pacis annos, quos refert Apocalypsis, esse incepturos. Etenim, si per mille annorũ pacem (vt suo loco patebit) figuratur tranquilla pax, quam Ecclesia post deuictã idololatriã, & ex Romano Imperio depulsam, potita est; dissentaneum videtur omnino, mille horum annorum exordium capiendum fore ex eo, quod neque hactenus accidit, neque euenturum esse scimus.

Reijcitur fundamẽtũ superioris de Cõstantinopoli sententiæ.

Argumentum verò, quod Constãtinopolis sit ea, quæ propriè sedet super aquas multas, tantum abest vt aliquid probet, vt ostendat potiùs vanè id & falsò de Constantinopoli exponi. Nã textus ipse declarat, *Sedere super aquas multas*, allegoricè esse accipiendum; nam *aquæ multæ sunt populi multi.* Quamobrem minimè iuxta Apocalypseos institutum inquiritur ciuitas aliqua, quæ ad maris littus sita sit. Quòd si ad locutionis figuram oculos conuertamus; profectò hæc descriptio ad Babylonẽ antiquam accommodatur, quæ propter Euphratis fluminis, (quò alluditur) magnitudinem rectè dicitur sedere super aquas multas.

Concluditur demum in Apocalypsi sub Babylonis nomine de Roma, ethnica antiqua esse sermonem.

Reliquis ergo expositionibus reiectis, illa debet esse certa, quæ docet in Apocalypsi Romam sub Babylonis nomine significari: quod etiam nomen ei tribuit B. Petrus epist. 1. c. 5. 13. Notandũ tamen est; trifariam posse nos de Roma loqui. Primò de Roma prout nunc est. Secundò, prout sub Antichristi aduentum fore creditur ab ijs, qui illam existimant tunc ad antiquum idolorum cultum, & Christiani nominis persecutionem atque odium rediturãm: Tertiò, de Roma, prout erat sub antiquis Imperatoribus ethnicis, cùm Christi persequebatur Ecclesiã.

Sub quo statu consideranda sit Roma, prout in Apocalypsi per Babylonem figuratur.

Ex his ergo tribus acceptionibus Hæretici nostri tẽporis primam auidissimè arripuerunt; vt hac ratione in Ecclesiam Romanam debaccharentur, & Pontificis summi potestatem roderent. Contra horum dementiam disputauimus c. 13. nec mera hæc insania tanti debet esse, vt eam rursus refellere opus sit. Quare satis mihi nunc erit, si lectorem referam ad ea, quæ doctè & grauiter scribit Cardinalis Bellarminus in appendice ad libros de summo Pontifice.

De secunda harum trium acceptionum, quæ opinatur Romam iterum à Christi fide defecturam, & Christianæ Ecclesiæ bellum inflicturam; quid censeam, dixi iam notatione 11. procemialium: vbi ostendi, licèt non adeò rigidâ debeat notari censurâ, vt nonnemo infensiùs perstrinxit, eam tamen vt improbabilem fore reputandam; & quam meo iudicio consecutio & acoluthia Apocalypseos omnino reijciat.

Auctoritas, quæ pro nostra sententia militat.

Verissima ergo interpretatio est, per Babylonis nomen in Apocalypsi designari antiquam Romam ethnicam, quę Christi Ecclesiam exagitabat. Quæ expositio pro se habet imprimis numerum bene magnum auctorum grauissimorum, quos in notat. 11. procœmiali, & c. 13. numerauimus. Quibus nunc addo Strabum atque Burgensem; qui Babylonis conflagrationem interpretantur de mystica & spiritali destructione Regni Romanorum; videlicet per ethnicorum conuersionē ad Christi fidem. Et deniq; B. Apringius in præsenti expresse ait, Babylonē huius capitis esse ciuitatem antiquam Romanā; & eadē expositio habetur in rubricis manu scriptis antiqui codicis in Bibliotheca S. Laurentij. Quare pro nostra expositione sunt plusquàm viginti auctores; & inter eos plerique primæ notæ, vt Tertullianus, Hieronymus, Apringius, Paulus Orosius, & alij.

Ex B. Petri Apostoli epistola idē assumptum cōprobatur.

Secundò; Cùm B. Petrus Babylonis nomine Romā appellet (vt Papias & Eusebius ab Hessèlio relati, & communis expositorum sententia testatur:) euidens omnino est, Petrū de Roma ethnica antiqua locutū. Et eâdem ratione Apocalypsin loqui putandū est. Hieronymum item, & reliquos suprà citatos sic loqui est prorsus manifestum; vt optimè expendit Bellarminus in illa supra dicta appendice.

Itē ex totius Apocalypseos filo & contextu.

Tertiò; Apocalypseos series & filum compellit, vt hanc expositionem amplectamur: eamque (ni fallor) reddit certam. Et quidem argumenti magnitudo ac summum rei momentum minimè patiuntur, vt Apocalypsis intactum prætermittat exitum horribilis

A illius belli, in quo Roma ethnica cum Ecclesia Christiana acriter dimicabat; & repentè transiliret ad finem illius vrbis Antichristianorum, siue Constantinopoleos; vel ad id, quod quælibet ceterarum expositionum opinatur.

Hæreticorū error confutatur.

Quartò; si Hæretici putant, Romam à vera Religione defecisse; in hoc manifestè se opponunt Ecclesię Patribus, qui clamant Romanā Ecclesiam nunquā fore à vera Religione defecturam. Cyprianus l. 1. Epist. 3. ait, *Ad Romanam Ecclesiam perfidia habere nō potest accessum.* Et Hieronymus l. 3. contra Rufinum, *Romana fides Petri auctoritate munita non potest mutari.* Et quanuis noua Riberæ & Viegæ opinio respondere possit, minimè implicare Ecclesiam rursus Romanā valde premi, & conflictari; sicuti Diocletiani & Iuliani tempore: B ceterùm vt affirmetur Romanā Ecclesiam sub Antichristi tempus Romæ oppressum iri, deberet solidum aliquod afferri fundamentū. Quod tantum abest, vt adduci possit, vt Gregorius Magnus l. 2. Dial. c. 15. affirmet; S. Benedicto fuisse diuinitùs præsignificatum, Romam nunquam ab infidelibus euersum iri.

Deniq; ex tota Apocalypseos applicatione ad hāc sententiam apta & cohærenti, valida satis comprobatio elicietur, vt Babylonis nomine intelligenda sit Roma ethnica antiqua. Quamobrem nihil opus est alia coaceruare argumenta; sed id vnum intēdere, vtrùm scilicet huius sensus applicatio congruēs atque idonea sit.

DISPVTATIO II.

De quo supplicij genere sit accipienda Babylonis euersio, quam proponit Apocalypsis.

Quo sensu sit accipiendum supplicium Babyloni inflictū, de quo latè in hisce Apocalypseos capitibus.

ILLVD argumentum primā specie firmissimum videtur, ne in Apocalypsi Babylonem pro veteri Roma ethnica vsurpemus; quòd scilicet vt meritū persecutionis à Babylone in Ecclesiā excitatæ supplicium mox proponatur ipsius Babylonis dānatio, & cęlestis ignis, quo prorsus absumitur. Atq; hoc celebre supplicium expenditur & celebratur à c. 16. vsq; ad 19. Cùm igitur cōstet, Deum hoc supplicij genere in antiquam Romam ethnicā non animaduertisse, sed potiùs illam suæ fidei subiecisse; in cuius verò cultu tot sæculorum ætates effloruit: videtur hinc reliquum fieri, per Babylonem non significari Romam ethnicam. Atque hoc fuit (credo) præcipuum argumentum eorum, qui in varias ac diuersas abiere sententias. Omnes enim illi quasi certum statuūt, Babylonicæ combustionis pœnam esse accipiēdam, vt sonat.

Perstringūtur obiter aliorum expositiones.

Quare alijs placet, hoc supplicium impijs omnibus impendêre; alij malunt improbis Romani Imperij Christianis minitari; alij ciuitati Romanæ propter flagitia eorum, qui nunc in ea habitant; alij Constantinopoli; alij denique comminiscūtur, Romam extremis temporibus ad idolorum cultū redituram, & tunc demum cælesti igne conflagraturam.

Impugnatur opinio de Roma sub mundi finē ad idololatriam regressurā.

In hac extrema sententia dissonum valde existimo supplicium antiquæ idololatriæ fore Romæ luendū post vltimam à Christiana fide defectionem. Quanuis enim verum foret, Romam sub Antichristi aduentum fidem Christi atque cultum deserturam; multò saltem credibilius, atque adeò verius est, Romā ad Christi Religionē traductā, & veteribus Romanis sub prima illa tempora in omni virtutis ac sanctimoniæ genere florentibus, iustam Dei iram & indignationem aduersus Romanos conceptam in maximam beneuolentiam abijsse. Nec ferri potest, post duo annorum millia, Romam illam postremā pœnas dare eorum scelerum, quæ altera illa Roma antiqua perpetrauit.

C Deinde, si tota difficultatis ratio ad illud deuoluatur, quòd Romæ non id acciderit, quod textus ipse præ se fert; videlicet vrbem eam, quæ Babylon nominatur, visibili & corporeo igne deflagrasse; illud hinc erat eliciendum, exustionem scilicet atq; supplicij seueritatem mysticè fore accipienda, non vt sonant.

Elicitur demū hoc Babylonis (id est Romæ) supplicium mysticè fore accipiendū.

Hæc enim explicandi ratio in sacrarum Literarum verbis (quibus ignis combustio & vltio seuerissima notatur) familiaris est Scripturæ phrasis, & omnium ferè interpretum Hebræorum, Græcorum, & Latinorum auctoritate firmata: vt vidimus D not. 22. procœmiali: vbi etiam obseruauimus, hūc loquendi modum non modò esse in sacris receptissimum, verùm etiam apprimè elegantem, & Apocalypseos consuetudine, ac legis gratiæ spiritu valde dignum. Quin etiam ex ibidem dictis constat, ipsū Apocalypseos contextum necessariò postulare, vt magna illa vindicta non iuxta verborum sonitum accipiatur. Si enim ita vsurparetur, multis in rebus manifesta inuolueretur implicatio; sicuti in eius vrbis deuoratione & incendio, & in eius igne atque fumo in sæcula sæculorum perdurante.

E Accedit, quòd hæc vindicta & Babylonis deflagratio subsequitur septem phialas; ipsa autem Apocalypseos verba exprimunt, phialarū plagas ad nouissimum, id est valde nouum, plagarum genus spectare. Quare nimiùm satis literæ ipsius sonum aucupatur, qui in hac Babylonis vltione materialem ignem indagat, atque fumum in æternum permanentem. Quinimò plurimas Deo agere gratias debemus, quòd per Apocalypseos acoluthiam nobis lucē immiserit, vt testamenti veteris vaticinia, quæ cum hac Apocalypseos descriptione de Babylonis vindicta consentiunt, mysticè intelligamus; sicuti necessariò est etiam Apocalypseos prophetia intelligenda.

DISPVTATIO III.

Qui sint duo Angeli, qui Ioanni annunciant vindictam de Babylone sumendam.

Quæstio de duobus Angelis Ioanni excidiũ Babylonis enũciantibus.

OBSERVATIONE dignum est, in Apocalypsi, non vnũ esse Angelum, sed duos diuersos, qui Ioanni renunciant supplicium, quo Deus in Babylonem animaduersurus erat. Etenim toto c. 17. qui Ioannem alloquitur, & certioré facit de Babylonis damnatione, *est vnus de septem Angelis phialarũ.* Posteà verò ca. 18. exorditur verbis illis, *Et post hæc vidi alium Angelum descendentem de cælo, &c. Et exclamauit in fortitudine dicens, Cecidit, cecidit Babylon.* In hoc Angelorum binario aliquis fortasse contéplabitur vaticinium illud, *Cecidit, cecidit Babylon* à duobus Prophetis esse conscriptum; nempe ab Isaia ca. 21. 9. & à Ierem. c. 51. 8. Verùm huiusmodi respõsio difficultatẽ nõ soluit; primò, quia Angelus c. 17. Apocalypseos *est vnus de septem Angelis phialarum.* Illi autem omnes sunt ex noui testamenti ministris, vt suo loco ostẽdimus; quarè non rectè congruit, vt per hosce duos Isaias & Ieremias denotentur. Deinde, quia Angeli descriptio loquentis in c. 18. Apocalypseos nonnullà continet, quæ nec Isaiæ, nec Ieremiæ conueniũt; ac præsertim verba illa, *Habentem potestatem magnã.*

Vtrùm in illis duo prophetæ figurentur.

Allusio in hoc angelorum pari ad Isaiæ c. 21.

Notandum etiam est, hoc Angelorum par Ioanni referentium supplicium Babylonis, respondere (vt ante me obseruauit Arias Montanus) c. 21. Isaiæ, vbi duo item pronunciant verba illa, *Cecidit, cecidit Babylon.* Narrat enim Isaias visum fuisse speculatori currum, quem asinus & camelus iuncti trahebant. Et quidem tã asini, quàm cameli ascensores (id est, qui super ea animalia sedebant) vterque dixerunt, *Cecidit, cecidit Babylõ.* Ex quo intelligitur, duos hosce Angelos, qui eam vindictam de Babylone sumendam in Apocalypsi renunciant, non respondere binario Isaiæ & Ieremiæ; sed binario illi, quem Isaias refert.

Asseritur, tã in eo Isaiæ loco, quàm in duobus his Apocalypseos angelis, Petrũ & Paulum Apostolos figurari.

Certũ ergo mihi est, per duos illos asini & cameli sessores, quorum Isaias meminit, Petrum & Paulũ denotari; ac proinde eosdem esse, qui in Apocalypsi inducuntur Babylonis ruinam annunciantes. Ad huius explicationem animaduerto 1. in Apocalypsi, cùm dicitur, *Vnus de septem Angelis phialarum*, idem valere, quod *Primus illorum:* sicuti *vnum de quatuor animalibus*, idem est atque *Primum*, nempe leo. Vidimus autem c. 15. & c. 16. qui primam effudit phialã esse Paulum; qui vt Gentilitatis Apostolus mystici illius belli in Gentiles suscepti dux est. Primæ autẽ phialæ mysterium non fuit aliud, quàm Romanos de suis sceleribus arguere; & eos per huiusmodi prędicationẽ verecundiã atq; pudore afficere. Qua in re illud imprimis respectũ fuit, quod Paulus de hoc argumento ad Romanos 1. eloquentissimè tractat. Si ergo, qui Babylonis ruinam recensent, sunt duo, & eorum alter Paulus; alterum esse Petrum, nemo inficiabitur. Præsertim cũ dicatur esse Angelus magnę potestatis: quod profectò respondet admirabili potestati, quam Christus Petro per cælestes claues tradidit. Clauis enim est potestatis, imò verò supremæ potestatis symbolũ; vti expendimus c. 1. ad illa verba, *Habeo claues mortis & inferni.*

Rationum fundamentis prædicta sententia fulcitur.

Secundo; eo ipso, quòd Deus Petrum & Paulum selegerit Romanæ Ecclesiæ fundatores, etiamsi aliunde nõ cõstaret, reuelatũ ipsis fuisse illius Ecclesiæ successum; satis quidẽ esset, duos hos Apostolos fuisse à Deo ad Ecclesiæ ipsius fundationem destinatos, vt pro comperto haberemus, Deum illis præsignificasse Romanæ Ecclesię amplitudinem toti deinceps Romæ dominaturam, atque illi iugum Christianæ fidei impositurã. Si enim peculiarium Religionum fundatoribus (vt Dominico, Francisco, atque alijs) piè admodùm, nec minùs verè credimus, reuelasse Deum insigniores sacrę illius familię successus, quã Dei ipsius ope & auxilio instituebant; quantò verisimilius est Romanę Ecclesię fundatoribus fuisse prænunciatũ, quod tanto fuerat ornamẽto & splendori Ecclesię ipsi futurum. Deinde, cùm his duobus Apostolis potiùs, quàm alijs Euangelij ministris reuelari expedierit Romæ totius conuersionẽ; facilè cer-

A nitur, vt duo inducerentur, qui huiusmodi nunciũ Ioanni deferrẽt, nullos seligi potuisse Petro & Paulo aptiores. Namq; ipsi, præ ceteris omnibus, clariorem hac de re habebãt cognitiõnem. Nec verò dissonat, quòd Petrus & Paulus figurẽtur è cælo missi, vt hoc Ioanni renunciarent. Nã in ipsa saltem cælesti beatitudine nemo Theologorũ dubitat, quin vnicuiq; in Verbo innotescant euentus earum rerum, quæ ad eos maximè pertinent. Ad quos ergo ex Euangelij ministris meliùs & congruentiùs, quàm ad Petrum & Paulum pertinebat Romanæ Ecclesiæ euentuum cognitio? Valde igitur decorum fuit, vt per illos res hæc fiat Ioanni & vniuersali Ecclesiæ manifesta.

B Tertiò; si consuetudinem Ioanni in Apocalypsi frequenter obseruatam consideremus; consentaneũ valde est, visionem hanc Petri & Pauli felicem Ecclesiæ nuncium referentium niti imprimis in eo, quòd Petri & Pauli Epistolæ eundẽ significent nunciũ. Et quidem ita res se habet. Nã inter sacros noui instrumenti scriptores, qui Apocalypsin antecesserunt, solùm videtur hic nuncius fuisse in Petri & Pauli epistolis significatus. Petrus enim, dum in sua prima Canonica c. 5. 13. Romam ethnicam appellat Babylonem, innuit proculdubio, in eâdem Gentili Roma expletũ iri Isaiæ ac Ieremiæ vaticinia, quæ continent Dei supplicium Babyloni immittẽdum. Quòd si huiusmodi doctrina in Babylonis nomine Romæ indito continebatur; quis dubitet, id mysterij Ioannẽ latere nequaquam potuisse? Quapropter magno cum decoro figuratur felicissimus hic nuncius, *Cecidit, cecidit Babylon*, à Petro fuisse Ioanni relatus tanquam in ipsa Roma omnino complendus. Atque hæc breuiter de B. Petro.

Probatur id singulatim de B. Petro.

C De Paulo autem nihilo ignotius est. Nam primò in eius epistolis distinctè fuerat prædictũ; *Cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo Gentium intraret.* Si ergo Gentiũ plenitudo intrare debebat; necessę erat, Romam Gentium omnium caput (ex cuius cõuersione Gentium conuersio pendebat) Christi Religionem palam suscipere, ac profiteri. Quãobrem certum, meo iudicio, est, quod Paulus de Gentium felicitate prædicat, in eo supponi Romanę vrbis cõuersionem; alioqui Gentium felicitas non ita esset integra atque perfecta, vt Paulus significat.

Idem etiam affirmatur in B. Paulo.

D Deinde, vt vidimus c. 14. not. 2. in illis Pauli verbis 2. ad Thess. 2. *Tantùm qui tenet nunc, teneat, donec de medio fiat;* supponitur, Paulum clàm cum Thessalonicensibus egisse de certissima spe, quæ sibi inerat, fore vt Roma, eiusq; Principes Euangelij iugo ceruices submissuri essent. Et quidem licèt non omnibus Paulus arcanum hoc mysterium perspicuè detexerit: at Christi Apostolos & præsertim Domini dilectũ minimè de hac re celasse credẽdus est. Atq; hoc ipsum existimo esse præcipuum eorum verborum mysterium, quæ Paulus tradit 2. Cor. 12. 4. nimirũ audisse se *arcana verba, quæ non licet homini loqui.* vbi verbum illud *non licet*, neutiquam referendũ est ad mysteriorum excellentiã; ecqua enim præstantiora sunt ac sublimiora mysteria, quàm sanctissimæ Trinitatis, incarnationis Dominicæ, & Eucharistiæ? atqui hæc non licuit solùm, sed maximè etiã oportuit Christianis omnibus reuelari. Quamobrẽ, quod

E Paulus ait, *non licet*, ego quidem accipio de expressã ac manifesta prædicatione, quę Christianam Ecclesiam prædicaret de Roma triumphum acturam; nec non senatores omnes ad Christi fidem traducturã. Hæc enim palàm prædicare non licebat; nã ita recta ratio atque prudentia dictabat, vt explicuimus in proœmio notatione 13. Veruntamen illa ipsa, quæ palam & publicè pronunciari non expediebat, certè minimè dubitaret Apostolus Ioanni integrè renũciare. Illa igitur sunt, quæ in hoc ca. ænigmaticè, vt par erat, reuelantur; tanquam mysterium damnationis Babylonicæ, quod Ioanni à primo phialarũ Angelo, hoc est, à D. Paulo nunciatum est.

NOTA-

NOTATIO I.

De allusione duorum Angelorum, qui Ioanni ruinam Babylonis annunciant, ad duos illos, quorum meminit Isaias capite 21. 7.

Per ascensores asini & cameli apud Isaiã significari B. Petrũ & Paulum Apostolos.

VERBA Isaię sunt; *Et vidit currum duorum equitum, ascensorem asini, & ascensorem cameli; & contemplatus est diligenter multo intuitu.* Mea igitur sententia est, in his verbis per asini ascensorem figurari D. Petrũ, & per ascensorem cameli D. Paulum. Et quanuis de illo c. Isaiæ sim ex professo acturus l. 9. huius operis; operępretium tamen fore duxi, si paucis hîc exponerem fundamenta, quæ habeam, vt in hoc Isaię loco, Petrum per asini ascensorẽ, & Paulum per ascẽsorem cameli significari credam. Primùm ergo iã satis explicatum est, duos illos Babylonis ruinã Ioanni renunciantes respondere huic Isaiæ binario. Quare quidquid hactenus diximus pro asserẽda Petri & Pauli significatione in duobus illis, qui hunc nuncium felicissimum Ioanni detulerunt; cõducit etiam, vt Isaias in duobus illis equitibus Petrum & Paulum depingere credatur.

A

Currus ille bijugus Isaiæ visus c. 21. quomodo sit concipiẽdus.

Deinde, currum illum, quem speculator apud Isaiam prospexit, perinde accipiendũ esse reor, quasi in eo veheretur fama victoriæ, siue vindictæ, quam Deus in Babylonem exercuerat. Quippe, dum inducitur illius admirandi facinoris fama curru aduecta; eleganter significatur, eiusmodi nuncium prædicari, qui admirabilem Ecclesiæ victoriam atq; triumphum contineret.

Cur asinus & camelus currum illũ trahere fingantur?

Iam, quòd asinus & camelus eum currum trahant; mirificam habet energiam. Nã vtrumque hoc animal huic vni rei videtur natum, vt humano generi humiliter ac patienter deseruiat. Quamobrem vt significetur victoriam illam admirabilem, cuius fama in eo curru ferebatur, insigni patientiã atque humilitate Christi Martyrum fuisse reportatã; congruenter & significanter satis inducitur sacra fictio, quæ illius currus bijugos asinum & camelum proponit: quorum animalium vtraque species in Oriẽtis prouincijs valde est vulgaris. Et quanuis ad gloriosum Christi Ierosolymam subintrantis triumphum non camelus, sed asinus expediens fuerit: ceterùm ratio, quapropter fuerit asellus ad id selectus, inde fuit maximè desumpta, vt Christi triumphũ per patientiam & humilitatem agi denotaretur. Superest ergo explicare, cur in illa Isaiæ visione asinus & camelus currum iunctim trahere dicantur?

B

C

Cur Christus in Ierosolymã ingressu asinũ & pullum detulerit?

Ad hanc ergo dubitationem Respondeo, Christum quidem in Ierosolymæ ingressu detulisse etiã asinum & pullum: forsan ad duorũ populorum Iudaici & Gentilici significationem. Et quidem in vera ipsa historia, qualis ea Christi fuit, nimiùm affectata res esset, si asinus & camelus coniungerentur: in visione autem sacra nihil dissentaneũ fuit, eiusmodi nouitate vti; quin potiùs quod inusitatius, illud aptius ferè est, si tamen maiorem habeat energiam ad eam, quæ intenditur, significationem. Præterquàm quòd fortè in eo Christi in Ierosolymam ingressu potissimùm significabatur patientia atque humilitas, quibus Christus Dominus tanquam populi Iudaici minister de ciuitate illa rebelli triumphauit. At in victoria, quã de Roma adepta est Ecclesia, non temerè accidit; vt duo præcipui illius nobilissimi facinoris duces, qui Ecclesiæ Romanæ felicitatẽ nunciarũt, essent duo Apostoli celeberrimi; quorum alter Iudæorum erat Apostolus, alter Gẽtium. Nam licèt Romæ perpauci erant Iudæi, comparatione Gentiliũ; diuinæ tamen prouidentiæ cõsilio (vt vidimus c. 12.) ita fuit dispositum, vt priùs Romana fundaretur Ecclesia in aliquot Iudæis Romæ commorantibus, & per occasionẽ obdurationis reliquorũ ad Gentes se converteret prædicatio. Ad huius ergo consilij executionẽ congruentissimè accidit, vt Petrus Romam priùs adiret, qui erat circũcisionis Apostolus; deinde Paulus, qui Gentilium; & vterq; magnã animi cõsensione veluti cælestes Cyrus & Darius nouam inuaderent Babylonem, & de illa gloriosissimè triumpharent.

Cur Petrus & Paulus asino & camelo vecti figurentur?

D

E

Cameli natura & consideratio, ex Plinio.

Superest explicare, qua ratione distinctio cameli & asini apta censeatur, vt Petrus in asino, Paulus in camelo sedisse describatur? Etenim si hoc symbolo significandum erat, alterũ esse Iudæorum Apostolũ, alterum Gentium; difficile apparet, quo pacto hæc distinctio possit in duobus prędictis animalibus cõgruenter figurari. Pro huius ergo expositione obseruandum est ex Plinio discrimen inter asinum, & camelum. De camelo quidem agens l. 8. c. 18. ait. *Camelos inter armenta pascit Oriens; omnes autem iumentorum in ijs terris dorso funguntur; velocitas inter equos* (seu Nisæorum equorum, vt ait Arist. l. 9. historię animaliũ c. vlt.) *sitim quatriduo tolerant; implenturque cùm bibendi occasio est, & in præteritum, & in futurum: obturbatâ proculcatione priùs aquâ: aliter potu non gaudent.* Sunt præterea duo camelorum genera; alijs enim bina sunt in dorso tubera; alijs singula in dorso, & in pectore etiam singula, quibus incumbant. Ac demum tubera, quæ ipsos videbantur ineptos redditura ad onera comportanda, illa ipsa eis adiumento sunt, vt onus humiliter & patienter portent.

Asini item natura, ex eodem.

De asinis verò Plinius eodem l. 8. c. 43. hæc habet *Partus charitas summa, sed aquarũ tædiũ maius; per ignes ad fœtus tendunt; eædem, si riuus minimus intersit, horrent ita, vt pedes omnino caueant tingere; nec nisi assuetos potãt fontes; atque ita vt sicco tramite ad potum eant, nec pontes transeunt, si per eorum raritatem transluceant fluuij. Mirumq; dictu, sitiunt; & si immutentur aquæ, vt bibant cogendæ sunt.* Hactenus Plinius. Ex quibus animaduertere est, asinum in aqua potanda esse nimium notis fontibus addictum, nimiumque cautum, ne pedes aqua tingat; è contrario camelum, quæcumq; se dederit vnda, in eam auidè ferri, atque eã se prorsus ingurgitare; quin etiam turbidâ aquâ potiùs, quàm limpidâ delectari; tantumque abesse, vt pedes intingere horreat; vt ante potum pedes in aquã immittat, eamque proculcet ac turbet, antequàm bibat.

In asini sessore adumbrari D. Petrum.

Quid posset significantiùs adduci ad significandã in asini natura nimiam illam Petri cautionẽ in alijs hominibus conueniendis præter Iudæos, ne se inficeret. Perpende illud Actor. 10. 14. *Absit Domine, quia nunquam manducaui omne commune & immundũ.* Quapropter opus fuit, vt vox de cęlo missa illum semel iterumq; hortaretur; *Quod Deus purificauit, tu commune ne dixeris.* Iam per aquas multas & varias, nemo nescit in sacris Literis adumbrari multos ac varios populos, à quibus abstinere velle videbatur Petrus, & à pedibus inficiẽdis cauere: donec horror ille fuit sibi diuinitus sublatus. Quin & in ea ipsa cautione atque horrore innuitur, Petrum directè vocatũ, vt Apostolus esset circuncisionis. Vide illud ad Gal. 2. 8. *Qui operatus est Petro in Apostolatum circuncisionis, operatus est & mihi inter Gentes.* & n. 7. *Mihi enim creditũ est Euangelium præputij sicut & Petro circuncisionis.* Ad hęc; cùm aquæ multæ sint populi multi; camelus, cuius symbolum Paulo obtigit, non solùm quamlibet aquam non horret, nec à tingẽdis pedibus cauet, sed potiùs magnam inde percipit voluptatem. Quare & pedem in aquam injcere, eamq; turbare delectatur; & nullo proprij fontis aut alieni facto discrimine, quancumque sors vndam obtulerit, ad eam se celeriter proripit, & inde sitim copiosissimè explet. Præterea celeritas ac festinatio, qua Paulus tot terrarum regiones ac prouincias percurrit, mirificè adũbratur in ea, quam diximus, cameli velocitate. Fortè etiã cameli tubera, seu gibbi, indicant Paulum minimè videri aptũ ad prædicationis Euangelicæ officium, onusque vectandum propter repugnantiam qua priùs Euangelio obsistebat; quæ tamen contradictionis tubera conuertit præpotẽs Deus in sedem aptam atque idoneam, vbi pondus impositum, atq; adeò grauissimam laborum ac persecutionum sarcinam pro Christi Euangelio mansuetè & patienter ferret.

Petrus directè circuncisionis, siue Iudæorum Apostolus vocatus: & Paulus Gẽtium. In cameli sessore figurari B. Paulum.

Inter duo hæc animalia & eorũ sessores (quod ad symbolicam significationem spectat) nullam esse distinctionem.

Ex dictis ergo patet, vt currus ille traheretur, in quo fama vehebatur illius victoriæ, quam Deus Ecclesiæ ex mystica Babylone peperit, congruentissimè asinum & camelum assignari, quorum Petrus & Paulus sessores essent. Porrò iam vidimus c. 6. in eiusmodi visionibus non esse constituendum discrimen inter equitem & equum; & similiter nec inter camelum & eius sessorem. Nisi fortè quispiam dicat, duos hosce Apostolos, dum sibi ipsis superiores facti laboribus & oneri se sponte subijciunt, factos fuisse idoneos Euangelij ministros, & idcirco in ea visione depingi super asinum & camelum sedentes. Præstat tamen dicere, asini sessorem & asinum, cui insidet, simul accipi debere, contemptâ distinctione; sicuti c. 6. de sessore equi & de equo diximus. Et quemadmodum ibi equo aliquem aduehi, signum erat ac symbolum, eum ad saluandum aduenire; sic apud Isaiam, dum vterque Apostolus aduehuntur alter asino, & alter camelo, trahentes mysticum illum famæ victoriæ currum, admirabilis quidam triumphus figuratur.

A

Præter hæc, quamuis asinus vulgò non soleat magni æstimari; aliquando tamen asinus quidam centies mille denarijs (qui decem ferè nummûm aureorum millia conficiunt) emptus fuit, *Omnium animalium pretio victo*; vt Plinius asserit, illo eodem c. 43. & saltem mysticus hic asinus, quem cum camelo iunctum refert Isaias, certè præferri debet ceteris omnibus animalibus, quorum ministerio Deus vsus fuit. Quapropter Isaias ipse in ea visione primum asino locum, secundum camelo tribuit. Neq; obstat, quòd in Apocalypsi Angelus capitis 17. B. Paulum repræsentet, & Angelus cap. 18. B. Petrum. Etenim in Apocalypsi perinde est referendi, & enumerandi ratio, quasi Paulus per modum vaticinij & prædictionis loquatur; Petrus verò quasi de re iam opere completâ; loquitur enim in præterito, *Cecidit, cecidit Babylon*. Quod quamuis ad prophetiæ ipsius firmitatem & certitudinem maximè conducat; nihilominus decorum etiam poscebat, vt fieret inde initium, vbi ex dicendi modo videtur Prophetiæ species ac figura præferri eius rei, quæ nondum fuerat impleta. Præsertim quia, cùm præcipuus clarissimi huius facinoris finis fuerit Gentilitatis conuersio, appositè factum est, vt ordiretur sermonem, qui proprius fuit, per excellentiam, totius Gentilitatis Apostolus. Vt autem de præstantiore B. Petri dignitate manifestò constaret; posteà vbi ad eius descriptionem peruenitur; de illo affirmatur, quod de Paulo neutiquam diceretur; videlicet, *Vidi alium Angelum descendentem de cælo habentem potestatem magnam, &c.*

B

CAPVT XVII

Antichr.
Antichr.
Antichr.
Antichr.
Antichr.
Antichr.
Don Iuan de Iaurregui inuentor

TEXTVS.

Vers. 1. Et venit vnus de septem Angelis, qui habebant septem phialas, & locutus est mecum dicens: Veni, ostendam tibi damnationem meretricis magnæ, quæ sedet super aquas multas.

COMMENTARIVS.

B CONNEXIO capitis 17. cum decimo sexto aptissima est in nostra declaratione. Diuisionem enim Romæ in publicos Christianos, in Paganos, & in neutrales consecuta fuit paulò pòst totius Romæ conuersio; atque ita Babylonis diuisioni succedit in Apocalypsi conflagratio vrbis, eo nempe igne, quem Christus venit mittere in terram. In aliorum verò expositionibus non video, quomodo hoc caput apte cum antecedente consentiat. Atque illud non satis miror, esse aliquos, qui sibi persuadeant, prophetiam non vlteriùs progredi, sed regredi potiùs. Septem enim plagas capitis 16. opinantur effundi aduersus eos, qui Antichristi factionem sectaturi sunt. Romæ autem euersionem credunt post Antichristi aduentum futuram. Nam si antea foret, non per decem reges, sed per septem fieret, qui cum Antichristo coniungendi sunt. Hoc argumentum nullam mihi affert difficultatem. Nam decem cornua & regum denarium accipio ipse pro vniuerso senatorum Romanorum numero, sicuti Daniel accipit cap. 7. de qua denarii acceptione dictum satis est suprà capite 12. & 13. Et verò præter continuatam totius Apocalypseos seriem, à qua discedere fas non est, illud mihi maximè probat tractationem extremi capitis 16. cum hoc sequenti capite continuari; quia euidens de vna eademque Babylone sermonem esse in sexta & septima plaga capitis 16. & in meretrice capitis 17. Quare id in se apte consequens est, vt Babylonis diuisionem exustio subsequatur. E contrario autem non video, qua ratione fingi possit post Babylonis incendium, successisse diuisionem C ipsiusmet vrbis, quæ iam fuerat penitus exusta. Quam difficultatem & ordinis perturbationem qui deuorant, in eas se tricas induunt, supponentes sermonem esse de supplicio Romæ sub Antichristi aduentum infligendo; quod nulla ratione præstituere deberent.

Ostenditur huius capitis series atque connexio cum antecedēti.

Aliorum hîc regressiones & transitiones atque ordinis inconsequentia reprobantur.

VNVS DE SEPTEM ANGELIS, QVI HABEBANT SEPTEM PHIALAS.] Vidimus iam in superioribus, *Vnus*, hic idem esse, atque *Primus*. Deinde in hoc Angelo, qui toto capite 17. verba facit, B. Paulum figurari. In nostra autem expositione idonea satis redditur ratio, cur qui primam phialam effudit, is nunc meretricis damnationem Ioanni annunciet, quod in aliorum explicationibus nescio quàm apte expediatur.

Vnus de septem Angelis quis hic sit.

DAMNATIONEM MERETRICIS MAGNÆ.] Id est iustum supplicium de illa sumendum. Est autem sermo de vindicta mystica, vt suprà iam disputatum est. Et meretricis magnæ nomen tribuitur magnæ ciuitati idololatræ; nam ciuitates idolorum cultrices solent in Sacris meretrices nuncupari; sicut idololatriæ etiam nomen fornicationis tribuitur Isaiæ 23. 15. Ieremiæ 2. 20. & capite 3. 1. D Ezechielis 16. 15. Nahum 3. 4. Micheæ 1. 7.

Nomen meretricis magnæ Romæ imponi.

QVÆ SEDET SVPER AQVAS MVLTAS.] Quod ad grammaticum sensum attinet, respectus habetur ad Babylonem vtraq; ex parte Euphratis fluminis sitam: & in eodem sensu accipitur præpositio, *Super* in Psal. 136. 1. *Super flumina Babylonis*, &c. In mystico autem sensu *aquæ multæ*, (vt toties inculcauimus) populos multos significant. Sedere verò super aquas multas, non aliud est, quàm multis Gentibus ac populis dominari: sicut ingens aliqua ciuitas super flumen siue ad flumen ædificata eiusdem fluminis est domina. Sic etiam vrbes maritimæ, vt Tyrus, Vlissipo, & aliæ rectè considerantur, quasi dominæ illius maris, quod longè lateque despectant.

Quid sit, sedere super aquas multas.

E

TEXTVS.

Vers. 2. Cum qua fornicati sunt reges terræ; & inebriati sunt, qui habitant terram, de vino prostitutionis eius.

COMMENTARIVS.

CVM idololatria in sacris Literis fornicatio; idololatrix ciuitas, meretrix nominetur; manifestum est, qui se in idolorum cultu ad Romæ consuetudinem conformaret, perinde esse, quasi ad spiritalem fornicationem cum ea coiret. Quamobrem terræ Principes ac Reges, quos Romæ exemplum in eâdem idololatria illectos & implicatos tenebat, iure optimo dicuntur magnæ meretricis amasii & riuales esse. Reges autem terræ vocantur Romani senatores, qui mundum suo imperio gubernabant; & illi etiam Reges ac Principes, qui cum Romano Imperio fœdus inierant.

Idololatria in sacris Literis spiritalis fornicatio appellata.

Num idem sit poculum seu vinum, quod vinũ prostitutionis, & vinũ iræ fornicationis vocatur.

1. Expositio proponitur vtrumque calicem distinguens.

ET INEBRIATI SVNT, QVI HABITANT TERRAM DE VINO PROSTITVTIONIS EIVS.] Hic imprimis illa occurrit dubitatio, numne sit idem poculum seu vinum, quod appellatur vinum prostitutionis; & quod, vinum iræ fornicationis? Vide caput 14. 8. vbi dicitur: *Babylon illa magna, quæ à vino iræ fornicationis suæ potauit omnes Gentes.* & cap. 18. 13. *De vino iræ fornicationis eius biberunt omnes Gentes.* Primo ergo aspectu videntur hi esse diuersi calices, seu pocula: & priùs quidem Babylon Gentibus propinare mysticæ fornicationis calicem, deinde illum recusantibus poculum iræ fornicationis vi impingere, hoc est persecutionis calicem. In quo fornicaria meretrix suum ingentem furorem ostendit aduersus eos, qui ipsam damnant, & aduersantur. Atque hoc poculorum discrimen in eo videtur posse fundari, quòd *inebriari vino prostitutionis*, perinde sit, quasi allegoricè & decorè significare spiritalem luxuriam nimis vehementem. In calice enim luxuriæ potiùs respicitur ad turpem delectationem, quàm ad iram vel furorem. Quare, qui mœchabantur cum Babylone, hi videntur cum illa turpiter delectari. At qui cum illa mœchari recusabant, ij calicem iræ eius bibere cogebantur: eâ phrasi, qua sæpè in Scriptura tribulatio appellatur calix; vt vidimus suprà capite 14. 10. vbi dicitur; *Si quis adorauerit Bestiam, hic bibet de vino iræ Dei, quod mistum est mero in calice iræ ipsius.* B

2. Expositio vtrumque pro eodem accipiens, vt probabilior statuitur.

Iuxta hoc discrimen dicendum erat, non quidem improbos Christianos, sed probos potiùs potari vino iræ fornicationis Babylonicæ. Nihilominus congruentius fortassis est, id ita accipere; quasi Roma eos, qui cum illa ad spiritalem fornicationem copulabantur, suæ iræ vino ebrios reddat; id est, illos in iram atque furorem agat aduersus Christi nomen. Sic enim verè dicitur, *De vino iræ fornicationis eius biberunt omnes gentes.* Nam fornicariæ meretricis iram aduersus Christianum nomen conceptam gentes omnes ac nationes imbiberunt. Siquidẽ in omnibus terrarum orbis prouincijs Christiani miserandum in modum excruciabantur. Sicut ergo in 2. Psalmo dicitur: *Quare fremuerunt Gentes.* Sic etiam in Apocalypsi dicuntur Gentes omnes inebriatæ epoto calice iræ meretricis; hoc est, dum Romæ idololatricis iram imitantur. Atque hac ratione non duo sunt pocula, prostitutionis alterum, alterum iracundiæ; sed indignatio ac furor consequitur idololatriæ calicis potum. Tametsi autem diuerso in sensu dicuntur, qui Bestiam adorant, calicem iræ Dei potare, hoc tamen inconueniens non est. Qui enim propter turpem societatem cum fornicaria initam bibit prostitutionis calicem, & iram pariter ac furorem aduersus Christianos hausit, aptè dicitur eo supplicio esse afficiendus, vt illi diuinæ iræ calix, id est cruciatus acerbissimus impingatur. Et quanuis locutio potandi iræ calicem immutetur (cùm priùs ira ponatur actiuè, passiuè posteà) cùm tamen phrasis vtraque sit elegans, minimè id dissonum est. C

Duplex alia subijcitur prædicti calicis explanatio.

Dicet hic quispiam fortasse, vinum non esse fornicationis allegoriam; sed considerari meretricem, quasi ad potandum etiam suos riuales inuitet; vel eos, quibuscum se turpiter miscet, priùs ad potionem illiciat. Et in hac concipiendi ratione calix significare poterit terrenorum bonorum possessionem, iuxta illud Prouerb. cap. 23. num. 31. *Ne intuearis vinum, quando flauescit, &c.* Qua ratione possent per vinum figurari illecebræ atque blanditiæ, quibus hæc meretrix miseros homines ad spiritalem fornicationem pelliciebat; nimirum spe lucri, honoris & voluptatis. Sic enim crapula luxuriam fere comitatur. Magis tamen placet, vt mystica ipsa fornicatio per calicem prostitutionis designetur, & calix ipse vocetur calix iræ. Siquidem idolorum cultores in Christianos acerrimè inuehebantur; eorumque furor ac rabies in ipsa nitebatur idololatria.

Sed dicat fortasse aliquis, calicem illum posse concipi, veluti præmium, quod Roma dabat ijs, qui cum illa mœchabantur. Qua ratione per calicem potest intelligi mors, quam promerentur ii, qui se sceleribus contaminant, atque ita calix in præsenti, sicut in alijs, significabit amaritudinem & mœrorem, quem incurrit, qui ex eo calice bibere dicitur. Præstat tamen sensus, quem suprà exposui. D

TEXTVS.

Vers. 3. Et abstulit me in spiritu in desertum: & vidi mulierem sedentem super Bestiam coccineam, plenam nominibus blasphemiæ, habentem capita septem, & cornua decem. E

COMMENTARIVS.

Quid sit hic, Ioannẽ in desertum deferri.

QVòd Ioannes spiritu in desertum deferatur, eique ostendatur meretrix, nonnulli interpretantur ciuitatis ipsius ruinam & interitum. quippe illam Ioanni in deserto indicari, quasi innuit, vrbem in desertum fore conuertendam. Ego tamen contrarium omnino existimo, videlicet ciuitatem illi in deserto demonstrari, quia in Gentilitatis deserto sita erat, quod tamen desertum per mysticam vrbis conflagrationem in paradisum fuerat conuertendum. Et negari quidem non potest, quin receptissima Scripturæ allegoria sit deserti nomine Gentilitatem adumbrari, vt aliàs à nobis probatum est. Cùm ergo instituatur sermo de illa ciuitate quæ totius erat Gentilitatis caput, nihil opus est, aliam prætereà significationem indagare, quando Ioannes spiritu in desertum tollitur, vt meretricem inibi in Bestia insidentem contempletur. Atque huiusmodi locutio mirã insuper continet energiam, qua denotatur, innumerabilem illam Ethnicorum multitudinem Ro-

A mæ degentem, admirabilem totius vrbis ſtructuram & ædificiorum pulchritudinem, Reip. adminiſtrandæ leges, & inſtituta, hæc inquam omnia ſpiritali viro & in rerum cæleſtium contemplationẽ intento perinde eſſe, quaſi vaſtam quandam ſolitudinem ac deſertum; quò non hominibus, ſed brutis animantibus pateret aditus; vbi nulla legum & adminiſtrationis ratio, ſed ſpinæ potiùs ac ſentes ſcelerum & flagitiorum innaſcerentur. Quam ad rem non ineptè afferri poteſt Diogenianum illud, qui in ingenti frequentiſſimæ vrbis foro accenſam præferens facem, meridiano tempore hominem aliquem in celebri hominum cœtu ſe indagare dictabat; nec inuenire tamen.

Vtrùm hic beſtia coccinea ſit eadem cum beſtia maris, de qua cap 13.

SVPER BESTIAM COCCINEAM.] Poteſt hic in dubium reuocari; num hæc Beſtia, ſuper quam ſedebat mulier, ſit eadem, quæ c. 13. appellatur Beſtia maris. Namque vna ex parte videtur eadem eſſe, ſi & blaſphemiæ nomina, & cornua decem, & ſeptem capita attendamus: ex alia verò apparet diuerſa, ſi inſpiciamus colorem.

1. Sententia negans.

Qui exiſtimant, per maris Beſtiam in c. 13. Antichriſtum; per meretricem verò Romam figurari, (vt Ribera & Viegas opinantur,) conſequenter aſſerunt, Beſtiam hanc, cui meretrix inſidet, eſſe ab ea diuerſam, quæ Beſtia maris vocatur. Eorum opinioni fauet, quia ſi vna eademq́ue Beſtia
B eſſet, hic Ioannes eam cum præpoſito articulo deſignare debebat; quem tamen cùm non apponat, argumento eſt de alia in hoc loco ſermonem inſtitui. Deinde coccineus color nequaquam cum eo conſentit, quod cap. 13. de marina Beſtia proditur, vbi dicitur eſſe ſimilis pardo (qui, vt ibidem aduertimus, panthera eſt, ſiue tigris) ac proinde diuerſi admodùm coloris.

2. tamen ſententia, vt verior, ſeligitur, & probatur vtramque beſtiam vnam eandemq́ eſſe.

Verùm enimuerò pro comperto habeo, huiuſmodi Belluam, in qua mulier reſidet, eandem eſſe cum maris Beſtia, quæ c. 13. deſcripta eſt. Vtrobique enim ſignificatur Rom. Imperium idololatriæ deditum, ſiue Romanus orbis idololatra; quem Roma ethnica lege & imperio adminiſtrabat. Quòd ſi ideò credebatur, duas haſce Beſtias eſſe diuerſas, quia diuerſos ad fines ſpectabant; in eo quidem ſuberat huiuſmodi opinionis deceptio. Neque enim Roma ethnica depingi potuit alii Beſtiæ impoſita; ſed eidem, quæ c. 13. fuerat marinæ Beſtiæ nomine compellata. Etenim vniuerſas illas perſecutionis machinas, quas Rom. Imperium ethnicum Eccleſiæ admouebat, Roma potiſſimùm excogitabat, & comparabat, atque ita tanquam reliquarum prouinciarum domina & moderatrix in ea Beſtia ſedens depingitur. Quare 7. capita, cornua 10. & blaſphemiæ nomina indicant proculdubio eandem capitis 13. Beſtiam. Vnde iidem auctores, qui in hoc c. 17. per coccineam Beſtiam intelligunt
C Dæmonem, vt quæ dicunt, aliqua ratione contineant, gradũm faciunt mox ex dæmone ad mundi regnum; in quo Romam quaſi obequitantem conſiderant, & inibi 7. capita, ac 10. cornua exquirũt. Si ergo maris Beſtia c. 13. Rom. orbem denotabat cultorem idolorum & Eccleſiæ oppugnatorem; tam illa Beſtia, quàm hæc, eadẽ eſt, nec plures. Ad hæc: ſi duæ Beſtiæ forent, cùm Ioannes vtramq. deſcripſiſſet, neutiquã diceret, c. 19. 19. *Et vidi Beſtiam, & apprehenſa eſt Beſtia.* vbi vtroq; in loco articulũ præponit, ac ſupponit pariter, vnam tantùm eſſe Beſtiam 7. capitibus & cornibus 10. conſtantem.

Præterea Ioannes, vt ſuã expleret omnino narrationem, debebat recenſere exitum eorũ omniũ hoſtium, quorum mentionem facit. ſic enim refert draconis finem, Beſtiæ maris, & Beſtiæ terræ (quam poſteà pſeudoprophetam vocat,) nec tamen alterius hoſtis, ſiue Beſtiæ interitum aut finem refert. Non igitur alia ſupereſt Beſtia, præter eas duas, quarũ ſuperiùs meminerat. Dicet aliquis, nõ opus eſſe vt ſit alia ab illis duabus diſtincta. Nam coccinea Beſtia eſt draco capitis 12. ille enim rufus erat (quod perinde ferè eſt, atque coccineus) & capita habebat ſeptem, decemq́ue cornua. Hoc tamen difficultatem non ſoluit; nam Ioannes draconem à Beſtia diſtinguit, & illum appellat dra-
D conem, hanc verò θηρίον, id eſt feram ſeu belluam. Si autem draconẽ nominaret Ioannes θηρίον, id eſt, feram, aut beſtiam, non rectè cum articulo diceret, *Apprehenſa eſt Beſtia*, cùm duas diuerſas pinxiſſet.

Contraria ſententia fundamẽta ſoluuntur.

Vt ergo ad argumenta contrariæ ſententiæ reſpondeamus. Ad primum, de articulo huic Beſtiæ non præfixo, Reſpondeo, Agnum capitis 15. & c. 14. euidenter vnum eundemq́. eſſe, cùm tamen Ioannes c. 14. non illi articulum apponat. Accedit, quòd ſi hoc argumentum ex articulo petitum aliquid roboris haberet; probaret etiam, hanc Beſtiam coccineam eſſe à dracone diuerſam. Et qui contendent hanc belluam eſſe diſtinctam à Beſtia maris (de qua c. 13.) volunt etiam hanc Beſtiam coccineam eſſe eandem cum dracone. Præter hæc, Ioannes c. 13. Beſtiam maris, & Beſtiam terræ expreſſerat, cùm autem duas deſcripſerit, recta grammaticæ ratio non poſtulabat, vt ad primam deſignandam articulo vteretur. Quòd ſi ex ceteris verbis coniiciendum erat, de qua Beſtia loqueretur Ioannes; ſatis id indicauit, affirmans huic Beſtiæ 7. eſſe capita, cornua 10. & nomina blaſphemiæ. Atque vt id etiam obiter attingam, ad ænigmatis ſcriptorem non attinet explicare, quidquid ad ipſius ænigmatis intelligentiam conducit. Quæ autem remanere poſſet dubitatio, vtrùm Beſtia coccinea eſſet eadem, quæ Beſtia maris capitis 13. hanc inquam dubitationem, quam expreſſus articulus aliqua ex parte tollere poſſet, conſultò ſacer ſcriptor intactam reliquit, quia ſic expediebat ad ænigmatis obſcuritatem.

E Ad ſecundum argmentum, quod in coloris diuerſitate nititur, Reſpondetur, fieri quidem poſſe, vt panthera ſiue tigris hominem aliquem diſcerpens eius ſanguine ita vndique reſpergatur, vt ſanguineo colore appareat infectus. Vnde eadẽ fera, quæ perſecutionis initio nondũ videbatur rubra, poſteà Ioanni coccinea viſa eſt. Sed obiiciet Ribera colorem coccineum non aptè ad crudelitatẽ, ſed ad delitias & faſtum regis referri. Nihilominus tamen Viegas ſect. 2. communem amplectitur opinionem, quæ coccineum hunc colorem ad Martyrum ſanguinem referendum cenſet. Et fortè ad denotandam Martyrum innocentiam & gloriam, ipſorum ſanguini tribuitur coloris coccinei nomen, quod eſt ſymbolum rei illuſtris ac regalis; atque hic ferè eſt ſanguinis Agni color. Et quamuis veſtiri coccino ad delicias faſtumq́ue pertineat; hic tamen veſtimenti color in Beſtia non eſt deliciarum argumentum, ſed cædis & internecionis, quam in Chriſti agnis fecerat.

Coccineum colorem ad Martyres aptè referri.

Quod attinet ad blaſphemiæ nomina, ad capita ſeptem, & cornua decem, vidimus iam eorum explicationem cap. 13.

A

TEXTVS.

Vers. 4. Et mulier erat circundata purpura, & coccino, & inaurato auro, & lapide pretioso, & margaritis; habens poculum aureum in manu sua plenum abominatione, & immunditia fornicationis eius.

COMMENTARIVS.

Mundana Romæ gloria & splendor, quo olim fruebatur, depingitur.

DESCRIBITVR hic mundana gloria & splendor, quo Roma ethnica fruebatur. Et locutio transfertur ad meretricum consuetudinem, quæ suis omnibus auri, argenti ac vestium ornamentis se induere & comere solent. Si legeretur, *Inaurata auro: inaurata* idem esset, atque auro vestita. Vulgata tamen lectio legit, *inaurato auro*, quod ad externam faciem referendum est; quasi vestita fuerit non auro solido, quod est charitatis & verarum diuitiarum symbolum; sed externa auri specie. B

Quid significet poculum in meretricis magnæ manu positum.

HABENS POCVLVM AVREVM IN MANV SVA.] Lege, quæ diximus de hoc calice supra versu secundo. Quibus addo, calicem manu teneri, interdum esse, vt illum qui tenet, bibat; sicuti Ezech. 23. 31. *Dabo calicem eius in manu tua.* vbi manifeste sermo est de amaritudinis calice, ad cuius potum cogenda erat Ierosolyma. Interdum verò calix in manu positus denotat, illum alteri propinari. Sic Ieremiæ 51. 7. *Calix aureus Babylon in manu Domini, inebrians omnem terram: de vino eius biberunt Gentes, & ideo commotæ sunt.* Quorum verborum legitimus sensus is videtur; quasi Babylonici Imperii splendor, decus, & gloria sint quasi calix absynthio plenus. Nam illius Imperii vi atque armis Deus infligebat supplicium ijs omnibus, quos plectere volebat. Perinde ferè esset, si diceretur Chaldæorum exercitus esse Dei flagellum, quo ipse puniebat nationes. Licet autem flagellum esset inauratum, non ideo tamen plaga minùs erat luculenta. Similiter per Romanorum arma in plures Deus prouincias animaduertit, quas ipsi Romani exciderunt. C

Inaurati calicis color quid adumbret.

Hæc ergo allusio videtur in hoc loco contineri; cum eo tamen discrimine, quòd Roma non hic inducitur vt flagellum in Dei manu; sed vt meretrix ac vt venefica, quæ inaurato calice idololatriam atque iram aduersus Christianum nomen omnibus hauriendam propinabat. Porrò inaurati calicis colore potest denotari, aut Romani Imperii dignitas & splendor, aut forte prætextus ipse siue externa facies, qua idololatriæ cultus obducebatur; nimirum sub religionis ac diuini cultus specie. Ponitur verò apud Ieremiam calix in manu Domini, vt supplicium illud à Babylone aliis Gentibus illatum credatur Dei ipsius esse flagellum. In Apocalypsi autem (vbi sermo est de peruerso animo Gentes decipiendi, & aduersus Christi nomen irritandi) congruenter calix depingitur in ipsius Babylonis manu.

Quæ sit abominatio & immunditia, quibus plenus erat calix.

Iam, quòd dicitur, *Plenum abominatione & immunditia*; videtur in eo significari hæc meretrix famosa, vt insignis præstigiatrix conflare immundum puluerem, *& non innoxia verba*; cuiusmodi essent bufonis cineres, aut contusa hominum in crucem actorum ossa, quæ immunditiæ nomine significare videntur: cantiones item & execranda verba, quæ abominationis nomine includantur. Qua ratione idoneè significantur tum opera, tum verba, quibus Roma idololatrix persecutionem aduersus Christianum nomen excitatam pro virili parte accendere, & inflammare curabat. Denique aduerte eiusmodi calicem Babylonis inauratum, & lethali veneno plenum à nonnullis ad eos Gentiles atque hæreticos accommodari, qui verborum lenociniis & speciosæ orationis pigmentis mendacium pro veritate rudibus & imperitis populis diuendunt. Qua de re consule Marianum Victorium in scholio epistolæ Hieronymi 139. D

TEXTVS.

Vers. 5. Et in fronte eius nomen scriptum: Mysterium. Babylon magna, mater fornicationum, & abominationum terræ.

COMMENTARIVS.

E

Nomen in meretricis fronte scriptum, quid sit.

QVOD spectat ad literam, noster Martinus de Roa lib. 4. Singularium cap. 10. sic explicat, *In fronte*, id est in lupanaris titulo, & in fronte cellæ, & similiter illud Senecæ controuersia prima, *Nomen tuum pependit in fronte, pretia stupri accepisti.* Quamuis Durantius lib. 1. Variarum cap. 2. scribat, non solum titulum pro foribus olim lupanaris, sed in ipsa etiam meretricis fronte inscriptum. Affert etiam Roanus pro cellarum titulis asserendis Tertullianum, Iuuenalem, Senecam, & Martialem. Et constat olim sic fuisse solitos inscribi. Atque ad præcipuum quidem sensum satis fortasse erat, titulum iuxta pristinum illum morem, quem Roanus affert, considerari. Nihilominus tamen significantius est, si hanc inscriptionem in ipsa meretricis fronte notatam concipiamus. Nec noua est in Apocalypsi hæc signi aut inscriptionis ratio humana in fronte impressa. Vide caput 7. 3. & cap. 14. 1. & cap. 13. 16. & cap. 22. 4. Sed fortè opus non est, vt concipiamus nomen in ipsa frontis carne inscriptum; sed ad eum modum, quo Aaron nomen Dei in fronte gestabat.

A At verò si significationem attendamus; publica hic professio & manifesta illius iactatio non obscurè figuratur, id enim est, quasi in fronte idololatriam, atque aduersus Christianos iram expressis notis distincta gestare. Quamobrem in hoc titulo innuitur, in publica illa ac patenti professione, quam Roma de idolorum cultu & de Religionis Christianæ persecutione præferebat, extare & eminere mysterium illud, quod in ipso Babylonis nomine, eidem ab Scriptura imposito delitescit. Vbi obseruandũ primò est, verbum illud, *Mysterium* (cum bona Pannonij venia) accipiendum nõ esse quasi ipsius tituli partem; sed quasi rem ab ipso Ioanne additam, vt ipsius tituli mysterium seriò expendamus. Atq; ita vox *Mysterium* legenda est in parenthesi, vel quasi per parenthesin adiecta. 2. obseruandũ est, peculiarem hic respectum haberi ad antiquã illam & infamẽ priscæ Babylonis consuetudinem; vbi publico edicto sancitum erat, nequa mulier in matrimonium collocaretur, quin prius meritoria fuisset. Atque illa ipsa prostitutio & turpiter merendi ratio, quasi res quædam sacra & propriæ virginitatis Veneri immolatæ sacrificium putabatur. Qua de re adi nostrum Christophorum Castrium in illud Baruc. 6. 42. *Mulieres circundatæ funibus in vijs sedent, succendentes ossa oliuarum.*

Quid per nomen in fronte scriptum denotetur.

Infamis cõsuetudo seu lex Babylonis antiquã de virginibus ante matrimonium prostituendis.

B Tertiò obserua, supra hoc veluti fundamentum niti significationem publicæ professionis, qua Roma omnia idololatriæ genera, (quæ veluti spiritalis quædam fornicatio est) libentissimè amplectebatur. Vt enim Leo magnus ait in festo Apostolorum Petri & Pauli; *Cùm penè omnibus dominaretur gentibus, omnium gentium seruiebat erroribus; & magnam sibi videbatur assumpsisse religionem, quia nullam respuebat falsitatem.* Quinimò veluti parens ac nutrix, quancumque idolorum superstitionem hausisset, accuratè fouebat; & omnibus ferè idolorum monstris vna Roma templa atque delubra instaurabat. Atque id est, *Mater fornicationum, & abominationum terræ.* Ad eum ferè modum, quo in lupanari pater vulgari nomine appellari consueuit is, qui infames meretriculas eò confluentes excipit, & varias in cellulas distribuit.

Cur Roma ethnica vocetur mater fornicationum & abominationum terræ.

Postremò, in Babylonis nomine, quod Romæ imponitur, alluditur etiam ad ingentem ipsius magnitudinem; & pariter innuitur, fuisse illam vrbem antiquam, quæ infestissimum bellum inferebat Ierosolymæ, & ijs omnibus, qui idolorum culturam detestabantur. De quo lege historiam Danielis 3. Nomen ergo Babylonis indicat, vt Babylon extitit quondam opulenta illa ciuitas, quæ

C Ierosolymam vastauit; ita etiam Romam esse, quæ suis edictis bellum crudelissimum aduersus spiritalem Ierosolymam, id est, Christi Ecclesiam indicebat. Et fortè epitheton *Magna*, denotat, Romam non sibi satis esse putare, si Ecclesiam destrueret, vt Babylon destruxit Ierosolymam; nisi etiam ad magnæ Babylonis nomen implendum aspiraret; ita vt persecutio & oppugnatio Christiani nominis ad extremum vsque illius excidium minimè consisteret.

TEXTVS.

Vers. 6. Et vidi mulierem ebriam de sanguine Sanctorum, & de sanguine
D Martyrum Iesu. Et miratus sum, cùm vidissem illam, admiratione magna.

COMMENTARIVS.

QVIS non videat, quàm appositè & significanter describatur his verbis, quod Romæ accidit earum persecutionum tempore, quas ethnici Imperatores in Christi Ecclesiam commouerunt? quando nimirum Roma Martyrum inuictissimorum sanguini adeò sitienter inhiabat, vt inaudita tormentorum monstra contra illos excogitaret. *Et miratus sum admiratione magna.* Non eodem modo miratur Ioannes, atque illi, de quibus dicitur versu 8. *Et mirabuntur inhabitantes terram.* Ioannis quidem admiratio inde orta est, quòd eò vsque hominum insania ac dementia processerit,

Cur meretrix dicatur sanguine Martyrum ebria.

E vt in veram Christi Religionem ita furenter inuadant. At terrenorum hominum longè alia admiratio est, quòd scilicet Romanum Imperium ab Ecclesiæ oppugnatione desistat. Deinde Ioannes non propterea miratur, quòd magni admodùm Romam ethnicam faceret; sed quia insanientem illius stultitiam, tamquam rem nouam & insolitam admirabatur. Terrigenæ verò admirantur prorsus Romani Imperii Ethnici superbiam & magnitudinem, & quòd in tanta rerum affluentia Christianam Religonem non possit superare.

A

TEXTVS.

Vers. 7. Et dixit mihi angelus, Quare miraris? Ego dicam tibi sacramentum mulieris, & Bestiæ, quæ portat eam, quæ habet capita septem, & cornua decem.

COMMENTARIVS.

In hoc Angelo figurari B. Paulum.

HIc Angelus, qui Ioanni mysterium eiusmodi enunciat (vt vidimus in huius capitis prologo) repræsentat B. Paulum, cui Deus plenè reuelârat admirabile suæ prouidentiæ consilium, vt permitteret Romanum Imperium magis magisque Martyrum sanguine inebriari, vt fortissimo hoc vino Roma ethnica madens capitis vertigine tentaretur, & sic demum idololatriæ ruina subsequeretur. Sic enim tellus pretiosissimo hoc liquore irrigata totius mundi conuersionem, quasi fructum vberrimum, fuerat productura; nec non effectura illam Babylonis mysticæ mutationem in nouam Ierosolymam: hoc est, vt Roma, quæ caput erat idololatriæ, postea esset arx atque metropolis Ecclesiæ Christi. B

TEXTVS.

Vers. 8. Bestia, quam vidisti, fuit, & non est; & ascensura est de abysso, & in interitum ibit: & mirabuntur inhabitantes terram (quorum non sunt scripta nomina in libro vitæ à constitutione mundi) videntes Bestiam, quæ erat, & non est. C

COMMENTARIVS.

Quid per huiusmodi bestiam adumbretur.

VIEGAS sect. 2. ait, communem esse opinionem, quæ per huiusmodi Bestiam intelligit dæmonem, & dici meritò, *Fuit & non est.* quia per Christum eiectus est diabolus, iuxta illud, *Nunc Princeps huius mundi eijcietur foras.* Ac proptereà addi, *Ascensura est de abysso:* quia Antichristi tempore rursus in mundo regnabit. Ribera tamen credit, Antichristum esse Bestiam de mari ascensuram cap. 13. & tunc dæmonem, qui nunc est ligatus in abysso, esse soluendum. Sed suprà ostensum iam à nobis est, in hac Bestia imperium adumbrari Romanum, quatenus Christianam Ecclesiam infestabat. Sensus ergo est de persecutionibus, quas ab Imperio Romano ethnico Christiana perpetiebatur Ecclesia, quasque Dei prouidentia diutiùs durare non sinebat. Quamobrem, vt significet angelus, persecutiones fore intermittendas, affirmat, horribilem illam Bestiam iam non esse, quasi Bellua illa ex mari sublata, rursus in ipso mari mergeretur. Nam vt diximus c. 13. n. 1. ad illa verba *Vidi Bestiam de mari ascendentem*: persecutionis tempore ingruente videbatur Bestia è mari emergere; eodem cessante, in eodem mari mergi. Quippe in Gentilium animis residebat adhuc odium pertinax, vt postea pullulans persecutio recrudesceret. Quia verò abyssi nomen designat profunditatem, & speciatim diuini consilii fundum (iuxta illud, *Iudicia Dei abyssus multa,*) ideo in iis verbis, *Et ascensura est de abysso*, significatur, post sopitam prius persecutionem, cùm fideles nihil de illius instauratione cogitarent, Deum fore permissurum, vt rursus exardesceret: non tamen in Christi fideles superiorem euasuram, sed Bestiam potiùs in interitum ituram. D

Hæc Angeli expositio quorsum spectet.

Quæ igitur de Bestia dicuntur, vna ex parte cohortationi sunt fidelibus, vt vigiles atque attenti sint, nec se reputent securos, quòd persecutionis furor nonnihil sopitus appareat: ex alia verò sunt solatio, quia fideles ipsi sic admonentur persecutionem non diu duraturam; nec enim Deum permissurum, vt illius bellum aduersus Christi fideles per longum tempus sæuiat. Id quod significatur verbis illis *Fuit & non est.* Atque ex analogia eorum, quæ in præsenti de Rom. Imperio ethnico, & de Christianæ Ecclesiæ persecutione dicuntur, facilè est hanc doctrinam extendere, & generatim ad inanem mundi gloriam applicare; quæ videlicet modò est, modò non est: *Præterit enim figura huius mundi*, 1. Corint. 7. 31. Mundus enim eiusque splendor atque felicitas ita properè & festinanter decurrunt; vt cùm adhuc extare putes, iam præterierint. Verùm quidem est imperium rursus reuicturum, & quasi iterum de abysso ascensurum; nihilominùs celeriter etiam rursus euanescet. Vnde apparet terrenorum hominum deceptio & infelicitas, qui hanc Bestiam plurimi æstimant; cùm tamen iam sit, iam non sit, & celeriter in fumum sit abitura. E

Hebraicum Græciæ nomen quid sonet.

Circa illa verba, *Et mirabuntur*, lege quæ diximus suprà vers. 6. quamuis Ribera ea referat ad Antichristi miracula. Prætereà in ea phrasi, *Fuit & non est*, videtur allusio fieri ad Hebraicum Græciæ nomen, quod est *Iauan*, & sonat, *Est, & non est.* De quo vide Hieronymum Ezech. 27. Et fortè in eo nomine Hebraicorum sapientes significare voluerunt Græcorum omnium inconstantiam non ingeniorum modò, sed fastus etiam atque potentiæ. Quapropter Angelus, qui Paulum refert, fortassis indicat, mundo Ecclesiæ Christianæ oppugnatori iure posse applicari nomen *Iauan*.

TE-

A

TEXTVS.

Vers. 9. Et hic est sensus, qui habet sapientiam. Septem capita septem montes sunt, super quos mulier sedet, & reges septem sunt.

10. Quinque ceciderunt; vnus est, & alius nondum venit; & cùm venerit, oportet illum breue tempus manere.

COMMENTARIVS.

B

VOx illa *hic*, aduerbium est, vt patet ex Græco, & designare potiùs videtur præcedentia ænigmatis verba quàm subsequentia. In ænigmate enim mysterium clauditur, non in declaratione. Et vtcumque hoc sit; cùm Angelus ait, *Hic est sensus, qui habet sapientiam*: perinde est, ac si dicat, superius ænigma Bestiæ sapientissimè esse conditum, ad significationem ab Spiritu sancto intentam.

SEPTEM CAPITA SEPTEM MONTES SVNT, ET SEPTEM REGES. QVINQVE CECIDERVNT, &c.] De horum verborum significatione latè disputauimus c. 13. vbi explicauimus de septem montibus, super quos sita est Roma; & de ijs ethnicis Imperatoribus, qui Ecclesiam afflixere. Itaque non omnes Romani Imperatores ethnici considerantur tanquam Bestiæ huius capita: sic enim necesse esset Bestiam à Nerone vsque ad Diocletianum perseuerasse; nec toto hoc tempore vnquam euanuisse. Quod tamen non ita affirmatur in textu; quinimò dicitur aliquantum temporis apparuisse, & rursus per aliud temporis interuallum disparuisse; atque in mare, vnde emerserat, fuisse immersam. Ex quo elicitur, non omnes Imperatores ethnicos considerari tanquam Bestiæ huius capita, sed eos duntaxat, qui peculiare Ecclesiæ bellum indixerunt; qui quidem apte reducuntur ad septem, vt cap. 13. explicatum est.

De horum verborum explicatione, suprà iam dictũ, cap. 13.

C

TEXTVS.

Vers. 11. Et Bestia quæ erat, & non est, & ipsa octaua est, & de septem est, & in interitum vadit.

COMMENTARIVS.

D

RIBERA & Viegas ita literam ordinant, vt dæmon, (qui est Bestia) de septem sit; quia in omnibus tyrannis ipse est, qui diuexat Ecclesiam; & nihilominus octaua est, quippe quæ ab illis distinguatur. Alij sic; dæmon de septem est, quia similiter peccat: & octauus est, quia omnium excedit malitiam. Alij ad Antichristum transferunt verba illa, *Et ipsa octaua est.* vt Prosper in dimidio temporis cap. 8. & Haymo. Sed omnia isthæc quàm sint coacta, facilè quiuis expendet. Si verò explicatio ad Iulianum referatur, omnia optimè cohærent, vt vidimus cap. 13. quò latiorem loci huius explicationem remitto.

Quo sensu dicatur Bestia & octaua esse, & esse de septem.

Quod ad literam ipsam spectat; aduerte, in Græco cùm Bestiæ nomen sit neutrum, quando tamẽ peruenitur ad hæc verba *Et ipsa octaua est*, vsurpari in Græco masculinum genus; ita, *& ipse octauus est.* quod videtur omnino debere connecti cum nomine Regis: quandoquidẽ antecesserat, *septem capita septem Reges sunt, quinque ceciderunt, &c.* Nec tamen idcirco significatur Bestiam esse octauum regem: sed quæ Bestia in septem Regibus consumpta videbatur esse, eam rursus visum iri Rege alio, siue Principe exsurgente, qui se eiusdẽ Bestiæ caput esse ostenderet. Constructio ergo est huiusmodi, *Et Bestia, quæ erat, & non est*, iterum apparebit, eiusque caput erit rex alius siue tyrannus octauus. Et quamuis locutio ipsius contextus non sit adeò formalis, facilè tamen suadetur, hanc veram esse huius loci constructionem. Aliæ enim in Sacris locutiones deprehenduntur nihilo hac clariores, & (vt ita dicam) formaliores; quæ tamen rectè intelliguntur, vt est illud Isaiæ cap. 1. 18. *Si fuerint peccata vestra vt coccinum, quasi nix dealbabuntur.* Satis namque apparet, non hic peccatum ipsum album fore; sed eum, qui peccati macula infectus erat. Demum obseruandum est, in nostra Vulgata, *Octaua* connecti cum *Bestia*. Vnde Bestiæ ipsi, id est Romano Imperio ethnico Christianam Ecclesiam persequenti, nomen primæ Bestiæ imponitur propter primum caput: secundæ, propter secundum; ac tandem octauæ, propter octauum. De horum autem verborum difficultate, deque genuino eorum sensu diximus satis suprà capite 13.

E

TEXTVS.

De decem cornibus.

Vers. 12. Et decem cornua quæ vidiſti decem reges ſunt, qui regnum nõdum
acceperunt, ſed poteſtatẽ tanquam reges vna hora accipient poſt Beſtiam.
13. Hi vnum conſilium habent, & virtutem, & poteſtatem ſuam Beſtiæ tradent.
14. Hi cum Agno pugnabunt, & Agnus vincet illos; quoniam Dominus do-
minorum eſt, & rex regum, & qui cum illo ſunt, vocati, electi, & fideles. B
15. Et dixit mihi: aquæ quas vidiſti, vbi meretrix ſedet, populi ſunt, & gentes, & linguæ.
16. Et decem cornua, quæ vidiſti in Beſtia; hi odient fornicariam, & deſola-
tam facient illam, & nudam; & carnes eius manducabunt, & ipſam igne
concremabunt.
17. Deus enim dedit in corda eorum vt faciant, quod placitum eſt illi, vt dent
regnum ſuum Beſtiæ, donec conſummentur verba Dei.

COMMENTARIVS.

ILLVD imprimis in his verſibus diſcutiendum occurrit; quæ nimirum ſint hæc decem Beſtiæ cornua, & vtrùm Dei ſint amici, an inimici? Etenim vna ex parte inducuntur ab Angelo tanquam inimici Agni; expreſſeq; aſſerit, *Hi cum Agno pugnabunt.* Ex alia verò parte eos depingit, quaſi ingenti impulſos deſiderio Deo placendi: *Deus enim* (inquit) *dedit in corda eorum vt faciant, quod placitum eſt illi.* Ad quorum verborum veritatem non ſatis videtur eſſe, ſi Deus deprauata hominum intentione ad ſuum ipſius conſilium exequendum vtatur. Etenim peccatum aliquod permittere, & hominum etiam obſtinatorum duritiem quaſi inſtrumentum aſſumere ad egregium aliquod opus; id quidem longè videtur eſſe diuerſum ab eo, quod eſt, Deum alicui in mentem iniicere, vt quod Diuinæ ipſius maieſtati gratius eſt, opere compleat. Et quidẽ licèt interpretes hanc deuorent difficultatem; optabile tamen eſſe conſtat, vt verba illa, *Deus dedit in corda eorum*, ne violenter accipiantur. Nam fortaſſe inde pendet ænigmatis intelligentia, & illius elegantiæ aſſecutio. C

Quinam per decem beſtiæ cornua figurentur?

Nota ergo primò, Per decem cornua denotari ſenatores & optimates illius Polyarchiæ, id eſt Romani Imperii, quod in ipſa Beſtia figuratur. Nam licèt Imperatores Romæ gubernationem ad Monarchiam reuocauerint, nihilominus tanta erat Senatus auctoritas, vt multum ſemper reſtiterit ex ea gubernandi ratione, quam Ariſtocratiam vocant. Quare non omnino Monarchiæ normam Romana reſpublica obtinebat, ſed quaſi Monarchiæ & Polyarchiæ permiſtionem. Et in Beſtiæ quidem capitibus Imperatores adumbrantur, at in decem cornibus ſenatores & optimates illius Reip. florentiſſimæ, vt in cap. 13. aduertimus: denario videlicet pro magna multitudine vſurpato, vt in cap. 7. Danielis ſimiliter fuerat expreſſum. D

Romanos ſenatores hic Reges vocari: & cur.

Quid ſit, poteſtatem vna hora accipere.

Secundò aduerte, in ampliſſimis illis ſenatoribus verum maximè comprobari, quod textus ait, nimirum eos, cùm proprium non habeant regnum, reges adhuc eſſe. Tanta enim illis auctoritas, tanta diuitiarum copia & affluentia inerat, ac ſi re ipſa reges forent. Ad diſtinctionem verò ſeptem capitum de decem cornibus dicitur, *Poteſtatem vna hora accipient.* Nam ſeptem capita non ſimul Imperium tenebant, ſed vno Imperatore mortuo deligebatur alius. At verò ſenatorum & Principum illius Reipublicę auctoritatem ac dignitatem poſſidebant pariter primariæ illæ in Romano populo familiæ. Atque hoc ſignificat *vna hora*, id eſt eodem tempore. Hora enim ſæpe denotat tempus, eſtque phraſis Græca familiaris, & apud ſacras etiam Literas omnibus nota. Vno itaque tempore regnare, eſt regnare eodem tempore. Et quod ad rem ipſam attinet, interpretes omnes conueniunt, inter Beſtiæ capita atque cornua hoc intereſſe diſcriminis; quòd capita ſucceſſiuè regnant; cornua eodem pariter tempore dominantur. E

Sequitur, *poſt Beſtiam*, in Græco parua cum diſtinctione bifariam legitur, *μετὰ τὸ θηρίον*, & *μετὰ τοῦ θηρίου*, *poſt Beſtiam* vel *cum Beſtia.* Quorum vtrumque cohæret optimè; ſi in Beſtiæ poteſtate conſideremus imperatoriam dignitatem, quæ caput erat; & maximam ſimul Senatus auctoritatem ſecundùm Imperatorem; cum quo ſua etiam pariter dignitate fruebantur.

Babylonis & fornicariæ nomen qua ratione Romæ conueniat.

Aduerte tertiò Babylonis & fornicariæ nomen Romæ non conuenire, niſi quatenus idola colebat, & Eccleſiam oppugnabat. Vnde Babylonis deuaſtatio & horribile meretricis ſupplicium formaliter ſunt accipienda de Romæ quatenus idololatricis ruina: nec alia præterea vaſtitas aut ruina opus eſt, quàm vt Romana ciuitas religioni Catholicæ manus daret. Ceterùm hæc ipſa ſubiectio atq; conuerſio eleganter in Scriptura figuratur, veluti ingens quædam vindicta diuinitùs ſumpta; quæ ſuccendit atque excidit ciuitatem illam, quæ mundi priùs erat princeps ac moderatrix; vt latiùs deinceps oſtendemus.

His

A His igitur præmissis; vt Roma ad Christi fidem conuerteretur, non id potissimùm opus erat, vt Imperator ipse Christianæ Religionis instituta amplecteretur. Nec enim aut ipse suam publicè fidem profiteri facilè posset, toto adhuc senatu in vanæ superstitionis tenebris iacente; aut magni admodùm referret, si ea tempestate se Christianum propalam ostenderet. Ac demum vnus homo facilè è viuis excedit; illud verò præualere, & permanere solet, quod nobilior Reipublicæ pars communiter amplectitur. Quamobrem licèt vterque Philippus Christiana sacra susceperint, non tamen multùm profecerunt. Et Constantini quidem tempore effectus ipse ostendit, magnam senatorum partem, & fortasse maiorem ad Catholicam fidem priùs se recepisse. Et forsan politicis etiam rationibus consideratis expediens Constantino erat Christianorum se fautorem profiteri. Plurimum igitur huiusce rei momentum in illo situm erat, vt Romani senatores, eorumque familiæ, si non omnes initio, paulatim tamen omnes ad Christi fidem commigrarent. Præsertim, cùm quilibet ex potentissimorum senatorum numero magnâ domus familiâ & frequentissimis seruitiis abundaret: quos omnes, vbi domini fidem susciperent, necesse erat pariter eidem fidei se subdere, atque adeo Catholica Religione superante, ruinam maximam idololatriæ impendere.

Vnde potissimùm penderet Romanæ vrbis ad fidem conuersio.

B Hæc ergo tanti momenti res minimè potuit executioni mandari sine magno discrimine ac periculo eorum senatorum, qui Christi fidem excipiebant, præcipue cùm conuersio eo præsertim tempore vigeret, quo persecutionis furor æstuabat. Tunc enim efferuescebat pariter Martyrum sanguis, eorumque virtus præstantissima durissimos hominum animos molliebat. Quapropter senatores nuper ad fidem conuersi extremum penè vitæ ac fortunarum discrimen pro Christi fide subibant. Verùm hoc ipsum eorum periculum Christianam roborabat Religionem. Sic enim manifestè constabat, eam senatoribus, eorumque familiis maximè probari. Vt autem id posset efficaciùs præstari; necessarium omnino erat, vt diuina virtus eos stabiliret, atque firmaret, quò & se Christianos publicè faterentur; & suam dignitatem, honorem, fortunas, ac vitam rigidissimo ipsius tyranni imperio libenter exponerent. Quod vbi magna senatorum pars strenuè gessit, Christianam ipsam Religionem gloriosissimè triumphare necesse erat. Quare, vt Ioannes redderetur certus de totius Senatus conuersione, deque valido senatorum robore ad suæ dignitatis ac vitæ iacturam pro Christo faciendam; ideo ei Angelus edicit, *Hi vnum consilium habent.* Quasi dicat; omnes pariter conspirabunt, vt Christianæ fidei vnitatem sequantur ac teneant. *Et virtutem, & potestatem suam Bestiæ tradent.* Id est suarum opum, facultatum, dignitatis ac vitæ potestatem facile tyranno
C permittent; vt hoc obsequium Christo suo Domino ac Redemptori præstent.

Diuinæ virtutis efficientia in senatorum veterum animis, & ad Christianã sacra traducendis, & in pietate roborandis.

Hi cvm Agno pvgnabvnt.] Hoc est, illi quidem priùs Agno infensi atque infesti peracre bellum ipsius famulis indicent. Agnus tamen de illis gloriosissimè triumphabit. *Agnus vincet illos,* & suaui Catholicę Religionis iugo subijciet, (de hac enim imprimis victoria Agnus ipse gloriatur.) Nam si illi potentes erant; multò adhuc potentior est Christus, cui dum fasces submittent, verè Reges erunt ac domini. *Quoniam Dominus dominorum est, & Rex regum.* Qui verò eius partes sequuntur, illosmet Deus seligit, & fideles reddit: *Et qui cum illo sunt, vocati, electi, & fideles.*

Vers.14. Quid sit, cornua siue senatores cum Agno pugnare.

Et dixit mihi; Aqvæ, qvas vidisti, vbi meretrix sedet, popvli svnt, et gentes, et lingvæ.] Ac si clariùs diceret; noui quidem totius mundi frequentiam in vnius Romæ obsequium, vanitatem, & Idolorum superstitionem pedibus ire: nihilominus tamen

Vers.15.

Decem cornva, qvæ vidisti in bestia, hi odient fornicariam.] Id est odio prosequentur, atque adeo execrabuntur idololatriam, eamque de medio tollendam omnino curabunt. Eâdem phrasi ait Regius Psaltes Psal.118.113. *Iniquos odio habui, & legem tuam dilexi.* Quod
D paulò infrà exponens, *Omnem* (inquit) *viam iniquitatis odio habui.*

Vers.16. Quo sensu dicantur decem cornua odio habitura fornicariam.

Et desolatam facient illam, et nvdam.] Quippe illis, eorumque familiis Christiana dogmata complexis; quidquid accessionis & incrementi Catholica Religio acceperit, in magnam idololatriæ iacturam atque perniciem cedet: quoad sola atque inops derelinquatur. Nam & homines illius cultores & diuitiæ atque opes ad Religionem Christianam congregabuntur.

Quomodo item illam desolatura & spoliatura dicantur.

Et carnes eivs mandvcabvnt.] Locutio hæc internecinum odium indicat, id quod ipsa ænigmatis elegantia poscebat. Etenim morsibus fornicariam meretricem dilacerare, perinde est, quasi potiores ipsius partes morsibus ab ea diuellere; dum ad Christi fidem traducuntur ij, qui antea infidelitatis membra & partes nobilissimę erant; quibus ad Christianam fidē adductis, ipsius res mirum in modum locupletabitur. Postremò: *Ipsam igni concremabunt.* Eò enim fortissimorum senatorum virtus ac robur euadet; vt Romam idolorum cultricem, quatenus eiusmodi est, funditus deuastent; hoc est idololatriam ita euertant, vt nihil ex ea reliquum fiat præter cinerem, id est totius mundi pœnitentiam atque erubescentiam, quòd antea idololatriæ fuerit addictus.

Quid sit carnes fornicariæ manducare.

E His ita explicatis, mox apparet, quàm verè ac propriè, verba illa adiiciantur, *Deus enim dedit in corda eorum, vt faciant, quod placitum est illi.* Nam diuina gratia ac virtus, quæ senatorum Romanorum corda occupauit, egregium illud atque admirabile facinus edidit; dum illis vires, animosque suggessit, vt pro ipsius obsequio atque gloria se ipsos, suaque omnia sponte in tyrannorum manus ac potestatem traderent. Donec Deus hoc pacto Romam illam ethnicam prorsus de medio tolleret, sicuti iam antea prædixerat. Id enim significatur verbis illis; *Vt dent Regnum suum Bestiæ, donec consummentur verba Dei.*

Hæc nostra de decem cornibus interpretatio necesse est illis omnibus noua atque insolita videatur, qui firmiter ad eam animi conceptionem adhæserant; vt crederent, quidquid textus de decem Regibus assenerat, reapse, vt sonat, sub Antichristi tempora euenturum. Tunc enim arbitrantur Romam re verâ per decem Reges corporeo igne prorsus arsuram: de quo dubitat Augustinus, vt alibi ostendimus. Me quidem Apocalypseos acoluthia docet, in hoc loco esse sermonem de antiqua illa Roma ethnica, quæ Christi Ecclesiam insectabatur. Et quidem vaticinium illud de Babylonis vastitate & exustione nihilo potest aptiùs aut congruentiùs exponi, quàm re ipsâ accidit; nimirum de incendio per ignem illum excitato, quem Christus venit mittere in terram. Quàm

Refertur atque refutatur alia de decem cornibus explicatio, quæ ad Antichristi tempora transgreditur.

verò

verò sit huiusmodi vindicta Apocalypseos stylo & grauitate digna, diximus latè in prologo notatione 22. vbi ostendimus familiare valde esse Scripturæ, sub vindictæ allegoria de peccatorum conuersione loqui. Atque vt in scelerati hominis conuersione ait Paulus, veterem hominem emori, & nouum alium ac nouam creaturam condi; sic etiam in Romæ conuersione ad fidem verissimè & elegantissimè dicitur Roma vetus interiisse, & quædam alia Roma à Deo fuisse fundata, quæ & Agni est sponsa, & Ecclesiarum omnium Regina. Et quanuis verum esset, vrbem Romam prope Antichristi aduentum materiali igne fore comburendam, tunc quidem non illa conflagraret, quæ olim Christi Ecclesiam persecuta est. Illa enim Ecclesiæ oppugnatrix, quo tempore Ioannes Apocalypsin scripsit, prorsus iam interiit; & absonum omnino est, cùm Ioannes eodem scribat tempore, quo Roma ethnica validissimè Christi Ecclesiam oppugnabat, illum silentio inuoluisse admirabilem tot persecutionum grauissimarum exitum; & fecisse gradum per durissimum hyperbatum ad eum exitum, qui sub extrema mundi tempora maneret Romam propter alia flagitia, quæ ipsa ciuitas ad Christi iam fidem conuersa fingitur tunc commissura.

B Obseruatione insuper digna est admirabilis diuinæ prouidentiæ ratio; quæ ita rerum seriem ordinemque disponit, vt plerumque delictorum supplicia quodammodo necesse sit in peccatorum conuersionem immutari, atque desinere; quibus proinde plurima tribuat beneficia. Etenim si hoc Apocalypseos vaticinium impensè discutiamus; grauissimum Romæ ethnicæ scelus fuit immanis illa crudelitas, qua innumerabilium Martyrum cruorem effundebat. Cùm ergo Romæ ipsius peccatum debitam mox è cælo vindictâ postularet; ex alia verò parte effusus Martyrum sanguis vberrimos Martyrij fructus in Ecclesiæ gloriam atque triumphum suo quasi iure deposceret; æquissima exigebat ratio, vt primùm omnium martyrio tot Dei amicorum ac familiarium suus debitus redderetur fructus. Sub hæc, nulla alia vindictæ ratio de Roma ethnicâ sumenda videbatur esse super, quàm vt ad Christi fidem traduceretur. Hoc igitur pacto idolorum superstitio atque Gentilium sæuitia mirandum in modum fuere supplicio affectæ; dum illi ipsi, qui antea idololatriæ & crudelitatis erant studiosissimi, ante sacras Martyrum reliquias venerabundi prociderunt; & ijdē de semetipsis sumpsere vindictam per superiorum scelerum detestationem, corporis macerationem, & rigidæ Euangelij perfectioni subiectionem.

Diuinæ prouidentiæ ac misericordiæ ratio in mystico Romæ ethnicæ supplicio, siue conuersione.

Præter hæc: in hac ipsa Apocalypseos narratione de decem cornibus, deque inflicto supplicio meretrici, fit honorifica satis mentio Romanorum senatorum, qui Christianæ fidei iugum subierunt. Quorum conuersionem atque martyrium Deus assumpsit ad præstantissimum illud facinus, hoc est ad mysticam Romæ conflagrationem, atque adeò totius Romani Imperii procurandam. Quaproptet vrbi Romæ gloriosissima est Apocalypseos prophetia, nec familiis eorum senatorum, qui Christianam religionem amplexi, pro illa fortiter occubuerunt, quidquam illustrius aut magnificentius potuit accidere, quàm vt in sacro hoc & arcano libro notarentur, tanquam clarissimi illius facinoris duces, ex quo pendebat vniuersi orbis Romani conuersio. C

Honorificā in Apocal. mentionem fieri senatorum, qui ad Christi olim fidem fuere conuersi.

Iam si animaduertamus, in hac Romæ conflagratione alludi ad vindictam, quam Deus sumpsit de Babylone antiqua, cuius nomen ethnicæ Romæ accommodatur; quanuis Prophetæ ex ipso vaticinandi modo viderentur incendium ac vastitatem Babyloni minitari; effectus tamen ipse ostendit, supplicium à Deo inflictum Chaldæis, (quibuscum illę prophetiæ insensu proximo loquebantur) non eum fuisse, vt ciuitas illa corporeo igne, absumpta & in cineres foret redacta, sed vt Chaldæorum Babylone regnantium Monarchia finiretur, & in eadem vrbe Persarum atque Medorum Monarchia succederet. In qua rerum vicissitudine Babylon antiqua, quatenus Chaldæorum erat metropolis, non secùs interiit, ac si flammis fuisset exusta. Etenim quòd integra vrbs in Persarum ac Medorum potestatem peruenerit, perinde fuit, quasi in eodem situ noua alia conderetur Babylon, in qua seruirent ij, qui priùs imperabant. D

Babylonis antiquæ vastitas, de qua Prophetæ fuere locuti, quo pacto sit accipienda.

Quòd si quispiam dixerit, si non eo ipso tempore, at postea Babylonem tandem aliquando fuisse prorsus euersam. Id saltem non est, quod à Prophetis prædicitur. Illi enim agebant de eorum supplicio, qui Ierosolymam inuaserant ac diripuerant: postquam verò Babylonis dominatus ad alias gentes concessit, quanuis verum fuerit, illam multis posteà sæculis incendio conflagrasse, hoc certè minimè fuisset præstitum ad eos vlciscendos, qui Ierosolymam deuastarunt. Vides ergo proximum earum prophetiarum sensum, non fuisse de materiali (vt ita dicam) euersione, sed de formali, videlicet quatenus erat Chaldæorum metropolis. Ad rem. Cùm in Apocal. Spiritus sanctus manifestè Romæ ethnicæ applicet, quod aduersus antiquam Babylonem prædictum videbatur, Babylonicæ illius vastitatis exitus admonitioni atque adeò argumento nobis esse potest, hoc Romæ excidium, de quo agit Apocalypsis, non proprium ac materiale fore, sed formale ac mysticum, sicuti explicatum suprà est. Atque hic erat præcipuus sensus prophetiarum Isaiæ & Ieremiæ: quæ primo aspectu de Babylone loquuntur; sed per eius comparationem de Babylonis filia, id est Româ ethnicâ. E

Circa illa verba, *Aquæ quas vidisti populi sunt, & gentes & linguæ;* Nota illud Numerorum 24. 7. *Fluet aqua de situla eius, & semen illius erit in aquas multas.* Siue vt alii legunt, *in gentes multas.* Et consule pariter, quæ diximus cap. 1. 15. ad ea verba, *Vox illius tanquam vox aquarum multarum.* Ambrosius respicit hic ad aquas fluminis. Ait enim populos multos in mortem properare cum sonitu, & alios aliis succedere. Facit, quòd antiqua Babylon super fluminis aquas sedebat. Ceterùm ad populorum, gentium, ac linguarum significationem aptissimè à mari sumitur comparatio. Eò enim omnia confluunt flumina: vnde & mare ipsum est ingens illa aquarum congregatio, quæ diuersas habent origines. Ita etiam in Romano Imperio, siue in vniuerso mundo continetur quædam innumerabilium populorum congregatio; quorum singulis diuersæ sunt origines. Et forte in aquarum allegoria ad generationem tacitè respicitur.

Virùm hic in aquis multis, super quas mulier sedet, sermo sit de aquis fluminis, an de aquis maris.

A

TEXTVS.

*Vers.*18. Et mulier quam vidisti, est ciuitas magna, quæ habet regnum super Reges terræ.

COMMENTARIVS.

HIc versus non parum facessit negotii illis, qui aliam ab antiqua Roma expositionem sequuntur; at in nostra explicatione nihil clarius. Quare magna hinc petitur nostræ explicationis confirmatio.

NOTATIO II.

In qua obiter referuntur aliorum expositiones de decem cornibus.

Variæ aliorum interpretationes referuntur de decem Bestiæ cornibus.

PRimò; Ribera, Viegas, Aretas, & Beda verba illa, *Potestatem vna hora accipient*, explicant, id est exiguo tempore regnabunt.

Secundò: Pro decem cornibus ait Viegas communi declaratione intelligi omnia regna regibus impiis subiecta. Sed Anselmus, Ansbertus, Haymo, Richardus, Ribera, & ipse Viegas interpretantur de decem regibus, quos Antichristus inueniet. Et Ribera §.4. notat, eos principiò Romano Imperio fore subiectos.

Tertiò: *Hi odient fornicariam*. Communis declaratio (ait Viegas) est, fouendo & adiuuando impiorum multitudinem aduersus Christum, eam facient obnoxiam cruciatibus sempiternis. Ribera & Viegas asserunt, ab iis decem regibus euersum iri Ierosolymam, vt orbem inter se partiantur; idque antequã ab Antichristo superentur: futurum enim, vt Antichristus tres ex illis occidat.

Quartò: *Post Bestiam, & cum Bestia*, ait Ribera idem esse hac ratione, *post Bestiam*, vt eam sequantur: *cum Bestia*, vt ei pareant. Porrò, *tanquam reges*, inquit Ribera, quia quamuis Reges sint futuri; paruo tamen tempore durabunt.

Quintò: *Carnes eius manducabunt*. Hyperbolicè id dictum vult Ribera, ad vehemens odium significandum, ex vsitata Scripturæ locutione Iob 19.22. & 31.31. & Psal.26.2.

Proponitur de meretricis supplicio alia expositio, præter superiùs traditam: quæ tamen non admodum probatur.

Sextò: in meretricis supplicio dicet aliquis, præter Romæ conuersionem, considerari etiam posse infinitam penè hominum multitudinem, qui in Romana Republica desiderati sunt satis meritò ob fidelium Martyrum supplicia: & ipsos quidem annales esse plenos Romani Imperii bellis & cladibus, quæ acciderunt eorum Imperatorum tempore, qui ante Constantinum post conscriptam Apocalypsin Romanum gubernarunt Imperium. Victoriæ autẽ, tanto Romanorum sanguine effuso, sunt interdum ab ipsis Romanis partæ; vt multo luctu atque lacrymis constarent victoribus. Ciuile quidem bellũ inter Septimium Seuerum & Nigrum gestum potest iure optimo inter totius orbis bella sanguinolenta, & post hominum memoriam crudelissima numerari. Iam ipsius Imperatoris asseclæ & milites illius custodiæ destinati ipsum facili negotio trucidabant; Imperiumque pro libito diuendebant. Imperatores verò ex senatoribus quãplurimos leuissima de causa necabant. Quin inter prosperos felicium rerum successus, nonnunquam horribiles adeò tempestates intercidebant, vt sæpiùs Roma ad summum in-

B felicitatis discrimen perueneri. Verùm enimuerò quamuis minimè dubitem, quin hi rerum euentus calamitosi pro effuso tot Martyrum cruore Romanis frequenter acciderint; hæc tamen omnia ad præcipuum Apocalypseos finem quasi leuioris momenti reputanda sunt. Nec enim de minori calamitate ac miseria Romanæ vrbis hic agitur, quàm vt antiqua illa ciuitas ethnica in puluerem redigatur.

Beda & aliorum expositio de ciuitate magna, quæ habet regnum super reges terræ.

Ciuitas magna, quæ habet regnum super omnes reges terræ. Qui cum Beda magnam hanc ciuitatem de impiorum multitudine interpretantur; contemplari solent, quod frequenter accidere videmus, vt improborum hominum cœtus ac respublicæ dominatum in peculiares Reges, & in ipsos etiam Monarchas habeant. Nam eo ipso, quòd mundanorum hominum frequentia vitium aliquod quantumuis infimum & abiectissimum amplectatur; videtur illud quasi communi lege ac plebiscito sanciri, cui

C vel Principes ipsi improbi quasi mundi subdititi se supponunt. Nec enim eis vires sunt ac lacerti, vt pedem aliquando figant, nec se vulgaris erroris impetu ferri patiantur. Hinc proficiscebatur, vt veteres illi Imperatores simul cum ipso populo in Christi Euangelium conspirarent; *conuenerunt in vnum* sub eodem dæmonis vexillo, id est, sub eodem Babylonici impetus errore.

Alia decem cornuum expositio, ad ea verba, regnum nondum acceperunt.

Non deerit fortè, qui per decem Bestiæ cornua, quæ meretricem odio sunt prosecuta, intelligat ducum Romanorum ambitionem; qui quamuis magna essent potestate, sed *regnum nondum acceperunt*; quia nondum fuerat illorum expleta cupiditas, qua Imperium affectabant. Cùm autem iidem ipsi fuerint præcipui persecutionis ministri; per eosdem voluit Deus se ab infami meretrice vlcisci. Consi-

D lium autem diuinum fuit eiusmodi, vt permitteret in Imperii ducibus cupiditatem & ambitionem dominari. Deinde ambitiosis hominibus familiare est, vt ad idem omnes supremę dignitatis fastigium adspirent. Qua in re quilibet sui compos desiderii conatur euadere, & ad optatum finem assequendum, omnes pariter summa opum vi obsequium mundi Bestiæ præstare non dubitant. Nemo enim magis est mundo eiusq; legibus addictus, quàm honoris ac dignitatis ambiens. Huius igitur æmulationis & ambitionis permissu vlciscuntur Deũ ambitiosi ab infamis meretricis flagitiis. Namq; omnes sibimetipsis sæuissima inferũt bella, atqui bella ciuilia, quid aliud sunt, quàm ipsius Reip. vastitas ac ruina? Hoc ergo est Ecclesiam à meretrice ipsius hoste vindicari.

CAPVT

A

CAPVT XVIII.

Prologus de totius capitis partitione, & cohærentia.

Capitis huius 18. argumentum atque partitio, & partium inter se cohærentia.

IN prologo capitis 17. vidimus, quemadmodum Angelus magnæ potestatis, (qui describitur initio capitis 18.) significet B. Petrum. Imprimis ergo refert textus, quòd hic magnæ potestatis Angelus dixit. Deinde narrat Ioannes se aliam è cælo vocem exaudisse; quousque verò hæc de cælo vox progrediatur, id attentè consideremus oportet. Multi interpretum statuere videntur, huiusmodi vocem vltra versum octauum non procedere: vbi dicitur, *Quia fortis est Deus, qui iudicabit illum.* At fletus & lamentationes Regum, negotiatorum atque nautarum (quæ mox subsequuntur) non ita accipiunt, quasi à cælesti illa voce sint recensita; sed quasi aliquid ad vocem ipsam consecutum. Dein post huiusmodi eiulatus sequitur Ioannis gratulatio ad Apostolos ac Prophetas versu 20. Posteà quidem Angelus ingentem lapidem molarem in mare proijcit versu 21. Demum, quod extremò subiungitur de voce molæ & luce lucernæ, non satis distinguunt interpretes, an referatur tanquam dictum ab eo Angelo, qui lapidem misit in mare; vel tanquam ab ipso Ioanne additum. B

Mihi tamen compertum est, in toto hoc capite 18. duo tantum contineri. Primum, quod Angelus potestatis magnæ dixit; alterum, quod vox de cælo exaudita protulit. Itaque quidquid Ioannes à versu 4. ad finem vsque capitis refert; totum hoc à cælesti illa voce audiuit. Quamobrem, quod Ioannes refert de fletu & lamentatione Regum, negotiatorum ac nautarum, ad cælestem pertinet vocem. Quod verò addit, *Sustulit vnus Angelus fortis lapidem molarem, &c.* Ioannes non refert tanquam rem à se visam; sed veluti ex cælesti voce exauditam. Huic demum voci attribuitur, quidquid sequitur ad huius capitis decimi octaui calcem.

Propositi argumenti redditur ratio, & confirmatio subiungitur.

Vt hanc totius capitis partitionem probem, adducor imprimis; quia cùm dixisset Ioannes, vocē sibi cælitus auditam; cumque referre cœpisset vocis illius dicta; nulla persuadet ratio, vt credamus non eandem adhuc pergere vocem, quando additur, *Et flebunt, & plangent se*; neque posteà, cùm ait, *Et sustulit vnus Angelus fortis lapidem.* Nisi enim vox eadem longiùs procederet; adiungeret Ioannes, sicuti assolet, *Post hæc audiui*; aut, *post hæc vidi.* Quod cùm minime proferat vsque ad capitis 19. initium; congruentius est, vt eò vsque prosequatur, quod ex cælesti voce audiuit. Vide suprà caput 14. nume. 13. vbi ait, *Audiui vocem de cælo.* & post vocem subdidit; *Et vidi, & ecce nubem candidam.* Deinde si semel constituamus, totum hoc ex cælesti voce Ioannem auditione excepisse; multò aptiùs capitis huius partes inter se se connectuntur. Negari autem non potest, quin ænigmatis interpreti liceat, quidquid in ea affirmatur, accipere (decorè tamen) qua ratione opportunius visum erit; vt omnia rectè & aptissimè inter se cohæreant. C

Cùm ergo hoc caput duntaxat contineat, quod & Angelus magnæ potestatis, & cælestis vox protulerint; cumque per potestatis magnæ Angelum B. Petrus adumbretur; facilè constat, voce illa cælesti prædicationem Christianæ Ecclesiæ denotari. cælum enim sæpè in Apocalypsi Christianam Ecclesiam repræsentat, vt c. 4. adnotauimus. Mirificè autem quadrat, vt in ea tractatione spiritalis vindictæ, qua Deus Babylonem mysticam (id est Romam) fuerat vlturus, quasi fundamētum præponatur, quid de illa Ecclesiæ expectatione atque fiduciâ Paulus & Petrus affirmarint: deinde explicetur, quod Euangelica prædicatio adiunxit ijs, quæ Paulus & Petrus expresserant. Perspicuum autem est ab Ecclesiæ prædicatione nihil nouæ doctrinæ additum iri; sed ex ijs ipsis, quæ Romanæ Ecclesiæ fundatores asseuerarunt, peculiari diuini Spiritus instinctu illatum iri, quod implicitè in ipsa Petri & Pauli institutione includebatur. Atque ita magno cum decoro præcedit nuncius de futura Romæ cōuersione à Petro & Paulo affirmata: & mox exponitur, quod Christiana prędicat Ecclesia, quasi eundem celebrans nuncium felicissimum, & magis exprimens, quod eidē cecinerant Apostoli. In hac enim publica lætitia Petrus & Paulus videntur præcinere; & Christianæ Ecclesiæ chorus mirifico concentu protinus illis respondere. Et in eo quidem, quod cælestis testatur vox, nobis proponitur ob oculos, quid Ecclesia colligat ex Petri & Pauli dictis; præsertim ex eo, quod affirmat Petrus, Romam scilicet esse Babylonem; cuius ruinam vaticinia sacra prædicūt. Vnde potuit Ecclesia inferre ac pronunciare, quod in cælesti voce Ioanni auditâ figuratur; nimirum fideles hac ipsa expectatione nixos ex Roma ethnica egredi debere, per manifestam Christianæ fidei professionem; eosque alacri & erecto animo esse oportere, vt supplicium de Roma ethnica mysticum sumerent, & illi par pari referrent. Adhæc; illos firmiter in ea promissione inhæsuros fore, vt impleretur tandem, quod Isaias cap. 47. & Ieremias cap. 25. & 51. sub Babylonis specie; & Ezechiel cap. 27. sub Tyri specie describunt. Atque ad hanc rerum summam redigitur, quodcumque cap. 18. tractatur, vt planius ex ipso commentario fiet. D E

Quàm sit B. Petro gloriosum capitis huius argumentum.

Quòd si hæc capitis summa est, facilè cerni potest, quàm sit B. Petro gloriosum, non modò quod in tribus primis huius capitis versibus, sed etiam quod in toto capitis decursu comprehenditur. Quia quamuis à versu 4. incipiat cælestis vox, quæ prædicationem Ecclesiæ designat, hæc tamen vniuersa Ecclesiæ prædicatio inducitur tanquam illata ab Ecclesia ex Petri sermone atque doctrina. Quamobrem sicut totum caput 17. honorificentissimum est Paulo (qui est primæ phialæ Angelus) sic etiam caput 18. in maximum B. Petri decus & honorem cedit, quantumuis non illi directè tribuantur plures, quàm tres huius capitis versus. Quod enim Petrus asserit, assumitur veluti fundamentum, quo nitatur cælestis vox, quæ reliquam capitis partem occupet. Nec solùm id locum habet in cælesti voce, quæ in hoc capite exauditur: verùm etiam in aliis vocibus, quæ capite 19. referuntur. Namque, vt ibi patebit, illa etiam prædicatio nititur in eo, quod Angelus magnæ potestatis initio huius capitis protulit.

Cecidit cecidit Babylon magna. allelluia, allelluia, allelluia, allelluia.
Don Iuan de Iauregué inuentor.

A

TEXTVS.

Vers. 1. Et posthæc vidi alium angelum descendentem de cælo, habentem potestatem magnam, & terra illuminata est à gloria eius.

COMMENTARIVS.

In hoc Angelo figurari B. Petrum.

HVNC Angelum esse Petrum Apostolum, satis iam ex superioribus constat, atque ad eius excellentiam & primatum dignè expendendum, omnino nescio, quæ verba possent magis apposita proferri, quàm vt angelus magnæ potestatis & auctoritatis vocaretur, hoc enim significatur Græco nomine ἐξουσία, quo Ioannes hic vsus est. Præsertim quia ex Petri & Pauli binario Petrus est, cui hæc illustris appellatio tribuitur. Vbi manifestò liquet, non esse sermonem de communi potestate Apostolis tradita; sed de singulari illa & excellentissima Pontificatus summi auctoritate Petro collata. Et quidem in hac magnæ potestatis mentione manifestè alluditur ad id, quod Christus dixerat Petro Matth. 16. 19. *Tibi dabo claues regni cælorum.* & notandum valde est, si hic versus D. Petro applicetur, in sublimi hoc elogio inuenire intellectum, in quo omnino acquiescat; alioqui aptam illius rationem reddi non posse. Iam, quòd dicitur de cælo hic angelus descendere, perinde est, quasi de Petro, quatenus summo Pontifice & Christi vicario, instituatur sermo. Hæc enim dignitas est prorsus cælestis atque diuina. Quod autem subditur, terram ab illius gloria esse illuminatam, miram etiam cōtinet energiam. Indicat enim eam lucem, quæ habetur in terris de vera cæli doctrina dignoscenda, Petri & eius successorum auctoritati atque gloriæ esse annexam. Si verò referatur lumen ad terræ gloriam & honorem: vniuersa quidem tellus summoperè decoratur ex eo, quòd apud se Christi contineat Vicarium cælesti potestate præditum, & veritatis diuinæ assistentia fultum. B

Quàm aptè Petro conueniat, illuminatā esse terram à gloria eius.

His addo; id, quod de B. Petro in præsenti dicitur, nempe terram illuminatam esse à gloria eius, aptissimè referri ad luculentam illam confessionem, *Tu es Christus filius Dei viui.* Hæc enim est illustrissima Petri gloria, iuxta illud, *Beatus es Simon Barjona.* Hæc autem Petri confessio illuminauit terram, & facem prætulit ceterorum fidelium fidei circa Christi diuinitatem. Quòd si adeò certum est, Petrum in præsenti designari per prima huius capitis verba: non video, quid aptius, grauius & elegantius pro foribus augustissimi templi, quod in honorem Petri Romæ erectum est, scribi posset; quàm huiusmodi titulus ex hoc capite desumptus, nempe, ANGELO DESCENDENTI DE CÆLO, HABENTI POTESTATEM MAGNAM, ET TERRA ILLVMINATA EST À GLORIA EIVS. C

Complementum huius prophetiæ quā fuerit Petro gloriosum.

Iam verò huius prophetiæ complementum in mystica Babylonis ruina Petro ipsi gloriosissimū extitit, non solùm quia ab ipso fuit enunciata; sed multò etiam magis, quia Petri ipsius prædicationem atque martyrium assumpsit Deus tanquam instrumentum ad clarissimum illud facinus patrandum. Præterquam quòd, cùm Romæ fuerit Petrus Episcopus, nihil potuit eidem Petro gloriosius accidere, quàm ipsius Ecclesiam ab ipso fundatam aduersus Romanorum idololatriam praeualere, & ipsam idolorum superstitionem Roma penitus exterminari. Ab hac verò gloria Petri illuminata est vniuersa terra. Etenim ex eo, quòd idololatria rueret Romæ, totius orbis illuminatio pendebat. Vt autem repræsentaretur felix nuncius illius rei, quæ terram vniuersam fuerat illustratura; appositum valde est, vt Angelus nuncium afferens ingenti claritate indutus appareat. Sicut etiam fortitudo, qua clamat Angelus, significare videtur, in idololatriæ ruina omnipotentiam Dei, & ipsius ministrorum virtutem mirum in modum elucescere. D

TEXTVS.

Vers. 2. Et exclamauit in fortitudine dicens: Cecidit, cecidit Babylon magna, & facta est habitatio dæmoniorum, & custodia omnis spiritus immundi, & custodia omnis volucris immundæ, & odibilis. E

COMMENTARIVS.

Qua ratione Petro conueniat huius angeli symbolum. Quid sit, Cecidit Babylon, &c.

QVANTVM congruentiæ & veritatis contineatur in eo, quòd hæc vox tribuatur Petro, satis iam ex supradictis manifestum est. Ipse enim in sua prima canonica cap. 5. 13. Romam nuncupat Babylonem; quod perinde est, atque affirmare, in vrbe Roma fuisse complendum, quod Isaias cap. 21. 9. prædixit; vbi eisdem verbis est vsus; *Cecidit, cecidit Babylon,* & quod vaticinatus est similiter Ieremias cap. 51. 8. vbi ait, *Subitò cecidit Babylon, & contrita est.* Vtriusque enim prophetiæ germanus erat sensus, Romam ethnicam quatenus talem fore ruituram, id est, ad Christi religionē conuertendam, & fictorum deorum cultum lapsurum. Atque ad eiusmodi sensum adstruendū haud parum confert, quod mox Isaias subiungit post verba prædicta; nempe, *Et omnia sculptilia deorū eius contrita sunt in terram.*

Huic tamen explicationi opponet aliquis, eam cum verbis proxime subsequentibus non recte consentire. Subdit enim Angelus potestatis magnæ, Babylonem factam esse dæmoniorum habitationem, & custodiam omnis spiritus immundi, & custodiam omnis volucris immundæ, & odibilis. Quæ verba tantum abest, vt aptè ad Romæ conuersionem referantur, vt contrarium potiùs sensum videantur prę se ferre. Nam ex alicuius vrbis conuersione minimè sequitur, illam deinceps à dæmonibus incoli, Sed potiùs quæ antea dæmonum erat habitatio, fit posteà Dei & ipsius Angelorum ac ministrorum domicilium. Eapropter nonnulli sibi persuadent, horum verborum sensum spectare ad propriam atque (vt ita dicam) materialem Romanæ vrbis vastationem. Ex qua contendunt futurum, vt dæmonum ac laruarum & coruorum & immundarum auium habitatio in posterum sit; quemadmodum antiqua Babylon, postquam excisa fuit, in dæmonum & teterrimorum animalium domicilium fuit conuersa.

Obiectio contra prædictam expositionem.

Huic tamen obiectioni respondeo, verba illa neutiquam referri posse ad materialem vrbis euersionem. Etenim iuxta veram ac propriam sacrarum Literarum & spiritalium virorum locutionem, B dubium non est, Romam inter suos illos triumphos celeberrimos & innumerabilem diuersarum nationum frequentiam, dum adhuc in idololatriæ tenebris mersa iacebat, sine controuersia extitisse multò magis propriam dæmoniorum & immundarum volucrum habitationem, quàm post suum excidium atque ruinam foret. Si enim igne absumpta in campum conuertenda est (iuxta Virgilianum illud,

Responsio ad obiectionem propositam.

Et campos vbi Troia fuit.)

Verba illa ab angelo prolata de Babylonis euersione & dæmonum inibi habitatione in sensu mystico esse accipienda.

Quis non videat, campum non esse aptiorem dæmonum habitationem, quàm vrbes idolorũ atque ipsorum dæmonũ cultrices? In huiusmodi ergo locutione sermo est de vindicta mystica, quam de occidẽtali Babylone breui erat sumpturus Deus; & quòd dicitur facta fuisse, hoc est, breui facienda habitatio dæmoniorum, & custodia omnis volucris immundæ, &c. exponendum est eodem modò, quo illud Pauli 1. Corint. 1. 20. *Stultam fecit Deus sapientiam huius mundi.* vbi *facere* non est aliud, quàm re ipsa ostendere, & manifestare, siue efficere vt constet. Romam ergo veterem factam fuisse habitationẽ dæmoniorum, non est aliud, quàm per cõuersionem vrbis & orbis Romani manifestũ fuisse hominibus; Romam ethnicam, quæ adeo gloriosa apparebat, & quæ immortalium deorum domicilium putabatur, non fuisse aliud, quàm dæmoniorum habitationem, & spirituum immundorum latibula; ac proinde in ea non homines rationales habitasse secundùm rationem viuentes, C sed mysticas feras & mysticos bubones & inferorum volucres. Quod verò de antiqua Roma ethnica dico, de eius reliquijs, quæ per aliquot annos remansere, similiter intelligo: hoc est de iis, qui in Idolorum cultura post vrbis conuersionem remanserunt. Quia illi etiam similiter, aut maiori etiam iure à fidelibus respiciebantur, quasi vrbis alicuius antiquæ ruinæ à dæmonibus & immundis auibus inhabitatæ. Desumitur autem allegoria à domo aliqua ab hominibus derelictâ, eo quòd ab horrendis lemuribus, laruis & terrificationibus eam incoli & infestari compererint: & quam nulli deinceps homines habitare audent, sed solùm vespertiliones & aues immundæ: ex quo necesse est, vt breui penitus corruat, nec vlla deinceps remaneat illius iterum erigendæ spes. Iam verò facilè intelligitur, quàm fuerit apta hæc allegoria ad significandum horrorem de antiqua idololatria; quem conceperunt Romani, postquàm Christianæ fidei radio sunt illuminati: nec non ad asserendum breui futurum, vt eæ quoque reliquiæ, quæ post vrbis conuersionem superfuere ex antiqua Romanorum idololatriâ, prorsus interirent. Huic autem nostræ explicationi fauent Primasius, Ambrosius, Aretas, Haymo, Ansbertus, & Viegas; qui verba illa, *Facta est habitatio dæmoniorũ* explicant de antiqua idololatria, hoc est, de veteris idololatriæ existimatione apud ipsos Romanos, D postquàm à Deo illuminati sunt; ac de sempiterna eiusdem idololatriæ ruinâ.

Hic est citra dubitationem verus huius loci sensus. Eodemque modo explicanda sunt Isaiæ verba cap. 13. 20. qui cùm præ dixisset, Babylonem (hoc nomine veterem Romam indicat) fore solo adæquandam; subiungit, *Non fundabitur vsque ad generationem & generationem, nec ponet ibi tentoria Arabs, neque pastores, &c. Sed requiescent ibi bestiæ, & replebuntur domus eorum draconibus, & habitabunt ibi struthiones, & pilosi saltabunt ibi, & respondebunt ibi vlulæ in ædibus eius, & sirenes in delubris voluptatis.* Vbi pro *Pilosis* Septuaginta legunt *Dæmonia*; & pro *Draconibus, sonitum*; pro *Struthionibus, Sirenes*; pro *Vlulis, Onocentauros*: pro *Sirenibus, Erinaceos* vel *Ericios*, Atque aliæ translationum varietates referuntur in notationibus Bibliorũ Sixti V. ex Basilio, Eusebio, & Hieronymo. Similis habetur locus Isaiæ 34. 11 vbi agitur de euersione terræ Edom, & ciuitatis Bosra; & subditur, *Et possidebunt illam onocrotalus & ericius, ibis & coruus habitabunt in ea.* & infrà: *Erit cubile draconum, & pascua struthionum, & occurrent dæmonia onocentauris, & pilosus clamabit alter ad alterum: ibi cubauit lamia, &c.*

Duplicem Isaiæ locum (ad quos in his Angeli verbis fit allusio) esse similiter in sensu mystico intelligendos.

Vtroque in loco præcipuus diuini Spiritus sensus est, de idololatriæ ruina in antiqua Roma ethniE ca; de illa enim sermo instituitur non solùm sub specie Babylonis, sed etiam sub specie Bosra, quæ Idumæorum erat Metropolis, vt alibi dixi, Verùm enim verò, cùm vox hæc Angeli habentis magnam potestatem desumatur ex prima Petri 5. 13. vbi Romam nominat Babylonem: ideo in hoc Apocalypseos loco non directe alluditur ad Isaiæ caput 34. sed ad caput 13. vbi de Babylone sermo est. Verissimè autem dicitur Petrus, quando Romam hoc nomine compellauit, significasse, in ea fore complendum, quod Isaias cap. 13. de Babylone prædixerat.

TEXTVS.

Vers. Quia de vino iræ fornicationis eius biberunt omnes Gentes: & Reges terræ cum illa fornicati sunt, & mercatores terræ de virtute deliciarum eius diuites facti sunt.

COMMENTARIVS.

B

Triplex subditur ratio de Babylonis excidio.

TRIPLEX hic de Babylonis vastitate redditur ratio. Cùm autem loquatur adhuc magnæ potestatis Angelus, nempe B. Petrus; cumque habeatur respectus ad plurima ac penitissima sensa, quæ ipsemet Petrus vnico verbo clausit, dum Romam Babylonis nomine vsurpauit: ostendamus oportet, triplicem hanc causam, siue rationem per Prophetas de Babylone loquentes, fuisse præsignificatam; quia Petrus non videtur aliter hoc dixisse, quàm appellationem Babylonis tribuendo Romæ, & ea ratione significando de Roma accipi debere ea, quæ Prophetæ de Babylone prædixerant.

Prima ratio.

Prima ergo ratio est, *Quia de vino iræ fornicationis eius biberunt omnes gentes.* Consule à nobis dicta suprà, cap. 17. 4. Atque illud obiter aduerte, quòd ipsa loquendi ratio apud Prophetas sonat, videlicet Gentes non solùm illici, & inebriari vino illo, quod eis Babylon propinabat; verùm etiam amaritudinis & afflictionis calice ab eâdem potari. Quanuis enim Ieremias cap. 51. 7. solùm dicat, *Calix aureus Babylon in manu Domini inebrians omnem terram: de vino eius biberunt omnes gentes, & ideo commotæ sunt.* (Quod posset ad ebrietatem tantùm & errorem à Deo permissum applicari.) in aliis tamen locis expresse dicitur Babylon vniuersam terram acriter diuexare. Ita Isaias capite decimo quarto numero sexto, *Cadentem populos in indignatione plaga insanabili, subijcientem in furore Gentes, persequentem crudeliter.* Et Ieremiæ quinquagesimo numero vigesimo tertio, vocatur Babylon *Malleus vniuersæ terræ.* Hoc verò referri potest ad Romanorum ethnicorum arma; quibus prouincias omnes in suam redigebant potestatem, & grauissimis tributis ac vectigalibus premebant: sicut olim etiam fecere Chaldæi. Nec solùm opprimebantur gentes illæ atque nationes, in quas belli impetus ferebatur, sed ipsæmet etiam gentes, quarum ministerio ad bella vtebantur Romani, Babylonis calicem suo modo hauriebant. Bellicus namque ille furor quanuis primo aspectu videatur non esse pro afflictione reputandus, comparatione eorum, qui furore illo abrepti bellum inferunt; sed respectu illorum, qui Babylonis hostes erant, ac proinde bello lacessebantur: nihilominus bellum ipsum ex se molestissimum est ijs etiam, à quibus infertur. Et quanuis bellicus furor illis grauis ac molestus non esset; maximæ tamen crudelitatis genus est, omnes Imperii prouincias bellici tumultus igne accendere; atque id videtur esse calicem iræ omnibus propinare, id est bellico inflammare furore. Et quidem præter quotidiana bella, quibus Romani terrarum orbem vrgebant, in persecutione aduersus Christi Ecclesiam per totum Imperium commotâ includebatur etiam quodammodo bellum ipsum, quo Roma omnes infestabat nationes: ad quod bellum vehementi quodam impetu ac furore incitabantur Idololatræ omnes; nec aliud erat potare fornicariæ Babylonis iram, vt cap. 17. explicuimus. Cuius furoris Isaiam meminisse credo capite quadragesimo septimo versu nono, vbi Babylonem alloquitur hisce verbis, *Propter multitudinem maleficiorum tuorum, & propter duritiam incantatorum tuorum vehementem, &c.*

C

Quid significet, de vino iræ fornicationis Babylonicæ omnes gentes bibisse.

D

Secunda ratio vastitatis Babylonis.

Altera vastitatis Babylonicæ ratio verbis illis exprimitur: *Et Reges terræ cum illa fornicati sunt.* Et quidem sub hac allegoria non inuenio id à sacris Vatibus de Babylone dictum: eam tamen rationem non obscurè Isaias perstringit; loquitur enim de Babylone, tanquam de ciuitate idolorum cultrice, & quæ propter suarum superstitionum impietatem esset deuastanda. Hoc significant verba illa capitis 21. 9. *Et omnia sculptilia deorum eius contrita sunt in terram.* Notum verò est, vt suprà etiam adnotasse me memini, ciuitatibus idolorum cultricibus appellationem meretricum in sacris Literis tribui. In hac igitur allegoria meritò dicuntur Reges terræ, qui ciuitatis Imperio dominantis idololatriam sequuntur, cum illa pariter ad spiritualem fornicationem commisceri. Constat autem Babylonem, quatenus Romam figurabat, dici *dominam regnorum.* Sic enim Isaias loquitur cap. 47. 5. & cap. 13. 19. vbi hæc habet; *Babylon illa gloriosa in regnis, inclyta superbia Chaldæorum.* Est porrò obseruatione digna indignitas ipsa, quam præsefert hæc metaphora de Regibus terræ turpi concubinatu addictis infami meretrici, quæ se infimis quibusq; hominibus solet prostituere. In hac enim loquendi ratione innuitur eorum vilitas & abiectio, qui cùm summi alioquin ac præpotentes sint, in seligenda tamen Dei religione & cultu, nihil adhuc speciosius aut sublimius meditentur, quàm quod vulgus rude & imperitum: id quod attribuitur efficacissimo lenocinio atque pellaciæ meretricis, cui nomen Babylon.

E

Tertia damnationis Babylonicæ ratio.

Quæ appelletur hic virtus deliciarum Babylonis.

Tertia damnationis Babylonicæ ratio est, *Et mercatores terræ de virtute deliciarum eius diuites facti sunt.* In qua locutione, (quod ad phrasim attinet,) nonnulli volunt significari potentissimas Romanorũ delicias. Congruentius tamen existimo, vt virtutis nomen (sicut sæpè alibi apud Græcos) pro mercium pretio & æstimatione, sumatur. Atque hæc locutio non Græca solùm; sed Hispana etiam est, nos enim eadem omnino voce, & egregiam hominis virtutem, & mercium pretium ac valorem significamus. Nam vtrumque Hispanis denotat hoc nomen, *El valor.* Tertia hæc causa, seu ratio

A tio indicat, adeò fuisse ingentes meretricis huius, de qua sermo est, delicias; vt mercatores terræ de pretio deliciarum eius diuites facti sint. Atque imprimis id potest reuocari ad nimium Romæ ethnicæ luxum ac pompam: quæ quia tanta, tamque nimia erat, vtpote grauissimum scelus, dignam de cælo vltionem flagitabat. Ceterùm si seriò expendatur, quales fuerint Romæ deliciæ, prout idolorum cultui studebat, & quinam huiusmodi mercatores, de quibus Apocalypsis; non ineptè dixerimus, agi in hoc loco de fastu atque superbia earum rerum, quæ ad ipsam idololatriam fouendam, ac propagandam imprimis conducebant; cuiusmodi erant superba ac magnifica templa; simulacra aurea & argentea admirabili sculpturæ varietate & ornatu distincta; gemmę & pretiosissimi lapilli, quibus Veneris, Cupidinis, aliorumque monstrorum imagines celebrantur, pellucentes margaritæ famosis idolorum delubris atque aris consecratæ; celeberrima gladiatorum spectacula, & quod horribilius ac detestabilius est, sub ipsa persecutionum tempora, innumerabiles puerorum Christianorum & puellarum nobilium cædes, victimæ, & sacrificia; quæ pro infamis meretricis libito passim fiebant. Fauet huic sensui, quod infrà numero 23. dicitur, *Mercatores tui erant principes terræ.* Nam principes ipsi pro maximo lucro reputabant, si Romani Imperii idololatriæ velificarentur: hac enim ratione suam auctoritatem conseruare, & prouehere cupiebant.

B Adhæc mercatorum etiam nomine digni erant, qui ob sua peculiaria studia Christianos in ius vocabant; eorumque martyria solicitè procurabant. Etenim si meretricis libitum, ac voluptas significant, quod Roma prout idolorum cultrix summopere studebat; quid aliud tyrannis iucundius & optatius, quàm nobilium Christianorum sanguinem exugere, aut Christianam aliquam virginem ad suam ipsorum libidinem allicere, trahere, compellere? aut quæ aptior & oportunior occasio, vt auari sese opibus ingurgitarent, vt libidinosi suam insaturabilem cupidinem explerent? Qui sanctorum Martyrum historias attentè peruolutârit, facilè animaduertet, quàm rectè mercatorum nomen ad eos accõmodetur, qui Iudæ instar, innocentium sanguinem propter diuitiarum aut libidinum compendia facienda, vænum facillimo negotio dabant. Scimus autem Iudam appellari aptè mercatorem pessimum. Quòd si roges, vbinam Prophetæ sint locuti de mercatoribus, qui de precio deliciarum Babylonis diuites fiebant? Respondeo, huc spectare id Isaiæ 47. 15. *Negotiatores tui ab adolescentia tua vnusquisque in via sua errauerunt.* Quod est per totum terrarum orbem discurrere, vt diuitias siue delicias vndique coaceruent. Facit illud eiusdem capitis numero 1. *Mollis & tenera.* Item numero 8. *Et delicata.*

Quinam hic mercatores nuncupentur?

C Vidimus hactenus causas tres, propter quas destruenda erat Babylon. Verùm ex his rationibus aliquis argumentũ depromet, vt Babylonis euersionẽ non ad conuersionẽ ipsius Romę, sed ad verã ac propriam vrbis vastitatẽ referendam esse probet. Nec enim dici potest, grauissima Romæ flagitia causam ipsius conuersionis extitisse. Ad hoc respondeo primò, magnitudinem ac multitudinem scelerum esse rationem optimam, vti Deus illam acerbissimo premat bello, ac proinde supplicio opprimat meritissimo. Cùm autem in conuersione peccatũ perfectè destruatur, dicitur significanter satis eorundẽ peccatorũ grauitas Deum permouisse, vt illa de medio penitus tolleret. Fuit verò summæ misericordiæ, Romanos, quatenus idololatriæ addictos, & non quatenus homines, verâ ac propriâ damnatione euertere. Sed in hac etiã destructione, si perquiratur causa, cur illorũ peccata Deus destruere decreuerit; ea verissima ratio reddi potest, nempe quia ipsa peccata erãt grauissima & in magnã orbis perniciem. 2. Respondeo, Non esse in Scriptura nouum, vt inducatur Deus ideo magnâ misericordiâ erga homines vtẽs, quia grauissima erant eorũ scelera. Lege Osee 2. 13. *Accendebat incensum, & ornabatur inaure sua, & monili suo, & ibat post amatores suos, & mei obliuiscebatur, dicit Dominus. Propter hoc, ecce ego lactabo eam, & inducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius: & canet ibi iuxta dies ascensionis suæ de terra Aegypti, & auferam nomina Baalim de ore eius, & non recordabitur vltrà nominis eorum.*

Argumentum contra nostram expositionem diluitur.

D Forerius Isaiæ 14. fine, affirmat, in toto hoc capite 18. Apocalypseos respici ad caput 14. Isaiæ. In quo quidem vera asserit; sed latiùs hac in re procedere debuisset, & animaduertere, in eo capite Isaiæ contineri sermonem de mystica vindicta, quam Deus erat de Roma sumpturus. Nec solùm in Isaiæ c. 14. sed etiam in c. 13. & c. 21. & 47. & Iere. 50. & 51. ad quæ omnia capita respectus habetur in hoc cap. Apocal. 18. Nec verò ad hæc tantùm capita alluditur, in quibus sub Babylonis specie de Roma sermo habetur; verùm etiam ad caput Isaiæ 23. & ad Ezech. cap. 27. vbi de mystico item supplicio Romæ infligendo agitur, non sub Babylonis nomine, sed sub Tyri, vt suo loco planum fiet. Aliquo tamen modo à nobis stat ipse Forerius. Nam Isai. 23. 12. sic ait. *Non prætereundũ putaui, quòd videatur Ioannes in Apocalypsi Antichristianorũ ciuitatem per Tyrum intelligere; etiamsi eam non nominat, cùm ait Væ, Væ, ciuitas illa magna.* Hæc Forerius. Verumtamen Ioannis mens in hoc capite non ea est, vt directè de Antichristi tempore sermonem instituat; sed de tempore persecutionis ab Romanis ethnicis in Ecclesiam excitatæ; deque victoria mystica, quam Ecclesia de ipsa Roma obtinuit. Atque de hac mystica Romæ euersione loqui Prophetas de Babylonis & Tyri ruina agentes, nobis Apocalypsis edisserit.

Allusio hoc in cap. ad cap. 14. Isaiæ & quid inibi sentiat Forerius.

A

TEXTVS.

Vers. 4. Et audiui aliam vocem de cælo, dicentem, Exite de illa populus meus, vt ne participes sitis dilictorum eius, & de plagis eius non accipiatis.
5. Quoniam peruenerunt peccata eius vsque ad cælum, & recordatus est Dominus iniquitatum eius.

COMMENTARIVS.

B

DIXI in huius capitis prologo, vocem hanc è cælo exauditam Christianæ Ecclesiæ prædicationem esse in eo fundatam, quod ipsi Ecclesiæ fuit reuelatum ab Angelo magnæ potestatis, qui B. Petrum repræsentat. Ecclesia igitur per Petrum edocta, & prophetiarum notione, quam ab ipso Petro acceperat, erecta & excitata, intelligens ex ijs, quidquid de Babylone à Prophetis fuerat prædictum, in Roma esse complendum, clamat, *Exite de illa populus meus*, &c. Quæ verba desumpta sunt ex quatuor aut quinque sacrarum Literarum locis; quorum verba ipsa subijciam; quia sunt valdè consideranda. Isaias capite quadragesimo octauo numero vigesimo, ait, *Egredimini de Babylone, fugite à Chaldæis, in voce exultationis annunciate, auditum facite hoc, &c. Redemit Dominus populum suum.* Et Ieremias capite quinquagesimo numero octauo, *Recedite de medio Babylonis, & de terra Chaldæorum egredimini, & estote quasi hædi ante gregem.* Et capite quinquagesimo primo numero sexto, *Fugite de medio Babylonis, & saluet vnusquisque animam suam, nolite tacere super iniquitatem eius; quoniam tempus vltionis est à Domino; vicissitudinem ipse retribuit ei.* Et numero quadragesimo quinto, *Egredimini de medio eius populus meus, vt saluet vnusquisque animam suam ab ira furoris Domini; & ne fortè mollescat cor vestrum, &c.* Et Zachariæ capite secundo numero septimo, *O Sion fuge, quæ habitas apud filiam Babylonis, &c. Qui enim tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei.*

Ad quæ Scriptura loca fiat allusio in ijs verbis, Exite de illa populus meus, &c.

C

Ribera existimat, cùm Roma sub Antichristi aduentum erit euertenda, Deum suos electos admoniturum, vt inde exeant. Sed longè à vera explicatione aberrat; quæ vt ex suprà dictis constat, valde diuersa est; nempe Ecclesiam à D. Petro edoctam didicisse nomen Babylonis in Prophetis accipiendum esse de Roma ethnica; atque inde intulisse, exitum de medio Babylonis, quam verba Prophetarum sonant, mysticum habere sensum. Quòd ergo Deus suis familiaribus edicat, *Exite de illa populus meus*, in eo se accommodat ad eam allegoriam, quam in Romæ ethnicæ euersione per cælestem vindictam grauissimam figuratâ vsurpauit. Quamobrem sicut Deus suos interdum amicos admonuit, vt ex hac vel illa vrbe egrediantur, quando illam statuit euertere (vt in Sodomæ exustione, & in Ierosolymæ vastitate per Titum illata accidit.) Sic etiam Romam, quatenus idololatricem, deuastaturus, suos præmonet fideles, vt ex Ethnicorum cõmercio & societate euadant, non quidem corporeâ sibi fugâ consulendo (hæc enim est prima locutionis ipsius species & quasi cortex) sed se ipsos manifestè prodendo, & Christi Religionem propalam profitendo. Hoc enim perinde est, quasi Gentilium partibus derelictis, ad contrariam factionem transmigrare. Illos igitur Deus admonet, ne se ampliùs occultent; esse enim valde periculosum, suam adhuc celare fidem, quando Dei instinctus & maior ipsius gloria publicam exigunt professionem. Nam & interdum tenemur ad nostram fidem manifestè prædicandam, *Et corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Deinde qui ad fidem publicè profitendam constrictus, tergiuersatur tamen, nec id efficere audet; næ ille haud longè abest, quin etiam illam intimo cordis affectu abneget. Ad hæc omnia extenduntur verba illa, *Vt ne participes sitis delictorum eius.* Iam elegantissimum esse hunc sensum, & sacrâ Scripturâ dignissimum, quis non videat? præsertim cum multa apud Prophetas reperiantur verba, quæ satis innuant, eorum dirigi sermonem ad illos, qui suam publice confitentes fidem, martyrio suum caput obijciebant. Quid enim est aliud, *Ne mollescat cor vestrum*, quàm eos ad sanguinis effusionem accendere? Quid illud Zachariæ, *Qui tangit vos, tangit pupillam oculi mei*; nisi Martyres ipsos hortari, vt sperent, Deum in medio tyrannorum impetu ipsis Martyribus, vtpote sibi charissimis, fore consulturum? Simile est de illis, *Nolite tacere*, &c. Expende iterum locos suprà allatos.

Quis sit cælestis illius admonitionis sensus.

Quo sensu admoneantur fideles, vt ex mystica Babylone egrediantur.

D

E

ET DE PLAGIS EIVS NON ACCIPIATIS.] Duplex sese offert horum verborum constructio. Prima est quasi dicat, *Exite de illa*, ne ipsius delictorum sitis participes, atque adeo suppliciorum pariter, quæ illi infligentur; & iuxta hunc sensum perinde esset legere absque negatione, sic, *Et de plagis eius accipiatis.* Altera constructio est eiusmodi: *Exite de illa*, ne fortè vobis contingat participes ipsius delictorum fieri, non verò plagarum. Plagæ enim à Deo in mysticam Babylonem immissæ misericordiam præ se maximam ferebant, earumque exitus secum attulit Gentilitatis conuersionem. Fieri verò potest, atque adeò formidabile valde est, vt qui suam fidem publicè indicare recusat, à Deo plagis vindictam propriam secum ferentibus plectatur. Ex duplici hac constructione prior communiter, & iure quidem optimo eligitur. Textus enim significat, imminere iam tempus, quo Deus in Babylonem seuerè animaduertat, & eos, qui inde egredi noluerint, eodem pariter inuoluat supplicio.

Quid sit, de plagis Romæ non accipere. Duplex horum verborum sensus: & prior præfertur.

Verùm ex ipso contextu non parua oritur difficultas contra nostram de plagis mysticis interpretationem. Etenim si plagæ à Deo in Romam ethnicam illatæ eiusmodi fuerint, quæ illam ad Christi religionem traducerent: hoc certè supplicii genus minimè est ad rem, vt intendatur iis, qui Babylone

Expeditur difficultas in nostra expositione occurrens.

A lone cedere recusent; id est, qui acceptā fidei religionē manifesta professione ostendere nō ausint. Respōdeo tamen, cōminationē non ita esse; Cauete, ne vobis accidat perinde, ac Babyloni, quæ cælesti igne inflammanda est: sed iuxta hunc sensum; Cauete, ne eius plagas participetis. Et quidē negari non potest, quin in iis plagis, quibus Deus Babylonem, id est Romam ethnicam puniuit, si iuxta nostram accipiantur explicationem, plurimum supplicii & propriæ vindictæ includatur. id quod potest esse idonea propriæ comminationis materia. Quamuis enim hæ omnes plagæ in mysticam Romæ deflagrationem euaserint; in iis tamen plagis, quæ huiusmodi conflagrationem antecesserunt, nonnihil in singulis propriæ reperitur plagæ, quo Deus meritas ab ethnicis obstinatis pœnas repetebat. Sicuti videre est in plagæ primæ confusione atque pudore, quo illos Euangelii prædicatio afficiebat. Item in magno secundæ furore & indignatione aduersus Euangelicos concionatores concepta. In tertiæ iracundia contra suos ipsorum ethnicorum familiares atque cognatos. In quartæ dolore & cruciatu ex accepta veri Dei luce & cognitione. In quintæ cæcitate ab inordinatis animi cupiditatibus profecta. In sextæ redintegrato adhuc furore, quo triplex ille B dæmonis, mundi, atque carnis sermo persecutionem instaurarunt. In septimæ denique formidabili obstinatione atque duritia, quæ Gentilium complures ad extremum vitæ spiritum corripuit.

His ergo plagis afflicta est Babylon. Nam exustio ipsa, cùm supponat Babylonem ad Christi religionem & cultum iam traductam, non ipsam viuentem adhuc, sed peccato mortuam, & in Dei gratia rediuiuam inflammat. Itaque in ea exustione nihil est, quod propriè comminetur iis, qui non se publicè Christianos profiteantur. At in præcedentibus plagis multa satis sunt, quæ possint proprii supplicii loco impendêre iis, qui relicta Babylone non sibi maturè fuga consuluerint.

Quòd si iterum obiicias, eas omnes plagas à prædicatione Euangelica fuisse inflictas: Id ipsum optime deseruit ad minas intentandas in eos, qui fidem Christi non propalarent eo tempore, quo debebant; quia Euangelica prædicatio, quæ aliis magnæ gloriæ futura est, fieri potest, vt in eorum probrum & ignominiam cedat. Et quemadmodum idololatris obduratis maximo pudori erit, fidē Christi præualentem videre; sic etiam suo modo pudore suffundentur maximo ij, qui se Christianos esse profiteri erubuerant.

C QVONIAM PERVENERVNT PECCATA EIVS VSQVE AD CÆLVM.] Variant Græci codices. Quidam (vt Erasmus) legunt ἠκολούθησαν, id est, consecuta sunt: eadem fortasse phrasi, qua dictum est capite decimo quarto, numero decimo tertio, *Opera illorum sequuntur illos.* de illis operibus, quæ in externas actiones prodeunt. Alij verò codices habent, ἠκολλήθησαν, id est, adhæserunt, concreuerunt, conglobata sunt. Sic legunt Biblia Regia; & meo iudicio hæc lectio videtur præferenda; eamque Vulgatus sequi videtur. quia *peruenire ad cælum*, perinde esse apparet, quasi coaceruari, & in cumulum siue aceruum adeo ingentem excrescere, vt cælum ipsum contingant. Quin, & in hac phrasi suspicor fieri allusionem ad turrim Babel, quam qui erexere, dixerunt, *Faciamus nobis ciuitatem & turrim, cuius culmen pertingat ad cælum*, Genesis capite vndecimo, numero quarto. Et propterea, quia turris adeò sese in sublime attollebat, descendit Deus ipsos architectos & ædificatores confusurus. Non secus in præsenti significatur, statuisse Deum Romanis mysticam inijcere confusionem; quòd ita essent superbi, & suorum flagitiorum turrim adeo altè erigerent. Quapropter Ecclesia suos fideles erigit atque confirmat, eosque reddit certos, fore vt grauissimam illam de Romæ ethnicæ vastitate expeditionem ad felicissimum exitum perducant. In Roma enim ethnica implendum fore, D quod in Babelis turri præfiguratum fuerat: nimirum, Deum superba turris ipsius celsitudine permotum desuper aduenisse, vt eius opifices & molitores confunderet. Nec aliud significat, quod posteà sequitur; *Et recordatus est Dominus iniquitatum eius.* videlicet vt de illa sumat supplicium, mysticum tamen. Hoc enim fidelibus vel maxime in votis erat. Quare huius vindictæ mysticæ expectationem illis proponit Ecclesia, vt Babylone egrediantur, id est manifestam Christianæ fidei professionem audacter exhibeant; etiamsi opus sit vitæ periculum subire. Sic enim opus esse, vt consilium Dei de mystica Babylonis vindicta ad effectum perducatur.

Vers. 5. Quo sensu dicantur Babylonis peccata vsque ad cælum peruenisse.

TEXTVS.

E *Vers. 6.* Reddite illi, sicut & ipsa reddidit vobis; & duplicate duplicia secundum opera eius: in poculo, quo miscuit, miscete illi duplum.

COMMENTARIVS.

REDDITE ILLI, SICVT ET IPSA REDDIDIT VOBIS.] Hæc verba ex Ieremiæ vaticinio mutuata sunt; qui capite quinquagesimo, numero decimo quinto ait, *Sicut fecit, facite ei.* Et num. vigesimo nono, *Reddite ei secundum opus suum.* Et capite quinquagesimo primo, numero quadragesimo nono, *Et quomodo fecit Babylon, vt caderent occisi in Israel; sic de Babylone cadent occisi in vniuersa terra.* Ribera & Viegas; cùm eò suæ explicationis mentem adiiciant, vt de materiali Romæ euersione per infidelium exercitum præstanda, sermonem esse existiment; non parum difficultatis

Ex varijs Ieremiæ locis hæc verba esse desumpta.

A

reperiunt in eo, quòd sanctis viris edicatur vt se de suis persecutoribus vlciscantur; cùm tamen nō ipsimet supplicium sumpturi sint. Atque ita notant, Deum suis Sanctis per modum attributionis adscribere, quod ipse præstare constituit: & propterea tribui Sanctis vindictam in peccatores exercitam, quia Deo vindicante gaudent ipsi, & eius iudicium approbant. Hæc tamen explicandi ratio non arridet; nec satis esse puto, si ideo Sanctis vltio tribuatur, quòd ipsi illam suis precibus à Deo impetrent: multò enim plus energiæ præ se ferunt verba illa, *Reddite illi, sicut ipsa reddidit vobis.* Præterquam quòd minimè verum esse existimo, Deum Sanctorum orationibus permotum Romam fore aliquando vastaturum.

Quis sit redditionis huius siue retributionis sensus.

Huius ergo loci atque verborum explicatio, ni fallor, eiusmodi est. Cùm Dei verbum & efficax Euangelii virtus in mundi totius conuersione longè lateque excrescerent; Christi fideles spiritaliter erant re ipsa expleturi, quod tyranni barbare & immaniter exequebantur. Tyranni enim vitam Christianis auferebant, & miseras in eis edebant strages, quo tempore præualebat persecutio; posteà autem Euangelii prædicatione superante, mysticam fideles vindictam de infidelibus sumpsere; iuxta illud Psal. 149. 6. *Gladii ancipites in manibus eorum ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis,* &c. *Gloria hæc est omnibus Sanctis eius.* Quòd si infideles Ierosolymam antea facibus inflammabant; fideles posteà meretricem morsibus discerpserunt, & igne combusserunt; vt vidimus superiore capite. Atque hoc demum est, quod dicitur Psal. 136. fine, *Filia Babylonis misera, beatus, qui retribuet tibi retributionem tuam, quam retribuisti nobis: Beatus qui tenebit, & allidet paruulos tuos ad petram.* Quo de loco consule, quæ diximus cap. 16. notat. vltimâ.

B

Atque hoc ipso versu sexto confirmatur, exhortationem illam ad fideles habitam, vt Babylone discedant, mysticè accipiendam esse. Etenim ex ipsa fidelium egressione & fuga transitio fit ad vindictam de illa sumendam. Quòd licet in sensu materiali cohærere non posse videatur; in spiritali tamen sensu rectè consentit. Mysticus enim egressus fuit, Christianos suam fidem profiteri: & huiusmodi professio maximè ad Romæ conuersionem, atque adeo ad supplicium Babyloni infligendum conducebat. Quamobrem quod in hoc versu dicitur, *Reddite illi, sicut & ipsa reddidit vobis: duplicate,* &c. non solùm cohortationem continet, sed etiam vaticinium: more scilicet prophetico, & Hebraica phrasi, quæ sæpè imperatiuis vtitur pro futuris.

Quid sit, duplicare duplicia secundum opera eius.

ET DVPLICATE DVPLICIA SECVNDVM OPERA EIVS.] Iuxta meam explicationem perinde id est, ac si diceretur, Si magnus fuit zelus & æmulatio, qua Babylon siue Roma idololatrix falso idolorum cultui velificata est, & bellum peracre Euangelicis prædicatoribus indixit; duplo sit vehementior zelus, studium atq; contentio, quæ fideles ad idololatriæ expulsionem & spiritalem ethnicorum internecionem accendat. Porrò quamuis non parum exaggeretur, quòd duplo maior dicatur spiritalis æmulatio; significatio tamen dupli non opus est, vt omnino strictè sumatur. Primò, quia recepta est Scripturæ phrasis, dupli acceptionem vsurpare pro eo, quod magno excessu superat: vt notat Ioannes Fernandus, verbo *Duplex,* ex Ambrosio, Hesychio, & Theophylacto. Atq; in eandem phrasim cadit, vt quod decies est tantum, appelletur duplum. Secundò, quia si res exactè ponderetur, Mathematica dupli proportio non in omnibus locum habet. metaphoricè enim, & non propriè dicitur aliqua animalis species esse duplo perfectior alia. Si autem singularis aliqua & exacta quæratur dupli ratio; illa sese mihi offert, quia Gentiles contenti erant, si fideles externo saltem cultu venerarētur idola. at fideles suum non præstant officium, si tantùm conentur, vt infideles Christianam religionem externa specie amplectantur; sed vt interno pariter atque externo cultu Christianam prosequantur fidem; id quod est duplicis instar vestis. Huiusmodi ergo expeditionem aggredi atque perficere, perinde est, quasi reddere Babyloni duplum; & *duplicare duplicia secundùm opera eius.* In his insuper verbis videtur contineri allusio ad illud Isaiæ 61. 7. *Pro confusione vestra duplici, in terra sua duplicia possidebunt; lætitia sempiterna erit eis.* Lege item Ieremiæ 16. 18. de duplici contritione. Et Zachariæ 9. 12. *Duplicia reddam.*

C

Quem habere possit sensum hac dupli ratio.

D

IN POCVLO, QVO MISCVIT, MISCETE ILLI DVPLVM.] Necessarium non est; vt hæc verba diuersum habeant à superioribus sensum, sed satis est, quod dictum priùs fuerat, *Duplicate duplicia,* applicari hic ad calicis siue poculi allegoriam. Quòd si iræ calix, quem Babylon Gentilibus propinabat, indicat, illam eis indignationis ac furoris igniculos admouere, eosque inebriare aduersus Christi sectatores; *miscere illi duplum,* non aliud erit, quàm Euangelii prædicatione Romam impellere, vt indignatio contra idololatriam & eius euertendæ zelus, sint duplo maiora, quàm furor ac rabies, quibus anteà Gentiles in Ecclesiam inflammabant. Atque id est, *In poculo, quo miscuit; miscete illi duplum.* Si enim inauratus calix, quo indignationem alijs Gentibus propinabat, erat externa quædam religionis species, idem quodammodo videtur esse calix, dum religionis causa indignatio contra idololatriam propinatur.

Quid sit miscere duplum.

E

T E X T V S.

Vers. 7. Quantum glorificauit se, & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum & luctum: quia in corde suo dicit: Sedeo regina, & vidua non sum, & luctum non videbo.

8. Ideo in vna die venient plagæ eius, mors, & luctus, & fames: & igne comburetur; quia fortis est Deus, qui iudicabit illam.

COM-

A

COMMENTARIVS.

Quis sit horum verborum sensus.

QVod Ecclesia fidelibus asserit, clarè videtur ostendere, non agi de propria & corporea Romæ vastatione per Gentiles Reges inferenda. Nec enim opus erat, Christianos homines cohortari, vt ipsi acerrimè vindicarent, quod vindicaturi non erant. Quare in mea expositione pergo de idololatriæ euersione per Gentium conuersionem facta. Perspicuum igitur est, in hoc egregio facinore, Deum sui Euangelii ministris & concionatoribus fuisse vsum quasi quibusdam militibus, quorum ministerio admirabilem illam conficeret expeditionem. Quod autem nunc eis dicitur, *Quantum glorificauit se*, &c. perinde est, quasi dicatur, ne fideles sint contenti, si infideles idololatriam derelinquant, sed etiam persuasionis vi & efficacitate eos ad suorum scelerum pœnitentiam & voluntariam castigationem inducant. Et quia verba isthæc non exhortationem solùm continent, sed prophetiam, per illam Deus consolatur Ioannem, & illi pro certo confirmat, Romam tandem aliquando traducendam ad Christi fidem, & mutata religionis vice, nimium etiam fastum, super-
B biam atque delicias in humilitatem ac pœnitentiam conuertenda. Et quidem in vocibus *Tantum, Quantum*, hæc videtur peculiaris concinnitas inesse, scilicet quantum Gentiles pompæ & deliciarū audebant supra id, quod licebat, tantum posteà Christianam fidem secutos ex eo etiam quod liceret detracturos, tum ad pœnitentiam, tum ad Christi patientiam & humilitatem imitandam. His addi potest, qui adhuc in sua superstitione remanerent, tantum eos deinceps confusionis atque doloris hausturos, quantum hauserant priùs voluptatis atque triumphi, quando Christianos persequebantur.

Relatiua illa tantum, quantum, quo sensu hic verum teneant.

QVIA IN CORDE SVO DICIT: SEDEO REGINA, ET VIDVA NON SVM.] Vox *Quia*, non connectitur (opinor) cum antecedentibus, quod ad constructionem attinet, sed cum voce *Ideo*, quæ mox sequitur. Quibus in verbis manifesta est ad Isaiam allusio de Babylone cap. quadragesimo septimo numero octauo, *Quæ dicis in corde tuo, Ego sum*, &c. *Non sedebo vidua, & ignorabo sterilitatem. Venient tibi duo hæc subitò in die vna, sterilitas & viduitas.* Quibus verbis significatur Romæ ethnicæ vanitas, superbia & confidentia, quæ sibi viduitatem nequaquam accidere posse putabat; id est, se Imperatore ethnico spoliari, qui illius Reipublicæ veluti vir erat & coniux. Putabat etiam se nunquam sterilem
C fore, & filiis orbam, id est, absque numerosa ethnicorum ciuium multitudine, qui ipsius idololatriam promouerent. Quod autem additur, *Ideo in vna die*, &c. denotat, Deum illi supplicium infligere (per conuersionem scilicet ad Euangelium, vt sæpe dixi) vt vel hinc manifestè perspiciat, quàm fuerit futilis & inanis sua illa pristina cōfidentia. Et verò, qui supplicii verba paulò accuratiùs intendat, facilè deprehendat, spiritalē debere esse eorum intellectionem. Etenim dum textus plagas omnes recenset meretrici pariter euenturas, ait, *Mors & luctus & fames.* quasi quispiam è patibulo suspenderetur, & post obtortam gulam damnaretur ad triremes. Nam si iuxta materialem sensum forent hæc verba intelligenda; quæ obsecro fames illa esset, quæ aliquem premeret eo ipso die, quo flammis exurendus esset? Accedit, quòd Isaias & Ieremias affirmant, ignem illum veluti Sodomæ fore; ex quo nullus omnino sit euasurus. Si verò spiritalem inquiramus intellectionem, mirè sibi series & sensus constant. *Mors & luctus & fames, & igne comburetur.* hoc est, vt idololatriæ & peccato moriatur: deinde pristina deploret peccata: posteà esuriat, & sitiat iustitiam: postremò diuini amoris igne flammescat. Quia verò tanta hæc tamque admirabilis rerum mutatio proprium
D erat diuinæ dexteræ ac roboris opus, propterea sequitur, *Quia fortis est, qui iudicabit illam.* quasi dicat, Deum esse potentissimum, vt tantam rerum conuersionem possit repentè præstare, & efficere, vt supplicium prædictum illo ipso ordine mirabili executioni mandetur.

Expenditur Isaiæ locus, quo in his Apocalypseos verbis habetur respectus.

Ex ipso ordine plagarum, quas Apocalypsis recenset, colligi non obscurè eas esse mysticè accipiendas.

TEXTVS.

Vers. 9. Et flebunt, & plangent se super illam reges terræ, qui cum illa
E fornicati sunt, & in deliciis vixerunt, cùm viderint fumum incendii eius.

10. Longè stantes propter timorem tormentorum eius: dicentes, Væ, væ ciuitas illa magna Babylon, ciuitas illa fortis: quoniam vna hora venit iudicium tuum.

11. Et negotiatores terræ flebunt, & lugebunt super illam; quoniam merces eorum nemo emet ampliùs.

12. Merces auri & argenti, & lapidis pretiosi, & margaritæ, & byssi, & purpuræ, & serici, & cocci, & omne lignum thyinum, & omnia vasa eboris, & omnia vasa de lapide pretioso, & æramento, & ferro & marmore.

13. Et cinnamomum, & odoramentorum, & vnguenti, & thuris, & vini, & olei, & similæ, & tritici, & iumentorum, & ouium, & equorum, & rhedarum, & mancipiorum, & animarum hominum.
14. Et poma desiderii animæ tuæ discesserunt à te, & omnia pinguia, & præclara perierunt à te, & ampliùs illa iam non inuenient.
15. Mercatores horum, qui diuites facti sunt, ab ea longè stabunt propter timorem tormentorum eius flentes, ac lugentes.
16. Et dicentes: Væ, Væ ciuitas illa magna, quæ amicta erat bysso & purpura & cocco, & deaurata erat auro, & lapide pretioso, & margaritis.
17. Quoniam vna hora destitutæ sunt tantæ diuitiæ, & omnis gubernator, & omnis, qui in lacum nauigat, & nautæ, & qui in mari operantur, longè steterunt.
18. Et clamauerunt videntes locum incendii eius, dicentes: Quæ similis ciuitati huic magnæ?
19. Et miserunt puluerem super capita sua, & clamauerunt flentes, & lugentes, dicentes: Væ, Væ ciuitas illa magna, in qua diuites facti sunt omnes, qui habebant naues in mari de pretiis eius, quoniam vna hora desolata est.

COMMENTARIVS.

Cælestem adhuc vocē à Ioanne auditam hisce in versiculis continuari.

PRIMÒ, certum mihi est (vt in huius capitis prologó dixi) pergere adhuc cælestem vocem. Nam Ioannes spectatorem & auditorem hic agit, & manifestò progreditur in eo, quod audisse se ex cælesti voce referebat: quandoquidem nullo dato transgressionis ad aliam rem indicio, continuat eandem narrandi seriem, *Et flebunt, & plangent se, &c.* Vidimus autem suprà per cælestem hanc vocem repræsentari prædicationem Ecclesiæ, postquàm edocta est à Petro, Romam ethnicam in sacris Literis esse Babylonem. Verùm ex hoc ipso cooritur difficultas.

Difficultas in nostra expositione.

Quippe hic de Babylone luctus & eiulatus vsurpatur ex iis, quæ Ezechiel de Tyri excidio describit capite vigesimo septimo, à numero vigesimo nono vsque ad trigesimum sextum, vbi ingentem nautarum inducit numerum; qui cinere conspersi, decaluati, & ciliciis accincti proferunt carmen lugubre; formidinem etiam depingit ac tremorem eorum Regum, qui vicinas incolebant insulas, nec non negotiatorum voces & querimonias. Si ergo hæc Ecclesiæ vox in eo fundatur, quòd Petrus eam admonuit de Roma ethnica per Babylonem in sacris figurata; quid habet commune Babylon cum Tyro? aut vbinam Petrus docuit, Romam ethnicam esse vrbem Tyrum; cuius vastitatem Isaias cap.23.& Ezechiel cap.26.&27. describunt?

Soluitur difficultatis nodus.

Respondeo, qui semel accuratè obseruauerit; quòd Scriptura aduersus Babylonem pronunciat, non sistere in ea vrbe quæ Chaldææ erat metropolis; sed sub eius comparatione agere de superba illa ciuitate, quæ idololatriæ princeps & acerrima propugnatrix erat futura, & eandem ob rem Christum, eiusque fidem oppugnatura: qui hoc (inquam) diligenter animaduerterit; facilè concedet, Tyri vastationem esse figuram mysticę alterius vastitatis, in quam potissimùm mentis oculos Ezechiel intendat. Quod vbi consideretur, facili negotio cernitur, lamentationes eas nullam aliam ad rem aptiùs transferri, quàm ad illud ipsum, quod per Babylonis ruinam figurabatur. Atque hoc ipsum nos Apocalypsis docet, videlicet, Petrum, cùm Romam ethnicam Babylonis nomine compellauit, lucem attulisse non ijs solùm Prophetarum capitibus, quæ Babylonicæ vastitatis meminerunt; sed illis etiam, in quibus de eiusmodi vastitatibus sermo est.

Quæ de Tyri excidio à Prophetis enunciantur, esse etiā de mystica Romæ ruina intelligenda.

Nam in ijs omnibus Spiritus sanctus præcipuè respiciebat mysticum supplicium de Roma sumendum. Quamobrem significanter satis Ecclesia ad Babylonis applicat ruinam, quod de Tyri excidio scriptum reperitur. Quasi hoc pacto Ecclesia nobis innuat, mysticam Babylonem eandem cum mystica Tyro esse; quemadmodum mystica Sodoma est etiam eadem cum Ægypto mystica; vt affirmat Apocalypsis capite vndecimo numero octauo. vnde mystica etiam ciuitas Bosra Moabitarum metropolis erat pariter eadem cum mystica Babylone, atque adeò, quod Isaias affirmat de Bosra capite trigesimo quarto, numero decimo, idem ipsum applicat quoque Apocalypsis ad Babylonem c.19. numero tertio.

Nec primus ipse ita sentio. Alii enim id priùs adnotauerunt interpretes; inter quos Forerius Isaiæ capite vigesimo tertio, numero duodecimo, docet, Tyrum, cuius euersionem Isaias describit, iuxta Apocalypseos explicationem esse Antichristianorum ciuitatem. Hæc ille. Rectiùs tamen dixisset, si Tyrum esse Romam ethnicam diceret. Nam & de Romanis Gentilibus dixit Ioannes, sua iam ætate Antichristos esse plures. Prætereà, Arias Montanus Isaiæ capite 34. num.10. apertè nobiscum sentit; fatetur enim in eo Isaiæ capite, per Idumæam Romanum Imperium, per Bosra Romam significari: & incendium illud, quod vaticinatur Isaias, esse ignem Euangelii. Et quamuis grauissimorũ interpretum antiquorum auctoritatem pro mea sententia possem afferre, illud tamen

A hic mihi ostendisse sit satis, meæ interpretationi non antiquos solùm expositores; sed ex recentioribus eos, qui literalis sensus explicationi valde studere censentur, adstipulari.

Secundò certum etiam reputo, quod Beda & ferè omnes interpretes ex hoc ipso contextu probare nituntur; nimirum huiusmodi lamentationes mysticè esse intelligendas, nec fieri posse, vt in ijs de propria & materiali Romæ vastatione sit sermo. Illud tamen à Beda & eius sectatoribus dissero, nam illi pro Babylone non Romam aut peculiarem aliquam vrbem, sed vniuersam reproborum multitudinem intelligunt. Ego tamen Babylonis nomine antiquam Romam ethnicam in Apocalypsi designari arbitror: eiusque ruinam interpretor in sensu formali de Roma quatenus ethnicâ: ad eum modum, quo Paulus de peccatoris conuersione verba faciens, ait, veterem hominem destrui atque emori. Porrò quamuis Ribera & Viegas contendant soluere argumenta, quibus Beda materialem huius vastationis sensum refutat; illud saltem præstare non possunt, vt Apocalypseos acoluthiæ faciant satis. Nam post Romæ conflagrationem sequuntur mille Ecclesiasticæ pacis anni. Et nonnulla quidem Bedæ argumenta, licet non peruincant Babylonis nomen ad reproborum vniuersitatem esse propagandum, illud saltem obtinent, hanc lamentationum visio-B nem non posse, ita vt sonat, accipi. Constat hoc manifestè ex eo, quod affirmat textus ipse; fumũ scilicet ex Babylonico incendio sublatum à terræ Regibus peruideri. Quòd si quispiam cum Ribera credat in textu sermonem esse de ipsismet Regibus, qui Romam sunt euersuri, profectò, quod mox additur, *Longè stantes propter timorem tormentorum eius*; verisimile neutiquam est de illis accipi, vt sonat. Etenim credibile non est, illos tantopere formidare eius incendij quod ipsimet excitauerunt, propinquitatem; vt procul inde abscedant. Deinde cap. 19. 3. additur *Fumus eius ascendet in sæcula sæculorum.* At corporeus fumus in sæculorum sæcula permanere qui potest? Præterea Ribera & Viegas inter se non consentiunt. Ille enim ait, eosdemmet Reges, à quibus est Roma comburenda, in eius incendio præ animi sensu & commiseratione lacrymas profusuros; sicut olim fecit Titus in Ierosolymæ ruina. Quinimò sibi persuadet, non alios esse posse Reges, qui vrbis excidium lamententur. Nullus enim alius insuper præter decem illos Reges, in toto orbe futurus. Viegas verò affirmat, alios prætereà multos in orbe fore, nec decem illos ploraturos, qui Romam vastaturi sunt; sed alios, qui similem sibi timeant destructionem: ac demum illos ipsos, qui lacrymis & lamentis indulgebunt, prædam ac pabulum hisce decem Regibus futuros, ita vt nulli alij, præter decem ipsos Reges, in toto orbe sint super. Enimverò vt aliàs iam vidimus, de hisce decem C Regibus dubitat Augustinus. Et certè multò aptiùs atque feliciùs Apocalypsis exponitur de mystica antiquæ vrbis ruina, ipsius senatoribus ad veram Christi Religionem commigrantibus. Ac proinde, qui Babylonis ruinam & exustionem deflent nullo modo credendi sunt esse iidem, qui faces ac malleolos ad vrbis incendium comparabunt.

Beda sent. probatur, qui hasce omnes lamentationes mysticè esse interpretandas docet.

Confirmatur præcedens expositio de mystico harum lamentationum sensu: & opposita pariter opinio confutatur.

Tertiò, huiusmodi lamentationes Regum, mercatorum atque nautarum, qui dicuntur Babylonem deploraturi, nullo modo accipiendæ sunt, vt sonant, sed vt perelegans quædam fictio, quæ valde ornet clarissimum hoc de mystica Babylonis ruina vaticinium. Sunt enim hæ næniæ ex Ezechielis capite vigesimo septimo desumptæ. Ad proximum autem illius Prophetiæ sensum (quæ Tyri euersionem continet) nemo affirmabit, opinor, necessarias esse omnes illas cæremonias, cuiusmodi sunt conspergi cinere, decaluari, & cilicijs accingi ad Tyri miseriam lamentandam: Lachrymæ etiam, planctus & querimoniæ eodem pacto sunt intelligenda. Quare in ea visione Ezechielis, potissimùm figenda est mentis acies in præcipua significatione, quæ eiusmodi est, Tyrum nempe omnino fore euertendam, tantamque eius calamitatem & miseriam fore, vt satis esset materiæ ad eius infelicitatem deplorandam, qua ratione describit Propheta. Si ergo ad sensum proxi-D mum non opus est nænias ita accipi, vt verba ipsa præseferunt; quantò minùs ad præcipuum sensum? imò verò quamuis in hoc Apocalypseos loco Spiritus sanctus ageret de corporea & materiali Romæ vastatione; huiusmodi lamentationes non aliter erant explicandæ, atque næniæ illæ Ezechielis, quoad proximum attinet sensum: hoc est, in Tyri ruinam. Cùm autem compertum sit, Babylonis ruinam, quæ hic defletur, esse mysticè vsurpandam; manifestum item est, ænigmaticum pariter esse debere sensum næniarum, quibus hæc exornatur Prophetia.

Quo pacto sint accipiendæ regũ, mercatorũ & nautarũ lamentationes,

His ita præmissis, aduerte, tria hominum genera dolere maximè ac lamentari propter Babylonis ruinam. illi autẽ sunt, Reges terræ βασιλεῖς, & mercatores ἔμποροι, & turba nautarum ὅμιλος ἐπὶ τῶν πλοίων, atq. hi omnes longe stant propter timorem tormentorum eius. Cùm ergo huiusmodi næniæ, vt iam diximus, ænigmaticæ sint: Reges, mercatores & nautæ, qui miseram Babylonis vicem ac ruinam dolent, & lacrymis atque lamentis prosequuntur, ij sunt qui propter Romæ conuersionem magnoperè doluerunt. Namque vt cæci ac dementes, illam ipsam conuersionem ad fidem & humilitatem Euangelij, pro vrbis ipsius casu & vastitate reputabant. Nota est hanc in rem E Symmachi Epistola, qua dolet ac lamentatur, & B. Ambrosij ad eandem responsio. Atque ad Regum, mercatorum & nautarum distinctionem illud imprimis obseruare iuuabit; vnumquemque suo proprio affectu ac sensu duci in earum rerum, quas amat, aut odit, æstimatione. Quapropter superbis publica humilitatis professio, auaris contemptio diuitiarum, libidinosis vitæ puritas & integritas acerbissima erant. Iam, cùm *omne, quod est in mundo, concupiscentia carnis sit, concupiscentia oculorum, & superbia vitæ*: ad tria hæc capita reuocatur odium ac detestatio, quæ in Gentilium animis aduersus Christianam Religionem adhuc residebat.

In regibus, mercatoribus & nautis Romam lamentantibus quinã figurentur.

Superbia igitur in superbis terræ regibus; auaritia in mercatoribus lucro inhiantibus; luxuria in vilibus atque abiectis hominibus (cuiusmodi turba nautica esse solet) apprimè figurantur. Nam terreni reges sunt summi; mercatores medij; nautæ verò infimi. Vt autem significetur, quamuis idolorum cultus fuerit Roma depulsus, non omnes mox ad Christiana sacra transisse; sed aliquos adhuc Romæ conuersionem doluisse, idque tum superbos, tum auaros, tum etiam libidinosos: ad hoc inquam congruenter inducitur Romæ incendium, quasi maximo dolore afficiens huius sæculi filios; ac proinde ostenditur ex omni hominum genere, nempe ex summis, mediis & infimis

Superbia, auaritia, ac luxuria quomodo tribus hominum generibus sutradictis per ordinẽ applicentur.

non

non defuisse, qui intimo tacti dolore Romam lamentis & eiulatibus prosequerentur. Depingitur autem in regibus superbia, auaritia in negotiatoribus, in infima plebe turpitudo; vt innuatur præcipuum cuiusque hominum generis impedimentum, quominùs Christi fidem amplectantur. Etenim nobiles viros ac primarios impedire ac retardare solet superbia; ex media plebe susceptos, cupiditas & auaritia; infimos & abiectos homines, effrænata libido atque luxuria: factâ videlicet vitij cuiusque accommodatione ad illud hominum genus, in quo frequenter imperitare solet, iuxta marinæ Bestiæ picturam, de qua suprà cap. 13. & in Ethnicis quidem Regibus superbia notatur verbis illis, *In deliciis vixerunt.* Namque Græca vox στρηνιάσαντες, non significat modò delicias; sed etiam pompam, superbiam ac ferocitatem. Græci enim verbi vis ac proprietas significat, superbire, ac ferocire. Quemadmodum ferox aliquis & indomitus equus excussis frænis tumultuatur, atque superbit, & suopte fertur ingenio. In mercatoribus verò auaritiam textus exprimit, ait enim eos lachrymis & ploratibus se dedisse; *quoniam merces eorum nemo emet amplius.* Quòd si in sordibus & squalore rectè figuratur obscænæ libidinis fœditas ac turpitudo; nullum hominum genus magis sordidum & squalidum, quàm nauticum vulgus. Quinimo ὅμιλος, videtur significare infimam remigum turbam; cùm olim nulla ferè nauis absque remis fuerit. Et quidem congruens satis fuit, maritimis hominibus sub hac pictura suum locum tribui propter peculiarem allusionem ad illum Ezechielis locum; in quo depingens nænias & lamentationes ob Tyri ruinam, tria hæc hominum genera inducit; videlicet Reges, mercatores & nautas.

Quomodo in Regibus denotetur superbia. Quomodo in mercatoribus auaritia. Quomodo in nautis luxuria.

Vers. 10. LONGE STANTES PROPTER TIMOREM TORMENTORVM EIVS.] Hoc affirmatur primò de Regibus numero 10. Deinde de mercatoribus numero 15. *Longe stabunt propter timorē tormentorū eius, flentes, ac lugentes.* Posteà de nautis n. 17. *Longè steterunt.* Nec triplex hæc in triplici hominum ratione repetitio mysterio vacare putanda est. Illud mihi in præsenti occurrit; ob Christianæ religionis ac vitæ rigidæ formidinem & horrorem procul ab Ecclesiæ communione & ab ipsa animi salute recedebant, qui fluxarum rerum amore irretiti, & pomparum, cupiditatum ac libidinum studio illaqueati fidem amplecti non audebant. Item vox *Tormentorum*, mirificè exprimit, quàm acerbum mundanis hominibus, quamque graue ac minimè ferendum videatur, condonare iniurias, inimicum diligere, rem familiarem contemnere, pellicem arcere, ac voluntaria animi detestatione & castigatione corporis anteactæ vitæ scelera delere. Quod autem verentur ad ignem, quo Roma exardebat, accedere; perinde est, quasi ab Spiritus sancti igne fugere, qui Romam puram ac defæcatā reliquit, veteri illa ethnica prorsus sepulta. Quamobrem qui formidabant, ne in semetipsis vetus homo interiret, næ illi ignem eiusmodi horrebant, & procul aspectabant; nec non Romæ deflebant conuersionē, quòd cum veteri Roma ipsorum pariter fastus, cupiditas & luxuriarum occasio interirent.

Quo sensu dicantur tria illa hominum genera longè à Roma incendio stare.

Secundùm ea quæ diximus reciprocum illud *se*, quod in latina lectione videtur redundare, dum dicitur *Plangent se*, non quidem superuacuum est, sed valde expediens ad ipsam significationis vim. Verum sanè est significationem verbi græci κόψονται, videri idem esse, ac *vexabuntur, fatigabuntur*, aut *pectus manu percutient.* Ex quo prima facie apparet, in Vulgata reciprocum *se* redundare. Fortè tamen id à Vulgato expressum fuit, vt significaretur, qui in iis Romæ næniis præficarum vices agunt, eos se ipsos potiùs lamentari. Nec enim tam alienam miseriam, quàm propriarum rerum iacturam deplorabant: quamuis eiusmodi dolorem specioso commiserationis velo obducerent. Concinit quod infrà dicemus ad ea verba, *Poma desiderii tui discesserunt à te.*

Vers. 11. ET NEGOTIATORES TERRÆ.] Rectè in mercatorum fletu inseritur nimius deliciarum, pompæ & expensarum excessus; qui Romæ erat, antequàm Christi iugo flecteret ceruicem. Hac enim ratione adumbratur tum nimius rerum luxus & affluentia, quæ antea in Roma veteri redundabat, tum etiam mediocritas & parsimonia, quæ in posterum futura credebatur. Et verò illa verba, *Merces eorum nemo emet amplius*, non asseruntur à cælesti voce, sed referuntur quasi à mercatoribus prolata, qui ideo se dedunt lamentis, quia arbitrantur, neminem fore deinceps, qui eorum merces velit comparare. Qua in re imprimis formido ipsa detrimentum exaggerat. Deinde etiam non defuit mercatoribus ratio, quapropter, Roma ad Christi Euangelium migrante, se perditum iri putarent. Nam, variante religione, necesse erat, multa etiam, quæ vix aliis vsibus, præterquam idololatriæ seruiebant, à veteri æstimatione cadere, atque contemni. Quam rerum vicissitudinem atque fortunam ea omnia subitura erant, quæ in idolorum templa, in nefandos ritus, in Gentilicam superstitionem impendebantur: quæ omnia Christiani homines necessariò detestaturi erant. Lege Tertullianum de idololatria; vbi etiā Christianis aurum, gemmas & margaritas, quibus aliquod Gentilicæ superstitionis & cultus appareat vestigium, interdicit. Quod autem de gemmis dicitur, ad tapetes etiam & pretiosa peristromata, item ad aurea & argentea vasa potest extendi. Iam in tabulis ac signis opere picturato, siue cælato fabrefactis, quid aliud, nisi commentitii dii deæq; visebantur?

In negotiatorū fletu congruēter inseri nimium delitiarum & sūptuum excessum.

Præterea cum primorum Christianorum strenuo feruore non stabat, vti Christianos alios pro mancipiis haberent (id quod hac tempestate nec Romæ, nec in Gallia fas est;) quid igitur mirum, si institor aliquis conflictetur, & animo frangatur; cui tria aut quatuor mancipiorum millia erant? Vt autem faciamus gradum ad byssum, purpuram, odoramenta, equos, rhedas, armenta, vinarias cellas, olearias, frumentarias, atque alia huiusmodi, mercatorum timor & formido, quòd hæc omnia citò iacturæ naufragium factura erant, argumento est modestiæ & parsimoniæ primorum Christianorum; quorum tempore ex mundi contemptu, quem initio secum attulit Christiana Religio maximum, non solùm sublatum est, quidquid superstitioni erat admistum, verùm etiam ob ardentissimum perfectionis & sanctimoniæ desiderium à se prorsus repulerunt, quod fastum, iactantiam aut sæcularem apparatum redolebat. Vbi autem nullus est superuacuus sumptus, sed omnia ad mediocritatis normam exiguntur: ibi certè parum cōpendii facient mercatores, quia *natura paucis contenta.* Et Christianæ vitæ sanctæ ac perfectæ ratio, (ad quam se primitiui illi Christiani pro virili parte conformabant) longissimè ab hisce pompis, & magnifico luxu abhorret. Id quod in

Cur mercatores hic flere dicantur.

Christiana vita, primis præsertim temporibus, sanctitas ac perfectio.

sacris

sacris Baptismi cæremoniis videre est; in quibus dæmonis pompæ toties renunciantur.

Quæ cùm ita sint; cùm mercatores cernerent rerum omnium temporalium contemptionem, quæ in primigeniis Christianis enitebat; cùm audirent illam rerum perfectã despicientiam à Christiana Religione deposci; mirum non est semetipsos, vbi Romam ad Christi fidem conuerti viderunt, pro perditis & omnino derelictis reputare. Si ipsi conspicerent in aureis illis Christianæ Religionis sæculis profanum luxum & immoderantiam siue intemperantiam, quæ posteà irrepserunt in vrbes aliquot ex iis, quæ Christianam fidem retinent, & in ea gloriantur; non erat vtique, quòd adeò sibi plangendum esse putarent. Verùm à voce cælesti non asseritur illud, *Nemo emet amplius*; sed asseritur quid à mercatoribus lucri auidis, & rem exaggerantibus censendum esset, conspectâ aureorum illorum sæculorum modestiâ, & auditâ Euangelicæ perfectionis doctrinâ. Christianos autem posteà adeò degeneraturos ab iis moribus, quos fidei Christianæ professio postulat; id verò non erat suspicabile, ab iis præsertim, qui totius mercaturæ ruinam in Romæ conuersione plangebant. Nam dubium non est, quin in primo illo conuersæ Romæ sæculo verè aureo multùm interciderit hominum negotiantium commercium; in quo eleganter nituntur lamentationes & næniæ, quas cælestis vox describit sub mercatorum persona, qui Babylonis siue mysticæ Tyri excidium fuerant deplo-
B raturi.

Vers. 14. Quæ appellentur poma desiderii animæ.

ET POMA DESIDERII ANIMÆ TVÆ DISCESSERVNT A TE; ET OMNIA PINGVIA ET PRÆCLARA PERIERVNT A TE; ET AMPLIVS ILLA NON INVENIENT.] Pro voce *Poma*, in Græco habetur, ἡ ὀπώρα, singulari numero; quæ vt ait Aretas significat in cõmuni consuetudine opportunitatem & occasionem. Quod tamen Aretæ dictum interpretatur Ribera de vulgari consuetudine; non de peritorum auctorum vsu. Verùm Græcarum literarum docti aiunt, apud probatos auctores, ὀπώραν significare solere id, quod Aretas affirmat; nempe occasionem, & opportunitatem; quanuis interdũ etiam autumnum, & autumnales fructus significet. Et forsitan opportunitatis acceptio per metaphoram desumitur, quæ in primaria autumni significatione nitatur. Nam sicut, postquàm præteriit autumnus, nulla reliqua est fructuum colligendorum spes; sic etiam vbi elapsa est occasio, se homo deceptum atque frustratum animaduertit; iuxta illud, *Fronte capillatâ, post hæc occasio calua.* Forsan etiam hæc eadem fundatur metaphora in tempestiuis & decoctis autumni fructibus; cuiusmodi sunt vuæ, ficus, pyra, nuces, & aliæ id genus. Nam & maturior ætas, quæ iuuẽtam seu pubertatem excipit à Pin-
C daro appellatur, ὀπώρα. Athenæus item libro 12. ait, ὀπώραν esse, τὸ τῆς ὥρας ὄντως πρόσωπον, id est omnino idem, quod temporis faciem, seu vultum; quæ tamen est veluti occasionis periphrasis. Eustathius nomen, ὀπώρα deriuat ἐκ τοῦ ὀποῦ, atqui ὀπὸς, idem est, quod succus siue substantia. Atque etiam etymologia congruit significandæ opportunitati aptæ ad succum siue vtilitatem comparandam.

Nihilominus Ribera (fortè vt Vulgati partes tueatur) contendit, significationem pomi in presenti esse magis ad rem. Ego tamen è contrario arbitror, non esse nimis difficile Vulgatam lectionem ita interpretari, vt eòdem recidat sensus. Et mihi quidem omnino videtur hîc opportunius, ad occasionem percipiendi fructus respicere; alioquin explicatio de pomis non satis apparet idonea.

Connexio huius versus cum præcedenti.

Pro huius explicatione obseruandum est, nonnihil difficultatis inesse in huius versus connexione cum præcedenti. Nam licet in huiusmodi lamentationibus cælestis vox referat, quæ dicturi erant Reges, mercatores & nautæ videntes Babylonis incendium; quæ tamen Reges erant prolaturi ab iis verbis exordiuntur; *Væ, væ ciuitas illa magna*; vt videre est numero 10. Similiter tam mercatorum, quàm nautarum querimoniæ ab iisdem verbis initium faciunt; vt patet de mercatoribus numero 16. dicentibus *Væ, væ ciuitas illa magna.* De nautis verò numer. 19. Considerato ergo contextu, falsò exi-
D stimari videtur in hoc versu, *poma desiderii animæ tuæ discesserunt à te*, mercatores loquentes induci. Etenim licèt verum sit, in versibus antecedentibus de illis fuisse sermonem; nondum tamen ad eorum verba peruentum est. Et decori ratio exigit, vt ipsorum lamentatio ducat exordium ab illis ipsis verbis, *Væ, væ ciuitas illa magna.* Et certe, quando ipsi loquantur, textus distinguit atque exprimit; cùm ait, *longè stabunt lugentes, & dicentes væ, væ, &c.* In versibus igitur superioribus cælestis vox de mercatoribus loquebatur; verùm nondum ipsorum verba referebat. Quare congruentius multò est, vt ea verba, *Poma desiderii animæ tuæ discesserunt à te*; non accipiantur tanquam mercatorum verba ad Babylonem prolata; sed vt verba cęlestis vocis per apostrophen ad mercatorum singulos facta.

Verba illa; Poma desiderij, &c. perinde esse consideranda, quasi à cælesti voce ad mercatorum singulos dicta.

Hæc explicandi ratio vel ex eo probatur, quia hîc inducitur ciuitas in eorum conspectu exardescens. Atqui in tantæ calamitatis figuram non rectè cadit, vt de illo, quem flammis exuri deploramus, dicamus pariter non eum ampliùs esurum poma, quorum antea nimis appetẽs erat. Huiusmodi profectò cogitatio harum lamentationum decoro erat valde indigna. Adde huc, quòd in verbis proximè antecedentibus expressa fuerat negotiatorum locupletissimorum deploratio. *Quoniam merces eorum nemo emet amplius.* Et qui gemmas & margaritas vendunt, valde sunt diuersi ab iis, qui vendũt
E poma. Quinimò quantumuis aurea poma essent, si tamen eorum lamentationem expendamus, non ideo videtur fuisse, quia ipsorum poma vni Babyloni finita iam sunt; sed quia illa diuidendi occasio amissa est, atque adeò superantibus pomis emptores erant defuturi.

Vtrùm illa, Poma desiderii animæ, possint comodè explicari de fructibus, quos mercatores Babylone extrahebant?

Optabit iam fortassis lector, vt locus hic possit commodè exponi, non de pomis, quæ Babylon edebat, sed de fructibus, quos negotiatores Babylone extrahebant. Si enim ipsorum lamentationis ratio erat, *Quoniã merces eorum nemo emet amplius*; consectariũ erat, vt deflerent illius fructus iacturã & amissã opportunitatem siue occasionem, qua possent in opulenta illa vrbe ditescere. Cùm ergo dicitur, *Et poma desiderii animæ tuæ discesserunt à te*, non loquuntur, opinor, mercatores cum Babylone, (necdum enim ad expressa eorum verba peruentum est,) sed vox ipsa cælestis per apostrophen ad mercatorũ singulos conuertit sermonem. Quæ loquendi ratio elegantiæ plena est. Cùm enim dictum antea fuisset, negotiatores lachrymis & lamentis Babylonem persecutos, *Quoniam merces eorum nemo emet amplius*; vt hoc *amplius* explicetur, vtque perspiciatur, eos non tam Babylonis calamitate, quàm suâ ipsorum iacturâ & dispendio percelli, aptissimè ad eorum singulos se vox cælestis conuertit, asserens,

Poma desiderii animæ tuæ discesserunt à te, id est, fructus ille, quem tuorum concupiscentia oculorum præoptabat, exaruit prorsus; & occasio è manibus elapsa est. *Et omnia pinguia, & præclara perierunt à te*: iam tua illa opima lucra, & ditissima compendia fecere naufragium: nec reliquum deinceps erit quidquam, vnde expetitum illum succum, quo impinguari, & locupletari te posse putabas, posthac valeas exugere. *Et amplius illa non inuenient*, (mercatores scilicet) Babylone non inuenient. Ad sensum huiusmodi adstruendum illud obseruo, vel mihi potiùs assumo; videlicet in Græca locutione occasionem ipsam appellari pomum, vt suprà iam diximus. Deinde voci *desiderium* in Græco respondet ea ipsa vox, quæ reddi solet *concupiscentia*, cùm de concupiscentia oculorum, siue de diuitiarum cupiditate sermo est. Ipsis igitur mercatoribus edicitur, suæ iam concupiscentiæ occasionem & opportunitatem omnino præteriisse, nec eam deinceps se fore inuenturos. Pro qua explicatione nota insignē lucri opportunitatem Italicâ phrasi aptè appellari, *Vn bel bocón grosso*; hoc est præclaram & pinguem buccam, siue pinguem ac nitidam. Sic autem coniungi solent à Græcis illa duo epitheta, λιπαρὸν καὶ λαμπρὸν, quæ Horatius latinè cōiungit, cū se appellauit *Epicuri de grege porcum pinguem, & nitidum*. Eâ ergo phrasi, illis qui pinguescere optabant, aptissimè dicitur per irrisionem, deinceps pinguia & nitida ab eis non esse inuenienda: quod est dicere, illos sui causa flere, ipsisque defuturum id, quod adhuc plurimi æstimabant. Romæ autem ex conuersione ad Christi fidem, nihil accidisse dignum commiserationem, sed potiùs admiratione & inuidiâ. B

Quidnam cælestis hæc vox mercatoribus edicat, quod ad mysteriū attinet.

Vers. 15. De quibus mercatoribus hîc sermo sit.

MERCATORES HORVM.] Ex dictis infertur nō esse sermonem de iis, qui vendunt poma, margaritas & gemmas. Hæc enim esset inepta coniunctio; sed de iis, qui huiusmodi lucris inhiabāt; qui nimirum animum omnino intenderent ad gemmarum, margaritarum, purpuræ & serici venditionē propter ingentem vtilitatem, quæ inde ad eos redundabat. Pro mercatoribus Græcè est, ἔμποροι, qui sunt negotiatores; & ii præsertim, qui mare traiiciunt, vt merces exportent, vel permutent. Hi ergo mercatores (de quibus textus loquitur) cōsiderantur esse, qui margaritas, pretiosos lapillos, ceterasque merces aduehebant, & aurea poma atque opportunam occasionem, ad se locupletandos exquirebant. Atque hæc de mercatoribus sit satis dixisse. Minutiora circa merces singulas consultò prætermitto; quia facile est inuenire apud alios, qui de his eruditè tractant. Et quanuis suspicer non defuturos, qui in singularum mercium appellationibus mysticum sensum latêre existiment: mihi sufficit, mercatorum nomen, & nomina etiam mercium singularum, quæ hîc exprimuntur, perinde vt sonant, accipere. Quanuis enim suprà nomen mercatorum paulò aliter fuerit vsurpatum; hanc tamen varietatem ænigmatis elegātia capit. Nec verò plurimum diuersitatis est; quia semper in mercatoris nomine ad cupiditatem diuitiarum attenditur. C

Vers. 17. Quo sensu dicatur destitutę diuitiæ.

QVONIAM VNA HORA DESTITVTÆ SVNT TANTÆ DIVITIAE.] Græcè, ἠρημώθη ὁ πλοῦτος, eodē verbo, quo infrà num. 19. de ciuitate dicitur, *desolata est*. Quare nonnulli volunt, *destitui* perinde hîc esse, quasi in nihilum redigi siue destrui; vt Primasius, & Aretas exponunt. Magis tamen placet nostri Riberæ expositio; qui destitutas diuitias exponit, *possessoribus orbatas*. Porrò quanquam Græcè idē verbum hîc exprimitur, quo dicta priùs fuerat ciuitas desolata: at in ciuitate aliqua facilè intelligitur, illam destitui ac derelinqui, esse idem atque destrui. Verùm desertas facere diuitias, non videtur idem esse, atque illas euertere; sed deserere, contemnere, ac derelinquere. Consultò ergo mercatores inducuntur lamentantes, quòd merces pretiosæ atque diuitiæ Babylone quondam plurimi habitæ (id est in Roma ethnica) posteà tamen per subitam Religionis mutationem desertæ ac derelictæ remanserint. Vnde vrbem desolari idem est, atque illam exurere. In diuitiis autem, desertas eas facere, non est eas comburere aut euertere; sed despicere, & pro nihilo ducere. Cuius discriminis ratio ea est, quòd qui eas antea, dum in idolorum superstitione iacebant, æstimabant plurimi; posteà ad fidem conuersi parui duxerunt, ac penitus deseruerunt; & propterea plangunt se auari mercatores, quòd deinceps non sint inuenturi, qui eorum pretiosas merces emant. Atque hæc de prædictis fletibus & lamentationibus dixisse satis sit. Quæ enim de nautis adduntur, ex superiùs annotatis facilem habent applicationem. D

TEXTVS.

Vers. 20. Exulta super eam cælum, & sancti Apostoli, & Prophetæ; quoniam iudicauit Dominus iudicium vestrum de illa. E

COMMENTARIVS.

Confirmatur ex hoc versu, sermonem hic esse de mystica vindicta.

CÆLESTIS VOX, quæ in Romæ conuersione nobis hactenus proposuit ante oculos fletus ac lamenta eorum, qui ex Romæ idololatria rem suam & auctoritatē promouebāt; eadem ipsa mox appositissimè gratulatur de victoria fidelibus omnibus, præsertim Apostolis & Euangelii prædicatoribus (hi enim sunt qui in præsēti appellātur Prophetæ.) Et sanè si de propria vindicta à Deo in ciuitatē aliquā, siue in mundū exercēdā institueretur sermo; minimè cōsentaneū erat, vt Apostolis & Apostolicis viris lætitia & exultatio induceretur. Tametsi enim iusti viri voluptatē capere rectè possēt ex supplicio, quo Deus suos hostes vlciscitur: verū locutio illa, *Exulta cælū*, &c. dū de Apostolis & viris

A sanctimoniâ insignibus agitur, multò meliùs & significantiùs impenditur in peccatorum conuersionem, iuxta illud Christi Domini Lucæ 15. numero 7. *Gaudium erit in cælo super vno peccatore pœnitentiam agente.* Quòd si de vnius peccatoris conuersione & pœnitentia tantopere cælum exultat; quantò magis exultare credendum est, super conuersione illius vrbis, ex qua totius orbis conuersio pendebat?

QVIA IVDICAVIT DOMINVS IVDICIVM VESTRVM DE ILLA.] Id est, quia vos ipsos de illa vltus est. In quo innuitur, Romam Ethnicam, (cui nomen Babylonis tribuitur,) bellum gessisse aduersus cælum, ac præcipuè aduersus Apostolos & Euangelii ministros. Romæ autem conuersio erat præcipua vindicta, quæ fidelium mentem ac desiderium magis expleret. Hanc esse contextus seriem reor. Quare Prophetarum nomine non hîc accipio antiquos Prophetas; nec enim Roma illos insectata est. Sed hoc nomen congruenter Euangelii ministris & concionatoribus adscribitur; præsertim in Apocalypsi, vbi dicitur, *Testimonium Iesu est spiritus Prophetiæ.* Si autem contendat aliquis, verbis illis, *Iudicauit Dominus iudicium vestrum de illa,* significari, sumpsisse Deum mysticam de Babylone vindictam, quam Petrus & Paulus ac veteres etiam Prophetæ prædixerant; non admodùm recusabo.

B

TEXTVS.

Vers. 21. Et sustulit vnus Angelus fortis lapidem quasi molarem magnum, & misit in mare dicens: Hoc impetu mittetur Babylon ciuitas illa magna, & vltrà iam non inuenietur.

C

COMMENTARIVS.

EX iis, quæ capitis huius prologo diximus, constat, hæc non ita à Ioanne recenseri, quasi à se visa sed quasi per cælestem vocem prolata. Cùm autem vox illa è cælo exaudita significet (vti iam diximus) Christianæ Ecclesiæ prædicationem, quæ in B. Petri institutione nitens ad Romæ conuersionem applicabat, quod de illa in sacris Literis sub euersionis allegoria scriptum erat; aptissime nunc post gratulationem Apostolis & Euangelicis ministris factam, subiungitur, mysticam hanc vltionem fore æternam; propterea quòd Romana ciuitas nunquam esset ad idololatriæ vomitum reuersura. Ad cuius rei significationem pereleganter dicitur fortis Angelus ingentem lapidem molarem arripuisse, eumque in mare proiecisse; vbi lapis fuit submersus, nec aliquod illius superfuit vestigium, nec minima formido aut suspicio, fore vt ampliùs inde emergat: deinde verò addidisse, *Hoc impetu mittetur Babylon ciuitas illa magna, & vltrà iam non inuenietur.*

Hæc item verba perinde consideratum iri, quasi à cælesti voce prolata.

D Hæc autem sacra fictio haud dubiè desumpta est ex Ieremiæ cap. 51. 63. vbi loquens de Babylonis subuersione hæc habet: *Cumq; compleueris legere librum istum, ligabis ad eum lapidem, & proiicies illum in medium Euphratem; & dices; Sic submergetur Babylon, & non consurget à facie afflictionis, quam ego adduco super eam, & dissoluetur.* Hunc ad locum respexit Ioannes. Verùm ad expressiorem significationem addidit lapidi adiunctum, molaris magni; & fluuio Euphrati, nomen maris, sicut alibi etiam in Scriptura. Constat ergo, qui hîc fortis Angelus nuncupatur, esse Ieremiam, id quod in sequenti versu magis confirmabitur. Epitheton autem *Fortis,* (præterquam quòd optimè quadrat Ieremiæ, de quo cap. 1. numer. 18. dicitur, *Ego dedi te in ciuitatem munitam, & in columnam ferream, & in murum æreum,* &c. *Et bellabunt aduersum te & non præualebunt,*) idoneum etiam satis fuit ad rei ipsius significationem. Denotatur enim in hoc loco, egregium valdè diuinæ virtutis facinus effulsisse in mystica vindicta, quam de Roma Deus erat sumpturus, & in perpetua idololatriæ expulsione. Quòd autem proiectio magni lapidis in mare sit aptissima figura ad mysticam hanc vindictam adumbrandam, quæ idololatriam prorsus exterminauit, facilè ostenditur ex illis Michææ verbis capit. 7. numero decimo nono, *Proiiciet in profundum maris omnia peccata vestra.*

Vnde hic Apocalypseos locus sit desumptus. In hoc Angelo forti Ieremiam figurari.

Iuxta Scripturæ phrasin; elegãter dici nostra peccata in profundum maris à Deo proiici.

A

TEXTVS.

*Verſ.*22.Et vox citharœdorum,& muſicorum,& tibiâ canentium& tubâ non audietur in te ampliùs, & omnis artifex omnis artis non inuenietur in te ampliùs,& vox molæ non audietur in te ampliùs.

23.Et lux lucernæ non lucebit in te amplius; & vox ſponſi, & ſponſæ non audietur adhuc in te,quia mercatores tui erant principes terræ,quia in veneficiis tuis errauerunt omnes Gentes. B

COMMENTARIVS.

Ex ipſo contextu liquet,duos hoſce verſus cum ſequente referri veluti verba prolata ab Angelo ipſo forti,qui lapidem molarem in mare deiecit. Quo ſtabilitur ampliùs, per Angelum fortem figurari Ieremiam,vt ſuprà dicebamus.Quidquid enim in his verſibus recenſetur de muſico concentu,de artificum ſtrepitu,de piſtrini ſtridore,de nuptiarum tumultu nunquam in Babylone deinceps exaudiendis,deque lucernæ luce in ea nō amplius accendendâ; omnia iſthæc deſumpta ſunt ex Ieremiæ c.25.10.vbi hæc habet inter alia:*Perdamque ex eis vocem gaudii,& vocem lætitiæ; vocem ſponſi,& vocem ſponſæ;vocem molæ,& lumen lucernæ.Et erit vniuerſa terra hæc in ſolitudinem & in ſtuporem.* C

Hunc etiam locum ex Ieremiæ prophetia eſſe deſumptum.

At enim (inquies)non videntur ad rem hæc Ieremiæ verba, vt ad myſticum Romæ excidium applicentur.Nam Ieremias in eo capite verba facit de Ieroſolyma & de Iudæa.Reſpondeo.Cum Ieremiæ teſtimonium ſit allatum ad molaris lapidis comparationem; congruenter ipſemet Angelus, quæ dixit,*Hoc impetu mittetur Babylon*,inducitur de eâdem etiam myſticâ Babylone confirmans, quod olim de Iudæa & Ieroſolyma ipſe enunciauerat. Etenim ſi ibi continetur deſcriptio Ieroſolymitani & Iudaici excidii per Nabuchodonoſorem faciendi;ſi familiaris item eſt Ieremiæ locutio,vt eiuſmodi deſcriptione ingentem ruinam ſignificet:aptiſſimè intelligitur Ieremias, quod de Iudæa prædixit,de myſtica etiam Babylone pronunciare cuius ruinam ipſe deſcribit. Illud igitur in hoc Apocalypſeos loco innuitur, ad myſticam Babylonis vaſtationem ſignificanter ſatis & eleganter transferri,quod Ieremias de Ieroſolymæ excidio affirmauerat.

Diluitur obiectio contra noſtram expoſitionē

Reliquum eſt, vt conſideremus,cur Ieremias coniungat in hoc loco vocem gaudii,vocem ſponſi & ſponſæ,vocem molæ & lumen lucernæ? Cur inſuper in præſenti vox cæleſtis ex Ieremiæ perſona ſubiungat,*Omnis artifex omnis artis non inuenietur in te amplius?* Reſpondetur, Romæ conuerſionem à Ieremia depingi,veluti Babylonis(quæ eſt Roma ethnica) vaſtationem. atqui ad vrbis alicuius ruinam & euerſionem exprimendam vti ſolet Ieremias hac loquendi ratione;vt videre eſt in loco ſuperiùs adducto ex illius cap.25.10. Quòd ſi liber Regum quartus fuit à Ieremia conſcriptus;in eo quidem, cap.24.14.& 16.dicitur Nabuchodonoſor tranſtuliſſe *in Babylonem omnem artificem,& incluſorem.* Atque ita in Ieroſolymæ excidio,ad quod alluditur,habemus ex Ieremia, nullum in ea artificis murmur, nullum muſicæ concentum,nullam nuptiarum vocem,nullum lucernæ lumen,nullum molæ ſtrepitum remanſiſſe. D

Cur Ieremias prædicto in loco vocē gaudii, vocem ſpōſi & ſponſæ, vocem molæ & lumen lucernæ coniunxerit?

Facili autem negotio quiuis animaduertet, hæc omnia conducere ad ſignificandam ingentem alicuius loci vaſtitatem & ſolitudinem; vbi plurima quondam frequentia & concurſus fiebat. In quacumque enim vrbe frequens eſt hominum cœtus,videre eſt faſtis diebus artificum & operarum ſtrepitu omnia perſonare; nefaſtis verò muſicâ, harmoniâ atque lætitiâ; ſingulis item noctibus lucernæ accenduntur:quæ indicio ſunt homines inibi habitare. Nocte etiam fieri ſolebant nuptiæ, vt ex aliquot Scripturæ locis colligitur.Itaque quicumque locus hominum celebritate colitur, nunquam in eo deeſt aliquid,quod ſtrepitum edat, & oculis atque auribus commorantium ibi hominū frequentiam repræſentet. Quamobrem,vt denotaretur,ex tanto illo Romæ ethnicæ concurſu, celebritate & frequentiâ,nullum ferè rerum ethnicarum veſtigium deinceps reliquum fore;concinnè introducitur Ieremias aſſeuerans,nullum ex tot rebus & officinis murmur auribus excipiendum eſſe.Et forſan hæc locutio prouerbii ſpeciem habebat ex ipſo Ieremiæ loco. E

Veruntamen in eo,quòd quater in textu reputatur, *non audietur in te,non lucebit in te*, &c. admonemur, opinor, magnam illam myſticæ Babylonis euerſionem à Ieremia prædictam, non in ſenſu (quod aiunt,)materiali,ſed in formali eſſe accipiendam.Etenim ſi de propria & materiali exciſione ſermo eſſet;cùm dictum iam fuiſſet,Babylonem non ſecus ac Sodomam,flammis exuſtum iri; nihil opus erat poſteà repetere,*Lux lucernæ non lucebit in te;vox molæ non audietur in te*, &c. Ceterùm cùm poſt Romæ conuerſionē muſici adhuc concentus,nuptiæ,lux & hominū frequentia non eſſent defutura; ideo Romæ ethnicæ quater iteratur,*non in te,non in te.* Quod eſt dicere; Romanis quidem non defore

Quid lateat myſterii in ea quater iteratâ negatione, Non audietur in te, Non lucebit in te, &c.

har-

A harmoniam, lætitiam & voluptatem; Romæ verò ethnicæ defore omnino: tunc enim nō iam ethnicam & idololatricem, sed Christianam & Catholicam fore. Non igitur eis deerit honesta liberalium artium & mechanicarum exercitatio: id tamen non Romæ ethnicæ accidet, sed Catholicæ, quasi ex illa ad hanc sint artifices & inclusores translati; sicut olim ex Ierosolyma translati sunt Babylonem. Rursus non aberit naturalis philosophiæ lucerna; non tamen in Roma veteri, sed nouâ. Demum nuptiæ & connubia aderunt, quibus Romanorum series propagetur; non tamen id vetus Roma, sed noua experietur; quam Deus loco veteris ædificabit, atque ita deinceps ea omnia abhorrebunt à ritibus & cæremoniis ethnicis; & iis erunt signis insignita, quæ satis denotent, obiisse iam veterem hominem; viuere autem nouam creaturam.

QVIA MERCATORES TVI ERANT PRINCIPES TERRÆ.] Triplicem sacer textus rationem reddit vastitatis Romæ ethnicæ; Prima est, *Quia mercatores tui erant principes terræ.* quasi dicat; Quia decreuit præpotens Deus immanem illam exterminare tyrannidem, qua mercatores per idololatriæ cultum compendia facientes, erant ipsimet principes ac magistratus: qui idcirco Christianos persequebantur, vt hac ratione rem suam & auctoritatem augerent, & suis morem gererent cupiditatibus. Vide suprà dicta numero 3. ad ea verba, *Mercatores terræ de virtute deliciarum eius diuites facti sunt.*

Vers. 23. Triplex Babylonici excidii ratio in sacro textu traditur. Prima ratio.

B Altera causa, quam textus designat, est; *Quia in veneficiis tuis errauerunt omnes Gentes,* id est, quia Roma suis præstigiis ac veneficiis totum orbem in idololatriæ amentiam pellexerat; quare totius mundi remedium ex Romæ ethnicæ ruina pendebat. His duabus causis adiungitur in versu sequenti tertia.

Secunda.

TEXTVS.

C *Vers. 24.* Et in ea sanguis Prophetarum & sanctorum inuentus est, & omnium, qui interfecti sunt in terra.

COMMENTARIVS.

QVEMADMODVM in superioribus versibus loquebatur Ieremias; ita etiam huius versus verba eidem adscribuntur, per allusionem ad id, quod Ieremias de Ierosolyma scribit cap. 2. 34. *In alis tuis inuentus est sanguis animarum pauperum & innocentum.* Quo innuitur, quod Ieremias de Ierosolymorum vrbe descripsit, pleniùs in Roma ethnica fuisse completum: atque adeò, vt Ieremias illam Ierosolymitani excidii causam affert, ita etiam eandem de mystica Romæ ethnicæ ruinâ causam adducere videri. Etenim, cùm Ieremias præsignificauerit mysticum Romæ veteris interitum, (illius inquam, quæ Christianos affligebat, & contrucidabat) eo ipso supponebat, Romam ipsam esse, quæ Christianorum sanguinem profundebat. In ipsa verò locutionis figura videtur inuolui allusio ad homicidam aliquem, qui indiciis euidentibus de cæde conuincitur; propterea quòd eius gladius sanguine

Tertia.

D imbutus repertus sit. Sensus ergo est; Romam ethnicam fuisse manifestè conuictam de nece, quam Prophetis, virisque sanctissimis intulit. Prophetarum autem nomine Euangelicos prædicatores intelligo, vt suprà notaui. Si verò quispiam contendat, de ipsis antiquis Prophetis Ierosolymæ occisis verba fieri; forsan dici potest propter delicti similitudinem scelus illud Romæ fuisse deprehensum. Additur mox, non solùm Romam in diuino iudicio fuisse conuictam tanquam præcipuam Martyrum in ea occisorum auctricem; sed Martyrum etiam omnium, quotquot per totum terrarum orbē necabantur; quia vniuersæ huiusmodi cædes Romæ ipsius imperio, auctoritate, exemplo, aut saltem libito fiebant. Quamobrem verè satis dicitur Roma esse infecta cruore Martyrum omnium, qui pro Christo occubuerant. Nam illi ipsi, quos perfida Ierosolyma de medio sustulit, vt Iacobus & alii, omnes Romanorum auctoritate perempti sunt; iuxta illud Ioan. 18. 31. *Nobis non licet interficere quenquam.* Tantus igitur, tamque copiosus Martyrum cruor, quo Roma ethnica redundabat, grauissimam pariter ac nobilissimā poscebat vltionem; in qua Martyres ipsi cernerent fructum vberrimum, quem effusus illorum sanguis, & orbem vniuersum irrigans produxerat.

Cur Martyrum omnium in terra occisorum sanguis vni Romæ ethnicæ adscribatur?

E Hac denique expositione fit satis argumento Bedæ; qui ex versiculi huius verbis probare contendebat, per Babylonem in Apocalypsi non Romam, sed impiorum omnium Rempublicam adumbrari; cui etiam argumento ante nos optimè Ribera responderat.

CAPVT XIX.

Prologus de huius capitis argumento.

Argumentũ capitis vndevigesimi.

APITA 17. & 18. cum decimi sexti parte, continent Prophetiam de Romæ ad Christi fidem conuersione sub vltionis de Babylone sumendæ figura. Constat autem Romæ conuersioni successisse copiosam mox in omnibus prouinciis messem; donec totum demum Imperium ad Christianæ Religionis portum se reciperet. Hic igitur Christianæ Religionis processus, qui Romæ conuersionem subsecuturus erat, est ipsissimum capitis huius argumentum. Quare sicut Romæ conuersio depicta fuit sub magnæ vindictæ specie; sic etiam conuersio ipsius Imperii per allegoriam non absimilem describitur. Verùm exordium sumi- B tur ex quadruplici Alleluia; quibus significatur lætitia atque voluptas, quam vniuersa Ecclesia ex Gentium subiugatione, id est ad Christi fidem conuersione, percepit. Deinde sequitur gaudium & exultatio de nuptiis Agni, (quæ symbolice repræsentant cumulatam lætitiæ celebritatem ob publicam Christianæ Religionis professionem in Roma, quæ præcipua est Christi sponsa) & singulatim de nuptiarum cœna agitur. His adnectitur Ioannis affectus, qui adorandi studio sese ad Angeli pedes prouoluit. Posteà proponitur cælestis prædicatorum Euangelii exercitus, qui ad percutiendas mystico gladio Gentes post Babylonis exustionem erat proditurus. Porrò cæli aues ad magnificas epulas inuitantur: qua allegoria innuitur gaudium ac voluptas, quam Angeli ex innumerabilium Gentium conuersione & salute accepturi erant. Denique subiicitur magnæ huius conuersionis figura, quæ est victoria insignis à cælesti exercitu reportata, necnon cædes in aduersariorum exercitu facta. Hęc est totius capitis summa. Et sanè defessus iam referendo, atque impugnando eorum opiniones, qui, quidquid vindictam sonat, pro vindicta propria accipiunt, & ferè omnia ad famosi Antichristi tempora reuocari volunt; satis mihi esse arbitror ea retulisse, quæ in superioribus capitibus adduxi, vt probarem vindictam huiusmodi à Christo desumptam in sensu mystico esse intelligendam, & pro Gentium conuersione vsurpandam: idque esse sacrarum Literarum stilo familiare, & sacri hu- C ius ænigmatis excellentiâ satis dignum. Quapropter nihil est, cur nouas nunc congeram rationes; sed satis superque erit, si totius acoluthiæ filum, & apta partium singularum applicatio expendantur: & insignes ad multa sacræ Scripturæ capita allusiones, quibus Spiritus sanctus hoc, præ ceteris omnibus Apocalypseos capitibus, ornauit.

TEXTVS.

Quæ est prima capitis huius pars, de quadruplici Alleluia quod Ioannes audiuit. D

Vers. 1. Post hæc audiui quasi vocem turbarum multarum in cælo dicentium:
Alleluia: salus, & gloria, & virtus Deo nostro est.
2. Quia vera & iusta iudicia sunt eius, qui iudicauit de meretrice magna, quæ
corrupit terram in prostitutione sua: & vindicauit sanguinem seruorum
suorum de manibus eius.
3. Et iterum dixerunt, Alleluia; & fumus eius ascendit in sæcula sæculorum.
4. Et ceciderunt seniores viginti quatuor, & quatuor animalia, & adorauerunt
Deum sedentem super thronum dicentes: Amen, Alleluia: E
5. Et vox de throno exiuit dicens: Laudem dicite Deo nostro omnes serui eius,
& qui timetis eum, pusilli & magni.
6. Et audiui quasi vocem turbæ magnæ, & sicut vocem aquarum multarum,
& sicut vocem tonitruorum magnorum dicentium, Alleluia; quoniam regnauit Dominus Deus noster omnipotens.

NOTATIO I.

De legitima lectione.

Variæ lectiones circa sex versiculos præcedētes.

Primo Ambrosius, Beda, & Haymo numero 1. pro *turbarum*, corruptè legũt *tubarum*. & numero 6. *tubæ*, pro *turbæ*. De legitima lectione iam constat ex Græcis codicibus, ex Louaniensium notatione, & nouissimè ex editione Vaticana, quanuis Græcè vtrobique legatur *turbæ* in singulari numero; quod tamen non immutat sensum.

A Secundò, non deest, qui contendat, numero 1. non esse legendum *salus*, sed *laus*, fortè, quia nomen salus non ita aptè illius explicationi quadrat. Ita Ribera, qui addit insuper non esse inscribendum verbum *est*, vbi legimus, *Deo nostro est*. Sed eius loco subaudiendum verbum *sit*, ita vt in optatiuo dicatur, *Laus, & gloria, & virtus sit Deo*, id est, laudetur Deus ab omnibus; ille potens sit, & omnes ei pareant. Nihilominus, si mihi daretur optio, eligerē planè correctæ Vulgatæ lectionem, *Salus, & gloria, & virtus Deo nostro est*. quantò magis cùm optio non detur, sed ad eam sequendam teneamur. Et quidem ex commentario & notationibus clarè elicitur veram lectionem esse eam quam editio Vaticana confirmat. Legitimus namque sensus est eiusmodi; *Salus, & gloria, & virtus Deo nostro est*; id est, Dei est salus, gloria, & virtus. Atque hic quidem debet esse sensus, quanuis legatur *sit*. Nec enim ita est sensus intelligendus, vt Deo gloriam, & virtutem optemus: sed potiùs vt illi salutem, gloriam & virtutem tribuenda esse agnoscamus. Porrò quamquam nonnulli Græci codices legunt ἡ σωτηρία, καὶ ἡ δόξα, καὶ ἡ τιμὴ, καὶ ἡ δύναμις: id est salus, & gloria, & honor, & virtus: alii tamen Græci item codices latino ex æquo respondent. Et hanc esse veram lectionem constabit ex allusione, de quà infrà dicemus notatione secunda.

B

COMMENTARIVS.

Quorsum hic quadruplex apponatur Alleluia.

In quadruplici Alleluia notandum primò est, vocem hanc non significare solùm id, quod est *laudare Deum*; sed etiam, eum laudare extollendo cum lætitia vocem, vt in rebus lætis fieri solet: atque ita continet acclamationem cum exhortatione, vt bene hîc Ribera & Viegas adnotarunt.

Vox turbarum multarum à quonam consideretur esse prolata.

Deinde duo prima Alleluia dicuntur in textu fuisse, *Vox turbarum multarum in cælo dicentium Alleluia*. Ex quo dubitatiuncula suboritur; vtrùm scilicet hæc vox sit accipienda tanquam ab eisdem prolata, qui in cap. 18. loquebantur. Etenim vt ibi vidimus, vox illa de cælo (cuius Ioannes meminit ca. 18. 4. cùm ait; *Et audiui aliam vocem de cælo dicentem: Exite de illa populus meus*,) perducitur ad finem vsque ca. 18. & repræsentat Ecclesiæ vocem. Nam Christianæ Ecclesiæ in terris militanti nomen cæli in Apocalypsi tribui, vidimus aliàs. Vnde & hæc vox, cuius nunc meminit Ioannes, ipsius item Ecclesiæ vox
C videtur esse propria, quandoquidem similiter est vox de cælo. Si ergo ipsamet Ecclesia pergit adhuc loquens; quorsum ait Ioannes, *Post hæc audiui, quasi vocem in cælo dicentem Alleluia?* Respondeo, vtramque quidem vocem eiusdem esse Ecclesiæ; verùm vt significaretur fidelium numerum post conflagrationem Babylonis mirum in modum excreuisse; ideo cælestem vocem, quam Ioannes audiuit proferentem Alleluia, fuisse *quasi vocem turbarum multarum*, quasi clariùs diceret, priorem quidem vocem capitis 18. non fuisse vocem adeò magnarum turbarum. Atque vt hanc exprimeret distinctionem, addit modò, *Post hæc audiui quasi vocem turbarum multarum in cælo*.

In quadruplicis Alleluia distinctione quid sit obseruandum.

Præterea in distinctione quatuor Alleluia obseruandum est, duo prima cælesti turbæ magnæ attribui; tertium senioribus & animalibus; quartum eidem turbæ magnæ: sed adiungitur illi sonus aquarum multarum & tonitruorum magnorum; & cuilibet Alleluia nonnihil ampliùs adnectitur. Nam primo subditur, *Salus, & gloria, & virtus Deo nostro est; quia vera & iusta iudicia eius, qui iudicauit de meretrice magna*. Post secundum subiicitur; *Et fumus ascẽdit in sæcula sæculorum*. Tertium comitatur, *Amen*. Quartum verò, *Quoniam regnauit Deus noster*. Quibus in omnibus mirum subesse artificium, quale excellentissimi ænigmatis esse oportet, inferiùs constabit.

Prima expositio quatuor Alleluia propositu. *Prædicta explicandi ratio non probatur.*

Iam, vt ad quatuor Alleluia distinctionem deueniamus; existimabit quispiam in eis quasi præci-
D puum scopum intendi quatuor principalia diuinæ prouidentiæ attributa; nempe Virtutem, Beneficentiam, Æquitatem, Sapientiam. Potest enim non ineptè considerari, quatuor hæc attributa in mystica Romæ conflagratione cumprimis excelluisse; atque adeò congruens valde esse, vti Deus commendetur propter quadruplicis huius attributi gloriam & excellentiam, quæ in eo opere elucescit. Verùm vt quid sentiam, exponam; planè non video, quî possit eiusmodi consideratio applicari ad id, quod textus refert. Ait enim, duas primas voces esse cælestis multitudinis; tertiam seniorum & animalium; & quartam ipsiusmet rursus turbæ magnę, necnon aquarum multarum & tonitruorum. Adhæc; quod singulis Alleluia subiungitur, non rectè consonat cum quatuor attributorum significatione. Nam, vt alia omittam; quòd seniores & animalia clamant, non tam videtur præseferre nouam laudem, quàm superiorum confirmationem. Nec enim aliud dicunt, nisi *Amen, Alleluia*. Quod verò post Alleluia primum subditur, non solùm virtutem respicit; sed beneficentiam quoque. Siquidem dicitur, *Salus, & gloria, & virtus*.

Quærendum ergo est aliquid absolutius & perfectius. Et meâ quidem sententiâ, quod statim subiiciam, planè & cumulatè satisfacit; quanuis ad pleniorem ipsius probationem forsitan opus sit, vt

lector assensum atque sententiam cohibeat, donec secundam notationem infrà substituendam perlegerit. Ibi enim exprimitur allusio perelegans, quam hic Apocalypseos textus in quadruplici Alleluia absque dubitatione respexit: atque ex illa allusione pendet perfecta textus intelligentia. Priùs tamen ipsum rei argumentum & series mihi simpliciter proponenda sunt, & ex reipsa ratio quadruplicis Alleluia petenda. Quod & ad percipiendum Psalmorum, ad quos alluditur, mysterium haud parum iuuerit.

A

Vera sententia de quadruplicis Alleluia explanatione relata ad quadruplicem laudem Deo ab Ecclesia tributam.

Hoc ergo quadruplex Alleluia denotat perfectissimam laudem, quam Christiana Ecclesia Deo decantauit ob victoriam, quam illi ex Roma comparauit. Hæc autem perfecta laus quatuor complectitur partes quadruplici Alleluia respondentes. Prima pars fuit, fide ipsa firmiter cognoscere illius admirandi facinoris magnitudinem, & quantum Beatissimæ Trinitati honoris & gloriæ propterea tribuendum esset. Secunda fuit, Deo ipsi non solum fide, sed Christianæ etiam vitæ integritate laudem deferre, quæ laudandi ratio diuturna est. Nam solius fidei laudatio non ita in longum tempus perduraret, nisi illam perfectæ vitæ sanctimonia sociaret. Constat enim Christianos eos, qui Deum vitæ sanctitate non commendauerint, illum non in æternum laudaturos, sed blasphematuros potiùs. Constat insuper, iuxta familiarem Scripturæ locutionem, Deum sanctâ Christianorum vitâ imprimis commendari. Vnde dicitur Ps. 110. 10. *Initium sapientiæ timor Domini, intellectus bonus omnibus facientibus eum, laudatio eius manet in sæculum sæculi.* Vbi *laudatio eius* vocatur ea laus, quam Dei timor illi attribuit, id est laus, quam pietas illi defert, vt in eius Psalmi commentario perspicietur.

B

Huic duplici laudi accedit tertia, quam Deo tribuunt ipsius ministri (nempe sacerdotes & Euangelici concionatores) in suorum munerum functione, id est in Missæ sacrificio, in concionibus, in diuinis officiis decantandis. Et laus hæc tertia, est laus publica, & totius Ecclesiæ nomine oblata, nec solùm ipsis Dei laudatoribus fructuosa, sed ad aliorum etiam conuersionem efficacissima. Hæc triplex laudis ratio in eo consistit, vt quilibet Deum collaudet, tum fidei cognitione, tum eâ vitæ integritate & innocentiâ, quæ ad ipsius salutem consequendam sit satis. tum etiam vt Ecclesiæ ministri pro virili parte in mundi conuersionem incumbant, & suo quisque in munere diuinam prouehat gloriam. Sed præter tria hæc laudum genera Spiritus sanctus Christianos homines ad nouæ laudis fastigium euocat, nimirum vt singulares omnes tam summi, quàm infimi, licet peculiari ministrorum officio non fungantur, ad maiorem Dei gloriam animum & mentem omni studio & contentione adiiciant; idque tum optimo vitæ exemplo, tum etiam ceteris omnibus, quibus ad quarumlibet animarum conuersionem & salutem allaborare possint. Licebit hoc intelligere, si consideremus alicuius familiæ valde religiosæ insignem zelum atque feruorem, vbi & ianitor & coquus & quiuis alius pro cuiusque facultate precibus, piis colloquiis & admirabili vitæ exemplo valent commune bonum, id est maiorem Dei gloriam in animarum conuersione & perfectione promouere.

C

Primitiuorũ Christianorum feruor & ardens ad perfectionẽ contentio.

1. Pet. 3. 1.

Hoc igitur, quod singulari Dei beneficio in religiosis aliquot familiis hodie fulget, enituit maximè in primæuis illis nascentis Ecclesiæ fidelibus; quando vel infimæ mulieres Christianæ & piis verbis & vitæ sanctimoniâ efficaces erant ad suos ipsarum coniuges Christianæ fidei subiiciendos: vt ait B. Petrus in illa notanda sententia; *Siqui non credunt verbo, per mulierum conuersationem sine verbo lucrifiunt.* Similiter etiam in prioribus illis sæculis post publicam Christianæ Religionis in Christiana vrbe exercitationem, hanc ferè Deus vim ac robur Christianis hominibus suppeditabat; vt Canticorum cap. 4. depingitur. Atque Christiani populi vnitas & concordia in ea quarta laudis ratione, ex terrarum orbe idololatriam reapse dispulit, & Romanum Imperium in Christianæ fidei ditionem redegit. Quin etiam nostrâ hac tempestate si summus præpotensque Deus perfectionis & sanctitatis studium in Christiano populo excitaret, & Ecclesiam ad primæuum illum feruorem reuocaret, & ad acerrimam illam in aliorum salute procuranda contentionem; næ admirabilis inde fructus & emolumentum in Maurorum, & Hæreticorum animis sequeretur. Itaque illud imprimis foret ad infidelium conuersionem efficacissimum, & ad eos inflammandos cælesti Spiritus diuini igne; si fideles omnes pariter conspirarent ad Dei gloriam omni virium contentione procurandam; ita vt ipsorum voces atque opera simul consentirent, & in idem studium accuratissime incumberent.

D

Applicatio prædictæ interpretationis ad contextum.

Quid primum Alleluia in se includat; & quomodo ad textum ipsũ aptetur.

Dei potẽtia in hominibus à periculis eruendis.

Quanta fuerit Dei in Ecclesiam misericordia, quam nulla hominum peccata impedierint.

Contextum iam ipsum ad hanc nostram ratiocinationem aptemus, oportet. Primum Alleluia indicat laudem, quam Deo fideles deferebant eo ipso, quòd admirandi illius operis à Deo in Romæ victoria gesti amplitudinem & excellentiam recognoscerent. In huiusmodi explicatione facilè cerni potest, quàm congruenter cohæreat, vt prima laus contineat cognitionem pariter ac confessionẽ illius ingentis beneficii in Ecclesiam collati. Etenim fidei lumen, & quod per illud adipiscimur, est præcipuum ceterorum fundamentum. Deinde in iis verbis, *Salus, & gloria, & virtus Deo,* tria perstringũtur adnotatu dignissima, & Beatissimæ Trinitati gloriosissima. Primum est, persecutionum magnitudinem, quas Roma ethnica excitauit, non fuisse potentem, vt Christianum nomen extingueret; quinimò Ecclesiam integram ex eis & illæsam euasuram. Atque hoc est proprie, *salus:* quæ sonat ereptionem à periculis: idemque innuit vox Græca, σωτηρία. quæ deriuatur à verbo, σώω, id est, saluo, & incolumem reddo. In quo laudatur maximè Dei potentia; quæ tot tantisque periculis Ecclesiam eripuerit. Secundum, quod in iis verbis attingitur, illud est; peccata scilicet eorundem fidelium, quæ Deus per eiusmodi persecutiones plectebat, non fuisse satis, vt præcipuum Dei finem & scopum impedirent, & consilium de gloriosissima illa victoria Christianæ Ecclesiæ conferenda. Id quod propriè ad Dei gloriam spectat; iuxta illud Pauli, *Omnes peccauerunt, & egent gloriâ Dei.* Et certè admirabile omnino est, Deum ipsorum fidelium peccatis veluti instrumento vti ad suã ipsius gloriam & Christianæ Ecclesiæ victoriam propagandas. Dum enim permittebat ad plectenda Christianorum scelera (seu magna, seu parua) magnas aduersus gentem Christianam excitari persecutiones; iis ipsis persecutionibus tanquam instrumento vtebatur, vt Romam ethnicam Ecclesiæ Christianæ subiiceret. In quo maximè splendet ipsius Dei gloria & Christi redemptionis efficacia; dum scilicet ex nostris flagitiis & suam ipsius gloriam, & nostram vtilitatem promouet. Tertium denique ponderãdum est, quod spectat ad diuini Spiritus sanctificantis virtutem & efficaciam, quæ in eo Ecclesiæ triũ-

E

A pho de Roma parto enitur. Nec enim eiusmodi fuit victoria, quæ hominum armis, industriâ & cõtentione obtineretur; sed spiritus cælestis virtute & admirabili efficientia, quæ Romanorum corda potuit immutare, & suaui Euangelii iugo submittere. Et secundùm hunc sensum solet non semel in sacris Literis nomen *virtus* vsurpari, vt posteà expendemus.

Diuini spiritus efficacitas in Roma ad fidem traducenda.

Ex his ergo tribus perfectionibus, potentia eripiendi Ecclesiam ab omni ingruenti periculo cõgruenter Patri tribuitur, Gloria redemptionis, Filio; & virtus sanctificandi, Spiritui sancto. Namque vt in Apostolorum Symbolo nostra fides reducitur primò ad creandi omnipotentiam, quæ Patri attribuitur; ad redemptionis opus, quod Filio; & ad fidelium sanctificationem, quæ Spiritui sancto: (ita vt in toto Symbolo illustrissima quædam sanctissimæ Trinitatis confessio contineatur:) sic etiam admirabili quodam artificio tota laus, quam Christiana Ecclesia Deo detulit propter victoriam de Roma partam, reuocatur ad clarissimam quandam ipsius Trinitatis laudationem; quæ illis includitur verbis, *Salus, & gloria, & virtus Deo.* Si autem quispiam exoptet, vt prima vox creandi potentiam aliquo modo repræsentet; facilè cum eo consentiemus, si dicamus, maximam potentiam ad homines è periculis eripiendos, quæ nomine salutis exprimitur, mirum in modum excelluisse in noua illa
B vindictæ de Roma sumptæ ratione: atque adeò vt Roma ipsa integra & superstes per nouæ Romæ creationem euaderet; iuxta illud de noua creatura, quod Paulo ita familiare est.

Quomodo tria illa, Salus & gloria & virtus, tribus diuinis personis per attributionem accommodentur.

QVIA VERA ET IVSTA IVDICIA SVNT EIVS.] In his verbis (vt ex ipso contextu videre est) redditur ratio de ea laude, quæ superiùs perstricta fuerat tribus illis nominibus, *Salus, & gloria, & virtus Deo nostro*, quod perinde est, quasi dicatur, in Dei æquissimo iudicio, quo Romam Ecclesiæ subiecit, eminuisse imprimis infinitam ipsius Dei potentiam ad suos è quolibet periculo liberandos; & illustrissimam pariter gloriam, quæ ex nostrorum flagitiorum tenebris conspicuam elicit lucem, necnon diuinam virtutem ad hominum mentes sanctificandas, quæ Romanorum superbiam fregit. Dum autem dicuntur tria hæc in diuini iudicii iustitia, quæ Romam superauit, excellere; manifestè constat de Romæ conuersione ita verba fieri, quasi de ingenti quadam vindicta; satis tamen eleganter, vt sæpè explicuimus. Ac propterea Romæ idololatriæ & crudelitatis culpa põderatur: quin etiã propterea admirabili quodam modo *iudicauit*, id est damnauit Deus & destruxit meretricem magnam; nẽpe veterem Romam quatenus ethnicam. *Et vindicauit sanguinem seruorum suorum de manibus eius.* Sumitur hic allegoria ab insigni quadam impudica & crudeli meretrice. Atque in iis verbis, *Quæ corrupit ter-*
C *ram in prostitutione sua*, innuitur, illam falso & commentitio idolorum cultu terram contaminasse: quippe omnes cum illa ad spiritalem fornicationem turpiter miscebantur. Indicatur autem in huiusmodi locutione tantæ contagionis toto orbe serpentis culpam in vnam Romam meritò conferendam; ad eum fere modum, quo infamis aliqua meretrix vrbem aliquam diceretur morbo Gallico & exitiabili luce infecisse.

Vers. 2. Quorsum hic dicantur vera & iusta Dei iudicia.

Sed iam ad secundum Alleluia gradum faciamus. *Et iterum dixerunt Alleluia; & fumus eius ascendit in sæcula sæculorum.* Secundam laudem, quam ex Romæ victoria Deo tribuit Ecclesia, diximus suprà fuisse integram & sanctam Christianorum hominum vitam. Hæc enim Deo laudem defert, non minùs quàm beneficii confessio & prædicatio. Id quod clarius est, quàm vt sacrarum Literarum exemplis stabilire opus sit. Est igitur elegantissimum, quod huic secundo Alleluia adiungitur; nempe, *Et fumus eius ascendit in sæcula sæculorum.* Quibus verbis indicatur, ex hoc secundo Alleluia redundare fumi ex Babylonico incendio erumpentis perpetuitatem. Et quamuis si externam attendamus faciem, mirũ valde ac peregrinum videatur, quòd ex ea laude, quæ Deo ob vindictam de Babylone sumptam tribuitur, proueniat illius fumi æternitas; ænigmate tamen rite explicato, mirificè omnia consentiunt.
D Etenim Babylonis fumus denotat eam gloriam, quæ ad Deum redundat ex Christianæ Religionis igne in Roma accenso, vt latè suprà ostendimus capit. 14. notatione quinta. Et verò integra ac sancta Romanorum vita post Christianam Religionem susceptam, efficit, vt illitis ignis gloria perpetuò duret. Nam si asseueratur his verbis, veræ Religionis ignem nunquam Romæ extinctum iri; id quidem ex eo maximè pendet, vt Romæ semper degant homines vitæ puritate & sanctimoniâ præditi. Hoc autem insigne beneficium pollicetur Deus, dum confirmat, fumum eius in sæculorum sæcula ascensurum: alioqui vera Religio neutiquam Romæ duraret, si vitæ sanctitas inibi omnino deficeret.

Secundum Alleluia, & laus, quam in se continet, explicantur.

Babylonis fumus ascẽdens in sæcula sæculorum quid mysticè adumbret.

Sequitur tertium Alleluia; & laudem sanè tertiam illam esse diximus, quæ immortali Deo fuit Missis, concionibus & diuinis officiis decantata. Si ergo seniores designant Christianæ Ecclesiæ sacerdotes, quos eadem semper Ecclesia Presbyteros appellauit; si per quatuor item animalia, Episcopi & Euangelii prædicatores figurantur: apposite satis dicitur tertium hoc Alleluia à quatuor animalibus & viginti quatuor senioribus esse prolatum. Quòd autem procidentes, & Deum adorantes
E hoc Alleluia conclamasse dicuntur; facit hoc ad maximam diuinæ maiestatis reuerentiam, qua pii ac deuoti sacerdotes sacrum faciunt, & diuinum officium persoluunt. Indicatur similiter quantâ ipsiusmet Dei veneratione ministri Euangelici suas exequantur partes, & diuini verbi semen spargant. Quod item est mystici sacrificii genus, vt Paulus innuit ad Roman. 15.16. Porrò vox *Amen*, quæ cum tertio coniungitur Alleluia, significat proprium esse sacerdotum & ministrorum Euangelii ceteros omnes in fide & vitæ sanctitate roborare: quod perinde est, quasi Ecclesiæ laudes Deo oblatas confirmare. Quis autem non videat, quo tempore illustrissima illa de Romano populo victoria fuit parta, copiosam sacrificiorum multitudinem pro gratiarum actione à nostris sacerdotibus fuisse Deo oblatam; nec minorem concionum numerum ab Euangelicis concionatoribus habitum; vt fideles cohortarentur ad debitas pro tanto beneficio grates diuinæ clementiæ agendas.

Tertij Alleluia, & laudis, quam in se includit, expositio.

Superest, vt de quarto Alleluia nonnihil etiam dicamus. Quare cùm in quarta laude potissimùm splendeat ingens efficacitas, quam Deus summis & infimis, viris ac fœminis, sæcularibus & Religiosis hominibus conferebat; ideo ante quartum Alleluia auditur de throno vox, quæ efficacem diuini Spiritus instinctum & afflatum adumbrat, necnon spiritum illum vegetum ac robustum, quem Deus Ecclesiæ largitus est ad maiorem ipsius Dei gloriam in proximorum conuersione ac perfe-

Quartum Alleluia, & quarta pariter laus Deo inde redundans.

ctione

ctione strenuè procurandam. Hoc namque studium, hæc contentio atque conatus cælestem in cæterorum animis ignem accendendi, nondum ante diuini Spiritus aduentum, fuerant mundo concessa. *Nondum enim fuerat Spiritus datus; quia Iesus nondum erat glorificatus.* At postquam Christus ad æterni Patris dexteram in cælesti solio consedit; hunc inde efficacissimum ignem nō in Apostolos solùm, sed etiā in populum fidelium copiosè dimisit. Hæc igitur animi alacritas atque contentio, quam suis fidelibus suppeditabat Deus ad ipsius gloriam & laudem rebus in omnibus prouehendam, significāter satis adumbratur in iis verbis; *Vox de throno exiuit dicens, Laudem dicite Deo nostro omnes serui eius, & qui timetis eum pusilli & magni*, quasi diceret; non ea mihi solùm est voluntas, vt sacerdotes & concionatores Christi gloriam extollant, & in proximorum salutem incumbentes sacrum pro eis frequenter faciant: verùm etiam Christianos omnes siue humiles, siue sublimes suo modo sacerdotes & prædicatores mysticè tamen, fieri volo; id verò magna cum efficacia. Si autem aliquo in sæculo cælestis hic feruor de maiori Dei gloria, & proximorum salute conquirenda in Christianorū animis æstuauit; certè id imprimis accidisse credendum est sub Romæ conuersionem; vt inde ad totius Gentilitatis conuersionem sese extenderet. Cùm enim tanta diuersarum Gentium & nationum multitudo ad fidem conuertenda esset; cumque sacerdotum hoc munere fungentium numerus neutiquam esset satis: credibile valde est, Deum ceterorum omnium Christianorum ministerio ad tantum hoc opus fuisse vsum. Sicuti in Salomonici templi dedicatione ingens victimarum multitudo, quæ Deo erant immolandæ, Salomonem impulit, vt atrii exterioris pauimento pro altari vteretur; vt videre est 3. Reg. 8. 64. *In die illa sanctificauit Rex medium atrii.* B

Quid per vocem turbæ magnæ, per vocem aquarum multarum & per vocē tonitruorū magnorum figuretur.

Sanctificati ergo fideles tam pusilli, quàm magni per diuini Spiritus ignem, perque efficacissimā Dei vocationem, incubuerunt omnes pariter in maiorem Dei gloriam & totius Romani Imperii conuersionem. Id enim innuunt verba sequentia: *Et audiui quasi vocem turbæ magnæ, & sicut vocem aquarū multarum, & sicut vocem tonitruorum magnorum dicentium Alleluia*, vbi nomen turbę magnæ denotat ingentem multitudinem. Verùm, ne intelligeretur, qui in mundi conuersione laborabant, eos esse vnius solùm populi (quia cap. 7. 9. nomen turbæ magnæ ad Iudaicum populum singillatim refertur) ideo adiungitur, *Et sicut vocem aquarum multarum.* Constat autem aquas multas esse populos multos & gentes & linguas. Quare generatim loquendo, qui ex Gentilitate Christianam fidem receperant, omnes pariter maiori Dei gloriæ allaborabant; dum per se singuli ad proximorum salutem & conuersionem suum studium & contentionem adhibebant. Quia verò huiusmodi vis erat efficacium instar concionum, quibus Deus hominum corda solet pulsare; & diuini etiam verbi efficacitas in Apocalypsi comparatur tonitruis, (quæ sunt cæli voces:) idcirco cum voce aquarum multarum componitur tonitruorum magnorum vox dicentium *Alleluia* id est Dei laudem prædicantium, siue ad Dei laudem inuitantium. Nam *Alleluia* sonat *laudate Deum.* Quæ autem huiusce laudis redditur ratio, ea est; *Quoniam regnauit Dominus omnipotens.* Quod nō aliud est, quàm si diceretur, Deum se Regē declarasse eo ipso, quòd vana idolorum superstitio ex Romana vrbe fuit expulsa, & Gentes ac nationes Deo ipsi subiectæ fuerint. Ex eo verò, quòd Deus in terrarum orbe per suam fidem, ac Religionem imperitet; summopere ipsius serui lætantur, & ad eius gloriam omni virium contentione procurandam sese excitant. C

Refellitur aliorū sententia referentium quadruplex hoc Alleluia ad Sanctorū in cælo lætitiam de supplicio à Deo improbis inflicto.

Hic est meæ expositionis contextus. Porrò allusiones de industria ad sequentes notationes reieci, quò faciliùs totius contextus filum percipi possit. Et quanuis tota hæc celebritas & Alleluia à multis eò referantur, quòd Sancti in cęlesti beatitudine exultēt seueritate, qua Deus siue in hac vita, siue etiā apud inferos in peccatores animaduertit: ceterū præterquā quòd Apocalypsis acoluthia necessariò eum sensum respuit, ipsamet Alleluia repetitio compellit, nequa resideat dubitatio, quin de re magnopere festiua sit sermo. Cōstat enim ex receptissimo Ecclesiæ vsu, hanc vocē Alleluia in lætissimis maximè celebritatibus locū habere. Quis verò nesciat, verū sanctorū hominum & virorū Apostolicorum gaudium potissimùm prouenire ex felicissimis Ecclesiæ successibus & maximâ Dei gloriâ inde redundante? Inter hæc igitur auspicatissima euenta nullum certè felicius, quàm Romę conuersio. Quamobrem licèt ex impiorum damnatione grates Deo agi debeant; non tamen huc ita propriè impenduntur Alleluia, & maximæ gaudii significationes. Confirmatur, quia Isidorus l. 6. Etymologiarum cap. 19. aduertit, ex huius capitis Alleluia deriuatam fuisse in Ecclesiam consuetudinem, vt Alleluia in lætioribus totius anni celebritatibus vsurparet. Quòd si quispiam dixerit, hunc Ecclesiæ morem potuisse etiam dimanare ab iis Psalmis, quibus pro titulo præfixum est Alleluia, qui omnes magnopere sunt hilares ac iucundi, & præsertim extremi; hoc ipso suadetur, eundem ad finem in Apocalypsi, atque in Psalmis Alleluia fuisse vsurpata. Hæc enim Apocalypseos Alleluia respectum habent ad illa Psalmorum; & inde non parum confirmationis accipiunt, vt sequenti notatione explicabimus. D

NOTATIO II.

De allusione quadruplicis huius Alleluia ad viginti Psalmos.

In quatuor hisce Alleluia respectũ haberi ad eos Psalmos, quibus pro titulo præfixum est Alleluia.

A SVPRA c.10.3. vidimus, per septem illa tonitrua Ioanni exaudita significari septem Domini voces, quarum Psal. 28. mentio fit: nec aliud fuisse tonitruorum à Ioanne auditorum mysterium, nisi vt admoneremur Psalmũ 28. in eum Apocalypseos locum inseri debere. Similiter ergo in præsenti quadruplex Alleluia, quæ Ioannes se audisse commemorat, respiciunt haud dubiè eos Psalmos, quibus Alleluia pro titulo est. Vnde illud hîc mysterium subest, Psalmos illos hoc titulo insignitos in præsenti Apocalypseos loco reponendos.

Pro huius rei confirmatione, illud in memoriam reuoco, quod aliàs dixisse me memini; videlicet nullum ferè in Apocalypsi verbum reperiri, quod alicui insigni sacrarum Literarum loco nõ respondeat. Etenim sacra hæc actio ænigmatica, (vt in optimis quibusque ænigmatis fieri assolet) tota ex allusionibus ad insignes sacrorum librorum, veterũ præsertim, locos coagmentatur. Nulla autem reperiuntur Alleluia in toto sacrarum Literarum decursu, præterquã in Psalmis, & Tobiæ 13.22. vbi dicitur, *Per vicos Ierusalem Alleluia cantabitur.* Quod de illorum etiam Psalmorum cantu intelligendum est.

Syllabus eorum Psalmorum, qui pro titulo habent: Alleluia.

B Quod cùm ita sit; ea protinus subit mentem dubitatio, ad quos scilicet ex iis Psalmis, quibus Alleluia pro titulo est, respiciat Ioannes in quadruplici huius capitis Alleluia. Psalmi enim hac inscriptione notati viginti omnino sunt; quare nec vicenarius numerus vllam habet peculiarem cum quaternario proportionem: nec congruens apparet ratio, cur aliquot ex iis Psalmis omittis, alios accersamus. Nihilominus existimo, quatuor huius capitis Alleluia referri ad omnes illos viginti Psalmos, qui sunt.

Ps. 104. *Confitemini Domino, & inuocate nomen eius.*

Ps. 105. *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia eius. Dicant qui redempti sunt.*

Ps. 106. *Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia eius. Quis loquetur.*

Ps. 110. *Confitebor tibi Domine in toto corde meo.*

Ps. 111. *Beatus vir, qui timet Dominum.*

Ps. 112. *Laudate pueri Dominum.*

Ps. 113. *In exitu Israel de Aegypto.*

Ps. 114. *Dilexi, quoniam exaudiet Dominus.*

Ps. 115. *Credidi, propter quod locutus sum.*

Ps. 116. *Laudate Dominum omnes Gentes.*

Ps. 117. *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia eius, dicat nunc Israel.*

Ps. 118. *Beati immaculati in via.*

Ps. 134. *Laudate nomen Domini, laudate serui Dominum.*

Ps. 135. *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia eius. Confitemini Deo deorum.*

Ps. 145. *Lauda anima mea Dominum.*

Ps. 146. *Laudate Dominum, quoniam bonus est Psalmus.*

Ps. 147. *Lauda Ierusalem Dominum.*

Ps. 148. *Laudate Dominum de cælis.*

Ps. 149. *Cantate Domino canticum nouum, laus eius in Ecclesia sanctorum.*

Ps. 150. *Laudate Dominum in sanctis eius.*

Quomodo quatuor prædicta Alleluia Psalmis hisce viginti per ordinem respondeat.

Hos omnes Psalmos Ioannes hac allusione perstringit & affirmat pariter, omnes hunc in locum aptari debere, vt mox videbimus. Quod verò opponitur numerum scilicet quatuor Alleluia cum vicenario Psalmorum non rectè congruere. Respondeo, in quadruplici Apocalypseos Alleluia contineri respectum ad quatuor itẽ series Alleluia, quæ in Psalmorum titulis reperiuntur. Quamuis enim Psalmi eiusmodi vigesimum numerum expleant; in quatuor tamen ordines, & veluti classes, distribuuntur; quarum quælibet aliquem Psalmorum numerum complectitur, qui inter se coiuncti & ab alterius ordinis Psalmis seiuncti sunt. Primùm enim tres primi Psalmi ex supradictis (nempe Psal. 104. & 105. & 106.) vnam Psalmorum lineam conficiunt. Deinde, post aliorum interiectum, quibus hæc inscriptio Alleluia, non est; sequitur secundus Psalmorum hoc titulo inscriptorum ordo: qui continet Psalmos à centesimo decimo, vsque ad centesimum decimum octauum. Tertia horum Psalmorum classis duos omnino coërcet; scilicet centesimum trigesimũ quintum, & centesimum trigesimum sextum. Quarta denique postremos sex comprehendit.

Psalmos viginti supra positos in quatuor omnino lineas siue series partiri: & quæ sint.

Porrò quòd Alleluia vnum adsciscat coniunctionem plurium Alleluia, quæ & inter se composita, & seposita à reliquis sunt; id quidem consonum est cum aliis id genus loquendi rationibus. Sic enim Hispanè appellare solemus, *Vn repique de campana*, nõ singularẽ vnum concitati cymbali pulsũ, sed plures eosq; creberrimos. Itaque dicere solemus bis aut ter solũ pulsata fuisse cymbala; quãuis singulis vicibus multiplex fuerit cymbalorũ sonus auditus. Præterquã quòd minimè credẽdũ est, viginti illos Psalmos hac inscriptione signatos casu & temerè in quatuor classes siue ordines fuisse partitos. Vt autem significetur, quotquot in vna eademque serie copulantur, eos omnes maiori inter se affinitate coniungi; congruentissimum extitit, vt Apocalypsis quadruplici Alleluia assignato eos pariter designaret atque diuideret, qua ratione in Psalmorum libro diuisi sunt.

C Primum igitur Apocalypseos Alleluia assignat tres Psalmos: secundum, nouem: tertium, duos; & quartum, sex. Nec mysterio fortasse caret, quòd secundus ordo sit proportione triplus ad primum; quartus item sit triplus ad tertium.

Primum Alleluia ex quatuor Apocalypseos quosnam prædictorum Psalmorum respiciat? quos item secundum: & sic de ceteris. Vnde petenda sit prædictæ partitionis probatio.

Præcipua confirmatio allusionis huius atq; respectus inter quadruplex Apocalypseos Alleluia, & viginti illos Psalmos supradictos, inde petenda est; quòd singulis Alleluia ex quatuor, aliquid mox singulatim adiungitur; in quo tangitur peculiaris ratio diuinæ laudis, quæ ad illud Alleluia pertinet. Atque hoc peculiare, quod vnicuique Alleluia subditur, mirificè respondet argumento atque verbis illius Psalmorum ordinis, ad quem eiusmodi Alleluia respicit. Quamobrem nõ modò verum est, viginti eos Psalmos ad caput Apocalypseos vndevigesimũ apposite & congruenter acciri, (eo quòd eorum omnium argumentũ sit valde ad rem, cõsideratã istius capitis materiã:) verùm etiam obseruatione dignũ

D est, quàm rectè prima horum Psalmorum series primo Alleluia Apocalypseos; secunda, secundo; tertia, tertio; & quarta, quarto respondeat.

Quomodo primum Alleluia primæ lineæ siue ordini Psalmorum respondeat.

Hæc omnia nonnihil amplius explicemus oportet. Cum primo Alleluia coniungit Apocalypsis hæc verba; *Salus & gloria & virtus Deo nostro est. quia vera & iusta iudicia sũt eius*, &c. Tres porrò sũt Psalmi, quos primum hoc Alleluia adspicit: nempe Psalmus 104. & 105. & 106. Quid ergo optari potuit exactius, quã vt ex tribus illis verbis, quæ Apocalypsis cum primo Alleluia connectit (id est *Salus, & gloria, & virtus*) Salus quidem designet argumentum Psalmi 104. Gloria verò, argumentum Psalmi 105. Virtus autẽ, argumentum Psalmi 106. ita vt hi tres Psalmi in eo consentiant, quòd Deo gratias agant; *Quia vera & iusta iudicia sunt eius.*

Videa-

Videatur alicui fortassis hæc mea pollicitatio inanis, nec aliquo fundamento niti. Verùm si cuiusq; ex his Psalmis argumentum attentè consideret; & diligenter examinet eorum verborum, *Salus, & gloria, & virtus*, significationem in sacris Literis vsitatã (vt in commentario explicuimus;) minimè dubitet, quin mutua hæc inter sese respiciendi ratio mirificè consentiat. Etenim Ps. 104. argumentum eiusmodi est. Deus, vt fidem suam populo Israelitico datam liberaret, illum seruauit immunem à periculis, & perduxit incolumem; donec in terræ Chanaam possessionem vestigium faceret. Et hanc ob rem illos priùs in Ægyptum adduxit; indeque eduxit admirandis prodigiis atque portentis: duxit insuper vastâ solitudine, semperque seruauit; ac demum *non reliquit hominẽ nocere eis, & corripuit pro eis Reges*, quoad in ditionem Chanaam eos inferret. In hoc igitur egregio facinore suam Deus potentiam liquidò ostẽdit, dum suum populum ex tot periculis eripuit. Si ergo in eo opere Deus se sui populi assertorẽ & saluatorem exhibuit, vt eis imperium traderet terrarum, quas idololatræ possidebant: quæ potuit figura congruentior excogitari, vt meliùs admirabilem Dei potentiam exprimeret, qua suam Ecclesiam erat præstiturus incolumem ab omnibus periculis & persecutionibus, & in Romanæ vrbis atque Imperij possessionem inducturus? Hic ergo est illius Psalmi scopus, vt ex Apocalypsi discimus. Nam familiare est Prophetis, vt sæpissime inculcauimus, Iudaica tangere, & Christiana respicere. Quapropter ad eam figurandam victoriam, quam præpotens Deus Christianæ Ecclesiæ concessit, nihil aptius, quàm verba illius Psalmi, præsertim extrema; quæ sic habent, *Eduxit populum suum in exultatione, & electos suos in lætitia: & dedit illis regiones Gentium; & labores populorum possederunt.* Est autem obseruandum in Dauidici tabernaculi dedicatione, quando arca in Sionis arcem inuecta, in eo collocata est, 1. Paralip. c. 16. decantari quindecim primos huius Psalmi versus: ceteros prætermitti (est enim Psalmus bene longus.) Hoc autem significauit, beneficia à Deo quondam in suum populum collata veluti inchoationem fuisse eorum, quibus Christianam postea Ecclesiam cumulaturus erat. queadmodum in primo aliquo exemplari perexiguo incipitur aliquomodo, & inchoatur structura, quæ in eo solùm adumbratur.

Argumentũ & summa Psal. 104.

Transeamus ad argumentum Psalmi 105. In eo celebratur, non obstantibus Israelitici populi sceleribus, clarissimam Deus suæ gloriæ significationem dedisse in suis promissis perficiendis. Quanuis enim sæpè illius numen plurimis flagitiis Israelitæ læserint, tam in egressu ex Ægypto & in deserto Sinai, quàm post ingressum in terram promissam: Deus tamen suæ gloriæ memor etsi illos supplicio afficiebat, non deseruit omnino; quin eos potiùs ex Philisthæorum oppressione eripuit, *& congregauit eos de nationibus*; & clarissimam donauit victoriam de suis oppressoribus partam. Hic esto totius Psalmi sensus; & scopus certè erat, vt significaretur, quo pacto se Deus cum Christiana Ecclesia gesturus esset. Quare Psalmus ipse clauditur verbis illis, *Fiat, fiat*, quæ prophetica planè sunt, & respiciunt nõ tam præterita, quàm futura in præteritis figurata. Persecutiones autem Christianæ Ecclesiæ propter fideliũ peccata accidisse, negari non potest; præsertim in sæuissima illa Diocletiani persecutione, quæ fuit decima, & vltimum medium ad eam victoriam gloriosissimam, quam Ecclesia de Roma comparauit. Illam enim persecutionem propter grauissima Christianorum peccata euenisse, docet Eusebius lib. 8. cap. 1. In hoc tamen Deus suam gloriam manifestè ostendit, & quam in Christo redemptionem habemus copiosam; quòd fidelium peccata quasi media instrumẽta vsurpauit Deus, vt propositum de Ecclesiæ victoria consilium proueheret. Quòd autem hic Psalmus peridoneus sit ad celebrandam gloriam Dei suum eripientis populum propter peccata afflictum & oppressum; liquidò id constat ex eo, quod legitur Iudith 13. 21. vbi ad hunc Psalmum non obscurè respicitur.

Psal. 105. scopus & argumentũ.

Sequitur Psalmus 106. planè illustrissimus; ad cuius argumentum propriè spectat, Dei virtutem ce-

Argumentũ Psal. 106.

A lebrare in Gentibus Ecclesiæ subijciendis, & in victoria de dæmone, mundo, & carne triplici animi hoste comparatâ: id quod per admirabilem Spiritus sancti virtutem effectum est. Concludo igitur, in Apocalypsi trium horum Psalmorum argumẽta, quæ primo Alleluia respondent, miro artificio fuisse totidem verbis comprehensa. Nam *Salus* designat Ps. 104. *Gloria* Psalmum 105. *Virtus* Ps. 106. & tres omnes Psalmi continent elegantissimam quãdam sanctissimæ Trinitatis laudem ob singularem victoriã, quam suæ Ecclesiæ de Roma concessurus erat Deus. Quod verò mox in ipso textu subiungitur, *Quia vera & iusta iudicia eius*, manifestè ex eisdem Psalmis desumitur. Nam Psal. 104. 7. dicitur, *Ipse Dominus Deus noster in vniuersa terra iudicia eius.* Quo prædicitur, in toto terrarum orbe visum iri omnino completum quod in vindicta de Chananæis sumpta, & in illius B terræ possessione Israelitico populo traditâ, figuratum est.

Hactenus de primo Psalmorum ordine; quorum inscriptio continet Alleluia. Secundus ordo nouem complectitur Psalmos. Ac primò certum est, si rem seriò expendamus, eos omnes congruentissimè impendi in gratias Deo agendas ob Ecclesiæ victoriam de Romano Imperio eam persequente, deque Gentilitatis conuersione partam. Nam in eorum Psalmorum primo (qui est Psalmus 110.) dicitur: *Virtutẽ operum suorum annunciabit populo suo; vt det illis hæreditatem Gentium.* In secundo, nempe 111. habetur. *Potens in terra erit semen eius, generatio rectorum benedicetur. Peccator videbit, & irascetur; dentibus suis fremet, & tabescet; desiderium peccatorum peribit.* In tertio, qui est C 112. *A solis ortu, vsque ad occasum laudabile nomen Domini.* In quarto, id est 113. celebratur egressio noui Israelis ex mystica Ægypto; necnon admiranda planè opera, quibus Deus Israelitas ipsos in terræ Chanaam possessionem introduxit. In Psal. 114. (qui est ordine quintus) Christianus populus dum perpessas à se persecutiones recolit, ait; *Circumdederunt me dolores mortis, & pericula inferni inuenerunt me; misericors Dominus, & iustus: eripuit animam meam*, &c. Sextus (scilicet Ps. 115.) pereleganter celebrat gloriosissimam Martyrum victoriam. Septimus, id est 116. hæc habet; *Laudate Dominum omnes Gentes, laudate eum omnes populi.* Quæ Paulus in Epistola ad Romanos de Gentium vocatione interpretatur. In octauo (siue 117.) inducitur Christianus populus ita loquens: *Omnes Gentes circũdederunt me, & in nomine Domini, quia vltus sum in eos: dextera Domini fecit virtutem*, &c. Denique Psalmũ 118. (qui est ordine nonus & vltimus) D attentè qui legat, facilè videat in eo Christianum populum induci Deo agentem gratias, quòd ei præsentissimam opem tulerit, & victoriam de superbis principibus illum persequentibus tribuerit. Colligere hoc licet ex plurimis eiusdem Psalmi sententijs; ex quibus paucas has nota, numero 21. *Increpasti superbos.* & nu. 23. *Sederunt principes, & aduersum me loquebantur.* nu. 46. *Loquebar de testimoniis tuis in conspectu Regum, & non confundebar.* n. 51. *Superbi iniquè agebant vsquequaque.* n. 69. *Multiplicata est super me iniquitas superborum.* nu. 78. *Confundantur superbi, quia iniustè iniquitatem fecerunt in me.* nu. 150. *Appropinquauerunt persequentes me iniquitati.* n. 157. *Multi, qui persequuntur me, & tribulant me.* num. 161. *Principes persecuti sunt me gratis.* Aduerte hic, quoties superborum Principum persequentium meminerit: & in memoriam pariter E reuoca, superborum nomen propriè Romanis ethnicis tribui, vt vidimus c. 13. fine.

Secundus Psalmorum ordo; & quo modo secundo Apocalypseos Alleluia respondeat.

Quid summatim contineatur in nouem Psalmis, nempe Ps. 110. vsq; ad 118. inclusiuè.

Deinde hoc Alleluia (vt vidimus in commentario) laudationem continet eam, quæ ad Deum redũdauit ex integerrima Christianorum vita & sanctitate. Atque in hoc toto Psalmorum nouenario manifestum est, vt diligenter intuenti constabit, sermonem esse de laude, quam Deo tribuit vera Christianorum hominum sanctitas. Nam in primo instituitur sermo de Dei timore; simulque dicitur, *Laudatio eius manet in sæculum sæculi*, laudatio nempe Dei, quam ei sanctus timor defert. In secundo agitur de misericordia & iustitia erga proximum. *Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in sæculum sæculi.* In tertio depinguntur grates Deo agendæ. In quarto spes, atq; fiducia erga Deũ. In quinto, affectus animi

Quis sit postremus Psalmorum nouem prædictorum scopus.

& propensio ad orationem. In sexto animi item alacritas & studium ad martyrium. In septimo vehemens desiderium diuinæ gloriæ, & hominum salutis procurandæ. In octauo Ecclesię gloriatio in Christo. In nono denique pura & immaculata vita, & ad diuinam voluntatem conformatio.

Cur ad secundam Dei laudem nouem numero Psalmi desumantur?

Tertiò, quemadmodum Psalmorum ternarius fuit maximè congruens in prima laudatione (quæ est fidei propria) propter Trinitatis sanctissimæ confessionem, ad quod mysterium summa nostræ fidei reuocatur, vt suprà expendimus; ita etiam ad secũdam laudem, quam vitæ sanctitas tribuit, appositus est Psalmorum nouenarius. Hic enim numerus est ternarii plenitudo; nam tria ter replicata nouenarium conficiunt. Vnde quadrata radix est ternarius: quadratus verò numerus nouenarius. Notum autem est Mathematicis, quadratum numerum esse suæ radicis plenitudinem. Non aliter vitę sanctimonia in se continet fidei plenitudinem. Et nisi opera sint plena (vt loquitur Apocalypsis) fidei laus quadrata atque perfecta esse non potest; quia *non est speciosa laus in ore peccatoris.* Quartò in illis verbis, quæ in hoc secundo Alleluia adduntur, nempe, *Et fumus eius ascendit in sæcula sæculorum.* Si is sensus continetur, vt hæc eadem secunda laus sit, quæ in æternum durat (prout in commentario vidimus;) hoc etiam in hisce Psalmis exprimitur. Nam in eorum primo perspicuè dicitur de illa laude, quam Deo sanctus timor attribuit, *manet in sæculum sæculi.* Cùm autem inscriptio Psalmi sit Alleluia, id est laudatio Dei; manifestum est verbum illud, *laudatio eius*, debere intelligi de laudatione Dei, quæ in ipsius timore cõsistat.

Tertium Apocalypseos Alleluia quot, & quos Psalmos respiciat. Argumentũ Psalmi 134. & Ps. 135.

Tertium Alleluia duos solùm Psalmos complectitur: ij sunt Ps. 134. & Ps. 135. In his illud imprimis euidens est, eos esse aptissimos ad Deum collaudandum ob egregium triumphum, quem Ecclesia de Romano Imperio reportauit. Nam in vtroque Psalmo eisdem penè verbis canitur, Deum esse laudandum; *qui percussit gentes multas, & occidit Reges fortes; & dedit terram eorum hæreditatem Israeli seruo suo.* Secundò explicat Apocalypsis viginti quatuor seniores, & quatuor animalia hoc tertium Alleluia Deo decantare, quod etiam in his duobus Psalmis perspituum est. In primo enim dicitur initio, *Laudate nomen Domini, laudate serui Dominum; qui statis in domo Domini, in atriis domus Dei nostri*, quod ad sacerdotes profectò referendum est. Tertiò horum Psalmorum binarius est appositissimus ad duo ministrorum genera, quos Apocalypsis designat, seniores nempe, & animalia, aut fortasse ad indicandas duas perfectæ prædicationis partes, doctrinam & exẽplum. Quartò, vox *Amen* tertio Alleluia addita, fortè eò respicit, vt quod dicitur in Psal. 134. idem quoque in sequenti Psalmo repeti significetur. idem videtur esse *Amen*, quasi confirmatio: aut fortasse in voce *Amen*, attenditur illa versiculi intercalaris repetitio; *quoniam in æternum misericordia eius*; quod in singulis versibus Ps. 135. repetitur, sunt autem versus sex & viginti.

Cur inter secundam prædictorũ Psalmorum classem & inter tertiã quindecim omnino Psalmi interiiciãtur?

Ex eo verò, quòd duo prima Alleluia sint Christianis hominibus cõmunia; tertium Dei ministris, id est sacerdotibus & Euangelii concionatoribus proprium; ex eo inquam illud etiam mysterium retegitur, cur scilicet inter secundam Psalmorum huiusmodi classem & inter tertiam, Psalmi quindecim sint interiecti. Nam postremus secundæ classis Psalmus fuit 118. primus verò Psalmus tertij Alleluia est Psalmus 134. illi ergo quindecim Psalmi interpositi hanc singuli inscriptionem habent, *Canticum graduum*, in ipso verò numero 15. videtur alludi ad totidem templi gradus; quibus ad sublimem ipsius templi partem ascensum patuisse, ex Iosepho notat atque describit noster Villalpandus tom. 2. lib. 3. ca. 34. Iam illorum quindecim Psalmorum argumentũ non est aliud, quàm ingentia beneficia, quibus Deus suos cumulat seruos; vt impensiùs eos legenti planũ fiet. Ad significandum ergo discrimẽ, quod in Christiana Ecclesia inter sacerdotes & Euangelii ministros, atque inter laicos reperitur; singulari Spiritus diuini artificio, post duplicem laudem, quam communis Christianorum cœtus Deo adscribit, mox subiungitur canticum graduum, id est quindecim prædicti Psalmi; quibus singularia indicantur beneficia, quæ in viros iustos ac sanctos diuina prouidẽtia confert; & per eos gradus ascẽditur in Dei domo ad altissimum felicitatis gradum, cum allusione ad gradus quindecim, quibus ad celsiorem templi partem scandebatur. Post canticum verò graduum adhibetur sacerdotum laus & Euangelij ministrorum Deo decantata per sacrificia ipsa atque conciones. Quo innuitur Sacerdotalis muneris & prædicationis Euangelicæ sublimitas atque perfectio. ad cuius significationem denotandam quindecim illi gradus apponuntur; qua ratione designatur, magnos hosce Ecclesiæ ministros esse in excelso valde dignitatis gradu, quod diuinitatis speciem præ se fert.

Cur inter primam ac secundam laudẽ tres Psalmi intercedant?

Huius mysterij occasione desideret fortasse quispiam, vt explicemus etiam, cur inter primam & secundam laudem tres Psalmi intercedant? In primo enim Alleluia tres includuntur Psalmi, nempe 104. & 105. & 106. Primus autem secundi Alleluia Psalmus est 110. Itaque tres Psalmi interijciuntur, videlicet 107. & 108. & 109. Respondeo tamen, ad secundum Alleluia à primo distinguendum decuisse, vt aliquis Psalmorum numerus interponeretur: cũ autem tres fuerint primæ classis Psalmi, hic idem Psalmorum numerus fuisse ad eiusmodi distinctionem aptus visus est. Sic enim aptè significatur, secũdum Alleluia sese attollere valde supra primum: & fortè in tribus illis Psalmis inter primum & secundum Alleluia interiectis denotatur; post adeptam fidei cognitionem ad primum Alleluia spectantem, vt secunda laus perfectæ vitæ Deo tribuatur, tria imprimis opus esse in tribus illius distinctionis Psalmis denotata. Primum est firma deliberatio. Secundum, ad Deum deprecatio, vt nos à dæmonis insidiis eripiat. Tertium ac præcipuum, vt Deus suum Spiritũ homini liberaliter impertiatur; sine quo nec consiliũ, nec deliberatio, nec dæmonis cohibitio quidquam prosunt. Hæc ergo tria videntur per ordinem in tribus illis Psalmis tangi. Nã primus, id est Psalmus 107. orditur ab illis verbis: *Paratum cor meum Deus, paratum cor meum.* Secundus Psalmus, qui est 108. continet feruidam Dauidis deprecationem; qua à Deo obnixè contendit, vt se ab aduersario eripiat. Tertius, qui est 109. nobis proponit ob oculos, quẽadmodum Christum in cælo patronum habeamus; vnde suum Spiritum, id est virgam virtutis suæ admirabilẽ, in terras demittat. Qua de re in eius Psalmi commentario latiùs dicam.

Quis sit scopus Psalmorũ 107. & 108. & 109.

Quartum Alleluia ad quos Psalmos alludat.

Quartum & vltimũ Alleluia extremos sex Psalmos respicit, quibus omnibus Alleluia præfixũ pro titulo est. Et quatuor quidem postremi non solum hanc habent inscriptionem; sed in eandem etiã vocem desinunt. Primò hi omnes Psalmi, dubitabit nemo, qui attentè perlegerit, quin valde sint apti ad Ecclesiæ victoriam de Roma commendandam, & ad laudes pro illa Deo decantandas. Primus enim ex his Psalmis, nempe 145. de Deo asserit; *Qui fecit cælũ & terram, mare, & omnia, quæ in eis sunt*, (de qua phrasi diximus Apocal. 14. 7.) *fecit iudicium iniuriam patientibus, & illuminauit cæcos. Et regnabit in generationem, & generationem.* Secundus Psalmus, nempe 146. *Aedificans Ierusalem* (id Ecclesiam suam) *Dominus, dispersiones Israel congregabit: qui sanat contritos corde*, &c. TertiusPsalmus, qui est 147. agit de persecutionum prętermitarum fructu, qui gloriosissimus est Christianæ Ecclesiæ futurus. de quo ad nostrum eiusdem Psalmi commentarium me refero. Psalmus quartus huius ordinis, qui est 148. in eodem persistit & progreditur argumento; nec non concinit, Deus *exaltauit cornu populi sui.* Sequens Psalmus, id est 149. celebrat mysticam vindictam, quam Sancti de gentibus ac nationibus sumpturi erant: *Ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis.* Extremus deniq; Psalmus agit de iucundissima celebritate atque lætitia ob incredibilem virtutem, quam Deus in suis Sanctis ostenderat, & in eorum victoria de suis hostibus comparauerat.

Psalmos, qui ab hoc quarto Alleluia respiciuntur, peridoneos esse ad Ecclesiæ victoriam de Roma celebrandã, & ad laudes propterea Deo concinendas.

In sex Psalmis quarti huius Alleluia eleganter describi Christianorum primitiuorum spiritum.

Deinde in hoc Psalmorum senario luculenter describitur primitiuæ gentis Christianæ spiritus, de quo suprà diximus. Nam in primo eorum Psalmo splendet maximè fiducia, & spes firma in Deum ad tantam, tamque operosam expeditionem; *Spes eius in*

Domino Deo ipsius. In secundo patientia & mansuetudo eminet, quæ ad possidendam terram valdè necessaria est. *Suscipiens mansuetos Dominus*. In tertio piorū verborum vis & efficacitas; qua laicus interdum & illiteratus durissima hominum corda mollire, & in lachrymas liquare solet. *Emittet verbum suum, & liquefaciet ea*. In quarto cælestis vita, constantia admirabilis, maximumque vitæ discrimen inter Christianos primitiuos & inter Gentiles. In quinto musicus personat concentus vnionis & concordiæ, qua omnes pariter copulantur; quæ quidem mundum vniuersum potis est ad sui admirationem, & ad diuinæ gratiæ commendationem conuertere. Atq; hæc est illa concordiæ harmonia *in Ecclesia sanctorum*. Tādem in vltimo Psalmo celebratur magna & continua lætitiæ voluptas, qua fruuntur ij, qui perfectā charitate cum Deo sunt coniuncti, & perpetuò in eius laudibus versantur; atque hac ratione explent illud eiusdem Psalmi; *Omnis spiritus* (id est omnis spiratio) *laudet Dominum*.

Mysterium senarii horū Psalmorum numeri.

Præterea senarius horum Psalmorum numerus perfectam laudationem adumbrat. Senarius enim perfectus est numerus; quippe qui constet, vt asserūt Mathematici, ex omnibus suis partibus aliquoties simul sumptis. Quod itē in quatuor vltimis Psalmis Alleluia tum titulo, tum fine duplicentur; id ad maiorem exultationem significandam spectat. Etenim exultatio, quæ ab spe & mansuetudine ducit exordium, mirum in modum excrescit vi & efficacitate, quam Deus Sanctorum verbis confert, necnon admirabili constantiā, vnione & concordiā tum inter seipsos, tum etiam (quod caput est) erga Deum. Atq; hæc omnia postremus quatuor Psalmis pro argumēto sunt. Accedet his omnibus lux maior ex iis, quæ diuino aspirante numine dicemus lib. 7. in Psalmorum commentario, quos respicit Apocalypsis. Sed interim non debui prætermittere, quod satis visum est, vt elegantissima hæc quadruplicis Alleluia allusio percipi posset.

Quod habeat mysterium nouenarius Psalmorum, qui inter tertiū & quartum Alleluia sūt interpositi.

Ceterùm aliquid pro colophone addamus oportet de nouenario numero Psalmorum, qui interiecti sunt inter Psalmos tertii & quarti Alleluia. Nec enim mysterio carere putandum est, quòd nouem Psalmorum interiectu diuidantur. Ac primò nolim ex ijs, quæ de numero Psalmorum quindecim inter secundum & tertium Alleluia intercedentium diximus, quempiam suspicari, per nouem etiam Psalmos inter tertium & quartum Alleluia interpositos denotari pariter magnum aliquem excessum, quo tertium Alleluia à quarto superatur; quasi supra illos quindecim gradus fiat per nouem alios ascensus ad excellentiam quartæ laudis. Huiusmodi namque suspicio & ipsa inanis esset, & nullo solido fundamēto niteretur. Nec enim aut datur aliqua Dei laudatio illustrior ac præstantior ipso Missæ sacrificio, & perfectā Euangelii prædicatione; aut in templo alii insuper scalarum gradus erant, quibus conscenderetur, præter illos quindecim, ad quos in quindecim Psalmos Cantici graduum habetur respectus. Illud igitur vnum in nouem Psalmis inter tertium & quartum Alleluia positis denotatur; videlicet nouenarius orationum atque expectationum ipso persecutionum tempore, quas passa est Ecclesia ante triūphum in quarto Alleluia figuratum. Etenim licèt quatuor omnes laudationes possint ac debeant ad Ecclesiæ triumphum referri; nihilominus in tribus primis Alleluia altiùs videtur res ipsa longo repeti principio. Vnde spes ipsa & fiducia indicatur, quam

A Ecclesia certò conceperat, fore vt de Roma ethnica, deque Imperio ipso triumpharet. Cùm autem ad quartum Alleluia peruenitur; tunc iam proponitur ante oculos lætitia & voluptas Ecclesiæ de victoria, quam re ipsā consequebatur per fidelium vnionem & Romæ veteris deflagrationem; in qua cum primis enituit fidelium omnium studium diuinam gloriā magno animi ardore prouehentium. Et quia Ecclesiæ triumphum antecessit orationum nouenarius, necnon expectationum sub ipsa persecutionis tempora; idcirco ante quartum Alleluia, hisce nouē Psalmis adumbratur Catholicæ Ecclesiæ afflictio, ipsius orationes, fiducia atque securitas in diuina prouidentia nitens: id quod vltimo signatur in Psal. 144. Ante hunc verò octo præcedentes insumuntur omnes in describendam Ecclesiæ anxietatem, atq; eiusdem preces & certam expectationem. Et fortassis octonarius Psalmorum respondet numero magnarū persecutionum, quas Romanum Imperium in Ecclesiam concitauit. Concludo igitur, quartam hanc laudem quantumuis perfectissimam, non tamen esse tertiā superiorem, sed potiùs ipsius effectum; atque adeò hos nouem Psalmos, qui inter vtramque laudationem intermittuntur, non esse peculiares aliquos gradus, quibus quarta laus tertiam excedat; sed descriptionem quandam orationum earum & expectationum, quas concipiebat Ecclesia ante ipsum triumphum in quarti Alleluia Psalmis celebratum. Præterea antiqua consuetudine receptus est in Ecclesia nouenarius dierum numerus in orationibus ac precibus ad Deum certo tempore effundendis, & in sacrificiis pariter offerendis; qui mos huic explicationi nonnihil adstipulatur.

Quarti Alleluia finis & scopus.

Quem finē spectent nouem Psalmi inter tertiū & quartum Alleluia insertì.

B

Diximus de allusione quadruplicis Alleluia. Obsecro autem à prudente lectore, vt duo expendat. Alterum est, quanti debeat Apocalypsis æstimari ob lucem conspicuam, quam sacrarum Literarum cognitioni affert. Ecce enim ex quatuor his Alleluia Apocalypseos mira nobis lux oboritur ad Psalmorum viginti intelligentiam; nec solùm ad singulorū argumentum, sed ad eum etiam ordinem & artificiū, quo inter sese sunt dispositi, necnon ad mysterium in qualibet horum Psalmorum classe delitescens. Atque vt prudens quisque minimè dubitabit, quin nihil horum mysterio vacet; siquidem nullus est in Scriptura apex illius expers: ita etiam Deo grates agi debent, quòd in Apocalypsi sublimem hanc philosophandi rationem nos doceat. Id quod eò pluris faciendum est, quò minus harum rerum apud Psalmorum interpretes reperitur. Illi enim solùm videtur attendere singulorum Psalmorum explicationem; atque ad eam ipsam rem fortè Apocalypsis aliquibus Psalmis clarius præfert lumen, quàm interpretum quispiam. Verùm, quod attinet ad mirā horum Psalmorum inter se dispositionem, de hoc inquam commentandi genere parum aut ferè nihil in expositoribus, quos viderim, reperitur.

Quanti sit æstimanda lux, quæ ex Apocalypsi ad sacrarum Literarum cognitionem & intelligentiā refunditur.

C

D

Alterum, quod à lectore rogo, illud est; videlicet vt attentè expendat, si hæc fortè allusio ad viginti Psalmos supradictos euidens est, (vt mihi apparet; ni tamen proprius amor præstigias agit:) ex ea ipsa euidenter etiam constare, Babylonis incendiū fore rem lætissimam ac festiuissimam; nec aliam ab ea, quæ in his viginti Psalmis decantatur. Et proculdubio cōtinet Gentilitatis conuersionem, vt ex ipsorum contextu cernere facile est, & in aliquo eorum ex Pauli auctoritate.

Ex toto hoc discursu cōfirmari Babylonis mysticæ, siue Romæ incēdium esse mysticum, atque adeò lætissimum.

NOTATIO III.

In qua respondetur cuidam obiectioni contra ea, quæ superiori notatione sunt stabilita.

Proponitur difficultas ex prædictorum viginti Psalmorum dispositione ac titulis, iuxta Hebræum; quæ contra superiorem discursum militat. Alleluia, quæ in aliquot Psalmorum titulis apponuntur, in Hebræo variâ ac diuersâ dispositione inscribi.

A QVAECVMQVE hactenus diximus, subnixa sunt atq; suffulta in illorum viginti Psalmorum dispositione ac titulis, iuxta Vulgatam nostram editionem. Ceterùm qui Hebraicis codicibus nimiũ sunt addicti, opinentur fortassis in inscriptionibus ac dispositione horum viginti Psalmorũ nonnulla reperiri discrimina ac differentias inter Vulgatam & veram lectionem Hebraicam; quæ differentiæ quamuis parui in se momenti videantur, cum illis tamen nõ posse cohærere supradictã allusionẽ quadruplicis Alleluia ad totos illos 20. Psalmos. Nam imprimis allusio primi Alleluia Apocalypseos in eo nititur, quòd tria prima Apocalypseos Alleluia inscriptiones sint trium Psalmorũ, quorum exordiũ est, *Confitemini Domino*, nimirum Psal. 104. & 105. & 106. Atqui in Hebræo secùs accidit; nam primũ Alleluia non est horum trium Psalmorum primi titulus, sed Psalmi antecedentis finis: sequens autẽ Psalmus, inter tria *Confitemini* primus, non incipit ab Alleluia; sed in illud desinit. Secundus verò Psalmus ex his tribus Alleluia habet, tam pro titulo, quàm pro totius Psalmi exitu. Tertius autem ex his quibus initium *Confitemini*, nec initio, nec fine continet Alleluia.

B Deinde, in secunda serie Psalmorum, quibus inscribitur Alleluia, tres tantùm reperiuntur, qui continuato ordine exordiantur ab Alleluia; ij autẽ sunt. *Confitebor tibi Domine*, &, *Beatus vir qui timet Dominum*, &, *Laudate pueri Dominum*. Postquos alius sequitur Psalmus; qui nec ab Alleluia incipitur, nec in Alleluia terminatur; hic est, *In exitu Israel de Aegypto*. Nam Alleluia illud, quod nos in huius Psalmi fronte præponimus, in Hebræo pertinet ad antecedentis Psalmi finem. Quippe *Laudate pueri Dominum*, Alleluia habet tam pro initio, quàm pro exitu. Porrò Psalmus ille, *In exitu Israel*, ab Hebræis in duos secatur; quorum posterior ab illis verbis inchoatur, *Non nobis Domine, non nobis*; cùm nullum Alleluia inter duos hos Psalmos Hebraicos reperiatur insertũ. Quare quod Alleluia in Hebræo est ad finem Psalmi, *Non nobis Domine non nobis*; neutiquàm potest ad secundum Alleluia ordinem pertinere: est enim medius interiectus Psalmus vnus sine Alleluia. Nec verò iungi potest cum sequentibus Alleluia; est enim alter etiam Psalmus sine Alleluia interpositus, nempe, *Dilexi, quoniam exaudiet*, &c. qui in Hebræo Psalmũ vnum cum sequenti componit. Nam *Dilexi*, & *Credidi* (qui duo sunt apud nos Psalmi) apud Hebræos in vnicum coalescunt. Item tres hi Psalmi, *Credidi*, *Laudate Dominum omnes Gentes*, &, *Confitemini Domino*, nõ habent pro inscriptione Alleluia, sed ad finem singulorum adijcitur. Vnde Psalmus 118. *Beati immaculati*, citra omne Alleluia remanet; & qui in nostra Vulgata sunt nouem Psalmi, in Hebræo sunt vndecim; eorumque aliqui absque vllo Alleluia. Quapropter in Hebræo corruit fundamentum illud; quo nixi, Psalmos omnes, quibus Alleluia pro inscriptione est, ad quatuor classes, siue ordines reuocauimus. Deficit etiam apta ratio; vt contemplemur, Psalmos secundi ordinis efficere quadratum numerum ternarii, qui in primo Alleluia comprehenditur.

Præterea vt ad seniorum & quatuor animalium Alleluia deueniamus: satis etiam discriminis in Hebraico textu inuenitur. Nam ex duobus illis Psalmis alter, id est, *Laudate nomen Domini*, duplex sortitur Alleluia; alterum initio; alterum fine. Secundus verò nempe, *Confitemini*, nullum habet Alleluia. Deinde Psalmi, qui in quarto Alleluia coërcentur, apud Hebræos sunt non ampliùs quinque. Nam *Lauda Ierusalem Dominum*, cum præcedente continuatur; & singuli horum quinque Psalmorum duplici Alleluia tum in principio, tum in fine notantur.

Quid sentiendum, dicendumq; sit de Psalmorum varia dispositione, quæ in nostra Vulgata lectione, atque in Hebraica originali reperitur. Respondetur superiori difficultati: & pariter impugnatur Hebræorum in Psalmis dispositio, quatenus nostræ Vulgatæ refragatur.

Ex hactenus dictis apparet, nostram hanc allusionem quatuor Alleluia ad viginti illos Psalmos, pro nihilo ductum iri à Caietano, Aria Montano, atque alijs, qui sese prorsus adstringunt ad eam diuisionem & titulorum rationem, quæ apud Hebraicos codices in singulis Psalmorum cernitur. Ipse tamen mirum in modum gaudeo oblatam mihi occasionem, vt meum hac de re sensum exponam. Miror sanè homines doctos ac prudentes pluris facere eam diuisionem, quam hodie amplectuntur Hebræi, & vocis Alleluia dispositionem; quàm & eum locum atque ordinem, quo illud à Vulgato collocatur; & eã diuisionem, quam Christiana sectatur Ecclesia. Etenim si diuisionis huius apud Hebræos receptæ auctoritas in eo fundatur, quòd verisimile non sit, mutationem aliquam in codices ipsos originales irrepsisse; quis adeò sit cæcus, qui nesciat, vt statuatur, quæ sit vera Hebraicæ originis lectio atque diuisio, plus fidei Hebræis libris antiquissimis habendum, quàm iis, quos hodie nobis Hebræi neoterici ostentant? Porrò quis non videat, perspicuum omnino esse, tam Septuaginta viros, quàm Vulgatum aptasse suã diuisionem, & in Alleluia disponendo ordinem, iuxta Hebraicos codices antiquissimos, quos præ oculis & præ manibus habebant? Euidens ergo est, perantiquos extitisse codices Hebraicos, qui in Psalmorum dispositione eandem diuisionem seruabant, quam nunc in Vulgata retinemus; & vocem Alleluia in eisdem custodiebat locis, in quibus eam Vulgatus apposuit; qui hac in re ad Septuaginta interpretum ordinem se totum conformauit. Nec potest adeò esse euidens, quam hodie diuisionem Hebræi ostendunt, esse eiusdem antiquitatis cum illa, quam Vulgatus & Septuaginta secuti sunt.

C Et quidem præter existimationem maximam, qua Vulgatam editionem amplectitur, & veneratur Ecclesia; & præter certam fiduciam qua piè credere debemus, diuinam prouidentiã singulari auxilio fauturam illi lectioni; quam Ecclesia demum amplexura erat; præter hoc inquam, multò maior fides habẽda est illis codicibus, quos antiquissimos esse constat, quàm iis, de quorum antiquitate nõ ita liquet. Cùm igitur planum sit, lectionem eorum codicum, quos Septuaginta & Vulgatus sunt secuti, eandem omnino fuisse, quam ipsimet transtulerunt. Nec cõstet de antiquitate huius lectionis quam hodierni Hebræorum codices nobis proponunt; imprudens

D valde est, qui sibi persuadeat, incorruptam esse hodiernam Hebræorum codicum lectionem, quæ non reperiebatur in iis codicibus, quos Septuaginta & Vulgatus amplexi sunt.

Ex quadruplici Apocalypseos Alleluia desumitur nostræ sententiæ coprobatio.

Præter hæc; Ioannes in quatuor Alleluia Apocalypseos alludit haud dubiè ad eos Psalmos, quorum inscriptio est *Alleluia*. Quòd si huiusmodi allusio cũ Psalmorum diuisione & titulis hodie apud Hebraicos codices inuentis non consentiat; illud hinc elicitur, dum Apocalypsis diuisionem ac titulos à Septuaginta positos tuetur, à Ioanne in hac parte diuisionem & titulos nostræ Vulgatæ probari: & è cõtrario reprobari diuersam aliam diuisionem & inscriptionum ordinem, quem hodie in Hebraicis codicibus reperimus. Quare in hac Apocalypseos diuisione ad Psalmorum Alleluia, continetur profectò insignis quædam confirmatio diuisionis Psalmorũ,

quam retinet Vulgata; & pariter deducitur inde inscriptionum apud Vulgatam inuentarum comprobatio. Ex quo etiam perspicuũ fit, discrimen illud, quod nunc in Hebręis codicibus cernitur, esse inuentum omnino recens, & præter Spiritus sancti intentionem. Si autem semel pro certo statuamus, vnum eundemque esse totum illũ Psalmum, qui incipit *In exitu Israel de Aegypto*, & fictam planè esse ipsius in duos diuisionem, e contrario etiam, *Dilexi*, &, *Credidi*, duos esse integros Psalmos, prorsusq; diuersos: & similiter, *Laudate Dominum, quoniam bonus*. Atq; *Lauda Ierusalem Dominum*, distinctos pariter esse. Si hoc inquam ita esse certò statuamus; non minùs certò constabit, Psalmum, *Confitebor tibi Domine*; quem Hebræi codices neoterici partiebantur in duos, vnicum tantum esse; alioqui vnus deesset Psalmus ad centum quinquaginta; quo de numero semper inter antiquos consensit.

Nec mirum est, recentes Hebræos aberrasse, dum Alleluia à Septuaginta & Vulgata pro Psalmorum aliquot titulis reputata, crediderunt non esse eorundem Psalmorum titulos, sed præcedentium fines. Procliue enim fuit, eos in eiusmodi errorem prolabi. Si ergo facile fuit, eos hac in re decipi vtrisnam credere potiùs debemus, Hebræisne codicibus recẽtioribus? an codicibus ipsorum antiquissimis, Septuaginta viris, Vulgato, Eusebio, Theodoreto, atq;

A Hieronymo in sua ex Hebræo interpretatione? Nam & hos Patres Vulgatæ editioni in hac parte fauere, adnotarunt ante nos viri doctissimi, vt videre est in notationibus ad Biblia Sixti V. in Ps. 104. lit. A. Præsertim, cùm præter hæc omnia manifestam Apocalypseos approbationem habeamus: si tamen euidens est (vt ego reor) allusio ad quadruplex illorum viginti Psalmorum Alleluia. Si ergo id, quod hactenus intendimus, obtineamus; nempe Alleluia, quæ ab Hebræis existimantur pertinere ad præcedentes Psalmos tanquam illorum clausulam, potiùs esse initia subsequentium; atque diuisionem, quam Septuaginta ac Vulgatus secuti sunt, esse certam atque legitimam; omnia hoc pacto mirè consentiunt, prout opus est ad illius allusionis fundamentum.

B Denique ad confirmandam Psalmorum diuisionem, quam noster Vulgatus retinet, & congruentem tituli Alleluia dispositionem, plurimi debent, opinor, docti viri approbationem Apocalypseos æstimare; quæ intelligenti allusionem perspicua erit. Sicut etiam ex allusione primi Alleluia ad tres illos Psalmos egregiè confirmatur, veram primi versus capitis 19. lectionem esse eam, quam nobis Vulgata correcta proponit, nempe *Salus, & gloria & virtus*. Nec pro *salute* supponendam esse *laudem*; aut addendum *honorem*; sicuti aliquot Græci codices addunt.

NOTATIO IV.

De alio sensu, qui fumo ascendenti in sæcula posset assignari.

Proponitur altera expositio fumi in sæcula ascendentis.

In commentario exposui eum sensum, quem verum ac germanum esse existimo illorum verborum, *Et fumus eius ascendet in sæcula sæculorum*. In quo tamen ibi me retuli ad ea, quæ dixi c. 14. not. 5. Nihilominus visum est, alteram hîc adiungere expositionem, quæ alicui fortassis non displicebit. Cùm ergo dicitur, *Et fumus eius ascendit in sæcula sæculorum*; illa coniunctio *Et*, dici potest continuare idem, quod ante Alleluia dictum fuerat: sicuti cùm Ecclesia canit, *Surrexit Dominus verè Alleluia, & apparuit Simoni Alleluia*. Sic ergo in præsenti Deus se à meretrice vindicauit; & ecce fumum ascendentem ex accenso igne. Qua ratione illi ipsimet, qui clamant *Alleluia*, asserunt etiam, fumum ex eo igne ascendere in sæcula. Adhæc; Græcum verbum pro *ascendere* est, ἀναβαίνει præsentis temporis; quãtumuis quod antecedit, quodque subsequitur, præteriti sit.

Iam, quod dicitur, *Fumus in sæcula ascendit*, forsan significat, huiusmodi incendium per sæcula multa duraturum: quasi in ipsa loquẽdi ratione innuatur, tot ac tanta fore exurenda, vt quanuis iam prolata sententia executioni mandetur fumusque sursum incipiat ascendere; ignis tamen ac fumus sint multa in sæcula duraturi. Et quidem ita re ipsâ accidisse videtur. Tametsi enim idololatria repentè corruit, & Roma ethnica se superatam animaduertit, cœpitque inflammari cælesti fidei igne, quo purgata demum, & instaurata fuit; si tamen exustio ipsius fuit conuersio ad fidem; dubium non est, quin multas sæculorum ætates incendium illud durauerit, & reliquiarum ex Gẽtilismo remanentium absumptio. Hoc ergo est, fumum semper ascẽdere ad summi Dei gloriam, & ad ipsius seruorum meritum; vt semper se totos in eam rem diligenter impendant, vt Gentilitatis reliquias extinguant. In hac declaratione illud inuoluitur, nimirum *in sæcula sæculorum*, non opus esse vti semper æternitatem importet, sed multorum sæculorum durationem.

Obiectio aduersus prædicta soluitur.

Obijcies tamen, in prædicto sensu fortè per incẽdii durationem non significari vindictæ magnitu-

C dinem, sed lentitudinem potiùs ignis; cùm autem hæc sit horribilis vindictæ pictura, aptius videri, si proponeretur ob oculos ignis è cęlo descendens, qui Romam momento absumeret; quàm si dicatur incendium tot sæcula permansurum. Ad hoc tamen respondetur primò; cùm Deus gloriosiorem vindictæ rationem in Roma conuertenda elegerit, quàm in ea ad inferos detrudenda; cumque in ipso conuersionis opere se Deus ad liberi arbitrii naturam sapienter accommodet; cùm item in tanta hominũ multitudine perspicuum sit, aliquos in suo errore obfirmatos & pertinaces fore; idcirco consectarium erat, salutare illud incendium plurima sæcula permanere. Quamobrem dum incendium ac fumus multis sæculis durare dicuntur, implicitè etiam affirmatur, incendium huiusmodi suaue fore & salu-

D tare: ita tamen vt Gentilitatis reliquias consumeret, nec in posterum ab Ethnicis posset ille ignis extingui. Dum igitur asseritur, *Fumus eius ascendit in sæcula*, ponderatur suauitas pariter & efficacitas illius ignis, quo Deus Romam comburere decreuit. Quia verò Deus de hoc vindictæ genere gloriatur, idque gloriosum maximè reputat: idcirco dum Deum sui serui collaudant, expendunt pariter quasi rem ipsius Dei magnitudine dignissimam, quòd Romam lento igne paulatim exusserit.

2. eiusdem obiectionis solutio.

Respondetur secundò eidem difficultati, in lento etiam igne grauiorem sæpè, & seuerioré vindictam

E repræsentari. Qui enim infenso nimis & irato animo in aliquem est, interdum illum festinâ cæde tolmo... lere non contentus, ad maiorem & acerbiorem miseri hominis cruciatum, illum paulatim lento igne torrere statuit: atque hac ratione sęuissima immanitatis & carnificinæ documenta plerumque sunt. Cũ ergo infinita Dei bonitas ipsammet vindictæ executionem in suauitatis significationem conuertat; cũq; summis beneficiis suos hostes vlcisci nouerit, & suã iustissimam indignationem emisso diuini Spiritus igne expleret; vtitur quidem admirabili ignis huius excellentiâ, qui lentus & suauis cùm sit, maximam

tamen continet efficientiam, vt hoc pacto ostendat, ad rationem vindictæ, qua ipse in Romam animaduertit, nihil omnino deficere ex iis, quæ acerrimus quisque vindex excogitare posset. Illam enim paulatim incendit, atque vrit: ita tamen, vt ignis ille nullius vi ac potentiâ possit extingui. Quo etiam modo Ethnicorum tormentum protrahitur, qui se paulatim vident absumi; & nec eorum cruciatus ac dedecus omnino finitur; nec obices & impedimenta possunt prætēdere, quo minùs flamma illa ipsorum ossa conficiat atque consumat. Vnde mansuetudo atque suauitas Dei illos ad veram sui cognitionem euocantis, eosque demum conuersuri, lentè interim cruciabat; atque hoc ipsum in grauiorem simul redundabat damnationem eorum, qui tandem duri & obstinati persistebant. Vt manifestè pateat, omni via ac ratione, siue vindictam, siue suauitatem spectes, lentam Romæ exustionem & fumi in sæcula plurima durationem fuisse clarioris & illustrioris facinoris argumentum, quàm si eam repentè tellure absorberi iuberet.

Fumi symbolum ad diuinam indignationē posse aptari. Dici etiam potest, fumum quidem esse symbolum diuinæ indignationis, & significationis pariter, quā Deus suæ præsentiæ præbet in peccatorum supplicio; non tamen esse signum valde perspicuum, sed subobscurum potiùs. Fumus namq; id ipsum obtegit, quod repræsentat. Si ergo lentus ignis, quo Deus veterem Romā combussit, est Christianæ Religionis ignis; quid aliud erit ex eo igne fumum ascendere, quàm inde consurgere maximum diuinæ indignationis in Romam ethnicam cōceptæ argumentum? Et verò huiusmodi significatio ingentem iram atq; vindictam præ se fert. Sed cùm significatio occulta sit, (quia eandem iram ac vindictam, quam denotat, obtegit,) ideo cælesti luce opus est, vt aduertatur, atque adeò expendatur, maximum fuisse Romæ supplicium, quod re verâ in summum eius beneficium cessit.

Si tamen adhuc necesse sit, vt phrasis illa, in sæcula sæculorū, non solùm multorū sęculorū duratione͂, sed etiā æternitate͂ significet: in hoc etiam sensu dici posset, Christianæ Religionis igne͂ esse illū, quo Deus veterem Romam mulctauit; ac proinde dum fides Romæ perstiterit, verè etiam dici idololatriæ supplicium durare. Quod autem dicitur, *fumus in sæcula sæculorum*, duraturus; perinde erit, ac si dicatur veræ Religionis ignis Romæ nunquam extinguendus; id quod obiter conducet ad digniùs perpendendum clarissimum beneficium à Deo in Romam col-

A latum; dum illi in Christiana fide firmitudinem & perpetuitatem promisit.

Quomodo in prædicta expositione dicatur verè fumus in sæcula duraturus. Si autem opponat quispiam, Antichristi persecutionem effecturam, vt defectio à Catholica fide generalis sit, & in toto orbe publica Christianæ Religionis professio intercidat; Respondetur, fidem tunc apud multos conseruatum iri. Præterquàm quòd, si publicam Christianæ Religionis frequentiam & cōsuetudinem attendamus, meritò dicitur in sæculorum sæcula permansurum, quod à Romæ conuersione ad Antichristi vsque tempora durabit. Quòd si fumus indicat, veteris Romæ reliquias lentè consumi; id etiam verè affirmatur, semper scilicet Catholicæ fidei igne exuri nonnulla vestigia, quæ Gentilitatis antiquæ inter ipsos etiam Christianos reliqua fiunt.

B *Quid sit, Cadere seniores & 4. animalia.* Sequitur in ipso textu, *Et ceciderunt seniores, & quatuor animalia.* Manifestum est, Christianos sacerdotes & viros Apostolicos Deo cultum, religione͂, laudes & gratias detulisse ob admirabilem Romæ conuersionem. Nam præter peculiarem ipsorum lætitiam ex Ecclesiæ prosperitate & mundi totius conuersione profectam; æquum insuper erat, sacerdotes & Apostolicos viros vehementer gaudere de Romæ conuersione; quippe vrbs illa futura erat Catholicorum sacerdotum curia, & arx munitissima, quò ipsi directionem & auxilium postulaturi confluerent.

Dicentes *Amen Alleluia. Amen* idem hîc est, ac fiat: videtur autem esse responsio ad ea, quæ cælum, id est tota Ecclesia prædicabat; & singulatim ad vltima illa verba, *Fumus eius ascendit in sæcula.* Huic igitur verbo *Ascendit* respondent sacerdotes & Apostolici viri, *Amen*, id est fiat; quod est votis fouere commune͂ C expectationem; & se pariter excitare, vt pro virili parte ad idololatriæ reliquias obliterandas incumbant. Deinde sacrificia etiam sacerdotum & reliqua Apostolicorum virorum pia opera quasi simul pronunciant, *Amen.* Hoc namque pacto firmum Deus ratumque fecit, quod Ecclesia sibi de Romæ conuersione pollicebatur. Porrò optimorum sacerdotum & Euangelii ministrorum *Alleluia*, cum *Amen* sociatur; non solùm ob ipsorum maius desiderium, verùm etiam ob clariorem diuinorum mysteriorum cognitionem. Quambrem hoc *Amen*, non solū est, *fiat*, sed confirmat etiam, quod Ecclesia vniuersè dicebat; ne quis dubitaret ea de re, quam Dei ministri asserebant ac prædicabant; dum Deo immortales gratias pro tanto beneficio agebant.

NOTATIO V.

De duplici alia allusione inclusis in voce de throno exeunte, & in voce quartum Alleluia personante.

Allusio ad Ps. 113. VOx de throno prodiens dixit; *Laudem dicite Deo nostro omnes serui eius, & qui timetis eum pusilli & magni.* Id autem mutuatum videtur ex Psalmo 113. 13. vbi sic habetur; *Benedixit omnibus, qui timent Dominum, pusillis cum maioribus*, & infrà, *Et omnes benedicant Dominum.* Aut fortè allusio est ad Psalmum 144. (qui Psalmus proximè antecedit quartum ordinem, siue classem eorum qui pro titulo habent Alleluia,) vltima eius verba sunt; *Benedicat omnis caro nomini sancto eius in sæculum, & in sæculum sæculi.* Aut fortassis ideo in quarto Alleluia repetitur vox conuiuii Deū collaudans, & vox alia vicissim respondens; quia Psalmi quarti ordinis ab Alleluia exordiuntur, & in Alleluia definunt. In quo significari possit Dei seruos ab ipso Deo allici & inuitari, vt eidem laudem decantent; ad quod ipsi respondeant, Alleluia. Quæ cōsideratio si cui arrideat, dicere is poterit; quod in A-

D *Allusio ad Psalm. 148.* pocalypsi dicitur, *Laudem dicite Deo nostro omnes serui eius, & qui timetis eum pusilli & magni*, alludere ad illud Psal. 148. (qui est vnus ex quarta Psalmorum classe) *Iuuenes & virgines, senes cum iunioribus*, &c. Et quidem manifestum est, Romanæ vrbis conuersione quasi paruis & magnis, (id est virtute imbecillis atque robustis) fuisse præconium indictum, vt possent omnes semet Christianos publicè profiteri, & Deum omni vocis contentione decantare.

In voce simili turbæ magnæ, aquarum multarum & tonitruorum magnorum haberi respectum ad Ezech. c. 1. Deinde, quòd vox illa, quæ quartum Alleluia personat, comparetur voci turbæ magnæ, aquarū multarum & tonitruorum magnorum; in eo alluditur ad illud Ezech. 1. 24. *Audiebam sonum alarum, quasi sonum aquarum multarum, quasi sonum sublimis Dei: cùm ambularent, quasi sonus erat multitudinis, vt sonus castrorum.* De quo loco dicemus in capitis illius Ezechielis commentario.

NOTATIO VI.

De allusione ad 7. Psalmos in illis verbis; Quoniam regnauit Dominus Deus noster.

Quo sensu Apocalypsis asserat, Dominum Deũ regnasse.

A HAEC verba, *Quoniam regnauit Dominus Deus noster,* Ribera explicat de victoria, quam Ecclesia ex Antichristo reportabit; quia illo occiso regnum Diaboli magna ex parte confringetur. Me tamen nō solùm conuincit totius contextus acoluthia, vt sermonem esse credam de Ecclesiæ triumpho ex Roma ethnica adepto; sed etiam id mihi persuadet attenta consideratio aliorum Scripturæ locorum, ad quos respectum habet Apocalypsis; cùm ait, Deum iam regnare. Expende illud Danielis 7. 27. *Regnum autem & potestas, & magnitudo regni, quæ est subter omne cælũ, detur populo sanctorum Altissimi.* Quæ verba in eorum commentario planum fiet, agere de ea virtute atque potentia, quam Deus suæ Ecclesiæ collaturus erat, cùm ei Romam & Romanum Imperium subijceret. Nec dubitare debet quispiam, quin quod in Apocalypsi dicitur de Deo iam regnante, denotet, veram Religionem regnare; quod idem est, atque regnare Ecclesiam.

Allusio in Dei regno ad Psalmos omnino septem.

Hic ipse est eorum Psalmorum sensus, qui incipiunt, *Dominus regnauit.* Ii autem sunt Psalmus 92. & Psalm. 96. & Psalm. 98. vt videre erit in eorum explicatione. Nec aliud est argumentum quatuor eorum Psalmorum, qui medij sunt inter tres illos interiecti: nempe Psalmus 93. & 94. & 95. & 97. Quod ex eorum contextu attentè expendenti constabit. In quorum vno (is est Psalm. 95. numero 10.) expressè dicitur: *Dicite in Gentibus, quia Dominus regnauit.* Itaque hos septem Psalmos adspicit Apocalypsis; dum ait, *Quoniam regnauit Dominus Deus noster omnipotens.* Connexio enim septem eorum Psalmorum efficit, vt dum Apocalypsis eorum tres ad se accersit, ceteros pariter admissos trahat. Atque, vt significetur, vnum esse atque idem septem omnium argumentum; ideo tres ex his Psalmis ita incipiunt: *Dominus regnauit.* Quę verba aliquando in alijs Psalmi decursu repetuntur. Nec casu accidisse putandum est, vt Psalmi regnum Ecclesiæ decantantes septem omnino sint. Hic namque numerus plenus est; & denotat accedere iam sabbatum, aut Dei populi sabbathismum; hoc est Christianæ Ecclesiæ requiem & felicitatem.

B Admirabilis sanè res est, & digna, quæ ab Ecclesiæ filiis plurimi æstimetur: videlicet Romæ conuersionem in Apocalypsi tantâ grauitate & magnitudine celebrari; vt præter aliquot Isaiæ & Ieremiæ capita de Babylonico excidio agentia (quæ Apocalypsis ad Romæ conuersionem applicat, ac de illa interpretatur) præter hoc, inquam, in quadruplex Alleluia inferat Apocalypsis ipsa viginti integros Psalmos; nosque planè edoceat, in illis celebrari victoriam, quam Ecclesia Catholica de Roma, deque eius Imperio consecuta est. Quin etiam his viginti Psalmis nunc septem alios adiungat, & posteà similiter accersat Psalmum 44. & totum insuper (quantus quantus est) Canticorum librum. Id quod ex sequenti versu singillatim constabit. His addo, mihi esse valdè verisimile, in verbis illis, *Quoniam regnauit Dominus Deus omnipotens,* non solum respici ad septem, quos indicaui Psalmos; sed etiam ad alios nonnullos, in quibus regnum Dei celebratur. Inter quos est insignis Psalmus 144. cuius argumentum est de perfectione regni Dei & Christi eius, ac de septem spiritibus diuinæ prouidentiæ, de quibus in Apocalypsi copiosè agitur.

C

TEXTVS.

Vers. 7. Gaudeamus, & exultemus, & demus gloriam ei; quia venerunt nuptiæ Agni, & vxor eius præparauit se.

8. Et datum est illi vt cooperiat se byssino splendenti, & candido; byssinum enim iustificationes sunt Sanctorum, D

COMMENTARIVS.

De quibus Agni nuptiis hic instituatur sermo.

GREGORIVS & Beda arbitrantur agi in hoc loco de nuptiis; quæ non in terra, sed in cælo post resurrectionis tempus concelebrandæ sunt: ac propterea non prandii, sed cœnæ fieri mentionem; quia sermo est de beatitudinis conuiuio in fine diei, id est in vitæ exitu peragendo. Similiter interpretantur Salmeron tom. 7. tract. 37. Maldonatus Matth. 22. 2. Barradas tom. 3. concordiæ libr. 8. c. 9.

A c.9. nec non Ribera & Viegas. Confirmant ex nomine vxoris; quia Ecclesia (inquiunt) dum in terris degit, vocatur sponsa; cùm autem in cælum conscendet, vxor appellabitur.

1. opinio interpretans de nuptiis in cælo celebrandis.

Nihilominus tamen D. Hieronymus, & Iansenius Matth. 22. non dubitant eo loci sermonem institui de mysticis Ecclesię cum Christo nuptiis in hac vita celebratis. Et verò, quod ad Matthæi locũ spectat, eadem est multorũ sentẽtia; & inter eos Salmeronis. Quod ipse certum reputo. Nec enim dubito, quin Apocalypsis ad eam Christi parabolam alludat. Et prophetiæ huius acoluthia & consequentia cogit, vt pro certo habeamus, non agi hîc de nuptiis in patria cælesti peragendis; sed in præsenti hac vita cum Ecclesia celebrandis. Etenim post has ipsas nuptias subsequitur pax per mille annos durans. Deinde bellum Gogi & Magogi. Quæ omnia extremum iudicii diem antecedunt. Præter hæc, contextus c.17. & c.18. itẽ Alleluia c.19. omnia personant clarissimã victoriam, quam Catholica Ecclesia de Roma ethnica & eius Imperio adepta est. Atq; hęc verba, *Gaudeamus, & exultemus, & demus gloriã ei; quia venerunt nuptiæ Agni*, ad quartum Alleluia spectant, & cum illo componũtur. Ex quo infero, non apte has nuptias exponi de diuini Verbi vnione cum humana natura per incarnationem factã. Quippe lætissima hæc Alleluia post exustionem Babylonis, hoc est post Romæ conuersionem, decantantur; vt ex superiùs disputatis satis apparet. Atqui tunc dicitur, *Gaudeamus, & exultemus; quia venerunt nuptiæ Agni.* Porrò ex contextu ipso compertum est, (meo iudicio) nuptias succedere Romæ ethnicæ incendio. Huc spectat, quòd parabola illa de nuptiis Filii Dei, quæ habetur Matth.22. iuxta multorum sententiam, referenda est ad Gentium vocationem. Ita sentit Salmeron tomo 7. tractat. 37. §. 3. vbi ait, eam parabolam loqui de tempore prædicatorum ad vocandas Gentes destinatorum.

2. sententia & vera, de mysticis nuptiis Agni cum Ecclesia in hac vita celebratis.

B

Oportet tamẽ distinctiùs explicare, quæ sit hæc vxor, de cuius nuptiis sermo instituitur; hoc enim est magni momenti. Nec video ab Apocalypseos interpretibus id adeò expressè atque distinctè tractari. Satis enim sibi esse putant, si veluti certum statuant, hanc sponsam, siue coniugẽ Agni esse Ecclesiam iuxta illud Pauli ad Ephes.5.32. *Ego autem dico in Christo & in Ecclesia.* Nec eò disputationẽ protrahunt, vt explicent, vtrùm quam Apocalypsis Agni vxorẽ appellat, sit Ecclesia vniuersalis, an singillatim Romana Ecclesia, quatenus a ceteris distincta, sicut caput à reliquo corpore? Est autem hæc quæstio non parui momenti. Nam si fortè constaret, hoc vxoris Agni nomine Romanam Ecclesiam in Apocalypsi designari; id sane Romanæ ipsi Ecclesiæ honorificum valde atque gloriosum foret; siquidem omnia Apocalypseos Alleluia eò demum tendunt, vt indicetur tempus iam Christi nuptiarum cum Romana Ecclesia aduenisse. Si autem certum non esset, Apocalypsin in præsenti singillatim de Ecclesia Romana loqui; næ illa nostris adulationibus minimè indiget. Expendamus igitur rationum momenta, quæ vtrinque confligunt; vt clariùs perspiciatur, vtra sint efficaciora.

Quæ sit sponsa, quã sibi Agnus per has nuptias ducat.

Vtrùm hæc sponsa sit Romana Ecclesia?

C

Vt ergo credamus hoc in loco de Romanæ Ecclesiæ nuptiis non institui tractationem; illud imprimis suadet. Quia quæ hîc vxor Agni nuncupatur, eadem absque dubio est, de qua dicitur c.21. 9. *Veni, & ostendam tibi sponsam vxorem Agni.* Nec enim in dubitationem reuocari potest, quin de eâdem vxore vtrobique sit sermo; maximè cùm vxoris nomen vtroque in loco habeat articulum. Eo autẽ loci manifeste agitur de electorum omnium Ecclesia in cælis triũphante: frustra igitur vxoris Agni nomen ad Romanã coarctatur Ecclesiam. Secundò, si nomen vxoris Agni ad Romanam contraheretur Ecclesiam; id plane esset, ceteras orbis Ecclesias ex Agni nuptiis, earumque honore excludere: quod Catholicæ doctrinæ aduersatur. Tertiò, si Christus Romanam duxit Ecclesiam; id certè non fuit post Ethnicorum Imperatorum persecutiones, sed antea; nam illius matrimonii vinculum extitit fides; atqui perspicuum est, cum Christo iam viuã fide & ardenti charitate coniunctos copulatosque qui pro ipsius nomine & confessione horribilia tormentorum monstra superarunt. Si ergo in huius prophetiæ decursu peruentum iam erat ad eam victoriam, quam Christiana Ecclesia de Imperatorum persecutionibus & de ipsa Roma ethnica sibi comparauerat; ex hoc ipso deducitur, nuptias, de quibus nunc agitur, non esse sacrum Christi matrimonium cum Romana Ecclesia.

1. sententia negans.

D

Hæc tamen non obstant, quo minùs compertum mihi sit, quæ hîc Agni vxor nominatur, aliam à Romana Ecclesia esse nõ posse. Pro cuius explicatione primò aduerto, in his Agni nuptiis; & in vxoris nomine, quod ipsius sponsæ inditur, manifestam includi allusionem ad librum Esther; in quo post Vasthi reginam repulsam ac repudiatam; post puellarum plurium pulcherrimarum electionẽ, quarum vna in Regis vxorem fuerat eligenda; post annum integrum peractum, in quo vnguentis myrrhinis, aliisque pigmentis sese eiusmodi puellæ inungebant; cùm omnes per ordinem inducerentur ad Regem, ei tandem præ reliquis placuit Esther; quam Rex accepit vxorem, vt habetur cap.10.6. *Et iussit conuiuium præparari permagnificum cunctis principibus & seruis suis pro coniunctione & nuptiis Esther.* In hac historia norunt omnes, non fuisse solam Esther, quæ Regis fruebatur amplexibus: sed reliquas etiã puellas, quæ cum illa asseruabantur. Nihilominus vni Esther vxoris nomen attribuitur, & Regis nuptiæ magnificentissimo conuiuio cum illa celebrantur: quia ipsa fuit ceteris omnibus prælata, &

Statuitur vera sentẽtia affirmãs sponsam hanc esse Romanam Ecclesiam & latè probatur. Primò ex allusione ad historiam Esther.

E in Regale solium euecta. Id quod ita prædictum erat cap.1.19. *Nequaquam vltrà Vasthi ingrediatur ad Regem, sed regnum illius altera, quæ melior est illâ, accipiat.* Et cap.2.4. *Quæcumque inter omnes oculis Regis placuerit, ipsa regnet pro Vasthi.* Si ergo ad hanc veluti vmbram & figuram attendamus, congruentius multò est, vt ingens hæc cœna & lautissimum epulum, cuius in hoc loco mentio fit, ne celebretur pro mystica Christi coniunctione cum omnibus Ecclesiis (quæ sunt puellæ illæ, quæ Regis amplexibus fruebãtur) sed pro celeberrimis nuptiis illius Ecclesiæ, quæ inter reliquas fuit tanquam Regina & caput electa. Iam si de singularis Ecclesiæ alicuius nuptiis agatur, neminem latet, de nulla alia, quam de Romana Ecclesia institui posse sermonem. Quod ex ipso contextu roboratur, quia in capitibus 17. & 18. præcedit Romæ veteris interitus, atque vt sepulto veteri Adamo resurgit *nouus, qui secundùm Deum creatus est in iustitia & sanctitate veritatis*, ad Ephes. capite quarto numero vigesimo quarto, ita similiter post mortem, humationem ac nænias veteris Romæ, consectarium est, Romæ nouæ gloriam & iustitiam ac sanctitatem succedere, quæ omnia denotantur in byssino splendenti ac candido. Deinde textus ipse non obscurè significat, post has Agni nuptias consequi Gẽtilitatis conuersionẽ, quę

figuratur in magna Gentium cęde per Christi gladium factâ. hæc enim est vindicta mystica in nationibus, quæ Ps.149.7. celebratur. Quis verò Christianus nesciat, Gẽtilitatis conuersionẽ fuisse effectũ gloriæ atque decoris, quod Romana Ecclesia in sua conuersione acquisiuit? Ex eo enim, quòd Ecclesia Christiana ethnicam Romam triumphauerit, & in noua Roma veræ fidei & sanctitatis splendor per publicam Religionis Christianæ professionem effulserit: hinc inquam, tanquam ex fonte atque origine deriuata fuit totius Imperii conuersio; quæ adumbratur in maxima illa internecione post Agni nuptias cum sua sponsa peractas consecuta. A

Secundò: Hæ nuptiæ non sunt tantummodò celebratæ, quia tempus illud aduenerat, quo mystica Esther potita est mysticis supremi Regis amplexibus; sed quia dies accesserat, quo fuit ipsa Regina pronunciata, & ceteris omnibus præposita; vt ex libri Esther contextu manifeste colligitur. Ex quo apparet energia illius locutionis, *Vxor Agni*, quæ non indicat concubinam, aut Principem vtcumque, sed supremæ Christi potestatis participem. Id enim proprie est vxor regis. Et quidem de ipso Agno dictum iam fuerat cap.17.14. *Quoniam Dominus dominorum est, & Rex regum.* Deinde vidimus suprà capit. 12. virgam ferream (quæ est summæ Christi potestatis symbolum) non omnibus matris Sionis filiis fuisse traditam; sed ei solùm, qui in primigenium electus est. Constat enim ex illo c.12. matrem Sionem non solùm fuisse enixam filium primogenitum; sed alios etiam complures, qui ipsius fratres vocantur: cùm tamen vni duntaxat virga ferrea commissa sit. In illo ergo c.12. continetur Ecclesiarum allegoria sub specie filiorum matris Sion; atque ibi quidem congruentissima extitit filiorum masculorum figura; vt eo loci vidimus. Verùm quod ibi discrimen repræsentatur inter fratrem natu maiorem & reliquos minores, id ipsum adumbratur hîc in sponsarum allegoria; in qua sit earum vna Regina, sicuti in Esther præsignificatum fuit. Atque id innuitur in nomine vxoris Agni, vel Regis; quod est dignitatis nomen, vt Iurisperiti loquuntur. Quare vxori in iure ciuili solet epitheton Dominæ adiungi, ad coniugium atque consortium testandum. B

Deinde ex virga ferrea suprà, c.12. vni filio masculo tradità.

Tertiò; in his Agni nuptiis clare respicitur ad Psalmum 44. vbi sermo est de mystici Salomonis connubio cum Regina. Et quamuis interpretes in eo loco statuere videantur, pro Regina Christianam Ecclesiam accipiendam: ceterùm, si per Christianæ Ecclesiæ nomen intelligant Ecclesiam vniuersalem, prout fideles omnes complectitur; meo iudicio, Psalmus euidenter eiusmodi acceptionem respuit. Quippe in eo distinguitur Regina à suis proximis, siue cognatis (quæ Regis etiam sponsæ sunt.) Quare necesse est Reginæ nomen pressiùs ibi & strictiùs sumi. Quando enim dicitur, *Afferentur Regi virgines post eam, proximæ eius*, &c. Illæ quidem virgines proximæ, siue cognatæ ipsius Reginæ omnino figurant peculiares Ecclesias, quæ respectu vniuersalis Ecclesiæ non cognatæ sunt, sed filiæ siue partes. Quamuis ergo Regina & eius affines virgines ad Christi amplexus & coniunctionem accersantur: distinctio tamen Reginæ & propinquarum arguit distinctionem inter Ecclesias; ita vt vna sit ceterarum Princeps, Regina & caput. Atque hæc per excellentiam vocitatur vxor Agni, eiusque nuptiæ maximâ celebritate peraguntur. Illius Psalmi explicationem videre poterit lector l.7. Atq; ex eo valde confirmabitur, Romanam Ecclesiam in Apocalypsi vxorem Agni nuncupari; quantumuis oblatrent Hæretici. C

Tertiò ex allusione ad Ps.44.

Opponet tamen aliquis, nequidquam ob nomen Reginæ, quæ vni sponsarum Christi attribuitur, eam ceteris præferri. Nam expresse dicitur Canticorum 6.7. *Sexaginta sunt Reginæ.* Quòd si attenditur sponsarum Christi figura (adumbratæ enim fuerunt per sponsarum multitudinem, quas habuit Salomon) ex illis Reginæ fuerunt septingentæ; vt habetur 3. Reg.11. 3. Respondeo, inter Salomonis sponsas, vnam sine dubitatione ceteris fuisse prælatam, vt earum Reginam; qualis fuit Pharaonis filia. Et septingentæ illæ, de quibus in 3. Reg. fit mentio, quamuis Reginæ vocentur, quia aliquomodo in eam dignitatem erant adscitæ; præcipua tamen Regina erat vna ceterarum Princeps. Quinimò in nostro textu 3. Reg.11.3. septingentæ non dicuntur absolutè Reginæ, sed *quasi Reginæ.* At Canticorum 6.7. licet scriptum sit; *Sexaginta sunt Reginæ, & octoginta concubinæ, & adolescentularum non est numerus:* illico tamen additur; *Vna est columba mea, perfecta mea, electa genitrici suæ.* Hæc igitur vna, quæ ceteris antefertur, Romana Ecclesia est; vt in illius loci commentario planum faciam. Nec officit, multis aliis Christi sponsis nomen etiam Reginarum congruere. Nam quemadmodum sponsus est Rex regum & Dominus dominantium; ita etiam illius vxor est Reginarum Regina, per quam Romana Ecclesia indicatur. D

Obiectio cōtra nostram sententiam soluitur.

Quartò: in his ipsis Agni nuptiis, quarum Ioannes meminit, alluditur similiter ad illud Canticor. 3.11. *Egredimini, & videte filiæ Sion Regem Salomonem in diademate, quo coronauit illum mater sua in die desponsationis illius.* Vbi desponsationis nomen pro nuptiis vsurpatur; agiturque de Christi exultatione in publico Religionis Christianæ exercitio in vrbe Roma recepto; vt ex verissima ipsius contextus acoluthia in illius libri commentario probabimus.

Quartò nostra roboratur expositio allusione ad Canticum Canticorũ.

Sed rursus obiiciet aliquis; si Agni nuptiæ ad illud referantur tempus, quo Romanæ Ecclesiæ fuit tradita in ceteras Ecclesias potestas & dominatio; hæc certè facultas non concessa est Romanæ Ecclesiæ, quo die fuit Romæ primò excepta Christianæ Religionis publica professio, sed quo Romana ipsa Ecclesia fundata & instituta est. Constat enim inter Catholicos, quòd Romanus Pontifex sit Christi Vicarius, & summus vniuersalis Ecclesiæ Pastor, quodque Romana Ecclesia sit ceterarum omnium caput, hoc, inquam, non primò incepisse à Constantini tempore, sed ab ea ipsa tempestate, qua B. Petrus suam Romæ Cathedram collocauit. Cum hac verò constanti veritate non videtur vllo pacto cohærere, vt solennis nuptiarum Christi dies sit illa, cùm Romæ publica Catholicæ Religionis professio admissa est. Deinde nostræ explicationi videtur refragari nuptiarum parabola, quæ habetur Matth.22.2. ex illa enim patet, repulsos fuisse Iudæos, quia ad Christi nuptias aduenire noluerunt. Quis verò nesciat Iudaici populi excæcationem & obdurationem aliquot sæculis præcessisse, antequàm publicus Religionis Christianæ vsus Romam induceretur? Non igitur congruens est parabolæ à Matthæo adductæ, si dicamus, nuptiarum diem fuisse, quando publica Religionis exercitatio Romæ exorsa est.

Proponuntur difficultates aliquot aduersus prædictam interpretationẽ.

Pro

Enodatio superiorum difficultatũ.

A Pro harum difficultatum solutione animaduertendum est, quæ in nuptiis corporeis intra vnius aut alterius diei spatium contingunt, ea in mysticis Agni nuptiis plurium sæculorum tempora cōplecti. In nuptiis enim corporeis, rerum ad celebritatem spectantium præparatio, inuitatio amicorũ & ipsummet epulum, omnia breui peraguntur. In Christi autem parabola, cùm mysticæ nuptiæ per comparationem ad corporeas depingantur, necessarium fuit loquendi modum ad nuptiarum corporearum consuetudinem conformari. Enim verò si ad mysterium ipsum oculos conuertamus, nuptiæ à Christi passione erant præparatæ, & per Apostolorum prædicationem Iudæi multorum annorum spatio sunt inuitati; ob ipsorum autem tergiuersationes nuptiarum celebritas prolata fuit vsque ad magnam Gentium conuersionem; ac demum peractæ summâ celebritate sunt, quo die publica Religionis Christianæ exercitatio fuit Romam admissa.

Quanam per antonomasiam appellentur in hac vita Christi nuptiæ

Verum quidem est, in ipsa parabola hanc generalem simul doctrinam contineri, quæ in hac & illa Ecclesia peculiari, in hoc aut illo sæculo verum tenet, nuptiarum nomine latiùs sumpto: si tamen illas imprimis attendamus, quæ per antonomasiam & strictiori ratione appellantur Christi nuptiæ, ad quas euocatæ sunt Gentes post Iudæorum excusationes; quamuis nonnullis antea sæculis nuptiæ
B fuerant paratæ, Romana Ecclesia in Reginam electa, & summa illi potestas supra omnes Ecclesias tradita; in diuini tamen consilii dispositione, illa omnia sæcula pro paucis diebus, aut etiam horis reputabantur: nec dum nuptiarum celebritatis tempus aduenerat, quoad Romæ publica Religionis professio excepta est. Tunc enim maximè est impleta potens atque efficax Gentium omnium vocatio, quæ Matth. 22. nu. 10. significata est verbis illis, *Impletæ sunt nuptiæ discumbentium.* Aliud ergo fuit, Romanam Eclesiam constitui Reginam, aliud nuptias per generalem Gentium vocationem efficacem celebrari, Vt enim fieri apud nos sæpè contingit, Principis alicuius feminæ electio in Regis sponsam, atque adeò in Reginam, & pactio interpositis verbis inita (qua iam reapse Regina iudicatur) antecedunt ipsarum nuptiarum celebritatem. Non aliter, quòd Romana Ecclesia, non solùm per Dei electionem, sed etiam per potestatis collationem regina & imperatrix ceterarum Ecclesiarum constituatur; id quidem præcessit eas, quæ propriè vocantur nuptiæ, id est celeberrimam frequentiam & conuiuia apparatissima, quibus vxor in viri domum deduci solet. Quis verò nesciat, si de materiatis domibus sermo sit, templum esse Dei domum? Priùs ergo, quàm Romæ publica extruerentur templa, aut etiam consecrarentur, quibus diuina officia Christiani celebrarent, nondum videbatur Romana Ecclesia cum debita pompâ ac celebritate, tanquam vxor sponsi, in ipsius domũ
C delata. Quòd si generale conuiuium, in quo re ipsa *impletæ sunt nuptiæ discumbentium*, repræsentat efficacem totius Imperii Romani vocationem; huius efficacitatis tempus fuit quidem post receptum Romæ publicum Christianæ Religionis exercitium. Atque hunc sensum postulat non obscurè Apocalypseos contextus & acoluthia.

Præter hæc; etsi Romana Ecclesia ab ipso suæ institutionis exordio magnâ illâ potestate atque imperio supra omnes Ecclesias pollebat; dum tamen Ecclesiæ perexigui erant Christianorum cœtus, nondum Romanæ Ecclesiæ auctoritas ad summum fastigium peruenerat. atque hæc auctoritatis magnitudo, quæ ingentem fidelium multitudinem Romanæ Ecclesiæ ex omnibus mundi nationibus subiectam complectebatur, pertinet cumprimis ad allegoriam nuptiarum potentissimæ alicuius Reginæ; quibus in nuptiis illa ab innumerabili subditorum cœtu colitur ac suspicitur.

Fit satis iis argumentis, quibus supra negatiua pars huic nostræ expositioni contraria fulciebatur.

Superest nunc respondere ad argumenta, quibus initio probabatur, per vxorem Agni non designari in Apocalypsi Romanam Ecclesiam. Ad primum ergo Respondeo, eandem omnino esse, quæ tam in hoc capite, quàm cap. 21. 9 vxor Agni nominatur. Quod autem hinc infertur, Romanæ Ecclesiæ est gloriosissimum; videlicet admirabilem illam capitis 21. visionem agere de excellentissima
D gloria, quæ Romanam Ecclesiam in cælo manebat. Hoc verò esse illius capitis argumentum suo loco ostendemus. Ad secundum; finis nuptiarum Christi cum Romana Ecclesia, est spiritalis & arctissima sanctarum animarum vnio cum ipso Christo: ad quam vnionem non solùm Regina illa accitur, quæ vxor Agni nuncupatur; sed etiam ceteræ omnes Ecclesiæ, & singulæ fidelium animæ. Vt igitur, quamuis multæ sint Ecclesiæ ad Christi amplexus vocatæ, nihilominus vna est ceterarum Regina, vt manifestè Ps. 44. & Canticorum libro traditur: sic etiam nuptiarum cum Regina initarum excellentia impedimento non est, quo minùs nuptiæ etiam cum reliquarum Ecclesiarum singulis, atque adeò cum singulis fidelium animabus celebrentur. Præsertim, cùm ad cœnam celeberrimam in Reginæ nuptiis paratam Gentes omnes euocentur; vt infrà explicabimus. Ad tertium; in mysticis Romanæ Ecclesiæ nuptiis cum Christo celebratis nihil obstat, quin fœdus ipsum atque vnio Ecclesiæ cum Christo, viua fides, & magna Romanæ Ecclesiæ auctoritas ob potestatem sibi a Deo collatam, hæc inquam omnia antecedant ipsarum nuptiarum celebritatem, vt satis iam explicatum est.

Vxoris nomine non hic cōnecti de consummata in cælo gloria esse sermonem.

E Pergit textus, ET VXOR EIVS PRÆPARAVIT SE.] Vxoris nomen contendunt aliqui referendum ad gloriæ consummatæ statum in patria. Verùm si hoc verbo, consummatio matrimonii includitur, ex Canticorum libro discimus, allegoriam consummati matrimonii ab Scriptura transferri ad Ecclesiæ vnionem cum Christo in hac vita. Neque officit, quòd cap. 21. 9. (vbi agitur de Ecclesiæ gloria in cælesti beatitudine) dicatur: *Veni, ostendam tibi sponsam vxorem Agni.* Potest enim is esse sensus. *Veni*, & tibi indicabo gloriam, quam Deus Romanæ Ecclesiæ in cælesti patria habet præparatam: illi inquam Ecclesiæ, quæ in terra erat vxor Agni, id est Regina inter Ecclesias. Hoc ampliùs roboratur; quia ibi etiam additur, *Et ostendit mihi ciuitatem sanctam Ierusalem descendentem de cælo*, nec tamē idcirco denotatur, *descendere de cælo*, esse quid pertinens ad statum illius beatitudinis, quæ Ecclesiam manet in patria. Sed sensus est, ostensam fuisse Ioanni gloriam, qua in cælo fruetur ea Ecclesia, quæ nunc eleganter dicitur è cælo descendere. Quod ergo adducitur, vt probetur, nomen vxoris Agni non cōgruere in hac vita Romanę Ecclesiæ, nullius roboris est: Et suprà iam vidimus huiusmodi nomen mirificè Romanæ Ecclesiæ aptari propter allusionem ad librum Esther, ad Psalmum 44. & ad Canticorum librum.

Allusio ad præparationem Esther, priùs quam ad Assuerum introduceretur.

PRÆPARAVIT SE.] Alluditur in hoc ad Esther præparationem, quæ ipsius nuptias præcessit. de quo Esther 2.12. *Ita duntaxat, vt sex mensibus oleo vngerentur myrrhino; & aliis sex quibusdam pigmentis, & aromatibus vterentur; ingredientesq; ad Regem, quidquid postulassent ad ornatum pertinens, accipiebant.* Per huius figuræ comparationem rectè intelligitur spiritalis Romanæ Ecclesiæ præparatio; tum vt cælesti Regi gratior, & purissimis illius amplexibus aptior fieret; tum vt eius contemplatio & odor cælestis vocatos ad nuptias permulceret. Quod de animarum ædificatione per optimum exemplum accipi debere facilè intelligitur. Manifestum autem est, qua præparatione Esther Regi extitit gratissima, eandem effecisse, *Vt omnium oculis gratiosa & amabilis videretur*, Esth. 2.15. Quamobrem eadem præparatio, qua se Romana Ecclesia ornauit, & compsit, vt Christo sponso summopere placeret; eadem fuit causa, vt in nuptiarum celebritate omnium oculis gratiosissima appareret; ac proinde apud Gentes valeret plurimùm, quò faciliùs eas ad Christi obsequium traduceret.

Sub pluribus Cantici Canticorum comparationibus quid mysterii delitescat.

Reducitur hæc comparatio ad eximias atque præstantes Romanæ Ecclesiæ virtutes, quæ Cant. 4. sub elegantissimis comparationibus celebrantur: quibus omnibus significatur, in Romana Ecclesia mirum in modum excelluisse fidei castitatem, deuotionis excellentiam, eleemosynas diuitum, prædicationis efficacitatem, honestatem morum, Martyrum victoriam, mirabilem Euangelii ministrorum in persecutionibus sanctitatem, immaculatam in plerisque conscientiæ puritatem, eximiã denique sapientiam; sed maiorem deuotionis & vitæ exempli laudem, & in ipsa prædicatione coniunctionem cælestis eloquentiæ cum vitæ sanctimonia. Hæ sunt Romanæ Ecclesiæ laudes, Cantic. 4. graphicè depictæ, vt in eius commentario constabit. Sed vt ad Esther præparationem redeamus; facilè cernitur, in oleo myrrhino mortificationem passionum; in ceteris pigmentis & aromatibus pulchritudinem reliquarum virtutum indicari. B

Collatio huius ornatus sponsæ dati, cum Reginæ Esther ornatu.

ET DATVM EST ILLI, VT COOPERIAT SE BYSSINO SPLENDENTI ET CANDIDO.] De Esther dicitur cap. 2.15. *Non quæsiuit muliebrem cultum: sed quæcumque voluit Egeus eunuchus custos virginum, hæc ei ad ornatum dedit.* Quibus fortè respondet, quod hîc de Romana Ecclesia dicitur; nimirum ad nuptiarum celebritatem, non eam selegisse ornatum, sed ab Spiritu sancto accepisse: *datum est illi.* Induit eam Spiritus diuinus recenti & splendenti bysso, id est, splendore iustitiæ & sanctitatis per labores & ærumnas probatæ; sicuti byssus per iniurias & oppressiones candorem & splendorem acquirit. Atque huiusmodi ornamenta Deo maximè placent, iuxta illud Ps. 92.5. *Domum tuam decet sanctitudo.* De significatione verò byssi diximus satis c. 1. Et muliebris hic mundus opponitur profano meretricis ornatui, de quo suprà c. 17.4. C

TEXTVS.

Vers 9. Et dixit mihi, Scribe; Beati qui ad cœnam nuptiarum Agni vocati sunt. & dixit mihi; Hæc verba Dei vera sunt. D

COMMENTARIVS.

In verbo, Dixit, quænam persona agens, siue loquens subintelligenda sit.

ANTEQVAM longiùs progrediamur, nodum dissoluamus oportet. Quod, scilicet, sit suppositum illius verbi, *dixit:* Est enim Angelus, ad cuius pedes se Ioãnes venerabũdus abiecit, vt habetur versu sequenti. Et quanuis interpretes hanc difficultatem prætereant, supponentes sermonem hîc esse de Angelo, qui à Christo fuit missus, vt Ioanni Apocalypsin repræsentaret (sic enim cap. 1.1. *Significauit mittens per Angelum seruo suo Ioanni:*) verùm non ita comperta res est ac peruia, vt nonnulli putarunt, de hoc Angelo sermonem institui à Ioanne, cùm ait, *Et dixit mihi.* Quanuis enim certò cõstet, per Angelum cælestis Hierarchiæ totam hanc Apocalypseos visionem Ioanni ob oculos proponi: in hac tamen imaginaria visione multæ inducuntur personæ cum Ioanne loquentes. Et alii quidẽ sunt Angeli naturâ, alii officio, hoc est, aut veteris instrumẽti prophetæ, aut viri Apostolici ex nouo; aut ille, qui per excellentiam appellatur noui testamenti Angelus, nẽpe Christus Dominus. Et quidẽ textus vbique solet distinguere, quisn Ioanni appareat, aut loquatur. Quòd verò hic suppositũ verbi, *Dixit*, nõ exprimatur; hoc non probat, qui id Ioanni dixerit, esse Angelum totius Apocalypseos actorẽ. Quoties enim prosequitur, & verbũ aliquod sine peculiari persona regente apponit, supplẽda est verbi antecedentis persona; vt cap. 1.17. vbi dicitur, *Posuit dexteram suam super me dicens*, vbi persona agens illa ipsa est haud dubiè, quæ se priùs numero 13. filium hominis appellauerat. Similiter ergo in præsenti persona agens ex præcedenti contextu subaudienda est; & quanuis proximè antecedens non sit Angelus, sed *vox turbæ magnæ*; ceterum cęlestis vox loquens c. 18. voces item quadruplicis Alleluia capitis 19. figurantur omnes tanquã quid dependens, & consectariũ ad ea, quæ protulit magnæ potestatis Angelus, de quo mentio fit initio c. 18. Vnde qui nunc ait, *Et dixit mihi, Scribe;* non alius esse posse videtur, nisi magnæ potestatis Angelus. Cõstat enim ex sequẽti versu, personæ verba isthęc E

loquenti nomen Angeli tribui. Quòd si Angelus debet esse qui proximè antecedit, nullus est proprior, quàm Angelus magnæ potestatis. Aliæ autem voces, quæ interiectæ sunt, non peculiares agũt personas, quæ prope Ioannem assisterent; sed sunt voces e cælo resonantes consectariæ ad ea, quæ Angelus magnæ potestatis edixerat: qui Angelus dicitur è cælo descendisse. Quare hic esse videtur, qui Ioannem alloquitur.

Qui Ioanni nunc dicit, vt scribat, angelum esse magnæ potestatis; ac proinde B. Petrum in eo figuratum.

Quoniam verò in superioribus ostensum est, illum magnæ potestatis Angelum esse Apostolum Petrum; si ille ipse Angelus est, qui hìc ad Ioannem verba facit, sequitur Ioannem ad B. Petri pedes deo sculaturum procidisse. Simile quid narratur c. 22. 9. vbi Ioannes ait, *& postquam audissem, & vidisse, cecidi ante pedes Angeli, qui mihi hæc ostendebat*, vbi profectò designatur ille Angelus, qui Ioanni demõstrauit ciuitatem sanctam c. 21. & fluuium eius cap. 22. Namque vt hìc Ioannes ad Angeli pedes supplex atque humilis prosternitur, exultans præ gaudio ob nuncium felicissimum, qui antecesserat (nempe de Romæ conuersione, & felicissimo Romanæ Ecclesiæ successu:) ita etiam posteà c. 22. affectu non absimili procumbit Ioannes ad Angeli pedes, qui illi indicauit summam beatitudinem, qua in cælorum regione fuerat eadem Christi sponsa fruitura.

B His præstitutis; si probaremus Angelum, cuius se pedibus Ioannes submittit c. 22. esse B. Paulum; nihil cohærentius & verisimilius, quàm vt Angelus, cuius ad pedes nunc Ioannes prociduus sternitur, sit Apostolus Petrus. Illum enim in Angelo magnæ potestatis figurari, suprà probatum est. Reliquum igitur est, vt probemus eum Angelum, qui Ioanni ciuitatem sanctam c. 21. monstrauit, esse B. Paulum. Hoc autem meo iudicio validè comprobatur, quia in textu Angelus ille dicitur esse, *Vnus de septem Angelis habentibus phialas*, atqui vnus, idem est quod primus, de quo aliàs, hic verò sine dubio est Paulus, vt vidimus, c. 16. & 17. & infrà videbimus c. 21.

Deinde, vt confirmetur, Petrum & Paulum denotari per duos hosce Angelos, quorum ad pedes cecidit Ioannes, non paruo argumento est, vtrumq; in sacram hanc Apocalypseos actionem induci, vt Prophetas de Romanæ Ecclesiæ felicitate vaticinantes. Quam verò ipsi rationem Ioanni reddũt, ne eos adoret, ea est; quia si ipsos propter prophetiæ spiritũ adorat, ipse quoque Ioannes est Propheta, & *Omnes, qui habent testimonium Iesu*: quia testimonium Iesu est Spiritus prophetiæ. In quo supponitur, hos duos Angelos, quos Ioannes adorare voluit, Prophetas esse. Atqui Prophetæ nomen in sacris Literis nunquã cælestis Hierarchiæ Angelis attribuitur; Petro autem & Paulo tribuitur aptissimè propter ea, quæ de Romæ conuersione, deque gloriæ magnitudine ipsã in cælo manẽte prænunciarunt.

C Præterea, licet ferè statuatur ab expositoribus, eundem esse Angelũ, ad cuius pedes se Ioãnes supplex volutauit c. 19. 10. & c. 22. 8. hæc tamen opinio non alio fundamento nititur, quã aliquorũ incõsiderantiã, qui duos hos Angelos in textu distingui, non obseruarũt: quod si aduertatur, facile cernitur, multò congruentius esse, vt Angelus capitis 22. sit distinctus ab Angelo capitis huius 19. Nam in eodem ipso Angelo nõ multũ conuenientiæ habet, vt postquã Ioannes semel ad eius se pedes abiecit, & ab eo fuit prohibitus verbis illis, *Vide ne feceris: conseruus enim tuus sum, & fratrũ tuorum habentiũ testimonium Iesu*; adhuc tamen secundò ad eius pedes Ioannes procumbat, eademq; verba ab Angelo prohibente exaudiat. Si tamen diuersi sint Angeli, plus decoris atque energiæ continet visio; in qua indicatur Ioannis studium & propensio ad eorum quemlibet adorandum; necnon vtriusque Angeli consensio in Ioanne eisdem verbis & eâdem comitate arcendo. Huic sententiæ illud adstipulatur, quòd titulus *conseruus*, est Pauli proprius. Nam ad Coloss. 4. 7. Tychicum, qui fidelis erat minister, appellat *conseruum* suum. In eandem locutionem recidit illa Petri Epist. 1. cap. 5. 1. vbi cum Presbyteris loquens, vocat se *conseniorem*, id est compresbyterum: quod eandem continet energiam.

Angelum, ad cuius pedes Ioannes se in hoc capite prouoluit, diuersum esse ab eo, ad cuius item pedes procidit Ioannes ipse, c. 22.

D Scribe: Beati, qui ad coenam nuptiarum Agni vocati sunt.] Multi verba hæc ad eam referunt æternæ patriæ felicitatem, qua Sancti post huius vitæ decursum perfruuntur. Hic tamẽ sensus nostræ nuptiarum explicationi non quadrat; & alioqui etiam ad patriæ felicitatem non erat satis aptum cœnæ nomen. Quia cœna non appellatur ferè, nisi quæ de nocte fit; atqui in cælesti patria noctis nomen non habet locum. Nobis igitur hæc cœna accipienda est de opiparo conuiuio iis præparato, qui sunt efficaciter vocati ad nuptias Romanæ Ecclesiæ cum Christo in hac vita celebrandas, post mysticam Romæ veteris deflagrationem. Est autem animaduertendum in hac allegoria cœnæ nuptiarum, cœnam quidem antecedere mutuæ vnioni sponsi atque sponsæ in cubili. Vnde in Canticorum libro iterum atque iterum distinguuntur oscula & amplexus à vino, atque conuiuio, tanquam à re præcedenti. Vide caput 1. 1. *Meliora sunt vbera tua vino*, & c. 2. 4. *Introduxit me in cellam vinariam, ordinauit in me charitatẽ*, id est epulum apparauit. Et posteà: *Læua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me*. Sicut ergo oscula & amplexus ad animarum vnionem cum Christo referuntur: sic etiam conuiuium, quod præcedit, ad Christi cognitionem, & vini suauitas applicantur ad purissimam reuelatæ sapientiæ voluptatem.

Cœnam Agni non hic sumi pro cælestis patriæ felicitate.

E Censeo igitur, quod Ioannes literis mandare iubetur de eorum felicitate, qui ad nuptias sunt vocati, significare, post Christianæ Religionis professionem publicam Romę receptam, Christi cognitionem & Ecclesiæ doctrinam ad magnum perfectionis cumulũ peruenturã: & eos qui huius cõuiuii forent participes per cælestis sapientiæ in Romana Ecclesia florentis communionẽ, tantâ sapientiæ eiusdem affluentiâ, tantisq; eiusdem sapientiæ delitiis cælestibus fruituros; vt Beatorũ nomen, id est valde felicium illis meritò tribuatur. Memini me audisse à viro quodã eximiæ sapiẽtiæ & sanctitatis, cælestis felicitatis imaginem, quæ in terra reperitur, videri sibi non esse aliam, quã sacram Scripturam legere & intelligere. Et quidem meritò; eodem enim sensu vsurpauit Christus Dominus nomẽ Beati, cùm dixit Petro Matth. 16. 17. *Beatus es Simon Bar-iona; quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus, qui in cælis est.* Et quamuis suauitate illâ atque vbertate potita sit Romana Ecclesia ante nuptiarum cum Christo celebritatem: si tamen fidelium communis status perspiciatur, magnopere sanctorum sapientia & diuinorum mysteriorum cognitio aucta est publicâ Christianæ Religionis Romæ professione. Nam persecutionum quidem, (vtpote belli) tempore, non ita ex professo sapientiæ & rerum cognitioni vacari potest. Quapropter negandum non est, quin post persecutionũ exitum,

Quæ sit hæc Agni cœna siue conuiuium.

&post generalem totius Romæ conuersionem ad Christum, Deus Romanæ Ecclesiæ, eiusque doctoribus multò vberiorem sapientiam, quàm antea sit elargitus. Vnde Martyrum fortissimorum gloriæ successit felicissimus Doctorum & Conciliorum status.

Quinam hic ab angelo prædicentur beati?

Dum ergo coniiciuntur oculi in futurum sapientiæ Romana in Ecclesia incrementum, in sacrarum Literarum studium, & cælestium mysteriorũ notionem; aptissimè in conuiuii allegoria dicitur, *Beati qui ad cœnam nuptiarum Agni vocati sunt.* Vt verò denotetur eorum securitas, qui, quo tempore adeò erat splendidum atque abundans sapientiæ conuiuium, ad Romanę Ecclesiæ epulas accederent; ideo profertur, *Beati, qui ad cœnam nuptiarum Agni vocati sunt.* Si enim vxor Agni est Romana Ecclesia, vt suprà ostendimus; qui ab illius commercio & societate separantur, vt hæretici & schismatici, neque illius fruuntur conuiuio, nec prædicantur beati. Porrò in hoc epulo verissimè & cumulatissimè impletur, quod Prou.9. describitur, vbi sapientia dicitur miscuisse vinum, & proposuisse mensam suã. Quòd si his in verbis Salomon eò respexit, templum scilicet à se structum, veræ etiam doctrinæ fore scholas, & Israelitici populi sapientiam per illius nobilissimæ academiæ frequentationem multiplici incremento auctum iri: facili negotio cernitur, templum illud fuisse non adumbratam modò, sed etiam expressam maiestatis Romanæ Ecclesiæ imaginem; atque adeò in ipsa Ecclesia mirum in modum excreuisse veram sapientiam sub pacis & Christianæ fidei professionis tempora, ita vt iure dici possit; *Beati, qui ad cœnam nuptiarum Agni vocati sunt.* Porrò de hoc eodem cælestis doctrinæ incremẽto & ornatu in Romana Ecclesia agitur elegantissimè sub alia allegoria Cant.4. vers.13.14.& 15. Vt eo loci expendemus. B

In hac conuiuii allegoria, tria potissimùm obseruanda.

Præter hæc, in conuiuii allegoria tria cumprimis intelliguntur: hæc sunt, magna affluentia, mira varietas, meræ deliciæ. Quæ tria in splendidissimo sapientiæ epulo, quod inuitatis ad nuptias Romanæ Ecclesiæ cum Christo proponitur, affatim reperiuntur. Quò spectat concionum admirabiliũ frequentia, librorum cælesti doctrinâ refertorum copia, colloquia cum viris sapientissimis habita, egregia spiritualium hominum institutio. Quæ omnia propriè conficiunt sapientiæ conuiuium; quodque ceteris omnibus antecellit, est interior diuini Spiritus illustratio per pias diuinarum rerũ commentationes, & frequentem ad Deum orationem; adhærendo semper Ecclesiæ Romanæ institutioni, & sacrorum Conciliorum, quæ pacis tempore celebrari potuerunt.

In eâdem allegoria conuiuii, fortè haberi respectum ad Missarũ sacrificia.

Ceterùm, præter hanc cœnæ explicationem, fortasse dici posset in nuptiarum Romanæ Ecclesiæ allegoria comprehendi Missarum & Sacramentorum frequentiam, quibus singuli homines frui potuerunt; postquam Christianæ fidei professio Romam fuit communiter inuecta. Ac præsertim potest in ea allegoria denotari sanctissimæ Eucharistiæ præsentia atque vsus, religiosæ vitæ facilis cõsuetudo propter erecta hominum Deo sacrorum monasteria, templorum frequentia, imaginum adoratio, veneratio sacrarum reliquiarum, ac diuinorum officiorum celebritas. Hæc namque omnia si sumatur quatenus præcedere solent, atque disponere hominum animos ad mutuam cum Deo cõiunctionem; in cœnæ allegoria possunt coerceri, quæ cœna solet antecedere mutuam sponsi & sponsæ coniunctionem. C

Cur Petrus inducatur Ioannem hortans, vt hanc conscribat sententiam?

Quòd verò Petrus Ioannem hortetur, vt hanc conscribat sententiam; *Beati, qui ad cœnam nuptiarum Agni vocati sunt:* in eo indicatur vehemens B. Petri desiderium, vt fideles permagni facerent felicitatẽ illius conuiuii, quod eis proponitur in Romanæ Ecclesiæ nuptiis cum Christo. Cùm autem huiusmodi nuptiæ ad illud referantur tempus, quo vniuersa Roma Christi fidem amplexa est; iure optimo inducitur Petrus (qui illud prædixerat) Ioanni præcipiens, vt id literis mandet; vt quasi veritatem ab Apostolis traditam fideles suscipiant, ac venerentur. Iam, si locum aliquem B. Petri inquiramus, vbi significet ingentem felicitatem, quæ reperitur in cælestis sapientiæ affluentia, quam Deus in hac vita suis familiaribus impertitur; nihil occurrit aptius, quàm verba illa 2.Petri 1.2. *Gratia vobis & pax adimpleatur in cognitione Dei, & Christi Iesu Domini nostri.* In hac Petri benedictione fidelibus scriptâ detegitur, quanti B. Apostolus æstimarit splendidissimum conuiuium; quo, post triumphum de Roma ethnica actum, fideles in cœna nuptiarum Agni fruituros præsciebat. D

Cur huiusmodi conuiuium appelletur cœna?

Fortè autem huic epulo nomen imponitur cœnæ, vt allegoria ipsa ad Iudææ consuetudinem, vel potiùs ad receptum in omni antiquitate morem conformetur. Nuptiæ enim apud veteres noctu celebrabantur; vt colligitur ex parabola Christi Matth. 25. vbi decem virgines cum accensis lampadibus opperiuntur sponsum ad nuptias venientem. Hoc autem ex Plutarchi problematis, & ex aliis veterum scriptorum locis liquidò constat. Atque eum fuisse communem antiquorum morem; ex eo licet colligere, quòd matrimonio tædæ nomen dederunt; vt constat ex illo Virgilii 4. Æneid. *Si non pertæsum thalami tædæque fuisset.* Et quamuis obiiciat huic consuetudini Ribera, prandia etiam apud veteres vsitata fuisse; inde tamen non probat, epulas nuptiales ante noctem celebrari solitas. Adhęc; cœnæ nomini mysterium peculiare subesse potest. Mysticum enim conuiuium, de quo hîc sermo est, in huius vitæ nocte potimur, antequàm æternæ claritatis dies elucescat. Atque hoc vitæ huius epulo fruimur ad Diuini Verbi nobis reuelati lucernam; dum illi attẽdimus, *Quasi lucernæ ardenti in caliginoso loco, donec dies elucescat,* 2.Pet.1.19. Fortè etiam cœnæ nomen exigit, vt post spiritales delicias ac refectionem sequatur contemplationis somnus: vt possit inuitatus dicere illud Ieremiæ 31.25. *Quia inebriaui animam lassam, & omnem* (id est totam) *animam esurientem saturaui: ideo quasi de somno suscitatus sum; & vidi, & somnus meus dulcis mihi.* E

Hæc prædictorum cõfirmatio quonam referenda sit?

ET DIXIT MIHI; HÆC VERBA DEI VERA SVNT.] Confirmatio hæc nõ solùm referenda est (opinor) ad eã sententiã, quam Angelus magnæ potestatis Ioannẽ scribere iussit (scilicet, *Beati, qui ad cœnã nuptiarũ Agni vocati sunt*) verùm etiam ad vniuersam prophetiam de mystico Babylonis supplicio, deq; lætissima celebritate, quam Ecclesia in Agni nuptiis peractura erat. Quia verò omnia hæc in Romæ vnius conuersione completa sunt; hæc ipsa Romæ conuersio rursus confirmatur diuinâ auctoritate; non vt tunc Ioannes credat (iam enim antea credebat,) sed vt solatium accipiat certissimo futuræ illius rei euentu; quæ tanti ad Romanam Ecclesiam intererat. Ita philosophatur Paulus ad Hebræos 6.18. in Dei iureiurando, *Vt fortissimum solatium habeamus.* Hæc ergo est illorum verborum vis; *Hæc verba*

Dei vera sunt. In quibus licèt primò Epitheton *vera*, superuacaneum videatur (nã si Dei sunt, vera sint necesse est; *Impossibile enim est mentiri Deum*.) Hoc tamen, quod superare videtur, est veluti ipsius Dei iusiurandum, quod permagno solatio est. Quid, si *vera Dei verba* perinde sit, atque legitima & non adulterina, cui proinde fides habenda sit? Cùm autem hæc verba B. Petrus faciat; videtur hæc sententia deprompta ex eo, quod ipse scribit Epistola 2. capit. 1. numero decimo nono, *Habemus firmiorem propheticum sermonem*. Similiter enim in præsenti Angelus magnæ potestatis affirmat, Dei esse prophetiam, quidquid præmonstratum est ab illis verbis, quæ ille dixit, nimirum: *Cecidit, cecidit Babylon*.

B

TEXTVS.

Vers. 10. Et cecidi ante pedes eius, vt adorarem eum; & dicit mihi: Vide ne feceris, conseruus tuus sum, & fratrum tuorum habentium testimonium Iesu. Deum adora. Testimonium enim Iesu est spiritus prophetiæ.

C

COMMENTARIVS.

HORVM verborum explicationi annectenda est similium verborum explicatio ex capit. 22. numero octauo & nono, quæ sic habent: *Et ego Ioannes, qui audiui, & vidi hæc; & postquàm audissem & vidissem, cecidi vt adorarem ante pedes eius, qui mihi hæc ostendebat: & dixit mihi; Vide ne feceris, conseruus enim tuus sum, & fratrum tuorum prophetarum, & eorum qui seruant verba prophetiæ libri huius. Deum adora.*

Vtroque in loco duo videntur statuere interpretes. Alterum, eundem omnino esse Angelum, ad cuius pedes procidit Ioannes tam capite decimo nono, quàm capite vigesimo secundo, atque adeò Ioannem bis ad eiusdem Angeli pedes prouolutum. Alterum, hunc Angelum esse vnum ex D cælesti Hierarchia; illum scilicet, quem Christus misit, vt Ioanni Apocalypsin ageret. Ego tamen (vt versu præcedenti dixi) mihi persuadeo, duos hos Angelos esse inter se diuersos; nec naturâ esse Angelos, sed officio; ac primum quidem esse B. Petrum; secundum, B. Paulum. Id quod licèt audienti, siue legenti nouum, atque insolitum appareat: si tamen attentè rationes expenderit, quas superiori versu proposui, verisimilius ac probabilius illi visum iri confido.

Angelum, cuius ad pedes hic Ioannes procidit, esse diuersum ab eo, ad cuius item pedes c. 22. procubuit.

Frustra igitur laborant interpretes in reddenda ratione, cur Angelus non se à Ioanne adorari sit passus? Alii enim Dominicæ incarnationis reuerentiam causantur; quapropter nolint Angeli adoratione coli ab iis, qui eiusdem sunt cum Christo homine naturæ. Ita Gregorius, Ambrosius, Haymo, Strabus, Rupertus, & Ansbertus. Sed contra est; quia non hanc reddit Angelus rationem, sed longè diuersam. Alii malunt, hanc adorationem respuisse Angelum sibi à Ioanne deferri, propter virginitatis in Ioanne elucentis excellentiam: sic Petrus Damianus. Alii referunt ad sacerdotis dignitatem quæ homines Angelis adæquat: sic Viegas. Alii ad Ioannis labores pro Christo fortiter toleratos: magnam quippe dignitatem esse pro Christo pati. Alii ad dignitatem Euangelici prædicatoris; quod munus homines Angelis reddit æquales. Baronius 1. Annalium tomo, id E propterea fuisse scriptum tradit, vt fideles probè essent instructi aduersus Cherinthi errorem; qui eodem ipso tempore plus dignitatis tribuebat Angelis, quàm re ipsâ illis Scriptura attribuit. Aliis placet ea ratio; quia scilicet homines in cælesti Beatitudine erunt Angelis æquales. Si tamen verum est, per vtrumque Angelum adumbrari Petrum & Paulum; hæ omnes philosophandi rationes facilè corruunt.

Variæ aliorum opiniones ac rationes de hac Ioannis adoratione referuntur obiter ac reiiciuntur.

Nihilo plus arridet illa suspicio (quamuis auctores valde graues, nempe Augustinus & Thomas eam adstruant) Ioannem videlicet credidisse, hũc Angelum esse Christum Dominum; ideoq; ad eius pedes cecidisse, vt eum adoraret. Vide hac de re Salmeronem to 16. in fine præludiorum in Apoc. & Viegam sect. 3. Huius autem suspicionis fundamentum illud esse videtur; quòd adorationis nomen accipiatur pro latria, quæ soli Deo defertur. Constat tamen ex sacrarum Literarum vsu, sæpè adorandi vocabulum latiùs accipi. Si autem Angelus, ad cuius pedes se Ioannes abiecit capite 22. idem erat cum Angelo capitis 19. vt fert communis opinio; in capite saltem 22. Ioannes

Ioannē minimè fuisse deceptum in huius angeli cognitione.

ignorare non poterat, Angelum non esse Christum: siquidem ipsemet Angelus ille antea edixerat; *Conseruus tuus sum, & fratrum tuorum.* Cùm igitur tunc Ioannes rursus ad eum adorandum aggrediatur; argumento est, principio non eum adorare voluisse, quòd Christum esse reputaret. Nec est, cur Ioannem deceptum fuisse credamus; cùm potiùs ex textu constet, Ioannem agnouisse, quisnam esset ille Angelus, ad cuius hìc pedes procubuit; quippe de illo tanquam sibi cognito fuerat locutus dicens, esse Angelum magnæ potestatis c.18.1.

Alia explicandi ratio proponitur ac refutatur.

Dices: si Ioannes illum Angelum esse Petrum recognouit, illam ei voluit fortassis deferre adorationem, quam fideles omnes cuiuscúque dignitatis sint, summo Pontifici Christi Vicario tribuere solent: qua ratione verum quodammodò est, Ioannem ideo voluisse huic Angelo cultum & adorationem offerre, quòd eum pro Christo habuerit. Nam Vicarium esse Christi, quodammodo est ipsum esse Christum; vtpote qui illum repræsentet. Ceterùm quamuis tota illa veneratio, quam Christianus populus supremo Christi Vicario attribuit, ipsius dignitati maximè debeatur; nihilominus verisimile non est Petro deferri à Ioanne adorationem tanquam Christi Vicario. Primò, quia eandem posteà reuerentiam Ioannes exhibet Paulo cap.22.8. Atqui Paulus non fuit Pontifex summus. Deinde, quia si Ioannes hoc in loco Petrum vt Christi vices agentem adoraret; non diutiùs differret ad eius se pedes abiicere; sed cùm primùm ei apparuit, protinus cultum deferret. At inter spatiū illud, quo ei primùm Angelus apparuit, & aliud, cùm Ioannes ad eius pedes procidit; intercessere illa omnia, quæ toto c.18. & magna parte cap.19. referuntur. Præterea, quamuis Pontificis Romani dignitas atque maiestas per se considerata non acceperit processu temporis incrementum; primis tamen Christianæ Religionis sæculis videtur aliqua extitisse causa vel ratio, propter quam adoratio summi Pontificis, quoad exterioris ceremoniæ ostensionem, non fieret communiter tantâ reuerētiâ, quantam postea Christiana pietas ab omnibus fidelibus suo iure requisiuit: videlicet, quia dum Christi Ecclesia nondum publicum Religionis exercitium adepta fuerat, rationi erat consentaneū, vt Romani Pontifices gererēt se eo ferè modo, quo Principes ii, qui aliqua de causa priuatorum hominum habitu dissimulati incedunt; erga quos ii etiam, à quibus agnoscuntur, dissimulationi se accommodantes, & tempore seruientes, multò aliter se gerunt quoad reuerentiæ manifestationem, quàm posteà, cùm publicè eos in suæ maiestatis throno sedentes intuentur. B

Vera auctoris sententia, cur scilicet Ioannes ad vtriusque angeli pedes sese abiecerit?

Vt ergo meam exponam sententiam, existimo, Ioannem ideo ad pedes Angeli magnæ potestatis primò, deinde ad alterius Angeli ciuitatem sanctam sibi ostēdentem, fuisse prouolutum; quòd summopere fuerit lætatus expectatione omnino certâ illius prosperitatis, quæ Ecclesiam tam in terris, quàm in cælo manebat. Plerumque enim videmus aliquos, cùm sibi felicissimus aliquis nūcius de re votis omnibus expetitâ affertur, simili cordis affectu permotos ab eo, qui id sibi renunciauit, manus exosculandas (si tamen personæ illius dignitas patiatur) vehementer exposcere pro tanto illo beneficio, quo per nunciū eiusmodi cumulati sunt. Et quamuis humilior sit ac demissior Ioannis significatio, dum ad vtriusque angeli pedes venerabundus accidit; verùm tota hæc significatio in receptam Hebræorum consuetudinem rectè cadit, necnon in magnam Ioānis demissionem & incredibilem lætitiæ voluptatem. Et fortè verba illa, *Cecidi ante pedes eius*, perinde valent, ac si diceret, se in genua prouolutum; simulque ab eis manus osculandas postulasse. Quòd si humilior adhuc fuit reuerentiæ & venerationis demonstratio, ita vt Ioannes se prosterneret eorum osculaturus pedes; nemini id nimium videbitur, qui & Ioannis modestiam ac demissionem, & vehementem impetum lætitiæ exuberantis, & foras prodire gestientis considerabit. Et quidem in manifestis comitatis, honoris ac reuerentiæ signis, eò cumulatior defertur honor, quò demissiùs se quisque gerit. C

Cur Ioannes ad vnam de futura Ecclesiæ felicitate enunciationem; non verò ad aliarum rerum sibi prædictarū nuncium venerabundus procciderit?

Ambrosius c.22.8. vt obseruatione dignum expendit, cur Ioannes non Angelum adorauerit; cùm ei ostendit thronum, viginti quatuor seniores, septem sigillorum resignationem, septem tubas, ac totidem phialas; sed solùm cùm de futura Ecclesiæ felicitate factus est certior: & similiter posteà sub finem visionis, cùm ei ostensa est Ecclesia in summa patriæ cælestis beatitudine? Ad quæ respondet Ambrosius, duplicem esse Ecclesiæ cum Christo coniunctionem; alteram quotidie per fidem & opera; alteram post resurrectionem; quando in æternum illi tota simul associabitur. Hæc Ambrosii responsio, si eam paulò ampliùs explicemus, & ad præsens nostrum institutum accommodemus; in eo consistit, vt Ioannes tanquam Dei familiarissimus præ ceteris omnibus vehementer optarit summam Christi gloriam in Ecclesiæ felicitate fulgentem. Atque hæc gloria siue exaltatio bifariam accipi potest; alia enim temporaria est, alia æterna. Temporaria quidem in eo imprimis enituit, vt Roma ad Ecclesiæ pedes victa, supplexque procumberet: quo Christianæ Ecclesiæ felicitas verè admiranda in terris facta est. Æterna consistit in suprema illa & excellentissima æternæ felicitatis magnitudine, quam Christi sponsa in cælo possidebit innumerabili ciuium beatorum multitudine & singulorū felicitate inexplicabili constipata. Si ergo in his duabus rebus magna Christi gloriæ exaltatio sita est: nihil mirū, si duplici hoc nuncio præ reliquis omnibus rebus in Apocalypsi conspectis Ioannes vehementi lætitiæ volputate affectus ad vtriusque Angeli pronūciantis genua procūberet. D E

Verum quidem est, redemptionem humani generis & Christi assertoris nostri resurrectionē esse Ecclesiastici triumphi originem ac fontem, at humani quidem generis redemptio & sigillorum etiam mysterium, iam tunc re ipsâ fuerant impleta. Quare id vnum Ioannes in votis maximè habebat nimirum vberrimos Christi redemptionis fructus & gloriosissimam ipsius Christi exaltationem in Ecclesiæ suæ magnitudine.

Difficultas contra prædicta expeditur.

Oppones, si hæc ratio extitit, cur Ioannes ad pedes vtriusque Angeli se prouolueret, eadem vrgebat etiam in diaboli alligatione per mille annos. Respondeo, hanc non fuisse nouam Christi gloriæ exaltationem, sed quasi eiusdem cōtinuationē, & quid ad exaltationem temporalem consecutū. Quapropter mirum non est, nullam lætitiæ nouę significationem à Ioanne tunc exhiberi, satis enim est, cū bis se prostrauit acturus Angelo gratias, vtramque vicem ad duplicē Christi glorię exaltationē admirabilē pertinere. Et in qualibet sanè vice idē ipse affectus atque lætitia extenditur ad ea omnia, quæ causam illam consequuntur. Sic in temporali exaltatione lætitiæ significatio protenditur ad

A dæmonis alligationem: in æterna, ad eius initium, nempe ad generalem resurrectionem & ad extremi iudicii diem.

VIDE, NE FECERIS.] Ad nostram expositionem non rectè aptantur eæ rationes, quas & interpretes communiter reddunt, & nos suprà recensuimus: cur scilicet Angelus se à Ioanne adorari nō sit passus? Illud tamē mihi magis placet, quod & nostro instituto congruentius est. Nam inter aulicos viros atque magnates ita vsus fert, vt cùm eorum aliquis alterum suppliciter satis atq; demissè excipiat, alter minimè patiatur; illumque moneat, vt nimia illa humilitatis & submissionis documenta sanctissimæ reseruet Eucharistiæ. Quamobrem Angelus magnæ potestatis, & alter ille capitis 22. Ioannem hortantur, ne illos adeò honorificè tractet tanquam superiores ac maiores, sed vt cum illis tanquam cum fratribus & conseruis agat, & vni Deo totam illam venerationem tribuat. Et quanuis respectu Petri, quatenus erat Christi vicarius, non esset nimia illa adoratio, quam ei Ioannes exhibebat; primis tamen illis Christianæ Ecclesiæ sæculis, (vt suprà expendimus) temporis ratio non ferebat, vt qui in abscondito erat Christi Vicarius, tantâ (quoad exteriorem manifestationem) reuerentiâ coleretur.

Quo sensu Angelus Ioannem à sui adoratione arceat.

B Notandum est insuper, cùm Ioanni reuelata fuit Apocalypsis, Petrum iam & Paulum indigetes cælesti beatitudine perfrui, ac proinde quacumque reuerentiâ sibi à Ioanne præstitâ dignos; nihilominus tamen decorè ac modestè recusasse, ne se Ioannes Christo dilectus ad eorum pedes aduolueret. Præsertim cùm ex contextu liqueat, ideo Ioannem tantâ obseruantiâ & veneratione erga Petrū & Paulum vti, quia prophetiæ donum in ipsis effulgens suspiciebat. propterea enim ipsi reuelarunt Ioanni mysticam Babylonis ruinam & gloriosam exaltationem, quam Deus Romanæ Ecclesiæ reseruârat. Hoc in eo apparet, quòd eam affert rationem Angelus magnæ potestatis, ne se Ioannes adoret; quia Ioannes etiam ipse, eiusque fratres & condiscipuli diuino erant prophetiæ spiritu afflati. *Testimonium enim Iesu est spiritus prophetiæ.* Et capit. 22. numero 10. addit Paulus (id est ille Angelus, qui ibi Ioannem alloquitur) *Conseruus tuus sum, & fratrum tuorum prophetarum, & eorum, qui seruant verba prophetiæ libri huius.* Petrus itaque non ait, se esse conseruum eorum, qui verba prophetici huius libri obseruant: sed eorum, qui fratres appellantur Ioannis, eo quòd spiritum prophetiæ habent. Paulus verò addit, se esse conseruum fratrum Ioannis, id est prophetarum, siue eorum, qui habent spiritum prophetiæ, & eorum etiam, *qui seruant verba prophetiæ libri huius.*

Redditur alia ratio, cur Angelus se à Ioanne prohibeat adorari.

Quæ sit ratio diuersitatis in vtriusque angeli responsione ac prohibitione propriæ adorationis.

C In hac distinctione, qui eundem esse putant Angelum vtrobique cum Ioanne colloquentem; eumque cælestis esse Hierarchiæ: dicent etiam Angelum quidem initio contentum eo dicto fuisse, se nimirum conseruum esse eorum, qui prophetico spiritu sunt insigniti; posteà tamen, cùm Ioannes in sua illa submissione persisteret, addidisse eum Angelum, ne se Ioannes ad eius pedes abiiceret; quòd Angeli conserui sint, non Euangelii modò prædicatorum (qui sunt veluti ceterorum fideliū parentes) sed etiam Christianorum omnium; atque adeò licèt Ioannes Propheta & Euangelicus concionator non foret, minimè se tamen permissurum illam Ioannis adorationem. In nostra tamē expositione, cùm diuersus sit, qui capite 22. loquens inducitur ab eo, qui ca. 19. cumque alter Petrum, Paulum alter adumbret; ideo Paulus nonnihil addit, quo se plus quàm Petrus demittere videtur. Quia inter eos, qui de se humiliter ac demissè verba faciunt, decorum & consentaneum est; vt qui postremò loquitur, subiungat aliquid, quo se ampliùs abiicere videatur. Præsertim, quia cùm Paulus sit dignitate inferior Petro; in eo etiam decorum seruatur, vt postquàm Petrus se Euangelii Prædicatorum conseruum professus est; subiiciat Paulus, se non prædicatorum modò, sed fidelium etiam omnium esse conseruum.

D Verùm totam hanc subtilitatem contemnent aliqui, existimantes nomen fratrum Ioannis non Euangelicis solùm prædicatoribus in præsenti, sed omnibus etiam fidelibus attribui. Quia *habere testimonium Iesu:* non solùm prædicatoribus congruit, sed vniuersis pariter Christi fidelibus. Discutiamus ergo, quid sit in præsenti *Habere testimonium Iesu,* & quis insuper sit sensus eorum verborum, *Testimonium Iesu est spiritus prophetiæ.* Aliquis testimonium Iesu de doctrina Euangelica explicabit; ac proinde asseret, Iesu testimonium cunctis inesse fidelibus. Nam in eo sensu dicitur c. 1. 2. *Qui testimonium perhibuit verbo Dei, & testimonium Iesu Christi quæcumque vidit.* Longè aliter exponit Ribera c. 6. §. 36. vbi ait; habere testimonium esse eorum, de quibus alii bonum testimonium reddunt. In præsenti tamen asserit, testimonium Iesu esse signa, quibus testantur omnes se esse seruos Iesu Christi, & Iesum esse Filium Dei. Ita Ribera. Et quidem complexum illud, *Spiritus prophetiæ,* Ribera & Viegas interpretantur de proprio prophetiæ dono; & pro hac explicatione adducunt Ambrosium, Bedam, Rupertum, & communem. Vnde inferunt, Angelum de illis agere Prophetis, qui peculiare donum propriæ prophetiæ in primitiua Ecclesia habebant, & simul etiam de antiquæ legis prophetis.

Quid sit in hoc loco, habere testimonium Iesu.

Aliorum expositio.

E Enimverò existimo, *Testimonium Iesu* in præsenti nihil esse aliud, quàm Euangelii prædicationem; in qua testimonium redditur de Christo: & Euangelii prædicatores phrasi illâ designari, *Qui habent testimonium Iesu:* id est, quibus ex peculiari officio Euangelii prædicatio incumbit. Quod autem mox sequitur, *Testimonium enim Iesu est spiritus prophetiæ;* denotat, spiritum ac studium Euangelii prædicandi esse nobilissimum quendam prophetiæ spiritum. Nam doctrina Euangelica est magna illa prophetia, quæ hominibus arcana Dei consilia & bonorum ac malorum exitum detegit.

Vera auctoris sententia de testimonio Iesu.

Ac primò nemo potest meritò in dubium reuocare, quin sit recepta in sacris Literis phrasis, qua Euangelii prædicatores appellentur prophetæ. Secundò, non permittit hîc declarationem aliam contextus, cùm dicitur; *Testimonium Iesu est spiritus prophetiæ.* Tertiò, quos hîc textus designat, dum ait, *Qui habent testimonium Iesu,* eisdem perspicuè Prophetarum nomen attribuit capite 22. numero 9. Ad id enim, quod in hoc loco dicitur, *Conseruus tuus sum & fratrum tuorum habentium testimonium Iesu,* ibi respondet, *Conseruus tuus & fratrum tuorum prophetarum.* Quartò non est ad rem in præsenti sermo de peculiari prophetiæ dono. Contextus enim potiùs exigit, vt hi Angeli dicant Ioanni, ne existimet tantam esse peculiaris prophetiæ doni excellentiam; quippe magnam & excellentem

prophetiam esse doctrinam Euangelicam, proinde qui prædicatoris Euangelici spiritu insignitus est, illi spiritum inesse prophetiæ. Quamobrem, licèt Ioannes prophetiam de Ecclesiæ victoria ex Romano populo obtinenda, & gloriæ magnitudine in cælo eidem Ecclesiæ paratâ, videatur ab vtroque Angelo, id est à Petro & Paulo didicisse; & propterea illis aliquo modo inferior esse: communis tamen doctrinæ Christianæ institutio ab Apostolis immediatè accepta satis est, vt illi omnes & reliqui Euangelii concionatores pro fratribus & in magna illa prophetia condiscipulis reputandi sint.

Quosnam Angelus fratres Ioannis nuncupet?

Illud etiam hic obseruandum duco; quòd c.22.9. non bonis omnibus Christianis eum defert Angelus honorem, vt eos Ioannis fratres nuncupet, sed solis Euangelii prædicatoribus: ait enim distinctè, *Conseruus tuus, & fratrum tuorum Prophetarum, & eorum, qui seruant verba prophetiæ libri huius.* Vbi planum fit eos omnes, qui Dei verba & auribus & corde accipiunt, atque seruant, ab Angelo designari; cùm ait, *Et eorum, qui seruant verba prophetiæ libri huius.* Quos licèt Angelus vocare item posset Ioannis fratres, vtpote in eiusdem fidei communione & charitatis coniunctione versantes; Angelus tamen fratrum nomen hoc in loco ad concionatores Euangelicos restrinxit propter ipsius muneris societatem: in hoc enim magnoperè ceteris fidelibus antecellunt. Quapropter qui capite 19. 10. dicuntur Ioannis fratres, quòd Prophetiæ spiritum habeant, iidem ipsi c.22.9. vocantur Prophetæ fratres Ioannis, atque ipsimet perspicuè distinguuntur ab iis, qui Prophetæ non sunt, sed solùm Dei verba excipiunt atque custodiunt.

Quo sensu angelus se appellarit conseruum eorum, qui seruant verba prophetiæ libri huius.

In Ioannis verò commendationem subdit Angelus ille capitis 22.9. (qui iuxta nostram expositionem est Paulus) se non solùm reputare se ipsum ipsius conseruum, eiusque fratrum Prophetarum; sed eorum etiam, *Qui seruant verba prophetiæ libri huius.* Quod perinde est, ac si diceret, Quînam tanto me honore digner, ab eo præsertim exhibito, qui librum hunc adeò præstantem & excellentem cõscribet; cùm me iure optimo eorum glorier esse conseruum, qui libri ipsius doctrinam obseruauerint? Expende obsecro, vt se Angelus hac in parte Ioanni quodammodo inferiorem recognoscat: quandoquidem asserit, sibi esse honorificam appellationem conserui eorum, qui librum à Ioanne scriptum obseruant. Qua verò ratione prædicentur beati, qui Prophetiam libri huius seruant, diximus cap.1.num.3.

Aliquis fortasse in ea phrasi, *Spiritus prophetiæ*; contemplabitur Christianam doctrinam esse spiritum, ac medullam eius prophetiæ, quæ in sacris quondam Vatibus enituit. Quod licèt verùm sit, in Scripturæ tamen locutione, *Spiritus prophetiæ*, siue spiritus Prophetarum est ille ipse spiritus, quem Deus suis Prophetis impertiuit. Et simplicius est hoc pacto accipi in præsenti; ita vt sensus sit, spiritum concionatoris (id est donum prædicandi) esse Prophetæ spiritum, atque ita in huius sententiæ repetitione, quæ habetur c.22.9. dicitur, *Conseruus fratrum tuorum Prophetarum.* Vnde elicitur, habere spiritum prophetiæ esse idem, quod illos esse prophetas.

TEXTVS.

De duce, & exercitu in equis albis.

Vers. 11. Et vidi cælum apertum; & ecce equus albus, & qui sedebat super eum vocabatur fidelis & verax, & cum iustitia iudicat, & pugnat.

12. Oculi autem eius sicut flamma ignis, & in capite eius diademata multa, habens nomen scriptum, quod nemo nouit nisi ipse.

13. Et vestitus erat veste aspersa sanguine, & vocatur nomen eius; Verbum Dei.

14. Et exercitus qui sunt in cælo sequebantur eum in equis albis vestiti byssino albo & mundo.

15. Et de ore eius procedit gladius ex vtraque parte acutus: vt in ipso percutiat Gentes: & ipse reget eas in virga ferrea: & ipse calcat torcular vini furoris iræ Dei omnipotentis.

16. Et habet in vestimento, & in femore suo scriptum: Rex regum, & Dominus dominantium.

COMMENTARIVS I.

De sensu grammatico, & de huius visionis allusionibus.

Huius exercitus imperatori attribui quatuor nomina: & quæ sint.

HVIVS equitatus duci videntur in textu attribui quatuor nomina. Primum, *Fidelis & verax*, num. 11. Secundùm, *Nomen, quod nemo nouit, nisi ipse*, idque in diademate scriptum, numero 12. Tertium, *Verbum Dei*, numero 13. Quartum denique, *In vestimento, & in femore suo scriptum, Rex regum, & Dominus dominantium*, numero 16.

A Ribera & Viegas & communior opinio secundum nomen cum tertio confundunt; aiunt enim nomen scriptum in diademate esse, *Verbum Dei*. Atque hoc ipsum esse nomen, quod nouerit nemo, nisi ipse Christus; quia id nomen creaturæ est incomprehensibile. Mihi tamen textus non obscurè distinguit nomen in diademate scriptum à nomine Verbi Dei. De illo enim ait, nemini esse notum nisi soli Christo (erat enim eiusmodi notis exaratum, vt à solo Christo legi posset,) de altero verò dicit, *Vocatur nomen eius verbum Dei*. Cognoscere autem alicuius nomen, non est, ipsius mysteria comprehendere; sed solùm nosse ipsius appellationem. Qui autem Christum appellant Verbum Dei, omnes hoc illius nomen rectè norunt. Ceterùm præter hoc nomen, quod textus Christo attribuit, affirmat aliud prætereà nomen eidem Christo inesse in ipsius capitis diademate impressum; quod tamē nomen solus Christus agnoscat. In hoc ergo nomine, quod diadema inscriptum tenet, alluditur ad nomen *Iehoua* inscriptum in Aaronis diademate, vt infrà dicemus. Huiusmodi autem distinctio duorum nominum (ita vt Verbum Dei sit diuersum à nomine in diademate scripto) præterquàm quòd facilior & congruentior est, sensui etiam ipsi magis quadrat. Interim ipsa rei nouitas & insolentia haud parum negotii facessit. Nec verò putandum est vacare mysterio, quod textus ait, Christum scilicet nomen in diademate scriptum tenere, quod ipse solus nouit; ac proinde nomen illud, nec esse Verbum Dei, nec quoduis aliud ex iis, quæ nobis ipse enunciarit.

Ducis nomē in diademate scriptum, diuersum esse à nomine Verbi Dei.

B ET VESTITVS ERAT VESTE ASPERSA SANGVINE.] Hoc, vt apparet, mutuatum est ex Isaia c. 63. 3. *Aspersus est sanguis eorum super vestimenta mea*. Verum in Isaia mirum non est; agitur enim de Christo, postquam se de suis hostibus vltus est. Hîc autem nouitatem & insolentiam præ se fert, vt cùm in aciem procedat, ante ipsum prælii congressum appareat *vestitus veste aspersâ sanguine*. Et quidem ex Isaiæ loco deducitur, in Apocalypsi etiam esse sermonem de Christi hostium cruore; & manifestè assignatur discrimen inter ducem & totius exercitus milites. Dux enim suorum hostium sanguine respersus erat; equites verò non item. Nam textus eos inducit bysso albâ & mundâ vestitos.

Vers. 13. In veste aspersâ sanguine haberi respectū ad Isaiæ ca. 63.

ET DE ORE EIVS PROCEDIT GLADIVS EX VTRAQVE PARTE ACVTVS; VT IN IPSO PERCVTIAT GENTES.] His etiam ex verbis colligitur, equites Christum sequentes non in pugnam procedere pugnaturos; sed comitaturos Christum, & spectaturos. Dux enim militibus præit; & ipse est, qui gladio ex ore prodeunte stragem edit. Vnde ad huius capitis calcem, nu. 21. dicitur de illis omnibus, qui in prælio occubuerunt; *Occisi sunt in gladio sedentis super equum, qui procedit de ore ipsius.*

Vers. 15. Mysticam hanc occisionem figurari vt à solo duce totius exercitus factā.

C ET IPSE REGET EOS IN VIRGA FERREA.] Desumpta hæc sunt ex Ps. 2. 9. Quòd si *regere*, hîc esset occidere; suspicari quis posset, gladio imponi nomen virgæ ferreæ. At vero *regere* nihil aliud hîc est, quàm gubernare. Et ipsa quidem metaphora à pastoris officio petita est; nam ποιμανεῖ, idem est, ac pascet. Virga autem est baculus, id est sceptrum. Quare nouitatem præ se fert hæc loquendi ratio; quòd priùs eos dicatur sui oris gladio occisurus, deinde ferreo sceptro gubernaturus. Quasi prius illos interficiat, postea gubernet: hic enim est ipsius textus ordo. Et sane ad exercitus alicuius ducem nequaquam spectare videtur, suos hostes regere, ac pascere, donec eos debellârit. Si ergo in hoc loco vincere est, ipsos gladio trucidare, quînam dicitur posteà illos ferreo sceptro recturus, quod perinde est, ac durissimo imperio? Respondeat quispiam, alios quidem ex hostibus adduci occidendos, aut capiendos: atque hos sceptro ferreo fore gubernandos. Sed contrà, quia ex durissimo hoc prælio atque conflictu nullus omnino videtur incolumis aut superstes euasurus; nisi fortè Bestia, eiusque Propheta, qui ad inferos viui detruduntur. Concludit enim textus, ex hostibus Bestiam & ipsius prophetam in infernum viuentes fuisse demersos, ceteros occubuisse gladio, quem ore habebat dux ille, qui equo albo vehebatur.

Quid sit, regere in virga ferrea.

D ET IPSE CALCAT TORCVLAR VINI FVRORIS IRÆ DEI.] In Græco est *furoris & iræ*. Atque hac locutione exponitur, quod dictum fuerat de duce, qui *vestitus erat veste aspersâ sanguine*. Sumitur autem metaphora ab eo, qui vuam vini rubri in torculari calcat. Necesse enim est, eum infici rubro musto, quod Scriptura vuarum sanguinem appellat. Ait ergo textus, Ducem cælestem vestis maculas contraxisse, dum torcular iræ Dei calcauit: id est, dum suos hostes conculcauit, & diuinæ iræ cumulatè satisfecit. Solus autem Christus infectus sanguine fuit: nam vt ipsemet per Isaiam ait c. 63. 3. *Torcular calcaui solus, calcaui eos in furore meo*, &c. *& aspersus est sanguis eorum super vestimenta mea, & omnia indumenta mea inquinaui.*

IN VESTIMENTO ET IN FEMORE.] Hæc verba non denotant bis fuisse nomen inscriptum, semel in vestimento, deinde in femore. Sed cùm dictum esset priùs, nomen illud siue stemma in veste ipsa esse impressum, mox assignat in qua vestis parte affixum fuerit, nempe *in femore*. Porrò *in femore* idē est ac, supra femur. Si vestis quidem esset ad earum normam, quibus homines hac tempestate vtūtur, *in femore* idem esset, atque in femoralibus. Aliquis opinabitur, *in vestimento, & in femore*, perinde esse quasi in superioris vestis parte, atque etiam in inferiore; locutione sat commodâ equitis vestimento, ad eum ferè modum, quo nonnulli solent tam thoracem, quàm femoralia opere plumario pingere, ac distinguere.

Vers. 16. Quid sit, nomen in vestimento ac femore esse scriptū.

E REX REGVM ET DOMINVS DOMINANTIVM.] Hoc erat propriū Persicorum Regū cognomentū, pro quo vide Alexandrum ab Alexandro l. 1. Genial. c. 28. & Pinedam nostrum Iob 1. vers. 1. nu. 17. vbi multa adducit. Huiusmodi ergo inscriptionem Persarum Regibus vsitatam, Christi Redemptoris nostri propriam esse Spiritus sanctus affirmat. Vnde etiam dicitur c. 17. 14. Agnus, *Dominus dominorum, & Rex regum*. Idemque titulus Æterno Patri à B. Paulo assignatur, 1. Tim. 6. 15. *Beatus, & solus potens Rex regum, & Dominus dominantium.*

Persicorum Regū cognomentū quod fuerit.

IN CAPITE EIVS DIADEMATA MVLTA.] Considerandum est quasi Turcici capitis integumentum: sic enim linteum lineum multiplici gyro capiti obuoluitur, & quilibet eiusmodi gyrus siue ambitus est quasi diadema aut corona, iuxta antiquam consuetudinem.

A

COMMENTARIVS II.

De præcipuo huius ænigmatis sensu.

Exponitur visio atque series cælestis huius exercitus, quem Ioannes vidit.

Quid per equos albos, quibus cælestes aduehūtur milites, figuretur.

POst publicam Christianæ Religionis exercitationem, successit admirabilis diuini Verbi victoria in Gentium innumerabilium conuersione, quæ se Euangelii iugo subiecerūt per prædicationē ministrorum Christi; qui mox libere & expedite Euangelii veritatem absque vllo impedimento vbique Gentium disseminarunt. Huiusmodi expeditio gloriosissima ostensa est Ioanni sub specie copiosissimi exercitus cælestis, qui plurimo constabat equitatu; & equites quidē bysso albâ ac mūdâ erant induti; equi verò niueo colore distincti. Hæc equitum multitudo non figurat (vt nonnulli volunt) cęlestes Angelos; sed Euangelii ministros, nimirum sacerdotes & Apostolicos concionatores. Inducuntur autem omnes equis aduecti; hoc est bellum infidelibus inferentes; quia *equus paratur ad diem belli*. Veruntamen quia in hoc bello plus iam inerat triumphi, quàm difficultatis aut periculi; ideò finguntur equi albi. Forte etiam propter rei ipsius celeritatem: si tamen verum est, quod Turnebus ait lib. 24. cap. 31. olim fuisse creditum, candidos equos celeriores esse; quod ex Plauto & Virgilio probare contendit. Quòd si vt c. 6. diximus, equus albus imbecillitatis speciē præ se fert; dum Euangelii ministri equis albis inducuntur, perinde erit, quasi significetur, tantū hoc, tāq; ipsisū opus per instrumenta primo aspectu debilia & imbecilla à Deo fuisse præstitum. Enim verò infinita Dei virtus in hac infirmitatis specie delitescens infidelitatem gloriosissimè triūphauit. Percommodè etiam accidit, equum album, cùm debilitatis sit symbolum, triumpho pariter atque ipsius Iouis curriui aptissimum fingi. Hîc addo ex iis, quæ c. 2. notauimus, eos solere in equis apparere, qui ad saluandum veniunt; atqui concionatores Euangelici apte appellantur Saluatores. Deinde vestis byssina est sacerdotalis muneris & sanctitatis eximiæ insigne; & propterea concinnè & eleganter finguntur cælestes hi equites amicti bysso splendidâ & candidâ, peridoneo indumento ad fidelium conuersionem capessendam. B

Totius exercitus duci solùm tribui cædem in hostibus factam atque victoriam.

Multò tamen elegantioris concinnitatis fuit, totum hoc facinus præclarissimum vni duci tribuere; ipsumque inducere præeuntem, & spiritalem illam stragem suo gladio prorsus edentem. Itaque ipsius comites & asseclæ, si attentè inspiciamus, non tam ad difficilem prælii congressum, quàm ad victoriam ac triumphum pergunt; necnon ad prædæ & spoliorum diuisionem. Hoc indicatur in eo, quod textus asserit, nimirum totum illud opus, quantumcumque est, ab ipso duce suo oris gladio præstari; atque equitum turmam ipsum comitari pariter & assectari. Id non secùs figuratur, atque strenuo alicui duci solet accidere; qui si filios habeat natu paruos, eos secum ad bellum velit deducere; illos tamen in tuto collocat, ac securos præstat: solumque vult, vt ipsi tanti prælii atque victorię testes adsint; idque fit satis, vt ipsi tum spoliis opimis, tum victoriæ gloriâ potiantur. C

Plures alij Scripturæ loci apponuntur; in quibus victoria vni Deo adscribitur.

Quo sensu, totius exercitus efficiētia vni attribuatur Imperatori.

Huiusmodi figura de Euangelii ministris suum ducem hostes omnes occidentem comitantibus respondet multis aliis, quæ sub eâdem specie in pluribus Scripturæ locis describuntur: in quibus de propriis bellis sermo est. Deut. 1. 30. sub ipsum promissæ terræ ingressum sic dicitur, *Dominus Deus, qui ductor est vester, pro vobis ipse pugnauit; sicut fecit in Aegypto, & in solitudine.* Iosue 23. 3. *Cernitis omnia quæ fecerit Dominus Deus vester cunctis per circuitum nationibus, quo modo pro vobis ipse pugnauerit.* Et n. 10. *Vnus è vobis persequetur hostium mille viros, quia Dominus Deus vester pro vobis ipse pugnabit, sicut pollicitus est.* Achior etiam Iudith 5. 16. ait, *Ingressi sunt sine arcu & sagitta, & absque scuto & gladio; Deus eorum pugnauit pro eis, & vicit.* Vide rursus Iosue 10. 42. *Vniuersosque Reges, & regiones eorum vno impetu cepit atque vastauit; Dominus enim Deus Israel pugnauit pro eo.* Alii insuper extant Scripturæ loci, quibus hoc idem adstruitur. Verùm in his, quos adduxi, obserua, non eum esse sensum, quasi nihil omnino filii Israel effecerint; nec enim dubium est, quin ipsi omnes neruos & robur ad prælium contenderint: sed illud innuitur, tantum tamque admirabilem effectum inde subsecutum, vt manifestò constaret de singulari Dei prouidentia & præstantissimo ipsius auxilio. Quamobrem meritò Deus dicitur omnia efficere; eiusque milites nihil aliud ferè agere, quàm militari specie tanto prælio interesse; & victoriæ atque spoliis non secùs potiri, ac si illa proprio robore & fortitudine reportassent. Porrò in Euangelii prædicatione, (præsertim pacatis tranquillisque temporibus) magis adhuc propriè perhibetur animarum conuersio esse vnius Christi Domini effectio per sui verbi virtutem præstita; atque adeò concionator ipse paulò plus efficere, quā si prelio & victoriæ adesset. Nā Christus Dominus & ipsius virtutis efficacitas admirabile hoc facinus inchoat, & perficit; eiusq; ministri perinde videntur agere, quasi equis candidis triumphantiū similes procedant, honore & ducis fauore fruentes, & quos neque guttulæ sanguinis aspersierint. D

Quid hic cælum apertum significet.

Sed videamus oportet ipsius contextus ordinem, & quid in eo singillatim exprimatur de cælestis huius equitatus duce. *Vidi cælum apertum.* Per cælum hîc adumbratur Ecclesia, vt sæpè alibi in toto huius operis decursu. Quòd verò cælum patescat, denotat, ante publicam Religionis Christianæ professionem cælum ipsum veluti occlusum videri: quippe Ecclesiæ doctrina vix mundo innotescebat. Ceterùm postquàm reseratum fuit cælum, & per totius orbis compita ac plateas sese ingens prædicatorum numerus effudit, mirum in modum Euangelii prædicatio extare & eminere visa est. E

Quis sit cælestis huius exercitus dux.

ET ECCE EQVVS ALBVS, ET QVI SEDEBAT SVPER EVM, &c.] In hac Ecclesiasticæ doctrinæ manifestatione primùm videt Ioannes magnum Euangelii prædicatorum ducem Christum Dominū. Ille enim est, qui præit, quē ceteri sequūtur, cuius robore ac virtute illi omnes nituntur. Equus autē albus denotat gloriosam pugnandi rationem, & quàm sit de victoria certus, siquidem triumphali vectus equo prælium init. Qua verò parte equus albus debilitatis specimen præfert, indicatur pariter Christi virtus & efficacitas: quandoquidem iis instrumentis, quæ primo aspectu infirmitatem ostendunt, victoriam sibi certam pollicetur: & in hac imbecillitatis specie obequitat summa virtus, cui resisti non potest.

VOCA-

Appellatio fidelis ac veracis quid denotet.

A VOCABATVR FIDELIS ET VERAX.] Fidelitas ac veracitas consistunt in promissionis complemento, id quod egregiè Christus præstat, dum victoriam suo exercitui comparat, efficitque vt sui concionatores de idololatria triumphent, ipso tamen in præliis præeunte. Hoc ipse suis fuerat pollicitus: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem sæculi*, Matth. 28. 20. Vide illud Iosue 23. 10. *Vnus è vobis persequetur hostium mille viros, quia Dominus Deus vester pro vobis ipse pugnabit, sicut pollicitus est.* Vocatur item Christus *fidelis*, quòd Ecclesiæ persecutiones durare ampliùs non sit passus; sed potiùs effecerit, vt ipsa de suis hostibus triumpharet. *Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed dabit etiam cum tentatione prouentum.* Vt ait Paulus 1. Cor. 10. 13.

ET CVM IVSTITIA IVDICAT, ET PVGNAT.] Græcè, *& in iustitia iudicat, & pugnat.* Hoc est æquissimo iure bellum infert peccato & infidelitati. Nec enim æquum est, ab illis occupari & iniustè possideri, quod ipsi Christo pro humani generis redemptione meritissimè debetur.

Vers. 12. *Quid per oculos flammarum instar igneos indicetur.*

OCVLI EIVS SICVT FLAMMA IGNIS.] Indicatur his verbis Christi zelus de æterni Parentis gloriâ propagandâ, necnon iustissima aduersus peccatum, & singulatim aduersus idololatriam indignatio. Vide quæ diximus de oculis flammantibus c. 1.

Quid per capitis diademata.

B ET IN CAPITE EIVS DIADEMATA MVLTA.] Paulus ait 2. Tim. 2. 5. *non coronatur nisi qui legitimè certauerit.* Vnde multæ coronæ sunt victoriæ multæ; aut multa regna iusto bello expugnata. Quinimò priusquam mundi regna reapse superaret atque subiiceret; supremus iam eorum Rex per ius ac fas vocabatur: & virtute quidem propter suæ passionis meritum ea deuicerat. Quamobrem iure optimo hic inducitur multis redimitus coronis ad significandum ipsius ius & æquitatem, qua regnat; atque victorias, quæ in eius obedientiæ excellentia includuntur. Præsertim quia iam reapse Romam Catholicæ fidei subegerat, & idololatriam funditus sustulerat.

In qua corporis parte dux nomen haberet scriptum, quod nemo nouit.

HABENS NOMEN SCRIPTVM, QVOD NEMO NOVIT, NISI IPSE.] Quanuis textus perspicuè non exprimat nomen scriptum in diademate aut capitis pileo, siue integumento esse; id tamen indubitatum apparet. Dicitur enim scriptum habere nomen; cùm autem non alia pars explicetur, intelligẽdum est de qua parte sermo erat; præsertim quia in ipso vestimento aliud habebat nomen, atque ita in ipso textu infrà exprimitur. Si ergo per diademata denotantur regna atque victoriæ; compendiaria diadematis inscriptio, siue nota eiusmodi esse debet, quæ ad victoriæ magnitudinem, & ad Christi regnum imprimis conducat. Deinde, quod subditur; *Nemo nouit nisi ipse*: perinde erit, ac si dicatur solus ipse agnoscere, quot sint & quantæ ipsius victoriæ gloriosissimæ. Et fortasse nomen victoriis imponere, est definire quot sint à Christo superandi; id est, ipsius Euangelio subiiciendi; id quod ipse solus
C nouit.

In nomine hoc alludi ad nomen Iehoua.

Iam nomen in diademate scriptum, quod solus ipse, qui tenet, legat; videtur dictum per allusionem ad nomen *Iehoua*, quod summus antiquæ legis Pontifex gerebat scriptum in diademate: id est in illa aurea lamina, quam in fronte ferebat, solusque Pontifex ipse notas illas, siue compendiarios characteres legebat; quippe illi vni nomen *Iehoua* legebatur. Hoc autem innuit, præstantissimum illum ducem equo albo aduectum, esse summum ipsum Pontificem; atque vt Aaron in corona gloriosum Dei nomen gerebat, ita etiam Christum Dominum in suo diademate gestare notam siue signum amplissimæ suæ victoriæ; quod Deo Patri & Christo ipsi gloriosissimum est. Meminisse autem oportet ex c. 1. nomine etiam *Iehoua* contineri magnitudinem victoriarum Christi; quod ad allusionis elegantiam non parum conducit.

Vers. 13. *Quid sit, ducem esse vestitum veste aspersâ sanguine.*

ET VESTITVS ERAT VESTE ASPERSA SANGVINE.] In animarum conuersione patescit maximè gloria, quæ ex Iesu Christi Saluatoris nostri passione deriuatur, atque hæc gloria in eo imprimis sita est, quòd Christus sui sanguinis effusione, & diuinæ iustitiæ cumulatissimè satisfecerit, & eam ex peccatoribus gloriosissime vindicauerit, Hoc vero mirâ elegantiâ figuratur, quasi Christi passio at-
D que mors nihil aliud foret, quàm si nostrorum peccatorum sanguine respergeretur: & quasi verè & propriè illi essent occisi, qui per Christi passionis virtutem moriuntur peccato; & veram gratiæ vitam adipiscuntur. Et quemadmodum tunc ducis alicuius præstantissimi nobilitatur victoria, cùm ipse hostium occisorum cruore respersus euadit, ita etiam gloriosissimum Christo est, quòd sputis fuerit turpatus, quòd flagellatus, quòd proprio cruore infectus, quòd in crucem actus. Ad hanc verò significationem apprime vsurpatur allegoria calcãtis in torculari, qui se effuso musto inficit. Quod indicat (præter ea, quæ diximus) non aliud fuisse, diuinæ iræ fieri satis in vindicta per Christi passionem de peccatis sumpta, quàm si vinaria cælestis beatitudinis cella impleretur, vt in æternę gloriæ conuiuio vinum affatim redundaret ad nouum illum calicem, quem Beati in cælesti patria æternum potant. Ille enim calix Christi assertoris nostri meritis exundat. Ac demum, dum Christus depingitur infectus, & vuam calcans, quando magna totius mundi conuersio ante oculos obuersatur; innuitur sic, ipsius conuersionis effectum Christi passioni acceptum referri debere.

Quæ sit connexio macularum vestis cum nomine verbi Dei.

E ET VOCATVR NOMEN EIVS VERBVM DEI.] Cõnexio macularũ vestis cum ea appellatione, *Verbum Dei*, in eo consistit, quòd illæ Christi maculæ ideo fuerint ad totum mundum abstergendum efficaces, quia ille ipse, qui his maculis erat infectus, verè ac propriè vocatur *verbum Dei*. Cùm autem Dei verbum tantæ virtutis & efficacitatis sit (*nam ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt*, Ps. 148. 5.) manifestum est nequaquam effectu ipso cassum & inane fore, quod ipse Christus adeò impensè curauit, vt vitam propterea effuderit.

Vers. 14.

ET EXERCITVS, QVI SVNT IN CÆLO.] Satis hæc ex dictis explicata manent. *Et de ore eius procedit gladius*, hoc est, Christi doctrina & prædicatio, quam ipse seruorum suorum ori adhibet, ea est, quæ suæ passionis virtutem & cumulatum effectum perducit. *Et ipse reget eas in virga ferrea.* Ex contextu ipso deducitur, quos Christus sui oris gladio occidit, eosdem ab ipso posteà ferreo sceptro gubernari. Hoc autem sceptrum ferreum perfectæ prouidentiæ esse symbolum, suprà explicuimus cap. 2. notat. 4. & 5. Cùm vero gubernatione hac & administratione ii fruantur solùm, qui verè viuunt, hinc fit, eos duntaxat, qui peccato mortui sunt, verâ perfrui vitâ.

Vers. 15.

ET IPSE CALCAT TORCVLAR VINI FVRORIS IRÆ DEI OMNIPOTENTIS.] Si Dei ira aduersus

A

Quis appelletur hic furor iræ Dei omnipotentis.

peccatum eò peruenit, vt Christus ipse proprio se sanguine tingeret; quò peccatum interiret, & hominibus peccato ipsi mortuis, satis diuinæ indignationi fieret: meritò hic Dei furor aduersus peccatum conceptus vocatur furor *Dei omnipotentis*; quando ita gloriosè hostem fregit, ac dissipauit; & tantam tamque illustrem suæ omnipotentiæ significationem in hac victoria dedit. De torcularis metaphora, deque allusione ad Isaiæ locum satis in superioribus dictum est.

Vers. 16. Quorsum in femore habeat scriptũ, Rex Regũ, &c.

ET HABET IN VESTIMENTO, ET IN FEMORE SVO SCRIPTVM REX REGVM, ET DOMINVS DOMINANTIVM.] Per *Femur*, significantur filii & nepotes: iuxta illud Gen.49.10. *Dux de femore eius.* Vnde *in femore suo scriptum Rex regum,* &c. indicat ipsius filios verè esse Reges, ipsumque Regem illorum. In femore enim propagatio generis intelligitur ex Gregorio, Ansberto, & Beda apud Riberam num. 29. & ex sacræ Scripturæ locis; quia Christus suos filios facturus est Reges, & ipsi etiam nationes iudicabunt. Adhæc; cùm in hoc ænigmate de mundi conuersione agatur; præsenti instituto peropportunum fuit, significare nobilissimam dignitatem, quæ Christi fidem amplexantibus communicatur: necnon excellentem gloriam, quæ inde ad Christum ipsum redundat. Dignitas quidem, quæ fidei sectatoribus confertur, eiusmodi est; vt verè sint, ac dicantur filii Dei & Christi. Sic Ioannis 1. 12. *Dedit eis potestatem filios Dei fieri.* Si ergo per eiusmodi dignitatem Christi filii redduntur; quid aptius, quàm Christum appellari patrem filiorum Dei, hoc est patrem futuri sæculi; & eorum, qui verè Reges sunt? Atque id est gestare in femore scriptum; *Rex regum, & Dominus dominantium.* Quadrat hìc carmen iambicum Thomæ Mori. *Princeps pius nunquam carebit liberis, Totius est Regni pater Princeps; Abundat ergo felicissimus tot liberis, quot filiis.*

B

NOTATIO VII.

Vbi prædicta expositio de visione ducis & eius exercitus in equis albis confirmatur, & cum aliorum expositionibus confertur.

Equos albos currui in triumpho quis olim adiunxerit.

ECCE EQVVS ALBVS.] Iouis currum Poëtæ fingebant equis niueis trahi; vt patet ex Suetonio in Augusto c.94. vnde inuidiosus extitit Camillus, qui curru equis albis iuncto triumphans vrbem inuectus est; quòd ampliorem humano fastigio vindicare honorem, paremq; supremo Ioui videretur. Turnus etiam apud Virgilium libr.12. cum Ænea congressurus, sibique triumphum promittens,

Poscit equos, gaudetque tuens ante ora frementeis,
Qui candore niues anteirent, cursibus auras.

Hinc Turnebus l.24.c.31. colligit (vt suprà iã attigi) candentes equos celeriores extitisse; & Plautus in Asinaria, quadrigas albas ad celeritatem refert.

Quid per equum albũ figuretur.

Deinde equitare perinde est, atque ab humo sublimem ferri in noua dignitate collocatum, siue aliis spectabilem proponi quasi propriis operibus excelsum atque magnificum. Equus autem albus denotat lætam ac festiuam exaltationem, victoriæ spem non dubiam, & nescio quid diuinitatis præ se ferẽtem. Dux candido equo portatus, totusq; ipsius exercitus equis similiter albis aduecti innuunt, se in egregiis suæ virtutis operibus equitare. Et externa quidem facies debilitatem prætẽdit; hæc tamen imbecillitas de mundo, diabolo, & carne gloriosè triũphat. Vnde & albus equi color triũphum designat, vt suprà vidimus.

Equitis in equo albo sedentis, ceterosq; ducẽtis variè traduntur aliorum expositiones.

VIDI CAELVM APERTVM.] Non est sermo de Christi aduentu ad iudicium: sed de descensu inuisibili Christi ad opem laborantibus ferendam. Ita Ribera ex Ambrosio; quod tamen ipse applicat ad auxilium præstandum aduersus Antichristum.

Aliquis in hac figura, seu visione contẽplari posset speciem quandã Troiani, siue equestris ludi, qui ad celebrandas publicas Ecclesiæ nuptias peragatur. Et sponsa quidem considerari potest, quasi ad contemplationis fenestram posita. Tum diuinus sponsus è cælo prodiens candenti equo insidens. Huiusmodi autem ludum siue prælii simulacrum in seria, atque in verum armorum congressum repentè cõuerti; eo quòd sponsus ad maiorem sponsæ honorem decreuerit cum suismet hostibus congredi, & sub ludicri certaminis specie ipsos dissipare, atque conficere. Hinc ipsius oculos sui honoris zelo & indignatione succensos interminare; atque veste sanguine infectã indutum prodire; quòd huiusmodi colorem sponsæ gratiorem fore putaret. Præterea, ad egregium illud facinus, quod Christus statuerat patrãdum, ore fert gladium, id est sui verbi virtutem & efficacitatem. Etenim idololatriã Romæ euersã, totius mundi conuersio per hunc Euangelicæ prædicationis gladium felicissimè perfecta est, & hac ratione mundi gentes ac nationes Christi iugum & imperium ferreã virgã figuratum subierunt.

Iam verò, quod attinet ad aliorũ auctorũ expositiones,

C

Maldonati interpretatio de nomine in femore scripto, Rex Regũ, &c.

Maldonatus Matth.27.11. vbi de Christi regno, explicat Christum quatenus Deus est suapte naturã Regem esse; & propterea in femore gestare scriptũ, *Rex regum*, quia natura per femur significatur. In femore ergo; quia non est Rex vi, non tyrannide, non electione, non adoptione; sed naturã. Hæc ille. Sed contrà est; quia femur non naturam vtcumque, sed naturam generatricem designat.

De veste sanguine conspersã, aliorum expositorum mens.

VESTE ASPERSA SANGVINE.] Ribera nu.23. non vult sanguinem esse Christi, sed ipsius hostiũ: & Isaiã ait agere de supplicio cruẽto ex inimicis sumpto; Ioannem verò de supplicio sumendo. Atq; hoc ait esse, venire Christum ad vltionem sanguinis sanctorum: vt si quis ad amici nefariè extincti vltionẽ procederet; & eius pallium sanguine tinctum ferret; vt impiæ cædis memoria acrius ac vehementius refricaretur. Viegas verò contrà Riberã sect.1. §.2. ait, hanc vestem esse Christi humanitatem olim effuso sanguine cruentatam; nunc relictis cicatricibus distinctam.

D

Qui sint cælestes exercitus ducem sequentes, ex Gregorio & aliis.

EXERCITVS QVI SVNT IN CAELO SEQVEBANTVR EVM IN EQVIS ALBIS.] Gregorius, Ansbertus, & Viegas equos albos Sanctorũ corpora intelligunt. Secus Ribera; qui de Angelis verba fieri putat. atq; ita ait equũ albũ esse bene parati, & triumphaturi symbolum; quia color est lætus. Et affert ex Zachariæ 1. Angelos hominum custodes in equis albis sedentes.

Quid per gladium acutum alij intellexerint.

Per gladium acutum significari sententiã mortis, siue iussionem ore Christi proferendã, credit Ribera, n.26. Virgã ferreã Aretas non ad regendũ trãsfert, sed ad cõfringẽdũ. Ribera de durissimo explicat imperio. Idem, *torcular furoris*, exponit de supplicijs grauissimis. *In femore scriptũ*, interpretatur Gregorius, id est in humanitate; per quam eius maiestas innotuit.

Equus albus quid significet Viegæ.

E

EQVVS ALBVS.] Viegas sect.1.n.2. ait; locus non patitur aliã explicationẽ, nisi communẽ, vt per equũ humanitas Christi designetur; per equitẽ verò Verbum Dei. Et credit sermonẽ esse de aduentu ad iudicium. Idẽ, *in veste, & in femore scriptã Rex regum*, &c. sic exponit. *In veste*, id est in humanitate; Christi cruentatã. At *in femore* significari credit Christi incarnationem, ex Gen.cap.24.2. & c.49.29. Et subdit. *Literalis ergo expositio est, quòd non solum ex humanitatis assumptione, sed etiam ex passione habet Christus, quòd sit Rex regum; & quia Deus homo est, & quia passus est.* Atq; hanc ait esse maximè propriam expositionem; & à beato Gregorio tradi.

Quid sit in veste & femore scriptã esse titulum Regis Regum, &c. secundum alios.

Secũda expositio est Ambrosii; qui per vestẽ, Sãctos; per femur, humanitatẽ Christi intelligit; nã & in suis, & in seruorũ suorũ operibus ostẽdit se esse Regẽ. Ambros. ipse femur explicat de veteris testamẽti Patribus; ex quibus Christus. Pannonius deniq; in femore diuinã naturã; in veste humanitatẽ designari putat.

A

TEXTVS.

De Angelo in sole clamante.

Vers. 17. Et vidi vnum Angelum stantem in sole; & clamauit voce magna dicens omnibus auibus, quæ volabant per medium cæli, Venite & congregamini ad cœnam magnam Dei.

18. Vt manducetis carnes Regum, & carnes tribunorum, & carnes fortium, & carnes equorum, & sedentium in ipsis, & carnes omnium liberorum, & seruorum, & pusillorum, & magnorum.

B

De allusionibus, quæ in hoc loco continentur.

Quæ sint in duplici hoc versiculo ad alios Scripturæ locos allusiones.

ALLVDITVR hîc ad ea Ieremiæ verba c. 7. 33. *Erit morticinum populi huius in cibos volucribus cæli, & bestiis terræ; & non erit, qui abigat.* Qui locus videtur omnino accipiendus vt sonat. Deinde Ieremiæ 12. 9. dicitur, *Venite congregamini omnes bestiæ terræ; properate ad deuorandum.* Sed præcipua huius loci allusio est ad caput 39. Ezech. vbi Deus Gogo & Magogo edicit n. 4. *Super montes Israel cades tu, & omnia agmina tua, & populi tui qui sunt tecum, feris, auibus, omnique volatili, & bestiis terræ dedi te ad deuorandum.* Et infrà n. 17. dum de eâdem victoria loquitur Deus, hæc ait Prophetæ, *Dic omni volucri & vniuersis auibus, cunctisque bestiis agri; Conuenite, properate, concurrite vndique ad victimam meam, quam ego immolo vobis; victimam grandem super montes Israel; vt comedatis carnem, & bibatis sanguinem.* 18. *Carnes fortium comedetis, & sanguinem principum terræ bibetis; arietum, & agnorum, & hircorum, taurorumq; & altilium, & pinguium omnium.* 19. *Et comedetis adipem in saturitatem; & bibetis sanguinem in ebrietatem, de victima, quam ego immolabo vobis.* 20. *Et saturabimini super mensam meam de equo, & equite forti, & de vniuersis viris bellatoribus, ait Dominus Deus.* Si hunc Ezechielis locum cum Apocalypseos verbis conferamus; hæc discrimina reperiemus. Imprimis illa auis inuitatio apud Ezechielē
C fit in victoria, quam Dei populus de Gogo & Magogo reportat. At apud Ioannem est mille annis antea. accidit enim priusquam ligaretur dæmon. Secundò, apud Ezechielem inuitantur ad epulas tam cæli aues, quàm bestiæ terræ: in Apocalypsi fit mentio duntaxat auium cæli. Tertiò; Ezechielem iubet Deus ad conuiuium vocare aues & bestias terræ: in Apocalypsi Angelus in sole stans, eas inuitat. Quartò; in Ezechiele sacrificium vocatur magnum illa cædes: in Apocalypsi dicitur magna Dei cœna. Quintò; in eo Ezechielis conuiuio quæ eduntur carnes, sunt humanæ, equinæ, arietinæ, hircinæ, taurinæ, &c. in Apocalypsi humanæ solùm & equinæ carnes manducantur.

COMMENTARIVS.

Quod sit cœnæ huius magnæ Dei mysterium.

SENSVS loci huius est, copiosam fore peccatorum conuersionem ad Christi fidem & gratiam; ac proinde splendidum Angelorum conuiuium, & gaudium futurum. Etenim si gaudium est in cælo super vno peccatore pœnitentiam agente; quid super totius mundi conuersione futurum putamus? Manifestum namque est, innumerabiles extitisse, qui abiuratâ idolorum superstitione ad Euan-
D gelium commigrarunt. Hæc explicatio fiet illustrior, reddendo rationem earum differentiarum, quæ suprà inter Ezechielem & Apocalypsin deprehensæ sunt.

Cur inuitatio ad magnā cœnā apud Ezech. c. 33. fit in victoria de Gogo & Magogo partā: hic verè mille annis anteà?

Ad primam ergo respondeo; Ezechielem in Gogo & Magogo adumbrare Ecclesiæ persecutiones; tam eas, quas passa est à Romanis, quàm eam, quam ab Antichristo patietur & ab eius asseclis: atque victoriam de illis obtinendam significat victoria illa ac cædes, id est eorundem persecutorum conuersio. Huiusmodi autem conuersio & post Romani Imperii persecutionem successit, & succedet etiam post persecutionem Antichristi. Ioannes ergo in præsenti eam conuersionem depingit, quæ Romanorum Imperatorum persecutiones subsecuta est. Vt autem intelligatur, in ea comprobari Ezechieli vaticinium de Gogi & Magogi internecione; ideo assumitur hic figura conuiuii siue epuli, quod Deus cæli auibus apponit post magnam illam stragem, quæ in Gogi & Magogi exercitu fit. Deinde, vt percipiatur etiam Ezechielis prophetiam fore implendam in ea victoria, quam Ecclesia sub Antichristi tempora adipiscitur; idcirco post conuiuium à Deo apparatū cæli auibus, postque dæmonis alligationem per mille annos; inducitur Gogi & Magogi exercitus; quasi hac ratione
E nobis innuatur, cædem illam atque conuiuium non semel, sed sæpius euentura. Quamobrem ad significandam mundi conuersionem Constantini tempore futuram, accersit Apocalypsis picturam illam siue effigiem conuiuii auibus instructi; quod præstituit internecionem Magogi: posteà verò ad Antichristi persecutionem vsurpat figuram belli à Gogo & Magogo suscitati. Qua de re latè dicam ad caput 38. & 39. Ezechielis.

Cur apud Ezechielem inuitentur ad cœnam, tam aues cæli, quàm bestiæ terræ: apud Ioannē verò solùm aues?

Ad secundam differentiam, tam iusti in terra, quàm Angeli in cælo collætantur, & exultant ob peccatorum conuersionem. Quòd si Angeli in auibus figurantur; in terræ etiam animalibus iusti viri in mundo degentes figurentur necesse est, vt videbimus in capitis 36. Ezechielis expositione. Et omnes quidem Ezechiel inuitat: Ioannes verò inuitationum auium solùm meminit per allusionem ad Christi verba, *Gaudium erit in cælo super vno peccatore pœnitentiam agente,* Lucæ 15. 7. Cùm multò sit maior apud cæli Angelos iucunditas & lætitia, quàm apud iustos in terris commorantes. Et satis quidem fuit, Angelorum fieri mentionem; vt idem etiam de iustis adhuc viuentibus constaret. Vel potiùs, Ioannes ideo Angelorum tantum meminit; vt innuat, qui iusti propter peccatorum conuersionem

lætitiæ voluptate gestiunt, eos Angelos posse meritò appellari; quando & eorum lætitia propria Angelorum est, & conuersatio pariter illorum est in cælis.

Cur apud Ezechielem Deus iubeat aues & bestias inuitari: hic autē angelus in sole stans aues inuitet: Angelus in sole stans quem figuret.

Ad tertiam differentiam; sol, de quo in præsenti agitur, denotat Euangelii lucem, quæ toto terrarum orbe longè lateque diffusa est, iuxta ea Isaiæ verba c. 9. 2. *Habitantibus in regione umbræ mortis lux orta est eis.* Est ergo sermo de fulgentissima doctrinæ Euangelicæ luce; quæ post Romanam potentiam deuictam toti orbi illuxit. Vide Sapient. 5. 6. vbi impii in inferno aiunt: *Iustitiæ lumen non luxit nobis, & sol intelligentiæ non est ortus nobis.* In hac ergo ingenti Euangelii claritate, quæ mundo oborta est post Romani Imperii persecutiones, minister Dei siue Angelus, qui aues ad lætissimum conuiuium inuitat, mirificè exprimit Ezechielis prophetiam. Itaque qui hîc inducitur Angelus, meo iudicio, aut Prophetam Ezechielem, aut ipsius etiam prophetiam repræsentat.

Cur in Ezechiele vocetur illa cædes, sacrificium magnum: at in Apocalypsi, cœna magna?

Ad quartam differentiam; vtrumque nomen eidem fini & scopo egregiè deseruit. Etenim perinde est magna Dei cœna, atque diuinum quoddam epulum & cælestis celebritas. Atqui ingens potest sacrificium appellari victoria illa, in qua Christiana Religio & diuinus cultus exultant atque triumphant, & vtrumque denotat mundi conuersionem cælitibus ipsis festiuissimæ lætitiæ fuisse, nec non illustri diuinæ gloriæ exaltationi, magno holocausto, atque oblationi; in qua omnes, qui se ad Christum, eiusque fidem transtulerunt, gratissimum ei obtulere sacrificium.

Cur in Ezechielis conuiuio edātur carnes humanæ, equinæ, arietinæ, hircinæ, taurinæ, &c. at in hoc Apocalyptico solùm humanæ & equinæ?

Ad quintam differentiam; in Apocalypsi quidem satis erat attingere, quàm Deo extiterit, quàm Angelis etiam gloriosum, vt non solùm mundi sapientes ac literati Catholicam Religionem amplecterentur; verùm etiam rudes & imperiti, qui belluarum instar sunt. Sic Dauid Ps. 35. 7. *Homines & iumenta saluabis Domine.* Id quod in Apocalypsi mox iis verbis exponitur, *Omnium liberorum & seruorum.* Apud Ezechielem verò (vt in eius capitis explicatione videbimus) peculiaris extitit ratio; cur arietum, hircorum, taurorum mentio fieret; vt denotaretur auarorum hominum, turpium & superborum conuersio.

Non me latet, quàm sit Riberæ & Viegæ expositio in hoc loco diuersa; qui arbitrantur hæc verba, ita vt sonant, esse vsurpanda; & in illis sermonem haberi de ea victoria, quam Ecclesia de Antichristo reportabit. Sæpè tamen huiusmodi controuersia discussa est; & sæpe admonui, totius Apocalypseos acoluthiam, rei certitudinem, & significationis elegantiam pro me stare.

TEXTVS.

Vers. 19. Et vidi Bestiam, & Reges terræ, & exercitus eorum congregatos ad faciendum prælium cum illo, qui sedebat in equo, & cum exercitu eius.

20. Et apprehensa est Bestia, & cum ea pseudopropheta: qui fecit signa coram ipso, quibus seduxit eos, qui acceperunt characterem Bestiæ, & qui adorauerunt imaginem eius: viui missi sunt hi duo in stagnum ignis ardentis sulphure.

21 Et ceteri occisi sunt in gladio sedentis super equum, qui procedit de ore ipsius, & omnes aues saturatæ sunt carnibus eorum.

COMMENTARIVS I.

De sensu grammatico.

Tres hi versiculi (quod ad literam attinet) explicantur.

ET VIDI BESTIAM.] In Græco præfigitur articulus. Vnde elicitur maris Bestiam capitis 13. & Bestiam coccineam c. 17. vnam eandemque esse, vt expendenti constabit. Si enim essent duæ, minimè foret ad rem articulus, vt altera designaretur; nec verò percipi ac distingui posset, de vtra illarum sermo fieret. Porrò prælium hoc inter cælum & terram committitur; & equi albi sessor, eiusq; exercitus de cælo descenderunt. Ex parte verò terræ Bestia maris exercitum ducit, & cum illa Reges terræ atque eorum exercitus sociantur. Hoc quidem verbis ipsis exprimitur, sed facilè hinc colligitur, marinæ Bestiæ opem ac suppetias ferre ipsius fœderatos, nempe draconem & Bestiam terræ, quę vocatur pseudopropheta. Ceterùm Bestia terræ singulatim nominatur, quia illa plus ceteris bellum propalam vrgebat. Pro cælesti verò exercitu diuinam virtutem, eiusque opem præsentissimam stare, dubium non est.

Vbi ad primum ipsum congressum peruenitur; dehiscens tellus Bestiam maris ac Bestiam terræ viuentes & videntes absorbet, ipsasque in ignitum stagnum detrudit, ceterosque omnes, qui earum partes fouebant, occidit eques ille, qui equo albo vehitur, idque gladio ex ipsius ore procedenti. *Et omnes aues saturatæ sunt de carnibus eorum.* Itaque ex vniuerso exercitu, qui cum cælestibus phalangibus prælium commissurus aduenerat, nullus remansit omnino (vno dæmone excepto, de quo infrà.) Nam duplicem Bestiam totius exercitus ductrices deuorauit terra, reliqui gladio interfecti occubuerunt.

Illud hic obseruatione dignum, bellum aduersus maris & terræ Bestias gestum priùs confici, quàm aduersus draconem. Etenim in hoc capite 19. tellus vtramque Bestiam deglutit, & earum milites occisione delentur, & cæli auibus pro pastu obiiciuntur. Posteà verò c. 20. ligatur diabolus, qui

deinde post mille annos bellum instaurat; & tandem numero 10. ipse etiam in stagnum ignis immittitur.

In his igitur tribus versibus innuitur, impletum fuisse, quod Angelus in sole stans portendebat. Tametsi enim phalanges terrestres numerosissimæ erant cum cælesti exercitu congressuræ; dissipatæ tamen sunt atque deletæ, qua ratione iam diximus. Vnde cælestes aues occisorum cadaueribus pastæ conuiuium duxere lætissimum.

APPREHENSA EST BESTIA.] Ribera ait hanc esse metaphoram à præliis petitam; in quibus aliqui viui capiuntur. *In stagnum ignis ardentis fulgure.* Hæc est vera loci huius lectio; non ea, quam adducit Primasius. Consule Riberam numero 37. Porrò stagnum ignis esse inferorum locum, & cur sic appelletur; tractat optimè ipse Ribera n. 32. Et verò ex Apocalypseos textu satis cõprobatur, c. 19. 20. & c. 20. 15. & c. 21. 8. Iam, quòd supplicii locus appelletur stagnum ignis; continet non veritatem solũ, sed egregiam etiam elegantiam propter rationes symbolicas. Stagnum verò est veluti mare quoddam, vbi ignis & cruciatus, tanquam in proprio loco, nunquam deficiunt.

Dices; si stagnum significat inferorum regionem, cur dicitur cap. 20. 14. *Infernus & mors missi sunt in stagnum ignis?* Huic tamen dubio fiet satis cap. 20. obserua tamen, Prosperum in codicem incidisse deprauatum, aut memoriâ lapsum fuisse. Nam in dimidio temporis c. 5. & c. 12. legit, *Apprehendit draconem, & Bestiam, & pseudoprophetas; isti viui missi sunt in stagnum.*

COMMENTARIVS II.

De sensu ænigmatico.

Proponitur difficultas, quæ in extra nostram expositionem occurrit in rerum ac temporis ordine & consequentia.

EX triplicis huius versus verbis deducent nonnulli, fieri non posse, vt Bestia & Pseudopropheta Mundum & Carnem significent. Ait enim textus, *Viui missi sunt hi duo in stagnum ignis ardentis sulphure.* Tunc autem dæmon non in eundem detruditur lacum, sed in abyssum; ibique alligatur: post mille verò annos soluitur, & prodit inde; seducit Gogum & Magogum; eos in prælium cogit; ipsi Ierosolymam obsident; *descenditq́; ignis de cælo*, &c. Quid ergo sibi vult Ecclesiasticæ pacis tempore (hi enim sunt mille pacis anni) constringi dæmonem; & Mundum atque Carnem apud inferos comburi? Etenim hoc pacto sub idem pacis tempus, quando dæmon alligatus est, verè dicentur mundus atque caro liberi esse atque soluti, & virtutem insectari. Quî ergo verè dici potest, Ecclesiæ bellum aduersus mundum & carnem susceptum absolui priùs, quàm aduersus dæmonem? Iam, quid significat, nunc mundum & carnem ante extremi iudicii diem viuos exardere apud inferos; nec detrimenti quidquam Ecclesiæ importare posse? Quis porrò est huiusmodi ordo; mundum atque carnem prius viuos in inferorum ignem coniici; deinde dæmonem in abysso, siue mari ligari: post mille verò annos, relictis adhuc apud inferos mundo & carne, solui dæmonem: posteà mitti etiam in stagnũ ignis: ac postremò in ipsum stagnum detrudi infernum, mortem atque improbos? Demum, si dæmonis dissolutio sub Antichristi tempora est futura, cur non etiam tunc mundus & caro soluentur?

Primus modus soluendi prædictã difficultatẽ exponitur, nec probatur.

His nodis aliqui irretiti in eam fortasse opinionem deueniẽt, vt nullo alio modo huiusmodi quæstiones expediri putent, quàm vt per Bestiam & Pseudopropheram Antichristus & eius præcursor, siue propheta figurentur; hac enim ratione ritè intelligitur post duplicis Bestiæ deuorationem sequi magnam Ecclesiæ pacem, & vltimum posteà Gogi & Magogi bellum.

Verùm enim verò, si res accuratè perpendatur, difficultas hac ratione minimè tollitur. Quippe Gogi & Magogi bellum non aliud est, quàm bellum Antichristi, secundùm communem & certam opinionem. Quod cùm ita sit; locus certò ipse multò adhuc difficilior & implicatior manebit. Dicẽdum namque esset, Antichristum & eius prophetam ad inferos priùs demitti viuos, deinde mille pacis annos succedere, posteà Antichristi bellum. Vt hanc implicationem Ribera atque alii deuitent, contextus ordinem omnino subterfugiunt atque confundunt. Existimant enim diuersas esse visiones, nec aliquem consequentiæ, aut temporis ordinem seruare inter se. Verùm hoc planè violentissimum est, nam textus (postquàm tres Christianæ Religionis hostes acerrimos, dæmonem, Bestiã maris & Bestiam terræ enumerauit,) voluit manifestè ipsius belli exitum per ordinẽ recensere. Quare priùs retulit Bestiam maris atque Bestiã terræ fuisse telluris hiatu absorptas, dein cõstrictum remansisse dæmonem, & mille annorum pacem subsecutam, posteà solutum dæmonem, & Gogi & Magogi bellum exarsisse. Hæc ergo ipsa rerum consecutio argumento est, planeque fortissimo, veram marinæ Bestiæ explicationem, iuxta literalem sensum de Antichristo esse non posse.

Vera ad superiorem difficultatẽ expediẽdam via statuitur ac declaratur.

Assero igitur in Bestia & Pseudopropheta denotari mundũ & carnem Christianæ Religioni infestos, & per Ecclesiæ victoriam, ac Romani mundi siue Imperii conuersionem ad Christum, dici meritò mundum atque carnem Ecclesiæ persecutores in inferorum ignem viuos fuisse deturbatos. Hoc tamen intellige in concreto (vt aiunt) id est Gentiles fidem Christianorum oppugnantes viuos descendisse ad inferos, simul cum mundi potentia ac superbia Christi fidei contrariâ, cumque carnis affectibus eidem fidei oppositis: viuos inquam descendisse, vt suppliciũ quo suorũ scelerum pœnas luũt, in æternũ persentiscãt. Dicuntur autẽ viui tellure dehiscẽte fuisse deuorati; id est, ita vt in mũdo nulla aut facies aut figura aut ferè memoria illius persecutionis remaneret. Vel potiùs dici possũt illi ipsi, in quibus mundus & caro viui perstiterunt, hac ipsa vitâ in inferos æternùm fuisse demersi. Atque hoc est mundum & carnem in barathrum deiectos fuisse. Ceteros verò à mundo atque carne seiunctos (vel potiùs mundo atque carne ab iis separatâ) Christi gladius vitâ veteris hominis priuat, atque moriuntur quidem peccato, sed hac eâdem morte cælites mirum in modum lætificant.

Præter hæc, mundus & caro bifariam considerari possunt; vno modo veluti contrarii atque infesti

Mundum atque carnẽ dupliciter considerari posse.

virtuti, modestiæ & honestati; & hac ratione semper manent in hac vita; altero, vt fidei & Christianæ Religioni oppositi; eam videlicet acriter oppugnantes, ac de medio tollere omnino cupientes. Et sanè iuxta hanc secundam acceptionem, iam eos terra deglutiisse videtur; neque ex iis quidquam siue partis siue figuræ remansisse. Priùs quidem tota mundi carnisque potentia omni virium contentione in bellum Christianæ Religioni inferendum incumbebat. Sed tota hæc belli machina Constantini tempore disiecta fuit. Quæ verò peculiares deinceps persecutiones acciderunt, minoris fuere momenti; nec in ipsis vniuersa mundi atque carnis potentia contra Christianam Religionem militauit; sed aliqua solùm pars, & in nõnullis orbis regionibus; vt quondam Maurorum tempore Cordubæ, & nũc in Iaponiis insulis. Ceterùm post Iuliani tempora nusquam hactenus Christianæ fidei se opposuit communis mundi atque carnis potentia; hanc enim iam tellus absorbuit. Quare ex triplici hoste, vnus solùm reliquus est dæmon; isque ligatus, donec Antichristi tempore soluatur.

Occurritur alteri difficultati ex dictis subolienti.

Sed dices: qua ratione dissoluendus est tunc dæmon, eâdem soluendi sunt mundus & caro: non igitur aptè finguntur hi duo iam apud inferos concremari; sed simul cum ipso dæmone ligari. Respondeo, per maris Bestiam, si formaliter loquamur, non figurari mundum generatim sumptum; sed in illa Romani Imperii Bestia, quatenus Christi fidem persequitur; atque adeò per Bestiam terræ, non carnem in communi denotari; sed carnalem affectum, quatenus cum illa maris Bestia coniũctum; id est admirationem & existimationem maximam de antiquo illo Romano Imperio idolorũ cultore & Christianæ Ecclesiæ hoste conceptam. Illi ergo antiqui Ecclesiæ aduersarii, nempe Romanum Imperium ethnicum & caro ipsius concubina ita sunt absumpti, vt in Christi Ecclesiam rursus consurgere nequeant: eorum tamen loco dæmon sub mundi finem Gogum & Magogum excitabit. Et vero Antichristus etiam, eiusque sectatores non ineptè possent in maris & terræ Bestiis adumbrari. Sed cùm alii sint futuri Ecclesiæ persecutores à primis illis longe diuersi; ideo congruenter in diuersa alia figura significantur: nulla autem aptior esse potuit, quàm Gogi & Magogi, de quibus apud Ezechielem c. 38. & 39.

Vers. 21. Qui dicatur gladio ducis fuisse occisi.

CETERI OCCISI SVNT IN GLADIO SEDENTIS SVPER EQVVM.] *Ceteri*, id est ii, qui in antiquo errore non perstiterunt; sed manus Euangelio dederunt. Hoc enim fuit eos Christi gladio iugulari; vt latè iam exposuimus: eorumque conuersio cælestibus spiritibus lætissimam celebritatem, & opiparum planè conuiuium instruxit.

Vers. 20.

IN STAGNVM IGNIS ARDENTIS SVLPHVRE.] Fortè peccata ipsa sunt quasi inferni ignis sulphur atque materia & fomes, quo flamma illa perpetuò alitur. Nam & Hieronymus ait, inferni sulphur metaphoricè accipiendum esse. Id quod eo sensu velim dictum, qui ænigmatis proprius est, nempe allegoricus. An verò sit insuper verum apud inferos sulphur; id scholasticis discutiendum relinquo, eisque me libenter subiicio. Vide Abulensem Matth. 25. quæst. 560. Serarium in Iudith cap. 16. quæst. 2. & Riberam hîc.

NOTATIO VIII.

De aliorum expositionibus circa illa verba, Viui missi sunt hi duo, *&c.*

Proponũtur aliorum expositiones ad predicta verba, Viui missi sũt, *&c.*

ALIQVIS opinabitur, viuos descendere ad inferos, perinde esse, quasi in hac vita de præteritis sceleribus pœnitentiam agere; & inferorũ pœnas vt suis flagitiis satis dignas considerare; iuxta illud Ps. 54. 16. *Descendant in infernũ viuentes.* Vbi quidam sic philosophantur; *Descendant viuentes, ne descendant morientes.* Et quod attinet ad bellum cum duplici Bestia priùs confectum, cùm tamen bellum adhuc aduersus dæmonem extet; suspicabitur quispiam, id planè esse, quod prope mortem accidere solet ægrotis: postquàm enim nos mundus & caro derelinquunt, superest adhuc dæmon, qui nos acriter vel eo tempore oppugnat; quando nec carnis suggestiones, nec inanis mundi opinio nos vrgent. Hæc tamen abs re sunt ad contextus seriem.

Antichristũ, eiusq; præcursorẽ viuos fore à terra absorbendos multi putant.

Antichristum & eius præcursorem viuos esse à terra absorbendos, exponunt hîc Ribera, Viegas, & communis. Et Ribera quidem n. 31. ait, nullum esse dubitandi locum, quin sub Bestiæ nomine de Antichristo sit sermo. Porrò Reges terræ affirmat esse septem illos Reges, qui Antichristi vexilla sequentur. Quare, cùm terra (vt ipse Ribera supponit) sit deuoratura Antichristum & eius præcursorem viuẽtes: eam mox quæstionem mouet, & in dubium reuocat; quo scilicet pacto hoc vaticinium consentiat cũ Pauli dicto 2. ad Thess. 2. affirmantis, Antichristum à Christo fore occidendum. Ac primò affert Bedam, Anselmum, & Thomam; qui probabile putant, Antichristum & eius præcursorem esse interficiendos; dici tamen, mittendos esse viuos in stagnum ignis,

D vt acerbiores cruciatus significentur. Sed ipse Ribera prius n. 24. sic explicat; Antichristum & eius præcursorem viuos esse in inferorum barathrum detrudendos; affirmari tamen illos interfectũ iri, quia subitò Christo iubente à dæmonibus rapientur. Nã iussio Christi est spiritus oris eius, ex Chrysostomo & Theophylacto. Conatur autem Ribera hanc locutionem emollire, vt *detrudere in infernum viuos*, sit *interficere*, ex loco Numer. 16. 33. & Ps. 54. 16. Posteà tamen Ribera ipse n. 36. decernit, Antichristo euenturum, quod Dathan & Abiron; qui à terra absorberi cœperunt; sed mortui sunt antequàm ad infernum peruenirent: vti sentiunt Abulensis, Lyranus, Hugo, & Dionysius Numer. 16. dicentur verò viui descen-

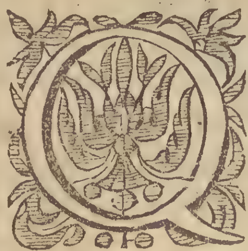
E disse, quia apparebit eos descendisse viuos, vt Ps. 54. *Descendant in infernum viuentes.* Haymo asserit, Antichristum in monte Oliueti in suo papilione moriturum; & refert eam esse Doctorum traditionem. Aretas dubitat, an Antichristus sit moriturus; & an superstes futurus sit aliquis post mortem Antichristi? Sibylla quædam significat, Antichristum cũ suis subitâ flammâ rapiendum (vide Riberam §. 36.) & nota hoc Sibyllæ dictum videri cohærere cum prophetia Apocalypseos de Gogo & Magog; nam per eos designari Antichristum & eius exercitum ex vero est, & in Apocalypsi legimus (c. 21. 9.) *Descendit ignis à Deo de cælo, & deuorauit eos.* Sed id suo loco explicabimus. & prædicta ex aliorum expositionibus attigisse satis est; cùm nostra expositio sit longè diuersa. Porrò de loco illo Pauli, 2. Thess. 2. diximus ca. 14. not. 3.

A

LIBER QVINTVS,

Tria postrema capita exponens, quibus sacræ actioni finis imponitur.

EXORDIVM.

B VEMADMODVM liber huius operis tertius finem fecit infelici illo exitu Iudæorum (de quibus Deus seuerissimam æquè ac meritissimam sumpsit vindictam, vt in capitis 11. calce describitur:) ita etiam libro quarto finem imposuit exitus felix vindictæ mysticæ, qua Deus in Gentilicum populum animaduertit, per conuersionem non totius modò Romæ, sed etiam Imperii, vti in superioris capitis fine videre est. Sicut autem liber tertius octo complexus fuit capita, à quarto scilicet vsque ad vndecimum: ita similiter quartus liber totidem capitibus consistit, nempe à duodecimo, vsque ad vndeuigesimum. Et quidem si per diuisionem capitum C Apocalypseos iam receptam liceret, gauderem maximè, primos capitis vigesimi versus libro quarto pro colophone subnecti. Etenim tres hostes, qui peracri bello in Ecclesiam coniurarunt, ij fuerunt draco è cælo delapsus, Bestia maris & Bestia terræ. Cùm verò caput 19. desinat in eam vindictam, quæ de maris & terræ Bestiis sumpta est: integra huius discursus ratio poscebat, vt in eo tractaretur pariter de supplicio draconi inflicto, dum alligatus, & in abyssum detrusus est. Verùm in hac mei operis diuisione ego debui, eam ad communem capitum Apocalypseos partitionem conformare. Præsertim cùm illa dæmonis, seu draconis alligatio supponat Ecclesiæ victoriam atque triumphum de Gentilico populo reportatum, nec non idololatriæ ex toto Imperio expulsionem. Quare ligatio dæmonis non tam videtur ad belli finem D & vindictam de inimicis sumptam reuocanda, quàm ad pacem ipsam in posterum stabiliendam post victoriam comparatam. Bene igitur habet, vt liber hic quintus à capitis vigesimi initio ducat exordium, & sacræ huius actionis epilogus tria omnino capita contineat, sicuti totidem prologus complexus est. Quorum expositioni dedimus secundi libri rationem, eo quòd primum occupauerant notationes proœmiales, & singulorum capitum paraphrasis. Hæc est igitur totius nostræ interpretationis diuisio.

Ratio, series, ordo & connexio quatuor superiorum librorum cum quinto hoc & postremo.

Quòd si in quatuor superioribus libris nostra expositio, & ab aliorum interpretationibus longè diuersa, & Romanæ Ecclesiæ splendori & magnitudini cumprimis extitit honorifica: quæ sequitur in quinto hoc libro declaratio E non erit, opinor, aut à vulgari sensu minùs remota, aut Romanæ Ecclesiæ minùs gloriosa. Etenim hactenus non ita erat communi consensione receptum, in tribus capitibus sequentibus de Romana Ecclesia singillatim institui sermonem, sed generatim de Ecclesiæ Christianæ pace, de Antichristi persecutione aduersus illam concitanda, deque gloriæ magnitudine, quæ post extremi iudicii diem, eandem manet Ecclesiam. Mihi verò omnino persuasum est, (& spero me fore non obscurè ostensurum) Apocalypseos contextum minimè pati, vt per triplex hoc caput tribus ijs rebus generatim sermo fiat, nec ad Romanæ Ecclesiæ tractationem singulatim deueniatur: quinimo verum ac

germanum sequentium capitum argumentum agere de diuturna pace Romanæ Ecclesiæ ceterarum Ecclesiarum capite, de bello eidem Ecclesiæ Romanæ per Antichristum inferendo, & de victoria per ipsam de eodem Antichristo gloriosissimè comparanda, postremò de excellentissima gloria, quam in cælesti beatitudine Romana Ecclesia consequetur. A

Totum hoc dependet ex capitis decimi noni intelligentia, ac præsertim ex illarum nuptiarum vera & solida explicatione, cùm aliæ non sint, nisi nuptiæ Romanæ Ecclesiæ cum Christo initæ. Hoc enim si vt fundamentum statuamus, consectarium est (vt videbimus) trium horum capitum scopum eum esse, vt in iis agatur de triplici felicitate maxima Romanæ Ecclesiæ post expulsam toto Romano orbe idololatriam. B Prima felicitas est, pax per mille annos durans. Secunda, victoria de Antichristi persecutione ac bello reportanda. Tertia, eximia illa & admirabilis ciuitatis cælestis gloria eidem Romanæ Ecclesiæ conferenda; quo demum sacræ huic actioni finis imponitur.

Postrema huius Apocalypseos partis expositio quàm noua, quámque Rom. Ecclesiæ gloriosa sit.

Quid ergo vulgi opinioni magis aut nouum, aut inusitatum? Si enim compluribus reputandum est nouum & insolitum, quod à capite duodecimo ad finem vsque decimi octaui in Apocalypsi continuata serie disputatur de Romanæ Ecclesiæ institutione, de bello in illam suscitato, ac de victoria, quã illi Deus de Roma ethnica, deque Romano Imperio contulit: C quantò insolentius & inusitatius videatur, totum trium capitum sequentium argumentum agere singillatim de Romanæ Ecclesiæ felicitate? Nam si in libro quarto nouitatem præ se fert Apocalypseos series & consequutio: id saltem constat, auctores extitisse grauissimos, veteres pariter ac neotericos, qui nos admonent per Babylonem in Apocalypsi Romam ethnicam antiquam denotari: quæ Babylon tria sibi vendicat capita, quibuscum cetera connectenda erant. At verò in hoc quinto libro nullam aliam nouæ interpretationi lucem afferre possumus, præter continuatam totius contextus seriem & acoluthiam, quæ minùs hactenus obseruata fuerat. Et quamuis in eo ænigmate, quod omnes nondum enodatum fatebantur, ridiculum esset, nouam quamlibet expositionem ob vnam nouitatis notam damnare: D hoc tamen non obstat, quin vulgo nouum & inusitatum appareat, quod nullus hactenus perstrinxerat. Quòd si hæc nouitas aliquem retardauerit, ea de re me refero ad ea, quæ in notatione 19. procemiali disputaui. Spectat autem omnis mea explicatio ad antiquissimam Romanæ Ecclesiæ auctoritatem illustrandam, & confirmandam. Cui Ecclesiæ quemadmodum summopere est honorificum, vt Apocalypseos scopus à capite duodecimo vsque ad decimum nonum eò solùm tendat, vt ipsius Romanæ Ecclesiæ erectionem, progressum atq; victoriã depingat, & hanc eandem victoriam integro Canticorum libro, tot Dauidis Psalmis, tot veterum Prophetarum integris capitibus concelebret: E ita etiam manifestum est, plendorem hunc atque gloriam non parum excrescere, si tria vltima huius operis capita in Romanæ etiam Ecclesiæ laudationem impendantur: idque adeo singulari tractatione, vt nec in mille annorum pace, nec in Antichristi bello, nec in cælestis patriæ triumpho (quorum tanta pars ad ceteras etiam Ecclesias redundabat) aut generatim argumentum tractetur, aut ad aliam descendatur Ecclesiam, [illegible] totius tractationis vis in vnam Romanam incumbat. Quo illud nobis innuitur, hanc esse potisimùm Ecclesiam, cuius (vt capitis ac reginæ) curam cælum ipsum suscipiebat, & pacem

A illam per mille annos duraturam non ceteris Ecclesiis, sed vni Romanæ promitti: aduersus hanc potissimùm bellum Antichristi & ipsius præcursorum exarsurum: hanc diuino auxilio fultam de illis triumphaturam: hanc deniq. cælo illaturam totum illum splendorem & amplitudinem, quæ describitur in extrema Apocalypseos parte, vbi cælestis Ierosolymæ maiestas depingitur.

His animaduersis facile est intelligere, totam Apocalypsin ad Ierosolymæ comparationem cum Roma, & vnius felicitatis cum infelicitate alterius collationem reuocari. Nam tria prima capita prologum agunt: deinde vsque ad vndecimum sermo instituitur de Ecclesia, quam Christus in Sione fundauit, ac de bello ab Ierosolyma rebelli eidē illato, nec non de belli huius exitu, qui non alius fuit, quàm manifesta diuinæ seueritatis in Iudæos significatio. A capite verò 12. depingitur Romanæ Ecclesiæ fundatio, & Romæ ethnicæ bellum aduersus illam susceptum, eiusque belli successus, qui Romanorum & totius Imperii conuersione, & clarissimo pariter Dei in Romanam Ecclesiam argumento terminatus fuit. *Totius Apocalypseos scopus quo potissimùm tendat.*

B

Cùm autem caput vndeuigesimum desinat in vniuersi Imperii cōuersionem: (quæ non aliud fuit, quàm vniuersas gentes Ecclesiæ Romanæ subiicere) apposite satis ad sacræ huius actionis coronidem seligitur, quod tribus postremis capitibus describitur de triplici Romanæ Ecclesiæ felicitate post victoriam de Gentibus partam. Atque hoc est libri huius quinti argumentum.

NOTATIO I.

Ad caput 20. in qua suus honor beati Augustini expositioni tribuitur, & summa huius capitis proponitur.

Capitis huius vigesimi expositionē à B. Augustino in libris de ciuitate tradi.

HABEMVS super hoc capite expositionem B. Augustini lib. 20. de Ciuit. à capite 7. vsque ad 15. quæ tanti est à ceteris interpretibus habita, vt eam omnes aut in cunctis aut in plerisq; saltem sequerentur. Ita fatetur Ribera §. 1. Et hac de caussa supersedet aliorum interpretum sententijs referendis, ac simul concedit, se in ijs, in quibus à beati Augustini sententia dissentit, ab omnium etiam interpretum consensu recedere. Ego verò etsi fateor, me non in omnibus ad sancti Augustini expositionem in huius capitis commentario adhærescere; eum tamen in præcipuis rebus sequor, in quarum plerisque ab eo discedunt alij. Quapropter in rebus maioris momenti locupletissimos habeo meæ sententiæ auctores Augustinum & omnes, qui eum sequuntur. Atque hoc est vnum ex præcipuis meæ expositionis fundamentis; quia in tota Apocalypsi id ego omni ratione contendo, quod alij fortasse neglexere; videlicet vt cetera omnia cohæreant cum ea præcipuorum huius capitis punctorum expositione, quam & docuit Augustinus, & ab eo reliqui interpretes communi consensione didicerunt.

Quæ sint præcipua puncta in quibus nostra huius capitis explanatio cū B. Augustini explanatione consentiat.

Præcipua verò puncta huius capitis, in quibus mea expositio reueretur & sequitur Augustinum, hæc sunt. Primum, alligationem dæmonis non esse ipsius detrusionem in inferos; sed potestatis illius cohibitionem.

Secundum, abyssum exponi debere metaphoricè, nec in præsenti significare infernum.

Tertium, Maris bestiam non esse Antichristum, sed mundum paganum.

Quartum, qui Angelus alligauit dæmonem, non esse alium, quàm Christum Dominum.

Quintum, sedes, & qui sederunt super eam non hic referri ad vniuersalis Iudicij diem, sed ad Ecclesiæ gubernationem in hac vita.

B

Sextum, solui diabolum, perinde esse ac ei permitti, vt Gentes seducat, easque ad bellum Ecclesiæ inferendum impellat.

Septimum, ciuitatem dilectam à Gogi & Magogi exercitu circunsessam, non esse terrenam Ierosolymam, sed Christi Ecclesiam.

Octauum, per Gogum & Magogum in Apocalypsi non peculiarem aliquam nationem aut singulares duces denotari; sed mundi nationes sub Antichristo fututas.

Nonum, *ignem de cælo descendere*, in hoc capite esse mysticè accipiendum.

In his omnibus punctis sanctissimi Doctoris declarationem veneror amplectorque. Verùm enim verò illud insuper cernere aueo (quanuis pumilio humeris tamen gigantis sublatus:) nimirum quæ sit principij capitis huius connexio & consequentia cum antecedentis capitis fine: quod insuper sit verum mille annorum initium, quibus ligatus est draco? atque illud etiam, agi singulatim in hoc capite de Romana Ecclesia, & duplicem illius fælicitatem prædici: eæ sunt longa ac diuturna illius pax & nobilissima victoria, quam post huius pacis tempus consequutura est de Antichristo & de ipsius præcursoribus. Quod verò ad finem capitis additur de vniuersalis Iudicij die, id necessariò est interpositum ad sequentem tractatum de Romanæ Ecclesiæ triumpho in cælesti patria. Nam inter victoriam de Antichristo & Ecclesiæ Romanæ tertiam fælicitatem, hoc est triumphum in patria cælesti; necessariò interponendus fuit vniuersalis iudicij dies. Itaque huius capitis vigesimi summa continet duplicē Romanæ Ecclesiæ fælicitatem post idololatriæ expulsionem, & diem Iudicij, qui postremam fælicitatem antecedit.

C

CAPVT XX.

TEXTVS.

Vers. 2. Et vidi Angelum descendentem de cælo habentem clauem abyssi, & catenam magnam in manu sua.

2. Et apprehendit draconem, serpentem antiquum, qui est diabolus & satanas, & ligauit eum per annos mille.

3. Et misit eum in abyssum, & clausit & signauit super illum, vt non seducat ampliùs gentes, donec consummentur mille anni. Et post hæc oportet illum solui modico tempore. D

COMMENTARIVS.

Connexio vigesimi huius capitis cum præcedente.

VARIIS huius annorum millenarij interpretationibus ad notationes reiectis, eam hic duntaxat subijciam, quam veram & germanam reputo, cui non parum lucis affert connexio huius c. cū præcedēte. In hoc .n. incipitur à dæmonis ligatione: in superiore verò habitus fuit sermo de nuptijs Agni. Meminisse autē oportet ex Tob. 8. 3. vt Sara tranquillè & pacatè suo frueretur matrimonio, ne-

cesse

A cesse fuisse, vt Angelus Raphael dæmonem colligaret. nec Saræ nomen mysterio carere putandum est: idem enim sonat, quod *Domina*; nupserat autem Tobiæ, id est, *bono*, atque probo; & Tobiæ hoc est *boni* filio. Porrò suprà iam vidimus, vxorem Agni non esse aliam, quàm Romanam Ecclesiam; cui Dominæ ac Reginæ nomen aptissimè tribuitur. Huius ergo illigationis per mille annos mysterium eiusmodi est, vt scilicet Romanæ promittatur Ecclesiæ post victoriam de Roma Ethnica partam, & post Romani Imperij conuersionem (quod est capitis 19. argumentum) illam quietè ac pacificè suo sponso per publicam religionis Christianæ professionem diuturno tempore fruituram; nec huiusmodi otium & tranquillitatem ab aliquo fore perturbandam, quoad Gogi & Magogi bellum, id est, Antichristi persecutio adueniat: quam breui duraturam eâque peractâ potituram rursus Romanam Ecclesiam manifestâ Christianæ fidei professione & ingenti fælicitate ad extremum vsque vniuersalis Iudicij diem.

Quid sit mysterium, quæ significatio dæmonis per mille annos illigati.

Hactenus mea interpretatio paucis comprehensa. In qua illud imprimis noto, Romanam Ecclesiam non hîc pro Ecclesia vniuersali, sed pro illa, quæ ceterarum est caput, vsurpari. Hæc enim est vxor illa Agni, de cuius nuptijs cap 19. agitur. Nec dæmonis alligatio aliò spectat, quàm vt ille non possit eius matrimonij, quod paulò antè descriptum erat, fælicitatem ac fructus interturbare.
B Cum autem mysterium matrimonij atque nuptiarum, quæ capite 19. celebratæ sunt, reducatur ad publicum Christianæ religionis vsum in ea ciuitate, quæ & orbis caput erat, & in Ecclesiarum caput electa est: sequitur hinc, per dæmonis constrictionem, (quæ ex contextu debet omnino intelligi respectu ipsiusmet matrimonij) illud imprimis promitti; Romæ nimirum semper publicũ veræ religionis vsum permansurum; quoad Gogi & Magogi bellum, id est, famosi Antichristi persecutio immineat. Hæc autem promissio Romæ facta, vniuersali Ecclesiæ non item facta est. Nam in pluribus Ecclesijs peculiaribus potuit Dæmon, Deo permittente, per multa sæcula publicam religionis Christianę consuetudinem impedire, atque adeò tollere. Quamobrem euidens est, hanc pollicitationem, nec Hispaniensi Ecclesiæ, nec Anglicanæ, nec Alemanicæ, nec verò Ecclesiæ vniuersali, quæ ex peculiaribus coagmentatur, sed vni Romanæ Ecclesiæ factam esse: cui vni cælum singulari prærogatiua fauere, & clarissimum hoc munus deferre voluit; tum ad fidelium omnium solatium, tum ad singularem erga caput Ecclesiarum prouidentiam ostendendam.

Hanc dæmonis alligationem per mille annos non ad vniuersas orbis Ecclesias, sed ad vnã Romanam spectare.

Secundò noto in eo Angelo, qui dæmonem constrinxit, adumbrari medicinam Dei; qui horribilium persecutionum, quas Romana Ecclesia passa erat, contritionem sanauit; & securam reddidit, dæmonem ita esse cohibendum, vt publicam Christianæ religionis professionem in ea im
pedire non valeat, vsque ad Gogi & Magogi bellum. Et sanè hujus Angeli figura ex Tobiæ libro
C petita fuit; vbi Angelo inditum est Raphaelis nomen, quod notat *medicinam Dei.* Atque hoc ipsum
innuitur Psalmo 146. 2. *Aedificans Ierusalem Dominus, dispersiones Israelis congregabit, qui sanat contritos corde &*
alligat contritiones eorum. Eôdem spectat illud Psalmi 106.20. *Misit verbum suum & sanauit eos.* Quòd si in
hoc loco per nomen verbi Dei designatur Christus: optimè etiam cohæret, vti Angelus iste, qui
draconem colligauit, Christum redemptorem nostrum indicet. Christi enim virtus dæmonem ir-
retinuit, ne Romanæ Ecclesiæ fælicitatem interpellaret. Quamobrem communior expositio in hoc
Angelo Christum agnoscit. Verùm nihil officit, quominùs asseramus per hunc Angelum proxi-
me designari Angelorum ministerium; quo Christus, vtpote verus Rex vtitur, vt militum famu-
lantium obsequio ad dæmonis potentiam arcendam. Atque ita de Angelorum ministerio hunc
Angelum interpretatur Gregorius lib. 4. Moralium cap. 13. Vbi non de singulari aliquo Angelo
loquitur vt Ribera contendit; sed de communi Angelorum erga homines ministerio. Verùm qui-
dem est, si dæmonum alligatio Angelis vt ministris adscribatur, pari etiam ratione tribui eam
posse peculiari alicui Angelo superiori, qui in egregio hoc facinore ceterorum sit dux & caput.

Angelus, qui dæmonẽ constrinxit, quid significet.

Angeli huius dæmonẽ vincientis figuram ex Tobiæ libro fuisse petitam.

D Tertiò noto, per abyssi nomen non assignari in sacris Literis ipsam inferorum regionem, sed
profundam aquæ voraginem; vt vidimus capite 9. notat. 2. Vbi etiam obseruauimus, in Apocaly-
psi figuram abyssi esse veluti putei altissimi, per eumque significari iustum & arcanum Dei iudiciũ
secundum illud Psalmi 35. 7. *Iudicia tua abyssus multa.* Quæ cùm ita sese habeant, in Apocalypsi qui-
dem non dicitur Angelus dęmonem in Tartarum abdidisse, vt nunquam inde exeat vsque ad Anti-
christi tempora: sed illum alligasse, & in abysso inclusisse, hoc est in æquissimo Dei iudicio. Cùm
verò constringi dæmonem & concludi, sit ipsius impediri potentiam, quominùs impedire fidei
Catholicæ professionem Romæ possit: dum fingitur abyssi puteus esse ipsius carcer, significatur
imprimis, iusto Dei iudicio esse factum, vt per easdem persecutiones Romæ præsertim in Chri-
stianam religionem à dæmone incitatas, in eâdem vrbe Catholicæ religionis vsus adeò ratus, sta-
bilis firmusque persisteret; vt tota Dæmonis vis atque potentia Christianam religionem, eiusque
receptam consuetudinem Romæ vsque ad Antichristi áduentum tollere, aut impedire non posset.
Deinde, si abyssi nomen referatur ad inscrutabilem diuini consilij rationem, vt suprà dictus Psal.
locus manifestè indicat, id etiam est valde notabile & admirandum, nempe in medio ipso crudelis-
E simi belli Romæ à dæmone illati ardore, cùm hostes interdum ad eius mœnia peruaserint, & intrò
etiam irruerint; nunquam tamen potuisse dæmonem in ipsa vrbe publicam religionis exercita-
tionem impedire. Quod tamen in multis alijs ciuitatibus & prouincijs, Deo permittente, multo-
rum annorum spatio obtinuit. Cùm tamen ipsius Romæ potentia, si rem humano iudicio metia-
mur, non adeò sit ingens ac fortis, sed superatu facilior videatur, quàm aliæ vrbes non paucæ, quas
dæmon suæ ditioni subiecit.

Quid per abyssi nomẽ figuretur.

Quartò, clauis, catena, & sigillum, quorum meminit textus, denotant certissimam superesse &
securissimam spem dæmonem sui cõpotem desiderij numquam euasurum, vt Catholicæ religionis
vsum Romæ impediat. In ipsa porrò alligationis figura alludi videtur ad hominem quempiam in
carcere inclusum, qui vt tutiùs & securiùs in custodia possit retineri, in arctissima vincula & com-
pedes strictissimas detruditur, atque supra ipsum claustrum imprimitur regium sigillum: nequis
reserare custodiam, & vinctum educere ausit.

Quid clauis, catena, & sigillum denotent.

Quid sit, clauem angelo dari ad claudendã abyssum. Quid per catenam magnam adhibetur.

Iam ad singula descendamus. *Clauem*, textus ait ad obserandam custodiam fuisse adductam. *Misit eum in abyssum, & clausit super eum*, quasi dicat, Claustrum insuper obserauit & inclusit: id est, *interdixit ei, ne possit exire*; vt optimè Augustinus lib. 20. de ciuitate cap. 7. Ita vt, donec permissionis à Deo statutæ tempus, aduenerit, ostiumque Dæmoni reserauerit, nequaquam prodire valeat ad publicam religionis exercitationem in Romana vrbe perturbandam. *Catena magna* idem est atque crassa & grauis. Quo innuitur, Dæmonem non solùm exire non posse, sed etiam omnino præpeditum atque irretitum teneri: cuiusmodi esset vinctus aliquis ingenti religatus catenâ, quæ ipsũ dimouere se, (ne dum prodire) minimè sinat. Andreas ait, catenam esse Dei operationem coërcentis malitiam Dæmonis. Ribera catenam hanc refert, ad firmissimam Dei voluntatem: Viegas ad potestatem Christi. Ego verò ad impedimenta, quibus Dæmones veluti compedibus & catenis quibusdam vinciuntur: inter quæ impedimenta, videntur alia ex aliis necti, & euentus alij alijs attexi; ita vt dæmoni suum explere desiderium non liceat.

Quid per sigillum.

SIGILLVM.] Augustinus lib. 20. de ciuitat. cap. 7. ad eundem applicat effectum, qui in epistolis solet intendi, videlicet vt occultentur ea, quæ intus exarata sunt. *Significasse* (ait Augustinus) *mihi videtur, quod occultum esse voluit, qui pertineant ad partem diaboli, & qui non pertineant.* Verùm regium sigillũ in ianuarum clausura non occultandi gratia imprimitur, sed vt regia interponatur auctoritas, & securus reddatur quisque, ausurum neminem obseratam ianuam reserare. Lege Danielis 14. 13. *Signantes annulo regis.* Et num 16. *Saluáne sunt signacula?* Ex quibus infero, per abyssi clausuræ sigillum denotari Dei auctoritatem, quæ nos securos reddat, nullius siue Angeli siue hominis potestate, quidpiam fore præstandum, quo dæmon ex eo carcere, & potestatis compressione possit euadere. Ad hæc; si Dei insignia sunt quoddam sigillum siue parma, vbi impressa sint quatuor animalia, Aquila, Bos, Leo, & Homo, (vt capite 4. diximus:) fortassis hoc sigillo denotatur Dei Virtute, Sapientia, Beneficentia, & Æquitate, præstari omnino securam Romanam Ecclesiam de promissa sibi publica Christianæ religionis professione vsque ad Antichristi persecutionem futurâ. Iam, si in sigillo crucem Christi contemplemur; concinnè etiam & eleganter in hac parte ratiocinari possumus.

In abyssi clausura sigillo quid imprimis insinuatur.

Mille annorum numerum non propriè & strictè, sed latè & metaphoricè esse accipiendum.

5. Mille annorũ numerus non est propriè & strictè, sed metaphoricè & latè, capiendus. Constat enim Ecclesiam hactenus fuisse perfunctam plus mille ducentis publicæ religionis annis; & constat pariter alios preterea numeros figuratè itẽ in Apocal. vsurpari; cuiusmodi sunt tres anni & dimidiatus, de quibus cap. 11. & 12. & 13. & numerus etiam duodecim millium, de quo diximus cap. 7. Superest tamen explicare, quæ sit figura vel phrasis, iuxta quam præsens mille annorum numerus accipiatur. Ribera §. 39. & 40. germanum esse sensum autumat, si numerus finitus pro infinito ponatur: quia eiusmodi locutione sæpè in sacris Literis dicuntur mille pro multis. Et sic etiam prophani plerumque scriptores loquuntur, vt Virgilius & Persius. quin imò Hispano etiam prouerbio dicitur, *Al cabo deles años mil bueluen las aguas por do solian ir.* Vnde ænigma annorum mille, quibus dæmon erat in vinculis retinendus, ad similem posset reuocari sententiam: ita vt asseratur Roma publico christianæ fidei exercitio per longam annorum seriem fruitura, ac demum grauissima rursus persecutio suscitanda; atque adeò aquæ rursus solitum decursum atque alueum repetituræ: sed, *aquæ multæ non poterunt extinguere charitatem.*

Annorum millenarius quo sensu in Apocal. vsurpetur.

Existimo tamen, in Apocalypsi per millenarium numerum non designari solùm multitudinem, sed etiam plenitudinem temporis. Sicuti obseruarunt Augustinus lib. 20. de ciuitate c. 7. Gregorius lib. 19. Moral. cap. 1. & lib. 37. cap. 20. Primasius & Beda hic & plerique. Hæc assertio in eo cumprimis nititur, quòd millenarius numerus est denarii cubicus, in quo trina est dimensio. Nam si linea denarii quadretur; redditur quadrata superficies centenarii; & ex simili superficiei quadratura conficitur numerus solidus millenarius. Cùm autem denarius sit multitudinis symbolum (vt diximus cap. 12. & 13. vbi de decem cornibus) ad plenissimæ annorum multitudinis significationem, nihil congruentius est, quàm numerus mille annorum. In hac autem plenitudine illud innuitur, dæmonis solutionem fore euenturam post exactum multorum annorum numerum plenissimum, quem sapiens diuinæ prouidentiæ dispositio destinabit. simile quippiam annotauimus cap. 7. in numero duodecim millium. Rectè verò vsurpatur mille annorum phrasis ad denotandum multorum annorum numerum, quem diuina prouidentia sibi proposuit. In quo obiter fit allusio ad id Psal. 89. 4. *Mille anni ante oculos tuos, tanquam dies hesterna, quæ præteriit.* quò etiam loquutione non absimili respexit Petrus epist. 2. cap. 3. 8.

Quæstio, Vtrùm ex ligatione dæmonis per mille annos facta, sequatur pacem plus mille annis subsequuturam?

Rogabis tamen, vtrùm ex vi huius locutionis, *ligauit eum per annos mille*, promissio fuerit Romæ facta, fore vt dæmon illi esset constringendus plus mille annis ante Gogi & Magogi bellum? Et prima quidem specie id non videtur asserendum, primò, quia sæpè vsu venit in his numeris (qui indefinitè pro multis accipiuntur,) aliquam subesse hyperbolen; & multò esse minus, quod significatur, quàm quod verbis ipsis importatur: vt cùm Latini dicunt; *sexcenta huiusmodi.* Secundò, quia minimè videtur expedire, vt in Scriptura ratum fiat, mille omnino annos ante extremi iudicij diem imò etiam ante aduentum Antichristi superesse: cùm potiùs appareat congruentiùs (vt multis alijs Scripturæ locis significatur) de mundi fine & extremi iudicij tempore nobis ignotum esse, an valde appropinquent, aut longissimè distent. Etenim quamuis oportuerit etiam, ne deciperentur fideles, existimantes paucis pòst annis diem iudicij aduenturum; idque in sacris Literis affirmari (propterea enim Christus Dominus, beatus Petrus & beatus Paulus nos admonent, hunc non esse sensum eorum Scripturæ verborum, quæ vltimi iudicij diem instare primo aspectu innuunt. Et eam ad rem similiter conducit huius capitis locutio de dracone per mille annos alligato;) nihilominus congruens etiam valde erat, vti fideles nescirent, tam longâ annorum serie & ordine sæculorũ dæmonem constrictum iri. Ex huius enim rei ignoratione possunt vtilitatem percipere non exiguam. Et quidem loquendi modus non certè probat, mundum per mille annos, imò nec per quingentos duraturum. Quamobrem Augustinus lib. 20. de ciuit. cap. 7. expresse ad-

uertit

A uertit ad horum mille annorum veritatem satis esse, vt pars pro toto sumeretur. Et infra, exponens verba illa, *Donec finiantur mille anni*, sic ait, *Mille, aut quod remanet de sexto die, qui constat ex mille annis*. Ac demum phrasis hæc indefinita est; quia finitus numerus pro indefinito ponitur. Atque ita ex hac loquendi ratione sicut minimè constat, dæmonem ligandum non fore plusquàm bis mille, aut ter mille annos; sic etiam constare non poterat, plus quingentis annis eum ligandum esse. *Mille annorum veritatē quomodo intelligat B. Augustinus*

Verùm noster Ribera §.40. his non obstantibus, affirmat ex hoc capite haud absurdè colligi, multos adhuc annos ad diem vsque iudicii restare; quia numerus millenarius indefinitè positus accipitur semper pro pluribus, quàm mille. In quo Riberæ pronunciato, quanuis rationem non probem, opinionem tamen ipsam verisimilem reor. Nam de Romani Imperii persecutionibus loquitur Apocalypsis, tanquam de re citò finienda. Ait enim c.22.10. *Ne signaueris verba prophetiæ libri huius; tempus enim propè est.* Quæ verba referri debent omnino ad tempus nuptiarum Agni cum Romana Ecclesia post victoriam de Roma ethnica partam, vt eo loci constabit. Si ergo quod post ducentos ampliùs annos explendum fuerat, ait Apocalypsis citò euenturum, & tempus iam propè esse: hinc sequitur, quos illa appellat mille annos, temporis fore spatium millenario ipso multò B maius: quantumuis hoc ipsum multorum annorum interuallū respectu Dei sit nimis breue & contractum; vt ex loco Psalmi 89.4. asserit Petrus epist.2. capite 3.8. vbi videtur habuisse respectum ad prophetiam, quæ illi priùs, quàm Ioanni fuerat reuelata de Romanæ Ecclesiæ felicitate illam annorum plenitudinem duratura, quæ per mille annorum phrasim denotatur. Atque ea reuelatione supposita, ait B. Petrus longum illud annorum spatium non obstare, quo minùs Iudicii dies sit citò appropinquaturus, non quidem in eo sensu, quo dicitur in Apocalypsi Romana Ecclesia breui tempore perfectam de Roma ethnica victoriam adepturam (videlicet, quia considerata negotii magnitudine ducentorum annorum, aut etiam trecentorum spatium breue erat:) sed quia licèt diu multumque iudicii dies respectu totius mundi protrahatur; comparatione tamen cuiusque singularis verè & prudenter dicitur celeriter dies Iudicii adfuturus; vt expendimus cap.1. num.1. Atque hoc significatur in iis Scripturæ locis, quæ indicant imminere diem Iudicii. Id insuper nos præscire oportebat, ne existimaret quispiam sibi posse multum differri diem Iudicii. Quod verò extremus Iudicii dies sit re ipsa per longam sæculorum seriem differendus; id Ecclesiæ esse ignotum non decebat: quando voluit Deus in Apocalypsi prænunciari reliquam fore annorum plenitudinem Ec- C clesiæ per millenarium significatam; idque ante Gogi & Magogi bellum, hoc est, ante persecutionem ab Antichristo excitandam. *Responsio ad propositam difficultatem.* *Oportuisse à vti diem iudicii per multa fore sæcula differendum, Ecclesiæ non esse initio ignotum.*

Præterea in ea ipsa promissione, quæ Romæ fit de publico religionis Christianæ vsu ad Antichristi aduentum duraturo, inuoluitur etiam quidquid opus est, vt Romæ hic publicus vsus conseruetur. cuiusmodi est; vt bona Romani Imperii pars Catholicam retineat religionem. Nec enim Romæ diu posset publica fidei professio conseruari, si in ceteris omnibus prouinciis corruisset. Quapropter, quantumuis hæreses & infidelium bella pestem & exitium Christiano populo machinentur; pro certo tamen habendum est ad Antichristi vsque aduentum, manifestam religionis Christianæ exercitationem conseruatum iri; non Romæ solùm, sed etiam in ea Romani Imperii parte, quæ opus fuerit, vti Roma fidei sibi diuinitus præstitæ complementum assequatur.

VT NON SEDVCAT AMPLIVS GENTES.] Euidens est dæmonem non compedibus irretiri, quominùs vllas gentes absolutè decipiat. Quare verba isthæc respectiuè (quod aiunt) accipienda sunt; hoc est, *vt non seducat amplius gentes*, quantum opus est, vt vxor Agni felicitate sui matrimonii potiatur, D cum publica Christianæ fidei professione, vt suprà explicatum est. Porrò hisce ex verbis liquet: dæmonis ligationem, de qua in præsenti agitur, non eam esse, per quam oportuit priùs ligari dæmonem, vt domus eius diriperetur (de qua alligatione sermo est Marci 3.27.) sed eam esse, quæ consequuta est Ecclesiæ victoriam de Roma ethnica, deque Imperio comparatam. Et qua opus erat, vt Ecclesia Romana suarum nuptiarum felicitate pacificè frui posset per annos mille subsequentes, de hac verò duplici ligatione dicemus infrà. *Vers. 3. Quo sensu dicatur illigatus dæmō ne seducat ampliùs gentes.*

Augustinus in his verbis, *vt non seducat ampliùs gentes*; gentium nomine prædestinatos intelligit: quam etiam expositionem sequitur Ribera, sed in ea non acquiescit animus. Sic enim semper esset religatus dæmon. atqui supponendum est, antequàm ligaretur, ipsum gentibus fucum facere solitum, scilicet ad Romanam Ecclesiam persequendam, & ad Christianæ religionis vsum impediendum. Constat etiam ex subsequenti contextu, post mille annos exactos soluendum esse Satanam, & seducturum gentes: vbi per gentes intelligi non possunt prædestinati. *Gentium nomine quinam hic intelligantur.*

ET POST HÆC OPORTET ILLVM SOLVI MODICO TEMPORE.] Verbum illud *oportet*, non solùm affirmat, ita fore; sed etiam id maximè expedire: & ideo permittendum esse à Deo, quia conueniens valde est ita ab eo permitti. Est ergo expendendum, in arcano diuinæ prouidentiæ consilio E grauiorem persecutionem ad extremum reseruari. Nam vt inter Romanorum Imperatorum persecutiones vltima fuit maxima ceterarum: ita etiam inter omnes excitatas hactenus, & in posterum excitandas, Antichristi persecutio sæuissima & immanissima existet; vt sapienter considerauit Augustinus lib.20. de Ciuit.cap.8. ex illo Matthæi num.24.22. *Nisi breuiati fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro.* *Grauissimā omnium persecutionē consultò ad mundi finē à diuina prouidentia reseruari.*

Cùm ergo diuina prouidentia hunc ordinem in persecutionum permissione & dispositione obseruet; haud dubiè congruentissimus est. Rationes quidem, quas Augustinus expendit, huiusmodi sunt: *Si nunquam solueretur diabolus, minùs appareret eius maligna potentia, minùs sanctæ ciuitatis fidelissima patientia probaretur; minùs denique perspiceretur, quàm magno eius malo tam bene fuerit vsus omnipotens Deus qui eum nec omnino abstulit à tentatione Sanctorum, vt eius oppugnatione proficerent, & ex parte alligauit, ne innumerabiles à fide deterreret. Soluetur autem in fine, vt quàm fortem aduersarium Dei ciuitas superauerit, cum ingenti gloria sui Redemptoris, adiutoris, liberatoris, aspiciat.* His illud adiungo: sicut in exercitu tam prima, quàm extrema acies fortissimos quosque milites sortitur; & in medio ipso exercitu minùs validi, minúsque strenui milites collocantur: ita similiter in primoribus Christianæ Ecclesiæ militibus (id est, primitiuæ Ec-

clesiæ tempore) & in vltimis, qui Antichristi tempestate erunt superstites, virtus atque animi robur diuino suffragante auxilio & enituit, & enitescit. Certe, si cetera sint paria, præstantior vis ac fortitudo in acriori conflictu & sæuiore persecutione spectatur. Nihilominùs tamen primi illi Ecclesiæ Christiani, vtpote qui difficillimam totius mundi expeditionem & conuersionem, præsertim Romæ atque Imperii, sunt aggressi; validiores essent necesse fuit. Secundùm illos tamen nulli alii poterunt virtute & constantia cum iis conferri, qui Antichristo sunt obstituri; vt ex grauissimæ tentationis magnitudine colligitur. Vnde optimè subiungit Augustinus, *In eorum, qui tunc futuri sunt, Sanctorum atque fidelium comparatione, quid sumus? quandoquidem ad illos probandos soluetur inimicus, cum quo nos ligato tantis periculis dimicamus.*

Quid hic per modicū tempus innuatur.

MODICO TEMPORE.] Consentanea sunt hæc verba cum iis, quæ Christus ait Matthæi 24. n. 22. *Nisi breuiati fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro.* Communis opinio est, Antichristi persecutionem tribus omnino annis & dimidio duraturam. De quo temporis spatio, deque eius mysterio diximus suprà capite 11. verum quidem est, in quibus locis Apocalypsis agit de hoc trium annorum & dimidiati spatio, in iis non loqui directè saltem de Antichristo secundùm eam expositionem, nec in capite 11. nec in 12. nec in 13. Ex eadem tamen Apocalypsi validissimum depromitur argumentum, vt modicum hoc tempus pro annis perpaucis accipiamus. Cùm enim mille annos appellârit tempus illud, quod à dæmonis religatione vsque ad eius dissolutionem interiacet: tempus illius belli, & subsequentes dies ad vniuersalis vsque iudicii diem manifestè indicat pro nihilo posse reputari, siquidem generalem resurrectionem assignat in mille horum annorum exitu, vt videbimus versu quinto in iis verbis, *Ceteri mortuorum non vixerunt, donec consummentur mille anni.* Sed de hoc latiùs suo loco.

Quid sit, dæmonem solui modico tempore.

Hactenus meam proposui explicationem; in qua dæmonis colligatio nihil aliud est, quàm dæmonis potentiam teneri constrictam ac præpeditam, ne possit Romæ obsistere publico Christianæ religionis exercitio, nec propterea Christianos in eadem vrbe insectari. Atque adeò *draconem solui*, perinde erit, quasi Deus permittat, vt tunc præstare valeat, quod nunc minimè potest: nimirum vt Romæ rursus Christiana religio grauissimè oppugnetur. Iam verò, quod mea declaratio speciatim ad vnam Romanam Ecclesiam coarctetur; voluntarium non est, sed necessarium, tum ob nostram Apocalypseos acoluthiam, tum etiam ob allusionem ad Tobiæ locum. Ostensum namque hactenus est, vxorem illam Agni, cuius nuptiæ capite 19. celebrantur, esse Romanam Ecclesiam, ceterarum omnium caput ac Reginam. Constat autem ex Tobiæ libro, per dæmonis religationem in nuptiarum mentione, eam omnino significari securitatem, qua coniuges matrimonii felicitate tranquillè & pacatè fruuntur.

Argumentum contra prædicta.

Sed obiicies, in Apocalypsi non immediatè sequitur dæmonis ligatio nuptias Agni cum Ecclesia vxore. Nam post huiusmodi nuptias sequitur bellum illud, quod in posteriori parte capitis 19. memoratur. Vnde nulla ratio cogere videtur, vt dæmonis colligationem ad felicitatem nuptiarum Agni referamus. Respondeo tamen, hoc ipsum bellum manifestè pertinere ad ipsarum nuptiarū celebritatem. Etenim epulum illud, quod auibus apparatur, pertinet ad earundem nuptiarum celebrationem: & ipsamet nuptiarum allegoria complectitur prælium illud, tanquā ludicrum quoddam certamen militare, quod in ipso nuptiarum die peragitur. Quòd verò ad significationem spectat; si in eo prælio adumbratur vniuersalis prædicatio, quæ Gentes Euangelio subegit post Ecclesiæ victoriam de Roma partam: manifestum est, hoc ipsum certamen esse efficacem Gentium vocationem, quæ ad Agni nuptias conuocatæ sunt. Quare in earum nuptiarum lætitia celebranda versabatur Apocalypsis in fine capitis 19. atque adeò dæmonis religatio, quæ initio capitis vigesimi exprimitur, cum nuptiarum celebritate proximè coniungitur.

Soluitur argumentum.

Ex nostra alligati dæmonis interpretatione validū desumi argumentum & ad Romanæ Ecclesiæ gloriam, & ad hæresum falsitatem demonstrādam.

Iam, si nostra interpretatio de dæmonis alligatione adeò certa est, vt mihi videtur, quid, obsecro, Romanæ Ecclesiæ gloriosius potuit contingere, quàm hanc colligationem dæmonis esse conscriptam ad pacem & securitatem indicandam, qua fruitura erat ipsa Ecclesia publico Christianæ religionis vsu à Romani Imperii conuersione ad Antichristi vsque tempora persistente? Quid insuper literarum monumentis tradi potuit, quod magis hæresum monstris repugnaret? Nam si in Apocalypsi asseueratur & celebratur magnificè publica veræ religionis in vrbe Roma professio ab expulsa idololatria vsque ad Antichristi persecutionem (qui publicum Christianæ fidei vsum omnino prohibebit) duratura; quid notius aut manifestius, quàm omnium hæresum repugnantia & contradictio publicæ religionis exercitationi, quam Roma profitetur? Nostra igitur Apocalypseos acoluthia bellum hæreticis omnibus indicit: & mea quidem sententia acrius illis bellum infert vna Apocalypsis secundùm meam expositionem intellecta, quàm singulares omnes tractationes, quæ hæreseon singulas refutat. Etenim peculiaribus argumentis, quæ aduersus hanc vel illam hæresim scribuntur, mirum non est euasionem aliquam reperiri, aut etiam confingi. At verò illi argumento, quod vniuersas hæreses à Romana Ecclesia prorsus recedere, ac separari contendit, nulla alia adhiberi potest solutio, quàm vt ipsius negetur auctoritas. Quòd si etiam inficiari, perinde est, atque directè opponi totius Apocalypseos scopo & acoluthiæ: quid potuit hæreticis acerbius ac molestius accidere, quàm Apocalypseos filum & consequutionem fuisse inuentam; idque tanta perspicuitate, vt nemo prudens negare possit, quin admirabile hoc ænigma mirificè congruat cum iis, quæ Catholici omnes de Romanæ Ecclesiæ auctoritate profitemur? Cùm autem hæc nostra Apocalypseos explicatio non vnum aut alterum ipsius operis symbolum, sed vniuersa simul quadret: quemadmodum euidens est, librum integrum, planéque ænigmaticum duorum & viginti capitum (qui tanta est symbolorum multitudine & varietate refertus) aptissimè applicari ad diuersum sensum ab eo, quem eius operis auctor intendit, ita etiam nihilo est incertius aut obscurius, toto cælo aberrare illos, qui à Romanæ Ecclesiæ sensu discedunt.

NOTATIO II.

De pluribus aliis explicationibus per diuersos auctores excogitatis de ligatione dæmonis.

A NOSTRA interpretatio colligationem dæmonis eo ipso constituit tempore, quo Romana Ecclesia de Roma ethnica triumphauit, idololatria inde prorsus exterminata. Vt igitur diuersas aliorum expositiones recenseam, hunc ordinem seruabo; vt primò eas referam, quæ eidem tempori putabant dæmonis alligationem esse referendam, licèt multò aliter applicauerint. Deinde eas, quæ dæmonis religationem ad anteriora tempora reuocant, id est, ad tempus Christi passionis. Ac demum eas subiiciam, quæ ad posteriora tempora respexerunt, opinantes, hanc dæmonis ligationem aut multis sæculis post idololatriam ex Imperio depulsam accidisse, aut nondum euenisse re ipsa, sed in posterum reseruari.

Qui nobiscum consentiunt in tempore quo ligandus erat dæmon, iij verò duas in classes partiuntur. Alij enim sunt nimis antiqui, nempe Millenarii: alii valde neoterici, qui nomen etiam mille annorum accipiunt, vt sonat. Mirabitur fortasse aliquis, quòd Millenarios asseram de tempore alligati dæmonis mecum consentire, id est, eam applicare ad tēpus illud, quo Rom. Ecclesia de Roma ethnica triumphū erat actura. Ceterùm, si ipsorū Millenariorū sensum solerter perscrutemur; næ ipsi ligationē dæmonis eodem ac nos tempore collocabunt. Etenim quamuis Millenariorum opinio fuerit, post Ecclesiæ triumphum de Antichristo reportatum, iustos mox reuicturos, & cum Christo in terris per mille omnino annos regnaturos, & toto hoc tempore dæmonem fore ligandum: Antichristus tamen, de quo ipsi loquebantur, futurus erat (secundùm ipsorum existimationem) Romanus Imperator & caput vltimum veteris illius Romani Imperij, quod Ecclesiam persequebatur. Quòd si eo superato, statim erat colligandus dæmon, tempus ergo colligationis à Millenariis assignatum illud propriè erat, quod mox sequeretur post Romanum Imperium Ecclesiæ subiectum. Atque hoc ipsum tempus à nobis alligato dæmoni designatur. *1. Expositio.*

Hanc verò Millenariorum fabulam sequuti sunt Papias, Irenæus, Tertullianus, Lactantius Firmianus, Victorinus, Apollinaris, Seuerus, Iustinus, Nepos, vt ex Hieronymo de scriptoribus Ecclesiasticis verbo Papias referunt Ludouicus Viues libro vigesimo de Ciuit. capite septimo, & Ribera in huius capitis commentario §. 17. & infrà. Hoc tamen commentum non omnes eodem modo, sed longè diuerso tradiderunt; & alii aduersus alios scripserunt, vt Irenæus contra Cerinthum. Cerinthus enim persuadere conabatur, Sanctorum regnū in eo annorum millenario cum Christo regnantiū futurum carnis & concupiscentiarum regnum. At Irenæus etsi corporeas nuptias cogitabat, ab illicitis tamen cupiditatibus abhorrebat. Alii deinceps successerunt, qui mille annorum fabulam amplectentes, non alias cogitabant delicias, præter spiritales. Atq. hac ratione aliquando placuit Augustino Millenariorum fragmentum, vt ipsemet fatetur libro vigesimo de Ciuit. capite septimo. *Quinam Millenariorum fabulam ex veteribus secuti fuerint.*

Hæc tamen fabula posteà diuturnitate prorsus extabuit, & manifestè patuit illusos fuisse eos, qui corporum resurrectionem in Sanctis ante diem Iudicii futuram, statim post victoriam de Romano Imperio partam sperabant. Non tamen defuere, qui nostra etiam ætate crediderint, mille annos alligati dæmonis præcisè & strictè pro iusto millenarij numero vsurpandos fore; & numerandos quidem ab eo tempore, quo Constantinus Ecclesiæ permisit publicum Christianæ religionis vsum. asseruntque ex eo tempore ad principium vsque maximę potentię, qua domus Otomana viguit, præterijsse mille solùm annos, nimirum ab anno 300. ad annum millesimū trecentesimum. Tunc verò aiunt solutum fuisse dæmonem propter ingentem potestatem, qua Deus Imperatorem Turcarum potentissimum Christianæ Ecclesiæ hostem pollere permisit. Sic frater Ferdinandus del Castillo in sua beati Dominici historia parte secunda, cap. 1. & nonnulli alii. *2. Expositio.*

B Deinde Vbertinus Casalis vehementer exhorrens Pontificem Ioannem 22. (qui obiit anno Christi 1334.) considerat dæmonis colligationem Constantini Magni tempore accidisse, solutionem verò post mille annos præcisè, quando in Petri sede fuit collocatus prædictus Ioannes vigesimus secundus. Ita Vbertinus tractatu de septem ætatibus Ecclesiæ capite octauo, §. vigesimo quarto, dicens, se aliorum referre sententiam sic opinantium. Sed satis suam in hac parte mentem declarat; siquidem Pontificem illum appellat malam Bestiam, & eundem ait esse abyssi angelum & exterminatorem, cuius meminit Apocalypsis capite nono. Ita tradit ipse Vbertinus in prædicto tractatu capite tertio, § decimo & decimo sexto, & deinde cap. quarto ait eius Pontificis tempore videri interruptam mansionem, quoad regiminis Romanæ Ecclesiæ veritatem. Et iterum capite quarto, §. nono aduersus eundem Pontificem stomachatur. Et capite sexto, §. primo, eum appellat mysticum Antichristum. *3. Expositio.*

C Aliorum expositio est, ligationem dæmonis non esse speciatim referendam ad Romanæ vrbis felicitatem in publica Christianæ religionis professione; sed ad Catholicæ Ecclesiæ pacem, qua perfuitur postquàm ab orbe Romano post Iuliani mortem expulsa est idololatria. Nam ab eo tempore Christiana religio nunquam generali persecutione fuit oppugnata, quemadmodum fuerat ethnicorum Imperatorum Ecclesiæ hostium tempestate. Quamuis enim variæ deinceps hæreses contra Ecclesiam sint exortæ, & multa infidelium bella aduersus eandem exarserint: si tamen communem Ecclesiæ statum attendamus, fideles generatim saltem loquendo, non propterea oppugnantur, quòd Catholicam fidem profiteantur: quando in tot prouinciis securè possunt & pacatè in Christi fide transigere, sine aliqua cuiusuis iniuria aut violentia. Atque hæc Ecclesiæ pax creditur ad Antichisti persecutionem duratura, ac proinde tota illa temporis plenitudine quæ mille annorum nomine importatur. *4. Expositio.*

D Hæ omnes expositiones eatenus cum nostra conueniunt, quatenus tempus ligati dæmonis illud assignant, quo expulsa est ab orbe Romano idololatria. Verùm alijs placet, hanc dæmonis religationem ad dominicæ passionis tempus referendam esse. Nam Christi passionis virtute & efficacitate factum est, vt dæmones omnes constricti remanerent, id est, ipsorum vis & potestas reprimeretur: non secus atque *5. Expositio.*

canis

canis alligati; qui damnum inferre nequit ei, qui ad eum appropinquare non vult. Atque hæc dæmonum colligatio præstituitur ante Gentilitatis conuersionem; quia vt habetur Marc. 3. 27. *Nemo potest vasa fortis ingressus in domum diripere, nisi priùs fortem alliget, & tunc domum eius diripiat.* Hanc expositionem nonnulli adeò certam reputant, vt affirment dubium non esse, quin de hac saltem alligatione loquatur Apocalypsis. Et eandem expositionem sequuntur Augustinus, Gregorius, Primasius, Beda, Andreas & plerique Apocalypseos interpretes, qui existimant, mille annos, quibus dicitur ligatus esse draco, denotare vniuersum tempus à Christi passione vsque ad Antichristi persequutionem. Sic statuunt ex nostris Pererius lib. 15. in Danielem, Ribera hic §. 4. & Viegas sectione prima, numero primo.

6. Expositio. Ribera tamen & Viegas nonnihil à communi expositione recedunt. Tametsi enim in eo cum illa conueniunt, quòd draconem asserunt fuisse illigatum Dominicæ passionis tempore; & mille annos complecti totum tempus, quod à Christi passione ad Antichristi vsque tempora interiacet: in eo tamen à communi interpretatione discrepant, quòd dæmonis alligationem non accipiunt de omnium dæmonum potestate cohibitâ; sed singulatim de dæmoniorum principe, qui toto hoc tempore in inferorũ carcere retentus sit, sitque in posterum retinendus; nullâ interim ei factâ prodeundi potestate, vsque ad Antichristi tempora. Pro hac autem expositione Ribera & Viegas afferunt Lactantium lib. 7. diuinarũ institutionum cap. 24. & 26. Gregorium lib. 4. Moral. cap. 12. Et ex interpretibus Ambrosium & Andream. Adduntque in hoc loco arcanum quoddam Ecclesiæ prænunciari, nimirum post Christi passionem illico singularem quendam Angelum è cælo descendisse, qui Satanam alligaret, & in inferos detruderet; nec ampliùs inde euadere permitteret ad tempus vsque persecutionis Antichristi.

7. Expositio. Duæ itaque expositiones fuere, quæ ligationem draconis ad Dominicæ passionis tempus referrent. Non tamen defuit, qui suspicaretur, dæmonis colligationem fortè multò anteà fuisse. Nam Prosper in dimidio temporis cap. 4 ait fortasse mille annos numerari *ab exitu sermonis à Daniele dicto, vt illi quadringenti nonaginta anni, & isti, qui excurrunt ab aduentu saluatoris vsque in solutionem eiusdem diaboli, concludant mille annos.* Sic Prosper.

Sed transeamus iam ad aliorum explanationes, qui religationem draconis ad posteriora tempora reducunt. Prima ergo opinio est Aureoli & eius sectatorum; qui ligationem dæmonis explicant de egregio illo facinore, quod Calixtus summus Pontifex

8. Expositio. præstitit anno Domini 1122. quando peruersum morem abstulit, quo Imperatores Ecclesiasticam libertatem in electionibus impediebant. Quare hæc expositio affirmat, fuisse Calixtum, qui ligauit diabolum per mille annos, id est in sempiternum, quoad mundus duret.

9. Expositio. Alij explicant de fæliciſsimo tempore, quo fruitura est Ecclesia statim post Antichristi necem. Aiunt enim, magnificas pacis & abundantis spiritus promissiones, quas Prophetæ Christianæ Ecclesiæ pollicentur, nondum fuisse perfectè impletas, si communis Ecclesiæ status attendatur; atque adeò illo potissimùm tempore (quod ipsi Spiritus sancti vocant) implendas fore; ita vt optari ampliùs non possit vlla morum correctio aut informatio; nec remaneat hæresis aliqua aut hostis, qui Ecclesiam perturbet, aut bello fideles affligat.

Hanc sententiam tenet Vbertinus de Casalis tractatu de septem statibus cap. 8. §. 21. & 23. Seraphinus de Fermo hic & Pannonius; qui etiam id fatetur in prologo. Item Bullengerus, qui id quoque in fine prolegomenon adnotarat. Huius expositionis auctorem esse suspicor Abbatem Ioachimum. Quanuis enim initio dicat, mille annos per recapitulationem ad totum Ecclesiæ tempus referendos: posteà tamen ait Millenariorum opinionem, quanuis falsa sit, quoad mille annos præcisè sumptos; sed quod attinet ad Sabbathum, non tam opinionem

A esse, quàm sereniſsimum intellectum. Sabbathum porrò appellant Ioachimus & eius sectatores tempus illud, quo fruitura est Ecclesia post Antichristi mortem: in quo etiam expectant 12. alios Apostolos Sp. sancto plenos, & vberrimam eiusdẽ Spiritus copiam vniuersali Ecclesię generatim effusam, nec nõ maximam pacem ac requiem. Horum verò auctorum fundamentum, vt hunc sabbathismum ab Apocalypsi post Antichristi mortem collocari credant, illud est, quia sibi persuadent, cap. decimum nonũ terminari Antichristi morte & victoria Ecclesiæ reportanda de omnibus illius sectatoribus. Deinde sequitur cap. vigesimum agens de dæmonis alligatione, deque mille pacis annis secundiſsimis.

B Quoniam verò communi consensione erat receptum, parum superesse temporis ab Antichristi morte ad diem vsque Iudicii, ideo ne felicitatem illam ad tantas temporis angustias redigere cogantur, pro virili parte contendunt, protrahere annos illos siue tempora, quæ post Antichristi mortem successura sunt. Quin imò adducunt Iudæos & vnam ex Sibyllis, asserentes post Enochi & Heliæ necem restare alios trecentos quinquaginta annos ante extremi Iudicii diem, de quo vide Langium in Iustinum tomo secundo, folio 72. Vbertinus etiam in prædicto tractatu ad finem, trecentos illos quinquaginta annos duplicata summa ad septingentos extendit.

Non tamen desunt alii, qui in animum sibi inducunt, necessarium esse, vti Ecclesia in hac vita fruatur felici illo sabbathismo. Sed ne arctiſsimo sabbathismi spatio coerceantur, asserunt falsò credi, mille pacis annos ab Apocalypsi expressos, de 10. Expositio.

C longinqua Ecclesiæ pace post Antichristum fore intelligendos: adduntque mille hos annos non post, sed ante Antichristum futuros, nec tamen appropinquasse adhuc dæmonis alligandi tempus. Ita Hortulanus in Cantica folio 386. & infrà, vbi ait, se in eam propendere sententiam, vt ab Antichristi morte ad diem vsque extremi Iudicii quinque & quadraginta non ampliùs annos credat intercessuros. Et paulò pòst Ecclesiæ sabbathismi felicitatem depingit, qua ratione ipse sibi futurum persuadet, *Tunc enim*, inquit, *maximè deletum erit peccatum, inducta per vniuersum orbem iustitia, & tunc implebitur illud Isaiæ, Populus tuus omnes iusti, & tunc sublatus erit omnis bellorũ & persecutionis metus, & pax erit altiſsima, & tunc sublatum erit omne impiorum regnum, omnis tyrannis atq. omnis potestas, & solus Christus regnabit, & erit in terris*

D *specimen admirandum cælestis Monarchiæ, quam habebit Christus in æternum: & nulli erunt hæretici, neque hypocritæ, neque opus erit renouatione Ecclesiæ.* Atque hunc etiam statum feliciſsimum ad mundi ipsius finem designat Hortulanus ipse. Ait enim folio 389. Sanctos qui in mundi fine degent, & magna illa fruentur felicitate, obuiam Christo in aëra rapiendos, nec priùs fore morituros. Ac demum quod Millenarij carnaliter sperabant, spiritaliter Hortulanus in septimo Ecclesiæ statu in vita hac mortali expectat, & pro se afferre conatur Hieronymum ac Bernardum.

Tres expositiones postremæ ligationem dæmonis multò posteà, quàm nostra explicatio, assignant. Verùm aliæ sunt explicationes, quæ dæmonis alligationem non ita accipiunt, quasi semel aut factam

E aut faciendam, sed veluti rem, quæ quotidie fit, & quæ comparatione aliorum, hodie fiat, aliorum comparatione, cras, aliorum verò, multis retro sæculis. Hoc autem bifariam potest intelligi: primò respectu conuersionis singulorum, & hæc videtur fuisse Augustini expositio libro vigesimo de Ciuitate, capite octauo, vbi ait, *Alligatio diaboli non solùm facta est, ex quo cœpit Ecclesia in nationes dilatari, sed etiam nunc fit, & fiet vsque ad terminum sæculi: quia vnicuique fidelium iste fortis tunc alligatur, quando ab illo tanquam vas eripitur.* Sic Augustinus, qui manifestè dæmonis religationem accipit, tanquam id, quod præcedit, vel comitatur vniuscuiusque conuersionem, iuxta id Marci capite tertio, numero vigesimo septimo, *Nemo potest vasa fortis diripere, nisi priùs alliget fortem.* 11. Expositio.

Secundo considerari potest multiplex alligatio re- 12. Expositio.

respectu æternæ fælicitatis singularum animarum, quæ ad Dei visionem perueniunt. Et hæc videtur esse explicatio Alfonsi de Castro lib.3.contra hæreses verbo *Beatitudo* hæresi 2. ait, enim per mille annos designari æternitatem fælicitatis cælestis. Cui explicandi rationi illud accumulari potest, æternitatem nomine mille annorum compellari: quia qui æternam non viuit vitam, ante mille annos emoritur: nam nec Mathusala ad mille annos peruenit. Vnde qui millenarium attingit, securus de æternitate redditur. Hinc Iustinus libro de veritate religionis ait. *Ioannem in Apocalypsi agere de mille annis & lignum vitæ esse illosmet mille annos: quia, vt Adæ dictum est, quo die de ligno vitæ edisset, esse moriturum; scimus illum mille annos non impleuisse, nouimus etiam illud, Dies Domini vt mille anni: nam secundùm dies ligni vitæ, dies populi mei erunt.*

Quod verò subiungitur, *Cùm consummati fuerint mille anni, soluetur Satanas*; declarari posse videtur eâdem ratione, ac si diceretur dæmonis solutio ad terræ incolas decipiendos respectu Beatorum perinde esse, quasi post æternitatem ipsam, qua fruuntur, accidat. Quod non ita est accipiendum vt sonat: æternitas enim fine omnino caret; atq. adeò ridiculum esset de ijs agere, quæ post æternitatem ipsam euen-

A tura sint. Sensus ergo esset, vt primùm anima gloriam possideat, certam iam illi esse & omnino securam æternitatem. Imò etiam cùm æternitas sit tota simul & perfecta possessio; nulli eam euentus interturbare possunt. Nec enim quidquam angoris aut solicitudinis potest accidere ijs, qui cum Deo prorsus coniuncti æterna perfruuntur beatitudine. Cùm ergo Satanas per mille annos constringi dicitur, deinde solui; significabitur hoc pacto, dæmonẽ respectu Beatorũ in perpetuum esse alligatum, & tamen ijs, qui in mundo adhuc degũt, solutũ manere. Quod idem erit, ac si dicatur, cùm alij ad optatum beatitudinis finem peruenerunt, tunc aliorum bellum inchoari. Sic videtur intelligi vtcumque posse sententia Alfonsi de Castro: quanuis Viegas sect.2.

B §. 11. Castrum interpretetur non de mille annis, quibus dæmon in abysso ligatus detineatur; sed de mille annis, quibus Sancti dicuntur regnare. Viegas enim opinatur Ioannem in phrasi illa mille annorum variare; & prius quidem per annos mille significari tempus à Christi passione vsque ad Antichristum; cùm verò dicuntur Sancti regnare per mille annos, tunc sermonem esse de æternitate. Ita sentit Viegas. infrà tamen constabit, Ioannem de eisdem mille annis loqui.

NOTATIO III.

Vbi singulæ prædictæ explicationes breuiter examinantur, & quid in singulis occurrat, indicatur.

SECTIO I. *De mille annorum fabula.*

Quis fuerit Millenariorum error.

MIRVM sanè est, tot tamque graues auctores hoc figmentum sibi pro vero persuasisse. Eorũ tamen error (sicuti alijs etiam in rebus interdum accidit) inde effluxit, quòd ænigmatis siue allegoriȩ verba, ita vt sonant, vsurpanda esse censuerint. Cùm autem Apocalypseos verba indicent ante generalem corporum resurrectionem animas Sanctorum reuicturas, & per mille illos annos, quibus dæmon constringetur, regnaturas: nonnulli graues auctores hæc, vti sonant, acceperunt; quos cùm alij deinceps sectarentur, hinc tanta huic fabulæ accessit auctoritas, vt illi ipsi, qui eam omnino falsam reputabant, damnare omninò non auderent: donec crescente per temporis decursum & augescente diuinæ lucis splendore Catholicæ Ecclesiæ elargito, luce meridiana clariùs patuit, errorem prorsus fuisse, quod multi firmiter antea tenuerant. Et quidem prȩter alios Scripturȩ locos, qui attentè expensi liquidò ostendunt Sanctorum resurrectionem non futuram, donec extremi iudicij dies adueniat, vt est illud Iobi 19. 25. *In nouissimo die de terra surrecturus sum:* & illud 1. Thessal. 4. 15. *Ipse Dominus in iussu & in voce Archangeli descendet de cælo.* vbi manifestè sermo est de die nouissimo: & tunc ait surrecturos iustos & in æthera subleuandos; (quod etiam docetur expressè prima ad Corint. 15.) Præter hæc, inquam, Scripturæ testimonia; in hoc ipso Apocalypseos capite ad finẽ perspicuè dicitur, pios & impios extremi Iudicij die omnes surrecturos. Et sanè, vbi resurrectionis primæ sit mentio, si rem solerter inspiciamus, textus ipse nos admonet, sermonem non esse de corporum resurrectione, sed de animarum, (vt optimè expendit Augustinus lib.20 de Ciuitat. cap. 9.) textus enim verba hæc sunt; *Et vidi animas decollatorum propter testimonium Iesu, & eorum, qui non adorauerunt Bestiam; & vixerunt, & regnauerunt cum Christo mille annis.* Vbi planè constat in ijs verbis, *vixerunt & regnauerunt*, suppleri nominatiuum *animæ*, ex iis, quæ paulò antè præcesserant, *Et vidi animas decollatorum.* Si ergo sermo est de animarum resurrectione; textu ipso edocemur, de corporum resurrectione non agi. Falsa ergo persuasio fuit, Apocalypsin, dum prioris resurrectionis meminit, de corporum resurrectione verba facere. Vbi autem statuamus, non

Prædictus Millenariorum error impugnatur.

Millenarij vnde sui erroris ansã arripuerint

C haberi hic sermonẽ de resurrectione corporũ, sed de animarum sanctarum: mox delucidè cernitur, resurrectionem eam non corpoream esse, sed spiritualem & allegoricam; siue transitus viatorum & militantium in hac vita ad comprehensorum & Beatorum statum appelletur resurrectio prima: siue propter ingentem fructum & vtilitatem, quæ ex Martyrum sanguine in fide conuersorum ad Christum percipitur, Martyres ipsi dicantur resurgere; de quo infrà.

Millenarios, alioqui deceptos, in Apocal. tamen serie & acoluthia rectè processisse.

Deinde, quamuis Millenarii in simplici hac allegoriæ acceptione, vt sonat, prorsus aberrauerint: quod verò ad Apocalypseos acoluthiam & cõsequutionem attinet, decepti minimè sunt, quippe occisionem capitis 19. exponebant ipsi de cæde & stragȩ

D in Antichristi exercitu per Christum ipsum edenda. Bestiam enim in stagnum ignis immissam de Antichristo interpretabantur. Vnde draconis religationem & resurrectionem animarum sanctarum (quæ duo mox subsequuntur) accipienda esse quasi res post vindictam de Antichristo sumptam euenturas. Et certè, si Apocalypseos series & acoluthia obseruetur, non minùs ipse miror eos auctores, qui, in Bestia in ignis stagnum detrusa cùm Antichristum intelligant, draconis tamen colligationem ante mille annos constituunt, quàm eos, qui Millenariorum vestigiis institerunt. Etenim mea sententia euidens in ipso textu est, draconem & maris ac terræ Bestias (de quibus cap.12. & 13.) aduersus

In eos, qui rerum seriẽ & consecutionem in Apocal. expositione nõ obseruarũt.

E Catholicam Ecclesiam coniurasse: huius autem belli exitum fuisse, vt maris Bestiam & Bestiam terræ dehiscens tellus deuoraret, easque in stagnum ignis deiiceret, draco verò in abysso mille annorum spatium ligaretur. Quamobrem manifestè ipsi contextus ordini repugnant, qui draconem in abysso religant ante coniuratiõe & bellum, quod simul cum maris & terræ Bestiis aduersus Ecclesiam suscepit.

Millenarii igitur (esto, in errorem sint prolapsi) consequenter fuere loquuti. Existimantes enim per maris Bestiam Antichristum illum celebrem figurari, consequentiæ tenuerunt ordinem, dum Gogi & Magogi bellum esse aliud ab Antichristi bello, & eo posterius asseuerarunt. Absonum namque omnino est, in maris Bestia significari Antichristum, & tamen per Gogi & Magogi bellum adumbrari ipsius Antichristi persecutionem.

Et

Et quanuis nonnulli per occasionem fabulæ Millenariorum latè disputent, quo gradu sit habenda opinio illa, quæ mundi durationem sex mille annorum curriculo definit (de quo lege Maluendam libro 1. de Antichristo cap. 28. 29. 30.) Hac tamen quæstione consultò supersedeo. Nec enim arbitror ipsius enodationem ad Millenariorũ fabulam discutiendam requiri: cùm potiùs Millenarij ab ipso mũdi nascentis exordio ad vniuersalis vsque Iudicij diem septem omnino annorum millia designent; nempe sex millia ad resurrectionem vsque Sanctorum, & mille deinceps ad generalem vsq; resurrectionẽ. Enim verò, quod ad Apocalypseos expositionem spectat, siue sex annorum millia effluxerint vsque ad victoriã de Antichristo reportandam, siue multò plura vel pauciora, id quidem interpretationem non variat de dracone, post maris Bestiam ignito stagno demersam, alligato per mille annos, & de spiritali Sanctorum resurrectione vltimum Iudicij diẽ per totidem annos præcedente. Iam, quod nonnulli autumant de proportione & conuenientia, quæ inter septem annorum millia & inter primam mundi hebdomadam reperitur (dum dies vnus mille respondet annis) hoc, inquam, nihil est. Quid enim facilius, quàm fabulas & mera figmenta excogitare, quæ proportionẽ aliquam cum veris rebus habeant?

Millenarij quot annos totius orbis durationi adscriberẽt.

A

Sectio II. *De secunda expositione.*

In secunda interpretatione, quam suprà ex Fratre Ferdinando del Castillo retulimus, illud imprimis reperio, eam non rectè contextui aptari. Exorditur enim ea computandi ratio à Constantino: deinde statuit, ab ea tempestate dæmonem colligatum fuisse ad Othomanæ vsque potentiæ primordia. Cùm tamen constet post Constantinum, eiusque filios perturbatam fuisse Ecclesiæ pacem crudelissima Iuliani persecutione. Quis ergo non fateatur, verisimilius multò & probabilius argumentum inueniri, vt Iuliani tempore expeditus fuisse dæmon ad Gentes contra Ecclesiam illiciendas asseratur, quàm Othomanæ domus atq; potentiæ initio? Deinde quanuis iusta videatur esse temporum series & annorum computatio à Constantini æuo ad Othomanæ vsque tyrannidis exordium: si tamen oculos conuertamus ad damnum & detrimentum Ecclesię illatum; multò aptiùs dicetur extricatus fuisse dæmon, quando Mahometicæ sectæ impietas in lucem prodijt. Cùm enim Turcę bello Christianos affligere cœperunt, iam tum multis incommodis & sanè grauioribus, Ecclesia fuerat per Mauros affecta, quod qui Africæ, Hispaniæ, Arabiæ, Syriæ & aliarum orbis partium historias peruolutarit, dubitabit nemo.

Iudicium de secunda expositione earum qua suprà sunt recensita.

B

C

Verùm tamen re diligentiùs animaduersa, cùm Mauri atque Turcæ non generatim publico edicto prohibeant Christianos sibi subditos, quominùs suam retineant religionem; huiusmodi bella aduersus Christianos suscepta non directè de Religione & Dei cultu; sed de Imperio & dominatu agitantur. Et quidem nimia exaggeratio foret, si hoc Maurorum & Turcarum bellum Christianis illatum catholicam Ecclesiam eò angustiarum redigere diceretur, quò Diocletiani persecutiones redegerunt. Cùm autem dicitur dæmon post mille annos soluendus; constat his verbis indicari, persecutionem tunc grauiùs & vehementiùs exarsuram, quàm veteres illius Romani Imperij Ethnici in eandem Ecclesiam suscitatas: id quod & Augustinus, & optimi quique Apocalypseos interpretes ita sentiunt.

D

E

Sectio III. *De tertia expositione.*

Nimia fuit Vbertini temeritas & impudentia figurã mystici Antichristi ad Pontificẽ Ioannẽ 22. velle applicare, atque asserere, ipsius Ioannis tempore vaticinium Apocalypseos de diaboli solutione post mille annos fuisse expletum. Neque enim licet tantoperè iracundiæ & furori indulgere, vt sacrarum Literarum vaticinia pro nostro libito siue indignatione potiùs ad ea detorquere velimus, quæ secundùm spiritus Sancti mentem neutiquam fuisse constet. Hoc autem in hac explicatione ita esse facilè apparet. Primò, quia nugatorium planè est mille annorum computationem à beati Syluestri Pontificis morte exordiri. Secundò, post demortuum Syluestrum accidit Iuliani persecutio. Et tamen ita excæcatur Vbertinus, vt Iuliani tempore solutum esse dæmonem non putet; sed id impletum esse arbitretur tempore illius Pontificis, qui Religiosis mendicantibus contrarius fuit. Ego quidem non omnia illius Pontificis acta probo; nec eius, aut patronum, aut iudicem ago: verùm quæ temeritas aut dementia est, Ioannis vigesimi secundi tempestatem Ecclesiæ infæliciorem & calamitosiorem, quàm Iuliani & Romani Imperij Ethnici reputare? Tertiò, Vbertinus cæco furore abreptus in mille annorum computatione manifestè peccat. Nam hic annorum numerus à Syluestri Pontificis morte inchoatus, neutiquam fuit completus in Ioannis vigesimi secundi electione; sed in Benedicti ipsius successoris; qui tamen monachis mendicantibus infestus non fuit.

Iudicium ac censura de tertia explicatione.

Sectio IV. *De quarta expositione.*

Quarta interpretatio ligationem dæmonis referebat ad pacem & tranquillitatem, non vnius Romanæ Ecclesiæ & vrbis, sed Ecclesiæ vniuersalis. In hac explanandi ratione occurrit primò, quia cùm dæmonis colligatio, vbi de nuptijs agitur, spectet omnino ad securitatem sponsæ significandam in eo, quòd sui matrimonii felicitate potiatur: si sponsa illa, siue vxor Agni, de qua agebatur (cuius etiam mentio fit capite decimo nono) non erat vniuersalis Ecclesia, sed ea, quæ est Ecclesiarum regina, vt suo loco expendimus, non quidem de vniuersalis Ecclesiæ felicitate agetur in dęmonis religatione, sed de prosperitate illius, cuius ibi potissimùm nuptiæ celebrantur.

Quid de quarta explicatione sentiendum sit.

Deinde vniuersalis Ecclesia ex Ecclesiis peculiaribus, vt corpus ex suis partibus, coagmentatur. Quare non est omnino verum, Ecclesiam vniuersalem fruituram sui matrimonii pace & felicitate per mille annos, si tamen huius temporis spatio in multis Christiani populi prouinciis infidelitas, atque hæreses extulere caput, & sublatus omnino est publicus Christianæ religionis vsus; quin imò in nonnullis vix vlla Christianæ fidei scintilla remansit. Quod verò opponitur, per hos saltem mille annos Christianam religionem in mundo vniuersè non fuisse oppugnatam: id satis non est, vt verè affirmetur dæmon toti vniuersali Ecclesiæ fuisse alligatus: Etenim alligatio dæmonis maximam denotat felicitatem in eo, quòd sponsa domo sponsi & mystica matrimonii coniunctione fruatur: atqui dum in tot Christianæ Ecclesiæ prouinciis adeò vehementer turbatur, quî verum perfectè esse potest, respectu totius Ecclesiæ vniuersalis dæmonem esse constrictum?

SECTIO V. *De quinta expositione.*

Iudicium de quinta explicatione.

HÆc explicatio contendit Dæmonis colligationem de Christi passionis tempore intelligendam fore. Nititur autem illis verbis Marci 3.27. *Nemo potest vasa fortis ingressus in domum diripere, nisi priùs fortem alliget.* Verùm sicuti certum est, comparationem fortis alligati ab Spiritu sancto vsurpari ad efficacitatem Christi passionis denotandum; qui dæmonem constrinxit, vt vinctos ab eius potestate eriperet; ita etiam certum est, ipsummet diuinum Spiritum Tobiæ 8.3. fuisse vsum dæmonis religati figura ad describendam Saræ & Tobiæ matrimonij securitatem. Ex his ergo duobus illius figuræ vsibus plerique putant in capite 20. Apocalypseos ad Marci locum alludi. Mihi verò pro comperto est, non eò, sed ad Tobię locum haberi respectum. Namque vt in Tobiæ libro alligationem dæmonis antecedit epulum & conuiuium, quod præcedenti capite, id est, septimo describitur; sic in Apocalypsi epularum celebritas capitis 19. antegreditur dæmonis alligationem: & hoc in loco nullo modo antecedit alligatio fortis viri ereptionem captiuorum ex dæmonis potestate: sed potiùs in ipso textu innuitur non obscurè Gentiles iam antea fuisse conuersos; atque adeò domum Satanæ direptam. Nec in hac alligatione directè sermo est de Satanicæ domus direptione, sed de pace & securitate, qua sponsa Agni purissimis matrimonij fructibus per multa fruatur sæcula. Duplex igitur est in sacris Literis dæmonis colligatio: altera, vt eius diriperetur domus: & hæc facta est passionis Christi tempore; altera, vt Agni vxor sui matrimonij felicitate pacificè diu perfruatur. Hæc autem dæmonis religatio executioni non est mandata, quoad ab vrbe Roma cultus idolorum fuit expulsus; vt videre est ex ijs, quæ superiùs expendimus. Quamobrem asserendum est, quamuis Christus dæmonem constrinxerit, vt ei prædam auferret; posteà tamen eum aliquo tempore liberum ac solutum reliquisse, vt Ecclesiam persequi posset. Quando verò eò peruentũ est, vt diabolus non iam posset receptam publicè Christianæ religionis consuetudinem Romæ impedire; tunc elegantissimè dicitur ligatus fuisse dæmon; ad eum modum, quo ligatus est Tobiæ 8. vt scilicet deinceps Tobiæ sponsa sui matrimonii felicitate frueretur.

Duplex dæmonis colligatio in sacris Litteris indicata.

De vtroque prædictorũ colligationũ locus est in Apocal.

Hoc ampliùs roboratur ex totius libri acoluthia. Nam si dæmonis colligatio, de qua Apocalypsis loquitur, fuisset passionis Christi tempore impleta; minimè esset ad rem, vt in hoc capite 20. apponeretur: cùm manifestè constet, ex Apocalypseos exordio recenseri Synagogę & Gentilitatis bella cum Ecclesia gesta: in quibus dæmon fuisse solutus figuratur; atque adeò exprimitur illius potentia aduersus fideles, quos reapse Iudæa expulit. Posteà verò quàm animaduertit, Ecclesiam sese per Gentilitatem inferre; cum maris & terræ bestiis fœdus iniit, & ipse vt totius belli atque exercitus dux ad maris littus stetit. In his ergo liquidò apparet draconem, siue dæmonem nondum fuisse illigatum, ac proinde ipsius ligationem fuisse totius belli exitum.

SECTIO VI. *De sexta expositione.*

De sexta explanatione iudicium.

RIBERA & Viegas, qui sextam interpretationem de Dæmonum principis alligatione & ad inferos detrusione vehementer propugnant; ad eam roborandam affirmant illa nomina, *Serpens antiquus, diabolus & Satanas*, minimè conuenire, nisi dæmoniorum principi. Ad hæc, in Græco articulum dæmoni in hoc loco præponi: beatum item Prosperum in dimidio temporis sic legere, *Draconem illum magnum, illum serpentem antiquum*; quibus verbis videtur græcos articulos exprimere. Ad hæc tamen respondeo; hoc etiam modo de aliquo exercitu sermonem institui solere: sic enim Hispanè & in singulari & cum articulo dicimus, *el Frances, el Turco.* Et quamuis loquutio ipsa supremum Turcarum Imperatorem designet, tamen quod de ipso dicitur, de ipsius etiam exercitu debet intelligi; vt si diceretur magnus ac supremus Turca fuisse deuictus. Quamobrem cùm hic Apocalypseos liber sit planè ænigmaticus, non video, vnde inferant Ribera & Viegas de solo dæmoniorum principe sermonem haberi; ipsumque esse duntaxat, qui in barathrum fuit deiectus. Hoc namque arcanum, quod ipsi putant Ecclesiæ in hoc loco retegi, superuacaneum esset in Apocalypsi fuisse significatum; cùm Riberæ & Viegæ expositionem sequatur nemo. Quare huius mysterii nihil denuò in hoc libro scitur, præter ea, quæ priùs noscebantur. Omnes enim pari consensione hoc in loco in Augustini expositionem pedibus eũt, qui libro 20. de ciuit. cap. 7. quid sit dæmonis alligatio exponens, affirmat, nihil esse aliud, quàm ipsius potestatem esse à seducendis hominibus coercitam atque frænatam. Et cap. 8. ait, *Alligari est, non permitti exercere totam potestatem, quam habet ad cogendos homines in suam partem vi vel fraude.* Vt ergo ligari dæmonem, ænigmaticè exponitur: sic etiam explicandum est tanquam ænigma, quod dicitur esse dæmonem detrusum in abyssum ibique clausum.

Sextæ interpretationis argumenta dissoluuntur.

Prædicta expositio sexta impugnatur.

Iam, si ad rem ipsam attendamus; non magni admodum Ecclesiæ intererat dæmoniorum omniũ Principem apud inferos vinctum retineri. Nam ex eo loco, si sibi fieret potestas, quàmplurimum posset posset inferre damni; bellum ipsum administrando, & militum acies acuendo. Nam dæmonibus quidem non procul inferorum locus distat; quominùs pro libito ingredi, & egredi, ac ducem cõsulere possint. Atqui duces hoc pacto pugnare solent, procurando bellum, & instruendo, & vires animosq. suis militibus addendo. Si autem Satanæ milites & administri sunt liberi & expediti, & ipse, quantumuis coniectus in vincula, eos flectit, moderatur, ac regit: parum Ecclesiæ refert, ipsummet dæmoniorum caput ac principem compedibus apud inferos irretiri. Lege historiam huic rei congruentem, quam Gregorius Magnus scribit libro tertio Dialogorum, capite septimo de dæmone, qui suos satellites visus est in Apollinis templo instruere, & rationem ab eis exposcere.

Responsio pro sexta expositione redarguitur.

Quòd si aliquis respondeat, eum esse ducem aliquem, non tamen imperatorem ipsum: saltem eo modo nocere potuisset dæmon in abysso alligatus; sicut dux ille, si in eo Apollinis templo religatus esset. Præter hæc, beatus Athanasius in vita sancti Antonii narrat, dæmonem ipsum Antonio apparuisse enormi corpore, capite ad cælum vsque porrecto, ac dixisse, se suo imperio & armis fuisse spoliatum, postquàm cunctas prouincias nomen Christi personabat. Vnde Antonius grates Deo agens, quòd nos è variis Satanæ munierit incursibus, ait, En ipse diabolus, qui huiusmodi cum suis satellitibus exercet astutias, nihil se posse contra Christianos fatetur. Curæ ergo Christianorum sit, ne per eorum inertiam vires dæmonibus præbeantur.

Dæmonem suo Imperio & armis fuisse spoliatum, postquàm Euangelii prædicatio toto orbe personuit.

Ex hac historia licèt conijcere, Satanam non eo modo esse ligatum, quo putauit Ribera, cùm constet, eum ipsum Antonio apparuisse: sed ea ratione, quam & explicat Augustinus, & diabolus ipse fassus est.

Refutatur adhuc prædicta expositio 6.

Nec solùm dæmoniorum principes, sed totus etiam tartareæ regionis exercitus eo modo vinctus & illaqueatus est, vt nec princeps ipse, nec exitiosa ipsius phalanx possint contra Romanam Ecclesiam præualere, impediendo videlicet publicum Catholicæ religionis vsum. Quid enim hanc ad rem proficeret, eorum vnum in inferorum regione custodia inclusum detineri, si ex eo loco ceteros omnes administrat, regit, atque in prælium accendit,

nec non ipsi soluti remanent, vt damnum idem ac detrimentum, quod antea, inferant? Denique illud ad huiusmodi alligationem permagni refert, Christi virtute & Angelorum ministerio vim ac potestatem dæmonum frænatam esse atque compressam. Enimuerò dæmoniorum principem in peculiari aliquo loco à singulari Angelo teneri constrictum; id sanè ad Ecclesiæ securitatem parui momenti erat. Ac proinde non est verisimile, eum esse huius ænigmatis sensum. Et quidē in bona phrasi non videtur aliquis Angelus posse detinere dęmonem alicui loco alligatum, quin ipse etiam Angelus ab eodem loco non recedat. Nimiæ autem simplicitatis esset, persuadere sibi Angelum, qui dæmonem alligauit, veluti alligatum in inferno per annos mille permanere; aut ænigma hoc accipere, vt sonat.

SECTIO VII. *De B. Prosperi suspicione.*

De 7. explanatione iudicium.

DE hac suspicione satis est ostendere, eam solido fundamento non niti, quod sic facilè monstratur. Nam coniuratio illa, quæ Apocalypsis capite duodecimo & decimo tertio inter draconem & vtranque maris ac terræ Bestiam facta describitur, nullo modo refertur (vt constat) ad illud tempus, quod Christi passionem antecessit; sed ad bellum post Christi mortem in Ecclesiam susceptum, cuius belli exitus eiusmodi est, vt duplex Bestia in stagnū ignis detrusa sit, & draco in abysso religetur. Hæc ergo alligatio non potest intelligi facta, quo tempore Prosper suspicatur.

SECTIO VIII. *De Aureoli explicatione.*

Octaua expositionis censura.

FIGVRARVM Apocalypseos accommodatio ad exigua atque minuta historiarum segmenta tolerari vtcunque potest; dummodo ne hæc fuisse præcipua Spiritus sancti mens asseratur. Hoc enim si crederetur; iniuria irrogaretur Ioanni, ne dicam ipsi Spiritui sancto. De hoc diximus in prolegomenis notatione 11. Et in præsenti quidem quis non videat in simpulo excitare fluctus (quod aiunt) qui in Calixti decreto asserit dæmonis per mille annos alligati prophetiam fuisse impletam? Deinde si huiusmodi foret sensus, dicendum necessariò esset, draconis & duarum Bestiarum conspirationem eò solùm spectare, vt Principibus sæcularibus potestas in Ecclesiasticis electionibus fieret; quod nemo sanus probabit. Postremò Aureoli & eius sectatorum expositio, quæ mille annos accipit pro toto temporis decursu, quo mundus durabit, perspicuè textui refragatur. In eo enim dicitur exactis mille annis soluendus dæmon, vt Ecclesiæ rursus bellum inferat.

SECTIO IX. *De Vbertini & aliorum spe.*

Nona expositionis censura & impugnatio

PRIMÒ; esto, ad tempus post Antichristi mortem futurum reseruetur maxima & præstantissima Ecclesiæ prosperitas spiritalis pariter ac temporalis. Contextus saltem Apocalypseos minimè patitur, draconis alligationem ad id temporis reuocari. Etenim simul atque Ecclesia ad Gentilitatis desertum perrexit (vt cap. 12. describitur) illico bellum moueri incipit, quod in eam vtraque maris ac terræ Bestia cum dracone coniuratæ gesserunt. Hoc autem

A bellum (vt sæpiùs diximus) postremò terminatur duarum Bestiarum ad inferos præcipitio, & draconis alligatione. Illud igitur bellum, quod Ecclesiæ fuit illatum, vbi primùm ipsa ad Gentilitatem migrauit, omnino confectum fuit, quando idololatria ex toto Romano orbe expulsa est. Quare nulla ratione cohæret eorum opinio, qui arbitrantur draconem hactenus non fuisse ligatum.

Secundum argumentū contra 9. expositionē.

Secundò, Apocalypsis asseuerat, colligationem draconis per mille omnino annos futuram. quod in breui annorum spatio verum comprobari non potest. Credere autem, mundum post Antichristi cædem tot sæcula duraturum, vt in ipsis mille annorum loquutio impleri verè possit: id sanè non modò communi doctorum consensioni reclamat; sed etiam ipsimet Apocalypsi: quippe in Apocalypsi adeò exiguum reputatur tempus illud ab Antichristi morte sequuturum, vt quod attinet ad loquendi
B rationem, non plus spatii ad diem vsque extremi iudicii constituat, quàm quod ad Antichristi persecutionem præfinit. Quare, quod nonnulli excogitarunt de trecentis quinquaginta annis; & alii de septingentis: hoc totum vanum prorsus & sine fundamento est.

Tertium argumentū contra eandem expositionem.

Tertiò, quicumque alligationem dæmonis existimant non fore implendam vsque ad Antichristi mortem; consequenter debent asserere, bellum Gogi & Magogi esse persecutionem aliam, quam Ecclesia mille annis post Antichristi mortem sit passura; quæ etiam singularis est opinio, minimeq́. probabilis. Quod enim Ecclesia pro certo habet, illud est; Antichristi persecutionem prope mundi finem exarsuram; ac proinde Gogi & Magogi bellum pro comperto esse debet, non aliud ab Antichristi persecutione esse. Quippe textus ipse mille annos ter-
C minat Gogi & Magogi bello. Porrò mille item annos Antichristi persecutione terminari, asserunt Augustinus 20. de ciuit. cap. 7. Gregorius 9. Moral. cap. 1. & lib. 35. cap. 20. Primasius, Beda, & optimi quique Apocalypseos interpretes.

Quartum argumentū.

Quartò, illi etiam auctores sibi persuadent, dæmonem nondum fuisse constrictum: quia Ecclesia nondum ea pace & prosperitate spiritali & temporali potita est, quæ sibi in hac vita erat promissa. Qua in re parum grauiter & magnificè sentiunt de vera Ecclesiæ pace & felicitate, quam in meliori sui parte est assequuta. Etenim diuini Spiritus copia & affluentia, quæ primitiuæ Ecclesiæ quondam, & deinceps spiritalibus viris affatim elargita est, magna cum energia & proprietate appellatur pulchritudo pacis & salutis abundantia. Et sane inter sæuissimas persecutiones fruuntur homines verè spi-
D ritales vberiore pace & Euangelica felicitate. Atque in hac doctrina diu multumque versatis compertum est, illustriorem multò & præstantiorem à Deo sanctitatem suis ferè impertiri in medio ipso persecutionum æstu ac puluere, quàm in temporalis pacis otio atque vmbra. Quamobrem hallucinabitur profectò, qui existimarit, deficientibus Ecclesiæ hostibus & toto orbe Christi fidem amplexante, tunc sanctorum hominum & Dei familiarium sanctitatem fore clariorem. Non ita Augustinus existimauit, qui gigantum nomine dignos censebat eos, qui Antichristo essent obstituri. Simili etiam ratione assero, procerissimos fuisse gigantes, qui primitiuæ Ecclesiæ tempore sanctimonia & vitæ integritate floruerunt. Verum quidem est, Catholicam Eccle-
E siam iure optimo à summo ac præpotenti Deo pacem exposcere, *vt quietam & tranquillam vitam agamus.* Nam immanis persecutionis tempore multi solent à fide deficere. Qui verò tunc firmi stabilesq́. persistunt; næ illi probatæ & spectatæ virtutis sunt. Et hanc ob rem Paulus dixit 1. ad Corinth. 11. 19. *Oportet & hæreses esse, vt & qui probati sunt, manifesti fiant*: similiter oportet & persecutiones esse. E contrario autem pacatis & tranquillis temporibus experimento compertum est, intra paucos annos sanctitatis vigorem in multis remitti, & paulatim vitiosos mores serpere. Quapropter diuina prouidentia variam hanc telam ac versicolorem prosperitate & aduersitate sapientissimè attexit: vt nec durante diutiùs persecutionum æstu, electi despondeant

Persecutionum tēpore præstantiorem ferè sanctitatem suis Deus impertiri.

Veram fidelium virtutem ac pietatē, persecutionū tempore probari & spectari solere.

ani-

animos; nec pace & tranquillitate diu perseuerante, excellens virtus & sanctitas squalore situque obsita exolescat. Mille autem anni, quibus ligandus est dæmon, neutiquam de tanta tamque tranquilla pace accipiuntur, vt hostes desint omnino & hæretici, qui bello interdum Ecclesiam infestent: sed totus hic pacati temporis decursus eò redigitur, vt in Romana Ecclesia, depulso idololatriæ cultu, publica religionis Catholicæ professio per multa sæcula perseueret: vt hoc pacto peculiares Ecclesiæ faciliùs à suo capite institutionem, doctrinam ac lucem possint accipere, quam Deus voluit per Ecclesiam Rom. illis communicari.

Notandum insuper est, antequàm nuptiæ cum Romana Ecclesia per receptam publicè Christianæ fidei consuetudinem celebrarentur, cùm in alijs Christianis Ecclesiis per ordinem dispersis fidelium numerus exiguus fuerit, & ferè omnes sanctitate insignes; idcirco non adeò fuisse necessarium, vt Romanæ Ecclesiæ communione facilè possent frui: rei namque difficultatem superabat egregia fidelium virtus & vitæ integritas, & paucioribus hominibus minùs frequens cum Roma communio satis erat. At verò, postquàm ad Christi fidem totius Rom. imperii moles incubuit, cùm fidelium numerus in singulis Ecclesiis magnopere excreuisset, cumque in ingenti numero insignis illa virtus, quæ in paucis priùs elucebat, non ita facilè conseruetur; opus fuit Romanam Ecclesiam, vt ceterarum omnium caput, intetiores pro ipsis agere excubias, atque adeò ipsarum frequentiam & Romam recursum magis esse assiduum. Quam ad rem summi momenti fuit, vt Romæ publicus religionis vsus vigens persisteret.

Ecclesiasticæ pacis fructus & emolumenta. Præter hæc, quamuis persecutionis tempore sanctitas & constantia viriliter pugnantium magis magisque spectetur, in pace tamen & tranquillitate potest multò magis monachorum & clericorũ numerus augescere; quorum ope & adminiculo Romana Ecclesia ceteris oportebat ire consultum. Hanc ob rem vniuerso Christiano populo valde expediebat, vt Rom. Ecclesia otio & tranquillitate frueretur: alioqui non posset copiosum religiosorum hominũ & clericorũ numerũ in ceteras prouincias dimittere. Constat autem, tam eas Ecclesias, quæ pace & serenitate conquiescunt, quàm quæ intestina hæreticæ pestis lue iactantur (vt nunc Ecclesia Anglicana) maximis fuisse beneficijs cumulatas per eos ipsos monachos & clericos, qui ab Romana Ecclesia eò sunt destinati. Nam per religiones à summo Pontifice approbatas, plerunque sunt Ecclesiæ instauratæ, & ad pristinum sanctitatis florem reuocatæ. Idemque dixerim de nouis Ecclesiis, quæ diuino inspirante numine sunt denuo in ijs locis erectæ, vbi nusquam antea fuerant: sicuti apud Indos tam Orientales, quam Occidentales, apud Iaponios, aliasq. complures infidelium regiones. *Religiosæ familiæ quantum obsequii præstiterint Ecclesiæ in fidei propagatione & conseruatione.*

Et quemadmodum initio plurimùm Romanæ Ecclesiæ interfuit, vti persecutionibus & aduersitatibus fundaretur & increbesceret, quòd magnus esset fidelium in vera sanctimonia feruor: non aliter postquàm charitas in Christianorũ vulgo refrixit, consentaneum maximè fuit, vt Romana Ecclesia ita pacata & tranquilla persisteret, vt semper in ea manifestus Christianæ religionis vsus vigeret. Nam hisce temporibus, quibus non ita charitatis æstus efferuescit, imminebat periculum, ne vehemẽs persecutionis ventus Christianæ fidei lucernam ferè extingueret in ea prouincia, vbi grassatur. Licèt autem Deus, vt iudex seuerissimus soleat interdum in aliquas animaduertere Ecclesias, bellorum & persecutionum permissu, quibus fidelium numerus in eis prorsus extinguatur, & Christianæ Ecclesiæ in iis destruantur prouinciis: verùm cùm ex Romanæ Ecclesiæ constantia & firmitudine totius Christiani populi salus & incolumitas penderet; ideo Ecclesiæ ipsi Romanæ promissum à Deo fuerat, eius fidem nunquam defecturam. Et propterea, postquàm pristinus sanctitatis ardor refrigeratus fuit, non adhuc permisit Deus, Romanam Ecclesiam eò miseriarum deuenire, vt in ea publicum Catholicæ religionis exercitium deesset, vsque ad ipsa Antichristi tempora. Tunc enim vt Ecclesiæ extrema primis respon- *Cur Romanæ potissimùm Ecclesiæ fidem nunquam Deus permiserit deficere.*

A deant, & strenui milites agmen claudant, decreuit Deus, vt grauissima & generali persecutione Ecclesiæ ipsius virtus summopere spectetur: ita tamen, vt ipsa priùs firmissimo diuinæ gratiæ præsidio, & sanctissimorum religiosorum adminiculo fulta sit. Victoriam verò de hac persecutione ab Ecclesia cõparandam proximè sequetur extremi iudicii dies.

SECTIO X. *De opinione Hortulani.*

COSMI Hortulani opinio deuitat quidem nonnulla incommoda, in quæ Ioachimi, Vbertini, Seraphini, Pannonii, & Bulengeri opinio prolabitur. Nam draconis solutionem refert cum ceteris ad Antichristi persecutionis tempus: & de hac persecutione intelligit, quæ de Gogi & Magogi bello traduntur. Adhuc tamen valde aberrat Hortulanus, dum arbitratur, nondum aduenisse tempus, quo vaticinium de draconis alligatione & in abyssum inclusione compleatur. Constat enim ex continuata Apocalypseos serie ac filo, finem belli aduersus Ecclesiam gesti, postquàm ad Gentilitatis desertum migrauit, non esse alium, quàm vt duæ Bestiæ capitis 13. in ignitum stagnum; draco in vincula & in abyssi puteum conijciantur. atqui bellum illud negari non potest, quin multis abhinc sæculis sit prorsus confectum: certum igitur est ante annos quàm plurimos dæmonem fuisse ligatum. *Iudicium de decima explicatione.* *Improbatur prædicta explicatio.*

Deinde, quamuis verum sit, allegoriam de alligato dracone ad magnam aliquam Ecclesiæ renouationem & reformationem applicari posse, & singillatim ad sanctissimarum religionum institutionem, & ad vberrimos fructus, qui ex illis percipiuntur: verùm huiusmodi renouationum præteriere complures. aliam autem multò maiorem & communiorem sibi polliceri ante Antichristi aduentum, quæ sit mille annos aut longinqua sæcula duratura: id sane nec in sacris Literis, nec in verisimilibus coniecturis solidatur. Imò verò coniunctio illa externæ pacis maximæ diuturno tempore permansuræ, & eiusmodi status Ecclesiastici, in quo nihil instaurandum aut perficiendũ reperiatur, illa, inquam, coniunctio conficta omnino est, & quæ prudentibus viris nequaquam probetur. Illud enim certò solet accidere, vt post diuturnam pacem plurima sequantur vitia: deinde multa sint necesse & denuo reformanda & perficienda. Tametsi autem in otio ac pace sacræ religionis & diuinus cultus florere solent: at nec fideles omnes Religiosorum instituta profitentur, nec diuinis commentationibus se totos dedunt: nec verò cum ipsis religionibus meliùs & perfectiùs agitur longissimæ pacis & prosperitatis tempore; sicuti experientia sæpiùs docuit. Etenim in religiosas familias diutina pace & tranquillitate paulatim etiam se insinuat ignauia atque socordia; & naturæ nostræ infirmitas ac fragilitas ad deteriora semper vergit. Porrò maiorem nobis felicitatem in futura sæcula polliceri, quàm quæ in primis Ecclesiæ temporibus pace & prosperitate viguit, hoc certè nec diuturno experimento, nec prudentiæ consonum; *nam quid est, quod erit, nisi id quod fuit?* *Secunda impugnatio decimæ expositionis.*

Denique quidquid prudenter sperari potest de sacrarum religionum institutione, de sacrificiorum & sacramentorum frequentia, totum id iuxta nostram expositionem includitur in promissione Romanæ Ecclesiæ facta, videlicet draconem illi constrictum & inclusum teneri, quoad Antichristus adueniat. Institutio enim religionum, Sacramentorum frequentia, & quæ inde subsequuntur, sunt quidam promissionis huius fructus & emolumenta. Dum enim communis Catholicæ fidei exercitatio Romæ vigeret, quæ Dei est clementia, instituendæ erant ab ipsa Romana Ecclesia Religiosorum familiæ, & Dei Spiritu confirmandæ, & aliis pristinum ardorem remittentibus aliæ subinde denuo erigendæ, atque hic fructus per totum terrarum orbem disseminandus. Ille autem Sabbathismus, quem vniuersæ Ecclesiæ in hac vita Hortulanus per longa sæcula pollicetur (in quo nihil sit, quod reforma- *Tertia eiusdem interpretationis impugnatio.*

tionem postulet) fictus omnino & commentitius est. Et sanè qui asserat ante aduentū Antichristi Deum generatim fidelibus sese communicaturum abundantiori diuini Spiritus gratia, quàm primitiuæ Ecclesiæ tempore sese impertiit, næ illum censoria virga dignum reputarem. Tandem opinari, nondum accessisse tempus alligandi dæmonis, & tamen ante Antichristi aduentum per mille annos ligatum iri, id non aliud est, quàm mundo plures adhuc vitæ annos adscribere, quàm quispiam ei promittere potest.

SECTIO XI. *De multiplici alligatione, quam Augustini locus ad draconis alligationem applicat.*

De 11. interpretatione iudicium

NON eo inficias, alligationis allegoriam sapienter posse accommodari ad id, quò Augustinus applicat. Ceterùm non hic esse potest germanus Apocalypseos sensus: quæ enim describitur alligatio durat mille annos. Et quamuis verum sit tunc vnicuique fidelium fortem verè alligari, quando ab illo tanquam vas eripitur: in hoc tamen sensu non singulis per mille annos alligatur. Quippe nec singulis draco soluitur, hoc est, vt ipsos re ipsa in fraudem inducat; nec enim fideles omnes posteà seducit: & respectu eorum, quos reapse decipit, non fuit per mille annos alligatus. Ex quo euidens est ligationem hanc, de qua Apocalypsis loquitur, non esse respectu vniuscuiusque fidelium, sed totius Ecclesiæ generatim loquendo. Et Augustinus quidem nullo modo Apocalypseos locum aliter explicat. Nam aliud est doctrinam huius loci aliqua ratione ad singulos applicare, aliud verò genuinam & cohærentem cum textu explicationem tradere.

SECTIO XII. *De Alfonsi Castrensis expositione.*

Duodecima explicationis censura, & refutatio.

QVAE sit germana expositio eorum, quæ de animabus sanctis infrà dicuntur, nempe, *vixerunt*

A *& regnauerunt cum Christo mille annos*, & de reliquis deinde, *Ceteri mortuorum non vixerunt, donec consummentur mille anni*, dicemus de hoc suo loco: vbi planum faciam, hos mille annos esse illos ipsos, quibus draco constrictus est. Nihilominus tamen ex contextu ipso manifestum est, draconis religationem non referri ad Beatorum securitatem, & felicitatem (vt Alfonsus Castrensis opinatur) sed ad pacem ac tranquillitatem huius vitæ, & ad publicum Christianæ religionis vsum. Etenim si, vt toties à nobis inculcatum est, bellum Ecclesiæ illatum definit in duarum Bestiarum immissionem in stagnum ignis, & in dæmonis alligationem per mille annos, vltra quos soluitur, & Gogi ac Magogi bellum siue Antichristi persecutio sequitur: quis in hoc contextu non videat, ijs ipsis, quibus anteà illigatus erat dæmon, posteà dissolui post mille annorum curriculum? Si autem fieri non potest, vt soluatur ad beatorum felicitatem perturbandam; non ergo respectu ipsorum Beatorum dicitur fuisse anteà per mille annos ligatus, sed respectu militantis Ecclesiæ, aut alicuius partis ipsius. Violenta ergo est explicatio, & nulla ratione probabilis, quæ draconis alligationem ad Beatorum securitatem refert.

B Præterea hac ratione non describeret Apocalypsis finem illius belli à dracone & Bestiis contra Ecclesiam excitati. Nam si alligationis sensus foret bello militanti Ecclesiæ à dæmone inflicto non interpellari Beatorum tranquillitatem: hoc minimè esset promittere militanti Ecclesiæ in hac vita finem illius belli & pacem ac securitatem successuram. Quia licèt persecutio nunquam habitura esset finem; adhuc verum erat, eo bello non interrumpi cælitum quietem ac pacem. Demum illa interpretandi ratio, nimirum *post mille annos*, perinde esse, atque sine vllo Beatorum felicitatis impedimento, violentam prorsus subtilitatem præ se fert, & cui nulla ratione intellectus acquiescit.

C

NOTATIO IV.

De allusione ad Isaiæ locum in alligatione Dæmonis.

Explicatur Isaiæ locus cap 24 n. 21. & 22.

TVRRIANVS noster lib. de Eucharistia c. 31. contendit, in dæmone per mille annos religato alludi ad Isaiæ locum c. 24. n. 21. & 22. vbi sic habetur, *In die illa visitabit Dominus militiam cæli in excelso, & super reges terræ, qui sunt super terram: & congregabuntur in lacum, & claudentur ibi in carcere, & post multos dies visitabuntur.* vbi Septuaginta interpretes legunt, *per multas generationes visitatio eorum.* Quæ verba existimat Turrianus referri debere ad annos mille, quibus in Apocal. ligatus dicitur draco. Ea verò, *visitabit super militiam cæli*, affirmat impleta fuisse in idololatriæ expulsione, cuius præcipua pars astris (quæ in sacris Literis vocantur militia cæli) cultum & venerationem deferebat. Quos autem Isaias nuncupat *Reges terræ*, ait dæmones esse, qua ratione eos nominat Paulus *mundi rectores.* Ac demum asseuerat, *congregari in lacum, & in eo tanquam in carcere claudi*, idem esse, quod significauit Ioannes, cùm dixit, draconem in abyssum mittendum, & ianuam claudendam, atque signandam. Hæc Turrianus.

Obiectio contra propositam Isaiæ expositionem.

Verùm aduersus Turriani coniecturam primò obiiciet aliquis, non cohærere, vt Ioannes in præsenti ad eum respiciat locum. Nam illius cap. Isaiæ argumentum minimè patitur, quod necessarium ad eam allusionem videbatur omnino, nimirum vt conclusio illa militiæ cælestis & regum terræ in carcere non sit æterna, sed post mille annos dissoluenda. Argumentum enim eius capitis (vt videre est in

D Cyrilli, Hieronymi, & Procopii expositione) continet vindictam, quam Deus est de peccatoribus in extremo iudicio sumpturus, quæ vindicta nullo vnquam fine terminabitur. Hoc ex eo roboratur, quòd Catholici doctores in eo loco errorem Origenis notant inde colligentis inferorum supplicium non esse æternum.

Solutio obiectionis.

Huic tamen obiectioni respondeo, verum ac solidum Isaiæ argumentum c. 24. esse illud, quod perspicuis verbis asserunt Eusebius, Theodoretus, Forerius, & Leo Castrensis de reprobatione Iudæorum post Christi resurrectionem, & de pœnis ex eis repetendis. Nec contra hoc facit expositio Hieronymi, Cyrilli, & Procopii. Quia sæpe in sacris Literis in supplicio de aliqua gente sumendo, & præcipuè in Ierosolymæ & Iudææ euersione vsurpatur comparatio ab vniuersalis Iudicii die: & propterea coniungi solet disputatio de Ierosolymæ vastitate cum

E extremi iudicii die. aut fortasse à priuato & peculiari iudicio transitio fit ad vniuersale: qua ratione Arias Montanus (qui sibi persuadet, in illo Isaiæ capite directè agi de clade per Nabuchodonosorem Gentibus afferenda) ab eo excidio transit ad vniuersalis iudicii diem, & de generali resurrectione exponit verba illa, *Visitabit Dominus super militiam cæli in excelso.* Ipse tamen veram reputo Eusebii, Theodoreti, Forerii & Leonis Castrensis sententiam: qui pro illius capitis argumento designat Iudiaci populi

Turriani expositio vt vera comprobatur.

repro-

reprobationem post resurrectionem Christi Domini. Quare quod versu quarto dicitur, *Relinquentur homines pauci*, & versu tertio, *quomodo si paucæ oliuæ, quæ remanserunt, excutiantur ex olea, & racemi, cùm fuerit finita vindemia*, interpretantur hi auctores de paucis hominibus, quos Deus ex eo populo delegit, vt ipsis sui Euangelii diuitias impertiret, vtque illi easdem Gentilitati communicarent. Atque ita de illis dicitur versu decimo quarto *Hi leuabunt vocem, atque laudabunt, cùm glorificatus fuerit Dominus: hinnient de mari.* quod ad gaudium & voluptatem de Gentium conuersione susceptam reuocandum est; quia *aquæ multæ sunt populi multi*, & maris symbolo Gentilitas in sacris Literis designatur. Et confirmatur ex eo, quod versu decimo quinto sequitur, *Propter hoc in doctrinis glorificate Dominum, in insulis maris*: vbi certum est, remotas prouincias, vt Italiam, Hispaniam, Galliam, maris insulas appellari.

B Confirmatur, quia præcedente capite, nempe vigesimo tertio, quamuis figura ipsa desumatur à Tyri euersione per Nabuchodonosorem exequenda: præcipuus tamen sensus propheticus respicit mysticam Romæ ethnicæ vastationem, cui Scriptura appellationem Tyri attribuit, sicut etiam Babylonis, vt notauimus capite decimo octauo. Nænias enim, quibus Tyri euersio prædicebatur esse lugenda, explicat Apocalypsis de lugubri lamento, quo prosequuturi erant Gentiles Romæ conuersionem. Atque hic ipse (vt inibi obseruauimus) erat proprius & genuinus verborum Ezechielis sensus. Cùm igitur in capite vigesimo tertio Isaiæ præcipuus scopus in Gentilitatis conuersionem (cuius caput erat Roma ethnica) dirigatur, facilè cernitur, congruenter C connecti tractatum de Iudæorum reprobatione & de Ierosolymæ rebellis supplicio cum Gentilitatis conuersione & cum mystica vindicta de Roma ethnica sumenda. Et sicuti aliàs à Iudaici populi reprobatione fit transitus ad electionem Gentilitatis; sic è contrario nonnunquam à Gentilitatis conuersione aptissimè ad reprobationem synagogæ transitur. Nam vtraque ratione opportunè agitur, quàm fuerit diuersa Iudæorum sors à sorte Gentilium, quamque contraria. Quòd autem aliis terræ nomen, aliis nomen maris applicetur (vt in contextu capitis vigesimi quarti Isaiæ apparet) miram continet energiam, atque elegantiam, vt sæpe in Apocalypsi vidimus; præsertim capite primo & decimo. Demum cum hoc ipso argumento capitis vi-D gesimi tertii & vigesimi quarti consonat optimè contextus capitis vigesimi quinti vt legenti planum fiet.

Qua ratione Isaias superiore loco, & Ioannes hic, vbi de diaboli alligatione, se mutuo respiciant.

His præstitutis, expendendum est diligenter, quo pacto consentiat, vt in iis verbis, *Visitabit Dominus super militiam cæli in excelso, & super reges terræ; & congregabuntur in lacum, & claudentur in carcere, & post multos dies visitabuntur*, respexerit Propheta ad illud ipsum, quod Ioannes Apocalypsis capite vigesimo describit, vbi de diaboli alligatione per annos mille. Pro huius ergo sensus explicatione necessarium est (vt ex ipso contextu patet) suppositum eorum verborum, *Claudentur in carcere, & post multos dies visitabuntur*, esse cæli militiam, & reges terræ. Ex quo infero, explicationes Ariæ Montani & Leonis Castrensis violentas esse. Arias enim cæli E militiam de astris; reges terræ, de regibus mortalibus explicat: quod verò sequitur *claudentur in carcere*, non ad astra, sed ad omnes homines applicat, propter sepulcra ipsa, quibus post mortem, quasi vincti & inclusi retinentur: at *visitari post multos dies*, interpretatur de generali resurrectione. Eo enim die mortui omnes de sepulcris egredientur. Leo etiam, cùm per cæli militiam intellexisset dæmones, & de iisdem etiam Reges terræ explicasset: nihilominus quod dicitur, *Claudentur in carcere, & post dies multos visitabuntur*, ad Iudæos applicat; qui postquàm multis retro sæculis in infidelitatis carcere fuerint inclusi, sub mundi finem in Ecclesiam introducendi sunt. Hæc illi. Verùm vtramque expositionem coactam & violentam arbitror. Contextus enim exigit, vt de cæli militia & regibus terræ sit sermo, A cùm dicitur, *claudentur in carcere, & post multos dies visitabuntur.*

Apud Isaiæ locum adductum duplicis visitationis esse mentionem.

Secundò, verisimile valde est, quamuis iidem ipsi sint visitati (cùm dicitur, *visitabit Dominus super militiam cæli, & super reges terræ*: & cùm deinde additur, *& post multos dies visitabuntur*) nihilominus diuersas longè esse visitationes. Nam visitatio prima est ad comprehendendum & includendum in carcere; secunda, ad soluendum & liberandum. Ac primò, ita sentiunt Forerius, Leo Castrensis & Arias Montanus. Nam, *claudentur in carcere*, explicant (vt textus quidem ipse necessariò exigit) de comprehensione; illud verò, *Post dies multos visitabuntur*, interpretantur de comprehensorum è carcere liberatione. Nec est cur id nouum cuiquam videatur. Constat enim, apud sacras Literas verbum *Visito* vtrique significationi deseruire; & modò ad pœnam & supplicium, modò ad libertatem & impunitatem transferri. Vtraque autem significatio in eiusdem verbi repetitione pereleganter coniungitur. Præsertim, quia cùm priùs dicitur, *Visitabit super militiam cæli*, manifestò mox exponitur visitationem eiusmodi perinde esse atque alligare & in carcerem detrudere. Cùm verò subditur, *Et post multos dies visitabuntur*, congruentius est, vt *post dies multos* idem sit, atque post dies multos ab inclusione & in carcere retentione. Deinde vinctum siue in carcere detentum, inuisere, in recepta sacrarum Literarum loquutione, idem est, atque ipsum de carcere educere ac liberare: vt patet ex illo Ieremiæ capite vigesimo nono, numero decimo, *Cùm cœperint impleri septuaginta anni, visitabo vos.* Et quamuis Septuaginta non verterint, *post dies multos*, sed *per generationes multas*: dubitari tamen non potest, quin Vulgatus in hoc Hebraicam expresserit veritatem, vt ex Pagnini, Montani atque Forerii versione constat.

Tertiò, cùm in prima illa visitatione, vbi Propheta ait, *Visitabit Dominus super militiam cæli*, &c. sermo sit de tempore, quo Deus Iudæos erat repulsurus, & vocaturus Gentes (vt suprà statuimus ex contextu ipso, nec non ex Eusebio, Theodoreto, Forerio atque Leone Castrensi:) probabile valde est, in iis verbis, *Visitare militiam cæli, & claudere eam in carcere*, contineri allegoriam, qua significetur Deum ex toto orbe depulsurum idololatriam, nec passurum, vt rursus caput multa per sæcula attolleret. Iam, quod Turrianus ait, per cæli militiam sæpe in sacris idololatriam & inanem idolorum impietatem denotari: id ex multis Scripturæ locis manifestum est, in quibus militiam cæli adorare, vel ei seruire, idem est, atq; idololatriæ operam dare. Quippe hæc est communior ac receptior idolorum colendorum ratio. Lege Deuteron. cap. decimo septimo, & 4. Regum vigesimo primo, numero tertio & quinto, & capite vigesimo tertio, num. quarto & quinto, & 2. Paralipomenon capite 33. numero tertio. Ieremiæ capite 19. numero 13. Sophoniæ capite primo, numero quinto. Actuum capite septimo, num. 42. Et quoad hanc partem manifestè Turriano fauet Cyrillus & alii.

Per tali militiam in Scripturis idololatriam sæpe significari.

Quartò, si de idololatriæ expulsione sermo est, ad eum ipsum sensum aptiùs fortasse dicetur Isaias militiæ cælestis nomine in præsenti dæmones designare. Etenim ad hanc ipsam significationem in Apocalypsi figuratur coniectus in vincula draco: quia ille in idolis adorabatur, & idolorum culturam omni ratione promouere studebat. Nec inusitatum est, dæmonibus nomen militiæ cælestis attribui. Sic enim in præsenti explicant cæli militiam Leo, Aluarez, & Thaddæus. Deinde quia Angelis nomen cæli militiæ adscribitur 3. Reg. cap. 22. num. 19. & 2. Paral. cap. 18. num. 18. quibus in locis ait Michæas, *Vidi Dominum sedentem in solio suo & omnem exercitum cæli assistentem à dextris & à sinistris.* Vbi videtur Propheta à dextris bonos Angelos, malos à sinistris conspexisse. Nam eorum vnus procedens ait, *Ego ero spiritus mendax in ore omnium Prophetarum.* Similiter Iobi cap. 1. num. 6. & cap. 2. num. primo, *Cùm venissent Filii Dei, & starent coram Domino, affuit inter eos Satan.* Non est autem necesse, cum dicitur, *Visitabit Dominus super militiam cæli in excelso*, cæli militiam distributiuè (quod aiunt) pro omni

Militia cælestis nomine forte ab Isaia dæmones denotari.

militia cæli vſurpari. Agitur enim de viſitatione, quæ eo fine fit, vt aliqui includantur in carcere: qui autem comprehendẽdi erant, næ illi non amici Eccleſiæ erant, ſed inimici. atque ita militiæ cæli nomen aptiſſimè pro ſiniſtra militia, id eſt, pro dæmonibus accipitur. Præter hæc, Paulus ad Epheſ.6.12. Dæmones vocat *Principes & poteſtates, & ſpiritualia nequitiæ in cæleſtibus*: quibus in verbis perſpicuè loquitur de bello, quod Eccleſiæ inferebant. Quare dum eos nominat *Principes & poteſtates, & ſpiritualia nequitiæ in cæleſtibus*, perinde eſt, quaſi eos compellaret ſpiritalem militiam cæli, Eccleſiæ Chriſtianæ infeſtam. Simili etiam ratione Paulus ipſe loquitur ad Coloſſ.2.15. Vt autem in Paulo non vt nouum atque inſolitum miramur, nomen Principum & Poteſtatum cæli ſiue aëris peculiariter ad dæmones referri: ita etiam mirandum minimè eſt, cæleſtis militiæ nomen pro dæmonibus vſurpari, vbi non obſcurus eſt ſermo de militia Chriſtianæ Eccleſiæ aduerſa. Sicuti nomen etiam regum terræ, non poteſt generatim accipi pro vniuerſis terræ regibus, ſed pro illis ſolùm, qui & Eccleſiæ hoſtes, & idololatriæ fautores ſunt.

Per reges terræ quinã ab Iſaia ſignificentur.

Quintò neceſſarium non eſt, quos Iſaias in hoc loco reges terræ nominat, diuerſos ab iis eſſe, quos vocat cæli militiam. Dæmonibus enim aptè vtraque tribuitur appellatio; atque Leo Caſtrenſis vtroque in nomine dæmones deſignari putat, qui in ſacris Literis dicuntur principes & poteſtates in cæleſtibus, & vocantur etiam mundi rectores ac principes. Quòd ſi ita conſtituamus, facilè mox apparet, dæmones in carcerem detrudi, ſimul ac idololatria ex toto orbe fuit pulſa, eoſque vinctos in lacu ſiue in cuſtodia detineri, & multis pòſt annis fore ſoluendos, hoc, inquam, idem eſſe, quod Apocalypſ. capite vigeſimo aſſeueratur de dracone apud abyſſi cuſtodiam alligato, ibique retinendo mille annorum ſpatio, & poſteà ſoluendo. Iam, quod mox addit Iſaias, *Erubeſcet Luna & confundetur Sol, cùm regnauerit Dominus exercituum in monte Sion & in Ieruſalem & in conſpectu ſenum ſuorum fuerit glorificatus*, appoſitè id explicatur de toto eo tempore, quo dæmon fuerat alligandus, & Deus erat in orbe terrarum ac præſertim in Romana Eccleſia ſeu noua Ieroſolyma regnaturus. Nec aliud eſt, quod Apocalypſis in verbis ſubſequentibus ſignificat, *Et vidi ſedes, & ſederunt ſuper eas*, vt infrà conſtabit. Si autem apud Iſaiam militia cæli idololatriam denotat: quod ait, *Erubeſcet luna, & confundetur ſol*, fortè indicat, quòd ex tota idololatria illuſtrius & ſplendidius fuerit, id quidem viliſſimum & abiectiſſimum fore, ſi cum Miſſæ conferatur ſacrificio, quo ſeniores, id eſt, presbyteri Deo laudem & gloriam deferunt.

Quid ſit apud Iſaiã, erubeſcere lunam & confundi ſolem.

In terra regibus apud Iſaiam ſignificari etiam poſſe reges eos ethnicos, qui Chriſtianam oppugnarũt Eccleſiam.

Quòd ſi contendat aliquis, nomen regum terræ aptiùs ad eos reges terræ transferri, qui pro idolorũ cultu aduerſus Romanam Eccleſiam dimicabant: illi etiam fortaſſe dici poſſunt cum dæmonibus aliqua ratione in abyſſo colligati. Quamuis enim iidẽ numero non ſint, qui Eccleſiam olim exagitarunt, quique eam Antichriſti tempore poſt dæmonis ſolutionem affligent: rectè tamen poteſt hoc ita figurari, ac ſi iidem omnino eſſent: quia eadem prorſus priorum & poſteriorum mens futura eſt; & hoſtilis illa potentia, quaſi retenta & compedita erit, donec ſoluto dæmone ſoluantur pariter terreni reges, quos arcanum Dei conſilium repreſſos & illaqueatos tenebat. Poteſt etiam dici, Turcas hodie, & ceteros Eccleſiæ hoſtes, qui Romam inuadere, & inde Chriſtianam expellere religionem appetunt, à Deo reprimi & detineri.

Dæmonum comprehenſio & ligatio apud Iſaiã quonam ſit referenda.

6. Ad hæc, vt in Apocalypſi alligatio draconis ſingulatim refertur ad Romanæ Eccleſiæ ſecuritatem (vt in commentario vidimus:) ita ſimiliter apud Iſaiam, dæmonum comprehenſio & ligatio poſt Romæ conuerſionem recenſetur. Hæc enim Romæ cõuerſio innuitur apud eundem Iſaiam cap.23. ſub euerſionis Tyri allegoria, atque hæc eadem euerſæ Tyri allegoria ſuum etiam opportunum habet locum Apocal.18. Pari etiam ratione, ſicuti lugubres in myſticæ Tyri excidio planctus apud Apocalypſin ſubſequuntur nuptiæ Agni cum noua Roma: non aliter apud Iſaiam poſt prophetiam de Tyri myſticæ vaſtitate & poſt Ieroſolymæ infortunium cum ipſa pariter coniunctum, ſequitur mox gloria, quam Deo Gentilitas defert. *Hinnient de mari. propter hoc in doctrinis glorificate Dominum, in inſulis maris nomen Dei Iſrael, à finibus terræ laudes audiuimus*; eas nempe Dei laudes, quas iteratum illud quater *Alleluia* Apocal. capite decimo nono deſignat. Deinde Iudaici populi miſeria cum Gentilici felicitate rurſus comparatur: ad quam felicitatem pertinet dæmonum alligatio & gloria, quam Deo ipſius presbyteri decantant, quo caput 24. terminatur. Huius capitis cum antecedenti connexio indicat, fundamentũ eorum omnium, quæ cap.24. dicuntur, eſſe myſterium de myſticæ Tyri vaſtatione, quæ Romæ conuerſionem adumbrat. Atque ita totum caput 24. reſpicit Agni nuptias cum ſua ſponſa: quæ nuptiæ, vt ſuprà latè diſputauimus, conſiſtunt imprimis in publica Chriſtianæ religionis Romæ profeſſione.

Connexio capitis 23. & 24. Iſaiæ cum tribus ſeqq.

Ex iis, quæ diximus, intelligitur ſeries atq. connexio capitum vigeſimi tertii & vigeſimi quarti Iſaiæ cum tribus ſubſequentibus. Illa enim tria impenduntur in gratias Deo agendas ob præſtantiſſimum illud facinus, quo Romam ethnicam deuaſtauit, & in nouam Sionem conuertit, eiuſque obedientiæ Beſtiam maris, id eſt, Romanum Imperium ethnicum ſubiecit. Vnde caput 25. Iſaiæ exorditur, *Domine Deus meus exaltabo te, & confitebor nomini tuo, quoniam feciſti mirabilia: poſuiſti ciuitatem in tumulum, vrbem fortem in ruinam, vt non ſit ciuitas, & in ſempiternum non ædificetur*, &c. Deinde cap.26. *In die illa cantabitur canticum iſtud in terra Iuda; Vrbs fortitudinis noſtræ Sion: ſaluator ponetur in ea murus & antemurale. Aperite portas, & ingrediatur gens iuſta. Vetus error abiit, quia incuruabit habitantes in excelſo.* (vbi pro excelſo ipſum Romæ nomen in Hebræo legitur) *ciuitatem ſublimem humiliabit. Conculcabit eam pes, pedes pauperis*, &c. Poſteà caput 27. incipit, *In die illo viſitabit Dominus in gladio ſuo duro & forti ſuper Leuiathan, & occidet cetum, qui in mari eſt.* Vbi Leuiathan eandem habet, opinor, ſignificationem, quam Beſtia maris apud Apocalypſin, nempe Rom. Imperii ethnici. Poſtremò myſterium in Apocalypſi tantopere celebratum de Iudaici populi reprobatione, & electione Gentilici (aut quod idem eſt, de reprobatione Ieroſolymæ, & Romæ electione) hoc eſt arcanum illud de quo Iſaias c.24. n.16. mentionem facit hiſce verbis, *Secretum meum mihi, Secretum meum mihi.*

Atque hæc in præſenti indicaſſe ſufficiat, quibus videor mihi coniecturæ Turriani noſtri nonnihil lucis attuliſſe.

TEXTVS.

Vers. 4. pars 1. Et vidi sedes, & sederunt super eas, & iudicium datum est illis.

COMMENTARIVS.

IN Græco pro *sedibus* legitur *throni*; qui sunt augustæ sedes cum hypopodiis, vti diximus capite 4. Ait ergo Ioannes, sedisse in his thronis: nec tamen verbo appositum siue suppositum addit, nec ex superioribus verbis substitui posse videtur. Non enim hactenus in hoc capite mentio facta est eorum, qui existimari possunt in his sedibus consedisse. Quare qui sint illi, de quibus dicitur, *Et sederunt super eas*, id disputant interpretes. Ribera credit, sermonem esse de omnibus Beatorum animabus; & eas in sedibus sedere dici, quia Dei visione fruuntur in cælo, & ibi cum Christo verissimè sedere, ac regnare dicuntur. Quod autem sequitur *Et iudicium datum est illis*, propterea id dici existimat Ribera, quia electi sunt destinati, vt mundum cum Christo iudicent in vniuersalis iudicij die: iuxta id Sapientiæ 3. 8. *Iudicabunt nationes*: vbi de iustis sermo est. Quòd si obiicias non rectè consentire, vt animæ beatæ dicantur super sedes sedisse; sequitur enim *& animos decollatorum*, siue Martyrum: non autem apposite dici, *Vidi animas Beatorum in sedibus & animas etiam Martyrum*. Respondet Ribera, locum ita esse construendum: *Vidi animas Beatorum in sedibus & peculiariter animas martyrum*. Ea phrasi, qua dicitur Marci vltimo, num. 7. *Dicite discipulis eius & Petro.*

Quinam dicantur hic à Ioanne in sedibus siue thronis sedere?
1 sententia explicans de omnibus Beatorum animabus.

Dicet alius, congruentius fore, si animæ Apostolorum, qui præcipuum in cælo dignitatis obtinent gradum, Ioanni visæ sint in sellis sedentes. Si enim hic verba fiunt de ea beatitudine, qua Beatorum animæ perfruuntur, consentaneum videtur, vti hoc ordine numerentur, vt priùs Apostolorum animæ exprimantur, de quibus dicatur, *Et sederant super sedes*: deinde Martyrum animæ, quæ verbis illis significentur, *& animas decollatorum*: tertiò Confessorum, de quibus mox additur; *Et qui non adorauerunt Bestiam.*

2. Sententia de Apostolis interpretans.

Viegas sibi persuadet, sermonem in hoc loco non institui de gloriæ sedibus, quibus Sanctorum animæ nunc potiuntur in cælo: sed de illis sellis, in quibus Sancti extremi iudicii tempore post generalem resurrectionem sunt concessuri. Qua ratione locus hic potest peculiariter de Apostolis intelligi, quibus speciatim dictum est, *Sedebitis super sedes iudicantes duodecim tribus Israel*, Matthæi 19. 28. & Lucæ 22. 30. potest etiam id accipi de Apostolicis viris, qui cum Apostolis dicuntur iudicaturi. Vel de omnibus etiam Sanctis; quia de iustis omnibus dicitur Sapientiæ 3. 8. *Iudicabunt nationes.* Verùm, vtcumque hoc sit, violentum planè esse existimo, has sedes ad extremi iudicii sedes referre. Etenim in contextu sermo instituitur de mille pacis annis, quos habitura erat Ecclesia ante Antichristi persecutionem. Quod verò sequitur, illud est; Sanctorum animas per illos mille annos regnaturas. Tum additur, *Hæc est resurrectio prima*: nondum ergo ad secundam resurrectionem peruentum est.

3. De iudiciaria potestate Apostolis & eius successoribus à Christo tradita.

Contra Riberæ explicationem inde etiam validum sumitur argumentum: quia præcedens contextus perspicuè loquitur de militantis Ecclesiæ pace. Eò enim spectat draconis ligatio per mille annos. Quarè cùm de militante Ecclesia sermo sit; cumque mox absque nouo alio verbi supposito adiungatur, *Et vidi sedes, & sederunt super eas*, dissentaneum est, & prorsus abs re, si ex Ecclesia militante ad triumphantem transisse Ioannem dicamus. Ad hoc enim oportebat aliquid exprimi, vnde coniici posset, non esse sermonē de ijs sellis, quibus Catholica Ecclesia in hoc mundo fruitur. Præsertim, quia cum Ecclesiæ pace, de qua in dæmonis alligati figura agebatur, mirificè consonat Episcoporum sessio in suis thronis. Vidit hoc acutissimè Augustinus, qui libro 2. de ciuitate cap. 9. *Non putandum est*, inquit, *hoc de vltimo iudicio dici sed sedes præpositorum, & ipsi præpositi intelligendi sunt, per quos Ecclesia gubernatur, & quibus datum est iudicium.* Augustinum sequuntur Primasius, Beda, Rupertus, aliique complures.

Impugnatur 1. sententia.

Diui Augustini auctoritate refutatur eadem sententia.

Verum est tamen, Augustinum & eius sectatores non explicare, se de externa Episcoporum auctoritate, & de publico Christianæ religionis exercitio verba facere: quin imo videntur agere de ea, quam exercebant, potestate à primitiuæ Ecclesiæ tempore. Sed Augustinus saltem & reliqui hunc locum referunt ad Episcoporum & prælatorum auctoritatem. Si autem consequenter loquēdum sit, (constituta iam ea declaratione quam in dæmonis alligatione sectamur,) omnino explicandus est locus de publica Episcoporum, & præcipuè Romanorum Pontificum auctoritate seu maiestate post publicam religionis Christianæ professionem. Porrò verba illa, *Iudicium datum est illis*, illam fortassis energiam habent; quasi dicatur, ipsi erant iudices, & potestatem è cælo habebant, verùm denuo fuit illis concessa publica suæ auctoritatis exercitatio per magnitudinem ac maiestatem maximè congruentem. Itaque gubernatores in sellis sedere, ita accipiendum est, quasi res protinus subsequuta ad draconis alligationem. Cùm verò huiusmodi religatio non alia fuerit, quàm ipsum draconem præpedire, ne publico Catholicæ fidei vsui obsistere posset in vrbe Romana; (vt toties à nobis dictum est,) hunc ipsum religionis Christianæ publicum vsum consequuta mox est Pontificum ac Prælatorum auctoritas & administratio: atque hoc est illos in sedibus seu thronis sedere, & potestatem à Deo sibi commissam exercere. Quamobrem dicere iure possumus, has sellas siue thronos vna ex parte esse thronos antiquos, de quibus capite 4. agitur: ex altera verò esse quodammodo nouos, quòd noua sit externa maiestas & amplitudo. Hoc autem perinde est, ac si dicatur, veteres thronos in publico orbis loco fuisse collocatos; & tanquam cælestes ac diuinos maximi fuisse habitos ac veneratos.

Vera auctoris sententia, & difficultatis enodatio.

Si hoc pacto accipiamus prædictum sedium locum, facilis intellectu est, & totius contextus con-

Quàm sit prædicta expositio facilis, quàm ipsius contextus consecutioni congruens.

secutio manet aptissima; cùm tamen in aliorum explicationibus valde sit locus obscurus & implicatus. difficultatem autem satis ponderat Ribera, quam verò expositionem ipse tradit nec Viegæ placet, nec ipsiusmet Viegæ explanatio facilior est. Pro nostra autem explanatione non militat solùm ipsius loci facilitas & cohærentia; verùm etiam illa imprimis ratio, nimirum Apocalypsin silentio prætermittere non debuisse rem adeò præstantem & insignem, qualis est sublimis illa maiestas, qua Pontifices in terra priùs abiecti atque demissi, postmodùm extollendi erant. Et eam fortassis ob causam contentus fuit Ioannes dicere, *Et vidi sedes & sederunt super eas*; nec vlteriùs exposuit, quinam in iis sedibus considerent? Ita enim innuit, eos ipsos, qui antea contempti atque despecti erant, tantâ pòst auctoritate & amplitudine in regalibus thronis considere. Ex præcedenti autem tractatu supplendum necessariò erat, sermonem hîc esse de Ecclesiæ principibus ac præpositis. Nam, cum de Ecclesiæ pace ageretur, necessarium erat, tam thronos, quàm sessionem ad illud potissimùm reuocari, quod in ea Ecclesiæ pace vel maximè elucere debebat; nimirum ad Pontificum auctoritatem, ad reuerentiam, ac venerationem, qua tanquam principes planè viri colendi & obseruandi erant.

1. Obiectio in nostram explanationem.

Duo tamē aduersus nostram expositionem opponi posse video. Primum, quia hic locus *Vidi sedes, & sederunt super eas, & iudicium datum est illis*, eundem habeat sensum necesse est, quem alij Scripturæ loci, quibuscum & similitudine & allusione communis est. Huiusmodi sunt; Sapientiæ 3. 8. vbi de iustis dicitur; *Iudicabunt nationes.* Matthæi 19. 28. *In regeneratione, cùm sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel.* Lucæ 22. 30. *Ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater regnum, vt edatis, & bibatis super mensam meam in regno meo; & sedeatis super thronos iudicantes duodecim tribus Israel.* Qui omnes loci communi fere consensu explicari solent de Sanctis in die Iudicij vel in cælesti patria consessuris. Alterum est; quia contextus subsequens vrgere videtur, vt de animabus beatis sermonem esse credamus. Sequitur enim, *Et animas decollatorum propter verbum Dei, & eorum, qui non adorauerunt Bestiam.* Si hæc igitur omnia cum verbo *vidi* componuntur, & pars altera de Beatorū animabus manifestè loquitur; prior igitur pars ad cælestem patriam est itidem referenda.

2. Obiectio

Diluitur prima obiectio.

Ad primam tamen difficultatem respondeo, si allusio adeò est certa, sicuti apparet: illud hinc elicio, quod mihi alioqui dubium non erat, & suprà me explicasse memini; videlicet eorum locorum legitimum sensum esse de ea auctoritate, quam Christus Dominus suis Apostolis in terra traditurus erat, dum eos Ecclesiæ suæ principes erat facturus, nec non illius imperii dominos, quo in terris populus sanctus erat fruiturus: iuxta illud Danielis 7. 27. *Regnum autem & potestas & magnitudo regni, quæ est subter omne cælum, detur populo sanctorum Altissimi.* Sed Apostolis tamē, dum viuerent, cōcessus fuit principatus; non verò externa & communis maiestas, quæ propter ipsorum merita filijs deinde succedentibus elargita fuit. Quod perinde fuit, ac si Apostolis ipsis ea dignitas ac potestas in suis hæredibus traderetur. Et quanuis aliis in locis dubitatio exoriri possit, vtrùm sermo sit de imperio & gubernatione, quam suis Deus in orbe terrarum attribuit: in hoc saltem Apocalypseos loco diuersa alia expositio neutiquam cum ipso contextu congruebat, vt in superioribus adnotatum est.

Diluitur 2. obiectio.

Ad secundam difficultatem respondeo primò: quanuis pariter dicatur, *Vidi sedes, & sederunt super eius, & iudicium datum est illis*: & mox, *& animas decollatorum*, &c. In prima tamen parte, vbi non designatur, qui sint illi, qui sederint, omnino id ex superiore contextu colligendum est. Nam hoc ex subsequentibus coniectare, præter rationem est. Non est autem violentum, vt coniungat Ioannes Episcopos sibi visos in terra sedentes in thronis, & Martyrum animas cum Christo regnantes in cælis. Secundò respondeo: quod Ioannes addit, *Et animas decollatorum, & eorum, qui non adorauerunt Bestiam, & vixerunt & regnauerunt*; quanuis primo aspectu videatur non spectare ad pacem militantis Ecclesiæ: ceterùm si id attentè consideretur, facilè cernetur id quoque ad eiusdem Ecclesiæ militantis pacem conferre. Quod cùm ita sit (vt sequenti commentario examinabimus) hoc argumentum non modò contra nos non facit; sed ex consequenti etiam contextu confirmatur, verba illa, *Et vidi sedes, & sederunt super eas*, &c. spectare debere ad fælicitatem, qua in terris Romana Ecclesia potitur.

TEXTVS.

Vers.4. pars 2. Et vidi animas decollatorum propter testimonium Iesu, & propter verbum Dei; & qui non adorauerunt Bestiam, neque imaginem eius, nec acceperunt characterem eius in frontibus aut in manibus suis; & vixerunt & regnauerunt cum Christo mille annis.

5. Ceteri mortuorum non vixerunt, donec consummentur mille anni. Hæc est resurrectio prima.

COMMENTARIVS.

Obscuritas ac difficultas loci huius quanta sit.

QVANVIS Apocalypseos liber totius Scripturæ difficillimus semper fuerit reputatus: nullus tamen in toto hoc libro locus est hoc difficilior, & qui plus negotij interpretibus facessierit. Hic

A Millenarij miserè offendentes collapsi sunt. Quorum fabulam fugiens Augustinus resurrectionem primam explicuit de peccatorum remissione, per quam homines à suorum scelerum morte reuiuiscunt. Quæ tamen Augustini expositio tot difficultatibus referta interpretibus visa est, vt tanti Doctoris auctoritas & ingenium satis non fuerint, vt eam vero similem redderent. Quapropter Ribera § 49. & 50. Viegas sectione 2. §. 15. & Pererius in Daniel. lib 8. fine, ab Augustino discedunt: atque affirmant primam hanc resurrectionē de eleuatione sanctarum animarum ad æternam Dei visionem, intelligendam. Tunc enim dici animas resurgere, cùm ad beatam Dei visionem, atq; adeò ad sempiternam felicitatem euehuntur. Sed in hac etiam explicatione maximæ occurrunt difficultates, vt infrà videbimus. Quas vt subterfugiant, Ribera aliam viam, aliam Viegas sectantur; & tamen locus adhuc intellectu remanet difficillimus. Cùm autem sacer hic liber sit prorsus ænigmaticus; dum non superatur difficultas, nec sensus perspicuè cernitur, nec horum verborum cum antecedentibus consequutio monstratur; nondum videtur legitima loci huius expositio satis esse percepta. Etenim si ingeniosissimum aliquod ænigma optimè explicetur; nulla debet superesse difficultas, nec aliquid remanere, quod ad ipsius ænigmatis concinnitatem & elegantiam
B non spectare videatur. Hoc ipse præstare imprimis aueo: quod vt faciliùs possim efficere, nonnulla priùs statuenda mihi sunt.

Præmittenda ante expositionem resurrectionis primæ.

Nonnulla ante obscurissimi huius loci interpretationem præmittenda.

PRIMÒ igitur est statuendum, quod à nobis disputatum iam est & stabilitum, draconem scilicet eo tempore fuisse illigatum, quo idolorum cultus fuit Româ exterminatus, spatium autem mille annorum, quibus religatus est draco, esse plenitudinem temporis, quo Romana Ecclesia publico Christianæ religionis vsu ad Antichristi vsque tempora perfruitur.

Hoc mille annorum spatium idemmet esse atque illud, quo illigatus perstitit draco.

Secundò, in his duobus versibus 4. & 5. instituitur sermo de tempore illo, quo illigatus fuit draco: & asseritur simul mille annos, de quibus hic agitur, eosdem esse cum illis, quibus dæmon religatus tenetur. Non me latet difficultas, quam in hac re deprehendit Viegas. Si tamen apta inueni-
C retur declaratio, quæ illi planè satisfaceret, dubitaret nemo, vtrumque millenarium esse omnino eundem. Nam vtroque in loco, vbi annorum mille fit mentio, illis præfigitur articulus. Ex quo nō obscurè conijcitur textū ipsum sese referre ad eosdem mille annos, de quibus facta fuerat in præcedentibus versiculis mentio. Nec aliquis ex hac dicendi ratione potest recedere; quin ipsi textui vim inferat.

Quod sit suppositum eorum verborum, Vixerunt, & regnauerunt, &c.

Tertiò; suppositum eorum verborum, *Vixerunt & regnauerunt cum Christo mille annis*, non solùm est illud, *Animæ decollatorum*, sed etiam, *Animæ decollatorum, & qui non adorauerunt Bestiam, nec imaginem eius.* Difficile id valde Riberæ apparet. Verùm si hic etiam reperiretur explicatio aliqua, quæ difficultatem eiusmodi solueret; negari non posset, quin hæ omnes animæ tam decollatorum, quàm qui non adorauerunt Bestiam, nec imaginem eius, dicantur viuere & regnare per mille annos.

Mille annorum tempus quomodo sit accipiendum.

Quartò; quod attinet ad mille annorum numerum, quibus Martyrum animæ, & qui non adorauerunt Bestiam, viuere & regnare perhibentur; non eam mihi facio potestatem vt partem pro toto accipiam, nec mille ipsos annos ad longius producam tempus, quàm quo dæmon illigatus est. Sed tam animabus Martyrum, quàm eorum, qui Bestiam non adorarunt, idem omnino regnandi tem-
D pus assigno, quo draco in vinculis retinetur. Noui quam sibi Beatus Augustinus sumat facultatem, l.20. de ciuit. c.13. qui animarum regnum ad illud etiam tempus protrahit, quo soluendus est draco: nec totum illud millenarii tempus concedit ijs, qui cum Christo regnare dicuntur per mille annos ait enim totum in hoc loco accipi posse pro parte. Nihilominus multò plus ad strictissimā ænigmatis rationem conformatur, qui nullo modo textus verba à propria acceptione ad illam detorquet. Quòd si iuxta hunc explicandi modum congruens reperiatur interpretatio; id sanè optandum maximè est.

Quinam sint denotati nomine decollatorū & eorum, qui non adorarunt Bestiam?

Quintò: tam decollati, quàm qui non adorauerunt Bestiam, in hoc loco significantur ij, qui pro Christi nomine fortiter subiere mortem, quo tempore fuit draco constrictus: nec non ij pariter, qui in prioribus persecutionibus fidem firmiter retinuerunt; nec blanditiis aut minis adduci potuerūt; vt Bestiam cultu & adoratione prosequerentur. Itaque non agitur hoc in loco de illis, qui post solutum draconem aut exagitandi sunt, aut etiam iugulandi. Sat scio, huic explicationi oppositam Riberæ manifestam videri: existimat enim, Antichristum in Bestia figurari; textus vero loquitur de Bestiæ adorationem respuentibus. Ceterùm non ita planum est, vt putat Ribera, famosum Antichristum, per maris Bestiam adumbrari: quinimò euidens ex textu ipso est, Bestiam illam non
E esse Antichristum, qui post draconis solutionem persecuturus est Ecclesiam. Etenim si mille anni quibus & iugulati & Bestiam non adorantes regnant, sunt illi ipsi, quibus constrictus est draco: implicatio est manifesta asserere, regnum per mille annos futurum ante solutum draconem esse, & regnum hoc esse præmium eorum, qui post solutionem draconis aut oppugnati, aut capite mulctati sunt. Quamobrem Augustinus nunquam eam sibi mentem potuit inducere, vt in Bestia celebrem illum Antichristum crederet significari, qui post liberatū draconem oppugnaturus est Ecclesiam.

Quid sentiendum sit de B. Augustini expositione referente dæmonis alligationem ad Christi passionis tempus.

At enim Augustini saltem opinio est ferè communis, dæmonis siue draconis religationem ad Christi passionis tempus esse referendam: cui opinioni ex directo opponitur id, quod in præsenti asserimus; nimirum pro Christo iugulatos, quorum hic mentio fit, esse illos, qui fortiter occubuerant, quo tēpore draco in vincula coniectus est. Respondeo, illud mihi reputari certum, quod suprà disputaui, & rationū momētis fulsi, videlicet illigati draconis tēpus illud esse, quo Romā fuit expulsa idololatria, & inde mille annorū spatiū enumerari. Quod non parū roboratur ijs, quæ hic textus affirmat, nempe animas decollatorum propter Christum, cum Christo ipso regnare eodem annorū millenario; qui à dæmonis ligatione ad ipsius vsq; solutionem interiacet: quod enim planè signifi-

cat

A

cat textus est, illos per totum illud mille annorum tempus regnare. Non igitur draconis ligatio potest ad Christi passionis tempus referri: tunc enim plerique eorum non erant nati, nedum decollati. Et saltem si reperiatur explicatio apta, quæ non afferat vim textui, quis dubitet ipsam aliis præferri debere?

Sub nomine eorum qui non adorarunt Bestiam, confessores Christi esse intelligendos.

Sextò; verba illa, *Et qui non adorauerunt Bestiam, nec imaginem eius,* de Christi confessoribus explicanda sunt; nec de illis solùm, qui iam abierant, cùm ligatus est draco, sed de ipsis etiam, qui in carne adhuc mortali degebant. Ad cuius explicationem aduerto, *adorare Bestiam & imaginem eius, & accipere characterem eius in fronte vel in manu*, nihil aliud esse, quàm se ignominiosè subijcere Romano Imperio ethnico, quando Christi nomen exagitabat; & aliquo modo persecutionem ipsam fouere, vt exposuimus cap. 13. Deinde aduerte, non hic vniuersè affirmari, quotquot ethnicorum impietatem secati non sunt, eos omnes cum Christo mille annis regnaturos. Credibile namque est fuisse tunc aliquos, qui nec Christiano nomini, nec ethnicæ superstitioni erant addicti, ac proinde in eadem persecutionum communione cum idololatris versati non erant: siue quòd eas ignorarent, siue quòd paruâ ipsi ętate essent, siue alias ob causas. Hi ergo nulla ratione censendi sunt mille illos annos regnum cum Christo tenere. Quapropter certum esse debet, non hic haberi sermonem, nisi de illis, qui pro Christi nomine vehementer oppugnati, adduci tamen non potuerunt, vt adorarent Bestiam & imaginem eius, & characterem eius acciperent.

B

Vtrum hic de ijs solum sit sermo, qui ante draconis solutionem defuncti sunt?

Aliquis existimare posset, de ijs solùm sermonem in hoc loco incidere, qui vitâ iam erant defuncti, quando solutus est draco. Nam ad resurrectionem prærequiritur antecedens mors; contextus autem eos affirmat resurrexisse. Deinde, cùm dixisset Ioannes, *Vidi animas decollatorum, & qui non adorauerunt Bestiam, &c.* Protinus addit, *Ceteri mortuorum non vixerunt.* Ex quo deduci videtur, non eum in antecedentibus verbis de viuis ac superstitibus fuisse loquutum: nec enim post viuorum mentionem aptè subiungitur, *Ceteri mortuorum.* Quin imò sibi persuadebit quispiam, in ipsa literę ordinatione aliquid necessariò supplendum: ita vt eiusmodi reddatur sensus; *Vidi animas decollatorum, & eorum, qui non adorauerunt Bestiam.* Nihilominus arbitror non hic subaudiendum esse *eorum*, sed, *eos.* illa enim locutio, *Qui non adorauerunt Bestiam*, æqualiter eos omnes attingit, qui persecutionis tempore firmiter in fide perstiterant: siue iam è viuis excessissent, siue adhuc viuerent. Quod autem textus generatim asserit, nihil est, cur ad mortuos singulatim coarctemus, præsertim cùm graues auctores eandem loquutionem ad viuos etiam extendant: vt Augustinus 20. de ciuit. cap. 9. & Iulianus in progn. lib. 2. cap. 37.

Pars negans statuitur.

C

Obiectio in contrarium adducta dissoluitur.

Et mihi quidem liceat saltem, obsecro, generatim accipere, quod textus generatim enunciat. In ænigmatis enim applicatione perspicietur, non casu ac temere sermonem de mortuis pariter & viuis incurrisse. Ad illa verò argumenta è contrario obiecta respondeo: ad primum quidem, ante resurrectionem supponi mortem: ad resurrectionem verò mysticam satis est, si in aliquo sensu dicatur vere, qui sæuam persecutionem tolerauerant, quanuis propriè loquendo superstites remanerent, nihilominus iuxta Scripturæ phrasim mortuos affirmari. Qui enim acriter impugnantur & affliguntur, ij inter mortuos quodammodo numerantur. Quare ex ea grauissima aduersitate & ærumna in prosperitatem & fælicitatem emergere; id sanè perinde est, quasi è morte ad vitam euadere. Atque in hoc sensu pereleganter dicuntur, qui ex magna persecutione incolumes euaserunt, prodijsse tanquam ex mortuis viuentes. Constat autem huiusmodi locutionem in multis sacrarum Literarum locis reperiri. Ad secundum respondeo: locutionem illam, *Ceteri mortuorum*, exigere vt sermo de mortuis antecesserit. Quòd autem nulla fuerit facta viuorum mentio, id minime requiritur. Potuit enim Ioannes, postquàm de mortuis ac viuis egit, qui persecutionum tempore Deum sua confessione prædicauerant; mox aliquid de ceteris mortuis subiungere, non verò de ceteris viuis: quod tamen discrimen non absque mysterio erit.

D

De confessoribus tam mortuis, quàm viuis esse sermonem, cùm dicitur, Et qui non adorauerunt Bestiam.

Porrò, quanuis Christi Martyribus & Confessoribus commune fuerit, nec Bestiam, nec eius imaginem adorare: cùm tamen decollatorum nomine Martyres comprehendantur, verba illa, quæ subiunguntur, *Et qui non adorauerunt Bestiam, nec imaginem eius*, de Confessoribus tam mortuis, quàm viuis sunt vsurpanda, quasi diceret Ioannes, *Vidi animas decollatorum, & eos omnes, qui non adorauerunt Bestiam & imaginem eius.* Quod si (vt nuper dicebamus) non solùm de vitâ iam functis, sed etiam de ijs, qui quando ligatus est draco vitam agebant, sermo in hoc loco instituitur; affirmaturq. qui Bestiam nō adorarunt, eos omnes reuixisse, & cum Christo mille annos regnasse: hinc liquet, textum ipsum Millenariorum commento aduersari, nec non opinioni Riberæ, Viegæ, atque Pererij. Etenim Millenarii interpretabantur hunc locum de propria resurrectione; cùm tamen hæc absque morte propria antecedente esse non possit. Ribera autem ac Viegas volunt resurrectionis huius veritatem comprobare in ascensu ad perfruendam Dei visionem, in qua beatitudo sita est. Atqui Dei visionem iusti in corpore corruptibili degentes assequi minimè possunt. Quarè horum auctorum explicatio ad rem esse non potest; si Ioannes asserit, qui Bestiam non adorauerant, nec eius imaginem, aut eius receperant characterem, eos omnes siue viuos, siue mortuos surrexisse, statim ac religatus est draco; & mille annis, quibus draco constrictus est, cum Christo regnauisse.

E

Quid sit Vixerunt & regnauerunt cum Christo mille annis

Septimò; quod textus asseuerat, *Vixerunt & regnauerunt cum Christo mille annis*; idem est, ac si diceret, *Resurrexerunt, & regnauerunt per mille annos prædictos.* Posteà enim subditur: *Ceteri mortuorum non vixerunt donec consummentur mille anni.* Vbi manifestum est, *viuere* idem esse ac *resurgere.* Vnde statim subijcitur *Hæc est resurrectio prima.* Quasi dicatur, dum alii resurrecturi dicūtur, vt mille illos annos cum Christo regnent, alii non item; non agitur de vltima resurrectione, sed de alia priore. Hūc existimo verum huius loci cōtextū. Ex quo elicio, his in verbis 1. resurrectionē non esse idē, quod ex peccatis emergere. Si enim Martyrū animæ & ii, qui Christū persecutionis tempore glorificarunt, dicuntur reuixisse, & regnum cum Christo per mille annos tenuisse: non igitur resurgere hic est, è peccatis liberari. Nec enim tunc remissa illis fuere peccata; nec scelerum remissio fuit fructus ex tormentis pro Christo toleratis decerptus. Quanuis enim in alijs Scripturæ locis nomen mortis tribuatur

Quenam hic appelletur resurrectio prima?

peccato;

A peccato; & peccatorum remissioni tribuatur resurrectionis nomen: in Apocalypsi tamen peccati euersio appellatur cædes. Si autem peccato hic nomen mortis tribueretur: inferorum supplicia non secunda mors, sed tertia vocaretur; cùm inter peccatum & mortem inferni æternam corporea mors intercedat. In dubium autem vocari non potest, quin in Apocalypsi inferorum pœnæ nominentur mors secunda.

Octauò; ea verba, *Ceteri mortuorum non vixerunt, donec consummentur mille anni*; non solùm ceteris mortuis abnegant resurrectionem primam, quæ Christi familiaribus conceditur: sed innuunt etiam ex Christi hostibus nonnullos fore ad vitam reuocandos, quando draco è vinculis exeat; quod est ante generalem resurrectionem. Hoc me ipsius textus verba docent. Nec vereatur lector, nouam aliquam à me doctrinam à communi Ecclesiæ sensu alienam excogitari. Nec enim eam mea explicatio præfert, sed elegantissimam potiùs loquendi rationem & Apocalypsi dignissimam. Et quanuis ferè dici soleat, ex Augustini doctrina, in ijs verbis, *Non viuent donec consummentur mille* anni; non denotari eos illico reuicturos, cùm draco soluatur: sed hanc locutionem vsurpari, quia generalis resurrectio paulò pòst futura est. quis tamen non videat, multò congruentius Apocalypseos B verbis esse, vti in verbis illis, *Donec cõsummentur mille anni*, significari credamus, qui Ecclesiam quondam oppugnarunt, millenario annorum expleto, protinus resurrecturos? Iam si prima amicorũ Christi resurrectio (de qua loquebatur textus) mysticè accipienda erat; negari non potest, quin aptius & elegantius sit, eidem familiarium Christi resurrectioni mysticæ, ex opposito respondere mysticam pariter persecutorum Christi resurrectionem, nec non aliam regnandi rationem oppositam sanctorum regno mille annos permanenti. Hoc quidem modo, vt de Christi martyribus & amicis dictum est, *vixerunt, & regnauerunt mille annos*, eodem etiã sensu de Ecclesię persecutoribus dicetur, *non vixerunt, donec consummentur mille anni*. Vt autẽ expositio sit plenior & elegantior; multò aptiùs est, vt in vtraq; propositione viuendi verbũ pari ratione (id est de mystica resurrectione) accipiatur.

Quid innuatur ijs verbis, Ceteri mortuorũ non vixerũt, donec, *&c.*

Dices, mysticus ille sensus, quem sceleratorum resurrectioni tribuimus, subsistere non potest, hinc enim sequeretur in Apocalypsi non sanctis solùm, sed etiam peccatoribus primam concedi resurrectionem. Cui assertioni manifestè repugnare videtur, quod statim subijcitur versu 6. *Beatus & sanctus qui habet partem in resurrectione primæ*. Respondeo, primæ resurrectionis nomen nõ ideò mysticę peccatorum resurrectioni negari, quòd nulli peccatorum mystica aliqua reserrectio tribuatur: sed C quia sanctorum resurrectio mystica, de qua loquitur Apocalypsis, accidit mille annis ante mysticã peccatorum resurrectionem, quam ipsa Apocalypsis innuit. Quarè prima resurrectio sanctorum est. Præterquàm quòd, sicuti in resurrectione propria, quanuis iusti pariter ac peccatores sint ad vitam reuocandi, in aliquibus tamen Scripturæ locis peccatorum resurrectio eleganter dicitur resurrectionis nomen non mereri; sic etiam in resurrectione mystica contingit. Licet enim nõ iusti solùm resurgant, sed suo etiam modo peccatores (vt infrà explicabimus) at resurrectioni iustorum iure optimo resurrectionis nomen singulariter applicatur. Atque in hoc sensu magna cum energia dicitur, *Beatus & sanctus, qui habet partem in resurrectione prima.*

Difficultati contra prædictam expositionẽ occurrenti via præcluditur.

Nonò, putabit aliquis in Apocalypsi non generatim asseri, sanctos omnes resurrecturos forè, vt cum Christo per mille annos regnent; sed solùm eos, qui pro Christo ceruices gladio subiecere, aut se constanter gessere in persequutionibus aduersus Christianum nomen excitatis. Ij enim significantur illa phrasi, *Animæ decollatorum, & qui non adorauerunt Bestiam*, vt in superioribus explicuimus. Negari autem non potest, quin quo tempore idolorum cultus fuit Romæ extinctus, in cælo iam Beati permulti regnarent; qui nec pro Christo caput ferro obtulerant, nec pro Christiana religione persecutionem Romani Imperij perpessi erant. Nihilominus tamen interpretes omnes D generatim supponunt, neminem sanctorum ex prima hac resurrectione excipiendum. Quòd si hoc accipiatur de sanctis, qui in viuis degebant, aut iam obierant eo tempore, quo draco in vincula coniectus est; bene habet, vt ex omnibus illis vnum corpus efficiamus, & ijs omnibus in mystica resurrectione locus tribuatur. Quare in huiusmodi numerum non eos solùm refero, qui pro religione persecutionem fortiter tolerarunt; sed eos etiam qui in viua Catholicæ religionis fide perstiterant: eo quod illi omnes mysticum vnum corpus conficiant, & ad viuum Christi corpus mysticum pertineant.

Vtrùm omnes generatim sancti dicantur hic prima resurrectione victuri, & cum Christo regnaturi.

Adhuc tamen mysterio non vacat, eos singillatim in Apocalypsi designari, qui pro Christiana religione subiere martyrium, aut persecutionum tolerantiâ illustres Christi Confessores extiterunt. Est enim peculiaris ratio (vt inferiùs ostendemus) quapropter illi dicantur peculiariter resurrexisse, quando ligatus est draco. Vnde in ijs etiam verbis, *Ceteri mortuorum non vixerunt, donec consummentur mille anni*; quibus tacitè innuitur peccatores etiam surrecturos esse suo modo, cùm solutus fuerit draco; innuitur pariter, in misera illa & infelici improborum resurrectione insignes cũ primis fore, qui Christianam religionem infestarunt: quanuis aliqua etiam ratione (propter suam E inter damnatos omnes coniunctionem ad Christi & seruorum eius inimicitias atque odia) similiter dici debeat, non solùm insignes Ecclesiæ persequutores, vt Neronem & Diocletianum, resurrecturos esse; sed totam etiam Christi inimicorum & in lethali crimine mortuorum factionem. De peccatoribus enim adhuc viuentibus non agere in præsenti Apocalypsin, & suprà indicauimus, & clariùs explicabimus infrà.

Cur, cùm omnes sancti sint prima hac resurrectione & Christi regno fruituri, Martyrum spectatim hic fiat mentio, & eorum, qui in persecutionum tolerantia fortes fuerunt.

Expositio nostra de resurrectione.

HIs omnibus ad maiorem distinctionem præmissis, illud in primæ resurrectionis explicatione, nec non mille annorum, (quibus animæ Martyrum, & qui non adorauerunt Bestiam regnare dicuntur) optandum maximè est, vt sensus ipse congruat cum ligatione draconis, eiusque mysterio, nempe cum Romanæ Ecclesiæ pace & securitate post publicam Christianæ fidei

pro-

professionem eôdem inuectam. Ad hanc igitur rem non video, quorsum attineat vel Augustini interpretatio de peccatorum remissione, vel recentiorum expositio de beata sanctarum animarum visione. Præsertim cùm ostensum iam sit, nec Augustini explicationem, nec recentiorum, cum ipsius textus verbis concinere; sicut nec Millenariorum figmentum. Nostra verò explicatio, (nisi valdè me fallit animus) & textui accidit aptissima; & rem continet, qua nulla alia optari posset suprà dicto mysterio draconis per mille annos alligati congruentior; vel quæ Scripturæ phrasim præsertim Apocalypseos, magis redoleat; vel quæ sacri huius ænigmatis elegantiam clariùs ob oculos proponat.

Quæ sit demum Autoris expositio de prima resurrectione, deq; regno per mille annos cum Christo.

Vt ergo meam tandem expositionem subijciam; existimo in hoc loco sermonem esse de resurrectione, eodem omnino sensu, quo cap. 11. 11. de duobus Christi testibus dictum est, *Post tres dies & dimidium spiritus vitæ à Deo intrauit in eos: & steterunt super pedes suos.* Et cap. 13. 3. vbi sermo est de Nerone, qui erat *vnum* (id est primum) *de capitibus bestiæ*, & Ioanni visum est *occisum in mortem: & plaga mortis eius curata est.* Legantur ea, quæ ad vtrumque locum adnotauimus. Sensus namque vtrobique est de resurrectione mystica; in primo scilicet de ea, per quam sanctitas & doctrina Euangelica reuixere, quando prorsus consumptæ videbantur, tunc enim in religione ac feruore eorum, qui ad fidem conuersi sunt, resurrexit gloria & splendor illorum, qui pro Christo fortiter occubuerant. Et similiter in Domitiani persequutione reuixit Nero, eiusque odium intestinum, quo Christianam religionem fuerat prosequutus. Expendimus autem eo loco huius locutionis elegantiam Apocalypseos allegoriâ valde dignam, eamque ex alijs Scripturæ locis esse desumptam, nempe ex Ezechielis 34. fine, Danielis 12. 2. Malachiæ 4. fine. Lucæ 1. 17. indicauimus etiam similes locutiones Poetis & sapientibus viris vsitatas: infrà verò subijcietur alius Isaiæ locus satis elegans, ad quem Ioannes in præsenti singillatim alludit.

Explicatur amplius prædicta de mille annis & regno interpretatio.

Considerandum ergo est, quo tempore crudeles Romani imperij persecutiones, & præsertim Diocletiani, in Ecclesiam exarserunt; innumerabilem Christianorum numerum pro Christi fide occisos fuisse: qui verò in latebras abditi & huc illuc fugitantes viui tandem euaserunt, eos suarum saltem fortunarum iacturam fecisse, seque in subterraneis specubus ac sepulcris sepeliisse. Quare Christiani tunc omnes possent quodammodo cum mortuis computari. Ceterùm illis accidit, quod frumenti grano: cuius ea est mira vis ac facultas, vt cùm mortuum sit & humatum; posteà tamen gloriose resurgat, & pro grano vno demortuo centum oriantur: in quorum singulis eleganter dicitur reuiuiscere primum illud granum, quod priùs fuerat emortuum. Hanc comparationem nobis veritas ipsa proponit Ioan. 12. 24. *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet; si autem mortuum fuerit, multum fructum affert.* Quibus in verbis licèt non expresserit Christus, ortum illius grani quod seminatum est, esse resurrectionem: Paulus tamen id clarè indicauit 1. ad Cor. 15. 36. & infrà. Si ergo verissimum est, totius Romæ atque adeò Imperij conuersionem ad Christi fidem & diuturnam pacem, qua fruitur Romana Ecclesia & huius pacis fructus: omnia hæc accepta referri debere secundùm Deum, constantiæ ac fortitudini Christianorum, qui in tyrannorum persecutionibus fuere pro Christo aut reuerà occisi; aut ita mortificati, vt inter mortuos iure numerarentur: concinnè quidem & eleganter dici possunt, qui in prioribus persequutionibus sanguinem pro Christo fudere, in credentium posteà multitudine reuixisse: sicuti demortuum granum in ceteris ex se subinde nascentibus reuiuiscit.

Cur primæ resurrectionis allegoria ad illud speciatim tempus referatur, quo Idololatria fuit ex orbe depulsa.

Et quanuis eodem ingruentis persecutionis tempore nonnulli Christi fidem amplecterentur maximâ cum Martyrum & Christianæ Religionis gloriâ: verùm cùm hi etiam illico ferè mortem subirent, & essent perpauci comparatione fructus vberrimi, qui deinceps fuerat metendus: idcirco resurrectionis allegoria in Apocalypsi speciatim ad illud tempus refertur, quo idololatria ex Romanis finibus fuit eiecta, & mundi Imperium Romanæ Ecclesiæ traditum: sicuti Daniel prædixerat cap. 7. 27. *Regnum autem & potestas & magnitudo regni, quæ est subter omne cælum, detur populo sanctorum Altissimi.* Tunc autem fuit prorsus expletum, eos, qui reuixerunt, resurrexisse; vt regnarent cum Christo mille illos annos, quibus in vinculis retinendus est draco. Etenim si verum est, Petrum & Paulum, ceterosque Christi Martyres strenuos, & Confessores inclytos, qui aut mortui aut mortificati fuerant, reuixisse in ea gloria & amplitudine, quam ipsorum meritis Christiana nunc obtinet Ecclesia, sicut verum est resurrexisse mortuos; ita etiam est verum, illos ad regnandum surrexisse. Nam si ipsi in suis hæredibus viuunt; illi profectò sunt, qui in Christianæ Ecclesiæ regno (quod ipsum est Christi Regnum) omnino imperant. Atque hac ratione redditur aliquo modo verum, quod Augustinus docet 20. de ciuitat. cap. 9. nempe *regnare mille annis cum Christo*, ab Apocalypsi attribui triumphanti Ecclesiæ ac militanti.

Exponuntur ea, quæ ad primæ huius resurrectionis allegoriam conducunt.

Porrò resurrectionis allegoria ad grani frumenti similitudinem, exigit primò, vt quod mortuum videbatur, in sui simili resurgat: secundò, vt quod nascitur, oriatur tanquam verus illius fructus, quod sepultum & putrefactum est: tertiò, vt cum gloria & vbertate nascatur. Quæ tres rationes cumulate complentur in mystica resurrectione eorum, qui pro Christo passi fuerant, quando vberrimus ipsorum constantiæ fructus perspectus fuit in publico Christianæ religionis vsu & in mille annorum pace & securitate. In mystica autem antiquorum Ecclesiæ persequutorum resurrectione, quæ sub Antichristi tempus futura est, deerit saltem secunda illa resurgendi ratio. Quòd enim tunc alij Ecclesiæ persequutores Neroni similes, aut etiam deteriores sint exituri; id quidem neutiquam nasciturum est tanquam fructus ex Neronis morte. Deinde aliud etiam discrimen nec paruum deprehenditur: nam gloria ac regnum, quibus Romana Ecclesia potita est, sunt vera, solida atque germana, ac proinde in summum totius mundi beneficium redundant; at gloria Ecclesiam persequentium non vera est & sincera, sed maximum potiùs opprobrium, eiusque regnum tyrannidem manifestè præ se fert. Ex quo deducitur, meritò Ioannem resurrectionis nomen absolutè ad probos, non ad improbos transtulisse; quamtumuis innuat non obscurè, improbos etiam suo modo resurrecturos; vt soluti Dæmonis tempore cum ipso regnent.

Cur mystica antiquorum Ecclesiæ persecutorũ resurrectioni non ita propriè allegoria resurrectionis aptetur.

Præter

A Præter hæc; si in resurrectionis allegoria ad generalem alluditur extremi iudicij resurrectionem, & comparatione illius hæc appellatur resurrectio prima: hoc etiam propiùs accedit prædicta Iustorum resurrectio ad illam propriam, quam speramus; quòd in mille annorum regno nonnihil imitatur resurrectionis postremæ æternitatem. At verò mystica persequutorum Christi resurrectio paucorum annorum spatio futura est. Apocalypsis enim asseuerat soluendum fore draconem *modico tempore*. Quare hac etiam ex parte à ratione resurrectionis deficit mystica improborum resurrectio. Similiter etiam discurri potest per ceteras gloriæ dotes, quæ sunt proprietates resurrectionis illius, quam & speramus, & prima Iustorum resurrectio adumbrat. Et quidem ex ea gloria, qua frumenti granum resurgit, philosophatur Paulus 1. ad Cor. 15. de gloriæ dotibus, quibus Sanctorum resurgentium corpora exornanda sunt. Vnde nos etiam similiter ratiocinari possumus in mystica resurrectione, de qua in præsenti sermo est.

Illud insuper hic expendendum est, nostrã declarationem prorsus aptari ad ea, quæ textus affirmat. Omnes enim, qui resurrexerunt eo tempore, quo draco fuit illigatus, cum Christo regnant mille ipsos annos, quos etiam Ecclesia Romana imperitat. Quando verò Romana Ecclesia sub mũdi finem rursus oppugnatur, & affligitur, ita vt publicum religionis exercitium omnino deficiat, & B fideles generatim pro Christo trucidentur: tunc verissimè etiam dicetur regnum, quo fruebatur Romana Ecclesia, eo tempore non ab illa obtinendum esse; nec cum ea tunc regnaturos eos, qui alligato dracone reuixerant in suis successoribus regnaturi. Iam quòd tunc verè dicatur Romana Ecclesia non regnatura; id ex sacrarum Literarum phrasi perspicuè colligitur. Nam ob Gentilitatis conuersionem Psal. 92. & in alijs sequentibus canitur, *Dominus regnauit*. Non igitur antea regnabat, quando idolorum impietas in vrbe caput extulerat. Quare idem similiter dicendum erit de Christo & Ecclesia, quando iterũ in terrarũ orbe idololatria & Antichristi tyrannis regnant. Quòd verò Romana Ecclesia, dum fruitur pace, verè regnare dicatur, id nemo prudens inficiabitur, nec id negat Ribera §. 28. & 29. dum ait, Ecclesiam non dici regnum cælorum, quòd ipsa regnet; sed quòd Deus in ea regnet.

Nostra declaratio quàm sit ipsi cõtextui cohærens.

In nostra item explicatione facilè apparet, cur non dictum sit, resurrexisse Martyres Christi; sed resurrexisse ipsorum animas. Nec enim est corporalis resurrectio, sed mystica & spiritalis. C Nam spiritus, religio, & sanctitas Martyrum Christi resurgit in eorum fide, qui ad Christum ipsum conuertuntur in Romanæ Ecclesiæ gloria & splendore.

Cur hic non dicantur resurrexisse Martyres Christi, sed ipsorum animæ?

Cernitur etiam, cur non solùm dictũ sit resurrexisse Christi Martyres, sed etiam Confessores & eos ipsos, qui persequutionem sustinuerunt, adhuc tamen in carne mortali degebant. Namque vt Gentilitatis conuersio, & publica Christianæ religionis professio fuit fructus ex effuso Martyrum sanguine decerptus: ita etiam idem extitit fructus ex Confessorum constantiã proueniens. Atque sicut in cælo iam beatam vitam agentes ingenti cumulati sunt lætitia propter Romæ & totius Imperii conuersionem: non secùs Sanctis in terra degentibus lætissimum ac iucundissimum fuit cernere Christi gloriæ propugnationem, & vberrimum suæ constantiæ fructum.

Cur non solùm Christi Martyres sed etiam Confessores resurrexisse dicantur?

Videre est etiam in nostra explicatione, cur Ioannes mysticam expresserit Martyrum & Confessorum Christi resurrectionem, eorum etiam, qui superstites adhuc erant: cùm verò ad mysticam persequutorum Ecclesiæ resurrectionem descendit, solùm faciat mortuorum mentionem? Ratio autem est; quia hostium Christi, qui iam è viuis excesserant, quando illigatus fuit dæmon, correptio sperari non poterat; quippe qui in inferorum regionibus inclusi erant, at eorum, qui viuebant adhuc, quantumuis improborum, correctio atque conuersio poterat sperari: qui si conuerterentur, odium in Christum, eiusque sectatores conceptum conuerterent in ipsius amorem & Christia- D næ Ecclesiæ ac religioni obedientiam. Vnde cùm postea solueretur dæmon, & persequutio aduersus Christi Ecclesiam recrudesceret; nihil erat, cur hi resurgere dicerentur inter Ecclesiæ persequutores. Nec enim aptè dicentur resurgere contra Christum, qui iam in ipsius amicitiam, imò verò in æternam gloriam sunt recepti.

Cur Ioannes diuerso loquatur modo de Sãctorum resurrectione mystica & de Ecclesiæ persequutorum resurrectione: & quæ sit diuersitatis ratio?

Nihil ergo est in nostra hac explicatione, quod vim vllam afferat contextui, vel in quo aptior desiderari possit explicatio. Nec verò inficiari potest quispiam, quin, si sensus à me his versibus assignatus pereleganti aliquã allegoriã exprimendus foret, ad hunc finem mirifica sint verba, quæ in hoc Apocalypseos loco continentur: & loquendi ratio sit pariter alijs Scripturæ locis congruens, & eiusdem Scripturæ dignitate satis digna. Iam, si attendamus ad sanctorum resurrectionis & regni mille annorum connexionem cum ligatione draconis, quæ antecesserat: quid aliud potuit magis aptum & idoneum afferri, quàm repræsentare totam Romanæ Ecclesiæ fælicitatem tanquam proprium Martyrum constantiæ & Christi Confessorum fructum, & simul indicare, in hac Christianæ Ecclesiæ gloria veram comprobari Sanctorum resurrectionem primam, vt cum Christo per mille annos regnent? Nihil profectò excogitari posset quod esset magis ad rem, aut quod maiorem E vim & energiam haberet. Quòd si hanc declarationem cum alijs huc vsque receptis conferamus: certè minimè erat ad rem in hoc loco tractatio de peccatorum remissione, quæ Martyrum animabus concessa erat; nec de gloria, qua fruuntur in cælo. Prætermitto nunc, non ita facilè aliquem in sacris Literis locum reperiri, in quo resurrectionis nomen tribuatur cælesti Sanctorum beatitudini. Prætereo, nomen illi ipsi gloriæ in Apocalypsi inditum non esse aliud, quàm candidarum stolarum cap. 6. 11. Sileo, hanc Beatorum gloriam non suum cepisse exordium ab eo tempore, quo ligatus fuit draco, nec mille annorum exitu terminandam. Omitto violentiam, quam expositio illa textui affert. Id vnum velim lector aduerteret; quorsum cohæreat cum ligatione diaboli (quæ ad militantis Ecclesiæ pacem haud dubiè refertur) agere de gloria sanctarũ animarũ, quæ multò antè ad cælum euolarant; deinde illius gloriæ statum mille annorum cancellis circunscribere; & post eosdem mille annos soluendũ esse satanam affirmare. Huius quidem loci difficultas, fateor, multos in huiusmodi tricas ac laqueos impegit. Spero tamen, deinceps minùs dubitatum iri de vera resurrectionis primæ & regni per mille annos duraturi interpretatione.

Quàm sit elegans mysticæ huius resurrectionis allegoria.

A

Ad Sanctorum etiam regnum spectare venerationem & adorationẽ, quæ ipsis defertur in terris.

Illud demum adiungo: ad Sanctorum etiam regnum pertinere, vti colantur in terris ac suspiciantur eâ ipsâ publicâ religionis Christianæ professione. Et quidem eos veneratur Ecclesia (quidquid obstrepant & obloquantur hæretici) delubris, votis, imaginibus, & honorificâ eorum tam in Missæ sacrificio, quàm in ceteris diuinis officiis commemoratione. Si autem desiderat quispiam, vt aliquis remissioni peccatorum locus in mea explicatione supersit, nec non sempiternæ gloriæ ac beatitudini, qua Sanctorum animæ fruuntur in cælo; hunc ipse locum, quem præbere possim, reperio, nempe quòd Gentilitatis conuersio, in qua Martyrum animæ reuixerunt, in se includat scelerum condonationem, quæ concessa est amplectentibus Christi fidem. Deinde, si Martyrum animæ resurrectio complectitur eam notionem, quam de glorioso suæ constantiæ fructu sunt assequuti; hoc ipso præstituitur, eas iam Dei conspectu potiri. Nam Dei visio est clarissimum quoddam speculum, in quo Sanctorum animæ perspicuè cernunt fælicitatem, quæ Romanæ Ecclesiæ in terris degenti inest, tanquam potissimum ipsorum Martyrum constantiæ & Christi Confessorum fructum. Hinc tamen nequaquam infertur, beatarum animarum gloriam esse finiendam, quando draco è vinculis ereptus fuerit, quod est, cùm consummati fuerint mille anni: sed ipsæ in sua illa æterna fælicitate aspiciunt, ipsarum regnum in terra interrumpi, quando soluatur draco, quemadmodum Dei etiam regnum in mundo tunc est intermittendum, in eo sensu, quo dicitur Deus ipse, licèt rex sit æternus, in mundo tamen regnare cœpisse, quando Româ expulsus fuit idolorum cultus; siue quando Gentium multitudo Christianæ fidei radios excepit. Hoc enim est, *Parata sedes tua ex tunc, à sæculo tu es.* quasi dicat, Quanuis Deus sit æternus, ipsius tamen regnum tunc quodammodo incepisse.

B

NOTATIO V.

De allusione ad locum Isaiæ in prima Sanctorum resurrectione.

IN quarta notatione aduertimus, alludi in ligatione draconis ad Isaiæ caput vigesimum quartum. Ostendimus etiam conuenientiam & concinnitatem tam capitis vigesimi tertij præcedentis, quàm subsequentium, id est, 25. & 26. & 27. cum eo ipso argumento. Cõsentit ergo cum illa notatione progressio eiusdem argumenti de Romæ conuersione, & expulsione idololatriæ; de quo agitur in illo capite vigesimo sexto, quo celebre Isaiæ canticum continetur. Vbi illustria quædam verba leguntur; ad quæ Ioannes per allusionem respicit in eo, quod tradit de Martyrum animarum resurrectione, & regno per mille annos duraturo, & de resurrectione etiam improborum post decursum illud mille annorum spatium. Isaiæ verba sunt capite vigesimo sexto numero decimo quarto, *Morientes non viuant, gigantes non resurgant: propterea visitasti, & contriuisti eos, & perdidisti omnem memoriam eorum.* Et infrà numero decimo nono, *Viuent mortui tui: interfecti mei resurgent; expergiscimini & laudate, qui habitatis in puluere; quia ros lucis ros tuus, & terram gigantum detrahes in ruinam.* In his verbis omnino existimo, Isaiæ sensum esse eundem, quem Apocalypseos verbis inesse diximus: nimirum Romanam Ecclesiam diuturnâ pace fruituram, quam nullo modo possit dæmon, dum vinculis per mille annos constringitur, impedire: & longam hanc pacem esse fructum ex Martyrum constantia ac fortitudine perceptum: quare ipsismet Martyribus non iniuria attribui Ecclesiæ regnum ac prosperitatem, ipsosque verè dici resurrecturos, quando idololatria ex Romano orbe expelleretur, & in terris longinqua sæcula ad Antichristi vsque persequutionem regnaturos.

Allusio ad Isaiæ locum.

Explicatur Isaiæ locus cap. 26. n. 14. & n. 19.

Isaias de quo tempore in prædicto loco loquatur.

Primùm ergo, quòd Isaias de eo loquatur tempore, quo idolorum cultus ab vrbe Roma fuit prorsus

C

exactus; patet ex verbis in eodem cantico antecedentibus *Vetus error abiit; quia incuruabit Dominus habitantes in excelso, ciuitatem sublimem humiliabit.* Quo de loco suprà iam diximus. Deinde verba illa, *Gigantes non resurgant,* ad longam Ecclesiæ pacem transferri debere; ex eo constat, quia præcedit numero tertio, *Domine seruabis pacem,* & rursus numero duodecimo *Domine dabis pacem nobis.* Et mox sequitur, *Morientes non viuant, gigantes non resurgant.* Vbi gigantes haud dubiè compellat eos tyrannos, qui horribili furore ac potentiâ fideles persequebantur. Quòd si Prophetæ mens solùm esset asserere, vti in inferis æterno supplicio suam tyrannidem ac rabiem aduersus Christi sectatores exercitam luerent; id quidem neutiquam consentaneum erit, aut necessariũ Ecclesiæ paci. Sermo igitur est, ne persequẽtium tyrannorum impietas ac violentia reuiuiscat.

Quos iam significet Isaias sub gigantium nomine.

D

Et quanuis loquendi modus & ipsum prophetæ desiderium postulare viderentur, ne gigantes mysticè ad vitam reuocarentur, ex ipso tamen contextu euidens est, non id sibi prophetam polliceri. Nam paulò infrà post longinquam Ecclesiæ pacem & mysticam iustorum resurrectionẽ mirificâ elegãtia celebratas, subiungit ipse Propheta, diuturnæ paci horribilem persequutionem successuram, quæ tamen modico temporis interuallo duret. ait enim numero vigesimo. *Vade populus meus intra cubicula tua, claude ostia tua super te; abscondere modicum ad momentum, donec pertranseat indignatio.* Quod meo iudicio indicat Antichristi persequutionem: hanc enim ait etiã Ioannes modico tempore duraturam. Atque adeò hac ipsa expectatione de persecutione paululum duratura, deque supplicio in Antichristum immittendo, claudit Isaias canticum dicens, *Ecce enim Dominus egredietur de loco suo, vt visitet iniquitatem habitatoris terræ contra eum, &c.*

Nomine indignationis apud Isaiã denotari Antichristi persecutionem.

Enim-

Enim verò breuem hanc procellam longa subsequitur tranquillitas, post mysticam gigantum terræ (id est Ecclesiæ persequutorum) euersionem: & tunc sacer vates decantat mysticam resurrectionem eorum, qui in Romani Imperij persequutionibus pro fidei confessione fortiter occubuerant: *Viuent* (ait) *mortui tui, interfecti mei resurgent: expergiscimini & laudate, qui habitatis in puluere; quia ros lucis ros tuus, & terram gigantum detrahes in ruinam.* Vbi Christiana Ecclesia videtur alloqui Christum, eidemque dicere; Tui Martyres, Domine, qui sunt interfecti mei, *viuent, atque resurgent.* Mox sermonem ad eos conuertit; *Expergiscimini & laudate qui habitatis in puluere.* Et rursus sermone ad Christum conuerso reddit suæ fiduciæ rationem; *quia ros lucis ros tuus, & terrã gigantum detrahes in ruinam.* Id est, quia tibi virtus & potentia est, vt vitam Martyribus restituas, & tyrannos eorum persequutores morti tradas. Porrò verba illa, *Quia ros lucis ros tuus,* miram continent elegantiam: in eis enim innuitur, Martyribus euenturum, quod triticeo accidit grano: de quo Christus dixit, Ioannis 12. 24. *Si autem mortuum fuerit, multum fructum affert.* Quasi diceret, vt magna cum gloria & multiplici incremento resurgat, priùs moriatur oportet: resurrectio verò cælesti ope, virtute & irrigatione fit. Ait ergo Ecclesia, semet non dubitare, quin Martyres, qui tanquam frumenti grana mortui erant, cum magna sint gloria & vberrimo fructu reuicturi. Nam ros opis & auxilij, quo Christus eos irrigat ac fæcundat, est ros lucis, id est, summoperè viuificans. Est enim Hebraica phrasis, vitæ tribuere lucis nomẽ quæ etiam loquutio Latinis est familiaris: hinc illa sunt, *prodire in lucem, lucis vsura frui,* & alia id genus. Sensus ergo est, rorem ac pluuiam Diuini auxilij, quo Christus rigat ac fouet frumenti grana, quæ in eius fide sunt terræ mandata, adeò esse efficacem, vt illa in lucem edere possit, & gloriosâ vitâ ac fæcunditate cumulare. Facit, quòd non semel in sacris Litteris fons vitæ cum luce vel lumine coniungitur, vt Psal. 35. n. 10. *Apud te est fons vitæ; & in lumine tuo videbimus lumen.*

De qua resurrectione hic verba faciat Isaias.

Quo sensu sit ab Isaia dictum, Ros lucis, ros tuus.

Lucis nomẽ tam Hebraica phrasi, quàm Latina tribui aliquando vitæ.

Obijciet tamen aliquis legitimum Isaiæ verborum sensum immeritò ad mysticam Martyrum resurrectionem ante diem iudicij futuram detorqueri. Nec enim minoris momenti est propriæ resurrectionis articulus, de quo communis interpretum consensus Isaiæ locum exponit. Et multò maioris ponderis est præcipua Christianæ fidei dogmata locis Scripturæ stabilire & roborare, quàm mysticos sensus consectari, quibus eneruari solent solida argumenta, quæ sensu literali innituntur. Ad hoc tamen Respondeo, imprimis vnum eundemque Scripturæ locum plures sensus posse admittere; atque adeò, qui affirmat vnũ, minimè negare alterũ. Sed præter hæc, in eo ipso sensu mystico, quem ipse Isaiæ verbis tribuo, supponitur propriæ resurrectionis veritas, quam Christiana fides nos docet. Nam mysticæ resurrectionis allegoria cõtinet comparationẽ à propria resurrectione petitam: atqui comparatio vtramque veritatẽ amplectitur, vt notationibus proœmialibus explicauimus. Dum ergo resurrectionis nomen imponitur fructui Ecclesiasticæ pacis, quem Deus ex Martyrum interitu legit; affirmatur, quod vniuersalis iudicij die in gloriosa Sanctorum resurrectione propriè complendum est, idem priùs mysticè in resurrectione mystica impleri. Quòd si hic est eorum Isaiæ verborum sensus; in eo certè asseueratur propria mortuorum resurrectio. Hoc in Apocalypsi manifestè constat in eo sensu, quem ipse primæ resurrectioni designo. Quis enim nesciat, in eo ipso primæ resurrectionis nomine respectum includi ad resurrectionem secundam, ac proinde, dum dicuntur reuixisse Martyres, quando idololatria Româ fuit expulsa, eo ipso affirmari propriam Sanctorum in extremo iudicio, resurrectionem? Nil ergo est, cur aliquis timeat, qui sensus huiusmodi mysticos sectatur, eum veritatibus fidei confirmandis solida auferre argumenta. Nam in hac mysticorum sensuum ratione includitur, quidquid desiderari potest ab ijs, qui se acerrimos literalium sensuum propugnatores profitentur; nimirum catholica veritas, ad quam allusio siue comparatio fit: sed cum magno fœnore, maximoque solatio, quod prophetiæ contextus, acoluthia & fæcunditas planè intelligantur.

Obiectio contra prædictam Isaiæ explicationem.

Responsio ad obiectionem.

Ex hactenus dictis referri potest, non esse imprudentiæ attribuendum (vt aliquis fortasse verebitur) si illum Danielis locum cap. 12. 2. *Et multi de iis, qui dormiunt in terræ puluere euigilabunt, alii in vitam æternam, & alii in opprobriũ vt videant semper,* explicandũ censeam de mystica resurrectione; & hunc esse genuinum illius loci sensum. Si enim qui mysticam resurrectionem affirmat, propriam pariter extremi Iudicii resurrectionem asseuerat: mea ergo expositio complectitur quidquid optabant ij, qui in Danielis verbis includi credebant illustrissimam generalis hominum resurrectionis confirmationem. Sed nonnulli minùs obseruantes, quid exigat ipse contextus, vehementer & parum fructuosè laborant, dum in ijs verbis, *Multi de his, qui dormiunt in terræ puluere euigilabunt,* contendunt vocem *multi* idem esse atque *omnes*: quod fortè violentum est. Quanuis enim nouum non sit, *multos* in aliquo Scripturæ loco pro *omnes* sumi; ceterùm *multi de iis, qui dormiunt,* contextus non patitur, idem esse atque *omnes qui dormiunt.* Nec verò id opus erat, vt credatur Daniel eo loco generalem omnium resurrectionem asserere. Nam si proprius & literalis sensus est affirmare sub Antiochi persequutione, & multò plenius sub ijs, quæ aduersus Christianam Ecclesiam excitandæ erant (& in Antiochi persequutione fuerunt figuratæ) multos fore mysticè resurrecturos per similitudinem quandam eorum, quæ in generali mortuorum resurrectione euentura sunt: si hic, inquam, verus est sensus; nihil opus erat phrasim illam vi pertrahere, vt *multi de dormientibus* perinde sit, atque *omnes dormientes*? Animaduersione autem dignum est discrimen, quod inter Danielis & Isaiæ loca versatur. Daniel enim in plurimorũ resurrectione aliorũ ad vitam, & aliorũ ad opprobrium sempiternũ, respexit summas Ecclesiasticæ persequutionis angustias. Nam in Mathathiæ zelo, verbi gratiâ, zelus Phinees instauratus fuit; & in Antiochi sæuitia antiquus Pharaonis furor & impietas reuixit; & sic de aliis. Quippe verissimè dicitur in media ipsa persequutione resurgere virtus ac zelus antiquorum in ijs, qui strenuos diuinæ gloriæ vindices & propugnatores sese exhibent. Et tunc quidem satis superque dicitur, si asserantur multi resurgere. Quin imò nimium esset, si iusti omnes dicerentur resurgere. Isaias verò & similiter Apocalypsis resurrectionem bonorum in illud tempus conijciunt, quo idololatria exterminata fuit: tunc autem maior apparet similitudo gloriosæ Sanctorum resurrectionis; iuxta ea, quæ superiùs dicta sunt. Tunc verò non vnus aut alter resurgunt sed generatim loquendo *animæ decollatorum & qui non adorauerunt Bestiam.* Atque ita etiam Isaias loquitur vniuersè, *interfecti mei resurgẽt.* Non ergo videntur Isaias & Daniel ad idem omnino tempus in prædictis locis aspexisse. Quanuis fortasse possit etiam explicari Daniel de vtroque tempore locutus & aduersitatis, & subsequentis prosperitatis, si consideretur in Mathathia reuixisse Phinees: & in fortitudine Iudæ & ipsius fratrum reuixisse fortitudinem Iosue, & insignium Iudicum atque ducum, qui olim in Dei populo viguerunt: & in nonnullis etiam Cain & Nembrot resurrexisse dicantur.

Danielis locus ex c. 12. 2. expenditur & explicatur.

Discrimen inter Isaiæ & Danielis loca adducta.

A

TEXTVS.

Verſ.6. Beatus & ſanctus qui habet partem in reſurrectione prima: in his ſecunda mors non habet poteſtatem, ſed erunt ſacerdotes Dei & Chriſti, & regnabunt cum illo mille annis.

B

COMMENTARIVS.

Quo ſenſu dicantur Beati & Sancti, qui habent partẽ in reſurrectione prima.

VERBA iſthæc videntur primo aſpectu faciliorem præ ſe ferre explicationem, ſi prima reſurrectio iuxta Auguſtini mentem de remiſſione peccatorum accipiatur; ſiue vt iuniores explicant, de viſione Dei; quàm iuxta noſtram explicationem. Etenim in Auguſtini ſententia concinunt hæc verba cum illis Ioannis capite vndecimo numero vigeſimo ſexto, *Omnis qui credit in me non morietur in æternum.* In recentiorum verò explicatione nihil certius, quàm eos, qui Dei viſione fruuntur, non iam amplius morituros. Sed vtramque harum expoſitionem vel illud argumentum refutat; quia licèt verum ſit, quod in eis aſſeritur, non tamen eſt ad rem, de qua agitur. Sermo enim eſt de Eccleſiæ pace, deque eorum fructu, qui belli tempore ſtrenui depugnarunt, vitamque ſuam pro Chriſti nomine profuderunt. Verus ergo ſenſus eſt huiuſmodi, qui, quòd acerrimè pugnauerint, partem habent in prima reſurrectione (iuxta ſenſum ſuprà à nobis explicatum) ij ſunt Beati & Sancti. Et quemadmodum in propria ad immortalem vitam reſurrectione, qui à mortuis excitatur, non iam moritur, ſed à ſecunda morte redditur omnino ſecurus: ita reſurrectionis myſticæ gloria & verum gaudium, quod inde ad Martyres Chriſti redundat, æterna ſunt. Hanc autem gloriam ac lætitiæ voluptatem ex eo percipiunt quòd in ſuis ſucceſſoribus ſint Dei & Chriſti ſacerdotes, & cum illo in terris mille annos ſuprà dictos regnent. C

Difficultas in noſtra expoſitione.

Dices, duas ſententiæ huius partes non aptè inter ſe conſentire: nam ſi myſtica reſurrectio ad regnum mille annis poſſidendum fit, (in quibus quantumuis magnus annorum numerus, finitus tamen deſignatur, ac demũ finiendus) eidem ergo myſticæ reſurrectioni aliquo modo ſecunda mors ſuccedit. Si enim frumenti granum, quod mortuum fuit, in fructu à ſe prodeunte reſurgit, ergo quando grana ipſa ex primo illo grano iam mortuo emoriantur, ſuo etiam modo primum granũ morietur. Simili quoque ratione, ſi myſtica reſurrectio & regnum eorum, qui ſua morte copioſum hunc fructum procrearunt, conſiſtit in publico Chriſtianæ religionis vſu, quo Roma ſecurè fruitur: ergo illi ipſi, qui ſuâ morte hunc fæliciſſimum produxere fructum, ſimiliter morientur, quando publica ipſa Chriſtianæ fidei profeſſio intercidat.

Diluitur propoſita difficultas.

Reſpondeo; gloriam, quæ triticeum granum manet, ex eo quòd mortuum reuixerit, nequaquam finiri, quando ſeminatur iterum, ac moritur. Fructus enim mortis in primo grano eſt, per ſuummet interitum propriam conſeruaſſe ſpeciem, & auxiſſe. Quare primum in ſecundi morte non moritur: ſed potiùs hæc ſecundi mors prouehit gloriam ex primi reſurrectione prouenientem; & quodammodo eam æternat. Et ſaltem in myſtici frumenti granis id certiſſimum eſt: nimirum interitum eorum, qui in Eccleſiæ perſecutione ſub liberato dracone excitandâ occidendi ſunt, hanc minimè eſſe mortem priorum granorum, quæ reſurrexerunt, quo tempore idololatria mundo deturbata eſt. Reſurrectio enim non corporea, ſed ſpiritalis extitit: reuixerunt enim decollatorum animæ, non corpora. Quamobrem, licèt poſtea mors in corpora fidelium ſæuiat; ſpiritum tamen & gloriam non ſolùm non ea ratione extinguet, ſed etiam magis illuſtrabit. Si autem in myſticæ reſurrectionis gloria comprehenditur etiam peculiare gaudium, quo Chriſti Martyrum animæ perfunduntur ex publico Chriſtianæ religionis exercitio, tanquam ex proprio ipſorum martyrii fructu: hæc ipſa voluptas nullo modo finienda, aut minuenda eſt ſub Antichriſti perſecutione. atque ita cohæret optime, vt vna ex parte myſtica reſurrectio fiat ad regnandum per mille annos: ex altera verò qui ita reſurrexerit, exemptus omnino ſit à quouis ſecundæ mortis genere. D E

Militantis Eccleſiæ felicitatem ad Sanctos etiam in cælo degentes pertinere.

Mirum præterea eſt, Eccleſiæ militantis fælicitatem adeò pertinere ad Sanctorum animas in cælo exiſtentes, vt quod propriè militantem attingit Eccleſiam, quo tempore publica religionis Chriſtianæ exercitatio viget, id ipſum Martyrum animabus in cælo degentibus tribuatur; in eodem ſenſu quo verè dicitur animas Martyrum tunc reſurgere, cùm erumpit fructus granorum, quæ fuerant terræ commiſſa.

Quando potiſſimùm Eccleſiæ ſit proprium hoc elogiũ, quo iuſti dicuntur ſacerdotes & cũ Chriſto mille annis regnaturi.

Porrò, *Eſſe ſacerdotes & cum Chriſto mille annos regnare,* idem eſt, atque eſſe regnum ſacerdotale. Quod elogium quanuis Eccleſiæ etiam tempore perſecutionis conueniat: frequentia tamen & celebritas Miſſarum & diuinorum officiorum, auctoritas item Imperij, qua in animarum ſalutem incumbitur; totum id illius eſt temporis proprium, quo & publica religionis exercitatio, & tranquillum Eccleſiæ Romanæ imperium vigent. Atque id innuitur verbis illis, *Erunt ſacerdotes Dei & Chriſti, & regnabunt cum illo mille annis.* In quibus verbis, animabus Martyrum refertur accepta omnis

gloria

A gloria & securitas Romanæ Ecclesiæ; sicuti mortuo frumenti grano eleganter tribuitur fructus ex eo oriens. Atque ita de singulis Martyrum animabus verè, sed mysticè dicitur, eos esse qui sacerdotale munus ac regale exercent, quo Romana Ecclesia à Deo imprimis condecoratur. Quod vt verum sit, non opus est fidelium singulos aut sacerdotes, aut Ecclesiæ principes esse.

Obseruanda insuper est proportio & conueniẽtia, quæ inter verba illa, *Beatus & sanctus*, atque illa, *sacerdotes & regnabunt*, reperitur. Nam vox *Sanctus* respondet voci *Sacerdotes*; & vox *Beatus*, respondet verbo *regnabunt*. Nam sanctitas proprium est sacerdotum ornamentum: beatitudo atque fælicitas dignitatis principalis propria. Et quidẽ de sacerdotali regno latè diximus c. 1. vbi vidimus quãuis allusio ad eos fiat, qui reges non erant, sed lectissima regni pars, nempe sacerdotes Ægyptij; ad eos tamen magna ex parte, tanquam ad regis familiares, regni ipsius administrationem pertinere. Demum sapienter adnotauit Augustinus, in his verbis, *Erunt sacerdotes Dei & Christi*, apertè denotari Christum quoque esse Deum: quando iidem ipsi, qui Dei Patris appellantur sacerdotes, Christi etiam sacerdotes nominantur.

Peculiaris hoc in loco elegantia obseruatur.

B

TEXTVS.

C *Vers.* 7. Et cùm consummati fuerint mille anni, soluetur satanas de carcere suo: & exibit, & seducet Gentes, quæ sunt super quatuor angulos terræ Gog & Magog, & congregabit eos in prælium: quorum numerus est, sicut arena maris.

COMMENTARIVS.

D HOc Gogi & Magogi bellum nonnulli ad Hæreticorum bellum applicant, quod ipsi Ecclesię inferunt; dum ab ea se remouent, & fideles in fraudem inducere contendunt. Cui expositioni valde fauet Hieronymus Ezechielis 38. vbi sic habet; *Gog interpretabimur Hæreticorum principes; & Magog, qui illorum suscepere doctrinam.* Eôdem spectat quod ibi sanctus Doctor addit: nimirum Iudaizantes quidem aliter interpretari; sed Ecclesiasticam explanationem esse, vt per Gog & Magog intelligatur omnis superbia & falsi nominis scientia, quæ contra veritatis notitiam sese extollit. Et ad finem eiusdem capitis subdit; illam esse viam regiam, à qua non sit declinandum ad dextram neque ad sinistram.

De Gogi & Magogi bello variæ Auctorum interpretationes.

1. Interpretatio de hæreticis.

Nihilominus tamen in Apocalypsi saltem non potest hic esse verus & germanus huius prophetiæ sensus. Nam draconis liberatio, & Gogi atque Magogi bellum subsequuntur mille pacis annos. Constat autem Ecclesiam non minùs fuisse hæresibus infestatã tempore pacis, quàm in ipso bello & antiquis Romanorum persequutionibus. Quin imò antequàm pacis tempus ducentos omnino annos numeraret, hęreticorum perturbatio & tumultus fuit maximus, totque eorum fraudibus fuit appetita, vt verè dici potuerint Arriani fidelibus esse plures. Quòd si oculos ad nostri temporis hęreticos conuertamus, quos aliqui tanquam Antichristi præcursores contemplantur; non video, cur suspicandum nobis sit in Apocalypsi horum potiùs, quàm Arianorum, Pelagianorum, Nouatianorum, & Donatistarum factam esse mentionem. Cur verò ad hæreses non descendat Apocalypsis; diximus notationibus procœmialibus.

Refutatur prædicta interpretatio.

E Aliorum opinio est Gogi & Magogi vaticinio prædici Maurorum & Turcarum bellum aduersus Christianam Ecclesiam susceptum. Et quidem quod ad Turcas attinet, suprà notatione 2. diximus eam esse opinionem Fratris Ferdinãdi del Castillo, secunda parte historiæ sui Ordinis cap. 1. idemque ipsum antè cõiectauerant Ioannes Annius & Hentenius (quam explicationem tribuit Hebræis Genebrardus Psal. 52. versu 2.) quorum fundamentum præter mille annorum computationem, illud est; quia Iosephus lib. 1. Antiquit cap. 7. affirmat, qui in sacris Literis appellantur Gog & Magog, esse Scythas: quod etiam sequitur Theodoretus Ezechielis 38. nec non Ribera, Viegas, & alij in præsenti. Quòd autem Turcæ sint ex Scythis oriundi, id in eorum historiis constat. Alij verò huiusmodi prophetiam non ad Turcas coarctant, sed generatim applicant ad bellum, quod Ecclesiæ inferunt Mahometi sectatores. Iam, si Mahometi ipsius atque Maurorum principium extitit in Arabia; fortassis huc spectat id, quod dicitur lib. 3. Sibyllinorum oraculorum; & affert Ribera §. 69. *Væ tibi regio Gog & Magog, quæ medium es Aethiopum fluuiorum.* Vbi fortè maris brachia nomine fluuiorum appellantur. Arabia enim inter Persicum & Arabicum maris sinum sita est.

2 Interpretatio de Maurorum & Turcarũ bello contra Christianã Ecclesiam.

A

Impugnatur 2. explicatio.

Hæc tamen consideratio de Gogi & Magogi bello ad Mauros & Turcas applicato inanis est, vt expendimus notatione 3. Nec in ea verum comprobatur, hoc esse bellum breue post longam pacem. Nec verò propriè est bellum de religione generatim loquendo, sed de imperio. Quod verò somniarunt aliqui non alium peculiarem fore Antichristum, sed horribilem solùm persequutionem in Christi Ecclesiam, eiusque filios à Mauris & Turcis sub mundi finem excitandam: id à doctis Theologis, & præcipuè à nostro Pererio validissimè impugnatur. Hîc verò omitto (quia pudet iterum referre) fuisse qui opinati sint, tunc solutum draconem, cùm Ioannes vigesimus secundus in Cathedra Petri sedit. Neque verò crediderim, delirium illud eò peruenisse, vt sibi aliquis persuaderet tunc adimpletam fuisse hanc prophetiam de bello Gogi & Magogi. Quis enim hoc non rideat? Quare quod aliquis ausus est dicere, nempe eo tempore solutum fuisse draconem, hyperbolicam offensi animi loquutionem redolet. Qua simili phrasi, facilè iratæ mulieres leuibus de causis dicere solent, euasisse diabolum ex abysso.

Alii obiter referuntur ac reiiciuntur explanationes.

Præterea notatione 2. & 3. in nona opinione (quam satis iam impugnauimus) ostendimus aliquos extitisse auctores, qui crediderint bellum hoc Gogi & Magogi non esse illud famosi Antichristi, qui Enochum & Eliam interfecturus est: sed post Antichristum sequi ligationem draconis: quo post mille annos soluto, bellum Gogi & Magogi exarsurum.

B

Vera Auctoris expositio de Gogi & Magogi bello ad Antichristi tempus relato.

Ceterùm his & alijs explicationibus reiectis, illa pro comperta habenda est, draconis solutionē & Gogi atque Magogi bellum ad Antichristi tempus esse referendum: tunc enim præsertim dici dæmonem Gentes seducturum. Quanuis enim antea homines varijs modis seduxerit: non tamen illi permissa est potestas, vt post inclusionem in abyssi carcere posset tantopere in Ecclesiam Catholicam, ac præsertim in Romanam, sæuire; vt publicum veræ religionis vsum de medio tolleret, & Christianos ipsos per tyrannos & Christiani nominis hostes generatim propter Christi ipsius religionē insectaretur. At sub Antichristi tempus, nouissimo imminente iudicio, fidelium persequutio immanissima & generalis erit: atque vt omnium postrema, sic etiam grauissima omniū, quotquot Ecclesia vnquam perpessa est. Ita Augustinus lib. 20. de ciuitate cap. 11. & communis Ecclesiæ consensio, ac ferè omnium libri huius interpretum. Et verò in nostra acoluthia hoc non solùm ea caret difficultate, quæ occurrit in opinione eorum, qui maris Bestiam esse etiam Antichristum arbitrantur: sed perspicuum potiùs apparet, necessarium esse, vt per hoc Gogi & Magogi bellum Antichristi persequutio figuretur. Etenim post persecutiones à marina Bestia, id est, à Romano Imperio Ethnico in Christianam Ecclesiam suscitatas; post Ecclesiæ ipsius triumphum de ipsis persecutionibus actum; post idololatriam ex vrbe atque adeo ex toto Imperio deturbatam, mille anni religati dæmonis nihil aliud indicant, quàm securitatem, ocium ac tranquillitatem, quæ Romanam tenuit Ecclesiam in publica religionis Christianæ professione. Cùm autem huiusmodi pacem consequutura sit Antichristi persequutio, cumque Apocalypsis inter pacem illam & vltimum generalis iudicij diem nullam aliam interponat Ecclesiæ persequutionem, nisi Gogi & Magogi bellum: euidenter infertur, eam esse persequutionem Antichristi.

Confirmatur nostra interpretatio serie & cōsecutione ipsius contextus.

C

Ex eodem connexionis & acoluthiæ capite deducitur aliorum sententiæ refutatio.

Quod non adeò certum atque euidens est in beati Augustini & aliorum sententia, qui draconis religationem referunt ad Christi passionis tempus. Nam post ligationem eiusmodi acerrimè fuit Ecclesia exagitata & afflicta Ethnicorum Imperatorum Ecclesiam persequentium tempore. Quare cùm draconis solutio de grauissima aliqua persequutione explicanda sit: videbatur omnino asserendum, draconem, postquàm in abysso fuit vinculis constrictus, non semel iam fuisse solutum. Et quanuis à Christi passione ad illas vsque persequutiones mille annorum tempus non intercesserit; adhuc tamen non parum obscuritatis habebat, cur solutio isthæc & Gogi atque Magogi bellū vnam Antichristi persecutionem designent, si post alligationem futuræ erant multæ, eæque grauissimæ persequutiones. Res sane in illa religationis expositione erat perobscura: nec alius apparere exitus videbatur, quàm vt diceretur, Antichristi persequutio tantò Diocletiani persequutione sæuior & immanior futura; vt comparatione illius dæmon Diocletiani tempore constrictus fuisse dicatur. Quod tamen violentum est. Nam licèt multò crudelior sit futura extrema illa persequutio: si tamen dæmonis alligatio indicat, illi nequaquam permitti, vt Ecclesiæ securitatem, & sui matrimonij fælicitatem interturbet: non video, quo pacto tunc fuisse alligatus dicatur, quantunuis sub Antichristo maior illi potestas permittenda sit.

D

Filum consecutionis & contextus facilè in nostra expositione ducitur.

In nostra tamen explicationis serie res est plana & expedita: fatemur enim, dæmonem sub Romani Imperij ethnici persecutionibus solutum extitisse: asserimus tamen, eius religationem accidisse, postquàm idololatria ab vrbe, Imperioque Romano eiecta est: adhæc, per mille annos dæmonis illigati totum significari tempus, quo deinceps Ecclesia potita est, & potietur communi Christianæ religionis exercitio; quod ad Antichristi vsque persequutionem durabit. Tunc enim non dubito, quin in ipsa etiam vrbe Roma auferendum sit iuge sacrificium, & quidquid ad publicum Christianæ religionis vsum pertinet.

Virūm Antichristus sit Romæ publicam Christianæ religionis professionē interdicturus.

Scio extitisse nonneminem, qui existimarit, Antichristi etiam persecutionis tempore, licet bellum præsertim aduersus Romam gerendum sit; non tamen eò peruenturum, vt re ipsâ Antichristus publicum religionis vsum ab ea auferat: id quod in aliqua prophetia esse Romæ promissum autumat. Sed hoc mihi nulla ratione probatur, quæ enim in Apocalypsi est propriè vxor Agni, & ceterarum Ecclesiarum regina, non est alia, quàm Romana Ecclesia. Draconis autem religatio speciatim refertur ad huius sponsæ fælicitatem & securitatem, qua multis sæculis per publicam religionis professionem fruetur: hæc enim est fælicitas ipsius nuptiarum cum Agno. Si autem satis esset impunitas draconi permissa, vt in reliquis Ecclesijs auferat receptam publicæ Christianæ fidei consuetudinē, & eas ferè solo adæquet: id quidem in Ecclesijs compluribus magno cum Christianorum luctu draco iam præstitit. Quare, cùm alligatio nihilominus duret adhuc, sitque ad Antichristi tempus duratura, argumento est satis firmo, draconis solutionem eò potissimum referri, vt publicum religionis vsum non aliis solùm Ecclesijs, sed Romanæ etiam re ipsâ interdicat.

E

Pars affirmatiua statuitur atq. probatur.

Nec

A Nec tamen propterea aduersus eam præualebit, sicuti nec Diocletiani tempore præualuit. Porrò ex communi totius Ecclesiæ consensu de futura Antichristi persecutionis immanitate atque horrore perspicuè colligitur, nihilo eum minus vis atque potentiæ aduersus Romanam Ecclesiam habiturum, quàm Imperatores quondam idololatræ habuerunt: quorum tamen tempore Romana Ecclesia publicè professione religionis Christianæ potita non est. Et certè tanti Romam à Deo fieri, vt soluti dæmonis permissio singillatim referatur ad vltimam & sæuissimam ipsius persequutionem, id quidem multò Romæ ipsi gloriosius est, quàm si ab amplissima illa potestate Antichristo facta exciperetur. Præsertim quia Romana Ecclesia victoriam de Antichristo reportatura est, vt infra videbimus. Honorificentius autem est, post maximam oppressionem, illam victricem ac superiorem euadere (sicuti Diocletiani tempore accidit) quàm si aduersus eum præualeret, qui illam non potuit opprimere.

Allusio in hoc Gogi & Magogi bello ad Ezechielis c. 38. & 39.

Vidimus iam, quis sit Apocalypseos scopus in hoc versu, vbi diaboli solutionem & Gogi & Magogi bellum prædicit. Reliquum ergo est, vt ad belli huius figuram singulatim descendamus. Il-
B lud autem imprimis statuamus oportet, Gogi & Magi bellum, eiusque exitum plenè & integrè ab Ezechiele describi cap. 38. & 39. Dubium verò non est, Ioannem in hoc loco alludere ad eam Ezechielis prophetiam: & mihi etiam fit certum, cùm Apocalypsis ad alicuius Prophetæ locum respicit, eum in eodem sensu accipere, quem Propheta ille directè intendit. Itaque ex Apocalypseos sensu in ea allusione, quam ad aliquos Prophetarum locos facit, solet iure optimo colligi, eundem fuisse sensum ab ipsis Prophetis præcipuè intentum. Atque hoc pacto ex Apocalypseos intelligentia plurimum oboritur lucis ad Prophetarum, Psalmorum, & Cantici Canticorum notionem. Verùm in allusione hac ad Gogi & Magogi bellum nihilominus mihi persuadeo, peculiarem fuisse elegantiam & concinnitatem, vt Ioannes belli huius figuram iuxta nouum alium sensum, nec ab Ezechiele intentum acciperet: & tamen (quod valde mirum est) ex Apocalypsi ipsa manifestò eliceretur, quem sensum Ezechiel potissimum insinuaret.

Ioannem in hoc loco ad Ezechielis quidem Gogum & Magogum respexisse, diuerso tamē sensu, probatur.

Ad cuius rei explicationem aduerto, Riberæ §. 58. inde probari prophetiam Gogi & Magogi apud Ioannem & Ezechielem esse eandem. Quia sicut Ioannes ait, *Venite & congregamini ad cœnam magnam Dei, vt manducetis carnes regum,* &c. ita etiam Ezechiel, *Dic omni volucri cæli, Conuenite, properate,* &c. Hæc est Riberæ mens. sed illud ex hoc argumento deberet inferre, conuiuium illud auibus in bel-
C lo Gogi & Magogi apparatum, Ezechielis 39. 17. esse omnino idem cum illo, quod Apocalypseos auibus cap. 9. 17. extruitur. Ex quo etiam deducitur, eandem esse belli huius significationem in Ezechiele, atque illius, quod Apocalypsis capite decimo nono describitur. Sed ex hoc ipso colligitur meo iudicio non obscurè, Gogi & Magogi bellum in Apocalypsi non esse idem, de quo loquitur Ezechiel cap. 38. & 39. Etenim si bellum Gogi & Magogi eodem sensu apud Ezechielem accipitur, atque bellum Apocalypsis 19. descriptum: cum hoc minimè consentit, vt in Apocalypsi sit eadem significatio belli huius, quod capite vigesimo recensetur. Manifestum namque est ex libri huius serie & acoluthia, post bellum capitis 19. sequi ligationem draconis mille annorum interuallo: quibus elapsis draco soluitur, & Gogum & Magogum in prælium cogit. Quamobrem fieri non potest, vt in Apocalypsi sit idem bellum, quod capite 19. & quod capite 20. narratur. Constat enim inter vtrumque mille omnino annos alligati draconis intercedere. Verùm cùm sibi Ribera persuadeat, in Apocalypsi nullam prophetiæ acoluthiam & continuationem seruari: dissentaneum non iudicat, vt bellum capite 19. commemoratum sit prorsus idem, quod cap. 20. refertur. Hoc tamen legenti contextum facilè constabit, esse valde violentum. Etenim exitus belli capitis 19. is fuit, vt in ignitum stagnum Bestia & pseudopropheta detruderentur, & eorum exercitus gladio Dei verbi occide-
D rentur, nec non ligaretur draco per annos mille. at bellum cap. 20. descriptum terminatur igni cælitus demisso in exercitum Gogi & Magogi, atque draconis detrusione in illud ipsum stagnum ignis, vbi Bestia & pseudopropheta cruciabantur. Quid ergo violentius, quàm ex vtroque bello vnum, idemque conflare?

Gogi & Magogi bellum in Apocalypsi esse diuersū ab eo, cuius meminit Ezechiel.

De quo Gogi & Magogi bello loquatur Ezechiel.

Vt ergo quid sentiam, exponam; Apocalypsis capite 19. nos docuit verum sensum eorum, quæ de Gogi & Magogi bello Ezechiel tradidit, ad Romani Imperii bellum contra Ecclesiam gestum pertinere. Huius enim belli finis fuit cædes mystica, quæ capite 19. Apocalypseos describitur ad quam cæli aues inuitatæ sunt. Ex eo autem, quod Apocalypsis ibi auium conuiuium inserat, nobis indicat, hunc eundem fuisse auium conuiuii sensum apud Ezechielem. Quare Eusebius libro 9. demonstrationis Euangelicæ capite tertio Hebræos vrget, inde probans aduenisse Messiam, quòd Gogi regnum in ipsius Christi (de quo Prophetæ loquuntur) aduentu augendum adumbret procul dubio ethnicorum Romanorum Imperium; quod sub Iesu Christi aduentum ad supremum conscendit dignitatis ac potentiæ fastigium: & paulò pòst crudeliter oppugnauit Ecclesiam, atque ab ea fuit superatum, sicuti Ezechiel prædixerat. Atque hoc profectò est argumentum duplicis illius ca-
E pitis apud Ezechielem, vt in eius commentario videbimus libro nono. Nec obstat, vt quemadmodum Psal. 28. celebrantur Ecclesiæ victoriæ de Gentilitate reportandæ per comparationem ad Dauidis victorias ex vicinis nationibus comparatas, ita etiam Ezechielis 38. & 39. in sensu proximo agi de Antiochi bello aduersus Dei populum suscipiendo, deque gloriosa victoria, quam Dei populus de rege ipso fuerat adepturus. Quamuis enim hic sit proximus sensus, vt & Theodoretus videtur supponere, & egregiè probat Pererius tomo secundo in Genes. libro decimo quinto, §. 12. 13. 16. 17. 18. & 21. verùm præcipuus huius prophetiæ sensus planè respicit Romani Imperii in Antiocho figurati bellum Christianæ Ecclesiæ instigendum, nec non Ecclesiæ victoriam de ipso Imperio obtinendam. Sed de his suo loco latius.

Ostenditur discrimen inter prædictum Gogi & Magogi bellū, de quo Ezechiel, & inter hoc, de quo Ioannes loquitur.

Ceterùm bellum Gogi & Magogi Apocalyps. cap. 20. relatum non eandem habere significationem, quam habet Ezechielis 38. & 39. (præter prædictam rationem ex Apocalypseos acoluthia desumptam) probatur insuper efficaciter ex longè diuerso fine, quem in Apocalypsi habet hoc Gogi & Magogi bellum ab eo, qui scribitur in eo bello Ezechielis capite trigesimo octauo. Etenim

Ex vario vtriusque belli exitu probatur diuersum esse bellum de quo Ezechiel, ab eo, de quo Ioannes hic agit.

apud Ezechielem, belli illius exitus is fuit, qui in eo capite 38.num.22.exprimitur, *Iudicabo eum peste & sanguine & imbre vehementi & lapidibus immensis, ignem & sulphur pluam super eum, & super exercitum eius.* Ad hæc, ex hastis, arcubus, & sagittis congeritur lignorum strues ad septem annos: agitur etiam de mortuorum ossibus humandis, deque septimestri spatio, quod præterire debeat, antequàm pollinctoribus sepeliendi potestas fiat. Atque hæc quidem omnia eleganter significant, quod in Gentilitatis conuersione accidit (vt suo loco disputabimus:) quæ tamen minimè sunt apta ad victoriã significandam, quæ de Antichristo reportabitur: quam sic describit Apocalypsis capite 20.num.9. *Et descendit ignis de cælo, & deuorauit eos.* Quæ loca si inter se conferantur, manifestè constabit, in Apocalypsi consultò expressum fuisse discrimen inter belli finem Gogi & Magogi, quod ibi describitur, & inter finem illius, quod Ezechiel cap.38. narrat. Præterquam quòd, si Apocalypsis expresserat, illud ipsum bellum ab Ezechiele scriptum ante mille annos fuisse gestum, vt suprà vidimus; nequaquam sibi constaret, si ipsius belli euentum post mille annos accidisse diceret. A

Quomodo cum exacta Apocal. in allusionib. cõsuetudine stare possit, vt hic & illud Ezechielis bellum respiciatur, & tamen de alio diuerso sit sermo.

Videamus tamen, quînam cum exacta Apocalypseos consuetudine & allusione stare possit, vt in hoc loco & ipsum bellum Ezechielis 38. scriptum respiciat; & tamen in eo velit nouum aliud bellũ ab eo diuersum adumbrari. Verùm enimuerò, si contextus ipse seriò expendatur, non solùm id ab Apocalypseos consuetudine & exacta alludendi ratione non descîscit, imò potiùs Apocalypseos elegantia atque exactio poscebat, vti belli huius diuersa significatio esset. Dictum enim priùs fuerat, transactis mille annis resurrecturos mysticè Ecclesiæ hostes: is enim est sensus eorũ verborum, *Ceteri mortuorum non vixerunt, donec consummentur mille anni*, vt in eorum explicatione iam vidimus. Si ergo sensus est, post mille annos reuicturos mysticè antiquos Romanos idolorum cultores, qui exagitabant Ecclesiam: si descripserat Ezechiel Romanorum ethnicorum persequutionem sub Gogi & Magogi figura: si ipsa Apocalypsis cap.19. indicauerat, illud Ezechielis vaticinium in Romani Imperii bello contra Ecclesiam gesto complendum fore: vt ergo consequenter loqueretur, congruenter asseruit, vt primùm solueretur draco, bellum Gogi & Magogi reuicturum. Euidens autem est, resurrectionem mysticam belli à Romanis ethnicis quondam illati, neutiquam esse veterem illam persecutionem, sed nouam aliam, in qua antiquum bellum mysticè renouetur. Vnde, si in hoc loco prædicit Apocalypsis mysticam belli Gogi & Magogi resurrectionem, eo ipso affirmat se non agere de Gogi & Magogi bello secundùm eum sensum, quo illud describit Ezechiel, sed quatenus est quædam mystica pristini illius belli ab Ezechiele scripti resurrectio: id est, quatenus Antichristi persecutionem complectitur; in qua Diocletianus, Nero, aliique Romani Imperatores Ecclesiam persequentes elegantissimè dicuntur reuiuiscere. Qui autem contendat, cùm Ioannes ait antiquum Gogi & Magogi bellum suscitandum, directè eum agere de illo ipso bello, ac de eodem omnino sermonem in ipso contextu instituí, næ ille haud aliud conabitur, quàm si vellet, cùm dicitur, Antichristi tempore mysticè reuicturus Nero, non quidem tunc de nouo alio bello verba fieri; sed de eodem prorsus ipso, quod Nero commouit: atque adeò bellum hoc subsequi post mille annos ab alligato dæmone. B C

Gogi & Magogi nomen ab Ezechiele Romanis ethnicis, à Ioanne verò Antichristi militibus attribui.

Constat igitur, si Ezechielis 38.& 39. Romanis ethnicis tribuitur Gogi & Magogi nomen; iure optimo militibus Antichristi hoc ipsum nomen ab Apocalypsi imponi. Quare quod aliàs diximus, cùm Apocalypsis aliquem cuiusuis Prophetæ locum respicit, eandem Prophetæ illius mentem & significationẽ sibi adsciscere, hoc in loco patitur exceptionem: siquidem sub Gogi & Magogi nomine tractatur non de illo ipsomet bello, sed de mystica ipsius resurrectione.

NOTATIO VI.

In qua refutatur noua Gogi & Magogi explicatio à Caluinistis conficta.

Caluinistarum insania per occasionem belli à Gogo & Magogo gesto confutatur.

IN variis belli huius interpretationibus, quas versu septimo proposui, nouam aliam à Caluinistis excogitatam de industria prætermisi: vt Catholicorum opiniones ab hæreticorum fæce & contagione secernerem. Nec tamen nouum hoc Caluinistarum figmentum integrè possum referre; non enim hæreticorum libri (& quidem satis meritò) in Hispaniam perferuntur. Quare id solùm ex noua hac explicatione excepi, quod potui colligere ex commentario, siue commentatione cuiusdam Caluinistæ, quam in quodam alio libro citatam memini me videre super hoc ipso Apocalypseos loco, vbi de Gogo & Magogo sermo est. Et quamuis ab eo auctore, cui commentatio isthæc adscribitur, verè fuisse conscriptum minimè credam, sed ab alio, qui ei fortassis voluit palpum obtrudere: quicunque tamen eam sibi explicationem arroget, licet atque adeò incumbit Catholico scriptori, quidquid contra Romanam Ecclesiam procacibus scriptis euomitur, omni virium contentione refutare. Quòd si impugnatio foret eiusmodi, vt de expositionis illius commento & falsitate constaret; experimento iam deprehendimus, quo pacto se ipse purget, cui hoc tribuitur commentarium; & qua ratione satisfaciat ijs, quæ ex epistolis ipsius chirographo ac sigillo signatis ipsi obiiciebantur: suum enim à secretis ministrum eò adegit, vt fateretur, se absque illius iussu has epistolas conscripsisse, atque adeò subreptitias esse. Sed siue ipse, siue quiuis alius scripserit, facile est diuinare, quid in Caluinistæ commentario ad hosce Apocalypseos versus contineatur: aliquid scilicet, quod contra Romanam Ecclesiam, summumque ipsius caput ac Pontificem planè militet. Huc omnia hæreticorum iacula diriguntur, atque hac ratione Principibus viris hæreseos labe infectis ipsorum ministri blandiuntur. Et quidem qua D

impu-

Caluinistarum error in belli Gogi & Magogi expositione.

impudentia Romanis Pontificibus applicant hæretici maris Bestiam capitis decimi tertii, eadem etiam bellum hoc Gogi & Magogi ad bellum Ecclesiæ Romanæ aduersus Caluinistas susceptum detorquent. Nec Gogum & Magogum alios esse asserunt, quàm Papas & Papistas. Atque huc fortassis accommodabunt, quod Eusebius libro nono demonstrationis Euangelicæ capite tertio ait, Gogos scilicet & Magogos esse Romanos. His addet, si Apocalypsis indicat, Romanorum veterum ethnicorum persequutionem primitiuæ Ecclesiæ illatam mysticè fore instaurandam; hoc impleri iam in sacrarum imaginum adoratione, quam Romana Ecclesia cōplectitur: atque hanc esse idololatriæ veteris instaurationem. Hoc ipse suspicor esse illius commentationis argumentum. Similia enim sæpe effutiunt Caluinistæ: & vndique arripiunt ansam Romanos Pontifices carpendi. Et præsertim visum est eis in obscuritate Apocalypseos, ipsiusque figurarum varietate non esse difficile, abuti sacrorum verborum textu ad maledicendum absque metu responsionis, quæ alium esse Apocalypsis sensum euidenter ostendat.

Quod attinet ad Caluini dogmatum impugnationem, eam in hoc libro ex professo assumi non est necesse, nec Romana Ecclesia indiget meo hoc hæreticos refutandi labore. Alii ex nostra Societate sunt nec pauci, nec ignobiles: qui magno cum hæreticorum furore pariter ac dolore hanc scribendi rationem adeò grauiter, copiosè & luculenter susceperunt; vt omnibus euidenter probarint, Caluini sectam dæmonis ipsius instinctu fuisse confictam, vt miseri homines sese laxis habenis in effrænatas atque intemperantes voluptates darent. Atque hoc prætereà à nostris satis probatum est, verissimam regulam obseruandam ab eo, qui errare nolit, esse, NIHIL IN DOCTRINA FIDEI NOVARE: & luce meridiana clarius esse ab Ecclesia Romana nihil vnquam in doctrina fuisse nouatum; & ab ea licentia semper abstinuisse, qua quotidie vtuntur qui non tam accipiunt, quàm fingunt fidem & religionem. Illud mei muneris est, qui Apocalypseos interpretem ago, vt ostendam, hoc sacrum Apocalypseos ænigma ad Caluinistarum figmenta neutiquam applicari posse. Licet autem auctor ille inaniter glorietur, in hisce ænigmatis suorum dogmatum confirmationem occultam delitescere: sed quia ex integra duorum & viginti capitum serie sex solùm versiculos sibi vendicat, quos inani suspicioni accommodet; facilè cernitur, an ipse ad suum institutum totam Apocalypseos continuationem ac filum aptè applicare potuerit. Iam si præter sex illos versus, nihil aliud ad suam opinionem potuit detorquere: quid aliud magis ridiculum ac nugatorium, quàm suæ insaniæ confirmationem reputare, quòd sex Apocalypseos versus ad eam vtcumq. accommodet? Etenim si illum cum risu exploderemus, qui in Ouidij Metamorphoseon libris contenderet, Poëtam aut peculiarem aliquam historiam, aut mendacium nunc denuo confictum significare voluisse, quia sex aut septem Ouidij carmina ad illud possunt aptari, quantò irrisione dignius est, quòd sibi aliquis videatur sex Apocalypseos versiculos ad Caluini somnia applicare; ideo aptam sibi materiam oblatam credi, vt librum aduersus Romanam Ecclesiam conficiat, & versus illos in Papam atque Papistas explicari posse glorietur?

Sectarii hæretici suapte sponte ad nouandã religionem procliues.

Quàm sit irritus & inanis Caluinistarum in hac expositione conatus, ostenditur.

Ex totius Apocal. serie ac filo, quod hæretici ducere nequaquam possiant, ipsorum falsitas & error exploditur.

Si opinantur hæretici eum esse sincerum & germanum Apocalypseos sensum: ostendant oportet; quo pacto cetera, quæ Ioannes refert, cum sua illa sex versuum applicatione consentiant. Etenim illud eis imprimis oppono, ad meam de sex hisce versibus explicationem, & de ceteris omnibus, quæ ab Apocalypseos exordio ad exitum vsque pro Romanæ Ecclesiæ auctoritate interpretor, me potissimùm niti in apta totius libri applicatione & ænigmatis acoluthia. Atque illud maximè velim aduertant, hæc omnia à me applicari ad eam doctrinam, quam nō ipse ex meo cerebro fingam; sed Romana Ecclesia vt firmissimam ac solidissimam amplectatur. Si autem hæretici ipsi inficiari non possunt, quin mea

A

applicatio totius libri contextui congruens sit; profectò diuersum longè est argumentum, quod integra totius ænigmatis applicatione fulcitur, ab eo quod ex sex versuum applicatione desumitur.

Si verò respōdeant, Caluinistas etiam extitisse aliquos, qui commentaria in totam Apocalypsin ediderint: eorum quemlibet (modò mediocri saltem polleat ingenio) iudicem assumere auderem, quænam sit ex suis ac meâ aptior & cohærentior totius Apocalypseos applicatio? Quapropter si iuxta meā interpretationem nullus potuit literis mādari liber Romanæ Ecclesiæ gloriosior & honorificentior vnâ Apocalypsi; si hæc ipsa explicatio violentiæ aut ineptitudinis argui non potest: perbellè Caluinistis accidisset, si Apocalypsin ad suorum dogmatum assertionem minimè reuocassent; & satiùs iis multò foret, si sacrum hunc librum ad eam rem ne nominassent quidem.

Caluinistarum expositio ad hominẽ (quod aiunt) falsitatis reuincitur.

B

Enimuerò non satis mihi est, si eorum refutationem ad aptam totius libri applicationem referam. Licèt enim hæc sit vera ac solida ad ænigmatis significationem probatio: faciliora tamen argumenta nobis suppetunt, quibus noua hæc de Gogi & Magogi bello commentatio refellatur. Hoc autem constabit, si liquidò ostendamus, hos sex versus ab eis non solùm non aptè applicari, verùm etiam textum ipsum, verumque ipsius sensum nouo Caluinistarū glossemate prorsus euerti. Ad rem ergo ipsam aggrediamur. Si verum esset, doctrinam à Romana Ecclesia traditam Euangelio aduersari, & Papas ac Papistas Gogi & Magogi nomine in Apocalypsi compellari: neutiquam verè dici posset dæmon per mille annos fuisse alligatus, & posteà per modicum tempus vinculis solutus; atque hoc ipso exiguo tempore bellum Gogi & Magogi durare; non igitur

C

hic est verus Apocalypseos sensus. Huius argumēti si concedatur assumptio, manifesta est consequutio: expressè enim in textu dicitur dæmon mille annos esse ligatus; quibus exactis illum modico tempore solui oportere, & totum Gogi ac Magogi bellum intra modicum illud spatium fore; cuius exitum cuiusmodi futurum, vt Deus igne cælitus demisso vniuersum Gogi & Magogi exercitū sit absumpturus.

Vbi ergo sunt mille pacis anni, antequàm Papistarum religio Romam & Romanum Imperium occuparet? Nam si mille annorum computatio fieri incipit, ex quo Constantinus Imperator Ecclesiæ pacem & tranquillitatem concessit: id quidem accidit Christi anno circiter 321. Nec enim sub Diocletiano pace fruebantur Christiani. Si autem ineatur annorum numerus ab Apostatæ Iuliani morte: ille perijt anno Christi 367. Ab eo igitur tempore, (quātūuis Caluinistę in ipsas velint tenebras impingere)

D

vbinam extant mille anni, quibus ipsorum secta pace potita est, antequàm Romana religio præualeret? Vbinam reperitur Bestiæ numerus 666. eo quòd anno illo inceperit Papistarum religio? Certè si ab hoc anno millenarii numerum exordiamur; mille anni nostri sunt, non ipsorum. & quacunque ratione enumerari velint; nullo modo inuenient, suam ipsorum hæresim mille annorum pace fuisse potitam, antequàm in orbe inchoaretur religio, quam Romana profitetur Ecclesia. Iam, si mille annorum numerum velint contrahere, & ad multò breuius temporis spatiū redigere: multò plus contrahant necesse est tēpus, quod modicū appellatur. Quî igitur mille anni tam citò ac velociter prætericre; & tot sæcula protenditur tempus illud modicum, quo soluendus

E

erat dæmon? nec tamen interim ignis è cælo delabitur, qui Papistas prorsus exurat? Quæ tanta hæc amentia est, vt Caluinistæ velint mille pacis annos sibi arrogare, antequàm Romanæ Ecclesiæ religio in orbem fuisset inuecta: & simul pertinaciter defendant, quodcunque temporis Papistæ in mundo durant ac vigent, minus adhuc modico esse, comparatione eius temporis, quo ipsorum Caluinistarum floruit hæresis, antequàm inciperent Papistæ? Quod cùm perinde omnino sit, quasi quis sub meridiana luce meras esse tenebras pertinaciter contenderet; quonam pacto scribere audent Caluinistæ, in Apocalypsi nomen Gogi & Magogi Papistis attribui? Vtinam ipsorum proteruiæ medicinam adhibere

ita facilè esset, vt eos erroris & stultitiæ manifestò conuincere in promptu est. Tunc enim nullo negotio eis euidenter demonstraretur, quæ Christi imagini defertur adoratio, non eam diaboli adorationē esse, sed Christi: nec quæ Sanctorum imaginibus reuerentia exhibetur, non Veneri nefandæ, aut libidinoso Cupidini; sed Christi familiaribus pietate & sanctitate insignibus præstari: atque adeò nouam doctrinam eorum esse, quæ Sanctorum imagines de medio tollat. Quippe nec Romana vnquam Ecclesia aliquid in veteri ac solida doctrina innouauit, nec quidquam est Romanæ Ecclesiæ consuetudini magis aduersum, quàm quælibet doctrinæ, quam profitetur, nouitas. Quæ verò fuerit Eusebii mens, cùm ait, Romanos apud Ezechielem in Gogo & Magogo fuisse significatos, satis id suprà explicatum est.

Caluinistarum effugiū precluditur.

Quæ diximus aduersus Caluinistas, adeò perspicua & manifesta sunt, vt omnino nesciam quam excusationis siue euasionis potiùs ansam arripiant, ne de ipsorum computationis falsitate atque mendacio liquidò constet. Sed forsitan eò confugient, vt mille pacis annos asserant à Christi passionis tempore numerandos: sicuti & Augustinus & Catholici alii multi fecerunt. Verùm esto, id ita esse; quanam ratione Caluinistæ verisimile reddent, peractis mille annis post Christi passionem, incepisse eam doctrinam, quam hodie sequuntur Papistæ? Ipsi enim sectarii planè reuincuntur, vt hoc quod ipsi Gogi & Magogi bellum vocant, ante octingentos annos cœpisse, atque adeò se eius exordium nescire fateantur. Si ergo tantum temporis interuallū ab eius principio effluxit, quomodo illi potest congruere, quod textus ait, nempe *Modico tempore* duraturum, si cum pacis diuturnitate comparetur? Quis autem sibi audeat persuadere, nisi insana mente præditus, Diocletiani quidem tempore draconē fuisse illigatum, nunc verò esse solutum ratione belli, quod Romani Pontifices cum Caluinistis gerunt? Certè Augustinum, qui persecutionem Antichristi affirmabat ceteris omnibus anteactis multo horribiliorem fore, mirum non est existimasse, draconem sub Diocletiano religatum extitisse, respectu belli crudelissimi Christianis sub Antichristo inferendi. Verùm si Diocletiani bellum cum eo conferatur, quod nunc Papistæ in Caluinistas suscipiunt: nemo delirus est, qui proferre ausit, hoc ita esse sæuum & immane, vt si cum Diocletiani persecutione comparetur, draco tunc fuisse ligatus, nunc verò solutus dicatur. Quantò verisimiliùs & temporibus ipsis congruentiùs, quis posset asserere, post Romani Imperii persecutiones, & idololatriam ex Imperio ipso depulsam, pace & tranquillitate fuisse potitam Ecclesiam, donec Lutherus, Caluinus, eorumque asseclæ à Catholica Ecclesia perfidè defecerunt: ex ea autem tempestate rursus dæmonem fuisse vinculis expeditum? Tametsi enim Antichristi tempus nondum accessit: hi tamen ipsius prodromi in Christianam Ecclesiam tam crudeli bello sunt debacchati, tot gentes ac nationes in fraudes miserè pellexerunt; vt ex prudentibus viris non defuerint, qui in his Antichristi præcursoribus ipsiusmet Antichristi persecutionem Ecclesiæ inferendam incepisse credant. Nec adeò facilè est, hanc opinionem conuincere falsitatis. Nam mille annorum numerus, quibus illigandus est dæmon, saltem in hac opinione consentit: nec tot præteriere anni ab huius Caluinistarum hæreseos impietate, vt euinci possit, plus prætetiisse temporis, quàm opus sit, ad asserendam eorum verborum veritatem, *& post hæc oportet illum solui modico tempore.* Nec verò est, cur annuente Deo non piè credamus, huiusmodi sectam ante multos annos fore prorsus extinguendam; sicuti & Ariana hæresis abolita est, quando altiores egisse radices videbatur. Et huic saltem opinioni non parum fauet Hieronymus Ezechielis cap. trigesimo octauo, vbi perspicuè tradit, per Gogum & Magogum significari hæresiarchas, eorumque sectatores. Atque hæc ad nouum Caluinistarum figmentum confutandum nunc dixisse sit satis.

NOTATIO VII.

Vbi suspicio quædam proponitur de eleganti nominis Gog fictione.

De nomine Magog quæstio.

MAGOGI nomen liquido constat non esse confictum ad huius mysterij significationem. Patet enim secundum Iapheti filium appellatum fuisse Magogum, suoque nomine regionem aliquam nominasse, *Quia vocauerunt nomina sua in terris suis*, Ps. 48 12. Vide Genes. 10. 2. *Filii Iapheth, Gomer, & Magog.* Et quamuis Iosephus lib. 1. Antiq. c. 7. (quem Theodoretus sequitur) affirmet, Scythas à Magogo Iaphethi filio genus ducere, & nonnulli hac in re Iosephi vestigiis institerint; B. tamen Hieron. eos irridet, qui Iosephum in hoc fuere sequuti; eamque appellat Iudaizantium opinionem. Et Augustinus perspicuū esse existimat, Magog in Apocal. non esse peculiarem nationem. Legimus enim, *Gentes quæ sunt super quatuor angulos terræ, Gog & Magog.* Fateor his Apocal. verbis nō probari Magogos non esse singularē aliquā nationem: nam de hoc non est dubitatio. Et Gogū quidem Ezechiel nominat *terram Magog.* cap. 38. 1. & mox num. 15. ad eum conuersus ait, *Venies de loco tuo à lateribus Aquilonis.* Nihilominus tamen elegantissimè loqui potest Apocalypsis de ijs Gogis & Magogis, qui super quatuor terræ angulos sunt. Nam mystici Gogi & Magogi nō vnicam innuunt peculiarē gentem, sed nationes omnes sub Antichristi vexillis militantes. Quamobrem nihil erat, cur Ribera & Viegas affirmarēt præcipuam Antichristi exercitus partem ex Scythis conflatum iri, & proptereà totam illam persecutionem per Synecdochen Gogi & Magogi bellum appellari. Incertum hoc est, & à grauioribus auctoribus explosum.

Scythas à Magogo Iaphethi filio genus ducere, secundùm Iosephum.

Mystici Gogi & Magogi qui sint.

Hoc tamen non impedit, quin regio illa à prædicto Iaphethi filio dicta Magog, Iudææ comparatione sit Aquilonaris siue Septentrionalis. Certum enim est, (vt in commentario capitis 38. Ezechielis constabit) vniuersas illas nationes, quæ in eo capite recensentur, vt partes illius exercitus inibi descripti, Antiochi imperio fuisse subiectas, & Israeliticæ terræ vicinas: nec minùs certum est, Mosoch & Tubal (quæ cum terra Magog coniunguntur) esse etiam respectu Iudææ Septentrionales. Et ex Plinio ac Ptolomæo constat, vnam ex præcipuis Syriæ vrbibus proprio nomine Magog Syriacè nominari. Quare vrbem aliam Magog inuestigare velle (cùm hæc & certa sit, & in eo situ constituta, vbi opus est) id meo iudicio vanum est. Præsertim, quia vt infrà videbimus, congruentissimum erat de ciuitate illa esse sermonem, quæ Syriacè Magog, græcè Hierapolis, nec non Bambyce vocatur.

Vrbs Magog vbinam fuerit.

De nomine Gog quæstio.

De nomine autem Gog nulla alia nobis est cognitio, nisi quod reperiatur apud Ezech. c. 39. & 38. & Apocal. 20. Si verò aut regio aut natio foret aliqua huius nominis: id in aliis Scripturæ locis reperiretur, opinor, & aliquod extaret vestigiū apud insignes Geographos, vt Strabonem, Ptolomæum, Plinium: apud quos tamen nulla huius nominis mentio est. Nec satis est, nomen aliquod in aliqua inueniri prophetia, & genti alicui vel Principi applicari, vt inde colligamus id nomē fuisse illius gentis vel Principis proprium, cùm pateat sæpe in prophetiis aliqua fingi elegantissima nomina: vt apud Isaiam, *Ariel, & Cymbalum alarum.*

Illa igitur mihi in mentem venit suspicio,

nomen

Videri probabile, nomen Gog ab Ezechiele sapienter fuisse confictum.

nomen Gog sapienter ab Ezechiele Propheta fictum; tanquam id, à quo nomen Magog sit deriuatum. Quamuis enim Magog fuerit proprium filii Iapheti nomen (à quo videtur appellata Magog terra illa, vbi Magog ciuitas condita est) verùm qui Hebraicè literaturæ peritus sit, facilè aduertet nomen Magog esse deflexum à nomine Gog addito *Mem*: quod sonat idem, quod apud Latinos *à* vel *ab*. Et sicut Græci à Constantino deriuant Constantinopolin, sic Hebræi vel Syri à nomine Gog deriuare possent nomen ciuitatis Magog. Itaque ex forma ipsa nominum aptè effingi potest, Gog esse quasi substantiuum, Magog verò adiectiuum. Quantum verò elegantiæ in hac visione lateat, dicemus infrà.

Obiectio proponitur ac soluitur.

Obijciet tamen quispiam, nomen Gog multò esse vicinius nomini *Goth*, quod proprium Gothorum est. Certè S. Ambrosius libro secundo de fide capite vltimo, hanc Ezechielis prophetiam de Gothis exponit, qui Imperium deuastarunt. cuius etiam explicationis meminit Hieronymus in quæstionibus Hebraicis in Genesin. Respondetur, licèt ex soni affinitate, & ingenti strage, quam Gothi in Imperio ediderunt, hæc ad eos prophetia accommodetur; euidens tamen esse, de illis nec Ezechielem, nec Apocalypsin loqui. Etenim Christianæ religioni non adeò grauis Gothorum oppressio extitit, sicuti Diocletiani persecutio; nec potuit illa auferre ex vrbe Roma publicum Christianæ religionis vsum; nec mille pacis anni ante illam Gothorum inuasionem præterierant; nec ita breuis fuit, vt opus erat ad veritatem eorum Apocalypseos verborũ, *Post hæc oportet illum solui modico tempore*: nec verò fuit postrema persecutio & grauissima omnium, quibus Christiana Ecclesia affligenda erat. Præter hæc, nulla ratione cum ea explicatione cohæret, quod ait Ezech. c. 38. 1. vbi Gogum appellat terram Magogi. Constat enim Magogum (cuius mentionem facit Propheta in sensu proximo) esse regionem Iudææ finitimam: sicuti & in superioribus perstrinximus, & in eius capitis commentario latiùs explicabimus.

Nomina Gogi & Magogi cùm ab Ezechiele, tum à Ioãne accipi per analogiam ad Antiochi bellum.

Pro nostræ ergo suspicionis expositione primùm noto (id quod ex superiori commentario infertur) tam apud Ezechielem, quàm apud Apocalypsin vsurpari nomina Gogi & Magogi per analogiam ad bellum illud, quo Antiochus oppressit Iudæam: quare tam in præcipuo Ezechielis, quàm in Apocalypseos sensu respiciendum imprimis est, cuinam in Antiochi bello nomen Gogi, & quam ob causam: cui verò nomen Magogi tribuatur.

Nomẽ Gogi apud Ezechielem Antiocho tribui.

Secundò aduerto, in proximo Ezechielis sensu nomen Gogi Antiocho haud dubiè tribui. Ad cuius explicationem in præsenti non disputo, sed suppono potiùs, proximum illius prophetiæ sensum esse de Antiochi persecutione in populum Israeliticum sæuiente. Quo supposito, facilè cernitur, in eo bello per Gogum significari principem. Primò enim textus ei non semel nomen principis dat. Deinde cuinam ea verba dici possunt, *Tu & multitudo tua*, nisi totius exercitus duci & imperatori? Præterea ex Hieronymi applicatione manifestum est, non dubitasse sanctum Doctorem, quin Gogi nomine princeps illius belli significaretur. Applicat enim Magogi nomen ad hæreticos; nomen verò Gogi ad hæresiarchas, aut hereticorũ principes. Scio diuersè id applicari à Ticonio & Augustino lib. 20. de Ciuitate c. 11. quem multi sequuntur) vbi Magogi nomen tribuit dæmoni, qui est improborũ princeps; & nomẽ Gogi vniuerso Satanæ exercitui. Sed in hac explicatione nõnihil est, quod infrà amplectemur: quod verò in ea Hieronymo contrarium est, nempe Magogum esse principem, id est, dæmonem; id nulla ratione cum Apocalypsi potest consentire. Dæmon enim Gogum & Magogum seducit. Vnde Magogus dæmon esse potest. Quæ etiam ratio militat contra Prosperum, qui in dimidio temporis c. 4. quod dici solet, Gog esse *tectum*, & Magog *de tecto*, ipse de dæmone tecto atque detecto exponit: obseruans priùs fuisse Gog, id est, tectum; cùm erat ligatus, posteà verò fore Magog, id est, detectum; cum exibit & seducet Gentes. Hæc tamẽ explicatio cum Apocalypseos filo stare non potest.

Augustini opinio de Gog & Magog.

Gog & Magog etymologia.

Tertiò, quamuis Gogi nomen Antiocho adscriba- A tur: in hac tamen loquutione sermo non est de solo principe siue imperatore, sed de ipso cum vniuerso suo exercitu. Simili enim phrasi cùm dicimus, Turcam in Rhodon insulam siue in Melitam irruere, nõ de sola Turcarum Imperatoris persona, sed toto etiã ipsius exercitu loquimur. Et mihi quidem planum fit, Ezechielem hac ratione loqui; vt illius prophetię contextum legenti constabit. Vnde Ioannes per allusionem ad Ezechielis vaticinium ait, dæmonem, vbi solutus fuerit, seducturum gentes, quæ sunt super 4. angulos terræ, τὸν Γὼγ, καὶ τὸν Μαγώγ. Vbi obseruandum est, nõnihil difficultatis in ipsa grammatica sese offerre. Græca enim vox, quæ respõdet Gentibus, neutra est: articuli tamen, quos Ioannes apponit Gogo & Magogo, masculini sunt. Sed facilis B est responsio: quia in Apocal. nomen Gogi, quod principem ipsum significat, pro toto ipsius exercitu per Synecdochen ponitur: sic enim frequenter loqui solemus. Atque hac ratione idem est Gogus, atque numerosus Gogi exercitus. Quid verò sit Magog nondum explicaui.

Sub nomine Gogi (licèt eo principi exercitus imponatur) non de solo principe, sed de exercitu etiam esse sermonem.

Quartò, apud Ezechielem non sumitur Magogi nomen pro vrbe, sed pro illius principe eiusq. exercitu, quemadmodum & nomen Gogi: quippe tam in Ezechiele, quàm in Apocal. præponitur Magogo Græcè masculinus articulus; sicuti & Gogi nomini. Quapropter necesse est vtrumq. nomen eodem accipi modo. Hinc tamen non infertur, quod aliquis voluit inferre: nimirum per duo isthæc nomina Gogũ & Magogum designari duos reges diuersos, quos asserunt Antichristo præcipuam opem laturos. Nituntur huius opinionis auctores in eo, quòd Apocalypsis hos duos reges perspicuè distinguere videatur: ait e- C nim draconem, postquàm solutus fuerit, seducturũ τὸν Γὼγ καὶ τὸν Μαγώγ. Huic tamen argumento paulò inferiùs faciemus satis. Primum enim stabiliendum est, hos non duos esse reges diuersos.

Magogi nomen quo modo apud Ezechielem sumatur.

Id autem imprimis probatur: quia si distincti essent, sequeretur inde Ezechielem non facere mentionem belli à Magogo aduersus Dei populum inferendi: solùm enim nominat in obliquo Magogum, asserens Deum sibi dixisse, *Pone faciem tuã contra Gog, terram Magog*, & quamuis in nonnullis codicibus legatur, *contra Gog & terram Magog*, coniunctio tamen *&* nec in Vulgata correcta, nec in Hebræa, nec in Chaldæa, nec in manuscriptis correctis reperitur; atque ex ipsa prophetia coniicitur haud obscurè, vaticinium illud non contra duas gentes pronunciari; D sed contra vnam; ita vt Gog dicatur esse terra Magog, id est, dominus terræ Magogorum. Tametsi autem grammatica constructio non adeò videatur iuxta Donati aut Prisciani regulas esse conflata; is tamen est procul dubio sensus. Illud enim epitheton, quod sequitur, *Principem capitis Mosoch & Thubal*, non cõsentit cum accusatiuo *terram*, sed cum *Gog*, vt patet ex capite 39. 1. vbi reperitur, *Vaticinare aduersum Gog, & dices, Ecce ego super te Gog, principem capitis Mosoch & Thubal.* Cumque in sequentibus capitibus nominentur gentes ac nationes, quas Gogus secum in bellum ducit, nulla fit inter eas Magogi mentio; nec enim diuersi sunt Gogus & Magogus, sed eadem omnino gens: & solùm nominatur posteà Magog semel, nempe cap. 39. numero 6. vbi legimus, *Immittam ignem in Magog*: ibi tamen 70. non legunt Magog, E sed Gog: quod argumento etiam est, vtrumque pro eodem sumi. Ac demum si prophetia aduersus duos reges diuersos enunciabatur, iniuria videbatur fieri Magogo, quòd tam parui duceretur, altero eius socio toties repetito. Hoc fortassis fundamento innixi plures & graues auctores existimarunt, Gogũ & Magogum non esse gentes distinctas, sed eandem omnino natione. Id enim manifestè supponunt Ticonius, & ex illo August. l. 20. de Ciuit. c. 11. nec non Primasius, Ambrosius, Beda, Ansbertus, Haymo, Rupertus, & Galatinus l. 5. de arcanis c. 12. Hi omnes vna voce asseuerant, id ipsum, quod Augustinus, videlicet, *Si vtrumque nomen referamus ad inimicas gentes, ipsæ sunt Gog, id est, tectum, quia in eis nunc includitur dæmon: & Magog ipsæ erunt, id est, de tecto, quando in apertum odium erumpent.* Quibus ex verbis manifestò elicitur, complures esse atque graues auctores, qui Gogum & Magogum pro eadẽ gente accipiendos esse statuant.

Gogum & Magogum non duos esse reges diuersos.

Nunc

Fit satis obiectioni superiùs factæ cōtra doctrinam prædictam.

Nunc respondeamus oportet ad id, quod nobis opponitur, nempe eas in Apocal. distingui, cum de dracone dicitur *seducet gētes*, τὸν Γὼγ καὶ τὸν Μαγὼγ, si tamen supponamus Gogi nomen esse fictitium, apparet mox non esse necesse, vt particula & duas hic res diuersas coniungat: sæpè enim est hexegetica siue expositiua; idque in sacris Literis frequentissimū est. Atque sicuti Ezech. hexegeseos causa, cùm dixisset, *contra Gog*, subdidit *terram Magog*, vt posset minùs obscurè intelligi, quem principem atq; natione nouo Gogi nomine signaret. Sic Ioannes simili hexegesi nomini τὸν Γὼγ, addidit καὶ τὸν Μαγώγ.

Duplex proponitur difficultas.

Superest tamen duo explicare. Primum est, quorsum Ezechiel volens de Antiocho verba facere, & de bello, quod ipse Dei populo erat illaturus, potissimùm expresserit, illū esse principē siue dominū Magogi, quæ est ciuitas Gręcis dicta Hieropolis, & Bambyce? Alterum, cur finxit nouum Gogi nomen, vt illo principem Magogi, eiusque exercitum designaret?

Prima explicatur difficultas, cur scilicet Ezechiel de Antiocho verba faciens, eum appellet principem Magogi.

Ad primum ergo quamuis Antiochus aliis etiam vrbibus maioribus, aut saltem non minoribus, dominatus fuerit, & quanuis Hieropolis ipsius Imperij metropolis non fuerit, vt tamen de illo bello institueretur sermo, nihil potuit congruentius excogitari, quàm vt princeps ille tanquam Magogi dux consideraretur. Etenim inter alia bella, quæ quondā aduersus Israeliticum populum excitata sunt, illud vnum eo fuit animo ac fine gestū, vt veri Dei cultus tolleretur, & Iudæi ad idololatriam compellerentur. Propterea igitur, & quia in eo ipso bello figurandæ erant persecutiones, quas passura erat Christi Ecclesia; Spiritus sanctus in suis Prophetis singillatim ad belli illius prædictionem descendit, sicuti in aliquot Ezechielis & Danielis capitum commentarijs planum fiet. Concinnè ergo & eleganter fingitur Magogi princeps magnam illam persecutionem aduersus Israeliticum populum suscitaturus. Certum enim est, Magog fuisse idololatriæ metropolim in toto Antiochi Imperio. Patet hoc imprimis ex ipso Hieropoleos nomine: sic namque vocabatur à templorum multitudine, vt Ptolomæus in quarta Asię tabula adnotauit, vbi 7. solùm expressit insignes Syriæ ciuitates, & secunda earum est *Hieropolis à multitudine templorum sic appellata à Græcis, cùm proprium ipsius nomen sit Magog.* Et Plin. l.5.c.23. affirmat Magogi nomen esse proprium illius vrbis nomen Syrum. & subdit, *prodigiosa ibi colitur Derceto.* Constat autem idolum Dercetū fuisse humana facie, cetera piscem. Et fortè idem erat, qui in S. Literis appellatur Dagō; dag enim significat piscē. Quare & idolū illud traditur infernè piscis habere figurā. Quamobrē facile est videre, ad illius significationē belli, quod Antiochus nō solùm vt tyrānus & hostis, sed etiā vt acerrimus idolorū cultor fuerat Iudęis illaturus, vt eos cōpelleret ad Magogi vrbis idololatriā sectandā; pereleganter agi in illius belli vaticinio de eodem Antiocho tanquam de vrbis Hieropoleos principe. Atque hoc ipsum repræsentari constat in eo, quòd Magogi nomē masculino genere eidem Antiocho tribuatur: sicut Gallus Galliarū regem, Hispaniarum Hispanus significat.

Magog vrbs idololatriæ metropolis.

Vrbs Magog cur fuerit appellata Hieropolis.

Idoli Derceti figura qualis fuerit.

Quid lateat mysterii apud Ezechielē sub nomine Gogi & Magogi.

Verùm enimuerò nō hîc prophetię elegantia substitit: longiùs progressa est, dissimulans Magogi nomen, & Gogum & Magogum substituens. Qua in re primùm dissimulatur aliquo modo, quis esset princeps persecutionem illam contra Israelitas excitaturus: sic enim Spiritus sanctus expediens esse iudicauit, sicuti in aliis id genus prophetiis. Etsi autem obscuritatem nonnihil temperauit, addito verbo illo, *terram Magog*, adhuc tamē obscurus remansit de Antiocho sermo: siquidem ita pauci id obseruarūt post tot sæcula, quæ ab illius prophetiæ complemēto prę-terierunt. 2. quòd nomini *Magog* prima detrahatur syllaba nempe *Mem* cum suo puncto; id quidē in Hebræo parū efficit discriminis. Nam significatio illius syllabæ *Mem* est eadē, quā latinè habet præpositio à vel *ab*: atque idē est, *Ioannes Stunica*, quòd *Ioannes à Stunica*. Verùm hoc paruum discrimen peculiarem in se continet elegantiam: denotat enim, Gog esse quasi nominis fontem, & originem, & Magog esse deriuatum. In quo innuitur, originem idololatrię quam Magogi vrbs profitebatur, nec non belli à Magogi principe contra veram religionem suscepti nō esse aliam, quàm quæ nomine Gog significatur, nempe esse tectum, siue domicilium diaboli. Etenim ex eo, quòd homines sese in diaboli ditionem & potestatem miserè dent, oritur, vt dæmon ipse illos ad nefandam sui adorationem, & ad eorum, qui idololatriam damnant, persecutionem alliciat. Et quanuis nomen Gog expressè non totum hoc significet; (solùm enim denotat tectum siue domum:) verùm facile est animaduertere, Magogi principi non ob aliam causam nomen tecti siue domicilij imponi, nisi vt dæmonis habitatio esse diceretur. Nec primus ipse nominis huius etymon obseruaui: hæc enim est antiquior ac receptior eiusdem nominis expositio; scilicet eos appellari Gog siue tectum, in quibus tanquam propria in domo habitat dæmon. Sic docent Ticonius, Augustinus l.20. de Ciuit. c.11. Primasius, Ambrosius, Beda, Ansbertus, Haymo, Rupertus, Galatinus l.5. de arcanis cap.12. & alii multi.

Quod sit discrimen inter nomē Gog, & Magog.

Quid mysticè figuretur in nomine Gog.

Quinam mysticè vocentur Gog.

Vtrùm Magogi significatio ad apertam persecutionem congruēter referatur.

Fateor, hos omnes auctores pariter asserere, Magogi significationem ad apertam persecutionem esse referendam: quia Magog sonat de tecto; & tunc gentes de tecto exeunt, quando in apertum odium erumpunt. Ceterùm id, quod addunt, meo iudicio violentum est & minimè necessarium. vt enim Magogi nomen applicetur Antiocho, multò congruentius est, ipsum esse Magogi dominum, quæ ciuitas idololatriæ sit metropolis. Quare Magogi bellum erit illud, quod Antiochus tanquam Magogi dominus, atque adeò vt idololatriæ fautor gerebat: Quod si D. Augustino in mentem venisset, sensum proximum illius vaticinij spectare ad persecutionem, quam Antiochus aduersus Israelem excitauit, atque ciuitatē Magog fuisse vnam ex præcipuis Syriæ, cui ipse Antiochus dominabatur, eamq; vrbem in ea prouincia fuisse idololatriæ metropolim: si hæc, inquam, Augustino in mentem venissent; proculdubio nō quæreret mysterium nominis Magog in etymologia: nam in re ipsa multò aptius mysterium huiusmodi solidatur. At in ficto nomine, quod illi est inditum, Magogi nomine in Gogum commutato, qui videtur esse illius deriuationis fons; ibi quidem etymologię ratio eleganter habita est; sicut in omnibus nominibus, quæ mysterij causa finguntur.

Vtrùm in duplici hoc Gogi & Magogi nomine duplex belli genus Ecclesiæ inferendum figuretur.

Sunt, qui velint, ideo duo nomina Gogum & Magogum coniungi, vt duo belli genera Ecclesiæ inferenda innuantur; occultum alterum, alterum apertum. quia Gog significare potest tectos hostes, Magog verò detectos. Sed licèt multi fuerint, qui asseruerint, Magog significare persecutionem in apertum prodeuntem: adhuc tamen violenta est eiusmodi explicatio. Transgreditur enim ab hoc termino, *de tecto*, qui est ablatiuus cum præpositione, ad participialem modum verbi *detego*. Et quanuis dici possit, qui de tecto prodit, in apertum prodire: vox tamen *Magog* solùm sonat *de tecto* vel *à tecto*. Et quidem discursus ille duplicis hostium generis, ex quibus alterum tectum, alterum retectum sit; nec in Antiochi, aut etiam Antichristi tempora, nec in ipsius textus seriem & consequutionem quadrat: cùm ibi Gogus à Magogo, vt diximus, nequaquam distinguatur.

Alia mystica expositio circa eadem Gogi & Magogi nomina expenditur.

Nonnemo etiam in horum nominum mysterio philosophatus fuit, in persecutionibus aduersus Ecclesiam excitatis singulorum fidelium inimicos esse domesticos eorum, iuxta illa Christi redemptoris nostri verba, *Inimici hominis domestici eius.* Sed quamuis violentum non sit, si vox illa *de tecto*, ad domesticos referatur: hæc tamen Ezechielis mens esse non potest. Nam Antiochus, eiusque exercitus, de quibus Propheta in sensu proximo loquitur, non erant Israelitici populi domestici. Ad hæc, etsi præcipuus sensus belli Gogi & Magogi apud Ezechielem est de persecutione à Roma ethnica aduersus Ecclesiam excitanda; & in Apocalypsi de Antichristi bello: in his tamen sensibus attendenda est proximi sensus ab Ezechiele intenti analogia; nempe comparatio, qua vtitur Propheta, dum Iudaica tangens Christiana respicit.

Ex dictis potest facili negotio intelligi, in præcipuo Ezechielis sensu per Gogum denotari Romanos Imperatores ethnicos, & vniuersum idololatra-

A rum imperium contra Chriſtianam Eccleſiam belligerantium: in Apocalypſi verò ſignificari eodem Gogi nomine totum Antichriſti exercitum, & quicunque ab illo decipiendi ſunt. Vtrobique autem per Magogi nomen non aliam aſſignari gentem ab ea, quæ per Gogum denotatur: ſed in Gogi quidem nomine innui eam gentem eſſe dæmonis domicilium; at in nomine Magogi illud peculiariter addi, eos propterea in Eccleſiam ſæuire, quia dæmonis habitatio ſunt.

TEXTVS.

Verſ. 8. Et aſcenderunt ſuper latitudinem terræ; & circuierunt caſtra Sanctorum & ciuitatem dilectam.

B

COMMENTARIVS.

Cur dicatur Gogi & Magogi exercitus aſcendere ſuper latitudinem terræ?

VERBA illa, ASCENDERVNT SVPER LATITVDINEM TERRÆ,] præcedentibus reſpondent, nimirum Gogi & Magogi exercitum ex innumerabilibus Gentibus eſſe conflatum. Nam numeroſiſſimi exercitus proprium eſt, latiſſimum terræ ſpatium occupare.

Caſtra Sanctorum & ciuitas dilecta, num pro eodem vſurpanda ſint?

Riberæ expoſitio.

CIRCVIERVNT CASTRA SANCTORVM ET CIVITATEM DILECTAM.] Hæc verba multi indiſcriminatim accipiunt, quaſi idem omnino ſint caſtra Sanctorum & ciuitas dilecta. Beatus certè Auguſtinus vtrumque exponit de Dei Eccleſia per totum orbem diffuſâ. Facit, quòd Catholica Eccleſia rectè nominatur *Caſtra Dei*; quia eſt Eccleſia militans. rectè etiam ciuitas dilecta dicitur, quia *Diligit Dominus portas Sion.* C Ribera tamen §.68. ait germaniorem ſibi explicationem videri de locis Iudææ & ciuitatibus Ieruſalem: quia certum exiſtimat, Henochum & Eliam in Iudæa eſſe prædicaturos, & in ipſa Ieroſolyma occidendos. Quarè exiſtimat præcipuum bellum Antichriſti tempore gerendum in Iudæa fore aduerſus Eccleſiam, & nationes hoſtiles de Scytharum regione eſſe venturas contra eos præſertim Chriſtianos, qui in Iudææ locis, & in Solymorum vrbe degent. Atque hunc ait eſſe verum ac germanum Ezechielis ſenſum c.38. & Ioannis Apocalypſeos 20.

Impugnatur ſuperior expoſitio.

Ciuitatis dilectæ nomine Romã ſignificari.

In hac ipſe explicatione, vt verum fatear, minimè conquieſco. Ezechiel enim non agit directè de Antichriſti, ſed de Romanorum Imperatorum ethnicorum perſequutione. Deinde Antichriſti perſequutio, de qua Apocalypſis agit, vniuerſalis futura eſt aduerſus totum Eccleſiæ corpus: ac proinde crudeliori bello & immaniori caput Eccleſiæ Romam exagitabit. Et quidē cum Apocalypſeos argumento valde cohæret, vt hoc in loco nomen ciuitatis dilectæ tribuatur Romæ. Nam terrena Ieroſolyma ſuprà iam reprobata ac repulſa manſit ad finem capitis 9. & Eccleſia ad Gentilitatem commigrauit. Non dubito Iudæos ſub mundi finem fore ad Chriſtum conuertendos poſt Antichriſti perſequutionem: ſemper tamen Roma Catholicæ Eccleſiæ caput extitura eſt. Quare ſemper D illa ciuitas erit Deo dilecta. Quod autem de inſtauranda Ieroſolyma, deque Iudæis eò conuenturis dicitur, neſcio quàm certum ſit. Eſto tamen, id ita fore: magna quidem Iudæorum conuerſio poſt Antichriſti mortem futura videtur. Quapropter nulla ratione conſentit, vt quod de Antichriſti exercitu dicitur ciuitatem dilectam obſeſſuro, ad Ieroſolymam referatur. Porrò qui eam ſibi mentem ſemel induxerit, vt Agni nuptias capitis 19. celebratas, credat eſſe Chriſti nuptias cum Romana Eccleſia, ceterarum Eccleſiarum capite: næ ille haudquaquam dubitabit, hîc dilectam ciuitatem prò Romana Eccleſia accipi. Et conſequenti etiam ratione caſtra Sanctorum dicentur reliquæ peculiares Eccleſiæ, quæ Romam vt caput venerantur. Nam loquendi ratio alludit ad veterem Ieroſolymã, & ad reliqua Iudææ loca munitiſſima: ſub ea enim ſimilitudine de Roma, ceteriſque Chriſtianorum Eccleſijs agitur. Quarè ca.21. Roma, vt infrà videbimus, Ieroſolymæ nomine compellatur. Obſidio verò, de qua textus hîc loquitur, non eſt ſolùm intelligenda de materiali Romæ, & reliquarum vrbium obſidione: ſed de præſentiſſimo diſcrimine, grauiſſimiſque anguſtijs, in quas ſunt Chriſtiani redigendi, ſublatâ de medio publicâ Chriſtianæ religionis profeſſione, quæ anguſtiæ tantæ erunt, vt *in errorem inducantur, ſi fieri poteſt, etiam electi.*

Quìnam hîc appellẽtur caſtra Sanctorum?

A

TEXTVS.

Vers. 9. Et descendit ignis à cælo, & deuorauit eos: & diabolus, qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis & sulphuris;

10. Vbi & Bestia & Pseudopropheta cruciabuntur die ac nocte in sæcula sæculorum.

B

COMMENTARIVS.

Hic ignis è cælo descensurus vtrũ materialiter, vt sonat accipiendus sit?

RIBERA nu. 69. & Viegas sectione 2. §. 16. contendunt, verba illa, *Descendit ignis de cælo,* accipienda esse vti sonant. Multò tamen aliter Augustinus l. 20. de ciu. c. 12. *Bene intelligitur,* (inquit) *iste ignis de cælo de ipsa firmitate sanctorum. Firmamentum enim est cælum, cuius firmitate cruciabuntur peccatores ardentissimo zelo; quoniam non potuerunt attrahere Sanctos Christi in partes Antichristi. Aut si appellauit ignem ipsam plagam, qua percutiendi sunt Ecclesiæ persequutores, veniente iam Christo; ij nempe, quos viuentes inueniet super terram, quando interficiet Antichristum spiritu oris sui; non est hoc vltimum supplicium eorum.* Hactenus Augustinus. Nec difficile est cernere, sanctissimi Doctoris mentem in primam expositionem, quæ allegorica est, propendere.

Pars negatiua pro vera statuitur.

Ego igitur cum Augustino censeo, Apocalypsin in præsenti de mystico agere igne. sed aptissima cælestis ignis allegoria est; quod significatum fuit in cælesti igne, qui super Apostolos die Pentecostes descendit. Etenim si proprius gratiæ legis spiritus ille est, vt proprij ignis in ignem diuini spiritus conuertatur, vtque eiusmodi igne Deus se à suis hostibus vlciscatur: ad diuini operis colophonem & ad vltimam Euangelicæ efficacitatis demonstrationem in illis viris sanctissimis exhibendá, qui sunt Antichristo restituri, minime est ad rem materialis ignis, qui omnes Ecclesiæ hostes absumat: sed vt cælestem diuini spiritus ignem Deus è cælo in mundum depluat; quo suis seruis ac familiaribus vberrimam suorum donorum copiam elargiatur, vt Apostolorum instar terram igne mystico inflamment; & ad Christi ditionem redigant. Concordat hic sensus cum igne illo, quo Roma ethnica arsit; de quo c. 17. & 18. nec non cum illo, quem ore eiectabant duo testes c. 11. Atque hic est Ecclesiæ persequutionum finis, & dignissima Apocalypsi prophetia. Et quamuis nonnullis hic sensus nimium fortassis mysticus videatur; huiusmodi tamen obiectioni latè satisfeci notat. 23. proœmialium; & mihi quidem euidens est, in Apocalypsi plagas nouissimas, & quæ horribilem primo aspectu vindictam sonant, de mystica vindicta esse accipienda, vt pluribus in locis ostẽsum iam est. Iuuat ignis allegoria iuxta Origenis, Ambrosij, Augustini, & Gregorij explicationem, qui de charitate interpretantur: & de Spiritus sancti doctrina exponunt pariter idemet Origenes & Ambrosius, nec non Hilarius & Hieronymus. Nec desunt, qui ipsismet sanctis viris terram suo spiritu accendẽtibus, ignis appellationem tribuant; vt Arnobius atque Hieronymus. Denique quod alijs in locis est diuini verbi gladius, idem hîc cælestis ignis.

C

De quo igne sermo hic sit.

D

Victoriã de Antichristo reportandam in Romanæ Ecclesiæ gloriam ac triumphum redundaturam.

His, quæ dixi, duo libet adnectere. primum est, si Antichristi bellum contra Ecclesiam præsertim Romanam est exarsuram; victoriam ac vindictam mysticam de Antichristi sectatoribus sumendam in Romanæ Ecclesiæ gloriam potissimùm vergere. Nam si Roma est dilecta illa vrbs, quæ erat obsessa; eadem item Roma est, quæ non obsidione solùm liberatur, sed triumphatrix etiam & suorũ hostium inflammatrix euadit. Alterum, quod dictis adiungo, illud est; hoc igne mystico non Gentiles modò, sed Iudæos etiam & Hæreticos exustum iri. Omnes enim coniurabunt pariter Antichristi tempore aduersus Christianam Ecclesiam. Quare inter Gogi & Magogi milites, Iudæi etiam numerantur. Et tunc implenda illa B. Pauli prophetia ad Rom. 11. Totum scilicet Israelem conuertendũ & saluum fore. Cùm autem certum sit, post Antichristi persequutionem, de suis hostibus Ecclesiam triumphaturam, & sub Euangelij vexilla gentes omnes cogendas; totum hoc breuiter & eleganter perstringitur in hac allegoria ignis è cælo descensuri & Gogi ac Magogi exercitum deuoraturi.

Igne hoc cæli mystico & Gentiles, & Iudæos & Hæreticos accensũ iri.

Prædictus sensus mysticus de igne confirmatur.

E

Hunc sensum allegoricũ magnopere confirmant verba, quibus Ioannes de hoc loquitur igne; ait enim, *Ignis à Deo de cælo:* quod idem est, atque ignis cælestis ac diuinus. Verbum autem *deuorauit* vsurpat Apocalypsis c. 11. 5. agens de igne ex duorum testium ore prodeunte. Iam in eo, quòd ignis de cælo descendat, allusio fit ad pristinum illud miraculum, quando ignis sæpè decidit è cælo, *& deuorauit holocaustum:* quod perinde erat, atque oblationem sanctificare. Compertum verò est, ignem altaris holocausti fuisse è cælo miraculosè demissum: ad quem ignem in hoc loco alluditur; sicuti etiam in pedibus ex ære ignitis c. 1. & c. 10. sed præter hæc; in naturalibus ignis proprietatibus mirifice reperitur ad allegoricam hanc significationem proportio, quarum tamen applicatione, ne longior sim, supersedeo.

Difficultatis [illegible]

Dicet tamen quispiam, non cohærere, vt cùm agitur de supplicio cælitus Gogo & Magogo inferendo, ad mysticum sensum confugiamus. Nam si Gogus, vt suprà dicebamus, Antichristum & eius exercitum repræsentat: dubium non est, quin Antichristus sit in æternam damnationem ruiturus: qua de re nullus fidelium dubitauit. Cum ipso autem quis neget multos ex ipsius asseclis & administris in sua obstinatione persistentes pariter fore damnandos? Respondetur mysticam hanc vindictam, de qua in Apocalypsi sermo est, haud

A dubiè respicere ad Ecclesiastici triumphi tempus post ipsius Antichristi internecionem. Quamobrem, quando sermo de cælesti igne instituitur, non agitur peculiariter de Antichristi persona; sed de numerosa hominum multitudine, qui & ipsum secaturi sunt, & Ecclesiæ bellum illaturi: hi enim in Gogi & Magogi exercitu denotantur. Et verò perspicuum est, de illis textũ agere non de Antichristo, aut de ijs, quos in suam ipse perniciem secum trahet. Nec enim ait *deuorauit eum*, sed *eos*, agens nimirum de ingenti multitudine, de qua paulò ante sermo præcesserat, hisce verbis; *Exibit & seducet gẽtes, quæ sunt super quatuor angulos terræ, Gog & Magog; quorum numerus est sicut arena maris.*

Ex his igitur manifestè deducitur, *deuorauit eos*, referendum esse ad innumerabilẽ exercitus multitudinem. Quibus adiungo, dæmonis solutionem & plurimarum gentium seductionem interpositu Antichristi expletum iri. Itaque Antichristus nõ ex seductis erit; sed seductor potius ac veterator, & fidissimus Satanæ minister. Imò verò, quoad hoc, adeò pari consensione dæmon & Antichristus conspirabunt, vt vterque comprehendatur sub draconis figura, qui Gentes in fraudem illecturus soluetur. Quod autem textus ait, *Ignis à Deo de cælo deuorauit eos*, referẽdum est, vt patet, ad eos, qui in errorem à dracone seducti, cogendi sunt, vt bello infestent Ecclesiam. Supplicium verò de Antichristo sumendum includitur meo iudicio in ijs, quæ mox subijciuntur; *& diabolus, qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis & sulphuris.* Nam ob maximam dæmonis & Antichristi coniunctionem pro eodem reputantur; quasi esset diabolus humanâ carne indutus: Hispanè, *Vn demonio encarnado*; qui dæmon pariter atque homo esset. Aut fortasse Antichristus & ipsius ministri in æternum perituri nomine Bestiæ & Pseudoprophetæ significantur, vt statim dicemus.

Verbum deuorauit eos, ad quos sit referendum.

B

Vltio de Antichristo sumenda quibus in verbis includatur.

Iam, quòd ignis è cælo descendens & infinitam illam multitudinem deuorans, ad animarũ conuersionem sit referendus; efficaciter ex ipso contextu probatur. huiusmodi enim vindictã de Gogo & Magogo sumendam proximè consequitur vniuersalis iudicij dies; non interpositâ Ecclesiæ fælicitate post magnam persequutionem euenturâ. Credibile autem non est, post horribilem illã persequutionem non esse subsequuturum maximæ fælicitatis cumulum, vberrimam animarũ conuersionis messem, & gloriosissimum Ecclesiæ in hoc sæculo triumphũ ante sempiterna illa æternæ beatitudinis trophæa. Si ergo certum est triumphum ingentem ingenti persequutioni successurum: is sanè significatur eo effectu, quem cælestis ignis præstiturus est. Quippe ad efficacissimam aliquam conuersionem adumbrandam congruens valdè est huiusmodi allegoria; vt in alijs sacrarum Literarum locis, & in hac ipsa Apocalypsi videre est. alioqui silẽtio inuolueretur omnino gloriosissimus C sæuissimæ illius persequutionis finis in hac vita futurus; de quo fine & fructu non dubitabunt sapientes, & qui diuinæ prouidentiæ consuetudinem non ignorant.

Ignẽ è cælo descendentẽ de animarũ conuersione fore explicandum, ex ipso cõtextu probatur.

ET DIABOLVS, QVI SEDVCEBAT EOS, MISSVS EST IN STAGNVM IGNIS ET SVLPHVRIS.] Ribera §. 73. notat, hoc per anticipationem dictum; & auctores affert Ambrosium & Augustinum. Ego tamen non video, quorsum eiusmodi anticipationem accersere opus sit. mox enim sequitur extremi iudicij dies: & aptè ante iudicium ipsum intelligitur diabolus in stagnum ignis detrudendus. Nam, quòd nondum eò deturbetur, dum Christianæ militiæ Ecclesia durat; id ad fidelium exercitationem sapienter à Deo permittitur. Quapropter vbi nullus homo in mortali hac vita superstes sit, tunc verissimè intelligitur dæmon ad inferos deturbandus. Quare, cùm omnium hominum mors & resurrectio debeant iudicium ipsum præcedere: nulla est anticipatio in eo, quòd ante generalis iudicij descriptionem describitur dæmon in stagnum ignis detrusus.

Diaboli detrusio in stagnũ ignis vtrum per anticipationẽ sit hic posita?

Ribera quidem, qui existimat abyssum, vbi dæmon ad Antichristi vsque persequutionẽ in vinculis est retinendus, esse infernum ipsum; dicere posset, iteratam ipsius inclusionem post Antichristi cædem eò dirigi; vt tempus, quod duraturus est mundus post extremam illam persequutionem, Ecclesia pace & tranquillitate fruatur. atque hic forsan esse potest sensus detrusionis huius, quem Apocalypsis in præsenti commemorat: quantumuis inferorũ carcer ab abyssi custodia diuersus sit. Quòd enim prius carcer sub putei profundissimi specie, nunc autem in stagni igniti figurâ depictus sit; ideo fortè fit, quia post primam alligationem erat aliquando soluendus; post secundam verò non itẽ. Et inferorum quidem locus proponitur tanquam carcer, vnde nunquam euaditur; quia *in inferno nulla est redemptio.* At abyssus ita concipitur, quasi locus, vnde hostis suggestiones & tentationes emergunt, vt locustæ capitis noni.

D

Mihi tamen magis placet, vt dæmonis in inferos deturbatio referatur ad consummationem sæculi. Qui verò hoc per anticipationem dictum putant; in eo nituntur, quòd detrusionem in inferos existiment esse sententiæ in iudicio latæ exequutionem. Ad quod tamen facilè respondetur, qui ad inferos sunt in extremo illo iudicio damnandi, omnes iam antè ibi fuisse, vt norunt Theologi. Iam, si hæc verba non de dæmone solùm, sed etiam de Antichristo loquuntur (quem ita sibi similem redditurus est dæmon, vt dæmonis ipsius nomen ad Antichristum etiam extendatur, quasi dæmon humanâ indutus naturâ esset:) tunc non modò nulla continetur in his verbis anticipatio; sed aliqua etiã in eis est postpositio. Ignis enim, qui præcedit est Spiritus sancti ignis mysticam sumpturus vindictam de Ecclesiæ persequutoribus, cùm eos ad veram fidem ac religionem conuertet; hic autem mysticus ignis mortem Antichristi non antecedet, sed subsequetur. Verùm, si iste est sensus legitimus; congruenter vindictæ mysticæ addita est seueritas supplicij in Antichristum immittendi. cùm enim generatim dictum fuisset cælestem descendisse ignem, & eos sanctificasse, qui Ecclesiæ priùs erant infensi: expediens fuit adiungere, sanctificationis illius neutiquam fuisse participẽ Antichristum, cui diaboli nomen tribuitur. Nam Antichristus missus est in stagnum ignis cũ Bestia & Pseudopropheta, de quibus suprà c. 19. 20.

Dæmonis deturbationem in inferos ad cõsummationẽ sæculi esse referendam.

E

Dæmonis ipsius nomẽ ad Antichristũ posse extendi, vtpote ad ipsius dæmonis persimilem.

Sed omittamus nunc hunc de Antichristo sensum: fortè enim aptius est, vt in verbis sequentibus de illo habeatur sermo: & sub diaboli nomine dæmonem ipsum dumtaxat intelligamus, qui fuit per draconem figuratus. Quo ita supposito, mox ex ipso contextu cernitur, finem mũdi fore, simul atque perfecta de Antichristo victoria comparetur. Nam triumphus de crudelissima illa persequutione adumbratur sub specie vindictæ cælesti igne exercendæ: quam vindictam illico in ipso cõtex-

Finẽ mundi fore, vbi perfecta de Antichristo victoria comparetur.

tu sequitur sæculorum consummatio. Quippe dicitur draco in inferos deijciendus;& cum hac dæmonis detrusione in infernum coniungitur vniuersalis iudicij dies.

Vtrùm post deuictũ Antichristum possit certũ aliquot tẽporis interuallum designari quo finito extremum mox iudicium sit futurum.

Quanto verò temporis interuallo cælestis ignis perfectam vindictam sit sumpturus de illis, qui ab Antichristo seducti Christianam persequentur Ecclesiam;id quidem nõ exprimit textus. Ribera §.70.B. Hieronymum sequutus affirmat,& iudicij diem quinque & quadraginta pòst diebus futurũ; iuxta id,quod ex quodã Danielis loco nonnulli referũt. Posteà tamen id reuocat in dubium Ribera: ac demum n.72. subiungit,valde esse probabile,post deuictum Antichristi exercitum septem annos integros vsque ad extremum iudicij diem futuros. Id quod colligere vult Ribera ex Ezech.39.9. Ceterùm legitimus horum locorum sensus, quibus huiusmodi computationes nituntur, longè est diuersus: vt de Danielis loco diximus c.11.not.3. & de loco Ezechielis dicemus in illius capitis cõmẽtario. Alij afferunt quoddam Sibyllinum oraculum,vt sibi persuadeant ab Antichristi morte ad diẽ iudicij annos trecenos quinquagenos interfuturos: quem numerum alij ad septingentesimum annum duplicata ratione extendunt. Verùm ex his opinionibus nulla certo aliquo fundamẽto stabilitur: & ex hoc quidem loco illud solùm colligimus, mundi finem futurum statim ac igne cælesti mystico Ecclesia de Antichristi persequutione perfectè triumphet. Sed hæc ignis allegoria non probat persequutorum repugnantiam annis aliquot non fore duraturam: quia igne etiam cælesti mundum Apostoli & eius sectatores inflammarunt: cùm tamen mundi conuersio aliquot annorum centenarijs durauerit. Cur autem gehenna appelletur stagnum ignis & sulphuris? suprà iam diximus cap.19.20.

Duplex horum verborum sensus proponitur. 1. sensus.

VBI BESTIA ET PSEVDOPROPHETA CRVCIABVNTVR.] Hęc verba bifariam possunt accipi. Primò,vt ad mundi finem dæmon in eum detrudatur carcerem,in quem etiam duæ Bestiæ cum illo priùs in Ecclesiæ perniciem conspirantes coniectæ sunt. Quia Bestiæ illæ, vt c.13. vidimus, figurant superbiam Romani Imperij ethnici,nec non sapientiam carnis. Quando autem Catholica Ecclesia perfectè Romanorum superauit Imperium,ablegatâ prorsus ex ipsius finibus inanium Deorum superstitione;tunc duæ illę Bestiæ dicuntur ad inferos deturbatæ;vt c.19.20. expendimus. Et tũc etiam draco(qui tertius erat ex cõiuratis)non simul cum illis fuit inclusus, sed seorsum in Abyssi puteum coniectus: vnde post mille annos execundi sibi potestas permissa est. Quare nunc,quando post Antichristi persequutionem aut in consummatione sæculorum dæmon in stagnum ignis inijcitur; dicitur in illud ipsum stagnum fuisse immissus, vbi Bestia maris ac Bestia terræ cruciabantur,& in sęcula sæculorum cruciabũtur. Qui sensus illud solùm suprà dictis addit,vt singillatim exprimat,de quo stagno sit sermo; & aduertat pariter, diuinâ tandem iustitiâ ac virtute draconem cum duplici Bestia coniungi: vt plectantur simul,qui in Ecclesiæ persequutionem simul conspirarunt.

Alter eorundem verborum sensus.

Huic tamen sensui alter potest adiungi;nimirum vt per Bestiam maris & Pseudoprophetã(quæ est terræ Bestia)in quibus c.13.& 19. Romanum Imperium ethnicum & carnalis veterum ethnicorum sapientia figurabantur; designetur nunc imperium Antichristi & carnalis item postremorum persequutorum sapientia. In quo nonnihil videmur eorum opinioni concedere, qui in maris Bestia Antichristùm adumbrari autumant. Fortè aliquis existimet, si isthæc explicandi ratio admittatur, plurimum inde perturbationis & confusionis in Apocalypseos intelligentiam deriuandum. Si tamẽ animum aduertat;facilè intelliget, absque vlla recti ordinis permistione posse secundo huic sensui locum præberi. Voluit enim Apocalypsis indicare, Antichristi tempore antiquos Ecclesiæ hostes mysticè reuixisse. Si hoc igitur fuerat in Apocalypsi significandum; quis non videat,in eiusmodi discursu rite comprehendi mysticam hanc marinæ Bestiæ & terrestris resurrectionem in extrema Antichristi persequutione? Cum hoc autem egregiè consentit,vt cùm peruenitur ad gloriosum Ecclesiæ triumphum in vltima persequutione obtinendum;asseratur pariter, sicut persequutio prima desijt in vtriusque bestiæ proiectionem in stagnum ignis,& in draconis simul sub abyssi puteo inclusionem,nec non in reliquorum mysticam occisionem gladio Christi faciendam: ita etiam persequutionis Antichristi exitum fore,vt qui seducti sunt,cælesti illustrentur igne; & seductores ipsi(nempè nouæ maris & terræ Bestiæ & draco,qui ex abysso prodierat)æternis inferorum ignibus discrucientur. Hunc sensum Apocalypsi dignissimum iudico; & pulchrè continuat, quod priùs fuerat dictum de mystica bonorum & malorum resurrectione post mille annorum religationem. Quod autem Ribera & plures alij existimant,eandem scilicet numero Bestiam,cuius mentio c.13.& c.19. antecesserat,esse illam,quæ post mille annorum alligationem in stagnum ignis deturbatur: hoc quidem Apocalypseos ordinem perturbat,& totius libri seriem & quasi neruos violenter incidit.

Vers.10. Quo sensu dicantur Bestia & Pseudopropheta die ac nocte cruciandi.

CRVCIABVNTVR DIE AC NOCTE IN SÆCVLA SÆCVLORVM.] Mirè ac nouè in inferorum pœnis videtur fieri diei ac noctis mentio. Et quamuis multi satis esse putent, si dicant *die ac nocte* esse loquutionem,quæ idem sonat ac,semper: ipse tamen suspicor, diem esse referendum ad Beatorũ claritatem,& noctem ad inferorum tenebras: significationem autem esse, vtrâque ex re æternum & grauissimum tormentum ad damnatos redundare. Neque enim solùm eos torquet propriæ sortis miserę & infelicis obscuritas;sed etiam rabies ac furor ex suorum aduersariorum claritate ac fælicitatẽ conceptus.

A

TEXTVS.

Verſ. 11. Et vidi thronum magnum & candidum; & ſedentem ſuper eum; à cuius conſpectu fugit terra & cælum, & locus non eſt inuentus eis.

B

COMMENTARIVS.

Extremi iudicij deſcriptio exorditur.

EX triumpho glorioſiſſimo, quem Catholica Eccleſia de Antichriſti perſequutione actura eſt, gradum facit Ioannes ad vniuerſalis iudicij figuram. Primùm ergo deſcribit Iudicis thronum; quem depingit tanquam ampliſſimum pariter atque lætiſſimum; hoc enim eſt, *magnum & candidum.* vbi pro candido Græcè legitur λευκὸν, id eſt, *album*, per ſolennitatis & lætitiæ ſignificationẽ: eiuſmodi enim ſignificatio in Chriſti reſurrectione tribuitur Angelis in albis ſedentibus. Deinde addit Ioànes ea verba; *A cuius conſpectu* (nimirũ ſedentis ſuper thronũ) *fugit terra & cælum, & locus non eſt inuentus eis,* Quæ verba Auguſtinus l. 20. de ciu. c. 14. & cum eo Primaſius, Beda, Aretas, & Ribera hîc exiſtimãt,

Quo ſenſu dicantur cælũ ac terra fugiſſe à cõſpectu ſedẽtis in throno.

C de vera cæli & terræ commutatione in meliorem ſtatum eſſe accipienda. Atque ita notat Auguſtinus, hoc per præoccupationem dici: quia peracto iudicio, & nõ ante, fiet ſupradicta mutatio; per quã verè dicentur cæli antiqui & antiqua terra diſparuiſſe. Quãuis enim non ſint verè interitura, ſed in ſtatum meliorem cõmutanda: hoc tamen ſatis eſt, vt antiqui cæli & terra antiqua figurentur, quaſi nouis cælis & terræ nouæ cedentia. Sic Auguſtinus & qui eum ſequuntur.

D. Auguſtini & aliorũ expoſitio.

Et quidem quod attinet ad huius doctrinæ intelligentiam, quo ſcilicet ſenſu cæli ipſi ac terræ elementum ſint in melius commutanda; ſapienter id ab Scholaſticis Theologis diſputatur, & explicatur. Quod verò ſpectat ad ipſam doctrinam, nihil in ea innouare eſt animus. Sed agendo de Apocalypſeos explicatione, nullâ aliorum declaratione reiectâ, licet nouo interpreti expendere, quænam germanior explicatio videatur.

Expenditur & examinatur prædicta explicãdi ratio.

Mihi ergo imprimis durius apparet, vt vera cælorum ac terræ renouatio hîc Apocalypſeos verbis ſignificetur. Nec video, quorſum hîc per anticipationem agatur de illa cælorum & elementorũ inſtauratione, quã docent Theologi. nec ſatis percipio, quorſum ſpectet renouatio illa ad id, quod ma-

D nifeſtè in præſenti contextus ſignificat. Etenim viſio hæc ſiue figura eiuſmodi fuit, vt cælum ac terra prorſus ex oculis euaneſcerent. Non quòd ita, vt ſonat, id eſſet complẽdum; ſed quia ita fieri opus erat ad myſterij ipſius ſignificationẽ. Nã quod in aliquo ænigmate depingitur aut figuratur, nõ eſt ita ad ſtrictam veritatis libellam exigendum, vt omnino accipiatur, ac ſonat: ſed ita vt eiuſmodi viſio ſeu pictura ſit congruentiſſima ad eius myſterij, quod intenditur, ſignificationem. Si ergo eiuſmodi fuit repræſentatio, vt cælum ac terra omnino aufugerent; myſterium quidem in hoc ſignificatum non videtur eſſe de cælorum atque elementorum renouatione: id quippe ad grauiſſimum illud iudicium non eſt ad rem; nec rectè actus ille figuratur cælorum ac terræ fugâ.

His addo; non hîc ſolùm, vbi nouorũ cælorum atque nouæ terræ mentio non fit; ſed nec c. 21. 1. vbi incidit noui cæli & terræ nouæ mentio, ænigmaticum eſſe ſenſum de cælorum & elementorum renouatione. Nec ad huiuſmodi ſenſum facit, quod ibi adiũgitur, *& mare iam non eſt*; vbi textus ipſe diſcrimen inter terram ac mare aſſignat: ait enim terram fore nouam; ſed mare nuſquam fore, ſiue nouum ſeu vetus. Ex quo non obſcurè colligitur, eorum verborum ſignificationem non eſſe eam, quam textus præferre videtur; ſed aliud peculiare myſterium. Nam ſi directè de materiali elementorum renouatione ſermo eſſet; neutiquam diceretur, mare iam non eſſe. Verùm de eo loco conſta-

E bit, cùm ad eum perueniamus.

Auctoris expoſitio de cælorum ac terræ fuga à iudicis ſedẽtis cõſpectu.

In præſenti autem non agit textus de ea renouatione, aut de nouis cælis aut terrâ nouâ: ſed illud ait; à Iudicis in throno ſedentis conſpectu cælum ac terram funditus euanuiſſe. quod cùm dicatur tanquam ad ipſam iudicij actionem conſentaneum: proprium picturæ huius atque viſionis ſenſum eum eſſe reor; vt tanta illius iudicis integritas, tanta iuris, & æquitatis ratio ſit futura, vt nullus ibi ſit myſticorum cælorum fauor aut auxilium, nulla terræ myſticæ commiſeratio; ſed ſolùm ius atque æquitas, vt vnuſquiſque ſecundùm propria ipſius opera iudicetur. Notandum ergo eſt, per cælos myſticos congruenter figurari cæleſtem poteſtatem, quam Chriſtus redemptor noſter miniſtris Eccleſiæ ad dimittenda peccata conceſſit, & virtutem pariter Sacramentorum, necnon Sanctorum interceſſionem; qui antè quàm ad ipſum iudicij actum perueniretur (loquor autem de vtroque iudicio tã vniuerſali, quàm particulari) aduocatorum officio fungebantur; id quod cælorum influxu atque illapſu fit. Hæc tamen omnia in extremo iudicio diſparebunt. Prætereà ſi per terram myſticam ſignificatur, quod ſancti viri cũ terrena Adami natura cõmune habent: ſub huius terræ nomine denotari videtur miſericordia, qua ſecundùm humanæ naturæ conditionem tangi deberet pater in filij ærumna, vxor in viri, frater in fratris. Nec enim ſolùm hæc naturæ iura ac vincula ſolent homines

Quid hîc terræ nomine figuretur.

in suorum miserijs ad pietatem & ad clementiam commouere: verùm etiã, si eiusdem aut patriæ aut regionis sint, hæc vna ratio homines ad pietatem propensos solet aliorum doloribus & calamitatibus percellere. Ceterùm in extremo illo ac formidabili iudicio, hæc omnia, quę cæli ac terræ nomine adumbrantur, ex oculis omnino auferentur: & nec cælum (quod vulgò peccatorum dici solet pallium & integumentum) vlla scelera cōteget; nec tellus miserum peccatorem alicubi poterit abscondere. Ad cuius mysterij significationem concinnè & eleganter finguntur cælum ac terra ex iudicis in throno sedentis conspectu fugisse: ita vt nihil aliud spectantium oculis obijceretur, quàm & iudicis thronus & personæ ab ipso iudicandæ & libri etiam, ex quibus iudicium ferendum est.

ET LOCVS NON EST INVENTVS EIS.] Ribera §.75. obseruat, in sacris Literis dici solere, locum nō inueniri ei rei, quæ suo in loco non inuenitur. Mihi tamē magis placet, si eiusmodi loquutione asseratur, ita eam disparuisse, vt frustra quæratur vbi sit: quia nullibi est.

B

TEXTVS.

Vers. 12. Et vidi mortuos magnos & pusillos stantes in conspectu throni, & libri aperti sunt: & alius liber apertus est, qui est vitæ: & iudicati sunt mortui ex his, quæ scripta erant in libris secundùm opera ipsorum.

COMMENTARIVS. C

DISPARVIT cælum ac tellus (vt iam vidimus) vt qui iudicandi erant, nec cælum nec terram in diuum implorare possent auxilium. Ad hæc; mortui omnes parui atque magni absque vlla ætatis exceptione aut discrimine ad vitam reuocati sunt, & ante iudicis thronum expositi, vt propriam singuli sententiam audirent.

Quinã sint hi libri, qui aperti esse dicuntur? B. Augustini expositio.

Porrò de libris, qui aperti sunt, variè philosophantur Doctores. Augustinus 20. de ciuit. c. 14. ait, librum vitæ esse librum, qui cuiusque vitam & actiones contineat. futurum enim per diuinam potētiam, vt vniuscuiusque opera mirâ celeritate cernantur. Quod autem textus ait in multitudinis numero, *Libros fuisse apertos*; hos libros asserit B. Augustinus esse Sanctos, quia in illis planū fiet, quæ præcepta Deus impleri iusserit. Hanc expositionem multis impugnat Ribera §.76. & 77. & certè eam esse violentam constat. Pro Augustino tamen stat, ipsius textum fuisse mendosum, sicut & alios nonnullos; atque pro *liber vitæ*, habuisse, *liber vitæ vniuscuiusque*: vt facilè cerni est ex ijs, quæ & ibi notat Viues, & Beda hîc. Fuit insuper opus, vt liber hic à reliquis distingueretur. Cùm autem ad iudicium iuris & facti scientia necessaria sit; viuum ius Augustinus in ipsis Sanctis constituit. Si tamen sanctus Doctor non legeret, *Liber vitæ vniuscuiusque*, nulla ratione expositionem illam sequeretur. Nam statim nu. 15. quod additur, *Quicunque non sunt scripti in libro vitæ*, interpretatur de eorum prædestinatione, quibus æterna conferetur vita. D

Expositio B. Hieronymi.

Hieronymus Danielis 7. significat duos in iudicio libros referandos: vnum bonorum operum, qui erit penes Deum: alterum malorum, qui penes dæmonem. Et librum bonorum operum appellare videtur librum vitæ. Vnde Pererius Danielis 7. infert librum malorum operum aptè vocari librum mortis. Quod autem Augustinus & D. Thomas aiunt non dari librum mortis; intelligendum esse ait de libro, qui apud Deum sit. non quòd in Deo non detur exactissima reproborum notitia: sed quia iustam ob causam ea notitia non dicitur liber mortis, vt docet S. Thomas 1. p. q. 24. a. 2. Verùm hæc quoque Hieronymi expositio non satis facit. quia duos tantùm libros considerat: cùm tamen textus libros in plurali exprimat, & deinde ab ijs diuersum vitæ librum designet. Constat autem ex alijs sacrarum Literarum locis, & ex hac ipsa Apocalypsi, librum vitæ aliter vsurpari, quàm pro bonorum libro. E

Tertia expositio de libris ante iudicem apertis.

Viegas sectione 2 §.17. librum quidem vitæ exponit de libro prædestinatorum: sed libros qui in plurali numero dicuntur aperti, asserit esse libros reproborum: cùm autem qui saluātur, sint pauci, & qui damnantur multi; ideo prædestinatorum librum esse vnicum, reproborum verò libros multos: id quod sequenti etiam sectione confirmat. Sed meo quidem iudicio concionatur, non explicat. Nec enim verisimile est, reproborum libros ab Apocalypsi primo loco reponendos.

Quarta expositio.

Alij plures illos libros interpretantur de factorū libris. Nec deest, qui existimet, singulos singulorum libros seorsum cōsiderari. Fauet huic explicationi Pererius Dan. 7. l. 8. notat enim in militia tres posse assignari librorum, seu codicum differentias: alium quidem eorum militum, qui suum militiæ nomen dant, cui respondet liber vitæ: alium in quo vniuscuiusq; merita ac demerita exarentur, cui aperti libri respondent secundùm communem expositionem: alium denique, in quo militiæ leges & instituta conscribãtur; & de his exponit Beda. Communi autem interpretationi de libris vniuscuiusque gestorum videtur fauere contextus: ait enim, *Iudicati sunt mortui ex ijs, quæ erant scripta in libris secundùm opera ipsorum*. Et sic exponit Ribera §.76. & 77.

Quinta expositio.

Auctoris mens in horum librorũ expositione.

Nihilominus si verba isthæc seriò expendantur, non cogunt, vt quæ in libris descripta erãt, singulorum esse opera intelligamus. Aptissimè enim dicitur rectus iudex ex ijs, quæ sunt in legibus scripta, iudicare vnumquemque secundùm opera ipsorum. Notitia autem cuiusque operum, non opus est ad libros reuocetur, quando alioqui manifesta est. Atque multò congruẽtius est, si in vniuersali illo iudicio credamus, per diuinam virtutem omnium ac singulorum opera fore conspicua, & omnium oculis exposita; quàm si existimemus cuiusque operum notionem in libris ab Apocalypsi repræsentari. Vbi enim eiusmodi operum cognitio (quod attinet ad repræsentandi rationem) ad libros redigatur, consequitur mox consideratio, quasi omnium libri ab initio ad finem vsque perlegantur: quod longissimum nobis iudicium & infinito tempore duraturum proponit ob oculos. Hoc autem minimè consentaneum est ad figurandam supremi illius iudicij auctoritatem ac breuitatem.

Bedæ interpretatio ceteris præfertur.

Propter hæc mihi persuadeo, Bedam in horum librorum expositione collineasse; dũ credit hos libros, quorum hîc meminit Apocalypsis, esse eos, quibus leges continentur ac præcepta; ex quorũ obseruatione homines iudicandi sunt: atque hos libros non esse alios, quàm sacram Scripturam. Et meâ quidem sententiâ plurimum in se habet decori, si rem ita mente & cogitatione comprehendamus; quasi opus non sit alijs libris aut scriptis vt vnusquisq; suam ipsius causam ac litis decisionem euidenter agnoscat.

Liber vitæ quis sit.

Liber autem vitæ haud dubiè est eorum catalogus, qui efficaciter vocantur ad gratiã. Verùm illa hîc protinus occurrit dubitatio, quorsum liber vitæ proferatur in iudicium? tametsi enim admirabilis est & inter se maximè concinens diuinæ gratiæ & liberi hominis arbitrij concordia: iudicium tamen circa singulorum opera diiudicanda potissimùm versatur, vt ipso textu edocetur. Nihilominus sapienter satis in iudicium inducitur libri vitæ mentio. Primò, quia in magno illo die, mirandum in modum extabit, & eminebit diuinæ gratiæ atque electionis conuenientia cum libero hominis arbitrio: ac proinde liquidò constabit, hominum perniciem ac ruinam ex ipsismet hominibus; salutem & incolumitatem ex vno Deo proficisci. Secundò, quia hoc pacto meliùs & efficaciùs elucescet admirabilis ac planè diuina æternæ prouidentiæ ratio & infinita virtus, quæ electos suos in gratia ac Dei familiaritate degentes de medio sustulit; ita vt nullius fieret omnino iactura, idq; iuxta integra & incorrupta diuinæ iustitiæ iura præstiterit. Tertiò, vt denotetur eo die nihil cuiquam profuturum, quòd aliquando in vitæ libro fuerit conscriptus per gratiæ & Dei amicitiæ collationem; si tamen nõ in ea permansit. In quo illud obiter assero, in librum vitæ (qua ratione in Apocalypsi accipitur) non referri solùm, qui saluandi sunt; sed omnes etiam, qui ad Dei gratiam & familiaritatem aliquo tempore recipiuntur: ex eo autem deleri, qui propter sua flagitia per finalem impœnitentiam excæcantur & obdurantur. de quo diximus c.3.n.5.

Quomodo omnes, etiã paruuli secundũ ipsorum opera iudicari dicantur.

Secundum opera ipsorum.] Cùm ad vitam sint reuocandi non solùm prouecti ætate homines, sed paruuli etiam omnes; alicui fortè inijciatur scrupulus, quînam omnes verè dici possint secũdùm sua ipsorum opera iudicari? Sed ex Theologiæ doctrina hic scrupulus euellitur: quippe Adami peccatum nobis etiam imputatur, quatenus in eo vt in capite continebamur virtute: & Christi etiam Redemptoris nostri merita nobis similiter applicantur, quando in Christi filios per iustificationem regeneramur. atque ita paruuli etiam secundùm ipsorum opera iudicantur.

TEXTVS.

Vers. 13. Et dedit mare mortuos, qui in eo erant: & mors & infernus dederunt mortuos suos, qui in ipsis erant: & iudicatum est de singulis secundùm opera ipsorum.

COMMENTARIVS.

Quo sensu siue distinctione de maris, mortis & inferni mortuis sermo sit.

In hoc versu Ioannes (sicuti interpretes omnes supponunt) non longiùs procedit, sed regreditur potiùs ad eorum, quæ dixerat, confirmationem de omnium tam puerorum, quàm adultorum resurrectione ac iudicatione. Vt ergo intelligatur, nullũ ab ea generali regula excipi; idcirco hîc singulatim explicat, mortuos omnes à mari, morte, & inferno fuisse exhibitos; vt omnes iuxta propria opera iudicarentur. Ceterùm hæc maris, mortis, & inferni coniunctio haud exiguam in se continet difficultatem. Quos enim absorbuit mare, ijdem etiam à morte & inferno possideri videbantur. Hęc igitur difficultas plures peperit, nimiumque subtiles, aut etiam violentas explicãdi rationes. Augustinus l.20. de ciuit. c.15. affirmat, mare in præsenti pro hoc sæculo vsurpari; & mortuos maris dici illos, quos Christus in corpore adhuc degentes inueniet; & propterea asseri hîc mare suos mortuos redditurum; quia illi cum mortuis pariter iudicabũtur: *Hos ergo mortuos* (inquit) *exhibuit mare; id est, hoc sæculum exhibuit homines, qui nondum obierant; & sicut inuenti sunt, ita affuerunt. Mors verò & infernus dederunt corpora, quoniam vitæ reuocauerunt. Et fortasse non satis fuit dicere, mors aut infernus; sed mors propter bonos, infernus propter malos.* Hactenus Augustinus, & similiter Ticonius, Haymo, & Anselmus.

1. explanatio B. Augustini.

2. explanatio Ambrosij.

Aliter Ambrosius, qui maris nomine Baptismum intelligit; & mortuos maris ait esse electos; mortem item reddituram impiorum corpora; infernum eorundem animas. A

3. Areta.

Aretas existimat quodlibet elementum, quod in se continebat, redditurum: ita vt mare (id est aquæ) dent humorem, qui ad se peruenerat: mors (id est terra) puluerem: infernus (id est aër & ignis) quod ad illos peruenerat.

4. Thomæ Anglici.

Thomas Anglicus ait, propterea de mari agi; quia quos mare demersit pisces deuorarunt: nō verò de ceteris agi corporibus; quia si illa prima resurgent, quantò magis cetera? Quare quod sequitur, refert ille ad damnatorum animas. Sic enim explicat; mors, id est, diabolus; & infernus, id est, damnatorum locus, dabunt animas, quas detinebant.

Reijciuntur prædictæ expositiones.

5. explicatio Viegæ.

Exigua probabilitatis ratione, quæ in harum expositionū singulis apparet, excusor, quominus eas singillatim impugnem: & quidem illud imprimis maximè refert, vt expositionem aliquā, quæ huic difficultati satisfaciat, inuestigemus. Viegas postquàm refutauit Riberam, in ea est sententia; vt mare dicatur corpora, quæ in se continebat, restituisse; & mors corpora in terris humata, infernus verò animas. Enimuerò nemini dubium erit, quin consentaneum imprimis sit, vt mortuorum nomen eodem accipiatur modo; siue de ijs, quos mare reddidit, siue quos Mors, siue quos Infernus, sermo sit. Ita vsurpat Ribera hoc nomen eodem semper modo: vbi aduertit, Ioanni non animas hîc mortuas, sed solùm corpora vocitari: & mortuum quidem reddere, perinde esse, ac viuum restituere corpus illud, quod erat exanime. Existimat autem illos inferni mortuos nominari, quos tellus viuentes B

6. explicatio Riberæ.

absorbuit, ceu Dathan & Abiron: sicut etiam maris mortui appellantur ii, quos mare viuos demersit: ceteros autem, qui prius obierunt, vel occisi sunt, quàm sepelirentur, meritò morti tribui. Sic Ribera. Vellem tamen, vt in eâdem expositione persisteret. Sequēti enim versu videtur ab ea discedere: vbi nomine mortis & inferni, arbitratur significari dæmonem, qui ad temporariam mortem & æternam perducit homines, quos miseræ peccati seruituti subijcit. In quo verum quidem est, eā Riberæ mentem esse, vt Mors & Infernus sequenti versu iuxta diuersum sensum accipiantur. Sed hæc

Mortem & Infernum in eâdē hic accipi significatione, atque in ceteris Apocalypseos locis, vbi coniunctim ponuntur.

ambiguitas, quam ille post alios auctores admittit, nulla ratione mihi fit verisimilis. Imò verò nō in his solùm versibus; sed in ceteris etiam Apocalypseos locis, vbi mors & infernus copulantur (nempe c. 1. 18. & c. 6. 8.) duo hæc nomina in eâdem semper significatione accipienda censeo. Significatio autem, (vt vidimus c. 1. & c. 6.) eiusmodi est, quasi duæ personæ tragicæ inducantur; quarum prima id est mors, consideretur corpus ab anima separare; secunda verò, nempe infernus, corpora pariter atque animas deglutire; nisi infinitâ præpotentis Dei virtute eripiantur. Quamobrem magna cum energia dicitur c. 6. infernus mortē pone sequi. vnde colligitur, nō solùm ab inferno detineri vinctos, quos terra viuentes deuorauit; sed etiam, qui primò mortui aut occisi fuerunt; deinde humati atque corrupti. Hæc enim est significatio illius phrasis, *infernus sequebatur mortem*; vt suo loco expendimus. Quare nec Riberæ expositionem probo, quatenus Mortis & Inferni mortuos in eo distinguit, quòd mortui inferni sint ij solùm, quos terra viuos absorpsit. C

Auctoris sententia de distinctione inter maris, mortis & inferni mortuos.

Deinde, quamuis Apocalypsis distinguat mortuos maris ab illis, quos Mors & Infernus possidebant: quos tamen infernus habebat, ab ijs, qui in mortis erant potestate, non distingui. Sic enim legimus: *dedit mare mortuos, qui in eo erant: & mors & infernus dederunt mortuos suos*. Vbi sicut maris mortui distinguuntur ab illis, quos mors & infernus retinebant; ita hi ipsi à morte & inferno detenti inter sese cōiunguntur. Et verò cùm mors & infernus mente concipiantur quasi duæ immanes personæ semper associatæ; & quos occidit mors, eosdem infernus deuorare dicatur: nihil est, cur ij, quos trucidauit mors, ab inferni mortuis discriminentur. Iam, si sacrarū Literarum consuetudo attendatur; eadem ipsa sepulchra, quibus veluti in custodijs quibusdam infernus suos mortuos fingitur retinere, appellantur etiam mortis carceres atque custodiæ; & quæ inferni vocantur portæ (id est tumuli & rictus, quos infernus ad deuoranda cadauera reserat) eædem in alijs sacrarum Literarum locis solent etiam portæ mortis appellari. D

Quid differant mortui maris à mortis & inferni mortuis.

Superest solùm explicare, quid differant mortui maris à Mortis & Inferni mortuis. Assero igitur, ad illos ipsos, quos mare viuentes deuorat, non extendi considerationem illam duplicis personæ tragicæ, Mortis & Inferni, quæ homines occidere & glutire dicuntur. Quia mare ipsum immanis satis est fera, vt homines atque etiam solidas naues absorbeat. Et sic Poëtæ & sapientes de mari tanquā de bellua immanissima loquuntur; quæ cùm irascitur, non solùm homines sed naues etiam deuorat. Sic memini me legisse in Plotino. Quamobrem cùm vulgaris fictio Mortis & Inferni non ad eos extendatur, quos deuorat mare: cumque Ioannes significare voluerit, mortuorum neminem ab hoc iudicio excipiendum, sapienter addidit maris mortuos, non contentus Mortis & Inferni vinctos recensere.

Locum hunc minimè eorum fauere opinioni, qui viuos omnes non necessariò ante extremi iudicij diē morituros opinati sunt.

Atque vt illud etiam obiter attingam: locus hic, cum bona Augustini venia, non solùm eorum opinioni non fauet, qui arbitrati sunt, non esse opus, vt viui omnes ante extremum iudicium obirent mortem: verùm etiam deducitur ex hoc ipso loco satis verisimiliter, antequàm Christus iudicaturus descendat, mortales omnes morituros. Quippe de vniuersis, qui in iudicio sunt sistendi, loquitur textus tanquàm de ijs, qui iam è viuis excesserant. Et violentum valde est, illos appellari mortuos maris, qui superstites adhuc erant. Iam, quòd nonnulli in hanc sententiam allegāt ex prima Thessal. 4. 16. *Mortui, qui in Christo sunt, resurgent primi: deinde nos qui viuimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obuiam Christo in aëra*; nullo modo eam confirmare potest. Nouerat enim rectè Paulus, tam se, quàm reliquos eo sæculo degentes, multò ante extremi iudicij diem morituros; sicuti clare innuit in 2. ad eosdem Thessalonicenses epistola cap. 2. num. 2. Quapropter quod ait, *Nos, qui viuimus*, manifestè eos comprehendit, quos Apostolus multis ante iudicium sæculis sciebat morituros. E

Rapi obuiā Christo in aera, quo sensu dixerit Paulus.

In his ergo verbis Paulus quasi certum statuit, *rapi obuiam Christo in aëra*, euenturum, postquàm mortui & ad vitam reuocati essent. Nam de se ipso & de pijs fidelibus tunc viuentibus sermonem instituit. Et quidem proprietas illa sese per aëra

attollendi

A attollendi peculiaris est corporis gloriosi: atq; gloria huiusmodi est illa, quā adquirit corpus ipsum, postquàm seminatum est; vt Paulus ipse docet 1. ad Cor. 15. 36. Quod verò difficultatis occurrit, dum Paulus videtur asserere, primò reuocandos esse ad vitam, qui antea obierant in Christo; facilis ad id responsio est. Quia apud Paulum nonnullis primus conceditur locus; non vt eos aut tempore, aut ordine priores esse affirmet: sed vt significet, eos nullo modo eximendos ex generali regula omnibus præscripta. Sic vulgari locutione, si quis rogaret, num equites etiam ac nobiles viri regi vectigal penderent? aptè responderetur, illos in vectigalis solutione esse primos, id est, nullo modo exceptos. Sic etiam edixit Paulus Euangelium ad salutem esse necessarium *Iudæo primum & Græco*, ad Rom. 1. 16. vt ostenderet, nec legem, nec philosophiam posse veram animæ salutem & incolumitatem hominibus afferre. Sēsus igitur est, neminem à generali illa resurrectione eximendum, quantumuis multis retro sæculis obierit: antiquiorem enim fore primum, deinceps reliquos subsequuturos, id est omnes pariter ad vitam reuocandos.

Quid sibi velit Paulus, cùm ait. Mortui, qui in Christo sunt, resurgent primi.

B

TEXTVS.

Vers. 14. Et Infernus & mors missi sunt in stagnum ignis. Hæc est mors secunda.

C

COMMENTARIVS.

SANCTVS Augustinus existimat, in hoc versu idem omnino significari duplici illo Mortis & Inferni nomine; nempe dæmonem, quia mortis & pœnarum inferni auctor est. Similiter Ribera §. 79. & Vieg. §. 19. qui ait esse communem explicationem. Sed contrà est primo, quia si duplex esset eiusdem personæ nomen: neutiquam diceret textus, *Missi sunt*, sed *Missus est*. Præterquàm quòd non videtur satisfacere ea expositio, quæ duo isthæc nomina ad aliam significationem trahat ab ea, quam & præcedenti versu & alijs etiam Apocalypseos locis habet. Eandem ob rem minimè apta est interpretatio, quæ hîc per infernum, dæmones omnes; per mortem, vniuersas pœnas intelligit. Nihilo congruentior est illorum explanatio, qui per infernum illos ipsos significari credūt, qui priùs apud inferos torquebantur; quasi sensus sit, qui antea in barathro erant, illuc redituros morte sociatos, quæ ipsos semper depascat.

Vtrùm per mortem & infernum idem omnino hîc significetur?

His igitur omissis, accipienda sunt duo hæc Mortis & Inferni nomina iuxta eandem superioris
D versus & capitis primi ac sexti significationem; videlicet pro tragicis duabus personis; quarum munus est, vt altera vitam mortalibus auferat; altera deglutiat, & subterraneis specubus siue sepulchris vinctos detineat. His ita constitutis, pereleganter finguntur hæ duæ personæ horribiles, quæ exultabant in mundo ac seriò triumphabant post vniuersale iudicium simul cum damnatis ipsis ad ignitum inferorum stagnum descensuræ. Non autem fit mentio helluonis alterius, nempe maris; quia fingitur aptissimè post iudicium nusquam deinceps fore: id quod ita figurari opus erat ad appositam ipsius mysterij seriem, vt capite sequenti planum fiet. Duæ igitur personæ reliquæ, id est Mors & Infernus, congruenter eò mittuntur, vbi per omnem sæculorum æternitatem sese in ipsis damnatis pascant. ita vt non solū verè dici possit, *Mors depascet eos*; sed etiam, *Infernus depascet eos*. Nec verò contenti erunt Mors & Infernus miserorum cæde ac deuoratione, sicuti antea solebant: sed Mors semper eos occidet, Infernus semper abscondet ac deuorabit: nec Mors vnquam illos interficere desinet; quia Infernus eos semper viuos asseruabit, quò patiantur semper ac moriantur. atque hæc est mors secūda, quam damnatis Mors & Infernus pariter inferent. Itaque Infernus & Mors in ignitum mittuntur stagnum; non vt patiantur ab igne, sed vt in æternum Dei inimicos excrucient.

Auctoris sententia de Mortis & Inferni significatione.

Mors secunda quæ dicatur.

A

TEXTVS.

Vers. 15. Et qui non est inuentus in libro vitæ scriptus, missus est in stagnum ignis.

COMMENTARIVS.

B

SVPPONITVR hîc, eos qui extremi iudicij die in libro vitæ scripti inuenti sunt, cùm Christo pariter ascendisse Beatorum felicitate fruituros. Quanta autem eorum fælicitas ac beatitudo sit; id sequenti capite elegantissimè figuratur. Nunc verò asseritur, qui in illud album relati non fuerant, eos in æternas inferorum pœnas fuisse deturbatos. Non defuit qui hoc vellet etiam ad innocẽtes pueros sine baptismo decedentes extendere. Cuius tamen assertionis contraria certa est. Atque illud meo iudicio voluit Ioannes his verbis exprimere; vt homines ex æternis inferorum supplicijs euaderent, non fuisse satis, aliquo illos tempore in vitæ libro fuisse conscriptos; si tamen sub mortem ex eodem libro fuerãt ipsorum nomina in commissorum scelerum suppliciũ deleta. In Apocalypsi enim, vt expendimus c. 3. non appellatur vitæ liber, prædestinatorum solus catalogus, id est eorum, qui in Dei gratia moriuntur, quique in eodem vitæ libro semper conscripti sunt: verùm etiã ij omnes, qui in Dei gratiam ac familiaritatem recipiuntur; quantunuis eam posteà propter sua scelera sint amissuri. Quando autem dicantur de libro vitæ deleri, id c. 3. discussimus.

C

CAPVT XXI.

PROLOGVS SIVE DISPVTATIO

D

De huius capitis atque sequentis argumento.

De duorum capitum sequentiũ argumẽto variæ sententiæ.

VTRIVSQVE huius capitis viso reuocatur ad admirandæ ciuitatis & ipsius fluminis picturam. Licet autem communis Doctorum sententia sit, in hac ciuitate & eius flumine Ecclesiam in cælesti patria triumphantem adumbrari: non defuere tamen aliqui auctores, qui existimarent hanc esse effigiem ingentis illius fælicitatis, quò militans in terris Ecclesia euehenda est. Quod illi imprimis opinati sunt, qui Ecclesiam putabant nondũ fælicissimo illo sabathismo fuisse potitam, qui eidem in sacris Literis prędictus est; atque adeò illam hac requie fruituram, aut post Antichristi aduentum, aut etiam anteà; de qua nonnullorum persuasione diximus ca. 20. not. 2. in opinione nona & decima. Seraphinus igitur de Fermo sibi persuadet, saltem in c. 21. haberi sermonem de Ecclesia in terris instauratã. In capite verò sequenti de patriæ cælestis gloria. Itaque ciuitatis picturam ad militantem refert Ecclesiam sub fælicissimo illo statu, quo ipse Ecclesiam in terris fruiturã diuinat: fluuium autem de triumphante Ecclesia interpretatur. Alij sine vllo discrimine vtrumque caput explicant de fortunatissimo illo, quem fore existimant, militantis Ecclesiæ statu. Qui tamen cùm receptissimam expositorum sententiam refellere nõ audeant de Ecclesiæ triumphantis gloria; vt vtramque explanationem concilient, affirmãt, in his duobus capitibus vtrumque à Ioanne describi, & magnam illam Ecclesiæ fælicitatem in terra futuram, & æternam pariter patriæ cælestis beatitudinem. Ita Vbertinus de Cassalis, tractatu de septem statibus Ecclesiæ c. 8. §. 2. vbi de huius capitis agens visione, hæc habet; *Nec totaliter refertur ad Ecclesiam præsentis vitæ, nec ex toto ad statum vitæ: sed mixtim nunc ad vnum, nunc ad alium statum aptatur.* Et citat pro se Richardum. Assentitur Hortulanus in id Cant. 6. 3. *Pulchra es amica mea, suauis & decora sicut Ierusalem.* Vbi affert illud Pauli ad Hebræos 12. 21. *Accessistis ad Sion montem & ciuitatem Dei viuentis, Ierusalem cælestem, & multorum*

E

1. opinio explicans primum caput de Ecclesia militante, alterum de triũphante.

2. opinio vtrũque de militãte exponens.

A *rum millium Angelorum frequentiam, & Ecclesiam primitiuorum, &c.* & sub[...]i[...] Hortulanus. *His Pauli verbis persuasus inducor, vt illis accedam, qui putent, quæ Ioannes in Apocalypsi sibi visa refert de Ierusalem ciuitate sancta & noua de cælo descendente, non tantùm ad triumphã[n]tem pertinere; sed etiam magna ex parte ad illius temporis Ecclesiam; in quo maxim[è] heroum frequentia illustrabitur: qui, quoniam non mortalium hominum, sed immortalium potiùs & diuinorum vitã ad viuum exprimient; ciuitas Ierusalem cælestis dici merebuntur.*

Noster item Turrianus tractatu de Eucharistia aliquid dicit, in quo ostendit; horum doctorum opinionem sibi probari. Ait enim hanc Apocalypseos visionem esse exponendam de cælesti Ecclesia cum militante copulatâ: atque hoc iis verbis significari, *descendens de cælo*; quia cælestis Ecclesia descendit ad eam, quæ in terris est. Hæc ille; vt verba illa, *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cũ eis*, possint de Eucharistiæ mysterio exponi. His accedit Bulengerus: censet enim de vtrâque Ecclesia militante & triumphante, sed præcipuè de triumphante verba fieri.

Abb[a]tis Ioachimi mẽs.

Ad hæc; Abbas Ioachimus huic vtriusque sensus coniunctioni nonnihil fauet. Licèt enim præcipuam huius capitis partem de Ecclesia triumphante declaret; priores tamẽ versus exponit de militante; vt illud *cælum nouum, & terram nouam*. Et quod Ioannes ait versu 2. *Vidi ciuitatem sanctam Ierusalem*
B *nouam*, credit non esse referendum ad vltimam Ierosolymæ gloriam, sed ad ipsius natiuitatem. subditque, non eandem esse visionem, quam Ioannes versu 10. describit; vbi ait, *Ostendit mihi ciuitatem sanctam Ierusalem*: quòd verba illa, *Vidi Ierusalem nouam*, ad peregrinantem pertineant; posteà verò triumphans sit Ioanni monstrata. Sic Ioachimus. qui in ijs etiam, quæ de triumphante exponit, videtur magna ex parte respicere ad sabathismum illum, de quo suprà. Nam duodecim portas ex margaritis applicat Ioachimus duodecim Spiritus sancti Apostolis, quos ait extremis illis temporibus futuros.

3. exponẽdi ratio.

Scio, non defuisse præterea, qui sibi in mentem induxerint, Ioannem in hac capitis 21. & 22. visione non directè voluisse depingere gloriam triumphantis Ecclesiæ; nec eam fælicitatem, quam in terris Seraphinus, Vbertinus & Hortulanus præstolantur: sed amplitudinem ac maiestatem, quò peruentura erat in terris Romana Ecclesia, & qua pluribus sæculis potita est, postquàm idololatria ex Romano Imperio expulsa est, & mundi nationes ad Christi fidem conuer-
C sæ sunt.

Opinio explicans de militante Ecclesia, duplici argumento probatur.

1. argumentũ ex allusione ad plurima loca, quorũ literalis sensus militantem Ecclesiam respicit.

Vt ergo suspicari possit aliquis, in hac vltima Apocalypseos visione depingi fælicitatem, quam in terris adeptura erat Ecclesia; duo potissimùm argumenta sunt. Primum est, quia in hac visione fit allusio ad multa Prophetarum loca, quorum literalis sensus respicit eam fælicitatem, quæ Ecclesiæ in terris futura erat. Sic in nouis cælis & terra noua habetur respectus ad Isaiæ caput 65. 17. & caput 66. 21. *Et in tabernaculo Dei cum hominibus*, ad illud Ezechielis 37. 27. *Et erit tabernaculum meum cum eis; & ero eis Deus, & ipsi erunt mihi populus.* Item in verbis illis, *Absterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum*, colligneatur similis Isaiæ locus capite vigesimo quinto, n. octauo, vbi de fælicitate sanctorum in hac vita manifestus sermo est; sicuti ex Apocalypsi etiam constat capite septimo, num. decimoseptimo. Iam, quod hîc dicitur, *Ecce noua facio omnia*, desumptum est ex Isaiæ 43. 19. vbi agitur de nouitate vitæ, quæ sanctis viris in hac mortali vita conceditur; siue de noua creatura, de qua Paulus 2. ad Corinthios 5. 17.

Præterea descriptio ciuitatis in quadrum & duodecim portarum eius petita est ex Ezechielis 48.
D vbi per allusionem ad veterem Ierosolymam, agitur de noua & mystica Ierosolyma, quam Deus erat in terris conditurus. Flumen porrò & arbores ex vtrâque fluminis ripa plantatæ ex Ezechielis 47. 12. deprompta sunt. ibi enim dicitur; *Et super torrentem orietur in ripis eius ex vtrâque parte omne lignum pomiferum: non defluet folium ex eo, & non deficiet fructus eius; per singulos menses afferent primitiua, quia aquæ eius de sanctuario egredientur.* Constat autem, ab Ezechiele illic prædici fælicitatem, qua fruitura erat Ecclesia in hac vita. Nam torrens ille in mare mortuum influit, eiusque aquas sanat ac fæcundat, & in eis plurimam piscium multitudinem procreat; in ipsis etiam ingentes fiũt piscationes. Quod perspicuè spectat ad ea Christi verba discipulis dicta, *Faciam vos fieri piscatores hominum.* Gemmæ insuper ac margaritæ Ioanni visæ non sunt ab ijs diuersæ, de quibus Tobiæ decimo tertio num. vigesimo primo; vbi per respectum ad nouam & mysticam Ierosolymam à Deo in terris instaurandam, ait Tobias ipse, *Portæ Ierusalem ex Sapphiro & Smaragdo ædificabuntur, & ex lapide pretioso omnis circuitus murorum eius.*

Ad hæc, si Salomonis templum typicè Romanam figurauit Ecclesiam: quid mirum de illa mysticè dici, quod de templo illo proditur 3. Reg. 7. 10. *Fundamenta de lapidibus pretiosis.* Et Isaiæ 54. (vbi sermo instituitur de militante Ecclesia) nu. 11. dicitur, *Ecce ego sternam per ordinem lapides tuos, & fundabo te in Sap-*
E *phiris; & ponam Iaspidem propugnacula tua, & omnes terminos tuos in lapides desiderabiles.* Verba insuper illa, *Ciuitas non eget sole, neque luna, & portæ eius non claudentur per diem, & nox vltrà non erit*, desumpta sunt omnia ex Isaiæ 60. qui de Ecclesia à Christo in terris erigenda loquitur. Denique vix est aliquid ex ijs, quæ Ioannes à se visa refert in hac vltima Apocalypseos visione, cui nõ inueniatur quid simile in illis, quæ de militante Ecclesia fuerant prædicta.

2. argumentum ex aliquot huius visionis partibus, quæ in triũphãtem Ecclesiã non ita cadãnt.

Alterum argumentum est, quia legitimus sensus rerum aliquot, quæ Ioannes à se conspectas in hac visione recenset, non aptum videtur locum in cælesti patria habere. Huiusmodi est sensus in duodecim fundamentis intentus; nam in fundamentis illis capita fidei figurantur, vt in eorum explicatione planum fiet: atqui fides non manet in patria. Deinde, qui sensus solet tribui verbis illis, *Ambulabunt Gentes in lumine eius*, cohæret optimè cum veritate omnino certa, nimirum Romanæ Ecclesiæ doctrinam esse accensam facem, quam Deus vniuersis Gentibus in hac vita præluxit, vt æternæ beatitudinis diem possint tutò assequi. Eadem autem verba applicata ad lumen gloriæ, quo Ecclesia triumphans in patria fruitur, non parum difficultatis in sui explicatione habent. Duodecim etiam portæ cælestis Ierosolymæ cùm sint illi, qui portarum vice funguntur, & ad

A

aliorum salutem incumbunt; hoc certè munus magis est eorum proprium, qui & Ecclesiæ Sacramentis administrandis, & Euangelicæ prædicationi vacant, quàm cælestium beatorum. Si autem fructus duodecim arborum ad fluminis ripam adstantium denotant totidem Spiritus sancti fructus: inter hos quidē annumerat patientiā Paulus; quæ videtur propriè ad huius vitæ labores tolerandos spectare. Denium si per arborum folia pij ac sancti sermones significantur, aut etiam Sacramentorū administratio: sancti viri hisce folijs cunctos hominum morbos in hac vita medicantur: non verò in cælesti patria, vbi nulla est mentis ægritudo, quæ curetur.

Vera sententia & auctoris explicatio de æterna patria fælicitate vtroque in capite descriptâ.

Ceterùm his nihil obstantibus, asserendum est, non modò certum esse visionem hanc capitis 21. & 22. potissimùm ad triumphantem Ecclesiam pertinere; sed etiam de illa omninò in hac visione agi; nec directè de militante esse sermonem, aut in tota hac figura, aut in aliqua eius parte. Hanc ipse assertionem pro certa statuo. Primò, quia non solùm hæc est communis grauium interpretum sententia; verùm etiam ab illis tantopere stabilita, vt Augustinus libro vigesimo de ciuitate, capite vigesimo septimo exponens, quænam sit noua Ierosolyma Ioanni visa, cùm ait numero secundo, *Vidi ciuitatem sanctam Ierusalem nouam*, hæc proterat verba; *nouam nempe, quia per iudicium nouissimum tanta eius & tam noua claritas apparebit, vt nulla remaneant vetustatis vestigia, corporibus ad incorruptionem & immortalitatem transeuntibus.* Et subdit; *Hæc de isto tempore accipere impudentia nimia est: quia illa, Absterget Deus omnem maculam, &c. tantâ luce dicta sunt de sæculo futuro & immortalitate, atque de æternitate Sanctorum; vt nulla debeamus in Literis sacris quærere vel legere manifesta, si hæc putamus obscura.* Hactenus Augustinus: cuius sententiam hac in parte grauiores omnes ferè interpretes amplectuntur. Vt autem illam nimiæ impudentiæ notam euadamus; non satis est dicere cum Bulengero, verum quidem esse de triumphante Ecclesia præcipuè hîc institui sermonem; sed agi etiam pariter de militante. Augustinus enim contendit, non posse ad militantem Ecclesiam applicari, quod de noua hac ciuitate affirmatur. Quòd si consideraremus vnam eandemque Ecclesiam ex vtràque coalitam in hac visione describi; satis esset, aliquem intra militantem Ecclesiam contineri, vt in vrbe etiam à Ioanne hîc descriptâ verè includi diceretur; atque adeò fidelem esse nullum, qui peccata perpetret. Quippe Ioannes ait c. 22. 3. *Omne maledictum non erit ampliùs*, & num. 15. *Foris canes, & omnis, qui amat & facit mendacium.* Qui verò asserat, ex Ioannis verbis alia quidem ad triumphantem Ecclesiam, alia ad militantem spectare; næ ille rem omnino improbabilem, & nouum quendam contextum neutiquam sibi constantem comminiscatur. Nec fit satis, si magna isthæc elogia dicantur ad fælicissimum quendam Ecclesiæ statum in hac vita futurum referēda; tuncque vera esse comprobāda, quę nunc nondum veritatis complementum assequuntur. Fingere enim quoddam tempus, in quo fidelium beatorum peccet omnino nullus; id quidem perinde est ac fingere, illos reipsâ beatos esse, antequam sint.

Superiores expositiones obiter refutantur.

B

C

Nostra sententia ex præcedenti Apocalypseos capitū contextu probatur.

Secundò Apocalypseos series ac filum euidenter probat, horum duorum capitum visionem triumphantis Ecclesiæ propriam esse. Nam in fine capitis vigesimi, præcesserat extremi iudicij dies, & æterna damnatorum supplicia: sequitur ergo necessariò tractatio de sempiterna fælicitate ac gloria, quam electi in cælo possidebunt. Quod verò sibi in mentem induxit Seraphinus (nempe caput vigesimū primū, agere de ea fælicitate, quam in terra adeptura est militans Ecclesia; & caput vigesimum secundum, de triumphantis Ecclesiæ gloria) id quidem prorsus irrationabile est. Etenim capite vigesimo primo, depingitur beata ciuitas; & capite vigesimo secundo, fluuius atque arbores ciuitatis eiusdem. Quis ergo non videat, ciuitatem hanc, eiusque flumen ad diuersos status neutiquam pertinere? Præsertim cùm fluuius ipse mediam ciuitatem interfluat.

D

Tertium argumentum pro nostra sententia.

Tertiò, quamuis Ioachimus voluerit ad Ecclesiā militantē applicare verba illa c. 21. *Cælum nouum, & terram nouam*; contextus tamen exigit, vt ad triumphantem solā, non verò ad militātem aptentur. Hæc namq; verba ex eo dependent, quod in vniuersalis iudicij descriptione fuerat dictū, scilicet cælum & terrā è iudicis in throno sedentis conspectu fugisse. Hoc enim præmisso, mox sequitur post peractum quidem iudicium, non remansisse mundū absq; cælo ac terra; vetustis enim cælis ac terra ex oculorum obtutu subtractis successisse nouos alios cælos & nouam pariter terram. Ex quo contextu planum fit, hosce nouos cælum ac terram antè vniuersale iudicium non extitisse.

Quartum argumentū.

Quartò, in ipsomet textu perspicuè asseritur, fælicitatem hanc, quæ in his capitibus depingitur esse eam, quæ promittitur victoribus, oppositam æternis cruciatibus, qui Dei hostes & aduersarios manent. Sic enim dicitur num. 7. & 8. *Qui vicerit, possidebit hæc. Timidis autem & incredulis & execratis & homicidis & fornicatoribus & veneficis & idololatris & omnibus mendacibus pars illorum erit in stagno ardenti igne & sulphure, quod est mors secunda.* Quid ergo manifestius, quàm quæ hîc victoribus promittuntur, esse beatitudinem illam cælestem, qua Sancti fruuntur in patriâ.

Quintum argumentū.

E

Quintò, magnitudo nouæ huius Ierosolymæ, si cum ciuitate ab Ezechiele c. 48. descriptâ comparetur, dilucidè ostendit, si in Ezechielis descriptione militans figuratur Ecclesia; in Apocalypsi quidem triumphantem sine dubitatione adumbrari. Quippe Ezechielis ciuitas in quadrum patet calamis 4500. qui stadia conficiunt quinque & quadraginta. At hæc Apocalypseos Ierosolyma in quadrum protenditur stadia duodecies mille. Itaque muri longitudo, quam Apocalypseos ciuitas habet, eundem dicit respectum ad longitudinem muri ciuitatis ab Ezechiele depictæ, quem dicunt, 266⅔. ad vnum; & consequenter area ciuitatis Apocalypseos se habet ad Ezechielis ciuitatis aream, sicut 71111⅑. ad 1. Ex hoc igitur tā immenso discrimine facilè quiuis animaduertet, Ioannis ciuitatē in se cōplecti non vnius temporis electos, sed omnium pariter sæculorū; atq; adeo non esse militantem Ecclesiam, in qua multorum sæculorum electi nunquam copulantur: sed esse triumphantem, quæ sæculorum omnium electos complectatur.

Sextum argumentum.

Sextò, verba illa, *Templum non vidi in ea*, non parum vrgent, vt hoc in loco non de militante Ecclesia, sed de triumphante sermonem esse credamus.

Septimum argumentū

Septimò, quamuis in aliquo sensu posset fortasse dici de militante Ecclesia, noctē in ea non esse: illud saltē, quod c. 21. 4. affirmatur, de illa verè cōprobari nō potest, *Mors vltra nō erit, neq; dolor*: neq; illud cap. 22. 3. *Et omne maledictum non erit ampliùs*; nec quod additur num. 15. *Foris canes, & omnis qui amat & facit*

mendacium.

A *mendacium*. Denique quod c.22.3. dicitur, scilicet huius ciuitatis incolas frui semper Dei & Agni conspectu, quis non videat esse triumphantis Ecclesiæ proprium?

Diruitur primum sẽtentiæ oppositæ fundamentum.

Vt ergo duo illa argumenta pro opposita sententia initio adducta dissoluamus; primum quidem plures complectitur allusiones; quarum quælibet singillatim discutienda est, cùm ad eam in singulorum verborum commentario peruentum erit. Ad id verò, quod generatim edicitur, nihil ferè de hac ciuitate à Ioanne pronunciari, cui non simile quid dictum de militante Ecclesia reperiatur; respondeo, qua parte militans Ecclesia imitatur aliquo modo in perfectissimorum saltem virorum sanctimonia triumphantis perfectionem, inde posse aliqua elogia vtriusque Ecclesiæ esse communia. multa tamen sunt, vt iam vidimus, quæ Ioannes de cælesti hac vrbe testatur, nulla ratione militanti Ecclesiæ communia.

Diruitur alterum.

Ad secundum argumentum respondeo, in supernæ patriæ descriptione ac pictura congruentissimum habere locum militantis Ecclesiæ merita: & quidem quod in terra remansit, venustè & eleganter in cælo depingitur. Sic Laurentium cum ferrea craticula in cælo solemus depingere; Catharinam cum nouacularum rota; Petrum cum clauibus; cum gladio Paulum: non solùm ad singulorũ B distinctionem; sed etiam, vt significemus illis in cælo gloriæ ac fælicitatis segetem inde prouenisse, vnde in terris labor ac dolor dimanauit. Simili etiam excogitatione nobiles ac primarij viri in suis stemmatum parmis siue scutis solent appingere clarissima suorum maiorũ insignia, quibus illi immortalem nominis gloriam sibi suisque posteris pepererunt. Hinc nobilissima Cordubarum familia lineas sanguine tinctas pro insignibus gestat: hinc Stunicæ catenas. Et generatim cernimus in scutis atque triumphis illud sublimiùs & excellentiùs eminere, quod non præmij, sed antiqui promeriti & egregij facinoris symbolum extitit. Et quanuis actio ipsa, qua præmium egregius quisque vir in bello commeruit, iam præterierit; dum tamen honor, dum præmium ipsum perseuerat; durat etiam gloriatio de insignium symbolo: quibus clarissimi facinoris anteacti iucundissima refricatur memoria.

Redditur cõgruens ratio, cur in hac cælestis patria pictura appareant nonnulla, quæ ad militantem Ecclesiã videantur spectare.

Si ergò huiusmodi ratio exprimendi præteritorum laborum insignia ac de illis sub ipsa gloria atque triumpho gloriandi, nequaquam insolita nobis aut inusitata in aliarum rerum effigie atque figura apparet: multò minùs in Apocalypsi insolita futura est; cùm liber hic symbolicus omnino sit, & allegorijs atque ænigmatis plenissimus. Quin imò in cælestis patriæ pictura id duplici de causa de- C corum imprimis est. Primò, quia præmium in se ipso consideratum ob ingentem sui magnitudinẽ vix potest aliquibus symbolis indicari: quapropter opus est meritorum vsurpare picturam, vt ipsius præmij effigies aliqua proponatur ob oculos, per modum saltem proportionis, supposita diuinæ potentiæ ac bonitatis infinitate. Secundò, vt denotetur, maxima Sanctorum promerita (quæ non satis dignè in hac mortali vita æstimata fuerunt; iuxta illud Pauli, *Vita vestra abscondita est cum Christo in Deo,*) in cælo plurimi habita, & summis præmijs esse affecta: vtque ipsorum vestigijs insistentes discamus ea maximi facere, quæ mundus aspernatur. quandoquidem hoc ipsum nostris oculis obijcit Apocalypsis tanquam immensæ illius gloriæ materiam, & meritum tanto præmio dignum.

Quamobrem, dum opponitur; multis, quæ Ioanni ostensa sunt, significari quod in cælesti beatitudine non reperitur: ad huiusmodi obiectionem respondetur, symbola earum rerum, quæ in cælo non sunt, congruentissimè adhuc in ipso cælo depingi; vt insinuetur gloriæ magnitudo, quæ strenuis obsequijs per sanctos viros in terra præstitis respondet, vt iã satis explicatũ est. Ex his verò meritorũ symbolis, quæ in cælestis gloriæ descriptione recensentur, illud emolumenti maximè percipitur, D nam gloriæ ipsius effigies atque pictura mirum in modum expendit nobis atque depingit ingentia gratiæ dona, quibus Ecclesia militans in vita hac mortali potitur. Huiusmodi est duodecim articulorum fides, diuini verbi & Sacramentorum administratio, iustorum vita, ipsorum operum fructus, ac mirus etiam verborum effectus. Et sanè præter generalem eam rationem, quam suprà reddidimus in singulis etiam eorum, quæ afferuntur, peculiaris congruentia reperitur. Exempli gratiã; in duodecim ciuitatis fundamentis, quibus totidem Apostolici symboli veritates adumbrantur, non solùm nobis proponitur earum veritatum fides tanquam Ecclesiæ meritorum fundamentum; verùm etiã edocemur pariter, Ecclesiæ tam militantis, quàm triumphantis fabricam & structuram supra illa ipsa fundamenta à Deo erigi ac promoueri. Quin etiam proportio & congruentia, quæ inter fundamentum atque ædificium detur necesse est, nos instruit, fundamento ex gemmis duodecim pretiosissimis iacto ædificium tali fundamento dignum niti debere. quod perinde est ac si dicatur Beatorũ gloria eiusmodi esse, quasi in diuini Verbi incarnatione, passione, resurrectione & Spiritus sancti missione solidata. Quamobrem mirum non est, ciuitatem in huiusmodi fundamentis innitentem ex auro perspicuo ac pellucenti esse constructam, nec non ex pretiosissimis margaritis montes magnitudine adæquantibus.

Quomodo fidei veritates in duodecim gẽmis figuratæ sint cælestis ciuitatis fundamẽta.

Præterea fidei veritates, quæ in Apostolico symbolo continentur, verum quidem est non in cælo E manere, quatenus fidei sunt obiectũ (sub hac enim formali ratione, rectã rei ipsius euidentiã, teguntur) manet tamen, quatenus gloriosa sunt nobilissimi huius ædificij fundamenta: ideoq; cognitionis obscuritas in claritatem gemmarum, splendorem ac perspicuitatem commutatur. Atque satis hic sit nonnihil de hoc symbolo perstrinxisse; vt ex singulari aliquo exemplo eliciamus, quàm decorè & conuenienter in cælestis gloriæ visione siue pictura collocari potuerint symbola earum rerum, quæ ad militantis Ecclesiæ merita propriè spectant. Quòd si id duntaxat significare velint ij auctores qui huius capitis cancellis non triumphantis modò Ecclesiæ gloriã, sed militantis etiam magnitudinem meritorum circunscribunt: ipse illis libentissimè subscribam. Verùm me illis opposui; quia illi potissimùm contendunt, in hac visione directè sermonem institui de illius status magnitudine, quò Christiana Ecclesia in terris peruentura est.

Totã cælestis gloriæ amplitudinem, de qua vtroque hoc ca-

Disputauimus hactenus, vtrùm quæ Ioãnes hisce duobus capitibus tractat, sint prorsus ad cælestis patriæ beatitudinẽ reuocanda. Nonnihil tamen inexplicatũ adhuc superest, quod ad visionis huius argumẽtum conducit, & Romanæ etiã Ecclesiæ gloriosissimum est: illud autem est omnem cælestis

gloriæ magnitudinem, quæ in vtroque horum capitum celebratur, singulariter reuocari ad eam gloriam, quæ in cælo Romanam Ecclesiam manet. Pro huius explicatione notandum est, gloriosam hanc ciuitatem Ioanni visam nuncupari sponsam vxorem Agni. ait enim; *Veni, ostendam tibi sponsam vxorem Agni:* vbi singula nomina singulos habent in Græco articulos. Manifestum autem est ex ipso contextu, sponsam hanc vxorem Agni esse eandem, cuius nuptiæ c.19. celebratæ sunt. vbi probauimus, de Romana speciatim Ecclesia, Ecclesiarum omnium capite, verba fieri. Et c.20. vidimus ligationem draconis præcipuè referri ad illiusmet sponsæ fælicitatem. Draconis namque religatio eò tendebat, vt sponsa ipsa purissimi matrimonij fælicitate tranquillè frueretur per longa illa sæcula & temporis plenitudinem, quæ mille annorum phrasi denotatur. Deinde hæc eadem est dicta illa ciuitas, quam Gogi & Magogi exercitus singulariter oppugnauit, quæque de ipsis Gogo & Magogo triumphauit fælicissimè. A

Apocalypseos finis & scopus quò potissimùm tendat.

Quibus ita constitutis, quisque potest nullo negotio cernere, quàm sit consentaneum, vt in hac duorũ capitum extremorum pictura ac descriptione, vbi Agni sponsæ gloria cælestis adumbratur; nihil aliud significetur, quàm gloriæ magnitudo, quam Romana illa Ecclesia in cælesti beatitudine possidebit. His accedit, si hæc ita sese habeant, vt mea fert opinio, multò aptiùs & cohærentiùs libri totius filum ac seriem inter se connecti; id quod optabile imprimis erat. Et sic tota demũ rei summa atque caput deuoluitur ad Romæ cõparationem Theologicam cum Ierosolyma: cum quo etiã stat, Ierosolymæ nomen in hoc loco Romanæ attribui Ecclesiæ: atque ita innuitur veterem Ierosolymã propter suam duritiem & obstinationem, qua se opposuit Euangelio, pristinum amisisse nomen; illudque Romam nouam, id est, Romanam Ecclesiam comparasse; vtpote quæ antiquæ successit Ierosolymæ in eo, quòd fidelium omnium caput ac metropolis sit effecta. B

Difficultas contra nostram interpretationem opponitur.

Dicet aliquis; primò iniuriam ceteris fidelium Ecclesijs irrogari, quòd gloriosæ huius vrbis significationem ad vnam Romanam Ecclesiam coarctemus. Præsertim cùm textus ipse vniuersis victoribus generatim promittat ęternę beatitudinis possessionẽ, quam beatitudinem figurat ciuitas Ioanni ostensa: dicitur enim n.7. *Qui vicerit, possidebit hæc.* Quòd si singula eorũ symbolorum, quæ in cælestis huius vrbis effigie coalescunt, seorsum inspiciamus: ijs omnibus significantur res ceteris etiam Ecclesijs communes: cuiusmodi sunt duodecim fidei capita, mysticus fluuius, arborũ in ripis adstantium fructus, & sic de ceteris. Secundò illa ipsa ciuitatis magnitudo demonstrat, in ea non comprehendi solùm Romanæ Ecclesiæ electos, sed electos etiam ceterarum mundi Ecclesiarum. Alioquin nimia exaggeratio esset, si diceremus ex vna Roma Sanctorum numerum adeò magnum fore, quãto opus est ad eam incolendam, & occupandam vrbem, cuius quadrum duodecim stadiorum millia contineat. C

Propositæ difficultati respondetur.

Ad hæc tamen assero, me nequaquam dubitare, quin omnes ex cunctis mundi Ecclesijs electi in hac vrbe comprehendantur. Quamuis enim Romana Ecclesia, quatenus aliarum caput distinguatur ab illis, vt caput à reliquo corpore: sed in ipsius etiam capitis decus & ornamentum cedit debita totius corporis proportio & magnitudo. Quare quãdo de futura Romanę Ecclesiæ gloria sermo est, iure optimo figuratur quædam ciuitas ita ingens ac lata, vt omnes Ecclesiarũ omniũ electos capere possit; cùm omnes sint Romanæ Ecclesiæ filij. Si enim Iudæi quondam per totam Iudæã, imò etiã toto terrarum orbe dispersi, (si res familiaris suppetebat,) proprias Ierosolymæ domos habere gloriabantur: quantò magis prædestinati omnes se Romanæ Ecclesiæ filios esse iactabunt? Quòd si omnes illius sunt filij, si ipsa vniuersorum parens; quid mirum, vbi de matris gloriæ magnitudine agitur, electos è ceteris Ecclesijs repræsentari tanquam huius filios, & ad eius gloriæ magnitudinẽ conducẽtes? Atque hæc de omnium Christi Ecclesiarum filijs. De earum verò patribus, cuiusmodi sunt Apostoli & Prophetæ; cùm Romana Ecclesia eos omnes, vt patres veneretur, eorum doctrinam excipiat, atque obseruet: meritò potest Romana Ecclesia gloriari, quòd Apostoli & Prophetæ in ipsa vrbe Roma, veluti ciues, domum ac focum possideant; & pariter honorem parentibus debitũ inibi habeant. Hinc igitur infero, post antiquæ Ierosolymæ reprobationem, qui ex ea electi egressi sunt, nouam Ierosolymam condidisse, id est, Romanam Ecclesiã; vt ceterarũ esset caput ac metropolis. Quare Romana Ecclesia cælestis omnium Ecclesiarum electos in se complectitur. D

Ad argumenta ergo superiùs obiecta respondeo, illis quidem rectè probari, hanc gloriæ magnitudinem in hoc loco depictam prædestinatis omnibus esse communem: non tamen probari, ingentẽ electorum multitudinem ad Romanæ Ecclesiæ gloriam & splendorem non pertinere. Quapropter si maximus electorum numerus in Romanæ Ecclesiæ decus & ornamentum redundat (quia electi omnes aut ipsius sunt filij, aut patres) congruentissima fuit eiusmodi sacra fictio, quæ cælestem quandam Romam adeò laxam & capacem depingeret, vt omnes pariter electos posset capere.

Alteri difficultati ex dictis subarienti occurritur.

Verùm hinc nobis rursus opponet aliquis; si Romana Ecclesia accipiatur, prout reliquas comprehendit Ecclesias, sic quidem earum non esse caput, sed omnium potiùs fidelium congregationẽ: atque adeò perinde esse in hoc sensu Romanam Ecclesiam, atque Catholicam siue vniuersalẽ. Vnde quæstio videtur esse de nomine, non de re; cùm disputatur, vtrùm ciuitas Ioanni visa sit Romana Ecclesia triumphans, an Ecclesia vniuersalis? Respondeo tamen, quæstionem non esse de nomine; sed de maximi momenti re & ad Romanæ Ecclesiæ ceterarum capitis gloriam plurimùm conducẽte. Etenim si visio hæc solùm esset de gloria, quò electi omnes extollendi sunt, absque vlla ad Romanæ Ecclesiæ gloriam attributione: illud solùm in extrema hac Apocalypseos parte edoceremur; quàm scilicet ingens atque excellens sit electorum omnium gloria, & quàm sit numerosa eorum multitudo futura. Sed cùm hæc omnis gloria & maximus cælestium beatorum numerus nobis repræsentetur, veluti Romanæ Ecclesiæ gloria: hoc ipso instituimur; primò innumerabilis electorum multitudinis gloriam Romanæ deberi Ecclesiæ, vtpotè omnium Ecclesiarum parenti, quæ suæ doctrinæ lacte fideles omnes enutriuit, & per totum terrarum orbem complures dimisit operarios, & magnum Ecclesiarum numerum vbique terrarum erexit, atque in reliquas veram religionem, ve- E

rumque

A rumque Christi spiritum conseruauit. Vnde tantæ fidelium multitudinis electio ac vera animi salus in Romanæ Ecclesiæ decus & ornamentum maxime cedit. Ex quo etiam admonemur, qui in terris à Romanæ Ecclesiæ obedientia se seiungat, illi ad cælorum regionem aditu interdicendum.

Ad hæc igitur omnia significanda congruentissimum exstitit, vti Ioanni Romanæ Ecclesiæ magnitudo in cælo monstraretur. Nec verò id à me confictum, aut excogitatum est, vt Romanæ amplitudini videar assentari: sed quod me Apocalypsis ipsa planè doceat. Primò, quia euidens est hanc Agni sponsam, quæ hîc describitur esse eandem illam, cuius nuptiæ c.19. celebrantur. Ibi autem validis argumentis probauimus de Romana Ecclesiæ singulatim reliquarum Ecclesiarum capite haberi sermonem. Secundò, totius Apocalyseos series & acoluthia minimè patitur, hanc cælestis Ierosolymæ picturam aliter vsurpari. Nam totius Apocalypseos decursus ab ipso exordio ad hunc vsque locum continet, vt vidimus hactenus, Theologicam quandam nouæ Romæ & antiquæ Ierosolymæ comparationem. atqui ad clausulam & complementum splendoris & amplitudinis, quā Romę contulit cælum, mirifice congruit hic finis de futura in cælesti beatitudine Romæ ipsius gloriā. *Quibus adducti rationibus credamus de Romanæ cōprimis Ecclesiæ gloria hic esse sermonem.*

B Iam ad id, quod opponitur Romanā scilicet Ecclesiā, prout omnes coërcet electos, sic ab Ecclesia Catholica nō distingui: respondeo, hoc ipsū, ad Romanę Ecclesię gloriā maximè cōferre (loquor autem de illa, quæ omnium est Ecclesiarum caput) vt vniuersos prædestinatos complectatur, qua ratione suprà explicatum est. Non tamen eos ita complectitur, quasi vnica sit congregatio, quæ cōcipiatur ex omnibus æqualiter & absque vllo discrimine composita; sed veluti mater suos cōplectitur filios. Et verò nonnulla sunt, in quibus Romæ gloria ad reliquas propagatur Ecclesias: nam fideles omnes Romæ sunt filij, atque ipsius etiam gloria. Alia verò sunt, quorum gloria & splendor Romæ cum alijs Ecclesijs communis non est, sed singularis ipsius Romæ prærogatiua; cuiusmodi est auctoritas ac potestas supra ceteras Ecclesias, & dæmonis alligatio per mille annos respectu ad ipsā Romam facta. Ceterùm vtrâque in re directè nō agitur de omnibus generatim fidelibus aut electis: sed singulatim de Romana Ecclesia & eius gloriā. Fateor tamen, gloriam Ecclesiæ Romanæ multa habere cum electorum omnium gloria communia. Quemadmodum ad amplissimæ alicuius vrbis regiæ gloriam pertinet, quòd multarum magnarumque vrbium metropolis & dominatrix sit, cui reliquæ quidquid in se ipsis pulcri & speciosi est, subministrare debeant. Quæ consideratio licet in obliquo ad omnes regni vrbes sese extendat; directè tamen ciuitatis regiæ magnitudinem respicit. *Qua ratione sub Romanæ Ecclesiæ nomine hic ceteræ etiam Ecclesiæ contineantur.*

C Similiter ergo directè & in recto (quod aiunt) hîc nobis ob oculos ponitur gloriæ magnitudo, quam Romana Ecclesia in cælo nanciscetur: quæ tamen in se etiam claudit electorum omnium splendorē; & propterea tanta est huius gloriæ magnitudo, quia omnes electos complectitur.

Non me latet, quantum molestiæ hæc expositio Hæreticis allatura sit. Sed ideo mihi maximè placet, quòd illis displicituram certo scio. Ex Catholicis vero, si qui erunt, quibus videatur congruentius, ne in præsenti singulatim de Roma, sed de omnibus generatim agatur: ab eis peto atque contendo, vti expendant in mea declaratione comprehendi quidquid ipsi expetere valerent: quod autem additur (nempe de Romanæ Ecclesiæ magnitudine directè hîc esse sermonem) eiusmodi esse rem, quæ & communi expositioni nihil detrahat; & illud insuper adiungat, quod summi in se momenti est, quodque ad Apocalypseos seriem ac filum maximoperè conducebat; cùm ipse nos doceat contextus hanc ipsam Agni sponsam esse, cuius nuptiæ c.19. descriptæ sunt. *Nostrā hāc de Romanæ Ecclesiæ gloria explanationē hæreticis molestā visum iri.*

D

Breuis enumeratio excellentiarum ciuitatis cælestis, quas proponit Apocalypsis in his duobus capitibus.

DIXIMVS aliquid in genere de horum capitum argumento. Iuuabit tamen breui enumeratione complecti singulas ciuitatis huius, quam Apocalypsis describit, excellentias. Notandum ergo est, in hac vna pictura copulari, quidquid humanum ingenium ad alicuius vrbis fælicitatem potuisset excogitare. Et fortè ad id, quod in ipso situ atque ædificijs videtur alicuius ciuitatis esse proprium, adiungitur quod terrestris paradisi proprium erat, scilicet arbusta pulcherrima & suauissima ex arboribus pendentia poma, quod in magnificis etiam vrbibus solet optari: atque vt aliquo pacto huic desiderio satisfiat, student incolæ intra vrbem aut in eius pomerio frondosum aliquod pometum serere. *Excellentiæ cælestis Ierosolymæ, quas Ioannes recenset.*

E

Excellentiæ ergo ciuitatis huius, quam describit Apocalypsis, quo ordine in textu proponuntur, eiusmodi sunt. Prima ingens claritas, qua semper fruitur ciuitas. Vocatur autem claritas Dei, & Iaspidi crystallizanti comparatur: aduertitur etiam, in hac vrbe semper diem esse, numquam noctem: nec sole ac lunā ei esse opus; quod Dei & Christi claritate fruatur. *Prima cælestis Ierosolymæ excellentia.*

Secunda; vrbis murus admirabilis est, totúsque ex Iaspide, patens in altitudinem quatuor & viginti humanæ staturæ mensuras. *Secunda.*

Tertia; portæ sunt ingentes, ternæ in singulis quadri lateribus: & portæ singulæ ex singulis fabricatæ margaritis adeo grandibus, sicuti ad ingentis portæ structuram opus erat: nec vnquam obserantur. *Tertia.*

Quarta. Quarta; muri fundamenta sunt ex gemmis pretiosissimis: duodecim verò sunt gemmæ eiusmodi ex ijs, quæ maximi apud homines æstimantur.

Quinta. Quinta; ædificiorum proportio admiranda prorsus est. Ciuitas enim in quadrum est digesta: situs excelsus quidem, sed planus vndique: murus æqualiter vndique sublimis: turres in altitudinem pariter æqualem prominent. In tota denique vrbe nihil est, quod ab exactissima & æquissima architectandi ratione minimùm dissonet.

Sexta. Sexta; ciuitatis magnitudo perquàm ingens est. Nam quodlibet muri latus in longitudinem protenditur duodecim stadiorum millibus, id est, mille quingentis milliaribus, quæ ex nostris leucis quingentas efficiunt. Cùm tamen ciuitas aliqua, cuius quadrum vnius esset leucæ, inter maximas reputaretur. Nam, Hispalis, quæ in maximarum vrbium numerum refertur, vnius leucæ quadrum nequaquam attingit. Et quanuis Hispalis quadrum vnicâ constaret leucâ; cælestis adhuc Ierosolymæ magnitudo ad Hispalis magnitudinem se haberet sicut 250℧. ad 1.

Septima. Septima; ciuitatis platea, & tota interior ipsius ciuitatis facies ex purissimo ac perspicuo auro constat.

Octaua. Octaua; fluuius mediam vrbem interfluens adeò est admirabilis, vt eius vnda vitalis sit.

Nona. Nona; arbores in vtrâque fluminis ripâ satæ plurimum ad sanitatem conferunt; estque inibi lignum vitæ, sicut in Paradiso. Porrò arboribus ipsis folia nunquam decidunt, nec desunt mensibus singulis noui fructus.

Decima. Decima; huius vrbis ciues omnes Christi & æterni Patris familiares sunt; omnes quasi regis cubicularij, qui eius conspectu semper fruuntur, *seruient illi; videbunt faciem eius, & nomen eius in frontibus eorum*; nec aliud in ea ciuitate templum est, præter Deum ipsum & Christum: atque adeò in ipsum diuinitatis arcanum atque adytum omnes eum alloquuturi & perfruituri ingrediuntur. vide caput 21.22. & caput 22.3.4.

Vndecima. Vndecima; nulla culpa aut pœna in hac vrbe reperitur, *omne maledictum non erit ampliùs*, capite 22.3.

Duodecima. Duodecima; nihil pretiosum aut æstimatione dignum huic vrbi desit, capit. 21.24.26.

Decima tertia. Ac demum ciues vrbis huius vniuersi gloriosissimè viuunt ac regnant, c. 22.5.

Hæc sunt excellentiarum capita. Quanuis autem in singulorum versuum commentario explicandum nobis sit ex professo, quidquid difficultatis occurret: visum tamen est, hîc obiter duodecim horum capitum expositionem percurrere. Primò ergo ingēs illa lux symbolum est fælicitatis summæ à diuina deriuatæ: nam hoc denotat phrasis illa, *Claritas Dei illuminauit eam.* Quòd autem cum Iaspide crystallo simili comparetur, significat reflexi visus varietatem; atque etiam innuit claritatem illam non futilem & in speciem solùm splendentem; sed solidam stabilemque esse: nec tamen idcirco minus, sed potiùs magis clarescere. Quod subditur, *Nox non erit illic*; indicat fælicitatis huius lucem nunquam nocte aliquâ, aut infortunij obscuritate interturbari. Nec enim terrenæ calamitates aut ærumnæ cælestem tangunt ciuitatem; nec ipsius lux ac fælicitas ex varia temporum vicissitudine pendet, *Non eget sole neque lunâ*: quia ipsius fælicitas ac lux à Christo & æterno ipsius parente proficiscitur; qui nunquam ex ciuium cælestium subtrahuntur aspectu. Illud hîc, quasi per transennam aduertendum, in hac etiam mortali vita per aliquam cælestis fælicitatis imitationem ad mysticam hāc claritatem aliquo modo peruenire illos, qui rerum euentis siue prosperis siue aduersis superiores effecti, animi tranquillitatem ac fælicitatem à Christo & eius Patre illustrati non amittunt.

Quid significet ingens illa lux & claritas qua cælestis vrbs fruitur.

Secundò; altissimus & pretiosissimus murus denotat cælestis vrbis securitatem ab omni hostiū, id est, dæmonum impressione. Huc spectat, quòd murus ex Iaspide sit; quod securitatis est symbolum aduersus dæmones, vt suo loco videbimus. Quòd si murus referatur ad eam gloriam, qua in cælo sunt fruituri, qui in hac vita veluti Ecclesiæ murum egerūt: hoc munus Sacerdotibus in terris incubuit; qui excubias pro ceteris agentes, & Missæ sacrificium atque alias pias preces offerentes, Ecclesiam vndique tutati sunt. Et cum hac significatione mirificè concinit, quòd muri altitudo centum quadraginta quatuor cubitis constet, id est, quatuor & viginti humanis staturis (vt in tractatu de mensuris sacris dicetur) nam sacerdotalis status fuit in viginti quatuor senioribus siue presbyteris figuratus. Significatur verò huiusmodi symbolo, ex eorum omnium Missis atque orationibus conflatum fuisse Ecclesiæ murum, qui eam à dæmonis incursionibus defendit. Sic etiam Christo Domino, Isaiæ 26.1. tribuitur muri nomen: & Ieremias vocatur murus, c. 1.18. Prophetæ item muri sunt; vt patet Ezech. 13.5. lege etiam Canticor. 5.7. & Isaiæ 24. fine, vbi Septuaginta legunt, *liquefiet later, & cadet murus.* Vulgatus verò legit, *Erubescet Sol & Luna.* Est autem de presbyteris, siue senioribus sermo; vt manifestè ostendunt verba sequentia; *Cùm Dominus glorificatus fuerit in conspectu senum suorum.*

Murus altius & pretiosus quid figuret.

Tertiò; portæ denotant, neminem eò ingredi potuisse, nisi per vitæ sanctimoniam ac puritatem, & per charitatem atque vnionem cum Romana Ecclesia. Totū hoc innuitur in margaritis; ex quarum singulis portæ singulæ fabricatæ sunt. Consonat illud Ps. 14.2. *Ingreditur sine macula*, & Ps. 23.4. *Innocens manibus & mundo corde.* Sin verò per portas has adumbretur eorum gloria, qui in hac vita portarum Ecclesiæ officium præstiterunt, dum ipsorum interuentu homines ad Christum conuersi sunt; rectè cum hoc stat magnarum margaritarum symbolum ad eam insinuandam vnionem, quam inter sacræ cuiusq; familię Religiosos intercedere necesse fuit, nec non inter Euangelij ministros; qui omnes vitæ puritatem & integritatem in margarita adumbratas profitentur. Quòd nunquam ciuitatis huius claudantur portæ, denotat quocunque tempore siue horâ ad cælorū portas debitè, vt par est, dispositus quis accesserit, eas patentes inuenturum. atque ideo dicitur, *Nox non erit illic.* Alluditur enim ad receptam consuetudinem, quâ vrbium portæ noctu obserari solent.

Quid per portas denotetur.

Quid sit, cælestis Ierosolymæ portas nunquā claudi.

Quartò; admirabilia fundamenta innuunt, totam cælestis huius ciuitatis fabricam & structurā in duodecim Apostolici Symboli articulorum fide solidari: atque adeò in cælo visum iri, quàm sint pretio & æstimatione dignæ huius symboli veritates. Cùm autem murus ac portæ fundamentis nitantur;

In vrbis fundamētis quid adumbretur.

tantur, in hoc ipso docemur obiter, hanc in vrbem aditum patêre non posse, nisi illis, qui Christiana firmentur fide. atque vt nobilissimo hoc & solidissimo fundamento niteretur, opus fuit securus hic à dæmonis incursione murus.

Quintò: omnium ædificij partium apta inter sese proportio & æqualitas pacem adumbrat, amicitiam atque concordiam electorum omnium; cùm nihil in mystico illo ædificio sit, quod absq; proportione extet aut promineat.

AEdificij partiũ proportio & æqualitas quid innuat.

Sextò; in capacissima huius vrbis laxitate perstringitur ingens prædestinatorum numerus in æternam fælicitatem cogendus. Constat autem ex suprà dictis gloriosissimum Romæ fore, quòd electorum numerus adeò sit copiosus futurus. Quòd verò ciuitatis magnitudo in duodecim stadiorum millium in quadrum redigatur; hoc etiam duodecim Apostolorum gloriã ac decus auget. Atqui tam Apostolorum, quàm Romanæ Ecclesiæ gloria in maximam Christi Domini laudem & commendationem cedit. Adhæc; quadrum duodecies mille stadiorum per allusionem respicit antiquæ Babylonis quadraturam, quæ cẽtum viginti stadiorũ erat, vt ex veteri ipsius descriptione compertum est. Cùm verò Babylon Romam ethnicam figurârit: vt indicaretur, quàntòpere Romæ magnitudo per Christianam fidem aucta & locupletata fuerit; eleganter fingitur, si vetus Babylon viginti stadia supra centum habuit in quadrum, cælestem quidem Romam Christianæ fidei fundamentis fultam duodecim stadiorum millia in quadrum patêre: quod est singula ex quatuor cælestis vrbis lateribus centuplo esse longiora, quàm Babylonici quadri latera. Quòd si quadri latus centies longitudinem Babylonis superat; sequitur aream siue capacitatem decies millies esse maiorem. Si enim centenarius numerus centies replicetur; decem millia conficiet.

Ingens cælestis vrbis magnitudo quid denotet.

Septimò; aurum plateæ perspicuum & ædificiorum etiam vrbis, perfectissimum patriæ cælestis triumphum repræsentat; vt in chrysoliti explicatione constabit. Denotat etiam Beatorum singulos ob mutuam inter sese charitatem perfrui cęterorum omnium gloriâ & fælicitate: sicuti ædificiorũ singula extrinsecus possent oculis auidè ac iucundè vsurpari, si omnia ex perspicuo & pellucenti auro constarent.

Quid per aurum plateæ & ædificiorum designetur.

Octauò; vitæ fluuius indicat verissimæ ac purissimæ voluptatis copiam & affluentiam in sapientia tamen fundatam, quę flumine significari solet. Vide caput 22. 17. & pariter obserua, has aquas gratis concedi, sicuti fluuiales vndæ solent.

Quid vitæ fluuius indicet.

Nonò; per superna illa arbusta, & singillatim per lignum vitæ, immortalitas & incorruptibilitas figuratur. Lege c. 2. n. 7. & c. 22. 14. vbi constat, per vitæ lignum in Apocalypsi non significari iustos ipsos. Quippe esus ipse fructuum harum arborum pro præmio tribuitur ijs, qui *lauerunt stolas suas in sanguine Agni*. Porrò hæc duo fluuij & arbusti symbola respondent verbis illis, *Beati, qui esuriunt & sitiunt iustitiam*; nempe dicentes, *Vtinam saperent & intelligerent*.

Quid adũbrent arbusta, & singulatim lignum vitæ.

Decimò; fauor & gratia apud cælestem principem tribus præsertim in rebus figuratur. Primum (per allusionem ad regis Persidis cubicularios) quòd Sancti Deo familiarissimè seruiant, ad ipsius adyta admittuntur, eiusque fruuntur conspectu. Quemadmodum Raphael Tobiæ dixit, *Ego sum vnus ex septem, qui adstamus ante Dominum*: quem locum suprà accuratiùs expendimus. Simili phrasi dixit Christus, *Angeli eorum semper vident faciem Patris mei, qui in cælis est*. Cum huiusmodi fauore rectè consentit, quòd Dei nomen in frontibus habeant inscriptum: hoc autem perinde est, quasi semet omnes Dei ipsius seruos ac familiares iactare. Secundò, fortè ad eandem summæ gratiæ ac fauoris significationem conducit illud huius vrbis cognomentum, nempe *tabernaculum Dei*. Forsan enim sensus est, Deum inibi cum suis Sanctis degere, quasi in tabernaculo quodam siue tentorio; vbi omnes sicut parens cum filijs intra vnius papilionis ambitum absque vllo alio discrimine aut diuisione continentur. Tertiò, huc etiam spectat, quod in ipso textu exprimitur, nullum scilicet in hac vrbe templum esse: Deus enim & Christus templi vices gerunt. Quod perinde est, ac si dicantur Beati in cælo tantopere diligi à Deo & Christo, tamque familiariter tractari, vt Deum alloquuturi in ipsummet Deum sese insinuent. Quid, obsecro, congruentius ad summæ familiaritatis ac fauoris significationem?

Cælestiũ ciuium apud suum regem fauor & gratia quibus rebus figuretur.

Quid sit, cælestium ciuium frõtibus Dei nomen esse scriptum.

Denique in duobus vltimis symbolis non opus est aliâ explicatione præter eam, quæ in ipsis apparet. Demũ præter ea quæ hactenus indicauimus, fortè facit etiam ad rem, si in muris, portis, ac fluuio contemplemus Martyrum gloriam, qui veluti Ecclesiæ muri fuerunt; Virginum etiam, quæ fuerunt quasi portæ; ac Doctorum, qui fluminis instar cælestis doctrinæ torrente spiritales plantationes irrigarunt. Atque hæc breuiter attigisse sit satis.

A

TEXTVS.

Verſ.1. Et vidi cælum nouum & terram nouam: primum enim cælum & terra prima abijt, & mare iam non eſt.

COMMENTARIVS.

B

Quinā appellētur hic cæli noui? quæ etiam terra noua?

1. expoſitio Abbatis Ioachimi.

IOACHIMVS refert hæc verba ad illam ſabbathiſmi fælicitatem, qua exiſtimat Eccleſiam in hac vita fruituram: atque adeò Eccleſiam eorum Sanctorum, quorum conuerſatio in cælis erit, hoc in loco cælum nouum appellari: terram autem nouā ceteros dici fideles, qui per Dei clementiā ſaluātur. Hoc ſibi Ioachimus perſuadet; quia opinatur, ſequentia verba, (id eſt, *vidi ciuitatem Ieruſalem nouam deſcendentem de cælo*) referenda eſſe non ad triumphantem, ſed ad militantem Eccleſiam. Poſſet hanc ſuam explicationem ex eo confirmare, quòd antiqui cæli ac terra antiqua pro materialibus ipſis cælis ac terra ſumuntur. quare noui cæli ac terra noua, pro myſticis capienda videntur. Verba autem illa, *& mare iam non eſt*, rectè congruunt tempori illius quietis ac pacis, quam Ioachimus & eius ſectatores Eccleſiæ in hac vita futuram autumant. Tunc enim prorſus aberit infidelium multitudo, quæ terrore ſuo turbabat Eccleſiam, & perſequutionum fluctus excitabat. Adde, in Apocalypſi mare pro Gentilitate ſumi. Vnde cùm Gentiles omnes ad Chriſti fidem conuolarint, tunc veriſſimè dicetur, *& mare iam non eſt*. Quòd verò hic verſus ad triumphantis Eccleſiæ gloriā reuocari non debeat, inde videtur efficaciter probari; quia cælū hoc nouum & noua terra mutuata ſunt ex Iſa.65.17. *Ecce ego creo cælos nouos & terram nouam*, & c.66.22. *Sicut cæli noui & terra noua, quæ ego facio ſtare coram me; ſic ſtabit ſemen veſtrum.* Quod ſi ad vtriuſque loci contextum oculos reflectamus; certum videtur in illis de ea fælicitate agi, quam in terris Eccleſia militans erat poſſeſſura.

C

Vera Auctoris expoſitio.

Confirmatur noſtra expoſitio de cælis nouis ac terra noua ad triūphantē Eccleſiam referendis.

Nihilominus tamen dubitari non debet, quin Ioannes in præſenti de triumphantis Eccleſiæ, non de militantis fælicitate ſit loquutus. Primò propter ea, quæ ſuperiore diſputatione diximus: ac potiſſimùm, quia nouum hoc cælum & terra noua, quæ Ioannes hîc ſe vidiſſe teſtatur, connectenda ſunt cum ijs, quæ cap.20.11. præceſſerant; videlicet *à conſpectu iudicis ſedentis ſuper thronum fugit terra & cælum.* Cùm autem euidens ſit, illud ad extremi iudicij diem pertinere; nihilo obſcurius debet eſſe, hoc cælum ac terram nouam explicanda eſſe de Eccleſiæ fælicitate poſt vltimum iudicium futurâ. Quippe huius viſionis cum ſuperiori connexio in eo conſiſtit, quòd quanuis cælum ac terra diſparuerint, non tamen mundus abſque cælo & terra remanſerit. Nam effectus ex iudicio ſubſequutus is fuit, vti Deus cælum nouum, terramque nouam fabricaret. Huc accedit, quòd beatus Petrus optimus Iſaiæ interpres, in ſua ſecunda Epiſtola cap.3.12. de iudicij die verba faciens ait; *Cæli ardentes ſoluentur; elementa verò ignis calore tabeſcent; nouos verò cælos & nouam terram ſecundùm promiſſa ipſius exſpectamus, in quibus iuſtitia habitat.* Et quanuis Ioachimus & eius aſſeclæ ſibi fortaſſis perſuadeant, Petrum de illa agere ſpe, quæ Eccleſię ſit iniecta, fore vt in hac vita ſabbathiſmum illum, quem ipſi confingunt, potiatur; euidens tamen ex ipſo contextu eſt, Petrum de vltimo iudicio verba facere, nec non de terra ac cælis nouis poſteà ſubſequuturis. Etenim ſi Petrus ageret de cælo ac terra myſticis, quæ in hac vita eſſe poſſint; neutiquam diceret, *nouos cælos & nouam terram ſecundùm promiſſa ipſius expectamus.* his enim terrâ ac cælis myſticis primitiua iam Eccleſia perfectiùs tunc, quàm Eccleſia deinceps poſterior potiebatur. quapropter non diceret Petrus, *Expectamus*, ſed *conſpicimus*, ſiue *potimur*. Ad hæc; ſi Ioachimus in eo nititur, quòd noua Ieroſolyma mox ſubſequens non ſit Eccleſia triumphans, ſed militans: paulò pòſt conſtabit de huius fundamenti falſitate, atque adeò contrarium eſſe certum, & conſequenter tam cælos nouos, quàm nouam terram de triumphantis Eccleſiæ fælicitate accipi omnino debere.

D

Soluuntur contraria ſententia argumenta ſuperiùs adducta.

Iam, ad id quod opponitur, antiquos ſcilicet cælos eſſe viſibiles hos & materiales; nouos verò eſſe myſticos; reſpondeo, nouos quoque cælos materiales futuros ſecundùm Theologorum doctrinam, qui Petri locum explicant de cælorum materialium renouatione, deque elementorum, quæ poſt ſæculorum conſummationem futura ſunt. Hactenus tamen nondum expoſuimus, vtrùm Apocalypſis de cælis materialibus, an myſticis inſtituat ſermonem? Si verò hoc in loco de myſticis cælis agatur: contextus ipſe vrget, ne cæli nomen hic accipiatur, qua ratione in alijs accipitur locis, vbi hæc cæli appellatio militanti Eccleſiæ propter cæleſtem conuerſationem tribuitur. quin imò oportet cæli nomen aliter vſurpari. Etenim in hoc loco ſermo eſt de nouis cælis, quos Deus extremi iudicij die conditurus eſt; cælum autem conuerſationis cæleſtis inſtitutum fuit per cæleſtem illum ſpiritum, quem Deus in Chriſti Apoſtolos ac diſcipulos dimiſit. Opus ergo eſt, vt cæli, terræ, & maris nomina aliter hic accipiantur, quàm in priori Apocalypſeos parte: vbi cælum militantem Eccleſiam figurabat; terra Iudæos; mare Gentilitatem. Nec enim hic iam agitur de Eccleſiæ comparatione cum Iudæis ac Gentibus. Quare non iam eſt ad rem prior illa ſignificatio. Illud ergo huic loco aptius & congruentius eſt, vt ſcilicet attentè expendatur, qui cæli, quæ tellus in illo extremi Iudicij die ex oculis euanuerint: qui porrò cæli, quæ tellus ſint illis, quæ tunc diſparebunt, ſucceſſura.

E

Ad obiectionem ex Iſaiæ contextu reſpondetur, licèt conſtaret prophetam ibi agere de militantis Eccleſiæ fælicitate; non tamen minùs eſſe certum, illum pariter de triumphante verba face-

re:

A re: quando Petrus Isaiæ locis innitens, ait; *Nouos cælos, & nouam terram secundùm promissa ipsius expectamus.* Atque vt hæc omnia conciliemus loca; fortè Isaias de militantis Ecclesiæ tranquillitate & pace loquitur per comparationem à triumphantis fælicitate petitam. Quare licèt contextus ipse de cælesti conuersatione, deque otio ac tranquillitate militantis Ecclesiæ loquatur, idoneus tamen extitit locus, vt Petrus ad Isaiæ verba alludens assereret spem militanti Ecclesiæ reliquam, fore vt in cælesti patria nouis cælis & terrâ nouâ fruatur.

Hucusque disputatum est aduersus Ioachimi & aliorum expositionem, qui in hoc versu opinantur sermonem esse de Ecclesiæ fælicitate in hac vita futura. Videamus nũc oportet, quâ ratione sint accipiendi cæli noui & terra noua, quibus triumphans Ecclesia potitura est. Communis expositio est de accidentali materialium cælorum ac terræ renouatione per nouum quendam splendorem ac pulchritudinem sub mundi finem illis à Deo suffundendam. Cui explicationi fauet Augustinus 20. de Ciu. c. 16. *Primum* (inquit) *cælum & terra prima abijt; nempe mundanorum ignium conflagratione, elementorum corruptibilium qualitates ardendo penitus interibunt.* Circa illa autem verba, *Et mare iam non est*, hæc habet idem Augustinus: *Vtrùm maximo illo ardore siccetur, an & ipsum vertatur in melius, non facilè dixerim: fortasse tamen maris nomine intelligitur hoc sæculum turbulentum, & procellosum.* *Cæli noui ac terra noua qua ratione sint accipienda. Communis expositio de accidentali cælorũ materialium ac terræ renouatione.*

B Relinquo nunc doctoribus Scholasticis eam disputationem; quo scilicet modo materialis cælorũ & elementorũ renouatio à Deo præstanda sit: atq; illud ab Augustino mutuor, sanctissimũ haud dubiè doctorem eam in partem magis propendisse, vti maris nomen allegoricè accipiendum putaret, cùm dicitur, *Et mare iam non est.* Etenim verisimile non est, in Apocalypsi affirmari post extremum iudicium, materiale hoc mare prorsus absumptum iri. non solùm propter eam, quæ reipsa occurrit, difficultatem; verùm etiam, quia Apocalypseos dignitas, & ænigmaticus ipsius stylus nos quodammodo impellunt, vti credamus, multò adhuc sublimius & abstrusius mysterium hisce verborum inuolucris delitescere. Quòd si semel cum Augustino admittamus, maris nomen hic allegoricè vsurpari; facilè quisque cernet, quàm sit optabile, vt noui cæli & nouæ terræ nomina simili etiam allegoriâ intelligantur. Nec obstat, in Apocalypsi supponi quod B. Petrus de materiali cælorum ac terræ instauratione affirmat. Sed in hac ipsa assertione subnixum erigitur ænigmatis mysterium. ad cuius explicationem magis statuendam Ioannes singillatim illud exprimit, quod Petrus non expressit; nimirum in hac cælorum ac terræ renouatione non solùm non renouari etiam mare, sed nec omnino fore. *Mare hic cũ Augustino mysticè esse capiendum.*

C Ego igitur mihi persuadeo, vniuersam hanc cælorum & terræ nouæ, atque maris nusquam apparentis, significationem esse prorsus mysticam. Huic sensui fauet non parũ contextus. Quòd enim cælum ac terra ex Iudicis in throno sedentis oculis euanuerint, non significat, materiales cælos ac terram ab eius conspectu abstrahenda; sed mysticos cælos ac terram mysticam, vt eo loci ostensum est. Noui igitur cæli ac noua tellus, quæ prioribus illis è conspectu abstractis successerunt, mysticè similiter vsurpanda sunt. Porrò, cùm dicimus nouos cælos mysticos, & terram etiam mysticam nouã; non opus est, vt quoad substantiam noua sint; satis est, eorum accidentia siue qualitates adeo esse nouas, vt terra ipsa ac cæli absolutè possint appellari noui. Id quod nemini nouum videri debet. Nam communis expositio, quæ hæc verba ad cælos visibiles atque terram refert, non postulat, vt noua etiam quoad substantiam sint; sed nouitatem hanc in qualitatibus siue proprietatibus solùm exigit. Simili ratione de cælis ac terra mysticis locum hunc arbitror accipiendum. Quapropter cùm homo ex anima atque corpore constet; cumque corpus sit terrena inhabitatio, anima verò cælestis spiritus; ideo per cælum ac terram congruenter significantur hominis tum anima, tum corpus. Atque vt propiùs ad mysticum ipsum sensum accedamus; Sanctorum animabus ob cælestem conuersationẽ, *Auctoris explanatio de cælis, terra ac mari mysticis.*

D cæli nomen inditum est: at corporibus terræ nomen fuit impositum propter terræ ipsius propinquitatem; & quia ex terrena hac mole visibili, atque adeò ex eodem luto compactâ, ex vno Adamo è terra condito suam propagant originem. Hæc igitur est (vt ita loquar) cæli mystici & mysticæ terræ substantia. Verùm eorum proprietates ante vltimum iudicij diem adeò sunt diuersæ ab ijs, quas Sanctorum animę & corpora sunt habitura post æternæ beatitudinis adeptionem, vt iure optimo dicantur antiqui cæli & tellus antiqua à Iudicis conspectu disparuisse; atque terræ ipsi & cælis mysticis antiquis alios cælos nouos, onuam aliam terram successisse. Nam priorum cælorum qualitates erant eiusmodi; in salutem animarum incumbere, sacramenta fidelibus administrare, preces ad Deum pro peccatoribus effundere, cælestis doctrinæ pluuiam in mundum emittere, & legitimam absoluendi peccata potestatem exercere. Antiquæ verò terræ proprietates illæ erant; proximorum vicem dolere, & commiserari, molestias & angores pati, voluntariam macerationem & castigationem suscipere: quod perinde est atque exarari terram, & excolentium violentiæ & iniuriæ esse obnoxiam. Hi igitur cæli, hæc tellus, quæ prioribus illis proprietatibus, plurimum emolumenti peccatoribus affe- *Primæ mysticorum cælorum qualitates cuiusmodi fuerint. Primæ etiã terræ mysticæ proprietates.*

E rebant, disparebunt omnino ex Iudicis conspectu. Nam in tremendo illo iudicio nemini proderit aut potestas à Deo sacerdotibus facta dimittendi peccata, aut commiseratione tangetur; nec suos aut propinquos aut familiares ope aliqua, auxilióue fouebit; nec suo in sinu illos à Iudicis seueritate occultabit.

Non tamen propterea mundus cælo ac terrâ spoliatus manebit. Nam mysticis cælis ac terræ ex Iudicis aspectu subtractis successerunt noui alij cæli & noua tellus: nimirum illi ipsi cæli atque terra, quoad substantiam; verùm qualitatibus adeò diuersis affecta, vt iure noua possint nominari. Hæ autem nouæ cælorum qualitates eiusmodi erunt; vt pro cura, quam antea de animarum salute, & Dei gloria suscipiebant, subeat cumulatissimus ipsorum laboris fructus ac præmium; quod est diuino frui conspectu, & æterni luminis gloriâ perpetuò perfundi: & pro assiduo motu ac vicissitudine, qua mundum vniuersum ambiebant, vt eum illustrarent, subsequatur æterna quies & pax multò maioris lucis & claritatis capax. At verò nouæ telluris proprietates illæ erunt; vt passibilitatem subeat impassibilitas, immortalitas mortalitatem, quibus adde ceteras gloriæ dotes, de quibus latè disputant Theologi. *Quomodo cæli mystici ac terra mystica priores qualitates immutauerint.*

Quo sensu sit dictum, Mare iam non est.

Cum hoc sensu mirificè sequentia verba consentiunt, *& mare iam non est.* Etenim damnatis in inferorum barathrum detrusis atque conclusis, in superiori viuorum regione non iam ampliùs mare apparebit; hoc est, nusquam metus, nusquam formidines, nusquam pericula; quæ omnia per mare figurantur. Quia *qui nauigant mare, enarrant pericula eius,* Ecclesiastici 43.26. Nec iā deinceps maris vndæ terram verberabunt, aut quatient; non fluctus, non procellæ aut tempestates exurgent; non grandiores pisces exiguos pisciculos deuorabunt; non iam salsæ & amaræ pelagi vndæ longè lateque se extendent; non sterilis arena suberit; non denique naufragij periculum erit: sed quies, sed securitas, sed stabilitas, sed dulcedo. Quæ omnia eleganter coërcuit paucis Augustinus dum dixit, mare in hoc loco allegoricè debere accipi pro hoc sæculo turbulento & procelloso. A

Licèt autem beatus Petrus loco superiùs allato videatur primo aspectu de materiali solùm terræ ac cælorum renouatione loqui: si tamen eius verba prudenter expendantur, non obscurè innuit etiam suprà dictum sensum allegoricum: ideò enim ait, se agere de cælis ac terra, *in quibus iustitia habitat.* Constat autem, nouam terram materialem non fore Beatorum habitationem. B

TEXTVS.

Vers.2. Et ego Ioannes vidi sanctam ciuitatem Ierusalem nouam descendentem de cælo à Deo paratam, sicut sponsam ornatam viro suo. C

COMMENTARIVS.

Quid sit hæc noua Ierosolyma è cælo descēdens. Ioachimi expositio.

NOVAM hanc Ierosolymam, cuius meminit in hoc versu Ioannes, censet Ioachimus esse diuersam ab ea, quam Angelus eidem Ioanni monstrauit, numero decimo, (*& ostendit mihi ciuitatem sanctam Ierusalem descendentem de cælo à Deo*) atque adeò primam ex his esse militantem Ecclesiam, secundam triumphantem; ad eum ferè modum, quo Mezerus capite duodecimo, distinguit mulierem, quæ Ioanni in cælo ostensa est, ab ea quæ erat grauida atque parturiens. Suam verò opinionem conatur fulcire Ioachimus ea ratione; quia Ioannes versu 2. agit de noua Ierosolyma, ac proinde de ipsius natiuitate. Cùm autem Angelus numero vndecimo, Ioanni edixit; *Veni, ostendam tibi sponsam vxorem Agni;* iam aspexerat Ioannes nouam illam Ierosolymam: numero enim secundo dixerat, *Ego Ioannes vidi sanctam ciuitatem Ierusalem nouam.* Ex quo videtur inferri, quam Angelus Ioanni ostendit ciuitatem, non esse prorsus eandem cum illa, quam Ioannes ipse priùs aspexerat. D

Refellitur prædicta exponendi ratio. Auctoris explicatio.

Verùm enimuero hæc Ioachimi expositio probari nullo modo potest. Nam post extremi iudicij visionem, omnino extra chorum est, demonstrari Ioanni statum militantis Ecclesiæ, vt latè in huius capitis prologo disputauimus. Et verba ipsa, quibus Ioannes tum in hoc versu, tum postea versu 9. & 10. vtitur, perspicuè indicant, se de vna eâdemque visione tractare. Quippe vtrobique appellat Ierosolymam, *Ciuitatem sanctam descendentem de cælo à Deo.* Et quidem ex ijs argumentis, quibus in prologo probatum à nobis est, Ioannem non iam de militante Ecclesia agere, sed de triumphante, efficaciora atque potiora hanc capitis huius partem æqualiter respiciunt: sed potissimùm verba illa, *Qui vicerit, poßidebit hæc,* inferorum pœnis apposita. Ea enim verba leguntur, antequàm Angelus Ioanni enunciet; *Veni, ostendam tibi sponsam vxorem Agni.* Quòd si diuersæ forent visiones; cum prima coniungi prorsus deberent verba illa, *Qui vicerit poßidebit eam.* Constat autem, illam esse æternæ beatitudinis promissionem. Falsò igitur ad militantem refertur Ecclesiam, quod Ioannes in hoc secundo versu recenset. Deinde suprà iam vidimus, nouum cælum ac terram nouam, quorum versu primo fit mentio, necessariò ad triumphantem Ecclesiam reuocari: idem igitur de subsequentibus dicendum est. E

Prioris sententiæ fundamentum euertitur.

Ioachimi autem fundamentum facilè euertitur. Nanque vt noui cæli ac noua terra dicuntur ea, quæ triumphantis Ecclesiæ propria sunt; sic etiam ipsa ciuitas aptissimè noua Ierosolyma compellatur. Ac licèt epitheton *noua* nihil aliud designaret, quàm nouum gratiæ statum: exigit tamen ipse contextus, vt credamus, nouam hanc vrbem Ioanni visam fuisse gloriosam, sicuti in cælesti regno futura est: de quo tamen infrà. Iam, quod Ioannes primò dicat, *Vidi ciuitatem sanctam Ierusalem descendentem de cælo:* deinde verò addat, sibi ab Angelo dictum; *Veni, ostendam tibi sponsam vxorem Agni:* id quidem minimè probat diuersas esse visiones; nec ciuitatem nouam fuisse antea Ioanni visam, quando ei Angelus edixit, *Veni, ostendam tibi*

sponsam

A *sponsam uxorem Agni*. Sed hinc id solùm elicitur, priùs quidem visionis summam & scopum (scilicet æternam fælicitatem, quæ Dei seruis ac familiaribus in cælo parata est) primò recenseri à Ioanne: deinde à principio visionem eandem ab ipso particulatim enumerari. Hoc verò in sacris Literis receptissimum est; & alijs etiam scriptoribus atque oratoribus familiare: qui primùm in ipsa propositione summatim oculis rem totam subijciunt: posteà singulas partes ab initio seorsum describunt.

Cur Ierusalem cælestis appelletur noua?

VIDI IERVSALEM NOVAM DESCENDENTEM DE CÆLO.] Superiùs dixi, triumphantem Ecclesiam posse nouam ciuitatem nuncupari propter nouum gloriæ statum: sicuti cæli dicuntur noui, & noua tellus. Et sic accipit Augustinus epitheton *noua* lib. 20. de Ciuitate cap. 17. de noua claritate gloriæ, in qua nulla prioris vetustatis vestigia remanebunt. Ceterùm, vt hæc visio directè beatitudinis æternæ statum aspiciat, quo fruitura est Ecclesia; non opus est, epitheton, *nouam*, in hac acceptione vsurpari. Nam licet vox *nouam* ad nouum gratiæ statum transferatur; perinde erit dicere nouã hanc vrbem à Ioanne visam fuisse gloriosam, *sicut sponsam ornatam viro suo*; ac si dicatur Ioannes ciuitatem nouam à Christo in terris fundatam conspexisse fruentem iam æterna illâ gloriâ, quæ ipsam in cælis manet. Similiter verba illa, *descendentem de cælo*, opus non est, ita accipi, quasi supponant illam priùs in cælo degere visione beata fruentem; atque inde ad terras descendere, vt eam conspiciat Ioannes. Hoc, inquam, minimè necessarium est; quia ob cælestis gratiæ statum, quem Ecclesia obtinet in hac vita, verè & eleganter dicitur ciuitas è cælo descendens. Et ipse nihilominus contextus postulat, vt nouam hanc vrbem cælestem à Christo in terris erectam contemplatus sit Ioannes in hac extrema visione, eo gloriæ splendore conuestitam, quem in cælesti patria potietur.

Quo sensu noua Ierusalẽ dicatur è cælo descẽdere.

B

Et quanuis huiusmodi constructio noua videatur alicui: si tamen rem diligenter obseruet, & consideret eandem Ecclesiam Deo in cælis fruentem esse, quæ priùs militauit in terra; nihil difficultatis inueniet, si noua ciuitas cælestis à Christo in terris instituta dicatur eadem cum illa; quam Ioannes hîc cælesti gloria amictam intuetur. Simili enim phrasi non ineptè dici posset Filius Virginis, qui Ierosolymę fuit passus, ad Patris dexteram in excelso glorię solio à Ioanne fuisse conspectus. Vbi stultum esset, requirere, *numne fuisse natum de Virgine & Ierosolymæ passum*, priora sint, quàm *ad dexteram Patris sedere?* Illa ergo omnia, *Sanctam ciuitatem Ierusalem nouam descendentem de cælo*, accipio de sanctitate, de nouitate, de cælesti spiritu, quæ Christianæ Ecclesiæ inerant, priusquàm ad gloriosissimum cælestis patriæ triumphum conscenderet: qui triumphus innuitur verbis illis, *Paratam, sicut sponsam ornatam viro suo*: atque hunc ipsum triumphum duobus hisce capitibus Ioannes enarrare vult. Nec officit, quòd ad eam designandam gentem, quæ ad supremi huius triumphi gloriam ascendit, designat *ciuitatem sanctam, Ierusalem nouam, descendentem de cælo*. Atque vt ciuitatem esse sanctam, Ecclesiæ etiamnum in hac vita congruebat; sic etiam esse nouam Ierosolymam, & de cælo descendisse.

C

Noua Ierosolymæ nõmen Ecclesiæ recèns in terris fundatæ indi.

Quòd autem nouæ Ierosolymæ nomen aptissimè tribuatur Ecclesiæ, statim ac in terris fundata est; id ex Scripturæ phrasi perspicuum fit. Nam ad spiritalis hominis distinctionem à terreno & carnali, vtitur plerunque Paulus hac phrasi, vt illum appellet nouum hominem: hunc, hominem veterem. Vide ad Romanos 6.6. ad Ephesios 2.15. & capite 4.22.24. & ad Coloss. 3.9. 10. Similiter ergo ad spiritalem Ierosolymam à terrena discernendam, eadem congruentissima phrasis vsurpatur. Iam, *Descendere de cælo*, eandem habet energiam, atque *sursum esse*, siue *desursum*: quam loquutionem Christus Dominus vsurpauit aliquando: & Paulus etiam ad Galatas 4.26. eâdem loquendi ratione nouam

D Ierosolymam à veteri, id est, Ecclesiam à Synagoga distinguit. Vbi ex contextu patêre videtur, de militante Ecclesia esse sermonem. Et Apocalypsis 3.12. eâdem phrasi nomen ciuitatis nouæ Ierusalem, quæ descendit de cælo, ponitur in Ecclesiæ militantis laudem, vt inibi adnotauimus.

Non mihi excidit, hanc Agni sponsam, cuius meminit Ioannes, esse Romanam Ecclesiam, vt in prologo disputaui: & eandem ipsam hoc in loco nouam Ierosolymam nominari. Et quanuis posset aliquis asserere, epithetum *nouam* hic peculiariter apponi, vt Romana Ecclesia, à matre Sione, quæ illam peperit, & ab alijs Ecclesijs ipsius sororibus distinguatur: hanc tamen distinguendi rationem non vsurpo; quia & matri Sioni inderet etiam Paulus nouæ Ierosolymæ nomen. Deinde quia licèt mater Sion & Romana Ecclesia possint, tanquam mater & filia, inter se distingui; hæc tamen distinctio hic non est ad rẽ. Nam Romanę Ecclesiæ gloria, prout hic consideratur, complectitur etiã matris Sionis & reliquarum Ecclesiarum gloriam. Et Romana Ecclesia matri Sioni successit, sicut primigenius filius hæreditario iure succedit patri. Quare nouæ Ierosolymæ titulum ab ea etiã quasi hæres Roma accepit. Quòd autem de Romana singulatim Ecclesia sermo sit; id quidem consentaneum valde extitit, vt suprà expendimus. Non tamen propterea opus est ad ea hic recurrere, quæ

E matri Sioni cum Romana Ecclesia communia sunt.

Vtrũ Ioannes nouã Ierosolymam è cælo viderit descendere, idq; his verbis indicet? Pars negans statuitur vt vera, & probatur.

DESCENDENTEM DE CÆLO.] Arbitrabitur aliquis, propriam huius loquutionis esse vim, quasi Ioannes viderit nouam Ierosolymam de cælo descendere. Nam, *vidi illam descendentem de cælo*, perinde videtur, quasi vidi illam descendere. Sicuti Ioannis 2. fine, *Videbitis Angelos ascendentes & descendentes*, idem est, ac si diceret, videbitis eos ascendere, & descendere. Maldonatus noster Matthæi 25. sic exponit, Vidi Ecclesiam triumphantem ad Iudicium descendere cum Christo. Aliam item Turriani explicationem suprà vidimus. Nihilominus in vrbe supra montem visâ extra rem est eiusmodi consideratio, quasi Ioannes illam descendere aspexerit. Et sanè siue ita concipiatur, quasi deorsum versus conuersa descendat, siue mons pariter cum illa sibi imposita descendere consideretur: vtrumque violentum est, & huic loco minimè aptum. Vbi autem semel statuamus, sanctitatem ac nouitatem huius vrbis ante ipsam visionem supponi, nec non *desursum esse* (quod est, *de cælo descendere*;) facilè mox apparet, Ioanni non fuisse monstratum huius ciuitatis descensum; sed ciuitatem hanc nouam, quæ de cælo descenderat, Ioanni fuisse visam in eo triumpho atque gloria; quibus posteà fruitura est: atque id indicatur verbis illis, *Paratam, sicut sponsam*

A

ornatam viro suo. Quod autem ex Euangelio adducitur, nempe, *videbitis Angelos ascendentes & descendentes*, aliud longè diuersum est. Licèt enim in loquendi modo simile videatur: liquet tamen ex ipso contextu illud in eo Euangelij loco prædici, nimirum Angelos ascendere & descendere visum iri; vel saltem eos ascendisse & descendisse. Nec enim aliud additur, in quod vis illius verbi, *Videbitis*, desinat. At verò in Apocalypsi Ioannis visio terminatur in eo, quod verba illa exprimunt, *Paratam, sicut sponsã ornatam viro suo*. Si quis enim diceret, concionatorem ex Regis curia venientem à se fuisse conspectũ in suggestum ascendere; non opus est, vt propereà intelligamus, eodem die ab illo fuisse visum ex regia venire.

Difficultas occurrens dissoluitur.

Dicet quispiam, *descendentem*, esse præsentis temporis participium etiam in Græco: quare si hæc verba referenda erant ad gratiæ excellentiam Ecclesiæ communicatam; dicendum non fore, Descendentem, in præsenti tempore, sed, Quæ descenderat, in præterito. Respõdetur; sicut res aliqua excelsa valde ac sublimis eleganter dicitur è cælo delapsa; sic etiam dici potest è cælo delabi atque descendere. Et fortè elegantiæ plenum est, quod dicitur in præsenti de cælo descendens: vt hac loquendi ratione denotetur, illam gratiæ dignitatem ac celsitatem semper è cælo descendere, semperque inde pendêre.

Vox à Deo, vtrùm cum consequentibus, an cum antecedentibus copulãda sit?

A DEO.] Hæc verba nonnulli componunt cum participio, *paratam*. Quæ tamen non est germana horum verborum constructio; sed illa, *Descendentem de cælo à Deo.* Sic enim Græca in præsenti legunt; & n.10. in nostra etiam Vulgata habetur, *Descendentem de cælo à Deo*. Vbi manifestè patet, ablatiuũ *à Deo* non coniungi cum alio participio. Porrò, *Descendere de cælo à Deo*, perinde est, quasi rem esse cælestem atque diuinam. Atque ita Augustinus l.20. de ciu. c.17. *De cælo* (inquit) *dicitur descendere: quia cælestis gratia est, qua Deus eam fecit; & de cælo quidem ab initio sui descendit, Spiritu sancto misso de cælo.*

B

Cur noua Ierosolyma dicatur sicut sponsa ornata viro suo

PARATAM SICVT SPONSAM ORNATAM VIRO SVO.] Hoc est, tãtã gloriã ac maiestate conspicuã, quanta decet Sponsam cælestis Agni. Qui loquendi modus similitudine manifestus fiet. Si enim quis Hispaniarum Principis sponsam conspiceret gemmis & margaritis adeò pretiosis & collucentibus vndique distinctam, vt plurimis aureorum millibus, atque adeò millionibus eius ornatus æstimaretur: næ ille significanter diceret, se Principis sponsam vidisse eiusmodi gemmis ornatam, quæ Principis sponsã dignæ sint. Itaque ille dandi casus *Viro suo*, idem est atque, *dignè viro suo*. Non tamen in eo sensu est accipiendum, quasi dicatur illa sic esse ornata, prout expedit sponsæ Principi nupturæ: iam enim præstituitur esse nupta. Sed intelligendum ita est, eam eiusmodi gloriã & splendore fuisse à Ioanne visam, qualis decet eam fæminam, quæ viri ita diuitis ac præpotentis vxor est. Eôdem ferè recidet sensus, si sic construamus; *Sicut sponsam ornatam viro suo*, id est, tanquam eam sponsam, quam splendore & gloria Parens æternus exornauit ad Christi honorem ac decus. Quòd enim adeò sit ingens & excelsa ea gloria, quę Ecclesiam manet in cęlo; id quidem in Christi ipsius gloriam redundat; atque eius meritis referri debet acceptum. Aut fortasse datiuus ille *viro suo* idem significat, quod *à viro suo*. Nam datiuus apud Gręcos sępè causam dicit agentem; vt apud Pindarum in Isth. Ode 5. Πόλις ὀρθωθεῖσα ναύταις, idem est, quod, ciuitas erecta per nautas. Idem etiam Latinis familiare est; quidquid Grammaticus nonnemo dicat. Sic enim Virgilius Æneidos 1. de suo Ænea in nubem abdito loquens;

Plures traduntur expositiones illius datiui viro suo.

C

Infert se septus nebulã (mirabile dictu!)
Per medios miscétque viros; neque cernitur vlli.

Aut *ornatam viro*, id est, cuius ornamentum est ipse Christus, cui nupsit: *quia claritas Dei illuminauit eam, & lucerna eius est Agnus.*

Cur hic vtraque & ciuitatis & sponsæ allegoria copulentur.

Illud demum hîc obseruandum, eleganter coniungi vtramque sponsę & ciuitatis allegoriam, tum vt ipsamet repugnantia, quę inter ipsas allegorias reperitur, si materialiter sumantur, nos ad spiritalem sensum extollat: tum etiam vt quod altera allegoria non satis significat, alterius subsidio suppleatur. Et vtramque ob causam Ecclesia duas has coniungit allegorias in hymnis, quos in Ecclesiæ dedicatione decantat.

D

T E X T V S.

E

Vers. 3. Et audiui vocem magnam de throno dicentem: Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis: & ipsi populus eius erunt, & ipse Deus cum eis erit eorum Deus.

C O M M E N T A R I V S.

Ex quonam throno vox illa magna prodierit.

ANTEQVAM ad mysterij explicationem accedo, ea mihi dubitatio occurrit discutiẽda; videlicet quinã sit thronus hic, ex quo vox illa processit? & quãdo eã Ioannes audierit? Existimabit quispiã thronũ hũc esse eundẽ c.4. in quo Deus sedẽs inter viginti quatuor seniores cõspectus fuit. Illius

A enim throni aliàs etiam facta est mentio. Dicet alius, thronum proximè præcedentem c. 20. 11. esse iudicis sententiam laturi sedem, *Et vidi thronum magnum candidum:* vnde congruentiùs videri, vt vox hæc ex eo throno erupisse credatur. Tum quia thronus ille reliquis propior huic throno est: tū quia ad vnum spectat iudicem, & impios ad æternum damnare supplicium, & probos sempiternis beare præmijs. Quamobrem, cùm caput 20. reproborum damnatione terminatum sit, (his nanque verbis desijt, *Et qui non est inuentus in libro vitæ, missus est in stagnum ignis,*) mirificè consonat, vt ad electos, qui soli iam ante iudicis sedem remanebant, prodeat ab ipsius iudicis throno vox in hanc sententiam; *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, &c.*

Aliter tamen videtur dicendum. Nam verba isthæc, *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus,* congruentius est, vt gloriosam ipsam denotent vrbem, quam Ioannes in hoc capite describit; ac de illa, sicuti de re præsenti, loquantur. Quòd si ipsa ciuitas his verbis indicatur; probabilius est, vocem hanc exijsse ex eo throno, quem Ioannes in eâdem vrbe conspexit. ait enim c. 22. 1. ciuitatis fluuium procedere *à sede Dei & Agni.* vbi pro sede Græcè legitur thronus. Similiter c. 22. 3. vbi legimus, *Sedes Dei & Agni in illa erunt.* Si ergo Dei thronus & Agni intra ciuitatem erat; si vox è throno prodiens loquitur de ciuitate ipsa, tanquam de re præsenti (ideo enim ait *Ecce;*) perspicuum satis apparet, eam vocem ex illo ipso procedere throno, quem in vrbe Deus & Agnus habebant. Quapropter non videtur ad rē, vt hoc in loco de Iudicis agatur throno. hic enim intra ciuitatem non erat. Nam ab illius throni visione trāsgressus est Ioannes ad visionē gloriosæ ciuitatis, deductus ab Angelo in magnum & excelsum montem. Non tamen displicet, vt hic ipse thronus à Ioanne conspectus in vrbe idem esse cum c. 4. throno credatur; atq; adeò eūdemmet thronum, quem Deus in militante habebat Ecclesia senioribus vndique constipatum, in triumphante posteà Ecclesia Ioannes vidisse dicatur. *Propositæ quæstionis decisio, & Auctoris hac de re mens.*

B

Hoc autem si admittatur; dicendum etiam est, vocem hanc à Ioanne non fuisse exauditā, donec & vrbem vidit, & ad eius medium ante Dei thronum accessit. Nec dissonum est, vocem hanc à Ioāne literis mandari, antequàm ad distinctam ciuitatis visionem recēsendam perueniat. Satis enim est, in præcedenti versu se summatim affirmasse, visam à se fuisse *ciuitatem sanctam Ierusalem, paratam sicut sponsam ornatam viro suo.* Priùs enim quàm eam singillatim describat, potuit congruenter dicere, se de hac vrbe à se ipso describendâ velle primò enunciare, quod ex magna voce de throno prodeunte audiuit. Quippe congruens erit priùs animaduertere, quod vox illa protulit, vt fideles pleniùs possent percipere, quod de ciuitatis ipsius descriptione sequitur. Cælestis enim vox (quæ per quinque versus subsequentes continuatur) admonet, hanc esse vrbem illam, quam Deus suis electis destinauit; sicuti æternum reprobis parauit supplicium: atque hunc esse diuini operis finem & coronidem: quare neminem de huius vrbis fruitione diffidere debere; cùm tantum hoc præmium strenuis militibus conferatur. *Quando fuerit magna hæc vox à Ioanne exaudita.*

C

VOX MAGNA.] Vocis huius è throno prodeuntis contentio & magnitudo confert non parum, vt magnum huius visionis momentum expendatur. Quòd si hæc vox ex eo procedit throno, vbi Deus inter seniores considet: ita fieri opus erat, vt denotetur doctrinam hanc de cælestis fælicitatis magnitudine tunc in mundo altiùs & contentiùs intonuisse, postquàm Deus in Christianæ Ecclesiæ throno consedit. *Vox hæc magna quid innuat.*

ECCE TABERNACVLVM DEI CVM HOMINIBVS.] Hæc verba sunt ex Ezechiel. c. 37. 27. deprōpta. vbi legimus, *Et erit tabernaculum meum in eis; & ero eis Deus, & ipsi erunt mihi populus. Et scient Gentes, quia ego Dominus sanctificator Israel, cùm fuerit sanctificatio mea in medio eorum in perpetuum.* Tametsi autē hæc verba apud Ezechielem pertinere etiam videatur ad Ecclesię sanctificationem per Spiritum sanctum effectam; perfectum tamen eorum complementum in patriæ beatitudine possidebitur; cuius æternitatem denotat vox *in perpetuum.* Noui Turrianum nostrum contendere, vt verba isthæc accipiantur de maximo beneficio, quo Deus suam cumulauit Ecclesiam, quando apud eam in sanctissima Eucharistia remansit. Sed suprà iam vidimus, totam hanc visionem esse picturam illius fælicitatis, quam Ecclesia in cælesti patria consequetur. *Ioannē hæc verba ab Ezechiele fuisse mutuatum.*

D

Sed opponet nobis aliquis, verbo *Tabernaculum* respondere in Græco, σκηνὴ, quæ vox non domicilium quodlibet, sed tētorium significat. *Habitabit* verò est, σκηνώσει, quod est habitare in tabernaculo. Respondeo, ex ipso colligi contextu, hanc ipsam admirabilem prorsus vrbem Ioanni ostensam diuinâ voce appellari tabernaculum, quod fortassis innuit, tantam esse summi Dei maiestatem, vt tota illa supernæ ciuitatis magnitudo, comparatione infinitæ Dei celsitatis, perinde sit, quasi tentorium aliquod potentissimo monarchæ præparatum. Dignam enim sui habitationem Deus in se ipso habet. Et quanuis in Beatis etiam commoretur, & proprium possideat domicilium: hoc tamen non tam est iuxta infinitam ipsius magnitudinem, quàm iuxta amorem & beneficentiam. Fortè etiam, (vt suprà attigimus) tabernaculi siue tentorij nomen summam intus habitantium communionem denotat. Nam in vrbe aliqua, imò etiam in laxa & capaci domo possunt multi pariter incolæ seorsum degere. at in eodem tabernaculo commorantes in maxima vitæ communione sint necesse est. Nec enim vnus ab alio omnino abstrahi aut celari potest. Id ergo admirabile planè est in beatissima illa cælitū vrbe. perinde enim, quasi tentoriū quoddā aut tabernaculum foret, omnes sese mutuò peruident & perfruuntur, nec cælestem vnquam regem inter ipsos placidissimè degentem ex oculorum cōspectu amittunt. Atque hæc familiarissima Dei communio, qua Beati fruuntur in cælo, verbis etiam sequentibus indicatur, *Et ipse Deus cum eis erit eorum Deus.* Ostendit autem Deus se Deū esse ijs, quos beat, quorumque sinus siue animas potiùs, æternis donis & gloriâ circunfluenti implet: vide infrà numero 7. *Difficultati hic occurrēti satis fit.*

E

A

TEXTVS.

Vers.4. Et absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum: & mors vltrà non erit: neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltrà, quia prima abierunt.

COMMENTARIVS.

B

Allusio ad Isai.25.8.

DESVMPTA sunt hæc ex Isaia c.25.8. vbi legimus; *Præcipitabit mortem in sempiternum: & auferet Dominus lacrymam ab omni facie.* Licèt autem videatur agere Isaias de Christianæ Ecclesiæ fælicitate in hac vita: cùm ij, qui viuâ fide in Christum credunt, & omnia pro illo aspernantur, verè dicantur non mori, quanuis moriantur re ipsa; & diuini spiritus subsidium mirè ab huius vitæ laboribus homines eripiat (vnde Apoc.7.17. eadem Isaiæ verba ad spiritalem hominum fælicitatem exprimẽdam vsurpantur:) nihilominus perfectum & cumulatum Isaiæ vaticinij complementum ad cælestem beatitudinem reseruari perspicuum est. atque id in præsenti versu edocemur, *Quia prima abierunt.* quasi dicat, Non iam ampliùs ærumnarum aut miseriarum tempus erit. prima illa militiæ ac laboris tempestas abijt; nihil iam deinceps, nisi pacis, tranquillitatis atque triumphi tempus reliquum est.

C

TEXTVS.

Vers.5. Et dixit qui sedebat in throno, Ecce noua facio omnia. Et dixit mihi, Scribe, quia hæc verba fidelissima sunt & vera.

COMMENTARIVS.

Allusio item ad ipsius Isa.c.43.19.

CONSVLE Isaiæ 43.19. *Ecce ego facio noua,* & 2.Cor.5.17. *Ecce facta sunt omnia noua.* Quibus ex locis infertur, in Christianæ etiam Ecclesiæ fundatione, & in cælesti spiritu per Christum assertorem nostrum Apostolis ac discipulis elargito, atque in Iudaici populi reprobatione, & electione Gentilici, posse similiter verè affirmari, omnia facta esse noua. Verùm exacta atq; perfecta renouatio, in qua nulla antiquæ vetustatis vestigia supererunt, in æternum illum Beatorum fælicitatis diem differtur. tunc enim Isaiæ vaticinium cumulatè implebitur: cùm deinceps Sanctorum nouitas perfectissima & admirabilis planè fælicitas subsequutura sit. Vt autem Deus suos seruos ac familiares certissimæ huius expectationis solatio recreet, ac reficiat; præcipit id literis mandari, ac rursus suâ auctoritate confirmat.

D

TEXTVS.

Vers.6. Et dixit mihi, Factum est. Ego sum Α & Ω. initium & finis. Ego sitienti dabo de fonte aquæ vitæ gratis.

E

COMMENTARIVS.

Quid significet Factũ est.

FACTVM EST.] Id est, peruenimus iam ad vltimum operis à diuina prouidentia intenti finem & complementum: atque omnia sunt tandem præstita, sicuti Deus sapientissimè disposuerat. Vel; ex hoc tempore id iam factum reputa; quia iam expensæ factæ sunt; & hoc est firmissimum omnipotentis Dei decretum, vt Romana Ecclesia ad supremum hoc felicitatis & amplitudinis fastigium conscendat. Addit porrò Deus: *Ego sum α & ω*, id est, vt sequitur, *initium & finis* (de qua phrasi diximus suprà c.1.n.8.) Ac si dicat; Ipse hoc fabricare cœpi ædificiũ, & prima ipsius ieci fundamenta; ipse etiam perficiam, & ad vltimum perfectionis apicem perducam. Ipse sum sempiternæ beatitudinis fons, qui me hominibus effundere cupio: nec aliud pretij requiro, quàm tanti, tamque immensi doni pretium & æstimationem, ac verum illius potiundi desideriũ. Hoc enim est, *Ego sitienti dabo de fonte aquæ vitæ gratis.* Atque vox *gratis* pariter denotat tam excellens esse bonum Dei ipsius fruitionem; vt quantumuis plurimi hominibus stet, semper gratis esse dicatur. Etenim si cum immensis illis diuitijs conferatur; quidquid homo pro ipsis assequendis impendit, totum hoc quasi nihil reputabitur.

TEXTVS.

*Vers.*4. Qui vicerit, possidebit hæc: & ero illi Deus, & ille erit mihi filius.

COMMENTARIVS.

Dictvm fuerat, æternam gloriam gratis concedi. Verùm nequis propterea curam abiiciat, & omnem prorsus solicitudinem deponat, nunc additur, quamuis æterna felicitas gratis detur, B opus adhuc esse robore ac virtute, ne nostra desidia ac socordia è manibus dilabi patiamur, quod Deus nobis sponte sua offert. Necesse igitur est, dæmonem, mundum atque carnem prosternere: & victori *ero illi Deus, & ille erit mihi filius.* Scio alijs in locis victori præmium in hac vita promitti: hic tamen de æternæ vitæ præmio sermonem esse non dubito. Hoc namque præmium è regione mox opponitur inferorum suppliciis, quæ Dei hostibus destinata sunt. Quamobrem quod dicitur, *Ero illi Deus, & ille erit mihi filius,* nobis indicat, qua ratione se Deus cum Beatis omnibus gerat, vt scilicet eis tanquam filiis beatissimæ illius felicitatis hæreditatem tradat. Itaque Dei filii nomen non hic ad gratiæ adoptionem, sed ad cælestis gloriæ possessionem referendum est: sicuti Lucæ c.20.n.36. *Sunt filii Dei, cùm sint filii resurrectionis.*

Quomodo cum fonte aquæ vitæ gratis dato cohæreat id, quod nunc dicitur, Qui vicerit

De æternæ vitæ præmio hic esse sermonem.

TEXTVS.

C

*Vers.*8. Timidis autem & incredulis, & execratis, & homicidis, & fornicatoribus, & veneficis, & idololatris, & omnibus mendacibus pars illorum erit in stagno ardenti igne & sulphure, quod est mors secunda.

COMMENTARIVS.

Voci *Timidis* respondet in Græco δειλοῖς, id est, ignauis. Socordes enim & ignaui non solùm ea præmia amittunt, quæ strenui ac fortes reportant; sed etiam in inferorum pœnas incurrunt. Timidi ergo in præsenti dicuntur ii, qui labori ac difficultati, quam secum affert virtus, miserè succumbunt; & virtuti ipsi terga ignominiose vertunt. Cum his ignauis siue timidis textus coniungit D *incredulos*, id est, infideles, & *execratos*, id est, execrabiles, & *homicidas, & fornicarios, & veneficos*, id est, veneficiis atque præstigiis addictos, *& idololatras, & omnes mendaces*, id est, qui amant & faciunt mendacium, vt explicatur cap.22.15. Est autem Scripturæ phrasis, qua dicuntur mendacium facere illi omnes, qui Dei mandata violant ac frangunt. Nam pro vitæ optimæ atque laudabilis fructu, quem ferre deberent, pessimos peccati fructus ferunt. Sic etiam de arboribus dicitur, *mentietur opus oliuæ.* Habac.cap.3.n.17. Nisi fortè dicamus mentiri hic idem esse, atque iniuriam alteri irrogare quauis ratione.

Quinam hic appellentur timidi.

Mendaces quinam hic dicantur.

Pars illorvm erit in stagno ardenti igne et svlphvre, qvod est mors secvnda.] Liquidò ex his verbis constat inferorum pœnis nomen mortis secundæ tribui. Iam quod attinet ad stagnum igni & sulphure exardens, diximus suprà.

Don Iuan de Iaurègui
inuentor.

A

TEXTVS.

Verſ. 9. Et venit vnus de ſeptem Angelis habentibus phialas plenas ſeptem plagis nouiſſimis, & loquutus eſt mecum dicens, Veni, oſtendam tibi ſponſam vxorem Agni.

COMMENTARIVS.

Vnum de ſeptem angelis perinde eſſe, atque primum. Quis fuerit hic Angelus.

CERTVM mihi eſt, vnum de ſeptem Angelis perinde eſſe atque primum; ſicut vnum de quatuor animalibus eſt leo. Vidimus autem cap. 16. primum ex ſeptem phialarum Angelis eſſe B B. Paulum. Vbi rationem reddidimus, cur Paulus congruenter inducatur, tanquam Ioanni prædicens admirabilem Romanæ Eccleſiæ in cælo maieſtatẽ & amplitudinem, (quod poſtremæ huius Apocalypſeos partis argumentum eſt) nimirũ quia Paulo, vt ipſius Romanæ Eccleſiæ fundatori ſimul cum Petro, reuelauit Deus magnitudinis & diuinitatis faſtigium, quò Eccleſia in terris & in cælis fuerat euehenda. Quare Paulus ac Petrus (vt vidimus) adumbrati fuere in illis duobus Angelis, qui Ioanni totius Romæ conuerſionem renunciarant. Nunc verò ad Paulum ſingillatim ſpectat Ioanni præmonſtrare ampliſſimam Romanæ Eccleſiæ dignitatem in cælo futuram: quia huiuſmodi magnitudo totius Gentilitatis conuerſioni reſponſura eſt. atqui de Gentium plenitudine in Eccleſiam ingreſſurâ ſcripſit diſertè Paulus. Et quidem de gloriæ magnitudine, qua Sancti fruituri ſunt poſt generalem reſurrectionem, nulla erat fuſior in ſacris Literis tractatio neque expreſſior, quàm illa Pauli 1. Corinth. 15. & 2. Corinth. 5. Porrò longiorem ſuſciperem probationem, vt oſtenderem huiuſmodi Angelum, qui Ioanni ſponſam Agni in ſua gloria monſtrauit, eſſe Paulum; niſi C id latè diſputaſſem cap. 16. & cap. 17 not. 3. Vbi etiam expoſui, quàm fuerit conſentaneum, prædicationis ad Gentes ducem atque ſigniferum eſſe illum, qui inducitur magnitudinem gloriæ reuelans, quam Romana Eccleſia in terra atque in cælo poſſeſſura erat. diximus etiam ibi, glorioſum valde eidem Paulo eſſe, quòd integra aliquot Apocalypſeos capita occupet eius memoria. In huius autem capitis prologo explicuimus, quæ ſit hæc ſponſa vxor Agni, cuius gloriam Ioanni monſtrauit vnus ex ſeptem phialarum Angelis.

Cur hic præ ceteris angelis Ioanni oſtenderit Romanæ Eccleſiæ gloriam in cælo futuram?

TEXTVS.

Verſ. 10. Et ſuſtulit me in ſpiritu in montem magnum & altum; & oſtendit mihi ciuitatem ſanctam Ieruſalem deſcendentem de cælo à Deo,

D *Pars* 1. *verſ.* 11. Habentem claritatem Dei.

COMMENTARIVS.

EX dictis in verſus ſecundi commentario elici poteſt (ne eadem repetamus) per verba illa, *Oſtendit mihi ciuitatem deſcendentem*, non ſignificari, oſtenſam Ioanni fuiſſe è cælo deſcendere, ſed ciuitatem hanc ſanctam (quæ dicitur è cælo deſcendens, ob egregiam ipſius ſanctitatem & cæleſtẽ in terris conuerſationem) Ioanni monſtratam fuiſſe ab Angelo cum ea gloria & claritate, quam indicant verba illa, *Habentem claritatem Dei.* Vt autem ſanctiſſimam hanc ciuitatem in eo gloriæ ſplendore, quem obtinebit in cælis, Angelus Ioanni oſtenderet; illum in ſpiritu ad excelſi & magni montis culmen euexit.

Mons, in quem Ioannes fuit euectus, qua ratione ſit conſiderandus.

At enim quanam ratione mons hic concipiendus eſt? num ne intra vrbem ipſam, vt inde tota E ciuitas facilè conſpici poſſit; ſicuti vrbs aliqua ex ſublimi turri in medio extructâ ſolet vndique ſpectari. Sic fortè huius montis ſitum excogitabit aliquis. Iuuat ciuitatis ipſius immenſa laxitas, quæ ſuo ambitu ingentes montes ac plurimos facile poſſet coërcere; Cùm mille quingentis milliaribus eius magnitudo conſtaret. Dicet alius, congruentius videri, vti mons hic extra vrbem poſitus, & ab ea aliquantulum ſeiunctus conſideretur: ita tamen editus, vt tota vrbs inde poſſit facili negotio proſpectari: ſicut Moſes olim in editiſſimum montem fuit euectus, quò promiſſam inde terram contemplaretur.

Expeditur propoſita difficultas.

Nihilominus tamen exiſtimo, Ioannem nec de eiuſmodi monte agere, qui in media vrbe ſitus ceteris illius ædificijs dominetur: nec de monte aliquo ab ipſa ciuitate diſiuncto. Sed Ioannis mentem eſſe, huiuſmodi vrbem in magno & excelſo monte eſſe cõſtructam; atque adeò vt cerni poſſet, eò conſcendere fuiſſe opus. non quidem vt ex ſuperiori aliqua vrbis parte poſſet tota conſpici, ſed vt in eam, Ioannes ingrederetur; muros intueretur cominus, & portas, flumen, ceteraque omnia ſingulatim ſpectaret. Patet hoc ex ipſo contextu. Angelus enim, qui Ioannem in montem ſuſtu-

lit, *habebat mensuram arundineam auream, vt metiretur ciuitatem & portas eius & murum. Et mensus est ciuitatem per stadia duodecim millia; & mensus est murum eius.* Si autem Ioannes cum Angelo pariter incedebat, & Angelus ipse ciuitatem ac murum dimensus est, vt Ioannes & muri altitudinem & longitudinem ciuitatis probè nosset: non ergo ciuitatem Ioannes ex superiore aliquo loco fuit contemplatus, sed totam eam lustrauit, vt eius dimensiones omnes perspiceret. Hoc inde roboratur; quia nec eximiam vrbis huius celsitatem decet, vt montem illa editiorem fingamus; nec ipsius vrbis pulchritudini consonum est, vt mons adeò sublimis in medio eius situ emineat, nec magnitudo mille quingentorum milliarium patitur, vt tota ciuitas ex vnius montis fastigio conspici possit, nec ista contemplandi ratio distincta atque perspicua, sed obscura & confusa esset. Constat autem Ioannem distinctè admodùm totam vrbem fuisse contemplatum, ac proinde vniuersam perambulasse. Nec tamen fessus aut defatigatus remansit; quia non eam corporeo gressu, sed spiritali peragrauit. Et Ioannis quidem menti ac spiritui gratissima potiùs extitit & magni plena solatij hæc vrbis totius circuitio & contemplatio. A B

Discrimen inter cælestem hanc vrbem & alias in montibus sitas.

Præter hæc; vbi semel statuamus, sermonem esse de vno eodemque monte, in quo ea ciuitas extructa sit, facilè mox apparet maximum hac in re discrimen inter cælestem hanc vrbem & alias in montibus ædificari solitas. Aliæ enim, licèt pauca diametri milliaria contineant; suo tamen ambitu plures complectuntur montes: sicut terrena Ierosolyma, quæ Sionis montem coërcebat, vbi Dauidis arx erat constructa, & montem etiam cui nomen Moria; vbi ædificatum est Salomonis templum. Ita etiam Roma plures simul montes complectitur.

Septemque vna sibi muro circundedit arces. Virg. Æneid. 6.

Verùm spiritalis hæc Ierosolyma pariter ac Roma, quanuis tantò sit maior & capacior; huiusmodi inæqualitates, cliuos & salebras non habet; quas habeat necesse est vrbs aliqua in plurium montium culminibus erecta: sed tota cælestis ciuitas fundata est in æquissima vnius editi montis planicie. vnde altissima pariter ac planissima est; sicut opus erat ad eximiam proportionem ac concordiam significandam. Huc spectat, quod infrà legitur num. 16. *Longitudo & altitudo & latitudo eius æqualia sunt.* Vt ibi constabit. C

Quæ sit hæc ciuitas in monte sublimi posita.

Iam ciuitatis huius in excelso monte constitutæ significatio facilis intellectu est. Concinit Isaias cap. 2. 2. *Et erit in nouissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium.* Et eisdem penè verbis Michæas capite 4. numero 1. Illud porrò in vtroque Propheta animaduersione dignum est: licèt enim mons ipse sit sublimis, adhuc *fluent ad eum omnes gentes.* diuina enim gratia efficit, vt difficultas tantâ suauitate superetur; vt sursum conscendere, perindè sit, quasi ab ipso vndarum decurrentium fluxu sponte ferri.

Cur Ioan. c. 4. militantem inspecturus Ecclesiam tollatur in cælum: nũc verò triumphantem visurus in montem terræ sublimem euehatur?

Sed occurrit in hoc loco dubitatio; cur scilicet, cùm Ioannes in cælum ascenderit capite 4. militantem Ecclesiam visurus, nunc triumphantem inspecturus in montē, non in cælum tollitur? atque ipsa vicissim cælestis ciuitas in monte apparet? Si enim cælestis erat vrbs, multò facilius esset Ioannē in cælū iterū conscendere (si iam inde descenderat) quàm vrbē ipsam simul cum muris ac fundamētis de cælo in terram vel in montē detulisse. Posset aliquis respondere, Ioannē in terris nō cælestē ipsam vrbē, sed ipsius modulū & quasi typum aspexisse. Hoc tamen non facit difficultati satis, neq. enim Ioannes exiguam ciuitatis normam, sed immensam quandā vrbem intuitus est: & muri ipsi dicuntur in altitudinem quatuor & quadraginta cubitis suprà centum mensurâ hominis patêre. Si autem ingens hæc ciuitas appellatur norma, eo quòd sit figura: quidquid Ioannes vidit pro norma etiam atque typo reputandum erit. Et tamen perstat adhuc eadem difficultas; cur scilicet Ioannes in cælum conscendat militantem inspecturus Ecclesiam: nunc verò, vt triumphantem contempletur, immensum ei ædificium monstretur in terra? Videbatur enim vice versâ visio illi fuisse ostendenda: militans enim Ecclesia in terris versatur; triumphans verò in cælis. Quare ergo ostenditur Ioanni in cælo ea, quæ in terris versatur: in terra autem ea quæ in cælis est? D

Propositæ quæstionis enodatio.

Respondeo primò; symbolica & ænigmatica visio non opus est vt singula suis in locis repræsentet, sed in ea proportione, quæ ad significationem potissimam confert. Secundò respondeo; plurimum elegantiæ & concinnitudinis subest in mutua hac conuersi ordinis vicissitudine; vt ipsius mutationis nouitate & insolentiâ duo in primis aduertantur, quæ magni momenti sunt. Primùm est, Christiani professionem, quæ primo aspectu facilis & abiecta res videbatur, altissimam esse ac planè cælestem. Alterum, homines cum Deo in cælesti regione regnare (quod antea impossibile apparebat) rem iam esse eiusmodi, quam homines ambire & assequi possint: atque adeò quàm plurimos esse, qui reapse hanc fælicitatem sint adepturi. Primum ex his duobus perinde est, atque Christiano homini illud D. Leonis edicere, *Agnosce, ô Christiane, dignitatem tuam.* alterū est, illa Christi verba homini etiam pronunciare, *Regnum cælorum iam vim patitur, & violenti rapiunt illud,* quod idem est, ac si dicatur eiusmodi expeditio hæc esse, quam strenui & fortes assequantur. E

Explicatur prima responsionis pars.

Ad horum igitur duorum primum, quid potest congruentiùs effingi, quàm militantem Ecclesiam in cælo figurari? Nam & eius conuersatio in cælis est, & ipsius potestas ac sacramenta cælestia planè sunt. Atque ad hunc ipsum scopū dirigitur figura atque vmbra præcipuarum rerum, quæ in Salomonico templo visebantur; in superiori tamen alio templo inter nubes apparuerant: vt hoc pacto edocti simus mentem extollere ad sublimē Christianæ Ecclesiæ & diuinæ prouidentiæ ipsam gubernantis considerationem; & ad ea, quæ in ipsis veteris instrumenti figuris reconduntur. Nam quòd candelabrum illud & Christianæ Ecclesiæ sacerdotes tolluntur in cælum; id certè nos docet, inter Salomonis templum & templum Christianæ Ecclesiæ non minùs interesse discriminis, quàm inter cælum & terram, inter veritatem & eius figuram interiectum est.

Explicatur secunda.

Ad alterum verò, (id est, vt intelligamus hominibus iam per Dei gratiam in cælorum regnum patere aditum) quid aptius, quàm vt cælestis ciuitas in terras descendat. Sic Deus *inclinauit cælos & descendit,* Psal. 17. 10. Cùm enim cælestis gloria adeò sit sublimis & excellens; ipsius celsitas videbatur aditum humanæ spei intercludere, & ab eius possessione homines prorsus arcere. Nostræ e-

nim

A nim fragilitati & imbecillitati proponitur conſcenſus in cæleſte regnum multò adhuc difficilior, quàm aut per aëra volitare, aut penetrare cælos, atque ſupernum orbem vi capere. Vt ergo nemo deinceps diffidat, nemo ſuccumbat, nemo animum deſpondeat; eleganter depingitur cæleſtis ciuitas ad nos appropinquans: vt ad eam acceſſus ne nimium nobis difficilis in poſterum videatur.

Addo inſuper in hac vtriuſque Eccleſiæ (triumphantis ſcilicet & militantis) viciſſitudine aliud inſuper latêre myſterium; videlicet vt indicetur, in militantis Eccleſiæ conſideratione poſſe nos aliquo modo ad ipſius celſitatem planè cæleſtem agnoſcendam deuenire: at verò in Beatorum gloria conſideranda, cùm quidquid in hac vita mente aſſequimur adeò ſit exiguum & paruum; hinc fit nos in eius contemplatione non tam ad ipſius celſitudinis cognitionem pertingere, quàm ipſam atque eius magnitudinem ad noſtræ tenuitatis modulum reducere & coarctare, nec non ad infimas viſibilium rerum comparationes; cuiuſmodi ſunt aurum, gemmæ & margaritæ; quæ ſi cum cæleſtis gloriæ diuitijs comparentur, abiectiſſima & contemptiſſima ſunt. Itaque in ea cæleſtium rerum contemplatione, quam in hac vita aſſequi poſſumus, earum ſublimitas & magnitudo plurimùm de ſua celſitate deſcendit, dum à nobis non iuxta ipſius magnitudinem, ſed iuxta noſtram paruitatem concipitur. Atque illud eſt, quod in ijs rebus vel maximè cognoſcimus, eas videlicet dignè, vt par eſt, a nobis cognoſci non poſſe: ac proinde dum eas rudibus & impolitis comparationibus explicamus, perinde eſſe, quaſi deſcendere ad cælum in terris contemplandum; ac demum quod ob ſui magnitudinem noſtræ mentis aciem omnino præteruolat, vt id meditatione attingere poſſimus, in terrenis ipſis rebus delineari & adumbrari neceſſe eſſe, id quod in maiorum & excellentiorum rerum ipſarum cæleſtium, quas aliter concipere non valemus æſtimationem redundat. Conſtat enim cogitationem ac allegorias ſiue figuras ex rebus inferioribus deſumptas deſcedere, propter earum rerum quas in eis deſcribimus & veneramur celſitatem: & propterea etiam magis veneramur; quia ad altiorem earum rerum cognitionem aſcendere non valemus.

Altera ad propoſitam difficultatem reſponſio.

B

His ita præmiſſis; rogabit quiſpiam, quando cæleſtis ciuitas mortalibus oculis ſeſe in terris obiecit, cur non in infima telluris planitie, ſed in editiſſimo montis culmine viſa eſt? Facilis tamen eſt huius difficultatis enodatio. Sicut enim cæleſtis Ieroſolymæ deſcenſus in terram ſignificat, iam diuina gratiâ ſuffultos poſſe homines in cœleſtem gloriam intrare, nec ſibi prorſus impoſſibile eſſe: ita etiam dum cæleſtis hæc ciuitas in ſublimi montis vertice collocatur, innuitur hominibus opus eſſe, vti ſeſe excitent, & inflamment, atque omni virium contentione ad cliuoſi tramitis difficultatem ſuperandam adſpirent. Quamuis id etiam diuino fauente auxilio fieri maximâ ſuauitate valeat: iuxta illa Iſaiæ & Michææ verba, *Fluent ad eum omnes Gentes*; quæ ſuprà iam expendimus. Enim verò, quia oportet imprimis noſtros animos ac deſideria à terrenis rebus attollere atque abſtrahere: idcirco decreuit Deus, vt Ieroſolyma & Sionis arx in editis montibus locarentur. Expende illa verba Pſal. 23. 3. *Quis aſcendit in montem Domini, aut quis ſtabit in loco ſancto eius?* Obſeruandum eſt etiam, Ioannem hic dicere, *ſuſtulit me in ſpiritu.* Spiritu enim & animi contentione eò aſcenditur; nec tam corporis greſſibus, quam ſpiritalibus nitendum nobis eſt; id eſt ſpiritali vita, qua homo ex communi mortalium vilitate tollitur, & ad gloriæ altitudinem tendit, gradiens *de virtute in virtutem*, donec videatur *Deus Deorum in Sion.*

Cur cæleſtis ciuitas non in infima telluris planitie, ſed in excelſo mõte conſpecta ſit?

C

Cur dixerit Ioannes, ſe in montem fuiſſe ſublatum in ſpiritu?

Præterea animaduerſione etiam dignum eſt; angelum Ioanni priùs dixiſſe, *Veni, oſtendam tibi ſponſam vxorem Agni*: deinde glorioſiſſimam illi vrbem demonſtraſſe. Quod ſimilis eſt artificii cum eo, quod 5. vidimus. cùm enim ibi Ioanni diceretur, *Ecce vicit Leo*, nihilominus illi oſtenditur Agnus. Et generatim loquendo, quoties Ioanni aliud edicitur, aliud monſtratur, perinde eſt, quaſi admoneatur, quod ei fuerat dictum ſpiritualiter eſſe intelligendum; neque vnam eſſe ſatis comparationem. Ad hæc; in ipſa comparationum inter ſeſe diuerſitate, atque etiam interdum repugnantia (ſicuti in Leonis & Agni oppoſitione) denotari, eximiam fortitudinem in eo potiſſimùm viguiſſe, quòd ſe Chriſtus veluti Agnus occidi ſit paſſus. Similiter ergo in hoc loco, quòd Romana Eccleſia ſit Agni cæleſtis ſponſa (id eſt, Chriſto in crucem ſuffixo nubat, & Euangelicam amplectatur demiſſionem) propterea fuiſſe eò dignitatis euectam, vt ciuitas tam ingens, tamque ſplendida & glorioſa efficiatur.

D

HABENTEM CLARITATEM DEI.] Græcè habetur, τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ. Et quidem voci δόξα, Latinè reſpondere ſolet *gloria.* Vnde opinabitur aliquis, claritatis nomen in hoc loco metaphoricè eſſe ſumendum: atque ſenſum eſſe, perſpici & eminere in hac vrbe diuinæ prouidentiæ gloriam, quæ ciuitatem adeò glorioſam extruxit. Noſter tamen interpres prudenter ſatis claritatis nomen, non gloriæ vſurpauit. Nam, quod attinet ad imaginariam viſionem, ſermo eſt de ipſa luce ac perſpicuitate, quam Ioannes in ea ciuitate conſpexit. Patet hoc infrà num. 23. vbi legimus, *Ciuitas non eget ſole, neque lunâ, vt luceant in ea. Nam claritas Dei* (Græcè δόξα,) *illuminauit eam: & lucerna eius eſt Agnus.* Quibus ex verbis conſtat, propterea lumine ſolis & lunæ non egere ciuitatem, quòd duo alia luminaria ſplendidiora & fulgentiora contineat: quorum maius diuinitatem; minus, Chriſti Domini humanitatem repræſentat. Iam verò, qua ratione ſint accipienda hæc ipſa duo luminaria, quod ad viſionem ſiue figuram ſpectat, ſuo loco dicemus. Nunc id vnum affirmo, luminaris maximi (id eſt diuinæ claritatis) effectum ita eſſe concipiendum, quaſi in tota vrbe non ſolùm ſit maxima claritas, ſed prorſus etiam admirabilis. Itaque genitiuus ille *Dei*, cùm dicitur *Claritatem Dei*, iuxta receptam Scripturæ loquutionem perinde eſt, quaſi adiectiuum nomen denotans claritatem quandam omnino diuinam, hoc eſt clariſſimam pariter & admiratione digniſſimam. Sunt enim claritatis maximæ effectus plane mirandi, & pulcherrimæ colorum varietates; vt licet colligere ex admirabili illa claritate, qua Chriſtus vndique circumfuſus in transfiguratione apparet, nec non ex conſpicua luce, quæ per cryſtallinum vitrum triangulare tranſmittitur. Concipienda igitur eſt cæleſtis ciuitas admirabili quodam lucis fulgore perfuſa, qui incredibilem quandam pulchritudinem &

Quæ vocetur hic claritas Dei.

E

Luminaris maximi effectus quo modo ſit cõcipiendus.

A

& insatiabilem colorum varietatem spectantium oculis objiciat. Id enim significat claritas Dei, vt explicatur ampliùs verbis sequentibus: vbi de admirandæ huius claritatis mysterio.

TEXTVS.

Vers. 11. *pars* 2. Et lumen eius simile lapidi pretioso, tanquam lapidi Iaspidis, sicut crystallum.

B

COMMENTARIVS.

Luminare hoc maius diuinitatē significans quo loco ac situ esse considerandum sit.

PRo lumine in Græco legitur φωςὴρ, quod idem est ac luminare; vt patet Genesis primo 16. & ad Philip. 2. 15. Ex quo deducitur, per vocem *lumen* designari hic præcipuum luminare, quod totam vrbem illustrabat. Cùm autem textus duo ciuitati luminaria tribuat (quę Soli & Lunæ respondent) & affirmet, duo hæc luminaria esse claritatem Dei & Agnum: dubium non est, quin in maiori luminari diuinitas figuretur. Verùm oportet singulatim exponere, vbinam existimandum sit luminare hoc lapidi pretioso simile & diuinitatem significans existere? Ex quo facilè dein constabit, vbi etiam secundum aliud luminare considerandum sit. Dicet ergo aliquis, præcipuum luminare non esse concipiendum quasi infrà intra eandem vrbem sit, sed supra ipsam in editissimo cæli loco: vt inde veluti sol terram, vniuersam illuminet vrbem. Hanc nobis cogitandi rationem persuadet ciuitatis ipsius magnitudo, cuius quadrum mille quingentis milliaribus protenditur. Etenim vt lux aliqua conclaue quantunuis laxum illuminet, inconueniens non est, vt in ipso pauimento aut paulò altior sita sit. Vt autem regionem adeò magnam simul collustret, nullo alio in loco luminare congruentiùs apprehendi potest, quàm in cælo. C

Vtrumque ciuitatis luminare non esse consideranda quasi in cælum eleuata, sed intra ipsam vrbē posita.

Arbitror tamen, in hac Ioannis visione vtrumque ciuitatis luminare non esse consideranda quasi in cælum ipsum sublata; sed infrà intra eandem vrbem, in eminentiori ipsius mediæ loco. Hoc mihi vero similius fit; quia textus ipse ait cap. 22. 3. *Sedes Dei & Agni in illa erunt.* Et in figura quidem militantis Ecclesiæ, quæ cap. 4. in cælo visa est, thronus Dei in nubibus apparuit. Sed cùm triumphantis Ecclesiæ imago quasi in terra Ioanni ostensa sit, huic visioni consentaneum fuit, vt thronus quem in ea habere visus est, in ipsa ciuitate figuretur, non verò supra ipsam in cælis. Id enim significat illa phrasis, *Sedes Dei & Agni in illa erunt.* Et confirmatur quia cap. 22. 1. dicitur Ioannes ciuitatis fluuium vidisse *procedentem à sede Dei & Agni.* Atqui violenta nimis consideratio esset fingere flumen ex cælo præcipitans; nec is fluuius esset, sed pluuia. Præterea admiranda hæc lux, quam Deus ciuitati cælesti in terra conspectæ impertitur, non ita consideranda est, quasi foris percipi posset, sed solùm intra ipsius vrbis ambitum. Quòd si luminare in cælo constituimus; tam foris, quam intus eius radij excipientur. Ad hæc, si ciuitas in terra concipitur & Dei thronus in cælo: sequetur hinc, in Ecclesiæ militantis figura Deum propiùs ad fideles accessisse, quàm posteà in Beatorum visione. Ibi enim suum thronum constituit Deus intra ipsorum seniorum sedes. Et verò, si seniores ad cæli culmen euehamus, gloriosam autem ciuitatem relinquamus in terris, id sanè cum beatę ciuitatis vnitate non cohæret. D

Superioris difficultatis nodus extricatur.

Dicendum ergo est, illum ipsum thronum, quem capite 4. in militante Ecclesia Deum habere vidimus, à Ioanne nunc in Ecclesia triumphante in media cælesti ciuitate fuisse visum: ita tamen, vt hic Deus & Agnus suam integrè gloriam Beatis retegant & communicent. Quapropter Iaspis & Sardius, ex quibus sedentis in throno principis constabat figura (quæ Deum Patrem figurabat, vt vidimus capite 4.) tantum nunc lucis atque fulgoris admirandi ex sese emittunt, vt de luminari maximo affirmet textus, *Lumen eius simile lapidi pretioso, tanquam lapidi Iaspidis, sicut crystallum.* Quasi dicat, illam Iaspidem, de qua cap. 4. dictum est (idemque est intelligendum de Sardio) in hac extrema visione adeò conspicuam & pellucentem apparuisse, vt tota supernæ ciuitatis immensa claritas inde refunderetur. Nam præterquàm quòd lux illa, quam ex se emittebat, erat maxima ac fulgentissima; referebat etiam lucem & splendorem Iaspidis crystallizantis (sic enim sonant Græca) id est, adeò perspicui, vt totam suorum colorum varietatem detegat; nec solùm externam ostendat superficiem, sed omnem etiam intimam pulchritudinem: idque tantâ luce & claritate, quantâ opus est ad cælestem illam vrbem adeò ingentem lumine & gloriâ perfundendam. Hîc obiter animaduertendum est, in luminaris huius comparatione cum precioso lapide, Græcè pro *pretioso* haberi, τιμιωτάτῳ, id est *pretiosissimo*; cùm tamen in subsequentium fundamentorum gemmis superlatiuum nomen non vsurpetur: quia hæc est, quæ plus ceteris emicat & splendescit. E

Declaratur adhuc ampliùs prædicta difficultatis responsio.

Sic congruenter intelligitur, quo pacto vtrumque ciuitatis huius luminare in eo ipso throno fuerint, de quo textus agit, scilicet qua ratione cap. 4. pictus fuit æternus Pater in throno sedens, & iuxta illum Agnus. Cum hoc tamen discrimine; quia in ea capitis 4. visione non suam diffundebant claritatem, secus verò in hoc loco: atque ideo luminarium nomen hic eis tribuitur. Et maiori quidem luminari Iaspidis color ac pulchritudo adscribitur (sicut etiam capite quarto,) minori verò nomen Agni atque lucernæ. Patris verò claritas Soli comparatur, & Christi humanitas, Lunæ: ideoque lucernæ nomine compellatur Agnus. Græcè pro lucerna est λύχνος, Species autem Carbunculi reperitur, qui vocatur Lychnites. Quamobrem, cùm Agnus in hac visione splendidissimo fulgore collucens concipiatur, cumque Christus in assumpta carne

A Carbunculo comparetur (de quo infrà numero decimo nono in tertio ciuitatis fundamento) ritè consentit, vt admirabilis lychnites sit ciuitatis huius lucerna, quæ lunæ respondeat; sicuti soli diuina Iaspis longè ipso sole excellentior. Ceterùm non ita debemus apprehendere vtramque hanc gemmam solis & lunæ vicem gerentes, quasi sphæricæ figuræ sint, sicuti sol atque luna: sed easdem debemus figuras concipere, quæ cap. quarto sunt expressæ, nimirum speciem humanam, quæ diuinitatem repræsentet; Agni figuram, quæ humanitatem. Huiusmodi enim erant figuræ cap. quarto descriptæ: & de illis ipsis textus in præsenti loquitur.

Iam, ad id, quod suprà adducebatur, ne duo hæc luminaria intra ipsam locarentur vrbem, præsertim adeò magnam: Respondetur, vt eam cominus illuminent, & sua præsentia beent, congruentissimè luminaria intra ipsius vrbis ambitum considerari. Nec verò periculum imminet, ne lux per totam pariter vrbem diffundatur: nam & infinita est lux ipsa, & tota ciuitas intus perspicua; vt constabit infrà numero decimo octauo, vbi dicitur, *Ipsa verò ciuitas aurum mundum, simile vitro mundo.*

Respondetur argumento suprà pro opposita sent. adducto.

B Sed illud ad extremum subiiciamus oportet, cur maius ciuitatis huius luminare Iaspidi crystallizanti simile fingatur? Ad hæc assero primò, præcipuam huius vrbis cælestis felicitatem esse illam, vt luminari maximo & intima ipsius claritate fruatur: & eapropter luminare hoc inter omnes ciuitatis excellentias Ioanni ostensas primo constituitur loco. Secundò Iaspidis similitudo diuinitatem innuit. Nam inter 12. fundamentorum gemmas (quæ totidem Apostolici Symboli articulos adumbrant) prima est Iaspis, denotans Deum esse mundi artificem & conditorem, vt eo loci planum faciam. Mundi autem opifex & architectus est rerum omnium fons atque origo: in quo omnia eminenter continentur. Si ergo Dei visio consistit in fruitione internæ illius gloriæ, quam mundi conditor in se habet; eleganter maius ciuitatis luminare fingitur Iaspidi pretiosissimo simile; cuius luce ipsius solis radii præstringantur: simulque obseruatur, esse crystallizantem Iaspidem, id est, in eo internam ipsius claritatem (quæ bonorum omnium fons est) perspicuè cerni. Quid verò est esse pellucidum, nisi intimam ipsius conditoris essentiam penetrari, ac peruideri?

Cur maius ciuitatis cælestis luminare simile lapidi iaspidi perhibeatur.

C

TEXTVS.

*Vers.*12. Et habebat murum magnum & altum, habentem portas duodecim: & in portis Angelos duodecim, & nomina inscripta, quæ sunt nomina duodecim tribuum filiorum Israel.

13. Ab Oriente portæ tres, & ab Aquilone portæ tres, & ab Austro portæ tres, & ab Occasu portæ tres.

COMMENTARIVS I.

De visione ipsa imaginaria.

D

DE muro dicemus posteà, cùm ad eius dimensionem deueniamus num. 17. Nunc de portarum numero, inscriptionibus & custodibus. Numerum igitur duodecim portarum opinantur nonnulli respondere numero portarum, quas Ierosolyma terrestris habebat. Eas enim fuisse duodenas tradunt Adrichomius in Ierosolymæ descriptione, Salmeron in prolegomenis tract. 20. & latissimè Villalpandus tom. 3. in Ezechielem. Nec deest, qui vt portas duodecim terrenæ Ierosolymæ attribuat, afferat Augustinum in Psal. 86. qui tamen ibi manifestò agit de hac cælesti Ierosolyma, quam Apocalypsis describit: vel de ea quam depingit Ezechiel cap. 48. fine: quibus ex locis inferri non potest terrenæ Ierosolymæ duodecim fuisse portas. Si autem Scripturæ loci consulantur, qui de terrestris Ierosolymæ portis verba faciunt: non video, quînam ex iis possit hic duodecim portarum numerus colligi. Quæ enim 2. Esdræ 3. & 12. enumerantur, pauciores multò sunt. Tametsi verò Villalpandus ait, Nehemiam portarum omnium non meminisse; sed earum solum, quæ instauratæ ac renouatæ sunt (credit enim ceteras non fuisse dirutas, atque adeò earum renouatione non opus fuisse) aliis tamen multò aliter visum est. Nec dubitari potest, quin eædem portæ diuersa habeant diuersis in locis nomina. Quapropter Salmeron, qui tractatu 20. portas duodecim expresserat, posteà tractatu 42. eas ad nouem coarctat. Quorum locorum si alter cum altero conferatur; apparet clarè, propterea 12. priùs constituisse, quia ex tribus senas confecerat. Duas enim portas cōstituerat: alteram dictam *portam veterem*: alteram *portam iudicii*. Posteà tamen aduertit, vtrumq. nomen eiusdem esse portæ. Eâdem ratione se gesserat in porta Ephraim. Nam portam equorum vt diuersam aliam assignauerat, cùm tamen posteà, eandem esse dicat cum Ephraim porta. Similiter priùs portam Beniamin à porta anguli distinxerat, quam deinde eandem esse fatetur.

Cælestis vrbis portæ cur 12 numero sint. 1. ratio ab aliis Doctoribus tradita.

Antiqua Ierosolyma quot portas habuerit.

E

Ierosolyma veteri portas ab aliis 12. ab aliis 9. designari.

Itaque Salmeron eò demum vergit, vt Ierosolymæ portas designet nouem: atque idem sequitur Arias Montanus in sua descriptione. Inter eas verò portas, quas Adrichomius enumerat, constat nonnullas apponi ad duodenarium numerum explendum, quæ ciuitatis portæ non erant. In his sunt *Porta horti Dauidis, Porta horti Herodis, Porta palatii Pontificis.* Sed Adrichomius confundit etiam portam vallis cum porta gregis, quæ tamen ab aliis meritò distinguuntur ex Nehemiæ 3. & 12.

A

Ierosolymæ portæ ad quas mundi plagas spectarent.

Et quidquid sit de numero portarum terrenæ Ierosolymæ: constat saltem non illam habuisse tres portas ad Aquilonem; tres ad Meridiem; tres ad Ortum; tres ad Occasum. Quamuis enim Arias Montanus duas ad Austrum portas constituat, nempe portam gregis & portam vallis: vtraque tamen ab aliis ad Orientem ponitur. Et Villalpandus rectè probat, nullam Ierosolymæ portam ad Austrum spectare. Vnde ex portis duodecim, quas ipse designat, quatuor ad Aquilonem collocat; quatuor ad Ortum; quatuor ad Occasum. Si ergo certum est, terrenam Ierosolymam non ternis ad latera singula portis constitisse: frustra laborat, qui Ierosolymæ portarum numerum, quem Ezechiel cap.48. & Ioannes in hoc capite 21. describunt, respondere contendit portarum numero, quibus terrena Ierosolyma constituebatur. Liquet enim ab Ezechiele & à Ioanne eiusmodi ciuitates describi, quæ in quadrum perfectum sunt redactæ, & in laterum singulis ternas habent portas congruenti ordine inter se dispositas. Ex quo & ex multiplici præterea discrimine planum fit, non ab Ezechiele describi antiquam Ierosolymam; sed mysticam; quam Deus in terris fuerat erecturus: in qua sapienter figurantur portæ duodecim, tres per singula quadri latera dispertitæ: atque his militantis Ecclesiæ portis respondent duodecim triumphantis Ierosolymæ quas describit Apocalypsis. B

Difficultas in textu occurrens soluitur.

Dicet quispiam portarum duodenarium non esse exiguum numerum in ea ciuitate, quam fingit Ezechiel. Nam muri laterum singula solùm habent quater mille & quingentos calamos in longitudinem. vnde non opus est, portas ipsas inter se distare calamis mille ducentis, qui duodecim stadia conficiunt iuxta meam rationem. at in ea ciuitate, quam hic Apocalypsis describit, mille portis singula latera constare debent. Habet enim in longitudinem quodlibet latus duodecim stadiorum millia, id est, mille quingenta milliaria: & satis inter se disiunctæ portæ essent, si inter vnam & alteram dimidium leucæ interesset. Respondeo in Apocalypsi quidem immensam haud dubiè ciuitatem figurari, quæ pro sua magnitudine exiguum portarum numerum contineat. Non tamen vacabit mysterio, quòd portæ duodecim non amplius sint, in cuius declaratione soluetur difficultas, quæ videtur menti obiici, cur portæ adeò inter sese sint remotæ, vt vna ab altera plus centum viginti leucis distet.

Portarum 12. inscriptiones cuiusmodi fuerint. Discrimen inter portarum inscriptiones, quas assignat Ezechiel, & quas Apocalypsis.

Portarum inscriptiones ait Ioannes esse nomina duodecim tribuum filiorum Israel. Id quod ex Ezechiele sumptum est: hic enim capite 48. numero 31. ait, *Portæ ciuitatis ex nominibus tribuum Israel.* Verùm nonnihil adhuc discriminis interesse debet inter eas tribus, quas Ezechiel nominat, & quas Apocalypsis. quippe Ezechiel inter portarum nomina refert Dan. Sic enim habet, *A Septentrione portæ tres, Ruben vna, Iuda vna, Leui vna; & ad plagam Orientalem portæ tres, Ioseph vna, Beniamin vna, Dan vna; & ad plagam Meridianam, porta Simeonis vna, Isachar vna, Zabulon vna; & ad plagam Occidentalem, porta Gad vna, Asser vna, Neptali vna.* Hactenus Ezechiel. Enimuerò nomina duodecim tribuum, quæ Apocalypsis inscribit, ea sunt proculdubio, quorum capite septimo facta est mentio. Quare inter portas vrbis Apocalypseos numerari non debet porta Dan, sed pro illa substituenda est porta Manasse. Nam Ezechiel, vt & Leui & Dan recenseret, necesse fuit ne in portarum nominibus distingueret Ephraim à Manasse: quantumuis eos in sortibus distinxerit. Hoc igitur excepto discrimine, portarum nomina videntur in Apocal. eodem ordine accipienda, quem in eorum enumeratione obseruat Ezechiel. Ex quo etiã animaduertere potest lector, has portas portis terrenæ Ierosolymæ nequaquam respondere. Ezechiel enim ad Orientem ponit portam Ioseph & portam Beniamin: cùm tamen omnes Ierosolymæ descriptiones portam Ephraim ad Septentrionalem plagam spectare prodant. Constat verò eandem esse debere portam, quæ appellatur Ioseph & Ephraim in terrena Ierosolyma. Item portam Beniamin omnes ad illum reiiciunt angulum, vbi Orientale latus cum Aquilonari compingitur: qui locus Orientalem plagam non respicit. D

Nec illud absque mysterio esse reor, quòd hæc duodecim tribuum partitio diuersa sit ab ea, quam Numerorum capite vndecimo legimus: quo in loco Oriens adscribitur Iudæ, Isachar & Zabulon; Meridies, Simeoni & Gad; Occidens Manasse, Ephraim & Beniamin; & Septentrio Dan, Asser atque Neptali.

Tribuum nomina qua ratione portis assignentur.

In tribuum insuper nominibus, quæ portis assignantur, non ea seruatur consuetudo, quæ apud nostrates viget; qui Carmonæ portam, aut portam Cordubæ eas appellant, quibus ad ea opida itur ac reditur. Verùm secus apud Ezechielem esse, compertum est: nam in vrbe è regione Septentrionis octo collocat tribus, & è regione Austri quinque. Quòd si recta attendatur via; tres portas Australes comprehendit tribus Beniamin, atque eædem tres directè respiciunt quatuor illas tribus, quæ in Ezechiele post Beniamin sequuntur, nimirum Simeon, Isachar, Zabulon, & Gad. Eodem modo tres Aquilonis portæ spectant ad Leui & Iuda, & ad sex alias tribus, quæ omnes ad Aquilonem sequuntur. Quæ verò portæ ad Orientem & ad Occidentem sitæ sunt, nullam adspiciunt tribum, iuxta Ezechielis descriptionem. Nomina ergo tribuum portis inscripta non denotant, illac ad eam tribum iter dirigi, sed ab illius tribus hominibus portam eam fuisse constructam: quasi in eius vrbis structura singulæ ex duodecim tribubus portas singulas susceperint fabricandas. Atque ita Ezechielis capite 48. numero 19. cùm dicitur eos, qui seruiunt ciuitati, & operantur, esse ex omnibus tribubus, Interlinealis explicat de iis, qui vrbis muros extruunt, & subdit, *Nullus se putet immunem ab operibus ciuitatis.* Huc spectat illud Psalmi 23. num. 7. *Attollite portas, principes, vestras.* Nec enim denotat, aperite seu reserate portas; sed portarum extructuram erigite, & ædificium ipsum exurgat: iuxta ea, quæ scribuntur Nehemiæ 3. E

A

COMMENTARIVS II.

De significatione portarum.

IOACHIMVS contendit, has duodecim portas esse totidem Apostolos ab illis primis diuersos, quos ipse autumat à Deo in mundum mittendos, vt Hebræos ad Christianam religionem conuertant: *incertum* (ait) *an ex Gentibus, vel ex Hebræis ipsis.* Merum somnium. Nam, vt res certa esset, quis non videat triumphantis Ecclesiæ portas non Hebræis, sed omnibus etiam Gentibus esse apertas? Deinde Ioachimus ipse in sua præfatione cap.20. conatur duodecim tribuum nomina totidem distinctis religionibus accommodare; ratus ad hũc religionum duodenarium reduci vniuersas Christianæ Ecclesiæ religiones: & singularem aliquam proportionem dari inter peculiare cuiusque religionis institutum, & eam Israelis tribum, quam respicit. *Portarum 12. significatio quæ sit*

B Enimuerò hæc portarum vrbis distributio, vt ad omnes quatuor mundi plagas versæ sint, significat hanc in vrbem omnes mundi nationes confluxuras. Vide illud Psalmi 86.4. *Memor ero Rahab & Babylonis scientium me.* Si ergo vel ipsis Ægyptiis ac Babyloniis Dei populo infensis, vbi ad Dei peruenerint cognitionem, reserantur portæ, & in cælitum albo locus ipsorum nominibus superest: manifestum est nulli ex vniuersi mundi nationibus aditum intercludendum fore. Vnde & in eo Psalmo sequitur, *Ecce alienigenæ & Tyrus & populus Aethiopum, hi fuerunt illic.* Nam opulentis pariter & egenis, potentibus & auro & purpura amictis, nec non nudis Æthiopibus portæ reseratæ patescunt. Quamobrem Christus Matthæi 8.11. dixit, *Venient ab Oriente & Occidente.* qua phrasi nationes omnes eleganter significantur. Nam in Ezechielis visione omnes Israelitæ ad Aquilonem & Austrum obiacent; & nulla tribus ad Orientem vel Occidentem erat. Item Lucæ 13.29. & Malachiæ cap.1.n.11. *Ab ortu solis vsque ad occasum magnum est nomen meum in Gentibus.* *Responsio ad 1. difficultatis partem: cur scilicet ad omnes 4. mundi plagas porta obuersa sint.*

C Vniuersis ergo nationibus portæ duodecim patefiunt. Atque hoc portarum symbolum illos nimirum attingit, qui auctores siue adiutores fuerunt ad Gentium ac nationum conuersionem. Licet autem Augustinus, Hieronymus & Rupertus hoc ad solos Apostolos contrahant; textus tamen & portarum inscriptiones hoc ipsum portarum symbolum applicant tribubus 12. Vidimus autem c.7 mysticas Apocal. tribus 12. esse omnes illos, qui ex Israelitico populo Christi fidem amplexi sunt: ii enim partiuntur in tribus 12. quarum Patriarchæ sunt 12. Christi Apostoli: & illi omnes sunt electi, vt Gentium conuersioni strenuam nauarent operam. De quo supra cap.14. Quapropter duodecim illa militum fortissimorum agmina propriè tangit duodecim portarum symbolum. *Responsio ad 2 partẽ, quinam in portis adumbrentur.*

Iam, quòd in capacissima hac vrbe duodecim non ampliùs sunt portæ; id quidem honorificentissimum est paucis illis, quos ex Israelitico populo Deus totius mundi conuersionis ministros elegit. Etenim quamuis in Apocalypsi ad numerum centum quadraginta quatuor millium reuocetur: ad vniuersum tamen mundum Christianæ fidei præceptis imbuendum exiguus valde fuit hic numerus. Et sanè mirandum est, homines ita paucos ad egregium hoc & admirabile facinus fuisse aggressos. Et licèt paruus hic duodecim portarum numerus denotet, nonnullis multo constaturum labore, multisque anfractibus & itinerum sudoribus, cælestis ciuitatis ingressum: huiusmodi tamen laborem ac pondus illi potissimùm suscepere, qui mysticum portarum munus obierunt. Illi enim

D totum perlustrarunt orbem, & Euangelii lumen in remotissimas vsque mundi regiones inuexerũt. Quapropter hæ duodecim strenuæ phalanges militum robustissimorum & diuino præsidio munitorum ad tantum hoc prodigium satis fuerunt: idcirco igitur in tanta tamque immensa vrbe duodecim non ampliùs portæ constituuntur. *Cur in latissima hac vrbe 12. non amplius sint porta.*

Quod in Ezechielis vrbe porta Dan exprimatur, non verò in Apocalypseos ciuitate: denotat, perditis Ecclesiasticis ac reprobis hominibus (qui in tribu Dan figurantur) in militanti Ecclesia portarum quidem esse locum & honorem: at in Ecclesia triumphante non item. Recole dicta cap. 7. vbi notauimus, *Dan* significare condemnationem. Qui ergo suas miseras animas in æternam perniciem secum trahunt; quantumuis portarum munere in Ecclesia militante sint perfuncti, & in aliorum salutem incubuerint; nullam tamen sui laboris gloriam aut præmium in cælesti ciuitate assequuntur; quia *non coronabitur nisi qui & legitimè certauerit, & qui perseuerauerit vsque in finem.* *Cur apud Ezechielem sit porta Dan: apud Ioannem non item.*

Angeli pro ianitoribus assignati ad ciuitatis ipsius felicitatem referendi sunt. Nam in terrenis vrbibus cùm præpositi portarum custodes, homines tandem, ac proinde fragiles & imbecilli sunt, facilè siue per fraudem, siue per auaritiam sese in vrbem insinuat, quod ipsi pestem ac perniciem importat. at triumphantis Ecclesiæ portis custodes præficiuntur angeli, quos in fraudem inducere

E nemo posset. Lege illud 1.Reg.14.20. *Sicut habet sapientiam Angelus Dei.* Itaque tutissima est cælestis illa ciuitas, ne eò penetret quidquam, quod ipsius gloriam, splendorem & securitatem minùs deceat. *Cur angeli pro portarũ ianitoribus assignati.*

NOTATIO I.

An præter Angelos, quos Ioannes in portis ciuitatis vidit, adspexerit etiam ciues? an potiùs vrbem ciuibus vacuam?

Vtrùm Ioannes in hac vrbe ciues adspexerit, præter angelos ianitores? Pars affirmatiua suadetur.

A EX ijs, quæ Ioannes se vidisse narrat, nempe custodes portis præpositos; volet fortassis elicere nonnemo, illum etiam intuitum fuisse, homines eò succedentes & vrbis ipsius ciues. aliter enim custodibus non opus esse videbatur. Dissonum enim apparet vrbem adeò ingentem Ioanni hominibus viduam ac prorsus desertam fuisse visam. præsertim cùm non explicet Apostolus, illam sibi apparuisse hominibus vacuam; sed potiùs dicat, *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis, & ipsi populus eius erunt, & absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum.* Addit etiam portas semper patescere; quod eò videtur spectare, vt ingrediantur quicunque in ciuitatem perrexerint. alioqui quorsum portæ duodecim & omnes apertæ? Quin etiam dicitur, *Reges terræ afferent gloriam suam & honorem in illam.* Et infrà: *Non intrabunt in eam, nisi qui scripti sunt in libro vitæ Agni.* illuc igitur ingrediuntur electi. Quibus enim aliis in grauidatis arboribus poma pendebant? Item capite 22. num. 3. habetur, *Sedes Dei & Agni in illa erunt, & serui eius seruient illi, & videbunt faciem eius, & nomen eius in frontibus eorum.* Si ergo Agnus intra vrbem erat: vbi rex, ibi & curia: præsertim cùm scriptum sit, quò Agnus tetenderit, eodem centum quadraginta quatuor millia eum comitaturos; de quibus capite septimo, num. 14. vt prætermittam quatuor animalia & seniores, qui circa Agni thronum consident.

Nihilominus negans sententia præfertur & probatur.

Meo tamen iudicio certum est, Ioannem in hac extrema Apocalypseos parte vidisse quidem ciuitatem; non tamen ciues. Hos enim si cerneret, non id silentio inuolueret: sed obiter saltem aliquid recenseret de ipsorum cultu, ornatu ac gloriæ dotibus. Agit quidem de hominibus in ea vrbe habitaturis: non tamen quasi de re, quam ipse viderit, sed quam audierit. Quamobrem, quod ait, *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus,* id ab alio loquente accepit; & loquente quidem vt de re futura, *Habitabit cum eis, populus eius erunt, Absterget eis lacrymas.* Quod autem Ioannes infrà subiicit de Gentibus in eam vrbem ingressuris ac Deum visuris, id etiam totum futuri temporis est, *seruient, videbunt,* &c. Si verò Ioannes de re à se visa sermonem institueret, præsentis quidē temporis verbo vteretur, non futuri; aut saltē præteritū vsurparet dicēs, *seruiebant ei, videbant faciē eius.*

Opposita opinionis fundamentis fit satis.

Ad illud tamen quod opponitur, violentum nimirum & parum verisimile videri, quòd Ioannes vrbem adeò magnam ciuibus spoliatam cerneret: respondeo: sicuti in tabulæ alicuius pictura absonū non est, vrbis ædificium depingi, nec tamen aliquos inibi homines figurari: sic etiam in visione imaginaria atque symbolica id minimè dissentaneum est. Nam in huiusmodi visionibus symbolicis non ita res depingūtur, sicuti in se ipsis sunt, sed vt ad propositam rei ipsis significationem magis conducunt. Constat autem in superna illa cælitum vrbe, non alia esse ædificia, præter beatos ipsius ciues, eorumq; gloriam. Quare ædificium, quod Ioannes adspexit, est quidem ipsorum Beatorum, eorumque gloriæ symbolum. Quòd si ædificium ac ciues Ioanni pariter monstrarentur, perinde esset, atque illi bis idem ipsum ostendi. Accedit, quòd ciues ipsos intueri, minimè esset symbolum aliquod siue ænigma ipsorum gloriæ cernere, sed eosdem beatos in se ipsis videre: quæ reuelandi ratio non est Apocalypsi apta, vbi omnia sunt symbolica: & oportebat partem vltimam cum reliquis superioribus consentire.

Tam in ciuitatis portis, quàm in muris ac fundamentis ipsos cælestis patriæ ciues sub ænigmatis inuolucris adumbrari.

B Itaque in admirabili hac visione, tam portæ, quàm muri & fundamenta ciuitatis, ipsos cælestis patriæ ciues, eorumque fœlicitatem sub ænigmatum inuolucris adumbrant: atque ita opus non fuit, Ioanni ciuitatem ostendi ciuibus confertam. Sed contrà obiiciet quispiam: si per huiusmodi ædificium ipsi figurantur ciues, non bene consentit, quod Ioannes supponit, nimirum Dei amicos ac familiares illam ingressuros vrbem, in ea victuros, ac Deum inibi semper conspecturos. Si enim ciuitas ipsa ciues siue incolas repræsentat, perinde erit in ciuitatem intrare, quasi semet in seipsos insinuare. Respondeo, in ædificio quidem denotari vniuersam Beatorum societatem, ac proinde non malè cohærere, si singulares homines, siue ciues dicantur eò intraturi, vt ceterorum gloriam participent. Sic enim frequenter loqui solemus, cùm dicimus in aliquem hominum cœtum siue sodalitatem ingredi & insinuari illum, qui in aliorum societatem cooptatur. Per respectum ergo ad homines singulos dicitur, *Qui vicerit, possidebit hæc.* Cùm autem agitur indefinitè de ipsis ciuibus, & dicuntur in eam vrbem ingressuri, ibique Deo fruituri; in his omnibus loquutionibus agitur de singularibus hominibus. consideratur enim in illo ędificio cœtus ille ac societas Beatorū omnium: & in hominibus siue ciuibus peculiares homines, qui eò sunt intraturi. Obseruandum porrò est, peculiares ipsos siue singulares homines, non solum Dei conspectu, sed etiam Beatorum societate frui: quæ societas & aliorum communio mirificè ciuitatis figurā significatur. Præterea nihil impedit, quominus ipsa dissoluatur allegoria, & sub populi, gentis ac ciuium nominibus agatur de illis ipsis, quorum mentio sub allegoria ædificii facta fuerat. Hoc enim pacto loqui solemus de ijs, qui in sacram aliquam Religiosorum familiam recipiuntur, dum eam fingimus quasi amœnissimum quēdam hortum, siue viridarium, aut etiam vt magnificum regis palatium. Eodem recidet, si dicas eos ipsos, qui vrbem sunt ingressuri, æterna beatitudine fruituros. Et ciuitas quidem ipsa Ioanni ostensa repræsentat eam felicitatem, qua Beati in æterna patria fruentur. Verùm quia Beatorum singuli omnium societate & communione potientur; idcircò hæc Beatorum sodalitas atque conuictus consideratur quasi res, qua omnes perfruentur.

Postremum argumentū ex suprà positis diluitur.

C

D Ad ea verò, quæ sunt initio obiecta, facilis est solutio. Atque ad postremum illud de Agni societate respondetur, quamuis ipse sit semper suorum electorum comitatu septus; non tamen esse inconueniens, vt in eadem visione ipse Agnus appareat; nec tamen simul cum eo electorum appareat multitudo. Quamuis, vt verum fatear Dei thronus & Agni posset eodem concipi modo, atq; thronus capitis quarti, quod attinet ad animalia & seniores. Illa enim considendi ratio videtur appellari thronus. nec aliud erit discrimen, nisi quòd in hac visione thronus multò clariori & splendidiori gloria conspicuus Ioannis oculis fuerit vsurpatus.

A

TEXTVS.

*Vers.*14. Et murus ciuitatis habens fundamenta duodecim, & in ipsis nomina duodecim Apostolorum Agni.

COMMENTARIVS I.

De ipsa visione imaginaria.

PRIMÒ subit animum difficultas, quînam Ioannes muri fundamenta & nomina in eis scripta aspicere potuerit? Hæc tamen facile dissoluitur, si vrbis ipsius pauimentum consideremus reliquo monte sublimius & excelsius, prout opus fuerit; vt duodecim lapidum discrimina, quibus murus iaspideus fulciebatur, foris prospici possint. Atque in ea vrbe, quæ super solidam petram sit extructa, nihil obstat, quin foris dispici queant natiua lineamenta ipsius lapidis, qui mœnibus pro fundamento subest, & ipsius ædificij quasi basis ac fundamentum est. Et recta architectandi ratio exigit, vti fundamentum instar basis latiùs promineat. Quare in ipso loci interuallo, quod occupant portæ, considero ipse eosdem fundamenti lapides scalarum instar siue cliuosi tramitis, recto ordine dispositos esse; quà facilis pateat conscensus, donec ad præcipuum ciuitatis pauimentum perueniatur.

B *Quînam Ioannes muri fundamenta & nomina in eis scripta dispicere potuerit.*

Secundò in dubium etiam reuocare aliquis possit, vtrùm duodecim fundamenta, ita sint mente concipienda, quasi vnum alteri impositum sit: ita vt sub qualibet mundi parte decem omnes lapides alii aliis impositi visantur? vel potiùs murus ipse quasi in duodecim diuisus partes consideretur; ita vt alia muri ipsius pars Iaspide innitatur, alia Sapphiro, & sic de ceteris, nec non omnia in eodem libramento? Ad hoc tamen videtur certò asserendum, ita esse fundamenta duodecim consideranda, vt vnum alteri sit impositum, & omnia eodem ordine prosequantur. Nam numero 19. fundamenta omnia per ordinem numerantur hunc in modum; *Fundamentum primum Iaspis; secundum Sapphirus*, &c. atque eiusmodi ordo primi, secundi ac tertii in ipsis fundamentis seruatus indicat nō obscurè ex ipsis vnum esse ordine primum. nempe ceterorum infimum: deinde aliud suprà impositum, quod sit secundum: aliud insuper, quod tertium; & sic de reliquis. Infrà autem videbimus ad mysterium ipsum dispositionem hanc fundamentorum maximè conducere.

Duodecim hæc fundamenta quo modo sint mente concipienda.

C

Tertiò Apostolorum nomina concipienda sunt in ipsis fundamentis dispartita; nimirum in primo fundamento, quod est infimum, nomen Petri; in vltimo, id est, sublimiori nomen Matthiæ. De ceterorum Apostolorum ordine dicemus inferiùs. Quòd verò Apostolorum omnium nomina nō sint pariter in fundamentorum singulis figuranda, sed quo diximus ordine distributa; inde probatur, quia eadem phrasi, qua priùs dicuntur nomina tribuum duodecim in portis scripta, dicuntur etiam nunc in duodecim fundamentis, impressa *nomina duodecim Apostolorum Agni*. Vt igitur duodecim tribuum nomina erant per totidem portas distributa, non verò omnia simul in singulis: sic etiam de Apostolorum nominibus per duodecim fundamenta dispersis asserendum est. Illud tamen hic mihi expendendum occurrit, cuiusque Apostoli nomen non semel in suo lapide esse exaratum sed sæpiùs eodem in lapide repetitum, id est duodecies, aut etiam quater & vicies. Quippe aptior ad eiusmodi inscriptionem locus fuisse videtur is, qui est ad singularum portarum latus: ita vt quicunque ingrederentur vrbem, quacunque aditum pararent, oculis in fundamentum relatis possent facilè duodecim Apostolorum nomina contemplari, quasi in ipsis lapidibus impressa, siue aureis characteribus exarata. Atque etiam venustiùs apparet; vti Apostolorum nomina non in altero solùm latere portæ, sed in vtroque pariter sint inscripta. Quare auguror ipse nominum singula bis duodecies conscripta in fundamentis fuisse.

Apostolorū nomina qua ratione in ipsis fundamentis disposita & exarata Ioannes viderit.

D

Quartò, quanuis textus non exprimat, hisce fundamentis aliud præter murum ipsum sustineri; existimo tamen totam ipsam ciuitatem in ipsis pariter nixam, hoc est, omnia ipsius vrbis interiora. Hæc namque fundamenta non ita debent considerari, quasi modici lapides sint; sed ex viuo lapide effecta, quem Latini crepidinem vocant, atque in ea vrbe, cuius mœnia viuo lapide innixa consurgunt, non ambigimus, eandem viui lapidis naturam in vrbis intima penetrare; ita vt vniuersæ vrbi & cunctis eius ædificijs pro fundamento substet. Ioannes igitur scripsit, quod viderat, id est, omnem in circuitu murum duodecim illis lapidum pretiosissimorum fundamentis esse fultum: atque illud obiter intellectu facile sapienti reliquit, scilicet duodecim illas lapidum varietates, ad intima etiam montis peruadere: ita vt tota ciuitas lapidibus eisdem pretiosis niteretur.

Quomodo calestis ciuitas 12. fundamentis illis nixa consideranda sit.

E

Quintò; de ordine, quo Apostolorum nomina erant in duodecim fundamentis scripta, illud pro certo affirmari potest; Petro, vtpote in Apostolica ac pontificia dignitate præcipuo, primum adscribi fundamentum. Matthiæ (quippe qui post reliquos Apostolos fuit ad id muneris euocatus) vltimum. de ceterorum ordine vix aliquid certi constare potest. Nam quater proprijs nominibus Apostoli in nouo testamento nominantur; scilicet Matthæi 10. Marci 1. Lucæ 6. Actuum 1. Et quanuis semper primus tribuatur locus Petro, quintus Philippo, nonus Iacobo Alphæi, & duodecimus Iudæ (cuius in locum suffectus est Matthias:) in ceteris tamen magna est ordinis diuersitas. Quamobrem miror ab aliquibus interpretibus definitum aliquem Apostolorum omnium ordinem quasi certum ac legitimum designari. Qui tamen ferè diuersum exprimunt ordinem ab eo, quem in sacris Literis legimus; & hac in re vnusquisque suo sensu ducitur, & suum pro libito ordinem fingit.

Quid dicendum sit de ordine, quo Apostolorum nomina fuerint in fundamentis scripta.

Ribera ordinem à Marco Euangelista præscriptum retinet; vno tamen excepto Andreâ, quem

cùm

A

cùm Marcus quarto in loco constituat (sicut etiam Actuum 1. ponitur) Ribera in 2. conijcit locum, sicuti etiam ponitur Matthæi 10. & Lucæ 6. Et verò, quòd secundum Andreas locum obtineat in Apocalypseos gemmis, facilè assentior Riberæ. Vbi enim adeò clarè ac distinctè assignatur quod sit primum fundamentum, quod secundum, quod 3. vsq. ad duodecimum: & asseritur simul, duodecim Apostolorum nomina in ijs esse inscripta; verosimile mihi fit, post Petrum ceteros omnes, cuiusque vocationis ordine fuisse descriptos. Constat autem, si vocationis ordinem & antiquitatem attendas, Andream ceteris omnibus antecellere. Ceterùm nec de omnium vocationis ordine quidquam tradi potest certum; nec pro comperto est, in his duodecim fundamentis Apostolorum nomina vocationis ordine fuisse conscripta. Nec enim ineptus ad hoc esset meritorum ordo; aut fortè ille ordo ac dispositio, qua considebant Apostoli, quando fidei Symbolum ordinarunt (de quo infrà.) Denique licet liqueat, Ioanni per ordinem fuisse visa Apostolorum nomina inscripta: non tamen literarum monumentis ipse tradidit ordinem, quê inter se nomina habent; nec ex S. literis legitimus eorum ordo certò colligitur. Quin imò diuini Spiritus instinctu factum esse arbitror, vt quoties Apostoli in Scriptura nominantur, complurium ex eis ordo commutetur: vt non plurimum in eo momenti poneremus, quod adeò parui refert; nimirum quis fuerit Apostolorum vocationis ordo, aut quo ipsi ordine numerandi sint. Ex quibus deducitur, à nobis certò designari non posse, quinam ex pretiosis fundamentorum lapidibus congruat Thomæ, qui Matthæo, qui Ioanni, aut Simoni. Sed permagni adhuc momenti debet procul dubio esse hic duodecim gemmarum ordo, quando tam accuratè gemmis singulis suus in Apocalypsi numerus ac locus assignatur.

B

COMMENTARIVS II.

De legitimo 12. fundamentorum sensu.

In duodecim fundamentis Apostolos duodecim pro certo figurari.

COMMVNIS est Catholicorum interpretum expositio, in his duodecim fundamentis duodecim item Christi Apostolos symbolicè figurari. Nec solùm inter expositores constat de huiusmodi interpretatione, sed de ipsius etiam euidentia. Vnde Maldonatus Matth. c. 16. 16. ait, *Disertis verbis & nullam hæreticorum interpretationem recipientibus explicauit Ioannes fundamenta Ecclesiæ esse Apostolos.*

C

Obiectio contra dicta soluitur.

Dices, Ex eo quòd Apostolorum nomina sint in fundamentis exarata; non sequitur significari hoc pacto eos esse Ecclesiæ fundamenta. Namque in ædificii cuiusque fundamentis illud solet inscribi, qui scilicet fuerint fundatores. Nec minùs Apostolis honorificum est, eos Christianæ Ecclesiæ fundatores appellari, quàm fundamentorum nomine decorari. Respondeo tamen in symbolis & allegorijs plerumque abstracta à concretis non distingui. Leo enim fortitudinis pariter ac fortis symbolum est. Vnde in symbolica, siue ænigmatica significatione perinde est esse fundamenta, atque esse fundatores: nam fundamentorum symbolum & appellationem fundatoribus ipsis attribuimus. Atque vt duodecim tribuum inscriptiones, quas Ioannes in portis aspexit, denotant portarum symbolum adscribi duodecim tribubus, de quibus Apocalypsis loquitur (quæ noui Israelis tribus sunt) quia per ipsos Gentes in Dei ciuitatem intrarunt: sic etiam Apostolorum nomina in fundamentis scripta indicant Apostolis fundamentorum symbolum tribui; quia ipsi ciuitatis Dei fundatores extiterunt. Iam, quòd à tribubus ad Apostolos gradus fiat; perinde est, quasi non satis sit portarum symbolum (nouis tribubus collatum) nouis patriarchis assignari, nisi etiam mysticorum fundamentorum symbolum, vtpote nobilius & gloriosius, illis tribuatur, cùm tota ædificij machina videatur eorum humeris innixa recumbere.

D

Quomodo cum ænigmatico stilo cohæreat, vt fundamentis singulis suæ significationis inscriptiones apponantur.

Quòd si arbitretur aliquis cum ænigmatico stylo in Apocalypsi vsitato non rectè congruere, vt fundamentis ipsis inscriptio suæ significationis apponatur: Respondeo, eâdem ratione titulum portis ac fundamentis inscribi. Et in sacra hac fictione operæ pretium fuit, nonnulla manifestè exprimi ac declarari, vt multis aliis rebus perobscuris lumen præferrent. Sed & hoc ipsum, quod explicari videtur, non exiguam difficultatem in se continet. Illud enim hic exprimitur, fundamentorum symbolum Apostolis applicari. Qua verò ratione id symbolum illis conueniat, hoc non admodùm explicatu facile est; sed plurimum potiùs difficultatis habet. Etenim textus ipse fundamentorum ordinem disertè explicat. Cùm autem ordo Apostolorum ignoretur; diuinare oportet, cui Apostolo locus septimus, cuiue octauus assignetur? cur huic Beryllus, illi Smaragdus tribuatur? Qua in re si exactè ac prudenter sermo instituendus sit, ita vt hominum menti & cogitationi satisfiat, & appareat singulas suis in locis gemmas collocari, nec earum ordinem inuerti aut immutari potuisse; id verò spissum sanè opus ac laboriosum est.

Communis ac receptus modus explicandi duodecim fundamentorum gemmas quis sit.

Communis philosophandi ratio gemmas duodecim inter Apostolos distribuit proportione aliquâ, quæ requiritur inter illius lapidis proprietates, & insigniores alicuius Apostoli virtutes. Adstipulatur huic ratiocinationi beatus Hieronymus epistola 128. vbi ait, eosdem esse lapides, qui leguntur in diademate Principis Tyri & in Rationali Pontificis & in Apocalypsi: & sub horum nominibus ac specie indicari vel virtutum ordinem, vel diuersitatem. Sic Hieronymus. Enim verò postquàm interpretum applicationes gemmarum singulis præscriptas perlegi; dum studiosè inquiro, qua ratione earum singulas singulis Apostolis accommodem, per singularem aliquam virtutem in eorum singulis maximè enitentem: fateor nil mihi occurrere, quod auidam mentis sitim expleat. Tum quia in omnibus ferè gemmis qua ratione peculiaris aliqua alicui applicatur Apostolo, posset etiam cuicunque alteri accommodari. Tum etiam, quia nihil solidum reperitur, vt credamus septimum fundamentum vni potiùs, quàm alij tribuendum fore. Quapropter quidquid hac de re excogitatur, aut falso nititur fundamento, aut certè parum firmo. Ad hæc; si applicatio harum gemmarum fieri debet secundùm peculiares cuiusque Apostoli virtutes: assignentur opus est 12. virtutes distinctæ; quarum vna in vnoquoq; Apostolo præ ceteris singillatim splendeat. Eiusmodi verò virtutum excellentium duodenarius, propter quas Apostolis fundamentorum dignitas aptè tribuatur, non video quàm solidus esse possit.

E

Omissa

Apostolis cur Ecclesiæ fundamentorum symbolum tribuatur.

A Omissâ igitur eiusmodi applicatione, certum omnino mihi est, duodecim Christi Apostolis tribui symbolum fundamentorum ac fundatorum Ecclesiæ; quia ipsi condiderunt, & mundo vniuerso proposuerunt Christianæ doctrinæ summam, quæ in Apostolorum Symbolo continetur; atque incipit, *Credo in Deum Patrem omnipotentem.* Hoc vt mihi persuadeã, nitor imprimis, quia nihil est in sacris Literis casu aut temerè scriptum: quòd autem ita distinctè exprimatur ordo gemmarum duodecim, quæ sunt admirabilis huius ædificij fundamentum, argumento est, in hac duodecim lapidum dispositione habitum fuisse respectum ad certum aliquem ac notum duodenarium, de cuius ordine nulla superesse possit dubitatio. Quòd si applicatio debet fieri ad Apostolos; nec scitur, quis debeat seruari ordo in eorum enumeratione: ex hoc indicio colligitur, nullam fuisse habitam rationem ordinis, quo ipsi nominari debeant; sed alterius ordinis, qui in re aliqua ad ipsos vt ad Ecclesiæ fundatores spectante reperiatur. Duodenarium verò scitum & firmi ac stabilis ordinis de re ad ipsos Apostolos pertinente nullum omnino reperio, nisi fidei Symbolum; quod & B Apostolorum vocatur. Hoc nempe Symbolum semper est ab Ecclesia receptum, veluti quædam veritatum duodecim coniunctio, quò nostræ fidei summa reuocatur. Semper verò compellatum fuit Apostolorum Symbolum; quòd ipsi composuerint, & in ordinem, numerúmque digesserint. Quamobrem congruentissimè in duodecim ciuitatis huius fundamentis totidem figurantur Apostoli propter insignes illas duodecim veritates, quas veluti Christianæ fidei fundamentum toto terrarum orbi firmiter credendas proposuerunt. Ac statim facilè cernitur, nullius esse momenti, vt quo ordine sint Apostoli numerandi, nouerimus. Nam vt hunc ordinem non magni referre aduerteremus, ideo Spiritus sanctus videtur quater eos in Sacris literis diuerso semper ordine recensuisse.

In quo consistat Apostolos esse Christianæ Ecclesiæ fundatores ac fundamenta.

Secundò, Apostolos esse Christianæ Ecclesiæ fundatores ac fundamenta, non in eo consistit, quòd illorum singuli in peculiari aliqua virtute maximè effloruerint, atque in ea cæteris antecesserint. Id enim nec est certum, nec magni erat momenti, quantumuis ita foret. Etenim licèt illi omnes in virtutum perfectione ac sanctimoniâ essent equales; non ideo minùs essent digni, qui Christianæ Ecclesiæ fundatores appellarentur; nec Ecclesia ipsa eo splendore atque gloriâ priuaretur, quòd in duodecim gemmis fulta ac solidata sit. Quapropter asserendum censeo, C Apostolos ideo Ecclesiæ fundatores dici, quia admirabilem illam Catholicæ fidei summam edidere, & effusi cruoris testimonio, nec non prædicatione atque miraculis in hominum animis inseuerunt. atque idcirco tribuitur Apostolis duodecim gemmarum symbolum, quia gemmæ eiusmodi symbolicè figurant veritates duodecim Symboli ab ipsis compositi. Nec primus ipse Apostolici Symboli veritates pro Ecclesiæ fundamentis accipio. Sic enim loquitur Augustinus de symbolo ad Catechumenos lib. 3. initio tom. 9. *Noueritis* (ait) *Symbolum hoc esse fundamentum, super quod ædificium surrexit Ecclesiæ.* atque idem esset dicere, harum veritatum fidem esse fundamenta: qua ratione loquitur Clemens Romanus epistola 1. ad Iacobum fratrem Domini. Et fortasse huc spectat illud Cypriani, siue Ruffini de symbolo fidei; vbi ea, quæ continentur in Symbolo, dicuntur esse, Munimenta fidei ex lapidibus viuis & margaritis dominicis ab Apostolis ædificata. Deinde Tridentinum sessione 3. in decreto de Symbolo, Apostolicum Symbolum appellat firmum atque vnicum fundamentum, contra quod *portæ inferi non præualebunt.* Et sic etiam loquuntur alia Concilia & Patres. Hieronymus in id Psalmi 86. *Fundamenta eius in montibus sanctis*, affirmat fun-D damenta esse sanctissimæ Trinitatis mysterium; atque huiusmodi fundamentum à Paulo fuisse iactum; de quo loquitur ipse 1. Corinth. 3. 10. *Vt sapiens architectus fundamentum posui*; Apostolos item vocari fundamenta, quia hanc ipsam fidem disseminarunt. Hæc Hieronymus. Manifestum autem est Apostolorum Symbolum esse admirabilem quandam sanctissimæ Trinitatis confessionem. Quarè idem ait Hieronymus, quod Augustinus. Quin etiam inter antiquissimos libros, qui nuper in sacro Granatensi monte simul cum sanctorũ Martyrum reliquijs inuenti sunt, vnus eorum pro titulo habet *fundamentum Ecclesiæ*. Quod vbi famâ & auditione primùm accepi, priusquàm librũ videre contingeret: illico apud me statui in eo nostræ fidei summam contineri. Nec meus me animus fefellit: quippe vbi illius exemplar ad meas manus peruenit; manifestè comperi, breuem in eo Symboli Apostolici paraphrasim comprehendi. Hoc igitur ipsum Apostolorum Symbolum adumbratur in duodecim gemmis, quas describit Ioannes, & cælestis Ierosolymæ fundamenta vocat.

Duodecim Apostolici Symboli veritates siue fidei capita esse Ecclesiæ fundamenta

Liber inter alios plures in sacri montis Granatensis cauernis inuentus, cuititulus; Fundamẽtum Ecclesiæ.

Apostolorũ mens in symbolo condendo quæ fuerit.

Tertiò, ab ipsis nascentis Ecclesiæ incunabulis, id semper pro certo habitum fuit, Apostolorum mentem in Symbolo condendo fuisse, vti nostræ fidei capita ad duodecim veritates reuocarent, quas Apostolici Symboli articulos nominamus. Ita affirmat Clemens Romanus Epistola 1. ad Iacobum fratrem Domini, & Leo Pontifex Maximus epistola decretali 13. quæ habetur tomo 5. conciliorum. Atque id ipsum statuunt siue supponunt, qui Apostolorum Symbolum commen-E tantur, dum illud ad propositiones duodecim reducunt. Habemus ergo articulorum Ecclesiæ duodenarium notissimorum, de quibus dubitari non possit, quin aptissimè fundamenta Ecclesię nuncupentur. Nequidquam igitur quæritur expositio in alio duodenario, in quo ratio fundamenti reperiri non possit. Quòd si quis objiciat, statim ac supponatur duodecim Symboli veritates esse fundamenta cælestis Ierosolymæ, consectarium esse, vt Apostoli non sint fundamenta, sed fundatores. ad hoc iam suprà dictum est, fundatoribus aptissimè tribui fundamentorum symbolum ac nomen.

Gemmas, ex quibus cælestis vrbis fundamenta constabant, mirificè duodecim fidei articulis seu veritatibus congruere.

Quartò, duodecim pretiosi lapides, quos Ioannes recenset, eo ipso ordine conueniunt mirificè cum duodenario articulorum. Quarè si applicationem prudens lector ita ad amussim quadrare iudicet, vt mihi semper visa est; nullo alio opus erit argumento, vt hanc fuisse Spiritus sancti mentem in gemmarum dispositione credamus. Nam meo quidem iudicio adeò exactè sua singulis articulis gemma congruit; vt nec gemmæ ipsi veritas alia posset ita rectè applicari, nec veritas cũ alterius gemmæ symbolo cõponi. Sed de gemmarũ symbolis suo loco dicemus.

Apostolorũ symbolum quo ordine fuerit ab Apostolis ipsis compositum.

Nunc explicare oportet, quàm certum ac firmum sit fidei symbolum ab Apostolis fuisse compositum, singulis singulos articulos ex duodecim in ipsum symboli commune conferentibus. Ad hoc respondeo, ita expressè affirmari à Clemente Romano in epistola illa 1. ad Iacobum fratrem Domini: atque ita etiam legi in sermone quodam siue concione, quæ inter Augustini opera habetur; vbi Apostolorum Symbolum exponitur (esto, concionem illam à doctoribus non reputari pro Augustini germanâ, sed adulterinâ) præterea huic opinioni non solum indocti fauent, sed etiam Leo Papa, & Cyprianus siue Ruffinus. Nihilominus non adeò certum est, quin possit fortasse negari probabiliter. Fortè enim Clemens & alij veteres verbis illis, *Singuli contulerunt*, significare voluerunt inter Apostolos ipsos hac de re conuenisse, atque ex huiusmodi Apostolorum consulto symbolum fidei prodijsse compositum. Nam absque alia consultatione rem tanti momenti fuisse ab Apostolis compositam, singulis eorum articulos singulos conferentibus, difficultate non caret, aut etiam miraculi specie. A

Tametsi autem potest affirmari, Spiritum sanctum, qui ipsos gubernabat, facilè singulis inspirare potuisse eam sententiam, quam ad congruentem Symboli ordinem ab ipso proferri oportebat: verùm absque peculiari aliqua necessitate aut ratione congruentissimâ Deus miracula edere non solet in ijs, quæ citra miraculum præstari possunt. Atque Apostolis ipsis difficile non esset, Symbolum ad duodecim fidei veritates redigere; in quarum numero consecraretur ac posteris traderetur recordatio vnionis & concordiæ eorum, qui eiusmodi Symbolum condiderunt. Posteà verò disponere prudenter potuerunt, quænam primo loco sententia, quæ secundo, quæ tertio traderetur. B

Siue singuli Apostoli singulas symboli veritates, siue cuncti cunctas condiderint, perinde esse ad nostræ expositionis firmitatem.

Verùm enim verò vtcunque hoc sit, non magni admodùm momenti est, nosse quęnam ex ijs sententijs singulos attingat Apostolos. Quanuis enim omnes pariter Apostoli ad cuiusque sententiæ seu veritatis ordinationem confluxissent; nihilominus, quia ipsi erant duodecim, totidemque sententiæ, cõgruenter singulis singulæ partiuntur. Eâdẽ ferè ratione distribuere solemus passionis Christi Domini insignia inter angelos totidẽ, qui ea supplices ac venerabundi manibus gestant. Nec laborandum nimis est, quis eorum crucem ferat, quis clauos, quis lanceā aut coronam. Licet enim ipsa passionis insignia, quod ad repræsentationem attinet, in plures dispartiantur; eadem tamen est in omnibus significatio: nempe ab omnibus Angelis illa summo obsequio ac veneratione coli. Demum quacunque ratione duodecim articuli inter Apostolos distribuantur, cuiusuis articuli auctoritas eadem est, quæ totius collegij Apostolici. Quod autem duodecim fundatorum nomina inter gemmas fundamenti duodecim dispertiantur; non ideo fit, quia omnes in gemmis singulis inscribi non possent: sed vt apta seruetur proportio, quæ exigit, vt duodecim fundatorum nomina inter gemmas duodecim diuidantur. C

TEXTVS

*Vers.*15. Et qui loquebatur mecum, habebat mensuram arundineam, vt metiretur ciuitatem & portas eius & murum.

COMMENTARIVS. D

Calamus mensorius quãta fuerit magnitudinis.

Cubitus in sacris cuius sit longitudinis.

Græca vox arundineæ mensuræ respondens est calamus; idem scilicet nomen, quod legimus capite 11.1. vbi de eius mensura & diuisione diximus; asseruimusque ab Ezechiele sex cubitos ex maioribus cubito & palmo constantibus illi assignari; quanuis in speciem sex cubitos & palmum illi præscribere videatur. Verùm cubitus in sacris Literis siue maior sit, siue minor, non est quarta humanæ staturæ pars, vt plerique putant, sed sexta. Quarè calamus idem est atque humana dimensio: cum hoc tamen discrimine, quòd Ezechiel & Ioannes de eo calamo loquuntur, qui est antiquæ staturæ mensura; quæ ad posteriorem siue recentiorem mensuram se habet, sicut 5. ad 4. differentia autem illius calami capitis 11. ab hoc vno aureo calamo, cuius mentio in hoc loco fit, ea est; quòd calamus ille capitis 11. erat similis virgę percussoriæ, & laborum mensuram significabat: hic verò calamus & aureus est, & glorię designat mensuram. Lege quę de hoc discrimine diximus capite 11.1. E

In hac Angeli mensura ad quos Scripturæ locos fiat allusio.

Deinde cùm hic Angelus, qui Ioanni cęlestem Herosolymam demonstrauit, beatum Paulum reprę̄sentet (vt versu 9. explicatum est) verisimile valde fit, in hac mensura, quam habebat Angelus, respici ad Pauli locum ad Ephes. 3.8. & 18. vbi primùm ait, *Mihi omnium sanctorum minimo data est gratia hac, euangelizare inuestigabiles diuitias Christi in Gentibus*, id est, in Gentes effundendas. Et paulo infrà; *Flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Iesu Christi, vt det vobis secundùm diuitias gloriæ suæ corroborari per spiritum eius, vt possitis comprehendere cum omnibus Sanctis, quæ sit latitudo & longitudo & sublimitas & profundum.* In his Pauli verbis illud obseruandũ est, magnũ cælestis Ierosolymæ ædificiũ respondere Christi meritorũ diuitijs. Quarè diuitiæ Christi perinde sunt, quasi mensura, qua magnũ illud ædificium mensuratur. Et qui perspicuam de illis habuerit cognitionem, qualis inerat Paulo, ille poterit rectè comprehendere cælestis huius ciuitatis latitudinem, longitudinẽ, murorum sublimitatem, profunditatem fundamentorũ, & æternæ gloriæ diuitias. Cur verò huiusmodi mensura repræsentetur in staturæ humanæ maioris calamo, dicemus infrà num. 17. & nonnihil etiã diximus cap. 11.1.

Ait insuper textus, calami vsum fuisse, *vt metiretur ciuitatem & portas eius & murum*. Et quidem ciuitatis ac muri dimensionem, quam Angelus calamo fecit, exprimit textus: de portarum verò mensura nihil agit. Vnde nouitatem præ se fert, quòd mensura ipsa sit ad portarum dimensionem captandam; & tamen quantitas portarum silentio prætermittatur: quod citra peculiare mysterium esse non arbitror. Nã aut Angelus dimensus est portas, aut non; si mensus est, cur non earum latitudinem explicat? Si mensus non fuit, cur ait Ioannes, calamum in Angeli manu esse, vt metiretur portas ciuitatis? Arbitror igitur Angelum haud dubiè portas fuisse dimensum: siquidem Ioannes exprimit, ideo illum habere in manu mensuram. Suspicor autem, propterea non explicuisse portarum dimensionem, quia angustæ admodum erant. Sic enim legimus Matthæi 7.13. *Intrate per angustam portam*: & statim; *Quam angusta porta & arcta via est, quæ ducit ad vitam*. Et Lucæ 13.24. *Contendite intrare per angustam portam*. Hoc ergo ipsum in Apocalypsi significatur, sed consultò suppressæ sunt portarum angustiæ; quia eorum expressio non erat ad rem, de qua præsens instituitur sermo, scilicet de magnitudine ciuitatis. Sufficienter tamen illud innuitur; dum dicitur mensura afferri ad muri longitudinem, latitudinem, & altitudinem metiendam, nec non ad mensurandas etiam portas; & tamen portarum quantitas non exprimitur.

Vtrùm Angelus portas ciuitatis sit dimensus?

Propositæ quæstionis dissolutio.

Dicet aliquis: vt portæ adeò sint angustæ, sicut opus est, vt de eis Christi verba à Matthæo & Luca prolata verè asserantur; necesse erit, vt vnico tantùm cubito earum latitudo constet, id est, sextâ humanæ staturæ parte, vt suprà dicebamus. Quod si adeò arctæ considerantur portæ; calamus ad portarum ipsarum latitudinem dimetiendam aptus non erit; cùm sex minimum cubitis longitudo calami constet. Deinde tanta portarum angustia non videtur cohærere cum ijs, quæ textus ait versu 24. & 26. videlicet, *Reges terræ afferent gloriam suam & honorem in illam*. Ad primum respondeo; licèt calami longitudo sex habeat cubitos: ideo tamen appellatur calamus, quia cubitos ipsos habet designatos; sicuti arundo internodiorum signis distincta est. Vnde calamo mensurari commodè potest, quod vnum siue duos cubitos latum est aut longum. Patet hoc Ezechielis 40. vbi totum illud ædificium dimensum fuit sex cubitorum calamo; cùm tamen num. 9. legamus; *Mensus est frontem duobus cubitis*, & num. 12. *Cubitus vnus finis vtrinque*. Ad secundum: Regum gloria, honor & splendor non in ijs rebus consistit, quæ inuehi non possint, quà homo possit intrare. Nec enim gloria ingens ac diuitiæ (quæ hanc in vrbem inferendæ dicuntur) ad rudes & informes res; sed ad pretiosissimas gemmas, ad margaritas, atque alia eiusmodi rediguntur. hæc verò rectè & facilè possunt per ianuam angustam inuehi; quæ tamen non adeò sit arcta, quin illâ possit homo ingredi. Non tamen ipse portarum ingressum ad eiusmodi refero angustias, sed ita angustas effingo, vt artis exigit ratio, quò arctæ sint portæ, per quas non ita facile quis ingrediatur: id quod Christi Domini verba indicant. Et quamuis portæ ita fingantur angustæ; nihilominus postes ipsos, & quidquid ianuam vndique ornat ac decorat, eximij splendoris ac maiestatis considero; atque ex margarita conflatum, vt numero 21. constabit.

Duplex difficultas in nostra doctrina.

Soluitur prima.

Soluitur secunda.

TEXTVS.

Vers.16. Et ciuitas in quadro posita est; & longitudo eius tanta est, quanta & latitudo: & mensus est ciuitatem de arundine aurea per stadia duodecim millia: & longitudo & altitudo & latitudo eius æqualia sunt.

COMMENTARIVS I.

De sensu grammatico.

VErba illa, LONGITVDO EIVS TANTA EST QVANTA ET LATITVDO] videntur primo aspectu præcedentium verborũ repetitionem agere. perinde namque est, ciuitatem aliquam in quadrum esse dispositam, atque longitudinem eius tantam esse, quanta est latitudo. Verùm esto sit repetitio; illa tamen maioris declarationis ergò vsurpabitur, vt sæpè aliàs. si tamen originalia verba attendantur; nulla hic videtur esse repetitio: vbi enim nos legimus *in quadro*, Græcè habetur, *tetragonos*, id est quadrangulus. potest autem congruere, vt quadrangulus rectangulus sit, nec tamen perfecti quadri figuram habeat. Ideoque addidit Ioannes non solùm esse rectangulum, sed perfectum etiam quadrum.

Iam, quod attinet ad perfectum hoc ciuitatis quadrum. & ad quatuor muri latera, quatuor itẽ

Perfectum cælestis vrbis quadrum & quatuor muri latera ex Ezechielis ciuitate desumi, cum duplici tamē discrimine.

mundi partes respicientia (scilicet Aquilonem, Meridiem, Ortum, & Occasum,) totum hoc exsumptum est ex ciuitate illa, quæ Ezechieli fuit ostensa cap. 46. 16. Ceterùm inter illam Ezechielis & hanc Apocalypseos vrbes duo intersunt discrimina. Primum est, quia Apocalypseos ciuitas suburbia non habet: bene tamen ciuitas Ezechielis: suburbiis enim est vndique cincta: quorum latitudo continet calamos ducentos quinquaginta, id est, (iuxta meam computationem) stadia duo cum dimidio. Alterum discrimen est, quia longitudo siue latitudo (eadem enim mensura est) Ezechielis vrbis calamos continet quatuor millia & quingentos. Quòd si suburbiorum mensuram adnectamus: sunt omnes calami quinquies mille, qui stadia quinquaginta exæquant. At Ioannis ciuitas patet in longitudinem stadia duodecim millia: qui numerus ad quinquaginta se habet, vt 240. ad 1. atque adeo quadrata Apocalypseos vrbis area se habet ad Ezechielis aream, sicut 57600. ad 1.

Quid dicendum sit de longitudine, quam Ioannes cælesti vrbi & singulis ipsis muri lateribus adscribit?

Dicet tamen aliquis, necessarium non esse, vt Ioannem singulis muri lateribus duodecim stadiorum millia præscripsisse credamus. Satis nanque est, omnium pariter muri laterum calamos esse duodecim mille, ita vt lateribus singulis ter mille calami obtingant. Sic enim Ezechielis 48. 35. dicitur, *Per circuitum octodecim millia*, prius autem fuerat dictum, singula muri latera calamis quatuor millibus & quingentis constare. Respondeo, Ioannem cùm duodecim stadiorum millia vrbi attribuit, de muri ambitu non agere, sed de longitudine, siue latitudine vrbis. Nam antecedentia verba hæc sunt, *Longitudo eius tanta est, quanta latitudo*. mox adiungit; *& mensus est ciuitatem per stadia duodecim millia*: loquitur ergo de ciuitatis ipsius longitudine. Accedit, quòd metiri ciuitatem, propriè est eius longitudinem ab vna vrbis porta ad alteram è regione oppositam dimetiri. atqui in quadrata omnino vrbe idem prorsus est, si cuiusque lateris longitudinem metiaris. Præterquàm quòd vbi in memoriam reuocemus, Babylonis antiquæ (cuius nomen, Romæ ethnicæ antiquæ applicatum est,) quadrum stadijs mille ducentis constare, vt veteres historiographi prodiderunt; facilè hinc cernitur, cùm stadia duodecim millia cælesti tribuuntur ciuitati, perinde esse atque cælestis Hierosolymæ murum centies longiorem muro Babylonis efficere; ac proinde singulis muri lateribus duodecim stadiorum millia designari; sicuti vnicuique lateri Babylonis stadia centum viginti ab historicis assignantur. Deinde, si murum centies grandiorem asseramus; consequenter area decies millies maior erit. Ex quo infertur, si Ioannis ciuitas comparetur cum alia, cuius quadrum vno milliari siue stadijs octo constet (quam mensuram Hispalis nobilissima Hispaniæ vrbs non excedit) cælestem Ierosolymam, quam Ioannes describit, se habere ad eam vrbē, sicut 2250000. ad 1. Etenim duodecim millia ad 8. se habent sicut 1500. ad 1. Quarè si latus millies quingenties maius est; sequitur aream ipsam 2250000. vicibus esse maiorem. Nec spatium duodecim milliū stadiorū minus est, quàm quod inter Hispalim & Neapolim intercedit. Vnde ciuitas, quæ hic fingitur, est quadrum quoddam, cuius latus longitudine adæquet interuallum illud, quo Hispalis à Neapoli distat. præter illud interuallum, quo Scripturæ calamus sex Romanos pedes excedit; de quo dicemus in opusculo de mensuris sacris.

Cælestis ciuitatis Ioanni visa quadrum quàm latè pateat.

Quomodo hic intelligendū, quod de vrbis æqualitate in longitudine, altitudine & latitudine dicitur.

Longitvdo et altitvdo eivs et latitvdo æqvalia svnt.] Nonnulli existimant, ad horū verborū veritatem necesse esse, vti turrium altitudo concipiatur esse tanta, quanta ciuitatis longitudo. Sed quid magis absonum in vrbe adeò capaci? Porrò quanta crassitudo huiusmodi turribus opus esset, vt altitudini duodecim millium stadiorum responderet? Ad huiusmodi quidem turres, quanuis mediocris ipsarum numerus esset, vix tota ciuitatis area satis erat. Deinde, si textum ipsum attentè inspiciamus; facili negotio constabit, grammaticum sensum longè alium esse. Primò, quia ciuitatis altitudo non sonat id, quod turris aliqua extollitur. Secundò, quia iam dictum antea fuerat, *Longitudo ciuitatis tanta est, quanta & latitudo*; vbi nulla altitudinis mentio facta est. Cùm igitur phrasis mutetur, quando de altitudine agitur; nec dicatur, *altitudo tanta est, quanta & longitudo & latitudo*: sequitur inde hunc sensum ab ipso textu non intendi.

Proposita quæstio elucidatur.

Prætereà non videtur hîc esse sermo de altitudine montis, vbi ciuitas sita erat. Quamobrem existimo, hisce in verbis non adæquari altitudinem cum latitudine aut longitudine: sed illud duntaxat asseri, altitudinē scilicet esse totam æquabilē, sicuti & longitudo & latitudo erat. Itaque vox illa *æqualia* (græcè ἴσα) idem est, atque *æquabilia*: nec altitudo cū latitudine comparatur; sed quælibet ex his mensuris in se ipsa considerata affirmatur esse recta atque æquabilis. Quod perinde est ac si dicatur longitudo ciuitatis non esse maior vno ex latere, quàm ex alio, sed ex vtroque latere æqualis: idemque asseueratur de æquabili vndique latitudine. Muros item indicatur non solùm eiusdem esse in omnibus lateribus mensuræ (id est centum quadraginta quatuor cubitorum) sed etiam in eodemmet libramento. Longè aliter, quàm in omnibus ferè terrarum vrbibus; quibus quia pauimentum æquabile vndique non est, magnam necesse est in muris ipsis inæqualitatem esse; & interdum mænia nimium sublimia exurgere, interdum ob inæqualis pauimenti rationem nimiùm demitti: quantumuis muri dimensio eadem sit. v.g. quinquaginta cubitorum.

Æqualitas in vrbis mēsuris qualis fuerit.

At verò in vrbe, quam Ioannes vidit, quantumuis immensæ magnitudinis fuerit, pauimentum & murorum fundamenta æqualia prorsus erant, & ad libellam ac ad perpendiculum ita exacta; vt cùm murus omni ex parte altitudinem centum quadraginta quatuor cubitorum habuerit, ipsius muri corona æquabilis vndique perstiterit. Cæterùm non id à nobis ita est accipiendum, quasi hæc tanta æquabilitas turres suis interuallis dispositas detrahat: sine quibus longissimus murus pulchritudinem in se habere non potest: & Isaiæ 54. 12. de propugnaculis mentio fit. Sed æquabilitas hæc in eo consistit, quòd eadem proportionis & perpendiculi ratio seruetur: ita vt & ipsa muri species sit vndique ad amussim æqualis; & in turrium etiā altitudine par semper proportio sit, quæ ad ædificij pulchritudinē apprimè decet. Dici etiam fortasse potest, licèt in hoc versu altitudo cum longitudine & latitudine cōparetur; voce tamen illâ *æqualia*, non hîc ęqualitatē in ipsis mēsuris, sed æquabilitatę & congruentem proportionem denotari: quod tamen in idem recidit.

A

COMMENTARIVS II.

De sensu mystico.

QVamuis figura rotunda perfectior esse quadratâ dicatur; tamẽ quod ad ædificiũ spectat, quadratam aream aptiorem esse constat: namq; & cõmodior, & fortior situs & pulchrior est: atq; hæ sunt tres optimi ædificij proprietates. Quare perfecta architectura, nisi in quadrato solo, nõ est. Quã obrẽ, cùm Spiritus sanctus vellet in hoc ædificio perfectionẽ æternę sanctorũ beatitudinis figurare; iure optimo quadratũ elegit situm. Quin & hac ratione admirabilis proportio & partium conuenientia in mystico ædificio significatur. nam quadrata structura pluribus atque exactioribus proportionibus inter se aptè respondentibus componitur absque eo quòd vlla pars situs amittenda sit. *Quadrata figura quàm sit ad ædificij rationem perfecta.*

B

Deinde in quatuor quadrati ædificij lateribus congruenter adumbrantur principales quatuor diuinæ prouidentiæ perfectiones; quæ in admirando Dei opere æqualiter extant atque eminent. Illæ autem sunt Virtus, Sapientia, Æquitas & Beneficentia. Adhæc; in quadrato ædificio ipsa met proportio & partium inter sese respectus habet nescio quid oppositionis; ob quam ædificiũ ipsum & architectura plus eminet, & longè lateq; conspicitur. Dicam clariùs. paries vnus è regione alterius omnino consurgit; & quatuor anguli sunt, vbi paries alter in alterum videtur impingere, eumque perrumpere velle. atque hoc ipso pulchrius & solidius redditur ædificiũ. Idem fere suo modo accidit in ea oppositione, quã inter se videntur habere summa virtus & summa æquitas, necnon summa beneficientia & summa sapientia atque maiestas: de quarũ admirabili inter sese concordia & societate diximus capite 1. notatione 5. vbi de septem spiritibus. *Quid per quatuor quadrati ædificij latera adũbretur.*

Harũ quatuor perfectionũ æqualitas in maximo illo Dei opere figuratur per quadrũ perfectũ; cuius longitudo tanta est; quanta & latitudo. Quod verò ex quatuor lateribus vnũ Orientẽ respiciat, Occidentem aliud, aliud Septentrionem, & aliud Meridiẽ; fortasse denotat cælũ non minùs Occidentalibus, quàm Orientalibus patêre; nec plus Septentrionalibus, quàm Meridionalibus. *Singula quadrata vrbis latera ad singulas mũdi partes spectantia quid significent.*

C

Iam, quòd in ciuitate suburbia non sint, nos docet in æterna beatitudine non esse catechumenos, nec alios homines, qui defensione ac securitate per muros figuratâ non fruantur. Omnes enim perfecti sunt ciues, omnes cumulatâ pace & immunitate potiuntur. Quin etiam suburbia impedimento pelrumque esse solent, ne planè atque integrè emineat murorum ac turrium pulchritudo & structura: id quod cælestem ciuitatem dedecebat. *Cùr in cælesti hac vrbe suburbia non sint?*

Immensa ciuitatis magnitudo nos reddit securos, fore vt nulli merenti desit in illa domiciliũ: quia *in domo Patris mei* (ait Christus) *mansiones multæ sunt*. significat insuper gloriosissimam Christo Domino & Apostolis futuram ingẽtem illam ciuitatis magnitudinẽ: vbi cùm innumerabilis sit ciuiũ multitudo; cuncti tamẽ ditissimi, sapientissimi, ac fælicissimi erunt. Certè in summa ciuitatis magnitudine potuit facilè Ioannes cognoscere, plurimâ hominum multitudinem eò demum euehendam. Cùm enim tantam, tamque immensam fabricet vrbem, qui futurorum ciuium nomen probè nouit; id argumento est, maximam fore saluandorum hominum multitudinem. *Ingens ciuitatis magnitudo quid innuat.*

D

Tanta hæc vrbis magnitudo si attentè expendatur; duæ præciduntur suspiciones, quæ nonnullos solicitarunt. Prima est, mundũ paucos admodum annos duraturum. Altera, exiguũ valde saluandorũ fore numerũ. Ego quidem in neutra harũ rerum nouam velim inducere doctrinam, sed meã interpretationẽ ad receptum sapientium ac prudentiũ sensum conformare; atque id ex ipsius contextus coniecturis eruere. Si ad vrbem tantæ magnitudinis incolendam opus esse videtur maior ciuium multitudo, quã quæ occupare possit vicies centena millia vrbium Hispalim magnitudine adęquantium: quinam hoc stare potest eum perexiguo illo prædestinatorũ numero; & cum mundi duratione adeò breui defecturâ, vt nonnulli opinantur? *Ex prædicta tantæ vrbis magnitudine quid inferatur.*

Verùm dicet aliquis, hac ratione plus æquo probari. licèt enim quotannis plures saluarentur homines, quàm qui opus essent ad viginti vrbes Hispalis instar incolendas: adhuc ad vicies centena millia, opus esset annis centies mille. Respondetur puerorum, qui saluantur numerum esse pene innumerabilem etiam inter Hæreticos & Schismaticos. Quod verò attinet ad homines iam adultos, viri aliquot valde pij ac spirituales affirmant, multò esse plures, qui saluantur, quàm aliqui existimant. Qui enim suum pro nobis sanguinem effudit, maximam adhibet diligentiam, ne animæ, quas ipse tanto redemit pretio, in æternam perniciem ruant. His accedit, quòd maxima hæc ciuitas non consideratur solùm, vt Sanctorum domicilium; sed etiam quasi ipsorum prædia, horti ac viridaria sint: quæ omnia ingenti illo murorum ambitu coërceantur, vt ab hostium incursionibus secura & pacata sint. Et quamuis ignoremus omnino, quot sæcula sit mundus duraturus: nouimus tamen inanem fuisse eorum timorem, qui orbem citò interiturum metuebant. Aliquis etiam dictis posset adiungere, descriptam huius vrbis magnitudinem non accommodari solùm prædestinatis hominibus, sed etiam Angelorum numero; qui comparatione hominum perinde sunt, quasi oues nonaginta nouem respectu illius, quæ aberrauerat. Hoc tamen meo iudicio non est ad rem. nam maximus Angelorũ numerus non est pars magnitudinis Romanæ Ecclesiæ, de qua in hoc capite agitur, vt in eius prologo disputatum est. *Difficultati ex dictis prouenienti occurritur.*

E

Demum murorum & ædificiorum æquabilitas Beatorum denotat concordiam & societatem: in ea autem, maxima familiaritas & admirabilis proportio designatur. vbi enim ædificij desideratur æquabilitas, aut si vna ex parte laxius, quàm ex alia sit: cùm lineæ ac superficies non sint parallelæ, videtur inter ipsas societas & familiaritas non esse: quandoquidem altera ab altera desciscit ac deuiat. Itaque vniuersalis conuenientia & concordia in ipsius ædificij æquabilitate mirificè adumbratur. *Quid in murorum & ædificiorum æquabilitate figuretur.*

A

TEXTVS.

Vers. 17. Et mensus est murum eius centum quadraginta quatuor, cubitorum mensurâ hominis, quæ est Angeli.

COMMENTARIVS.

B

Quinam in muris siue mænibus ad umbrentur.

Variæ aliorũ expositiones.

Auctoris expositio de sacerdotibus.

QVemadmodum portarum symbolum adumbrat eorum gloriam, qui veluti portæ fuerunt, quibus Gentiles in Ecclesiam reciperentur; & fundamentorum symbolum denotat gloriam illorum, qui Ecclesiæ fundatores siue fundamenta fuerunt: sic etiam muri symbolum referendum omnino est ad eorum gloriam & splendorem, qui se Ecclesiæ propugnationi veluti muros præstiterunt. Verùm considerari oportet numerum centum quadraginta quatuor cubitorum; cui non quælibet fortassis explicatio bene aptatur. Alij muri significationem extendunt ad Prophetas omnes & concionatores. Alij ad eos, qui suis precibus pro muro Ecclesiæ fuerunt. Alij ad Martyres. Alij ad Doctores. Alij ad Ecclesiæ Prælatos & superiores. Alij ad Spiritus sancti dona, siue ad virtutes ac bona opera. Alij ad fidem. Alij ad Angelorũ custodiam. Alij denique ad sacram Scripturam. Ego tamen mihi persuadeo, in hoc muri symbolo Christianos sacerdotes potissimùm figurari; nam sacrificium Missæ offerentes, ipsius sacrificij virtutem & patrocinium impugnationi dæmonum opposuerunt. Quæ explicatio mirificè consentit cum beati Gregorij dictis; qui asserit, Christum esse verum murum: nec non cum Ruperti sententia asserentis Eucharistiam esse murum Ecclesiæ. Ipse igitur, ratione sacrificij Eucharistiæ, applico huiusmodi muri symbolum Sacerdotibus Christianis. atque hoc mihi persuadeo ex numero centum quadraginta quatuor cubitorum, vt statim explicabo. C

Numerus 144. cubitorum, quibus murorum altitudo cõstabat, quid mysticè significet.

Nonnulli contemplantur, numerum centesimum quadragesimum quartum esse illum, qui ex duodenario numero duodecies replicato consurgit; & huiusmodi numerum duodenarium in portis, in muro, in fundamentis, in ciuitatis longitudine (quæ duodecim stadiorum millibus constat) reperiri: atque hoc numero propterea diuinæ huius fabricæ architectum fuisse delectatum, vt Apostolos decoraret; qui post Christum Dominum sunt cęlestis huius ciuitatis fundatores. Mihi tamen in centum quadraginta quatuor cubitorum numero congruentius videtur, vt considerentur quatuor & viginti calami; quorum singuli senos habent in longitudinem cubitos; vt in tractatu de mensuris sacris probabimus. Cùm autem, quilibet calamus vnius humanæ staturæ longitudinem contineat, cuius sexta pars cubitus in sacris Literis vocatur: rectè consonat, vti Sacerdotibus muri symbolum tribuatur. Nam in Apocalypsi Christiani figurantur Sacerdotes sub quatuor & viginti seniorum specie per allusionem ad viginti quatuor principes familiarum ex Aarone genus ducentium. Vt ergo significaretur proprium Sacerdotum esse munus, vti se Ecclesiæ murum præstarent: ideo congruenter muro tribuuntur viginti quatuor humanæ staturæ dimensiones, quasi sacerdotes omnes coniuncti inter se sint ad offerendum Eucharistię sacrificium, & ad Ecclesiam ea ratione communiendam. D

Existimabit aliquis, in hac muri altitudine (sicuti in ciuitatis etiam magnitudine) habitum fuisse respectum ad antiquæ Babylonis muros. Cæterùm non rectè consentit cum hac allusione ipse cubitorum numerus. Nam antiqui scriptores (nisi fortè hyperbolicè loquantur) ducentos cubitos in altitudinem Babylonico muro adscribunt.

Quid significet, Mensura hominis, quę est angeli.

Hanc mensuram arũdineam sex cubitis constare.

De maxima humanæ staturæ mẽsura hic esse sermonem.

MENSVRA HOMINIS, QVÆ EST ANGELI.] Id est, hi centũ quadraginta quatuor cubiti dimensi sunt humanâ mensurâ, quam Angelus manu habebat. Ex quo elicitur primò, calamum illum, quo Angelus hoc ædificium metiebatur, fuisse iustam humanæ staturæ mensuram. Quin etiam manifesta allusio ad Ezechielis calamum cap. 40. 5. argumento est, hunc calamum in sex cubitos fuisse distinctum; atque adeò cubitum in Scripturæ phrasi non ita accipiendum fore, sicuti plerique existimant pro quarta staturæ humanæ parte; sed pro sexta; vt latiùs in opusculo de sacris mensuris. Secundò ex allusione ad Ezechielis calamum deducitur, quæ in hoc loco humana mensura, esse mensuram antiquam: quæ fortassis est aut Adami aut Noëi, quæ dupla est in potentia solida ad vulgarem mensuram posteà vsitatam; vt in eo opusculo fusè disputabitur. Quòd E verò in præsenti instituatur sermo de maxima humanæ staturæ mensura (vt sapienter notauit Genebrardus Psal. 77. 30.) ex eo constat, quòd Ezechiel cap. 40. 5. mensuram calami ait esse *sex cubitorum & palmo*; id est, sex palmi cubitorum, siue cubitorum sex maiorum ex iis, quorum singuli ad vulgares cubitos posteriores se habent, sicut 5. ad 4. quia *cubitus verissimus habebat cubitum & palmum*, vt docet idem Ezechiel capite 43. 13.

Quod sit mysterium humanæ mensuræ, qua Angelus ædificium dimetitur.

Tertiò, cùm in sacris Literis appelletur mensura hominis, & mensura virilis, & mẽsura prima, vetus illa mensura, quæ secundùm Adami aut Noëi staturam efficta erat: ideo sacrum hoc ædificium verissimâ illâ Adami siue Noëi mensura dimetitur Angelus; vt significetur, Angelum ipsum huius ædificij mensorem (qui, vt vidimus, beatum Paulum figurat) illud Christi mensura dimetiri: cuius mensuræ meminit ipse Paulus ad Ephesios 4. num. 7. & 13. quia Christus est mysticus Adamus atque Noëus. Iam, quòd Christi dimensione hoc ædificium mensuretur; denotat, ipsius fabricæ magnitudinem ex magnitudine meritorum Christi, & ex conuenientia & proportione cum ipsius gloria fuisse perceptam.

A Aliqui ex his verbis, *mensurâ hominis, quæ est Angeli*, colligere volunt, eadem in cælo dimensione homines & Angelos commensurari. Verùm si hic Angelus Paulum, vt iam dixi, repræsentat; non bene infertur, hoc in loco sermonem haberi de ea mensura, qua cælestis Hierarchiæ Angeli mensurantur. Præsertim, quia nomen Angeli præfixum hîc habet articulum; vt certius sit non hic de alio Angelo esse sermonem quàm de illo, qui Ioanni cælestem Hierosolymam demonstrabat; qui, vt suo loco probatum est, refert B. Paulum.

TEXTVS.

B *Vers.* 18. *pars* 1. Et erat structura muri eius ex lapide Iaspide.

COMMENTARIVS.

DEsumptum est hoc ex Isaia cap. 54. 12. *Ponam Iaspidem propugnacula tua.* Quòd si Iaspis (vt in primo ciuitatis fundamento, quod iaspideum est, videbimus,) symbolicè Dei omnipotentiam adumbrat: hæc ipsa diuina omnipotentia cælestem vrbem tutam ac securam reddit omnino. Neque obstat, quod superiùs diximus, scilicet murum applicari sacerdotibus, qui suis sacrificijs quasi muris tutissimis Ecclesiam protegunt ac tuentur. Hoc, inquam, non obstat; quia sacerdotibus tribuitur muri symbolum, vtpote quià Deo impetrarunt, vt catholicam Ecclesiam suâ omnipotentiâ ab hostili dæmonum incursione defenderet. Deinde significationi omnipotentiæ illud accedit, quòd Iaspis verus ac germanus (qui est gemma) olim ab antiquis pro amuleto ac tutela aduersus dæmones habitus sit; de quo in primi fundamenti explicatione. Quapropter, vt significetur cælestis ciuitas à dæmonum oppugnationibus esse omnino secura; eleganter ipsius murus ex Iaspide gemma constructus fingitur: quæ gemma credita olim est eam peculiarem habere proprietatem, vt dæmones procul amandet. Atque idem ferè significatur illis Isaiæ
C verbis cap. 60. 18. *Occupabit salus muros tuos.*

Allusio in muro iaspideo, ad Isaiæ locum.

Quid muri Iaspis significet.

TEXTVS.

Vers. 18. *pars.* 2. Ipsa verò ciuitas aurum mundum, simile vitro mundo.

COMMENTARIVS.

D QVidam existimabat in hac Apocalypseos descriptione, licet cælestis ciuitas murorum ambitum habeat, interiora tamen vrbis nô ita esse concipienda, quasi aliqua inibi sint ædificia: sed veluti murus ipse solùm esset extructus ad terrestrem paradisum ambiendum. Hanc opinionem primùm fulciebat; quia textus ipse nihil de domibus aut ædificijs agit; sed solùm de muro, de portis, de interiori arbusto. Deinde, quia domibus nihil opus est; nisi aut ad familiarum diuisionem, aut ad defensionem ab aëris intemperie, aut etiam vt ciues sibi ab alijs caueant, & suas custodiant fortunas; aut demum vt minùs verecundas actiones obtegant: quorum nihil in superna ciuitate locum habet. Pro cuius sententiæ confirmatione afferri possent verba illa, *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus.* quibus innuitur nullam esse distinctionem; sicut intra tentorium, siue tabernaculum non esse solet.

Virum cælestis ciuitas, præter externam murorum faciem, domibus etiam & ædificiis intus constaret. I. sententia negans.

Verùm, meâ sententiâ, his verbis versus 18. validè hæc opinio refutatur. Nam verba illa, *ipsa verò ciuitas* (quæ agunt de interiori vrbe, prout ab externa murorum facie distinguitur) proculdubio accipienda sunt de interioribus ipsius ciuitatis ædificijs. Etenim si fundus aliquis siue
E hortus muro vndique ambiretur: postquàm de muro ipso actum esset, & ad interiora transgrederetur sermo; non rectè diceretur, *ipsa verò ciuitas*. Nec enim aut hortus, aut prædium, siue ager appellari possunt ciuitas. Quod si propterea de medio tolluntur ædificia, quia illis opus non est: tollantur etiam oportet muri, quorum nulla vrget necessitas. Si ergo muri propter significationem congruentissimè finguntur; eâdem ratione domus etiam considerare debemus ad congruentem meritorum Christi distinctionem significandam: iuxta illud Christi dictum Ioannis 14. 2. *In domo Patris mei mansiones multæ sunt.* Domorum item pulchritudo atque distinctio apprime conducit ad ipsius vrbis decus & ornamentum. Ad hæc; ædes ipsæ symbolicæ æthereos ciues repræsentant: hæc namque ciuitas ex viuis & electis lapidibus fabricatur. Ad id verò, quod è contrario adducebatur, videlicet opus ibi non esse, vt alij sibi ab aliorum iniuria cauerent, nec inuerecundas celarent actiones: Respondetur, hunc non esse harum domorum scopum: siquidē ex perspicuo & pellucenti auro vitri instar clarissimi figurantur, nec conferunt ad ciuium de-

Vera Auctoris sententia pro parte affirmatiua

Contrariæ sententiæ fundamenta euertuntur.

fensionem, & à cæli inclementia cautionem; sed ad pulchritudinem, voluptatem, proportionem, & ad significandam etiam meritorum distinctionem. A

Quid significet aurum perspicuum, ex quo interna ciuitas est fabricata.

Quamobrem, cùm verba hæc, *Ipsa verò ciuitas*, de interioris ciuitatis ædificijs agant; illud insuper addendum est, sapientissimè ædificia isthæc ex auro perspicuo fingi. Certè, quemadmodum dici solet, nihil vitro ad summam perfectionem defore, si fragile non esset: ita etiam id vnum auro deesse videtur, vt scilicet perlucidum ac perspicuum sit. Quod si haberet aurum, proximè ad Chrysolithi perfectionem accederet. Chrysolithus autem (vt in septimo fundamento tractabitur) symbolum est mirificum perfectissimæ gloriæ, qua Christus redemptor noster perfruitur. Quapropter, vt sanctorum gloria figuretur tanquam perfectissima, & à Christi Domini gloria ducens originem, eique maximè similis: concinnè & eleganter finguntur ex auro perlucido & perspicuo omnia ciuitatis ædificia, quæ cælestem sanctorum gloriam significant. His accedit, quòd in domorum perspicuitate innuitur, supernorum ciuium singulos omnium pariter gloriâ potiri, ob mutuam omnium inter sese vnionem & concordiam, qua alij de æternâ aliorum felicitate summoperè lætantur. B

TEXTVS.

Vers. 19. Et fundamenta muri ciuitatis omni lapide pretioso ornata. Fundamentum primum, Iaspis: secundum, Sapphirus: tertium, Chalcedonius: quartum, Smaragdus.

20. Quintum, Sardonyx: sextum, Sardius: septimum, Chrysolithus: octauum Beryllus: nonum, Topazius: decimum, Chrysoprasus: vndecimum, Hyacinthus: duodecimum, Amethystus. C

COMMENTARIVS.

Quo sensu dicantur muri fundamenta omni lapide pretioso ornata.

Aliorum expositio. Vera explanatio statuitur & probatur.

OMNI LAPIDE PRETIOSO ORNATA.] Ribera sic exponit, quasi singula fundamēta sint gemmis duodecim ornata. quia in gemmis (ait) significantur virtutes & dona: & quāuis gemmæ statim distribuantur Apostolis singulæ singulis, vt eæ singulis assignentur virtutes, quibus quisq; maximè floruit: nihilominus vnumquodque fundamentū dicitur ornatum omnibus gemmis, quia ita singuli suis virtutibus floruere, vt reliquis non carerent. Sic Ribera, & similiter nonnulli philosophātur in ijs verbis numero 21. *Duodecim portæ duodecim margaritæ sunt per singulas*: existimantes opus esse, vt in portis singulis duodecim inueniantur margaritæ. Hoc tamen contextui repugnare suo loco ostendemus. Nunc de fundamentorum gemmis. Et antequàm ad eorum mysterium accedamus; in ipsa visione imaginaria existimo non ita esse fundamenta consideranda, quasi singula gemmis alijs superadditis insignita sint. Nam fundamentum primum est Iaspis, merus inquam Iaspis, absque vlla Sapphiri vel Smaragdi permistione: secundum, merus Sapphirus; & sic de reliquis. Nec quispiam id in dubium reuocaret, nisi nonnihil difficultatis afferrent verba illa, *Fundamenta muri ciuitatis omni lapide pretioso ornata*. quæ tamen nihil aliud significant, quàm ea esse pulchro ordine disposita. Verbum enim Græcum, κοσμέω, non significat solùm ornare; sed etiam ordinare, distribuere, atque componere. præsertim vbi ex ipsa dispositione decor & pulchritudo consurgit, vt in exercitu. Fundamenta ergo dicuntur omni lapide pretioso ornata; quia visa sunt Ioanni gemmarum sequentium ordine disposita admirabilem pulchritudinis speciem oculis obijcere. De qua construendi ratione, nemo videtur posse dubitare, qui grammaticum græci textus sensum attentè legerit, atque perceperit. Quinimò in latina versione id satis probatur ex sequentibus verbis, *Fundamentū primū, Iaspis; secundum, Sapphirus* &c. Cùm enim fundamēmentorū singula ex singulis gemmis ingentibus constent; absonum est, alias insuper ei gemmas inserere. Rudem quidem & impolitum murum pulcherrimi Iaspidis varietate exornare interdum decet; vt videre est Romæ in sacellis nonnullis, quę in Apostolorum Principis templo visuntur: at verò si totus paries gemmis pretiosissimis ac variis esset conuestitus, ineptum esset gemmas ipsas alijs insuper minoribus lapidibus adornare. D E

Mysterium gemmarum duodecim, quæ muris pro fundamentis supponuntur.

Quod ad mysterium attinet; iuxta eum sensum, quem ipse sequor, & suprà versu 14. exposui; non solùm superuacaneum est, sed etiam prorsus dissentaneum, singulas cuiusque fundamenti gemmas reliquis alijs gemmis ornari ac distingui. mysteriū namq. duodecim Apostolici symboli veritatum (quæ in his significantur fundamentis) potissimùm consistit in ipsarum veritatum duodecim distinctione. Atqui manifestum est, in quolibet ex fidei capitibus siue articulis reliquos omnes non comprehendi.

Impugnatur 1. explicatio

Porrò, si fundamentum quodlibet pretiosorum lapidum multitudine exornatum foret; quod textus ait, *Omni lapide pretioso ornata*, absolutè posset de omnibus gemmis intelligi; & non solùm de his duodecim, quæ statim enumerantur; quippe gemmarum species multò sunt plures; vt videre est apud Plinium lib. 37. & omnes ad peculiarium virtutum symbola possunt aptari. Sed cùm in nostra expositione non alius sit ornatus, quàm apta & idonea duodecim fundamentorum dispositio: necesse est verba illa, *Omni lapide pretioso*, ad duodecim gemmas coarctari. Itaque

A grammaticus hic est sensus; *omni lapide pretioso ornata*, id est, ijs omnibus collucentia gemmis, quæ mox subijciuntur; nempe Iaspide, Sapphiro, Chalcedonio & reliquis. Opinabitur fortasse aliquis, non sine peculiari mysterio in Scriptura significari hos duodecim pretiosos lapides esse vniuersas orbis gemmas, ceteris quodammodo gemmarum nomine denegato. Sicuti Apocalyp. 7. omnes numerantur tribus, vnâ tribu Dan exceptâ, ad mysterij alicuius significationem. Verùm huiusmodi subtilitate opus non est: nam (vt interim de alijs taceam) Achatem Scriptura inter Rationalis gemmas annumerat: quæ tamen gemma inter has duodecim non reperitur. Quamobrem, licet ob peculiare mysterium hi lapides duodecim ad ciuitatis fundamenta, relictis alijs, vsurpantur (quantumuis Opalus & Achates inter gemmas pretiosissimas fuerint reputatæ): nihil tamen opus est fingere, reliquas ab Scriptura in gemmarum numero non reponi.

Vtrùm omnes sacrarũ Literarum gemmæ ad has duodecim redigantur.

Superest nunc attentè considerare admirabilē Spiritus sancti sapientiā in duodecim horũ lapidũ electione ad totidē Apostolici Symboli veritates adumbrandas. Oportet ergo imprimis expendere, quæ sit perfecta symboli huius Apostolici diuisio; deinde qui lapis in Scriptura vocetur Iaspis; qui Sapphirus; qui Chalcedonius; idemque de ceteris dictum esto: posteà diligenter B obseruare, quàm aptè atque concinnè singuli componantur lapides cum articulis singulis, ad quos per ordinem spectant; de quo in sequentibus notationibus, maioris distinctionis ergo, seorsum agemus. Sed ante eas notationes velim, vt lector consideret ea, quæ ad omnes communiter gemmas duodecim attinent. Atque in primis memoriam refricet oportet notationis 14. procemialis de summa libri huius perfectione symbolica. vbi expendimus, iure optimo à sapientibus viris coli ac suspici debere mysterium pariter & concinnitatem, quæ Deus in rebus creatis sub oculorum aspectum cadentibus copulauit. Quis verò dubitet, multò maius ac sublimius inesse mysterium in rebus corporeis maiori perfectione constantibus? Atque ex naturali perfectione, quæ corporeis sensibus percipi possit, nemo nescit, gemmarum pretiosissimarum perfectionem ceteris longo interuallo anteire. In his enim gemmis cælum pariter ac terra suas opes ostentare videntur; suam vim, potentiam ac virtutem in rem ita exiguam congerere; vt vnitæ simul tot naturæ dotes, & in re ita parua conglobatæ suam perfectionem clariùs ostendant.

Quæ sint in harum gemmarum applicatione cõsideranda.

Quanta sit huius gemmarum symboli concinnitas & elegantia.

His igitur inferioris mundi stellis (quæ cum cælestibus ipsis syderibus de perfectione certare videntur) voluit summus præpotensque Deus in medijs mortalis huius vitæ tenebris lucem nobis impertiri; vt animaduerteremus, quantò excellentiùs ipsius eminet prouidentia in eo re-C præsentando mysterio, quo animos immortales pascit, quàm in naturali vtilitate & emolumento, quo mortalia corpora fouet ac tuetur. Si enim curiosiùs perscrutari velimus, quænam commoda atque vtilitates hominum naturæ ac vitæ afferant gemmæ; vix, quod ad rerum ipsarum naturam spectat, insigne aliquod emolumentum comperiemus. Tantum indicium aliquod ac vestigium cælestis & æternæ sapientiæ deprehendimus, nec non certam quandam promissionum spem in earum rerum effectibus, qui tandem lubrici & incerti, aut saltem non omnino perfecti inueniuntur. Quinimò exiguum ipsum gemmarum corpusculum, & quantitatis paruitas nos quodammodo admonent, ad nullam ferè aliam rem illas à summo rerum opifice procreatas, quàm vt vestigia quædam ac symbola præstantiorum & excellentiorum rerum sint. Nam ad huiusmodi vsum & vtilitatem quælibet quantitas, licet exigua, satis est. Et quidem si huiusmodi gemmæ ideo potissimùm fuissent à Deo conditæ, vt natiuis suis proprietatibus nobis inseruirent, & vsui atque vtilitati forent: ad id certè non videbantur nobis denegandæ prægrandes saxorum instar gemmæ, atque adeò earum fodinæ, vnde ingentes lapides pretiosos ad integras erigendas columnas & ædificia fabricanda effoderemus. Cùm ergo nobis solùm exhibeatur quoddam veluti indicium, vel desiderium potiùs admirabilis cuiusdam perfectionis; ar-D gumento est, diuinæ prouidentiæ scopum non eum esse, vt in infimarum rerum naturis carissima pignora ac perfectissima haberemus; neque id nobis valde expediebat: ne terrenarum rerum lenocinio ac titillatione nimium illiceremur. Solùm igitur in gemmarum natura nobis videtur concedi, ac relinqui quoddam cælestium rerum ac diuinarum vestigium; vt nobis pro quibusdam characteribus ac lineamentis sit, quibus excitemur, & quodammodo trahamur ad ea in rebus æternis ac diuinis perquirenda, quæ figuræ ipsi ac symbolo desunt. Et sanè ex naturalibus dotibus ac proprietatibus non aliæ videntur in his gemmis duodecim reperiri, quàm quæ ad mysterium in ipsis figuratum possint conducere. Ideóque in harum gemmarum nonnullis parum satis natiuæ virtutis inesti hæc enim sufficiebat ad vulgaris opinionis fundamentum, in qua potest congruenter mysterij significatio niti. Nam in symbolis plerunque communis opinio nihilominus, quàm veritas ipsa deseruit.

Pretiosas gemmas ad symbolicam potiùs vtilitatem, quàm ad naturalem videri procreatas.

Deinde ante ipsam gemmarum applicationem, illud etiam consideremus oportet; quàm sit rationi consentaneum, vt symbolica gemmarum pretiosissimarum significatio veritates item E ingentis pretij, splendoris ac firmitudinis respiceret. Namque vt nobiliores comparationes sunt, quæ ex rebus illustribus atque conspicuis sumuntur: ita etiam huiusmodi res sunt dignæ, quæ in nobilissimarum veritatum symbola impendantur. quod cùm ita sit; facilè cerni potest, ad perfectissimas Apostolici symboli veritates nulla alia aptiora quàm gemmarum collucentium symbola vsurpari valere. Quam enim aliam in rem præstantiorem aut excellentiorem potuit hæc gemmarum nobilitas conferri? aut quæ aliæ veritates maioris pretij ac splendoris possunt reperiri?

Quàm hîc rationi consonum, vt rerum pretiosarum symbola rebus item preciosis significandis aptentur.

Illud nunc expediens est, atque adeò necessarium, vt quælibet gemma cum suæ fidei articulo adeò consonet, nulla vt alia ad eandem veritatem videatur ita rectè applicari potuisse. Qua in re ad sequentes notationes me refero. Id autem maximè mihi est in votis, vt ex his notationibus constet, nullius ingenij acumine potuisse tantam in harum gemmarum ordine ac dispositione proportionem reperiri, nisi Spiritus sancti mente collimatâ. quòd si satis mihi esse putarem eiusmodi applicationem, quam assignant aliqui in Apostolorum virtutibus per has gem-

mas vtcumque significandis (adeò parum de iusta proportione soliciti; vt qua ratione hæc gemma huic Apostolo tribuitur, eâdem facilè posset cuiuis alii Apostolo accommodari;) certè parum firmiter probassem, proprium ac germanum lapidum duodecim sensum me attigisse. Sed magna satis probatio videtur deduci ex eo, quòd (Apostolici symboli, nec nō gemmarum duodecim ordinem sectando) tanta inueniatur in articulorum singulis proportio; vt nec gemma alia illi articulo, nec alius illi gemmæ articulus ita conguenter aptari potuerit. A

Cur fidei veritates in vnum veluti corpus coactæ, symbolum appellentur?

Prætereà receptum apud omnes est, has fidei veritates in vnum coactas semper ab Ecclesia *symbolum* fuisse dictas. Atque inter alias huius nominis rationes, illa probabilior apparet; quòd scilicet hoc sit veluti quoddam veræ fidei signum ac nota, qua Catholici ac fideles ab infidelibus & hæreticis discernantur. Quam enim Latini *notam* vocant, Græci *symbolum*, Hispani *señal* appellant. Huic igitur symbolo respondent duodecim Apocalypseos gemmæ; quæ symbola item nuncupātur, quia sunt hieroglyphica quædam mysterij plena. Ac de annulis tradit Plinius lib. 33. cap. 1. eos tunc symbola vocari solitos. Ratio verò est, quia antiqua obsignandi consuetudo fuit, vt in gemma annulo inserta aliquod eiusmodi symbolum siue hieroglyphicum imprimeretur; (annuli verò ipsi iuxta receptissimum priscorum morem sigillorum vicē gerebant.) ex quo etiam colligitur, symbolicam significationem gemmis veluti annexam semper fuisse. Nam & gemmarum nomen à Latinis vsitatum satis indicat, præcipuum ipsarum vsum in annulis fuisse; vt humaniorum literarum studiosi probè norunt. B

Annulos olim pro sigillis frequentissimè vsurpari solitos fuisse.

Apparet ergo, nullum ferè alium reperiri quondam gemmarum vsum, quàm vt ad symbolorum consuetudinem vsurparentur: ac Spiritum sanctum nobis ostendere voluisse, gemmas ipsas absque vlla impressa figura pro symbolis aptissimè accipi posse. eo quòd eo animo creatæ sint à Deo, vt fidei symbolo egregiè deseruirent. Quare neque potuerunt præstantiori vsui designari; neque aptior potuit desiderari proportio. Quadrat enim vnicuique articulo sua gemma; sicut annulus digiti, cui inseritur, articulo. Ac denique symbolum Apostolorum est multis de causis omnium symbolorum præstantissimum. Gemmæ verò, quæ huic symbolo deseruiunt, sunt è nobilissimis, quæ excogitari potuerunt, symbolis: cùm inter sacra atque diuina symbola, veluti nobilissima connumerari possint, vtpote elegantia atque sapientiæ splendore referta. Illud insuper obseruandum est, duodenarium gemmarum respondere totidem illis gemmis, quæ in Rationali erant insertæ. Cur verò ex illis non omnes hic assumantur, cúrve ordo varietur, inferiùs disputabitur. C

Platonem huic gemmarum & mysteriorū duodenario nonnihil (præter suā tamen opinionem) adstipulari in Phædone.

Præter hæc, lectorem obsecro, vti legat Platonem in Phædone propè finem, in ea fabula, quā refert Socrates: vbi aliud agens, obiter deseruijt fabulosâ illâ narratione huic Apocalypsos tractationi. Agit enim ibi de duodecim pulcherrimis coloribus superioris terræ; & quòd lapilli, qui apud nos in pretio sunt, vt Sardius, Iaspis, Smaragdus, sunt particulæ quædam montium ac lapidum terræ superioris. Hæc ille. & duodenarius ille gemmarum superioris terræ, de quo agit, videtur ex eo profectus, quòd Plato nonnihil lectione aut auditione acceperit de duodecim Rationalis gemmis: nec non de communi Hebræorum assertione, qui in Rationali cælos figurari putabant.

Cur Magi reges Christo recēns nato non gemmas etiam inter alia munera obtulere. Mysticè.

His addo dubitatiunculam quandam & eius solutionem. Difficultas igitur est in eo, quod Mattheus cap. 2. 11. scribit de Regum Magorū oblatione: ait enim, *Obtulerunt ei munera, aurum, thus & myrrham.* Hi, si Reges erant, & Christo recēns nato afferre voluerunt ex ijs quæ in eorum regione erant pretiosissima; cur non etiam gemmas obtulere, quibus nihil pretiosius, neque portatu facilius afferre poterant? Adde, quòd hic Gentilitatis aduentus ad Christum puerum adorandum videtur fuisse figuratus in aduentu Reginæ Saba ad Salomonem; de qua 3. Reg. 10. 2. *Ingressa est Ierusalem cum comitatu & diuitijs & camelis portantibus aromata & aurum infinitum nimis & gemmas pretiosas.* Respondetur, in Regina Saba symbolicè adumbratum fuisse, quidquid Gentilitas Christo obtulit postquàm instructa fuerat atque imbuta mysterijs fidei, & Christi ipsius gratiam receperat. At, Magi Reges suis muneribus præsignificārunt, quod potuit offerre Gentilitas, antequam in rebus fidei probè esset instituta: quare & promptam voluntatem & pectoris deuotionem attulerunt. Verùm nondum pretiosas doctrinæ Christianæ gemmas habebant; donec posteà Christiana sacra edocti, & Dei gratiâ roborati mysticam etiam gemmarum oblationem fecerunt. D

NOTATIO II.

De perfecta Apostolici symboli diuisione.

Fidei symbolum duodecim veritatibus certò constare: non tamen constare de ipsarum veritatum interse ordine ac diuisione.

EX Clemente Romano, Leone Magno, atque alijs multis constat, Apostolorum intentionem fuisse; vt in symbolo summā fidei ad duodecim articulos redigerent. Et quidē, cùm duodecim fuerint Apostoli, qui symbolum composuere: consentaneum fuit, vti ipsemet veritatum fidei numerus nos commonefaceret de Apostolorum duodecim auctoritate, deque ipsius doctrinæ concordiâ & vnitate. Illa ergo ex antiquitate ad nos deriuata est notitia, Apostolorum videlicet symbolum, quo ordine à nobis recita-

E tur, in duodecim capita partiri. Nulla tamen grauis & antiqua auctoritas reliqua nobis est, quæ singulatim assignet, qui sit quintus ex his articulus, qui decimus. Vnde locus relictus est, vt duodenario numero in his articulis seruato, aliqui in duos diuiderent articulos, eos qui ab alijs in vnum coniunguntur; & in vnum posteà conflarent, quos alij duos constituunt. Ipse quidem quatuor aut etiam plures diuersas possem indicare diuisiones: vnam inter Augustini opera in concione quadam, (quæ tamen inter

aliena reputatur:) alteram in Glossa incognita: tertiam in catechismo Romano; & alias apud alios.

Quorumnam imprimis interfuit potissimam symboli diuisionem indagare, & seligere?

Decernere, quænam ex his sit potior ac præstabilior diuisio, parui illorum intererat, qui nihil curabant de fidei capitũ applicatione ad duodecim Apocalypseos gemmas. Quarè nulla in eos transferri debet culpa, quòd parem huic numeri diligentiam non adhibuerint. Enim verò, si lapides cum fidei articulis connectere libeat; aberret prorsus necesse est, qui exactiorem ac perfectiorem diuisionem non seligat. Etenim si octauus, articulus ex septimo aut ex nono fit; diuersus alius lapis non ei quadrabit articulo, cui septimus aut nonus lapis egregiè respondebat. Et diuinus quidem Spiritus haud dubiè in hac Apostolici symboli significatione symbolica, ad rectiorem & perfectiorem ipsius symboli diuisionem respexit: quæ procul dubio illa erit, qua Apostoli vsi sunt, quãque sibi proposuere sectandam.

Ex dictis infertur in catechismis parum referre, vtrùm quam sequuntur diuisionem, ea sit optima omnium, quæ excogitari potuerunt? Nam ad suum institutum (quod propriè est verba Apostolorum symboli exponere) tanti refert, hanc sectari diuisionem, quanti illam. In auctore Glossæ incognitæ aliquãtò culpabilior est error: ille enim duodecim gemmas ad symboli articulos applicare conatur: atque adeò vbi recta non seruetur diuisio, obliqua sit applicatio necesse est.

Quæ regula vtendum nobis sit ad potiorem symboli diuisionem seligendam.

Vt ergo in optimam symboli diuisionem collineemus; illa aptior & securior regula tradi posse videtur, vt scilicet diligenter attendatur, quæ diuisio partes inter se magis diuersas partiatur, & quæ magis inter se coniunctas vniat. Quamobrẽ Dei omnipotentia & creatio in duos diuidi articulos non debent (vt perperam nonnulli fecerunt) sed in vnum coalescere. Deinde in secundo articulo coniungenda sunt ea verba, quę magnam Christi dignitatem exprimunt. In tertio, quæ Incarnationem ac natiuitatem. In quarto quæ passionem. Hucusque rectè se gerunt tum Glossa incognita, tum catechismi. Posteà tamen vno eodemque articulo comprehendunt Christi descensum ad inferos & resurrectionem. Quare ad extremum vt duodenarium articulorum numerũ conficiant, resurrectionem carnis & vitam æternam in duo capita partiuntur. Sed congruentiùs multo est, si duo hæc postrema in vnum coeant, & quintum in duo subdiuidatur. Etenim descendere ad Patrum limbum, ac tertiâ die resurgere, veritates sunt non adeò inter se coniunctæ, sicuti extremi Iudicij die cum immortalitate resurgere. Quod dilucidè constat; quia immortalitas est quędam quasi proprietas atque conditio postremæ resurrectionis: nec aliud sunt *Resurrectio & Vita æterna*, quàm ad vitam ęternam resurgere. Et Christus redemptor noster de iustis & electis verba faciens, verumque coniungit Ioannis 5.29. ijs verbis, *& procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ*. Quapropter manifestum apparet, à Ioanne in duos articulos non diuidendum, quod ipsemet refert à suo præceptore Christo in eâdem simplici propositione ac veritate fuisse coniunctum. Quod ex eo ampliùs confirmatur; quia omnes (nullo excepto) in vno eodemque articulo cõiungunt Christi Domini in cælos ascensionem & ad dexteram Patris sessionem. Ratio verò est; nam ascensus ille ideo fuit, vt Christus ad Patris dexteram considere. Vt igitur Redemptor noster in cęlum cõscendit ad Patris dexteram æternùm consessurus; pari etiam ratione iusti resurgent æternam vitam victuri, & suo etiam modo damnati. Ex quo patet multo meliùs & congruentius esse, vti ex duobus postremis articulis, quos & Glossa incognita & vulgares catechismi tanquam res diuersas distinguunt, vnus coalescat. propterea enim videntur solũ duos hos articulos seponere, vt duodenarium numerum expleant; cùm antea vnum effecerint articulum, qui in duos potiùs foret diuidendus.

Nec deest, qui in vnum cogat articulum tum Spiritum sanctum, tum Ecclesiam Catholicam. Sed nemo non viderit, duas has distinctas esse prorsus veritates; & earũ coniunctionem inde fuisse profectam, quòd auctores ijdem primum symboli articulum in duos fuerint partiti.

Auctor item Glossæ incognitæ per non curantiã in duos diuisit articulos, *Catholicam Ecclesiam, & Sanctorum communionem.* Vtramque tamen inconsiderantiam corrigunt omnes, quos quidem ipse viderim, catechismi; qui etiam *peccatorum remissionem* vt peculiarem articulum, seorsum apponunt.

Quàm sit congruens symboli diuisio, quam nos sectamur.

Denique quam ipse diuisionem sequor, sapientibus hominibus, quos ipse hac de re consului, rectior & congruentior visa est: qui, sepositâ gemmarum applicatione, asserunt ipsam per se diuisionem esse omnium potissimam, quæ symbolo possint pręscribi ad duodenarium ipsius veritatis numerum constituendum. Mirum verò est eam diuisionẽ (quæ seorsum sumpta conuenientissima erat) eandem ipsam à gemmarum applicatione postulari. Hoc non ita facilè potest cernere, qui qualibet applicatione se satisfacere suo muneri putat; quamuis ea non satisfaciat intellectui, nec ostendat huic articulo non potuisse accommodari aptè vllam gemmam aliam ab ea, quę ex ordine illi obtingit. si tamen ego, qualem opto, applicationem afferam; ex ipsamet planum fiet, meam hanc diuisionem esse reliquis omnibus congruentiorem. Qui enim fictos aliquos (quos *cifram* vocant) characteres rectè explicare ac perlegere scit; eo ipso euidenter ostendit, characteres illos eo modo atque ea partium diuisione, quã ipse excogitauit, legendos & explicandos fore; quantumuis ipse singularem aliquam notam correxerit. Euidens namque est, nisi scriptoris ipsius mens collineetur, notas illas siue characteres (aliàs incognitos) coniungi atque componi non ita posse, vt plenum atque integrum sensum reddant. Tunc autem elegantiæ potiùs est, nonnihil in ipsis notis exiguum emendare. Quod verò ipse corrigo, nil aliud est, quã leuis quædam inconsiderantia; quæ ex eo dimanauit, quòd symbolum in catechismis non ita exactè, vt par erat, fuerit in duodecim illas partes siue sectiones diuisum. Nec tamen propterea eos culpæ insimulo; quia ad eorum institutum id parui admodùm momenti erat.

Nostra Apostolici symboli diuisio.

Nostra verò diuisio sic se habet.

1. *Credo in Deum Patrem omnipotentem creatorem cæli & terræ.*
2. *Et in Iesum Christum filium eius vnicum, Dominum nostrum.*
3. *Qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria virgine.*
4. *Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & sepultus.*
5. *Descendit ad inferos.*
6. *Tertia die resurrexit à mortuis.*
7. *Ascendit ad cælos, sedet ad dexteram Patris.*
8. *Inde venturus est iudicare viuos & mortuos.*
9. *Credo in Spiritum sanctum.*
10. *Sanctam Ecclesiam Catholicam, sanctorum communionem.*
11. *Remissionem peccatorum.*
12. *Carnis resurrectionem, vitam æternam.*

NOTATIO III.

An verba illa, descendit ad inferos, *fuerint addita ab Ecclesia, aut ab Apostolis posita?*

Verba illa, descendit ad inferos, num ab Apostolis sint in Symbolo expressa, an ab Ecclesia deince psad dita?

IN superiore notatione, dum Symbolũ in duodecim articulos diuisimus, stabilitũ est, quintum articulum contineri verbis illis, *descendit ad inferos*. Hinc tamen oriri potest dubitatio, vtrùm diuisio illa à nobis assignata pro vera atque germana reputanda sit, & ab Apostolis intenta? Etenim si verum esset, verba isthæc, *descendit ad inferos*, ab Apostolis non fuisse in Symbolum inserta, sed addita ab Ecclesia, ex cap. 4. 19. epistolæ Pauli ad Ephes. *Descendit ad inferiores partes terræ*; consectarium esset, verba illa *descendit ad inferos* à resurrectionis articulo non debere distingui. alioquin Apostolici Symboli capita, secundùm Apostolorum intentionem & ordinem, vndecim non ampliùs forent. Quòd verò ab Apostolis non sint ea verba in fidei Symbolo expressa, inde videtur probari; quia antiqui Patres, dum verba Symboli referunt & exponunt, non meminere descensus; vt constat ex Ireneo lib. 3. cap. 2. Origene lib. Periarchon, Tertulliano initio libri contra Praxeam, Augustino de fide & symbolo, & in quatuor lib. de symbolo ad catechumenos. Huc adde, Ruffinũ, quamuis ea verba legat & exponat, monere tamen à Romanis & Orientalibus non legi. Et quod maius est, in Symbolo Nicæno nihil prorsus eis verbis respondet. Ex quo videtur constare, verba illa pro necessaria Symboli parte non duci; quando in Nicæno Symbolo prętermittuntur.

Fundamenta pro opinione asserente, eum articulum non fuisse ab Apostolis positum.

Auctoris mens, & quæstionis decisio.

Nihilominus ita censeo. Primò, nihil est, cur nobis opponatur Irenæus; quia multa etiam alia verba Symboli silentio inuoluit; & ex contextu liquet, ipsius non fuisse mentem, vt integrum ibi Symbolum recitaret, sed quædam ex eo præcipua.

Secundò rectè colligit Bellarminus, ea verba, etiã si non fuerint ab omnibus Apostolis vbique tradita, ab aliquibus saltem fuisse expressa; vt ex illa Ecclesiarum diuersitate ab ipso Ecclesiæ nascentis exordio satis constat.

Articulũ de Christi descensione ad inferos fuisse ab Apostolo Ioanne in symbolo expressum.

Tertio, verba illa ab Apostolo Ioanne fuerunt omnino tradita. Probatur id primo, quia Græcorum Ecclesiæ ea legebant in Symbolo; vt patet ex Cyrillo Ierosolymitano catechesi quarta, Chrysostomo homilia secunda de symbolo, & Athanasio. Qui omnes ea verba legunt & exponunt. Vnde quod de Orientalibus ait Ruffinus, euidenter constat, non esse de Græcis & Asianis accipiendum. Probatur secundò, quia constat ab aliquibus Apostolis ea verba fuisse expressa, vt optimè probat Cardinalis Bellarminus. Si ergo constat, aliquos saltem Apostolorum hæc verba expressisse: & ea ad perfectam duodecim articulorum diuisionem esse valde consentanea; ad hæc, si verisimile valde est, Ioannem in duodecim gemmis ad harum duodecim veritatum distinctionem respexisse, & ipsi-

Illum articulũ de Christi ad inferos descensione ab aliquibus saltẽ Apostolorum in Symbolo fuisse expressum.

A us Ecclesias, cæterasque Græcorum his verbis tanquam genuinâ Symboli parte fuisse vsas: non igitur dubitandum est, quin Ioannes in Symbolo, quod ipse docuit, ea verba non prætermiserit. Imò vero proportio & conuenientia gemmarum duodecim cum totidem Symboli veritatibus, & potissimùm quintæ gemmæ (quæ est Sardonyx) affinitas atque concentus cum hoc articulo quinto descensionis Christi ad inferos, pro valido argumento est ad horum verborum auctoritatem pariter ac vetustatem. Nam quod alioqui non erat adeò euidens, sed solùm probabile, clarum ac perspicuum fit ænigmatis ipsius declaratione; quando omnia hoc pacto mirificè consentiunt; sicuti probatum à nobis est notatione 10. proœmialium.

B Accedit quòd Ruffinus Aquileiensis Ecclesiæ presbyter erat, in qua constat expressè legi in Symbolo Christi descensum ad inferos. Cùm autem tunc in aliquot Italiæ Ecclesiis articulus hic non legeretur, bene tamen Aquileiæ; argumento est Aquileienses, cum Græcorum Ecclesiis (sicut etiam Rauennates) communicasse; vtraque enim ciuitas in Adriatico sinu maritimi portus erant. Quarè frequens Græcorum concursus illuc fiebat, quod etiam facit ad id, quod nuper dicebamus, Græcos scilicet in Apostolico Symbolo non omittere solitos Christi descensum ad inferos.

Quarto, vt Ruffinus ac Bellarminus tradunt, quæ Ecclesiæ hęc verba non legebant in Symbolo, implicitè contineri dicebant in articulo de Christi sepultura. Negari autem non potest, quin sepultura Christi magis sit cum eius descensu ad

C inferos coniuncta, quàm hic descensus cum eius resurrectione. Quantumuis ergo non ita verisimile foret descensionem Christi ad inferos esse expressa symboli à Ioanne considerati verba; nihilominus non deberent ea subintelligi in resurrectionis articulo, sed ad Christi sepulturam reuocari. Tunc autẽ posset articulus quartus, qui de Christi agit passione, nonnihil ampliùs coarctari; ita vt Christi solam mortem profiteretur. Deinde quintus esset articulus de sepultura; & sextus de resurrectione. Atque hac pacto idem planè ordo eademque applicatio integrè constabat. Verùm nihil est dubitandum de eorum verborum antiquitate in symbolo: atq; ita nõ est, cur Christi sepulturam ab eius morte separemus. Quantũ verò de horum verborum auctoritate constet; inde etiam confirmatur, quòd Lutherani etiam & Caluinistæ non ausi fuerint ea verba ex Symbolo auferre, vt notat Bellarminus. Vide de hac quæstione Valentiam tertia parte, disputatione secunda, quæstione quarta, puncto secundo.

Articulum de Christi sepultura magis esse coniunctum cum ipsius descensu ad inferos, quã cum resurrectione.

D

NOTATIO IV.

De cura ac diligentia adhibenda ad 12. gemmarum Apocalypseos cognitionem, vt earum applicatio ad mysterium ab Spiritu sancto intentum rectè percipi posit.

VIdimus iam quas veritates gemmę duodecim per ordinem respiciant. Ceterũ vt congruenti applicatione quis iucundiùs perfruatur; non satis est distinguere, quæ sit veritas quinta, quæ sexta: nisi rite etiam cognoscatur, quæ gemma Sardonyx, quæ Sardius appelletur, & sic de ceteris. Nam vt ait Augustinus lib. 20. de doctrina Chri-

Quantopere expediat gemmarum naturæ ac proprietatũ cognitio ad exactam earum applicationem in singulis symboli mysteriis.

E stiana cap. 16. *Carbunculi notitia illuminat obscura librorum, vbicunque ponitur: & ignorantia Berylli vel Adamantis claudit plerunque intelligentiæ fores.* quasi dicat, qui Carbunculi proprietates probè norit, illi plurimum lucis futurum, vt ea Scripturæ loca intelligat, in quibus hęc gemma occurrit, quantumuis obscura sint: qui verò Adamantis naturã ac pro-

prietates

prietates ignorauerit, eidem ad Scripturæ intelligentiam ostium quasi adamantinis ianuis præcludi. Sic Augustinus, dum nos hortatur, vt gemmarum, quæ in sacris numerantur Literis, cognitionem assequi curemus: si Spiritus sancti mentem in ijs locis inclusam percipere optamus. Idē nos docet Hieronymus duobus in locis, scilicet Isaiæ 54. & Ezechielis 28. & vtrobiq; affert Apocalypseos locum, vbi duodecim nominantur gemmæ, atque eius difficultatem expendit: hortatur item sacrarum Literarum studiosum, vt gemmularij instar, gemmæ cuiusque naturam cognoscere diligenter curet: ita vt huius lapidum notitiæ fundamento firmo atque solido securè exurgat mysterij inibi contenti explicatio & structura.

Quàm sit hoc tempore difficilis cognitio harū gemmarū: & quæ sit huius difficultatis causa.

Hæc duodecim gemmarum cognitio difficilior nostra tempestate est, quàm Hieronymi & Augustini tempore. Tunc enim hi omnes pretiosi lapides communi hominum vsu recepti erant, & antiqua nomina retinebant; quin etiam eędem gemmarum species durabant, quæ Ioannis tempore fuerant vsitatæ. Nunc earum aliquæ difficillimæ forent inuentu: atque in ijs, quæ facilè reperiuntur, quamuis eas quispiam rectè nouerit, earumque nomina, quæ hoc tempore singulis sunt imposita; adhuc tamen plurimum erit negotij in veteribus cuiusque nominibus dignoscendis; ob difficultatem maximam, quæ in hac potissimum re præ ceteris inuenitur, & ob varias atque multiplices diffidentium auctorum opiniones, qui diuersa de lapidibus singulis signa tradunt. Ad hæc; nec signa ipsa aut indicia sunt valde perspicua; nec semper certū euadit experimentū earum proprietatū, quas apud veteres scriptores reperimus, vt in Adamantibus videre est. Siue quia vniuscuiusq; gemmarū generis plures sunt species diuersis proprietatibus ac dotibus constantes: siue quia periculum in ijs facimus lapidibus, qui vetusti admodū & senio ac vetustate obsoleti sunt. Et fortè verum illud est, quod tradit Magnus Albertus lib. 2. de mineralibus tractatu 1. fine, post multum scilicet annorum interuallum, gemmarum deperire virtutem; nec illis præter colorem & externam faciē quidquā aliud superesse: nisi dicere etiā velimus, antiquos scriptores longiùs, quā par esset, progressos fuisse in ijs de gemmarum natura scribendis, quæ ficta & cōmentitia ducere deberent.

Sub eodem gemmæ vnius nomine sæpè apud auctores proprietates valde inter se oppositas reperiri.

Verùm vtcunque hoc fit; illud est imprimis obseruandum, sub vno, eodemque gemmæ nomine (vt sub Hyacintho, Sapphiro aut Chrysolitho) signa ac proprietates adeò inter se oppositas apud auctores passim reperiri; vt planum inde fiat, hæc nomina aut vocabula gemmarum non in eodem sensu ab omnibus vsurpari. Et quidem generatim loquendo maior diuersitatis huius pars eò reuocatur, quòd aliqui Plinij vsum & illius temporis scriptorum sequuntur: alij ad eos se conformant, qui multis postea sæculis scripserunt, vt Beda & Albertus. Hoc discrimen nonnulli non satis obseruant: atque ita videntur quasi certum præstituere, gemmarum singulas latinè eo nomine semper fuisse appellatas, quod illis neoterici attribuunt. Nec deest, si Deo placet, qui si diuersa apud Pliniū alicuius gemmæ signa ac notas deprehendat, imperitiæ & inconsiderantiæ illum accuset.

Plinio fidem ab aliquibus immeritò detrahi.

Hanc Plinio notam securè nimis Dalecampius inurit in Sapphiro: & nonnemo etiam Sardonychos descriptionem ab eodem Plinio traditam irridet. Nec desit fortasse, qui me etiam irrideat, quòd Plinij verbis & auctoritate nitar ad vera comprobanda signa, quibus gemmæ singulæ constare debent. Sunt enim, qui dicant nullam de Plinio ducendam esse rationem; quippe ipsius historiæ mendacia cum veritatibus ferè de multitudine & grauitate decertent: & clarè etiam constet, illum de multis gemmis verba facere, quas nunquam oculis vsurpârit, & sponte sua propendeat ad prodigiorum inanium scriptionem, cuiusmodi sunt ea, quæ de vino tradit lib. 14. cap. 18.

Cur Plinio fides haberi debeat in ijs

Nihilominus si rem seriò & grauiter expendamus; quamuis Plinius pro oraculo nobis non sit, illi tamen fides neutiquam derogari debet in ijs,

præsertim, quæ de hisce gemmis tradit?

A quæ de pretiosis scribit lapidibus ipsius tempore vulgò vsitatis. Etenim solertē atque industrium maximè hominem, ita potestate, ita acri ingenio pollentem, qui præter singularem suæ historiæ diligentiam, peritissimum se ostendit gemmularium in accuratissima gemmarum singularum descriptione, credibile non est earum saltem gemmarum, quæ Romæ tum affatim erant, cognitionem non probè fuisse assequutum. De alijs quidē gemmis non ignoro ea referre Plinium, quæ apud alios auctores solùm legerat: at de communibus ac notis non adeò mentis erat inops, vt nomina ac proprietates inuerteret ac perturbaret. Quòd autem duodecim gemmæ, quarum Apocalypsis hîc meminit, aut omnes, aut certè ex ijs plures, vulgò fuerint eo tempore cognitæ & vsitatæ, ex ipsis Plinij & veterū aliorū auctorū verbis perspicuū est; vt in singulari posteà tractatione planū fiet.

Spiritus sanctus in ijs, quas vsurpat, comparationibus frequenter se ad res eo tempore notas conformat.

B Præterquàm quòd Sp. sanctum earum omnium symbolo fuisse in Apocalypsi vsum, argumento est, eas omnes gemmas tunc familiari vsu cognitas fuisse. semper enim in ijs comparationibus, quas Diuinus spiritus assumit, se ad eas res conformat, quarū eo tempore frequens erat notitia. Quòd si in aliqua ex duodecim gemmis sufficiens reperiatur fundamentum, vt Scripturæ vsum à Pliniano nonnihil esse diuersum suspicemur: hoc non officit, vt Plinij auctoritatē hac in parte magnam esse inficiemur; atque eam plurimi esse habendam in gemmarum, quas Apocalypsis refert, cognitione. Et quidem ex ijs, quæ Plinius affirmat, comperiemus nunc etiam facilè reperiri posse, quidquid satis est ad claram duodecim harum
C gemmarum cognitionem. Verùm opus est, ne sola librorum lectione aliquis contentus sit; oportet enim gemmarum, si fieri possit, omnium notitiam experimento ipso & oculis vsurpare; vt quæ traduntur in libris, planiùs percipi possint. id quòd ipse demum aliquorum familiarium auxilio sum assequutus.

In harum gemmarum proprietatibus expedire non eorum solùm cognitionem, quæ vera sunt: sed sæpè etiā eorum, quæ communi vulgi opinione iactantur.

In occultis lapidum proprietatibus dicet fortasse aliquis, licèt Plinius nō ita se credulum prębeat, vt Solinus atque alij; ipsum tamen omniū, quę asserit, periculum non fecisse; atque adeò in lapillis aliquot ad opinionem potiùs, quàm ad veritatem fortasse vergere. Ceterùm nobis etiam valde expedit, cognitionem assequi opinionis, quę eo tempore in vulgus passim dimanabat; imò etiā fabulas, quæ de gemmis singulis vulgabantur.
D Nam in ænigmatibus ac hieroglyphicis interdum solet adiumento essę non minùs recepta ac vulgaris fabula, quàm vera & germana proprietas. Vbi autem semel ea nouerimus, quæ tunc communi vulgi opinione iactabantur; facile mox est inquirere, vtrùm firmo fundamento eiusmodi opinio nitatur.

Denique Plinium beati Ioannis tempore scripsisse, magni momenti esse debet; necnō has duodecim gemmas, aut ferè omnes ab eodem Plinio fuisse coniectas non in eum indicem siue catalogum, quem per alphabetum de gemmis vilioribus confecit; sed in præcipuas descriptiones, de quibus priùs agit ex professo. Certè videtur naturali huic scriptori præcepisse Deus, vt librū 37. suæ historiæ conscriberet, & verba ipsa ita metiretur, sicuti ad Apocalypseos mysteria enodanda
E opus erat. Porrò, quamuis Plinius latinè, Ioannes græcè scripserint; horum tamen lapidum nomina eadem in vtroque idiomate sunt: vbi autem peculiaris est difficultas, illius enodatio à nominis impositione minimè pendet.

Quantum fidei & auctoritatis beatus Hieronymus Plinio deferat.

Ad auctoritatem verò Plinij confirmandam pro nobis est beati Hieronymi auctoritas in duobus locis suprà dictis: vbi postquàm Apocalypseos difficultatem, quod attinet ad duodecim fundamentorum gemmas, ponderauit; subiungit, de lapidū coloribus & qualitatibus quamuis plures alios scripsisse certò sciat, se tamen ad Plinium referre; *Qui in opere pulcherrimo naturalis historiæ trigesimum septimum librum gemmarum disputatione complexit.* sic Isaiæ 54. & similiter Ezechielis 28. vbi subdit, *Ad cuius lectionem diligens à nobis mittendus est lector.* Non

inficior, à Hieronymo pariter commendari libellum beati Epiphanij de gemmis, vt hoc obiter decus & honorem suo familiari deferret, qui proprium volumen ipsi Hieronymo præsens tradidit. Hoc tamen non obstat, quominùs Hieronymus Plinij descriptiones reputet certas: sed hinc potiùs elicitur, Hieronymum sibi persuasisse beati Epiphanij descriptiones à Plinianis non fore diuersas.

Plures veterum ex Plinio multa de gemmis transcripsisse.

Nihilo roboratur minùs Plinij auctoritas (quod ad gemmarum naturas attinet) aliquorum veterum auctorum, eorumque grauium testimonio: quos manifestè constat ex Plinio transcripsisse, quæ de lapidibus tradunt: ex quibus est Solinus, & nostræ Hispaniæ lumen beatus Isidorus, licèt non eodem vterque modo; sed alter in verborum elegantia cum Plinio decertans; alter verò contentus in summam redigere, quæ fusiùs scripta legebat. Vterque tamen nonnullis Plinij locis lumen præfert; in quibus aut de vera Plinij lectione, aut de germano verborum sensu suboriri posset dubitatio: atque hanc ad rem in sequentibus notationibus eorũ vtar testimonio. Illa enim hisce in notationibus mihi mens atque animus est, vt veros ac proprios duodecim gemmarum colores & proprietates seriò ac diligenter examinem: quod vt meliùs præstare possim, cum Plinij verbis ea coniungam, quæ grauiores alij auctores describunt. Vbi autem difficilis aliquis nodus incurrat, ab eorũ sententiâ stare conabor, qui lapidum naturas & qualitates literarum monumentis prodiderunt; priusquàm barbarorũ incursus & irruptiones pretiosissimas ipsas gemmas ex Romano Imperio diriperent, earumque nomina confusâ permistione turbarent.

Quid sit in gemmarum singulis indagandum, quid obseruandum.

Hanc ob rem in gemmarum singulis opus erit accuratè indagare & eruere propria gemmæ veteris indicia antiqua, & nomen illi à recentioribus inditum. Cùm autem multa soleat esse in gemmis sub eâdem specie varietas; & aliæ ex Oriente sint, aliæ ex Occidente; aliæ ex Scythia, aliæ ex Arabia, alijsque ex orbis prouincijs; aliæ insuper fœminæ, alię mares sint (vt Plinius tradit) id est, alię viuido magis colore atque acri, aliæ languenti ac remisso colluceant: in tanta, tamque multiplici variantium gemmarum differentia, illas Apocalypsis seligat oportet, quæ perfectiores ac pretiosiores in qualibet specie reputantur: in huiusmodi enim gemmas oculos potissimùm debemus intendere. Si tamen fundamenta singula non ex vno singulari lapide, sed ex pluribus illius speciei compacta considerentur; tunc aptus inerit locus omnibus gemmarum differentijs, quæ sub eodem genere in pretio & æstimatione sint. Et eandem ob causam dici posset, licèt quodlibet fundamentum ex vnico lapide solido constet (vt vero similius est) illum tamen ita esse cõcipiendum, quasi optimis quibusque proprietatibus abundet, quæ in omnibus illius generis gemmis dispersæ sunt; si tamen inter se pugnantes non sint.

Vtrùm solidè sit disquirenda, in harum gemmarum applicatione, ea cuiusque gemmæ species, quæ ibi, vbi Ioannes tũc morabatur fuerit notior.

Aliquis fortè diligentius perscrutari vellet, quænam in singulis speciebus gemma communior ac receptior fuerit in ea prouincia, vbi tunc degebat Ioannes? quod tamen meo iudicio non admodùm refert. Nam Ioanni gemmæ huiusmodiè cælo fuerunt allatæ. Et quanuis ex ipsis terrarum regionibus conquisitæ fuissent; totum orbem (quod ad hanc rem attinet) perlustrauerat, qui Romæ, Ierosolymæ & Ephesi fuerat commoratus. Erat enim *Roma caput mundi*, vt loquitur Plinius lib. 3. cap. 5. & *Ierosolyma vrbium Orientis longè clarissima* (idem lib. 5. c. 15.) & *Ephesus alterum Asiæ lumen*; eodem lib. 5. c. 29. Quod igitur gemmarum pretiosarum genus, siue differentiam ab his tribus ciuitatibus abfuisse putandum est? Præsertim cùm eiusmodi merces sint, quæ facillimè multa leucarum millia transcurrant; & eò demum inuehantur, vbi plus pretij & æstimationis reperitur. Nihilominus tamen Asiæ lapillos & Orientis potissimũ attendere debemus. Nec enim verisimilitudine caret, inter Iaspidis species illam à Ioanne fuisse ad hoc symbolum delectam, quę pretiosissima est; sed eius tamen coloris, qui tunc frequentior in ijs erat regionibus, quas Ioannes meliùs nouerat; & præcipuè Ierosolymę propter eam, quę sequitur, rationem.

In Apocalypseos gemmis peculiarem contineri allusionẽ ad duodecim Rationalis gemmas.

In duodecim Apocalypseos gemmis peculiarem respectum fuisse habitum ad duodecim gemmas Rationalis, non minùs est certum, quàm in Apocalypseos plagis ad Ægyptiacas factam fuisse allusionem. Atque ita statuit Hieronymus Ezechielis 28. & multi alii auctores. Nam vtrobique duodecim exprimũtur gemmę: ex quibus octo idẽ omnino nomen vtroque in loco sortiuntur: Chalcedoniũ constat inter omnes esse quandam speciẽ Carbunculi. Sardonyx verò Onychis species est: Ligurium autem Hieronymus epist. 129. suspicatur esse Hyacinthum. Vnde solùm omnino inter se differre videntur Achates & Chrysoprasus. Hęc proportio & conuenientia vtrarumque gemmarum inter sese exigit, vt has duodecim Apocalypseos gemmas cum gemmis totidem Rationalis conferamus, Hieronymi consilio acquiescentes. Licèt autem opinentur nonnulli (vt sequenti notatione dicemus) duodecim Rationalis lapidum notionem prorsus interijsse: qui tamen suam fatentur ignorationem, non propterea ignorantiam aliorum probant. Quòd si Hebraicorum nominum etymon idoneam satis lucem per se non afferat; afferent fortassis antiqui interpretes; quos saltem audire debemus & eorum auctoritatem examinare: atque in singulis lapidibus animaduertere, quo fundamento possint sub eâdem specie comprehendi, quę in Apocalypsi & in Rationali eodem nuncupantur nomine. id quod vtrarumque pariter gemmarum tractationem illustrabit.

Interdum ex mysterij ipsius cognitione exoriri posse lucem ad propriam illius gemmam dignoscendã.

Prętereà mysterij ipsius cognitio potest interdum plurimùm conducere (inter eas gemmas, de quibus dubitatio potest, ratione nominis, exoriri) vt certò doceamur de propria gemma, quę in eo Scripturę loco respicitur. Hoc ea ratione intelligendum est, si gemmę omnes tanto ordine ac proportione applicarentur; vt perspicuum fieret, mysterium ipsum fuisse cognitum, & scriptoris intentionem perspectam. Multum sanè interest inter hanc & illam applicationem. neque vt intellectui plenè satis fiat, satis est, vt aliquam veritatis speciem prę se ferat applicatio. Sed cùm apparet, cuilibet mysterio nullam aliam gemmam aptiorem applicari potuisse, quàm quę illi obtingit; & ipsa sensus consequentia atque ordo postulare videntur, vt eadem disponantur serie: tunc sanè manifestum est, ex ipsa mysterij notione lucem posse refundi ad dubitationes aliquot, quę de ipsis gemmis possent occurrere. Qui enim *cifram* aliquam (sic vocant Hispani) integrè exponit, eo ipso demonstrat ea, de quibus alioqui aliqua poterat esse dubitatio circa aliquam ex ijs, quę occurrebant literę. Quandoquidem nisi mentem scriptoris cifrę assequutus sis, minimè poteris ad sensum aliquem connectere characteres. Ex dictis ergo deducitur, posse interdum contingere, vt ipsa mysterij cognitio lumen præferat alicuius gemmę cognitioni, quę alioquin in dubiũ vocari possit. Cęterùm, ne gemmę ipsius examen & inquisitionem cum applicatione permisceam; hoc argumento solùm vtar aliquando, dum me ad ipsam applicationem remisero, & ex optima proportione ac varijs Scripturę locis fieri verisimilius dixero, quod in ipsa gemmarum natura examinanda assertum erit.

NOTATIO V.

An perierit notitia earum gemmarum, quæ in Rationali Pontificis singulis tribubus erant distributæ.

Disputatio de gemmis Rationalis, deq; earum notione.

CONuenientia, quæ inter Rationalis, & Apocalypseos gemmas reperitur, suo quasi iure deposcit; vt singillatim disputemus, vtrùm verum sit, quod aliqui opinati sunt; nimirum gemmarum Rationalis cognitionem ac notitiam omnino perijsse. Quamuis enim apud Vulgatam legamus Exodi 28.nu.17.18.19.& 20. Rationalis gemmas hoc ordine fuisse dispositas, *In primo versu Sardius & Topazius, & Smaragdus: in secundo Carbunculus, Sapphirus, & Iaspis: in tertio Ligurius, Achates, & Amethystus: in quarto Chrysolitus, Onychinus & Beryllus.* Nihilominus visum nonnullis fuit, minimè certò constare de horum nominum acceptione, iuxta eũ sensum, quẽ Græci veteres ac Latini vsurpant; nec aliam ad nos eius rei notitiam dimanasse, quã duodecim fuisse gemmas diuersas, absque peculiari aliqua primæ, secundæ, tertiæ & reliqui ordinis cognitione. Ita videtur sentire Caietanus Exodi 28. cuius ea sunt verba; *De nominibus lapidum ne sis solicitus; quia perijsse aiunt apud Hebræos notitiam nominum propriorum lapidum.* Et Harmonia mundi fol.61. *Interpretationes lapidum incertæ sunt.* Noster item Pererius tom.1. in Genes. *Nomina lapidum Hebræa in obscuro & incerto est quid significent propriè; quo fit vt interpretes ea sæpè transtulerint, non qualia sunt Hebraicè.* Eidem opinioni docti aliqui viri subscribunt, vt Arias Montanus in Aaron: qui non dubitant suam suspicionem Vulgatæ anteferre; & asserere, quem Vulgatus in Exodo Iaspidem vocat, Adamantem esse; quem Beryllum, esse Iaspidem; quem Chrysolitum, aquam marinam; quem Carbunculum, Smaragdum; & sic de alijs.

Gemmæ Rationalis quo ordine enumerentur in Exodo.

Vtrùm certò constet de prædictarum Rationalis gemmarum nomine? 1. Sententia negans & eius auctores

Fundamenta pro hac sententia negante. Primum.

Quæ verò pro hac opinione adduci possunt argumenta, sunt huiusmodi. Primum; quia Hebraicorum nominum etymologia non consentit cum ijs nominibus, quæ gemmis singulis Vulgata tribuit. Vnde Hebraicæ linguæ periti in diuersas abeunt sententias, Chaldaicam sequentes paraphrasim, & Hebraicis radicibus innitentes.

Secundum.

Secundum; Hebraicæ linguæ doctores, nec neoterici solùm, sed antiquiores etiam, affirmant se nihil certum de huiusmodi gemmis tradere posse, vt refert Abulensis Exodi 18. & citat Rabbi Salomonem, & Rabbi Abraham Abenezra.

Tertium.

Tertium; ex gemmarum Rationalis antiquitate colligunt, eas non esse fortasse ex his gemmarum generibus, quæ hodie in vsu sunt. Constat enim, diuersis temporibus diuersas reperiri gemmas; & alias quidem omnino intercidere, alias denuo in lucem prodire.

Quartum.

Quartum; adduci potest pro hac sententia varietas antiquorum interpretum, & ipsius etiam Vulgatæ; quæ pro, שהם *Soham* legit interdum Onycha, interdum Sardonycha; & LXX. aliàs eum vocant Smaragdum, vt in gemmis superhumeralis Pontificis; Exodi 28.9.& cap.35.15.& cap.39.5. aliàs Beryllum, vt in Rationali; Exodi 28.20. aliàs Sardonycha; vel Onycha, vt apud Iobum 35.8.& aliàs Sapphirum, aliàs Sardium. Item Vulgatus pro *Tharsis* in Canticorum libro reddit Hyacinthum cum Aquila aut Symmacho; & Ezechielis 1. significat esse coloris marini: in aliis verò locis transfert Chrysolitũ. Septuaginta etiam aliquando illum vocant Carbunculum; vt Ezechielis 10. atque aliæ varietates non absimiles reperiuntur, quas in singularum gemmarum tractatione videre erit. Ex his ergo videtur colligi, Septuaginta virorum tempore interiisse prorsus gemmarum Rationalis notitiam; siquidem ipsi tam varij in earũ versione feruntur. Quòd si tunc nulla restabat eiusmodi certa memoria, quid de Hieronymi tempore dicendum erit?

Quintum.

His addent, ipsummet fateri Hieronymum se nescire, quæ gemma sit Ligurius; & suspicari eam

A esse fortassis, quam Latini Hyacinthum appellant. Ex quo perspicitur, sibi parui momenti fuisse visum, si nomen aliquod à se non satis intellectum verteret cum Septuaginta; quantumuis nosset, aliqua duodecim gemmarum nomina ab eisdem fuisse mutata. Quòd si in Ligurio facilè permittit Hieronymus, ne attendamus eam significationem, in qua nomen hoc à Grecis & Latinis auctoribus vsurpatur, sed Hebraici nominis vim; idem videtur cõcessurus in Beryllo & reliquis gemmis.

Sextum.

Iam, si illius opinionis auctoribus, qui gemmarum Rationalis nomina incerta esse putant, auctoritatem Vulgatæ editionis opponas: respondebunt in his minutijs, quæ ad fidem & bonos mores nihil conducunt, mirũ non esse, si quid in Vulgata correctione dignũ occurrat; siue etiam B Vulgatum & Septuaginta potuisse prudenter gemmarum nomina, quæ ipsis luberet, apponere: quòd veterum gemmarum notio interierit, nec magni in eorum nominum mutatione intersit: quare id vnum significare voluisse, duodecim Rationalis gemmas fuisse diuersas. Ac ne quis nouum & insolitum reputet, in huius generis rebus vnum pro alio nomen à Vulgato substitui; adducent Tigridis nomen pro Leone positum, Iobi 4.11. item vitrum pro gemma, Iobi 28.17. Similiter ergo potuisse Vulgatum Iaspidis nomen pro Adamante vsurpare. Cui licentiæ si semel pateat locus; nihilo certiores hac de re manebimus, quàm si Vulgatus & Septuaginta Hebraica gemmarum nomina inexplicata reliquissent.

Septimum.

C Denique illud adiungent; certum esse in vulgari vsu multarum gemmarum nomina hodie mutata iam esse; sicuti nomina Hyacinthi, Sapphiri, Chrysoliti, Chalcedonij, & Topazij. Atque vt in eâdem regione seu prouincia gemmarum nomina multiplici temporum decursu commutata sunt; sic etiam in diuersis regionibus eodem tempore contingere potuisse, vt eadem confusio atque permistio in hisce nominibus extiterit; atque adeò alibi appellari Chrysolitum, qui alibi vocatur Hyacinthus siue Topazius. Quam nominum vicissitudinem si consideremus, eadem omnino remanet apud Vulgatæ vsum dubitatio: cùm nesciamus, ad quem potissimùm consuetudinem se conformet interpres: vel vtrùm diuersas mutare D vices voluerit, & modò hanc consuetudinẽ, modò illam captare; sicuti apparet ex eo, quòd non semper eâdem ratione transferat.

In quo discrepent Septuaginta & Iosephus à Vulgata, quod attinet ad gemmarum Rationalis enumerationem

Ceterùm has omnes sophismatum nebulas irradians veritatis lux dispellit ac dissipat. Sed videamus imprimis, an in duodecim Rationalis gemmis nonnihil à Vulgata discrepent Septuaginta & Iosephus lib.3. Antiquit. cap.12. Perlectis igitur vtrorumque scriptis sicuti hac tempestate extant, tres omninò reperio differentias. Prima est, quia Iosephus quintam & sextam gemmam hoc ordine recenset; *Iaspidem & Sapphirum*: quas tamen nos è contrario collocamus. atque eodem modo E in octaua & nona gemma, vbi nos legimus *Achatem & Amethystum*, Iosephus ordinem inuertit. Secundum discrimen est, quia Septuaginta extremas duas gemmas contrario ordine ponunt, atque Vulgatus: hic enim habet *Onychem & Beryllum*; illi verò *Beryllum & Onychem*. Tertium discrimen est, quia pro Sardio apud Iosephum legitur Sardonyx.

Defenditur Vulgatus in Rationalis gemmis recensendis.

Existimo tamen has omnes differentias pro certo esse habendas vt errores apud Septuaginta & Iosephum; qui ex codice aliquo vel exemplari mendoso originem duxerint; ac proinde veram lectionem Septuaginta interpretũ & Iosephi cum Vulgata Exodi lectione omnino consentire. Id quidem si ex meo ipse cerebro fingerẽ, nec solidis nixus coniecturis asseuerarem; ab alijs possem meritò

A irrideri. Sed meas, obsecro, coniecturas lector expendat. Primò, quis nō videat, quàm firma nobis sint fundamenta, vt Vulgatæ lectionis textū sincerum & incorruptū esse fateamur? Et quantò verisimilius sit Iosephi aut Septuaginta textum esse deprauatū quàm nostrū? Secundò, quid magis optabile, quàm Vulgatam, Septuaginta ac Iosephum posse inter sese conciliari. Tertiò, in duobus primę differentię locis euidens apparet, noluisse Iosephum à Septuaginta recedere. Nam Sapphiri nomen est idem omnino, quod in Hebręo reperitur; atque eius colorē exprimit Scriptura Exodi 24.10. *quasi opus lapidis Sapphirini, & quasi cælum, cùm serenum est.* Quod verò *ahlama* sit Amethystus, conuenit inter omnes tam veteres, quàm recentiores: nec eorū quisquam id in disceptationem vocauit. Quapropter duas hasce gemmas extra suum esse ordinem, manifesto est argumento, non id ex Iosephi mente, sed ex typographi incuria irrepsisse. Vbi ergo gemmę singulę ad suum referantur locum; necesse est omnes quatuor eodē ordine dispositas remanere, quo ipsas beatus Hieronymus enumerat. Ex eo autē quòd hisce in locis Iosephi lectionē ad Vulgatę ordinem cōfirmandā esse appareat; verisimile valde fit, similem errorem in Septuaginta mutatione accidisse; atque adeo ab ijs extremo loco Beryllum fuisse positum. Hanc suspicionem seu coniecturam illud non parū iuuat, quòd Hieronymus, qui adeò diligenter obseruare ac notare solet, quibus in locis à Septuaginta recedat; vbi de gemmis agit, & ait duas illas humerorū ab ipsis Septuaginta vocatas Smaragdos, à se verò Onychinas; haud dubiè assereret etiam, Septuaginta ipsos Beryllum cum Onyche commutasse. hoc autem à Hieronymo omnino subticeri, indicat manifestè in ipso Septuaginta interpretum textu legisse tunc Hieronymum gemmas duodecim eò dispositas ordine, quo ipse in Vulgata disposuit.

Septuaginta & Iosephus cum Vulgato conciliantur in Rationalis gēmis.

Hieronymus frequenter notare solet, quibus in locis à Septuaginta recedat.

Obiectio soluitur.

Poterit tamen aliquis afferre, vt probet gemmā vndecimam à Septuaginta pro Beryllo fuisse reputatam, ideo ipsos humerorum gemmas vocasse Smaragdos; nam, vt ait Plinius, eiusdē aut similis naturę videtur esse Beryllus. Verùm si putarent ipsi שהם *Soham* esse Beryllum; neutiquā in eius locum substituerent Sardonycha, Iobi 28.19. Nec enim verisimile est, Beryllum ac Sardonycha, (inter quos nulla est affinitas) à Septuaginta confundi; sed Onycha atque Sardonycha; quę gemmę assimiles inter se sunt, nec in sacrarum literarū vsu distinguuntur. Quòd autem Arias Montanus ait in suo Aaron, Beryllum esse vnam ex octodecim Onychum speciebus; id quicunque mediocrē nominum habuerit cognitionem, paradoxum planè reputabit. Quòd ergo gemmas in Pontificis humeris collocari solitas Septuaginta vocent Smaragdos; fortè id accidit, non coloris ipsius affinitate, sed vt eas gemmas valde esse conspicuas ac fulgētes significarent. Nam Smaragdus Græcè idē sonat, quod fulgens siue splendidū, vt suo loco cōstabit. Siue ergo hanc ob causam, siue ob aliam id acciderit; certè ratio non fuit, quia colorem Smaragdi similē gemmæ illæ habebant. Constat enim oppositū ex ipsorum Septuaginta versione alio in loco, & ex versione etiam ceterorum interpretū in Exodo, & in Iobo.

Alia via ad præsentem difficultatē soluendam, aut saltem molliendā.

Posset insuper aliquis in eā deuenire suspicionē, quanuis Septuaginta versio mendosa nō sit, in ea tamē id solū dici; *In quarto Chrysolithus, Beryllus, & Onyx:* & eos quidē ita loqui rectè potuisse, licèt postremus fuerit Beryllus; cùm non intenderint exponere ordinē, quē inter sese tres istæ gemmæ seruabant; sed affirmare solùm, has tres gemmas in quarto versu contineri. Nec mirum est, si priùs duodecimū numerent, quàm vndecimū: nō enim ita se ad ordinem & dispositionem vbiq; alligant. Et alibi quidem nempe Ezechielis 28. nouimus, vbi apud Hebræum & Vulgatam nouem nō ampliùs gemmarum nomina referuntur, & diuerso etiā nomine: Septuaginta tamen duodecim omnes gemmas exprimere eodē ordine dispositas, quē in Exodo seruauerunt. Demū Hieronymus, vt perspicuè constat, textus Hebraici ordinem sequitur; neque existimauit in aliqua ex Rationalis gemmis versionem Septuaginta suę esse contrariam. Quarè pro certo videtur habendū, in ijs omnibus gēmis Hieronymum & Septuaginta concordare.

Probabilis coniectura ad Iosephi discrepantiā à Vulgato corrigendā.

Sed age iam, quid de Iosepho dicemus? qui Sardiū nomine Sardonychis compellat? Respondeo, Sardium à nonnullis appellari Sardinum, vt patet Apoc. 4. Vnde alicuius inconsiderantiā factū fuisse videtur, vt Sardonyx pro Sardino scriberetur. Nec enim simile vero est, Iosephum hac in re à Septuaginta vestigiis voluisse discedere; præsertim cùm vndecimam gemmam nuncupet Onychem; cumque in sacris Literis Onyx & Sardonyx eadē gemma sit. Possumus ergo non iniuriā affirmare, in duodecim Rationalis gemmis Septuaginta & Iosephum cum Vulgato consentire. Et certè B manifestū apparet, Septuaginta & Iosephū à Hieronymo corrigi non potuisse; verisimile nanq. est, eos omnes sæpiùs Rationale intuitos fuisse. Quòd si ipsummet Aaronis Rationale non viderint (hoc enim ad ipsorum tempora non peruenisse planum fit) satis est, illud ab ipsis fuisse conspectum, quod eorū tempore in vsu erat. Quis enim dubitet, totum Pontificis maximi ornatum atque vestitum, quoties resarciendus & instaurandus esset, omni studio ac diligentia ad prioris imitationem fuisse semper effictum? Sic enim fieri expediebat, quòd diuino consilio fuerit primus ille confectus.

Septuaginta ac Iosephum à Hieronymo non fuisse correctos in Rationalis gemmis enumerandis.

Licèt autē pro humerorum Sardonychis posteà Smaragdi forsitan fuerint suppositi: at in duodecim gemmis Rationalis verosimile non est aliquā interfuisse mutationem; C cùm ipsemet Deus singulas partierit gemmas, & tribubus singulis singularem vnam addixerit, vbi sui nominis notā & inscriptionem imprimerent. Nec dubiū, quin Iudęi tenacissimi suorum rituū obseruatores hanc cōsuetudinem accuratè retinuerint; in qua nitebantur varij ipsorum insignium & stemmatum colores: quibus in rebus ipsamet ęmulatio instigat & cogit ad pristina illa antiquæ consuetudinis primordia conseruanda. Cùm igitur Septuaginta & Iosephus oculati fuerint testes (vt credibile satis est) non potuit nō Hieron. in re adeò notā ipsorū insistere vestigia: quinimò ipsos videtur in hoc duces habuisse; atque eorū auctoritate Ligurių septimo loco posuisse: quātunuis in epistola ad Fabiolam se nescire fateatur, quænam gemma isthęc sit. D Id verò propterea sanctus Doctor ait; quia Plinius non admittit, quod alij de Ligurio, siue Lincurio tradunt. Et in gemmarum coloribus ac descriptionibus Hieronymus sese refert ad Plinium, vt videre est Isaię 54. & Ezechielis 28.

Quàm debeat esse grauis Septuaginta auctoritas in Rationali præsertim gemmis assignandis.

Colligitur ex dictis, quanta sit, quamque grauis in hac parte Septuaginta interpretum auctoritas; quamque verisimile, ipsorū tempestate de singulis Rationalis lapidibus certò constare. Quamobrem nō solùm, quia Hebraicā linguā melius ipsi percallebant, quàm dictionariorum Scriptores; verùm etiam quia de re sibi cognitā loquuntur, firma eis fides habenda est. Adhæc; dubium non est, quin Ioannes omnes ferè duodecim Apocalypseos gemmas ex gemmis Rationalis desumpserit. In ijs verò, quas eisdem compellat nominibus, quibus Septuaginta vsi sunt, perspicuum est ipsorum versionem à Ioanne probari. E Atque gemmę huiusmodi, in quibus cū Septuaginta Ioannes consentit, sunt octo; nempe Iaspis, Sapphirus, Smaragdus, Sardius, Chrysolithus, Beryllus, Topazius, Amethystus. In reliquarum verò quatuor singulis cōgruentissima reperitur ratio, quamobrem in Rationali, atque in Apocalypsi diuersę sint. Itaque ipsius differentiæ ratio argumento est, nullum omnino dari discrimen, vbi eadē nomina vtrobiq. vsurpantur. Nam ex cohærente applicatione constabit, fuisse opus, vt ceteri lapides prorsus ijdem forent.

Argumentis pro contraria parte initio adductis occurritur. Responsio ad 1.

Reliquum est, vt argumentis initio positis faciamus satis. Ad Caietanum, Pererium, & Harmoniam Mundi, qui illius incertitudinis auctores sunt, respondeo; mirum non esse, si quam exquirunt lucem, in recentioribus linguæ sanctæ dictionarijs non inueniant. Verùm si auctoritatem Septuaginta rite expendant; sibi in hac dubitatio-

ne,

ne, si sapiant, satisfacient. si autem, quosuis antiquitatis perscrutatores, quantumuis diligentes rogo; vtrū pro certo sibi habeant aliquid antiquitatē redolens, quod in Septuaginta grauibus auctoribus inueniant; qui eo tempore scripserint, cū eius rei veritatē ignorare non potuerunt? præsertim si planū fiat, ipsos ea de re testes oculatos fuisse. Iam verò quis non videat, quantū muniatur ac roboretur Septuaginta interpretum auctoritas; tum Hieronymi, tum Iosephi approbatione atque consensu; necnon omniū antiquorum interpretū, videlicet Aquilæ, Symmachi, Theodotionis? &c. qui omnes in gemmarum Rationalis nominibus cum Septuaginta consentiunt; cùm tamen nihil vllius momenti in contrariū reperiatur. Certè qui tot, tamque grauia testimonia posthabeat, & suam præferat coniecturā; suam ipsius sententiam pluris æquo faciat necesse est. Iam, quòd Hieronymus in Vulgata accipiat hæc nomina iuxta eundē Plinij sensum; ipsemet Hieronymus duobus in locis disertè testatur. Ridiculū ergo est, asserere in Vulgata non esse eo sensu accipienda duodecim gemmarū nomina: cū ipsius Vulgatæ scriptor expressè asserat, illas à se secundùm eumsensum vsurpari.

Ad secundū argumentū respondetur.

Argumentum ab etymologia ductum spero, vbi ad nominū singula deueniamus; congruenter fore soluendū. Esto tamen, ipsius nominis etymon non reperiri: ecquis homo prudens in rerum antiquarū inuestigatione tanti faciat ipsius nominis sonum aut etymologiam, vt propterea à communi sententia sibi discedendū putet? Quid magis frequens & quotidianum, quàm, cùm vox aliqua videatur hanc significationē habere, si ipsius sonus spectetur; certò tamen constare ipsius significationem multò esse diuersam? Nugatoriū planè esset, si quis probare vellet quod Hispani vocant *Azeite*, Latinè non oleum, sed acetum propter soni affinitatem esse vocandū; vt alia interim sexcenta huiusmodi prætermittam.

Septuaginta interpretibus plus fidei, quàm Chaldaicæ paraphrasi esse habendum.

Iam, quæ prudentia est, pluris paraphrasim Chaldaicam, quā Septuaginta & Vulgati lectionē æstimare? præcipuè cū cōstet, Chaldaicā paraphrasim eo tempore conscriptam, quo Rationale non extabat: vnde paraphrasticus auctor non potuit testis gemmarum oculatus esse. Verùm enim verò esto, gemmas ipsas viderit, & earū naturas cognouerit; nunquid de nominū Chaldaicorū, quā de Hebraicorū significatione clariùs constat? Quæ ergo notitia aut cognitio remanere potest de eo lapide, qui Apantor siue Pantere vocatur? Et quamuis eiusmodi superesset cognitio; numne oraculi speciem præ se fert ista paraphrasis? Profectò, vt eā in lapidum interpretatione exploderemus, vel illud satis esset, quòd Onchelos & Ierosolymitanus sibi manifestè repugnant. Nam si Ariæ Montano habenda fides est; quem nos Amethystū vocamus, eorū alter oculum bouis, alter Smaragdū appellat. Ierosolymitani creditur esse Chaldaica paraphrasis, quam inBiblijs regijs superCanticorū cantico habemus; & Oncheli ea, quam super Exodo. Et Canticorū 5. 14. ponuntur duodecim gemmarū Rationalis nomina; simulque assignatur, quòd cuilibet Iacobi filio obtingat. Et præterquā quòd Isachar & Zabulon ante Dan constituit; duodecim gemmarum nomina hoc ordine recenset.

Chaldaicæ paraphrasis auctores.

1. Ahmar.	7. Bairla.
2. Ghagig.	8. Esfor.
3. Ghaperam.	9. Toberg.
4. Cahali.	10. Perozag.
5. Izmorad.	11. Mirbag.
6. Ghiar.	12. Apantor.

Nomina autem Chaldaica eorundem lapidum, quæ ponuntur Exodi 28. huiusmodi sunt.

1. Samecan.	7. Cancrei.
2. Iarcan.	8. Tarcaia.
3. Barcan.	9. Ghinghenla.
4. Izmeragdin.	10. Iama.
5. Sabeziz.	11. Burla.
6. Sabhalon.	12. Panthere.

Conferat modò lector, si placeat, duas hasce paraphrases; & manifestè perspiciet eas inter se vix in vno nomine conuenire. Licèt enim conce-

A deremus, eandem esse gemmam, quæ ab altero paraphraste *Bairla*, ab altero *Burla* appellatur: apud alterum tamen *Bairla* septimum habet locū, apud alterum *Burla* vndecimum.

Chaldaicā paraphrasim non sibi semper constare; ac proinde non magnæ admodum auctoritatis semper esse.

Ex hac vtriusque consensione, vel dissensione potiùs, colligi potest, eos planè hallucinari, qui hāc paraphrasim omnino sequuntur: & Hebræorū doctissimos meritò asseruisse, suis in libris nullā reliquam fuisse notitiam de singulis horum lapidum nominibus. Hinc tamen minimè infertur, nullam apud Græcos & Latinos hac de re lucem remansisse. In vtraque enim lingua tam Græcorū, quàm Latinorum exactæ reperiuntur & perantiquæ harum gemmarū descriptiones à viris apprimè doctis confectæ. Et quidē translatio gemmarum Rationalis in græcum sermonem per eos scriptores fuit facta, qui hebraicam linguam optimè calle-
B bant; quique Rationalis gemmas viderant sæpiùs & rectè cognouerant. Hieronymi etiam tempore vigebat adhuc perspicua notitia propriæ significationis, quæ cuilibet harum gemmarum nomini inerat. Vnde apparet, nomina isthæc à Septuaginta & Iosepho fideliter fuisse translata; quando Hieronymus eos omnino sequitur, & in lapidū descriptione sese remittit ad Plinium. Et Augustinus etiam nos monet, vti Carbunculi proprietates diligenter obseruemus, cùm in Scriptura Carbunculum legerimus; idemque docet de Beryllo & reliquis. Constat igitur Hieronymum ac veteres alios minimè dubitasse, quin in versione Septuaginta, nomina Rationalis lapidibus assignata prorsus respondeant Hebraico fonti.

Responsio ad 3. argumentum.

Ad tertium argumentum respondeo, quamuis diuersis temporibus diuersæ vigeant & vsu terātur gemmæ, quæ aliā tempestate non ita aut æsti-
C mentur, aut reperiantur; alias tamen semper in hominum vsu perstare, vt Smaragdos. Ex ijs ergo, quæ semper extant, aut earum saltem notitia per omnes retinetur ætates, existimādæ sunt esse illæ, quas diuina condidit prouidentia, vt eis & in Rationali, & in Apocalypsi vteretur. oportuit enim esse ferè easdem, vnâ aut alterâ exceptâ; nec non eas vtrisque temporibus esse notas, ac temporum deinceps decursu earum notionem ad fideles dimanaturam.

Responsio ad 4.

Ad quartum; vt alijs in locis variatio subreperet, ob peculiarem aliam causam fieri potuit; siue quòd vnum idemque nomen, diuersas respiceret significationes; siue quòd vna gemma ibi non plus interesset, quàm alia (sicuti apud Iobum cap. 4.
D tanti refert tigridem apponi, quanti leonem) siue propter peculiarem aliam rationem. at verò in lapidibus Rationalis manifesta cognitio, quæ Septuaginta virorum tempore de singulis earū gemmarum speciebus habebatur; concordia item veterum omnium interpretum in singulis earū nominibus, nos manifestè docent, propriā cuiusque Hebraicorū nominum significationem lapidibus assignatam Exodi 20. esse illam, quæ græcis erat nominibus hebraicorum loco positis. Quam verò tunc Græca nomina significationem habuerint in omnibus ferè lapidibus, euidenter constat ex Theophrasto qui Septuaginta viros paululùm ætate præcessit, & Alexandro Magno penè fuit coæuus, ac Magni Aristotelis auditor. Vnde cùm Plinius, vt liquet, Theophrastum sequatur; apparet ipsius Plinij tempore, singula gemmarum nomina adhuc
E perstare. Quod dum singillatim expendit, & Plinij acrimoniā ac venustatē in dicendo considerat Vulgatæ scriptor, nempe Hieronymus; nos monet, omnia Rationalis & Apocalypseos gemmarū nomina à se ipso accipi eodem sensu, quo Plinius accepit.

Tametsi autem id non omnino conuincit, ne in aliquo eorum nominum possit verisimile aliquod discrimē inueniri; in ijs præsertim gemmis, quas non admittit Plinius, vt in Chalcedonio ac Ligurio: conuincit saltem vt communiter loquendo, horum lapidum nomina in grammatico sensu iuxta eum modum ac rationem sumantur, iuxta quā Plinius & alij eius temporis scriptores vsurpant: cùm constet in hoc eodem sensu accipi ea nomina à Vulgato, saltem in Aaronis Rationali

& in cælestis ciuitatis fundamentis. De ijs enim locis agit Hieronymus, quando se refert ad Plinium. Neque hoc ex eo infirmatur, quòd Sardonyx in sacris Literis Onyx appelletur. Nã Sardonyx est quædam Onychis species: vnde generale nomẽ à peculiari restringitur & coarctatur. Porrò, vt iam vidimus, hæc non est ea gemma, quam Septuaginta Beryllum vocant; nec eadem procedit ratio in humerorum gemmis. licèt enim initio fuerint Sardonyches: posteà fortasse immutatæ sunt. Et certè id vnum corrigit Hieronymus; reliqua non item; *exceptio* autem, vt dicitur, *firmat regulam*.

Ad quintũ. Dubitationẽ de Ligurij lapilli natura vnde Hieronymus contraxerit.

De Tharsis suo loco dicemus, ac de Ligurio. Nunc illud adiungo, illam de Ligurij lapidis natura dubitationem sumpsisse Hieronymũ ex Plinio; vt vel hinc constet Hieronymum in nominibus, quę duodecim lapidibus præscribit, Septuaginta interpretum vestigijs insistere; atque eadem nomina, quo sensu Plinius accipit, vsurpare voluisse. Quamuis id, (vt suprà aduerti) non cogat, ne in aliqua ex his gemmis possit discrimen aliquod in scriptura fundatũ reperiri; modò solido nitatur fundamento.

Num semper Scripturæ verba sint in elegantissima Latinæ linguæ significatione necessario vsurpanda?

Iam ad id, quod dicitur, non semper necessariò Scripturæ verba in optima & elegantissima latinæ linguæ significatione vsurpari debere; respondeo, id quidem verum esse, vt constat in nomine *hederæ* Ionæ 4. atque alijs. cùm verò ipsemet Vulgatæ editionis interpres explicatè assereret, quo sensu vocem aliquam assumat; tunc quidem durum prorsus ac violentum esset, si in alium sensum detorquere velles. Ad id verò de Tigridis nomine pro Leonis voce supposito, iam diximus longè aliam esse rationem. Liquet enim eo in loco illud animal, exempli causâ, adduci; nec plus referre Tigridẽ, quàm Leonem. & fortè in Hebraicæ linguæ proprietate vox eadem Tigridem ac Leonem significat.

Ad sextum responsio.

Cur Iobi 28 vitri nomen pro gemma vsurpatur?

De vitri nomine Iobi 28. 17. fateor ibi vitrum esse lapidem pretiosum: sed, ni meus me fallit sensus, gemmas generatim appellat ibi Scriptura vitrum, siue vitri fragmenta per irrisionẽ eorũ, quę homines tantopere suspiciunt & admirantur. Itaque ibi fideliter fuit transcriptũ, opinor: sed loquutio illa emphaticôs est accipienda. Scio etiam non deesse, qui putent Scripturę hyssopum esse ro-

A rem marinum: vellem tamen id ab eis probari. De Hederę nomine Ionæ 4. celebris est controuersia, eo quòd Septuaginta reddiderint *Cucurbitam*. Sed hac in re illud certum esse reor, quod Hieronymus tradit, Hebraicam scilicet vocem *Cicaion* esse plantã ab hedera & cucurbita diuersam, & Græci aut Latini vocabuli defectu aliud fuisse vsurpatum vnius plantæ ex ijs, quæ facilè ad cacumen serpere, & folijs opacantibus suppositos homines tegere solent.

Quid sit dicendum de nomine Hederæ, siue vt 70. vertunt, cucurbita, Ionæ 4.

Quando immutatio aliquam interpretationis fidem ipsius non eleuet.

Denique interpretationis fidem non eleuat, vbi propriæ desunt voces, aliarum vsus ob proportionem aliquam, siue analogiam; vt Hispanis identidem accidit, qui Indorum Occidentalium plantis nomina accõmodant earum plantarũ, quę sibi notę ac familiares sunt; sic platani, sic pinei fructus, sic aliarum arborum ac fruticum nomina
B vsurpant. Id quod per catachresim tropicè factum, ad elegantiam sermonis Rhetores interdùm reducunt. Adhæc; quanuis propriarum vocum copia fiat, ob peculiarem aliquam rationem potest interdum alienum accersiri nomen. Verùm qui hâc euadere contendit, debet congruentem sui reddere rationem, ne alioquin absonum quid & dissentaneum sectari videatur iter. Vt autem superiùs vidimus, nulla potest idonea afferri ratio, vt credamus Hieronymum & Septuaginta horum lapidum nomina accepisse in sensu adeò peregrino, vt nonnulli autumant.

Qua alia ratione huic argumento alij occurrant.

Tolerabilius foret, quod alijs arrisit, nempe in singularum gemmarum descriptione Plinium, Solinum ac Theophrastum deserere; & sectari
C aliarum descriptionum vias, quę in recentioribus auctoribus, & in alijs paulo antiquioribus inueniuntur: ex quibus sunt Nilus & Anastasius.

Verùmenimverò cùm tempus hanc nominum varietatem in gemmarum prouinciam inuexerit; cùm scriptores aliquot, ceteroqui grauissimi, exiguã de gemmarũ natura notitiã sint assequuti; cũ Theophrastus paulò ante Septuaginta ętatem floruerit; cùm Plinius ac Solinus fuerint beati Ioannis coęui, & in gemmarum notitia ac descriptione diligentissimi, postremò cùm beatus Hieronymus se in gemmarum descriptione ad Plinium referat; facilè quisque perspiciat, quantò planiori incedat viâ, qui antiqua & certa amplectitur, quàm qui recentia ac lubrica sectatur.

NOTATIO VI.

De gemma Iaspide.

Gemmam, quæ in Exodo & Isaia vocatur Iaspis, adamantẽ esse, aliquorum placitum. Duplex pro hac opinione argumentum. Opposita tamen sententia vt vera statuitur, & roboratur.

NOnnullis visum est, quam gemmam Septuaginta & Vulgatus in Exodo & in Isaia Iaspidẽ vocãt, adamantẽ esse. Sic Munsterus, Fagius, & Cõradus in suo corollario verbo Iaspis. Primò; quia Hebręa vox est *Iahalom*, à radice *halam*; quod est ferire ac frangere. Secundò, quia duodecima Rationalis gemma Hebraicè vocatur Iaspis, & Chaldaicè Pantere, siue Apantor. Verùm superiori notatione ostendimus, credibile minimè esse, Septuaginta, Vulgatum, Aquilam, Theodotionem & Iosephum fuisse deceptos; qui omnes pro *Iahalom* vertunt Iaspidem. solus Symmachus cõmutauit aliquando nomen Iaspidis in Chalcedoniũ, vt Hieronymus testatur. Et Iaspidis viridis reperitur species, cui potest Chalcedonij nomen applicari; vt ex Plinio colligitur. Dictis illud adiungo pro veterũ interpretum translatione in nomine *Iahalom*; validũ scilicet argumẽtũ desumi ex Apocalypseos cõuenientia & respectu ad veteris instrumenti locos. Constat enim apud Isaiam męnia & turres esse ex *Iahalom*; & in Apocalypsi murum esse iaspideum. Atqui Ioannes Gręcè scripsit; nec dicere quis poterit, ipsum pro Adamante Iaspidem expressisse.

Primum argumentum oppositæ sententiæ dissoluitur.

Ad primũ ergo ex oppositis argumentis respõdeo, eiusdẽ verbi significationẽ esse percutere, flagellare & frangere, vt dictionaria ipsa testatur. Nec

D difficile est aduertere, quanto verisimilius sit, Iaspidẽ appellatum fuisse *Iahalom* propter eas maculas, quibus infectus, signatus & quasi dissectus est. Quòd si ad maius ipsius pretiũ & ęstimationẽ requireretur, vt sanguineis esset maculis distinctus (de quo infrà) mirificè ei cõgruebat nomẽ flagellati, siue rimosi lapidis, ad modum odorati caryophylli maculis ac notis varijs aspersi, quod Hispani appellant *clauellina disciplinada*.

Dissoluitur secundũ.

Ad alterũ respondeo, ex eo manifestè colligi, quę gemma dicitur Hebraicè Iaspis, non esse eandem, quã Latinè Iaspidẽ dicimus. quandoquidẽ cũ omnes in Hebręo Iaspidẽ legerẽt, inter sapientes tamẽ interpretes conuenit *Iahalom* esse, quem Latini ac Græci, nõ quẽ Hebręi, Iaspidẽ vocant. Nõ absimilis
E differentia reperitur in vulgari Topazio & Latino, in Hiacynthi ac Turdi nominibus & alijs cõpluribus: in quibus eum cũ risu exploderemus, qui propter soni similitudinẽ optimos condẽnaret interpretes. Nec vlla est Chaldaici paraphrastæ habenda ratio, vt proptereà eũ tot grauibus interpretibus opponamus: nec verò aliqua est certa ratio, vt Apantor siue Pantere Chaldaicè sit Iaspis; quòd animal Gręcè ac Latinè Panthera nuncupatũ maculosam habeat pellẽ. Friuolũ est hoc & minimè certum. Quare nulla ratione dubitandum est, quin

Iaha-

Iahalom sit ea gemma, quam Græci & Latini Iaspidem nuncupant. in Apocalypsi autem qui Iaspidem diceret Adamantem esse, planè desiperet.

Expenditur, quæ sit natura eius gemmæ, quæ appellatur Iaspis.

His ita positis examinare nunc oportet, quæ sit ea gemma à Græcis & Latinis Iaspis appellata. Nec enim Iaspis est quilibet lapis ex ijs, quos Hispani sermone vernaculo vocant *Iaspis*: nam quodcunq; marmor colorũ varietate sit distinctũ, vulgari hoc nomine Hispani appellamus. At Græcè ac Latinè Iaspidis nomen non tribuitur lapidi, qui gemma non sit. Quare & Plinius lib. 37. c. 9. vt rarũ atque inusitatum refert, visum Iaspidem vncias vndecim appendentẽ. Et quamuis legatur etiam vnciarũ quindecim (vt in aliquo libro habetur) maiores adhuc Smaragdi ac Topazij, alijque pretiosi lapides visi sunt, vt Plinius ipse refert.

Nomen Iaspidis plures sub se species complecti.

B Itaque Iaspis non est, nisi gemma sit. Sed quænã gemma? Respondeo nomen Iaspidis generale esse, & plures sub se species complecti; vt videre est apud Plinium. ad quatuor tamen reducuntur: eæ sunt virides, cæruleæ, rubræ & candidæ. Ex viridibus aliæ confusum magis colorem pręse ferunt; aliæ Smaragdum referunt. Ex his appellatur *grammatias* ille Iaspis, qui lineam albam habet; qui verò plures, polygrammos vocatur. Ex cęruleis Cyprius est glaucopingui similis, veluti Cęsius densus. Persicum dicunt ad clarum cæruleum accedere: Thermodoonteum planè cæruleum. Et rubris Plinius distinguit purpureum alium; alium violaceum; alium ex cærulo ac rubro mistum; alium roseum; alium colore Sardij similem. Ex candidis alius dicitur esse Crystallinus; alius niueus; alius salis colorẽ imitans; alius nubeus; fumeus alius. Meminit etiam Plinius Iaspidũ, in quibus stellulæ quædam siue puncta dispiciuntur, *stellatæ rutilis punctis*; alios refert habere vngues; alios nomen à Terebintho impropriè mutuatos: atq; significat videri eos ex varijs diuersorũ Iaspidum frustulis cõpactos.

Iaspidem viridẽ suapte naturâ esse latè probatur.

C Inter tot, tamq; varias Iaspidum species primo videtur aspectu perspicuè colligi non posse, quęnã ex ijs ad Apocalypsin fuerit à Ioanne selecta: nõ tamen idonea desunt pro viridi Iaspide argumenta. Primũ sit, quia verba illa Plinij, *Viret Iaspis*, non significare videntur, esse peculiarẽ aliquã viridis Iaspidis speciem: sed hunc esse proprium Iaspidem; ad ceteros nomen idẽ per huius imitationẽ fuisse propagatũ. vnde Adrianus Iunius ait, *Iaspis Plinio viridi colore est*. idemque asserunt Calepinus & alia dictionaria. Similiter Epiphanius nomen Iaspidis ad viridẽ constrinxit; atque adeò beatus ipse Hieronymus: siquidẽ Plinij & Epiphanij sententię subscribit, Isidorus adeò certum duxit, proprium Iaspidis colorẽ esse viridẽ, vt græcum ipse excogitauerit etymon, in quo idem sonaret Iaspis, atque viridis petra. Licèt autem etymologia ipsa non ita videatur solida; sanctissimi tamen Doctoris hac de re mentem satis explicat. Deinde, qui de Iaspidum natura agunt, omnes à viridi suam ordiuntur narrationẽ; ita procedunt non solùm Plinius, Epiphanius & Isidorus; sed Dioscorides etiã lib. 5. & Hieronymus Isaiæ 54. nec aliquis est interpres, qui ad gemmarũ colores, de quibus Scriptura agit, singillatim descendat, quin hanc complectatur opinionem.

Ad Scripturæ vsum esse congruens, vt Iaspis viridis consideretur. Iaspis olim pro amuleto gestari solitus.

Præterea ad sacrarum Literarum vsum est valde consentaneum, vt illũ consideremus Iaspidem, qui & in Palęstina & in toto Oriente frequentior erat. Cùm autẽ dixisset Plinius, *Ierosolyma vrbium Orientis longè clarissima*; posteà lib. 37. cap. 9. de Iaspide verba faciens hęc habet; *Totus Oriens pro amuletis traditur gestare eam, quæ Smaragdo similis est, & per transuersum lineâ albâ præcingitur*. Scio non deesse, qui dubitet, num germanior sit lectio, quam ad marginẽ Dalecampius reiecit, quę eiusmodi est; *Oriens Iaspidum sexdecim species traditur gestare; quæ verò ex ijs Smaragdo similis est, & per transuersum lineâ albâ præcingitur, grammatias vocatur*. Sic legisse videtur Vincentius in speculo naturali. Sed licèt hãc admittamus lectionem; dum dicit Orientem sexdecim Iaspidum speciebus vti; dumque ex eis seligit vnam, quã propriâ descriptione & nomine distinguit; satis indicat, hanc Iaspidis speciem esse inter ceteras

A insignem. Hoc ampliùs confirmatur ex eo, quod de eâdem specie tradit Hieronymus Isaiæ 54. *Smaragdi habens similitudinem, quo omnia phantasmata fugari autumant, vocatur grammatias*. Opinio hæc peruagata eo tempore de viridis Iaspidis vi & efficacitate aduersus phantasmata eum fortè reddidit celeberrimum. Atque hac loqutione videtur Hieronymus complecti huius lapidis virtutẽ aduersùs veneficia, quam ei Plinius iuxta communem lectionem attribuit. Amuletum namq; Latini volunt esse aduersus mala medicamenta remedium; & præsertim contra veneficia validissimum putatur, ab amoliendo dictum.

Iaspide omnia olim phantasmata fugari putabatur.

Non ignoro, Dioscoridẽ l. 5. c. 160. sic habere: *omnes Iaspides amuleta esse traduntur*. Plinius tamen & Hieronymus virtutẽ hanc viridi Iaspidi lineâ albâ præcincto adscribunt. Vnde illi potissimùm, præ reliquis Iaspidibus singularis hæc proprietas videtur attribui. Atque eiusdem rei mentio est apud Dioscoridem. Licet enim ipse Assyriũ siue Astriũ vocet, lineæ tamen albę nota nos docet eum de viridi loqui.

Iaspidis vim ad fuganda phantasmata à B. Isidoro pro cõmentitia reputari.

Quid hac in re possit probabiliter coniectari.

Iaspidi inesse vim ad stomachum confirmandum.

Isidorus irridere videtur potestatem hanc, quæ Iaspidi tribuitur: sic enim ait, *superstitionis est credere hanc gemmam esse gratiæ & tutelæ gestantibus*. Verùm multa huiusmodi reperiuntur figmenta, quæ ex vero aliquo principio traxerunt originem. Ego quidem sic existimo, huius opinionis fundamentum fuisse deriuatum ex vera virtute, quæ viridi inest Iaspidi ad stomachum confirmandum. Hanc ei efficacitatem disertis verbis adscribit Galenus lib. 9. de facultatibus simplicium, affirmatque se id experimento comperisse. quin etiam tradit rationem, qua Iaspis stomacho adhibendus sit. Quod si efficientia ipsa insignis & perspicua est: verosimile fit, Iaspidis vi ad sanitatem restitutos nonnullos stomacho languentes ex ijs, qui philtris ac veneficijs affecti ac defecti tenebantur. Notum enim est, aliquos libidini & intemperantię deditos nimiâ effrænatę cupidinis luxuriâ in huiusmodi morbum incidisse; qui vbi se fracto & debilitato stomacho cernunt, in veneficij suspicionem deueniunt. Potuit ergo hac ratione Iaspis nominis famam sibi comparare aduersus Dæmonis vires inter homines nimiũ credulos; cuiusmodi Ethnici frequenter esse solebant. Hanc coniecturam probabiliorem reddit proportio ipsa & conuenientia: D nam amuleti vis vni viridi Iaspidi, vt vidimus, tribuebatur; cui etiam inter ceteros virtutem recreandi stomachum Galenus abscribit.

Iaspidem smaragdi similem in minori Asia esse frequentem probabili coniectura asseri.

Verisimile insuper apparet, Iaspidem Smaragdo similem adeò in Oriente vsitatum, in minori etiã Asia vulgarem ac frequentem fuisse: præcipuè cùm in regionibus finitimis magna ipsius esset copia. Hoc elicitur ex Plinio; qui postquã ita asseruit; *Smaragdo similem Indi ferunt*: addit, *Amysos Indiæ similem mittit*. Amysos autem portus est in Galatia & maris illius sinus; vt videre est in eodem Plinio lib. 6. cap. 3. Alij pro Amyso Thraciam legunt: & quanuis vtraque plaga ab Epheso & Asia non procul distent; ex verbis tamen Hieronymi prima stabilitur lectio. Et constat, loqui Plinium de eo Iaspide, qui lineâ albâ erat distinctus: ait enim, *Grammatias reperitur in fontibus Thermodoontis fluminis*, qui riuulus est non procul inde erumpens, & E per Amysi sinum in mare influit. Plinius itaque solùm affirmat, ex Amyso magnam viridis Iaspidis copiam exportari. Hieronymus verò subiungit, Iaspidem illum esse lineæ candidæ, & in prędicti fluminis fontibus nasci. Prope eundem fluuiũ ait Plinius cæruleum Iaspidem exoriri; ceterùm vtrumque pariter stare potest. Nec mirum est, Hieronymum Plinij verbis nonnihil addere. Vnde ad ea, quæ Plinius tradit, nempe apud Phrygiam purpureum Iaspidem procreari, adnectit ipse Hieronymus; *Alius viridior mari & tinctus quasi floribus in Phrygiæ Ida monte nascitur*. Omnia hęc capit Iaspidũ & gemmarũ copia, quæ in regione reperitur: tanta namque extitisse dicitur, vt quas inde gemmarũ opes asportauit Pompeius, Romanorum animos allexerint, atque pertraxerint ad rerum adeò pulchrarum desiderium. Plinius lib. 37. c. 1.

Hieronymus de Iaspide loquens, quid Plinij verbis addat.

Qualis Iaspidis species Apocalypseos mysterio congruentior appareat.

Cùm ergo probabile admodùm sit, Iaspidis nomen (vbi nihil aliud peculiarius explicatur) de viridi accipiendum esse; cumque inter virides præstantissimus ille sit, cui alba linea transuersa est; congruentem habet locum argumentum, quod ex apta applicatione sumi potest. Etenim si hæc Iaspidis species ipsi mysterio magis quadrat, & idoneã satis proportionem ostendit inter hunc Scripturæ locum atque alios, vbi eadem Iaspis vox reperitur: hæc ipsa congruentia atque proportio nos firmos stabilesq. reddit in eo, quod ita ex sese erat verisimile; nimirum, sermonẽ hîc esse de celeberrimo Orientis Iaspide, qui grammatias nuncupatur.

Inter Iaspidis species viridis præstantior.

Nihilominus licèt hæc ita sint, subuereor tamẽ (vt Pliniani id ferant) viridem Iaspidẽ purpureo & roseo anteponi. Plinij nanq. censura est; *Optima, quæ purpuræ quidquam habet; secunda, quæ rosæ; tertia, quæ Smaragdi.* Ad hæc tamen responderi potest primò, hac in re antiquitatem ipsi excellentiæ præstitisse; vt cùm nominatur Iaspis, nec aliud peculiare exprimitur, de viridi sermonem fieri intelligamus: ita enim videtur ipsi Plinio magis consonũ. Quẽadmodum inter purpuras, cũ Tyria Amethystinæ antecelleret, frequentius tamen Plinio est, purpuræ nomine Amethystinã denotari, vtpote in Romanorum vsu antiquiorem. Secundò, quanuis Plinius & Romani purpureum Iaspidem pluris fecerint; ex eodem tamen Plinio colligitur, viridẽ cũ alba lineã Iaspidem Ierosolymæ & toto Oriente præ ceteris æstimari. atqui Scriptura, vt perspicuum est, ad Orientis vsum potiùs, quàm ad Romanorum æstimationem sese accommodare debebat. Ita enim in sacris etiam Literis purpuræ nomẽ propter affinitatem pro Tyria videtur accipiendũ; quanuis apud Plinium frequentiùs violacea vsurpetur.

Quid sit ad Plinij verba dicendum, qui secus opinari videtur.

Tertiò addi potest, si Plinio purpureus Iaspis magis arridet; alijs tamẽ viridem perplacere. Quin imò, qui hac tempestate se imprimis gemmularios iactant, affirmant inter Iaspidum species primum hodie locum viridi notulis sanguineis aspersò concedi. Adde, quòd non ait Plinius, *optima purpurea*; sed, *optima, quæ purpuræ quidquam habet.* Ad hoc verò satis est, sanguine esse aspersam leuiter. Nam Tyria purpura sanguinea est. Vnde fortassis vtraque posset conciliari sententia, si primas illi Iaspidi daremus; qui, cùm viridis sit & candida linea insignitus, nonnullas tamen habeat sanguinis notas siue puncta. Cui opinioni videtur fauere Magnus Albertus; ait enim, decem esse Iaspidis species; & inter eas prestantissimam esse viridem rubeum aliquid habentem. Atque hęc de Iaspidis colore.

Color Iaspidis natiuus nonnihil varius.

Vt autem ad proprietates alias gradum faciamus: prima illa est, quòd quęlibet Iaspidis species natiuum colorem nonnihil varium habet: ita vt viridis Iaspis non æqualiter eundem habeat colorẽ, nec cęruleus ęqualiter cęruleum; idemque de reliquis dictũ. Neque id solùm dixerim ob diuersi coloris maculas, quibus nonnulli sunt distincti (nec enim me latet, id generale omnibus non esse) sed propter colorem præcipuum, qui ad Iaspidis naturam opus est, vt variatus in se sit, & quasi maculosus; ita vt maculatus, siue venulosus dici possit, vt eum Abulensis vocat Exodi. 28. Proprietatem hanc non exprimit Plinius, nec eam concedent, qui Iaspides esse affirmant lapillos aliquos, quibus idem omnino inuariatus est color. Ipse tamen non dubito, quin vt verus sit Iaspis, necesse sit eũ aliqua varietate aspergi. Primò, quia diuersę Iaspidis species in re aliqua conueniant oportet; siquidem omnes nomen Iaspidis comprehendit: atqui, si hanc coloris varietatem tollas, nulla inter eas affinitas reliqua sit. Secũdò, Iaspides Smaragdo similes, ni varium præ se ferrent colorẽ, Smaragdi prorsus naturam viderentur induere; siquidem & Plinio Iaspides perspicui & perlucidi sunt. Quarè cum diuersæ naturę sint, eorũ differentia ad maculosam illã coloris varietatẽ referenda videtur; atq. adeò cum dicitur Iaspis Smaragdo similis; nõ ita esse accipiendus, quasi viridis color ei prorsus æqualis sit; sed vt Iaspidis varietas Smaragdi colorẽ posset imitari. Porrò huiusmodi Iaspidem Smaragdo assimilem ait Theophrastus verũ fore Smaragdum, si perfectè maturesceret. Quod probat ex ipsa Smaragdi matrice; in qua magna est viridis coloris diuersitas: atque ita ei nomen Iaspidis quadrat.

Probatur prædicta assertio de Iaspidis colore nonnihil naturâ suâ vario.

His addo tertiò, multis lapidibus, vt Iaspides sint, nihil aliud desiderari, quàm vt variati sint sicuti Heliotropio accidit; cui licèt sanguineæ sint guttæ, vt Plinius asserit, siue puniceę, vt Solinus: ab Iaspidis tamen natura desciscit, quia viriditatem vndique æqualem habet. Eademque ratio militat in gemmis Prasio, Melochite, alijsque compluribus. Vt ergo verus detur Iaspis, requiritur manifestè in ipso colore varietas. Quartò quam vim apud Hispanos obtinet hęc vox *Iaspeado*, eandem apud Latinos habet *Iaspideum*; vt videre est apud Plinium lib. 37. cap. 10. cuius ea sunt verba; *Cepionides, alias vitreæ, alias Crystallinæ, alias Iaspideæ.* Vbi *Iaspideæ* significare non potest densas & opacas: cũ Iaspides etiam translucidi sint, vt Plinius ipse fatetur. Quintò Iaspis nomen videtur esse contractũ ex ἰάσις & σπῖλος; vt significetur ipsius maculas salutares esse ac medicas. nam ἰάσις, idem est, quod *salus*, & σπῖλος est *macula.* Facit, quòd in vestibus spilomata vocantur discolores notæ. Sextò denique Hieronymus manifestò videtur supponere Iaspidi plurimum varietatis esse. contemplatur enim in ipsius coloris varietate spiritualium gratiarum diuersitatem: *vt vniuersas*, inquit, *gratias spirituales in Ecclesiæ propugnaculis cognoscamus.*

1. Difficultas contra prædictam assertionem de vario Iaspidis viridis colore; & ipsius difficultatis enodatio.

Contra hanc tamen varietatem, quam in Iaspide requiro, opponet mihi aliquis, eam neque in Aërizusa, neque in Cyano reperiri: quæ tamen inter Iaspides connumerantur. Respondeo necessarium mihi videri, vt Aërizusa varietatem etiam in se habeat. Nam Plinius eam inter Iaspides refert. Nec teneor ipse ad credendum, hoc significari nomine, quam vulgari idiomate *Turquesam* appellamus. Cyanum esse Iaspidis speciem non ita constat; quin imò ijs verbis *reddetur & per se Cyanos*, insinuat Plinius, se de Cyano seorsum agere velle; vtpote qui Iaspis non sit, licet à nonnullis Iaspis nuncupetur: in quo tamen variæ reperiuntur lectiones.

2. Difficultas enodatur.

Obijciet aliquis secundò Georgij Agricolæ opinionem, in eo scilicet omnes Iaspides consentire, quòd coagulati lapides siue opaci sint. Quanuis enim dixerit Plinius, *sæpè translucet*: ait tamen Georgius, *sæpiùs non translucet*: atque in hoc eum distinguit à gemmis perspicuis, quarum speciem gerit; vt Iaspidem viridem à Smaragdo, purpureum ab Amethysto, cæruleum à Cyano, Sardę similem ab ipsa Sarda. Sic ille. Sed meò iudicio manifestè opponitur Plinio. Nam verba illa, *sæpè translucet*, euidenter ostendunt, Iaspidis naturam non in eo consistere, quòd translucida gemma non sit. Quid, quòd alij etiam lapilli non perspicui reperiuntur?

Iaspidis antiquitas maxima.

Alia Iaspidis qualitas est, eam gemmarum esse antiquissimam. Primò, de viridi Iaspide Plinius ait: *etiamsi victa à multis, antiquitatis tamen gloriam retinet.* Quod si pro multis plusquàm duas intelligamus, vt communi acceptatione hæc vox, vsurpari solet, non solùm significabit, inter Iaspidum species; sed etiam inter alias generatim gemmas viridem Iaspidem antiquissimum esse. Et licet cõparatio inter Iaspides solùm accipi deberet: verisimile valde est, Iaspidũ antiquissimo gloriam item antiquitatis inter ceteras gemmas deferri. Quippe ferè omnes gemmas ita abstrusit & occultauit natura, vt ad eas indagandas & eruendas multo labore atq. industria opus sit. At Iaspidem in ipsa terræ superficie iuueniunt & agnoscunt, quicunque vel mediocrẽ ipsius cognitionem fuerunt assequuti. Et absque vlla terrę fossione in Hispania ad Escurialem delatum est, quidquid Iaspidis opus fuit ad insignis tabernaculi structuram. Quin imò in Mariano monte agnoscunt gemmularij multa pretiosi Iaspidis fragmenta.

Iaspis cognitu & inuentu facilis.

Vnde

Vnde nulla ferè est in eo cognoscendo difficultas; sed in eo leuigando ac perpoliendo, quem laborẽ vt subterfugiant, iidem ipsi, qui Iaspidem agnoscunt, intactũ prętermittunt. Demum hac gemmâ nos natura ipsa allicere & inuitare videtur; dũ eam non in terræ viscera abdit, sed in summa tellure expositam omnibus offert. Quapropter generatim loquendo hæc fuisse videtur prima gemma, quã fortassis offenderunt primi illi, qui in gemmarũ inquisitionem se impendere voluerunt, vt ex eis annulos conficerent. Nam Iaspidis antiquitas in eo videtur fundari, quòd reliquis sit apertior & inuentu facilior; non iam apud eos, qui eiusmodi gemmas diuendunt; sed in ipsa etiã terra pluribus in locis. Quarè Magnus Albertus ait; *in multis partibus inuenitur.*

Vim ad phantasmata abigenda illi Iaspidi esse imprimis propriam, qui grammatias dicitur.

Sed vt de multiplici Iaspidis virtute natiua singillatim agamus; inter alias celeberrima est, quæ illi attribuitur ad veneficia & phantasmata abigenda: qua de re suprà iam dixi, quid graues Scriptores memoriæ prodant, & quo niti fundamento potuerint; & hanc esse peculiarem Iaspidis viridis virtutẽ, illius pręsertim, qui grammatias appellatur: quamuis vniuersè Iaspides omnes dicerentur amuleta. Pro hac Iaspidis vel virtute, vel de virtute saltem ipsius opinione facit, quòd in ea niti videatur sacra fictio de cælestis Ierosolymæ muris, qui ex Iaspide describuntur. Id quod Apocalypsis ex Isaia desumpsit, vt vidimus cap.21.18.

Iaspidis virtus ad sanguinis fluxum sistendum.

Altera est Iaspidis virtus, vt sanguineũ fluxum sistat; & fœminarũ pręsertim menstrua cohibeat. Ita obseruauit Albertus Magnus, quẽ hac in parte recentiores omnes sequuntur. affirmat autem, id pluribus experimentis fuisse compertũ. Et quidẽ experientiam hac de re Cordubæ fuisse factã pro certo accepi per annulum quendam ex viridi Iaspide sanguineis notis disperso: nec valde videntur aberrare, qui suspicantur natiuas has sanguinum notas fortassis à Deo huic lapidi fuisse impressas, vt peculiarem sistendi sanguinem vim color ipse præ se ferret.

Iaspis contra luxuriam vtilis.

Huic secundę virtuti potest alia adiungi, quã refert Albertus his verbis. *Aiunt, quòd gestantem à luxuria prohibet.* Verisimile nanque est, qui lapis sanguineum reprimit fluxum, eundem etiam reprimere venerem.

Iaspis gemma ad sigillorum vsum perapta.

Alias virtutes, quę referuntur, consultò pręter-mitto; quòd illæ neque antiquitatis prærogatiuâ, nec experientiâ nitantur. Illud tamen ex Plinio omittendũ non censui; nimirũ Iaspides ad sigillorum vsum esse aptissimos; ait enim, *Nec diuersæ ab iis Sphragidæ publico gemmarum dominio eis datæ: quoniam optimè signent.* Idem etiam tradit, pretiosiores Iaspides non spargere extra se fulgorem, sed in se continere. Et quamuis asserat Albertus, propriũ Iaspidis ornatũ & quasi amictũ fieri ex argento; Plinius tamen eis aureum tradit: ita tamen vt inclusus lapis vtroque ex latere discerni possit; *Præstantiores* (inquit) *fundâ clauduntur patentes, nec prᴂterquàm margine auro amplectente.* Qua in re illud imprimis spectabatur, vt lapidis ipsius virtus immediato ipsius contactu percipi meliùs ac sentiri posset. Demum illud pro colophone addam; ad hanc scribendam notationem plures mihi Iaspides videre contigisse. Et singillatim fui nõ parum oblectatus aspectu duplicis crucis iaspideę, quas habet templum maximum Cordubense; alteram ex viride Iaspide albâ lineâ distincto, qui grammatias vocatur: alteram ex roseo Iaspide.

NOTATIO VII.

Vbi primus Apostolici symboli articulus cum prima gemma componitur.

Primus Symboli articulus eiusq; ad Iaspidis symbolum applicatio.

PRimi articuli verba sunt; *Credo in Deum Patrem omnipotentem, creatorem cæli & terræ.* Verba verò Apocalypseos hæc; *Fundamentũ primum, Iaspis.* Veritas primi articuli perspicuè affirmat vnicum esse Deum; qui scilicet suâ infinitâ potentiâ mundũ vniuersum architectatus est. Et quamuis nomen Patris Sanctissimæ Triados personam indicet, cui Creationis opus per attributionem adscribitur: ceterùm non hîc videtur ad personarũ distinctionis mysterium explicandum deueniri; donec posteà dicitur æternus Pater Filiũ sibi consubstantialem habere. Interim Patris nomen Deo deferri videtur ratione creationis; siue quòd suã naturam & substantiam à nullo alio accipiat. quorum vtrumque satis percipitur priùs quàm ad Trinitatis mysterij explicationẽ perueniatur. Infideles enim, qui personarũ denegant Trinitatem, non inficiantur Deum à nullo alio suum esse recipere; sed fontem potiùs esse, à quo res omnes creatæ, quòd sint, quòd vigeant accipiunt. In primo igitur articulo illud stabilire sit satis; nimirũ illam fictorum Deorum turbam, quam Ethnici à fidei lumine aberrantes commenti sunt, neutiquã dari: sed vnum esse Deũ omnipotentẽ, qui rerum omniũ vniuersitatẽ condidit, & semper moderatur ac flectit. Hæc veritas iure optimo inter omnes Symboli prima est; quippe quæ ceteris articulis necessariò pręstituenda. Atque hæc etiam veritas puros ac defęcatos exigit mores, & iis hominibus dignos, qui cultu ac veneratione prosequuntur, non impurã Venerem, lasciuum Cupidinem; sed totius mundi opificem & architectum; cuius leges & instituta pura & incorrupta sunt.

Quàm aptè Iaspis ad primum fidei articulũ applicetur.

Pro huius veritatis symbolo nulla potuit alia inter gemmas vsurpari aptior, quàm Iaspis. Verũ memoriã hic oportet refricare earũ rerũ, quas in superiore notatione examinauimus: nimirũ quã gemmam in pręsenti denotet Iaspidis nomẽ; quę sint eius proprietates ac virtutes. Deinde tria sese offerunt in hoc primo articulo valde insignia, quę in eius figura, siue symbolo adumbrari opus erat. Primum, quòd primus inter ceteros articulos. Alterum, quòd idololatrijs omnibus & fictis Deorum superstitionibus opponatur. Tertiũ, quòd puros & candidos mores exigat; quales decent eiusmodi gentem, quæ totius mundi conditorem adorat.

Tria in primo articulo Symboli cõsideranda; quæ omnia in Iaspide per ordinẽ ostenduntur figurata.

Primum, quod ad antiquitatem attinet, in Iaspide figuratum.

Quod ergo hic articulus inter ceteras Symboli veritates prima sit, vt suprà diximus, fuit maximè expediens. Quamuis enim aliæ sint veritates, quæ profundiorem præferant Theologiam; nulla tamẽ reperitur, quæ ita necessariò, vt hæc, ceteris omnibus articulis & veritatibus debeat pręmitti. Vnde & ceteris antiquior est, & ipsius cognitio tanti momenti semper extitit, vt minimè decuerit, eam abditã & occultam esse. ac propterea Deus illam antiquis Philosophis & iis omnibus, qui in meridiana luce cęcutire noluerunt, propalã ostendit. Satis namque est vel mediocri mentis facultate esse præditum ad perspicuã & manifestã huius Philosophiæ cognitionem. Quæ igitur gemma ad huius rei significationem posset elegantiùs vno Iaspide aptari? de quo, vt suprà vidimus, ita Plinius; *Etiam si victus à multis; antiquitatis tamen gloriã retinet.* Quasi dicat, alias quidem gemmas maioris æstimationis reperiri; antiquitate ceteris Iaspidẽ antecedere. Ratio verò est; quia reliquas natura abdidit & occultauit; Iaspidẽ in ipsa terræ superficie omniũ ferè oculis obiecit. nec difficile est illũ reperire; sed læuẽ ac tersũ reddere. quod laboris ne suscipiant, multi ex iis ipsis, qui illũ probè norũt, derelinquunt. Quid, quæso, aptius ad eã Pauli sententiam Rom.1.9. *Quod notũ est Dei, manifestum est illis. Deus enim manifestauit; ita vt sint inexcusabiles: quia cùm Deum cognouissent, non sicut Deum glorificauerunt.* Nonne Iaspidẽ perpolire ac tergere quodãmodo ipsum glorificare est? Verùm non ita se gesserunt Philosophi, de quibus loquitur Paulus. Tametsi enim naturalis ipsa Philosophia hanc eis veritatem reddit conspicuam, & quasi in terræ superficie

perficie exposuit: ipsi tamen laborem & deprauatę voluntatis cohibitionem subterfugientes veritatem hanc derelictui habuerunt.

Deinde hæc eadem veritas continet Creatoris omnipotentiam; cuius opera sunt creaturę omnes variæ atque multiplices, quæ in tota rerum vniuersitate reperiuntur. Hoc autem egregiè repræsentat mira ac iucũda iaspidei coloris varietas. Nãque vt optima colorũ distributio in tabula apprime depicta ostendit pictoris ipsius peritiam, & artificium: ita colorum varietas, quos Deus huic lapillo asperfit, indicat non obscurè naturæ conditoris sapientiam ac potestatem.

Alterum, de repugnantia cum idololatrijs, in Iaspide item adumbrati.

Iam, ad eam significandam repugnantiam & oppositionem, quæ huic articulo cum omni idololatria & impia superstione inest; nullum potuit excogitari symbolũ magis appositum, quàm ea gemma, quæ aduersus veneficia omnia atque phantasmata pro præsentissimo amuleto habebatur. Id quod ex Dioscoride, Plinio, atque Hieronymo retulimus. Quid ergo idola sunt, nisi quædam phantasmata & inania spectra? Quidve falsis præstigijs ac veneficijs repugnantius, quàm huius articuli veritas? Præsertim cùm veneficiorum illud sit maximum & perniciosissimum, hominem scilicet idololatriæ miserè subijci, & *à Diabolo teneri captiuum ad ipsius voluntatem*; vt loquitur Paulus 2. Timoth. 2. 26. Quapropter si primi articuli veritas nobis proponit defensionem ac patrocinium, quod in rerum omnium conditore habemus, qui creaturas suas tueri atque defendere potis est: sanè quàm eleganter huic significationi deseruit vetus opinio, quod Iaspis sit mirifica tutela gestantibus.

Iaspidem esse tutelam gestantibus quid mysticè innuat.

Quam ad rem non requiritur necessariò, vti verũ sit Iaspidem esse tutelam: satis enim est, eiusmodi opinionem in vulgus olim dimanasse. Quò allusit Isaias cap. 54. 12. *Ponam* (inquit) *Iaspidem propugnacula tua*. Vnde & in Apocalypsi, muri structura ex Iaspide effecta est. Atqui manifestũ est, muros & propugnacula esse vrbis ipsius defensionem; atque adeò illa fingi iaspidea, perinde esse, quasi ciuitas ab omni hostili incursione sit tutissima, vtpotè quam ipsius Creatoris potentia muniat & sepiat: ita vt nec Dæmon, nec mors, nec infernus, nec quilibet alius hostis eam capere, aut expugnare possit. Porro ad huiusmodi symbolorum rationem, dixisse me aliàs memini, non esse opus, vt symbolica ipsa significatio in verã aliquã naturę proprietate fulciatur: cùm satis ad eam rem sit communis orbis opinio. Et quidem allusio ad eam opinionem quantumuis falsam plurimum in se continet elegantiæ. perinde nanque est, ac si dicatur ea virtus protegendi, & ab omni phantasmate ac demum machinatione tutandi in Iaspide mystico vera ac perfecta reperiri.

Coniunctio coloris viridis cum sanguineis notis in Iaspide quid innuat.

Pręterea vbi supremi Conditoris potentia cognoscatur; ipsius etiam innotescit prouidentia, *& quia remunerator est*; id est, iustis & iniustis, pro cuiusque operibus Deum pręmia seu supplicia redditurum. Ad hoc autem fortasse conducit coniunctio viridis coloris cũ sanguineis maculis, quę in pretiosissimis Iaspidibus esse solet. Nam viridis color spem innuit; sanguineus comminationem.

Tertium de puris moribus in primo articulo requisitũ quomodo in Iaspide figuretur.

Ac demum ad figurandam eam vim, quam prima hęc Symboli veritas obtinet (si dignè vt par est, accipiatur) vt mores integros ac puros ingerat atque conseruet; apposita est virtus illa admirabilis Iaspidi insita sistendi sanguinis fluxum: qui referri frequenter solet ad vitę impurę & inquinatę significationem; iuxta illud Isaię 64. 6. *Facti sumus, vt immundus, omnes nos, & quasi pannus menstruatæ omnes iustitiæ nostræ*. Et Esther 14. 16. *Tu scis, quòd detester illud, quasi pannum menstruatæ*.

Aliæ insuper virtutes ac facultates Iaspidi à multis assignatæ.

Cum hac proprietate possem alias cõiungere quas Iaspidi tribuunt Beda, Vincẽtius, Bercorius & Rueus; nẽpe venereorũ petulantem appetentiam retundere, oculos purgare & illuminare, & illorum aciem reficere. Verùm nõ opus est, aut parum antiqua, aut minùs certa virtutibus prędictis adijcere.

Linea alba Iaspidis apud Orientales insignis, qui vocatur grammatias, applicari congruenter potest ad eandem significationem purę & illæsę vitę, quã postulat debita Creatori mundi adoratio: aut fortè aptè accommodabitur ad lętitię atque triumphi significationem. Hęc enim veritas de omni idololatria triumphat.

Dignitas primæ personæ diuinæ, id est, Patris, quæ primo articulo prædicatur, quo modo adumbretur in Iaspide.

Quod si aliquis exoptet, vt in primi articuli Symbolo non nihil subsit, quod cõferat ad significationem dignitatis primę personę diuinę, quę est Pater: fortè hoc adumbratur in Iaspidis gemmarũ primę antiquitate. Quanuis enim ęternus Pater non sit tempore prior; est tamen, origine, vt loquuntur Theologi. id quod nõn aliter potuit vtcũnque significari, quàm gemmam aliquomodo primam huic veritati aptando. Existimo tamen magis esse consentaneum, ne in his primis Symboli Apostolici verbis applicationem nimis exiliter ad calculos reuocemus, vt initio huius notationis obseruauimus.

NOTATIO VIII.

Quæ sit ea gemma, quam Scriptura appellat Sapphirum.

Sapphirus quænam gemma sit?

Nonnemo existimauit, Sapphiri nomen impropriè in sacris Literis vsurpari, & eo nomine fortasse significari vel crystallũ, vel Adamantem, vel purpuream gemmam. Verùm ex ijs, quę notatione quartã & quintã diximus satis refellitur, quęcunque opinio pro Sapphiro in sacris Literis gemmã aliam accipiat ab ea, quam Gręci & Latini veteres Sapphirum compellarunt. Et sanè pręter illa, quę in duabus illis notationibus generatim disputauimus; pro Sapphiro peculiaris militat ratio, ne dubitemus Sapphirum Theophrasti ac Plinij esse eundem cum Scripturę Sapphiro. Nam idem est nomen Hebraicè, Gręcè & Latinè; & (quod maius est) ipsius color est in sacris expressus, Exodi 24. 10. *Quasi opus lapidis Sapphirini, & quasi cælum, cùm serenũ est*. Necesse est igitur, Sapphirum esse gemmam ceruleam, & sereni cæli colorem referre.

Quamgemmam Græci & Latini Sapphirum vocent.

Altera est quęstio, cuiusmodi sit gemma, quam Gręci & Latini Sapphirũ vocabant. Quę enim Plinius de Sapphiro signa & indicia tradit, non videntur ijs cõgruere lapidibus, qui hodie Sapphiri vulgò dicuntur. Etenim appellationem hanc nunc tribuit vulgus gemmis cęruleis pellucidis: & nõnulli adeo certũ esse reputant, nullã in Sapphiri nomẽ mutationem fuisse inuectam; vt temerè Plinium sugillent, quòd signa ab eo assignata Sapphiro nõ ijs quadrent, qui hac tempestate vulgò Sapphiri nomẽ sortiuntur.

Plinius in Sapphiri gemmæ natura designanda temerè à nonnullis sugillatus.

Certè Mathiolus in cõmentario Dioscoridis lib. 5. cap. 114. suspicatur errasse Plinium, quòd lapidem Lazuli pro Sapphiro acceperit. Mathiolum refert, & sequitur Forerius, Isaiæ 54. Dalecampius verò lib. 37. c. 9. non suspicatur modò, sed etiam miratur: *Satis* (ait) *mirari non possum, Plinium tam pueriliter errasse, cùm de Sapphiris ea scribat, quæ de Cyano audienda sunt: nimirum quòd non pellucet, & aureis punctis conspergitur*.

Plinius ab obiurgantium calumnia asseritur.

Cęterùm, si rẽ accuratè expendamus; imprudẽter existimatur Plinius Sapphirũ non agnouisse, quòd diuersa illi signa attribuat ab ijs, quæ in nostro Sapphiro cõspicimus. Nã ad propriã & germanã Latinæ vocis siue Gręcę significationẽ refutandã, ridiculũ est recentiorũ vsum antiquis veterum scriptorũ indicijs opponere. De Plinij auctoritate dixi iã notatione 4. Nũc illud addo, in huius gemmæ signis præscribendis nullũ ex illius temporis antiqui scriptoribus à Plinio dissentire; nec verò coniecturam esse aliquam, quæ illi possit opponi. Quare ipsum sequamur necesse est; adhibito præsertim earum confirmationum momento, quas mox subijciemus. Enim verò non

deest,

deest, qui ad hæc respondeat, Plinij auctoritate non reiecta, sed retenta; adhuc posse ipsius verba ita accipi & explicari, vt hęc ipsa species gemmarum, quas hodie Sapphiros nominamus, eadem sit cum Pliniani Sapphiri specie.

Sapphiri signa atque indicia à Plinio tradita.

Qua de re vt certũ fieri iudiciũ possit, ad Plinij indicia atque vestigia de Sapphiro prodita deueniamus. Primum est; *Sapphirus aureis punctis collucet.* Hoc tamen eludere conantur nonnulli, asserentes non eam esse Plinij mentem, vt Sapphiro aurea puncta semper esse infixa velit; sed ipsum aureis micare punctis: sicuti aliquando gemma Cyanos aureo puluisculo internitet. adduntque vocẽ *aliquãdo*, quæ altero in loco exprimitur, in altero etiã prudenter nec valde violenter subaudiri posse. Aiunt ergo, non omnibus Sapphiris aurea fuisse puncta, sed nonnullis: quemadmodum visus est aliquando Smaragdus auro leuiter adspersus.

Nam Sapphirus aureis punctis colluceat.

Nihilominus, quãuis Plinij verba non cogant, nequando possit Sapphirus absque aureis punctis reperiri; ex ipsis tamen colligitur pręcipuos Sapphiros & maiori in pretio habitos aureis ferè punctis fuisse inscriptos. Non aliter, quàm qui hac tempestate de lapide Lazulo agunt, inter ipsius signa aurum annumerant: absque illo enim vulgares valde & minoris pretij reputantur; vt tradit Mathiolus lib.5.cap.70. Atque vt egregios Sapphiros auro constare debuisse planum fiat, sunt duo alij insuper Plinij loci satis perspicui: alter lib.33.cap.4. vbi de auro verba faciens, *Quòd puteis* (inquit) *foditur, canalitium vocant, marmoris glareæ inhærens; non illo modo, quo in Oriente Sapphiro & lapide Thebaico, alijsq; gemmis scintillat: sed micas amplexum marmoris.* De lapide autẽ Thebaico ait lib.36. cap.8. esse *interstinctum aureis guttis.* Locus alter habetur libro 37.cap.10. vbi loquitur de quadam Agathæ specie, quam vocat Coralloachatem additque; *guttis aureis Sapphiri modo distincta.* Ex his Plinij locis manifestum est, proprium ac celebre significatum antiquæ vocis *Sapphirus* pro illo supponi, qui aureis punctis erat distinctus. atque vt superiùs dicebamus, absolute loquendo congruenter dici Iaspidem esse viridem; ita etiam ait Plinius proprium & germanum Sapphirum aureis constare punctis. Excellentia fortassis in Sapphiro præstitit, quod antiquitas in Iaspidis nomine. Et saltem in Scripturæ Sapphiro haberi debet respectus ad Sapphirum Orientalem; cùm Ierosolyma fuerit vrbium Orientis longè clarissima; cumque omnes ferè huiusmodi gemmæ duodecim ex Pontificis Rationali mutuatæ sint, vt diximus notatione quinta.

Pars affirmans de aureis Sapphiri punctis vt vera seligitur, & Plinij sententia probatur.

Quòd de Sapphiri auro tradidimus, confirmatur adhuc ex ijs, quæ Dalecampius ex Theophrasto refert; qui eum expressè nuncupat χρυσόπαστον, quod idem est, ac auro distinctus. Propterea Dionysius de situ orbis versu 1105. ait, *Aureæ, cæruleæq; pulchrum lapidem Sapphiri*, vbi vides pulchritudinem in eo poni, quòd simul aureus atque cæruleus. Et Isidorus vniuersè affirmat; *Sapphirus aureis punctis collucet.* De Hieronymo vidimus iam, se ad Plinium referre in harum gemmarum signis præscribendis. Deinde affirmat Sapphirum cæli speciem præ se ferre; & in eo figurari hominem, qui eò conscendit, & cælo similis factus solem suis pedibus suppositum intuetur. Hoc asserit Hieronymus, quia sydera Sole altiora sunt. Idem sequitur Theodoretus Cant. 5. ex Psello in id; *Distinctus Sapphiris. Solus hic lapis* (ait Theodoretus) *cæli speciem & similitudinem obtinet.* Si autem cæruleum duntaxat colorem attenderet; neutiquam assereret solo Sapphiro cæli imitationem inesse. Vnde cæli speciei nomine intelligit stellati Olympi pulchritudinẽ. His consonat Etymologia, quã Hieronymus tradit de nomine Saphir: *Saphir* (inquit) *Hebræo Syroq; sermone pulchra dicitur.* Et adiungit ad Samariæ pulchritudinem significandam, eam appellari solitam *Saphir.* In quo apparet per huiusmodi nomen à priscis illis intelligi aureorum punctorum distinctionem, & ornatum ad cælestium stellarum similitudinẽ. In hac Hieronymi etymologia de nomine ספיר (Saphir)

Roboratur superior assertio Theophrasti testimonio, & aliorum.

Hieronymi auctoritate idem comprobatur.

A existimauit fortasse sanctus Doctor. ס (samed) poni pro ש (Sin), ita vt radix sit שפר, Saphar; quod est pulchrum esse. Sed non est inepta etymologia à ספר. cum ס, quod significat numerũ aut rationem propter stellarum, quæ in eo visuntur, numerum.

Præterea hęc stellati cæli imitatio illustratur eo discrimine quod Plinius assignat inter aurum, quod cernitur in gemma Cyano, & quod in Sapphiro (quanuis ea sanctum Isidorum præterierit) Cyani aurum ait Plinius esse instar pulueris: aurum verò Sapphiri esse puncta notabilia atque distincta. Et capite 10. ea appellat aureas guttas. & lib.33.cap.4. aduertit non esse venas, sed scintillas. Vnde Plinianæ phrases, dum de Sapphiro incidit sermo, huiusmodi sunt: *Aureis punctis collucet: aureis punctis distinguitur: auro scintillat.* Aureus igi-

B tur Cyani puluis stellarum pulchritudinem & imitationem non attingit; illis enim cælum pulchra varietate distinguitur, & gratissimo splendore illustratur; venæ item aureæ diuersam figuram præ se ferunt. Quarè vt Sapphirus mirifica esset cæli effigies, opus fuit quidquid de illo Plinius affirmat; nimirum, vt ipsius aurum sit non puluis, aut venę; sed scintillæ in cæruleo spatio intermicantes.

Sed ad ipsum colorem iam perueniamus. *Cæruleæ Sapphiri* (ait Plinius) *raroque cum purpura.* Et quidem de ipsius colore cæruleo conuenit inter omnes: Ita expressè docet Nyssenus oratione 14. in Cant. At circa verba illa, *raroque cum purpura*, ad-

Qualis sit proprius Sapphiri color.

C uertit Dalecampius ad Plinii marginem, in veteri manuscripto desiderari vocem *raro*; & legi, *Sapphirorum, quæ cum pupura optimæ apud Medos.* Ceterùm aut communis lectio certa est, aut Mediæ Sapphiri ex præcipuis non erant. Nam mox Plinius addit; *quæ sunt cyanei coloris, mares existimantur.* Atqui Cyanum antea cæruleum effecerat absque vllo vel leuissimo purpuræ vestigio. Videtur ergo iuxta Plinij mentem, non esse insignis qualitas Sapphiri, sed defectus potiùs, quòd in violaceum colorem vergat. Id quod roboratur ex eo, quod sacræ Literæ tradunt Exodi 24.10. *Quasi opus lapidis Sapphirini; & quasi cælum, cùm serenum est.* Quibus ex verbis fere colligunt interpretes, perfectum Sapphiri colorẽ esse cæruleũ ad sereni cęli similitudinem, quã cæruleus color perfectior patescit, sicut aliquando inter diducta nubila ostendi solet. Perfectus verò cæli color cęruleus nullam offert pur-

Perfectus Sapphiri color, cæruleus.

D purei similitudinem; sed exactissimam speciem cęrulei purissimi vltra marini, cuiusmodi cõfici solet ex optimo lapide Lazulo; vt testantur Albertus Magnus de mineralibus cap. 19. Mathiolus lib. 5. cap.66.

Ex dictis elicitur, illum planè decipi, qui cum Isidoro diceret, *cæruleus est cum purpura*, vbi omnino desideratur aduerbium illud *raroque.* Constat enim Isidorum id ex Plinio transferre voluisse. Diuersa multò est Alberti Magni mens in suo Sapphiro: non enim illi aurum tribuit; sed ait, *Optimus, qui nubes habet obscuras ad rubedinem declinantes.* Veruntamen vt Scripturæ Sapphirum dignoscere possimus, cum bona recentiorum veniã, antiquos scriptores sequamur necesse est. Eandem ob rem nihil est, cur nos Abulensis opinio remoretur, nempe Sapphirum esse gemmam cæruleam, & habere in medio stellam refulgentem. Sed hoc nullo

Isidori verba de Sapphiro quomodo corrigenda.

E antiquitatis momento fulcitur.

Nunc illud discutiamus oportet; num Scripturæ Sapphirus sit densus & opacus; an verò perspicuus & pellucidus? Communis Plinij lectio est, *Optimæ apud Medos, nusquam tamen pellucidæ.* Sed inter varias lectiones adscribit Dalecampius vnam cuiusdam manuscripti sic habentis, *Nusquam enim sic pellucidæ.* Nonnulli ergo satis esse putant hanc correctionem, vt hoc in quęstionem vocetur. Et iuxta illam asserunt, optimam esse Plinij rationem, vt Medorum Sapphiros propterea ceterorum omnium asserat esse optimos; quod nullibi ita clari & perspicui reperiantur. His addent ad pulchritudinem à Hieronymo in Sapphiris commendatam requiri, ne sint opaci.

Vtrùm Scripturæ Sapphirus densus sit & opacus; an perspicuus & pellucidus?

Esse opacum cum Plinio asseueratur, & latè probatur.

Vetus Plinij lectio de Sapphiro defenditur.

Verùm enimverò antiqua Plinij lectio pro certa & germana est habenda; idque multis de causis. Primò quia alterius lectionis nulla alia ad nos notitia dimanauit præter eam, quã Dalecampius tradit: qui cùm eam nihili faciat, quanuis ipsius faueat opinioni de antiquo Sapphiro, argumēto est, eam ex libro autentico non fuisse petitam. Si ipse existimaret illius lectionis rationem esse habendã; nequaquam diceret, mirari se ignorantiam Plinij, qui densum putaret Sapphirum. Videtur ergo nonemo, vt Plinij verba ad hodiernum Sapphirum vulgarem detorqueret, textum pro libito immutasse. Ceterùm meliorum codicum consensione perspectã, coactus fuit Dalecampius suum deserere votum; & Plinium potiùs carpere, quàm scriptores tot, tamque veterum originalium, quos præ oculis habebat.

Isidorum atque aliosbac in re pro Plinio esse.

Secundò, ad communem lectionem fulciendam magni momenti est auctoritas Isidori illam sequentis libro 10. cap. 9. Nec enim fidem solùm facit, eum in Plinio ita legisse, vt nos legimus: verùm etiam Sapphirum ipsius Isidori tempore pro densa & opaca gemma reputari. Tertiò, quicunque Plinij verba referunt, ad Isidori sententiam se conformant; vt Vincentius, Rueus, Mathiolus, & Forerius. Quartò, esto, Sapphirus gemma non esset opaca; saltem pro optimo habendus esset, cuius cæruleus color perfectior foret. nam inter gemmas illæ vocantur mares, quarum colores magis acres ac virides sunt. aitq; Plinius; *quæ sunt cyanei coloris mares existimantur*. Quod cùm ita sit, quinam diceret Plinius, meliores esse, quæ magis perspicuæ sunt; cùm inter Sapphirinas gemmas plus transluceant illæ, quibus cærulei coloris minus est? Quintò, vbi ad Hyacinthum ventum erit, constabit; quicunque hodie vulgò Sapphiri vocantur, si antiquis scriptoribus standum sit, sub Hyacinthi nomine comprehendi. Frustra ergo desudat, qui recentes nostri temporis Sapphiros inter antiquos contendit numerari debere. Nec dignabuntur antiqui Hyacinthi, Sapphiri nomen sibi dari, cùm nobilior sit Hyacinthi appellatio.

Sextò, si Sapphiri essent translucidi; & quò clariores, eò nobiliores: certè discrimē inter Hyacinthos atque Sapphiros valde esset exiguum; & quod percipi vix, ac ne vix quidem posset. Hoc ergo qua ratione consentire potest cum ijs, quæ Plinius & Hieronymus scribunt? Quis nesciat, Hyacinthum Amethysto, quàm Sapphiro affiniorem à Plinio constitui. Cùm nihilominus Plinius ipse asserat, *multum ab Amethysto distat Hyacinthus*. Quo etiam pacto miraretur iure Hieronymus, inter Rationalis gemmas nullum superesse Hyacintho locum; si adeò veterem referret Sapphirum, vt vix alia in re, quàm in auri scintillis ab eo distingueretur? si fortè Smaragdus notis aureis distinctus inueniretur; quorsum alio vulgari opus esset? *Satis miror* (ait Hieronymus ipse in Epistolá ad Fabiolam) *cur Hyacinthus lapis pretiosissimus horū in numero non ponatur*. Ex quo constat inter Hyacinthum & Sapphirum insigne reperiri discrimen.

Sapphirus inutilis scalpturæ, ex Plinio.

Septimò, optimi Sapphiri recentiores (ij nempe, qui vulgariter Sapphiri appellantur,) ex duriorū gemmarum numero sunt. non tamen de illis dicere posset Plinius, quod de Sapphiris tradit; *inutiles scalpturæ interuenientibus crystallinis centris*. Nam durities nostrorum Sapphirorū vndique est æquabilis, & multò maior, quàm crystallini centri durities. quod in aliis lapidibus offenditur; qui tamen ad scalpturam nō inutiles, sed difficiles sunt. Nec difficultas in eo est, quòd centrum vocatur, sed in ipsamet duritie, quam æqualiter habent. Hæc ergo Plinij verba videntur requirere, vt de lapide aliquo intelligantur, denso quidē & nonnihil molli, inæquali tamen propter centra, quæ in eo innasci solent, ac proinde inutili, vt aliqua inibi figura insculpi valeat. Nec tamen propterea existimandum est, nihil in eo polituræ percipi posse. Aliud nanque est lapidem insculpere, aliud perpolire.

Ex dictis reliquum fieri videtur, Scripturæ & Plinij Sapphirum esse speciem quandam illius, qui

Qui tandē sit Sapphirus ab Scriptura & Plinio vsurpatus, ex dictis hactenus elicitur.

A vulgò nunc appellatur lapis Lazuli, id est, qui nec venas nec aureum puluerem, sed scintillas seu guttas ex auro in cærulea planicie habet: atque adeò iuxta antiquorum vsum, nobiliorem esse, qui cæli sereni colorem absque vlla violacei mistione magis refert. Galeni autem & Dioscoridis Sapphirū nō est, cur à Plinij Sapphiro diuersū esse reputemus. illi enim hanc gemmam non describunt: nec alia ipsius signa & indicia habemus, præter ea, quę tradit Plinius.

Sed dicet quispiã, quas Sapphiro virtutes Galenus & Dioscorides attribuūt, in nostro vulgari Sapphiro, non in lapide Lazuli reperiri. Verū vtinã experientię ipsæ ita essent perspicuæ, vt firmū ex ipsis argumentū peti posset. Vereor tamen, hisce in rebus non tam experimento ipso, quàm aliorum fi-

B de nos duci; & perpaucos esse, qui nostrum Sapphirum in puluerem redactum potauerint. Quæ à Galeno & Dioscoride virtutes adscribuntur Sapphiro, huiusmodi sunt; *Percussis à scorpione haustum prodesse; & contra intestinas exulcerationes bibi; & ruptas membranas cogere; & excrescentia in oculis & pustulas inhibere.*

Naturales Sapphiri virtutes quæ sint.

Vulgarem nostrum Sapphirum cordi mederi non dubito, vt in Hyacintho videbimus: sed similiter est lapis Lazuli. Et Albertus Magnus lib. 2. de mineralibus hęc de illo prodit; *certissimè valet sumptus cōtra melancholiam & quartanam & humores melancholicos*. Non me latet, quod Mathiolus lib. 5. cap. 66. ex Auicenna refert, videlicet illū esse putrefacientis facultatis: sed refert pariter

C experimento constare, quòd si bene abluatur, parum lędit, & multum iuuat ad atram bilem deijciendam.

Postremò, vt credamus Dioscoridem & Galenum Sapphiri nomine eundē intelligere, quem Theophrastus & Plinius, ceterique antiqui scriptores accipiunt; non alio opus est argumento, quàm oppositum non satis probari. Atque vtinam horum effectuum probatio experientiã ipsã constaret: verū hactenus explorate cognita non est. sed quamuis euidens esset, vulgari Sapphiro eas congruere proprietates, quas Galenus & Dioscorides suo Sapphiro tribuunt: non adhuc indè aptè probaretur, eos de hac gemmæ specie loqui. Constat enim pariter veteri Hyacintho virtutes non absimiles ab antiquis scriptoribus adscribi.

D Vt autem suo loco planum faciam; vulgaris noster Sapphirus apud Plinium & antiquos scriptores Hyacinthus est.

Quæ sit adhibenda distinctio ad veterē Sapphirum dignoscendum ab eo, quem hodiè vulgus Sapphirum vocat.

Porrò, quòd noui scriptores Sapphiri nomen adeò diuersè ab antiquis acceperint, confusionē fortasse pariet in ijs, quæ de ipsius natura traduntur; nisi aduerterimus, quæ Sapphiro proprietates veterū auctoritate tribuuntur, ad antiquum Sapphirum spectare: quas verò recentiores denuo addunt, esse vulgaris Sapphiri peculiares; qui, vt iam diximus, & inferiùs probabimus, est Plinio & priscis auctoribus Hyacinthus.

Sapphirus quantæ fuerit apud veteres venerationis.

Hoc cùm ita sit; de pristino Sapphiro debet accipi, quod Pierius tradit libro 41. *Sapphirus* (ait) *apud veteres magna semper in veneratione fuit: siquidem per eum imperium & summum Sacerdotium significari manifestum est*. Quod idcirco forte Pierius au-

E tumat; quia Sapphirus eos fælices reddit ac fortunatos, qui huiusmodi dignitates ambiūt. quod tamen non videtur verisimile. Cum Pierio consentit Rueus; qui asserit, *Supremam olim Sapphirum apud homines auctoritatem habuisse, & apud Diuos gratiam, ipsa perhibet antiquitas*. Qui etiam subijcit, Sapphirum adeò Dijs gratum dici solitum, vt tūc illis iucundum & acceptum esset sacrificium, quando offerebatur in Sapphiro; atque Philosophorum etiam fuisse mentem, hanc gemmam inter ceteras regibus ac pontificibus conuenire.

Sapphirum Regibus ac principibus conuenire.

Sic ille. Hinc tamen ipse infero, Sapphirum non eam esse gemmam, cui hoc nomen vulgò imponitur, sed speciem lapidis Lazuli: quandoquidem in ea sacrificium offerri poterat. Et lapidis quidem Lazuli patina insolita & inaudita non fuit; at ex cærulea gemma perspicua nullam veter[illegible] historijs accepimus ita magnam fuisse vi-

sam.

Ethnicis olim absque Sapphiro responsa non reddi solita.

fam. Fortè tamen Rueus dicit tunc offerri sacrificium in Sapphiro; cùm is, qui sacrificium offert, gestat Sapphirum in annulo, verbi gratia.

A Abulensis etiam Exodi 24. sic ait; *Apud Gentilium Deos in magna fuit Sapphirus reuerentia; quòd sine eo responsa non dabantur.* Idem refert Pierius, hanc scilicet Gentilium quondam opinionem fuisse. Et Abulensis ipse Exodi 28. refert, Sapphirum olim gemmam gemmarum appellari solitam, id est, inter gemmas excellentissimam.

Cur gemmæ, quæ vulgò appellantur Sapphiri, Pontificibus & Cardinalibus aptissimæ censeantur, dicemus in Hyacintho: nam priscum ipsius nomen Hyacinthus est. Sed fortassis hodierni Hyacinthi in veterum Sapphirorum locum suffecti sunt, quòd illis sit idem nomen inditum. Vnde, si prisca ferebat consuetudo, vti Pontifices veterem gestarent Sapphirum; huic priscæ consuetudini nostra recentior successit, vt nostri nunc eam gemmam gestent, quam vulgò Sapphirum vocant.

Ægyptij Sacerdotes olim Sapphirum collo appensum gestare soliti.

Præter hæc; Sapphirum veterem Regibus ac Principibus imprimis conuenire, confirmatur etiam ex ijs, quę Aelianus memorat de varia historia lib.14. cap. 34. vbi de Aegyptiorum iudicibus agens, affirmat Ægypti quondam Sacerdotes fuisse iudices & magistratus: & summum inter eos Sacerdotem (qui & supremus erat iudex) gestare solitum collo appensam imaginẽ è Sapphiro, quę appellabatur *Veritas*: atque innuit, hanc veritatis effigiem in ipso Sapphiro fuisse impressam. Nec deerit fortassis, qui suspicetur Sapphirum esse eum lapidem, cuius mentio fit Zachariæ 3.9. *Ecce lapis, quem dedi coram Iesu. Super lapidem vnum septem oculi; ecce ego cælabo sculpturam eius.* Sed de hoc loco constabit in eius capitis commentario.

Sapphiro proprietatē attribui visum reficiendi.

Gregorius Nyssenus oratione 14. in Cant. eam cæruleo Sapphiri colori virtutem attribuit, vti visum reficiat ac recreet: *Sic naturâ comparatum est* (inquit) *vt splendor iste cæruleus oculos reficiat: atque ita hoc ænigma consulit, vt cor nostrum ea, quæ sursum sunt, velit ac respiciat, & isthic oculos oblectet.*

Sapphirum Carbunculo mistum interdum reperiri.

Dalecampius in Plinium lib.37. cap.9. litera G. refert ex Garcia, qui de rebus Indicis scripsit, nonnunquam reperiri Sapphirum Carbunculo mistum; id est, vnam eandemque gemmam, quæ vna ex parte Carbunculum, ex altera Sapphirum reddat; eamque ab Indis appellari Sapphirorubinum. Hæc ille. Quod aliquis existimabit esse aptissimum ad duas Christi naturas humanam ac Diuinam significandas. B Nam si Sapphirus Diuinitatem, humanitatem Carbunculus adumbrat: vtriusque in eodem lapide coniunctio congruenter significabit humanitatis ac diuinitatis in eâdem persona coniunctionem. Verùm huiusmodi symbolum non valde curo: quem enim Garcia, Dalecampius & recentiores Sapphirum vocant, Plinio & Apocalypsi non est Sapphirus, sed Hyacinthus: in cuius gemmę disputatione mysterium huius Symboli discutiemus. nam simili etiam ratione, quam Latini Sardam vocāt, cum Amethysto contiguam siue continuam potiùs exoriri interdum videmus. nam eiusmodi gemmam ex Sarda & Amethysto constantem dono mihi dedit Dominus Georgius Portugallius Comitis Geluensis frater.

NOTATIO IX.

De secundæ gemmæ applicatione ad secundum Symboli articulum.

Secundus Apostolici Symboli articulus in secunda gemma, id est, Sapphiro figuratus.

VErba secundi articuli sunt; *Et in Iesum Christum Filium eius vnicum Dominum nostrum.* Apocalypseos verò hæc; *secundum, Sapphirus.* Vt autem iam suprà aduertimus, quas antiqui scriptores de Sapphiro notas ac signa tradunt, nō ei lapidi quadrant, quem hodie vulgò Sapphirum appellamus. Quamuis enim vtraque sit gemma cærulea; Sapphirus tamen Theophrasti & Plinij est aureis scintillis distinctus: nec videtur fuisse gemma diaphana, sed opaca. Vnde fortassis est lapidis Lazuli species. Quod si cui minus arrideat; illud saltem concedendum est, Sapphiri colorem esse cæruleum aureis stellulis conspersum; ita vt cæli ipsius speciem referat. Atque huiusmodi lapis respondere debet secundo fidei articulo, quo asseritur Iesus Christus esse vnigenitus ęterni Patris filius, & Messias verus hominibus promissus. Nomine autem filij Dei significatur, illum verum esse Deum, & ab ęterno parente suam Diuinam naturam accipere; atque adeò, vt verum filium, esse perfectissimam ipsius imaginem. At Messiæ nomen indicat summi regis summique sacerdotis dignitatem: id quod indicat Christi nominis etymon: idem enim est, atq; vnctus, nempe in regem ac Pontificem. Hoc autē nomen per antonomasiam denotat, Christum Dominum esse supremum inter reges monarcham, & summū inter Episcopos Pontificem: non vicariū, non temporarium; sed proprium & æternum, vtpotè qui *est sacerdos in æternum.*

Quid in secundo articulo confiteamur.

Applicatur per ordinem Sapphirus ad secundū fidei caput. Quid per cæruleum Sapphiri colorem denotetur.

Ad huius igitur articuli symbolum Sapphirus fuit eleganter selectus. Ac primò, vt Christus significetur esse Deus, & proptereà à ceteris hominibus lōge diuersus; nullus color potuit aptior deligi, atque cæruleus, iuxta illud Pauli 1. Corinth. 15.47. *Primus homo de terra terrenus: secūdus homo de cælo cælestis.* Quod si, vt asserunt Philosophi, color hic cæruleus, quē in cælo suspicimus, nihil est aliud, quàm maxima altissimæ lucis profunditas; & hæc C ipsa absque alterius coloris mistione humanis obtutibus cæruleum obijcit colorem, vbi nullus datur visionis terminus: certè appositum valde est huiusmodi symbolum ad diuinam naturam significandam; quę est immensum lucis incōprehēsibilis pelagus, in cuius cōspectu & cogitatione humanæ mentis acies videtur penitus euanescere; & conceptionē quandam rei cælestis, quam penetrare non possit, in se format. Deinde, si perfectus color cęruleus est ille, quem in cælo sudo atque sereno intuemur; quod aptius symbolum ac vestigiū reperiri potest ad diuinitatē figurandam, quæ altissima ac serenissima est; nec ipsius beatitudinis ęternitatem quidquam impedire, aut turbare potest? D Atque hęc videtur esse ratio, quapropter Deus in Sapphiro fuit conspectus, Exodi 24.10. *Sub pedibus eius quasi opus lapidis Sapphirini; & quasi cælum, cùm serenum est.* Et Ezechiel. 1.22. *Quasi aspectus lapidis Sapphiri similitudo throni.* Et ca.10.1. *Quasi lapis Sapphirus, quasi species similitudinis solij.*

Cur Deus olim in Sapphiro fuerit conspectus?

Difficultas de cæli colore apparente: Verum scilicet ob nimiam solis lucem minus cæruleum appareat cælū.

Dices, cæruleum cæli colorem non posse symbolum esse profundissimę alicuius lucis. nam iuxta solem, vbi intensior est claritas, cælum non apparet cęruleum. Respondeo, quòd cęrulei non videatur esse coloris illa cæli pars proxima Soli, non ideo accidere, quia ibi plus lucis insit. Quod probatur efficaciter, quia ipsum solare corpus, E si quādo interiecto aliquo instrumento siue adminiculo in illud oculos defigere contendas; aliquando in suæ lucis profunditate perfectissimum colorē cæruleum oculis obijcit: id quod ipse non semel experientiâ didici. Cùm igitur in summo claritatis fundo perfectissimus color cæruleus cerni possit, atque adeò cernatur: fortè partes soli finitimæ propterea non solent cærulei coloris videri, quia tenuissimi aliqui vapores se interponunt, quos non ita facile humanus penetrat visus: & ipsius lucis refractio efficit, vt per ipsos aër diuersum referat

Cur cæli partes soli viciniores minus appareant cæruleæ, quàm remotæ.

colorem. Sicut etiam, quando cælum noctu interdū non perfectè cæruleum, sed subobscurum cernitur, licèt nubibus obductum non sit; id solet similiter prouenire ex obscuris vaporibus, qui purā ac defæcatam cęli lucem nobis interturbant; nec tamen adeò sunt crassi, vt stellarum auferant conspectum.

Vnde aër aliquando minus cærulei coloris, aliquando plus habere videatur.

Ex quibus infero, mutationem interiecti aëris per nebulas ac vapores tenues inductam efficere, vt aër ipse plus aut minus cæruleus nobis appareat; & interdum clarus, interdum etiam sub obscurus. Verùm tota hæc varietas & vicissitudo in aëre residet, nec cælum attingit. Cælum enim ad ipsius Dei imitationem est pater luminū; *apud quem non est transmutatio, neque vicißitudinis obumbratio*, Iac. 1.17. Quapropter si cæli color cæruleus non est, sed quędam lucis profunditas, vbi oculorum acies finem omnino non inuenit: semper dies noctesque cælum ipsum altum ac sublime eiusdem in se est coloris; id est, quod ad ipsū spectat, semperidē in eo huius speciei fundamentum reperitur; ac semper præ se fert cęruleum cum stellis aureis spatium. Quòd verò interdiu non aspiciantur stellę; non ideò fit, quia multa sit in ipso sublimi cęlo lux; sed quia in inferâ hac aëris regione plurimum claritatis insit: cùm meridiano etiam tempore, qui in profundo sit puteo demersus, sydera inde videat atq; distinguat; vt & Plinius lib. 2. ca. 14. & experientia ipsa testantur. Vnde effigies cęrulei cęli aureis stellis conspersi symbolum est illius serenitatis, quam cælum ipsum semper in se habet, quò infimi aëris vicissitudines ne minimum quidem possunt pertingere: ac demum mirifica est pictura ipsius cæli vt in se est; atque adeo congruentissimum est symbolum ad diuinitatem figurandam. Et consequenter Sapphirus Christi diuinitatem apprime repręsentat.

Sapphirus quomodo diuinam Christi personam symbolicè repræsentet?

His præmissis, videamus oportet, an Sapphirus idoneum sit symbolum ad Filij Dei personam figurandam: nam secundus articulus nō affirmat solùm Christum esse Deum; sed etiam secundā esse Sanctissimę Trinitatis personam. Ad huius rei declarationem, docet vera Theologia Filiū esse perfectam Patris imaginem. Quod si mysterium hoc in aliqua gemma adumbrari debebat; non in alia congruentiùs, quàm in veteri Sapphiro. Etenim quicunque eiusmodi gemmam cęruleam, & stellulis distinctam in manus sumpserit; si prudenter animaduertat, videbit se quandam cæli imaginē, & quasi ipsius substantiæ figuram manibus tenēre; & primarium Sapphirum quodammodo cælū ipsum esse, secundarium gemmā; nec non à primo illo hunc alterum esse genitum, & ipsius similitudinem accepisse: quæ & eodem constat colore, vt Scriptura affirmat; & stellis etiā, vt Theophrastus & Plinius, alijque antiqui scriptores affirmant. Ac demum verus Sapphirus est vnica cælestis Sapphiri imago, qui primarius Sapphirus est.

Filij similitudinem cū æterno Patre quomodo Sapphirus adumbret.

Iam si, vt perfectè Sapphirus personam Filij figuraret, necesse erat, esse perfectam imaginem illius, à quo generatur: ad hoc congruens erat, vt in ipsa effigie simul reperiretur, quod in cælo etiam reperitur, videlicet eximius color cæruleus cum stellarum pulchritudine: vt expressa sit figura eorū omnium, quę in patre generante, id est, in cælo ipso inueniūtur. Pręter hęc, quod nuper dicebamus, cæli n imirū colorem esse lucem maximam: cuius terminum oculi non attingant; mirificè concinit cum eo, quod recta nos docet Theologia; nil scilicet, esse, quod nobis Dei incomprehensibilitatē ita detegat, vt mysterium distinctionis in personis & vnitatis in essentia, quod hic nobis articulus proponit. Nā si cęli color est lux absque termino: quod symbolum potuit seligi magis appositum ad Dei incōprehensibilitatem indicandam; in cuius luce tanquam in immenso pelago humanus omnino captus obruatur?

Vidimus, quàm aptè Sapphirus adumbret, Christum Dominū esse verū Deum, & in tribus Diuinis personas secundā, id est, Filium. Reliqua, quæ in hoc continentur articulo, spectant ad summi Pontificis dignitatem; nec non supremi Imperatoris & omnium Domini. Pro huius rei symbolo rectè fuit selecta ea gemma, quam semper antiquitas regni ac sacerdotij symbolum esse duxit. Vidimus enim in superiori notatione, id ex recentioribus affirmare Abulensem, Pierium, Rueum; & generatim loquendo, qui de gemmis scripsere, in eo (vt apparet) nitētes, quod ex Æliano retulimus. Et quidē, quod hi auctores affirmant, adeò est nostro instituto consentaneum, vt nihil possit aptius afferri. Etenim vbi in Sapphiro antiquo expressam illam, de qua suprà dicebamus, cæli effigiem contemplemur; hęc ipsa imago nos instruit, cuiusmodi in principe debeat esse celsitas, perfectio, atque serenitas: ita vt Deum ipsum studeat imitari, & cum Diuinæ gloriæ zelo (cuius symbolum cæruleus color esse dicitur) maximarum virtutū splendorem coniungat; & omnibus fortunæ turbinibus ac varietatibus sese superiorem ducat: iuxta Serenissimi titulum, qui Principibus ac regibus tribuitur; & in eo figuratur, quod Scriptura de Sapphiro prodit, *Quasi cælum cùm serenum est.* Atque suprema hęc maiestas & celsitas perfectissimè in Christo inuenta est. Vnde sicut Sapphirus videtur esse in terris quoddam cælum; ita Iesus Christus in carne visibili Deus est. Porrò, si verum est, quod Nyssenus scribit de solatio & oblectatione, quam oculorum visus percipit ex Sapphiro: hęc etiā naturalis qualitas nobis in memoriam reuocat cælestem illam voluptatem, quam fidelis anima in Christi Domini commentatione inuenit.

Christi supremi omnium Pontificis dignitatem in Sapphiro figurari; nec non Regis Regum imperium.

Sapphirus quàm Pontificiæ dignitatis proprius.

Denique ex magna æstimatione, quę de veteri Sapphiro apud antiquos fuit; & ex Pōtificię dignitatis symbolo, quod in hac gemma veteres illi agnoscebant, originem videtur duxisse; vt quā gemmam recentiores pro veteri Hyacintho substituerunt, & eodem nomine compellarunt; eadem fit ferè habita, vt Pontificum & Cardinalium propria. Quare cuilibet ex purpuratis Patribus in Cardinalitiā dignitatem assumptis summus Pontifex Sapphirum mittit: atque ex eo constat vsitatus ab Episcopis anulus. Iam si verum foret, quod vulgò huic gemmæ tribuitur, scilicet quòd homines ad pietatem, constantiam ac pacem & effrenatarum appetitionum cohibitionem inclinet; hæc omnia essent satis ad rem, vt propria idcircò gēma Pontificum diceretur. Ceterùm verosimilius est, huiusmodi significationem in cæruleo colore & in stellis fundari. Hęc enim imago congruenter figurat, quales & Principis animus & vita Pōtificis esse debeant. Nec absimilis erat coloris cærulei significatio in Hyacinthinâ Aaronis tunicâ.

Cuilibet Cardinali recèns creato à Pontifice summo Sapphirum mitti.

Sapphiri opacitas siue densitas quid mysticè adumbret.

Aliquis cōgruentius fore dicet, si Sapphirus pro secundi articuli symbolo electus, minimè densus esset & opacus, sed perspicuus & translucens vt cęlum. Ad hoc respondeò primò, ad visibilem cęli similitudinem satis esse, ne visus eiusmodi discrimen discernat. Atque ex terrarum situ dignoscere non possumus aut dispicere, vtrùm cæruleus color in cælo apparens sit pellucidus. Quòd si rem summo & strictissimo iure velimus discutere; nec verus color cæruleus datur in ipso cælo. Secundò respondeo, ad Christum Dominum figurandum fortè congruentius fuisse vt gemma ipsa esset cærulea atque opaca, stellis aureis depicta: vt intelligamus, quidquid noster obtutus in Christi maiestate contemplanda assequi potest, esse valde exiguum, & quasi solam superficiem; nec totam ipsius celsitudinem posse penetrari. Quanuis enim priusquàm Deus humanam carnem sumeret, cærulum diaphanum congruenter significaret ipsius diuinitatis sublimitatem; at postquàm humanitatis nostræ opacitatem induit: quantunuis multæ perfectionum stellæ in eo distinguantur; nihilominus, quasi densus apparet Sapphirus; sed non ideo minùs aut in se perfectus, aut nostris oculis iucundus.

NOTATIO X.

Quæ sit gemma, quam Apocalypsis appellat Chalcedonium.

Quæ sit Chalcedonij gemmæ natura.

PRimò inter eas gemmas, quæ Achatis varietatem nonnihil imitantur, hodie Chalcedoniã appellant vulgares gemmularij quandam gemmam, quæ in cæruleum colorem vergit; & aliam, quæ in pallidum. Enimverò nullum apparet vestigium, vnde coniiciamus antiquos huiusmodi lapides hoc nomine compellasse. Nec inter veteres gemmarũ scriptores aliqua inuenitur gemma, quam ipsi Chalcedoniam vocarent. Quamobrem nec Apocalypsis loquitur de ea gemma, quę hodie vulgò Chalcedonia nuncupatur (vt conuenit inter doctos) nec facile est statuere, qui lapis sit in Apocalypsi Chalcedonius. Quinimò in ipsam etiã scribendi rationem nonnihil etiam irrepsit varietatis. quippe in aliis libris inscribitur *Calcedon*, in aliis, *Chalcedon*: in aliis e per η. græcum, in aliis per iota exaratur. Receptior tamen scribendi ratio est, χαλκηδὼν, quod est ipsummet nomen ciuitatis, vbi Chalcedonense conciliũ fuit habitũ: quę Constantinopolin ex altera Euripi parte è regione respicit.

Apocalypsin sub Chalcedonij nomine non agere de ea gẽma, quæ hodiè Chalcedonia vulgò vocatur.

Quæ ratione sit scribendum gẽmæ huius nomen.

Secundò, multi sunt atque graues auctores, qui sibi persuadent eandem gemmã in Pontificis Rationali Carbunculũ appellatam, in Apocalypsi vocari Chalcedonium. Fundamentũ eorum est; quia verisimile non videtur inter Apocalypseos gemmas non annumerari Carbunculum, qui inter Rationalis lapides (ad quos alluditur) adeò est insignis. Quod si in ijs reperitur Carbunculus, non alius esse potest, quàm qui Chalcedonij nomine compellatur. Etenim cetera omnia nomina gemmas notas & à Carbunculo diuersas designant. Vnde Isidorus & Beda pro certo statuunt, Chalcedoniũ esse quandam Carbunculi speciẽ. Idem suspicatur Aretas: & aduertit prope Chalcedonis vrbem in desertorum littorum saxis & scopulis cuiusdam gemmæ speciem innasci eiusdẽ coloris cum Carbunculo; vt tradunt ij, qui de rebus Bithynicis scripserunt. Vocatur autẽ ea prouincia Bithynia. Suspicatur ergo Aretas, à Ioanne in Apocalypsi Chalcedonium vocari eam gemmæ speciem, cui idem color inest atque Carbunculo.

Chalcedonium, iuxta grauium Doctorem sensum, esse eundem, qui carbũculus.

Chalcedonium esse carbunculi speciem, iuxta aliquos.

Tertiò, admittendum non est, quod Gesnerus cum aliis coniectauit, nimirum pro Chalcedonio corrigendum ac substituendũ esse Carchedoniũ. Quod propterea sibi persuadet; quia si hæc tertia gemma debet esse Carbunculi species; nonnulli inter Carbunculos sunt, quos Plinius Carchedonios vocat: nec tamen aliquos Chalcedonij nomine vsurpat. Verũ inanis est huiusmodi suspicio: nam Carchedonius idẽ est, quod Carthaginensis: & omnes Carthaginis gemmas eo nomine vocat Plinius. Vnde apud eundem reperimus Smaragdos Carchedonios; & expressè affirmat, Carbunculos & Smaragdos Carchedonios vilioris esse pretij. Vnde credibile non est, Carbunculum Carchedonium à Diuino spiritu pro huiusmodi symbolo fuisse assumptum. Prẽsertim, quia in græco maximum est in vtriusque scriptura discrimen, χαλκηδὼν, & καρχηδὼν. Et Carthago quidem longissimo interuallo dissita: at Chalcedon propè sita. Ad hæc, iuuat Aretæ testimoniũ affirmantis ad Chalcedonem enutriri gemmas colore Carbunculum referentes. quas non est cur suspicemur Carthaginensibus ignobiliores fuisse: cum Carthaginenses ipsæ sint, quas vulgari nomine vocant *granates*. His adnecti potest; fortè Carbunculos eos Chalcedonios esse, quos Plinius Thracię Carbunculos nominat. Nam de Carbunculis agens ait, *Nascuntur & in Thracia coloris eiusdem ignem minimè sentientes.* quæ proprietas pretiosissimis Carbunculis peculiaris est. Et quanuis Thracia ex altera Bosphori parte sit, ex altera verò Bithynia: adhuc tamẽ constat, Thraciæ nomen ad ipsam Bithyniæ prouinciam

Hæc gemma Chalcedonius ne, an Carchedonius vocanda sit.

A aliquando fuisse extensum. Et fortè illa gemmarum species in vtroq; Bosphori littore nascebatur.

Quartò, de Carbunculo gemma solent multa passim ficta & commentitia iactari. Existimatur enim esse lapillus quidam in cuiusdam animalis fronte innatus, qui ardentis instar facis ex se lumen emittat. Verũ inter eos, qui doctè & eruditè de gemmis scribunt, constat Rubinos omnes carbunculi nomine nuncupari; nec non gemmas omnes, quæ ex Rubinorum genere sunt; vt eas, quas gemmularij appellant Spinelas, Balaxes, Granates, &c. Nec aliam Carbunculi speciem doctores agnoscunt; nec reperitur eiusmodi gemma, quę propriè

B splendeat, & tenebras illustret. Licèt verum sit nobiliores Rubinos, exigua quãuis sit lux, eam in se colligere, ac per reflexionem reddere. Et propterea dicuntur in tenebris lucere. Qua loquendi ratione non imperitũ modò vulgus vtitur, sed etiam sapientes; vt Augustinus libro 2. de doctrina Christiana cap. 16. & Isidorus lib. 16. Originum cap. 13. *Carbunculi fulgor nec nocte vincitur; colore ignitus vt carbo lucet in tenebris.* Et Abulens. Exod. 28. *Tenebras noctis vincit.*

Quæ soleãt passim ficta de carbunculo iactari.

Quæ gemmæ sub carbunculi nomine comprehendantur.

Carbunculum in noctis tenebris lucere, vulgaris opinio.

Quintò, Carbunculi nomen Latinũ, & quod ei Græce respondet, scilicet *Anthrax*, idem ambo significant, atque *prunam ignitam.* Quarè proprius harum gemmarũ color est, ignitæ prunæ species. Et qui harum gemmarũ vnam attentè perspexerit, si ex optimis sit, facilè aduertet prunæ nomen

C illi mirificè aptari.

Carbunculum (quod ad nomen attinet) idẽ esse, atque prunam ignitam.

Carbunculi nomen ad quæ se extendat.

Sextò, quamuis Græci ac Latini Carbunculum non appellent gemmã, quæ rubra non sit: si tamen accensæ prunę comparatio diligenter attendatur; non minùs conuenit Carbunculi nomen pretiosis Adamantibus, quã Rubinis. Constat enim carbones nimis ardentes nullâ ratione rubere, sed omnino candere. atque ita in candenti ferro apparet; quod vbi maximè ignitum est, ferrarij fabri appellant argentum: quia perfectè candidum est. Vnde mihi verisimile valde est, Carbunculi nomine in sacris Literis adamãtes comprehendi: atque hinc obiter ea soluitur quæstio, cur in Scriptura Adamantis nomen inter gemmas pretiosas non referatur? nimirum, quia Adamas in sacris voca-

D tur Carbunculus. Id quod fusiùs exposui atque probaui suprà cap. 2. notatione 4. & 5. vbi vidimus, quam gemmam Isaias calculũ & carbunculũ nominat, à Ioanne calculum candidum appellari; vt significaret prunæ valde ignitæ colorem. quem ad locum remitto lectorem; ne idem sæpiùs repetam: ibi enim fortasse apparebit maximè verisimile, quod primo aspectu videtur paradoxum.

Carbunculi nomine in Scriptura adamantem etiam significari, videtur probabile.

Septimò, si semel concedatur, Adamantem esse pretiosissimum Scripturæ Carbunculum: inde fit maximè probabile, Chalcedonij nomen illi apprimè congruere. Primò, quia Adamantẽ Cyprium (cuius plenior ad Hebræos notitia potuit dimanare,) ait Plinius in æreum colorem vergere. atq; hæc est propria vis nominis Chalcedon: & fortè

E non alia est gemma eiusdem omnino coloris. Quanuis enim lapis quidam apud Plinium sit Chalcites vocatus (qui idem videtur cum Chalcedone) lib. 37. cap. 11. fortassis tamen Chalcites à Cyprio Adamante non differt. Secundò, sæpè à Græcis nomen χάλκος, accipitur pro ferro & chalybe; quia plerunque id nomen ab Homero vsurpatur pro securi, pro gladio siue ense, & pro aliis armis. Constat autem nobiliores Adamantes esse, qui colore chalybea specula imitantur: hæc nãque est perfectissimorũ Adamantum descriptio; vt videre est apud Arphem in libello de gemmis: atq; hos Plinius nominat Syderites & ferrei splendoris. Tertiò fortè nomen *Chalcedonius* denotat esse

Chalcedonij nomen posse ad Adamantẽ applicari.

cum lapidem, qui facilè quoduis metallũ perfringit. nam ab ærariis officinis deriuatũ dicitur Chalcidos nomen. Quarè si chalcos etiã comprehendit ferrũ; Chalcedonij nomen rectè quadrabit in eam gemmam, quæ chalybem domat ac polit.

Chalcedonium in Apocalypsi videri eundem cum Adamante.

Ex dictis infero Chalcedonium in Apocalypsi esse idem, quem vulgò Adamantem vocant: verùm in hac ipsa gemma esse etiam considerandas Carbunculi proprietates. Quam enim gemmam nos Adamantis nomine compellamus, Scriptura con-A siderat vt Carbunculorum pretiosissimum. Facit, has duas gemmas esse inter se adeò in natura similes, vt vtrique commune sit igne non calefieri, & in tenebris splendescere. Fortè etiam Spiritus sanctus in Chalcedonis nomine peculiari aliquo mysterio vrbem Chalcedonem respexit. Eodem namque nomine & Græci ciuitatem illam, & Ioannes hanc gemmã appellant. Quod qui mysterio nõ vacare credat; nę ille valde consentanea abstrusis huius libri mysterijs affirmabit.

NOTATIO XI.

An propterea (vt aliqui putant) Scriptura Adamantis nec in Rationali nec in Apocalypsi, nec alibi, vbi de gemmis agitur, meminerit; vt denotetur, quòd Adamas significat, id à Deo reprobari?

Vtrùm Adama, quatenus pretiosa gemma est, aliquando in Scriptura vsurpetur. Aliquorum sententia negans proponitur.

Si verum esset Adamantẽ idcircò inter Scripturę gemmas non adscribi, quòd symbolum sit eius rei, quã odio Deus prosequatur: nequidquã desudatum à nobis esset, vt suũ etiam in Rationali & in Apocalypsi haberet locum; ibi sub Carbunculi, hîc sub Chalcedonij nomine. Quod ergo de industria sit Adamas inter Scripturæ gemmas prætermissus; id nonnullis videtur manifestum. Etenim si Scriptura illum vellet singillatim recensere; facile esset illum proprio nomine cõpellare. atqui Adamantis nomen nec in Rationalis gemmis, nec in cęlestis Ierosolymę fundamentis, nec in Regis Tyri corona Ezechielis 28. nec inter eas, quarũ mentio est Iobi 28. & Isaiæ 54. nec alibi, vbi de gemmis agatur, inuenitur: & præsertim vbi gemmæ cum Dei sapientia, aut cum diuino timore comparantur: sed solùm vsurpatur Adamas ad peccatoris duritiem significandam, Ieremiæ 17.1. & Zacharię 7.12. Cùm verò semel Adamantem Scriptura vsurpârit, vt significaret Ezechielẽ fore inexpugnabilem (cap. 3.9.) nequis putaret, Adamantem, vt gemmam pretiosissimã ibi à Scriptura assumi, sed solùm ob ipsius duritię; additur simul *vt adamantem, & vt silicem.* quasi dicat; non ideo Adamantis memini, quòd gemma sit in maximo pretio habita; sed quia durissima, & quæ frangi aut domari non possit. Ita enim rigentem silicẽ possem accire.

Ratione fulcitur prædicta opinio.

Dicet ergo aliquis, quod attinet ad symbola in gemmis considerata, æquum esse, vt Scriptura non tam hominum pretium & æstimationem, quàm bonam Philosophiam attendat; nec non fundamentum, quod reperitur, vt gemma aliqua alicui applicetur virtuti aut veritati. Vnde si diligenter rem examinemus; videtur Deus Adamantem cõdidisse, vt tyrannidis esset symbolum; & eam ad rem proprietates illi eiusmodi tribuisse, quæ eam significationem maximè adumbrent. Huc spectat, quòd acuminatus nascatur Adamas: & eo modo, vt Hebraicè Adamanti atque tribulo, siue senti idem imponatur nomẽ *Samir*, à radice *Samar*, quod *sibi cauere* significat, quasi ipsius significationis vis ea sit, quę Hispanè sic exprimitur *Guarte*, atque id ipsum sonat Hispana vox *abrojo, abre el ojo, y guarte.*

Adamantis symbolum ad tyrãnicæ potentiæ significationem eleganter applicatur.

Deinde singularis illa Adamantis proprietas, quòd scilicet indomitus sit & inuictus (quod sibi tantopere arrogant tyranni) id etiam satis indicat. Certè Plinius eius virtutem describit, *inuictam & contemptricem duarum violentissimæ naturæ rerum ferri, ignisque.* Iam, quod à Magnete abstrahat ferrũ (hoc enim Adamanti etiam Plinius attribuit) symbolũ est insignis tyrannidis, quę singulares omnes proprijs rebus per summam iniuriam spoliat. Prętereà, vt significetur, qui in hoc sęculo maximi æstimantur, cùm inuisi omnibus ac detestabiles esse debeant, eos fœdissimæ voluptati turpiter subijci; rectè etiam dicitur Adamas calido hirci sanguine vinci ac molliri. qua in re, vt Cyprianus ait, figuratur, sicut hircus olim pro peccato offerebatur; ita etiã IesuChristi sanguine potentiã mundi atq; tyrannidẽ infringendam & conuellendam fore. Neque obstat maxima Adamantis æstimatio, quæ apud homines est. Nam quòd hęc gemma quasi princeps, & velut primogenita habeatur; id etiam conducit, vt eam sacræ Literæ repellant & auer-B sentur: sicuti Deus Esau, aliosque primigenios reprobauit. Odit enim eorũ arrogantiã & contumaciã, qui imperiũ sibi & dominationem arrogant.

Item ad carnis sapientiam denotandam.

Dicet alius, Adamantem esse terrenæ sapientię symbolũ, quę sapientiæ cęlesti per alias gemmas significatæ opposita sit. Cui rei videtur imprimis Adamantis durities fauere: *legi enim Dei non est subiecta; nec enim potest.* ad Roman. 8.7. Sic Adamas nec igni cedit, nec ferro. Expende illud Ieremiæ 23.29. *Nonne verba mea quasi ignis, & quasi malleus conterens petras?* Ab hoc ergo igne, ab hoc malleo inuictam se & indomitam terrena sapientia præstat. Secundò, cuspis, qua sese aduersus Euangelium armat, *inimica est Deo*; vt Paulus ibidem ait. Tertiò, obscuritas illa veluti terrea, quæ solet in Adamantibus aliC qua ex parte notari (quamque Gemmularij appellant *Terrazas*, & in pretiosioribus Adamantibus & splendidioribus inesse solet) denotat, licèt terrena sapientia splendescere videatur, eam demũ terrenã esse, & rebus terrestribus infimis & abiectissimis refertam.

Adamantem, secundũ aliquos, nonnullas proprietates quibus olim constabat, iam amisisse: & quod sit rei huius mysterium.

Adde huc, quod nonnulli cõtemplantur, nimirũ postquã Euangeliũ de terrena sapientia, deque mundi tyrannide gloriosum egit triumphũ, veteres illas Adamantis proprietates deperijsse. Ita contemplatur antiquus auctor, cuius libri inter Origenis opera extant, l. 2. in Iobum. (is enim liber ex Erasmi, Sixti Senensis, & Genebrardi censurã nõ Origenis; sed alterius antiqui scriptoris esse censetur) vbi ait; *Si quis dixerit, vbi est modò, vel vbi conspicitur lapis adamantinus? audi; hæc omnia typus fuerunt, & vsque aduentum Domini erant, & visa sunt. Post aduentum verò Domini visa non sunt, vtpote figuræ: & ita D abscondita sunt, Domino ipsas figuras adimplente.* Hæc ille. Quod licèt ad aliam significationem referat, si tamen Adamantis mysteriũ sit aut tyrannus, aut terrena sapientia; vt significetur, vtramque iam esse deuictam ac profligatam, cohæret optimè, ne iam in Adamante cernatur vetus illa proprietas, quæ & ferrum magneti detrahebat, & se exhibebat indomitam. Quòd si verum esset, quod aliquis affirmat, ligno scilicet conteri Adamantem posse: id mirificè significaret admirandem ligni crucis virtutem, quæ Adamantis duritiem perdomuit. Item, quod protulit Christus, *Omnia traham ad me ipsum*, eò potest referri, vt nulE lus iã reperiatur Adamas, quantumuis indomitus, qui Diuinæ magnetis mysticę virtuti possit obsistere, quominus ad sese homines trahat.

Nihilominus sententia affirmãs præfertur; & Adamantis, prout gemmæ, mentionem in Sacris esse statuitur.

Ceterùm, hæc omnia me non mouent; quin, cõsideratis ijs, quæ cap. 21. notatione 4. dixi, pro certo habeã; quanuis Adamas ad tyrannides aut carnalis sapientię comparatione accersiri possit, rectiùs tamen in eam impendi significationẽ, quã sequenti notatione subijciemus. Quarè ex Scripturæ gemarũ consortio non excluditur Adamas; sed inter eas potiùs nobilissimo loco numeratur. Quod autẽ dicitur, nisi reprobaretur ab Scriptura, proprio nomine congruenter vsurpatum iri; ad hoc respõdetur, Adamantis nomen non esse consentaneum ei significationi, quam illi tradit Scriptura in Rationalis & Apocalypseos gẽmis. Adde, quòd si alia Scripturæ inspiciamus loca, in quibus Adamantis nomen exprimitur; non videtur esse nomen gem-

Adamantis nomen, cùm in sacris vsurpatur,

mæ,

A

mæ, sed cuiusuis durissimi lapidis. Atque ita Ieremiæ. 7. n. 1. mentio est styli ferrei in vngue adamantino (id est in duriusculo alabastro) scribētis. Amos item cap. 7. 7. vbi nos legimus, *Ecce Dominus stans super murum litum, & in manu eius trulla cæmentaria*: secundùm versionem Septuaginta (quę sic legit, *Ecce stabat super murum Adamantinum, & in manu eius Adamas: & dixit Dominus, Ecce ego pono Adamantem in medio populi mei Israël*) forsan non opus est, Adamantem ibi de pretiosissima gemma, sed de lapide prędurο accipi. Quod enim ait Vulgata, non esse opus, vt murus rursus dealbetur; id ipsum Septuaginta significant, dicentes, necessariū non esse vt reficiatur murus; quia semel factus remanebit firmissimus.

Nonnulla, quæ de Adamante traduntur, aut falsa esse, aut parum certa.

Ad supradictas illa applicationes respōdeo, quæ Adamāti in bonā partē attribuūtur, esse exactiores, vt infrà videbimus. Prǽterquāquòd inter Adamātead tyrannidē aut carni sapientiā applicandā nōnulla statuuntur incerta, cuiusmodi sunt, ipsum ligno molliri, & comminui posse, & veteres ipsius proprietates in diuersas alia abijsse: quorum primum commentitiū est; alteri parū verisimile. Et credibilius apparet quod de Adamante priùs tradebatur, per nimiam exaggerationem dictum & falsò creditum fuisse, quàm eardem gemmæ speciem priscis qualitatibus amissis nouas alias induisse.

NOTATIO XII.

In qua tertia gemma, nempe Chalcedonius, ad tertium articulum aptatur.

Tertium Apostolici Symboli caput.

TErtius symboli articulus sic habet, *Qui conceptus est de Spiritu sancto; natus ex Maria Virgine.* Sic verò Apocalypsis; *Tertium, Chalcedonius.* Atque, vt in decima notatione disputauimus, Chalcedonij nomē Carbunculo Rationalis respondet: vnde in hac gēma Carbunculi proprietates consideremus oportet. Sed Scriptura inter Carbunculos enumerat eū, quem Græci ac Latini Adamantem vocant; qui est Plinio candidus carbunculus. Et singillatim habetur hic respectus ad Cyprium Adamantē, cui virtus magis salutaris ac medica indita est, & cui optimè conuenit Chalcedonis nomen: quod tamen nomen est alioqui proprium eius ciuitatis, in qua Chalcedonense Concilium fuit postea celebratū.

Quid in tertio hoc fidei articulo profiteamur

Tertius hic articulus de Iesu Christi Redēptoris nostri incarnatione & natiuitate agens, nos docet, Christū Dominū non solum verū esse Deū, sed etiam verum hominē; propter admirabilē illā vnionem, cuius interuentu diuina Verbi persona sanctissimā illam humanitatem assumpsit: atque adeò absque alicuius viri commercio in illibatæ Virginis vtero diuini Spiritus virtute hominē fuisse factū; & eius matrem Virginē integerrimā perstitisse. Notum autē Theologis est, Deum sese nostra carne induisse (quod perinde fuit, quasi nostrā infirmitatē assumere) vt salutem humano generi daret, & infinitę suę virtutis ac fortitudinis clarissimum exhiberet documentum.

Applicatur per ordinem Chalcedonius seu Carbunculus ad tertium fidei articulum.

Ad hunc incarnationis articulum appositissimè accipitur ea gemma, cui Carbunculi nomen ab ardentis prunæ specie tribuitur. Etenim vt tradunt qui de gemmis disputant; quicunque Carbunculū attentè inspexerit, existimabit ignitū se lapidē instar prunæ ardentis aut ferri succensi & flammantis videre. Cùm ergo, vt sacræ testantur Literę, Deus sit ignis: quid aliud erit; Christi humanitatis gemmā secū intrinseco vnionis hypostaticæ vinculo copulare, quàm ipsam Christi carnem veluti deificare? Porrò vt in ardenti fornace ferrū in ignem, ignis in ferrū quodammodo transire videtur: ita in carbunculo, & gemma videtur esse ignis; & ignis, gemma. Quarè in huiusmodi lapillo figuratur eleganter illa personalis vnio, in qua verè ac propriè dicimus, Deum iam hominem; hominem iam esse Deum. Ignitæ prunæ cōparatione ad hoc significandum mysterium vtuntur Iustinus quęstione 44. ad Orthodoxos, Cyrillus lib. de Incarnatione vnigeniti c. 8. Damascenus l. 4. de fide Orthodoxa cap. 14. ardentis verò ferri similitudinē ad hoc ipsum mysterium vsurpant Origenes lib. 2. Periarchon c. 6. in illud, *Venit Princeps mundi huius, & in me non habet quidquam.* & Basilius oratione de Natiuitate Christi, quę est 25. ad populum, & Damascenus lib. 3. cap. 15. 17. & 26. Verùmtamen elegantior adhuc est Carbunculi gemmæ, quàm prunæ aut candentis ferri comparatio: idque ob admirabilem illā speciem, qua exardere, nec consumi videtur. Quod Mosis etiam rubum effecit Dominicæ Incarnationis symbolum ac figuram; vt docet Nazianzenus in priore expositione ad Elidon. dialogo 1. & interpretes Exodi 3. 2.

Ignitus carbunculi color quid innuat.

Carbunculum in tenebris luce-re, quid symbolicè denotet.

Secundò, si quod extitit fundamentum, vt verè dici possit, quod & Augustinus & Isidorus de Carbunculo tradūt, eū scilicet in tenebris lucere: id

B

etiā mirificè deseruit ad incarnationis mysteriū, de quo dū Ioannes in suo Euangelio agit capite 1. ait de Christo; *Et lux in tenebris lucet.* quasi dicat, Christū esse mysticum Carbunculum; in quo verè ac propriè reperiatur illa qualitas lucendi in tenebris, ita vt eum tenebræ non comprehenderent.

Carbunculum, cùm sursum attollitur, plus lucere quid innuat.

Tertiò, tunc lucem Carbunculus magis detegit, quando sursum attollitur, vt tradit Plinius: id quod mirā continet applicationem. Nā Christo in crucem sublato mundi totius illustratio referri debet accepta. His accedit, quòd ipsemet Plinius affirmat, si Carbunculus in acetum peracre inijciatur: id etiam conducere, vt posteà magis splendescat: ita vt, quod Carbūculi lucem extinguere videbatur, hoc ipsum reddat illustriorē. Subijcit idē auctor de nonnullis carbunculis; *aquis perfusi exardescunt.* Quod in Christo Domino verū tenet: sic enim de ipsius charitate Cant. 8, n. 6. scriptum est; *Lampades eius, lampades ignis atque flammarum.* (quod est dicere, carbunculū esse perfectissimū) mox adiungitur; *Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam.*

C

In carbunculo quomodo adumbretur Diuini Verbi incarnatio.

Quartò, cùm in Carbunculo symbolicè figuretur ęterni Verbi Incarnatio; aliquid huic gemmæ inesse oportuit, quod rē aliā adumbraret satis mirā, quā Deus cum precipuo incarnationis mysterio coniunxit, & quā etiā cum eodē mysterio Apostolorū Symbolum copulauit; videlicet Diuinum hoc incarnationis opus alienum omnino fuisse atque immune ab eo, quod in aliorū hominū conceptione accidit: siquidem in Christi cōceptione nullus concupiscentiæ extitit ardor, aut quidquā aliud, quod illibatū matris pariter ac Virginis florē vel leuiter adspergeret. Quid ergo huic mysterio cōgruentius, quàm quod Aristoteles 4. Metheor. textu 48. & Plinius cap. 7. asseuerant, Carbunculum scilicet ignibus non incalescere?

D

Carbunculum, imbre diuino alicubi nasci, nonnulli putarunt.

Quintò, facit quòd Plinius idem eodē capite 7. de Carbunculo ait, *Nascitur in montibus apud Nasamonas, vt incolæ putant, imbre diuino.*

Dei incarnati efficacitas incarbunculo figurata.

Sextò, si verum esset, quod alioqui de Carbunculo tradunt, nimirū si cū illo obsignetur, cerā ipsā liquefieri: id quoque maximè conferebat ad Dei incarnati efficacitatē in disijciendis suis hostibus exprimendā: iuxta illud Psalmi 67. 3. *Sicut fluit cera à facie ignis, sic pereant peccatores à facie Dei.* De Lychnite (quę species Carbunculi est) scribit Solinus c. 65. *dum signa exprimit, quasi quodam morsu partem ceræ retentat.* Et Plinius cap. 7. *Partem ceræ in signo tenet.*

E

Carbunculum excalefactum ad se trahere paleas quid significet.

Septimò, Plinius ait, Carbunculos aut Sole aut digitorum attritu excalefactos ad se trahere paleas & chartarū fila; quod est symbolū ad sese per animi propensionē alliciendi, vt Plutarchus exponit. Hoc autē, quod Plinius de aliqua carbunculorum specie affirmat, aliqui ad eū coarctant, qui Chalcedonius appellatur. Sic sanè Isidorus, Albertus, Bartholomæus Anglicus & Pandectarius; atq; vt cerā liquefacere symbolum est potentię ad hostes dissipandos; ita etiā palearū & filorum attractio adumbrat efficientiā, qua Christus ad se prædestinatos, palearum ac filorum instar trahit.

Atque hęc de Carbunculi cōsideratione sint dicta. Verùm, vt capite 2. notat. 3. probauimus, sacræ Literæ tribuūt Carbunculi nomē illi gēmæ, quā

Plinius Cyprium Adamanteu appellat, inter ceteros Adamantes ſalutarem, vt Plinius ipſe fatetur. Et quanuis idem auctor cenſeat alios dari Adamantes maioris æſtimationis atq; duritię: Scriptura tamen videtur habuiſſe reſpectū ad eū Adamantem, qui & Hebræo populo notior, & hominū ſaluti erat vtilior. Facile verò eſt omnem in eo duritiem ac fortitudinem conſiderare, quæ pretioſioribus Adamantibus tribuebatur. Cùm ergo Scriptura inter Carbunculos numeret Adamantas, quia ignitę prunæ coloré meliùs, quàm Rubini imitantur; cumq; in hoc Apocalypſeos loco de Carbunculo Chalcedonio ſingillatim agatur: valdè veriſimile eſt, qui in hac parte conſideratur, Carbūculum eſſe candidū, ſiue calculum candidū; & Chalcedoniū nuncupari, ſiue quia in æreū vergit coloré, vt de Adamante Cyprio tradit Plinius; ſiue ob illius fortitudiné ad infringenda metalla. Propter hæc oportet, vt Adamantis etiā proprietates conſideremus; & Deo incarnato applicemus.

Primùm igitur, cùm ſanctiſſima Virgo cęlorum regina de Incarnationis ageret myſterio; mirè expédit, Deum humana carne fuiſſe veſtitum (quod eſt indutum infirmitate) vt ſuam infinitam potétiam oſtenderet: *fecit potentiam in brachio ſuo, diſperſit ſuperbos mente cordis ſui*, Lucæ 1.51. Si ergo Beatiſſima Virgo id protulit, quia per incarnationis myſterium Deus glorioſiſſimè triumphauit de infeſtiſſimo bello, quod ei Dæmones, Iudæi, atq; Gentiles intulerunt: ad hoc ſignificandum perelegantér Verbum incarnatum in Adamantis ſymbolo exprimitur. Lege, quod de Adamantibus Plinius docet, *Incudibus deprehenduntur ita reſpuentes ictum, vt ferrum vtrinque diſſultet, incudeſque ipſæ diſſiliant: quippe duritia inenarrabilis eſt, ſimulq; igniū victrix natura, & nunquam incaleſcens.* Iam, ad explicandam facilitatem, qua Dei Filius carne indutus corda hominū quantumuis duriſſima transfixurus erat; eſt maximè ad rem cuſpis illa, qua Adamas innaſcitur: *Laterum ſexangulo læuore turbinatus in mucronem, quo nullam non duritiem facillimè rumpit.* Sic Plinius.

Diuina potentia quantopere in Incarnationis myſterio eminuerit.

Quarta ſit, quamq; indomita Adamantis durities.

Mundi quidem flagitia atque ſcelera videbantur Chriſtum infractura ac domitura. Verùm inde reliquū fuit, vt ipſius Chriſti potétia magis extaret, & emineret in côterendis peccatoribus, id eſt, ad verā contritioné euocandis, ac ſibi perfectè ſubijciendis. Atque hic locum habet illa antiquitatis credulitas, quā Plinius de Adamante refert; *Hircino ſanguine recenti calidoq; rumpitur.* Nemo enim neſcit, hircū animaliū fœdiſſimū (ſic eum Plinius vocat) eſſe peccati ſymbolū. Tradit tamé ipſemet, poſtquàm confractus eſt Adamas, tunc maiora ſuę potentię argumenta dare: *quia cùm fæliciter rumpi côtingat, in tā paruas frangitur cruſtas, vt cerni vix poſſint. eæq; expetuntur à ſcalptoribus, ferroq; includuntur, nullā non duritiem ex facili cauantes.* Notum verò eſt Adamantino puluere quemuis lapidem quantumuis duriſſimum facilè prærumpi.

Chriſti potentia ad peccatores conterendos & conuertendos quomodo per Adamantem figuretur.

Quod autem olim iactabatur, & Plinius etiam refert, Adamanté in ferro trahendo eſſe magnete ipſo potentiorem, & ipſius virtutem illi auferre; in myſtico ſaltem Adamante, id eſt, in Chriſto Domino mirum in modum comprobatur: reſpectu cuius virtus naturalis magnetis debilis admodùm & imbecilla eſt. Etenim admirabilis efficacitas ad myſticum ferrum trahendum illa propriè eſt, quā Chriſtus habet; iuxta ipſius Redemptoris verba,

Adamantē olim magneto ipſo potentiorem in ferro trahēdo fuiſſe habitum, & quid in hac ei adumbretur?

A *Omnia traham ad me ipſum.* Quarè quod Plinius ait, *Adamas magneti iuxtà poſitus, aut admotus,* applico ipſe ad eam comparationem, quę inter myſticum Adamantem & magnetem fit.

Porrò, quod Plinius affirmat de Adamante Cyprio; *in medicinis efficaciſſimus eſt*, aptiſſimè deſeruit ad ſignificandam veram animi ſalutem, quam in Verbo incarnato habemus. Virtutes auté eius quas ibidem Plinius memorat, huiuſmodi ſunt: *Adamas & venena irrita facit, & lymphationes abigit, metuſq; vanos expellit à mente.* quæ verba mirifica ſunt ad miras Chriſti Domini in hominum animis effectiones.

Adamas in medicinis ſalutaris quid denotet.

Adamantis virtutes.

Ad hæc; ſi Adamas, cuius mentio fit Amos 7.7. iuxta lectionem Septuaginta, Chriſtū Dominum repræſentat; optimè habet, Chriſtum vocari murū Adamantinum, eiuſque robur ac fortitudinem eſſe tantam, vt murum ipſū inſtaurare aut reficere neutiquam opus ſit.

Murus Adamantinus (de quo Amos 7.7. iuxta Septuaginta) Chriſto applicatur.

B Illud modo explicemus, reliquum eſt; cur Spiritus ſanctus huic gemmæ indiderit Chalcedonij nomen? Græca vox eſt Chalcedon; quę apud antiquos Scriptores, qui de gemmis agunt, minimè reperitur. Potuit tamen huiuſmodi nomen ei gémæ imponi propter eas, quas notat. 10. rationes tradidimus. Quòd ſi nonnihil adhuc nouitatis & inſolentiæ in eo appareat, quòd Carbunculus candidus ſiue Adamas Cyprius hoc nomine compelletur: idcircò fortaſſis hoc nomen inuſitatū in hoc loco vſurpatum eſt; vt ſic faciliùs deueniremus in eius rationis indagationem, ob quam tertia hæc gemma tertiū item Symboli articulū adumbrans eodem vrbis Chalcedonis nomine vocaretur: in qua vrbe fuerat poſteà celebrandū Chalcedonenſe Concilium. Fortè, vt meditatur Aretas, habitus fuit reſpectus ad eum carbunculum, qui in ea regione naſcitur. Quod ſiue pro certo ſtatuamus, ſiue non; illud mihi ſalté veri præferre ſimilitudinem videtur, diuinum ſcilicet Spiritū voluiſſe in hoc nomine alludere ad Concilium in ea ciuitate poſteà peragendum pro hoc articulo de Chriſti Domini humanitate ſtabiliendo & confirmando.

Cur huic gemmæ nomen Chalcedonij Apocalypſis tribuat?

Chalcedonenſe Concilium.

C Qua in re obſeruandū eſt, Chalcedonenſe Concilium eſſe ex generalibus vnum, quod Græci per excellentiā vocant magnam Synodum. Nec aliam ob rem fuit hoc Concilium coactum, quàm vt firmè & ſtabiliter Catholica aſſereretur veritas de diuini Verbi Incarnatione aduerſus Eutychem & Dioſcorum illam impiè abnegantes. Si ergo ciuitas vocabatur Chalcedon, & tertię gemmę potuit nomen Chalcedonis imponi: quid mirū, qui certò præſcierat eiuſmodi articulū in ea vrbe fore ſtabiliendum, ipſummet Chalcedonis nomen ad tertiā gemmam aſſignandam vſurpare voluiſſe? vt hoc pacto denotaretur, vrbem illam veluti gemmā fore pretioſiſſimam quæ in medijs tenebris lumé veritati præferret, vt de Carbunculo traditur. Hęc conſideratio alicui fortaſſis primo aſpectu nimiā ingenij ſubtilitatem redolebit. Sed qui altiſſima Diuinæ prouidentiæ conſilia, & ſacrarum Literarum elegantiam accuratè perpendat; non dubito, quin hanc gemmæ atque vrbis in eodé nomine communioné nō caſu & temerè, ſed ſummâ ratione atque conſilio factam eſſe fateatur: atque adeò diuinam prouidentiam idcirco ſuauiter diſpoſuiſſe, vt in ea regione gemmæ huiuſmodi ardentes innaſcerentur, quæ ignitæ prunę colorem referrent, vt prodit Aretas.

Concilium Chalcedonenſe quem præſertim ad finem fuerit celebratum.

D

NOTATIO XIII.

De gemma, quæ Smaragdus vocatur.

HEbraicum nomen, quod Smaragdo reſpondet Exodi 28.17. (vbi hęc eſt tertia géma in primo Rationalis verſu) eſt *bareqnet*, quod fulguranté gémā ſonat. Pagnino nō placet verſio Septuaginta & Hieronymi; *quia non quadrat color.* Vnde exiſtimat, non eſſe Smaragdū, ſed Chryſolithum: quanuis ab alijs Hebręis Carbunculus reputetur. Sed côſulantur, quæ diximus not.5. nec dubitabitur, quin *Barequet* ſit eadé gēma, quā Gręci & Latini Smaragdū nuncuparunt. Verùm licèt de tertia illa Rationalis gēma nō côſtaret, côſtat tamē de hac Apocalypſeos quarta: nā Ioannes græcè ſcribens, eā vocat Smaragdū. Sed nec de tertia Rationalis gēma ſupereſſe poteſt dubitatio, quin Smaragdus ſit. Et Pagnini obiectio facilè diluitur: nā pretioſi Smaragdi apud veteres magnopere fulgurabāt; vt côſtat ex ijs, quę antiqui tradūt auctores: nā Athenęus l.3.c.8. aſſerit Smaragdū meliùs dici poſſe maragdum; nā ex ſplendore nomen adipiſci. Conſtat auté in nônullis priſcis nominibus additum fuiſſe in principio

De Smaragdo, quartâ Apocalypſeos gemma. Et imprimis de Hebraico ipſius nomine.

Smaragdus quantopere ſint lucidus.

ſigma,

figma. Quã ad rẽ etsi satis videbatur esse, quod gẽma sit pellucida: ceterũ quod Græcè & Hebraicè splendens seu fulgurans nominetur, argumento est veteres Smaragdos multo fuisse splendidiores, quàm nostros. Colligere etiam hoc licet ex ijs, quæ Plinius lib. 37. cap. 5. his verbis recenset. *Ferunt in Cypro tumulo reguli Hermiæ iuxta Cetarias marmoreo leoni fuisse inditos oculos ex Smaragdis ita radiantibus etiam in gurgitem, vt territi instrumenta refugerent thynni, diu mirantibus nouitatem piscatoribus, donec mutauere oculis gemmas.* Accedit, quod Plinius ipse ibidẽ tradit, Smaragdos nimirum esse semper radiantes. Et de Scythicis singillatim hæc habet; *quantũ Smaragdi ab alijs gemmis distant, tantũ Scythici à ceteris Smaragdis.* De nobilium verò Smaragdorum duritate sic ait; *Scythicorũ, Ægyptiorumq́; tanta duritia est vt nequeant vulnerari.* Præterquã quòd propter magnã de Smaragdis olim æstimationẽ nullus ferè Smaragdus cælabatur, *Decreto hominum eis parcitur scalpi vetitu.*

Inter Smaragdos Scythici præstantiores.

Deinde eleganter ponderat Plinius ingentem voluptatem atque solatium, quod humanus visus ex Smaragdi conspectu percipit. *Nullius coloris aspectus iucundior est. Nam herbas quoque virentes auidè spectamus: Smaragdos verò tantò libentiùs, quoniã nihil omnino viridius comparatũ illis viret. Soli gemmarũ contuitu oculos implent, nec satiant; quin & ab intentione aliâ obscurata aspectu Smaragdi recreatur acies; scalpentibusq́; gemmas nulla alia gratior oculorum refectio est. Ita viridi lenitati lassitudinem mulcet.* Similiter Solinus cap. 27. vbi adiungit fabulã de Gryphis Smaragdos cõtra Arimaspos tutantibus: cuius etiam meminit Plinius lib. 7. cap. 2. Dictis Plinius ipse addit, ad maiorem visus oblectationem, Smaragdos solitos elaborari concauos, vt visum colligant.

Smaragdi color quantam humano obtutui voluptatem afferat.

Idem tradit, mira ex Smaragdo fieri specula: *quorũ corpus extensum est, eâdem qua specula, ratione supini imagines reddunt.* Atque huiusmodi officiũ Smaragdus tanto cum oculorũ solatio præstat, vt Nero Princeps gladiatorum pugnas in Smaragdino speculo spectaret.

Ex Smaragdo mira fieri specula.

Obseruatione etiam dignum est, Smaragdos æri quasi affines atq; cognatos esse. ait enim Plinius eos in æreis fodinis reperiri solere. & quod mirabilius est, in lydio lapide si lineam Smaragdo ducas, æreũ colorem linea ipsa refert, vt experientia notũ est.

Smaragdos in æreis fodinis reperiri solere.

Epiphanius aduertit; Smaragdi saporem esse acerbum & amarum. Plinius item considerat Smaragdos longinquo amplificari visu, inficiẽtes circa se repercussum aëra: & satis sit hæc de Smaragdo adnotasse; eo quòd sit gemma omnibus notissima.

NOTATIO XIV.

De Smaragdi proportione & conuenientia cum quarto articulo.

Quartus fidei articulus quid in se contineat.

QVartus Symboli articulus iuxta nostram diuisionem est eiusmodi; *Passus sub Pontio Pilato; crucifixus, mortuus, & sepultus.* Cui hæc Apocalypseos verba respondent; *Quartum, Smaragdus.* De gemma nonnihil iam superiori notatione diximus. Illud hîc imprimis obseruo, Smaragdum Apocalypseos esse concipiendũ cum tota illa perfectione & splendore, quem antiqui Scriptores Scythico adscribũt Smaragdo. Cum hac gemma copulandus est, & componendus quartus symboli articulus, qui de Iesu Christi redemptoris nostri passione agit: quod fuit excellentissimũ illud sacrificium pro mundi sceleribus ad æterni Patris iram placandã oblatũ. Quarè vt Christi redemptio, iuxta Regiũ Psaltem, copiosissima foret; congruentissimũ fuit, vt ipsius assertoris passio summopere acerba & ignominiosa esset, atque adeò patientia Christi fuisset admiranda. In hac Christi Domini morte vertebatur totius mundi salus, & in ipsa Christiani hominis spes ac fiducia nititur, hoc est, pretiosum quoddã virtutum omnium speculum. Vnde qui singulari Dei beneficio intentis animi obtutibus contẽplatur atque cognoscit admiranda prorsus mysteria, quę Diuina prouidentia in Christi Domini cruce occultauit; nulla alia in re ex iis, quas prępotens Deus in vniuersa mũdi machina fabricauit, tantũ Diuinæ virtutis, sapientiæ ac fortitudinis deprehẽdet, quantũ in hac vna, quę infideliũ oculis est abscondita; vt sapienter expendit Paulus 1. ad Cor. 1.

Quã apte Smaragdus cum predicto articulo componatur.

Optaret aliquis, vti obscura aliqua aut sanguinea gemma ad huius articuli symbolũ seligeretur. Cęterũ habenda fuit ratio non solùm de ipsa mortis figura; sed de aliis etiam rebus quàmplurimis, quas nobis hic articulus proponit ob oculos. Ad quarũ omnium significationẽ nulla potuit gemma Smaragdo aptior & congruentior assumi.

Iris suprà cap. 4. tota ex Smaragdo, Christi passionis symbolum.

Hoc, vt ampliùs declaretur, obseruo primò; iridem Ioanni visam cap. 4. 3. (cùm ait; *Et iris erat in circuitu sedis*) esse totam Smaragdinam. atqui, vt eo loci expendimus, propria illius iridis significatio passionem Christi Domini repręsentat, ex Isaiæ 54. 8. & 9. vbi sic habetur; *In momento indignationis abscondi faciem meam parumper à te; & in misericordia sempiterna misertus sum tui, dixit redemptor tuus. Sicut in diebus Noë istud mihi est; cui iuraui, ne inducerem aquas Noë vltra super terram; sic iuraui, vt non irascar tibi. Montes commouebuntur, & colles contremiscent: misericordia autem mea non recedet à te, & fœdus pacis meæ non mouebitur: dixit miserator tuus Dominus.* Cùm igitur cælestis arcus sit mirificum symbolũ certissimę spei, quæ nobis est iniecta, diuinã indignationem nusquã ita inundaturã, vt mundũ prorsus exsorbeat; respectura enim pignus, quod nobis tradidit, atq; ita demũ fore placandam: cũ hoc, inquã, ita sit, quis non videat Christi Domini passionẽ verum esse pignus nobis datũ, quo iustã Deus mitiget irã, nec in sceleratos homines excãdescat? Christi ergo passio atq; mors est vera illa iris, siue cęlestis arcus, qui Dei thronũ ambit, vt ca. 4. vidimus. Quòd autẽ illa iris thronũ circundãs tota ex Smaragdo fingatur, propterea factũ est, quia Smaragdus est symbolũ huiusce articuli, quo de Christi Saluatoris nostri passione, atq; adeo de firmissimo spei nostræ adminiculo agitur. Quin etiã arcus ille totus ex viridi Smaragdo erat, absque vlla sanguineę vindictæ aut pallidi metus permistione; quibus coloribus iris hæc, quã oculis in cęlo crebrò spectamus, constare solet.

Christi passionem esse nostræ spei firmissimũ adminiculũ.

Secundò obseruo, cùm Smaragdus sit eiusmodi gemma, quæ plus ceteris aspectũ permulceat; esse pariter eius naturæ, quæ pręceteris remittit atque debilitat carnis sibi contiguę colorem. Notum est, qui viridis cuiusuis lapidis splendore perstringatur, pallentis omnino coloris eũ videri. Si ergo viridis color carneum infringit colorẽ; nulla res ita illũ decolorabit, atq; Smaragdus, habitâ quantitatis proportione. Nã vt Plinius ait, nullus est lapis, qui ita inficiat *circa se repercussum aëra*; & ideo Smaragdi *longinquo amplificantur visu.* Hinc fit, quę gemma plus spectantis oculos reficit ac recreat, eâdem decolorari ac pallidã reddi illius carnẽ, qui gemmã ipsam amplexus est. Quem etiam participabit effectũ, qui Christũ caput ac ducem imitatus, crucem ipsius amplectatur atque in humeros tollat. Huc spectat, quod Epiphanius de amaro Smaragdi sapore tradit: quo nobis innuitur, summo solatio nostrũ visum atq; spem affici ex ipsius rei conspectu, quæ gustata Christo ipsi adeò amara fuit.

Smaragdi reflexione carnis sibi contiguæ colorem remitti atque frangi.

Christi passio ad carnis petulantiã coërcendam efficax.

Tertiò, facit etiã ad rem Scythicus Smaragdus ad summę patientię & constantiæ significationẽ; quia *Scythicorum, Ægyptiorumq́; tanta durities est, vt nequeant vulnerari.* Vnde claui ac verbera, quę Christi carnẽ disciderunt, ipsius constantiam & patientiam neutiquã lęsere. Atq; hæc magna durities cũ viridi Smaragdi colore perfecto sociata repręsentat constantiã atque patientiã cum copiosissimi fructus expectatione, quem Christus Dominus pręuidit ex sua ipsius passione sanctissimâ percipiendũ.

Christi patientia inter verbera & clauos per Smaragdũ figurata.

Quartò, Smaragdus ab omnibus artis medicæ peritis pro mirifico contra venenũ antidoto reputatur. Itaq; Smaragdi puluis admiscetur cõfecturę ex Hyacinthis effectæ, aliisq; omnibus antidotis. Hoc ipsum in Christi Domini passione mysticè accidit: cuius egregia ac singularis virtus imbibitur atq; intenta est per remedia omnia, quæ nobis aduersus peccati venenum diuinitus reserata sunt; vt in Sacramentis notum est.

Smaragdus præsens cõtra venena antidotum. Christi passionis meditatio aduersus omnia vitia remedium.

Smaragdi color oculos recreãs, quid mystice significet.

Quintò, quā oculi oblectationem ex Smaragdo opposito percipiunt, ea est Ecclesiastici verbis consentanea cap.40.22. *Gratiam & speciē desiderauit oculus tuus; & super hoc virides sationes.* quasi dicat, ad oculorū solatium viridem præstare colorem, quàm egregiam quamlibet pulchritudinē. Si ergo viridis color tanto visum oblectamento perfundit, nihil est Smaragdo viridius, vt optimè notat Plinius. Atque, vt illud etiā obiter perstringam; hæc oculorū voluptas, dum in viridi pascitur colore, coniuncta semper esse solet cum illa etiam voluptate, quam venturi fructus spes in agrorum viriditate experitur. Itaque viridis color vna ex parte visum recreat ac reficit; ex altera certam spem symbolicè repræsentat: quod vtrumque in Smaragdo rerum omniū viridissimo egregiè figuratur. Namq; vt nihil est quod cum Smaragdo compositū videatur viroris nomen promereri: ita etiam nihil ferè aliud pro nostræ spei adminiculo videtur æstimandū, si cum erecta fiducia ex Christi passione in nos dimanante cōparetur. Et qui aliarū rerum consideratione, se mœstū, anxiū, & in angustias redactū experitur; qui aut fulgentissimū virtutis splendorem, quo destituitur, assequi se posse desperat; aut ingruentes labores vel dæmonis suggestiones exhorrescit; aut rectissimū Dei iudicium reformidat; aut etiam inferorū pœnas suis flagitiis debitas extimescit: quicunque (inquam) alicuius ex hisce rebus aspectū & consideratione debiles ac defatigatos animi habet obtutus; protinus mentem recreat & relaxat, vbi ad passionis Christi Smaragdū viridissimū reflectit oculos. *ab huiusmodi intentione fatigata aspectu Smaragdi recreatur acies*, vt loquitur Plinius. Hinc Christus lassos omnes ac defatigatos ad sese vocans, *Ego* (inquit) *reficiam vos.* Ac si apertiùs diceret; quicunq; aliarum rerū pondere pressus atq; adeò oppressus fuerit; perfectum inueniet solatium, si ad verum crucis Smaragdum mentis aciem conuerterit.

Christi passio quàm sit efficax ad mœstos & afflictos recreandos.

Sed ait Christus, *Venite ad me*: quibus verbis nos per viuam fidem, & peccatorum detestationē ad se propiùs iubet accedere; nisi falsâ & fucatâ rerum specie decipi velimus. Hoc propterea dixerim; quia procul Smaragdi præfert speciē, quod re verâ Smaragdus non est. quā vanæ securitatis ansam nonnulli stultè prensantes, dum in flagitiorum cœno sponte volutantur, seipsos solantur nequidquā diuinâ misericordiâ & Christi Domini passione: ac proinde Smaragdum sibi pro libito confingunt ex eo, quod nihil in se præter inanē aëra & meras nugas habet. Verùm enim verò inficiari nemo potest, quin hæc ipsa improborū hominū deceptio nobis retegat, quàm ingens sit vera consolatio ex Christi cruce ad nos redundans: siquidē stulti atq; insani falsam inde suæ securitatis occasionem captant. Id quod in ipsomet Smaragdo solet contingere; cuius color viridis adeò est intensus, vt aër etiam ambiens viridem quoque præ se ferat colorem, & procùl spectantium lumina deludantur.

Contra inanem eorum spem, qui in Christi passione plus æquo fidētes se laxis habenis voluptati propterea tradunt.

Sextò, cū optimū speculū (vt præcedenti notatione vidimus) ex Smaragdo cōficiatur; aptissimè cōcipitur Christi passio quasi speculū quoddā clarissimū ex Smaragdo cōflatū; in quo mirū in modū

Christi passio, clarissimum ad nostra vitia dignoscenda speculum.

A figuratur ac refertur virtutis pulchritudo, peccati fœditas, charitas Dei, & defectus etiā ac næui illius, qui per se spectatus innocens videbatur & sanctus.

Septimò, mirus Scythici Smaragdi splendor, quē suprà expendimus, egregiè concinit cum insigni admirabilium virtutum perfectione, quæ in acerbissima Saluatoris nostri passione enitescunt; nec non cum septē lucis radiis, quos Ioannes Apoc.5. in Agno mortuo fuit contemplatus: quibus denotantur septē maximi splendores, quos diuina prouidentia septemplici spiritu complectitur. Iam, quòd admirabiles huiusmodi radij prorsus delitescant, & abscondantur ab eorū oculis, qui mysterium hoc non altè ac profundè meditantur; id etiam Smaragdus abumbrat: quem vt inueniant, atque eruant; altè terrā defodiant oportet, qui in B eius inquisitionē incumbunt. Reperiuntur enim valde absconditæ huiusmodi gemmæ, & quasi in secreto bursæ cuiusdam repositæ.

Mirus Scythici Smaragdi splendor quid figuret.

Verum est tamen, Plinium & Solinum asserere, Etesijs ventis Smaragdos reuolutâ arenâ detegi solere. Vocantur autē Etesiæ, qui ab Oriente perflare solent certis ac statis anni temporibus; quos dicunt esse Solanos ventos, qui sub caniculæ exortum oriuntur. Hoc fortassis applicari posset ad labores, ærumnas & aduersæ fortunæ flatus, qui nobis cognitionem ingerunt felicitatis, quam in Christi Domini passione reperimus.

Etesiis ventis Smaragdos reuolutâ arenâ solere detegi, quid mysticè innuat.

Octauò, Albertus Magnus, Abulensis, Berchorius, Vincentius & alij, qui his subscribunt, miras de Smaragdo proprietates prædicant. aiunt enim Smaragdo reddi verba persuasoria. id quod in Christi crucis Smaragdo certum est: quippe illa Euangelicæ prædicationi vires atq; animos addi-C dit. Tradunt etiam Smaragdi possessores valde locupletes fieri; turpium ac fœdarū actionum conspectū prorsus auersari; dæmones item Smaragdo fugari; atq; alia id genus, quæ per exaggerationē videntur dicta. Fortè tamen diuina prouidentia huiusmodi tractationes permisit, vt earum scriptores nec opinantes Christi crucem hisce præconiis extollerent.

Aliæ Smaragdi proprietates: & mystica earum significatio.

Ex hactenus dictis elicio, Smaragdos egregiè impendi in crucis figuram conficiendā, quæ collo appensa gestetur. Cùm verò æneus serpens, quem Moses Numer.cap.21.9. fabricauit, Christū in crucem suffixum typicè expresserit, vt cōmunis fert Ecclesiæ atque doctorū consensus: mysterij expers non est, quod superiùs attigimus de Smaragdi af-D finitate cum ære; ita vt in Lydio lapide linea æreo instrumento ducta eundem prorsus referat colorem, ac si Smaragdo duceretur. Similiter enim, quod æneo figurabatur Serpente, idem etiam in Smaragdo figuratur.

Crucis figuram egregiè ex Smaragdo compingi.

Illud mihi exciderat, quod tamen hic prætermitti non patiar; memini enim me apud Theophrastum legere, viridem Iaspidem esse Smaragdi matrem, quod vsui fortassis esse potest, vt significetur Christi passio inde suam duxisse originem, quòd ipsos homines, quos posteà per redemptionē reparauit, antea per creationem condidisset. Vnde primæ creationis opus fuit veluti primarium redemptionis fundamentum.

NOTATIO XV.

De gemma Sardonyche.

Onychem à Sardonyche in sacris Literis non distingui.

PRimùm aduertendum est, in sacris Literis non distingui Onychem à Sardonyche. Nam in veteri testamento Sardonychem solū legimus apud Iobum cap.28.16. vbi Septuaginta posuerunt Onychem: Hebraicè verò est idem nomen *Soham*; quod duabus tribuitur gemmis in vtroque Pontificis Aaronis humero collocatis (quas Onyches appellamus) itemq; vndecimæ Rationalis gemmæ. Sed cùm Apocalypsis eam appellet Sardonycha per allusionē ad vndecimā gemmam Rationalis: cumq; Vulgatus interpres Iob 28. 16. eodē illam nomine vsurpet; hinc satis probatur, sermonē esse de eo lapillo, quē Græci ac Latini Sardonycha nominarūt: qui multò pretiosior est, quā qui propriè & strictè nominatur onyx; vt cōstat tū ex annuli Polycratis historia (quā referunt Cicero lib.5. de finibus, pro-

In Apocalypseos Sardonycha allusio ad vndecimam Rationalis gemmam.

E pe finē, Plinius lib.37.cap.1. & Solinus cap.46.) tum etiā ex illo epitheto, quod ei in Scriptura tribuitur Iob 28. 16. cū dicitur *Sardonyche pretiosissimo.* Potuit autē Vulgatus, & potuere etiam Septuaginta lapidi Sardonychi nomē Onychis indere. Hoc enim nomen potest bifariam vsurpari: primò, pro specie illa, quā Plinius appellat Onychem, prout à Sardonyche distinguitur: secundò, prout commune est earū gemmarum nomen, in quibus lapis vnus super alium videtur impositus, vt vnguis est super carnem. atque hoc pacto Sardonyx inter Onychas præstantissima est.

Onychem posse bifariã vsurpari.

In prima autem nominis impositione Sardonyx vocabatur gemma quædā, cuius substratū (sic Plinius vocat inferiorē lapidis partē, quę nigri coloris est) simile erat Sardæ, quæ est veluti caro transluci-

Quæ fuerit vocata gemma Sardonyx in prima sui nominis impositione.

da;& superior pars vnguẽ referebat, vt docet Plinius lib.37. cap. 6. *veluti carnibus vngue hominis imposito & vtroq; translucido.* Postea tamẽ Sardonyches nuncupatæ sunt gemmæ illæ, quibus præter substrati nigrorẽ nihil erat cum Sardis commune; & quibus superior vnguis ita rubebat, vt candor in miniũ transisse videretur. Vnde Plinius ait in Sardonychibus illud valde æstimari, quòd superior facies esset locustarũ maris crustis rubentior. Constat etiam inter substratũ nigrum & rubentẽ superficiẽ optimas Sardonychas candenti lineâ distingui: itaque postquã læuigatæ ac politæ sunt in media extimæ superficiei parte miniũ siue rubeus color (qui ex cerussa & minio quasi miscetur) eminebat. Mox in circuitu veluti zona quædam candidissima ducebatur; infrà verò substratũ nigrum imò & nigerrimi coloris, vt Plinius tradit. Quamuis aliæ huiusmodi gemmæ pro substrato nigro habuerint cæruleum valde obscurum; cuiusmodi solet esse atramenti in cæruleum vergentis color.

Descriptio gemmæ Sardonychis.

Coniunctio hæc triplicis coloris, nigri, albi, atq; rubri clariùs adhuc colligitur ex Plinio lib.37.cap. 12, fine, vbi de gemmis factitiis: ait enim, *Glutinatur ex aliis gemmis, aliunde nigro, aliunde candido, aliunde minio sumptis, singulis in suo genere probatissimis.* Eosdem ternos colores exprimit dilucidè Solinus cap. 36. ait enim, *Superficies probatur si meracius rubeat; medietas circuitur limite candido: reliqua nigro finiuntur.* Et quãuis gemmæ huiusmodi hodie non magnopere expetantur, ideoque reperiantur paucæ; cum tamẽ hæc literis mando, in conspectu mihi est Sardonyx quędã, in qua perspicuè cernitur triplicis coloris distinctio, nẽpe in infima parte nigri, in media albi, & rubri in sũma. Facile autẽ est videre, si in vmbonis figurã, vt docet Plinius, expoliatur, posse quidem limitem albũ remanere non in defectu gemmæ, sed in ipso vmbone; ita vt miniũ siue subrubrũ vnguis colorem ambiat.

In gemma Sardonyche triplicem coniungi colorem.

Ad hęc; in Sardonyche maximè probatur, *vt nihil in sua sede alieni interpellaretur*; id est, vt & album nihil haberet alterius coloris admistum, idemque

A in reliquis coloribus accideret; atque adeò vt alba zona esset zona perfecta, & nulla ratione se funderet; sed ad minij ambitum in circuli figuram se colligeret. Color verò mediæ superficiei, licèt dicatur valde ruber futurus; accipiendũ tamen est, qua ratione cerussæ & minij permistio pati potest. Sic Hispanũ vulgus dicere solet, *Como el enues de la rosa*; candore in minium transeunte, vt Plinius ait.

Triplicem ergo colorẽ in hac gemma habemus, inferiorem nigrum; mediũ candidum; supremũ rubentem: vt expressè etiam distinguunt Isidorus, Marbodeus & ceteri, qui de gemmis scripsere. Ita tamen scalpebatur, vt in ipso vmbone rubeus maneret color candidã zonã coronatus: quòd etiam ad vnguis humanę imitationem nonnihil refert. B in vngue enim, aut in eius saltem extremitatibus aliquantulũ extat candidi. At in hac gemma non solum candor hinc inde distinguebatur; sed continuus etiam limes per circuitum tanquam zona vel circulus albus mediam partem rubentem omni ex parte complectens.

Quo modo siue figurã Sardonyx olim scalperetur.

Porrò in Sardonyche pretiosiore tradunt Plinius & Solinus nihil perspicui & pellucidi fore. Hinc Plinius ipse ait, cęcas siue opacas Sardonychas abstulisse nomen; id est, nomen Sardonychũ sibi per excellentiã vindicasse. Gemmæ istæ Romanis fuere imprimis gratissimæ ad anulorum, id est, sigillorum vsum: quoniam *solæ propè gemmarum scalptæ* (ait Plinius) *ceram non auferrent.*

Sardonycha lapillum esse opacum, nõ perspicuum.

Rubentem ipsius superficiẽ contemplatur Plinius nonnihil in purpuram tendere; *non sine quadã specie purpuræ candore in minium transeunte.* C In circulo autem quantumvis candido considerat etiam inesse *quandam arcus cœlestis anhelationem.*

De aliis huius gemmæ qualitatibus nihil graue & antiquitate fultũ occurrit. Rueus ait, eã reprimi animi fastum: aliis placet esse valde salutarem, & animo hilaritatẽ adducere. Abulensis verò Exodi 28. scribit multos esse Onychis effectus noxios ac perniciosos, vt tristitię, formidinis, odij atq; bellorũ. alij volũt in Sardonyche figurari insana, tetra & horrenda visa, illã etiam rixas ac lites excitare.

Sardonychos proprietates à nonnullis tradita.

NOTATIO XVI.

Vbi gemma quinta ad quinti articuli mysterium accommodatur.

VErba quinti articuli hæc sunt pauca; *descendit ad Inferos*: Apocalypseos verò illa; *quintum, Sardonyx.* Vidimus iam in superiori notatione Sardonychem esse gemmam opacam, cui tres sunt circuli siue lineę: infima nigra, media candida, summa rubens (quod idem est atque esse candidam & rubicundam.) porrò in hoc lapide sculpto iam & perpolito album remanere colorem, quasi rubentis coronam; sicut zona alba medium vmbonem rubentem complectens.

Quintus fidei articulus cum Sardonyche componitur.

Articulo autem quinto edocemur Christũ redemptorem nostrum, simulac sanctissimum Patri spiritum tradidit, corpore in cruce relicto ad inferos descendisse, vt iustos omnes in Patrũ sinu detentos ad veram libertatem & gloriam assereret ac reuocaret, tanquã copiosissimum suę passionis & mortis fructum. In hac symboli veritate consideranda est maximè diuersa omnino sors ac differentia inter eos, qui apud inferos tenebantur. Nã iustis ac Dei familiaribus eam inferorum partem incolentibus, qui vocatur limbus, fuit luxilla omnium fęlicissima, quę expectari aut cogitari possent. Improbis verò in barathrum detrusis non longè loco dissitis tristissimus ac deploratissimus dies extitit, propter vtrorumq; sortis ac status discrimen: cùm ipsismet in summa miseria & infelicitate ęternũ remanentibus, ipsorũ vicini ad gloriosissimam libertatẽ sunt educti. Iam, quod attinet ad doctrinę huius certam ac stabilem veritatẽ & ad ipsam impugnantium confutationẽ, consuli possunt Scholastici doctores, & pręsertim Valentia 3.p.disput.2.q.4.puncto 2.

Quid in se includat articulus Symboli quintus.

Pro huiusce articuli symbolo Sardonyx fuit inter gemmas delectus. In quo mihi persuadeo, superiorẽ eius partẽ (id est rubentem superficiem) esse

Sardonychis colores quo modo ad hoc mysterium applicentur

D symbolũ Christi redemptoris nostri: limitem siue circulũ candidũ, qui vt zona extimã superficiem rubentem complectitur, iustorũ in Patrũ sinu siue limbo commorantium: substratum nigerrimum, damnatorum, qui in ima inferorum parte, id est, in barathro torquebantur.

Primò ergo cùm articulorũ ordo deposcat, vt quarta gemma Christi passionẽ, sexta resurrectionem adumbrent: facili negotio quisq; cernet, per quintã congruenti ordine significari Christi ad inferos descensionẽ. Deinde, cùm inferni nomẽ eam denotet partẽ, quę infima est: si qua ratione id potuit in gemma aliqua figurari, in ea certè repręsentandũ erat, quę sub facie summa duas alias cõtinet partes, quę quasi inferiora loca sunt. Tertiò, quę distinctio in inferis erat regionibus, (damnatorum quidẽ in inferiore parte, in superiore iustorum,) E aptissimè figuratur in eo, quòd Sardonychis substratũ sit nigerrimũ, medius verò limes candidus. Quemadmodum enim summa infęlicitas in atro atque obscuro colore innuitur: ita etiam vitæ candor & innocentia in candido. Huc accedit vsitatũ fuisse antiquorũ morem; vt per nigrũ lapillũ, diem infęlicẽ; fęlicem, per albũ significarent. Cuius consuetudinis plura passim testimonia apud antiquos Scriptores pręsertim Poëtas occurrunt. Quarè copulatio albę lineę cũ substrato nigerrimo mirificè confert in Sardonyche ad illud significandũ, quod in Christi descensu ad inferos accidit. Iustis enim quasi candidus cũ sorte fęlicissimã lapillus obtigit: iniustis in infimo loco relictis ater ac tristis cum summa miseria.

Quid niger Sardonychis color, quid candidus adumbrent.

Sed videamus, qua ratione superficies insigniter rubens repræsentet Christũ ipsum, qui ad inferos descendit. Atque imprimis vidimus iã in pręterita

Christi ad inferos descensus qua

notatio-

ratione in Sardonychis symbolo figuretur.

notatione, colorē extimæ superficiei in Sardonyche esse candoris ac minij permistionē, vt Plinius expressit. Quod perinde est, quasi superficies illa sit pariter candida & rubicūda: atqui de Christo Domino dicitur Cant. 5. 10. *Dilectus meus candidus & rubicundus.* Secundò, si per hæc ipsa Canticorū verba (vt eo loci disputabimus) significatur vna ex parte maxima vitę puritas & sanctimonia (cùm candor siue albor immaculatam vitæ sanctitatē denotet;) ex altera verò ingens alacritas & vigor (nam rubicundus color sanguinem, in quo vita consistit, reprę̨sentat.) si hóc, inquā, ita est; vt significaretur, qui occisus fuerat prius, nō quidē sceleratū fuisse, aut à morte ipsa superatum, sed peccati ac mortis triumphatorē; quid cōuenientius, quàm symbolū summæ sanctitatis, & vegetæ atque integrę vitæ proferri? Eâ quippe ratione denotatur, Christum Dominū ita fuisse à peccato immunem, vt ipsammet præ se ferret sanctitatē; ita à mortis triumpho liberū, vt ipsam potiùs gloriosissimè triumpharet.

Rubicundæ Sardonychis superficies candidæ ac nigræ imposita quid mysticè indicet.

Quod verò rubicunda superficies candidæ ac nigrę sit imposita, ostendit Christi imperium ac dominationem in ipsas inferorū regiones. Iā, si linea candida & substratum nigerrimū rectè inferorum locū adumbrant; vt figuretur, eò Christū descendisse, quid congruentius, quàm ipsius Christi symbolū, videlicet rubentem superficiem candido circulo ambiri, qui substrato nigerrimo cōtiguus est?

Limbus, nomen Sanctorum Patrum sinui inditū, quid significet.

Pręter hæc; nomen, quod iuxta cōmunem acceptionē tribuimus infero sanctorum Patrum loco, est *Limbus*: quo nomine catechismi omnes vtūtur. Quid igitur aliud limbus est, quàm ora siue ambitus? Ergo qui attentè Sardonychem inspexerit, planè aduertet, candidum illū circulum esse veluti limbū & quasi ambitū inter supremam superficiē rubentē & nigerrimum substratum. Atque illud etiam, quod præcedenti notatione diximus, circulum candidum esse rubentis superficiei coronā, hîc pariter cohæret aptissimè. Etenim si superficies illa Christū repræsentat; Christus ipse inter iustos in Abrahę sinu commorantes medius apparuit; vt lætificaret omnes, & sūmâ fælicitate bearet. Quin & sanctissimus ille Patrum cœtus Christū in limbo circundans fuit quædam maximi triumphi ac celebritatis corona eundem triumphatorem redimiens atque ornans.

Altera nominis Limbus acceptio.

Quod si aliquis dicat, hoc nomen *limbus*, quando ad sanctorum Patrum sinum aptatur, accipi nō in orę siue ambitus significatione, sed pro *obscurus*; itavt *limbus*, idē sit, atque λιμβερος, quod idem est, ac tenebricosus & obscurus: tunc quæ inferorū pars ex obscura & caliginosa fuit præsente Christo clarissima ac lucidissima reddita, hæc per circulū albū significabitur. Quæ vero in summâ obscuritate permansit, & in extremâ miseriâ atq; infælicitate; hæc per substratum nigerrimum indicabitur.

Sardonycha ad sigillorū vsum esse aptam, quid innuat.

Obseruandū prætereà est, quod suprà diximus, Sardonychas maiori ex parte ad sigillorum vsum aptari. Nā peculiaris est illi proprietas, nihil vt cerę ad sigillum ipsum adhęrescat. Si ergo iuxta hāc consuetudinem pretiosum consideremus Sardonychē, in cuius rubentis superficie imago aliqua pulcherrima insculpta sit; elegantissimè concipi potest eiusmodi figura, quasi Christi victoriā referat. Quando enim Christus sanctis Patribus propalam visus est; in ea dilucidè perspexerunt victoriā, quā nuper de peccato, dæmone ac morte compararat, nec non gloriæ magnitudinē, qua ipsorum animos mentesque compleuit.

Christi animā non fuisse indignum ad Patrum limbum triumphatricem descendere.

Quod autem nonnulli huic articulo opponunt, videri rem Christi animā indignā, vt post victoriā in cruce partā ad inferos per se ipsa descenderet, cū nullus dignaretur imperator ad obscuras & tenebricosas teterrimi carceris subterranei scrobes descendere. Hoc, inquam, egregiè refutat ac depellit mira illa Sardonychis proprietas, cuius Plinius atque alij meminere; scilicet si pro sigillo vsurpetur, eā nihil aut ipsius ceræ aut vaporis aut maculæ contrahere. Et proptereà Plinius ipse ait, Sardonychas apud Romanos in pretio haberi cœptas, qui illis pro sigillis vtebantur. In hac igitur Sardonychis proprietate eleganter innuitur, quod ad

A prędictæ obiectionis solutionem opus erat. Nam gemma illa, quę aliquid ex cera auferre solet, aut labe aliquâ seu maculâ infici, hæc à ceræ contactu & ab alia qualibet contagione seruetur necesse est. At verò, quę ab huiusmodi periculo est immunis, non solum à cerę impressione non est abstrahenda, verùm etiam in id munus debet impendi ad suam ipsius munditiem, læuorem atque decorē ostentanda. Quid enim magis gloriosum aut honorificū, quàm suum conseruare splendorem ac venustatem, vbi alijs deperit?

Christum ex descensione ad inferos nihil labis ac sordis contraxisse: sed suam potiùs inibi potentiam ostendisse.

Terreni igitur principes mirum nō est, si ad obscura, tetra atque immunda loca descendere refugiant. Illis enim periculum imminet ex ea miseria atque pędore aliquid contrahendi. Veruntamen Christi animę sanctissimę nihil erat eiusmodi extimescendū. Quòd si ingens ipsius charitas eā in-

B uitabat, vti ad inferorum caliginosa loca descenderet ad suos ex vinculis educendos: clarissima ipsius maiestas id non solùm non impediuit, sed potiùs opportunam nacta est occasionem, vt suæ glorię ac splendoris egregium præberet argumentum: quando ita liberè ac securè poterat infimū illū locum miserū & infęlicem penetrare. Ingressus igitur fuit Saluator noster inferorum regiones, & suę omnipotentię sigillo effigiem atque insigne suorum gestorum ibidē reliquit impressum; & in tetro illo atque obscuro loco sese vniuersalem rerū omnium dominum cognoscendum exhibuit. Quinimò ipsimet damnati, licèt inuiti ac renuentes, ad sanctissimū ipsius Redemptoris nomen genua flectunt. Nec solùm ab omni fuit cerę, id est, caliginis illius & immunditiæ cōtagione securus; sed potiùs maiori inde gloria suspiciendus exiuit,

C quòd vt triumphator gloriosissimus se in ijs inferorum ergastulis maiestate atque imperio prępotentem ostenderit.

Non parū priscis Poëtis glorię ac dignitatis assequuti visi sunt duo illi aut tres egregij duces, quos illi ad inferorum loca descendisse, vt suos inde amicos eriperent, confinxerunt. Hinc Latinus Poëta eleganter cecinit, sub Æneæ Troiani persona, Æneid. 6.

Si potuit manes arcessere coniugis Orpheus
Threiciâ fretus citharâ, fidibusq; canoris:
Si fratrem Pollux alternâ morte redemit,
Itque, reditq; viam toties: quid Thesea, magnum
Quid memorem Alciden?

Si ergo huiusmodi commenta fuere excogitata ad virtutis maximæ & auctoritatis picturam: quantò

D prę̨stantior & excellentior erit vera gloria, quæ splendescit in ea certissimę historiæ veritate: qua docemur Christum assertorem nostrum ac vindicem, non iam per somnia & incantationes, sed re ipsâ suo diuino robore ac fortitudine armatum ad ea loca teterrima descendisse, suos familiarissimos ex indigno carcere educturum?

Quæ à nōnullis qualitates Sardonychi attribuūtur, quæ ratione huic ipsi mysterio deseruire possint.

Inter oppositas atque contrarias proprietates, quas Abulensis & alij de Sardonyche siue Onyche scribunt: fortè dici posset, quòd gemma hæc, si, qua parte substratū habet infernum, ad aliquem applicetur, mœstitiam atque odium affert, & rixas contentionesque mouet: si verò penes superficiem & circulū candidū applicetur, firmā valetudinem & solatiū ac pacē lętitiamq; pręstat. Quod si ita esset, facilis applicatio foret: na ex vna parte denotabitur

E furor ac rabies, qua damnatos omnes per occasionē descensus Christi corripuit: ex altera verò innuetur sanctorū Patrū lętitia atque voluptas, quā ex gloriosa hac Christi descensione acceperunt. Iam, quod à Rueo traditur Sardonyche fastū animi reprimi; non abs re est, vt significetur per huiusmodi descensionē Christi, iactantiam ac superbiā Dęmonis repressam, atque adeò contritam fuisse.

Species purpuræ in Sardonyche quid mysticè adumbret.

Denique species illa purpuræ, quam Plinius in Sardonyche contemplatur, apposita est ad eam significationem; vt gloria illa, quam Beatorum animę in limbo repentè acceperunt, sit etiam certissimum carnis resurrectionis pignus: quod mysterium, vt in gemma duodecima probabitur, per Amethysti purpuram significatur. Cælestis verò arcus anhelatio siue æmulatio (quam etiam Plinius

nius in Sardonyche speculatur,) mirifica est huic instituto; namque vt cęlestis arcus post generale illud diluuium reliquum nobis est pignus, fore vt nunquam deinceps homines inundatione absor-

A

beantur: ita similiter Christi descensus ad inferos iustos illos reddidit securos, quòd iam imbres tristitiæ & laborum abijssent, & nihil eiusmodi sibi in posterum esset extimescendum.

NOTATIO XVII.

In qua disputatur, An Petrus in Epistola prima cap. 3. agat de descensu Christi ad inferos.

VErba textus, quæ magis facessunt, sunt quæ sequuntur.

19. *In quo & his, qui in carcere erant, spiritibus veniens prædicauit.*

20. *Qui increduli fuerant aliquando, cùm fabricaretur arca.*

Quinam expositores hunc Petri locum explicent.

Loci huius interpretes habemus Clementem Alexandrinum, Oecumenium, Bedam, Glossam, Albertum, Hugonem, Thomam, Dionysium, Caietanum, Titelmanum, Vatablum, Clarium, Gagneium, Zegerum, Ariam, Hessełium, Salmeronem, Sa, & Erasmi notas.

Explicant etiam ex professo Augustinus Epistola 99. Thomas 3. parte q. 52. art. 2. ad 3. Castro de Heresibus, Mendoza in quodlibetis, Diegus de Paiua, Bellarminus tom. 1. lib. 4. c. 13. Turrianus lib. 4. pro epistola Pontificū, Suarez tom. 2. Valentia tom. 4. Pererius tom. 2. in Genes.

Præter hos obiter locum explanant Hieronymus Isaiæ 54. Clemens Alexandrinus lib. 6. stromatum, Epiphanius, Athanasius, Cyrillus, Hilarius in Psal. 118. Ambrosius ad Roman. 10. Ruffinus in Symbolo.

Quo sensu explicandus sit B. Petrus asserens, Christum spiritibus, qui erant in carcere, prædicasse. Quadruplex difficilis huius loci explicatio.

Et locus quidem ipse expressè affirmat, Christum spiritibus incredulis prędicasse. Contextus verò difficultas occasionem præbuit, vt expositores in varias atque multiplices sententias abierint. Etenim primò explicatur hic locus de prędicatione, quam Christus per se ipse effecerit ante suam incarnationē, nempe Noëi tempore. Secundò, de prędicatione à Christo post incarnationem, sed ante passionem facta. Tertiò, de prędicatione in limbo post ipsius mortem, cùm ad inferos descendit. Quartò de prędicatione in Ecclesia facta à Christo postquā ascēdit ad cælum. Ecce quatuor expositiones; in quarum ferè singulis plurimum etiam variatur.

Vtrùm ex hoc Petri loco reuinci possint efficaciter heretici negantes Christi descensum ad inferos?

Nonnulli existimantes, tertiam declarationem ceteris solidiorem esse (scilicet de Christi ad inferos descensu) hoc ex loco nituntur hæreticos reuincere, qui Christi descensionem ad inferos inficiantur. Nec tamen huiusmodi expositores grauissimam contextus difficultatem soluunt. Ego è contrario sic statuo, primò rationi videri consentaneum, ne plurimum virium in hoc loco aduersus hæreticos adhibeatur. Secundò, quod ad Catholicos attinet, me contextus difficultati satis fortasse facturum, in tertia ipsa expositione de Christi descensione ad inferos.

Propterea autem existimo, hæreticos hoc loco validè reuinci non posse; quia duplici ratione possumus redargui. Primâ, quia si interpretū auctoritatē æquâ lance pensemus; non minùs ponderat eorum opinio ac censura, qui hoc in loco de Christi descensu ad inferos sermonem non esse contendant. Alterâ, quia ijs auctoribus, qui de descensione Christi ad inferos hunc locū explicant, nō omnibus securè niti possumus. Nonnulli enim hæc verba applicant ad concionem à Christo apud inferos factam, vt damnatos saluaret. De singulis ergo expositionibus seorsum nonnihil dicamus.

Prima expositio exquatuor prædictis expenditur de prædicatione temporibus Noëi factā.

Prima expositio est, nō agi in hoc loco de Christi descensione ad inferos; sed de prædicatione, quam Dei Sapientia ante Incarnationem præstitit temporibus Noëi. Hanc opinionem sectatur Clemens Alexandrinus in commentarijs, quę habentur tom. 1. Bibliothecæ. Hieronymus expressè Isaiæ 54. Augustinus epist. 99. Beda, Albertus, Glossa ordinaria, & interlinealis, atque Lyranus; Diuus

B

Thomas in commentarijs, & 3. p. q. 52. art. 2. ad 2. Hugo Cardinalis, Dionysius Carthusianus, Diegus de Paiua. Eandem fatetur Lyranus esse communē Doctorum opinionem, & laudat etiam Mendoza in quodlibetis.

Duplex interpretationis prædictæ fundamentum.

Duo sunt opinionis huius argumenta. Primum si locus hic de Christi ad inferos descensione disputaret: neutiquam coarctaret prędicationem ad incredulos sub Noëi tempora. Huic obiectioni nihil respondent tertię declarationis auctores, quod difficultati plenè satisfaciat. Alterum, dum dicitur Christus Euangelium incredulis prędicasse; si de prędicatione apud inferos facta sermo est, perinde esse videtur, ac si dicatur ad se Christus conuertisse atque saluasse eos, qui in mortali peccato decesserant. Id quod videtur opponere Euodius ad Augustinum epist. 98. & perspicuè tenent Clemens Alexandrinus lib. 6. stromatum, Nicetas Nazianzeni interpres, Caietanus hîc & Isidorus Clarius, licèt aliquantulum obscurè. Consule Mendozam in

C

quodlibeto, vbi etiam affert Hieronymi, Damasceni & aliorū loca, qui id sibi persuaserunt. Vide item, quid Augustinus dicat epistola 99. ad Euodiū.

Argumenta contra superiorem expositionem.

Vidimus primę expositionis contra tertiam argumenta. Contra primam quidem opponit Bellarminus, minimè esse ad rem in eo loco tractationē de prædicatione sub Noëi temporibus facta. Responderi tamen potest, cohærere potiùs optimè cum antecedentibus & subsequentibus, vt infrà ostendam.

Secundò opponit verba ipsa textus, quæ primæ expositioni violenter applicantur: cuiusmodi est vox illa, *Veniens*: item, *prædicauit spiritibus, qui erant in carcere.* Quanuis enim Augustinus & eius sectatores spirituum in carcere detentorū nomen transferant ad animas peccatorum, quæ in carcere siue infidelitatis siue mortalis corporis erant detentæ; simulque asserant ipsosmet homines, sicut & ani-

D

mas, ita etiam vocari posse spiritus: durior adhuc remanet loquutio. Quamobrem non defuit, qui legere voluerit *in carne* pro *in carcere*, vt Beda. Alij carceris seu custodiæ nomen ad Noëi arcam referunt, vt Arias Montanus. Qua in re illud pręstitūitur, qui simul cū Noëo se in arcā receperunt, priùs ipsius Noëi prędicationi se incredulos pręstitisse: quod tamen mere gratis dicitur. Aliis placet, incredulos, quibus Noëus prędicauit, spiritus in carcere appellari; quia quando B. Petrus epistolā conscripsit, eorum animæ iam apud inferos torquebantur. Ita Diegus de Paiua apud Mendozam, & Beza apud Bellarminum; qui hæreticus nostram explodit Vulgatam; asseritque non fore legendum, *qui in carcere erant*; sed, *qui in carcere sunt.*

E

Verba illa, prædicauit in Spiritu, quomodo ab alijs exponantur.

Deinde, verba illa, *Prædicauit in spiritu*, alij exponunt de Christi Spiritu (qui est siue Spiritus sanctus, siue diuina sapientia) per Noëum loquente. Alij putant, tunc etiam Verbum æternum sub visibili specie apparuisse & prædicasse, vt de antiquis aliis apparitionibus accepimus. Qua de re legatur Mendozæ quodlibetum. Quòd autē Christi spiritus per Noëum prędicasse feratur, asserent fortasse consentaneum esse loquutioni eiusdem Petri epist. 1. cap. 1. 11. vbi ait, Christi spiritum per veteres Prophetas fuisse loquutum. Cùm verò fuerit hæc Christi spiritus prędicatio; aptè dici poterit ad hominum spiritus fuisse facta: sicuti Paulus loquitur de quodā cœtu non corporeo, sed spiritali; *Congregatis spiritu meo & vobis*, 1. Cor. 5. 4. quòd idem est, atque *Spiritu meo, & spiritibus vestris.*

Prima expositio prædicta non probatur.

Demum prima hæc expositio nihil in se facilitatis habet: & apparet quidem, eam idcircò fuisse excogitatam, vt tertiæ opinionis difficultatem auctores subterfugerent. Quapropter, vbi nodus ille apprime soluatur, id ad primę expositionis impugnationē satis erit. Licet Augustinus dicat, se earum difficultatum solutionem optare, vt ad tertiā declarationem adhærescat. Non tamen propterea primam inficiabitur, cùm & ex illa nihil dissonū aut dissentaneum subsequatur, & idem Scripturæ locus plures expositiones literales admittat.

2. Interpretatio de prædicatione à Christo facta, dum in carne mortali degeret, examinatur. Reijcitur 2. explanandi via.

Secunda explanatio est de prædicatione à Christo facta, dum in corpore mortali degebat. Hanc sequitur Zegerus, & eam Augustino tribuit. Constructio autem est huiusmodi. Christus adueniens prædicauit etiā spiritibus conclusis corporis (vel ignorantiæ) carcere, ijs, inquam, qui increduli erāt ad similitudinem eorum, qui sub Noëi tempore fuerunt, &c. Hęc expositio faciliùs explicat vocem *adueniens*: in ceteris est prorsus violenta. Cùm enim dicat textus, Increduli erant, cùm fabricaretur arca; exponit, eos fuisse incredulos ad eorum modum, qui sub Noëo quondam fuerunt.

Tertia exponendi ratio de Christi ad inferos descensione.

Tertia expositio est de Christi descensu ad inferos. Huic ex antiquis subscribunt Clemens Alexandrinus, Epiphanius, Athanasius, Cyrillus, Hilarius, Ambrosius, Ruffinus, Oecumenius. Ex iunioribus Lyranus, Caietanus, Castrius, Clarius, Zegerus. Ex nostris Salmeron, Turrianus, Bellarminus, Pererius, Suarez, Valentia, & Emanuel Sâ. Cęterùm non omnes eodem modo procedunt. Nonnulli enim volunt, hoc in loco sermonem institui de Euangelio ad damnatos prædicato, vt reapse resipiscerent & saluarentur. Alij de prædicatione ad eos habita, qui Noëi prædicationem increduli priùs respuerant; posteà verò vbi diluuium aspexerunt, se ad veram fidem conuerterunt, & in solida peccatorum detestatione morientes ad sanctorum Patrum sinum fuerunt delati. Alij, vt Turrianus, ex hoc colligunt loco Purgatorij veritatē: atq; adeo asserunt in præsenti agi de prędicatione habita ad eos, qui in Purgatorio morabantur.

3. Expositio prædicta ab auctore probatur & explicatur.

Prædicare hic idem, quod notum facere.

Verùmenimverò existimo imprimis nihil opus esse, vt in præsenti sit sermo de prædicatione, per quam salui sint facti; qui Noëi tempore, cùm fabricaretur arca, duros se & obstinatos præbuerūt. Etenim verbum *prædicauit*, potest ritè vsurpari pro notum fecit: atque hoc pacto damnatis in ipsa adhuc miseria & infælicitate perpetuò manentibus, suam Christus prædicauit victoriam; quando ad inferorum ergastula descendens, sanctorum Patrū animas inde eruit. Similiter exponunt pro damnatorum redargutione sanctus Athanasius, S. Thomas & Dionysius Carthu. in 3. distinct. 22. q. 6. apud Mendozam; & eādem etiam ratione explicat Suarez. Ipse quidem nihil modò statuo, vtrùm damnati fuerint omnes, qui Noëi tempore sub arcæ fabricationem se incredulos prębuerunt. Sed illud tamen improbabile reputo, asserere generatim loquēdo, qui priùs se incredulos præstiterant, à suis sceleribus resipuisse, & pœnitentiā egisse. atqui verba ipsa vniuerse procedunt de spiritibus, qui tenebantur in carcere, & duri atque increduli extiterant. Præsertim cùm in Græco per articulū legamus τοῖς πνεύμασι. Quamobrem, cùm asseuerandum nō sit, qui lethali scelere præpediti è viuis excesserant, eos à Christo fuisse in æternam salutem assertos; nec etiam est affirmandum fuisse à Christo ex illo carcere eductos, qui fabricationis arcæ tēpore fuerant obstinati. Ad quod tamen parum referret, eos in limbo siue in aliquo purgatorij recessu deponere; si esset probabile tam longū purgatorij tempus, quod à Noëi ætate ad Christi vsque Passionē duraret. Ceterùm, vt ab hoc superfedeā, existimo Petri verba generatim agere de illis, qui Noëi tempore incredulitatem prætulerunt. Quarè probabilius est, verbum *prædicauit*, nihil aliud esse, quàm *notum fecit*.

Difficultas contradicta soluitur.

Dicet aliquis, huic loco respondere verba capitis sequentis; videlicet 1. Petri 4. 6. *Et mortuis euangelizatum est*. Ex quo videtur inferri, *prædicauit* perinde hîc esse quasi *euangelizauit*: atqui euangelizare

A est bonum afferre nuncium; qui tamen neutiquam bonus ac lætus nunciatur ijs, qui in inferorum regione retinendi adhuc erant. Respondeo, verba illa, *& mortuis euangelizatum est*, hunc ad locū non spectare. Nam contextus ipse postulat, vt in sensum valdè diuersum accipiantur, sicuti seorsum ostendam. Præterquàmquòd, si sensus esset, bonum de Christi victoria nuncium ad sanctos Patres in Abrahæ sinu degentes fuisse delatum; in hoc quidem peculiaris erat proportio & congruentia cum priore loco, scilicet, *veniens prædicauit his, qui in carcere erant, spiritibus*. non quòd *prædicauit* sit idem, atque euangelizauit, sed quia damnatis ideo nuncius de Christi victora fuit auditus, quia Christus ipse ad inferos descenderet nuncium fælicissimū suis amicis perlaturus, eosque ex illis tenebris educturus.

Respondetur ad obiectionem suprà oppositam contra tertiam expositionē.

Cur, cùm Christus ad inferos descendens suæ victoriæ nuncium omnibus notum fecerit, Petrus eorum singillatim hîc meminerit, qui Noëi tempore vixerunt.

B Superest nunc respondere præcipuę difficultati, quam tertiæ huius sententię oppugnatores aduersus eam obijciunt; nimirum, si Christus ad inferos descendens suæ victoriæ nunciū omnibus ibi commorantibus euulgauit; cur Petrus non alios designat, præter eos, qui increduli fuerant, cùm arca Noëi fabricaretur? Ad hoc respondeo, primò huic loco plùs energiæ & elegantiæ subesse, quàm primo aspectu apparet. Nam vox illa *per aquam* denotat, ipsâ diluuij aquâ Deum fuisse vsum ad arcæ exaltationem & ad humani generis incolumitatem, quod in illis perpaucis hominibus in arca inclusis fuit asseruatum. Itaque aqua, quæ terrarū orbem inundauit, & arcam obrutura videbatur, ea ipsa fuit medium instrumentum, vt & arca valde extolleretur, & per arcam generi humano salus esse posset. Secundò, mens diui Petri ea est, vt asserat, Christum, cùm ad inferos descendit, effecisse, vt

C veteres vmbrę & figuræ in eo esse impletæ, & veritatem accepisse viderentur.

Antiqua Noëi arca quid typicè figurauerit.

Tertiò, hanc ad rem selegit Petrus pro exemplo, arcę antiquæ figuram, quæ eâdem diluuij vndâ fuit euecta atque eleuata. Quæ figura & antiquissima est, & nobilissima, & Petri intentioni appositissima. Significat enim cuiusmodi extiterit orbis, & quomodo pœnarum ac suppliciorum diluuiū, quo mundus ob sua scelera demergitur, in Christum recidens ac depluens, contulerit maximè ad veram ipsius Christi exaltationem & humani generis salutem.

Cur hîc solum fiat mentio incredulorum sub Noëi tempore.

Quartò, quanuis huius figuræ complementum euidēter fuerit ostensum omnibus, qui in inferorū cauernis erant, siue damnatis, siue indemnibus; siue antiquis, seu recentibus; nihilominus aptè & e-

D leganter siletur de reliquis; & solùm exprimuntur ij, qui fuerunt increduli, cùm arca fuit extructa. Dum enim ita affirmatur, perinde est, ac si dicatur; licèt omnibus id fuerit nunciatum, peculiariter tamen diuinæ prouidentię gloriā in eo splēdescere, quòd eos singillatim confusione ac pudore affecerit, qui minimè credebant, arcam illam humani generis salutis instrumentum fore; vt hac ratione animaduerterent (qui arcam olim irridebant) eam non solum fuisse instrumenium, vt homines ex illa eluuione incolumes euaderent: verùm etiam fuisse egregiam quandam picturam hominum redemptionis, quam Christus Dominus posteà iuxta illius figuræ mysterium compleuerat. Forte etiam ea tempestate Noëus non modò prędicauit saluatum iri eos, qui ad arcam se reci-

E perent; sed etiam quod esset mysterium arcæ, & cuius rei esset figura.

Et quidem modus hic vnum aliquem duntaxat exprimendi, cùm tamen multis quidpiam enuncietur; plerunque solet eleganter vsurpari ob peculiarem aliquam considerationem. Exempli gratiā: regina filium parit, pulsantur concitato atque festiuo pulsu cymbala, vt illius nuncij lætitia omnium aures animosque peruadat. Si quis fortè Astrologus antea prędixisset, reginam non fore parituram; tunc significanter diceretur cymbalorū pulsus fuisse editus, vt reginæ partus ad falsi illius astrologi perueniret aures, & vt pudore atque rubore suffunderetur. Simili etiam ratione noui Pōtificis electi indictio & promulgatio, quę toti Ro-

mę fit,

mæ, fit, dicetur eleganter esse nuncius ad peculiarem aliquem delatus; qui aut de illius electione se incredulum ostenderat, aut illam vtpote amicus ac familiaris ambierat. Itaque cùm peculiaris exigit ratio, vt singularis aliquis exprimatur, multò plus significatur cùm dicitur ad eum singulatim nuncius aliquis fuisse perlatus, quàm si omnibus diuulgatus perhiberetur.

Elicitur ex dictis tertiæ explicationis facilitas pariter & elegantia.

Ex dictis liquet, non solùm tertiæ expositionis difficultates solui; sed etiam exponi pariter ipsius sententiæ elegantiam & concinnitatem: atque adeò explicationes ceteras ex eo fuisse ortas, quòd non satis tum contextus ipse, tum tertiæ huius expositionis elegantia perciperentur. Nam vbi hæc expositio rectè expendatur, facilè apparet, eam esse propriam ac simplicem; atque in ea comprehendi, quod prima asserit de Dei sapientia, quæ incredulis per Noëum prædicauerit: & addi insuper Christi descensum ad inferos & singularem ipsius gloriam in eorum confusione, qui priscis figuris fidem adhibere noluerunt. Singula item verba idoneè ad hanc intelligentiam aptantur, vt mox singula percurrendo constabit.

Quarta superioris loci expositio de Gentium vocatione.

Prius tamen faciam obiter mentionem quartæ expositionis, quæ de Gentium vocatione intelligit Petri verba. Huius explanationis auctor est Hesselius: & addit aliam de prædicatione, quæ fit ijs, qui in extremo mortis discrimine versantur. Vtraque tamen interpretatio meo iudicio est valde coacta: nec explicari possunt in aliqua ex ijs verba illa, *Cùm fabricaretur arca*; nisi fortè per similitudinem exponantur, vt suprà vidimus in secunda expositione: quod nihilo facilius est. quanuis figura incredulitatis eorum, qui arcæ fabricam illudebant, sit satis venusta ad eorum obstinationem denotandam, qui in sua perseuerant incredulitate, dum fabricatur Ecclesia. Hoc tamen non video quàm aptè Hesselius applicet ad contextum. Ex ea tamen & ex ceteris colligi potest quanta esset tertię expositionis difficultas; quando ad eam vitandam viri docti in eos anfractus se conijciebant.

Redeamus tamen ad grammaticam constructionem; & à numero 18. principium repetamus. Textus igitur sic habet:

18 *Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, iustus pro iniustis; vt nos offerret Deo, mortificatus quidem carne, viuificatus autem spiritu.*
19 *In quo & his, qui in carcere erant, spiritibus veniens prædicauit.*
20 *Qui increduli fuerant aliquando, quando expectabant Dei patientiam in diebus Noe, cùm fabricaretur arca: in qua pauci, id est, octo animæ saluæ factæ sunt per aquam.*
21 *Quod & vos nunc similis formæ saluos facit baptisma: non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio in Deum per resurrectionem Iesu Christi.*
22 *Qui est in dextera Dei, deglutiens mortem; vt vitæ æternæ hæredes efficeremur: profectus in cælum subiectis sibi Angelis & potestatibus & virtutibus.*

NOTÆ

Ad constructionem.

Quid sit apud Petrū nos offerret Deo.

VT NOS OFFERRET DEO.] Grecè προσαγάγῃ id est, adduceret ad Deum, vel reconciliaret Deo, cui infensi & infesti eramus. Hæc est propria vis Græci verbi.

MORTIFICATVS QVIDEM CARNE, VIVIFICATVS AVTEM SPIRITV.] Hæc est vera lectio atque correctio ex Vaticana editione, ex Græco & ex Patribus. Quanuis Arias Montanus & alij voluerint eorum sustinere lapsum, qui per accusandi casum pluralem efferebant *mortificatos & viuificatos.*

A VIVIFICATVS SPIRITV] Nonnulli verba hæc referunt ad Christi resurrectionem. Alij, vt Hesselius & Bellarminus, opinantur, *Viuificatus spiritu*, nil aliud esse, quàm Christi animam viuam permansisse. Et Scripturæ locos afferunt, vbi iuxta eam phrasim ponitur *viuificare*. Ceterùm manifestum est, non solùm his verbis asseri, Christi animam viuam perstitisse (id enim de quolibet homine mortuo verum est); sed Christum victorem euasisse. Cùm autem in ipsa morte Christus extiterit victor; ideo videndum est, num statim ac fuit mortuus, verè dicatur, viuificatus spiritu ante ipsam etiam resurrectionem. Sequitur enim, eum ad inferos descendisse: atqui priusquàm resurgeret, eò descendit.

De qua spiritus viuificatione hîc sermo sit.

B Nomē *Spiritu* nonnulli de diuinitate explicant. Alij de Spiritu sancto (qui est Spiritus Christi.) Alij de Christi anima. Alij de ipsius efficacitate. Ego de anima interpretor; sequitur enim *Spiritibus prædicauit*. vbi spiritus pro animabus sumuntur. At *spiritum viuificari*, intelligo quoad efficientiam, & suorum spirituum manifestationem: spirituum, inquam, quia diuinæ prouidentię & Christi spiritus sunt septem, vt ex alibi non semel disputatis constat.

Nomen spiritus variè hîc à Doctoribus vsurpari.

Auctoris mens de acceptione spiritus.

Porrò nomen spiritus non ita pro anima accipio, vt naturalis philosophus acciperet; sed pro intima ipsius animi portione; iuxta eam distinctionem, quæ inter animam & spiritum fieri solet: in qua nomen spiritus animam denotat, non quatenus corpus informat, sed quatenus spiritalem virtutem apprehensiuam & affectiuam.

IN QVO] quidam sic explicant; *in quo*, id est, *Spiritu*. Quæ videtur esse communior expositio, licet non desit, qui aliter explicet, vt Isidorus Clarius & Zegerus. Mihi tamen magis arridet, vt illud
C *in quo* ponatur pro *quod*, vt sit ablatiuus cum præpositione loco accusatiui; vt constabit infrà. Et constat, eâ phrasi sępè vti sacram Scripturam.

PRÆDICAVIT] id est, notum fecit, vt suprà vidimus.

SPIRITIBVS.] Ita legendum: non *spiritu*: & de sensu supra iam satis diximus.

QVI IN CARCERE ERANT.] *In carne* voluit legere Beda, vt ipsius expositio minùs esset violenta. Sed in carcere esse legendum dubium non est. Græcè τοῖς ἐν φυλακῇ, id est, *ijs, qui in custodia*, quod Arias refert ad Noëi arcam; & quidam apud Bellarminum hęreticus ad vigiliam & expectationem: alij ad sinum Abrahæ; & alij ad Purgatorium. Sensus tamen legitimus est de inferno.

Carcer hîc pro inferorum loco sumendus.

D QVI INCREDVLI FVERANT ALIQVANDO.] Græcè ἀπειθήσασι. qui est pluralis Aoristi primi datiuus. perspicuum autem est, casum hunc connecti cum *spiritibus*.

QVANDO EXPECTABANT DEI PATIENTIAM.] Non placet hîc Erasmi correctio, qui vult in Græcum inserere ἅπαξ, siue *semel*. quod tamen ad pręsens institutum arbitror non spectare. Augustinus & alij multi legunt, *quando expectabat Dei patientia*. Et lectio quidem Græca vtrique Latinæ aptari potest; est enim verbum commune, & sensus erat clarior. Vulgati tamen lectio videtur esse, *expectabant Dei patientiam*. Et sensus est, incredulos expectasse, id est confisos esse, Deum semper patienter toleraturum, & ipsorum peccata dissimula-
E turum: ideoque pro nihilo esse ducendam Noëi prędicationem.

Quid hîc sit, expectare Dei patientiam.

PER AQVAM.] Gagneius & alij exponunt, *per aquam*, id est ex aquis diluuij: quę tamen phrasis violenta est. simplicius est, *per aquam*, id est per medias ipsas diluuij vndas. Et sensus quidē pulcherrimus est, vt suprà vidimus.

QVOD ET VOS NVNC SALVOS FACIT BAPTISMA.] Grammatica constructio implicata est: facilè tamen sensus intelligitur; qui perinde sit, quasi diceret, *Quod & nunc facit Baptisma, vos faciens saluos.* Vide quid simile ad Philippenses 2.18. *Idipsum autem & vos gaudete.* id est, id ipsum facite gaudentes, &c. Græcè aliquantò clarior est nexus. Sonant enim; *cuius antitypon, id est baptisma, vos facit saluos*: ὃ ἀντίτυπον; id est cui, vel cuius antitypon.

atqui voci antitypon respondet in nostra Vulgata *similis formæ*, de quo infra.

Baptismi nomen in qua sit hic acceptione sumendum.

Baptismi autem nomine communiter in præsenti intelligitur baptismi Sacramentum. Ita Cyprianus explicat tribus in locis. Obsecro tamen, ne mihi succenseat lector, quòd nomine baptismatis in hoc loco baptismum sanguinis intelligam, id est tribulationis, & martyrij: nam de huiusmodi baptismate in eo contextu agebatur, vt infrà videbimus. Nec repugnat baptismatis nomen, vt patet ex Christi verbis, *Baptismo habeo baptizari*, &c. Ad hæc; sequentia verba; scilicet *Conscientiæ bonæ interrogatio in Deum*, non aque baptismo quadrant, sed sanguinis. In allusione item ad diluuij aquas, quibus diluuium passionis significatur; optimè habet, vt passio ipsa & tribulatio baptismatis nomine compelletur. quippe baptismus est ablutio; & diluuiũ quidem abluit mundum, atque tribulatio spiritum eluit ac purificat, vt inferiùs explicabitur. Et ne qua de me sit iusta querimonia; patebit in mea expositione locus, vt asseramus etiã Petrum ad Sacramentum baptismatis respexisse.

Probatur prædicta baptismi expositio in hoc loco, de baptismo scilicet sanguinis.

Pro quo obseruandum est, quanuis ipsius contextus filum de tribulatione & sanguinis baptismate agat; obiter tamen, dum Petrus tribulationem vocat baptismum, nobis in memoriam reducere, quod nobis obligationis pondus imposuimus, quando sacri baptismatis vndis tincti sumus. nam tunc nos sanguinis baptismati obtulimus atque addiximus. Baptismi item Sacramentum fuit adumbratum in arcæ exaltatione per aquas diluuij factâ. Baptismus igitur in voto continet, quod in martyrio accidit. Vnde ibi se offert Christianus simul cum Christo tribulationũ ac dolorum eluuioni; sperans se cum ipso pariter Christo reuicturum. Id quod figuratur in antiqua illa ac sancta cerimonia submersionis & emersionis in ipsa aqua factæ; quæ in sanctissimæ Trinitatis honorem & confessionem ter vt replicaretur, institutum fuit.

Eandem doctrinam suo etiam modo posse ad fideles omnes iustos extendi.

Demum, quanuis Petrus peculiariter agat de ijs, qui reapse pro Christo patiuntur: potest nihilominus eadem extendi doctrina aliquo modo ad iustos omnes fideles; qui omnes ad Christum, veram Noëi arcam, adhærescunt; & suę passionis diluuium siue calicem participant: atque hoc pacto Deo ipsi maximè probantur. Accedit, quòd *omnes qui piè volunt viuere in Christo, persequutiones patiuntur*. Et Christiani omnes in baptismo simul cum Christo tribulationibus & laboribus obtulerunt. Atque etiam propter appetitionum & cupiditatum compressionem pro Christo patiuntur atque moriuntur iuxta beati Petri loquutionem sequenti capite; & in eo etiam loco, *& mortuis euangelizatum est*.

SIMILIS FORMÆ.] Græcè antitypon; quasi dicat, baptismum, de quo agitur, esse formam ac veritatem, quæ respondet similitudini typi vel antiquæ figuræ; vt multi optimè explicant. adi Erasmum & Salmeronem.

Quid sit hic, conscientiæ bonæ interrogatio.

CONSCIENTIÆ BONÆ INTERROGATIO.] Video varias circunferri explicationes. Illam tamẽ reputo verã, vt interrogatio pro examine & probatione ponatur. Vide illud Psal. 138.23. *Proba me Domine, & scito cor meum; interroga me*, &c. Vbi pro synonymis ponuntur interrogatio & probatio. Vera igitur probatio, qua integra & recta conscientia examinatur, quænã alia est, nisi tribulatio? *Notum est illud*, *Aurum probat ignis*, &c. Item, *Tribulatio patientiam operatur; patientia autem probationem*.

IN DEVM.] Nonnulli ita connectunt; *Interrogatio in Deum*, id est, quę fit Deo. Legitima tamen constructio est, *Probatio siue interrogatio in Deum*, id est coram Deo. Consule thesaurum Græcum in dictione, εἰς, vbi constabit, eam esse genuinam eius dictionis phrasim.

Resurrectionem Iesu Christi hic pro fide resurrectionis poni.

PER RESVRRECTIONEM IESV CHRISTI.] Multi putant, his in verbis resurrectioni Iesu Christi attribui Baptismi effectum eluendi animas & abstergendi: ac Theologis remittunt disputationé, quo scilicet modo accipiendum sit, quod Scriptura docet, nempe Christi resurrectionem esse nostrę

A iustificationis causam. Ego aliter in præsenti explico; *per resurrectionem Iesu Christi*, id est, per fidem resurrectionis. quod perinde est, ac si dicatur bonæ conscientię laboribus & ærumnis probatæ constantia ac firmitudo niti potissimùm in fide resurrectionis Iesu Christi. Ideo enim fidelis Christi seruus labores & calamitates pro Christo tolerare non refugit; quia sperat se cum illo in vitam immortalem reuicturum.

DEGLVTIENS MORTEM, VT VITÆ ÆTERNÆ HÆREDES EFFICEREMVR.] Hęc verba in Græcis codicibus desiderantur; dubium tamen non est, in antiquioribus fuisse scripta; vt ex nostri Vulgati, Augustini, & aliorum lectione facilè deducitur. Verbum autem *deglutiens*, non est, opinor, in eam partem accipiendum, quasi nunc

B in cælo Christus mortem deglutiat; sed quasi eam in terris degens glutierit, vt nobis æternam mereretur vitam. Quam ad rem obseruandum est, Grecum participium præteriti siue Aoristi transferri frequenter Latinè in præsentis temporis participium, penuriâ actiuę vocis in participiis pręteriti: sic suprà num. 19. *Veniens prædicauit*; vbi *veniens* Grecè est, πορευθεὶς, id est cum venisset. Similiter ergo in pręsenti *deglutiens* ita potest accipi, quasi diceret, deuoratâ morte; id est postquàm acerbam mortis potionem hausit: atque ita accipi postulat ipse contextus. Demum *profectus in cælum*, est; quia hac viâ in cælum conscendit ad Patris dexteram consessurus.

Hac mortem deglutiendi phrasis quid significet.

Porrò huius loci acoluthia atque nexus, iuxta meam expositionem, est eiusmodi.

Totus B. Petri locus suprà positus paraphrasticè explicatur.

C Præcipuus beati Petri scopus in hoc loco est exponere fælicitatem eorum, qui afflictiones & tormenta pro Christo tolerant. Nam de hoc in pręcedentibus sermo erat: ad idemque fit regressio; tum in huius capitis fine, tum in subsequentis initio. Hanc ergo ad rem Petrus eiusmodi rationes affert.

Num. 18. *Christus mortẽ pro nobis pertulit: vt nos Deo reconciliaret. Et quanuis corporis vitam amiserit: virtutem tamen & efficacitatem sapienter ac fortiter operandi, quæ spiritus propria est, minimè amisit. quinimo per Christi mortem, ipsius virtus mirum in modum excitata atque erecta est.*

19. *Quare simul ac sanctissimam efflauit animam, vt victor ac triumphator gloriosissimus ascendit protinus, vt*

D *suam victoriam in ipsis etiam inferorum regionibus promulgaret.*

20. *Sicq; effecit, vt qui tempore fabricationis arcæ se incredulos ad Noëi prædicationẽ exhibuerunt, planè perspicerent, ingens fuisse ac reconditum veteris illius arcæ mysterium; atque adeò recognoscerent in Christi passione solidam illius figuræ veritatem fuisse completam. Quippe tumentes vndæ diluuij passionis ac mortis, quod in Christum recidit, adiumento potiùs & instrumento fuerunt ad ipsius Christi exaltationem & ad humani generis incolumitatem. Qua in re fuit admirabiliter impletum, quod in arca adumbratum fuerat: quæ ex communi illa mundi eluuione extitit incolumis, & ipsismet diluuij vndis fuit euecta & exaltata; & Noëus, eiusq; familia in ipsa aqua superstites remanserunt.*

E 21. *Quod ergo, fratres, infernus ipse locus in Christi passione completum adspexit; idipsum quoque impletur in ys, qui ad Christum firmiter adhærentes pro illo labores constanter tolerant. Quemadmodum enim diluuij vnda arcam extulit, & præstitit incolumem: ita etiam illos afflictio pro Christo perpessa extollit; quæ, inquam, afflictio ac tribulatio est admirabilis instar baptismi; qui, quanuis corpus non eluat, spiritum tamen ac mentem abstergeat; & apud Deum euidenter ostendit probatam & spectatam eorum virtutem, qui in viua resurrectionis Iesu Christi fide nituntur.*

22. *Hi autẽ alacriter sese excitant ad acerbissimum passionis calicem pro Christo constanter exhauriendum: dum sedulò expendunt, Christum, qui ad dexteram*

nunc

nunc Patris considet, amarissimam prius mortis potionem pro nostra salute obbibisse; atque hac ipsa accliui & salebrosâ viâ conscendisse ad suum regale solium, in quo nunc gloriosus sedet ab vniuersa cælitum curia suspectus ac veneratus.

Proponitur difficultas contra nostram declarationem.

Verùm contra hanc nostram declarationem, illud opponere quis poterit; verbum *prædicauit*, non rectè hîc vsurpari pro *notum fecit*, seu *euulgauit*. nec enim est ad rem dicere, *Christus adueniens manifestauit*; nisi quid notum fecerit explicetur: id quod textus nequaquam exprimit.

Difficultatis enodatio.

Pro huius solutione notandum est, prædicandi verbū dupliciter in sacris Literis accipi. primò accusatiuè (vt aiunt) & transitiuè, id est, adijciēdo prędicationis materiā; vt prædicare Dei potestatē; prędicare quid factū sit, prædicare & dicere *bene omnia fecit*, &c. Secundò absolutè & intransitiuè, nihil adiiciēdo, quo prædicationis materia designetur; *misit illos prædicare*. Sic enim ponitur Matt. 11.1. Marci 1.38. 39. & cap. 3. 14. & cap. 7. 36. & cap. 16. 20. Item Lucæ 4. 44. Prædicandi ergo verbum primo modo acceptum non semper refertur ad salutem eius, cui prædicatur; vt patet Isaiæ 3. 9. *Peccatum suum quasi Sodoma prædicauerunt.* Et similia sunt Iudicum 7.3. & 2. Esdræ 6.7. & cap.8.15. Iudith 11. 16. Esther 14.10. Danielis 3.99. & cap.5. 29. & 1. Machab.5. 49. & cap.10. 63. & 64. & 2. Machab. 8. 36. & Apoc.5.2.

Occurritur secundæ difficultati ex prima solutione subortæ.

Dices; saltem cùm prædicandi verbum absolutè ponitur, semper ad salutem ponitur illius, cui prędicatur; vt patet ex locis suprà allatis. Cùm ergo Petrus absolutè dicat, Christum prædicasse spiritibus, qui erant in carcere; omnino debet exponi de prędicatione ad eorum salutem ordinatâ.

Pro responsione primò assero, nos non ita strictè ad phrasim aliquam coarctandos fore, vt inde prauam doctrinam eliciamus: cuiusmodi esset, Christum ad inferos descendisse, prędicaturum & conuersurū illos, qui in peccato mortali decesserant. Quòd si receptum vsum verbi *prædicare* absolutè positi attendamus; non aptum habet locum in ea notione, quam de se Christus communicauit ijs, qui erant in limbo. Etenim non propriè est prædicare, gloriosum in limbum ingredi, Patribus humani generis redemptionem nunciare, & suam ipsius gloriam impertiri: nisi pariter asseratur Christus aliquam habuisse ad eos concionem; vt eos ad fidem, siue ad pœnitentiam, vel ad aliam bonam mentis affectionem hortaretur. Ac demum sicuti necessarium non est, vt à Christo habitam fuisse credamus concionem ad Patres in sinu Abrahæ commorantes: multò minùs credendum est, illum fuisse concionatum ad eos, qui sibi erant omnino infensi & inimici. Siquidem dicendum non est, eos à Christo tunc conuersos, & ex inf̨elici illa miseriarum voragine extractos.

Verbum prædicare, quomodo hîc sumendum.

Secundò assero, verbum *prædicare* (vt patet ex dictis) non esse hîc accipiendum iuxta eam propriam phrasim, in qua sumitur, cùm absolute ponitur; atque adeo necessariò vsurpandū pro eo quod est euulgauit, seu notum fecit. Quòd verò opponitur, nullum scilicet hîc esse accusatiuum; aut quidquam aliud æquiualens, quo prædicationis materia designetur. Respondeo ex contextu ipso suppleri debere, quid prædicauerit Christus, siue enunciauerit. Ac meo quidem iudicio, idem hîc debet subaudiri tanquam à Christo enunciatum, quod præcesserat; nimirū ipsum secundùm carnem fuisse mortuum, viuificatum verò spiritu. Id enim est, quod Christus ipse apud inferos manifestum reddidit. Nam, cùm eum omnes gloriosum in tenebricosa illa loca atque triumphantem succedere viderunt; manifestè agnouerunt, licèt in carne fuisset mortuus, ipsius tamen spiritum victorem ac triumphatorem esse.

Tertiò, huiusmodi intelligentiam amplectenti verisimile mihi fit, vocem illam *in quo*, non ita esse ordinandam, vt frequenter accipi solet, in quo scilicet spiritu: sed hoc pacto, *in quo & prædicauit*, id est, *quod & prædicauit, seu manifestauit spiritibus, qui erant in carcere*. Ac nequis hanc constructionem nouitatis arguat; notum est in hebraica phrasi, ablatiuum cum præpositione *in* pro accusatiuo non rarò collocari; *vt aspicite in gentibus*, pro *aspicite gentes*. De qua loquutione vide Iansenium in concordia cap. 85. & Gueuaram in Habacuc cap.1. vers.5. §.63.

Iuxta aliā verbi prædicare acceptionem, alia item exponendi ratio subijcitur.

Quartò, qui nihilominus verbum *prædicauit* absolutè vsurpare voluerit; hunc in modum potest accipere: Christus apud inferos suo ingressu quoddam edidit præconium, nimirum ostendendo & euulgando antiquas in eo figuras fuisse impletas. Vbi illud obiter obserua, Græcum verbum propriè significare præconium edere. atque idcircò prædicatores siue concionatores appellantur, qui Christum prędicant, quia ipsius sunt præcones. huic ergo phrasi simile est, si dicatur Christus in infernum ingressus prędicasse, id est, manifestasse suam gloriam & vaticiniorum complementum. Quam ad rem opus non est, vt Christus intelligatur concionem habuisse: quia prædicare non semper est concionari; sed publicum facere, quoquo modo id fiat.

In nostra Petri explanatione & absonis omnibus præcludiviā, & faciliorem literæ decursum comprehendi.

Vt meam ergo loci huius explanationem concludam, obsecro à Lectore, vt expendat in ea nullam fidei veritatē excludi à sua possessione. Comprehendit enim mea expositio Christi descensum ad inferos, & Sacramenti baptismi virtutem: cumque nihil violenter exponat, aut parum aptè ad Grçcum contextum, vel ad Scripturę phrasim applicet; nihilominus argumentis, quæ contra eam opponuntur, videtur facere omnino satis, & ipsius contextus filum ad eundem scopum fęliciter ducere. Item, in hac expositione nullus lectionis error admittitur; & nihil incerti admiscetur. quam enim in ea lectione præstituimus, ea est, correcta Vaticana: nec prætereà affirmamus, qui cum Noëo sunt in arcam ingressi, ad ipsius prędicationem incredulos extitisse, nec Christum eduxisse ab inferis eos, qui in mortali abierant.

NOTATIO XVIII.

De altero beati Petri loco epist.1. cap.4. n 6. & 7. vbi nonnullis videtur agere de descensu Christi ad inferos.

Num.6. VErba Petri sunt, *Propter hoc enim & mortuis euangelizatum est, vt iudicentur quidem. Secundùm homines in carne, viuant autem secundùm Deum in spiritu.*

7. *Omnium autem finis appropinquauit. Estote itaque prudentes & vigilate, &c.*

Aliorum expositiones de hoc B. Petri loco.

Hunc locum Oecumenius ita exponit, mortuis scilicet euangelizatum fuisse per Christi descensum ad inferos. Sed contrà est, quod textus ait, *vt iudicentur quidem secundùm homines in carne, viuant autem secundùm Deum in spiritu.* Quæ verba nec ad sanctos Patres, nec ad damnatos aptari possunt. Vide hac de re Hessełium. *1. expositio Oecumenij.*

Bellarminus & alij intelligunt de iis esse sermonem, qui sub antiquo diluuio cum peccatorū contritione mortui sunt: quippe & corporali morte suorum flagitiorum pœnam luerunt, & *2. expositio Bellarmini.*

veram in suis animis vitam lętissimo Christi conspectu apud limbum adepti sunt. Sed contra hoc est primò, quia huiusmodi historiâ ita incertâ non benè probatur, quod in se multò certius est, videlicet Christum esse viuorum atque mortuorum iudicem. Secundò contextus ipse postulat, Euangelij esse effectum, *vt iudicentur secundùm homines in carne*; atqui quam illi mortem subierunt, non illa fuit effectus boni nuncij, quem Christus eis in limbo vulgauit. nec diceret contextus, *vt iudicentur*; sed, *vt iudicati sint*. Tertiò suprà iam impugnata est illa alterius loci explicatio, in quo nituntur; nimirum, *Spiritibus veniens prædicauit, qui fuerunt increduli*, &c.

3. expositio B. Augustini.

Augustinus per mortuos intelligit infideles. quod & plerique sequuntur. Verùm non concinit contextui: paulò enim priùs mortuos Petrus appellabat eos, qui mundo & proprio amori moriuntur. Hanc eandem Augustini explicationem priùs amplexus fuerat Clemens Alexandrinus.

4. expositio Hesselij.

Hesselius ait, probari Christum esse iudicem viuorum ac mortuorum; quia Euangelium prædicatur iis, qui ante Christi iudicium moriuntur: vt licèt moriantur more humano, antequàm Christus in iudicium adueniat; virtute tamen Euangelij viuant spiritu apud Deum. Idem Hesselius per mortuos intelligi vult eos, qui iam iam morituri in extremo versantur discrimine.

Hactenus aliorum explicationes obiter attigi. Sed quia in eis non conquiescit animus; proponam eam, quæ mihi occurrit, vt de illa iudicent doctiores.

Auctoris mens, & prædicti loci explicatio. Mortui hîc in quo sensu sumantur.

Primò ergo existimo, mortuorum nomine Petrum intelligere eos, qui & mundo & amori proprio mortui sunt. Colligitur ex eiusdem capitis initio, quod sic orditur; *Christo igitur passo in carne, & vos eâdem cogitatione armamini: quia qui passus est in carne, desijt à peccatis; vt iam non desiderijs hominum, sed voluntati Dei viuat. Sufficit enim præteritum tempus ad voluntatem gentium consummandam in luxurijs, desiderijs*, &c.

Quibus verbis Petrus (vt facilè expendenti constabit) hortatur Christianos, vt moriantur cum Christo, nec iam ampliùs mundo & proprio amori viuant. Mox ait, Christianos ab Ethnicis irrideri; quia non sicut & ipsi, mundo & inordinato sui amori militabant. Et subdit, Ethnicos ipsos de huiusmodi irrisione rationem reddituros viuorum ac mortuorum iudici. Vbi aduerte, licèt aliâ in significatione dici soleat Christus esse viuorum ac mortuorum iudex; in alio tamen sensu verum quoque id esse, nempe Christum esse iudicem, tam eorum, qui mundo ac proprio amori viuunt, quàm qui eisdem moriuntur. atque in hoc sensu, ni me fallit animus, Petrus fuit in his verbis loquutus. hoc enim erat ad rem.

Quod sit hîc suppositum verbi illius, Euãgelizatum est?

Sequitur deinde; PROPTER HOC ENIM ET MORTVIS EVANGELIZATVM EST.] &c. vbi, quod ad constructionem attinet, *propter hoc*, non cum antecedentibus; sed cum subsequentibus connectendum est, hunc in modum; *Propter hoc vt iudicentur in carne, viuant autem in spiritu*, id est, ad hoc vt iudicentur, &c. At suppositum illius verbi, *euangelizatum est* non est aliud, quàm id, quod præcedit, scilicet Christum esse viuorum ac mortuorum iudicem. Itaque constructio est eadẽ, ac si Petrus diceret, Christus iudicaturus est viuos ac mortuos: sic enim Euangelizatum est mortuis (id est, pios fideles euangelium fęlici hoc atque hilari nuncio solatur) ad hoc vt patienter ferant, se cruciari & occidi propter Christum. Dum enim pro ipso secundùm carnem condemnantur, & occiduntur; spiritu viuificantur. Vnde vt alacriter ac fortiter mortem pro Christo oppetant, & in ipsa occisione ipsorum spiritus excitetur, & hilarescat; idcircò bonus eis nuncius diuulgatus est, quòd Christus sit iudex eorum, qui mundo & inordinato amori succumbunt; & eorum etiam, qui fortiter obsistunt: quodque propè sit tempus, cùm singulis secundùm cuiusque meritum præmia distribuantur. Hunc esse reor verum ac germanum sensum:

A atque hoc pacto mirè connectitur, quod sequitur; *Omnium autem finis appropinquauit.* In hac verò ratiocinatione regreditur Petrus ad illud, quod superiori capite tractauerat de fælicitate eorum, qui pro Christo labores ac tormenta tolerant. Vt autem ait; Christum secundùm carnem quidem in sua passione fuisse mortificatum, viuificatum verò spiritu: ita etiam asserit, eos, qui pro Christo patiuntur, damnari secundùm carnem, & secundùm spiritum viuificari. Atque ex ea lætitia, qua se in tormenta sponte dedunt, colligit Petrus, Euangelium ipsum illis solatium afferre: & huius Euangelij veritate probat Christum esse viuorum & mortuorum iudicem.

Mortui hîc pro illis sumi, qui amori proprio & inordinatis appetitionibus mortui sunt.

Iam, quòd mortui in hoc loco dicantur, qui mundo & amori proprio vale dixerunt; non id
B sacris Literis nouum, aut inusitatum est. Notum est illud Pauli ad Colos. 3. 3. *Mortui enim estis.* Item illud Isaiæ 26. 19. *Viuent mortui tui, interfecti mei resurgent: expergiscimini, & laudate, qui habitatis in puluere*, &c. Quæ omnia eandem ad rem spectant. Denique posteà eosdem ipsos alloquens Petrus, qui mundo morientes nouam spiritus vitam adepti sunt; eos admonet, teneri ipsos, vtpote spiritualem vitam agentes, ad prudentiam in omnibus seruandam & ad vigilantiam: quæ duo sunt proprij spiritalis vigoris ac vitæ effectus.

Duplex proponitur obiectio contra superiorem interpretationem.

Nihilominus in hac expositione duo possunt scrupuli alicui inijci: primus est, sententia illa (videlicet Christum esse iudicem viuorũ & mortuorum) optabile esse, vt iuxta communem ac
C receptum sensum vsurpetur: cùm tamen viuorum ac mortuorũ nomen in alia ipse acceptione sumam. Alter est eiusmodi; verba illa, *Mortuis euangelizatum est*, simpliciùs ita accipi videntur, vt mortui iam fuerint, quando Euangelium illis promulgatum est: quod tamen in mea explicatione secus accidit; nam Euangelij prędicatio non supponit, ipsos homines spirituales iam esse, & frænatas animi appetitiones habere: quinimò vt eò perfectionis perueniant, ideo illis Euangelium promulgatur.

Soluitur 1. obiectio.

Ad harum difficultatum priorem respondeo, nequaquam mutari sensum illius sententię (quòd scilicet Christus sit viuorum ac mortuorum iudex) ita vt diuersa veritas, quod ad substantiam attinet, reddatur. Non enim alia est diuersa veri-
D tas, sed eadem. Nam siue nomen viuorum ac mortuorum sumatur, vt frequentiùs sumi solet; siue accipiatur pro illis, qui mundo & amori proprio viuunt, & pro illis, qui eisdem mortui sunt: vtrouis modo semper eadem veritas quoad substantiam permanet; nimirum totius humani generis iudicem esse Christum. Cùm ergo præcipua ipsa veritas hîc illęsa maneat; aptius multò atque adeò optabilius est, nec non Apostolicâ sapientiâ dignius, vt verba ipsa iuxta eum accipiantur modum, qui magis quadret cum præcipuo illius tractationis scopo. Quamobrem, cùm in superiori contextu præcesserit sermo de illis, qui spiritualiter mortui sunt; & de illis, qui carnaliter viuunt; omnino videtur congruentius, vt eodem vsurpetur modo distinctio viuorum ac mortuorũ, cùm subditur Christum esse paratum iudicare viuos & mortuos. Præsertim cùm ea ratione meliùs co-
E hęreat, quod sequitur; id scilicet mortuis euangelizatum fuisse.

Non semper probatiorem esse expositionem, quæ & simplicior sit, & nihil prorsus immutet.

Aduertendum insuper est, in ijs, quæ ad rem aliquam afferuntur, non sapientiorem esse continuò ac prudentiorem loquendi rationem; quæ & simplicior ex se est, & in allata sententia nihil prorsus immutat: imò potiùs maiorem afferre voluptatem & oblectamentum, & maioris etiam prudentiæ videri, qui absque vlla præcipuæ rei varietate ad suum institutum accommodat, tantillâ mutatione adhibitâ, quod pro sua affert expositione.

Soluitur 2. expositio.

Ad secundam difficultatem. Quanuis ideo prędicetur Euangelium, vt auditores in spiritales viros & carnis macerationi deditos euadant: verùm formaliter loquendo ad Euangelij rationem cumulatè non peruenit eiusmodi prædicatio, nisi re-

spectu ad illos, qui iam spiritalem vitam & rebus cælestibus deditam agunt. His enim propriè iucundus est nuncius & gaudium cumulatū. Quapropter, licèt antiqua sit prophetia, (vt verbi gratiâ Isaiæ, quæ ad spirituales viros dirigitur) iure optimo eiusmodi prophetia dicetur quasi præstituere, illos iam esse homines rebus spiritalibus addictos. Non, quòd iam ad eum perfectionis gradum conscenderint, quando eiusmodi doctrina aut conscripta, aut promulgata sit; sed quia ad eos sermo habetur, qui posteà eam sanctimoniam assequentur. Quarè formalissimè loquitur Petrus, cùm ait, mortuis euangelizatum esse. Nam hic nuncius fœlicissimus non prorsus cumulatè fuit

A euulgatus, nisi pro eo tempore, quo homines acriùs ac vehementiùs in res spiritales se impenderint. Ad eos verò, qui iam ad illud sanctitatis fastigium euecti sunt, Euangelium propriè est Christiana fides, hoc est, prædicatio perfectum afferens solatium. Atque adeò sapientissimè ait Petrus, qui mundo & proprio amori mortui sunt, iis propriè tanquam fœlicissimum nuncium, qui eos maximopere consolatur, prædicatum esse Euangelium illud, nempe Christum esse iudicem viuorum & mortuorum. Atque hac cogitatione & consolatione armati minimè illi refugiunt; imò ardenter exoptant, pro Christo in hac vita ærumnas & persequutiones tolerare.

NOTATIO XIX.

De gemma sexta, quæ est Sardius.

Vtrùm Sarda Plinij gemma, & Sardius Scripturæ sint eiusdē, an diuersæ speciei.

QVam aliqui differentiam præscribunt inter Plinij Sardam & Sardium Scripturæ, ea mihi nullam videtur habere similitudinem. Quarè pro certo statuo, Sardium siue Sardinum Scripturæ (vtroque enim modo inflectitur) esse concipiendum eiusdem omnino speciei cum Sarda, quam Plinius, Solinus, & alij veteres scriptores describunt. Quod verò ad pretium & æstimationem attinet, licebit quidem multò eam gemmam pretiosiorē considerari. Hoc propterea dixerim, quia Plinius cap. 7. & Solinus cap. 17. vltimum ferè locum inter gemmas Sardæ attribuunt. Verùmtamen in singularum gemmarum æstimatione, non inter diuersas modò nationes, sed apud eandem etiam gentem solet vario temporis decursu varium item ac multiplex discrimen obrepere. Quæ enim aliquo tempore plurimi fiebant, posteà vili penduntur, & è contrario. Quin etiam in eisdem regionibus, eodemque tempore, quæ gemmæ eiusdem speciei reperiuntur, solent non magnæ admodùm æstimationis esse; cū in alijs prouinciis, alijsq; temporibus preciosissimę eiusdem speciei gemmæ inueniantur. Id quod videre est in Smaragdis: ex quibus antiqui æstimabantur quadraginta nummis aureis in singula minuta pondera, quæ vulgò vocantur *Quilates*; at noui æstimantur dimidio vilius. Brasilienses verò Smaragdi vix viginti argenteis in singulos Quilates æstimantur: antiquissimi verò nempe Scythici, Rubinis essent hodie pretiosiores. Nihil igitur prohibet, Scripturæ Sardā adeò reputari pretiosam, vt optimus quisque Carbunculus siue Smaragdus habetur. Huc spectat, inter Rationalis gemmas primum Sardio locum concedi, eamque Ruben primogenito obtingere. Ex quo verosimile fit, huiusmodi gemmam nō vulgarem, sed ex nobilioribus fuisse. His consonat, quod Plinius de eodem lapillo tradit; *Hac gemma superbiunt fabulæ apud Menandrum & Philemonem.* Quod argumento est olim magno in pretio fuisse habitam.

De Sardij gemma valore & æstimatione quid dicendum.

Quæ sit Sardæ gemma species & natura.

Quoad gemmæ huius speciem, constat Sardam esse quæ vulgari nomine dicitur *Cornerina*: hanc namque appellationem illi hodie gemmularij tribuunt. Verùm illud mihi non obscurâ coniecturâ

B fit certum, hoc nomen *cornerina* esse corruptum, & pro *carnerina* irrepsisse. Etenim constat, proprium ipsius colorē esse ad translucidę carnis similitudinem, atque hanc definitionē pariter & similitudinem ei gemmæ præscribit Plinius lib. 37. cap. 6. Et quicunque consideratus homo cornerinā aliquam siue Sardā ex pretiosioribus in manus sumpserit; facilè aduertet natiuum ipsius colorem ac similitudinem esse instar carnis perspicuæ ac pellucidæ: non aliter, quàm si humana caro, natiuo manente colore, in gemmam translucidā abiisset. Vnde Plinius de gemma Sardonycha agens ait; *Olim intelligebatur candore in Sarda, hoc est, velut carnibus vngue hominū imposito, & vtroque translucido.* Ex quo planè colligitur, propriā Sardę definitionē esse carnē translucidam. Quid, quòd in Hebręo appellatur אדם

C *Adam*; vt significetur, eiusmodi gemmam esse rubram, & humanę carnis referre colorem?

Quo vulgò nomine appelletur.

Sardæ color translucidæ carnis persimilis.

Pręter hęc, Sardis nobilioribus mirus inest splēdor: Plinius nanque ait; *Indicæ perlucent.* & infrà; *Mares excitatiùs fulgent.* Et Abulensis Exod. 28. ait esse lapidem nimium fulgentem.

Pretiosioribus Sardis mirum inesse splendorem.

Plinius idem sic habet; *Laudatissima Sarda inuenta est, cùm lapidicinæ aperirentur, hærens in saxi corde.* Ex quibus intelligitur hanc esse generationis rationē in pretiosis Sardis, quòd nimirū in saxi corde procreentur. Iam, de ipsius proprietatibus sic Plinius. *Nullæ gemmæ tardiùs suffuso humore hebetantur*; quasi dicat, gemmam hanc procul esse ab omni macula siue vapore, quæ ipsius splendorem hebetet & im-

D minuat.

Quænam Sardæ sint virtutes ac proprietates.

Epiphanius addit; *Sarda vulneribus ferro inflictis & tumoribus medetur.* Vincentius, item Abulensis & alij tradunt, *Sardâ gaudium accendi.* Aretas Apocal. 4. de eâdem gemma hoc asserit; *Ferū terrorem incutit.* Hæc sunt quę apud probatos auctores de Sarda reperio, sed illud postremò animaduerto, Sardam haud dubiè esse quasi matrem & originem Amethysti: vt manifestò apparet in nonnullis gemmis, quæ inueniuntur; in quarum altera parte Sarda, in altera Amethystus cernitur. Atque ex his vnam (vt suprà attigi) primarius vir ac nobilissimus mihi dono dedit.

NOTATIO XX.

De sextæ gemmæ proportione & conuenientia cum sexto Symboli articulo.

Sextum Symboli caput quid nobis credendum proponat.

VT pręmittamus de more tam Symboli, quàm Apocalypseos verba sibi mutuò respondentia; sexti articuli ea sunt; *Tertia die resurrexit à mortuis*: Apocalypseos verba illa; *sextum Sardius.* Illud nobis in hoc articulo proponitur. Transacto iam eo tempore, quod opus erat, nequis existimare posset, Christi mortem veram ac propriam non fuisse, ipsius anima sanctissima splendore & gloriâ circunfluens ad sepulchrū venit, & rursus se cum sacro corpore per vnionis vinculū colligauit: nec

E solùm ei vitam impertiit; sed etiam totam eam pulchritudinem & gloriæ dotes, quas habere oportebat primigenium inter omnes, qui ad immortalem vitam sunt excitandi. Cum hoc gloriæ & splendoris ornatu Christus è sepulchro fuit egressus dæmonibus horribilis ac formidabilis: & eos benignissimè inuisens, qui ipsius resurrectionis testes erant ab æterno Patre destinati, tantâ eos lætitiæ voluptate suo aspectu perfudit, quantâ priùs mœstitiâ ipsius mors affecerat. Cum hoc articulo

quàm eleganter componatur Sarda, facilè quisque potest deprehendere. Sed quanuis applicationem vtpote valde facilè prudenti lectori possem omittere: nihilominus operæ pretium duxi, hæc paucis adnotare.

Applicatio Sardij ad sextum fidei articulum.

Primò lectorem obsecro, vti perlegat, quæ dixi ad versum tertium cap.4. vbi vidimus, æterni Patris imaginem Ioanni in throno sedere visam, magna cũ energia confingi ex Iaspide & Sardio compositam; nempe à lumbis & deorsum ex Iaspide; & à lumbis & sursum ex Sardio. Cuius symboli mysterium eò spectat, vt inter admirabilia opera, quæ summo Parenti sacræ Literę attribuunt, illustrissimè emineant duo, videlicet rerum omnium creatio & Christi Domini ab inferis excitatio. Et quidem tantam adhibet curam ac diligentiã Scriptura, vt secundum hoc opus tribuat æterno Patri; vt vicies & quater id repetat; quòd res sit Patri imprimis gloriosa. Cùm ergo hæc duo opera Patris æterni omnipotentiam mirum in modum prędicent; cumque alterius symbolum sit Iaspis, alterius Sardius: quid congruentius, quàm eam Patris imaginem Ioanni ostensam ex duplici gemma compactam Iaspide & Sardio effulgere? Enim verò capite 4. Lectorem reiecimus ad ea, quæ de illarum gemmarum vtrâque in his notationibus disputanda nobis erant. Et quidem de Iaspide suprà iam suo loco vidimus. Nunc superest de Sardio dicamus, & eum obiter ad Christi resurrectionem applicemus.

Æternus Pater cur suprà ca.4. ex Iaspide compositus & Sardio fuerit Ioanni visus?

Color Sardij carni translucidæ similis quid mysticè signet.

Secundò; si verum est, quòd diximus de Sardio humanam carnem translucidam ita propriè referente; vt si Sardius attentè inspiciatur, videatur humana caro pretiosi lapidis naturam cum luce, incorruptibilitate & gloriâ induta: quid obsecro magis aptum atque elegans potuit ad Christi resurrectionẽ figurandam excogitari? Nónne Christi resurrectio est iustorũ resurrectionis exemplar? Nónne clamat Paulus 1.Corint.15.42. *Seminatur in corruptione, surget in incorruptione: seminatur in ignobilitate, surget in gloria; seminatur in infirmitate, surget in virtute?* Hæc igitur omnia apprimè exprimit Sarda, cùm propria ipsius definitio sit, vt quasi caro appareat in gemmam splendentem ac pellucidam conuersa. Et verò illud obseruatione dignum est, inter Carbunculũ & pretiosum Sardium (quorum colores inter se sunt affines) eiusmodi discrimen à Deo fuisse inditũ; vt cùm Plinius & alij velint Carbunculi colorem exprimere, ignitam esse prunam dicant: cùm Sardij, carnem translucidam. Ita vt attenta vtriusque gemmæ consideratio scriptores ipsos adegerit ad ea verba efferenda, cuiusmodi nobis opus erant; vt altera Deum carne indutum, altera eundem ab inferis excitatum figuraret.

Quod Plinius ait, Sarda fabulas veteres superbire, quò sit symbolicè referendum.

Tertiò; Christi resurrectionem Ethnici vero fidei lumine priuati irrident, & commentitiã reputant. Verùm id ipsum, quod ab eis diluditur, Christianæ fidei fundamentum est. Huc aptatur, quod ex Plinio de Sarda retulimus, eâ scilicet fabulas superbire. Sed quod Ethnicis obcęcatis fabulosum apparet, id nobis fidei lumine præditis verissima gloria est. Nec frustra hæc gemma inter duodecim Rationalis primum obtinet locum, & primogenito tribuitur. Nam & Christi resurrectionis symbolum est, & Christus prodiit ex mortuis primogenitus omnis creaturæ.

In Sarda vulneribus medente quomodo Christi resurrectio figurata.

Quartò; si verum est, quod Epiphanius Sardæ adscribit, nempe *vulneribus ferro inflictis & tumoribus medetur;* quid aptius ad Christi resurrectionem, per quam gloriosè admodùm & miraculosè sanctissimi corporis Christi vulnera ac tumores sanati repentè & in admirandam pulchritudinem conuersi sunt?

Sardas suffuso humore non hebetari, quid mysticè.

Quintò; vt significetur, postquàm Christus ad immortalem vitam reuixit, nihil iam esse, quod ipsius infuscare gloriam aut interturbare possit; mirificè quadrat Plinianum illud, *Nullæ gemmæ tardiùs suffuso humore hebetantur.* quam proprietatem duabus gemmis Plinius idem adscribit, Sardonychi & Sardæ: quarũ altera Christi animę gloriam, altera corporis adumbrauit.

Sardâ intra saxum generatâ Christi regenerationem in sepulchro adumbrari.

Sextò; si inter Sardas nobilissima intra saxum generatur, vt Plinius ait: appositum id satis est symbolum ad miram Christi Domini in lapideo sepulcro regenerationem. Sic Paulus de Christi resurrectione explicat illud Psal.2. *Ego hodie genui te.*

Sardâ gaudium accendi, quid mysticè.

Septimò; quòd Sarda, iuxta Vincentium & alios, gaudiũ accendat; maximè facit ad eum explicandum effectum, quem Christi resurrectio in discipulorum animis pręstitit: in quibus gaudium ac lætitia Christi morte erant extincta; sed eiusdem iam suscitati gloriosus conspectus ea accendit. Hinc Ecclesia eo tempore illud sæpius iterat ex Ioannis Euangelio petitum; *Gauisi sunt discipuli viso Domino.*

Terrorem dæmonibus in Christi resurrectione incussum per Sardium figurari.

Octauò; ad significandum terrorem atque formidinem, quibus Dæmones ipsos Christi resurrectio perculit; mira est illa Sardæ proprietas, quã suprà ex Areta retulimus, nimirum *feris terrorem incutit.*

Denique agilitatis ac subtilitatis dotes planum fit lapidi non oportuisse indi. At cetera omnia, quæ ad Christi resurrectionis symbolum possent optari, sapientissimè diuina prouidentia in vno Sardio coniunxit; & ad glorię dotes significandas satis videtur esse, quod in hac gemma conspicimus.

Christi resurrectionẽ esse primarum & causam resurrectionis iustorũ, in Sardio etiam innui.

Illud pro colophone desiderari videbatur, vt Sarda Christi resurrectionem à resurrectione iustorum distingueret. Licèt enim iusti per Christi gloriæ imitationẽ sint ad beatam vitam excitandi; in hoc tamen articulo non de iustorum resurrectione, sed de Christi Domini agitur: & iustorũ resurrectio ad duodecimum Symboli articulũ reseruatur. Ad hoc igitur, quid aut elegantius aut congruentius, quàm pro Dominicæ resurrectionis symbolo eam gemmam fuisse selectam, quę mater & origo sit illius gemmæ (nempe Amethysti) quæ duodecimũ articulum figurat? Sardam igitur esse Amethysti matrem in superioribus vidimus.

NOTATIO XXI.

De gemma Chrysolitho.

Chrysolithum gemmam à Chrysolica distingui.

Aliquis nominum affinitate deceptus existimabit fortasse Chrysolithum gemmam, de qua nũc loquimur, esse eandem cum vulgari gemmulariorum Chrysolicã; cuius color est viridis dilutus; & multis angulis læuigari ac poliri solet, vt excitatiùs fulgeat. Vnde in eam quispiam fortè cogitationem deueniat, vt opinetur in hac gẽma esse aliquam viridis coloris, & auri permixtionẽ; atque adeò, quã aurum refert, Chrysolithi nomen sortiri. Verùm, qui attentè Plinium, veteresq; alios auctores peruolutarit, ignoratione obtendere non poterit; quin gẽma, quã ipsi appellant Chrysolithũ nihil aut viriditatis aut coloris alterius præter aureum habeat: quemadmodum & ipsius etiam nomen præ se fert. Nam Chrysolithus idem est, atq; gemma aurei coloris: vnde & Propertius eum appellat flauum. Plinij verba sunt: *aureo colore translucet.* Addit insuper, nobilioribus Chrysolithis auri colorem adeo esse accensum, vt in eorum conspectu ipsummet aurum à proprio colore desciscere, & in argenteum degenerare videatur. *Aurum in collatione albicare, cogit quadam argenti facie.* Ex quo intelligitur, Latino Chrysolithi nomine duo gemmarum comprehendi genera, quæ vulgò & Topa-

Chrysolithi gemmæ natura & color.

Sub Chrysolithi nomine duo gemmarum genera comprehendi.

zij &

zij & Hyacinthi nuncupantur, atque hæ posteriores accensum nimis auri colorem referunt; ex ijsque reperiuntur Orientales aliquę adeò pretiosæ, vt in ipsis verum planè comprobetur, quod Plinius ait; vt oculis ipse sæpè sum contemplatus, dum aliquam ex his gemmis cum auro contuli.

Difficultas contra prædictam Chrysolithi naturamę colorem ex Hebraico nomine Tharsis.

Dices; quanuis hic sit Plinianus vsus, vt Chrysolithum appellet gemmam illam, cui nullus alius inest color, præter auri translucidi; nihilominus in sacrarũ Literarum vsu, videtur necessarium, vt Chrysolithus diuersum alium habeat colorem. Nam inter Rationalis gemmas nomini Chrysolithi respondet Hebraicè Tharsis. Et quanuis pro Tharsis Exodi 28. Septuaginta & Vulgatus transferunt Chrysolithum; & sic etiam nominat Iosephus: ipsum tamen nomen Tharsis reddit Vulgata Hyacinthum, Cantic. 5. 14. vbi legimus, *Manus illius tornatiles, aureæ, plenæ Hyacinthis.* Et Ezechielis 1. 16. eidem gemmæ respondet nomen maris. Sic enim legimus, *Quasi visio maris.* Et ipsi maris nomini respondet Hebraicè Tharsis. Idem etiam nomen reperitur Ezechielis 10. 10. vbi habetur, *Quasi visio lapidis Chrysolithi.* Ex quo manifestum est, idem esse debere, *quasi visio maris*, &, *quasi visio lapidis Chrysolithi*. atque adeò necessariò videtur dicendum, Scripturæ Chrysolith[...] marini esse coloris. Id quod ita arbitratur B[...]dorus: ait enim, Chrysolithum gemmam esse marini coloris similitudine, *Auro similis est* (inquit) *cum marini coloris similitudine*. qua in re videtur sanctus doctor habuisse respectum ad illa Vulgati verba, *quasi visio maris*.

Septuaginta viri Ezechielis primo nomē Tharsis retinuerunt: at capite 10. 10. illud Carbunculi nomine reddiderunt. Hieronymus tamen & Theodoretus Ezechielis 10. 10. vbi legimus Chrysolithum, obseruarunt, pro Chrysolitho aliquos ex antiquis interpretibus vertere Hyacinthum: quod Hieronymus Aquilę, Theodoretus Symmacho attribuunt. Præterea Arias Montanus cōtendit, quæ gemma hebraicè vocatur *Tharsis*, eam esse, quam gemmularij dicunt aquam marinam. hancq; nonnulli existimant esse, quam Plinius & antiqui Beryllum nuncuparũt: *probatißimos* enim *Beryllos* (ait Plinius) *esse eos, qui viriditatem puri maris imitantur.* Neque valde diuersi coloris sunt Beryllus & Hyacinthus. Nam de nonnullis Beryllis ait Plinius eos esse Hyacinthizontes: quod est ad Hyacinthi colorem vergere. His illud etiam adiungi potest, quòd ex Hebraicæ vocis Tharsis nomenclatura difficultatem affert. Hieronymus enim notat, nomen Tharsis significare propriè mare. Nec verò color aureus quidquam habet cum marino commune; cùm tamen magnam habeat conuenientiã maris color cum colore illius gemmę, quæ marina aqua vocatur; itemque cum eo, quod Plinius de Beryllo tradit.

Vtrùm Septuaginta Chrysolithũ ab Hyacintho expressè distinxerint

Ex hac ipsa difficultate, quæ in colore gemmæ Tharsis occurrit, ansam aliquis arripiet, vt asserat, eandem ipsam nostri interpretis & Septuaginta varietatem argumento esse, propriam significationem eorum nominum Hebraicorum, quæ gemmis Rationalis erat indita, ex hominum iam memoria fuisse deleta; atque adeò quando Vulgatus aut Septuaginta transferunt Chrysolithum vel Hyacinthum, non esse eorum mentem, vt hæc nomina strictim vsurpentur; sed pro quadam gēmę specie confusè sumptâ, quasi Chrysolithi, siue Hyacinthi nomen solum exempli gratiâ ponatur. Ceterùm hanc opinionem suprà notatione quintâ valdè impugnauimus: vbi ostendimus auctoritatem Septuaginta virorum & antiquorum interpretum, Hieronymi, & Augustini vrgere, ne dubitemus, quin in Rationali gemmarum nomina vsurpentur iuxta eum sensum: quo & Græci & Plinius, ceteriq; antiqui scriptores accipiunt. id

Cur aliquot gemmarum nomina in sacris immutata interdum reperiantur.

quod ita affirmo de Rationalis gemmis, vbi necessarium erat, ne nomina immutarentur. Quòd verò commutentur alibi nomina gemmarum quarundam, id ad studiosorum virorum exercitationem Deo sic disponente, videtur factum. Atq; interpretes ea purgat ratio, quòd vbi gemmarum

A Rationalis distributio & earundem euidens cognitio non cogebat ad eas proprijs nominibus distinguendas, potuit aliqua irrepere varietas: siue quia in Græcorum vocabulorum vsum erat inuecta; siue in aliquot locis parui erat momenti, vtrùm hæc potiùs gemma, quàm illa exprimeretur; siue etiam quia interdum aliena vox & translatitia significantiùs, quàm propria, substituitur. Vt si in Ezechielis rotis, aliquando fortasse appositum Carbunculi nomen eandem haberet vim, ac si dicerentur rotę ipsæ aurum referre adeò fulgens atque conspicuum, vt currus ipse auream quandam prunam imitaretur. Sic enim Hispani aliquando loqui solemus, *Hecho vn ascua de oro.*

Nomen Tharsis in Rationali pro Hyacintho accipi non posse.

B Iam, quòd nomen *Tharsis* in Rationali expressũ non possit de Hyacintho explicari, sed de gemma, quę aureo colore translucet: id ex Hieronymi admiratione planum fit. Sic enim ait, *Satis miror, cur Hyacinthus pretiosißimus lapis in horũ numero non ponatur?* Certum igitur Hieronymo erat, Chrysolithũ non esse posse Hyacinthum. Deinde, si euidens est duodecim Apocalypseos gemmas gemmis totidē Rationalis respondere: nihilo ineuidentius, Rationalis Chrysolithum non fuisse Hyacinthum; cùm in Apocalypsi duo sint omnino diuersi lapides Chrysolithus & Hyacinthus. His ipsis argumentis probatur, vocem *Tharsis* in Rationali positam, cui respondet Chrysolithus, aliam à Beryllo, à Carbunculo & à reliquis esse debere.

Difficultati suprà positæ fit satis.

Responsio ad id, quod ex Vulgato Can. adducebatur suprà.

Quod autē adducitur ex Vulgato, qui Canticorum 5. Hyacinthos pro Chrysolithis posuit; respondeo Hyacinthi nomini duplicem fortè significationem etiam olim fuisse: alteram iuxta vulgarem vsum hac tempestate receptum, in quo Hyacinthus nihil est aliud quàm pretiosus Chrysolithus; ea scilicet gemma, quæ aureo colore translucet: alteram prout Hyacinthus Chrysolitho opponitur. Et in Exodo quidem, atque in Apocalypsi nomen Hyacinthi pro Chrysolitho vsurpari non poterat: quia tunc alia erat gemma Chrysolithus appellata. At in Canticorum loco non hæc militabat ratio. quarè potuit ibi nomen Hyacinthi pro Chrysolitho vsurpari. Illud autem Hieronymus miratur inter Rationalis gemmas non esse proprium Hyacinthum, qui Chrysolitho opponitur, nam in altera significatione, qua Hieronymus ipse vtitur Canticor. 5. satis nouerat vbi erat Chrysolithus, & Hyacinthum esse: siquidem in ea significatione idem sunt. Quòd si obijcias, hunc vsum esse recentem: respondeo, nouum item videri vsum, quo, Topazius vocatur quædam Chrysolithi species: cùm tamen huiusmodi vsum, qui nouitatem videtur præ se ferre, nonnulli Strabonis esse credant, l. 16. Geographię, vbi sic habet; *Topazius est lapis pellucidus colore aureo refulgens.* quibus verbis non de nitore, sed de proprio ipsius colore videtur agere; de quo tamen latiùs infrà in Topazio. Porrò si idem esset vsus Psalmi 118. versu 127. *ideò dilexi mandata tua super aurum & Topazion*; optima erat coniunctio. Nam in ea gradatione ab auro opaco ad aurum translucidum ascenditur; & vtrique Dei mandata præferuntur. In Hebræo tamen non est ibi *Tharsis*, sed *mipaz*.

Responsio ad difficultatē suprà ex Ezechiele petitam.

E Ad illud Ezechielis 1. 16. *Quasi visio maris*, Respondeo nomen maris Hebraicâ phrasi tribui auro & Chrysolitho; non quidem propter colorem, sed quia ex transmarinis locis asportabantur (nam & Plinius tradit pretiosiores Chrysolithos esse eos, qui ex India afferebantur.) Vnde *quasi visio maris* non ibi significat maris colorem illius gemmę, cui Hebraicè nomen Tharsis (quod sonat mare) attribuitur. Constat enim Ezechielis 10. 10. de gemma Chrysolitho sermonem institui: nec verisimile est, gemmã coloris marini nomine Chrysolithum appellari. Si autem nomen maris apud Ezechielem cap. 1. proptereà solùm ponitur, vt Hebraici nominis etymologia indicetur: nouum non est, nomen aliquod ratione etymi imponi illi rei, cui nihil est commune cum eo, quod nomen ipsum sonat, sic hispanicè albi lateres atqui lutei vocantur, Azulejos.

Si ve-

Si vero adhuc vrgeret aliquis, apud Ezechielem marino colore esse debere gemmam, quę Chrysolithus nominatur: in gemmis saltē Apocalypseos (& consequenter in Rationalis) perperam Chrysolithi nomen in alio accipitur sensu ab eo, quē Plinius & alij auctores antiqui Grçci atque Latini vsurpant, quemq; Grçca ipsa vox sonat. Prçsertim si attendatur allusio bis in hoc capite à Ioanne facta ad Chrysolithi gemmam; scilicet n. 18. ijs verbis; *Ipsa verò ciuitas aurum mundum, simile vitro.* Quę est veluti descriptio præseferens id quod Chrysolithi nomine importatur. Et similiter n. 21. *Platea ciuitatis aurum mundum tanquam vitrum pellucidum.* Et fortè in hoc distinguuntur Chrysolithus & Chrysolampis (cuius meminit Plinius, & de eo asserit, *Aurum videtur esse*) quia Chrysolampis pellucidus non est.

Chrysolithi proprietates, quas Rueus, Berchorius

A

& alij plures tradunt, sunt huiusmodi; *Valde confert aduersus pusillanimitatem, & contra motus melancholicos.* Addit Rueus, se frequenter expertum, valde etiam contra nocturnos timores atque molestias prodesse. Abulensis Exodi 28. adiungit (pro quo etiam veterem citat auctorem) valere item aduersus Dçmones.

Chrysolithi vis aduersus pusillanimitatem & timores nocturnos.

Isidorus de Chrysolitho sic scribit; *de die videtur aureus, de nocte igneus.* Id quod etiam refert Abulensis Exodi 28. Quo quidem videtur asseri, Chrysolithū in nocte plus, quàm in die suum splendorem detegere. Quod etiam Topazio lapidi tribuūt alij. Nam Eustachius in commentario Dionysij Afri cap. 141. agens de Topazio affirmat, eum noctis tēpore egeri solere, quo lucescit clarius; de die enim à sole extingui solere. Idē Plinius attribuit Chrysolampi cap. 10. ait enim, *Chrysolampis in Æthiopia nascitur pallidi coloris die, noctu ignei.*

Chrysolithum de die aureum, de nocte igneū videri.

NOTATIO XXII.

De gemmæ septimæ ad septimum articulum applicatione.

Septimi Symboli articuli declaratio, & Chrysolithi ad eum applicatio.

Articulus Symboli septimus sic habet; *Ascendit ad cælos, sedet ad dexteram Patris.* Apocalypsis verò sic; *Septimum, Chrysolithus.* Docet nos articulus, Christi ascensionis diem, ipsius etiam coronationis diem fuisse. Et quanuis à mortuis excitatus è sepulchro prodierit rerum omniū Monarcha declaratus (ad Roman. 1. 4.) nihilominus quemadmodum postquàm summus Pontifex est electus aliqui transiguntur dies, priusquàm coronetur: ita etiam Christi Domini coronationem per dies quadraginta fuisse protractam: quoniam ita fieri oportebat ad firmandam & roborandam Apostolorum, discipulorumque fidem, & ad multa Catholicę Ecclesię instituta stabilienda. Hisce autem diebus, licèt externa Christi Domini facies conspicua & admirabilis fuerit: vt tamen ad agendum cū discipulis apta foret; dubium nō est, quin minorem præ se tulerit splendorē ac maiestatē, quàm posteà retecturus erat. Verùm vbi tempus atque hora peruenit, quæ ad gloriosum ipsius triumphum, & ad regni coronam ac possessionem capessendam ab æterno Patre erat destinata; tunc quanta fuerit, quamque excellens glorię & amplitudinis demōstratio, nullis verbis exprimi potest. Propter hunc ipsum maiestatis & glorię diem, dixit Ioannes in primo sui Euangelij capite; *Vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à Patre.* Nam nullo alio die fuit tanta tamque perfecta & integra Christi glorię ostentatio, nec adeò ipsius personæ auctoritati consentanea. Quam omnem gloriæ & amplitudinis excellentiam non solum in ipsa Ascensione Christus accepit; sed etiam in omnem sæculorū æternitatem possidet. Quin etiam dum hæc rerum creatarum vniuersitas integra & erecta consistet, in Christo ad Patris dexteram sedente habemus Christiani omnes clementissimum pariter ac potentissimum aduocatum, qui semper pro nobis diuini Parentis misericordiam solicitet. Atque huiusmodi fauore, & patrocinio excitati omnes formidinem debemus expellere, quam ex propriorum scelerum conscientia possemus contrahere.

Aureus Chrysolithi color quàm sit appositus ad Christi in cælos ascendentis gloriam & maiestatem figurandā.

Ad huiusmodi articulum figurandum proponitur nobis Chrysolithus; qui (vt præcedenti notatione vidimus) gemma est aureo colore translucens. Inter colorum autem varietatem, licet alij alijs maximè aptentur rebus ac symbolis (vt viridis spei; cæruleus cælesti significationi; albus sanctitati) ad gloriam tamen, maiestatem, & splendorem indicanda nullus alius color reperiri potest aptior, quàm auri: cuius proprium est epitheton, quod micans sit. Ad huius igitur rei symbolum tantū color aureus ceteris præstat coloribus, quantùm vestes ex auro elaboratę sericis omnibus prçstant. Atqui vestis aurea apposita valde est,

B

vt gloriosissimū sit principū indumentū. Vnde vt Reginam quandam debitā sibi maiestate visendā Dauid depingeret, sic ait Psal. 44. *Astitit Regina à dextris tuis in vestitu deaurato.* quasi diceret vulgari Hispanorum idiomate, *vestida de brocado de tres altos.* Quò etiā Latinus fortasse Poëta respexit Æneid. 1.

Cùm venit, aulæis iam se Regina superbis,
Aurea composuit spondā, mediamque locauit.

Et eam ob rem mystici Salomonis reclinatorium est aureum Cant. 3. 10. quod haud dubiè indicatur in perantiquis picturis etiamnum Romæ extantibus, vbi Christus Dominus in sella ac throno sedens, & luteā indutus veste conspicitur per coloris aurei imitationem; sicuti à pictoribus aureus color referri potest. nam & is color luteus à pictoribus vocatur auripigmentum.

C

Non ignoro, Plinium lib. 33. cap. 3. ne nimis auri cupidus videatur, propensiorem se ad argenteum colorem ostendere; quòd argentum ipsum & clarius esse dicat, & diei similius, & longiùs ipsius splendorē enitescere. Verùm enim verò quidquid hac de re Plinius dicat, Sol reliquorum luminum princeps nobis auratis radijs euidenter ostendit, nullam perspicuitatem auro clariorem reperiri, neque aptiorem ad gloriæ, maiestatis & splendoris symbolum; vtque quicunque aurato est indutus amictu, videatur *amictus lumine sicut vestimento.* Atque hæc saltem est communis, & ab omnibus recepta consensio, aurum videlicet ceteris siue coloribus, siue metallis esse gloriosus. Quapropter Plinius ipse lib. 9. cap. 36. Aurum appellat triumphale; innuens, opinor triumphatores olim auro amiciri solitos. Ex quo intelligitur ad Christi triumphum & gloriam figurandam appositissimè colorem aureum desumi.

Plinio colorem aureum (immeritò tamen) argenteo postponi.

D

Aurum triumphale à Plinio vocari.

Ad hęc; quemadmodū Chrysolithus aureū nobis colorē objicit ob oculos; ita etiā eo ipso reprçsentat quæcunque in auri proprietatibus adumbrantur; nempe æternitatē, summā perfectionem, munditiem maximam, aliaque complura à nobis expressa capite 1. notat. 12. Quapropter dū Spiritus sanctus Chrysolithū (quę aurea est gemma) ad septimi articuli significationē vsurpat, nobis indicat Christi soliū esse ęternū; regnū & summè perfectū & ab omni defectu prorsus alienū: aureus itē illius color symbolum est perfectę fælicitatis & abundantię.

Aureus Chrysolithi color quid mysticè nobis innuat.

E

Prætereà Chrysolithus auro addit perspicuitatem, atque vt ita dicā, diaphaneitatem. quod discrimen Ioannes obseruasse videtur; quando adeò accuratè semel atque iterum dixit; *Ipsa ciuitas aurum mundum simile vitro.* Et infrà; *Platea ciuitatis aurum mundum tanquam vitrum pellucidum, siue, diaphanum.* (vt est in Grçco.) Quibus verbis Ioannes innuit, ciuitatis ac plateæ aurum ad Chrysoliti imitatio-

Mystica consideratio discriminis inter aureū Chrysolithi colorem & colorem ipsum auri.

tationem esse translucidum. Cuius rei mysterium illud esse suspicor: cùm auri color & splendor congruenter gloriam atque triumphum designēt; vt perfecta omnino gloria & omnibus absoluta numeris denotaretur, perspicuitatis, siue diaphaneitatis ratio addita fuit. Quemadmodū enim id vnum in vitro optari posse videbatur, ne fragile foret: ita etiam illud in auro optandum maximè erat, vt perspicuum esset. Vt igitur significetur Beatorum gloriam (quā ipsi ex Christi gloria participarunt) perfectam esse & cumulatam, atq; omnia animi vota explentem; idcircò Ioanni ciuitas tota ex auro pellucido fuit ostensa. Quod autem Christi gloria nō in auro translucido, sed in Chrysolitho sit figurata; id denotat Christi gloriæ excellentiam, prę qua suū splendorē ac pretium gloria Sanctorū videtur amittere: sicuti aurum cum nobilissimo Chrysolitho comparatum, quasi degenerat; vt suprà ex Plinio retulimus.

Chrysolithi vis ad depellendum timorem quid symbolicè repræsentet. Iam, quos animos ac vires Christiano homini suggerat Christus ad Patris dexteram aduocatus sedens, aduersus timorem ac trepidationē ex peccatorum conscientia conceptam; id apprimè explicuit Ioannes epistola 1. cap. 2. n. 1. *Sed & si quis peccauerit; aduocatum habemus apud Patrē Iesum Christū iustum.* Ad huius rei significationem optimè conducit illa Chrysolithi proprietas; qui (vt suprà meminimus) aduersus pusillanimitatem & melancholicos motus imprimis valet. Nec abs re est, quod ex Ruei experimento tradidimus de ipsius gemmę vi contra noctis timores ac molestias. Nā conscientiæ scrupuli ac morsus eò deducunt, quod Iobus significat cap. 7. 14. *Terrebis me per somnia.* quas tamen formidines ac terrores mysticus expellit Chrysolithus. Quod si quispiam tantoperè animi scrupulis & anxietatibus premitur, vt vixdū respirandi locus sibi superesse videatur (vt Gregorius Magnus de quodam Monacho prodit) conferet etiā quod gemmularij de Chrysolitho tradunt; eum respirationi imprimis prodesse, atque ipsius ope maximè recreari, q[ui] pectoris premuntur angustijs.

Denique Diuina prouidentia in vno coniunxit Chrysolitho, quidquid ad Christi gloriæ triumphum, ad perfectam beatitudinem, ad nostræ deiectionis solatium poterat symbolicè figurari. *Difficultas diluitur.* Dicet tamen aliquis ad clarissimam hanc significationem non parum conducere videri, vti Chrysolithus maioris esset æstimationis gemma. Respondeo, ad huiusmodi symbola eleganter exprimenda nō tam vulgare pretium attendi debere, quàm fundamentum in optima proportione ac philosophia firmatum, vt huiusmodi Hieroglyphica congruenter diuidantur. Prȩterquàm quod Orientalis Chrysolithus pretiosissimus iure optimo inter nobiliores gemmas computatur. Et quidem, quod ad pretij diuersitatem attinet, pro temporum varietate & Principum libitò solet multa induci vicissitudo. Ceterùm esto, Chalcedonius (siue Carbunculus sit, siue Adamas) & Smaragdus etiam sint gemmæ multò ex se pretiosiores: certè gloriæ & maiestatis species ac figura in Chrysolitho magis enitescit. Quod & harum gemmarū mysterio consentaneum est; cùm Christi Domini incarnatio, atque passio sint ex semet præstantissima Dei opera: quemadmodum nobilius est facinus victoria, quā triumphus: quantumuis triumphus ipse maiorem præ se ferat amplitudinem & gloriam.

NOTATIO XXIII.

De Beryllo octaua gemma.

Num Beryllus & Smaragdus sint eiusdem coloris? Pars affirmans proponitur. SVnt, qui putent Beryllum & Smaragdum eiusdem esse coloris; cum eo dumtaxat discrimine, vt smaragdinus color sit lucidior; at color Berylli sit ex se surdus, vt Latini loquuntur; & propterea fuisse opus olim, vt multis angulis poliretur ad ipsius colorem magis excitandum. Fulcitur hęc opinio Plinij verbis, qui lib. 37. c. 5. postquam de Smaragdis verba fecit, mox subdit, *eandem multis naturam aut certe similem habere Berylli videntur.* Et paulò infrà, *Poliuntur omnes sexangulā figurā artificum ingenijs; quoniam hebescunt, ni color surdus repercussu angulorum excitetur.* Ad hæc; quemadmodū Smaragdus & Beryllus eo solùm inter se distinguuntur, vt alteri color excitatior, alteri languidior sit: sic etiam cap. 8. Plinius priùs recenset Topazios porraceos, magni tamē splendoris: deinde Prasios enumerat, qui eundem habent colorem; viliores tamen sunt. Atque in Topazijs sunt & Prasoides & Chrysoprasij: ita etiam inter Prasios & merè Prasij reperiuntur & etiam Chrysoprasij.

Pars tamen negans ab Auctore statuitur. Ceterùm existimo, inter Smaragdum atque Beryllum manifestam reperiri differentiam, non in splendore solùm atque fulgore, sed in ipso etiam colore. Etenim Smaragdum nemo vocabit, opinor glaucum: at Beryllum appellat glaucū Tryphiodorus in poëmatio de Troiano excidio: vt referunt Scapula, & Adrianus Iunius in suo Nomenclatore. Solinus item cap. 65. de Beryllis agens sic ait; *Eximij interuirente glauci & cærulei temperamento, quandam præ se ferunt puri maris gratiam.*

Explicatur amplius assertio prædicta. Hoc tamen vt ampliùs intelligatur, discutiamus oportet, qui color propriè glaucus nominetur. Multi enim glaucum colorē cum cęruleo & cyaneo confundunt: nec eo inficias, solere aliquando confundi. Verùm exactius est, discrimē inter glaucū & cęruleū assignari. Constat hoc primò ex Aristotele lib. 5. de Generatione animalium initio: vbi explicat, qui oculi vocentur glauci, qui cærulei. *Discrimen inter glaucum & cæruleum colores.* Et quidem pro glaucis interpres cæsios transtulit; & sic habet; *Cæsij, qui parum habent humoris; vt in mari etiam cernitur. Etenim quantum eius satis transspicitur, cæsium apparet* (grȩcè glaucum) *quantum minus, aquinum* (grȩcè Hydratodes) *quantum prægurgite alto non præfinitur; id opacat, & nigrum aut cæruleum* (græcè Cyanoides) *sentitur.* Vides manifestum discrimen inter glaucum & cæruleum colores.

Deinde, ex Solini verbis liquet, duos hosce colores esse inter se diuersos: ait enim, perfectissimū esse, vt Beryllus *sit temperatus ex glauco & cæruleo.* Tertiò, Dictionaria omnia supponunt glaucum colorē esse viridem: sic nanque definiunt; *Glaucum quod admistum habet quendam viridi colori alborem.*

Quartò Robertus Constantinus in suo græco latino lexico, verbo γλαυκὸς, ait; *Glaucus color nonnihil à cæruleo diuersus est. vterque ad viride tendit; dilutior est glaucus ad album vergens: saturior, intensiorque cæsius & lucidior in confinio fului positus. Itaque fit, vt propter affinitatem aliquando sumatur glaucus pro cæsio.*

Nomen viridis apud Latinos ad cæruleum aliquando extendi. Aduerte insuper, apud Latinos nomen viridis ad cæruleum etiam, vt videtur extendi. Gellius enim lib. 2. c. 26. refert de Virgilio; *Colorem equi significare viridem volens, potuit cæruleum dicere magis, quā glaucum: maluit tamen glaucum dicere.* Hęc ille; cuius loci gratiā non deest, qui viridē maris colorē cum cęruleo velit permiscere; asserens nimirū magnam esse vtriusque inter se cognationē. Et manifestum est, sub glaucorū oculorum nomine comprehendi tū virides, tū quos Hispani appellamus Zarcos, qui sunt cęrulei. Nam Plinius inter colorum discrimina, quæ in hominum oculis obseruat, neutiquā distinguit virides ab ijs, quos cęruleos, siue Zarcos, dicunt: atqui constat virides oculos reperiri.

Enim

Berylli color quomodo à Plinio & Solino exprimatur.

Enim verò vt vt res se habeat, qua Plinius & Solinus vtuntur comparatione ad Berylli exprimendũ colorem, ea est à puri maris viriditate petita. Plinius cap. 5. *Probatissimi sunt, qui viriditatem puri maris imitantur.* & Solinus ca. 65. *Eximij quandam præferunt puri maris gratiam.* Certè ad Smaragdi colorem significandum hac illi comparatione nequaquam vterentur. Tametsi enim mare viriditatem sæpè ostentet; ille tamen color viridi claro cõponitur in cęruleum nonnihil vergente, vt fatentur, qui id attentè considerarunt. id quod Solinus in prædictis verbis indicat. Si verò diligenter expendatur Plinij & Solini phrasis, dum de Beryllo loquentes eum puri maris viriditati comparant; illa puri maris loquutio ad illud referri tempus videtur, cùm cæli color in ipso mari non imprimitur: tunc enim, cùm mare cælo speculi instarsit, cęruleum prę se fert colorem, qui cæsius propriè est: quippe etsi aliqui contendunt, cælum etiam nonnunquam viride apparere: id tamen rarissimũ est. At in mari pacato atque tranquillo sub solis occasum frequenter viridis cernitur color, vt experti testantur. Tunc autem locum habet illa puri maris loquutio, quasi alieno colore minimè infecti. Porrò illud viride, quod tunc in mari dispicitur (præsertim vbi non est magna aquarũ profunditas) perspicuitatem habet vergentẽ in cęruleum: atque hic est proculdubio legitimus eximij Berylli color, vt ex suprà allatis constat.

De quo puri maris colore Plinius & Solin. tulo-qui videantur, cùm ei colorem Berylli comparant.

Quæ sint gemmæ, quæ dicuntur aquæ marinæ.

Inter eas verò gemmas, quarum hodie nobis fit copia; quædam reperiuntur, quas vulgari appellatione aquas marinas dicunt; easque gemmularij volunt, veros esse Beryllos. Ego tamen doctis expendendum relinquo, an ijs gemmis conueniat, quod Plinius & Solinus de Beryllis memorię prodiderunt. Aliæ sunt gemmæ, quas vulgò dicunt Chrysolicas; eæ autem sunt viridi colore perspicuo, diuerso prorsus ab Smaragdino. Huiusmodi Chrysolicas ipse autumo esse speciẽ Berylli; quia ipsarum color est viridis clarus, nec absimilis oculorum viriditati; qui color propriè est glaucus, vt in superioribus ostendimus. Et quãuis in ijs Chrysolicis, quas ipse viderim, non discernam illam cęrulei misturam, quam requirit Solinus: illud tamẽ Beryllis commune est, vt glaucus eorum sit color, qui viridis et clarus, admistumque habeat virori quendam alborẽ: atque hoc ipsum in Chrysolicis reperimus cum similitudine viriditatis, quam in mari puro intueri licet: esto, in hodiernis Chrysolicis (quas quidem mihi videre contigit) non inueniatur eximia illa glauci & cærulei permistio.

Chrysolicæ gemmæ quæ sint.

Chrysolicas videri speciem esse Berylli.

Quòd autem Chrysolicæ sint Berylli species; inde videtur conijci, quòd huiusmodi gemmas omnes compluribus angulis politas in superiori gemmæ parte siue vmbone cernimus. Vnde colligitur ipsius colorem esse surdum, vt Plinius ait; atque ad eum ampliùs excitandum totâ illâ angulorum multitudine, opus esse, iuxta Plinij & Solini de Beryllis præceptiones. Nam Solinus similiter ait; *Beryllas in sexangulas formas atterunt; vt hebetem coloris læuitatem angulorum repercussu excitent ad vigorem.*

Glaucum colorem esse viridem clarum.

Præter hæc; vt glaucum esse viride clarum confirmetur, obseruandum est, quas Latini res glaucas appellarint, nimirum oliuas, salices & alia huiusmodi. quorum viriditas claritate diluitur, & nõnihil in cęruleum tendit. Atque hactenus de Beryllorum colore; eorum præsertim, qui probatissimi censebantur. Alias enim species ignobiliores omitto; de quibus consulat, qui volet, Plinium & Solinum.

Quam in figuram Berylli olim calari solerent.

Nunc ad figuram, qua poliebantur Berylli, pergamus. Receptior, aut saltem pluris habita erat in

A speciem columellę sexangulę & oblongę; quoniam *summa commendatio in longitudine*, vt Plinius ait. Cui etiam concinit Solinus; cuius ea sunt; *Indici reges hoc genus gemmarum in longissimos Cylindros amant fingere.* Et quanuis Cylindri nomen non præferat angulos; eos tamen manifeste pręscribit Solinus.

Ex hisce Solini verbis elicitur, eximios Beryllos ęstimari quondam solitos pro gemmis Regum proprijs: & speciatim nouimus illis Regum sceptra exornari solere. Quintus enim Curtius lib. 9. affirmat sceptrum aureum, quod Alexandro Sophites dono dedit, Beryllis fuisse distinctum; *Baculum aureum*, ait, *Berylli distinguebant.* Et Regis Porsenæ Berylli meminit Augustus in Epistolis ad Mæcenatem.

Eximios quondam Beryllos pro gemmis regum proprijs fuisse habitos.

B In vsu insuper erat, ne Berylli auro siue argento induerentur; sed nudi insererentur: quod inter gemmas omnes Beryllus crederetur meliùs & venustiùs apparere nudus. Vnde Plinus; *Solos gemmarum esse prædicant, qui carere auro malunt.* quasi diceret proprium ipsorum vsum, & eorumdem naturę magis consentaneum esse, ne aliquo siue auri siue argenti indumento exornentur.

Beryllum olim non auro indui solitum: & quam ob causam.

Duas alias proprietates multi de Beryllo tradũt. Prima est, *prodesse eum pugnantibus, & contra segnitiem pollere.* Altera, perutilem esse aduersus nimium humorem, qui ad oculos & guttur solet effluere.

Beryllum contra segnitiem valere, & prodesse pugnãtibus.

Adrianus Iunius in suo Nomenclatore affert Marbodię versum, in quo de Beryllis agit. Et quãuis communis eius lectio sit,

Eximios oleo similes, lymphæve marinæ.

C Ipse tamen quendam manuscriptum sectatus, contendit legẽdum fore; *Eximios violæ similes.* Cæterùm expensis ijs, quę Plinius & Solinus de Berylli colore attestantur; ipse legerem; *Eximios oleæ similes.* Licèt enim Beryllum tradant oleacei coloris reperiri: hic tamen non est probatior, nec qui in violaceum colorem declinat. Quod si aliquis datur huic colori affinis: violæ tamen esse similem Amethysti proprium est. Oleæ verò tribui solere, sicut & Beryllo, glauci epitheton; iam suprà notauimus.

D Vt autem certò statui posset, quis sit propriè glaucus color, magni interesset noctuarum oculos attentè inspicere. Noctuæ enim vocantur glaucæ, & ex colore, qui ipsarum inest oculis, nomen ad alia transfertur. Verùm quis nouit, nũ omnes noctuæ eundem oculis habeant colorem? & vtrùm noctuę regionis huius Atheniensium oculos eodem colore imitentur?

Color glaucus oculorũ noctuæ proprius.

Palladi priscę fabulę glaucos oculos tribuerunt, vt sæpè apud Homerum & Hesiodum. Huius figmenti ratio illa occurit. Quia glauci oculi terrorem incutere dicuntur: atque ita Deam armipotentem decebat. Dracones itẽ glaucis oculis sunt. Et Cornelius Tacitus scribit Germanis oculos esse truces; & huiusmodi etiã oculos Neroni fuisse tradunt. Licèt autem affirmet etiã Aristoteles esse cæruleum oculorũ colorem, qui timiditatis indiciũ

E sit: sed proprius Berylli color fortasse refert leoninos oculos, aquilinos & Palladios, qui terrorem incutiunt.

Palladi cur glauci oculi à Poëtis olim tributi.

Glaucos oculos ad terrorem incutiendum valere.

Aduersus id, quod suprà dicebamus, proprium maris colorem viridem esse, cùm alieno colore nõ inficitur; obijciet aliquis semper mare esse veluti speculum: atque adeò semper alienum colorem referre. Huic obiectioni respondeo, saltẽ illam viderì communem vel opinionem, vel loquendi cõsuetudinem; vt constat phrasi Plinij atque Solini, de viriditate puri maris.

Georgius Agricola. 6. fossilium fol. 285. agens de Beryllis, *Color (ait) est illis viridis; sed multùm dilutus.*

NOTA-

NOTATIO XXIV.

De octauæ gemmæ cum articulo octauo comparatione.

Octauus Symboli articulus quid nobis credendum proponat.

OCtauus articulus sic habet; *Inde venturus est iudicare viuos & mortuos.* Apocalypsis; *Octauum, Beryllus.* Quod ad articulum spectat, in eo nobis proponitur, Christum assertorem nostrum ac vindicē tandem venturum, vt vniuersos homines (tam eos qui viuunt tēpore legis gratiæ, quàm eos, qui priùs è viuis excesserāt) de propriis factis siue bonis siue malis iudicet. Vbi non de singulari cuiusque iudicio, quo sub ipsum animę egressum è corpore iudicatur; sed de vniuersali sub mundi finē futuro agitur. Quanuis enim vniuscuiusque causa ante extremum illum diem iam fuerit decisa, & sententia lata, atque exequutioni mandata: verùm vt de singulorum causis atque sententijs apud vniuersos constet; vtque euidenter appareat in ijs omnibus, quantopere Dei gloria, æquitas & integritas effulserint; idcircò diuina prouidentia statuit, ac prefiniuit certum quendam iudicij vniuersalis diem: in quo omnium ac singulorum causis inter sese collatis, diuinæ iustitiæ perfectio & arcani ipsius consilij celsitudo emineant. Hic est diuinæ prouidentiæ scopus: in cuius operis consideratione protinus mentem subit illius extremi iudicij cùm æquitas, tum horribilitas. Neminem enim tunc alicuius aut fauor aut gratia aut prēsidium tuebitur: sed omnes pro suæ causæ meritis integrè & incorruptè iudicabuntur.

Octauo fidei articulo Beryllus applicatur.

Vidimus pro huius articuli symbolo Beryllum accersiri; cuius color viridis est, quem maris puri vocant, vt Plinius & Solinus loquuntur. Atque hanc gemmam antiqui glaucam nuncuparunt; sicuti præcedenti notatione disputatum est.

Glaucus Berylli color ad extremi iudicij seueritatem & horribilitatem innuendam aptus.

Imprimis ergo ad eius diei horribilitatem innuendam congruentissimè assumitur inter gemmas illa, quæ glauca est. Communi enim consensione receptum erat, glaucos oculos, quanuis alioqui pulchros, terribiles tamen esse, id est, terrorem atque horrorem inferentes. nam eiusmodi sunt draconum oculi, leonum & aquilarum; & ijdem etiam notati sunt in Nerone. Quin & Palladem bellorum præsidem antiquitas glaucis oculis (vt diximus) effinxit, vt eius seueritatem innueret. Vnde & verbum grēcum γλαυκιάω idem est, atque terribilibus oculis intueri; quod Homerus & Hesiodus leoni adscribunt. Si ergo glauci oculi pro terrificis ac formidandis sunt habiti; quis color esse potuit aptior ad eius proprietatem gemmę, quę extremi iudicij diem repręsentat? de quo Ioëlis 2. num. 11. dicitur; *Dies Domini terribilis valde.* Lege item Iobi cap. 16. 20. *Collegit furorem suum in me, terribilibus oculis in me intuitus est.*

Quòd Berylli nonauro indui solerent, quid symbolicè in hoc articulo denotet

Secundò, ad vniuersalis iudicij seueritatem significandam, cùm omnes iuxta sua tantùm merita absque alicuius fauore iudicandi sunt; mirificum est illud, quod de Beryllo tradit Plinius; *Solos gemmarum esse prædicant, qui carere auro malint.* Si ergo Beryllus non admittit aut aureum indumentum, aut argenteum; elegantissimè ad extremi iudicij symbolum vsurpatur: in quo singuli secundum propria merita sunt iudicandi, nec alicui gratia seu fauor cuiusquam adiumento erit. Pretiosis quidem lapillis, ex auri societate nonnihil solet splendoris & claritatis refundi: at extremo illo vniuersalis iudicij die totus orbis Berylli instar erit omni prorsus alieni splendoris fuco spo-

A liatus. Omnes enim ante supremum illud tribunal sumus sistendi aliorum ope & auxilio destituti.

Maris puri color Beryllo attributus quid adumbret.

Ad hanc ipsam significationem conducit communis antiquorum consensio, qui vt proprium Berylli colorem rectiùs exprimerent, similem esse dixerunt viridi puri maris colori. Et verò animaduersione dignum est, mare purum à priscis non appellari, cùm cęruleum refert colorem; sed quando Beryllum imitatur. Quo si illud innuere veteres voluerunt, tunc scilicet mare non alieno colore, sed propria amictum conspici: quid aptius, vt figuretur humanum genus postremo illo die puro ac proprio suorum siue meritorum siue demeritorum colore visum iri; non verò
B alienæ gratiæ aut fauoris colore infectum? Ad vniuersum illud nationum omnium cœtum indicandum apposita est maris figura. Deinde vt significentur omnes puro ac natiuo meritorum colore, non alienis pigmentis eò producendi; mirificus est Beryllus; quę gemma est nullum alterius metalli indumentum admittens, & puri maris referens colorem.

Beryllus pluribus angulis cælari solitus quid mysticè indicet.

Prætereà, quòd Berylli pluribus angulis soleant cælari, vt lucis repercussus omni ex parte retegat splendorē, qui antea non ita percipi poterat; id inquam maximè facit ad rem, vt adumbretur diuinæ prouidentię consilium, quę homines vni-
C uersos in iudicium coget; vt omnium ac singulorum causis inter sese collatis, diuinę iustitiæ præstantia, & ipsius consiliorum celsitas innotescant. Huc spectat, quòd gemmularij splendorem, quem gemma angulorum repercussu excitata recipit, vocare solent, *Brillar*; quod deriuari videtur à *Beryllare*: quod est imitari Beryllum, dum lucis radiorum pariter confluentium reflexu, lucidus ac splendidus apparet. Quanta autem diuini Iudicij gloria & splendor sint eo die futura ex causarum omnium concursu & inter se comparatione; id Theologi rectè expendunt, pro quo lege Iosephum Acostam de nouissimis temporibus lib. c. 8.

Hispanum verbum brillar vnde deriuetur.

D Ex ipsa viridis coloris in Beryllo apparētis perspicuitate prouenit, vt sit maximè translucidus, & oculorum obtutibus facilè peruius. quod congruit cum maxima illius diei euidentia de singulorum conscientijs.

Beryllum & prodesse pugnantibus, & contra segnitiē valere, quid adumbret.

Iam, quod de Beryllo traditur, eum scilicet & prodesse pugnantibus, & contra segnitiē valere; ad illud potest aptari emolumentū, quod ex attenta vniuersalis iudicij commentatione percipitur. Ea enim cōsideratio efficax imprimis est ad inertiam atq; segnitiē depellendā, & ad viriliter pugnandū aduersus infestos animi hostes. Sic sibi ipsi prodit Hieronymus meditationem huiusmodi maximę vtilitati fuisse; quippe qui semper sibi auribus videretur excipere horrisonum illius tubæ clango-

Extremi iudicij meditatio quàm sit efficax.

E rem, quo mortui omnes sunt excitandi, & ad iudicium euocandi. His etiā concinit, quod ex Rueo, Berchorio & alijs docuimus, Beryllum scilicet esse perutilem aduersus eos morbos, qui ex nimio humore in oculos atque guttur defluente contrahūtur. Ecquis enim est noxius humor, nisi effrenatę cupiditates ac vitia, quæ nobis mentis aciem obducunt, & strangulationem, atque adeò spiritalis vitæ iacturam minitantur? Quibus ex hostibus nos facilè eripit seria & intensa horribilis illius diei recordatio.

NOTATIO XXV.

De gemma Topazio.

Topazius vtrùm viridis color is sit.

PRima de Topazio gemmâ dubitatio est, vtrùm necesse sit viridem illi esse colorem. Quos enim hodie Topazios vocant, & Daciæ Topazios esse dicunt (sic enim tradit Georgius Agricola lib. 6. fossilium) nihil habent viriditatis. Et quod amplius est, Strabo lib. 16. de eisdem Plinij Topazijs agens (vt ex ipso patet contextu) non eis viridem colorem, sed aureum potiùs tribuere videtur: ait enim Topazion esse Chrysoidem. Nihilominus tamen ex Dionysio Afro, ex Orpheo, ex Theophrasto, ex Plinio, & ex ceteris, qui ex eorũ scriptis decerpserunt, certum est, Topazion, de quo veteres loquuntur, viridem esse gemmam, vt ex infrà dicendis planum fiet.

Vulgarem hodie Topazion ab eo esse diuersum, cui veteres hoc nomen indiderunt.

Ex quo duo eliciuntur: primum est, vulgarem Topazium non habere locum inter eas gemmas, quibus veteres nomen Topazij indiderunt. Alterũ, quanuis Strabo viridem Topazij colorem non exprimat, eum tamen haud dubiè supponere. Quinimò quantunuis Topazius sit viridis; cum hoc stat, eximium Topazium esse pariter Chrysoidem, id est auri fulgorem ex se emittere, de quo infrà. Plinius enim, qui viridi Topazios colore esse tradit, aliquem eis simul splendorem aureum attribuit. nec solùm alteri Topazij speciei, cui nomen Chrysopasios; sed etiam alteri, cui Prasoides. Nam expressè ait, Chrysopasium esse magis aureum, quàm alteram Topazij speciem, quæ Prasoides nuncupatur. Ex quo intelligitur, vtramque gemmę huius speciem nonnihil aurei coloris habere: alioqui cõparatio esset inepta. Fortè etiam Strabo de secunda Topaziorum specie sermonem instituit, quam Plinius Chrysopasio similem esse tradit.

Quodnam viridis coloris genus sit propriũ Topazij. Topazij colorem esse porraceum.

Altera de hac gemma dubitatio esse potest, quod genus viridis coloris illud sit Topazio à veteribus tributum? Omnes ad eius colorem explicandum, porri comparatione vtuntur. Vnde cùm duplicem tantùm Topaziorum speciem Plinius tradat; in vtriusque nomine exprimit, ipsius colorẽ esse porraceum. Nam græcum porrorum nomen est *prasos*: & ex Topazijs altera species *Prasoides*, altera *Chrysopasios* vocatur. Ex quo liquet, in vtraque specie colorem porri distingui.

Topazij color num porri folia, an succum imitetur?

Verùm suboritur hinc quęstio; vtrùmne Topaziorum color, folia porri, an ipsius succum imitetur? Plinius certè sic habet; *Eius similitudo ad porri succum dirigitur.* Tametsi autem hæc verba non referat aliquis ad vtramque Topazij speciem, sed tantùm ad secundam: ceterum de vtrâque specie sunt citra dubitationem intelligenda. Et sic Plinium intellexit Georgius Agricola lib. 6. de fossilibus.

Quid sit apud Pliniũ porri succus dum de Topazij colore agit.

Sed quid est apud Plinium porri succus? Existimabit aliquis comparationem sumi ex colore eiusdem succi, qui ex porris ipsis exprimitur: nã eiusmodi color notus videtur antiquis fuisse. quippe porrorũ succus medicas habere vires credebatur, vt ex eodem Plinio conijcitur lib. 19. cap. 6. vbi de porris & de eorum succo disputatur.

Mihi tamen multò fit verisimilius, in ea Plinianorum verborum cõparatione non esse sermonem de succo, qui ex porro elicitur; sed de liquore aliquo, cui idẽ inesset color, quo porri folia constant. Quod idem est, ac si diceretur Topazius suo colore referre siue repræsentare aspectui liquorem eodẽmet tinctum virore, qui in folijs porrorum cernitur. Sensus hic genuinus est visus nonnullis viris doctis, quos super hac re consului. Etenim si eiusmodi similitudo siue cõparatio de ipsomet porri succo intelligenda foret: hic certè succus, aut viriditatis nihil, aut saltem minimum retineret. Quarè nec Topazij vocarentur Prasoides, nec Chrysopasij; cùm tantillum porracei coloris in succo ex ipsis porris expresso remaneat.

Cum de porrorũ colore est sermo intelligendum esse de colore foliorum.

A Accedit, quòd quando de ipsorum porrorum colore habetur sermo, plana intelligentia est de foliorum colore tunc agi. Quanuis enim porri caput sit album; in plantis tamen receptum est, vt cùm de singularum agitur colore, de colore foliorũ accipiatur sermo: hic enim est color, qui primò se in plantarum conspectu oculis offert. Verùm, si de succo ex porris elicito ageretur; tunc verisimilius esset, id accipi de eo succo, qui ex porris ad medicinam conficiendam exprimi solebat. nec eliciebatur, opinor, succus eam ad rem ex folijs solùm; sed aut ex solo capite (quod est album) aut ex capite simul ac folijs. Atque experientia ipsa docet, aut nihil esse peculiare viriditatis in hac succi ratione, aut certè adeo parum, vt inde comparatio minimè peteretur.

B Nisi fortè coniectaret aliquis huiusmodi comparationem vsurpari, vt denotetur eam viriditatis rationem ita esse tenuem & quasi spiritalem, vt vixdum sensibus percipiatur. Enimverò si Topaziorum viror adeò exiguus esset, non eos antiquitas aut Prasoides aut Chrysopasios compellaret. Nam Prasoides nihil aliud sonat, nisi quod speciem porri oculis offert; & Chrysopasius, quod auri fulgorem vnà cum porri specie repræsentet.

Topaziorũ colorem porris similem, de folijs porrorũ esse intelligendũ.

Manet ergo id statutum, in vtrâque Topaziorum specie veram esse similitudinem atque respectum ad foliorum porri colorem, non ad succi ex porris expressi: quantunuis Plinius dixerit eleganter, Topazij similitudo ad porri succum dirigitur.

Topazij viriditas quo modo debeat explicari.

C His ita pręstitutis; vt optimè Topazij color viridis agnoscatur, oportet probè cognoscere porrifoliorũ colorẽ: est enim peculiare quoddã viriditatis genus; nec nisi oculis ipsis cernatur, rectè ipsius peculiaris ratio concipitur. Nonnullis ea explanandi via satis esse videtur; si dicant viride illud valde clarum. Sed lactucæ viriditas clarior multò solet esse; & tamen est valde diuersa. Georgius Agricola, postquàm de Beryllis dixerat, *Color eius est viridis quidem sed multùm dilutus*: mox de Prasio ait, *Viridis color est magis dilutus, quàm Berylli.* Nec minùs debet esse dilutus Topazij color, quàm Prasij. Aliis placet, porrorum colorem nonnihil ad luteum vergere: alij malunt in cæruleum inclinare.

D Mihi nulla alia potior videtur declaratio, quàm ipsamet porra oculis vsurpare. Dionysius Afer versu 1121. ait, γλαυκιόωντα λίθον καθαροῖο τοπάζου, quę verba in antiquiore versione sunt deprauata. Robertus Stephanus sic vertit; *Glauco splendentem colore lapidem nitidi Topazij.* Suspicor tamen Dionysium non glaucũ omnino colorem Topazio tribuere; nam distinctione vsus Beryllo quidem epitheton glauci apponit: at Topazium vocat γλαυκιόωντα, id est vergentem in glaucum colorem.

Topazium esse diaphanum siue translucidum.

E Illud etiam de hoc lapillo constat, eum esse diaphanum siue translucidum. Quanquam enim Plinius id non explicat; benè tamen Strabo, & Eustachius in Dionysij Afri commentario. qui auctores nisi id asseuerarent, parum auctoritate Georgij Agricolæ moueret: quia hic auctor Prasium etiam & Callaidem facit translucentes; in quo meâ sententiâ à Plinio discedit. Hic enim capiti octauo eum præfigit titulum; *De Topazio & Callaide & gemmis non translucentibus.*

Topazius quid ex auri colore siue fulgore habeat.

Quod auri Topazius habet, non id ex ipsius auri colore, sed ex fulgore accersitur; quia *non translucet modò, sed mirificè etiàm fulget, exitque eius fulgor in colorem auro similem*; vt loquitur Georgius Agricola: quem auri splendorem siue fulgorem (quantunuis color sit viridis) in quibusdam exiguis animalculis aurum viride referentibus quotidie spectamus: & in auium aliquot pennis nescio quæ auri viridis species discernitur: vbi non tan-

tùm

tum nihil est coloris veri aurei, sed nec propriè viridis; nisi externâ quadam facie per certi cuiusdã visus reflexum. Id quod fortasse Plinius asserit; nempe Chrysoprasium esse, χρυσόπτερον, vel vt alij legunt, χρυσόπτερον ex quibus alterum *est magis deauratum*; alterum *cum pennis aureis*. Vtcunque hoc sit ex duabus Topazij speciebus, quas Plinius recenset, altera minus habet auri, quæ vocatur Prasoides, id est, porri speciem præ se ferens. Altera plus habet auri, quæ est Chrysoprasio similis, quam videtur describere Ambrosius Psalm. 118. ad illa verba *super aurum & Topazion*, serm. 16.

Quantus sit Topazij splendor.

De Topazij splendore illud singulare affirmat Strabo lib. 16. *Splendore* (ait) *tanto refulget, vt interdiu videri non possit; vsque adeò circunfusus eo. noctu verò videtur ab ijs, qui eum colligunt. ij notæ causâ signo aliquo apposito, de die effodiunt.* quæ verba transcripsit Eustachius in Dionysij Afri commentario. Georgius Agricola id interpretatur, dum de Topazium quærentibus ait: *non ita facilè eum de die agnoscunt, eo quòd radijs solis ei similes circunquaque resplendeant. at noctu cõspicitur ab ijs, qui illum colligunt*; suspicatur item Georgius, eandem esse gemmam Plinio dictam *Chrysolampidem pallidi coloris de die, & de nocte ignei*.

Topazij etymon.

Si ad Topazij etymon respiciamus; Plinius ait, hoc nomẽ significare *quæsitam*, siue *optatam*, pro quo affert Iubam: asseritque appellari quondam Topazion insulã, vbi huiusmodi gemmæ inueniebantur: quia tenebris abscondi & occultari solebat. Et quidem Trogloditarum linguâ *Topazium* idẽ est, quod *quærere*. In Græcò τοπάζειν est collocare, aut cõijcere & suspicari.

Topazium quatuor cubitu longum aliquando fuisse inuentum.

Duo sunt in hoc lapillo cũ primis insignia. Primum est, hanc esse gemmarum amplissimam; atq; adeò quatuor cubitis (quæ humanæ staturæ dimensio est) fuisse inuentam, vt Plinius testatur. Alterum, eam esse delicatissimam: quia *sola propè nobilium gemmarum limam sentit, & vsu atteritur.* Sic Plinius.

Addit Strabo, Ægyptios reges maximam hominum multitudinem mercede conductam ad horũ lapidum collectionem, custodiamque collocasse.

Hæc sunt, quæ ex antiquis auctoribus memoriæ

A prodita accepi de Topazio. Recentiores (vt Vincentius & Berchorius) addunt: *Omnium gemmarum superat claritatem, maximè lucens cùm Solis splendore tangitur.* Et Abulensis Exodi 28. *Topazius* (inquit) *ante Solem positus supra cæteras omnes gemmas lucet.* Id quod videtur ex Ambrosio desumptum in Psal. 118. ad illa verba, *super aurum & Topazion*: vbi sic ait; *Splendenti similis est, maximè cùm Solis splendore percutitur.* Lege etiã ibidẽ Hilarium. His adnectunt Vincentius, Berchorius, Abulensis, & Arnoldus, *Topaziũ valere cõtra passionẽ lunaticã & contra phrenesim.* Quidã

Naturales Topazij qualitates.

Topazius contra quos corporis & animi morbos valere dicatur.

B insuper asserit; *Valet contra irã sedando illã.* Alter; *irã restinguit, & cohibet iracundiam.* Alius; *Luxuriam reprimit & veneream cohibet.* Alius; *valet contra tristitiam.* Ac demum Vincentius & Arnoldus generatim loquentes aiunt; *Valet contra noxios motus*, id est, contra prauarum appetitionum perturbationes.

Topazio feruentis ac bullientis aquæ ampullas sedari.

His adiungunt Vincentius, Arnoldus, Berchorius, & Rueus Topazio magnopere attemperari feruentis aquæ ebullitiones; nec eam efferuescere pati, quantumuis plurimum admoueatur ignis. Quibus adijcit Vincentius: *si supra rem bullientem suspenditur, cessant ampullæ.* Quin & Rueus tradit; *si annulum ex Topazio effictum quispiam in manu teneat, posse eum intra feruentis aquæ lebetem manum securè injicere.*

Topazij pulchritudo ac pretium.

C Berchorius sit ait; *est pulcherrima gemmarum.* Vincentius, *Quo rarior, eò pretiosior.* & vterque his adnectunt; *In thesauris regum nihil pretiosius inuenitur; & nihil est charius regibus in diuitijs.* Hoc autem videtur dictũ propter antiquã de Topazio æstimationem. Nam vt de illo Plinius memorat; *Cùm repertus est, omnibus gemmis prælatus fuit.* Et de suæ etiam tempestatis pretio subijcit; *Egregia etiamnum Topazio gloria est.*

Topazius si politur obscuratur.

Postremò Vincentius & Berchorius sic habent, *Si politur, obscuratur; si naturæ suæ relinquitur, clarior est.* Quod videtur petitum ex Ambrosij loco superiùs citato; vbi sanctus doctor ait: *Natura Topazij huiusmodi est, vt si polire & læuigare eum velis, asperetur magis, cùm ipse sit suapte natura euglyphus*, id est, optimæ formæ; ac si esset bene scalptus. Ibi etiam affirmat Ambrosius, quidquid Plinius de Topazio scribit, se apud Xenocratem in libro de gemmis legisse.

NOTATIO XXVI.

Vbi gemma nona cum nono articulo comparatur.

Nonum fidei caput quid nobis proponat.

Symboli articulus nonus eiusmodi est: *Credo in Spiritum sanctum.* Apocalypseos verba illis respõdentia; *Nonum, Topazius.* In articulo quidem profitemur omnes, tertiam Sanctissimæ Trinitatis personam ex Patre ac Filio procedere, quam proprio nomine appellamus Spiritum sanctum. Huic diuinæ personæ attribuitur animarum sanctificatio, vberrima spiritalis lucis affluentia, veritatum supernaturalium penetratio, rerum æternarũ æstimatio, temporalium contemptio, alacris & erecta voluntas ad euangelicæ vitæ perfectionem amplectendam, & magna Spiritus vis atq; efficacitas ad hominum mentes in diuinũ obsequiũ illiciendas.

Topazij applicatio ad nonum articulum. Sanctissimæ Trinitatis mysterium comparatione solis, radij ac lucis à Patribus explicari.

Ad hunc articulum Topazius gemma accitur, idque satis congruenter. Nã imprimis triũ diuinarum distinctionem explicant sancti Patres per cõparationem ex sole, & eius radio ac lucis à radio dimanantis petitam. Sic exponũt Tertullianus aduersus Praxeam, Lactant. lib. 4. diuinarum institutionum, cap. 29. Athan. de decretis Synodi Nicænæ, Nazianzenus orat. 5. de Theologia ad finẽ, & in epistola ad Euagriũ, Nyssenus de differentia essentiæ, & hypostasis, & ad Simplicium, Eusebius Emissenus hom. 1. de Symbolo, Augustinus tractatu 20. in Ioannẽ, Cyprianus in Symbolũ, & Antonius Constantiensis epistola ad Arcadiũ. Quæ cùm ita sint, si Spiritũ sanctũ respicit cõparatio lucis, quæ ex sole ac radio procedit; mirificè electa est ad Spiritus

Topazij fulgor à Solis radio deriuatus quid mysticè figuret.

D sancti symbolũ ea gemma, in qua adeò est insignis & mirabilis lux à solis radio in eam deriuata. Hoc autem superiore notatione adnotauimus ex Abulensi & alijs, quorũ ibi verba retulimus. Id ipsum voluit significare Strabo; dum Topaziũ radio solis tantopere esse similem dixit, vt nullum ferè diu vtriusque discrimen appareat. Secundò, mysterio non vacat, gemmæ huius colorem ita porraceo assimilari; vt ad eam describendã antiqui scriptores porri comparationẽ vsurpent: & quæ nomina speciebus Topazij attribuant, in ipsis eadẽ imbibatur cõparatio. Nam Topazij species sunt, vt vidimus, Prasoides & Chrysoprasios: atqui in vtrâque prasius reperitur color, id est, porraceus. Quod argu-

Porraceus Topazij color cuius rei sit symbolum.

E mento est, non aliam reperiri vocem proprio Topazij colori designando aptiorẽ. Qua in re nos diuina prouidentia docuisse videtur, in Topazio porri succum in gemmã commutatum inueniri; atq; adeò Topazij significationem fore in porri qualitatibus inuestigandã; quemadmodum Chrysoliti mysterium in auri proprietatibus; Carbunculi, in prunæ; Hyacinthi, in Plantæ; Amethysti, in purpuræ; Berylli, in maris puri naturâ & qualitatibus indagatur. Quippe huiusmodi res sunt, quas gemmæ istæ nobis ob oculos ponunt. Quibus positis; illud est obseruandũ, antiquitati porrum maximè fuisse salutare, & inter res medicinæ vsibus accommodas plurimi habitum,

vt elici potest ex ijs, quę Plinius tradit lib. 19. cap. 6. & lib. 20. cap. 6. Et quidem videntur singulari Dei prouidentiâ illi inditæ virtutes, quę imprimis erant appositæ ad eos significandos effectus, quos diuinus Spiritus his animabus præstat, quibus se liberaliter impertit.

Porri virtutes ac proprietates, & symbolica earũ consideratio.

Primò enim magnopere celebratur porri virtus ad pectus & pulmones sananda; *Tussi etiam veteri, ac pectoris & pulmonis vitijs medetur, etiam phthisicis & sanguinem exscreantibus & distillationibus longis*, ait Plinius. Et infrà; *Pulmonis & arteriæ vitia sanat.* Quę omnia sunt maximè congruentia diuini Spiritus efficientię in intimis animi præcordijs sanandis, & vetustis ab ea morbis prorsus depellendis. Quid enim aliud pectoris interiora designant, quàm animam? Deinde porri succus fuit permagni habitus tanquam efficacissimus in serpentum scorpionumque ictus & bestiarum morsus, nec non in aquam intercutẽ siue hydropisim, in icteron & renum dolores.

Serpentum ergo virus symbolum est, vt omnibus constat, veneni in flagitio atque scelere delitescentis: hydrops auaritiam, icteros pessimum exemplum, renum morbus turpes ac fœdas cupiditates significant. Hęc verò omnia mirandum in modum sanat sancti Spiritus communio. Tribus item verbis Plinius totidem eximias porri virtutes perstringit; *Voci* (inquit) *fœcunditati, somnoq; multum confert.* Et quidem quod ad vocis emolumentũ attinet, valde est ab antiquis celebratum; eo quòd *Nero dederit porro auctoritatem vocis gratiâ, statis mensium omnium diebus nihil aliud ac ne pane quidem vescendo.* Extitit Nero suauis & canoræ vocis studiosissimus: constat autem porrum addere splendorem voci, ea tenus, vt Aristoteles asserat, ideo perdices adeò esse argutas & canoras, quòd porri edacissime sint. De fœcunditate verò insigne est Plinianum illud ex Hippocratis auctoritate petitum, *Vuluas contractas aperire; & fœcunditatem mulierum augere.*

Porrum voci fœcunditati & somno vtile esse.

Mystica prædictarum qualitatum consideratio

Horum omniũ facilis est applicatio. Quis enim nesciat diuinum Spiritum, quibus se communicat, miram etiam verborum suauitatem conferre; vt mysticæ vocis dulcedine homines ad sese trahant? sicuti de Orphei & Amphionis concentu Poëtarum fabulæ prodiderunt. Et propterea Spiritus sanctus in linguis igneis fuit visus, vt euangelicę prædicationi diuinam efficacitatẽ suggereret.

Deinde, quis nesciat, Diuinum etiam Spiritum Christianæ Ecclesię fœcunditatem tribuisse, vt spiritales filios innumerabiles Deo procrearet? Quid insuper aliud est somnus mysticus, nisi contemplationis quies? de quâ Ieremiæ 31. n. 26. *Somnus meus dulcis mihi.* Quis autem est ad huiusmodi somnum conciliandum potens, nisi diuini Spiritus virtus, quæ homines diuinarum rerum meditationi & contemplationi addictos efficit?

Porro hausto mortem faciliùs perferri; & quid mysticæ significationis habeat.

Omitto, ne longior sim, aliarum virtutum in porro elucentium applicationem; cuiusmodi sunt aurium sanare vitia, & sitim sedare. Illud tamen præterire non possum, quod de porro Plinius asseuerat lib. 19. ca. 6. nimirum *eo hausto mortem sine vllo cruciatu perferri.* Quam ad rem illud aliorum famâ vulgatum refert de quodam equite Romano, cui nomen Mela; qui *cùm esset reus ex procuratione, Tiberio principe, succo porri ad trium denariorum pondus hausto, sine vllo cruciatu expirauit.* Et quanuis fama iactauerit, illum porro enecatum: hoc tamen verisimile non apparet, cùm porrum sit valde salutare. Quarè illud à porro videtur prestitum, ne mortem persentisceret. Quis ergo effecit Christi Martyres in medijs ipsis cruciatibus atque tormentis, non solùm sine cruciatu, sed maxima etiã cũ voluptate mortẽ subire, nisi vna sanctissimi Spiritus virtus? Quidve admirabilius & magnificentius orbis cõspexit, quàm tantam Christi Martyrum frequentiam ita alacriter ac penè sine sensu ad mortem non tam per carnifices ipsos trahi, quàm diuini Spiritus virtute duci.

Martyrum robur ac fortitudinẽ ab Spiritu sancto dimanasse.

Animaduersione insuper dignum est, eximiam & excellentem horũ omnium effectuum manifestationem ex eo tempore palàm fuisse factam, quo

A Christus suum Spiritum in Ecclesiam misit. priùs enim *Nondum erat Spiritus datus, quia Iesus nondũ fuerat glorificatus.* Antea enim nec adeò miræ cernebãtur conuersiones, quibus ęgrotantia hominum pectora atq; animi curabantur; nec voces ita suaues & efficaces exaudiebantur; nec tanta in cõcionatoribus aspiciebatur spiritalis fecunditas; nec homines adeò se contemplationis somno tradebant; nec demũ ita facilè vita & sanguis pro Christi fide prodigebatur.

Aureus splendor cũ prasio colore in Topazio quid innuat.

Fortè etiam aureus splendor cum colore prasio in eximijs Topazijs coniunctus, conducit, vt hac ratione significetur, per diuini Spiritus communionem in hac gemma adumbratam nonnihil nobis retegi ex clarissima Christi gloria, & ex nobilissimo ipsius ad Patris dexteram sedentis triumpho, inde enim sanctum emisit Spiritum: & quia

B ipse Christus in cælum conscenderat, ideò Spiritus sanctus in terram descendit. Quòd si Christi Ascensionem & ipsius throni gloriam Chrysolithus aureo colore perspicuus repręsentat: dum in Topazio, communionis Spiritus sancti symbolo, pellucidi auri splẽdor effulgescit, id nobis videtur innui, in diuini Spiritus largitione regnum atque gloriam Christi Iesu reddi manifestam. Nam & ipsamet sacri Spiritus communicatio in sacris Literis vocatur regnum Dei: & eò spectant illa orationis Dominicæ verba, *Adueniat regnum tuum.* vt explicauit Nyssenus. imò vero vt videtur legisse, ipsa Dominicæ orationis verba; sic enim legit, *Adueniat spiritus tuus.*

Excellentia lucis, quæ in Topazio cernitur, cuius rei sit Symbolum.

Iam, si lux illa admirabilis, quã Diuinus Spiritus spiritalibus viris affatim impertitur, est principium beneficiorum omnium, quibus eos ipse-

C met spiritus cumulat: ad lucis huius significationem quid congruentius, quàm excellentia lucis eius, quę in Topazio dispicitur? Hoc enim est cæleste quoddam miraculum, quo Dei filij ab Ægyptiis distinguuntur; nimirũ copiosa lux spiritalis, qua iusti viri potiuntur, mundanis ac libidinosis hominibus in obscura caligine delitescentibus. Exodi 10.22. & Sap. 17.2. & c. 18.1. Quod vero addit Strabo Topazios de nocte faciliùs reperiri, quàm de die; conducit etiam ad id designandũ, quod spiritualibus est valde manifestũ, hanc scilicet mysticã gemmam promptiùs in aduersitatis nocte, quã in prosperitatis die inueniri.

Topazium lunaticis & phreneticis prodesse quid adumbret.

Pręter hęc; vbi plurimum est spiritalis lucis, ibi etiã vera est sapientia atq; prudentia ab omni mũdanę vicissitudinis impressione immunis, quã lunæ varietas in phreneticos & inanibus mũdi curis immersos immittit. Ad virorum ergo spirita-

D liũ cęlestem innuendam prudentiã, mirifica est ea Topazij proprietas, quam ex Abulensi & alijs adduximus in pręcedenti notatione; nimirum *contra passiones lunaticas & phrenesim valere.* Quanto autẽ imperio spiritales homines suis animi appetitionibus dominentur, ritè adũbrant aliæ Topazii proprietates, quarũ ibidẽ meminimus, videlicet eum prodesse aduersus iram, cohibere iracundiam, &c.

Iustorum pax in rebus aduersis quo modo per Topazium denotetur.

Pax etiam atque tranquillitas iustorũ ac piorũ hominum in grauissima quauis rerũ aduersarum procellâ, eleganter indicatur in eo, quod Vincẽtius & alij tradũt de nimio aquę feruore per annulum, cui Topazius sit insertus, temperando: cuius rei mentionem fecimus superiore notatione. Quod

E licèt per exaggerationẽ videatur dictum: nihilominus quod tot asserunt auctores, in aliquo fortassis experimento stabilitur. Et quæuis admirandæ huius virtutis inchoatio satis est, vt per eã adscendamus ad virtutẽ multò mirabiliorẽ cũtemplandã, quã Diuinus Spiritus pręstat in pace & securitate, quã spiritales viri inter sæuientes cõtrariarum rerũ turbines tranquilli & pacati existũt.

Topazij pulchritudo & pretium quid mysticè.

Ex hactenus dictis facilè cerni potest, quàm sit dives & opulentus hominis animus, qui mysticũ diuini Spiritus Topazium possideat: & quàm sit exiguũ quidquid in diuinæ huius gemmę pretiũ impendatur. Pro cuius significatione facit, quod multos ex prędictis auctoribus tradidisse vidimus, hanc scilicet esse gemmarũ pulcherrimam; & quo rariorem, eò pretiosiorem: nec in regum thesauris

quid-

quidquam inueniri pretiosius, aut ipsis regibus in diuitijs charius. qua de re vide plura in superiore notatione. Et verò eiusdem etiam gemmæ splendor ac fulgor causa fortassis extitit, quòd tanti fuerit ab antiquis habita, vt ex Plinio docuimus. Quæ omnia possunt conducere, vt intelligamus, quantumuis mundus ipse non agnoscat ingentem thesaurum, qui in Topazio mystico (hoc est in Spiritussancti communicatione) occulitur; ipsum tamen colere & obseruare. Nam vt ait Plinius, *Egregia etiamnum Topazio gloria est.*

Ad ea Pauli verba 1. Thessal. 5.19. *Spiritum nolite extinguere*, facit fortassis illud Berchorij & Vincentij, quod à nobis est notatione antecedente allatum de Topazio, qui *si politur, obscuratur; si naturæ suæ relinquitur, clarior est.* Nam & spiritales magistri docent, reperiri interdum viam aliquam, qua piorum spiritus opprimatur, si nimijs aut regulis aut preceptis violenter coarctetur.

Gemmarū solum Topazium sentire limam, quid significet.

Quam verò sit Spiritus delicatus, & quantopere oporteat summam de illo curam haberi, indicatur in eo quod ex Plinio suprà docuimus de hac gemma, quę nobilium sola & limam sentiat & vsu atteratur.

Topazin, Græcum verbum quid significet, & quid etiam mysterij habeat.

Significatio verbi *Topazin* (id est quærere & inuestigare) nos instituit, quàm accuratè petere & indagare debeamus, vt tandem inuenire & consequi possimus: iuxta illa Christi verba, Lucæ 11.9. *Quærite & inuenietis.* Et infrà; *Dabit spiritum bonum petentibus se.* Hæc autem inquisitio atque petitio debet orationibus fieri; per quas pulsamus, vt exaudiamur tandem ac nobis aperiatur. Facit etiam quòd hęc gemma Simeoni obtigit; cuius nomen sonat exauditionem.

Topazij color nonnihil in glaucum vergens quid figuret.

Illud postremò mysterium quęrendum est: cur Topazij color nonnihil in glaucum declinet, iuxta Dionysij Afri versum in notatione antecedenti relatum? Quod si ita est, huius coloris significatio peti debet ab ea, quam in glauco Berylli colore expressimus esse seueritatem & horribilitatem; vt vidimus notatione 23. & 24. Propterea enim Beryllus glaucus fuit destinatus ad supremi iudicij significationem. Glauci igitur coloris imitatio, quā Dionysius in Topazio fuit cōtemplatus, aptissima est, ad innuendam maximam seueritatem ac rigorem, quem Spiritus sanctus spiritalibus viris ingenerat; vt semetipsos seuerè & asperè tractantes, opes, delicias, vitamque ipsam contemnant. Qua enim acriori seueritate posset tyrannus quispiam vti aduersus eos, quos misera seruitute opprimeret, quàm quæ ab Spiritu sancto diuinitus in eorū animis imprimitur, quas ad sese allicit ac trahit? Huc spectat illud Canticorum 8.6. *Fortis est, vt mors dilectio, dura sicut infernus, æmulatio.* Et infrà; *Si dederit homo omnem substantiam suam pro dilectione, quasi nihil despiciet eā.* Quòd si glaucus Berylli color cōgruenter deseruit ad vniuersalis Iudicij significationē: in Spiritus diuini aduentu fuit mysticè impletum, quod posteà in extremo iudicio reapse complendum est. Vnde Ioëlis 2. coniunguntur extremi iudicij signa cum Spiritussancti aduentu, explicante Petro Actor. 2.17.

NOTATIO XXVII.

De gemma decima Chrysopraso.

Chrysoprasus decima Apocalypseos gemma, quod habeat propriè nomen.

PRimò hęc decima Apocalypseos gemma nō vocatur *Chrysopassos*, id est, aurum fulgens; vt aliquis falsò existimauit: sed Chrysoprasos, vt legūt omnes correcti codices simul cum Vaticano.

Gemmarum diuersitas quibus apud Plinium hoc nomen tribuitur.

Secundò, tres aut quatuor apud Plinium gemmæ reperiuntur (quæ diuersæ videtur esse) quibus hoc inditur nomen. licèt autē nonnulli, vt eas discriminent, terminationem varient; & vnā quidē appellent Chrysoprasum, aliam Chrysoprasium, & aliam in neutro genere Chrysoprasion: sed manuscripti codices Plinij, non eam obseruant distinctionem; nec in hoc earum discrimen consistit. Quæcumque enim gemma nominatur Chrysoprasos, vocari etiam potest Chrysoprasios, siue Chrysoprasion.

Expenditur singulatim quæ gemma sit Chrysoprasus.

Plinius igitur libro 37. cap. 5. hoc tribuit nomē cuidam Beryllorum generi pallidiori; quod etiam facit Solinus. Et Plinius ipse posteà capite 8. dum verba facit de Topazio, asserit duo esse Topaziorū genera: alterum, cui nomen Prasoides; alterū, cui Chrysoprasos; moxque subdit; *Eius enim tota similitudo ad succum porri dirigitur.* quę verba ad secundum Topazij genus à nonnullis referuntur; meliùs tamen intelligentur de Topazio generatim sumpto prout speciem vtramque complectitur; ita vt Plinius in illis verbis rationē nō reddat de vtrâque illius nominis parte, id est, *Chryso* & *Prasio*; sed secundæ tantùm partis, quæ vtrique Topaziorum generi communis est. Nam auri quidem reddi nō potest apta ratio per similitudinē siue cōparationem ad succum porri. Vnde Georgius Agricola vtrique Topaziorum generi ait esse cōmune, quòd eius similitudo ad succum porri dirigatur.

Ad hæc; præter Berylli & Topazij species, quibus ob similitudinem nomen Chrysoprasij communicatur, alia etiam apud Plinium inuenitur gemma, cui magis propriè videtur nomen Chrysoprasij attribui. Nam in eodem illo capite 8. postquàm de Callaide, & tribus Prasij speciebus Plinius egit, subdit: *Præfertur his Chrysoprasius porri succum & ipsa referens; sed paulò declinans à Topazio in aurum.* Et meo quidem iudicio tam hic Chrysoprasius, quàm tres Prasij species, quas cum illo Plinius coniungit, gēmæ sunt omnes opacæ, & minimè translucentes (quidquid Georgius Agricola dixerit) nam ille capitis Pliniani titulus est, *De generibus Topazij & Callaide, & de gemmis viridibus non translucentibus.* Sub hac autem vltima tituli parte necesse est, comprehendi tria genera Prasij & Chrysoprasium, qui illis subijcitur. In quo differt hoc Chrysoprasij genus à duobus antecedentibus. Nam duo illa sunt perspicua, vtpotè ex Beryllorum & Topaziorum genere: tertium verò est opacum. Ait autem Plinius, hanc esse Indicam gemmam, & ex ea tum cymbia, tum longiusculos cylindros fieri solitos.

Idem etiam Plinius cap. 13. ait, *Chrysolampis in Æthiopia nascitur pallidi coloris die, noctu ignei.* Similiter Solinus cap. 37. de Æthiopia agens; *Vbi Hyacinthus, ibi & Chrysolampis apparet; quem lapidem lux celat, produnt tenebræ. Hæc enim in eo diuersitas, vt nocte igneus sit, die pallidus.* Sed tam in Plinio, quàm in Solino pro Chrysolampi legunt aliqui Chrysoprasos; vt notat Ioannes Grial in notis ab beatum Isidorum lib. 5. cap. 14. & Dalecampius in notis ad locum Plinij: vbi ait; *Chrysoprasium vocat Isidorus & Marbodæus, Chrysopragion Albertus, Chrysopsin alij.*

Receptior tamen Plinij & Solini lectio in hisce locis est *Chrysolampis*, quamuis apud Isidorum legatur *Chrysoprasius*. vbi constat, voluisse sanctum Doctorem Solini locum transferre: nam totidem penè verbis ait, *Chrysoprasius Aethiopicus est, quem lapidem lux celat, prodit obscuritas: nocte enim igneus est, die aureus.* Sic Isidor. l. 5. c. 14. vbi de gemmis ignitis. Et cap. 7. vbi de viridibus gemmis, in earū numerum adscribit Chrysoprasum tertiū Plinij, qui est Indicus, sed confusè loquitur: eum enim confundit cū illo, qui Berylli species est: & aureū quidem splendorem nōn ei æquabiliter attribuit; sed penes aureas tantùm guttas, quas interuenientes appellat. Verùm cùm hac in parte Isidorus è Plinio exscribere voluerit; securius est, quod ipsamet Plinij verba præ se ferunt.

De qua gemma sint Apocalypseos verba in decimo fundamento explicanda.

A Quæ cùm ita se se habeant; videtur primo aspectu non posse constare, de qua gemma sit explicanda Apocalypsis, dum ait; *Decimum, Chrysoprasus*: cùm quatuor sint diuersarum gemmarũ genera Chrysoprasij nomine vsurpata. Verius tamen existimo, decimam Apocalypseos gemmam esse intelligendam de Chrysopraso Indico, quem Plinius tribus Prasij speciebus præponit, quia ex duobus primis Chrysoprasijs alter est Berylli species: alter Topazij. Quarè cùm in Apocalypsi vtriusq; gemmę, nempe Berylli & Topazij, mentio præcesserit: vero simile non est alicuius ex his speciebus iterari mentionem. Præsertim, quia secundam Topazij speciem Plinius non absolutè vocat Chrysoprasium; sed ait esse Chrysoprasio similem. Vt verò duodecim Apocalypseos gemmæ plus inter se habeant discriminis: optimè habet, vt hęc decima sit Chrysoprasius opacus. Eiusmodi enim est illa, de qua Plinius cap.8. post Prasios lapides meminit.

B Æthiopicã verò Chrysolampim existimo nulla ratione esse ad rem: nec enim certum est, fuisse appellatam Chrysoprasium, quo tempore Ioannes & Plinius scripserunt: nec est, vnde colligamus, tunc ei Prasij fuisse colorẽ. Quod enim Plinius & Solinus tradunt, id vnũ est; nocte eũ videri igneũ, die pallidum. Textus autem Apocalypseos requirit in gemma decima colorem prasium siue porraceũ: alioqui non eam appellaret Chrysoprasum.

Chrysoprasi color qualis sit.

C Huius igitur gemmę decimę color debet idem esse, qui porri; cum auri tamen splendore. Quemadmodum exigua quædam animalcula cernimus viridis coloris, sed tali addito splendore, vt proprium ipsius coloris nomen sit viridis auri. Quam ad rem nihil opus est, colorem ipsum ex viridi & pallido siue luteo esse permistum: namque pura ipsa viriditas potest splendorem in se aureum habere: & in gemma opaca (cuiusmodi est Chrysoprasus) id nullius difficultatis est. Si quis autem contenderit, Topazium & Chrysoprasum, quos simul Apocalypsis coniungit, esse duas Topazij species apud Plinium expressas, nempe Prasoidem & Chrysoprasum; non admodùm tergiuersarer. Tunc tamen iuxta Theophrasti, & Plinij consuetudinem

D (qui mares vocant gemmas acrioris & excitatioris coloris; fœminas verò, quæ hebeti & minùs acri sunt) dicerem, ex duabus speciebus Prasoidem, cui magis viuidus inest porri color, esse marem: at Chrysoprasum esse fœminã, quia paulùm à porraceo colore in aureum declinat.

In Chrysopraso Chrysolithum & Topazium quodammodo copulari.

Præterea in hac gemma decima illud est obseruandum, Chrysolithum & Topazium in ea quodammodo copulari. Si enim Chrysolithi color est prorsus aureus; si Topazij, prasinus seu porraceus: vtroque colore coalito Chrysoprasius inde consurgit. Quòd si gemma foret translucens, in ea videtur simul penetrari Topazius & Chrysolithus. Sin autem, vt ipse opinor, densa est & opaca; in ea saltem iunguntur aureus Chrysolithi splendor & porraceus Topazij color.

Natiuæ Chrysoprasi proprietates ab auctoribus traditæ.

Illa Chrysoprasij proprietas imprimis ab auctoribus celebratur, quam illi Arnoldus, Berchorius, Rueus, alijque complures adscribunt, nimirum *oculorum imbecillitatem finire*; quod est mederi debilitati oculorum; qua aliqui impediuntur, quominus figere possint attentos in re aliqua obtutus.

Auctores ijdem tradunt, Chrysoprasium *genuinum colorem per solas tenebras ostentare*. quod tamen videtur desumptum ex eo, quod Plinius & Solinus de Chrysolampi memorant, vt suprà vidimus. Aiunt insuper, Chrysoprasio esse familiare, vt nimiam diuitiarum cupiditatem & auaritiam reprimat, & liberalitatem ijs ingeneret, qui huiusmodi gemmam gestant.

Apocalypseos Chrysopraso respondere Achatem Rationalis.

Est etiam obseruandum, huic lapillo in Pontificis Rationali respondere Achatem. Octo enim gẽmę ex duodecim eædem sunt in Rationali & in Apocalypsi, vt videre est Exodi 28. Apocalypseos verò Chalcedonius respondet Rationalis Carbunculo; Sardonyx Onychi; vt suis locis adnotauimus: Hyacinthus Ligurio, vt Epiphanius & Hieronymus obseruarunt, & nos infrà expendemus. Vnde à sufficienti partium enumeratione reliquũ fit, vt Apocalypseos Chrysoprasus Achati Rationalis respondeat.

Diuersitas inter Chrysoprasum & Achatem.

Sunt autem duæ istæ gemmæ inter se valde diuersæ. Nam Chrysoprasus porraceum præfert cũ aureo splendore colorem absque alia varietate: at Achates est diuersicolor, & multã colorum ac figurarum diuersitatẽ habet: ac tota ipsius pulchritudo & pretiũ in eo cõsistit, vt venulæ natiuo ductu ita in hac gemma sint dispositę, vt quidpiam aliud repręsentet; atque hac ratione reddit species fluminum, nemorum, iumentorum, & esseda seu vehicula & equorum ornamenta.

Achatis gẽmæ natura.

Quin & aliqua huius speciei gemma fuit quondam percelebris, in qua suaptè naturâ cernebantur nouem Musæ & Apollo, sua omnes musica instrumenta manibus tenentes. fides sit penes Plinium l.37.c.1.& 10. qui etiam asseuerat, miram esse lapidis huius virtutem aduersus araneorum & scorpionum ictus. & subdit medicos coticulas inde facere: & spectasse; Achatem prodesse oculis, & Achatibus in os additis sitim sedari. Omitto alia valde fabulosa, quę refert. Illud tamen postremò notandum, quod c.10. tradit, *Achates in magna fuit auctoritate: nunc in nulla est.*

NOTATIO XXVIII.

Vbi gemmæ decimæ respectus ad decimum articulum ostenditur.

Decimus Apostolici Symboli articulus proponitur & explicatur.

E Articulus his verbis præfinitur; *Sanctam Ecclesiam Catholicam, Sanctorum communionem.* Apocalypsis hic; *Decimum Chrysoprasus.* In decimo igitur articulo Catholicę Ecclesiæ nomen denotat vniuersalem Ecclesiam, quę omnes in se nationes cõplectitur, & toto terrarum orbe sese extendit. Nomen verò *communio* (vt clariùs in Græco conspicitur) designat idem, quod societas, siue sodalitas. Quapropter continet hic articulus, Catholicam Ecclesiam esse quandã rempublicam, & fidelium omnium toto orbe dispersorũ societatem. Quamuis enim valde sint inter se dissiti atque remoti; eadem fides, eademque Sacramenta illos omnes vnum in corpus atque rempublicam congregant: & summus Ecclesiæ Pontifex fidelium omnium est pater & caput.

Cetera, quæ Theologi latè disputant; qua scilicet ratione Christiani homines inter sese alij aliorum opera ac merita participent; quomodo etiam locupletissimus Ecclesiæ thesaurus per Indulgentias fidelibus distribuatur; licèt hęc omnia certissimam in se contineant doctrinam, & in ipsa fidelium communione ac societate solidatam: nihilominus expressa huius articuli verba non videntur exigere, vt omnes ad exactam tot rerum singularium notionem teneantur.

Illud nobis perspicuè in hoc fidei capite proponitur, Catholicam Ecclesiam esse sanctam; hoc est, ipsius leges ac cerimonias & doctrinam sancta esse; nec posse quenquam veram sanctimoniam ac Dei gratiam adipisci, quin Ecclesię sit filius. Ideo enim Ecclesia ipsa Spiritus sancti sponsa vocatur; qui in ipsa commoratur, & ipsius decreta ac statuta suo singulari influxu stabilit ac firmat. Ac demum populi sancti nomen denotat hanc esse verã

Dei

Dei plebem: qua etiam in re innuitur, ipsius spes esse ingentes ac certas; quas tamen non sint assequuturi, nisi qui se in Christi obsequio, & Catholicæ fidei professione probos & integros præstiterint. Nam licet fideles generatim appellentur Sancti, quia in sacro baptismate gratiam & sanctitatẽ acceperint; eadem tamen Ecclesiæ sanctimonia requirit, vt qui Christi fidei, quam profitetur, consentaneam non agit vitam, Sanctorum gloriam nõ consequatur.

Chrysoprasus ad decimum articulum aptatur.

Pro articuli huius symbolo inter gemmas reliquas vsurpatus fuit Chrysoprasus; & quidẽ satis meritò. Etenim si certum foret, Apocalypseos Topazium esse Prasoidẽ, Chrysoprasum verò alterã Plinij speciem: tunc iuxta illius temporis phrasim marẽ aget Topazius, Chrysoprasus fæminam, vt suprà dicebamus. Cùm ergo Topazius sanctũ Spiritum adumbret; eleganter Ecclesiæ accommodatur Chrysoprasus: vt significetur, eam esse Spiritus sancti sponsam.

Ecclesiam esse Spiritus sancti sponsam, quomodo per Chrysoprasum adumbretur.

Cùm enim inter gemmas illę sint mares, quibus magis viuidus & excitatus est color; illæ verò fæminæ, quæ nonnihil ab eo colore desciscunt: de Chrysopraso quidem Plinius ait; *Paulum declinat à Topazio in aurum*: vnde hęc reputabitur fæmina comparatione Topazij. Et certè ad symbolũ Ecclesiæ, quę & Spiritus sancti est sponsa, & in sacris Literis regina nuncupatur, mirificè conducit splendor auri additus: iuxta illud Psalmi 44. n. 10. *Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato.*

Chrysoprasi color prasinus quid mysticè signet.

Color autem prasius (qui, vt in præcedenti articulo vidimus refert Spiritum sanctum) in Chrysopraso denotat, ipsummet esse sanctum Christianæ Ecclesiæ Spiritum; in ea degere; & quidquid illa statuit ac decernit, esse Spiritus sancti decretum. sicuti significarunt Apostoli Actuum 15. 28. dicentes, *Visum est Spiritui sancto & nobis.* Quòd si concedatur, Chrysoprasum esse gemmam opacã; id etiam optimè deseruit ad Christianæ Ecclesiæ significationem: nam opacum est ex se aptum ad naturæ humanæ symbolum. Qua enim parte corpus habet, opaca est. Et quemadmodum in densa gemma externæ superficiei species cernitur; cùm tamẽ corporei oculi intimas ipsius partes nõ possint peruadere: ita etiam corporis luminibus cernuntur ea signa, quibus apparet diuinum Spiritum in Ecclesia fixisse domicilium. & ex sanctissimis ipsius Ecclesiæ cærimonijs atque decretis sit internæ pulchritudinis ac fælicitatis, quam cum Spiritu sancto possidet, coniectura.

Chrysoprasi opacitas quid symbolicè indicet.

Fortè etiam huius lapidis opacitas non perperam denotare potest, Christianam Ecclesiã in terris militantem ex mortalibus hominibus conflari, qui ignorantijs ac defectibus sunt obnoxij. Vt autem indicetur humanam conditionem culpis & ignorantijs expositã, nihil obstare, quominus Ecclesiæ statuta sint ipsius diuini Spiritus decreta: idcirco inter opacas gemmas ea fuit delecta, cuius color prasius esset aureus. quo significatur, sanctissimum Spiritum in Ecclesia degere, illi dominari & supremam facere potestatem.

Chrysolithi & Topazij veluti coniunctio in vno Chrysopraso, cuius rei sit symbolum.

Iam, illa veluti penetratio, quæ ex Chrysolithi auro & Topazij viriditate in Chrysopraso cernitur, optimã insuper habet congruentiam ad significandã Christi glorię, & sancti Spiritus fauoris cõiunctionem, quę Christianã Ecclesiã maximã gloriã & amplitudine cumulat. Etenim si Chrysolithus Christi gloriam adumbrat; si Topazius, diuini Spiritus personam: quid aliud erit duplicis huius gemmę in vno Chrysopraso connexio, quàm nobis ostendi, qui eam gemmã (id est Ecclesiam in ea figuratã) contemnit, Christum etiam & Spiritũ sanctum inibi habitantes contemnere; qui verò è contrario ipsam audit, Christo etiam & Spiritui sancto audientem esse?

Dices; si auri color siue splendor Christum Dominum; si prasius color Spiritũ sanctũ figurat, nihil aliud in Chrysopraso sit reliquũ, quod Ecclesiam repræsentet. Respondeo: in generali concilio, & in summo Ecclesiæ Pontifice non est respiciendum, qua parte mortales homines sunt; sed qua diuini Spiritus assistentiam & Christi virtutẽ habent: vnde concinnè & eleganter ad Ecclesię symbolũ ea vsurpatur gemma, cui nullus alius sit inditus color præter duplicis illius gemmę colores; ex quibus altera Christi gloriam, altera diuinum Spiritum adumbrat.

Præter hæc; sicut in Ecclesiæ auctoritate nõ humanam potentiam aut sapientiam, sed Christi & ipsius Spiritus sapientiam & omnipotentiã recognoscimus: non aliter in Christianę Ecclesię Sacramentis, cęrimonijs, legibus atq; doctrina, & in vera etiam sanctitate, quæ in multis fidelibus enitescit, agnoscimus planè non humanam aut sapientiam aut virtutẽ, sed Dei Spiritũ & potentiã ac virtutem Christi suam Ecclesiam gubernantis.

Quod sit mysterium in eo, quòd Achates Rationalis gẽma in cælestis ciuitatis fundamentis sit in Chrysoprasum mutata.

Hæc cùm ita sint; facilè inde percipitur cõcinnitas & artificiũ, quo Achates Rationalis gemma in Chrysoprasum fuit cõmutata. Quamuis enim Achates fuerit congruens ad Synagogæ, id est, Ecclesiæ antiquæ, significationẽ: ad Christianã tamẽ Ecclesiã hic lapis non erat idoneus. Nã tota Achatis gloria & splendor sita sunt in repræsentatione earũ rerũ; quę in ipsomet figurantur, vt suprà diximus: vnde gẽma isthæc ad synagogã significandã erat apposita; quia *omnia in figura contingebant illis*, cumq; nondum Christũ haberet Synagoga, nec sibi diuini Spiritus effusio communicata foret, non erat ad rem Chrysoprasi symbolũ; in quo & Christi gloria, & diuini Spiritus communicatio figurãtur. Ante ipsarũ quidem figurarum complementum, *Achates in magna fuit auctoritate* (vt Plinius inquit) *sed iam in nulla est*: quia figurę in veritatem ipsam abierũt. Quapropter antiquas modò cerimonias accersere, perinde esset, atque mysticũ Achatẽ Chrysopraso mystico anteferre; & inanes iã ac futiles veterum cęremoniarũ vmbras captare, Christi redemptoris nostri gloriã & Spiritus sancti plenitudine posthabitis.

Chrysolithi & Topazij consociatio in Chrysopraso quid mysticè.

Eadem itẽ consociatio Chrysolithi atq; Topazij in Chrysopraso poterit fortasse conferre ad innuendas Christiani populi spes ingentes. Nam si Chrysolithus consummatę gloriæ est symbolũ, & viriditas spẽ hieroglyphicè adumbrat; aurum in viridi quid aliud, quàm maximã in spe gloriam indicabit? Hic ergo est Ecclesiæ militantis status: quia vt Paulus ad Rom. 8. 24. *Spe salui facti sumus*: atque adeò Christiani populi maiestas, cum sit amplissima, nondum tamen apparet, quia occulta adhuc & in expectatione est. *Nunc filij Dei sumus; & nondum apparuit, quid erimus*, 1. Ioan. 3. 2. quid vnquam commune aut simile habuit, quod tanti apud homines quondam fiebat, vt quispiam ciuitate Romanã, aut senatu, vel etiam consulatu donaretur? quantò gloriosius & excellentius est, Dei esse filiũ & hæreditario iure Christi gloriã expectare? Adde huc; aurum, charitatis; viriditatem, spei esse symbolũ. Charitas ergo Dei erga populum Christianũ, & maxima certissimæ expectationis pignora eidẽ collata aptissimè indicantur in coniunctione auri & coloris viridis in gemma Chrysopraso. Et quidem in Eucharistiæ Sacramento, quo nunc Christiana fruitur Ecclesia, vtrumque mirum in modum elucet.

Mystica Chrysoprasi proprietatũ consideratio

Quòd oculorum imbecillitatem Chrysoprasus finiat, appositum est, vt significetur varietas & inconstantia falsarum opinionũ, quibus nos Ecclesię auctoritas eximit; nec non remediũ efficacissimũ, quod nobis in ipsa Ecclesia præsto est ad mentis aciẽ in nostræ fidei scopo figendã atq; firmandam.

Ad hæc; si Chrysoprasus (vt vidimus) genuinum splendorem per tenebras magis ostentat; id etiam mirũ in modum Christianæ vsu venit Ecclesiæ; quæ in persequutionum & aduersarum rerũ densissima caligine suã magis magisq; gloriã & splendorem retexit: nã per afflictiones & oppugnationes veri ipsius filij integerrimam animi virtutem & Christiani nominis gloriam ostentarunt.

Denique, quod ad cohibendam diuitiarũ cupiditatem spectat; id quoque ad Christianę Ecclesiæ spiritum ac virtutem plurimũ facit; nec minus ad significandam repugnantiam, & oppositionem, quę inter rerum temporalium æstimationem & Christianæ Ecclesiæ professionem reperitur.

NOTATIO XXIX.

De varijs coloris purpurei differentijs ex Plinio lib. 9. cap. 36.

QVæ reliquę sunt gemmę, Hyacinthus & Amethystus, eas Plinius purpureas appellat. Ait enim lib. 37. cap. 9. *Alius ex hoc ordo purpureus dabitur.* & mox Amethystos & Hyacinthos describit: atq; in vtriusque lapidis descriptione purpureus ponitur color. Quod ne cuipiam negotium facesseret: ideo operæ mihi pretium visum est, ante peculiare Hyacinthi examen, peculiares purpurei coloris differentias præmittere.

Variæ purpurei coloris differentiæ traduntur ex Plinio.

In primis ergo, quicunque pisces suam secum domum portant (cuiusmodi sunt, quos Hispanum vulgus appellat, *Caracoles del mar, erizos, ostias, ostiones, almejas,* appellari posse videntur Latinè *Conchæ, chonchylia, vel murices.* In his duo sunt cochlearũ genera, quæ olim à piscatoribus diligentissimè conquirebãtur ob liquoris valde pretiosi guttulã, quẽ in candida quadam venula medijs in faucibus habent: quo succo inficiebatur olim lana ad Regum, Senatorum Romanorum, & aliorum hominum potentissimorum vestes aptanda. Alterum ex his generibus dicebatur propriè *purpura,* siue *pelagia*; illud scilicet, cui quasi prominentes aculei sunt. Alterum dicebatur *buccinum* ab antiquæ buccinæ similitudine. quanuis purpurę etiam nomen ad vtramque speciem se extendat, & Plinius de vtraq; verba faciat l. 9. Vbi docet, tã purpurę, quã buccino tot esse orbes, quot habent annos: & pelagiam quidem septem esse clauatã aculeis, *qui non sunt buccino.* Addit etiã hisce pisciculis linguas esse veluti subulas, *tanta duritia aculeo est, vt pascatur perforando reliqua conchylia.* Docet insuper eos dulci aquã protinus emori, & extra mare propriã saliuã per dies quinquaginta vitam extrahere. Hæc omnia tradit Plinius cap. 36.

Lanæ olim purpura quomodo tingerentur.

Flos ille, siue pretiosus liquor coagulabatur; indeque massa quędam conflabatur, quam Plinius medicamentum vocat; cui nonnihil salis aspergebatur. Huius autem pelagiæ massæ pondo denarios non amplius sexaginta; buccini verò centum valebat. Nihilominus lanea vestis ingenti pretio constabat ob magnas impensas in eius tincturam insumptas. Vnde Plinius 35. fine, *Luxuria* (inquit) *purpuris paria penè margaritis pretia fecit.* in centum quasque huiusmodi floris libras sextarius immittebatur salis, & per triduum aquâ madefiebat. Et singulis iuris amphoris centum quinquaginta libræ ex eo flore admiscebantur: totum id in plumbeo vase efferuescebat, vt despumarentur carnes: ac decimo tandem die infundebatur lanę; *bibebatq; lana saniem quinis horis; rursusq; mergebatur carminata, donec omnem ebiberet sanguinem.*

Purpuræ nomen cui potissimùm colorum tincturæ datum.

Sed vt ad ipsius panni colorem deueniamus; quanuis purpurę nomen tribuendum videretur ei, qui solo pelagio flore siue massã erat infectus; certum tamen ex Plinio est, purpuræ nomen sibi arrogasse eam lanã, quæ tingebatur flore siue massã ex vtriusque muricum speciei permistione infusã: per imitationem pretiosi cuiusdam Amethysti; cuius color est violaceus perfectissimus. Ad eum verò colorem probè imitandum asserit Plinius, experimento compertum fuisse, bene succedere si ducentę floris buccini vnciæ cum centum & vndecim pelagiæ miscerentur. Buccini flos per se solus valde erat puniceus: non tamen eo solo fieri solebat tinctura, quippe qui facilè desciscceret; *Buccinum per se damnatur, quoniam fucum remittit.* Flos autem pelagię, licèt eò ęstimaretur pluris, quo obscurior erat (*quia rubeus in illa color nigrante deterior*) opus tamen erat floris ipsius colorem excitare: quã ad rem tanta buccini infundebatur copia, vt *eius nimiæ nigritiæ daret austeritatem illam, nitoremq;, qui quærebatur cocci*: id est, vt nonnihil ex ea cocci acrimonia & splendore acquireret, quale reperitur in pretioso violaceo; ita permistis viribus *alterum altero excitatur, & alterum restringitur.*

Purpura Tyria quæ diceretur.

A Quam puram Tyriam vocant, diuersa est. conficiebatur enim lanâ priùs solius pelagiæ tinctu, deinde solius buccini infectâ. *Laus ei summa color sanguinis concreti, nigricans aspectu, idemq; suspectu refulgens.* Atque hæc videtur esse Scripturæ purpura ob Tyri, (vnde nomen Tyria purpura traxit) affinitatem. Et in hanc respicit Homerus, cùm sanguinem purpureum appellat.

Quæ fuerit dibapha.

Dibapha est bis tincta; siue violacea sit, siue Tyria: vestes namque in summo pretio habitę Plinianis temporibus bis inficiebantur, nonnullæ etiam primò ad Amethysti imitationem, deinde ad Tyriam normam tingebantur; qui color dicebatur Tyrioamethystus.

Hisginum quænam purpura infectio diceretur?

Hisginum est Tyria infectio supra coccineam cadens; ita vt pretiosus terrę color pretioso item B muricum marinorum colore operiatur. Et cocci defectu flos Hyacinthinus siue rubię adhibebatur; ex Plinio lib. 35. cap. 6. & lib. 21. cap. 26.

Violacea purpura Romę antiquitate pręstabat; & purpurea quidem lana centum denarijs in libras singulas pendebatur. Huic purpuræ rubra Tarentina successit: posteà Tyria dibapha, cuius vsus sub Marci Tullij tempus vigere cœpit; & librę singulę millenis denarijs & eo ampliùs constabant.

Quænam ex prædictis antiquior purpuræ infectio videatur fuisse.

Omnes huiusmodi purpurę infectiones, (nempe violacea, Tyria, & Hisginũ) cùm plus adhuc artificij in se habuerint, videntur proculdubio minus antiquæ esse, quã quę solo pelagiæ flore fiebat; cui vni potissimũ purpuræ nomen deberi videbatur. Verùm contenta fuit communi conchylij siue conchyliati nomine (à communi conchæ nomine deriuato illudque retinuit. C Infectionem hãc scribit Plinius cap. 39. fieri solitam eodem purpuræ flore, (sine buccino tamen & vrinâ) singulis aquæ amphoris dimidio minus admisto, quàm ad violaceam tincturam miscebatur. Atque hoc pacto imbibebat lana certã quamdã cęrulei coloris speciem, quàm Plinius cap. 36. his verbis exponit; *Virus graue in fuco; color austerus in glauco, & irascenti similis mari.* Additque, supra huiuscemodi colorem ab aliquibus Tyrium inijci; *cùm confecere conchylia, transire meliùs in Tyrium putant.* Et cap. 39. conchyliatum colorem vocat pallidũ; *Sic gignitur,* (inquit) *laudatus ille pallor, saturitate fraudata.* Idem lib. 21. cap. 8. tria conchyliati huius coloris discrimina assignat: primum flori Heliotropij simile, quod est cęteris obscurius: aliud Maluę florem referens, D quod nonnihil ad purpuram vergit; Tertium ad similitudinem Violarum, quas serotinas vocant.

Pelagiæ floris color qualis fuerit.

Ex hactenus dictis elicio, pelagiæ florem eo constare colore, qui quasi ex violaceo & cęruleo sit mixtus, satis tamen obscurus, quarè vt plus ruboris acquireret, opus erat in fucum vrinam infundere. quę tamẽ si non inijcie[illegible]atur, sed sola miscebatur aqua & minor floris siue massæ mensura; tunc lana ex tinctura prodibat colore inter cæruleũ & violaceũ medio, siue cæruleo nonnihil in violaceũ desinente. Et quidẽ quando perfectus purpurę violacęę color conficiebatur per admistionẽ floris pelagiæ cũ buccini flore puniceo: cæruleus color cũ punio coniunctus violaceũ cõflabat. Vn-E de pictoribus nullus alius violacei coloris modus innotescit, nisi ex cęrulei atque punicei mistione: atque adeò cæruleus color vocari potest purpura dilutior; pręsertim si aliquantulũ in violaceũ tendat. De hac cęrulei ratione loquitur Plinius c. 39. cũ ait; *Sic gignitur laudatus ille pallor saturitate fraudatã.* Vbi aduerte, cęruleũ colorem comparatione violacei, nescio quid pallidi ac decoloris habere: quia illi deficit punicei coloris vigor & acrimonia.

Deinde, quanuis affirmet Plinius pelagiæ colorem esse nimię nigritię; non est tamen intelligendus de colore absolutè nigro, sed de cæruleo valde obscuro. Patet hoc manifestè ex suprà adductis;

& presertim, quia ad Tyrię purpuræ infectionem color buccini supra pelagię colorem immittebatur: atqui in nigro colore nullus alius rectè insidet.

Porrò, cùm Plinius lib. 21. cap. 28. ait cocci colorem & Tyriæ etiam purpuræ diuersos rosarũ colores imitari; asserit pariter, propriæ colorem purpuræ (id est amethystinæ) habere in se violæ imitationem. Vnde violaceus color latinè, & ianthinus græcè est idem atque purpureus.

Violaceus color Latinè, & Ianthinus Græcè idem atque purpureus.

A Purpurę laudes apud Plinium cap. 36. huiusmodi sunt; *Huic fasces, securesque Romanæ viam faciunt: eademque pro maiestate pueritiæ est; distinguit ab equite curiam; dijs aduocatur placandis, omnemque vestem illuminat; atque etiam in triumphali miscetur auro.* Quæ tamen Plinius haud dubiè asserit tam de Tyria purpura, quàm de Amethystina; cùm eam conchyliato colori solùm opponat, asserens nescire se, cur ita caro væneat; quandoquidem nulla in eo ex prę dictis rationibus reperitur.

Purpuræ laus ex Plinio.

NOTATIO XXX.

De Hyacintho gemma vndecima.

Hodie vocari Hyacinthos, qui olim Plinio & alijs eximij erant Chrysolithi.

EXimios Plinij Chrysolithos hodie gemmularij vocant Hyacinthos. Vt autem credamus, eos etiam hoc ipso nomine fuisse quondam appellatos; non leui argumento est, Hyacinthi nomen pro Chrysolitho aliquando fuisse positum à Vulgata; vt vidimus suprà notatione 21. Et fortè aliquis pro huius rei confirmatione afferet Dionysij Afri verba; *ac rubeo crines similes Hyacintho.* qui color crinium videtur esse rufus Chrysolithi colorem referens. Verùm non est, cur huius hemistichij habeatur ratio: apposuit enim è suo interpres *crines*; & Dionysius ipse de crinium colore non agit. quippe ipsius verba sunt, ἰνδομέναις ὑακίνθῳ. quod est, *similes Hyacintho.* vbi Dionysius loquitur de Indorum cute, vt benè aduertit Eustathius. In coloris autem humani comparatione solet per exaggerationem sermo institui; vt cùm hominem aliquem dicimus esse cęruleũ, Hispanè, *Verdinegro.* Sic ergo videtur Dionysius Indos describere, quasi eo infectos colore, qui in cæruleum & violaceum vergat. Ceterùm, quidquid hac de re sit, certum est in his Apocalypseos gemmis Hyacinthum pro Chrysolitho non vsurpari: siquidem datur pretereà Chrysolithus. Quarè Apocalypsos Hyacinthus eisdem proprietatibus considerandus est; quibus à Plinio, Solino, Isidoro, & alijs describitur.

Hyacinthos verè esse eos, qui nunc vulgò Sapphiri vocantur.

Existimo ergo, quæ gemmæ vulgari nomine Sapphiri hodie vocantur, eas esse Plinio & Solino Hyacinthos. Sic sentiunt doctiores, qui de gemmis nostra tempestate scripserunt; vt Rueus & Georgius Agricola; qui ait Solinum confundere Cyanum cum Hyacintho: & Cyanum Germanicè appellari Sapphir.

Hyacinthi colorem qui Plinius describat.

Enimverò, vt id clarius pateat, examinemus oportet, quæ apud Plinium & Solinum hac de re legimus. Plinius quidem de colore sic; *Ille emicans in Amethysto fulgor violaceus dilutus est in Hyacintho.* Ex quibus posset aliquis elicere, proprium veteris Hyacinthi colorem non esse cæruleum, sed violaceum dilutiorem; ita vt Amethystus sit coloris perfectè violacei minimè diluti: & Hyacintho solùm sit exigua aliqua eiusdem coloris pars.

De Hyacinthi colore quæstio agitatur.

Hęc tamen opinio reuinci potest falsitatis, primò ex ipsomet Plinio; qui dilutiorem Amethystum inter species amethysti enumerat; *quintum* (ait) *genus ad viciniam crystalli descendit, albicante purpuræ deiectu, vel defectu.* Ipse insuper expressè obseruat, inter Hyacinthi & Amethysti colores, quantumuis vicinos, multum esse discriminis: sic enim ait; *Multum ab ea distat Hyacinthus è vicino descendens.* Si autem Hyacinthus coloris violacei diluti foret; non vtique Plinius diceret multũ eum ab Amethysto distare; pręsertim cùm proximè antea dixisset, dari Amethystos adeò dilutos, vt crystallini ferè coloris sint.

Hyacinthi colorem ab antiquis auctoribus vocari cæruleum.

Deinde ex aliis auctoribus id etiam fit planum, qui Hyacinthum appellant cæruleum. Solini descriptio est; *Hyacinthus nitore cæruleo lapis pretiosus, si quidem inculpabilis inueniatur.* Beato etiam Hieronymo dubium non est, quin Hyacinthus innotuerit: quando admiratur epist. 128. hanc gemmam in Rationali non inueniri: *Satis miror* (ait) *cur Hyacinthus pretiosissimus lapis horum numero non ponatur.* Atque Hieronymus ipse Ezechielis 1. huius lapidis

B colorem ait esse cælesti similem: alibi aërio comparat colori. quòd etiam Gregorius Nyssenus, Gregorius Magnus & Eucherius affirmant.

Pręterea, quis neget, gemmę huius colorem Hyacinthinę vestis colori similem esse? Constat autẽ Hyacinthinam Aaronis tunicam fuisse cęruleam. Itaque Iosephus, Philo, & Gregorius Nyssenus asseuerant, per illam Aaronis tunicam siue cælum, siue aëra ob cęruleum colorem figurari.

Proponitur obiectio contra prædicta de Hyacinthi colore.

Sed colorem hunc cęruleum, quem nos Hyacintho tribuimus, ita oppugnabit aliquis; primò quia Plinius non solùm non eum cæruleũ vocat, sed etiam, postquàm de cęruleis gemmis disputauit (nempe de Cyano & Sapphiro) ait; *alius ex hoc ordo purpureis dabitur.* quem in ordinem solùm adscribit Amethystum & Hyacinthum. Hyacinthinus ergo color violaceus esse debet, non cęruleus.
C Secundò negabit nemo, colorem gemmæ esse Hyacintho flori persimilem, qui flos est vnus ex tribus, quos Homerus commendat, vt notauit Plinius lib. 21. cap. 7. atqui flos hic videtur aut violacei, aut punicei coloris esse. Nam Dioscorides eum appellat purpureum. Et Virgilius Eglogâ tertiâ, *Suaue rubens Hyacinthus*; idemque alibi eum appellat ferrugineum. Imò verò certum apparet, huic flori sanguineum fuisse colorem: nam alioqui quomodo aptè fingeretur, eum ex Aiacis cruore fuisse ortum? Quam fabulam receptam fuisse, tradit etiam Plinius lib. 21. cap. 11. Ad hæc, quis non asserat, florem quondam in fuco pro cocco vsurpatum, fuisse manifestè rubeum? legantur, quæ
D Plinius tradit lib. 21. cap. 26. *Hyacinthus in Gallia eximiè prouenit: hoc ibi pro cocco hisginum tingitur.* His accedit Pausanias; qui scribit Salaminiorum Hyacinthum esse candidum & modicè rubentem, & duplici constare litera, A.I. quæ sunt Hyacinthi floris notæ.

Tertiò; ijdem ipsi, qui Hyacinthinæ Aaronis tunicæ significationem aëris attribuũt, præstituere videntur eam non fuisse cæruleam. Alij enim exponunt *Hyacinthinam*, id est, *violaceam*; sic Ribera. Alij eam aëris instar fuisse nigram tradunt; sic Philo. At Gregorius Nyssenus sese ex hac quæstione subducit; *Ego autẽ* (inquit) *vtrùm habeat ad aëreũ colorem flos Hyacinthus affinitatem, an non; nolo contendere.* Nec desideratur, qui hunc aëreum colorem, si quis fortè ei inesset, contempletur fuisse rubeũ; quòd aëri ex humoribus sanguineus respondeat.
E Quartò; Solinus, qui Hyacinthum clarius cæruleum esse dixerat; deinde parum sibi videtur constare: subdit enim; *Optimus in illo tenor; si ex vtroque temperamento lucis & purpuræ moderatum suauiter fluorem trahat.* Quæ verba Isidorum videntur coëgisse, vt in Hyacinthi definitionem insereret cærulei & violacei misturam: ait enim; *cæruleus est, purpuraque refulgens.*

Nihilominus asseritur, qui nũc Sapphiri vocantur, esse veros Plinij & Solini Hyacinthos.

Hæc tamen omnia non vrgent, quominus pro certo habeam, gemmas vulgò nunc Sapphiros appellatas, quondã à Plinio & Solino vocatas fuisse Hyacinthos. Etenim differentiæ omnium gemmarum, quas vulgò Sapphiros vocant, distinctè numerantur à Solino inter Hyacinthos. Nam cùm generatim dixisset, earum colorem esse cæruleum; aduertit nonnullas prorsus in violaceum vergere;

A

alias ita dilutas reperiri, vt ad colorem aqueum penè deflectant; alias ad nubeum; ac denique alias, valde accensi coloris, & parū translucidas; & alias, in quibus perspicuitas atque color ad iucundam mediocritatem reducuntur. Solini verba sunt; *Vitijs est non parcè obnoxius: nam plerumque aut violaceo diluitur, aut nubilo obducitur, aut albicantius in aquaticum eliquescit. Optimus in illo tenor, si nec densiori fuco sit obtusior, nec propensa perspicuitate detectior.*

Qualis sit coloris tenor in Hyacintho perfecto obseruandus.

Deinde, quanuis Solinus in Hyacintho vitio vertat, quod valde in violaceum tendat (id vocat ipse, *violaceo dilui*) nihilominus, quando violaceus color exiguus est, & qui solùm cæruleo temperando admisceatur; ita vt maneat adhuc propriè cęruleus, blandus tamen ac suauis, nonnihilo minij permisto; tunc quidem non solùm id vitio non est dandum,

B

sed etiam proprius est tenor in perfecto Hyacintho obseruandus, vt infrà constabit.

Illud interim asseuero, singulis in sua arte fidem esse habendam: & in colorum temperamento nullius sententia potior est, quàm egregij alicuius pictoris. Talis est, qui me certum reddidit, generatim loquendo, quæ gemmæ vulgò Sapphiri nominantur; nonnihil in violaceū tendere colorē; ita vt ad propriū ipsarum colorē imitandū, necesse sit cæruleum vltramarinū cum exiguæ minij portione miscere. Verùm dicet aliquis, hanc minij permistionem, quam Apelles aliquis in hisce gemmis deprehenderet, esse adeò subtile picturæ artificiū, vt illud pingendi artis ignari non assequantur; atque adeò adiumento esse non posse ad Hyacinthi veteris cognitionem. Nec enim credibile est, Plinium aut Solinū de hisce coloribus scripsisse, ceu in pingendi arte peritissimos; sed vt prudentes atque industrij homines, quantumuis picturatæ mistionis ignari, scribere debuissent. Præsertim, cùm eiusmodi signa atque indicia de Hyacintho non solis tradant pictoribus; sed omnibus, qui ipsorum scripta perlegerent: & generatim loquendo, quæuis ex his gemmis nobis apparet cęrulea, nec quippiam admisti minij in ea distinguimus.

Obiectio contra superiorem doctrinam.

C

Respondeo, non quidem omnes planè nosse ad subtilis picturę amussim redigere discrimen, quod inter colorem purè cæruleum & aliquam ex istis gemmis reperitur; ad differentiam tamen inter vtrumque notandam nec plurimo artificio, nec peracri ingenio, sed attentâ solùm consideratione opus esse.

D

Præcipuè, quia si vterque color simul oculis expositi conferantur; facilè cernitur in cęruleo puro siue cyaneo perfectè colorem cælestem, quà purior est, reprǽsentari: harum verò gemmarum colorem molliorem esse & nonnihil temperatum, atque à cęruleo aliquantulum desciscere: non solùm, quia non adeò cęruleus est harum gemmarum color; sed etiam quia nonnihil diuersus. Quòd si vterque iuxta violaceum ponatur; mox discernetur, gemmam ab eo non adeò distare, sicut ab eo distat cæruleus color, quem vltramarinum appellant.

Occurritur propositæ obiectioni.

Præter hæc; quanuis harum gemmarum color esset omnino cęruleus, adhuc verè affirmaretur esse violaceo finitimus, & cum eo habere cognationem. Etenim nisi hi duo colores essent affines; non ita facilè foret, violaceum ex cęruleo conficere. Cùm tamen compertum sit pictoribus, nullum alium violaceum vsurpari colorem, nisi qui

E

ex cęruleo & miniato admistis conflatur: cuius aut intensior vis, aut remissior ex maiori, vel minori minij copiâ admistâ redundat. Cæruleus igitur color est veluti fundamentum violacei.

Cæruleum colorem esse violaceo affinem.

Vt autem constet, quantopere hæc veritas antiquis generatim innotuerit, sicuti nunc nostris pictoribus est manifesta; statuendum est sanie illâ, siue flore purpuræ aut pelagiæ, (quæ in toto orbe tunc erat percelebris) si solus adhiberetur, aquam siue lanam cęruleo tingi colore; qui propriè tunc conchyliatus vocabatur, quasi diceretur ex cochlea siue ex conchula fieri. Atq; vt fucus siue infectio violaceum illū redderet, qui purpurei nomen sibi assumpsit; opus erat cum pelagię flore bonam floris buccini partem permiscere; qui buccini flos ex semet rubeus erat. Cùm ergo Plinianis temporibus vterque color ita esset in pretio ac deliciis habitus (vt Plinius ipse libro 9. testatur) quis tunc ignoraret vtriusque inter sese coloris affinitatem?

Ex purpura siue pelagia tincturâ, quem lana colorem imbiberet.

Intelligitur ex dictis, duplicis huius coloris discrimen rectè explicari per duorum hominū comparationem; quorum alter valde sit rufus, siue rubeus, alter decolor ac pallidus. Rubeus enim non est planè puniceus, licèt ipsius coloris habeat plurimum, quo albus excitetur color; & rubei illius coloris defectu, qui eo caret, pallidus ac decolor appellatur. Quamobrem Plinius de conchyliato colore loquens lib. 9. cap. 39. *Sic gignitur* (inquit) *laudatus ille pallor saturitate fraudatâ.* Perspicuum verò est, Plinij mentem non esse, vt colorem illum propriè pallidum affirmet. Nam eam coloris ipsius definitionem tradit, *color austerus in glauco*: vbi apparet glaucum colorem à Plinio pro cęruleo poni. Verum quidem est, sicut Hyacinthū dicimus ita esse cæruleum, vt habeat aliquid minij admistum; ita etiam conchyliatum tunc nonnihil à puro cęruleo diuersū existimari, plus minus, iuxta vtriusque coloris misturam: vt videre est in diuersis ipsius generibus, quæ Plinius exprimit libro 21. cap. 8. Sed cùm nullum ex ijs generibus ad purè violaceum accederet; omnia pro decoloribus siue pallidis reputabantur: eademque ratione color hyacinthinus significanter satis dilutior purpura nuncupabitur. quippe eum habet coloris tenorē, qui in cęrulei & miniati permistione consistit. Aliâ tamen ratione Hyacinthus, qui plurimū vergit in violaceum, dicetur viuidum cęrulei vigorem non habere, sed cum violaceo temperatum. sic enim Solinus ait; defectum esse, si violaceo diluatur. Quia licèt mistio illa plus habeat excitati coloris; in ea tamen cęruleus color, quà cęruleus est, plurimum de suo vigore deperdit.

Cærulei & violacei coloris discrimē comparatione explicatur.

Verùm age iam, argumentis suprà oppositis occurramus. Ad primum respondeo: rectè probat, cęruleum Hyacinthi colorem non ita purum esse debere, vt vltramarinum. Quod cùm ita sit; ex dictis perspicua manet ratio, quare inter purpureas gemmas numeretur, & cum Amethysto componatur. Ceterùm animaduerti pariter oportet, eos esse colores inter se diuersos: quanuis enim interdum antiquus Sapphirus aliquid purpuræ admistum habeat: nihil tamen habere purpuræ, sed esse purè cæruleum, magis in eo placebat. Hanc ob rem priùs agit Plinius seorsum de gemmis purè cæruleis: deinde de violaceis, aut in violaceum colorem desinentibus: easque omnes vocat purpureas: cùm idonea fuerit ratio, vt nomen ad omnes extenderet, quod tamen mox strictè loquens ad Amethystum contrahit. Restat insuper explicata illa Plinij de Hyacintho definitio; *Fulgor ille violaceus, qui emicat in Amethysto, in Hyacintho dilutior est*; quibus significat, intensum Amethysti colorem in Hyacintho remitti: non secus ac si violaceo adimeretur ferè quidquid minij habet admistum, quo suum magis excitabat colorem. Tunc enim necesse est, eum languentem ac decolorem remanere, quanuis cæruleus adhuc maneat.

Ad primum ex argumentis contra nostram sententiam suprà adductis, respondetur.

Ad secundum argumentum respondeo primò; sub nomine floris Hyacinthini (cuius color inter cæruleum & violaceum medius est) plurimū laxitatis includitur, ex eo quòd magis aut minùs excitatum habeat colorem. quarè hoc ex flore non potest certò elici, qui sit magis proprius Hyacinthi tenor ac modus. Prǽsertim, cùm non sit vna species, sed multiplex eorum florum, qui hoc solent nomine nuncupari: vt videre est apud Mathiolum: in quibus floribus nec duæ apparent literæ A. I. quibus constare deberent; nec etiam si hæ literæ in ipsis cernantur, certos nos de colore legitimo reddent; propterea quòd vtriusque characteris nota in diuersis reperiatur floribus, sicuti de puniceo quodam testatur lib. 1. Pausanias, quem refert Dalecampius in Plinium lib. 21. cap. 11. litera F. Et sanè verisimile est, vt florea Caryophylla, atque alij flosculi intra eandem speciem reperiuntur diuersorum inter se colorum; ita etiam eandem in Hyacinthis varietatem fuisse. Secundò ad

Responsio ad 2. argumentum.

eandem

eandem difficultatem respondeo; nomina interdũ ex vna specie in vniuersum deriuantur genus. quòd si hoc satis est; haud dubiè inueniri poterũt Hyacinthi tam gemma, quàm flos colore persimiles. Plinius tamen colorem lapidis ex floris colore non elicit: fortè quòd non certa deducatur norma ex frequenti floris colore ad colorem lapidis probationem. Quamobrem nihil obstat, floribus generatim plus inesse rubei, quàm gemmis. Et tamen suspicor, quem Plinius Hyacinthorũ fucum nominat, plus ad cęruleum, quàm ad violaceum propendisse: nec oppositum probatur, quòd is pro cocco ad hisginum vsurparetur. Constat enim ex Plinio in hisgino priùs colorem coccineum siue Hyacinthinum separatim induci; deinde Tyrium subire, qui obscurum sanguinem refert: qui etiam color supra cęruleũ solet induci, vt ipsemet perspicuè testatur: *Quidam, cùm confecere conchylia, transire meliùs in Tyrium putant.*

Responsio ad 3. argumentum. Ad tertium argumentum: verosimile apparet, Hyacinthinam olim tunicam (quam cęruleam fuisse constat) solo pelagiæ flore fuisse tinctam: qui color est eximius ille cęruleus, quo veteres vtebantur. Si verò ad eorum expositionem velimus accedere, qui hyacinthinam ac violaceam eandem esse putant: accipiendum id erit de colore violarum, quas Plinius serotinas vocat; quas cæruleas esse, verisimile mihi est. Sunt namque eius coloris, qui sub conchyliati generibus comprehenditur. Nec mirum est violas dari cęruleas: Plinius enim candidarum etiam violarum meminit. Pręter hæc; diximus iam cęruleum Hyacinthi colorem nonnihil ad violaceum inclinare. ac propterea dubitat non immeritò Gregorius Nyssenus, vtrùm puro cæli colori cęruleo, aut aëreo sit similis? vterque enim color apud veterum scriptorũ vsum pro eodem vsurpatur; vt euidens est in Plinio, Philone, ac Iosepho. quia de eo loquuntur colore, quem nobis superus repræsentat aër, quà purior ac serenior cernitur. Quod autem Philo asserit, nempe ad nigrum vergere, sicuti superiorem aërem: id per exaggerationem dixisse videtur, vt significet, non adeò perspicuum remanere, atque in se ipse est; sed potiùs subobscurum inducere colorem, quem crystallini comparatione nigrum appellat. Sicuti candidi hominis respectu, nigrum vocamus alium, cui minus candoris insit.

Responsio ad 4. Ad quartum argumentum respondeo: non ita explicandus est Solinus, vt sibi ipse repugnet. Quarè aut purpuram accipit pro cæruleo colore, cuius antea fecerat mentionem (hic enim, vt iam vidimus, potest vocari purpureus; siquidẽ erat proprius ex floris purpuræ infectione elicitus absq; alterius coloris consortio) aut fortè purpuræ nomẽ significat, quod superiùs adnotauimus; scilicet cæruleum Hyacinthi colorem non ita esse purum, quin habeat aliquantulum minij permistum. Dixi aliquantulũ; nam vt ex Solino aduertimus, vitium est in Hyacintho, si violaceo diluatur, quando magna illi pars admiscetur.

Cuiusmodi color fuerit probatior apud veteres in Hyacintho. Verùm ad huius iam gemmæ qualitates gradũ faciamus oportet. Ac prima illa sit, pluris eam fuisse habitam, si color nec adeò esset tenuis ac subtilis, vt non planè perciperetur; nec adeò pinguis, vt oculos omnino impleret; *nec densiore fuco* (ait Solinus) *sit obtusior, nec propensâ perspicuitate detectior.* Et Plinius; *primo aspectu sit gratus & euanescat, antequàm satiet; adeoq; non impleat oculos, vt penè non attingat.* Id quod potest hoc exemplo explicari. Accidit interdum, vt Petrus, verbi gratiâ, nonnihil alium vultu ipso referat; ita vt primo aspectu ipsum exprimat ad viuum: vbi tamen attentiùs eum aspexeris, nihil in eo inuenies insigne, quod ad eam similitudinem assumas. Sic igitur asserit Plinius, pretiosum Hyacinthum ita esse debere, vt primo aspectu cęruleum præ se ferat & satis mollem colorem: at verò si accuratiùs inspexeris, non tantum in eo cęrulei reperias coloris, quantum initio apparebat; & quodammodo oculorum aciem eludat, & quasi ex ipsorum conspectu euanescat. Aut fortè Plinius loquitur de exigua illa violacei coloris specie, quæ in omnibus ferè eiusmodi gemmis cernitur; quam tamen, si serió ac diligenter indagare velimus, videtur quodãmodo effugere, & sese ex oculorum obtutu subtrahere. Itaque siue alterutrâ de causa, siue vtrâque, addit Plinius; *celerius nominis sui flore marcescens.* alludit nimirũ ad id, quod dixerat lib. 21. c. 11. dum de ipsomet Hyacinthi flore verba faceret; *Hyacinthus maximè durat, & viola alba.* quasi diceret, florem Hyacinthum gemmâ ipsâ videri stabiliorem in eo colore retinendo, quem primo offert aspectui. *Hyacinthi gemmæ colorem facilè marcescere.*

Hyacinthi gemmæ colorem cumcæli colore mutari. Hæc eadem floris comparatio potest conducere ad aliam proprietatem, quam Solinus huic gemmę adscribit hisce verbis; *Hic est, qui sentit auras; & cum cælo facit mutationem; nec æqualiter rutilat, cùm aut nubilosus est aut serenus dies.* Idem confirmat Isidorus, alijque permulti. Hęc igitur gemma tristi & nebuloso cęlo tristitiam pariter ac mœrorem inducit, & quodammodo extinguitur. Cuius mutationis ratio deduci videtur ex ipsius coloris tenuitate. Nec enim mirum est, temporis vicissitudine mutari, qui nimis ex se tener ac delicatus est.

Hyacinthi durities. Verùm enim verò, quamuis hanc colore ipso teneritudinem præ se ferat; longè aliter se habet ipsius gemmæ natura atque substantia: est enim summæ duritiæ ac penè adamantinæ: *Scalpturis* (verba sunt Solini) *minimè accommodatus; vt qui attritum respuat: nec tamen penitùs inuictus est, nam Adamante scribitur & notatur.* Item beatus Isidorus; *scalpturis durißimus nec tamen inuictus.* Solùm adamante scalpi posse Hyacinthum affirmant: atque hac ratione ipsemet etiam Adamas alio sui generis lapide atteri ac poliri valet. Cum hac duritie illud coniungitur; inuentam fuisse rationem, vt cæruleus color illi prorsus ignis efficaciâ auferatur. Vnde si ad Adamantis consuetudinem scalpatur, adeò difficilè ab Adamãte distinguitur, vt ipsimet lapidariæ artis periti in eo decipiantur. Hinc fortè ortum habuit fabula, quam quidã recenset auctor, nimirum ex hisce gemmis vnam incudi impositã ingentis mallei ictus respuisse.

Hyacinthus difficilè incalescere. Hyacinthus insuper difficilè incalescit: quinimò Solinus & Isidorus de eo sic habent; *in os missus magis friget*: itaque oris calore videtur ampliùs refrigescere. id quod eò mirabilius est, quòd hæc gemma, vt à Plinio, Solino & alijs obseruatur, nascatur in Æthiopia.

Hyacinthũ cordi mederi. Illud etiam peculiare medici de Hyacintho prędicant: illum cordi maximè mederi. Vnde in venenatis morbis vsitatum satis est à medicis, vt ex Hyacinthis potionem, (quam confectionem Hyacinthorum vocant,) ægrotis pręscribant. Non inficior, quæ nunc gemma vulgari nomine Hyacinthus nuncupatur, esse quandam Chrysoliti speciem aurei coloris valde accensi, quę diuersa prorsus est à veteri Hyacintho. Propterea tamen conqueritur Mathiolus lib. 5. Dioscorides cap. 114. vbi asserit; ideo huius potionis effectus non esse mirabiles, quia pharmacopolæ pro antiquo Hyacintho (qui Amethystum colore ipso deberet quadam ex parte referre) vulgarẽ substituunt Hyacinthum, qui aureo colore est.

Liquet igitur priscum Hyacinthum, qui est cęruleus, verum esse ac celebre illud antidotum; eiusque desiderio à pharmacopolis aliam accersiri gemmam, quam eiusdem virtutis partem aliquã arbitrantur habere, illique vt hoc pacto deferant nouo inuento auctoritatem, indidisse nomen Hyacinthi. Ex quo manifestè cernitur huius commutationis auctoribus satis innotuisse, verum Hyacinthum esse eum, cui fama pręsentissimi contra venenum antidoti adstipulatur; quandoquidẽ, vt aliam nobilitarent gemmam, Hyacinthi nomine nuncuparunt. Hinc Rueus affirmat, Hyacinthi veteris esse proprium, *Virtutes* (cordis pręsertim) *tueri à populatim sæuiente peste; ideoq; suspendi collo è regione cordis.*

Recens esse inuentum, gemmam coloris aurei appellari Hyacinthum. Pro virtutis huius confirmatione aduerte, recens esse inuentum, gemmam coloris aurei nuncupari Hyacinthum. Nam Magnus Albertus, & post eum nonnulli alij sub eodem Hyacinthi nomine perspicuè de cęruleo loquuntur. Et quamuis Albertus eum dicat flauum; iuxta ipsius tamen loquutionem, flauus idem est ac cæruleus; vt colligitur ex iis, quę disputat de lapide Lazuli & de Sapphiro.

phiro. quin semet ipse satis explicat in Hyacintho: ait enim alios esse aqueos, alios sapphirinos. Et subdit; *Sapphirini virtus est contra toxicum, & contra pestiferas regiones.*

Hinc videtur duxisse principium ea nominum corruptio, qua Hyacinthus fuit vulgò appellatus Sapphirus: quippe cùm auctores eũ vocent Hyacinthum sapphirinum; vulgus inde paulatim substantiuũ nomen suppressit, & solum adiectiuũ vsurpauit; (sicuti in multiplici alia nominum structura consueuit) hincque Sapphiri appellatio in vulgarem hominum vsum dimanauit. Fortè etiam, cùm Plinius dicat, *Hyacinthos Æthiopia mittit & Chrysolithos aureo colore translucentes*; suspicatus est aliquis, aureum illum colorem ad vtramque gemmam eo loci referri. atque ab hoc errore dimanare potuit vulgaris Hyacinthi appellatio pro gemma, cui color aureus inest, aut melleus: fauẽte presertim flaui nomine, quod Hyacintho tribuit Albertus. quamuis flaui nomẽ aliter ille vsurpet: nec solùm ille, sed fortasse etiam alicubi Virgilius.

Hyacinthi proprietates.

Rueus tradit, à nonnullis eam Hyacintho virtutem attribui, vt gestantem prestet à fulminibus securum. Albertus addit, quà frigidus valde est lapis, inditam illi esse vim gestantis corpus roborandi; itemque experientiâ constare, illo conciliari somnum. Idem adiungit, *Tutum reddit peregrinum & gratum hospitibus.* Item; *aiunt etiam, conferre ad diuitias & ingenium & lætitiam.*

Sapphiri recentioris (qui & vetus hyacinthus) proprietates.

Quæ recentiores Sapphiro attribuunt virtutis indicia, videntur esse Hyacinthi propria: cùm verum ipsi Hyacinthum, nomine Sapphiri compellent. Huiusmodi sunt; *roborare cor & visum; contra timorem & venenum valere; vinctos è carcere soluere; tollere inuidiam; facere victorem; amorem castum diligere; fluxum sanguinis sistere.* Ex Abulensi Exodi 28. illa etiam ad Hyacinthum spectant, quę Rueus Sapphiro attribuit; *inclinare ad deuotionem, pietatem, pacem & constantiam; & inordinatas animi affectiones frænare.*

NOTATIO XXXI.

De Ligurio, quæ septima est inter Rationalis gemmas.

Vtrùm Apocalypseos Hyacinthus Ligurio Rationis respondeat? 1. sententia affirmans.

2. sententia negans quæ & Auctori probatur.

Cvm duodecim Apocalypseos gemmæ gemmis totidem Rationalis respondeant; cumque ex his octo eadem vtrobique sortiantur nomina; ex reliquis verò Onyx cum Sardonyche, Chalcedonius cum Carbunculo, Chrysoprasus cum Achate componantur, vt suis locis aduertimus: valde verisimile est Hyacinthum Apocalypseos Ligurio Rationalis respondere. Ita opinatur Hieronymus Epist. 128. ad Fabiolam, & Epiphanius in libello de Gemmis. Enim verò, cum bona Doctorum ita grauium venia, nequaquam credibile est, Ligurium Rationalis esse gemmam illam, quam Græci ac Latini Scriptores Hyacinthũ nũcuparunt. Nam si illa esset Hyacinthus; supina satis incuria & oscitantia foret tam Septuaginta interpretum, quàm ceterorum Græcorum, atque etiam Vulgati, qui eum appellarent Ligurium. Primò, quia nullus auctor tradidit Hyacinthum in Liguria nasci. Deinde, quia alia est gemma valde diuersa, cui conuenit Ligurij nomen; quòd Theophrasti sit opinio & aliorum, eam apud Liguriam exoriri. Quinimò Strabo ait, Ligures abundare Lincurio, quod quidem electrum vocant.

Succinum à Plinio inter gemmas recenseri.

Notandum ergo est, inter gemmas recenseri à Plinio Succinum libro 37. cap. 2. cui etiam electri nomen est inditum. refertque figmenta, quæ de ipsius origine vulgari solebant; nimirum eas esse lachrymas Phaëtontis sororum, quas in populos fuisse conuersas, poëtæ fabulantur. Aliam item

Fabulosa quædam de succino iactata.

adducit fabellam, electrum scilicet ex vrina lyncum gigni, & propterea à Demostrato vocari Lyncurium. His alium subiungit apologum; quo iactabatur eum esse fructum quarundam Liguriæ arborum: sic enim Sudines & Metrodorus credidere. Inter eos autem, qui succinum esse fossile putarunt, Theophrastus affirmat, id in Liguria effodi solitum fuisse. Quapropter mirum non est, succino à veteribus nomen Ligurij fuisse impositum; priùs quàm constaret illud esse bitumen, quod aliquibus in locis mare ad littus eiectat.

Species succini colore ignei & valde duri.

Porrò inter succina quoddam reperitur coloris valde ignei, & adeò durum, vt posset scalpi. Hoc prisci scriptores Lyncurij nomine dixerunt, affirmantes ex lyncis vrina gigni, & veram esse gemmam. Alij illud appellarunt *langurium*, fingentes in Italia ex bestiarum quarundam languriarum nomine vrinâ eam gemmam coalescere.

Licèt autem Plinius hæc omnia commentitia esse ducat; asseratque suâ ætate gemmam huiusmodi non fuisse inuentam; ait tamen cap. 3. veterum de hac gemma scribentium pertinaciâ coactum se in illius mentionem incidere.

Lyncurium siue Ligurium esse genus quoddam succini.

Mihi ex eis, quæ Plinius refert, videtur certũ, gemmam hanc ita à veteribus reputatã, genus esse aliquod succini: Nam ipsius colorem Plinius, iuxta antiquiores auctores, affirmat esse, qualis in igneis succinis cernitur. Et Lyncurio tribuebatur etiam ea vis trahendi ad sese fila, folia & stramenta. Quin etiam per exaggerationem dicebant, illud etiam trahere tenuem ferri siue æris laminam. Ex quo simile vero mihi fit, hoc Lyncuriũ ab antiquis auctoribus inter gemmas relatum, quandã esse succini speciem. Ad hæc; constat à nonnullis nomen

Lyncurij gemmæ etymologia.

Lyncurij illi fuisse inditum, quod ex lyncis vrina concrescere existimarent. Hac ergo fabulâ reiectâ, & Theophrasti atq; Strabonis assertione admissâ, qui Ligures succino abundasse affirmarunt (siue mare ibi ad littora illud eiecerit; siue Liguriæ fœminæ fuerint succini studiosissimæ, quæ monilium vice gestarent, vt tradit Plinius:) pruden-

Cur Septuaginta septimam Rationalis gemmam Ligurium, non Lyncurium vocârint?

tissimè Septuaginta interpretes eam gemmã vocarunt Ligurion; quia Lyncurij nomen imbibitam in sese fabellam preferebat; at in nomine Ligurij nihil erat huiusmodi. Nobis ergo Ligurius est genus electri. nam ex antiquis Plinius, & ex neotericis Georgius Agricola, & Conradus gemmam aliã Lyncurium non agnoscunt. Quòd si hac tempestate succinum ob ipsius copiam inter gemmas non reputatur: constat antiquitus in earum numerum fuisse adscriptum Lyncurium, quod est succini species. Vnde probabile fit, hoc fuisse aliquod succini genus ceteris durius ac pretiosius & rarius. Ipsius color magis videtur fuisse accensus, quàm qui in nostro succino conspicitur. Quippe Plinius lib. 8. cap. 38. ex aliorum sententia loquens refert Lyncuriũ ex lyncis vrina generatum, *esse gemmam Carbunculo similem, & igneo colore fulgentem.* Vbi tamen Plinius ipse indicat, quod de Lyncurio vulgabatur, ad omnia succini genera ab aliis extendi.

Rationalis Ligurium non esse Hyacinthum.

Existimo ergo, Rationalis Ligurium non esse eam gemmam, quam auctores antiqui Hyacinthum indigitarunt; sed quam ipsi Lyncuriũ vocabant. Ea enim prudenter potuit appellari Ligurius; & nulla ratione debuit à Scripturæ interpretibus Lyncurium vocari. Nec temere & casu,

sed

sed summâ ratione atque consilio existimandū est, in Apocalypsi pro Ligurio Hyacinthum multò nobiliorem gemmam substitui: cuius mysterij explicatio ad sequentem notationem pertinet.

Illud hîc notandum est, quanuis Plinio fabulosum sit, quidquid de Lyncurio, siue Ligurio iactatur; fateri tamen ab antiquis auctoribus prodi huius gemmæ virtutes eiusmodi; *Calculos vesicæ eo poto elidi; & morbo regio occurri si ex vino bibatur, aut si portetur etiam:* idem tradit Solinus cap.8. Constat autem regium morbum esse eum, quē Græci icteron appellant, Hispani *Tericia.*

Lyncurij siue Ligurij proprietates

NOTATIO XXXII.

De conuenientia gemmæ vndecimæ cum vndecimo articulo.

Vndecimus Symboli articulus explicatur.

SYmboli articulus his duobus continetur verbis, *Remissionē peccatorū;* quibus totidē in Apocalypsi respondent; *Vndecimum, Hyacinthus.* Quā gemmā constat ex precedentibus notationibus Plinio & Solino, ac reliquis Scriptoribus antiquis eandē fuisse, quam hodie vocant Sapphirū. Quod attinet ad mysterij explicationem; considerandum est, in hoc articulo inter alia contineri maximā Christiani populi fœlicitatem ac ius ad æternam beatitudinem, quò fideles Christi Ecclesiæ filij euocantur. Ceterùm cùm in hac misera & calamitosa vitā difficile admodùm sit, hominum aliquem longo annorum tractu in Dei gratia persistere ob plurima pericula, & peccandi occasiones, quibus vndique est circunseptus; pauci ex ipsismet iustificatis cęlestem consequerentur beatitudinem, si post primam iustificationem Deus veniæ & indulgentiæ ianuam lapsis obseraret. Immensa tamen Dei pietas & clementia non solùm hunc miseris peccatoribus aditum non preclusit; verùm etiā, nequis animum despondeat, vult ac precipit, peccatorum remissionem esse vnum ex fidei capitibus, quæ Christiani vniuersi debeant nosse & profiteri: quo articulo instruimur & edocemur, quātunuis plurima & grauissima sint hominis cuiusque flagitia; Dei tamen pietatem & commiserationem esse multò maiorem; qui verâ animæ medicinâ atque remedio peccatorem pestiferâ lue infectum semper inuitat: eâ tamen lege; vt per veram ac legitimā pœnitentiam de anteactis sceleribus resipiscat. Hic est vndecimus articulus: atque eundem Apostolici Symboli ordinem (quo peccatorum remissio post Ecclesiam Catholicam proximè ponitur) obseruauit Paulus ad Coloss. 1. n.13. & 14. *Transtulit nos in regnum Filij dilectionis suæ; in quo habemus redemptionem per sanguinem crucis eius, remissionem peccatorum.*

Vndecimi articuli doctrina in Hyacintho figurata monstratur.

Videamus nunc, oportet, quàm apposite Hyacinthus præ ceteris gemmis indulgentiam peccatorū symbolicè repræsentet. Vt ergo in Topazio colorē porri, in Chrysolitho auri, in Carbunculo prunæ cōsiderauimus; sic etiā in Hyacintho gemmâ florē Hyacinthū spectare debemus. Nā gemma hæc flori ipsi concolor est: atq; adeò videtur flos ipse in gemmam conuersus nostris oculis obijci.

Remissio peccatorum quomodo per Hyacinthum adūbrata.

Cùm igitur peccatorum remissio nobis imprimis proponat immensam Dei clementiam & de hominum peccatis commiserationem: clementię quidem & misericordiæ congruentissimè color Hyacinthinus tribuitur. Primò, quia Hyacinthus flos naturâ ipsâ habet duas illas literas inscriptas, A. I. *Ita discurrentibus venis, vt græcarum literarum figura A. I. legatur inscripta;* vti Plinius obseruauit lib.21. cap.11. & quanquam verum extet, quod ibi Dalecampius aduertit, non eas esse venas, sed quasi maculosas notas; ad præsens tamen institutum perinde est. Nec solùm hæc est Plinij obseruatio; sed etiam Pausaniæ libro 1. & aliorum auctorum tum veterum, tum recentiorum. Illæ autem duæ literæ A. I. eandem græcè vim habent atque Hispanicè. nimirum vicem habent interiectionis in dolente aut commiserante. Illa item interiectio Græcanicè non solùm est dolentis & miserentis propria, sed etiam optantis; quemadmodum apud Latinos hæc dictio *Vtinam.* Ex quo apparet, in hoc flore quodammodo figurari cælū ipsum nostris dolere miseriis, & illis remedium optare. Et sanè videtur diuino consilio fuisse factum, vt flori Hyacinthino interiectio illa Græcè foret impressa; quò faciliùs mysterium ipsum possent collineare Græci, quibus cælum ipsum peracrem ingenij aciem impertiuit; iuxta Horatianum illud in Arte; *Grajs ingenium,* &c.

Litera, A, I, in Hyacintho à natura inscriptæ quid innuant.

Mollis ac tener Hyacinthi color quid symbolicè denotet.

Huc accedit, ipsum Hyacinthi colorem mollissimum esse: vnde Virgilius Hyacinthos *Languentes & molles* vocat Ecloga 6. & Æneidos 11. quasi ipsos diceret teneros & commiserantes. Idem Ecloga 3. *Et suauè rubens Hyacinthus.* Fortè per allusionem ad huiusmodi significationis mysterium, Deus in veteri præcepit lege, vt Pontificis summi tunica foret Hyacinthina ad Christi Domini clementiam figurandam. Et Christus ipse à nostris pictoribus tunicâ eiusdem coloris indutus effingitur, ad significandā ingentem illam misericordiam, qua humani generis defectus prosequebatur eatenus, vt sæpè in lachrymas erumperet.

Fabulas Hyacinthi pueri & Aiacis, qui in florem Hyacinthū finguntur conuersi, fortè in floris huius natura fundari.

Deinde in duplici illa Hyacinthi floris litera & coloris suauitate ac mollitudine fortè innixæ sunt duæ illę fabulę, quas commenti sunt Poëtæ, dum finxerunt Deos commiseratione fuisse tactos ob interitum infœlicem pueri, quem tenerè diligebat Apollo; nec non Aiacis Telamonii: quorū vtrumque propterea in flores Hyacinthos à Diis ipsis fuisse conuersos. Meminit vtriusque fabulæ Plinius lib.21. c.11. & Ouidius Hyacinthi pueri apologum describit. 10. Metamorph. & Aiacis Telamonij lib.13. Quòd si eiusmodi figmenta (vt credibile est) ingeniosè excogitata fuere: respexerunt procul dubio veteres cæli pietatem & clementiam, quę in Hyacinthi flore figuratur. Quam ad rem cōgruens valde est, si attentè inspiciamus, quomodo in huius floris colore, cæruleus, id est, cælestis color, leuiter miniato fit aspersus (quo minij colore sanguis innuitur) quod nobis repręsentat cælum ipsum nostris miserijs condolere, molliri, & quodammodo affici. Hoc autem quàm fit ad peccatorum remissionem appositum, nemo non viderit.

Hyacinthi floris virtus ad medicinā efficax quid mysticè denotat.

Cum Hyacinthi literis & ipsius coloris suauitate coniungitur etiam virtus ad medicinam efficax, qua flos ipse pollere dicitur. Plinium adi lib. 21. cap.26. vbi sic ait; *Torminibus & araneorum morsibus resistit, & contra serpentes & scorpiones, morbumq; regium semen eius datur.* In quo facilè cernitur cæli clementiam esse nostris miseriis medicandis efficacem. Et grauiores quidem nostri animi morbi, id est, peccata aptè figurantur in serpentū & scorpionum veneno ad intimos cordis recessus peruadente; nec non in regio morbo, siue ictero, qui ad externam membrorum speciem prodit: horum autem vtrumque mirificè à Deo per peccatorum remissionem curatur.

In Hyacintho gemma commiserationem & suauitatem figurari.

Sed transeamus ad ipsam Hyacinthi gemmam. Ac primò suauitatem illam & commiserationem in floris literis atque colore adumbratam indicat etiam gemma tum eodem ipso floris colore, tum etiam mirâ illâ proprietate, quam ex Solino & aliis recensuimus, quòd scilicet nebuloso & caliginoso cælo turbetur ipsa, & quasi mœreat; hilarescat verò, & oblectetur sudo atque sereno. quo quid mollius, & ad misericordiam significandam opportunius?

Potionem à Hyacintho gemma cordi prodesse quid innuat

A Iam, si flos est ad cordis medicinam perutilis, & præstantissimũ affert aduersus cordis venena remedium, id sanè multò magis in gemma reperitur. pro quo vide superiùs dicta in alia notatione de Hyacinthina potione à medicis prescribi solita. Huc spectat, quod Rueus scribit, nimirum Hyacinthi proprium esse, *Virtutes* (cordis præsertim) *tueri à populatim sæuiente peste.* &c. Item quod ex eodem retulimus de Hyacinthi efficacitate ad cæli fulmina præcauenda. Nam in cæli fulminibus Dei ira atque indignatio nobis significatur: atqui peccatorum remissio homines ab horũ fulminum ictu præmunit ac liberat.

Si autem verum foret, quod opinantur nonnulli, scilicet gemmam Plinio & Solino dictã Hyacinthum esse eandem, quam Dioscorides & Galenus Sapphirum appellant: huc etiam spectabũt, quæ Dioscorides lib. 5. cap. 157. & Galenus de Simplicium facultatibus lib. 9. memoriæ prodiderunt, dum Sapphiri virtutem aduersus scorpionũ vulnera & omnem veneni malitiam celebrant.

Cur Apocalypsis pro Rationalis Ligurio Hyacinthum substituerit? Mysticè.

Reliquum est, vt reddamus rationem, cur cùm Apocalypseos Hyancinthus Ligurio Rationalis respondeat, non tamen eadem gemma, sed diuersæ sint, & Apocalypseos quidem gemma pretiosior? Pro huius discriminis ratione assero, vtramque gemmam aptè satis ad remissionem peccatorum significandam vsurpari: sed, vt significetur maius diuinæ clementiæ argumentum legis gratiæ tempore, quàm legis scriptæ; propterea in Rationali Ligurium eleganter fuisse appositum, qui Apocalypseos Hyacinthum è regione respiceret. Præcipua quidem virtus ex ijs, quæ Ligurio tribuuntur, traditur esse aduersus icteron siue regiũ morbum, vt suprà vidimus: & potissima Hyacinthi vis cernitur in cordis medicina aduersus venenum. Quid ergo congruentius ad innuendũ discrimen inter nostra & legis veteris Sacramenta? In illis enim vix aliud videbatur agi, quàm externa sanctificatio atque munditia, quod est quasi regium morbum in vultum prodeuntem curare: in nostris autem Sacramentis præcipuè agitur de animæ remedio & curatione, deque totius veneni ex imis præcordiis expulsione. Licèt enim pessimi exempli lues in externam aspectantium faciem B erumpens expelli curetur (pro huius enim rei significatione virtus inest Hyacintho ad regium morbum sanandũ;) præcipuè tamen cordis ipsius sanitas procuratur: id quod celebris Hyacinthi virtus denotat. Non tamen ideo inficiamur, in veteri etiam lege (licèt non adeò perfectè) de grauium animæ peccatorum remedijs agi. Nam etsi *omnia in figura contingebant illis*; nihilominus Dei amici & familiares tunc admissorum scelerum scrupulis vexabantur; & pro eorum curatione Diuinam clementiam ac pietatem implorabant. Vt autem hoc etiam in Ligurio adumbraretur, vidimus iam suprà, ipso non solùm regium curari morbum, sed etiam calculos vesicæ eo poto elidi.

NOTATIO XXXIII.

De Amethysto gemma duodecima.

Amethysti gemmæ natura examinatur. Qualis sit eius color.

CONuenit inter omnes, Amethystum gemmam esse diaphanam, siue perspicuam & colore violaceo. Quamobrem licèt Plinius quinque Amethystorum species describat; de omnibus tamen generatim tradit, *Perlucent omnes violaceo colore.* Hunc ipsum Amethysti colorẽ alij exponunt vini comparatione. Theophrastus enim ait, hunc lapidem esse, οἰνωπὸν τῇ χρόᾳ, id est, *vini colore.* Et ex Theophrasto videtur id mutuatus esse Epiphanius in suo de gemmis libello, dum ait; *Amethystum vini similitudinem vibrare.* Fortè comparatio ista hæc desumitur ex rubro vino, quod Hispani vocant *haloque*; siue ex alio vino purpureo, quod etiam in vsu est. Album enim vinum constat non esse ad rem. Nihilominus tamen ipse etiam Plinius in Amethysto vini æmulationem considerat: nec solùm in quarto genere, de quo absolutè dicit, *Vini colorem habet*; sed etiam in vniuersum loquẽs. ait namque; *Amethystum vsque ad vini colorem accedere; sed in violam desinere, & fulgorem quendam purpuræ in illa cerni, non ex toto igneum, sed in vini colorem deficientem.*

Indicum Amethystum (qui & cæteris pretiosior) purpuræ colore constare.

Quòd si in Amethystorum optimum oculos conijcere velimus; nobilissimum ait Plinius esse Indicum: *Indicæ absolutum fælicis purpuræ colorem habent; ad hancq; tingentium officinæ dirigunt vota.* Hæc est vulgaris Plinij lectio: quamuis Dalecampius referat in antiquis manuscriptis pro illa dictione *fælicis*, legi, *Phœnicis*: quod est Tyriam purpuram indicare. Tyrus enim est veluti Phœniciæ metropolis. Atque hæc manuscriptorum veterum lectio satis mihi fit verisimilis: nam Tryphiodorus, vt refert Hadrianus Iunius in suo Nomenclatore, exponens Amethysti colorem eum vocat αἱμαλέην, id est, sanguineum atque cruentum. Vidimus autem in superioribus, Tyriæ purpuræ colorem esse concreti sanguinis & splendentis proprium. Verùm sanguineus hic color, qui Tyriæ purpuræ & pretioso Amethysto conceditur, debet intra C violacei coloris limites cõtineri; quippe de omnibus Amethystis generatim Plinius loquens; *Violaceo* (inquit) *colore perlucent.* Et infrà; *Præcellens debet esse in suspectu velut ex Carbunculo refulgens quidẽ in purpura leuiter roseus nitor.* Hac ratione conciliatur sanguineus color, quem Tryphiodorus Amethysto attribuit, cum colore vinaceo, quem eidem adscribũt Theophrastus & Epiphanius; & cum purpureo, quem eidem Dionysius Afer concedit, agens de Indico Amethysto, καὶ γλυκερὴν ἀμέθυσον ὑπηρέμα πορφυρίζουσαν, *atque dulcẽ Amethystũ leuiter purpurascentem.*

Pretiosi demum Amethysti color cuiusmodi sit.

D Ex dictis colligitur in pretioso Amethysto vinarij coloris imitationem cum purpura copulari. Si verò speciatim Tyriam attendamus purpurã; id ad sacrarum Literarũ consuetudinem est aptissimum. quia ob Phœnicis viciniam videtur Scripturæ purpura explicanda esse de Tyrio. Præsertim si aduertamus, antiquam Tyri nobilitatem eò fuisse deuolutam, vt communem purpuræ officinam ageret. Lege Plinium lib. 5. cap. 19. vbi de Tyro loquitur; *Nunc omnis eius nobilitas conchylio atque purpurã cõstat.*

Amethystus quàm sit grata ac iucunda gemma.

Porrò, quàm sit Amethystus aspectu gratus ac iucundus, facilè deducitur ex nobilibus cognomentis, quibus eum antiqui scriptores insigniũt. Dionysius Afer eum vocat dulcem: Plinius ex E multorum consensu gemmam Veneris; subditque nomen hoc maximè decere & specie & colore extremo gemmæ.

Amethysti gemmæ etymologia.

Iam, si ad Amethysti etymologiam oculos reflectamus: huic nomini duplex est significatio: altera, *non ebrius*; altera *ebrietatem* prohibens. Ex hisce significationibus primã gemmæ atribuunt Plutarchus & Plinius; existimantes hallucinari eos, qui gemmæ nomen datum putant à præsidio profligandæ temulentiæ; & credentes dictam esse Amethystum, quasi non ebriam; quòd ipsius color non valde accensus sit, sed temperatus: nam à vini colore priusquàm eum degustet, in violam de-

finit.

finit. Notum tamen est, omnia aduersus ebrietatem remedia Græcè appellari Amethysta: atque hac ratione Dioscorides & alij loquuntur. Eandem virtutẽ multi huic gemmæ inesse dicunt. Quin & Rueus hanc opinionem Aristoteli attribui censet; licèt ipsius locum non citet. Plinius tamen hanc deridet virtutem; asseritque id esse Magorum figmentũ. Verùm siue ratione nominis, siue coloris, siue virtutis; id iam est vulgari consensu receptũ, vt hęc gemma & eius color designent sobrietatem, vt affirmat Plinius lib. 41.

Amethystũ ad se quodammodo trahere quod in eius conspectu est

Plutarchus libello de audienda poëtica, initio, eam Amethysto virtutem tribuit, vt ad se trahat, quod in eius conspectu est, *Ij lapilli* (ait) *qui vocantur Amethysti, vim quandam attrahendi, dum labore fatigati accenduntur, nacti sunt.* Et addit, se optare hanc suo libro virtutẽ imprimere, vt lectus atque in manibus gestatus animos ad se alliciat. Alciatus Emblemate quodam asserit colorẽ ianthinũ (qui est Ame-

A thystinus) esse propriũ eius, qui rerusuarũ statu cõtentus est; *Quisquis sorte sua contentus, Ianthina gestet.*

Sardam gemmam esse veluti Amethysti matrem.

Præter hæc; de Sarda agentes diximus, eam esse, quasi Amethysti matrem; atque ita nonnullas inueniri gemmas, vna ex parte Sardas, ex altera Amethystos. Atque vt Sardam aduertimus in saxi alicuius corde reperiri solere: ita etiam Theophrastus tradit, Amethystum etiã, sicut Sardium, quibusdam petris confractis inueniri.

Aliæ proprietates Amethysto attributæ.

Huic itidem gemmę Rueus adscribit, quòd vigilantes eos reddat, qui eam gestant. Hæc opinio fortassis traxit originem ex Hebraico Amethysti nomine *achalmach*, quod Grammatici deriuant à *Chalom*, quod somnium significet. Licet enim suspicentur Hebręi, huius nominis rationem esse, quòd qui hunc lapidem gestat, semper somnia videat: hoc tamen aut vanum est, aut somnium est inchoatio vigiliæ. Idem etiã Rueus in hac gemmâ significationẽ totius prosperitatis contemplatur.

NOTATIO XXXIV.

De respectu & conuenientia gemmæ duodecimæ cum duodecimo articulo.

Duodecimũ Symboli caput exponitur.

EXtremi articuli mysterium his verbis continetur; *Carnis resurrectionem, Vitam æternam.* His in Apocalypsi respondent, *Duodecimum, Amethystus.* In articuli verbis duo includuntur sensus; alter bonorum & improborum communis; alter iustorum proprius. Primus est, omnes animas cum suis rursus corporibus vniendas fore, nunquam deinceps separandas. Secundus sensus est, de discrimine in generali resurrectione inter iustos & iniustos futuro. Etenim in Scripturæ loquutione, rectè dicuntur iusti solùm reuicturi, & æternâ beatitudine fruituri: quia damnatę animæ cum suo corpore copulatio non quidem vitæ, sed nouæ mortis initium erit: atque adeò resurrectionis nomen non meretur; cùm id potiùs sit denuo corruere, quàm surgere; nec tunc vitæ sint initium auspicaturæ, sed æternam incepturę mortem.

Fateor ergo, in duodecimo articulo vtrumque coërceri sensum: nihilominus cõgruens esse reor, vt huius articuli symbolum directè ad secundum duntaxat respiceret: vt hæc duodecim gemmarum corona pro coronide atque exitu haberet triumphum atque gloriam Beatorum: vnde indirectè etiam indicatur æterna damnatorum miseria. Cùm enim vtrique sint in vniuersali illo iudicio sistendi; cumque iustorum triumphus ac regnum æterna sint futura: ex hoc ipso intelligitur, impiorum etiam damnationem & cruciatus sempiterna fore: atque vt iusti corpore pariter & animo perpetuam beatitudinem possessuri sunt, sic etiam ipsorum aduersarios animâ & corpore ęterna supplicia luituros. Directè tamen gemma duodecima ad sempiternam Sanctorum fælicitatem applicanda est.

Mystica Amethysti consideratio ad 12. articulum.

In Amethysto ergo considerabant antiqui coniunctionem coloris vinarij cum purpura ac viola, vt iã vidimus. Quapropter vt in Hyacintho philosophati sumus ex flore vnde nomen traxit, sic in Amethysto, quẽ ad duodecimi articuli significationem diuina prouidentia voluit vsurpari, ex vino, purpura & viola philosophandum est. Quòd cùm ita sit; quis nesciat, in vino cordis lætitiam & malorum omnium obliuionem denotari? Vide 3. Esdræ 3. 20. *Omnem mentem conuertit in securitatem & iucunditatem; & non meminit omnem tristitiam.* Porrò in Euangelio nemo nescit torrentem illum voluptatis, quo sunt iusti in ęterna beatitudine inebriandi, per vini allegoriam explicari; Matthæi 26. 29. *Non bibam amodo de hoc genimine vitis vsque in diem illum, cùm illud bibam vobiscum nouum in regno Patris mei.*

Vini etiam translatione significari solet, fluxorum & caducorum bonorum vanitate homines inebriari. Hinc Ioannes (vt suprà suo loco vidimus) depingit Babylonem, id est, veterem Romam

B ethnicam, tenentem manu calicem, quo gentes inebriare volebat. Præcipit autem Salomon, vti ab eo præcaueamus vino, quia euertit animam, Prouerbiorum 23. 31. *Ne intuearis vinum quando flauescit.* Si ergo bonorum mundanorum species oculis obiecta inebriandi vim habet: efficacissimum aduersum eam ebrietatem remedium est, oculos in spiritale cęlestis beatitudinis vinum inijcere: vt hoc pacto fluxa ac peritura contemnentes ad æterna ac solida aspiremus.

C Ad huius rei mysteriũ iure optimo nobis ob oculos ponitur Amethystus vini colorem præferens; sed eiusmodi vini, quod non modò nõ mentẽ deijciat, sed etiam ab omni ebrietate liberet: quò Gręcum ipsum Amethysti nomen spectat, vt superiori notatione expendimus. Hoc autem nihil aliud est, nisi nobis indicere, vt mentis oculos à vino illo flauescente atq; illiciente auertamus, & in illud æternę fælicitatis vinũ conuertamus, si sobrij esse velimus. Simili fere ratione dixit Hieronymus; *Quotiescunque sæculi te vana delectabit ambitio; quotiescunque aliquid videris gloriosum; ad paradisum mentem transgredere.* Atque hoc pacto futurę vitæ meditatio est veluti verus Amethystus, siue *ebrietatem prohibens.*

Cælestis beatitudinis consideratio quantæ sit vtilitatis.

D Quid, quòd Amethystus violam etiam repræsentat? & de violis quidem Plinius scribit lib. 21. cap. 19. *Crapulam & grauedines capitis impositis coronis olfactuue discutiunt.* Quod autem crapulam arcet, ardorem etiam à vino inductum refrigerare potest. Vnde æternæ vitæ commentatio extinguit incendium, quod in nostris animis fluxorum bonorum excitat appetentiam. ad quod etiam conducunt ipsius Plinij in eodem capite verba; *Purpureæ violæ refrigerant, & contra inflammationes illinuntur stomacho ardenti: imponuntur & capiti in fronte.*

Amethystus à veteribus dictus dulcis, & Veneris gemma quid symbolicè significet.

E Ad magni solatij significationem, quod iusti ex speratę beatitudinis cõsideratione percipiunt, cõfert illa Amethysti appellatio; qua dicebatur *dulcis, & Veneris gemma.* Ad hæc; vt Amethystus *digitorum attritu calefactus habet vim attrahendi*: non aliter carnis resurrectionis meditatio, & sempiternę etiam vitæ, quam in cęlo speramus, animos illicit, & mirum in modũ afficit. In huius etiã vitæ laboribus & anxietatibus, ne earum fluctibus obruamur, sed doloris abstergeamus lacrymas; suauis pariter atque efficax est commentatio sempiternæ fælicitatis, quam nobis Deus in cęlesti regione præparauit. Hanc in rem Plinius eodem illo capite affirmat, purpureas violas esse salutarem medicinam *contra anginas, & oculorum priuatim epiphoras & suppurationes.* Atqui angina gutturis præclusionem & suffocationem minitatur: Epiphoræ autem sunt oculorum delacrymationes, cùm assidui humoris illapsus oculos angit: suppurationes

verò sunt vlcera. His addit Plinius, quod in violis est purpureum, comitialibus morbis mederi; & semen violæ scorpionibus aduersari. Sed, omissâ violâ, ad purpuræ considerationem transeamus.

Amethystinus purpuræ perfecta color cuius rei sit symbolum.

Perfectum purpuræ colorem fuisse Amethystinum, iam in superioribus vidimus; & ad eam in officinis dirigi vota, vt Plinius loquitur. Neminē igitur latet, purpurā præsertim Tyriam regum ac principum fuisse vestem. Hinc liquet, nullā gemmam reperiri potuisse aptiorem amethysto ad innuendum fœlicissimum illum Iustorum statū in cælesti patria; vbi omnes reges ac principes erunt, & filiorum Dei dignitate fruentur.

B Discrimen verò maximū, quod inter æternū illud regnū & hæc terrena ac tēporalia interest, elegāter figuratur in Amethysto, qui eundē pretiosæ purpuræ colorē in nobilissima gēma retinet, quod perinde est, quasi purpuram à tinea & corruptione intactam asseruare; & illi firmitudinem, splendorem ac perspicuitatem conferre. Optabile quidem terrenis regibus foret, vt ipsorum purpura Amethystum imitaretur. Verùm maximum interest inter vtrumque discrimen. Nam purpura demū lanea est: Amethystus gemma pretiosissima. Ita illud debet pro vero ac solido regno reputari, quod Beatorum est proprium: præsertim post generalē omnium resurrectionem: vt dicitur Apocalypseos 22.5. *& regnabunt in sæcula sæculorum.*

Beatorum fœlicitas quomodo in Amethysti colore adumbretur.

C Quòd si verum est, quod ex Alciato retulimus, colorem Amethystinum esse eorum propriū, qui sua sorte contenti sunt; hæc certè fœlicitas in vna Beatorum patria cumulatissimè possidetur: nam in terris multò secus accidit. nimirum quod Horatius ait lib. 1. Satyrâ primâ,

——Vt nemo, quam sibi sortem
Seu ratio dederit, seu fors obiecerit, illâ
Contentus viuat, laudet diuersa sequentes.

D Porrò, si in Amethysto (vt diximus) innuitur perfecta fœlicitas: hæc ad illam vsque transactā resurrectione beatitudinem non omnino videtur expleta: tunc enim Beati corporis pariter, animique gloriam possidebunt, nec quidquam sibi amplius remanebit optandum. Cùm autem Christi Saluatoris nostri resurrectio sit generalis iustorum resurrectionis exemplar atque principium: ad huius rei significationem maximè facit, Sardā (quæ Christi resurrectionis est symbolum) esse quasi matrem & originem Amethysti, vt in eius gemmæ explicatione notauimus. Ad hæc; quemadmodum Plinius ait Sardam intra saxi cor generari: ita etiam ex Theophrasto obseruauimus, perinde accidere Amethysto. Quorum vtrumque nos docet, vt Christus ex lapideo sepulchro gloriosus & incorruptus processit; ita etiam iustos ex suis sepulchris gloriosos prodituros. quod suo modo erit, quasi si resurrectionis iusti gemma intra ipsius sepulchri saxum generetur.

Item de Amethystino purpuræ colore, symbolicè.

Iam, quod certum omnino est de generali iustorum resurrectione magno futura ornamento Christi triumphi; id etiam in veteri, quam accepimus, consuetudine significatur; quando triumphantium vestis, licet aurea fuerit, purpurâ tamen ornabatur. ait enim Plinius de purpura; *in triumphali miscetur auro.* Quare cùm Chrysolithi aurum sit Christi gloriæ symbolum (vt ex alibi dictis cerni potest) cumque Amethysti purpura iustorum resurrectionem & glorificationem adumbret; iure optimo vtrumque admiscetur.

Ad fœlicem etiam beatitudinis statum pertinet, vt iusti non solùm reges sint, sed etiam sacerdotes; iuxta vsitatam illam Scripturæ phrasim de sacerdotali regno. Pro hoc autem nouimus purpuram non regum modò fuisse olim insigne, sed etiam Pontificum; vt Plinius asseuerat lib. 9. cap. 36. dum ait; *Dijs aduocatur placandis.* quasi dicat, ad rem diuinam faciendam Pontifices ethnicos purpurâ indui solitos. Nec opus est ea de re ad Gentilium vsum confugere: id nos sacræ Literæ docent, dum præcipit Deus Ephod Pontificis sacrum simul cum purpura intexi. Vnde Amethysti color sacerdotalem dignitatem cum regia connectit; quo significet cumulatiùs Beatorum in cælo fœlicitatem.

Quòd Amethystus sui gestatorem reddat vigilantem, quid significet mysticè.

Postremò, quòd Amethystus faciat vigilantem eum, qui ipsum gestat; id nos symbolicè monet, futuræ gloriæ consideratione iustos alacres & erectos reddi, ne se segnitiæ atque socordiæ dent. quippe dæmon communis aduersarius, *non dulci declinat lumina somno*; sed, *circuit quærens, quem deuoret*, quemque à futura illius status possessione deturbet. Quam Amethysti proprietatem si cum altera sobrietatis, quæ ipsius nomine præfertur, componas; videtur huius articuli Amethystus nos illis Petri verbis excitare atque hortari; *Fratres sobrij estote & vigilate; quia aduersarius vester diabolus*, &c.

NOTATIO XXXV.

Disputatio de partitione duodecim Rationalis gemmarum inter duodecim tribus Israelis.

Quæstio de partitione duodecim gemmarum Rationalis. Vbi earum series & ordo expenditur.

Exodi 28. exponitur ordo lapillorum duodecim Rationalis, & dicuntur in eis fuisse inscripta nomina duodecim tribuum Israëlis: *singuli lapides nominibus singulorum per duodecim tribus.* Non tamen deerit, qui existimet, minimè constare, quod nomen cuique gemmæ fuerit insculptum. Primò, quia nonnulli interpetes in gemmarum ordine differunt à Vulgata. Ordo enim gemmarum in Vulgata huiusmodi est. 1. *Sardius*, 2. *Topazius*, 3. *Smaragdus*, 4. *Carbunculus*, 5. *Sapphirus*, 6. *Iaspis*, 7. *Ligurius*, 8. *Achates*, 9. *Amethystus*, 10. *Chrysolithus*, 11. *Onychinus*, 12. *Beryllus*. Et præter diuersas opiniones, quas notatione 4. expressimus, Chaldaicæ Paraphrasis interpres Cant. 5. 14. gemmas duodecim hoc ordine recenset: 1. *Sardium*, 2. *Topazium*, 3. *Sapphirum*, 4. *Carbunculum*. 5. *Smaragdum*, 6. *Iaspidem*, 7. *Beryllum*, 8. *Achatem*, 9. *Amethystum*, 10. *Chrysolithum*, 11. *Onychinum*, 12. *Ligurium*. Hæc itaque versio à Vulgata in eo differt, quòd Smaragdum cum Sapphiro, Ligurium cum Beryllo permutet.

Deinde, dicent aliqui minimè conuenire inter interpretes de ordine, qui in duodecim tribuum E nominibus in Rationali scriptis fuit seruatus. quarè licèt constet de septima gemma, cùm septimū nomen sit ignotum, constare non posse de nomine in eâdem gemma insculpto. Quòd verò certus non sit ordo, quo fuerint ea nomina in Rationali conscripta; inde videtur posse probari; quia Scriptura non semper tribuum duodecim nomina eodem ordine recenset; licèt consentiant omnes de filiorum Israëlis ordine, si eorum attendantur natalitia. Constat enim eos hoc ordine in lucem susceptos: primò quatuor primos Liæ filios, nempe 1. *Ruben*, 2. *Simeon*, 3. *Leui*, 4. *Iuda*. Deinde Balæ duos filios, 5. *Dan* 6. *Nephtali*. Mox duos Zelphæ, 7. *Gad*, 8. *Asser*. Posteà duos alios Liæ, 9. *Isachar*, 10. *Zabulon*. Denique duos Rachelis 11. *Ioseph*, 12. *Beniamin*. Verùmtamen in Iacobi benedictione ad filios diuersus eorum ordo præscribitur Gen. 49. priùs enim nominatur Zabulon, quàm Isachar: & vterque præponuntur filijs duarum ancillarum. In harum item ancillarum filijs ordo similiter immutatur, hac ratione: *Dan, Gad, Asser, Nephtali*, cùm tamen natiuitatis ordo sit; *Dan, Nephtali, Gad, Asser.*

Filiorum Iacobi ordo, secundum cuiusque natiuitatem. Genes. 29. Genes. 30. Genes. 35.

Præter

Præter hæc;in Mosis benedictione Deut.33. longè alia series exponitur,hoc pacto: 1. *Ruben*, 2.*Iuda*, 3. *Leui*, 4. *Beniamin*, 5. *Ioseph*, 6. *Zabulon*, 7. *Isachar*, 8. *Gad*, 9. *Dan*, 10.*Nephtali*, 11.*Aßer*.In qua benedictione omittitur *Simeon*.Porrò Num.1.bis enumerantur Israëlis tribus,& singulis vicibus ordo variatur,Primò sic,1.*Ruben*, 2.*Simeon*,3. *Iuda*,4. *Isachar*,5.*Zabulon*, 6. *Ephraim*,7. *Manasse*.8.*Beniamin*, 9. *Dan*, 10. *Aßer*, 11.*Gad*, 12. *Nephtali*. Secundò verò sic: 1. *Ruben*, 2.*Simeon*,3. *Gad*, 4. *Iuda*, 5. *Isachar*, 6. *Zabulon*, 7. *Ephraim*,8. *Manaße*, 9. *Beniamin*, 10. *Dan* 11. *Asser*, 12.*Nephtali*.Sed alia insuper enumerandi duodecim tribus ratio recensetur Num.2. vbi exprimuntur,quę tribus ad Orientem fuerint, quæ ad Occidentem, &c. Alia enumerationis series traditur Ezechielis 48. vbi in portas duodecim totidem tribus dispartiuntur. Alius etiam ordo numeratur Apocalypsis 7.quo in loco Dan prętermittitur,& in ceteris immutatur ordo. Ad hæc; Chaldaica Paraphrasis, vt duodecim tribubus gemmas Rationalis accõmodet, eas Canticorum 5. 14.hoc ordine recenset 1. *Ruben*,2. *Simeon*, 3.*Leui*, 4.*Iuda*, 5.*Isachar*, 6.*Zabulon*, 7.*Dan*, 8. *Nephtali*,9. *Gad*,10.*Asser*,11.*Ioseph*,12.*Beniamin*. In hoc ordine priùs sex filij Liæ per ordinem numerantur. Deinde ancillarum filij suo etiam ordine: posteà duo Rachelis. Hęc enumerandi diuersitas & opinionũ multiplicitas in significatione Hebraicorum nominum, quę Scriptura Rationalis gemmis imponit Exodi 28. videntur primo aspectu tollere omnem firmitatem,ex qua possit constare de nomine singulis gemmis insculpto. Accedit, quòd non deest, qui opinetur nomen Leui inibi in aliqua gemmarum non esse inscriptum; sed Ephraim & Manasse in duabus distinctis gemmis. Sic sanè Ribera lib.3.de Templo cap.11. contra communem opinionem,quam exposuit Abulensis Exodi.28.Et contra Chaldaicam paraphrasim Cant.5.quæ nomen Leui in vna gemma apponit.

Constare de nomine singulis Rationalis gemmis inscripto.

Nihilominus certò existimo, constare de nomine cuiuis lapidi inscripto: atque adeo tam nominum, quàm gemmarum distributionem esse eam, quę sequitur, 1. *Ruben* in Sardio, siue Cornerina, 2. *Simeon*, in Topazio, 3. *Leui*, in Smaragdo,4.*Iuda* in Carbunculo, 5. *Dan* in Sapphiro,6.*Nephtali* in Iaspide,7.*Gad* in Ligurio,8.*Asser* in Achate,9.*Isachar* in Amethysto, 10. *Zabulon* in Chrysolitho,11.*Ioseph* in Onyche,id est,Sardonyche(quæ est Scripturę Onyx.) 12.*Beniamin* in Beryllo.

Stabilitur & probatur superior assertio.

Quam pro hac distributione rationem afferam, in duas diuiditur partes. Prima: gemmarum nomina sunt rectè per vulgarem interpretem translata:id quod satis à nobis probatum est.Altera meę rationis pars est eiusmodi: quia in duodecim Rationalis gemmis insculpta sunt tribuum nomina per proprium cuiusque natiuitatis ordinem; id est in prima, qui primò fuit natus;in secunda,qui secundò;in tertia,qui tertiò, & sic de reliquis.Eâdem ratione, qua in conuiuio vndecim fratribus per Iosephum apparato, *Sederunt*(illi) *coram eo,primogenitus iuxta primogenita sua,& minimus iuxta ætatem suam*,Genes.43.33. quod vbi certũ esse statuamus,multò adhuc certior est natiuitatis ordo,vt iam expendimus. Quòd verò natalitiorum ordine fuerint eorum nomina in Rationali exscripta, docent Iosephus lib.3.Antiquit. cap.11.Epiphanius in suo libello de gemmis prope finem, Hieronymus Epist. 128. & Abulensis

A Exodi.28.Verum est tamen, ab Epiphanio Beryllum attribui Iosepho,& Onycha Beniamino;quia hoc ordine gemmas ipse perlegit in Septuaginta editione.

Obiectio contra prædictã assertionem.

Dicet aliquis; quemadmodum natiuitatis ordo non obstitit,quominùs Iacobus suis filijs diuerso ordine benedixerit, vt habetur Genes. 49. quemadmodum etiam Moses Deuter.33.eandem natiuitatis seriem inuertit.Sic etiam fieri potuit ob rationem aliquam nobis ignotam (vel fortè, vt nominum in gemmis impressus ordo ad Iacobi benedictionis ordinem aptaretur) aliam enumerandi rationem à natiuitatis serie diuersam seligi potuisse.Prætereà verisimile non est, antiquis Hebræis fuisse ignotum ordinem, quo Rationalis

B nomina erant inscripta: qua de re expressam Chaldaicæ paraphraseos auctoritatem habemus, quæ diuerso ordine nomina inter gemmas partitur.Nam vt sex Lię filios simul coniungat, Isachari & Zabuloni quintum & sextum locum prędefinit, quantumuis iuxta natalitiorum rationem nonus & decimus eis obtingerent; deinde Dan, Nephtali, Gad,& Asser,qui locum quintum, sextum,septimum, & octauum iuxta natalis ordinem occupare debebant; occupant tamen septimum,octauum, nonum, & decimum; atque adeò sex tribus è suis natiuitatis locis atque ordine excluduntur.

Diluitur proposita obiectio.

C Respondeo tamen, Chaldaicam Canticorum paraphrasim non esse tanti,vt eâ nimiùm niti possimus; cùm multa habeat falsa & commentitia, & in eodem gemmarum ordine Chaldaicæ Exodi paraphrasi repugnet;vt liquidò constat ex eo,quòd in Exodo quarta gemma est Smaragdus, cùm tamen in Cantico Canticorum, sit quinta. Ordo item,quo in Canticorum paraphrasi numerantur tribus,irrationalis est. Nec enim aliqua vrget ratio,cur Liæ filij debeant simul numerari. Nam si in hoc dignitas attendatur; cur in extrema loca Rachelis filij reijciuntur? Sin autem dignitatis ratio non habeatur,cur Liæ filij apponuntur: cùm certum sit, inter primos quatuor & duos postremos fuisse natos quatuor ancillarum filios? Ad id

D verò,quod opponitur,alijs in locis enumerari tribus nullo antiquitatis ordine seruato; respondeo, mirum non esse,si ad sermonem de illis instituendum non semper ętatis ordo retineatur:pręsertim si qua peculiaris ingruat ratio; qualem credibile est extitisse,vbi diuerso numerantur ordine.At vt nomina duodecim in gemmis insculpantur(cùm Deus solùm præceperit ea in duodecim gemmis inscribi;& gemmarum ordinem expresserit) ille tantùm ordo germanus ac legitimus videtur,qui ipsos Israelis filios in natalitiorum vicissitudine discriminauit. Nam vt alio ponerentur ordine, opus esset,id ita fuisse à Deo præceptum, si præce-

E pisset,explicasset vtique Scriptura:quòd cùm non exprimat,haud obscuro est argumento, eundem nouitatis ordinem in nominũ inscriptione fuisse seruatum.

Hoc ipsum validè confirmatur ex sequenti notatione; in qua constabit,idoneam reperiri congruentiam & proportionem ad gemmarum nominum partitionem à nobis suprà positam: alioqui non apta assignaretur ratio, cur(verbi gratia) Nephtali octaua Rationalis gemma, nempe Achates obtigerit;Zabuloni sexta,id est, Iaspis; idemque de ceteris dictum esto.

NOTATIO XXXVI.

In qua explicatur, quàm congruenter duodecim gemmæ sint tribubus duodecim distributæ.

PRæmitto 1. ex præcedenti notatione, veram ac legitimam gemmarum distributionem inter duodecim tribus Israelis esse eam, quam ibidem expressimus.

Gemmarũ Rationalis rationem & partitionem ex Apocalypseos gemmarum significatione esse petendam.

Secundò etiam aduerto, congruentissimam rationem & sacris Literis dignissimam, quæ ad hanc gemmarũ partitionem reperiri potuit, desumendam esse ex ea significatione, quam Apocalypsis in cælestis ciuitatis fundamentis vnicuique harum gemmarum attribuit. Si enim significatio gemmarum duodecim, quam hactenus in Apocalypsi vidimus, deprompta erit ex gemmarum Rationalis significatione; id quàm maximè erat optandum. Neque id impedimẽto est, quominus in vna aut altera gemmarum Rationalis congruentia fortassis alia subesse potuerit, vt illi tribui fuerit eiusmodi gemma applicata. Sed huiusmodi rationes aliunde petitas, quàm à significatione in Apocalypsi tradita, frustra in vniuersis gemmis inquiremus: si verò Apocalypseos significationem attentè perscrutari velimus; in gemmarum singulis congruentissimam reperiemus rationem, vt ex infrà dicendis constabit.

Cur in Rationali gẽmæ non fuerint eodem ordine scriptæ, atque in Apocalypsi?

Tertiò aduerto, vbi in Rationalis gemmis eum respectum ad Apocalypseos gemmarum significationem admittamus, eam protinus difficultatem occurrere; nimirum cur non fuerint huiusmodi gemmæ conscriptæ, eodem ordine, qui in Apostolici Symboli articulis fuit ab Apocalypsi seruatus? Respondeo tamen; in Rationalis gemmarum distributione ille potissimùm scopus fuit propositus, vt in duodecim Israelis tribus gemmæ congruenti ordine partirentur. Cum hoc autẽ stare non poterat, vt tribus ipsæ ordine antiquitatis conscriberentur; & tamen singulis ea gemma obtingeret, quæ illis maximè quadrabat. Deinde in veteris instrumenti figuris necesse non erat, eundem seruare ordinẽ, quẽ testamenti noui veritates per easdẽ figuras adumbratæ inter se seruant. Nam legitima rerum series ac dispositio ad veritates ipsas reseruabatur, & in ipsismet figuris congruentius erat, illum enumerationis ordinem retinere, quem historia ipsa requirebat. Atque ita permutato posteà ordine, vt testamenti noui veritates postulabant, deprehenduntur antiquæ figuræ congruere significationi in eis contentæ. Patet hoc in Habacuc cantico; vbi verè ac propriè prænunciatur instauratio veterum operum admirabilium, quę Deus in suo populo patrauerat: & tamen, quo prędicuntur ordine non idem omnino est, qui in antiquorum prodigiorum efficiẽtia fuerat seruatus, sed secundùm eam rerum seriem figurantur, qua posteà legis gratię tempore fuerant illa prodigia renouanda, quæ series erat longè alia ab ea, qua antiquæ figuræ contigerunt vt, in eius cantici cõmentario planũ fiet. Notandum item est, Spiritui sancto conuenientissimum fuisse visum, vt posteà immutaretur ordo, vt ipsamet noua enumerandi ratio atq; ordo nos in ipsius significationis deduceret cognitionem, & ad eam faciliùs assequendam illustraret; iuxta ea, quæ in Habacuci cantico disputabimus.

Singulis tribubus singulæ aptantur gemmæ, & cuiusq; ratio redditur.
Sardius aptatur Ruben.

His ita constitutis; per singulos Patriarchas breuiter discurramus oportet. Primò *Sardius* cõgruenter adscribitur Ruben. Nã hæc gemma Christi resurrectionẽ repræsentat. Et Ruben fuit Iacobi primogenitus. Ipsius pater Gen. 49.3. *Ruben* (inquit) *primogenitus meus; prior in donis, maior in imperio.* Constat in Scripturę loquutione nomen primogeniti Christo tribui ob gloriam ac maiestatẽ, qua ex mortuis

A victor resurrexit; nec non ob imperiũ ac dominationẽ in res omnes creatas. Lege ad Ro. 8.29. *Vt sit ipse primogenitus in multis fratribus.* & ad Col. 1.15. *Primogenitus omnis creaturæ.* Et num. 18. *Primogenitus ex mortuis.* Ad Hebr. 1.6. *Cùm iterum introducit primogenitum in orbẽ terrarũ.* Apoc. 1.5. *Primogenitus mortuorum.*

Secundò Simeoni adscribitur *Topazius*, qui Symboli articulum de Spiritu sancto adumbrat. quippe diuini Spiritus communicatio erat reseruata ad illud tempus, cùm Christus resurrexisset. Iuxta illud Ioannis, *Nondum erat Iesus glorificatus.* Vbi autem resurrexit, mox ad discipulos fuit loquutus; *Accipite Spiritum sanctum.* Cùm ergo Simeon fuerit natu secundus à Ruben, atque ipsum Ruben primogenitum mox consequutus; aptè cohæret vt sortiretur Topazium, quod est symbolũ diuini Spiritus in filios Ecclesiæ fideles post Christi resurrectionem effundendi. Facit quòd Simeon sonat *exauditionem.* Cùm autem Deus suũ fidelibus spiritũ impertiuit, vtique exaudijt eam sanctorũ Patrum orationem; *Emitte spiritum tuum, & renouabis faciem terræ.* Atque hanc eandem orationẽ ille Ecclesiæ hymnus continet, *Veni creator Spiritus*, &c. *Topazius, Simeoni.*

B

Tertiò, *Smaragdus*, passionis Christi symbolum, ad Leui aptatur satis meritò: quia ad tribum Leui spectabat offerre legis sacrificia, quibus veluti lineamentis quibusdam & vmbris figurabatur purissimum illud noui testamenti sacrificium, quod in Christi passione fuit æterno Patri oblatum. *Smaragdus, Leui.*

C

Quartò Iudam respicit *Carbunculus*, id est, gemma incarnationis articulum significans; vt innuatur, Christum ex Iudæ tribu humanam carnem assumpturum; atque adeò Verbum incarnatum fore illum *catulum Leonis Iuda*, de quo Gen. 49.9. *Carbunculus, Iudæ.*

Quintò, *Sapphirus* repræsentat secundum Symboli articulum, qui Iesum Christum esse verum Dei filium, verumque Messiam profitetur. Hæc gẽma quadrat in Dan; vt ea tribus hoc afficeretur honore per allusionem ad ea Iacobi verba, quæ in filij Dan benedictione continentur; *salutare tuũ expectabo Domine.* Quibus in verbis, quanuis ipse pater Iacobus loquens inducatur; peculiaris tamen aliqua extitisse videtur ratio, cur ea in Dan benedictione, (quæ septima est) potiùs quàm in ceteras insererentur. Sed vtcumque se res habeat, fuit saltem honorificum Dan, vt verba illa ipsius benedictioni propria forent. Fortè hac in re diuinus Spiritus attendit Samsonem ex tribu Dan oriturum; qui suum liberaret populum, & incolumen præstaret admirandis prodigijs: in quo Christi Domini figuram adumbrauit. *Sapphirus, Dan.*

D

Sextò, Iaspis quadrat Nephtali. Ea gemma primum creationis articulum indicat. Et fortè habitus fuit respectus ad nomen Nephtali, quod sonat ęquiparationem. Atqui creatio omnes ex nihilo productos reddit ęquales; ita vt de nulla alia nobiliori origine, aut atauorum gloriâ quàm de ipso nihilo gloriari possimus. *Iaspis, Nephtali.*

E

Septimò, Gad conuenit Ligurius, qui est Lyncurius Plinio, vt vidimus in Hyacintho, vndecimâ Apocalypseos gemmâ. Etenim Hyacinthus in Apocalypsi fuit congruentissimè pro Rationalis Ligurio suffectus. Vtraque autem gemma apposita est ad peccatorum veniam ac remissionẽ indicandã: atque ideo Gad attribuitur gẽma huius articuli & mysterij symbolũ. Quia Gad significat fælicẽ siue beatũ; & scriptum est, *Beati, quorum remissæ sunt iniquitates, & quorũ tecta sunt peccata; Beatus, cui nõ imputauit Dominus peccatũ*, Psal. 31.1. Fortè huc spectat illud, *Benedictus in latitudine Gad*, Deut. 33.20. *Ligurius, Gad.*

Octauò

Achates, Asser.

Octauò, Asser in octaua Rationalis gemma erat inscriptus, nempe in Achate: quam non sine peculiari mysterio Apocalypsis in Chrysoprasum commutauit. Etenim veteris testamenti figuris successit Christianæ Ecclesiæ Spiritus, & Christi Domini regnum in ea stabilitũ. Videtur ergo Achates ad tribum Asser fuisse aptata: quia Asser fælicitatẽ sonat. Et magna Hebraici populi fęlicitas sita erat in mysteriorum legis gratiæ repræsentatione. Eo fere modo, quo gemmæ Achatis fælicitas in eo consistit, vt rerum verarum imagines ac similitudines sint in ipsa gemma expressæ; vt arborum, animalium, &c. Vnde celebris est gemma illa Achates Pyrrhi Epirotarum regis, in qua nouem Musæ & Apollo citharam tenens spectabatur; non arte, sed sponte naturę, de quo Plinius lib. 37. cap. 1.

Amethystus Isachar.

Nonò Isachar Amethystus applicatur; quę gemma postremam Apostolici Symboli veritatẽ, id est, pręmium æternę fælicitatis, iustis in cælo conferendum proponit. In quo videtur haberi respectus ad Isachar nominis etymon; quod perinde est ac *præmium* seu *merces*.

Chrysolithus, Zabuloni.

Decimò Zabuloni obtingit Chrysolithus, qui Christi ascensionẽ figurat, quod nobis innuit prophetiam illã de Zabulonis tribu: quæ licet primis temporibus non magni fuerit habita; posteà tamẽ ad sublimem fuerat dignitatem euehenda; iuxta Isaię vaticinium. cap. 9. 1. *Primo tempore alleuiata est terra Zabulon, & nouissimo aggrauata est via maris trans Iordanem Galileæ gentiũ: populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam; habitantibus in regione vmbræ mortis lux orta est eis*, &c. Et quamuis fiat ibi pariter mentio Zabulonis & Neptali; Zabulon tamẽ priori loco memoratur. Sensus autem loci huius spectat haud dubiè fælicissimam sortem, quæ Galilæos manebat; quòd ex ea regione homines essent ad Apostolicũ culmen extollendi: in qua dignitate & ascensione, quodammodo Christi ascensio adumbrabatur. Idemque mysterium in Mosis benedictionibus continetur Deuter. 33. 18. *Lætare Zabulon & Isachar, populos vocabunt ad montem; ibi immolabunt victimas iustitiæ. Inundationem maris quasi lac sugent, & thesauros absconditos arenarum.* Quod ad Gentium conuersionem per Christi discipulos factam referendum est.

Sardonyx, Iosepho.

Vndecimò, Iosepho respondet Sardonyx: ea est, quæ inter Rationalis gemmas appellatur Onyx, Cùm autem Christi descensum ad inferos repræsentet, meritò ad Iosephum transfertur; qui descensionem Christi ad limbum figurauit, quando missus est in cisternam veterem. Genes. 37. 24. Siue etiã quando suis fratribus se obtulit cognoscendũ, ac dixit; *Ego sum Ioseph frater vester*. Genes. 45. 4.

Beryllus, Beniamino.

Duodecimò Beryllus (symbolũ Christi ad Patris dexterã sedentis, & inde tandem ad extremũ iudicium venturi) in Beniaminum quadrat mirificè; nam Beniamin sonat idem quod *filius dexteræ*. Vnde quia Christus est Filius Dei, qui ad Patris dexteram sedet, propterea *inde venturus est iudicare viuos & mortuos*. Fortè cũ hoc eodem mysterio cõcinunt verba illa, quæ de Beniamino dicuntur, Genes. 49. 27. *Vespere diuidet spolia*. Nam ad iudicem supremum diuisio spoliorum spectat. Non me latet, commutato tam gemmarum, quàm tribuum ordine, Chaldaicam paraphrasim assignare Beryllum tribui Dan, cuius nomen sonat iudiciũ, quod valde conuenire videbatur cũ gemmarũ Apocalypseos mysterio, vt gemma supremum iudicium repræsentans aptaretur Dan, cuius nominis finificatio ipsũ importat iudiciũ. Verũ minimè licet aut gemmarũ seriẽ, aut Patriarcharũ natales inuertere. Nec satis est, congruentiam aliquam in

A vno, aut altero ex duodecim nominibus reperiri, vbi cetera omnia applicari non possunt.

De ordine, quo gemmæ Rationalis in quatuor versus sunt distributa.

Diximus hactenus de conuenientia distributionis gemmarum in rationali. Consideratis tamen quatuor ipsius versibus, elucet etiã aliquid consideratione dignum. Obseruandũ ergo est, gemmas duodecim in quatuor Rationalis versibus hoc ordine fuisse dispositas incipiendo à dextra ad sinistram, vt mos erat Hebręis.

Smaragdus	*Topazius*	*Sardius*
Iaspis	*Sapphirus*	*Carbunculus*
Amethystus,	*Achates*	*Ligurius*
Beryllus	*Sardonyx*	*Chrysolithus.*

Consideratâ verò significatione in quadruplici Rationalis angulo, continentur quatuor illustris-
B sima nostrę fidei capita; nempe Christi Assertoris nostri *Passio, Resurrectio, Ascensio*, & ad extremũ iudiciũ *Aduentus*. In centro autem (vbi Sapphirus & Achates sedem habent) includuntur Christus per Sapphirũ, Ecclesia per Achatẽ figurati: supra Christum Spiritus sanctus in Topazio; sub Ecclesia limbus Sanctorũ Patrũ in Sardonyche expressi sunt. Porrò Christus ad vtrumque latus habet creationẽ & incarnationẽ; quia *omnia per ipsum facta sunt, & Verbum caro factum est.* Ecclesię vero vtrumque constipant latus hinc remissio peccatorum ad hanc vitam, inde ęterna gloria ad cælestem beatitudinẽ. Nã Ligurius ad remissionem peccatorũ refertur, quod est gratiæ: & Amethystus ad vitam æternam,
C quod est glorię.

De ordine gemmarum Apocalypseos.

Multò tamen exactior est gemmarũ ordo in Apocalypsi seruatus, vt doctrinę Euangelicæ perfectionẽ decebat. Quòd si alicui placeret ex gemmis hisce duodecim totidẽ emblemata effingere, quibus duodecim Apostolici symboli figurarentur articuli (sicuti ad pilei seu galeri ornamentum solent hodie pretiosa ex auro atque gemmis cingula elaborari) concinnum satis atque elegans esset inuentum cinguli huiusmodi coagmentati ex gemmis duodecim, Iaspide, Sapphiro, Smaragdo, & reliquis per Apocalypseos ordinem numeratis. At, si cui magis arriderent Christi & Ecclesię imagines: ille primos octo Symboli articulos posset rectè figurare in duplici Christi Domini effigie; alterâ
D stante, & iaspideam globosi mundi imaginẽ læuâ tenente, ac dexterâ smaragdinam crucẽ: huic intima esset vestis Sapphirina, extima ex Carbunculis & Adamantibus constans (nam Adamantes etiã in Scriptura inter Carbunculos numerantur.) Atque in hac imagine quatuor primi fidei articuli possent non ineptè effigiari. Quatuor autẽ sequentes articuli poterũt figurari in alia Christi effigie: cui hypopodium sit ex Sardonyche; & imago ipsa interius indusium ex Sarda; exterius ex Chrysolitho habeat, & in manu Beryllum gestet.

Ad tria Symboli capita sequentia, effingi potest Ecclesię simulacrum stantis Topazio coronatæ & intrinsecùs Chrysoprasijs, extrinsecùs Hyacinthis
E amictę.

Denique extremus articulus cõgruenter significabitur per alteram ipsius Ecclesię imaginem sedentis, quæ Amethystis induta ac redimita sit. Omnes autem hæ quatuor effigies in eâdẽ tabula possunt hoc ordine depingi.

4 Imago sedentis Ecclesiæ	2 Imago Christi sedentis.
3 Imago Ecclesię stantis	1 Imago stantis Christi

A

TEXTVS.

Verſ.21.pars.1. Et duodecim portæ, duodecim margaritæ ſunt per ſingulas: & ſingulæ portæ erant ex ſingulis margaritis.

COMMENTARIVS.

Quomodo intelligi debeat, duodecim margaritę per ſingulas.

B

DVODECIM MARGARITÆ PER SINGVLAS] Multi ſic videntur intelligere, vt portæ ſingulæ ex duodenis margaritis ſint compactę (& ſimiliter etiam autumant fundamenta fuiſſe gemmis duodecim ornata, quod ſuprà refutatum eſt). Sed huic expoſitioni manifeſtè repugnat: quod ſtatim ſequitur; videlicet *ſingulæ portæ erant ex ſingulis margaritis.* atqui prophetica viſio membra inter ſe pugnantia complecti non poteſt. Adde, duas illas voces *per ſingulas in* latino textu fuiſſe appoſitas; & nihil eis in Græco reſpondere. Quamobrem, ne loci huius explicatio Græcum textum & Latinum conuellat; oportet cùm dicitur, *duodecim portæ, duodecim margaritæ ſunt per ſingulas,* ſic explicare; per ſingulas, id eſt, *ſingulæ ex ſingulis,* vt mox diſertiſſimis verbis ipſe contextus exponit.

Singulæ portæ quinam ſint conſiderandæ ex ſingulis margaritis factæ.

At enim, quînam qualibet porta conſideranda eſt ex vnica margarita conſtans? Hac in re duæ eſſe poſſunt explicandi viæ extremè oppoſitæ. Prima eſt, vt ipſe ianuæ aditus conſideretur perinde atque exiguum foramen, quod in aliqua margarita, vt cum aliis inſeratur, fieri ſolet. Huc ſpectare videntur Chriſti verba Matthæi 19.24. *Facilius eſt camelum per foramen acus tranſire, quàm diuitem intrare in regnum cælorum.* Nam margaritæ foramen arctius adhuc & ſtrictius eſſe ſolet, quàm foramen acus. Quarè vt Chriſti comparatio fuit aptiſſima, ita etiam non ineptè fingi potuiſſe videntur cæleſtis ciuitatis portæ ad margaritæ foraminis ſimilitudinem.

Duplex explicandi ratio.

C

Altera extrema via eſt, ſi has portas ita laxas ac patentes concipiamus, vt ſingulis bini aut terni calami minimùm pro latitudinis dimenſione ſint. Pro cuius cõfirmatione illud poteſt adduci, portarum cùm longitudinem, tum altitudinem & ædificij magnitudini & altitudini muri reſpondere debere: & in textu quidem ipſo exprimi, quem calamum manu tenebat Angelus, eſſe dimẽſionem ad portas menſurandas.

Auctoris mens & expoſitio.

Inter duo hæc extrema illud mihi videtur aſſerendum, poſtes ipſos præaltos atque ſublimes eſſe conſiderandos, cuiuſmodi præcipuæ inſignium ciuitatum portæ eſſe ſolent: nihilominus tamen portarum ingreſſum ſiue aditum adeò eſſe contractum, vt difficilè poſſit quiſpiam per aliquam ex ijs portis ingredi, vt ſi mente concipiamus portas ſingulas pede vno aut ſeſquipede in latitudinem patêre. Nec contra hoc eſt, quod in textu aſſeritur, Angelum ſcilicet portas calamo fuiſſe dimenſum. tum quia poſtes erant ampliſſimi; tum etiam, quia calamo, cuius meminit Ezechiel, Angelus in ea viſione ſpatia vnius tantùm cubiti dimenſus eſt. Qua autem ratione adducar, vt portas has Ioanni viſas (id eſt, ipſarum aditus) arctas valde eſſe exiſtimem, explicui ſupra, num.15. Ceterùm conceptio mentis non adeò debet eſſe violenta; vt propterea conſiderentur oſtia tanquam acuum foramina: id enim nec portarum ratio admittit, nec ipſe permittit textus, qui & ipſas appellat portas, & calamo menſuratas eſſe indicat, & per eas ingredi ait eos, qui ſaluãtur, nec non diuitias omnes atque opes regum, &c. Hæc omnia exigunt, vt quamuis arctæ & anguſtæ, portæ tamen ſint. Chriſti autem comparatio, cùm ait, *Facilius eſt camelum per foramen acus tranſire,* non agit de portis, ſed de re, quæ omnino niſi per Dei miraculum fieri nequeat. Quapropter paulò pòſt Chriſtus ait; *Apud homines hoc impoſſibile eſt: apud Deum autem omnia poſſibilia ſunt.*

D

Veruntamen ſi duodecim portæ (eſto, arctæ & ſtrictę) verè portæ erant; ſi ipſarum poſtes ampliſſimi & magnificentiſſimi: quod dicitur ſingulas portas ſingulis conſtare margaritis, poſtulat, vt margaritæ ipſæ adeò ingentes conſiderentur, vt opus eſſet ſi ex vnica margarita foret fabricãda porta ingens cum ſuis poſtibus ac liminibus, cumque debita amplitudine & maieſtate (qualis videtur eſſe ianua templi Pantheonis Romani). id quod conſiderationi facile erit repræſentare, nec eiuſmodi fictio abs re erit.

Aduertendum inſuper eſt, nullo hominum inuento aut artificio fieri potuiſſe, vt margarita aliqua in duas aut plures partes diſſecta, eum tamen, qui expetitur, ſplendorem retineret. Enimvero cùm glorioſæ huius vrbis portæ ex margaritis fingantur, conſiderandę pariter ſunt poſt ſectionem & cælaturam miro ſplendore remanſiſſe, quemadmodum gemmæ ſectæ atque politæ priſtinum tamen retinent ſplendorem, atque adeò maiorem accipiunt.

E

Portarum ex margaritis factarum myſterium.

Sed vt ad myſterium deueniamus; vidimus iam in ſuperioribus duodecim illas myſtici Iſraëlis tribus, hoc eſt delectos ex Hebraico populo viros, qui Chriſti Euangelium acceperunt, & ſe Apoſtolorum adiutores in Gentilitatis conuerſione præſtiterunt; hos inquam, ſignificari conuenienter in duodecim portarum ſymbolo. Quòd autem portæ ſint ex margaritis effictę, nobis innuit eorum gloriam in margaritæ proprietatibus mirum in modum figurari. Etenim gloria ipſa reſpicit gratiæ & meritorum proportionem: & Apoſtolicorum virorum vitam, vt infrà explicabimus, mirè repræſentat margarita. Ex quo deducitur, qui primitiuos illos Chriſtianos imitantur, ſe ipſos diuinę glorię & proximorum ſaluti conſecrando; in eos etiam idem ſymbolum portę ex margarita factę quadrare; idque propter ſimilitudinem; vt, verbi gratiâ, in ſacras Religioſorum hominũ familias, quæ ſe in aliorum ſalutem impendunt: idémque dixerim de probis clericis, déque Euan-

A gelij concionatoribus, quantumuis regulares non sint. Ceterùm pro huius doctrinæ claritate in sequenti notatione applicabimus margaritę symbolum ad Religiosos homines: vnde simili ratione de mysticis alijs portis philosophari licebit.

Vt autem margaritam ita grandem Deus conflet, vt opus est ad ingentem portam tanti ędificij fabricandam: Ecclesiasticos viros suę vineę cultores Deus ipse arctissimo charitatis vinculo inter se colligat. Nam media hac vnione ingens coalescit margarita, quę propriè appellatur Vnio. Vbi autem ipsi sint effecti *cor vnum & anima vna*: tunc eum poterunt hominum animis fructum & vtilitatem afferre, quę per cęlestis portę symbolum adumbrantur. Hoc perspicuè cernitur in vberrima animorum messe, quam in Domini horrea demetit sacra aliqua Religio, quando ipsius Religiosi inter se, & cum capite sunt vnionis nexu copulati. Verùm admirabilis hęc vnio est pręstantissimus quidam effectus ex Christi omnipotentia dimanans: sicuti in tanta margaritarum magnitudine repræsentatur.

Mysterium in margaritarum magnitudine delitescens.

B Iam, quòd ingens margarita in portæ similitudinem poliatur ac cæletur, nec tamen splendorē amittat, sed admittat potiùs & augeat; id sanè perinde videtur esse, atque in Ecclesiastico dicitur Hymno; *Tunsionibus, pressuris expoliti lapides*: scilicet corporis maceratione, cupiditatum compressione & optimis institutis: atque adeò vitâ ipsâ (si opus fuerit) pro Dei honore profusâ: huiusmodi enim cælaturâ lęuigantur ac perpoliuntur gloriosæ istæ margaritæ, ita vt multis sint ad Ecclesiæ & cæli ingressum portæ.

Tobiæ 13.21. finguntur Ierosolymæ portæ ex Sapphiro & Smaragdo: sed elegantiùs ac significantiùs conspiciuntur ex singulis margaritis fabricatæ. Ac de eisdem portis hac ratione formatis forsan potest intelligi illud Isai. 54.12. *Ponam portas tuas in lapides cultos.* Nam & margaritæ vocantur etiam lapides ac gemmæ. Certè Martialis vocat eas Erythræos lapillos, *& gemmas Erythræis erutas vndis.*

NOTATIO XXXVII.

De margaritæ comparatione cum religiosorum hominum vita.

Margaritæ symbolū ad religiosorū vitam.

Ex cæli rore conflari margaritas tradunt; cælique eis maiorem societatem esse, quàm maris. Ita Plinius lib. 9. cap. 33. quin & in margaritis ipsis videre est quandam cælorum in multiplici cute imitationē. hoc nobis innuit religiosę & Ecclesiasticæ vitæ originem fuisse cælestem; & tanquam rem è cælo dilapsam, ipsius esse imaginem, & cum ipso cognationem habere. Est enim cęlestis quidam ros, qui in mundi huius mare illapsus, in eo coagulatur atque constringitur. Sed vt cęlestis res in hoc inferiori orbe quandam ipsius cęli effigiem pręse fert. Et cùm Christus varijs in locis rori comparatur; forsan ad vnionis generationem alluditur. Deinde, margaritam multiplici cute constare: potest id multùm extendi. Etenim sicut cælum super hos quatuor elementorum globos septem priùs Planetarum orbiū veluti pallia extendit, mox firmamentum, primum mobile, ac cęlum ipsum empyreum: ita etiam religiosa vita supra inferiora isthęc, quibus humana corpora procreantur & aluntur, multiplici virtutum quasi chlamyde & indumento ornatur. Atque in ipsa allusione & proportione virtutum septem ad totidem planetas; & in alijs id genus permultis multus se se aperit ingenio campus. Adde hîc, Origenem, Clementem Alexandrinum, Hilarium, Augustinum, Chrysostomum & Basilium margaritæ symbolum de Christo, Apostolis & Prophetis explicare; eo nēpe sensu (vt mea fert opinio) quòd in Christo & Apostolis religiosæ atque cęlestis vitæ exemplar mirificè resplendeat.

Margaritas ex cæli rore conflari, quid innuat.

Margaritā multiplici cute constare, cuius rei sit symbolū.

Margaritarum pretiū & æstimatio, quid mysticè designet.

Principium & culmen omnium rerum pretij margaritæ tenent. Sic Plinius, vbi suprà. Obserua ergo optimè expendenti, & cognoscenti nihil in hac vita esse pretiosius & excellentius religiosâ & Ecclesiasticâ vitâ. per illam quippe cælum spiritalibus diuitijs ac diuinis opibus terram locupletat. Quamobrem sapiens ac prudens negotiator, qui hanc inuenit margaritam, *vendit omnia quæ habet & emit eam*, Matthæi 13.45. Vile satis pretium est, licèt omnia quis, & se ipsum insuper diuendat, quo pre-

C tiosissimam hanc margaritam assequatur. Pro re magni pretij & æstimationis dixit Sapiens, Prouer. 25.12. *Margaritum fulgens, qui arguit sapientem & aurem obedientem.* Horatius meminit cuiusdam vnionis, cuius indicatio plus viginti scutorum millibus fuit. Et Plinius muliebrem Lollię Paulinæ mundum margaritis constantem plus octingentis millibus æstimat. Et duas illas Cleopatræ margaritas tantopere ab antiquis & iure optimo celebratas Plinius ipse pluris duodecies centenis millibus facit. Quis ergo non videat, hæc omnia esse veluti obscura quędam delineamenta & meras vmbras, si cum spiritali hac margarita conferantur? de materiali ipsa margarita dixit Plinius; *æternæ propè possessionis est.*: at de spiritali verissimè

D ac meritissimè dicitur, *æternæ omnino possessionis est.* Si igitur hic vnio ex cęlesti rore cōflatus tanti est, & cælum ipsum nobis impertiat, oportet; rectè huc illa Isaię verba aptari possunt, *Rorate cæli desuper.*

Omnis dos in candore, magnitudine, orbe, læuore, pondere: non promptis rebus Plinius ibi. candor hic est candidus ille splendor planè mirabilis. *Summa laus coloris est* (ait Plinius ipse) *exaluminatos vocari.* Ecquod aptius assumi potest symbolum ad angelicam castitatem ac vitam culpæ & sceleris prorsus expertem? Margaritæ candor nullam patitur labem,

E nullam item labem Religiosa vita & Ecclesiastica patitur. *Exaluminatus candor* est absque vlla obscuritatis nubecula, sed summa puritas & splendor. Magnitudo est à Plinio expressa, vt ostēdat margaritam nō debere esse exiguam ac minutam; si summum assequi pretium velit. Quid hoc nobis, quid aliud, quàm animi magnitudinem denotat? Vt religiosus vir magno & excelso animo sit, & res ludicras ac parui momenti tanquam puerorū crepundia despiciat. *Princeps quæ sunt digna principis cogitabit;* & Religiosus magnas res ac sua professione dignas.

Margaritæ candor, eiusq; symbolum.

Addit Plinius in superioribus verbis *orbis*, id est, orbiculata, siue rotunda figura. Satis apta, vt

Rotunda margaritæ figura quid denotet.

facili negotio moueri ac circunduci, quoquo versus possit. Obedientiæ sanè imaginem ad viuum expressit. Quid enim religiosę vitę magis propriū, quàm inferioris submissio atque subiectio suo superiori; per quam fit promptus & expeditus, vt si opus sit, quamuis in partem tendere ac ferri facilè possit? Cum *orbe* iungitur *nuditas* nam vt perfecta margaritæ rotunditas vsui esse possit, oportet eam esse nudam. vnde pretiosos vniones filo serico aut aureo insertos nouimus: id quod peridoneū est ad voluntariam religiosorum hominum paupertatem.

Margaritarum nuditas quid adumbret.

Quid Lænor.

Læuor est tersa quædam politura absque vllo tumore aut scabritie. Spectat id ad quietam atque pacificam Ecclesiastici & religiosi viri vitam; ita vt absque alterius cuiusuis querimonia transigatur. Hęc autem est peculiaris quędam dos & ornamentum religiosorum hominum, qui se ad sui instituti rationem totos conantur effingere.

Quid pondus.

His adiungit Plinius ipse *pondus*. Nam inter margaritas maior illis æstimatio est, quibus pondus grauius; & propterea pluris fieri solent Occidentales margaritæ (quas nostri expiscantur in eo promontorio, cui nomen est *El cabo dela vela.*) quàm Orientales. In hoc igitur vnionum pondere elegāter exprimitur religiosę vitæ pōdus, grauitas, modestia atque prudentia: sine quibus illa derisui ac ludibrio sæcularibus foret. Ex hac ipsa allegoria factum est, vt grauis res illa appelletur, cui auctoritas inest: leuis, cui parum momenti est. lege illud Isaię cap. 9. 1. *Primo tempore alleuiata est terra Zabulon.* quasi dicat, parui habebatur: & *nouissimo aggrauata est via maris*; id est magnum illi dignitatis & auctoritatis pondus cælitùs accreuit.

Concludit Plinius, *Non promptū rebus*, quasi diceret, rarò has omnes margaritæ dotes in perfectione dibitâ simul reperiri. vnde vnionis nomen. Magnum itaque, excellens ac rarum est, religiosus vir, & omnibus (quod aiunt) numeris absolutus; atque adeò vt res rarò inueniri solita, plurimi debet fieri.

Aliæ margaritarum proprietates ac virtutes ad religiosos, religiosamq́; vitam applicatæ.

Pergit in eodem capite Plinius, *Partus concharum margarita est pro qualitate roris accepti. Si purus influxerit, candor conspicitur: si turbidus, sordescit & fœtus: atque idem pallet, cælo minante conceptus: inde nubilus trahitur color, aut pro qualitate matutinâ serenus. Si tempestiuè satientur conchæ, grandescunt & fœtus: si fulguret, comprimuntur; ac pro qualitate ieiunij minuuntur. Si tonuerit, abortiuntur conchæ speciem inflatam sine corpore, quæ vocāt physemmata.* In huiusmodi Philosophiæ ratione nobis diuina prouidentia ad viuum exprimit, quantoperè Dei auxilio & vocatione indigeamus ad religiosæ & Ecclesiasticæ vitæ institutum capessendum: si quidem ex cælestis roris qualitate & copia reapse dependet tota margaritæ natura. *Si purus influxerit, candor conspicitur*: si in prima vocatione ad religiosam vitam sereni cæli ros non affluit; quid mirum vitam deinceps puram ac religiosos mores non esse? *Si turbidus, sordescit & fœtus.* Si aliquâ animi turbatione & iracundiâ delatus in religionem fit; quid mirum margaritam non puram & candidam postea reperiri? *atque idem pallet cælo minante conceptus*: qui metu ac formidine impulsus religionem inijt; mirum non est, ipsum vitæ colore pallescere. Nec magis mirandum, eos in religione non crescere, qui ad copiosa cæli auxilia non confugiunt: si enim tempestiuè non satientur conchæ, quomodo grandescent fętus? Et qui per orationem & rerum diuinarum commētationem, diuinamq́ gratiam assiduè non solicitat; næ ille exiguos, vel nullos potiùs faciet in religione progressus. Id enim esse videtur, *pro qualitate ieiunij minui.* Ad hæc; si nullus est vere religionis spiritus, sed futilis tantùm & inanis externi conuictus species; perspicuum est, tunc non solidam fore margaritam; sed ex ijs, quæ physemmata vocantur: qui sunt inanes quidam vniones absque fruge, ob meram vanitatem & hypocrisim: iuxta illud Iacobi 1. 26. *Huius vana est religio.* Nam id sonant ea Plinij verba; *Si tonuerit, abortiuntur conchæ speciem inflatam sine corpore.*

Prima religiosi vocatio qualis esse debeat.

Addit idem auctor; *In aqua mollis vnio, exemptus protinus durescit*: qua in re edocemur admirabilem vicissitudinem & cōuersionem, quam diuina gratia in eo efficit, quem re ipsa ex mundo euulsum in religionem transfert. Quanuis enim antea cęlestem rorem exceperit concha, & homo sancta à Deo desideria admiserit, & per Ecclesiasticam vitam iam in margaritam exierit: cæterùm cùm adhuc in mundo fuerit, nondum erat omnino concretus atque coactus; sed tener ac debilis. At vbi diuino aspirāte numine ex mundi mari fuit egressus; cęlestis eum fortitudo tenuit, & robur quoddam planè admirabile, vt qui priùs facilè desciscere ac deficere solebat; posteà vegetus ac robustus eam prę se ferat firmitudinem, vt in difficillimo quouis cōflictu, Marpesię instar cautis, infractus & integer extet. Aptè satis hanc ad rem Plinius de ipsis vnionibus; *eorū corpus solidum esse manifestū est, quòd nullo lapsu franguntur.* Fortè id symbolicè prę se tulit Moses; qui ex maris vndis eductus ad magnam posteà & sublimem fortunam peruenit. Et Apocalyp. 15. depingitur mystici Isräelis libertas atq; fęlicitas post maris rubri traiectum.

Miræ eorū mutatio, quos diuina gratia ad portum religionis appellit.

Margaritarum soliditas quid mysticè figuret.

His subiungit ipsemet Plinius; *vsu atteri non dubium est; colorémque indiligentiâ mutari.* Et infra; *Sole rubescunt, candorémque perdunt.* Ecce curam ac solicitudinem, quam de propriæ conscientiæ integritate gerant necesse est Ecclesiastici ac Religiosi: nec nō de suis subditis superiores. ne nimiùm fidant, quòd margaritę sint; nam & has custodri & asseruari oportet, ne solis æstibus expositæ pristini valoris ac splendoris iacturam faciant. Nec quisquā sibi securiùs indulgeat, quod in religione prouectus iam ætate sit senex: nam & de vnionibns subiicit Plinius, *flauescunt in senecta, rugisq́; torpescunt.*

Religiosi quàm debeant à rerū sæcularium vsu & communione esse abstracti.

Prosequitur; *aceti asperitas visq́; margaritas in tabem resoluit*: id est, atterit atq; consumit. Id quod Horatius affirmat, nempe margaritas dilui aceto, & liquefieri, ac bibi posse. Idem docet Macrobius, Valerius, Suetonius, & Brissonius. Sic Cleopatra alteram ex duabus illis margaritis pretiosissimis in acre acetum iniectam & resolutam potauit: *Et Clodius Æsopifilius, vt experiretur, quid saperent margaritæ, simile quid Romæ fecit: atque vt mirè placuere, ne solus hoc sciret, singulos vniones conuiuis absorbendos dedit.*

Margaritas aceto resolui, quid symbolicè innuat.

Hoc potest non perperam applicari ad hæresim, quæ Ecclesiasticam prorsus vitam ac religiosam labefactat, demolitur, atque euertit. Nam per acetum Origenes, Augustinus & Beda apud Lauretū intelligunt hæreticorum doctrinam. Atque ista margaritę dilutio per hęresim potest bifariam intelligi. primò quia hęretici omnem religiosæ vitæ formam, vt infestissimi ipsius hostes, è medio tollunt. Secundò, quia Schismatici & Hæretici, quanuis monasticam & Ecclesiasticam profiteantur vitam, tota adhuc ipsorū religio corrupta est & inquinata, vbi nulla est fidei sinceritas. Nam hęreseos vis & acrimonia margaritam diluit atque consumit. Quod autem de hęresi asseritur, suo etiam modo potest ad lethalis flagitij corruptionem & acerbitatem extendi, & pręsertim ad odij & iræ acerbitatem.

Hæreseos lues ac pestis.

Si quis autem optet bonam in partem accipere mirum hoc naturæ experimentum, vt res adeò pretiosa ac dura, sicuti vnio, possit resoluta ebibi; hic ita potest accipere, vt margaritę potio aut consideretur respectu ad hęreticos ac dæmones, atque id erit maxmum vnionis infortuniū: aut respectu ad Christū & ipsius familiares: id quod in maximā margaritę fęlicitatem redundabit. Et quidem per acri suæ passionis aceto illud Christus admirabile facinus pręstitit, vt religiosam vitam, quę multis antea durissima videbatur, plures iam Christi Domini exemplo allecti facilem, suauem & cælestibus diuitijs plenam iudicent. Ipsemet assertor noster religiosam priùs vitam fuit expertus, atq; vt mirè ei placuit, singulis conuiuis vniones potandos dedit.

Flauescunt in senecta margaritæ, rugísque torpescunt. nec nisi iuuentâ constat ille, qui quæritur, vigor: sic Plinius. Videtur hoc commodè aptari, vt animaduertamus decipi posse eas vel Religiosorum familias

Margaritā in senecta rugis torpescere, quid significet.

milias vel Ecclesias, quæ nimium de sua antiquitate gloriantur. Etenim decursu temporis (quæ est hominum fragilitas) primus ille vigor infirmatur. Et experientiâ compertum est vigorem illum non tam florere in senecta, quàm in iuuentute vel religionum, vel Ecclesiarum. Imò verò in ipsa etiam catholica Ecclesia constat, robustiorem fuisse virtutem primitiui cleri. ad hanc ferè rationẽ conducit Orientales margaritas olim summo in pretio habitas: nunc citra controuersiam pluris Occidentales duci. Sic etiam Orientales Ecclesiæ, quæ quondam floruere, & plurimi æstimatæ sunt, nunc defloruere iam, & pristinũ amisere splendorem: & tota æstimatio atque pretiũ ad Occidentales transijt Ecclesias; inter quas Romana verũ semper dignitatis & auctoritatis pondus retinet. Prꝫter hꝫc; si ita se res haberet, vt Plinius, Suetonius & alij tradunt, Orientales vniones aceto liquefieri, Occidentales non item ob suam firmitatem; id nobis posset symbolicè reprꝫsentare, Orientales Ecclesias hæreseon aceto diluendas, & absumendas fore: Occidentales, & Romanam prꝫsertim nequaquam, sed semper hꝫresi restituras.

Margaritã clarã luce illustratam intus nonnihil rubescere.

Singularis gratia est margaritam clarâ luce illustratam intus rubescere ac veluti animam habere sanguineam. Id non obseruauit Plinius; fortè quia in antiquis vnionibus non hꝫc qualitas deprehendebatur.

A Sed in huius temporis margaritis, prꝫsertim Occidentalibus, res est manifesta. Licèt enim valde sint candidꝫ; si tamen attentè inspiciantur (præsertim radijs solaribus illustratæ) videntur nescio quid coloris punicei intus habere. Si ergo margarita nobilissima est perfecta vita Religiosa; quis non aspiciat intimam vitæ huius partem Christi cruore notatam? Id quod Ambrosius de Ecclesia animaduertit. Ad hanc igitur significationem nihil potius aut aptius, quàm sanguinea anima, quã margaritꝫ habere videtur. Nam sanguineus Christi color, est quasi religiosæ vitæ anima; atq; adeò in admirabili Religiosorũ professione Christi sanguis splendescit. Aliquis existimabit fortasse, id à

B Plinio significatum verbis illis; *Ad solem rubescunt.* Verùm id Plinius vitio vertit margaritis, quꝫ diu ad Solis radios expositæ, natiuum deperdunt candorem, sicuti humanum corpus. At animam esse Christi sanguine rubeam, id singularis gratiꝫ est.

re: idq̃; cuius rei sit symbolum.

Margaritæ poliri possunt & detergi; at verò si scindantur, pristinum candorem & puritatẽ amittunt. Hoc potest admonitioni esse; ne religiosi asperè & acerbè nimis tractentur. Vniones vt vsui esse possint, priùs transfodi ac perforari solent. Nam religiosi viri & Ecclesiastici, vt & proximis & Ecclesiæ adiumento esse possint, opus est, vt sint probatæ & spectatꝫ virtutis.

C

T E X T V S.

Vers.21. pars.2. Et platea ciuitatis aurum mundum, tanquam vitrum pellucidum.

C O M M E N T A R I V S.

Platea ciuitatis quid hîc significet.

SVprà versu 16. dictum fuit de ædificijs; *Ipsa verò ciuitas aurum mundum, simile vitro mundo.* Porrò prꝫsentia verba non continent illiusmet sententiæ repetitionem. Nec enim erat peculiaris ratio, cur illa prꝫ ceteris sententia geminaretur.

D Nec platea in hoc loco est idem atque ciuitas. Quippe nomen ciuitatis (vt ibi vidimus) ad ædificia transfertur, id est, ad domos ipsas: at plateæ nomine designatur hîc lata ciuitatis via, ipsum nempe viarum pauimentum. Hispanè quidem nomen, *Plaça* non sumitur pro via, quæ vrbem totam discriminat, quamuis lata & spatiosa sit. Sed græcis & latinis auribus (vt notat Hadrianus Iunius in suo Nomenclatore) platea est idem, quod via lata: vnde pro consulari via ponitur. Ratio est, quia πλατεῖα propriè loquendo fœminea terminatio est adiectiui nominis πλατὺς, α, ον, quod est latus, lata, latum; & cùm absolutè ponitur, subauditur ὁδὸς, quod est similiter nomen fœmineum, & viam significat.

Confirmatur ex cap.22.1. vbi ponitur fluuius in media ciuitatis platea, & ex vtrâque parte lignũ vitæ. Nec verisimile est, fluuium & arbores in aliquo ciuitatis foro solùm constitui, sed in omnibus ciuitatis viis: sicut Venetiis mare vias omnes prꝫterfluit. Si enim ciuitas duodecim stadiorum millibus in quadrum patet: parca nimis consideratio esset, in aliquo ciuitatis foro siue angulo dumtaxat fluuium transeuntem considerari. Quapropter certum existimo, plateæ nomine significari omnes ciuitatis vias: cùm nulli in iis angiportus, sed viæ omnes laxæ & capaces sint: id quod plateꝫ nomine indicatur. Et sanè ita opus erat, vt meliùs textus verba percipiantur, nimirũ mediam viam prꝫterfluere flumen, & vtrimque arbusta esse plantata; & tamen vtrâque ex parte solidum superesse pauimentũ minimè arctum. Cùm ergo versu 18. dictæ fuerint huius

E vrbis domus omnes ex auro perspicuo constructæ: nunc additur, non domus solùm, sed spatiosam viam, id est, vias ciuitatis omnes, quæ latæ sunt, ex auro esse pellucido.

Aurum perspicuũ quid significet. Distinctio in symbolica viarum & domorũ cælestis Ierosolymæ significatione.

De auri perspicui mysterio diximus in eo versu 18. vbi ostendimus in eo adumbrari consummatam fælicitatem & Christi gloriæ participationem. Distinctio autem inter domos & vias ita videtur accipienda, vt domus designent fælicitatem eorum, qui in illa eminent ciuitate; sicuti ædificia supra pauimentum ipsum extant atque eminent: at viæ significent id, quod est in ciuitate humillimum, quodque nemini denegatur. Sensus ergo redditur eiusmodi; tanta est cælestis Ierosolymæ gloria, vt ad Christi (qui Chrysolithus est) gloriæ proportionem non effingantur modò, qui insignes & erectas ciuitatis illius partes agunt; sed etiam minores, quibus nihil peculiare est præter id, quod est omnibus commune. Cuiusmodi sunt ij, qui solâ sacri baptismatis gratiâ ornati, ante vllam proprij meriti accessionem, in cælestem euolant regionem: nam & hi tantâ fruuntur fælicitate, vt ipsorum etiam gloria meritò per aurum dilucidum figuretur. Fortasse etiam coniugatorum gloria in ciuitatis platea denotatur: quòd eorum status non ita sit sublimis & excellens.

Auri diaphani siue perspicui symbolum. A

Hæc expositio præstituit id, quod superiùs probauimus, videlicet per vrbem, eiusque ædificia ipsosmet Beatos denotari. Vidimus autem suo loco, per aurum diaphanum siue translucidũ eleganter innui, quanta sit cuiusque beatorum gloria. Nam perspicuum aurum magnoperè imitatur Chrysolithi perfectionem, quod est perfectissimæ Christi gloriæ symbolum. Quarè, dum tota ciuitas ex auro diaphano fingitur; pariter denotatur omnes gloriosissimæ illius vrbis ciues perfectâ & absolutâ beatitudine & admirabili Christi Domini participatione potiri; ad quam Beati omnes extolluntur. Nam licèt in hac vita iusti viri laboribus & ærumnis excrucientur, prędictũ tamen est à Paulo ad Philip. 3. 21. dum de Christo agit, *Reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ.* Hoc autem significat eam similitudinem ac proportionem, quæ auro translucido cum Chrysolitho est.

His addi potest, si supponatur aurum esse symbolum charitatis (de quo diximus cap. 1.) consectarium esse, vt dicamus, aurum diaphanum esse aptum symbolum eius fælicitatis, quæ in Dei amore & visione sita est. Si enim aurum est charitas; diaphanum esse, non erit aliud, quàm intra se lucẽ recipere; nihilque in eo esse, quod visum arceat: atque adeò non solùm amore erga Deum, sed etiam eius luce & claritate frui per visionem. atque hoc est commune omnibus beatis, ijs etiam qui in plateę symbolo designantur. Porrò vias esse valde latas; designare videtur magnum eorum numerum, qui per baptismalem solùm gratiam ad æternam illam fælicitatem perueniunt; aut eorum, qui ex numero coniugatorum vitam æternam consequuntur. nam ij etiam fortassè per plateę symbolum designantur. B

TEXTVS.

Vers. 22. Et templum non vidi in ea: Dominus enim Deus omnipotens templum illius est, & Agnus. C

COMMENTARIVS.

IN cęlesti eâ ciuitate ita sanctâ, ita ingenti ac penè immensâ, primo videtur aspectu plurima templorum multitudo futura. Textus tamen nullum esse asserit: Dei enim claritas & Agni vniuersis ciuibus vice templi erat. Et quanuis ciuitas ipsa fuerit latissima; ipse tamen Dei & Agni splendor totam prorsus & omnes ipsius ciues perlustrabat. Vbi autem Dei præsentia perspicuè & euidenter cernitur; nullo alio templo est opus. Templũ enim est separatus locus, quò se quis ad orandum & cum Deo se vniendum recipiat: at, si Dei & Christi claritate manifestè frui conceditur; claritas ipsa cor ad sese trahit ac rapit, & cum Deo perfectè vnit. Quarè, vbi nihil potest mentem ab ea perfecta vnione & contemplatione distrahere, superuacaneus est quiuis alius locus, ad quem se quisque recipiat. D

Cur hoc potissimum loco Deus appelletur Omnipotens.

Notanda verò est emphasis illius adiectiui *Omnipotens.* Nam in Beatis ipsis gloriâ atque æternâ fælicitate cumulandis suam Deus omnipotentiam ostentat. Iam, dum non solùm Deus omnipotens dicitur illius ciuitatis esse templum, sed etiam pariter Christus: innuitur Christum ipsum esse similiter Deum, atque ipsius Patrem. Quanuis fortè non desit, qui existimet, de Christo quatenus homine hic esse sermonem, & Dei claritatem concipi, quasi respondeat templi loco appellato *Sancta Sanctorum*; & Christi claritas ei parti, quæ dicitur *Sancta.*

NOTATIO XXXVIII.

Cur in visione Ezechielis templum fuerit à ciuitate seiunctum?

In Ezechielis visione templum extra ciuitatem esse.

QVod dicitur in superiori versu Apocalypseos, in ciuitate Ierosolyma non esse templum, videtur per allusionem respicere ad Ezechielis visionem; in qua templum extra ciuitatem est, & ab ea separatum calamis quindecim millibus; qui quasi vnius diei iter conficiunt, vt in tractatu de mensuris sacris dicemus. Nam quadrum primitiarũ, Ezechielis 48. habet in latitudinem ac longitudinem quinque & viginti calamorum millia. Et à Septentrione ad Meridiem tribuuntur Leuitis decies mille calami: totidem, sacerdotibus; & reliqua quinque millia ciuitati: eiusque suburbijs destinantur. Templum autem siue sanctuarium in media ea parte constituitur, quę sacerdotibus adscribitur. Itaque templum à ciuitate recedit per calamos quindecies mille.

E

Cur templũ Ezechieli fuerit extra ciuitatem visum?

Consideratione ergo dignum censeo, in terrestri Ierosolyma templum intra ipsa vrbis mœnia fuisse fabricatum: in Ezechielis autem visione à ciuitate remoueri per vnius diei iter (eâdem ferè distantiâ, qua celeberrimum sancti Laurentij templum à Matrito separatur:) at in cælesti Apocalypseos Ierosolyma nullum omnino esse templum. Et quamquam suprà iam est à nobis expositum, quod ad cælestem Ierosolymam spectat, cur in ea templum non sit: restat tamen adhuc explicare, vtrùm in hoc fiat allusio ad eam ciuitatem Ezechieli sine templo visam. Quod ex illa etiam quęstione dependet; cur scilicet, cùm Salomonis templum intra vrbis Ierosolymæ muros fuerit constructum, Ezechieli tamen templum ab vrbe remotum apparuerit.

Pro

Proposita quæstio enodatur.

Pro huius rei enodatione sic respondendũ existimo: vt significaretur perfectissimus religionis cultus, quo Deũ Christiana prosequitur Ecclesia, (Romana pręsertim, quam illa Ezechielis ciuitas adumbrat) idcirco Prophetæ fuit ostensum templum à ciuitate remotum. Quo indicatur, quam Dei venerationem Christiana profitetur Ecclesia, multò esse nobiliorem ac perfectiorem, quàm illa veteris Synagogę ante Christi aduentum. Etenim ad offerenda veteris legis sacrificia, & ad ceteras antiquas cęremonias, non opus erat, vt à se quisquam longiùs recederet, aut exiret. at vt Deo spiritale euangelicæ legis sacrificium offeratur, opus est Christianum hominem se ipsum abnegare, à se egredi, se relinquere, & ad Deum quęrendũ prodire. Atque hæc exacta propriarum appetitionum & cupiditatum mortificatio eleganter figuratur in ea visione templi procul à ciuitate dissiti. Quo non innuitur, vrbem Ezechieli visam non esse sanctam: oppositũ enim constat ex ipso contextu & ex nomine, quod illi fore imponendum Propheta pręducit, nimirum *Dominus ibidem*. Quinimo, quia Deus in ea habitat, ideo ciues ipsos permouet, vt à semetipsis egressi spiritale Deo sacrificiũ oblaturi adeant. Et verò hęc à se ipsis egrediendi ratio non est ab Ecclesia recedere; sed potiùs verũ ac fidelem Ecclesiæ filium agere. Sicuti qui mentis deuotione compulsi peregrinantur, & piũ aliquod cuiuspiam Sancti templũ aut sacellũ inuisunt ab vrbe remotũ; non ideo semet ab eorũ obedientia

A eximunt, qui eos ad peregrinandum dimittunt.

Quod sit mysteriũ in vnius diei itinere, quo Ezechielis templum ab vrbe distat.

Hoc ergo mysterium esse existimo Ezechielis templi procul ab ipsa ciuitate visi. Porrò illud vnius diei iter indicat, opus esse, viam ipsam matutino tempore atque opportuno capessere, vt ante Solis occasum possimus accedere ad spiritale sacrificium Deo offerendum. Nec opus est (vt ex se liquet) huiusmodi iter corporeis gressibus metiri: *quia venit hora & nunc est* (ait Christus Ioan.4 23.) *quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu & veritate*: idque vbicunque locorum. Ceterùm solet etiam non parum adiumenti esse ad Deo accuratiùs vacandũ, si quis suâ domo atque ex suorum commercio digressus sese in Religionis asylum recipiat, quò etiam Ezechielis visionis mysterium protenditur. At in cælesti patria, cùm nihil possit Beatos à Dei vnione & visione dimouere; ideo nec intra mœnia, nec extra habeat templum, necesse est.

B Quam ob rem si in Apocalypsi continetur allusio atque respectus ad illam Ezechielis visionem; non ideo fit, vt significetur eâdem de causa vtrobique templum ab vrbe abesse: sed potiùs vt vtribique discrimen in hac parte indicetur. Nã usque vrbis discrimen in hac parte indicetur. Nã in Ezechielis quidẽ vrbe templum erat, licèt ab ea segregatũ: at in cęlesti Ierosolyma Ioanni visâ nec intus, nec extra cernitur templũ; quod vbi Dei & Christi claritas immensa Beatos tenet in sui contemplatione defixos, superuacaneum omnino sit templum.

C

T E X T V S.

*Vers.*23. Et ciuitas non eget Sole neque Lunâ, vt luceant in ea. nam claritas Dei illuminauit eam, & lucerna eius est Agnus.

VErba hęc explanata iam à nobis sunt & expensa suprà cap. 12. versu 1. vbi obseruauimus pariter allusionem ad Isaiæ locum cap. 60.

T E X T V S.

D

*Vers.*24. *pars* 1. Et ambulabunt gentes in lumine eius.

C O M M E N T A R I V S.

ISaias ad Christianam Ecclesiam verba faciens cap.60.3. ei prædicit; *Ambulabunt gentes in lumine tuo, & reges in splendore ortus tui.* Vbi Forerius affirmat, loci huius sensum esse, ingentem lucem priùs Iudaici populi electis exortam, per eos ipsos ad omnes mundi nationes inuectum iri.

Allusio ad Isaiæ locum cap. 60.

Nil tamen prohibet, quominus Isaiæ verba primogenitæ Ecclesiæ, id est, Ierosolymitanæ militanti præfata, Ioannes nunc ad triumphantem Ecclesiam significanter applicet; atque adeò asseueret, eâ luce, quæ ex triumphante Ecclesia in hac mortali vita ad gentes refunditur, gentes ipsas ac nationes ad cęlestem illam patriam properare. In plerisque codicibus Græcis, vbi nos legimus *Gentes*, habetur, τὰ ἔθνη τῶν σωζομένων, id est, *Gentes, quæ saluatæ sunt.* Non tamen agitur de illis, qui iam ad fælicem patriæ terminum peruenerunt. Nam *ambulare* proprium viatorum est. Præterquàm quòd in ipso contextu manifestè agitur de illis, qui ad gloriosam pergunt ciuitatem: sequitur enim mox; *& reges terræ afferent gloriam suam & honorem in illam*; atque adeò portæ ipsæ dicuntur nunquam obserari, sed semper patescere.

E Hæc propter arbitror, in his verbis, *ambulabunt gentes in lumine eius*, sermonem haberi de iis, qui adhuc in hac vita degentes ad cælestem iter faciunt Ierosolymam. Animaduertendum tamen est, ciuitatem illam, de qua Ioannes loquebatur, visam fuisse supra montem: luminaria verò ipsius intra ciuitatem, siue in medio ciuitatis erant. Significatur ergo, licèt qui ad eam vrbem tendunt, non possint vtrumque cernere luminare, donec eò ingrediantur; eximium tamen fulgorem ac splendorem, qui supra muros ipsos extat atque eminet, ita esse ingentem, vt longè lateque prospiciatur, & illuc gradientes ductare possit. Ad eum ferè modum, quo in atrio aliquo vndique clauso maxima accenderetur fax siue pyra: tunc enim quantumuis ob murorum aut ædificij vndique cingentis altitudinem flamma ipsa cerni ab aliis extrà positis non posset; lucis tamen fulgentissimæ splendor supera ad conuexa delatus satis esset, vt pro duce ac lumine illi foret, qui eam in domum pergeret. Similiter ergo duo magna cęlestis vrbis luminaria ab hominibus extra vrbem gradientibus ob murorum sublimitatem cerni non possunt (alioqui viatores essent beati, si Dei claritate in seipsa frui possent:) fulgor tamẽ mænia ipsa superans adeò est splendidus, vt possit in eam ciuitatem ducere illos, qui eò suũ iter dirigunt. atque hoc de sensu grammatico.

De quibus sit sermo, dũ dicitur, Ambulabunt gentes in lumine eius.

Fortè

De quo lumine hic sermo habeatur.

Fortè scholastici hanc visionem ita interpretabuntur, vt fidei ac Theologiæ doctrina sit in hac vita quędam cognitio cognitioni Beatorum euidenti subalternata. Verùm eâ explicatione (vtpote subtiliori) relictâ; aliter ipse rudi Mineruâ allegoriam explicabo. Quarè sic censeo, quod Euangelica prędicat doctrina de admirabili fælicitate, quam Deus suis electis pręparauit, esse veluti fulgur & splendorem ab ipsamet Beatorum luce deriuatum. Nam prędicatio veritate ipsâ innititur; ac proinde est veluti fulgor egrediens ex clarissimis illis luminaribus, quæ in se ipsis cerni à mortalibus non possunt. Quam autem nobis cognitionem doctrina euangelica impertitur de cælesti fælicitate, quam Beati potiuntur in patria; hæc ipsa tot gentes ac nationes allicit, inuitat, ac trahit, vt Christianæ vitæ gressibus rectâ illuc tendant. A

Isaiæ locus huic ipsi Apocalypseos respondens explicatur.

Quod autem Isaias primogenitæ prędicit Ecclesiæ, *& ambulabunt Gentes in lumine tuo*; eâdem ferè ratione aut eâdem analogia debet intelligi; scilicet quod infidelibus prędicatur de spiritali fidelium fælicitate in hac vita, deque christianę fidei celsitate; id totum esse veluti splendorem, qui in eos refunditur ex fidei luce, antequàm fidem ipsam complectantur. Et hæc ipsa prędicatio eos illuminat ac dirigit, vt ad Ecclesiæ montem conscendant. Quando enim infideles proferunt illa Isaiæ verba cap. 2. 3. *Venite, ascendamus ad montem Domini & ad domum Dei Iacob*; nonnihil iam lucis ac splendoris prospexisse videntur; siquidem ad iter in Dei montem ac domum capessendum se excitant: cùm tamen nondum eò peruenerint, vt eâ tunc fidei potiantur luce, qua fideles illustrantur. Quippe si eâ fruerentur, iam intra Iacobi domum essent; nec de ea petenda, sed de retinenda deliberarent. B

Illa igitur verba; *Ambulabunt gentes*, tam in Isaia, quàm in Apocalysi, sunt intelligenda de profectione ad ciuitatem Ierosolymam ab iis factâ, qui lucis splendore foris inspecto ducuntur. Sed Isaias sub Ierosolymæ nomine de militante Ecclesia (id est de primogenita;) Apocalypsis de triumphante loquitur.

Si quis autem optauerit, fulgorem extrà apparentem non solùm inniti in ea luce, qua intùs Beati perfunduntur (qua ratione doctrina in ipsa rei veritate solidatur) sed etiam ab ipsa luce efficienter produci: dici potest lux ipsa, quam Beati in cælo possident, efficere vt Beati ipsi obnixè Deum exorent pro Gentium cæcutientium illustratione: quò ipsæ etiam illa eadē gaudia tandem potiantur. Necnon possumus similiter asserere, quam Deus ingentem lucem sanctis viris in hac vita impertitur, huius instinctu illos assiduas & efficaces ad Deum preces effundere pro fidelium conuersione: atque ita ex luce illa, qua directè fruuntur qui intra Ierosolymæ (siue triumphantis siue militantis) mœnia degunt, oritur lux illis communicata gentibus, quæ ambulant, id est, iter ad ipsam Ierosolymam faciunt. C

Vtrùm hæc verba de mortuis possint congruenter explicari.

Aliquis fortasse verba hęc, *Ambulabunt gentes in lumine eius*, de mortuis explicari posse putabit: atque adeò hoc pacto cuidam fieri satis quæstioni, quînam mortui ad gloriosam illam vrbem Ioanni descriptam possint contendere? Nam, vbi è viuis excesserunt, mox in mortis tenebras & caliginem videntur sese abdere: cùm tamen lucis ductu sit opus ad viam ex terris in cælum peragrandam. Ad hoc autem respondebunt hisce Apocalypseos verbis, asserentes eâdem cælestis patriæ luce iustos ad fælicem illum terminum deduci. Hęc tamen expositio minimè arridet: nam postquàm iusti viri anima ex hac vita (aut etiam ex Purgatorio, si quid fortè leuis culpę inhęserat) migrauit: vt ad cæli perueniat beatitudinem, non opus est, eam aut iter suscipere, aut aliquam ex semet actionem pręstare: sed statim ab Angelis deducitur, & ad Dei omnipotentiam in cælestem transfertur paradisum. Quarè non rectè consideratur animam è corpore eductam foris cernere supernę patriæ lumen, & illuc ab eo deduci. D

TEXTVS.

Vers. 24. pars 2. Et reges terræ afferent gloriam suam, & honorem in illam.

COMMENTARIVS.

Quinam hic sint Reges terræ, quæ ipsorum gloria & splendor?

Hoc verba allegoriæ huius sonant: reges terræ quidquid gloriosi, pretiosi, & honorifici possident, in vrbem hanc nobilissimam conuectabunt. Quod tamen ad pręcipuum attinet sensum, non est necesse regum terræ nomine singillatim designari eos, qui nūc ab hominibus reges vocantur. Nam regum huiusmodi gloria, diuitiæ, & thesauri vilia prorsus, & nullius æstimationis sunt ad cælestem illam Ierosolymam. Quamobrem consonum rationi est, vti reges in hoc loco appellentur ij, de quibus scriptum est Psal. 44. 18. *Constitues eos principes super omnem terram.* Imò verò non Apostoli solùm atque Pontifices, sed omnes etiam iusti reges meritò in sacræ Scripturæ loquutione nuncupantur: qui reges (vt constat) in cælestem illam Ierosolymam secum deferunt suam omnem gloriam & honorem, id est, suorum meritorum thesaurum, qui ipsis gloriosissimus & honorificentissimus est. Huc suas virtutes omnes, huc sapientiam, huc ingenium, huc denique sua omnia vera bona congerent. E

Huic sensui addi fortasse posset, multos etiam ex ijs, quos mundus reges appellat, in cælum aduecturos vniuersas suas opes atque thesauros; dum eas pro Christo despiciunt, & in pauperes ac indigentes erogant, aut etiam in diuini cultus obsequium impendunt: eâ enim ratione omnes mundi opes ac facultates in cælum transferri, atque adeò æternitate donari possunt.

A

TEXTVS.

*Verſ.*25. Et portæ eius non claudentur per diem: nox enim non erit illic.

COMMENTARIVS.

ISaias, qui(vt vidimus) de militante Eccleſia directè agit cap. 60.11. de ipſius portis ait; *Die ac nocte non claudentur.* Fortè vt ſignificet, non ſolùm in proſperitatis die, ſed etiam in perſequutionum & aduerſitatum nocte multos fore ad Chriſti fidem conuertendos; quod eſt ſpiritalem ingredi Ieroſolymam. Ioannes autem, qui in præſenti ſermonem de cæleſti patria inſtituit, reſpiciendo ad Iſaiæ locum, & inde quod ſibi vſui erat, decerpendo; ſignificanter ſatis dixit, *Non claudentur per diem.* Quaſi diceret; Iſaias prædixit, portas die ac nocte non claudendas: mihi tamen nihil eſt, cur de nocte agam: nam in cæleſti illa Ieroſolyma nulla vnquam erit nox: & propterea ſolùm expreſſi, *Non claudentur per diem: nox enim non erit illic.*

Cur Iſaias militantis Eccleſiæ portas prædixerit die ac nocte non claudendas: Ioannes verò in triumphantis portis ſolùm dies meminerit?

B

Ex his ſoluitur quædam obiectio, quæ hiſce verbis opponi videbatur poſſe: quippe noctem nuſquam fore, non eſt apta ſatis ratio, vt ideo probetur portas diu non claudi. Conſtat, inquam, facilis ex dictis reſponſio: quia Ioannes probare non contendit, idcirco portas diu non obſerari, ex eo quòd ibi non ſit nox; ſed verbis illis, *nox enim non erit illic*, reddit rationē: cur non, ſicuti Iſaias, dicat, *Die ac nocte non claudentur*: ſed ſolùm, *non claudentur per diem.* Et eam huiuſce loquutionis ac differentiæ rationem adducit, quòd ſcilicet in cæleſti eâ Ieroſolyma ſibi oſtenſâ nulla ſit nox.

Dubitatiuncula ſoluitur.

Præter hæc: ex huius verſiculi contextu facile intelligitur, tam in antecedenti verſu, quàm in ſubſequenti diſputari, non de illis, qui iam intra cæleſtem Ieroſolymam poſiti, ipſius gloriâ & fælicitate beantur: ſed de illis, qui eò ſuum iter dirigunt, & ſecum omnia terræ glorioſa & honorifica aſportant. Horum enim comparatione dicuntur cæleſtis Ieroſolymæ portæ nunquam eſſe claudendæ illis, qui meritis eam ad rem requiſitis ornati eò accedunt; poſtquàm debita omnia, ſi qua contraxerant, ſoluerunt. neque hoc ampliùs explicare opus eſt.

C

TEXTVS.

*Verſ.*26. Et afferent gloriam & honorem gentium in illam.

COMMENTARIVS.

SVprà verſu 24. prædictum fuerat; *Reges terræ afferent gloriam ſuam & honorem in illam.* Hîc verò agitur de gentium gloria atque honore. Sæpè enim nonnulla extant, quę decora ſunt & honorifica ipſis prouincijs, nec tamen peculiarem regibus honorem aut ſplendorem afferunt: cuiuſmodi ſunt recta membrorum proportio in ipſis ciuibus, ac venuſta partium omnium lineamenta, egregiæ indoles, peracuta ingenia, artes, ſcientiæ, aliaque id genus ſexcenta. Vt ergo ſignificetur, nihil in toto terrarum orbe aut locuples aut opulentum aut etiam æſtimatione dignum reperiri, quod(ſi defectus & imperfectiones detrahas) in ea cæleſti Ieroſolyma non cumulatè reperiatur: idcirco qui in cęleſtem hanc vrbem adueniunt, dicuntur omnes in eam conferre quodcunque optimi, glorioſi & honorifici in tota rerum vniuerſitate reperitur.

Quænam gloria & honor gentium dicantur hic ad cæleſtem Ieroſolymam afferenda.

D

Poſſet hoc primùm eò referri, vt omnibus mundi nationibus ad veram Chriſti religionem traductis, Chriſtiana Eccleſia ſit pro ſuis rebus habitura, quæ in vniuerſo mundo bona florebant, nec non ipſam Græcorum eruditionem atque ſapientiā, ingenia, artes, ſtudia, diſciplinas. Quod autem Eccleſiæ ſubijcitur, conſectarium eſt, vt ad cæleſtem ipſam patriam referatur: atque adeò in cæleſti Ieroſolyma, detractis imperfectionis næuis, nihil eorum deſiderabitur, quæ apud clariſſimam quamque ciuitatem in pretio & æſtimatione ſunt.

Magis tamen probo, vt regum atque gentium diſtinctionem referamus ad Eccleſiæ principes, & ad eos qui ipſorum curæ ſunt crediti. itaque gloria ac decus regum potentiſſimorum referatur ad copioſiſſimos theſauros meritorum, quibus ipſi Eccleſiæ principes circunfluunt: gentium autem honorem & gloriam de ſubditorum meritis ac virtute explicemus. Nec parum hanc diſtinctionem fulcit, quòd eam Iſaias ſignificet cap. 60.11. (quò hic reſpicitur) *Afferetur ad te fortitudo gentium; & reges earum adducentur tibi.* Sed primum etiam ſenſum adiuuat Iſaias ibidem. Subdit enim; *Gloria Libani ad te veniet, abies, & buxus, & pinus ſimul.* & infrà; *Suges lac gentium, & mamillâ regum lactaberis. Fortitudo gentium veniet tibi; aurum & thus de Saba.* & infrà, *Argentum eorum, & aurum eorum cum eis,* &c.

E

 A

T E X T V S.

*Verſ.*27. Non intrabit in eam aliquod coinquinatum, aut abominationem faciens & mendacium, niſi qui ſcripti ſunt in libro vitæ Agni.

C O M M E N T A R I V S.

Summa cuiuſuis vrbis fœlicitas in quo ſita ſit.

SVmma alicuius vrbis fœlicitas in eo eſt imprimis ſita, nequid in ea ex rebus bonis aut pretioſis deſit; nequid ex prauis & infeſtis adſit. Quapropter ijs omnibus, quæ de ciuitatis huius fœlicitate & copiâ ſunt hactenus prænunciata, modò adiungitur hic verſus; in quo innuitur nihil in ea vnquam fore, quod ab eximia eius perfectione degeneret. Porrò quanuis neutro genere hæc aſſertio efferatur; de rationalibus tamen creaturis dumtaxat eſt ſermo. Nam *abominationem facere & mendacium*, vtique in creaturam à rationali diſtinctam non cadit. B

Aliquod coinquinatum, quid ſignificet: & cur in neutro genere dictum.

Non deerit forſan, qui neutrum genus hoc in loco in eam partem accipiat, vt generatim aut diſtributiuè (quod aiunt) propoſitio enuncietur, iuxta alias Scripturæ loquutiones. Mihi tamen neutrius generis ratio illa eſſe videtur, quod ἔθνος (id gentem ſignificat) Græcè neutrius generis eſt. Quapropter, cùm ſuperiori verſu dictum fuerit; *Afferent gloriam & honorem gentium in illam*; quod ſubditur neutro genere, *Non intrabit in eam aliquod coinquinatum*, referendum videtur ad nomen ἔθνος ſubauditum. Sic ſæpè in libro Sapientiæ & Eccleſiaſtico inducitur ſermo de natione nequam & de natione Sanctorum. Sic etiam plerunque Chriſtus Dominus Iudæos alloquens, *Progeniem viperarum* eos compellat. Simili ergo phraſi hîc dicitur, in cæleſtem illam coloniam nihil improbum, nulla iniqua progenies, nullum animal noxium & immundum ingreſſurum, explicationis autem gratiâ ſubiungitur, *Abominationem faciens aut mendacium*. Et quidem nemini ignotum eſt, iuxta ſacrarũ Literarum phraſim peccatores ipſos interdum abominationes & mendacia nominari. Demum ſubijcitur; hanc in vrbem nullos recipi alios, niſi qui in librum vitæ ſint relati; qui appellatur etiam liber Agni, quia ab ipſo electi ſunt. De libro autem vitæ diximus ſuprà cap. 3. 5. & cap. 13. 8. & cap. 20. 15. C

Alluſio ad aliquot Iſaiæ loca.

Notandum inſuper eſt, in hoc verſu alluſionem contineri ad illud Iſaiæ 60. 18. *Non audietur vltrà iniquitas in terra tua; vaſtitas & contritio in terminis tuis.* & num. 21. *Populus tuus omnes iuſti.* & cap. 52. 1. *Non adijciet, vt pertranſeat per te incircuncîſus*. Quibus in locis ſtultum eſſet intelligere, Chriſtianos omnes catholicam fidem retinentes eſſe iuſtos ac ſanctos. Hunc vt ſenſum ſubterfugerent, eò nonnulli interpretes ſunt appulſi; vt crederent Iſaiam in ijs verbis reſpicere ad fœliciſſimum quoddam tempus, quo Eccleſia poſt deuictum Antichriſtum ſit fruitura: tuncque autumant fore vaticinium illud implendum. De qua opinione diximus cap. 20. notat. 2. & 3. Mihi illud veriſimile fit: quanuis Iſaias primò de Eccleſia militante loquatur; cùm tamen quæ in hac vita militat, in cæleſti ſit triumphatura; idcirco proſpiciens Iſaias ſupremę fœlicitatis ſtatum, quo Eccleſia fruitura eſt in patria, ei prædicit; tandem aliquando affore tempus, cùm in Eccleſia reperiatur omnino nullus, qui iuſtus non ſit; nec illa ab vllo prophano conculcetur, aut aliquod à Deo ſupplicium extimeſcat. Qua ratione nulla remanet in locis prædictis difficultas.

Quo ſenſu ſit Iſaias explicandus cùm omnes Chriſtiani populi iuſtos dixit.

Altera eorundem Iſaiæ locorũ explicatio.

Si tamen adhuc aliquis expetat, vt Iſaias loquatur etiam de primigenię Eccleſiæ fœlicitate in hac vita; illum ipſe reijcio ad Forerij in his locis declarationem: vbi ait, *Omnes* idem eſſe ſolere, quod *Plurimi*; atque id ſignificari *omnes iuſtos*. Quemadmodum de religioſa aliqua familia, quæ in primitiuo ſui inſtituti vigore perſtat, dicere ſolemus, *Omnes ipſius religioſos eſſe ſanctos* (id eſt ferè omnes; nec enim aliquis vnquam deſit Iudas). Sic videtur explicare Forerius, & aliorum locorum difficultatem ſimiliter mollire. Qui tamen apud ſe ſtatueret, Iſaiam in ijs locis de primitiuæ Eccleſiæ tẽpore loqui, vel etiã de vniuerſis Eccleſiæ militanti tẽporibus; hic etiã poſſet aliter explicare. Nã verba illa, *Populus tuus omnes iuſti*, poſſũt ſignificare quotquot iuſti ſunt, eos omnes eſſe Eccleſiæ populum: id eſt, nullum dari iuſtum, quin Eccleſiæ Chriſtianæ ſit filius. Prætereà verba illa capitis 52. 1. *Non adijciet, vt pertranſeat per te incircuncîſus, & immundus*, poſſunt explanari, ſicut illa Pauli ad Rom. 8. 1. *Nihil damnationis eſt ijs, qui ſunt in Chriſto Ieſu.* Dum autem dicitur Ieroſolyma non eſſe ab improbis conculcanda; perinde erit, ac ſi illis inferior non eſſe dicatur: *Calcari enim non poteſt* (ait Auguſtinus) *niſi inferior: ſed inferior non eſt, qui quanuis corpore multa in terra ſuſtineat, corde tamen fixus in cælo eſt.* Ad hęc; verba illa, *non erit vaſtitas & contritio in terminis tuis*, de Romana Eccleſia ſunt explicanda: cui promiſſum à Chriſto eſt, eam nunquam fore deuaſtandam. Iniquitatis item nomen pro vaſtitate & ſupplicio nonnunquam accipitur. Atque hæc de Iſaiæ verbis indicaſſe ſit ſatis. Nam Ioannis verba (quæ de triumphanti Eccleſia conſtat explicari debere) nullam in ſe continent difficultatem. E

A

CAPVT XXII.

TEXTVS.

B

*Vers.*1. Et ostendit mihi fluuium aquæ vitæ, splendidum tanquam crystallum procedentem de sede Dei & Agni.

COMMENTARIVS.

SVperiori capite exposui, quemadmodum concipi debeat thronus Dei Patris, & Christi Domini in hac ciuitate, quæ Ioanni est per visum ostensa: nimirum in medio ciuitatis situ, & in eminentiori loco, vt fluuius ex throno procedens per omnes posset ciuitatis vias fluere. In hac enim quasi pictura indicatur, omnes nobilissimę huius vrbis ciues fluuij ipsius vndas potare, & arborum ad fluuij ripas consitarum poma edere. Quapropter vt omnibus ad manum sit & aqua ad potum, & ad esum fructus; atque tota ciuitas amœnissimi paradisi speciem prę se ferat: concipiendę sint vię omnes laxę satis & spatiosę (id enim, vt vidimus, denotat tam græcè, quàm latinè plateę nomen); & per omnes copiosus valde aquęductus deduci ex ipsis fluuij fluentis: atque ad vtramque fluminis ripam per omnes ciuitatis vias arbusta viridissima: deinde capax satis, ad deambulandum, inter arbores & ędificia spatium sit reliquum.

C

Fluuius à sede Dei & Agni procedens qua ratione sit concipiendus.

Aquæ perspicuitas comparatione crystalli maximè declaratur. Ipsius autem excellentiam significat imprimis genitiuus ille *vitæ*, id est vitalis. Deinde quod mox adiungitur, hoc scilicet flumen à Dei & Agni sede procedere. Vt enim mirifica denotaretur esse vnda, & præclarum in modum vitalis; nihil aliud potuit fingi, quo aptiùs repræsentaretur, quàm asserendo, hunc fluuium ex diuino illo fonte dimanare. Nam si ea est illius origo atque fons, aquam ipsam qualem fore putandum est?

D

Huius fluuij significatio denotare debet aliquid, quod electis omnibus in pręmium promittatur. Dicitur enim infrà, num. 17. *Qui sitit, veniat; & qui vult, accipiat aquam vitæ gratis.* Quibus ex verbis elicio, non esse ad rem in hoc loco eam fluuij significationem, quæ Doctorum ac Magistrorum gloriam peculiarem adumbret. Quamobrem censeo, in hoc fluuio symbolicè indicari cęlestis voluptatis copiam, qua Sanctos omnes visio beatifica perfundit: iuxta illud Psalm. 35. 9. *Torrente voluptatis tuæ potabis eos.* Cui explicationi haud obscurè adstipulatur Hieronymus Ezechielis 47. qui fluuium illum, cuius ibi Ezechiel meminit, & ad quem in hoc loco alluditur, de aquis doctrinæ interpretatur. Atqui certum est, Ezechielem de militante Ecclesia, Ioannem de triumphanti agere; & fluuio doctrinę militantis Ecclesię respondere fluuium beatæ sapientię, qua Sancti omnes in cęlesti patria fruuntur. Quòd vero Sapientia per fluuium figuretur; id in sacris Literis nouum non est. lege Ecclesiastici 24. 40. *Ego sapientia effudi flumina; ego quasi fluuij dioryx, & sicut aquæductus exiui de paradiso: dixi, Rigabo hortum meum plantationum, & inebriabo prati mei fructum.*

Quid in hoc fluuio figuretur.

Fluuium esse sapientiæ Symbolum.

E

Obijciet tamen aliquis hunc in modum: Visio beata, in qua essentialis Sanctorum beatitudo cōsistit, suprà iam per Dei claritatem erat figurata: atque adeò non videtur congruens, vt quod antea in Dei claritate, tanquam in superæ illius vrbis sole, fuerat indicatum, id ipsum nunc per fluuij symbolum designetur. Respondeo: nouum non est, multiplicari symbola ad vnius eiusdemque rei significationem: pręcipue quando nullum satis est aptum ad eam rem satis explicandam; & tamen expedit altero symbolo suppleri, quod energiæ deerat in primo.

Cælestem beatorum sapientiam duplici claritatis & fluuij symbolo non ineptè significari.

Ad hęc: licèt claritatis symbolum sit ad eximię glorię significationem mirificum; non tamen explicabat, quod in nouo hoc fluuij vitę symbolo explicatur; nimirum Beatorum sitim expleri, & animos summâ perfundi voluptate. Prætereà, si in mystico illo Mardochæi somnio potuit magna cum energia fons & fluuius in lucem ac solem conuerti (dicitur enim Esther 10. 6. *Paruus fons creuit in fluuium, & in lucem solemq́, conuersus est, & in aquas plurimas redundauit:*) nihil ergo absoni, sed plurimum potiùs concinnitatis habebit, vt ad eiusdem rei significationem diuinus Spiritus priùs hìc summæ claritatis symbolum, deinde fluuij vitalis vsurpet. Quòd si per fluuium illum in solem conuersum significata fuit Esther, quam sibi Assuerus Rex duxit vxorem: quid mirum, cęlestem sapientiam, quam spiritali connubio Beati omnes ducunt, similiter per solem atque per fluuium adumbrari?

Cur vnda huius fluuij appelletur aqua vitæ?

Huius fluminis vnda appellatur aqua vitæ: ad eum fere modum, quo Itali vini distillationẽ vocant aquam vitæ, quod est veluti spiritus vitalis. Aut fortasse *vita* in hac phrasi summam fęlicitatem significat. quia vita in sacris Literis sæpe idem est quod beatitudo. Quarè *fluuius aquæ vitæ* perinde erit, atque beatus fluuius, seu potiùs beatificans. Arbor item vitæ seu lignum vitæ similiter sunt accipienda. Expende etiam, hunc fluuium esse aquæ vitæ: quia sapientia est vitæ ac fælicitatis initium; iuxta illud Ioannis 1.4. *In ipso vita erat, & vita erat lux hominum.* Adde, quòd ex huius fluminis aqua proueniebat, arbores duodecim ex se fructus producere, nec folijs vnquam spoliari. A

Cur fluminis huius vnda crystalli instar esse perhibeatur.

Hæc insuper fluuij vnda est crystalli instar perspicuæ: ingens enim claritas est sapientiæ propria. Nam propterea huic fluuio apponuntur aquæ turbidæ, de quibus Ieremiæ 2.18. *Quid tibi vis in via Ægypti, vt bibas aquam turbidam?* Iam si turpis ac fæda voluptas rectè aquæ turbidæ & immundę comparatur: iure optimo voluptas illa purissima atque sanctissima, cuius torrente Deus Beatos potat, conuenientissimè denotabitur per aquam illam splendidam tanquam crystallum. Verùm non solùm in beatæ visionis sapientia; sed etiam in ea sapientia, cuius Deus vsuram suis familiaribus in hac vita impertitur, obseruatione dignum est, quanta sit claritas ac perspicuitas, qua ipsius sapientiæ interuentu veritatem ipsam excipiunt. Aliud nanque est multa vera cognoscere, quod spectat ad ingenium; aliud ea penetrare per lucem illam quam Deus suis amicis largitur: id quod ad Sanctorum pertinet prudentiam. B

Vitam ac lucem sæpè in sacris, nec sine mysterio, copulari.

His addo, optimè cohęrere, vt quæ vitalis sit aqua, eadem & clarissima sit. Quippe cum ingenti luce sociatur rectè spiritalis vita & vberrimi pariter virtutum illustrissimarum fructus. Quarè sæpè in sacris Literis copulatur vita ac lux: vt in Psalmo illo 35.10. *Apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen*, & Ioannes 1.4. *In ipso vita erat, & vita erat lux hominum.*

Ecclesiastici locus obiter elucidatur.

Circa verba illa, *Procedentem à sede Dei & Agni*, aduerte Ecclesiastici locum cap. 1. num. 6. 8. *Radix sapientiæ cui reuelata est? vnus est altissimus creator omnipotens, & rex potens sedens super thronum.* Cuius constructio meo iudicio eiusmodi est; quasi dicat, sapientiæ radicem esse Deum in suo throno magnificentissimo sedentem. Et verò generatim loquendo quis nesciat Deum esse totius sapientiæ fontem? Quis, veram sapientiam in Dei & ipsius Filij Iesu Christi cognitione consistere? Sicut ergo in hac vita, sapientia viatorum perfecta in eo sita est: sic etiam in cælesti patria perfecta Beatorum sapientia. C

Nota prætereà fluuium, de quo hic est sermo, non esse concipiendum quasi ex ciuitate egredientem. In ciuitate enim adeo magna, quæ mille & quingenta milliaria habet in quadro, non est coactum vt fluuius, qui è medio vrbis oritur; & in tot brachia, quot sunt viarum strata, diuiditur; in quandam veluti paludem desinat, quæ ipsam vrbem intra mœnia ambiat.

D

NOTATIO I.

De allusione ad fluuium Ezechieli ostensum capite 47.

Allusio & comparatio inter Ioannis fluuium & fluuium Ezechielis.

IMprimis allusio ipsa euidens est: primò quia quemadmodum fluuius Ioanni visus à sede Dei & Agni prodibat; ita etiam Ezechielis flumen ex interiori templi parte erumpebat; nempe ex oraculo, quod *sancta Sanctorum vocatur*; vbi Deus suum habebat thronum. ait enim Propheta num. 1. *Ecce aquæ egrediebantur subter limen domus ad orientem, & descendebant in latus templi dextrum ad meridiem altaris.* Secundò quæ Ioannes arbusta ad vtramque fluuij ripam conspexit, ab Ezechiele sunt citra dubitationem mutuata; qui num. 12 sic habet; *Super torrentem in riuis eius ex vtraque parte omne lignum pomiferum. non defluet folium ex eo, & non deficiet fructus eius. per singulos menses afferet primitiua; quia aquæ eius de sanctuario egredientur; & erunt fructus eius in cibum, & folia eius ad medicinam.*

Quæ reperiantur differentiæ inter vtrumque Ioannis & Ezechielis fluuium.

Ceterùm, quanuis de allusione ipsa dubitari non possit: aliquot tamen inter vtramque prophetiam differentiæ satis apertæ reperiuntur; de quibus rationem reddamus oportet. Prima ergo differentia est. apud Ezechielẽ torrens; apud Ioannẽ fluuius nũcupatur. Secũda; Apocalypseos fluuius ciuitatem ipsam lætificat, & medias vias omnes præterfluit: at fluuius Ezechielis nec intra vrbem E habet originem, nec ipsam interfluit. Nam sanctuarium conspexit Ezechiel à ciuitate per calamos quindecies mille seiunctum, vt suprà iam expendimus; & torrens ex ipso egrediens sanctuario in mare mortuum influit. Tertia: Ezechielis torrens primò exiguus est; sed ita paulatim excreuit, vt ad mille cubitorum spatium aquę ad talos vsque prophetam attingerent: post mille alios cubitos vsque ad genua; post alios mille vsque ad renes ac posteà *intumuerant aquæ, ita vt transuadari non possent.* in Apocalypsi verò fluuius nullâ ratione dicitur excrescere. Quarta: Ezechielis fluuius vbi ad mare mortuum fuit delatus, ipsius sanauit aquas, piscesque quàm plurimos procreauit; & maris mortui littora nonnullasque paludes in sua amaritudine reliquit; vt ex amara aqua conficeretur sal. fluuius autem, quem Ioannes aspexit, nihil huiusmodi effecisse dicitur.

Prima differentia. Secunda. Tertia. Quarta.

Redditur prædictarum differentiarum ratio.

Vt harum differentiarum rationem reddam; illud breuiter præmitto, quod suprà iam ostendi; Ioannem nimirum agere de flumine sapientiæ, quæ Beatis inest; at Ezechielem de sapientia, quam Deus in hac vita fuerat Ecclesiæ suæ largiturus.

Ad

Ad primam differentiam.

Ad primum ergo discrimen sic statuo: quanuis non magni admodum momenti videatur esse, vt apud Ioannem fluuius, apud Ezechielem torrens appelletur (hæc nanque diuersitas iuxta lectionem Septuaginta non reperitur, qui in Ezechiele nomen fluminis vsurparunt) nihilominus appositè Vulgatus interpres torrentis nomine fuit vsus. Nam ex ipso liquet contextu, riuum ex sanctuario prodire primò mediocrem: siquidem, postquàm augeri cœpit, adhuc post mille cubitos prophetæ talos non superabat. Sic ergo reapse accidit; nam sapientiæ euangelicæ flumen, quod Deus in militantem Ecclesiam effudit, paruum initio cœpit, sed velociter excreuit. quarè iure optimo vocatur initio torrens, deinde fluuius ingens. At in cælesti beatitudine Sancti tempore ipso non accipiunt incrementa; sed ab ipsomet suæ beatitudinis exordio fruuntur totâ sapientiæ affluentiâ & copia, quam fluminis magni nomen requirit.

A

B

Difficultas in prædicta doctrina expeditur.

Quòd si opponas, sapientiam in hac vita euangelicam ab Apostolis, virisque Apostolicis duxisse exordium, & inde ad ceteros deriuatam: & in ipsis quidem Apostolis maiorem fuisse hanc sapientiæ profunditatem, quàm in ceteris aliis, qui ipsos posteà subsequuti sunt. Ad hoc respondeo: in ipsismet Apostolis fluuius sapientiæ fuit multiplici accessione paulatim auctus per nouas reuelationes, quas quotidie à Deo accipiebant: vt in Apostolorum Actibus videre est. Et quanuis Apostoli atque discipuli Christi fuerint maximo sapientiæ incremento à Deo locupletati: nihilominus suus adhuc superest fluuij nomini locus; quòd initio magistri & concionatores perpauci extiterint: item, quòd aliud sit agere de sapientiæ communicatione Apostolis ipsis factâ: aliud, agere de communicatione per eosdem Apostolos effectâ vniuerso Ecclesiæ corpori. Et verò dubium non est, Ecclesiam ipsam temporis decursu hac in re auctam & locupletatam fuisse: sicuti lux diei ab aurora ad meridiem vsque excrescit; vt habetur Prouerb. 4. 18. Quod verò Salomon ibi sub lucis allegoria affirmat; id etiam docet Ecclesiasticus sub allegoria fluminis; id quod ab Ezechiele mutuatus videtur. Cùm enim cap. 24. 40. Ecclesiasticus ipse dixisset; *Ego quasi trames aquæ immensæ de fluuio*: subdit; dixi, *Rigabo hortum meum plantationum; & inebriabo prati mei fructum. Et ecce factus est mihi trames abundans; & fluuius meus appropinquauit ad mare.* Itaque sapientia, quæ priùs erat *dioryx & aquæductus*, hortum plantationum rigans; quando aqua ipsa hortorum tellure videbatur penitùs imbibenda, tunc magis excreuit: erat enim *trames aquæ immensæ*, id est, torrens inexhaustus; qui ipsamet horti irrigatione tantum accipit incrementi, vt ex paruo riuo siue aquęductu concrescat in flumen adeò ingens, vt mari æquiparetur. Nam eò spectant verba illa, *& fluuius meus appropinquauit ad mare.* Crescit ergo sapientiæ flumen sui ipsius communicatione, ad eum ferè modum, quo Cicero Offic. dixit ex Ennio de lumine.

Qui alteri accendit lumen de suo lumine,
Facit, vt nihilominus ipsi luceat.

C

D

E

Ad 2. differentiam.

Ad secundum discrimen: quanuis Ezechiel sanctuarium viderit à ciuitate distractum (vt intelligeret Christianæ Ecclesiæ in Deum religionem & cultum ita fore excellentem & admirabilem, vt homines ipsos extra se poneret, & longè à se ipsis abstraheret:) hoc tamen ipsum sanctuarium citra dubitationem spectat ad vrbem ipsam Ezechieli ostensam. Vnde sapientiæ fluuius ab Ezechiele cōspectus ad sanctam etiam pertinet ciuitatem. Verùm qua ratione sanctuariū fingitur ab vrbe procul positum; eâdem etiam inducitur fluuius vnà cum sanctuario ab vrbe dissitus. Vt innuatur, flumen illud sapientiæ speciatim communicari illis, qui sua omnia ac semetipsos pro Christo contemnunt; ac se diuino cultui totos dicant, & consecrant. Atque hoc est, se diuino obsequio & religioni separare; qua ratione in Nazaræorum separatione figuratum erat. Qui verò eâ ratione se domino seuocant & addicunt; hi singulariter fruuntur cælestis Sapientiæ flumine & mysteriorum Christianæ fidei intelligentia ac suauitate.

Quàm sit in Christiana Ecclesia laudabile, homines à mundi commercio separari vt se Deo totos consecrent.

Ad hęc; in Ecclesia Christiana nouimus gratissimam Deo esse huiusmodi separationem: nimirū qui Deo magnopere placere studet, ne sibi satis esse putet, si Christianus sit; si sanctæ huius vrbis ciuis: sed se insuper Deo consecret, ac separet per suam ipsius abnegationē. Nam qui hac ratione à semetipsis recedunt, illi profectò de Gentilium conuersione diligenter agunt: atque ideo fluuius è tēplo exoriens, inde rectâ properat ad mortui maris aquas sanandas. At verò in cælesti Beatorum patria omnes Deo perfectè dicati & consecrati sunt: nec opus illis est sui ipsorum abnegatione, nec ad eorum munus incumbit Gentilium prædicationem suscipere. Quare fluuius Ioanni visus oportuit, ne à ciuitate gloriosa procùl esset positus; sed vt intra ipsius mœnia oriretur, atque inibi remaneret.

Ad tertiam differentiam.

Ad tertium discrimen patet ex ijs, quæ de primo diximus; nec ampliùs est quidquā addendum.

Ad quartam.

Ad quartum constat etiam ex dictis ad secundum. Id vnum adiungo, in cęlesti beatitudine opus non esse, vt aliqua sit amaritudo: in hac tamen vita summoperè iustis expedire vt contrariarum rerum acerbitate & amaritudine exerceantur: nam ex huiusmodi amaritie mysticum generatur sal, quo Deus ipsos ab omni corruptione intactos asseruat. Quamobrem, licèt in intimo maris mortui spatio sit potens fluuius ex sanctuario nascens amaras medicare aquas, & acerbitate absumptâ fœcundas ac piscibus quàm plurimis abundantes reddere: ceterùm quia magni refert, ne deficiat afflictionis & persequutionis sal, quo iusti aduersus vitiorum corruptionem condiantur: idcirco sapientissimè fingitur, in maris mortui littoribus, & in aliquot lacunis, quę ex maris ipsius vndis ad terram conficiuntur, amaras aquas remanere; vt salis copia & affluentia in ipsis littoribus esset: quemadmodum pisciū etiā abundantia, & dulcis aquæ copia in medio ipso mari superabat. Atque hæc indicasse sit satis: obtundetur enim fortasse prophetici eloquij sapor, si ampliùs rem exprimere & explicare velimus.

A

TEXTVS.

*Verſ.*2. In medio plateæ eius & ex vtrâque parte fluminis, lignum vitæ afferens fructus duodecim, per menſes ſingulos reddens fructum ſuum, & folia ligni ad ſanitatem gentium.

COMMENTARIVS.

VIdimus iam in ſuperioribus plateę nomine non forum aliquod deſignari: ſed vniuerſas glorioſæ ciuitatis vias: eaſque omnes eſſe latiſſimas: vt ipſo plateæ nomine tam græco, quàm latino importatur. Licèt autem textus in hoc verſu directè de ſolis arboribus loqui videatur: ſi tamen per quamlibet ciuitatis viã duplex arborum ſeries per ordinem erat diſpoſita ad vtramque fluminis ripam; fluuius ipſe per medium vtrarumque arborum callem, ſiue aquæductum pariter influxiſſe putandus eſt per omnes vrbis vias. B

Lignum vitæ hîc per Synecdochen pro pluribus vſurpari.

Deinde ſatis conſtat, nomen *lignum* hîc apponi collectiuè pro maxima arborum multitudine. Familiare enim eſt tum ſacris Literis, tum humanioribus, ſingularem numerum pro plurali per Synecdochen vſurpari. In eo Ezechielis loco, ad quem hic alluſio fit, nempè cap.47. num.7. expreſſè dicitur, *Ecce in ripa torrentis ligna multa nimis.* Et num.12. *In ripis eius ex vtrâque parte omne lignum pomiferum: non defluet folium ex eo, & non deficiet fructus eius: per ſingulos menſes afferent primitiua.* Ex horum autem locorum collatione planum fit, non eſſe ſermonem de vna arborum ſpecie, ſed de multiplici arborum pomiferarum naturâ: quibus omnibus hoc in loco nomen arboris vitæ tribuitur. In hoc verò magnopere paradiſus hic cæleſtis primo illi terreno antecellit: illic enim non omnes arbores nomine ligni vitæ inſigniuntur, ſed vnica ſolum arborum ſpecies. Sic etenim legimus Geneſ.2.8.& 9. *Plantauerat autem Dominus paradiſum voluptatis, in quo poſuit hominem, quem formauerat: produxitque Deus de humo omne lignum pulchrum viſu, & ad veſcendum ſuaue: lignum etiam vitæ in medio paradiſi: lignumq; ſcientiæ boni & mali.* Vbi ex contextu liquet, quod lignum vitæ appellatur, vt peculiarem ſpeciem, diſtingui ab aliis arboribus pomiferis, quæ in paradiſo erant. At in Apocalypſi cùm de vniuerſis arboribus ad vtramque fluminis ripam conſitis, ſpecie etiam diuerſis, ſermo fit; omnibus tamen ligni vitæ nomen imponitur. quod perinde eſt, ac ſi dicatur ſingularis illa virtus hominũ vitam producendi, ſiue immortalitate donandi, quæ vni ſiue arbori ſiue ſpeciei in terreſtri paradiſo indita erat; hæc eadem fuiſſe erga omnes gentes vniuerſis arboribus, quas Ioannes, in cæleſti illa ciuitate ad fluminis ripas conſpexit. Et ſic ſanè oportebat in vrbe adeò ingenti ac penè immenſâ; vt hoc pacto ſignificaretur, immortalitatis poſſeſſionem (qui vitalis arboris effectus eſt) ciuibus ipſis nullo labore conſtare: cùm per vias omnes, vitales huiuſmodi arbores fuerint duplici ordine diſpoſitæ. C

Regionum aliquot fœracitas.

Quòd arborum folia nunquam decidant, & bis per annum proferant fructus; id quidem de regionum aliquot arboribus traditur. Conſule Plinium lib.16.cap.21.fine; vbi ſic habet: *Locorum tanta vis eſt, vt circa Memphim Ægypti & in Elephantine Thebaidis, nulli arborum decidant folia, nec vitibus quidem.* Et memini me Genuâ transeuntẽ ſub brumam vidiſſe arbores pomis ac fructibus onuſtas: vt prunis, aliis quidem maturis atque decoctis, aliis viridibus & acerbis. Porrò à poëtis, & Homero præſertim, celebrantur biferi Alcinoi horti; quibus nunquam folia, nunquam poma, decidebant. Et quanuis quod Homerus de Alcinoi hortis aſſerit, videatur (vt Iuſtinus Martyr in admonitorio ad gentes cenſet) dictum per imitationem eorũ, quæ Moſes de terreſtri paradiſo prodidit: cuius notionem Homerum ab Ægyptijs hauſiſſe ſentit idem Iuſtinus; cæterùm ex ijs, quæ in aliquot orbis partibus cernuntur, potuerunt anſam arripere poëtæ ad illos Alcinoi hortos eâ ratione confingendos. D

Quod Poëtæ de Alcinoi hortis finxerunt, fuiſſe eos mutuatos ex ijs, quæ Moſes de terreſtri prodidit paradiſo.

Nihilominus nec Alcinoi horti, nec quæcunque alia fictio fuit à poëtis excogitata, exæquant hanc ſacram de vitalibus arboribus fictionem: quæ & duodecim quotannis fructus per ſingulos menſes proferant; & folia ad Gentium ſanitatẽ perutilia habeant. Hoc quidem Apocalypſis ab Ezechiele deſumpſit: nec ipſius Ezechielis notitiam aſſequi potuit Homerus. Licèt enim de tempore, quo Homerus vixit, multiplex ſit ſcriptorũ diſſenſio, vt in Euſebij Chronico videre eſt: inter omnes tamen conuenit Homerum Ezechiele fuiſſe antiquiorem. Nonnulli Homerum Sauli primo Iſraëlitarum regi coæuum efficiunt: alij ipſius ætatem multis poſteà ſæculis aſſignant. Omnes tamen multò ante Babylonis captiuitatem. atqui Ezechiel propheta eodem captiuitatis tempore floruit: & capitis 47. viſionem textus exprimit accidiſſe anno vigeſimo quinto à transmigratione Ioachim. E

Homerus Ezechiele antiquior.

Cur lignum hoc vitæ dicatur?

Sed vt ad rem regrediamur; cùm *lignum vitæ* dicitur, genitiuus ille *vitæ* perinde eſt, atque adiectiuum *vitale*, vt ſuprà dicebamus. Quod nomen ligno vel arbori adiunctum denotat immortales eos fieri, qui ipſius fructum edunt. Id quod compertũ eſt ex alluſione ad vitæ lignum Paradiſi, de quo Geneſ.2.9. & cap.3.22. vbi Dominus ait: *Ecce Adam quaſi vnus ex nobis factus eſt, ſciens bonum & malũ. Nunc ergo, ne fortè mittat manum ſuam, & ſumat etiam de ligno vitæ & comedat, & viuat in æternum. Et emiſit eum Dominus de paradiſo.*

Vtrùm per cæleſtes has arbores pomiferas iuſti figurentur.

Aliquis forſan opinabitur, hanc pomiferarum arborum multitudinẽ Ioanni oſtenſam ſymbolum eſſe iuſtorum; qui in aliis Scripturæ locis arboribus huiuſmodi cõparantur. vt Pſalm.1.3. *Et erit tanquam lignum, quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum, quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo: & folium eius non defluet: & omnia, quæcunque faciet, proſperabuntur.* Verùm tamen textus ipſe non patitur, lignum vitæ in hoc loco iuxta eam accipi ſignificationem: dicitur enim num.14. *Beati, qui lauant ſtolas ſuas in ſanguine Agni: vt ſit poteſtas eorum in ligno vitæ.* Ex quibus verbis manifeſtum eſt, eſſam ex arboris vitæ

fructu.

A fructu pertinere ad iustorum beatitudinem. Vnde, cùm lignum vitæ in aliis Scripturæ locis immortalitatem adumbret (vt Genes. 2. & 3. & Prouerb. 3. 18. & cap. 13. 12. & cap. 15. 4.) germana significatio est, vt in eodem sensu pręsens hic locus accipiatur. Pręsertim, quia in eàdem Apocalypsi vsurpatur lignum vitæ secundùm hanc acceptionem: nimirum capite 2. 7. *Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod est in paradiso Dei mei.* Vbi ad postremam hanc libri visionem respicitur.

In pręsenti ergo *fluuius aquæ vitæ*, &, *lignum vitæ*, non duo sunt symbola omnino diuersa. Quemadmodum enim, (quod ad visionem attinet) aquę ipsius fælicitas perspicitur in arboribus vtrinque consitis, nec non in copia & bonitate fructuum ac virtute foliorum, quibus ornantur pariter & onerantur: sic etiam (quod ad mysterium spectat) sapientię à Deo suis familiaribus impertitę tribuitur effectus ipsos beandi, & omnia cordis vota implendi, ac summâ voluptate inebriandi; quod symbolice denotat fluuius aquę vitę. Eidem etiam sapientię adscribitur immortalitas ipsismet collata, quę per ligni vitę symbolum importatur. Quippe visionem beatificam (qui perfectissimus est sapientię actus) necessariò consequitur summa voluptas, nec non immortalitas. Atque hęc duo aptissimè per potum vitę ac cibum vitę figurantur. Quia ex potu & cibo, potus quidem aptior videtur ad voluptatem indicandam; cibus autem ad vitę sustentationem. nam in potione maior voluptas; in victu robustior alimonia reperitur.

B

Præter hæc; quanuis Apocalypseos arbustum arboribus Ezechielis respondeat; nihilominus Ezechielis visio (vt superiore versu vidimus) directè ad militantem Ecclesiam; at visio Ioannis ad triumphantem refertur. Quamobrem, quæ immortalitas per Ezechielis arbores adumbratur, tribuitur in hac vita per gratiam; quæ immortalitas est, (vt ita dicam) in semine & in virtute. Immortalitas autem, quam vitæ lignum in Apocalypsi significat, est propria immortalitas, qua Beati fruuntur: quod tamen non obstat, quominùs vocetur etiam immortalitas suo modo, quæ per gratiam confertur: & sic sæpe Christus in Euangelio loquitur.

Allusio in hoc Apocalypseos arbusto ad Ezechielis arbores, & quod sit vtrorumque discrimen.

Duodecim fructus applicari frequenter solent ad eos, quos Paulus ad Galatas 5. 22. appellat Spiritus sancti fructus: vbi duodecim enumerat per allusionem, vt videtur, ad Ezechielis locum. Huic tamen explicationi obstat, quòd Spiritus sanctus simul duodecim illos fructus communicat: atqui fructus duodecim Ezechielis & Apocalypseos per singulorum mensium successionem apponuntur. Quapropter aptior videtur fructuum duodecim significatio; vt per ipsos denotetur, arbores semper nouis fructibus oneratas; huiusmodi enim solent gustui iucundiores esse. Mysterium autem inibi indicatum eiusmodi erit; in militanti Ecclesia (de qua Ezechiel loquitur) esse remedia, quibus semper perfecta ac noua renouatio mystica fiat; ita vt nihil pristinæ vetustatis omnino remaneat: item, in cælestis patriæ beatitudine (de qua Apocalypsis verba facit) immortalitatis renouationem esse semper ita perfectam, ac primo die; absque vllo vetustatis vestigio.

Duodecim fructus, quos lignũ vitæ producit, quid significent.

C

ET FOLIA EIVS AD SANITATEM GENTIVM.] Hoc etiã ab Ezechiele petitũ est; qui ait, *& folia eius ad medicinam.* At enim in cælo, inquies, nulli morbi, nullæ ægritudines sunt. Vnde licèt hæc foliorũ virtus in Ezechielis visionem (quæ militantem adumbrat Ecclesiam) rite quadret; in hac tamẽ extrema Apocalypseos visione, vt in Ecclesiæ triumphantis symbolo, non ita videtur ad rem.

Cur in cælo, vbi nulla infirmitas, folia arborum dicantur ad sanitatem gentium? Prima difficultatis propositæ solutio.

Ad hanc difficultatem respondeo primò: meliora ac nobiliora medicamenta sunt, quæ ab omni morbo corpora animosque præmuniunt. Et ad perfectam immortalitatem, quam lignum vitæ repræsentat, conducit pariter sanitatem conseruare: id ergo indicari potest per foliorum virtutem ad sanitatem gentium. Præterquàm quòd beatitudinis cælestis immortalitas Sanctorum corpora sanat à quolibet morbo aut cicatrice, quæ ipsis in hac mortali vita inerat; sicut etiam ab omni spiritali imbecillitate: ad quam virtutem significandam deseruit aptissimè mira foliorum medicinalium virtus.

D

Secundò respondeo; apud Ezechielem videntur folia referenda ad pia & efficacia verba, atque etiam ad Sacramenta. Quippe & in Sacramentis ac sacris cærimonijs & in verborum sanctorum efficacitate locum habet aptissimum foliorum sacrorum virtus ad Gentium sanitatem. Quamuis autem in cælo nec cærimoniæ nec Sacramenta nec hominum ægritudinum curatio per sancta & efficacia verba reperiantur: reperitur tamen gloria ijs omnibus respondens. Cumque vterque effectus ex admirabili sapientiæ euangelicæ virtute dimanarit; congruenter fingitur beatæ sapientiæ fluuius in suarum riparum arboribus eximia illa folia producere, quæ symbolicè repræsentent gloriam pijs huius vitæ cæremoniis, sanctisque verbis respondentem.

2. solutio.

His adiungo, fortè in medicis istis folijs, quæ paradisi cælestis arboribus adscribuntur, illud significari; sanctas nimirum cærimonias ac pia verba, quibus Catholica Ecclesia in hac vita decoratur, esse quodammodo folia vitalis arboris, qua perfruuntur Beati. Sic enim dixit Petrus, verba Christi esse vitæ æternæ verba; id est, quasi folia ligni vitæ, quod æternæ & immortalis vitæ gerit symbolum. Similiter etiam sancta Ecclesiæ Sacramenta ac cærimoniæ sunt quodammodo vitæ æternæ cærimoniæ & Sacramenta. Certè nemo prudens negabit huiusmodi loquutionem elegantiæ & energiæ esse plenam. Atque id ipsum, quod per hanc loquutionem significamus, potuit non ineptè figurari ex eo, quòd arbori vitæ in cælesti patriâ consitę folia tribuantur salutaria, quibus Ecclesia militans fruitur; quasi inde ad nos cælestia hęc folia mittantur. Mirificè autem congruit, quòd sacris cærimoniis pijsque verbis symbolum foliorum tribuatur: folia enim & fructus conseruant, & arbori pulchritudinem addunt. ita etiam gratiæ immortalitas sanctis cærimoniis, externo cultu & sanctis etiam verbis conseruatur; quæ omnia in mirum Ecclesiasticę sapientię & sanctitatis ornatum redundant.

E

In folijs ligni vitæ sacras etiam cærimonias ac pia verba denotari.

A

TEXTVS.

Verſ. 3. Et omne maledictum non erit ampliùs: ſedes Dei & Agni in illa erunt, & ſerui eius ſeruient ei.

COMMENTARIVS.

Vtrùm verba iſthæc à Ioãne in propria perſona an ab Angelo ipſum alloquente proferantur

DVbitari poſſet, vtrùm in hoc verſu & in duobus ſequentibus loquatur Angelus, qui hæc Ioanni oſtendebat; an verò Ioannes ipſe ex ijs, quæ viderat, has ſententias elicuerit atque expenderit. Verùm textus ipſe omnem dubitationem tollit: ait enim verſu 6. *Et dixit mihi: Hæc verba fideliſſima ſunt.* Vnde conſtat, cum Ioanne ſermonem conſerere Angelum illum, qui extremam hanc viſionem illi indicabat. Illa ergo verba priora; *omne maledictum non erit ampliùs*, aptiſſimè connectuntur cum ijs, quæ de medicinali foliorum virtute prædicta erant. Si enim tanta eſt, tamque ſalutaris foliorum efficientia (cuius ſignificationem in priori explicatione expreſſimus): in cælo ergo nullus membris aut oculis captus, nullus morbus aut ægritudo, non fœditas, non peccatum, non mors, non debilitas reperientur; non denique aliquid ex illis, quæ ſub maledicti nomine comprehendi queunt: id eſt, quæ diras alicui deuouendo homines imprecari aut ſolent, aut poſſunt. Sicut enim, qui alteri benedicit, omnia ei bona poteſt precari; ita etiam qui maledicit, poteſt quoduis imprecari malum. B

Deinde maledicto opponitur perfecta benedictio; id eſt bona omnia, quæ ad vera gratiæ & gloriæ bona rediguntur. Magna autem gratia ea eſt, Chriſtum & æternum eius Patrem in Beatis ſuũ habere thronum; & ab ipſis perfectè & cumulatè ſuſpici atque coli. Atque id explicatur in reliquis huius verſiculi verbis; ſcilicet *ſedes Dei & Agni in illa erunt, & ſerui eius ſeruient ei.* Sequenti verò verſu in ſummam reducitur ingens iuſtorum gloria, id eſt gloriæ bona.

C

TEXTVS.

Verſ. 4. Et videbunt faciem eius & nomen eius in frontibus eorum.

COMMENTARIVS.

Dei nomen in Beatorum frontibus impreſſum quid ſignificet.

HVius verſiculi cum præcedenti nexum iam ſuprà explicuimus. Et quidem cùm Beatorum gloria in Dei viſione conſiſtat; qui ipſum in cæleſti patria vident, illi eum perfectè glorificant, & ſe ipſius ſeruos imprimis profitentur. Id quod ſignificatur Dei nomine in eorum frontibus inſcripto, vt ſæpiùs dictum eſt. Videntur tamen (vt id obiter attingam) hæc verba alludere ad ſummi Sacerdotis antiquæ legis laminam, quam fronte geſtabat: de qua Exodi 28. 36. *Facies & laminam de auro puriſſimo; in qua ſculpes opere cælatoris, ſanctum Domino. Erit autem lamina ſemper in fronte eius; vt placatus ſit ei Dominus.* Qua ratione fortè denotatur, Sanctos in cæleſti patria degentes patronos eſſe & aduocatos eorum, qui in hac mortali vita morantur; & hanc ad rem ipſo Aarone potentiores eſſe. Hanc autem Sacerdotalem dignitatem mox regia conſequitur. D

TEXTVS.

Verſ. 5. Et nox vltrà non erit: & non egebunt lumine lucernæ, neque lumine ſolis: quoniam Dominus Deus illuminabit illos, & regnabunt in ſæcula ſæculorum.

COMMENTARIVS.

HÆc ſententia ſuperiùs eſt explicata. Solùm hîc obſeruanda ipſius cum præcedenti connexio: nam in gratiæ atque gloriæ bonis perfruendis nulla eſt in cæleſti patria intermiſſio aut abruptio: illa enim glorioſiſſima fælicitas nunquam aut finienda eſt, aut intermittenda. E

TEXTVS.

Verſ. 6. Et dixit mihi: Hęc verba fideliſſima ſunt & vera. Et Dominus Deus ſpirituum prophetarum miſit Angelum ſuum, oſtendens ſeruis, quę oportet fieri citò.

COMMENTARIVS.

QVanquam vniuerſa Apocalypſis concipienda eſt veluti ſpectaculum quoddam ſiue actio, cuius fuit vnus editor, nempe Angelus ille, de quo ſermo eſt capite 1.1. huius tamen ſpectaculi

A li variæ sunt partes & veluti scenæ; atque adeo varij sunt Angeli, qui in admirabilem hanc actionem inducuntur: vt liquidò cernitur in tubarum Angelis, & in Angelis phialarum. Porrò vidimus iam in superioribus, duos fuisse Angelos diuersos, qui Ioanni Babylonis ruinam prædixerunt, videlicet Paulum & Petrum: & horum primum fuisse, qui Ioanni cælestem ostendit Ierosolymam. Paulus ergo est, qui in præsenti cum Ioanne loquens inducitur. Quod autem ait, *Hæc verba fidelißima sunt & vera*; videtur peculiariter spectare ad superiorem de cęlestis patriæ fęlicitate sermonem: & de huiusmodi prophetia loqui existimandus est, cùm ait, eam citò fore implendam. Quanuis enim verè etiam dici potuerit totius Romani imperij conuersio citò esse pręstanda, consideratâ rei ipsius & expeditionis magnitudine: hîc tamen Ioannem alloquitur, qui supernæ ciuitatis gloriam ei ostendebat; tanquam vaticinium de ea gloria, quę in cælo Romanam manebat Ecclesiam: qui glorię triumphus erat proximus ijs ipsis, qui tunc in hac vita degentes, mox cælesti beatitudine erant in cęlo fruituri. Dum ergo ad hunc Apocalypseos scopum spectabatur, perinde erat quasi spiritum ac medullam complurium veterum prophetiarum intendere. Ideò enim Angelus eâ vtitur phrasi; *Dominus Deus spirituum prophetarum, &c.*

Horum verborum fidelitas ab angelo asserta quorsum spectet?

B

TEXTVS.

Vers. 7. Ecce venio velociter. Beatus, qui custodit verba prophetiæ huius libri.

COMMENTARIVS.

Verba sunt Domini Dei spirituum prophetarum, de quo Angelus in versu antecedente loquebatur. Sensus autem est, immensam ipsius maiestatem citò ac properè venturam, vt iustorum singulos ipsius causâ ærumnosè & ignominiosè ab inimicis acceptos, debitis præmijs remuneret, & secum ad æternam illam fęlicitatem deferat, quę in extrema libri huius visione continetur. Hunc esse loci huius sensum liquet ex verbis infrà positis num. 12. *Ecce venio citò, & merces mea mecum est.* Iam quod subijcitur, *Beatus qui custodit verba prophetiæ libri huius*, explanatum à nobis est cap. 1. vers. 3.

C

Quem ad finem dicat Deus se venire velociter.

TEXTVS.

Vers. 8. Et ego Ioannes, qui audiui & vidi hæc. Et postquam audijssem & vidissem, cecidi vt adorarem ante pedes Angeli, qui mihi hæc ostendebat.

D

9. Et dixit mihi, Vide ne feceris: conseruus enim tuus sum, & fratrum tuorum prophetarum; & eorum, qui seruant verba prophetię libri huius. Deum adora.

COMMENTARIVS.

Priora illa verba; ET EGO IOANNES; QVI AVDIVI ET VIDI HÆC,] sunt veluti proprij nominis subscriptio; quâ ad tabulæ calcem suppositâ confirmat scriba atque testatur, quidquid in toto codice aut tabella scriptum continetur. Quod autem sequitur, Ioannem venerabundum ad Angeli pedes procidisse, & ab eodem fuisse prohibitum; id iam expositum suprà est capite 19. 10. vbi aduertimus, quod ibi cum Petro accidit Ioanni, idem hic cum Paulo accidisse.

Verba illa, Et ego Ioannes, qui audiui, &c esse quasi proprij nominis subscriptionem.

E

TEXTVS.

Vers. 10. Et dicit mihi; Ne signaueris verba prophetiæ libri huius: tempus enim propè est.

COMMENTARIVS.

Danielis 8. 26. legimus: *Tu ergo visionem signa; quia post multos dies erit.* Quam autem visionem Danieli præcipit Angelus vt signet, est vaticinium de victoria Alexandri ex Antiocho comparanda, nec non de persequutione contra Israeliticum populum excitandâ per vnum ex Alexandri successoribus, nempe Antiochum Epiphanem: de qua persequutione Daniel in sensu proximo loquitur cap. 12, atque illi edicitur num. 4. *Claude sermonem & signa librum.* Et subditur num. 9. *Clausi sunt signatiq; sermones vsque ad præfinitum tempus.*

Allusio ad Danielis locum per oppositum sensum facta.

Difficultas in vtriusque loci tam Ioannis, quam Danielis, intelligentia.

Ex his ergo locis consurgit in præsenti difficultas. Etenim si signari iubetur vaticinium de rebus post annos circiter trecentos explendis: multa continet Apocalypsis, quæ nec trecentis annis, nec etiam quadringentis erant implenda. Adde, quòd Ieremiæ 32.10.& 11. signatur scriptura possessionis agri, quem emit Ieremias: quia scriptura illa non erat vsui futura, donec populus Israëliticus ex Babylonis captiuitate rediret: id quod post vnum, & septuaginta annos accidit, Tabulæ enim confectæ sunt anno decimo regis Sedeciæ, vt ex ipso contextu deducitur. Patet ergo ex illo Ieremiæ loco, ad codices signandos satis esse annorum octoginta dilationem. Cur ergo iubetur Ioannes, ne Apocalypsin obsignet; cùm constet multa inibi contineri, quæ plus ducentis annis non erant implenda? Præterea Apocalyp.10.3. edicitur Ioanni, *Signa quæ locuta sunt septem tonitrua*. Quî ergo nunc ei præcipitur, *Ne signaueris verba prophetiæ libri huius; tempus enim propè est?* nam hæc temporis appropinquantis ratio videbatur etiam vrgere in septem tonitruorum prophetia; quæ inter Apocalypseos prophetias est vna, atque adeò ex ijs, quæ citiùs erant implendæ.

Nonnulla ante propositæ difficultatis enodationem præmittenda.

Vt de horum argumentorum enodatione clariùs constet, & Ioannis verba pleniùs intelligantur; aduerto primò, ex Ieremiæ & Danielis locis constare, scripturas earum rerum quę citò erant opere præstandæ, non obsignari solitas: quæ verò in longinquum protrahebantur tempus, eas vtique signari consueuisse. Secundò aduerto, quanuis in Daniele & in Apocalypsi ad veterem alludatur morem: non tamen de proprio sigillo in eis fieri mentionem. Nec enim iubetur Daniel suam prophetiam ita obsignare, ne legi ab alijs possit. Sed sub hac allegoria docetur Propheta, fidelem populum ex ea reuelatione nihil sibi emolumenti percepturum, nec eam intellecturum; quoad multi prætereant anni: nimirum quando aut ipsum compleatur vaticinium, aut posteà fortassis. Ex quo reijcitur Aretæ & aliorum expositio; qui putant, cùm Ioanni imperatur, ne hanc signet prophetiam, perinde fuisse, ac si iuberetur Apocalypsim propalam omnibus legendam proponere: quasi verò non etiam Daniel suum vaticinium ab alijs legendum conscripserit. Tertiò aduerto, si fortè expediret, scripturam aliquam quotidie legi, & mox ex ea fructum percipi; congruens tunc maximè esse, ne signaretur; quantumuis post annos plurimos foret ipsius prophetia exequutioni mandanda. Quartò denique, quòd Scripturę alicuius lectio magni intersit, in eo cōsistit, vt ex eo ipso tempore possit emolumentum ex ipsa lectione percipi.

Obiectioni suprà positæ fit satis.

His ergo præmissis ad obiecta respondeo: illa Danielis prophetia erat quidem liber Israëlitico populo obsignatus; quoad ipsius veritas in Alexandri victoria atque triumpho, nec non in Antiochi persequutione fuit reapse comprobata. At Apocalypsis licèt clausa & obserata sit; ipsius tamen lectio erat ab eo ipso tempore Christianæ Ecclesiæ vtilissima. Quamuis enim non satis perciperetur ipsius series ac filum, nec legitimus sensus multarum ex ijs prophetijs, quę inibi cōtinentur: semper tamen fidelibus compertū fuit, in hoc libro contineri multa, ex quibus singulares homines possunt vtilitatem capere: quippe quas in se prophetias complectitur, licèt ex ijs aliquæ respectu totius Ecclesiæ essent intellectu difficiles, & in longinquum tempus differrentur; singulorum tamen hominum comparatione terminus ipse breuissimus est: nec minùs est euidens fælicitas, quæ in hoc libro promittitur Christi seruis, nec non supplicium grauissimum, quod ipsius hostes manet. Huius autem doctrinæ solatium atque vtilitas generalia sunt. Quapropter vt constaret, quantumuis obscurus videretur liber, plurimū tamen fidelibus consolationis & emolumenti habere; ideo Ioanni indicitur, ne librum obsignet. B C

Cur Danieli edicatur, vt librum obsignet: Ioanni verò, ne obsignet prophetiam?

Iam, quòd dictum Danieli sit, vt librum obsignet; Ioanni verò, ne obsignet prophetiam; ratio discriminis est: quia licèt Daniel non adeò sit obscurus, vt Ioannes; eo tamen tempore conscripsit, quo pro obscuris habebantur vel ipsa, quæ ex se perspicua erant: & ex ea prophetiæ parte, quam signare iubebatur, non tunc erat fructus decerpendus, sed futuris posteà temporibus, Ioannes autem quanuis obscuriùs suam prophetiam literis mandauerit; eo tamen scripsit tempore, quo Deus suæ sapientiæ lucem Ecclesiæ communicarat; & quando obscuriora etiam ex hac Dei luce splendorem accipiebant, & vtilitatem pariter atque solatium afferebant Ecclesię. Quamobrem dum Danieli præcipitur, vt suam obsignet prophetiam; perinde est ac si iubeatur patienter ferre, donec tandem decursu temporum fideles ex ipsius vaticinio emolumentum percipiant. Dum autem prohibetur Ioannes signare prophetiam hanc; admonetur pariter, ne existimet ipsius librum, quantumuis ænigmaticum & intellectu difficilem, non ideo perutilem fidelibus fore. Quare à Daniele patientia exigitur: Ioanni verò ingentis lætitiæ materia præbetur. Atque vt hypothesin ad thesin reuocemus, Scriptura Sacra & cælestis sapientia erat magna ex parte clausus liber, atque signatus ad Christi vsque aduentum: at postquam Christus suę Ecclesiæ cælestem impertiuit Spiritum; obscurior Scripturę & diuinæ sapientiæ pars pro libro iam aperto ob rationes prædictas reputatur. Ad hęc; in Apocalypseos filo deducendo, & verâ totius libri intelligentiâ, percipienda, nō dubito, quin Ioannis discipulis & illius temporis Doctoribus fuerit à Deo lux oborta. Itaque liber non omnino restitit clausus: quanuis verū sit, qua ratione oportuit Apocalypsin fuisse vulgò obscurissimam, eâdem etiam oportuisse, ne Ioannis discipuli de huius libri ęnigmatum expositione multa conscriberent. D E

Quid in hoc libro obsignatum permanserit.

Denique illud in hoc libro resignatum permansit, ipsius scilicet doctrinę substantia ac veluti summa, id est, singularis Dei prouidentia de Christianę Ecclesię successibus, nec non ipsius Ecclesię victoria de suis hostibus comparanda, & Iustorum pręmium à Christo Iesu conferendum. Producteà igitur Ioanni dicitur, *Ne signaueris verba prophetiæ libri huius*: quia licet obscurissima libri huius ęnigmata permanserint, ipsius tamen doctrina non remanebat signata: quando illam Deus suæ Ecclesię ita plenè & cumulatè tum in hoc libro, tum in alijs impertierat. Eandē etiam ob causam dicitur in ipso Apocalypseos limine atque vestibulo, Deum Christo Domino Apocalypsin reuelasse, *vt palàm faceret seruis suis, quæ oportet fieri citò.*

Ad illud quod ex cap.10.3. suprà obiectum est, *Signa quæ loquuta sunt septem tonitrua*; Respondeo, signandi verbum ibi æquiuocè poni. agitur enim de silentij sigillo, vt patet ex contextu: namque

statim

A statim additur, *Et noli ea scribere.* Et fieri quidem potuit, vt peculiaris vrgeret ratio, cur aliquid inuolueretur silentio, quanuis citò foret implendum. Præterquàm quod per septem illa tonitrua figurabatur oppugnatio, qua Deus Gentibus & ipsarum capiti Romæ Ethnicę illaturus erat bellum, quoad ipsam Ecclesiæ subijceret. Quod quanuis pro expeditionis ipsius magnitudine citò fuerit implendum; multò tamen citiùs erat euenturum, quod ad singulos spectabat. Atque id indicat illa Apocalypseos vox *propè*, vt ab ipso Christo explicatur n. 12. dum ait, *Ecce venio citò, & merces mea mecum est, reddere vnicuique secundùm opera sua.* Certè illud *vnicuique* ad singulos homines habet respectum.

TEXTVS.

B *Vers.* 11. Qui nocet, noceat adhuc: & qui in sordibus est, sordescat adhuc: & qui iustus est, iustificetur adhuc: & sanctus, sanctificetur adhuc.
12. Ecce venio citò, & merces mea mecum est, reddere vnicuique secundùm opera sua.

COMMENTARIVS.

Qui nocet, noceat adhuc, &c.] Ribera & Viegas ita explicant, vt dum mortalis hæc vita durat, vnicuique facultas sit agendi quidquid lubeat; hoc est, aut magnos in virtute progressus faciendi, aut vitijs se ac sceleribus laxis habenis tradendi. Addit Ribera, sub ijs verbis, *qui nocet, noceat adhuc* &c. latêre ironiam; sicuti Ecclesiastes 11. 9, *Lætare ergo iuuenis in adolescentia tua, & ambula in vijs cordis tui*, &c. In hac tamen explicatione non conquiesco. Si enim agitur de libera potestate cuique permissâ; cur potiùs de libertate ad perseuerantiam in bono siue in malo, quàm vt ex bono in malum aut ex malo in bonum transeat? *Quo sensu dicatur.* Qui nocet, noceat adhuc &c. *Prima aliorum explanatio.*

C Quapropter ita existimo, Christũ hoc in loco verba facere ad suos fideles (qui tunc ab Ethnicis oppugnabantur) eosque ad perseuerantiam accendere certissimâ ingentis præmij citò conferendi expectatione. Ait ergo Christus, quemadmodum persequutores in sua obstinatione pertinaces iram sibi in dies thesaurizabant; ita etiam iustos ipsos ad perseuerantiam excitari atque incendi debere, vt plurimum sibi meriti atque pręmij in dies singulos thesaurizent. Itaque phrasis illa, *qui nocet, noceat adhuc*, comparatiua est; & sensum reddit huiusmodi: sicut ille, qui nocet, nocere pergit; sic qui sanctus est, sanctificari pergat. Aliquando enim imperatiuus non præcipientis est, sed comparantis, aut id quod fieri solet, indicantis. Sic Hispano prouerbio dicitur, *Haz mal, y guarte.* perinde ergo est, ac si dicatur quando aduersarius & persequutor deteriùs se & immaniùs gerit, tunc iustus vir in sanctitate magis magisque crescere & eminere studeat. hoc enim pacto tum persequutorum supplicium, tum præmium iustorum ad suum tandem cumulum perueniet. *2. Interpretatio, quæ & Auctori probatur.*

D Præter hæc; in hac comparatione duo peccatorum hominũ genera, & totidẽ iustorũ attinguntur. Ex peccatoribus quidem alij non sibi solùm sunt improbi in peccatorum sordibus se volutando; sed etiam in alios iniusti atque tyranni, damnum ac perniciem Reipublicæ inferentes: alij verò licèt alteri non noceant, vitia tamen ac libidines ita amplectuntur, vt in ipsis turpiter inhęrescant. atque de his dicitur, *Qui in sordibus est, sordescat adhuc.* His autem duobus prauorum hominum generibus opponuntur duo alia genera iustorum: quorum alij Iusti vocantur, alij Sancti. Hi autem postremi sunt, qui minimè contenti iniuriam nemini irrogare, aut nullum diuinæ legis violare præceptum, rebus in omnibus ad maiorẽ perfectionem & sublimiorem Dei gloriam adspirant. Vtramque igitur iustorum sortem Apocalypsis hortatur, vt quælibet pro suæ vocationis ratione diuinæ gratiæ respondeat, & merita diligenter accumulet; quemadmodum improbi in sua nequitia persistentes demerita atque flagitia quotidie congerunt. *Duplex sceleratorum, & duplex etiam iustorum genus hisce in verbis assignari.*

Ecce venio cito, &c.] Verba hæc suprà iam explanauimus. Porrò contextus ipse, vt patet, aptissimus est. Nam ad iustorum exhortationem, vt in sua iustitia perseuerent; nihil aptius, quàm Christum citò esse venturum, vt singulis secundùm cuiusque opera reddat. Particulam autem *citò* ad particulare iudicium constat referendam. Vers. 12.

E

TEXTVS.

Vers. 13. Ego sum A. & Ω. primus & nouissimus, principium & finis.

COMMENTARIVS.

De his verbis vide suprà dicta cap. 1. versu. 8. vbi diximus horum verborum sensum hunc esse, scilicet Christum esse, qui suæ Ecclesiæ fundamenta iecit; ipsumque suum opus pro-

uecturum: nam qui cœpit, ipse perficiet. Quo quid aptius ad fidelium solatium in medijs persequutionibus?

TEXTVS.

Vers. 14. Beati qui lauant stolas suas in sanguine Agni, vt sit potestas eorum in ligno vitæ, & per portas intrent in ciuitatem.

COMMENTARIVS.

Verba illa in sanguine Agni, exprimi in textu debere.

VErba illa, IN SANGVINE AGNI.] deerant in plerisque codicibus: eaque non esse huius contextus propria, senserunt Louanienses: existimantes illa ex cap. 7. huc fuisse translata. Pluris tamen facienda est Vaticana correctio, quæ verba hæc textui restituit. Et quidem cùm vera lectio sit, *Qui lauant stolas suas*; Agni sanguis est, quasi smegma siue sapo, quo abluuntur ac detergentur: & quanuis expressum id in textu non foret, subaudiri saltem deberet. Vnde meliùs habet, si ita expresse legatur, sicuti cap. 7. 14. Quòd autem verba illa, *in sanguine Agni*, fuerint ab hoc textu detracta, inde videtur exortum; quòd nonnulli suspicati fuerint, veram Græci textus lectionem hîc non esse πλύνοντες τὰς στόλας αὐτῶν, vt legit Vulgatus; sed ποιοῦντες τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, id est *qui faciunt præcepta eius*; quæ frequentior est apud Græcos codices lectio, quam Cyprianus & Aretas sequuti sunt. Verùm Latinorum omnium codicum in hac re consensio manifestè indicat veram legitimamque Græcorum lectionem fuisse πλύνοντες τὰς στόλας id est, *qui lauant stolas*. Tametsi autem vtrique lectioni suus sit sensus non ineptus; Latina tamen editio sensum Christo Domino gloriosiorem continet. Cùm autem nemo sit, qui non ob naturę fragilitatem delinquat, inde est nobis omnibus opus esse, quò in cælum ingredi possimus, vt nostrorum peccatorũ maculas sanguine Agni eluamus: alioquin nemini in cælum patebit aditus.

VT SIT POTESTAS EORVM IN LIGNO VITÆ.] Cum his verbis cohærent, quæ diximus suprà versu 2. Potestas verò in præsenti est ius fruendi ligno vitæ, quia Græcè est, ἐξουσία.

ET PER PORTAS INTRENT IN CIVITATEM.] His indicatur, ab Angelis ad vrbis portas adstantibus aditu fore interdicendum ijs, qui stolam in sanguine Agni ablutam non attulerint. Memini autem me suprà dixisse, quanuis frequentior Latinorum vsus stolam non vocet, nisi vestem muliebrem, in sacris tamen Literis sæpè pro virili veste vsurpari: præsertim cùm de honorata & gloriosa veste sermo est. Præterea suspicabitur aliquis, in hoc versu contineri histeron proteron, siue præposterum ordinem; quia prius est in ciuitatem ingredi, posterius frui ligno vitæ. Respondeo tamen prius esse ius fruendi ligno vitæ, quàm ipsum in ciuitatem ingressum.

TEXTVS.

Vers. 15. Foris canes & venefici & impudici & homicidę & idolis seruientes, & omnis qui amat & facit mendacium.

COMMENTARIVS.

Quinã hic canum nomine significentur.

IN terrenis vrbibus patêre solet aditus, vt eò ingrediantur canes, in cęlesti & gloriosa ciuitate nõ item. Notandum tamen est in hoc versu, nomen canis metaphoricè; cetera propriè vsurpari. Vnde aliquis fortasse coniectabit, canis metaphoram per nomina sequentia explicari. Magis tamẽ placet, vt canes appellentur ij, qui Christianæ religioni oblatrabant; id est, persequutores omnes, qui rabie efferati in Catholicam Ecclesiam acerrimè inuehebantur, & sacri baptismatis aquã oderant. Rabies enim in eo aquæ odio ac detestatione consistit. Sensus ergo est, *foris canes*, id est, persequutores Ecclesiæ; & foris etiam omnes *Venefici & impudici & homicidæ*, &c. Licet Ecclesiam non persequantur. Quòd verò per canes appositè designentur ij, qui in Christum & eius Ecclesiam tenacissimè latrant, adnotatũ est ab Hieronymo, Ambrosio, Augustino, Hilario, & Eucherio, apud Lauretum in Sylua verbo, *Canis*.

Ribera existimat eorum vitiorum maximè meminisse Ioannem in præsenti; quæ Antichristi tempore magis vigebunt. Hoc tamen perinde est, atque statuere præcipuum Apocalypseos argumentum de Antichristi temporibus esse; à quo sensu nostra acoluthia valde abhorret. generatim ergo loquitur Ioannes.

A

TEXTVS.

*Verſ.*16. Ego Ieſus miſi Angelum meum teſtificari vobis hęc in Eccleſijs. Ego ſum radix & genus Dauid; ſtella ſplendida & matutina.

COMMENTARIVS.

B VT Chriſtus confirmet, quæ anteceſſerant de incredibili iuſtorũ fælicitate in cæleſti patria & impiorũ excluſione; ait nunc, miſiſſe ſe ſuum Angelum, id eſt eum, qui Ioanni cæleſtẽ Ieroſolymam oſtendit: quem fuiſſe B. Paulum aliàs diximus. Et tam in hac reuelatione, quàm in ſuis epiſtolis & concionibus ſatis confirmat Paulus gloriæ magnitudinem, quæ iuſtos omnes in cæleſti regione manet.

Ego svm radix et genvs David.] Ambroſius, Rupertus, & alij complures interpretantur, Chriſto, qua Deus eſt, congruere eſſe Dauidis radicem, quòd Dauidem creauerit: eſſe verò ex Dauidis genere, illi quadrare, quà homo eſt; quia Dauidis extitit filius. Hanc tamen diſtinctionem Aretas & Ribera non probant. Nam ſi genus eſſe Dauidis, idem eſt, atque ex Dauidis eſſe genere; eſſe radicẽ Dauidis idem ſimiliter erit, quod eſſe ramum ex Dauidis radice. Chriſtum autem appellari Dauidis genus, quòd prout homo à Dauide ducat originem; fatentur etiam Ambroſius & Rupertus: & conſtat loquendi modum eſſe in ſacris Literis receptum. Qua ratione Virgilius ſuum Æneam Deorum genus plerunque vocat. Adhuc tamen difficultate non caret phraſis illa *radix Dauid*; vt ſignificetur Chriſtus ex Dauide genus ducere. Nam imprimis videtur loquutio non ita in ſacris vſitata. Deinde quorſum hîc cum ſtellæ matutinæ metaphora coniungitur Chriſtum eſſe radicem & genus Dauidis? Nec enim ſatis eſt, vt doceat explicatio, Chriſtum eſſe verè radicem atque genus Dauidis; verè etiam ſtellam matutinam nominari: niſi oſtendat quoque duo hæc appoſitè copulari, & huiuſmodi coniunctionem eſſe ad præſens inſtitutum aptiſſimam.

Quo ſenſu ſe Chriſtus appellet radicem & genus Dauid.

C Conſulat lector, quę diximus capite 5. num. 5. vbi Chriſtus ſimiliter nuncupatur *radix Dauid*: & inibi etiam diximus, Chriſtum in hac loquutione comparari generoſæ radici ſub terram abditæ & ſuo tempore eximium producenti fructum. ſignificari autem hoc pacto; cùm Dauidis regnũ videbatur extinctum, tunc reconditam ſupereſſe radicem, vbi minùs ſuſpicabantur homines: & contemptam licet ab ipſis atque protritam, fructum tamen deinceps procreaſſe, ipſius virtute & diuino vigore ſatis dignum: atque ab ipſa fælicitatis arborem exortam fuiſſe. Hunc ſenſum roborat duplex Græcus articulus duplici radicis & generis nomini affixus. Quibus articulis denotatur Chriſtus eſſe ille Dauidis filius promiſſus; cui Dauidis ipſius ſolium erat deſtinatum; & ad quẽ etiã ſpectabat eorum omnium complementum, quæ in Dauidis regno & in eius filio Salomone figurabantur. Videat etiã lector, quæ de ſtella matutina ſcripſimus, c.2. n.28. vbi ſtatuimus Chriſtum D propterea nuncupari ſtellam matutinam; quia in medijs ipſis laboribus & perſequutionibus ſuos reficit & conſolatur firmiſſimâ Solis quàm mox orituri expectatione, id eſt, maximæ proſperitatis ſpe citò ſubſequuturæ.

His ita præſtitutis; duo illa Chriſti elogia (nempe & eſſe radicem ac genus Dauidis, & ſtellam eſſe matutinam) miram inter ſe congruentiam, & proportionem cum toto Apocalypſcos ſcopo ſeruant; & præſertim cum horum duorum capitum viſione. Vt enim corroboretur ſpes iniecta de futura Chriſtianæ Eccleſiæ magnitudine: aſſeritur imprimis Chriſtum eſſe verum Meſſiam, cui promiſſum erat myſticæ Ieroſolymæ regnum in Dauidis imperio figuratum: ac proinde nihil dubitationis ſupereſſe; quin myſticæ Ieroſolymæ amplitudo prophetiæ huius libri ſit reſponſura. Etenim, ſi *omnia in figuris contingebant illis*; ſi Ieroſolymę item maieſtas & rerum affluentia fuit adeò ingens, vt Chriſtianam adumbraret Eccleſiam: ad Dei fidelitatem pertinet, vt Chriſti Eccleſia ad totam illam perueniat amplitudinem, quæ in huius libri vaticinio fuit hactenus ſignificata. Pro huius ergo rei ſignificatione mirificè Chriſtus Dominus hanc claudit viſionẽ; aſſerens ſe eſſe illã Dauidis radicem atque genus; in quo & antiquæ figuræ, & Dei pollicitationes ſint reipſâ cumulatiſſimè implendæ. Et iuxta hunc ſenſum poteſt etiam explicari, quòd Chriſtus ſit filius Dei; vt exponunt Ambroſius, Rupertus, & alij. quippe Meſſias non ex qualibet oriturus erat radice; ſed de E illa, ex qua dimanauit tota illa virtus ac vigor, quem præ ſe tulit Dauidis regnum ſub ipſius Dauidis ac Salomonis tempus: vt hac veluti vmbra figuraretur fæcunda mox proles inde naſcitura.

Quam inter ſe habeant proportionem duplex hoc Chriſti elogiũ radicis & generis Dauid.

Ceterùm tranſeamus oportet ad ſtellam matutinam; & videamus qua ratione hæc metaphora priori ſubiungatur? Si ergo, vti diximus, ſtella matutina innuit ſolis claritatẽ propè eſſe, ac proinde Eccleſiam quantumuis oppugnatam, Chriſti tamen doctrinâ ac promiſſione ſecuram reddi de ſuę gloriæ magnitudine quàm mox futurâ; nihil potuit ad eam rem ſignificantius adduci, quàm ſtellæ matutinæ ſymbolum. Et quamuis hæc metaphora præcipuè referatur ad magnæ claritatis atque gloriæ promiſſionem, qua Eccleſia in cæleſti regno perfruetur; extenditur etiam ſignificatio ad promiſſionem ingentis glorię, quæ Chriſti Eccleſiæ futura erat in terris poſt deuictam Romam Ethnicam & Romanum Imperium ſubiugatum. Si enim ſtella matutina promittit claritatem ſolis; hæc eadem ſolis claritas vtramque ad rem protenditur, vt vidimus cap.1.16. in ijs verbis: *& facies eius ſicut ſol lucet in virtute ſua.*

Quid figuret hic ſtella matutina; & qua ratione radicis tranſlationi ſubiungatur.

A

TEXTVS.

Verſ. 17. Et Spiritus & Sponſa dicunt; Veni. & qui audit, dicat; Veni. & qui ſitit, veniat. & qui vult accipiat aquam vitæ gratis.

COMMENTARIVS.

Spiritus hîc & ſponſa quid denotent.

STellę matutinæ nomen, quod ſuperiore verſu fuit inditum Chriſto, oſtendit maximam Eccleſiæ fælicitatem, tum in hac vita, tum in cæleſti futuram. Vtraque autem fælicitas congruenter per Chriſti aduentum indicatur. Nam in Romæ & Romani Imperij conuerſione ſignificanter dicitur Chriſtus ad ſuam Eccleſiam illuſtrandam aduenisse; & in Sanctorum etiam obitu aptè dicitur aduenisse Chriſtus, ad eos in cælum perducendos. Optare ergo atque precari, vt Chriſtus adueniat, ad vtrumque debet aduentum referri. Chriſtus igitur in hoc loco ait, ab Spiritu ſanctо è cælo in Eccleſiam miſſo, & ab ſpiritu etiam huius libri atque Eccleſiæ doctrinâ nos edoceri, vt duplicem illum Chriſti ipſius aduentum vehementer exoptemus: qua doctrina auditorem excitari, vt totius Eccleſiæ clamorem ſuis votis ac precibus comitetur; atque in eodem Chriſti ſenſu dicat, *Veni Domine Ieſu*. B

ET QVI SITIT, VENIAT.] Quaſi dicat, dũ Chriſtũ deprecamur, vt ad nos appropinquet, nos pariter ipſos debemus per ipſius gratiã & erigere & excitare, vt ſpiritalibus greſſibus illi procedamus obuiam, accenſi & inflammati ipſius gloriæ deſiderio, nec non auiditate aquam vitæ potandi, de qua ſuprà n. 1. & Iſaiæ 55. 1. Qui autem huiuſmodi ſiti ac vehementi deſiderio ęſtuauerit, ei promittitur aquæ vitæ potus. Atque obiter perſtringitur, illius aquæ potum tantę fælicitatis eſſe, & nobis tam vili conſtare, vt iure optimo dicatur nil aliud laboris ac difficultatis in ea aqua acquirenda nobis ſupereſſe, quàm vt ſitientes ad eius potum properemus.

TEXTVS.

C

Verſ. 18. Conteſtor enim omni audienti verba prophetiæ libri huius: Si quis appoſuerit ad hæc, apponet Deus ſuper illum plagas ſcriptas in libro iſto.

19. Et ſi quis diminuerit de verbis libri prophetię huius; auferet Deus partem eius de libro vitæ, & de ciuitate ſancta, & de his, quæ ſcripta ſunt in libro iſto.

COMMENTARIVS.

D

Horum verborum cum præcedentibus connexio quæ ſit.

NOnnihil difficultatis habet horum verborum conſequentia cum antecedentibus. Vt autem difficultatem ſubterfugiat, non deerit, qui particulam *enim* aſſerat non hîc cauſalem eſſe, ſed affirmatiuam. Enimuerò ſi cauſalis vim illi demas, nulla videtur ſupereſſe connexio inter horum verborum ſententiam & ſuperiorum; vt animaduertet, qui textum ſine illa particula legerit, & conſuluerit interius aurium iudicium. Videtur autem opus eſſe, vt hæc ſententia cum præcedentibus aliqua ratione connectatur.

Cenſeo igitur; particulam *enim* cauſalem hîc eſſe, iuxta frequentiorem ipſius vſum; ac proinde referri ad id, quod proximè anteceſſit de aqua vitæ gratis volenti & poſcenti elargitâ. Poteſt enim huiuſmodi eſſe contextus; Qui voluerit, accipiet aquam vitæ gratis: accipiet, inquam, gratis; quia in hoc libro aſſeueratur, ciuitatem cæleſtem vitalis aquæ flumine frui, eamque fælicitatem volenti & optanti gratis offerri: & quidquid hoc in libro continetur, adeò certum eſt, vt veriſſimè pronuncietur, Væ, aduerſus eum, qui eius verbis aliquid aut addere, aut minuere auſit. Prudentiſſimè verò cum affirmatione illius ſententiæ de aqua vitæ volenti gratis oblatâ coniungitur eorum omnium affirmatio, quæ liber iſte complectitur. quippe ad libri huius calcem congruenter apponitur magna hæc & generalis omnium in eo ſcriptorum affirmatio. E

Comminationes hîc ſcriptæ contra addentes aliquid vel detrahentes quo ſenſu ſint accipiendæ.

Sed dicet aliquis, valde eſſe rigidam hanc comminationem, quam ſubijcit textus. Reſpondeo; non eſſe intelligenda de quolibet additamento ſeu detractione, quæ abſque vlla pertinacia in vno aut altero verbo fiat: ſed de additione ſeu diminutione, quæ huius libri doctrinæ opponatur, adijciendo, aut ſubtrahendo verba aliqua ſiue doctrinam, quæ doctrinæ euangelicæ, quam Catholica profitetur Eccleſia, aduerſetur. Et quanuis alia poſſent exempla proponi, nullum tamen eſt magis idoneum, quàm quod ſpectat ad præcipuum libri huius ſcopum de ſuprema Romanæ Eccleſiæ magnitudine & auctoritate, qua ceteris orbis totius Eccleſijs dominatur. Hæc enim eſt libri huius doctrina. Vnde qui Romanæ Eccleſiæ auctoritatem abnegant aut derogant, illi adimunt de libri huius verbis; qui verò alijs peculiaribus Eccleſiis eam volunt auctoritatem deferre, quam liber hic attribuit Romanæ; illi ad verba libri huius apponunt. Similiter dico de ijs, qui libri huius auctoritatem inficiantur (vt Lutherani) nec non de illis, qui ad ſedem Apoſtolicam detorquent ea, quæ in eodem libro de maris Beſtia dicuntur. Omnes denique Hæretici, ſiue addendo, ſiue detrahendo, huius libri doctrinę repugnant. Quarè grauiſſimæ comminationes hoc in loco aduerſus addentes vel diminuentes pronunciatæ, cõtra hęreticos omnes iactantur.

A tur. Comminatio autem est, Deum illis bellum illaturum ijs plagis, quę sunt in hoc libro descriptę, nimirum plagis tubarum. Licèt enim directè fuerint immissę in rebelles ac perfidos Iudęos (qui primi fuerunt hęretici): huius tamen libri doctrina nos docet, Deum non secus acturum aduersus eos, qui eorum apostasiam & pertinaciam imitantur. Demum, quod additur, *Auferet Deus partem eorum de libro vitæ*, denotat; si fortè anteà fuerant in vitę librum relati; ex eo fore delendos (iuxta ea quæ diximus cap. 3. 5.) videlicet quia per finalem impœnitentiam repellentur, & à cælestis ciuitatis fælicitate in hoc libro descriptâ excludentur, nisi mature resipuerint.

TEXTVS.

Vers 20. Dicit, qui testimoniũ perhibet istorum, Etiam venio citò, Amen. Veni, Domine Iesu.

B

COMMENTARIVS.

Aretas suspicatur in ijs verbis, Dicit, *qui testimonium perhibet istorum: Etiam venio citò*, Ioannem fortasse loqui de se ipso. Ceterùm nouum non est asserere, à Christo veritatem confirmari. Et quidem cum ijs, quæ paulò antè præcesserant de Christo mittente Angelum suum *testificari hæc in Ecclesijs*, optimè consentit, vt Christus etiam testificari dicatur, quod Angelus ab eo missus ipsius iussu testatur. Porrò vt grauissima addatur auctoritas comminationi superiùs factæ, appositè additur, Ioannem non illam ex suo capite fingere; sed ipsummet Christum Dominum ita affirmare, qui suum Angelum misit, vt hanc eandem doctrinam Ecclesijs testificaretur. Huic explicationi suffragatur non solùm communis expositorum consensio, sed ipse etiam contextus. Nam verba illa, *Amen. Veni, Domine Iesu*, omnino indicant pręcedere Christi affirmationem de suo aduentu quàm mox futuro. Etenim cùm dicitur, *Amen. Veni, Domine Iesu*; ostenditur magnum solatium ex eo maximè proueniens, quod paulò antè fuerat affirmatum, & Christi affirmationi Ioannem suum votum adiungere. De quo autem Christi aduentu sit sermo, iam suprà explicatum est. *Vtrùm qui hic dicitur istorum perhibere testimonium, sit Ioannes, an Christus.*

C Nihilominus in ipsa adhuc constructione nonnihil desiderari videtur: quia si verba illa, *Dicit qui testimonium perhibet istorum*; ad superiorem sententiam referantur; ad subsequentium quidem nexũ, verbum aliquod videbatur addendum; cuiusmodi esset: *Et ait, Etiam venio citò*. Quare si quis malit verba illa, *Dicit qui testimonium*, &c. referri ad ea, quæ sequuntur, nempe, *Etiam venio citò*, non admodùm repugno; nec video cur non possint ad vtrumq. referri. Quod autem repetatur *Venio citò*, emphaticum est, vt plus solatij ac voluptatis iusti dulcissimâ hac promissione percipiant. Illud verò, quod Ioannes adiungit, *Etiam veni Domine Iesu*, perinde est, quasi nos Ioannes suo exemplo instituat de eo, quod superiùs manifestè expresserat, dum ait; *Qui audit, dicat, Veni.*

TEXTVS.

D *Vers* 21. Gratia Domini nostri Iesu Christi cum omnibus vobis. Amen.

COMMENTARIVS.

Cvm Apocalypsis quandam epistolę normam contineat; congruentissimè terminatur eo fine, qui solet Apostolicis literis imponi; quæ hinc incipiunt, & hic terminantur. Atque ipse tandem hic finem imponam, immortales Deo gratias agens, quòd suam mihi opem auxiliumque pręstiterit, vt hisce commentarijs & primam manum & vltimam admouere potuerim. In quo labore valde optaui germanam & cohærentem totius Apocalypseos interpretationem collineare: & maximâ sum voluptate perfusus, quòd Deo fauente perspexerim, quàm sit hic Apocalypseos liber Romanę Ecclesiæ gloriosus, cuius censuræ me meaque omnia subijcio. *Toti Apocalypsi in epistolæ normã conscriptæ, more Apostolico, Dei gratia & initio fuit præposita, & modò postponitur.*

Finis cap. XXII. atque adeo totius Apocalypseos.

A

VESTIGATIO VERITATIS IN SACRIS PONDERIBVS

B

AC MENSVRIS.

Nauabat studiosis LVISIVS AB ALCASAR *Hispalensis, è Societate* IESV.

EXORDIVM.

C

Væ sit in sacris Literis cubiti mensura, quæ calami, examinare magnoperè expedit: non ad exactam solùm intelligentiam harum vocum, quæ sparsim in Apocalypsi vsurpantur; (vbi non semel fit mentio cubiti & calami) sed ad agnitionem etiam mysterij quod diuinus Spiritus per cubiti & calami symbolum voluit indicare. Etenim si nititur significatio in eo quòd cubitus sextam humanæ staturæ partem, calamus æqualem toti staturæ antiquæ mensuram designet; nec non in proportione & congruentia quæ inter antiquam illam staturam & inter mensuram postea vsurpatam reperitur: quî poterit mysterium penitus intelligere, qui ignoret, de quonam cubito aut calamo loquatur in Apocalypsi Ioannes, cùm ait (verbi gratiâ) [a]mensura hominis quæ est angeli? *Deinde si mysterium quod latet in* [a] centum quadraginta quatuor cubitis, *pendet ex eo quòd ille cubitorum numerus, omnino contineat quatuor & viginti humanæ staturæ antiquæ dimensiones; quomodò id percipiet, qui sacræ Scripturæ cubitum sextam esse humanæ staturæ partem (quantumuis hoc primâ specie paradoxum videatur) ignoret? Præterea in* [b] mille sexcentis stadiis, *ac in* [c] duodecim stadiorum millibus *fortassis ad mysterium præcipuum ieiunus ac planè hospes accedet, qui nesciat proportionem humanæ staturæ cum Hebraico cubito & cum calamo.*

Mensurarũ notitia, mysteriorum intelligentiæ conducit.

a Apoc. 21. 17.

b Apoc. 14. 20.

c Apoc. 21. 16.

D

B. Atque in iis saltem rebus quas sacra Scriptura seriò expedit, non parui refert, mentis conceptionem in eis non admodum ab scopo aberrare. Sanè si discrimen in cubiti sacri mensurâ foret exiguum, parui quoque momenti esset nostra inuestigatio. Ceterùm tanta est tamque ingens opinionum diuersitas, vt grandia volumina sint conscripta, quibus Salomonici templi magnitudo expenditur, eâ cubiti mensurâ, veluti fundamento præcipuo præstitutâ, quæ illum æqualem ferè facit Romanis palmis decem ac semissi. Si tamen cubitus sacer nihilo est maior quàm mihi persuasum est; maiori sacræ Scripturæ cubito digitus ac tertia pars digiti desunt ad quinque palmorum mensuram: minor autem eiusdem Scripturæ cubitus eadem est omnino mensura cum tertiâ Hispanæ vlnæ seu virgæ parte. Ex quo fit vt

Immane opinionum discrimen in mensuris.

E

Mare æneum quod aliorum opinione Romanas amphoras capiebat 40500. *(quibus etiam ex supino calculo, alias* 214. *amphoras & nonnihil amplius adiecisse conuincuntur) iuxta meam rationem* 209. *amphoras integras non capiat, sed præcisè* $208\frac{1}{3}$. *Hinc etiam oritur, aream templi (tam eius quod est à Salomone ædificatũ, quàm illius quod Ezechieli ostensum est) concipi à quibusdam triplo maiorem, ab aliis etiam quincuplo quàm ipse putem. Et quidem in ipsa materiæ vi & copia ex qua construuntur parietes, ac in operarum mercede, multo adhuc maius discrimen reperitur. Etenim vnius parietis soliditas, iuxta mensuram Hebraico cubito à nostro Marianâ designatam, est plusquam quincuplo maior eâ quam ipse veram existimo: & iuxta opinionem nostri Villalpandi est vndecies maior, quàm ego reputo. Ac calamus ipse non parum præterea protenditur ab eodem Villalpando, dum sex cubitorum mensuræ addit quartam vnius cubiti partem. Iam in eo quòd templi ædificationem ad summam tollit altitudinem, mirum est quantoperè augeantur expensæ. Æqualem enim parietis mensuram in editissimâ*

A

extruere turri, id verò multo maiori precio stat, quàm si supra pauimentum, aut mediocri altitudine ædificetur. Quare si operæ pretium visum est, volumina adeo ingentia conscribi ad Salomonici templi magnificentiam explicandam; non debet videri exigui momenti disputatio, quæ ostendere conatur, tum illius templi, tum aliarum sacræ Scripturæ descriptionum magnitudinem, mensuræ immanitate supra verum fuisse amplificatam. Nec verò nostra vestigatio nimis excrescet: nec in mea sententia siue Salomonis siue Ezech. templum minori amplitudine ac magnificentiâ constabit quàm sacræ Literæ significant.

Aliqua talentorum summæ multò minoris æstimāda quàm sonant.

C. Porrò in quibusdam etiam auri & argenti summis contendo, valdè hallucinatos esse aliquos in earum æstimatione. Quia quamuis talenti Hebraici pondus contineat vncias mille quingentas; aliquando talenti nomen ad valorem talenti referendum est: qua ratione 124. *auri vnciæ, appellantur auri talentum, eo quòd æquent valorem argentei talenti: & valor etiam talenti ærei* 60. *argenti siclis communicauit talenti nomen. Præterquam quòd in ipsa vnciarum tum auri tum argenti æstimatione adeò excesserunt nonnulli, vt cuidam talentorum summæ plusquam ducentos & octoginta nostrorum ducatorum milliones merè gratis addiderint.*

B

Paradoxa non omnia contēnenda.

D. Scio in huius opusculi lectione multis visū iri, omnes ferè propositiones quæ post 8. *probandæ ponūtur, nouas esse ac mera paradoxa. Verūtamen eâ lege in huiusmodi rebus scribitur, vt si quid minus probatum fuerit, id vt inane explodatur. Sin autem idonea afferatur ratio, rei ipsius nouitas ad probationem eiusmodi examinandam inuitat. Iam si paradoxum ipsum & certum esse, & magni etiam momenti reputetur; eo ipso pluris faciendum erit, quo magis incredibile apparebat. Adhæc si fortè ipse nouæ huius lucis splendorem excepi, id ex eo mihi fateor accidisse, quòd animaduerterim, Ezech. calamum esse iustam humanæ staturæ mensuram: id quod Apoc. intelligentiæ acceptum refero. Fateor etiam me plurimum in hac parte debere iis à quorum sententiâ discedere cogor. Multa enim ex iis quæ notant ipsi & rationum momentis fulcire conantur, maximo mihi fuere ad indagandam veritatem adiumento. Ita solet contingere vt temporis ipsius decursu complura extrahantur ad lucem quæ in obliuionis tenebris obruta prius iacebāt. Facit enim solers & accurata disputatio, vt ex contrariorum repugnantiâ scintillæ veritatis exiliant, sicut ex duorum lapidum conflictu atque tritu ignis elicitur. & sanè vehemens aliquorum contentio, quâ sacri cubiti moderationi acriter obstiterunt, non parum conduxit, vt veritas ipsa patescat, si modò eam ipse attigi.*

Apocalypsis mensuris lumen attulit.
Auctores aliquos repugnādo nobis profuisse.

C

a Tom. 3. fol. 354
Confidentia cuiusdam de suarum rationum pondere.

E. Non afferam ad aliquem auctorem oppugnandum quod ipse de se fatetur ingenuè, a *se nimirum apud alios vt nimium Hebraicarum dimensionum exaggeratorem atque amplificatorem traduci. quam vt à se expellat suspicionem, dat libenter vt debilia atque infirma argumenta, quæ mensuras Hebraicas contrahere & extenuare contendunt, potiora sint ac superiora iis validioribus quibus ipsæ augendas fore probatur. Ego huiusmodi pactione atque adeò gratiâ facilè supersedeo, ac me rationum æquitati subiicio. Atque in argumentorum & rationum examine non dubitarem eiusdem auctoris censuræ me submittere.*

F. Initio huius disputationis certas aliquas ponam propositiones circa pondera ac mensuras Romanas, tum de amphoræ capacitate, tum etiam de ipsius aliarumque proportione cum mensuris Hispanis; quo faciliùs de Hebraicis loqui deinde possimus per comparationem ad mensuras nobis notas, & quia tractatus hic magnâ ex parte est Mathematicus, Mathematicorum more in ipso me geram, ad quarundam propositionum probationem vniuersum opus reducens. Placuitque illas esse 24. *iuxta numerum seniorum quos vidit Ioan. Apoc.* 4. *Per illos enim designantur sacerdotes quos sacræ Literæ constituunt* super omne pondus atque mensuram. *Atque vt totius opusculi seriem & summam facilè complectatur lector, subijciam primum indicem propositionum quæ mihi sunt explicandæ atque probandæ.*

D

1. Paral. 23. 29.

A

Index propoſitionum huius opuſculi.

1. *Pondus vnius vnciæ ex iis quæ Romæ & in Hiſpania hodie ſunt in vſu, idem omnino eſt cum antiqua Romanorum vncia, & idem cum octo drachmis Atticis.*

COROLLARIVM. *In antiquis aridorum & liquidorum menſuris capacitas quam eis tribuit Capellus, multo minor eſt quàm prima fronte apparet. Reducit enim eas ad*
B *Romanas vncias, quas ipſe minores fuiſſe putat iis quæ hodie ſunt in vſu.*

2. *Romani pedis antiqui longitudo perſpecta atque cognita eſt: ac Hiſpani pedis ad ipſum proportio eſt fere ſicut 12. ad 13.*

COROLLARIVM. *Iacobus Capellus totâ errat viâ in menſura quam Hiſpano tribuit pedi.*

3. *Cubus Romani pedis capit 960. aquæ vncias, quæ eſt amphora Romana.*

4. *Ex proportione Romanæ amphoræ, cognito latere cuiuſuis cubi, cognoſci poteſt quantum aquæ capiat ille cubus. & è conuerſo ex quantitate aquæ quam capit cubus, cognoſci poteſt illius lateris longitudo.*

C 5. *Quemadmodum Romanus pes eſt cubicum amphoræ Romanæ latus, ita etiam communis pes Græcus erat cubicum latus metretæ communis Græcæ, quæ vncias capiebat aquæ 1080.*

6. *Ex proportione Romanæ amphoræ, cognitâ cuiuſuis ſphæræ diametro, cognoſci poteſt quantum aquæ capiat ſphæra illa. & è contra, ex quantitate aquæ quam capit ſphæra, cognoſci poteſt diametri longitudo.*

7. *Ex proportione Hiſpani pedis cum aliis vel pedibus vel cubitis vel calamis, cognoſci poteſt proportio quam habent quadratæ areæ nec non cubi vel ſphæræ, quæ ex Hiſpano pede fiunt, cum iis quæ ex aliis vel cubitis vel pedibus vel calamis conficiuntur.*

8 *Nomina quæ architecti tribuunt iis menſuris quas interualli ſiue linearum appellant, ſumpta ſunt ex proportione quam inter ſe habent humani corporis menſuræ. Id ta-*
D *men non eſt vſquequaque exactum. Naturali enim proportioni congruentius foret nomen cubiti tribuere ſextæ humanæ ſtaturæ parti, iuxta vſum Hippocratis, Ariſtotelis, Galeni, Medicorum & Anatomiſtarum, & fortaſſe etiam Homeri.*

9 *Menſura cubiti in ſacra Scriptura & in Ioſepho pro ſexta humanæ ſtaturæ parte ponitur, non pro quarta.*

COROLLARIVM 1. *Ezechielis calamus non continet ſex cubitos & palmum; ſed ſolùm ſex cubitos ex maioribus.*

COROLLARIVM 2. *Hebraici cubiti quos ponit Capellus, non rectè conſentiunt cum eo quòd cubitus ſit Hebraici calami (ſiue ſtaturæ) pars ſexta.*

10. *Duo Hebraici cubiti, maior & minor, hanc inter ſe habent proportionem, vt maior cum minori comparatus ſit duplus in potentiâ ſolidâ.*

E 11. *Menſuras & pondera ſacra apud Hebræos fuiſſe dupla reſpectu vulgarium, non eſt veroſimile.*

12. *Sicut conſtat Mare æneum fuiſſe perfectum hemiſphærium, ſic etiam certum eſt Lutéres fuiſſe cylindros, quorum altitudo & craſſitudo erat quatuor cubitorum. Ex quo veriſimile valde fit, tam Mare æneum quàm Lutéres fuiſſe primarias Iſraelitici populi menſurarum formas.*

COROLLARIVM. *Valde aberrat Capellus in dimenſione Maris ænei ac Lutérum.*

13. *Sicut 500. ad 56 ſic capacitas Maris ænei ad ſingulos Lutéres : & ſicut 48. ad 5. ſic ſinguli Lutérum bati ad eos batos, ex quibus Mare æneum duo millia capiebat.*

14. *Pro certo habendum eſt maiorem batum & ephi in ſacra Scriptura eſſe inter ſe æqua-*

PRO-

A

PROPOSITIO I.

Pondus vnius vnciæ ex iis quæ Romæ & in Hispania hodie sunt in vsu, est idem omnino cum veteri vnciâ Romanâ, & idem cum octo drachmis Atticis.

B

EXPLICATIO.

C

A. NOMEN vnciæ in ponderibus commune est in Europa, quamuis omnium prouinciarum vnciæ æquales inter se non sint. Etenim, si verum est quod Capellus scribit, vnciæ Lugdunenses adeò sunt Neapolitanis minores, vt quinque Neapolitanæ tantum pendeant, quantum sex Lugdunenses. Et alia minora discrimina ab eodem plurima commemorantur. Verùm vnciæ quæ hodie Romæ vsurpatur pondus videtur esse in Europa communius atque receptius. Est enim idem quo tota Hispania vtitur (vt infrà videbimus,) quodq́ue Parisiis & per omnem ferè Galliam in vsu est, vt asserit Capellus;[a] atque eadem est vncia Veneta, vt idem Capellus affirmat.[b]

Vncia hodie non eadem vbique: sed Romana, Hispana, Parisiensis & Veneta eadem.
a l.2.§.9.
b l.1.§.89.

B. Cùm ergo loquendum sit de antiqua vncia per comparationem cum vnciæ nobis nunc cognitæ pondere; assumo veluti fundamentum vnciam illam quæ nunc Romæ in vsu est. Qui verò diuersam pondere vnciam habuerint, vt nostræ vestigationis sensu fruantur, nouerint imprimis oportet suæ vnciæ proportionem cum ea quæ Romano, Parisiensi ac Veneto vsu recepta est. Exempli gratiâ; vncia Neapolitana, (si Capellus vera tradit) habet se ad Romanam hodiernā sicut 600. ad 576. aut (quod idem est) sicut 25. ad 24. Quare viginti quatuor vnciæ Neapolitanæ faciunt hodiernas Romanas 25.

Sicut 24. ad 25. sic vncia Neapolitana ad Romanam.

D

C. Vnciam Hispanam putauit Laguna esse Romanæ recenti inæqualem: & nouissimè Capellus[d] statuit sexdecim vncias Toletanas eiusdem esse ponderis cum Romanis antiquis septemdecim. Cùm autem idem Capellus opinetur antiquam vnciam Romanam cum hodierna Romana se habere sicut 504. cum 576.[e] (quod est sicut 7. cum 8.) hinc sequebatur Hispanam vnciam cum eâ quæ nunc Romæ est in vsu habere se sicut 119. cum 128. atque adeò Hispanas vncias 128. non plus efficere quàm recentiores Romanas 119. quæ tantum pendent in eiusdem Capelli sententiâ quantum 136. ex antiquis. Hoc tamen quod Capellus affirmat, falsum planè est. Constat enim vnciam hodie in Hispania atque Romæ esse eiusdem omnino ponderis: vt manifestum est omnibus qui Hispaniensem bessem (siue octo vnciarum marcum) cum Romano compararunt. Cuius rei clariorem probationem petere licet ex Villalpando, qui id accuratè examinauit.

d fol. 190.
e ff. §.86. & 89.
Hispana vncia eadē cum Romana.

D. Capellus præterea refert, [f] Budæum, Agricolam, Stanislaum & alios credidisse, Parisiensem vnciam eiusdem esse ponderis cum veteri Romana. Ex quo eliceretur, adhuc vigere in communi vsu Romæ, Parisiis, Venetiæ, & in Hispania, veteris vnciæ Romanæ pondus. Hoc autem Capellus ipse falsum esse contendit: Romanamq́ue vnciam veterem credit cum hodierna Parisiensi eandem habere proportionem quam 7. cum 8. atque ita 7. vncias Romanas ex recentioribus idem pendere quod 8. antiquas. Sic ille. Alii (vt Lucas Pœtus & Touarius) illud sibi saltem persuaserunt, exiguum aliquod interesse discrimen inter veterem ac recentem vncias Romanas. Verùm Budæi, Agricolæ, Stanislai & nostri Marianæ sententia vera est: & quidem certior quàm ipsi putarunt: videlicet Romæ adhuc durare veteris vnciæ Romanæ pondus, nec minimam accepisse varietatem. Huius rei certitudo & examinatio debetur nostro Villalpando; nec non congiis veteribus Romanis qui ad nostrum vsque tempus asseruantur, habentq́ue inscriptum, *Mensura exacta in Capitolio pondo decem*, (quæ sunt decem libræ quarum singulæ 12. constant vnciis) fidelissimâq́ue trutina examinata res est coram ipso Luca Pœto, multisq́ue grauissimis testibus ad eundem Pœtum reuincendum congregatis: : deprehen-

E

f lib. 1. de pōderibus §.89.
Vncia Romana antiqua eadem cum hodiernâ.

sumque est, vnum ex iis congiis omnino capere aquæ pluuiæ vncias 120. ex eis vnciis quæ Romæ atque in Hispania nunc in vsu sunt. Ex quo euidens fit deceptum fuisse Capellum. Nam si ipsius opinio esset vera, congius ille antiquus non plures quàm 105. vncias ex Romanis recentibus capere posset. Si enim octo vnciæ ex antiquis non plures quàm septem ex nouis conficiunt, necesse est vt ex antiquis 120. solùm fiant 105. nouæ: atque adeò vt Romana amphora antiqua, 840. recentibus vnciis tantùm constet, cum ex antiquis capiat 960. Deinde huius rei examinatio fuit adeò exacte facta, vt euidens appareat, nullum omnino discrimen inter Romanam vnciam veterem ac nouam reliquum esse. De quo videri potest Villalpandus noster tom. 3. folio 351. & 397. & ante diligentissimam ipsius inquisitionem, Marianæ quoque nostri coniecturæ magni roboris atque momenti erant. A

Vncia antiquæ examē res erat non parui momenti.

E. Porrò huius rei accurata inuestigatio non leuis erat momenti. nam in veteribus mensuris, tum in maximis rebus quæ ad historiam pertinent; tum etiam in paruis quæ ad Medicinæ disciplinam, non parui refert sed magni, ne illis octaua ponderis pars subtrahatur. Quamobrem iure quidem optimo, considerato Dosis momento in iis quæ ad artem medicam spectant, prudentissimâ Philippi secundi pragmatica sanctione decretum est, ne pharmacopolæ Hispani minoribus aliis vnciis vtantur (quibus vti quondam solebant) sed communibus tantùm, quæ æquè respondent priscis vnciis, siue octonis drachmis Atticis. B

Vncia Romana pondus erat idē quod octo drachmarū Atticarum.

F. Certum namque est priscam vnciam Romanam eodem prorsus pondere constare, quo drachmæ Atticæ octo. Etenim quamuis drachmæ nomen fuerit aliquando vsurpatum pro denarii consularis pondere, quod erat septima vnciæ pars: veruntamen in communi acceptione, drachmæ Atticæ nomine non significatur consularis denarii pondus, sed centesima minæ Atticæ pars: mina verò Attica duodecim vncias cum dimidiâ iuste pendebat: vt constat ex Fannio, & ex multis quę afferunt Villalpandus, Mariana, Pœtus, Capellus & alii. vnde planum fit, octo drachmas Atticas conficere iustum vnciæ Romanæ pondus. Quare drachma Attica est id pondus quod Hispani octauam appellamus.

Siliqua naturalis octodecim grana pendere drachmam Atticam, siue octauā vnciæ partē.

In confirmationem prædictæ æqualitatis inter nostram vnciam & Romanam antiquam, sæpiùs animaduerti, siliquarum (quas *Garrouas* appellamus) grana esse pondere æqualia, ita vt vix discrimen dignosci valeat. Veteres autem scriptores decimam octauam drachmæ partem appellant siliquam siue ceratium (quæ sunt vocabula seminis siliquarum.) Memini verò me sæpissimè vnius vnciæ pondus siliquis ponderasse, & imperceptibili ferè discrimine semper inuenisse, vnciam integram pendere siliquas 144. ac semissem vnciæ siliquas 72. drachmam verò 18. Quapropter miror sanè quòd Hispalensis noster Benedictus Arias Montanus scribit in suo Tubalcain, in volumine Ephron siue de siclo, nempè se periculo facto deprehendisse, granis siliquæ viginti in altera stateræ lance, & siclo suo in altera appensis, pondus vtrinque ferè conuenisse. Suum autem siclum pendere ait quatuor regales argenteos, id est ferè dimidiam vnciam. Sed in pondere granorum siliquæ valde admodum errat. Sicut etiam ex opposito Vuaserus libro secundo, de nummis capit. 3. vbi asserit vnius siliquæ pondus idem esse quod grani hordeacei. C

Postquam ergo lector sibi persuaserit Hispanam vnciam, Parisiensem, Venetam, & Romanam eodem esse pondere cum Romanâ antiquâ; vt speculationem ipsam recta apprehensio practica comitetur; velim bessem seu marcum octo vnciarum exquirat, animaduertatque quodnam pondus appelletur vncia; & quòd octauam vnciæ partem conficiat; hoc est drachmam; quod etiam pondus sit dimidium drachmæ, ab Hispanis *Adarme* appellatum: præterea quod sit duodecim vnciarum pondus, id est, Romana libra: quod vnciarum sexdecim (quæ est communis libra Castellæ:) quod vnciarum 32. (quam carnariam libram Bætici vocamus:) quibus etiam libris constet Hispanum talentum, siue *Arroba*: quibus denique Hispanum centumpondium siue *Quintale*. Iis verò quibus alia pondera præ manibus non sint, argentei nummi Hispani poterunt vice ponderum deseruire; si aduertant octo argenteos paulo minus quàm vnciam vnam pendere. Etenim ex octo argenti vnciis, conflantur argentei numi 67. atque ita vncia iusta continet pondus argenteorum 8⅜. D

A

COROLLARIVM PROPOSIT. I.

In antiquis aridorum & liquidorum menſuris capacitas quam eis tribuit Capellus, minor eſt quam prima ſpecie ſonat. Eas enim reducit ad Romanas vncias quas ipſe putat fuiſſe recentibus minores.

B

EXPLICATIO.

HEBRAICO bato dat Capellus aquæ vncias 1440. quæ non ſunt plures 1260. ex iis quæ hodie Romæ ſunt in vſu: nam ſicut 8. ad 7. ſic 1440. ad 1260.

Simili ratione quamuis Romanæ amphoræ tribuat vncias Romanas 960. hæ tamen vnciæ Capelli non plures conficiunt quàm 840. ex recentioribus Romanis. Quare Romanum pedem & Græcum conſequenter minuit, vt quadrantal non plus aquæ capiat quàm vncias 840. ex iis quę Romæ & Pariſiis hodie ſunt in vſu.

DVÆ MENSVRÆ PRO SECVNDA PROPOSITIONE.

Qvarum longitudinem iustiſsimam deſcribi, diligenter curatū eſt in prototypo. Sed quia varijs ex cauſis accidere potuit vt in libris impreſsis aliquantulum longiores aut breuiores prodirent quàm rei veritas poſtulabat; ideo non promittimus quod præſtari fortaſſe non potuit, nempe adeo exactas prodire has menſuras, vt neq; latus pilus additus ſit in eis aut detractus de iuſtiſsima longitudine. Satis fuerit ſi non adeo ſit erratum, vt ſenſus errorem percipere valeat. Subtiliſsima enim diſcrimina ratio menſurat, non ſenſus. Atque de hac re oportuit lectorem ſemel fuiſſe admonitum, ad eas ſubtilitates quæ non ſemel occurrent in hac noſtra veſtigatione.

Palmus in quatuor digitos diuiſus.

Palmus in tres vncias diuiſus.

Menſura pedis Hiſpani, ſiue tertia pars virgæ Caſtellanæ menſoriæ in quatuor palmos diuiſa.

Palmus in tres vncias diuiſus.

Palmus in quatuor digitos diuiſus.

Menſura pedis Romani antiqui in quatuor palmos diuiſi, ex Villalpando tomo 3. folio 501.

A

B

C

D

E

PRO-

PROPOSITIO II.

Romani pedis antiqui longitudo perspecta atque cognita est: & Hispani pedis proportio ad ipsum est fere sicut 12. ad 13.

EXPLICATIO.

A. DE Romani pedis antiqui longitudine nō satis inter peritiores constabat. ideóq; certò cognoscere optabant iustum antiquæ vnciæ Romanæ pondus, vt inde ad veram Romani pedis mēsuræ cognitionem deuenirent. Sic sanè Mariana. Atq; ita cùm constet iam antiquæ vnciæ pondus idem cum hodiernæ Romanæ pondere esse, mirum non est, perfectum cubum fuisse formatum qui iustas 120. vncias capiat; ex eoque semissis pedis Romani dimensio cognita sit, quæ est ipsius cubi latus, vt statim explicabimus. Verùm enimvero Villalpandus nobis confirmat, dimidium pedem quē ipse edidit (& nos suprà apposuimus) in Farnesiano congio esse signatum. estque ille tantillo maior quàm dimidium pedis Colatiani & eius quem assignat Pætus: aliquantulum verò minor quàm dimidius Porphyreticus; qui omnes apud Marianam & alios reperiuntur. Proportio autem & conformatio dimidiati illius pedis cum 120. vnciis in cubo, omnino confirmat hodiernam vnciam esse eandem cum priscâ; illumque esse dimidiatum pedem antiquum. Vtrumque autem seorsum, absque alterius ex altero consequentiâ, nobis constat ex antiquo illo congio: & vtrumuis ex iis satis erat, vt de vtroque constaret.

Romani pedis antiqui longitudo quomòdo innotuerit & proportio illius ad Hispanum & Græcum.

B. Experimentum quod fecit Mariana facto cubo ex pede Porphyretico, propiùs ad veritatem accessit. Ceterùm si dimidius ille pes quem Villalpandus profert, est in eodem congio impressus, ille proculdubio est antiqua mensura; & in Marianæ inuestigatione error quispiā exiguus subrepsit; quod minimè est mirandum, cùm difficillimum sit perfectum cubum efficere. Sed vtcumque hoc sit, parua satis est differentia: siquidem Villalpandus & Mariana in eo vterque conueniunt, quòd Hispanus pes (hoc est, tertia pars vlnæ seu virgæ mensoriæ Castellanæ) se habet cum Romano pede antiquo, sicut 12. cum 13. Et verò iis qui mensoriam Castellæ virgam habemus, hæc satis debet esse proportio, vt nosse possimus quam longitudinem Romano pedi antiquo præscripturi simus. eam nimirum quæ conficitur ex Hispano pede ac duodecima eius parte. Vbi autem Romani pedis longitudo agnoscatur, facilè est Græcum inde pedem dimetiri, qui se habet cum Romano comparatus sicut 25. cum 24. quod idem est atque Romano pedi vigesimam quartam illius partem adiungere. vnde sicut pes Hispanus ad Græcum, sic 12. ad $13\frac{13}{24}$.

C. Atque hoc est quod visu percipi potest. Verùm cùm huiusce rei perscrutatio atque dimensio humanis sensibus fuerit effecta; mirum non est, nonnihil adhuc esse discrepantiæ; adeo tamen exiguum vt humanis oculis deprehendi non valeat. Quamobrem adhuc relinquitur locus, vt siqua efficaci ratione probetur ad prædictam proportionem inter 12. & 13. & ad aliam inter 24. & 25. addendum esse aut subtrahendum aliquid pene indiuisibile (verbi gratiâ, vna ex mille quingentis vnius lati digiti partibus) ea subtilitas respuenda non sit: quia subtilissima mensurat ratio non sensus. de quo latiùs infrà.

D. In huiusmodi pedum differentiis (nempe Græci, Hispani ac Romani) obseruandum est, pedē in eis omnibus esse sextam humanæ staturæ partem: atque adeo staturam humanam ab aliis maiorem, ab aliis minorem considerari. Sextæ autem parti fuit nomen pedis datum, opinor, per approximationem, siue propinquitatem; ac fortasse calceamenti etiam ratione habita, ne architecti nudis pedibus ædificiorum spatia metiantur. neque enim naturalis pes iuxta rectam proportionem, sextam staturæ partem adæquat. Cùm quilibet homo reperiatur habere in longitudinem ex suis pedibus ferè sex atque dimidium.

Pes naturalis est minor quam sexta statuæ pars.

COROLLARIVM PROPOSIT. II.

Iacobus Capellus valde aberrauit in mensura quam tribuit Hispano pedi.

A. QVAM assignat Capellus pedis Hispani proportionem ad Romanum, ea est, sicut 120. ad 144. quæ perinde est atque inter 5. & 6. Hæc verò fuit ingens oscitantia. nec dubium quin ei nunquam fuerit pedis Hispani mensura ostensa. Commēsurato enim Hispano pede (id est tertiâ Castellanæ virgæ mensoriæ parte) cum illa pedis Hispani mensura quam impressit in suo libro Capellus, inuenitur verus pes Hispanus fere se habere ad illā sicut 140. ad 120. siue vt 7. ad 6. Quare septimam partem detraxit Capellus veræ Hispani pedis mensuræ.

Capelli error in mensura pedis Romani & Hispani.

B. Ex quo primùm infero, si veræ sunt Hildebergici pedis, Hetrusci & Sedanensis mensuræ (quas idem ponit) Hispanum pedem quolibet eorum esse maiorem. Nam Toletanus pes pro 120. habet 140. Hildebergius 137. Hetruscus 138. Sedanensis 139. Secundò infero Romanum pedem antiquum quem assignat Capellus non esse verum pedem Romanum. Nam Hispani pedis proportio ad Romanum antiquum est pæne sicut 12. ad 13. vt constat ex diligenti Villalpandi collatione. Quod si 12. pariunt 13. sequitur 140. paritura esse $151\frac{2}{3}$. Cùm tamen Romano pedi tribuat Capellus 144. Si verò cum eâ mensurâ Hispanus pes conferatur, certum est iustam mensuram Hispani pedis esse fere 140. Iam cum tam magna sit Capelli siue inconsiderantia siue ignoratio, nihilominus in prologo de mensuris interuallorum carpit ipse alios, vt Georgium Agricolam, & multo

magis

A

magis Marianam nostrum de incuriâ & negligentiâ in bene examinandâ ac depingendâ Parisiensis pedis, atque Romani mensurâ, ac tandem asseuerat pedem Romanum omnino esse eundem cum Colatiano. Constat autem ex iis quæ Villalpandus scripsit, verum pedem Romanum esse Colatiano maiorem. Vbi aduertendum est quod Capellus ait, nempe pedem Colatianum esse aliquanto maiorem illo quem Mariana proponit. Ex quo infertur quàm sit mendosus Capelli typus. pes enim Romanus quem ipse constituit, est multo maior pede Colatiano Marianæ. Nam ex 144. minutis quæ Romanus Capelli pes sortitur, dimidio Colatiano Marianæ pedi obtingunt 75. & cõsequenter integro pedi 150. Si tamen verus pes Colatianus est longior quàm à Mariana designatur, ac Romanus pes est Colatiano maior, non mirum est verum pedem Romanum habere 151¼. vt suprà dicebamus, aut certè paulò minus.

PROPOSITIO III.

B

Cubus Romani pedis capit aquæ vncias 960. quæ est amphora Romana.

EXPLICATIO.

SVPPONO lectori planè innotescere, quæ sit figura cubi siue quadrantalis. Fuit autem politicæ prudentiæ consentaneum, conuenientiam ac proportionem inueniri inter mensuras interualli siue longitudinis, & inter capacitatis. Quare verisimile est, vnde Romani mensuram amphoræ acceperunt, inde etiam pedis mensuram accepisse. Constat autem eos sumpsisse amphoram ex talento Ægyptio quod pendebat vncias 960. (vt ex Varrone affirmat Plinius lib. 33. c. 3.) & constat etiam olim in Ægypto capacitatis mensuras fuisse conformatas cũ mensuris longitudinis. Serapidis enim capiti impositus erat modius & cubitus. Scio Ruffinum l. 2. hist. c. 23. & Iulium Firmicum Maternum libro de erroribus prophanarum religionum c. 14. non facere mentionem cubiti supra verticẽ Serapidis, sed solùm modii. Verùm Suidas (verbo Serapis) expresse ait, idolum illud habuisse *modium in capite & cubitum, videlicet aquæ mensuram.* Sic ille. vbi verba illa, *videlicet aquæ mensuram* manifestè referuntur ad cubitum: quia modius ad frumentum spectat. Atque ita non solùm tribuebantur Serapidi & capacitatis & longitudinis mensuræ; sed etiam dum notatur cubitus esse aquæ mensura, significatur, modum & copiam frumenti in Ægypto (ac proinde anni vbertatem) Nili incremento respondere, quod incrementum cubitorum notis per puteos obseruari solitum erat, re ad numeros redacta. Obseruatum enim fuerat, sexdecim cubitorum incremento respondere summam anni vbertatem; ac incremento minori quàm cubitorum quatuordecim respondere annonæ caritatem & famem, vt tradunt Plinius l. 5. c. 9. & l. 18. c. 18. Solinus c. 35. & Mela lib. 1. c. 9. Licet ab eorum traditione nonnihil discrepet Strabo l. 17. Nihil ergo aptius quàm vt modius ad frumentum spectet; cubitus verò ad mẽsuram incrementi fluminis. Vt verò denotaretur obseruationem illam tot cubitorum incrementi fluminis, ad futuram vbertatem vel inopiam prænoscendam, sapientiæ Serapidis fuisse gloriosam (aut quia ipse primus docuerit eam, aut quia in ea correspondentia elucere crederetur ipsius Serapidis prouidentia & sapientia) eapropter Serapidis vertex ornatus fuit modio & cubito. Sapientiam enim capite denotari quis nesciat? An verò Ægyptii in Serapide colerẽt Iouem, aut Iosephum, aut quemuis alium, non decerno. Legat qui volet ea de re Suidam, Maternum atque Ruffinum, à quibus desumpsere iuniores; videlicet Goropius l. 1. Hieroglyph. & Giraldus syntagmate 6. Historiæ deorum. Iterum tamen moneo, vnde Romani quadrantal acceperunt, inde etiam pedem accepisse; & vnde quadrantal, inde etiam modium, (qui tertia quadrantalis est pars:) ac vnde pedem, inde etiam cubitum. Quòd si modius ille ac cubitus, qui erant in vertice Serapidis, mensurarum Ægyptiarum erant primariæ formæ (vt coniectare licet ex aliis infrà notandis) verisimile est cubitum illum fuisse diuisionum signis distinctum, id est, palmorum ac digitorum, & quantitatem etiam seu longitudinẽ lateris cubici, tum talenti Alexandrini, tum etiam modii fuisse ibidem signatam, & alia eiusmodi. Sed progrediamur vlterius.

Conformatio mensurarum interualli cum mensuris capacitatis.

C

D

Scripserat Oribasius, decem aquæ vncias ponderales in duodecim mensurales diuidi. Id ergo arripiens Georgius Agricola existimauit 960. vncias quas antiqui tribuerunt amphoræ Romanæ, forsitan fuisse mensurabiles, non ponderabiles. Ceterùm ex scriptoribus antiquis & ex Farnesii congio euidentissimè liquet eas ponderabiles fuisse, Manifestum verò est sermonem esse de aquæ aut vini albi vnciis, quæ æqualis ponderis sunt, & nominatim loquuntur Scriptores de aquæ pluuiæ pondere. aquas enim aliquo momento ponderis inter se distare communis opinio est, & licet Plinius lib. 31. c. 3. & Villalpandus noster to. 3. pag. 350. B. afferant, post exactam obseruationem inueniri discrimen aquarum in pondere, ab stomacho solùm discerni non à trutina; pro communi tamen opinione citatur Fannius, & Seneca l. 3. c. 2. & Athenæus l. 2. vt obseruat Dalecãpius in notis ad Plinium, & posset addere Fannium, cuius sunt versus subsequentes.

Vncias aquæ ponderales non debere distingui à mensuralibus præsertim in aqua pluuia.

E

Namque nec errantes vndis labentibus amnes,
Nec mersi puteis latices, aut fonte perenni
Manantes par pondus habent, non denique vina.

Deinde notum est, vas quod capiat decem aquæ vncias, non plus capere olei quàm nouem. De proportione autem ponderis in melle, metallis atque frumentis refero lectorem ad ea quæ post magnam & exquisitam diligentiam copiosè tradit noster Villalpandus tom. 3. p. 2. l. 1. c. 5. propositione 16. Si verò eorum summâ sit contentus lector, ea est huiusmodi.

In

A In æquali quantitate si oleum pendeat nouem vncias,

aqua pendet	10.
mel	15.
stannum	75.
ferrum	$80\frac{2}{37}$.
æs cupreun	91.
argentum	104.
plumbum	$116\frac{2}{3}$.
argentum viuum	150.
aurum	$187\frac{1}{2}$.

Proportio ponderis aquæ cũ oleo, melle & singulis metallis.

Sic ille. Mihi tamen non satis constat, sub eadem vnius metalli specie non reperiri vnum grauius alio. Sanè si ita est, miror Plinium lib. 33. c. 3. scripsisse, *aurum non præferri ceteris metallis pondere aut facilitate materiæ, cum cedat per vtrumque plumbo.* Nec video cur non possit in auro vel in argento contingere, B quod in margaritis notissimum est; nempe alias nasci valdè grauiores aliis in eadem magnitudine. Equidem eam ob rem vniones Americæ valdè anteponuntur iis quos mittit Orientalis India. & vtcunque sentiendum sit de æqualitate vel inæqualitate ponderis in singulis metallis; saltem humanę diligentiæ in faciendo periculo & conferendo metallorum pondere non est quòd adeo fidamus, vt minutiis etiam superiùs assignatis quasi oraculis adhibenda sit fides, & sine dubio credatur, naturalem v.g. plumbi ad ferrum porportionem non esse sicut 116. ad 80. vel ad 81. sed sicut $116\frac{2}{3}$. ad $80\frac{2}{37}$. itaque hæc non adeò certa saltem in fractis atque minutiis.

D. In materia verò quæ sit omnino eiusdẽ põderis, demonstratio mathematica est, si vnius pedis cubus cõtinet 960. vncias; in semipedis cubo octauã partem (nempe 120.) contineri, qui est Romanus cõgius: ac in vnius palmi cubo, ex quatuor digitis constantis, (quæ est quarta pars pedis) octauam congii partẽ comprehendi, videlicet vncias quindecim. In cubo autem duorũ digitorũ, drachmas quindecim, (quod Plinius acetabulum appellat lib. 21. fine.) in cubo denique vnius digiti Romani drachmam vnam & $\frac{7}{8}$. alterius. Porrò congius Romanus diuiditur in sextarios sex, quorum singulis iustè obueniunt 20. vnciæ ponderabiles. Semisextarius autem nuncupari solet cotyla vel hemina.

Amphoræ Romanæ diuisio.

E. Amphora Hispana aquæ aut vini (quæ cantara siue arroba mensurabilis nuncupatur) capit vncias 512. partiturque in açumbres octo, quorum singuli continent vncias 64. eorumque quartarii habent singuli vncias 16. hoc est nostræ consuetudinis libram vnam. Vnde Romana amphora antiqua continet iustos quindecim açumbres ex nostris. congius verò Romanus quartarios nostros $7\frac{1}{2}$.

C

Diuisio amphoræ Hispanæ.

F. Medimnus Romanus capacitatem habet duplam respectu Romanæ amphoræ: diuiditurque in sex modios: quorum quilibet capit ex aqua tertiam amphoræ partem: nempe vncias 320. eandemque quantitatem capiunt duo Hispani modii siue celemines, quæ est communis Hispaniæ mensura, nã vnus celemin capit aquæ vncias 160. & saltem non dubiũ quin ea fuerit nostrorum in ea mensura intentio. Neque enim tantùm est discrimen quantum putauit Villalpandus qui celemino vni tribuit capacitatẽ 168. aquæ vnciarũ. Ego sane accurata obseruatione & experiẽtia vix reperi 163. & Mariana 160. tantùm se deprehendisse testatur. Itaque nostra faneca est medimnus Romanus; ac semifaneca eadem mensura cum amphoreo, qui est eiusdem capacitatis cum Romano quadrantali. çeleminique mensura est eadem cum hemiecto, (qui est duodecima medimni pars,) vocarique potest semodius Romanus, vel Hispanus modiolus. Quatuor item celemines capiunt aquæ vncias 640. siue duos Romanos modios: quæ est earum lagenarum mensura quas Hispani nauiculatores appellant *botijas peruleras*: continentque singulæ mensurabilem arrobam & quartam insuper alterius partem.

Medimni Romani capacitas & diuisio.

D G. Communior olei mensura Hispana ad ponderabilem arrobam reducitur. Nam mensurabilis arroba olei pendet iustam ponderalem arrobam, hoc est vncias 400. quæ libras nostras 25. conficiunt.

Olei arroba eadem ponderalis ac mensuralis.

PROPOSITIO IV.

Ex proportione Romanæ amphoræ, cognito latere cuiusuis cubi, cognosci potest, quantum aquæ capiat ille cubus: & è conuerso, ex quantitate aquæ quam capit cubus, cognosci potest lateris illius longitudo.

EXPLICATIO.

E A. MATHEMATICÆ facultatis perito facilis est huiusmodi computatio suppositis iis quæ stabilita sunt propositione tertia, littera D. qui verò Mathematicas disciplinas ignoret, is eam hic legendo defatigabitur. ideoque prætermitto, contentus aliquot exempla subiicere quibus deinceps opus erit. Eorum verò probationem qui nosse velit, si Arithmeticæ peritiam non habuerit; huiusce facultatis gnarum consulat.

B. Si latus cubi duos habeat pedes Romanos, cubus ipse octo amphoras Romanas capit. Si tres habeat pedes latus, capit cubus amphoras 27. Si quatuor pedes habeat, amphoras capit 64. Si sit quinque pedum, amphoras 125. capiet: si sex pedum, capit 216. Si decem pedum, capit mille amphoras.

Ex latere cubi cognosci capacitatem eius.

Si verò latus semipedem habeat in longitudinem, cubus continebit congium. Si pedem cum semisse, congios 27. Si duos pedes cum dimidio, congios 125. si tres pedes cum dimidio, congios 343. Si pedes $4\frac{1}{2}$. congios capiet 726.

Sin autem latus sit longum quatuor digitos Romanos (qui est palmus) capit vncias 15. si tribus sit palmis, capit vncias 405. si quinque palmis, vncias capit 1875.

Præterea si latus duos continet digitos Romanos, continebit cubus drachmas 15. si sex digitos, continebit drachmas 405. hoc est vncias quinquaginta & quinque drachmas. A

Adhæc si lateris longitudo sit vnius digiti Romani latitudo, cubus ipse capit aquæ pondus in grana 90. (pendet autem drachma grana 48.) Si trium sit digitorum, capit pondus granorum 2U430. hoc est 50. drachmas & grana triginta: seu (quod idem est) sex vncias & grana 126.

Et quidem Arithmetices periti non solùm in perfectis siue integris numeris computabunt, sed etiam in fractis atque minutiis. Verbi gratia, si cubi latus habeat Romanos digitos $3\frac{3}{4}$. capiet cubus drachmas aquæ ferè $98\frac{1}{5}$.

Cubus capiens amphoras Romanas 18.

C. Econtrariò etiam ex aqua quam capit cubus, elici potest quot pedes Romanos siue digitos habeat cubi latus. Ceterùm cùm ad numeros qui vocantur surdi acceditur; quamuis per approximationem in infinitum possit magis ac magis ad verũ punctũ accedi; sæpè tamẽ magnæ numerorũ minutiæ ad praxim inutiles sunt. Et tunc prudentiæ est rem non nimis exiliter ad calculos reuocare. Exempli gratia, Ad cubum qui capiat 18. amphoras Romanas, satis est si dicatur ipsius latus habere digitos Romanos ferè $41\frac{41}{44}$. Etenim quãuis noster Villalpandus vt aliquãto propiùs accedat, asserat cubi latus fore Romanorũ digitorũ $41\frac{2}{3}\frac{91}{27}$. (quod est paulo plus quàm $41\frac{41}{44}$. veruntamen huic etiam Villalpandi lateri, sicut & nostro, non nihil deest: & in tam paruis minutiis nihil refert maiorem fieri approximationem. quandoquidem nullius acies quantũuis perspicacissima potest id discriminis deprehẽdere. Si enim latús est lõgum digitos $41\frac{41}{44}$. desunt illi ad 18. amphoras fere $\frac{3}{7}$. vnius drachmæ. B

Cubus capiens aquæ vncias 1U080.

D. Similiter ad cubum capientem aquæ vncias 1080. satis mihi erit, si dicam, cubicum eius latus habere ex Romanis digitis pæne $16\frac{2}{3}$. Licet enim videam cubum, cuius latus habuerit digitos Romanos $16\frac{2}{3}$. capere aquæ vncias 1085. & insuper vnius drachmæ $\frac{5}{9}$. adeo tamen est exiguum quod lateri detrahendum est, vt non capiat plus quàm 1U080. vncias, vt clarior ac rectior exponendi ratio sit, dicere, ferè $16\frac{2}{3}$. Nec visus erit cuiuspiam adeò acutus, qui differentiam discernat inter $16\frac{2}{3}$. & inter latus cubicum vnciarum aquæ 1U080.

Cubus capiens duas aquæ amphoras Romanas.

E. Eadem ratione vt cubus duas aquæ amphoras Romanas (id est, mensuram medimni Romani, quæ eadem est cum Hispana faneca) contineat, dicere mihi satis sit, cubicum latus habiturum Romanos palmos prope $5\frac{1}{27}$. Quod latus cum Romano pede eandem habet proportionem quam habent $5\frac{1}{27}$. cum 4. seu (quod idem est) quæ reperitur in 126. cum 100. quandoquidem cubus palmorum Romanorum $5\frac{1}{27}$. vix capit drachmas tres supra duas amphoras, quarum cubum quærebamus.

F. Cubus cuius latus sit Romanorũ pedum $3\frac{1}{8}$. continet Romanas amphoras 30. & $\frac{265}{512}$. huiusmodi autem est cubitus primarius Hebraicus quem ponit Capellus. Cubus autẽ, cuius latus sit Romanorũ pedũ $2\frac{1}{12}$ capit Romanas amphoras $9\frac{73}{3728}$. Atque hic est primarius pes Hebraicus à Capello designatus. Cubus denique cuius latus habet vnum pedem Romanum & insuper quartam pedis partem (qui est iuxta Capellum ciuilis pes Hebraicus) capit duas Romanas amphoras, subtractis vnciis 45. C

Cubus capiens modiũ Romanum.

G. Præterea latus cubicum vnius modii Romani, aut (quod idem est) Alexandrini, continet digitos Romanos ferè $11\frac{1}{10}$. quæ mensura (vt infrà constabit) est ferè eadem cum quarta Hispanæ virgæ mensoriæ parte, antiquissima quoque mensura.

PROPOSITIO V.

Quemadmodum Romanus pes est cubicum amphoræ Romanæ latus, ita etiam communis pes Græcus erat cubicum latus metretæ communis Græcæ, quæ vncias capiebat aquæ 1080. D

EXPLICATIO.

Pes Græciæ communior.

A. QVANQVAM Gellius initio sui libri notat, diuersas Græci pedis mensuras quõdam fuisse (pro quo refert Pythagorã & Plutarchũ) liquet tamẽ ex Plinio l. 2. c. 23. cõmunẽ Græciæ pedẽ se habuisse cũ Romano, sicut 25. cũ 24. Eapropter Romani stadio assignabant pedes Romanos 625. vt sexcentos pedes Græcos æquarent, quos Græci stadio præscribebant, vt tradit Herodotus l. 2. Iuxta hanc computationem habet Græcus pes digitos Romanos $16\frac{2}{3}$. Nam sicut 24. ad 25. ita 16. ad $16\frac{2}{3}$.

B. Si tamen politica Romanorũ industria eò peruenit, vt sui pedis ad suam amphorã cõgruentia seruaretur: quis non videat verisimile non esse, quin similis congruentia inter pedẽ Græcũ & metretam Græcam non defuerit? Existimo igitur pedẽ Græcũ fuisse cubicum latus communis metretæ Græcæ. Verùm huic opinioni duo videntur obstare. Alterum est quòd minimè probetur, communem Græciæ metretam fuisse vnciarum aquæ 1U080. Alterum quòd si latus cubicum habet Romanos digitos $16\frac{2}{3}$. cubus ipse non solũ capit aquæ vncias 1080. sed 1085. & vnius insuper drachmæ $\frac{5}{9}$. E

Capacitas metretæ & eius partes.

C. Circa primum aduerto Fannium quidem Atticæ amphoræ tribuere sesquiamphoram Romanam. Quod quamuis Lucas Pætus aliter interpretetur; ipse tamen non inficior fuisse Athenis aliquam mensuram sesquiamphoræ Romanæ æqualem; eamque appellatam fuisse amphoram Atticã capacem sextariorum 72. eorum scilicet qui Italicis sextariis erant æquales, & singuli capiebant vncias viginti. Nihilominus assero, huiusmodi Atticam amphoram, de qua Fannius agit, fuisse nouam amphoram, quæ post Athenas Romanorum imperio subactas inuenta atque effecta fuit, vt se Attici ad Romanorum vsum effingerent in sextarii mensura. Etenim licet admiserint sextarium viginti vnciarum; in amphoræ tamen siue metretæ nomine generalem Græciæ consuetudinem retinuerunt: vt scilicet sextarius esset septuagesima secũda metretæ pars. Quare laxato sextario, laxata quoque amphora est. Veruntamen id non obfuit quin antiqua mensura suum quoque retineret nomen,

A & Atticus sextarius appellaretur quindecim aquæ vncias capiens. Constat hoc ex libello de ponderibus & mensuris qui Galeno tribuitur, & ex libello etiam Cleopatræ. Ambo enim Græcis metretis sextarios 72. præscribunt; id est duodecim χόας siue congios Græcos: asseruntque sextarium Atticum esse quindecim vnciarum: atque adeo chus siue congium Græcum vnciarum 90. Idem autem est, vnciæ 1080. atque quindecies 72. Quamobrem nulla potest superesse dubitatio, quin communis Græciæ metreta fuerit vnciarum 1080. & confirmatur, quia in prædicto Galeni libello, postquam fuerat dictum, *Sextarius pendere debet drachmas aquæ pluuialis* 120. (id est, quindecim vncias) subditur infrà, *Atque his mensuris maior pars Græciæ vtitur.* Eandemque mensuram Cleopatra tribuit sextario. Plinius item libr. 21. fi. exprimit iuxta communem Græcorum vsum & Atticorum consuetudinem heminam (id est semisextarium) continere drachmas 60. & Mariana noster certũ esse fatetur ex Fannio & Cleopatra fuisse apud Atticos sectarium quindecim aquæ vnciarũ. His accedit quòd Galenus in libro quem nemo suum esse inficiatur, confirmat appendisse se diligenter vnius cotylæ siue heminæ oleũ, inuenisseq; illud pendere præcisè vncias septem atque dimidiam, id est, drachmas sexaginta. Itaque dubium non est communem sextarium Græcum capere quindecim vncias ponderabiles. Tametsi autem verum est, vbi quindecim olei vnciæ capiuntur, capi ex aqua

B $16\frac{2}{3}$. attamen ex libellis iis qui Cleopatræ & Galeno tribuũtur, & ex Plinii l. 21. fi. liquet heminã etiã aquæ pendere drachmas 120. Vnde infero communẽ sextarii mensuram, siue aquæ, siue vini, fuisse proculdubio in Græcia minorem quàm olei sextarium; idque quatenus opus erat, vt pondere essent æquales; quemadmodum hodie tum Romæ, tum alibi in vsu est. Et quamuis in libello illo qui Galeno adscribitur, explicetur quantum olei capiat sextarius aquæ; hinc tamen minimè infertur, diuersam olei mensuram non fuisse. Nam & in mensuris, quæ tum hodie Romæ sunt, tum etiam apud antiquos fuere Romanos, affirmare similiter licet, vini sextarium viginti vncias capientem, capere ex oleo 18. & sic de aliis. Atque ita verum est, metretam 1080. vnciarum olei capacem, continere 1200. ex aqua aut vino. Enimverò si absolutè sit loquendum, communis aquæ seu vini metreta non plures quàm 1080. ponderales continebat. Et verò illud saltem negari non potest, communi quondã Græciæ consuetudine, sextarium vini, quindecim vnciarum fuisse, ac proinde vini metretam vnciarum 1080. Quamobrem tametsi certum sit magnam in mensurarum nominibus ambiguitatem & confusionem inesse; aliasque etiam metretarum & sextariorum mensuras fuisse: ceterùm metreta ex 1080. vnciis non potest recusari. Atque hanc mensuram contendo ipse fuisse quondam in Gręcia communem: quia cum Græco pede congruit, vt & Romana amphora cum pede itidem Romano.

C C. Ad alterum argumentum ex supra positis, respondeo; Quamuis communiter olim tribuebantur Græco pedi Romani digiti $16\frac{2}{3}$ hoc tamen non obest, quin latus pilus ab ea longitudine auferri possit. Est autem ita exiguum quod illi est detrahendum, vt cubus non plus capiat quàm vncias aquæ 1080. vt nulla oculorum acies id possit discriminare, quemadmodum in quarta propositione dictum est, littera D. Quapropter ipsius nomen est ferè $16\frac{2}{3}$. Et nota valdè fuisse operæ pretium vt pedis mensura responderet aquæ mensuræ. Aqua enim est prior & communior inter omnes liquores. Ad hæc si communis metreta contineret aquæ vncias 1200. communis pes Græcus esset habiturus in longitudinem aliquanto plus quàm digitos 17. Romanos: quod est multo plus quàm id quod Plinius affirmat.

PROPOSITIO VI.

D *Ex proportione Romanæ amphoræ, cognita cuiusuis sphæræ diametro, cognosci potest quantum aquæ capiat ea sphæra: & è contra ex quantitate aquæ quam capit sphæra, cognosci potest diametri longitudo.*

EXPLICATIO.

A. PROPOSITIO hæc supponit, si sphæræ diameter sit æqualis lateri cubico, demonstratum esse ab Archimede cubo capiente viginti vnum, sphæram capere ferè 11. & quamuis per numeros ad exactissimam proportionis designationem non possit perueniri; sufficit tamen, illud per demonstrationem constare, nimirum si cubus vncias capiat 5964. absque integrâ discriminis vncia affirmari verè, sphæram tunc capere vncias 3123. Est enim euidenti demonstratione probatum, capere plusquàm 3122. & minus quàm 3124. Id quod ad praxim satis superque est. Deinde demonstratum etiam est cylindrum cuius altitudo & latitudo æquales sint inter se, tantum capere quantum sphæram & dimidiam eiusdem altitudinis. *Sphæra ad cubum proportio.*

E B. Iuxta hæc ergo quæ diximus, qui rationes supputandi fuerit peritus, non dubitabit cum Romani pedis cubus contineat aquæ vncias 960. sphæram Romani pedis continere plusquàm $502\frac{1}{2}$ & minus quàm $502\frac{6}{7}$. Inter quæ extrema medium penè locum tenebit qui ponat sphæram capere $502\frac{5}{7}$. vel $502\frac{6}{8}$. vnde deducitur diametrum sphæræ quæ cõtineat aquæ vncias 500. esse Romano pedi prope æqualem. Ecquis enim valeat visus perspicacitate discernere diametrum sphæræ capientis vncias aquæ $502\frac{6}{7}$. à diametro sphæræ quæ 500. præcisè contineat? Quod si sphæra capiat 500. cylindrus capiet 750. quod est pondus Attici talenti. Sphæræ autem diameter quæ capiat vncias aquæ $62\frac{1}{2}$. est propemodum æqualis dimidio pedi Romano. *Sphæra capiens aquæ vncias 500. & cylindrus capiẽs 750.*

C. Item diameter sphæræ capientis cantaram vini seu mensurabilem arrobam Hispaniensem, (id est vncias ponderales 512.) est paululum maior Romano pede. Atque adeò diameter sphæræ quę *Sphæra capiens vnam cantaram, & eius diuisiones.*

capiat Hiſpanum congiolum (qui dicitur açumbre) eſt etiam tantillo maior quàm dimidius pes Romanus. Nam Romani ſemipedis ſphæra penè capit vncias aquæ $62\frac{6}{7}$. Diameter item ſphæræ ſemiquartarii (qui octo continet vncias aquæ ſeu vini) ſatis parum excedit Romanum palmum, palmi enim ſphæra capit ferè $7\frac{6}{7}$. Si autē ſphæra capit octo; cylindrus capiet 12. quæ eſt Romana libra. Præterea ſphæra vnius vnciæ ex aqua ſatis parum ſuperat duorum digitorum Romanorum ſphæram. Etenim ſphæra duorum digitorum Romanorum drachmas ferè continet $7\frac{6}{7}$ Poſtremò vnius digiti Romani ſphæra capit ferè $\frac{55}{56}$. vnius drachmæ. Et ſphæra duorum digitorū, fere $\frac{55}{56}$. vnius vnciæ. Sphæra etiam quatuor digitorum Romanorum propè continet $\frac{55}{56}$. vnius beſſis, ſiue marci vnciarum octo, & ſphæra ſemipedis, penè $\frac{55}{56}$. vnius açumbre. Sphæra denique vnius pedis continet ferè $\frac{55}{56}$. vnius cantaræ ſeu arrobæ menſurabilis. A

Sphæra capiens nouem amphoras Romanas.

D. Ex dictis infertur, ad ſphæram nouem amphorarum Romanarum ſatis eſſe ſi diameter contineat digitos $41\frac{2}{7}$. Si autem pro vnius ſphæræ diametro ſumatur cubi latus qui 18. Romanas amphoras capiat; euidens eſt ſphæram ipſam præter nouem illas amphoras Romanas capere pluſquam 405. vncias, ex Archimedis demonſtratione. Quamobrem licet in Hebraici cubiti ſphæra conſtaret contineri nouem amphoras Romanas; non minùs etiam conſtaret ſupra has nouem amphoras, addidiſſe noſtrum Villalpandum pluſquàm 405. vncias: eo quòd ad Hebraici cubiti menſuram elegerit latus cubi capientis 18. amphoras Romanas. Vnde fit Mare æneum iuxta Villalpandi menſuram capere pluſquam 202∪500. vncias aquæ ſupra id quod caperet, ſi vnius cubiti ſphæra non caperet pluſquam nouem amphoras Romanas. B

Maris ænei capacitatem fuiſſe auctā, maiorem in modum.

E. Iuxta illā Archimedis regulam (nempe ſi cubus capit 21. ſphæram capere fere 11.) ſi cubus cōtinet 18∪000. amphoras Romanas, ſphæra continebit amphoras pene $9∪428\frac{4}{7}$. atque adeo hemiſpherium capiet ferè $4∪714\frac{2}{7}$. Ex quæ efficitur Villalpandum dum aſſerit ſe velle facere hæmiſphærium quod præciſe capiat Romanas amphoras 4∪500. illud tanto maius effinxiſſe, vt ſuprà amphoras illas 4∪500. capiat etiam ferè $214\frac{2}{7}$. & meâ quidem ſententiâ totum Mare æneum non amplius capiebat quàm Romanas amphoras $208\frac{1}{3}$. (hoc eſt, vncias 200∪000.) vt infrà oſtendam.

Sphæra capiens amphoras quatuor.

F. Ad ſphæram verò quæ quatuor Romanas amphoras capiat non debet pro diametro ſumi latus cubi capientis amphoras octo, ſed aliquanto minus. Etenim octo amphoræ Romanæ efficiunt aquæ vncias 7∪680. Si autem cubo capienti 20. reſpondent in ſphæra prope 11. cubo qui capiat 7∪680. reſpondebunt ſimiliter in ſphæra pene $4022\frac{6}{7}$. Quatuor verò amphoræ tantùm continēt vncias 3840. Quapropter ex eo quòd Mariana cubito ſacro binos in longitudinem Romanos pedes tribuerit; ſequitur in vnius cubiti ſphæra, vltra quatuor illas amphoras, quas ſphæræ vnius cubiti tribuere volebat (vt ſphæræ quingentæ quas continet Mare æneum, faciant amphoras Romanas 2∪000.) ſupereſſe vncias pene $182\frac{6}{7}$. Quare in Mari æneo (præter illas bis mille amphoras,) continebuntur ferè vnciæ $91∪428\frac{4}{7}$ quæ faciunt pluſquàm 95. amphoras Romanas. Aſſero igitur, ſi ſphæra quatuor amphoras capiens conficienda ſit, auferendum eſſe de duobus Romanis pedibus ferè ſemidigitum Romanum: ita vt ſuperſit paulo pluſquam Romani digiti $31\frac{1}{2}$. C

Sphæra capiens mille vncias aquæ, & eius partes.

G. Deinde ad faciendam ſphæram quæ mille aquæ vncias capiat, proximum eſt vt diameter cōtineat digitos Romanos $20\frac{1}{3}$. Si enim hic numerus cubicetur; & ex eo numero cubico ad alium retrocedatur, vt à numero 56. ad 55. peruenitur ad numerum drachmarum 8∪000. (qui quæritur;) & ſuperſunt paulo pluſquam quinque drachmæ. Si autem hic diameter continens digitos Romanos $20\frac{1}{3}$. in decem æquales partes diuidatur; ſphæra vnius decimæ, vnicam capit vnciam: ſphæra duarum decimarum capiet vncias octo: ſphæra trium, capiet 27. ſphæra quatuor decimarum capiet vncias 64. & ſphęra quinque decimarum capiet vncias 125. D

Sphæra capiens vncias aquæ 400. habet pro diametro pedem Hiſpanum.

H. Vt fiat ſphæra vnciarum aquæ 400. diameter habere debet Romanos digitos penè $14\frac{52}{63}$. quam menſuram ego exiſtimo eſſe tertiam partem Hiſpanicæ vlnæ ſeu virgæ menſoriæ. Nam iuxta eam proportionem quam Villalpādus inter Hiſpanicæ vlnæ tertiam, & Romanum pedem aſſignat (quæ eſt vt inter 12. & 13.) tertia noſtræ menſoriæ virgæ pars ſortitur Romanos digitos $14\frac{10}{13}$. Si autem, vltra id, addatur decimaoctaua pars vnius digiti Romani (quod eſt ſatis exiguum) capiet vncias 400. Sphæra autem cui pro diametro eſſent Romani digiti $14\frac{10}{13}$. continet vncias fere $395\frac{1}{2}$. cumque adeo ſit exiguum quod deeſt; ego mihi perſuadeo, eum fuiſſe huius menſuræ ſcopum vt vncias 400. contineret, quæ ponderabilem arrobam efficiunt. Atque hac ratione congruet omnino pes Hiſpanus cum ſphæra vnius arrobæ ponderabilis ex primo liquore, hoc eſt, ex aqua. Quòd ſi planum fecero, diametrum ſphæræ vnciarum aquæ 400. eſſe minorem cubitum Hebraicum; hoc validè confirmabit, eandem eſſe noſtri pedis menſuram. Conſtat enim noſtrum pedem non fuiſſe à Gothis in Hiſpaniam inuectum (cū ſit antiquior;) nec à Romanis, ſiquidem ab ipſorum pedis lōgitudine differt. Quare ſi noſtri pedis menſura ſub Romani Imperii tempus iam erat inducta (vt curioſi architecti ex antiquis ædificiis obſeruarunt) nec ipſi Romani eam primùm induxerunt; argumento eſt, illam eſſe antiquiorem. vnde ſi illi menſuræ reſpondet qua Hebræi quondam vtebantur; veriſimile eſt, quemadmodum etiam nunc retinent Hiſpani antiquiſſima pondera, ita ſimiliter menſuram cubiti ab eis retineri quam in Hiſpaniam intulerunt primi poſt diluuium conditores: atque adeo eandem ponderibus & menſuris Hiſpanicis eſſe originem quam Hebræis. E

Pedis Hiſpani antiquitas.

I. Nec verò primus ipſe ſum qui putem tredecim noſtræ vlnæ tertias continere paulo pluſquam duodecim pedes Romanos. Etenim Mariana, quamuis ad eam inclinet ſententiam, vt Romanū pedem eundem eſſe putet cum Porphyretico (qui eſt nonnihil maior vero pede Romano Farneſiani congii) nihilominus deprehendit tredecim tertias Hiſpanicas cum duodecim pedibus Porphyreticis adæquari,

L. Quòd ſi noſtri pedis ſphæra capit aquæ vncias 400. cylindrus eiuſdem, capiet omnino ſexcentas: quæ ſunt quinque octauæ partes Romanæ amphoræ, hoc eſt quinque congii Romani.

Cubus Hiſpani pedis quantum capiat.

M. Ex dictis ſequitur, noſtri pedis cubum continere aquæ vncias ferè 764. quæ ſi eſſent 768. explerent duodecim açumbres. Si tamen aliquis efficiens cubum ex Hiſpano pede, reperit non tantum

capere:

A capere; suo illum experimento oportet non nimis confidere. In his enim rebus, vt experientiæ fidere liceat, opus est valdè accuratè fieri periculum. Nam quantumuis sit minuta contractio, multũ de capacitate detrahitur. Et quidem si noster pes eam omnino haberet proportionem ad Romanum, quam ei tribuit Villalpandus, nempe vt 12. ad 13. (quod est habere digitos Romanos $14\frac{10}{13}$.) cubus ex illo caperet 755. aquæ vncias, cui mensuræ vix ego addo vncias nouem. Itaque cubo nostri pedis ex aqua, ad 12. açumbres desunt iuxta Villalpandum vnciæ ferè 13. iuxta meam verò mensuram non desunt ei quinque integræ vnciæ, sed quatuor & nonnihil amplius.

Sphæra capiens aquæ vncias 800.

N. Iam vt sphæra 800. aquæ vncias contineat, diameter habere debet ex Hispana tertiâ (seu pede) palmos ferè $5\frac{1}{27}$. (illum appello palmum qui quatuor digitis constat, siue quartam pedis partem.) Si autem sphæra quatuor palmorum capit vncias 400. (vt explicatum est suprà) euidens est in sphæra palmorum $5\frac{1}{27}$. contineri duplum & paulo plus, vt vidimus propositione 4. littera E. Porrò ad sphæram vnciarum 800. opus est diametrum non nihilo maiorem esse Romanis digitis $18\frac{2}{3}$. Nam sphęra
B digitorum $18\frac{2}{3}$ continet drachmas aquæ $6388\frac{4}{27}$. vnciæ verò 800. continent drachmas 6400. Quare assignatæ sphæræ deerat ferè sesquivncia. Ac 800. vnciç petunt pro diametro sphæræ, radicem cubicam numeri $6516\frac{4}{11}$. Numerus autem $18\frac{2}{3}$. est radix cubica numeri $6504\frac{8}{27}$. Si autem sphæra capiat vncias 800 cylindrus capiet 1200. si verò quarta pars illi in altitudinem addatur, capiet aquæ vncias 1500. quod est Hebraici talenti pondus.

Sphæra pedis Græci.

O. Sphæra cuius diameter sit pes Gręcus, vncias continet ferè $565\frac{5}{7}$. quia cubus capit 1080. vncias, (vt suprà explicatum est propositione 4. & 5.) & sicut 21. ad 11. sic 1080. ad $565\frac{5}{7}$. vnde sequitur cylindro Græci pedis contineri vncias ferè 850.

Cylindrus capiens amphoram Romanam.

P. Sphæra cuius diameter sit digitorum Romanorum $17\frac{1}{3}$. capit aquæ vncias penè 640. Atque adeò cylindrus eiusdem altitudinis & latitudinis capiet aquæ vncias fere 960. quæ est Romana amphora. Sunt autem penè idem Romani digiti $17\frac{1}{3}$. & Hispani $18\frac{1}{2}$. sed præcisus numerus est Hispaniensium digitorum $18\frac{11}{36}$.

Sphæra vnciarũ 900.

Q. Sphæræ capacis vnciarum aquæ 900. diameter debet esse paulo minor quàm digiti Romani
C $19\frac{2}{7}$ Nam si diameter sit $19\frac{2}{7}$ sphæra continebit vncias aquæ $905\frac{10103}{11200}$.

Sphæra quædã maiores.

R. Sphæra cui pro diametro sint Romani pedes $3\frac{1}{8}$. (qui est iuxta Capellum, primarius cubitus Hebraicus) continet Romanas amphoras aquæ ferè 16. & cylindrus ferè 24.

S. Sphæra cui pro diametro sint pedes Romani $2\frac{1}{2}$. (qui est pes primarius Hebraicus, iuxta Capellum) continet ferè Romanas aquæ amphoras $4\frac{3}{4}$. cylindrus autem ferè $7\frac{1}{8}$.

T. Sphæra quæ diametrum habet longum pedes Romanos $1\frac{1}{4}$ (qui est Capello ciuilis pes Hebraicus) continet aquæ vncias 982. Caperet autem mille, si exiguum quid diametro adderetur; nempe si longitudo diametri esset digitorum Romanorum ferè $20\frac{1}{3}$.

Scholion ad sextam propositionem pro Iosepho Scaligero.

Iosephi Scaligeri gloriatio de Archimede à se impugnato ridicula est.

OMNIA quæ in hac sexta propositione à nobis dicta sunt, supponunt tres illas Archimedis demonstrationes in libello de dimensione circuli, esse veras & solidas. Alioqui enim ruunt ea
D quæ super eo fundamento ædificantur. Nec me latet Iosephum Scaligerum ausum esse contra eas Archimedis demonstrationes scribere tantâ confidentiâ, vt appendici ad cyclometrica sua hos in fine addiderit versus,

Famæ beatus qui supervixit suæ,
Illisque meruit interesse laudibus,
Quas vita non dat, funus ac cinis darent.
Bonis liceret, si liceret per malos,
Viuis negatâ gloriâ, viuis frui.
Sed si bonorum iudicia de me, mei
Tardauit æui liuor ac malignitas;
Meam loquentes gloriam nepotibus,
Iniuriam horum non tacebunt posteri.

Sed ride, aut potiùs miserare, lector, hæretici hominis inanem iactantiam; cuius libellus tot scatet hallucinationibus & paralogismis, vt vel leuiter mathematicâ disciplinâ tinctus facilè eius ignorãtiam animaduertat. Demonstrationes verò Archimedis, quas nos supponimus, nihil opus est ab hoc glorioso milite defendere; cùm eas solidissimas esse, euidentissimè ostenderit noster Clauius, maxi-
E mus nostri sæculi Geometra, in sua Geometriâ practicâ l. 4. c. 6. vbi eas explicat & illustrat. Quàm verò tum in prædictis propositionibus reiiciendis, tum in insectando Archimedem, iniquissimus fuerit Scaliger, satis superque constat ex refutatione Cyclometriæ, quæ ab eodem Clauio edita est Moguntiæ anno 1609. quæ adiuncta est responsioni ad conuitia & calumnias Iosephi Scaligeri in Kalendarium Gregorianum, vbi in præfatione etiam citat Franciscum Vietam Gallum, & Adrianum Romanum Belgam. Prioris libri titulus est, *Munimen aduersus noua Cyclometrica ex Geometricis Schediasmatis Francisci Vietæ, Parisiis apud Iamettium Mettayer Typographum regium.* 1594. Posterioris autem titulus est huiusmodi, *In Archimedis circuli dimensionem expositio & analysis: apologia pro Archimede ad Iosephum Scaligerum, auctore Adriano Romano, Vuiceburgi anno* 1597.

A

PROPOSITIO VII.

Ex proportione Hispani pedis cum aliis vel pedibus vel cubitis vel calamis, cognosci potest proportio quam habent quadratæ areæ, nec non cubi vel sphæræ quæ fiunt ex pede Hispano cum iis quæ ex aliis vel pedibus vel cubitis vel calamis conficiuntur.

B

EXPLICATIO.

Cubiti Villalpandæi ad pedem Hispanum proportio.

A HEBRAICVS cubitus quē nobis Villalpandus describit, ferè continet Romanos digitos 42. qui ex Hispanicis faciunt $45\frac{1}{2}$. Itaq; nostri pedis proportio cum Hebraico illo cubito est sicut 16. cum plusquam 45. Quadrata autem illius cubiti area est plusquam decupla respectu areæ pedis Hispaniensis; & cubiti illius solidum ad solidum ex nostro pede ferè se habet sicut 23. ad 1.

Cubiti Marianæ ad pedem Hispanum proportio.

B. Quem verò Hebraicum cubitum Mariana designat, is est duorum pedum Romanorum: qui cubitus ad Hispanum pedem eam habet proportionem quam 26. ad 12. Quadrum autem numeri 12. est 144. ac numerus 26. habet quadrum 676. & sicut 144. ad 676. ita 36. ad 169. atque ita etiam 1. ad $4\frac{2}{3}$. & nonnihil amplius. Atque hæc est arearum proportio. Deinde cubus numeri 26. est 17576. quod est plusquàm decuplum respectu eius cubi quod fit ex radice cubica numeri 12. Eaque est solidorum proportio. C

Vnde sumpsit Mariana mensurã cubiti; & vnde Arias Montanus.

C. Notandum verò est mensuram hanc quam Hebraico cubito præfinit Mariana, desumptam fuisse ex Glossa ordinaria, aliisque antiquis scriptoribus qui affirmant tres Hebraicos cubitos esse iustam humanæ staturæ mensuram. Cōstat autem sex Romanos pedes esse mensuram staturæ humanæ. Similiter Hebraicus cubitus quem affert Arias Montanus ex Misnaioth, videtur esse tertia pars humanæ staturæ, vel paululum maior. Arias enim singulis cubitis palmos sex; singulis palmis quatuor digitos; singulis digitis, sex hordei grana præscribit. quo videtur Hebraico digito sesquidigitum Romanum tribuere. Quare Hebraico Montani cubito obtingunt Romani digiti 36. hoc est, duo Romani pedes & palmus. Verùm non sibi constat Arias (nisi præli mendum esse velimus.) nam vulgari vnius pedis mensuræ duos tantùm Hebraicos palmos attribuit (cùm ipsi cubito sex palmos deferat.) ex quo deducitur, singulis cubitis tres ab illo pedes assignari. quod perinde erit, ac Hebraico cubito dimidium vulgaris staturæ humanæ tribuere: cui paulo minus adscribit Villalpandus. D

Proportio cubiti Villalpandæi ad mensurã cubiti maioris à nobis assignatam.

D. Hebraicus cubitus maior in meâ sententiâ continet Romanos digitos $18\frac{2}{3}$. Dixi Hebraicum cubitum maiorem, ad distinctionem alterius minoris, qui est eadem mensura cum pede Hispano, id est cum tertia nostræ virgæ mensoriæ. Hebraicus ergo cubitus maior quem ipse assigno, cum illo quem Villalpandus designat (42. Romanis digitis constantem) eam habet proportionem quam 4. cum 9. Verum est suo cubito non præscribere Villalpandum Romanos digitos 42. integros; sed tantillum minus, eius tamen subtilis minutiæ nullam in præsenti rationem duco, quia exigua valdè est. Si autem meus cubitus cum Villalpandi cubito se habet vt 4. cum 9. quadrum quidem numeri 4. est 16. & quadrum numeri 9. est 81. Quare cubiti Villalpandæi area continet quinque areas eius cubiti quem ipse designo: solida verò se habent sicut 1. cum $11\frac{5}{13}$.

Calami mẽsura, & proportio.

E. Præterea, calamus cubitorum sex Hebraicorum ex iis qui à me assignantur, si comparetur cum Villalpandi calamo continente ex illius cubitos $6\frac{1}{4}$ habet se ad illum sicut 24. ad $56\frac{1}{4}$. quod est maius discrimen quàm inter 3. & 7. reperitur. At in areis discrimen est, veluti inter 9. & $49\frac{1}{2}$. In solidis autem proportio est qualis datur in 27. ad 343. & nonnihil amplius, quæ est veluti 1. ad $12\frac{2}{3}$. & eo plus. E

F. Denique calamus Hebraicorum sex cubitorum iuxta meam de cubito sententiam, staturam sex pedum Romanorum superat vno pede: staturam verò sex pedum Hispaniensium plusquàm sesquipede excedit.

PRO-

A

PROPOSITIO VIII.

Nomina quæ Architecti tribuunt illis mensuris quas interualli seu linearum appellant, sumpta sunt ex proportione quam inter se habent humani corporis mensuræ. Id tamen parum exactè. Naturali enim proportioni congruentius foret, nomen cubiti tribuere sextæ humani corporis parti, iuxta vsum Hippocratis, Aristotelis, Galeni, Medicorum & Anatomistarum, atque ipsius forsan Homeri.

EXPLICATIO.

B

A. MENSVRAS quas interualli appellant, nationes omnes effingunt ac redigunt ad eam quam pro humanæ staturæ mensurâ seligunt; nec non ad proportionales ipsius partes. Quapropter mirum non est inter pedem (verbi gratiâ) Romanum, Græcum & Hispanicum inæqualitatem reperiri. Ex eo enim quòd pro staturæ humanæ mensurâ alii hanc, alii illam assumant; inde necessariò sequitur, acceptâ pedis mensurâ pro sexta staturæ parte, Græcum, Romanũ atque Hispanicum pedes inter se inæquales esse. Architecti igitur nomen pedis tribuunt sextæ humanæ staturæ parti: nomen verò palmi, quartæ pedis parti: & palmi quartæ nomen digiti: cubitum autem appellant quartam staturæ partem: quod est sesquipedem cubito tribuere. Ita Vitruuius, Hesychius, Suidas, Pollux, aliique permulti: atque is vsus communiter receptus est. Norunt tamen eruditi isthæc nomina naturali humani corporis proportioni non respondere exactè. Primò, nam quilibet homo, si debitam habeat altitudinis proportionem, ferè sex pedes & dimidium ex suis altus est: cùm tamen nihilominus nomen pedis pro sextâ staturæ parte ponatur. Secundò, quia grandis valdè debet esse pes & angusta satis manus eius, cuius pes quatuor palmos ex suis adæquet: imo nec tres & dimidiatum & fortasse propius ad iustam proportionem naturalem (in hominibus saltẽ robusto corpore præditis) pedis longitudo in tres palmos diuideretur. Etenim vt pes possit quatuor palmos complecti, oportet digitorum latitudinem penes extremam sui ipsorum partem qua operiuntur vnguibus, desumi. Quod autem Herodotus scribit l. 1. n. 32. vulgarem nempe cubitum à regio tribus digitis superari, fortasse significat excessum esse vnius palmi, quem nos in quatuor digitos diuidimus. Neque enim tenebatur Herodotus ad agendum de digitis ita exilibus cuiusmodi sunt ii qui ab Architectis considerantur. Et facit quòd vbi Herodotus agit de corpore Orestis inuẽto, videtur cubitum pro mensura septem palmorum accipere l. 1. Ergo apud eum tres digiti (crassiores scilicet) æquant vnius palmi mensuram. Tertiò, vt cubito quarta humanæ staturæ pars assignetur, haud dubiè cubiti nomine comprehenditur manus extensa, in qua significatione, si congruens corpori proportio naturalis attentè inspiciatur; apparebit, quatuor cubitos ex iis in quolibet homine bona corporis proportione prædito, efficere septem eiusdem hominis pedes; vt constabit ei qui aptam corporis proportionem in hominum multis dimetiri volet. Vnde non admodũ exactè iuxta naturalem humani corporis proportionem sesquipedi nomen cubiti assignatur. Nec verò prima nominis cubiti significatio fuit ea quæ manum etiam extensam sub cubiti nomine cõprehendit. Etenim cubito respondet Græcè πῆχυς, cuius nominis primariam significationem Græca dictionaria ponunt eam quam Hippocrates, Galenus & communis medicorum & anatomistarũ consuetudo sequuntur; qui omnes cubitum appellant præcipuum brachii os, quod ab ima manu vsque ad brachii curuaturam protenditur. (atque huic ossi adiungitur tanquam comes aliud, quod radiolum appellant,) illud autem animaduertit Galenus in commentariis ad Hippocratis libellum de articulis: & ex illo notauit etiam Gorræus in definitionibus medicis, & Henricus Stephanus in suo Thesauro. & addere possent auctoritatem Aristotelis l. 1. de historia animalium c. 15. vbi brachium diuidit in lacertum, cubitum & manum: ex quo intelligitur manum non comprehendi ab illo in cubiti appellatione. Præterea hanc eandem cubiti acceptionem dictionaria tribuunt Homero.

Communior brachii acceptio non satis exactè respondet proportioni naturali.

C

D

Aliter accipiunt cubiti nomen Hippocrates, Galenus, Aristoteles, &c.

B. Quod si proportionem naturalem humano corpori idoneam considerare velimus, certum est, præcipuum illud brachii os quod cubitum antiqui auctores appellant, valde admodum sextæ humanæ staturæ parti exæquari; vt facilè animaduertere poterit, cui humanam optimæ proportionis staturam plurimorum hominum metiri libeat. Atq; hoc insuper præstat illud os pedi aut manui, quod veluti os insigne & vndique solidum, proportionem magis æqualem in hominum corporibus, quã aut pes aut manus habeat. Etenim in digitis vtpote in extremis partibus, multo maior longitudinis discrepantia in diuersis hominibus reperitur: quorum aliis breuiores digiti, aliis productiores sunt, ceteris paribus. At in eo quòd os illud sit sexta staturæ pars, multo maior constantia ac similitudo à naturâ ipsa in corporibus hominum cernitur, si in quolibet eorum comparetur illius ossis longitudo cum totius corporis longitudine.

Cubitus pro osse ab ima manu vsq; ad curuaturã brachii, est sexta pars humanæ staturæ.

E

C. Ex dictis infero, si comprobaretur Hebræos (atque adeo sacram Scripturam & Iosephum) cubitum vocasse sextam staturæ humanæ partem; tunc quidem vsum hujusmodi minime nouum & insolitũ fore reputandum; cùm constet ab auctoribus grauissimis pariter & antiquissimis manum in nomine cubiti non includi; & eâ exclusâ, congruentius bonæ corporis proportioni naturali esse, si sextæ parti staturæ tribuatur cubiti nomen, quàm si pedis. Iam verò si vsitatis mensuris nomina per analogiam ad humani corporis proportionem attribui res est quæ ab ipso Adamo traxit originẽ: næ verisimilius est, Adamum (quippe qui sapientissimus erat) sextæ humani corporis parti nomen illius ossis potiùs quàm pedis accommodasse: siquidem hoc est rectæ proportioni naturali aptius & conuenientius.

A

PROPOSITIO IX.

Mensura cubiti in sacra Scriptura & in Iosepho pro sexta parte humanæ staturæ ponitur, non pro quarta.

PROBATIO.

Cubitum poni pro quarta humanæ staturæ parte est valdè receptum.

B

A NOn me latet propositionem hanc multis paradoxã visum iri: non solùm quia Græcorum & Latinorũ vsus fert, vt sesquipedis mensura nuncupetur cubitus (quam mensuram expresse tribuit cubito Herodotus in Euterpe §.65. & post eum Vitruuius atque alii multi) sed etiam quia qui de sacræ Scripturæ cubito agunt, omnes definiunt, eum esse quartam humanæ staturæ partem. Quare beatus Hieronymus Ezechielis 40. perspicuè tribuit cubito sex palmos, dum de cubito & palmo agit, quorum ibi propheta meminit versu 5. Idemque refert Arias Montanus ex Misnaioth: idemque sequuntur Glossa ordinaria & alii interpretes antiqui & vno ore recentiores omnes.

B. Accedit quòd iuxta Villalpandi nostri rationem sacer cubitus necessario videtur esse diameter sphæræ quatuor batorum ex illis bis mille quos Mare æneum capiebat. Quanuis autem batus non esset Romana amphora capacior; necesse est diametrum sphæræ amphorarum quatuor Romanarũ esse fere æqualem duobus Romanis pedibus, vt vidimus propositione sexta, litera F. Quare si Scripturæ cubitus longior non fuisset quàm sexta staturæ pars, sequeretur inde Hebraicam staturam esse fere duodecim pedum Romanorum, quod nimium satis atque adeò incredibile est. Præterquam quod ex verbis tum Cleopatræ, tum etiam interpretis Nicandri liquet, Syram metretam (quæ pro bato Hebraico solet capi) fuisse æqualem Romanis amphoris 2¼. & quamuis Cleopatræ locum emẽdare velimus cum Villalpando, ac Stanislai opinionem sequi (quæ in Scriptura sacra & in Fannio videtur niti, videlicet, batum capere Romanas amphoras 2¼.) ad diametrum tamen sphæræ quæ quatuor eiusmodi batos contineat, necessarii sunt Romani palmi ferè 10½. vt posuimus propositione sexta, litera D. Si autem hæc esset cubiti sacri mensura, & cubitus ipse esset sexta pars staturæ antiquæ; hinc sequeretur, antiquam staturam habuisse penè 63. palmos Romanos, qui conficiunt pedes Romanos 15¾. & eo amplius, quod incredibile omnino est.

C

C. Nihilominus censeo cubiti nomen tam apud Scripturam quàm apud Iosephum nõ pro quarta staturæ parte, sed pro sexta accipi: ac proinde Scripturæ cubitum non in sex palmos sed in quatuor partiri: eundemque esse sacræ Scripturæ & Iosephi vsum, quem Hippocratis, Aristotelis & Galeni, quem Homero tribui, quemque à medicis & Anatomistis vsurpari vidimus (propositione 8. litera A.) qui omnes cubiti nomine non comprehendunt manum, sed solùm os illud præcipuum ab ima manu ad brachii vsque curuaturam extensum. In primis igitur aduerte, Latinorum Architectorum atque Græcorum vsum minimè conuincere aut persuadere, eundem fuisse vsum Hebræorum ac sacræ Scripturæ. Quemadmodum ex Latinorum consuetudine, qui passum vnum pro quinque pedibus accipiunt, non rectè probatur Græcos etiam de passu iuxta eandem proportionem agere. Deinde, vidimus iam primariam ac præcipuam Græci nominis πῆχυς significationem eam esse quæ designat os illud sextâ humanæ staturæ parte in longitudinem constans. Quamobrem non est cur arbitremur, Septuaginta interpretes in ea acceptione vsurpare hoc nomen non potuisse, ipsorumque vestigiis nostrum institisse Vulgatum. Adhæc Lucas Pœtus in tractatu de mensuris alias cubiti significationes affert, aliam scilicet pro mensura 18. digitorum, aliam pro 20. digitorum mensura: & diuersa alia significata in vno cubiti nomine apud Origenem & Augustinum reperiuntur. Nihil igitur est cur tanquam certum statuatur, cubitum in sacra Scripturâ sex palmis constare; si alioqui rationes & argumenta sint quæ quatuor solùm palmis illum comprehendi persuadeant.

Cubitum in sacrâ Scriptura poni pro quarta humanæ staturæ parte non debet supponi.

D

Cubitum esse sextam humanæ staturæ partẽ, multis probatur argumentis.

C. Primò igitur quanuis beati Hieronymi auctoritas in suis commentariis magna sit, maior tamẽ est & firmior eiusdẽ Hieronymi in Vulgatæ textu auctoritas, vbi certiorem diuini spiritus habuit instinctũ ne aberraret, & vbi ad certam adhæsit sententiam quã antiqui interpretes fuerant sequuti. Cernimus autem in Vulgata 3. Reg. 7.26. pro *topah* (quod est Hebraicum vocabulum significans palmũ quatuor digitorum) legi *tres vncias*. Sic enim habet textus, *Grossitudo Luteris trium vnciarum erat*. Atqui compertum est tres vncias idem esse quod tres duodecimas (scilicet vnius cubiti) & has idem esse cum quarta parte huius numeri 12. ergo *topah* est quarta pars cubiti, vt scripsit Conradus Kircherus in Græcis concordantiis, verbo *topah*. Quod si respondeat aliquis, tres vncias siue tres duodecimas appellari non respectu cubiti sed respectu pedis: contra hoc est quòd contextus agit de Maris ænei mensura quod Scriptura per cubitos metitur: & neque ibi mensuræ alterius est mentio, neq; alibi vnquã Scriptura pedibus sed cubitis mẽsurat. Quare necesse est, tres vncias siue tres duodecimas de cubiti duodecimis intelligi debere. Si verò alius secundò opponat, licet Hebræorũ nomen *topah* frequẽter ponatur pro quatuor digitorũ palmo; bene tamen posse accipi aliquando pro sesquipalmo, hoc est, pro sex digitis (sic enim intelligit ille palmi nomẽ Ezech. 40.5. cùm dicitur, calamus esse *sex cubitorum & palmo*) hæc quoque responsio neutiquam facit satis, tum quia valdè coactum est, nomen *topah* alicubi pro sesquipalmo vsurpare: tum etiam quia in Maris saltem ænei dimensione, nec Villalpandus, nec alius quispiam eam sibi mentem induxit. Si autem Villalpandus Ezechielis 40.5. eò fuit deductus vt non dubitaret palmi nomen pro quarta cubiti parte inibi sumi; illud hinc fuerat illaturus, semper scilicet in sacris Literis palmum *topah* pro quarta parte cubiti desumi. Atque adeò cubitum in Scriptura quatuor in palmos diuidi. Fingere enim Hebraicum nomen *topah* alibi pro

E

Topah quã mensurat

A quarta parte, alibi pro sexta capi; id verò quo probabili fundamento affirmari possit, omnino non video.

D. Secundò, Ezechielis calamus erat staturæ humanæ mensura, & in sex cubitos diuidebatur: ergo cubitus non quarta staturæ pars est, sed sexta. Maior propositio comprobatur ex Apocalypsi c. 21. 17. vbi Ioannes per allusionem ad Ezechielis calamum, ait illum fuisse *mensurâ hominis*, id est, staturæ humanæ mensura, vt eo loci vidimus. Minor autem ex Ezechielis verbis patet cap. 41. 8. *ad mensuram calami sex cubitorum spacio*. Sed de hoc plenius infrà in huius propositionis corollario primo.

E. Tertiò, Ezechielis 41. 6. legimus, *latera autem, latus ad latus bis triginta tria*: vbi Hebræa sonant, *triginta tria Pegamim*. Tametsi autem vox *Pegamim* poterat significare vices (vt explicat Rabbi Ionathan, triginta tria per vices, hoc est vndecim cubicula in quolibet pauimento; quæ in tribus pauimentis conficiunt 33.) Vulgatus tamen de mensurâ pedum intellexit. Et quia in duali legit *Pegamaim*, ideo dixit, *bis*. Atque ita accipit noster Villalpandus. Quia ergo Vulgatus Hebraicam vocem in eo sensu accepit; inde infero ipse mensuram cubiti in sacra Scriptura non esse aliam à mensurâ pedis. Textus enim tantùm dicit, *bis triginta tria*: quæ autem mensuræ præcedunt & quæ subsequuntur, omnes cubitorum sunt. Quamobrem cùm nullum aliud substantiuum nomen annectatur verbis illis *triginta tria*, ipsemet textus nos veluti manuducit, vt de 33. cubitis sermonem esse intelligamus. Adde B huc, latine dici cubitum in neutro genere. Sin verò de alia mensurâ intelligendum foret, teneri videbatur Vulgatus ad peculiarem illius explicationē, vt lectores de cubitis non acciperent. Præter hæc non ex Vulgatâ modo, sed ex contextu etiam colligitur fieri non posse vt in Scriptura duo cubiti ex tribus pedibus fiant. Cùm enim semper sacer scriptor, cubitorum vtatur dimensione, tam in iis quæ antecedunt quàm in his quæ subsequūtur, cumque posset dicere 22. cubitos: quorsum phrasi aliâ diuersâ fuerat vsurus, vt 22. cubitorum dimensionem significaret? Certè cubiti synonymum vsurpare minimè dissentaneum est. At diuersam accipere mensuram, nulla ratione, fundamento, aut necessitate suadente; id sanè perinde esset, quasi vnâ mensurâ primò dimetiretur quispiam; moxq; illâ temerè ac repentè abiecta aliam minorem sumeret. quod nulla ratione verisimile est.

Locus Ezechielis 41. 6. explicatus.

F. Quartò, vt credamus cubitum in sacrâ Scripturâ esse sextam humanæ staturæ partē facit quòd Hebraica vox est *amah*, quæ ex alio deriuatur nomine quod significat caput. Constat autem proportionem capitis ad totam hominis staturam esse vnius sextæ partis. Et confirmatur, quia pro voce *amah* Vulgatus substituit pedalis nomen Ieremiæ 51. 13. Ergo in Scriptura non est diuersa mensura C cubiti à mensura pedis; sed vtraque est sexta humanæ staturæ pars.

Locus Ieremiæ 51. 13. expensus.

G. Quintò, si ex Iosepho constaret, illum nomine cubiti pro sexta staturæ parte vti; iam quæ posset residere dubitatio, quin hæc fuisset Hebraica phrasis & consuetudo, ac proinde à sacris Scriptoribus recepta? Apud Iosephum ergo cubitum pro sexta humanæ staturæ parte accipi, meo iudicio euidens est. Ille enim Græcè scripsit. Atqui dubium non est apud Græcos passum senis pedibus constare, & stadium idem esse quod centum passus, siue centum staturæ humanæ mēsuras, aut (quod idem est) sexcentos pedes. & tamen Iosephus non tribuit stadio 400. cubitos, vt putauit Villalpandus, sed sexcentos. Patet hoc l. 6. de bello c. 6. vbi tres Ierosolymæ muros describit: asseritque turres cubitis viginti in latitudinem singulas protendi, & subdit; *Eiusmodi turres nonaginta tertius murus habebat: earum autem interualla cubitos ducentos: medius autem murus in quatuordecim turres, & antiquus in sexaginta diuisi erant. Omne autem ciuitatis in gyro spatium triginta tribus stadiis finiebatur*, hæc ille. Dubitari autē non potest quin murus totam vrbem cingens fuerit ille nonaginta turrium; vt constat ex ipsiusmet Villalpandi descriptione. Quapropter necessarium est, verba illa Iosephi, *Omne autem ciuitatis in gyro spatium triginta tribus stadiis finiebatur*, intelligi de muro qui ciuitatem circundabat, vt verba ipsa sonant. Atque hic est murus qui 90. turribus constabat. Hoc ita constituto, ratio ipsa & computatio perspicuè D ostendit, singulis stadiis sexcentos cubitos obtingere. Nā quælibet turris lata erat 20. cubitos: quodlibet interuallum ducentos: ita vt vnaquæque turris cum suo interuallo 220. cubitos contineret, qui nonagies multiplicati conficiunt 19800. cubitos.

Totius Ierosolymæ gyrus quantus.

220.
90.
19800.

Hic autem numerus in tria & triginta stadia partitus stadiis singulis sexcentos omnino cubitos distribuit.

0.
010.
19800.
600.
33.

E Si verò consideretur murus ille nonaginta turrium non totam in gyro ciuitatem complecti, sequeretur murum illum qui vniuersam circuit vrbem, esse adhuc longiorem altero, cui nonaginta turres inerant, & qui tribus & triginta stadiis sexcentorum cubitorum constabat; & nihilominus omne ciuitatis in gyro spatium triginta tribus stadiis quadringentorum cubitorum finiri: si vnicuique stadio quadringenti solùm cubiti tribuendi sunt, hæc vero manifestam inuoluunt repugnantiam. Porrò iste Iosephi locus (quo adeo accuratè metitur Ierosolymæ sibi notissimæ circuitum, & in summâ colligit triginta tria stadia, quod silentio inuoluēdum non erat) conuincit, meo iudicio, exaggerata esse ea quæ ab aliis à longè referuntur, videlicet quinquaginta stadia Hecatæi Abderitæ; quadraginta Aristææ; & octoginta aliorum, qui etiam nonaginta muri turribus alias decem addunt, vt murum faciant longiorem. De quibus videre poterit lector Villalpandum l. 2. de vrbe Ierosolyma c. 21.

H. Sextò, idem Iosephus agens de Gentilium atrio quo templum omni ex parte erat circumdatum, ait quoque libro sexto de bello capite 6. *Omnis gyrus earum porticuum sex mensurâ stadiorum cum Antonia concludebatur*. Constat autem turrim Antoniam fuisse ad porticus angulum, gyrumque illâ non parum excrescere. Sin autem quodlibet stadium quadringētos tantū cubitos haberet; solæ porticus

A

absque Antoniâ plus sex stadiis constarent. Nam quodlibet porticuum latus, (vt videre est apud Villalpandum) patet in longitudinem calamos 110. qui per totum gyrum conficiunt calamos 440. & quamuis vnicuique calamo sex tantùm cubitos tribuamus, summa cubitorũ erit 2640. in qua computatione, si stadiis singulis 400. cubiti dentur, habemus stadia 6⅗. Moxque Antonia turris addat necesse est in gyro plusquam stadium. Etenim quanquam turris siue Castellum nominatur; non tamẽ simplex erat turris, sed arx potiùs amplissima, cui quatuor erant insignes in angulis turres, ingentia præterea atria atque conclauia, & (præter pontificis palatium) aptum præbebat domicilium quingentis militibus qui ad arcis præsidium inibi perpetuo degebant. De quo vide Villalpandum to. 3. f. 95. & 96. ex Iosepho, Egesippo, & Aristæa. Ex his ergo manifestè constat, cubitum apud Iosephum non quartam staturæ partem esse, sed sextam.

I. Septimò, quâ ratione probatur luteres illos quibus abluebantur carnes, fuisse cylindros, quatuor cubitis latos & totidem altos (de quo infrà propositione 12.) eâdem probatur validissimè, cubitum in sacris Literis sextam esse staturæ partem, non quartam. Nam (vt infrà constabit) ex eo principio infertur, cylindrum vnius cubiti non plus capere quàm quinque vnius bati octauas partes: atque adeo Hebraicum cubitum non posse esse ita magnum, vt ad quartam humanæ staturæ partem sufficiat. Alioqui Hebraica statura pumilionum potiùs erit, & Hispaniensi multo minor. Tametsi verò hic non satis perspici possit, quanta sit huius argumenti vis, constabit tamen postea eam esse fortissimam. Etenim si batus est Romanæ amphoræ æqualis, Hebraicus cubitus minor non potest longior esse pede Hispanico. & quamuis batum duabus amphoris & semis æqualem fuisse fingamus, cubitus tamen maior Hebraicus longior esse non potest Romanis digitis 20½. B

L. Reliquum est vt respondeamus iis quæ initio obiecta sunt nobis. Ad primum, respondeo, mihi quidem constare illius opinionis esse sanctum Hieronymum in suis commentariis. Sed quid mirũ, si sanctissimus doctor hanc quæstionem non nimis ad libellam expenderit, & communi Latinorum consuetudine se ferri sit passus? Aliorum, qui adduntur doctores, non eam habeo rationem quam Hieronymi: illius enim vestigia absque peculiari alia obseruatione sectati sunt. Iam verò quod Arias Montanus affert ex Misnaioth, ad hoc respondeo, librum illum, vnde transcripsit Arias, in hac re nullius esse auctoritatis. Quippe sibimet manifestè repugnat, dum cubito sex palmos, pedi duos tantùm assignat, quod est cubitis singulis ternos pedes adscribere. Si ergo Hebraicam traditionem indagare velimus, locupletior sanè auctor est Iosephus: nam Misnaioth ab insciis & ignaris Hebræis ac minùs antiquis conscriptus fuit. Quid autem mirum, illos præteruolasse, Hebraicum cubitum esse sextam humanæ staturæ partem; (eorumque vestigiis Latinos ferè institisse) illudque insuper nugatorium planè addidisse, nimirum vnius pedis mensuram duobus constare palmis? His accedit quòd iis quæ & Hieronymus docet, & Hebraica traditio ex Misnaioth (nempe batum fuisse Romanæ amphoræ æqualem) euertitur Hebraici cubiti magnitudo, vt inferiùs constabit. C

M. Ad secundum argumentum initio positum, ita statuo; si certum esset Hebraici cubiti sphærâ quatuor batos ex maioribus contineri, ipse planè manus darem. Ceterùm quàm illud sit incertum, infrà fiet manifestum.

COROLLARIVM I. PROPOSIT. IX.

Ezechielis calamus non continet sex cubitos & palmum, sed tantùm sex cubitos ex maioribus. D

Ioannem Apoc. 21. 17. ad calamum Ezechielis respexisse, ac declarasse illum esse mensuram staturæ humanæ. Calamus sacer in sex partes æquales diuiditur. Mensuræ interuallorũ desumuntur ex humanæ staturæ mẽsuris.

A. VNVM ex iis quibus nitimur fundamentis, vt pro certo habeamus, cubitum in Scriptura poni pro sexta humanæ staturæ parte, illud est, Ezechielis calamum in sex præcisè cubitos diuidi, Ioannemque vsurpato Ezechielis calamo affirmare, (Apoc. 21. 17.) illum esse mensuram hominis, id est, staturæ humanæ antiquam mensuram. His opponet quispiam, non videri Ioannem de calamo Ezechielis loqui: quod enim ei nomen tribuit non est nisi mensura arundinea, vt patet c. 21. 15. Nihilominus dubium non est, quin ad Ezechielis calamum Ioannes respectum habuerit; cùm alius non sit in sacris Literis ad quem alludere potuerit. Ad hæc, vbi nos legimus mensuram arundineã, græcè est eadem vox *calamus* quæ apud Ezechielem legitur. eâdemque vtitur Apocalypsis c. 11. Atq; ad mysterii significationem cui calamus in Apocalypsi deseruit, nihil congruentius quàm vt sit iusta antiquæ staturæ mensura, vt suo loco expendimus.

B. Præterea; valde est rationi consona & veluti naturalis consuetudo, vt mensuræ integræ quibus pleræque vtuntur nationes, ex staturæ humanæ magnitudine in sex partes diuisa petantur; quæ sint veluti sex calamorum internodia. Cui consuetudini peculiaris etiam Hispaniæ vsus consentit, vbi, ad interualla mensuranda, dimidiâ staturæ humanæ mensurâ vtimur, quam mensoriam virgam nũcupamus. Qua in re simul præstituitur, integram staturam duplici virgâ eiusmodi mensoriâ constare. Atque vt ad minores res dimetiendas idoneum est dimidium staturæ; ita ad grandiorum rerũ dimensiones, vt ædificiorum, nihil commodius quàm calamus integer & metientis staturam adæquãs. Nam si mensura esset multo longior, neutiquam esset ad mensurandum apta. Ex quo etiam confirmatur, Ezechielis ac Ioannis calamum esse iustam humanæ staturæ mensuram, & cubitos esse sextas illius partes. Nam calamus nouem pedes longus nequaquam idoneus est vt aliquis possit eo ædificiũ commodè dimetiri. Cur verò qui Ezechielis metitur ædificium, & angelus Ioanni visus, staturæ esse antiquæ, (id est maioris) sacrâ visione effictum sit, id in Apocalypseos cõmentario explicatũ manet. E

A C. Iam si Ezechielis calamum iustam esse antiquæ staturæ mensuram statuamus; apparet illico quàm congruenter diuisio in sex æquales partes fiat. Id quod tam Græci quàm Romani vt aptum atque conueniens imitati fuere: tum propter senarii perfectionem, (qui suis omnibus partibus aliquotis simul sumptis componitur) tum etiam quia cùm sit humanæ staturæ diuisio; oportuit caput, præcipuam corporis partem attendi. Capitis autem dimensio, si congruenti proportione, magnitudini totius corporis respondeat, sextam continet totius staturæ partem. Si respiciatur insuper Hebraici nominis etymon, quod cubitum significat, verisimile satis fit, pro eo quod nunc sex cubitos sonat, voluisse antiquos sex capita significare. Postea tamen illud ipsum nomen ei ossi fuit inditum quod Hippocrates etiam, Aristoteles & Galenus cubitum vocant. Cui idcirco nomen capitis fuit impositum in Hebraico idiomate, quia eiusdem est cum capite longitudinis. Quia verò cùm calamus mensorius non est ad manum, nihil promptius quàm pedibus interualla metiri; & pedis quoque calceati eadem ferè est longitudo quæ capiti & quæ ossi præcipuo brachii, ideo obtinuit etiam vt sexta humanæ staturæ pars pedis haberet nomen.

Amah nomen quâ analogia significet caput & cubitum.

D. Vt autem credamus humani corporis staturam ab Hebræis in sex diuisam fuisse partes, præter ea quæ hactenus diximus, illud etiam non parum iuuat, nimirum diuisionem in sex partes valdè esse in Hebraicis mensuris frequenti vsu receptam. Sic batus in sex hines partitur; satum in sex cabi- B nes; cylindrus vnius cubiti in sex batos minores, & multa eiusmodi. Quam etiam diuisionis rationem Græci atque Romani complexi sunt; qui congium & chus in sextarios diuiserunt: & Græci cotylam in sex cyathos, drachmam in sex obolos sunt partiti, vt de aliis interim taceam. His accedit quòd calamo respondet in Hebræo *cana*, ex qua voce deriuatum videtur, vt apud aliquas gentes staturæ humanæ mensura vocetur *cana*, vt in Aragonia & aliis prouinciis.

Mensurarũ diuisiones in sex partes, ex Hebraica consuetudine deriuatæ.

E. Quòd si opponat nobis aliquis, diuisiones supradictas mensuræ maioris in sex minores inde ad Græcos & Latinos deriuari potuisse, quòd Hebræi in sex pedes humanam staturam partirent: ad hoc respondeo, si pes & cubitus pro eâdem accipiantur mensurâ; id sane, nec aliud à me contendi. Sin dicatur in lingua sancta nomen significans pedem pro duabus tertiis partibus accipi illius mẽsuræ quæ vocatur Hebraice *amah*, id est, cubitus; ad hoc aio, mensuram pedis quæ duas cubiti sacri tertias contineat, nusquam in totâ Scripturâ reperiri.

F. Restat duabus satisfacere obiectionibus quæ aduersus hoc corollarium possunt opponi. Prima est huiusmodi: Ezechiel cùm suum calamum primò describit c.40.5. ait, *In manu viri calamus mẽsuræ sex cubitorum & palmo.* Contendit autem Villalpandus palmum illum sex cubitis adiungendum C fore, ita vt calamus contineat cubitos 6¼. Respondeo tamen, ex eâdem phrasi quam vsurpat Vulgatus (*sex cubitorum & palmo*) apertè colligi, palmum non esse quid diuersum sex cubitis additum. Ad hãc enim significationem dixisse oportebat, *sex cubitorum & palmi.* Quare cùm hic non possit esse verus sensus; nihil congruentius quàm vt sic interpretemur, *sex cubitorum & palmo*, id est, sex cubitorum nõ quorumcunque sed eorum qui vulgarem cubitum superant vno palmo. Notum enim est maiores cubitos sacræ Scripturæ, vulgaribus esse vno palmo maiores, vt perspicuè testatur Ezechiel propheta cap.43.13. & quamuis phrasis illa, *sex cubitorum & palmo*, sit aliquanto obscurior & restrictior; ceterùm Hebræa ad verbum sonant, *sex cubitorum in cubito & palmo*, phrasi valdè diuersa ab ea qua Goliat Gethei statura dicitur fuisse, *sex cubitorum & palmi*, 1. Reg.17.4. Diuiditur ergo calamus in sex palmi cubitos. Nec parum nostram hanc explicationem confirmat quòd alibi absolutè sex tantum cubiti calamo tribuatur. Lege Ezechielis 41.8. *Ad mensuram calami sex cubitorum spatio.* Etenim cùm capite 43. esset explicaturus Ezechiel se agere de cubitis maioribus, non opus fuit in capite 41. nomen palmi adiungere. Imo verò conueniens fuit vt vtramque loquutionem assumeret, alteram in vno loco D & alteram in alio; vt inde non obscurè eliceretur, palmum quem c.43. addidit, non esse additum sex cubitorum longitudini, sed in ipsis cubitis vtpote maioribus inclusum. His adde ad Villalpandi declarationem fulciendam necesse esse vt palmi nomen æquiuoce pro sesquipalmi mensurâ sumatur: quod, vt suprà expendimus, violentum est.

Locus Ezechielis cap. 40.5. sex cubitorum & palmo, enodatus.

G. Secunda obiectio est, quia calamus ille cùm sit inductus ad dimetiendum ædificium illud Ezechieli monstratum, oportet vt sit veluti totius ædificii modulus, hoc est, vt ex eius multiplicatione consurgat totius ædificii mensura. Si autem calamum sex cubitorum & quadrantis esse dicamus, mirificè huic numero congruet ædificium. Nam si duplicetur calamus efficit 12½. si quadruplicetur 25. quæ est quarta pars numeri centesimi. hæc verò est atriorum mensura, & quinta pars quingentorum cubitorum, quæ est longitudo & latitudo totius ædificii. Respondeo, quamuis modulus sex cubitorum & quadrantis esset aptus ad partem aliquotam centum cubitorum; ad alias tamẽ mensuras non rectè aptatur; cuiusmodi est templi longitudo sexaginta cubitorum; cui tamen rectè conuenit calamus sex cubitorum. Cùm autem calamus suas diuisiones & veluti internodia pecu- E liaribus notis discriminet, nihil interest totius calami multiplicationem ad vniuersum ædificium non accommodari perfectè. Quemadmodum in Hispaniâ & virgâ trium pedum, & calamo sex pedum solemus vti ad metienda ædificia, & quamuis ædificium centum pedibus sit latum aut altum, nemini venit in mentem diuersæ alterius mensuræ, quæ aliquota sit totius ædificii pars. Satis enim est pedem esse partem aliquotam, eumq; in virgâ seu calamo peculiari esse notâ distinctum.

Nihil opus est, calamũ esse totius ædificii modulum.

Præter hæc Ezechielis calamus non ad fabricam construendam, sed ad dimetiendam eam quæ iã constructa videbatur, fuit prophetæ ostensus. Et quamuis architecti interdum ad ædificandũ, suos peculiares modulos structuræ ipsi congruentes efficiant; at verò ad constructum iam ædificiũ mensurandum nemo vnquam vsus fuit alia mensura ab iis quæ in suâ republicâ receptæ sunt. omnesq; receptæ mensuræ in vniuersum reducũtur ad humanę staturæ mensuram. Atq; illa quidem humani corporis mensura, quæ staturam quodammodo gigãtæam referat ad præcipuam Spiritus sancti mẽtem in visione illa, satis est plena mysterii, vt vidimus Apocalypseos c.11.1. Verùm mensura sex cubitorum & quartæ alterius cubiti partis, esto ad architecturam commoda, ad mysterium certè inutilis erat, atque adeo indigna sacræ Scripturæ grauitate.

Deni-

Vigintiquinque millia calamorum quot milliaria faciant.

A Denique ex dictis in hoc corollario colliges valdè distare à vero mensuram eam quam calamo tribuit Strabus Ezechielis 48. vbi viginti quinque millia calamorum ait esse milliaria 61. & passus insuper 667. ac proinde calamum æquat passibus $2\frac{1}{2}$. Verius diceret viginti quinque millia calamorū esse milliaria $31\frac{1}{4}$. quia calamus est humanæ staturæ mensura: centumque calami stadium complent: ac proinde cùm milliare vnum constet octo stadiis; vigintiquinque millia calamorum stadia sunt 250. siue milliaria $31\frac{1}{4}$.

COROLLARIVM II. PROPOSIT. IX.

Hebraici cubiti quos ponit Capellus, non rectè consentiunt cum eo quòd cubitus sit Hebraici calami siue staturæ pars sexta.

EXPLICATIO.

B A PERSVADET sibi Capellus, Israelitico populo duas fuisse mensuras; alterā staturæ antiquæ, qui est primarius pes; cuius proportionē cum pede Romano illam esse ait, quam habent 25. cum 12. Alteram fuisse dicit pedem vulgarem, eiusque proportionem cum Romano pede esse veluti 15. cū 12. Deinde Hebraicum cubitum, siue primarium siue secūdarium bifariam accipi tradit: primò pro sesquipede, atque id esse πῆχυν: & iuxta hanc acceptionem habere se primarium cubitum ad pedem Romanum sicut $37\frac{1}{2}$. cum 12. quod est patere in longitudinem tres Romanos pedes & duos insuper digitos: qui omnes complent 50. digitos Romanos. Cubitus autem ciuilis Hebraicus ad pedem Romanum erit sicut $22\frac{1}{2}$. ad 12. Altero modo vsurpari dicit Hebraicum cubicum non pro sesquipede, sed pro pede & quartâ alterius parte (quæ mensura à Græcis appellatur *pigon*) & viginti digitis nō amplius constare: atque hac ratione Hebraicum cubitum primarium se habere cum Romano pede sicut $31\frac{1}{4}$. cum 12. Ciuilem autem cubitum Hebraicum eius esse proportionis cum pede Romano quæ inter $18\frac{3}{4}$. reperitur cum 12. Sic Capellus.

Aberrat Capellus in mensuris cubitorum Hebraicorū.

C Ceterùm omnia isthæc falsitatis manifestæ redarguuntur, si certum sit, cubitum Hebraicâ phrasi, pro sextâ humanæ staturæ parte sumi, vt propositione nonâ probatum est. Capellus enim supponit Hebraicum cubitum dupliciter vsurpari: primò pro pede & semis; deinde pro pede & quarta alterius parte. Si verò Hebraica phrasis non patitur cubitum in alia acceptione desumi, nisi pro eâ mensurâ quam alii pedem appellant (id est, pro sextâ staturæ parte) tunc sanè tota Capelli structura penitus corruit.

B. Præterea in prologo de mensuris interuallorum num. 9. affirmat Capellus, humanam staturam, Adami & Noei temporibus fuisse duplo maiorem eâ quæ sub Moysis tempus hominibus erat. hoc autem minimè cohæret cum eo quod ciuili pedi Hebraico tribuat $\frac{15}{12}$. Romani pedis; & primario pedi $\frac{25}{12}$. Nam 25. non est duplum respectu 15.

C. Salomonici templi cubiti iuxta Capellum alii sunt primarii, alii ciuiles. Primarii vt viginti illi quos habet sancti sanctorum quadrum. Si autem primarii sunt, singulorum mensura est sesquipedis, & primarius quidem pes Hebraicus se habet ad Romanum pedem, vt $37\frac{1}{2}$. ad 12. vnde sancti sanctorum longitudo & latitudo habebit Romanos pedes $62\frac{1}{2}$. qui ex Hispanicis efficiunt 67. Altare item holocausti viginti etiam cubitis patet in quadrum; quamuis Ariel (quæ est superior altaris pars) duodecim tantum habeat apud Ezechielem; qui iuxta Capellum, Romanos continent pedes $37\frac{1}{2}$ & totidem habebit etiam Ariel in altitudinem. D

PROPOSITIO X.

Duo Hebraici cubiti maior & minor hanc inter se habent proportionem, vt maior cum minori comparatus sit duplus in potentiâ solidâ.

EXPLICATIO ATQVE PROBATIO.

A VOLO dicere, eum cubum qui habeat pro latere cubitum Hebraicum maiorem, esse duplū eo cuius latus sit cubitus Hebraicus minor. eâdemq; ratione quæ sphæra maiorem cubitum pro diametro habet, est dupla respectu illius sphæræ cui minor cubitus pro diametro est.

E B. Notandum verò est, Ezechielis 43. 13. disertè explicari vulgarem cubitū vno palmo superari à cubito magno, qui appellatur cubitus primæ mensuræ 2. Paralip. 3. 3. Verùm cùm cubitum alii pro quartâ humanæ staturæ parte, alii pro sextâ accipiant: suspicabitur forsan aliquis, ex duobus illis cubitis. quorum meminit Ezechiel, maximum esse quartam staturæ partem, minimum verò sextam. Sed non ita se res habet. Primò, quia maioris excessus est vnius palmi, qui quatuor digitis constat, vt patet ex Hebraica voce *topah*; at excessus quo pars staturæ quarta sextam superat, est duorum palmorum. Deinde, quia maiorem cubitum probauimus fuisse sextam staturæ maximæ partem in Hebræorum consideratione. Quare certum est, vt duplex erat apud illos cubitorum mensura, minoris alia, alia maioris; ita etiam duplicem fuisse staturæ humanæ mensuram; maiorem scilicet atque minorem. vnde quēadmodum cubitus maior, maioris calami sexta pars erat; ita similiter minor cubitus sexta itidem erat minoris calami.

C. Excessum maioris cubiti respectu minoris explicat Ezechiel fuisse palmum vnum. Aliqui autem intelligunt hoc de cubiti maioris palmo. Cùm verò ipsi vt certū statuant cubitū sex in palmos

secari:

A fecari: consequenter affirmant minorem cubitum quinque palmorũ fuisse. At ego in primis assero, cùm vterque cubitus tam maior quàm minor, sint sexta humanæ staturæ pars, cubitum vtrunque in quatuor diuidi palmos: ceterùm palmos cubiti maioris aliquanto esse palmis minoris cubiti longiores: sicuti Græci pedis palmi nonnihil sunt longiores palmis Romani pedis; atque ii pedis Hispanici palmis maiores. Etenim in communi tam Græcorum quàm Latinorum acceptione, palmus est quarta pedis pars: eodemque modo in Hebraicâ phrasi *topah* quartam cubiti partem denotat.

D. Secundo assero, excessum maioris cubiti ad minorem esse minoris cubiti palmum. Etenim si palmus idem est quod quarta pars: minorem cubitum vno palmo superari à maiori, perinde erit ac in quarta parte ab ipso superari: cuiusmodi loquutio de quarta minoris parte ferè solet intelligi: ita vt duo Hebraici cubiti habeant inter se eandem proportionem quam habent 5. & 4.

E. Pro cuius rei cõfirmatione vide 3. Regum 7.10. vbi textus agens de marmoribus pretiosis quæ collocata fuerant in fundamentis illius domus quam filiæ Pharaonis extruxit Salomon, sic ait; *Fundamenta de lapidibus magnis decem siue octo cubitorum.* Non est autem verosimile scriptorem sacrum quasi dubium & incertum dixisse, *decem siue octo cubitorum*; sed cum præcisione posuisse hæc verba, quasi diceret, *decem cubitorum ex communibus, aut* (quod idem est) *cubitorum octo ex antiquis.* Ex quo infertur palmum

B illum quo cubitus minor à maiori exceditur, esse quartam minoris cubiti partem. Atque adeo minorem cubitum partem esse sextam vulgaris staturæ: siquidem singulis cubitis, quatuor sunt palmi tantùm.

Locus 3. Reg. 7.10. decem siue octo cubitorum explicatus.

F. His ita constitutis, obseruandum est, cùm duorum cubitorum Hebraicorum proportio sit, sicut 5. ad 4. maiori deesse tantillum, vt eorum solida se habeant sicut duplum & subduplum. Nam solidorum proportio eadem est quam habent inter se numeri cubici. Atqui cubus quaternarii est numerus 64. quinarii verò 125. Duplum autem numeri 64. erat 128. Quare cùm adeo paruum discrimẽ sit, si tantillum maiori cubito addatur, erit in potentiâ solidâ duplus. Nam cubus numeri $5\frac{1}{27}$ est tantillo maior quàm 128. Proximũ ergo est vt maiori cubito tribuamus minoris palmos fere $5\frac{1}{27}$. vt sit in potentiâ solidâ duplus. Nam radix cubica numeri 128. est numerus (vt appellant) surdus, qui excedit numerum $5\frac{1}{26}$. nec accedit ad $5\frac{1}{27}$. Quamobrem cùm ita sit minutum quod additur palmo, adhuc manet illi palmi nomen, tum in Scripturæ phrasi, tum etiam in communi loquendi ratione. Etenim exiguam illam particulam singulatim velle exprimere, id verò ad solos Mathematicos spectat.

C G. Cùm igitur differentia inter 5. ac minus quàm $5\frac{1}{27}$. sit ita exigua: cumque ex Scripturâ constet, minorem cubitum vno palmo superari à maiori: cùm etiam tantilla additio à palmi nomine non respuatur; mihi pro comperto est eandem proportionem esse inter maiorem cubitum & minorem, quæ inter radices cubicas dupli & subdupli reperitur: quæ eadem fere est quam habet $5\frac{1}{27}$. ad 4. Fundamentum autem quo innitor illud est: quia vterque cubitus erat Reipublicæ illius sane quàm politicæ proprius: & nationes quidem ita politicæ & vrbanæ magnoperè contendunt congruentiam sui pedis aut cubiti & eius partium, cum liquidorum & aridorũ mensuris (vt suprà vidimus in pede Romano & in Græco:) inter Hebræos autẽ certũ est mensuras fuisse duplas & subduplas, vt fatetur Epiphanius, in nomine hin (fuisse scilicet hin nouem sextariorum, & alterũ duplo maiorẽ) & apud Romanos amphora capiebat duplũ vrnæ & medimnus duplũ amphorei. Quapropter cũ apud Hebræos duplex esset cubitorũ mensura, & maior minorem quartâ minoris parte excederet; ratio ipsa dictat valde esse rationi consonũ, vt quã habebat congruentiã minor cubitus cũ subduplis mensuris, eandẽ cum duplis maiorem cubitum habuisse credamus. Atq; vt appareat quãta sit huius sententiæ probabilitas, fingamus, sicut Romani habuerunt pedem qui erat cubicum latus quadrantalis, ita &

D pedem alterum habuisse, de quo nihil aliud nobis innotesceret, quàm quod communem pedem Romanum vno excedebat palmo: ac de ea quidem re nobis constare ex grauissimi cuiusdam scriptoris auctoritate, quem sciremus non agere Mathematicum, sed ad communem loquendi rationem se accommodare. Tunc (inquam) si aduerteretur minorem pedem Romanum esse latus cubicum quadrantalis; & Romanum medimnum esse duplum respectu quadrantalis siue amphoræ; quisnam prudens & cordatus homo dubitaret maiorem pedem Romanum esse duplum latus medimni? Ad hoc enim nihil aliud opus erat, nisi vt cum Romano pede eam haberet proportionem, quam habẽt $5\frac{1}{27}$. (& aliquanto etiam minus) cum 4. Quare si constaret fuisse apud illos pedem, qui vno palmo minorem pedem superabat; in dubium vocari non poterat, quin non solùm palmo excederet, sed ferè palmo vno & $\frac{1}{27}$ hoc enim palmi nomine comprehendi potest. Deinde ex eo quòd medimnus esset quadrantalis duplũ, & quòd capacitatis mensuræ cũ mensuris longitudinis congruentẽ & omnino exactã haberent correspondentiã; planũ fiebat, quẽadmodum Romanus pes communis erat cubicum latus quadrantalis, ita etiam maiorem pedẽ esse cubicũ latus medimni. quæ est nostra faneca.

E est enim hæc mẽsura â Romanis accepta; & hodie etiam eandẽ ferè figuram cubicam adhuc retinet.

H. Quàm verò exiguum sit id quo numerus iste $5\frac{1}{27}$. est maior quàm opus erat, vt sit duplus in potentiâ solidâ respectu quaternarii; id hac ratione expendi potest. Sicut 4. ad $5\frac{1}{27}$. sic 50. ad 63. cubus autem numeri 50. est 124∪000. & cubus numeri 63. est 250∪047. vbi solùm abundãt 47. ad rationem dupli. Numerus autem 47. minor est quàm vna ex 5∪320. partibus numeri 250∪047. & per consequens si fiant duo cubi, vnus palmorum quatuor, & alter palmorum $5\frac{1}{27}$. & maior pendeat vncias 5∪320. non erit vnâ integrâ vnciâ maior quàm opus erat vt esset duplus respectu minoris. Quòd si discrimen in cubo est adeò exiguum; quanto erit in radicibus minor differentia?

I. Existimabit forsan aliquis propositionem hanc decimam, à nobis eo modo explicatam fauere aliquorum opinioni, qui putant pondera & mensuras sacras fuisse duplo maiora iis mensuris ac ponderibus quibus Hebræi vulgò vtebantur. Hæc tamen opinio mihi non incerta solùm est, sed etiam planè falsa, vt infrà explicabo. Ad decimæ autem propositionis veritatem non opus est considerare, mensuras sacras respectu vulgarium fuisse duplas. Nam etsi Romanis alia esset maioris pedis mensura, quæ foret cubicum latus medimni; non inde inferretur, medimnum esse sacram

men-

mensuram, quadrantal verò prophanam; nec erat necesse mensuras duplas & subduplas eiusdē esse nominis. Quantumuis enim diuersa sortiantur nomina (vt sunt amphoræ & medimni) adhuc tamen cubicum latus medimni considerari potuit vt duplum in potentiâ solidâ lateri quadrantalis. Quapropter vterque ille cubitus permagno erant Reipublicæ Hebræorum emolumento, quamuis duplæ mensuræ diuersum à subduplis nomen haberent. Nec inficior in aliquot mensuris reperiri nomen idē attributum duplæ & subduplæ: sed non ideo dupla erat sacra, & subdupla vulgaris. certius enim est mensuram subduplam reputatam fuisse vt sacram, quam e contrario, vt infrà videbimus. A

L. Porrò ex duobus cubitis Hebraicis certum est, maiorem fuisse magis antiquum. Appellatur enim mensura prima 2. Paral. 3. 3. vnde fit verisimile maiorem cubitum habuisse congruentiam seu proportionem cum bato & Ephi, quæ sunt veluti metreta Hebraica & medimnus Hebraicus. Nō tamen opus est eam congruentiam reperiri in figurâ cubicâ. Nam Hebraicæ mensuræ non erant cubicæ. Atque ita satis erit proportionem in aliquo regulari cylindro reperiri, vt dicetur inferiùs. Præcipuæ enim capacitatis mensuræ erant lebetes siue cylindri. B

PROPOSITIO XI.

Mensuras & pondera sacra apud Hebræos fuisse dupla, respectu vulgarium, non est verisimile.

EXPLICATIO ET PROBATIO.

Auctores duplicantes sacra pondera atque mensuras.

A. RABBI Salomon sibi persuasit pondera & mensuras tam sacras quàm prophanas eadem Hebraicè nomina habere (vt siclum, talentum, batum, hin, &c.) in sacris tamen ponderibus & mensuris reperiri duplam proportionem respectu vulgarium. Salomonem sequuntur Georgius Agricola, Couarruuias, Carolus Molinæus, Lipomanus in Exodum, Marianus Victorius, Abulensis, Stanislaus, Pagninus in suo thesauro, verbo Mina, Mercerus verbo Siclus & verbo Talentum, citatq; Rabinum Kimhi: idem sequuntur noster Delrius Genes. 23. 14. Capellus de ponderibus & mensuris §. 67. & 68. Vuaserus de nummis, & alii. Eandemq; opinionem refert Mariana non semel in suo libro de ponderibus & mensuris; neque ei valde videtur displicere, vt in talento, mina, & siclo. C

Argumenta quibus videtur probari pondera sacra esse duplicia, & similiter mensuras sacras.

B. Huius opinionis fundamenta sunt; in primis, quia hac ratione conciliantur varii sacræ Scripturæ loci ac diuersæ translationes, necnon multa ex Iosepho testimonia. Ex his est illud 2. Reg. 14. 26. vbi de cæsarie Absalomi quam Vulgatus ait appendisse 200. siclos pondere regio seu publico, Septuaginta autem interpretes ponunt siclos centum. Sic ait Mariana, verum correcta 70. interpretū editio ducētos siclos habet, quemadmodum & Vulgata, nec in notationibus fit alterius lectionis mētio. *Secundò*, l. 1. Mach. c. 10. 42. Demetrius ait se remittere Iudæis quinque siclorum millia. Iosephus autem l. 13. c. 5. pro quinque millibus scribit decem millia. *Tertiò*, Septuaginta siclum nominant didrachmum, & cum eis Epiphanius & Theodoretus. Constat autem ex Philone & Iosepho sanctuarii siclum quatuor fuisse drachmarum. Atque ita fateatur Epiphanius necesse est. Ait enim Hebraicum talentum esse librarum 125. & ex sacris Literis perspicuè elicitur talentum continere tria siclorum millia. *Quartò*, liquet etiam fuisse quondam siclos drachmarum quatuor: nec credibile videtur de siclis eiusmodi esse sermonem 1. Reg. 17. 6. cùm dicitur thorax gigantis Goliath ependisse quinquies mille siclos. Si enim penderet bis mille & quingentas vncias (quæ plusquam sex arrobas ponderabiles efficiunt) impossibile esset hominem aliquem quantumuis robustum tanto pondere grauatum in prælium procedere. *Quintò*, communem batum affirmat Iosephus habuisse 72. sextarios: quod si sextariis singulis tribuamus cum Galeno vncias 16⅔. habebit communis batus vncias aquæ 1200. Manifestum est autem fuisse olim batum capacem vnciarum 2400. Nam & Cleopatra & Nicandri interpres asseuerant metretam Syram capere Italicos sextarios 120. qui sunt 2400. vnciæ aquæ vel vini. *Sextò*, Ezechiel tribuit minæ siclos 60. qui conficiunt vncias 30. vt benè ibi Hieronymus; & Iosephus l. 4. c. 13. expressè idem ei pondus vnciarum 30. assignat. *Mina (ait) apud nos duæ & semis libræ æstimantur.* Quòd verò etiam minæ nomen significet 15. vnciarum pondus, patet ex eodem Iosepho lib. 3. cap. 3. vbi affirmat candelabrum pendere talentum vnum, quod centum minis constat. Si autem 1500. vnciæ in 100. minas distribuantur, singulis minis obtingent vnciæ quindecim. *Septimò*, talento sacro constat à sacra Scriptura tribui siclos 3Ʊooo. qui complent vncias 1Ʊ500. Nec minus constat talentum Atticum fuisse vnciarum 750. quæ talenti ratio si in aliquot sacræ Scripturæ locis admittatur, subductæ summæ credibiliores fient. *Octauò*, Cleopatra & Nicandri interpres sextarium Syrum appellant illum qui continet viginti sextarios Italicos, id est vncias aquæ 400. Constat verò commune hin vocari etiam sextarium, eo quòd sit sexta bati pars; nec capit plusquam 200. vncias, si batus habet 1200. *Nonò*, si datur batus duplo maior bato communi, consequenter dari debet duplus corus. Corus enim decem continet batos: quod idem de reliquis mensuris dicendum esset. *Decimò*, Lethec (vt affirmat Epiphanius, & Arias etiam Montanus ex Misnaioth) erat iustum vnius asini onus seu sarcina. Id verò non potest esse verum de Lethec magno, quod dimidium cori continet: hoc enim esset graue nimis pondus. *Vndecimò*, confirmatur eadem opinio ex eo quod suprà à nobis assertum est, nimirum cubitum Hebraicum maiorem, si cum minori comparetur, esse duplum in potentiâ solidâ. Cùm ergo videatur constare, cubitum sacrum esse maiorem, consequenter dicendum erit mensuras sacras esse eas quæ cubito sacro respondent; vulgares verò quæ respondent vulgari cubito. Etenim linearum mensuræ habent cum mensuris capacitatis conuenientiam seu congruentiam. Quare cùm sacer cubitus sit respectu vulgaris duplus in potentiâ solidâ; sacræ etiam mensuræ tam liquidorum quàm aridorum videntur esse duplæ cum mensuris vulgaribus comparatæ. *Duodecimò*, hæc eadem opinio inde etiam probatur, quod D E

A Scriptura interdum de pondere sanctuarij interdum de pondere publico loquatur. Ex quo inferri videtur ea esse diuersa. Decimo tertio, Vulgatus aliquando explicat corum esse 30. modios. Apud Ioseph. verò legimus corum sexaginta modijs constantem. Ait enim 15. Antiquit. cap. 11. Corus habet medimnos Atticos decem. Liquet autem sexaginta modios esse idem quod decem medimnos Atticos: quamuis aliter loquatur de coro idem Iosephus lib. 3. fi.

C. Nihilominus opinio hæc Rabbi Salomonis, qua mensuras sacras cum vulgaribus comparatas facit duplas, (& similiter pondera sacra); falsa mihi prorsus est, neque aliquâ ratione verisimilis, vt ante me multi viri docti censuerunt. Hoc mihi vt pro comperto sit, illud in primis persuadet, quia hæc opinio auctorem Rabbi Salomone, aut Rabbino Kimhi antiquiorem habet neminem. Quin imo prisci auctores non modò eam non significant, sed perspicuè affirmant nonnulla quæ cum eiusmodi opinione manifestè pugnant. Etenim Epiphan. expresse ait, Hin maiorē continere 18. sextarios, hin autem sacrum non ampliùs nouem. Ad hæc communem congium esse sextariorum octo; at congium sanctum (quæ est duodecima pars metretæ,) sextariorum sex. Deinde Hieronymus & in Vulgata & in commentariis huic opinioni manifeste reclamat. Nam Ephi commune, quod est bato æquale, exponit esse idem quod tres modios. agit autem proculdubio de modijs B Romanis. quippe is est planus illorum verborum sensus, Ruth 2. 17. *inueni hordei, quasi ephi mensuram, id est, tres modios.* Vbi, vt explicaret, quænam esset mensura ephi, ea verba subiunxit, *id est, tres modios.* Quod si modij nomen in communi ac peruagata Romanorum acceptione non vsurparet, nihil explicabat Vulgatus. Hoc ergo ita constituto, non minus est certum ephi sacrum ac batum item sacrum, eodem modo, per trium modiorum nomen ab Hieronymo declarari, Ezechielis 45. 11. Si autem mensuræ illæ Ezechielis 45. non sunt ex sacris, idem posset de ceteris omnibus dici.

D. Eâdem similiter ratione explicatur in Vulgata mensura ephi & bati Isaiæ 7. 5. Nam pro coro qui continet decem batos, siue decem ephi (vt patet Ezechielis 45.) transfert Vulgatus 30. modios. Nec diuersum habet sensum lectio 70. interpretum, qui sex artabas posuere. Nam Ægyptiæ artabæ capiunt singulæ modios quinq. Romanos, vt expresse habetur in eo libello qui Galeno adscribitur. Et quamuis aliæ sint maiores artabæ; illa tamen quinque modiorum, est aridorum mensura. Et fortasse aliæ artabæ maiores erant mensuræ liquidorum. Vt in mensuris Hispanis contingit, in quibus nomen *arroba* est ambiguæ significationis. Arroba enim ponderis vt frumenti siue farinæ, minor est quàm aquæ seu vini arroba, quæ alio nomine cantara appellatur. Accedit Epi-C phanij obseruatio in suo libello, vbi dum coro triginta modios præscribit, animaduertit Romanum modium eundem omnino cum modio Hebræorum esse: & modii tam nomen quàm mensuram Romanos ab Hebræis mutuatos fuisse. Cùm autem Epiphanius perspicuam faciat mensurarum sacrarum mentionem, nunquam tamen eas facit duplas; sed potiùs earum aliquas non semel prophanis esse minores tradit.

E. Prætereà ex ijs quæ Arias Montanus affert, constat in Misnaioth distinctionem illam inter sacras & prophanas mensuras nusquam reperiri. Neque enim ibi est Ephi aut Batus maior quàm 432. ouorum, quæ est mensura bati communis, vt suo loco videbimus. Quare manifeste conuincitur hanc mensurarum sacrarum duplicitatem respectu vulgarium, fuisse recenti inuentione excogitatam: siquidem nulla illius mentio neque vestigium apud 70. apud Vulgatum, apud Misnaioth, apud Hieronymum, apud Epiphanium, apud Iosephum aut Philonem reperitur.

F. Prætereà eiusmodi inuentum apertè constat nulla antiquorum traditione niti; sed in eo solùm fundari quòd existimarint aliqui, varias Scripturæ, Septuaginta interpretū, & Iosephi summas quæ viderentur contrariæ, hoc pacto conciliari. Quæ inuenti ratio si liceat, quis non videat, ad eun-D dem modum varia annorum genera posse confingi, vt 70. interpretes cum Vulgato concilientur. Si ergo huiusmodi inuentio doctis hominibus ridicula iure videretur; & congruentius ducitur, si asseramus varias annorum summas apud Septuaginta esse mendosas: cur nō similiter iudicabimus, quando summa aliqua apud Iosephum reperitur verbis Scripturæ repugnans, tunc Iosephi summā esse sub mendo? Adde quòd qui existimant summas ea ratione conciliari, perspicuè in præcipuis earum decepti sunt; cuiusmodi est, Septuaginta interpretes duas drachmas siclo tribuisse. Asserere enim didrachmum esse siclum prophanum, non verò sacrum, hoc (inquam) nullum habet locum. Nam ipsi Septuaginta agentes interdum de siclo sacro, appellant illum didrachmum, vt Exodi 30. & Leuitici vlt. Quare non ea potest assignari concordia quòd de prophano seu vulgari siclo loquantur cùm eum didrachmum nuncupant. Denique optima prædictæ opinionis impugnatio est, apta argumentorum eius solutio: cùm constet opinionem hanc nulla solida auctoritate niti; sed recentiorum tantùm inuento ad eas res conciliandas quæ inter se videntur opponi.

G. Ad primum ergo argumentum respondeo; editio correcta Septuaginta interpretum non ibi legit centum siclos, sed 200. sicut & Vulgata. At de cæsarie Absalomi dicemus iterum infrà.

H. Ad secundum: verisimile non est Demetrium de siclis sanctis agere, & Iosephum de propha-E nis. Cur enim Demetrius de siclis sanctis? Fortasse enim apud Iosephum mendosa est summa. Ipse enim non semel exponit siclum quatuor drachmis constare. Si autem fuit etiam siclus subduplus; id sanè perinde esset, vt apud nos sunt semisses argenteorum, & argentei simplices, duplices, quadruplices & octuplices, quod in nūmis nullam efficit distinctionem sacrorum à prophanis, sed solùm probat diuersam conflandi & cudendi rationem. Nec tamen inficior, fortassis sicli nomen aliquando pro minori pondere capi, vt Epiphanius aduertit, dum meminit quoq. sicli vnius drachmæ, atque 2. drachmarum. Verùm id nequaquam probat, vulgaris sicli a sancto distinctionem, sed aut temporum aut saltem ponderum discrimen.

I. Ad tertium: compertum est siclum sanctum à Septuaginta interpretibus nominari didrachmū. Nam tametsi pendebat quatuor Atticas drachmas, hæ tamen quatuor adæquant duas Alexandrinas, vt perspicue ostendemus propositione 19. vbi etiam palam fiet, eos sic debuisse loqui.

L. Ad quartum; fortasse fuerunt sicli vnius drachmæ aut duarum vt suprà dicebamus, & proposi-

tione etiam 19. de ea re iterum videbimus, vbi de ſiclo ferri, & præſertim de thorace Goliathi.ſed vtcumque id ſit, ex eo non probatur diſtinctio ſicli ſancti à prophano in pondere. A

M. Ad quintum; incertum eſt, metretam eam quam Cleopatra Syram vocat, eſſe Hebraicam. Nam *caput Syriæ Damaſcus*. Et quemadmodum in ijs libris talentum Syrum reperitur quod valde eſt ab Hebraico diuerſum (vt conuenit inter doctos) ita etiam pro certo haberi debet, Syram illam metretam non eſſe batum Hebraicum. Sin autem eſſet; perperam aſſeritur Ezechielem c. 45. agere de bato prophano, & Cleopatram de ſacro; ſed potiùs è contrario. Quamobrem licet daremus, metretam Syram fuiſſe duplo maiorem bato Ezech. (quem exponit Hieron. eſſe tribus modijs æqualem) hinc tamen illud inferebatur potiùs, metretas ſacras fuiſſe minores, vt de quibuſdam alijs menſuris tradit Epiphanius ſuprà laudatus.

N. Ad ſextum; ex illo Ioſephi loco l. 3. c. 3. alij volunt deducere, talentum Exodi habuiſſe ſex millia ſiclorum, quæ ſunt tria vnciarum millia, ſiue drachmarum Atticarum 24000. Ceterùm hoc ex S. Scriptura validè refutatur, vt videbimus propoſit. 21. Quare verius ac facilius eſt ſi dicamus apud Ioſeph. eo loco minarum ſummam eſſe vitiatam, & ibi eum non loqui de minis maioribus ſed de minoribus. non tamen inde elicitur minores fuiſſe vulgares, maiores verò ſanctas. Vide infrà propoſitione 20. vbi de mina; & propoſit. 21. vbi iterum de prædicto Ioſephi loco. B

O. Ad ſeptimum; quamuis conſtaret, viguiſſe etiam inter Hebræos vſum talenti Attici; non inde fieret, Atticum fuiſſe vulgare, & ſacrum fuiſſe duplo maius. Præterquam quòd minimè eſt certum Iſraelis populum talento Attico niſi pro dimidiato talento vſum fuiſſe.

P. Ad octauum; ſextarij nomen nihil probat: quidquid enim ſex in partes diſtribuitur, ſex habet ſextarios. Atqui (vt iam vidimus) nullo fundamento aſſeritur, Cleopatram de ſextario ſancto agere. Quod vero attinet ad menſuram *hin*, Epiphanius dilucidè affirmat *hin* ſanctum fuiſſe ſubduplum reſpectu prophani ſiue vulgaris. Et quamuis Epiphanius ipſe *hin* ſancto nouem ſextarios tribuat, verùm aut vitioſus eſt locus, aut Epiphanius de alijs menſuris loquitur, quæ apud Samaritanos ſuos ciues fortaſſe erant in vſu. Quippe certum eſt *hin ſancto* ſextarios ſex, non ampliùs fuiſſe. Atque (vt ſuo loco dicemus) *hin* capiebat aquæ aut vini vncias 160. Neque obſtat quod Hieron. ac Ioſeph. tribuant menſuræ *hin* duas atticas choas (quæ capiunt aquæ vncias 180.) In huiuſmodi enim attributione propinquitatem potiùs, ſiue (vt ita dicam) approximationem quàm exactam veritatem ſequuntur. C

Q. Ad nonum; ſi fuit batus duplus in comparatione ad batum communem, ille duplus non erat ſanctus, vel ſancti ambo, vel forſan ſolùm minor.

R. Ad decimum; non nimium eſt validi iumenti onus corus dimidius: neque enim plus conficit quàm medimnos ſeu fanecas duas & ſemis, qui ſunt Romani modij quindecim. Atque hoc eſt Gomor magnum ſiue Lethec, vt docet Epiphanius. Nec fuit aliud Lethec maius.

S. Ad vndecimum; minimè probatur inter menſuras minorem cubitum reputatum fuiſſe vulgarem ſiue prophanum, maiorem verò ſanctum: ſed vterque ſacri erant, & vterq. prophani & in ædificijs maior cubitus vſurpabatur, in alijs rebus minor. Quod inde colligo, quia tam mare æneum quàm Luteres minori cubito Scriptura metitur, vt ſuo loco probabitur. Quare diſtinctio inter vtrunque cubitum non ea eſt, vt ſanctus ſit alter, alter prophanus, ſed vt alter ſit antiquus (qui ideo dicitur menſura prima) alter verò recentior ſiue poſterior. Quamuis autem non negem, poſteriorem cubitum inuentum fuiſſe vt eſſet latus menſurarum ſubduplarum; hoc tamen in ſacris etiam menſuris habet locum. Neque oſtenditur vllum fuiſſe diſcrimen inter menſuras ſacras & prophanas. Sin aliquod fuit; non ideo infertur ſacras menſuras fuiſſe duplas, cùm ſaltem cubitum ſacrum nemo dixerit ex duplici prophano coaleſcere. D

T. Ad duodecimum; quòd ſæpe Scriptura dicat, *pondere Sanctuarij*, non probat diuerſum eſſe communem ſiclum, vt ſuprà oſtendimus: ſed vt pondus omnino æquum & iuſtum ſignificet, dicit eſſe pondus ſanctuarij. Nam pondera & menſuræ in templo aſſeruabantur, vt patet 1. Paralip. 23. 29. Itaq. phraſis illa, pondere ſanctuarij perinde ſe habet, atque dictio illa in Hiſpania vſurpata, cùm dicimus, Ex Abulenſi menſurâ: quod idem eſt atque ex menſura iuſta. Vnde ex eo quòd certum ſit primarias menſurarum omnium formas in templo ſeruari ſolitas, planè intelligitur, fabuloſam eſſe & commentitiam ſacrarum menſurarum à vulgaribus diſtinctionem.

V. Ad tertium decimum; aut ſumma apud Ioſeph. mendoſa eſt, aut ſi fortè fuit corus alter duplus reſpectu communis cori, ſanctuarij quidem corus erat ſubduplus, vt patet ex dictis. Etenim nec eſt quidquam cur intelligamus Ioſeph. eo loci ad ſacras menſuras ſeſe accommodaſſe, nec inauditum menſuras ſacras fuiſſe minores, vt ex Epiphanio in nonnullis indicauimus. Quapropter cùm liqueat Scripturæ corum triginta modiis conſtare, ſi forte fuit alter ſexaginta modiorum, næ ille Scripturæ corus non erat. Adhæc alter Ioſephi locus non obſcurè oſtendit, aut Ioſepho ſubeſſe mendum in iis locis in quibus de cori menſurâ loquitur, aut Ioſephi tempore aliam cori rationem vſitatam fuiſſe ab Scripturæ coro diuerſam. E

PROPOSITIO XII.

Sicut conſtat Mare æneum fuiſſe perfectum hemiſphærium: ſic etiam certum eſt Luteres fuiſſe cylindros, quorum latitudo & altitudo erat 4. cubitorum, ex quo valde veriſimile eſt, Mare æneum & Luteres fuiſſe primarias Iſraelitici populi menſurarum formas.

PROBATIO.

PERERIVS lib. 10. in Geneſim diſputatione quarta contendit Mare æneum fuiſſe capacioris figuræ quàm eſt figura perfecti hemiſphærii: tantum ne concedat diametrum decem cubitorũ

A effe adeo magnum vt Villalpandus opinatur. Ceterùm quanuis Mari æneo figura perfecti hemisphęrii permaneat, diameter ipse contractior etiam remanebit quàm Pererius optabat, vt infrà planum fiet. Perfecti autem hemisphærij figura mari æneo denegari nequaquam potest, quippe quàm ei attribuit Iosephus lib.8. Antiquitatum cap.2. vbi in Græco bis vtitur hæmisphærij nomine. Quod verò Scriptura ait 3. Reg. 7.23. *rotundum in circuitu*, de perfecti hemisphærij figura intelligunt Rabbi Salomon, Theodoretus, Hugo, Abulensis & Dionysius quos affert Villalpandus tom. 3. fol.474.

Mare æneum fuisse hemisphærium.

B. Neque obstat labium lilii repandi. Nam curuatio illa lilij effingi potuit in externa facie, manēte integra & illæsa perfecti hemisphærii figura intrinsecus. Vel si curuatura ab interna facie incipiebat, ita molliter ac suauiter erat, adeò insensibili figuræ hemisphærij perturbatione, vt alteratio illa contēni meritò debeat, eo quòd parum pro nihilo reputetur. Deinde impedimento non est resticula triginta cubitorum quæ cingebat Mare. Quamuis enim si diametro cubitorum decem (quæ est diameter Maris ænei ex parte concaua) addatur hinc & inde palmus (quæ est crassitudo Maris ænei) necessariò futura sit diameter à parte conuexâ cubitorum decem & semis: & deinde diametro cubitorum decem & semis respondeat circumferentia triginta trium cubitorum ex regula Archimedis: hoc (inquam) non obstat. Nam resticula quæ Mare cingebat, non ita intelligenda, quasi labium ipsum cingerent : sed paulo in-
B ferius, vt vas ipsum concinnius & elegantius quasi limbo vndique obeunte redderet. Atque ita, resticulam ipsam non amplius triginta cubitis constare, id argumento sane est Mare æneum non fuisse cylindrum. cylindri enim latitudo non minuitur paulatim deorsum, sicut latitudo hemisphærii. Scio aliter responderi à nostro Villalpando ; videlicet, expressum ab Scriptura fuisse maiorem numerum (qui est 30.) & minorem numerum esse suppressum. Sic enim solet aliquando loqui. Verùm si hæc phrasis in Maris ænei dimensione admittatur, non constabit interiorem diametrum esse decem præcisè cubitorum. Deinde in numero 33. minimè decebat prætermitti tria. Ac in alijs quidem rebus licebit interdum minus exactè & minus præcisè loqui. At in Mari æneo, quod (vt mox dicemus) erat primaria mensurarum ratio seu forma ; nequaquam oportebat de ipsius circuitu adeo confusè & negligenter loqui. Verisimilius ergo est, resticulam triginta cubitorum non esse in superiori ambitu seu circumferentiâ. Nec me latet, Theodoretum legere, *resticula triginta trium cubitorum erat*. In quo Græcos aliquot codices sequitur & de superiori circumferentia interpretatur. Verumtamen germana lectio non habet nisi triginta cubitos. Quare aptius & facilius est, resticulam aliquantulum demittere.

C. Præterea perfectæ hemisphærij figuræ non officit, quòd Septuaginta scribant de Mari æneo, στρογγύλον κύκλῳ τὸ αὐτό. Nam quamuis dictio στρογγύλος, significat aliàs figuram cylindri ; extendi et-
C iam solet ad quamlibet figuram rotundam. Et vox illa κύκλῳ, (id est in circuitu) efficit vt vox στρογγύλον, siue rotundum ad hemisphærii figuram applicetur. Atque hactenus de Maris ænei figura.

D. Transeamus iam ad Luteres. In eorum enim figuræ consideratione (ex qua multum lucis poterat mensuris Hebraicis exoriri) video multos dormitasse. Persuadent namque sibi, siquidem Luteres singuli quadraginta solum batos capiebant, eorum figuram fuisse parum profundam. Quinimo Stanislaus contendit, illos quadraginta batos non esse plures quàm quatuor ex magnis batis, quanuis appellentur quadraginta bati, nomine decimæ ipsius bati parti applicato. Sed quàm sit hoc falsum infrà constabit. Mihi certum est, Luteres fuisse perfectos cylindros ; eosque, quatuor cubitos in altitudinem, in latitudinem totidem habuisse. Hoc verò ita dilucidè affirmat Iosephus 8. Antiquit cap. 2. vt qui in diuersa adhuc sententia hæreat, debeat plane ostendere, quo nixus fundamento Iosephum in Luterum figura mentitum credat. Etenim nulla potest subesse dubitatio quin Iosephus eos perfectos faciat cylindros. Nam illos vocat στρογγύλους χυθρογαύλους, & verbum στρογγύλος, quãuis non semper significet idē quod teres instar cylindri ; in hoc saltē loco aliam admittere significationem non potest. nam vox χυθρογαῦλος, (qua etiã vtuntur in Luteribus Septuaginta interpretes 3. Reg. 7.) componitur à χύθρος, quod est lebes, & ἀπὸ τοῦ γαύλου, quod significat vas siue cymbium in quo mulgetur lac: quare χυθρογαῦλος
D non est aliud quàm lebes mulgendo lacti idoneus ; cuiusmodi lebetes, ne lac facilè effundatur, solum habent omnino planum, quale requirit cylindri figura: itaque Luteres describuntur à Iosepho lebetes teretes ac rotundi cum solo siue pauimento plano. Atque hæc est communior figura mulctralium in quibus lac mulgetur. Licet enim in aliqua regione (vt in Bætica) versus inferiorem partem mulctralia dilatentur, is tamen vsus peculiaris est; nec conuenit ea figura cum ijs quæ Iosephus tradit de luteribus, nec cum apta pulchritudine & proportione, & in alijs prouinciis (certò scio) vasa illa siue cymbia in quæ mulsum lac infunditur, cylindri sunt perfecti. Deinde quam affert Iosephus rationem capacitatis Luterũ siue cylindrorũ, petitur ab eorum tum latitudine tum profunditate. *Capiebant* (ait) *singuli 40. batos: altitudo enim erat 4. cubitorũ & tantundē spatij patebat inter margines*. Quæ ratio quasi certũ statuit siue supponit, in cylindro 4. cubitis lato & totidem alto, 40. batos, nihilo plus aut minus contineri. Sed de hoc infrà.

Luteres fuisse cylindros.

E. Descriptio Iosephi confirmatur ex iis quæ de Luteribus Scriptura prodit. Nam in primis hu-
E iusmodi lebetum vsus erat ad lauandas carnes quæ in sacrificiis offerebantur. Nec verisimile est eos quos fabricauit Salomon fuisse diuersæ figuræ ab illis qui antea eidem ministerio erant deputati. Atqui Scriptura eos qui antea fuerant effecti, lebetes appellat. vide 1. Reg. 24. *habebat fuscinulam tridentem in manu & mittebat in lebetem*, hoc est in luterem, vt ipse etiam Villalpandus exponit. Certum autem est non dici lebetes nisi eos qui habent cylindri figuram. Hebræa etiam vox quæ respondet voci illi *lebetem* est *Chior*. Atque hoc ipsum est nomen quo sacra Scriptura luteres compellat 3. Reg. 7.38. adde quòd numero 40. pro eadem voce Vulgatus ipse transtulit lebetes.

F. Secundò, quod textus ait, 3. Reg. 7. 38. *erantque quatuor cubitorum*, congruentissimè ita exponitur, vt scilicet quatuor haberent cubitos in latitudinem & totidem in altitudinem, (vt Iosephus expressit.) Neque enim est cur verba illa ad latitudinem potius quàm ad profunditatem referenda sint. Et verò cùm altitudo & latitudo æqualia sunt, distinctione opus non est, vt in cubis contingit, cum dicimus cubum aliquem esse quatuor digitorum aut sex, absque vlla prætereà distinctione. Alioqui diminutè fuisset loquutus sacer Scriptor, cùm dixit eos esse quatuor cubitorum, nulla facta profunditatis mentione quam de Mari æneo loquens distinctè expresserat. Quòd verò luteres essent teretes, id etiam manifeste

ex Scriptura ipsa colligitur. lege 3. Reg. 7. 35. *In summitate autem vasis erat quadam rotunditas ita fabrefacta vt Luter desuper imponi posset.* Atque sedis huius rotundæ (in qua erat Luter impositus) altitudo exprimitur fuisse dimidium cubiti. Sic.n.legit Vulgata correcta ex Hebræo. Quæ altitudo ad duas res vel maximè necessaria erat, nēpe vt & ipsa sedes firma esset; atq. vt eadē Luteri pro basi aptè & cōcinnè supponeretur. A

G. Præterea, si quilibet Luterum capiebat Romanas amphoras 90. (vt opinatur Villalpandus) aut quadraginta amphoras præcisè, (vt nos infra probabimus;) ad vasa adeò ingentia atque capacia (cuiusmodi ab Scriptura fuisse asseruntur) & quæ basibus illis veluti plaustris aut pegmatis erant imposita, minimè est ad rem vt Luteres ipsi existimentur fuisse vasa parum profunda. Nonaginta enim amphoræ Romanæ (quæ est mensura Villalpandi) faciunt Hispanienses cantaras 168¾. & quadraginta Romanæ amphoræ (quæ est nostra mensura) complent omnino Hispaniensis mensuræ cantaras 75. vim certè & quantitatem satis magnam ad dolium aliquod non exiguum.

Concha nomen non repugnare figura cylindri.

H. Nihilominus aduersus cylindrorum figuram qui quatuor cubitos in altitudinem & totidem in latitudinem pateant, duæ obiectiones occurrunt. Prima est quòd huiusmodi figura non rectè consonet cum nomine concharum quod eis Scriptura tribuit 2. Paralip 4. Secunda quòd cum illa profunditate non cohæreat vt quilibet Luterum 40. solùm batos capiat, cùm Mare æneum caperet duo millia.

I. Ad 1. difficultatem respondeo, Hebræam vocem quæ respondet conchæ esse *Chior*; quod nomen dubitari nō potest quin in profunda cōcauitate locū habet; nam suggesto quod sibi extruxit Salomō quod dicitur fabricatū fuisse in pulpiti rotūdi figurā (vt hac tempestate pro cōcionatoribus fieri solent) illi (inquā) suggesto tribuitur nomē *Chior*, 2. Paral. 6. 13. Quod si Vulgatus Luteribus dat concharū nomen, eosdē etiā appellat lebetes, vt suprà vidimus. Lebetis autē nomē postulat vt intelligamus non defuisse illis cōmunē lebetū profunditatē. Nec dissentit à cōchæ nomine lebetis profunditas, vt patet ex verbis Plin. l. 9. c. 33. vbi ait, *Magna est ludentis naturæ varietas in concharū figuris, planis, concauis, longis, lunatis, in orbem circumactis, &c.* Atque ego quoque confirmare possum visas à me fuisse conchas longiusculi cylindri figuram habentes. B

Capacitas 40. Luterum non pugnat cum figura cylindri.

L. Ad secundam difficultatem respondeo, certum non esse, vnâ eademque mensurâ duo batorum millia Mari æneo, & quadraginta singulis Luteribus tribui. Si autem batorum æqualitas non bene cum cylindrorum figura consentit; illud hinc debet inferri, batorum æqualitatem non esse certam. Nam figura cylindrorum quæ habeat quatuor cubitos in latitudinem & totidem in altitudinem, certissima est. Quinimo tantùm abest vt cum huiusmodi figura cylindri, quatuor cubitos alti & totidem lati non cohæreat quadraginta batorum mensura; vt potiùs eius capacitatis rationem reddat Iosephus ex ipsa Luterum figura & profunditate, quemadmodum suprà notauimus.

Batus nō opus est vt sit eiusdem mensura in Mari æneo & in Luteribus.

M. Verùm adhuc opinabitur aliquis fortassis, vt credatur textus agere de eadem batorum mensurâ tam in Mari æneo quàm in Luteribus, illud non parum vrgere, quod scilicet, in eodem capite, & sub eodem loquutionis tenore dicat Scriptura de Mari æneo 3. Reg. 7. 26. *Duo millia batos capiebat*: & in luteribus versu 38. *Quadraginta batos capiebat Luter vnus.* Ad hanc obiectionem respondeo; Vanum quidem esse amphibologiam siue æquiuocationem sine necessitate fingere. Sin ratio aliud persuadeat, & nos cogat diuersa ratione accipere ea quæ in vno eodemque capite videntur eodem modo referri; tunc nullius momenti est ad similem intelligentiam persuadendam, quòd simul & similiter vtrumque dicatur. Scimus enim fieri posse vt communis alicuius linguæ aut regionis consuetudo ferat, simul & sub eodem loquutionis decursu de inæqualibus ponderibus vel mensuris esse sermonem in eiusdem dictionis repetitione dum diuersis rebus applicatur. Exempli gratiâ: in Bætica, qui suo dispensatori siue obsonatori præcipit vt quatuor bubulæ carnis libras & quatuor etiam vuarum libras emat: hic sanè de libris æqualibus nequaquam loquitur. vsus enim fert, vt in carnibus maior libra, in fructibus minor vsurpetur. Simili ergo ratione in Hebræo sermone, quando sermo est de mensuris in hemisphærii figuram effictis, batus vnus, mediocris mensuræ capacitatem denotat: cùm autem de mensuris in cylindri figurâ agitur, batus vnus idem est, quod metreta siue amphora Hebraica; quæ (vt postea videbimus) Romanæ amphoræ erat æqualis. Neque hoc apud Hebræos in nomine bati (quod idem sonat ac mensura) plus habet difficultatis, quàm apud Hispanos in nomine ponderis, cuius vsus multifariam accipitur. Nam si quis diceret, se vnicum argenti pondus, (*vn peso de plata*) pro vnico piscium pondere impendisse; non opus est eum de æqualibus agere ponderibus, sed in argento de eo quod vocari solet *vn peso de plata*, id est, de octo numis regalibus: in piscibus autem de eo pondere quod in piscium venditione solet vnicum pōdus appellari; hoc est de duabus aut quatuor libris. hoc autem ex vsu & consuetudine omnino pendet. Ad rem ergo vt veniamus, quando agitur de batis quos Mare æneum capiebat; eo ipso quod de Mari æneo in hemisphærii figuram conflato fit sermo, accipiendum est batorum nomen pro ijs qui mensurâ hemisphærica mensurabantur: at in Luteribus quibus cylindri figura erat, batorum nomen ad eos batos est referendum qui cylindræis mensurabantur mensuris. Quòd vero huiusmodi mensuræ à nobis inæquales asserantur, id neutiquam est absque ratione confictum, sed potiùs per Mathematicam demōstrationem illatum ex iis quæ Scriptura sacra & Iosephus tradunt de Mari æneo & Luteribus: ac de numero batorum quos Mare æneum & quos Luteres capiebant. Nec verò est cur hoc alicui aut nouum aut insolitum videatur, vno eodemque vocabulo repetito diuersas res posse simul denotari. Hoc enim qui negat, non satis considerauit multa esse id generis in variis linguarum idiomatis. In Castellana quidē Hispanorum linguâ cùm vir aliquis nobilis dicitur annuos octingentos habere, de nummis aureis sermo est. Sin autem dicatur octies centies millia, de totidem marauedinis accipitur. Nam centenarius milliū nisi aliud exprimatur, solet de marauedinis capi. Similiter vnica tritici faneca duodecim continet Hispanos modiolos siue çelemines; ex alijs verò seminibus faneca vna çelemines 18. Quare qui asserit se quatuor frumenti fanecas emisse & totidem fanecas ciceris siue fabarum; de æquali mensura non loquitur. Item duodenarius tabularum in magna summa (Hispana phrasi) tabulas comprehendit centum viginti. Et qui tabularum duodenarium emit viginti nummis aureis, verè dicere potest, se deinde duodenarium earundem tabularum tribus aureis nūmis vendidisse, & nihil dispendii aut iacturæ in ea fecisse emptione & venditione. Denique multa eiusmodi in vulgaribus linguis exempla suppetunt, quæ æquiuocationis difficultatem auferunt nomini bati. Statuere autem nullam huiusmodi ambiguitatem sub-

esse.

A esse, id plane erit cylindri figuram Luteribus denegare ac quatuor batorum profunditatem: quod perinde est atque ob inanis metus vmbram, oculos claudere veritati.

N. Porrò vt perspiciatur nullum esse inconueniens in bati nomine ambiguitatem admittere, aduertendum est, Stanislaum & alios, cùm Luterum figuram non obseruassent, in nomine bati amphibologiã concessisse. In eo tamen hallucinati sunt, quòd Maris æneï batos maioris esse mensuræ, ac Luterum batos minoris esse crediderunt: cùm constet Mathematica demonstratione batorum mensuram in Luteribus esse fere decuplã respectu batorũ Maris ænei, vt seq. proposit. demonstrabitur. Ex quo infertur, falso niti fundamento eos qui ad designandã sacri cubiti magnitudinẽ, præstituunt quasi omnino certum, illos bis mille batos Maris ænei quos Scriptura cõmemorat esse ex Hebraicis batis maiorib. Sed de hoc infrà.

O. Nunc adnotasse satis sit, si admittamus Luterum figuram fuisse cylindri quatuor cubitorum in altitudinem & totidem in latitudinem, euidens esse mensuram vnius bati ex 40. quos capiunt Luteres singuli, esse multo maiorem, quàm mensura vnius bati ex 2000. quos Mare æneum capiebat. Atque adeo iuxta Hebraicæ linguæ loquutionem, duo illa batorum millia intelligenda esse de mensurâ alia multo minori: siue quia mensuræ hemisphæricæ batis minoribus deseruiebant, siue ob aliam rationẽ. Obseruandum verò est Scriptorem sacrum minimè obscuritatem affectasse, dum in bati nomine ambiguitate vsus fuit. Illis enim qui Luterum magnitudinem & cylindrorum figuram cernebant, euidens erat 40. batos qui singulis Luteribus tribuebantur fuisse ex maioribus; ac duo millia Maris ænei ex minoribus. Manifestum etiam erat alios extitisse præterea adhuc minores, ita vt ex duorum batorum millibus Maris ænei fierent tria millia illius mensuræ quæ postea fuit vsu inuecta, vt videbimus infrà ex 2. Paralip. 4.5. & ex Iosepho. Itaque sacer scriptor in huiusmodi æquiuocatioue noluit obscuritatis tenebras effundere, sed lucem potiùs afferre eius proportionis, quæ inter maiores batos atque minores intererat. De qua neutiquam nobis constaret, si de eâdem ipse batorum mensurâ semper loqueretur.

P. Quod autem hanc inter vtrosque batos proportionem nobis sacer historicus indicare voluerit, congruentissimum esse constabit, si quiddam peculiare aduertatur quod mihi valde verisimile sit: nimirum Salomonis regis mentem eam fuisse, vt Mare æneum ac Luteres, præter communẽ vsum cui erant addicta, tum vt se eluerent sacerdotes in Mari æneo, tum etiam vt in Luteribus carnes in sacris offerendæ abluerentur; præter hunc (inquam) vsum, essent publicæ ac primariæ normæ illius præcisæ quantitatis ac proportionis quibus mensuræ populi Israelitici fieri & constare deberent. Hoc vt mihi persuadeam adducor ea ratione: quia Romani, Græcorum imitatores (Græci autem ab Aegyptiis atque Hebræis hausere quàm plurima) in Capitolio primariam sui quadrantalis normam atque mensuram (*patron y marco* vt Hispani loquimur) collocarunt. Ita affirmat Fannius in suis versibus.

Mare æneum & Luteres fuisse primarias normas mensurarum Hebraicarum.

C

Amphora fit cubus: quam ne violare liceret
Sacrauere Ioui, Tarpeio in monte Quirites.

Et Farnesij congius (quem Villalpandus noster describit tom 3. f. 501.) hos habet inscriptos characteres;

Imp. Cæsare Vespasiano VI.
Tito Cæsaris Augusti filio IIII. *cons.*
mensura exacta in Capitolio pondo decem.

Mẽsuras & pondera cõsueuisse seruari in templo.

Iustinianus item Imperator mensuras & pondera in sacratissimâ cuiusq; ciuitatis Ecclesiâ asseruari mandauit. Qua de re legendus est Lucas Pætus f. 14. (vbi alia affert huc spectantia; & Mariana de ponder. c. 24.

Q. Censeo igitur huiusmodi consuetudinem mensuras ac pondera in templo collocandi, ab Israelitico populo effluxisse. Nec dubito quin Salomon ea in suo templo constituerit. Iam enim ipsius parens Dauid templi sacerdotes ponderibus ac mensuris præfecerat: vide 1. Paralip. 23.29. *Sacerdotes autem super omne pondus atque mensuram.* Quæ verba non solum agunt de iusto pondere ac mensura rerum illarũ quæ fuerunt Deo offerendæ (vt nonnulli explicare videntur) sed generatim de reipublicæ ponderũ ac mensurarũ custodia loquũtur. Si ergo norma ipsa & quasi prototypus mensurarum erat in templo collocanda, vt esset præscripta regula exactæ magnitudinis ac proportionis quæ illis inesse debebant; deinde si sacerdotes futuri erant iustis mensuris præfecti; quid quæso potuit congruentius effici, quàm vt ipsummet Mare æneum atque ipsi Luteres, essent pariter integræ & incorruptæ mensurarũ normæ? Iam quod vasa hæc in propatulo essent; ac ob suam magnitudinem, materiam & formam, nec non ob loci religionẽ adeo tuta forent ab omni hominum iniuria & violatione: hæc omnia conuenientissima erant tum ad ipsorum vasorum conseruationem, tum etiã ad cõmunem ac publicam omniũ notionẽ. Atq. etiã vt sacerdotes ipsi qui mensuris erant præpositi, primariã ipsam formã sanctã haberent ob oculos: simulq. iustitiæ & æquitatis symbolum, & eam retinẽdi obligationẽ. Id quod tum potissimũ memoriæ refricarẽt, quãdo & seipsos & sacrificia abluerẽt: quo innuebatur, ad culpã eluendã, & ad sacrificia pura & immaculata Deo offerẽda, esse cum primis necessariũ, rationẽ & æquitatẽ amplecti, iniquitatẽq. ac proximi iniuriã detestari.

D

R. Pro horũ omniũ cõfirmatione animaduerte, ex eo quod Mare æneũ ac Luteres erãt primariæ formæ mẽsurarũ populi Israelitici, rationẽ reddi cõgruẽtẽ 2. rerũ quę alicui forsã scrupulũ posset inijcere. Altera est cur Mare æneũ in hemisphærii perfecti figurã, & Luteres ad normã perfecti cylindri fabricata sint. Vtrũq. n. videtur primo aspectu affectatũ planè & parui momẽti. Ceterũ, si aduertamus, eas fuisse primarias illius populi mẽsuras, & hemisphæria atq. cylindros figuras esse mẽsuris aptissimas; his animaduersis, facilè redditur cõgruẽs vtriusq. figuræ ratio, & planè cernitur nullã aliã figurã adeo fuisse illis vasis aptã.

E

Cur Mare æneum fuit factum in perfecti hemisphærii figuram, & Luteres in cylindri figuram.

S. Secundò, hinc etiã agnoscitur causa, cur Scriptura adeo accuratè & singillatim Maris ænei ac Luterũ altitudinẽ, longitudinẽ, capacitatẽ & figurã descripserit, nec non batorũ maiorũ atq; minorũ distinctionẽ. Etenim dũ nobis dicitur Mare æneũ esse hemisphæriũ 10. diametri cubitis constans & 2. batorũ millia capiens; perinde est ac si doceamur, sphæram vnius cubiti Hebraici capere 4. batos ex minoribus, & hemisphæriũ vnius cubiti, batos capere 2. Prætereà dũ explicatur Luteres in cylindri figuram fabrefactos; 4. esse cubitis latos & totidẽ altos, singulisq. 40. batos contineri, id etiã nobis generalẽ præscribit regulam, quòd scilicet, cylindrus vnius cubiti capiat quinque octauas partes vnius ex maioribus batis. Ex quo insuper apparet iustam aliquam fuisse mensurã cylindri 1. cubito constantis, & similiter etiam sphæræ vnum itidem cubitum habentis pro diametro, Et nunc quidem sufficiat obiter attigisse harum mensurarum proportionem, prætermissâ nunc maiori expositione, & in opportuniorem locum reiecta.

T. Cùm ergo animaduerterimus præcipuam mensurarum Romanarum normam fuisse cubum; Hebraicarum autem fuisse hemisphærium ac cylindros: obseruandum est, licèt Romanis non defuerit ratio aliqua ad cubũ eligendũ, sapientiæ tamẽ Salomonis fuisse seligere ad primarias suarũ mẽsurarum normas, ex diuersis figuris eas quæ ad duo potissimũ valde cõducerent. Alterũ vt mẽsuræ ipsæ facili negotio possent perfectæ & integræ effingi. Alterũ, vt maiorũ mensurarũ ad minores proportio esset exacta, & tã factu quàm intellectu facilis. Circa primum satis constat quanta sit difficultas in cubica aliqua mensura perfectè efficienda. Et noster Villalpandus id optimè expendit, dũ refert quanto studio & diligẽtiã sibi steterit edere Romæ perfectũ Romani semipedis cubum; vt periculum faceret, contineretne aquæ vncias 120. eius ponderis quod hodie Romæ & in Hispania vsitatum est. At verò ad perfectum cylindrum aut hemisphærium effingendum facilis est ac certa per circinationem ratio.

Nulla melior mensurarũ figura quã sphæra & cylindrus.

V. Quod autem ad 2. attinet, sphærarũ ac cylindrorũ mensuræ id habẽt peculiare, multũ conducens ad proportionis facilitatẽ inter minores, & maiores mẽsuras. Etenim demõstratione cõstat, cylindrũ eiusdẽ latitudinis ac profunditatis quã habeat sphæra, sesquialterum esse ad sphærã; nec nõ triplũ respectu coni qui habeat eãdẽ basim & altitudinẽ. cylindrus itẽ eiusdẽ altitudinis cũ hemisphærio capit sesquialterum ipsius hemisphærij, & triplum quàm conus. Atque hac ratione, & effectu ipso qui ex duplicatis diametris sequitur, dum solida octuplicata fiunt, magna hinc prouenit facilitas in mensurarum diuisione.

X. Quòd si Romani in suo congio designabant sui pedis magnitudinem & præcipuas ipsius diuisiones, nec non ea magnitudinis interualla quibus suæ tã liquidorũ quàm aridorũ mẽsuræ cõstare deberent (vt noster Villalpãdus in Farnesiano notauit cõgio) verisimile est in Luteribus fuisse etiã Hebraicas omnes mensuras præcisè & exactè notatas.

A

B

COROLLARIVM PROPOSIT. XII.

Valde aberrat Capellus in dimensione Maris ænei ac Luterum.

EXPLICATIO.

A. ÆNEO quidẽ Mari nõ tribuit Capellus 10. diametri cubitos in concauitatẽ, sed palmũ ex quolibet latere detrahit, hoc est ipsã Maris ænei crassitudinẽ. Ipsos autẽ 10. cubitos existimat singulos esse vnius pedis & quartæ alterius partis, qui sunt 5. palmi: nec verò ex maioris pedis Hebraici palmis, sed ex minoris, qui iuxta Capelli ipsius opinionem se habet ad Rom. pedem sicut 15. ad 12. Itaq. concauitatis diameter continet ciuiles pedes Hebraicos 12. qui Romanos pedes 15. exæquant. Hæc ille. Ego verò sic argumentor; Cubus Romanus pedum quindecim capit Romanas amphoras 3Ʊ375. Ergo sphæra capiet 1Ʊ767$\frac{4}{7}$. & hæmisphẹriũ nõ ampliùs capiet quàm 889. Valde igitur aberrat Capellus dum ait Mare æneum (quod erat hemisphærium) capere circiter batos 2Ʊ300. & singulis batis inesse aquæ vncias 1Ʊ440.

B. Deinde Luteres quemadmodũ & Mare æneũ, facit Capellus hemisphæria: 4. autẽ cubitos quos eis Scriptura præscribit, affirmat intelligendos fore de dimidiato circuitu seu circũferentia, quæ ipsius Capelli cõputatione, ex Hebraicis cubitis 5. palmorũ cõtinet 4$\frac{1}{7}\frac{1}{7}$. sed fractum numerũ ait ille ab Scriptura contemni. Tribuit verò singulis Luteribus batos 45$\frac{1}{2}$. ac diametro dat Hebraicos pedes 3$\frac{1}{2}$. Sic ille. Verùm hæc descriptio tum Scripturæ, tum Iosepho repugnat, estq. ad libitũ & sine fũdamẽto cõficta. Quod si Capellus aduerteret Mare æneum & Luteres fuisse præcipuas & primarias Hebraici populi mensurarum normas, non vtique Mari æneo quidquam de decem cubitorum concauitate detraheret: nec in singulis Luteribus adderet aliquid supra cubitos quatuor & batos 40.

C. Accedit quòd Capellus tribuit diametro singulorũ Luterũ pedes 3$\frac{1}{7}$ qui complẽt omnino 4. pedes Rom. Cubus autẽ 4. Rom. pedũ capit omnino amphoras 64. Atq. adeo sphæra cuius diameter 4. Rom. pedibus cõstet, capiet Rom. ãphoras 33$\frac{1}{2}$. & nõnihil amplius: hæmisphæriũ verò minus quàm 17. amphoras Rom. quorũ omniũ demõstratio est. Asserit autem Scriptura singulos Luterũ capere 40. batos: & Capellus vnicuiq; bato sesquiãphorã tribuit: & 40. batis addit alios fermè 4. Quare in Capelli opinione quilibet Luter capit amphoras Romanas 66. Capacitas tamen quam eis ipse designat 17. amphoras non capit.

C

PROPOSITIO XIII.

Sicut 500. ad 96. ita capacitas Maris ænei ad singulos Luteres: & sicut 48. ad 5. ita singuli Luterum bati ad batos eos, ex quibus Mare æneum duo millia capiebat.

D

PROBATIO.

A. CVM Mare æneũ sit hemisphæriũ perfectũ, eiusq. diameter 10. cubitorũ; euidens est ipsũ esse capax 500. sphærarũ vnius cubiti. Nam sphæra 10. cubitorũ omnino capit quantum capiunt mille sphæræ cubiti vnius, vt norunt Mathematici: vnde compertũ est hemisphæriũ capere 500. Eademq. ratione perspicuũ est, si Luter sit cylindrus cubitorũ 4. in altitudinẽ & totidẽ in latitudinẽ, ipsum iustas capere *96.* sphæras, cubus enim quaternarij est 64. Quare cylindrus prædictus continet eandẽ aquæ mensurã quam caperent *64.* cylindri vnius cubiti. Deinde demonstratione etiam Archimedis cõstat, cylindrũ esse sesquialterũ ad sphærã sibi inscriptam: atq. adeo *64.* cylindros idem omnino capere quod sphæræ *96.* Cum igitur cõstet Mare æneũ cõtinere 500. sphæras vnius cubiti, & quẽlibet Luterẽ sphæras *96.* sequitur inde sicut 500. ad *96.* ita Maris ænei capacitatem se habere ad singulos Luteres: quod erat probandum.

B. Adhæc si sphæræ Maris efficiunt bis mille batos: sphæræ etiam *96.* cuiuscunq. Luteris complebunt 384. batos eiusdem mensuræ. Si autem hi bati 384. ad numerũ 40. maioris mensuræ reducantur (qui sunt bati in singulis luteribus contẽti) quilibet ex batis maioribus capiet 9$\frac{3}{5}$. ex minoribus, vt constat per partitionis regulam. & sicut 9$\frac{3}{5}$. ad 1. ita 48. ad 5. Atque adeò euidens est singulos Luterum batos habere se ad eos batos ex quibus Mare æneum duo millia capiebat sicut 48. ad 5. quod secundò probandũ fuerat. Singuli autẽ bati ex 40. quos quilibet luter capiebat, se habent ad batos illos, quorũ 3. millia capiebat Mare æneum, sicut 48. ad 3$\frac{1}{3}$. Nam 5. ad 3$\frac{1}{3}$. perinde sunt vt 3. ad 2. & sicut 48. ad 3$\frac{1}{3}$. ita 72. ad 5.

E

C. Ex dictis patescit quàm aberret ab scopo, qui totam Salomonici templi, nec nõ cubiti sacri magnitudinem in eo stabilire contendit, quòd 2. millia batorum Maris ænei sint ex batis maioribus, cùm demõstretur illam batorũ mensuram quæ 40. batos singulis Luteribus dat, nõ secus ad illam aliam mensurã se habere quàm se habent 48. ad 5. Veruntamen multò adhuc oscitantiùs hallucinatur Stanislaus, qui 40. batos singulorum Luterum efficit decimas batorum Maris ænei partes, quod perinde est ac dicere, Mare æneum se habere cum quolibet Lutere sicut 2Ʊ000. cum 4. Cùm tamen certò constet Mare æneũ paulò plus capere quàm 5. Luteres. Quippe Mare æneũ capit tantùm 500. sphæras vnius cubiti: & quilibet Luter capit sphæras 96. ac proinde quinq. Luteres continent sphæras vnius cubiti 480. Quare excessus Maris ænei ad quinque Luteres solùm est viginti sphærarum vnius cubiti.

D. Hu-

A D. Huiusmodi computatio adeò certa est, vt illam cõfirmare velle superuacaneũ sit. Enimuero auet adhuc animus quendam diuellere scrupulũ qui videtur residere. Hæc namq; ratiocinatio & numerorũ supputatio multò rectius & congruentius se haberet, si vnusquisque batorum maiorum esset exactè seu perfectè decuplus respectu minorũ, ita vt vnus ex maioribus 10. minores omnino adæquaret. At cõtinere tantùm 9 3/5. id verò insolentiã & nouitatẽ præ se fert. Præsertim quia decimam bati partẽ appellari batum, id iam affirmarat Stanislaus f.185. & ex Iosepho atque Eupolemo comprobarat. Verùm appellari ab Scriptura batos mensuras alias quæ decimæ illorum partes exactè non sunt, sed aliquanto maiores, ita vt maior batus in nouem minores partiatur, & tres quintæ alterius partes supersint; hoc sanè cùm nemo alius in mentem sibi induxerat, tum nouum & insolitum est.

E. Respondeo in proportione aliarum mensurarũ cum aliis (vt & numismatum cum aliis itẽ numismatis) minimè esse inconueniens, vt supputatio eiusmodi, numeros fractos & amputatos contineat, quãdo præcisa cõputationis ratio hoc persuadet. v.g. dimidiatus argenteus regalis Hispanicus, in 4. quadrantes (Hispanice *quartos*) diuiditur, & vnus superest marauedinus. Integer etiam argenteus in 8. quadrantes diuiditur, & duplex marauedinus superest. Item ducatus Hispanicus argenteos valet 11. & restat marauedinus 1. Similiter aureus Hispanus quem *Scudum* appellant, hactenus 11. valebat argenteos & marauedinos 26. iam 13. argenteis æstimatur, sed deest illi duorum marauedinorum valor. Huiusmodi amputationes & minutula additamenta inde videntur exordium duxisse, quòd in prima horũ numerorũ institutione non fuit interdũ principũ mens nummũ ipsum siue maiorẽ mensuram in tot minores, nec ampliùs partiri: sed cuilibet nũmo vel mensuræ maiori, certam quandam marauedinorũ siue vnciarũ aut alterius cuiuscunq. rei summã vel quantitatẽ tribuere. Exin verò necessarium fuit in aliorũ numismatũ cum aliis comparatione minutias has atq; segmenta reperiri, si id supputationis ratio postulet. In batorũ ergo institutione (vt ad rem redeam) qui hemisphærio mensurabantur, existimo cylindrum vnius cubiti ex minoribus in sex æquales partes fuisse primitus diuisum, quibus batorum nomen est datum: atq; ita factum est vt hemisphærium vnius cubiti duos caperet batos. Maioris autẽ bati institutio eò tetendit, vt maioris cubiti cylindro detraheretur quinta altitudinis pars, vt cõmodior lebetis forma fieret; eiq; mẽsuræ datum est bati nomen. Perinde verò est quod attinet ad capacitatem vt cylindro minoris cubiti tres insuper quintæ partes altitudinis addantur. Sic enim 64. cylindri quos capit Luter vnus, explent omnino 40. batos: atque ita quilibet batus sortitur cylindrum vnius cubiti minoris & tres præterea quintas alterius partes. His igitur suppositis, vt necessariò supponenda sunt, necesse fuit in maioris bati ad minorem proportione non ita se habere illos inter se sicut 10. ad vnum, sed sicut 9 3/5 ad vnum.

C F. His adiungo, vt batorum maiorum summa cum minoribus aptè componatur, ad 24. ex magnis si vnus insuper addatur, hac ratione magnorum batorum ratio siue summa, apposito deinde zero, nos ad summam minorum deducet. Quod forsan apud Hebræos fuit in vsu, sicut in laneo vel lineo panno apud Hispanos singulis virgis mẽsoriis solet addi pollex. Quòd si verum esset Iosephũ & Eupolemũ singulis maiorum batis denos ex minoribus tribuere, hoc pacto posset ratio ipsa rectè cõstare. vel potiùs vt inter argenteos nummos & scudos aureos inter Hispanos solet accidere, qui singulos scudos nunc ad 13. argenteos redigunt, quantumuis ratiocinatio non admodum exacta sit, paruâ scilicet differentiâ contẽptâ.

G. Fundamentum quo Stanislaus nititur vt affirmet fuisse quondam batos decima tantùm parte maiorũ batorum constantes, illud est, quia Iosephus 8. Antiqu. c. 2. agẽs de iis rebus quas Salomõ quotannis ad regẽ Tyri mittebat, in versione Gelenii ex Græco (nam Ruffini lectio eo loci corrupta est) affirmat misisse Salomonem annis singulis bis mille batos olei & totidem vini. At 2. Paral. 2. 10. dicitur misisse Salomon olei sata 20∪. & totidem vini metretas. Constat autem ex Hebraicis codicibus satũ ibi & metretã accipienda esse de batis. nam vtrobiq; in Hebræo legitur ibi nomẽ *bath*. Vt ergo Iosephus cum Scripturæ narratione conueniat, oportet in Scriptura bati nomen pro decima maioris bati vsurpari. Veruntamen harum opinionũ, quæ in eo nituntur, vt Iosephum cum Scriptura concilient, non admodum habenda ratio est. Liquet enim quàm facilè scribentium incuria (sic volo dicere) summę apud Iosephũ vitiatæ sint. Ad cuius rei probationem non opus est alia è longinquo argumenta accersere. Nam in hac ipsa historia habemus ex Scriptura Salomonẽ misisse regi Tyrio coros tritici 20∪. eaq; de re duæ extant Iosephi lectiones, Ruffini altera quæ habet 30. millia coros tritici, altera Gelenii quæ habet coros tritici duo millia. Ad horum autẽ locorum concordiã velle comminisci coros etiam Iosephi esse decuplos respectu illorũ quos S. Scriptura refert, næ id nimiæ fictionis opus est. Præsertim quia Eusebius de præparat. Euangelica l. 9. c. 4. in Græcis codicibus refert ex Eupolemo, tam tritici coros quàm vini fuisse quotannis decies mille. nisi fortasse velit singulis mẽsibus 10. millia coros fuisse asportatos, ac proinde singulis annis 120∪000 quarum tamen summarum neutra cum verbis Scripturæ consonat. Quamobrem non est nobis valdè elaborandum, aut de Iosephi summa, aut de illa quam Eupolemus & Eusebius referunt. *Summas aliquas in Iosepho esse deprauatas.*

D

H. In eo tamen fides Iosepho derogari non posse videtur, quòd ait mensuram batorum vini atq. olei quos Salomon ad Hiram mittebat, 2. & 70. sextariorum fuisse. Atque ita bati de quibus mentio fit 2. Paral. 2. 10. nõ possũt esse decimæ partes eius mensuræ batorũ ex quibus Mare æneũ 2. millia capiebat. Ac quãuis Iosephus in aliis summis seu computationibus nimis excedat, in aliis aliquid detrahat (siue id describentiũ ob negligentiam acciderit, siue ob aliam rationem) atque adeò ipsius libri hac in re non magna

E admodum auctoritate polleant, quòd Scripturæ interdum aduersentur: ceterùm in bati mensura magnam habet Iosephus auctoritatem, quẽadmodum & in Maris ænei atque Luterum figura. In his enim rebus nullus est alius scriptor qui tantã nobis lucem afferre possit ad S. Literarum intelligentiam: præsertim cùm eiusmodi sint res in quibus per errorem aut imprudentiam lapsum fuisse Iosephum, verisimile non sit, neque mendacia texere voluisse, & contraria illis scribere quæ & Israelitici populi sacerdotibus erant manifesta, & ferè omnes vrbis Ierosolymæ incolas oculatos habebant testes. *Auctoritas Iosephi in bati mensura est magna.*

I. Alio argumento vtitur Stanislaus vt probet 40. batos Luterũ esse multò minores batis Maris ænei. Illud autem est huiusmodi, 70. interpretes pro 40. batis transferunt 40. congios. & similiter Iosephus exponit l. 8. Antiquit. c. 2. (quamuis in Ruffini lectione corruptè legantur 40. cori.) Argumentũ hoc videtur primo aspectu validissimum: eius tamen enodatio est, tam 70. quàm Iosephũ, potuisse rectè nomẽ cõgii bato magno tribuere. Imò verò hoc ipsum congii nomen fuisse aptũ vt edoceremur batos luterũ multò *Cõgii nomen dupliciter accipi, & aliquando magnæ capacitati aptari.*

esse maiores quã Maris æneí batos: ideoq; appellatos fuisse cõgios ad batorũ aliorũ distinctionẽ. Etenim nomen χοῦς bifariam accipitur, 1. strictè pro 12. Græcæ amphoræ parte, vel pro 8. parte amphoræ Rom. quæ congius vocatur. 2. latiùs pro vase valdè capaci. Deriuatur.n. à verbo χέω vel χείω, id est, capax sum, vt notant Græca dictionaria. Et eapropter hoc nomẽ fuit applicatũ ad eam mensurã quæ senos sextarios, aut duodenas cotylas capit. Si ergo de luteribus loquamur, examinata seriò ingenti ipsorũ capacitate (cum 4. cubitis in latitudinẽ, totidẽq; in profunditatẽ constent) fieri non potest vt nomẽ χοῦς ponatur in his batis pro congio qui sex Atticos sextarios capit. Vnde manifestò apparet per respectũ ad etymologiã nominis χοῦς, tam 70. quàm Iosephum propriè eo nomine fuisse vsos, agentes de batis luterum, vt significarent discrimen inter eos batos, & batos Maris ænei. Ideò enim illos appellarunt χόας, id est, capaces. Confirmatur id, quia hodie in Italia ea vini mensura quæ capit vncias 512. Hispanicę cantaræ æqualis, appellatur *congio*, vt notant Pætus & Villalpandus. Quod autem appelletur congius perinde est, quasi vocetur mensura capacior & maior. Similis ambiguitas accidit in nomine sextarii, quod ferè sumitur pro sexta congii minoris parte. Cùm verò Cleopatra & Nicandri interpres de metreta Syra agunt, asserunt in ea sex Syros sextarios comprehendi, id est, Italicos 120. Si ergo sexta pars metretæ Syræ sextarius dicitur, quantumuis capiat 20. sextarios Rom. quid mirum maiori bato dari nomen congii, licèt 8: congios Rom. contineat? Præsertim cùm constet vim Græcæ vocis χοῦς, idem sonare quod capax. Atq. ideò forsan ad maiorem batum à minori distinguendum hebraicè nuncupabatur Rahabath, id est batus capax, quod idem est ac batus maior. Inde enim videntur deriuata nomina hæc Artaba, & Arroba, quæ sunt magnarum mensurarum appellationes.

A

B

PROPOSITIO XIV.

Pro certo reputandum est, maiorem batum & ephi, æquales esse mensuras, ac eiusdem capacitatis cum Romana amphora quæ capiebat aquæ vncias 960.

PROBATIO.

A. MANIFESTVM est bati nomen ab Scriptura diuersis mensuris dari. Primò, quia Mari æneo alibi duo millia batorum, alibi tria millia metretarum dantur. eæq. metretæ in Hebræo nominantur bati. 2. quia vt probatum est proposit. 13. quadraginta bati Luterum, mẽsuræ sunt multò maioris quàm bis mille bati Maris ænei. Sed in præsenti proposit. omisso Maris ænei bato, de maiori solo instituimus sermonem, de quo Ezechielem loqui constat cap. 45. 11. cùm ait, *Ephi & batus æqualia & vnius mensuræ sunt, vt capiat decimam partem cori batus, &* 10. *ephi.* Quare in traditionibus Misnaioth quas refert Arias Mõtanus non fit mentio alicuius bati maioris, quàm qui decimam partẽ cori contineat. & hic est batus qui in 6. hines diuiditur. Atq; ita post mentionẽ bati meminit etiam Ezech. sextæ illius partis, prædicto loco.

C

B. De hoc igitur bato (qui est maior batus Hebraicus,) in præsenti disputatur, cuiusnam fuerit capacitatis. Qua in re variæ sunt auctorum sententiæ. Primò enim nonnulli sibi persuaserunt Hebraicum batũ esse metretam illam Syram, cuius meminit Cleopatra in suo libello, aiuntq. similiter loqui Nicandri interpretem. Communis autem lectio illius libelli Cleopatræ concedit metretæ Syræ sextarios Italicos 120 id est aquæ vncias 2400. Villalpandus tamen noster, Stanislai opinionem sequutus contendit non esse legendum in illo Cleopatrę loco 120. sed 108. sextarios Italicos, qui continent vncias 2160. vt hac ratione proportio bati ad metretam Græcam sit veluti ternarii ad binarium. Hoc autem sibi persuadent ex eo quòd Mari æneo in quodam Scripturæ loco tribuuntur duo millia batorum, in alio tria millia metretarum. Deinde quia Fannius metretæ Græcæ dat sextarios Italicos 72. hoc est vncias 1440. & sicut 3. ad 2. ita 2160. ad 1440. Pro huiusmodi autem correctione astruenda, notant, Græcè facilem esse commutationem inter 20. & 8. quia characteribus non admodum dissimilibus notantur, nempe κ. & η.

Metreta Syra num sit idem quod batus, & cuius capacitatis fuerit metreta Syra

C. Hæ duæ opiniones (quarum prima tribuit bato vncias 2400. & secunda vncias 2160.) si eo nituntur fundamento quòd pro certo habeant, metretam Syram (de qua agunt Cleopatra & interpres Nicandri) esse maiorem Scripturæ batum; leuissima ducuntur coniecturã. Neque enim solidius est fundamentũ vt metretam Syram credamus esse batum Hebraicum, quàm vt credamus, Syrum talentũ (cuius meminit Pollux) esse magnum Scripturæ talentum. Quare cùm hoc sit perspicuè falsum, illud item pro vero reputandum non erat. & falsum quidem esse quod ad talentum spectat, inde fit planum, quia talentum maius Scripturę certum est pendere vncias 1500. Syrum verò talentum octauã tantũmodo partem, nempe drachmas 1500. quæ faciunt vncias $187\frac{1}{2}$. Adhæc nõ idem sunt Syria & Iudæa: quia *caput Syriæ Damascus.* Quapropter quod Cleopatra de Syra metreta confirmat, minimè fidem adstruit, vt illa credatur esse Hebraici bati mensura: nisi probetur mensuram illam conuenire cum ijs quæ de Hebraico bato tradunt grauiores auctores, qui batum ipsum proprio nomine compellant, deq. eius capacitate agunt.

D

D. Si autem Stanislaus & Villalpandus respondeant, ipsorum fundamentũ esse quòd ex Scriptura constet duo millia batos idem esse quod 3. millia metretas Græcas; & quod ex Fannio liqueat metretã græcã continere vncias 1440. Ad hæc dico, euidens esse (vt probaui proposit. 13.) illos bis mille batos non esse ex maioribus, sed decimas maiorum batorum partes, aut paulò plusquàm decimas. Ex quo infertur metretæ nomen non posse pro Græca amphora vsurpari, cùm Mari æneo tribuuntur tria millia metretarũ. Nec est cur hoc nouum aut insolitum appareat. Constat enim metretæ nomen dupliciter accipi solere: 1. pro Græca amphora (quæ fuit varia, vt suprà notauimus:) 2. quatenus significat idem quod hoc nomen mensura, & sic mensuræ cuilibet accommodatur. Quamobrem eo solum niti, quòd quidã bis mille bati cõueniant cum 3. amphorarum millibus, quæ sint ex Atticis Fannii amphoris, & huiusmodi persuasione ductos, velle Cleopatræ locũ corrigere; & in huiusmodi Maris ænei mensurã, magnitudinẽ Hebraici cubiti fundare, hæc (inquã) omnia ex fallaci persuasione sunt orta. Euidens namq. est, ter mille Maris ænei metretas non esse Græcas amphoras, sed paruas mensuras, quæ se habent cum maioris bati mensurã, sicut 5. cum 72. vt probatum est propositione 13.

E

E. Ex dictis deducitur, vt maiori bato vnciæ 2160. concedantur, non esse ad rem quod Sanislaus & Villalpandus afferunt, nimirum batum maiorem se habere cum minori, sicut 3. cum 2. & Iosephum l. 8. Antiquit. c. 2. dum agit de rebus à Salomone ad regem Tyri missis, dicere in singulis batis contineri sextarios 72. quod ipsi putant intelligi debere de 2. bato (qui habeat se cum primo vt 2. cum 3.) Iosephumq. agere de Rom. sextariis, ex quibus 72. capiũt vncias 1440. ac proinde sicut 2. ad 3. ita 1440. ad 2160. hæc ille. Quæ tamen omnia falso nituntur fundamento. Existimant enim duo millia batorum Maris ænei esse ex maioribus, & metretarum tria millia esse ex batis secundis. Vtrunque tamen falsò, vt suprà ostendimus.

Quam-

A Quamobrem minimè probabile est, Ioseph. de batis secundis agere, sed de primis. Neq. est aliquod fundamētum vt credamus, Iosephum loqui de Rom. sextariis, sed de Hebraicis. Siquidem compertum est, sextarii nomen cunctis ferè nationibus fuisse commune, non tamen mensura erat Romanę æqualis (vt docet Galenus lib. de Simplicibus) sed in aliis prouinciis siue regionibus continebat 15. vncias, in aliis plures, & in aliis pauciores. Iam verò quot vncias Romanas capiat Hebraicus sextarius, quamuis ibi Iosephus non exprimat, alii tamen auctores non minùs graues disertè exponunt, & Iosephus etiam ipse alibi lucem nobis præferet, vt infrà constabit.

F. Sed faciamus gradum ad aliam sententiam quæ videtur esse Iosephi lib. 15. Antiquit c. 12. Licèt enim ibi non loquatur explicatè de bato, agit tamen de coro, & constat batum esse decimam cori partem. Ait ergo inibi Iosephus vnum corum ex 10. medimnis Atticis componi, ex quo videtur colligi Hebraicum batum Attico medimno esse æqualem. Certum est autem medimnum Atticum duplicis amphoræ Romanæ esse capacem. Vnde iuxta hanc Iosephi mentem, batus capiet aquæ vncias 1920. Suprà tamen vidimus, aut hunc Iosephi locum esse corruptum, aut ipsius Iosephi tempestate receptum fuisse vt cori nomen duobus coris antiquis tribueretur. Nam vt posteà planum fiet, indubitatum est, Scripturæ corum quinque tantùm medimnos Atticos continere. Quam ad rem præsto etiam nobis erit ipsius Iosephi testimonium.

B G. Denique vt meam sententiam exponam, Batus & Ephi inter se sunt omnino æquales, & vtrumuis eorum eiusdem capacitatis cùm amphora Romana, quæ præcisè capiebat aquæ vncias 960. Hanc sententiam tenet noster Mariana lib. de ponderibus & mensuris c. 16. Atq. eadem est expressa Epiphanii & Hieron. mens. Epiphanius enim affirmat corum esse idem quod triginta modii Rom. & tam nomen quàm mensurā modii Romanos fuisse ab Hebræis mutuatos. Quare exactè capit ephi (& similiter batus) tres modios Romanos. Constat autem modium capere aquæ vncias 320. atq. adeo tres modii capiunt vncias 960. quæ est capacitas amphoræ Romanæ. Idem expressè docet Hieron. Ezechielis 45. in commentario. Porrò nec Hieronymus, nec Epiphanius maioris alterius bati vnquam meminere. Nec verisimile est, ipsorum tempore, capacitatem bati fuisse obliuione obrutam. *Batum esse æqualem amphoræ Romanæ.*

H. Secundò, cum hac Epiphanii & Hieronymi sententia cōcordat traditio Misnaioth (quam refert Arias Montanus (tribuit enim bato capacitatem ouorum 432. ouorum (inquam) ex gallina. Et Mariana quidem refert, se periculum fecisse ouis gallinaceis, deprehendisseque nouem ouis contineri aquæ vncias iustas 20. Ac per regulam trium, si nouem oua capiunt 20. oua 432. capient vncias aquæ 960. Aduerto tamē ad eiusmodi experimentū debere eligi oua ex grandiorib. quæ gallinæ pariūt. & fortasse vulgaria Palęstinæ oua erant æqualis magnitudinis cum maiusculis nostræ regionis.

C I. Tertiò huic nostræ sententiæ adstipulatur quoque Iosephus 8. Antiquit. c. 2. Ait enim batum capere sextarios 72. neque dubium quin de Hebraicis loquatur sextariis, (vt suprà dicebamus) qui Hebraicè appellantur *logines:* & Misnaioth (vt refert Arias) expressè etiam bato tribuit logines 72. & eorum singulis capacitatem sex ouorum. Si autem oua nouem ad summum continent aquæ vncias 20. sex oua præcisè capient vncias $13\frac{1}{3}$. vt rectè colligit Mariana. Atqui numerus $13\frac{1}{3}$. bis & septuagies repetitus complet vncias 960. Certè huiusmodi log mensura non est valdè diuersa à communi Græciæ sextario, qui erat vnciarum quindecim, vt suprà ostensum est.

L. Quartò hæc eadem sententia expressa est in Vulgata bibliorum versione. Nam Ezechielis 45. 11. legimus ephi & batum esse æqualia; Vulgatus autem Ruth 2. 17. dilucidè affirmat, quæ mensura sit ephi: sic enim ait, *ephi mensuram, id est tres modios.* vbi nomen modii necesse est accipi, vt Latini accipiunt pro sexta medimni parte. siquidem vt declaretur quænam sit ephi mensura, adduntur illa verba, *id est tres modios.* Iam autem vidimus tres modios vni amphoræ Rom. esse æquales. Præterea Isaiæ 5. 10. legimus in Vulgata, *triginta modios,* vbi Hebraicè legitur *hhomer,* quod idem est atque corus.

D Et secundùm hanc rationem tam ephi quàm bato tres obtingunt modii. Atque ibidem etiam posuit Vulgatus tres modios pro Hebræo nomine epha.

M. Quintò, ad hanc eandem sent. se conformant 70. interpretes Isaiæ 5. 10. Nam pro hhomer (id est, pro coro) vertunt illi *artabas sex.* Atqui vidimus suprà ex libello Cleopatræ, & ex Galeno, artabā Ægyptiam modiis 5. Rom. fuisse æqualem. Ibidem etiam pro epha 70. interpretes legunt mensuras 6. id est, 6. hines. Nam batus in sex hines diuiditur. & quamuis hin sit mensura liquidorum, alia tamen erat mensura aridorum eiusdem capacitatis. Atque ea mensura çelemino Hispano est æqualis, quæ sexta est semifanecæ pars.

N. Sextò ab hac sententia non discrepat ea mensura quam Iosephus lib. 3. cap. 12. & Hieron. Ezech. 4. præscribunt Hebraico Hin. Asserunt quippe ei respondere duos χόας Atticos. Chus verò Atticus capit 90. aquæ vncias, vt suprà vidimus. Tametsi autem hin, quæ est sexta bati pars, tantùm capiat aquæ vncias 160. (quæ sexta pars est vnciarū 960.) differētia tamen inter 160. & 180. non est admodum magna: & propter vicinitatem accommodarunt se veteres ad nomen duplicis chus: quia chus Atticus est duodecima Græcæ amphoræ pars, hin verò est Hebraicæ amphoræ (id est, bati) nō

E duodecima sed sexta. Discrimen autem inter Græcam amphoram communem & inter Hebraicam est satis paruum. Atque ita hin ferè duobus chois respondet.

O. Nec verò officit huic sententiæ quòd 70. interpretes hin appellant chus. Nam nomen chus ad capaciores mensuras applicatur, vt maiori bato, quemadmodum diximus proposit. 13. litera I. & similiter applicatur sextario magno quod est proprium Hebraici hin nomen, quia est sexta bati pars. Quare interdum pro hin vertit Hieronymus sextarium. Hin verò maius Epiphanii, fortasse est suæ patriæ, id est, Samariæ mensura. Cùm autem hin sancto nouem tribuit sextarios, fortassis agit de sextariis 18. ferè vnciarum, de quibus & agitur in libello qui Galeno adscribitur.

P. Tandem optima huius sententiæ confirmatio est, quòd per eam concilientur 70. interpretes, Vulgatus, Epiphanius, Hieronymus, Iosephus & Misnaioth. Nec enim credibile erat eos omnes inter se esse contrarios: quemadmodum & in sicli pondere infrà constabit, Septuaginta, Iosephum, Philonem, & sanctum Heronymum inter se consentire.

PROPOSITIO XV.

Bis mille bati Maris ænei continent singuli centum aquæ vncias: ter mille bati (siue metretæ) Maris ænei, capiunt etiam singuli vncias 66⅔.

PROBATIO.

A. CVM hactenus fuerit grauissimorum auctorum testimonio stabilitum, maiorem batū fuisse æqualē Rom. amphoræ, capienti aquæ vncias 960. nec non maiorem batum se habere cum ea mensura quæ Mari æneo duo batorum millia tribuit veluti 48. cum 5. ex his euidenter sequitur singulos ex duobus batorum millibus Maris ænei capere centum vncias. Nam sicut 48. ad 5. ita 960. ad 100. Pari etiam ratione, cùm statuerimus ter mille batos (quos noster interpres metretas nuncupauit) se habere cum batis maioribus sicut 5. cum 72. inde deducitur eorum singulis inesse aquæ vncias 66⅔. Nam sicut 72. ad 5. ita 960. ad 66⅔. A

Metreta & batus variè accipiuntur.

B. Nec verò est cur aliquis tanquam nouum & peregrinum reiiciat, quòd nomen bati mensuris adeò paruis tribuatur. Siquidem constat, aliquando 70. pro bato substituisse chœnicem, & aliquando cotylam. (Vide Apocal. c. 6. notat. 7. de verâ mensurâ chœnicis) quod argumento est, Hebraicè in bati nomine contingere quod Græcè in nomine metretæ, quod interdum accipitur pro amphora græca, & interdum in generali mensuræ significatione, qua ratione accommodatur cuilibet peculiari mensuræ. Cuius ratio est quòd nomen *bath* in Hebræo eandē habet fortasse vim, quā Græcè metreta & Latinè mensura. Ex dictis autem constat nihil esse quod Mariana aut Villalpandus irrideant quòd nomen bati communicetur decimæ parti maioris bati. Certe bis mille bati Maris ænei paululum maiores erant quàm decimæ maiorum batorum: & ter mille bati paulò maiores quàm quinta decima bati maioris pars. B

Maris ænei capacitas nō est tanta ac nonnulli putant.

C. Porrò infrà videbimus duo batorū millia Maris ænei fuisse sextarios eius cylindri, cuius altitudo & latitudo esset vnius cubiti maioris Hebraici: aut duodecimas partes eius cylindri qui ad eandē firmam ex cubito maiori fieret. Tria autem millia batorum Maris ænei, erant veluti sextarij sphæræ cubiti minoris. Quod verò sacer scriptor libri Paralipomenon mensuram vsurpauerit diuersam ab ea quæ posita fuit, atque adeò vsitata in batis hemisphærij, quando liber tertius Reg. fuit scriptus; forsan id accidit, quia illa alia mensura, communior iam erat seu magis vsitata quando liber ille Paralipomenon scriptus fuit.

D. Ex his quæ diximus infertur, Mare æneum iuxta nostram computandi rationem tantùm capere vncias aquæ 200Ʋ. quæ complent Romanas amphoras 208.⅓. ex nostris verò cantaris plusquam 390. Quòd si quispiam dicat sibi eiusmodi quantitatem ad Maris nomen exiguam valdè videri: Respondeo, hebraicum Maris nomen sese extendere ad quālibet plurimæ aquæ congeriem: veluti ad ingentem paludem: deinde per analogiam facilè cernitur, ad vnicum vas magnam satis aquarum capedinem esse, quæ cantaras 390. cōtineat. Præsertim quia hemisphærii forma illud aspectui grandius & capacius reddebat, eo quod valdè patulum esset. Pro cuius confirmatione adducito, hoc vas duodecim bobus æneis fulciri, qui licèt ærei essent, nihilominùs non adeò dissentanea debebat esse proportio, vt singulis bobus mille aquæ cantaræ responderent. Et in mea quidem computatione cuilibet boui respondēt plusquàm 32. cantaræ, præter ipsius vasis ænei pondus quod grauissimum erat. Notum verò est architectis, optimā symmetriam & proportionem exigere, vt in vasis & ædificii non solùm firmitas insit, verùm etiam vt aspectui appareat, fundamentum quo tanta moles solidatur, minimè esse debile & infirmum. C

E. Villalpandus noster (vt suprà notauimus) voluit in Mari æneo contineri Romanas amphoras 4Ʋ500. quibus per additamentum vncias aquæ adiecit plures quàm 205Ʋ000. qua ratione singulis bobus obtingunt amphoræ Rom. 392. & eò ampliùs, & sola adiectio quam ille per incuriam addidit capacitati quam proposuerat sibi, maior est capacitate illâ quam ipse toti Mari æneo tribuo. D

PROPOSITIO XVI.

Cubitus quo sacra Scriptura metitur Mare æneum & luteres, est diameter sphæræ vnciarum aquæ 400. ex quo infertur ea vasa in Scriptura non mensurari maiori cubito Hebraico, sed minori.

EXPLICATIO ATQVE PROBATIO.

PROPOSITIONE 13. demonstratum est, 64. cylindros vnius cubiti, esse capaces 40. batorum ex maioribus. Hoc supposito necessarium est, cylindrum vnius cubiti capere omnino ⅝. vnius bati. Nam 40. sunt ⅝. respectu numeri 64. Quare cùm propositione 14. probatum sit in maiori bato contineri aquæ vncias 960. hinc sequitur euidenter, cylindrum vnius cubiti capacem esse vnciarum aquæ 600. quia sicut 5. ad 8. ita 600. ad 960. Quinta ergo pars numeri 600. (quod idem est atque quinta pars cylindri vnius cubiti.) est octaua pars bati: ac proinde Romanæ amphoræ, cuius octaua pars est congius, capiens aquæ vncias 120. & hæc est pars quinta numeri 600.

B. Vbi autem statuamus, cylindrum vnius cubiti capere aquæ vncias 600. hinc per Archimedis demonstrationem patet, sphæram vnius cubiti capere iustè vncias 400. atque adeò Hebraicum cubitum, (quo Mare æneum & luteres mensurantur,) esse diametrum sphæræ capientis vncias aquæ 400. Porrò eadem mensura est tertia pars Hispanicæ vlnę seu virgæ mensoriæ, vt vidimus proposit. 6. Nec mirum est eam mensurā quam Architecti pedē appellant, vocari in S. Scriptura cubitū. Nam (vt probatum est proposit. 9. cubitus in Scriptura nō capitur pro 4. staturæ parte, sed pro sexta. E

Duæ cubiti mensuræ in populo Israel.

C. Ceterùm aduertendum est, duas fuisse in Israelitico populo cubiti mensuras; minoris aliā, aliam maioris. Et quamuis templi ædificium dimetiatur Scriptura maiori cubito (vt constat Ezechielis 48. 13. & 2. Paralipom. 3. 3.) veruntamen Mare æneum & luteres, certum, meo iudicio, est, ab Scriptura per minorem cubitum mensurari. Nam cubitus quo mensurantur Mare æneum & luteres, est diameter sphæræ vnciarum aquæ 400. quod idem est atque Hispanicæ virgæ mensoriæ pars tertia: quam constat esse partem sextam staturæ Hispanicæ, eius videlicet staturæ quæ planè mediocris est. Quapropter cùm maior cubitus excedat cōmunē cubiti mensurā nōnihil ampliùs 4. parte; necesse est, maiorē Scripturæ cubitum (qui est 6. pars staturæ antiquæ) esse multo maiorē Hispanici pedis magnitudine. Vnde infertur tam luteres quàm Mare æneum non mensurari in Scriptura

A per maiorem cubitum, ſed per minorem. Atque adeo falſò Villalpandum exiſtimaſſe, Maris ænei cubitos eſſe eiuſdem menſuræ cum iis quibus ædificium templi menſuratur.

D. Obiiciat tamen aliquis, nouitatem & inſolentiam maximè redolere quod dicimus: Mare (ſcilicet) æneum & Luteres non menſurari eadem cubitorum menſura, qua templi ædificium Scriptura dimetitur, ſed alio minori cubito. Reſpondeo id nouum & peregrinum videri illis qui Mathematica diſciplina imbuti non ſint, nec computationis rationem inierint. Verùm ſi euidens eſt ratio ac computatio quam ſuprà expoſui, nihil eſt cur paradoxum mihi eſſe obiiciatur. Si autem in eo ſolùm hæreat aliquis, quòd durum videatur, nomen cubiti ambiguè in Scriptura accipi, dum tam ædificium quàm Mare æneum & Luteres cubitus metitur: Reſpondeo, ſimilem amphibologiam maiori adhuc inæqualitate neceſſariò in bati nomine eſſe admittendam. Nam (vt ſuprà oſtendimus) certum eſt batos Maris ænei eſſe paulò plus quàm decimas eorum batorum quibus conſtant Luteres. Atqui ſacer ſcriptor (vt ibi notauimus) dictionem obſcurare minimè voluit, ſed nobis proponere batorum diſcrimen, & ijs loqui verbis, quibus in vulgari illius diſcriminis loquutione homines frequenter vtebantur. Dico igitur ſimiliter ſacrum ſcriptorem in cubito minimè voluiſſe obſcurè loqui, ſed ea phraſi fuiſſe vſum quæ vulgò in cubitorum ratione vſurpabatur. Etenim in ædificiis nomen cubiti ſumebatur pro cubito antiquo: in aliis verò rebus, vt in liquidorum
B menſuris, cubiti nomen ad minoris ſignificationem reſtringebatur. Id quod ipſe non ex meo cerebro fingo; ſed elicio ex illa ipſa capacitate quam S. Scriptura tribuit Lateribus & Mari æneo.

E. Præter hæc, meo quidem iudicio, ſacer ſcriptor ſatis innuit hanc vtriuſque cubiti differentiam. Nam in Mari æneo & in Luteribus expreſſit numerum cubitorum quibus ipſorum Luterum & Maris tum altitudo, tum latitudo conſtabat: nec verò dixit ſe de maioribus cubitis loqui. In ædificio autem neutiquam contentus nomen cubitorum appoſuiſſe, addidit ſe de primæ menſuræ cubitis agere, atque adeo dimetiri calamo ſex cubitorum maiorum, quorum ſinguli minoribus ſunt vno palmo longiores. Hoc igitur quod textus in ædificio exprimit, abſque fundamento extenditur ad Maris ænei & Luterum menſuram. Etenim ideo in ædificio explicatè apponitur, quia inibi diuerſa erat cubiti menſura. Legantur (obſecro) quæ diximus propoſitione 12. circa diuerſam batorum menſuram Maris ænei atque Luterum. Omnia enim illa exempla hic poſſunt vſui eſſe. Atque in menſurarum loquutione poſſunt alia ſexcenta exempla à communi conſuetudine petita adduci, quæ omnem prorſus difficultatem expediant.

F. Ceterùm ſatis erat certa ratio qua conſtat cylindros ſexaginta quatuor vnius cubiti, capere præcisè 40. batos ex maioribus, vt inde inferamus, cubitos illos ex maioribus eſſe non poſſe. Cuili-
C bet enim cylindro obtingunt quinque octauæ partes vnius bati. Cùm autem batus ſit amphora Hebraica, poſcebat apta ratio, vt quemadmodum Romanus pes aptam habet cum Rom. amphora conuenientiam, ita ſimiliter Hebraicæ amphoræ cubitus reſponderet antiquus in communi lebetis figura quæ vſui eſt accommodata ad liquidorum menſuras, & inter Hebræos vſitata erat. Nec veriſimile eſt, ſecundùm primam inſtitutionem decretum fuiſſe vt cubitus primæ menſuræ non reſponderet integro bato, ſed quinque octauis illius.

G. Notandum ergo eſt, maiorem cubitum (vt vidimus propoſit. 10.) fuiſſe antiquum. Porrò minoris cubiti menſuram fuiſſe inuentam, vt ſolida ex ipſo eſſent ſubdupla reſpectu ſolidorum cubiti maioris. Quamobrem cùm cylindrus (cuius altitudo & latitudo ſint vnius cubiti ex minoribus) contineat aquæ vncias ſexcentas, cylindrus vnius cubiti maioris continebit vncias 1200. Si autem huiuſmodi cylindro quinta altitudinis pars detrahatur, remanet congrua lebetis figura: nam lebetes commodiores ſunt, qui paulò minùs ſunt profundi quàm lati. Hæc igitur videtur fuiſſe 1. inſtitutio: videlicet vt bati Hebraici menſura eſſet cylindrus, cuius latitudo conſtaret integro cubito Hebraico antiquo, altitudo verò cubito non integro, ſed dempta quinta illius parte. Sic enim
D capit omnino vncias aquæ 960. Nam ſi ex 1200 ſubtrahimus quintam partem, remanent 960.

Veruntamen quamuis prima bati inſtitutio ad cubiti antiqui normam facta fuerit, nihilominùs cùm ad communem menſurarum vſum in liquidis, & ad plures alias res, minor poſteà cubitus in vulgarem conſuetudinem paulatim irrepſerit; hinc fuit cubiti nomen in liquidorum menſuris pro minori cubito vſurpari, quamuis in ædificiis, maioris cubiti vſus perſtiterit, & fortaſſe manſit etiam in ſtadiis, milliaribus ac leucis. Sed de hoc aliàs.

COROLLARIVM 1. PROPOSIT. XVI.

Hebraicus cubitus minor erat eadem menſura cum parte tertia Hiſpanæ vlnæ ſeu virgæ menſoriæ, quæ longa eſt digitos Romanos $14.\frac{52}{63}$. *& maior cubitus Hebraicus patebat in longitudinem Romanis digitis* $18.\frac{2}{3}$. *& inter hæc duo extrema medii interiacent tum Romanus pes conſtans digitis Romanis 16. tum pes Græcus continens di-*
E *gitos Romanos* $16.\frac{2}{3}$.

EXPLICATIO.

CVM probatum ſit hactenus, Hebraicum cubitum minorem eſſe diametrum ſphęrę vncias 400. capientis, & maiorem cubitum eſſe diametrum ſphæræ habentis vncias 800. eo ipſo probatum remanet, minorem cubitum eiuſdem eſſe magnitudinis cum noſtra tertia Hiſpanæ virgæ parte: & cubitum maiorem cõſtare digitis Romanis $18.\frac{2}{3}$ Ita enim opus eſt vt minor cubitus ſit ſphæræ capientis aquæ vncias quadringentas, & maior itẽ ſphæræ capientis octingentas, vt oſtenſum eſt prop. 6. Cùm autem Hebraica vox *amah* quæ reſpondet cubito, non ſignificet 4. ſtaturæ partem, ſed ſextam, (vt ſtabilitum eſt propoſit. 9.) mirificè cohæret, minorem cubitum eſſe 6. Hiſpanicæ ſtaturæ partem, & à cubito maiori Hebraico non ſuperari Græcum pedem, niſi duobus tantùm digitis Romanis.

Hebraicus cubitus minor eſt ead. menſura cum pede Hiſpano.

Namque

A Namque si certum est, Hebræis duplicem in mensurarum vsu fuisse staturam, vtramque inter se adeo diuersam, vt maior quarta parte minorem excederet: facile hinc apparet, vt nec maior cubitus, nec minor (sumpti vterque pro sextis staturarum partibus) valde discrepent à mensura quæ reperitur in hominibus in illo brachii esse quod cubitus appellatur, ad hoc (inquã) congruens esse, vt intelligamus inter hosce duos cubitos Hebraicos, interiectos esse Romanum pedem & Græcum: ita vt maior cubitus Hebraicus fuerit Græco pede longior, ac minor cubitus Hebraicus fuerit Romano pede breuior. Nam Romanus pes & Græcus respectu frequentioris staturæ humanæ, nec curti sunt, nec admodum longi. Atque ita verisimile est, eos esse interiectos inter cubitum maiorẽ & minorem Hebraicos. Cùm verò pes Græcus sit maior Romano, & Hebraicus cubitus maior verisimiliter existimetur fuisse sexta pars staturæ Adami aut Noei & primorum illorum hominum (qui grandiores nobis fuerunt) quid verisimilius, quàm id quod nobis prædicta computatio & ratiocinatio persuadet? iuxta quam Hebraicus cubitus maior Græcum pedem excedit eâdem fere quantitate, quâ pes Græcus superat Hispanum; qui Hebraico cubito minori æqualis est. Etenim cubitus maior Hebraicus superat Græcum pedem digitis duobus Romanis: Et tantundem ferme Græcus pes Hispanum excedit.

B. Deinde Hebraicus cubitus minor (quod verisimile valde esse, quisq. per se facile cernet) erat sexta pars communis Israelitarum mensuræ. Ex Scriptura autem liquet Israelitas procera corporis statura non fuisse: siquidem cum Philistæis comparati se ipsi locustas compellarunt, Numerorum 13.34. Quid ergo congruentius quàm paruo cubito Hebraico (id est, sextæ vulgaris Israelitarum staturæ parti) eandem tribuere mensuram quam habet pes Hispanus? sextam videlicet Hispanicæ staturæ communis partem, quæ nec breuior est, nec longior.

C. Præterea, Hispani pedis mensuram constat esse mensuram antiquissimam qua vtebantur Hispani. Etenim antiquorum Romanorum tempore eadem erat Hispanis in vsu mensura quæ nunc est, vt eruditi obseruarunt, atque probarunt auctores ex Romanorum ædificiorum reliquiis, quæ etiam nunc in Hispania visuntur. Vnde constat Hispanici pedis mensuram esse in Hispania antiquiorem quàm Romanorum in eadem imperium. Siquidem ista ipsa mensura erat ea quâ tunc Hispani vtebantur, nec à Romanis huc allata, cùm ab eorum mensura diuersa sit. Magna igitur est proculdubio Hispanici pedis antiquitas. & verò siue eius mensura sit in Hispaniam à Carthaginensibus inducta, siue ab Hebræis, qui apud Hispanos mercaturam exercuerunt, siue ab aliquo ex Noei nepotibus; huius certè pedis vetustas & constans vsus qui ipsum in Hispania semper retinuit (vt & antiquam vnciam) argumento est, ipsius originem à vetere cubito Hebraico duci, & nihil conuenientius quàm vt sit subduplus ad illum in potentia solida. Id quod ita esse oportebat (iuxta ea quæ superius probata sunt) vt Hebraicus cubitus minor & pes Hispanicus sint eiusdem omnino mensuræ.

Hebraicus cubitus maior est satis magnus.

D. Adhæc si Hebraico cubito maiori Romanos digitos 18.⅗ tribuamus (vt reapse tribuimus) constabit antiqua statura Romanis pedibus septem: quæ procera satis corporis magnitudo est, ac fere gigantæa: & Hispanos pedes habebit in lõgitudinem septem & semis, ac proinde Hispanam staturam semiulna Hispanica superabit. Et mihi quidem credibile satis fit, sex cubitos maiores Hebraicos fuisse Adami vel Noei staturam. Nam 2.Paralip.3.3. cubitus maior vocatur primæ mensuræ cubitus; & calamus cubitorum sex maiorum nominatur in Apocalypsi *mensura hominis*, quod idem esse potest ac mensura Adami. & primos illos homines certum est magna corporis proceritate fuisse, quandoquidem statura primæ mensuræ excedit staturam posteriorem sesquicubito.

E. At enim (dicet quispiam) non rectè consideratur primorum hominum statura communis fuisse tanto maior illa qua hodie homines constant: hinc enim sequeretur humanam staturam perpetua diminutione ac detrimento assiduo ad minorem & minorem quantitatem semper tendere: ex quo illud consectarium; nimirum si mundus per alia quatuor aut quinque annorum millia duraret, hominum tandem staturam pumilionum fore, quod neutiquam dicendum est. Maior ergo cubitus Hebraicus non erat ea quam diximus mensura, aut saltem non erat sexta pars staturæ Adami aut priorum hominum. Respondetur, Eandem auctoritatem qua permoti credimus, ante diluuium homines tot sæcula vixisse, eandem nobis nunc adesse, vt pro certo habeamus antiquæ staturæ mensuram fuisse in quarta parte superiorem posteriori mensuræ, vt suprà expendimus. Quod verò opponitur, quòd scilicet, si mundus multa alia duraret sæcula, homines perexigui forent, ad hoc (inquam) præter aliorum solutiones, notum est Mathematicis, si diminutio ac decrementum per partes (quod aiunt) proportionales fiat, esse quidem diminutionem initio notabilem valde, postea tamen per particulas adeo exiguas fieri, vt vix aut ne vix quidem percipi sensu possit, quantumuis aliquot annorum millia deinceps decurrantur. Quod si ex peculiari aliquo tempore faciendus erat descensus siue imminutio per partes proportionales ab statura summa ad infimam, infimaque contineret (v.g.) Hispanicæ aut Gallicæ staturæ mensuram, summa autem magnitudo cõstitisset quondam octo pedibus Romanis: tunc sanè per proportionales partes posset ex pedibus sex Romanis ad sex pedes Hispanos ita paulatim fieri contractio ac decrementum, vt nunquã talis diminutio prædictos sex pedes posset versus minimam quantitatem transilire. Quod Mathematicæ disciplinæ vel mediocriter erudito euidens est. Si verò non probatur, vt re vera minimè probatur, eiusmodi diminutionem in proportionalibus partibus fieri non posse, argumentum hoc nullius roboris aut momenti est.

Ex cubiti diminutione non sequi futuros aliquando homines pumiliones.

COROLLARIVM 2. PROPOSITIONIS 16.

Confutatio nimiæ longitudinis quam aliqui tribuunt cubito maiori Hebraico.

PRÆCIPVA impugnatio mensuræ quam Villalpandus cubito sacro præscribit, petenda est ex certitudine earum propositionum quas hactenus probauimus. Villalpandus enim dat cubito

A ſacro Romanos palmos fere 10 ½. Si autem certum eſt cubitum Hebraicum non eſſe quartam antiquæ ſtaturæ partem, ſed ſextam; ſex cubiti in Villalpandi menſura efficiunt ferme Romanos palmos 63. id eſt pedes Rom. ferè 16. quæ eſt humanæ ſtaturæ magnitudo longè ſuperans omnē credibilitatem. Præterea ſi Luteres erant cylindri quatuor cubitos lati & totidem alti, & cubitus vnuſquiſque conſtaret Romanis digitis pænè 42. ſinguli Luteres caperent fere mille amphoras Romanas, quod eſſet ſingulis batis tribuere Romanas amphoras 25. id quod maius multo eſt quàm credi poſſit. Si autem Luteres minori cubito menſurentur, adhuc batus vnus capacitatem duodecim amphorarum Romanarum ſuperaret.

Argumenta contra nimiam cubiti longitudinem.

B. Enim verò ad maiorem noſtræ menſuræ confirmationem libuit nonnulla alia argumenta hic ſubiicere, ex quibus conuincatur, cubiti Hebraici menſuram à noſtro Villalpando aſſignatam longiorem eſſe quàm ratio permittit. Et in primis lectus ferreus Og regis Baſan ſecundùm Villalpandi dimenſionem haberet Romanos pedes 32. habebat enim in longitudinem nouem cubitos (Deuteron. 3. 11.) In noſtra verò ſententia ii ſunt pedes Romani 10 ½. ex Hiſpanica autem menſurâ fere 11 ½.

B C. Secundò, ſi templi Salomonici contignatio craſſitudinis erat decem cubitorum, vt Villalpandus deſcribit, hi decem cubiti in ipſius dimenſione continent pedes Hiſpanicos 28. Atque hanc totam craſſitudinem conſiderat Villalpandus ex ſolida materia, abſque vllo interiecto vacuo, quod magnam diſpendii partem atque ponderis eleuaret, & multis aliis rebus vſui eſſe poſſet.

D. Tertiò, ſi Hebraici cubiti adeo ingentes conſiderantur, ſummæ aliquot præ ſua magnitudine incredibiles omnino euadent. huiuſmodi ſunt templi Hebraici fores 55. cubitos altæ, ex Ioſepho 6. de bello cap. 6. Quæ iuxta Villalpandi menſuram continerent Hiſpanicos pedes plus 150. cùm tamen totæ eſſent ex auro. forent etiam fide & opinione omnino maiores portæ illæ quas paulo inferiùs deſcribit Ioſephus 40. cubitorum in altitudinem, quæ ex Hiſpanicis pedibus plusquam centum explerent. Iam lapides fundamentorum ait Ioſephus eodem capite habuiſſe in longitudinem 40. cubitos vel etiam 45. qui ex noſtris pedibus eſſent pluſquam 120. Item exedrarum columnas affirmat ibidem Ioſephus fuiſſe craſſitudine 12. cubitorum, qui pedes Hiſpanos adæquarent tres & triginta.

C E. Quartò, contendit Villalpandus 400. cubitos maiores Hebraicos vocari à Ioſepho ſtadium, quia Græci ſtadium vocant Græcos cubitos quadringentos. Aduerte igitur ex 400. cubitis maioribus Hebraicis in ſua opinione confici plus mille pedes Græcos. Si ergo ita res habet, quînam credibile eſt à Ioſepho Græcè ſcribente appellari ſtadium interuallum quod plus mille pedibus Græcis conſtabat? Si Romani vt cum Græcis conſentirent, ſtadium nuncupabant pedes Romanos 625. (vt Plinius confirmat) quia ſcilicet hi pedes Romani eandem reddunt longitudinem quam pedes Græci ſexcenti: quis eam ſibi poſſit mentem inducere; vt cùm Ioſephus græce conſcribat hiſtoriam, cumque ipſe cupiat (vt in prologo teſtatur) à Græcis intelligi, ſtadium nihilominus appellet id interuallum quod amplius mille pedibus Græcis conſtat? An verò intendebat ipſe ſui templi atque vrbis amplitudinem celare Græcos, & non potiùs amplificare, & miris præconiis extollere?

F. Deinde ſi (vt propoſitione nona probatum eſt) Ioſephus ſtadio tribuit 600. Hebraicos cubitos, ac cubitus maior Hebraicus continet fere 42. Romanos (vt contendit Villalpandus) illud certè Ioſephi ſtadium tria ferme Græcorum ſtadia exæquaret. Et quantunuis aſſeramus ſexcentos illos cubitos Ioſephi, eſſe ex minoribus, ſi Villalpando habenda eſt fides, idem ſpatium complent quod 500. ex maioribus, qui in ipſius opinione æquales ſunt Græcis pedibus 1258. atque adeo pluſ-

D quàm duo Græcorum ſtadia. Singula enim conſtabant pedibus Græcis 1200. Quis ergo non videat probabile neutiquam eſſe, Ioſephum cùm Græcè ſcribat, ſtadiis nomen ei tribuere interuallo quod à Græcis duo ſtadia appellaretur? Quaſi verò Ioſephi mens foret, Ieroſolymæ ac templi Hebraici magnitudinem, & exiſtimationem de ipſis conceptam imminuere. Dubium profecto non eſt, quin ſi quod fuit Ioſepho peculiare ſtudium ac propenſio, eo potiùs incubuit vt res patrias exaggeraret. Lege prologum ipſius in libros de bello Iudaico. Vbi manifeſtè prodit hanc amplificandi voluntatem: & ibi etiam ait, ſe illam hiſtoriam literarum monumentis mandare quò Græci ac Romani veritatem aſſequi poſſent. Ad hoc ergo perſpicuum eſt non fuiſſe appellandum ab ipſo vnicum ſtadium quod à Græcis ac Romanis duo ſtadia & eo amplius appellaretur. Quanuis enim in antiquo vſu ſtadium eſſet mille pedum, vt notat Villalpandus. conſtat tamen Ioſephum de his antiquorum ſtadiis non loqui, vt fatetur etiam Villalpandus ipſe.

G. Quintò, quindecim altitudinis cubitos partitur Ioſephus in gradus ſcalarum vndeviginti, 6. de bello cap. 6. Ex quibus ſi vera eſt Villalpandi menſura, ſingulis gradibus bini pedes Romani

E & eo ampliùs obtingunt in altitudinem. Quod quàm ſit diſſonum & ab omni ſcalarum proportione abhorrens, nemo non viderit. Et quidem gradus ipſi non ſunt plures quàm 19. Nec altitudo minor eſt quindecim cubitis Hebraicis. Nam (vt ait Ioſephus) *Licet parietis templi altitudo fuerit 40. cubitorum, tamen gradibus celſitudo tegebatur, atque ita interior celſitudo 25. cubitorum erat. quoniam in altiori loco per gradus ædificata, non tota pars interior cernebatur.* Itaque gradus ipſi quindecim cubitos altitudinis occupabant. Gradus autem plures non ſunt quàm 19. Ex quibus alibi erant quatuordecim, & alibi quinque, vt videre eſt in Ioſepho, eodem capite.

H. Sextò, ſi præſtituamus quod inficiari non poteſt Villalpandus, Ezechielem in deſcriptione terræ quam diuidit tribubus duodecim, ſeſe accommodare ad longitudinem & latitudinem terræ illius quam filii Iſrael quondam incoluere: ſi hoc (inquam) ſupponamus, validiſſimè inde impugnatur mēſura illa quam Villalpandus calamo Ezechielis adſcribit. Etenim Iſraelis tellus ac regio quam Ezechiel conſiderat, tota inter Iordanem fluuium & mare Mediterraneum interiacet. Liquet hoc ex ipſo textu cap. 47. 18. *Plaga orientalis Iordanis diſterminans.* Hebraicè, *Inter Galaad & inter*

terram Israel Iordanis à termino super mare Orientale, id est, super mare mortuum. Hoc igitur supposito aduerte, in terræ illius latitudine, (nempe à Iordane fluuio vsque ad mare mediterraneum) contineri calamos 25U. in latitudinem, & multum adhuc terræ superaturum. Vide cap. 48. 8. *A plaga orientali vsque ad plagam maris, viginti quinque millia latitudinis sicut singulæ partes à plaga orientali vsque ad plagam maris*,& præter hos 25U.calamos, superest adhuc multum terræ ab Oriente & Occidente. Nam 25U. calamorum in latitudinem consignantur primitiis(hoc est sacerdotibus, Leuitis & ciuitati sanctæ) quod autem reliquum est ex 25U. calamorum in principis possessionem & hæreditatem adscribitur. Atqui soli calami 25U. (secundum Villalpandum in vltimâ tabulâ tom.3.)complet Romana milliaria fere 82. Nam calami quinquagies mille sunt (in illâ tabulâ) Romani pedes 818U980. cuius numeri dimidiata pars est 409U490. qui faciunt Romana milliaria fere 82.& quanuis ad principis possessionem residua sint non ampliùs quam milliaria 18. constabit latitudo terræ promissionis à Iordane vsque ad mare Mediterraneum centum milliaribus Romanis. Id autem est manifeste falsum, vt planum fit ex ijs quæ scribit Hieronymus epistola 129. *Pudet dicere* (ait) à Ioppe vsque ad Bethleem quadraginta sex milliaria sunt. Et notat Arias Montanus longitudinem terræ Israeliticæ fuisse triplo maiorem latitudine, longitudo autem erat milliarium 160. Vt Hieronymus & Arias obseruarunt. Et quidem licèt longitudini demus 200. milliaria, nihilominus latitudini non remanebunt septuaginta.

I. Longitudo insuper quam Ezechiel vniuersæ illi regioni à Meridie vsque ad Septentrionem tribuere videtur, continet calamos 145U. Primitiis enim dat calamos 25U. ac singulis deinde tribubus calamos 10U. omnesque duodecim tribus successiuo ordine disponit. Quare longitudo quam considerat Ezechiel, est calamorum 154U. qui, si computatio Villalpandi vera esset, efficerent plusquàm 464. milliaria. Hæc autem longitudo minime congruit cum iis quæ sanctus Hieronymus, Plinius & alij (qui de illius regionis longitudine agunt) literis prodidere. Nullus enim plusquàm 200. milliaria longitudini terræ illius præscribit. Ex quo euidens est, longitudinem cubiti vnius assignari à Villalpando duplo maiorem quàm fuerat assignanda, & eo amplius.

L. Sed dicat aliquis, in nostra etiam mensurandi ratione calamos 145U. maiorem esse longitudinem quàm par erat. hi enim reddunt milliaria Romana 217. Terra autem illa non erat adeò longa. Respondeo ; quanuis si considerentur terræ Israeliticæ termini à Dan vsque ad Bersabee, non adeò longa esse atque extenta videatur ; Ezechiel tamen iure potuit terminos vtrinque protendere. Suo autem loco videbimus rationem & computationem rectè congruere, & parum esse discriminis inter Ezechielis mensuram, & eam quam tradunt qui de illius terræ longitudine scripsere. Atque ea de re nonnihil diximus ad caput 14. Apocalypseos, in fine.

M. Præterea, altare holocausti quod erat in templo, 20. cubitis Hebraicis in longitudinem patebat : hæc autem mensura in Villalpandi computatione maior multo est quàm altaris proportio & conuenientia patiuntur. Nam vt illa computatio fert, viginti cubiti sacri faciunt Hispanos pedes 56.& eo ampliùs, cubiti autem duodecim quibus altaris altitudo cōstabat, complent Hispanos pedes 34, quæ sane altaris moles & machina omnem superant iusti altaris proportionem.

N. Altare item holocausti quod fecit Moyses, Exodi 27.1. continet quinque cubitos in quadrum, & in altitudinem tres : cubiti autem quinque iuxta eam mensuram respondent Hispanicis pedibus 14. ac tres cubiti pedibus ampliùs octo. Quis igitur non videat hanc altaris magnitudinem esse nimium grandem, si animaduertat illud fuisse altare portatile quod humeris hominum asportabatur.

O. Præterea ex nimia cubiti sacri longitudine redundat, ephi etiam mensuram esse omni proportione maiorem. Et quanuis Villalpandus tertiam ei detraxerit partem ex quantitate & mensura quam illi tribuere optabat; nihilominus cùm singuli panes propositionis facti fuerint ex duabus decimis ephi ; 12.panes continent integram frumenti fanecam & semis secundùm Villalpandum l.3.de mensuris c. 12. Atque adeò singuli panes ex nostris mensuris continebant sesquiceleminem. Quæ magnitudo in pane nimia est, nec patietur tanta moles panem bene decoqui. Nam ex frumenti sesquicelemine fieri possunt viginti panes singuli vnciarum sexdecim. Adde quod Dauidi (qui absque vllo comite accessit ad Achimelech sacerdotem 1. Reg.21. 1.) dati fuere panes propositionis. quòd si omnes duodecim, non minus sesquifaneca oneratus est iuxta Villalpandum. sed de panibus propositionis vide Scholion in fine huius corollarii.

P. Præterea Esther 5.14. & cap. 7. 9. fit mentio patibuli nonaginta cubitos alti, qui ex Villalpandi mensura sunt plures quàm 250. pedes Hispanici. Vnde ergò adeò longæ trabes aduehi potuerunt ad tantam patibuli altitudinem?

Q. Adhæc tabulæ tabernaculi (de quibus Exodi 26. & cap. 36.21.) fuerunt singulæ decem cubitos longæ, latæ verò cubitum vnum & semis. Atque adeò secundum Villalpandi mensuram, latitudo vnius tabulæ æquabat Hispanicos pedes 4.$\frac{1}{4}$. cuiusmodi latitudo ægrè admodum reperitur ad mensam aliquam. in tot verò tabulis, iisque adeò longis nulla ratione verisimilis est.

R. Denique latitudo murorum Ecbatanis erat cubitorum 70. quæ mensura in opinione Villalpandi æquat Romanos pedes 180. Hispanos verò 195. Quis credat?

Scholion de panibus propositionis.

Panes propositionis singulos non pependisse plusquam 24. vncias.

Ex Leuitici 24.5. constat singulos panes ex duobus assarionibus fieri solitos, hæc enim est Hebraica vox, cui respondet in Vulgata nomen decimæ. Et Villalpandus quidem censet decimam partem Ephi (quæ Ghomor peculiari nomine appellatur) esse mensuram quam eo loco designat assarionis nomen, & duplicem Ghomorem æquat sesquimodio nostro, quod supra est impugnatum. Sed fortasse decimæ nomen (id enim sonat Hebræa vox assarion) ad decimam Ghomoris contrahi potest: & cum Ghomor in nostra opinione capiat vncias aquæ 96. duæ eius decimæ capient vncias 19$\frac{1}{5}$. Ex tritico autem Palæstino (quod Villalpandus tradit esse aquæ in pondere æquale)

ex

A ex ea mensura fieri potest panis qui 24. vncias pendeat, quoniam vt auctor est Plinius lib. 18. cap. 7. *lex certa naturæ vt cuicumque pani militari tertia portio ad grani pondus accedat.* Sed obiicies Iosephum 3. Antiquit. cap. 9. singulis assarionibus aut saltem binis septem cotylas Atticas tribuere, quæ capiunt vncias saltem 52. $\frac{1}{2}$ Respondeo vitiatum esse locum. Nec enim cum vlla computatione consonat : & multo minùs cum Villalpandi mensura. Præterquàm quod panis non mensuratur cotylis.

COROLLARIVM 3. PROPOSITIONIS XVI.

Villalpandus non parum excedit suprà id quod intendebat in cubiti sacri mensura.

IN cubiti sacri mensura necesse est magnum esse discrimen inter Villalpandi sententiam atque meã. ipse enim eo nitor fundamento quòd cubitus maior Hebraicus sit diameter sphæræ capientis aquæ vncias 800. Villalpandus autem contendit cubitum maiorem Hebraicum esse diametrum *Proportio sphæra ad cubum quæ sit.*
B sphæræ quæ capiat Romanas amphoras nouem, id est aquæ vncias 8640. Ceterùm ad hoc ipsum quod volebat consequendum, nonnihil excedit, in eo quòd cubito sacro tribuit Romanos digitos fere 41. $\frac{14}{15}$. Euidenti enim demonstratione probatur, sphæram quæ eum habeat diametrum non solùm capere illas 9. amphoras Romanas quibus capiendis effingebatur, sed insuper etiam vncias 405. $\frac{189}{2592}$. hoc est sextarios Romanos plusquam 20$\frac{1}{4}$. Computatio autem huiusmodi est. Cubus cuius latus habeat Romanos digitos 41. $\frac{14}{15}$. capit Romanas amphoras 18. vt à Villalpando demonstratur. Deinde ex Archimedis demonstratione, (quam Villalpandus ipse adducit) si cubus capit 21. sphæra capit plusquàm 10. $\frac{141}{142}$. minus autem quàm 11. Ex quo euidenter infertur sphæram cuius diameter sit æqualis lateri supradicto, capere plusquam nouem amphoras Romanas & vncias 405. $\frac{189}{2592}$ minus autem quàm amphoras nouem & vncias 411. $\frac{9}{21}$. Euidentia huius computationis non potest à Villalpando negari. quare manifestum est illum amplificandi libentia minimè contentum fuisse diametro sphæræ capientis nouem amphoras Romanas, & vt aliquantulo longiorem cubitum faceret, quæsisse latus cubi octodecim amphorarum: & eius latitudinem Hebraico cubito tribuisse.

B. At dicat aliquis, valde exiguũ esse id quo latus cubi amphorarũ 18. excedit diametrũ amphorarũ 9. atq. adeo nullius fere momenti esse incrementum quod ea ratione accepit cubitus à Villalpando
C assignatus. Huic obiectioni dico 1. prædictum discrimẽ non esse admodum exiguũ. Nam ex Archimedis demonstratione, vt sphæra capiat 9. amphoras Romanas, satis est quòd diameter sit longus Romanos digitos 41 $\frac{2}{7}$. cui magnitudini Villalpandus superaddidit duas tertias vnius digiti Romani. Maior sic probatur. sphæra capiens vndecim amphoras Romanas habet diametrum æqualem lateri cubi capientis amphoras 21. (reiecta interim perexiguâ minutia:) & vt 11. ad 21. ita 9. ad 17. $\frac{2}{11}$. Ac proinde diameter sphæræ quæ nouem contineat amphoras, erit latus cubi capientis amphoras 17. $\frac{2}{11}$. est autem computatio certissima quòd latus cubi capientis amphoras 17. $\frac{2}{11}$. contineat Romanos digitos 41 $\frac{2}{7}$.

C. Secundò dico, quamuis exiguum sit quod additur diametro, sphæræ incrementum non esse exiguum. Quare cautior & strictior debuit esse Villalpandus, ne Hebraico cubito illud adderet quod satis fuit vt sphæra vnius cubiti supra id quod quærebatur caperet vncias 405. & eo amplius, & consequenter in vno & viginti millionibus in fabricam impensis, integrum millionem adiiciet Villalpandus. Cùm enim Archimedis demonstratio sit, sphæræ vndecim vnciarum respondere in cubo vncias 21. Villalpandus computationem ad viginti duas extendit. quare in illa millionum summa quam dixi, vnum proculdubiò addit millionem.

D D. Tertiò dico me ab ipso Villalpando edoceri, ne parui momenti esse ducam, si cubito sacro duæ tertiæ vnius digiti Romani addantur supra debitam longitudinem. Video enim quàm religiose se gerat ipse in designandis minutiis. Decernit enim sacrum cubitum esse radicem cubicam numeri 73∪728. Quam ad rem ego fortassis satis mihi esse existimarem, si dicerem, radicem eam esse 41$\frac{14}{15}$ Nam numerus cubicus qui ex hac radice procedit est 73∪735. $\frac{2564}{3375}$. Quem numerum non nego fere in 8. excedere respectu numeri 73∪728. Sed in summa adeo magna, nihili ego ducerem adeo exiguam differentiam: quæ in ipsa radice nulla ratione percipi valeat. Villalpandus tamen rem adeo exiliter ad calculos reuocare conatur, vt studio propiùs accedendi, designet pro radice 41$\frac{2912}{3125}$. Etenim cubicus numerus ex hac radice proueniens est 73∪727$\frac{26926645778}{30517578125}$. cui numero fere nihil deest ad 73728. Si hoc igitur tantoperè attenuatur & in minutissima momenta redigitur: quo pacto ferendum nobis erit, quòd exiliter nimis & strictissimè procedatur in eo quod non sint omnino digiti Romani 41$\frac{14}{15}$. sed tantillo minùs, ad idque tot fractorum numerorum & amputatorum calculationes adhibeantur: nec tamen vlla habeatur ratio manifestæ
E euidentiæ quæ postulabat vt pro diametro sphæræ nouem amphorarum designaretur numerus alius, duabus ferè tertiis Romani digiti minor quàm radix cubica numeri 73∪728.

E. Quartò, verum est in vulgaribus ratiocinationibus, quo faciliùs computationis ratio constet, contemni solere valde exigua momenta. Verùm non est valdè exiguum in vnius cubiti sphæra adiicere vncias 405. & aliquid amplius. Neque agebatur de maiori computationis facilitate, sed de assignanda præcisa cubiti sacri mensura.

F. Quintò, vt Villalpandus eam à se depelleret suspicionem, qua creditur plus æquo mensuris Hebraicis tribuere, consultius foret minutias negligere subtrahendo quàm addẽdo. Si verò, quemadmodum Hebraico cubito manifestè addit duas ferè tertias vnius digiti Romani supra id quod opus erat ad capacitatem sphæræ quam cogitabat, ita contrà, duas potiùs septimas (quæ minùs sunt quàm vna tertia pars) demeret, remaneret mensura digitorum Romanorum 41. quæ multò propiùs accederet ad ipsius Villalpandi cogitationem & opinionem; scilicet vt sphæra vnius cubiti caperet nouem amphoras Romanas.

COROLLARIVM 4. PROPOSIT. XVI.

Mariana etiam non parum excedit suprà id quod cogitabat, in cubiti sacri mensura.

Cubitus Hebraicus maior nō æquabat 2. Rom. pedes.

MVLTA ex iis argumentis quæ Villalpando suprà obiecimus, militant etiam contra mensuram eam quam cubito sacro tribuit Mariana. Etenim licet ille cubitum sacrum duobus Romanis pedibus longum esse velit, id est digitis Romanis 32. (cui mensuræ Villalpandus decem fere digitos adiungit) ea etiam mensura multas ex prædictis summis videtur reddere incredibiles. Atque si semel statuamus, cubitum in Scriptura sextam esse humani corporis partem, non quartam (vt suprà ostensum est) certè si cubitus duobus Romanis pedibus æqualis esset, antiqua statura 12. pedes Rom. fuisset alta. quod credi non potest. Et (quod caput est) vera Hebraici cubiti longitudo non debet esse diameter sphæræ capientis Rom. amphoras quatuor (vt forsan opinabatur Mariana) sed diameter sphæræ quæ 800. vncias aquæ solum capiat. Quare Mariana etiam deceptus fuit, dum credidit bis mille batos Maris ænei ex maioribus fuisse, cùm ex collatione luterum cum Mari æneo manifestè constet illos 2U. Maris ænei batos paulo esse maiores quàm decimas Hebraicæ amphoræ seu bati maioris.

B. Præter hæc, quemadmodum Villalpandus pro diametro sphæræ amphorarum nouem, accepit cubicum latus amphorarum. 18. sic Mariana ad sphæram quatuor Romanas amphoras capientem sumpsit pro diametro latus cubicum amphorarum octo Romanarum: qua in re aliquid etiam adiecit suprà id quod sibi fuerat in votis. Euidens quippe est, in cubo cui duplex sit pro latere pes Romanus, contineri Romanas amphoras octo, id est vncias aquæ 7680. Et demonstratione pariter constat sphæram duorum pedum Romanorum capere aquæ vncias 4022$\frac{6}{7}$. hoc est non solùm quatuor Romanas amphoras, sed vncias insuper 182$\frac{6}{7}$. & nonnihil amplius.

C. Lectus etiam regis Og, iuxta Marianam longus est Romanos pedes 18. siue Hispanos 19$\frac{1}{2}$. Fores etiam 55. cubitorum constarent Romanis pedibus 110. Columnæ duodecim cubitos crassæ haberent pro diametro crassitudinis 24. pedes Romanos. Stadia 600. cubitorum paterent in longitudinem Romanos pedes 1200. cùm tamen in Romanorum computatione stadium constet pedibus 625. Præterea vndeuiginti graduum altitudo esset triginta pedum, & gradus singuli fuissent alti plusquam sesquipede Romano.

D. Denique cùm planum sit luterum singulorum latitudinem pariter & altitudinem fuisse quatuor cubitorum Hebraicorum in cylindri speciem: nec luteribus singulis plures quàm batos quadraginta contineri; si quilibet cubitos duos haberet pedes Romanos, profectò vnusquisque batus capacitate decem Romanas amphoras superaret. Nam cylindrus duorum pedum Romanorum capit ampliùs sex millia vnciarum aquæ; & cylindrus octo pedum capit vncias 384U. & eo amplius, quæ si inter 40. diuidantur, obtingent singulis 9600. vnciæ, hoc est amphoræ Rom. decem.

COROLLARIVM 5. PROPOSIT. XVI.

Ad argumenta quæ obiici posse videntur contra eam mensuram quam nos Hebraico cubito tribuimus, non est difficile respondere,

Argumenta quæ obiici posse videntur contra verā cubiti mensuram.

PRIMVM nobis opponi potest traditio Misnaioth (quam refert Arias Montanus, de mensuris sacris, verbo Kumah) humanam scilicet staturam tribus tantummodo cubitis constare: cui tamen nos sex tribuimus. Hanc autem Hebræorum traditionem sequuntur Glossa ordinaria & Beda Exodi 27. 1. ad ea verba, *tres cubitos in altitudine.* Imo Hieronymus etiam Ezechielis 40. Hebraico cubito tribuit sex palmos, quod est illi tribuere sesquipedem, & staturæ humanæ quatuor tantùm cubitos. Si ergo in maioris bati mensura propter sancti Hieronymi & Hebraicæ traditionis auctoritatem, affirmamus eam esse Romanæ amphoræ æqualem; quid est cur Hebraica ipsa traditio & sancti Hieronymi auctoritas in Hebraici cubiti dimensione sint apud nos minus ponderis habitura?

B. Secundo, si admittamus Hebraicum cubitum esse sextam staturæ humanæ partem; necesse est in cubiti mensura non includi manum. Atqui hoc videtur Scripturæ repugnare. Legimus enim Deuteron. 3. 11. *Ad mensuram virilis manus,*

C. Tertiò, fenestræ Salomonici templi spacium non relinquunt, vt tres cellarum ordines templo contigui, plus in altitudinem pateant singuli quàm quinque cubitis. Quare si cubiti eius mensuræ essent quam nos existimamus, cellæ illæ in auium potiùs & brutorum animantium viuaria, quàm in hominum domicilia, extructæ videbuntur. Et quidem ordines singuli, plus quinque cubitis alti esse non possunt. hanc enim eis mensuram Scriptura præfinit 3. Reg. 6. 10. *Aedificauit tabulatum super omnem domum quinque cubitis altitudinis.*

D. Quartò, Iosephus 6. de bello cap. 6. agens de turri Hippicos, ait, *desuper eam minæ quidem binis, propugnacula vero ternis cubitis ambiebant.* Si duo igitur Hebraici cubiti non excedunt Romanos digitos 37$\frac{1}{2}$. minæ forent adeo humiles, vt hominem tegere non possent. Sique tres Hebraici cubiti paululùm excedunt Romanos pedes tres & semis, ridicula planè erunt propugnacula trium cubitorum.

E. Quintò, eodem capite Iosephus meminit cuiusdam loricæ in templo, quæ vnicum tantum cubitum habebat altitudinis. *Templum* (ait) *aramque cingebat gratissima lorica vsque ad cubitum surgens.* Non ergo cubitus mensuræ adeo exiguæ ac nos statuimus. Adde quòd Ezechielis etiam 42. 4. mentio est cuiusdam viæ vnius cubiti: quæ, si cubitus non est maior pede, adeo erit angusta, vt nemo per eam ingredi possit.

F. Sextò, turris ea quæ Antonia appellabatur, ante se murum prætentum habebat trium cubitorū, vt prædicto capite refert Iosephus. hi ergo tres cubiti æquabant staturam humanam: aliter enim murus ille esset valde humilis, nec posset homines tegere.

G. Se-

A G. Septimò lapidei cancelli quos Iosephus ibidem describit fuisse in transitu, à porticu ad templum, tribus duntaxat cubitis alti erant. & similiter lib. 8. Antiquitatum c. 3. *Cancellus* (inquit) *altus tres cubitos, ab ingressu templi ceteros prohibebat, & solis sacerdotibus hoc licere significabat.*

H. Octauò, si sexcenti cubiti quos Iosephus singulis tribuit stadiis, ex minoribus sunt, & Hebraicus cubitus minor est æqualis Hispanico pedi: Iosephi quidē stadio multum deerit vt stadii Græci mensuram adæquet. Nam Græcorum stadium constat Græcis pedibus 600. qui ex Romanis faciant 625. iisque ex Hispanica mensura respondent 677. Si autem dicamus, Iosephum loqui de maioribus cubitis Hebraicis, nimium certè spatium stadio designabitur, si 600. maiores cubiti tribuantur ei. Æquant enim Græcos pedes 672. Ergo ea mensura quam nos cubitis Hebraicis assignamus non bene conuenit cum Iosepho, vbi stadio sexcentos tribuit cubitos. Nam si de minoribus cubitis agere dicatur, singulis stadiis daturus erat cubitos 677. Sin autem de maioribus agebat, vix poterat stadiis singulis cubitos 536. assignare.

I. Nonò, si tantopere cubiti sacri mensuram contrahamus, contrahetur etiam plus æquo capacitas arcæ Noei; nec debita ei remanebit proportio vt tantam animantium multitudinem & idoneum illis omnibus victum capiat.

B L. Decimo, Cyrus 3. Esdræ 6.25. fertur iussisse vt Ierosolymæ templum ædificaretur, & decem cubitos haberet in altitudine. Ergo cubitus Hebraicus maior erat quàm à nobis designatur. Ea enim ratione decem cubiti non æquant Romanos pedes 13.

M. Vndecimò, mensis quibusdam ad holocaustum paratis tribuit Ezechiel (cap. 40. 42.) altitudinem cubiti vnius; longitudinem autem & latitudinem sesquicubiti. ergo necesse est vt cubiti mensura sit maior multo quàm à nobis descripta est.

N. Duodecimò, nostra opinio non videtur cohærere posse cum expressis sacræ Scripturæ verbis, in quibus agitur de Goliath Gethæo quem occidit Dauid, & de Ægyptio quem occidit Banaias. Vtrumque enim supponit Scriptura fuisse valde procerum, & vtriusque hastas asserit fuisse sicut liciatoria texentium (quod de nullo alio dicitur, nisi de his duobus ac de quodam Gethæi fratre.) Altitudo autem Goliath apud Septuaginta in editione Complutensi & Vaticana, est *cubitorum quatuor & palmi*, & in Vulgata, *sex cubitorum & palmi* (1. Reg. 17. 14.) Ægyptij verò à Banaia occisi non maior quàm cubitorum quinque (1. Paralip. 11. 23.) Si igitur hæ sunt valde proceræ staturæ, necesse est vt cubitus in Scriptura pro quarta humanæ staturæ parte accipiatur, non pro sexta: secus enim & Ægyptio illi ad iustam staturam deerit integer cubitus, & Gethæus quatuor solùm digitis iustam staturam superabit.

C

§. 2. *Responsio.*

Responsio ad argumēta obiecta aduersus veram cubiti mensuram.

AD primum; vt credamus, maiorem batum Hebraicum esse æqualem amphoræ Romanæ, non solum pro nobis est auctoritas Hieronymi & Misnaioth; sed etiam concordia Epiphanii, Hieronymi, Iosephi, Vulgatæ editionis, & Septuaginta interpretum, vt suprà vidimus. Atque ita nemini dubium esse potest, quin nostra sententia sit eruditorum persuasio, testata totius superioris memoriæ testimonio. At verò vt Hebraico cubito sex palmi siue *topahines* attribuantur, solùm habemus ex antiquitate auctoritatem Hieronymi & traditionem Misnaioth. Et contra eam sententiam satis vrgent, primum ipsius sacræ Scripturæ textus, deinde ipsius Hieronymi auctoritas ac Iosephi testimonium; nec non magna verisimilitudo quòd illa non sit antiqui Misnaioth traditio, sed alicuius compilatoris deceptio. Etenim vidimus iam propositione 9. quantum vrgeant Scripturæ verba, & Iosephi, vt Hebraicus cubitus credatur non esse quarta pars staturæ, sed sexta. Deinde eo ipso quòd Hieronymus asserat, Hebraicum cubitum maiorem esse Romanæ amphoræ æqualem, (suppositis iis quæ Iosephus de Luterum figura tradit) per ipsum nobis Hieronymum licet ab ipsius opinione discedere in eo quod de Hebraici cubiti mensura affirmat, quia illa duo pugnant inter se: & quam tradit Hebraici bati mensuram, ea est communi antiquitatis consensione recepta, & in ipsa vulgata sacræ Scripturæ lectione testata. Quamobrem, si ad batum attendamus; certum est Hieronymum cum traditione Hebraica consentire. In cubiti autem mensurâ non mirum est deceptum fuisse Hieronymum, dum putauit nomen cubiti in Scriptura vsurpari iuxta eam acceptionem in qua à Græcis & Latinis frequenter sumitur. Quam opinionem absque dubio Hieronymus deponeret, si per demonstrationem mathematicam iniret rationes summasque subduceret. Nec mirandum est si sanctus Doctor altioribus intentus, minora hæc non ita diligenter attenderit. Quod verò attinet ad Misnaioth, si mihi persuasum esset in antiquo Misnaioth expresse contineri sacræ Scripturæ cubitum constare sex palmis seu *topahinis*, tunc sanè non inficiarer me illius libri auctoritate non parum vrgeri. Quanuis enim nouerim librum Misnaioth à multis summis Pontificibus esse prohibitum (nempe à Gregorio nono, Innocentio quarto, Benedicto 13. & Paulo quarto) nihilominus in hoc traditionum Hebraicarum genere, nonnihil ei fidei habendum erat. Ceterū antiquum Misnaioth nescio an aliquis hac tempestate viderit: & quem Arias Montanus assequi potuit, illum esse suspicor quem perhibent ex antiquo Misnaioth ante annos 400. per Rabbi Moysen Beniamin fuisse collectum. Atque ex iis ipsis quæ recenset Arias, videor mihi manifestè colligere, mensuram illam cubiti non esse ex antiquo Misnaioth, sed ex iis quæ confusè coaceruauit qui Hebraicam traditionem cum frequenti Architectorum vsu conciliare volebat. Vnde ortum est, vt secum pugnantia diceret. Nam vna ex parte sex palmos dedit cubito, ex alia verò pedi duos solùm palmos tribuit, quod fuit cubito tres assignasse pedes. Alia prætereà deprehendo in iis quæ Arias Montanus in eo libro refert, quæ (meo iudicio) nugatoria sunt. Huiusmodi est, Ezechielis calamū

D

De Misnaioth iudicium.

E

constare sex cubitis & semisse, item 20. siliquarum grana pendere semunciam, (cùm tamen octodecim siliquæ grana non plus pendeant quàm drachmam, de qua re diximus suprà propositione prima. Quas ergo traditiones ex libro Misnaioth refert Benedictus Arias, bonæ sunt eæ quidem si cum grauium auctorum societate copulentur; si tamen solæ per se sumantur, fidem non admodũ firmam merentur, & multo minus, si grauibus auctoribus contrariæ sint, in quibus meritò numeratur Iosephus, apud quem cubiti nomen pro sexta staturæ parte poni euidens esse reor. Qui verò auctores in ea sunt sententiâ quæ humanæ staturæ tres Hebraicos cubitos præscribit, illi hac videntur coniectura niti; Quatuor vulgares cubiti vsitatam staturam adæquant; cubitus autem maior Hebraicus vulgarem superat vno palmo: si ergo tribus cubitis vulgaribus totidem palmi virilis manus adiiciantur, efficient fere quatuor cubitos vulgares, quæ est communis staturæ dimensio. Et quidem si Hebraicus cubitus foret quarta staturæ pars, non valde aberrabant: sed eum esse sextam & non quartam, satis suprà probatum est. A

B. Ad secundum; textus ille non probat in cubiti mensura manum etiam includi: sed cubitum diuidi in palmos, & antiquum cubitum in eos palmos qui sint ex hominis robusti manu, ad minoris cubiti discrimen, cuius palmi valde sunt augusti.

Quid sit tabulatũ super omnem domum 3. Reg. 6. 10.

C. Ad tertium, si contextus seriò inspiciatur, constabit liquidò non esse ibi sermonem de cellis quæ erant orationi dicatæ, (de his enim actum erat versu quinto, vbi dicuntur fuisse *tabulata per gyrum super parietem templi*) aliud ergo est *tabulatum super omnem domum.* Ipse intelligo de interiecto aliquo pauimento ex iis quæ fieri solent non quidem ad habitandum, sed ad maiorem inter superiora & inferiora diuisionem. Sic enim in religiosis aliquot domiciliis fit aliquando, vt inter peculiaria religiosorum cubicula tum inferiora tum superiora, relinquatur humile aliquod spatium interiectum, vt superioris cubiculi strepitus & murmur in inferiori non exaudiatur. Quam ad rem satis est si spatia eiusmodi interposita, duos aut tres pedes concauitatis habeant. Ad templi ergo religionem ac reuerentiam (quia in superiori ipsius templi parte conclauia aliquot, sacerdotum domiciliis deputata erant) inter superiora illa conclauia & templi ipsius tectum, fuit interiectum pauimentum aliud, quod nullius esset habitationi aptum, sic enim expediebat. Fortasse autem quinque cubiti in altitudinem ideo dati sunt interiecto illi spacio, vt exiguis aliquot foribus aut fenestellis inibi apertis, quasi thecæ quædam essent superiorum conclauium, quibus multa vasorum pretiosorum gaza asseruaretur. Ad id verò quod opinatur Villalpandus, nempe ipsius templi fenestras fuisse apertas in pariete templi adeò excelsas, vt tres ipsi cellarum ordines quæ ad templum erant applicitæ, manerent inferiores fenestris, respondetur; quâ Villalpandus putat fenestras fuisse fabricatas, parum lucis templo communicari potuisse. Nam vt ille existimat, porticus non erat valdè angusta, & fenestræ in superiore porticus parte erant valdè vicinæ tecto. Si autem cellæ considerentur angustæ, multo aptius est vt non sint valde humiles, sed potiùs editæ & altæ: atque vt fenestris ingentibus ipsæ ad atrium prospectent, & in aliquot ex ipsis cellis aliæ sint fenestræ quâ parte templum aspiciunt, (quarum vtræque sint clathris munitæ.) Sic enim lux per vnam fenestram irradians in aliam sese diffundet congruenter satis, & iuxta eam lucis mensuram quæ reuerentiæ & venerationi congruat. Et, nisi fallor, Iosephus huic meæ coniecturæ adstipulatur libro sexto de bello capite sexto, vbi enim de orationis loco agit, perspicuè affirmat totam templi parietum altitudinem in tres cubiculorum ordines fuisse diuisam: atque editioris ordinis extremos parietes adtectum vsque ascendisse, medios verò non item: sicque orationis locum in supremo ordine fuisse satis laxum. Huc adde, id ipsum egregiè congruere mysterio quod in eo ædificio figurabatur. Qui enim ad excelsum contemplationis verticem conscendunt, næ illi latitudinis atque solatij affatim inueniunt. B C

D. Ad quartum, pinnæ siue minæ non opus erat vt militem à pedibus vsque ad pectus contegerent. Nam interior muri pars, vnde milites ipsi pugnant, solet esse demissior. Quod verò consurgit ab illa interiori parte muri, quæ demissior est, vsque ad minas, id videtur Iosephus appellare propugnaculum: nempè muri partem qua proteguntur milites pugnantes suprà murũ. Hoc verò propugnaculum satis est fuisse tres cubitos altum; sic enim ex summis minis vsque ad pauimentum cui milites insistebant, distantia erit quinque cubitorum ex maioribus, qui sunt paulo plus sex cubitis vulgaribus. Hoc verò interuallum satis erat, vt miles, præsertim in excelso positus loco, se posset obtegere. D

E. Ad quintum; si lorica illa fuisset murus ad propugnantium defensionem; quanuis cubitus foret eius magnitudinis quam ei tribuit Villalpandus, ridicula adhuc esset. Si autem est aliquod diuisionis signum, aut aliquid ad ornamentum spectans, non potest inde colligi, altitudinem eius fuisse maiorem vno cubito ex ijs quos ipse statuo. De viâ autem illâ arctissima (id est cubiti vnius) quæ Ezechieli ostensa est, dico primò, fortasse mysterij causa adeò arctam fuisse prophetæ menti obiectam per quam vix posset vnus homo penetrare. Ad hoc enim satis fuisset latitudo cubiti vnius ex Hebraicis qui continet plusquàm viginti Hispanos digitos. Alioqui verò vnius cubiti mensura, etiamsi cubitus effingatur quantus à Villalpando ponitur, non satis esset ad iustam viæ latitudinem. Secundò dico fortasse nomine viæ vnius cubiti, designari eo loco podiolum aliquod, in quod desinebat paries quẽ ostia gazophylaciorũ spectabant. Simile certè podiolũ ego è regione meæ cellulæ cerno, quod angustius est potiùs quàm latius via illa cubiti vnius cuius meminit Ezech. Propheta. E

F. Ad sextum, non ibi est sermo de muro ponè quem sese abderent homines, sed de hypopodio seu basi totius ædificij. Ad hoc autem bene apta est dimidiæ staturæ antiquæ altitudo.

G. Ad septimum: Iosephus ipse libro octauo Antiquit. capite tertio explicat, diuisionem illam idcirco fuisse interpositam, vt signum esset, *quod significaret solis sacerdotibus licere cancellos illos prætergredi.* huic ergo vsui non opus erat altiori quàm trium Hebraicorum cubitorum diuisione ex ijs quos ego assigno. Et sic etiam cancelli siue clathri pectore tenus alti deseruire quoque poterant, vt ad eos homines adhærerent siue incumberent.

H. Ad

A H. Ad octauum: cùm Iosephus singulis stadiis sexcentos cubitos tribuat: si cubitus esset eius magnitudinis quam Villalpandus, aut etiam eius quam Mariana ponit; discrimen à legitima Græci stadii mensura esset multò maius quàm in nostra mensura. Iuxta quam si Iosephus de minoribus cubitis censeatur agere, mirum non est, quemadmodum Græci stadium vocant, centum staturæ Græcæ calamos, ita Iosephum nomen idem tribuere totidem calamis vulgaris Hebraicæ staturæ. Præsertim cùm constet, Iosephum ad Hierosolymæ ac templi amplificationem nonnihil propendere. Sin autem Iosephus de maioribus cubitis agat; tunc etiam non magnum admodum esset discrimen. Ego tamen priorem explicationem magis probo.

I. Ad nonum, in mensura arcæ Noei quanuis cubitis singulis ea detur longitudo quam Villalpandus designat; adhuc tamen difficile satis apparet, quo pacto illa arcæ capacitas, tam varias ac multiplices animalium species potuerit capere; & quidem de singulis generibus quatuor indiuidua, duos scilicet mares & totidem fœminas; atque ex iis quæ ab Scriptura animalia munda appellantur quatuordecim indiuidua vniuscuiusque generis; hoc est septem tauros & totidem vaccas, arietes septem & septem oues; leones quatuor, totidem elephantes, nec pauciores rhinocerotes, & sic de ceteris. Præsertim cùm tot sint animalium species, vt ceruorum octo genera aut decem numerari valeant, & canum fortasse quinquaginta. Et quidem antequàm animalium plurima genera nobis antea ignota, denuo in nouo orbe reperta nostris hominibus innotescerent; hoc argumentum beato Augustino tantum facessit negotii; vt sibi persuaserit, nomen cubiti in arcæ Noei dimensionibus non esse capiendum eodem modo quo in ceteris Scripturæ locis vsurpatur, sed pro sex cubitorum longitudine. pro qua sententia sanctus doctor affert Origenem. Et vterque affirmant, apud Aegyptios sex cubitorum mensuram appellari solitam cubitum Geometricum. Hæc igitur Augustini & Origenis sententia est quæ difficultatem omnẽ euacuat. Et in nostra quidẽ opinione (quæ nomine cubiti sextam staturæ partem in ceteris Scripturæ locis intelligit) Augustini sententia multo adhuc verisimilior est. Sic enim quilibet cubitus in Noei arca, longitudinem vnius staturæ humanæ continet, quæ mensura nomen calami obtinet in Scriptura. Et facit quod Ezechielis 42. 20. bis cubitorum nomen ponitur; vbi Hieronymus notat, non esse sermonem de proprijs cubitis sed de calamis. Et certè (præterquàm quòd mensura hæc & magnitudo quam Scripturæ calamo tribuimus, non est adeò ingens, vt in aliis foret opinionibus) id etiam congruentiæ pro se habet quòd idonea sic ratio ac via aperitur, ne valde violentum sit vt sex cubitorum mensuræ tribuatur aliquando cubiti nomen. Nam extentis tam brachijs quàm cubitis efficiunt cubiti eandem mensuram, quæ reperitur in staturâ humanâ. Quare Vitruuius vlnam appellat senorum pedum mensuram, id est integræ staturæ humanæ longitudinem, cùm alioqui Suetonius nomen vlnæ pro ea mẽsura accipiat quæ solet cubiti nomine intelligi. Ecce ergo in vlnæ nomine eadem pene reperitur ambiguitas & æquiuocatio quæ in nomine cubiti; cùm interdum pro quarta vel sexta staturæ humanæ parte, interdum pro totius staturæ mensura ponatur, quæ in sacræ Scripturæ phrasi sex continet cubitos. Nota ergo Hebraicum calamũ in mea sententia se habere cum Hebraico Villalpandi cubito, sicut 8. cum 3. Etenim quilibet Hebraicus cubitus (vt ipse reor) habet digitos Romanos $18\frac{2}{3}$. Atque adeò calamus sex cubitis constans, æqualis est digitis Romanis 112. Et Villalpandus Hebraico cubito præscribit fere digitos Romanos 42. sicut autem 8. ad 3. sic 112. ad 42. Vnde rursus elicitur Noei arcæ capacitatem esse multo maiorem in nostra quàm in Villalpandi explicatione. Excessus antem est sicut 512. ad 27. nam solidum respectu octonarii est 512. solidum autem ternarii 27. Et quia sicut 19. ad 1. ita 512. ad 27. Noei arca quam ego considero se habet ad capacitatem arcę quæ à Villalpando concipitur sicut 19. ad vnum. Vt verò audeam singulis arcæ cubitis tribuere calamum sex cubitorum, auctores habeo Augustinum & Origenem; & vsum Scripturæ in loco Ezechielis suprà notato, sic exponẽte Hieronymo; & similem amphibologiam in nomine vlnæ ex Vitruuio & Suetonio; & maiorem vim rationis post repertam innumerabilem diuersorum generum varietatem, quam nouus orbis & remotissimæ insulæ hoc æuo nobis perfecerunt.

De mensura cubiti in ar. a Noe.

L. Ad decimum; respondeo tertium illum Esdræ librum apocryphum esse. Nec bene conuenire latitudinem sexaginta cubitorum cum altitudine decem. Ex illa tamen latitudine sexaginta cubitorum (si vera est historia) satis colligitur cubitum non esse eius mensuræ quam illi assignat Villalpandus. Quod si verum esset, tunc temporis non fuisse permissum à Cyro vt templum magnificè admodum ædificaretur, sed humile & cuius contignatio à decimo muri cubito consurgere inciperet; si hoc (inquam) recipiatur; quid contra meam cubiti mensuram, quæ decem cubitos Hebraicos æquat tredecim Hispanicæ mensuræ pedibus?

M. Ad vndecimum dico, mensas illas non aliud esse quàm lapides quadratos marmoreos, quibus imponendæ essent carnes per holocaustum offerendæ. Cui vsui satis videtur esse, vt lapidis area quadrata esset sesquicubitalis, hoc est duorum fere nostrorum pedum.

N. Ad duodecimum dico primò, in editione Vaticana Septuaginta interpretum notari, alios codices legere *sex cubitorum & palmi*: quemadmodum legit Vulgatus, & illa est proculdubiò vera lectio. Deinde dico sex illos cubitos ac palmum, quos sacra Scriptura tribuit Goliath Gethæi altitudini, iuxta nostram computationem esse Romanos digitos 126. quià pro palmo in Hebræo hic non est topah, sed zareth, & in Græco spithame, quæ est mensura palmi extensi (nempe duodecim digitorum.) atque ita statura Goliath Gethæi erat Romanorum pedum $7\frac{7}{8}$. ex Hispanica verò mensura plusquam 136. digitorum, atque adeo pedum octo cum semisse. Quis ergo non videat, hanc esse adeo mirandam proceritatem, vt possit meritò pro gigantea reputari, si tamen valde procera statura concipienda sit, non tamen fabulosa? Imò verò ex mensura ipsa sex cubitorum & palmi quam Scriptura tribuit Goliath Gethæo, videor mihi colligere validum argumentum aduersus nostri Villalpandi opinionem de cubiti sacri mensura. Ille enim tribuit cubito sacro digitos Romanos fere 42. Ex quo infertur Goliathi staturam fuisse digitorum Romanorum 271. qui staturæ Hispanicæ tres integros calamos non solùm æquant, sed etiam exce-

De statura Goliath Gethæi, & Aegyptii quem interfecit Benaias.

B C D E

dunt. Id verò nulla ratione asserendum videtur. Quia in hominum statura vnius pedis excessus res est proculdubio prodigiosa. Quare sufficit Goliathi staturam concipi adeo grandem, vt duos integros pedes cum semisse sit staturâ Hispanicâ maior. Excessus enim duodecim pedum non iam erit gigantis sed turris excessus. A

O. Atque vt Philistæus ille non adeò procerus esse credatur, vt à nonnullis effingitur, non leui argumento est, Dauidem ipsius ense non solùm fuisse vsum, sed etiam dixisse, *Non est huic alter similis,* (id est, adeò mihi aptus) *da mihi eum.* 1. Regum 21. 9.

P. Transeamus ad Ægyptium quem occidit Banaias. Cubiti quinque qui ei dantur ab Scriptura, in nostra mensura æquant digitos Romanos 93⅓. Hæc verò statura non est quidem procera, sed nec exigua: excedit enim staturã Hispanam plusquàm digitis quatuor. Et Hispanus qui plusquàm digitis quatuor superet duas virgas mensorias, à nemine reputabitur exiguæ staturæ. Non tamen eo inficias quin eiusmodi statura digitorum Romanorum 93⅓. non sit digna vt ab Scriptura pro gigantæa aut insigniter procera designetur. Quare difficultas eò videtur reuocari, vt expendatur, an certum sit, in sacra Scriptura significari vel supponi Ægyptium illum quem occidit Banaias fuisse insigniter procerum. Quamuis enim id tanquam certum videantur nonnulli supponere, eo quòd cubitum sacrum sibi persuaserint esse antiquæ staturæ partem quartam, ac tribus cubitis sacris communem staturam adæquari: nihilominus hoc quod supponitur non probatur, sed eius oppositum videmur nobis validis argumentis confirmasse. Superest tamen huic obiectioni de quinque cubitorum mensurâ in staturâ prædicti Ægyptii, respondere. B

Q. Primùm ergo noto, ex illa Scripturæ comparatione, *hasta eius sicut liciatorium texentium,* minimè colligi staturæ proceritatem eximiam. quia comparatio illa non refertur ad hominis proceritatem aut hastæ longitudinem; sed ad hominis vires ex hasta crassissima colligendas. Constat enim liciatorium non esse lignum valde longum; sed ea duntaxat longitudine quæ telæ latitudini respondeat. oportet tamen id esse satis crassum, vt tela quæ texitur, ad illud facile colligatur.

R. Secundò aduerto, ex valde crassæ hastæ vsu, insignes militis vires intelligi. Ad eam tamen fortitudinem virium robustarum non est necessaria gigantæa corporis proceritas. Sæpè enim videmus homines robustissimos, nec tamen insigniter proceros. Atque id est (meo iudicio) quod sacra Scriptura de Aegyptio illo (quem occidit Banaias) significare vult, nempe illum quamuis non esset valde procerus, sed mediocris staturæ, nihilominùs fuisse robustissimum. Cùm enim non esset altus plusquam quinque cubitos sacros (quæ statura neque exigua est neque valde procera) erat tamen adeò fortis viribus, vt facile gereret crassam adeò lanceam, vt liciatorio texentium meritò comparari posset. Facit pro hac explicatione quod Goliath Gethæo tribuit sacra Scriptura cubitum & palmum supra huius Aegyptii staturam; nec tamen crassiorem tribuit hastam Philistæo quàm Aegyptio. Ergo non id reddebat insignem & gloriosum Aegyptium, quòd esset valde admodum procerus; sed potiùs æqualitas virium robustissimarum cum Philistæo, quantumuis proceritate corporis longè esset inferior. His accedit quòd nullum aliud verbum sit in sacro textu ex quo possit colligi, magnam Aegyptii illius fuisse proceritatem. quia sacer textus solùm ait, eum fuisse quinque cubitos altum, hastam autem eius sicut liciatorium texentium. Et quamuis in lectione Septuaginta interpretũ legamus, *hominem conspicuum quinque cubitorum, in cujus manu erat lancea tanquam liciatorium:* nihil tamen cogit, vt conspicui appellatio ad corporis proceritatem referatur: conspicuus enim is dicitur qui insignis est: & insignis homo verissimè dicitur is qui cùm statura sit alioqui non admodum procera, viribus tamen adeò præstat, vt mira lanceæ crassitie non minus facilè vtatur quàm alii arundine leuissima. Non me latet, pro conspicuo in Complutensi editione legi εὐμήκη, hoc est, grandem: vera tamen & genuina Septuaginta interpretum lectio nõ est illa, sed *conspicuũ,* vt patet ex editione Vaticana. Præterquã quòd, is verè dicetur 5. cubitos grandis, qui sit altitudine 5. cubitorũ, licet minime procerus sit. Eadẽ enim phrasi diceretur 3. solùm cubitos grandis qui eiusmodi esset statura. Re igitur attentè inspecta nulla ratione colligitur ex allato Scripturæ loco Aegyptius à Banaia occisus fuisse valde procerus. Potiùs enim significatur, eum cùm 5. solùm cubitos haberet altitudinis, viribus tamen adeo præstasse, vt comparari posset Goliath Gethæo, cuius statura erat sex cubitorum & palmi. Cùm ergo constet ex Sacro textu, Aegyptium fuisse æqualibus cum Gethæo viribus, statura autem longe inferiorẽ: non videtur res satis expendi ab eo qui ex comparatione à liciatorio texentium desumpta inferre vult, Aegyptium quoque fuisse valde procerum. Præsertim cùm constet vires admirandas & peregrinas non raro elucere in corporibus non admodum proceris. Quod & ad mysterii significationem aptissimum mihi videtur. Sed nunc simplici staturæ Aegyptii consideratione contentus, non aliud adiicio; quàm ad eam minimè proceram staturam cogi me ab iis omnibus, quæ suprà adduxi, vt ostenderem cubitum sacrum esse sextam staturæ antiquæ partem, non quartam: antiquumque cubitum non fuisse longiorem digitis Romanis 18⅔. C D E

PROPOSITIO XVII.

Ex mensura quam ipse tribuo Hebraicis cubitis, sequitur ingens discrimen in Salomonici templi magnitudine. Ea tamen illi remanet quam sacra Scriptura significat.

EXPLICATIO.

Et primùm de linearum mensura.

A. HEBRAICO cubito maiori ipse tribuo Romanos digitos 18⅔. Vnde in mea computatione sex cubiti Hebraici exæquant septem pedes Romanos: & ex Hispanicis laxè 7½. In mea enim

sen-

A sententia Hebraici cubiti maiores reducuntur ad pedes Hispanicos, addita quarta numeri parte, & insuper addita vnitate singulis centenarijs. Ad pedes autem Romanos fit reductio, si singulis 25. cubitis adiiciantur quatuor. verbi gratia. legis 200. cubitos maiores Hebraicos. additis 50. fiunt 250. & additis duobus & semis fiunt 252½. ducēti igitur cubiti Hebraici maiores sunt pedes Hispanici 252½. si verò eosdem ducentos cubitos velis ad pedes Romanos reducere, diuide 200. per 25. & inuenies 8. sume hunc numerum quater, & erunt 32. hoc ergo numero addito ducentis fiunt 232. Romani pedes.

Magnum discrimen in templi Salomonis magnitudine ex varia cubiti mensura.

B. Villalpandus singulis cubitis assignat fere 42. digitos Romanos. ex quo infertur octo Hebraicos cubitos maiores idem fere esse quod pedes Romanos 21. vel Hispanos 22½. Mariana autem singulos cubitos sacros facit æquales duobus Romanis pedibus.

C. Hinc fit, Villalpandum porticibus quinquaginta cubitos latitudinis habentibus tribuere Romanos pedes 130. Marianam 100. me autem 58⅓. qui faciunt pedes Hispanos 63. Hoc verò spatium satis superque esse ad amplissimarum porticuum latitudinem quis non videat?

B D. Atriorum impluuijs quadratis cubitorum centum, tribuit Villalpandus Romanos pedes fere 260. Mariana 200. ego 117. qui ex Hispanicis faciunt 126. Erant autem Israelitici atrii impluuia septem. & eiusdem atrii porticus non minus occupabant, quàm impluuia sexdecim.

E. Quadro sancti Sanctorum tribuit Scriptura 20. cubitos. Hos facit Villalpandus pedes Romanos 52. Mariana 40. ego 23⅓ qui ex nostris pedibus sunt plus quàm 25. sed eò solus summus sacerdos, idque semel in anno ingrediebatur.

F. Cubiti 120. quos turris templi habebat altitudinis, mihi reddunt Romanos pedes 140. Hispanos 150. & eo amplius. idque altitudinis supra montem erigebatur. Villalpando tamen 120. cubiti dant pedes Hispanos plusquàm 336.

G. 300. cubiti profunditatis quos admiranda illa substructio habebat, mihi faciunt pedes Hispanos 375. quæ profunditas, meo iudicio, satis est, vt admirationi spectantibus sit; Villalpandus tamen eam extendit ad pedes Romanos 780. qui faciunt Hispanicos 850.

H. Cubiti 500. quos atrii murus habebat in quadrum, Villalpando sunt pedes Hispanici 1U420. mihi 625.

C I. Longitudinem muri ambientis atrium gentium, quæ calamorum 110. definitur, ipse arbitror fuisse Hebraicorum cubitorum 660. qui faciunt pedes Romanos 770. ex Hispanicis verò 800. Villalpandus tamen numerat Hebraicos cubitos 687½. Hispanos verò pedes supra 1800.

L. Singula periboli latera cubitis constant 781. quæ nobis vix mille pedes Hispanicos reddunt; Villalpandus tamen extendit summam ad 2225.

M. Decem cubitos Maris æneì de maioribus cubitis accipiunt plerique: eosque facit Villalpandus Romanos pedes 26. & eo amplius: Hispanicos verò 28. Mihi decem illi cubiti ex minoribus sunt & Hispanicis pedibus æquales, vt latè suprà probatum est.

Pars secunda, de areis & solidis.

MVLTO adhuc maior est in areis & solidis differentia. Cubiti enim mensura quam assignat Villalpandus, habet se ferè ad eam quam ego assigno sicut 9. ad 4. In areis verò discrimen est veluti 5. ad 1. ac in solidis veluti 11$\frac{1}{10}$. ad 1. vt propositione septimâ explicatum est. Quare ex lignis, lapidibus, ceteraque materia, vbi vnus mihi millio satis est ad impensas, Villalpandus amplius vndecim millionibus opus habet. In iis verò quæ per calamos mensurantur, area à Villalpando cogitata ad aream quam ipse cogito se habet vt 49. ad 9. Et solidum à Villalpando cogitatum ad solidum quod ego concipio, se habet vt 12⅔. ad vnum, vt explicatum est propositione 7.

D B. Aliquanto minus est nobis cum Mariana discrimen: adhuc tamen illius area ad meam se habet sicut 4⅔. ad 1. Et solida sicut 10. ad vnum, vt in eadem propositione septima probatum est.

De Mari æneo.

IVXTA meam mensuram capit Mare æneum aquæ vncias non ampliùs 200U. hoc est Romanas amphoras 208⅓. At secundū Villalpandi opinionem debebat capere Romanas amphoras 4U500. quibus per incuriam adiecit aquæ vncias 205U000. quod additamentum omnino superat totam eam capacitatē quam ipse Mari æneo tribuo. Oritur discrimen hoc ex eo quòd decem cubiti Maris ænei, vt ipse opinor, ex minoribus sint; & sphæra vnius cubiti minoris iustè capiat 400. aquæ vncias. Sphera autem vnius cubiti ex Villalpandæis, capit aquæ vncias 9050. & sicut 1. ad 22⅝. ita 400. ad 9U050.

Magnum discrimen in mensura maris ænei & eius capacitate.

E

PROPOSITIO XVIII.

Antiquæ Græcorum, Romanorum & Hispanorum mensuræ videntur ex Hebraicis deriuatæ.

EXPLICATIO.

AD propositionis huius veritatem minimè necessarium est, Hebræos ceteris orbis nationibus suas præscripsisse mensuras. Fortassis enim illæ antiquiorem habent originem; & ad communis vsque terrarum eluuionis tempora seruatæ sunt in orbe mensuræ ab Adamo traditæ filiis suis ac nepotibus; post diluuium verò forte Noe filii voluerunt eadem pondera atque mensuras ab Adamo receptas conseruare: & ex illis deriuatæ sunt quæ quondam Græcis ac Romanis in vsu fuerunt, & quæ hactenus à nostris Hispanis retentæ sunt. Hoc vt mihi tanquā probabile persuadeā, adducor inprimis, quia cubitū maiorē Hebraicum Scriptura vocat mensurā primā, 2. Paral. 3. 3. Et Noei arcā

cubitis

cubitis demetitur. Vnde apparet illam cubiti mensuram qua mensuratur arca, aut esse veterem cubitum Hebraicum, aut calamum sex constantem cubitis (de quo suprà): siquidem mensuræ primæ nomen cubito maiori Hebraico tribuitur. Confirmatur hoc, quia antiquus cubitus recentiorē siue minorem excedit vno palmo (id est quarta parte) & nonnihil amplius, vt suprà notauimus. Quapropter cùm mensura cubiti fuerit ex cubito humano desumpta, verosimile est, cubitum illū à quo vulgaris cubitus vno palmo superatur, ex mensurâ cubiti priscorum illorum hominum desumptum fuisse. Credibile namque est illorum staturam & corporis molem vastiorem fuisse multo & grandiorem, nostrorum hominum magnitudine. A

Origo prioris cubiti.

B. Iam cùm maior cubitus Hebraicus (esto ab ingenti & robusta hominum statura sit deriuatus) ex gigantum mole & ingenti magnitudine vsurpatus non fuerit, probabile mihi fit illum iuxta Adami mensuram fuisse assignatum. Nec enim credibile est Adamum (qui primus fuit mundi rex, isque sapientissimus) suis posteris mensuras ac pondera non tradidisse. Ad hæc cùm mensuræ ad humanæ staturæ proportionem conformandæ essent; æquum satis est & rationi consonum, mensuræ antiquæ calamum ad Adami ipsius staturam fuisse conformatum, nec non cubiti mensuram ad eiusdem cubitum mensuratum fuisse. Et facit quòd illa ipsa quæ prima appellatur mensura, vocatur etiam mensura hominis Apocalypseos 21. 17. B

C. Porrò si Adamus mensuras ac pondera præfiniuit; verisimile est, eos ex posteris suis qui veram religionem ac iustitiam retinuerunt, pondera etiam & mensuras ab Adamo acceptas retinuisse; & ab illis ad Hebraicum populum peruenisse: quin imò ex his ipsis ponderibus ac mensuris antiquis, Græcorum, Romanorum atque Hispanorum pondera fuisse orta. Coniectura hæc inde fulcitur, quòd ad nostra vsque tempora in Romana vncia & Hispaniensi antiquum Romanæ vnciæ pondus, item drachmarum Atticarum, & duorum Israelis siclorum conseruetur. quod est veluti vestigium communis omnium ab vno homine propagationis, ac ponderum, mensurarumque deriuationis à parentibus ad filios.

Origo posterioris cubiti.

D. Secundi cubiti siue posterioris inuentio tunc orta fuisse videtur, quando homines multò iam erant prioribus illis minores. Tunc enim cùm viderent cubiti nomen non quadrare iam cum ea statura qua homines præditi erant; ac simul viderent ad hominū communionē atq; cōmerciū congruens esse vt cubitus alter statueretur qui mensuræ subduplæ ex solidis esset diameter, tunc (inquam) primò, videtur inductus posterior cubitus Hebraicus, cum eiusmodi ad priorem proportione, vt esset duplus in potentia solida, & sextam partem mediocris staturæ (cuiusmodi est Hispana) exæquaret. C

E. Præterea congruentia & correspondentia quæ reperitur apud nationes politicas (vt apud Græcos, Romanos & Hebræos antiquos) inter sextam staturæ partem & inter liquidorum & aridorum mensuras; argumento est, hoc etiam à communi aliquo & generali principio, vt ab Adamo siue Noe deriuari. Iam vbi admittenda erat congruentia atque proportio inter pedes seu cubiti mensuram & inter mensuras liquidorum; cùm aqua sit primus liquor & ceteris communior, & magnæ insuper æqualitatis in pondere (vt suprà notauimus) consentaneū valde fuit attendi potissimùm ad mensurā aquæ quam capiebat vas quod ex cubiti vel pedis mensura fieret. Quod verò attinet ad vasis figuram quæ pro mensura eligenda erat; credibile est, antiquiores sapientes selegisse sphæras ac cylindros ob eas rationes quas propositione 12. considerauimus. Quod si verum est hanc fuisse apud Hebræos antiquā mensurarum normā ac figuram; hoc ipsum est indicium quòd antiquissimæ mensuræ eiusdem figuræ fuerint. Nam si apud gentem aliquam seruatæ sunt atq; retentæ priscæ mensuræ; quis dubitet, apud eos præsertim seruatas ex posteris Noe qui veram religionem & iustitiam retinuerunt?

F. Sphæra primi cubiti, hoc est maioris, capit aquæ seu vini vncias. 800 vt propositione 16. ostensum est. Deinde sphæra semicubiti capit omnino vncias 100. Atq; hæc est mensura illius bati qui Mari æneo duo millia batorum tribuit. cuius sextarii singuli capiunt vncias $16\frac{2}{3}$. hæc autem est Græci sextarii antiqua mensura, vt nonnulli probant ex Galeno. D

G. Chœnix vnciarum 25. est quarta pars bati capientis vncias centum. Atque hæc chœnix appellata fuit etiam mina. Et huiusmodi minas sexaginta continet talentum Hebraicum.

H. Sphæræ cubiti vnius maioris respondet cylindrus vno cubito altus ac latus circunscribens sphæram (vt loquuntur Mathematici) qui capit iustas aquæ vncias 1U200. Ea verò est antiquissima metreta. & respondet sextario vnciarum $16\frac{2}{3}$. Nam si vnciæ 1200. inter 72. mensuras diuidantur (quæ est antiquissima partitio, & apud Hebræos & Græcos vsitata) singulis obueniunt $16\frac{2}{3}$.

I. Origo amphoræ 960. vnciarum (quæ est Hebraicus batus, & quadrantal Romanū ex talento Ægyptio, vt ex Varrone tradit Plinius lib. 33. c. 3.) videtur fuisse eiusmodi, vt antiquo vnius cubiti cylindro, detraheretur pars quinta altitudinis, vt conformaretur ad commodioris lebetis figuram, vt explicatum est suprà. E

L. Si verò fiat cylindrus semicubito latus atque altus, continebit omnino aquæ vncias 150. quæ decies replicatæ reddunt 1U500. & fortasse hæc est origo antiqui talenti, quod 1500. vnciis constat. Pondus enim mensurarum aquæ fuit prima ponderum norma. Nouimus autem iuxta antiquissimū vsum decem coniungi mensuras, atque illis nomen cuncta comprehendens imponi, vt nomen cori decem batis.

M. Et fortasse (quemadmodum cylindro vnius cubiti dempta fuit quinta altitudinis pars, vt ad commodiorem lebetis figuram reduceretur;) sic cylindro dimidiati cubi fuit etiam dempta pars altitudinis quinta: & ex 150. vnciis remanserunt 120. qui est Rom. congius. Et fuit etiam Ægypti mensura, vt colligitur ex Plinio. Et probabile est mensuram etiam Hebraicam fuisse, siquidem octaua est Hebraici bati pars. Cùm autem hæc mensura 120. vnciarum fuisset quatuor in partes diuisa, vnicuique parti impositum fuit nomen minæ Hebraicæ, nempe singulis vnciarum tricenariis quæ est $\frac{1}{32}$ vnius bati.

N. Præter

A N. Præter hæc, cùm Ægyptii recepissent mensuram amphoræ 960. vnciarum, voluerunt eam ad cubicam figuram reducere. Et ab eis Romani & amphoram & cubicam illius figuram desumpsere: nomenque Romani pedis cubico amphoræ lateri dedere. Atque hæc videtur fuisse Romani pedis origo. Cùm enim compertum sit Romanos ab Ægyptijs amphoram fuisse mutuatos, verisimile valdè est quadrantalis etiam figuram ab eisdem accepisse. Vide quæ supra diximus propositione 3. de modio (scilicet in figura cubica) Serapidis vertici imposito ab Ægyptiis.

O. Ex quadrantali verò (id est amphora cubica) ortus fuit congius cubicus, octaua scilicet amphoræ pars; assumpto pro latere cubico, dimidio pede Romano. Et hinc etiam orta est 15. vnciarum mensura, quæ Rom. palmi cubus est. Atq. hæc 15. vnciarũ mensura fuit à Græcis pro sextario vsurpata, vt Galenus & Plin. tradunt. Suam tamen ipsi metretam non constituerunt ex 48. sextariis (quemadmodum Romani) sed ex 72. vt & Hebræi. Atq. ita communis Græciæ metreta fuit vnciarũ 1080. Ac lateri cubico huius metretæ indiderunt Græci pedis nomen, vt explicatum est suprà.

P. Sphæra minoris cubiti Hebraici capit omnino aquæ vncias 400. hoc verò videtur fuisse Hispani pedis initium siue origo, & Hispaniensis arrobæ ponderabilis quæ vncijs 400. constat.

Q. Iam, si forte Syra vnquam metreta extitit vnciarum 2400. eius sextarius erat nostra arroba ponderabilis. Sphæra autem alia, (cui ad sphæram 800. vnciarum sit eadem proportio, quam habet maioris cubiti Hebræi sphæra ad sphæram cubiti minoris) eiusmodi (inquam) sphæra capiet

B iustas 1600. vncias. eiusque cylindrus 2400. Atque hæc potuit esse Syræ metretæ origo.

R. Libra Romana fortassis orta fuit ex diuisione congij in decem partes quæ sunt appellatæ libræ, & deinde libra distributa est in partes duodecim, eæque sunt appellatæ vnciæ.

S. Mina Attica centum drachmarum, orta videtur ex diuisione bati (eius qui pendet 100. vncias) in octo partes: eiusmodique minæ quadrat pondus aquæ quam capit sphæra vnius palmi ex maiori cubito Hebraico. Atticum autẽ talentum factum fuit diuiso in duas partes antiquo talento. Atq. vt talentum antiquũ ad maiorem cubitum Hebraicum, sic talentum Atticum ad minorẽ cubitum.

T Hebræorum Hin est sexta bati maioris pars continens aquæ vncias 160. Eademque est nostri célemini mensura. Romanus verò modius duos habet hines siue celemines, atque adeo capit aquæ vncias 320. Huiusmodique modios sex continet medimnus Atticus, qui & Romanus. Cui si detur figura cubica, eiusmodi cubus erit duplus respectu quadrantalis ex Romano pede. atq. adeò cubicum eius latus habebit eandem proportionem cum pede Romano, quam Hebraicus cubitus antiquus cum pede Hispano. Porrò hæc ipsa medimni mensura hodie etiam in Hispania in vsu est, appellaturque fanega.

C V. Sanctus Epiphanius affirmat Romanos ab Hebræis desumpsisse nomen atque mensuram modij. Quòd si, vt ipse Epiphanius vult, vulgaris Hin aliquandò extitit qui duos sacrę mensuræ hines exæquaret, eadem mensura debet esse modij & vulgaris illius Hin. Nam sacer hin capit aquæ vncias 160. modius verò 320.

X. Vncia duos omnino siclos appendit (vt infrà videbimus) vnde verisimile est pondus vnciæ esse antiquissimum. Præsertim cùm constet Abrahami tempore pondus sicli & dimidii etiam sicli fuisse in vsu (vt videbimus propositione sequenti.) Fortasse ergo vnciæ prima origo fuit, quòd batus sphæræ semicubiti Hebraici antiqui in decem partes sit diuisus primùm, & deinde quælibet decima in alias decimas. Atque ita pro pondere vsurpata est centesima prædicti bati pars, cui vnciæ datum est nomen à Romanis, eo quòd sit duodecima suæ libræ pars. Eadem ratione Attici minam, (id est octauam illius bati partem) in drachmas centum distribuerũt. & similiter ceteri omnes Gręci, suas quinque minas sequerunt in drachmas item centum. Drachma enim est centesima minæ pars. Et ex minarum inæqualitate orta est drachmarum inæqualitas. *Origo vnciæ & aliorum ponderum.*

D Y. Arrobæ mensurabilis (quæ *cantara* etiã appellatur in Hispania, Romæ autẽ hodie *congio* & capit aquæ seu vini vncias 512.) principium videtur fuisse iustũ vnius vnciæ pondus. facta enim vnius vnciæ mensura ex aqua, facilè mox fuit mensurã octo vnciarum facere (vt norunt Mathematici) atq. huius octo vnciarum pondus Latinis appellatur bes, nostris vulgo *Marco*. Duplicatisque lineis eadem facilitate facta est mensura vnciarum 64. quæ nobis dicitur *Azumbre*. Et iterum duplicatis facta est mensura vnciarum 512.

Z. Libra Hispaniæ vnciarum 16. sub nomine minæ refertur à Cleopatra. Vnde patet eam quoque esse antiquam mensuram.

PROPOSITIO XIX.

Sicli Hebraici pondus fuisse quatuor drachmas Atticas, non solum asseritur à Iosepho & Philone: sed ab omnibus etiam Græcis sacræ Scripturæ interpretibus. Sed fuit quoque vnius drachmæ siclus.

E

PROBATIO.

SVPPONENDÆ hic sunt 1. & XI. propositio, quibus statutũ est, pondus vnius vnciȩ ex iis quȩ hodie Romæ & in Hispaniã sunt in vsu, esse idẽ prorsus cum antiqua Romanorum vncia, quæ 8. drachmas Atticas pendebat: ac pondera sacra non fuisse dupla respectu vulgarium, quemadmodum à nonnullis receptum erat. Ac deinde notandum, Hebraica pondera fuisse hæc quatuor, Obolũ, Siclum, Minam, Talentum: de quibus nonnihil per ordinem dicemus. Sed de obolo satis sit annotasse, drachmæ pondus ab Atticis solitum fuisse diuidi in sex obolos: ab Hebræis autem idem omnino pondus in quinque tantũ obolos fuisse diuisũ. Ex quo efficitur obolos Hebraicos esse tantillo maiores Atticis; quamuis eis obolorũ nomen ex vicino accommodatũ sit ab interpretibus. Constat enim in S. Scriptura siclum viginti obolis æstimari. Quare obolum sacrum esse quintam drachmæ Atticæ partem, eandem habebit certitudinem, quam siclum esse iustum semunciæ pondus.

A

Septuaginta interpretes non bene ab aliquibus ostensi in didrachmi vsu.

B. In eo tamen magna occurrit difficultas in conciliandis 70. Interpretibus cum Iosepho & Philone. Iosephus enim & Philo quatuor illi drachmas apertè tribuunt: at Septuaginta sæpe eum didrachmum vocant: & eodem modo loquuntur Aquila, Symmachus, Theodotio & ceteræ omnes Græcæ editiones, & cum eis antiqui Patres, & præsertim Epiphanius ac Theodoretus. Quamuis Procopius Genes. 32.14. siclo quatuor apertè tribuit drachmos. Huic difficultati vt satisfaciant nonnulli, respondent vulgarem siclum fuisse didrachmum, tetradrachmum autem siclum sanctum. Enimuerò perspicuum est siclum sanctum à Septuaginta didrachmum appellari, vt patet Exodi 30.13. & Leuit. 27.25. & apud Ezechielem cap. 45.12. eum vocant ςάθμιον, siue staterem. Sicli autem vocem retinent Numer. 3.43. & cap. 18.16. Alii volunt hoc apud Septuaginta per incuriam & negligentiam irrepsisse: & pro tetradrachmo fuisse negligenter suppositum didrachmum. ita Georgius Agricola & Couarruuias. Villalpandus autem quamuis Septuaginta interpretes negligentiæ insimulare non audeat, saltem ait eos de iusti ponderis declaratione minimè curasse, contentosq. fuisse apponere nomẽ alicuius monetæ vulgaris pro sicli nomine: eo quòd rem parui momenti esse duxerint, iustum sicli pondus explicare. Additque eiusmodi consuetudinem, pondera alia pro aliis & mensuras pro mensuris aliis substituere, Septuaginta interpretibus indubitatò fuisse. Mariana capite sexto affirmat, fuisse olim siclos duarum drachmarum, & siclos etiam tetradrachmos: frequentiores tamen fuisse didrachmos, atque inde prouenisse, vt promiscuè vterque siclus à Septuaginta didrachmi nomine compelletur: quemadmodum apud Hispanos familiare est, quoddam genus politorum laterum, vocare *azulejos*, quod cæruleolos sonat, non solùm eos qui cærulei reuera sunt, sed etiam ceteros omnes, licet albi sint aut virides, quia frequentiores solebant esse cærulei.

B

C. Veruntamen quamuis magna sit B. Hieronymi, Philonis atque Iosephi auctoritas; si tamen Septuaginta in sicli pondere diuersam haberent sententiam, sola Septuaginta interpretum auctoritas maioris foret in hac re momenti, quàm auctoritas sancti Hieronymi, Philonis, Iosephi, & aliorum multorum, & quàm rationes illæ quæ ad probandum siclum sanctum tetradrachmum fuisse adduci possent. Tum quia multum interest quod attinet ad numerum testium inter Septuaginta, & inter tres siue etiam triginta: tum etiam quia Septuaginta fuere multò antiquiores: nec dubium quin rerum antiquarum maiorem adepti fuerint cognitionem. Deinde Septuaginta interpretes incuriæ aut ignorantiæ arguere, id verò perperam omnino fit. Ac nihilo plus satisfaciunt Villalpandi ac Marianæ responsiones. Cùm enim non minùs facilè sit, dicere tetradrachmũ quàm didrachmum, cumque in promptu esset nomen quod sicli ponderi exactè responderet, magnæ certè oscitantiæ foret, illud vsurpare nomen quod ponderis ipsius dimidium significaret, si didrachmus singulatim denotabat duarum Atticarum drachmarum pondus, quod est dimidium ponderis sicli sancti. Non inficior in rebus aliquot parui referre, vtrùm vnum pondus pro alio ponatur, necne: si eiusmodi pondus aut mensura exempli gratia ponatur. vt, si prohibeatur, ne quis falsum batum, aut falsum chœnicem apud se habeat. At verò cùm dicitur vnusquisque semissem sicli soluisse, tunc semissi dimidium pondus auferre, dato illi drachmæ nomine, id certè contra historiæ veritatem esse videretur. Dum autem fingitur nomen drachmi promiscuè & confusè tam ad duarum drachmarum quàm ad quatuor pondus accommodari (quod frequentiùs communi consuetudine, sicli duarum drachmarum vsurparentur) id profectò non aliud est quàm duo supponere quorum neutrum subsistit. Alterum, siclos duarum drachmarum fuisse vsitatiores: alterum in communi vsu viguisse vt siclorum minorum nomen ad maiores extenderetur.

C

Drachmam Alexandrinam fuisse duplam respectu Attica.

D. Relictis ergo prædictis solutionibus, si deprehendatur nomẽ drachmi siue duarum drachmarum absolutè positum, omnino congruere ad semunciæ (quæ quatuor drachmas Atticas continet) significationem; constabit etiam Septuaginta debuisse didrachmi nomine vti ad quatuor drachmarum Atticarum pondus significandum, & tunc Philonis, Iosephi atque Hieronymi sententia, Septuaginta interpretum auctoritate validè confirmabitur. Noto ergo ipse, falli eos qui putant Septuaginta interpretes (qui Alexandriæ scripserunt) teneri ad hoc, vt drachmæ nomine de drachmæ Atticæ pondere loquerentur. Hoc enim perinde esset, quasi exigeretur ab eo qui Hispali scribit & cum Hispalensibus sua phrasi loquitur, ne carnium libram appellet eam quæ 32. vnciis constat (cuiusmodi libra apud Bæticos in vsu est:) propterea quòd Madriti & Salmanticæ triginta duabus vnciis non datur nomen vnius libræ sed duarum. Quare vt propiùs ad rem ipsam accedamus, si constaret, Septuaginta interpretum tempore, Alexandriæ appellari solitam drachmam vnam, id pondus quod Attici duas drachmas appellabant, non alia certè responsio posset aptior optari ad vtramque sententiam conciliandam. Obseruandum est ergo Africanum & Iulium Pollucem (quorum verba referuntur in dictionariis, verbo Talentum) tradere, quamuis respectu drachmarum Atticarum huic talento tribuantur sexies mille drachmæ, illi plures, alii pauciores: omnia tamen talenta in hoc conuenire quod vnumquodq. habeat sex millia drachmarũ sui generis: hoc est, vt talentum Æginęum sex mille drachmas Æginęas contineat, Babylonium totidem Babylonias, idemque de ceteris. Quam autem proportionem inter se habeant diuersa talenta, eadem etiam erat inter diuersas drachmas, verbi gratia, drachma Æginæa se habebat ad drachmam Atticam sicut 10. ad 6. pendebat enim decem obolos Atticos. Id quod communi eruditorum consensu receptum est, vt videre licet apud Marianam capite septimo. Et quidem varia esse drachmarum pondera notat expressè Plinius libro vigesimo primo, capite 34. notumque est drachmas à Dione accipi pro assibus. Nec minùs certum est drachmas ab aliquibus poni pro septimis vnciæ partibus. Quæ cùm ita se habeant, certum mihi est Septuaginta interpretes omnino debuisse drachmæ nomen pro duarum Atticarum drachmarum pondere vsurpare: ac proinde nummum eum qui quatuor drachmas Atticas pendebat, appellare didrachmum. Hoc (meo iudicio) validè probatur: quia Scripturæ talentum (de quo Septuaginta loquuntur) duodecim millia drachmarum Atticarum pendebat: ergo Scripturæ drachma duas Atticas drachmas continet. Huius argumenti con-

D

E

sequutio

A sequutio ex authoritate Africani, Pollucis, atque omnium qui de drachmis scripsere, legitima est.
Quamobrem id vnum superest probandum, talentum scilicet Scripturæ esse duplum respectu Attici talenti; atque adeò pendere drachmas Atticas 12U. Id verò auctoribus probatur locupletissimis, non Epiphanio solùm & doctoribus Ecclesiasticis, sed iis etiam omnibus qui asserunt talentum magnum respectu talenti Attici esse duplū. Sic autem tradunt Vitruuius, Halicarnassæus, Suidas, Hesychius apud Marianam ca. 7. Deinde Scripturæ talento minus ponderis attribui non potest, si admittamus, quod Iosephus affirmat, talentum scilicet Scripturæ constare centum minis, (de quo infrà) & quod ait Epiphanius, nempe pendere libras 125. libras scilicet Romanas; & quod alii aiunt, nempe talentum Scripturæ esse 120. pondo, accepto pondo nomine pro centum drachmis Atticis.

E. Superest examinare vtrum hæc magni talenti consuetudo, atque adeò magnæ drachmæ (quæ respectu Atticæ sit dupla) viguerit apud Alexandriam, vbi Septuaginta suam scripserūt editionem? Ego verò ex ipsomet didrachmi nomine (quod Septuaginta interpretes tribuerunt ponderi quatuor drachmarum Atticarum) videor mihi certò colligere, talentum magnum (cuius meminerunt Vitruuius, Halicarnassæus, Suidas & Hesychius) fuisse talētum apud Alexandrinos vsurpatū.
B Constat enim ex Scriptura ter mille siclos efficere vnum talentum, (vt docti conuincunt efficaciter ex capite Exodi 38.) quapropter ea authoritas, quę probat Israelis siclū fuisse pondere quatuor drachmarum Atticarum, ea ferè omnis persuadet hoc fuisse Alexandrinum talentum. Quandoquidem Septuaginta interpretes in ea vrbe scribentes siclo nomen didrachmi tribuunt. Etenim cùm constet, extitisse olim drachmas respectu Atticarum duplas, & Septuaginta de duplis drachmis loqui, sicut & de talento duplo, nihil poterat esse verisimilius, quàm eos, dum ponderi quatuor drachmarū Atticarū nomen didrachmi tribuunt, accōmodasse sermonē ad eius prouinciæ, in qua scribebant, consuetudinem. Sed habemus præterea expressam Festi auctoritatem perspicuè asserentis Alexandrinum talentum pendere duodecim denariorum millia. quod idem atque duodecim millia drachmarum. Hoc autem ex Festo transcripsit Alexander ab Alexandro in suis Genialibus, vbi ait Alexandrinum talentum pendere 12U. drachmas Atticas. Quare rectè ait Capellus libro de numis §. 67. drachmam Iudaicam esse pondus duarum Atticarum. Idem affirmat Ribera noster Amos 8. 15. & Pererius Gen. 23. 14. Facit quòd Epiphanius obseruat, sextarium Alexandrinum duas ex oleo libras capere. Probabile enim est, vbi sextariorum mensuræ erant magnæ, magna etiam fuisse talenta, & consequenter magnas drachmas.

C F. Decipiuntur ergo planè qui putant drachmæ nomen apud Septuaginta de Atticæ pondere esse accipiendum, ignorantes in hoc drachmæ nomine non minorem græcè amphibologiam latere, quàm in nomine libræ apud Hispanos. Imo verò tanta fuit drachmarum diuersitas, vt oboli vnius Attici pondus (id est sexta Atticæ drachmæ pars) Ægyptiæ nomine drachmæ fuerit aliquando appellatum. Constat hoc ex libello illo Cleopatræ; consonatque cum talento illo quod extitit olim mille drachmarum Atticarum, quod numismaticum fuit appellatum. de quo videri potest Stanislaus fo. 63. Huc præterea spectat Hispanorum consuetudo qui nomen *adarme*, quod idem est cum drachmæ nomine nonnihil corrupto, vsurpant pro semisse drachmæ Atticæ. Cur ergo similiter non credamus Atticos drachmæ nomine appellasse Alexandrinæ drachmæ semissem? Porrò quòd Hispani drachmæ nomen semidrachmæ Atticæ tribuamus, inde fortassis ortum est, quòd pondus vnciarum 375. consideretur vt paruum talentum. & facit quòd olim Marauedini dicuntur fuisse vnciales; & quòd summam Marauedinorum 375. nuncupamus ducatum: huiusque valoris aurea superioribus annis fuere numismata, Adde quod Syracusanum talentum constat appendisse Romanas vncias 375.

D G. Quę verò fuit olim in nomine drachmæ & talenti significationis varietas, eadem cum debita proportione extitit in nomine stateris & sicilici. Nam quamuis iuxta pondus Attici talenti, duarum drachmarum Atticarum pondus appelletur sicilicus, nomen tamen sicilici deriuatum videtur ab Hebraico nomine sekel quod est nomen sicli. & sicilicum appendentem semunciam, qui omninò respondet hebraico siclo, ponit Dioscorides agens de Veterinariorum ponderibus. Ac licet *stater* sit frequenter pondus drachmarum quatuor Atticarum; reperitur tamen stater duarum drachmarum, vt probat Stanislaus ex Polluce fol. 58. fi. Denique sicut in drachmæ pondere varietas extitit, ita etiam in pondere sicilici. Atque ita Xenophon l. 1. de Cyro meminit sicli pendentis Atticos obolos $7\frac{1}{2}$. & Epiphanius meminit etiam sicli pendentis holcem, hoc est drachmam Atticam, (cum quo siclo consonat nostrum adarme nomen, siquidem sicilicus duplicis drachmæ nomen est.) Hesychius item Persicum siclum refert pendentem Atticos obolos octo, id est, drachmam vnam & tertiam alterius partem.

H. Drachma igitur generatim loquendo est talēti $\frac{1}{6000}$ pars: & didrachmus siue sicilicus, quod est Hebraicum nomen ex sekel, iuxta morem Græcorum aut Latinorum inflexū, est vnius talenti $\frac{1}{3000}$.
E Quamobrem cùm talentum tam Alexandrinum quàm sacræ Scripturæ contineat vncias mille quingentas, necessarium erat didrachmi nomine, apud Septuaginta, semunciæ pondus denotari. Idem est enim didrachmus quod sicilicus. nempe vna ex tribus millibus vnius talenti partibus. Quod autem Iosephus & Philo magna tum distinctione, tum etiam inter se consensione variis in locis nobis edisserunt, illud est, drachmas duas sicli Israelitici idem pēdere quod drachmas Atticas quatuor. Philoni verò non fuit satis id semel dixisse, nisi etiam ad peculiares summas descenderet ac diceret, 30. Israelis siclos esse 120. drachmas Atticas. Hoc tamen nequaquam Septuaginta interpretibus repugnat; sed potiùs exponit æqualitatem ponderis de quo ipsi agebāt. Iam quòd drachma talenti sacri fuerit $\frac{1}{6000}$ pars (id est vna ex partibus sex mille) eiusdem talenti, & quòd illa fuerit antiqua drachma, inde validè confirmatur quòd Hieronymus in re adeò insigni nusquam Septuaginta interpretes obiurgat, quamuis expressè affirmet, Israelis siclum pēdere Atticas drachmas quatuor. Sic enim ille docet Ezechielis 45. & Matth. 17. Septuaginta quoque interpretes rectè fuisse de sicli pondere loquutos ex eo etiam confirmatur, quòd ceteræ etiam Græcæ editiones omnes cum illis mirificè consentiant.

A

I. Præterea, quamuis Epiphanius confusè & promiscuè videatur fuisse loquutus (ait enim siclum fuisse didrachmum, & quartam vnciæ partem pendere: nec non fuisse olim siclum qui holcem siue drachmam vnam Atticam appendebat:) nihilominus disertis atque perspicuis verbis testatur, *talentum sacrum esse libras* 125. hoc est vncias 1500. Atque ita non potuit sanctus Doctor ignorare, Israelis siclum esse semunciam. Certissimum enim est ex sacrâ Scripturâ, talentum esse idem quod ter mille siclos: neque id ignotum esse potuit Epiphanio. Quamobrem quod asserit de siclo duarum drachmarum Atticarum, & de siclo etiam vnius drachmæ, intelligendum est omnino non de siclo integro argenteo, sed de nummis qui semisiclum argenteum, vel quartam eius partem pendebant. Huiusmodi enim nummi non probant integrum Israelis siclum argenteum (loquor de antiquo) fuisse duarum drachmarum Atticarum, vel vnius drachmæ. Quemadmodum semiargentei quos videmus signatos, non indicāt eos esse integros regales. At fortasse etiam loquitur Epiphanius de siclis auri ac ferri, de quo infrà.

B

L. Simili ratione explicari posse suspicor Theodoretum. Expende, quæso, verba eius in Leuiticum in fine, *didrachmum* (ait) *valet obolos viginti, tametsi nonnulli didrachmum staterem vocarunt.* quod est dicere, siclus quem 70. vocauere didrachmum, non est duodecim obolorum, quemadmodum didrachmus Atticus, sed viginti obolorum. Atque ita quamuis stater (pondus nempe quatuor drachmarum Atticarum) appelletur didrachmus; in ea tamen appellatione non est sermo de drachmis Atticis, sed de alijs maioribus, cuiusmodi erant Alexandrinæ.

M. Nullus igitur superesse videtur grauis auctor qui probetur existimasse Israelis siclum duas Atticas appendisse drachmas. & conciliatio atque concordia Iosephi, Philonis, Procopij, Hieronymi & Septuaginta interpretum, euidenter ostendit verum sicli pondus fuisse quatuor drachmarum Atticarum. Iosephi loci sunt libro 3. Antiquitatum cap. 12. (alias 10.) & 7. de bello cap. 26. fi. Et quamuis prior locus addito mox libræ nomine videatur obscurari: Græcè tamen & in Gelenij versione non est libræ nomen. Philonis locus insignis est tomo 2. lib. de decalogo, vbi de specialibus legibus. ibi verò pro 50. siclis ponit 200. drachmas: pro 30. siclis drachmas 120. & similiter in alijs summis. licet autem in Latina versione non sit nomen drachmarum, sed argenteorum solidorum: Græcè tamen nomine drachmarum vtitur Philo. Locus Procopij est Genes. 23. 14. Beatus autem Hieronymus (Ezechielis 45. & Matth. 17.) disertè ait, siclum esse idem cum statere, quatuorque illum pendere drachmas: octo verò drachmis Romanam vnciam componi. Similiter exponunt Hesychius, & Cleopatra: nec non antiqui Rabbini, vt Rabbi Iechaias in tractatu de monetis, vbi ait, *Cognouimus ex Kabala siclum sanctum pendere trecenta & viginti grana hordei.* hæc ille, quem refert Gaspar Vuaserus. & verò certum est hordei grana 320. explere Atticarum quatuor drachmarum pondus. Præterea in hoc eodem sicli pondere conueniunt Antonius Augustinus, Masius, Arias Montanus, Marianus Victorius in indice Hieronymi Romanæ editionis verbo Siclus, & noster Villalpandus.

C

N. Præterea, hi postremi auctores quinque, eo in primis argumento nituntur, quòd antiquos siclos apud se habuerint atque appenderint. Certè Villalpandus confirmat septem siclos antiquos se habuisse, quorum nulli quidquam deerat ad iustum semunciæ pondus. Verumenimuerò hæc omnia numismata arbitror non tanti esse, quanti auctoritatem & consensum Iosephi, Philonis, Hieronymi & 70. interpretum. Nec enim illi aut veritatem ignorare potuere, aut si diuersi inter se forent, adeo facile à nobis conciliari potuissent. Numismata autem illa posset suspicari quisquam, vel omnia vel pleraque illorum esse noua & pro antiquis supposita. Atque id ipsum quod tanti Villalpandus facit, (scilicet nullum eorum septem numismatum quæ ipse habebat, aliquâ vel minimâ semunciæ ponderis parte destitui) nonnullis suspicionem facit, non solùm illa antiqua non esse, verùm neque satis callidè fuisse pro antiquis conficta, ab eo qui illa Villalpando aut suis amicis obtrusit. Etenim ad tectam fraudem congruentius foret, si eorum pondus nonnihil esset imminutum, vt post bis mille annorum decursum, futurum fuisse videbatur. Quamobrem Ariæ Montani & Mariani Victorij numismata verisimiliora fortasse sunt, vtpote quæ nonnihil erant attenuata & exesa. adeo vt ipsi persuaserint sibi, iustum antiqui sicli pondus non fuisse integræ semunciæ, sed aliquantillo minus. Ita sane Arias: qui id ponderis reducit ad pondus 4. drachmarum ex ijs quibus superiori æuo pharmacopolæ vtebantur. hæ enim aliquanto erant minores octauis vnciæ Romanæ partibus. & Marianus Victorius ea quatuor Iulijs Romanis comparat, qui sunt etiam octauis vnciæ minores.

D

O. At enim quamuis pro certo constaret, illa numismata vera esse & antiqua; ex illis tamen non video quî posset probari ea fuisse simplices siclos. vt enim nunc argentei simplices regales cuduntur, nec non duplices, quadruplices & octuplices, ita credi fortasse posset siclos quondam & simplices & duplices fuisse cusos. & facit quòd Arias Montanus ex Rabbi Moyse Gerundensi adducit, nempe illum apud se duo Hebraica antiqua numismata habuisse, quorum alterum drachmas duas, alterum quatuor pendebat. Tametsi autem Moyses iste Rabbinum Salomonem sequutus sibi persuaserit siclum quadruplicis drachmæ fuisse integrum & simplicem: alterū verò sicli semissem: verùm qui opinaretur Septuaginta interpretes integro siclo duas non amplius drachmas Atticas tribuisse, posset respondere, nummum illum qui duas pendebat drachmas Atticas fuisse siclum integrum ac simplicem: qui verò quatuor pendebat, fuisse duplicem. Idemque posset opponi numismatis Villalpandi, nisi forte in eis ipsis explicetur simpla illa esse & nō dupla. Sed quis hoc ex characteribus poterit euidenter colligere? Multo ergo solidior est comprobatio quæ ex tot tamque grauibus auctoribus vnà conspirantibus desumitur. Sed *vtrumque simul melius.*

E

Additio

A

Additio de distinctione siclorum, siue de maioribus & minoribus siclis.

A. SVPEREST expendere an vncia quoque integra appellata sit siclus, & an quarta eius pars, & octaua quoque (id est drachmæ Atticæ pondus) sicli nomen obtinuerint. & primùm non videtur inconueniens, vt sicut mina diuersimode accipitur, nimirum pro quindecim siclis, pro viginti, & pro 25. atque etiam pro sexaginta, vt sequenti propositione constabit; sic etiam siclus varie vsurpatus sit. Deinde vnciam integram sicli nomen obtinuisse auctor est Hieronymus in quæstionibus Hebraicis in Gen. c. 24. Ab Hieronymo autē accepere Isidorus & Beda qui siclū vncialem faciunt. Ea verò opinio videtur cōfirmari posse ex ipso textu Gen. 24. 22. vbi legimus *inaures aureas appendentes siclos duos*. Nā pro duobus siclis Hebraice est nomen *bace* quod dimidiū sicli sonat. Est enim eadē vox Exo. 38. 25. vbi agitur de dimidio siclo quē singuli milites obtulerūt. Ac vt Vulgata lectio non discordet à sensu Hebraicæ lectionis, dici solet duos siclos quos legimus in Vulgata, esse pondus ambarum inaurium, accepto sicli nomine pro pondere quatuor drachmarum Atticarum; vt sensus sit ambas inaures pependisse integram vnciam. dimidium autem siclum lectionis Hebraicæ esse dimidium sicli vncialis, atque id fuisse pondus singularum inaurium. & saltem in ære & ferro sicli pondus fuisse vnciale & interdum maius, opinio est Stanislai ex Rabbi Kimhi. quibus fauere videtur ferrum hastæ Iesbibenob 2. Regum 21. 16. quod pendebat 300. vncias. ibi enim 70. interpretes posuere siclos 300. verùm hæc ponderis concordia non admodum probat: quia Hebraica neque sonant vncias neq; siclos: & sæpe aliàs in numeris non parum differt Vulgatus à 70. interpretibus.

B

B. Vtcunque id sit, vnciali siclo proxima est Ioannis Theutonici sententia, qui siclo tribuit pondus septem drachmarum Atticarum, vno obolo excepto. nititurque in eo quòd iuxta suam computationem vna drachma pendet tres obolos ex illis viginti quos pendet siclus.

C

C. Nihilominus istæ opiniones quæ siclo tribuunt vel octo drachmas integras, vel septem ferme; non videntur recipiendæ. Quia manifestè aduersantur Iosepho, Philoni, Septuaginta interpretibus, & Hieronymo ipsi duobus in locis suprà indicatis, & vno verbo vniuersæ ferè antiquitati. Quare Hieronymi locus qui pro vnciæ pondere citatur, omnino videtur vitiatus librariorum errore: nisi fortasse fuit ipsius Hieronymi incogitantia, aut memoriæ lapsus. Isidorus autem & Beda decepti sunt putantes eam fuisse Hieronymi sententiam: cùm tamen ipse semel & iterum siclum definierit esse quatuor drachmarum Atticarum pondus. & nec probari alicunde possit ex sacra Scriptura siclus maior tetradrachmo; neque locus ille Genesis 24. 22. ei sententiæ fauet, vt constabit infrà. Nihil verò minus verisimile quàm siclos æris ac ferri fuisse vnciales. sequeretur enim loricam illam Philistæi (cuius meminit Scriptura 1. Regum 17. 5.) pependisse vncias 5U. hoc est arrobas ponderabiles 12½ (quas vix validus mulus portare posset,) idque onus vix fuisset dimidia pars ponderis armaturæ vniuersæ quam gerebat Philistęus ille. Simul enim gerebat cassidem æream super caput, ocreas æreas in cruribus, clypeum æreum, & hastam cuius ferrum pendebat siclos sexcentos. *De lorica Philistæi 1. Reg. 17. 5.*

D

D. Sanè ex hac ergo armatura potiùs colligerem fortasse siclum æris & similiter ferri siclum, duas solùm pependisse drachmas Atticas. Nam ei quoque ponderi sicli nomen fuisse communicatum autor est Epiphanius & alij non pauci. & si quis etiam optet inuenire rationem qua lorica prædicta non plus pendeat quàm arrobas tres octauā & alterius partem; non erit admodum difficile ei voto satisfacere. quia licet argenteus siclus in sacra Scriptura frequentissimè ponatur pro dimidiæ vnciæ pondere; in alijs tamen metallis verisimile est non semel poni pro octaua vnciæ parte quam drachmam Atticam appellamus. Certè in auro id mihi non solùm verisimile apparet sed etiam ferè certum. Primò quia cùm Epiphanius asserat fuisse apud Hebræos siclum qui nō plus pendebat quàm holcen siue drachmam, ratio postulat vt ad maximè pretiosum metallum & cuius minor est copia, eiusmodi vsum præcipuè referamus. non quòd nunquā siclus auri quatuor drachmarum fuerit, sed quòd non semel aureus nummus, octauam vnciæ pendens, siclus auri appelletur. Secundò quia prædicta concordia vulgatæ lectionis cum *bace* Hebraico (Genes. 24. 22.) coacta est; tum quòd supponat rem minimè probabilem (nimirum siclum vncialem) tum quòd velit interpretem loqui de ambabus inauribus simul sumptis, Hebraicum verò textum de singularum pondere. Adde quòd supponit etiam *bace* eo loci poni pro semuncia; Exodi verò 38. 25. pro quarta vnciæ parte. Sanè optabile est inuenire rationem quæ aptè conciliet vulgatam lectionem cum Hebraica, & vtramque exponat de pondere singularum inaurium, ac nomen *bace* accipiat pro eodem Genes. 24. 22. & Exodi 38. 25. Hæc autem omnia mirificè cohærent, si dicamus vtrobique *bace* esse quartam vnciæ partem, siue dimidium communioris sicli: & hoc ipsum pondus significatum fuisse à Vulgato, cùm dixit *appendentes duos siclos*: quia nouerat sicli nomē in auro accipi solere pro holce siue drachma. qua ratione duo aurei sicli tantundem omnino pendent ac bace, siue dimidius argenti siclus. In hac autem phrasi videtur Vulgatus imitari voluisse eam Septuaginta interpretum versionem, quam Hieronymus refert in quæstionibus Hebraicis in Genes. ca. 24. nempe *tulit vir inaurem auream, didrachmum pondus eius*. Vbi manifestum est vnicuique inauri tribui duas drachmas. Non me latet Sixtinam Septuaginta interpretum lectionem in textu ponere, *sumpsit homo inaures aureas singulas drachmarum ponderis*: & sic quoque legisse S. Ambrosium. Sed ista lectio non continet diuersum sensum. quia vt suprà vidimus, Septuag. duabus drachmis Atticis solēt quoq; vnius drachmæ nomē dare ea phrasi *Siclus in auro aliquando est idem quod drachma Attica.* *Bace in Hebræo quid sit Gen. 24. 22.*

E

A

qua siclum argenteum, quatuor drachmas Atticas pendentem solent appellare didrachmum, eo quòd drachma Alexandrina duas Atticas penderet. Atque ita explicationis gratiâ substituit aliquis eam lectionem quam Hieronymus vidit ac refert.

E. Suspicor desiderari adhuc à lectore locum alium qui clariùs demonstret octauam vnciæ partem appellari aliquando siclum. Expectet (quæso) tantisper. commodiùs enim à me id explicabitur in fine propositionis vigesimæ. Interim dico, non videri dubitandum quin sicut hodie cuduntur in Hispania aurei simplices, & duplices quoque, sic etiam apud Hebræos cuderentur olim. Nec desunt qui putent eiusmodi aureos nummos (quorum singuli duas Atticas drachmas pendebant) esse illos qui frequenter appellabantur aurei sicli: atque adeo, vbi occurrat aureorum siclorum numerus, ad eiusmodi aureos plerumque referendum esse. Sanè apud Romanos constat aureorum nomen non aliter accipi solere quàm de didrachmis: atque adeo vnum aureum Romanũ vigintiquinque denarijs æstimatum testatur Dio l.48. Vnde decies sestertium, idem est quod decem aureorum millia, siue denariorum 250Ʋ. vtrumuis enim idem valet quod decies centena millia sestertiorũ, quod propriè significat phrasis illa præcisa. Sed redeo ad aureos didrachmos. Grsepsius opinatur idem fuisse pondus siclorum aureorum apud Hebræos quod apud Romanos in nummis aureis. Sed non video quàm solidè id ab eo probetur. Mihi enim constat siclorum auri numero aliquando denotari drachmas Atticas. Nec verò dubito quin frequentior vsus fuerit vt sicli aurei nomine intelligeretur pondus drachmarum quatuor, quemadmodum & in argento. Nec satis esset ad confirmandam Grsepsij opinionem quòd reperirentur aliqui aurei Hebræorum nummi didrachmi. cuduntur enim nummi didrachmi & semisses & duplices, & nihilominus in communi vsu numerus non sumitur ex semissibus, neque ex duplicibus sed ex simplicibus integris.

Aureus Romanus antiquus duas pendebat drachmas.

B

C

PROPOSITIO XX.

Mina Hebraica maior pendebat triginta vncias, sed eius partes quas designat Ezechiel c.45.12. dicebantur etiam minæ.

A. LOCVS Ezechielis sic habet, *viginti sicli, & viginti quinque sicli & quindecim sicli minam faciunt.* Ex quo loco perspicuum esse videtur, libram seu minam Hebraicam (quæ appendebat sexaginta siclos, vt expressè docet Hieronymus ibi & Iosephus l.14.c.13.) tribus distinctis constare ponderibus, quorum vnum pendebat 15. siclos (id est vncias 7½.) aliud 20. siclos, & aliud 25. vt bene Pagninus, verbo מנה. Appositè autem diuidebatur in illa tria pondera, vt illis põderari commodè posset duodecima pars minæ, nec non sexta, tertia, quarta & ceteræ vsque ad 11/12. & addito pondusculo quinque siclorum ponderantur partes omnes singulatim ab vna vsque ad duodecim.

Minarum diuersitas & origo.

B. Deinde ex tribus illis ponderibus originem duxisse videntur celebres Græcorum, Romanorum, & Alexandrinorum mensuræ. Nam in primis mina Attica pendet 25. siclos Hebraicos, hoc est centum drachmas Atticas. Secundò hemina siue cotyla Alexandrina in aquæ aut vini mensura adæquat omnino pondus 20. siclorum qui reddunt vncias decem. Eademque est mensura Romana semisextarij. Tertiò cotyla Attica illius libelli de ponderibus & mensuris qui Galeno & Dioscoridi solet adscribi, in mensura aquæ seu vini prorsus æquiparat pondus siclorum 15. nempe vncias 7½. Quartò cotyla siue hemina Attica, (cuius fit mentio in veris Galeni libris) in oleo idem pondus vnciarum continet, septem & semis.

D

C. Quemadmodum insuper apud Hispanos nunc & in alijs prouincijs mensuræ liquidorum cum ponderibus confirmantur (nam & vini quartarius, & olei mina Hispana, vulgo *panilla*, pondus æquant vnciarum 16. quæ est Hispana libra: ita etiam antiquæ Hebræorum, Græcorum & Romanorum mensuræ similiter conformantur cum aliquo ex tribus illis Hebraicæ minæ ponderibus, vel cum illius partitione aut multiplicatione. & in nomine quidem minæ à Græcis & à Romanis recepto; atque etiam in nomine heminæ, seu dimidiæ minæ, aliquod restitit vestigium ex quo appareret pondera & mensuras Græcorum ac Romanorum ab Hebraicis ponderibus dimanasse. Nam minæ nomen Hebraicum est, & pondus siue numerum significat. ac in numeri significatione habitus fuit respectus ad numerum siclorum quos mina pendere debet.

E

D. Pagninus verbo מנה affirmat laicam minam fuisse siclorũ sexaginta: minam verò sanctuarij fuisse duplam, hoc est siclorum 120. hæc tamen distinctio inter pondera sacra & prophana, iam suprà impugnata est propositione vndecima. Præterquàm quod vanum est omnino existimare, Ezechielem de mina prophana & de siclis agere sanctis, cùm statuit minã pendere sexaginta siclos.

E. Adhæc non solùm Græci ac Romani suis ponderibus & mensuris nomen minæ indiderunt; sed Hebræi etiam videntur non solùm minam nuncupasse pondus 60. siclorum (quæ sunt vnciæ triginta) sed etiam pondus siclorum quindecim; ac pondus 20. & pondus 25. siclorum, vnumquodque seorsum acceptum. Sic videmus in Hispaniâ vocari libram quæ vncijs constat sexdecim, & apud Gallæciam eòdem nomine nuncupari eam quæ 20. pendet vncias: & apud Bæticos eam quæ est vnciarum 32. ac demum in regno Nauarræ libra est vnciarum 36. Apud Hebræos autem peculiaris extitit ratio in nomine minæ. quia *mina* etiam illis idem significat quod

Latinis

A Latinis pars (qua de re multa in thesauris Hebraicis exempla.) Quare non fuit coactum quod partes minæ eodem minæ nomine ab illis appellarentur. vsus verò illorum ex Iosepho constat. Ille ergo l.14.c.13. *Mina* (inquit) *apud nos dua & semis libra existimantur*, hoc est vncijs 30. & l.7.c.8. agēs de Absalonis cæsarie quæ ducentos siclos appendebat, (vt habetur 2.Reg.14.26.) ait, pondus siclorum 200. facientium 5. minas: vbi liquet singulis minis Iosephum eo loci siclos 40. tribuere. Idem l.3.c.10. loquens de candelabro à Mose facto quod vncias 1500. siue ter mille siclos pendebat, ait pondus illud vocari talentum. pendere autem 100. minas. vbi singulis minis obueniunt quindecim vnciæ. nisi fortasse in hanc summam mendum obrepserit (de quo infra.)

F. Postremò aduerte, prædicta illa tria pondera ab Ezechiele distincta eam inter se proportionem seruare quam habent hi tres numeri 3.4.5. His verò Hebraica mina in duodecim partes æquales (singulas siclorum quinque) partitur. vnde duxit fortassis originem diuisio libræ apud Romanos in partes duodecim quas vncias appellarunt. Sic enim quinque sicli (quibus redimebantur primo geniti) pars erant minæ duodecima. & forsan Hebræi in ea diuisione ad tribus duodecim habuere respectum.

B

De mina argenti & auri.

Mina pecunia eadem apud Hebræos qua apud Atticos.

G. QVAMVIS verum sit minæ nomen quadrupliciter accipi posse, nempe pro pondere 15. siclorū, pro 20. pro 25. & pro 60. siclis; vbi tamē sermo est de mina pecuniæ; omnino videtur receptum fuisse apud Hebræos vt mina frequenter acciperetur pro mina 25. siclorum. Sic expresse docet paraphrasis Chaldaica Ezechiel.45.12. ait enim; *Tertia pars mina 20. siclos habet; mina argentea 25. siclos; quarta pars mina 15. siclos habent; omnes sexaginta sunt mina magna.* C In argento ergo (id est, in pecunia; nam argenti nomen etiam aureæ pecuniæ tribuitur) eadem erat apud Hebræos mina quæ apud Atticos, quibus mina fuit drachmarum centum pondus, idem nempe quod siclorum 25.

3.Reg.10.17. non esse legendum, trecentæ minæ, sed tres minæ,
** Mariana de ponderibus fol. 43.*

H. Confirmatur hic vsus ex pondere auri quo erant tectæ peltæ illæ de quibus 3.Regum 10.17. vbi quamuis in plerisque Vulgatæ editionis libris legamus, *trecenta mina auri vnam peltam vestiebant*, eum tamen locum librariorum incuria esse vitiatum, iam alij *ante me obseruarūt; non dubitantes quin Vulgatus interpres *tres minas* posuerit; non trecentas. Idque non solum ex eo probant, quòd tres solùm minas legamus in Hebraicis, Græcis & Chaldaicis codicibus; sed etiam ex ipsa Vulgata 2.Paralipom.9.16. vbi manifeste de eisdem clypeis siue peltis est sermo, & sic legimus, *Trecentis aureis tegebantur singula scuta.* Quo loco si trecenti aurei accipiantur de totidem drachmis, optimè conuenit aureorum numerus cum tribus minis quæ eorum loco ponuntur 3. Regum 10. 17. accepto minæ nomine, quemadmodum in argento & auro plerunque accipiebant Hebræi. Nihil autem vsitatius quàm aureorum nomen absolutè positum ad nummos siue drachmas aureas referri. Adde quòd cōtextus cogit vt 300. aurei sint trecenti nummi, non solùm quia violentum est & nullibi vsitatum, D vt *aureus* minam denotet, sed etiam quia irrationabile est, vt aureorum nomen aliter accipiatur in clypeis & aliter in hastis, de quibus ibidem agitur hoc verborum tenore, *Fecit Rex Salomon ducentas hastas de summa sexcentorum aureorum qui in singulis hastis expendebantur*, vbi in confesso est non tribui singulis hastis sexcentas auri minas, sed sexcentorum nummorum pondus. ergo eodem modo accipiendum est aureorum nomen, cùm subditur, *trecentis aureis tegebantur singula scuta.* Adde, quòd ratio ipsa palam ostendit prorsus esse incredibile trecentarum minarum pondus in singulis clypeis. Hęc enim summa, vt minimum, pendet duo talenta Hebraica, vt fatetur Villalpandus tomo 2. folio 526. & alibi obseruat ipse, eiusmodi pondus ab vno homine portari non posse. Neq; satisfacit dū ait, eos homines qui adeo graues clypeos portabant, fuisse valde robustos iuuenes equis insidentes. Primum enim, ex 2.Paralipom.12.10. constat, hæc scuta data fuisse principibus scutariorum qui custodiebant vestibulum palatij; illósque eis scutis insignitos solitos fuisse comitari regem cùm introibat in domum Domini: Ergo pedites, non equites. Deinde, siue peditibus siue equitibus intolerabile scutum esset quod duo penderet talenta, hoc est arrobas nostræ consuetudinis septem & semis. Adde quòd si aurum singulorum clypeorum duo penderet talenta, necesse esset vt clypei singuli plus penderent quàm talenta quatuor, (hoc est arrobas quindecim.) E constat enim ea scuta non appellari aurea quòd nullam aliam haberent materiam, sed ideo solùm quòd tecta essent aureis laminis. Patet hoc primò ex ipsa Vulgata 2.Paralipom.9.16. vbi legimus *Singula scuta trecentis aureis fuisse tecta.* ac de laminis quibus ea tegebantur expressa est mentio 3.Regum.10.16. Deinde ex Hebræo id etiam manifestè constat, ex quo si verbum verbo, legimus, *ascendebant super vnum clypeum 300. aurei* & similiter transtulerunt Septuaginta interpretes 2.Paral.9. Ergo scutum ipsum ex alia erat materia, quamuis aureis laminis tectum esset: atque adeo, vt minimum penderet quatuor talenta, si aureæ laminæ quibus tegebatur duo talenta pendebant. Atqui neque robustus mulus tantum oneris portare potuisset. Ergo vera lectio Vulgati interpretis 3.Regum 10.17. non est, trecentæ minæ, sed, *tres mina auri vnam peltam vestiebant.* Nullæ autem aliæ fingi possunt, quæ faciant trecentos aureos, nisi minæ 25. siclorum: (ex quibus tres minæ sunt eadem summa quæ drachmarum auri trecentarum,) ergo de huiusmodi tribus minis, ac de eiusmodi trecentis aureis loquitur Vulgatus.

I. Habet iam lector (nisi fallor) quod in precedentis propositionis fine promisimus, nempe locũ aliquem quo efficaciter probetur siclum auri aliquando poni pro nũmo aureo pendente drachmam Atticam, quales ferme cuduntur hodie. Animaduertat ergo sic legi in Vulgatâ, *Fecit rex Salomon ducentas hastas de summa sexcentorum aureorum quæ in singulis hastis expendebantur. trecenta quoque scuta aurea trecentorum aureorum, quibus tegebantur singula scuta.* In hoc contextu quis non videat idem genus nummorum aureorum designari in summa sexcentorum aureorum, & in trecentis aureis quibus tegebantur singula scuta? Ergo cum efficaciter probatum sit, trecentos aureos esse drachmas aureas; negari non potest, quin sexcenti quoque aurei sint totidem drachmæ. Atqui ijdem sexcenti aurei appellantur à Vulgato *aurei sicli* 3. Reg. 10. 16. ergo aliquando *aureus siclus* ponitur pro nummo aureo drachmam pendente, quod nos probaturos receperamus. Si quis verò obijciat, prædicto loco non esse in Hebræo nomen sicli, sed solum aurei nomen; satis mihi est inde colligere, nummos aureos Hebræorum fuisse eiusdem fere ponderis cum nostris, & eos à vulgato interprete appellatos fuisse siclos 3. Reg. 10. 16.

2. Paral. 9. versu 15. & 16.

A

L. Sed morabitur fortasse aliquem discrimen aliud quod non spectat ad minarũ vel aureorum summam: sed ad hastarum figuram. nam quæ appellantur hastę ducentæ 2. Paral. 9. 15. eædem appellantur ducenta scuta 3. Reg. 10. 16. & quidem vtrunque in ipsa Vulgata. Villalpandus noster, vt hos conciliet locos, tomo 2. fol. 526. suspicatur hastas (de quibus 2. Paral. 9. 15.) non esse aliud quàm scuta quæ in vmbonibus ipsis singulas habeant cuspides, cuiusmodi hodie etiam sæpe visuntur. Verùm coactum valde est ipsa scuta appellari hastas propter vmbonum cuspides. Quare ego potiùs dixerim, sub altero nomine comprehendi alterum, phrasi apud nos vsitatâ, & vtrumuis dicas, vtrumque intelligi. Qui enim audit in fronte alicuius exercitus positas fuisse ducentas longiores hastas, (*dozientas picas*) nõ aliud concipit quàm si audiret, ducentos ferreos thoraces, (*dozientos coseletes.*) ijdem sunt, qui gerunt thoraces ferreos & hastas longiores. Similiter ergo hasta & scutum, erat integra vnius hominis armatura. Atque vt intelligeretur & hastas & scuta illorum ducentorum fuisse auro tecta, cum bis eadem historia narranda foret, alibi expressæ sunt hastæ, & alibi scuta: vtrumque enim voce Hebraica comprehendebatur. Et similiter cum trecentis peltis, (hoc est minoribus scutis & lunatis fortasse) aliud quoque armorum genus intelligendum est, quod hastis vel gladijs respondeat. Suetonius in Nerone c. 44. coniungit peltas & secures.

B

M. Verùm maius est mihi cum amico discrimen in auri pondere. Ille enim conatur persuadere, sexcenta sexaginta sex talenta insumpta fuisse in ducentas hastas ac trecentos clypeos. Et quoniam non inuenit qua ratione pendere possent plusquam 640. auri talenta; existimauit reliqua 26. talenta fuisse mercedem laboris aurificibus datam. Pondus autem talentorum auri 26. est idem quod nostrorum aureorum 331Ʊ500. Excedit hoc (fateor) meam fidem. & totum aurum quo ducentæ hastæ ac trecentæ peltæ sunt vestitæ, non plus pendet quàm auri drachmas 210Ʊ. siue talenta Hebraica 17½. Neque ad hastam & scutum eius auro tegenda parum mihi videntur drachmæ sexcentæ, quia auri laminas non oportebat esse crassiores, sed potius admodum subtiles, ac operis & artificij admirandi. Quoniam verò peltæ sunt multo minora scuta, ideo illarum singulis auro tegendis satis fuit dimidium auri pondus respectu scutorum atque hastarum.

C

D

PROPOSITIO XXI.

Antiquum sacræ Scripturæ talentum, ter mille siclorum fuit, non maius.

EXPLICATIO ATQVE PROBATIO.

A. SI vera esset eorum opinio, qui siclos vnciales fuisse putant; talentum quoque pari ratione apud Hebręos fuisset trium vnciarum milliũ: hoc est arrobarum 7½. Sed ex libro Exodi in quo prima est talenti mentio, satis probatum est siclos semuncias esse, ac vnicuique talento obtingere tria siclorum millia ex eo probatur efficaciter, quòd trecenta siclorum millia faciunt talenta centum, (vt docti censent expressum esse Exodi 38. versu 26. 27. & 28.) Etenim 603Ʊ500. milites semisiclum singuli obtulere, ac summa oblationis fuit talentorum centum, & insuper siclorum 1Ʊ775. Atque ita necesse est vt 600Ʊ. semisicli (id est 300Ʊ. sicli) faciant talenta centum: atque adeo vt singulis talentis obueniant 3Ʊ. sicli. Neque contendi potest ab aliquo reperiri in sacra Scriptura talentum aliquod maius quàm illa Exodi taleta: de quibus videri possunt eo loci interpretes; nec non Stanislaus opusculo de siclo, & Villalpandus noster Ezechielis tomo 3.

E

B. Cohæret cum hac computatione quòd sicilici nomen omnino videatur deriuatum à nomine Hebræo Sekel. Ac quamuis Attici sicilici pondus sit subduplum respectu Hebraici Sekel (quemadmodum etiam drachma Hebraica, sicut & Alexandrina, pendet duas Atticas drachmas) semper tamen seruatur eadem proportio, nimirum vt tria millia sicilicorum talenti appellationem habeant: videlicet vt talentum Atticum constet 3Ʊ. sicilicis Atticis, Hebraicum Hebraicis, & sic de ceteris. Accedit quòd 4. Reg. 5. 23. singulis pueris imposita sunt talenta singula, præter vestis pretiosæ donum. Si verò talenta singula penderent vncias 3Ʊ. (hoc est arrobas Hispanicas) septem & semis, onus foret intolerabile.

A C. Manet ergo sacrum talentum pendere vncias mille quingentas : atque adeo deceptos pro-
culdubio fuisse quicunque ei dedêre tria vnciarum millia. Oportet tamen vt ab eorum argumentis
nos expediamus. Primum argumentum desumitur ab auctoritate Iosephi qui cùm tertio Antiq. c.
10. dixisset candelabrum aureum quod fecit Moyses, centum minas ponderis habuisse; atque hoc
centum minarum pondus appellari Hebraicè Cicar, Græcè talentum: postea 14. Antiq. cap. 12. (a-
liàs 13.) ait Hebraicam minam duas & semis pendere libras, atque adeo 30. vncias, siue siclos sexa-
ginta, vt habetur Ezechielis 45. 12. Si ergo singulæ minæ continent vncias triginta, plane centum
minæ (quæ faciunt iustum talenti pondus) continebunt tria vnciarum millia, siue drachmas Atticas
24U. Ad hoc argumentum respondetur, non potuisse ignorari à Iosepho; Exodi talentum esse idem
quod tria siclorum millia. Quare quod ait, talentum pendere 100. minas, ita exponi aut corrigi de-
bet, vt sacræ Scripturæ non aduersetur. Primum ergo probabile est, Iosephum ibi de minis quinde-
cim vnciarum loqui, vt explicat Villalpandus noster. Et harum etiam minarum disertè meminit Di-
oscorides, vbi de pōderibus Veterinariorū. Atq; ab antiquis temporibus conseruabatur apud phar-
macopolas in Hispania eiusmodi mina vsq; ad Philippi 2. tēpus, ipsorum enim libra quindecim pē-
B debat ex communibus vncijs, quamuis eam ipsi in sexdecim suas vncias diuiderent, quarum singu-
las deinde in nouem partiebantur drachmas. Vidimus autem propositione 20. quàm sit verisimile,
ab Hebræis olim minæ appellationem non solum fuisse tributam ponderi sexcentorum siclorum,
sed etiam singulis illis tribus partibus quas assignat Ezechiel, hoc est, quindecim siclis, viginti si-
clis, ac viginti quinque. Forsan ergo similiter appellabant minam pondus 30. siclorum, siue vncia-
rum quindecim.

Quot minas tribuit Iosephus talento.

D. Secundo respondeo, proximius vero mihi videri Iosephi textum eo loci, impressorū incuriâ
vitiatum esse; & vbi legimus *centum minas*, legitimam lectionem esse 120. *minas*. Ac primùm nemo
mirari debet, Iosephi textum non paucis scatere mendis in summis quas refert. libro enim 3. c. 12.
(vbi siclo tribuit quatuor drachmas Atticas) dum refert numerum eorum qui dimidium obtulere
siclum, eos ait fuisse 605U550. vbi certo certius est debere legi non 5U. sed 3U. Præterea 8. Antiq. c. 6.
dum refert auri talenta Salomoni donata à Regina Saba, ait, ea fuisse *viginti*, vbi manifestū est debere
legi centum viginti; & plerisque alijs mendis scatere Iosephi codices, præsertim in summis nume-
rorū, notarat Villalpandus to. 3. fol. 411. fi. Deinde quindecim vnciarum mina neque videtur vsu re-
C cepta fuisse ab Hebræis, neque à communi Græcorum consuetudine. Quia neque Ezechiel memi-
nit minæ triginta siclorum; neque ex Græcis videtur fuisse ab alijs vsurpata quàm à Veterinarijs.
Postremò constat Iosephum sic voluisse iustum Hebraici talenti pondus exponere, vt à Græcis in-
telligeretur. Quare necesse est, vt cùm ad eam expositionē vtatur minarum nomine, omnino cre-
dendus sit non aliter accepisse nomen minæ quā communiter ab Atticis accipiebatur, quorum lin-
guā & loqui & intelligi volebat. Alioqui enim Iosephus non exponebat rem. Neque satis est quod
alibi doceat Hebraicam minam pendere duas libras & semis. Quemadmodum enim oportuit vt eo
loci nomine libræ vteretur ea ratione qua à Græcis & Romanis accipi consueuerat, nimirum pro
12. vnciarum pondere (quandoquidem per numerum librarum declarare volebat Hebraicæ minæ
pondus) sic etiam cum Hebraici talenti pondus exponere voluit, atque ad eam rem vsurpauit mi-
narum summam, neque aliud expressit; debuit proculdubio nomen minæ eo loci non aliter accipe-
re quàm communiter ab Atticis accipiebatur.

E. His ita constitutis si in prædicto Iosephi loco legamus, talentum Hebraicum pendere
centum minas, hæc lectio non solùm non tribuet Hebraico talento tria vnciarum millia, sed neque
mille quingentas. Constat enim Atticæ minæ iustum pondus esse vncias Romanas duodecim & se-
D mis: atque adeo centum minas Atticas non esse plusquam Romanas vncias 1U250. Quare vehemē-
ter suspicor, Iosephi textum, in quo legimus talentum Hebraicum pendere minas centum, non esse
per subtractionem corrigendum, sed potiùs per additionem: ac pro 100. minis ponendas esse cētum
viginti. Quia is Atticus minarum numerus est qui æquat pondus 3U. siclorum, quem omnino expo-
nere volebat Iosephus, vt Exodi textui se conformaret.

F. Superest aliud argumentum quod nobis objiciunt ij qui talenti sacri pondus contendunt fu-
isse maius quàm 3U. siclorum nimirum quòd alioqui vnum talentum esset minus quàm solidi 10U.
Solet enim solidi nomen accipi (vt norunt docti) pro sexta vnciæ parte. Quare decem solidorū mil-
lia sunt plusquam 1666. vnciæ. Constat autem ex 1. Paral. 29. 7. decies mille solidos nō æquare vnius
talenti pondus. ergo certum est talentum Hebraicum esse maius pondus quàm vncias 1500. imò ve-
rò maius quàm vncias 1U666. Huic argumento respondetur primò forsan in eo loco decem millia
solidorum, non esse decem millia aureorum solidorum, sed eam auri quantitatem quæ valorem cō-
tineat decem millium argenti solidorum, vel æris. Hanc enim phrasim non esse à sacra Scriptura
alienam, videbimus proposit. 22. Sed ne ad eas nunc angustias redigamur, respondetur secundò,
E etiamsi constaret, non agi ibi de valore solidorum argenti vel æris, sed de pondere solidorum aure-
orum; non opus esse vt solidus accipiatur pro sexta vnciæ parte. Aliquando enim ponitur pro octa-
ua, hoc est pro drachmæ Atticæ pondere; vt vidimus propositione prima. Et facit quod pro solidis
Hebraicè ibi legamus *adarconim*, quod aliqui suspicantur esse nomen drachmæ. Quod si quis rursus
objiciat, drachmam Hebraicam pendere duas drachmas Atticas, (vt supra stabilitum est)
ad hoc dico, fortasse *adarcon* idem significare quod drachmæ dimidium, quemadmodum apud Hi-
spanos, hoc nomen *adarme*, quod ab illo Hebraico deriuatum videtur, non aliud significat quàm
drachmæ dimidium.

Quid sint decē millia solidorum 1. Par. 29. 7

A

PROPOSITIO XXII.

Aliquando siclus auri ponitur pro eo auri pondere quod valet argenti siclum. Hæc autem phrasis latiùs patet quàm nonnulli putarunt, & valdè minuit aliquas summas.

PROBATIO.

Quot millionibus æstimetur ab aliquibus prior Dauidis oblatio.

A. MILLE millia talentorum argenti quæ templo ædificando præparauit Dauid (1. Paral. 22.14.) æstimantur à nostro Villalpando, nostrorum ducatorum millionibus 1U188. & centũ millia talentorum auri, millionibus 1485. Atque adeo vtriusque metalli pondus millionibus 2U673. Cũ hoc autem auri & argenti pondere coniungit amicus quidam gẽmas pretiosas quæ in corona Melchom effulgebant (1. Paral. 20.2.) existimans eas quoque cum prædicta auri & argenti summâ fuisse consecratas templo quod erat ædificandum. Eas verò tanti æstimat, vt oblationem illã auri, argenti, atque gemmarum dicat propè accedere ad tria millionũ millia ex Hispanicis ducatis: qua ratione prædictis gemmis videtur tribuere valorem millionum nostrorum ducatorum fere 327. quæ in Villalpandi computatione desiderabantur ad trium millium millionum summam. Inuehitur autẽ adeo acriter prædictus amicus in eos qui de computationibus Villalpãdi, & antiquarum diuitiarum æstimationibus aliquid demere præsumunt, illarum magnitudinem incredibilem iudicantes, vt verear ne magnæ audaciæ notam subeam, si tria prædicta millionum millia coner probare non fuisse centum quinquaginta. Excusabit tamen me desiderium discendi ab illo & à quouis alio: atque eo animo proferam dubitandi rationes quæ mihi occurrunt, non parui momenti; nisi me valde fallo. B

fol. 164. 1. D.

fol. 153. 2. & 231. 1.

Gemmæ coronæ Melchõ non sunt oblatæ templo ædificando.

B. Primùm ergo doceri vellem, quamobrem cum illis centum auri talentorum millibus, ac mille millibus argenti, coniungantur gemmæ coronæ Melchom, atque eæ dicãtur fuisse omnis generis lapilli pretiosissimi. Sacra enim Scriptura non ait coronam illam fuisse consecratam Deo; sed potiùs Dauidem inde sibi fecisse diadema. 1. Paral. 20.2. Neque vllibi ait eius coronæ gemmas diuersorum generum fuisse. Deinde quamuis constaret gemmas illas fuisse à Dauide futuri templi thesauris dicatas, non video vnde colligi possit eas fuisse tam immensi valoris, vt coniunctæ cum auri & argenti millionibus 2U673. constituant fere tria millionum millia. Et cùm constaret non paucos neque parum graues esse scriptores qui nulla ratione admittant singula illius oblationis talenta, quæ commemorantur 1. Paral. 22.14. pependisse vncias mille quingentas: & cùm animaduerti potuisset eorum aliquos post Villalpandi editionem scripsisse; aut nouæ erant afferendæ rationes, aut mitiùs cum amicis agendum. C

Maluenda de paradiso. Siguẽsa to. 3. & alij.

C. Præterea, etiamsi dubitari non posset quin singula aurea illius oblationis talenta fuerint vnciæ auri mille quingentæ (& similiter de argenteis,) adhuc fortasse poterant plusquam 280. milliones de valore à Villalpando assignato demi absque vlla audaciæ nota, vt conabimur ostendere propositione 23. & 24. Quare non erat stultitiæ condemnanda quæuis demptio ex computationibus Villalpandi, aut ex tribus millionum millibus. D

D. Tertiò, quamuis verum sit Villalpandi labores esse maximi faciendos, meminisse tamen oportebat, non esse prudentis consilij, computationibus illius adeo confidere vt propter ipsius auctoritatem, condemnentur qui in prædicta summa longè ab illo abeunt. Contingit enim virum alioqui doctum aliquando allucinari: nec peruidere quàm magna & prorsus incredibilis sit ea quam affirmat summa; quamque immensum eius pondus, aut quantum loci occupatura esset.

Sæpe cõtingere vt grauissimus Theologus sit expers Arithmeticæ.

E. Si verò prædictus amicus dicat, se non sola Villalpandi nostri auctoritate niti; sed etiam computationibus siue demonstrationibus ab ipso allatis ad æstimandas diuitias à Dauide relictas; vereor an de eiusmodi computationibus rectè is iudicare possit qui non sit in arte Arithmetica versatus. Et quamuis ipse doctissimus Theologus iure optimo reputetur; nihilominus reipsa constat, illum (quẽadmodum & multos alios grauissimos Theologos) non admodum curasse de arte numerandi, neq; in illa se vnquam exercuisse. Licet hoc cernere in vno ipsius folio; vbi tria coniungit manifeste inter se pugnantia: ait enim primò, tria millia talentorum auri ex Dauidis peculio (quæ commemorãtur 1. Paral. 29.4.) facere milliones 108. Ac deinde, totidem talenta, quæ protulit Hyrcanus ex Dauidis sepulcro, esse aureorum scutorum milliones 44. & insuper scutos 550U. & statim subdit, tantundem ab Herode ex eodem sepulcro fuisse prolatum; id est, alia tria talentorum millia: ex eo verò inferri, summam scutorum ab Hyrcano & ab Herode prolatam fere accedere ad mille milliones. Persuadet autem sibi, ex thesauro ibi à Salomone recondito, vix quartam fuisse partem quam Hyrcanus & Herodes inuenere, hoc est, singuli octauam. & concludit adeo immensum fuisse sepulchri illius thesaurum, vt pene fidem & cogitationem superare videatur. Rectè sanè, si thesaurus vt computare videtur, non erat minor quàm millionum quatuor millia. Minorem enim diuitiarum summam non adeò miraretur, qui paulo antea primam Dauidis oblationem tribus millionum millibus æstimauerat. Porrò similem varietatem reperio dum agit de prædâ quam reportauit Alexander superato Dario. Primum enim ait, eam fuisse talenta 157U. atque hanc summam efficere ex nostrâ monetâ milliones 89. & insuper 650U568. ducatorum. & post pauca, oblitus prioris summæ, ait, prædam illam fuisse talenta 180U. atque ex ijs fieri milliones 213. & insuper 40U. Hispanorum ducatorũ. E

f. 233. 253.

Sanè

A Sanè adeo magnarum varietatum admiratio suspicari facit, fortasse eas esse typographorum errata, quamuis non sint scriptæ numerorum notis, sed distinctis singularũ literarum characteribus. Et vtcunque hoc sit, si in valore trium millium talentorum auri à Dauide ex proprio peculio oblatorum, animus erat Villalpandum sequi, æstimatio Villalpandi non est, valere illa milliones 108. sed ducatorum 44.550U. & quamuis cum hac summa coniungantur septem millia argenti talenta simul oblata à Dauide, vtriusque metalli summa in Villalpandi computatione minor est quàm 53. ducatorum milliones. Illa verò tria talentorum millia quæ refert Iosephus fuisse ab Hyrcano in Dauidis sepulcro reperta, non video vnde colligantur fuisse aurea; cùm neque id Iosephus scripserit, neque Petrus Comestor. Quare satis superque erat cogitare valorem trium millium argenti talentorum, partim in pecuniâ & partim in gemmis & aurea supellectile. cui cogitationi apertè fauet Iosephus 16. Antiquit. cap. 11. Quod si omnino constaret Hyrcanum inuenisse tria millia auri talenta, atque ea ad scudorum aureorum numerum reuocanda essent; singula talenta non plus pendent quàm aurei scudi Hispanici 12U750. Atque adeo tria talentorum millia non plus pendent quàm scudorũ mil-
B liones $38\frac{1}{4}$. Quare octo illi fabulosi, in sepulcro Dauidis, loculi pecuniâ repleti, non continebunt plusquàm 306. scudorum milliones, qui pendent arrobarum 90U. Atque istam etiam summam siue pondus aureæ pecuniæ (meo iudicio) nemo prudẽs qui satis animaduertat, putabit recondi potuisse, quemadmodũ dicitur, in Dauidis sepulcro. Quãuis enim aurea sphæra solida nõ minus pendeat quã octodecim aquæ aut vini sphæræ eiusdem magnitudinis (ex periculo à Villalpando facto) aureæ tamen pecuniæ summa quam capit dolium aliquod, vix pendet duodecies quàm vinum quo idem impleatur dolium. Pondus autem arrobarum ponderalium 90U. omnino est idem quod vini cantararum siue arrobarum mensuralium 70U312½. quibus capiendis opus est tribus ac septingentis dolijs magnis, ex ijs quorum singula capiunt centum cantaras. Porrò duodecima pars numeri 703. maior est quam 58. Atque adeò nonaginta millia arrobarum aureæ pecuniæ prorsus implebunt dolia maxima 58. ex superius descriptis: ex quibus singulis loculis (si illi erant octo) obtingent plusquam septem maxima dolia capientia cantaras vini septingentas. Quis ergo iam non videat fieri non potuisse vt in vnius sepulchri latebris 58. tãtæ magnitudinis dolia pecuniâ repletâ absconderetur, adeò secretò, vt nulla vis ab auri siti excitata difficultatem inueniendi superare potis fuerit? Quòd si hoc est incredibile; quantò magis in eodem sepulcro abscondita fuisse quatuor millia millionũ, quibus
C capiendis non sufficient quingenta prædictæ capacitatis dolia? Omitto stultitiam eximiam quæ tribuitur regi sapientissimo, si dicatur tot millionum millia adeo abscondita reliquisse, nulli alij vsui, nisi vt Antichristo seruarentur (sic enim tradit Petrus Comestor 3. Reg. 3.) & saltem absque vllo animæ Dauidis bono: subditorum autem tam ingenti malo, vt illius absconditi thesauri inutilitate coactus fuerit Salomon grauissimum postea vniuerso Israeli iugum imponere: ex quo deinceps decem tribus à Roboamo desciuere, vt habetur 3. Regum 12. His verò malis quàm facilè occurreretur, si quatuor illa millionum millia depromi possent, regi atque regno beandis? Certè nemo prudens hodie regi alicui consuleret quod in Salomone adeò magnificatur. Adde quòd quingenta maxima dolia auro repleta, non poterant adeò secretò abscondi, vt res non innotesceret. Neque fingi potest, si vera est historia, rem nulli innotuisse. Etenim ad aures Petri Comestoris peruenisse asseritur. Quis ergo credat potuisse sibi homines tot sæculis temperare, vt scientes latere in visceribus montis Sion tot millionum millia, in aureâ pecuniâ cribratâ & in octo loculos digestâ, totum montem non millies tenebrarent, donec reseratis dolijs suam explerent sitim? Nec enim quingenta maxima dolia res erat quæ inter digitos præterire posset & fallere fodientes.

F. Quòd si octo illorum loculorum pecuniâ repletorum nullus est alius auctor nisi Comestor;
D (3. Regum 3.) miror nostrum amicum, cui Comestor est bene notus, & à quo is meritò aliquando reijcitur eo quòd Rabinorum sectetur fabulas; nihilominus adeo illi credere in thesauro sepulcri Dauidis, & in octo loculis beatis, vt non vereatur eam narrationem suo testimonio confirmare, & asserere ex illis octo loculis vnicum tantùm fuisse ab Hyrcano apertum, & tantundem ab Herode in altero repertum. Quid quòd Petrus ipse Comestor & Iosepho (quem solum potuit eius historiæ habere auctorem) & sibi quoque ipsi aduersatur? Iosephus enim libro decimo sexto, capite vndecimo, ait, *depositas in eo sepulcro pecunias non fuisse* ab Herode inuentas, sed magnam ornamentorum vim. Neque vnquam meminit octo illius sepulchri loculorum quos inuenit Comestor. Sed & in re somniatâ non fuit constantis memoriæ. Cùm enim 3. Regum 3. asseruisset vnicum solummodo ex octo loculis sepulchri fuisse ab Hyrcano reseratum; postea 2. Mach. 3. ait duos fuisse loculos quos spoliauit Hyrcanus. Quod si Herodes, vt dicitur, tantundem inuenit ac Hyrcanus, dicendus erit ipse quoque duos alios aperuisse loculos. Atque adeò solùm superērunt Antichristo quatuor reliqui. Cumque summa pecuniæ ab Hyrcano & ab Herode inuenta non excedat sex talentorum millia; non erit cur credamus, plusquam 12U. talentorum à Salomone in parentis se-
E pulchro fuisse reposita. Neque fuit vllus auctor ante hos 20. annos, qui tria millia talentorum quæ dicitur Hyrcanus reperisse, putauerit fuisse talenta auri. Quare satis superque erat, si concederem, summam illam fuisse talentorum argenti. Neque erit cur integer ille sepulcri Dauidi thesaurus pluris æstimetur quàm 12U. argenti talentis; quæ Villalpando quoque teste non plus valent quàm milliones septem ac 128. ducatorum millibus. Ac de hac etiam summâ fas esset auferre dimidiam partem. quia non est cur Iosephus ibi credatur agere de talentis Hebraicis, & non potiùs ad summum de Atticis: cum eâdem omnino phrasi libro 12. cap. 4. dicat, Iosephum quendam ciuem Ierosolymæ, habuisse Alexandriæ apud procuratorem suum 3U. fere talenta: & ab eius filio emptos fuisse centum pueros talento singulos, & totidem puellas pari precio: vbi non esse sermonem de Hebraico talentorum pondere quis non videat? ergo neque in tribus talentorum millibus quæ Hyrcanus protulit ex Dauidis sepulcro. Cùm verò *thesauri absconditi* in sepulcro *nulla sit vtiltas* (Ecclesiastici 20.32.) neq; vllus possit proferri auctor qui de illo magnificentius aliquid scripserit; dabit mihi hãc

veniam

veniam amicus, vt neque ego plus mihi persuadeam, interim saltem, dum eius rei aliquis antiquus & bonus auctor non profertur. A

De diuitijs à Dauide hæredi suo relictis.

G. Diximus satis de Dauidis sepulcro, ex quo nisi fallor manifestè constat plus æquo auctas fuisse à nostro amico diuitias à Dauide relictas. Verùm ille non solùm contendit, Dauidem templo ædificando reliquisse tria millionum millia, & quatuor alia millia millionum quæ in suo sepulchro conderentur, sed multò plura in sui hæredis vsum. Ad hoc verò persuadendum huiusmodi est ipsius argumentatio. Dauid asserendus est suo hæredi maiores diuitias reliquisse quàm ab vllo vnquam rege relictæ sunt: constat autem ab alijs regibus plus quam duodecim millionum millia fuisse collecta: ergo thesaurus Salomoni à Dauide relictus non est credendus fuisse minor. Ratiocinatio legitima est: & maior propositio disertè asseritur à Iosepho libro septimo Antiquitat. cap. 12. sub his verbis, *Tantas Dauid hæredi reliquit diuitias, quantas nullus alius rex vel Hebræorum vel aliarum gentium.* Minor verò constat ex antiquis historijs fide dignissimis multa eiusmodi continentibus: ex quibus est, Sardanapalum in suam pyram coniecisse plusquam sedecim millia millionum. Sic ille. Mihi autem, vt hoc primum dicam, non satis est auctoritas Iosephi, vt neque illud hyperbolicè ab eo dictum credam, neque suspicer ignoratas fortasse fuisse ab illo immensas illas Sardanapali & aliorum diuitias: neque vt mihi persuadeam, si planè & apertè Iosephus diceret, maiores diuitias relictas fuisse à Dauide Salomoni quàm Sardanapalo in rogum coniectas; id tanquàm oraculum fuisse recipiendum, neque suspicandum potuisse Iosephum excedere. Imò verò compertum mihi est, sæpe Iosephum à vero abire, dum res Hebraicas suprà modum amplificat. (nisi fortasse sint Typographorum errata.) Patet hoc libro octauo Antiquitat. cap. 2. vel 3. vbi de aureâ & argenteâ supellectili quam Salomon templo à se ædificato consecrauit. Enumerat enim, *aureorum candelabrorum Mosaico similium* 10Ʊ. *phialas & pateras aureas* 20Ʊ. (*quibus postea addit alia* 10Ʊ.) *lancium aurearum* 80Ʊ. *craterarum quoque aurearum ad offerendam similam oleo subactam* 60Ʊ. *mensurarum aurearum vnius hin* 20Ʊ. *& multa huiusmodi, præter tubas* 200Ʊ. *& instrumenta musica ex electro* 40Ʊ. Qui velit nosse velit quantum hæc à Iosepho fuerint aucta, legat libri tertij Regum caput septimum, & libri secundi Paralipom. cap. 4. & inueniet aurea candelabra à Salomone facta non plura fuisse quàm decem, & totidem mensas: phialas verò aureas non plures quàm centum; & paucis alijs commemoratis adijci verba hæc; *Sicque completum est omne opus quod fecit Salomon in domo Domini,* 2. Paralip. 4. fi. Quærat alius concordiam inter sacræ Scripturæ atque Iosephi narrationem; non ego, qui satis animaduerterim Iosephum, alioqui grauem historiographum, valde sibi indulgere in rebus Hebraicis amplificandis, præsertim antiquis. B C

Summas apud Iosephum sæpe esse mendosas.

Locus 1. paral. 29. 22. expenditur.

H. Deinde conatus ille adeò extollendi diuitias à Dauide relictas, vt multo plus ille reliquerit sepulchro suo, & hæredis sui vsibus, quàm templo ædificando; omnino mihi aduersari videtur ipsius Dauidis verbis. Ait enim 1. Paralipom. 29. 22. *Ego totis viribus meis præparaui impensas domus Dei mei.* Quomodo enim vere dicetur suas omnes vires impendisse in illius templi impensas, si multo maiorem diuitiarum suarum partem in alios vsus deriuauit? Accedit quòd amplificatio illa diuitiarum à Dauide relictarum pugnare videtur, (vt infrà expendemus) cum ijs quæ de Salomonis diuitijs in sacrâ Scripturâ legimus. & vtcumque id sit, si adeò certum est, totum fere aurum & argentum quod à Dauide fuerat congregatum, fuisse ab illo destinatum atque legatum templo ædificando: aut diuitiæ Sardanapali & aliæ similes censendæ sunt fabulosæ; aut inanis eorum conatus qui persuadere volunt, thesauros à Dauide relictos fuisse multo maiores ijs quæ ab vllo vnquam rege ad hæredem peruenerunt. D

Siclum auri in sacra scriptura aliquando esse idem quod pondus auri quod valeat argenti siclum.

I. Verùm multo inanior erit iste conatus, si ratio euicerit, ea ipsa talenta auri & argenti, quæ (1. Paralipom. 22. 14.) à Dauide sunt oblata templo ædificando, non debere æstimari centum quinquaginta nostrorum ducatorum millionibus. Sic ego planè sentio: & quamuis scio meam sententiam ab aliquo irritum iri; libentissimè rem eidem deferam iudicandam, si rationes velit attentè perpendere, nec se in computationibus ab aliquo in fraudem induci patiatur. Primùm ergo, quoniam auctoritas Villalpandi apud eum ipsum maxima est, velim vt animaduertat, non posse ire inficias Villalpandum, quin phrasis sacræ Scripturæ ferat, vt aliquando duodecima pars talenti aurei (hoc est, vnciæ auri 125.) appellentur auri talentum, eo quòd æstimabantur argenti talento. Si roges cur hoc non possit à Villalpando negari; respondebo; quia tomo 3. folio 414. constrictus necessitate conciliandi duos locos sacræ Scripturæ in speciem pugnantes, fatetur, 1. Paralipom. 21. 25. vbi legimus, *siclos auri iustissimi ponderis sexcentos*, illos sexcentos siclos non esse plures quàm integros 50. auri siclos, qui valent siclos argenti sexcentos: quia 2. Regum 24. 24. eidem summæ (quoniam eadem est historia) tribuitur quinquaginta siclorum nomen: & quamuis Villalpandus priùs referat varias aliorum concordias, eas tamen ipse impugnat, atque decernit, phrasim esse procul dubio Scripturæ, quòd valori sexcentorum argenti siclorum in auro, tribuatur appellatio sexcentorum auri siclorum. Hac ergo phrasi semel in siclis admissa, quis non videat eam similiter in talentis habere locum? Atque adeò fieri posse vt integra auri talenta 8Ʊ333⅓. appellentur centum millia talentorum auri. Accedit quòd negare non possumus, similem phrasim esse familiarem atq; frequentem in linguis vulgaribus. Certe in Hispana, *el iusto poso de vn real de vuas,* idem prorsus est quod, *el valor de vn real en vuas.* Vulgari enim loquutione sæpè ponitur genitiuus pro ablatiuo cum præpositione in. Atque ita non mirum est poni siclos auri sexcentos, pro sexcentis in auro siclis argenteis, hoc est pro horum valore. Facit quòd in prouincia Perüana ponderi duarum argẽti drachmarum tribuitur tomini nomen: inde fortasse quod tominus auri, id est, quadringentesima bessis, seu marci octo vnciarum pars, duobus argenteis regalibus æstimabatur, qui duas ferè drachmas pendent, scilicet cùm libes auri octingentos regales valebat. & in Mexicana prouincia (vt E

audio)

A audio) singuli argentei regales appellantur tomini, quod aliam similem originem habere suspicor.

L. Iuxta hæc cùm auri talenta centum millia æstimentur à Villalpando, ducatorum millionibus 1Ʊ485. ad duodecimam nunc ponderis partem reuocata, non æstimabuntur ab eodem pluris quàm millionibus 123¾. à qua etiam æstimatione nonnihil nos ampliùs auferemus, propositione 24.

M. Est autem valdè notandum, sapientissimè Spiritum sanctum fuisse vsum vtroque dicendi modo, nempe sexcentorum auri siclorum, & quinquaginta siclorum in eadem historia, vt necessitas conciliandi locos in speciem pugnantes, de sacræ Scripturæ phrasi nos redderet certiores, & per eam possemus ab errore liberari in aliquarum summarum intelligentia. Certe si primo Paralipomenon 21.25. legeremus siclos argenti sexcentos; & 2. Regum 24.24. auri siclos quinquaginta; sensus erat idem, resque planissima. Verùm ea lectio non deseruiret aliorum locorum intelligentiæ. Cùm verò commutata phrasi, post Vaticanam etiam correctionem, alibi legamus, *siclos auri sexcentos*, alibi, *siclos argenti quinquaginta*, vexatio dedit intellectum, & coegit argenti nomen accipere pro
B pecunia, etiã aurea, id quod vel ex ipso contextu constabat 1. Paralip. 21.25. ac deinde genitiuum illum, *auri*, accipere pro ablatiuo. sic enim sexcenti in auro sicli non est aliud quàm quinquaginta sicli aurei.

N. Ea verò phrasi semel admissa, non video cur non liceat eam ad nonnullas alias extendere summas, quas ratio persuaserit non debere accipi, vt sonant. Ex his fortasse est quòd legimus secundo Regum 14.26 nempe, Absalomi capillos quos semel in anno tondebat, pependisse ducentos siclos. Si enim licet siclum auri accipere pro auri pondere, quod siclum argenti valeat: ergo licebit ducentorum siclorum nomine intelligere siclos auri 16⅔. hoc est vncias 8⅓. Ac nisi fallor, non parum vno anno crescet cæsaries ei, cuius capilli detonsi pendeant plusquàm 8. vncias. Optimè verò conuenit auri pondus ad sacram oblationem. Eo enim fine Absalomi capilli appensi fuisse videntur, vt pondus eorum offerretur Deo pro ipsius salute. *Absalomi capilli quãtum pendebant.*

O. Præterea, si phrasis Hebraica fert vt siclus auri aliquando accipiatur pro duodecima aurei sicli parte propter valorem integri sicli argentei: cur non liceat similiter suspicari, talentum argenti alicubi poni pro quinquagesima, verbi gratia talenti argentei parte, hoc est, pro triginta vnciis,
C siue siclis sexaginta, propter valorem integri talenti ærei? Certè rationis paritatem inficiari iure nemo poterit. Quod verò in Palæstina solitum fuerit quondam æris pondus æstimari quinquagesima argentei ponderis parte, colligebat nonnemo ex parabola decem talentorum Matth. 25.10. Hieronymus enim & Ambrosius, ac doctissimi recentiorum censent eandem omninò esse parabolam decem minarum Lucæ 19.12. Maiores autem minas Hebraicas constat pendere siclos 60. qui sunt quinquagesima integri talenti pars. Atque hoc pacto conciliatio decem talentorum cum decem minis, confirmare videtur quod talenti nomine aliquando significatur ea ponderis argentei pars quæ æreum talentum valore adæquet. Hac igitur ratione accipiuntur mihi illa mille millia talentorum argenti quę legimus 1. Paralip. 22.14. pro totidem argenti minis Hebraicis. & si de maioribus minis accipiantur, erunt integra argenti talenta. 20Ʊ. cui argenti ponderi tribuit Villalpandus noster valorem millionum 23. ac 760Ʊ. ducatorum. Si verò hæc summa coniungatur cum millionibus 123¾. quos fecimus ex centum talentorum auri millibus quæ eodem loco legimus, conficiemus ex vtraque summa milliones 147½. ac decem ducatorum millia. Ex qua etiam æstimatione aliquot à nobis milliones auferendi sunt, vt constabit propositione 23. ac 24. Optimè verò cohæret, vt sicut
D 1. Paralipomenon 22. talenta auri reuocantur ad valorem argenteorum, sic quoque talenta argenti quæ ibi memorantur, ad valorem æreorum reuocentur. Ex his enim tribus metallis fit pecunia: & sicut argentum proximè sequitur post aurum, sic etiam æs succedit argento. *Talentum argenti quã ratione pro mina aliquando ponatur.*

P. Diximus de oblatione illa auri & argenti, quæ habetur 1. Paralip. 22.14. sed quid de illa quam adiecit Dauid ex suo peculio cap. 29.4. *Tria millia*, ait, *talenta auri de auro Ophir: & septem millia talentorum argenti probatissimi*. Si in hac oblatione, vt in priori, auri pondus reuocetur ad partem duodecimam; argenti autem ad quinquagesimam; erit vtriusque metalli valor iuxta Villapandi tabulas, quatuor ferè millionum. & dicat fortasse aliquis, verba illa, *ad deaurandos parietes templi*, prohibere vt textus accipiatur de integro talentorum pondere. Alioqui enim opus erit crustam auri & argenti adeò crassam concipere, vt crassitudinem palmi quatuor digitorum excedat. quod ipsis etiam Hebraicarum rerum amplificatoribus vix probari poterit. Verùm fortasse hæc ratio parum probat: quia illa ver-
E ba, *ad deaurandos parietes templi*, videtur extenuandæ suæ oblationis gratia, à Dauide dicta, ea phrasi qua de aliquot aureorum millibus heroinæ alicui donatis dicere solet donator liberalis, ad emendas aciculas, siue soleas se offerre paruulum illud munusculum. Fortasse ergo non est cur hanc secundam oblationem aliter accipiamus ac sonat, præsertim cùm valor eius iuxta Villapandi tabulas sit aliquanto minor quàm milliones 53. ex quo etiam valore aliquid nos auferemus propositione vigesima tertia & vicesima quarta. Sed interim vtraque Dauidis oblatio 200. milliones non æquat. & ex priore quam noster amicus æstimat tribus fere millionum millionibus, constat qua ratione dempti sint à nobis plusquam 2Ʊ852. milliones, cùm eam æstimemus minoris quàm millionibus 148. *De oblatione secunda ex peculio Dauidis.*

Q. Suspicor tamen non defuturos qui optent adhuc inuenire rationem aliquam, per quam conseruata distinctione talenti à siclo, & tribus siclorum millibus vnicuique talento assignatis, summa illa 3Ʊ. millionum ad centesimam illius partem redigatur, vel etiam ad minorem. Eiusmodi ego votum neque satis probo, neque si probem dicere ausim, ne quis mihi succenseat. *Quã ratione quidam magis adhuc minueret oblationis Dauidicæ summam.*

Referam

Referam tamen qua ratione quidam ei voto putabat posse satisfieri, vt de hac quoque computatione lector iudicium ferat. Dicebat ergo, phrasim illam quæ duodecimæ auri talenti parti communicat aliquando auri talenti nomen propter valorem talenti argentei, aperuisse viam vt sexcentesimæ quoque aurei talenti parti (hoc est quinque siclis aureis, siue drachmis 20.) detur aliquando talenti nomen propter valorem talenti æris. Si enim quinque aurei sicli æstimabantur 60. siclis argenti, & singuli argentei æreis quinquaginta; plane quinque aurei sicli æstimabantur tribus æreorum siclorum millibus, hoc est, integro æris talento. Nec est cur valor talenti ærei non possit communicare auro talenti nomen, si valor argentei id præstare potuit. Aiebat ergo non debere à sacræ Scripturæ phrasi alienum reputari, vt in maximis præsertim summis, æris valor non solùm argento, sed similiter auro nomen talenti tribuat. Qua ratione talentum auri, ac talentum argenti & æris quoque talentum eiusdem prorsus valoris erunt (cùm eâ phrasi efferuntur,) ponderis autem valde diuersi. Facit quòd aliquando vsurpatur talenti nomen absque vllo genitiuo materiam indicante. Ex quo verisimile apparet idem fortasse contingere Hebraica phrasi in nomine talenti, quod in Hispanâ, cùm dicimus, *vn millon, dos millones, vn quento, dos quentos, &c.* hac enim phrasi nemo dubitat ad summæ valorem respici; ac eundem esse valorem millionis siue argento, siue auro siue ære numeretur, quanuis pondera sint inæqualia. Cur ergo (aiebat) in hac peruulgatâ vulgarium linguarum phrasi nostræ peregrinentur aures? & alienum à sacra Scriptura reputemus sic quandoque loqui, sicut omnes nationes loquuntur; & sicut ipsam Scripturam alicubi loqui non solùm est verosimile, sed ab ipso etiam summo rerum Hebraicarum amplificatore receptum? Hac verò ratione *centum millia auri talenta*, quæ legimus 1. Paralipom. vigesimo secundo, numero decimo quarto, vix æstimabuntur millionibus duobus cum semisse: argenti autem talenta quæ ibidem commemorantur millionibus $25\frac{3}{4}$. (vt suprà notabamus) atque adeo tota illa auri & argenti oblatio paulo pluris quàm millionibus 26. Cui adiuncta est postea secunda Dauidis oblatio, quam de suo quoque principes auxere primo Paralipom. vigesimo nono. Sed considerata priori oblatione absque vllo incremento, non desunt prudentes rerum æstimatores, quibus nulla ratione ea videatur parua: præsertim cùm expendunt quàm sit hodie difficile, etiam maximis reipublicæ Christianæ monarchis, (quibus nouus orbis subest) tantum auri & argenti ad vnicam oblationem coaceruare. A B

R. Aiebat enim, non esse difficile inuenire rationem, per quam eadem summa multo adhuc magis minuatur, & vix ad duodecim millionum valorem pertingat. Quia si licet talentum argenti pro mina argenti accipere supra dictâ phrasi; nulla verisimilior argenti minæ acceptio quàm pro 25. siclis, vt vidimus propositione 20. qua ratione mille millia talentorum argenti non sunt plura quàm integra argenti talenta $8333\frac{1}{3}$. & quia duodecima pars siclorum argenti vigintiquinque, sunt drachmæ $8\frac{1}{3}$; si auri talentum ponatur pro valore ærei talenti in auro, centum millia talentorum auri, eâdem phrasi, non erunt plura quàm auri talenta integra $69.\frac{4}{9}$. Quòd si eodem modo accipiantur talenta illa auri & argenti quæ oblata sunt à Dauide de suo peculio & à principibus (1. Paralipom. 29.) summa eorum esset minor quàm ducenta drachmarum aurearum millia. C

S. Si tamen harum computationum summa sapientibus videatur angustior quàm par est, consideratis ijs quæ in sacra Scriptura narrantur de diuitijs à Dauide congestis ac de magnitudine admirandi illius templi cui ille præparauit impensas: saltem computatio prior non debet prudentibus propter summæ paruitatem displicere: quia quamuis in prima Dauidis oblatione, auri talenta reuocentur ad duodecimam ponderis partem, argenti autem talenta ad quinquagesimam; nihilominus manent iuxta Villalpandi tabulas milliones fere 148. Quibus ex secundâ oblatione accedunt milliones ferè 53. Atque adeo vtriusque oblationis talenta conficiunt plus quàm ducentos milliones. Quid autem nos cogat vt priorem saltem oblationem ad prædictum valorem restringamus iuxta sacræ Scripturæ phrasim; id in responsione ad argumenta quæ nostræ computationi obijci posse videntur, commodiùs explicabimus. D

T. Interim nota in prædicta phrasi (quæ in maximis summis valori vnius talenti tribuit talenti nomen, licet pondus sit inæquale) in hac inquam phrasi elucere singularem sacræ Scripturæ prudentiam. Quia cùm fortasse talenti nomen variè vsurpari potuisset, prudentis consilij fuit, in magnarum summarum significatione, talenti nomine vti non in amplissimo significatu, sed in angusto & exiguo; ne periculum esset minuendæ summæ, si talentum in angustiore significatione acciperetur. Sic phrasi Hispanica, octingenta millia redditaum de marauedinis intelligi solent, non de aureis: annui autem octingenti, de aureis non de marauedinis. & sic etiam in sacrâ Scripturâ quadraginta bati de maioribus, duo autem millia batorum de minoribus intelligenda fuere, vt vidimus suprà in collatione capacitatis luterum cum Mari æneo, propositione decimâ tertiâ. E

A

§. 2. *Argumenta quæ obijci posse videntur contra nostram computationem in priori Dauidis oblatione.*

Argumenta quibus probatur talēta auri & argenti in Dauidis oblatione accipienda esse vt sonant.

A. PRIMVM sit, quòd velle antiquas diuitias imminuere ex eo oritur quòd alioqui reputētur incredibiles, si collatę cum huius tēporis diuitijs valde maiores fuisse inueniātur. Hoc autē non potest apparere nouum atque difficile nisi ijs qui nunquam legerint ea quæ à grauissimis auctoribus scripta sunt de immensis antiquorum thesauris atque diuitijs, Persicis, Medis, Assyrijs, Chaldaicis, nec non Græcis atque Romanis. Adde quod in statuâ Nabuchodonosoro ostensâ (Danielis 2. 32. 33.) manifestè significatur, quemadmodum valde præstat aurum argento, argentum æri, & hoc ferro; sic diuitias antiquas Chaldaicas, Persicis & Medis excellere, Persicas Græcis, & Romanis Græcas. Si verò antiqua Romanarum opum admiranda magnitudo & opulentia, aurique & argenti copia cum omnibus millionibus Peruanis & Mexicanis in Hispaniam hoc quo aduectis conferantur, constabit planè ad fictiles pedes statuæ deuentum esse; & hanc quæ nunc videtur esse copia, magnam esse inopiam antiquis diuitijs comparatam. Cùm ergo ipsa Romę olim triumphantis opulentia, si cum Assyriorum ac Chaldæorum thesauris conferatur, non minus superetur ab eis quàm ab auro ferrum; stultum videtur esse ex hodiernis diuitijs velle de Dauidicis iudicare, & id censere incredibile de antiquis quod in Mexicanis & Peruanis esset impossibile.

B

Secundum argumentum.

C

B. ALTERVM argumentum est, quòd diminutio talentorum quæ Dauid scribitur templo ædificando reliquisse, viam sternit vt similiter diuitiæ Salomonis minuantur: quas tamen absque dubio asserendum est fuisse immensas & supra modum admirandas, vt inæstimabiles Christi diuitias adumbrarent. Atque ita de Salomone scribitur Eccles. 47. 20. *Collegisti quasi aurichalcum aurum, & vt plumbum complesti argentum*, & 3. Reg. 10. 21. *Argentum nullius precij æstimabatur in diebus Salomonis.* In quibus verbis agnoscit conciuis noster hyperbolem: sed ait eam esse moderatam & temperatam: sicut etiam in verbis subsequentibus eodem capite numero 27. *Fecit vt tanta esset abundantia argenti in Ierusalem quanta & lapidum.* Id quod repetitur 2. Paralip. 9. 27. *Præbuit rex tantam argenti copiam quasi lapidum.* & hoc etiam non parum augetur cap. 1. n. 15. vbi dicitur, *Præbuit argentum & aurum in Ierusalem quasi lapides.* Iosephus etiam 8. Antiquitat. cap. 2. ait, *Fortunas regis ac gentis adeo fuisse amplas vt in commercijs nullum fuerit argenti precium*, & Petrus Comestor 3. Reg. 25. *Sedilia* (inquit) *pro foribus domorum plurima in Ierusalem fuisse argentea.* His adde illam Dei promissionem 3. Reg. 3. 13. & 2. Paralip. 1. 12. vbi de diuitijs Deus loquitur & ait, *Faciam vt nullus in regibus nec ante te nec post te fuerit similis tui.* Atque ita *magnificatus est Rex Salomon super omnes reges terræ*, vt habetur 3. Reg. 10. 23. & quamuis Abulensis atque Carthusianus comparationem

D

eam non adeo ample exponant, amicus tamen noster contendit eam esse generalissimam: & per eam præponi Salomonis diuitias, cuiuscunque alterius regis aut monarchæ opibus ac thesauris, siue ex præteritis siue ex futuris. Atque vt ea ratione comparatio sit vera ac solida, persuadet sibi Salomonis classes ex sinu Arabico soluentes, & promontoriū Bonæ spei præteruectas, totius Africæ ambitu peracto frequenter in Bæticam peruenisse, & inde per fretū Magellanicum in prouinciam Peruanā & in Taprobanam insulam: ac demum vniuerso orbe in orbem (aliquot annorum millibus ante nauem Victoriam) nauigato; aurique copiâ vndequaq; collectâ, redire solitas fuisse in portum vnde primum soluerant, auro, argento, margaritis ac gemmis oneratas. Ac ne hoc incredibile reputetur, conatur ostendere, vsitatissimam ac frequentissimam fuisse olim nauigationem ab Hispania ad sinum Arabicum, & è conuerso per promontorium Bonæ spei, commercij gratiâ.

E

Tertium argumentum

C. TERTIVM argumentum contra nostram talenti acceptionem in prima Dauidis oblatione, desumitur ex ijs quæ congerit Villalpandus, vt probet, talenti multiplicis acceptionem esse figmentum Grfepsij: neque vnquam in sacris Literis talenti nomen aliter accipi quàm pro vnciarū 1500. pondere. Alioqui enim prorsus ignoraremus quæ sit ea summa quam sacer textus certo talentorum numero expresso, significare volebat.

A

Quartum argumentum.

tom.3.f. 411.

D. QVARTVM denique argumentum est quod valde vrget Villalpandus, eos, scilicet, qui minuere velint pondus centum millium auri talentorum ac mille millium argenti quæ Dauid obtulit tẽplo ædificando, non satis expẽdisse immensam illius fabricæ & ornamentorum eius magnitudinẽ, ac incredibiles expensas quibus ad rẽ consummandam opus erat. Censet autẽ Villalpandus facilè quemuis deinceps à minuendo illorum talentorum pondere deterrendum, si animaduertat, quot hominũ millia in illo opere per septem annos assiduo labore versata sint, & quid eis rependerit Salomon. Primum enim 3. Reg. 5. fit mentio 30Ʊ. operariorum ex omni Israel, ac 70Ʊ. proselytorum portantium onera, & 80Ʊ. latomorum in monte, ac 3Ʊ300. propositorum, quibus alij treceti adduntur 2. Paral. 2. 18. His verò omnibus adiungendi sunt cæmentarij Salomonis, & cæmentarij Hiran, & Giblij præparantes ligna & lapides (de quibus 3. Reg. 5. 18.) Ac præter omnes eos quos sacra Scriptura commemorat, Eupolemus (apud Eusebiũ de præparatione euangelicâ l. 9. c. 4.) addit 80Ʊ. Ægyptiorum quos misit Pharao Salomoni ad eandem tẽpli fabricam; & totidem Phœnicum quos eidem Salomoni misit Rex Tyri. Ex quo intelligitur eos qui in eo versabantur opere, fuisse vt minimum 343Ʊ600. B

nimirum operarij ex omni Israel	30Ʊ.
portantes onera	70Ʊ.
latomi in monte	80Ʊ.
præpositi	3Ʊ600.
Ægyptij atque Phœnices	160Ʊ.
	343Ʊ600.

Additque Eupolemus singulos Ægyptios atque Phœnices, cùm in suas domos remissi sunt, accepisse à Salomone denos auri siclos. vnde facilè colligitur ceteros similiter non abijsse indonatos, cùm absoluta est templi fabrica. C

§. 3. Responsio ad primum argumentum.

Diuitias v nius sæculi non esse ex alio sæculo copuiandas.

FATEOR primùm non esse rectam iudicij regulam, id iudicare incredibile de antiquo aliquo sæculo, quod de alio posteriori fidem omnino excederet. Quia ante cẽtum annos multo difficilius procudubio erat, mercatorem Hispanum possidere in numerata pecuniâ duo aureorum millia, aut 20Ʊ. argenteorum regalium, quàm hodie centies tantum. Constatque Romanos plusquam quingẽtos annos ab Vrbe condita, auro & argento signatis omnino caruisse; eosdemq; posterioribus sæculis valde admodũ vtraq; abundasse pecunia; vt facilè quiuis animaduertat ex ijs quæ scribit Plinius l. 33. c. 3. & 4. vbi sigillatim Asturiæ nostræ meminit; eius (inquã) prouinciæ, cui nunc etiam post Peruanas diuitias in Hispaniã translatas, tanta est auri & argenti penuria, vt non cuiuis Asturi eam videre contingat: Plinij autem æuo adeò eadem abundabat auro, vt nulla esset in orbe prouincia quæ Asturiæ fertilitati in auro gignendo non deferret primas: Hispanæque auri fodinæ eo tẽpore tantũ auri Romanis præbebant per singulos annos, quantum duo scudorum aureorum milliones hodie pendent. Dico igitur, non propterea reputari à me incredibile, tria millionum millia relicta fuisse à Dauide templo ædificando, quod hodie à nullo Europæ rege decima earum diuitiarum pars coacervari posset. Non ea potissimùm nitor ratione, sed alijs multo vrgentioribus, vt infrà constabit. D

Quosdam esse propensos ad amplificanda ea quæ scribunt.

B. Secundò dico, quemadmodum reperiuntur aliqui valde admodum in rebus magnis & admirandis increduli; sic etiã alios esse adeo propensos ad ea quæ scribant amplificanda & exaggerãda, vt facilè se ab hoc affectu duci patientes, ea pro certis & indubitatis vendant, quæ nec vera sunt, nec vlla ratione verisimilia. Huiusmodi esse reor, Sardanapalum in suum rogum coniecisse sexdecim millionum millia: & Basilium Imperatorem Constantinopoli habuisse in thesauris millionum tria millia atque sexcenta. Optarim sanè, vt qui hæc nostris temporibus scribunt, animaduerterent, non satis esse, aliquid ab eis fuisse lectum quod eiusmodi summas ipsis continere videatur. Neque enim cuiuis auctori, neque cuiuis computationi fidendum erat. & quidem quod ad Sardanapalum attinet, etiamsi disertis atq; perspicuis verbis immensæ illius diuitiæ scriptæ essent à Iustino, Herodoto, aut Diodoro (in quibus nihil eiusmodi inuenio) nihilominus ab eruditis fabulosę reputari deberent. Cõmuni enim doctorum suffragio receptum est, Græcas historias, ante Olympiadas fabulosas esse: vt auctor est Varro. (quem refert Censorinus libro de natali die Romanorum) & Iulius Africanus (quẽ citat Eusebius de præparatione Euangelica capite vltimo:) & idem asserit Eusebius ipse in chronico in prima olympiade, & Iustinus Martyr in Parænetico. Basilij verò infinitum thesaurum à Zonara accepit Iustus Lipsius, & acceptum ab auctore Græco, non admodum ab amplificatione abhorrente auxit etiam ipse plusquàm debuit, vt admiranda scriberet. Optarim autem ab illo doceri, vnde sibi persuaserit, ea omnia testimonia quibus probari poterat antiquas diuitias non fuisse adeo immẽsas sicut à nonnullis prædicantur, esse deprauata: nullum autẽ errorem irrepsisse in locos qui easdẽ diuitias supra nubes euehunt. Vellem præterea vt hi admirandorum scriptores in Arithmetica se aliquantulum magis exercuissent, ne cùm ex talentorum numero milliones computant, labi eos contingat. & lapsus etiam est (fortasse calami) velle videri computatores in ijs quæ computari non possunt. verbi gratia, legunt in Plinio, Iulium Cæsarem produxisse ex ærario, aureorum laterum vi- E

De historia Sardanapali & eius immensis diuitijs.

A ginti sex millia: & statim, quasi certò constaret, quot libras penderent singuli lateres, adijciunt, *facili negotio eam auri summam ad milliones reuocari : quia idem est pondo quod libra.* Denique animaduertere debuissent, in diuitiarum mentione, multa per hyperbolen solere enunciari; & quædam etiam per metonymiam, quæ, cùm de vniuersâ aliquâ prouincia affirmari videantur, ad nobiliores quasdam domos solùm spectant. Quâ ratione non erat opus multis millionibus ad eas diuitias quæ montes aureos requirerent, si de vniuersis omnino eius prouinciæ domibus intelligendæ forent. Huiusmodi sunt dolia & præsepia argentea antiquæ Bæticæ, & tanta priscæ Hispaniæ argenti copia, vt saburra etiam nauium esset argentea, & anchoræ ipsæ. Certè hodie, non absimili ratione verè de Hispali affirmari posset, adeò illam abundare argento, vt mensæ, lebetes, prunaria ingentia & huiusmodi alia vasa argentea sint. Cùm tamen omnia hæc maxima ex argento vasa, vix, aut ne vix quidem duobus aureorum millionibus æstimari possint. Quare ex pulice facit elephantem qui ex huiusmodi loquutionibus colligit, non esse magis incredibilia multa millionum millia in antiquis diuitijs, quàm in hodiernis, senos aut plures milliones ex nouo orbe singulis annis inuehi in Hispaniam. Colligo igitur non esse æstimandas antiquas diuitias ex vno aut altero loco seorsum acceptis; sed attentè inspiciendum an eæ summæ quæ ex illis locis colligi B posse videbantur, cohæreant cum eiusdem temporis historijs. Alioqui enim non facilè à prudentibus recipientur. vt illud Lipsij, Asiam prouinciam Antonio triumuiro in vno anno 120. milliones in vsum militum tribuisse: eumque illam summam imperantem dixisse, se non maximam pecuniam postulare, sed eam quâ auditâ libenter acquiescerent.

f.235.2.A.

l.2. de Admirandis c.2.

C. Dico tertiò, ad impugnandam opinionem eorum qui sibi persuadent, antiquas diuitias fuisse supra modum maiores quàm hodiernas, non leue argumentum desumi ex auro ipso quod hodie in Romano orbe reperitur. Quò enim antiqua auri opulentia abierit, dici non potest: cùm plane videatur certum, multo maius esse auri pondus quod vel denuo in ipso orbe Romano semper eruitur, vel aliunde importatur, quàm quod vel omnino perit, vel in deaurando consumitur. Quare cùm non euehatur in Indiam aut Americam; & ipsa auri natura sit adeo pertinax, ac tutò etiam in incendijs ac rogis duret; nulla ratione verisimile apparet, multo plus auri in orbe Romano antiquis temporibus fuisse quàm hodie est: nec valde a vero aut saltem à verisimili aberrant qui post Peruanas diuitias in Hispaniam adductas, existimant, magis hodie abundare auro Romanum orbem quàm olim Romam triumphantem. Huic argumentò daret manus, ni fallor, Lipsius. Nec enim contendit, plus auri quondam fuisse, neque C minus hodie à subditis conferri; sed propterea minores esse principum opes; quia quamuis magna contribuantur, magna summa ad vnum non redit, sed in multas diuiditur partes quæ non coniunguntur. Sic ille libro 2. capite 7. Nostri tamen amici non credent, etiamsi in vnum aceruum iungatur omne aurum quod hodie vniuersi vrbis Romani incolæ possident, pertingere posse ad semissem vnius ex summis antiquarum opum quas ipsi verissimas reputant. Si enim totius Hispaniæ aurum hodie minus est quàm pondus 30. aureorum millionum: quis credat in orbe Romano esse hodie aureorum milliones sexcentos? Vellem igitur doceri, quò abierint illa antiqua tot millionum millia. præsertim cùm inopinabile sit, plus auri in vno Romani Imperatoris thesauro aliquando fuisse quàm in toto orbe Romano, eo ipso tempore dispersum. Si quis fortasse roget, cur in hac consideratione non fecerim argenti mentionem, sed auri tantum: respondeo, satis mihi fuisse aurum ad rationis pondus: ac de auro non posse dici quod de argento nonnulli iactant, maximam nempe eius partem, ex orbe Romano euehi vt ad Sinas commercij gratiâ deuehatur.

D D. Dico quartò, in distinctione illa metallorum in statua Nabuchodonosoro ostensâ (Danielis 2.) multo aliam fuisse Spiritus sancti mentem, quam designare discrimen quatuor Monarchiarum in diuitijs. Nam neque huius discriminis prophetia tanti erat momenti, etiamsi verum esset ac solidum) neque Daniel cui reuelata est significatio, eo modo exposuit: sed potiùs de discrimine potentiæ ac de imperandi diuersitate. Ait enim, *Post te consurgit aliud regnum minus te.* & infrà. *Regnum quartum erit veluti ferreum. Quomodo ferrum comminuit & domat omnia, sic comminuet & conteret omnia hæc.* Per illam ergo metallorum distinctionem voluit Spiritus sanctus significare, semper subsequentis monarchiæ violentiam futuram maiorem: & quoniam res humanæ plerunque in peius ruunt; primam monarchiam si cum secundâ comparetur, auream posse appellari; & blandiorem ac suauiorem visum iri; secundam autem respectu tertiæ argenteam; tertiam æream & magis humano generi aduersam; quartam porrò minus sibi cohærentem (quemadmodum ferrum & lutum ægrè E admodum miscentur) sed validiorem ceteris omnibus, & omnia regna violentè admodum contrituram. Hic est proculdubio legitimus sensus distinctionis metallorum statuæ. Nec scio an amicus noster sibi etiam persuaserit quod videtur dicere, nempe tantum præstasse diuitias prioris monarchiæ Romanis opibus, quantum aurum præstat ferro & luto. credat qui volet. non ego. Nam cùm Salomon (vt ille vult) multo fuerit ditior quàm quiuis Assyriorum aut Chaldæorum monarcha, nihilominus maxima pars diuitiarum quas ille comparauit fuere annua 666. talenta (vt infrà expendemus:) quæ non æquant pondus octo atque semissis millionum ex nostris aureis scudis. Atqui vna sola Dalmatiæ fodina Neronis tempore, singulis diebus præbebat, quingenas libras, hoc est auri vncias 6000. quæ integro anno euoluto faciunt plusquam 18. milliones aureorum. vide Plinium libro 33. capit. 4. vbi multa alia congerit quæ digerit & expendit Lipsius in suis Admirandis. Sanè quantumuis extenuare conemur

De vero sensu quem designabat distinctio metallorum in statua Nabuchodonosor.

Romanas opes, ac Salomonis diuitias in cælum extollamus; adhuc multo maius erit discrimen auri à ferro & luto. Sexdecim enim vnciæ ferri, absq; vlla luti mixtura æstimantur ferè argentei nummi semisse: sedecim verò auri vnciæ conficient aureos nostros 136. hoc est plusquam 3U500. semisses argentei nummi. Quare vt excessus diuitiarum monarchiæ Babylonicæ ad Romanam comparatæ esset idem qui auri respectu ferri, opus erat vt singulis Romanorum millionibus responderent in Chaldæorum monarchiâ plusquam 3U500. milliones. A

E. Dico quintò, in ipsa sacra Scriptura multa reperiri, quæ cogant, illa centum millia auri talenta, & mille millia argenti (quorum fit mentio 1. Paralipom. 22. 14.) aliter accipere ac voluit Villalpandus. (præsertim postquam satis ostensum est, negari non posse, quin sacræ Scripturæ phrasis ferat vt aliter accipiantur.) Ex multis autem quæ adduci possent, ponam exempli gratiâ, nonnulla. Primò, in confesso est, vt latè probat Pineda noster, Salomonem multo maiores diuitias cumulasse quàm Dauidem. Atqui si respiciamus ea quæ sacra Scriptura de Salomonis diuitijs distinctè narrat, non posset ille totis centum annis coaceruare centum auri integrorum talentorum millia: ergo non sunt integra auri talenta illa 100U. quæ Dauid reliquit templo ædificando. Argumentatio legitima est, si minor propositio bene probetur: eam autem ego sic ostendo; summum quod de aureis Salomonis diuitijs sacra Scriptura distinctè narrat, est illi afferri solita singulis annis talenta 666. vide 3. Regum 10. 14. & Pineda libro 4 capite 24. notat nauigationem in Ophir esse potissimam causam diuitiarum Salomonis à sacra Scriptura indicatam, & illa 666. talenta auri esse summam quæ ex Ophir simul & ex Tharsis afferebatur. & fol. 250. 1. E. refert ex Abulensi, tum Israelitarum, tum aliarum gentium tributa sub illa 666. talentorum auri summa fuisse comprehensa. & quamuis ipse aliter sentiat, fatetur tamen tantam esse illius summæ opulentiam, vt non mirum sit, minores alias summas fuisse prætermissas. Ergo vix credibile erit Salomonis annuas auri opes ad mille talentorum maiorum summam accessisse, & per consequens ad coaceruanda centum millia talentorum auri, opus illi vt minimum fuisset centum annorum spatio. B

Salomonem totis centum annis non potuisse coaceruare integra 100U. auri talẽta.

F. Deinde aurum quod Regina Saba attulit Ierosolymam ait sacra Scriptura fuisse infinitum nimis, 3. Regum 10. 2. Ex quo nemo ambiget, plusquàm dimidiam ponderis partem Salomoni ab ipsa fuisse donatam. Atqui non dedit Salomoni plus auri quàm 120. talenta (3. Regum 10. 10.) ergo non attulerat plusquàm 240. talenta: nimirum quantum pendent tres nostrorum aureorum milliones, & insuper aurei 36U. Si ergo hæc auri summa, Salomonis tempore existimabatur esse aurum infinitum nimis, ergo non erant eiusdem ponderis illa 100U. talentorum auri, quæ Dauid templo ædificando reliquerat. Non enim cohæret, si vtraque erant eiusdem rationis talenta, vt 240. reputentur aurum infinitum nimis, vbi (præter 666. talenta, singulis annis Salomoni allata) centum millia fuerant ei à patre relicta pro templo ædificando: præter alia tria millia secundæ oblationis, & præter alia 5U. à principibus oblata. Vide 1. Paralipom. 29. numero 4. & 7. C

Expenditur locus 3. Reg. 10. 2.

G. Præterea non videtur rationi consonum, vt talentum auri sit maius auri pondus in 100U. talentis oblationis Dauidicæ, quàm in corona regis Ammonitarum, quæ auri talentum pendebat, vt habetur 2. Regum 12. 30. & 1. Paralipom. 20. 2. vbi etiam subditur, Dauidem sibi eam assumpsisse, & imposuisse capiti suo. Quis verò non videat, non esse suspicabile Dauidis caput fuisse oneratum 1500. auri vncijs, hoc est arrobis nostris tribus & ¼. Huic argumento respondet quidam, coronam illam fuisse non hominis mortalis, sed idoli Ammonitarum, cui nomen *regis eorum* tribuitur: ea enim est etymologia nominis Melchom, & constat sic fuisse appellatũ idolum quod Ammonitæ colebant, vide 4. Regum 23. 13. Id ergo idolum ait Villalpandus fuisse colossum ingentem, ac propterea dici Dauid eius idoli coronam suo capiti imposuisse; quia ex aliqua illius aureæ coronæ parte fecit sibi diadema. Hæc ille. Verùm hanc expositionem nulla ratione admittit textus. Si enim ex diademate quod pendebat vncias mille quingentas, non sunt acceptæ ad Dauidis diadema plusquam vnciæ 20. aut 30. quomodo verum erit, eam coronam quæ pendebat 1500. vncias impositam fuisse super caput Dauidis? Sic autem legimus 2. Regum 12. 30. *Diadema regis eorum pondo auri talenti impositum est super caput Dauid.* Constat ergo talentum auri eo loco ad summum esse duodecimam integri talenti partem, hoc est libras Romanas decem & vncias quinque. & sic etiam diadema est satis graue, sed tolerabile homini robusto. Coronam enim nouem librarum auri legimus in Plinio libro 33. capite 3. quæ proportione ad Claudij Imperatoris triumphaturi caput effecta est. Alioqui enim non ausa fuisset Gallia tam paruum ei munus offerre: nempe tantum auri quantum pendent aurei nostri 868. Corona ergo talantæa, cuius meminit sacra Scriptura, hominis erat mortalis, non colossi: erat enim corona regis Ammonitarum. Neque obstat, quod in Vulgatâ appelletur ille Melchom (1. Para. 20. 2.) Id enim factum est per elegantissimam irrisionẽ Dei Ammonitarum: quoniã enim deuicto rege eorum, ea victoria cedebat in dedecus & ignominiã Dei quẽ colebãt; scitissimè vsus est sacer scriptor ipsius idoli nomine (quod sonabat *regem eorum*) in regis mentione; vt ea ratione, & regi eorum & idolo quem ille colebat, insultaret. Melchom igitur eo loco regem Ammonitarum denotat; qui cùm robustis polleret viribus, coronam fecit suo capiti minimè leuem, (vtpote quæ valorem argentei talenti haberet in auro,) illo autem deuicto, cùm Dauid quoque robustus esset, eandem sibi coronam assumpsit victoriæ iure, delectatus fortasse talenti supra caput regis impositi mysterio. Quid autem per talentum symbolicè designetur, memini me in Apocalypseos commentario tetigisse. D E

De corona Regis Ammonitarum talentum pendente.

H. Vidimus tres insignes sacræ Scripturæ locos, ex quibus constat non semper accipi talentum auri pro integro talenti pondere. His addo contextum ipsum (1. Paralipom. 22. 14. vbi agitur de illa priori Dauidis oblatione) si attentè inspiciatur, nobis apertè fauere. Ibi enim post expressum talentorum auri & argenti numerum, subditur; *Æris verò & ferri non est pondus. vincitur*

De auri pondere à Dauide relicto.

enim

A *enim numerus magnitudine.* In quibus verbis quis non videat, manifestè significari, pondus æris (de quo ibi est sermo) fuisse plusquàm decuplum respectu argenti? Quoniam ergo argenti talenta erant decies centena millia, expendamus quanta sit moles æris quæ contineat centies centena millia talentorũ (ex ijs quæ pendent 1500. vncias.) Si enim probetur hanc molem esse supra omnem fidem, consequens erit, non esse eo loco sermonẽ de eiusmodi talentis. Quis ergo credat, Dauidẽ tantum æris reliquisse templo ædificando, quantum penderent quatuor æris sphæræ solidæ adeo magnæ, vt singulariũ diameter longior esset Hispanis pedibus 101. At enim si tantillo minores sint, non pendebunt centies centena millia talentorum ex magnis; vt facilè comperiet Mathematicus qui nouerit aquam esse nouies ære leuiorem, ac sphærã aquæ cuius diameter sit pes Hispanus iustas pendere vncias 400. Quorsum autem tam stupenda æris moles, cùm euidentissimum sit, ad ea omnia quæ facta sunt ex ære (hoc est, ad mare æneum, ad columnas, altare holocausti, lebetes, phialas & ceterã æream supellectilem) satis superq; æris esse in vnica sphæra, cuius diameter esset quinquaginta pedum. quæ est octaua pars vnius ex quatuor sphæris supradictis? Contextus ergo ipse exigit vt illa centũ millia talenta auri, ac mille millia argenti non existimentur esse ex talẽtis integris. Alioqui oportebit, æris quoq; pondus respectu ponderis argenti infinitum crescere; & quatuor prædictas sphæras siue montes æreos, fingere: ac nesciemus quid fieri potuerit de adeo stupenda mole.

B I. Superest ferri consideratio, quod similiter requirit contextus vt sit decuplum saltem ad argẽti pondus. Ac ferri molẽ oportet esse æris mole maiorem: quia ferrum octies est grauius aqua, non nouies sicut æs. Atq; centies centena millia talentorum ferri ex magnis plus penderent quàm sphæræ quatuor solidæ ferreæ, quarum diametri sint longæ pedes 105.

De æris põdere à Dauide relicta.

L. Iam si æs & ferrum non concipiantur in illis maximis sphæris solidis, sed æs in caminis & ferrum in vectibus & perticis eâ formâ quâ vendi solet rude & infectum; vniuersa templi Salomonici magnitudo vix capere posset tam ingentem molem, præsertim cùm templi area fuerit multo minor quàm putauit noster Villalpandus, vt explicatum est supra, propos. 17.

C

§. 4. *Responsio ad argumentum secundum.*

A. PRIMVM dico, nulla ratione à me diminui pondus talentorũ auri quæ sacra Scriptura enumerat, vbi de Salomone sermo est: quia nullibi sunt plura quàm *666.* omnino cõprehensibilis summa, & quam oportet de integris auri talentis accipere, consideratis ijs quæ de mirandis Salomonis

De Salomonis diuitijs & earum æstimatione.

D diuitijs sæpe in eadem Scriptura repetuntur. Nec enim integra auri talenta *666.* plus pendent quàm nostrorum scudorum milliones octo cum semisse, sed tantillo minus. Atq; eadem ratione 120. auri talenta Salomoni donata à Regina Saba pendent paulo plus quàm eorumdem scudorum millionem cum semisse. Paremque summam Tyrius Rex ad eundem misit Salomonem. His ita constitutis; per reductionem talentorum auri ad valorem argenti in prima Dauidis oblatione, & similiter per reductionem argenti ad æris valorem, non solum non aperitur via ad extenuandas Salomonis diuitias: sed potius ex eo quod necesse est, Salomonis diuitias fuisse valde admodum maiores Dauidicis, fuit etiam necessarium, Dauidis oblationem non accipere de integro talentorum auri & argenti pondere, sed de supradicto valore.

E B. Secundò dico, ea quæ de admirandis Salomonis diuitijs nullo talentorum numero designato scripta sunt; accipienda esse tanquàm hyperbolicè dicta. Constat enim Salomonis tempore, aliquo in pretio fuisse argentum, nec illo exiguo; cùm pretium equi optimi (ait enim Iosephus 8. Antiq. c. 2. Salomonis equos fuisse omnium pulcherrimos ac velocissimos) non fuerit eo tempore maius quã siclorum argenti 150. hoc est drachmarum 600. quæ non plus pendent quàm Hispani regales 628½. Comparationes autem cum regibus terræ aut non comprehendunt magnos orbis monarchas; aut forsan etiam sunt hyperbolicæ, phrasi in encomijs assidua: alioqui enim non caneret Ecclesia in singulis sanctorum Confessorum festis, *Non est inuentus similis illi qui conseruaret legem excelsi.* Hyperbolem verò, aiebat Sapiens quidam, quo maior est, eo esse securiorem: sic enim se ipsa prodit, & hyperbolem esse manifestat. Quare non rectè sentit qui in hyperbole modum & temperantiam requirit: nec is est sacræ Scripturæ stilus; vt patet Ioan. 21. 25. His addo maiorem esse hyperbolem, *aurum infinitum nimis*, quàm, *aurum & argentum quasi lapides*: & priorem legimus 3. Reg. 10. 2. in auro à Regina Saba allato, quod paulo plus quàm tres nostrorum scudorum milliones pependisse non negabit ipse Villalpandus. Parcat autem nobis Comestor, si illa argentea sedilia pro foribus domorum Ierosolymæ somniata nobis videantur: cùm supradictum equorum regiorum pretium eis palam aduersetur.

C. Tertio dico, hyperboles sacræ Scripturæ non requirere vt tantam auri molem, quantam aliqui cogitant, coaceruauerit Salomon. Vera enim regula ad quantitatem auri in thesauris Salomonis designandam non desumitur ex hyperbolicæ loquutionis tenore (cùm tam magna hyperbole locum habeat in auro à Regina Saba Ierosolymã allato) sed ex numero talentorũ auri quæ sacra Scriptura expresè asserit singulis annis afferri solita Salomoni. Nullibi autem sunt plura quàm sexcẽta sexaginta sex. & hanc oportet fuisse maximam diuitiarum Salomonis regis partem, vt suprà expẽsum est. & vt concedamus aurum ad mille talenta annua pertigisse; hæc auri summa non pendet plus quàm nostrorum aureorum milliones 12½. Satisque fuerit, si argenti annui pondus accessisse dicamus ad 12Ʊ. talẽtorum: atque ita vnam auri vnciã duodecim argenteis æstimantes ex vtraque summa faciamus plusquàm viginti quinq; annuos aureorum milliones. Si quis autem huic computationi obijciat, Romanæ monarchiæ & ceterarum imperatores multo locupletiores fuisse: inde ego, si res sit certa, potiùs colligam, ea verba quæ Salomonis diuitias ceteris regibus præferunt, non esse accipienda adeo rigidè ac nonnulli volunt. A

D. Dico quartò; eam auri & argenti summam ad quam ego Salomonis opes videor reuocasse, satis esse, vt illæ fuerint aptissima inæstimabilium Christi diuitiarum figura. præsertim cùm præter auri & argenti copiam, gloriæ Salomonis cumulo multa alia accesserint non minus admirãda. videlicet, incomparabilis sapientia, ædificiorum maiestas, curruum & equorum innumerabilitas, ministrorũ & omnis apparatus copia & pulchritudo, regum & reginarum amicitia & admiratio, ac denique quæ ipse Salomon describit Eccles. c. 2. B

De nauigationibus classium Salomonis.

E. Dico quintò, de nauigationibus classium Salomonis per interpretationis speciem addi multa, quæ, meo iudicio, non solùm solida non sunt, sed neque vlla ratione verisimilia. Nimirum eas, è sinu Arabico soluentes, ac Bonæ spei promontorio flexo & superato in Bæticam peruenire solitas, & orbis vniuersi ambitu consummato in eundẽ Arabicum sinum redire. Certè sacra Scriptura duos tantùm designat locos, vnde classes Salomonis aurum ei attulerint, nẽpe Ophir & Tharsis. Quare frustra fingitur, illis classibus vniuersi orbis ambitus nauigatus, vt ex alijs quoq; locis aurum deferret. Neq; pondus auri quod expresè narrat sacra Scriptura à classibus allatum, maius est quã vt ex sola Ophir adduci potuerit. Non enim excedit pondus talentorum 450. (vt constat 2. Paral. 8. fi.) Tantundẽ verò pendẽt nostrorum scudorum milliones 5. & insuper 727Ʊ500. scudi aurei. Ac Dalmatiã multo plus auri vno anno præbuisse Neronis tempore, auctor est Plinius l. 33. c. 4. C

Africam nõ fuisse frequenti vsu circumnauigatã antiquis temporibus. fol. 147.

F. Deinde non est inuidenda Lusitanis gloria illis debita, ex eo quòd primi imperij amplificandi gratia, atq; commercij, Bonæ spei promontorium suis classibus superarint, ac frequenti nauigatione vniuersæ Africæ ambitum seriò patefecerint. Sic plane sentio. Atque vt hoc ego mihi persuadeam, sufficiunt mihi ea ipsa Plinij & Strabonis testimonia, quibus oppositam opinionẽ adstruere nititur amicus noster. Primo enim loco non aliud aiũt, quàm Tyrios atq; Phœnices (vt fama de eis ferebat) esse colonias eorũ qui Erythræi siue Rubri maris littora incolebant. Hinc verò (ô bone Deus) vnde colligitur, vniuersæ Africæ Australis ambitum nauigari solitum? aut Tyrios per promontorium Bonæ spei in Hispaniam itasse atque in sinum Arabicum redijsse? Nunquid à litore sinus Arabici ad litus Mediterranei maris aliter colonia duci nõ potuit, nisi supradictã nauigatione frequentatã? Sanè si hoc tempore postquam ea nauigatio singulis annis peragitur, colonia aliqua deducenda esset ab Asion Gaber (quod fertur esse in sinu Arabico) ad litus proximũ maris Mediterranei (verbi gratiã Damiatam vel Ioppen) nemini in mẽtem veniret lõgissimæ illius nauigationis, cui vix sufficiat annus integer; cùm terrestri itinere triduo possint pueri etiam & fœminæ à littore sinus Arabici ad litus maris Mediterranei peruenire. Quare fateor me esse ex eo cæcorum numero qui non videam quã ratione apertè Plinius faueat prædictæ nauigationis frequentiæ, cùm ait, Tyrios esse oriundos ab ijs qui maris Rubri litora incolebant. D

fol. 193.

G. Secundò autem loco, quamuis cursiua (quod aiunt) litera, hoc est alio characterum genere, tanquam Plinij verba scripta sint, *à Gadibus ambitu Mauritaniæ nauigari vsque ad Arabicum sinum*, & quãuis in loci Pliniani indicatione erratum sit; mihi tamen, cui Plinius sæpe in manibus, notus est verus locus, & vera Plinij verba, nempe l. 4. c. 27. vbi ait, *A latere Gadium ab eodem Occidente magna pars Meridiani sinus, ambitu Mauritaniæ nauigatur hodie.* vbi omnino desunt illa verba quæ illi à nostro amico affinguntur, *vsque ad Arabicum sinum.* Neque proferri poterit codex Plinianus, vbi ea superioribus copulentur. quomodo enim non totum Africæ meridionale latus, sed solum magna pars meridiani sinus, si vsq; ad Arabicum sinum? & qui tanquam rem scitu dignam scribit, magnam partem meridiani sinus, ambitu Mauritaniæ à Gadibus iam nauigari, non testatur apertè se prorsus nesciisse quod illi adscribitur? nempe, totius Africæ ambitum frequentissimè tunc nauigari solitum?

H. Sed expendamus cetera omnia quæ ex Plinio adducuntur. l. 5. c. 1. refert Plinius commentarios Hannonis Carthaginẽsis, in quibus scribit, florẽte Carthagine sibi imperatum, vt totius Africæ exploraret ambitum: eamq; nauigationem à se in commentarios esse relatam. Hãnonisque auctoritatem scriptores aliquos sequutos *quædam fabulosa, & vrbes multas ab eo conditas prodidisse, quarum nec memoria vlla, nec vestigium extat.* Hæc Plinius. Eritne qui ex hoc loco suspicari possit Plinij æuo eam nauigationẽ frequentissimam & vsitatissimam fuisse? & non potiùs Plinium suspicari fabulosum esse quod ab Hannone scriptum est? Sed videamus cetera. l. 2. c. 67. ait Plinius, hæc quattuor, Primò, *In Arabico sinu Augusti tempore signa nauium ex Hispaniensibus naufragijs feruntur agnita.* Secundò, *Hanno, Carthaginis potentia florente à Gadibus ad finem Arabiæ nauigationem eam prodidit scripto.* Tertiò, *Nepos Cornelius auctor est, Eudoxum quendam sua ætate, cùm Lathyrum regem fugeret, Arabico sinu egressum, Gades vsque perueçtum.* Quartò, *Cælius Antipater auctor est, vidisse se qui nauigasset ex Hispania in AEthiopiam commercij gratiã.* Hæc Plinius. Atque his maxime nititur amicus noster. verùm ego ex ijs ipsis censeo manifestè cõstare, prorsus fuisse ignoratum à Plinio, quòd ea nauigatio vel antiquis temporibus vel suo frequentata fuerit; aut commercij gratia vsitata. Nam, vt narrationes illæ omnes (quas non affirmat, sed refert Plinius) verissimæ sint, & à Plinio creditæ; nihil minus continent quàm frequentatam totius Africæ ambitus nauigationẽ. Primum E

A mũm enim, Hispanicum aliquod nauigium tempestate abreptum per varia discrimina ad sinũ Arabicum appulisse, probabit mari Oceano ambiri vniuersam Africam: non tamen probabit ambitũ illum solitum fuisse nauigari. Eodem enim capite refert Plinius, Indos ex India commercij gratiâ nauigantes, tempestatibus abreptos Septentrionali circuitu in Germaniam peruenisse. Vnde nemo sanus colliget, eam maris Septentrionalis nauigationem fuisse vnquam vsitatam & frequentatam. Quare cùm Plinius non aliter loquatur de nauigatione Oceani ambientis Africam; non est quod aliter explicetur. Deinde, vt vera fuerit Hannonis nauigatio, multo aliud est, mare illud explorandi gratiâ aliquando fuisse nauigatum litoribus legendis, quàm eam nauigationem vsitatissimam fuisse. Si enim frequentari solita esset, non erat cur tanquam res admiranda ac propemodum fide maior Hannonis audacia scriberetur. Præterea, etiam si Cornelius non fuerit fortasse deceptus ab eis qui Eudoxi fugam ipsi narrarunt; ex eâ nihil aliud colligitur, quàm Eudoxum vel tentasse id quod nemo alius tentauerat; vel fugientem tempestate abreptum, per varios casus Gades vsque fuisse delatum. ex qua narratione potiùs constat eo sæculo nondum fuisse prædictam nauigationem vsitatam. Alioqui enim non referret Plinius tanquam rem nouam & peregrinam, quam Cornelius scriptam
B reliquerat. Denique quod Cælius asserebat, visum à se qui nauigasset ex Hispaniâ in Æthiopiam cõmercij gratiâ; tantum abest vt amici nostri opinionem confirmet, vt vix aliquid adduci posset quod magis ei aduersetur. quia Æthiopia illa, in quam ex Hispania nauigabant pauci aliqui cõmercij gratiâ, non est Orientalis Æthiopia sed Occidentalis: vt constat ex Strabone libro primo, vbi pro se adducit Homerum; ac disertè notat, eam Æthiopiam quam adibāt ij qui Gadibus egressi occiduum Africæ latus lustrabant, esse eam quæ est in ipso occiduo Africæ latere. nempe vbi est promontorium illud quod hodie Viride appellant. Equidem miror, amicum nostrum, qui hunc Strabonis locum viderat, & locum etiam Plinij libr. 2. c. 8. nihilominus existimasse, Cælij narrationem sibi fauere. Cùm potiùs ex eâ ipsâ constet, adeo sæculis illis fuisse ignotam totius Africæ Australis circuitionem per Bonę spei promontoriũ, vt tanquam res admiranda narretur quòd aliquis Gadibus soluens cõmercij gratiâ peruenerit in Æthiopiam occiduam, hoc est in promontorium Viride quod hodie sane pro nihilo ducitur. Concludo igitur ex illo Plinij capite sexagesimo septimo libri secundi, & ex quatuor subsequentibus apertè constare, Pliniano æuo nondum commercij gratiâ ab Europæis vel Asianis vel ab ipsis Africæ incolis, fuisse Bonæ spei promontorium flexum, nedum eam nauigationem frequentissimè vsurpatam.

C I. His addo, si tunc frequenter Australis Africæ latus circumnauigaretur (sicut hodie) non futuram fuisse tunc adeo ignotam totius Africæ ad Europam proportionem: neque diceret Plinius quod ait l. 6. c. 33. fi. nempe ex tribus terræ partibus quæ tunc agnoscebantur (Europâ, Asiâ, Africâ) maximam earum esse Europam, vtpote que respectu totius terræ contineat partem tertiam & insuper octauam; cùm tamen Africa non sit maior quàm quinta & sexagesima. Sic ille. Si autem vere, vt putabat; Europa esset duplo maior quã Africa. Partitâ enim vniuersa terræ superficie in partes 6U720. obtingerent Europæ 3080: Africæ autem non amplius quàm 1U456. hoc est minus quàm semissis Europæ: cùm tamen cõstet Africam reuera esse multo maiorem Europâ. Liquet ergo prorsus ignorasse Plinium id quod asseritur apertè docere. Quem verò adeò fefellit spes quam in Plinio collocarat, non est quod metuamus securius in Herodoti patrocinio confidere. præsertim cùm testimonia eius quæ profert, ipsi etiam proferenti infirmiora videantur. & propterea eis refellendis supersedeo: nec aliud dico, quam ex eis ipsis nostram sententiam egregie confirmari. & omitto probationes alias, ex quibus idem euidenter constabat, vt ex tabulis Ptolomæi, qui fuit posterior Herodoto, Strabone & Plinio.

D L. Dico sextò, meâ nunc non admodum referre vbi gentium fuerint Ophir & Tharsis; vnde aurum & argentum allatum est Salomoni: vellem tamen vt qui id examinandum suscepere, animaduerterent, ab ipsa Tyro quæ est in mari Mediterraneo potuisse naues mitti ad sinum vsque Arabicũ absque vllo totius Africæ circuitu. Quamuis enim sinus Arabicus, 62. milliarium interuallo distet à Nilo, (vt auctor est Plinius l. 6. c. 29.) & paulo amplius à mari Mediterraneo: scimus tamen aliquãdo, triremium multarum materiam omnem, atque (vt ita dicam) membra omnia postea compingenda (nẽpe tabulas, transtra, remos, mala, charchesia, antennas, vela, gubernacula, puppes etiam & proras) in aliarum nauium ventre delata fuisse in aliquem portum, vt inde terrestri itinere ad alium vbi eis opus erat deferrentur. & cùm neque Salomonis atque Hiram ministris deesset industria, neque infinitus numerus portantium onera, non est cur reputetur impossibile, classes magnas à Tyro fuisse delatas, in alijs nauibus Damiatam vsque vel Ioppen; & inde terrestri itinere vsq; ad Asion Gaber. Hac ergo ratione nulla erat difficultas in eo quod legimus 2. Paral. 8. fine, nempe *Salomonem abysse ad Asion Gaber ad oram maris Rubri: & illuc missas ei fuisse naues a rege Tyrio, & nautas gnaros maris, vt cum seruis Salomonis abirent in Ophir.* quæ est in India Orientali, vt auctor est Iosephus l. 8. Antiq. c. 6.

Qua ratione potuerit rex Tyri mittere classem in sinum Arabicum, vt habetur 2. Paral. 8. f.

E M. Deinde noto, non cohærere cum sacræ Scripturæ narratione quod excogitatum est ab amico nostro; nempe classem Salomonis eadem nauigatione ad Ophir & inde ad Tharsis nauigasse, aut è conuersò. Non cohæret (inquam;) quia sacra Scriptura tãquam de diuersis nauigationibus loquitur. & in Ophir quidem non videtur nauigatum à Salomonis classe, nisi semel aut bis: in Tharsis verò sæpius; quia quarto quoq; anno. & quod nõ frequentius, ego non lõginquitati itineris, sed prudentiæ tribuo, ne merces importatæ vilescerẽt, siue vt auri & argenti bona copia iam esset coaceruata cùm classis appelleret. Nam quòd Tharsis ad quam ibatur ex Asion Gaber, (sic enim constat ex 2. Paral. 20. 36.) non multorum dierum nauigationem à sinu Arabico distaret, ex eo colligo quòd Tyrus illius Tharsis colonia fuerit. quia Isaiæ 23. 10. vbi legimus *filia maris*, prò mari Hebraicè legitur *Tharsis*, & omnino videtur opus esse vt magna illa pars Oceani quæ appellationem maris Erythræi producit extra sinum Arabicum, sit eadem quæ à Iosepho & ab alijs appellatur mare Tharsicum. Atq; ità idem erit Tyrum esse filiam siue coloniam Tharsis, quod esse coloniam eorum qui litora Erythræi maris incolebant: quod traditur à Plinio l. 4. c. 22. Strabone l. 1. & à Dionysio Afro versu 906. & co-

Non erat eadem nauigatio in Tharsis & in Ophir.

Quid sit, filia maris. Isa. 23. 10.

hæret etiam eorum loquutio cum trãslatione interpretis, Vulgati Isaiæ 23.10. vbi Tyrum appellat filiam maris. Similiter enim loquitur Plinius: *Tyrij ab Erythræo mari orti feruntur.* & Strabo, *Ex Oceano in coloniam ducti sunt Tyrij: & quia à mari Erythræo sunt, Erythræi etiam ipsi vocantur.* Dionysius quoque ait, *Tyrios esse eorum hominum ex genere, qui maris Erythræi accolæ fuerunt.* Quòd verò propriè fuerint colonia vrbis Tharsis Erythrææ, ex eo confirmatur, quòd suas ipsi colonias, Tharsis nomine indigitauerint, & Erythræas etiam appellari voluerint. Eo (scilicet) affectu, quo sæpe patres filijs auorũ nomina imponunt. Cõstat autem Carthaginem Africæ, Tyriorum fuisse coloniam: & quòd Tharsis etiã sit appellata, auctores sunt Septuaginta interpretes atq; Vulgatus, qui Tharsis nomẽ de Carthagine interpretantur: illi sæpius, Vulgatus autem Ezech. 27.12. quod & aliorum testimonijs cõfirmare possemus, & antiquis etiam numismatibus. In confesso est etiam, in Bætica Tartesium siue Gadirem, (coloniam Tyriorum,) dictam quoq; fuisse Erythiam, eo quòd Tyrij eorum aborigines ab Erythræo mari orti ferantur. vide Pliniũ l. 4. c. 22. Deniq; optima nostræ sententiæ confirmatio est, quòd à sinu Arabico (vnde soluebat classis Salomonis quæ ad Tharsis nauigabat) verisimile non sit ad aliam Tharsis occidentalem nauigatum esse: cùm promontorium Bonæ spei adhuc non esset flexum ac superatũ; vt suprà ostendimus. Noua autem quorundã opinio qui Asion Gaber ad mare Mediterraneũ transferũt, & ab alijs est valide impugnata, & ex dictis etiã (nisi fallor) satis refellitur. vide etiam Ioseph. l. 8. Antiq. ca. 6. (alias 2) vbi Asion Gaber (ex qua soluebat classis Salomonis) ait esse in sinu Arabico, & vocatam fuisse postea Berenicem. de qua etiã Berenice Plinius l. 6. c. 29. vbi eam etiam ponit in sinu Arabico. vide etiam Numer. 33.35. & Deuter. 2.8.

An Ionas in ventre ceti vniuersam Africã circumierit.

N. Dico septimò, confutata eorum opinione, qui totius Africæ ambitu australi censent olim frequentissimè nauigatum fuisse à sinu Arabico in Hispaniam; facilè etiã euanescere prodigiosam illã Ionæ in ventre ceti nauigationem à Ioppe vsq; in Arabicum sinũ totius Africæ circuitu triduo peractã. Nam hæc opinio in eum videtur præcipue finem excogitata, vt minus miraremur, naues olim eum cursum integro anno conficere solitas, quẽ triduo cetus consummasset, non à Gadibus solùm, sed à Ioppe profectus. Eius verò rei Ionas ipse producitur testis, qui c. 2. 6. ait, *pelagus operuit caput meum:* vbi pelago respondet in originali *suph*, quod solet esse maris Rubri, siue sinus Arabici epitheton. Additurq; id fuisse expediens, vt postea Ionas in sinus Arabici litus eiectus, vicinior esset Niniue, quàm si ad litus Mediterranei prodijsset. Citantur etiã pro hac opinione nescio qui Rabbini, quos, meo iudicio, debuisset noster amicus omittere: tum quia ipse agnoscit & fatetur eos quos profert esse nugiuendulos: tum quia eorum verba quæ adducit, aliud omnino significant; nimirum, Mediterraneum quoq; mare appellari mare suph siue caricosum (quod nihil fauebat amico nostro:) aut trãsiri posse per Nilum à Mediterraneo ad sinum Arabicum: Est enim quoddã genus hominũ qui nunquã animo informarunt dispositionem orbis terrarum quã mundi mappa ponit ob oculos: neq; vbi sit Arabicus sinus: neq; an misceatur mari Ægyptio, vel ab eo diuidatur. Omissis ergo illis, nõ satis videtur rei difficultatem perpendisse qui deuorat rem adeò mirandã; nẽpe quòd triduo cetus plusquam decem aut fortasse duodecim milliarium millia confecerit: ex quibus, quamuis tres dies naturales, viginti quatuor horarum singuli, computentur; vnicuiq; horæ obtingent plura quã 138. milliaria, aut etiam plura quàm 166. Si hæc adeo incredibilis celeritas miraculo tribuitur per Dei omnipotentiã; non erat opus tam longo circuitu; cùm à Deo posset cetus tranferri ab vno mari in aliud sine vlla mora aut ambage. quẽadmodum translatus est Habacuc à Iudæa in Babylonem, non per eam viam qua iter illud ab ipso propheta diebus aliquot confici posset, sed *in impetu spiritus.* (Dan. 14.15.) Si verò asseritur cetus ipse qui à sinu Arabico adductus fuerat, naturæ instinctu, statim ac ei permissum est, quanta potuit velocitate eodẽ redijsse; atq; ita potuisse post triduum Ionam euomere ad litus maris Rubri propè Asion Gaber: vellẽ vt qui hoc asserit cogitaret, maiorẽ à se velocitatem tribui ceto, quã pilæ ferreæ à bõbarda eiaculatæ: & eo mirabiliorem quòd non aëre libero, sed pelago multis insulis breuibus, scopulis ac locis vadosis eundum erat, cum manifesto impactionis & illisus, in minori etiam celeritate, discrimine. Sed Deus (inquient) prouidebat ne piscis in medio itinere alicubi impingeret. Benè; sed quo (quæso) fine tam prodigioso circuitu in sinum Arabicum deferebatur Ionas? Sanè non alio, nisi vt in litus eiectus, propius abesset ab vrbe Niniue, quã si in litus Mediterranei. Quid ita? Nunquid vt breuiùs postea posset in eam vrbem peruenire? ad hoc igitur, quanto minus violentum erat, eiectum Ionam ab angelo capillo capitis sui portari & poni ad Niniue vrbis portam? (vt contigit Habacuco Daniel. 14.) vel rapi ab spiritu, vt contigit Philippo qui inuentus est in Azoto? (Actuum 8.40.) Deinde doceri etiam vellem quot milliaria sit propior Assyria Niniue (cui Ionas erat prędicaturus) respectu maris Rubri, quàm respectu Mediterranei. Nam à litore Tyri non video multo maiorẽ distãtiam ad eam vrbem quàm ab Asion Gaber. Si autẽ tota difficultas ad illa verba Ionę reuocatur, *Pelagus* (heb. *suph*) *super caput meum*; facilè erat ab ea se difficultate expedire. Primum enim eo loco verbum *suph* non est adiectiuum siue epithetum maris: neq; aliter vnquam designat mare Erythræum nisi vbi est maris adiectiuum. Cùm verò substantiuè ponitur, finẽ aut perditionẽ significat, vt ex ipsa Vulgata notum est eruditis. In ea ergo significatione credi potest acceptum fuisse à Vulgato Ionæ 2.6. quasi dixerit Ionas, se mortem iam deuorasse quam suo capiti insidentem sentiebat: eo quòd nimis profundo pelago esset obrutus, & in ceti ventre inclusus. Certè ad hunc sensum exprimendum perinde erat dicere, *pelagus super caput meum*, ac *perditio super caput meum*. Quare ex Vulgatã neque pilus pro totius Africę circuitu. Sed ex abundanti, demus prophetam disertis atque perspicuis verbis dixisse, *Mare rubrum super caput meum:* & expendamus, quanto minus violentum sit, maris Rubri appellationem, Phœnicum mari accommodare, quam cogere cetum ad prædictum totius Africæ circuitum triduo peragendum. Equidem negari nõ potest, quin maria à terris quas alluunt, distinctionem & appellationem accipiant. Sic enim dicimus, mare Tyrrhenum, Ionium, Hispanum. Quid ergo mirum, aut nouum, Phęnicum mare Erythręum siue Rubrum appellari, si Phœnices ipsi Erythræi dicebantur. Imò verò si Phœnices, non est aliud quàm rubri, vt auctor est Strabo. Sic enim necesse erit vt mare quod vocatur Phœnicum, eo ipso, valeat appellari rubrũ à litoris appellatione.

Sed

A Sed perinde est appellari Erythrẹum; Tyrios autem Erythræos esse dictos, suprà confirmauimus ex Plinio, Strabone atque Dionysio. Ascendente autem pisce à Ioppe versus Phœniciam, deseruiebat Dei voluntati, vt qua parte Mediterraneum mare minus ab Assyria distabat, Prophetam in litus euomeret, sine alio nouo miraculo minimè necessario.

---

§. 5. *Responsio ad argumentum tertium.*

A. DIco primò, si argumentum supponit, nullum esse in sacrâ Sripturâ verbum quod varijs in locis variè accipiatur, reclamabunt vno ore vniuersi sacrarũ Literarum interpretes. Si verò eiusmodi significationis varietas in alijs vocibus admittitur: quo priuilegio contenditur nõ debere

B recipi in talenti nomine? Si verò cõcedatur nobis æquiuocatio in quibusuis alijs, exceptis omnibus ponderũ & mensurarum nominibus: quis nesciat id quoq; explodi, non ab interpretibus modò, sed ab ipso etiã sacræ Scripturę textu, in quo manifesta diuersa batorũ mensura, cubitus maior & minor, mina siclorum sexaginta & altera siclorum viginti quinq;? Sin autẽ Villalpandus non amplius velit, quã vt sine vrgente ratione, talentorum diuersitas non admittatur in sacris Literis: huic ego voluntati non resistam. Sed quẽadmodum ea mensura quam sacra Scriptura tribuit Mari æneo atque Luteribus, coëgit nos vt non dubitaremus mẽsurã illorum quadraginta batorũ quos singuli capiunt Luteres, esse multo maiorem eâ mensurâ quæ Mari æneo dat duo batorum millia: sic cõparatio diuitiarum Salomonis cum Dauidis opibus cogit talenti nomẽ in eis diuersimodè accipere. Neq; est cur hoc alienum à sacræ Scripturæ consuetudine reputetur. Quis enim nesciat in vulgaribus quoq; linguis multa reperiri similia? verbi gratiâ, in libræ nomine, quæ in Hispaniâ, & in Bætica præsertim nunc pro sexdecim vnciarum pondere capitur, nunc pro vncijs triginta duabus, nunc pro certa pecuniæ summa quæ argenteos regales quatuor non excedit. Quid ergo mirum similem æquiuocationẽ in sacris Literis reperiri in talenti nomine? præsertim cùm scriptores ceteros variare & expresse distinguere talentum maius à minori, negari non possit; nec dubitari quod Suidas ex Homero cõfir-

C mat, videlicet aliquando talentum accipi pro paruula quadam drachmarum summa.

B. Dico secundò, diuersitatem talenti aurei quæ à me asseritur, (videlicet vt aliquando sit pondus vnciarum auri 1500. aliquando verò id auri pondus quod totidẽ argenti vncias valeat) non tam esse æquiuocationẽ quàm analogiam (vt loquuntur Dialectici) & sacræ Scripturæ phrasim quam inficiari nequit Villalpandus, cùm eam in sicli nomine recipiat atq; confirmet. Euidentissimum quippe est ipsius argumenta, si aliquid probant, non minus esse efficacia in siclo quàm in talento.

C. Dico tertiò, reuocato auri talento ad valorem talantæi ponderis alterius metalli, quemadmodum à nobis reuocatur; in eo ipso apparere & elucere rationem & conuenientiam eius diuersitatis quæ esset alioqui irrationalis. Neq; enim ego pono, vt ponit Grsepsius (forsan absq; solido fundamento) talentum auri in sacris Literis non pendere vncias 1500. sed 750. iuxta Atticorum consuetudinem. Neq; assero (quod alius fortasse non sine aliqua verisimilitudine asserere posset) satis esse vt talentum auri in sacra Scriptura pendeat vncias 960. eiusmodi enim fuisse talentũ Ægyptiacũ (vt ex Varrone refert Plinius) & verisimile videri Israelitas ab Ægypto exeuntes, Ægyptijs ponderideribus atq; mensuris fuisse vsos. Neq; contendo veram esse Marianæ nostri & aliorum opinionẽ, qui talentum aiunt aliquando confundi cum siclo. Nullam ergo istarum opinionum defendo: ar-

D gumentis enim Villalpandi me constrictum video, vt minimè credã eiusmodi talenta in sacris Literis vsurpari. Quare solùm aio, aliquando minori nobilioris talenti ponderi nomen talenti cõmunicari propter valorem integri ex altero metallo: neq; posse ire inficias Villalpandũ, quin ea sit sacræ Scripturæ phrasis ab ipso recepta atq; confessa: & in ea phrasi elucere (aio) rationem & cõuenientiã eius quod alioqui irrationabile videbatur. Sed explicemus hoc postremum exemplis. A Iulio Polluce l. 9. octaua pars talenti Hebraici appellatur talẽtum Syrum. Videbitur id alicui merè voluntarium fuisse. Si tamen in ea loquutione sermo esset de auro cui bona pars alterius metalli esset admixta, (verbi gratiâ pars tertia,) rationale erat vt singulæ vnciæ illius auri æstimarentur octo argenti vncijs, atq; adeo 1500. drachmæ, integro talento; & per consequens vt donarentur talenti nomine, & fortasse eiusmodi erat aurum pecuniæ Syrorum. Deinde quod Suidas ait, apertè in Homero talenti nomen poni pro paucarum drachmarum numero; id, auro ad valorem æris reuocato cohæret optimè, vt notabamus supra §. 1. litera R. & S. Postremò, quod in aliquo sacræ Scripturæ loco reperimus, quinquaginta auri siclos, appellari sexcentos; constat esse rationale, si de valore sexcentorum argenti siclorum interpretemur. Hac ergo admissâ phrasi, in ea videtur acquiescere intelle-

E ctus. Nec mirum, si in aliquo loco non satis constet quomodo ibi accipi debeat talenti nomen. similis enim difficultas sæpe in alijs vocibus occurrit: neque id Spiritui sancto visum est inconueniens.

Talentum variè accipi non est inconueniens.

---

§. 6. *Responsio ad quartum argumentum.*

A. PRIMVM, suspicari licet, ex infinitâ illâ hominum multitudine quæ refertur, assiduè fuisse in opere versata, auferri posse centum sexaginta millia (hoc est dimidiam ferè partem) quia quos sacra Scriptura proselytos appellat, eos putauit Eupolemus missos fuisse à regibus Tyrio & Ægy-

Quot millia hominũ versata fuerint assiduo labore in tẽpli Salomonis ædificatione. & qui sumptus facti in eorum mercede.

ptio. Sanè mihi verisimile est, Ægyptios & Tyrios qui à suis regibus ad Salomonem missi dicuntur, non admissos fuisse in operarios aut latomos sacri ædificii, vel in quoduis illius sacri operis ministerium, priusquam veri Dei religione imbuerentur, & proselyti fierent. Atque ita iidem mihi sunt quos Eupolemus commemorat, & quos sacra Scriptura numerat latomos & portantes onera: & numerus cohæret optimè, vt patet ex ipsa obiectione. fuere enim latomi 80Ʋ. & portantes 70Ʋ. & alioqui non fuissent in sacris Literis præteriti quos Eupolemus adiicere dicitur. A

B. Deinde valdè verisimile est, quemadmodum ex triginta illis operariorum millibus ex omni Israel, non omnes toto anno in opere versabantur, sed tantùm decem millia singulis mensibus, (vt habetur 3. Reg. 5.) sic de reliquis intelligendum esse. Hac verò ratione, quamuis omnes operarii fuissent 343Ʋ600. nunquam operarum simul in opere versantium numerus accessisset ad 120Ʋ. neque ad octoginta millia, si auferamus illos 160Ʋ. quos proximè dicebamus bis numeratos videri. Sic verò valde admodum minuetur impensa & admiratio. Quia quadraginta hominum millia in vnicâ solum Hispanæ Carthaginis fodinâ assiduè in opere versabantur: vt scribit Polybius. Neque erat opus aureorum millione ad mercedem iis soluendam. B

C. His adde prædicta operariorum millia assiduè in opere versantium, (siue fuerint 120Ʋ. siue 80Ʋ. tantùm) non fuisse necessaria toto ædificationis tempore: sed vno solùm aut altero anno: videlicet ad montem Moriam complanandum, excidendum & æquandum, ad substructiones ingentes, ad ligna cædenda & conuehenda, & alia huiusmodi; quæ oportuit primo aut secundo anno esse facta, ne minus commodè postea fierent. His verò consideratis operarum impensæ fortasse non remanebunt maiores, quàm si toto septennio 40. hominum millia assiduè in opere versarentur.

D. Quid quòd merces operariis non ex auro vel argento à Dauide relicto, sed aliunde soluenda erat? Sanè sic censet noster Pineda f. 165. 2. C. D. Opinatur enim Dauidem non alias impensas præparasse, quàm totius ædificii & ornamentorum eius materiam. Operariorum verò mercedem à Salomone fuisse vel de suo solutã, vel indicto vectigali prouisam. Huic equidem opinioni manifestè fauet Eupolemus ipse apud Eusebium: neque enim alius quotidianæ operariorũ mercedis meminit, quàm panis, vini & olei ad victum: & hæc, ait, ab vniuersis vrbibus Salomoni subiectis fuisse cõtributa, vt templum Domini commodissimè ædificaretur. Facit quod regi Tyrio, cuius serui ligna cædebant in Libano, nulla est à Salomone missa pecunia (imò verò ille ad Salomonẽ misit auri talenta centum viginti) sed vinum, frumentum & oleum. Quod si operariis addebatur etiam obsoniũ aliquod, non minus id erat à Salomonis subditis contribuendum, quàm frumenti, vini & olei copia. C

E. Sed demus, præter victum, quotidianam aliquam mercedem pecuniariam singulis operarijs solutam esse: ex alijs sacræ Scripturæ locis constat, ad eiusmodi sumptum non fuisse opus tam immensis thesauris quàm sunt ij quos aliqui suspicantur. Sanè centum argenti talentis conduxit Amasias centum millia robustorum ex Israel (2. Paral. 25. 6.) atq; vt illa solùm fuerit vnius mensis merces; ad mercedem integri anni satis superque fuissent argenti talenta 1200. quæ non pluris æstimantur quàm centum auri talenta. Malè igitur computat Salomonis templi sumptus, qui ad eos opus fuisse putat centum millibus integris auri talentis, ac mille millibus argenti. Præter hæc obsecro à lectore, vt expendat verba illa quæ legimus 3. Reg. 9. 15. *Misit quoque Hiram ad Regem Salomonem 120. talenta auri. Hæc est summa expensarum quam obtulit Rex Salomon ad ædificandam domum Domini, & ad domum suam, & Mello, & murum Ierusalem, & Heser, & Mageddo & Gazer.* Ex quibus verbis ego colligo, ad eorum omnium ædificiorum impensas, nihil aliud de suo contulisse Salomonẽ, nisi illa 120. talenta auri: cetera aliunde suppeditata fuisse, nempe ex subditorum contributione. Non me latet Hebraicum textum aliter transferri à Pagnino, Aria & alijs: nempe de vectigali annuo à rege imposito ad illorum ædificiorum sumptus & expensas. Sed Vulgata expositio & meliorem habet auctorẽ & multo meliùs cohæret cum contextu præcedenti. & hactenus de mercede operarijs debita. D

F. Sequitur vt dicamus de donatiuo illorum decem siclorum, quos Ægyptijs atq; Phœnicibus in domos suas reuertentibus datos esse commemorat Eupolemus. & primùm ex abundanti do, eam historiam esse certissimam; & largitatem donatiui extendo etiam ad Israelitas operarios, nec nõ ad ceteros proselytos, nec aufero nunc ex illorũ numero illa 160. millia quæ auferre poterã, hoc est dimidiã ferè multitudinis partẽ. (de qua suprà litera A.) sed sint omnes eo beneficio affecti 343Ʋ600. vt contendebat argumentum. Certè ea ratione non pertinget summa ad siclorum milliones tres cum semisse. & quoniã certũ est, aureas drachmas appellatos fuisse siclos auri (vt ostendimus prop. 19. & 20.) non plus efficiet argumentũ quàm Salomonem in illo donatiuo largitum esse tantum auri quantum pendent nostrorum scudorum milliones tres, & insuper 650Ʋ750. scudi aurei. hæc enim summa scudorũ pendet idem omnino quod decies 343Ʋ600. drachmæ. & dato quòd Eupolemus omnino esset intelligendus de quatuor drachmarum siclis; adhuc plus pendent ex nostris scudis aureis milliones quatuordecim cum semisse, quàm vniuersum illius donatiui aurum. Suprà autẽ concessum est à nobis, maiores fuisse annuos Salomonis redditus. Nec est cur contendere possit aliquis Salomonem non fuisse largitum de suo donatiuum illud; quia donatiua saltem non sunt impensæ quæ præparatæ fuisse dicuntur à Dauide. E

G. Vtcunq; hoc sit, si illa centum talentorum auri millia, ac mille millia argenti (de quibus 1. Par. 22. 14. non sunt relicta soluendæ operarũ mercedi; (vt ex prædictis colligitur) neq; deaurandis parietibus (quia huic ornamẽto seorsum relictum est aliud sufficientissimum auri & argenti põdus 1. Paralip. 29. 4.) neq; emendis lapidibus & reliquæ materiæ, (quia vnà cum auro & argento reliquit Dauid pro templi ædificio, immensum æris ac ferri pondus, ligna & lapides:) oportebit vt vniuersum illud auri pondus & argenti fiat templi supellex; hoc est vt supellex aurea & argentea non minus pendeat, quàm illa summa auri & argenti quæ refertur 1. Paralipomen. 22. 14. Velle autem, vt aurea supellex pendeat arrobarum ponderalium 375. millia; & supellex argentea decies tantum (quod est pondus illorum talentorum, qualia cogitantur à Villalpando,) hoc meo iudicio omnem excedit fidem. presertim cùm supellex à Iosepho relata fabulosa sit, & sacræ

narra-

A narrationi aduersa vt suprà expendimus. Satis ergo superque videri debet rem prudenter æstimanti, & ad sacræ Scripturæ narrationem attendenti; quòd supellectilis aureæ pondus sint arrobæ ponderales 31U250. argentea verò supellex viginti arrobarum millia pendeat. hæc verò est prædictorum talentorum summa in nostra computatione. Iuxta quã si vniuersa illa aurea & argentea supellex in alium locum esset mulis imposita deferenda, opus esset 4U270. mulis, iusto singulis onere distributo, nimirum arrobis duodecim.

H. Si quis verò contendat, prædictam auri & argenti talentorum summam non solùm fuisse relictam, vt ex ea fieret templi supellex; (hoc est vasa aurea & argentea & cetera huiusmodi) sed etiam ad vniuersos ædificij sumptus. hoc etiam dato, respondeo, non mirum esse quod mihi satis sit multo minus auri & argenti pondus quàm Villalpãdo: quia mensura cubiti sacri quã ipse assignat est plusquam dupla respectu meæ. ex quo infertur impensas totius ædificij in mea computatione esse duodecimam ferè partẽ impensarum Villalpandi, (vt suprà expendimus propos. 17. §. de areis & solidis.) Bene ergo habet vt duodecimâ ego auri parte contentus sim, si Villalpandæi ædificij expensæ sunt ferè duodecies maiores.

B

PROPOSITIO XXIIII.

In designando valore integri talenti argentei nonnihil exceditur à quibusdam.

EXPLICATIO.

A. AD explicationem proposit. huius, operæpretium erit, qualitatem legalem, pondus atque valorem argenteorum Hispaniæ explicare prius, vt reductio talenti ad nostros argenteos regales plenius intelligatur. Legalis ergo qualitas argenti quod in Hispaniâ cuditur huiusmodi est. Sexaginta septem purissimi argenti vncijs miscentur quinque æris vnciæ: atque ea ratione fiunt legalis argenti vnciæ septuaginta duæ, vocaturq; id argentum dinerorũ vndecim & granorum quatuor: dato *dineri* nomine, duodecimæ ponderis parti, ac singulis duodecimis in viginti quatuor grana partitis. Atq; ita argenti legalis bes (siue marcus vnciarũ octo) habet argenti puri grana 268. ærisque 20. Notandumq; est idem esse grana 268. ac quater 67. sicut viginti sunt idem quod quaterquinq;. Porrò ex singulis bessibus cuduntur argẽtei regales 67. diuiditurq; singulorũ valor in partes triginta quatuor quæ appellantur marauedini. ac proinde bes argenti signati valet marauedinos 2U278.

Legalis argẽti quod in Hispania cuditur qualitas & valor.

67
34
268
201
2278

B. Idem pondus argenti legalis non facti æstimabatur antiquis legibus argenteis regalibus 65. hoc est, marauedinis 2U210. Verùm ab anno 1566. ex singulis argenti bessibus qui cudantur, soluuntur regi marauedini 50. appellatur id vectigal Dominatus (*Señoraje.*) Atq; ita quãuis argẽti nõ facti bessi, nomine tenus idem valor maneat; sed reapse non valet iã argenteos 65. sed minoris quinquaginta marauedinos. hoc est, non iam marauedinos 2U210. sed duntaxat 2U160. Quia non plus recipit qui bessem argenti legalis vendit: manent enim in emptoris potestate ceteri 50. Sicque fieri necesse est post impositũ dominatus vectigal. Alioqui enim mercatores argenti qui emunt illud non factum ac deinde cudi procurant, non solùm nihil haberent lucri ex eo negotio; sed etiam in singulis bessibus integrum ferè argentũ de suo amitterent. Ex argenti enim besse non cuduntur plures argentei quã 67. atque hinc soluendus est regi dominatus, & soluenda opera monetarijs, & faciẽnda fundẽdi metalli expensa. In his verò tres fere argenteos regales insumi necesse est: nimirũ in vectigali dominatus, 50. marauedinos; & in operâ monetariâ à lege taxatâ marauedinos $40\frac{2}{3}$. & in fundendi expẽsis, vt minimum, octo. suntque omnes $98\frac{2}{3}$. qui à tribus argenteis regalibus parum distant. Atq; adeo ex 67. argenteis, mercatori fere non manent nisi 64. Quare in singulis bessibus singulos pene amitteret argenteos, si pro besse argenti legalis daret ipse 65. Manifestum ergo est, ab anno 1566. argenti legalis non facti bessem non valere iam argenteos 65. sed marauedinos 2U160. hoc est, argenteos 63. ac præterea marauedinos 18.

C. Atque hoc ferè pretio argentum legale emunt fabri argentarij: Verùm illi ab emptore argenti facti & laborati, præter sui laboris mercedem, pro singulis argenti bessibus computant deberi sibi argenteos 65. cùm vt ea ratione recuperent quod ex argenti pondere, fundendo aut limãdo cõsumi solet; tũ vt laboris merces minus cara emptori videatur: ac demum vt ex pecunia locanda in emẽdo argento aliquid lucelli proueniat fabro præter facturæ mercedem. Ex hac tamen argentificum astutiã (cui prędictum dominatus vectigal occasionẽ dedit) non infertur, argenti legalis bessem plus reuerâ valere quàm quod ipsi pro eo soluunt: sed solum yllos callidè inuenisse viam, perquã in ipso argenti pondere in centũ argenteis lucrentur ferè $2\frac{1}{3}$. Emunt enim bessem marauedinis 2160. & hac impensâ lucrantur 50. At sicut 100. ad $2\frac{1}{3}$. ita 2160. ad $50\frac{2}{5}$.

D. Sed dicat aliquis nũmos argenteos qui ex argenti legalis besse cuduntur, esse integros 67. qui valent marauedinos 2U278. nec aliud reperiri discrimen inter argentũ non factũ, & argentũ signatũ, nisi impensã dominatus, funditionis & operæ monetariæ: quibus omnibus soluẽdis satis superq; sunt tres argentei regales. Ergo pretiũ bessis argenti non facti, vt minimum sunt reliqui 64. Respondeo, per legem quę taxauit argenti non facti pretium, prouisum fuisse, vt lucellum aliquod superesset ei qui suum argentum cudi & signari procurat: nempe centesima ferè ipsius argenti pars. Lex enim quæ argento non facto certum constituit pretium, est multo antiquior vectigali dominatus: pretium autem ab ea decretum, erant 65. regales pro singulis bessibus, hoc est marauedini 2U210. factâ autem atq; signatâ pecuniâ ex vno besse, accedit valor summæ ad marauedinos 2U278.

C

D

E

Ex quibus eo tempore tantum soluenda erat impensa funditionis & operæ monetariæ. Atqui impēsa operæ à lege definita sunt marauedini 40⅔. & funditioni tunc satis esse videbantur marauedini 5⅓. Atque ita præter argenti precium (quod erat 2U210.) centesimam lucrabantur qui illud cudi faciebant, nempe marauedinos 22$\frac{1}{10}$. & quidem post latam etiam vectigalis dominatus legē, adhuc centesimam fere lucrantur qui suum argentum cudendum curant. Nā 50. illi marauedini qui nūc soluuntur regi, ex argenti pretio minuuntur: & funditionis impensa si nunc pro tempore est aliquanto maior, pecunia etiam quæ nunc in argenti bessem impenditur est minor, nempe non iam 2210. sed 2160. huius autem numeri pars centesima sunt 21⅗. itaque legalis auri bes post indictum dominatus vectigal non plus valet quàm marauedinos 2U160. A

E. Et ne parum alicui videatur; notandum est, rationi consentaneum esse vt hic quoque valor nouâ lege minuatur, eo fine vt mercatores argenti, eo signando nonnihil amplius lucrentur. Iam enim post pragmaticam sanctionem quæ prodijt Decembri 1612. bes auri non plus valet quàm marauedinos 28U800. lucranturque mercatores in besse auri signando, marauedinos 523. (vt proposit. 24. palam fiet.) hoc est non solum centesimam, sed in singulis centenis plusquam 1⅘. Postulat ergo rationis paritas, vt argentum legale non plus valeat quā marauedinos 2142. (hoc est regales argenteos 63.) sic enim lucrum quod mercatori argenti supererit, erunt marauedini 37⅓ qua ratione proxime accedetur ad proportionem lucri in auri besse cōcessi. quia per regulam trium si 28U800. lucrantur mihi 523. æquum erit vt 2U142. lucrentur mihi fere 39. id est plusculum etiam quàm ego petebam. B

§.2. *Quantum valeat bes purissimi argenti.*

A. II quibus ex officio incumbit, auri & argenti probatio (*ensayadores*) in designando argenti probati pretio, nihil omnino auferunt ratione dominatus prædicti qui soluitur regi: satis esse putantes, si id in venditione detrahatur: Atque ita legali argento imprimunt huiusmodi notam 2210. Purissimum vero argentum (dinerorum vt vocant duodecim) cuiusmodi fere est quod ex Mexicana & Perüana regione in Hispaniam nauigat, hanc solet afferre impressam notam 2380. quod est dicere singulos eius argenti besses septuaginta regalibus æstimari. C

B. Et sit sane nomine tenus is argenti valor. Si tamen subtiliùs examinare velimus, quantum re ipsa valeat purissimi argenti bes, consideratis hodiernis Hispaniæ legibus & sumptibus, ex prædicto marauedinorum numero ego omnino aufero plusquam 60. marauedinos; atq; adeo contendo verū valorē non accedere ad marauedinos 2U320. Tres enim summæ ex prædictis 2U380. necessariò auferendæ sunt, quæ faciunt marauedinos 60. & eo amplius.

C. Primum enim deducendus est valor æris quod miscendum est argento puro vt fiat argentū legale. Cùm enim legalis argenti bessi assignatus est valor marauedinorum 2U210. non solùm habita est ratio granorum 268. argenti quæ in eo insunt, sed etiā 20. granorum æris. vtrumq; enim metallum pecunia emitur, & qui in domum monetalem adducat 67. argēti purissimi besses, opus habet simul quoque adducere besses æris quinq; qui non minoris emi solent in Hispania quam marauedinis 160. (singuli nempe besses marauedinis 32.) Si verò prædictos 160. marauedinos partiantur ex æquo socij 67. (tot enim erant puri argenti besses) obtingent singulis marauedini 2$\frac{26}{67}$. Ergo hæc summa auferenda erat ex prædictis 2U380. qui dati sunt argenti purissimi bessi ex proportione ad valorem argenti legalis. D

D. Secundo, ex valore prædicto singulorum bessium deducendi etiam sunt marauedini 5$\frac{5}{67}$. quos negligentior computatio per errorem aut contemptum adiecerat argento puro. Constat enim sic se habere argētum purissimum ad argentū legale, sicut 72. ad 67. & per regulā trium, si 67. non plus valent quàm 2U210. necessariò efficitur, vt 72. non plus valeant quàm 2U374$\frac{62}{67}$. Ergo per errorē adiecti sunt in computatione, marauedini 5$\frac{5}{67}$ seu potius ex opulentiā prouinciarū Perüanę & Mexicanæ, quæ eiusmodi est, vt nihil in cōputatione addidisse videatur qui paucos illos addit marauedinos, eo fine vt summa redigatur ad integros 70. regales. nec enim minutior moneta quàm regalis argēteus in illis prouincijs cuditur: & 70. regales conficiunt marauedinos 2U380.

E. Tertiò, ex eodem valore auferendi sunt etiam, ratione dominatus qui soluitur regi, marauedini 5$\frac{25}{67}$ bes enim argenti purissimi se habet ad bessem argenti legalis, sicut 72. ad 67. Ac per regulam trium, si de 67. regalibus soluuntur regi marauedini 50. de 72. oportebit soluere 53$\frac{49}{67}$. Quod verò hāc summam probatores argenti non deducant ex prētio quod assignant argento, in causa est quòd ante legem quæ præscribit vectigal dominatus, nihil eiusmodi deducebatur ex precio: postea verò licet nomine tenus maneat argento antiquum precium; in venditione tamen re ipsa minuitur: quia manet in potestate emptoris id quod regi soluendum est, quandocunq; ex argento illo argentei nummi signentur. E

F. Conficiunt tres prædictæ summæ auferendæ ex precio bessis argenti purissimi, marauedinos 61$\frac{49}{67}$. Atq; adeo reapse iuxta hodiernas leges pretiū bessis argenti puri non sunt marauedini 2U380. (neq; 2U376. vt computat Villalpandus) sed 2U318$\frac{18}{67}$. Quamuis verum sit huic precio posse aliquid addi ab emptore si minori lucro sit contentus, quā quod illi à lege cōceditur: vel si speret se reperturum aliquam auri partē in ipsis argenti lateribus, vt sæpe contingit in ijs qui ex fodinis Mexicanis aduehuntur. Si tamen de legali puri argenti valore agendum est (videlicet ex proportione valoris quem leges præscribunt argento legali) diligenti computatione euidenter probatur bessem argēti purissimi non valere hodie marauedinos 2U320. neq; valiturum plusquàm 2U300. marauedinos, si bes argenti legalis nō plus valeat quàm marauedinos 2U142. vt hodie par esse diximus suprà in hac eadem propositione §.1. littera F.

§. 3. *Quanti æstimari debeant singula argenti talenta Hebraica ex ijs quæ habent vncias agenti 1500.*

A. PROPOSITIONE vigesimâ secundâ conati sumus ostendere, in aliquibus argenti talentorum summis, pondus argenti non esse maius, quã totidem minarum pondus, hoc est quinquagesimã ad summum partem eius ponderis quod alij cogitant. Atq; adeo integra argẽti talenta, quæ verbi gratiâ videbantur esse millies mille, non esse plura quàm 20Ʊ. Nunc addo, aliquid etiã esse demendum de valore qui vni integro argenti talento assignari solet: tum quia non constat sacrã Scripturã in quauis talẽtorum argenti summâ agere de argento purissimo; tum quia non parum exceditur in argenti purissimi valore. Nota ergo à nonnullis supponi, omnia talẽta argenti quæ in sacrâ Scripturâ legimus, cogitanda esse purissima absq; vlla alterius metalli mixtura: & quia talẽtum integrum continet besses 187½. & argenti puri bessem æstimari credunt 2Ʊ380. marauedinis; non dubitant integrum argenti talentum æstimandum esse nostris regalibus 13Ʊ175. Ab hac summa aufert Villalpandus noster regales 22. ac duos insuper marauedinos: quia ex valore singulorum bessiũ demit marauedinos quatuor. sed maiusculam nos demptionem meditamur. *Talentũ argenti quãti æst. mari debeat.*

B. Dico ergo primò, merè gratis supponi argenti talenta quæ in sacra Scriptura reperiuntur, omnia esse purissima, (cuiusmodi est argentum quod 12. dinerorum dicitur:) quia vix vnquã argentum adeo purum à natura gignitur; sed vel plumbo, vel stanno, vel ære mixtum. neq; argenti appellationẽ ab eo tollet quæuis alterius metalli particula quæ adhuc in illo remaneat, antequã omnino excoquatur. Adde quòd parua aliqua æris mixtura congruit firmitati ipsius argenti: & propterea etiam in magna argenti opulentiâ non solet cudi purum, vt patet ex legibus Hispanis. Si ergo gentes omnes vix aliter vtuntur argẽto, nisi admixtâ aliquâ æris particulâ, & illud omnes absolute argẽtum appellant: cur ab ea loquutione sacrã Scripturam abhorrere putabimus? Dices fortasse, aliquando in sacra Scriptura expresse agi de talentis argenti probatissimi, vt 1. Paral. 29. 4. atq; id satis esse vt de simili argento ceteros intelligamus locos: quia par est ratio. Imò verò, ex eo ipso colligitur mille millia argenti talentorum non esse accipienda de argento probatissimo; quia hoc epithetum non est adiectum illis, vt patet 1. Paral. 22. 14. sed millibus septem c. 29. 4. Si enim vtraq; probatissima fuissent, par erat vt potiùs id exprimeretur in mille millibus quàm in millibus septem. Adde quòd fortasse probatissimum non est idem quod purissimum. Quia argentum legale in Hispaniâ iterum atq; iterum probatur & examinatur, ne plus æris admixtum habeat quàm à lege præcipitur; & tamen non id agitur per examen & probationem, vt purissimum sit, siue dinerorum 12. sed vt dinerorum sit vndecim & granorum quatuor.

C. Atque vt demus, argentum probatissimum in sacris Literis esse idem quod purissimum, sanè illa mille millia talentorum non appellantur pura neq; probata, atque ita non est cur credantur fuisse puriora quàm nostrum argentum legale. Qua ratione, si illa fuissent millies mille talenta integra argenti, nihilominus de valore quem eis assignat Villalpandus, demi poterant plusquam centũ milliones nostrorum ducatorum. Quia duo marauedini deducti de valore vnius bessis, auferunt de integro talento ducatum integrum: besses enim vnius talẽti sunt 187½. & totidem binarios marauedinorum habet vnus ducatus Hispanus. Quare si valor vnius bessis minuitur plusquã 200. marauedinis; talenti quoq; valor minuitur plusquã censum ducatis: & mille talenta plusquam ducatis centũ millibus: & millies mille talenta, plusquam centum ducatorum millionibus. Constat autẽ Villalpãdum (to. 3. f. 418.) bessi argenti puri tribuere valorẽ marauedinorum 2Ʊ376: ac bessem argenti legalis in nostrâ cõputatione non plus valere quam 2Ʊ160. inter quas summas reperitur discrimen marauedinorum 214. ergo discrimen valoris in maxima illa talentorum summa non esset minus quàm Hispanorum ducatorũ milliones 107. Et erit adhuc maius discrimen, si bes argenti legalis non plus valeat quàm marauedinos 2Ʊ142. (iuxta ea quæ suprà diximus) nam ea ratione auferrentur de eâdem summâ nouem alij milliones.

D. Quoniam verò prædicta mille millia talentorum nos non putamus fuisse integra talẽta: & conati sumus ostendere, illius summæ pondus non fuisse maius quã talentorum 20Ʊ; adijciamus etiã in viginti talentorum millibus, quid intersit inter valorẽ quem eis assignat Villalpandus, & inter eũ quem tribuit illis nostra computatio. Viginti igitur argenti talentorum millia in Villalpandi tabula faciunt milliones 23. ac præterea 760Ʊ. ducatorum. ex qua summâ, nostra cõputatio prorsus aufert milliones duos & ducatorum 140Ʊ. nimirum quia satis esse putamus, cogitare argentum illud fuisse eiusdẽ qualitatis cum nostro legali, cuius bes non plus valet re ipsa quã marauedinos 2Ʊ160.

E. Si verò cogamur de eâdem talentorum summâ loqui, tanquã de argento purissimo, tunc in viginti talentorum millibus, de Villalpandi valore demuntur à me in singulis talẽtis aurei ducati 27. & in totâ summâ 540Ʊ. In summâ verò mille millium talentorum integrorum, de valore quem assignat Villalpandus, aufero ego milliones 27. Hæc autem discrimina intelligo, si cogitemus sermonẽ esse de pondere argenti non facti neque signati. Nam si sermo esset de pecunia ex argẽto purissimo signatâ absque vllâ æris mixtura; tunc parum admodum demi posset de valore quem in suis tabulis ponit Villalpandus.

F. Quoniã verò neq; constat sermonẽ esse de argento purissimo, neq; de pecuniâ signatâ; prudẽtiæ esset, (meo iudicio) nihil de valore decernere absolute loquendo: ac satis putare si argenti põdus agnoscatur ac numerus drachmarum designetur. Definito autem integrorum talentorum numero, nihil facilius quàm inde drachmarum numerum colligere. Constat enim singula talẽta Hebraica pendere drachmas Atticas 12Ʊ. siue mille duodenas drachmarum. Atq; hac duodenarum phrasi libenter ego vterer: quia agnito talentorum numero, facillimè agnoscitur quot sint duodenæ drachmarum: & singulis duodenis respondet valor vnius drachmæ aureæ. Verbi gratiâ, vnicum talentũ

habet mille duodenas drachmarum argenti; atque adeo meritò æstimatur mille aureis drachmis. viginti ergo talentorum millia, viginti millionibus aurearum drachmarum æstimabuntur: quia totidem duodenas drachmarum argenti pendent.

G. Et quidem de numero drachmarum argenti res est liquida. & si quis malit idem pondus explicare per nostrorum regalium numerum, constat talentum integrum (siue 12. drachmarũ millia) idẽ pendere quod pendent regales nostri 12U562½. Ad valorem autem argenteorum siue ad qualitatem argenti non descendo: quia non satis constat in qualibet talentorum summa, quale esset argentũ de quo sacra Scriptura loquitur. & nihilominus duodecim drachmis argenti respõdet in mea computatione vnica auri drachma: tum quia ea erat antiqua æstimatio; tum quia ab ea æstimatione non lõgè abeunt nostri æui variæ æstimationes. Neque obstat, quòd diuersæ argenti qualitati respondet diuersum auri pondus; quia prædicta reuocatio duodecim drachmarum argenti ad vnicã auri drachmam, ea ratione intelligenda est, vt puro argento respondeat purum aurum: & minus puro minus purum eâdem proportione. & in his quæ non possunt, aurificis, vt aiunt, statera ponderari, satis est si trutina vtamur populari.

PROPOSITIO XXIV.

In designando valore integri talenti aurei, non parum à nonnullis exceditur.

EXPLICATIO.

IN huius propositionis explicatione eundem ordinem quem in præcedẽti seruabo, ijs suppositis, quæ ibi iam explicata manent.

§. 1. *De qualitate auri legalis, ac de pondere & pretio scudorum Hispaniæ.*

Qualitas, pondus & pretiũ scudorum aureorũ Hispaniæ.

A. CONSTAT, in Hispaniâ, antequam regnaret Carolus V. Romanorum Imperator, in quibusdã nummis aurum purum aut fermè purum solitum fuisse signari. Sed post Caroli leges, legalis auri qualitas requirit vt duabus ac viginti puri auri vncijs, duæ æris vnciæ misceantur: qua ratione fiunt tres besses auri legalis quod 22. *quilatum* appellatur, dato *quilatis* nomine vigesimæ quartæ põderis parti. Cuduntur autem ex vno besse aurei 68. quos scudos appellamus: quorum singuli regnante Carolo V. æstimabantur marauedinis 350. hoc est argenteis regalibus decem ac totidem marauedinis. Eisdem tamen per sanctionem Philippi II. (latã anno 1566.) datus est valor marauedinorũ 400. Ac demum anno 1610. à Philippo 3. auctus est eorum valor marauedinis 40. atque ita æstimantur hodie marauedinis 440. Hinc est vt bes scudorum aureorum (nempe scudi 68.) æstimatus sit, sub Carolo, marauedinis 23U800. (siue regalibus argẽteis 700. & sub Philippo 2. marauedinis 27U200.) siue regalibus 800.) nunc verò marauedinis 29U920. siue regalibus 880. Deceptus est ergo proculdubio Villalpandus qui tempore Philippi 2. bessem auri legalis (quod 22. quilatum appellant) putauit æstimari marauedinis 27U225. computatio enim manifestè ostendit, scudos 68. (quorum singuli nõ plus valebant quàm marauedinos 400.) non plus efficere quàm marauedinos 27U200. Itaq; de suo addidit ille marauedinos 25. in besse: & in *castellano* semissem marauedini. Est autem *castellanus* quinquagesima pars bessis, quæ sub Carolo æstimabatur in auro signato, regalibus quatuordecim; sub Philippo 2. regalibus 16. nunc autem marauedinis 598. qui faciunt regales 17. & præterea marauedinos 20½. Atq; hactenus de valore auri signati.

tom. 3. f. 417.
400
68
3200
2400
27200.

§. 2. *De valore auri legalis non facti neque signati, sed in massa auri.*

De valore auri legalis non facti.

A. ARGENTO legali in massa, (hoc est rudi, & neque facto neque signato,) definitus est valor per leges Hispaniæ (vt præcedenti propos. explicatum est.) Auro verò rudi non erat designatus valor vsq; ad decimam quartam diem Decembris anni 1612. Quamuis enim Philippus 2. (l. 6. tit. 12. lege decima tertia declarationum) præceperit vt castellanus (quilatum 22.) sexdecim argenteis regalibus æstimaretur: constat tamen eam legem loqui de castellano auri signati. Neque ad hoc necesse erat, nummum aliquem esse qui omnino penderet iustum castellani pondus (cùm posset sermo esse de vero valore quem habet quinquagesima pars bessis signati; quemadmodum de valore tertiæ aut quartæ partis vnius scudi aurei: (sed compertum etiam est à Ferdinando rege fuisse cusos eius ponderis & qualitatis nummos aureos: atque de eis nummis manifestè agitur in Hispanis legibus sub Castellanorum nomine; vt videre est l. 5. tit. 21. lege 13. & tit. 22. lege 2. & 9. & 15. Ex computatione autem manifestè patet in prædictâ Philippi 2. lege non considerari castellanum in massa auri antequam signetur. quia in eâdem lege constituitur quadringentorum marauedinorum pretium singulis scudis; quod fuit signati auri bessi dare octingentorum regalium valorem: ex hoc autem pretio, castellano signato obtingunt regales 16. Si verò de castellano in massa auri sermo esset, necessariò fuerat ei minus pretium assignandum; quemadmodum argento rudi præscribitur à lege minor valor quàm argento signato.

B. Non videntur ad hanc rationem animaduertisse qui animũ regis in ea lege fuisse credunt, id præcipere, quod deinceps ab auri mercatoribus inuentũ est & vsu receptum: nimirum vt legalis auri non signati bessi, nomine tenus idẽ tribuatur valor qui auro signato; hoc subintellecto arcano, vt 22. quilates auri non signati reuocentur ad 22½. addito nimirũ eo auri pondere quod ad eius rationis æqualitatem satis sit. Verùm nulla ratione verisimile est, à rege seu lege illã arcanam reductionem quilatum 22. ad 22½. (de qua non meminerit) fuisse præceptã. Verba enim legis non sunt alia, quàm, *æstimetur deinceps regalibus sexdecim castellanus quilatum* 22. Atqui si pro 22. quilatibus cõputentur 22½. is castellanus prorsus erit quilatum 22½. nec de eo loquetur lex. Præterquã quòd nihil præstaret præcipere vt signati & non signati idẽ sit pretiũ nomine tenus; re ipsa tamen hoc minoris væneat; ac discrimen in arcano aliquo consistat. Lege enim non definiente (vt verè nõ definit) quota pars auri addẽda sit in auri rudis emptione; mercatorũ arbitrio relinquebatur an 22. quilatibus addendus esset dimidius vel tertia vel quarta pars vel duæ tertiæ: neq; lex illa foret aliud quàm palliũ quo auri mercatorum astutia tegeretur, vt illi valeant quo voluerint pretio aurum emere, neq; eorum arcana, ipsorum facultatis ignaris reuelentur; eo quod eorum lucris intersit ea semper esse velata.

C. Cùm igitur certum sit, vsq; ad finẽ anni 1612. nullam fuisse legem quę massæ auri legalis pretium definierit; operæpretium erit distinctè explicare, quo pretio hactenus soleret emi bes auri legalis in massa. Consideratã igitur praxi illã reuocandi 22. quilates ad 22½. & reserato mercatorũ auri arcano, cõstat illos sólitos fuisse emere 45. auri legalis besses in auri massa, eo pretio quod erat per legẽ tributũ 44. bessibus auri signati. Quare pretiũ auri legalis in massa auri habebat se ad valorẽ auri signati sicut 44. ad 45. Ex quo, si ea praxis fuisset similiter vsu recepta tẽpore Caroli, Philippi 2. & Philippi 3. cõsequẽs erat, vt pretiũ vnius bessis auri legalis in massa auri, Caroli tẽpore essent marauedini 23U271 1/7. & sub Philippo 2. 26U595⅓. Nunc verò 29U255⅓. Verùm ego persuasum habeo, prædictã praxim (reuocandi scilicet viginti duos quilates ad 22½.) non fuisse receptã neq; inuentam, nisi ab eo tempore quo aurei scudi ascenderunt ad 400. marauedinos. Nã eo ipso anno impositum est dominatus vectigal. Inuentum autẽ illud reuocandi 22. auri quilates ad 22½. proculdubio fuit eo fine introductum, vt ex illa vnius quilatis semisse solui posset nouum vectigal, & præter impensas funditionis & operæ monetariæ, aliquid lucri superesset mercatori. Vectigal enim dominatus solui ex eo ipso quod prius erat solidum lucrum mercatorum auri, incredibile est. Atq; adeo non dubitandum, quin praxis illa reuocandi 22. quilates ad 22½. hosque emendi pretio eodem quod per legem præscribitur auro legali, Caroli tempore vsitata non fuerit. Hoc verò ipsum duplici argumento confirmo. Primũ quod Hispali post ascensum aurei scudi ad marauedinos 440. quidam censuerint, bessem auri legalis in massa in pristino valore remansisse, absq; vllo incremẽto: alij verò nouum pretium inuexerint; nimirum vt castellanus in masſâ auri valeret argenteos regales 17¼. Qua ratione pretium bessis auri in massa, quinq; regalibus erat minus quàm valor auri signati. Alterum argumentum est, quòd praxis illa reuocandi 22. quilates ad 22½. vsurpari solebat ab ijs quorum arte aurum asperum lenitur vt oportet ad quęuis opera ex illo elaboranda: deinde verò aurum lenitum lenitores ipsi eodem ferè pretio quo emerant (redactum ad quilates 22½.) legali postea qualitate, (hoc est quilatum 22.) ceteris aurificibus vendebant. Quare aurificibus ementibus aurum iam linitum vt ex eo facerẽt torques, annulos, inaures & quæuis monilia, nullum remanebat lucrum ex ipsius auri emptione & vẽditione, sed solùm facturæ merces. Toto autem prædicti semiquilatis auri valore fruebãtur linitores auri, tum pro linitionis labore & impensis, tum pro fructu pecuniæ in auro locatę. Valor verò semiquilatis in auro signato est quadragesima quarta portio valoris totius: atq; adeo in centum aureis plusquam 2¼. quod est æquale ferè lucrum ei quod (præter mercedem facturæ) habent fabri argentarij, dum ementes argentum in massa deducunt ex pretio singulorum bessium 50. illos prædictos marauedinos; vendentes autem argentum factum, pro singulorum bessium pondere faciunt sibi solui regales 65. Sed excessum istum lucri quo fabri argentarij ac linitores auri, videntur feliciores aurificibus ceteris, verisimile est sufficienter compensari eo facturæ pretio quod exigunt aurifices ex operibus aureis quæ vendunt.

D. Vtcunq; hoc sit, regula veri valoris in argento & auro non facto, non est pretium quo illud emunt ac vendunt aurifices & fabri argentarij. Illorum enim parum interest aliquantulo carius emere, ac tanti vendere quanti emerant; præsertim cùm possint augendo facturæ pretio paria facere, omnibus pensatis. Quare quamuis aurifices soliti fuerint pro auri legalis atq; liniti castellano soluere regales 17¼. inde non probatur, illud esse pretiũ legitimum: quia illa aurificum consuetudo non poterat contra rationis euidentiã præualere. Ac plane manifestum est (quemadmodũ iustum atq; legitimum argenti non facti pretium eiusmodi debet esse, vt argenti emptio ad cudendum siue signãdum lucro sit, non iacturæ) sic legitimum auri pretium non esse quod ementibus ad scudos aureos ex eo signandos nullum relinquat emolumentum. Si verò hodie bes auri legalis constaret 875. regalibus (quemadmodum aurifices ipsi solent à linitoribus comparare) emptio auri ad cudendum illud fieri non posset sine damno. quia ex besse non plures fiunt scudi aurei quàm 68. neque hi plus valent quàm regales 880. Impensæ autem necessariò faciendæ in 68. scudis sunt ferè regales 20. Atque adeo de suo amitterent mercatores in eo negotio quindecim ferè regales in singulis bessibus.

E. Vt verò hoc clarius innotescat, iuuabit cõputare distinctè sumptus qui sub Carolo & qui sub Philippo 2. fiebant, & qui nunc fiunt, vt ex vno besse auri prodeant scudi 68. Caroli ergo tẽpore impensa non erat maior quã marauedinorum 127. Auro enim fundendo satis sunt 8. marauedini, & opera monetaria à lege taxatur duobus tominis, qui tunc valebant marauedinos 119. (diuiditur enim bes auri in tominos 400.) Nec erant vlli præterea sumptus. Ab anno autẽ 1566. sub Philippo 2. impẽsa erat maior, videlicet marauedini 544. Aucto enim scudorũ pretio, valebant duo tomini, debitio operæ monetariæ, marauedinos 136. & additũ est vectigal dominatus, integer nẽpe scudus, id est marauedini 400. quibus si addas funditionis impensam, summa erit 544. Ac tandẽ sub Philippo 3. ab an-

no 1610. impenduntur in scudis 68. marauedini $597\frac{1}{3}$. nēpe 8. in funditione: 440. in soluendo vectigali dominatus: ac $149\frac{1}{3}$. in soluendis duobus tominis pro operâ monetariâ.

F. Iuxta hæc, si in tribus prædictis temporibus pari ratione fuisset vsu receptum vt pretium auri legalis in massâ auri, esset idem qui auri signati, viginti duabus quilatibus ad 22. $\frac{1}{2}$. redactis: Caroli tempore quo bes quilatum 22. emeretur, vt suprà computauimus, marauedinis 23U271. $\frac{1}{7}$. addita 127. marauedinorum expensâ; ex valore scudorum 68. (qui tunc erat 23800) remanerent mercatori marauedini $401\frac{6}{7}$. hoc est in singulis centenis in auri emptione locatis ferè $1\frac{3}{4}$. A

G. Sub Philippo autē 2. post annum 1566. bes quilatum 22. emebatur (vt suprà vidimus) in massa, marauedinis 26U$595\frac{1}{3}$. additisque expensis 544. non plus remanebat lucri quàm marauedini $60\frac{2}{3}$. (ex valore scudorum 68. qui tunc erat 27U200.) nempe minus quàm $2\frac{1}{2}$. in singulis millenis.

H. Deniq; sub Philippo 3. ab anno 1610. bes quilatum 22. emebatur (vt computatum est suprà) marauedinis 29U$255\frac{1}{3}$. adiectisq; $597\frac{1}{3}$. (qui in auro signando nunc insumuntur) nō lucraretur mercator duos integros argenteos regales: hoc est paulo plusquam $2\frac{1}{3}$. in singulis millenis.

I. Porrò si ratio poscit (vt expendimus in argento propos. 23.) vt pretium bessis auri non facti eiusmodi sit, vt factâ ex eo pecuniâ non solum paria fiant, sed maneat etiam mercatori centesima suprà pecuniam in auri massa locatam: ergo sub Carolo 5. (quando valor bessis auri signati erant marauedini 23U800. & expensa marauedini 127.) bes auri legalis non facti non pluris æstimari debebat quàm 23U440. vt lucrum mercatoris essent 233. qui sunt centesima pecuniæ pro auro datæ. Qua ratione valor bessis non facti 22. quilatū, quinq; ferè regalibus excederet pretium quo re ipsa emeretur, si 22. quilates reuocarentur ad $22\frac{1}{2}$. & sic pro eo daretur integer bes auri signati. Lucrum verò eo esset minus quo auri pretium foret maius. B

L. Eâdem ratione sub Philippo 2. quando bes auri signati æstimabatur marauedinis 27U200. & in eo cudendo expendebantur 544. bes auri legalis non facti deberet emi 26U393. marauedinis, vt mercator lucraretur 263. atq; adeo sex argenteos regales amplius quàm per dictam reductionem.

M. Pari ratione sub Philippo 3. post annum 1610. (quando bes auri signati valet marauedinos 29U920. & expensæ sunt 597. æstimari deberet bes auri legalis non facti 29U033. vt mercatori superessent 290. atque adeo marauedini 222. supra reductionis prædictæ lucrum.

N. Re verò maturiùs expensa visum est tandem supremo senatui, non satis esse vt mercatores auri centesimam lucrentur respectu pecuniæ in auro locatæ: atq; ita 14. die Decembris 1612. noua lex prodijt, quæ auri legalis non facti bessem præcipit non pluris vendi quàm marauedinis 28U800. (& consequenter castellanum non pluris quàm 576.) & cùm expensæ quæ in besse cudendo fiunt, hodie sint 597. lucrum quod manet mercatori sunt 523. hoc est plusquàm $1\frac{4}{5}$. in singulis centenis. Atq; hactenus de valore auri legalis. C

§. 3. *Quantum valeat bes auri purissimi siue 24. quilatum in auri massa.*

De valore auri purissimi.

A. QVIDAM non aliud cogitant quàm aurum 22. quilatū habere se ad aurum purissimum, sicut 11. ad 12. aurum autem quilatum 22. non minus valere quàm aureos scudos 68. atq; adeo auri puri bessem valere idem quod scudos aureos $74\frac{2}{11}$. Ex quo inferūt, sub Carolo debuisse auri puri bessem æstimari marauedinis 25U$963\frac{3}{11}$. & sub Philippo 2. marauedinis 29U$672\frac{8}{11}$. & in hodierno scudorum valore, marauedinis 32U640. & consequenter castellanum auri puri sub Carolo valuisse $519\frac{3}{11}$. sub Philippo 2. $593\frac{5}{11}$. nunc verò 652. marauedinos. D

B. Sed in hac computatione duplex est error. Primus quòd auri purissimi massam non cōparat cum massa auri legalis, sed cum besse auri signati: cùm tamen manifestum sit, bessem auri signati plus valere quã eiusdem auri massam; & inter vtriusq; auri massas reperiri proportionē quæ est 11. ad 12. Quantum autē valeat bes auri legalis in massâ, satis suprà explicatū est. Quare iuxta phrasim illã reuocandi quilates 22. ad $22\frac{1}{2}$. de prædictis quoq; pretijs auri purissimi demenda erat quadragesima quinta pars. Si verò id pretiū reputandum esset legitimum quod mercatori relinquit centesimam lucri; & deinde ab auro legali ascendamus ad aurum purum, sicut à numero vndecimo ad duodecimum; consequens erit, bessem auri puri sub Carolo 5. æstimari debuisse 25U$570\frac{10}{11}$. & sub Philippo 2. 28U$792\frac{4}{11}$. & in hodierno scudorum valore, 31U$662\frac{6}{11}$.

C. Alter prioris computationis error est, quòd nullam habeat rationē æris quod in auro legali est admixtum. Constat autem vndecim puri auri bessibus misceri integrum æris bessem, qui 32. marauedinis æstimatur. Si verò 32. marauedini soluendi sint ab vndecim socijs, tres ferè à singulis soluendi erunt: ergo ij quoq; demendi erant de valore qui singulis auri puri bessibus assignatur. Quare tēpore Philippi 2. (cùm valor vnius scudi erant marauedini 400.) etiãsi massa auri legalis eodem foret æstimanda pretio, quo par auri signati pondus, nihilominus verum erat, singulis auri puri bessibus tribuisse Villalpādum vt minimum 30. marauedinos suprà verum valorē: quia bessi auri legalis adiecit 25. marauedinos suprà 68. scudorum valorem. & quia per regulam trium sicut 11. ad 12. ita 25. ad $27\frac{3}{11}$. consequenter bessi auri puri adiecit marauedinos $27\frac{3}{11}$. præter alios tres quos de pretio debuisset demere propter valorē ęris qui auro legali miscetur. Sed multo maior computationis error fuit in principio cui innititur; dum bessem auri legalis in massa tanti æstimat quanti 68. scudos aureos; nulla habita ratione reductionis ad $22\frac{1}{2}$. neq; centesimæ lucri quæ mercatori relinquenda erat. E

D. Ac deniq; cùm ex sanctione pragmatica quæ prodijt Decembri 1612. constet, hoc tēpore (quo singuli aurei scudi æstimantur marauedinis 440.) bessem auri legalis in massa non pluris debere ęstimari quàm marauedinis 28U800. seruatâ eâdē proportione, legitima cōputatio est, vt eo tēpore quo aurei scudi valor erãt marauedini 400. bes auri legalis in massâ æstimaretur marauedinis 26U$181\frac{9}{11}$.

Qua

A Qua ratione tribuisse illi 27U225. non fuit aliud quàm supra verum valorem adijcere marauedinos 1043$\frac{1}{11}$. Quòd si hodie verus valor vnius bessis auri legalis in massa sunt 28U800. vix valebit bes auri puri marauedinos 31U416. quia sicut 11. ad 12. sic 28U800. ad 31U418$\frac{2}{11}$. & hinc demendi sunt ferè tres marauedini pro valore æris. Atq; eâdem proportione sub Philippo 2. post annum 1U566. bes auri legalis in massa non pluris æstimari debuisset quàm marauedinis 26U181$\frac{9}{11}$. neque auri purissimi bes pluris quàm 28U560. cui valori addit Villalpandus marauedinos 1140. Illo enim tempore scripsit, auri puri bessem valere 29U700.

E. Si cui in nostra computatione non aliud displiceat, nisi quòd ea demat aliquid de auri puri valore, propter valorem æris quod inerat auro legali; is animaduertat (quæso) in metallorum permixtione, necessariò habendam esse vtriusq; metalli rationem ad vitandas fraudes. vt euidentissimè patet in auro, cui argentum insit. Si enim (verbi gratiâ) quis vendat bessem auri quindecim quilatum; neq; habeatur ratio argenti admixti, sed tantummodo quilatũ auri; fiet proculdubio vt venditor defraudetur trium argenti purissimi vnciarum pretio. Neq; erit huius damni sufficiens compensatio quòd mercator respectu quilatum auri, videatur carius emisse: quia *cùm recesserit gloriabitur.* Miror autẽ hoc Prou. 20. 14.
B non fuisse animaduersum à nostro Villalpando in tabula illa quam ponit to. 3. fol. 417. vbi valorem bessis auri quilatum 15. (verbi gratiâ) ad valorem bessis auri quilatum 14. ponit sic se habere, sicut 15. ad 24. quasi tres vnciæ argenti quæ insunt in besse auri quilatum 15. nihil omnino valeant. Neq; admodum mirarer, si tres vnciæ alterius metalli quæ insunt bessi auri 15. quilatum, semper essent æreæ. Sed constat eas ferè semper esse argenteas: atq; adeo non debuit contemni earum pretiũ. Multo autem erit exactior computatio, si metalli admixti semper habeatur ratio, siue sit argentum, siue æs.

§. 4. *Quanti æstimari debeant singula auri talenta Hebraica ex ijs: quæ habent auri vncias 1500.*

C

1. *Quanti æstimari debeat talentũ auri.*

A. NON disputamus nunc an semper in sacræ Scripturæ summis talentũ auri ponatur pro 1500. auri vncijs. Iam satis de ea re, propos. 22. Nunc verò de integri ponderis valore agendum. Qua in re primùm noto, persuasum habere aliquos, omnes sacræ Scripturæ summas in quibus talenta auri numerantur, accipiendas esse de auro purissimo. Hoc autem merè gratis supponitur (sicut in argẽto dicebamus propos. 23.) quia licet aurifices & probatores auri nouerint quã ratione valeat illud omnino excoqui ac depurari, quousq; purum putum euadat; vix tamen aurum purum à naturâ gignitur: quoniam vt ait Plinius l. 33. c. 4. *Omni auro inest argentum vario pondere; alibi denâ, alibi nonâ, alibi octaua parte: & vbi trigesima sexta portio inuenitur, id omnibus anteponitur.* Cùm ergo aurum rarò aut nunquam nascatur purum, sed plerunq; aut semper argento mixtum; non erit cur de purissimo auro agi suspicemur, vbi sacræ Literæ nihil eiusmodi significant. (verbi gratiâ 1. Paral. 22. 14. vbi de centum millibus auri talentis.) & confirmatur quoniam vbi auri excellentiam designare vult sacra Scriptura, addit notam, vt 1. Paral. 29. 4. Meminit enim trium talentorum auri millium, & addit notam, *de auro Ophir.* Ergo quando nullam puritatis notam apponit, merè gratis supponitur, sermonem esse de auro
D purissimo. Adde quòd ars separandi argentũ ab auro, absq; argenti iacturâ, est valde nouitia: & ante eam artem non erat prudentis consilij centum millia auri talenta (quæ cum bona argenti portione nata fuerant) maximo sumptu, & paruâ vtilitate, amisso totius argenti pretio, omnino excoquere. Præsertim cùm postea oporteret ipsi auro, iterum miscere argenti aut æris portionem aliquam. Facienda enim erant ex illo auro vasa plurima in templi ministerium; in quorum plerisq; ad firmitatem opus fuisse aliquâ argenti aut æris misturâ, testabuntur aurifices industrij atq; periti. Facit fortasse, quod 1. Paral. 29. 4. additur, nempe pondus illud auri & argenti quod de suo peculio Dauid obtulisse asseritur, deaurandis parietibus fuisse consecratum. ergo natiua vtriusque metalli commixtio compendifaceret miscendi laborem, & nomen auri non amitteret. Nam deaurare non est aliud quã auro tegere. quare si auro & argento erant deaurandi parietes, aurum & argentum mixta appellantur aurum.

B. Iuxta hæc, de illis centum talentorum auri millibus (1. Paral. 22. 14.) quamuis fas non esset minuere pondus, de quo suprà, fas erat aliquam valoris partem demere. Non enim constát illud aurũ fuisse purius atque perfectius auro Hispaniæ legali. Valde autem distat valor quem nobilis scriptor
E tempore Philippi 2. tribuebat auro purissimo, à valore quem (nostrâ sententiâ) habebat aurum legale eodem tempore. Nam ille tribuebat auri puri bessi valorem 29U700. marauedinorum: ego autem auro legali tunc vix marauedinos 26U181. Nec discrimen est minus quàm marauedinorum 3U518. in singulis bessibus, & per consequens ducatorum 1U759. in vno talento; millionum autem 175. & insuper ducatorum 900U. in summa centum millium talentorum auri, si talenta integra cogitentur. Nunc verò postquam auro adiecta est decima pristini valoris portio, prædictus scriptor bessem auri puri æstimaret marauedinis 32U670. ego autem legalis auri bessem non pluris quàm 28U800. essetque inter nos discrimen in vno besse, marauedini 3870. atque adeo in talento, ducati 1935. & in centum talentorum millibus, milliones 193. & insuper ducatorum Hispaniæ 300U.

C. Præterea, dato & non concesso quòd omnia illa talenta essent auri purissimi, adhuc discrimen inter nos in singulis auri bessibus, essent hodie marauedini 1U254. in talento ducati 627. & in magnâ illâ summâ milliones 62. ac ducatorum 700U. Quia ille adiectâ pristini valoris

decimâ æstimaret hodie puri auri bessem marauedinis 32U670. ego verò nō pluris quàm 31U416. A
Philippi autē 2. tempore, ego de valore bessis auri puri, quem prædictus amicus assignat, non plus
auferre quàm marauedinos 1U140. Quia ille dicebat 29U700. ego 28560. (vt suprà explicaui) quare
in singulis talentis demerem ego ducatos aureos 570. & in summa illa magna milliones 57.

D. Deniq; & in auri puri valore non parū differimus, & multo magis in qualitate auri illorū centum talentorum millium. Quãuis enim certum non habeã, illa fuisse eius qualitatis quam habet aurum legale Hispaniæ; ac multo verisimilius putē, argento quàm ære illa fuisse mista: diuinare tamē non possum, an portio argenti fuerit octaua vel dena: & ex sacrâ Scripturâ non videtur colligi posse, aurum illud fuisse pretiosius legali nostro. Addo etiam ipsum aurum de Ophir in sacris Literis celebratum, fortasse non fuisse purius Albicrarensi quod ceteris omnibus antepositū fuisse asserit Plinius, eo quòd trigesima sexta solùm argenti portio ei inesset. Si enim omni auro inest argentū à naturâ; vix credam, ante nouitiam artem separandi argentum ab auro absq; illius iactura, consueuisse B
homines maxima auri pōdera ad purum excoquere, & ab illa natiuâ nobilis metalli misturâ secernere. Alioqui non erat cur commendationis gratiâ appellaretur Ophirinum vel Albicrarense, cùm quoduis aurum excoquendo fieri possit Albicrarensi pretiosius. Neq; obstat auri purissimi frequens mentio. Meritò enim Albicrarense diceretur purissimum respectu eius metalli cui octaua vel dena inerat argenti portio; & ab omni vel plumbo vel stanno vel etiam ære excoctum erat.

E. Vtcumq; hoc sit, cùm in plerisq; talentorū auri summis quas legimus, non satis constet de auri qualitate; & cùm in auri, etiã puri valore pro temporū ratione & principum decretis adeo varietur; prudentis consilij est sobriè sapere, & drachmarum auri numero constituto, vlteriùs non procedere. Definito autem integro talentorum numero, facilè computabimus drachmas, cùm cōstet singula talenta Hebraica, pendere 12U. drachmarum Atticarum, quæ sunt nostrarum vnciarum octauæ. Quare idem est omnino pondus scudorum nostrorum aureorum 12U750. An verò valor sit æqualis, maior vel minor, ex incerto pendet, cùm qualitas auri de quo agitur, comperta non sit. & quãuis comperta esset qualitas, adhuc variari satis poterat in valoris incremento quo auri massa superatur ab auro signato. Nam in signaturæ pretio pro temporum varietate non parum variant leges. Valeant ergo subtiliora valoris examina, quia valet hîc illa sapientissima Pauli paronomasia, μὴ ὑπερφρονεῖν παρ' ὃ δεῖ, ἀλλὰ φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν. C

SYNOPSIS HEBRAICORVM ponderum.

A. NON est verosimile pondera sacra fuisse maiora vulgaribus, nec ab eis diuersa. & idem dico de mensuris tam aridorum quàm liquidorum.

B. Siclus argenti eiusdem erat omnino ponderis cum semuncia Romanâ: atque adeo cum quatuor drachmis Atticis, siue quod idem est cum duabus Alexādrinis. Vncia verò quæ hodie in vsu est Romæ, Parisiis, Venetiis, & in vniuersa Hispania, est omnino eiusdem ponderis cum antiqua Romanâ vnciâ. Quare pondus sicli argentei erat tantillo maius quadruplici regali argenteo ex iis qui cuduntur in Hispania. Quia ex vno argenti besse, (hoc est, ex octo vnciarum marco) cuduntur regales 67. videlicet, quadruplices sexdecim, & præterea tres regales simplices: Hebraicis autem siclis sexdecim nihil deerat ad iustum bessis pondus. D

C. Obolus Hebraicus erat vigesima argentei sicli pars, atque adeo quadragesima respectu integræ vnciæ. Quare obolus Hebraicus erat tantillo maior obolo Attico, qui erat sexta pars drachmæ Atticæ, ac proinde vigesima quarta semunciæ.

D. Siclus auri aliquando est eiusdem ponderis cum siclo argenteo prædicto, aliquando verò est quarta eiusdem ponderis pars; nempe drachmæ Atticæ pondus; cui ferè æquatur scudus aureus Hispanus: quia ex vno besse auri qui vncias octo pendet, (siue drachmas Atticas 64.) cuduntur scudi Hispanici 68.

E. Verisimile quoque est in aliis metallis (vt in ære & ferro) aliquando drachmæ Atticæ pondus appellari siclum, sicut & in auro.

F. Mina Hebraica maior pendebat vncias 30. sed quarta quoque illius pars, & similiter tertia fruebātur minæ nomine: & multò magis (præsertim in pecunia) pondus vnciarum 12.½. siue drachmarum Atticarum centum: quæ est mina Attica, ab Hebræis (vt videtur) accepta.

G. Talentum Hebraicum erat pondus vnciarum 1500. hoc est pecuniarium minarum 120. Hebraicarum verò maiorum quinquaginta. Quare talentum Hebraicum pendebat duo Attica talenta. E
Phrasis tamen sacræ Scripturæ fert, vt in talentis (quemadmodum & in siclis) ea pars auri appelletur aliquando, auri talentum, quæ valet talentū argenti: & similiter ea pars argenti aliquando argēti talentum appelletur quæ æris talentum valet. qua ratione valde minuuntur nonnullæ summæ. Ac de valore etiam quem integro talento assignant aliqui, (cum nostris scudis vel regalibus eum comparantes,) fas est non parum demere.

Synopsis mensurarum Hebraicarum ac primò, de calamo & cubito.

A. CALAMVS sex prçcisè cubitos est longus: estq; iusta humanę staturę mensura. Atq; adeo cubitus non est quarta staturæ pars, sed sexta: ac proinde in quatuor tantùm palmos diuiditur.

B. Hebrai-

A B. Hebraicus cubitus antiquus pedem Romanũ superat sexta parte, ita vt sex cubiti ex antiquis Hebraicis, pedes Romanos septem æquiparent. Hebraicus enim cubitus longus est digitos Romanos 18⅔. Quare sex cubiti Hebraici antiqui continent Romanos digitos 112. qui sunt septem Romani pedes. Pes autem Græcus continet Romanos digitos 16⅔. cùm pes Romanus in sexdecim digitos præcisè diuidatur.

C. Posterior cubitus Hebraicus est Hispanicæ tertiæ seu pedi æqualis. Constatque Romanis digitis 14⅘. Atque hoc cubito minori mensurat Scriptura & Luteres & Mare æneum.

D. Antiquus cubitus Hebraicus cum posteriori cōparatus, est duplus in potentia solida. Antiqui enim sphæra capit vncias aquæ 800: sphæra autem posterioris capit 400. Antiquo autem cubito metitur sacra Scriptura, templi Salomonis ædificium.

E. Singuli horum cubitorum in suos quatuor palmos diuidūtur. ac cubitus maior verè dicitur excedere minorem vno palmo: quamuis subtiliori scrutatione reperiatur proportio minoris ad maiorem ea esse quam habent quatuor palmi ad ferè 5$\frac{1}{7}$.

B F. Tres palmi ex ijs qui quatuor continent digitos, complent vnicam palmam, siue vnicum palmum extensum, qui alio nomine vocatur spithama, Hebraicè *zereth*. Nam palmus quatuor digitorũ appellatur *topah*.

§. 2. De Mensuris liquidorum.

A. LIQVIDORVM mensuræ sunt log, hin, batus maior & corus. Ex his corus continet batos decem ex maioribus: batus sex hines; hin duodecim logines. Corus autem appellatur Hebraicè *Cor* siue *Hhomer*, & ab aliquibus corruptè vocatur *Ghomor*.

B. Batus maior est amphora Hebraica, Romanæ amphoræ æqualis, quæ vncias aquæ capit 960. Corus capit 9600. Hin, vncias 160. Log, vncias 13⅓.

C. Mensura maioris bati est cylindrus qui in latitudinem habeat cubitum vnum mensuræ antiquæ; & in altitudinem ⅘. vnius cubiti partes: quæ est idonea satis lebetis figura. Pro bato autē aliquando in Vulgatâ legimus *laguncula*m; & aliquando etiam *satum*.

C D. Hin est æqualis capacitatis cum hemiecto siue semodio Romano. Atq; eandem capacitatem Hispani suo çelemino tribuere voluerunt. Porrò hin duabus chois Atticis est ferè æquale. Nam duæ choæ Atticæ capiunt vncias aquæ seu vini 180. Hin verò capit 160. Atq; ista est hin sancti mensura: quāuis Epiphanius asserat fuisse etiam aliud vulgare *hin* duplo maius. Sed prius Hin est quod appellatur sextarius à Vulgato Leuitici 19. 36. eo quòd respectu bati maioris sit verè sextarius.

E. Log est paulò minor sextario Attico vnciarum quindecim: quippe aquæ seu vini capit vncias 13⅓. appellaturque sextarius Leuitici 14. 15. Licet enim sextarius Romanus contineat vncias viginti: aliarum tamen regionum sextarij diuersæ erant mensuræ, & Atticus vncias tantùm capiebat 15. vt obseruauit Galenus. & ab hoc sextario Attico valde parum distabat Hebraicus: vocaturque sextarius respectu dimidiati Hin. Nam cum integro Hin comparatus non est sextarius, sed duodenarius. Ac batus maior capit 72. logines.

F. Præter supra dictas mensuras aliæ etiam extitere, quæ vocabantur bati. Contingit enim in bati nomine, quod in nomine Græco *metreta*, quod aliquando ponitur pro amphora Græca, & aliquādo pro quauis mēsura, vt auctor est Aristoteles. Batus ergo maior (id est Hebraica amphora) illa est mēsura quam Ezechiel ait esse æqualem cum Ephi. Atque ex his batis sunt quadraginta illi quos singuli Luterum capiebant. Erant tamen diuersi alij bati, quos distinctionis gratiâ nomine secundi, tertij & quarti discernemus.

D G. Secundus igitur batus centum aquæ vncias capiebat. ex quibus batis duo millia capiebat Mare æneum. ipsiusque mensura est sphæra semicubiti ex antiquis. Nam si vnius antiqui cubiti sphæra vncias capiebat 800; sphæra semicubiti capiebat octauam partem. Minoris autē cubiti sphæra quatuor capiebat eiusmodi batos: cylindrus autem sex.

H. Tertius batus capax erat vnciarum 66⅔. ex his autem tria millia capiebat Mare æneum. horūq; batorum mensura videtur fuisse vsitata eo tempore quo liber Paralipomenon scriptus est. suntque huiusmodi bati sextarij respectu sphæræ cubiti minoris.

I. Quartus batus erat pars quarta bati secundi, atque adeo 25. capiebat vncias. Responderque huic bato in capacitate cōmunis Græcorum chœnix. Quare Septuaginta pro bato interdum chœnicem posuere.

L. Quintus batus fuit dimidium mensuræ Log, nempe vnciæ 6⅔. Aliquando enim pro bato Septuaginta substituunt cotylam, quæ non est aliud quàm communis sextarij dimidium. & hactenus de batis: vt omittam amphoræ nomen aliquando accipi videri à Iosepho pro tertia amphoræ parte.

E In historia enim cuiusdam Ioannis mercatoris olei (quam bis repetit) amphoræ tribuit non amplius 20. sextarios. cui proximum est quod tradit Epiphanius, videlicet modium ab Hebræis diuidi solitum in sextarios viginti duos.

§. 3. De mensuris aridorum.

A. ARIDORVM mensuræ Hebraicæ erant Kabus, satum, ephi, corus, lethec & gomor. ex quibus Ephi est eiusdē capacitatis cū bato maiori, capitq; idē quod amphoreus, id est semimedimnus Romanus, siue Atticus. Atq; eadē est nostræ semifanecæ mensura. Si tamen verum est quod aliqui aiunt, has scilicet omnes aridorum mensuras solitas esse cū suo cumulo mensurari; eo cumulo, dicendum esset, batū superatum fuisse ab ephi. Ceterū quia cumulus ille aut nō ita certus est, aut saltem quantus fuerit ignoratur; ideo de hisce omnibus mensuris perinde loquar ac si rasæ mensurari consueuissent; vt cum liquidorum mensuris sic eas faciliùs comparemus.

B. Corus vnus continet decem ephi, hoc est quinque medimnos Atticos, aut (quod idem est) 30. Romanos modios, qui fanecas quinque nostrates faciunt. A

C. Vnum ephi tres capit modios, sicut amphoreus Romanus. Atque eadem est mensura bati maioris; nec non semifanecæ Hispanicæ. Vtrùm verò ephi appelletur aliquando modius, videri potest apud Franciscum Lucam 1. Reg. 1.

D. Satum vnum capit tertiam partem vnius ephi: atq; adeo Romano modio æquale est; ac meritò à nostro Vulgato appellatur modius. Qui autem asserunt, satum esse idem quod sesquimodium aut modium cum quadrante; ij accipere videntur modium rasum, satum verò cum suo cumulo, vt ex Epiphanio colligitur. Nisi forte aliud præterea extitit satum capiens sesquimodium, hoc est dimidiatum ephi.

E. Kabus est decima octaua pars ephi, atque adeo sati sexta: eiusdemque capacitatis est cuius logines 4. qui capiunt vncias aquæ 53⅓.

F. Gomor (עומר) est vnius ephi pars decima: atque adeo cori centesima. vide Exod. 36. 16. vbi dicitur Gomor esse decima pars ephi. & propterea appellari solet absolutè *assarion*, id est, decima. Capitque tantum quantum tresquintæ partes vnius hin, hoc est aquæ vncias 96. Sed assarionis nomen Gomoris quoque decimæ fortasse tribui diximus in scholio corollarij secundi ad propositionem decimam sextam. B

G. Lethec capit semicorum, hoc est duas fere fanecas & semis. Sonatque Lethec eleuationem. eratque onus quod iumento in Palæstina imponebatur. Estque eiusmodi sarcina quam vegetus adolescens asino potest imponere.

FINIS.

INDEX

Plusquam ducentarum Notationum, quæ commentario Apocalypseos adiunctæ sunt.

Primum locum occupant proœmiales.

Sequuntur Notationes ad Caput I.

Ad Caput II. & III. procemiales.

Ad Caput II. sigillatim.

Ad Caput III.

Ad Caput IV.

Ad Caput V.

Ad Caput VI.

Ad Caput VII.

Ad Caput VIII.

Ad Caput IX.

Ad Caput X.

Ad Caput XI.

Ad Caput XII.

Ad Caput XIII.

Ad Caput XIV.

Ad Caput XXI.

Ad Caput XXII.

INDEX
COPIOSISSIMVS
RERVM AC VERBORVM
QVÆ IN HOC VOLVMINE
CONTINENTVR.

Vbi duplex numerus apparet, primus paginam declarat, & secundus columnam.

in hoc

Angulus.

Anima.

Animal.

Annus.

Antichristus.

Apostolus.

inter

Beneficentia,Beneficium.

Beniaminus.

Berillar.

Beryllus.

Bestia.

cum

ad Che-

Christianus.

Christus.

Ciuitas

Ecclesiastes.

Egredior.

Electrum.

Eleemosyna.

Eliacimus.

Elias.

Gentili-

de

dum

in Plaga

de Psal-

Finis indicis rerum & verborum.

INDEX

PECVLIARIVM SACRÆ SCRIPTVRÆ locorum, qui in hoc opere sparsim explicantur & illustrantur, præter alios plures, quos passim offendet Lector vel indicatos, vel exempli gratia cateruatim occursantes.

ANTVERPIÆ

Typis GERARDI WOLSCHATI, & HENRICI ÆRTSI.

M. DC. XIV.

ALCASAR
IN
APOCALYP.

